μα].

μάλα επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***τα μάλα*** σε μεγάλο βαθμό, πάρα πολύ: *ευχαριστώ ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μάλιστα*].

μαλαγάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που προσπαθεί να πετύχει τους σκοπούς του με αναξιοπρεπή μέσα (κολακεία, μικροπονηριές κ.λπ.): *είναι αυτός μία ~!* ΣΥΝ. γαλίφης. Επίσης **μαλαγάνας** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *μελιγάνα* (κατ' επίδρ. τού επιθ. *μαλακός*) < *μελιτένια* (< *μέλι*)].

μαλαγανιά (η) (λαϊκ.) πράξη ή συμπεριφορά που κρύβει πονηριά, υστεροβουλία, σκοπιμότητα, αλλά εκδηλώνεται με τρόπο που να κολακεύει και να προκαλεί ευχάριστη διάθεση: *άρχισε πάλι τις ~, για να τον πείσει να της κάνει το χατίρι* ΣΥΝ. γαλιφιά.

μάλαγμα (το) ➝ μάλαξη

μαλάγρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μείγμα από διάφορα υλικά (συνήθ. τυρί, ψωμί ή αλεσμένο ψάρι) με έντονη οσμή, το οποίο ρίχνουν οι ψαράδες στη θάλασσα ως δόλωμα, για να προσελκύσουν τα ψάρια.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **μαλαγμ-άγρα* (με απλολογία) < *μάλαγμα* (< *μαλάσσω*) + *άγρα*].

μαλαγρώνω ρ. μετβ. {μαλάγρω-σα, -μένος} (λαϊκ.) ρίχνω μαλάγρα στη θάλασσα.

μαλάζω ρ. μετβ. {μάλα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** τρίβω ή ζυμώνω (κάτι), για να το κάνω μαλακό **2.** κάνω μαλάξεις σε περιοχή τού σώματος. Επίσης (λόγ.) **μαλάσσω** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαλάσσω* < **μαλάκ-jω* < *μαλακός* (βλ.λ.)].

Μαλαίος (ο), **Μαλαία** (η) οποιοσδήποτε ανήκει σε μία από τις εθνολογικές ομάδες τής Μαλαϊκής Χερσονήσου και τμημάτων των γειτονικών νησιών τής ΝΑ. Ασίας (Σουμάτρα, Βόρνεο κ.ά.). — **μαλαϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Malay. Βλ. λ. *Μαλαισία*].

Μαλαισία (η) (μαλαισ. Melaja) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα την Κουάλα Λουμπούρ, επίσημη γλώσσα τη Μαλαισιανή και νόμισμα το ρινγκίτ. — **Μαλαισιανός** (ο), **Μαλαισιανή** (η), **μαλαισιανός**, -ή, -ό κ. **μαλαισιακός**, **Μαλαισιακά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Malaysia < Malay, ονομασία των μαλαϊκών φύλων, < μαλαϊκ. Mĕlaju, από τη φρ. Orang Mĕlaju «άνθρωποι περιπλανώμενοι». Κατ' άλλη άποψη, το όνομα Malay ανάγεται στη γλώσσα Ταμίλ και σημαίνει «βουνό»].

μαλάκα (η) {χωρ. πληθ.} είδος μαλακού τυριού.
[ΕΤΥΜ. μεσν., θηλ. τού αρχ. επιθ. *μαλακός* (με αναβιβασμό τόνου)].

μαλακά (τα) → μαλακός

μαλάκας (ο/η) {χωρ. γεν. πληθ.}, (σπανιότ.) **μαλάκω** (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (!) **1.** πρόσωπο που αυνανίζεται ΣΥΝ. αυνανιστής **2.** (υβριστ.) πρόσωπο που λέει ή κάνει ανοησίες ΣΥΝ. βλάκας, ανόητος **3.** πρόσωπο που πέφτει θύμα, που τον πιάνουν κορόιδο: *εγώ θα είμαι ο ~ τής ιστορίας, να φορτωθώ τα λάθη των άλλων;* ΣΥΝ. αφελής **4.** (οικ.) ως προσφώνηση: *ρε ~, θα μου δανείσεις τη μηχανή σου για το βράδυ;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, βρε*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. θηλ. *μαλάκα* «μαλακία» (πβ. *μάγκας - μάγκα, η*), ουσιαστικοπ. τ. τού αρχ. επιθ. *μαλακός* (βλ.λ.), το οποίο ήδη στον Ηρόδοτο δήλωσε τον ανήθικο, διεφθαρμένο άνθρωπο (όπως τον παθητικό ομοφυλόφιλο, 3ος αι. π.Χ.). Βλ. κ. *μαλακία*].

μαλακία (η) {μαλακιών} (!) **1.** ο αυνανισμός (βλ.λ.): *τραβάω / βαράω ~* **2.** (υβριστ.) ανόητος λόγος ή ενέργεια, βλακεία: *πρόσεξε μην κάνεις καμιά ~!* || *μη λες μαλακίες!* ΣΥΝ. ανοησία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μαλθακότητα, αδυναμία», < *μαλακός* (βλ.λ.). Η λ. απαντά ήδη στον Πλούταρχο με τη σημ. «κιναιδεία», ενώ η σημ. «αυνανισμός» είναι μεσν.].

μαλακίζομαι ρ. αμετβ. {μαλακίσ-τηκα, -μένος} (!) **1.** αυνανίζομαι ΣΥΝ. αυτοϊκανοποιούμαι, (!) την παίζω **2.** (υβριστ.) κάνω ή λέω ανοησίες **3.** σπαταλώ τον χρόνο μου σε άσκοπες και ανώφελες ασχολίες **4.** (η μτχ. ***μαλακισμένος***, *-η, -ο*) (α) (κυριολ.) αποχαυνωμένος από τον αυνανισμό (β) (υβριστ.) ηλίθιος· (γενικότ.) για οποιονδήποτε ή οτιδήποτε μας νευριάζει ή δεν ασχολείται με τίποτε σοβαρό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δειλιάζω, εκθηλύνομαι, ασθενώ», < *μαλακός* (βλ.λ.). Η λ. έλαβε επίσης τη μεσν. σημ. «χαϊδεύω / -ομαι», η οποία οδήγησε στη σημ. «αυνανίζομαι» (μεσν.)].

μαλάκιο (το) {μαλακί-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε ασπόνδυλο ζώο, συνήθ. υδρόβιο, που το μαλακό, γλοιώδες σώμα του καλύπτεται από επιδερμικό σχηματισμό με πολλούς αδένες, τον οποίο προστατεύει (εξ ολοκλήρου ή εν μέρει) συνήθ. ασβεστοειδές όστρακο, λ.χ. τα μύδια, τα στρείδια, τα σαλιγκάρια, τα χταπόδια, τα καλαμάρια κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαλάκιον* (κυρ. πληθ. *μαλάκια, τα*) < *μαλακός*].

μαλακιστήρι (το) {χωρ. γεν.} (!) υβριστ. για ανόητο (μικρής ηλικίας συνήθ.) άνθρωπο: *τι λέει πάλι το ~!*
[ΕΤΥΜ. < *μαλακίζ(ω) / -ομαι* + παραγ. επίθημα *-τήρι*].

μαλακός, -ή/-ιά, -ό **1.** απαλός στην αφή· για κάθε ύλη που υποχωρεί εύκολα, όταν πιέζεται ελαφρά: *~ ψωμί / ζύμη / στρώμα / μέταλλο / χώμα* ΑΝΤ. σκληρός, τραχύς **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει διάθεση ήπια, τρυφερή, καθόλου επιθετική: *να είσαι ~ μαζί της, γιατί έχει πολύ ευαίσθητο χαρακτήρα* ΣΥΝ. ήπιος, πράος, τρυφερός, μειλίχιος ΑΝΤ. σκληρός, απότομος **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει μεγάλη ανεκτικότητα, που υποχωρεί εύκολα: *μην είσαι τόσο ~, γιατί θα σε πιάνουν όλοι κορόιδο!* ΣΥΝ. υποχωρητικός, ανεκτικός, καλόβολος ΑΝΤ. σκληρός, απότομος **4.** ΧΗΜ. (για το πόσιμο νερό) αυτός που είναι καθαρός από διαλυμένα άλατα μετάλλων ΑΝΤ. σκληρός **5.** (για ναρκωτική ουσία) αυτός που η χρήση του δεν θεωρείται ότι προκαλεί ισχυρό εθισμό ή μεγάλη βλάβη στον οργανισμό, λ.χ. το χασίς, η μαριχουάνα, τα ελαφρά παραισθησιογόνα, κυρ. σε αντιδιαστολή προς τα αποκαλούμενα *σκληρά* ναρκωτικά **6.** ***μαλακό*** (το) η βρεγματική περιοχή τού εγκεφάλου **7.** ***μαλακά*** (τα) (α) η περιοχή τού υπογαστρίου (β) τα πισινά: *χτύπησε στα ~* ΦΡ. (μτφ.) ***πέφτω στα μαλακά*** υφίσταμαι ελαφρές ζημίες: *έπεσε στα μαλακά και τη γλίτωσε μόνο με ένα διάστρεμμα* || *έπεσε στα μαλακά, τιμωρήθηκε με τη μικρότερη ποινή* ● ΦΡ. ***με το μαλακό*** σιγά-σιγά ή με ηρεμία, ηπιότητα και προσοχή: *να του μιλήσεις ~, γιατί είναι θυμωμένος* || *προσπάθησαν να του ανακοινώσουν τα δυσάρεστα ~* ΑΝΤ. απότομα. — (υποκ.) **μαλακούτσικος**, -η/-ια, -ο, **μαλακά** επίρρ., **μαλακότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μᾰλᾰ-*, μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβης Ι.Ε. ρίζας **məla-* «μαλακός» (με παρέκταση *-κ-*), πβ. σανσκρ. mṛdú- «μαλακός, τρυφερός», λατ. mollis (< γαλλ. mol, mou), flaccus «μαλακός, χαλαρός» (> ισπ. flojo), αγγλ. mild «ήπιος, τρυφερός», γερμ. mild κ.ά. Ομόρρ. *βλάξ* (< **μλᾱ-ξ*, βλ. λ.), *μαλά-σσω, μαλα-κία* κ.ά. Βλ. κ. *μαλθακός*].

μαλακόστρακο (το) [αρχ.] {μαλακοστράκ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε υδρόβιο ή χερσόβιο ζώο που έχει μαλακό όστρακο και το σώμα του διαιρείται εμφανώς στο κεφάλι, τον θώρακα και στην κοιλιά και ανήκει στην ομοταξία, στην οποία ανήκουν οι αστακοί, τα καβούρια, οι γαρίδες κ.λπ.

μαλακτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να κάνει κάτι μαλακό **2.** (ειδικότ.) (φάρμακο) που καταπραΰνει και απαλύνει τον πόνο ΣΥΝ. κατευναστικός **3.** (ρόφημα) που καταπραΰνει τους πόνους, κυρ. στον λαιμό **4.** (α) ***μαλακτικό*** (το) υγρό που χρησιμοποιείται στο ξέβγαλμα των ρούχων, για να τα μαλακώνει και να τα αρωματίζει (β) ***μαλακτική*** (ενν. *κρέμα*) (η) κρέμα που χρησιμοποιείται στο λούσιμο των μαλλιών μετά το σαμπουάν, για να τα ξεμπερδεύει και να τα μαλακώνει. — **μαλακτικότητα** (η).

μαλάκυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) το να γίνεται κάτι μαλακό ΣΥΝ. μαλάκωμα, απάλυνση **2.** ΙΑΤΡ. ***μαλάκυνση εγκεφάλου*** ανίατη εγκεφαλική πάθηση, που εμφανίζεται κυρ. σε άτομα μεγάλης ηλικίας, κατά την οποία αλλοιώνεται συγκεκριμένος ιστός τού εγκεφάλου λόγω μειωμένης τροφοδοσίας με αίμα τού αντίστοιχου εγκεφαλικού τμήματος· εκδηλώνεται με τη μερική απώλεια τής ικανότητας τού ασθενούς να φροντίζει τον εαυτό του, τάσεις επιστροφής στην παιδική ηλικία, αργότερα ημιπληγία, παράλυση κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαλάκυνσις* «μάλαξη» < αρχ. *μαλακύνω* < *μαλακός*. Ως ιατρ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. ramollissement].

μαλακώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μαλάκω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) εύπλαστο ή απαλό στην αφή: *να χρησιμοποιείς απορρυπαντικά που μαλακώνουν τα ρούχα* || *καλλυντικό που μαλακώνει τα χέρια* ΑΝΤ. σκληραίνω **2.** (μτφ.) καταπραΰνω, κάνω (κάποιον/κάτι) ηπιότερο: *καραμέλες που μαλακώνουν τον λαιμό* || *τα παθήματα τής ζωής μαλάκωσαν τον τραχύ χαρακτήρα του* ΣΥΝ. κατευνάζω, ημερεύω, καλμάρω ΑΝΤ. διεγείρω, οξύνω, ερεθίζω ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι εύπλαστος ή απαλός στην αφή: *βάλε το παξιμάδι στο νερό να μαλακώσει* || *η ζύμη / το πουλόβερ μαλάκωσε* **4.** (μτφ.) γίνομαι ήπιος, γαληνεύω, καταπραΰνομαι: *όταν του εξήγησε τι ακριβώς συνέβη, μαλάκωσε* || *ο καιρός άρχισε να μαλακώνει*. — **μαλάκωμα** (το).

μάλαμα (το) {μαλάματος | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) το χρυσάφι· (κατ' επέκτ.) κάθε πολύτιμο μέταλλο **2.** (μτφ.-καθημ.) άνθρωπος με εξαιρετική καλοσύνη και αγάπη για τους άλλους: *να του έχεις απόλυτη εμπιστοσύνη· είναι παιδί ~* || (κατ. επέκτ.) *καρδιά ~* (καλή καρδιά)· ΦΡ. (σκωπτ.) ***να... να μάλαμα!*** για πρόσωπο μικρής αξιοπιστίας, με αρνητική συμπεριφορά: *Να παιδί, να μάλαμα! Καρφάκι δεν του καίγεται για μας!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μάλαγμα* < αρχ. *μαλάσσω*].

Μαλαματένια (η) γυναικείο όνομα.

μαλαματένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** (λαϊκ.) κατασκευασμένος από χρυσάφι ή άλλο πολύτιμο μέταλλο: *~ καρφίτσα* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει πολλή καλοσύνη και αγάπη: *έχει ~ καρδιά* || *~ λόγια*.

μαλαματώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {μαλαμάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** επιχρυσώνω **2.** προσφέρω σε (κάποιον/κάτι) πολύτιμα πράγματα (λεφτά, κοσμήματα κ.λπ.).

Μαλάμω (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. σε *-ω*, που προέρχεται από το ουσ. *μάλαμα* και οφείλει την κατάληξή του στη σλαβ. κλητική *-ο*, την οποία δανείστηκαν αρκετά θηλ. (λ.χ. *Αρχόντ-ω, Μάρ-ω*), ενώ η γρ. *-ω* οφείλεται σε αναλογία προς τα αρχ. ουδέτερα ονόματα (λ.χ. *Ἠρ-ώ, Καλυψ-ώ, Λητ-ώ*)].

μάλαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** (σπάν.) το να γίνεται κάτι μαλακό με εντριβή ή ζύμωμα **2.** ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που συνίσταται στην εντριβή μερών τού σώματος με κατάλληλους χειρισμούς ή μηχανικά μέσα και αποσκοπεί στη διευκόλυνση τής κυκλοφορίας τού αίματος, στη χαλάρωση των μυών, στη σύσφιξη τού δέρματος κ.ά.· πβ. λ. *μασάζ*. Επίσης **μάλαγμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάλαξις* < αρχ. *μαλάσσω*].

Μαλάουι (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Malawi = Δημοκρατία τού Μαλάουι) κράτος τής ΝΑ. Αφρικής (πρώην Νυασαλάνδη) με πρωτεύουσα τη Λιλόνγκουε, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και την Τσιτσέουα και νόμισμα το κουάτσα Μαλάουι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Malawi < Malavi, ονομασία λαού που κατοίκησε στην περιοχή κατά τον 14ο αι. Το όνομα Malavi στις τοπικές διαλέκτους σημαίνει «φλόγες», υπαινισσόμενο πιθ. την αντανάκλαση των ακτίνων του ηλίου στα νερά τής λίμνης Μαλάουι. Η προηγούμενη ονομασία *Νυασαλάνδη* αποτελεί μεταφορά τού αγγλ. Nyasaland, που προέρχεται από το όνομα τής λίμνης Μαλάουι, η οποία λεγόταν επίσης Nyasa «λίμνη», και την αγγλ. λ. land «χώρα»].

μαλαπέρδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-!) το πέος.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μαλάρια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ελονοσία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. malaria < mala aria «κακός αέρας», από την πεποίθηση που επικρατούσε κάποτε, ότι η ασθένεια οφειλόταν σε αέρια προερ-

χόμενα από ελώδεις περιοχές].

μαλάσσω ρ. → μαλάζω

μαλαφράντζα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) **1.** κάθε αφροδίσιο νόσημα **2.** (ειδικότ.) η σύφιλη.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από την ιταλ. φρ. male (di) Francia «αρρώστια τής Γαλλίας»].

Μαλαχίας (ο) προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Malakhí «ο άγγελός μου»].

μαλαχίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. μετάλλευμα τού άνθρακα με λαμπερό πράσινο χρώμα, που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικός και ημιπολύτιμος λίθος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. malachite < αρχ. *μαλάχη* «μολόχα». Βλ. κ. *μολόχα*].

μάλβα (η) η μολόχα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. malva < λατ. malva, που συνδ. με τις αρχ. λ. *μαλάχη*, *μολόχη*. Όλοι οι τύποι ανάγονται πιθ. σε μεσογ. γλώσσα].

Μαλγάσιος (ο) → Μαδαγασκάρη
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Malgache < μαλγασ. Malagasy < γαλλ. Madagascar. Βλ. λ. *Μαδαγασκάρη*].

Μαλδίβες (οι) {Μαλδιβών} (μαλδιβ. Divehi Rajjeyge Jumho-oriyya = Δημοκρατία των Μαλδιβών) νησιωτικό κράτος τού Ινδικού Ωκεανού Ν. τής Ινδίας, με πρωτεύουσα το Μάλε, επίσημη γλώσσα τη Μαλδιβική και νόμισμα τη μαλδιβική ρουπία (ρουφίγια).
[ΕΤΥΜ. < μαλδιβ. Maldives, πιθ. < σανσκρ. mālādvipa «στεφάνι, γιρλάντα των νησιών» < mālā «στεφάνι, γιρλάντα» + dvipa «νησί». Κατ' άλλους το α' συνθ. ανάγεται σε τ. malay «βουνό» (γλώσσα Ταμίλ)].

Μαλέας (ο) ακρωτήριο τής Ν. Πελοποννήσου στο ΝΑ. άκρο τού νομού Λακωνίας· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-Μαλιάς* (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

μάλε-βράσε (το) {άκλ.} (οικ.) συνήθ. στη ΦΡ. ***έγινε το μάλε-βράσε*** έγινε μεγάλη φασαρία, χάλασε ο κόσμος ΣΥΝ. έγινε το «έλα να δεις». Επίσης **μαλι(ο)βράσι**.
[ΕΤΥΜ. < *βάλε βράσε*, με ανομοίωση τού αρχικού *β-*. Η άποψη ότι η φρ. προέρχεται από τη συνεκφορά *βράση (τής) μαλιάς* «φούντωμα τής φιλονικίας» δεν ευσταθεί].

μάλη (η) {αρχ.} η μασχάλη· μόνο στη ΦΡ. ***υπό μάλης*** βλ.λ.

μαλθακός, -ή, -ό (μειωτ.) αυτός που δεν έχει εξοικειωθεί με την άσκηση και την καταπόνηση, ασκληραγώγητος· κατ' επέκτ. αυτός που χαρακτηρίζεται από νωθρότητα, έλλειψη δυναμισμού και αποφασιστικότητας ΣΥΝ. τρυφηλός, αβροδίαιτος, νωθρός, λεπτεπίλεπτος. — **μαλθακά** επίρρ., **μαλθακότητα** (η) {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σχηματισμένο κατά το συνώνυμο *μαλακός*, αν και η ετυμολογική σχέση δεν έχει διευκρινιστεί. Το επίθ. *μαλθακός* < *m̥ldh-n̥ko-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *meldh- «απαλός, μαλακός», πβ. σανσκρ. márdhati «αμελώ, αφήνω» αρχ. γερμ. milti «μαλακός», αρχ. ισλ. mildr κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μέλδ-ω* «βράζω, λειώνω», *ἀ-μβλ-ύς* (βλ.λ.). Βλ. κ. μαλακός].

μαλθουσιανισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η θεωρία τού Άγγλου οικονομολόγου Τ. Μάλθους, κατά την οποία η φτώχια και η κακή ποιότητα ζωής οφείλονται στην αύξηση τού πληθυσμού με ταχύτερους ρυθμούς από την αύξηση τής παραγωγής των μέσων διατροφής, γεγονός που υπαγορεύει την υιοθέτηση πολιτικής για την επιβράδυνση τής πληθυσμιακής αύξησης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Malthusianism, από το όνομα τού Άγγλου οικονομολόγου T.R. Malthus (1766-1834), που ανέπτυξε τη θεωρία του το 1798 στο βιβλίο του *An Essay on the Principle of Population (Δοκίμιο επί τής αρχής τού πληθυσμού)*].

Μαλί (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Mali = Δημοκρατία τού Μαλί) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπαμάκο, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Mali. Η χώρα οφείλει την ονομασία της στην αυτοκρατορία των Malinke (13ος-16ος αι.), που είχε την επικράτειά της στις περιοχές τού άνω και μέσου Νίγηρα. Η ονομασία Malinke ίσως σημαίνει «ιπποπόταμος»].

Μαλιακός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φθιώτιδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στους *Μαλιεῖς*, αρχαίους κατοίκους τής *Μαλίδος* (δωρ. φύλο), οι οποίοι θεωρούνταν απόγονοι τής ομώνυμης (μυθικής) συζύγου τού Ηρακλή].

μάλιστα μόρ. **1.** (ως βεβαιωτικό) για την εμφατική δήλωση κατάφασης ή συμφωνίας, κυρ. σε πρόσωπο ιεραρχικώς ανώτερο: (στον στρατό) ~ *κύριε διοικητά!* ΣΥΝ. βεβαίως, οπωσδήποτε **2.** για να δηλώσουμε ότι ακούσαμε, ότι καταλάβαμε τι είπε ο συνομιλητής μας: *-Θα περάσουμε να σας πάρουμε με τ' αμάξι. -~. Τι ώρα θα περάσετε;* **3.** εκτός αυτού, επιπλέον: *ήρθαν πολλοί στο πάρτι· ~, ήρθε κι ο Πέτρος, αλλά δεν έμεινε πολύ·* ΦΡ. (επιτατ.) ***και μάλιστα*** (i) πολύ περισσότερο, προπάντων: *η οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων, ~ των μικρομεσαίων, είναι πολύ δύσκολη* ΣΥΝ. ιδίως, κυρίως, κατεξοχήν (ii) για να τονιστεί το πιο αξιοσημείωτο: *μπήκες απρόσκλητος, ~ σε ώρα ακατάλληλη* || *τον βοήθησα πολύ, ~ χωρίς να μου το ζητήσει* ΣΥΝ. και επιπλέον, (λόγ.) και δη **4.** (γενικότ.) για τη δήλωση επιδοκιμασίας για κάτι που κρίνεται ως πραγματικά καλό, σε αντίθεση με τα προηγούμενα: *έτσι, ~!* (αυτός ο τρόπος μού αρέσει) || *Μαζί σου, ~! Ευχαρίστως συνεργάζομαι·* ΦΡ. ***τώρα μάλιστα*** (i) για τη δήλωση επιδοκιμασίας, ικανοποίησης (κυρ. μετά από απογοήτευση): *~. αυτό ήθελα ν' ακούσω!* (ii) για να δηλωθεί αμηχανία, ότι δεν ξέρουμε πλέον τι να κάνουμε: *Μας τέλειωσε και η βενζίνη! ~!* ● ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***τα μάλιστα*** πάρα πολύ, σε πολύ μεγάλο βαθμό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιρρ. *μάλα* «πολύ, αρκετά» < *ml̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *mel- «πολύς, μεγάλος», πβ. λατ. melior «καλύτερος» (> γαλλ. meilleur, ισπ. mejor), multus «άφθονος, πολύς» (> ιταλ. molto) κ.ά. Ομόρρ. *μᾶλ-λον*].

> **μάλιστα – ναι.** Το **μάλιστα** αποτελεί τύπο καταφατικής απάντησης με τονισμένο το στοιχείο τής ευγένειας και τού επισημότερου ύφους. Το **ναι** –και λόγω τής σύντομης μονολεκτικής εκφοράς του– χρησιμοποιείται περισσότερο στον γρήγορο προφορικό λόγο καθώς και στον άτυπο διαλογικό γραπτό λόγο: *-Θα συμμετάσχετε στο Συνέδριο με προφορική εισήγηση; -Μάλιστα, αλλά -Πήγες βόλτα χτες; -Ναι.*

μαλλί (το) {μαλλ-ιού | -ιών} **1.** το τρίχωμα των ζώων (ακατέργαστο ή επεξεργασμένο) και κυρ. των προβάτων: *αγόρασα ~ για πλέξιμο* || *αγνό, παρθένο ~* || *αγόρασε ένα κουβάρι ~·* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***πήγε για μαλλί και βγήκε κουρεμένος*** επεδίωκε το κέρδος, αλλά τελικά βγήκε ζημιωμένος (β) ***μαλλιά κουβάρια*** βλ. λ. *κουβάρι* (γ) (μτφ.-καθημ.) ***γίνομε μαλλιά-κουβάρια*** βλ. λ. *κουβάρι* (δ) (!) ***κλάνω μαλλί*** τρομοκρατούμαι, πανικοβάλλομαι **2.** το χνούδι ορισμένων φυτών ή καρπών, που μοιάζει με τρίχωμα: *το ~ τού καλαμποκιού* **3.** (για τα πτηνά) το πρώτο μαλακό τρίχωμα των νεοσσών ΣΥΝ. χνούδι **4.** (καθημ.-περιληπτ.) τα μαλλιά, το σύνολο των τριχών στο ανθρώπινο κεφάλι: *Τι ~ είν' αυτό; Πόσον καιρό έχεις να κουρευτείς;* || *κοντό ~·* ΦΡ. ***μαλλί τής γριάς*** γλύκυσμα από κρυσταλλική ζάχαρη, που μοιάζει με αραιό μαλακό γκριζόλευκο μαλλί και πουλιέται σε μέρη όπου συχνάζει κόσμος και κυρ. παιδιά (σε πλατείες, πάρκα, πανηγύρια κ.λπ.) **5.** ***μαλλιά*** (τα) το σύνολο των τριχών στο ανθρώπινο κεφάλι: *καστανά / ξανθά / μαύρα / μακριά / πλούσια / κατσαρά / σγουρά / φουντωτά / ίσια / λιπαρά / ξηρά ~* || *πιάνω / δένω / κάνω τα ~ μου κότσο·* ΦΡ. (α) (μτφ.-καθημ.) ***αρπάζομαι από τα μαλλιά / πιάνομαι μαλλί με μαλλί (με κάποιον)*** τσακώνομαι άσχημα, έρχομαι στα χέρια με κάποιον (β) (μτφ.) ***τα μαλλιά τής κεφαλής μου*** πάρα πολλά χρήματα, για υπερβολικό ποσό: *πληρώνω / χρωστάω ~* (είμαι πνιγμένος στα χρέη) (γ) (παροιμ.) ***ο πνιγμένος από τα μαλλιά του πιάνεται*** βλ. λ. *πιάνω* (δ) (μτφ.) ***αρπάζω μια ευκαιρία από τα μαλλιά*** εκμεταλλεύομαι μια ευκαιρία αμέσως, δεν την αφήνω να χαθεί (ε) ***τραβάω τα μαλλιά μου*** για έντονη απογοήτευση, βρίσκομαι σε απόγνωση: *οι έμποροι που είδαν τα μαγαζιά τους να καταστρέφονται, τραβούσαν τα μαλλιά τους απελπισμένοι* (στ) ***(κάτι είναι) τραβηγμένο από τα μαλλιά*** βλ. λ. *τραβηγμένος* (ζ) ***σαν τής τρελής τα μαλλιά*** για κάτι που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ακαταστασία, αταξία: *μετά το πάρτι το σπίτι ήταν ~* (η) ***μαλλιά είν' τα γένια;*** για κάτι το οποίο δεν είναι τόσο εύκολο όσο νομίζει κανείς: *Εμ, τι νόμιζες; ~!* ● ΦΡ. ***πόσο πάει το μαλλί;*** πόσο είναι το κόστος, ποια είναι η τιμή; — (υποκ.) **μαλλάκι** (το), **μαλλάκια** (τα), (μεγεθ.-κακόσ.) **μαλλούρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαλλίον* / *μάλλιον*, υποκ. τού αρχ. *μαλλός* «έριο, μαλλί», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ml̥-no-s, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *mel- «μαλλί, τρίχωμα», πβ. λιθ. milas «τσόχα, μάλλινο ύφασμα», λετ. mil(n)a].

μαλλιάζω ρ. αμετβ. {μεσν.} {μάλλιασ-α, -μένος} βγάζω μαλλί, τρίχωμα· κυρ. στη ΦΡ. ***μάλλιασε η γλώσσα μου*** (μεσν. φρ.) βαρέθηκα να λέω συνεχώς τα ίδια πράγματα (χωρίς αποτέλεσμα): *έχει μαλλιάσει η γλώσσα μου να σου λέω τι πρέπει να κάνεις, αλλά εσύ δεν μ' ακούς!*

μαλλιάς (ο) {μαλλιάδες} (μειωτ.) άνδρας με μακριά μαλλιά.

μαλλιαρισμός (ο) (μειωτ. από τους οπαδούς τής καθαρεύουσας-παλαιότ.) **1.** κίνημα (την εποχή τής καθαρεύουσας) τού οποίου οι οπαδοί τάσσονταν υπέρ τής καθιέρωσης τής δημοτικής γλώσσας **2.** η χρήση ακραίων δημοτικιστικών στοιχείων (λέξεων, τύπων ή φράσεων) στη γλώσσα (π.χ. *Παρθενός* αντί *Παρθενών*). — **μαλλιαρίζω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσαμύντωρ*.

μαλλιαρός, -ή, -ό {μεσν.} **1.** αυτός που έχει πυκνό και πλούσιο τρίχωμα: ~ *σκυλάκι* ΣΥΝ. δασύτριχος ● **2.** (μειωτ. από τους οπαδούς τής καθαρεύουσας) (α) ***μαλλιαρός*** (ο) οπαδός τής ακραίας δημοτικής γλώσσας ή γενικότ. τής δημοτικής (β) ***μαλλιαρή*** (η) η ακραία δημοτική γλώσσα ή γενικότ. η δημοτική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσαμύντωρ*.

μάλλινος, -η, -ο {μεσν.} **1.** αυτός που είναι υφασμένος από μαλλί: ~ *ύφασμα / κουβέρτα / κάλτσες* ΣΥΝ. (λόγ.) εριούχος **2.** ***μάλλινο*** (το) πλεκτό ένδυμα υφασμένο από μαλλί ή άλλη, συνθετική ύλη: *μην ξεχάσεις να πάρεις μαζί σου τα ~· θα κάνει πολύ κρύο.*

μαλλιοκέφαλα (τα) τα μαλλιά τής κεφαλής· κυρ. σε ΦΡ. που δηλώνουν μεγάλα έξοδα, υπερβολική χρηματική δαπάνη: *ξοδεύω / ζητάω / πληρώνω τα ~ μου.*

μαλλιοτραβιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μαλλιοτραβή-χτηκα, -γμένος} (εκφραστ.) (+με) τσακώνομαι άσχημα (με κάποιον), διαπληκτίζομαι έντονα τραβώντας τα μαλλιά τού άλλου: *τσακώθηκαν και μαλλιοτραβήχτηκαν άσχημα.* — **μαλλιοτράβηγμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

μαλλοβάμβακος, -η, -ο υφασμένος από μαλλί και βαμβάκι.

μαλλομέταξος, -η, -ο υφασμένος από μαλλί και μετάξι.

μάλλον επίρρ. **1.** πιθανόν, ίσως: ~ *δεν θα με θυμάσαι* || *θα φύγουν ~ αύριο* **2.** για μετριασμό τής έννοιας που προσδιορίζει: *σήμερα είμαι ~ καλύτερα* (αισθάνομαι να είμαι καλύτερα, πρέπει να είμαι καλύτερα, αλλά όχι πολύ) **3.** περισσότερο, πιο πολύ: *το είπε από αφέλεια ~ παρά από κακία* ΑΝΤ. λιγότερο **4.** (με επανορθωτική σημασία) ***ή μάλλον*** (*ἢ μᾶλλον*, μτγν. φρ.) ή καλύτερα: *να έρθεις να το πάρεις, ~ θα το στείλω εγώ στο σπίτι σου·* (αρχαιοπρ.) ΦΡ. (α) ***κατά το μάλλον ή ήττον*** (*κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον*) πάνω-κάτω, κατά προσέγγιση, περίπου: *κατέληξαν σε μια ~ ικανοποιητική συμφωνία* || *η πλειονότητα των μαθητών ενδιαφέρεται ~ για πανεπιστημιακές σπουδές* (β) ***έτι / πολλώ / πόσω μάλλον*** (*ἔτι μᾶλλον*, Ομήρ. Οδ. α 322 / *πολλῷ μᾶλλον*, Πλάτ.

Φαίδων 80E) ακόμη περισσότερο, πολύ περισσότερο: *εκμεταλλεύεται τον ίδιο του τον αδελφό, ~ εμένα!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μᾶλλον*, συγκρ. βαθμός τού επιρρ. *μάλα* «πολύ, αρκετά» (για το οποίο βλ. λ. *μάλιστα*). Η φρ. *κατά το μάλλον ή ήττον* είναι λόγια απόδ. τού γαλλ. plus ou moins].

μαλλούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ως χαρακτηρισμός για μακριά και συχνά απεριποίητα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. < *μαλλί* + παραγ. επίθημα *-ούρα* (πβ. κ. *χαρτ-ούρα*)].

μαλοτίρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος τσαγιού τού βουνού, που φυτρώνει στα Λευκά Όρη στην Κρήτη.
[ΕΤΥΜ. Λαϊκή ονομασία τού φυτού *σιδερίτις η θηριακή*, οπότε η ορθότ. γρ. θα ήταν *μαλλοτήρα* < *μαλλοθήρα*· το α' συνθ. *μαλλο-* πιθ. < *μαλλί*, λόγω τού χνουδιού που έχει το φυτό].

Μάλτα (η) (μαλτ. Reppublika ta' Malta, αγγλ. Republic of Malta = Δημοκρατία τής Μάλτας) **1.** νησί στο κέντρο τής Μεσογείου· ΦΡ. ***Μάλτα γιοκ!*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν βρίσκουμε (κάτι) που είναι μπροστά στα μάτια μας **2.** νησιωτικό κράτος, που περιλαμβάνει το παραπάνω νησί, με πρωτεύουσα τη Βαλέτα, επίσημες γλώσσες τη Μαλτεζική και την Αγγλική και νόμισμα τη λίρα Μάλτας. — **Μαλτέζος** (ο) [μεσν.], **Μαλτέζα** (η), **μαλτεζικός**, -ή, -ό κ. **μαλτέζικος**, -η, -ο [μεσν.], **Μαλτεζικά** κ. **Μαλτέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Malta / μαλτ. Malta < λατ. Melita < αρχ. *Μελίτη*. Το τοπωνύμιο (πιθ. φοινικ. προέλ. με αρχική σημασία «αγκυροβόλιο, ορμητήριο»), συνδέθηκε παρετυμολογικά και ευφημιστικά με το ουσ. *μέλι* λόγω τής παραγωγής μέλιτος στο νησί].

μαλτεζόπλακα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. πλάκα που χρησιμοποιούσαν κυρ. παλαιότερα στην επίστρωση δαπέδων· κατασκευάζεται από καλής ποιότητας ασβεστόλιθο τής νήσου Μάλτας.

μαλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάλω-σα, -μένος} **1.** (μετβ.) επιπλήττω, κάνω αυστηρές παρατηρήσεις (κυρ. σε παιδί): *μάλωσε την κόρη της, επειδή άργησε* ΣΥΝ. επιτιμώ, ελέγχω, κατσαδιάζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω· (αμετβ.) **2.** έρχομαι σε διένεξη (με κάποιον), διαπληκτίζομαι: *κάθε φορά που μαλώνουν, τους ακούει όλη η πολυκατοικία* ΣΥΝ. φιλονικώ, καβγαδίζω, τσακώνομαι **3.** διακόπτω τις φιλικές σχέσεις με κάποιον μετά από καβγά: *έχουν μαλώσει· εδώ και δύο χρόνια δεν μιλάνε μεταξύ τους* || (συχνά η μτχ. ***μαλωμένος**, -η, -ο*) *είναι ~ μαζί της* || *είναι μαλωμένοι εδώ και δύο χρόνια*. — **μάλωμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ομαλώνω* < αρχ. *ὁμαλός*, οπότε η λ. θα είχε αρχικώς τη σημ. «διορθώνω, εξομαλύνω» και αργότερα «επιπλήττω, επιτιμώ» (πβ. κ. *φτειάχνω* < *ευθειάζω*)].

μαμ (το) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) το φαγητό, η μπουκιά: *άνοιξε το στόμα σου να κάνεις ~* (δηλ., να φας) (πβ. λ. *τσιτσί*).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

μαμά (η) → μαμμά

μαμαζέλ κ. **μαμζέλ** κ. **μαντμαζέλ** (η) {άκλ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) η δεσποινίδα. — (υποκ.) **μαμζελίτσα** κ. **μαντμαζελίτσα** (η) κ. **μαμζελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mademoiselle < ma demoiselle «μικρή μου κυρία» (< λατ. dominicella, υποκ. τού domina «κυρία, δέσποινα»)].

μαμαλίγκα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** λαϊκό φαγητό τής Ρουμανίας, τής Βουλγαρίας τού Πόντου κ.ά. που παρασκευάζεται με αραβοσιτάλευρο, νερό, τυρί, αβγό και χοιρινό λίπος **2.** (λαϊκ.) για φαγητό που έχει γίνει λειώμα: *έγινε ~ το φαΐ*.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. mămăligă, βουλγ. mamaliga].

Μαμελούκος κ. **Μαμαλούκος** (ο) **1.** ΙΣΤ. μέλος στρατιωτικών δυνάμεων που αποτελούνταν από δούλους διαφόρου καταγωγής, οι οποίες έθεσαν υπό τον έλεγχό τους διάφορα μουσουλμανικά κράτη κατά τον Μεσαίωνα και εγκατέστησαν δική τους δυναστεία στην Αίγυπτο (1250-1517) **2.** (ως προσηγορικό-σκωπτ.) ο βάρβαρος, ο άξεστος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Μαμελοῦκος* < *Μαμαλοῦκος* < αραβ. mamlūk «δούλος, σκλάβος»].

μαμμά (η) (σχολ. ορθ. *μαμά*) {μαμμάδες} (καθημ.) η μητέρα ΣΥΝ. μάννα. — (υποκ.) **μαμμάκα** κ. **μαμμακούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάμμα* < μτγν. *μάμμη* (βλ.λ.). Η ετυμολογία δείχνει ότι ορθότερη είναι η γραφή με δύο *-μ-* *(μαμμά)*, πβ. κ. *μάννα*].

μαμμή (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μαία· ΦΡ. (παροιμ.) ***πήγε για μαμμή κι έκατσε για λεχώνα*** (σκωπτ.) γι' αυτούς που πηγαίνουν κάπου και καθυστερούν πολύ να επιστρέψουν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μάμμη* «μητέρα, γιαγιά», λ. τής παιδικής γλώσσας με εκφραστικό αναδιπλασιασμό, < Ι.Ε. *ma- «μητέρα» (ηχομιμητική ρίζα), πβ. λατ. mamma (> γαλλ. mamman), σανσκρ. māma, γερμ. Mama, αγγλ. mamma, ρωσ. mama κ.ά. Ομόρρ. *μαῖα, μή-τηρ (-έρα)*, πιθ. κ. *μαστός* (βλ.λ.). Βλ. κ. *μαμμά*].

μάμμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) η γιαγιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *μαμμή*].

μαμμόθρεφτος, -η, -ο (μειωτ.) **1.** αυτός που ανατράφηκε με πολλές περιποιήσεις και χαϊδολογήματα· ο μαλθακός ΣΥΝ. καλομαθημένος, χαϊδεμένος ΑΝΤ. σκληραγωγημένος **2.** ***μαμμόθρεφτο*** (το) το παιδί που είναι εξαρτημένο από τη μητέρα του· κατ' επέκτ. ο άβουλος και μαλθακός άνθρωπος: *η μάννα του τον κατάντησε ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαμμόθρεπτος*, αρχική σημ. «αυτός που ανατράφηκε από τη γιαγιά του», < *μάμμη* + *θρεπτός* < *τρέφω*].

μα μου (τα) {άκλ.} ασαφή λόγια, χωρίς συγκεκριμένο περιεχόμενο που εκφράζουν ενδοιασμό, αναποφασιστικότητα, αντίρρηση κ.λπ.: *αυτοί ρωτούσαν πότε θα παραδώσει το έργο κι αυτός άρχισε τα ~*.
[ΕΤΥΜ. < σύνδ. *μα*, με επανάληψη τού [m] + ευφωνικό [u], σύνηθες δίπλα σε χειλικά (βλ. κ. *σου-ξου, μού-ξου*)].

μαμούδι (το) → μαμούνι

μαμούθ (το) {άκλ.} **1.** προϊστορικό ζώο με προβοσκίδα, συγγενές προς τον σημερινό ελέφαντα, που έζησε κατά το Πλειστόκαινο (βλ.λ.) σε ψυχρές περιοχές τής Ευρώπης, τής Ασίας και τής Β. Αμερικής **2.** (μτφ. ως επίθ.) μεγάλων διαστάσεων· σε ΦΡ. τού τύπου: *έργο / κατασκευή ~* ΣΥΝ. γίγαντας, κολοσσός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mammouth < ρωσ. mamont (παλαιότ. mammot), αγν. ετύμου].

μαμούνι κ. **μαμούδι** (το) {μαμουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρό έντομο, ζωύφιο ΣΥΝ. ζούδι, ζουζούνι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαμούδι*, αβεβ. ετύμου, ίσως υποκ. τής μτγν. «γλώσσας» τού Ησυχίου *μάμμος· οἰκέτης* ή, κατ' άλλη άποψη, < αρχ. ρ. *μαμμᾶν* «θηλάζω, τρώγω» (ομόρρ. τού ουσ. *μάμμη*, βλ.λ.). Ενδιαφέρουσα η εκδοχή ότι *μαμούδι* < **μουμούδι* < **μύμηδο* < μτγν. *μυρμηδών* «μυρμηγκοφωλιά» (βλ. κ. *μυρμήγκι*)].

μαμούχαλος (ο) (λαϊκ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο βαρετό και χωρίς ενδιαφέροντα.

μάμπα (το) {άκλ.} φίδι μεγάλου μήκους, που ζει σε δέντρα τής Κ. και Ν. Αφρικής, το οποίο έχει πολύ ισχυρό δηλητήριο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mamba < im-amba, λ. τής γλώσσας Ν'γκούνι των Ζουλού].

μάμπο (το) {άκλ.} **1.** χορός που προέρχεται από την Καραϊβική, παρόμοιος με τη ρούμπα και το τσα-τσά **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε είδος μουσικής που βασίζεται στον ρυθμό τού παραπάνω χορού: *λαϊκά ~ τού Χιώτη με μπουζούκι*.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. mambo, ηχομιμητική λ., βλ. κ. *σάμπα*].

Μαμωνάς (ο) **1.** Κ.Δ. ο θεός τού πλούτου **2.** (μετωνυμ.) τα πλούτη: *λατρεύει τον ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαμωνᾶς* < εβρ. mamōn «πλούτη» (περιληπτ. όρος). Η λ. διαδόθηκε κυρ. από τη χρήση της στην Κ.Δ., πβ. Ματθ. 6, 24: *...οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ*].

μανά → ξανά

μάνα (η) → μάννα

μανάβης (ο) {μανάβηδες}, **μανάβισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημερ.) ο πωλητής λαχανικών και φρούτων ΣΥΝ. οπωροπώλης, λαχανοπώλης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. manav].

μαναβική (η) το επάγγελμα τού μανάβη· ΦΡ. ***είδη μαναβικής*** ό,τι πουλάει ο μανάβης, φρούτα και λαχανικά που βρίσκει κανείς στο οπωροπωλείο.

μανάβικο (το) (καθημ.) το κατάστημα όπου πωλούνται λαχανικά και φρούτα ΣΥΝ. οπωροπωλείο.

μανάρι (το) {μαναρ-ιού | -ιών} **1.** αρνί που τρέφεται στο σπίτι και προορίζεται για σφαγή ΣΥΝ. θρεφτάρι **2.** (ως χαϊδευτική προσφώνηση) για τη δήλωση στοργής ή ερωτικού πόθου. — (υποκ.) **μαναράκι** (το), (μεγεθ.) **μανάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. manar(u) «οικόσιτο αρνί» < μτγν. λατ. manuarius «αυτός που τρέφεται από το χέρι κάποιου» (ήδη τον 7ο αι. η σημ. «οικόσιτο ζώο», για αρνί, άλογο ή αίγα) < λατ. manus «χέρι». Όμοια η προέλευση τού αντίστοιχου αλβ. manar. Η παραγωγή από τ. **ἀμνάριον* δεν είναι πιθανή].

Μανασσής (ο) όνομα προσώπων τής Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μανασσῆς* < εβρ. Menašeh «αυτός που φέρνει λήθη», πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 41, 51: *ἐκάλεσεν δὲ Ἰωσὴφ τὸ ὄνομα τοῦ πρωτοτόκου Μανασσῆ, ὅτι ἐπιλαθέσθαι με ἐποίησεν ὁ Θεὸς πάντων τῶν πόνων μου καὶ πάντων τῶν τοῦ πατρός μου*].

μανατζάρω ρ. μετβ. {μανατζάρισα} **1.** είμαι ο μάνατζερ, διοικώ μια επιχείρηση **2.** (γενικότ.) κουμαντάρω.

μάνατζερ (ο/η) {άκλ.} **1.** πρόσωπο που οργανώνει, διευθύνει και οριοθετεί τις δραστηριότητες μιας επιχείρησης **2.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να προωθεί τα συμφέροντα καλλιτεχνών, αθλητών κ.λπ., που κανονίζει τα συμβόλαιά τους, τις συνεργασίες τους, την κοινωνική και επαγγελματική τους προβολή κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. manager < ρ. manage < ιταλ. maneggiare «χειρίζομαι» < mano «χέρι» (< λατ. manus)].

μάνατζμεντ (το) {άκλ.} ελλην. *διοικητική* (επιστήμη, τέχνη), *διοίκηση επιχειρήσεων*· το σύνολο των χειρισμών και μεθόδων που συνιστούν την τεχνική διοικήσεως και οργανώσεως μιας επιχείρησης: *αναλαμβάνω / έχω το ~ τής επιχείρησης* || *επαγγελματικό / τεχνοκρατικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. management < ρ. manage, βλ. κ. *μάνατζερ*].

μάνγκο (το) {άκλ.} δέντρο αειθαλές των τροπικών περιοχών· έχει φύλλα λογχοειδή με έντονο πράσινο χρώμα, άνθη σε ταξιανθίες και καρπούς πρασινωπούς, κιτρινωπούς ή κοκκινωπούς, εύγευστους και αρωματικούς, που μοιάζουν με μεγάλο βερίκοκο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mango < πορτ. manga < ταμίλ mānkāy (πληθ. manghi)].

μανδαρινάτο (το) (περιληπτ.) το σύνολο των μανδαρίνων (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mandarinat (βλ. λ. *μανδαρίνος*)].

μανδαρινέα (η) → μανταρινιά

μανδαρίνος (ο) [1859] **1.** ανώτερος κρατικός λειτουργός τής παλαιάς Κινεζικής Αυτοκρατορίας **2.** (μτφ.-μειωτ.) (α) ο κρατικός αξιωματούχος, ο γραφειοκράτης που εμποδίζει οποιαδήποτε πρόοδο: *η εξυγίανση τού δημοσίου βίου υπονομεύεται από τους γνωστούς κομματικούς ~* (β) πρόσωπο συντηρητικό, οπισθοδρομικό. — **μανδαρινισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mandarin < πορτ. mandarim < μαλαϊκ. mĕntĕri < σανσκρ. mantrin «σύμβουλος» (πβ. χίντι mantri), τίτλος αξιωματούχων τής πολύπλοκης κινεζικής αυλής].

μανδήλι (το) → μαντήλι

μάνδρα (η) → μάντρα

μανδραγόρας (ο) {δύσχρ. μανδραγορών} δικότυλο φυτό με σαρκώδη και διχαλωτή ρίζα, που θυμίζει ανθρώπινο σώμα, γνωστό από την αρχαιότητα για τις ναρκωτικές και θεραπευτικές του ιδιότητες, ενώ

λαϊκές δοξασίες τού αποδίδουν αφροδισιακές ιδιότητες ΣΥΝ. (λαϊκ.) σερνικοβότανο· ΦΡ. (λόγ.) **εκ μανδραγόρου / υπό τον μανδραγόρα καθεύδω** (*ἐκ μανδραγόρου / ὑπό μανδραγόρᾳ καθεύδειν*. Λουκιαν. *Τίμων* 2) βρίσκομαι σε βαθύ ύπνο, σε λήθαργο ή μέθη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. όρος τής ιατρικής και τής μαγείας, αβεβ. ετύμου. Ίσως να ανάγεται στο όνομα ενός γιατρού, καθόσον μάλιστα η λ. χρησιμοποιήθηκε και ως ανθρωπωνύμιο. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για το περσ. όνομα τού φυτού mardum gijā «φυτό τού ανθρώπου». Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. man-drake, γαλλ. mandragore, αρμ. manragor κ.ά.].

μανδρίλος (ο) πίθηκος που ζει στη Δ. Αφρική, έχει χοντρό σώμα, κοντή ουρά και χαρακτηρίζεται από τα ζωηρά χρώματα που φέρει στο πρόσωπο και στους γλουτούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mandrill, πιθ. < man «άνθρωπος» + drill «ονομασία πιθήκου τής Δ. Αφρικής», αγν. ετύμου].

μανδύας (ο) {μανδυών} **1.** (παλαιότ.) μεγάλο ενιαίο ύφασμα, που φοριόταν ριχτό και στερεωνόταν με πόρπη, συνήθ. στον ώμο **2.** ΣΤΡΑΤ. χειμερινό ένδυμα των στρατιωτών, κατασκευασμένο από ένα μόνο κομμάτι ύφασμα, συνήθ. μάλλινο, που καλύπτει όλο το σώμα ΣΥΝ. χλαίνη **3.** ΕΚΚΛΗΣ. εξωτερικό πτυχωτό ένδυμα ηγουμένων, μοναχών, επισκόπων, πατριαρχών κ.λπ., που δένεται γύρω από τον τράχηλο και φοριέται κατά την τέλεση ορισμένων ιεροπραξιών· δηλώνει την πνευματική εξουσία αυτού που το φέρει ως ανώτερου ή ανώτατου άρχοντα τής Εκκλησίας **4.** ΙΑΤΡ. ένδυμα από στέρεο ύφασμα, ειδικά ραμμένο για να ακινητοποιεί τους ψυχοπαθείς σε περιπτώσεις μανιακής κρίσης· αλλιώς ζουρλομανδύας • **5.** ΓΕΩΛ. ενδιάμεση ζώνη στο εσωτερικό τού γήινου πλανήτη, η οποία βρίσκεται μεταξύ τού φλοιού και τού πυρήνα **6.** (μτφ.) καθετί που καλύπτει, αποκρύπτει ή προφυλάσσει (κάτι): *το νομοσχέδιο περιβάλλει με τον ~ τής νομιμότητας σειρά παραβάσεων και ατασθαλιών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μανδύα / μανδύη (ἡ)*, αγν. ετύμου, ίσως περσικό δάνειο].

μανεκέν (το) {άκλ.} άνδρας ή (συνήθ.) γυναίκα με ωραία εμφάνιση και άρτια σωματική διάπλαση, κατά τα πρότυπα κάθε εποχής, που ασχολείται επαγγελματικά με την επίδειξη ρούχων, με φωτογραφίσεις μόδας, διαφημίσεων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mannequin < ολλ. mannekijn «ανθρωπάκι», υποκ. τού man «άνθρωπος»].

μανέλα (η) {δύσχρ. μανελών} μοχλός που προσαρμόζεται σε εργαλείο και κινούμενο δεξιά-αριστερά βιδώνει ή ξεβιδώνει.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mannella, υποκ. τού manna «χεριά, δεμάτι» < μεσν. λατ. manna / manua (< λατ. manus «χέρι»)].

μανές (ο) → αμανές

μανέστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ζυμαρικό κομμένο σε διάφορα μικροσκοπικά σχήματα που χρησιμοποιείται και σε σούπες ΣΥΝ. κριθαράκι· ΦΡ. **χαλάει η μανέστρα** μια υπόθεση δεν έχει την επιθυμητή κατάληξη, ματαιώνεται. — (υποκ.) **μανεστράκι** (το), **μανεστρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. manestra < ρ. manestrare (ιταλ. minestrare) < λατ. ministāre «φέρνω, εξυπηρετώ (ιδ. σερβίρω)»].

Μάνη (η) χερσόνησος τής Ν. Πελοποννήσου, που χαρακτηρίζεται από την άγρια φύση και τα αυστηρά ήθη και έθιμα των κατοίκων της. — **Μανιάτης** (ο) [μεσν.], **Μανιάτισσα** (η), **μανιάτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Πιθανότερη η άποψη ότι το τοπωνύμιο ανάγεται σε μεσν. κάστρο *Μαΐνη* (10ος αι.), το οποίο βρισκόταν στη Χερσόνησο τού Ταινάρου, έχει δε υποτεθεί ότι *Μαΐνη* < αρχ. *μανία*, λόγω τής τρικυμιώδους θάλασσας που περιβρέχει την περιοχή. Άλλες απόψεις, όπως η αναγωγή στο λατ. manus «χέρι», εξαιτίας τού βραχιονοειδούς σχήματος τής Ταιναρικής Χερσονήσου (πβ. ιταλ. Brazzo di Maina), ή στο λατ. manes (πληθ.) «ψυχές νεκρών», επειδή οι αρχαίοι πίστευαν ότι στο Ταίναρο βρίσκονται οι πύλες τού Άδου, δεν είναι πειστικές].

-μανής λεξικό επίθημα επιθέτων και ουσιαστικών, που χαρακτηρίζει άτομα τα οποία κατέχονται από υπερβολική επιθυμία ή μανία για κάτι: *αρχο-μανής, κλεπτο-μανής, τοξικο-μανής, αρχαιο-μανής, τελειο-μανής, ξενο-μανής, μυθο-μανής.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *μαίνομαι* (πβ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

μάνητα (η) {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) η μεγάλη οργή, η μανία: *η ~ τού ανέμου / τού πολέμου.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. (κατ' αναλογίαν προς τα ουσ. σε -*ητα*) < αρχ. *μάνη*, παράλλ. τ. τού ουσ. *μανία* (βλ.λ.)].

μανθάνω ρ. → μαθαίνω

Μάνθος (ο) ▸ Ματθαίος

μάνι → μάνι-μάνι

-μάνι λεξικό επίθημα ουσιαστικών, που δηλώνει πλήθος, μεγάλη ποσότητα: *γυναικο-μάνι, παιδο-μάνι, σκουπιδο-μάνι.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το λατ. manus «πλήθος»].

μανία (η) {σπάν. μανιών} **1.** ΙΑΤΡ. οξεία διαταραχή των ψυχικών λειτουργιών τού ατόμου, που εκδηλώνεται με υπερβολική ζωτικότητα, έξαρση τής φαντασίας, ακατάσχετη ροή τού λόγου και αποχαλίνωση των ενστίκτων **2.** διαταραχή που αφορά σε ορισμένες ψυχικές λειτουργίες, ενώ επιτρέπει την κατά τα άλλα ισορροπία και νηφαλιότητα τού ατόμου: *~ καταδιώξεως / φυγής* • **3.** υπερβολική εμμονή (σε κάτι) ή ζήλος (για κάτι)· παθολογική έξη: *έχει ~ με την πολιτική / τη τζαζ / το ψάρεμα / το σεξ* || *έχει ~ με τα μαλλιά της* (τα περιποιείται συνεχώς) || *παρακολουθεί ποδόσφαιρο μετά μανίας* ΣΥΝ. ψύχωση, λόξα· ΦΡ. **πυρ και μανία** βλ. λ. *πυρ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μαίνομαι* (βλ.λ.)].

-μανία [αρχ.] β' συνθετικό που δηλώνει το πάθος, την έντονη ή υπερβολική επιθυμία, τη μανία για κάτι: *βιβλιο-μανία, αρχο-μανία, μυθομανία, οπιο-μανία, τοξικο-μανία, θρησκο-μανία, ξενο-μανία κ.ά.*

μανιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μάνιασ-α, -μένος} **1.** κυριεύομαι από μανία, γίνομαι έξαλλος από οργή: *μάνιασε όταν τον είδε* ΣΥΝ. οργίζομαι, παραφέρομαι **2.** (για τα στοιχεία τής φύσεως) είμαι ή γίνομαι ορμητικός, αγριεύω: *μάνιασε η θάλασσα / ο αέρας* ΣΥΝ. λυσσομανώ. — **μάνιασμα** (το).

Μανιάκι (το) χωριό τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας, γνωστό από την ηρωική αντίσταση και θυσία των Ελλήνων υπό τον Παπαφλέσσα κατά των δυνάμεων τού Ιμπραήμ Πασά (1825).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού τοπωνυμίου *Μάνη*].

μανιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που εκδηλώνει συμπτώματα μανίας (βλ.λ.): *ο ~ δολοφόνος* **2.** **μανιακός** (ο), **μανιακή** (η) πρόσωπο που πάσχει από τρέλα, ψυχοπαθής: *είναι επικίνδυνος ~* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που κατέχεται από παράφορο πάθος για κάτι: *είναι ~ με τον αθλητισμό / τα τυχερά παιχνίδια* || *ένας ~ τού σεξ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική, τρελός.*

μανιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Μάνη και τους Μανιάτες· ΦΡ. **το κρατάω / το φυλάω μανιάτικο** δεν ξεχνώ το κακό που μου έκαναν, διατηρώ αισθήματα μνησικακίας ΣΥΝ. κρατάω κακία (πβ. λ. *κρατώ*).

μανιβέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μοχλός, με την περιστροφή τού οποίου τίθεται σε λειτουργία μηχανή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manivelle < λατ. manicula, υποκ. τού ουσ. manus «χέρι»].

μανιέρα (η) {χωρ. πληθ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** τεχνοτροπία, τρόπος έκφρασης ενός καλλιτέχνη **2.** η επιτήδευση στο ύφος και στην τεχνοτροπία καλλιτεχνικού δημιουργήματος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. maniera (πβ. κ. γαλλ. manière) < λατ. manuarius < manus «χέρι»].

μανιερισμός (ο) **1.** η χρήση επιτηδευμένου και επίπλαστου ύφους, έλλειψη φυσικότητας· ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **2.** η μηχανική χρήση συγκεκριμένης τεχνοτροπίας, χωρίς καθόλου πρωτοτυπία ή προσωπική συμβολή τού καλλιτέχνη **3.** τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε κατά τον 16ο αι., κυρ. στην Ιταλία, και χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση τού επιτηδευμένου και την προτίμηση στις αλλόκοτες φιγούρες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maniérisme, βλ. κ. *μανιέρα*].

μανιεριστής (ο) καλλιτέχνης που ακολουθεί τις αρχές τού μανιερισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maniériste, βλ. κ. *μανιέρα*].

μανίζω ρ. αμετβ. {μάνισ-α, -μένος} **1.** μανιάζω, κυριεύομαι από μανία **2.** (ειδικότ.) εξοργίζομαι (με κάποιον), θυμώνω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαίνομαι*, από θ. *μαν-* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

μάνικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υδροσωλήνας αντλιών από ειδικό υλικό, συνήθ. καουτσούκ ή πλαστικό, που χρησιμεύει για να μεταφέρουμε ή να ρίχνουμε με ορμή νερό: *οι αστυνομικοί με μάνικες έριχναν νερό στους διαδηλωτές.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manica < λατ. manicae (πληθ.) «χειρίδες, μανίκια» (αναφερόταν αρχικώς στα σιδερένια σωληνοειδή περιβραχιόνια των ιπποτών) < manus «χέρι»].

μανικέτι (το) {μανικετ-ιού | -ιών} η άκρη μακριού μανικιού πουκαμίσου· η μανσέτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manichetto (πληθ. manichetti), υποκ. τού ουσ. manica, βλ. κ. *μανίκι*].

μανικετόκουμπο (το) κουμπί ραμμένο στη μανσέτα τού πουκαμίσου ή πρόσθετο, για να κλείνει το μανικέτι: *χρυσό / ασημένιο ~* || *του έφυγε το ~ και του το ράβει.*

μανίκι (το) {μανικ-ιού | -ιών} **1.** το μέρος τού ενδύματος που καλύπτει τα χέρια ή μέρος τους: *μακρύ / κοντό ~*· ΦΡ. (α) **(ανα)σηκώνω τα μανίκια** προετοιμάζομαι για πολλή δουλειά, ξεκινάω να δουλεύω: *καιρός να σηκώσουμε τα μανίκια και να στρωθούμε στη δουλειά* ΣΥΝ. ανασκουμπώνομαι (β) (μτφ.) **άσος στο / από το μανίκι** κρυφό πλεονέκτημα: *οι φήμες τον θέλουν να κερδίζει τις εκλογές για την προεδρία, βγάζοντας την τελευταία στιγμή τον κρυμμένο άσο από το μανίκι* (γ) **τραβώ (κάποιον) από το μανίκι** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, (κάποιος) άγεται και φέρεται από μένα **2.** η λαβή κοπτικών οργάνων· (γενικότ.) η λαβή εργαλείου ή δοχείου: *μαχαίρι με μαύρο, ξύλινο ~* **3.** (μτφ.-αργκό) οτιδήποτε προκαλεί δυσκολίες: *τα θέματα τής ιστορίας ήταν ~* **4.** (λαϊκ.-οικ.) η ίδια η σεξουαλική πράξη, σε ΦΡ. όπως *ρίχνω / τραβάω ένα μανίκι σε (κάποιον).* — (υποκ.) **μανικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μανίκιον*, υποκ. τού ιταλ. manica < λατ. manicae (πληθ.) «χειρίδες, μανίκια» < manus «χέρι»].

μανικιούρ (το) {άκλ.} ελλην. *ονυχοκομία, χειροκομία*· η περιποίηση των νυχιών των χεριών (πβ. λ. *πεντικιούρ*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manucure / manicure (νόθο σύνθ.) < λατ. man[us] + γαλλ. [ped]icure (επειδή το pedicure προηγήθηκε χρονικά)].

μανικιουρίστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *ονυχοκόμος* (η)· η αισθητικός που περιποιείται τα νύχια των χεριών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. manicuriste (βλ. κ. *μανικιούρ*)].

μανικοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένωση τού μανικιού με το ένδυμα στο ύψος των ώμων.

Μανίλα (η) η πρωτεύουσα των Φιλιππινών.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Manila < ταγκαλόγκ may-nila, ονομασία δέντρου αυτοφυούς στην περιοχή].

μάνι-μάνι επίρρ. (καθημ.) πολύ γρήγορα, με βιασύνη: *τελείωσε τη δουλειά του ~ κι έφυγε* ΣΥΝ. στο άψε-σβήσε, τάκα-τάκα, στο πει και φει, στο πιτς φιτίλι ΑΝΤ. λάου-λάου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. φρ. (di) mano (in) mano «από χέρι σε χέρι»].

μανιοκαταθλιπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μανιοκατάθλιψη: *~ ψύχωση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από μανιοκα-

τάθλιψη: ~ *άτομο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. maniac-depressive (νόθο σύνθ.)].

μανιοκατάθλιψη (η) {-ης κ. -ίψεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ψυχική πάθηση που χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση διαδοχικών παροξυσμών ψυχικής υπερδιέγερσης (μανίας, δηλ. από υπερβολική ζωτικότητα, ακατάσχετη ροή ιδεών και λόγου) ή κατάθλιψης (οξείας μελαγχολίας).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. maniac-depressive psychosis «μανιοκαταθλιπτική ψύχωση»].

μανιπουλάρω ρ. μετβ. {μανιπουλάρισα} επηρεάζω επιδέξια (άτομο ή ομάδα), με τρόπο που να σκέπτεται και να ενεργεί όπως επιθυμώ: *μερικοί συνδικαλιστές προσπαθούν να μανιπουλάρουν τους εργαζομένους* ΣΥΝ. χειραγωγώ. - **μανιπουλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manipolare < λατ. manipulus «χούφτα»].

μανιτάρι (το) {μανιταρ-ιού | -ιών} καρποφόρος μύκητας με σχήμα που θυμίζει ομπρέλα, πολλά είδη τού οποίου είναι εδώδιμα και φυτρώνουν κυρ. στα δάση ή καλλιεργούνται: *πίτσα με μανιτάρια* || *δηλητηριώδη / παραισθησιογόνα ~* ΦΡ. (α) (καθημ.) ***(ξε)φυτρώνω σαν μανιτάρι*** εμφανίζομαι ξαφνικά (β) ***φυτρώνουν σαν μανιτάρια*** εμφανίζονται πολλά μαζί στον ίδιο χώρο: *στην περιοχή μας τα μπαράκια φυτρώνουν σαν μανιτάρια* (γ) ***(ατομικό) μανιτάρι*** το σύννεφο σε σχήμα μανιταριού, που δημιουργείται πάνω από το σημείο στο οποίο έχει πέσει ατομική βόμβα αμέσως μετά την έκρηξή της. — (υποκ.) **μανιταράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀμανιτάρι(ν)*, υποκ. τού μτγν. *ἀμανῖται* (πληθ.), αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το μικρασιατικό τοπωνύμιο *Ἄμανος*. Η φρ. *ξεφυτρώνω σαν μανιτάρι* αποδίδει χρήσεις τού αγγλ. mushroom «μανιτάρι» (που χρησιμοποιείται και ως ρήμα)].

μανιταρόπιτα (η) {δύσχρ. μανιταροπιτών} πίτα με γέμιση μανιτάρι.

μανιταρόσουπα (η) {δύσχρ. μανιταροσουπών} σούπα από μανιτάρια.

μανιφατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χειροτεχνικό ή βιομηχανικό προϊόν, κυρ. ύφασμα: *μεταξωτή ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manifattura < λατ. φρ. manu factus «χειροποίητος» < manu (< manus «χέρι») + factus (< facio «κάνω, φτειάχνω»)].

μανιφέστο (το) γραπτή διακήρυξη με πολιτικό, κοινωνικό ή καλλιτεχνικό περιεχόμενο, όπου διατυπώνονται γενικές αρχές ενός κινήματος ή διαμαρτυρίες για τα κακώς κείμενα: *τα ~ τού υπερρεαλισμού τού Αντρέ Μπρετόν* (1924, 1930) || *το «~ τού Κομουνιστικού Κόμματος» των Κ. Μαρξ και Φρ. Ένγκελς* (1848) || *το «Ελεύθερο Πνεύμα» τού Θεοτοκά αποτέλεσε το ιδεολογικό ~ τής Γενιάς τού Τριάντα* || *συντάσσω / εκδίδω ~* ΦΡ. (μτφ.) ***βγάζω μανιφέστο*** εκθέτω με μαχητικό και έντονο τρόπο τις απόψεις μου σε ένα θέμα, κυρ. υπερασπιζόμενος ή καταδικάζοντας κάτι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. manifesto < λατ. manifestus «προφανής, πρόδηλος», από συμφυρμό των λ. manus «χέρι» και infestus «επικίνδυνος, εχθρικός»].

Μανιχαίοι (οι) {μτγν.} οι οπαδοί τού μανιχαϊσμού (βλ.λ.). — **μανιχαϊκός**, -ή, -ό.

μανιχαϊσμός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. χριστιανική αίρεση που ιδρύθηκε κατά τον 3ο αι. μ.Χ. από τον Μάνη (ή Μανιχαίο) στην Περσία, συνδυάζει στοιχεία τού χριστιανισμού, τού ζωροαστρισμού και τού βουδισμού και υποστηρίζει ότι στον κόσμο κυριαρχούν δύο ανταγωνιστικές αρχές, το φως και το σκότος (δηλ. το καλό και το κακό) **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε δυαρχική θεώρηση τού κόσμου. — **μανιχαϊστής** (ο), **μανιχαΐστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μανιχαῖος* (215-274 μ.Χ.), όνομα Πέρση θρησκευτικού ηγέτη και αιρεσιάρχη].

μανιχαϊστικός, -ή, -ό κ. **μανιχαϊκός 1.** αυτός που σχετίζεται με τους Μανιχαίους ή τον μανιχαϊσμό **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου η αντίληψη ή θεώρηση των πραγμάτων βασίζεται σε σχήματα αντιθέσεως καλού-κακού: *προβάλλει μια ~ ερμηνεία των πραγμάτων, αγνοώντας τις ενδιάμεσες καταστάσεις και τις ιδεολογικές αποχρώσεις.*

μανιώδης, -ης, -ες {αρχ.} {μανιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· μανιωδέστερος, -ατος} **1.** αυτός που αρέσκεται υπερβολικά, που έχει πάθος με κάτι: *~ καπνιστής / συλλέκτης νομισμάτων* **2.** ο κυριευμένος από μανία, ο τρελός ΣΥΝ. μανιακός, φρενοβλαβής. — **μανιωδώς** επίρρ. {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

μάνλιχερ (το) {άκλ.} είδος (παλαιότ.) επαναληπτικού όπλου.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Αυστριακού μηχανικού F. Mannlicher (1848-1904), κατασκευαστή τού όπλου].

μάννα (η) (σχολ. ορθ. *μάνα*) {-ες κ. -άδες (γεν. μόνο ο τ. μαννάδων)} **1.** (καθημ.) η μητέρα ΣΥΝ. μαμά· ΦΡ. (α) ***παιδί τής μάννας του*** για να δηλωθεί ότι μοιάζει η συμπεριφορά ή η φυσιογνωμία παιδιού προς τη μητέρα του (β) ***πουλάει και τη μάννα του*** για πρόσωπο που κοιτάζει το ατομικό του συμφέρον και δεν διστάζει μπροστά σε τίποτα (γ) ***απ' την κοιλιά τής μάννας του*** για γνώρισμα, χαρακτηριστικό κάποιου, που το εμφάνισε από πολύ μικρή ηλικία, ώστε να θεωρείται εγγενές: *~ φαινόταν πως θα γίνει ταραξίας* (δ) (επιφών.) ***μάννα μου!*** για δήλωση έντονου συναισθήματος (λύπης, πόνου, χαράς, στοργής, έκπληξης, θαυμασμού κ.ά.): *οι στρατιώτες αναστέναζαν: «όι, όι, ~ μου!»* || *ε, ρε ~, τι γλέντι ήταν αυτό!* (ε) ***όπως τον / την γέννησε η μάννα του / της*** ολόγυμνος/-η, όπως το νεογέννητο βρέφος: *στο περιοδικό φωτογραφίζεται όπως τη γέννησε η μάννα της* (στ) ***χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα*** για μεγάλη κοσμοσυρροή ή μεγάλη αναστάτωση: *έχει τόσο κόσμο, που ~* (ζ) ***να τρώει η μάννα και τού παιδιού να μη δίνει*** για κάτι πολύ νόστιμο: *αυτό το γιουβέτσι είναι ~* (η) ***κατά μάννα κατά κύρη (κατά γιο και θυγατέρα)*** για παιδιά που μοιάζουν πολύ στον χαρακτήρα με τους γονείς τους (θ) ***μάννα, γιατί με γέννησες!*** για περιπτώσεις έντονης απογοήτευσης (ι) ***σαν να του σκότωσαν τη μάννα*** για κάποιον που αντιδρά με υπερβολική οργή ή επιθετικότητα: *Δεν ξέρω τι είχε πάθει! Έκανε σαν να του 'χαν σκοτώσει τη μάννα!* (ια) ***ζητάει τη μάννα του και τον πατέρα του*** για υπερβολικές, παράλογες απαιτήσεις: *μου ζητούσε τη μάννα του και τον πατέρα του για να μου το πουλήσει...* (ιβ) ***μάννα είναι μόνο μία!*** για την αξία τής μητέρας· όσο αγαπά κανείς τη μητέρα του δεν αγαπά κανέναν άλλον **2.** ο ξύλινος σκελετός τού χαρταετού **3.** (μτφ.) η αρχική κατασκευή· μόνο στη ΦΡ. ***από τη μάννα του***: *αυτό το μηχάνημα είναι ελαττωματικό ~* **4.** (α) (σε διάφορα παιχνίδια) παίκτης επιφορτισμένος με ιδιαίτερο ρόλο, λ.χ. στο χαρτοπαίγνιο: *ποιος θα κάνει τη ~;* (β) (στο τάβλι) η πρώτη θέση στην οποία τοποθετούμε τα πούλια και συνεκδ. τα ίδια τα πούλια **5.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο ιδιαίτερα επιδέξιο (σε κάτι), που τα καταφέρνει με αξιοθαύμαστο τρόπο· ΦΡ. ***είμαι μάννα / μαννούλα σε (κάτι)*** διαθέτω μεγάλη επιδεξιότητα ή ικανότητα σε κάτι: *είναι μάννα στα ηλεκτρολογικά* || *σε κάτι τέτοια είναι μαννούλα* **6.** πρόσωπο που μεριμνά για τους άλλους: *ο λοχίας είναι η ~ τού λόχου.* — (υποκ.) **μαννούλα** (βλ.λ.), **μαννουλίτσα** κ. **μαννίτσα** (η) κ. **μαννάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καγκουρό.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάννα* < μτγν. *μάμμη* (βλ. κ. *μαμμή*)].

> **μάννα ή μάνα (η) – μάνα ή μάννα (το);** Η ευρύτατης χρήσεως λ. **μάννα** γράφεται με δύο -ν-, από την αρχ. λέξη **μάμμη** «μητέρα», από όπου παράγεται η λέξη. Ομοίως, για άλλον όμως λόγο, γράφεται και η εβραϊκής προελεύσεως (man), αρχαία επίσης, λ. **μάννα** (το), η οποία παραδίδεται έτσι (με δύο -ν-). Η ιστορική ορθογραφία επιβάλλει την ορθογράφηση αυτών των λέξεων με δύο -ν-, όπως συμβαίνει με όλες τις αρχαίας προελεύσεως λέξεις τής Ελληνικής (πβ. *Σάββατο* όχι *Σάβατο*, γιατί και αυτή η εβραϊκής προελεύσεως λέξη είναι ήδη αρχαία).

μάννα (το) {άκλ.} (στην Π.Δ.) η τροφή (υποκατάστατο τού άρτου) που έστειλε ο Θεός στους Εβραίους, καθώς διέσχιζαν την έρημο· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***μάννα εξ ουρανού*** η απρόσμενη ευεργεσία: *η οικονομική ενίσχυση ήταν ~ για τους απόρους* (β) ***αντί τού μάννα χολήν*** βλ. λ. *χολή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. man, όπως απαντά στην ερώτηση man hu'? «τι είναι αυτό;», την οποία απηύθυναν οι Ισραηλίτες ο ένας στον άλλον, όταν πρωτοείδαν αυτό το είδος τροφής (πβ. Π.Δ. *Έξοδος* 16, 15: *Ἰδόντες δὲ αὐτὸ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἶπαν ἕτερος τῷ ἑτέρῳ, Τί ἐστιν τοῦτο;*). Στον ελλην. σχηματισμό συνεπέδρασε και το αρχ. *μάννα (ἡ)* «λεπτή σκόνη»].

μαννούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαϊδευτ.) η μάννα· συχνά επιφωνηματικά για την έκφραση ευχαρίστησης, φόβου και γενικά έντονων συναισθημάτων: *Ποπό, ~ μου, τι γλέντι έχει να γίνει!* || *~ μου, τι τρομάρα πέρασα!* ΦΡ. ***θα κλάψουν(ε) μαννούλες*** για κάτι που θα προκαλέσει δυσάρεστα αποτελέσματα: *αν προχωρήσουν σε απολύσεις, ~!* || (κ. ως απειλή) *πες τους να συμμορφωθούν, γιατί, αν θυμώσω, ~!*

μαννούλι (το) {μαννουλ-ιού | -ιών} (οικ.) πολύ ελκυστική γυναίκα ή (λιγότερο συχνά) άνδρας.
[ΕΤΥΜ. < *μάννα* + παραγ. επίθημα *-ούλι*].

μαννουλομάννουλο (το) (επιτατ.-κυρ. για γυναίκα) μαννούλι, πάρα πολύ ελκυστικό πρόσωπο.

Μανόλης (ο) → Εμμανουήλ

μανόλια κ. (παλαιότ.) **μαγνόλια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καλλωπιστικό δέντρο με μεγάλα κόκκινα και λευκά άνθη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. magnolia < νεολατ. magnolia, από το όνομα τού Γάλλου βοτανολόγου P. Magnol (1638-1715)].

μανόμετρο (το) [1766] {μανομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο για τη μέτρηση τής πίεσης ρευστών (υγρών ή αερίων), που βρίσκονται σε κλειστό δοχείο ΣΥΝ. πιεσόμετρο.
[ΕΤΥΜ. < *μανο-* (< αρχ. *μανός* «αραιός, χαλαρός, μαλακός», βλ.λ.) + *μέτρο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. manomètre].

μανό(ν) (το) {άκλ.} βερνίκι βαφής των νυχιών.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως εμπορική ονομασία].

μα νον τρόπο επίρρ.· ελλην. *αλλά όχι πολύ* ΜΟΥΣ. όχι υπερβολικά· συνοδεύει μουσική ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο): *αλέγκρο ~* ΣΥΝ. μα νον τάντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ma non troppo].

μα νον τάντο επίρρ.·ελλην. *αλλά όχι τόσο* ΜΟΥΣ. όχι πολύ· συνοδεύει μουσική ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο): *αλέγκρο ~* ΣΥΝ. μα νον τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ma non tanto].

μανός, -ή, -ό (λαϊκότ.) αυτός που κινείται τεμπέλικα και νωθρά: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. αργός, οκνός, νωθρός, αδρανής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αραιός, χαλαρός, μαλακός», < **μαν-Fός* < *mn̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *men- «μικρός, σπάνιος», πβ. αρμ. manr, σανσκρ. manāk «λίγο», λιθ. meñkas «βραχύς», χεττ. maninku «πλησίον» κ.ά. Βλ. κ. *μόνος*].

μανουάλι (το) {μανουαλ-ιού | -ιών} ψηλό μεταλλικό κηροπήγιο με πολλές θήκες, που υπάρχει στις χριστιανικές εκκλησίες για την τοποθέτηση αναμμένων κεριών από τους πιστούς (ή σε σπίτια ως διακοσμητικό αντικείμενο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μανουάλι(ο)ν* < λατ. manuale (candelabrum) «κηροπήγιο χειρός» < manus «χέρι»].

μανούβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ελιγμός μεταφορικού μέσου (αυτοκινήτου, πλοίου, ποδηλάτου κ.λπ.): *πρέπει να κάνεις πολλές ~, για να μπορέσεις να παρκάρεις εδώ* **2.** δύσκολη, κοπιαστική ενέργεια: *είναι μεγάλη ~ να το βρω· πρέπει ν' ανέβω στο πατάρι και να ψάξω τις βαλίτσες* **3.** συντονισμένες κινήσεις στρατιωτικής μονάδας κατά τη διάρκεια μάχης ή τη διεξαγωγή ασκήσεων.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. manuvra < μεσν. λατ. manuopera «χειρωνακτική εργασία» < λατ. manu opera < manus (< manu «χέρι») + opera «εργασία, έργο» (βλ. κ. *όπερα*)].

μανουβράρω ρ. αμετβ. {μανουβράρισα} (λαϊκ.) κάνω μανούβρες. — **μανουβράρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. manuvrar (βλ. κ. *μανούβρα*)].

Μανουήλ (ο) {άκλ.} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα Βυζαντινών ηγεμόνων.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., συντομευμένος τ. τού μτγν. *Ἐμμανουήλ* (βλ.λ.)].

μανούρι (το) {χωρ. γεν.} τυρί στον τύπο τής μυζήθρας, πλούσιο σε λίπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.

[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *μανούρα*, < αρχ. *μανός (τυρός)* «αραιό (τυρί)»].

μανουσάκι (το) {χωρ. γεν.} το ζαμπάκι (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού κυρ. ον. *Μανούσος*].

Μανούσος (ο) ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. < βεν. Manuzio (< λατ. Manutius), όν. συνηθισμένο στη βενετοκρατούμενη Κρήτη, το οποίο παρασυνδέθηκε με το εξίσου συχνό *Μανόλης* (< *Εμμανουήλ*)].

μανσέτα (η) {δύσχρ. μανσετών} το μανικέτι (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manchette (υποκ. τού manche «μανίκι»), βλ. λ. *μανίκι*].

μανσόν (το) {άκλ.} γούνινο γυναικείο αξεσουάρ, στο οποίο μπαίνουν τα χέρια μέχρι τον καρπό, για να κρατιούνται ζεστά.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manchon < manche «μανίκι» < λατ. manicae (πληθ.) < manus «χέρι»].

μανταλάκι (το) {χωρ. γεν.} ξύλινη ή πλαστική μικρού μεγέθους λαβίδα, τα δύο σκέλη τής οποίας ενώνονται με λεπτό σιδεράκι, που περιέχει ελατήριο για να ανοιγοκλείνει, ώστε να πιάνει και να συγκρατεί ρούχα απλωμένα στο σχοινί ή χαρτιά σε γραφείο.

μάνταλο (το) (λαϊκ.) ξύλινο ή μεταλλικό ραβδί, που ασφαλίζει εσωτερικά την πόρτα ή το παράθυρο ΣΥΝ. σύρτης.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάνδαλος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ουσ. *μάνδρα* (βλ.λ.) ως το εργαλείο που κλειδώνει περίκλειστο χώρο].

μανταλώνω ρ. μετβ. {μαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κλείνω (την πόρτα ή το παράθυρο) με μάνταλο ΣΥΝ. συρτώνω **2.** (για πρόσ.) περιορίζω (κάποιον) στο σπίτι, τον κλείνω μέσα. — **μαντάλωμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μανδαλῶ (-όω)* < *μάνδαλος*, βλ. κ. *μάνταλο*].

μαντάμ (η) {άκλ.} **1.** (λαϊκ.) κυρία: *περάστε μέσα, ~!* || *προηγείται η ~* **2.** (αργκό) η μαντάμα (βλ.λ.). — (υποκ.) **μανταμίτσα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. madame < ma dame «κυρία μου» (βλ. κ. *ντάμα*)].

μαντάμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα, συνήθ. μεγάλης ηλικίας, που έχει την ιδιοκτησία και τη μέριμνα οίκου ανοχής ΣΥΝ. πατρόνα, (λαϊκ.) τσατσά.

[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μαντάμ*].

μανταμίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με γυναίκα μεγάλης ηλικίας: *~ ντύσιμο / συμπεριφορά.* — **μανταμίστικα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *μαντάμ* + παραγ. επίθημα *-ίστικος* (πβ. κ. *μωρουδ-ίστικος*)].

μαντάρα επίρρ. (καθημ.) άνω-κάτω, μαλλιά-κουβάρια· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***τα κάνω μαντάρα*** (i) αποτυγχάνω παταγωδώς, κάνω σοβαρά σφάλματα (ii) διαλύω τα πάντα: *πήγε να σερβίρει και τα έκανε μαντάρα στην κουζίνα* (β) ***γίναμε μαντάρα*** τσακωθήκαμε, τα χαλάσαμε.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαδάρα* «ορεινή και άγονη περιοχή» < αρχ. *μαδαρός* «βρεγμένος, φαλακρός, άδεντρος» < *μαδῶ*].

μανταρίνι (το) {μανταριν-ιού | -ιών} ο εδώδιμος καρπός τής μανταρινιάς, που είναι μικρότερος στο μέγεθος από το πορτοκάλι και περιέχει πολύ γλυκό χυμό, πλούσιο σε βιταμίνη C. — (υποκ.) **μανταρινάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. mandarina, πιθ. < πορτ. mandarim «μανδαρίνος, σύμβουλος» (βλ. κ. *μανδαρίνος*) εξαιτίας τού χρώματος που είχε ο μανδύας των Κινέζων αξιωματούχων ή επειδή προτιμούσαν το συγκεκριμένο φρούτο (είναι γνωστό πως η μανταρινιά κατάγεται από τη ΝΑ. Ασία και έφθασε στην Ευρώπη τον 19ο αι.)].

μανταρινιά (η) δέντρο με εσπεριδοειδείς καρπούς (μανταρίνια), που συγγενεύει στενά με την πορτοκαλιά.

μαντάρω ρ. μετβ. {μάνταρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} επιδιορθώνω με κλωστή και βελόνα τα φθαρμένα μέρη σε ρούχα: *~ τις κάλτσες* ΣΥΝ. καρικώνω. — **μαντάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. mendare «επιδιορθώνω» < λατ. emendo «επανορθώνω, διορθώνω»].

μαντάτο (το) η είδηση, το νέο: *μας έφερε άσχημα ~* ΣΥΝ. άγγελμα, πληροφορία, (λαϊκ.) χαμπέρι.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαντάτον* < μτγν. *μανδᾶτον* < λατ. mandatum < ρ. mando «παραδίδω, γνωστοποιώ»].

μαντατοφόρος (ο/η) [μεσν.] πρόσωπο που φέρνει νέα, αγγελιαφόρος.

μαντεία (η) [αρχ.] {μαντειών} **1.** (γενικά) η πρόγνωση όσων πρόκειται να συμβούν στο μέλλον· (ειδικότ.) η πρόγνωση τού μέλλοντος από κάποιον (με τη χρήση μαγικών οργάνων, τράπουλας, φλιτζανιών τού καφέ κ.τ.ό.) **2.** (συνεκδ.) η συγκεκριμένη πρόβλεψη που κάνει ο μάντης: *άκουσα μια περίεργη ~* ΣΥΝ. χρησμός, προφητεία, μάντεμα.

μαντείο (το) [αρχ.] (στην αρχαιότητα) ιερός τόπος όπου κατέφευγαν ιδιώτες ή εκπρόσωποι πόλεων, για να πληροφορηθούν από τους θεούς (μέσω των ιερέων) τα μελλούμενα: *το ~ των Δελφών / τής Δωδώνης.*

μαντέκα (η) {χωρ. πληθ.} κηρώδης αρωματική αλοιφή, που κάνει στιλπνές και κρατάει σταθερές τις τρίχες τού μουστακιού.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manteca < *mantaica, ιβηρ. αρχής].

μάντεμα (το) → μαντεύω

μαντέμι (το) {μαντεμιού} **1.** κάθε ορυκτό που περιέχει μέταλλο για καμίνευση **2.** ο χυτοσίδηρος κατ' αντιδιαστολή προς τον σφυρήλατο σίδηρο. — **μαντεμένιος, -ια, -ιο.**

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. maden].

μαντευτής (ο) [μτγν.], **μαντεύτρα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που μαντεύει ΣΥΝ. μάντης, προφήτης.

μαντευτικός, -ή, -ό [αρχ.] σχετικός με τη μαντεία: *~ ικανότητα / χάρισμα* ΣΥΝ. μαντικός.

μαντεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάντεψα} ♦ (μετβ.) **1.** προβλέπω (αυτά που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον): *~ συμφορές* ΣΥΝ. προφητεύω, χρησμοδοτώ, προλέγω, προμαντεύω **2.** εκφράζω με επιτυχία τις εικασίες μου για κάτι, καταλαβαίνω (κάτι κρυφό, άγνωστο): *μάντεψε ποιος ήρθε!* || *δεν είναι δύσκολο να μαντέψεις τις σκέψεις του μετά από όσα είπε* ΣΥΝ. φαντάζομαι, βρίσκω, (μτφ.) οσφραίνομαι ♦ **3.** (αμετβ.) μπορώ να φανταστώ: *–Ξέρεις ποιος ήταν τελικά ο φταίχτης; –Δεν ξέρω, αλλά ~.* — **μάντεμα** (το).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μαντεύομαι* < *μάντις* (βλ. λ. *μάντης*)].

μαντζαφλάρι κ. **μαρτζαφλάρι** κ. **μαντζαφλέρι** (το) {μαντζαφλαρ-ιού | -ιών} (αργκό) **1.** (ως αόρ. χαρακτηρισμός) αντικείμενο, συνήθ. μικρού μεγέθους, τού οποίου το όνομα αγνοούμε ή δεν θέλουμε να το πούμε (συχνά εκφράζοντας ενόχληση): *έχω μπροστά μου κι αυτό το ~ και μ' εμποδίζει* || *θα στρίψεις αυτό το ~ και θα κλείσει* **2.** (ευφημ.) το πέος (πβ. λ. *μαραφέτι*).

[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μαντζούνι (το) → ματζούνι

μαντζουράνα (η) → ματζουράνα

Μαντζουρία (η) ιστορική περιοχή τής ΒΑ. Κίνας. — **Μαντζούριος** κ. **Μαντζουριανός** (ο), **Μαντζούρια** κ. **Μαντζουριανή** (η), **μαντζουριανός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Manchuria < κινεζ. Manchu, ονομασία των ιθαγενών τής περιοχής, που σημαίνει «αγνός, γνήσιος»].

μαντήλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλο μαντήλι, με το οποίο οι γυναίκες καλύπτουν το κεφάλι τους ΣΥΝ. τσεμπέρι, φακιόλι, κεφαλοπάνι.

μαντήλι (το) {μαντηλ-ιού | -ιών} **1.** μικρό τετράγωνο ύφασμα για το σκούπισμα τού προσώπου (των ματιών, τής μύτης κ.λπ.) ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) μάκτρο **2.** τετράγωνο ή στενόμακρο κομμάτι από ύφασμα, που φοριέται από τις γυναίκες ως κάλυμμα τής κεφαλής ή από γυναίκες και άνδρες γύρω από τον λαιμό ΣΥΝ. φουλάρι. — (υποκ.) **μαντηλάκι** (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μανδήλιον* («γλώσσα» τού Ησυχίου) < λατ. mantēlium / mantīlium, υποκ. τού mantele (< manus «χέρι»). Για την ορθογράφηση με *-η-*, πβ. κ. *καντήλι*].

μαντηλίδα (η) [μεσν.] μικρό ποώδες φυτό που ευδοκιμεί σε χέρσα και ηλιαζόμενα μέρη, με κίτρινα μικρά άνθη· η κίτρινη μαργαρίτα.

μάντης (ο) {μάντ-εις, -εων}, **μάντισσα** (η) [μεσν.] {μαντισσών} **1.** (στην αρχαιότητα) ο ιερέας που επικοινωνούσε με το θείο ή παρατηρούσε συγκεκριμένα φαινόμενα (π.χ. πέταγμα πουλιών) και προέβλεπε το μέλλον **2.** αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει τα μέλλοντα: *Πώς κατάλαβες τι ήθελα να πω; ~ είσαι;* ΣΥΝ. προφήτης **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διατυπώνει τις προβλέψεις του γι' αυτά που πρόκειται να συμβούν: *δεν θέλω να γίνω ~ δεινών.* — **μαντοσύνη** (η).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάντις* < *mn̥-tis, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *men- «σκέπτομαι» (ρίζα που χρησιμοποιείται για τη δήλωση πνευματικών δραστηριοτήτων), πβ. σανσκρ. mányate, αρχ. σλαβ. minjǫ, ιρλ. (do)muiniur, λατ. mens «νους, σκέψη» (> ισπ. mente), me-min-isse «θυμούμαι» κ.ά. Ομόρρ. *μαίν-ομαι* (βλ.λ.), αρχ. *μαν-θάνω* (βλ. κ. *μαθαίνω*), *μαν-ία, μένος, μνή-μη, αὐτό-μα-τος, μοῦσα* (βλ.λ.) κ.ά. Ως βάση σχηματισμού τής λ. *μάντις* φαίνεται πως χρησίμευσε αμάρτυρο ουδ. **τὸ μάντι* (όπως επιμαρτυρεί το σύνθ. *μαντι-πόλος* «εμπνευσμένος»). Η σημασιολ. σύνδεση με το ρ. *μαίνομαι*, όπως απαντά στη φρ. «*ὑπὸ τοῦ θεοῦ μαίνεται*» (Ηρόδοτος), είναι λογική και έγκυρη].

μαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μαντεία και τους μάντεις: *~ τέχνη* || *Πού θες να ξέρω τι θα γίνει; Δεν έχω ~ ικανότητες!* ΣΥΝ. προφητικός **2.** ***μαντική*** (η) η τέχνη τού μάντη, η τέχνη να προβλέπει κανείς το μέλλον. — **μαντικά** επίρρ.

μαντίλα (η) → μαντήλα

μαντίλι (το) → μαντήλι

μαντίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δαντελένιο ή πλεκτό μαντήλι για το κεφάλι και τους ώμους, μέρος τής παραδοσιακής ενδυμασίας των Ισπανίδων· εσάρπα.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. mantilla < λατ. mantele, βλ. κ. *μαντήλι*].

μαντινάδα (η) αυτοσχέδια, κατά κανόνα ομοιοκατάληκτα δίστιχα με ερωτικό, περιπαικτικό, λυπητερό ή εύθυμο περιεχόμενο, που τραγουδιούνται συνήθ. με συνοδεία λύρας και λαγούτου στην Κρήτη.

[ΕΤΥΜ. < βεν. matinada «πρωινό (ερωτικό τραγούδι)» < ιταλ. mattino «πρωί» (πβ. γαλλ. matin) < λατ. matutinum < Matuta, θεότητα τού πρωινού].

μαντμαζέλ (η) → μαμαζέλ

μαντό (το) {άκλ.} ελαφρό γυναικείο πανωφόρι.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manteau < λατ. mantellum «μανδύας, κάλυμμα» < mantele, βλ. κ. *μαντήλι*].

μαντόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο με 4 ή 5 ζεύγη χορδών, όμοιο με το μαντολίνο, αλλά λίγο μικρότερο.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. mandola, βλ. λ. *μαντολίνο*].

μάντολα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παραδοσιακό επτανησιακό γλύκυσμα, που αποτελείται από καβουρδισμένο αμύγδαλο καλυμμένο με ζάχαρη, στην οποία έχουν προστεθεί χρωστικές και αρωματικές ουσίες.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. mandola < δημώδ. λατ. amandula (> γαλλ. amande) < λατ. amiddula < αρχ. *ἀμυγδαλῆ* (βλ.λ.)].

μαντολάτο (το) παραδοσιακό επτανησιακό γλύκυσμα με τη μορφή συμπαγούς πλάκας, που παρασκευάζεται από ασπράδι αβγού, μέλι ή ζάχαρη και καβουρδισμένα αμύγδαλα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. mandolato «αμυγδαλωτό» < mandola «αμύγδαλο» < δημώδ. λατ. amandula (> γαλλ. amande) < λατ. amiddula < αρχ. *ἀμυγδαλή* (βλ.λ.)].

μαντολινάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. **1.** ορχήστρα από μαντολίνα, μαντόλες, κιθάρες και μαντολοτσέλα που συνηθίζεται ιδ. στα Επτάνησα **2.** το μουσικό κομμάτι που εκτελείται από μαντολίνο ή από ορχήστρα με τα παραπάνω όργανα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mandolinata < mandolino, βλ. κ. *μαντολίνο*].

μαντολίνο (το) ΜΟΥΣ. μικρό έγχορδο μουσικό όργανο ιταλικής προελεύσεως με σκάφος που έχει ωοειδές σχήμα και μπράτσο με τέσσερα ζεύγη χορδών.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. mandolino, υποκ. τού mandola. μουσικό όργανο τού 16ου-17ου αι., πρόγονος τού μαντολίνου. < παλαιότ. γαλλ. mandore < μτγν. λατ. pandura < μτγν. *πανδούρα* / *πανδοῦρα* «τρίχορδο μουσικό όργανο», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Δεν ευσταθεί ότι το mandolino είναι υποκ. τού mandola «αμύγδαλο» (βλ. λ. *μαντολάτο*) λόγω τής ομοιότητας τού σχήματος].

μαντολοτσέλο (το) ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο, αρκετά μεγαλύτερο από το μαντολίνο: *το μαντολίνο, η μαντόλα και το ~ μαζί με την κιθάρα αποτελούν τα βασικά όργανα τής μαντολινάτας.*

Μαντόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ονομασία τής Παναγίας στην Ιταλία **2.** η αγιογραφική ή γλυπτή απεικόνιση τής Παναγίας. συνήθ. με τον μικρό Χριστό στην αγκαλιά της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. madonna < m(i)a donna «κυρία μου» (ως τίτλος τής μητέρας τού Χριστού από τον 11ο αι.). Πβ. γαλλ. Notre Dame (ίδια σημ.)].

μαντοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η μαντική ικανότητα.

μαν-του-μάν (το) {άκλ.} ΑΘΛ. τρόπος άμυνας κατά τον οποίο ένας παίκτης αναλαμβάνει τη φύλαξη ενός αντιπάλου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. man-to-man].

μάντρα κ. (λόγ.) **μάνδρα** (η) {μαντρών} **1.** περιφραγμένη έκταση για τον σταβλισμό ζώων ΣΥΝ. μαντρί, στάνη **2.** περίφρακτο οικόπεδο, που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση ή έκθεση οικοδομικών ή άλλων υλικών, αυτοκινήτων κ.ά. **3.** (συνεκδ.) ο τοίχος για την περίφραξη οικοπέδου ΣΥΝ. μαντρότοιχος • **4.** το μοναστήρι, κυρ. στον τ. *μάνδρα* **5.** η κοιλότητα τού δαχτυλιδιού στην οποία τοποθετείται ο δακτυλιόλιθος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίγυρος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάνδρα*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συγγενές με σανσκρ. mandirá- «κατοικία», mandurā «εγκατάσταση», (πβ. και Ι.Ε. *mand- «περιφράσσω»). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδέεται με ιλλυρικά τοπωνύμια, πβ. Mandurium < θ. mand- «αλογάκι»].

μαντράχαλος (ο) μεγαλόσωμο αγόρι ή άνδρας· (συνήθ. ειρων. ή επιτιμητικά) σε ΦΡ. όπως: *δεν ντρέπεσαι να συμπεριφέρεσαι έτσι, κοτζάμ ~;*
[ΕΤΥΜ. < *μάντρα* + *-χαλος* < *χαλί* «διχαλωτό ξύλο στις μάντρες για ανάρτηση δοχείων» (βλ. λ. *χηλή* / δωρ. τ. *χāλή*), πβ. κ. *κρεμανταλάς*].

μαντρί (το) [μεσν.] {μαντρ-ιού | -ιών} περιφραγμένος χώρος. στον οποίο φυλάσσονται τα ζώα τού κοπαδιού: *«μπήκαν τα γίδια στο ~, τα πρόβατα στη στρούγκα»* (δημοτ. τραγ.)· ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος φεύγει απ' το μαντρί, τον τρώει ο λύκος*** (Ευ. Αβέρωφ) όποιος αποχωρεί από το σύνολο, καταστρέφεται (λ.χ. ένας πολιτικός που αποχωρεί από το κόμμα του, εισπράττει τη λαϊκή αποδοκιμασία, δεν εκλέγεται ξανά).

μαντρίζω ρ. → μαντρώνω

μαντρόσκυλο (το) **1.** σκύλος που φυλάει τα κοπάδια τού μαντριού ΣΥΝ. τσοπανόσκυλο **2.** (συνεκδ.-εκφραστ.) (α) μεγαλόσωμος σκύλος με τρομακτικό παρουσιαστικό ΣΥΝ. σκύλαρος (β) (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για άσχημο ή δύστροπο και άγριο άνθρωπο **3.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος που του έχουν αναθέσει να επιτηρεί άλλους, να παρακολουθεί αν κάνουν σωστά τη δουλειά τους.

μαντρότοιχος (ο) ο τοίχος που περιβάλλει μια μάντρα.

μαντρώνω ρ. μετβ. {μάντρω-σα. -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** κλείνω (ζώα) μέσα σε μαντρί, τα σταβλίζω **2.** περιβάλλω (χώρο) με μάντρα **3.** (μτφ.-εκφραστ.) περιορίζω (κάποιον) σε συγκεκριμένο χώρο: *έχει μαντρώσει τα παιδιά στο σπίτι. για να διαβάσουν.* Επίσης **μαντρίζω** [μεσν.]. — **μάντρωμα** κ. **μάντρισμα** (το).

Μαντώ (η) {-ώς κ. (λόγ.) -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. μάντισσα στο μαντείο των Δελφών. κόρη τού μάντη Τειρεσία **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μάντις* (βλ.λ.)].

μαντώ (το) • μαντό

-μανώ λεξικό επίθημα ρημάτων, που σημαίνουν έντονη ενέργεια ή διάθεση γι' αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό: *λυσσο-μανώ, ερωτο-μανώ, φυσο-μανώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *μαίνομαι*, πβ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*. Βλ. κ. *-μανής*].

Μανώλης (ο) → Εμμανουήλ

μάξι επίθ. {άκλ.} **1.** (για γυναικείο ένδυμα) μακρύς μέχρι τον αστράγαλο: *~ φούστα / νυχτικό* ΑΝΤ. μίνι **2.** ***μάξι*** (το) το μακρύ γυναικείο φόρεμα. που φθάνει μέχρι τον αστράγαλο: *τα ~ επανέρχονται στη μόδα* ΑΝΤ. μίνι (το) **3.** γενικά για κάθε προϊόν σε μεγάλη συσκευασία ή σε μεγάλη ποσότητα. περιεκτικότητα. μέγεθος: *σε ~ συσκευασία* ΑΝΤ. μίνι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. maxi (ως μέρος τής φρ. maxi-skirt), συγκεκομμένος τ. τού ουσ. maximum, βλ. κ. *μάξιμουμ*].

μαξιλάρι (το) {μαξιλαρ-ιού | -ιών} **1.** υφασμάτινο είδος για τον ύπνο. που μοιάζει με σάκο παραγεμισμένο με βαμβάκι, πούπουλα, μαλλί ή άλλη απαλή ύλη· τοποθετείται κάτω από το κεφάλι για το στηρίζει, συνήθ. κατά την κατάκλιση: *ανατομικό ~ για τον ύπνο* ΣΥΝ. προσκέφαλο **2.** (γενικά) κάθε τέτοιο αντικείμενο για την ξεκούραση μελών τού σώματος (λ.χ. για να ακουμπά κανείς τα πόδια του) ή ως διακοσμητικό σε καθίσματα (σαλονιού, γραφείου, θεάτρου κ.λπ.) και καναπέδες. — (μεγεθ.) **μαξιλάρα** (η), (υποκ.) **μαξιλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαξιλάριον*, υποκ. τού λατ. maxilla «σαγόνι»].

μαξιλαροθήκη (η) [1897] {δύσχρ. μαξιλαροθηκών} το υφασματένιο κάλυμμα τού μαξιλαριού.

μαξιλαροπόλεμος (ο) [1896] η ανταλλαγή χτυπημάτων με μαξιλάρια (συνήθ. για παιχνίδι): *τα παιδιά έπαιζαν ~.*

μαξιλαρώνω ρ. μετβ. {μαξιλάρωσα} **1.** χτυπώ (κάποιον) με μαξιλάρι **2.** (μτφ.-σπάν.) αποδοκιμάζω (τους συντελεστές θεατρικού έργου, αθλητικού αγώνα). ρίχνοντας στη σκηνή ή στο γήπεδο τα μαξιλάρια των καθισμάτων. — **μαξιλάρωμα** (το) [1892].

μαξιμαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *μεγιστοποίηση* **1.** ΠΟΛΙΤ. τάση μερίδας τού Σοσιαλιστικού-Επαναστατικού Κόμματος τής Ρωσίας που επεδίωκε την επίτευξη στον ανώτατο βαθμό (maximum) των επαναστατικών στόχων με την προσφυγή και σε ακραίες επαναστατικές μεθόδους **2.** (κατ' επέκτ.) πολιτική πρακτική που εκφράζεται με την προβολή στόχων και αιτημάτων στο υπέρτατο όριο και συνήθ. με ριζοσπαστικό τρόπο ΑΝΤ. μινιμαλισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maximalisme < ρωσ. maksimalísm (νεολογισμός) < λατ. maximum].

μαξιμαλιστής (ο). **μαξιμαλίστρια** (η) {μαξιμαλιστριών} **1.** ο οπαδός τού μαξιμαλισμού στη Ρωσία **2.** αυτός που επιδιώκει την προβολή στόχων και αιτημάτων στον υπέρτατο βαθμό. συνήθ. με ριζοσπαστικό τρόπο ΑΝΤ. μινιμαλιστής. — **μαξιμαλιστικός**, -ή, -ό, **μαξιμαλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maximaliste < ρωσ. maksimalíst (νεολογισμός) < λατ. maximum «μέγιστο»].

Μάξιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Maximus < επιθ. maximus «μέγιστος», υπερθ. τού magnus].

μάξιμουμ (το) {άκλ.} το μέγιστο. το υπέρτατο όριο: *η μηχανή δουλεύει στο ~* ‖ *αποδίδω το ~ των δυνατοτήτων μου* ΣΥΝ. ζενίθ ΑΝΤ. μίνιμουμ. ελάχιστο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. maximum, ουδ. τού επιθ. maximus «μέγιστος», υπερθ. τού επιθ. magnus].

μαοϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Κινέζο πολιτικό Μάο Τσε-τουνγκ **2.** ***μαοϊκός*** (ο). ***μαοϊκή*** (η) οπαδός τού μαοϊσμού ΣΥΝ. μαοϊστής.

μαοϊσμός (ο) ΠΟΛΙΤ. πολιτική θεωρία και στρατηγική που εφάρμοσε ο Κινέζος επαναστάτης και πολιτικός Μάο Τσε-τουνγκ (1893-1976), η οποία βασιζόταν στον μαρξισμό-λενινισμό, οδηγώντας στη διεξαγωγή αγώνων εναντίον τού ιμπεριαλισμού και τη διατύπωση ιδιαίτερης άποψης για την οικοδόμηση τού σοσιαλισμού. — **μαοϊστής** (ο), **μαοΐστρια** (η). **μαοϊστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maoïsme. από το όνομα τού Κινέζου κομμουνιστή ηγέτη Mao Tse-tung (1893-1976)].

Μάο-Μάο (οι) (παλαιότ.-μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για ανθρώπους με άγρια. απολίτιστη συμπεριφορά: *αντί να διασκεδάσουν πολιτισμένα, κάνουν σαν τους ~.* Επίσης **Μάου-Μάου**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mau Mau. ονομασία μυστικής πολιτικής οργάνωσης των ιθαγενών Κικούγιου. που ιδρύθηκε το 1952 στην Κένυα, με στόχο την εκδίωξη των Ευρωπαίων από τη χώρα. Η προέλευση τής ονομασίας είναι άγνωστη].

μαόνι (το) {μαονιού | χωρ. πληθ.} **1.** πολυτελές ξύλο προερχόμενο από τροπικές χώρες με χαρακτηριστικό καστανοκόκκινο χρώμα, στιλπνότητα και αντοχή. το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή πολυτελών επίπλων, μουσικών οργάνων κ.ά. **2.** (συνεκδ.-καθημ.) έπιπλο κατασκευασμένο από αυτό το ξύλο: *η κρεβατοκάμαρά της είναι όλη ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mahogani, αγν. ετύμου, από γλώσσα ιθαγενών των Δυτικών Ινδιών].

μαούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βοηθητικό φορτηγό σκάφος χωρίς κατάστρωμα. που χρησιμεύει για φορτώσεις και εκφορτώσεις εμπορευμάτων από το πλοίο στην προκυμαία **2.** (μτφ.-μειωτ.) η χοντρή, δυσκίνητη γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. ma'una].

μαουνιέρης (ο) {μαουνιέρηδες} **1.** ο ιδιοκτήτης ή ο κυβερνήτης μαούνας **2.** ο εργάτης σε μαούνα.
[ΕΤΥΜ. < *μαούνα* + παραγ. επίθημα *-ιέρης* (βλ.λ.)].

μάπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το λάχανο ΣΥΝ. κραμπολάχανο· (οικ.) **2.** πρόσωπο. φάτσα: *έφαγε μπουνιά στη ~* ΣΥΝ. μούρη· ΦΡ. ***τρώω (κάτι / κάποιον) στη μάπα*** βλ. λ. *τρώω* **3.** οτιδήποτε αποτυχημένο: *το τελευταίο του βιβλίο είναι ~* ‖ *το γλυκό είναι ~, δεν τρώγεται·* ΦΡ. ***μάπα το καρπούζι*** βλ. λ. *καρπούζι* **4.** χτύπημα με την παλάμη στο κεφάλι ή στον σβέρκο: *του ρίχνω μια ~* ΣΥΝ. σφαλιάρα, καρπαζιά, φάπα • **5.** σκούπα για το σφουγγάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάππα* < λατ. mappa «μαντήλι. πετσέτα»].

μάπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ο ανόητος. ο βλάκας ΣΥΝ. μπούφος, τούβλο ΑΝΤ. ξύπνιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < *μάπα*].

μάρα (η) στις ΦΡ. (α) (καθημ.) ***η σάρα και η μάρα (και το κακό συναπάντημα)*** βλ. λ. *σάρα* (β) ***άρες μάρες κουκουνάρες*** βλ. λ. *άρες μάρες*.

-μάρα (καθημ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ελάττωμα, δυσάρεστο αίσθημα ή κάποια κακή συνήθ. κατάσταση ή ιδιότητα: *χαζο-μάρα, σιχα-μάρα, σαστισ-μάρα, παλαβω-μάρα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής. το οποίο προέρχεται από μεγεθυντικά ουδ. σε *-μα* (λ.χ. *φάγωμα - φαγωμάρα, σίχαμα - σιχαμάρα*), από όπου εν συνεχεία επεκτάθηκε σε άλλα ουσ. (λ.χ. *βαργεστη-μάρα, χαζο-μάρα*)].

μαραγγιάζω κ. **μαραγκιάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μαράγκιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (για φυτά, άνθη και καρπούς) χάνω τη φρεσκάδα και την ομορφιά ή τη γεύση μου, μαραίνομαι: *τα μήλα έχουν μαραγγιάσει* ΣΥΝ. ξεραίνομαι ♦ **2.** (μετβ.) ξεραίνω (κάτι), του αφαιρώ τη θαλερότητα: *η ζέστη μαραγγιάζει τα λουλούδια* ΣΥΝ. μαραίνω. — **μαράγγιασμα** κ. **μαράγκιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαραγγιῶ (-άω)* «αργοπεθαίνω» (κατ' αναλογίαν προς άλλα ρ. δηλωτικά ασθενειών. πβ. *χτικιάζω, μπιμπικιάζω, σκουληκιάζω*). αγν. ετύμου].

μαραγκός (ο) (καθημ.) ο ξυλουργός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. marangon < μεσν. λατ. marangonus < λατ. mergo «βυθίζω – εμπήζω»].

μαραγκοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η τέχνη, το επάγγελμα τού μαραγκού ΣΥΝ. ξυλουργική.

μαραγκούδικο (το) το εργαστήριο τού μαραγκού ΣΥΝ. ξυλουργείο.

μαράζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} βαθιά θλίψη, μεγάλος και αγιάτρευτος καημός, κατάθλιψη: *την τρώει το ~ από τότε που ξενιτεύτηκε ο γυιός της·* ΦΡ. ***μαράζι το έχω*** (i) με βασανίζει ο καημός, η στενοχώρια: *~ που ο γυιος μου έμεινε ανύπαντρος* (ii) παραμένει ανεκπλήρωτη επιθυμία μου, θέλω πολύ, λαχταρώ: *~ να σε δω μια φορά να μην τεμπελιάζεις· πότε θα βάλεις μυαλό;*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. maraz].

μαραζιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαράζιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) μαράζι (βλ.λ.) ♦ **2.** (αμετβ.) μαραζώνω (βλ.λ.).

μαραζιάρης, -α, -ικο **1.** ασθενικός και καχεκτικός στο σώμα, αρρωστιάρης **2.** αυτός που έχει τάση για μελαγχολία, πολύ μελαγχολικός. Επίσης **μαραζιάρικος,** -η, -ο.

μαραζώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μαράζω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κυριεύομαι από κατάθλιψη, με τρώει το μαράζι, φθίνω (βλ.λ.): *μαράζωσε από τότε που έχασε τον άντρα της* ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) κατάθλιψη: *η σκέψη της τον ~.* — **μαράζωμα** (το).

μάραθο (το) {-ου κ. -άθου | χωρ. πληθ.} ποώδες αρωματικό φυτό με άρωμα παρόμοιο με τού γλυκάνισου, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμακευτική. Επίσης **μάραθος** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάραθον* (ήδη μυκ. ma-ra-tu-wo) < **μάραθF-ον*, αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο. Δεν ευσταθεί η αναγωγή σε Ι.Ε. *merə-dhro-, που προσκρούει στον προαναφερθέντα μυκ. τύπο].

μαραθόσπορος (ο) [μεσν.] καθένα από τα σπέρματα τού μάραθου, τα οποία χρησιμοποιούνται ως ανακουφιστικό κατά τού μετεωρισμού (βλ.λ.).

Μαραθώνας (ο) κωμόπολη τού νομού Αττικής κοντά στην πεδιάδα όπου έγινε η περίφημη μάχη μεταξύ των Ελλήνων και των Περσών το 490 π.Χ., καθώς και στην τεχνητή λίμνη που δημιουργήθηκε από το ομώνυμο φράγμα. Επίσης (λόγ.) **Μαραθών** [αρχ.] {Μαραθών-ος, -α}. — **Μαραθώνιος** (ο) [μτγν.], **Μαραθώνια** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μαραθών, -ῶνος* < *μάραθον* (βλ.λ.), είδος αρωματικού φυτού που χρησιμοποιείται ως καρύκευμα].

μαραθώνιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Μαραθώνα **2.** ***μαραθώνιος*** (ο) {μαραθωνί-ου | -ων, -ους} (α) ΑΘΛ. αγώνας δρόμου αντοχής, απόστασης περίπου 42 χλμ., που έχει καθιερωθεί ως ολυμπιακό αγώνισμα (β) (μτφ.) (+γεν.) μακρά και κουραστική σειρά ενεργειών, διαδικασία με εξαντλητική διάρκεια: *~ διαπραγματεύσεων / διαβουλεύσεων / συνομιλιών* || *βρίσκεται σε εξέλιξη διπλωματικός ~ για την απελευθέρωση των ομήρων* (γ) ***τηλεοπτικός μαραθώνιος*** βλ. λ. *τηλεμαραθώνιος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Μαραθών.* Το ομώνυμο αγώνισμα καθιερώθηκε στους Ολυμπιακούς Αγώνες ως ανάμνηση τής πορείας τού Αθηναίου οπλίτη Φειδιππίδη, ο οποίος κάλυψε τα 42,195 χιλιόμετρα τής απόστασης Μαραθώνα-Αθηνών, προκειμένου να αναγγείλει στους συμπατριώτες του τη νίκη επί των Περσών].

μαραθωνοδρόμος (ο/η) [1896] αθλητής που παίρνει μέρος στο αγώνισμα τού μαραθωνίου (βλ. λ. *μαραθώνιος*).

μαραθωνομάχος (ο) [αρχ.] ο πολεμιστής (από την Αθήνα, τις Πλαταιιές ή τις Θεσπιές) στη μάχη εναντίον των Περσών στον Μαραθώνα το 490 π.Χ.

μαραίνω ρ. μετβ. {μάρα-να, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (φυτό ή μέρος φυτού) να χάσει τη φρεσκάδα, τη θαλερότητά του: *αν δεν ποτίζεις τα λουλούδια, θα μαραθούν·* (μτφ.) **2.** συντελώ στο να χάσει (κάποιος/κάτι) τη ζωτικότητά του: *η αρρώστια μάρανε τα νιάτα της·* ΦΡ. ***αυτό (με / σε / τον...) μάρανε*** (ειρων.) σε περιπτώσεις που θέλουμε να δείξουμε ότι κάτι περιττεύει, είναι υπερβολικό να υπάρχει ή να γίνει σε σχέση με αυτά που λείπουν: *αυτοί δεν έχουν καλά καλά να φάνε, τα πανάκριβα σερβίτσια τους μάραναν·* **3.** (μεσοπαθ. ***μαραίνομαι***) πέφτω σε μαρασμό, χάνω τις ψυχικές ή/και σωματικές μου δυνάμεις: *έχει εγκαταλείψει τον εαυτό της και τον κόσμο, είναι κλεισμένη στο σπίτι και μαραίνεται.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μαρ-άν-jω* < *mr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mer- «πεθαίνω» (πβ. κ. *βροτός, ἀμβροσία*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή στο θ. *μαρ-* τού αρχ. *μάρναμαι* «μάχομαι, πολεμώ» κατά το μορφολογικό σχήμα των ρ. *κηραίνω, ἰαίνω*, άποψη που προσκρούει σε σημασιολ. προβλήματα].

μαράκες (οι) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. ζεύγος κρουστών οργάνων τής Λατινικής Αμερικής, καθένα από τα οποία αποτελείται από λαβή και σφαιρική κεφαλή (από ξύλο ή αποξηραμμένη κολοκύθα), μέσα στην οποία υπάρχουν σκληροί καρποί ή χαλίκια που παράγουν θόρυβο, όταν τα κουνά κανείς ρυθμικά από τη λαβή.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. maracas (με προσαρμογή στο ελληνικό μορφολ. σύστημα), πληθ. τού maracá < γλ. Τούπι (ιθαγενών τού Αμαζονίου) marákà].

μαραμπού (το) {άκλ.} εξωτικό πουλί, συγγενές προς τον πελαργό, με φτέρωμα άσπρο και γκρίζο, γυμνό ροζ λαιμό και κεφάλι και με χαρακτηριστικό φουσκωτό θύλακο στη βάση τού λαιμού του· ζει στην Αφρική και τη ΝΑ. Ασία: *«[...] και φεύγουν προς τα δυτικά των μαραμπού τα σμήνη»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marabout < πορτ. marabuto < αραβ. murabit «ερημίτης, ασκητής»].

μαρασκίνο (το) αλκοολούχο ηδύποτο παρασκευασμένο από ένα είδος βύσσινου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maraschino < marasca «αγριοκέρασο» < amarasca < amaro «πικρός» < λατ. amarus].

μαρασμός (ο) [μτγν.] **1.** η απώλεια τής φρεσκάδας και ακμής: *ο ~ τής φύσης / τής σωματικής ομορφιάς* ΑΝΤ. άνθηση, ακμή **2.** ΙΑΤΡ. η σταδιακή εξασθένηση των ψυχικών, σωματικών ή/και πνευματικών δυνάμεων τού ανθρώπου λόγω μακράς νόσου, γήρατος, καταπόνησης, χρόνιας μελαγχολίας κ.λπ. **3.** (μτφ.) η παρακμή, η ύφεση: *ο ~ τού ελληνικού στοιχείου τής Πόλης* || *ο ~ τής επαρχιακής οικονομίας* ΣΥΝ. κατάπτωση.

μαρασμώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μαρασμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει εξασθενήσει ή ξεπέσει σε μεγάλο βαθμό, που βρίσκεται σε παρακμή: *~ κατάσταση* (στο εμπόριο, στις συναλλαγές, στην οικονομία κ.λπ.) ΣΥΝ. μαραζιασμένος, μαραμένος, άτονος ΑΝΤ. ζωηρός, νευρώδης, σφριγηλός, ακμαίος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

μαραφέτι (το) {μαραφετ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** εργαλείο ή εξάρτημα εργαλείου **2.** οποιοδήποτε αντικείμενο, κυρ. αυτό που δεν μπορούμε ή δεν θέλουμε να κατονομάσουμε επακριβώς (π.χ. εργαλείο που δεν ξέρουμε το όνομά του): *πάρε από 'δώ αυτό το ~!* || *αγόρασα αυτό το ~ που φτειάχνουν τον φραπέ, πώς το λένε;* **3.** (ειδικότ.-!) το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. πράμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. marifet].

μάργα (η) {μαργών} ΟΡΥΚΤ. μαλακό ιζηματογενές πέτρωμα, μείγμα ιζημάτων και ορυκτών με ποικίλη σύσταση και αναλογία, που απαντά κυρ. στις θαλάσσιες, λιμναίες και ποτάμιες ακτές και χρησιμοποιείται στην παρασκευή τσιμέντου, μονωτικού υλικού, στην κατασκευή τούβλων κ.λπ.: *ασβεστολιθική / ψαμμιτική ~.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. marga, κελτ. προελ.].

μαργαρίνη (η) [1892] {χωρ. γεν. πληθ.} τρόφιμο βιομηχανικής προελεύσεως, που αποτελείται από μείγμα φυτικών και ζωικών λιπών υπό μορφήν γαλακτώματος, στα οποία έχει προστεθεί ποσότητα νερού, υγρά ή στερεά προϊόντα γάλακτος, αλάτι, χρωστικές και αρωματικές ουσίες, βιταμίνες, συντηρητικά κ.ά.· μοιάζει με το φυσικό βούτυρο και χρησιμοποιείται ως υποκατάστατό του.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. margarine < margarique < μτγν. *μάργαρον* «μαργαριτάρι» (βλ. κ. *μαργαρίτης*). Η λ. *μαργαρίνη* προσδιόριζε αρχικώς ένα γλυκερίδιο τού μαργαρικού οξέος (acide margarique), το οποίο ονομάστηκε έτσι εξαιτίας των μαργαριταρωδών κρυστάλλων που περιέχει].

Μαργαρίτα (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης **4.** γυναικείο όνομα.

μαργαρίτα (η) {σπάν. μαργαριτών} **1.** ποώδες φυτό τού αγρού με χαρακτηριστικό άνθος που φέρει κίτρινο δίσκο και λευκά ή κίτρινα πέταλα **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού: *μαδάει τη ~, για να δει αν την αγαπά.* — (υποκ.) **μαργαριτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. margarita < λατ. margarita < μτγν. *μαργαρίτης* (βλ.λ.)].

μαργαριταρένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από μαργαριτάρια, που είναι στολισμένος με μαργαριτάρια: *~ περιδέραιο / σταυρός / σκουλαρίκια* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) αυτός που μοιάζει μαργαριτάρι, που έχει τη λευκότητα, τη σκληρότητα ή τη λάμψη τού μαργαριταριού: *~ δόντια.*

μαργαριτάρι (το) {μαργαριταρ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμος λίθος με χαρακτηριστική στιλπνότητα και χρώμα συνήθ. λευκό, ο οποίος σχηματίζεται μέσα στο κέλυφος μαλακίων (π.χ. στρειδιών) από το ίδιο υλικό από το οποίο αποτελείται και το κέλυφος **2.** (συνεκδ.-συνήθ. στον πληθ.) κόσμημα το οποίο αποτελείται από (ή είναι στολισμένο με πολύτιμους) λίθους τού παραπάνω είδους: *στη δεξίωση θα φορέσει τα ~ της* **3.** (μτφ.-εκφραστ.) οτιδήποτε ξεχωρίζει για την αξία του, τη σπανιότητα, την ομορφιά του: *μαργαριτάρια σοφίας τα λόγια του* **4.** (μτφ.-σκωπτ.) πολύ σοβαρό γλωσσικό σφάλμα, γενικότ. σφάλμα που προδίδει ελλιπή κατάρτιση: *από τα κείμενα των μαθητών αλιεύει κανείς πολλά ~* || *όταν ανοίξει το στόμα της, πετάει κάτι μαργαριτάρια!* — (υποκ.) **μαργαριταράκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαργαριτάριον*, υποκ. τού *μαργαρίτης* (βλ.λ.)].

μαργαρίτης (ο) {μαργαριτών} (αρχαιοπρ.) το μαργαριτάρι.
[ΕΤΥΜ. μτγν., δάνειο ανατολ. προελεύσεως. Οι Έλληνες ήλθαν σε πρώτη επαφή με το μαργαριτάρι μέσω τής εκστρατείας τού Μ. Αλεξάνδρου και προφανώς στην περιοχή τής Περσίας. Συνεπώς, η λ. ίσως ανάγεται στο μέσ. περσ. marvarīt «μαργαριτάρι» και δεν αποκλείεται να συνδ. με σανσκρ. mañjarī «μπουμπούκι, κάλυκας άνθους»].

μαργαριτόρριζα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ο μάργαρος (βλ.λ.), το σεντέφι.

μαργαριτοφόρος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που παράγει ή περιέχει μαργαριτάρια: *~ στρείδι / όστρακο / θάλασσα.*

μάργαρος (ο/η) {μαργάρου} (λόγ.) ουσία σκληρή, στιλπνή και ιριδίζουσα, σε χρώμα λευκό ή υπόλευκο, η οποία καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια τού οστράκου πολλών ειδών μαλακίων και χρησιμοποιείται στην κατασκευή πολύτιμων κουμπιών, λαβών κ.λπ. και γενικότ. ειδών μικροχυλιτικής ή στη διακόσμηση επιφανειών ΣΥΝ. φίλντισι, σεντέφι. Επίσης **μάργαρο** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μαργαρίτης* (υποχωρητ.), επειδή το τελευταίο θεωρή-

θηκε επίθ. με παραγ. επίθημα *-ίτης*].

μαργαρώδης, -ης, -ες [μεσν.] {μαργαρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (σπάν.) αυτός που θυμίζει μαργαριτάρι ή μάργαρο: ~ *λάμψη* ΣΥΝ. μαργαριταρένιος, σεντεφένιος **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ***μαργαρώδη νέφη*** τα ακίνητα σχεδόν νέφη, που μοιάζουν με θυσάνους και αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια τού χειμώνα στα μεγάλα γεωγραφικά πλάτη και σε μεγάλο ύψος· η ονομασία τους οφείλεται στο ότι κατά τη δύση τού ηλίου αποκτούν λαμπρότατους χρωματισμούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μαργέλι (το) {μαργελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η ακραία επιφάνεια φρέατος ή συναφούς αντικειμένου κ.λπ. ΣΥΝ. κράσπεδο, χείλος, γείσο **2.** (κατ' επέκτ.) ραμμένη αναδίπλωση τού υφάσματος στο άκρο ενδύματος ΣΥΝ. στρίφωμα, ρέλιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαργέλιον* < *μάργελον* < λατ. margelum, υποκ. τού margo «κράσπεδο, χείλος»].

μαργιόλης, -α, -ικο ▸ μαριόλης

μαργώνω ρ. μετβ. {μάργω-σα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** παγώνω: *μάργωσε απ' το τσουχτερό κρύο* ΣΥΝ. ξεπαγιάζω, πουντιάζω, κοκκαλιάζω ΑΝΤ. ζεσταίνομαι, σκάω **2.** μουδιάζω, ναρκώνω. — **μάργωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. *μαργῶ (-άω)* «μαίνομαι, ορμώ (στη μάχη)» < *μάργος* «παράφρων, μανιακός» και αργότερα «αδηφάγος, άπληστος» (βλ. λ. *λαίμαργος*). Κατ' άλλη άποψη < **αἱμαργώνω* < *αἷμα* + *ἀργῶ*, με τη σημ. «παύει να κυκλοφορεί το αίμα μου»].

μαρέγκα (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα από ασπράδια αβγών, χτυπημένα με ή χωρίς ζάχαρη, ώστε να σχηματίζουν αφρό, το οποίο χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marenga, πιθ. < βεν. marenda «κολατσιό» < λατ. merenda «απογευματινό (φαγητό)»].

Μάρθα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερη την αδελφή τού Λαζάρου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αραμ. Mārtā «κυρία, οικοδέσποινα»].

Μαρία (η) **1.** η μητέρα τού Ιησού Χριστού, η Παναγία **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *η Μαγδαληνή / η Αιγυπτία* **3.** γυναικείο όνομα· ΦΡ. (α) ***κι η κουτσή Μαρία*** όλος ο κόσμος, όλοι οι άνθρωποι, ακόμη και οι πιο παρακατιανοί και περιφρονητέοι: *αυτοκίνητο έχει πια ~!* || *αυτό το ξέρει ~!* (β) ***κάνει / παριστάνει την οσία Μαρία*** βλ. λ. *όσιος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Marjām (το όνομα αποδόθηκε στην Π.Δ. από τους Εβδομήκοντα ως *Μαριάμ*), πιθ. σημ. «πικρή, ανυπότακτη». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το όνομα συνδ. με την αιγυπτ. ρίζα mrh- «δυνατός, εύφορος, γόνιμος». Μέσω τής Κ.Δ. το όνομα διαδόθηκε στις ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. Mary (> *Μαίρη*), γαλλ. Marie, ιταλ. Maria κ.ά.].

Μαριάνθη (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., νόθο σύνθ., < *Μαρία* + *Ἰάνθη* (θηλ. τού επιθ. *ἴανθος* < *ἴον* «μενεξές» + *ἄνθος*)].

μαρίδα (η) **1.** μικρόσωμο εδώδιμο ψάρι με επιμήκες σώμα, μυτερό ρύγχος και μία ορθογώνια μαύρη κηλίδα στα πλευρά, το οποίο ζει σε ολόκληρη τη Μεσόγειο και στα παραμεσογειακά παράλια τού Ατλαντικού **2.** (περιληπτ.) κοπάδι μικρών ψαριών **3.** (σκωπτ.) πλήθος μικρών παιδιών: *είχε συγκεντρώσει γύρω του όλη τη ~ τής συνοικίας* ΣΥΝ. παιδολόι, πιτσιρικαρία· ΦΡ. ***πλάκωσε η μαρίδα*** μαζεύτηκε η πιτσιρικαρία. — (υποκ.) **μαριδάκι** (το) κ. **μαριδούλα** (η) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σμαρίδα* < αρχ. *σμαρίς, -ίδος*, αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο].

Μαρίνα (η) [μτγν.] {-ας κ. -ης} **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

μαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σύνολο εγκαταστάσεων που συνιστούν μικρό λιμάνι ή όρμο δίπλα σε κύριο λιμάνι και προορίζονται για την εξυπηρέτηση των αναγκών μικρών τουριστικών πλοίων και ιδιωτικών σκαφών αναψυχής (θαλαμηγών, ταχυπλόων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marina, θηλ. τού επιθ. marino «θαλάσσιος» < λατ. marinus (< λατ. mare «θάλασσα»)].

μαρινάρω ρ. μετβ. {μαρινάρισ-α, -τηκα, -μένος} τοποθετώ (κρέας ή ψάρι) μέσα σε μαρινάτα, ώστε να γίνει νοστιμότερο ή/και να διατηρηθεί για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. — **μαρινάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marinare < marino «θαλάσσιος» < λατ. marinus < mare «θάλασσα»].

μαρινάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σάλτσα από λάδι, λεμόνι ή ξίδι, αλάτι και αρωματικά χόρτα και καρυκεύματα, στην οποία παραμένουν (μαρινάρονται) κρέατα και ψαρικά πριν μαγειρευτούν.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marinata < marino «θαλάσσιος» βλ. κ. *μαρινάρω*].

μαρινάτος, -η, -ο (κρέας ή ψάρι) που έχει μαγειρευθεί μέσα σε σάλτσα μαρινάτα: *κολιός ~* ΣΥΝ. μαριναρισμένος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marinato < marino «θαλάσσιος», βλ. κ. *μαρινάρω*].

Μαρίνος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαρῖνος* < λατ. marinus «θαλάσσιος» (< mare «θάλασσα»)].

μαριόλης (ο) {μαριόληδες}, **μαριόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ιδιαίτερα εύστροφος ή πανούργος **2.** (ως επίθ.) αυτός που κάνει νάζια, που συμπεριφέρεται παιχνιδιάρικα, που επινοεί τεχνάσματα, ιδ. στον έρωτα: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. ναζιάρης, παιχνιδιάρης, τσαχπίνης. — **μαριόλικος, -η/-ια, -ο, μαριόλικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαριόλος* «πονηρός, απατεώνας» < βεν. mariol / ιταλ. mariulo, αγν. ετύμου].

μαριολιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η πονηριά, η πανουργία **2.** (ιδ. στον πληθ.) το νάζι: *άρχισε τις ~*.

μαριονέτα (η) {σπάν. μαριονετών} **1.** ολόσωμο ομοίωμα ανθρώπου σε μεγάλο σχετικά μέγεθος, το οποίο κινείται με τη βοήθεια ειδικών συρμάτων ή σπάγκων· χρησιμοποιείται κατεξοχήν σε παραστάσεις κουκλοθεάτρου ΣΥΝ. κούκλα, νευρόσπαστο **2.** (μτφ.-μειωτ.) το πρόσωπο που δρα υπακούοντας στη βούληση άλλων, οι οποίοι το κατευθύνουν: *οι βουλευτές δεν αποτελούν μαριονέτες των αρχηγών τους* ΣΥΝ. αχυράνθρωπος, υποχείριο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marionnette < μέσ. γαλλ. maryonette < Maryon, υποκ. τού ονόματος Marie « Μαρία»].

μαριονετίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο καλλιτέχνης κουκλοθεάτρου που κινεί με τα νήματα μαριονέτες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marionnettiste, βλ. κ. *μαριονέτα*].

Μάριος (ο) **1.** όνομα Ρωμαίων αξιωματούχων: *Γάιος ~* (157-86 π.Χ.) || ~ *Λεύκιος Μάξιμος* (165-230 μ.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Marius < mare «θάλασσα»].

μαριχουάνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μείγμα από αποξηραμμένα φύλλα και άνθη ινδικής κάνναβης (βλ.λ.), τα οποία, κονιορτοποιημένα και τοποθετημένα σε τσιγάρο ή σε πίπα, καπνίζονται ως ναρκωτικό **2.** το φυτό ινδική κάνναβη, από το οποίο παράγονται οι ναρκωτικές ουσίες χασίς και μαριχουάνα (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. marijuana / marihuana < μεξικ. ισπ. marihuana / mariguana, αγν. ετύμου].

Μαριούπολη (η) πόλη τής ΝΑ. Ουκρανίας στην Αζοφική Θάλασσα, όπου υπάρχει ακόμη έντονο ελληνικό στοιχείο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς ουκρ. Mariupol (< *Μαρία* + *πόλη*) από το όν. τής Maria Petrovna (ελλην. όν. *Σοφία Δωροθέα*), συζύγου τού τσάρου τής Ρωσίας Παύλου Α' (1796-1801). Η πόλη έλαβε την ονομασία της από Έλληνες εγκατεστημένους εκεί από το 1779. Επί δεκαετίες ονομαζόταν Ždanov από το όν. τού Σοβιετικού κομουνιστή αξιωματούχου Andrey Ždanov (1896-1948). Το 1989 επανέκτησε την αρχική της ονομασία].

μάρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το όνομα τής εταιρείας ή και η ίδια η εταιρεία, που έχει κατασκευάσει συγκεκριμένο βιομηχανικό προϊόν: *Τι ~ είναι το αυτοκίνητό σου: –Φορντ* || *είναι η καλύτερη ~ ραδιοφώνων / τσιγάρων*· ΦΡ. (οικ.-ως χαρακτηρισμός) ***μάρκα μ' έκαψες*** για προϊόν πολύ κακής ποιότητας ή για αναξιόπιστο άνθρωπο: *αυτό το βίντεο είναι ~* **2.** το σήμα που βρίσκεται πάνω σε προϊόν και δηλώνει την κατασκευάστρια εταιρεία ● **3.** κέρμα πλαστικό, μεταλλικό ή κοκκάλινο, το οποίο αντιπροσωπεύει συμβατική χρηματική αξία και χρησιμοποιείται κυρ. στις χαρτοπαικτικές λέσχες, στα καζίνα κ.α. προς διευκόλυνση των συναλλαγών ● **4.** (οικ.) άνθρωπος που ενεργεί με πονηριά, που κατορθώνει να πετυχαίνει αυτό που θέλει σε κάθε περίπτωση: *πρόσεχέ τον αυτόν, είναι μεγάλη ~* || *είσαι μια ~ εσύ!* ΣΥΝ. πονηρός, πανούργος, επιτήδειος, (λαϊκ.-καθημ.) μαφία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marca < γοτθ. marka «σύνορο, όριο» (πβ. αγγλ. mark «σημάδι»)].

μαρκαδόρος (ο) **1.** στυλογράφος διαρκείας με υγρό μελάνι σε διάφορα χρώματα, που γράφει παχιά σε οποιαδήποτε επιφάνεια ● **2.** υπάλληλος χαρτοπαικτικής λέσχης, καζίνου κ.λπ., που μοιράζει στους πελάτες του καταστήματος ή παραλαμβάνει από αυτούς τις μάρκες. — (υποκ.) **μαρκαδοράκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. marcador < marca «σημάδι, ίχνος» + -dor (βλ. κ. *-δόρος*)].

μαρκαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μαρκαλάς... | μαρκάλησα} (λαϊκ.) (για τράγους, κριάρια και σπανιότ. για άλλα ζώα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή με (το θηλυκό) ΣΥΝ. βατεύω, καβαλάω, (!) πηδάω. Επίσης **μαρκαλίζω**. — **μαρκάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. marrkal «βατεύω άλογο»].

μαρκάρω ρ. μετβ. {μάρκαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λαϊκ., καθημ.) **1.** (κυριολ.) βάζω τη μάρκα σε (προϊόν), ώστε να φαίνεται η προέλευσή του ΣΥΝ. σημαδεύω, σταμπάρω **2.** (γενικότ.) βάζω διακριτικό σήμα π.χ. σε (ζώο), για να φαίνεται σε ποιον ανήκει: *όσοι έχουν μεγάλα κοπάδια, μαρκάρουν τα γελάδια τους* **3.** εντοπίζω, διακρίνω μέσα από το πλήθος ΣΥΝ. επισημαίνω, σταμπάρω ● **4.** ΑΘΛ. παίρνω θέση πολύ κοντά σε (αντίπαλο παίκτη), ώστε να τον εμποδίσω να επιτεθεί ή να πάρει πάσα. — **μαρκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marcare < marca, βλ. κ. *μάρκα*].

μαρκασίτης (ο) θειούχο ορυκτό τού σιδήρου, το οποίο έχει κρυστάλλους με μπρούτζινο-κίτρινο χρώμα· λόγω τής έντονης λάμψης του χρησιμοποιείται για κατασκευή διακοσμητικών ειδών· επίσης αποτελεί την πρώτη ύλη, όπως και ο σιδηροπυρίτης, για τη βιομηχανική παραγωγή τού θειικού οξέος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marcassite < μεσν. λατ. marcasita < αραβ. marqašītā < ασσυρ. markhašitu < Markhaši, περιοχή τής ΒΑ. Περσίας].

Μαρκέλλα (η) [μτγν.] **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Μάρκελλος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Marcellus, υποκ. τού Marcus, βλ. λ. *Μάρκος*].

μαρκετερί (η) {άκλ.} ειδική τεχνική για τη διακόσμηση ξύλινων επιφανειών με παραστάσεις ή σχήματα από έγχρωμα κομμάτια ξύλου, φύλλα μετάλλου, φίλντισι, ελεφαντόδοντο κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marqueterie < ρ. marquer (στη σημ. «σημαδεύω, σχεδιάζω») < παλ. γαλλ. merchier (με την επίδρ. τού marcher στη σημ. «πιέζω») < αρχ. σκανδ. merki «σημάδι»].

μάρκετινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *αγοραστική* (επιστήμη, τέχνη)· ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των επιχειρησιακών ενεργειών, όπως λ.χ. η έρευνα αγοράς, η ανάλυση των επιθυμιών τού καταναλωτικού κοινού, η τιμολόγηση, η διαφήμιση, η προώθηση κ.λπ. των προϊόντων, με τις οποίες επιτυγχάνεται αύξηση των πωλήσεων τής επιχείρησης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. marketing < market «αγορά» < δημώδ. λατ. *marcātus <

λατ. mercatus «εμπόριο, αγορά» < ρ. mercor «αγοράζω, εμπορεύομαι» < merx «απόκτημα, εμπόρευμα»].

μαρκήσιος (ο) {μαρκησί-ου | -ων, -ους}, **μαρκησία** (η) {μαρκησιών} (ως τίτλος ευγενείας) ευγενής σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, με υψηλή θέση στη φεουδαρχική ιεραρχία, ανώτερη από εκείνη τού κόμη και κατώτερη από την αντίστοιχη τού δούκα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαρκέσιος* < μεσν. λατ. marquesius < *(comēs) marc(h)ensis «κόμης συνοριακής περιοχής» (< γοτθ. marka «σύνορο, όριο»). Βλ. κ. *μάρκα*].

μαρκίζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** προεξοχή στέγης ή εξωτερικού τοίχου οικοδομήματος για την προφύλαξή του από δυσμενείς καιρικές συνθήκες, αλλά και για διακοσμητικούς λόγους ΣΥΝ. γείσο, γείσωμα, πρόστεγο **2.** (συνεκδ.) η ταμπέλα σε κέντρο διασκέδασης, θέατρο, κινηματογράφο όπου αναγράφονται τα ονόματα των καλλιτεχνών ή των συντελεστών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marquise, θηλ. τού marquis «μαρκήσιος» (βλ. κ. *μαρκήσιος*). Τον 17ο αι. η λ. απέκτησε και τη σημ. «προέκταση τέντας στη στρατιωτική σκηνή επισήμου, αξιωματούχου»].

μάρκο (το) **1.** η νομισματική μονάδα τής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας τής Γερμανίας **2.** η νομισματική μονάδα τής Φινλανδίας.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Mark < γοτθ. marka «σύνορο, όριο», που συνδ. με αρχ. σκανδ mörk και αρχ. αγγλ. mearc].

μαρκόνης (ο) {μαρκόνηδες} (ναυτική αργκό) ο ασυρματιστής στα πλοία. Επίσης **μαρκονιστής**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Ιταλού μηχανικού M.G. Marconi (1874-1937), εφευρέτη τού ασυρμάτου].

Μάρκος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον συγγραφέα τού δεύτερου Ευαγγελίου **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μάρκος* < λατ. Marcus, πιθ. < Mars «Άρης»].

μαρκούτσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η δερμάτινη καπνοσύριγγα τού ναργιλέ· (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε μακρόστενο αντικείμενο, κυρ. εξάρτημα μηχανήματος ΣΥΝ. μαραφέτι **2.** (!-ευφημ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. πέος, μαραφέτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. marpuç].

μαρμάγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η δηλητηριώδης αράχνη· ΦΡ. (α) (ως απειλή) ***θα σε φάει η μαρμάγκα / σ' έφαγε η μαρμάγκα σν...*** θα πάθεις κακό, συμφορά: *αν τολμήσεις να ασκήσεις κριτική στις επιλογές τού αρχηγού.* ~ (β) ***το 'φαγε η μαρμάγκα*** χάθηκε από προσώπου γης, εξαφανίστηκε.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. merimangë ή, κατ' άλλη άποψη, < **μαρμαγκάνα* (κατά το *δαγκάνα*) < **μερμηγκάνα* < *μέρμηγκας*].

μαρμαίρω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) ανακλώ το φως, λάμπω σαν το μάρμαρο: *μαρμαίρουσα επιφάνεια* ΣΥΝ. λαμποκοπώ, ακτινοβολώ, αστραποβολώ, λαμπυρίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μάρμαρο*].

μαρμαράδικο (το) (λαϊκ.) **1.** εργαστήριο κατεργασίας μαρμάρων ΣΥΝ. μαρμαρογλυφείο **2.** ο τόπος όπου πωλούνται μάρμαρα.

Μαρμαράς (ο) κλειστή θάλασσα μεταξύ τής ΝΑ. Ευρώπης και τής ΒΔ. Μικράς Ασίας, που ενώνει το Αιγαίο Πέλαγος και τον Εύξεινο Πόντο· αλλιώς *Προποντίδα* (η). Επίσης **Θάλασσα τού Μαρμαρά** (η).
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία οφείλεται στα πλούσια κοιτάσματα εκλεκτού μαρμάρου και γρανίτη, τα οποία εξορύσσονται εκεί από πολλούς αιώνες (στις *Προκοννήσους*).

μαρμαράς (ο) {μαρμαράδες} (καθημ.) **1.** τεχνίτης ειδικός στην κατεργασία τού μαρμάρου, αυτός που επεξεργάζεται ή/και πωλεί μάρμαρα ΣΥΝ. μαρμαρογλύπτης **2.** (ειδικότ.) ο τεχνίτης που τοποθετεί μαρμάρινες επενδύσεις ή κατασκευές (λ.χ. δάπεδα βεράντας, εξαρτήματα κουζίνας / μπάνιου κ.λπ.) σε οικοδομές.

μαρμαρένιος, -ια, -ιο {μεσν.} (καθημ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από μάρμαρο: ~ *σκάλα / επένδυση / κρήνη / τάφος / πλάκα / στήλη*· ΦΡ. (λογοτ.) ***μαρμαρένια αλώνια*** (i) ο τόπος στον οποίο αναφέρουν τα ακριτικά τραγούδια ότι έγινε η μονομαχία μεταξύ τού Διγενή Ακρίτα και τού Χάρου κατά τον ακριτικό μυθιστοριακό κύκλο (ii) (μτφ.) κάθε πεδίο σκληρής αναμέτρησης. Επίσης **μαρμάρινος,** -η, -ο {μτγν.}.

μαρμαρίνη κ. **μαρμαρίνα** (η) {μαρμαρινών} (κυρ. στον πληθ.) μαρμάρινη πλάκα αποτελούμενη από συγκολλημένα πλακίδια (συνήθως διαφόρων χρωμάτων) που χρησιμοποιείται στην επίστρωση δαπέδων: *τα μισά πατώματα τα έχει στρώσει με μωσαϊκό και τα υπόλοιπα με μαρμαρίνες.*
[ΕΤΥΜ. < *μάρμαρο* + παραγ. επίθημα *-ίνη* (πβ. *βιταμίνη*)].

μάρμαρο (το) {μαρμάρ-ου | -ων} **1.** σκληρό κρυσταλλικό ασβεστούχο πέτρωμα λευκού ή άλλου χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται από την αρχαιότητα στη γλυπτική, στην κατασκευή μνημείων, τάφων ή ως διακοσμητικό υλικό στην οικοδομική: *πεντελικό / παριανό* ~· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***μένω μάρμαρο*** μένω άφωνος από έκπληξη ΣΥΝ. απολιθώνομαι, αποσβολώνομαι, μένω στήλη άλατος (β) ***πληρώνω το μάρμαρο*** βλ. λ. *πληρώνω* **2.** (συνεκδ.) προτομή, άγαλμα ή άλλο καλλιτέχνημα κατασκευασμένο από τέτοιο πέτρωμα: *αρχαία* ~ || *τα ~ τού Παρθενώνα πρέπει να επιστραφούν στην Ελλάδα*· (μτφ.) **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από δύναμη και σκληρότητα ή που διαθέτει ισχύ και γενναιότητα: *στήθος* ~ **4.** πολύ παγωμένος: *τα χέρια μου είναι ~ απ' το κρύο.* — **μαρμαρικός,** -ή, -ό {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελγίνειος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάρμαρον*, μεταπλ. τ. τού αρχ. *μάρμαρος* < *μαρμαίρω* «λάμπω, ακτινοβολώ» < **μαρ-μάρ-jω* (με εκφραστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *μαρ-* < *mr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mer- «λάμπω, ακτινοβολώ», πβ. σανσκρ. márīci- «ακτίνα φωτός», λατ. marmor «μάρμαρο», γαλλ. marbre (> αγγλ. marble), ισπ. mármol κ.ά.].

μαρμαρογλυπτική (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού μαρμάρου. — **μαρμαρογλύπτης** (ο) {μτγν.}, **μαρμαρογλύπτρια** (η).

μαρμαρογλυφείο (το) [1895] (λόγ.) εργαστήριο κατεργασίας μαρμάρου ΣΥΝ. μαρμαράδικο.

μαρμαρογλύφος (ο/η) (λόγ.) **1.** τεχνίτης ειδικός στην κατεργασία τού μαρμάρου ΣΥΝ. μαρμαρογλύπτης, μαρμαράς **2.** γλύπτης ειδικευμένος στην κατασκευή καλλιτεχνημάτων από μάρμαρο ΣΥΝ. μαρμαρογλύπτης. — **μαρμαρογλυφία** (η) {μτγν.}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαρμαρογλυφία* (υποχωρητ.) < *μάρμαρον* + *-γλυφία* < *γλύφω* (βλ.λ.)].

μαρμαροθέτημα (το) {μαρμαροθετήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΙΤ. ψηφιδωτό που αποτελείται από μικρά πολύχρωμα τεμάχια μαρμάρου και χρησιμοποιείται κυρ. στη διακοσμητική επίστρωση δαπέδων ή και τοίχων.
[ΕΤΥΜ. < *μαρμαροθετώ* < *μάρμαρο* + *-θετώ* < *θέτω*].

μαρμαροκολόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κολόνα κατασκευασμένη από μάρμαρο· μαρμάρινη, διακοσμητική στήλη.

μαρμαροκονία (η) {χωρ. πληθ.} το κονίαμα που αποτελείται από ασβέστη ή λεπτή σκόνη μαρμάρου και χρησιμοποιείται για επίχριση τοίχων, δεξαμενών ή άλλων επιφανειών, προσδίδοντάς τους τη στιλπνότητα τού μαρμάρου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μάρμαρον* + *-κονία* < *κονία* «σκόνη, άμμος» (βλ.λ.)].

μαρμαροκονίαμα (το) {μαρμαροκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} κονίαμα από μαρμαρόσκονη.

μαρμαροκονίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. πνευμονική νόσος που προκαλείται από εισπνοή μαρμαρόσκονης.
[ΕΤΥΜ. < *μάρμαρο* + *κονίαση*].

μαρμαροπελεκητός, -ή, -ό ο κατασκευασμένος από πελεκητό, δηλ. επεξεργασμένο, λείο και στιλπνό μάρμαρο: *εκκλησιά* ~.

μαρμαρόσκονη (η) {χωρ. πληθ.} σκόνη από μάρμαρο, που χρησιμεύει ως οικοδομικό υλικό.

μαρμαρόστρωτος, -η, -ο [1843] αυτός που έχει στρωθεί με μαρμάρινες πλάκες, που έχει δάπεδο ή επίστρωση από μάρμαρο: ~ *βεράντα / κάμαρα / εκκλησιά* ΣΥΝ. μαρμαροστρωμένος. — **μαρμαροστρώνω** ρ., **μαρμαρόστρωση** (η) [1843].

μαρμαρυγή (η) **1.** (λόγ.) το λαμπύρισμα στιλπνής επιφάνειας στο φως ΣΥΝ. ακτινοβολία ● **2.** ΙΑΤΡ. σοβαρή πάθηση, κατά την οποία οι μυϊκές ίνες τού μυοκαρδίου συστέλλονται με ρυθμό ταχύτατο, άτακτο και αναποτελεσματικό: ~ *των κόλπων* ή *κολπική* ~ (που εντοπίζεται μόνο στο κολπικό μυοκάρδιο και προκαλεί πλήρη αρρυθμία των συστολών των κοιλιών) || ~ *των κοιλιών* (που καταλαμβάνει όλο το μυοκάρδιο και ισοδυναμεί με παύση τής καρδιακής λειτουργίας).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μαρμαίρω* «λάμπω, ακτινοβολώ» (< **μαρ-μάρ-jω*). Βλ. λ. *μάρμαρο*].

μαρμαρυγίας (ο) [1888] {μαρμαρυγιών} ΟΡΥΚΤ. πέτρα με κρυσταλλική δομή και μορφή λεπτού φύλλου, η οποία εμφανίζεται σε διάφορα χρώματα και λόγω τής ιδιαίτερης λάμψης και τής διαφάνειάς της χρησιμοποιήθηκε παλαιότ. αντί για γυαλί.

μαρμαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μτγν.} {μαρμάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (στα παραμύθια) κάνω (κάποιον/κάτι) μαρμάρινο, πέτρα: *η κακιά μάγισσα μαρμάρωσε το βασιλόπουλο* ΣΥΝ. πετρώνω· ΦΡ. ***μαρμαρωμένος βασιλιάς*** ο τελευταίος αυτοκράτορας τού Βυζαντίου, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, που, σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, δεν σκοτώθηκε στη μάχη, αλλά βρίσκεται σε μια σπηλιά βαθιά στη γη, μέχρι την ώρα που θα ζωντανέψει πάλι, για να απελευθερώσει την Κωνσταντινούπολη ♦ **2.** (αμετβ.) μένω ξαφνικά ακίνητος και αμίλητος, μένω άναυδος από κατάπληξη, φόβο, πανικό κ.λπ.: *άκουσα την είδηση και μαρμάρωσα* ΣΥΝ. κοκκαλώνω, πετρώνω, αποσβολώνομαι, μένω μάρμαρο. — **μαρμάρωμα** (το).

μαρμάρωση (η) {μτγν.} {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επένδυση ή επίστρωση επιφανείας με μαρμάρινες πλάκες: *η ~ τής βεράντας* ΣΥΝ. μαρμαρόστρωση **2.** ΦΩΤΟΓΡ. ανωμαλία που παρατηρείται στις φωτογραφικές πλάκες κατά την εμφάνισή τους και οφείλεται σε κακό χειρισμό ή σε αλλοιώσεις τού υγρού εμφανίσεως.

μαρμελάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλύκυσμα που παρασκευάζεται με τον βρασμό αποφλοιωμένων φρούτων μαζί με ζάχαρη ή μέλι, έως ότου σχηματιστεί παχύρρευστος, γλυκός πολτός. — (υποκ.) **μαρμελαδούλα** κ. **μαρμελαδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. marmelade < πορτ. marmelada < marmelo «κυδώνι» < λατ. melimelum «γλυκό μήλο» < μτγν. *μελίμηλον* «βερίκοκο» < *μέλι* + *μῆλον*].

μαρμίτα (η) {μαρμιτών} μεγάλη χύτρα μαγειρέματος από μέταλλο, η οποία διαθέτει διπλό τοίχωμα και κλείνει ερμητικά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marmite «χύτρα, λέβητας», πιθ. < mar- (ονοματοποιημένη ρίζα, που δηλώνει κυρ. το γουργούρισμα τής γάτας) + mite «γατούλα», από τη μερική ομοηχία με το ουσ. minette «μικρό δοχείο» (που χρησιμοποιήθηκε χαϊδευτικά και για τη γάτα)].

μαρμότα (η) τρωκτικό που θηρεύεται για τη γούνα και το δέρμα του.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. marmotta, όμοιας αρχής με το γαλλ. marmotte < ονοματοπ. θ. *marm-, που δηλώνει τον τριγμό των δοντιών (πβ. γαλλ. marmotter «μιλώ μέσα από τα δόντια»)].

μαρνέρος (ο) (παλαιότ.) μέλος πληρώματος, ναύτης στα παλαιά μεγάλα ιστιοφόρα. — **μαρνέρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < βεν. mariner < λατ. marinus «θαλασσινός» < mare «θάλασσα»].

Μάρνης (ο) ποταμός τής Β. Γαλλίας, παραπόταμος τού Σηκουάνα, όπου κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο αναχαιτίστηκαν τα γερμανικά στρατεύματα (1914).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Marne, πιθ. < κελτ. matra «μητέρα», λόγω μιας θεότητας (μητέρας-θεάς), που οι κάτοικοι συνέδεαν με τα νερά τού ποταμού].

μαρξικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Κ. Μαρξ: ~ *χειρόγραφα.*

μαρξισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύστημα των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και φιλοσοφικών αντιλήψεων και θεωριών που αναπτύχθηκαν από τους Γερμανούς διανοητές και θεωρητικούς τού σοσιαλισμού Καρλ Μαρξ και Φρίντριχ Ένγκελς, με βασικότερες θέσεις το ότι η πάλη των τάξεων αποτέλεσε ανέκαθεν τη βασική κινητήρια δύναμη τής ιστορικής εξέλιξης και ότι ο καπιταλισμός στο μέλλον αναπόφευκτα θα αντικατασταθεί από ένα σοσιαλιστικό σύστημα διακυβέρνησης στο πλαίσιο μιας αταξικής κοινωνίας, μετά από επανάσταση και νίκη τής εργατικής τάξης επί των αστών. — **μαρξιστής** (ο), **μαρξίστρια** (η), **μαρξιστικός**, -ή, -ό, **μαρξιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marxisme, από το όνομα τού Γερμανού φιλοσόφου K. Marx (1818-83)].

μαρξισμός-λενινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύστημα των φιλοσοφικών, οικονομικών και κοινωνικοπολιτικών αντιλήψεων, που διαμορφώθηκε από τη συμπλήρωση τής μαρξιστικής θεωρίας με τις θεωρίες τού ηγέτη τής Ρωσικής Επανάστασης Β. Ι. Λένιν, ο οποίος ανέπτυξε τη μαρξιστική διαλεκτική, διατύπωσε τη θεωρία για τον ιμπεριαλισμό ως ανώτατο και τελευταίο στάδιο τού καπιταλισμού και επεξεργάστηκε τη θεωρία τής σοσιαλιστικής επανάστασης. — **μαρξιστής-λενινιστής** (ο), **μαρξιστικός-λενινιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marxisme-leninisme].

μαροκέν (το) {άκλ.} **1.** κατσικήσιο δέρμα, ειδικά κατεργασμένο για την κατασκευή χαρτοφυλάκων ή για βιβλιοδεσία **2.** χοντρό και στιλπνό χαρτί, που μοιάζει με το παραπάνω δέρμα **3.** μεταξωτό ή συνθετικό ύφασμα με ανάγλυφα σχέδια. Επίσης **μαροκινό**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maroquin < Maroc «Μαρόκο» (βλ.λ.)].

Μαρόκο (το) (αραβ. Al-mamlaqah al-Magribiyah = Βασίλειο τού Μαρόκου) κράτος στο ΒΔ. άκρο τής Αφρικής με πρωτεύουσα το Ραμπάτ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ντιρχάμ. — **Μαροκινός** (ο), **Μαροκινή** (η). **μαροκινός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Marocco < αραβ. Marakh, παραφθορά τού ονόματος Marrakeš τής ομώνυμης πόλης *(Μαρακές)*, η οποία ήταν κάποτε πρωτεύουσα τού Μαρόκου. Η αραβ. ονομασία Magribiya προέρχεται από τη λ. magréb «δύση»].

μαρόν (το) {άκλ.} κάστανο μεγάλου μεγέθους και εκλεκτής ποιότητας, που χρησιμοποιείται κυρ. στη ζαχαροπλαστική· ΦΡ. ***μαρόν γκλασέ*** (κ. *γλασέ*) κάστανο σακχαρόπηκτο, που τρώγεται ως γλύκυσμα ή χρησιμεύει ως γαρνιτούρα άλλων γλυκυσμάτων. Επίσης **μαρόνι**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marron (πβ. κ. marron glacé), πιθ. παράγωγο τού παλαιοτ. *marr- «πέτρα»].

μαρούλι (το) {μαρουλ-ιού | -ιών} ποώδες φυτό με βαθιά ρίζα, κοντό βλαστό και μεγάλα, λεία, κατσαρά ή στρογγυλά φύλλα, τα οποία τρώγονται συνήθ. ωμά ως σαλατικό, μπορούν όμως και να μαγειρευτούν (π.χ. σε φρικασέ). — (υποκ.) **μαρουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαρούλιον*, πιθ. < **ἀμαρούλιον*, υποκ. τού λατ. *amarulla (lactuca) «πικρό λάχανο» < amarus «πικρός»].

μαρουλοσαλάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σαλάτα που γίνεται κυρ. από μαρούλι, καθώς και άλλα υλικά (κρεμμύδι, λαδόξιδο, αλάτι κ.ά.).

μαρουλόσπορος (ο) [μεσν.] ο σπόρος τού μαρουλιού.

μαρουλόφυλλο (το) [μεσν.] το φύλλο τού μαρουλιού, που τρώγεται ως σαλατικό.

Μαρούσι (το) ▸ Αμαρούσιο

μαρς επιφών. **1.** ΣΤΡΑΤ. ως παράγγελμα για τη συγχρονική εκκίνηση πορείας, την έναρξη ασκήσεως, κινήσεως κ.λπ.: *μεταβολή, ~!* || *άρξασθε βάδην, εμπρός ~!* ΑΝΤ. αλτ!, στοπ! **2.** ΜΟΥΣ. ***μαρς*** (το) στρατιωτικό εμβατήριο έντονα ρυθμικό και σε γοργή κίνηση, κατάλληλο να συγχρονίζει το βήμα στρατιωτών που κάνουν παρέλαση, πορεία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marche, προστ. τού ρ. marcher «βαδίζω» < παλ. γαλλ. marchier < φρανκον. *markon «μετρώ (με βήματα), σημαδεύω» < γοτθ. marka «σύνορο, όριο» (βλ. κ. *μαρκάρω*)].

Μάρσαλ (Νησιά) (τα) (αγγλ. Republic of the Marshall Islands = Δημοκρατία των Νησιών Μάρσαλ) νησιωτικό κράτος στον ΚΔ. Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Νταλάπ Ουλίγκα Νταρρίτ, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Μικρονησιακή και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού John Marshall, Βρετανού εξερευνητή, που κατέφθασε στα νησιά το 1788].

μαρσάρω ρ. αμετβ. {μάρσαρ-α κ. -ισα} (καθημ.) (για οδηγό αυτοκινήτου ή μοτοσυκλέτας) πατώ γρήγορα και απότομα το πεντάλ τής βενζίνης έτσι, ώστε το όχημα να κινηθεί με μεγάλη ταχύτητα. — ***μαρσάρισμα*** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. marcher «βαδίζω, προχωρώ», βλ κ. *μαρς*].

μάρσιππος (ο) {μαρσίππ-ου | -ων, -ους} **1.** ΖΩΟΛ. μεγάλος, δερμάτινος θύλακος στην κοιλιακή χώρα τού θηλυκού ορισμένων ειδών ζώων (π.χ. καγκουρό, κοάλα), μέσα στον οποίο μεταφέρονται και θηλάζουν τα νεογνά **2.** ειδική θήκη που στηρίζεται με λουριά στους ώμους και στην οποία τοποθετεί κανείς μωρό όταν κινείται ο ίδιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, δάνειο ίσως μικρασιατ. προελ.].

μαρσιπποφόρος, -ος, -ο [1867] ΖΩΟΛ. **1.** αυτός που φέρει μάρσιππο: *~ ζώο* **2.** ***μαρσιπποφόρο*** (το) κάθε θηλαστικό που ανήκει σε συγκεκριμένη τάξη, κύριο χαρακτηριστικό τής οποίας είναι η πρώιμη γέννηση των νεογνών και η ολοκλήρωση τού σχηματισμού και τής ανάπτυξής τους μέσα σε μάρσιππο (βλ.λ.)· περιλαμβάνει είδη ζώων που ζουν κυρ. στην Αυστραλία και τη Νέα Γουινέα, γνωστότερο των οποίων είναι το καγκουρό.

μαρσπιέ (το) {άκλ.} **1.** μικρό σκαμνί για τα πόδια **2.** βοηθητικό σκαλοπάτι στα πλαϊνά παλαιών αυτοκινήτων, φορτηγών ή τρένων για την διευκόλυνση τής ανόδου και τής καθόδου των επιβατών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. marchepied < marcher «περπατώ» + pied «πόδι»].

Μαρσύας (ο) ΜΥΘΟΛ. Σειληνός από τη Φρυγία, δεινός αυλητής, ο οποίος προκάλεσε τον Απόλλωνα να συναγωνιστούν στη μουσική τέχνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, φρυγ. προελ.].

μαρτελάτο επίρρ. ΜΟΥΣ. σφυροκοπώντας· ένδειξη τρόπου παιξίματος (τουσέ) στο πιάνο και το βιολί (με μικρά κοφτά χτυπήματα τού δοξαριού).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. martellato < ρ. martellare «σφυροκοπώ» < martello «σφυρί» < υστερολατ. martellus, παραλλ. τ. τού marculus, υποκ. τού λατ. marcus (ίδια σημ.)].

Μάρτης (ο) [μεσν.] **1.** (καθημ.) ο Μάρτιος (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***λείπει ο Μάρτης απ' τη Σαρακοστή;*** για άτομα που παρευρίσκονται ή αναμειγνύονται παντού (β) (παροιμ.) ***από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα*** βλ. λ. *Αύγουστος* (γ) (παροιμ.) ***Μάρτης γδάρτης (και κακός παλουκοκαύτης)*** βλ. λ. *παλουκοκαύτης* **2.** (ως προσηγορικό) ασπροκόκκινο νήμα που δένεται στον καρπό τού χεριού όλο τον Μάρτιο, επειδή, κατά τη λαϊκή αντίληψη, προφυλάσσει από το κάψιμο τού ήλιου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.

μαρτιάτικα επίρρ. (καθημ.) κατά τον μήνα Μάρτιο, όσο διαρκεί ο Μάρτιος: *τι σου 'ρθε να κάνεις μπάνιο στη θάλασσα ~;*

μαρτιάτικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που σχετίζεται με τον Μάρτιο, αυτός που συμβαίνει τον Μάρτιο: *~ ημέρα / χιόνι / κρύο*· ΦΡ. ***μαρτιάτικο πουλί, αυγουστιάτικο αβγό*** για πρόσωπα που ενεργούν την κατάλληλη στιγμή ή για πράγματα που γίνονται στη ώρα τους.

μαρτίνι (το) {άκλ.} ελαφρό οινοπνευματώδες ποτό με υπόλευκο ή κοκκινωπό χρώμα, που προέρχεται από την Ιταλία.
[ΕΤΥΜ. Από την επωνυμία τού ιταλ. οίκου Martini e Rossi, που παράγει το ποτό].

Μαρτινίκα (η) νησί των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα, υπερπόντια επαρχία τής Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Martinique, αγν. ετύμου].

Μαρτίνος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αγίων και παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαρτῖνος* < λατ. Martinus < θεωνύμιο Mars, -rtis «Άρης»].

Μάρτιος (ο) {Μαρτίου} ο τρίτος μήνας τού έτους και ο πρώτος τής άνοιξης (μαζί με τον Απρίλιο και τον Μάιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (καθημ.) **Μάρτης** [μεσν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Martius < Mars «Άρης»].

μάρτυρας (ο/η) {(θηλ. γεν. μάρτυρος) μαρτύρων} **1.** πρόσωπο που είναι παρόν σε συγκεκριμένο συμβάν (κυρ. δυστύχημα, εγκληματική πράξη) και έχει προσωπική αντίληψη τού γεγονότος: *ήμουν / βρέθηκα ~ μιας ασυνήθιστης σκηνής / τής σύγκρουσης* || *γινόμαστε μάρτυρες ενός φαινομένου συλλογικής αδιαφορίας* || (μτφ.) *η δεύτερη φωτογραφία είναι ο αψευδής ~ τού στυγερού εγκλήματος* || *αυτόπτης ~* (βλ. λ. *αυτόπτης*)· ΦΡ. ***μάρτυς μου ο Θεός*** (Κ.Δ. Ρωμ. 1, 9: *μάρτυς γάρ μού ἐστιν ὁ θεός*) ο Θεός βεβαιώνει την αλήθεια των λόγων μου· για να επιβεβαιώσουμε και να ισχυροποιήσουμε την ειλικρίνεια των λόγων μας **2.** ΝΟΜ. πρόσωπο που καταθέτει ενόρκως σε δικαστική ή άλλη αρχή ό,τι υπέπεσε στην αντίληψή του και αφορά σε υπόθεση, η οποία διερευνάται δικαστικώς· η παρουσία και η κατάθεσή του έχει αποδεικτική αξία: *κατά τη χθεσινή συνεδρίαση τού δικαστηρίου εξετάστηκαν συνολικά δέκα ~* || *η κατάθεση τού ~ κατηγορίας / υπερασπίσεως* || *εξαγοράζω έναν ~* || *προτείνω κάποιον για ~* || *καλώ τον ~* || *αξιόπιστος ~* **3.** πρόσωπο που με την παρουσία του επιβεβαιώνει επίσημη νομική πράξη, η οποία διενεργείται από άλλους ενώπιον αρμόδιας αρχής: *για την έκδοση άδειας γάμου απαιτούνται ~* || (παλαιότ.) *~ μονομαχίας* || *παρίσταμαι (ως) ~* • **4.** ΘΡΗΣΚ. το πρόσωπο που διώχθηκε, βασανίστηκε και θανατώθηκε για την εμμονή του στη θρησκευτική του πίστη (βλ. κ. λ. *μεγαλομάρτυρας, νεομάρτυρας*) **5.** (κατ' επέκτ.) το πρόσωπο που βασανίστηκε ή και θανατώθηκε για τις πεποιθήσεις του ή γενικότ. για υψηλά ιδανικά: *~ τής ελευθερίας / τής δημοκρατίας / τής δικαιοσύνης* **6.** (μτφ.) οποιοσδήποτε βασανίζεται, υφίσταται ταλαιπωρίες: *αυτός είναι ~ με τη γυναίκα που έχει* ΣΥΝ. ήρωας. Επίσης (λόγ.) **μάρτυς** (ο/η) [αρχ.] {μάρτυρος}.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάρτυς, -υρος* < **μάρ-τυ-ρς* (με ανομοίωση τού ρ.) < *(s)mr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)mer- «θυμούμαι», πβ. σανσκρ. smárati, λατ. memoria «μνήμη» (> γαλλ. mémoire, ισπ. memoria) κ.ά. Ομόρρ. *μέρ-ιμνα* (βλ.λ.). Η λ. στη χριστιανική εποχή έλαβε την ειδική σημ. εκείνου που διακηρύττει την πίστη του και είναι πρόθυμος να θυσιαστεί γι' αυτήν. Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε στο λατ. martyr και μέσω αυτού σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. martyr, γαλλ. martyr, ιταλ. martire κ.ά.].

μαρτύρημα (το) [αρχ.] {μαρτυρήμ-ατος | -ατα, -άτων} η αποκάλυψη ενός μυστικού.

μαρτυριά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η κατάθεση προσώπου σχετικά με όσα είδε, άκουσε ή αντιλήφθηκε • **2.** το μαρτυριάτικο (βλ.λ.) ΣΥΝ. μαρτύρικι.

μαρτυρία (η) [αρχ.] {μαρτυριών} **1.** προφορική ή γραπτή, ένορκη ή μη αφήγηση όσων είδε, άκουσε ή αντιλήφθηκε κάποιος σχετικά με συμβάν που διερευνάται δικαστικώς· θεωρείται βασικό στοιχείο αποδείξεως κατά τη δίκη: *δίνω ~ για την υπόθεση* || *επικαλούμαι ~* || *«κατά την εκδίκαση τής έφεσης, ανακαλύφθηκε ότι το σενάριο είχε κατασκευαστεί επί τη βάσει εσφαλμένων ~»* (εφημ.) || *η ~ του έχει κύρος* || *ένορκη / αποκαλυπτική / προσωπική / έγκυρη / αξιόπιστη ~* **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε έχει λεχθεί ή γραφεί για ένα θέμα, στοιχείο περισσότερο ή λιγότερο αξιόπιστο: *οι ~ γύρω από το πρόσωπο και τη δράση του είναι αντιφατικές* || *τα απομνημονεύματα αποτελούν πολύτιμη ~ για την εποχή τής επανάστασης* ΣΥΝ. πληροφορία, μνεία· ΦΡ. ***η έξωθεν καλή μαρτυρία*** βλ. λ. *έξωθεν*.

μαρτυριάρης, -α/-ισσα, -ικο {μαρτυριάρηδες} αυτός που συστημα-

τικά αποκαλύπτει (μαρτυρεί) τις επιλήψιμες πράξεις των άλλων ΣΥΝ. (κακόσ.) καρφί.
[ΕΤΥΜ. < *μαρτυρώ* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*].

μαρτυριάτικο (το) (λαϊκ.) μικρός μεταλλικός σταυρός ή εικόνισμα που δίνεται από τον ανάδοχο, για να καρφιτσωθεί στο ένδυμα καθενός από τους παρευρισκομένους στο μυστήριο τής βάπτισης ΣΥΝ. μαρτυριά, μαρτυρικό. Επίσης **μαρτυρίκι**.

μαρτυρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μάρτυρα ή τη μαρτυρία: ~ *κατάθεση* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που σχετίζεται με τους μάρτυρες τής πίστεως, δηλ. τα πρόσωπα που βασανίστηκαν και θανατώθηκαν, επειδή δεν θέλησαν να απαρνηθούν τον χριστιανισμό: ~ *στέφανος* **3.** ***μαρτυρικό*** (το) (α) τροπάριο που ψάλλεται προς τιμήν μάρτυρα τής Εκκλησίας με θέμα το μαρτύριο που υπέστη και τον ηρωικό θάνατό του (β) το μαρτυριάτικο (βλ.λ.) ΣΥΝ. μαρτυριά, μαρτυρίκι **4.** (κατ' επέκτ.) γεμάτος βάσανα, αυτός που υπέστη ταλαιπωρίες, κακουχίες, μεγάλες δοκιμασίες: ~ *ζωή* / *θάνατος* / *πόλη* / *νήσος* / *μεγαλόνησος* (η Κύπρος) / *βίος* / *αναμονή* / *πορεία* ΣΥΝ. βασανιστικός, βασανισμένος, τυραννισμένος. — **μαρτυρικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

μαρτύριο (το) {μαρτυρί-ου | -ων} **1.** η σκληρή δοκιμασία, η δεινή κακοποίηση, που μπορεί να οδηγήσει μέχρι και στον θάνατο: *υπέφεραν τόσα και τόσα μαρτύρια για χάρη τού αγώνα* ΣΥΝ. βασανιστήριο, κακουχία· ΦΡ. (α) ***κάνω τη ζωή μαρτύριο (σε κάποιον)*** υποβάλλω (κάποιον) σε ταλαιπωρίες ή τον κάνω δυστυχισμένο (β) ***το μαρτύριο τού Ταντάλου*** βλ. λ. *Τάνταλος* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. τα σωματικά βασανιστήρια και ο βίαιος θάνατος που υπέστησαν πολλοί χριστιανοί για την πίστη τους από τους ειδωλολάτρες ή, σε νεότερες εποχές, από αλλοπίστους: *το ~ τού Αγίου Στεφάνου* / *τής Αγίας Βαρβάρας* / *τής Αγίας Αικατερίνης*· ΦΡ. (α) ***οδός τού μαρτυρίου*** (i) ο δρόμος που ακολούθησε ο Ιησούς Χριστός σηκώνοντας τον σταυρό του από το Πραιτώριο μέχρι τον λόφο τού Γολγοθά (ii) (μτφ.) επίμονη προσπάθεια και δεινή ταλαιπωρία για την επίτευξη σκοπού (β) ***σταυρός τού μαρτυρίου*** (i) ο σταυρός πάνω στον οποίο βρήκε μαρτυρικό θάνατο ο Ιησούς Χριστός (ii) (μτφ.) (*σηκώνω* / *αίρω τον σταυρό τού μαρτυρίου*) για οποιαδήποτε δεινή ταλαιπωρία, σωματικό ή ψυχικό βασανιστήριο υφίσταται κάποιος (βλ. κ. λ. *σηκώνω*) **3.** η έντεχνη περιγραφή τού βίου και τού μαρτυρικού θανάτου κάθε μάρτυρα τής Εκκλησίας **4.** ο χώρος όπου φυλάσσονται τα ιερά λείψανα μάρτυρα τής Εκκλησίας **5.** τα κτίσματα που ανεγέρθηκαν από τους πρώτους χριστιανούς πάνω στους τάφους των μαρτύρων • **6.** πράγμα ή αντικείμενο με το οποίο πιστοποιείται κάτι, το αποδεικτικό στοιχείο ΣΥΝ. τεκμήριο, πειστήριο, απόδειξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαρτύριον*, αρχική σημ. «μαρτυρία, απόδειξη, υπενθύμιση», < *μάρτυς, -υρος*. Η αρχική σημ. απαντά επίσης στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (πβ. *Ψαλμ.* 119, 36: *κλῖνον τὴν καρδίαν μου εἰς τὰ μαρτύριά σου*)].

μαρτυρολόγιο (το) [μτγν.] {μαρτυρολογί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το βιβλίο που περιλαμβάνει εξιστορήσεις τού βίου και τού μαρτυρικού θανάτου αγίων μαρτύρων τής Εκκλησίας **2.** (κατ' επέκτ.) ο κατάλογος ανθρώπων που υπέστησαν βασανιστήρια και βρήκαν τον θάνατο για τις ιδέες, τις πεποιθήσεις τους κ.λπ. **3.** σειρά ταλαιπωριών, δοκιμασιών.

μαρτυρώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μαρτυρ-είς (λαϊκ. -άς...) | μαρτύρησα, -ούμαι, -είται... (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος (λόγ. μεμαρτυρημένος)} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω μαρτυρία, συμβάλλω στην πιστοποίηση πράγματος: *πινακίδες που μαρτυρούν την ύπαρξη γραφής στα μυκηναϊκά χρόνια* || *ο περυσινός ισολογισμός μαρτυρεί με πόση φειδώ διαχειριστήκαμε τα οικονομικά τού συλλόγου* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, πιστοποιώ, επικυρώνω, φανερώνω **2.** αποκαλύπτω: *οι δηλώσεις της μαρτυρούν την πρόθεσή της να αναμιχθεί στην πολιτική* || *η όψη σου μαρτυρεί την ενοχή σου* ΣΥΝ. φανερώνω ΑΝΤ. κρύβω **3.** αναφέρω (σε ανώτερο, στις αρχές, γενικότ. σε άλλους) επιλήψιμες ή αξιόποινες πράξεις (κάποιου): *πήγε και με μαρτύρησε στον διευθυντή!* || *θα σε μαρτυρήσω στον δάσκαλο!* **4.** καταθέτω ό,τι γνωρίζω ή έχω αντιληφθεί (για συμβάν που διερευνάται δικαστικώς) ΣΥΝ. δίνω μαρτυρία, δίνω κατάθεση ♦ (αμετβ.) **5.** ΕΚΚΛΗΣ. (για τους μάρτυρες) υφίσταμαι σωματικά βασανιστήρια και βρίσκω μαρτυρικό θάνατο (για την πίστη μου) **6.** (κατ' επέκτ.) υφίσταμαι ταλαιπωρίες, μεγάλες δοκιμασίες: *μαρτύρησα μέχρι να βρω ταξί* || *η κοπέλα μαρτύρησε στα χέρια τής κακιάς μητρυιάς της* ΣΥΝ. δεινοπαθώ, υποφέρω, βασανίζομαι, τυραννιέμαι, δοκιμάζομαι, ταλαιπωρούμαι, παιδεύομαι, κακοπαθαίνω ΑΝΤ. ευτυχώ, καλοπερνώ **7.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***μαρτυρείται, μαρτυρούνται***) πιστοποιείται από σχετικές ενδείξεις, μαρτυρίες, πηγές: *δεν ~ η ακριβής χρονολογία συγγραφής τού Ερωτόκριτου* ΣΥΝ. αναφέρεται, παραδίδεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

μάρτυς (ο) → μάρτυρας

μαρωνίτης (ο) {μαρωνιτών}, **μαρωνίτισσα** (η) {μαρωνιτισσών} χριστιανός μονοθελήτης τού Λιβάνου, μέλος Εκκλησίας (τής *Μαρωνιτικής*), που χρησιμοποιεί την Αραβική στη Θεία Λειτουργία και έχει σχέσεις με την Καθολική Εκκλησία. — **μαρωνιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Maronite < Maron, όνομα Σύρου μοναχού τού 6ου αι. μ.Χ.].

μας αντων. → εγώ

μάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** το φαγητό, κυρ. σε υπερβολική ποσότητα: *όσο καιρό μάς φιλοξενούσε, το 'χαμε ρίξει στη ~ και την ξάπλα*· ΦΡ. ***μάσες, ξάπλες και φούμες*** για τεμπελιά και καλοπέραση **2.** (μτφ.) οικονομικό κέρδος, συνήθ. αθέμιτο: *η υπόθεση είχε μεγάλη ~, γι' αυτό και την ανέλαβε* ΣΥΝ. μπάζα.
[ΕΤΥΜ. < *μασώ* (υποχωρητ.)].

μασάζ (το) {άκλ.} μεθοδική και συστηματική μάλαξη μέρους τού σώματος, με σκοπό τη θεραπεία, την ανακούφιση από τον πόνο, τη χαλάρωση ή την αισθητική του βελτίωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. massage < ρ. masser < αραβ. massá «τρίβω, χαϊδεύω»].

μασατζήδικο (το) (λαϊκ.) κρυφό πορνείο, το οποίο εμφανίζεται ως ινστιτούτο μασάζ.
[ΕΤΥΜ. < *μασάζ* + παραγ. επίθημα *-ήδικο* (βλ.λ.) κατά τα ουσ. σε *-τζής*, λ.χ. *παλιατζ-ήδικο, πατσατζ-ήδικο*].

μασέλα (η) {δύσχρ. μασελών} (καθημ.) **1.** το καθένα από τα δύο εμπρόσθια τμήματα τού κρανίου ανθρώπου ή ζώου, στα οποία φύονται τα δόντια ΣΥΝ. γνάθος, σιαγόνα **2.** (συνεκδ.) η σειρά των δοντιών σε καθεμιά από τις γνάθους: *από το κρύο χτυπούσαν οι ~ του* ΣΥΝ. οδοντοστοιχία· ΦΡ. (κακόσ.) ***τρώω με δέκα μασέλες*** κερδίζω πάρα πολλά χρήματα, κυρ. εκμεταλλευόμενος πρόσωπα ή καταστάσεις **3.** η τεχνητή οδοντοστοιχία που τοποθετείται για αντικατάσταση τής φυσικής. — (υποκ.) **μασελάκι** (το) κ. **μασελίτσα** (η) (σημ.3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. mascella «σαγόνι» < λατ. maxilla, υποκ. τού mala «γνάθος»].

μασέρ (ο) {άκλ.}, **μασέζ** (η) {άκλ.} αισθητικός ή φυσιοθεραπευτής ειδικευμένος στο μασάζ ΣΥΝ. χειρομαλάκτης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. masseur < ρ. masser, βλ. κ. *μασάζ*].

μασέτα κ. **ματσέτα** (η) {μασετών} μεγάλο μαχαίρι με μακριά λάμα, που χρησιμοποιείται στην Κ. και Ν. Αμερική για τη συγκομιδή τής ζάχαρης ως όπλο ή για το άνοιγμα μονοπατιών στη ζούγκλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. massette < masse «σφυρί – ράβδος» < δημώδ. λατ. *mattea, που συνδ. με κλασ. λατ. mateola].

μάσηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η κατάτμηση τής τροφής σε μικρά κομμάτια με τη βοήθεια των δοντιών και η πολτοποίησή τους με τη βοήθεια τού σάλιου, ώστε να διευκολύνεται η κατάποση. Επίσης (καθημ.) **μάσημα** (το) [αρχ.].

μασητήρας (ο) [αρχ.] ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο μυς τής παρειάς, που υποβοηθεί την κίνηση τής κάτω γνάθου κατά τη μάσηση.

μασητήριος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μάσηση: *~ επιφάνεια των δοντιών* / *μύες* / *χώρα* / *νεύρο*.

μασητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μάσηση: *~ λειτουργία*.

μασιά (η) (λαϊκ.) **1.** μεταλλικό εργαλείο σε σχήμα λαβίδας για το σκάλισμα τής φωτιάς και τη μεταφορά των πυρωμένων κάρβουνων ΣΥΝ. πυράγρα, τσιμπίδα, πυρολαβίδα **2.** (ειδικότ.-λαϊκ.) κρουστό λαϊκό μουσικό όργανο τής Θράκης, που αποτελείται από μία μασιά (σημ. 1) για τζάκι, τα σκέλη τής οποίας απολήγουν σε μεταλλικά κύμβαλα.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *μασίον* < τουρκ. maşa < αραβ. mihassa].

μασίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σόμπα συνήθως παραλληλεπίπεδη, που χρησιμοποιείται και για μαγείρεμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. machine (αντιδάν.) < λατ. machina < αρχ. δωρ. *μαχανά* / *μηχανή*].

μασίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} άνθρωπος με μεγάλη σωματική δύναμη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Maciste (όν. μυθώδους ήρωα ταινιών τής δεκαετίας τού '60), πιθ. < γαλλ. machiste < macho (σήμερα με άλλη σημ.) < ισπ. macho < λατ. masculus «αρσενικός»].

μασίφ επίθ. {άκλ.} συμπαγής: *πόρτα από ~ ξύλο* || *αυτός ο σταυρός είναι ~* (όχι κούφιος).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. massif < masse < λατ. massa < αρχ. *μᾶζα*].

μάσκα (η) {σπάν. μασκών} **1.** κάλυμμα τμήματος ή ολόκληρου τού προσώπου, που το φορά κανείς, για να μην αποκαλύπτεται η ταυτότητά του: *οι ληστές φορούσαν μάσκες* || *η μαύρη ~ τού Ζορρό* ΣΥΝ. προσωπίδα **2.** ανθρωπόμορφο, ζωόμορφο ή τερατόμορφο ομοίωμα προσώπου, που χρησιμοποιείται για μεταμφίεση σε διάφορες περιστάσεις (στο θέατρο, τις Απόκριες, σε τελετές διαφόρων λαών): *κωμική* / *τραγική ~* || *~ με μαγικό-αποτρεπτικό χαρακτήρα* || *φοράω* / *βάζω ~* ΣΥΝ. προσωπίδα, προσωπείο, (λαϊκ.) μουτσούνα **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. έργο γλυπτικής, που αναπαριστά το πρόσθιο τμήμα τής κεφαλής προσώπου ή ζώου **4.** εξάρτημα που καλύπτει ολόκληρο ή μέρος τού προσώπου για λόγους προστασίας (π.χ. από δηλητηριώδη αέρια), μπορεί δε να συνδέεται με αναπνευστικό σωλήνα ή αναπνευστική συσκευή: *~ οξυγόνου* / *των δυτών* || *χειρουργική* / *αντιασφυξιογόνος ~* **5.** στερεό, ρευστό ή υπόρρευστο κοσμητικό προϊόν υπό μορφήν κρέμας ή πολτού, που εφαρμόζεται για ορισμένο χρονικό διάστημα στο δέρμα τού προσώπου με σκοπό να το καθαρίσει σε βάθος, να το φρεσκάρει και να το τονώσει **6.** (μτφ.) η έκφραση τού προσώπου, που δεν αποκαλύπτει πραγματικά συναισθήματα ή προθέσεις: *οι έφηβοι κρύβουν συνήθως την ευαισθησία τους πίσω από μια ~ αδιαφορίας* ΣΥΝ. προσωπείο· ΦΡ. (α) ***πέφτουν οι μάσκες*** αποκαλύπτονται οι πραγματικές προθέσεις κάποιου (β) ***βγάζω τη μάσκα*** αποκαλύπτω τις πραγματικές μου προθέσεις • **7.** ΝΑΥΤ. το κυρτό μέρος τής πλώρης πλοίου, είτε από τη δεξιά είτε από την αριστερή πλευρά, που εκτείνεται από την καρίνα μέχρι το κατάστρωμα και πάνω στο οποίο κτυπούν τα κύματα κατά την κίνηση τού σκάφους • **8.** τμήμα τού εμπρόσθιου μέρους τού αυτοκινήτου που βρίσκεται κάτω από το καπό και πάνω από τον προφυλακτήρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. masca < μεσν. λατ. masca «φάντασμα, μάγισσα» < *basca < μτγν. *βάσκω*, «γλώσσα» τού Ησυχίου: *βάσκειν· λέγειν, κακολογεῖν* (όρος τής μαγείας). Το *βάσκω* συνδέεται πιθ. με τις ονοματοποιημένες λ. *βάζω* / *βαβάζω* «μιλώ, ψευδίζω, ψιθυρίζω»].

μασκάλη (η) → μασχάλη

μάσκαρα (η) {χωρ. πληθ.} ρευστό ή υπόρρευστο καλλυντικό σε χρώμα μαύρο, καφέ, μπλε ή πράσινο, με το οποίο τονίζονται ή βάφονται οι βλεφαρίδες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mascara < ιταλ. maschera «μάσκα», βλ. κ. *μάσκα*].

μασκαραλίκι κ. **μασκαριλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) πράξη ή συμπεριφορά που αρμόζει σε γελοίο ή άτιμο άνθρωπο ΣΥΝ. καραγκιοζιλίκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. maskaralık].

μασκαράς (ο) {μασκαράδες} **1.** πρόσωπο που φορά μεταμφίεση (στις Απόκριες ή σε άλλη γιορτή): *στον χορό ήταν ντυμένοι όλοι ~* ΣΥΝ. μασκαρεμένος **2.** (σκωπτ.) άνθρωπος ντυμένος στην καθημερινή ζωή με έξαλλο ή γελοίο τρόπο **3.** (οικ.) άνθρωπος που συμπεριφέρεται με πονηριά και κακοήθεια: *Βρε τον ~! Πάλι μου την έσκασε!* ΣΥΝ. απατεώνας, κατεργάρης, μπαμπέσης, μπαγα(μ)πόντης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. mascara < μεσν. λατ. masca «μάσκα»].

μασκαράτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρέα, ομάδα ή όμιλος μεταμφιεσμένων, που προχωρούν σε πομπή: *η ~ πέρασε χορεύοντας από τους δρόμους τής πόλης.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mascarata < μεσν. λατ. masca «μάσκα»].

μασκαρατζίκος (ο) (χαϊδευτ.) άνθρωπος που κάνει μικροπονηριές: *βρε τον ~, κοίτα τι σκάρωσε πάλι!* ΣΥΝ. πονηρούλης, κατεργαράκος, καταφερτζής.
[ΕΤΥΜ. < *μασκαράς* + παραγ. επίθημα *-τζίκος* (< *-τζής* + *-ίκος*)].

μασκαρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {μασκάρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} φορώ σε (κάποιον) μεταμφίεση (μάσκα, μακιγιάζ, στολή), κυρ. για τις Απόκριες, για γιορτή· συνήθ. το μεσοπαθ. ***μασκαρεύομαι***: *στο πάρτι ήρθαν όλοι μασκαρεμένοι* || *μασκαρεύομαι παλιάτσος* (πβ. λ. ξεμασκαρεύω). — **μασκάρεμα** (το) [μεσν.].

μασκέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για πρόσ.) αυτός που φορά μάσκα και αποκριάτικη στολή: *στον χορό όλοι οι καλεσμένοι ήταν ~* ΣΥΝ. μεταμφιεσμένος, μασκαρεμένος **2.** (διασκέδαση) στην οποία οι καλεσμένοι προσέρχονται μεταμφιεσμένοι: *χορός / πάρτι ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. masqué < masque «μάσκα»].

μασκότ (η) {άκλ.} αντικείμενο (π.χ. ομοίωμα ζώου) ή και ζώο, που θεωρείται ότι φέρνει τύχη σε ομάδα ή σε διοργάνωση και ενδεχομένως προβάλλεται ως σύμβολο: *ένα ομοίωμα μικρής αρκούδας ήταν η ~ τής Ολυμπιάδας τού 1980 στη Μόσχα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mascotte < προβηγκ. mascoto < masco «μάγισσα» < μεσν. λατ. masca «μάσκα»].

μάσκουλο (το) μεταλλικό εξάρτημα των παραθυρόφυλλων για τη στήριξή τους στην κάσα και το άνοιγμά τους προς τα έξω.

μασκοφόρος (ο/η) (για πρόσ.) αυτός που φοράει μάσκα: *~ ληστής* || *ο Ζορρό εμφανιζόταν ως ~ εκδικητής* || (και ως ουσ.) *οι ~ της άρπαξαν την τσάντα.*
[ΕΤΥΜ. < *μάσκα* + *-φόρος* < *φέρω*].

μασονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** παγκόσμια μυστική οργάνωση με φιλοσοφικό και θεοσοφικό χαρακτήρα, γνωστή στον πολύ κόσμο για τη φημολογούμενη αλληλεγγύη και την ιεραρχική μύηση των μελών της, τις πολύπλοκες τελετουργίες, τον απόκρυφο ρόλο και τους αμφιλεγόμενους σκοπούς της· αλλιώς *φραμασονία* ΣΥΝ. τεκτονισμός, ελευθεροτεκτονισμός **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μασόνων **3.** (μτφ.-μειωτ.) σύνολο προσώπων που αλληλοϋποστηρίζονται ή δρουν μυστικά: *όλοι αυτοί είναι σκέτη ~!* Επίσης **μασονισμός** (ο) (σημ. 1).

μασονικός, -ή, -ό 1. (κυριολ.) αυτός που σχετίζεται με τη μασονία ή τους μασόνους· αλλιώς *φραμασονικός*: *~ στοά / σύμβολα / χειρονομίες / οργάνωση / διάσημα / σταυρός / τυπικό / τελετουργία* ΣΥΝ. τεκτονικός **2.** (μτφ.) μυστικός, συγκεκαλυμμένος, παρασκηνιακός: *~ συμπεριφορά / ενέργεια* ΣΥΝ. κρυφός, μυστηριώδης, συνωμοτικός. — **μασονικ-ά / -ώς** επίρρ. (σημ. 2).

μασόνος (ο) **1.** μέλος τής μασονίας· αλλιώς *φραμασόνος* ΣΥΝ. (ελεύθερος) τέκτων **2.** (μτφ.-κακόσ.) άνθρωπος που δρα στο παρασκήνιο και με τρόπο συνωμοτικό, που οι προθέσεις του δεν είναι ξεκάθαρες ούτε οι στόχοι του γνωστοί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. massone «τέκτων, κτίστης» (αγγλ. mason) < παλ. γαλλ. masson < μτγν. λατ. machio < φρανκον. *makjon «δημιουργός, κατασκευαστής» < αρχ. γερμ. makōn «κάνω, φτειάχνω» (πβ. αγγλ. make)].

μασουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μασουλάς... | μασούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (καθημ.-οικ.) μασώ αργά και επί πολλή ώρα: *έβλεπαν τηλεόραση και μασουλούσαν πασατέμπο.* Επίσης (σπάν.) **μασουλίζω**. — **μασούλημα** κ. (σπάν.) **μασούλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μασώ* + υποκ. επίθημα *-ουλώ*].

μασούρι (το) {μασουρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** κυλινδρικό εργαλείο από ξύλο, χαρτόνι ή μέταλλο, που προσαρμοζόταν παλαιότ. στη σαΐτα τού αργαλειού, ενώ σήμερα αποτελεί εξάρτημα τής κλωστοϋφαντουργικής και τής ραπτικής μηχανής και χρησιμεύει για να τυλίγεται γύρω του το νήμα ΣΥΝ. καρούλι, μπομπίνα, (παλαιότ.) καλάμι **2.** (γενικότ.) κάθε αντικείμενο γύρω από το οποίο τυλίγεται νήμα, κλωστή ΣΥΝ. πηνίο, κουβαρίστρα **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε αντικείμενο με κυλινδρικό σχήμα: *ένα ~ κανέλα* (δηλ. ένα κομμάτι καννέλα με κυλινδρικό σχήμα) **4.** κυλινδρική στήλη από κέρματα ή τυλιγμένα χαρτονομίσματα: *γερό / χοντρό ~* (πολλά χρήματα)· ΦΡ. (μειωτ.) ***το έχει / τα κάνει μασούρι*** αποταμιεύει πολλά χρήματα.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *μασούριον*, υποκ. τού τουρκ. masura].

μασουρίζω ρ. μετβ. {μασούρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) περιτυλίγω (νήμα) στο μασούρι ΣΥΝ. καρουλιάζω. - **μασούρι(α)σμα** (το).

Μασσαλία (η) πόλη τής ΝΑ. Γαλλίας και σημαντικό λιμάνι τής Μεσογείου Θαλάσσης. Επίσης (λαϊκ.) **Μαρσίλια**. - **Μασσαλιώτης** [αρχ.] κ. **Μαρσεγιέζος** (ο), **Μασσαλιώτιδα** (βλ.λ.) κ. **Μαρσεγιέζα** (η), **μασσαλιώτικος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. φοινικικής προελ. Από τους Φωκαείς ιδρυτές τής πόλης προήλθε το λατ. όνομα Massilia (> γαλλ. Marseille)].

Μασσαλιώτιδα (η) [1892] **1.** η γυναίκα από τη Μασσαλία **2.** γαλλικό πατριωτικό τραγούδι, που γράφτηκε το 1792 και καθιερώθηκε ήδη από το 1795 ως ο εθνικός ύμνος τής Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. La Marseillaise, που οφείλεται στο γεγονός ότι αυτό το πατριωτικό άσμα υιοθετήθηκε από το τάγμα των Μασσαλιωτών και ορίστηκε ως εθνικός ύμνος τής Γαλλίας στις 14 Ιουλίου 1795].

Μασσαχουσέτη (η) πολιτεία των ΒΛ. Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Massachusetts < ινδιάν. mass-adchu-seuck «άνθρωποι τού μεγάλου λόφου», με αναφορά στους ιθαγενείς (Ινδιάνους) που ζούσαν στο σύμπλεγμα λόφων, το οποίο είναι σήμερα γνωστό ως Blue Hills].

μαστάρι (το) {μασταρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** ο μαστός (βλ.λ.) των οικόσιτων, γαλακτοφόρων ζώων: *τα ~ τής αγελάδας είναι γεμάτα γάλα* ΣΥΝ. βυζί **2.** (μτφ.-σκωπτ.) μεγάλος και βαρύς γυναικείος μαστός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαστάριον*, υποκ. τού αρχ. *μαστός*].

μαστεκτομή (η) ΙΑΤΡ. μερική ή ολική αφαίρεση τού μαστού με χειρουργική επέμβαση για θεραπευτικούς σκοπούς (κυρ. στην περίπτωση κακοήθων όγκων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastectomy].

μαστέλο (το) (λαϊκ.) μεγάλο και πλατύ ξύλινο δοχείο, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά νερού και άλλων υγρών: *κουβαλά νερό με το ~* ΣΥΝ. κουβάς, κάδος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. mastello < μεσν. λατ. mastellus < αρχ. *μαστός* (με τη σημ. «κύπελλο σε σχήμα μαστού»)].

μάστερ (το) {άκλ.} δίπλωμα (πρώτου κύκλου) μεταπτυχιακών σπουδών (πριν από το διδακτορικό δίπλωμα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Master (of Arts / Sciences κ.ά.) < λατ. magister].

μάστιγα (η) {μαστίγων} **1.** συμφορά μεγάλων διαστάσεων, που μερικές φορές θεωρείται θεόπεμπτη και πλήττει πλήθος ανθρώπων, χωρίς να μπορεί να αντιμετωπιστεί: *η χρήση ναρκωτικών θεωρείται μία από τις μεγαλύτερες ~ τής εποχής μας* || *κοινωνική ~* || *η ~ τού αιώνα* (το έιτζ) ΣΥΝ. πληγή, κακό, κατάρα· ΦΡ. ***μάστιγα τού Θεού*** προσωνύμιο τού βασιλιά των Ούννων Αττίλα (βλ.λ.) **2.** οτιδήποτε προκαλεί δυστυχία: *η ~ τής ανεργίας* || *οι λύκοι αποτελούν και φέτος ~ για τα χωριά τής περιοχής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάστιξ, -ιγος* < **μάσ-τι-γ-ς* < θ. **μασ-* τού ρ. *μαίομαι* «αναζητώ, ακολουθώ» (και, ειδικά στον αόρ., «αγγίζω, φθάνω») < **μάσ-jo-μαι*, αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. na-ma-jo «νεύω» κ.ά. Ομόρρ. *μαστροπός* (βλ.λ.)].

μαστίγιο (το) {μαστιγί-ου | -ων} **1.** λεπτό δερμάτινο λουρί που χρησιμοποιείται κυρ. για να δίνονται χτυπήματα σε υποζύγια: *χτυπούσαν τα υποζύγια με το ~, για να προχωρήσουν* ΣΥΝ. καμ(ου)τσίκι, βούρδουλας, φραγγέλιο· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***με το μαστίγιο*** με την άσκηση ή την απειλή άσκησης βίας (β) ***(κυβερνώ) με μαστίγια και καρότο*** βλ. λ. *καρότο* **2.** ΒΙΟΛ. (α) κινητή νηματοειδής απόφυση, που είναι στερεωμένη στην επιφάνεια πολλών κυττάρων, λ.χ. στα σπερματοζωάρια ορισμένων ζώων, σε πρωτόζωα κ.ά. (β) το κινητήριο όργανο των περισσότερων κινητών βακτηρίων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαστίγιον*, υποκ. τού αρχ. *μάστιξ, -ιγος*].

μαστιγοφόρος, -α/-ος, -ο 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που κρατάει μαστίγιο, που έχει καμουτσίκι **2.** ΒΙΟΛ. ***μαστιγοφόρα*** (τα) κατηγορία πρωτοζώων ή πρωτοφύτων, τα οποία σε μία τουλάχιστον φάση τού κύκλου ζωής τους φέρουν ένα ή περισσότερα μαστίγια (βλ.λ.) από κυτταρόπλασμα, με τη βοήθεια των οποίων κινούνται.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάστιξ, -ιγος* + *-φόρος* < *φέρω*. Η βιολ. σημ. αποδίδει το νεολατ. flagellata].

μαστιγώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {μαστίγω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) χτυπώ με το μαστίγιο: *οι δεσμοφύλακες μαστίγωσαν τους κατάδικους* || *ο αρχηγός τής αποστολής διέταξε να μαστιγώσουν τα υποζύγια, για να προχωρήσουν* ΣΥΝ. βουρδουλίζω, βιτσίζω, καμουτσικίζω, φραγγελώνω **2.** (κατ' επέκτ.) ραπίζω, χτυπώ σαν με μαστίγιο: *η βροχή μάς μαστίγωνε αλύπητα το πρόσωπο* **3.** (μτφ.) επικρίνω με δριμύτητα: *στην κωμωδία αυτή ο Αριστοφάνης μαστιγώνει αλύπητα τους πολιτικούς τής εποχής του* ΣΥΝ. στηλιτεύω ΑΝΤ. επαινώ, επιδοκιμάζω, επικροτώ. — **μαστίγωμα** (το) [1891].

μαστίγωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να μαστιγώνει κανείς (κάποιον) **2.** (ειδικότ.) η ατιμωτική τιμωρία που συνίσταται σε ορισμένο αριθμό χτυπημάτων με μαστίγιο.

μαστιγωτικός, -ή, -ό [μτγν.] (μτφ.) αυτός που έχει χαρακτήρα σκληρής επίπληξης, αυστηρού ελέγχου: *η κριτική που άσκησε ο Τύπος ήταν ~ για τους υπευθύνους τού σκανδάλου.*

μαστίζω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} προκαλώ μεγάλες και συνεχείς καταστροφές, προξενώ μεγάλη δυστυχία και βλάβη (σε κάποιον/κάτι): *ο κλάδος των καθηγητών μαστίζεται από ανεργία* || *η πείνα και οι επιδημίες μαστίζουν τις περισσότερες χώρες τού Τρίτου Κόσμου* || *η κρίση μαστίζει την αγορά* ΣΥΝ. λυμαίνομαι, κατατρύχω, βασανίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μαστίγ-jω* < *μάστιξ, -ιγος*, βλ. κ. *μάστιγα*].

μαστικός, -ή, -ό [1884] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τους μαστούς: *~ αδένας / αρτηρία.*

μαστίτιδα (η) [1843] ΙΑΤΡ. φλεγμονή των μαστών, που οφείλεται σε μόλυνση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mastite].

μαστίχα (η) {μαστιχών} **1.** αρωματική ρητινώδης ουσία, που λαμβάνεται ως μαλακό έκκριμα από τον κορμό και τα κλαδιά τού μαστιχόδεντρου και άλλων φυτών τής ίδιας οικογένειας και χρησιμοποιείται ευρύτατα στη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία, αλλά και για την παραγωγή βερνικιών, για την προστασία μετάλλων, ως κολλητική ουσία στην οδοντοτεχνία κ.α.: *χιώτικη ~* **2.** (συνεκδ.) σακχαρόπηκτο αρωματικό παρασκεύασμα με βασικό συστατικό την παραπάνω ουσία, το οποίο μασιέται ως τσίχλα και είχε πολύ μεγάλη διάδοση παλαιότερα **3.** αρωματικό οινοπνευματώδες ποτό, που παρασκευάζεται με κατεργασία μαστίχας (σημ. 1) μέσα σε καθαρή αλκοόλη και απόσταξη τού τελικού προϊόντος **4.** γλυκό τού κουταλιού αρωματισμένο με μαστίχα (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαστίχη* < αρχ. *μαστιχῶ (-άω)* (υποχωρητ.) «τρίζω τα δόντια, μασώ», παράλλ. τ. τού ρ. *μαστάζω* < *μάσταξ, -ακος (ή)* «στόμα» < **μάθ-τ-αξ* (δυσερμήνευτο το οδοντικό -τ-) ή < ρ. επίθ. **μαθ-τός* < ρ. *μασῶ / -ῶμαι* < **μαθ-jάω*. Βλ. κ. *μασώ*].

μαστιχόδεντρο (το) αειθαλής θάμνος, ιθαγενής των μεσογειακών ακτών, από τον οποίο εξάγεται η μαστίχα· η καλλιέργειά του έχει περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στη Χίο· (επιστημ.) *σχίνος η μαστιχοφόρος*. Επίσης **μαστιχιά** (η).

μαστιχοφόρος, -ος, -ο [1859] (λόγ.) αυτός που παράγει μαστίχα: *σχίνος η ~*.

μαστιχωτός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με τη μαστίχα και μασιέται όπως αυτή.

μαστογραφία (η) {μαστογραφιών} ΙΑΤΡ. ακτινογραφική εξέταση των μαστών ως μέσο διαγνώσεως όγκων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastography].

μαστόδοντο (το) {μαστοδόντων} ΖΩΟΛ. προϊστορικό γιγαντόσωμο θηλαστικό που έφερε προβοσκίδα και έμοιαζε με τους σημερινούς ελέφαντες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastodon].

μαστοειδεκτομή (η) ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση που συνίσταται σε διάνοιξη τής μαστοειδούς απόφυσης τού κροταφικού οστού πίσω από το αφτί και εκτομή των μαστοειδών κυψελών, καθώς επίσης και σε διάνοιξη και απόξεση τού μαστοειδούς άντρου σε περίπτωση φλεγμονής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastoidectomy].

μαστοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {μαστοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που έχει σχήμα μαστού: *~ έκφυση* (στη μήτρα) **2.** (α) ***μαστοειδής απόφυση*** απόφυση (προεξοχή) στο κατώτερο και οπίσθιο τμήμα τού κροταφικού οστού πίσω από το αφτί, στην οποία καταφύονται πολλοί μύες τού λαιμού και η οποία διασχίζεται από κοιλότητες (μαστοειδείς κυψέλες) (β) ***μαστοειδείς κυψέλες*** κ. ***μαστοειδές άντρο*** οι κοιλότητες που διασχίζουν τη μαστοειδή απόφυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μαστοειδίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής μαστοειδούς απόφυσης τού κροταφικού οστού, συνήθ. ως συνέπεια τής οξείας ή χρονίας μέσης πυώδους ωτίτιδας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastoiditis].

μαστοπάθεια (η) {μαστοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση τού μαστού, κυρ. μη φλεγμονώδους χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastopathy].

μαστοράντζα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (α) ομάδα μαστόρων που συνεργάζονται στην εκτέλεση έργου (β) το σύνολο των μαστόρων, η επαγγελματική τους τάξη **2.** (εκφραστ.) μάστορας, σε φρ. όπως: *είναι μεγάλη ~* (σπουδαίος μάστορας)· (κ. μειωτ.) *μη μπλέξεις με ~*.
[ΕΤΥΜ. < *μάστορας* + παραγ. επίθημα *-άντζα* (< βεν. -anza)].

μάστορας (ο) {-ες κ. -όροι κ. (λαϊκ.) μαστόρια (τα), -όρων, -όρους}, **μαστόρισσα** (η) {μαστορισσών} (καθημ.) **1.** οποιοσδήποτε γνωρίζει καλά μια πρακτική τέχνη και ασχολείται επαγγελματικά με την άσκησή της: *φώναξα τον ~ να μου φτειάξει την κλειδαριά* ΣΥΝ. τεχνίτης **2.** (ειδικότ.) αυτός που γνωρίζει καλά αυτό που κάνει, που ενεργεί με επιδεξιότητα: *είναι ~ στις μικροεπισκευές* || *~ στην απάτη* || *~ τής αφήγησης / τού δοκιμίου* ΣΥΝ. τεχνίτης, δεξιοτέχνης, άσος, μαέστρος· ΦΡ. ***βρήκα τον μάστορά μου*** (μεσν. φρ. *βρίσκω τον μάστορήν μου*) βρήκα άνθρωπο ικανότερο από μένα, που με ξεπερνά ή με φέρνει σε δύσκολη θέση (και ενδεχομένως κατάλληλο να με συνετίσει) **3.** ο οικοδόμος **4.** (ειδικότ.) αυτός που επιβλέπει και κατευθύνει τους εργάτες κατά την εργασία τους, ο επόπτης των τεχνιτών ΣΥΝ. αρχιτεχνίτης, κάλφας ΑΝΤ. τσιράκι, μαθητευόμενος **5.** ο ιδιοκτήτης οικιακής βιοτεχνίας ή μικρής μονάδας παραγωγής σε σχέση προς τους εργάτες, τους βοηθούς του: *πάω να ζητήσω άδεια από τον ~* ΣΥΝ. αφεντικό ΑΝΤ. μαθητευόμενος, τσιράκι, εργάτης· ΦΡ. ***τέτοιος μάστορας, τέτοια τσιράκια*** όπως εργάζεται ή συμπεριφέρεται ο αρχηγός ή ο προϊστάμενος, έτσι θα μάθουν να εργάζονται ή να συμπεριφέρονται και οι βοηθοί του **6.** (κλητ. ***μάστορα / μάστορη***) (λαϊκ.) ως προσφώνηση σε άνδρα: *καλημέρα, ~!* || *τι κάνεις ~;* Επίσης **μάστορης** (ο) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μαΐστωρ / μαγίστωρ* < λατ. magister «επιστάτης, άρχοντας»].

μαστόρεμα (το) {μαστορέμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η επισκευή ή η κατασκευή πράγματος (από πρακτικό τεχνίτη ή ερασιτέχνη): *ασχολείται τις ελεύθερες ώρες του με μαστορέματα* || *κάνει κάτι μαστορέματα στο σπίτι*.

μαστορεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μαστόρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ασχολούμαι με κατασκευές ή επισκευές: *από τότε που πήρε σύνταξη, περνάει την ώρα του στην αποθήκη μαστορεύοντας* ♦ **2.** (μετβ.) κατασκευάζω ή επιδιορθώνω: *αν δεν έλθει τεχνίτης να μαστορέψει τη στέγη, θα στάζει όλο τον χειμώνα!* ΣΥΝ. φτειάχνω.

μαστοριά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η τεχνική ικανότητα, η δεξιοτεχνία, το μεράκι: *η επισκευή τής στέγης χρειάζεται ~* || *στο γλυκό για τα γενέθλια τής κόρης της έβαλε όλη της τη ~* ΣΥΝ. τέχνη, μαεστρία, επιτηδειότητα, δεξιότητα, επιδεξιότητα ΑΝΤ. ατζαμοσύνη, αδεξιότητα, ανεπιτηδειότητα.

μαστορικός, -ή, -ό κ. **μαστόρικος, -η, -ο** **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μάστορα: *~ τέχνη / σύνεργα* **2.** αυτός που έχει κατασκευαστεί ή επιδιορθωθεί με τέχνη και επιδεξιότητα: *~ σκάλισμα των όπλων / συνταίριασμα των φράσεων* ΣΥΝ. καλοφτειαγμένος, καλοκαμωμένος, μερακλήδικος ΑΝΤ. κακότεχνος, κακοφτειαγμένος, χοντροκομμένος **3.** ***μαστορικά*** (τα) η αμοιβή τού μάστορα για την εργασία του. - **μαστορικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

μαστοριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η δουλειά τού μάστορα **2.** η μαστοριά.
[ΕΤΥΜ. < *μάστορας* + *-(ι)λίκι* (βλ.λ.)].

μαστορόπουλο (το) παιδί που εργάζεται κοντά σε μάστορα, για να μάθει την τέχνη ΣΥΝ. βοηθός, μαθητευόμενος, παραγυιός, τσιράκι.
[ΕΤΥΜ. < *μάστορας* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

μαστός (ο) (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. (α) καθένα από τα δύο ημισφαιρικά αδενώδη όργανα τού σώματος τής γυναίκας, από τα οποία εκκρίνεται το γάλα για τον θηλασμό τού βρέφους: *καρκίνος τού ~* ΣΥΝ. στήθος, βυζί, (μειωτ.) μαστάρι (β) το αντίστοιχο με το παραπάνω υποτυπώδες και ατροφικό όργανο τού σώματος τού άνδρα, το οποίο δεν έχει καμία από τις λειτουργίες τού θήλεος **2.** ΖΩΟΛ. καθένα από τα δύο, τέσσερα ή και περισσότερα αδενικά όργανα στο στήθος, στην κοιλιά ή/και τη βουβωνική χώρα των θηλαστικών ζώων θηλυκού γένους, που παράγουν το απαραίτητο για τη διατροφή των νεογνών γάλα **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) οτιδήποτε μοιάζει με το παραπάνω όργανο τής γυναίκας στο σχήμα και στη μορφή: *~ τής Αφροδίτης* (ποικιλία μεγάλων σε μέγεθος ρωδακίνων).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαστός / μαζός* < **μαδ-τός / *μαδ-jός*, πιθ. < *μαδῶ (-άω)* (βλ.λ.), αν θεωρήσουμε ότι η λ. περιέγραφε αρχικώς τη διαδικασία τού θηλασμού. Η σχέση με τη ρίζα *μα-* μητρικών λ. (βλ. λ. *μαμμή*) δεν μπορεί να αποκλειστεί].

μαστούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) **1.** η οργανική και ψυχολογική κατάσταση ανθρώπου που βρίσκεται υπό την επήρεια ναρκωτικών ΣΥΝ. φτειάξιμο **2.** (συνεκδ.) μαστούρης.

μαστούρης (ο) {μαστούρηδες}, **μαστούρισσα** (η) {μαστουρισσών} (αργκό) **1.** ο χρήστης ναρκωτικών **2.** το πρόσωπο που βρίσκεται υπό την επήρεια ναρκωτικών. Επίσης **μαστούρι** (το) (σημ. 2). - **μαστούρικος, -ια, -ο. μαστούρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mastor].

μαστουρώνω ρ. αμετβ. {μαστούρω-σα, -θηκα, -μένος} (αργκό) **1.** βρίσκομαι υπό την επήρεια ναρκωτικής ουσίας, τής οποίας έχω κάνει χρήση ΣΥΝ. φτειάχνομαι **2.** (μεσοπαθ. ***μαστουρώνομαι***) γίνομαι μαστούρης.

μαστοφόρος, -α, -ο [1873] **1.** (γενικά) αυτός που φέρει μαστούς **2.** ΖΩΟΛ. ***μαστοφόρο*** (το) το θηλαστικό ζώο.

μαστραπάς (ο) {μαστραπάδες} (λαϊκ.) δοχείο από πηλό, γυαλί ή μέταλλο με μικρή σχετικά χωρητικότητα, μέσα στο οποίο έβαζαν νερό ή κρασί: *«να 'χα νεράντζι να 'ριχνα / να τσάκιζα τον ~»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κανάτα· ΦΡ. (παροιμ.) ***τον μαστραπά τον έσπασες, κρασί τι μου γυρεύεις;*** για πρόσ. που δεν αναγνωρίζουν τις επιπτώσεις τής ζημιάς, την οποία προξένησαν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. maşrapa].

μαστρο- (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων: **1.** δηλώνει ικανό και έμπειρο τεχνίτη ή γενικότ. άνθρωπο επιδέξιο ή επιτήδειο σε κάτι: *ο μαστρο-Δημήτρης, ο μαστρο-Γιάννης*· ΦΡ. (παροιμ.) ***κατά τον μαστρο-Γιάννη και τα κοπέλια του*** όπως εργάζεται ή συμπεριφέρεται ο μάστορας, έτσι μαθαίνουν να εργάζονται ή να συμπεριφέρονται και οι μαθητευόμενοι στην τέχνη ΣΥΝ. μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις **2.** (ειδικότ.) σε οικεία προσφώνηση σε άνδρα: *τι κάνεις μαστρο-Κώστα;* **3.** ΝΑΥΤ. για την προσφώνηση αξιωματικών μηχανής στο Εμπορικό Ναυτικό, π.χ. *ο μαστρο-Νικόλας*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *μάστορας* (βλ.λ.) με συγκοπή τού *-ο-* (π.χ. **μαστορο-Γιώργος* > *μαστρο-Γιώργος*)].

μαστροπεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος, για να εξυπηρετήσει ακολασία άλλων, προάγει πρόσωπα στην πορνεία ή τα εξωθεί στη διαφθορά ή υποθάλπει ή διευκολύνει την πορνεία ή τη διαφθορά ανηλίκων ΣΥΝ. (!) νταβατζιλίκι. — **μαστροπεύω** ρ. [αρχ.].

μαστροπός (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που εκμεταλλεύεται άτομα, κυρ. γυναίκες, εξωθώντας τες στην πορνεία ΣΥΝ. προαγωγός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ., τού οποίου το α' συνθ. είναι η λ. *μαστρός* «οικονομικός υπάλληλος» (< ρ. *μαίομαι* «αναζητώ - αγγίζω», για το οποίο βλ. λ. *μάστιγα*). Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί η ταυτότητα τού β' συνθ. *-οπός*. Έχουν διατυπωθεί εικασίες ότι πρόκειται για λαϊκό επίθημα *-πος*, για παράγωγο τού ρ. *ἕπω* «ασχολούμαι» ή ακόμη και τού ρ. *ὄψομαι* (μέλλ. τού *ὁρῶ*), εκ των οποίων καμία δεν φαίνεται πειστική].

μαστροχαλαστής (ο) (σκωπτ.) ο κακός τεχνίτης, αυτός που χαλά, που διαλύει ό,τι προσπαθεί να επιδιορθώσει ΣΥΝ. ατζαμής ΑΝΤ. μάστορας.
[ΕΤΥΜ. < *μαστρο-* (< *μάστορας*) + *χαλαστής*].

μαστωδυνία (η) [1849] {μαστωδυνιών} ΙΑΤΡ. πόνος διάχυτος σε ολόκληρο τον μαστό, που εκτείνεται και προς τη μασχάλη και εμφανίζεται κυρ. κατά την προεμμηνορροιακή φάση.
[ΕΤΥΜ. < *μαστός* + *-ωδυνία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *οδύνη*].

μασχάλη κ. (λαϊκ.) **μασκάλη** κ. **αμασχάλη** (η) {δύσχρ. μασχαλών} **1.** η κοιλότητα τού ανθρώπινου σώματος, που σχηματίζεται στη ρίζα τού χεριού, ανάμεσα στον βραχίονα και τον θώρακα: *κρατάει τρία βιβλία κάτω απ' τη ~ του* || *οι ιδρωμένες ~ μυρίζουν άσχημα* **2.** (συνεκδ.) το τμήμα τού ενδύματος, το οποίο αντιστοιχεί προς την κοιλότητα τού ανθρώπινου σώματος ανάμεσα στον βραχίονα και τον θώρακα: *αυτό το φόρεμα έχει στενές ~* **3.** (στα ζώα) η κοιλότητα τού σώματος που σχηματίζεται ανάμεσα στη ρίζα των μπροστινών ποδιών και στον κορμό **4.** (για φυτά) η γωνία που σχηματίζεται στο σημείο όπου ενώνεται ο μίσχος φύλλου, άνθους ή παρόμοιου οργάνου με τον βλαστό και γενικότ. η γωνία που σχηματίζεται σε οποιαδήποτε διακλάδωση τού φυτού **5.** ΝΑΥΤ. η κορυφή τής γωνίας που σχηματίζει ο λι-

μενοβραχίονας με το κρηπίδωμα τού λιμανιού, τής παραλίας κ.λπ. ή με την ακτή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, τού οποίου συγκεκομμένο τ. αποτελεί το αρχ. *μάλη*].

μασχαλιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μασχάλη **2.** ΒΟΤ. αυτός που φύεται ή αναπτύσσεται στη μασχάλη φυτού: *~ άνθος / ταξιανθία / οφθαλμός.*

μασώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μασάς... | μάσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κόβω, συνθλίβω την τροφή σε μικρά κομματάκια και την πολτοποιώ με τα δόντια και των δύο σιαγόνων και με τη βοήθεια τού σάλιου: *μάσα καλά την τροφή σου. πριν την καταπιείς || τα φίδια δεν μασούν την τροφή τους. αλλά την καταπίνουν ολόκληρη* ΣΥΝ. συνθλίβω, πολτοποιώ· ΦΡ. (α) (μτφ. για πρόσ.) ***μασάει σίδερα*** έχει μεγάλη σωματική δύναμη, είναι πολύ ρωμαλέος (β) ***μασάω τα λόγια μου / τα μασάω*** αποφεύγω να μιλήσω ξεκάθαρα: *όταν τον στρίμωξε ο δικηγόρος, ο μάρτυρας άρχισε να τα μασάει* (γ) ***μασημένα λόγια*** λόγια διφορούμενα και ασαφή (δ) ***δεν μασιέται*** (για τροφή) είναι πολύ σκληρή (ε) ***μασημένη τροφή*** οτιδήποτε δίνεται σχεδόν έτοιμο σε κάποιον και για το οποίο εκείνος δεν χρειάζεται να προσπαθήσει ιδιαίτερα: *τα βοηθήματα σου δίνουν ~· προσπάθησε να λύσεις την άσκηση μόνος σου! || έχοντας διαβάσει από πριν τόσες αναλύσεις, το έργο καταντά ~* (στ) ***κάτι τέτοια / αυτά (εγώ) τα μασάω*** για να δείξουμε ότι θεωρούμε κάτι πολύ εύκολο, κυρ. ως απάντηση σε πρόκληση: *Νομίζεις ότι δεν μπορώ να λύσω το πρόβλημα; ~!* **2.** δαγκώνω (κάτι – όχι είδος διατροφής) επί μακρόν. χωρίς να έχω σκοπό να το καταπιώ, για να περνά η ώρα: *~ τσίχλα / την πίπα μου* (ενν. το στόμιό της) ΣΥΝ. μασουλάω **3.** (συνεκδ.-αργκό) τρώω: *πάμε να μασήσουμε τίποτε* **4.** (για μηχάνημα) συνθλίβω, καταστρέφω (αντικείμενο) μαγγώνοντάς το λόγω βλάβης: *η ραπτομηχανή μάσησε την κλωστή || το κασετόφωνο μου μάσησε την κασέτα* ΣΥΝ. συμπιέζω. (εκφραστ.) τρώω **5.** (οικ.) καταξοδεύω (κυρ. χρήματα που δεν μου ανήκουν): *όσα βγάζει, του τα μασάνε οι γυναίκες* • **6.** (αργκό) (α) ξεγελιέμαι, πείθομαι εύκολα: *είναι αφελής και μάσησε* ΣΥΝ. χάφτω (β) δειλιάζω, φοβάμαι να κάνω κάτι (συνήθ. αρνητ.): *θα του τα πω στα ίσα· εγώ δεν ~!* — **μάσημα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μασῶμαι (-άο-)* < *μαθ-jά-ομαι, που συνδ. με το λατ. mando «μασώ» (> manduco «τρώγω» > γαλλ. manger). Είναι πιθ. ότι και οι δύο τ. ανάγονται σε ρ. *ma(n)dh-, ίσως συνεσταλμ. βαθμ. (*mn̥dh-) τού I.E. *ment(h)- «γένι, στόμα», πβ. λατ. mentum (> γαλλ. menton), ουαλ. mant, γοτθ. munþs «στόμα», γερμ. Mund, αγγλ. mouth κ.ά. Ομόρρ. *μαστίχα* (βλ.λ.)].

ματ^1 επίθ. {άκλ.} (για χρώμα. μέταλλο, χαρτί και συγκεκριμένο τρόπο εμφάνισης φωτογραφιών) αυτός που δεν είναι γυαλιστερός. που δεν αντανακλά έντονα το φως: *βιβλίο τυπωμένο σε ~ χαρτί || ~ φωτογραφία* ΑΝΤ. γυαλιστερός. ιλουστρασιόν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mat < μτγν. λατ. mattus «ασθενικός. υγρός», πιθ. < λατ. *maditus < ρ. madēre «βρέχω. υγραίνω»].

ματ^2 (το) {άκλ.} **1.** όρος στο σκάκι. που δηλώνει ήττα τού αντιπάλου, επειδή ο απειλούμενος βασιλιάς του δεν μπορεί να κάνει καμία κίνηση: *του έκανα ~ || ~ σε 20 κινήσεις || ρουά-ματ* **2.** (μτφ.) η ήττα κάποιου μετά από κινήσεις αντιπάλου του που τον εξουδετερώνουν, που δεν του αφήνουν περιθώρια αντίδρασης: *ο Χ προπονητής. με αλλαγές τακτικής τής ομάδας, έκανε ~ στον αντίπαλο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mat, από τη μεσν. γαλλ. φρ. eschec mat (πβ. αγγλ. checkmate) < αραβ. šāh māt «ο βασιλιάς είναι νεκρός». περσ. προελ.. βλ. κ. *σαχ, σάχης*].

Μ.Α.Τ. (τα) Μονάδες Αποκαταστάσεως (τής) Τάξεως.

ματα- κ. **ματά-** κ. **ματ-** (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα ρημάτων. που δηλώνει ότι η ενέργεια τού ρήματος επαναλαμβάνεται: *ματα-λέω. ματ-αρχινώ, ματα-κάνω, ματά-ρχομαι. ματα-βγαίνω. ματα-βλέπω, ματα-γίνομαι. ματα-γυρίζω, ματα-δίνω. ματα-ζυγώνω.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από την αρχ. πρόθεση *μετά* (με αφομοίωση)].

ματαιόδοξος, -η, -ο αυτός που επιδιώκει να γίνεται αντικείμενο θαυμασμού, που χαρακτηρίζεται από έπαρση: *~ γυναίκα, που την ενδιέφερε μόνο να βλέπει το όνομά της γραμμένο στις κοσμικές στήλες* ΣΥΝ. κενόδοξος. ματαιόφρων. — **ματαιοδοξία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *μάταιος* + *-δοξος* < *δόξα*. απόδ. τού παλ. γαλλ. vaneglorios < μεσν. λατ. vanagloriosus. που μεταφράζει το αρχ. *κενόδοξος*].

ματαιοδοξώ ρ. αμετβ. {ματαιοδοξείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} καυχώμαι (για ασημαντότητες), επιδιώκω την κούφια δόξα, τον θαυμασμό ΣΥΝ. ματαιοφρονώ, κενοδοξώ.

ματαιολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ματαιολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φλυαρώ άσκοπα, λέω πράγματα ασήμαντα και ανωφελή ΣΥΝ. κενολογώ, μωρολογώ, μικρολογώ, ασημαντολογώ ΑΝΤ. σοβαρολογώ. — **ματαιολογία** (η) [μτγν.].

ματαιοπονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ματαιοπονείς... | ματαιοπόνησα} κοπιάζω μάταια. εργάζομαι ή προσπαθώ ανώφελα, χάνω άδικα τον καιρό μου: *ματαιοπονείς, αν προσπαθείς να με πείσεις* ΑΝΤ. τελεσφορώ. καρποφορώ, φέρνω αποτέλεσμα. — **ματαιοπονία** (η) [μτγν.].

μάταιος, -α/-η, -ο **1.** αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα. που δεν χρησιμεύει. δεν οδηγεί πουθενά: *είναι ~ η προσπάθειά σου να τον μεταπείσεις· δεν πρόκειται ν' αλλάξει γνώμη ποτέ || ~ λόγια / αναζήτηση / κόπος / προσδοκία / θυσία / αγώνας / έργο / σχέδιο / διάβημα* ΣΥΝ. άσκοπος. ανώφελος, ατελέσφορος, κενός. άδικος. χαμένος, περιττός ΑΝΤ. αποτελεσματικός, τελεσφόρος, καρποφόρος, χρήσιμος. ωφέλιμος, επωφελής, σκόπιμος. αναγκαίος. δραστικός· ΦΡ. (λόγ.) ***επί ματαίω*** (*ἐπὶ ματαίῳ*) ανώφελα. χωρίς προοπτική (επιτυχίας ή πραγματοποίησης αυτού που επιδιώκει κάποιος): *~ προσπαθούσε επί μήνες να τους πείσει ότι ήταν επικίνδυνο να συνεχίσουν να κατοικούν σ' αυτό το κτήριο* ΣΥΝ. τού κάκου. (λόγ.) εις μάτην **2.** (σπάν.) κενός περιεχομένου. ουσίας: *σπαταλούσε τον χρόνο του σε ~ διασκεδάσεις·* ΦΡ. ***μάταιος κόσμος*** η παρούσα πρόσκαιρη ζωή (σε αντίθεση προς την αιώνια ζωή που κηρύσσει ο χριστιανισμός)· κυρ. στη ΦΡ. ***αφήνω / εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο*** πεθαίνω. — **μάταια / ματαίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάτα-ιος* < *μάτη* (βλ. λ. *μάτην*)].

ματαιόσπουδος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που ασχολείται σοβαρά με πράγματα ανάξια λόγου, που δίνει αξία σε ασημαντότητες: *«σοφισταί και στιχοπλόκοι και άλλοι ~»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. κενόσπουδος. ματαιόσχολος. **ματαιοσπουδία** (η).

ματαιόσχολος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που ασχολείται με πράγματα μάταια και ανωφελή ΣΥΝ. ματαιόσπουδος, κενόσπουδος, αεροκόπος. — **ματαιόσχολα** επίρρ., **ματαιοσχολία** (η) [1851].

ματαιότητα (η) {ματαιοτήτων} το να είναι κάτι ανώφελο ή άσκοπο, να μην έχει νόημα ή περιεχόμενο ΑΝΤ. ωφελιμότητα· ΦΡ. (λόγ.) ***ματαιότης ματαιοτήτων, τα πάντα ματαιότης*** για να δηλωθεί αδιαφορία προς οτιδήποτε έχει σχέση με τα εγκόσμια ως φθαρτό. μη αιώνιο και ως εκ τούτου μάταιο. Επίσης (λόγ.) **ματαιότης** [μτγν.] {ματαιότητος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ματαιότης* < αρχ. *μάταιος* (βλ.λ.). Η φρ. *ματαιότης ματαιοτήτων* προέρχεται από την Π.Δ. (*Εκκλησιαστής* 1, 2) και με αυτήν οι Εβδομήκοντα απέδωσαν την εβρ. φρ. havēl havālīm].

ματαιότης ματαιοτήτων... Η έννοια τής ματαιότητας των ανθρωπίνων σε σχέση με τον Θεό και τη μετά θάνατον ζωή επισημαίνεται συχνά τόσο στην Π.Δ. όσο και στην Κ.Δ. Στη γλώσσα έχει περάσει ιδιαίτερα η φράση τού Εκκλησιαστή τής Π.Δ. (που η παράδοση ταυτίζει με τον βασιλιά Σολομώντα) *«[...] ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης· τίς περισσεία τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον;»* (*Εκκλησιαστής* 1. 2-4). Στα λόγια αυτά στηρίζεται και το γνωστό ιδιόμελο τού Ιωάννη τού Δαμασκηνού, που ψάλλεται κατά τη νεκρώσιμη ακολουθία στην Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία: *«πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα. ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον, οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος. οὐ συνοδεύει ἡ δόξα, ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος πάντα ταῦτα ἐξηφάνισε»* (ο τ. *ἐξηφάνισε* αντί τού εσφαλμ. *ἐξηφάνισται*).

ματαιόφρων, -ων. -ον {ματαιόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που σκέπτεται άσκοπα και ανόητα, που κάνει μάταιες και επιπόλαιες σκέψεις ΣΥΝ. ματαιόδοξος. κενόδοξος, κούφιος. — **ματαιοφροσύνη** (η) [μεσν.], **ματαιοφρονώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, ον.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μάταιος* + *-φρων*, μεταπτωτ. βαθμ. τού αρχ. *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

ματαιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ματαιώ-σα. -θηκα. -μένος} **1.** κάνω (κάτι) να μην πραγματοποιηθεί: *η κυβέρνηση επιδίωξε να ματαιώσει τη συζήτηση τού θέματος στη Βουλή* ΑΝΤ. πραγματοποιώ **2.** αποφασίζω οριστικά να μην πραγματοποιήσω (κάτι προγραμματισμένο ή σχεδιασμένο): *μετά από ό,τι έγινε, ματαίωσα την επίσκεψή μου στο σπίτι τους || οι σιδηροδρομικοί υπάλληλοι ματαίωσαν την απεργία τους, αφού ικανοποιήθηκαν τα βασικά τους αιτήματα || ~ μια πτήση / ένα ταξίδι / ένα σχέδιο* ΣΥΝ. ακυρώνω ΑΝΤ. πραγματοποιώ. φέρω εις πέρας. — **ματαίωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναστέλλω.*

ματάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μάτι: *τι γλυκά ~ που έχει!* ΦΡ. (α) ***κάνω ματάκι*** (i) ανοιγοκλείνω ακαριαία το βλέφαρο τού ματιού μου. για να συνεννοηθώ· κάνω νόημα. κυρ. με ερωτική σημασία (ii) (σε παιδικά παιχνίδια) βλέπω κρυφά, ενώ θα έπρεπε να έχω κλειστά τα μάτια (β) ***ματάκια μου!*** (προσφώνηση που εκφράζει αγάπη και τρυφερότητα): *δεν ήθελα. ~, να σε στενοχωρήσω* ΣΥΝ. μάτια μου, αγάπη μου, φως μου **2.** η ειδική οπή στην πόρτα σπιτιού ή διαμερίσματος, μέσα από την οποία μπορεί να δει ο ένοικος ποιος του χτυπά την πόρτα.

ματάκιας (ο) {ματάκηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) ο ηδονοβλεψίας (βλ.λ.) ΣΥΝ. μπανιστηρτζής, οφθαλμοπόρνος.

ματεριαλισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η θεμελιώδης άποψη ορισμένων φιλοσοφικών συστημάτων, η οποία δέχεται ως ουσία όλων των όντων και μοναδικό συστατικό τού σύμπαντος την ύλη και θεωρεί ότι όλα τα πνευματικά φαινόμενα ή οι διανοητικές λειτουργίες τού ανθρώπου (λ.χ. η σκέψη, η βούληση, το συναίσθημα κ.λπ.) αποτελούν φυσικά φαινόμενα και μπορούν να ερμηνευθούν ως υλικές λειτουργίες: *διαλεκτικός ~* ΣΥΝ. υλισμός. — **ματεριαλιστής** (ο), **ματεριαλίστρια** (η), **ματεριαλιστικός,** -ή, -ό, **ματεριαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. matérialisme < matériel «υλικός» < μτγν. λατ. materialis < λατ. materia «ύλη»].

ματζέντα (η) ΤΥΠΟΓΡ. **1.** επιφάνεια ημιδιαφανής με ράστερ για τη μεταφορά εξ επαφής (βλ. λ. *κοντάκτ*) αρνητικών φιλμ σε θετικά που έχουν ράστερ για εκτύπωση σε όφσετ **2.** το κόκκινο χρώμα τής τετραχρωμίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. magenta, ον. πόλεως τής Β. Ιταλίας, πεδίο μάχης μεταξύ Γάλλων και Αυστριακών το 1859, μετά την οποία ανακαλύφθηκε η βαφή φούξια].

ματζόρε (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο μείζων τόνος ΑΝΤ. μινόρε.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maggiore < λατ. major «μείζων», συγκρ. βαθμός τού επιθ. magnus «μεγάλος, ευρύς»].

ματζούνι (το) {ματζουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** υγρό φαρμακευτικό παρασκεύασμα **2.** (γενικότ.) κάθε φυτικό παρασκεύασμα ή φυτό, που χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. (λόγ.) έκλειγμα **3.** το γλειφιτζούρι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. macun].

ματζουράνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες καλλωπιστικό φυτό, με μικρά άνθη, που έχουν έντονη οσμή λεβάντας και χρησιμοποιούνται στη μαγειρική ως καρύκευμα· το αιθέριο έλαιό του χρησιμεύει ως αντισηπτικό και αντισπασμωδικό φάρμακο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. mazorana < μεσν. λατ. maioranus < maioracus < λατ. amaracus < αρχ. *ἀμάρακον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το σανσκρ. maruva(ka)-, καθώς και με τη μακεδ. «γλώσσα» τού Ησυχίου *ἄβαρύ· ὀρίγανον Μακεδόνες*].

μάτην επίρρ. (λόγ.) στη ΦΡ. **εις μάτην** ματαίως, ανώφελα: ~ *επικαλείται το ελαφρυντικό τής άγνοιας· σε τέτοιες περιπτώσεις η άγνοια δεν συγχωρείται* ΣΥΝ. μάταια, αδίκως, τού κάκου, στα χαμένα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., από την αιτ. ενικού τού ουσ. *μάτη* «ανοησία, σφάλμα», αβεβ. ετύμου, ίσως υπάρχει σύνδεση με σλαβ. λ., λ.χ. πολ. matam «ψεύδομαι, απατώ», σερβοκρ. matam «στρίβω»].

Ματθαίος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον μαθητή τού Χριστού και συγγραφέα τού πρώτου Ευαγγελίου **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μάνθος**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ματθαῖος* / *Μαθθαῖος* < εβρ. Mattithyâh «δώρο τού Γιαχ» (τού Θεού)].

Ματθίλδη (η) **1.** αγίας τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων τής Δ. Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Mathilde < αρχ. γερμ. maht «ισχύς» + hild «μάχη». Το όνομα έγινε διάσημο από τη σύζυγο τού Γουλιέλμου τού Κατακτητή (11ος αι.). Παραγωγό του είναι το αγγλ. Maud].

μάτι (το) {ματ-ιού | -ιών} **1.** το αισθητήριο όργανο τής όρασης στον άνθρωπο και στα περισσότερα είδη ζώων: *γαλάζια / καστανά / πράσινα / γκρίζα / μελιά / μαύρα / αμυγδαλωτά / τσακίρικα / θλιμμένα / λαμπερά / φλογερά / βουρκωμένα / ψυχρά / υγρά / διαπεραστικά ~* || *~ βαθουλωμένα στις κόγχες τους* || *οι Κινέζοι έχουν σχιστά ~* || *δεν βλέπω καλά απ' το δεξί μου ~* || *χαμηλώνω / γουρλώνω / τρίβω τα ~ μου* || *της έκλεισε το ~ με νόημα* || *το κοριτσάκι στύλωσε / κάρφωσε τα ~ του στο περίεργο αντικείμενο* || *μ' αυτό το ξύλο που παίζεις θα βγάλεις κανένα ~!* || *κανθός / ασπράδι / κόρη τού ~* ΣΥΝ. (λόγ.) οφθαλμός· ΦΡ. (α) **βλέπω με τα μάτια μου / με τα ίδια μου τα μάτια** (μεσν. φρ.) βλέπω εγώ ο ίδιος, είμαι αυτόπτης μάρτυρας (β) (εκφραστ.) **δεν πιστεύω στα μάτια μου** για την έκφραση έντονης έκπληξης μπροστά σε εντελώς απρόσμενο θέαμα (γ) (εκφραστ.) **δεν θέλω να ξαναδώ στα μάτια μου (κάποιον)** δεν θέλω να ξαναδώ (κάποιον) ποτέ (δ) (μτφ.) **τρίβω τα μάτια μου** δεν μπορώ να συνέλθω από την έκπληξη (ε) **μέσα / μπροστά στα μάτια μου** (μεσν. φρ.) μπροστά μου, παρουσία μου ΣΥΝ. ενώπιόν μου (στ) **με το μάτι** χωρίς ακριβή μέτρηση, εξέταση ή ζύγισμα, κατά προσέγγιση: *~ το υπολογίζω γύρω στα 40 κιλά* ΣΥΝ. πρόχειρα (ζ) **για τα μάτια (τού κόσμου)** για να δει ο κόσμος ή για να τηρηθούν τα προσχήματα ΣΥΝ. για τους τύπους, κατ' επίφασιν, (αρχαιοπρ.) διά το θεαθήναι (η) (συνήθ. ειρων.) **για τα ωραία / μαύρα τα μάτια (κάποιου)** για το χατίρι (κάποιου) για την ομορφιά (κάποιου): *τη βοήθεια δεν σου τη δίνει ~· θέλει αντάλλαγμα* (θ) (μτφ.) **έχω στο μάτι (κάποιον / κάτι)** (i) έχω εχθρική διάθεση απέναντι σε (κάποιον/κάτι) (ii) προσέχω (κάποιον/κάτι), μήπως παρεκτραπεί (iii) επιδιώκω να αγοράσω (κάτι) (ι) **βάζω στο μάτι (κάποιον / κάτι)** βλ. λ. *βάζω* (ια) **μπαίνω στο μάτι (κάποιου)** κ. **γίνομαι / είμαι καρφί / κάρφος στο μάτι (κάποιου)** βλ. λ. *καρφί* (ιβ) **μου χτυπάει στο μάτι** μου κινεί την προσοχή, προκαλώντας μου την επιθυμία να το αποκτήσω: *μου χτύπησε στο μάτι ένα μοντελάκι μούρλια* (ιγ) **χτυπάω (πολύ) στο μάτι** διακρίνομαι έντονα, είμαι πολύ χτυπητός: *θέλω ένα χρώμα απαλό, που να μη χτυπάει στο μάτι* (ιδ) **κάνω τα γλυκά μάτια (σε κάποιον)** φλερτάρω (κάποιον) (ιε) **κάνω τα στραβά μάτια / κλείνω τα μάτια** προσποιούμαι πως δεν βλέπω, ότι δεν καταλαβαίνω ή δεν υποπίπτει στην αντίληψή μου κάτι επιλήψιμο: *οι υπηρεσίες τού δήμου έκαναν τα στραβά μάτια σε πλήθος πολεοδομικών παραβάσεων* || *οι ισχυροί τής Γης συχνά κλείνουν τα μάτια σε κατάφωρες παραβιάσεις τού διεθνούς δικαίου* ΣΥΝ. παραβλέπω, δείχνω ανοχή, εθελοτυφλώ (ιστ) (μτφ.) **κλείνω / σφαλίζω τα μάτια μου** φεύγω από τον κόσμο, πεθαίνω ΣΥΝ. (λόγ.) αποθνήσκω (ιζ) **κλείνω τα μάτια (κάποιου)** (i) παρίσταμαι στις τελευταίες στιγμές (κάποιου), του προσφέρω επιθανάτιες φροντίδες (ii) προσπαθώ να κάνω (κάποιον) να μην καταλάβει (κάτι), τον κρατάω σε άγνοια (συνήθ. για ατασθαλία) (ιη) **ανοίγω τα μάτια** βλ. λ. *ανοίγω* (ιθ) **μαύρισε το μάτι μου** βλ. λ. *μαυρίζω* (κ) **δεν μου γεμίζει το μάτι** δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη ή δεν μου προκαλεί εντύπωση (κα) (εκφραστ.) **παίρνω τα μάτια μου / των ομματιών μου (και φεύγω)** φεύγω (απελπισμένος, προς άγνωστη κατεύθυνση κ.λπ.) (κβ) **(κάτι) βγάζει μάτι** (για κάτι παράταιρο, για λάθος) είναι εξόφθαλμο, πολύ εμφανές: *αυτό το «σπήτι» με ήτα ~* (κγ) **βγάζω τα μάτια μου** στραβώνομαι, κουράζω πολύ τα μάτια μου, ώστε δεν βλέπω καλά: *~ στο διάβασμα* || *άναψε κι άλλο φως γιατί θα βγάλεις τα μάτια σου μ' αυτή τη λάμπα* (κδ) **βγάζω τα μάτια μου μόνος μου / με τα ίδια μου τα χέρια** καταστρέφομαι από δικό μου φταίξιμο, εξαιτίας των δικών μου λαθών (κε) **βγάζω τα μάτια μου (με κάποιον)** (i) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή (με κάποιον) ΣΥΝ. συνουσιάζομαι (ii) καβγαδίζω έντονα (με κάποιον) (κστ) **βγάζω τα μάτια (σε κάτι)** καταστρέφω τον μηχανισμό (σε κάτι) (κζ) **το γινάτι βγάζει μάτι** βλ. λ. *γινάτι* (κη) **(κάποιος / κάτι) βγάζει μάτια** (κάποιος/κάτι) εντυπωσιάζει, έχει σπουδαία απόδοση: *αυτός ο ποδοσφαιριστής ~* (κθ) **τα μάτια σου τέσσερα / δεκατέσσερα** να είσαι προσεκτικός, έχε τον νου σου (λ) (μτφ.) **με κλειστά μάτια** (i) χωρίς μεγάλη προσοχή ή λεπτομερή εξέταση, με απερισκεψία ΣΥΝ. στα τυφλά, επιπόλαια, απρόσεκτα, απερίσκεπτα (ii) χωρίς να χρειάζεται να εξεταστεί, να μελετηθεί κάτι, με απεριόριστη εμπιστοσύνη (λα) **παίρνει / κόβει το μάτι μου (κάποιον / κάτι)** (μεσν. φρ.) διακρίνω ή αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι): *λένε ότι είναι στο εξωτερικό, αλλά εμένα τον πήρε το μάτι μου στον Λυκαβηττό* (λβ) **παίρνω / κάνω μάτι** βλέπω κρυφά, μπανίζω (λγ) (ως προσταγή) **...και τα μάτια σου** πρόσεχε όπως προσέχεις τα μάτια σου, πρόσεχε πάρα πολύ: *το πορτοφόλι σας ~!* (λδ) **έχω (κάποιον) σαν τα μάτια μου** (μεσν. φρ. *φυλάγω ὡς γυιόν τὰ 'μμάτια μου*) περιποιούμαι (κάποιον), τον φροντίζω και τον προσέχω πολύ ή τον αγαπώ πολύ (λε) **δεν έχω μάτια να δω (κάποιον)** (μεσν. φρ.) αποφεύγω (κάποιον) από ντροπή, δεν επιδιώκω να συναντηθώ μαζί του, επειδή αισθάνομαι εκτεθειμένος απέναντί του ΣΥΝ. ντρέπομαι (λστ) **ρίχνω στάχτη στα μάτια (κάποιου)** βλ. λ. *στάχτη* (λζ) (εκφραστ.) **τρώω με τα μάτια (κάποιον / κάτι)** κοιτάζω επίμονα (κάποιον/κάτι) (λη) **πετάει / παίζει / πεταρίζει το μάτι μου** τρεμοπαίζει το βλέφαρό μου από νευρική σύσπαση, πράγμα που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, σημαίνει ότι πρόκειται να δω κάποιον (λθ) **κάνω μαύρα μάτια να δω (κάποιον)** περνάει πολύς καιρός μέχρι να δω (κάποιον) και του λέω ότι τον έχω επιθυμήσει (μ) **δεν κλείνω μάτι** δεν κοιμάμαι, μένω άγρυπνος (μα) (εκφραστ.) **μου πετάχτηκαν τα μάτια έξω** κουράστηκα ή πόνεσα πάρα πολύ (μβ) **στα μάτια σου!** ως απάντηση σε κάποιον που μας μουντζώνει (δηλ. η μούντζα να στραφεί στα μάτια σου) ΣΥΝ. στα μούτρα σου (μγ) (παροιμ.) **μάτια που δεν βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται** πρόσωπα που συνδέονται με μια σχέση και που βρίσκονται μακριά και δεν συναντώνται συχνά, γρήγορα ξεχνούν ο ένας τον άλλον (μδ) **κόρακας κοράκου μάτι δεν βγάζει** βλ. λ. *κόρακας* (με) **φάτε μάτια ψάρια (και κοιλιά περίδρομο)** για περιπτώσεις κατά τις οποίες περιορίζεται κανείς στη θέα αντικειμένου, μη μπορώντας να απολαύσει το ίδιο το αντικείμενο (μστ) (εκφραστ.) **μάτια μου!** ως προσφώνηση σε αγαπημένο ή οικείο πρόσωπο (μζ) **άλλα τα μάτια τού λαγού κι άλλα τής κουκουβάγιας** βλ. λ. *άλλος* (μη) **όσο έχω τα μάτια μου ανοιχτά** βλ. λ. *ανοιχτός* (μθ) **έχω τα μάτια μου ανοιχτά** βλ. λ. *ανοιχτός* (ν) **αράπικα μάτια** βλ. λ. *αράπικος* (να) **με γυμνό μάτι** βλ. λ. *γυμνός* (νβ) **καλώς τα μάτια μας τα δυο** ως φιλική ή και ειρωνική προσφώνηση σε πρόσωπο που μας επισκέπτεται (νγ) **ανθρώπου μάτι** κανείς: *«κάποιους από τους πίνακες τού μουσείου δεν τους έχει δει ~ για δεκαετίες»* (εφημ.) **2.** (συνεκδ.) η αίσθηση τής όρασης, η ικανότητα να βλέπει κανείς: *έχω δυνατό ~* (βλέπω μακριά και καθαρά) **3.** (+με) ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς (κάποιον/κάτι)· η ιδέα, η εικόνα που σχηματίζει: *έβλεπε την όλη επιχείρηση με εμπορικό ~* (εμπορικά) || *πολύ αργά συνειδητοποίησε την κατάστασή της και είδε με καινούργιο ~ τη ζωή* ΣΥΝ. ματιά, σκοπιά· ΦΡ. (α) (για πρόσωπα) **παίρνω από / με καλό / κακό μάτι** συμπαθώ / αντιπαθώ (κάποιον) με τις πρώτες εντυπώσεις που μου έχει δώσει, διατίθεμαι ευμενώς / δυσμενώς απέναντί του (β) **βλέπω (κάτι / κάποιον) με καλό / κακό μάτι** έχω ευνοϊκή / αρνητική στάση (απέναντι σε κάτι/κάποιον): *η χώρα μας βλέπει με καλό μάτι τη νέα ειρηνευτική πρωτοβουλία* (γ) **βλέπω (κάποιον / κάτι) με άλλο / διαφορετικό μάτι** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) διαφορετικά από πριν: *η πρόσφατη επιτυχία του έκανε τους συμπατριώτες του να τον βλέπουν πλέον με άλλο μάτι* (δ) **βλέπω / κοιτώ (κάποιον) με μισό μάτι** δεν συμπαθώ (κάποιον), τον αντιμετωπίζω ή του συμπεριφέρομαι με αρνητική διάθεση **4.** (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) η διά τού βλέμματος κακή επίδραση: *ένα φυλαχτό που προστατεύει από το κακό ~* || *έχει ένα ~ αυτή!* (βασκαίνει αμέσως) || *εμένα δεν με πιάνει ~!* (δεν ματιάζομαι) ΣΥΝ. βασκανία, βάσκαμα ● **5.** το μέρος φυτού από το οποίο αναπτύσσονται νέα κλαδιά, άνθη ή φύλλα: *η τριανταφυλλιά πετάει μάτια* ΣΥΝ. (λογιότ.) οφθαλμός ● **6.** καθένας από τους στρογγυλούς δίσκους (εστία θερμότητας) τής κουζίνας (ηλεκτρικής, γκαζιού), πάνω στον οποίο τοποθετείται το μαγειρικό σκεύος: *η κουζίνα έχει τέσσερα ~* || *άναψε το ~ και βάλε το φαγητό να ζεσταθεί* ΣΥΝ. (λόγ.) εστία ● ΦΡ (α) **μάτι τού κυκλώνα** βλ. λ. *κυκλώνας* (β) **αβγά μάτια** αβγά τηγανισμένα με τέτοιον τρόπο, ώστε να μένει ακέραιος ο κρόκος τους. — (υποκ.) **ματάκι** (το) [μεσν.] (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ματάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάτι(ν)* < αρχ. *ὀμμάτιον*, υποκ. τού *ὄμμα* (βλ.λ.)].

ματιά (η) [μεσν.] **1.** ο τρόπος με τον οποίο κοιτάζει κανείς (κάποιον/κάτι): *έκπληκτη / φευγαλέα / απελπισμένη / πονηρή / ειρωνική / απειλητική / ερευνητική / λοξή / περιφρονητική / κλεφτή / προσεκτική / βιαστική / φαρμακερή / ερωτηματική / φλογερή ~* ΣΥΝ. βλέμμα **2.** το να στρέψει κανείς τα μάτια του κάπου, το γρήγορο κοίταγμα: *με μια ~ μπορώ να καταλάβω αν λέει αλήθεια ή ψέματα*· ΦΡ. **ρίχνω μια ματιά** κοιτάζω στα γρήγορα, όχι ερευνητικά: *~ στην εφημερίδα, για να δω αν έχει τίποτε ενδιαφέρον* **3.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο εξετάζεται/αντιμετωπίζεται κάτι, η οπτική γωνία: *η ταινία χαρακτηρίζεται από μια ενδιαφέρουσα κινηματογραφική ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μάτι* (βλ.λ.). Η φρ. *ρίχνω μια ματιά* αποδίδει το γαλλ. jeter un coup d'œil].

ματιάζω ρ. μετβ. {μάτιασ-α, -τηκα, -μένος} (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) επιδρώ δυσμενώς κοιτάζοντας (κάποιον/κάτι), προξενώ βλάβη με το βλέμμα μου (λόγω ζήλιας ή με την έκφραση τού θαυμασμού μου): *Τι ωραίο παιδάκι! Φτου, να μη σε ματιάσω!* ΣΥΝ. βασκαίνω. — **μάτιασμα** (το).

ματιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το υλικό που χρησιμοποιεί ένας καλλιτέχνης για να δημιουργήσει τα έργα του: *η ~ τού ζωγράφου / τού γλύπτη*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. matière «υλικό» < λατ. materia].

ματίζω ρ. μετβ. {μάτισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** προεκτείνω (ύφασμα, ξύλο κ.λπ.), αυξάνω το μήκος του με προσθήκη από το ίδιο υλικό: *πήρα ύφασμα, για να ματίσω το στρίφωμα τού φορέματος* ΣΥΝ. παρεκτείνω, μακραίνω ΑΝΤ. κονταίνω, περικόπτω **2.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. δένω τα άκρα (δύο ή περισσοτέρων σχοινιών / συρματόσχοινων κ.λπ.) έτσι, ώστε να σχηματιστεί ένα άλλο, μεγαλύτερο ΣΥΝ. συνδέω, συνάπτω. — **μάτισμα** (το) κ. **ματισιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἁμματίζω* «δένω, συνδέω» < αρχ. *ἅμμα* «κόμπος, δε-

σμός» < *ἅπτω* (βλ.λ.)].

ματικάπι (το) {ματικαπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος τρυπανιού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. matkap (με ευφωνικό -ι-)].

ματογυάλια (τα) {χωρ. πληθ.} ζεύγος φακών που προσαρμόζονται μπροστά στα μάτια όσων έχουν προβλήματα όρασης ή θέλουν να προστατευθούν από τον ήλιο ΣΥΝ. γυαλιά, διόπτρες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. eyeglasses].

ματόκλαδο (το) (λαϊκ.-λογοτ.) (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα προστατευτικά τριχίδια που βρίσκονται στο άνω και κάτω άκρο τής επιφάνειας τού βλεφάρου: *«τα ~ σου λάμπουν σαν τα λούλουδα τού κάμπου»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. βλεφαρίδα, τσίνορο, ματοτσίνορο. Επίσης **ματοκλάδι**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὀμματόκλαδον* < *ὄμμα* (βλ.λ.) + *-κλαδον* < *κλαδί*].

ματοκυλίζω ρ. ▸ αιματοκυλίζω

ματοκύλισμα (το) ▸ αιματοκυλίζω

ματόπονος (ο) [μεσν.] ο πονόματος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

ματοτσίνορο (το) το ματόκλαδο (βλ.λ.).

ματόφρυδα (τα) [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) τα φρύδια και τα μάτια ως σύνολο: *σμιχτά ~*.

ματόφυλλο (το) (λαϊκ.-λογοτ.) το βλέφαρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀμματόφυλλα (τά)* < *ὄμμα* (βλ.λ.) + *φύλλον*].

ματόχαντρο (το) χάντρα μπλε χρώματος, που φοράνε συνήθ. τα μωρά, για να μην τα ματιάσουν.

ματρακάς κ. **μαντρακάς** (ο) είδος σφυριού βάρους άνω τού ενός κιλού, που χρησιμοποιείται συνήθ. με καλέμι.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. matrakah].

ματρώνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ιδιοκτήτρια ή η επί κεφαλής οίκου ανοχής ΣΥΝ. μαντάμα, τσατσά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ματρώνα* «παντρεμένη γυναίκα» < λατ. matrona < mater «μητέρα»].

ματς (το) {άκλ.} (καθημ.) αθλητικός αγώνας ανάμεσα σε δύο αθλητές ή σε δύο ομάδες: *δυνατό / θεαματικό / ποδοσφαιρικό / φιλικό / κρίσιμο / εντός/εκτός έδρας ~* ΣΥΝ. αγώνας, συνάντηση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. match < μέσ. αγγλ. macche < αρχ. αγγλ. mæcca «σύντροφος, ταίρι» < μεσν. λατ. mät, που πιθ. συνδέεται με το αρχ. αγγλ. gemetta «προσκεκλημένος σε δείπνο» < mete «φαγητό» (πβ. αγγλ. meat)].

ματσάκι[1] (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρή δέσμη, μικρό μάτσο: *ένα ~ μεϊντανό / ρίγανη*.

ματσάκι[2] (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) πρόχειρος αθλητικός αγώνας μεταξύ ατόμων ή ομάδων: *πήγαμε εκδρομή και στήσαμε ένα ~*.

ματσακόνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μεγάλο σφυρί με αιχμηρά, οδοντωτά άκρα, που χρησιμοποιείται για να καθαρίζονται σιδερένια ελάσματα από τη σκουριά και από παλιά στρώματα χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < ιταλ. mazza «ραβδί, ρόπαλο, σφυρί» + *ακόνι* ή, κατ' άλλους, πλεοναστικό νόθο σύνθ. < *μάτσα-* (< *μασάτι* < τουρκ. masat «ακόνι») + *ακόνι*].

ματσαράγκα (η) (οικ.) η απάτη ΣΥΝ. κατεργαριά, μπαγαποντιά, λοβιτούρα. Επίσης **ματσαραγκιά**. — **ματσαράγκας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mazzeranga (με αφομοίωση) < *mazacarāre < μτγν. λατ. mazacara «λεπίδα»].

ματς-μούτς (το) (σκωπτ.) ο ήχος των φιλιών· συνεκδ. τα απανωτά φιλιά: *πάλι άρχισαν τα ~* (άρχισαν να φιλιούνται). Επίσης **μάτσαμούτσα**.
[ΕΤΥΜ. Ηχοποιημένη φρ.].

ματσέτα (η) → μασέτα

ματσό (ο/η) {άκλ.} (λαϊκ.) αυτός που έχει πολλά λεφτά: *ο τύπος είναι πολύ ~, γι' αυτό μένει σε τέτοια σπιταρόνα*.
[ΕΤΥΜ. Συντετμημ. τ. τής μτχ. *ματσωμένος* (ρ. *ματσώνομαι*)].

μάτσο (το) (καθημ.) **1.** δέσμη (ομοειδών πραγμάτων): *ένα ~ λουλούδια / μαϊντανός* **2.** (γενικότ.) σύνολο, ποσότητα (ομοειδών πραγμάτων): *ένα ~ γράμματα / χαρτονομίσματα* **3.** (εκφραστ.) μεγάλη ποσότητα: *έχω ~ τους θαυμαστές* || *έχει ~ τα χιλιάρικα* (έχει πολλά χρήματα) || (κ. ως επίρρ.) *~ έχουμε ακούσει τα λόγια· έργα δεν έχουμε δει* ΣΥΝ. πλήθος ● ΦΡ. (σκωπτ.) ***ένα μάτσο χάλια*** σε πολύ άσχημη κατάσταση, τελείως χάλια: *τον είδα μετά την περιπέτειά του και ήταν ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. mazzo < *mattea < λατ. mateola «ραβδί, μπαστούνι»].

ματσόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σφυρί με κεφαλή από ξύλο ή σκληρό λάστιχο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mazzola < λατ. mateola «ραβδί, μπαστούνι»].

ματσούκι (το) {ματσουκ-ιού | -ιών} (οικ.) **1.** χοντρό ραβδί με το οποίο χτυπά κανείς ανθρώπους **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε επίμηκες αντικείμενο μπορεί να κρατήσει κανείς στο χέρι του. — (μεγεθ.) **ματσούκα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ματσούκιον*, υποκ. τού *ματσούκα* < βεν. mazzoca < *matteūca < *mattea < λατ. mateola «ραβδί, μπαστούνι»].

ματσουκιά (η) [μεσν.] (οικ.) χτύπημα με ματσούκι.

ματσώνομαι ρ. αμέτβ. αποθ. {ματσώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) βγάζω πολλά χρήματα: *ματσώθηκε γερά και τώρα ούτε που γυρίζει να μας κοιτάξει* || *σίγουρα θα φρόντισε να παντρευτεί κάποιον ματσωμένο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μάτσο].

ματώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ (σε κάποιον/κάτι) ροή αίματος: *τρύπησα το δάχτυλο με τη βελόνα και το μάτωσα* ΣΥΝ. τραυματίζω, πληγώνω **2.** προξενώ ψυχικά τραύματα, πληγώνω συναισθηματικά: *η λύπη μού ματώνει την καρδιά* ΣΥΝ. πληγώνω ♦ (αμετβ.) **3.** τρέχει αίμα από σημείο τού σώματός μου: *μάτωσε η μύτη μου ξαφνικά* ΣΥΝ. αιμορραγώ, τραυματίζομαι **4.** (μτφ.) πονώ, υποφέρω ψυχικά: *πήγα στην κηδεία και μάτωσαν τα φυλλοκάρδια μου* ΣΥΝ. πληγώνομαι **5.** (μεσοπαθ. ***ματώνομαι***) πονώ, υποφέρω ψυχικά **6.** (η μτχ. ***ματωμένος***, *-η, -ο*) (α) ο λερωμένος με αίμα, αυτός που έχει πλημμυρίσει στο αίμα: *~ πουκάμισο / χώμα / μύτη / γόνατο* (β) (κατ' επέκτ.-μτφ.) αυτός που βάφτηκε, που σημαδεύτηκε από αίμα, δηλ. από φόνους, σφαγές και συναφή περιστατικά: *«Ο ~ γάμος»* (*Boda de sangre*, δράμα τού Φ. Γκ. Λόρκα) || *~ ιστορία / διαδήλωση* ΣΥΝ. αιματοβαμμένος (γ) (μτφ.) αυτός που έχει τραυματιστεί ψυχικά και υποφέρει συναισθηματικά: *~ καρδιά* ΣΥΝ. πληγωμένος. — **μάτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *αἱματῶ (-όω)* < *αἷμα*].

Μ.Α.Υ. (οι) (παλαιότ.) Μονάδες Ασφαλείας Υπαίθρου.

μαυλίζω ρ. μετβ. {μαύλισα} **1.** απομιμούμαι τη φωνή πουλιού, γενικότ. θηράματος, για να το προσελκύσω: *οι γάτες μαυλίζουν τα πουλιά για να τα ρίξουν απ' τα δέντρα* **2.** ασκώ αισθησιακή γοητεία σε (κάποιον), τον παρασύρω γοητεύοντάς τον: *η μουσική αυτή μάς μαύλιζε και μας έθελγε* ΣΥΝ. πλανεύω, ξελογιάζω **3.** προτρέπω (γυναίκα) στην ανηθικότητα, την εκμεταλλεύομαι εξωθώντας την στην πορνεία ΣΥΝ. εκμαυλίζω. — **μαύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μαῦλις (ἡ)* «μαστροπός, προαγωγός», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *mav-lis < *Mavš, όνομα μητέρας θεάς λυδικής καταγωγής (πβ. κ. *μαυσωλεῖον*), η οποία εθεωρείτο προστάτιδα των ιεροδούλων].

μαυλιστής (ο) [μτγν.], **μαυλίστρια** [μτγν.] κ. **μαυλίστρα** (η) {μαυλιστριών κ. μαυλιστρών} **1.** πρόσωπο που εξωθεί γυναίκες στην πορνεία και εκμεταλλεύεται τα κέρδη τους ΣΥΝ. εκμαυλιστής, μαστροπός, προαγωγός, (λαϊκ.) ρουφιάνος ● **2.** πρόσωπο που γοητεύει, που αποπλανά.

μαυλιστικός, -ή, -ό αυτός που ασκεί αισθησιακή γοητεία, που σαγηνεύει: *ανατολίτικη ~ μουσική / ρυθμός* ΣΥΝ. πλανευτικός, σαγηνευτικός, λάγνος. — **μαυλιστικά** επίρρ.

Μαύρα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ. *μαῦρος* (βλ.λ.), το οποίο, χρησιμοποιούμενο ως όνομα, δήλωνε τόσο αυτόν που είχε σκούρο δέρμα, τον μελαμψό, όσο και τον ορφανό].

μαυραγάνι (το) {μαυραγαν-ιού | -ιών} ποικιλία σιταριού, ο στάχυς τού οποίου καταλήγει σε μαύρα άγανα. Επίσης **μαυροσίταρο**.
[ΕΤΥΜ. < *μαύρος* + *-αγάνι* < *άγανο* (βλ.λ.)].

μαυραγορίτης (ο) {μαυραγοριτών}, **μαυραγορίτισσα** (η) {μαυραγοριτισσών} έμπορος που διοχετεύει, πουλά αγαθά στη μαύρη αγορά (βλ. λ. *μαύρος*): *στην Κατοχή οι ~ εκμεταλλεύονταν την ανάγκη τού πληθυσμού για τρόφιμα και αγόραζαν σπίτια για έναν τενεκέ λάδι*. — **μαυραγορίτικος**, -η, -ο.

μαυράδα (η) ▸ μαυρίλα

μαυράδι (το) [μεσν.] {μαυραδ-ιού | -ιών} **1.** μαύρο σημάδι ή μελανή κηλίδα ΣΥΝ. μαυρίλα **2.** (ειδικότ.) η μελανή οπή στο κέντρο τού οφθαλμού, η κόρη.

μαυράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό μαύρο στίγμα: *επισκέφθηκε την αισθητικό της για να της καθαρίσει το πρόσωπο από τα ~* ΣΥΝ. μαυράδι ● **2.** παιδί που ανήκει στη μαύρη φυλή ΣΥΝ. Αραπάκι ● **3.** (αργκό) το χασίς (βλ.λ.) ● **4.** εδώδιμο ψάρι τής Μεσογείου και τού Εύξεινου Πόντου.

μαυρειδερός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *μαυριδερός*) **1.** αυτός που έχει χρώμα το οποίο τείνει προς το μαύρο **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει μαύρα μαλλιά και μάτια και μελαμψό χρώμα δέρματος ΣΥΝ. μαύρος ΑΝΤ. ασπρειδερός, ασπρουλιάρης, ασπρουλιάρικος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μαῦρος* + *-ειδερός* < *-ειδής* < *εἶδος*].

Μαύρη Θάλασσα (η) (λαϊκ.) ο Εύξεινος Πόντος (βλ.λ.). — **Μαυροθαλασσίτης** (ο), **Μαυροθαλασσίτισσα** (η), **μαυροθαλασσίτικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Εύξεινος Πόντος*].

μαυριδερός, -ή, -ό ▸ μαυρειδερός

μαυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) μαύρο: *σύννεφα μαύρισαν τον ουρανό* ΑΝΤ. λευκαίνω, ασπρίζω **2.** (συνήθ. για πρόσ.) δίνω (σε κάποιον) μαυρειδερό, σκούρο χρώμα: *ο ήλιος δεν μας μαυρίζει μόνο· συχνά μας προκαλεί εγκαύματα* **3.** προκαλώ μελανιά (σε κάποιον, σε μέρος τού σώματός του) με χτύπημά μου: *του μαύρισε το αριστερό μάτι* ΦΡ. (μτφ.) ***μαυρίζω (κάποιον) στο ξύλο*** ξυλοκοπώ (κάποιον), τον δέρνω αγρίως **4.** (εκφραστ.) δίνω αρνητική ψήφο σε (κάποιον), ώστε να μην εκλεγεί: *οι ψηφοφόροι θα μαυρίσουν τους υποψηφίους των μεγάλων κομμάτων στις δημοτικές εκλογές* ΣΥΝ. καταψηφίζω ΑΝΤ. ψηφίζω, υπερψηφίζω **5.** (εκφραστ.) σε ΦΡ. όπως ***μου μαυρίζει την ψυχή / την καρδιά*** με γεμίζει δυστυχία, μου προκαλεί ψυχικό πόνο: *το κλάμα της ~* ♦ (αμετβ.) **6.** γίνομαι μαύρος, αποκτώ μαύρο χρώμα ή γίνομαι πολύ σκούρος: *φέτος μαύρισα πολύ από τον ήλιο* || *το παλαιό δημαρχιακό μέγαρο πάλιωσε και μαύρισε με το πέρασμα τού χρόνου* ΑΝΤ. ασπρίζω, λευκαίνω, ξασπρίζω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μαύρισε το μάτι μου (από την πείνα / τη φτώχια κ.λπ.)*** δεν αντέχω πλέον (εξαιτίας σοβαρής έλλειψης) ΣΥΝ. απελπίστηκα (β) ***μαύρισε το μάτι μου*** (+να) υποφέρω από την έλλειψη (κάποιου πράγματος) ● **7.** γίνομαι ορατός από μεγάλη απόσταση όχι καθαρά, σαν μαύρο σημάδι: *κάτι μαυρίζει εκεί κάτω!* **8.** (εκφραστ.) γεμίζω δυστυχία, δοκιμάζω ψυχικό πόνο: *μαύρισε η καρδιά μου από αυτά που άκουσα* ΣΥΝ. υποφέρω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαῦρος*. Η σημ. που σχετίζεται με την καταψήφιση υποψηφίου, οφείλεται σε παλαιότερη εκλογική διαδικασία, κατά την οποία για κάθε υποψήφιο υπήρχε χωριστή κάλπη και σε αυτήν έριχναν οι εκλογείς λευκό (θετική ψήφος) ή μαύρο (αρνητική ψήφος) σφαιρίδιο].

Μαυρίκιος[1] (ο) {Μαυρικίου} (αγγλ. Republic of Mauritius = Δημοκρατία τού Μαυρικίου) (συχνά αναφέρεται εσφαλμ. ως *Άγιος Μαυ-*

ρίκιος) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό Α. τής Μαδαγασκάρης με πρωτεύουσα το Πορτ Λουίς, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα τη ρουπία Μαυρικίου. — **Μαυρικιανός** (ο), **Μαυρικιανή** (η), **μαυρικιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mauritius. Ο Ολλανδός ναύαρχος Wijbrand van Warwijck κατέλαβε το νησί το 1598 και το ονόμασε *Μαυρίκιο* προς τιμήν τού Ολλανδού πρίγκιπα Μαυρικίου τού Νασάου (ολλ. Maurits. graaf van Nassau)].

Μαυρίκιος² (ο) {Μαυρικίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Mauricius < maurus «σκοτεινός. μαύρος» (βλ. κ. *μαύρος*)].

μαυρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μαύρο χρώμα, η ιδιότητα τού μαύρου: *το γλυκοχάραμα διώχνει τη ~ τής νύχτας* ΣΥΝ. μελανότητα, μελανάδα, σκοτεινιά ΑΝΤ. ασπρίλα, ασπράδα. λευκότητα **2.** μαύρο σημάδι ή μελανή κηλίδα **3.** ποσότητα ή μάζα μαύρου χρώματος (π.χ. πολυάριθμη στρατιά, όπως φαίνεται από μακριά): *«μαύρη ~ πλάκωσε. μαύρη σαν καλοιακούδα»* (δημοτ. τραγ.) **4.** (εκφραστ.) η έλλειψη ζωής, ζωντάνιας, η αίσθηση μεγάλης δυστυχίας: *«γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος ~»* (Δ. Σολωμός) || *~ πλακώνει την ψυχή μου* ΣΥΝ. πένθος. σκοτεινιά, ζόφος. Επίσης **μαυράδα** (σημ. 1. 2).

μαύρισμα (το) {μαυρίσμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το να γίνεται κάτι μαύρο, το να κάνει κανείς κάτι μαύρο **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το να γίνεται το δέρμα πιο σκουρόχρωμο από τον ήλιο: *αυτό το αντηλιακό προσφέρει έντονο. βαθύ και ομοιόμορφο ~.*

Μαυριτανία (η) (αραβ. Al-Jumhuriyah al-Islamiyah al-Muritani-yah = Ισλαμική Δημοκρατία τής Μαυριτανίας) **1.** κράτος τής ΒΔ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Νουαξότ. επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και την Αραβική και νόμισμα την ουγκίγια **2.** ΙΣΤ. αρχαίο βασίλειο τής Αφρικής, που υποτάχθηκε στους Ρωμαίους. — **Μαυριτανός** (ο). **Μαυριτανή** (η), **μαυριτανικός**, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **μαυριτάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Mauritanie < λατ. Mauritania < Mauri / Mauriti «Μαυριτανοί», ονομασία των Βερβέρων τής Δ. Αφρικής, όπως τους αποκαλούσαν οι Ρωμαίοι. Βλ. κ. *μαύρος*].

μαυρο- κ. **μαυρό-** κ. **μαυρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι είναι μαύρο ή έχει σκουρόχρωμη απόχρωση: *μαυρο-πίνακας, μαυρο-τσούκαλο* **2.** πρόσωπο με μαύρο ένδυμα: *μαυρο-μαντηλούσα. μαυρο-ντυμένος* **3.** ότι κάποιος έχει μαύρου χρώματος σωματικό χαρακτηριστικό: *μαυρο-γένης, μαυρο-μάτης, μαυρο-μάλλης.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *μαυρο-γένης, μαυρο-φορῶ*), που προέρχεται από το μτγν. επίθ. *μαῦρος*].

Μαυροβούνιο (το) {Μαυροβουνίου} (σερβοκρ. Crna Gora) μία από τις δύο δημοκρατίες τού κράτους Σερβία και Μαυροβούνιο (βλ.λ.), με πρωτεύουσα την Ποντγκόριτσα. — **Μαυροβούνιος** (ο) [1896], **Μαυροβούνια** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού διεθνούς ονόματος Montenegro (βεν. προελ.) < ιταλ. Monte Nero «μαύρο βουνό», που δόθηκε αρχικά στο όρος Λόβτσεν εξαιτίας τής άνυδρης και άδενδρης μορφής του. Την ίδια σημ. έχει και η σερβοκρ. ονομασία Crna Gora].

μαυρογένης (ο) {μεσν.} {μαυρογένηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μαύρο γένι.

μαυροδάφνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλυκό επιτραπέζιο κρασί σε χρώμα σκούρο κόκκινο, το οποίο παράγεται από υπερώριμα σταφύλια των θερμών κλιμάτων και θεωρείται ιδιαίτερα τονωτικό.

μαυροζούμι (το) {χωρ. γεν.} μαύρο ζουμί. ζωμός και γενικότ. υγρό σκούρου χρώματος: *αυτό δεν είναι σούπα, είναι ένα άνοστο ~* || *τι το πίνεις αυτό το ~;* (για καφέ).

μαυρομάλλης, -α/-ούσα/-ού, -ικο {μαυρομάλληδες. (θηλ.) μαυρομαλλούδες} **1.** αυτός που έχει μαύρα μαλλιά: *~ κοπέλα* **2.** (για ζώα) αυτός που έχει μαύρο τρίχωμα.

μαυρομάνικος, -η, -ο {μεσν.} (λαϊκ. για αντικείμενα) αυτός που διαθέτει μαύρη λαβή: *~ μαχαίρι.*

μαυρομαντηλούσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) γυναίκα που φοράει στο κεφάλι της μαύρο μαντήλι (συχνά λόγω πένθους). Επίσης **μαυρομαντηλού** {μαυρομαντηλούδες}.

μαυρομάτης, -α, -ικο {μεσν.} αυτός που έχει μαύρα μάτια· ΦΡ. ***μαυρομάτικα φασόλια*** φασόλια μικρού μεγέθους, που φέρουν μαύρο στίγμα· το αποξηραμμένο περιεχόμενο τού λοβού των αμπελοφάσουλων ΣΥΝ. γυφτοφάσουλα. Επίσης **μαυροματούσα** κ. **μαυροματού** (η).

μαυροντυμένος, -η, -ο αυτός που φορά μαύρα ρούχα. ο ντυμένος στα μαύρα (π.χ. επειδή πενθεί): *~ χήρα* ΣΥΝ. μαυροφόρος. μαυροφορεμένος ΑΝΤ. λευκοφορεμένος, λευκοντυμένος, ασπροντυμένος.

μαυροπίνακας (ο) [1838] {μαυροπινάκων} **1.** πίνακας χρώματος μαύρου, που χρησιμοποιείται στα σχολεία. για να γράφουν πάνω σε αυτόν οι δάσκαλοι και οι μαθητές με κιμωλία **2.** (παλαιότ.) μαύρος πίνακας, πάνω στον οποίο σημείωναν οι καταστηματάρχες όσα τυχόν τους χρωστούσαν οι πελάτες τους· ΦΡ. (μτφ.) ***γράφω (κάποιον) στον μαυροπίνακα*** (στα μαύρα τα κατάστιχα) τον θεωρώ ύποπτο για επιλήψιμη πράξη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tableau noir].

μαυροπίπερο (το) αρωματικό πιπέρι με σκούρο χρώμα.

μαυροπούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το ψαρόνι (βλ.λ.).

μαύρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει το πιο σκούρο χρώμα που υπάρχει στη φύση, το χρώμα τής ασέληνης νύχτας. τής πλήρους ελλείψεως φωτός. τού κάρβουνου: *«~ είναι η νύχτα στα βουνά, ~ σαν καλοιακούδα»* (δημοτ. τραγ.) || *~ μάτια / μαλλιά / γραβάτα / πουλί / πάνθηρας* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) μέλας ΑΝΤ. άσπρος. λευκός· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κάνω μαύρα μάτια να δω (κάποιον)*** βλ. λ. *μάτι* (β) (απειλητικά) ***μαύρο φίδι που σ' έφαγε (μαύρο και κολοβό)!*** θα τιμωρηθείς πολύ σκληρά. θα πάθεις μεγάλο κακό: *όποιος δεν υπακούει, μαύρο φίδι που τον έφαγε!* (γ) ***ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου*** φεύγω από έναν τόπο με την απόφαση να μην επιστρέψω ποτέ (δ) ***μαύρος χρυσός*** το πετρέλαιο (ε) ***μαύρες συσκευές*** ηλεκτρονικές συσκευές οι οποίες έχουν συνήθως μαύρο χρώμα, όπως τα βίντεο. τα στερεοφωνικά συγκροτήματα. οι τηλεοράσεις κ.ά. **2.** ***μαύρο*** (το) (α) το πιο σκούρο χρώμα που υπάρχει στη φύση. το χρώμα τής πλήρους ελλείψεως φωτός. τού κάρβουνου (β) (σκωπτ.) η καταψήφιση ή η αρνητική ψήφος: *στις εκλογές θα τους ρίξουμε / θα φάνε ~* **3.** ***μαύρα*** (τα) τα μαύρου χρώματος ρούχα που δηλώνουν πένθος: *βάζω / φοράω ~* || *στις σαράντα ημέρες θα βγάλω τα ~* **4.** ***μαύρος*** (ο). ***μαύρη*** (η) (α) το πρόσωπο που ανήκει στην αφρικανικής προελεύσεως φυλή των νέγρων (πβ. λ. *λευκός*): *φυλετικές διακρίσεις εις βάρος των ~* ΣΥΝ. νέγρος. (μειωτ.) αράπης (β) πρόσωπο που εργάζεται πολύ και σκληρά, σαν σκλάβος: *δουλεύει σαν ~* || (ειρων.) *έχει δύο ~ και του βγάζουν όλη τη δουλειά κι αυτός κάθεται* **5.** (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με τη φυλή των μαύρων, την κουλτούρα και τον πολιτισμό της: *~ μουσική*· ΦΡ. (α) ***μαύρη φυλή*** η νεγροειδής φυλή (β) ***μαύρη ήπειρος*** η Αφρική **6.** αυτός που έχει αποκτήσει σκούρο δέρμα από την έκθεση στον ήλιο· μαυρισμένος: *μετά τις διακοπές του στο νησί γύρισε ~* ΣΥΝ. μελαχρινός. μαυρειδερός· ΦΡ. (απειλητικά) ***θα σε κάνω μαύρο (στο ξύλο)*** θα σε δείρω πάρα πολύ, τόσο ώστε το δέρμα σου να μελανιάσει **7.** (στα ακριτικά τραγούδια) ***μαύρος*** (ο) άλογο με μελανό τρίχωμα: *«δίνει τού μαύρου του βιτσιά. στη χώρα κατεβαίνει»* (ακριτ. τραγ.) **8.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει σκούρο χρώμα ή απόχρωση: *η φωτιά βγάζει ~ καπνούς* || *ο ουρανός έχει γεμίσει ~ σύννεφα* ΣΥΝ. σκούρος, σκουρόχρωμος, σκοτεινός ΑΝΤ. ανοιχτός, ανοιχτόχρωμος **9.** βρόμικος: *τα χέρια σου είναι ~· πήγαινε να τα πλύνεις!* **10.** (κρασί) που έχει πολύ σκούρο κόκκινο χρώμα, λ.χ. η μαυροδάφνη (βλ.λ.) **11.** (ψωμί) που έχει σκούρο χρώμα, γιατί παρασκευάζεται από αλεύρι ολικής αλέσεως ή σικάλεως **12.** (δόντι) που έχει χαλάσει ΣΥΝ. σάπιος, χαλασμένος ΑΝΤ. γερός, υγιής **13.** (αργκό) ***μαύρη*** (η) ***/ μαύρο*** (το) το χασίς **14.** ΤΥΠΟΓΡ. τυπογραφικό στοιχείο τού αλφαβήτου, που τυπώνεται εντονότερα. ώστε να ξεχωρίζει. να τονίζεται περισσότερο: *σε αυτό το λεξικό κάθε κεφαλή λήμματος είναι τυπωμένη με ~ στοιχεία* • **15.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη δυσκολία, δυστυχία, καταστροφές, αθλιότητα κ.λπ.: *μου 'κανες ~ τη ζωή* || *~ χρόνια / μελαγχολία / μέρα* ΣΥΝ. άθλιος, δυστυχισμένος ΑΝΤ. ευτυχισμένος· ΦΡ. (α) ΙΣΤ. ***μαύρος Σεπτέμβρης*** ο Σεπτέμβριος τού 1955, κατά τον οποίο ξέσπασε κύμα βιαιοπραγιών εις βάρος των Ελλήνων τής Κωνσταντινούπολης από τον τουρκικό όχλο (β) ***Μαύρη Βίβλος*** βιβλίο στο οποίο καταγράφονται όλα τα μελανά έργα καθεστώτος, προσώπων κ.ά. (λ.χ. οι διώξεις. οι δολοφονίες, παραβιάσεις δικαιωμάτων κ.τ.ό.): *η ~ τού φασισμού* **16.** (α) αυτός που συνδέεται με δυσάρεστα συναισθήματα: *~ σκέψεις θολώνουν το μυαλό μου* || *~ ιδέες / συλλογισμοί / μαντάτα* (β) ως επιτατικό τής αρνητικής σημ. ουσιαστικών: *με κυρίευσε ~ απελπισία* (βλ.λ.) || *έπεσε ~ πείνα* ΣΥΝ. θλιβερός, κακός, πένθιμος ΑΝΤ. ευχάριστος. ευφρόσυνος· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***μαύρος κι άραχνος / άραχλος*** βλ. λ. *άραχνος* (β) ***τα βλέπω όλα μαύρα*** βλέπω πάντα την αρνητική όψη των πραγμάτων ή των καταστάσεων, είμαι πολύ απαισιόδοξος (γ) ***τα βάφω μαύρα*** στενοχωριέμαι και θλίβομαι πάρα πολύ. τόσο ώστε να παραιτηθώ από κάθε προσπάθεια (δ) ***είμαι στις μαύρες μου / έχω τις μαύρες μου*** δεν έχω κέφια. είμαι θλιμμένος ή απελπισμένος (ε) ***μαύρη αλήθεια*** η πικρή (και δυσβάσταχτη) αλήθεια: *έχει δίκιο, για να πούμε και τη ~* (αν και είμαστε γενικά αντίθετοι) (στ) ***μαύρα δάκρυα*** (μεσν. φρ.) πολύ πικρά και πονεμένα δάκρυα· κυρ. στις ΦΡ. ***χύνω μαύρο δάκρυ / μαύρα δάκρυα*** κ. ***κλαίω με μαύρο δάκρυ*** κλαίω με πολλή πίκρα και πόνο (ζ) ***μαύρο χάλι / μαύρα χάλια*** εντελώς άθλια κατάσταση (η) (μτφ.-εκφραστ.) ***μαύρη λίστα*** κατάλογος προσώπων. πραγμάτων κ.λπ. που καταδικάζονται, που πρέπει να αποφεύγονται ή να καταστραφούν: *το Υπουργείο Περιβάλλοντος κυκλοφόρησε μια ~ με παραλίες που είναι μολυσμένες* || *η ~ των απαγορευμένων βιβλίων* **17.** (εμφατ.) αυτός που αποδεικνύεται δυσάρεστος, αντίθετα από ό.τι θα περίμενε κανείς: *~ διακοπές περάσαμε! Έβρεχε και φυσούσε συνέχεια και δεν κάναμε κανένα μπάνιο* **18.** αυτός που συνδέεται με την έννοια τού κακού. τού υποχθόνιου, τού διαβολικού: *~ μαγεία* **19.** (για πρόσ.) αυτός που υποφέρει από δυστυχία, που δοκιμάζεται από την τύχη και τις περιστάσεις: *δεν λυπάμαι τόσο τον ίδιο. όσο τη ~ τη μάννα του* || *«αν. οι ~. να ζούμε άτεκνοι γέροι / επρόσταξε αυστηρό θέλημα θεϊο...»* (Γ. Μαρκοράς) ΣΥΝ. δυστυχισμένος, δόλιος, κακότυχος. δύσμοιρος, ταλαίπωρος, βαριόμοιρος, κακομοίρης, καημένος, καψερός, φουκαράς, φτωχός, έρμος ΑΝΤ. ευτυχισμένος, ευδαίμων. καλότυχος **20.** (κ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κακία. μοχθηρία: *πρόσεχέ τον αυτόν. είναι ~ ψυχή* || *~ καρδιά* **21.** αυτός που συνδέεται με υπερσυντηρητικές. ακροδεξιές αντιλήψεις: *η ~ αντίδραση* (οι δυνάμεις που αντιδρούν σε οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια) ΣΥΝ. φασιστικός **22.** παράνομος· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***μαύρη αγορά*** η παράνομη πώληση σε υπέρογκες τιμές προϊόντων που είναι απαγορευμένα ή σπανίζουν (π.χ. στην περίοδο τής Κατοχής) (β) ***μαύρο χρήμα*** το χρήμα που προέρχεται από τον χώρο τής παραοικονομίας ή που κερδίζεται με εντελώς παράνομο τρόπο (γ) ***μαύρη εργασία*** κρυφή και συνήθ. κακοπληρωμένη εργασία **23.** μακάβριος· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***μαύρο χιούμορ*** το να αστειεύεται κανείς με πράγματα μακάβρια (β) ***μαύρη κωμωδία*** η κωμωδία τής οποίας το χιούμορ αντλείται από δυσάρεστες και ατυχείς καταστάσεις, που βασίζεται στο μαύρο χιούμορ • **24.** ΖΩΟΛ. ***μαύρη χήρα*** δηλητηριώδης μαύρη αράχνη, που σκοτώνει και καταβροχθίζει το αρσενικό της ταίρι μετά το ζευγάρωμα • **25.** ***μαύρη τρύπα / μελανή οπή*** (α) ΑΣΤΡΟΝ. το τελικό στάδιο τής εξέλιξης ενός αστέρα πολύ μεγάλης μάζας (β) μεγάλο χρέος / έλλειμμα, το οποίο δεν μπορεί να καλυφθεί ή συνεχώς διευρύνεται: *η ~ τής οικο-*

νομίας / τού προϋπολογισμού· (ειδικότ.) χρονοβόρα ή εξαιρετικά πολυδάπανη διαδικασία ή κατάσταση που απαιτεί συνεχώς χρήματα: *η ~ των μεγάλων δημοσίων έργων* || *«η Κομισιόν προσφεύγει κατά των χωρών για παραβίαση τής κοινοτικής νομοθεσίας, οι εθνικές κυβερνήσεις επιμένουν και οι υποθέσεις καταλήγουν στη ~ των κοινοτικών διαδικασιών»* (εφημ.) • **26.** ΤΕΧΝΟΛ. ***μαύρο κουτί*** ηλεκτρονική συσκευή, μονωμένη και προστατευμένη σε ειδικό κιβώτιο, που τοποθετείται μέσα στο αεροσκάφος και καταγράφει πληροφορίες σχετικές με τη λειτουργία και τα συστήματα πλοήγησής του, καθώς και τις συνομιλίες ανάμεσα στον πιλότο και τον πύργο ελέγχου κατά τη διάρκεια τής πτήσης έτσι, ώστε να είναι δυνατόν να ερευνηθούν εκ των υστέρων τα αίτια και οι συνθήκες ενδεχόμενου δυστυχήματος • ΦΡ. ***μαύρο πρόβατο*** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαφέρει από το σύνολο λόγω κάποιου (συνήθ. αρνητικού) χαρακτηριστικού του ή που προκαλεί με τη στάση του την αντίδραση των υπολοίπων: *αν η χώρα μας δεν φροντίσει σύντομα να προσαρμοστεί στις κοινοτικές οδηγίες, θα γίνει το ~ τής Ε.Ε.* — (υποκ.) **μαυρούλης**, -α, -ικο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα, συμπάθεια.*

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. *μαῦρος* < λατ. maurus < αρχ. *ἀμαυρός*, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με το επίθ. *ἀμυδρός*. Ορισμένες φρ. και όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *μαύρη αγορά* (< γαλλ. marché noir), *μαύρο χιούμορ* (< αγγλ. black humour), *μαύρη τρύπα* (< αγγλ. black hole), *μαύρο κουτί* (< αγγλ. black box), *μαύρο πρόβατο* (< αγγλ. black sheep), *μαύρη λίστα* (< αγγλ. black list), *τα βλέπω όλα μαύρα* (< γαλλ. voir tout en noir) κ.ά.].

μαυροτσούκαλο (το) **1.** (λαϊκ.) μαύρο τσουκάλι, χύτρα μαυρισμένη από την καπνιά **2.** (σκωπτ.) άνθρωπος με έντονα σκούρο δέρμα ή πολύ μαυρισμένος από τον ήλιο.

μαυροφόρος, -α, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που φορά μαύρα ρούχα, που είναι ντυμένος στα μαύρα ΣΥΝ. μαυροφορεμένος, μαυροντυμένος ΑΝΤ. ασπροντυμένος, λευκοφορεμένος, λευκοφόρος **2.** ***μαυροφόρα*** (η) η χήρα.

μαυροφορώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {μαυροφορείς... | μαυροφόρε-σα, -θηκα, -μένος} φορώ μαύρα ρούχα, είμαι ντυμένος στα μαύρα, κυρ. επειδή έχω πένθος: *τρεις οικογένειες μαυροφόρεσαν από το τελευταίο τροχαίο ατύχημα* || *μαυροφορεμένη γυναίκα* ΣΥΝ. μαυροντύνομαι, φορώ (τα) μαύρα ΑΝΤ. ασπροφορώ, λευκοφορώ.

μαυροφρύδης, -α, -ικο αυτός που έχει μαύρα φρύδια.

μαυρόχωμα (το) {μαυροχώμ-ατος | -ατα, -άτων} χώμα με μαύρο χρώμα, το οποίο προέρχεται από αποσύνθεση οργανικών ουσιών και χρησιμοποιείται κυρ. στην κηπουρική ΣΥΝ. φυτόχωμα, χούμος.

μαυσωλείο (το) μεγαλοπρεπές και πολυτελές ταφικό μνημείο, που έχει μορφή ναΐσκου ή σύνθετου οικοδομήματος.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαυσωλεῖον* < αρχ. *Μαύσ(σ)ωλ(λ)ος*, σατράπης τής Καρίας από το 377 ώς το 353 π.Χ., ο οποίος έχτισε για τον εαυτό του ένα μεγαλοπρεπές ταφικό μνημείο. Το όνομά του συνδέεται πιθ. με τη λυδική θεότητα *Mavš, για την οποία βλ. λ. *μαυλίζω*].

μαφία (η) {δύσχρ. μαφιών} **1.** εγκληματική οργάνωση με αυστηρή ιεραρχία και απαράβατους εσωτερικούς νόμους, η οποία ιδρύθηκε τον περασμένο αιώνα στη Σικελία και η δράση της εξαπλώθηκε σταδιακά σε ολόκληρη την Ιταλία, αλλά και την Αμερική και την Ευρώπη **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε οργανωμένο δίκτυο κακοποιών: *η ρωσική ~* **3.** (μτφ.) κλειστή ομάδα επιτηδείων, που εξυπηρετεί συντονισμένα τα συμφέροντά της χρησιμοποιώντας αθέμιτα μέσα ΣΥΝ. κύκλωμα, κλίκα • **4.** (ενίοτε κ. χαϊδευτ.) πονηρός ή πολύ έξυπνος άνθρωπος: *πρόσεχέ τον αυτόν, είναι μεγάλη ~!* — **μαφιόζος** (ο), **μαφιόζικος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mafia < σικελ. mafia «θάρρος, γενναιότητα» < αραβ. mahjas «καύχηση, έπαρση»].

μαφόριο (το) {μαφορί-ου | -ων} (λόγ.-παλαιότ.) λεπτό πέπλο με το οποίο κάλυπταν το κεφάλι ή/και τους ώμους τους οι γυναίκες. Επίσης **μαφόρι**.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαφόριον* < μτγν. λατ. mafortes / mafortia (μόνο πληθ.), αγν. ετύμου, που παρετυμολογήθηκε προς το μτγν. *ὠμοφόριον*].

μάχαιρα (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το μαχαίρι· ΦΡ. ***μάχαιραν έδωκας, μάχαιραν θα λάβεις*** (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 26. 52: *πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται*) όσοι βλάπτουν τους άλλους, θα πάθουν οι ίδιοι κακό.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάχαρ-ja, αβεβ. ετύμου. Ελάχιστα πιθανή είναι η σύνδεση με το ρ. *μάχομαι*, όπως και με τη λ. *μάγειρος*. Έχει υποτεθεί ακόμη ότι η λ. ανάγεται στο εβρ. mǝkērā «ξίφος», αλλά θα μπορούσε να ισχύει και το αντίστροφο].

μαχαίρι (το) {μαχαιρ-ιού | -ιών} **1.** όργανο που αποτελείται από μεταλλική λεπίδα, κοφτερή στη μία ή και στις δύο ακμές της, και λαβή· χρησιμοποιείται για κάθε είδους κόψιμο ή και ως όπλο, θεωρείται δε ένα από τα πρώτα εργαλεία που κατασκεύασε ο άνθρωπος: *δώσε μου το ~, να κόψω το κρέας* || *κάρφωσε / έμπηξε το ~ στον κορμό τού δέντρου* || *δίκοπο / κοφτερό / στομωμένο ~* || *σέρνω / τραβώ / βγάζω ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κόβω (κάτι) (με το) μαχαίρι*** σταματώ αμέσως και οριστικά (κακή συνήθεια): *έκοψα το κάπνισμα μαχαίρι* (β) ***τραβάω μαχαίρι*** γίνομαι πολύ επιθετικός, εξοργίζομαι πάρα πολύ: *Μη μου μιλάς για τον Αντωνίου! Όταν ακούω γι' αυτόν, ~* (γ) ***είμαι / βρίσκομαι στα μαχαίρια (με κάποιον)*** έχω πολύ μεγάλες διαφορές, υπάρχει μίσος ανάμεσά μας (δ) ***βάζω το μαχαίρι στον λαιμό (κάποιου)*** πιέζω (κάποιον) σε πολύ μεγάλο βαθμό: *μόνο όταν του βάλεις το μαχαίρι στον λαιμό, θ' αντιδράσει* (ε) ***το μαχαίρι φτάνει ώς το / στο κόκκαλο*** για μια έρευνα για την αναζήτηση ευθυνών και τη διαλεύκανση τής αλήθειας, η οποία φτάνει σε βάθος, ώς τους πραγματικούς υπευθύνους, όποιοι κι αν είναι αυτοί (στ) (παροιμ.) ***όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι*** τα αγαθά τα απολαμβάνει αυτός που έχει και τα μέσα για να τα αποκτήσει (ζ) ***μπαίνει μαχαίρι*** γίνονται δραστικές περικοπές: *«αποφασίστηκε να περικοπούν οι κρατικές δαπάνες, να μπει μαχαίρι στη διοίκηση»* (εφημ.) (η) (μτφ.) ***βγαίνουν (τα) μαχαίρια*** εκδηλώνονται οι αντίπαλες διαθέσεις, για οξείες λεκτικές επιθέσεις μεταξύ υποστηρικτών αντίθετων απόψεων: *στη γενική συνέλευση τού συλλόγου βγήκαν μαχαίρια* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε πληγώνει συναισθηματικά, προκαλεί οξύ συναίσθημα πόνου και θλίψης: *τα λόγια της ήταν ~ στην καρδιά μου* **3.** (λαϊκ.-μτφ.) η χειρουργική επέμβαση: *αφού έχει πρόβλημα συνέχεια με τον λαιμό, μάλλον οι αμυγδαλές σου χρειάζονται ~* ΣΥΝ. νυστέρι, λεπίδι. — (υποκ.) **μαχαιράκι** [μεσν.] κ. (λόγ.-υποκ.) **μαχαιρίδιο** (το) [μτγν.], (μεγεθ.) **μαχαίρα** (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαχαίριον*, υποκ. τού ουσ. *μάχαιρα*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βάζω το μαχαίρι στον λαιμό κάποιου* (< γαλλ. mettre le couteau sur / sous la gorge), *είναι στα μαχαίρια* (< γαλλ. ils sont à couteaux tirés)].

μαχαιριά (η) [μεσν.] **1.** το χτύπημα με μαχαίρι: *του έδωσε μια ~* **2.** (συνεκδ.) το τραύμα που έχει προκληθεί από μαχαίρι: *το πτώμα είχε πέντε ~ στην κοιλιά* **3.** (μτφ.) πλήγμα.

μαχαιροβγάλτης (ο) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) κακοποιός που σκοτώνει με μαχαίρι.

μαχαιροπίρουνο (το) **1.** το μαχαίρι και το πιρούνι, τα οποία χρησιμοποιεί κανείς στο φαγητό **2.** ***μαχαιροπίρουνα*** (τα) το σύνολο των μαχαιριών, των πιρουνιών και των κουταλιών, που χρησιμοποιούνται στο τραπέζι για το γεύμα.

μαχαιρώνω ρ. μετβ. {μαχαίρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** χτυπώ με μαχαίρι: *τον μαχαίρωσε πισώπλατα* **2.** (μεσοπαθ. ***μαχαιρώνομαι***) συμμετέχω σε συμπλοκή, κατά την οποία ανταλλάσσονται χτυπήματα με μαχαίρια. — **μαχαίρωμα** (το).

μαχαλάς (ο) {μαχαλάδες} (καθημ.) λαϊκή γειτονιά, τμήμα πόλεως, συνοικία: *ο απάνω / κάτω / πέρα ~* || *προσφυγικός ~*· ΦΡ. (παροιμ.) ***κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαχαλάς και τάξη*** κάθε περιοχή έχει τις δικές της συνήθειες, τα δικά της ήθη και έθιμα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. mahalle].

μαχαραγιάς (ο) {μαχαραγιάδες} **1.** ο ηγεμόνας ινδικού κρατιδίου **2.** (μτφ.) άνθρωπος που ζει μέσα στην πολυτέλεια και τις ανέσεις: *στο σπίτι που τους παραχωρήθηκε ζουν ζωή μαχαραγιά* ΣΥΝ. πασάς.

[ΕΤΥΜ. < χίντι mahārājah «μεγάλος βασιλιάς» < mahā «μεγάλος» (πβ. ελλην. *μέγας*) + rāja «βασιλιάς» (< σανσκρ. rājan)].

μαχαρανή (η) η σύζυγος τού μαχαραγιά.

[ΕΤΥΜ. < χίντι mahārānī «μεγάλη βασίλισσα» < mahā «μεγάλος» (πβ. ελλην. *μέγας*) + rānī «βασίλισσα» (< σανσκρ. rājñī)].

μάχη (η) {μαχών} **1.** η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δύο αντιπάλων στρατών, ένοπλων ομάδων, στο πλαίσιο πολεμικής σύρραξης: *μεγάλη / σφοδρή / αμφίρροπη / λυσσώδης / αποφασιστική / σκληρή / φονική / αιματηρή ~* || *δίνω ~* || *η ~ μαίνεται* || *μπαίνω / ρίχνομαι στη ~* || *πεδίο μάχης* (ο χώρος όπου διεξάγεται η ένοπλη σύγκρουση) || *~ εκ τού συστάδην / σώμα με σώμα* || *σε θέση μάχης* ΣΥΝ. συμπλοκή, σύρραξη· ΦΡ. (α) ***μητέρα (όλων) των μαχών*** βλ. λ. *μητέρα* (β) (λόγ.) ***άδακρυς μάχη (ἄδακρυς μάχη)*** μάχη χωρίς απώλειες **2.** (γενικότ.-εκφραστ.) κάθε είδους σύγκρουση, έντονη αναμέτρηση: *~ δύο κομμάτων για την εξουσία* || *έχασε τη ~ με τον θάνατο* (πέθανε υποκύπτοντας τελικά στην ασθένεια ή στα τραύματά του)· ΦΡ. ***θέτω (κάποιον) εκτός μάχης*** (i) καθιστώ (κάποιον) ανίκανο να συνεχίσει να μάχεται, εξουδετερώνω (ii) καθιστώ (κάποιον) ανενεργό, τον εμποδίζω να αναπτύξει δράση ή να συνεχίσει να ασχολείται με κάτι: *οι ρευματισμοί με έθεσαν εκτός μάχης* **3.** (μτφ.) έντονη, πεισματώδης και συστηματική προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού: *η κυβέρνηση έδωσε ~ για την ψήφιση τού νομοσχεδίου στη Βουλή* || *αν δεν εκσυγχρονίσουμε τη βιομηχανία μας, θα χάσουμε τη ~ τής πρόοδου* || *~ για τη μόρφωση* || *~ κατά τής φτώχειας / τού πληθωρισμού / τής ανεργίας* ΣΥΝ. αγώνας, πάλη· ΦΡ. ***μάχη των εντυπώσεων*** έντονος ανταγωνισμός για το ποιος θα κερδίσει τις εντυπώσεις, ποιος θα κάνει καλύτερη εντύπωση: *το κόμμα κέρδισε τη ~ στην προεκλογική περίοδο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάχομαι* (υποχωρητ.). Η φρ. *(θέτω / είμαι) εκτός μάχης* αποδίδει τη γαλλ. (mettre / être) hors de combat].

μάχητα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η μάχη (πβ. *μάνητα*).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μάχη*, κατά το σχήμα *νεότη - νεότητα, μάνη - μάνητα*].

μαχητής (ο) [αρχ.], **μαχήτρια** (η) [1847] {μαχητριών} **1.** πρόσωπο που μετέχει σε ένοπλη σύρραξη, σε πολεμική σύγκρουση ΣΥΝ. πολεμιστής, στρατιώτης **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) πρόσωπο που αγωνίζεται με πίστη και αφοσίωση για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού: *ατρόμητος / ακούραστος ~ τής ελευθερίας / τής δημοκρατίας / τής προόδου* ΣΥΝ. αγωνιστής.

μαχητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με μάχη, ο κατάλληλος για πολεμική σύρραξη: *~ αεροσκάφη / ικανότητα / φρόνημα* || (κ. ως ουσ.) *η Πολεμική Αεροπορία έχει ανάγκη από μαχητικά και μεταγωγικά* ΣΥΝ. πολεμικός **2.** αυτός που αναπτύσσει έντονη αγωνιστική δραστηριότητα: *είναι το πιο ~ μέλος τού κόμματος* ΣΥΝ. δραστήριος, κινητικός **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αγωνιστικότητα και πάθος, που δεν κάμπτεται εύκολα: *~ αθλητής / πολιτικός / αγορητής / εφημερίδα / πνεύμα / συλλαλητήριο* ΣΥΝ. αγωνιστικός. — **μαχητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

μαχητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μαχητική ικανότητα: *η ~ τής Πολεμικής Αεροπορίας* || *η ~ των πολεμικών μας αεροσκαφών* **2.** (μτφ.) η αγωνιστική διάθεση προσώπου σε σχέση με τις ιδέες που υποστηρίζει ή τους στόχους που επιδιώκει να εκπληρώσει: *υπήρξε πολιτικός που διακρίθηκε για τη ~ του, όντας μπροστάρης σε όλους τους δημοκρατικούς αγώνες τού λαού.*

μαχητός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι δυνατόν να πολεμηθεί και κατ' επέκτ. να αμφισβητηθεί, να ανατραπεί: *~ τεκμήριο / επιχεί-*

ρημα ΣΥΝ. αμφισβητούμενος ΑΝΤ. αμάχητος, ακαταμάχητος.

-μαχία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** το όργανο ή τον τρόπο με τον οποίο γίνεται μια μάχη: *οπλο-μαχία, ξιφο-μαχία, μονο-μαχία* **2.** τον χωρό όπου γίνεται μια μαχη: *αερο-μαχία, θαλασσο-μαχία* **3.** την αιτία τής μάχης ή εκείνο εναντίον τού οποίου γίνεται μια μάχη: *εικονο-μαχία, ταυρο-μαχία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ναυ-μαχία*, μτγν. *ταυρο-μαχία*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-μάχος* (βλ.λ.)].

μάχιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ικανός ή κατάλληλος για μάχη, αυτός που μπορεί να συμμετάσχει σε ένοπλη σύγκρουση: ~ *στράτευμα* ΣΥΝ. αξιόμαχος **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) (πολίτης) που κρίνεται ικανός να εκτελέσει πλήρη στρατιωτική υπηρεσία, σε αντιδιαστολή προς αυτόν που κρίνεται ανίκανος ή κατατάσσεται στους βοηθητικούς ΣΥΝ. οπλίτης, στρατιώτης (β) αυτός που υπηρετεί σε στρατιωτικό σώμα, το οποίο μετέχει ή προορίζεται να μετάσχει σε πολεμικές επιχειρήσεις και όχι να μείνει στα μετόπισθεν: ~ *αξιωματικός* **3.** (μτφ.) αυτός που συμμετέχει ενεργητικά σε έναν χώρο δραστηριότητας: ~ *δημοσιογράφος / εκπαιδευτικός* || (περιληπτ.) *η ~ δημοσιογραφία / εκπαίδευση.* — **μαχίμως** επίρρ. [μτγν.]. **μαχιμότητα** (η).

μαχμουρλήδικος, -η, -ο (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ραθυμία και νωθρότητα: ~ *συμπεριφορά / κινήσεις* ΣΥΝ. νωθρός, τεμπέλικος, οκνός, ράθυμος ΑΝΤ. δραστήριος, γρήγορος, ενεργητικός, μαχητικός. — **μαχμουρλήδικα** επίρρ.

μαχμουρλής (ο) {μαχμουρλήδες}. **μαχμουρλού** (η) {μαχμουρλούδες} (οικ.) **1.** πρόσωπο που μόλις ξύπνησε, που δεν κοιμήθηκε καλά και γι' αυτό έχει κακή διάθεση ΣΥΝ. αγουροξυπνημένος, κακοδιάθετος **2.** πρόσωπο που συμπεριφέρεται με ραθυμία και νωθρότητα ΣΥΝ. οκνός, νωθρός, δυσκίνητος, χαύνος, νυσταλέος ΑΝΤ. ζωηρός, δραστήριος, ενεργητικός, σφριγηλός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mahmurlu < mahmur «νυσταγμένος»].

μάχομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ (αμετβ.) **1.** συμμετέχω σε ένοπλη σύγκρουση, σε μάχη: *ο απελευθερωτικός στρατός μάχεται με ηρωισμό και αυταπάρνηση* || *μαχόμαστε μέχρις εσχάτων / στο πλευρό κάποιου* ΣΥΝ. πολεμώ ♦ **2.** (αμετβ. κ. μετβ.) (κατ' επέκτ.-μτφ.) καταβάλλω έντονες και συστηματικές προσπάθειες (για να επιτύχω συγκεκριμένο στόχο), συμμετέχω σε σκληρό αγώνα, αναμέτρηση: (αμετβ.) *μάχεται για τα δικαιώματά του* || ~ *κατά τής διαφθοράς* || *μαχόμενη δημοσιογραφία / δικηγορία* || *εκπαίδευση* || (μετβ.) *μάχεται αταλάντευτα την ηθική σήψη και τα σκάνδαλα* ΣΥΝ. αγωνίζομαι, παλεύω, πολεμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με την περσ. λ. *ha-amazan (βλ. λ. *αμαζόνα*), η οποία θα περιέγραφε μια περσική πολεμική φυλή, δεν ευσταθεί μορφολογικώς. Το ίδιο ισχύει και για τις προταθείσες συνδέσεις με τους τ. *μάχαιρα* και *μηχανή*. Το λατ. mactō «σφάζω, θυσιάζω» εγείρει παρόμοια προβλήματα, ενώ ή αναγωγή στο σανσκρ. makhá- «λάγνος» απέχει σημασιολογικώς].

-μάχος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο που: **1.** μάχεται εναντίον κάποιου: *εικονο-μάχος, ταυρο-μάχος* **2.** υπερασπίζεται μια περιοχή ή που πολέμησε σε έναν τόπο: *μακεδονο-μάχος, μαραθωνο-μάχος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πυγ-μάχος*, μτγν. *θεο-μάχος*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *μάχομαι*].

-μαχος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγιων επιθέτων που σχετίζονται με: **1.** τη στάση κάποιου απέναντι σε μάχη, αναμέτρηση: *αξιό-μαχος, φυγό-μαχος* **2.** την ιδιότητα τής αντίστασης ή αντοχής (σε κάτι): *πυρί-μαχος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *σύμ-μαχος, πρό-μαχος*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *μάχομαι*].

-μαχώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** το όργανο ή τον τρόπο με τον οποίο μάχεται κάποιος: *λογο-μαχώ, ξιφο-μαχώ* **2.** τον χώρο όπου μάχεται κάποιος: *αερο-μαχώ, ναυ-μαχώ* **3.** τη δυσκολία και την αγωνία που αισθάνεται κάποιος: *ψυχο-μαχώ, αγκο-μαχώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *συμ-μαχώ, μονο-μαχώ*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-μαχος / -μάχος* (βλ.λ.)].

Μ.Ε. (η) Μέση Εκπαίδευση.

με κ. **μ'** (μπροστά από φωνήεν) πρόθ. (+αιτ.) δηλώνει: **1.** (α) συνοδία ή συντροφιά, παρέα (με κάποιον) (συχνά προηγείται το επίρρ. *μαζί*): *πήγα στο θέατρο ~ τον πατέρα μου* (ή *μαζί ~ τον πατέρα μου*) || *θα έρθω ~ τον Πέτρο* (β) συνύπαρξη: *ζει ~ μια φίλη της* **2.** τρόπο: *τα πορτοκάλια πωλούνται ~ το κιλό κι όχι ~ το κομμάτι* || *με βοήθησε ~ προθυμία* || *πίνω τον καφέ ~ ζάχαρη και γάλα* || *βγαίνοντας από το διαμέρισμά του ήρθε πρόσωπο ~ πρόσωπο με τη Μαρία* || *γίνεται μάχη σώμα ~ σώμα / στήθος ~ στήθος* || *περπατούσαν χέρι (~) χέρι!* || *θα έρθει ~ χαρά στη συγκέντρωση* || ~ *λίγα λόγια* (σύντομα), *πες μου ποιο είναι το πρόβλημά σου* || *μιλάει πάντα ~ τουπέ* (αλαζονικά) || *βλέπω ή παίρνω κάποιον ~ καλό ή κακό μάτι* (διατίθεμαι ευνοϊκά ή δυσμενώς απέναντί του)] || ~ *χίλια βάσανα* (πολύ δύσκολα) *κατάφερε να μεγαλώσει τα παιδιά της* || *βγάζω το ψωμί μου ~ τον ιδρώτα τού προσώπου μου* (δουλεύοντας πολύ σκληρά, κοπιάζοντας πολύ) || *τίποτα δε γίνεται ~ το ζόρι* (με πίεση), *πρέπει να τον πάρεις ~ το καλό* (να τον καλοπιάσεις, να του μιλήσεις γλυκά) *για να γίνει η δουλειά σου* || *σήκωσέ το ~ το μαλακό* (προσεκτικά, χωρίς βίαιες κινήσεις) || *δέχτηκε ~ το στανιό* (πιεζόμενος, χωρίς να θέλει) || ~ *τα πολλά* (με πολλές προσπάθειες, ύστερα από πολύ κόπο) *κατάφερα να την πείσω να δώσει εξετάσεις* **3.** μέσο μεταφοράς ή όργανο: *πήγα ~ τρένο / τα πόδια* || *έκοψα το καρπούζι ~ το μαχαίρι* || *διαβάζει ~ το φως τής λάμπας* || (ευχετ.) ~ *τη βοήθεια τού Θεού, θα τα καταφέρουμε!* **4.** σχέση / αναφορά: *έχει μανία ~ το ψάρεμα* || *μ' εκείνο το πρόβλημα που είχαμε χθες, δεν μπόρεσα να βρω λύση* **5.** ισότητα, ομοιότητα, συμφωνία, επικοινωνία φιλική ή εχθρική: *το αυτοκίνητό σου είναι ίδια μάρκα ~ το δικό μου* || *η Δανάη μοιάζει ~ τον πατέρα της* || *έχει τσακωθεί ~ τους δικούς της* || *οι Ισραηλινοί άρχισαν διαπραγματεύσεις ~ τους Παλαιστινίους* || *είναι σύμφωνος ~ τις απόψεις μας* **6.** (α) συνθήκες: *δεν ταξιδεύω ~ τέτοια βροχή* || ~ *τόσο θόρυβο μου είναι αδύνατον να κοιμηθώ* (β) ψυχική κατάσταση: *γέλασα ~ την καρδιά μου* (πολύ) || *έφαγα ~ την ψυχή μου* (όσο ήθελα, πολύ) || *δούλεψε ~ πολλή όρεξη* **7.** αιτία: *συγκινήθηκα ~ τη συμπεριφορά του* **8.** κυριότητα, κτήση, κατοχή (ακόμα και για είδη ένδυσης): *νύφη ~ προίκα* **9.** ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα, περιεχόμενο: *σπίτι ~ ωραία επίπλωση* || *μποτίλια ~ λάδι* || *η δασκάλα ~ τα γαλάζια μάτια* || *το κορίτσι ~ τα μαύρα* (ενν. *ρούχα*)· ΦΡ. ***χρήμα με ουρά*** πολύ χρήμα: *η νύφη μπορεί να μην είναι όμορφη, όμως έχει ~* **10.** χρόνο: (α) χρονικό προσδιορισμό: *θα ξεκινήσουμε το πρωί ~ την ανατολή τού ήλιου* || *πρωί-πρωί ~ τη δροσούλα*· ΦΡ. ***κοιμάμαι / πάω για ύπνο με τις κότες*** κοιμάμαι πολύ νωρίς (β) όριο / τέλος χρονικού διαστήματος: *δέκα ~ έντεκα έχουμα μάθημα* **11.** ποσό ή αντάλλαγμα / αντιστάθμισμα: *άλλαξα τα ρούβλια ~ δολλάρια* || *τον βοήθησε ~ το αζημίωτο* || *δεν πουλώ ~ κέρδος, αλλά ~ ζημία* **12.** αντίθεση, εναντίωση (παρά): ~ *τόσες υποχρεώσεις, τα κατάφερε μια χαρά* || ~ *όλο το σεβασμό που σου 'χω, θα διαφωνήσω μαζί σου* || *μ' όλες της τις παραξενιές, είναι χαριτωμένη* **13.** ως περιφραστ. πρόθεση (+αιτ.) ή περιφραστ. σύνδ. (+να...): (α) ***με βάση:*** ~ *τα διεθνή πρότυπα, το νέο αεροδρόμιο είναι από τα καλύτερα στον κόσμο* (β) ***με αποτέλεσμα*** (+να...): *άργησε να ξεκινήσει, ~ να φτάσει καθυστερημένος* || *δεν διάβασε στις εξετάσεις ~ την αποτυχία* (γ) ***με σκοπό / στόχο*** (+να...): *έκανε τα πάντα ~ να ανέβει στην ιεραρχία τής επιχείρησης*· ΦΡ. ***με τίποτα στον κόσμο / ούτε με σφαίρες*** για να δηλωθεί κατηγορηματική άρνηση για κάτι: *Εγώ, να φάω κρέας, ενώ είμαι χορτοφάγος: ~!* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μετά* (βλ.λ.), με ανομοιωτική αποβολή τής β' συλλαβής, κυρ. όταν ακολουθούσε άρθρο (π.χ. *μετά τά...*)].

με² αντων. αιτιατική ενικού τού α' προσ. τής προσωπικής αντων. *εγώ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *προσωπικές αντωνυμίες*, λ. *προσωπικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐμέ* (βλ. λ. *ἐγώ*)].

μέα → τα σέα και τα μέα

mea culpa λατ. (προφέρεται *μέα κούλπα*) ελλην. *δικό μου λάθος*· δικό μου το φταίξιμο· φράση με την οποία παραδέχεται κανείς το λάθος του δημόσια.
[ΕΤΥΜ. < λατ. mea culpa «λάθος μου» < mea (< αντων. meus «εμός, δικός μου») + culpa «λάθος»].

μεγα- κ. **μεγά- 1.** λεξικό πρόθημα που δηλώνει μεγάλο μέγεθος: *μεγα-θήριο, μεγα-θυμία* **2.** (για μονάδα μετρήσεως μεγέθους) μονάδα κατά ένα εκατομμύριο φορές μεγαλύτερη από τη βασική μονάδα: *μεγα-βάτ* (ένα εκατομμύριο βατ), *μεγα-χέρτς, μεγά-τονος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το επίθ. *μέγας* και πέρασε σε ξέν. επιστημονικούς όρους (λ.χ. mega-hertz, mega-byte)].

μεγαβάτ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής ισχύος στο συνεχές ρεύμα ή τής ενεργού ισχύος, που ισοδυναμεί με 1.000.000 βατ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. megawatt (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *βατ*].

μεγαθήριο (το) [1876] {μεγαθηρί-ου | -ων} **1.** ΖΩΟΛ. προϊστορικό ζώο, το οποίο ανήκει σε γένος γιγαντιαίων θηλαστικών που έχουν εκλείψει και απαντούν μόνο σε απολιθωμένη κατάσταση· είχαν ύψος περίπου δύο μέτρων και μήκος περίπου πέντε, ήταν εφοδιασμένα με μεγάλα νύχια και δόντια και τρέφονταν κυρ. με φύλλα δέντρων και θάμνων **2.** (μτφ.) κάθε κατασκεύασμα υπερβολικά μεγάλο, με γιγαντιαίες διαστάσεις: *στην παλιά αλάνα χτίστηκε ένα οικοδομικό ~* || *αυτή η πολυκατοικία είναι σωστό ~* ΣΥΝ. κολοσσός, γίγας **3.** (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος με γιγάντιες σωματικές διαστάσεις και τεράστια δύναμη ΣΥΝ. γίγαντας, γομάρι ΑΝΤ. νάνος, πυγμαίος **4.** (για εταιρεία, οργανισμό κ.τ.ό.) πολύ μεγάλος, πανίσχυρος: *«εργάστηκε για δύο δεκαετίες στα ~ τής ιταλικής βιομηχανίας, τη Φίατ και την Ολιβέττι»* (εφημ.) ΣΥΝ. κολοσσός, γίγας.

μεγάθυμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που διακρίνεται για την ψυχική του ευγένεια, που συμπεριφέρεται με ανωτερότητα ΣΥΝ. μεγαλόψυχος, μεγαλόκαρδος, γενναιόφρων, υψηλόφρων ΑΝΤ. μικρόψυχος, μικροπρεπής, στενόκαρδος, εμπαθής. — **μεγαθύμως** επίρρ. [1830]. **μεγαθυμία** (η) [1832].

μέγαιρα (η) {σπάν. μεγαιρών} (μετωνυμ.) γυναίκα με κακό και εριστικό χαρακτήρα ΣΥΝ. στρίγγλα, μαινάδα, σκύλα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., ονομασία μιας από τις Ερινύες, < αρχ. *μεγαίρω* «αρνούμαι κάτι (επειδή το θεωρώ υπερβολικό)» (υποχωρητ.) < **μεγάρ-jω* (πβ. κ. *γεραίρω, ἐχθαίρω*) < *μέγας* (βλ.λ.)].

μεγακεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το να έχει κανείς κεφάλι μεγαλύτερο από το κανονικό ΑΝΤ. μικροκεφαλία. Επίσης **μεγαλοκεφαλία.** — **μεγακέφαλος,** -η, -ο κ. **μεγαλοκέφαλος.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megacephaly].

μεγάκοσμος (ο) [1888] ο μακρόκοσμος (βλ.λ.) ΑΝΤ. μικρόκοσμος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megacosm].

μεγάκυκλος (ο) {μεγακύκλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης για μεγάλες τιμές συχνότητας, που ισούται με 1.000.000 κύκλους (δηλ. χερτς) και φανερώνει πόσα εκατομμύρια επαναλήψεις ενός ηλεκτρομαγνητικού κύματος έχουμε ανά δευτερόλεπτο **2.** ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα ταχύτητας λειτουργίας τού επεξεργαστή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mégacycle].

μεγαλακρία (η) → ακρομεγαλία

μεγαλαυχώ ρ. αμετβ. {μεγαλαυχείς...· μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) χρησιμοποιώ στομφώδες ύφος όταν μιλώ, λέω μεγάλα λόγια ΣΥΝ. μεγαληγορώ, μεγαλορρημονώ. — **μεγαλαυχία** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεγαλαυχῶ (-έω)* < *μεγάλαυχος* < *μεγαλ(ο)-* + *-αυχος* <

αὐχῶ «καυχώμαι». Η λ. συνδέεται με το ρ. *εὔχομαι* (βλ.λ.) μέσω συνθέτων όπως *κενεαυχής* ή *μεγαυχής* < **κενε-ευχής* ή **μεγ-ευχής*].

μεγαλείο (το) **1.** η ξεχωριστή λαμπρότητα, αίγλη που υποβάλλει συναισθήματα μεγάλου θαυμασμού ή και δέους: *το ~ τού αρχαιοελληνικού πολιτισμού* || *το ~ τής χιλιόχρονης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* || *αυτή η πράξη δείχνει ψυχικό ~* (ανωτερότητα ψυχική) ΣΥΝ. μεγαλοπρέπεια ΑΝΤ. ευτέλεια, ταπεινότητα· ΦΡ. ***Ελλάς, το μεγαλείο σου!*** (ειρων.) ως σχόλιο, για να δείξουμε ότι στην Ελλάδα τίποτε δεν λειτουργεί σωστά, για απάτες, κακοδιοίκηση κ.λπ. **2.** ***μεγαλεία*** (τα) (α) τα λαμπρά επιτεύγματα και η δόξα που τα συνοδεύει: *«περασμένα ~ και διηγώντας τα να κλαις»* (Δ. Σολωμός) || *αλησμόνητα / εθνικά / αρχαία / εφήμερα / λαμπρά / ξεχασμένα / πρόσκαιρα / χαμένα ~* (β) πολυτέλεια και φήμη, ό,τι χαρακτηρίζει τη ζωή υψηλών προσώπων: *όλη της τη ζωή ονειρευόταν πλούτη και ~* **3.** (ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε προκαλεί θαυμασμό ή μεγάλη ευχαρίστηση: *μας υποδέχτηκε σ' ένα σπίτι ~!* **4.** (ως επίρρ.) θαυμάσια, υπέροχα: *θα περάσουμε ~· θάλασσα, ήλιος και καλή παρέα* ΣΥΝ. θαύμα, καταπληκτικά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεγαλεῖον*, ουδ. τού επιθ. *μεγαλεῖος* < *μέγας* (πβ. κ. *ἀνδρεῖος*)].

μεγαλειότατος, -άτη {μεγαλειοτάτ-ου | -ων, -ους} (ως τιμητική προσφώνηση) ο βασιλιάς / η βασίλισσα ή ο αυτοκράτορας / η αυτοκράτειρα: *ο ~ επιθεωρεί το στράτευμα.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. υπερθ. βαθμ. τού αρχ. *μεγαλεῖος*, απόδ. τού αγγλ. majesty (πβ. γαλλ. majesté) < λατ. majestas «μεγαλειότητα» < major, συγκρ. βαθμ. τού επιθ. magnus].

μεγαλειότητα (η) [μτγν.] {μεγαλειοτήτων} **1.** το να χαρακτηρίζεται (κάποιος/κάτι) από εξαιρετική λαμπρότητα, από μεγαλείο ΣΥΝ. μεγαλοπρέπεια ΑΝΤ. ταπεινότητα **2.** (με κεφ.) ως προσηγορία κληρονομικών αρχόντων, αυτοκρατόρων και βασιλέων: *η ~ σας αισθάνεται καλά σήμερα;* || *η Αυτού Μεγαλειότης ο βασιλιάς τής Δανίας* || *η Αυτής Μεγαλειότης η βασίλισσα τής Αγγλίας* (Her Majesty the Queen of England) ΣΥΝ. μεγαλειότατος (πβ. κ. λ. Α.Μ.). Επίσης **μεγαλειότης** (λόγ.) {μεγαλειότητος}.

μεγαλειώδης, -ης, -ες {μεγαλειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγαλείο: *~ θέμα / παρέλαση / παράσταση / δεξίωση / προσπάθεια / νίκη / υποδοχή* ΣΥΝ. λαμπρός, υπέροχος, έξοχος, μεγαλοπρεπής ΑΝΤ. ταπεινός. — **μεγαλειωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. grandiose].

μεγαλέμπορος (ο/η) [μτγν.] {μεγαλεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που διακινεί μεγάλες ποσότητες εμπορευμάτων, διαθέτοντας μεγάλα κεφάλαια και πουλώντας συνήθ. χονδρικώς: *~ κρεάτων / υφασμάτων / ηλεκτρικών ειδών* ΑΝΤ. μικρέμπορος, εμποράκος. Επίσης (λαϊκ.) **μεγαλέμπορας** (ο). — **μεγαλεμπόριο** (το) [1865].

Μεγαλέξαντρος (ο) (λαϊκ.) ο Αλέξανδρος Γ' τής Μακεδονίας, ο Μέγας Αλέξανδρος (356-323 π.Χ.).

μεγαλεπήβολος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγαλείο, που προκαλεί θαυμασμό **2.** αυτός που στοχεύει ψηλά, που δρα ή γίνεται με τόλμη: *~ σχέδιο / πρωτοβουλία / στόχος* ΣΥΝ. τολμηρός, φιλόδοξος ΑΝΤ. μικρός. — **μεγαλεπήβολα / μεγαλεπηβόλως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεγαλεπήβολος* / *μεγαλεπίβολος* < *μεγαλ(ο)-* + *ἐπήβολος* / *ἐπίβολος* (το *-η-* τού τ. *ἐπήβολος* οφείλεται σε αναλογία προς σύνθ. με εκτεταμένο φωνήεν, π.χ. *ὑπ-ήκοος, παρ-ήγορος*) < *ἐπιβάλλω*].

Μεγάλες Αντίλλες (οι) {Μεγάλων Αντιλλών} σύμπλεγμα νησιών τής Δ. Καραϊβικής Θάλασσας, το οποίο περιλαμβάνει τα νησιά Ισπανιόλα (Αϊτή και Δομινικανή Δημοκρατία), Κούβα, Τζαμάικα και Πουέρτο Ρίκο (πβ. λ. *Μικρές Αντίλλες*).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Αντίλλες*].

Μεγάλη Βρετανία (η) **1.** νησί τής ΒΔ. Ευρώπης, που βρέχεται Δ. και Β. από τον Ατλαντικό Ωκεανό, Α. από τη Βόρεια Θάλασσα και Ν. από τη Μάγχη και περιλαμβάνει την Αγγλία, τη Σκωτία και την Ουαλία **2.** (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ.λ.). Επίσης **Βρετανία** (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βρετανία.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. Great Britain. Το όνομα *Βρετανία* < λατ. Britannia < Britanni, ονομασία κελτ. φύλων που κατοικούσαν αρχικά στις Βρετανικές Νήσους, αγν. ετύμου. Το επίθ. *Βρεταν(ν)ικός* απαντά ήδη στον Αριστοτέλη].

μεγαληγορώ ρ. αμετβ. {μεγαληγορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) χρησιμοποιώ πομπώδεις φράσεις στην ομιλία μου, λέω μεγάλα λόγια ΣΥΝ. μεγαλαυχώ, μεγαλορρημονώ ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων / ταπεινόφρων. — **μεγαληγορία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεγαληγορῶ (-έω)* < *μεγαλήγορος* < *μεγαλ(ο)-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*].

μεγαλιθικός, -ή, -ό [1890] ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ογκολίθους: *~ μνημείο / κτίσμα / κτήριο.*

μεγάλιθος (ο) [1880] {μεγαλίθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο ογκόλιθος που έχει χρησιμοποιηθεί σε κατασκευές από ανθρώπους αρχαίων πολιτισμών: *οι ~ τού Στόουνχεντζ στην Αγγλία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mégalithe].

μεγαλίστικος, -η, -ο για κάτι που δεν ταιριάζει στην ηλικία ενός νεαρού προσώπου αλλά σε μεγαλύτερη: *~ ντύσιμο / συμπεριφορά.* — **μεγαλίστικα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *μεγάλος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος* (πβ. κ. *γυναικουλ-ίστικος*)].

μεγαλο- κ. **μεγαλό-** κ. **μεγαλ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι: **1.** κάποιος/κάτι έχει μεγάλο μέγεθος: *μεγαλο-μέτωπος, μεγαλό-σωμος* **2.** κάποιος βρίσκεται ψηλά σε μια κλίμακα αξιολόγησης / ιεραρχίας: *μεγαλο-αστός, μεγαλο-γιατρός, μεγαλο-μάρτυρας.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μέγας* και πέρασε σε ελληνογενείς ξέν. επιστημονικούς όρους (λ.χ. αγγλ. megalo-cephaly, megalo-mania κ.ά.)].

μεγαλοαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους μεγαλοαστούς: *~ τάξη / καταγωγή / οικογένεια / σπίτι.*

μεγαλοαστισμός (ο) ο τρόπος ζωής και συμπεριφοράς των μεγαλοαστών.

μεγαλοαστός (ο) [1867], **μεγαλοαστή** (η) πρόσωπο που ανήκει στα υψηλότερα στρώματα τής αστικής τάξης (μεγαλοβιομήχανος, εφοπλιστής κ.λπ.) ΣΥΝ. μικροαστός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. grand bourgeois].

μεγαλοβδομάδα (η) (λαϊκ.) η Μεγάλη Εβδομάδα· η εβδομάδα κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη τού Χριστού. Επίσης **μεγαλοβδόμαδο** (το). — **μεγαλοβδομαδιάτικος, -η, -ο, μεγαλοβδομαδιάτικα** επίρρ.

μεγαλογράμματος, -η, -ο [μεσν.] **1.** γραμμένος με κεφαλαία γράμματα ΣΥΝ. κεφαλαιογράμματος ΑΝΤ. μικρογράμματος **2.** ***μεγαλογράμματη γραφή*** γραφή με κεφαλαία γράμματα ΑΝΤ. μικρογράμματη γραφή.

μεγαλοδείχνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δίνω την εντύπωση ατόμου μεγαλύτερης ηλικίας από την πραγματική: *η κυρία είναι μητέρα των παιδιών, αλλά μεγαλοδείχνει και την περνάς για γιαγιά τους* ΣΥΝ. μεγαλοφέρνω ΑΝΤ. μικροδείχνω, μικροφέρνω.

Μεγαλοδύναμος (ο) [μτγν.] ο Θεός· προσφώνηση τού Θεού, με την οποία δηλώνεται η δύναμή του να κάνει τα πάντα.

μεγαλοδωρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (σπάν.) το να δίνει κανείς απλόχερα ΣΥΝ. γενναιοδωρία, μεγαλοψυχία. — **μεγαλόδωρος, -η, -ο** [αρχ.].

μεγαλοϊδεατισμός (ο) [1894] **1.** η ιδεολογία τής Μεγάλης Ιδέας, η οποία απέβλεπε στην ανάκτηση τής Κωνσταντινούπολης και επί πλέον στην απελευθέρωση όλων των «αλύτρωτων» Ελλήνων και την επέκταση των συνόρων τής Ελλάδας έτσι, ώστε να περιλαμβάνει στην επικράτειά της όλους τους Έλληνες **2.** (γενικότ.-κακόσ.) η υποστήριξη επεκτατικής πολιτικής σε βάρος γειτονικών χωρών. — **μεγαλοϊδεάτης** (ο) [1886], ***μεγαλοϊδεάτισσα*** (η).

μεγαλόκαρδος, -η, -ο [1796] αυτός που έχει μεγάλη καρδιά, που δεν κρατά κακία στους άλλους: *η ~ στάση του τον έκανε αγαπητό σε όλους* ΣΥΝ. μεγάθυμος, μεγαλόψυχος ΑΝΤ. μνησίκακος.

μεγαλοκαρχαρίας (ο) {μεγαλοκαρχαριών} (κακόσ.) επιχειρηματίας με μεγάλη οικονομική επιφάνεια, τού οποίου η δραστηριότητα αποβλέπει στη συνεχή αύξηση των κερδών χωρίς ηθικούς ή άλλους περιορισμούς.

μεγαλοκεφαλία (η) → μεγακεφαλία

μεγαλοκοπέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) ανύπαντρη γυναίκα, που δεν βρίσκεται πλέον σε νεαρή ηλικία: *του προξένευουν μια ~ με προίκα* ΣΥΝ. γεροντοκόρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. grande fille].

μεγαλοκύτταρο (το) {μεγαλοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. υπερβολικά μεγάλο και μη φυσιολογικό ερυθρό αιμοσφαίριο, που έχει ωριμάσει και έχει χάσει τον πυρήνα του, εξακολουθώντας όμως να έχει όγκο μεγαλύτερο από τον φυσιολογικό για ένα ερυθρό αιμοσφαίριο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megalocyte].

μεγαλομανία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} **1.** η εμμονή κάποιου να ζει και να κινείται σε επίπεδο ζωής υψηλότερο από αυτό που αντιστοιχεί στις πραγματικές δυνατότητές του: *την έχει φάει η ~ της· με μισθό δημοσίου υπαλλήλου θέλει ζωή εφοπλιστή* || *μικροαστική ~* **2.** ΨΥΧΟΛ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία ο ασθενής διακατέχεται από την πεποίθηση ότι διαθέτει ξεχωριστές ικανότητες και προσόντα (πνευματικά, κοινωνικά, σεξουαλικά). — **μεγαλομανής, -ής, -ές** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mégalomanie].

μεγαλομάρτυρας (ο/η) {μεγαλομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. ιερό πρόσωπο που ανέπτυξε έντονη δράση για τη διάδοση τής χριστιανικής πίστης και γι' αυτό υπέστη πολλά και μεγάλα μαρτύρια: *ο ~ Δημήτριος.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **μεγαλομάρτυς** (ο) [μτγν.] {μεγαλομάρτυρος}.

μεγαλομαστία (η) {χωρ. πληθ.} η μεγάλη ανάπτυξη των γυναικείων μαστών ως ανθρωπολογικό χαρακτηριστικό ορισμένων φυλών.

μεγαλομοριακός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. (για οργανική χημική ουσία) αυτός που έχει μεγάλο μοριακό βάρος, π.χ. πρωτεΐνη, νουκλεϊκό οξύ κ.λπ., που προκύπτει συνήθως από πολυμερισμό (βλ.λ.) ΣΥΝ. μακρομοριακός ΑΝΤ. μικρομοριακός.

μεγαλόνησος (η) [1851] {μεγαλονήσ-ου | -ων, -ους} νησί μεγάλο σε έκταση· κυρ. προκειμένου για την Κύπρο και την Κρήτη: *η μαρτυρική ~* (η Κύπρος).

μεγαλοπιάνομαι ρ. αμετβ. {μεγαλοπιάσ-τηκα, -μένος} (κακόσ.) **1.** προσπαθώ να δίνω την εντύπωση ανθρώπου που ανήκει σε υψηλότερη οικονομική ή/και κοινωνική τάξη από αυτή στην οποία πραγματικά ανήκω ΣΥΝ. είμαι φαντασμένος / μεγαλομανής, ψηλαρμενίζω ΑΝΤ.

μεγαλο- α' συνθ. *«μεγάλος – σημαντικός»*

μεγαλο-απατεώνας (ο)	**μεγαλο-εισαγωγέας** (ο)	**μεγαλο-ϊδιοκτήτης** (ο)	**μεγαλο-μάγαζο** (το)	**μεγαλο-πρόσωπος** (ο)
μεγαλο-βιομήχανος (ο)	**μεγαλο-εκδότης** (ο)	**μεγαλο-κακοποιός** (ο)	**μεγαλο-μάτης** (ο)	**μεγαλο-τσιφλικάς** (ο)
μεγαλο-γιατρός (ο)	**μεγαλο-επιχειρηματίας** (ο)	**μεγαλο-καταστηματάρχης** (ο)	**μεγαλο-μέτοχος** (ο)	
μεγαλο-δικηγόρος (ο)	**μεγαλο-εργολάβος** (ο)	**μεγαλο-κτηματίας** (ο	**μεγαλο-παράγοντας** (ο)	

γίμαι προσγειωμένος **2.** (κακόσ.) συναναστρέφομαι ανθρώπους που ανήκουν σε υψηλότερη οικονομική ή κοινωνική τάξη από αυτή στην οποία ανήκω: *«μεγαλοπιάστηκες και μας περιφρονείς»* (λαϊκ. τραγ.). — **μεγαλόπιασμα** (το).

μεγαλόπνευστος, -η, -ο [1898] αυτός που έχει ή προέρχεται από μεγάλη έμπνευση: ~ *έργο / δημιουργός* ΣΥΝ. εμπνευσμένος.

μεγαλόπνοος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμπνέεται από υψηλά ιδανικά και μεγάλα οράματα: ~ *καλλιτέχνης / μουσουργός / ποιητής* **2.** αυτός που είναι προϊόν μεγάλης έμπνευσης: ~ *σχέδια / ιδέες.*

μεγαλοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {μεγαλοποιείς... | μεγαλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω υπερβολικές διαστάσεις (*σε κάτι*), το κάνω να φαίνεται πιο σημαντικό ή δραματικό από ό,τι πραγματικά είναι: ~ *καταστάσεις / γεγονότα / τα πράγματα* ΣΥΝ. δραματοποιώ, μεγιστοποιώ, εξογκώνω, διογκώνω ΑΝΤ. ελαχιστοποιώ, υποτιμώ. — **μεγαλοποίηση** (η) [1889].

μεγαλόπολη (η) → μεγαλούπολη

μεγαλοπράγμων, -ων, -ον {μεγαλοπράγμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που ασχολείται με σημαντικά πράγματα ή στοχεύει ψηλά: (ειρων.) *ο ~ πολιτικός δεν μπορεί να ακούει τις τετριμμένες ιστορίες των ψηφοφόρων του.* — **μεγαλοπραγμονώ** ρ. [1888] {-είς...}, **μεγαλοπραγμοσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεγαλο-* + *-πράγμων* < *πράγμα*].

μεγαλοπρέπεια (η) [αρχ.] {κ. -ας κ. (λόγ.) -είας | χωρ. πληθ.} **1.** η αίσθηση μεγαλείου που αποπνέει (κάποιος / κάτι), η λαμπρότητα και τα μεγαλειώδη στοιχεία (κάποιου): *η ~ των ανακτόρων / τού ναού* || *ολοκληρώθηκαν με ~ οι εορταστικές εκδηλώσεις* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***πληθυντικός τής μεγαλοπρεπείας*** ο πληθυντικός αριθμός (αντί ενικού), που συνηθιζόταν παλαιότ. από ηγεμόνες, ανώτατους αξιωματούχους, ευγενείς κ.λπ., όταν αναφέρονταν στον εαυτό τους, λ.χ. *Ημείς, ο βασιλεύς τής Ελλάδος...* (πβ. κ. *πληθυντικός τής μετριοφροσύνης*, λ. *μετριοφροσύνη*).

μεγαλοπρεπής, -ής, -ές {μεγαλοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μεγαλοπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει λαμπρό, μεγαλειώδη χαρακτήρα, που εμπνέει την αίσθηση τού μεγαλείου: ~ *παρέλαση / κηδεία / εορτασμός / στάση / ναός / ανάκτορο / θέαμα / παράστημα* ΣΥΝ. μεγαλειώδης, επιβλητικός, λαμπρός ΑΝΤ. ταπεινός, λιτός. Επίσης **μεγαλόπρεπος,** -η, -ο. — **μεγαλόπρεπα / μεγαλοπρεπώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεγαλο-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

μεγαλορρήμων, -ων, -ον {μεγαλορρήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που χρησιμοποιεί πομπώδες ύφος στην ομιλία του, που λέει μεγάλα λόγια ΣΥΝ. κομπορρήμων, μεγαλόστομος ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων. — **μεγαλορρημονώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}, **μεγαλορρημοσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μεγαλο-* + *-ρρήμων* (με διπλασιασμό τού αρχικού συμφώνου εν συνθέσει) < *ῥῆμα* (βλ.λ.)].

μεγάλος, -η, -ο {συγκρ. μεγαλύτερος, υπερθ. μέγιστος} **1.** αυτός τού οποίου οι διαστάσεις υπερβαίνουν το συνηθισμένο, τον μέσο όρο ή (συγκριτικά) τις διαστάσεις κάποιου άλλου: *στα ρολόγια ο ~ δείκτης δείχνει την ώρα και ο μικρός τα λεπτά* || ~ *μάτια / πόδια / χώρος / σπίτι / πόλη / οικογένεια / ταχύτητα / βαθμός / ζήτηση / απόσταση / περιουσία / αδυναμία* ΣΥΝ. μικρός· ΦΡ. (α) ΙΣΤ. ***Μεγάλη Ελλάδα*** το σύνολο των ελληνικών αποικιών κατά την αρχαιότητα στην Κ. και Ν. Ιταλία· (μτφ.) (β) ***μεγάλο στόμα / μεγάλη γλώσσα*** το να είναι ή να δείχνει κανείς αυθάδεια: *έχει / είναι ~* (γ) ***μεγάλη καρδιά / ψυχή*** (i) η ιδιότητα τού να μπορεί κανείς να συγχωρεί, να μην κρατάει κακία και συνεκδ. ο άνθρωπος που δεν κρατάει κακία, δεν μνησικακεί: *έχει / είναι ~* (ii) η ιδιότητα τού να είναι κανείς συμπονετικός, να αγαπά τους συνανθρώπους του και συνεκδ. ο συμπονετικός άνθρωπος: *άμα είναι ο άνθρωπος ~, όλοι τον αγαπούν!* (δ) (μτφ.) ***μεγάλο στομάχι*** η ανεκτικότητα, η αντοχή στις δυσκολίες, στις προσβολές: *πρέπει να 'χεις ~, για ν' αντέξεις τέτοιον προϊστάμενο* (ε) ***μεγάλο πορτοφόλι*** (i) η οικονομική άνεση: *αυτός έχει ~ και δεν υπολογίζει τα έξοδα* (ii) άνθρωπος με πολλά χρήματα: *σε τέτοια ακριβά μαγαζιά συχνάζουν μόνο μεγάλα πορτοφόλια* **2.** αυτός τού οποίου το ύψος υπερβαίνει το συνηθισμένο, τον μέσο όρο: ~ *δέντρα / βουνό / παιδί* ΣΥΝ. ψηλός ΑΝΤ. κοντός, χαμηλός, μικρός **3.** αυτός τού οποίου η ισχύς, η ένταση ξεπερνά το συνηθισμένο, τον μέσο όρο ή γενικότ. την ισχύ, την ένταση κάποιου άλλου: ~ *αναταραχή / πυρκαγιά / ενδιαφέρον / έκπληξη / αμηχανία / χαρά / επισημότητα / πείνα / βλακεία* ΣΥΝ. πολύς **4.** (με χρονική σημασία) αυτός που διαρκεί περισσότερο από το συνηθισμένο, το κανονικό ή γενικότ. σε σχέση με κάτι ανάλογο ή έχει μεγαλύτερη έκταση: ~ *διαδρομή* || *το καλοκαίρι οι μέρες είναι ~, ενώ τον χειμώνα μικρές* ΣΥΝ. μακρύς ΑΝΤ. μικρός, σύντομος **5.** (σε ηλικία) (α) αυτός που έχει φθάσει σε ώριμη ηλικία: *είσαι ~ παιδί πια· μην κλαις!* || ~ *και μικροί κάθισαν στο τραπέζι* ΑΝΤ. μικρός, παιδί, έφηβος (β) αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία: *οι γονείς του είναι ~· γύρω στα 80* || *άνθρωπος ~ ηλικίας* ΣΥΝ. γέρος, ηλικιωμένος (γ) αυτός που βρίσκεται σε ηλικία πιο προχωρημένη από τη συνηθισμένη ή σε σχέση με την ηλικία άλλου: *παντρεύτηκε ~· γύρω στα πενήντα της* || *ο ~ γυιος σπουδάζει και ο μικρός δουλεύει* ΑΝΤ. μικρός, νέος **6.** αυτός που διαθέτει ιδιότητα ή προσόν σε βαθμό που ξεπερνά το συνηθισμένο: ~ *εξερευνητής / πιανίστρια / μάστορας / καλλιτέχνης / φαγάς / καπνιστής / διώκτης / γυναικάς / υποκριτής*· ΦΡ. ***τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται*** αυτοί που έχουν υψηλές ιδέες επικοινωνούν εύκολα μεταξύ τους· συχνά, ως σχόλιο για τη σύμπτωση απόψεων ή σκέψεων δύο προσώπων: *Λοιπόν, κι εγώ το ίδιο ακριβώς σκέφτηκα! –Είδες; ~!* ΣΥΝ. σπουδαίος, εξαιρετικός ΑΝΤ. συνηθισμένος, μέτριος **7.** αυτός που ξεχωρίζει για την αρετή του, για τα ιδιαίτερα προσόντα του: ~ *τέχνη / ποίηση* ΣΥΝ. εξαιρετικός, σπουδαίος, υψηλός· ΦΡ. (μτφ.) ***μεγάλο κεφάλι*** (i) πολύ έξυπνος, πολύ μορφωμένος: *είναι ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ. ευφυΐα, (οικ.) σαΐνι ΑΝΤ. βλάκας, χαζός (ii) άνθρωπος σε ιθύνουσα θέση: *τα ~ είναι μέσα από το πρωί και συνεδριάζουν* **8.** ιδιαίτερα σημαντικός, αυτός που έχει βαρύνουσα σημασία: *θέλησε να συνδέσει το όνομά του με κάτι ~* || ~ *μέρα / στιγμή / τιμή / κατόρθωμα / κόλπο / εποχή στην ιστορία τής ανθρωπότητας / προσωπικότητα* || *η ~ τού Γένους Σχολή* (βλ. λ. *σχολή*) || *σ' αυτό το βιβλίο υπάρχουν ~ αλήθειες* || *είναι ~ όνομα στον χώρο τής ιατρικής* || *«~ ιστορία, προγόνοι σπουδαίοι, λυχνάρι και τάφος τής γης»* (τραγ. για την Αθήνα) || *οι ~ άνθρωποι κάνουν ~ λάθη* ΣΥΝ. σημαντικός, σπουδαίος, εξέχων ΑΝΤ. μικρός, ασήμαντος, μέτριος· ΦΡ. (α) ***Μεγάλη Εβδομάδα*** η εβδομάδα κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη τού Χριστού ΣΥΝ. μεγαλοβδόμαδο, Εβδομάδα των Παθών (β) ***Μεγάλη Ιδέα*** ιδεολογία που κυριάρχησε στον ελληνικό κόσμο από τα μέσα τού 19ου αι. ώς την τρίτη δεκαετία τού 20ού αι. και στόχευε στην απελευθέρωση όλων των «αλύτρωτων» Ελλήνων και, στην ακραία έκφανσή της, στη δημιουργία μεγάλου ελληνικού κράτους με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη ΣΥΝ. μεγαλοϊδεατισμός (γ) (ειρων.) ***μεγάλα λόγια*** υποσχέσεις που δεν μπορούν να τηρηθούν, απραγματοποίητα, μεγαλόπνοα σχέδια, πομπώδεις εκφράσεις: *Μη λες ~! Κάνε έργα!* (δ) (παροιμ.) ***μεγάλη μπουκιά φάε / να φας, μεγάλο λόγο / μεγάλη κουβέντα μην πεις / μη λες*** μην είσαι απόλυτος σε αυτά που λες, γιατί μπορεί να χρειαστεί να ανακαλέσεις ή να αναθεωρήσεις: *«"Δεν πρόκειται να αποσιωπηθεί ή να κρυφτεί τίποτα", δήλωσε ο υπουργός, που φαίνεται ν' αγνοεί τη σοφή λαϊκή ρήση "μεγάλη μπουκιά να φας, μεγάλη κουβέντα μην πεις"»* (εφημ.) (ε) ***Μεγάλη Είσοδος*** βλ. λ. *είσοδος* **9.** αυτός που έχει αποκτήσει φήμη, έχει αφήσει το στίγμα του στην ιστορία: ~ *άνδρες / γυναίκες τής ιστορίας* || ~ *στρατηγός / πολιτικός* **10.** (ως τιμητικός χαρακτηρισμός ιστορικών προσώπων ή υψηλών αξιωματούχων) βλ. λ. *μέγας* **11.** αυτός που διαθέτει εξουσία, ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους ομοίους του (λόγω δύναμης, πλούτου, επιρροής κ.λπ.): *έφυγε φτωχόπαιδο για την Αμερική και μετά 20 χρόνια γύρισε ~ και τρανός* || ~ *αφεντικό*· ΦΡ. (α) ΠΟΛΙΤ. ***Μεγάλες Δυνάμεις*** τα ισχυρά κράτη με επιρροή καθοριστική σε ευρύτερη διεθνή κλίμακα (π.χ. η Αγγλία, η Γαλλία, η Ρωσία και η Αυστρία στον 19ο αι. ή οι Η.Π.Α. και η Ε.Σ.Σ.Δ. μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) (β) (παροιμ.) ***μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρτούνες*** όσο σημαντικότερες είναι οι υποθέσεις ή οι επιχειρήσεις με τις οποίες ασχολείται κανείς, τόσο περισσότερες και σοβαρότερες οι ευθύνες και οι κίνδυνοι που έχει να αντιμετωπίσει (γ) ***το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό*** βλ. λ. *τρώω* (δ) (παροιμ.) ***με τους μικρούς μικρός, με τους μεγάλους μεγάλος*** για κάποιον που μπορεί να προσαρμοστεί σε κάθε περίσταση, σε κάθε συναναστροφή (ε) ***μεγάλος αδελφός*** βλ. λ. *αδελφός* **12.** ***μεγάλοι*** (οι) οι ηγέτες των ισχυρών κρατών, των Μεγάλων Δυνάμεων: *αν θέλουν οι ~, όλα γίνονται* **13.** αυτός που σχετίζεται με την υψηλή κοινωνία, την αριστοκρατία, την πολυτέλεια· ΦΡ. ***μεγάλη ζωή*** βλ. λ. *ζωή* **14.** (οικ.) (στην κλητ. ***μεγάλε***) (α) ως προσφώνηση σε ένδειξη ισχυρής επιδοκιμασίας και αναγνώρισης: *πες τα, ~, ν' αγιάσει το στόμα σου!* || *«άρχισαν τα χειροκροτήματα από τους επιβάτες και οι φωνές "γεια σου μεγάλε" για τον κυβερνήτη τού αεροπλάνου»* (εφημ.) (β) (γενικότ.) για να απευθυνθεί κανείς κυρ. σε πρόσωπο τού οποίου το όνομα δεν γνωρίζει: (π.χ. στον σερβιτόρο) *~, πιάσε δυο μπίρες!* (βλ. κ. λ. *μέγας*) (γ) για τον μετριασμό τής εντύπωσης από κάτι αρνητικό που θα ακολουθήσει, λ.χ. παρατήρηση: *σιγά ρε ~, πότε τα 'μαθες εσύ όλ' αυτά;* (δ) (γενικότ.) προσφώνηση μεταξύ φίλων: *γεια σου, ~, τι κάνεις;* — (υποκ.) **μεγαλούτσικος,** -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός, εντελώς, -ύτερος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μέγας* (βλ.λ.)].

μεγαλοσπληνία (η) ▸ σπληνομεγαλία

μεγαλόσταυρος (ο) [1833] **1.** το παράσημο τής ανώτατης τάξης: *τιμήθηκε με τον ~ τού Σωτήρος* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει τιμηθεί με το παράσημο τής ανώτατης τάξης: *την παρέλαση άνοιξαν οι ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. grand-croix].

μεγαλόστομος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από στομφώδες ύφος, προκειμένου να προκαλέσει τον εντυπωσιασμό των άλλων: ~ *διακηρύξεις παρασύρουν τους ψηφοφόρους* ΣΥΝ. στομφώδης, μεγαλορρήμων, μεγάλαυχος ΑΝΤ. μετριόφρων, μετρημένος. — **μεγαλοστομία** (η).

μεγαλοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάποιος μεγάλος, σημαντικός: *«η περίοδος τής ~ τού Νταλί είχε διαρκέσει λίγο περισσότερο από δέκα χρόνια»* (εφημ.) **2.** το να έχει (κάποιος/κάτι) ψυχικό μεγαλείο: *η ~ τού Κυρίου εξέπληξε και τους διώκτες του* ΣΥΝ. μεγαλοπρέπεια ΑΝΤ. μικρότητα, μικροπρέπεια.

μεγαλόσχημος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για μοναχούς) αυτός που έχει ενδυθεί το «μεγάλο σχήμα» (τύπο μοναχικού ενδύματος), έχοντας φτάσει στο μεγαλύτερο σημείο τού ασκητικού βίου, και που διάγει το βίο του με αυστηρή νηστεία και προσευχή **2.** (συνήθ. ειρων.) αυτός που κατέχει υψηλό αξίωμα: ~ *υπάλληλοι* **3.** αυτός που παρουσιάζεται ως σημαντικός, εξέχων: ~ *εμφάνιση* ΣΥΝ. σπουδαιοφανής, σοβαροφανής, μεγαλουσιάνος. Επίσης (λόγ.) **μεγαλοσχήμων,** -ων, -ον [αρχ.] {-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων}. — **μεγαλοσχημοσύνη** (η).

μεγαλόσωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου το σώμα έχει μεγάλες διαστάσεις σε ύψος και σε όγκο ΣΥΝ. ογκώδης, σωματώδης ΑΝΤ. μικρόσωμος.

μεγαλούπολη (η) κ. (ορθότ.) **μεγαλόπολη** [1797] {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} πόλη με πολύ μεγάλο αριθμό κατοίκων και πολύ μεγάλη έκταση (π.χ. η Αθήνα, το Λονδίνο, η Νέα Υόρκη, το Παρίσι κ.ά.): *τα προβλήματα των σύγχρονων ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιόπολη, πόλη.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megalopolis].

μεγαλουργώ ρ. αμετβ. {μεγαλουργείς... | μεγαλούργησα} δημιουργώ έργο μεγάλης σημασίας ή αξίας, επιτυγχάνω κάτι σπουδαίο: *οι Έλληνες μεγαλούργησαν κατά τη διάρκεια των Περσικών Πολέμων* || (ειρων.) *ο γυιος μας μεγαλούργησε πάλι· έπεσε κάτω από τη βάση στα μαθηματικά!* — **μεγαλούργημα** (το) [μτγν.], **μεγαλουργία** (η) [μτγν.], **μεγαλουργός**, -ός, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεγαλουργῶ (-έω) < μεγαλοεργῶ < μεγαλο- + -εργῶ < ἔργον*].

μεγαλουσιάνος (ο), **μεγαλουσιάνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-συνήθ. ειρων.) **1.** αυτός που μένει σε μεγάλο αστικό κέντρο: *θυμήθηκαν τώρα το χωριό οι ~ και θέλουν να το εκπολιτίσουν!* ΣΥΝ. αστός ΑΝΤ. χωριάτης **2.** αυτός που θέλει να παρουσιάζεται ως άτομο που κατέχει υψηλή θέση ΣΥΝ. μεγαλόσχημος ΑΝΤ. απλός.
[ΕΤΥΜ. < *μεγάλος* (πβ. μεσν. *μεγαλοσιάνος*), κατ' αναλογίαν προς το *πρωτευουσιάνος*].

μεγαλοφάνταστος, -η, -ο [1892] αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη φαντασία: ~ *καλλιτέχνης / δημιουργός / σκηνοθέτης* ΣΥΝ. ευφάνταστος ΑΝΤ. κοινός, πεζός.

μεγαλοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δίνω την εντύπωση ή έχω τη συμπεριφορά ατόμου μεγαλύτερου στην ηλικία ΣΥΝ. μεγαλοδείχνω ΑΝΤ. μικροφέρνω, μικροδείχνω.

μεγαλόφρων, -ων, -ον {μεγαλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει υψηλά φρονήματα, που δείχνει ανωτερότητα: ~ *ο νικητής ανέβασε στο βάθρο και τον αντίπαλό του* ΣΥΝ. γενναιόφρων, μεγαλόψυχος ΑΝΤ. μικρόψυχος. — **μεγαλοφρόνως** επίρρ. [αρχ.], **μεγαλοφροσύνη** (η) [αρχ.], **μεγαλοφρονώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεγαλο- + -φρων < φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

μεγαλοφυής, -ής, -ές {μεγαλοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μεγαλοφυέστερος, -ατος} αυτός που διαθέτει εξαιρετική πνευματική ικανότητα, πολύ ανώτερη από τη συνηθισμένη: ~ *σύλληψη / σκέψη / επιστήμονας* ΑΝΤ. ιδιώτης, βλάκας. — **μεγαλοφυώς** επίρρ. [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μεγαλο- + -φυής < φύω / -ομαι*].

μεγαλοφυΐα (η) [μτγν.] {μεγαλοφυϊών} **1.** η υψηλή διανοητική ικανότητα (που ξεπερνά συγκεκριμένο όριο στον δείκτη ευφυΐας), η οποία εκδηλώνεται με μεγάλη δημιουργικότητα, πρωτοτυπία και ικανότητα να ερευνά κανείς γνωστικές περιοχές που δεν τις είχαν προσεγγίσει άλλοι: *πολιτική / καλλιτεχνική ~* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που είναι προικισμένο με εξαιρετικές πνευματικές ικανότητες: *μόνο μία ~ μπορούσε να συλλάβει ένα τόσο πρωτοποριακό έργο* || *ο Αϊνστάιν ήταν μία ~ τού 20ού αιώνα* || *μαθηματική / παραγνωρισμένη ~*.

μεγαλόφωνα κ. **μεγαλοφώνως** [αρχ.] επίρρ.· με δυνατή φωνή: *διάβασε το κείμενο ~, για να ακουστεί ώς την άκρη τής αίθουσας* ΣΥΝ. δυνατά ΑΝΤ. χαμηλόφωνα. — **μεγαλόφωνος**, -η, -ο [αρχ.].

Μεγαλόχαρη (η) προσωνυμία τής Παναγίας, συνήθ. όταν κάποιος την επικαλείται, για να τον βοηθήσει: *έκανε τάμα στην ~*.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μεγάλη χάρη*].

μεγαλόψυχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από γενναιόδωρα συναισθήματα και ανωτερότητα: *στάθηκε ~ απέναντι στους ηττημένους εχθρούς χαρίζοντάς τους τη ζωή* || ~ *πράξη / κίνηση* ΣΥΝ. γενναιόψυχος, μεγαλόκαρδος, μεγαλόφρων ΑΝΤ. μικρόψυχος, μίζερος, μικροπρεπής. — **μεγαλόψυχα / μεγαλοψύχως** [αρχ.] επίρρ., **μεγαλοψυχία** (η) [αρχ.].

μεγαλυνάριο (το) {μεγαλυναρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. τροπάριο που συνήθ. περιέχει τις λέξεις «μεγάλυνον», «μεγαλύνομεν» κ.λπ. και υμνεί τη Θεοτόκο, τον Χριστό ή τους Αγίους.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεγαλυνάριον* < αρχ. *μεγαλύνω*].

μεγάλωμα (το) [μτγν.] {μεγαλώματος | χωρ. πληθ.} **1.** η ανατροφή: *το ~ τού παιδιού* (το να μεγαλώνει κανείς παιδιά) **2.** η αύξηση τής ηλικίας, η βιολογική ωρίμαση **3.** (σπάν.) η αύξηση σε μέγεθος, έκταση ή όγκο.

μεγαλώνυμος, -η, -ο αυτός που φέρει ένδοξο όνομα: ~ *οικογένεια* ΣΥΝ. εξέχων, φημισμένος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεγαλ(ο)- + -ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*].

μεγαλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μεγάλω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γίνομαι πιο μεγάλος ως προς μία διάστασή μου ή ως σύνολο: *τα μαλλιά μου μεγαλώνουν γρήγορα* || *από την άνοιξη και μετά οι μέρες μεγαλώνουν* || *καθώς περνούσε η ώρα, το πλήθος όλο και μεγάλωνε* || *η εταιρεία μεγάλωσε και βγήκε στη διεθνή αγορά* || *το κρύο / ο θόρυβος / ο πόνος / οι δυσκολίες / τα βάσανα / η δύναμη / η επιρροή / ο φανατισμός / η αντίσταση / η φιλοδοξία / η πόλη / ο πληθυσμός μεγαλώνει* ΣΥΝ. αυξάνομαι, επεκτείνομαι, εκτείνομαι, αναπτύσσομαι ΑΝΤ. μικραίνω **2.** (ειδικότ.) γίνομαι πιο μεγάλος σε ηλικία: *το μωρό μεγαλώνει γρήγορα* || *Μεγάλωσες πια! Δεν μπορείς να παίζεις με τις κούκλες!* || *Τι τα θες; Μεγαλώσαμε, δεν είμαστε πια παιδάκια!* ΑΝΤ. μικραίνω ♦ (μετβ.) **3.** κάνω (κάτι) μεγαλύτερο, αυξάνω ή επεκτείνω (κάτι): *μεγάλωσαν το σπίτι τους προσθέτοντας ένα δωμάτιο* ΑΝΤ. μικραίνω **4.** ανατρέφω (παιδί): *μεγάλωσε τα παιδιά του με αυστηρές αρχές* ΣΥΝ. (εκφραστ.) αναστούνω **5.** κάνω (κάποιον) να φαίνεται σε πιο προχωρημένη ηλικία από την πραγματική: *αυτά τα ρούχα και το χτένισμα τη μεγαλώνουν κατά δέκα χρόνια*.

μεγάλως επίρρ. ▸ μέγας

μεγαμπάιτ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. η μεγαψηφιολέξη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. megabyte (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *μπάιτ*].

μεγανθής, -ής, -ές [1896] {μεγανθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΒΟΤ. αυτός που φέρει μεγάλα ή πολλά άνθη: ~ *ποικιλία / δέντρο* ΑΝΤ. μικρανθής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Μέγαρα (τα) {Μεγάρων} πόλη τής ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αττικής κοντά στον μυχό τού ομώνυμου κόλπου *(Κόλπος Μεγάρων)*. — **Μεγαρίτης** κ. (λόγ.) **Μεγαρεύς** {Μεγαρέ-ως, -α} (ο), **Μεγαρίτισσα** (η), **μεγαρίτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **μεγαρικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., πιθ. συνδ. με το ουσ. *μέγαρον* (βλ.λ.)].

μέγαρο (το) {μεγάρ-ου | -ων} μεγάλο και επιβλητικό κτήριο, που προορίζεται για ιδιωτική ή δημόσια χρήση: *προεδρικό / δημαρχιακό / επισκοπικό / δικαστικό ~* || *πολυτελές ~* || *Μέγαρο Μουσικής*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέγαρον*, αγν. ετύμου. Η λ. απαντά αρχικά κυρίως στον πληθ. με τη σημ. «παλάτι, κοιτώνας των γυναικών», στον δε Ηρόδοτο προσδιορίζει το ιερό τού δελφικού μαντείου και των αιγυπτιακών ναών. Έχει υποστηριχθεί επίσης η άποψη ότι το μέγαρο μπορεί να συνδέεται με τη λ. *μέγαρα (τά)* «κρύπτες που χρησίμευαν ως ιερά», η οποία ανάγεται στο εβρ. məʿārā «κρύπτη, κοιλότητα» (βλ. λ. *μαγαρίζω*). Η σχέση τής λ. με το τοπωνύμιο *Μέγαρα*, αν και πιθανή, δεν μπορεί να προσδιοριστεί].

μεγαρόσημο (το) ΝΟΜ. ένσημο το οποίο επικολλάται σε όλα τα έγγραφα που υποβάλλονται στα δικαστήρια.

μέγας, μεγάλη, μέγα {μεγάλ-ου | -οι, -ων, -ους} **1.** (αρχαιοπρ.-εμφατ.) μεγάλος, σημαντικός: ~ *πλήθος / σφάλμα·* ΦΡ. ***Μέγας ει / είσαι, Κύριε! (και θαυμαστά τα έργα σου!)*** (i) ως χαρακτηρισμός τού Θεού και έκφραση θαυμασμού για τα έργα Του (ii) ως έκφραση μεγάλης έκπληξης, απορίας, θαυμασμού για κάτι: *~! Πριν από μισή ώρα μου τηλεφώνησες από την Κόρινθο· πότε πρόλαβες κι έφτασες στην Αθήνα;* **2.** (α) ΙΣΤ. τιμητικός χαρακτηρισμός για ηγεμόνες που με την ισχυρή τους προσωπικότητα συνέδεσαν το όνομά τους με κοσμοϊστορικές αλλαγές ως ηγέτες νικηφόρων εκστρατειών ή/και ως σημαντικοί μεταρρυθμιστές: ~ *Αλέξανδρος / Βασίλειος / Αικατερίνη / Πέτρος* (β) τιμητικός χαρακτηρισμός υψηλών αξιωματούχων: ~ *αυλάρχης*. — **μεγάλως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *meg̑a- «μεγάλος, ογκώδης», πβ. σανσκρ. máhi «μεγάλος», αρμ. mec, λατ. magnus (> ισπ. magno), major (< *mag-jos) «μεγαλύτερος» (> ισπ. mayor) κ.ά. Ομόρρ. *μέγε-θος, μεγεθ-ύνω, μέγ-ιστος, μέγ-αιρα, μεγαλ-ύνω* κ.ά.].

Μέγα Σπήλαιο (το) {Μεγάλου Σπηλαίου} ιστορική μονή τού 4ου αι. στον νομό Αχαΐας κοντά στα Καλάβρυτα.

μεγάτιμος, -η, -ο [μτγν.] (ως τιμητική προσφώνηση) αυτός στον οποίο αποδίδονται πολλές και μεγάλες τιμές: ~ *βασιλεύς* ΣΥΝ. πολυτιμημένος.

μεγατόνος (ο) {μεγατόν-ου | -ων, -ους} μονάδα μάζας ή βάρους που αντιστοιχεί σε ένα εκατομμύριο τόνους και χρησιμοποιείται στην πυρηνική φυσική για τη μέτρηση τής ενέργειας που απελευθερώνεται κατά την πυρηνική έκρηξη: *βόμβα ισχύος πολλών ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megaton].

μεγάφωνο (το) {μεγαφών-ου | -ων} συσκευή που ενισχύει την ένταση των ηχητικών κυμάτων με τη βοήθεια ηλεκτρισμού έτσι, ώστε ο ήχος να ακούγεται δυνατότερα.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μεσν. επιθ. *μεγάφωνος* (< *μεγα- + -φωνος < φωνή*). Ως τεχνικός όρ. η λ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. méga-phone].

μεγαχέρτς (το) (συνήθ. γράφεται και προφέρεται *μεγαχέρτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ.-ΠΛΗΡΟΦ. ο μεγάκυκλος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. megahertz (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *μεγα-, χερτς*].

μεγαψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης μεγέθους αρχείου και χωρητικότητας αποθηκευτικού μέσου, που αντιστοιχεί σε ένα εκατομμύριο περίπου χαρακτήρες ΣΥΝ. μεγαμπάιτ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. megabyte, βλ. λ. *μεγαμπάιτ*].

μέγγενη (η) → μέγκενη

μέγεθος (το) {μεγέθ-ους | -η, -ών} **1.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι μεγάλο ή οι διαστάσεις ενός σώματος: *χαλάζι σε ~ καρυδιού* || *τι ~ παπούτσι φοράς;* || *ρούχα σε διάφορα ~* || *τακτοποίησε τα κουτιά κατά ~* (με βάση το πόσο μεγάλα ήταν) || *το ~ βουνού / σπιτιού* || (η γεν. **μεγέθους** +γεν.) *ο κύκλος εργασιών είναι ~ πολλών δισεκατομμυρίων δρχ.* || *το ~ τής ζημιάς / τού ελλείμματος* **2.** ΜΑΘ. (α) οποιαδήποτε ποσότητα μπορεί να μετρηθεί και να αποδοθεί με αριθμούς, λ.χ. το μήκος, η ταχύτητα (β) ***φυσικό μέγεθος*** (i) οι κανονικές διαστάσεις πράγματος σε αναπαράσταση: *άγαλμα σε ~* (ii) ΦΥΣ. η φυσική ιδιότητα στην οποία μπορεί να αποδοθεί αριθμητική τιμή (π.χ. η μάζα, η ταχύτητα, η ισχύς κ.λπ.) (γ) ***ευθέως ανάλογα μεγέθη / ποσά*** βλ. λ. *ανάλογος* (δ) ***αντιστρόφως ανάλογα μεγέθη / ποσά*** βλ. λ. *ανάλογος* **3.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι έντονο, σοβαρό: *το ~ τής καλοσύνης / τής φιλαντίας / τής στενοχώριας / τής ομορφιάς / τής ευτυχίας / τού προβλήματος / των γνώσεων* || *απορώ με το ~ τής επιπολαιότητάς του!* **4.** ο βαθμός σπουδαιότητας, αξίας: *πρόκειται για ουσιαστική διαφορά μεγεθών· δεν μπορείς να συγκρίνεις τους κλασικούς συγγραφείς μ' αυτούς που γράφουν ρομάντζα για νοικοκυρές!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ιων. *μέγαθος* (με αφομοίωση) < *μέγας*].

μεγέθυνση (η) [1897] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** το να αποκτά κάτι μεγαλύτερο μέγεθος, μεγαλύτερες διαστάσεις: *η ~ των κυκλοφορικών αρτηριών* || (μτφ.) *η ~ τού προβλήματος* ΣΥΝ. μεγάλωμα, αύξηση ΑΝΤ. σμίκρυνση, βράχυνση **2.** ΦΩΤΟΓΡ. η διαδικασία με την οποία προκύπτει φωτογραφία ή φωτοτυπία μεγαλύτερων διαστάσεων από την αρχική φωτογραφία ή σελίδα ή από αρνητικό: *ο αστυνομικός ζήτησε ~ τής φωτογραφίας, για να αναγνωριστεί η σκοτεινή φιγούρα στο βάθος* ΑΝΤ. σμίκρυνση **3.** (συνεκδ.) το προϊόν τής παραπάνω διαδικασίας: *εδώ είναι οι ~ που παρήγγειλες* ΑΝΤ. σμίκρυνση.

μεγέθυνση ή μεγένθυνση, εμβάθυνση ή εμβάνθυνση; Ακούγεται συχνά –και ενίοτε γράφεται –*μεγένθυνση* ή και *μεγένθυση* αντί τού ορθού **μεγέθ-υνση**, καθώς και *εμβάνθυνση* αντί τού σωστού

εμβάθ-υνση. Για να αποφεύγεται το λάθος, πρέπει να θυμάται καθείς ότι η λ. παράγεται από το ρήμα **μεγεθ-ύνω**, που και αυτό όπως και η λ. **μέγεθ-ος** δεν έχουν -ν-: *μέγεθ-ος* > *μεγεθ-ύνω* > *μεγέθ-υνση* και *βαθ-ύς* > *εμβαθ-ύνω* > *εμβάθ-υνση*. Το **-ν-** στα παράγωγα αυτά προέρχεται από το επίθημα **-ύνω**, με το οποίο σχηματίζονται τα ρήματα από όπου παράγονται: *(ευθ-ύς) διευθ-ύνω* > **διεύθυν-ση**, *(βραδ-ύς) επιβραδ-ύνω* > **επιβράδυν-ση**, *(μήκ-ος) επιμηκ-ύνω* > **επιμήκυν-ση**, *(αμβλ-ύς) αμβλ-ύνω* > **άμβλυν-ση**, *(εύκολ-ος) διευκολ-ύνω* > **διευκόλυν-ση**, *(οξ-ύς) οξ-ύνω* > **όξυν-ση**, *(ομαλ-ός) εξομαλ-ύνω* > **εξομάλυν-ση**, *(θάρρ-ος) ενθαρρ-ύνω* > **ενθάρρυν-ση**, *(ευρ-ύς) διευρ-ύνω* > **διεύρυν-ση** κ.λπ.

μεγεθυντής (ο) αυτός που μεγεθύνει (κάτι).
[ΕΤΥΜ. < *μεγεθύνω*, απόδ. τού αγγλ. magnifier].

μεγεθυντικός, -ή, -ό [1856] **1.** (α) αυτός που κάνει κάτι να αποκτήσει μεγαλύτερες διαστάσεις (β) ***μεγεθυντικός φακός*** κοίλος φακός προσαρμοσμένος σε λαβή, με τον οποίο μπορεί να δει κανείς τα αντικείμενα μεγαλύτερα από ό,τι πραγματικά είναι: *εξετάζω τα γραμματόσημα / το έντομο με ~* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***μεγεθυντικό*** (το) ουσιαστικό που παράγεται από άλλο ουσιαστικό με την προσθήκη παραγωγικού επιθήματος, που του προσδίδει τη σημασία «μεγάλου μεγέθους», πραγματικού ή συναισθηματικού (π.χ. *ψεύτης* ➝ *ψεύταρος, μπουκάλι* ➝ *μπουκάλα, τραγουδιστής* ➝ *τραγουδισταράς*) ΑΝΤ. υποκοριστικό.

μεγεθύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεγέθυ-να, -νθηκα, -σμένος} κάνω κάτι να αποκτήσει μεγαλύτερες διαστάσεις: *~ μια φωτογραφία / φωτοτυπία* || (μτφ.) *αποτελεί εύκολο στόχο πλέον, γιατί τα λάθη του μεγεθύνθηκαν από τα Μ.Μ.Ε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

μεγιστάνας (ο) ο εξαιρετικά πλούσιος άνθρωπος· λέγεται και ***μεγιστάνας τού πλούτου*** ΣΥΝ. κροίσος, ζάπλουτος, βαθύπλουτος ΑΝΤ. πάμφτωχος, αδέκαρος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεγιστάν*, *-ᾶνος* < αρχ. *μέγιστος*].

Μεγίστη (η) το Καστελόριζο (βλ.λ.).

μεγιστοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να γίνεται κάτι μέγιστο, το να φθάνει κάτι στο ανώτατο σημείο: *~ των κερδών μιας εταιρείας / τής απόδοσης κεφαλαίων.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. maximisation].

μεγιστοποιώ ρ. μετβ. {μεγιστοποιείς... | μεγιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αυξάνω (κάτι) στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό: *~ την προσπάθεια / το πρόβλημα / την ένταση μεταξύ δύο χωρών* ΑΝΤ. ελαχιστοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. maximiser].

μέγιστος, -η/-ίστη, -ο(ν) {υπερθ. τού μεγάλος} (λόγ.) **1.** πάρα πολύ μεγάλος: *είναι ~ τιμή για μένα...* ΑΝΤ. ελάχιστος· ΦΡ. ***μεγίστη διάρκεια ζωής*** βλ. λ. *ζωή* **2.** (με άρθρο) ο μεγαλύτερος: *η ~ ταχύτητα* || *το ~ επιτρεπόμενο όριο / ωφέλιμο φορτίο* || *ο ~ των στρατηγών / των διανοητών* ΑΝΤ. ελάχιστος **3.** (α) ΜΑΘ. ***μέγιστος κοινός διαιρέτης*** (συντομ. Μ.Κ.Δ.) ο μεγαλύτερος από τους κοινούς διαιρέτες δύο ή περισσότερων αριθμών: *ο ~ των 16 και 20 είναι το 4* (β) ***μέγιστο(ν)*** (το) (i) ΜΑΘ. η μεγαλύτερη τιμή που μπορεί να λάβει μία μεταβλητή (ανεξάρτητη ή εξαρτημένη): *~ τιμή συνάρτησης* (ii) (γενικότ.) η μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα, το υψηλότερο σημείο: *έφθασε στο ~ τής απόδοσής του στους Ολυμπιακούς* ΑΝΤ. ελάχιστο, μίνιμουμ **4.** (ως επίρρ.) ***μέγιστα*** (τα) σε πολύ μεγάλο βαθμό, στον μεγαλύτερο βαθμό: *η συμμετοχή του συνέβαλε ~ στην επιτυχία τής αποστολής μας* (πβ. κ. λ. *μεγάλος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμ. τού επιθ. *μέγας*].

μέγκενη (η) {δύσχρ. μεγκενών} **1.** εργαλείο που χρησιμοποιείται για ξυλουργικές ή μεταλλουργικές εργασίες και λειτουργεί σφίγγοντας χειροκίνητα ή αυτομάτως ένα αντικείμενο και συγκρατώντας το σε σταθερή θέση ανάμεσα στις δύο σιαγόνες του· ΦΡ. (μτφ.) ***πιάνω στη μέγκενη*** φέρνω (κάποιον) σε τέτοια θέση, από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει: *πιάστηκε στη μέγκενη τού ανακριτή και το άλλοθί του αποδείχθηκε ανύπαρκτο* **2.** όργανο βασανιστηρίων, με το οποίο συσφίγγεται το κεφάλι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mengene].

μέγκλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι πάρα πολύ καλό. Επίσης **μέγκλος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *μέγκλα* «πέος» (στη διάλεκτο τού Πόντου) < δημώδ. λατ. mencla < λατ. mentula (ίδια σημ.). Παρετυμολογική η σύνδεση με τη φρ. made in England, με το σκεπτικό ότι στην Αγγλία κατασκευάζονται υψηλής ποιότητος προϊόντα].

μέδιμνος (ο) {μεδίμν-ου | -ων, -ους} (στην αρχαιότητα) μέτρο χωρητικότητας ξερών γεωργικών προϊόντων, κυρ. σιταριού, που υπολογίζεται γύρω στα 80 κιλά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *med- «μετρώ, κρίνω, κυβερνώ», πβ. λατ. mederi «περιθάλπω», modius «μονάδα μετρήσεως όγκου», modus «τρόπος, μέτρο» (> γαλλ. mode, ισπ. modo), γοτθ. mitan «μετρώ», αρχ. γερμ. mezzan (> γερμ. messen) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μήδ-ομαι* «σκέπτομαι, προσχεδιάζω». Δυσεξήγητο παραμένει το *-ι-* τού τ. *μέδ-ι-μνος*, που ίσως οφείλεται σε επένθεση (< *μεδ-mnjo-s)].

Μεδίνα κ. **Μεντίνα** (η) πόλη τής Δ. Σαουδικής Αραβίας, τόπος λατρείας για τους μουσουλμάνους.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. al-Madīna «η πόλη», συντομευμένη μορφή τής πλήρους ονομασίας Madīnat an-nabiyy «πόλη τού προφήτη» ή Madīnat rasul Allah «πόλη τού αγγελιαφόρου τού Αλλάχ», καθώς εκεί έφθασε ο Μωάμεθ το 622 μ.Χ. ερχόμενος από τη Μέκκα (*εγίρα*)].

μεδούλι (το) {μεδουλ-ιού | -ιών} (καθημ.) η ουσία που βρίσκεται στο εσωτερικό των οστών: *νόστιμο / θρεπτικό ~* || *το κρύο φτάνει ώς το ~* ΣΥΝ. μυελός των οστών· ΦΡ. (μτφ.) ***ρουφάω το μεδούλι (κάποιου)*** εκμεταλλεύομαι (κάποιον) στο έπακρο, τον εξαντλώ: *πλούτισε ρουφώντας το μεδούλι των εργατών του* ΣΥΝ. πίνω το αίμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεδούλ(λ)ιον*, υποκ. τού λατ. medulla].

μέδουσα (η) {μεδουσών} **1.** ΖΩΟΛ. ασπόνδυλο, κοιλεντερωτό, σχεδόν διαφανές ζώο, που ζει στη θάλασσα· η επαφή ορισμένων ειδών του (όπως οι τσούχτρες) με το ανθρώπινο δέρμα είναι επώδυνη **• 2.** ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) θνητό τέρας, μία από τις Γοργόνες, η οποία είχε κεφάλι και σώμα γυναικείο και φίδια για μαλλιά, που όποιος την έβλεπε απολιθωνόταν· τελικά τη σκότωσε ο Περσέας **3.** (μετωνυμ.) για κάτι φοβερό, τρομακτικό στην όψη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστώτα τού ρ. *μέδω* «κυβερνώ, άρχω» (για το οποίο βλ. λ. *Διομήδης*)].

μεζεδάκι (το) ➝ μεζές

μεζεδοπωλείο (το) ταβέρνα στην οποία σερβίρονται μεζέδες και οινοπνευματώδη ποτά: *μουσικό ~* (με μουσική, συνήθ. από μικρή ορχήστρα) ΣΥΝ. φαγάδικο, ουζερί. Επίσης (λαϊκ.) **μεζεδάδικο**.

μεζεκλής (ο) {μεζεκλήδες}, **μεζεκλού** (η) {μεζεκλούδες} πρόσωπο στο οποίο αρέσουν οι μεζέδες, τα νόστιμα ορεκτικά: *μαζεύτηκαν οι ~ τής γειτονιάς, μόλις μυρίστηκαν το μαριδάκι.* — **μεζεκλήδικος**, -η/-ια, -ο.

μεζεκλίκι κ. **μεζελίκι** (το) {χωρ. γεν.} εκλεκτός, πικάντικος μεζές: *~ κωνσταντινουπολίτικα* ΣΥΝ. νοστιμιά, λειχουδιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mezelik].

μεζές (ο) {μεζέδες} **1.** έδεσμα με πικάντικη γεύση, το οποίο σερβίρεται είτε ως ορεκτικό είτε ως συνοδευτικό οινοπνευματωδών ποτών, συνήθ. σε μικρή ποσότητα (π.χ. κεφτεδάκια, λουκάνικα, σαγανάκι, πιπεριές κ.ά.): *ούζο με μεζέ* || *πικάντικος / μερακλήδικος / σαρακοστιανός ~* ΣΥΝ. λειχουδιά, νοστιμιά· ΦΡ. ***παίρνω (κάποιον) στον μεζέ*** εμπαίζω, κοροϊδεύω (κάποιον) ΣΥΝ. παίρνω στο ψιλό, δουλεύω, χλευάζω **2.** (κατ' επέκτ.) μικρή ποσότητα από καλομαγειρεμένο φαγητό: *πάρε έναν ~ να μου πεις αν είναι καλός.* — (υποκ.) **μεζεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. meze < περσ. maza «γεύση, άρωμα»].

μεζονέτα (η) {χωρ. πληθ.} κατοικία που αποτελείται από δύο ορόφους, οι οποίοι επικοινωνούν εσωτερικά με σκάλα και που υπάρχει είτε αυτοτελώς είτε σε συγκρότημα τέτοιων κατοικιών είτε σε πολυκατοικία (συνήθ. οι δύο τελευταίοι όροφοι): *πωλείται ~ πέμπτου-έκτου ορόφου.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maisonette, υποκ. τού ουσ. maison «σπίτι» < λατ. mansio (< ρ. manēre «διαμένω»)].

μεζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ταινία στην οποία είναι γραμμένες οι ενδείξεις τού μέτρου και η οποία χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τού μήκους (κυρ. των διαστάσεων τού ανθρώπινου σώματος στη ραπτική) ΣΥΝ. μέτρο **2.** μικρό δοχείο για τη μέτρηση υγρών: *για την παρασκευή τού ποτού χρειάζεστε δύο ~ βότκα και μία ~ λεμονάδα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mesura < λατ. mensura < ρ. metior «μετρώ»].

Μ.Ε.Θ. (η) Μονάδα Εντατικής Θεραπείας.

μεθαδόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ΦΑΡΜ. αναλγητικό με ιδιότητες παρόμοιες με τής μορφίνης, τής ηρωίνης και των συναφών ουσιών· χρησιμοποιείται ως υποκατάστατο με σκοπό την απεξάρτηση από τις ουσίες αυτές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. methadone, ακρωνύμιο των λ. meth(yl) (βλ. κ. *μεθυλένιο*) + a(mino) (βλ. κ. *αμινοξύ*) + d(iphenyl) (βλ. κ. *φαινόλη*) + (heptan)one «επτανόνη» (είδος ισομερούς υδρογονάνθρακα)].

μεθάνιο (το) [1887] {μεθανίου} ΧΗΜ. άχρωμη, εύφλεκτη και με χαρακτηριστική μυρωδιά, αέρια σε κανονικές συνθήκες, χημική ένωση, ο απλούστερος υδρογονάνθρακας, που χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. méthane, βλ. κ. *μεθυλένιο*].

μεθανόλη (η) ΧΗΜ. η μεθυλική αλκοόλη ΣΥΝ. (παλαιότ.) ξυλόπνευμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. methanol (βλ. κ. *μεθυλένιο*)].

μεθαύριο επίρρ.· την ημέρα μετά την αυριανή: *αύριο η ημέρα μου είναι γεμάτη, αλλά ~ είμαι ελεύθερος* || *η πρόβλεψη τού καιρού για ~* ΑΝΤ. προχθές. — **μεθαυριανός**, -ή, -ό [1893].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεθαύριον*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μεθ' αὔριον* (αντί τού αναμενομένου *μετ' αὔριον*)].

μεθαύριο αντί μεταύριο! Όπως και στην περίπτωση τού **εφέτος** (αντί *επ' έτος*), έτσι και στη λ. **μεθαύριο** (< *μετά* + *αύριον*) ο σωστός τ. είναι **μετ' αύριο** (αφού η λ. *αύριο* δεν δασυνόταν, για να δικαιολογεί τ. *μεθ-* αντί *μετ-* τού *μετά*). Ωστόσο και στην περίπτωση αυτή, η χρήση τού **μεθ-** σε κανονικά περιβάλλοντα *(μεθ' ἡμέραν, μεθημέριος, μεθημερινός)* φαίνεται ότι επέδρασε ώστε να λεχθεί και *μεθαύριο* αντί *μεταύριο*.

μέθεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} **1.** η συνάντηση, η συμμετοχή, που φθάνει μέχρι την ταύτιση σε ανώτερο πνευματικό επίπεδο: *η ~ τού καλλιτέχνη με το θείο* || *η ~ τού εγώ* (η διαδικασία ταυτίσεως τού εγώ με αντικείμενα ή ιδέες και η εξάρτησή του από την πορεία των τελευταίων) ΑΝΤ. αλλοτρίωση, απομάκρυνση **2.** ΦΙΛΟΣ. η επικοινωνία τού αισθητού κόσμου με τον κόσμο των ιδεών, των αρχετύπων, καθώς και η επικοινωνία των ιδεών μεταξύ τους κατά Πλάτωνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέθεξις* < *μετέχω* (με δάσυνση τού τελικού συμφώνου τής προθέσεως λόγω τής δασύτητας τού ουσ. *ἕξις*)].

μεθεόρτια (τα) [μεσν.] {μεθεορτίων} **1.** αυτά που συμβαίνουν μετά τον κύριο εορτασμό, η συνέχειά του **2.** (κακόσ.) τα αρνητικά επακόλουθα γιορτής, τα οποία οφείλονται στις υπερβολές κατά το γλέντι: *τα ~ δεν ήταν ευχάριστα: πονοκέφαλος και στομαχόπονος* **3.** (γενικότ.-ειρων.) τα αρνητικά επακόλουθα ή όσα ακολουθούν ένα δυσάρεστο γεγονός (π.χ. καβγά) ΣΥΝ. συνέπειες, επιπτώσεις.

μεθεπόμενος, -η, -ο **1.** αυτός που ακολουθεί μετά τον επόμενο· ο τρίτος, αν θεωρήσουμε ως πρώτον το σημείο αναφοράς: (π.χ. σε ουρά

ανθρώπων που περιμένουν) *τώρα θα περάσεις εσύ· ο επόμενος και ο ~ θα περάσουν σε δέκα λεπτά* **2. μεθεπόμενη / μεθεπομένη** (η) η τρίτη ημέρα μετά την ημέρα που αποτελεί σημείο αναφοράς: *μου είπε ότι δεν θα ερχόταν εκείνη την ημέρα ούτε την επομένη, αλλά τη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *μεθ-* (< *μετα-*) + αρχ. *ἑπόμενος*].

μεθερμηνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεθερμήνευ-σα, -θηκα, -μένος} διατυπώνω εκ νέου με πιο κατανοητό τρόπο· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***ο / όπερ εστί μεθερμηνευόμενον*** (*ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον*, Κ.Δ. Μάρκ. 15. 34) πράγμα που σημαίνει: *εξήγγειλε «αναδιάρθρωση», ~ μείωση των μισθών* ΣΥΝ. με άλλα λόγια, δηλαδή, τουτέστιν. — **μεθερμήνευση** (η) [μτγν.].

μέθη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** κατάσταση ψυχικής διέγερσης και ευφορίας, που χαρακτηρίζεται από αδυναμία συντονισμού των κινήσεων, σωστής εκφοράς τού λόγου και ενδεχομένως επιθετικότητα, η οποία οφείλεται σε υπερβολική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών: *συνελήφθη να οδηγεί σε κατάσταση μέθης* ΣΥΝ. μεθύσι ΑΝΤ. νηφαλιότητα **2.** (μτφ.) ψυχική διέγερση εξαιτίας δυνατού συναισθήματος: *η ~ τής νίκης / τής επιτυχίας / τής μάχης / τού έρωτα* ΣΥΝ. μεθύσι, έξαψη, ζάλη, ενθουσιασμός ΑΝΤ. νηφαλιότητα, ηρεμία· ΦΡ. ***μέθη των δυτών*** η κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι δύτες, όταν βουτούν σε βάθος μεγαλύτερο των τριάντα μέτρων, και η οποία εκδηλώνεται με ζάλη ή δυσφορία και οφείλεται στην επίδραση τού αζώτου στον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεθύω* (υποχωρητ.). βλ. κ. *μεθώ*].

μεθίσταμαι ρ. αμετβ. {μετέστην, να/θα μεταστώ, μτχ. μεταστάς} (αρχαιοπρ.) **1.** μετακινούμαι, αποχωρώ· ΦΡ. (α) ***μεθίσταμαι τού βίου*** πεθαίνω (β) ***μεθίσταμαι φρενών*** τρελαίνομαι **2.** αλλάζω παράταξη, αποστατώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεθίστημι / μεθίσταμαι* «τοποθετώ αλλού – αναχωρώ» < *μεθ-* (< *μετα-*) + *ἵστημι / ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

μεθοδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεθόδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} σχεδιάζω και εκτελώ (κάτι) με σύστημα και πρόγραμμα (κ. αρνητικά για κάτι που γίνεται σκοπίμως): *μεθόδευσε τις ενέργειές του, ώστε να διαφύγει εύκολα* ‖ *μεθοδεύουν την απομάκρυνσή του από το υπουργείο* ΣΥΝ. οργανώνω, προγραμματίζω ΑΝΤ. αποδιοργανώνω, αποσυντονίζω. — **μεθόδευση** (η), **μεθοδευτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

μεθοδικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που πραγματοποιείται ή διεξάγεται κατά τρόπο συστηματικό και προγραμματισμένο: *~ προσέγγιση τού προβλήματος / εξέταση / ανάλυση / επισκόπηση / σχεδιασμός / εργασία / κινήσεις* ΣΥΝ. συστηματικός ΑΝΤ. απρογραμμάτιστος • **2.** αυτός που στηρίζεται σε συγκεκριμένη επιστημονική μέθοδο: *~ κατάταξη των ειδών σε κατηγορίες* ‖ *~ ταξινόμηση των βιβλίων με το σύστημα Ντιούι* ΣΥΝ. συστηματικός ΑΝΤ. αμέθοδος, εμπειρικός **3.** αυτός που ενεργεί με βάση συγκεκριμένο πρόγραμμα και σύστημα: *είναι ~ στις κινήσεις του* ‖ *~ παρατηρητής / ερευνητής / φοιτήτρια / νοικοκυρά / υπάλληλος* • **4.** ΦΙΛΟΣ. ***μεθοδική αμφιβολία*** βλ. λ. *αμφιβολία*. — **μεθοδικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **μεθοδικότητα** (η) [1871].

Μεθόδιος (ο) {Μεθοδίου} **1.** ιεραπόστολος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (9ος αι.) που μαζί με τον αδελφό του Κύριλλο κήρυξε τον χριστιανισμό στους σλαβικούς λαούς **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *μέθοδος*].

μεθοδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} χριστιανική κίνηση τής Αγγλικανικής Εκκλησίας, με διάδοση στην Αγγλία και την Αμερική, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη ηθική αυστηρότητα. — **μεθοδιστής** (ο) [1854], **μεθοδίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. methodism].

μεθοδολογία (η) [1812] {μεθοδολογιών} **1.** το σύνολο των μεθόδων οι οποίες εφαρμόζονται σε συγκεκριμένη επιστήμη: *ένα πόνημα που δεν ακολουθεί συγκεκριμένη ~, δεν θεωρείται επιστημονικό* ΣΥΝ. μέθοδος **2.** (ως κλάδος τής Λογικής) η επιστημονική μελέτη και ανάλυση των μεθόδων, οι οποίες εφαρμόζονται στις επιμέρους επιστήμες και οι οποίες ποικίλλουν, ανάλογα με το αντικείμενο τής κάθε επιστήμης **3.** ο ιδιαίτερος τρόπος εφαρμογής μιας μεθόδου. — **μεθοδολογικός**, -ή, -ό [1898], **μεθοδολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méthodologie].

> **μεθοδολογία – μέθοδος.** Συχνά χρησιμοποιείται η λ. **μεθοδολογία** ως περιληπτικός, τρόπον τινά, τύπος αντί τού **μέθοδος**: ***Η μεθοδολογία*** *που χρησιμοποιεί στην έρευνά του δεν είναι ορθή* (αντί ***οι μέθοδοι*** *που χρησιμοποιεί*...). Είναι καλύτερο το **μεθοδολογία** να χρησιμοποιείται με τις δύο βασικές σημασίες του: (α) ως επιστημολογικός κλάδος *(Η μεθοδολογία διαφέρει τόσο από τη γνωσιολογία όσο και από την ευρύτερη θεωρία τής Λογικής)* και (β) ως σύστημα αρχών και κανόνων, που προηγούνται τής πράξης και των εφαρμογών *(Η μεθοδολογία των τεχνικών επιστημών διαφέρει από τη μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών).* Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η χρήση τής λ. για συγκεκριμένες κατά περίπτωσιν μεθόδους, όπως στο αρχικό παράδειγμα.

μέθοδος (η) {μεθόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (επιστημ.) ο συστηματικός και προγραμματισμένος τρόπος προσέγγισης, εξέτασης, ανάλυσης και ερμηνείας προβλημάτων ή φαινομένων βάσει συγκεκριμένων κανόνων, ο οποίος χρησιμοποιείται στην έρευνα και στις επιστημονικές ή φιλοσοφικές σχολές: *δομική / λειτουργική / διαλεκτική / ερμηνευτική / πραγματιστική / συγκριτική / πειραματική / σωκρατική / μαιευτική / επαγωγική* (βλ.λ.) / *απαγωγική* (βλ.λ.) / *παραγωγική* (βλ.λ.) / *συνεζευγμένη* (βλ. λ. *συζευγνύω*) / *λογική ~* ΣΥΝ. σύστημα, μεθοδολογία· ΦΡ. (α) ***αναλυτική μέθοδος*** βλ. λ. *αναλυτικός* (β) ***συνθετική μέθοδος*** βλ. λ. *συνθετικός* (γ) ***απλή μέθοδος των τριών*** βλ. λ. *τρεις* **2.** το σύστημα τεχνικών και πρακτικών που εφαρμόζονται για την επίτευξη στόχων, προκειμένου να πραγματοποιηθεί κάτι: *~ ψεκασμού / καθαρισμού των λυμάτων / αδυνατίσματος / αντισύλληψης / διδασκαλίας / εκμάθησης ξένων γλωσσών / δανεισμού / υπολογισμού τής φοροδιαφυγής* ΣΥΝ. τρόπος, διαδικασία· ΦΡ. **αλληλοδιδακτική μέθοδος** βλ. λ. *αλληλοδιδακτικός* **3.** (γενικότ.) ο τρόπος δράσεως: *δεν εγκρίνω τις ~ που χρησιμοποιεί* ΣΥΝ. μέσο, οδός, τρόπος **4.** η ιδιότητα τού να κάνει κανείς κάτι με σύστημα: *πρέπει να έχεις ~ στο διάβασμά σου* ΣΥΝ. σύστημα **5.** εγχειρίδιο εκμάθησης: *~ Αγγλικής άνευ διδασκάλου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεθοδολογία, οδός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεθ-* (< *μετα-*) + *ὁδός*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «καταδίωξη», από όπου (ήδη στον Πλάτωνα) εξελίχθηκε στη σημ. τής έρευνας προς αναζήτηση τής γνώσης, καθώς και τού συστήματος βάσει τού οποίου αυτή επιτυγχάνεται. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. method, γαλλ. méthode, γερμ. Method, ιταλ. metodo κ.ά.].

μεθοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {μεθοκοπάς... | μεθοκόπησα} (εκφραστ.) περιέρχομαι συχνά σε κατάσταση μέθης, πίνω υπερβολικές ποσότητες οινοπνευματωδών ποτών ΣΥΝ. μπεκρουλιάζω, μπεκροπίνω. — **μεθοκόπος** (ο), **μεθοκόπημα** κ. **μεθοκόπι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μεθο-* (< *μέθη*) + επιτατ. επίθημα *-κοπώ* (< *κόπτω*)].

μεθοριακός, -ή, -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με τη μεθόριο: *~ σταθμός / ζώνη / φυλάκιο.*

μεθόριος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που καθορίζει τα όρια ανάμεσα σε δύο περιοχές ή χώρες: *~ γραμμή / ποταμός* ΣΥΝ. συνοριακός **2. *μεθόριος*** (η) {μεθορί-ου | -ων, -ους} η γραμμή που χωρίζει δύο χώρες: *στρατιώτης στην ελληνοτουρκική ~* ΣΥΝ. σύνορα, όρια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεθ-* (< *μετα-*) + *-όριος* < *ὅριον* (βλ.λ.)].

μεθορμίζω ρ. μετβ. {μεθόρμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} μεταφέρω (πλοίο) από έναν τόπο κατάλληλο για άραγμα σε άλλον, αλλάζω αγκυροβόλιο: *~ το σκάφος / το πλοίο.* — **μεθόρμιση** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεθ-* (< *μετα-*) + *-ορμίζω* < *ὅρμος* (βλ.λ.)].

μεθυλένιο (το) [1895] {μεθυλενί-ου | -ων} ΧΗΜ. δισθενής οργανική ρίζα, που αποτελείται από δύο άτομα υδρογόνου και ένα άτομο άνθρακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méthylène, ακρωνύμιο των λ. meth- (< *μέθη*) + -hyl(ē) (< αρχ. *ὕλη* «ξυλεία») + -ene].

μεθύλιο (το) {μεθυλίου} ΧΗΜ. κοινή ομάδα τής οργανικής χημείας, που αποτελείται από τρία άτομα υδρογόνου και ένα άτομο άνθρακα, έχει ελεύθερη μία μονάδα συγγενείας, μέσω τής οποίας ενώνεται η ομάδα με άλλα στοιχεία ή ομάδες και σχηματίζει ένωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méthyl < méthylène (υποχωρητ.), βλ. κ. *μεθυλένιο*].

μεθυλ(ο)- ΧΗΜ. α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ενώσεις, στις οποίες περιέχεται η ομάδα τού μεθυλίου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. ελληνογενών ξέν. όρ., που προέρχονται από το ουσ. *μεθύλιο* (βλ.λ.)].

μέθυσα ρ. ▸ μεθώ

μεθύσι (το) {μεθυσ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) η μέθη: *το ούζο φέρνει κακό ~* ‖ *άγριο / τρελό / γλυκό / γενναίο ~* ‖ *τύφλα / στουπί / σκνίπα στο ~* (σε κατάσταση προχωρημένης μέθης) ΑΝΤ. νηφαλιότητα **2.** (μτφ.) κατάσταση ψυχικής ευφορίας και διέγερσης, που οφείλεται σε έντονα ερεθίσματα: *το ~ τού έρωτα / τής επιτυχίας / τής νίκης* ΣΥΝ. μέθη, ζάλη, έκσταση.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < απρφ. *μεθύσειν*, μέλλ. τού αρχ. *μεθύω*].

μεθυσμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει μεθύσει: *κάθε βράδυ γυρίζει σπίτι ~* **2.** αυτός που τον έχει συνεπάρει κάτι: *~ από τις μυρωδιές τής άνοιξης* ‖ *~ από τα φιλιά της.*

μέθυσος (ο) [αρχ.] ο άνθρωπος που κάνει υπερβολική κατανάλωση οινοπνευματωδών, που μεθά συχνά και άσχημα: *ο άντρας της, ~ και βίαιος, τη βασανίζει διαρκώς* ΣΥΝ. μεθύστακας, μπεκρής, μπεκρούλιακας, αλκοολικός.

μεθύστακας (ο) (εκφραστ.) ο μέθυσος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μεθυστής* + μεγεθ. επίθημα *-ακας*].

μεθυστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που διεγείρει πολύ ευχάριστα τις αισθήσεις, που προκαλεί ηδονική ζάλη: *~ άρωμα / φιλί.*

μεθύστρα (η) [μεσν.] (σπάν.) **1.** η γυναίκα που συνηθίζει να μεθά ΣΥΝ. μπεκρού **2.** η γυναίκα που εμπνέει έντονα ερωτικά συναισθήματα ΣΥΝ. ξελογιάστρα ΑΝΤ. κρύα.

μεθώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεθάς... | μέθυσ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) να πιει οινοπνευματώδη ποτά σε τέτοια ποσότητα, ώστε να διαταραχθεί η νηφαλιότητά του, τον θέτω υπό την επήρεια τού αλκοόλ, τον κάνω να περιέλθει σε κατάσταση μέθης: *τον μέθυσαν, για να μάθουν τα μυστικά του* **2.** (μτφ.) προκαλώ έντονα συναισθήματα διέγερσης, έξαψης, ευχαρίστησης: *με μέθυσε το άρωμά σου* ‖ *το αίσθημα τής νίκης μέθυσε τους πρωταθλητές* ΣΥΝ. ζαλίζω, συνεπαίρνω, ενθουσιάζω ΑΝΤ. κατευνάζω, ηρεμώ ♦ (αμετβ.) **3.** έρχομαι σε κατάσταση μέθης, επειδή έχω καταναλώσει υπερβολική ποσότητα οινοπνευματωδών: *είχε μεθύσει και παραπατούσε* ‖ *δεν αντέχει το ποτό· μεθάει με δύο ποτηράκια* ΣΥΝ. (οικ.) τα τσούζω, μεθοκοπώ, μπεκρουλιάζω ΑΝΤ. είμαι νηφάλιος, συνέρχομαι, (αργκό) ξενερώνω· ΦΡ. ***είδε ο τρελός τον μεθυσμένο και φοβήθηκε*** ο άνθρωπος που βρίσκεται σε κατάσταση μέθης είναι πιο επικίνδυνος από αυτόν που έχει ψυχικές ή πνευματικές διαταραχές **4.** (μτφ.) έρχομαι σε κατάσταση υπερδιέγερσης, έξαψης ή ευχαρίστησης: *~ από δόξα / επιτυχία / χαρά / έρωτα* ΣΥΝ. ζαλίζομαι, ενθουσιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεθῶ* < αρχ. *μεθύω* < ουσ. *μέθυ* «κρασί, αλκοολούχο ποτό» < I.E. *medhu- «μέλι, υδρόμελο», πβ. σανσκρ. mádhu-, αρχ. σλαβ. medŭ, αρχ. γερμ. metu, γερμ. Met, αγγλ. mead κ.ά. Η λ. έλαβε τη

σημ. τού αλκοολούχου ποτού, ενώ για τη σημ. «μέλι» χρησιμοποιήθηκε η αρχ. λ. *μέλι*].

Μεθώνη (η) πόλη τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας, γνωστή για το μεσαιωνικό της κάστρο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

μείγμα (το) {μείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που προκύπτει, όταν δύο ή περισσότερα ρευστά υλικά αναμιχθούν, ανακατευτούν: *αυτό το κρασί είναι φτειαγμένο από ~ ροδίτη και μοσχοφίλερο* || *βάζετε το ~ στο ταψί και φουρνίζετε* ΣΥΝ. κράμα, ανάμειξη **2.** ΧΗΜ. το σώμα που προκύπτει ύστερα από την ανάμειξη δύο ή περισσότερων στοιχείων ή χημικών ενώσεων, τα οποία δεν αλληλεπιδρούν χημικά και είναι δυνατόν να διαχωριστούν με φυσικές μεθόδους: *~ μεταξύ στερεών ουσιών / στερεών και αερίων* || *τα θολά νερά των ποταμών είναι ~ στερεών και υγρών* || *ομογενές / ετερογενές ~* **3.** (μτφ.) καθετί το οποίο αποτελείται από ανάμειξη διαφορετικών στοιχείων: *οι απόψεις του είναι ένα ~ λαϊκών προκαταλήψεων και ανατολίτικου μυστικισμού* || *το νέο μουσικό είδος δεν διεκδικεί πρωτοτυπία· πρόκειται για ~ αφρικανικών και καραϊβικών ρυθμών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμειγνύω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεῖγμα / μίγμα < μ(ε)ίγνυμι*, βλ. κ. *μειγνύω*].

μειγνύω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) αναμειγνύω, ανακατεύω· ΦΡ. ***γαία πυρί μιχθήτω*** βλ. λ. *γαία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμειγνύω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μ(ε)ιγνύω < μ(ε)ίγνυμι* < Ι.Ε. *meik- «αναμειγνύω, ανακατεύω», πβ. σανσκρ. miśrá- «ανακατεμένος», αρχ. σλαβ. měšo «ανακατεύω», λατ. misceo (πβ. κ. αρχ. *μίσγω*), mixtus «ανακατεμένος» (> γαλλ. mixte), αρχ. γερμ. miscan, γερμ. mischen κ.ά. Ομόρρ. *μεῖγ-μα, μ(ε)ῖξις, μιγ-άς, μικ-τός* κ.ά.].

μειδίαμα (το) [μτγν.] {μειδιάμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) το χαμόγελο.

μειδιώ ρ. αμετβ. {μειδιάς... | μειδίασα} (αρχαιοπρ.-ειρων.) χαμογελώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μειδιῶ (-άω)* < Ι.Ε. *smeid- «χαμογελώ, μειδιώ», πβ. σανσκρ. smáyate, αρχ. σλαβ. směję, αγγλ. smile, γερμ. schmeicheln «κολακεύω» κ.ά.].

μείζων, -ων, -ον {μείζ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** (λόγ.) (α) μεγαλύτερος ΑΝΤ. ελάσσων (β) ***μείζων εκλογική περιφέρεια*** καθεμιά από τις περιφέρειες στις οποίες χωρίζεται η Ελλάδα, όπου συγκεντρώνονται οι αδιάθετες έδρες από την πρώτη κατανομή, με σκοπό να κατανεμηθούν στα κόμματα ανάλογα με τα αδιανέμητα υπόλοιπά τους ή όπως αλλιώς ορίζει ο εκλογικός νόμος (γ) ***μείζων αντιπολίτευση*** βλ. λ. *αντιπολίτευση* **2.** αυτός που έχει εξαιρετική σπουδαιότητα: *~ πρόβλημα / ζήτημα / σημασία* || *«οι μείζονες πολιτικοί διαλέγονται με την Ιστορία»* (εφημ.) || *~ θέμα προέκυψε από τις δηλώσεις τού προέδρου* || *κατά μείζονα λόγο* (πολύ περισσότερο) ΣΥΝ. σημαντικός, σοβαρός, κύριος ΑΝΤ. δευτερεύων, ασήμαντος **3.** ΜΟΥΣ. (α) ***μείζων κλίμακα*** (γαλλ. gamme majeure) η μουσική κλίμακα (βλ.λ.) τής ευρωπαϊκής μουσικής, της οποίας τα δύο εναρκτήρια διαστήματα (ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη, και ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη βαθμίδα) δίνουν, στο σύνολο, «μεγαλύτερο» (μείζον) διάστημα (δύο τόνους) απ' ό,τι τα αντίστοιχα διαστήματα τής «ελάσσονος» κλίμακας, στα οποία το αντίστοιχο συνολικό διάστημα είναι μικρότερο (έλασσον, ίσο προς ενάμιση τόνο)· όμοια «μεγαλύτερο» σε σχέση προς την ελάσσονα κλίμακα είναι και το διάστημα που σχηματίζει η έκτη βαθμίδα της κλίμακας σε σχέση προς την πρώτη (β) ***μείζων συγχορδία*** συγχορδία κατ' αρχήν τριών φθόγγων, στην οποία το πρώτο διάστημα τρίτης πάνω από τη θεμέλιο είναι δύο τόνοι, δηλαδή «μεγαλύτερο» (μείζον), σε σχέση με εκείνο τής αντίστοιχης ελάσσονος, το οποίο είναι «μικρότερο» (έλασσον), δηλαδή ενάμισης τόνος (γ) ***μείζων τρόπος*** (γαλλ. mode majeur) το σύνολο των μειζόνων κλιμάκων, το να γράφεται ένα κομμάτι σε μείζοντα κλίμακα· ο τρόπος ενός κομματιού παραδοσιακά δίδεται από την κλίμακά του: *αυτό το κομμάτι είναι γραμμένο στην μι μείζονα* **4.** ΦΙΛΟΣ. ***μείζων πρόταση*** η βασική πρόταση συλλογισμού, στην οποία στηρίζονται οι υπόλοιπες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (συγκρ. βαθμ. τού επιθ. *μέγας*) < **μέγ-jων* < *μέγας* (βλ.λ.). Το *-ει-* τού τ. *μείζων* κατ' αναλογίαν προς τα επίθ. *κρείττων, ἀμείνων*. Οι μουσ. σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού ιταλ. maggiore (λ.χ. scala maggiore «μείζων κλίμακα», accordo maggiore «μείζων συγχορδία»)].

μεϊκάπ κ. **μέικ-απ** (το) {άκλ.} **1.** (α) η διαδικασία με την οποία καλύπτει κανείς ή τονίζει χαρακτηριστικά τού προσώπου με κατάλληλα καλλυντικά: *βάζω / κάνω ~* (β) η διαδικασία με την οποία βάφει κανείς το πρόσωπό του κατάλληλα για τις ανάγκες θεατρικής παράστασης, καλλιτεχνικής εκδήλωσης, μεταμφίεσης κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το καλλυντικό με το οποίο καλύπτει κανείς το πρόσωπο, για να κάνει την επιδερμίδα να φαίνεται ομοιόμορφη, λεία και λαμπερή: *ενυδατικό / υποαλλεργικό / έντονο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. make up].

μείκτης (ο) → μίκτης

μεικτός, -ή, -ό ‣ μικτός

μειλίχιος, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από γλυκύτητα στους τρόπους, που μεταδίδει ηρεμία: *~ χαμόγελο / ομιλία* ΣΥΝ. ήπιος, γλυκός, πράος, προσηνής ΑΝΤ. τραχύς, απότομος, άγριος. — **μειλίχια / μειλιχίως** [μτγν.] επίρρ., **μειλιχιότητα** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού επιθ. *μείλιχος* < **μέλ-ν-ιχος* (με αντέκταση), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λ. που σημαίνουν «μέλι», πβ. λατ. mel, mellis (< *mel-n-és), αρχ. σλαβ. milŭ «συμπάθεια». Η απευθείας αναγωγή στη λ. *μέλι* οφείλεται σε παρετυμολογία].

μείξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το ανακάτωμα, το να αναμειγνύονται δύο ή περισσότερα συστατικά: *αν δεν προσέξεις κατά τη ~, η αλοιφή μπορεί να βγει ανομοιογενής* ΣΥΝ. ανάμειξη ΑΝΤ. ξεδιάλυμα, ξεκαθάρισμα **2.** ΚΙΝΗΜΑΤ. ***μείξη εικόνας και ήχου*** η σύνθεση των διαφορετικών οπτικών ή ηχητικών μερών τής ταινίας σε μία ενιαία οπτική ή ηχητική μπάντα: *στη ~ ήχου έπρεπε ο ήχος τού δρόμου να ακούγεται απόμακρος και όχι να καλύπτει τις φωνές των ηθοποιών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμειγνύω, ελλιπής*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεῖξις / μίξις < μ(ε)ίγνυμι*. Βλ. λ. *μειγνύω*].

μειξοβάρβαρος κ. **μιξοβάρβαρος**, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κατά το ήμισυ Έλληνας και κατά το ήμισυ βάρβαρος **2.** (γλώσσα) που δεν είναι καθαρά ελληνική, αλλά περιέχει και βαρβαρισμούς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεῖξις* + *βάρβαρος*].

μειξοπαρθένα κ. **μιξοπαρθένα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) η γυναίκα που υποκρίνεται ότι δεν διαθέτει σεξουαλικές εμπειρίες εκδηλώνοντας σεμνότυφη συμπεριφορά. Επίσης **μειξοπάρθενος** κ. **μιξοπάρθενος** [αρχ.].

μειο- κ. **μειον-** κ. **μειονο-** α' συνθετικό λόγ. λέξεων τής Ν. Ελληνικής, που δηλώνει «το λιγότερο» ή «το μικρότερο»: *μειο-ψηφία / μειονο-ψηφία, μειον-εκτώ*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μείων* (βλ. κ. *μεῖον*) και εμφανίζεται ως *μειο-* προ συμφώνου (πβ. *μειο-δότης*) και ως *μειον-* προ φωνήεντος (πβ. *μειον-εκτῶ*)].

μειοδοσία (η) [1833] {μειοδοσιών} **1.** η προσφορά μικρότερης τιμής σε δημοπρασία για την εκτέλεση έργου ή προμήθειας ΑΝΤ. πλειοδοσία **2.** (μτφ.) η προδοσία· κυρ. στη ΦΡ. ***εθνική μειοδοσία*** η προδοσία σε βάρος τής πατρίδας, που εκδηλώνεται με αδικαιολόγητη υποχωρητικότητα προς ζημίαν των εθνικών συμφερόντων κατά την άσκηση τής πολιτικής εξουσίας και ιδ. κατά τον χειρισμό των εθνικών θεμάτων: *τα κόμματα τής αντιπολίτευσης υποστήριξαν ότι η συμφωνία που υπέγραψε η κυβέρνηση συνιστά πράξη εθνικής μειοδοσίας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Mindestangebot].

μειοδότης (ο) [1833] {μειοδοτών}, **μειοδότρια** (η) {μειοδοτριών} **1.** πρόσωπο που αναλαμβάνει να εκτελέσει έργο με κόστος ή αμοιβή χαμηλότερη από αυτήν που προτείνεται από τους ανταγωνιστές του: *το έργο κατακυρώθηκε στον ~ τού διαγωνισμού* ΑΝΤ. πλειοδότης **2.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που βλάπτει το κοινό συμφέρον: *τον κατηγόρησε ως εθνικό ~* ΣΥΝ. προδότης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία*.
[ΕΤΥΜ. < *μειο-* (βλ.λ.) + *δότης*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Mindestbietende].

μειοδοτικός, -ή, -ό [1833] αυτός που απευθύνεται σε πρόσωπα ή οργανισμούς, που είναι σε θέση να μειοδοτήσουν· ΦΡ. ***μειοδοτικός διαγωνισμός*** ο διαγωνισμός, κυρ. από το κράτος, κατά τον οποίο εξετάζονται διάφορες προτάσεις από εργολάβους για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου με βασικό κριτήριο την πιο συμφέρουσα οικονομικώς πρόταση: *το υπουργείο προκήρυξε ~*.

μειοδοτώ ρ. αμετβ. [1833] {μειοδοτείς... | μειοδότησα} αναλαμβάνω σε δημοπρασία τη δέσμευση να ολοκληρώσω εργασία με κόστος ή αμοιβή χαμηλότερη από αυτήν που προτείνουν οι ανταγωνιστές μου ή/και ο ενδιαφερόμενος: *~ σε διαγωνισμό δημοσίων έργων* ΑΝΤ. πλειοδοτώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία*.

μειόκαινος, -η, -ο [1867] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το Μειόκαινο **2.** ***Μειόκαινο*** (το) γεωλογική εποχή, η οποία άρχισε πριν από 26.000.000 χρόνια και διήρκεσε περίπου 19.000.000 χρόνια και κατά τη διάρκειά της αναπτύχθηκαν πολλά από τα θηλαστικά· αποτελεί υποδιαίρεση τής Τριτογενούς Περιόδου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Miocene].

μείον επίρρ. **1.** ΜΑΘ. (α) το σύμβολο και το σημείο τής αφαίρεσης: *πέντε ~ τρία ίσον δύο* ΣΥΝ. πλην ΑΝΤ. συν (β) το πρόσημο των αρνητικών αριθμών: *από τους ~ τρία και ~ τέσσερα μεγαλύτερος είναι το ~ τρία* ΣΥΝ. πλην ΑΝΤ. συν **2.** ***μείον*** (το) αρνητική, ζημιογόνος πλευρά: *αυτή η υπόθεση έχει πολλά ~* ΣΥΝ. μειονέκτημα, πλην, αρνητικό ΑΝΤ. συν, θετικό, πλεονέκτημα **3.** με έλλειψη, με οικονομική ζημία: *βγαίνω ~ σ' αυτή τη δουλειά* (δεν έχω κέρδος) || (σκωπτ.) *το ταμείον είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεῖον*, ουδ. τού συγκρ. επιθ. *μείων* (ήδη μυκ. me-u-jo, me-wi-jo) < *meiw-jos, παρεκτεταμένος τ. τού Ι.Ε. *mei- «μειώνω, ελαττώνω», πβ. σανσκρ. mi-nāti, λατ. minuō κ.ά.].

μειονέκτημα (το) [μτγν.] {μειονεκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} η αρνητική ιδιότητα, η κακή πλευρά, το αρνητικό σημείο (σε πράγμα ή πρόσωπο): *το σχέδιο παρουσιάζει σοβαρά ~* || *το βασικό του ~ είναι η αναποφασιστικότητα* || *τα ~ τού νόμου ξεπερνούν τα πλεονεκτήματά του* ΣΥΝ. ελάττωμα, ατέλεια, έλλειψη, ψεγάδι, τρωτό, αδυναμία, μείον, αρνητικό ΑΝΤ. πλεονέκτημα, προσόν, προτέρημα, χάρισμα, συν.

μειονεκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που παρουσιάζει έλλειψη ή αδυναμία, κυρ. σε σχέση με άλλον: *βρέθηκε σε ~ θέση και δέχτηκε συμβιβασμό* ΣΥΝ. κατώτερος ΑΝΤ. πλεονεκτικός, ανώτερος. — **μειονεκτικ-ά / -ώς** επίρρ., **μειονεκτικότητα** (η) [1886].

μειονεκτώ ρ. αμετβ. {μειονεκτείς... | μειονέκτησα} παρουσιάζω έλλειψη ή αδυναμία (σε σχέση με άλλον): *~ σε σχέση με τους άλλους υποψηφίους στον διαγωνισμό, γιατί δεν ξέρω γραφομηχανή* ΣΥΝ. υπολείπομαι, υστερώ ΑΝΤ. πλεονεκτώ, έχω το πάνω χέρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μειονεκτῶ (-έω)* < *μειον-* (< *μεῖον*, βλ. κ. *μειο-*) + *-εκτῶ* < *ἔχω* (πβ. κ. *πλεον-εκτῶ*)].

μειονεξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μειονεκτεί, να υστερεί κάποιος έναντι άλλου: *μέσα στη σχολική τάξη ένιωθε φοβερή ~* **2.** ΨΥΧΟΛ. ***συναίσθημα μειονεξίας*** δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλείται σε άτομο λόγω τής εσφαλμένης εντύπωσης που έχει ότι υστερεί σε κάποιον τομέα ή ότι γενικά είναι κατώτερο από αυτό που πραγματικά είναι ΣΥΝ. σύμπλεγμα κατωτερότητας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία*.

μειονότητα (η) [1889] {μειονοτήτων} ομάδα ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους ως προς την καταγωγή, τα πιστεύω ή τη συμπεριφορά, αλλά διαφοροποιούνται ως προς τα ίδια χαρακτηριστικά από

το ευρύτερο σύνολο στο οποίο ανήκουν: *εθνική / γλωσσική / θρησκευτική / κοινωνική / αναφομοίωτη ~ || τα προβλήματα / τα δικαιώματα των ~ || η μουσουλμανική ~ τής Ελλάδας || η ελληνική ~ τής Αλβανίας* ΑΝΤ. πλειονότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.*
[ΕΤΥΜ. < *μείον* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. minorité].

μειονοτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται ή ανήκει σε μειονότητα: *~ θέματα / πολιτική / σχολεία.*

μειοψηφία [1874] κ. (ορθότ.) **μειονοψηφία** [1829] (η) {μειοψηφιών} **1.** ο αριθμός ψήφων που είναι μικρότερος από το μισό τού συνόλου: *οι προτάσεις του συγκέντρωσαν ισχνή ~* ΑΝΤ. πλειοψηφία **2.** η ομάδα που αντιπροσωπεύει λιγότερες από τις μισές ψήφους: *σε μια δημοκρατία κυβερνά η πλειοψηφία, αλλά και η ~ πρέπει να γίνεται σεβαστή || η ~ αποχώρησε από τη Βουλή σε ένδειξη διαμαρτυρίας || η ~ τού συμβουλίου / τού εκλογικού σώματος / των συνέδρων / τής Βουλής* ΑΝΤ. πλειοψηφία. — **μειοψηφικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. minorité].

μειοψηφώ κ. (ορθότ.) **μειονοψηφώ** ρ. αμετβ. {μειοψηφείς... | μειοψήφησα} συγκεντρώνω αριθμό ψήφων μικρότερο από το μισό τού συνόλου: *η πρόταση μειοψήφησε στο συμβούλιο* ΑΝΤ. πλειονοψηφώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*
[ΕΤΥΜ. < *μειο-* (βλ.λ.) + *-ψηφώ* < *ψήφος*].

μειράκιο (το) {μειρακί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) πολύ νέος άνδρας ΣΥΝ. νεανίας, νεανίσκος, νεαρός, παλληκαράκι, παιδαρέλι ΑΝΤ. (ώριμος) άνδρας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μειράκιον*, υποκ. τού *μεῖραξ* «μικρό κορίτσι» (και αργότερα «μικρό αγόρι, παλληκαράκι») < **μείρο / *μείρα < *μέρ-ja* (με αντέκταση) < I.E. *mer-jo- «νέος άνδρας», πβ. σανσκρ. márya- «νέος άνδρας, εραστής», περσ. mairya-, ίσως και λατ. maritus «σύζυγος», αλβ. shemërë κ.ά.].

μειώνω ρ. μετβ. {μεί-ωσα, (μεσοπαθ. ενεστ. -ώνομαι κ. σπάν. λόγ. τριτοπρόσ. μειοῦται), -ώθηκα, -ωμένος} **1.** κάνω (κάτι) μικρότερο ή λιγότερο: *~ τις τιμές / τα έξοδα / τους φόρους / τις εξόδους μου / το φαγητό / την ένταση τού ήχου / την ταχύτητα / την ορατότητα / το κέρδος / την αποτελεσματικότητα / τις πιθανότητες || ο Πανιώνιος μείωσε το σκορ / τη διαφορά || είναι άτομο μειωμένης αντιλήψεως || μειωμένη αντοχή* ΣΥΝ. λιγοστεύω, μικραίνω, ελαττώνω, περιορίζω ΑΝΤ. αυξάνω, μεγαλώνω **2.** (μτφ.) πλήττω την αξιοπρέπεια, το κύρος (κάποιου): *δεν το περίμενα από σένα να κάνεις κάτι τέτοιο· είναι μια πράξη που σε μειώνει || νιώθει μειωμένος* ΣΥΝ. προσβάλλω, ταπεινώνω, εξευτελίζω, υβρίζω ΑΝΤ. εξυψώνω, επαινώ. — **μειωτικός,** -ή, -ό [μτγν.], **μειωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μειῶ (-όω)* < *μείων* (βλ. κ. *μείον*)].

μείωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ελάττωση (ποσού, αριθμού, μεγέθους κ.λπ.): *~ τιμών / εξόδων / φαγητού / λίπους / ταχύτητας / τού αριθμού των γεννήσεων / τού πληθυσμού / των επιτοκίων / τής πανίδας / των αποδοχών / των θέσεων εργασίας* ΑΝΤ. αύξηση **2.** η προσβολή, η υποτίμηση ή η ταπείνωση (κάποιου): *ηθική ~ || ~ τής προσωπικότητας / τού κύρους / τής υπόληψης* ΣΥΝ. εξευτελισμός ΑΝΤ. εξύψωση, έπαινος **3.** ΒΙΟΛ. ειδική κυτταρική διαίρεση των αναπαραγωγικών κυττάρων, που μειώνει στο μισό τον αριθμό των χρωμοσωμάτων διαχωρίζοντας τα ζεύγη.

μειωτέος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που πρέπει να μειωθεί, να μικρύνει **2.** ΜΑΘ. ***μειωτέος*** (ο) ο αριθμός από τον οποίο αφαιρείται άλλος αριθμός: *στο 5-4 = 1 ~ είναι το 5* (πβ. λ. *αφαιρετέος*).

Μ.Ε.Κ. (η) Μονάδα Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Μέκκα (η) **1.** πόλη τής Δ. Σαουδικής Αραβίας, η γενέτειρα τού Μωάμεθ, ιερή πόλη και τόπος προσκυνήματος των μουσουλμάνων **2.** (μετωνυμ.) η πόλη, ο τόπος που έχει ξεχωριστή σημασία για κάποιους, ώστε να θεωρείται σχεδόν ιερή: *για πολλά χρόνια η Μόσχα ήταν η ~ των κομουνιστών || το Χόλλυγουντ είναι η ~ τού κινηματογράφου.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mecca < αραβ. Makkāh, πιθ. < φοιν. maqaq «ερειπωμένος» ή, σύμφωνα με λιγότερο πιθ. άποψη, < αραβ. mahrāb «ιερός χώρος»].

μελαγχολία (η) {μελαγχολιών} **1.** ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από υποτονική διάθεση και θλίψη, συχνά χωρίς συγκεκριμένη αιτία, και από τάση απομόνωσης: *η ~ τού απογεύματος τής Κυριακής || βυθίστηκε σε ~ || γλυκιά ~* ΣΥΝ. κατήφεια, μαράζι ΑΝΤ. ευθυμία, χαρά, ευφορία **2.** ΨΥΧΟΛ. ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ακραία παθολογική κατάθλιψη και αίσθηση απαξίας, μπορεί δε να συνδέεται με μανιοκαταθλιπτικές νόσους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μελάγχολος* < *μέλας, -ανος* «μαύρος» + *-χολος* < *χολή*. Η λ. πρωτοαπαντά στον Ιπποκράτη, ο οποίος θεωρούσε ότι η ψυχική διάθεση τού ανθρώπου εξαρτάται από τον βαθμό αναμείξεως των σωματικών χυμών, που διαμορφώνει τη σχέση σωματικών και ψυχικών λειτουργιών. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. melancholy, γαλλ. mélancolie, γερμ. Melancholie κ.ά.].

μελαγχολικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί μελαγχολία: *~ τραγούδι / καιρός / δειλινό* ΣΥΝ. θλιβερός ΑΝΤ. εύθυμος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μελαγχολία: *~ διάθεση / ατμόσφαιρα / σπίτι* ΣΥΝ. θλιβερός ΑΝΤ. χαρούμενος, (μτφ.) φωτεινός, αισιόδοξος, εύθυμος **3.** αυτός που πάσχει από μελαγχολία: *~ κορίτσι* ΣΥΝ. θλιμμένος ΑΝΤ. εύθυμος, χαρούμενος. — **μελαγχολικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

μελαγχολώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {μελαγχολείς... | μελαγχόλησα} ♦ (αμετβ.) **1.** περιέρχομαι σε μελαγχολία: *εκεί που όλοι διασκεδάζουν, αυτός ξαφνικά μελαγχολεί και αποτραβιέται* **2.** (γενικότ.) αισθάνομαι θλίψη, απογοήτευση: *όταν βλέπω νέους ανθρώπους να μην έχουν ιδανικά, ~* ΣΥΝ. καταθλίβομαι, λυπούμαι, δυσθυμώ ΑΝΤ. ευθυμώ, χαίρομαι ♦ **3.** (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) αίσθημα μελαγχολίας: *οι στίχοι αυτού τού τραγουδιού με μελαγχολούν* ΑΝΤ. χαροποιώ.

μελάγχρους, -ους, -ουν {μελάγχρ-οος, -ουν | -οες, -όων} ΑΝΑΤ. στη ΦΡ. ***μελάγχρους ιστός*** ιστός με κοκκία μελανίνης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλας, -ανος* + *-χρους* < *χρώς* «επιδερμίδα» (βλ. κ. *χροιά*)].

μέλαθρον (το) {μελάθρ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) κτήριο με μεγάλες διαστάσεις, το οποίο χαρακτηρίζεται από μεγαλοπρέπεια και πολυτέλεια· σε ονομασίες συγκεκριμένων κτηρίων: *Ιλίου Μέλαθρον* (η κατοικία τού Ερ. Σλήμαν) || *Θέμιδος Μέλαθρον* (το κτήριο τού Αρείου Πάγου) ΣΥΝ. μέγαρο, ανάκτορο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέλαθρον*, αβεβ. ετύμου. Η εξήγηση που εμφανίζεται στο *Μέγα Ἐτυμολογικόν* (*«ἀπὸ τοῦ μελαίνεσθαι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ»*) είναι μάλλον προϊόν παρετυμολογίας. Επίσης, η σύνδεση με το επίθ. *βλωθρός* (< **μλωθρός*) «υψηλός, μεγαλοπρεπής», καθώς και η ομοιότητα με το ουσ. *κμέλεθρον* «δοκός» δεν έχουν επαρκή επιστημονική στήριξη].

μέλαινα (η) ▸ μέλας

μελαμίνη (η) {μελαμινών} **1.** οργανική ένωση που χρησιμοποιείται κυρ. ως πρώτη ύλη για την παρασκευή συνθετικών ρητινών· οι ρητίνες μελαμίνης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επικάλυψη επιφανειών από ξύλο, χαρτί ή ύφασμα ή ως συστατικά βαφών και βερνικιών **2.** (συνεκδ.) το βιομηχανικό προϊόν που έχει ως βάση τις ρητίνες τής μελαμίνης και χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία αντί για το ξύλο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Melamin (ελληνογενές σύνθ.) < αρχ. *μέλας* «μαύρος» + Amin (βλ. λ. *αμινοξύ*)].

μελαμψός, -ή, -ό αυτός που έχει πολύ σκούρα επιδερμίδα: *~ φυλές / ομορφιά* ΣΥΝ. μαύρος, σκούρος ΑΝΤ. λευκός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **μελαν-οψός* < *μέλας* «μαύρος» + *-οψός* < *ὄψη*].

μέλαν (το) ▸ μέλας

μελανάδα (η) [μεσν.] **1.** το μελανό χρώμα ΣΥΝ. μαυρίλα, μαυράδα ΑΝΤ. ασπρίλα, ασπράδα, λευκότητα **2.** η μελανιά.

μελανειμονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μελανειμονείς... | μελανειμόνησα} (αρχαιοπρ.) φορώ μαύρα ρούχα, συνήθ. λόγω πένθους ΣΥΝ. μαυροφορώ ΑΝΤ. λευχειμονώ.

μελανείμων, -ων, μελάνειμον {μελανείμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που φορά μαύρα ρούχα λόγω πένθους ΣΥΝ. μαυροφόρος, μαυροφορεμένος, μαυροντυμένος ΑΝΤ. λευχείμων, λευκοντυμένος, ασπροντυμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλαν* (βλ. κ. *μέλας*) + *-είμων* < *εἶμα* «ένδυμα» < ρ. *ἕννυμι* «ντύνω» (βλ. λ. *ιμάτιο, εσθήτα*)].

μελανείο (το) [1889] ΤΥΠΟΓΡ. **1.** ειδική πλάκα που αλείφεται με τυπογραφική μελάνη και χρησιμοποιείται στην εκτύπωση με το χέρι των τυπογραφικών δοκιμίων **2.** το μηχάνημα τού πιεστηρίου, με το οποίο μεταφέρεται η μελάνη στους κυλίνδρους.

μελανζέ (το) {άκλ.} νήμα που έχει κατασκευαστεί από κλωστές διαφορετικών χρωμάτων: (κ. ως επίθ.) *μπλούζα / ζακέτα / κοστούμι ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mélangé «ανάμικτος, ανακατωμένος» (από φρ. όπως coton mélangé, étoffe mélangée) < mélange «μείγμα, ανάμειξη» < ρ. mêler «αναμειγνύω, ανακατεύω» < παλ. γαλλ. mesler < δημώδ. λατ. misculare (< λατ. miscere)].

μελάνη (η) {μελανών} (λόγ.) **1.** η χρωματιστή ρευστή ουσία που χρησιμοποιείται για το γράψιμο, το σχέδιο ή την εκτύπωση: *μαύρη / σινική / άδρατη* (βλ.λ.) */ συμπαθητική* (βλ.λ.) *~* ΣΥΝ. μελάνι **2.** ΖΩΟΛ. η παχύρρευστη σκούρα ουσία που εκκρίνουν τα καλαμάρια, οι σουπιές κ.λπ. ΣΥΝ. μελάνι. Επίσης **μελάνι** (το) (βλ. κ. λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. θηλ. τού μτγν. επιθ. *μελανός* (με αναβιβασμό τού τόνου) < αρχ. *μέλας* (βλ.λ.)].

μελανής, -ιά, -ί αυτός που έχει το χρώμα τού σκούρου μελανιού **2.** ***μελανί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού μελανιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

Μελανησία (η) [1890] συστάδα νησιών τού Δ. Ειρηνικού Ωκεανού. — **Μελανήσιος** (ο), **Μελανήσια** (η), **μελανησιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. Melanesia < *μέλας* «μαύρος» + *νήσος*, με αναφορά στο χρώμα δέρματος των κατοίκων].

μελάνι (το) {μελαν-ιού | -ιών} **1.** ρευστή ουσία έντονου χρώματος (παλαιότ. μόνο βαθιού σκούρου), που χρησιμοποιείται για το γράψιμο, το σχέδιο ή την εκτύπωση: *μαύρο / κόκκινο ~ || μου τελείωσε το ~* ΦΡ. (!-ευφημ.) ***τον έχω γραμμένο εκεί όπου δεν πιάνει μελάνι*** (αντί *τον έχω γραμμένο στ' αρχίδια μου*) δεν τον δίνω την παραμικρή σημασία **2.** (συνεκδ.) ο γραπτός λόγος, ό,τι έχει γραφεί για κάποιο θέμα: *έχουν χυθεί / ξοδευτεί τόνοι μελανιού γι' αυτή την υπόθεση* (έχουν γραφεί πάρα πολλά) || *μη χύνεις άδικα μελάνι για να μου απαντήσεις, δεν έχει νόημα πια!* **3.** ΖΩΟΛ. η παχύρρευστη σκούρα ουσία που εκκρίνουν τα καλαμάρια, οι σουπιές κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***αμολάω / ρίχνω / αφήνω πίσω μου μελάνι*** δεν επιτρέπω στους άλλους να αντιληφθούν τις κινήσεις μου, μπερδεύω τα ίχνη μου ΣΥΝ. θολώνω τα νερά, ξεφεύγω. Επίσης (λόγ.) **μελάνη** (η) [μεσν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μελάνιον*, υποκ. τού αρχ. *μέλας* (βλ.λ.). Το ουδ. *μέλαν* χρησιμοποιείται με τη σημ. «μελάνι» στην Κ.Δ. (πβ. *Β' Κορινθ.* 3, 3: *ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος*)].

μελανιά (η) **1.** λεκές, κηλίδα ή σημάδι από μελάνι: *τα τετράδιά του ήταν γεμάτα μελανιές και μουντζούρες* **2.** σκούρα κηλίδα στο δέρμα από μώλωπισμό, πίεση ή άλλη εξωτερική ή παθολογική αιτία: *η ~ από το χτύπημα έμεινε για ένα μήνα στο πόδι της* ΣΥΝ. μελάνιασμα, μελανάδα, εκχύμωση.

μελανία (η) [αρχ.] {μελανιών} ΜΕΤΕΩΡ. φαιό, σκοτεινό νέφος τής κατώτερης ατμόσφαιρας που δίνει βροχή ή και χιόνι.

μελανιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μελάνιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ μελανιές στο δέρμα (κάποιου): *τον μελάνιασε στο ξύλο || εμφανίστηκε με μελανιασμένο μάτι* ΣΥΝ. μαυρίζω ♦ **2.** (αμετβ.) (για μέρος τού σώματος, για το σώμα) αποκτώ μελανό χρώμα: *μελάνιασαν*

τα δάχτυλά μου από το κρύο. — **μελάνιασμα** (το).

μελανίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η σκουρόχρωμη χρωστική ουσία, που προκαλεί τον χρωματισμό τού δέρματος, των ματιών, των τριχών στον άνθρωπο, στα άλλα σπονδυλωτά και σε πολλά είδη ασπονδύλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melanin].

μελανισμός (ο) [1847] ΒΙΟΛ. η παραγωγή και η συσσώρευση μελανίνης σε ορισμένα σημεία τής επιδερμίδας ή και στο σύνολό της ως αντίδραση προς το περιβάλλον, με αποτέλεσμα το δέρμα να αποκτά σκούρο, μαυρισμένο χρώμα: *φυσιολογικός* ~ (που προκύπτει από την έκθεση στον ήλιο) || *παθολογικός* ~ (σε περίπτωση καρκινωμάτων) || *βιομηχανικός* ~ (μετάλλαξη στο χρώμα ορισμένων πληθυσμών πεταλούδας στις βιομηχανικές περιοχές τής Μ. Βρετανίας τον 19ο αι.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melanism].

μελανοδερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η καθολική μελάγχρωση τού δέρματος εξαιτίας ανεπάρκειας των επινεφριδίων ή τοξικής δράσης ουσιών (δηλητηρίασης με αρσενικό). — **μελανόδερμος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mélanodermie].

μελανοδοχείο (το) [μτγν.] μικρό δοχείο, συνήθ. από γυαλί, στο οποίο φυλάσσεται το μελάνι που χρησιμοποιείται για γράψιμο.

μελανόμορφος, -η, -ο [1870] ΑΡΧΑΙΟΛ. ο ζωγραφικός ρυθμός με μαύρες μορφές πάνω σε κοκκινωπή βάση· κατ' αντιδιαστολή προς τον ερυθρόμορφο: ~ *ρυθμός* / *αγγεία* / *παραστάσεις*.

μελανός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μαύρο ή σκούρο μπλε χρώμα (όπως αυτό που παίρνει το σώμα, όταν παγώνει, όταν σταματά η κυκλοφορία τού αίματος): *έγινε* ~ *από το κρύο* || ~ *χείλια* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***μελανή οπή*** η μαύρη τρύπα (βλ. λ. *μαύρος*) **3.** (μτφ.) αυτός που συνδέεται με κάτι αρνητικό, κακό: *οι* ~ *στιγμές τής ιστορίας ενός καθεστώτος* || *περιέγραψε την κατάσταση με* ~ *χρώματα* (την παρουσίασε εξαιρετικά αρνητική) || *το* ~ *σημείο τής υπόθεσης* ΣΥΝ. μαύρος ΑΝΤ. φωτεινός. — **μελανότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μέλας* (βλ.λ.)].

μελανόστρωμα (το) {μελανοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό, πολύ γκρίζο και σκοτεινό νέφος που δίνει συνεχή βροχή και χιόνι· ανήκει στα κατώτερα νέφη.

μελανούρι (το) {μελανουρ-ιού | -ιών} **1.** εδώδιμο ψάρι με χαρακτηριστική μαύρη γραμμή στην ουρά του, το οποίο, αν ερεθιστεί, αλλάζει το χρώμα του σε σκούρο καστανό προς μοβ ΣΥΝ. μαυρόψαρο **2.** (μτφ.-οικ.) όμορφη μελαχρινή νεαρή γυναίκα ή κορίτσι. Επίσης (επιστ.) **μελάνουρος** (ο) [αρχ.] (σημ. 1). — (υποκ.) **μελανουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού αρχ. *μελάνουρος* «ψάρι με μαύρη ουρά» < *μέλας, -ανος* + *-ουρος* < *ουρά*].

μελανόφθαλμος, -ος, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει σκούρα, μαύρα μάτια ΣΥΝ. μαυρομάτης.

μελανοχίτωνας (ο) {μελανοχιτώνων} **1.** ΙΣΤ. (α) μέλος φασιστικού τάγματος που ίδρυσε ο Μπ. Μουσσολίνι (β) καθένα από τα επίλεκτα μέλη τού ναζιστικού κόμματος που ίδρυσε ο Αδ. Χίτλερ (βλ. κ. λ. *φαιοχίτωνας*) **2.** (μτφ.-εκφραστ.) ο οπαδός φασιστικών και ναζιστικών ιδεών ΣΥΝ. φασίστας, ναζί, φασιστοειδές. Επίσης (λόγ.) **μελανοχίτων** {μελανοχίτωνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελαγχίτων* < *μέλας, -νος* + *χιτών*. Η χρήση τής λ. ως ονομασίας των Ιταλών φασιστών αποτελεί μεταφρ. δάνειο (ιταλ. Camicie Nere) και οφείλεται στο μαύρο πουκάμισο που φορούσαν τα μέλη των φασιστικών ομάδων].

μελάνωμα (το) {μελανώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης ή κακοήθης όγκος, ο οποίος σχηματίζεται από κύτταρα που περιέχουν μελανίνη: *το κακοήθες* ~ *είναι η πιο επικίνδυνη μορφή καρκίνου τού δέρματος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melanoma].

μελανώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μελάνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κηλιδώνω με μελάνι **2.** ΤΥΠΟΓΡ. επαλείφω με μελάνι (τυπογραφικά στοιχεία, σφραγίδα κ.λπ.). — **μελάνωμα** (το).

μελανωπός, -ή, -ό αυτός που έχει σκοτεινή μορφή: ~ *όψη* ΣΥΝ. μελανός, μέλας ΑΝΤ. άσπρος, ανοιχτός, φωτεινός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέλας, -νος*, + *-ωπός* (βλ.λ.)].

μελάνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική ανάπτυξη σκουρόχρωμων κηλίδων στην επιφάνεια τού δέρματος λόγω συσσώρευσης μελανής χρωστικής ουσίας (μελανίνης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

μελάς (ο) {μελάδες} αυτός που παράγει ή/και εμπορεύεται μέλι.

μέλας, -αινα, -αν {μέλ-ανος, -ανα | -ανες (ουδ. -ανα), -άνων (θηλ. -αινών)} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει πολύ βαθύ σκούρο χρώμα ΣΥΝ. μαύρος· ΦΡ. ***μέλας ζωμός*** ζωμός από χοιρινό, ο οποίος αποτελούσε το σύνηθες γεύμα των αρχαίων Σπαρτιατών **2.** ΙΑΤΡ. ***μέλαινα*** (η) η αποβολή από τον πρωκτό μαύρου αίματος ως αποτέλεσμα αιμορραγίας από έλκος ή καρκίνο τού στομάχου ή έλκος τού δωδεκαδακτύλου, από φαρμακευτική διάβρωση τού βλεννογόνου τού στομάχου ή από ρήξη κιρσών τού οισοφάγου σε περιπτώσεις κιρρώσεως τού ήπατος ή παθήσεως τού σπλήνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μελἄν-ς* < I.E. *mel(ə)- «λερώνω, βρομίζω», πβ. σανσκρ. malina- «βρόμικος», αρχ. πρωσ. melne «μελανή κηλίδα», ίσως κ. λατ. mulleus «ερυθρός» κ.ά. Ομόρρ. *μελ-ανός, μολ-ύνω, μώλ-ωψ (-πας)* κ.ά.].

μελάσα (η) {χωρ. πληθ.} η ρευστή μάζα που απομένει, όταν εξαχθεί η κρυσταλλική ζάχαρη από τα ζαχαροκάλαμα ή τα ζαχαρότευτλα: *υγρή* / *θρεπτική* / *υγιεινή* ~.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. melassa (πβ. γαλλ. mélasse) < ισπ. melaza < miel «μέλι» (< λατ. mel)].

μελατονίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ορμόνη η οποία εκκρίνεται από την επίφυση των ανώτερων σπονδυλοζώων· ρυθμίζει τους κύκλους τού ύπνου, τις ορμονικές αλλαγές που σχετίζονται με τη γενετήσια ωριμότητα κατά την ήβη, καθώς και τον βαθμό χρώσεως τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melatonin < mela- (< αρχ. *μέλας*) + -tonin (< tonic < αρχ. *τονικός*)].

μελάτος, -η, -ο **1.** ο παχύρρευστος όπως το μέλι ΣΥΝ. πυκνόρρευστος ● ΦΡ. ***σβηγό μελάτο*** αβγό που δεν έχει βράσει πολύ και ο κρόκος του είναι ρευστός **2.** αυτός που έχει παρασκευαστεί με μέλι: *τηγανίτες* ~ ΣΥΝ. μελωμένος, μελένιος.

Μελαχρινή (η) (παλαιότ. ορθ. *Μελαχροινή*) γυναικείο όνομα.

μελαχρινός, -ή, -ό αυτός που έχει σκουρόχρωμη επιδερμίδα και μαύρα μαλλιά: ~ *κορίτσι* / *ομορφιά* || (κ. ως ουσ.) *του αρέσουν οι μελαχρινές* ΑΝΤ. ξανθός, ανοιχτόχρωμος. — **μελαχρινάδα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μελαγχρινός* < αρχ. *μελάγχρους* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ινός*].

μελαψός, -ή, -ό ▸ μελαμψός

Μελβούρνη (η) πόλη τής ΝΑ. Αυστραλίας, πρωτεύουσα τής χώρας από το 1901 ώς το 1924.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Melbourne. Η πόλη ονομάστηκε έτσι το 1837 προς τιμήν τού τότε πρωθυπουργού τής Μ. Βρετανίας William Lamb (1779-1848), δεύτερου υποκόμη τού Melbourne, τοποθεσία στην περιοχή Derbyshire].

μελεαγρίδα (η) ΖΩΟΛ. πτηνό που μοιάζει με τη γαλοπούλα, ζει ελεύθερο, αλλά και εκτρέφεται για το κρέας του ΣΥΝ. φραγκόκοτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελεαγρίς, -ίδος*, αγν. ετύμου, δάνειο αγν. προελεύσεως. Σε παρετυμολογία οφείλεται η λαϊκή σύνδεση τής λ. με το κύριο όνομα *Μελέαγρος*, ενώ δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί οποιαδήποτε ετυμολ. σχέση με το αβεστ. maraja- «πουλί, όρνιθα»].

μέλει ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (απρόσ. *με μέλει*) με ενδιαφέρει, νοιάζομαι: *δεν με* ~ *τι θα γίνει* || *εσένα να μη σε* ~*!* ΣΥΝ. νοιάζει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλω* / *-ομαι* «ενδιαφέρομαι, φροντίζω», αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί εσφαλμένες υποθέσεις περί συνδέσεως τού ρ. *μέλω* με το ρ. *μέλλω*, το επίρρ. *μάλα* «πολύ» και το λατ. melior «καλύτερος». Ομόρρ. *ἀ-μελ-ής, ἐπι-μελ-ής, μελέ-τη*, αρχ. *μελεδῶνες* «φροντίδες» κ.ά.].

μελένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού μελιού: ~ *μάτια* ΣΥΝ. μελής ● **2.** αυτός που έχει παρασκευαστεί ή μαγειρευτεί με μέλι ΣΥΝ. μελάτος, μελωμένος **3.** ο γλυκός σαν μέλι.

μελέτη (η) {μελετών} **1.** η συστηματική πνευματική ενασχόληση με συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο: *η* ~ *ενός φαινομένου* || *η πολιτική του στάση έγινε αντικείμενο ενδελεχούς και εμπεριστατωμένης* ~ || *το ζήτημα είναι ακόμα υπό* ~ || *ειδική* / *πειραματική* / *πλήρης* / *επιστημονική* / *προσεκτική* / *ώριμη* / *πρωτοποριακή* ~ || *η* ~ *τής ιστορίας* / *τού θεάτρου* **2.** (συνεκδ.) το πόρισμα συστηματικής έρευνας: *η* ~ *δημοσιεύθηκε σε έγκυρο περιοδικό* || *υποβάλλω τη* ~ || *εκπόνηση μελέτης* **3.** η ενασχόληση με ένα αντικείμενο, με στόχο την εκμάθησή του, συνήθ. σε σχολικό επίπεδο: *έχω πολλή* ~ *για το αυριανό διαγώνισμα* || *η* ~ *τής φούγκας τού πήρε όλο το απόγευμα* ΣΥΝ. διάβασμα, σπουδή **4.** (ειδικότ.) ο σχεδιασμός και ο προγραμματισμός εργασίας: ~ *για την ανέγερση τής πολυκατοικίας* || *τεχνική* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μελετῶ (-άω)* (υποχωρητ.), βλ.λ.)].

> **μελέτη: συνώνυμα.** Με τη λ. **μελέτη** δηλώνεται γενικότερα κάθε σοβαρή επιστημονική ερευνητική και αναλυτική σπουδή ενός θέματος, η οποία δημοσιεύεται αυτοτελώς ως βιβλίο ή ως άρθρο περιοδικού. Όταν η μελέτη είναι εκτενέστερη και προχωρεί σε λεπτομερή εξέταση ενός θέματος με απαιτήσεις πληρότητας, μιλούμε για **πραγματεία**, που επίσης μπορεί να εμφανίζεται αυτοτελώς ή ως δημοσίευση σε επιστημονικό περιοδικό. Εφόσον η πραγματεία είναι ακόμη εκτενέστερη και επί ειδικού θέματος, με αυστηρές μεθοδολογικές προδιαγραφές που να πληρούν τις απαιτήσεις συγκεκριμένης επιστήμης, και εφόσον υποβάλλεται προς κρίσιν σε πανεπιστημιακό επίπεδο (σχολές, τμήματα, τομείς) για τη διεκδίκηση τού τίτλου τού διδάκτορα (δρ), χαρακτηρίζεται ως **διατριβή** («επί διδακτορία» ή «επί υφηγεσία»). Μελέτες μικρότερων απαιτήσεων (σε χρόνο, έκταση κ.λπ.) χαρακτηρίζονται ως **εργασίες** *(φοιτητική εργασία, διπλωματική εργασία, ερευνητική εργασία, σχολική εργασία)*. Κάθε μελέτη, πραγματεία, εργασία κ.λπ. θεωρείται **δημοσίευμα** ή **δημοσίευση** και υπολογίζεται στο επιστημονικό έργο ενός επιστήμονα. Απλούστερες δημοσιεύσεις, έστω και αν έχουν επιστημονικό χαρακτήρα, εφόσον δεν έχουν μεγάλη έκταση, δεν περιλαμβάνουν παραπομπές και βιβλιογραφία, χαρακτηρίζονται συνήθως ως **άρθρα**, μολονότι –αν πρόκειται για περιοδικό– ως άρθρο χαρακτηρίζεται συχνά και μια μικρότερη δημοσίευση (εργασία, μελέτη).

μελέτημα (το) [αρχ.] {μελετήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έργο που προκύπτει ως αποτέλεσμα συστηματικής έρευνας, μελέτης: *δημοσιευμένο* / *έγκυρο* / *σοβαρό* ~ ΣΥΝ. μελέτη, πόνημα, εργασία, πραγματεία, διατριβή.

μελετηρός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός στον οποίο αρέσει το διάβασμα, αυτός που διαβάζει πολύ: ~ *μαθητής* ΣΥΝ. επιμελής ΑΝΤ. αμελής. — **μελετηρότητα** (η).

μελετητήριο (το) {μελετητηρί-ου | -ων} ειδικός χώρος σε οίκημα, ο οποίος προορίζεται για ανάγνωση και μελέτη βιβλίων ΣΥΝ. σπουδαστήριο.

μελετητής (ο), **μελετήτρια** (η) {μελετητριών} πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά και επιστημονικά με εξειδικευμένο τομέα γνώσης: ~ *τής αρχαίας ιστορίας* || *ακούραστος* / *σοβαρός* / *αξιόπιστος* / *έμπειρος* ~ ΣΥΝ. ερευνητής.

[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «προπονητής, γυμναστής», < αρχ. *μελετῶ* (βλ.λ.)].

μελετητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη μελέτη: ~ *γραφείο*.

Μελέτιος (ο) {Μελετίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *ο αρχιεπίσκοπος Αντιοχείας* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μελέτης**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *μελέτη*].

μελετώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μελετάς... | μελέτ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** εξετάζω διεξοδικά, με κάθε λεπτομέρεια: *μελετήσαμε το πρόβλημά σας και καταλήξαμε στα εξής...* || *η κυβέρνηση μελετά το πρόβλημα τής ανεργίας* || *η μελετώμενη συγχώνευση των δύο εταιρειών* ΣΥΝ. εξετάζω **2.** (ειδικότ.) διεξάγω έρευνα (σχετικά με κάτι), προβαίνω σε ανάλυση με σκοπό να καταλήξω σε συμπεράσματα σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: *ο ερευνητής μελετά τη συμπεριφορά των εντόμων σε συνθήκες εργαστηρίου* ΣΥΝ. ερευνώ, εξετάζω **3.** διαβάζω (κυρ. σχολικό μάθημα) ή εξασκούμαι σε κάτι, για να το μάθω, να το απομνημονεύσω ή να το εκτελέσω σωστά: ~ *πιάνο καθημερινά* **4.** (+να) έχω την πρόθεση: *τι μελετάς να κάνεις;* ΣΥΝ. σκοπεύω, προτίθεμαι, σκέφτομαι **5.** (λαϊκ.-λογοτ.) (α) αναφέρομαι (σε κάποιον), συζητώ γι' αυτόν: *Καλώς τον, πάνω που σε μελετούσαμε!* (β) (ειδικότ.) αναφέρομαι σε πρόσωπο που έχει πεθάνει ή το σκέφτομαι: *το πρωί τη μελετάγαμε τη μακαρίτισσα και το βράδυ την είδα στον ύπνο μου* ΣΥΝ. μνημονεύω (γ) σκέφτομαι, ανακαλώ στη μνήμη: *μελέταγα τα χρόνια που ζήσαμε* ♦ **6.** (αμετβ.) διαβάζω ή εξασκούμαι σε κάτι με σκοπό να το μάθω, να το απομνημονεύσω ή να το εκτελέσω σωστά: *προτιμώ να ~ τις νυχτερινές ώρες για τις εξετάσεις μου*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελετῶ (-άω)* < *μέλω* / *-ομαι* «ενδιαφέρομαι, φροντίζω». Βλ. κ. *μέλει*].

μέλημα (το) {μελήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αντικείμενο τού ενδιαφέροντος, τής μέριμνας που εκδηλώνει κανείς: *κύριο* / *βασικό* ~ || *πρωταρχικό* / *πρώτο* ~ *τής επιτροπής είναι να εξακριβώσει τα αίτια τού δυστυχήματος* ΣΥΝ. φροντίδα, έγνοια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλω* / *-ομαι* «ενδιαφέρομαι, φροντίζω». Βλ. κ. *μέλει*].

μελής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει φωτεινό καφέ χρώμα σαν αυτό τού μελιού: ~ *μάτια* / *απόχρωση* ΣΥΝ. καφετής **2.** ***μελί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού μελιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

-μελής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό μελών: *επταμελής οικογένεια* || (το ουδ. ως ουσ.) *η συνεδρίαση τού δεκαπενταμελούς του σχολείο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *τρι-μελής*, *έπτα-μελής*), που προέρχεται από το αρχ. *μέλος*].

μέλι (το) {μελιού κ. (λόγ.) μέλιτος | χωρ. γεν. πληθ.} η παχύρρευστη ουσία που παράγουν οι μέλισσες και έχει γλυκιά γεύση και πολλά θρεπτικά συστατικά: *θυμαρίσιο* / *αγνό* / *ταγγό* / *άγριο* / *καθαρό* / *πηχτό* ~ || *γιαούρτι* / *καρύδια με* ~ || (μτφ.) *εκεί που ρέει* ~ *και γάλα* (στη Γη τής Επαγγελίας, γενικά σε μέρος παραδεισένιο)· (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ο πολύ γλυκός: *τα πορτοκάλια ήταν* ~ || *τα φιλιά σου είναι* ~ ΑΝΤ. ξίδι· ΦΡ. (α) ***τα πάω μέλι-γάλα (με κάποιον)*** έχω πολύ καλές σχέσεις (με κάποιον), συνεννοούμαι πολύ καλά μαζί του: *στην πολυκατοικία δεν υπάρχουν προβλήματα· όλοι οι ένοικοι τα πάνε μέλι-γάλα!* ΣΥΝ. τα πάω μια χαρά ΑΝΤ. τα πάω χάλια (β) (παροιμ.) ***να σε κάψω Γιάννη, να σ' αλείψω μέλι*** για κάποιον που προσπαθεί να φερθεί καλά ή να παρηγορήσει αυτόν στον οποίο ο ίδιος έχει προκαλέσει κακό (γ) ***κολλώ σαν τη μύγα στο μέλι*** βλ. λ. *μύγα* (δ) ***μήνας τού μέλιτος*** βλ. λ. *μήνας* (ε) ***είμαι / βρίσκομαι στα μέλια (με κάποιον)*** (i) για ερωτευμένους που βρίσκονται στην αρχή τού έρωτά τους και τον ζουν με ένταση (ii) (μτφ.) βρίσκομαι σε περίοδο πολύ στενών και καλών σχέσεων με κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. me-ri) < I.E. *meli-t «μέλι», πβ. λατ. mel (> γαλλ. κ. ισπ. miel), αρχ. ιρλ. mil, αλβ. mjaltë κ.ά. Ομόρρ. *μελι-χρός*, *μέλισσα* (> *μέλιτ-jα*), ίσως και *μειλίχιος* (βλ.λ.)].

μελιά (η) το φράξο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *σμελF-ία, που συνδέεται με διαλεκτ. λιθ. smélus «γκρι χρώμα», πράγμα που συμφωνεί με το χρώμα τού δέντρου. Οι διπλασιασμένοι τύποι *εὐ-μμελίης*, *φερε-μμελίης* ενισχύουν αυτή την εκδοχή].

μελίγγι (το) → μηλίγγι

μελίγκρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρασιτικό έντομο που πλήττει τα φυτά και κυρ. τα λουλούδια τους· συνηθ. περιληπτ.: *έπεσε* ~ *στα τριαντάφυλλα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελίκηρα* < *μέλι* + *-κηρα* < *κηρός* «κερί»].

μελικός, -ή, -ό [μτγν.] ΦΙΛΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μελική ποίηση **2.** ***μελική ποίηση*** η αρχαία λυρική ποίηση που γινόταν τραγούδι **3.** (ως ουσ.) ο ποιητής τής αρχαιότητας που έγραψε μελική ποίηση (π.χ. Σαπφώ, Αλκαίος κ.ά.).

Μελίνα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < θηλ. *μελίνη* (< αρχ. *μέλινος*) κατά τα πολλά σε *-ίνα*, λ.χ. *Ασημίνα*].

μέλινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο μελιάς: ~ *έπιπλο*.

μελιορισμός (ο) η βελτιοδοξία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. meliorisme < λατ. melior «καλύτερος»].

μελίπηκτο (το) [αρχ.] {μελιπήκτ-ου | -ων} (επίσ.) γλύκυσμα παρασκευασμένο από σουσάμι και μέλι· το παστέλι.

μελίρρυτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γλυκύτητα στην έκφραση, στον λόγο: ~ *στόμα* / *λόγια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλι* + *-ρρυτος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ῥέω*].

μέλισμα (το) {μελίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. καλλωπισμός μελωδίας, ο εμπλουτισμός μιας μελωδικής γραμμής με δευτερεύοντες φθόγγους, οι οποίοι, χωρίς να αλλάζουν το δομικό της σκελετό, την εμπλουτίζουν σημαντικά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μελίζω*, *-ομαι* «τραγουδώ» < *μέλος* (βλ.λ.)].

μελισματικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το μέλισμα (βλ.λ.) **2.** ***μελισματικό*** (το) είδος μελωδιών που έχουν συντεθεί με πολλά μελίσματα· χαρακτηρίζεται από το ότι μια συλλαβή τού κειμένου τραγουδιέται με πολλούς φθόγγους ΑΝΤ. συλλαβικό.

μέλισσα (η) {μελισσών} **1.** έντομο υμενόπτερο που φέρει δηλητηριώδες κεντρί, ζει σε κοινωνίες και εκτρέφεται από τον άνθρωπο για το μέλι και το κερί που παράγει: *η κοινωνία των* ~ *αποτελείται από εργάτριες, κηφήνες και τη βασίλισσα* || *άγρια* ~ || *οι* ~ *βουίζουν* / *τσιμπούν* || *σμάρι* / *κυψέλη μελισσών* ● **2.** ΒΟΤ. πολυετές, θαμνόμορφο, ποώδες φυτό ΣΥΝ. μελισσοβότανο. — (υποκ.) **μελισσούλα** (η) (σημ. 1), **μελισσάκι** κ. **μελισσόπουλο** (βλ.λ.) (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλιτ-jα < *μέλι*, *-τος*, βλ.λ.].

Μελισσάνθη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Mélisande, που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *μέλισσα* και *ανθός*. Το γαλλ. Mélisande / Melisenda ανάγεται σε αρχ. γερμ. Amalasuintha < amal «έργο» + suintha «δυνατός»].

μελίσσι (το) [μτγν.] {μελισσ-ιού | -ιών} **1.** κοινωνία μελισσών ΣΥΝ. σμάρι **2.** η κυψέλη **3.** ***μελίσσια*** (τα) ο τόπος όπου έχουν τοποθετηθεί από τον άνθρωπο οι κυψέλες των μελισσών: *την άνοιξη μετακινούν τα ~, για να πλουτίσει η γεύση τού μελιού* ΣΥΝ. μελισσώνας, μελισσοκομείο, μελισσοτροφείο.

μελισσοβότανο (το) [μτγν.] (καθημ.) ποώδες, θαμνόμορφο αρωματικό φυτό ΣΥΝ. μέλισσα.

μελισσόκηπος (ο) ο τόπος στον οποίο έχουν τοποθετηθεί οι κυψέλες μελισσών ΣΥΝ. μελίσσι, μελισσώνας, μελισσοκομείο, μελισσοτροφείο.

μελισσοκομείο (το) ο τόπος όπου οι άνθρωποι τοποθετούν και περιποιούνται τις κυψέλες των μελισσών ΣΥΝ. μελίσσι, μελισσώνας, μελισσόκηπος, μελισσοτροφείο, μελισσουργείο.

μελισσοκομία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μελισσών για την παραγωγή μελιού, κεριού και άλλων προϊόντων (βασιλικού πολτού κ.ά.) ΣΥΝ. μελισσοτροφία.

μελισσοκόμος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη μελισσοκομία ΣΥΝ. μελάς, μελισσοτρόφος. — **μελισσοκομικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέλισσα* + *-κόμος* < *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, επιμελούμαι», βλ. κ. *-κομία*].

μελισσοκόφινο (το) κυψέλη που έχει κατασκευαστεί από πλεγμένο υλικό (π.χ. καλάμια) και μοιάζει με κοφίνι.

μελισσολόι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο τής κοινωνίας των μελισσών, το σμήνος των μελισσών: *αμόλησε το ~ ελεύθερο* ΣΥΝ. σμάρι **2.** ο χαρακτηριστικός βόμβος που προκαλείται από σμήνος μελισσών **3.** (μτφ.) μεγάλος αριθμός ανθρώπων που είναι συγκεντρωμένοι και θορυβούν.
[ΕΤΥΜ. < *μέλισσα* + λεξικό επίθημα *-λόι* < *-λόγι* < *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

μελισσόπουλο (το) το παιδί τής μέλισσας, η μικρή μέλισσα: «*περνά, περνά η μέλισσα με τα ~*» (η αρχή τραγουδιού που συνοδεύει παιδικό παιχνίδι).
[ΕΤΥΜ. < *μέλισσα* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

μελισσοτρόφος (ο/η) [αρχ.] πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την εκτροφή μελισσών με σκοπό την παραγωγή μελιού και κεριού: *προσεκτικός* / *έμπειρος* / *νέος* ~ ΣΥΝ. μελισσοκόμος, μελάς. — **μελισσοτροφία** (η) [1848], **μελισσοτροφείο** (το) [μτγν.], **μελισσοτροφικός**, -ή, -ό [1898].

μελισσουργός (ο/η) **1.** μελισσοκόμος, μελισσοτρόφος ● **2.** το πουλί μελισσοφάγος (βλ.λ.). — **μελισσουργία** (η) [αρχ.], **μελισσουργείο** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλισσα* + *-ουργός* < *ἔργον*].

μελισσοφάγος, -ος, -ο [μεσν.] **1.** (για ζώα και πτηνά) αυτός που τρώει μέλισσες **2.** ΖΩΟΛ. κορακόμορφο πτηνό με πολύχρωμο φτέρωμα, όπου κυριαρχεί το πράσινο, και αιχμηρό, σκληρό και κυρτό προς τα κάτω ράμφος, το οποίο τρέφεται με μέλισσες και άλλα έντομα, που τα συλλαμβάνει πετώντας.

μελισσόχορτο (το) [μεσν.] βότανο με αντικαταθλιπτικές ιδιότητες και ευεργετικό για τη λειτουργία τού νευρικού συστήματος.

μελισσώνας (ο) [μτγν.] ο τόπος στον οποίο εκτρέφονται μέλισσες ΣΥΝ. μελίσσι, μελισσοκομείο, μελισσοτροφείο.

μελιστάλαχτος, -η, -ο [1881] αυτός που στάζει μέλι, που στον λόγο του, στη συμπεριφορά του είναι γλυκός σαν μέλι: ~ *κουβέντες* / *τρόποι* / *τραγούδι*.

μελιταίος πυρετός (ο) ΙΑΤΡ. ανθρωποζωονόσος που οφείλεται σε είδη τού μικροβίου βρουκέλλα, εκδηλώνεται με πυρετό, ρίγη, ιδρώτα και πόνους και μεταδίδεται με το άβραστο γάλα και με την επαφή τού ανθρώπου με τα μολυσμένα κατοικίδια ζώα ΣΥΝ. βρουκέλλωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελιταῖος* < *Μελίτη* «Μάλτα» (βλ. κ. *Μάλτα*). Η φρ. *μελιταίος πυρετός* αποδίδει την αγγλ. Malta fever, επειδή νόμιζαν ότι οφείλεται σε γίδες από τη Μάλτα].

μελιτζάνα (η) {μελιτζανών} **1.** πολυετές ποώδες φυτό, συγγενές με την πατάτα, με τρυφερό βλαστό, το οποίο καλλιεργείται για τον εδώδιμο καρπό του **2.** (συνεκδ.) ο εδώδιμος καρπός τού παραπάνω φυτού, χρώματος συνήθ. μοβ, ο οποίος τρώγεται μαγειρεμένος (ψητός στον φούρνο ή στη σχάρα, τηγανητός ή βραστός) και αποτελεί βασικό υλικό σε λαδερά φαγητά, όπως το ιμάμ μπαϊλντί, ο μουσακάς κ.ά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. melanzana, αβεβ. ετύμου. Η αναγωγή σε παλαιότ. ιταλ. melensane < μεσν. λατ. mele insane «τρελό μήλο» (< λατ. malum

insanum) στηρίζεται σε μύθο, σύμφωνα με τον οποίο η υπερκατανάλωση μελιτζάνας οδηγεί σε παραφροσύνη. Πιθανότερη η αναγωγή σε αραβ. bādinğan (< περσ. bādingān) με παρετυμολογική σύνθεση προς το ουσ. mela «μήλο»].

μελιτζανάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** η μικρή μελιτζάνα **2.** γλυκό κουταλιού, το οποίο παρασκευάζεται από μικρές μελιτζάνες.

μελιτζανής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το σκούρο μοβ χρώμα τής μελιτζάνας **2. μελιτζανί** (το) το ίδιο το σκούρο μοβ χρώμα τής μελιτζάνας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

μελιτζανοσαλάτα (η) {δύσχρ. μελιτζανοσαλατών} σαλάτα από μελιτζάνες.

μελιτοεξαγωγέας (ο) {μελιτοεξαγωγ-είς, -έων} το ειδικό μηχάνημα κυλινδρικού σχήματος, με τη βοήθεια τού οποίου επιτυγχάνεται η εξαγωγή τού μελιού από τις κηρήθρες.

μελιτοεξαγωγή (η) **1.** η εξαγωγή τού μελιού από τις κηρήθρες με τη βοήθεια τού μελιτοεξαγωγέα **2.** (ειδικότ.) η συγκομιδή τού μελιού **3.** (συνεκδ.) η εποχή τής συγκομιδής τού μελιού.

μέλιτος → μέλι

μελιτοφόρος, -ος, -ο (για λουλούδια) αυτός που περιέχει νέκταρ.

μελιτόχρους, -ους, -ουν {μελιτόχρ-οος | -οες, -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το υπόξανθο χρώμα τού μελιού ΣΥΝ. μελίχρωμος, μελής. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *μελιτο-* (< *μέλι*) + *-χρους* / *-χροος* < *χρώς* «επιδερμίδα» (βλ. κ. *χροιά*)].

μελιτώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μελιτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που παρουσιάζει ομοιότητα με το μέλι ως προς τη γεύση, το χρώμα ή τη σύσταση ΣΥΝ. μελιτόχρους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μελίτωμα (το) [μτγν.] {μελιτώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σιρόπι που περιέχει μέλι.

μελίφθογγος, -ος, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που έχει φωνή γλυκιά σαν το μέλι: *~ αοιδός* ΣΥΝ. γλυκύφωνος.

μελιχρός, -ή, -ό (λογοτ.) **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού μελιού: *~ απομεσήμερο* **2.** (μτφ.) αυτός που θέλγει με τη γλυκύτητά του: *~ πρόσωπο / ήχος*. — **μελιχρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλι* + παραγ. επίθημα *-χρός* (πβ. *πενι-χρός, βδελυχρός*). Βλ. κ. *-χρός*].

μελίχρυσος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το χρώμα τού μελιού και τού χρυσαφιού ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος.

μελλοθάνατος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που πρόκειται να θανατωθεί κατ' εκτέλεση καταδικαστικής αποφάσεως: *η τελευταία επιθυμία τού ~* ‖ *χαίρε Καίσαρ, οι ~ σε χαιρετούν* (λατ. Ave Caesar, morituri te salutant, φράση με την οποία χαιρετούσαν οι μονομάχοι τον Ρωμαίο αυτοκράτορα μπαίνοντας στην αρένα).

μέλλον (το) {μέλλ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** το χρονικό διάστημα που διαδέχεται τον παρόντα χρόνο: *το εγγύς / το απώτερο ~* ‖ *σκέφτομαι το ~* ‖ *κανείς δεν ξέρει τι μας επιφυλάσσει το ~* ‖ *δεν θα ξανασυμβεί στο ~* (ποτέ ξανά) ‖ *το ~ είναι αόρατο / άγνωστο / άδηλο* **2.** η εξέλιξη ανθρώπου ή κατάστασης, οι προοπτικές: *επιχείρηση με λαμπρό ~* ‖ *νέος / πολιτικός με ~* (με προοπτικές επιτυχίας) ‖ *αυτή η δουλειά δεν έχει ~* (δεν έχει προοπτικές επιτυχίας) ‖ *προνοώ / φροντίζω / εξασφαλίζω το ~ των παιδιών μου* ‖ *καταστρέφω το ~ μου* ‖ *σχέση χωρίς ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρελθόν*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. ενεστώτα τού αρχ. ρ. *μέλλω* (βλ.λ.)].

μέλλοντας (ο) {μελλόντων} ΓΛΩΣΣ. ο γραμματικός χρόνος που τοποθετεί μια ενέργεια ή κατάσταση στη χρονική βαθμίδα μετά το παρόν τού ομιλητή· δηλώνει: (α) διάρκεια *(διαρκής μέλλοντας): θα χιονίζει όλο τον χρόνο* ‖ *θα δουλεύω αδιάκοπα ολόκληρο τον μήνα* (β) ένα στιγμιαίο ή συνολικά θεωρούμενο γεγονός: *θα σου δείξω το σχέδιο αύριο* ‖ *θα χρειαστεί άλλα πέντε χρόνια, για να τελειώσει το μετρό* ‖ *θα ζήσει πολλά χρόνια ακόμη*· συχνά η δομή τού τύπου «θα + δίνω/δώσω», που χαρακτηρίζεται ως μέλλοντας, δηλώνει διάφορες μορφές τροπικότητας (επιθυμία, υπόσχεση, πρόθεση, πιθανότητα κ.ά.): *θα έρθω κι εγώ μαζί σας* (υπόσχεση) ‖ *θα βρίσκομαι στην Πάτρα την Πέμπτη* (πρόθεση) ‖ *θα έχει φτάσει ήδη στο αεροδρόμιο* (πιθανότητα). Επίσης (λόγ.) **μέλλων** {μέλλοντος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέλλων* (η σημ. τού γραμματικού χρόνου είναι μτγν.), μτχ. ενεστώτα τού ρ. *μέλλω* (βλ.λ.)].

μελλοντικός, -ή, -ό [1838] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το μέλλον: *~ σχέδια / ανάγκες* ‖ *~ χρόνοι τού ρήματος* (β) ΓΛΩΣΣ. ***μελλοντικός ενεστώτας*** βλ. λ. *ενεστώτας* **2.** αυτός που πρόκειται να συμβεί στο μέλλον: *~ συνέπειες / ανάπτυξη*. — **μελλοντικά** επίρρ.

μελλοντισμός (ο) ο φουτουρισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. futurisme].

μελλοντολόγος (ο/η) επιστήμονας που επιχειρεί να εικάσει το μέλλον τού κόσμου (την πολιτική, κοινωνική, τεχνολογική κ.λπ. εξέλιξη), στηριζόμενος σε συγκεκριμένες θεωρητικές αρχές. — **μελλοντολογία** (η), **μελλοντολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. futurologist (νόθο σύνθ.)].

μελλόνυμφος (ο/η) [αρχ.] {μελλονύμφ-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) πρόσωπο που πρόκειται να προχωρήσει σε γάμο σε σύντομο χρονικό διάστημα.

μελλούμενος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** αυτός που πρόκειται να συμβεί ή να υπάρξει: *~ καιροί / γενεές* ‖ *«γιατί οι ~ ποιητές πεθάναν όλοι νέοι»* (Μ. Αναγνωστάκης) ΣΥΝ. μελλοντικός **2. μελλούμενα** (τα) τα γεγονότα που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον ΣΥΝ. μέλλοντα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μέλλω*, κατ' αναλογίαν προς μτχ. των συνηρημένων ρημάτων (πβ. κ. *χαρ-ούμενος, χρειαζ-ούμενος*)].

μέλλω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.· κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***μέλλεται, εμέλλετο***} (+να) **1.** έχω κατά νου, σκοπεύω: *έμελλα να πάω να τον δω στο νοσοκομείο* **2.** (απρόσ. ***μέλλει***) πρόκειται· στις ΦΡ. (α) ***τι μέλλει γενέσθαι*** τι πρόκειται να γίνει: *ουδείς γνωρίζει ~* (β) (παροιμ.) ***ό,τι μέλλει δεν ξεμέλλει*** είναι αδύνατο να ξεφύγει κανείς από το πεπρωμένο του (γ) ***μου μέλλεται*** είναι η μοίρα μου (δ) (παροιμ.) ***όποιου του μέλλει να πνιγεί, ποτέ του δεν πεθαίνει*** κάθε άνθρωπος έχει προκαθορισμένο από τη μοίρα τρόπο θανάτου: *επέζησε από το αεροπορικό δυστύχημα και πέθανε πέφτοντας από μια σκάλα· ~!* **3.** (στον παρατ. ***έμελλε***) ήταν μοιραίο: *τι σου 'μελλε να πάθεις!* ‖ *δυστυχώς, δεν ~ να γυρίσει στην πατρίδα· πέθανε στην ξενιτιά*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μέλ-jω*, αβεβ. ετύμου. Εφόσον η αρχική σημ. τού ρ. ήταν «προτίθεμαι, σκοπεύω», η σύνδεση με λατ. prōmellere «αναβάλλω δίκη», ιρλ. mall «αργός, οκνηρός» απέχει σημασιολογικά, όπως επίσης δεν θεωρείται πιθανή η αναγωγή στο ρ. *μέλω* «φροντίζω» (βλ. λ. *μέλει*). Πιθανή φαίνεται η σύνδεση με το ρ. *βλώσκω* «πηγαίνω, πορεύομαι» (πβ. απρφ. αορ. β' *μολεῖν*), μολονότι το ουσ. *μέλος* (βλ.λ.) και το λατ. melior γεννούν σημασιολ. προβλήματα].

μέλλων, -ουσα, -ον {μέλλ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που πρόκειται να γίνει, να αποκτήσει συγκεκριμένη ιδιότητα: *η ~ νύφη μου* (αυτή που πρόκειται να γίνει νύφη μου) **2.** αυτός που πρόκειται να επέλθει, που ακολουθεί χρονικά: *οι μέλλουσες γενεές* ‖ *η μέλλουσα ζωή* (η μετά θάνατον ζωή) **3. μέλλοντα** (τα) τα γεγονότα που πρόκειται να συμβούν, να επακολουθήσουν: *μελετούμε τα παρελθόντα, για να κατανοούμε τα παρόντα και να προβλέπουμε τα ~* **4.** ΓΛΩΣΣ. **μέλλων** (ο) ο μέλλοντας (βλ.λ.) **5. μέλλον** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *μέλλω* (βλ.λ.)].

μελό (το) {άκλ.} **1.** η ταινία που αποσκοπεί στην εύκολη και χωρίς ποιοτικό βάθος συγκίνηση τού κοινού (δείχνοντας ακραίες συναισθηματικές εξάρσεις, δράματα, ερωτικά πάθη, συγκινήσεις κ.λπ.) προς το οποίο απευθύνεται: *«συγκινητικό ~ γύρω από ένα ζευγάρι που υιοθετεί ένα μωρό, όταν το δικό τους πεθαίνει»* (εφημ.) ‖ (μειωτ.) *«δακρύβρεχτο ~, τυπικό δείγμα τής μαζικής παραγωγής τής δεκαετίας τού '60»* (εφημ.) **2.** (μτφ.-μειωτ.) η προσπάθεια να συγκινήσει κανείς με εξεζητημένα μέσα, με προσποίηση, δραματοποιώντας καταστάσεις: *για να με πείσει να τον βοηθήσω, το έριξε στο ~* ‖ *άσε το ~!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mélo, συγκεκομμένος τ. τού ελληνογενούς mélodrame. Βλ. κ. *μελόδραμα*].

μελόδραμα (το) [1803] {μελοδράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το έργο (κινηματογραφικό ή θεατρικό) στο οποίο κυριαρχεί η επιδίωξη να συγκινηθεί ο θεατής μέσω τού συναισθηματικού στοιχείου (π.χ. μια ερωτική ιστορία) και να προσελκυστεί το ενδιαφέρον του μέσω τής πλοκής: *το κινηματογραφικό ~ «Όσα παίρνει ο άνεμος»* **2.** (ειδικότ.) το μελοποιημένο δραματικό έργο, που συνδυάζει τη σκηνική δράση με τη φωνητική μουσική: *λυρικό ~* (η όπερα) **3.** (παλαιότ.) το ελαφρό σε περιεχόμενο δράμα, που δίνει έμφαση στην εντυπωσιακή πλοκή και στα σκηνικά, ενώ οι χαρακτήρες είναι αδρομερείς και υπεραπλουστευμένοι (καλοί εναντίον κακών) ● **4.** (μτφ.-μειωτ.) η εξεζητημένη δραματοποίηση μιας κατάστασης, ώστε να προκαλέσει συγκίνηση: *κάθε φορά που μου ζητάει δανεικά, αρχίζει το ~· μου κλαίγεται για τη μάννα του, για τα παιδιά του...*· ΦΡ. ***μην κάνεις το δράμα μελόδραμα*** μην μεγαλοποιείς τα πράγματα γελοιοποιώντας τα.
[ΕΤΥΜ. < *μελο-* (< *μέλος* «μουσική σύνθεση, μελωδία») + *δράμα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mélodrame].

μελοδραματικός, -ή, -ό [1863] **1.** αυτός που σχετίζεται με το μελόδραμα: *~ θέατρο / σκηνή / καλλιτέχνης* **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια να συγκινήσει μέσω τής υπερβολής, τής δραματοποίησης, τής αδέξιας επίκλησης τού συναισθήματος: *μη γίνεσαι ~!* ‖ *~ λόγος / χειρονομίες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mélodramatique].

μελοδραμάτιο (το) [1887] {μελοδραματί-ου | -ων} μικρό ελαφρό μελόδραμα (σημ. 2), η οπερέτα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. operette (βλ. κ. *οπερέτα*)].

μελοδραματισμός (ο) **1.** η συμπεριφορά που συνίσταται στη χρησιμοποίηση δραματικών εκφράσεων και τρόπων, με σκοπό την πρόκληση συγκίνησης **2.** (συνεκδ.) οι μελοδραματικοί τρόποι και εκφράσεις (κάποιου): *άφησε κατά μέρος τους ~!* ‖ *βαρέθηκα τους ~ της!*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melodramatisation].

μελομακάρονο (το) γλύκισμα που φτειάχνεται με ζύμη, λάδι και σιρόπι από μέλι, ψήνεται στον φούρνο και συνήθ. προσφέρεται κατά τις γιορτές των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς.
[ΕΤΥΜ. < *μελο-* (< *μέλι*) + *μακαρόνι*, πιθ. λόγω τού μακρόστενου σχήματος τού γλυκού].

μελόν (το) {άκλ.} είδος καπέλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (chapeau) melon «(καπέλο) πεπόνι» (λόγω τού σχήματος) < melon «πεπόνι» (< λατ. melo, -onis)].

μελόντικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πνευστό μουσικό όργανο με πληκτρολόγιο, για να τίθενται σε κίνηση οι βαλβίδες που επιτρέπουν το πέρασμα τού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. melodica, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. melodico < melodia < λατ. melōdia < αρχ. *μελῳδία*].

μελόπιτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κηρήθρα μέσα στην οποία αποθέτουν οι μέλισσες το μέλι **2.** γλύκισμα που φτειάχνεται από μέλι, μυζήθρα και αβγά.

μελοποίηση (η) [1862] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μουσική επένδυση στίχων ποιήματος: *η ~ άλλοτε αναδεικνύει και άλλοτε υπονομεύει τον ποιητικό λόγο* ‖ *η ~ ποιημάτων από γνωστούς συνθέτες έφερε την ποίηση πιο κοντά στο ευρύ κοινό*.

μελοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μελοποιείς... | μελοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επενδύω μουσικά (στίχους, ποιητικό κείμενο): *ο Μίκης Θεοδωράκης μελοποίησε το «Άξιον Εστί» και άλλα ποιήματα τού Οδυσσέα Ελύτη*. — **μελοποιός** (ο/η) [αρχ.], **μελοποιία** (η).

μέλος[1] (το) {μέλ-ους | -η, -ών} **1.** πρόσωπο ή κράτος που ανήκει σε ευ-

ρύτερο σύνολο ή ομάδα: ~ *οικογένειας / λέσχης / ορχήστρας / σωματείου / κίνησης / οργανισμού / κυβέρνησης / οργάνωσης / κόμματος / επιτροπής / θιάσου* || *προστατευόμενο / συντηρούμενο ~ οικογενείας* || *εγγραφές / διαγραφές μελών* || *ενεργό ~* || *αυτός είναι από τα αρχαιότερα ~ τού συλλόγου* || *τα κράτη-μέλη τού Ο.Η.Ε.* || *η Ελλάδα είναι ~ τού ΝΑΤΟ·* ΦΡ. ***συνδεδεμένο μέλος*** μέλος τής Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν έχει αποκτήσει ακόμη το καθεστώς τού πλήρους μέλους **2.** (ειδικότ., κυρ. στον πληθ.) μέρος τού σώματος ανθρώπου ή ζώου: *ξεκουράζω τα κουρασμένα ~ μου* || *απόκρυφα ~* (τα γεννητικά όργανα) || *αφαίρεση μελών τού σώματος σε εγχείρηση* || (μτφ.) *κόβονται τα μέλη μου* (τρέμουν τα άκρα μου από την κούραση ή από συγκίνηση) ● **3.** ΜΑΘ. ***μέλη τής εξισώσεως / τής ανισότητας*** τα δύο μέρη εξισώσεως ή ανισώσεως, που βρίσκονται εκατέρωθεν τού σημείου ισότητας (=) ή ανισότητας (>).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μέλος σώματος, εξάρτημα». < Ι.Ε. *mel- «εξάρτημα - συνδέω». πβ. ουαλ. cym-mal «άρθρωση», τοχ. mälk- «συνάπτω» κ.ά. Ομόρρ. *μελ-ῳδία, πλημ-μελ-ής, μελ-ικός* κ.ά. Η σημ. «μουσική σύνθεση» είναι υστερογενής και αναφέρεται κυρ. στη λυρική μουσική, διαχωριζόμενη έτσι από τις λ. *ρυθμός* και *μέτρον*. Η χρήση τής λ. με τη σημ. «άρθρωση, εξάρτημα» πιθ. συνέβαλε στη σημασιολογική μεταβολή, η οποία μαρτυρείται και στο ιρλ. alt «άρθρωση – ποίημα». Δεν ευσταθεί η σύνδεση με τις λ. *μέλλω, μολεῖν*. Βλ. κ. *μέλπω*].

μέλος² (το) {μέλ-ους | -η, -ών} **1.** χορικό ή λυρικό άσμα: ~ *αρχαίας τραγωδίας* ΣΥΝ. μελωδία, τραγούδι **2.** (στην αρχαιότητα και στο Βυζάντιο) η μουσική επένδυση ποιητικού έργου, το μελοποιημένο ποιητικό έργο **3.** (συνεκδ.) ο μελωδικός χαρακτήρας μουσικού έργου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μέλος¹*].

Μελπομένη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής τραγωδίας και τής μουσικής **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μέλπω**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άδουσα, ικανή αοιδός», < ρ. *μέλπω* «ψάλλω, τραγουδώ» (βλ.λ.)].

μέλπω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) τραγουδώ, ψάλλω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με το θ. τής λ. *μέλ-ος* (βλ.λ.) και παρέκταση *-πω*, (απαντά και στο παράγ. *μολπή*). πβ. χεττ. mald- «αφηγούμαι». Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με αρχ. ιρλ. -molor «αινώ»].

Μ.Ε.Λ.Τ. (το) Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης.

μελτέμι (το) {μελτεμ-ιού | -ιών} (συνήθ. σε πληθ.) ο βόρειος ή βορειοδυτικός άνεμος, που πνέει στη Μεσόγειο κατά την περίοδο τού καλοκαιριού: *άρχισαν τα ~ τού Αυγούστου.* — (υποκ.) **μελτεμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. meltem].

μελωδία (η) [αρχ.] {μελωδιών} **1.** μουσική γραμμή, διαδοχή φθόγγων ορισμένων τόσο κατά το τονικό τους ύψος, όσο και κατά τη χρονική τους αξία **2.** η κυριότερη μουσική γραμμή σε ένα αρμονικό φωνητικό σύμπλεγμα, σε αντίθεση με τη «συνοδία» ή τις «συνοδευτικές φωνές» τής σύνθεσης: *η σοπράνο λέει τη ~* **3.** η μουσική γραμμή με βάση την οποία τραγουδιέται ένα τραγούδι, σε αντίθεση με τους στίχους τού τραγουδιού: *η ~ αυτού τού τραγουδιού* || *θυμάμαι μόνο τα λόγια, όχι τη ~* **4.** (συνεκδ.) το τραγούδι, η μικρή, σε μορφή τραγουδιού, μουσική σύνθεση: *μελωδίες τού Ανρί Ντυπάρκ* **5.** (συνεκδ.) μουσικό θέμα, ιδίως γνωστό και δημοφιλές: *αγαπημένες ~ από το μιούζικαλ «Ο βασιλιάς κι εγώ».*

μελωδικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μελωδία **2.** αυτός που είναι γεμάτος μελωδία, είναι αρμονικός και ευχάριστος: ~ *τιττύβισμα / φωνή / μουσική.* — **μελωδικ-ά / -ώς** επίρρ.

μελωδός (ο/η) (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που τραγουδά διάφορα άσματα ΣΥΝ. τραγουδιστής **2.** (συνεκδ.) αυτός που συνθέτει μελωδίες ΣΥΝ. μουσικοσυνθέτης **3.** (στη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική) ο συγγραφέας εκκλησιαστικών ύμνων, που συνέθετε και τη μουσική τους επένδυση (μέλος): *Ρωμανός ο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελῳδός* < *μελ-* (< *μέλος*, βλ.λ.) + *-ῳδός* (< *ᾠδή*)].

μελωδώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μελωδείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) τραγουδώ ή ψάλλω (άσμα).

μελώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μέλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αλείφω (κάτι) με μέλι ή το βουτώ στο μέλι: ~ *λουκουμάδες / μελομακάρονα* ♦ **2.** (αμετβ.) (για φαγητό) γίνομαι πυκνόρρευστος σαν το μέλι: *τα φασόλια μελώνουν απ' το βράσιμο* **3.** (μτφ. η μτχ. ***μελωμένος, -η, -ο***) γλυκός σαν μέλι: ~ *λόγια.* — **μέλωμα** (το).

μεμβράνη (η) {μεμβρανών} **1.** το λεπτό δέρμα ζώου, που χρησιμοποιείται ως υλικό δεσίματος βιβλίων, κατασκευής τυμπάνων, (παλαιότ.) γραφής κ.ά. **2.** (γενικότ.) λεπτό (σε πάχος φύλλου) τεντωμένο υλικό (δέρμα, ύφασμα, χαρτί) με ποικίλες χρήσεις: ~ *πολυγράφου* (το ειδικό φύλλο χαρτιού, που επιτρέπει την αναπαραγωγή πλήθους αντιτύπων σε πολύγραφο) **3.** το φυσικό περίβλημα ή κάλυμμα από λεπτό δέρμα: *οι ~ ανάμεσα στα δάχτυλα των ποδιών τής νυχτερίδας* || *η ~ τού αφτιού* ΣΥΝ. υμένας ● **4.** ΤΕΧΝΟΛ. λεπτή πλάκα κατασκευασμένη από μεταλλικό έλασμα, η οποία τοποθετείται μπροστά από τα ηχεία των ακουστικών στα τηλέφωνα και συμβάλλει στη μετάδοση των παλμικών κινήσεων ● **5.** ΧΗΜ. (*ημιπερατή μεμβράνη*) πορώδης μεμβράνη τής οποίας οι πόροι έχουν τέτοιο μέγεθος, ώστε να επιτρέπεται η διέλευση σωματιδίων μικρότερων από το συγκεκριμένο μέγεθος· χρησιμοποιείται για να διαχωρίσει διαλύματα που βρίσκονται σε ωσμωτική επαφή, ως διηθητικό μέσο κ.α. ● **6.** ΒΙΟΛ. το λεπτό στρώμα ιστού που συνδέει, καλύπτει ή επενδύει κύτταρα (πλασματική μεμβράνη), τα οργανίδιά τους, τα όργανα και άλλες δομές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεμβράνα* < λατ. membrāna «στρώμα, επιφάνεια ιστού» < membrum «μέλος»].

μεμβρανόφωνος, -η, -ο ΜΟΥΣ. (για μουσικό όργανο) αυτός που παράγει ήχο με την κρούση τεντωμένης μεμβράνης (π.χ. τύμπανο, ντέφι, νταούλι κ.ά.).

μεμβρανώδης, -ης, -ες [1849] {μεμβρανώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με μεμβράνη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. membraneux].

μεμέτης (ο) {μεμέτηδες κ. μειωτ. μεμέτια (τα)} ο Τούρκος· (συνήθ. στον πληθ.): *ξεθάρρεψαν τα μεμέτια και άρχισαν πάλι τις απειλές.*
[ΕΤΥΜ. < κύρ. όν. *Μεχμέτ* < τουρκ. Mehmed < αραβ. Muhammad (βλ. λ. *Μωάμεθ*)].

μεμιάς επίρρ. **1.** με μία φορά, μία κίνηση, μία προσπάθεια: *γέμισε ένα ποτήρι μπίρα και το κατέβασε ~* || *έσβησε ~ τα κεράκια* **2.** αμέσως: *σηκώθηκε ~ κι έφυγε βιαστικά.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεμιά* (το τελικό *-ς* οφείλεται στην επίδραση τής φρ. *διὰ μιᾶς*) < φρ. *μὲ μιὰ* (ενν. *στιγμή*)].

μεμονωμένα επίρρ.· αποσπασματικά, ξεκομμένα από το σύνολο: *δεν είναι σωστό να βλέπει κανείς ~ κάθε κοινωνικό πρόβλημα* ΑΝΤ. σε συνάρτηση, σε σχέση, σε συνάφεια με / προς.

μεμονωμένος, -η, -ο **1.** αποσπασμένος από σύνολο, μόνος, όχι με άλλους: *απευθύνεται σε ~ εκδρομείς, όχι σε γκρουπ* **2.** αυτός που δεν εντάσσεται σε γενικό κανόνα: *τα δυσάρεστα αυτά κρούσματα είναι ~ περιπτώσεις που δεν πρέπει να μας ανησυχούν* ΣΥΝ. ξεχωριστός, ειδικός.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *μονῶ (-όω)* (βλ. λ. *μονώνω*), απόδ. τού γαλλ. isolé].

μεμπτός, -ή, -ό αυτός που είναι δυνατόν ή πρέπει να κατακριθεί: *δεν έβρισκε τίποτε ~ στη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. αξιοκατάκριτος, επίμεμπτος, επιλήψιμος, αξιόμεμπτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέμφομαι* (βλ.λ.)].

μέμφομαι ρ. μετβ. αποθ. {μέμφθηκα κ. (λογιότ.) εμέμφθην, -ης, -η...} (λόγ.) κατακρίνω, αποδίδω (σε κάποιον) κάτι αξιοκατάκριτο: *τον μέμφθηκε για την έλλειψη συνεργατικότητας που επέδειξε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *membh- «κατηγορώ, κρίνω». πβ. γοτθ. bimampjan «περιπαίζω», αρχ. ιρλ. mebul «αίσχος, ντροπή», ουαλ. mefl κ.ά. Ομόρρ. *μεμπ-τός, μομφ-ή, μεμψι-* (α' συνθ.) κ.ά.].

μεμψίμοιρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που συνεχώς παραπονείται για τη μοίρα του ΣΥΝ. παραπονιάρης, γκρινιάρης. — **μεμψιμοιρία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεμψι-* (< *μέμψις* < *μέμφομαι*, βλ. λ.) + *-μοιρος* < *μοῖρα*].

μεμψιμοιρώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μεμψιμοιρείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κακόσ.) παραπονούμαι συνεχώς (για την τύχη μου, για τους άλλους κ.λπ.) ΣΥΝ. γκρινιάζω.

μεν σύνδ. (για την αντιθετική σύνδεση δύο σκελών· εισάγει το πρώτο σκέλος, αλλά δεν τίθεται ποτέ στην αρχή προτάσεων, ενώ το δεύτερο σκέλος τής αντίθεσης έχει συνήθ. το «δε») από τη μία πλευρά: *πήγα ~ να τον συναντήσω, αλλά δεν τον βρήκα* || *ο ~ Γιάννης είναι τεμπέλης και ανεπρόκοπος, ο δε Πέτρος είναι επιπόλαιος* || *«...με την παρέμβαση τού πληρώματος όλοι έμειναν ήρεμοι ~ τρομαγμένοι δε»* (εφημ.)· ΦΡ. (α) ***οι μεν και οι δε*** αυτοί και οι άλλοι, η μία πλευρά και η άλλη πλευρά: *παρασυρόταν από το τι έλεγαν ~* (β) ***και οι μεν και οι δε*** και αυτοί και οι άλλοι: *~ εξαπατούν τον λαό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., συνεσταλμ. βαθμ. τού καταφατικού μορίου *μήν* «αληθώς, πράγματι» (άσχετο προς το αρνητ. *μή*, βλ.λ.), που απαντούσε κυρ. στους συνδυασμούς *ἢ μήν, καὶ μήν, ἀλλὰ μήν*, προέρχεται δε από το Ι.Ε. *sma- «πράγματι». πβ. σανσκρ. sma «βεβαίως». Ομόρρ. *μά* (ομωτικό, βλ.λ.). Το μόριο *μέν* χρησιμοποιήθηκε παραλλήλως προς το *μήν*, όπως συνέβη και με τα μόρια *δέ* και *δή*, προκειμένου να εκφράσει καταφατική έμφαση. Ήδη στον Όμηρο απαντά η ισχυρή αντιθετική σύνδεση *μέν... δέ*, λειτουργία που διατηρήθηκε και στη Ν. Ελληνική].

Μένανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** αρχαίος Αθηναίος κωμικός ποιητής (342-290 π.Χ.), εκπρόσωπος τής Νέας Κωμωδίας **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μένω* + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*. πβ. κ. *Μενέ-λαος, Μέν-ιππος, Μενέ-ξενος*].

μενδελισμός κ. **μεντελισμός** (ο) ΒΙΟΛ. η θεωρία που εξηγεί τον γενετικό μηχανισμό τής κληρονομικότητας με βάση τους νόμους τού Μέντελ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Mendelism, από το όνομα τού Αυστριακού βιολόγου G. J. Mendel (1822-84), που καθόρισε τους βασικούς νόμους τής γενετικής].

μένεα (τα) [αρχ.] στη ΦΡ. ***πνέω μένεα*** βλ. λ. *μένος.*

Μενέλαος (ο) {-ου κ. -άου} **1.** ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Σπάρτης, αδελφός τού Αγαμέμνονα και σύζυγος τής ωραίας Ελένης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Μενε-* (< *μένω*) + *λαός*].

μενεξεδένιος, -ια, -ιο **1.** (λογοτ.) αυτός που έχει το χρώμα των μενεξέδων: ~ *σούρουπο / δειλινό / σύννεφο* ΣΥΝ. μοβ, ιώδης **2.** αυτός που αποτελείται από μενεξέδες: ~ *μπουκέτο / στεφάνι.*

μενεξεδής, -ιά, -ί κ. **μενεξελής** **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού μενεξέ ΣΥΝ. μοβ, βιολετής, ιώδης **2.** ***μενεξεδί / μενεξελί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού μενεξέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

μενεξές (ο) {μενεξέδες} **1.** το ποώδες αρωματικό φυτό που ξεχωρίζει για τα μικρά μοβ άνθη του ΣΥΝ. βιολέτα, ίο(ν) **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού ΣΥΝ. βιολέτα, ίο(ν).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. menekşe].

μενεστρέλος (ο) ο πλανόδιος επαγγελματίας διασκεδαστής (τραγουδιστής, θαυματοποιός, ακροβάτης, θεατρίνος, παραμυθάς κ.λπ.) στη Δ. Ευρώπη τού Μεσαίωνα και τής Αναγέννησης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. menestrello < μτγν. λατ. ministerialis < λατ. minister «υπηρέτης, βοηθός»].

μενετός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που μπορεί να περιμένει, υπομονετικός· μόνο στη ΦΡ. ***οι καιροί ου μενετοί*** (*οἱ καιροὶ οὐ μενετοί*, Θουκ.

1. 142) οι περιστάσεις δεν περιμένουν να τις εκμεταλλευτούμε, αλλά περνούν γρήγορα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπομονητικός, πρόθυμος να περιμένει», < *μένω*].

μενίρ κ. **μενχίρ** (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. μεγάλιθος τοποθετημένος σε όρθια θέση, μεμονωμένος ή ως τμήμα προϊστορικού μνημείου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. menhir < βρετον. menhir «μακριά πέτρα» < men «πέτρα» + hir «μακρύς»].

μένο μόσο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής που υποδεικνύει την εκτέλεση σε τέμπο πιο αργό απ' ό,τι αμέσως προηγουμένως.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. meno mosso «με λιγότερη κίνηση»].

μένος (το) {μένους | αρχ. πληθ. μένεα} η εντονότατα επιθετική διάθεση, η παράφορη οργή: *το συμφέρον του είναι να παραμείνει η κατάσταση ως έχει, εξού και το ~ του εναντίον των εκσυγχρονιστών* ΦΡ. **πνέω μένεα** (ομηρ. φρ. *μένεα πνείοντες*) είμαι έντονα εξοργισμένος με κάποιον: *πνέει μένεα εναντίον του από τότε που ψήφισε κατά τής προαγωγής της*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μένεσ-ος* < Ι.Ε. *men- σκέπτομαι» (ευρείας διαδόσεως ρίζα, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες), πβ. σανσκρ. mánas- «πνεύμα, θέλημα», dur-manas- «προβληματισμένος», αρχ. περσ. Haxāmaniš (> *Ἀχαιμένης*), λατ. mens «νους, σκέψη» (> ισπ. mente), monere «προειδοποιώ», γερμ. meinen «νομίζω, σκέφτομαι» κ.ά. Ομόρρ. *μνήμη, μαν-ία, μάν-τις, μαν-θάνω* (> *μαθαίνω*), *αὐτό-μα-τος* κ.ά. Η λ. *μένος* αναφερόταν κυρ. στο πνεύμα που ενεργοποιεί κάποιον, καθοδηγώντας τις προθέσεις του, καθώς και τη μαχητική του ορμή].

μενού (το) {άκλ.} **1.** η σειρά φαγητών που σερβίρονται σε γεύμα: *τι περιλαμβάνει σήμερα το ~;* **2.** ο κατάλογος των εστιατορίων, στον οποίο αναγράφονται τα προσφερόμενα φαγητά και οι τιμές τους: *βλέπω το ~* • **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ο κατάλογος των διαθέσιμων επιλογών (προγραμμάτων, λειτουργιών, εντολών κ.λπ.) που εμφανίζονται στην οθόνη ηλεκτρονικής συσκευής (π.χ. υπολογιστή, τηλεόρασης, κινητού τηλεφώνου κ.ά.) για να επιλέξει ο χρήστης ΣΥΝ. κατάλογος / πίνακας επιλογών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. menu (οπτικό δάνειο), αρχική σημ. «μικρός, αναλυτικός (κατάλογος)», < λατ. minutus «μικρός» < ρ. minuo «ελαττώνω, μειώνω»].

μενού: ελληνική απόδοση. Η γαλλική λ. **menu** πέρασε σε άλλες γλώσσες (πβ. αγγλ. **menu**) και στην Ελληνική **(μενού)**, δηλώνοντας τον «κατάλογο φαγητών που παρασκευάζονται σε ένα εστιατόριο και από τα οποία μπορεί να επιλέξει ο πελάτης». Το γαλλ. menu σήμαινε αρχικά «λεπτομερής κατάλογος», από το γαλλ. menu «μικρός – λεπτομερής», το οποίο προήλθε από το λατ. minutus «μικρός», μτχ. τού minuere «σμικρύνω, ελαττώνω». Στην Ελληνική το menu αποδόθηκε (το 1894) ως **εδεσματολόγιο** (< **έδεσμα** «φαγητό», ομόρριζο τού **έσθίω** «τρώγω» και τού **εδώδιμα** «φαγώσιμα, τρόφιμα») και ως **εδεστρίς** (1898). Με βάση την αρχ. λ. για το «φαγητό», τη λ. **ὄψον** (από όπου τα **ψώνια** < *ψώνιο* < *οψ-ώνιο* «τρόφιμα που αγοράζονται για φαγητό»), πλάστηκαν οι λ. **οψολόγιο** (1893), **οψοδέλτιο** (1889) και **οψοκατάλογος** (1892), για να αποδώσουν το menu. Αποτέλεσμα: με εξαίρεση το **εδεσματολόγιο**, λέξη καλοπλασμένη, που χρησιμοποιήθηκε στον γραπτό (λόγιο) λόγο, όλα τα άλλα δεν είχαν απήχηση στο κοινό αίσθημα. Έτσι επικράτησαν η ξενική λ. **μενού** και η ελληνική λ. **κατάλογος** (ενν. *φαγητών*).

μενουέτο κ. **μινουέτο** (το) ΜΟΥΣ. **1.** παλαιός λαϊκός γαλλικός χορός σε μέτρο τριμερές 3/4, που εξελίχθηκε σε χορό τής αυλής, για να χρησιμοποιηθεί και σε μπαλέτα ή όπερες **2.** (συνεκδ.) μουσική που προορίζεται για τον παραπάνω χορό ή γράφεται με ανάλογα χαρακτηριστικά ως τμήμα μεγαλύτερης σύνθεσης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. minuetto < γαλλ. menuet < υποκ. τού menu, βλ. κ. *μενού*].

μένουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψάρι συγγενές προς τη μαρίδα, στην οποία μοιάζει πολύ· φέρει μαύρη κηλίδα κάτω από την πλευρική γραμμή και μαύρες γραμμώσεις στο κεφάλι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. menola < λατ. maenula, υποκ. τού maena < μτγν. *μαίνη* / αρχ. *μαινίς* «είδος μικρού ψαριού», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *μαίνομαι* λόγω των απότομων κινήσεων με τις οποίες το ψάρι αλλάζει πορεία].

μενσεβίκος (ο) ΙΣΤ. το μέλος τής μετριοπαθέστερης πτέρυγας τού Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος τής Ρωσίας, η οποία μειοψήφησε στο Β' Συνέδριο το 1903 και υποστήριξε την αξιοποίηση των κοινοβουλευτικών μεθόδων για την κατάκτηση τού σοσιαλισμού· σε αντιδιαστολή προς τον μπολσεβίκο. — **μενσεβικισμός** (ο), **μενσεβικικός**, -ή, -ό κ. **μενσεβίκικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. men'shevik < men'she «λιγότερος», επειδή οι μενσεβίκοι αποτελούσαν τη μειοψηφία τού Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος κατά τη διάρκεια τής Ρωσικής Επανάστασης].

μέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αρωματικό ποώδες φυτό με τετράγωνους βλαστούς, αρωματικά φύλλα, μικρά άνθη με λευκό ή ροζ χρώμα, που χρησιμοποιείται στην ποτοποιία, τη ζαχαροπλαστική, την αρωματοποιία και τη φαρμακευτική **2.** ηδύποτο ή γλύκυσμα με άρωμα των φύλλων τού παραπάνω φυτού.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. menta < λατ. mentha < μτγν. *μίνθη*, αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο].

μενταγιόν (το) {άκλ.} κόσμημα που φοριέται στον λαιμό, είναι μεταλλικό, έχει σχήμα συνήθ. ωοειδές, καρδιόσχημο αλλά και στρογγυλό ή τετράγωνο και μπορεί να έχει στο εσωτερικό του φωτογραφία προσφιλούς προσώπου.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. medaillon < ιταλ. medaglione < medaglia < μεσν. λατ. medālia < λατ. metāllum < αρχ. *μέταλλον*].

μεντελέβιο κ. **μεντελεγέβιο** (το) {μεντελεβίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Md) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mendelevium, που ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού Ρώσου χημικού και εφευρέτη τού περιοδικού πίνακα Dmitri Mendeleyev (1834-1907)].

μεντελισμός (ο) → μενδελισμός

μεντεσές (ο) {μεντεσέδες} η μικρή σιδερένια ή ξύλινη άρθρωση (στρόφιγγα), που ενώνει την πόρτα ή το παράθυρο με τις παραστάδες και βοηθεί στο άνοιγμα ή το κλείσιμό τους.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. menteşe < περσ. band-kaša «μπάρα, ζώνη»].

Μέντιος (ο) **1.** ανδρικό όνομα **2.** συνήθης ονομασία (κυρ-Μέντιος) όνων σε λαϊκές διηγήσεις. Επίσης (καθημ.) **Μέντης**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που εμφανίζει θ. *μεν-* < Ι.Ε. *men-, ρίζα ευρείας διαδόσεως, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες, βλ. λ. *μέν-ος, μαν-ία, μάν-τις* κ.ά. Η λαϊκή ονομ. όνων είναι μεσν. και ανάγεται στην αρχ. μακεδ. πόλη *Μένδη*, που είχε κόψει νομίσματα με κεφαλή όνου στη μία όψη. Ήδη στο Βυζάντιο υπήρχε η φρ. *μέντειος ὄνος*].

μέντιουμ (το) {άκλ.} πρόσωπο που παρουσιάζεται ως μεσολαβητής ανάμεσα στον γήινο και τον υπερφυσικό κόσμο των πνευμάτων, μεταφέροντας τα μηνύματά τους, που αφορούν σε προβλήματα τα οποία απασχολούν διάφορους ανθρώπους: *πήγε σε ~, για να της βρει τον άντρα της που έχει χαθεί* ΣΥΝ. πνευματιστής.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. medium < λατ. medium «μέσον», ουδ. τού επιθ. medius «μέσος»].

μεντρεσές (ο) {μεντρεσέδες} μουσουλμανικό κτήριο συγκεκριμένου αρχιτεκτονικού τύπου, που προορίζεται για εκπαιδευτικούς ή επιστημονικούς σκοπούς (ως ιεροδιδασκαλείο, νοσοκομείο, παρατηρητήριο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. medrese].

Μέντωρ (ο) {Μέντορ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. πιστός φίλος τού Οδυσσέα τού οποίου τη μορφή έπαιρνε η Αθηνά για να βοηθήσει τον ίδιο ή τον Τηλέμαχο **2.** (μετωνυμ.) για πρόσωπο που καθοδηγεί και συμβουλεύει κάποιον, ώστε να κάνει σωστές επιλογές. Επίσης **Μέντορας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μεν-* (< Ι.Ε. *men-, ρίζα ευρείας διαδόσεως, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες, βλ. λ. *μέν-ος, μνή-μη, μαν-ία, μάν-τις* κ.ά.) + παραγ. επίθημα *-τωρ* (τού δρώντος προσώπου, πβ. *πράκ-τωρ*)].

μενχίρ (το) → μενίρ

μένω ρ. αμετβ. {έμεινα} **1.** κατοικώ, διαμένω: *~ χρόνια στην Αμερική* ‖ *πού μένεις;* (ποια είναι η διεύθυνσή σου ή σε ποια περιοχή κατοικείς;) ‖ *δεν μένει πια εδώ, άλλαξε σπίτι* ‖ *μένει στην άλλη άκρη τής πόλης* ‖ (+με) *~ με τους γονείς μου / με μια φίλη μου* (συγκατοικώ) ‖ (+σε) *~ σε έναν φίλο μου / σε γνωστή μου οικογένεια* (ως φιλοξενούμενος) ‖ *~ μόνος μου* (χωρίς συγκατοίκους, οικογένεια κ.λπ.) **2.** (α) εξακολουθώ να βρίσκομαι (σε συγκεκριμένο τόπο): *οι στρατιώτες έμειναν στις θέσεις τους* ‖ *οι υπάλληλοι θα μείνουν στο κατάστημα μέχρι αργά το βράδυ* ‖ *οι καλεσμένοι έμειναν ώς το πρωί* ‖ *~ μέσα* (ενν. κλεισμένος στο σπίτι μου) (β) εξακολουθώ να βρίσκομαι (σε συγκεκριμένη κατάσταση): *~ αμετακίνητος / σταθερός στις ιδέες μου* ‖ *~ αμετάπειστος / ασυμβίβαστος* ‖ *η απόφαση έμεινε νεκρό γράμμα* (δεν εφαρμόστηκε) ‖ *έχει μείνει στις αντιλήψεις τής περασμένης εικοσαετίας* ΣΥΝ. παραμένω· ΦΡ. ***(θα / να) μείνει ανάμεσά μας*** βλ. λ. *ανάμεσα* **3.** (εμφατ.) συνεχίζω να είμαι κάπου με τη θέλησή μου, δεν θέλω να φύγω: *δεν πάω πουθενά, εδώ θα μείνω* ‖ *~ εδώ, μόνο και μόνο για σένα* (για χάρη σου) **4.** (αντί για κάποιον ή στη θέση κάποιου) αντικαθιστώ: *μην περιμένεις άδικα στην ουρά· θα μείνω εγώ (αντί) για σένα·* ΦΡ. ***μένω στο πόδι (κάποιου)*** βλ. λ. *πόδι* **5.** (για ενέργεια, διαδικασία που δεν ολοκληρώθηκε, +σε) σταματώ (σε ορισμένο σημείο): *~ σε προκαταρκτικές συζητήσεις / στην αρχή τής σελίδας* ‖ *~ στα λόγια* (δεν κάνω πράξη αυτά που λέω) / *με την όρεξη·* ΦΡ. (α) ***μένω στη μέση*** δεν προλαβαίνω να ολοκληρώσω κάτι που έχω αρχίσει: *την ώρα που μελετούσα ήρθαν επισκέπτες κι έμεινα στη μέση* (β) ***μένω (στην ίδια τάξη)*** δεν προβιβάζομαι στην επόμενη τάξη (γ) ***μένω μετεξεταστέος*** υποχρεώνομαι να δώσω ξανά εξετάσεις, προκειμένου να προβιβαστώ (δ) ***μένω ως έχω*** παραμένω αμετάβλητος, δεν αλλάζω: *η διατύπωση ας μείνει ως έχει* ‖ *τα δεδομένα μένουν ως είχαν* (ε) ***μένω πίσω*** (i) δεν προχωρώ τόσο γρήγορα όσο οι άλλοι, δεν ακολουθώ τον ρυθμό τους: *μη μένεις πίσω, γιατί θα μας χάσεις!* (ii) (μτφ.) περνώ σε μειονεκτική θέση (έναντι άλλων): *η χώρα έμεινε πίσω σε σχέση με την οικονομία των άλλων ευρωπαϊκών κρατών* (στ) ***να μένει*** (i) λέγεται για να διακόψει τη συνέχιση προσπάθειας ή συνομιλίας: *να μένουν τα σχόλια!* (δεν θέλω σχόλια) (ii) (γενικότ.) ως έντονη απόρριψη προτάσεως: *–Θέλεις να συνεργαστούμε; –~!* (ζ) (εμφατ.) ***να μένει το βύσσινο!*** έκφραση που δηλώνει άρνηση ή απροθυμία κάποιου να κάνει κάτι ΣΥΝ. να μου λείπει (η) ***ταύτα και μένω (λεφτά περιμένω)*** σε περιπτώσεις που δεν έχουμε να προσθέσουμε κάτι περισσότερο από αυτά που ήδη έχουμε πει **6.** σε φράσεις που δηλώνουν αναποφασιστικότητα, αδράνεια, απραξία: *~ με σταυρωμένα χέρια / θεατής τής κατάστασης / έξω απ' τον χορό* (δεν συμμετέχω στην ενεργό δράση, αδρανώ) **7.** (+από) παύω να έχω κάτι, ξεμένω: *το αυτοκίνητο έμεινε από βενζίνη στα μισά τού δρόμου* ‖ *μείναμε από λάστιχο στη λεωφόρο* ‖ *έμεινα από λεφτά* **8.** δεν σημειώνω πρόοδο: *έμεινε στάσιμος ως προς την επαγγελματική του εξέλιξη* **9.** περιέρχομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση: *έμεινε ορφανός από μάννα και πατέρα* ‖ *~ ταπί / στον άσο / πανί με πανί / στην ψάθα / νηστικός* ‖ *~ έγκυος* ‖ *έμεινε ανάπηρος·* ΦΡ. (α) ***μένω έξω / εκτός νυμφώνος*** δεν συμπεριλαμβάνομαι κάπου, αποκλείομαι από κάπου (β) ***μένω στο ράφι*** μένω ανύπαντρος (συνήθ. για γυναίκα) (γ) ***μένω μπουκάλα*** βλ. λ. *μπουκά-*

λα (δ) ***μένω στους πέντε δρόμους*** καταλήγω να μην έχω τίποτα, να ζω σε μεγάλη φτώχια **10.** (+με) για την κατάσταση στην οποία κατέληξε να βρεθεί (κάποιος): *μείναμε όλοι με την εντύπωση ότι πρόκειται περί εξαιρετικού ανθρώπου* || *τελικά έμεινα με την απορία για τον ρόλο του σ' αυτή την υπόθεση* || *έμεινε με το παράπονο από τη συμπεριφορά του* || *η ομάδα μας έχασε. αλλά μείναμε με την ικανοποίηση τής ωραίας εμφάνισης*· ΦΡ. (α) ***μένω με τη γλύκα στο στόμα*** απογοητεύομαι λόγω διαψεύσεως των ελπίδων μου (β) ***μένω στα κρύα τού λουτρού*** διαψεύδονται οι προσδοκίες μου τη στιγμή που είχα αρχίσει να πιστεύω ότι θα εκπληρωθούν: *είχε ετοιμάσει τα πάντα για τις διακοπές, αλλά την τελευταία στιγμή ανακλήθηκαν οι άδειες κι έμεινε στα κρύα τού λουτρού* (γ) ***μένω αμανάτι*** βλ. λ. *αμανάτι* **11.** εξακολουθώ να υπάρχω, διασώζομαι: *όσοι έμειναν από τη σφαγή, κατέφυγαν στα βουνά* || *δεν έμεινε τίποτα όρθιο από τον βομβαρδισμό* || *δεν έμεινε πέτρα πάνω σε πέτρα* (για ολοκληρωτική καταστροφή· βλ. κ. λ. *λίθος*) ΣΥΝ. απομένω **12.** (μτφ.) διατηρούμαι στον χρόνο· επιβιώνω, διασώζομαι: ~ *ζωντανός* || ~ *στην ιστορία* || *όλα χάνονται και τίποτα δεν μένει* || *«οι κυβερνήσεις πέφτουνε, μα η αγάπη μένει»* (τραγ.) || *λέγε. λέγε. κάτι θα μείνει* (για τη συκοφάντηση κάποιου) **13.** περισσεύω: *έμεινε φαγητό από χθες;* || *είχαν μείνει ψίχουλα πάνω στο τραπέζι* || *δεν του μένει χρόνος να δει την οικογένειά του* || *δεν μένει τίποτε από τα λεφτά που παίρνουμε*· ΦΡ. ***η κακία θα σου μείνει!*** σε κακόβουλο άνθρωπο. για να του δείξουμε ότι δεν πρόκειται να έχει στη ζωή του τίποτε καλό όσο συμπεριφέρεται με κακία **14.** (τριτοπρόσ. ***μένει***) υπολείπεται για την ολοκλήρωση μιας υπόθεσης: *το μόνο που μας μένει, είναι να ξεσηκωθούμε* || *τίποτε άλλο δεν μένει, παρά να πολεμήσουμε* **15.** για κάτι που εντοπίζεται ως ίχνος ή υπόλειμμα: *έμειναν λεκέδες στο πουκάμισο* || *έμεινε κατακάθι από τον καφέ* **16.** (μτφ. για κατάλοιπο από κάτι που συνέβη στο παρελθόν): *αυτή η φοβία τού έχει μείνει από την παιδική του ηλικία* || *από τις δοσοληψίες που είχε με τους κατακτητές τού έμεινε η ρετσινιά τού δωσίλογου* || *τον φώναζαν όλοι «Ράμπο» και τελικά του έμεινε* **17.** (α) (σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη έκπληξη, απορία ή θαυμασμό): ~ *έκπληκτος / έκθαμβος / μάρμαρο / κόκκαλο / κάγκελο / σύξυλος / ξερός / με το στόμα ανοιχτό / στήλη άλατος / ενεός / άναυδος* (β) (ο αόρ. **έμεινα**-εκφραστ.) αισθάνθηκα μεγάλη έκπληξη, δεν μπορούσα να αντιδράσω από την έκπληξη: *όταν άνοιξα τη βαλίτσα και είδα ότι ήταν γεμάτη λεφτά, ~!* **18.** (για περιουσιακά στοιχεία) καταλήγω σε κάποιον (λ.χ. ως κληρονομιά): *όλη του η περιουσία έμεινε σ' αυτήν, όταν πέθανε* || *όλα μας τα υπάρχοντα θα μείνουν στο ίδρυμα* **19.** (εκφραστ.) πεθαίνω ξαφνικά: *έπαθε συγκοπή και έμεινε επί τόπου*· ΦΡ. (α) ***μένω στον τόπο / ξερός / σέκος*** πεθαίνω ακαριαία (β) ***μένω στα χέρια (κάποιου)*** (i) πεθαίνω ξαφνικά μπροστά σε κάποιον: *είχε χλομιάσει τόσο, που νόμισα ότι θα μας μείνει στα χέρια* (ii) για κάτι που χαλάει την ώρα που το χρησιμοποιούμε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμένω, πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *men- «μένω. παραμένω», πβ. σανσκρ. mamandhi «μείνε!» (προστ.). ámamam «μένω (ακίνητος)», αρχ. περσ. man- «μένω, περιμένω», λατ. manēo. mansio «σπίτι» (> γαλλ. maison) κ.ά. Ομόρρ. *μον-ή, μόν-ιμος, μενε-τός* κ.ά.].

> **μένω: σύνθετα.** Η ήδη αρχαία λ. **μένω** ανέπτυξε μια ενδιαφέρουσα σειρά σημασιών και συνθέτων ή παραγώγων λέξεων, που τις δηλώνουν. Η βασική σημασία του ήταν και παραμένει «βρίσκομαι σε συγκεκριμένο χώρο / θέση» *(Θα μείνω στο γραφείο για μισή ώρα ακόμη).* Από αυτήν προήλθαν τρεις σημασιακές ομάδες: (α) «βρίσκομαι μόνιμα ή προσωρινά κάπου, κατοικώ, ζω» **(μένω – μονή, διαμένω – διαμονή, παραμένω – παραμονή)** (β) «βρίσκομαι κάπου για να συναντήσω, να δω κάποιον/κάτι» **(περιμένω, αναμένω – αναμονή, προσμένω – προαμονή)**, ενδεχομένως χωρίς αποτέλεσμα **(απομένω, ξεμένω)** (γ) «εξακολουθώ να βρίσκομαι κάπου, δεν μετακινούμαι από θέση που έχω πάρει» **(επιμένω – επιμονή, εμμένω – εμμονή)**· ειδικότερα. το παράγωγο **μονή** από τη σημ. «τόπος διαμονής» πέρασε στη σημ. «μοναστήρι», αφού παρασυνδέθηκε και με τις λ. **μόνος, μοναχός**. Τα **διαμένω / διαμονή** σήμαναν «βρίσκομαι κάπου συνεχώς, κατοικώ, ζω» (*τόπος διαμονής* = τόπος κατοικίας), ενώ τα ***παραμένω / παραμονή*** «βρίσκομαι κάπου για ένα διάστημα» *(άδεια παραμονής).* → *αναμένω*

Μεξικό (το) (ισπ. Estados Unidos Mexicanos = Ηνωμένες Μεξικανικές Πολιτείες) κράτος στο Ν. τμήμα τής Β. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη τού Μεξικού. επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το νέο πέσο Μεξικού. — **Μεξικανός** κ. (καθημ.) **Μεξικάνος** (ο), **Μεξικανή** κ. (καθημ.) **Μεξικάνα** (η), **μεξικανικός,** -ή, -ό κ. (καθημ.) **μεξικάνικος,** -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. México / Méjico < Mexicas, ονομασία αζτεκικής φυλής, πιθ. Metztlixihtlico «στο μέσον τής σελήνης» (γλώσσα Ναχουάτλ)].

μέρα (η) → ημέρα

μεράδι (το) → μοιράδι

μεράκι (το) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) **1.** η έντονη επιθυμία. ο πόθος **2.** (συνεκδ.) η λύπη που προκαλείται από απραγματοποίητη έντονη επιθυμία: *το 'χω ~ ν' αποκτήσω δική μου βάρκα* || *του 'μεινε το ~ που δεν είχε καθόλου ταξιδέψει στο εξωτερικό* ΣΥΝ. καημός **3.** το να κάνει κανείς κάτι με απόλαυση. με διάθεση καλλιτέχνη, το να βάζει κανείς την ψυχή του σε αυτό: *έπιπλα φτειαγμένα με ~*· ΦΡ. ***είμαι στα μεράκια μου / έχω τα μεράκια μου*** είμαι στα κέφια μου. έχω διάθεση να διασκεδάσω: *ήπιε λίγο παραπάνω απόψε, γιατί ήταν στα μεράκια του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλέντι.*

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. merak].

μερακλήδικος, -η, -ο (εκφραστ.) **1.** φτειαγμένος με μεράκι: ~ *καφές* ΣΥΝ. καλοφτειαγμένος. καλοδουλεμένος **2.** αυτός που είναι γεμάτος συναισθηματικότητα και προκαλεί το κέφι: ~ *τραγούδι.* — **μερακλήδικα** επίρρ.

μερακλής (ο) {μερακλήδες}, **μερακλού** (η) {μερακλούδες} (εκφραστ.) **1.** πρόσωπο που του αρέσουν τα ωραία και καλοφτειαγμένα (με μεράκι) πράγματα. που απολαμβάνει τα ωραία: *στο μαγαζί του σύχναζαν οι ~ τής περιοχής, που ήξεραν να εκτιμούν τους καλούς μεζέδες* || *«όποιος δεν είναι ~, του πρέπει να πεθάνει / γιατί σε τούτο τον ντουνιά τζάμπα τον τόπο πιάνει»* (λαϊκό δίστιχο) **2.** αυτός που κάνει κάτι με καλαισθησία, με γούστο: *είναι ~ στη δουλειά του, θέλει να φτειάχνει τα πάντα στην εντέλεια.*

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. meraklı < merak].

μερακλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεράκλω-σα. -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) μεράκι, τον κάνω να έχει κέφι. συναισθηματική έξαρση: *τον μεράκλωσαν τα παλιά ρεμπέτικα που τραγουδούσε η παρέα του* ♦ **2.** (αμετβ.) φτάνω σε κέφι: *μεράκλωσε / μερακλώθηκε με το τραγούδι και το κρασί κι άρχισε να χορεύει.* — **μεράκλωμα** (το).

μεραρχία (η) {μεραρχιών} ΣΤΡΑΤ. οργανική μεγάλη μονάδα τού Στρατού Ξηράς, η οποία περιλαμβάνει μονάδες όλων των όπλων (πεζικό, μηχανικό. τεθωρακισμένα κ.λπ.), των σωμάτων και των υπηρεσιών. ώστε να έχει αυτοτέλεια. — **μεραρχιακός,** -ή. -ό.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μεράρχης* «κυβερνήτης επαρχίας – διοικητής σώματος 2.000 ανδρών» < *μέρος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

μέραρχος (ο) {μεράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής μεραρχίας. που φέρει συνήθ. τον βαθμό τού υποστρατήγου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεράρχης* (με μεταπλασμό κατά τα σύνθετα σε *-αρχος*, π.χ. *ταξί-αρχος, ναύ-αρχος* κ.ά.)].

μερδικό (το) → μερτικό

μερεμέτι (το) {μερεμετ-ιού | -ιών} **1.** η μικροεπισκευή σε χαλασμένο τμήμα (οικοδομής. σπιτιού, σκάφους κ.λπ.): *ο τοίχος θέλει λίγα ~* **2.** (μτφ.) ο ξυλοδαρμός· ΦΡ. ***σουλτάν μερεμέτ*** ο άγριος ξυλοδαρμός.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. meremet].

μερεμετίζω κ. **μερεμετιάζω** ρ. μετβ. {μερεμέτισα} **1.** επισκευάζω (τμήμα οικοδομής. σπιτιού, σκάφους κ.λπ.) ΣΥΝ. επιδιορθώνω **2.** (μτφ.) δέρνω κάποιον. — **μερεμέτισμα** κ. **μερεμέτισσμα** (το).

μερεύω ρ. → ημερεύω

-μερής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που: **1.** αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό μερών: *πολυμερής χημική ένωση* || *πολυμερής μόρφωση* **2.** πραγματοποιείται με τη σύμπραξη συγκεκριμένου αριθμού μερών: *διμερής συμφωνία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τρι-μερής. τετρα-μερής*), που προέρχεται από το ουσ. *μέρος* (βλ.λ.)].

μερί (το) {μερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο μηρός (βλ.λ.) **2. *μεριά*** (τα) (α) οι λαγόνες και το μεταξύ αυτών τμήμα τού σώματος ΣΥΝ. γλουτοί (β) ΝΑΥΤ. οι δύο πλευρές τής πρύμνης.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μερί(ο)ν* < μτγν. *μηρίον*, υποκ. τού αρχ. *μηρός* (βλ.λ.)].

μεριά (η) **1.** (καθημ.) η θέση. το μέρος: *βρήκα μια ήσυχη ~, για να συζητήσουμε απερίσπαστοι*· ΦΡ. (α) ***σε μια μεριά*** (μεσν. φρ. *είς μιάν μερέαν*) κάπου παράμερα: *βάλε τα ψώνια σου ~, να μην τα έχουμε μες στη μέση* (β) ***σε καλή μεριά!*** (ευχετ.) για τη σωστή χρήση χρημάτων που μόλις αποκτήθηκαν: *ο ταμίας, αφού του έδωσε τα λεφτά που κέρδισε στο ΛΟΤΤΟ. του ευχήθηκε: «άντε και ~ !»* (γ) ***να σε είχα από μια μεριά να... / να 'σουν από μια μεριά να...*** σε αφήγηση. για να δείξουμε ότι άξιζε να έβλεπε κάποιος κάτι που έγινε (είτε επειδή ήταν διασκεδαστικό είτε επειδή είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κάποιον): *να σε είχα από μια μεριά να 'βλεπες πώς τσακώνονταν για την κληρονομιά!* **2.** το συγκεκριμένο μέρος ενός τόπου: *έμειναν στην επάνω ~ τού χωριού* || *έπρεπε να περάσει από την απέναντι ~ τού δρόμου* • **3.** η πλευρά: *καλή / ανάποδη ~ υφάσματος* || *μας έχουν περικυκλώσει απ' όλες τις ~*· ΦΡ. (α) ***από τη μια μεριά... από την άλλη μεριά*** αφενός... αφετέρου (β) ***από την άλλη μεριά*** (μεσν. φρ.) εξάλλου: *είναι σίγουρα επαναστατικός ο ρόλος τής τεχνολογίας στη σύγχρονη ζωή· ~, είναι ανησυχητική η χρήση της για πολεμικούς σκοπούς* (γ) ***από τη μεριά μου*** (μεσν. φρ.) σε ό,τι με αφορά: *~ έκανα ό,τι περνούσε από το χέρι μου, για να βοηθήσω* **4.** η φόρτωση ζώου από το ένα μέρος· ΦΡ. ***το 'χαμε μεριά, το κάναμε φόρτωμα*** δεν μας έφτανε το ένα κακό, μας βρήκε και άλλο (κυρίως όταν κάτι μας ενοχλεί).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μερέα* < αρχ. *μέρος*].

μεριάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μέριασα} ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω πέρα, μετακινούμαι από τον τόπο μου, παραμερίζω: *«μέριασε, βράχε, να διαβώ»* (Α. Βαλαωρίτης) ♦ **2.** (μετβ.) μετακινώ, παραμερίζω, απομακρύνω.

μερίδα (η) **1.** το τμήμα συνόλου: *μία ~ τού λαού αντιδρά στα οικονομικά μέτρα τής κυβέρνησης* || *~ τής κοινωνίας / τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ. μέρος, κομμάτι **2.** (συνήθ. ειδικότ.) η ποσότητα φαγητού που αναλογεί σε ένα άτομο: *μία ~ κοτόπουλο / τηγανητές πατάτες* || *κανονική ~*· ΦΡ. (α) ***η μερίδα τού λέοντος*** βλ. λ. *λέων* (β) ***μερίδα εστιατορίου*** ποσότητα φαγητού ίση με αυτή που προσφέρεται συνήθ. σε εστιατόριο (γ) ***μισή μερίδα*** ως χαρακτηρισμός για μικρόσωμο άνθρωπο • **3.** ΟΙΚΟΝ. ο ειδικός λογαριασμός που αφορά σε ορισμένο πρόσωπο ή εμπορεύματα, τα οποία καταγράφονται σε συγκεκριμένη σελίδα τού βιβλίου. που λέγεται «καθολικό» • **4. *οικογενειακή μερίδα*** (α) η οικογενειακή κατάσταση δημότη, όπως έχει καταγραφεί στα δημοτολόγια (β) η ακίνητη περιουσία οικογένειας. όπως έχει καταγραφεί στα βιβλία μεταγραφών υποθηκοφυλακείου. — (υποκ.) **μεριδούλα** κ. **μεριδίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μερίς, -ίδος* < *μέρος* (βλ.λ.)].

μερίδιο (το) {μεριδί-ου | -ων} **1.** το μικρό μέρος συνόλου: ~ *τής δια-*

φημιστικής πίτας || *η ελληνική περιφέρεια έχει κάθε δικαίωμα να διεκδικεί ~ στον πολιτισμό* || *του αποδίδει το μεγαλύτερο ~ ευθύνης* **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το μέρος από αγαθά (χρήματα κ.λπ.) που αναλογεί σε κάποιον: *~ κληρονομιάς / περιουσίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μερίδιον,* υποκ. τού αρχ. *μερίς* (βλ.λ.)].

μεριδιούχος, -ος, -ο [1833] αυτός που έχει ή δικαιούται να έχει μερίδιο ΣΥΝ. μέτοχος.
[ΕΤΥΜ. < *μερίδιο* + *-ούχος* < *έχω*].

μερίζω ρ. μετβ. {μέρισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) χωρίζω, διαιρώ σε μερίδια ΑΝΤ. συνενώνω, συνδέω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μερίς* (βλ.λ.)].

μερικεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μερίκευ-σα, -θηκα} (λόγ.) εξετάζω (γενικό θέμα) περιορίζοντάς το σε μερικά μόνο σημεία ΣΥΝ. εξειδικεύω ΑΝΤ. γενικεύω, καθολικεύω. — **μερίκευση** (η) [1805].

μερικός, -ή, -ό **1.** (στον πληθ.) για να δηλωθεί ένας μικρός αριθμός (προσώπων, πραγμάτων κ.λπ.), που δεν ορίζονται πιο συγκεκριμένα: *από αύριο θα λείψω για ~ μέρες* (λίγες ημέρες, χωρίς να προσδιορίζονται ακριβώς πόσες) || *δεν θ' αλλάξω εγώ την πολιτική μου, επειδή το θέλουν μερικοί!* (κάποιοι που δεν κατονομάζονται και δεν είναι πολλοί) ΣΥΝ. κάποιοι ΑΝΤ. όλοι· ΦΡ. ***μερικοί-μερικοί*** κάποιοι που δεν θέλουμε να κατονομάσουμε: *«ο Αλέξης είναι πραγματικός φίλος και πάντα πρόθυμος να σε βοηθήσει, όχι όπως ~», είπε κοιτώντας με νόημα τον Κώστα* (υπονοώντας ότι ο Κώστας δεν είναι πραγματικός φίλος) **2.** αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μόνο εν μέρει, που δεν έχει ολοκληρωτικό χαρακτήρα: *~ αναπηρία / επιτυχία / έκλειψη ηλίου / επίτευξη στόχων / καταστροφή / ιδιωτικοποίηση* ΑΝΤ. γενικός, (συν)ολικός, πλήρης, ολοκληρωτικός· ΦΡ. ***μερική απασχόληση*** η επαγγελματική απασχόληση με ωράριο μικρότερο από το καθιερωμένο ή το συνηθισμένο ΣΥΝ. ημιαπασχόληση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μέρος.* Η φρ. *μερική απασχόληση* αποδίδει το αγγλ. part-time job].

μερικότητα (η) [1761] {μερικοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού να είναι κάτι επιμέρους, μερικό τμήμα συνόλου ΑΝΤ. καθολικότητα, συνολικότητα **2.** ***μερικότητες*** (οι) οι ειδικές λεπτομέρειες θέματος.

μερικώς επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) σε ένα μέρος από το σύνολο, όχι εξ ολοκλήρου: *η βλάβη αποκαταστάθηκε ~* || *η έκθεση καλύπτει το θέμα ~* ΣΥΝ. εν μέρει ΑΝΤ. πλήρως, ολοκληρωτικά.

μέριμνα (η) {μεριμνών} **1.** το ενδιαφέρον, η φροντίδα για (κάποιον/ κάτι): *ιατρική / υγειονομική / κοινωνική / ειδική / κρατική ~*· ΦΡ. ***μερίμνη (κάποιου)*** *(μερίμνη)* με την επιμέλεια, τη φροντίδα, την έγνοια ή την καθοδήγηση (κάποιου): *~ σας, κύριε ανθυπολοχαγέ, να οδηγηθούν οι στρατιώτες μπροστά στο διοικητήριο!* **2.** ΝΟΜ. ***γονική μέριμνα*** το δικαίωμα το οποίο αποτελεί συγχρόνως και υποχρέωση των γονέων να ασκούν την επιμέλεια των παιδιών τους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέρ-ι-μνα* < **μέρ-ι-μα* / **μερ-ί-μων* (με φωνήεν στηρίξεως -ι-) < Ι.Ε. *smer- «θυμούμαι, σκέπτομαι», πβ. σανσκρ. smárati, αρμ. mormok' «φροντίδα», λατ. me-mor-ia «μνήμη» (> γαλλ. mémoire) κ.ά. Ομόρρ. *ἵμερ-ος* (< *si-smer-, βλ. λ.), πιθ. κ. *μέρ-ος, μοῖρα* κ.ά.].

μεριμνώ ρ. μετβ. (+να) κ. αμετβ. (+για / +ώστε) [αρχ.] {μεριμνάς... | μερίμνησα} φροντίζω, δείχνω έμπρακτο ενδιαφέρον: *ο σύλλογος μεριμνούσε για τις χήρες και τα ορφανά* || *ο Ο.Η.Ε. μεριμνά να μεταφερθούν οι πρόσφυγες με ασφάλεια σε ειδικά στρατόπεδα* || *το κράτος μεριμνά, ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των ναρκωτικών* ΣΥΝ. νοιάζομαι, προσέχω ΑΝΤ. παραμελώ, παραβλέπω.

μερινός (το) {άκλ.} **1.** πρόβατο συγκεκριμένου τύπου, πολύ διαδεδομένο σε όλο τον κόσμο, που χαρακτηρίζεται από το άφθονο λευκό μαλλί του **2.** (συνεκδ.) το μαλλί ή το ύφασμα που έχει κατασκευαστεί από το μαλλί των παραπάνω προβάτων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mérinos (οπτικό δάνειο) < ισπ. merinos, από το όνομα βερβερικής φυλής, η οποία εξέτρεφε την ποικιλία προβάτου που δίνει το συγκεκριμένο είδος μαλλιού].

μέρισμα (το) {μερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το μερίδιο (βλ.λ.) **2.** ΟΙΚΟΝ. το ποσό που καταβάλλεται από τα κέρδη ανώνυμης εταιρείας σε κάθε μέτοχο: *προσωρινό / συμπληρωματικό / τελικό / πλασματικό / πρόσθετο / προνομιούχο / αζήτητο / ανείσπρακτο ~* || *ένταλμα πληρωμής μερίσματος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μέρος συνόλου», < αρχ. *μερίζω.* Ο οικον. όρ. αποδίδει το γαλλ. dividende].

μερισματαπόδειξη (η) [1833] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} ΟΙΚΟΝ. η απόδειξη εισπράξεως που συνάπτεται σε κάθε μετοχή, με βάση την οποία καταβάλλεται το μέρισμα που αναλογεί στη μετοχή αυτή, καθώς και όποιο άλλο δικαίωμα απορρέει από την κατοχή της μετοχής ΣΥΝ. μερισματόγραφο, κουπόνι ομολογίας.

μερισματούχος (ο/η) πρόσωπο που έχει μερίδιο, μέρισμα ΣΥΝ. μέτοχος.
[ΕΤΥΜ. < *μέρισμα* + *-ούχος* < *έχω*].

μερισμός (ο) [αρχ.] (λόγ.) **1.** το μοίρασμα, η διανομή: *~ εργασίας / καθηκόντων* ΣΥΝ. κατανομή, καταμερισμός, διαίρεση ΑΝΤ. ένωση, συνένωση **2.** ΜΑΘ. η διαίρεση σε μέρη ανάλογα.

μεριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μερισμό **2.** αυτός που είναι ικανός, κατάλληλος να μερίζει, να μοιράζει.

μερκαντιλισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η εμποροκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mercantilisme < mercantile < ιταλ. mercantile < mercante «έμπορος» < λατ. mercans, μτχ. τ. τού ρ. mercor «αγοράζω, εμπορεύομαι» < merx «εμπόρευμα»].

Μερκούριος (ο) {Μερκουρίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μερκούρης.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Mercurius, ρωμαϊκός θεός τού εμπορίου ταυτιζόμενος με τον Ερμή, που πιθ. συνδ. με το λατ. merx, -cis «εμπόρευμα». Κατ' άλλη άποψη, το όν. είναι ετρουσκικής αρχής].

μέρμηγκας (ο) → μυρμήγκι

μερμήγκι (το) → μυρμήγκι

μεροδουλευτής (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που εργάζεται με το μεροκάματο, με ημερομίσθιο ΣΥΝ. μεροκαματιάρης. Επίσης **μεροδούλης.**

μεροδούλι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η ημερήσια εργασία ΣΥΝ. μεροκάματο **2.** (συνεκδ.) η αμοιβή τής ημερήσιας εργασίας ΣΥΝ. ημερομίσθιο· ΦΡ. ***μεροδούλι-μεροφάι*** για να δηλωθεί ότι το ημερομίσθιο μόλις που αρκεί για τα έξοδα συντηρήσεως τού εργαζομένου, χωρίς να του επιτρέπει να αποταμίευση ή δαπάνες για πρόσθετα αγαθά.
[ΕΤΥΜ. < *μέρα* + *δούλι* (< *δουλεύω*), κατ' αναλογίαν προς το *μεροφάι* (βλ.λ.)].

μεροκαματιάρης (ο) {μεροκαματιάρηδες}, **μεροκαματιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δουλεύει με ημερομίσθιο, που κάνει μεροκάματα. Επίσης **μεροκαματιάρισσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

μεροκάματο (το) **1.** η μισθωτή εργασία μιας ημέρας **2.** τα χρήματα που αποφέρει ημερήσια μισθωτή εργασία: *πρέπει να ιδρώσει κανείς για να βγάλει το ~ του* || *για να βγει το ~* ΣΥΝ. ημερομίσθιο **3.** η ευεργετική ημέρα εργασίας κρατουμένου, η οποία συνυπολογίζεται στην έκτιση τής ποινής του.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἡμεροκάματον* < *ἡμέρα* + *-κάματον* < *κάματος*].

μεροληπτικός, -ή, -ό [1855] **1.** αυτός που δεν κρίνει αντικειμενικά, που έχει προκαταλήψεις και κάνει διακρίσεις: *~ δικαστής / καθηγητής* ΣΥΝ. προκατειλημμένος, άδικος ΑΝΤ. αντικειμενικός, δίκαιος **2.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αντικειμενικότητα και δικαιοσύνη: *η έκθεση τού Στέιτ Ντιπάρτμεντ για το Κυπριακό θεωρήθηκε ~ από την ελληνοκυπριακή πλευρά* || *~ απόφαση / νομοθεσία.* — **μεροληπτικά** επίρρ., **μεροληπτικότητα** (η).

μεροληπτώ ρ. αμετβ. [1871] {μεροληπτείς... | μεροληπτησα} (+υπέρ / +κατά) **1.** σχηματίζω άποψη ή κρίση, εκδηλώνω εύνοια / δυσμένεια όχι με βάση αντικειμενικά κριτήρια και δεδομένα, αλλά με βάση προσωπικές συμπάθειες και ατομιστικά συμφέροντα: *οι διαιτητές μεροληπτούν συχνά υπέρ των ισχυρότερων ομάδων* **2.** (ειδικότ. για δικαστές) κρίνω κατηγορούμενο ανεξάρτητα από τα πραγματικά ενοχοποιητικά ή αθωωτικά στοιχεία που τον αφορούν και σε σχέση με προσχηματισμένη κρίση και ετυμηγορία. — **μεροληψία** (η) [1819].
[ΕΤΥΜ. < *μερολήπτης* < *μέρος* + *λήπτης,* απόδ. τού γαλλ. prendre le parti].

μερομήνια (τα) {μερομηνιών} ΛΑΟΓΡ. ορισμένες ημέρες, από τη μετεωρολογική παρατήρηση των οποίων προβλέπονται εμπειρικά οι καιρικές συνθήκες που θα επικρατήσουν κατά τη διάρκεια τού χρόνου· συνήθ. είναι οι πρώτες δώδεκα ημέρες τού Αυγούστου.
[ΕΤΥΜ. < *μέρα* + *-μήνια* < *μήνες.* Αιγότερο πιθανή είναι η άποψη ότι *μερομήνια* < **νερο-μήνια* «θυμωμένα νερά» (< *νερά* + *-μήνια* < *μῆνις* «θυμός»), με την επίδραση τής λ. *ημερομηνία*].

μερόνυχτο (το) [μεσν.] το χρονικό διάστημα μιας ημέρας και μιας νύχτας, το εικοσιτετράωρο: *μερόνυχτα ολόκληρα πάσχιζε να τελειώσει το βιβλίο που έγραφε.* Επίσης **μερονύχτι** [μεσν.] {-ιού | -ιών}.

Μερόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις επτά Πλειάδες **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μέροψ* «θνητός άνθρωπος, βροτός», λ. που ανάγεται σε αρχ. κύρ. όν. *Μέροψ* και στους *Μέροπες,* οι οποίοι κατοικούσαν στην Κω και κατάγονταν από τον ήρωα *Μέροπα.* Η λ. *Μέροψ* είναι αβεβ. ετύμου. Το α' συνθ. *μερ-* έχει θεωρηθεί συγγενές προς τη λ. *μέριμνα* ή προς Ι.Ε. *mer- «πεθαίνω» (πβ. λατ. morior), καθώς και με τα ρ. *μαρμαίρω* «αστράφτω, λάμπω» (βλ. κ. *μάρμαρο*) και *μάρπτω* «αρπάζω», απόψεις χωρίς επαρκή ερμηνεία. Το β' συνθ. *-οψ,* αν δεν είναι προέλευση, καταγωγής, ίσως ανάγεται στο ουσ. *ὄψ* «όψη». Αν δεχθούμε τη λογική σύνδεση με Ι.Ε. *mer- «πεθαίνω» και *ὄψ,* τότε η λ. ίσως να δήλωνε «αυτόν που αντικρίζει τον θάνατο»].

μέρος (το) {μέρ-ους | -η, -ών} **1.** το τμήμα συνόλου: *τα ~ τού σώματος* || *ένα ~ τού μισθού του το καταθέτει στην τράπεζα* || *το πάνω / κάτω ~ τής σελίδας* || *το πρώτο ~ τής ταινίας είναι πληκτικό* || *μεγάλο ~ των χρημάτων έχει ήδη καταναλωθεί* || *το δυσκολότερο ~ τής εργασίας* || *συμπληρωματικό ~* || *κατά ένα (μεγάλο) ~ φέρεις εσύ την ευθύνη* || *η πράξη αυτή αποτελεί ~ ενός σχεδίου* ΣΥΝ. τμήμα, κομμάτι· ΦΡ. ***εν μέρει*** (*ἐν μέρει,* μτγν. φρ.) ως έναν περιορισμένο αριθμό, όχι συνολικά: *συμφωνώ ~ με τις απόψεις του* || *η συμπεριφορά του είναι ~ δικαιολογημένη* ΑΝΤ. εν όλω, πλήρως, εντελώς **2.** το μερίδιο που αναλογεί σε κάποιον: *παίρνει το μεγαλύτερο ~ τής πατρικής περιουσίας* **3.** (ειδικότ.) καθένα από τα τμήματα με εσωτερική ενότητα, στα οποία χωρίζεται από τον δημιουργό ή τον ερευνητή ένα λογοτεχνικό, θεατρικό ή μουσικό έργο: *στο πρώτο ~ τού «Φάουστ» τού Γκαίτε κυρίαρχη γυναικεία φυσιογνωμία είναι η Μαργαρίτα* || *το τρίτο ~ τής συμφωνίας* **4.** συγκεκριμένο ποσοστό αναλογίας: *ένα ~ σκόνης προς τρία ~ νερού* ● **5.** κάθε πρόσωπο σε σχέση με άλλα και ειδικότ. κάθε πλευρά που συμμετέχει σε διαπραγμάτευση, συμφωνία, σύμβαση ή δίκη: *συμβαλλόμενα ~* || *τα ενδιαφερόμενα ~ κατέληξαν σε συμβιβαστική λύση*· ΦΡ. (α) ***εκ μέρους (κάποιου)*** (μεσν. φρ.) εξ ονόματος, κατ' εντολήν (κάποιου), ως αντιπρόσωπος ή με σύσταση (κάποιου): *έρχομαι / τηλεφωνώ ~ τού κυρίου διευθυντού* (β) ***παίρνω το μέρος / πηγαίνω με το μέρος (κάποιου)*** αρχίζω να υποστηρίζω (κάποιον), προσχωρώ στην παράταξη, την ιδεολογία, την άποψη ή στα συμφέροντά του: *η μητέρα παίρνει το μέρος του γιου της, όταν τσακώνεται με τον πατέρα του* || *πηγαίνει πάντα με το μέρος τού νικητή* (γ) ***είμαι με το μέρος (κάποιου)*** είμαι οπαδός (κάποιου), τον υποστηρίζω (δ) ***από μέρους (κάποιου)*** από την πλευρά (κάποιου): *δεν υπήρξε μήνυση εις βάρος του από μέρους μου* ● **6.** ΓΛΩΣΣ. **μέρος τού λόγου** (*μέρος λόγου,* Διον. Θραξ 634, 4) κατηγορία στην οποία κατατάσσονται οι λέξεις μιας γλώσσας με βάση τη μορφολογία ή τον συντακτικό τους ρόλο (λ.χ. ουσιαστικό, επίθετο, ρήμα, επίρρημα κ.λπ.)· ΦΡ (μτφ.) ***τι***

μέρος τού λόγου είναι; τι είδους άνθρωπος είναι; • **7.** (καθημ.) τόπος: *η Σαντορίνη είναι ιδανικό ~ για διακοπές || καταγόμαστε από το ίδιο ~ || πότε θα σε δούμε κατά τα ~ μας; || γυρίζω από ~ σε ~* (περιφέρομαι, τριγυρνώ)· ΦΡ. (α) ***προς το μέρος (κάποιου)*** με κατεύθυνση τον τόπο, το σημείο, στο οποίο βρίσκεται κάποιος: *ήρθε ~ μου* (β) ***κατά μέρος*** ιδιαιτέρως, στην άκρη: *τον πήρα ~ και του ζήτησα εξηγήσεις || αφήσαμε ~ τις διαφορές μας, για να αγωνιστούμε από κοινού* (γ) ***έχω κατά μέρος*** διατηρώ απόθεμα: *~ κάτι οικονομίες* (δ) ***λαμβάνω / παίρνω μέρος*** (+σε) συμμετέχω: *~ σε εξετάσεις / αγώνα / συνέδριο* **8.** (ευφημ.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο: *πάω στο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω, μοίρα, τουαλέτα.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μείρομαι* «γίνομαι μέτοχος σε κάτι, μοιράζω, χωρίζω» < *(s)mér-jo-mai < I.E. *smer- «σκέπτομαι, φροντίζω, θυμούμαι», πβ. λατ. merĕo «λαμβάνω» (είτε ως μερίδιο είτε ως αμοιβή), memoria «μνήμη» (> γαλλ. mémoire), σανσκρ. smárati «θυμάται» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μόρ-ος* «πεπρωμένο», *μόρ-ιο(ν), μοῖρ-α* (βλ.λ.), *μοιρ-άζω, μερ-ίς (-ίδα), μερ-ικός, μέρ-ι-μνα* (βλ.λ.) κ.ά. Η φρ. *λαμβάνω μέρος* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prendre part].

μερούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ημέρα· (υποκ.) για να τονιστεί ότι μία ημέρα δεν είναι μεγάλο χρονικό διάστημα: *μην ανησυχείς άλλο· σε λίγες ~ όλα θα έχουν τελειώσει.*

μεροφάι (το) {χωρ. γεν.} το φαγητό τής ημέρας· στη ΦΡ. ***μεροδούλι-μεροφάι*** βλ. λ. *μεροδούλι.*

μερσεριζέ επίθ. {άκλ.} (βαμβακερό ύφασμα ή νήμα) που υποβλήθηκε σε κατεργασία μερσερισμού.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mercerisé, βλ. λ. *μερσερισμός*].

μερσερισμός (ο) η υφαντουργική κατεργασία, που συνίσταται σε εμποτισμό των βαμβακερών νημάτων και υφασμάτων με πυκνό, ψυχρό διάλυμα καυστικής σόδας, ώστε να αποκτήσουν στιλπνότητα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mercerisage, από το όνομα τού Άγγλου τυπωτή βαμβακερών υφασμάτων J. Mercer, ο οποίος το 1850 ανακάλυψε τη μέθοδο κατεργασίας υφασμάτων με καυστική σόδα].

μερσί (ως επιφών.) (σπάν.-παλαιότ.) ευχαριστώ: *- Ορίστε τα ρέστα σας. –~.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. merci < λατ. merces «πληρωμή, μισθός»].

μερσίνα κ. **μερσίνη** (η) → μυρσίνη

μερτικό κ. **μερδικό** (το) (λαϊκ.) το μερίδιο που αναλογεί σε κάποιον: *πήρε το ~ του από τη μοιρασιά.*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μερτικόν* < μτγν. *μεριτικόν*, ουδ. τού επιθ. *μεριτικός* < αρχ. *μερίτης* «μέτοχος, δικαιούχος μεριδίου» < *μέρος*. Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή εκδοχή, το μεσν. *μερτικόν* < σερβοκρ. mertik < ουγγρ. mertek. Ο τ. *μερδικόν* (μεσν.) από συμφυρμό των λ. *μερτικόν* και *μερίδιον*].

μέρωμα (το) → ημερώνω

μερώνω ρ. → ημερώνω

μες επίρρ. [μεσν.] μέσα σε: *~ στη νύχτα / στο κρύο / στη ζέστη / στη φτώχια / στην ορφάνια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μέσα.*

μέσα κ. (συχνά πριν από την πρόθ. σε) **μες** επίρρ. **1.** για να δηλωθεί το εσωτερικό χώρου ή αντικειμένου, γενικότ. σε συγκεκριμένα όρια: *για δες αν έχει γάλα ~ στο ψυγείο || θα μείνεις ~ στο νοσοκομείο, μέχρι να γίνεις καλά || ~ στο πλοίο υπάρχουν 50 επιβάτες || τα κλειδιά είναι ~ στην τσάντα μου || το γράμμα είναι ~ στο βιβλίο* (ανάμεσα στις σελίδες τού βιβλίου) ΣΥΝ. (λόγ.) εντός ΑΝΤ. έξω, (λόγ.) εκτός· ΦΡ. (α) ***μέσα στα όρια*** βλ. λ. *όριο* (β) ***μέσα μου*** (i) στην ψυχή μου, ενδόμυχα: *νιώθω ~ μεγάλη χαρά || έχει τον διάβολο μέσα της || δεν εκδηλώνει τα συναισθήματά του· τα κρατάει μέσα του* (ii) στον οργανισμό μου, στο σώμα μου: *νιώθω ένα ρίγος / έναν πόνο ~* (γ) ***το 'χω μέσα μου*** το έχω έμφυτο: *δεν φτάνει η εξάσκηση, για να γίνεις μεγάλος μουσικός· πρέπει και να το 'χεις μέσα σου* (δ) ***από μέσα μου*** (μεσν. φρ.) χωρίς να μιλώ, νοερά: *διαβάζω / λέω ~* **2.** για να δηλωθεί κατεύθυνση ή κίνηση προς το εσωτερικό χώρου ή αντικειμένου: *βάζω τα λεφτά ~ στο πορτοφόλι || βάζω τα υλικά ~ στην κατσαρόλα || μπαίνω ~ στο σπίτι / στο αυτοκίνητο / στον κήπο* ΣΥΝ. εντός ΑΝΤ. έξω **3.** (με άρθρο ως επίθ.) ο εσωτερικός: *η ~ πλευρά τού τοίχου*· ΦΡ. ***τα / το μέσα έξω*** (για ρούχα) με την εσωτερική πλευρά έξω, ανάποδα: *γυρίζω το σακάκι ~* **4.** στο σπίτι: *σήμερα θα μείνω ~· δεν πάω πουθενά* **5.** στη φυλακή: *τον απείλησε ότι, αν δεν του δώσει τα λεφτά που του χρωστάει, θα τον βάλει / κλείσει ~ || ήταν ~ 10 χρόνια* **6.** σε συγκεκριμένη κατάσταση: *πέρασαν όλη τους τη ζωή ~ στη φτώχια* **7.** σε κείμενο (για το περιεχόμενο κειμένου): *η άποψη που αναπτύσσει ~ στο βιβλίο / στο άρθρο του* **8.** (+από) (α) για να δηλωθεί κίνηση από το εσωτερικό χώρου: *έβγαλε ένα χαρτομάντηλο ~ από την τσάντα της* (β) διά μέσου: *περνώ ~ από το φαράγγι || βλέπω τα πράγματα ~ από το πρίσμα τής λογικής*· ΦΡ. (μτφ.) ***μέσ' από τα δόντια μου*** βλ. λ. *δόντι* **9.** ανάμεσα: *δεν μπορούσα να ξεχωρίσω κανέναν γνωστό ~ σε τόσο κόσμο || το εξοχικό του σπίτι είναι ~ στα πεύκα* **10.** βαθιά: *να κολυμπήσεις, αλλά μην πας πολύ ~! || –Κοιτάζω στο πορτ-μπαγκάζ, αλλά δεν το βρίσκω. –Για ψάξε πιο ~!* **11.** (α) για να δηλωθεί χρονική διάρκεια: *μέσα σε δέκα μέρες είχε τελειώσει η δουλειά* (β) για να δηλωθεί χρονική στιγμή: *θα πάω στα Γιάννενα ~ στον μήνα που μας έρχεται || μας ξύπνησε ~ στ' άγρια μεσάνυχτα* **12.** για να δηλωθεί συμμετοχή: *είναι κι αυτός ~ στο κόλπο ||* (οικ. ως καταφατική απάντηση) *–Είσαι να φύγουμε αύριο για Ρόδο; –~!* ΦΡ. (α) ***μέσα σ' όλα / μες στα όλα*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που συμμετέχει σε κάθε βασικό τομέα δραστηριοτήτων, που έχει πολλά και διαφορετικά ενδιαφέροντα: *ο Δημήτρης είναι ~· σπουδάζει, ασχολείται με την πολιτική, παίζει σε ομάδα βόλεϊ και μαθαίνει και κιθάρα!* (β) ***στα μέσα και στα έξω*** για κάποιον που έχει προσβάσεις σε πολλούς χώρους και πρόσωπα με ισχύ, που έχει γνωριμίες και μεγάλη επιρροή **13.** σε φρ. που δηλώνουν ότι κάποιος αντιλαμβάνεται σωστά κάτι, όπως ***μέσα έπεσες,*** *όντως έτσι έγιναν τα πράγματα, όπως μου είπες, συνήθως* ***πέφτει μέσα*** *στις προβλέψεις του,* ***μέσα είσαι,*** *πράγματι ο Γιάννης σου τηλεφώνησε* • ΦΡ. (για επιχειρήσεις) ***μπαίνω μέσα*** έχω περισσότερες ζημίες από κέρδη, έχω παθητικό.

[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *μέσος* (βλ.λ.). Ο συγκεκομμένος τ. *μες / μέσ'* προήλθε από τη συνεκφορά με λ. που άρχιζαν από φωνήεν και από σ-].

> **μέσα – μέσ' – μες – μέσω.** Το **μέσα** αντικατέστησε στη Ν. Ελληνική τα παλαιότερα (αρχαία και λόγια) **εν** και **εντός**: *μέσα στο σπίτι (= ἐν τῇ οἰκίᾳ – ἐντὸς τῆς οἰκίας).* Το *μέσα* λειτουργεί διττά: ως **επίρρημα** *(τον βρήκαμε μέσα – είναι μέσα)* και ως **πρόθεση** *(μέσα στο δωμάτιο – μέσα στον κήπο · μέσα σε δύο ώρες).* Εκτός από τη σημασία «τής θέσης σε ορισμένο τόπο» *(μέσα στην αυλή)* και «τής τοποθέτησης σε ορισμένο χρόνο» *(μέσα στο 1997),* το *μέσα* μαζί με το *από,* το **μέσ' από**, δηλώνει ό,τι το παλαιότερο **διά**: *Το πετύχαμε μέσ' από πολλούς κόπους και βάσανα – Μόνο μέσ' από μια τέτοια διαδικασία μπορεί να κατοχυρωθεί η εγκυρότητα τού έργου.* Το (λογιότερο) **μέσω** χρησιμοποιείται επίσης με τη σημ. τού *διά* για τόπο κυρίως, αλλά και για τρόπο: *Πηγαίνεις εκεί μέσω Κομοτηνής* (πβ. ξεν. via) *– Το κατόρθωσε μέσω πολλών δυσκολιών.*
> Ως προς την ορθογραφία των *μέσα – μέσ' – μες,* είναι σωστό να γράφουμε: *μέσα στο δωμάτιο – μέσ' από το δωμάτιο – μες στο δωμάτιο.* Ο τύπος **μες**, που προήλθε από έκκρουση (έκθλιψη) τού *-α* μπροστά από φωνήεν *(μέσ' από...),* χρησιμοποιείται χωρίς απόστροφο και χωρίς τόνο *(μες)* προαιρετικά αντί τού *μέσα,* μπροστά από την πρόθεση *σε (στον, στην, στο* κ.λπ.): *μες στο δωμάτιο – μες στη βροχή* (πβ. τα *και – κι*).

μεσάζων (ο) {μεσάζ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων} **1.** το πρόσωπο που μεσολαβεί, που παρεμβαίνει ΣΥΝ. μεσολαβητής **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το πρόσωπο που παρεμβαίνει σε αγοραπωλησίες, αγοράζοντας από τον παραγωγό, για να μεταπωλήσει στο καταναλωτικό κοινό: *στόχος τού συνεταιρισμού ήταν η πώληση των αγροτικών προϊόντων δίχως την αρνητική παρέμβαση μεσαζόντων.*

[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *μεσάζω* < *μέσος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

μεσαίος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται στη μέση, που απέχει και από τα δύο άκρα: *~ δάχτυλο / επίπεδο* ΣΥΝ. μέσος, μεσιανός, ενδιάμεσος **2.** αυτός που δεν είναι ούτε μεγάλος ούτε μικρός, ούτε πολύς ούτε λίγος: *~ μέγεθος / κοινωνικά στρώματα / εισόδημα / επίπεδο || ο ~ αδελφός* **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***μεσαία τάξη*** (α) το κοινωνικό στρώμα που βρίσκεται ανάμεσα στην ισχυρότερη και την ασθενέστερη οικονομικά και κοινωνικά τάξη ΣΥΝ. μεσαία στρώματα (β) (ειδικότ. στην καπιταλιστική κοινωνία) η μεταξύ τής αστικής και τής εργατικής σύνθετη κοινωνική τάξη, με ασαφή θέση ως προς το (μαρξιστικό) σύστημα παραγωγής, κατά κανόνα μη ιδιοκτήτρια των μέσων παραγωγής· έχει σχετική οικονομική ευημερία, με τάσεις διεύρυνσης και ισχυροποίησης στη σύγχρονη αστική κοινωνία, και περιλαμβάνει ελεύθερους επαγγελματίες, εμπόρους, ανώτερους δημοσίους υπαλλήλους, ειδικευμένους τεχνίτες κ.λπ. **4.** ΦΥΣ. ***μεσαία (κύματα)*** (Α.Μ.) τύπος κύματος που διαμορφώνεται από το ηχητικό σήμα και εκπέμπεται από ραδιοφωνικό σταθμό με ενδιάμεσο μήκος κύματος και ενδιάμεση εμβέλεια: *εκπέμπει στα ~.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεσαῖος* < *μέσος*].

Μεσαίωνας (ο) [1829] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΣΤ. η περίοδος τής δυτικής ευρωπαϊκής ιστορίας, που κατά κανόνα τοποθετείται ανάμεσα στον 5ο και τον 15ο αι., δηλ. από την κατάλυση τού Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους (5ος αι.) μέχρι την Αναγέννηση (η περίοδος αυτή έχει γίνει συνώνυμη τής οπισθοδρόμησης και τού σκοταδισμού, επειδή θεωρείται ότι τότε επικράτησε πνευματική στασιμότητα, αυστηρή θεοκρατία με απαγόρευση τής έρευνας και τής αμφισβήτησης, προλήψεις και δεισιδαιμονίες κ.ά.· ωστόσο, αρκετοί ειδικοί μελετητές αμφισβητούν αυτή τη θεώρηση τού Μεσαίωνα, την οποία αποδίδουν στην άγνοιά μας γι' αυτή· ο όρος χρησιμοποιήθηκε και για το Βυζάντιο, ωστόσο αποδείχθηκε από νεότερες έρευνες ότι μεσαίωνας με την παραπάνω σημασία δεν υπήρξε στο Βυζάντιο) ΣΥΝ. σκοτεινοί χρόνοι, Μέσοι Χρόνοι **2.** (μτφ.-μειωτ.) η κατάσταση οπισθοδρόμησης και σκοταδισμού: *εκπαιδευτικός ~ επέρχεται με την επάνοδο αυταρχικών μεθόδων στα σχολεία.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moyen âge].

> **μεσαίων(ας) – μεσαιών – μέσος αιών.** Η λ. που χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να αποδώσει τη λέξη moyen âge (γαλλ.), middle ages (αγγλ.) κ.λπ. ήταν το **μεσαιών** (πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αδ. Κοραή το 1829, αλλά γράφτηκε έτσι και από άλλους γνωστούς λογίους, όπως ο Αναστ. Πολυζωίδης, ο Αλεξ. Ρ. Ραγκαβής, ο Κων. Σάθας, ο Άγγ. Βλάχος κ.ά.). Πλάστηκε δηλ. ένα είδος χαλαρού συνθέτου χωρίς αναβιβασμό τού τόνου, όπως συμβαίνει στα σύνθετα. Αυτό επισημάνθηκε ήδη στον 19ο αιώνα και άρχισε έκτοτε να χρησιμοποιείται ο (ορθότερος) τύπος **μεσαίων** (πβ. *μακραίων* και τα αρχαία *δυσαίων, ευαίων, ισαίων, δολιχαίων*). Υπήρξε μάλιστα και η τάση να γραφεί ως δύο λέξεις **μέσος αιών.** Ο Στέφ. Κουμανούδης παρατηρεί σχετικά (λ. *Μεσαιών*) «[...] Τινὲς δὲ μόνον τὸ *μέσος αἰὼν* ἐγκρίνουσι κατάλληλον, κακόζηλον δὲ λέγουσιν τὸ *μεσαίων*».

μεσαιωνικός, -ή, -ό [1855] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Μεσαίωνα: *~ ιστορία / λογοτεχνία / πύργος / γλώσσα / ναός* **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που είναι πεπαλαιωμένος ή οπισθοδρομικός, που θυμίζει εποχές

άγνοιας και βαρβαρότητας: ~ *αντιλήψεις / συνθήκες κράτησης των φυλακισμένων* **3.** (α) (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την περίοδο από τη δύση τού ελληνιστικού κόσμου (περ. 5ος αι.) μέχρι την άλωση τής Κωνσταντινούπολης (15ος αι.) (β) ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που τοποθετείται κατά την πρώιμη κυρίως και όψιμη βυζαντινή περίοδο (από τον 3ο ή κατ' άλλους 6ο αι. μ.Χ. έως τον 17ο αι.) (συντομ. μεσν.).

μεσαιωνισμός (ο) |1856| η τάση για οπισθοδρόμηση, ανελευθερία και βαρβαρότητα.

μεσαιωνοδίφης (ο) |1865| {μεσαιωνοδιφών} ο ιστορικός που μελετά ζητήματα σχετικά με τη μεσαιωνική περίοδο.
[ΕΤΥΜ. < *μεσαίωνας* + *-δίφης* < αρχ. *διφῶ (-άω)* «ψηλαφώ, ερευνώ εξονυχιστικά» (αγν. ετύμου)].

μεσάλι (το) {μεσαλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το τραπεζομάντηλο **2.** πετσέτα τού φαγητού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μεσάλιον* < μεσν. λατ. mensale < mensalis < λατ. mensa «τραπέζι»].

μεσανατολικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Μέση Ανατολή (βλ. λ. *μέσος*): ~ *κουλτούρα / κουζίνα* **2. *μεσανατολικό*** (το) (α) το σύνθετο ζήτημα που αναφέρεται στα προβλήματα των σχέσεων των κρατών τής Μέσης Ανατολής, ιδ. το παλαιστινιακό πρόβλημα, οι αραβοϊσραηλινές σχέσεις, ο έλεγχος των υδάτων τού Ευφράτη (Τουρκία - Συρία) κ.ά. (β) (μτφ.) κάθε μεγάλο και δυσεπίλυτο πρόβλημα που χρονίζει: ~ *έχει γίνει η υπόθεσή σου· δεν θα βρεθεί επιτέλους μια λύση;* || (για συζήτηση που δεν φαίνεται να παίρνει τέλος) *Δεν ήρθαμε εδώ για να λύσουμε το ~! Ας πάρουμε μια απόφαση να τελειώνουμε!*

μεσάντρα (η) {μεσαντρών} (λαϊκ.) **1.** η μεγάλη εντοιχισμένη ντουλάπα, στην οποία φυλάσσονται κλινοσκεπάσματα **2.** ο μαντρότοιχος που χωρίζει δύο αυλές.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **μεσάνδηρα* < *μέσος* + αρχ. *ἄνδηρον* «ύψωμα, πλευρά» (βλ.λ.). Το τουρκ. musandıra προέρχεται από την Ελληνική].

μεσάνυχτα (τα) |μεσν.| {χωρ. γεν.} **1.** το μέσο τής νύχτας (δώδεκα η ώρα τη νύχτα): *πολλοί άνθρωποι συνηθίζουν να βγαίνουν για διασκέδαση μετά τα ~* **2.** (κατ' επέκτ.) το διάστημα τής νύχτας από τις δώδεκα η ώρα μέχρι τη χαραυγή, κυρ. σε εκφραστ. χρήσεις, όπως *άγρια ~, περασμένα ~, μαύρα ~* **3.** (ως επίρρ.) κατά την ώρα τού μεσονυκτίου: *επέστρεψε ~* ● ΦΡ. (μτφ.) ***έχω (μαύρα) μεσάνυχτα*** έχω πλήρη άγνοια, είμαι ανίδεος: ~ *από ιστορία* || *η γυναίκα του τον απατούσε και αυτός είχε μαύρα μεσάνυχτα*. Επίσης (λόγ.) **μεσονύκτιο** |μτγν.| κ. (λαϊκ.) **μεσονύχτι** (το) |μεσν.|.

μεσαπηλιώτης (ο) |1876| {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο γραιγολεβάντες (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *μέσος* + *απηλιώτης* (βλ.λ.)].

μεσαριά (η) (λαϊκ.) **1.** το άσπαρτο χωράφι, που βρίσκεται στη μέση άλλων σπαρμένων αγρών **2.** το άσπαρτο τμήμα αγρού.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *μέση* ή *μέσο*].

μεσάτος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει λεπτή μέση **2.** (για ρούχα) αυτός που είναι κατασκευασμένος με τρόπο που να εφαρμόζει απόλυτα στη μέση: ~ *φούστα / σακάκι*.

μεσαύλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η αυλή που βρίσκεται στο μέσον κτισμάτων που την περιβάλλουν **2.** η μέση τής αυλής **3.** ΑΝΑΤ. το μεσοθωράκιο. Επίσης **μεσαύλιο**.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *μεσαύλιος* < αρχ. *μέσαυλος*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μέσ(σ)ον αὐλῆς* ή *ἐν μέσ(σ)ῳ αὐλῆς*].

μεσεγγύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία δύο ή περισσότερα πρόσωπα παραδίδουν σε τρίτον πράγμα (κινητό ή ακίνητο) για εξασφάλιση των αμφισβητούμενων ή αβέβαιων δικαιωμάτων τους πάνω σε αυτό, οπότε ο τρίτος (θεματοφύλακας) έχει την υποχρέωση να το αποδώσει σε κάποιον από αυτούς μόνον με τη συναίνεση όλων ή μετά από δικαστική απόφαση.

μεσεγγυητής (ο) |μτγν.|, **μεσεγγυήτρια** (η) {μεσεγγυητριών} ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο σύμφωνα με τη σύμβαση μεσεγγύησης παραλαμβάνει το αντικείμενο τής μεσεγγύησης.

μεσεγγυούχος (ο) |1833| ο μεσεγγυητής.

μεσεγκέφαλος (ο) {μεσεγκεφάλ-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα τού εμβρυϊκού εγκεφάλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesencephalon].

Μεσευρώπη (η) ΙΣΤ. το πολιτικό σύστημα που απέβλεπε στη συνένωση τής Γερμανίας και τής Αυστρίας σε ισχυρή δύναμη (τέλη του 19ου αι. και αρχές τού 20ού αι.). — **μεσευρωπαϊκός, -ή, -ό** |1894|.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Mitteleuropa].

μέση (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το σημείο πράγματος ή έκτασης, που απέχει εξίσου από τα δύο άκρα: *στη ~ τού δρόμου / τού χωραφιού*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μπαίνω στη μέση*** (μεσν. φρ.) (i) παρουσιάζομαι απρόσμενα (κυρ. ως εμπόδιο): *θα τελειώναμε εγκαίρως, αλλά μπήκε στη μέση το ατύχημα και μείναμε πίσω* (ii) παρεμβαίνω σε ζήτημα που δεν με αφορά άμεσα (iii) παρεμβάλλομαι ως μεσολαβητής: *μπήκα στη μέση, για να τους χωρίσω* (β) ***βγαίνω στη μέση*** (μεσν. φρ.) προκύπτω, παρουσιάζομαι απρόσμενα (κυρ. ως εμπόδιο): *κι άλλο πρόβλημα βγήκε στη μέση* (γ) ***βγάζω από τη μέση*** (μεσν. φρ.) (i) παραμερίζω, απαλλάσσομαι από (κάποιον/κάτι) (ii) σκοτώνω: *τον έβγαλαν απ' τη μέση, πριν μιλήσει και τους ξεσκεπάσει* (δ) ***μέσες-άκρες*** βλ. λ. *άκρη* **2.** το χρονικό σημείο που βρίσκεται στο μέσον μιας διαδικασίας: *με διέκοψε στη ~ τού δείπνου μου*· ΦΡ. ***αφήνω / παρατάω στη μέση*** (i) (κάτι) αφήνω (έργο) ημιτελές (ii) (κάποιον) εγκαταλείπω κάποιον, χωρίς να έχουμε τελειώσει τη δουλειά που αρχίσαμε μαζί: *με παράτησε στη μέση κι έφυγε* **3.** η περιοχή τού ανθρώπινου σώματος που βρίσκεται μεταξύ λαγόνων και βάσης τού θώρακα: *γυμνός ώς τη ~* || *κουνάει και λυγάει τη ~ της* || *~ δαχτυλίδι* **4.** (συνεκδ.) το τμήμα ενδύματος που αντιστοιχεί στην περιοχή τού σώματος μεταξύ λαγόνων και θώρακα. — (υποκ.) **μεσούλα** (η) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *μέσος* (βλ.λ.)].

μεσήλικος (ο) {μεσηλίκ-ου | -ων, -ους}, **μεσήλικη** (η) πρόσωπο που βρίσκεται σε μέση ηλικία, δηλαδή μεταξύ τής νεανικής και τής γεροντικής ηλικίας ΣΥΝ. μεσόκοπος. Επίσης **μεσήλικας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεσῆλιξ, -ικος* < *μεσ(ο)-* + *ἧλιξ* «συνομήλικος» (βλ. λ. *ηλικία*)].

μεσημβρία (η) {μεσημβριών} (αρχαιοπρ.) **1.** το μεσημέρι **2.** ο Νότος **3.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των χωρών που βρίσκονται προς νότον **4.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στο ενδιάμεσο, σε εποχή μεταξύ αρχής και τέλους: *στη ~ τής ζωής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μέσον ἀμαρ*, οπότε θα προέκυπτε τ. **μεσάμέριος*, από όπου πιθ. **μεσ-ᾱμ[β]ρ-ιος* (με συγκοπή τού φωνήεντος και ηχηροποίηση)].

μεσημβρινός, -ή, -ό |αρχ.| **1.** (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το μεσημέρι ΣΥΝ. μεσημεριανός ΑΝΤ. μεσονύκτιος **2.** (αρχαιοπρ.) αυτός που βρίσκεται στο νότιο σημείο τής Γης: ~ *χώρος* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που κατοικεί ή ανήκει στα νότια μέρη τής Γης: ~ *λαοί / κλίμα* **4.** αυτός που είναι στραμμένος προς τα νότια: ~ *δωμάτιο / άνεμος* ● **5. *μεσημβρινός*** (ο) (α) ο νοητός μέγιστος κύκλος στην επιφάνεια τής Γης, που έχει διεύθυνση βορρά-νότου και συνδέει τους δύο γεωγραφικούς πόλους (β) (συνεκδ.) η παράσταση τού παραπάνω κύκλου (ή τού ημίσεος αυτού) με ειδική αρίθμηση πάνω σε χάρτη ή σε υδρόγειο, με βάση τον οποίο προσδιορίζεται το γεωγραφικό μήκος **6. *μεσημβρινή*** (η) τομή τού επιπέδου τού μεσημβρινού με το επίπεδο τού ορίζοντα σε συγκεκριμένο τόπο **7.** ΑΣΤΡΟΝ. ***ουράνιος μεσημβρινός*** ο μέγιστος κύκλος στην ουράνια σφαίρα, που διέρχεται από τους πόλους και το ζενίθ (το υψηλότερο σημείο) συγκεκριμένου τόπου.

μεσημέρι (το) {μεσημερ-ιού | -ιών} **1.** η ώρα κατά την οποία μεσουρανεί ο ήλιος, η δωδεκάτη μεσημβρινή ώρα **2.** (συνεκδ.) το τμήμα τής ημέρας, κατά το οποίο ο ήλιος καίει δυνατότερα, το τμήμα τής ημέρας μεταξύ πρωινού και απογεύματος, η προχωρημένη ώρα τής ημέρας: *πήγε ~ κι ακόμα να φύγει για το γραφείο του* || *μας πήρε το ~* (αργήσαμε τόσο, που έφθασε το μεσημέρι) **3.** (ως επίρρ.) τη δωδεκάτη μεσημβρινή ώρα ή γενικότ. μεταξύ πρωινού και απογεύματος· ΦΡ. (α) ***μέρα μεσημέρι*** βλ. λ. *ημέρα* (β) ***ντάλα μεσημέρι*** βλ. λ. *ντάλα*. — (υποκ.) **μεσημεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεσημέριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *μεσημέριος*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μέση ἡμέρα*].

μεσημεριάζω ρ. αμετβ. |μεσν.| {μεσημέριασ-α, -τηκα} **1.** καθυστερώ, με βρίσκει το μεσημέρι: *μεσημεριάσαμε κι ακόμη είμαστε στην αρχή!* (πβ. λ. *βραδιάζω, νυχτώνομαι*) **2.** (απρόσ. ***μεσημεριάζει***) έρχεται το μεσημέρι: *Μεσημέριασε! Καιρός να κάνουμε ένα διάλειμμα*.

μεσημεριανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το μεσημέρι ή γίνεται το μεσημέρι: ~ *ήλιος / φαγητό / ξεκούραση*. Επίσης (λαϊκ.) **μεσημεριάτικος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*.

μεσημεριάτης (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο ήλιος τού μεσημεριού.

μεσημεριάτικα επίρρ. (λαϊκ.) κατά το μεσημέρι· για κάτι που συμβαίνει το μεσημέρι, αντίθετα προς το φυσιολογικό ή το αναμενόμενο: *με πήρε τηλέφωνο ~ την ώρα που κοιμόμουν*.

μέσης (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο γραίγος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *μέσος*, κατά τις ονομασίες και άλλων ανέμων, λ.χ. *γαρμπής, απηλιώτης*].

μεσιακός, -ή, -ό |μεσν.| (λαϊκ.) αυτός που ανήκει σε δύο πρόσωπα κατά το ήμισυ: ~ *χωράφι / κτήμα*· ΦΡ. (παροιμ.) ***το μεσιακό γαϊδούρι το τρώει ο λύκος*** για πράγματα που, επειδή ακριβώς ανήκουν σε πολλούς, δεν έχουν την αρμόζουσα επίβλεψη και φροντίδα.

μεσιανός, -ή, -ό |μεσν.| (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται στη μέση, μεταξύ δύο άλλων (προσώπων ή πραγμάτων): ~ *κατάρτι* ΣΥΝ. μεσαίος ΑΝΤ. ακριανός.

μεσίστιος, -α, -ο 1. (για σημαία) αυτός που είναι υψωμένος ώς τη μέση τού ιστού σε ένδειξη πένθους **2.** αυτός που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο ιστούς: ~ *σύσπαστο*.
[ΕΤΥΜ. < *μεσ(ο)-* + *-ίστιος* < *ιστός*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. half mast].

μεσιτεία (η) |μτγν.| {μεσιτειών} **1.** (γενικά) η μεσολάβηση υπέρ κάποιου (για το υλικό ή το πνευματικό του συμφέρον) **2.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ένας συμβαλλόμενος υπόσχεται αμοιβή σε άλλον συμβαλλόμενο (μεσίτη) για τη μεσολάβηση ή την υπόδειξη ευκαιρίας για τη σύναψη σύμβασης, εφόσον συνεπεία αυτής τής μεσολάβησης ή υπόδειξης καταρτισθεί τελικά η σύμβαση **3.** (συνεκδ.) η αμοιβή / προμήθεια που παίρνει ο μεσίτης για τη μεσολάβησή του, τα μεσιτικά.

μεσιτεύω ρ. αμετβ. |μτγν.| {μεσίτευσα} **1.** μεσολαβώ ανάμεσα σε πρόσωπα ή ομάδες (με στόχο τον συμβιβασμό τους ή τη σύναψη συμφωνίας) **2.** ενεργώ εξ ονόματος τρίτων (προκειμένου να επιτύχω αγοραπωλησία, μίσθωση ή συνοικέσιο): ~ *για λογαριασμό τού κ. Μακρή για την αγορά τού σπιτιού*. — **μεσίτευση** (η) |1791|.

μεσίτης (ο) {μεσιτών}, **μεσίτρια** (η) |μτγν.| {μεσιτριών} επαγγελματίας που μεσολαβεί για την πραγματοποίηση αγοραπωλησιών ή μισθώσεων: *απευθύνθηκα σε ~, για να πουλήσω το σπίτι*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μέσος* (βλ.λ.)].

μεσιτικός, -ή, -ό |μεσν.| **1.** αυτός που αναφέρεται στους μεσίτες ή στη μεσιτεία: ~ *γραφείο* **2. *μεσιτικά*** (τα) η αμοιβή, η προμήθεια που δίνεται στον μεσίτη για τη μεσολάβησή του.

μεσκουλιά (η) (λαϊκ.) η μουσμουλιά (βλ.λ.).

μέσκουλο (το) (λαϊκ.) το μούσμουλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μέσπουλον* < αρχ. *μέσπιλον*, δάνειο, αγν. ετύμου].

μεσμερισμός (ο) ψυχοθεραπευτική μέθοδος με αποκρυφιστικές επιδράσεις, πρόδρομος τού σύγχρονου υπνωτισμού, η οποία βασίστηκε

στη θεωρία τού φυσιολόγου Φ.Α. Μέσμερ, που δεχόταν την επιρροή των πλανητών στους ανθρώπους μέσω ειδικής μαγνητικής δύναμης, την οποία ένα πρόσωπο μπορεί να μεταδώσει σε άλλους. — **μεσμεριστής** (ο), **μεσμερικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mesmerism, από το όνομα τού Αυστριακού φυσιολόγου Franz A. Mesmer (1734-1815)].

μέσο(ν) (το) **1.** το σημείο, το μέρος, η θέση που βρίσκεται στη μέση, ανάμεσα, που απέχει εξίσου ή σχεδόν το ίδιο από τα όρια: *το ~ τού μηρού* || *κόβω κάτι στο ~* || *το ~ τού κύκλου* (το κέντρο του) || *το ~ τής πλατείας* / *τού δωματίου* **2.** το χρονικό σημείο που απέχει εξίσου από δύο χρονικά όρια (την αρχή και το τέλος): *στο ~ τού αγώνα* / *τού χειμώνα*· ΦΡ. (α) ***στα μέσα*** (+γεν.) στη μέση χρονικού διαστήματος: *~ τού ερχόμενου μήνα* / *τής επόμενης εβδομάδας* / *(τού) Απριλίου* (β) (λόγ.) ***εν μέσω / εν τω μέσω*** (+γεν.) (ομηρική φρ. *ἐν μέσ[σ]ῳ*): *~ τόσων δυσκολιών κατάφερε να επιτύχει* || *εν μέσω διακοπών* || *εν τω μέσω τής νυκτός* (γ) ***από τα μέσα*** (i) (+γεν.) από τη μέση χρονικού διαστήματος (ως χρονική αφετηρία πράξης με περισσότερη ή λιγότερη διάρκεια): *~ Ιανουαρίου αρχίζουν οι εκπτώσεις* (ii) από αυτούς που γνωρίζουν, που ασχολούνται με το θέμα που ενδιαφέρει: *είναι σίγουρη πληροφορία, το ξέρω ~* • **3.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για την επίτευξη ενός σκοπού: *βοηθητικό* / *αποτελεσματικό* / *αθέμιτα* / *ανέντιμα* / *επαρκή* / *άφθονα* / *ανεπαρκή* / *οικονομικά* / *τεχνολογικά ~* || *οι κατά καιρούς εξουσίες εφευρίσκουν ποικίλα ~ προπαγάνδας* || *~ διαφήμισης* / *πιέσεως* / *επιβολής* / *προσέγγισης* / *επιλύσεως διαφορών* / *διασκέδασης* / *ελέγχου* || *δίκτυο μέσων σταθερής τροχιάς, π.χ. τραμ, τρένων* ΣΥΝ. τρόπος, μέθοδος, όργανο, εφόδιο· ΦΡ. (α) ***ο σκοπός αγιάζει τα μέσα*** βλ. λ. *αγιάζω* (β) ***με κάθε μέσο*** με κάθε τρόπο, επιστρατεύοντας όλους τους τρόπους, τις μεθόδους: *προσπαθούσε να επιβιώσει* / *να αποκτήσει χρήματα ~* ΣΥΝ. πάση θυσία (γ) ***μέσα επικοινωνίας*** κάθε σύστημα μεταφοράς πληροφοριών ή κάθε κινητός φορέας που χρησιμεύει στη μεταβίβαση μηνυμάτων (λ.χ. τηλέφωνο, ασύρματος, φαξ) (δ) ***Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης / Επικοινωνίας*** (συντομ. Μ.Μ.Ε.) μέσα διακινήσεως ιδεών και πληροφόρησης σε ευρύτατο κοινό (τηλεόραση, ραδιόφωνο, Τύπος) (ε) ***μέσο μαζικής μεταφοράς*** το όχημα που μεταφέρει πολλά πρόσωπα (λ.χ. λεωφορείο, τρένο, τρόλεϊ κ.λπ.) (στ) ***(μεταφορικό) μέσο*** το όχημα που χρησιμοποιεί κανείς για να μετακινηθεί, προκειμένου να μην περπατήσει (αυτοκίνητο, τρένο, ποδήλατο κ.ά.) (ζ) ΟΙΚΟΝ. ***μέσα παραγωγής*** το σύνολο των υλικών στοιχείων που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία (πρώτες ύλες, εργαλεία, εγκαταστάσεις, συγκοινωνιακό δίκτυο κ.λπ.): *η κατοχή* / *ιδιοποίηση των ~* (η) ***μεγάλα μέσα*** το αποτελεσματικότερο μέσο που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς (στο οποίο συνήθ. καταφεύγει, αφού έχει εξαντλήσει όλα τα άλλα): *επιστρατεύω τα ~* **4.** ***μέσα*** (τα) (α) οι οικονομικοί πόροι, τα χρήματα που απαιτούνται για την επιτυχία ενός σκοπού: *εκείνα τα χρόνια δεν είχαν πολλοί άνθρωποι τα ~ για να σπουδάσουν* (β) το μέσον (βλ. παρακάτω, σημ. 6) **5.** ΝΟΜ. ***ένδικα μέσα*** οι προβλεπόμενοι από τον νόμο δικονομικοί τρόποι προσβολής δικαστικής αποφάσεως: *η πλευρά τού κατηγορουμένου θα ασκήσει όλα τα προβλεπόμενα ~ κατά τής πρωτόδικης απόφασης τού δικαστηρίου* **6. μέσο(ν)** (το) η γνωριμία με πρόσωπο που, χάρη στη θέση του, μπορεί να βοηθήσει κάποιον να παρακάμψει τις νόμιμες διαδικασίες και να έχει ευνοϊκή μεταχείριση, την οποία κανονικά δεν δικαιούται, σε φρ. όπως ***έχει (γερό) μέσον***· *είναι φίλος τού υπουργού,* ***έβαλε μέσο****, για να φέρει τον γιο της στην Αθήνα* (να πάρει μετάθεση), *πιστεύω ότι θα τα καταφέρει, γιατί* ***έχει τα μέσα****. διορίστηκε στον Οργανισμό* ***με μέσο, είχε μέσο*** *τον ίδιο τον διοικητή* ΣΥΝ. δόντι, (στρατ.) βύσμα **7. *μέσω*** (ως πρόθ. + γεν.) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέσον* (τοπική σημ.), ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *μέσος* (βλ.λ.). Η σημ. τού τρόπου επιτεύξεως ενός σκοπού είναι ήδη μεσν. Ορισμένοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *μέσα μαζικής επικοινωνίας* (< αγγλ. mass media), *μέσα μεταφοράς* (< αγγλ. means of transport), *μέσα παραγωγής* (< αγγλ. production means), *με κάθε μέσο* (< αγγλ. by all means) κ.ά.].

μεσο- κ. **μεσό-** κ. **μεσ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται: **1.** στο μέσον: (α) τόπου: *μεσο-τοιχία* (β) χρόνου: *μεσο-καλόκαιρο, Μεσ-αίωνας* (γ) κατάστασης ή γεγονότος εν εξελίξει: *μεσοπόλεμος* **2.** μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων: *μεσο-λαβητής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *μέσος* (βλ.λ.) και απαντά ως *μεσ-* προ φωνήεντος (πβ. *μεσ-ευρωπαϊκός, Μεσ-αίωνας*) και ως *μεσο-* προ συμφώνου (πβ. *μεσό-γειος, μεσό-τοιχος*)].

μεσοαστός (ο), **μεσοαστή** (η) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. πρόσωπο που ανήκει στα μεσαία αστικά στρώματα, βρίσκεται δηλ. ανάμεσα στη μικροαστική και τη μεγαλοαστική τάξη (πβ. *μικρο-αστός* κ. *μεγαλο-αστός*). — **μεσοαστικός**, -ή, -ό, **μεσοαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *μέσο-* + *αστός*, κατά τα *μικρο-αστός* (γαλλ. petit-bourgeois), *μεγαλο-αστός* (γαλλ. grand-bourgeois)].

μεσοαστρικός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τού διαστήματος μεταξύ των αστέρων: *~ ύλη* / *σκόνη* / *νέφη*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. interstellar].

μεσοβασιλεία (η) {μτγν.} {μεσοβασιλειών} **1.** το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από τον θάνατο, την εκθρόνιση ή την παραίτηση βασιλιά ώς την ενθρόνιση νέου **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση (κοινωνική και πολιτική) που επικρατεί κατά το χρονικό αυτό διάστημα **3.** (μτφ.) η μεταβατική περίοδος που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο καταστάσεις.

μεσοβδόμαδα επίρρ.· στα μέσα τής εβδομάδας.

μεσοβέζικος, -η, -ο **1.** (για άνεμο) ο ενδιάμεσος (π.χ. ΒΔ., ΝΑ.) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σταθερότητας ή σαφήνειας και αποφασιστικότητας: *~ λύσεις* / *μέτρα* ΑΝΤ. τολμηρός, αποφασιστικός, σαφής. — **μεσοβέζικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < βεν. mezo vento «ενδιάμεσος άνεμος, μέτριας έντασης» ή < τουρκ. müşevveş «αόριστος, ασαφής»].

μεσοβορράς (ο) [1728] (επίσ.) η γραιγοτραμουντάνα (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

μεσοβυζαντινός, -ή, -ό ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής βυζαντινής ιστορίας, που ξεκινά με τη λήξη τής εικονομαχικής κρίσης (843) και τελειώνει με την κατάληψη τής Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους (1204).

μεσόγαιος, -α, -ο → μεσόγειος

μεσογειακός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μεσόγειο Θάλασσα ή (κυρ.) με τις χώρες που περιβρέχει: *~ κλίμα* / *λαός* / *πολιτισμοί* / *ταμπεραμέντο* / *διατροφή* **2.** ΙΑΤΡ. ***μεσογειακή αναιμία*** η βαριά κληρονομική αναιμία, που παρουσιάζεται σε παιδιά μεσογειακών λαών και οδηγεί στον θάνατο ΣΥΝ. νόσος τού Κούλεϋ.

μεσόγειος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται μακριά από θάλασσα, δηλ. στην ξηρά ή στο εσωτερικό μιας χώρας ΣΥΝ. ηπειρωτικός, χερσαίος, στεριανός ΑΝΤ. παράλιος, παράκτιος, παραθαλάσσιος • **2.** ***μεσόγεια*** (τα) η ενδοχώρα. Επίσης ***μεσόγαιος*** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεσο-* + *-γειως* / *-γαιως* / *-γεως* < *γαῖα* / *γῆ*. Το λατ. Mediterraneus είναι μεταφρ. δάνειο από την Ελληνική].

Μεσόγειος (Θάλασσα) (η) {Μεσογείου (Θαλάσσης)} **1.** κλειστή θάλασσα που βρέχει τα παράλια τής Β. Αφρικής, τής Ν. Ευρώπης και τής Δ. Ασίας (Μέσης Ανατολής), στα οποία επικρατεί κυρ. εύκρατο κλίμα (κυρ. στη Ν. Ευρώπη) **2.** (συνεκδ.) τα παράλια και κατ' επέκτ. οι χώρες που βρέχονται από την παραπάνω θάλασσα: *η ~ υπήρξε κοιτίδα πολλών από τους σημαντικότερους αρχαίους πολιτισμούς*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μεσόγειος*].

μεσογονάτιο (το) [μτγν.] {μεσογονατί-ου | -ων} ΒΟΤ. το τμήμα τού βλαστού ανάμεσα σε δύο γόνατα ή σημεία προσφύσεως φύλλων.

μεσοδιάστημα (το) {μεσοδιαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρονικό διάστημα που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο χρονικά σημεία, γεγονότα κ.λπ.: *το ~ ανάμεσα στους δύο παγκόσμιους πολέμους* || *θα εκμεταλλευτεί το μεσοδιάστημα των γιορτών για επαναλήψεις* (πβ. λ. *μεσοβασιλεία*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interspace].

μεσόδμη (η) {μεσοδμών} **1.** το μεσοδόκι (βλ.λ.) **2.** ΝΑΥΤ. δοκός που τέμνει εγκάρσια από τη μια ώς την άλλη πλευρά το πλοίο, πάνω από το εσωτρόπιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεσο-* + *-δμη*, μεταπτωτ. βαθμ. *dmā- (με μηδενισμ. το πρώτο και απαθές το δεύτερο φωνήεν) τού δισύλλ. θ. demā- (> αρχ. *δέμω*) για το οποίο βλ. λ. *δόμος*].

μεσοδόκι (το) {μεσοδοκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μεγάλη δοκός η οποία περνά οριζόντια από τοίχο σε τοίχο και στηρίζει τη στέγη.

μεσοδρομίς επίρρ. (λαϊκ.) **1.** στη μέση τού δρόμου: *«κι αν αποκούμπι επάνω μου ~ γυρέψεις...»* (Γ. Αθάνας) ΣΥΝ. μεσοστρατίς· ΦΡ. (παροιμ.) ***που καβαλάει ξένο άλογο, μεσοδρομίς πεζεύει*** όποιος στηρίζεται σε ξένες δυνάμεις, δεν ολοκληρώνει το έργο του **2.** (μτφ.) στο μέσο χρονικού διαστήματος ή δραστηριότητας.

μεσοελλαδικός, -ή, -ό ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τη μέση περίοδο τού χαλκού (τέλος 3ης – μέσα 2ης χιλιετίας π.Χ.) στην ηπειρωτική Ελλάδα.

μεσοεπιθετικός, -ή, -ό ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) αυτός που ανήκει στη μεσαία γραμμή τής ομάδας και έχει επιθετικό ρόλο: *~ παίκτης* || (κυρ. ως ουσ.) *ο διεθνής ~ τής ομάδας*· αλλιώς *επιθετικός μέσος*.

μεσοζωικός, -ή, -ό [1867] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το μεσαίο διάστημα τής ιστορίας τής Γης και αποτελεί τη μεταβατική κατάσταση για τους νεότερους χρόνους **2.** (α) ***Μεσοζωικός Αιώνας*** το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου, κατά τη διάρκεια τού οποίου άρχισε η μετατόπιση των ηπείρων, δηλ. ο αποχωρισμός των ηπείρων από μία αρχέγονη χερσαία μάζα· διαιρείται στο Τριαδικό, το Ιουρασικό και το Κρητιδικό, η διάρκειά του είναι 165 εκατομμύρια χρόνια περίπου και είναι γνωστός και ως Δευτερογενής Αιώνας (β) ***μεσοζωικό άθροισμα στρωμάτων*** το πέμπτο από τα έξι μεγάλα αθροίσματα, στα οποία υποδιαιρείται το όλο σύστημα στρωμάτων τής Γης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesozoic].

μεσόθυρο (το) [μεσν.] {μεσοθύρ-ου | -ων} **1.** το τμήμα τοίχου οικοδομήματος, που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο πόρτες ή παράθυρα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η μεσαία πύλη τού τέμπλου.

μεσοθώρακας (ο) [1873] {μεσοθωράκων} ΖΩΟΛ. το μεσαίο τμήμα τού θώρακα των εντόμων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesothorax].

μεσοθωράκιο (το) [1879] {μεσοθωρακί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η μεσαία περιοχή τού ανθρώπινου θώρακα, που βρίσκεται ανάμεσα στους δύο πνεύμονες, στο στέρνο και στη σπονδυλική στήλη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. médiastin].

μεσοκαιρίτης (ο) [μεσν.] {μεσοκαιριτών} (σπάν.-λαϊκ.) πρόσωπο που βρίσκεται στη μεσαία φάση τής ζωής, ανάμεσα στη νεανική και τη γεροντική ηλικία ΣΥΝ. μεσόκοπος, μεσήλικος.

μεσοκαλόκαιρο (το) το μέσο, η ακμή τού καλοκαιριού: *το ~ ήταν ανυπόφορη η ζέστη*. — **μεσοκαλόκαιρα** επίρρ.

μεσοκάρπιο (το) [1873] {μεσοκαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. το μεσαίο στρώμα τού περικαρπίου των αγγειοσπέρμων, που βρίσκεται μεταξύ εξωκαρπίου και ενδοκαρπίου.

μεσόκλιμα (το) {μεσοκλίμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. το κλίμα μικρών περιοχών τής επιφάνειας τής Γης, όπως κοιλάδων, παραποτάμιων εκτάσεων, πόλεων, περιοχών μεταξύ δασικών εκτάσεων κ.λπ., που ενδέχεται να μην είναι αντιπροσωπευτικό τού γενικού κλίματος τής περιοχής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesoclimate].

μεσοκλιματολογία (η) {μεσοκλιματολογιών} ο κλάδος τής κλιματολογίας που μελετά τα μεσοκλίματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesoclimatology].

μεσοκνήμιο (το) [μτγν.] {μεσοκνημί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα τής κνήμης.

μεσόκοπος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στη νεανική και τη γεροντική ηλικία ΣΥΝ. μεσήλικος, μεσοκαιρίτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεσο-* + *-κοπος* < *κόπτω*].

μεσοκυττάριος, -α, -ο [1873] ΒΙΟΛ. **1.** αυτός που διαπλάσσεται ή βρίσκεται μεταξύ των κυττάρων **2.** ***μεσοκυττάριοι χώροι / μεσοκυττάρια διαστήματα*** οι χώροι που βρίσκονται μεταξύ κυττάρων σε φυτικούς ιστούς γεμάτους με αέρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. intercellular].

μεσολαβή (η) **1.** (στη γυμναστική) το πιάσιμο τής μέσης με τα δύο χέρια **2.** (στο αγώνισμα τής πάλης) η λαβή κατά την οποία ο παλαιστής συσφίγγει με τα δυο του χέρια τη μέση τού αντιπάλου του.

μεσολάβηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παρέμβαση τρίτου για την επίλυση τής διαφοράς δύο πλευρών ή σειρά ενεργειών κάποιου για θέμα που αφορά σε άλλον: *η ~ ενός κοινού γνωστού τους συνέβαλε στην αποκατάσταση των σχέσεών τους* || *ο υπουργός Εξωτερικών ζήτησε διεθνή ~ για την επίλυση τού προβλήματος μεταξύ των δύο κρατών* **2.** (καταχρ.) η παρέλευση χρονικού διαστήματος (μεταξύ δύο γεγονότων): *μετά την υπογραφή τής συνθήκης ειρήνης και τη ~ τριετούς ειρηνικής συμβίωσης, τα δύο κράτη επέστρεψαν δριμύτερα στις εχθροπραξίες.*

μεσολαβητής (ο) [1897], **μεσολαβήτρια** (η) {μεσολαβητριών} το πρόσωπο που μεσολαβεί: *ο ~ τού Ο.Η.Ε. για το Κυπριακό.*

μεσολαβητικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με μεσολάβηση: *~ προσπάθεια / ρόλος / πρωτοβουλία / πρόταση.*

μεσολαβώ ρ. αμετβ. {μεσολαβείς... | μεσολάβησα} **1.** παρεμβαίνω (ανάμεσα σε άτομα, ομάδες ή κράτη), προκειμένου να επιτύχω την επίλυση διαφοράς ή τον συμβιβασμό αντιτιθέμενων συμφερόντων και απόψεων: *~ για τον τερματισμό πολέμου / για την επίλυση προβλήματος / για την υπέρβαση κρίσεως* **2.** κάνω ενέργειες απευθυνόμενος σε κάποιον για λογαριασμό τρίτου: *μεσολάβησε στον διευθυντή, για να προσληφθώ στην εταιρεία* ΣΥΝ. μεσιτεύω • **3.** παρεμβάλλομαι (ανάμεσα σε χρονικά ή τοπικά σημεία): *ανάμεσα στα δύο γεγονότα μεσολαβούν λίγα χρόνια* **4.** λαμβάνω χώρα, συμβαίνω ενδιαμέσως: *θα φύγω τη Δευτέρα, αν δεν μεσολαβήσει τίποτε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεσολαβῶ (-έω)* < *μεσο-* + *-λαβῶ* < θ. *λαβ-*, τού απρφ. *λαβ-εῖν* (αόρ. β' τού αρχ. *λαμβάνω*)].

> **μεσολαβώ – διαμεσολαβώ.** Η λ. **μεσολαβώ**, ήδη αρχαία, σήμαινε αρχικά «διακόπτω, μπαίνω στη μέση, παρεμβάλλομαι». Σε νεότερους χρόνους προσέλαβε επιπροσθέτως τη σημ. «παρεμβαίνω για να γίνει κάτι» (συχνά με αρνητική χροιά, «παρέμβαση με μέσο»: *Μεσολάβησε ένας γνωστός του υπουργός, για να τον προσλάβουν στην υπηρεσία*). Το ρ. **διαμεσολαβώ** και τα παράγωγά του **διαμεσολάβηση, διαμεαολαβητής** πλάστηκαν τη δεκαετία τού '80 με πολιτικού περιεχομένου σημ. (επίσημη πολιτική παρέμβαση από διεθνείς και άλλους ευρύτερους οργανισμούς προς επίλυση διακρατικών διαφορών): *Η διαμεσολάβηση τού προέδρου τού Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μεταξύ των εμπόλεμων κρατών τής πρώην Γιουγκοσλαβίας δεν έφερε αποτελέσματα – Στην επίλυση των διαφορών προτίθεται να διαμεσολαβήσει ο Ο.Η.Ε.* Σε τέτοιες χρήσεις το **δια-** δηλώνει ό,τι το ξενικό (λατινικής προελεύσεως) inter-. Τελευταία, η λ. *διαμεσολαβώ* και τα παράγωγά της άρχισαν να χρησιμοποιούνται και με φιλολογικού περιεχομένου σημ., δηλώνοντας τον ερμηνευτή (φιλόλογο), που παρεμβάλλεται ανάμεσα στον δημιουργό (συγγραφέα) και τον αναγνώστη, ανάμεσα στο κείμενο και τον αναγνώστη, ώστε να βοηθηθεί ο αναγνώστης στην καλύτερη κατανόηση τού κειμένου.

μεσολιθικός, -ή, -ό [1890] ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής προϊστορίας, κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η μετάβαση από τον τρόπο ζωής τού κυνηγού-τροφοσυλλέκτη στην παραγωγική οικονομία τής γεωργίας και κτηνοτροφίας (περίπου 10η-7η χιλιετία π.Χ.): *~ εποχή.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesolithic].

μεσολόβιος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στους λοβούς ενός οργάνου **2.** ***μεσολόβιο*** (το) {μεσολοβί-ου | -ων} ο μεγάλος εγκάρσιος σύνδεσμος που βρίσκεται μεταξύ των δύο εγκεφαλικών ημισφαιρίων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interlobaire].

Μεσολόγγι (το) {-ίου κ. -ιού} **1.** η πρωτεύουσα τού νομού Αιτωλοακαρνανίας **2.** ΙΣΤ. ***έξοδος τού Μεσολογγίου*** βλ. λ. *έξοδος.* — **Μεσολογγίτης** (ο), **Μεσολογγίτισσα** (η), **μεσολογγίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < δαλματ. Messo-laghi «λιμνοθάλασσα», ονομασία που δόθηκε αρχικώς από τους Δαλματούς πειρατές στα ιχθυοτροφεία τής περιοχής και μαρτυρείται από το 1571. Η παρετυμολογία *Μεσολόγγι* < *μέσος* + *λόγγος* οδήγησε στην καθιέρωση τής γραφής με *-γγ-* αντί *-γκ-*].

μεσομήριο (το) [μτγν.] {μεσομηρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού σώματος που βρίσκεται ανάμεσα στους μηρούς, η βουβωνική χώρα ΣΥΝ. ριζομέρι.

μέσον (το) → μέσο

μεσονύκτιο (το) → μεσάνυχτα

μεσονύχτι (το) → μεσάνυχτα

μεσονυχτίς επίρρ. (λαϊκ.) μεσάνυχτα, στη μέση τής νύχτας: *με ξύπνησε ~.*

μεσοούρανα (τα) → μεσούρανα

μεσοπαθητικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει στη Ν. Ελληνική τη μορφολογική σύμπτωση μέσης και παθητικής φωνής (π.χ. μέσο *η Μαρία χτενίστηκε* «χτένισε η ίδια τον εαυτό της», παθητικό *η Μαρία χτενίστηκε* στο *κομμωτήριο* (= την χτένισε η κομμώτρια), σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στην αρχαία (π.χ. *ἐλύσατο – ἐλύθη*): *~ φωνή / ρηματικός τύπος.*

μεσοπάτωμα (το) {μεσοπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ημιώροφος.

μεσοπέλαγα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) στη μέση τού πελάγους, στην ανοιχτή θάλασσα: *αρμενίζαμε ~, όταν μας έπιασε άγριο μπουρίνι.*

Μεσοπεντηκοστή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. εορτή τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, η οποία τελείται εικοσιπέντε ημέρες μετά το Πάσχα, την τέταρτη ημέρα τής εβδομάδας, σε ανάμνηση τής διδασκαλίας τού Ιησού Χριστού στον Ναό τού Σολομώντα.

μεσοπλανητικός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που υπάρχει ή βρίσκεται ανάμεσα σε πλανήτες: *~ ύλη.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interplanetary (νόθο σύνθ.)].

μεσοπλεύριος, -α, -ο [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται στις πλευρές, αυτός που αναφέρεται σε αυτό τον χώρο: *~ μυς / αρτηρία / νεύρο / νευραλγία.*

Μεσοπόλεμος (ο) {Μεσοπολέμου} η χρονική περίοδος 1918-1939 που μεσολάβησε μεταξύ των δύο παγκόσμιων πολέμων. — **μεσοπολεμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. entre-deux-guerres].

μεσόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η εσωτερική πόρτα οικήματος, διά μέσου τής οποίας επικοινωνούν δύο δωμάτια ΣΥΝ. εσώθυρα.

Μεσοποταμία (η) [μτγν.] η περιοχή τής Ασίας μεταξύ των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη, η οποία υπήρξε κατά την αρχαιότητα κοιτίδα σημαντικών πολιτισμών και αργότερα, στην εποχή τής ακμής των Αράβων, γνώρισε σημαντική ανάπτυξη. — **Μεαοποτάμιος** (ο) [μεσν.], **μεσοποταμιακός,** -ή, -ό.

μεσοποτάμιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που βρίσκεται ανάμεσα σε ποταμούς.

μεσοπρόθεσμος, -η, -ο αυτός τού οποίου η πραγματοποίηση, η λήξη ή η εξόφληση δεν τοποθετείται ούτε στο εγγύς ούτε στο μακρινό μέλλον, αλλά κάπου ενδιάμεσα: *~ στόχος / δάνειο / μέτρα.* — **μεσοπρόθεσμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. à moyen terme].

μέσος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται μεταξύ δύο (τοπικών ή χρονικών) σημείων: *~ ηλικία / απόσταση·* ΦΡ. (α) ***μέση οδός*** η ενδιάμεση λύση, η αποφυγή των άκρων, το μέτρο: *η κυβέρνηση ακολούθησε τη ~, ώστε να συμβιβάσει τα αντίπαλα συμφέροντα* ΣΥΝ. χρυσή τομή (β) ***Μέση Ανατολή*** βλ. λ. *ανατολή* **2.** (ειδικότ., για χαρακτηρισμό ιστορικών περιόδων) αυτός που μεσολαβεί ανάμεσα στο πρώιμο και το ύστερο: *Μέσο Βασίλειο* (περίοδος τής αρχαίας αιγυπτιακής ιστορίας, περίπου από το 2040 ώς το 1786 π.Χ., μεταξύ Αρχαίου και Νέου Βασιλείου) || *~ χρόνοι* (ο Μεσαίωνας) **3.** αυτός που βρίσκεται στο ενδιάμεσο, αυτός που παρεμβάλλεται: *~ εισοδηματική τάξη·* ΦΡ. (α) ***μέση εκπαίδευση*** βαθμίδα τής εκπαίδευσης, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στη στοιχειώδη και την ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση (το γυμνάσιο και το λύκειο): *καθηγητής / προϊστάμενος γραφείου / επιθεωρητής / σύμβουλος μέσης εκπαιδεύσεως* (β) ***μέσος όρος*** (i) (για αριθμούς) το πηλίκο τής διαίρεσης τού αθροίσματος αριθμών με τον αριθμό που αντιπροσωπεύει το πλήθος του: *ο ~ των 2 και 4 είναι το 3* [(4+2): 2 = 3] || *κατά μέσον όρο* (ανάμεσα στο λιγότερο και το περισσότερο) (ii) η κατά μέσον όρο στατιστική διαμόρφωση μεγέθους εκπεφρασμένη αριθμητικά κ.λπ.: *ο ~ ζωής ενός αυτοκινήτου είναι τα 10 χρόνια* (βλ. λ. *ζωή*) || *ο ~ αύξησης των γεννήσεων* (γ) ΦΙΛΟΣ. ***μέσος όρος συλλογισμού*** η έννοια που είναι κοινή και στις δύο προκείμενες προτάσεις (συμβολισμός: Μ) τού συλλογισμού, καθιστώντας έτσι δυνατή τη σύνδεση υποκειμένου και κατηγορουμένου στο συμπέρασμα (Υ – Κ) **4.** ***μέσος*** (ο) ΑΝΑΤ. (α) το μεσαίο δάχτυλο τού χεριού ή τού ποδιού ΣΥΝ. ενδιάμεσος, μεσαίος (β) ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) παίκτης που αγωνίζεται στη μεσαία γραμμή τής ομάδας ΣΥΝ. χαφ **5.** αυτός που δηλώνει τον μέσο όρο μεγέθους / ποσότητας με την οποία εμφανίζεται φαινόμενο: *~ ετήσια βροχόπτωση / βεληνεκές / θερμοκρασία* (ο μέσος όρος τιμών τής θερμοκρασίας σε ορισμένο χρονικό διάστημα) **6.** (μτφ.) αυτός που αποτελεί αντιπροσωπευτική περίπτωση τού συνόλου στο οποίο ανήκει: *ο ~ πολίτης είναι αυτή την περίοδο απογοητευμένος από τα πολιτικά κόμματα* || *~ τηλεθεατής / καταναλωτής* **7.** αυτός που βρίσκεται μεταξύ δύο ακραίων καταστάσεων ή γενικότ. δύο καταστάσεων που μπορούν να χαρακτηριστούν με σαφήνεια (ούτε υψηλός ούτε χαμηλός, ούτε μεγάλος ούτε μικρός, ούτε καλός ούτε κακός κ.λπ.): *είναι μέσης μορφώσεως / στάθμης* • **8.** ΑΝΑΤ. (α) ***μέση φλέβα*** υποδόρια φλέβα, που αρχίζει από το ραχιαίο φλεβικό δίκτυο τού χεριού (β) ***μέσο νεύρο*** νευρικό στέλεχος, το οποίο εκτείνεται από το βραχιόνιο πλέγμα ώς την παλάμη • **9.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***μέσο ρήμα*** (i) ρήμα μέσης φωνής με κατάληξη -ομαι / -ιέμαι / -ούμαι / -ώμαι που δηλώνει μέση διάθεση, π.χ. *χτενίζομαι, πλένομαι* (ii) (καταχρ.) ρήμα παθητικής φωνής (β) ***μέση διάθεση*** η διάθεση στην οποία ανήκουν τα ρήματα, των οποίων το υποκείμενο ενεργεί και ταυτόχρονα δέχεται την ενέργεια αυτή (βλ. κ. λ. *διάθεση*) (γ) ***μέσο σύμφωνο*** (στην παραδοσιακή – σχολική γραμματική, ιδίως τής αρχαίας Ελληνικής) καθένα από τα σύμφωνα τού οποίου η προφορά θεωρήθηκε *ως* ενδιάμεση (μέση), δηλ. ανάμεσα στα ψιλά και τα δασέα, ήτοι τα σύμφωνα β [b], δ [d], γ [g] (ο σημερ. όρος είναι «ηχηρά κλειστά»). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *medhyo- «μεσαίος», πβ. σανσκρ. mádhyaḥ, λατ. medius (> ισπ. medio), αρμ. mēj-, γερμ. Mitte, αγγλ. mid, ιρλ. mid- (α'

συνθ.) κ.ά. Ομόρρ. *μεσ-άζων, μεσα-ίος, μεσ-ίτης, μεσό-γειος, μεσολαβώ* κ.ά.].

μεσοσπονδύλιος, -α, -ο [1863] ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται μεταξύ σπονδύλων: ~ *αρθρώσεις / δίσκοι / τρήματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intervertébrale].

μεσοστρατίς επίρρ. [μεσν.] στη μέση τού δρόμου.

μεσοστύλιο (το) [μτγν.] {μεσοστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το διάστημα μεταξύ δύο στύλων.

μεσότητα (η) [αρχ.] {μεσοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού μέσου, το να βρίσκεται κάτι σε μέση κατάσταση ΑΝΤ. ακρότητα **2.** ΜΑΘ. ο μέσος όρος σε μια συνεχή αναλογία **3.** ΦΙΛΟΣ. (κυρ. στον χώρο των ηθικών αξιών) η κατάσταση τού μέτρου, η αποφυγή ακροτήτων: *η έννοια τής αριστοτελικής* ~ ΣΥΝ. αρμονία, ισορροπία ΑΝΤ. αμετροέπεια.

μεσότιτλος (ο) {μεσοτίτλ-ου | -ων, -ους} ο τίτλος που μεσολαβεί ανάμεσα στις παραγράφους κειμένου.

μεσοτοιχία (η) {μεσοτοιχιών} ο κοινός τοίχος που χωρίζει δύο διαμερίσματα (σπανιότ. κ. οικοδομές, οικόπεδα).

μεσότοιχος (ο) [μτγν.] {μεσοτοίχ-ου | -ων, -ους} **1.** ο εσωτερικός τοίχος οικήματος, που χωρίζει δωμάτια **2.** η μεσοτοιχία (βλ.λ.).

μεσούντος → μεσώ

μεσούρανα (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μέσο τού ουρανού **2.** (ως επίρρ.) στη μέση τού ουρανού: *το αεροπλάνο πετούσε* ~ ΣΥΝ. μεσουρανίς.

μεσουράνημα (το) [μτγν.] {μεσουρανήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η θέση τού Ηλίου ή άλλου αστέρα στο μέσο τού ουρανού **2.** (μτφ.) το αποκορύφωμα τής δύναμης, τής ακμής ή τής δόξας: *η αρχαία Αθήνα ήταν στο ~ της κατά τον χρυσό αιώνα τού Περικλή* ΣΥΝ. κολοφώνας, απόγειο, ζενίθ. Επίσης **μεσουράνισμα** [μτγν.].

μεσουρανίς επίρρ. (λαϊκ.) στη μέση τού ουρανού.

μεσουρανώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μεσουρανείς... | μεσουράνησα} **1.** (για ουράνια σώματα) βρίσκομαι στο μέσο τού ουρανού, διέρχομαι από τον μεσημβρινό ενός τόπου, βρίσκομαι στο κατακόρυφο σημείο **2.** (μτφ.) φθάνω στο απόγειο, στο αποκορύφωμα τής επιτυχίας, τής ανάπτυξης, τής ακμής ή τής δόξας: *την εποχή εκείνη στο θέατρο μεσουρανούσε η Κυβέλη* ΣΥΝ. θριαμβεύω, βρίσκομαι στο ζενίθ ΑΝΤ. παρακμάζω, βρίσκομαι στο ναδίρ, φθίνω. — **μεσουράνηση** (η) [μτγν.].

μεσούσης → μεσώ

μεσόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η φάση τού μιτωτικού κύκλου που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο διαδοχικών κυτταρικών διαιρέσεων· σε αυτή γίνεται αύξηση τού κυτταροπλάσματος, σύνθεση πρωτεϊνών και νουκλεϊκών οξέων (D.N.A., R.N.A.), διπλασιασμός τού D.N.A., και προετοιμάζεται η μίτωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesophase].

μεσοφόρι κ. (λαϊκότ.) **μισοφόρι** (το) {μεσοφορ-ιού | -ιών} **1.** το γυναικείο εσώρουχο που φοριέται κάτω από το φόρεμα, το κομπινεζόν **2.** (συνεκδ.) η γυναίκα: *«αχ, βρε παλιο-μισοφόρια, τι τραβάν για σας τ' αγώρια»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεσοφόρι(ο)ν*, υποκ. τού επιθ. **μεσόφορον* (ενν. *ἔνδυμα*) < *μεσο-* + *-φορον* < *φορῶ*. Ο τ. *μισοφόρι* κατά παρετυμολ. σύνδεση προς το επίθ. *μισός*].

μεσόφρυδο (το) ΑΝΑΤ. το μέρος τού προσώπου που βρίσκεται ανάμεσα στα δύο φρύδια και πάνω ακριβώς από τη ρίζα τής μύτης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεσόφρυον* < *μεσ(ο)-* + *-οφρυον* < *ὀφρῦς* «φρύδι»].

μεσοφωνία (η) [1874] {μεσοφωνιών} **1.** το φορητό αρμόνιο **2.** το ακορντεόν.

μεσόφωνος (η) [1897] {μεσοφών-ου | -ων, -ους} η λυρική τραγουδίστρια, η φωνή τής οποίας αναπτύσσεται σε μεσαία κλίμακα, ανάμεσα σε αυτήν τής υψιφώνου (σοπράνο) και τής βαρυφώνου (κοντράλτο) ΣΥΝ. μετζοσοπράνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. mezzosoprano].

μεσοχείμωνα επίρρ. (λαϊκ.) στη μέση τού χειμώνα ΣΥΝ. καταχείμωνα.

μεσοχείμωνο (το) [μεσν.] η μέση τού χειμώνα.

μεσοχρονίς επίρρ. (λαϊκ.) στη μέση τού χρόνου.

μεσοχώρι (το) {μεσοχωρ-ιού | -ιών} το χωριό που βρίσκεται μακριά από τα παράλια, στην ενδοχώρα.

μεσπιλέα (η) (λόγ.) η μουσμουλιά (βλ.λ.). Επίσης **μεσπίλη** [μτγν.].

μέσπιλο (το) {μεσπίλ-ου | -ων} (λόγ.) το μούσμουλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέσπιλον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

Μεσσαλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για γυναίκα ανήθικη ως προς την ερωτική συμπεριφορά της και αδίστακτη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. messalina < λατ. Messalina, σύζυγος τού Ρωμαίου αυτοκράτορα Κλαυδίου, περιώνυμη για την ανήθικη και αδίστακτη συμπεριφορά της].

Μεσσήνη (η) **1.** πόλη τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας **2.** πόλη τής ΒΑ. Σικελίας απέναντι από την Ιταλία.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Μεσσηνία*].

Μεσσηνία (η) περιοχή και νομός τής ΝΔ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Καλαμάτα. — **Μεσσήνιος** (ο), **Μεσσήνια** (η), **μεσσηνιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μεσσήνη*, ονομασία σημαντικής πόλεως τής περιοχής, που ιδρύθηκε το 369 π.Χ. στο βουνό Ιθώμη (και αρχικώς ονομαζόταν επίσης *Ἰθώμη*). Πρόκειται πιθ. για προελλην. τοπωνύμιο, η δε αναγωγή στο επίθ. *μέσος* είναι προϊόν παρετυμολογίας].

Μεσσηνιακός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας.

μεσσιανικός, -ή, -ό [1877] ο σχετικός με τον μεσσία ή τον μεσσιανισμό: ~ *κηρύγματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. messianique].

μεσσιανισμός (ο) [1897] **1.** η πίστη των Εβραίων στη μελλοντική έλευση τού μεσσία, ο οποίος θα έσωζε τον εβραϊκό λαό **2.** (κατ' επέκτ.) η πίστη στον μελλοντικό ερχομό ενός μεσσία και γενικότ. ενός σωτήρα (λ.χ. στο πολιτικό ή εθνικό επίπεδο), δηλ. σε ένα πρόσωπο με εξαιρετικές ικανότητες (χαρισματικό ηγέτη), το οποίο και θα λυτρώσει τον λαό ή το έθνος από τα προβλήματά του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. messianisme].

μεσσίας (ο) {μεσσιών} **1.** ΘΡΗΣΚ. το πρόσωπο που περίμεναν οι Εβραίοι να έρθει ως σωτήρας και ελευθερωτής τους **2.** ***Μεσσίας*** (ο) (στον χριστιανισμό) ο Ιησούς Χριστός **3.** (μετωνυμ.) ο ηγέτης από τον οποίο περιμένουν όλοι να λύσει τα προβλήματα, να τους απαλλάξει από τα δεινά: *μετά την πτώση τής χούντας ο λαός υποδέχθηκε τον Κ. Καραμανλή ως ~ || η αναζήτηση πολιτικού ~ αποτελεί δείγμα κρίσης τής δημοκρατίας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αραμ. mešihā < εβρ. mašiăh «χριστός, χρισμένος» < ρ. mašăh «σημαδεύω, χρίω (με λάδι)»].

μέστο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη εκφραστική· περίλυπα, λυπημένα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mesto «λυπημένος, μελαγχολικός» < λατ. maestus].

μεστός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αφθονία και πληρότητα: *λόγος ~ νοημάτων* ΣΥΝ. πλήρης • **2.** (για καρπούς) αυτός που έχει ωριμάσει: ~ *στάχυα / σύκα / σταφύλια* ΣΥΝ. μεστωμένος, γινωμένος ΑΝΤ. άγουρος, αγίνωτος **3.** (μτφ.) σφιχτοδεμένος **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική ωριμότητα. — **μεστότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστικός όρ., αγν. ετύμου].

μεστώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μέστω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να ωριμάσει ♦ (αμετβ.) **2.** (για καρπούς) γίνομαι ώριμος: *μεστώσανε γρήγορα φέτος τα σταφύλια* ΣΥΝ. ωριμάζω **3.** (μτφ.) αναπτύσσομαι: *μεγάλωσε, μέστωσε, έγινε κοτζάμ άντρας!* — **μέστωμα** (το) [μτγν.].

μεσώ ρ. αμετβ. (λόγ.) {εύχρ. μόνο η απόλυτη μτχ. σε γεν. *μεσού-ντος, -σης, -ντων* +γεν.} βρίσκομαι στη μέση (χρονικής περιόδου, γεγονότος)· μόνο σε μετοχικές φρ., π.χ. *μεσούσης τής διαδικασίας, ήρθε η διαταγή να διακόψουμε κάθε εργασία || μεσούσης τής νυκτός / τής εξεταστικής περιόδου || μεσούντος τού θέρους*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεσῶ (-όω)* < *μέσος*].

μέσω πρόθ. (+γεν.) δηλώνει: **1.** τόπο διέλευσης (= μέσα από): *το τρένο διέρχεται ~ Θεσσαλονίκης || η διακίνηση τού εμπορεύματος γίνεται ~ Αθηνών* **2.** τρόπο, μέσο, μεσολάβηση: *ο αγώνας θα μεταδοθεί ζωντανά ~ δορυφόρου || βρήκε δουλειά ~ τού θείου του*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Επιρρηματοποιημένη δοτ. εν. τού αρχ. επιθ. *μέσος* (βλ.λ.), απόδ. τού γερμ. mittels durch].

μεσώροφος (ο) [1882] {μεσωρόφ-ου | -ων, -ους} **1.** ο μεσαίος όροφος οικοδομήματος (κυρ. πολυκατοικίας) ΣΥΝ. μεσοπάτωμα **2.** ο όροφος που μεσολαβεί ανάμεσα στο ισόγειο και τον πρώτο όροφο ΣΥΝ. ημιώροφος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. entresol].

μετά¹ κ. **μετ'** (μπροστά από *α*) κ. **μεθ'** (μπροστά από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) πρόθ. δηλώνει: **1.** ακολουθία (κάτι έπεται / ακολουθεί) (α) χρονική (υστερόχρονο): ~ *την ακμή, έρχεται η παρακμή || ήρθε στη γιορτή ~ τον Γιώργο || ~ τη δήλωση τού υπουργού, ακολούθησε πανικός* (β) τοπική: ~ *το φανάρι, ο τρίτος δρόμος δεξιά || Το στενό είναι πριν από την Πανεπιστημίου· Όχι, ~* (γ) κατά τάξη / ιεραρχία: *ήρθε πρώτος ~ τον Γερμανό συναθλητή του στο ακόντιο* **2.** σε συνάρτηση με το 1 (+αιτ. όταν υπάρχει άρθρο, ουσιαστικό ή από +αιτ. με το άρθρο προαιρετικό): (α) σχέση αιτίας – αποτελέσματος: ~ *τον σάλο που προκλήθηκε στις εφημερίδες για παράνομους διορισμούς, διατάχθηκε δικαστική διερεύνηση τού θέματος* (β) εναντίωση: *και ~ τα προχθεσινά, συνεχίζεις να με ενοχλείς! || ~ τόσα φάρμακα, συνεχίζει να υποφέρει!* **3.** (λόγ.) συνοδία (+γεν.): *προσήλθε ~ τής συζύγου του* **4.** τρόπο (+γεν.): ~ *χαράς αποδέχομαι την πρότασή σας || είχε τόση κίνηση στον δρόμο που μόλις και ~ βίας* (με μεγάλη δυσκολία) *πρόφτασε την πτήση του || μετ' εμποδίων* (με εμπόδια, με δυσκολίες) *συνεχίζεται η κατάθεση φορολογικών δηλώσεων σε όλες τις Εφορίες τής χώρας || όλος ο νομός υποδέχθηκε τον Πρόεδρο ~ βαΐων και κλάδων || ~ φανών και λαμπάδων* (θριαμβευτικά) *|| ~ μυρίων βασάνων* (με πολύ κόπο) *έφτασαν στον προορισμό τους οι εργαζόμενοι εξαιτίας των απεργιών στα αστικά μέσα μεταφοράς || ~ λύπης μου πληροφορήθηκα ότι η κατάσταση τής υγείας του επιδεινώθηκε || αρνήθηκε ~ μανίας να δώσει την συγκατάθεσή της || άδεια μετ' αποδοχών || ~ μουσικής* (με την υπόκρουση μουσικής) *|| ~ λόγου* (με σύνεση και λογική) *|| ~ φόβου Θεού* (με το φόβο τού Θεού) || (στο τέλος επιστολών) ~ *τιμής || μεθ' υπολήψεως || ~ συγχωρήσεως* (φρ. που χρησιμοποιούμε όταν κάτι που μόλις είπαμε μπορεί να προκαλέσει ηθικά τον ή τους συνομιλητές μας ή να προκαλέσει συνειρμούς μη αποδεκτούς ηθικά) || ~ *σπουδής* (βιαστικά) || ~ *βδελυγμίας* (με βδελυγμία). (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στο μέσον, μεταξύ» (κυρ. σε σύνταξη με γεν. πτώση), πιθ. < I.E. *me(i)- (η κατάλ. *-τα* σύμφωνα με το *κατά*), πβ. γοτθ. mith «με, μαζί», αρχ. γερμ. mit(i) (> γερμ. mit), αρχ. αγγλ. mid(i), ίσως και αλβ. mjet «μέσος». Η σύνδεση με το I.E. θ. *medhyo- (βλ. λ. *μέσος*) δεν μπορεί να αποκλειστεί. Υστερογενής είναι τόσο η σημ. «μαζί» όσο και η χρονική σημ.].

μετά² επίρρ. **1.** για τη δήλωση χρονικής ακολουθίας· σε ύστερη, σε μελλοντική φάση: *Πάρτε ένα γλυκό! Οι καφέδες θα έρθουν ~ || πρώτα πλένουμε τα χέρια μας και ~ τρώμε!* ΣΥΝ. κατόπιν, ύστερα, αργότερα ΑΝΤ. πριν **2.** (α) απολύτως: *Όταν ήρθα δεν ήταν στο γραφείο του. Έφτασε πολύ ~ || Πηγαίνετε εσείς, εγώ θα έρθω ~* (β) ως ουσ. με άρθρο *το*: *Άσε τι γίνεται τώρα. Το ~ είναι που μετράει!*

[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μετά*[1]].

μετα- κ. **μετά-** κ. **μετ- / μεθ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** τη χρονική ακολουθία, ότι κάποιος/κάτι ακολουθεί χρονικά κάτι άλλο: *μετα-βιομηχανικός, μεθ-εόρτια, μετα-μεσονύχτιο* **2.** τη μετάβαση, το πέρασμα σε κάτι νέο: *μετα-λαμπαδεύω, μετα-γραφή* **3.** θέση μετά από κάτι άλλο: *μετα-τάρσιο* **4.** αλλαγή: *μετα-γλωττίζω, μετα-ποιώ* **5.** (α) υπέρβαση ή κριτική σε επιστήμη, μέθοδο κ.ά.: *μετα-μοντερνισμός, μετα-ηθική* (β) σχέση ή ενασχόληση με κάτι: *μετα-γλώσσα, μετα-λεξικογραφία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (και ελληνογενών ξέν. όρων) που προέρχεται από την πρόθ. *μετά* (βλ.λ.) και απαντά με τις ακόλουθες μορφές: (α) *μετα-*, όταν το β' συνθ. αρχίζει από σύμφωνο (λ.χ. *μετα-βιβάζω, μετα-τρέπω*) (β) *μετ-*, όταν το β' συνθ. αρχίζει από φωνήεν (λ.χ. *μετ-εκπαιδεύω, μετ-ονομάζω*), και (γ) *μεθ-*, όταν το β' συνθ. αρχίζει από δασυνόμενο φωνήεν (λ.χ. *μέθ-οδος, μεθ-ομηρικός*)].

μεταβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μετέβην, να/θα μεταβώ} (επίσ.) (+σε) **1.** μετακινούμαι (από ένα μέρος σε άλλο): *αύριο ο πρωθυπουργός θα μεταβεί στις Βρυξέλλες* ΣΥΝ. πηγαίνω **2.** (μτφ.) περνώ σε άλλη κατάσταση: *επιθυμούν να μεταβεί η χώρα από την πολιτική αστάθεια στη δημοκρατική ομαλότητα*.

μεταβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέβαλα, μεταβλήθηκα (λόγ. μετεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. μεταβληθείς, -είσα, -έν), μεταβεβλημένος} δίνω σε κάτι άλλη μορφή, άλλο χαρακτήρα: ~ *τη διάταξη, για να καλύψει και άλλες περιπτώσεις* || ~ *τα φρονήματα / τη συμπεριφορά / τις συνήθειες / την όψη* || *οι λέξεις μεταβάλλουν σημασία* || *χρειάστηκε να μεταβληθώ σε τύραννο, για να μπορέσω να τους επιβληθώ* ΣΥΝ. αλλάζω, μετατρέπω, μεταμορφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελίσσω*.

μεταβαπτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταβάπτισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** βαπτίζω εκ νέου, για δεύτερη φορά σε άλλο θρησκευτικό δόγμα **2.** αλλάζω την ονομασία (κάποιου): *η πλοιοκτήτρια εταιρεία μεταβάπτισε το «Αιγαίο» σε «Πάρος Εξπρές»* ΣΥΝ. μετονομάζω. — **μεταβάπτιση** (η) [1889] κ. **μεταβάπτισμα** (το).

μετάβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλο: *η ~ στην Πάτρα με τρένο* || *εισιτήριο απλής ~* (χωρίς επιστροφή) ΣΥΝ. (λαϊκ.) πηγεμός· (μτφ.) **2.** η εξελικτική διαδικασία που οδηγεί από μία κατάσταση σε άλλη: *η ~ στον σοσιαλισμό* || *η ~ στην οικονομία τής αγοράς* **3.** (στον λόγο) το πέρασμα (από ένα θέμα σε άλλο): *η ~ από το ένα επιχείρημα στο άλλο γίνεται με δεξιοτεχνία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάβασις* < *μεταβαίνω*].

μεταβατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία τής μετάβασης ή συμβάλλει στη μετάβαση: *βρισκόμαστε σε ~ εποχή / περίοδο / στάδιο, στην οποία κυοφορούνται σημαντικές μεταβολές* || *~ ρύθμιση / διάταξη / έννοια / παράγραφος*· ΦΡ. ***μεταβατική κυβέρνηση*** η προσωρινή κυβέρνηση, που συγκροτείται από πολιτικά ή εξωκοινοβουλευτικά πρόσωπα και έχει ως αποστολή να προετοιμάσει τη διενέργεια εκλογών **2.** ΓΛΩΣΣ (α) αυτός που δηλώνει μεταβατικότητα: *~ σύνταξη / χρήση* ΑΝΤ. αμετάβατος (β) ***μεταβατικό ρήμα*** το ενεργητικό ρήμα, η ενέργεια τού οποίου μεταβαίνει σε αντικείμενο, το ενεργητικό ρήμα που δέχεται ως συμπλήρωμα αντικείμενο: *το εργαστικό ρήμα «βράζω» είναι και μεταβατικό (π.χ. βράζω καφέ) και αμετάβατο (π.χ. ο καφές βράζει)* ΑΝΤ. αμετάβατο ρήμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μεταβαίνω*. Ορισμένοι επιστημονικοί όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια από αγγλ. transitive].

μεταβατικότητα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} **1.** το να υπάρχει σε εξέλιξη η μετάβαση από μία κατάσταση σε άλλη **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) (γενικότ.) η δυνατότητα ενός ρήματος να χρησιμοποιείται με ή χωρίς συμπλήρωμα/αντικείμενο (β) (ειδικότ.) η σχέση μεταξύ ενός μεταβατικού ρήματος και τού αντικειμένου του.

μεταβιβάζω ρ. μετβ. {μεταβίβασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μεταφέρω (από ένα μέρος σε άλλο): *αεροπλάνα μεταβιβάζουν φάρμακα και είδη διατροφής στον άμαχο πληθυσμό* **2.** διαβιβάζω: *~ χαιρετισμούς / ευχές / ευχαριστίες* • **3.** ΝΟΜ. παραχωρώ, εκχωρώ (δικαίωμά μου σε κάποιον): *~ εξουσία / αρμοδιότητα / περιουσία / κυριότητα / ομόλογα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετα-* + *βιβάζω* (βλ. κ. *βάζω*). Ο νομ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transférer].

μεταβίβαση (η) [1840] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μεταφορά, η μετακίνηση (από ένα μέρος ή ένα πρόσωπο σε άλλο): *η ~ τής σκέψης είναι ένα χαρακτηριστικό τηλεπαθητικό φαινόμενο* || *~ ενέργειας από ένα πρόσωπο σε άλλο με ένα άγγιγμα* || *κληρονομική ~ ιδιοτήτων / χαρακτηριστικών* **2.** ΝΟΜ. η παραχώρηση, η εκχώρηση: *κόστος / αξία / διαδικασία μεταβίβασης* || *~ δικαιώματος / κυριότητας* || *η ~ εξουσιών / αρμοδιοτήτων σε άλλα θεσμικά όργανα*.

μεταβιβάσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που μπορεί να μεταβιβαστεί, που μπορεί να τον παραχωρήσει κανείς σε άλλον: *~ εντολή / ακίνητο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transférable].

μεταβιβαστικός, -ή, -ό [1812] **1.** αυτός μέσω τού οποίου μεταβιβάζεται κάτι: *~ έγγραφο* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***μεταβιβαστικό ρήμα*** το ρήμα τού οποίου η ενέργεια δεν εκτελείται από το υποκείμενο, αλλά από το αντικείμενο κατ' εντολήν ή με τη μεσολάβηση τού υποκειμένου, π.χ. *ανεβάζω κάποιον* (= τον βάζω / κάνω / βοηθώ να ανεβεί), κατ' αντιδιαστολή προς το *ανεβαίνω*. - **μεταβιβαστικά** επίρρ.

μεταβιομηχανικός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζει ή σχετίζεται με την εποχή που ακολουθεί την υψηλής κλίμακας βιομηχανοποίηση (βιομηχανική εποχή): *~ κοινωνία / εποχή*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. postindustriel].

μεταβλήθηκα ρ. ▸ μεταβάλλω

μεταβλητός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπόκειται σε μεταβολές, που εύκολα μπορεί να μεταβληθεί: *~ χαρακτήρας* || *οι άνεμοι θα πνέουν σε ~ διευθύνσεις* ΣΥΝ. ευμετάβλητος ΑΝΤ. αμετάβλητος, αναλλοίωτος **2.** ΜΑΘ. ***μεταβλητή*** (η) το σύμβολο ή η ποσότητα που μπορεί να λάβει διάφορες τιμές από ένα προκαθορισμένο σύνολο: *εξαρτημένη / ανεξάρτητη ~* **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***μεταβλητός αστέρας*** αστέρας, η λαμπρότητα τού οποίου φαίνεται να μεταβάλλεται με την πάροδο τού χρόνου. — **μεταβλητότητα** (η) [1812].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μεταβάλλω*].

μεταβολή (η) **1.** η διαδικασία αλλαγής και μετάβασης σε νέα κατάσταση: *ξαφνική / ευπρόσδεκτη ~ τού καιρού* || *~ τής κοινής γνώμης / τής θερμοκρασίας / πολιτικών φρονημάτων / αισθημάτων / πολιτεύματος* || *επιφέρω ~ σ' ένα πρόγραμμα* || *ποσοστιαία ~* ΣΥΝ. αλλαγή, τροποποίηση, μετατροπή, αλλοίωση· ΦΡ. ***αντιστρεπτή μεταβολή*** βλ. λ. *αντιστρεπτός* • **2.** (στη γυμναστική και στον στρατό) η αλλαγή μετώπου (στρατιώτη, μαθητή) με στροφή τού σώματος γύρω από τον άξονά του προς την αντίθετη κατεύθυνση και το σχετικό παράγγελμα: *έκανε ~ κι έφυγε βιαστικά* || (μτφ.) *έκανε πολιτική ~ με τις νέες του δηλώσεις*· ΦΡ. (λαϊκ.) ***κάνε μεταβολή*** φύγε, στρίβε, δίνε του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή, εξελίσσω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μεταβάλλω*].

μεταβολικός, -ή, -ό [μτγν.] ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον μεταβολισμό: *~ αντίδραση / νόσος*.

μεταβολισμός (ο) ΒΙΟΛ. το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών που έχουν ως αποτέλεσμα είτε τη σύνθεση χημικών ενώσεων κατάλληλων για την κάλυψη τής αύξησης και τής ανάπλασης τού σώματος ή για την αποταμίευση υλικών (αναβολισμός) είτε την αποικοδόμηση χημικών ενώσεων με σκοπό την εξασφάλιση τής απαραίτητης για τη ζωή ενέργειας (καταβολισμός).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métabolisme].

μεταβολίτες (οι) {μεταβολιτών} ΒΙΟΛ. τα προϊόντα τού μεταβολισμού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metabolite(s)].

μετάβολος (ο) {μεταβόλ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. κάθε είδος εντόμου που κατά την ανάπτυξή του εμφανίζει μεταμορφώσεις (βλ.λ.) ΑΝΤ. αμετάβολος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μεταβάλλω*].

μεταβυζαντινός, -ή, -ό ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την εποχή που ακολούθησε την πτώση τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: *~ τέχνη / εποχή / αγιογραφία*.

μεταγγίζω ρ. μετβ. {μετάγγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (σπάν.) μεταφέρω (υγρό) από ένα δοχείο σε άλλο **2.** ΙΑΤΡ. διοχετεύω ενδοφλεβίως (το αίμα ενός ατόμου σε άλλο, που το χρειάζεται για τη θεραπευτική του αγωγή): *~ αίμα στον τραυματία* **3.** (μτφ.) καθιστώ (κάποιον) κοινωνό (των σκέψεων, των πεποιθήσεων ή των εμπειριών μου): *~ ιδέες* ΣΥΝ. μετακενώνω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μετ(α)* + *-αγγίζω* < *ἄγγος* (βλ. λ. *αγγείο*)].

> **μεταγγίζω – αγγίζω.** Τα δύο ρήματα δεν διαφέρουν μόνο στη σημασία, αλλά και στην ετυμολογία τους. Το αρχαίο (μεταγενέστερο) **μετ-αγγίζω** και το παράγωγό του **μετ-άγγισις**, νεότερη λέξη που πρωτοαπαντά στον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο, ανάγονται στη λ. **αγγείο**: *μετ-αγγίζω* σημαίνει αρχικά «μεταφέρω από το ένα αγγείο στο άλλο, μετακενώνω», από όπου περιορίστηκε σημασιολογικά στη «μεταφορά αίματος» **(μετάγγιση)**. Αντίθετα, το **αγγίζω** είναι άλλος τύπος τού **εγγίζω** *(εγγύς + -ίζω)*, που προήλθε από έκκρουση στη συνεκφορά με αντωνυμικά άρθρα: *τα εγγίζω > τα 'γγίζω >* **τ' αγγίζω**.

μετάγγιση (η) [1851] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μεταφορά (υγρού) από ένα αγγείο σε άλλο **2.** ΙΑΤΡ. ***μετάγγιση (αίματος)*** η ενδοφλέβια διοχέτευση αίματος που προέρχεται από δότη σε άτομο που το έχει ανάγκη (για θεραπευτικούς λόγους).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transfusion].

μεταγενέστερος, -η, -ο **1.** αυτός που ακολουθεί χρονικά, που γίνεται ή εξελίσσεται μετά από κάτι προγενέστερό του: *τα ~ γεγονότα απέδειξαν ότι είχε τελικά δίκιο* || *~ έρευνες / σκέψεις / ανακαλύψεις / περίοδος* ΣΥΝ. υστερόχρονος, κατοπινός, πρόσφατος ΑΝΤ. προγενέστερος **2.** ***μεταγενέστεροι*** (οι) {μεταγενεστέρ-ων, -ους} όλοι οι άνθρωποι που θα ακολουθήσουν τα επόμενα χρόνια, η μελλοντική γενιά: *εμείς δεν θα προλάβουμε τίποτε απ' όλα αυτά· αγωνιζόμαστε για χάρη των ~* ΣΥΝ. (λόγ.) επιγενόμενοι, (καθημ.) νεότεροι, απόγονοι **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την ελληνιστική εποχή: *~ ελληνική γλώσσα* (η κοινή). — **μεταγενέστερα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., συγκρ. βαθμ. τού αρχ. *μεταγενής* «νεότερος, κατόπιν γεννημένος» < *μετα-* + *-γενής* < *γένος*].

μεταγλώσσα (η) {μεταγλωσσών} **1.** ΓΛΩΣΣ. λέξεις, όροι, σύμβολα που χρησιμοποιούνται στη γλώσσα για να μιλήσουμε, να περιγράψουμε ή να αναφερθούμε στην ίδια τη γλώσσα (π.χ. οι όροι «ονοματική φράση» και «ρηματική φράση» χρησιμοποιούνται στη μεταγλώσσα τού συντακτικού): *η ~ που χρησιμοποιεί αυτό το βιβλίο είναι δυσνόητη* **2.** (γενικότ. στις επιστήμες) η χρήση τής γλώσσας (ορολογίας) ή διαφόρων συμβόλων για την περιγραφή μιας επιστήμης και τού αντικειμένου της: *μαθηματική ~*. — **μεταγλωσσικός, -ή, -ό. μεταγλωσσικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. metalanguage (νόθο σύνθ.)].

μεταγλωττίζω ρ. μετβ. {μεταγλώττισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μεταφέρω (τον λόγο, τους διαλόγους ταινίας) σε γλώσσα άλλη από αυτήν τής παραγωγής της, για να γίνει κατανοητή σε αλλόγλωσσο κοινό χωρίς τη βοήθεια υποτίτλων: *~ την ταινία στα Ελληνικά* **2.** (ειδικότ.) μεταφέρω (κείμενο) από μία μορφή γλώσσας σε άλλη μορφή τής ίδιας γλώσσας, προσεγγίζοντας το ερμηνευτικά: *το Σύνταγμα μεταγλωττίστηκε από την καθαρεύουσα στη δημοτική το 1986*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μετα-* + *-γλωττίζω* < αρχ. *γλώττα*, αττ. τ. τού *γλώσσα*].

μεταγλώττιση (η) [1796] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** (γενικά) η μεταφορά κειμένου από μια γλώσσα σε άλλη **2.** (ειδικότ.) η μεταφορά των διαλόγων κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου στη γλώσσα τής χώρας στην οποία θα προβληθεί (συνήθ. με επιτελείο ηθοποιών, που επαναλαμβάνουν τους αρχικούς διαλόγους στη δική τους γλώσσα και των οποίων οι φωνές ακούγονται κατά την προβολή τού έργου στη θέση των αυθεντικών)· η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται αντί τού υποτιτλισμού. Επίσης **μεταγλωττισμός** (ο) [1772]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση*.

μεταγλωττιστής (ο), **μεταγλωττίστρια** (η) (σημ. 1) {μεταγλωττιστριών} **1.** πρόσωπο που μεταγλωττίζει (λόγο, διαλόγους ταινίας, κείμενο) **2.** ΠΛΗΡΟΦ. πρόγραμμα που μετατρέπει ένα κείμενο γραμμένο σε γλώσσα προγραμματισμού κατανοητή σε μας, σε γλώσσα μηχανής που μπορεί να εκτελεστεί από τον υπολογιστή: *σχεδίαση και υλοποίηση ενός ~ για μια υποθετική γλώσσα προγραμματισμού*.
[ΕΤΥΜ. Ως προς τη σημ. 2, η λ. αποδίδει το αγγλ. compiler].

μεταγραμματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταγραμμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για λέξη) αλλάζω τη σειρά των γραμμάτων ΣΥΝ. αναγραμματίζω. — **μεταγραμματισμός** (ο) [μτγν.].

μεταγραφή (η) **1.** η μεταφορά σε άλλον κώδικα (λ.χ. η απόδοση κειμένου με διαφορετικό σύστημα γραφής από αυτό στο οποίο είχε αρχικώς γραφεί): *η ~ των ξένων ονομάτων στα Ελληνικά* (χρησιμοποιώντας αντί για το λατινικό αλφάβητο το ελληνικό) || *φωνητική ~* (η γραφή λέξεως με τα σύμβολα τού διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου) **2.** ΒΙΟΛ. το στάδιο τής μεταβίβασης τού γενετικού μηνύματος από το D.N.A. τού πυρήνα στο αγγελιαφόρο R.N.A. (βλ.λ.) **3.** ΝΟΜ. η καταχώριση (σε ειδικό βιβλίο και από αρμόδια δημόσια υπηρεσία, υποθηκοφυλακείο) των συμβολαίων ή των τίτλων, με τους οποίους αποκτώνται ή μεταβάλλονται εμπράγματα δικαιώματα επί ακινήτων (πβ. λ. *κτηματολόγιο*) **4.** ΜΟΥΣ. η όσο το δυνατόν πιστότερη μεταφορά τής πρώτης μορφής ενός έργου, λ.χ. για εκτέλεση από άλλο όργανο από αυτό για το οποίο είχε αρχικώς συντεθεί· η διασκευή **5.** (α) η ένταξη αθλητή σε άλλον σύλλογο (ομάδα) από αυτόν στον οποίο μέχρι τότε ανήκε: *η περίοδος των ~ στο ποδόσφαιρο* || *ο σύλλογος δεν θα κάνει καμία ~ για φέτος* || *ο παίκτης πήρε μεταγραφή σε ομάδα τού εξωτερικού* (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο παίκτης / αθλητής, ο οποίος μεταγράφεται σε άλλη ομάδα: *σπουδαία / ακριβή ~* (γ) (κατ' επέκτ.) η ένταξη επαγγελματία (κυρ. υψηλής κατάρτισης ή αναγνώρισης) στο δυναμικό άλλης επιχείρησης από αυτή στην οποία ανήκε: *οι ~ των τηλεοπτικών αστέρων από το ένα κανάλι στο άλλο είναι πλέον καθημερινή είδηση* **6.** ΤΕΧΝΟΛ. η μεταφορά δεδομένων από ένα σύστημα σε άλλο ή από μία κασέτα ή δισκέτα σε άλλη: *η ~ μιας ταινίας από μία βιντεοκασέτα σε άλλη* || *ειδικός ενισχυτής για μεταγραφές χωρίς απώλειες* || *~ από δίσκο σε κασέτα ήχου*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αντιγραφή κειμένου σε άλλο είδος γραφής – αλλαγή τής απόδοσης», < αρχ. *μεταγράφω*. Ορισμένες σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. transcription].

> **μεταγραφή – μετεγγραφή;** Το **μετα-γραφή** (από το ρ. **μετα-γράφω**) χρησιμοποιείται για να δηλώσει «την αλλαγή, τη μετάβαση από κάτι σε κάτι άλλο» (*η μεταγραφή των ξένων λέξεων στην Ελληνική με ελληνικά γράμματα – η μεταγραφή περιουσιακού στοιχείου* (οικοπέδου, διαμερίσματος κ.λπ.) στο υποθηκοφυλακείο από το όνομα τού πωλητή στο όνομα τού αγοραστή), «την απόδοση σε άλλη γλωσσική μορφή (= μετάφραση) ή άλλη μουσική μορφή» (= διασκευή), «τη μετακίνηση ενός αθλητή από μια ομάδα σε άλλη», «την αλλαγή ομάδας» (*μεταγραφή ποδοσφαιριστών*). Το **μετ-εγγραφή** (από το ρ. **μετ-εγγράφομαι**) δηλώνει ειδικότερα την εγγραφή ενός σπουδαστή από ένα πανεπιστήμιο σε ένα άλλο (μετεγγραφή φοιτητών από ξένα πανεπιστήμια σε ελληνικά ή από περιφερειακά σε κεντρικά πανεπιστήμια) ή από ένα σχολείο σε ένα άλλο *(μετεγγραφή μαθητών)*. Δεν είναι σωστό, άρα, να μιλάμε για «μεταγραφή φοιτητών» ούτε και για «μετεγγραφή ποδοσφαιριστών»!

μεταγραφικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τη μεταγραφή, κυρ. επαγγελματία (αθλητή): *οι ~ στόχοι τής ομάδας για τη νέα χρονιά* || *~ περίοδος / επιτυχία / κινήσεις / ενδιαφέρον*. — **μεταγραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

μεταγράφω ρ. μετβ. {μετέγραψα, μεταγράφηκα (λόγ. μετεγράφην, -ης, -η...), μεταγεγραμμένος} **1.** γράφω εκ νέου ΣΥΝ. ξαναγράφω **2.** μεταφέρω σε γραπτή μορφή (προφορικό υλικό) **3.** μεταφέρω (κείμενο) σε άλλη γλώσσα, άλλο αλφάβητο ή γενικότ. άλλη μορφή από αυτήν στην οποία είχε αρχικώς γραφεί: *~ το κείμενο στο φωνητικό αλφάβητο* || *~ αρχαίο κείμενο στα Νέα Ελληνικά* **4.** διασκευάζω (μουσικό έργο) για ένα ή περισσότερα μουσικά όργανα, διαφορετικά από εκείνα για τα οποία είχε αρχικά γραφεί: *~ σονάτα πιάνου για βιολί* **5.** ΝΟΜ. καταχωρίζω στα βιβλία τού υποθηκοφυλακείου (την πράξη αγοραπωλησίας ακινήτου τής περιοχής) **6.** (μεσοπαθ. ***μεταγράφομαι***) (για αθλητές) εντάσσομαι στο δυναμικό άλλου αθλητικού συλλόγου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταγραφή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επαναγράφω σε άλλο κώδικα, μεταφράζω», < *μετα-* + *-γράφω*. Ήδη μτγν. η σημ. «μεταφέρω σε άλλη εγγραφή, σε άλλο λογαριασμό». Η σημ. 6 αποδίδει το γαλλ. transcrire].

μετάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρατ. μετήγα, αόρ. μετήγαγα, μετήχθην, -ης, -η... (να/θα μεταχθώ)} (λόγ.) μεταφέρω από έναν τόπο σε άλλον, μεταβιβάζω.

μεταγωγή (η) (λόγ.) **1.** μεταφορά (προσώπου ή πράγματος) από έναν τόπο σε άλλον **2.** (ειδικότ.) μεταφορά κρατουμένων υπό συνοδεία φρουρών από έναν χώρο κράτησης σε άλλον για τη δίκη ή τη φυλάκισή τους: *τμήμα μεταγωγών* **3.** (στις τηλεπικοινωνίες) το σύνολο των αυτόματων ή χειροκίνητων χειρισμών που απαιτούνται για την πραγματοποίηση τής τηλεφωνικής επικοινωνίας μεταξύ δύο συνδρομητών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μετάγω*].

μεταγωγικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ. **1.** αυτός που είναι κατάλληλος ή χρήσιμος για μεταφορές: *~ υπηρεσία τού Στρατού* (κυρ. ενόπλων δυνάμεων) || *~ σώμα / αεροσκάφος* ΣΥΝ. μεταφορικός **2.** ***μεταγωγικό*** (το) κάθε είδους στρατιωτικό μεταφορικό μέσο (ζώο, όχημα, σκάφος).

μεταδημότευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η μετεγγραφή δημότη στο δημοτολόγιο άλλου δήμου ή κοινότητας. — **μεταδημοτεύω** ρ.

μεταδιδακτορικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μετά τη λήψη τού διδακτορικού τίτλου: *~ σπουδές / μελέτη / έρευνα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. post-doctoral].

μεταδίδω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέδωσα, μετα-δόθηκα, -(δε)δομένος} **1.** (α) κάνω (κάποιον) μέτοχο σε κάτι που έχω εγώ, ώστε να το μοιράζομαι μαζί του: *~ το κέφι / τον ενθουσιασμό / τη συγκίνησή μου* || *ο καθηγητής είχε μεταδώσει στους μαθητές του το ενδιαφέρον του για τα μαθηματικά* || *~ την πίστη / την αγωνιστικότητά μου και στους υπολοίπους* (β) αφήνω (κάτι) να διαδοθεί μέσα από μένα, κυρ. επιτρέποντας την κίνησή του: *το νερό μεταδίδει τον ήχο πιο γρήγορα από τον αέρα* || *ο ηλεκτρισμός μεταδίδεται μέσω των μετάλλων* **2.** (ειδικότ.) γίνομαι φορέας ιού, μικροβίου, αρρώστιας κ.λπ., διοχετεύοντάς το σε άλλον οργανισμό: *τα έντομα συχνά μεταδίδουν μολύνσεις* ΣΥΝ. (καθημ.) μολύνω, (οικ.) κολλώ **3.** (για ειδήσεις, πληροφορίες) κάνω ευρύτερα γνωστή (μια πληροφορία): *το πρακτορείο Ρόιτερ μεταδίδει συνεχώς πληροφορίες για τον ισχυρό σεισμό στο Λος Άντζελες* ΣΥΝ. ανακοινώνω, γνωστοποιώ, κοινοποιώ **4.** (για ραδιόφωνο ή τηλεόραση) εκπέμπω ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό πρόγραμμα, καλύπτω ραδιοφωνικά ή τηλεοπτικά ένα γεγονός: *~ έναν αγώνα / εικόνες από τη Βουλή / εκλογικά αποτελέσματα / μια δίκη* **5.** (μεσοπαθ. ***μεταδίδομαι***) παίρνω διαστάσεις, εξαπλώνομαι από τον έναν στον άλλον, από το ένα σημείο στο άλλο: *η επιδημία / η φωτιά μεταδόθηκε αστραπιαία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

μεταδικτατορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα που έπεται μιας δικτατορίας ΑΝΤ. προδικτατορικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά τη στρατιωτική δικτατορία των συνταγματαρχών στην Ελλάδα (1967-1974): *~ κυβερνήσεις / πολιτικό σκηνικό* ΑΝΤ. προδικτατορικός.

μετάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** η μεταφορά (στοιχείου) από κάποιον (που το διαθέτει) σε άλλον: *~ τού άγχους / τού ενθουσιασμού / τής μαχητικότητας / τής πίστης* || *η ~ τής γνώσης από τον δάσκαλο στον μαθητή* **2.** η δημόσια ανακοίνωση ή προβολή, ιδ. μέσω ραδιοτηλεοπτικού μέσου: *απευθείας / μαγνητοσκοπημένη ~ τού αγώνα* || *η ~ τής τραγικής είδησης συγκίνησε το πανελλήνιο* **3.** η διάδοση αρρώστιας, μικροβίου κ.λπ. μέσω φορέα: *η ~ τού ιού με μετάγγιση μολυσμένου αίματος* **4.** η περαιτέρω προώθηση και σε άλλα σημεία, η μεταβίβαση: *η ~ τής κίνησης και στους πίσω τροχούς τού αυτοκινήτου* || *η ~ ηλεκτρικού ρεύματος μέσω των αγωγών* ● ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***αγία μετάδοση*** η Θεία Κοινωνία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάδοσις* < *μεταδίδωμι*].

μεταδόσιμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (ασθένεια) που εύκολα μπορεί να μεταδοθεί **2.** (είδηση) που είναι δυνατόν και επιτρεπτό να μεταδοθεί: *~ πληροφορία / ανακοίνωση*.

μεταδότης (ο) [μτγν.] {μεταδοτών} **1.** αυτός που μεταδίδει κάτι **2.** ΤΕΧΝΟΛ. όργανο με το οποίο μεταδίδεται η κίνηση από ένα σώμα σε άλλο.

μεταδοτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (αρρώστια) που μπορεί να μεταδοθεί με επαφή από άτομο που έχει προσβληθεί σε υγιές: *η φυματίωση είναι ~ νόσημα* ΣΥΝ. κολλητικός **2.** (γενικότ.) αυτός που εύκολα μεταδίδεται από τον έναν στον άλλον: *το χασμουρητό είναι ~* **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει την ικανότητα να μεταδίδει τις γνώσεις του με τρόπο εύληπτο και κατανοητό (ώστ' να αποφεύγεται η σύγχυση τού ακροατηρίου του): *~ δάσκαλος*. — **μεταδοτικ-ά / -ώς** [1874] επίρρ.

μεταδοτικότητα (η) [1850] {χωρ. πληθ.} **1.** (για πρόσ.) η ικανότητα, συνήθ. δασκάλου, να μεταδίδει γνώσεις με τρόπο που να κινεί το ενδιαφέρον, καθιστώντας εύληπτα όσα λέει: *έχει μεγάλη ~* **2.** η ιδιότητα νόσου (μικροβίου κ.λπ.) να μεταδίδεται από άτομο που έχει προσβληθεί σε άλλο υγιές με την επαφή.

μετάζωο (το) [1891] {μεταζώ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε ζωικός οργανισμός, το σώμα τού οποίου αποτελείται από πολλά κύτταρα, διαφοροποιημένα μορφολογικά και λειτουργικά σε κατηγορίες ΑΝΤ. πρωτόζωο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. metazoa].

μεταηθική (η) ΦΙΛΟΣ. ο κλάδος τής ηθικής που πραγματεύεται τον καθορισμό τής φύσης των ηθικών εννοιών μέσα από την ανάλυση τού λογικού και σημασιολογικού χαρακτήρα τής γλώσσας τής ηθικής.

μεταθανάτιος, -α, -ο αυτός που αναφέρεται στον χρόνο ή στην κατάσταση μετά τον θάνατο (κάποιου): *πιστεύει στην ύπαρξη ~ ζωής* || *~ κρίση / τιμωρία*.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μετά θάνατον*].

μετάθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η μεταβολή τής θέσης (προσώπου ή πράγματος) ως προς ένα σημείο αναφοράς: *~ ευθυνών* (όταν κάποιος δεν αναγνωρίζει τις ευθύνες που τον βαραίνουν και προσπαθεί να ενοχοποιήσει άλλον, επιρρίπτοντάς τες σε εκείνον) || *~ συχνότητας* (η μετατόπιση περιοχής τού φάσματος συχνοτήτων σε άλλη περιοχή του) ΣΥΝ. μετατόπιση, μετακίνηση **2.** (για υπαλλήλους ή στρατιωτικούς) η τοποθέτηση (κάποιου) σε άλλη υπηρεσιακή θέση από αυτήν όπου υπηρετεί: *δυσμενής ~* (μετακίνηση τού υπαλλήλου χωρίς τη θέλησή του σε θέση που μειονεκτεί έναντι τής αρχικής) ||

αμοιβαία ~ (ταυτόχρονη κάλυψη δύο θέσεων από δύο υπαλλήλους, που παίρνουν ο ένας τη θέση τού άλλου) || *παίρνω ~ για την Αθήνα* **3.** (με χρονική σημασία) αναβολή τού χρόνου διεξαγωγής μιας ενέργειας: *οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις καθιστούν αναγκαία τη ~ τής ημερομηνίας των εκλογών / τού ταξιδιού τού πρωθυπουργού στο εξωτερικό* **4.** ΓΛΩΣΣ. η αλλαγή τής θέσης γραμμάτων, συλλαβών ή φθόγγων μέσα στην ίδια λέξη κατά τη γραφή ή την προφορά της, λ.χ. *φούχτα, χούφτα* || *καράφλα, φαλάκρα·* ΦΡ. ***μετάθεση ποσότητας*** (στην Αρχαία Ελληνική) η αντιμεταχώρηση (βλ.λ.) **5.** ΜΟΥΣ. η εκτέλεση μουσικής σύνθεσης σε άλλον τόνο από αυτόν στον οποίο είχε αρχικά γραφεί **6.** ΒΙΟΛ. αναδιάταξη τής χρωμοσωμικής δομής, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή θέσεως των τμημάτων των χρωμοσωμάτων καθώς και των ακολουθιών των γονιδίων που αυτά περιέχουν **7.** ΧΗΜ. οργανικές αντιδράσεις κατά τις οποίες σε ένα μόριο πραγματοποιείται αντικατάσταση ενός ατόμου ή μιας ρίζας από άλλο άτομο ή ρίζα **8.** ΜΑΘ. η πράξη που συνίσταται στη μεταφορά στοιχείων από ορισμένη σειρά διαδοχής σε άλλη σειρά διαδοχής των ίδιων στοιχείων **9.** ΨΥΧΟΛ. η έντονη θετική ή αρνητική συναισθηματική σύνδεση τού ασθενούς με τον θεραπευτή του, κατά την οποία ο πρώτος βιώνει ξανά καταστάσεις απωθημένες στο ασυνείδητό του και τις προβάλλει στο ουδέτερο πρόσωπο τού ψυχαναλυτή του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσπαση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάθεσις* «αλλαγή θέσεως (αμοιβαία ή μη)» (η γλωσσ. σημ. ήδη μτγν.) < *μετατίθημι* (βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*). Η σημ. «μετακίνηση υπαλλήλου» αποτελεί απόδ. τού γαλλ. dé-placement].

μεταθέσιμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που μπορεί να μετατεθεί, να αλλάξει θέση ή χρόνο διεξαγωγής: ~ *ημερομηνία / υπάλληλος* ΑΝΤ. αμετάθετος.

μεταθετήριο (το) {μεταθετηρί-ου | -ων} το υπηρεσιακό έγγραφο, με το οποίο γνωστοποιείται στους ενδιαφερομένους (υπαλλήλους) η μετάθεσή τους.

μεταθετός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να αλλάξει θέση, να μετατεθεί **2.** ***μεταθετό(ν)*** (το) η δυνατότητα μεταθέσεως υπαλλήλων σε άλλη θέση ή τόπο, ανάλογα με τις εμφανιζόμενες ανάγκες ΑΝΤ. αμετάθετο(ν).

μεταθέτω ρ. μετβ. {μετέθεσα, μετατέ-θηκα, -θειμένος} **1.** αλλάζω θέση (σε κάτι): ~ *τις ευθύνες μου σε άλλον* (επιρρίπτω σε άλλον τις ευθύνες που με βαραίνουν) / *το φταίξιμο* **2.** (για υπαλλήλους ή στρατιώτες) τοποθετώ σε άλλη υπηρεσιακή θέση: *τον μετέθεσαν στα κεντρικά γραφεία τής εταιρείας / στα σύνορα* **3.** (με χρονική σημασία) αναβάλλω για αργότερα (τον χρόνο διεξαγωγής μιας ενέργειας): ~ *την ημερομηνία τού γάμου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μετατίθημι* < *μετα-* + *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

μεταθεωρία (η) {μεταθεωριών} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που αναλύει τη δομή, τις μεθόδους και τις ιδιότητες άλλης θεωρίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metatheory].

μεταίσθημα (το) [1898] το μετείκασμα (βλ.λ.).

μεταίχμιο (το) {μεταιχμί-ου | -ων} η κρίσιμη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε δύο αντίθετες καταστάσεις, το οριακό σημείο: *βρίσκεται στο ~ ζωής και θανάτου / μιας πολιτικής περιόδου* || *βρίσκομαι στο ~ τού νόμου* (δηλ. μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεταίχμιον* < *μετ(α)-* + *-αίχμιον* < *αιχμή*].

μετακαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μετακαλείς... | μετακάλ-εσα, -ούμαι, μετακλήθηκα} (επίσ.) καλώ κάποιον επισήμως, για να συμμετάσχει σε εκδήλωση, διοργάνωση ή αποστολή: *μετακάλεσαν ξένους καλλιτέχνες, να δώσουν παραστάσεις στο Φεστιβάλ Αθηνών* || *μετακάλεσαν τους πρεσβευτές για διαβουλεύσεις με τον υπουργό των Εξωτερικών* || *τον είχε μετακαλέσει το Πανεπιστήμιο Κρήτης για σειρά διαλέξεων* ΣΥΝ. καλώ.

μετακάρπιο (το) [μτγν.] {μετακαρπί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού χεριού που βρίσκεται ανάμεσα στον καρπό και στα δάχτυλα, το σύνολο των οστών τής παλάμης.

μετακατοχικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά την Κατοχή (βλ. λ. *κατοχή*): ~ *χρονιά / τραγούδι / κυβερνήσεις*.

μετακένωση (η) [1805] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (κυριολ.) η μεταφορά υγρού από ένα δοχείο σε άλλο ΣΥΝ. μετάγγιση **2.** (συνήθ. μτφ.) η μετάδοση σε άλλον τόπο ή πρόσωπο (ιδεών, γνώσεων κ.λπ.): *η ~ τής ανθρωπιστικής παιδείας στους Δυτικοευρωπαίους από τους Έλληνες*. — **μετακενώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μετακενῶ (-όω)* < *μετα-* + *κενῶ* < *κενός*. Το ουσ. πρωτοαπαντά στον Αδ. Κοραή].

μετακίνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η τοποθέτηση (προσώπου / πράγματος) σε νέα θέση, η αλλαγή θέσης, εγκατάστασης κ.λπ.: *η ~ των επίπλων για αλλαγή τής διακόσμησης* || *η ~ υπαλλήλου σε άλλη υπηρεσία* (μετάθεση) || *οι άνεμοι οφείλονται σε μετακινήσεις αερίων μαζών* || (μτφ.) *η ~* κεφαλαίων **2.** η μετάβαση (προσώπου) από τόπο σε τόπο: *ως εμπορικός αντιπρόσωπος είχε πολλές ~ σε διάφορες πόλεις ανά την επικράτεια* || *ξαφνική / γρήγορη ~*.

μετακινήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετακινηθεί.

μετακινώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μετακινείς... | μετακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε νέα θέση, το(ν) παίρνω από τη θέση που κατείχε προηγουμένως: *ο καναπές έχει σίγουρα μετακινηθεί· χθες δεν ήταν τόσο κοντά στην πόρτα* || *ο δάσκαλος μετακίνησε τον μαθητή σε άλλο θρανίο, επειδή μιλούσε συνεχώς με τον διπλανό του* || (κ. μτφ.) *δεν μπορείς να τον μετακινήσεις από τις απόψεις του* ΣΥΝ. μετατοπίζω, μεταθέτω, μεταφέρω **2.** (μεσοπαθ. ***μετακινούμαι***) πηγαίνω από έναν τόπο σε άλλον: *χιλιάδες Αθηναίοι μετακινήθηκαν με κάθε μεταφορικό μέσο, εκμεταλλευόμενοι το εορταστικό τριήμερο*.

μετακιόνιο (το) [μτγν.] {μετακιονί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το κενό διάστημα μεταξύ δύο κιόνων, το μεσοστύλιο.

μετακλασικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά τους κλασικούς χρόνους: ~ *τέχνη / συγγραφείς / γλώσσα* ΑΝΤ. προκλασικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. post-classical].

μετάκληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η κλήση, η πρόσκληση • **2.** η ανάκληση, η κλήση κάποιου να επιστρέψει: *η ~ τής διπλωματικής αποστολής*.

μετακλητός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να μετακληθεί ή ήρθε με μετάκληση **2.** (υπάλληλος) που μπορεί να κληθεί να αλλάξει θέση ανά πάσα στιγμή, που δεν έχει μόνιμη θέση **3.** ***μετακλητό*** (το) η ιδιότητα υπαλλήλου να μην έχει μόνιμη θέση, η πιθανότητα να μετακληθεί.

μετακομιδή (η) **1.** η μεταφορά των οστών νεκρού από τον τόπο όπου βρίσκονται ενταφιασμένα **2.** (ειδικότ.) η μεταφορά των οστών από τον τάφο σε άλλον χώρο μετά την πάροδο τριετίας από την ταφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μετακομίζω*].

μετακομίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μετακόμισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (κυριολ.-σπανιότ.) μεταφέρω από μία θέση σε άλλη: *μετακόμισε τη βιβλιοθήκη από το σαλόνι στο γραφείο του* ΣΥΝ. μετακινώ ♦ **2.** (αμετβ.) αλλάζω κατοικία, μεταφέρω το νοικοκυριό μου σε άλλο σπίτι: *θα μετακομίσουμε, μόλις βρούμε καλύτερο διαμέρισμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετα-* + *κομίζω* (βλ.λ.)].

μετακόμιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μεταφορά τής οικοσκευής (ενός νοικοκυριού) από έναν τόπο εγκατάστασης σε άλλον: *η ~ θα γίνει στο τέλος τού μήνα* || *κατά τη ~ στο νέο τους διαμέρισμα, έχασαν την κούτα με το καλό σερβίτσιο* || *ειδικό γραφείο ανέλαβε την ~* **2.** η αλλαγή τόπου διαμονής, κατοικίας: *ήταν μεγάλη ~ από την Κρήτη στην Αλεξανδρούπολη*. — **μετακομιστικός,** -ή, -ό [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.

μετακομουνιστικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά την πτώση των κομουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη: ~ *περίοδος / εποχή / κόσμος*.

μετακυλίω ρ. μετβ. [μτγν.] {μετακύλισ-α, -τηκα} (λόγ.) (κυρ. μτφ.) μεταθέτω: *οι αρχικές παραλείψεις μετακυλίουν το βάρος τής αποκατάστασης τού έργου στο επόμενο στάδιο παραγωγής* || «*το χρέος μετακυλίεται στο Δημόσιο, το οποίο εμφανίζεται ως εγγυητής καταβολής τού ποσού*» (εφημ.). — **μετακύλιση** (η).

μετακυλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {μετακυλάς... | μετακύλησα} (λόγ.) ♦ (μετβ.) **1.** μετατοπίζω (κάτι) κυλώντας το **2.** ξανακυλώ, κυλώ εκ νέου ♦ **3.** (αμετβ.) (για νόσο ή ασθενή) επιδεινώνομαι, πηγαίνω προς το χειρότερο ΣΥΝ. ξανακυλώ, υποτροπιάζω.

μεταλαβαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μετέλαβα} ΕΚΚΛΗΣ. ♦ **1.** (αμετβ.) λαμβάνω τη Θεία Κοινωνία, κοινωνώ των αχράντων μυστηρίων: *μεταλαβαίνει κάθε Χριστούγεννα και Πάσχα* ♦ **2.** (μετβ.) (για ιερέα) δίνω σε (κάποιον) τη Θεία Κοινωνία: *πήγε ο παππάς στο σπίτι της, για να τη μεταλάβει*. Επίσης (λόγ.) **μεταλαμβάνω** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

μεταλαβιά (η) (λαϊκ.) η μετάληψη, η Θεία Κοινωνία.

μεταλαμπαδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταλαμπάδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα)} (λόγ.) μεταδίδω (τα φώτα τής γνώσης, τής επιστήμης, τού πολιτισμού): *μέσα από τα βιβλία τους οι παλιοί μεταλαμπαδεύουν τη σοφία τους στις επόμενες γενεές* || *οι λόγιοι τής διασποράς μεταλαμπάδευσαν την ελληνική σοφία στη Δύση*. — **μεταλαμπάδευση** (η).

μεταλεξικογραφία (η) η ιστορία και η θεωρία τής λεξικογραφίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metalexicography].

μετάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} ΕΚΚΛΗΣ. ***(Θεία / Αγία) Μετάληψη*** η συμμετοχή των πιστών στη Θεία Ευχαριστία με την κοινωνία τού ηγιασμένου άρτου και οίνου τού μυστηρίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάληψις*, αρχική σημ. «συμμετοχή», < *μεταλαμβάνω*].

μεταλλαγή (η) [αρχ.] **1.** η διαδικασία μεταβολής και μετάβασης σε νέα μορφή: *η ~ των κοινωνικών / πολιτικών δομών* **2.** ΒΙΟΛ. η μετάλλαξη (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*.

μετάλλαγμα (το) {μεταλλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. ο οργανισμός ή το γονίδιο που έχει υποστεί μετάλλαξη.

μεταλλαγμένος, -η, -ο (συνήθ. κακόσ.) **1.** αυτός που έχει υποστεί μετάλλαξη: ~ *γονίδια / οργανισμός / χρωμόσωμα* || *βιομηχανικά προϊόντα με ~ συστατικά* || *στις ταινίες επιστημονικής φαντασίας εμφανίζονται συχνά μεταλλαγμένοι, τερατόμορφοι άνθρωποι* **2.** (ειδικότ.) αυτός στον οποίο έχει γίνει επέμβαση στη γενετική του δομή για τη βελτίωση κάποιων χαρακτηριστικών του: ~ *τρόφιμα* (ορθότ. *γενετικά τροποποιημένα*) || *στο εμπόριο κυκλοφορεί ~ σόγια / καλαμπόκι / σπόροι / ντομάτες*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *μεταλλάσσω* ως μεταφρ. δάνειο από αγγλ. transmuted].

μεταλλακτήρας (ο) ΗΛΕΚΤΡ. μηχάνημα που μετατρέπει το εναλλασσόμενο ρεύμα σε συνεχές και αντιστρόφως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. *μεταλλακτήρ, -ῆρος* < αρχ. *μεταλλάσσω*. Η ηλεκτρ. σημ. αποδίδει το γαλλ. transformateur].

μεταλλάκτης (ο) {μεταλλακτών} ΤΕΧΝΟΛ. πίνακας τηλεπικοινωνιακού κέντρου, στον οποίο καταλήγουν οι διατάξεις των τηλεφωνικών ή τηλεγραφικών γραμμών για την άμεση αποκατάσταση τής τηλεφωνικής ή τηλετυπικής σύνδεσης μεταξύ συνδρομητών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. multiple].

μετάλλαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΒΙΟΛ. η διαδικασία τροποποίησης τής κληρονομικής σύστασης ενός κυττάρου, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη γενετική αλλαγή οργανισμού ή πληθυσμού κυττάρων: ~ *γονιδίων* ΣΥΝ. μεταλλαγή **2.** (μτφ.) η ριζική αλλαγή: *ο γε-*

νικός γραμματέας μίλησε για ~ τού κόμματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάλλαξις* «αλλαγή – ανταλλαγή» < *μεταλλάσσω*. Η βιολ. σημ. αποδίδει το αγγλ. tansmutation].

μεταλλαξιογόνος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. ουσία, ακτινοβολία ή άλλος παράγοντας που προκαλεί μετάλλαξη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mutagène].

μεταλλάσσω κ. (σπάν.) **μεταλλάζω** ρ. μετβ. {μετάλλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** μεταβάλλω τη φύση (κάποιου), προκαλώ μετάλλαξη (σε κάποιον/κάτι) **2.** (μτφ.) αλλάζω ριζικά: *«με τις πλαστικές επεμβάσεις έχει μεταλλάξει τον εαυτό της»* (εφημ.) || *«το λαϊκό μας θέατρο υιοθέτησε και μετάλλαξε το πρωτότυπο υλικό»* (εφημ.) || *από τότε που ανέβηκε στην εξουσία μεταλλάχθηκε από φιλειρηνικός πολιτικός σε φιλοπόλεμο ηγέτη* **3.** (μεσοπαθ. ***μεταλλάσσομαι***) υφίσταμαι μεταβολή στη φύση μου **4.** (η μτχ. ***μεταλλαγμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλλοιώνω – ανταλλάσσω», < *μετ(α)-* + *άλλάσσω*. Η βιολ. σημ. αποδίδει το αγγλ. transmute].

μεταλλείο (το) [αρχ.] ο χώρος όπου γίνεται εξόρυξη μεταλλευμάτων ή ορυκτών και το σύνολο των σχετικών εγκαταστάσεων: *τα ~ τού Λαυρίου* ΣΥΝ. μεταλλωρυχείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

μεταλλειολογία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που πραγματεύεται οτιδήποτε έχει σχέση με τα μεταλλεία και τα μεταλλεύματα. — **μεταλλειολόγος** (ο/η) [1886].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. minéralogie (νόθο σύνθ.)].

μεταλλεργάτης (ο) {μεταλλεργατών} ο εργάτης μεταλλείου.

μετάλλευμα (το) {μεταλλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το ορυκτό που περιέχει σημαντικό ποσοστό μετάλλου καθιστώντας οικονομικά επικερδή την εκμετάλλευσή του: *χώρα πλούσια σε μεταλλεύματα* || *πλούσιο / φτωχό ~*.

μετάλλευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναζήτηση και η εξόρυξη μεταλλευμάτων από το έδαφος. — **μεταλλεύω** ρ. [αρχ.]. **μεταλλευτής** (ο) [μτγν.].

μεταλλευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον χώρο ή τη διαδικασία εξορύξεως μεταλλευμάτων ή με τα ίδια τα μεταλλεύματα: *~ πλούτος / βιομηχανία / έρευνα*.

μεταλλίκι (το) [1898] {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το κέρμα, το μεταλλικό νόμισμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. metelik < γαλλ. métalique < αρχ. *μεταλλικόν*].

μεταλλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται ή είναι κατασκευασμένος από μέταλλο: *~ κουτί / έπιπλα / νομίσματα / επιφάνεια* ΣΥΝ. μετάλλινος **2.** αυτός που περιέχει διαλυμένα στη σύστασή του χημικά στοιχεία, τα οποία ανήκουν στην τάξη των μετάλλων (μεταλλικά άλατα ή αέρια) και η κατανάλωσή τους θεωρείται ότι κάνει πολύ καλό στην υγεία: *~ νερό / πηγές* **3.** αυτός που έχει τη φύση τού μετάλλου ή μοιάζει με τα μέταλλα ως προς τη λάμψη, τη διαύγεια ή την ηχηρότητα: *~ φωνή* (καθαρή, δυνατή και ψυχρή, σαν να παράγεται από την κρούση μετάλλου) || *~ χρώμα* (που έχει τις ανταυγακλάσεις των μετάλλων, που γυαλίζει ή κάνει ανταύγειες όπως το μέταλλο) **4.** ΧΗΜ. (α) αυτός που σχετίζεται με μέταλλα: *~ χαρακτήρας / δεσμός* (β) (για μέταλλο) αυτός που βρίσκεται σε ελεύθερη κατάσταση στη φύση, χωρίς προσμείξεις με άλλα ορυκτά: *~ σίδηρος*.

μεταλλικότητα (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. **1.** το σύνολο των ιδιοτήτων των μετάλλων **2.** (συνήθ. για το νερό) η περιεκτικότητα σε μέταλλα.

μετάλλινος, -η, -ο [1889] (σπάν.) αυτός που είναι κατασκευασμένος ή αποτελείται από μέταλλα: *~ ράφια / επιφάνεια* ΣΥΝ. μεταλλικός.

μετάλλιο (το) [1871] {μεταλλί-ου | -ων} επίπεδη μεταλλική επιφάνεια, συχνά σε σχήμα και μέγεθος νομίσματος, που φέρει πάνω της χαραγμένη ή ανάγλυφη επιγραφή ή παράσταση και δίνεται ως αναμνηστικό σπουδαίου γεγονότος ή ως τιμητική διάκριση για την επιβράβευση αξιόλογης πράξης (π.χ. νίκης σε αθλητικούς αγώνες): *χρυσό / αργυρό / χάλκινο ~* || *~ ανδραγαθίας* || *τα ~ στους βαλκανιονίκες θα απονείμει ο υφυπουργός Αθλητισμού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *μέταλλο* ως απόδ. τού γαλλ. médaille < ιταλ. medaglia < λατ. *med(i)alia < *medialis «νόμισμα μισού δηναρίου» (< medius «μέσος, μισός»)].

μεταλλισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. θεωρία που εμφανίστηκε τον 15ο αι., συνδέοντας την αξία τού νομίσματος με αυτήν τού μετάλλου από το οποίο αποτελείται· κατ' αντιδιαστολή προς τον νομιναλισμό (πβ.λ.). — **μεταλλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Metallismus].

μεταλλίτις (η) [μτγν.] {μεταλλίτιδ-ος, -α | -ες} ΟΡΥΚΤ. στη ΦΡ. ***μεταλλίτις γη / μεταλλίτιδες άμμοι*** άμμος που εκτός από κόκκους χαλαζία περιέχει πολύτιμα μέταλλα ή πολύτιμους λίθους.

μέταλλο (το) {μετάλλ-ου | -ων} **1.** ΧΗΜ. κάθε χημικό στοιχείο που βρίσκεται στη φύση με μορφή ορυκτού σε στερεή κατάσταση (εκτός από τον υδράργυρο) και παρουσιάζει ιδιάζουσα λάμψη, είναι καλός αγωγός τής θερμότητας και τού ηλεκτρισμού και με την απώλεια ηλεκτρονίων γίνεται κατιόν και σχηματίζει οξίδια ΑΝΤ. αμέταλλο **2.** (συνεκδ.) το υλικό που αποτελείται από κάποιο από τα παραπάνω στοιχεία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην κατασκευή συρμάτων ή ελασμάτων, καθώς και ανθεκτικών αντικειμένων (π.χ. σίδηρος, χαλκός κ.λπ.): *ακατέργαστο ~* || *ευγενή ~* (δηλ. αυτά που δεν οξιδώνονται, όπως ο χρυσός και ο άργυρος) || *πολύτιμα ~* ΦΡ. ΙΣΤ. ***εποχή τού μετάλλου*** η περίοδος τής ιστορίας τής ανθρωπότητας από την αρχή τής χρήσης τού μετάλλου (σημ. 2) ώς σήμερα **3.** η ιδιότητα φωνής ή ήχου να ακούγεται με διαύγεια, με δυνατό, καθαρό και ψυχρό τόνο: *το ~ που χαρακτήριζε τη φωνή τής Μ. Κάλλας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέταλλον*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Αρχικώς η λ. πρέπει να είχε τη σημ. «μεταλλείο, ορυχείο», από όπου έλαβε τη σημ. των μεταλλευμάτων που εξορύσσονταν. Θεωρείται ότι η λ. *μέταλλον* προήλθε υποχωρητικώς από το ρ. *μεταλλῶ (-άω)* «ερευνώ, αναζητώ επιμελώς», το οποίο ίσως είναι σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μετ' ἄλλα* με τη σημ. «αναζητώ άλλα πράγματα» ή «ερευνώ μεταξύ άλλων πραγμάτων». Τέλος, έχει εικασθεί και η προελλην. (πελασγική) καταγωγή τής λ.].

μεταλλοβιομηχανία (η) {μεταλλοβιομηχανιών} βιομηχανία εξορύξεως μετάλλων από τα αντίστοιχα ορυκτά τους για περαιτέρω επεξεργασία.

μεταλλογνωσία (η) {χωρ. πληθ.} η μεταλλογραφία (βλ.λ., σημ. 1).

μεταλλογραφία (η) [1889] {χωρ. πληθ. (μεταλλογραφιών, σημ. 3)} **1.** η μελέτη τής δομής και των ιδιοτήτων μετάλλων και κραμάτων με τη χρήση μικροσκοπίου ΣΥΝ. μεταλλογνωσία ● **2.** η μέθοδος τής λιθογραφίας, κατά την οποία αντί τού λίθου χρησιμοποιείται πλάκα από ψευδάργυρο ή κοκκώδες αλουμίνιο **3.** (συνεκδ.) κάθε έργο που έχει παραχθεί με την παραπάνω μέθοδο. — **μεταλλογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallographie].

μεταλλοειδής, -ής, -ές [1865] {μεταλλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με μέταλλο **2.** ΧΗΜ. ***μεταλλοειδές*** (το) κάθε χημικό στοιχείο που παρουσιάζει ιδιότητες των μεταλλικών και των αμέταλλων στοιχείων και έχει ευρεία βιομηχανική χρήση (π.χ. βόριο, αρσενικό, πυρίτιο κ.ά.) ΣΥΝ. επαμφοτερίζον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métalloïde].

μεταλλοθεραπεία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χρήση των μετάλλων και των αλάτων τους για θεραπευτικούς σκοπούς.

μεταλλοκατασκευή (η) κατασκευή από μέταλλο.

μεταλλόκραμα (το) [1843] {μεταλλοκράμ-ατος | -ατα, -άτων} μείγμα αποτελούμενο από το προϊόν τής σύντηξης δύο ή περισσοτέρων μετάλλων.

μεταλλοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εξόρυξη μετάλλου από το ορυκτό που το περιέχει **2.** οι διεργασίες σχηματισμού των μετάλλων στη γη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallisation].

μεταλλοτεχνία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής επεξεργασίας μετάλλων και κραμάτων και τής κατασκευής αντικειμένων από μέταλλο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. metalwork (νόθο σύνθ.)].

μεταλλουργείο (το) [μτγν.] το εργοστάσιο όπου γίνεται η εξαγωγή των μετάλλων από τα ορυκτά στα οποία περιέχονται ή/και η επεξεργασία τους.

μεταλλουργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστήμη που εξετάζει τις μεθόδους εξαγωγής των μετάλλων από τα μεταλλεύματα και την περαιτέρω επεξεργασία τους ΣΥΝ. μεταλλουργική **2.** το σύνολο των διαδικασιών στις οποίες υποβάλλεται μετάλλευμα, ώστε να εξαχθεί από αυτό το καθαρό μέταλλο ή η εμπορεύσιμη μορφή τού μετάλλου **3.** βιομηχανικός κλάδος για την παραγωγή μετάλλων και κραμάτων. — **μεταλλουργικός**, -ή, -ό [1870].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallurgie].

μεταλλουργός (ο) **1.** ο τεχνίτης που κατεργάζεται μέταλλα **2.** ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη μεταλλουργία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέταλλον* + *-ουργός* (με συναίρεση) < *ἔργον*].

μεταλλοφόρος, -ος, -ο [1870] αυτός που περιέχει μέταλλα: *~ κοίτασμα / στρώματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. métallifère (νόθο σύνθ.)].

μεταλλοχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής χημείας που αναφέρεται στη μελέτη των μετάλλων.

μεταλλοχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος βαφής τής επιφάνειας των μετάλλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallochromie].

μεταλλόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει μεταλλικό χρώμα.

μεταλλωρυχείο (το) χώρος εξορύξεως μεταλλευμάτων και περαιτέρω επεξεργασίας τους για την εξαγωγή των μετάλλων που περιέχουν ΣΥΝ. μεταλλείο.

μεταλλωρύχος (ο) [1898] ο εργάτης μεταλλωρυχείου ΣΥΝ. μεταλλευτής.
[ΕΤΥΜ. < *μέταλλο* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ορύσσω* (βλ.λ.)].

μεταλογική (η) ΦΙΛΟΣ. η μελέτη τυπικών γλωσσών και τυπικών συστημάτων σημασιολογικώς ως προς τις σχέσεις μεταξύ των εκφράσεων και των νοημάτων τους και συντακτικώς ως προς τις σχέσεις που έχουν οι εκφράσεις μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métalogique].

μεταλυκειακός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μετά το λύκειο: *~ σπουδές / χρόνια / μαθήματα*.

μεταμέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η συναίσθηση τού σφάλματος (που έχει διαπράξει κάποιος) και το αίσθημα ντροπής ή λύπης που αυτή προκαλεί: *ειλικρινής / βαθιά / γνήσια ~*.

μεταμελούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μεταμελείσαι... | μεταμελή-θηκα, -μένος} συνειδητοποιώ το σφάλμα μου και αισθάνομαι ντροπή: *εμφανίστηκε πραγματικά μεταμελημένος για τις πράξεις του και τον συγχώρησα* ΣΥΝ. μετανιώνω, μετανοώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεταμελοῦμαι (-έο-)* «αισθάνομαι λύπη για το σφάλμα μου» < *μεταμέλομαι* < *μετα-* + *μέλομαι* < *μέλω / -ομαι* «ενδιαφέρομαι, φροντίζω» (βλ. κ. *μέλει*)].

μεταμεσημβρινός, -ή, -ό [1888] (λόγ.) αυτός που λαμβάνει χώρα κατά το χρονικό διάστημα μετά το μεσημέρι και μέχρι το απόγευμα: *~ πρόσκληση* ΣΥΝ. απογευματινός ΑΝΤ. προμεσημβρινός.

μεταμεσονύκτιος, -α, -ο [1888] αυτός που γίνεται μετά τα μεσάνυχτα: *~ κινηματογραφική προβολή / θεατρική παράσταση*.

μεταμισθώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** νοικιάζω εκ νέου, διατηρώ τη μίσθωση μετά την επίσημη λήξη της κατόπιν συμφωνίας με τον ιδιοκτήτη τού μισθώματος ΣΥΝ. ξανανοικιάζω **2.** υπενοικιάζω (βλ.λ.). — **μεταμίσθωση** (η) [1836].

μεταμοντέρνος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με το σύγχρονο ρεύμα τής τέχνης (αρχικώς τής αρχιτεκτονικής), που αντιδρά στις φόρμες τού μοντερνισμού και χρησιμοποιεί ποικιλία παραδοσιακών στοιχείων σε πρωτότυπες συνθέσεις **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός μιας αισθητικής (και τελικά ενός τρόπου ζωής) που αναμειγνύει πληθώρα διαφορετικών στοιχείων (ή τα παραθέτει με ιλιγγιώδη ταχύτητα), ακολουθεί αδιάκοπα τις εκάστοτε τάσεις χωρίς αρχές και σταθερά σημεία αναφοράς, με στόχο την εμπορικότητα, την πρωτοτυπία, τον εντυπωσιασμό (εκφράζεται μεταξύ άλλων στα βιντεοκλίπ, σε σύγχρονες διαφημίσεις, στα δελτία ειδήσεων των ιδιωτικών καναλιών κ.ά.) **3.** (κατ' επέκτ. στις κοινωνικές επιστήμες) ο ακραίος σχετικισμός στις αξίες και στην επιστημονική μέθοδο και η απόρριψη τής αντικειμενικότητας. — **μεταμοντερνισμός** (ο), **μεταμοντερνιστής** (ο), **μεταμοντερνίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postmodern].

μεταμορφικός, -ή, -ό [1867] (επιστημ.) αυτός που σχετίζεται με τη μεταβολή μορφής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métamorphique].

μεταμορφισμός (ο) [1891] **1.** ΒΙΟΛ. η εξέλιξη (βλ.λ.) **2.** ΓΕΩΛ. μεταβολή στη σύσταση πετρώματος υπό την επίδραση ενδογενούς θερμότητας και πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métamorphisme].

μεταμορφοψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τής όρασης, κατά την οποία ο ασθενής αντιλαμβάνεται τις οπτικές εικόνες παραμορφωμένες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metamorphopsia].

μεταμορφώνω ρ. μετβ. {μεταμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ τη ριζική μεταβολή τής μορφής (κυρ. με μαγική, υπερφυσική ενέργεια), δίνω καινούργια μορφή (σε κάποιον/κάτι): *η Κίρκη μεταμόρφωσε τους συντρόφους τού Οδυσσέα σε χοίρους* ΣΥΝ. αλλάζω, μετατρέπω, μετασχηματίζω **2.** (γενικότ.) προκαλώ μεταβολές στην όψη, τη φύση, στον χαρακτήρα κάποιου, τον κάνω να αισθάνεται άλλος άνθρωπος: *η επιτυχία του τον έχει μεταμορφώσει εντελώς* || *με τη νέα διακόσμηση έχει μεταμορφώσει τελείως το σπίτι* **3.** ΓΕΩΛ. ***μεταμορφωμένο πέτρωμα*** το πέτρωμα που έχει υποστεί μεταμόρφωση (βλ.λ., σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεταμορφῶ (-όω)* < *μετα-* + *-μορφῶ* < *μορφή*].

μεταμόρφωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ριζική μεταβολή ή αλλοίωση τής μορφής, τής φύσης (σε κάποιον/κάτι), κυρ. με υπερφυσική ή μαγική ενέργεια: *η ~ τού πρίγκιπα σε βάτραχο* **2.** (γενικότ.) η ριζική μεταβολή ή αλλαγή στην όψη, τη φύση, στον χαρακτήρα (κάποιου): *ήξερα ότι είχε αλλάξει χτένισμα, αλλά δεν περίμενα τέτοια ~!* **3.** (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***Μεταμόρφωση (τού Σωτήρος)*** η αλλοίωση ή η μεταλλαγή τής φθαρτής φύσης τού Ιησού Χριστού στο όρος Θαβώρ με τη φωτοειδή ενέργεια τής θεότητας, καθώς και η εορτή τού γεγονότος από την Εκκλησία στις 6 Αυγούστου (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (γ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στη Μεταμόρφωση τού Σωτήρος **4.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των σημαντικών μορφολογικών και λειτουργικών αλλαγών που συμβαίνουν σε ορισμένες κατηγορίες οργανισμών (έντομα, αμφίβια) κατά την ανάπτυξή τους από το στάδιο τού εμβρύου ή τής προνύμφης μέχρι το στάδιο τού τέλειου ατόμου, όπως τής κάμπιας σε πεταλούδα, τού γυρίνου σε βάτραχο κ.λπ. **5.** ΓΕΩΛ. το σύνολο των ορυκτολογικών και ιστολογικών μεταβολών που υφίσταται στερεό πέτρωμα, όταν βρεθεί σε συνθήκες πιέσεως και θερμοκρασίας διαφορετικές από αυτές που επικρατούσαν κατά τον σχηματισμό του.

μεταμορφωσιγενής, -ής, -ές [1873] {μεταμορφωσιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που έχει προέλθει από μεταμόρφωση: *~ πετρώματα.*

μεταμορφώσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί μεταμόρφωση.

μεταμορφωτής (ο) [1840] **1.** αυτός που προκαλεί μεταμορφώσεις ● **2.** ΗΛΕΚΤΡ. ο μετασχηματιστής τού ηλεκτρικού ρεύματος.

μεταμορφωτικός, -ή, -ό [1845] αυτός που σχετίζεται με τη μεταμόρφωση: *~ προσπάθειες.*

μεταμόσχευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (για φυτά) ο εμβολιασμός, κατά τον οποίο ένας οφθαλμοφόρος βλαστός φυτού προσκολλάται ή εμφυτεύεται σε άλλο συγγενές φυτό, για να αναπτυχθεί νέο φυτό **2.** ΙΑΤΡ. η μεταφορά με εγχείρηση οργάνου ή ιστού από ένα σημείο τού σώματος σε άλλο τού ίδιου οργανισμού ή από το σώμα ενός ατόμου ή ζώου στο σώμα άλλου: *~ καρδιάς / μυελού των οστών / νεφρού / δέρματος.* — **μεταμοσχεύω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεταμόσχευσις* < *μεταμοσχεύω* < *μετα-* + *μοσχεύω* «αποσπώ βλαστό και τον φυτεύω» (βλ.λ.). Ο ιατρ. όρ. αποδίδει το αγγλ. transplantation].

μεταμφιέζω ρ. μετβ. {μεταμφίεσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αλλάζω την εξωτερική εμφάνιση (κάποιου) (φορώντας του άλλα ενδύματα, μακιγιάζ, μάσκα), ώστε να φαίνεται τελείως διαφορετικός, να μην αναγνωρίζεται: *τον μεταμφίεσαν σε γέρο / γριά* || (συνήθ. το μεσοπαθ. ***μεταμφιέζομαι***) *τα παιδιά μεταμφιέστηκαν σε πειρατές* || *χορός μεταμφιεσμένων* (το «μπαλ μασκέ» των Αποκριών) || *οι ληστές ήταν μεταμφιεσμένοι με περούκες και ψεύτικα μουστάκια* ΣΥΝ. μασκαρεύω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μεταμφιάζω / -έζω* < *μετ(α)-* + *ἀμφιάζω / -έζω* (βλ. κ. *αμφίεση*)].

μεταμφίεση (η) [1871] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η αλλαγή τής εξωτερικής εμφάνισης (κάποιου), λ.χ. με μακιγιάζ, ρούχα, μάσκα: *μετά τη ~ του σε γυναίκα δεν τον αναγνώριζε κανένας* ΣΥΝ. μασκάρεμα **2.** (συνεκδ.) ό,τι έχει φορέσει κανείς, για να μεταμφιεστεί (ενδύματα, μακιγιάζ, μάσκα, ψεύτικα εξαρτήματα κ.λπ.): *με αυτή τη ~ δεν θα σε αναγνωρίσει κανείς* || *καλή / έξυπνη / πετυχημένη ~.*

μετανάστευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η ατομική ή ομαδική μετακίνηση από την πατρίδα σε άλλη πόλη ή χώρα, κυρ. για ανεύρεση εργασίας: *εσωτερική* (στο εσωτερικό τής χώρας) / *εξωτερική* (στην αλλοδαπή) ~ || *αναγκαστική / εκούσια ~* || *η ~ έχει ερημώσει την ύπαιθρο τής χώρας* ΣΥΝ. ξενιτεμός **2.** ΒΙΟΛ. ομαδική μετακίνηση ζώων (κυρ. ψαριών, πουλιών), που πραγματοποιείται περιοδικά από έναν τόπο σε άλλον, σε ορισμένες εποχές τού έτους.

μεταναστευτικός, -ή, -ό [1878] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μετανάστευση ή με τα άτομα που μεταναστεύουν: *~ γραφείο / υπηρεσία / νόμος / κύμα / πολιτική* **2.** (συνήθ. για πτηνά) αυτός που έχει την ιδιότητα να αλλάζει περιοδικά, κατά ορισμένες εποχές τού έτους, τόπο διαβίωσης και να επιστρέφει στη χώρα από όπου είχε ξεκινήσει: *τα χελιδόνια είναι ~ πουλιά* ΣΥΝ. αποδημητικός, ταξιδιάρικος.

μεταναστεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μετανάστευσα} **1.** εγκαταλείπω την πατρίδα μου (γενικότ. τον τόπο διαμονής μου), προκειμένου να εγκατασταθώ για μεγάλο χρονικό διάστημα ή μόνιμα σε άλλη πόλη ή χώρα: *αποφάσισαν να μεταναστεύσουν στην Αυστραλία, αναζητώντας καλύτερη τύχη* ΣΥΝ. ξενιτεύομαι, μετοικώ, αποδημώ **2.** (συνήθ. για πτηνά) αλλάζω τόπο διαβίωσης (κατά τακτά χρονικά διαστήματα και σε συγκεκριμένες περιοχές): *τα χελιδόνια μεταναστεύουν το φθινόπωρο προς πιο θερμά κλίματα.*

μετανάστης (ο) {μεταναστών}, **μετανάστρια** (η) [μτγν.] {μεταναστριών} πρόσωπο που εγκαταλείπει με τη θέλησή του την πατρίδα του, για να εγκατασταθεί επί μεγάλο χρονικό διάστημα σε άλλη χώρα: *οι Έλληνες ~ στην Αυστραλία* || *οικονομικός ~* (που ξενιτεύεται για οικονομικούς λόγους με την προοπτική να επιστρέψει στην πατρίδα του). Επίσης (λόγ.) **μετανάστις** (η) {μετανάστ-ιδος | -ίδων}. — **μεταναστόπουλο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετα-* + *-νά-στης* < *ναίω*, πιθ. μέσω αμάρτυρου ρ. **μεταναίω* «αλλάζω κατοικία, αποδημώ», όπου το *μετα-* έχει τη σημ. τής μεταβολής, τής μετακίνησης. Το θ. *νασ-* τού ρ. *ναίω* μαρτυρείται και στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *νάστης· οἰκιστής*. Παρετυμολογική πρέπει να θεωρηθεί η αναγωγή τού ουσ. *μετανάστης* στο ρ. *μετανίσταμαι* «μεταναστεύω, αποδημώ» μέσω αμάρτυρου τ. **μετ-ανα-στάτης* (απλολογία), καθώς δεν υπάρχει κανένας παρόμοιος σχηματισμός στην Ελληνική].

μετανεωτερικός, -ή, -ό ο μεταμοντέρνος (βλ.λ.). — **μετανεωτερικότητα** (η).

μετανιώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μετάνιω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αλλάζω γνώμη ή απόφαση μετά από νέα σκέψη: *ήταν έτοιμος να παραιτηθεί, αλλά τελικά μετάνιωσε και αποφάσισε να μείνει στη δουλειά του* || *αγόρασέ το και δεν θα μετανιώσεις* **2.** αισθάνομαι λύπη ή ντροπή για κάτι που έκανα ή παρέλειψα να πράξω, εύχομαι να μην είχε συμβεί: *θα μετανιώσεις μια μέρα, αλλά τότε θα είναι αργά* || *δεν ~ για όσα είπα* ΣΥΝ. μεταμελούμαι ♦ **3.** (μετβ.) στη ΦΡ. ***το μετανιώνω*** αλλάζω γνώμη για κάτι, μετανοώ: *το μετάνιωσα που δεν πήγα μαζί τους, ήταν κρίμα* || *όσοι δεν προσέχουν τι αγοράζουν, το μετανιώνουν πικρά* (βλ. κ. λ. *μετανοώ*). — **μετάνιωμα** (το) [μεσν.] κ. **μετανιωμός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. *μετανοῶ (-έω)* (βλ.λ.) μέσω τού αορ. *μετάνιωσα* < *μετα-νόησα* < *μετενόησα* (με αναβιβασμό τού τόνου και συνίζηση). Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή άποψη, < μεσν. *μεταγνώθω* < αρχ. *μεταγιγνώσκω* (βλ. κ. *νιώθω*) ή απευθείας από το αρχ. *μετάνοια*].

μετανοητής (ο) [1883] **1.** πρόσωπο που έχει μετανιώσει **2.** ΕΚΚΛΗΣ. μοναχός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που ανήκει σε τάγμα, το οποίο έχει ως κύριο μέλημά του τη μετάνοια. — **μετανοητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

μετάνοια (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίας | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το αίσθημα ψυχικής συντριβής, ντροπής ή λύπης που αισθάνεται κανείς, όταν συνειδητοποιήσει το κακό ή το σφάλμα που διέπραξε και η διάθεση να αλλάξει τρόπο σκέψης, να το επανορθώσει και να συγχωρηθεί: *δάκρυα μετανοίας* || *το δικαστήριο θα λάβει υπ' όψιν ότι ο κατηγορούμενος έδειξε ειλικρινή ~ για την πράξη του* ΣΥΝ. μεταμέλεια· ΦΡ. (α) ΝΟΜ. ***έμπρακτη μετάνοια*** βλ. λ. *έμπρακτος* (β) ***δήλωση μετανοίας*** βλ. λ. *δήλωση* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. εξομολόγηση αμαρτιών στο μυστήριο τής εξομολόγησης **3.** (προφέρεται με-τά-νοια) εδαφιαία κλίση τής κεφαλής και γονυκλισία ως έκφραση ευλάβειας και λατρευτικού σεβασμού ή ως έκφραση μεταμέλειας: (μτφ.) *μου κάνει μετάνοιες να μην τον καταδώσω* (με παρακαλεί, με ικετεύει) ΣΥΝ. παράκληση, ικεσία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *μετανοῶ*].

μετανοώ ρ. αμετβ. {μετανοείς... | μετανόη-σα, -μένος} (λόγ.) αισθάνομαι τύψεις ή ψυχική συντριβή για αμαρτήματα ή σφάλματα που έχω διαπράξει: *~ για τις πράξεις μου* ΣΥΝ. μεταμελούμαι, μετανιώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετανοῶ (-έω)* «μεταβάλλω γνώμη, τρόπο σκέψεως (σχετικά με προηγούμενη ενέργειά μου)» < *μετα-* + *νοῶ* < *νοῦς*].

μεταξάδικο (το) **1.** εργαστήριο επεξεργασίας μεταξιού **2.** κατάστημα πώλησης μεταξιού και μεταξωτών υφασμάτων.

μεταξάς (ο) {μεταξάδες}, **μεταξού** (η) {μεταξούδες} **1.** τεχνίτης ασχολούμενος με την κατεργασία τού μεταξιού **2.** πρόσωπο που εμπορεύεται μετάξι και υφάσματα μεταξωτά.

μεταξένιος, -ια, -ιο [μεσν.] (καθημ.) **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από μετάξι, μεταξωτός: *~ υφάσματα* **2.** (μτφ.) αυτός που θυμίζει μετάξι, που είναι απαλός, στιλπνός και λείος σαν μετάξι: *~ μαλλιά, όλο υγεία* || *~ λάμψη στα μαλλιά* || *~ απαλότητα στα ρούχα* (από δια-

φημίσεις). Επίσης **μετάξινος**, -η, -ο [1871].

μετάξι (το) {μεταξ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η λεπτή, λεία και απαλή ύλη που εκκρίνεται ως ένα από το κουκούλι τού μεταξοσκώληκα **2.** (συνεκδ.) η υφαντική πρώτη ύλη, η κλωστή που κατασκευάζεται από την παραπάνω ύλη· ΦΡ. ***οδός / δρόμος τού μεταξιού*** (αγγλ. [Great] Silk Road) αρχαία οδός που ένωνε, ήδη από τη ρωμαϊκή περίοδο, την Ασία με τη Δύση και χρησιμοποιήθηκε για εμπορικές και πολιτιστικές ανταλλαγές: *ο Μάρκο Πόλο έφτασε στην Κίνα ακολουθώντας την ~ || τουριστικά γραφεία οργανώνουν ταξίδια στα απομεινάρια τής ~* **3.** (συνεκδ.) το ύφασμα ή το ρούχο που παράγεται από την παραπάνω ύλη, το μεταξωτό: *την τάιζε, τη φρόντιζε, την είχε ντυμένη στο ~· τι παράπονο είχε;* **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε έχει την απαλή υφή και τη λάμψη τού μεταξιού: *μαλλιά ~ || ρούχο ~.* Επίσης (λόγ.) **μέταξα** (η) [μτγν.] {μετάξ-ης | -ών}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μετάξιον*, υποκ. τού ουσ. *μέταξα*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

μετάξινος, -η, -ο → μεταξένιος

μεταξοβάμβακας (ο) είδος βαμβακιού για το γέμισμα στρωμάτων, μαξιλαριών κ.λπ.

μεταξοβιομηχανία (η) {μεταξοβιομηχανιών} **1.** ο τομέας τής βιομηχανίας που ασχολείται με την παραγωγή και την επεξεργασία τού μεταξιού **2.** (συνεκδ.) εργαστάσιο παραγωγής και επεξεργασίας μεταξιού για τη χρήση του στην υφαντική.

μεταξοειδής, -ής, -ές [1887] {μεταξοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με μετάξι ως προς την υφή του, ο μεταξένιος.

μεταξοκλωστικός, -ή, -ό **1.** (συνήθ. για εργαλεία) αυτός που χρησιμεύει στο κλώσιμο νημάτων από μετάξι **2.** ***μεταξοκλωστική*** (η) η τεχνική τής κατασκευής νημάτων από μετάξι.

μεταξόνιο (το) [1887] {μεταξονί-ου | -ων} **1.** η απόσταση ανάμεσα στον εμπρόσθιο και τον οπίσθιο άξονα των τροχών οχήματος **2.** ΑΡΧΙΤ. το διάστημα μεταξύ των αξόνων δύο κιόνων.
[ΕΤΥΜ. < *μετ(α)-* + *αξόνιο*, υποκ. τού ουσ. *άξονας*].

μεταξοπαραγωγός, -ός, -ό [1887] **1.** (για χώρες / περιοχές) αυτός που παράγει μετάξι: *η Ελλάδα κατέχει σημαντική θέση ανάμεσα στις μεταξοπαραγωγούς χώρες* **2.** (για πρόσ.) ***μεταξοπαραγωγός*** (ο/η) αυτός που εκτρέφει μεταξοσκώληκες για την παραγωγή και το εμπόριο μεταξιού ΣΥΝ. σηροτρόφος. — **μεταξοπαραγωγή** (η) [1889].

μεταξοσκώληκας (ο) [1838] {μεταξοσκωλήκων} η κάμπια λεπιδόπτερου εντόμου (πεταλούδας), με χοντρό, τριχωτό, πτυχωτό σώμα και μεγάλα ανοιχτόχρωμα φτερά, η οποία δεν πετάει, τρέφεται κυρ. με φύλλα μουριάς και από την ουσία που εκκρίνει για την κατασκευή τού κουκουλιού της παράγεται το μετάξι ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) βόμβυξ.

μεταξοσκωληκοτροφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκωλήκων για την παραγωγή μεταξιού ΣΥΝ. σηροτροφία.

μεταξόσπορος (ο) [1889] {μεταξοσπόρων} το αβγό τού μεταξοσκώληκα.

μεταξότριχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} λεπτό, ανθεκτικό, διαφανές νήμα, με το οποίο δένονται τα άγκιστρα στο άκρο τής πετονιάς.

μεταξοτυπία (η) {μεταξοτυπιών} **1.** μέθοδος καλλιτεχνικής εκτύπωσης με τη βοήθεια οθόνης από δικτυωτό ύφασμα (γάζα), που τεντώνεται πάνω σε τελάρο **2.** το εκτυπωμένο έργο τέχνης που τυπώνεται και αναπαράγεται με αυτή τη μέθοδο από το πρωτότυπό του. — **μεταξοτυπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Seidensiebdruck].

μεταξουργείο (το) [1808] το εργοστάσιο στο οποίο γίνεται η επεξεργασία τού μεταξιού και η κλώση του σε νήματα.

μεταξουργία (η) [1810] {μεταξουργιών} η τεχνική ή η βιομηχανική μονάδα κατεργασίας μεταξιού. — **μεταξουργός** (ο/η) [1856].
[ΕΤΥΜ. < *μεταξουργός* < *μετάξι* + *-ουργός* < *έργο*].

μεταξοΰφαντος, -η, -ο [1889] **1.** αυτός που έχει υφανθεί από νήμα μεταξιού ΣΥΝ. μεταξωτός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι στιλπνός και λείος στην αφή σαν μετάξι.

μεταξοϋφαντουργία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η τεχνική ή ο βιομηχανικός κλάδος που ειδικεύεται στην παραγωγή υφασμάτων από μετάξι. — **μεταξοϋφαντουργός** (ο/η).

μεταξύ κ. **αναμεταξύ** πρόθ.· δηλώνει: **1.** τοπικό προσδιορισμό στο διάστημα ανάμεσα σε δύο τοπικά σημεία (+γεν.): *η Πολωνία βρίσκεται ~ τής Ρωσίας και τής Γερμανίας* **2.** χρονικό προσδιορισμό στο διάστημα ανάμεσα σε δύο χρονικά σημεία (+γεν.): *για το διάστημα ~ Αυγούστου και Οκτωβρίου οι εργαζόμενοι δεν έχουν πληρωθεί·* ΦΡ. (α) ***εν τω μεταξύ / στο μεταξύ*** (αρχ. φρ. *ἐν τῷ μεταξὺ* (ενν. *χρόνῳ*), Ξενοφ. *Συμπόσιον* 1.14) (i) ενώ γίνονται αυτά: *κάτσε να δεις τηλεόραση, ~ εγώ θα ετοιμάσω κάτι να φάμε* (ii) ωστόσο: *του μιλούσε για ταξίδια και διασκεδάσεις κι αυτός ~ δεν είχε λεφτά να πληρώσει το νοίκι!* (β) ***μεταξύ τυρού και αχλαδιού*** (i) κατά το επιδόρπιο: *πολλά σοβαρά ζητήματα συζητιούνται ~ στα γεύματα εργασίας* (ii) στη διάρκεια τής κουβέντας, παρεμπιπτόντως: *προσπάθησα να του ζητήσω ~ να μου κάνει την εξυπηρέτηση που ήθελα* **3.** γενικότερα: (α) προσδιορισμό μιας τιμής σε οποιοδήποτε μέγεθος ανάμεσα σε δύο άλλες τιμές (+γεν.): *η θερμοκρασία θα κυμανθεί ~ 15 και 20 βαθμών Κελσίου* (β) προσδιορισμό διαστήματος ανάμεσα σε συγκεκριμένες καταστάσεις (+γεν.): *είμαστε ~ τού να μείνουμε και να φύγουμε, αλλά δεν μπορούμε να αποφασίσουμε·* ΦΡ. (α) ***μεταξύ σφύρας και άκμονος*** βλ. λ. *σφύρα* (β) ***μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδης*** βλ. λ. *Σκύλλα* (γ) ***μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας*** βλ. λ. *αφθαρσία* (δ) ***μεταξύ ζωής και θανάτου*** βλ. λ. *θάνατος* (ε) ***μεταξύ δύο πυρών*** βλ. λ. *πυρ* **4.** συγκατάλεξη προσώπου σε ομάδα προσώπων ή αντικειμένου σε σύνολο ομοειδών αντικειμένων (+γεν.): *στη φωτογραφία διακρίνεται ο πρόεδρος ~ μελών τού κόμματος || ο Δούναβης συγκαταλέγεται ~ των μεγαλύτερων ποταμών τού κόσμου* **5.** επιλογή από δύο δυνατότητες (+γεν.): *~ των δύο λύσεων προτιμώ την πιο ανώδυνη·* ΦΡ. ***μεταξύ δύο κακών, το μη χείρον βέλτιστον*** ανάμεσα σε δύο κακά, το λιγότερο κακό είναι προτιμότερο **6.** (α) σχέση που αφορά και στα δύο μέρη, σχέση ομοιότητας ή διαφοράς, αλληλοπάθεια (+γεν., +αδύνατοι τ. προσωπικής αντων.), π.χ. *συνομιλίες ~ Αθηνών και Άγκυρας || τρωγόμαστε* (= τσακωνόμαστε) *~ μας κάθε μέρα || πόλεμος ~ Κροατών και Σέρβων·* ΦΡ. ***μεταξύ κατεργαραίων ειλικρίνεια*** βλ. λ. *κατεργάρης* (β) (ειδικότ.) μόνο με αδύνατους τ. προσωπικής αντων.: (i) χωρίς την παρουσία / μεσολάβηση τρίτων: *ας τους αφήσουμε να τα βρουν ~ τους || ~ μας ποτέ δεν έχουμε προβλήματα* (ii) χωρίς να διαρρεύσει σε τρίτους, εμπιστευτικά: *ό,τι είπαμε, θέλω να μείνει ~ μας·* ΦΡ. ***μεταξύ άλλων*** εκτός ή επιπλέον των όσων έχουν ήδη ειπωθεί: *ο πρωθυπουργός μίλησε ~ και για θέματα εξωτερικής πολιτικής.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *μετά* + πρόθ. *ξύ(ν)* (βλ. κ. *συν*). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *μεταξύ μας* (< γαλλ. entre nous) και *μεταξύ τυρού και αχλαδίου* (< γαλλ. entre la poire et le fromage)].

μεταξωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από μετάξι: *~ γραβάτα / φόρεμα / εσώρουχα* ΣΥΝ. μετάξινος, μεταξένιος· ΦΡ. (παροιμ.) ***τα μεταξωτά βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κώλους*** βλ. λ. *βρακί* **2.** ***μεταξωτό*** (το) ύφασμα ή ρούχο από μετάξι: *«να βάλω τα ~ και να φυσάει»* (τραγ.).

μεταπείθω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέπεισα, μεταπείσθηκα (καθημ. -τηκα)} πείθω κάποιον να αλλάξει γνώμη, πεποίθηση ή απόφαση: *ήθελε να φύγει, αλλά τον μετέπεισα κι έμεινε.*

μεταπηδώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μεταπηδάς... | μεταπήδησα} (+σε) **1.** (σπάν.) πηδώ (στην άλλη πλευρά) **2.** (συνήθ. μτφ.) περνώ (σε άλλες θέσεις, πεποιθήσεις, στρατόπεδο): *μεταπήδησε στο στρατόπεδο των συντηρητικών || δεν δυσκολεύεται να μεταπηδά από παράταξη σε παράταξη* ΣΥΝ. μετακινούμαι. — **μεταπήδηση** (η) [μτγν.].

μεταπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μετέπεσα} (λόγ.) **1.** περιέρχομαι (σε νέα θέση ή κατάσταση), εγκαταλείποντας με απότομο τρόπο την προηγούμενή μου θέση ή κατάσταση: *ύστερα από τόση ζωντάνια και ενεργητικότητα, μετέπεσε σε μια κατάσταση αδράνειας και νωθρότητας* ΣΥΝ. μεταβάλλομαι, αλλοιώνομαι, μεταστρέφομαι **2.** ΓΛΩΣΣ. (για λέξεις) αλλάζω σημασία με την πάροδο τού χρόνου: *η λέξη «γυμνάσιο» έχει μεταπέσει από τη σημασία τού γυμναστηρίου σε αυτήν τής σχολικής βαθμίδας τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.*

μεταπλασία (η) {μεταπλασιών} ΒΙΟΛ. ο ανώμαλος μετασχηματισμός ενός τύπου κυτταρικού ιστού ή ομάδας κυττάρων σε άλλον τύπο.
[ΕΤΥΜ. < *μεταπλάσσω* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métaplasie].

μετάπλασμα (το) {μεταπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΠ. ουσία χρήσιμη για τη βελτίωση φυσικών και χημικών ιδιοτήτων τού εδάφους.

μεταπλασμός (ο) ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή στη μορφολογική, κυρίως, δομή των τύπων των λέξεων, η μετάβαση από ένα μορφολογικό παράδειγμα σε άλλο, π.χ. ο μεταπλασμός των ρημάτων σε *-ώ, -οίς... (δηλώ)* σε ρήματα σε *-ώνω (δηλώνω)* ή ο μεταπλασμός τού *χειμών* σε *χειμώνας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διεθνικός, δουλειά, σπάζω, τύχη.*
[ΕΤΥΜ. < *μεταπλάσσω* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. metaplasm].

μεταπλάσσω ρ. [αρχ.] μετβ. {μετέπλασ-α, μεταπλάσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} διαμορφώνω εκ νέου μεταβάλλοντας μορφή ή σχήμα: *~ τον χαρακτήρα κάποιου* ΣΥΝ. ξαναπλάθω, μετασχηματίζω, μετατρέπω. Επίσης **μεταπλάθω**. — **μετάπλαση** (η) [μεσν.], **μεταπλαστικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλάθω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεταπλάσσω / -ττω* < *μετα-* + *πλάσσω / -ττω* (βλ. κ. *πλάθω*)].

μεταπλαστός, -ή, -ό [1891] αυτός που μπορεί να μεταπλασθεί.

μεταποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** μεταβολή στη μορφή ενός πράγματος και παραγωγή νέου με επιδιορθώσεις που γίνονται στην προηγούμενή του κατάσταση: *~ ενδυμάτων* **2.** ΟΙΚΟΝ. η δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο τον μετασχηματισμό πρώτων υλών και άλλων υλικών σε προϊόντα νέα, διαφορετικά είτε στη μορφή είτε στις ιδιότητες και λειτουργίες από τις αρχικές ύλες που χρησιμοποιήθηκαν.

μεταποιήσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που επιδέχεται μεταποίηση: *~ υλικό.*

μεταποιητικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει σχέση με τη μεταποίηση: *~ βιομηχανία.* — **μεταποιητικ-ά / -ώς** επίρρ.

μεταποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μεταποιείς... | μεταποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μεταβάλλω κάτι ως προς τη μορφή ή/και τη λειτουργία του: *~ ένα παλιό κοστούμι || μεταποιημένα ρούχα* ΣΥΝ. μετασχηματίζω, τροποποιώ, μετασκευάζω.

μεταπολεμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται μετά από πόλεμο **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο: *η διαίρεση τής ~ Ευρώπης σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα* ΑΝΤ. προπολεμικός. — **μεταπολεμικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postwar].

μεταπολίτευση (η) [1831] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η πολιτειακή μεταβολή, η μετάβαση από ένα είδος πολιτεύματος σε άλλο **2.** (ειδικότ.-συχνά με κεφ.) η πολιτειακή μεταβολή τού 1974 με την αποκατάσταση τής δημοκρατίας στην Ελλάδα. — **μεταπολιτευτικός**, -ή, -ό [1812].

μεταπολιτική (η) η φιλοσοφική μελέτη τής πολιτειακής σύνθεσης των κοινωνιών ή ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την ορολογία, τις έννοιες και τη συγκρότηση τής πολιτικής επιστήμης.

μεταπούλημα (το) → μεταπώληση

μεταπούληση (η) → μεταπώληση

μεταπουλώ ρ. → μεταπωλώ

μεταπρασία (η) {μεταπρασιών} ΝΟΜ. σύμβαση πωλήσεως στο πλαί-

σιο τής οποίας ο αγοραστής, ο οποίος πρόκειται να πωλήσει το πράγμα περαιτέρω σε τρίτο αγοραστή, αποκτά από τον πωλητή μόνον την κατοχή τού πράγματος αλλά όχι και την κυριότητα και, ανάλογα, εάν το πράγμα πωληθεί με τη συναίνεση τού αρχικού πωλητή, καταβάλλει ύστερα σε εκείνον το τίμημα ή, εάν δεν πωληθεί, το επιστρέφει εντός ορισμένης προθεσμίας.
[ΕΤΥΜ. < *μεταπράτης* (βλ.λ.), κατά τα *δημοπράτης – δημοπρασία*. Πβ. κ. μτγν. *μετάπρασις* «μεταπώληση»].

μεταπράτης (ο) {μεταπρατών} το πρόσωπο που μεταπωλεί εμπορεύματα, για να κερδίσει περισσότερα χρήματα από τη νέα τιμή πώλησής τους ΣΥΝ. μεταπωλητής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μεταπιπράσκω* «μεταπωλώ» < *μετα-* + *πιπράσκω* «πωλώ» (βλ. λ. *πρατήριο*)].

μεταπράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μεταπώληση.

μεταπρατικός, -ή, -ό [1855] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μεταπράτη και τη δραστηριότητά του **2.** ***μεταπρατική οικονομία*** τύπος οικονομίας χαρακτηριστικός αναπτυσσόμενων χωρών, οι οποίες δεν έχουν αυτοτελή βιομηχανία και χρησιμοποιούνται ως διαμετακομιστικός σταθμός για το εμπόριο των ανεπτυγμένων με τις αναπτυσσόμενες χώρες.

μεταπτυχιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις επιπλέον σπουδές, οι οποίες γίνονται μετά την απόκτηση τού πτυχίου: ~ *σεμινάριο / σπουδές / εργασία* **2.** ***μεταπτυχιακός*** (ο), ***μεταπτυχιακή*** (η) ο φοιτητής που συνεχίζει τις σπουδές του μετά την απόκτηση τού πτυχίου του για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής και περαιτέρω εξειδίκευση στο αντικείμενό του: *είναι ~ στο Πολυτεχνείο* **3.** ***μεταπτυχιακά*** (τα) κύκλος σπουδών που ακολουθεί κανείς μετά την απόκτηση τού πρώτου πτυχίου από τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα: *έκανε ~ στην Αγγλία*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. post-graduate].

μετάπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ξαφνική μεταβολή και μετάβαση σε νέα θέση ή κατάσταση (π.χ. από το καλύτερο στο χειρότερο): *η καριέρα του παρουσιάζει συνεχείς ~* || *οι ~ από το κρύο στη ζέστη είναι εποχικά φαινόμενα τού φθινοπώρου* || *οι ψυχολογικές ~ κάποιου* || *~ τού ανέμου* **2.** ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή (ποσοτική ή ποιοτική) στο φωνήεν τής ρίζας τού θέματος, τής κατάληξης κ.λπ. στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, κυρ. στα αρχαϊκότερα στάδια εξελίξεώς τους **3.** ΓΕΩΛ. κατηγορία ρηγμάτων τού στερεού φλοιού τής Γης, που παρουσιάζουν διαφορά επιφανείας ως προς τα στρώματα που διερράγησαν. — **μεταπτωτικός,** -ή, -ό [μτγν.], **μεταπτωτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάπτωσις* < *μεταπίπτω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

> **μεταπτώσεις: μεταβολές τής μορφής των λέξεων.** Η ελληνική γλώσσα, περισσότερο από τις άλλες συγγενείς γλώσσες, εμφανίζει συχνά κατά την παραγωγή και τη σύνθεση των λέξεων μεταβολές στο φωνήεν τής ρίζας, τού θέματος, των προσφυμάτων κ.λπ. Οι μεταβολές αυτές καλούνται **μεταπτώσεις**. Παράδειγμα: *λέγω – λόγος (ε → ο), φρένες – σώφρων (ε → ω), λείπω – ελλιπής (ει → ι), ποιμένα – ποιμήν (ε → η), τένων – τάση (ε → α), πετώ – πτερό (ε → ∅), φεύγω – φυγή (ευ → υ)* κ.λπ. Διακρίνονται πέντε είδη μεταβολών, πέντε **βαθμίδες μεταπτωτικές**: η **ετεροιωμένη** (το φωνήεν μεταβάλλει ποιόν, από ε γίνεται ο: *λέγω → λόγος*), η **εκτεταμένη** (το φωνήεν μεταβάλλει ποσότητα, από βραχύ γίνεται μακρό, ε → η: *πατέρα → πατήρ*), η **εκτεταμένη-ετεροιωμένη** (το φωνήεν μεταβάλλει και ποιόν και ποσότητα, *ε → ω: φρένες → σώφρων*), η **συνεσταλμένη** (το φωνήεν σιγάται και το παρακείμενο υγρό ή έρρινο σύμφωνο παίρνει τη μορφή φωνήεντος (m̥, n̥, l̥, r̥), *εμ / εν / ελ / ερ → α(μ) / α(ν) / αλ / -λα / αρ / -ρα: στέλλω → εστάλην, τένων → τάση, φέρω → φαρέτρα*) και η **μηδενισμένη** (το βασικό φωνήεν σιγάται, μηδενίζεται *ε → ∅: πετώ → πτ-ερό, πείθω → *πιθτός > πιστός, πατέρα → πατρικός, φεύγω → φυγή*). Η βαθμίδα εκκινήσεως, η βασική βαθμίδα, ονομάζεται **απαθής** (το φωνήεν της μένει απαθές, δεν μεταβάλλεται). Παραδείγματα: *λειπ- (λείπω) – λοιπ- (υπόλοιπος) – λιπ- (ελλιπής)· δεμ- (δέμω* «κτίζω») *– δομ- (δομή) – δωμ- (δωμάτιο) – δα-* (dm̥- *δάπεδο*) *– δμ- (νεόδμητος)· μεν- (ποιμένα) – μην- (ποιμήν) – μαν-* (mn̥-**ποιμαν-jω > ποιμαίνω*) *– μν- (ποίμνιο)· ρευ- (ρεύμα) – ρο(F)-* (*ροFή > ροή*) *– ρυ- (ρυάκι)*.

μεταπύργιο (το) [αρχ.] {μεταπυργί-ου | -ων} τμήμα τείχους ή φρουρίου, που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο πύργους ή προμαχώνες τού φρουρίου.

μεταπώληση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αγορά εμπορευμάτων και η εκ νέου πώλησή τους για την επίτευξη τού κατά το δυνατόν μεγαλύτερου κέρδους.

μεταπωλητής (ο) [1871] το πρόσωπο που αγοράζει, για να πουλήσει εκ νέου ό,τι αγόρασε σε υψηλότερη τιμή, ώστε να ωφεληθεί από το κέρδος που προκύπτει ΣΥΝ. μεταπράτης.

μεταπωλώ [μτγν.] κ. **μεταπουλώ** [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {μεταπωλείς... | μεταπώλησα} αγοράζω (εμπόρευμα) και το πουλώ εκ νέου, για να πετύχω κατά το δυνατόν μεγαλύτερο κέρδος.

μεταρομαντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που ακολουθεί τον ρομαντισμό.

μεταρρηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που παράγεται από ρήμα **2.** ***μεταρρηματική παραγωγή*** η παραγωγή ουσιαστικού, κυρίως, από ρήμα, π.χ. *μαρτυρώ > μαρτυριάρης, κρεμώ > κρεμάστρα, απλώνω > άπλα, γεννώ > γεννοβολώ*, κατ' αντιδιαστολή προς τη μετονοματική παραγωγή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. post-verbal].

μεταρρυθμίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μεταρρύθμισ-α, -τηκα, -μένος} μεταβάλλω τον ρυθμό, τον τρόπο λειτουργίας, τη μορφή ή την οργάνωση (συστήματος, κατάστασης ή συνόλου πραγμάτων) για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος: ~ *το εκπαιδευτικό / πολιτικό / οικονομικό σύστημα μιας χώρας* || ~ *ένα σχέδιο νόμου* || ~ *την επίπλωση τού σπιτιού* ΣΥΝ. τροποποιώ, μετασχηματίζω, αναμορφώνω, αναδιοργανώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

μεταρρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μεταβολή τού ρυθμού, τού τρόπου λειτουργίας, οργάνωσης ή τής μορφής μιας κατάστασης ή ενός συστήματος για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος: *εκπαιδευτική / οικονομική / θρησκευτική ~* || *το εκπαιδευτικό μας σύστημα έχει ανάγκη από ριζικές ~* ΣΥΝ. μετασχηματισμός, τροποποίηση, αναμόρφωση, αναδιοργάνωση, ανάπλαση **2.** ΘΡΗΣΚ. ***Μεταρρύθμιση*** (η) η θρησκευτική κίνηση που άνθησε τον 16ο αι. για την εξυγίανση και ανανέωση τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και κατέληξε στη διάσπασή της με την εμφάνιση των διαφόρων προτεσταντικών Εκκλησιών.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μεταρρύθμισις* < αρχ. *μεταρρυθμίζω*. Ως θρησκ. όρ. η λ. αποδίδει το γερμ. Reformation].

μεταρρυθμιστής (ο) [1871], **μεταρρυθμίστρια** (η) [1887] {μεταρρυθμιστριών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που επιφέρει μεταρρυθμίσεις ή επιζητεί ριζικές αλλαγές για τη βελτίωση μιας κατάστασης ΣΥΝ. αναμορφωτής, αναδιοργανωτής, ανακαινιστής **2.** ΘΡΗΣΚ. πρόσωπο που ασπάστηκε και ακολούθησε τη θρησκευτική Μεταρρύθμιση των διαμαρτυρομένων, κυρ. την εποχή τής έντονης αναμέτρησής της με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

μεταρρυθμιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με τις μεταρρυθμίσεις ή τις προκαλεί: ~ *προσπάθειες / ενέργειες / πολιτική / νόμος*. — **μεταρρυθμιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

μεταρσιώνω ρ. μετβ. {μεταρσίω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ ψυχική ανάταση, εξυψώνω (την ψυχή και το πνεύμα): *«ο μεταμελημένος πιστός έβγαινε μεταρσιωμένος από το εξομολογητήριο»* (εφημ.) ΣΥΝ. ανεβάζω, εξυψώνω. — **μεταρσίωση** (η) [1887], **μεταρσιωτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεταρσιῶ (-όω)* < *μετάρσιος* «ο αιωρούμενος ψηλά στον αέρα» < **μετάρτ-ιος* < **μετ-άρ-τος* < **μετ-άερ-τος* < *μετ(α)-* + *ἀείρω* «υψώνω» (βλ. λ. *αίρω*)].

μετασεισμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα φαινόμενα που ακολουθούν τον κυρίως σεισμό: ~ *δονήσεις* ΑΝΤ. προσεισμικός.

μετασεισμός (ο) καθεμιά από τις ολοένα και ασθενέστερες σεισμικές δονήσεις, που ακολουθούν τον κυρίως σεισμό ΑΝΤ. προσεισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aftershock].

μετασκευάζω ρ. μετβ. {μετασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μετατρέπω (κατασκευή), για να χρησιμοποιηθεί κατά διαφορετικό τρόπο και λειτουργία από την αρχική: ~ *πολεμικό πλοίο σε εμπορικό* ΣΥΝ. μετασχηματίζω, μεταποιώ. — **μετασκευαστικός,** -ή, -ό [μτγν.], **μετασκευή** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετα-* + *σκευάζω* < *σκεῦος*].

μετασοβιετικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που ακολουθεί τη διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης.

μετασταθμεύω ρ. αμετβ. [1897] {μεταστάθμευ-σα, -μένος} αλλάζω τόπο στάθμευσης. — **μεταστάθμευση** (η) [1897].

μεταστάς, -άσα, -άν {μεταστάντ-ος, -α | -ες, -ων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έφυγε από τη ζωή, ο νεκρός· ιδ. ως επίσημος τρόπος αναφοράς σε πρόσωπο που έχει πεθάνει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσου αορ. β' *(μετ-έστην)* τού αρχ. ρ. *μεθίστημι* «μετατοπίζω, μετακινώ» < *μεθ-* (< *μετα-*) + *ἵστημι* (βλ. λ. *ίσταμαι*). Η σημερινή σημ. είναι ευφημιστική].

μετάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (αρχαιοπρ.) **1.** η μετάβαση σε άλλον τόπο: *η ~ από τον κόσμο τής ύλης στον κόσμο των ιδεών* ΣΥΝ. μετατόπιση **2.** ΘΕΟΛ. η ανάληψη ή μεταφορά τού σώματος τής Παναγίας με θαυμαστό και άγνωστο τρόπο στον ουρανό μετά την Κοίμησή της: *ρωμαιοκαθολική διδασκαλία για την ενσώματη ~ τής Θεοτόκου* **3.** η εγκατάλειψη (κομματικού, ιδεολογικού χώρου) και η προσχώρηση στην αντίπαλη παράταξη: *ιδεολογική ~* || *τις τελευταίες εβδομάδες σημειώθηκαν ~ βουλευτών τού κυβερνώντος κόμματος προς την αντιπολίτευση* ΣΥΝ. μετακίνηση **4.** ΙΑΤΡ. η μεταφορά (από έναν όγκο) καρκινικών κυττάρων με τα αιμοφόρα ή τα λεμφοφόρα αγγεία και η ανάπτυξή τους μακριά από την αρχική εστία: *ο καρκίνος έκανε ~ στον εγκέφαλο / στο συκώτι / στους πνεύμονες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μετάστασις* < *μεθίστημι* «μετακινώ, μετατοπίζω» < *μεθ-* (< *μετα-*) + *ἵστημι* (βλ. κ. *στήνω, ίσταμαι*). Ο ιατρ. όρ. (ήδη στον Ιπποκράτη) πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. metastasis, γαλλ. métastase κ.ά.].

μεταστατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΙΑΤΡ. αυτός που οφείλεται σε μετάσταση: ~ *όγκος / φλεγμονή*. — **μεταστατικώς** επίρρ. [μτγν.].

μεταστεγάζω ρ. μετβ. {μεταστέγασ-α, -τηκα/-θηκα, -μένος} στεγάζω κάποιον/κάτι σε άλλο κτήριο: *«αποφάσισαν να μεταστεγάσουν το Νομισματικό Μουσείο Αθηνών στην οικία τού Ερρίκου Σλήμαν»* (εφημ.). — **μεταστέγαση** (η).

μεταστοιχειώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταστοιχείωσα} μεταβάλλω σε βάθος, προκαλώ ουσιαστική μετατροπή σε κάτι.

μεταστοιχείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. η μετατροπή χημικού στοιχείου σε άλλο διαφορετικό προς το πρώτο, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί με κατάλληλη πυρηνική διεργασία είτε από την ίδια τη φύση (φυσική μέθοδος) είτε από τον άνθρωπο (τεχνητή μέθοδος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

μεταστρατοπεδεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μεταστρατοπέδευσα} στρατοπεδεύω σε άλλο μέρος. — **μεταστρατοπέδευση** (η) [1844].

μεταστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέστρεψα, μεταστράφηκα (λόγ. μετεστράφην, -ης, -η...), μετεστραμμένος} **1.** στρέφω προς άλλη κατεύθυνση **2.** (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να αλλάξει γνώμη ή πεποίθηση, τον στρέφω προς διαφορετική κατεύθυνση: *η αντιλαϊκή οικονομική πολι-*

τική τής κυβέρνησης μετέστρεψε την κοινή γνώμη εναντίον της || (μεσοπαθ.) *συν τω χρόνω, όμως, το κλίμα μετεστράφη.*

μεταστροφή (η) [αρχ.] **1.** η στροφή προς άλλη κατεύθυνση ΣΥΝ. γύρισμα, αναστροφή **2.** (μτφ.) αλλαγή γνώμης, ιδεών ή φρονημάτων προς διαφορετική κατεύθυνση: *σημειώθηκε ξαφνική ~ τής κοινής γνώμης υπέρ / εναντίον τής κυβέρνησης.*

μεταστώ (να/θα) ρ. → μεθίσταμαι

μετασχηματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετασχημάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μεταβάλλω ως προς το σχήμα, τη μορφή ή τη δομή, δίνω νέα μορφή σε (κάτι): *~ την κοινωνία* ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω, μεταμορφώνω, μετασκευάζω.

μετασχηματισμός (ο) **1.** μεταβολή σχήματος ή μορφής, η μετάβαση σε νέο σχήμα, νέα δομή **2.** ΒΙΟΛ. η μεταφορά γενετικού υλικού από το ένα κύτταρο στο άλλο, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη μεταβολή τού γενετικού κώδικα στο κύτταρο-αποδέκτη, με αποτέλεσμα αυτό να συμπεριφέρεται σαν καρκινικό **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διαδικασία σταδιακής μεταβολής και μετάβασης σε νέα κοινωνική δομή: *ο σοσιαλιστικός ~ τής κοινωνίας* **4.** ΗΛΕΚΤΡ. η αλλαγή ενός συστήματος μεταβαλλόμενης τάσης και έντασης σε άλλο σύστημα τάσεως και εντάσεως τής ίδιας συχνότητας, αλλά διαφορετικών τιμών, με σκοπό τη μετάδοση ηλεκτρικής ενέργειας **5.** ΓΛΩΣΣ. κατηγορία κανόνων που λειτουργούν στο αρχικό συντακτικό σχήμα μιας πρότασης και οδηγούν, σύμφωνα με τη θεωρία τής γενετικής μετασχηματιστικής γραμματικής (στην αρχική της διατύπωση από τον N. Chomsky), από τη βαθεία δομή της στην τελική της μορφή (επιφανειακή δομή), όπως δηλ. την εκφέρει τελικά ο ομιλητής. — **μετασχηματιστικός,** -ή, -ό [1890], **μετασχηματιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μετασχηματίζω* «αλλάζω σχήμα, μορφή». Οι επιστημονικές σημ. αποδίδουν το αγγλ. transformation].

μετασχηματιστής (ο) ΗΛΕΚΤΡ. η συσκευή με την οποία μετατρέπεται εναλλασσόμενο ρεύμα υψηλής τάσεως σε εναλλασσόμενο ρεύμα χαμηλής τάσεως και αντιστρόφως.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transformateur].

μετασχολικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που ακολουθεί μετά το σχολείο: *~ αγωγή* ΑΝΤ. προσχολικός.

μετάσχω (να/θα) ρ. → μετέχω

μετάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η μετακίνηση στρατιώτη ή αξιωματικού από ένα Σώμα ή Όπλο σε άλλο: *η ~ στρατιώτη από την Αεροπορία στον Στρατό Ξηράς* **2.** (γενικότ.) η μετάθεση δημοσίου υπαλλήλου σε κενή θέση τού ιδίου βαθμού άλλου υπηρεσιακού κλάδου, αναλόγως προς τις παρουσιαζόμενες ανάγκες: *η υπηρεσία, για να καλύψει έκτακτες ανάγκες, θα προβεί σε μετατάξεις τού προσωπικού της* **3.** η μετάβαση σε άλλη κατηγορία: *«η ~ των μετοχών μιας εταιρείας από την παράλληλη αγορά στην κύρια αγορά τού Χρηματιστηρίου»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσπαση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μετάταξις* < αρχ. *μετατάσσω / -ττω*].

μετατάρσιο (το) [1836] {μεταταρσί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το μέρος τού ποδιού που βρίσκεται μεταξύ των δακτύλων και τού ταρσού, αποτελούμενο από πέντε μικρά οστά. — **μεταταρσιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *μετα-* + *-τάρσιο* < *ταρσός* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métatarse].

μετατάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέταξα, μετα-τάχθηκα, -ταγμένος} **1.** ΣΤΡΑΤ. μετακινώ (στρατιώτη ή αξιωματικό) από ένα όπλο σε άλλο **2.** μετακινώ (δημόσιο υπάλληλο) σε κενή θέση τού ιδίου βαθμού άλλου υπηρεσιακού κλάδου.

μετατίθεμαι ρ. → μεταθέτω

μετατοπίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μετατόπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μετακινώ (κάποιον/κάτι) σε άλλη θέση ή σημείο διαφορετικό από το αρχικό: *~ το φορτίο / το κέντρο βάρους τού σώματός μου* || *μετατόπισαν τους πληθυσμούς σε νέες περιοχές·* (μτφ.) **2.** μετακινώ από ένα σημείο σε άλλο: *~ το φταίξιμο / τις ευθύνες* ΣΥΝ. μεταθέτω **3.** στρέφω προς άλλη κατεύθυνση: *τα μέσα ενημέρωσης είχαν καταφέρει να μετατοπίσουν το ενδιαφέρον τού κοινού από τα πολιτικά προβλήματα στην πορεία των ομάδων στα ευρωπαϊκά κύπελλα ποδοσφαίρου* ΣΥΝ. μεταστρέφω.

μετατόπιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μετακίνηση και τοποθέτηση σε άλλη θέση ή σημείο διαφορετικό από το αρχικό: *το ναυάγιο οφείλεται σε ~ φορτίου* (σε απότομη μετακίνηση τού φορτίου τού πλοίου από την αρχική του θέση) || *~ σπονδύλου* || *~ πληθυσμού από τις βόρειες στις νότιες περιοχές* **2.** (μτφ.) η μετακίνηση από ένα σημείο σε άλλο ή η στροφή προς άλλη κατεύθυνση: *η ~ τού άξονα τής συζήτησης / τής ευθύνης* || *~ ψηφοφόρων από την Αριστερά προς το Κέντρο* || *«η ~ των επενδυτών σε αμοιβαία κεφάλαια»* (εφημ.) || *η ~ τού ενδιαφέροντος τής κοινής γνώμης από τα πολιτικά θέματα στα κοινωνικά* ΣΥΝ. μεταστροφή **3.** ΓΕΩΛ. ***μετατόπιση ηπείρων / πλακών*** το φαινόμενο των οριζόντιων μεγάλης κλίμακας μετακινήσεων των ηπείρων, είτε μεταξύ τους είτε σε σχέση με τις ωκεάνιες λεκάνες. Επίσης **μετατόπισμα** (το).

μετατρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέτρεψα, μετατράπηκα} **1.** επιφέρω μεταβολές σε (κάποιον/κάτι) ως προς τη μορφή ή τις ιδιότητές του, δίνω νέα μορφή ή χρησιμοποιώ (κάποιον/κάτι) με διαφορετικό τρόπο ή για διαφορετικό σκοπό από αυτόν που είχε αρχικώς: *με τη συμπεριφορά της τον μετέτρεψε από αγριάνθρωπο σε υπάκουο σκυλάκι* || *μετέτρεψε το σπίτι σε άντρο οργίων / χαρτοπαικτική λέσχη* || *~ τη θερμότητα σε ενέργεια* || *~ τα κουρέλια σε χαρτί* || *οι αλχημιστές τού Μεσαίωνα επιδίωκαν να μετατρέψουν τον σίδηρο σε χρυσό* ΣΥΝ. μεταβάλλω **2.** αποδίδω την ισοδύναμη αξία σε συναλλαγή ή σε μέτρηση (για χρήματα ή μονάδες μετρήσεως): *~ τα δολάρια σε λίρες / τις δραχμές σε δολάρια* || *~ τα μέτρα σε χιλιοστά / τις οκάδες σε κιλά* ΣΥΝ. αλλάζω **3.** (ειδικότ. σε ποινές) μεταβάλλω την τιμωρία που έχει επιβληθεί πρωτοδίκως σε λιγότερο αυστηρή: *το δικαστήριο μετέτρεψε τη θανατική του καταδίκη σε ισόβια / τα ισόβια σε εικοσαετή κάθειρξη.* — **μετατρεπτικός,** -ή, -ό.

μετατρέψιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετατραπεί: *~ νόμισμα / ποινή.* — **μετατρεψιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. convertible].

μετατροπέας (ο) [1889] {μετατροπ-είς, -έων} μηχανή, συσκευή που χρησιμοποιείται για να μεταβάλλει τα φυσικά ή χημικά χαρακτηριστικά μιας ουσίας ή ενέργειας, συνήθ. για να βελτιωθεί η απόδοση ή να αξιοποιηθεί καλύτερα.

μετατροπή (η) [αρχ.] **1.** η μεταβολή ως προς τη μορφή ή τις ιδιότητες· η τροποποίηση: *έκανε πολλές ~ στο σπίτι, σχεδόν το ξανάχτισε από την αρχή* || *η ~ ενός παλιού αρχοντικού σε εστιατόριο* ΣΥΝ. αλλαγή **2.** η απόδοση τής ισοδύναμης αξίας σε συναλλαγή ή μέτρηση: *η ~ 10.000 δολαρίων σε δραχμές* **3.** ΝΟΜ. ***μετατροπή ποινής*** ευεργέτημα το οποίο, κατά τους όρους τού νόμου, παρέχεται από τον ποινικό δικαστή στον κατηγορούμενο, ο οποίος καταδικάζεται σε σχετικά μικρή ποινή στερητική τής ελευθερίας του, το οποίο συνίσταται στη δυνατότητα να εξαγοράσει σε χρήμα την ποινή και να αποφύγει έτσι τη φυλάκιση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή.*

μετατροπία (η) [αρχ.] {μετατροπιών} ΜΟΥΣ. η αλλαγή τονικότητας μέσα στον ίδιο τρόπο και, κυρίως, το πέρασμα από τον έναν τρόπο στον άλλο, κατά τη σύνθεση ενός έργου.

μετατροφία (η) **1.** είδος ατροφίας, ελαττωματική θρέψη **2.** τροποποίηση τής διατροφής για ορισμένο θεραπευτικό σκοπό. — **μετατροφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. metatrophia].

μετατρόχιο (το) [1847] {μετατροχί-ου | -ων} το διάστημα (η απόσταση) ανάμεσα στους πρόσθιους και τους οπίσθιους τροχούς ενός οχήματος.

μετατυπώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μετατύπω-σα, -θηκα, -μένος} τυπώνω εκ νέου (κάτι που είχε ήδη τυπωθεί): *~ ένα αρχαίο κείμενο* ΣΥΝ. ξανατυπώνω, ανατυπώνω. — **μετατύπωση** (η) [μτγν.].

μετάφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η φάση τής μίτωσης (βλ.λ.) κατά την οποία τα ήδη διπλασιασμένα χρωμοσώματα διατάσσονται στην ισημερινή πλάκα ή στεφάνη, στον ισημερινό τής ατράκτου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metaphase].

μεταφερτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να μεταφερθεί.

μεταφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέφερα, μεταφέρ-θηκα, -μένος} **1.** φέρω (πρόσωπο ή πράγμα) από έναν τόπο σε άλλον: *~ τα πράγματά μου σε άλλο δωμάτιο* || *τα τρένα μεταφέρουν επιβάτες και εμπορεύματα* || *πρέπει να τη μεταφέρετε επειγόντως στο νοσοκομείο για πλύση στομάχου* || *~ εμπορεύματα σιδηροδρομικώς / διά ξηράς / διά θαλάσσης* || *~ τα πολιτικά μου δικαιώματα* (κάνω μεταδημότευση, παίρνοντας τα εκλογικά μου δικαιώματα από έναν δήμο ή μια κοινότητα σε άλλον) || *αυτό το αεροπλάνο μπορεί να μεταφέρει 250 επιβάτες* || *θα μεταφέρουν την έδρα τής επιχείρησης σε άλλη πόλη* **2.** (για χρηματικά ποσά ή ακίνητη περιουσία) μεταβιβάζω σε άλλον λογαριασμό ή στο όνομα τού νέου ιδιοκτήτη: *~ ένα ποσό σε άλλον λογαριασμό* || *μετέφερε όλα τα χρήματά του σε τράπεζα τού εξωτερικού* ΣΥΝ. μεταγράφω, καταχωρίζω **3.** (για γραπτά κείμενα) μεταφράζω: *~ Άγγλους συγγραφείς στα Ελληνικά / ένα αρχαίο κείμενο στα Νέα Ελληνικά* **4.** (ειδικότ. για τηλεοπτικές, κινηματογραφικές ή θεατρικές παραγωγές) βασίζω το σενάριο ταινίας ή τηλεοπτικής σειράς σε συγκεκριμένο βιβλίο: *ο σκηνοθέτης πέτυχε με μοναδικό τρόπο να μεταφέρει το έργο τού Ν. Καζαντζάκη «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται» στην τηλεόραση* **5.** (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) με τη φαντασία του σε άλλον τόπο, σε άλλη εποχή: *η μουσική αυτή μάς μεταφέρει στην εποχή τού μπαρόκ* **6.** δίνω ως ενδιάμεσος σε κάποιον (κάτι προερχόμενο από άλλον): *σας μεταφέρω τους αγωνιστικούς χαιρετισμούς τού προέδρου* || *«την αισιοδοξία του για επίλυση τής κρίσης μετέφερε ο πρωθυπουργός στον Αλβανό ομόλογό του»* (εφημ.) ΣΥΝ. μεταδίδω.

μεταφορά (η) [αρχ.] **1.** η μετακίνηση προσώπου ή πράγματος από έναν τόπο σε άλλον: *~ στρατευμάτων* || *τα εμπορεύματα χάλασαν κατά τη ~* || *~ αποσκευών* || *εταιρεία διεθνών ~* || *«Εκτελούνται Μεταφοραί»* (επιγραφή) **2.** (ειδικότ.) ***μεταφορές*** (οι) τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη μετακίνηση προσώπων ή πραγμάτων από τόπο σε τόπο: *αεροπορικές / θαλάσσιες / σιδηροδρομικές ~* **3.** η μεταβίβαση χρηματικών ποσών ή ακίνητης περιουσίας σε άλλον λογαριασμό ή στο όνομα τού νέου ιδιοκτήτη: *~ κεφαλαίων από χώρα σε χώρα* **4.** (για κείμενα) η μετάφραση, η μεταγλώττιση **5.** η μετατροπή βιβλίου σε θεατρική παράσταση ή σε σενάριο κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής παραγωγής: *η ~ τού μυθιστορήματος «1984» τού Τζ. Όργουελ στον κινηματογράφο* || *τηλεοπτική ~* **6.** ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου, κατά το οποίο ένα αντικείμενο ή μια αφηρημένη έννοια δεν εκφράζονται με το αντίστοιχο κυριολεκτικό τυπικό στοιχείο τής γλώσσας, αλλά υποδηλώνονται με άλλη λέξη ή φράση, με την οποία έχουν ένα ή περισσότερα κοινά σημασιολογικά χαρακτηριστικά: *ο χειμώνας τής ζωής* (αντί *τα γηρατειά*), *έχει κορμί λαμπάδα* (αντί *ίσιο κορμί*), *κοιμάται με τις κότες* (αντί *κοιμάται νωρίς*) || *«στέγνωσε η αγάπη [...] σε τρύπιες ψυχές»* (Γ. Σεφέρης) **7.** ΜΟΥΣ. η εκτέλεση μουσικού έργου σε άλλο τονικό ύψος **8.** ΛΟΓΙΣΤ. (α) ***εις μεταφοράν*** για ποσό που πρόκειται να μεταφερθεί στην επόμενη σελίδα λογιστικού βιβλίου (β) ***από μεταφορά*** για ποσό που μεταφέρθηκε από την προηγούμενη σελίδα λογιστικού βιβλίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

μεταφορέας (ο) [1897] {μεταφορ-είς | -έων} **1.** πρόσωπο ή οργανισμός που αναλαμβάνει έναντι αμοιβής τη μεταφορά ατόμων ή πραγμάτων από έναν τόπο σε άλλον **2.** όργανο χρησιμοποιούμενο για τη μηχανική μεταφορά υλικών ή φορτίων από τόπο σε τόπο.

μεταφορικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μεταφορά προσώπων ή πραγμάτων από έναν τόπο σε άλλον: ~ *μέσα / γραφείο / έξοδα* **2.** ***μεταφορικά*** (τα) τα χρήματα που απαιτούνται για τη μεταφορά εμπορευμάτων ΣΥΝ. κόμιστρα **3.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που εκφράζεται με μεταφορά: ~ *έννοια* || ~ *χρήση μιας λέξης* ΑΝΤ. κυριολεκτικός. — **μεταφορικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

μεταφορτώνω ρ. μετβ. {μεταφόρτω-σα, -θηκα} φορτώνω εκ νέου (φορτίο) από ένα μεταφορικό μέσο σε άλλο. — **μεταφόρτωση** (η) [1844].

μετάφραγμα (το) [1858] {μεταφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΖΩΟΛ. η μεμβράνη που χωρίζει τον θώρακα των εντόμων από την κοιλία • **2.** (σε πολεμικό πλοίο) ο χώρος τού πυροβολείου που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο καταστρώματα.

μεταφράζω ρ. μετβ. {μετέφρασα, μεταφράσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μεταφέρω (προφορικό ή γραπτό λόγο) σε γλώσσα ή μορφή γλώσσας διαφορετική από την αρχική: ~ *από τα Αγγλικά στα Γαλλικά* || ~ *από τα Αρχαία στα Νέα Ελληνικά* || *ορισμένους όρους δεν μπορεί εύκολα να τους μεταφράσει κανείς στα Ελληνικά* || ~ *κατά λέξη / ελεύθερα* (πβ. λ. *μεταγλωττίζω*) **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***μεταφράζεται, μεταφράζονται***) σημαίνει, ισοδυναμεί: *η υπόσχεση οικονομικής βοήθειας ~ σε πολλά εκατομμύρια δολάρια* || «*ο διαιτητής διέκοψε τον αγώνα εις βάρος τής γηπεδούχου ομάδας, πράγμα που ~ βάσει νόμων σε μηδενισμό και αφαίρεση δύο βαθμών*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. (αρχ. *μεταφράζομαι* «θεωρώ εκ των υστέρων») < *μετα-* + *φράζω* (βλ. κ. *φράση*)].

μετάφραση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η διαδικασία τής μεταφοράς και απόδοσης ενός κειμένου (προφορικού ή γραπτού) σε γλώσσα ή μορφή γλώσσας διαφορετική από αυτή τής παραγωγής του: *κατά λέξη / ελεύθερη / λογοτεχνική* ~ || *η ~ θεωρείται μια νέα δημιουργία* || *επίσημη ~ ξένου τίτλου σπουδών από το Υπουργείο Εξωτερικών* **2.** (συνεκδ.) το κείμενο που προκύπτει από την παραπάνω διαδικασία: *διαβάζω τη ~* || *ξεφύλλισε τη ~ και έδειξε ικανοποιημένος* || *η ~ των Εβδομήκοντα* (O') (τής Π.Δ.) ΣΥΝ. μετάφρασμα **3.** ***μεταφράσεις*** (οι) βιβλία με κείμενα Αρχαίων Ελληνικών ή Λατινικών σε νεοελληνική απόδοση για μαθητική-σχολική χρήση: *οι μαθητές συνηθίζουν ν' αγοράζουν μεταφράσεις για το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταφραστής.*

> **μετάφραση – μεταγλώττιση – διερμηνεία – παράφραση – απόδοση – ερμηνεία – εξήγηση – διασκευή.** Όλες οι λέξεις δηλώνουν μια μεταγλωσσική επεξεργασία τού κειμένου. Η **ερμηνεία** (αρχικά λεγόταν και **εξήγηση** «καθοδήγηση», πλοήγηση στο κείμενο) είναι η προσπάθεια να αναλυθεί φιλολογικά ένα κείμενο, να δειχθούν τα νοήματα, οι ιδέες και οι προθέσεις τού συγγραφέα στο συγκεκριμένο κείμενο και να αξιολογηθεί η σημασία του. Η **μετάφραση**, προκειμένου για κείμενο, είναι η «μετά-βαση» (λατ. trans-latio) από μία γλώσσα (τα Αγγλικά λ.χ.) σε άλλη (μετάφραση στα Ελληνικά). Η μετάφραση προϋποθέτει κανονικά δύο διαφορετικές γλώσσες. Αν η μετάφραση αφορά στον προφορικό λόγο και γίνεται συγχρόνως με την ομιλία (παραγωγή προφορικού κειμένου), τότε χαρακτηρίζεται ως **διερμηνεία**. Αν η μετάφραση γίνεται σε μορφές (αρχαία και νέα, μεσαιωνική και νέα κ.ο.κ.) τής ίδιας γλώσσας, τότε είτε χρησιμοποιείται καταχρηστικώς η λ. *μετάφραση* (μετάφραση τού Ομήρου από τα Αρχαία στα Νέα Ελληνικά) είτε χρησιμοποιείται ο ειδικός διαφοροποιητικός όρος **μεταγλώττιση** (στη λογοτεχνία χρησιμοποιήθηκε και ο όρος **μεταγραφή**). Στην ελληνική γλώσσα έχει επικρατήσει ο όρος *μετάφραση* και στις δύο περιπτώσεις, ενώ το *μεταγλώττιση* χρησιμοποιείται στην πράξη κυρ. για να δηλωθεί η μεταφρασμένη ομιλία των προσώπων ενός κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου (ή ντοκιμαντέρ κ.τ.ό.). Η μετάφραση ενός κειμένου μπορεί να είναι απόλυτα πιστή («κατά λέξη») ή, περισσότερο ή λιγότερο, ελεύθερη («κατά το νόημα»). Η πολύ ελεύθερη μετάφραση, που αποδίδει αδρομερώς το αρχικό (πρωτότυπο) κείμενο, δημιουργώντας μέσα από αυτό ένα παράλληλο κείμενο, λέγεται **παράφραση**. Όταν το παραγόμενο κείμενο απομακρύνεται περισσότερο από το πρωτότυπο, τότε έχουμε **ελεύθερη απόδοση**, ενώ όταν η απομάκρυνση είναι τέτοια και τόση, που να δημιουργείται ένα νέο κείμενο, βασισμένο απλώς στο πρωτότυπο, γίνεται λόγος για **διασκευή**. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δημιουργούνται νέα κείμενα, που συνδέονται με το αρχικό με μεγαλύτερη ή μικρότερη **διακειμενική** σχέση, είναι δηλ. μεταξύ τους **διακείμενα**.

μεταφράσιμος, -η, -ο (λέξη, όρος, φράση κ.λπ.) που μπορεί να μεταφραστεί. — **μεταφρασιμότητα** (η).

μετάφρασμα (το) {μεταφράσμ-ατος | -ατα, -άτων} το κείμενο που έχει μεταφραστεί ΣΥΝ. μετάφραση.

μεταφραστής (ο) [μεσν.], **μεταφράστρια** (η) [1862] {μεταφραστριών} (σημ. 1, 2) **1.** το πρόσωπο που αποδίδει προφορικό ή γραπτό κείμενο σε γλώσσα άλλη από την αρχική του: *ο Ελευθ. Βενιζέλος θεωρείται από τους καλύτερους ~ τού Θουκυδίδη* **2.** το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τις προφορικές ή γραπτές μεταφράσεις: *ο επίσημος ~ τού προέδρου* ΣΥΝ. (ειδικότ. για προφορικό λόγο) διερμηνέας **3.** ΠΛΗΡΟΦ. βασικό πρόγραμμα των Η/Υ, το οποίο μεταφράζει ένα πρόγραμμα από μία γλώσσα προγραμματισμού (που είναι αμέσως εκτελέσιμο από τον Η/Υ) σε γλώσσα μηχανής.

> **μεταφραστής – διερμηνέας.** Και οι δύο μεταφέρουν μηνύματα από τη μία γλώσσα στην άλλη, ώστε να μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους άνθρωποι που δεν γνωρίζουν τη γλώσσα στην οποία εκφράζονται από τον ομιλητή τα μηνύματα. Αλλά ο μεν **διερμηνέας** μεταφέρει προφορικά μηνύματα σε ζωντανό προφορικό λόγο και σε σύγχρονη μετάφραση κατά την ώρα που λέγονται, ενώ ο **μεταφραστής** μεταφέρει γραπτά μηνύματα, γραπτό λόγο, σε χρόνο ανεξάρτητο από τον χρόνο που γράφτηκαν. Ο *διερμηνέας* λειτουργεί υπό την ασφυκτική πίεση τού χρόνου που επιβάλλει η ταυτόχρονη μετάφραση, ενώ η ετεροχρονισμένη μετάφραση τού *μεταφραστή* επιτρέπει σχετική άνεση χρόνου και καλύτερη ποιότητα γλώσσας (προσεγμένο λόγο).

μεταφραστικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία τής μετάφρασης ή με τον μεταφραστή: ~ *σφάλματα / δυσκολία / ακρίβεια / προσπάθεια / επάγγελμα / γραφείο* || *το ~ έργο θεωρείται πολύ δύσκολο* (β) ΓΛΩΣΣ. ***μεταφραστικό δάνειο*** ακριβής απόδοσης ξένης λέξεως, κατά την οποία τηρείται λ.χ. η σειρά των ξένων στοιχείων, π.χ. *Διαδίκτυο* από αγγλ. *Internet* **2.** ***μεταφραστικά*** (τα) τα χρήματα που καταβάλλονται στον μεταφραστή για τις υπηρεσίες του. — **μεταφραστικά** επίρρ.

μεταφραστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να μεταφραστεί ΣΥΝ. μεταφράσιμος.

μετάφρενο (το) [αρχ.] {μεταφρένου} ΑΝΑΤ. το τμήμα τής ράχης που βρίσκεται ανάμεσα στις δύο ωμοπλάτες ΣΥΝ. νώτα, πλάτη.

μεταφυσική (η) [1766] **1.** κλάδος τής φιλοσοφίας που πραγματεύεται τις πρώτες αρχές και τις αιτίες των όντων και είναι στενά συνδεδεμένος με την επιστημολογία **2.** (γενικότ.) κάθε γενική και αφηρημένη θεωρία που ερμηνεύει κάτι με τρόπο μη ορθολογικό: *η ~ τού λόγου / τής επικοινωνίας* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ανήκει στον χώρο τού αφηρημένου, αυτού που βγαίνει έξω από τα όρια τής ανθρώπινης εμπειρίας (π.χ. η ζωή μετά θάνατον, η ύπαρξη ή όχι Θεού και η φύση του κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Metaphysik (βλ. κ. *μεταφυσικός*)].

μεταφυσικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με θέματα έξω από την ανθρώπινη εμπειρία και τις αισθήσεις μας: ~ *αναζητήσεις* || *το ερώτημα αν υπάρχει Θεός είναι* ~ **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τον φιλοσοφικό κλάδο τής μεταφυσικής (βλ.λ.). — **μεταφυσικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τον τίτλο *Μετά τά Φυσικά* ενός έργου τού Αριστοτέλη].

μεταφυτευτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να μεταφυτευθεί. — Επίσης **μεταφυτεύσιμος,** -η, -ο.

μεταφυτεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταφύτ-εψα κ. -ευσα, -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος} **1.** αποσπώ (φυτό) από την αρχική του θέση και το φυτεύω εκ νέου σε άλλη θέση: ~ *σε γλάστρα / σε καινούργιο χώμα* **2.** (μτφ.) μεταφέρω σε άλλον τόπο ή σε άλλους ανθρώπους (ιδέες, έθιμα ή συνήθειες) διαφορετικά από αυτά που επικρατούν εκεί: *οι λόγιοι τού 19ου αι. μεταφύτευσαν τις ιδέες τού Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στη μετεπαναστατική Ελλάδα* ΣΥΝ. (λόγ.) μετακενώνω, μεταλαμπαδεύω. — **μεταφύτευμα** (το) [1796].

μεταχαρακτηρισμός (ο) [μτγν.] **1.** η μεταβολή τής μορφής, τού τύπου **2.** (ειδικότ.) (α) η χρήση διαφορετικών χαρακτήρων (γραμμάτων) και γενικότ. η χρήση διαφορετικού αλφαβήτου ή και ορθογραφίας σε ορισμένη χρονική περίοδο: *κατά τον ~ από το προευκλείδειο στο ευκλείδειο αλφάβητο έγιναν σημαντικά λάθη* (β) η μεταγραφή έργων από τη μεγαλογράμματη στη μικρογράμματη γραφή στις αρχές τού 9ου αι. μ.Χ.

μεταχειρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μεταχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω χρήση (προσώπου, πράγματος) για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: ~ *βία / βασανιστήρια* || ~ *σπάνιες λέξεις, για να κάνω εντύπωση* || *θα μεταχειριστώ όλη μου την επιρροή, για να τον βοηθήσω* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, μετέρχομαι **2.** (για πρόσ.-συνήθ. με επίρρ.) συμπεριφέρομαι (σε κάποιον) με συγκεκριμένο τρόπο: *ο νικητής μεταχειρίστηκε βάναυσα τους αιχμαλώτους* || *μας μεταχειρίστηκε καλά / άσχημα / σκληρά / δίκαια* || ~ *κάποιον σαν πιόνι / με προσοχή / σαν αλήτη / σκουπίδι* (πβ. λ. *χειρίζομαι*).

μεταχείριση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο μεταχειρίζεται κανείς (κάποιον/κάτι): *καλή / κακή / ευγενική / προσεκτική / σκληρή* ~ || *δεν περίμενα να τύχω τέτοιας* ~ || *οι πρώην χρήστες ναρκωτικών χρειάζονται ειδική* ~, *για να επανενταχθούν στην κοινωνία* ΣΥΝ. συμπεριφορά, αντιμετώπιση, χειρισμός.

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η γραφή με -η- *(μεταχείρηση)* είναι εσφαλμένη, προέρχεται δε πιθ. από παρασύνδεση τού *μεταχείριση* με το *επιχείρηση* που γράφεται κανονικά με -η-, ως παράγωγο τού ρ. *επιχειρώ* (ενώ το *μεταχείριση* παράγεται από ρ. σε -*ίζω, μεταχειρίζομαι*).

μεταχειρισμένος, -η, -ο αυτός που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί, που δεν είναι καινούργιος: ~ *αυτοκίνητο* || (ως ουσ.) *προτιμά τα μεταχειρισμένα γιατί είναι πιο φτηνά* ΑΝΤ. αμεταχείριστος, καινούργιος.

μεταχρονολογώ ρ. μετβ. {μεταχρονολογείς... | μεταχρονολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σημειώνω σε ένα έγγραφο χρονολογία μεταγενέστερη από την πραγματική: *μεταχρονολογημένη επιταγή.* — **μεταχρονολόγηση** (η) [1896].

μεταχρωματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μεταχρωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} αλλάζω το χρώμα. — **μεταχρωματισμός** (ο) [1881] κ. **μεταχρωμάτιση** (η).

μεταψυχιατρική (η) {χωρ. πληθ.} τάση τής σύγχρονης ψυχιατρικής για μελέτη και έρευνα των σχέσεών της με τις σύγχρονες επιστήμες τής ψυχανάλυσης, τής κυβερνητικής κ.λπ.

μεταψυχική (η) {χωρ. πληθ.} όρος που αναφέρεται σε φαινόμενα τα οποία εκτείνονται πέρα από τα όρια τής ψυχολογίας και των φαινομένων που αυτή εξετάζει εμπειρικά ΣΥΝ. παραψυχολογία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métapsychique].

μεταψυχικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με ψυχικά φαινόμενα, που υπερβαίνουν τα όρια τής ψυχολογίας και δεν έχουν υποστεί ακόμα επιστημονικό έλεγχο ΣΥΝ. παραψυχολογικός.

μεταψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η ψυχολογική θεωρία που εκτείνεται πέρα από ό,τι έχει αποδειχθεί εμπειρικά. — **μεταψυχολογικός,** -ή, -ό. **μεταψυχολογικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Metapsychologie].

μεταψυχροπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά τη λήξη τού Ψυχρού Πολέμου (βλ. λ. *ψυχρός*): ~ *εποχή / περίοδος / πολιτικό σκηνικό / συνθήκες / καθεστώτα* (πβ. λ. *μετακομουνιστικός* κ. *νέα τάξη πραγμάτων*, λ. *τάξη*).

μετέβαλα ρ. → μεταβάλλω

μετεγγραφή (η) [1866] **1.** η εγγραφή (μαθητή, φοιτητή κ.λπ.) σε άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή τμήμα από αυτό στο οποίο ήταν εγγεγραμμένος αρχικώς: *κάνω ~ σε άλλο γυμνάσιο* ‖ *ήρθε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών με ~ από την Ξάνθη* ‖ *η επιτροπή για τις ~* (που θα αποφασίσει ποιος φοιτητής θα μετεγγραφεί σε ένα τμήμα) **2.** ΑΘΛ. (καταχρ.) η μεταγραφή (επαγγελματία) αθλητή από έναν αθλητικό σύλλογο σε άλλον: *στόχος του είναι να πάρει ~ για ομάδα τής Α' εθνικής κατηγορίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταγραφή*.

μετεγγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετενέγραψα (θα/να μετεγγράψω), μετενεγράφην, -ης, -η... (μτχ. μετεγγραφείς, -είσα, -έν), μετεγγεγραμμένος} **1.** (κυρ. για μαθητές, φοιτητές) διαγράφω (κάποιον) από τους καταλόγους τού εκπαιδευτικού ιδρύματος ή τού συγκεκριμένου τμήματος όπου ήταν αρχικά γραμμένος και τον εγγράφω εκ νέου αλλού **2.** (καταχρ.) ΑΘΛ. μεταφέρω (αθλητή) σε άλλον αθλητικό σύλλογο (μετά την υπογραφή σχετικών συμβολαίων κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταγραφή*.

μετεγκατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εγκατάσταση σε άλλον χώρο, σε νέες εγκαταστάσεις: *η ~ μιας εταιρείας σε νέο, ιδιόκτητο κτήριο.* — **μετεγκαθιστώ** ρ. {-άς...}.

μετεγχειρητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον χρόνο μετά την εγχείρηση, καθώς και με την κατάσταση τού ασθενούς κατά το διάστημα αυτό: ~ *κατάσταση / στάδιο / επιπλοκή.* — **μετεγχειρητικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postoperative].

μετέδωσα ρ. → μεταδίδω

μετείκασμα (το) {μετεικάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΠΤ. η εικόνα που διατηρείται στο οπτικό αισθητήριο για ορισμένο χρονικό διάστημα (περίπου 1/10 τού δευτερολέπτου) μετά την παύση τού εξωτερικού ερεθισμού ΣΥΝ. μεταίσθημα.

[ΕΤΥΜ. < *μετ(α)-* + *-είκασμα* < *εικάζω*].

μετείχα ρ. → μετέχω

μετεκλογικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με τη χρονική περίοδο που ακολουθεί τις εκλογές: ~ *εξελίξεις / περίοδος / σενάρια.* — **μετεκλογικ-ά / -ώς** επίρρ.

μετεκπαίδευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η περαιτέρω συμπληρωματική και εξειδικευμένη εκπαίδευση για τη βελτίωση τής θεωρητικής κατάρτισης των πτυχιούχων (διαφόρων σχολών), την εξοικείωσή τους με νέες τεχνολογίες κ.λπ.: *η εταιρεία στέλνει κάθε πέντε χρόνια τους υπαλλήλους της για ~ στην Αμερική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάρτιση*.

μετεκπαιδευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μετεκπαίδευση: ~ *προγράμματα / σεμινάριο.*

μετεκπαιδεύω ρ. μετβ. {μετεκπαίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} παρέχω σε (κάποιον) ειδική συμπληρωματική εκπαίδευση για τη συμπλήρωση και επέκταση τής γενικής του κατάρτισης ή/και την επαφή του με πιο σύγχρονες μεθόδους εξασκήσεως τού επαγγέλματός του: *τελειώνοντας την Παιδαγωγική Ακαδημία, μετεκπαιδεύθηκα στη διδασκαλία σε κωφάλαλα παιδιά.*

μετέλαβα ρ. → μεταλαμβάνω

μετεμμηνοπαυσιακός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζεται μετά την οριστική παύση τής έμμηνης ρύσης των γυναικών.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postmenopausal (νόθο σύνθ.)].

μετεμμηνορροϊκός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζεται μετά τη λήξη κάθε έμμηνης ρύσης.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. postmenorrhoeal (νόθο σύνθ.)].

μετεμφυλιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά τη λήξη εμφυλίου πολέμου **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το χρονικό διάστημα μετά τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949): ~ *περίοδος* ‖ *το ~ πολιτικό κλίμα χαρακτήριζε η επικράτηση τής συντηρητικής παράταξης και ο εκτοπισμός των κομουνιστών* ‖ ~ *πολιτικά πάθη* (πβ. λ. *μεταδικτατορικός, μετεπαναστατικός, μεταπολιτευτικός*).

μετεμφύτευση (η) [1864] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΙΑΤΡ. η εγχειρητική μεταφορά ενός οργάνου σε άλλη από τη φυσική του θέση: ~ *ουρητήρα στο δέρμα* (ουρητηροστομία) / *στο έντερο.*

μετεμψυχώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μετεμψύχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (σπάν.) μεταβιβάζω (ψυχή ανθρώπου ή ζώου) από ένα σώμα σε άλλο **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***μετεμψυχώνομαι***) μεταβαίνω ως ψυχή μετά τον θάνατό μου στο σώμα άλλου ανθρώπου ή ζώου: *οι ινδουιστές πιστεύουν ότι οι αμαρτωλοί μετεμψυχώνονται σε ακάθαρτα ζώα (χοίρους, βατράχια κ.λπ.).*

μετεμψύχωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μετάβαση ψυχής από ένα σώμα σε άλλο μετά τον φυσικό θάνατο **2.** (ειδικότ.) η αντίληψη κατά την οποία η κάθε ψυχή εγκαθίσταται διαδοχικά στα σώματα ανθρώπων ή ζώων, ακόμη και φυτών, κατά τη διάρκεια πολλών ζωών, μέχρις ότου εξαγνιστεί εντελώς και φθάσει στην τελειότητα, οπότε και ενώνεται ή ταυτίζεται με το θείο: *οι ινδουιστές πιστεύουν στη ~.*

μετενσαρκώνω ρ. μετβ. [1864] {μετενσάρκω-σα, -θηκα, -μένος} μετεμψυχώνω (βλ.λ.). — **μετενσάρκωση** (η) [1888].

μετενταφιάζω ρ. μετβ. {μετενταφίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μεταφέρω τη σορό νεκρού σε άλλον τάφο. — **μετενταφιασμός** (ο).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μετ(α)-* + *ενταφιάζω*].

μετεξέλιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} η προοδευτική αλλαγή και εξέλιξη, συνήθ. προς το καλύτερο: *η ~ τού πιθήκου σε άνθρωπο είναι μια θεωρία που υποστήριξε πρώτος ο Δαρβίνος* ‖ *σε κάθε επαγγελματικό χώρο είναι καλό να διαβλέπουμε τις προοπτικές μετεξέλιξης* ‖ *η ~ του σε γενικό διευθυντή τής εταιρείας ήταν αποτέλεσμα σκληρής δουλειάς* ‖ *η ~ τού άλλοτε μικρού οικισμού σε μεγάλο αστικό κέντρο.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. redevelopment].

μετεξελίσσομαι ρ. αμετβ. {μετεξελ-ίχθηκα, -ιγμένος} μεταβάλλομαι συνεχώς με διαδοχικές αλλαγές μορφής: *ορισμένα είδη οργανισμών μετεξελίχθηκαν από υδρόβια σε αερόβια πριν από εκατομμύρια χρόνια* ΣΥΝ. μετασχηματίζομαι.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. redevelop].

μετεξέταση (η) [1876] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εκ νέου εξέταση, που διενεργείται μετά την πάροδο ικανού χρονικού διαστήματος από την πρώτη εξέταση: *η ~ των αιτήσεων που απορρίφθηκαν θα γίνει εντός έξι μηνών* ΣΥΝ. επανεξέταση. — **μετεξετάζω** ρ.

μετεξεταστέος, -α, -ο [1883] (κ. ως ουσ.) (για μαθητή) αυτός που υποχρεώνεται να εξεταστεί εκ νέου σε ένα ή περισσότερα μαθήματα τής προηγούμενης σχολικής χρονιάς, επειδή η επίδοσή του σε αυτά κρίθηκε ανεπαρκής (για να προαχθεί στην επόμενη τάξη).

μετεπαναστατικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά από επανάσταση: ~ *χρόνια / Ρωσία.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. post-revolutionary].

μετέπειτα επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** έπειτα, μετά την πάροδο χρονικού διαστήματος, στη συνέχεια: *για το τι συνέβη ~ μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε* ΣΥΝ. πιο ύστερα, αργότερα, κατόπιν, ακολούθως ΑΝΤ. πριν, πρωτύτερα, προηγουμένως **2.** (έναρθρο ως επίθ.) αυτός που έρχεται αργότερα, που ακολουθεί: *τα πρώτα χρόνια τής ζωής τού ανθρώπου έχουν τεράστια σημασία για τη ~ εξέλιξή του* ‖ *το ~ διάστημα* ΣΥΝ. ακόλουθος, κατοπινός ΑΝΤ. προηγούμενος, προγενέστερος, πρωτύτερος **3.** (για πρόσ.) ***μετέπειτα*** (οι) οι μεταγενέστεροι, αυτοί που ανήκουν στις επερχόμενες γενεές ΣΥΝ. επίγονοι ΑΝΤ. πρόγονοι.

μετεπιβιβάζω ρ. μετβ. {μετεπιβίβασ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} επιβιβάζω (κάποιον/κάτι) σε διαφορετικό μεταφορικό μέσο από αυτό στο οποίο είχε επιβιβαστεί προηγουμένως: *μετά τη βλάβη που παρουσιάστηκε στο τρένο, μετεπιβίβασαν τους επιβάτες και τις αποσκευές τους σε άλλη αμαξοστοιχία.* — **μετεπιβίβαση** (η).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. reembark].

μετερίζι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-παλαιότ.) μεγάλης σημασίας οχυρωμένη θέση, από την οποία ξεκινούν οι επιθέσεις κατά τού εχθρού: *αγωνιστήκαμε στο ίδιο ~ εναντίον τού κατακτητή* ‖ (μτφ.) *αφήνοντας το ~ τής παραδοσιακής μουσικής, από την οποία έγινε γνωστός, κάνει τώρα τα πρώτα του βήματα στο λαϊκό τραγούδι* ΣΥΝ. οχύρωμα, προμαχώνας, ταμπούρι, τάπια.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. meteris].

μετέρχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μετήλθα} (λόγ.) (+αιτ., εσφαλμ. +γεν.) **1.** χρησιμοποιώ: *μετέρχεται κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο, για να ανέλθει στην ιεραρχία τής υπηρεσίας* ‖ ~ *τακτική / μέθοδο / βία / σύστημα / τέχνασμα / απάτη* ΣΥΝ. μεταχειρίζομαι **2.** (για επάγγελμα, συστηματική ενασχόληση) ασκώ: ~ *το ιατρικό επάγγελμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

μετέστην ρ. → μεθίσταμαι

μετέσχον ρ. → μετέχω

μετετράπην ρ. → μετατρέπω

μετεφηβικός, -ή, -ό αυτός που ακολουθεί την περίοδο τής εφηβείας.

μετέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {μετείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. μετέσχον, -ες, -ε..., να/θα μετάσχω} ♦ **1.** (αμετβ.) (+σε) λαμβάνω ενεργό μέρος (σε κάτι) ή είμαι μέτοχος, έχω μερίδιο (σε αυτό): ~ *σε διαγωνισμό / σε έρευνες* ‖ *πολλοί καλλιτέχνες και μουσικοί μετέχουν στο φετινό Φεστιβάλ Αθηνών* ‖ *στα κέρδη και στις ζημίες μετέχουμε όλοι εξίσου* ΣΥΝ. συμμετέχω ♦ **2.** (μετβ.) (+γεν.) (αρχαιοπρ.) έχω/φέρω μέσα μου, παρουσιάζω ως εγγενές χαρακτηριστικό μου: *η μετοχή στη γραμματική είναι το μέρος τού λόγου που μετέχει τής φύσεως και τού ονόματος και τού ρήματος* ΣΥΝ. ενέχω, εμπεριέχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω*.

Μετέωρα (τα) {Μετεώρων} σύνολο ψηλών και απόκρημνων βράχων στο ΒΔ. άκρο τής Θεσσαλίας, στις κορυφές των οποίων λειτουργούν από τον 14ο αι. βυζαντινά μοναστήρια, που συγκροτούν μοναστική πολιτεία.

[ΕΤΥΜ. Η ονομασία των βραχωδών όγκων είναι μεσν. (10ος αι.) και προέρχεται από το αρχ. επίθ. *μετέωρος* (βλ.λ.), προφανώς εξαιτίας τής εντύπωσης που δημιουργούσαν, ότι δηλ. αιωρούνταν υψωμένα στον αέρα].

μετεωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετεώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (σπάν.) ανυψώνω (αντικείμενο) και το κρατώ ψηλά έτσι, ώστε να μείνει μετέωρο στον αέρα **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***μετεωρίζομαι***) ανυψώνομαι στον αέρα και μένω εκεί μετέωρος: *το αερόστατο φαινόταν από μακριά να μετεωρίζεται στο μεταίχμιο γης και ουρανού* ΣΥΝ. αιωρούμαι.

μετεωρικός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με το μετέωρο (βλ. λ. *μετέωρος*): ~ *λίθος / κρατήρας* (αυτός που σχηματίζεται από την πτώση μεγάλου μετεωρίτη) / *βροχή* (βροχή διαττόντων αστέρων) / *ύλη* (ύλη από την οποία συνίστανται οι μετεωρίτες) / *ρεύμα* (η είσοδος στην ατμόσφαιρα τής Γης μετεώρων ή διαττόντων αστέρων την ίδια

περίπου στιγμή και στο ίδιο περίπου τμήμα ουρανού).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. météorique].

μετεωρισμός (ο) [αρχ.] **1.** η ανύψωση και παραμονή αντικειμένου στον αέρα σε μετέωρη κατάσταση • **2.** ΙΑΤΡ. η διόγκωση τής κοιλιακής χώρας, που προκαλείται από την παρουσία μεγάλης ποσότητας αερίων στον στόμαχο ή στο έντερο σε περίπτωση δυσπεψίας, επίμονης δυσκοιλιότητας, εντερικής απόφραξης κ.λπ. Επίσης **μετεώριση** (η) (σημ. 1) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων}.

μετεωρίτης (ο) [1847] {μετεωριτών} μεσοπλανητικό αντικείμενο ή θραύσμα του, το οποίο φθάνει στην επιφάνεια τής Γης ΣΥΝ. μετεωρόλιθος· ΦΡ. ***βροχή μετεωριτών*** πτώση στην ατμόσφαιρα τής Γης, από την ίδια περιοχή τού ουρανού, σμήνους μεσοπλανητικών αντικειμένων που προέρχονται από κομήτη ΣΥΝ. μετεωρικό ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. < *μετέωρο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. météorite].

μετέωρο (το) → μετέωρος

μετεωρογραφία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη και περιγραφή των μετεώρων. — **μετεωρογραφικός**, -ή, -ό [1884].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. météorographie].

μετεωροειδές (το) {-ούς | -ή} ΑΣΤΡΟΝ. μικρό μεσοπλανητικό σώμα κινούμενο σε τροχιά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. meteoroid].

μετεωρόλιθος (ο) [1847] {μετεωρολίθ-ου | -ων, -ους} ο μετεωρίτης (βλ.λ.).

μετεωρολογία (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με φαινόμενα που παρατηρούνται στην ατμόσφαιρα τής Γης και ειδικότ. με τη συστηματική μελέτη των μεταβολών τής ατμοσφαιρικής πίεσης, τής θερμοκρασίας, τής υγρασίας, των ανέμων, τής νέφωσης και των διαφόρων κατακρημνισμάτων (βροχή, χιόνι, χαλάζι κ.ά.), ενώ ταυτόχρονα διερευνά και τα αίτια που προκαλούν τις μεταβολές αυτές, βάσει των οποίων προχωρεί και στην πρόγνωση τού καιρού· ΦΡ. ***ιατρική μετεωρολογία*** κλάδος τής ιατρικής που ερευνά πιθανές σχέσεις και επιδράσεις των μετεωρολογικών φαινομένων στον ανθρώπινο οργανισμό. — **μετεωρολόγος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετεωρολόγος* < *μετέωρον* (βλ. λ. *μετέωρος*) + *-λογος* (< *λέγω*)].

μετεωρολογικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μετεωρολογία: ~ *παρατήρηση / όργανο / πρόβλεψη*· ΦΡ. (α) ***μετεωρολογικός σταθμός*** ειδικό εργαστήριο για την παρατήρηση, τη μέτρηση και καταγραφή, με τη βοήθεια ειδικών οργάνων, των διαφόρων στοιχείων τής ατμόσφαιρας (λ.χ. τής πίεσης, τής θερμοκρασίας κ.ά.) και άλλων φυσικών φαινομένων (β) ***μετεωρολογικό δελτίο*** δημοσίευμα στο οποίο καταγράφονται οι παρατηρήσεις των ατμοσφαιρικών φαινομένων συγκεκριμένης περιοχής, καθώς και η πρόγνωση τού καιρού (γ) ***μετεωρολογικός δορυφόρος*** ο τεχνητός δορυφόρος που μεταδίδει στη Γη πληροφορίες σχετικές με τα μετεωρολογικά φαινόμενα και τα καιρικά συστήματα (δ) ***μετεωρολογικός χάρτης*** ο γεωγραφικός χάρτης, πάνω στον οποίο αναγράφονται με σύμβολα και αριθμούς οι καιρικές συνθήκες (λ.χ. ο άνεμος, η βροχή, η υγρασία κ.ά.) που επικρατούν σε δεδομένη στιγμή (ε) ***(Εθνική) Μετεωρολογική Υπηρεσία*** (συντομ. Ε.Μ.Υ.) υπηρεσία τού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, που ασχολείται με τη μελέτη και την πρόγνωση τού καιρού **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τον καιρό και τις εναλλαγές του ΣΥΝ. καιρικός. — **μετεωρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

μετέωρος, -η, -ο **1.** αυτός που αιωρείται πάνω από το έδαφος, που βρίσκεται στον αέρα, χωρίς να κινείται προς ορισμένη κατεύθυνση: *του ήλθε ίλιγγος όταν βρέθηκε ~ μεταξύ ουρανού και γης* || *το χέρι της έμεινε ~, χωρίς να ολοκληρώσει την κίνηση* || (μτφ.) *η τελευταία φράση έμεινε στα χείλη του ~* || *η εξωτερική πολιτική τής κυβέρνησης δεν πρέπει να μείνει ~ μεταξύ των Ευρωπαίων και των Αμερικανών συμμάχων* ΣΥΝ. αιωρούμενος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε αναμονή ή σε αβεβαιότητα, που δεν έχει κατασταλάξει (κάπου): *μετά την αιφνιδιαστική απόλυσή του, έμεινε επαγγελματικώς ~* || *το πρόβλημα παραμένει ~ μέχρι την οριστική του επίλυση* ΣΥΝ. αβέβαιος, εκκρεμής **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει πάρει ακόμη συγκεκριμένη απόφαση: *έμεινα για λίγο ~, μετά όμως αποφάσισα να του μιλήσω* ΣΥΝ. αναποφάσιστος, αμφίρροπος, διστακτικός ΑΝΤ. αποφασισμένος, κατηγορηματικός, ανεπιφύλακτος **4.** ***μετέωρο*** (το) (α) ΜΕΤΕΩΡ. οτιδήποτε γίνεται ορατό ή/και λαμβάνει χώρα στην ατμόσφαιρα τής Γης: *ηλεκτρικά ~* (η αστραπή, ο κεραυνός κ.λπ.) || *υδατώδη ~* (η βροχή, το χιόνι, η ομίχλη κ.ά.) || *φωτεινά ~* (το ουράνιο τόξο, το βόρειο σέλας κ.ά.) (β) ΑΣΤΡΟΝ. μετεωροειδές που, όταν συναντήσει την ατμόσφαιρα τής Γης, εξαερώνεται, λόγω τριβής, αφήνοντας φωτεινό ίχνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επικ. *μετ-ή-ορ-ος* (με αντιμεταχώρηση) < *μετ(α)-* + *-ηορ-ος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. **αϝερ-* τού ρ. *ἀείρω* «υψώνω» (< **ἀϝερjω*, βλ. λ. *αίρω*). Η σύνδεση με το ουσ. *ἀήρ*, όπως τοποθετείται από τον Αριστοφάνη *(«Ἀήρ, ὅς ἔχεις τὴν γῆν μετέωρον»)*, είναι προϊόν παρετυμολογίας. Αρχική σημ. τής λ. είναι «ο αιωρούμενος, ο υψωμένος στον αέρα» και, κατ' επέκταση, «ο αβέβαιος, ο ασταθής», πράγμα που οδήγησε στη χρήση τής λ. και για την περιγραφή καιρικών φαινομένων (πβ. *μετεωρο-λογία, μετεωρ-ίτης* κ.ά.)].

μετεωροσκοπείο (το) [μτγν.] ειδική επιστημονική εγκατάσταση, στην οποία διεξάγονται μετεωρολογικές παρατηρήσεις ΣΥΝ. μετεωρολογικός σταθμός.

μετεωροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επιστημονική παρατήρηση και μελέτη των μετεώρων, καθώς και ο αντίστοιχος επιστημονικός κλάδος. Επίσης **μετεωροσκοπία**. — **μετεωροσκοπικός**, -ή, -ό [μτγν.]. **μετεωροσκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.

μετεωροσκόπιο (το) [μτγν.] {μετεωροσκοπί-ου | -ων} το ειδικό όργανο για τη διεξαγωγή μετεωρολογικών παρατηρήσεων.

μετεωροσκόπος (ο/η) επιστήμονας που ασχολείται με τη μετεωροσκόπηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετέωρος* (βλ.λ.) + *-σκοπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

μέτζα-βότσε επίρρ.· ελλην. *με μισή φωνή*· ΜΟΥΣ. ένδειξη μουσικής εκτέλεσης που αφορά αμέσως στην ένταση και εμμέσως στην έκφραση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mezza voce].

μετζίτι (το) {μετζιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-παλαιότ.) τουρκικό νόμισμα, χρυσό αρχικά, οπότε ισοδυναμούσε με μία τουρκική λίρα, και ασημένιο αργότερα, οπότε ισοδυναμούσε με το ένα πέμπτο τής λίρας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mecit «νόμισμα»].

μετζοπάτωμα (το) {μετζοπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ημιώροφος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *μέτζο* (< ιταλ. mezzo «μισό») + *πάτωμα*].

μετζοσοπράνο (η) {άκλ.} ελλην. *μεσόφωνος* ΜΟΥΣ. η λυρική τραγουδίστρια, τής οποίας η φωνή αναπτύσσεται σε μεσαία κλίμακα, βαθύτερη από τη φωνή τής σοπράνο (βλ.λ.) και υψηλότερη από τής άλτο (βλ.λ.). Επίσης **μέτζο**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mezzosoprano < mezzo «μέσος» (< λατ. medius) + soprano (βλ. κ. *σοπράνο*)].

μετοικεσία (η) [μτγν.] {μετοικεσιών} (λόγ.) **1.** η αλλαγή τού τόπου κατοικίας ή τού τόπου διαμονής από άτομο ή ομάδα ΣΥΝ. μετακόμιση **2.** (ειδικότ.) η ομαδική έξοδος από τον τόπο διαμονής και η μετακίνηση σε ξένη χώρα για οριστική εγκατάσταση: *η ~ πολλών Ελλήνων στην Κάτω Ιταλία κατά τον 8ο και 7ο αι. π.Χ.* ΣΥΝ. μετανάστευση, αποικισμός· ΦΡ. ***μετοικεσία Βαβυλώνος*** (Κ.Δ. Ματθ. 1, 12) η μεταφορά των Εβραίων στη Βαβυλώνα υπό καθεστώς αιχμαλωσίας από τον βασιλιά Ναβουχοδονόσορα. Επίσης **μετοίκηση** [αρχ.].

μετοικίζω ρ. μετβ. {μετοίκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} μεταφέρω ή οδηγώ (άτομο ή ομάδα) από έναν τόπο σε άλλον για μόνιμη εγκατάσταση: *οι Τούρκοι μετοικίζουν πληθυσμούς από την Ανατολία στα κατεχόμενα τής Κύπρου* ΣΥΝ. αποικίζω. — **μετοίκιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετ(α)-* + *οικίζω* < *οἶκος*].

μέτοικος (ο/η) {μετοίκ-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο που έχει εγκατασταθεί σε άλλη χώρα από εκείνη από την οποία κατάγεται ΣΥΝ. μετανάστης, άποικος, (αρχαιοπρ.) έπηλυς **2.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) ο ελληνικής ή βαρβαρικής καταγωγής ξένος, που εγκαταστάθηκε σε πόλη άλλη από αυτήν τής καταγωγής του, αποτελώντας μέλος ειδικής τάξης, που πλήρωνε συγκεκριμένο φόρο (το μετοίκιο) και είχε περιορισμένα πολιτικά δικαιώματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετ(α)-* + *οἶκος*].

μετοικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μετοικείς... | μετοίκησα} αλλάζω τον τόπο εγκατάστασής μου ΣΥΝ. μεταναστεύω, αποδημώ, ξενιτεύομαι.

μετονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετονόμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αλλάζω όνομα σε (κάποιον/κάτι), δίνω νέο όνομα, διαφορετικό από το παλαιό: *με απόφαση τού δήμου η περιοχή των Νέων Λιοσίων μετονομάστηκε σε «Ίλιον».* — **μετονομασία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

μετονοματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που παράγεται από όνομα ΑΝΤ. μεταρρηματικός **2.** (α) ***μετονοματικό ρήμα*** το ρήμα που παράγεται από ουσιαστικό (λ.χ. *δόξα - δοξάζω*) (β) ***μετονοματική παραγωγή*** η παραγωγή από ουσιαστικό (άλλου ουσιαστικού, ρήματος κ.λπ.), π.χ. *φάρμακο > φαρμακείο, έγκλημα > εγκληματίας*, κατ' αντιδιαστολή προς τη μεταρρηματική παραγωγή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dénominatif].

μετόπη (η) {μετοπών} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. καθεμιά από τις τετράγωνες πλάκες, οι οποίες παρεμβάλλονται ανάμεσα στις τριγλύφους τού διαζώματος αρχιτεκτονήματος δωρικού ρυθμού, γεμίζοντας τον κενό χώρο και συναποτελώντας (με τις τριγλύφους) το διάζωμα τού ναού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μετ(α)-* + *ὀπή*, οπότε οι μετόπες θα ήταν οι επιφάνειες ανάμεσα στις οπές των τριγλύφων (στο διάζωμα των δωρικών ναών). Εντούτοις, οι περιγραφές που αποδίδονται κατά εποχές σε αυτά τα αρχιτεκτονικά μέρη, διαφέρουν αισθητά και δεν αποσαφηνίζουν την αρχική σημ. τής λ.].

> **μετόπη – μέτωπο.** Διαφορετικής σημασίας και προελεύσεως λέξεις. Το αρχαίο **μετ-όπη** προέρχεται από τα *μετά* + *οπή* «τρύπα» (< *okʷ- «όψις») και σημαίνει το αρχιτεκτονικό τμήμα (πλάκα) που παρεμβάλλεται μεταξύ των τριγλύφων (που έδιναν την αίσθηση «οπών») και αποτελούν κοινό το διάζωμα των αρχαίων ναών. Το **μέτωπο** παράγεται από **μετά + ωψ** (το αρχ. *ὤψ*, γεν. *ὠπός*, σήμαινε την «όψη») έχοντας εμμέσως την ίδια ετυμ. προέλ. με το *μετόπη* ως προς το β' συνθ.

μετόπισθεν (τα) {άκλ.} **1.** το σύνολο των υπηρεσιών και μέσων που βρίσκονται πίσω από τη γραμμή τού μετώπου: *υπηρετώ στα ~* **2.** το οπίσθιο τμήμα τού στρατιωτικού σώματος που βρίσκεται στη ζώνη των επιχειρήσεων ΣΥΝ. τα νώτα **3.** ολόκληρο το έδαφος και ο πληθυσμός τής εμπόλεμης περιοχής, που βρίσκεται έξω από τη ζώνη των επιχειρήσεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετ(α)-* + *ὄπισθεν*].

μετουσίωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (γενικά) η μεταβολή πράγματος κατά την ουσία του (και όχι απλώς κατά τη μορφή του), η ουσιαστική σε βάθος αλλαγή τής υφής του σε αντιδιαστολή προς πιθανή επιφανειακή ή επιπόλαια μεταβολή: ~ *τής ύλης σε πνεύμα* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η μετατροπή τού άρτου και τού οίνου σε σώμα και αίμα τού Χριστού, που σύμφωνα με τη ρωμαιοκαθολική θεολογία συντελείται κατά την τέλεση τού μυστηρίου τής Θείας Ευ-

χαριστίας, ενώ η Ορθόδοξη Εκκλησία δέχεται τη «μεταβολή» τού άρτου και τού οίνου σε σώμα και αίμα Χριστού, όπως η μεταβολή αυτή έγινε στη μεταμόρφωση τού Χριστού. με την επίκληση τού Αγίου Πνεύματος **3.** ΧΗΜ. η αλλαγή τού σχήματος στον χώρο μεγαλομορίου υπό την επίδραση θερμότητας ή χημικών αιτίων· εξαιτίας τού φαινομένου αυτού, διάφορα προϊόντα οικιακής, αγροτικής ή βιομηχανικής χρήσεως καθίστανται ακατάλληλα προς χρήση. **μετουσιώνω** ρ. [μεσν.].

μετοχάρης (ο) [μεσν.] {μετοχάρηδες}, **μετοχάρισσα** (η) {μετοχαρισσών} (λαϊκ.) **1.** μοναχός που κατοικεί σε μετόχι μονής και το φροντίζει ή το καλλιεργεί **2.** (κατ᾽ επέκτ.) κάθε χωρικός που καλλιεργεί μετόχι μονής και παραμένει σε αυτό. Επίσης **μετοχιάριος** κ. **μετοχίτης** (ο).

μετοχετεύω ρ. μετβ. {μετοχέτευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) διοχετεύω (νερό) σε κανάλι (οχετό) και το μεταφέρω σε άλλον τόπο. — **μετοχέτευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μετ(α)-* + *ὀχετεύω* < *ὀχετός*].

μετοχή (η) **1.** ΟΙΚΟΝ. χρηματικός τίτλος που αντιπροσωπεύει ορισμένο μέρος τού κεφαλαίου εταιρείας και αποφέρει στον κάτοχό του ανάλογο ποσοστό κέρδους: *οι ~ τής εταιρείας σημείωσαν άνοδο / πτώση* || *αγοράζω / πουλάω μετοχές* || *πακέτο μετοχών*· ΦΡ. (α) ***ονομαστική μετοχή*** η μετοχή στην οποία αναγράφεται το όνομα τού δικαιούχου και η οποία χρειάζεται, προκειμένου να μεταβιβαστεί, εγγραφή σε ειδικό βιβλίο τής εταιρείας και υπογραφή τού πωλητή και τού αγοραστή (β) ***ανώνυμη μετοχή*** η μετοχή στην οποία δεν αναγράφεται το όνομα τού δικαιούχου και η οποία μεταβιβάζεται με παράδοση απλώς τού τίτλου (γ) ***προνομιούχος μετοχή*** η μετοχή που δίνει μεταξύ άλλων στον δικαιούχο το προνόμιο να λαμβάνει μέρισμα κατά προτεραιότητα από τα κέρδη τής εταιρείας (δ) (μτφ.) ***ανεβαίνουν / πέφτουν οι μετοχές μου*** κερδίζω / χάνω σε κύρος και σε υπόληψη • **2.** ΓΛΩΣΣ. το μέρος τού λόγου που παρουσιάζει χαρακτηριστικά τόσο τού ονόματος (πτώσεις, αριθμούς. γένη) όσο και τού ρήματος (χρόνους, φωνές), καθώς και κάθε άκλιτος τύπος σε *-οντας / -ώντας*, που έχει επιρρηματική λειτουργία και προέρχεται από το ενεστωτικό θέμα τού ρήματος: *η ~ ενεργητικού ενεστώτα τού ρήματος «ρίχνω» είναι «ρίχνοντας»* || *η ~ παθητικού ενεστώτα τού «μεταφέρω» είναι «μεταφερόμενος, -η. -ο»* || *η ~ παθητικού παρακειμένου τού «γράφω» είναι «γραμμένος, -η. -ο»* • **3.** (σπάν.) το να συμμετέχει κανείς σε κάτι ΣΥΝ. συμμετοχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γερούνδιο. επιρρηματικός, έχω. -ισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετέχω*. Ο γραμματικός όρ. είναι μτγν.. ενώ η χρηματιστηριακή σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. share (λ.χ. ordinary / preference share «κοινή / προνομιούχος μετοχή»)].

μετοχή με αναδιπλασιασμό. Μερικές μετοχές μεσοπαθητικού παρακειμένου έχουν διατηρήσει –όταν χρησιμοποιούνται ως *ονόματα* (επίθετα ή ουσιαστικά) ή για υφολογικές διακρίσεις σε λογιότερο ή πιο τυπικό κείμενο– τον αναδιπλασιασμό που είχαν στην αρχαία και τη λόγια γλωσσική παράδοση όλες ανεξαιρέτως οι μετοχές τού μεσοπαθητικού παρακειμένου. Τέτοιες μετοχές είναι: *(αναπετάννυμι) αναπεπταμένος, (βάλλω, επιβάλλω, συμβάλλω...) επιβεβλημένος, συμβεβλημένος. καταβεβλημένος. προσβεβλημένος, μεταβεβλημένος. διαβεβλημένος, περιβεβλημένος, παρεμβεβλημένος, αποβεβλημένος, (βαρώ / βαρύνω, επιβαρύνω) βεβαρημένος. επιβεβαρημένος, (βιάζω) βεβιασμένος. (γλύφω, εγγλύφω)* παλαιότ. *γεγλυμμένος.* παλαιότ. *εγγεγλυμμένος. (γράφω, εγγράφω. υπογράφω...) εγγεγραμμένος. υπογεγραμμένος. διαγεγραμμένος, καταγεγραμμένος. περιγεγραμμένος, προδιαγεγραμμένος. αναγεγραμμένος, επιγεγραμμένος. παραγεγραμμένος, προγεγραμμένος. προσγεγραμμένος, (δεικνύω. ενδείκνυται, αποδεικνύω) ενδεδειγμένος. αποδεδειγμένος. (δέω. συνδέω, προσδέω) συνδεδεμένος, προσδεδεμένος, (δηλώνω) δεδηλωμένος, (δικάζω. επιδικάζω, προδικάζω) δεδικασμένος. επιδεδικασμένος. προδεδικασμένος. (διδάσκω)* παλαιότ. *δεδιδαγμένος. (δίδω, διαδίδω. εκδίδω) δεδομένος / δεδομένα* (όχι *δεδόμενα!*). *διαδεδομένος. εκδεδομένος, (δουλεύω) δεδουλευμένα. (εκλέγω)* παλαιότ. *εκλελεγμένος, (εκφράζω) εκπεφρασμένος. (ενδύω) ενδεδυμένος. (εντέλλομαι) εντεταλμένος, (επιτηδεύω)* παλαιότ. *επιτετηδευμένος, (επιτρέπω) επιτετραμμένος. (θέτω. εκθέτω, διαθέτω, αναθέτω...) τεθειμένος. διατεθειμένος, ανατεθειμένος, κατατεθειμένος. μετατεθειμένος. εκτεθειμένος, συντεθειμένος, παρατεθειμένος, παρεντεθειμένος. αποσυντεθειμένος, προστεθειμένος, (θλίβω) τεθλιμμένος, (θλω) τεθλασμένος, (καίω. διακαίω) κεκαυμένος. διακεκαυμένος. (καλύπτω. συγκαλύπτω) κεκαλυμμένος. συγκεκαλυμμένος, (κανονίζω) κεκανονισμένος. (κεράννυμι) κεκραμένος. (κηρύσσω) κεκηρυγμένος, (κινδυνεύω)* παλαιότ. *παρακεκινδυνευμένος, (κλείνω) κεκλεισμένος. (κλίνω) κεκλιμένος. (κορέννυμι) κεκορεσμένος. (κόπτω. διακόπτω, συγκόπτω...) διακεκομμένος, συγκεκομμένος,* παλαιότ. *αποκεκομμένος, περικεκομμένος. (κρίνω, εγκρίνω. διακρίνω, συγκρίνω) εγκεκριμένος. διακεκριμένος. συγκεκριμένος, (κτώμαι) κεκτημένος / κεκτημένα, (κυρώνω) κεκυρωμένος, (λαμβάνω. καταλαμβάνω. αναλαμβάνω...) ειλημμένος* (< **έσληβ-μένος*. με ανομοιωτική αποβολή τού δασέος φθόγγου, < **σε-σληβ-μένος*), *κατειλημμένος. ανειλημμένος, προκατειλημμένος, επανειλημμένος, (λέγω) ειρημένος, (λειαίνω)* παλαιότ. *λελειασμένος. (λείπω, εγκαταλείπω) εγκαταλελειμμένος. (λύω, διαλύω. αναλύω) λελυμένος.* παλαιότ. *διαλελυμένος,* παλαιότ. *αναλελυμένος, (λογίζω) λελογισμένος,* (μαρτυρώ) παλαιότ. *μεμαρτυρημένος. (μειγνύω. αναμειγνύω, προσμειγνύω) αναμεμιγμένος, προσμεμιγμένος,* (μονώ) *μεμονωμένος. (μυώ) μεμυημένος, (νομίζω) νενομισμένος. (παιδεύω) πεπαιδευμένος, (παλαιώ) πεπαλαιωμένος. (πατώ) πεπατημένος / πεπατημένη. (παραδέχομαι) παραδεδεγμένος, (περιπλέκω) περιπεπλεγμένος. (περώ) πεπερασμένος. (πιέζω) πεπιεσμένος, (πιστεύω, διαπιστεύω) διαπεπιστευμένος, (πλανώ) παλαιότ. πεπλανημένος. (ποικίλλω) πεποικιλμένος, (προσκαλώ) προσκεκλημένος. (προχωρώ) προκεχωρημένος, (σημαίνω) σεσημασμένος, (συμφωνώ) συμπεφωνημένος / συμπεφωνημένα, (τάσσω, διατάσσω. εντάσσω...) διατεταγμένος, εντεταγμένος. συντεταγμένος, παρατεταγμένος, (τείνω, εκτείνω, παρατείνω...) τεταμένος, εκτεταμένος. παρατεταμένος, παρεκτεταμένος. προτεταμένος. εντεταμένος. (τελώ) τετελεσμένος. (τέμνω, κατατέμνω. συντέμνω...) τετμημένος, κατατετμημένος. συντετμημένος. περιτετμημένος. (τήκω) τετηγμένος, (τρίβω) τετριμμένος, (φιλώ) πεφιλημένος,* (αρχ. *φυσιώ*) *πεφυσιωμένος, (χέω, συγχέω, διαχέω) συγκεχυμένος, διακεχυμένος.*

μετοχές με αύξηση. Πρόκειται για μερικές μετοχές από ρήματα που αρχίζουν από φωνήεν ή από *ρ. ζ, ξ, ψ*, δύο σύμφωνα (πλην *κ, π. τ. β, δ. γ, φ. θ, χ* + υγρό) ή από τρία σύμφωνα. Τέτοιες μετοχές είναι: *(αγγέλλω, εξαγγέλλω. καταγγέλλω) εξηγγελμένος. κατηγγελμένος. (αγιάζω) ηγιασμένος. προηγιασμένος. (άγω, προάγω, εισάγω, παράγω...) προηγμένος, εισηγμένος, παρηγμένος, (αιρώ. διαιρώ, συναιρώ) διηρημένος, συνηρημένος, (αισχύνω, καταισχύνω) κατησχυμμένος. (αίρω, επαίρομαι) επηρμένος, (αμαρτάνω) ημαρτημένος, (αναγνωρίζω) ανεγνωρισμένος, (απαρχαιώνω) απηρχαιωμένος. (άπτω. συνάπτω, εξάπτω) συνημμένος, εξημμένος, (αρτώ, αναρτώ. προσαρτώ...) ανηρτημένος. προσηρτημένος, συνηρτημένος, (αρτίζω, καταρτίζω) κατηρτισμένος. (ασκώ, εξασκώ) ησκημένος, εξησκημένος, (αυξάνω. επαυξάνω. προσαυξάνω) ηυξημένος. επηυξημένος, προσηυξημένος. (γιγνώσκω) εγνωσμένος. απεγνωσμένος, (ελέγχω) ηλεγμένος. (θέλω) ηθελημένος. (ενώνω) ηνωμένος, (ζητώ, εκζητώ) εξεζητημένος. (ελίσσω. εξελίσσω) εξειλιγμένος, (ίημι, ανίημι) ανειμένος, (οικώ. κατοικώ) κατωκημένος, (οίχομαι. παροίχομαι) παρωχημένος. (πτύσσω. αναπτύσσω, συμπτύσσω) ανεπτυγμένος. συνεπτυγμένος, (ρίπτω) ερριμμένος, (ρώννυμι) ερρωμένος, (σκάπτω. ανασκάπτω) εσκαμμένος. ανεσκαμμένος. (σκέπτομαι) εσκεμμένος, (σκοτίζω) εσκοτισμένος, (σπείρω, διασπείρω, εγκατασπείρω...) διεσπαρμένος, κατεσπαρμένος, εγκατεσπαρμένος. (σπεύδω) εσπευσμένος. (σταυρώνω) εσταυρωμένος. (στέλλω. συστέλλω. αποστέλλω...) συνεσταλμένος. απεσταλμένος, διεσταλμένος, (στέφω) εστεμμένος, (στεγάζω) εστεγασμένος, (στρέφω, διαστρέφω, καταστρέφω...) διεστραμμένος. κατεστραμμένος, ανεστραμ-μένος, αντεστραμμένος. (σφάλλω) εσφαλμένος, (-σχομαι, υπόσχομαι) υπεσχημένος. (φθείρω. διαφθείρω, παραφθείρω) διεφθαρμένος, παρεφθαρμένος.*

μετόχι (το) {μετοχ-ιού | -ιών} **1.** (α) αγρόκτημα που ανήκει σε μοναστήρι, βρίσκεται όμως έξω από την περιοχή του και καλλιεργείται είτε από αποσπασμένους μοναχούς είτε από απλούς καλλιεργητές (β) (ειδικότ.) μοναστήρι ή ναός που βρίσκεται μακριά (ακόμη και σε άλλη χώρα) από τη μονή στην οποία ανήκει: *το ~ τού Παναγίου Τάφου στην Πλάκα* **2.** εξοχική κατοικία, αγροικία. Επίσης **μετόχιο**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μετόχιον* < αρχ. *μετοχή*].

μετοχιάριος (ο) → μετοχάρης

μετοχικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (επίσ.) αυτός που υπάρχει ή γίνεται μαζί με άλλον, με συμμετοχή: *~ ταμείο* **2.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με μετοχές ή με μέτοχο επιχείρησης: *~ κεφάλαιο* (αυτό που αποτελείται από μετοχές και όχι μετρητά) / *εταιρεία* (τής οποίας το κεφάλαιο είναι κατανεμημένο σε μετοχές) **3.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τις μετοχές ή που εκφέρεται με μετοχή: *~ προσδιορισμός / πρόταση*. — **μετοχικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

μετοχοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η διαίρεση τού κεφαλαίου εταιρείας σε μερίδια (μετοχές): *η ~ των Δ.Ε.Κ.Ο.* — **μετοχοποιώ** ρ. {-είς...}.

μέτοχος, -ος. -ο **1.** (λόγ.) αυτός που συμμετέχει σε κάτι ή έχει μερίδιο σε αυτό ΣΥΝ. συμμέτοχος, κοινωνός ΑΝΤ. αμέτοχος **2.** ΟΙΚΟΝ. ***μέτοχος*** (ο/η) {μετόχ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που κατέχει μετοχές οικονομικής επιχείρησης: *γενική συνέλευση των ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετέχω*. Ο οικον. όρ. αποδίδει το αγγλ. share-holder].

μετρ (ο) {άκλ.} ο καλλιτέχνης ή ο επαγγελματίας. τού οποίου η ενασχόληση θεωρείται τέχνη ή την έχει αναγάγει ο ίδιος σε τέχνη (λ.χ. ο κομμωτής, ο μόδιστρος. ο μάγειρας αξιώσεων κ.λπ.) και ο οποίος κατέχει σε μεγάλο βαθμό την τέχνη του, είναι δάσκαλος στο είδος του: *~ τής μαγειρικής / τής κομμωτικής* || *είναι ένας σκηνοθέτης ~ των ταινιών τρόμου* || (κατ᾽ επέκτ.) *αυτός ο κακοποιός έχει εξελιχθεί σε ~ των αποδράσεων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μάστορας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maître < λατ. magister].

μετρέσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η γυναίκα με την οποία διατηρεί κανείς ανεπίσημη ερωτική σχέση και συνήθ. τη συντηρεί ΣΥΝ. ερωμένη. φιλαινάδα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maîtresse, θηλ. τού maître].

μέτρημα (το) → μέτρηση

μετρημένος, -η. -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει μετρηθεί ή καταμετρηθεί, που έχει καθοριστεί κατόπιν μετρήσεως: *~ ψήφοι / χαρτονομίσματα* ΣΥΝ. αριθμημένος, καταμετρημένος. υπολογισμένος ΑΝΤ. ακαταμέτρητος, ακαθόριστος· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***μετρημένα κουκκιά / κουκκιά μετρημένα*** για ό,τι είναι αυστηρώς καθορισμένο ή μπορεί να υπολογιστεί επακριβώς (β) ***από τα μετρημένα τρώει ο λύκος*** (i) μόνο όταν κλέβονται πράγματα αριθμημένα και γνωστά, γίνεται αμέσως αντιληπτή η κλοπή (ii) ο επιτήδειος και πονηρός είναι ικανός να κλέψει και όσα έχουν καταμετρηθεί επακριβώς. όσα φυλάσσονται καλά **2.** σχετικά μικρός σε αριθμό ή σε ποσότητα: *οι μέρες που μου μένουν να ζήσω είναι ~* || *μετρημένοι στα δάχτυλα είναι αυτοί που πα-*

ρέστησαν στη δεξίωση (πολύ λίγοι)· ΦΡ. (α) ***τα ψωμιά μου είναι μετρημένα*** επίκειται το τέλος, η πτώση μου ή ο θάνατός μου, έχω ξοφλήσει: *τα ψωμιά τής κυβέρνησης είναι μετρημένα* (β) (παροιμ.) ***μετρημένα τα λουκάνικα κι αμέτρητες οι μέρες*** επιβάλλεται να γίνεται οικονομία **3.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται με μέτρο, με φειδώ, που δεν είναι υπερβολικός: *~ δαπάνες / έξοδα* || *ζούμε μια ~ ζωή, περιοριζόμενοι στα απολύτως αναγκαία* ΣΥΝ. λελογισμένος, λογικός, νοικοκυρεμένος ΑΝΤ. υπέρογκος, υπερβολικός, άμετρος **4.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση, μετριοπάθεια, σεμνότητα, που τηρεί το μέτρο: *έδειχνε πολύ σοβαρό και ~ παιδί* || *άνθρωπος ~ και σωστός επαγγελματίας* || *οι δηλώσεις τού νέου υπουργού ήταν ~· δεν αναφέρονταν ούτε σε μεγαλόπνοα σχέδια ούτε σε ουτοπίες* ΣΥΝ. συνετός, μετριοπαθής, φρόνιμος, συγκρατημένος ΑΝΤ. ασύνετος, υπερβολικός, παράφορος· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μετρημένα λόγια*** συνετές και σεμνές κουβέντες, χωρίς περιττολογία (β) ***μετρημένα τα λόγια σου!*** (ως αυστηρή σύσταση σε κάποιον να προσέχει πώς μιλάει, να ζυγίσει τα λόγια του, πριν τα εκστομίσει). — **μετρημένα** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

μετρημός (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η μέτρηση: «*τα κρίματά σου είναι πολλά και ~ δεν έχουν*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. μέτρημα, καταμέτρηση, αρίθμηση, απαρίθμηση.

-μέτρης λεξικό επίθημα που δηλώνει το πρόσωπο που μετρά κάτι: *γεω-μέτρης, χωρο-μέτρης, χρονο-μέτρης*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *μετρῶ* (< *μέτρον*)].

μέτρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο αριθμητικός καθορισμός μεγέθους ή ποσού με βάση τη σύγκριση ως προς συγκεκριμένη μετρική μονάδα: *~ θερμοκρασίας / εμβαδού / βάθους / σφυγμών / όγκου / μήκους / απόστασης / ισχύος / αγαθών* || *όργανο / συσκευή / μονάδα μετρήσεως* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μετρημός· ΦΡ. ***αντίστροφη μέτρηση*** βλ. λ. *αντίστροφος* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ***σταθμός μετρήσεως*** ο χώρος όπου είναι εγκατεστημένα κατάλληλα όργανα για την καταγραφή μεγεθών, λ.χ. σε δεξαμενές, διώρυγες, κανάλια κ.λπ. για την καταγραφή τής στάθμης τού νερού κ.ά. Επίσης **μέτρημα** (το) [αρχ.].

μετρήσιμος, -η, -ο 1. αυτός που μπορεί να μετρηθεί: *~ μέγεθος* **2.** ΓΛΩΣΣ. όρος που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ουσιαστικά τα οποία μπορούν να μετρηθούν, αλλά (κανονικά) δεν επιδέχονται αρίθμηση, π.χ. *μεγάλη ντροπή* (όχι *δύο ντροπές!*), *πολλή ησυχία* (όχι *τρεις ησυχίες!*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. countable].

μετρητά (τα) **1.** (α) το ρευστό χρήμα ως μέσο πληρωμής σε αντιδιαστολή προς τις επιταγές, τα ομόλογα, την πιστωτική κάρτα κ.λπ. (β) το μέρος περιουσίας που αποτελείται από ρευστό χρήμα, σε αντιδιαστολή προς τα ακίνητα, τα τιμαλφή, τους τίτλους κ.λπ.: *πήρε προίκα ένα σπίτι και κάμποσα ~* **2.** (λόγ. ως επίρρ.) ***τοις μετρητοίς*** με άμεση καταβολή τού αντιτίμου σε χρήμα ΑΝΤ. επί πιστώσει· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***παίρνω τοις μετρητοίς*** λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν (κάτι που δεν χρειάζεται τέτοια αντιμετώπιση): *δεν ~ τίποτε από όσα λέει· ξέρω ότι αυτά που λέει σήμερα έτσι, τα λέει αύριο αλλιώς* (β) (για πρόσ.) ***ο πωλών τοις μετρητοίς*** (i) ο έμπορος που πουλά χωρίς πίστωση (ii) (μτφ.) άνθρωπος αμέριμνος, ανέμελος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *μετρητός* < *μετρῶ*. Η σημ. «ρευστά» είναι ήδη μεσν. Η φρ. *τοις μετρητοίς* αποδίδει το γαλλ. au comptant].

μετρητής (ο) [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που μετρά **2.** (συνήθ.) ειδική συσκευή που καταγράφει και μετρά αυτομάτως (φαινόμενα, φυσικά μεγέθη, την κατανάλωση σε συγκεκριμένο χρόνο κ.λπ.): *~ ηλεκτρικού ρεύματος / νερού / τηλεφωνικών μονάδων* ΣΥΝ. ρολόι· ΦΡ. (α) ***μετρητής θερμότητας*** η συσκευή που καταγράφει την ποσότητα θερμότητας, η οποία καταναλώνεται στις εγκαταστάσεις θέρμανσης με θερμό νερό (β) ***χιλιομετρικός μετρητής*** η συσκευή που μετρά και αναγράφει τον αριθμό των χιλιομέτρων (και των υποδιαιρέσεων τού χιλιομέτρου), τα οποία έχει διανύσει τροχοφόρο όχημα ΣΥΝ. κοντέρ.

μετρητικός, -ή, -ό [αρχ.] ικανός ή κατάλληλος να μετρά, αυτός που έχει ως έργο του τη μέτρηση: *~ μηχάνημα*.

μετρητός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι δυνατόν να μετρηθεί, να εκτιμηθεί ή να υπολογιστεί εύκολα ΣΥΝ. μετρήσιμος ΑΝΤ. αμέτρητος, αναρίθμητος **2. *μετρητά*** (τα) βλ. λ. • ΦΡ. ***τοις μετρητοίς*** βλ. λ. *μετρητά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*.

-μετρία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** επιστήμη ή επιστημονικό κλάδο που σχετίζεται με τη μέτρηση ενός πράγματος: *γεω-μετρία, τριγωνο-μετρία, στερεο-μετρία, αξονο-μετρία, γωνιο-μετρία, ηχο-μετρία, θερμιδο-μετρία, ογκο-μετρία* **2.** σχέση μεταξύ των διαστάσεων των μελών ή των οργάνων συνόλου: *συμ-μετρία, ασυμ-μετρία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *μετρῶ* (< *μέτρον*) και εμφανίζεται σε πολλούς ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. chrono-metry, photo-metry].

μετριάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετρίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μειώνω (κάτι μεγάλο) ως προς την ποσότητα, τον αριθμό ή την ένταση: *η οικονομική κρίση που ξέσπασε μετρίασε τα προβλεπόμενα κέρδη των τραπεζών* || *το δευτεροβάθμιο δικαστήριο θα μετριάσει τις ποινές που επιβλήθησαν* || *~ την ταχύτητα / τον πόνο / τη χαρά / τη θλίψη* ΣΥΝ. περιστέλλω, περιορίζω, συγκρατώ ΑΝΤ. αυξάνω, διογκώνω **2.** (κατ' επέκτ.) ελαττώνω την οξύτητα ή την ένταση (εντύπωσης, συναισθήματος κ.λπ.): *η προσπάθεια τής κυβέρνησης να μετριάσει τις αντιδράσεις τής κοινής γνώμης δεν φαίνεται να επιτυγχάνει* || *~ τις εντυπώσεις / το έντονο ύφος (λόγου) / την επιθετική διάθεση* ΣΥΝ. αμβλύνω, απαλύνω, μαλακώνω ΑΝΤ. τονίζω, διογκώνω. — **μετρίαση** (η) [μτγν.] κ. **μετρίασμα** (το) [μεσν.] κ. **μετριασμός** (ο) [μτγν.].

μετριαστικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που μετριάζει: *~ παράγοντας* ΑΝΤ. παροξυντικός, ερεθιστικός. — **μετριαστικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ.

μετρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το μέτρο (βλ.λ.), που είναι κατάλληλος ή χρησιμεύει στη μέτρηση: *~ μονάδα* (που λαμβάνεται ως βάση για τη μέτρηση ομοειδών αντικειμένων) / *σύστημα* • ΦΙΛΟΛ. **2.** αυτός που σχετίζεται με τα μέτρα τής ποίησης: *~ κανόνας*· ΦΡ. ***μετρικός πόδας / πους*** η βασική δομική μονάδα στα μέτρα, κυρ. τής αρχαίας ποίησης **3. *μετρικός*** (ο) ο έμπειρος ή ειδικευμένος στα είδη μέτρων τής αρχαίας ποίησης (βλ. ΠΙΝ.): *ο κανόνας αυτός ανάγεται στους αρχαίους ~* **4. *μετρική*** (η) (α) το σύνολο των κανόνων που διέπουν την τέχνη τού ποιητικού μέτρου (β) η ποικιλία και ο συνδυασμός των μέτρων, στα οποία έχει συντεθεί ποίημα ή το σύνολο τής ποιητικής δημιουργίας συγκεκριμένου ποιητή: *η ~ τού συνέτου / τού Σολωμού* (γ) ο φιλολογικός κλάδος που ερευνά τους κανόνες των στιχουργικών μέτρων. — **μετρικ-ά / -ώς** επίρρ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΜΕΤΡΙΚΩΝ ΠΟΔΩΝ

⏑	= (α) άτονη συλλαβή (β) (στην αρχαία ελληνική και κάθε άλλη προσωδιακή ποίηση) βραχεία συλλαβή
–	= (α) τονισμένη συλλαβή (β) (στην αρχαία ελληνική και κάθε άλλη προσωδιακή ποίηση) μακρά συλλαβή
⏑–	= ίαμβος
–⏑	= τροχαίος
–⏑⏑	= δάκτυλος
⏑⏑–	= ανάπαιστος
⏑–⏑	= (α) μεσότονος (β) (στην προσωδιακή ποίηση) αμφίβραχυς

ΜΟΝΟ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΔΙΑΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

––	= σπονδείος
⏑⏑⏑	= τρίβραχυς
–⏑–	= κρητικός
⏑––	= βακχείος
–⏑⏑–	= χορίαμβος
⏑––⏑–	= δόχμιος
⏑⏑––	= ιωνικός απ' ελάσσονος
––⏑⏑	= ιωνικός από μείζονος
–⏑–⏑–⏑–	= ληκύθιος
–⏑–⏑––	= ιθυφαλλικός

μετριοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η επικράτηση των μετρίων.

μετριοπάθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς μετριοπαθής, να αποφεύγει τις ακραίες θέσεις και την αδιαλλαξία: *τον χαρακτηρίζει η ~* || *πολιτική ~* ΣΥΝ. συμβιβαστικότητα.

μετριοπαθής, -ής, -ές [μετριοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μετριοπαθέστερος, -ατος] **1.** (για πρόσ.) αυτός που συγκρατεί τα πάθη του, που δεν καταφεύγει σε ακρότητες, που ενεργεί και συμπεριφέρεται με σύνεση και εγκράτεια: *ο νέος αρχηγός τού κόμματος θεωρείται ~ και ήπιος πολιτικός* ΑΝΤ. ακραίος, υπερβολικός, ριζοσπαστικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από διαλλακτικότητα, που επιδιώκει ή ευνοεί τον συμβιβασμό: *~ στάση / χειρισμός / λόγος / κριτική / αντίδραση / πολιτική / άποψη / αξίωση* ΣΥΝ. διαλλακτικός, συμβιβαστικός, συγκαταβατικός ΑΝΤ. αδιάλλακτος, ασυμβίβαστος, ανυποχώρητος, φανατικός, ακραίος. — **μετριοπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέτριος* + *-παθής* (< *πάσχω*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

μέτριος, -α, -ο 1. αυτός που πλησιάζει τον μέσο όρο (π.χ. ούτε μεγάλος ούτε μικρός, ούτε ισχυρός ούτε αδύναμος κ.λπ.): *~ ανάστημα / θερμοκρασία / άνεμος / δόνηση (σεισμική)* ΣΥΝ. μέσος, κανονικός, συνήθης ΑΝΤ. υπέρμετρος, υπερβολικός **2.** (ειδικότ. για υπολογισμό) αυτός που απέχει από την υπερβολή: *κατά τους μετριότερους υπολογισμούς* || *με έναν ~ υπολογισμό, η ζημιά υπολογίζεται στα 3 δισεκατομμύρια* **3.** (ειδικότ. για τον καφέ) αυτός που έχει παρασκευαστεί με μέση ποσότητα ζάχαρης (ούτε πολλή ούτε λίγη), σε αντιδιαστολή προς τον γλυκύ και προς τον πικρό **4.** (κακόσ.) αυτός που έχει μια μέση αξία (ούτε αξιόλογος ούτε ανάξιος λόγου): *~ ζωγράφος / καλλιτέχνης / μαθητής / ταλέντο / εμφάνιση τής ομάδας* || *η επίδοσή του είναι κάτω τού μετρίου* ΑΝΤ. έξοχος, υπέροχος, σπουδαίος, σημαντικός. — **μέτρια / μετρίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέτρον*. Η λ. σήμαινε αρχικώς αυτόν που ανταποκρίνεται στο *μέτρο*, είναι μετριοπαθής, που οι επιλογές και οι πράξεις του είναι κανονικές και δεν ξεπερνούν το μέτρο. Αργότερα η λ. δήλωσε και εκείνον που αδυνατεί να ξεχωρίσει, που η αξία του δεν υπερβαίνει το κοινό μέτρο].

μετριότητα (η) [αρχ.] {μετριοτήτων (σημ. 3)} **1.** η ιδιότητα τού μετρίου, η μέση κατάσταση από πλευράς μεγέθους, διαστάσεων, έντασης κ.λπ. ΣΥΝ. κανονικότητα, ηπιότητα **2.** (κακόσ.) η περιορισμένη αξία: *καμία ταινία τού φεστιβάλ δεν ξεπέρασε τη ~* **3.** (συνεκδ.) πρόσωπο με περιορισμένες ικανότητες, ευφυΐα, ταλέντο κ.λπ.: *φροντίζει να περιβάλλεται από μετριότητες, για να ξεχωρίζει ο ίδιος* || *σ' αυτό τον τόπο βασιλεύουν οι ~*· ΦΡ. ***χρυσή μετριότητα*** βλ. λ. *χρυσός*.

μετριοφρονώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μετριοφρονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (σπάν.) είμαι μετριόφρων, δεν έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου ΣΥΝ. ταπεινοφρονώ ΑΝΤ. μεγαλοφρονώ, υψηλοφρονώ.

μετριοφροσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} το να μην έχει κανείς μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, να μη νομίζει ότι είναι ή κάνει κάτι σπουδαίο: *η ~ χαρακτηρίζει τους απλούς και σεμνούς ανθρώπους* || *άσε τις ~, αφού όλοι σου λέμε ότι εσύ είσαι ο καλύτερος!* ΦΡ. ***πληθυντικός τής μετριοφροσύνης*** ο πληθυντικός που χρησιμοποιεί κανείς αντί τού «εγώ» (ως ευγενέστερο τρόπο αναφοράς στον εαυτό του), λ.χ. *στην εργασία μας αυτή δείξαμε ότι...* (αντί *στην εργασία*

αυτή έδειξα ότι...).

μετριόφρων, -ων, -ον {μετριόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που δεν αρέσκεται να επιδεικνύει ή να καυχάται για την αξία του, τις ικανότητές του, που χαρακτηρίζεται από απλή και σεμνή συμπεριφορά και αναγνωρίζει τις αδυναμίες του και τα περιορισμένα όριά του: *Μην είσαι ~! Χωρίς εσένα δεν θα είχαμε καταφέρει τίποτε!* ΣΥΝ. σεμνός, ταπεινόφρων, απλός ΑΝΤ. υπερόπτης, αλαζόνας, καυχησιάρης, υπερήφανος. Επίσης (καθημ.) **μετριόφρονας** (ο/η). — **μετριοφρόνως** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέτριος* + *-φρων*, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού θ. *φρεν-* τού αρχ. *φρήν*, *φρενός*, βλ.λ.].

μετρό (το) {άκλ.} ελλην. *μητροπολιτικός σιδηρόδρομος*· υπόγειο δίκτυο ηλεκτρικού σιδηροδρόμου σε μεγαλούπολη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. métro, συγκεκομμένος τ. τού (chemin de fer) métro(politain) < «μητροπολιτικός (σιδηρόδρομος)» < μεσν. *μητρόπολις*].

μέτρο (το) **1.** οτιδήποτε λαμβάνεται ως πρότυπο συγκρίσεως για τον επακριβή καθορισμό φυσικού μεγέθους, έντασης, αξίας κ.λπ., οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως μονάδα μετρήσεως: *~ μήκους / μάζας / βάρους / όγκου* **2.** (ειδικότ.) η βασική μονάδα μετρήσεως μήκους (σύμβολο: *m*) τού δεκαδικού μετρικού συστήματος, που έχει καθοριστεί στο πλαίσιο τού Διεθνούς Συστήματος μονάδων (S.I.) και ισούται με το μήκος τής διαδρομής, την οποία διανύει το φως στο κενό σε χρόνο 1/299.792.458 τού δευτερολέπτου: *το 1 ~ διαιρείται σε 100 εκατοστόμετρα και 1.000 χιλιοστόμετρα* || *έχω ύψος 1 ~ και 80 εκατοστά* || *τετραγωνικό / κυβικό ~* **3.** (συνεκδ.) η επιμήκης ταινία που φέρει αριθμημένες υποδιαιρέσεις σε δεκατόμετρα, εκατοστόμετρα και χιλιοστόμετρα και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των διαστάσεων (μήκους, πλάτους, ύψους) ΣΥΝ. μετροταινία, (παλαιότ.) μεζούρα **4.** ***μέτρα*** (τα) το να μετρά κανείς διαστάσεις: *έκανα λάθος στα ~* ΣΥΝ. μέτρημα, μέτρηση, υπολογισμός· ΦΡ. (α) ***παίρνω τα μέτρα (κάποιου)*** μετρώ τις διαστάσεις τού σώματος (κάποιου), κυρ. για να του φτειάξω κοστούμι (ή φέρετρο) (μτφ.) (β) ***στα μέτρα (κάποιου)*** (για κάτι) προσαρμοσμένο στις επιθυμίες ή τις ικανότητες και τις δυνατότητες (κάποιου): *προσπαθούσε πάντα να φέρει την κατάσταση στα μέτρα του* (γ) ***κομμένος και ραμμένος στα μέτρα (κάποιου)*** φτειαγμένος ή απόλυτα προσαρμοσμένος στις επιθυμίες, τις ικανότητες, τις δυνατότητες (κάποιου): *ο ρόλος ήταν ~ αυτής τής ηθοποιού* || *οι εκλογικοί νόμοι είναι συνήθως ~ τού κυβερνώντος κόμματος* (δ) ***μέτρα και σταθμά*** το σύνολο των μονάδων που έχουν διαμορφωθεί και ισχύουν διεθνώς για τη μέτρηση μεγεθών (τού μήκους, τής μάζας, τού χρόνου, τής δύναμης κ.λπ.) (ε) (μτφ.) ***δύο μέτρα και δύο σταθμά*** βλ. λ. *σταθμά* ● **5.** η βάση για την κρίση και την αξιολόγηση: *να θεωρείς τη συνείδησή σου ~ για ό,τι επιχειρείς ή πράττεις* || *οι ταινίες αυτές έδωσαν το ~ τής ποιότητας στο φετινό φεστιβάλ κινηματογράφου* || *δεν μπορείς να τα μετράς όλα με τα δικά σου ~*· ΦΡ. (α) ***πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος*** (Πλάτ. *Κρατύλος* 385e 6, *ὥσπερ Πρωταγόρας ἔλεγεν λέγων «πάντων χρημάτων μέτρον εἶναι ἄνθρωπον»*) όλα τα πράγματα πρέπει να κρίνονται με βάση τον άνθρωπο· ρήση που αποδίδεται στον αρχαίο σοφιστή Πρωταγόρα και εκφράζει το ανθρωποκεντρικό πνεύμα τού αρχαίου ελληνικού πολιτισμού (β) ***μέτρο (σύγκρισης)*** βλ. λ. *σύγκριση* (γ) (αρχαιοπρ.) ***εν τινι μέτρω*** *(ἔν τινι μέτρῳ)* ώς έναν βαθμό ΣΥΝ. μέχρις ενός σημείου **6.** τα όρια, τα οριοθετημένα πλαίσια: *χάνω κάθε ~* || *χάνω την αίσθηση τού ~* || *αυτό που μου ζητάς υπερβαίνει το ~ των δυνατοτήτων μου* || *θα προσπαθήσω να ικανοποιήσω το αίτημά σου στο ~ τού δυνατού* ● **7.** η τήρηση ίσων αποστάσεων από τις ακραίες καταστάσεις, η αποφυγή κάθε υπερβολής, το να κινείται κανείς μέσα στα όρια: *πίνω με ~* ΣΥΝ. (λαϊκότ.) ρέγουλα· ΦΡ. (α) ***αίσθηση τού μέτρου*** βλ. λ. *αίσθηση* (β) ***μέτρον άριστον*** *(μέτρον ἄριστον*, Κλεόβ. Ι, 63, 2) (γνωστό και ως «παν μέτρον άριστον») η αποφυγή ακροτήτων και υπερβολών είναι η ορθότερη στάση ● **8.** (συνήθ. στον πληθ.) η ενέργεια (από επίσημο φορέα) που συντελεί στην επίτευξη σκοπού, κυρ. στην αντιμετώπιση κακού: *τα ~ που πήρε / εφάρμοσε / εξήγγειλε / υιοθέτησε η κυβέρνηση για την πάταξη τής φοροδιαφυγής, κρίθηκαν ανεπαρκή / αποδείχθηκαν αποτελεσματικά* || *το καθεστώς αναγκάστηκε να άρει τα ~ λογοκρισίας* || *έκτακτα / σκληρά / χαλαρά / δρακόντεια / επείγοντα / δραστικά / ευεργετικά / επαναστατικά / αυταρχικά / προληπτικά / νομοθετικά / πολιτικά / οικονομικά ~* || *«μέτρα οικοδομήσεως εμπιστοσύνης στο Αιγαίο μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας»* (εφημ.)· ΦΡ. ***λαμβάνω / παίρνω τα μέτρα μου*** λαμβάνω τις αναγκαίες προφυλάξεις ● **9.** (α) ***μέτρα ασφαλείας*** (i) περιοριστικές κυρώσεις που επιβάλλονται από το δικαστήριο σε άτομο, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί επικίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια (π.χ. υποχρεωτική εισαγωγή αλκοολικών σε θεραπευτικό κατάστημα, ψυχικά νοσούντων σε ψυχιατρική κλινική κ.λπ.) (ii) σύνολο ενεργειών που αποφασίζονται από την αστυνομία για την αποφυγή ταραχών κ.λπ. (β) ***ασφαλιστικά μέτρα*** βλ. λ. *ασφαλιστικός* (γ) ***προσωρινά μέτρα*** βλ. λ. *προσωρινός* (δ) ***συντηρητικά / προφυλακτικά μέτρα*** σειρά μέσων που παρέχονται από την πολιτική δικονομία για την εξασφάλιση ή συντήρηση δικαιωμάτων, εννόμων συμφερόντων ● **10.** ΦΙΛΟΛ. (α) ο ρυθμικός χαρακτήρας στίχου και γενικότ. ποιήματος, όπως προκύπτει από την εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών (προκειμένου για προσωδιακή ποίηση, μακρών και βραχειών συλλαβών), ενδεχομένως και από τον αριθμό των συλλαβών: *το ~ τού ημιστιχίου «Σε γνωρίζω από την κόψη» είναι τροχαϊκό* || *το βασικό ~ τής δημοτικής μας ποίησης είναι ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος* || *το ~ τού ομηρικού στίχου είναι το δακτυλικό εξάμετρο* (β) (συνεκδ.) ο μετρικός πόδας (βλ. λ. *μετρικός*, ΙΙΙΝ.) **11.** ΜΟΥΣ. μικρό τμήμα μουσικού έργου, που περιέχει φθογγόσημα ή και παύσεις διαφόρων αξιών, των οποίων η συνολική αξία (διάρκεια) είναι ίση με την κλασματική ένδειξη (4/4, 2/2, 3/4, 7/8...) που μπαίνει στην αρχή τού μουσικού κειμένου μετά τον γνώμονα (κλειδί): *με τα πρώτα ~ που άκουσα, κατάλαβα ποιος ήταν ο συνθέτης* **12.** (στον χορό) κάθε βήμα ή κίνηση τού χορευτή, που γίνεται σύμφωνα με τον χρόνο τής μουσικής που συνοδεύει τον χορό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέτρον* < *mə-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mē- «μετρώ, ορίζω», πβ. σανσκρ. mātrā- «μέτρο», māti-ḥ «ακριβής γνώση», λατ. mētior «μετρώ» (> ισπ. medir) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μῆ-τις* «σοφία, φρόνηση», *μέτρ-ιος*, *μετρῶ* κ.ά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. mètre, αγγλ. metre, γερμ. Meter κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *λαμβάνω μέτρα* (< γαλλ. prendre des mesures), *στο μέτρο τού δυνατού* (< γαλλ. dans la mesure du possible), *η αίσθηση τού μέτρου* (< γαλλ. le sens de la mesure), *μέτρα ασφαλείας* (< αγγλ. safety measures) κ.ά.].

-μετρο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** όργανο μετρήσεως: *πιεσό-μετρο, στροφό-μετρο, σταγονό-μετρο, θερμόμετρο* **2.** (ειδικότ.) όργανο που υπολογίζει τις συγκεκριμένες μονάδες μετρήσεως: *αμπερό-μετρο, βολτά-μετρο*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *μέτρον* (βλ.λ.) και εμφανίζεται σε πολλούς ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. thermo-meter, baro-meter].

μετρογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η συστηματική μελέτη των μέτρων και των σταθμών ΣΥΝ. μετρολογία, μετρονομία.

μετρολογία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική επιστημονική έρευνα και μελέτη των μέτρων και των σταθμών ΣΥΝ. μετρογραφία, μετρονομία **2.** (ειδικότ.) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τις κάθε είδους μετρήσεις και απεικονίσεις ΣΥΝ. μετρογραφία. — **μετρολόγος** (ο/η) [1871], **μετρολογικός**, -ή, -ό [1865].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métrologie].

μετρονομία (η) {χωρ. πληθ.} η συστηματική μελέτη και επιστημονική ενασχόληση με τα μέτρα και τα σταθμά ΣΥΝ. μετρογραφία, μετρολογία. — **μετρονομικός**, -ή, -ό.

μετρονόμος (ο/η) **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη μελέτη των μέτρων και των σταθμών ΣΥΝ. μετρολόγος **2.** ΜΟΥΣ. **μετρονόμος** (ο) ωρολογιακός ή ηλεκτρικός μηχανισμός για τη μέτρηση ισόχρονων διαστημάτων και των διαφόρων ταχυτήτων τής ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. χρονόμετρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μετρο-* + *νόμος*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το ελληνογενές γαλλ. métronome].

μετροπόντικας (ο) {χωρ. πληθ.} το μεγάλο σκαπτικό μηχάνημα, που χρησιμοποιείται για τη διάνοιξη σηράγγων στις εργασίες κατασκευής τού μετρό.
[ΕΤΥΜ. Εκφραστ. συμφυρμός των λ. *μετρό* και *τυφλοπόντικας*, πβ. ιταλ. metrotalpa].

-μετρος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** συγκεκριμένο ύψος, μήκος ή πλάτος σε μέτρα: *τρίμετρος ιστός* || *πεντάμετρο καλώδιο* || *δίμετρη γυναίκα* || *εξάμετρο σκάφος* **2.** μουσικό ή στιχουργικό μέτρο.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δεκά-μετρος, δίμετρος*), το οποίο προέρχεται από το αρχ. *μέτρον* (βλ.λ.)].

μετροταινία (η) [1889] {μετροταινιών} όργανο που αποτελείται από πλαστική, υφασμάτινη ή μεταλλική ταινία, στην οποία αναγράφονται ενδείξεις μέτρων, δεκάτων, εκατοστών και χιλιοστών και η οποία χρησιμοποιείται για τη μέτρηση διαστάσεων (μήκους, πλάτους, ύψους) ΣΥΝ. μέτρο, (παλαιότ.) μεζούρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tape measure].

μετροφωτογραφία (η) {μετροφωτογραφιών} η εκτέλεση μετρήσεων με τη βοήθεια φωτογραφιών, που λαμβάνονται κυρ. από αεροπλάνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. photogrammetry].

μετρώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μετράς... | μέτρ-ησα, -ούμαι, -είται... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** προσδιορίζω τις διαστάσεις, την ένταση, το μέγεθος, την ποσότητα (σε κάτι): *ήλθαν οι εργάτες τού δήμου και μέτρησαν το πλάτος τού δρόμου* || *έλα να μου μετρήσεις την πίεση!* || *~ το μήκος / το ύψος / τον όγκο / την έκταση / τη θερμοκρασία* **2.** εξακριβώνω τον ακριβή αριθμό των μελών πλήθους (ατόμων, πραγμάτων, βαθμών): *~ τ' αστέρια / τα λεφτά / πόσα αυτοκίνητα περνούν* || *~ προβατάκια, για να με πάρει ο ύπνος* || *~ τους σφυγμούς* ΣΥΝ. αριθμώ· ΦΡ. (α) ***μετριούνται στα δάχτυλα / είναι μετρημένοι στα δάχτυλα (τού ενός χεριού)*** είναι πολύ λίγοι, εξαιρετικά ολιγάριθμοι (β) ***μετρώ τον καιρό / τις μέρες / τα χρόνια... κ.λπ. (ώσπου / μέχρι να...)*** ανυπομονώ (να γίνει κάτι που προσμένω): *πλήττω αφόρητα σ' αυτές τις εκδηλώσεις· μετρώ τις ώρες, μέχρι να τελειώσουν* ΣΥΝ. δεν βλέπω την ώρα (γ) ***μετράω ώρες / μέρες / βδομάδες*** (i) τελειώνει η ζωή μου, πεθαίνω σύντομα (ii) τελειώνει εντός ολίγου η υπηρεσία μου *(~ ώρες)* ή η θητεία μου κ.λπ.: *αυτός ο στρατιώτης σε λίγο καιρό απολύεται· μετράει μέρες* **3.** (κατ' επέκτ.) προσθέτω (νέα μέλη, στοιχεία) σε σύνολο, πλήθος που έχει ήδη καταμετρηθεί: *αν μετρήσω και όσους έχουν ξενιτευτεί, η οικογένειά μας αποτελείται από είκοσι άτομα!* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνω, συγκαταλέγω **4.** (σε παιχνίδια) δέχομαι ως έγκυρο, κατακυρώνω: *ο διαιτητής δεν μέτρησε το τελευταίο γκολ* (το ακύρωσε) **5.** *(~ σε κάποιον χρηματικό ποσό)* καταβάλλω τοις μετρητοίς συγκεκριμένο ποσό: *έχω εντολή να σου μετρήσω πενήντα χιλιάρικα* ΣΥΝ. δίνω, πληρώνω **6.** υπολογίζω με το μάτι, εξετάζω ερευνητικά με το βλέμμα: *τον μέτρησε από την κορυφή ώς τα νύχια* || *«... σε γνωρίζω από την όψη, που με βια μετράει τη γη»* (από τον Εθνικό Ύμνο) ΣΥΝ. αναμετρώ, υπολογίζω **7.** (γενικότ.) υπολογίζω λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα στοιχεία: *πρώτα να μετρήσεις καλά τις δυνάμεις σου και έπειτα να το επιχειρήσεις* ΣΥΝ. εκτιμώ, λογαριάζω, αναμετρώ· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μετρώ τα λόγια μου*** μιλώ με σύνεση και περίσκεψη, εκφράζω ισορροπημένες απόψεις ΑΝΤ. φλυαρώ, αερολογώ

(β) ***μετρώ το κόστος (ενός πράγματος)*** υπολογίζω τις συνέπειες, το τίμημα μιας ενέργειας, επιλογής κ.λπ.: *προτού αναλάβεις αυτή τη δουλειά, καλό θα ήταν να μετρήσεις το κόστος της στην οικογενειακή σου ζωή* **8.** (σκωπτ.) κατρακυλώ πάνω σε (σκάλα, επικλινή επιφάνεια): *μέτρησα πολλές φορές τα σκαλοπάτια αυτής τής σκάλας, μέχρι να μάθω να περπατάω·* (μεσοπαθ. ***μετριέμαι***) **9.** έρχομαι σε σύγκριση: *η αγάπη τής μάννας δεν μετριέται με καμία άλλη!* ΣΥΝ. συγκρίνομαι, παραβάλλομαι **10.** αξιολογούμαι, υποτιμώμαι: *δεν μετριέται η προσφορά τέτοιων ηρώων στον αγώνα* (είναι ανεκτίμητη) **11.** (για πρόσ.) έρχομαι σε αναμέτρηση: *αν τολμάς, έλα να μετρηθείς μαζί μου!* ΣΥΝ. αναμετριέμαι ♦ (αμετβ.) **12.** λέω (μεγαλοφώνως ή από μέσα μου) αριθμούς στη φυσική τους ακολουθία (συνήθ. ξεκινώντας από το 1): *παρόλο που είναι μόνο δύο ετών, μπορεί να μετράει μέχρι το 10* || ~ *πέντε-πέντε μέχρι το 100* (5, 10, 15, 20, 25...) || ~ *ανάποδα* **13.** είμαι έγκυρος και κανονικός: *ο διαιτητής αποφάσισε ότι το γκολ / το καλάθι μετράει* **14.** (μτφ.) έχω αξία, θεωρούμαι υπολογίσιμος και σπουδαίος: *για μένα τα έργα μετράνε, όχι τα λόγια* || *αυτό που μετράει είναι να τα έχεις καλά με τον εαυτό σου* ΣΥΝ. αξίζω, υπολογίζομαι, λογαριάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

Μέτσοβο (το) {Μετσόβου} ορεινή κωμόπολη τής ΒΑ. Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων, που φημίζεται για τη γραφικότητά της και τα βιοτεχνικά προϊόντα της (ασημικά, υφαντά, ξυλόγλυπτα κ.ά.). — **Μετσοβίτης** (ο), **Μετσοβίτισσα** (η), **μετσοβίτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **μετσόβιος**, -α, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Μέτσοβον* < σλαβ. mečovo «αρκουδότοπος»].

μετσοβόνε (το) {άκλ.} κίτρινο καπνιστό τυρί από το Μέτσοβο.

μετωνυμία (η) {μετωνυμιών} σχήμα λόγου, κατά το οποίο αντί για τη λέξη που απαιτείται χρησιμοποιείται άλλη, με την οποία υπάρχει στενή σημασιολογική σχέση, π.χ. *στέγη* αντί *σπίτι*, *τάφος* αντί *θάνατος*, *κροίσος* αντί *πάμπλουτος*, *μεσσαλίνα* αντί *ακόλαστη γυναίκα* κ.λπ. — **μετωνυμικός**, -ή, -ό [μτγν.], **μετωνυμικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μετώνυμος* < *μετ(α)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού *ὄνομα*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. metonymy, γαλλ. métonymie].

μετωπιαίος, -α, -ο [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το μέτωπο τού ανθρώπου, που βρίσκεται πάνω ή κοντά στο μέτωπο: ~ *αρτηρία / φλέβα / μυς / λοβός τού εγκεφάλου* || *σύνδρομο* ~ *λοβού*.

μετωπικός, -ή, -ό **1.** ο μετωπιαίος **2.** αυτός που σχετίζεται με το στρατιωτικό μέτωπο: ~ *πυρά* (που κατευθύνονται προς το μέτωπο τής παρατάξεως) **3.** αυτός που γίνεται κατά μέτωπο: ~ *σύγκρουση δύο αυτοκινήτων / αντιπαράθεση δύο πολιτικών* **4. μετωπική** (η) η σύγκρουση κατά μέτωπο δύο αυτοκινήτων. — **μετωπικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μέτωπον*. Οι μτφ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. frontal].

μετωπικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. χαρακτηριστικό γλυπτικής τής αρχαϊκής περιόδου, κατά το οποίο τα αγάλματα (κούροι / κόρες) παριστάνονται σε αυστηρή κατά μέτωπο στάση, χωρίς καθόλου στροφή προς τα δεξιά ή τα αριστερά και με απόλυτη συμμετρία τού δεξιού και τού αριστερού μέρους τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. frontalité].

μετώπιο (το) [αρχ.] {μετωπί-ου | -ων} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. το σημείο που βρίσκεται στο μέσον τής νοητής γραμμής, η οποία ενώνει τους δύο όγκους τού ανθρώπινου μετώπου και χρησιμεύει σε ανθρωπομετρικές μελέτες, κυρ. στη μέτρηση τού μήκους τού κρανίου.

μέτωπο (το) {μετώπ-ου | -ων} **1.** το ανώτερο τμήμα τού προσώπου τού ανθρώπου, που εκτείνεται ανάμεσα στο τριχωτό τής κεφαλής και στα τόξα των φρυδιών και μεταξύ των δύο κροτάφων στα πλάγια: *φαρδύ / πλατύ / στενό* ~ || *ζαρώνω το* ~ *μου* || *το* ~ *του καίει από τον πυρετό·* ΦΡ. (μτφ.) ***έχω καθαρό μέτωπο / έχω το μέτωπο ακηλίδωτο / κρατώ ψηλά το μέτωπο / έχω το μέτωπο ψηλά*** δεν έχω διαπράξει τίποτε επιλήψιμο, έχω καθαρή συνείδηση, δεν έχω ατιμαστεί ● **2.** ΣΤΡΑΤ. η πρώτη γραμμή παρατάξεως σε όλη την έκτασή της, από τη δεξιά πτέρυγα ώς την αριστερή, κατά τη διάρκεια τής σύρραξης: *η μάχη γενικεύθηκε σε όλο το* ~· ΦΡ. (α) ***σπάω το μέτωπο*** διαπερνώ τις γραμμές (τού εχθρού), διαρρηγνύω το εχθρικό μέτωπο (β) ***κατάρρευση τού μετώπου*** η ήττα ενός στρατού ως συνέπεια τής διάλυσης των γραμμών του, τής απώλειας των θέσεων που κατείχε (γ) ***μέτωπο δεξιά / αριστερά!*** παράγγελμα να εκτελεστεί στροφή από άγημα ή παράταξη προς τα δεξιά / προς τα αριστερά (δ) ***κατά μέτωπο(ν)*** βλ. λ. *κατά* **3.** (συνεκδ.) ο τόπος όπου διεξάγονται στρατιωτικές επιχειρήσεις σε καιρό πολέμου, η ζώνη των μαχών: *έφυγε για το* ~ || *πολεμούσε στην πρώτη γραμμή τού* ~ || *«Ουδέν νεότερον από το δυτικόν μέτωπον»* (*Im Westen nichts neues*, μυθιστόρημα τού Έ.Μ. Ρεμάρκ)· ΦΡ. ***το μέτωπο τής φωτιάς / πυρκαγιάς*** η ζώνη που οριοθετεί την έκταση (δάσος κ.λπ.) που καίγεται **4.** (γενικότ.) το πεδίο διεξαγωγής οποιουδήποτε αγώνα, έντονης και συστηματικής προσπάθειας: *το* ~ *κατά των ναρκωτικών* **5.** το πεδίο τής σύγκρουσης: *ανοίγω* ~ || *δεν σε συμφέρει ν' ανοίγεις μέτωπα με όλους τους συγγενείς σου· κοίτα να συμφιλιωθείς με όσους μπορείς!* || *κλείνω το* ~· ΦΡ. ***ανοιχτό μέτωπο*** βλ. λ. *ανοιχτός* ● **6.** συμμαχία πολιτικών, κοινωνικών ή άλλων δυνάμεων, που διατηρούν την αυτονομία τους, αλλά ενεργούν με συντονισμένη δράση για την επίτευξη κοινών στόχων: *αρραγές* ~ *Βουλής και λαού ζητεί ο πρωθυπουργός για την αντιμετώπιση των εθνικών κινδύνων* || *αγωνιζόμαστε σε κοινό* ~ *κατά τού φασισμού* || *διάσπαση τού* ~ || *λαϊκό* ~ (συνασπισμός σοσιαλιστών και κομουνιστών ή γενικότ. των μη δεξιών δυνάμεων) ● **7.** ΜΕΤΕΩΡ. (α) η επιφάνεια που διαχωρίζει δύο μάζες αέρα διαφορετικής θερμοκρασίας (β) ***θερμό μέτωπο*** μέτωπο που δημιουργείται όταν μία μάζα θερμού αέρα ακολουθεί κατά μήκος τού μετώπου (σημ. α) μία μάζα ψυχρού αέρα προκαλώντας ψιλή και συνεχή βροχή (γ) ***ψυχρό μέτωπο*** μέτωπο που δημιουργείται όταν μία μάζα ψυχρού αέρα ακολουθεί κατά μήκος τού μετώπου (σημ. α) μία μάζα θερμού αέρα προκαλώντας καταιγίδα ● **8.** ΝΑΥΤ. (α) ***μέτωπο θαλάσσης*** η διαχωριστική επιφάνεια ανάμεσα σε δύο γειτονικές θαλάσσιες μάζες με διαφορετική πυκνότητα και θερμοκρασία (β) ***γραμμή μετώπου*** πλεύση πλοίων, συνήθ. πολεμικών, το ένα δίπλα στο άλλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, μετόπη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέτωπον* < *μετ(α)* + **ὤψ* (γεν. *ὠπός*) «μάτι, όψη», (βλ. λ. *όψη*), πράγμα που συμφωνεί με την ερμηνεία τού Αριστοτέλη («*μεταξὺ τῶν ὀμμάτων*»), κατά την οποία η λ. θα δήλωνε αρχικώς το τμήμα τού προσώπου που βρίσκεται ανάμεσα στα μάτια. Ήδη αρχ. η σημ. τού στρατιωτικού μετώπου, ενώ η πολιτική και μετεωρολογική χρήση τής λ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. front].

μετωποσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής διάγνωσης τού χαρακτήρα από την παρατήρηση τού μετώπου και των ρυτίδων που πιθανώς υπάρχουν σε αυτό, αλλά και γενικότ. από την εξέταση τής όλης έκφρασης τού προσώπου (κάποιου). Επίσης **μετωπομαντεία**. — **μετωποσκόπος** (ο/η) [μτγν.], **μετωποσκοπικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μετωποσκόπος* < *μέτωπον* + *-σκόπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

Μεφιστοφελής (ο) [1868] προσωνυμία τού Διαβόλου, κυρ. ως πονηρού πνεύματος, γνωστή από τον θρύλο τού Φάουστ και ιδ. από την εκδοχή τού θρύλου που ανέπτυξε ο Γκαίτε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Mephistopheles, πιθ. < Mephistophiel, από συμφυρμό των εβρ. λ. mephitz «καταστροφέας, ολέθριος» και tophel «ψεύτης». Παρετυμολ. είναι οι συνδέσεις με το ουσ. *ὄφις*, καθώς και με τη φρ. *μὴ φῶς φιλῶν*].

μεφιστοφελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Μεφιστοφελή (βλ.λ.) **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από την πανουργία, τον σατανικό κυνισμό που προσιδιάζει στον Μεφιστοφελή. — **μεφιστοφελικά** επίρρ., **μεφιστοφελισμός** (ο).

μεφιτικός, -ή, -ό (σπάν.) αυτός που αναδίδει δυσάρεστη οσμή, που προκαλεί αποστροφή και βλάβη στην υγεία με τη μυρωδιά του: ~ *αναθυμιάσεις* ΣΥΝ. δυσώδης. — **μεφιτίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. méphitique < λατ. mephitis «αναθυμίαση»].

μεφιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο σχηματισμός και η εκπομπή δύσοσμων αερίων **2.** η μόλυνση τής ατμόσφαιρας από τις αναθυμιάσεις λιμναζόντων υδάτων, αποχωρητηρίων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. méphitisme. Βλ. κ. *μεφιτικός*].

μέχρι κ. (μερικές φορές μπροστά από φωνήεν) **μέχρις** πρόθ.· δηλώνει: **1.** όριο: (α) τοπικό (έσχατο όριο κίνησης ή έκτασης) (+αιτ., +επίρρ.): *θα σε πάω* ~ *την πόρτα* || *ήρθε* ~ *εδώ* || *το οικόπεδο φτάνει* ~ *το ρέμα* || *το οικόπεδο φτάνει* ~ *εκεί* (β) χρονικό (έσχατο όριο χρονικού διαστήματος) (+γεν., +αιτ., +επίρρ.): *πρέπει να παραδώσετε τις εργασίες* ~ *τις 21.01.2002* || *θα έχουμε τελειώσει* ~ *αύριο* || *θα αντισταθούμε* ~ *θανάτου / εσχάτων* || (λόγ.) *μέχρις ώρας* (ώς τη στιγμή που μιλάμε) || ~ *τέλους* || (λόγ.) ~ *συντελείας τού αιώνος* (ώς το τέλος τού κόσμου) (γ) ποσοτικό (ανώτατο όριο ποσού) (+αιτ., +γεν.): *πάρε* ~ *5 κιλά πορτοκάλια* || ~ *κεραίας* (στο ακέραιο, πλήρως) || ~ *μυελού οστέων* (ώς το κόκκαλο, ολοσχερώς) || *έπεσαν στη μάχη μέχρις ενός* (ώς τον τελευταίο) || *μέχρις ενός σημείου / βαθμού* (ώς ένα σημείο, βαθμό) || ~ *αηδίας* || ~ *σκασμού* (δ) σε ιεραρχία (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): *έφτασε* ~ *τον βαθμό τού συνταγματάρχη* || ~ *συνταγματάρχης έφτασε, δεν πήγε παραπάνω* **2.** (α) κατά προσέγγιση, αριθμητικό όριο (= όχι περισσότερο από) (+αριθμητ. ή λέξη που εκφράζει ποσό σε αιτ., +ονομ., όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): *ήταν* ~ *100 άνθρωποι στο τραπέζι* || ~ *τριαντάρα φαίνεται, αν και είναι 45 ετών* (β) ***μέχρι και*** (i) για να δηλωθεί εμφατικά το όριο στο οποίο έχει φθάσει (κάποιος/κάτι): ~ *αυτή την υποχώρηση έκανα, για να συμβιβαστούμε· τι άλλο να έκανα;* ΣΥΝ. ώς και (ii) για να δηλωθεί όριο το οποίο συμπεριλαμβάνεται στην αρίθμηση, στον υπολογισμό: ~ *τη σελίδα 59* || *θα δουλέψουμε* ~ *τον Μάιο* ΣΥΝ. έως και, ακόμη και (γ) ***μέχρι που*** (i) για την εισαγωγή δευτερεύουσας πρότασης, που δηλώνει πότε στο παρελθόν ολοκληρώθηκε η πράξη που εκφράζει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *ήμουν δυστυχισμένος,* ~ *σε ξαναβρήκα* ΣΥΝ. ώσπου, ωσότου (ii) για την εισαγωγή πρότασης που δηλώνει εμφατικά το σημείο ώς το οποίο έχει φθάσει ή θα φθάσει (κάποιος/κάτι): *χρησιμοποίησαν κάθε αθέμιτο μέσο, για να με πολεμήσουν·* ~ *διέδωσαν ότι χρεωκόπησα!* (δ) (ως σύνδ.) ***μέχρι να*** για την εισαγωγή δευτερεύουσας χρονικής προτάσεως, που δηλώνει πότε ολοκληρώνεται η πράξη που εκφράζει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *καθίσαμε στο υπόστεγο,* ~ *περάσει η μπόρα* ΣΥΝ. ώσπου να, ωσότου. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *me-ĝhri, τού οποίου το α' συνθ. απαντά και στην Ι.Ε. ρίζα *me-t(i) «στο μέσον, μεταξύ» (βλ. κ. *μετά*), οπότε συνδ. με αρμ. merj «πλησίον, δίπλα». Ως προς το β' συνθ. *-χρι* (*-ĝhri), έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για τοπική πτώση τού ουσ. *χείρ*, πβ. αρμ. jern. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως επίρρημα (προ των προθ. *εις*, *πρός*), ως πρόθεση (με γενική) και ως σύνδεσμος χρονικών προτάσεων (υστερόχρονο)].

μη κ. **μην** μόρ. {*μην* πριν από φωνήεν ή από τα σύμφωνα κ, π, τ, ξ, ψ} αρνητικό μόριο που συνάπτεται με ρηματικούς και ονοματικούς τύπους **1.** σε κύριες προτάσεις (με ρήματα) αποτελεί δείκτη αρνήσεως (είναι η άρνηση τού *ας* και τού *να*, από τα οποία συχνά συνοδεύεται) και δηλώνει: (α) απαγόρευση ή αποτροπή: ~ *φεύγεις!* || ~ *κοπιάζεις!* (β) συμβουλή ή παραίνεση: ~ *γυρεύετε πολλά!* || ~ *με στενοχωρείς* (γ) ευχή να μη γίνει κάτι: *κακό να* ~ *σ' εύρει ποτέ!* || (λόγ.) *ο* ~ *γένοιτο!* || (σε ελλειπτικές διατυπώσεις) ~ *χειρότερα* (μακάρι να μη δούμε / πάθουμε χειρότερα πράγματα) (δ) κατάρα: *χαΐρι και προκοπή να* ~ *δεις!* || ~ *σώσεις και μιλήσεις!* (ε) ευχή ή όρκο: *να* ~ *είχα γεννηθεί!* || *αν δεν είναι όπως σου τα λέω, να* ~ *χαρώ τα παιδιά μου!* **2.** σε δευτερεύουσες

υποθετικές προτάσεις που εισάγονται με το *να*, οπότε λειτουργεί αντίστοιχα προς το *δεν*: *να ~ πάω. θα του κακοφανεί* (αν δεν πάω, θα του κακοφανεί) **3.** σε δευτερεύουσες προτάσεις επιθυμίας (όχι κρίσεως): (α) με τους τελικούς συνδ. *να* / *για να* ή και χωρίς αυτούς, δηλώνει αρνητικό σκοπό ή αποτροπή: *τον τιμώρησα. για να ~ το ξανακάνει* || *σβήσε τα κεριά. να ~ μας μαυρίσουν το ταβάνι* (β) με ρήματα ή εκφράσεις που σημαίνουν φόβο. στενοχώρια, υποψία κ.λπ., αντικαθιστά το *μήπως* και δηλώνει φόβο. φροντίδα, ενδοιασμό: *φοβάμαι ~ μου κρύβεις την αλήθεια* || *πρόσεξε ~ σε δει και θυμώσει* || *έτρεμαν ~ και το ανακαλύψει κανένας* || *το έσκασε από φόβο ~ τη χτυπήσουν* **4.** (λαϊκ., μόνο ως ***μην***) για να εισαγάγει ευθεία ερώτηση, οπότε φανερώνει απορία. ενδοιασμό ή και προσδοκία τού υποκειμένου: *~ είδες τον Γιώργο;* || *~ τυχόν βαρέθηκες και θέλεις να πηγαίνουμε;* • **5.** (μόνο ως ***μη***. με ονοματικούς τύπους) αντιστρέφει την έννοια τής λέξεως με την οποία συνεκφέρεται. δηλώνοντας την άρνησή της: *~ ανανέωση τής εγγραφής συνεπάγεται διαγραφή από τα μητρώα* || *~ ευσυνείδητος* || *~ έμπειρος* || *~ κατέχων τα πράγματα* || *τα σταθμευμένα ή ~ αυτοκίνητα* || *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις* **6.** ως επιφών. με απαγορευτική ή αποτρεπτική σημασία: *~. προς Θεού!* || (π.χ. σε κάποιον που πάει να κάνει μια αδέξια κίνηση) *~! Θα ρίξεις το μπουκάλι!* • ΦΡ. (α) ***θέλοντας και μη*** ανεξάρτητα από τη θέληση (κάποιου): *τους ακολούθησα ~· τι άλλο μπορούσα να κάνω;* ΣΥΝ. εκών-άκων (β) ***αν μη τι άλλο*** πέρα από οτιδήποτε άλλο, αν όχι τίποτε άλλο: *θα προτιμήσω αυτή τη δουλειά· ~, θα βγάζω περισσότερα λεφτά* (έχει και άλλα θετικά. αλλά αυτό είναι το σημαντικότερο) (γ) ***ει μη*** βλ.λ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *mē (αρνητ. μόριο), πβ. σανσκρ. mā. περσ. mā, αρμ. mi. αλβ. mos κ.ά. Παράγ. *μη-δέ*, *μηδ-είς*. *μή-τε* κ.ά. Ο τ. *μήν* (ήδη μεσν.) σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς το *δεν* και για ευφωνικούς λόγους].

μήγαρις μόρ. (λαϊκ.) για την εισαγωγή ερωτηματικών προτάσεων: «*~ έχω τίποτε άλλο στον νου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;*» (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. μήπως, μην τυχόν. μη τάχα, μπας και. σάμπως. σάματι.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. φρ. *μὴ γάρ* ή, κατ' άλλη άποψη, < *μὴ ἆρα* (με ανάπτυξη ευφωνικού *-γ-* και κατάλ. *-ις*. πβ. κ. *μέχρις*)].

μηδαμινός, -ή. -ό ο ανάξιος λόγου, αυτός που δεν αξίζει να προσεχθεί (κυρ. ποσοτικά): *οι πιθανότητες να ανακαλυφθεί η ταυτότητα τού δολοφόνου είναι ~. σχεδόν ανύπαρκτες* || *~ ενόχληση / ποσό / κόστος / αξία / εισόδημα / σύνταξη / βάρος* ΣΥΝ. ασήμαντος, αμελητέος ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός. — **μηδαμινότητα** (η) [1849].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μηδαμός* (βλ. λ. *μηδαμού*)].

μηδαμού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε κανένα μέρος, πουθενά ΣΥΝ. ουδαμού ΑΝΤ. πανταχού, παντού.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηδαμοῦ* < *μηδαμός* < *μηδέ* + *ἀμός*, δωρ. τ. τού *ἐμός*, βλ. κ. *ουδαμού*].

μηδαμώς επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο, καθόλου ΣΥΝ. ουδαμώς, ποσώς.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηδαμῶς* < *μηδαμός* (βλ. λ. *μηδαμού*)].

μηδέ σύνδ. (λαϊκ.) για την αρνητική σύνδεση προτάσεων ή τμημάτων προτάσεων: «*Μήνα σε γάμο ρίχνονται: Μήνα σε χαροκόπι: / ~ σε γάμο ρίχνονται ~ σε πανηγύρι*» (δημοτ. τραγ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μή* + *δέ*].

Μήδεια (η) {-ας κ. -είας} ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Κολχίδας Αιήτη, σύζυγος τού Ιάσονα, τον οποίο βοήθησε να κλέψει το χρυσόμαλλο δέρας· για να τον εκδικηθεί, όταν εκείνος θέλησε να νυμφευθεί την κόρη τού βασιλιά τής Κορίνθου. σκότωσε τα παιδιά τους.

[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. Me-de-jo) < **μῆδος* (μαρτυρείται ο πληθ. *μήδεα* «σκέψεις, φροντίδες») < *μήδ-ομαι* / *μέδ-ομαι* «στοχάζομαι. σχεδιάζω νοερώς. προετοιμάζω» < I.E. *med- «μετρώ. υπολογίζω – σκέφτομαι, κρίνω», πβ. λατ. medicus «ιατρός (δηλ. αυτός που φροντίζει τον ασθενή)» (> ισπ. médico), modus «μέτρο – τρόπος» (> γαλλ. mode, ισπ. modo), meditari «στοχάζομαι» (> γαλλ. méditer). αρχ. γερμ. mezzan «μετρώ» (> γερμ. messen) κ.ά. Ομόρρ. (κύρ. όν.) *Μέδ-ουσα*. *Διο-μήδης*. *Γανυ-μήδης* κ.ά.].

μηδείς, μηδεμία. μηδέν· αόρ. αντων. {μηδ-ενός. -ένα (θηλ. μηδεμιάς)} **1.** (αρχαιοπρ.) κανείς· εύχρ. κυρ.: (α) στη ΦΡ. ***μηδενός εξαιρουμένου / μηδεμιάς εξαιρουμένης*** όλοι. χωρίς καμία εξαίρεση (β) στα αρχαία ρητά: (i) ***μηδένα προ τού τέλους μακάριζε*** βλ. λ. *μακαρίζω* (ii) ***μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω*** (*μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω*) φρ. των Πυθαγορείων. γραμμένη (κατά τον Ιωάννη Τζέτζη *Χιλιάδες VIII 973*) στο υπέρθυρο τής Πλατωνικής Ακαδημίας. με την οποία απαγορευόταν η είσοδος σε όσους δεν είχαν μυηθεί (iii) ***μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης*** (Πλάτ. *Δημόδοκος* C1: *μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς*) μη βγάλεις απόφαση. αν δεν ακούσεις προηγουμένως και τις δύο πλευρές (iv) ***μηδέν άγαν*** βλ. λ. *άγαν* **2.** ***μηδέν*** (το) βλ.λ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηδέ* + *εἷς. μία, ἕν*].

μηδέν (το) {μηδενός} **1.** η πλήρης ανυπαρξία. το τίποτε. η απόλυτη απουσία τού είναι: *ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο εκ τού ~* ΣΥΝ. το τίποτε· ΦΡ. (μτφ.) ***αρχίζω / ξεκινώ από το μηδέν*** ξεκινώ μια επιχείρηση ή τη σταδιοδρομία μου χωρίς στήριξη ή βοήθεια. χωρίς καμία προϋπάρχουσα βάση, υπόβαθρο **2.** (ως χαρακτηρισμός) ο ανάξιος λόγου, αυτός που δεν απέδωσε τίποτε. που ισούται με το τίποτε: *τόσο αυτός όσο και η συνδρομή του στην προσπάθειά μας είναι ~* || *πολλά λόγια. πολύς θόρυβος, και ουσία ~* || *τόσο αγώνα κάναμε και αποτέλεσμα ~!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) νούλα • **3.** ΜΑΘ. ο αριθμός που συμβολίζεται με 0 και είναι το ουδέτερο στοιχείο τής πρόσθεσης ή δεν εκφράζει καμία ποσότητα ή μέγεθος: *δύο πλην δύο ίσον ~* (2–2 = 0) || *ένα συν ~ ίσον ένα* (1+0 = 1)· ΦΡ. (μτφ.) ***μηδέν εις το πηλίκον*** για ανεπιτυχή ενέργεια ή ασήμαντο. αμελητέο αποτέλεσμα **4.** (κατ' επέκτ.) (α) η αρχή. το σημείο που λαμβάνεται ως αφετηρία για κάθε συμβατική μέτρηση / υποδιαίρεση / εκτίμηση κ.λπ.: *στο θερμόμετρο, ~* (σύμβολο: 0) *θεωρείται το σημείο στο οποίο αρχίζει η πήξη τού ύδατος* || *σήμερα η θερμοκρασία είναι 5°C πάνω από το ~* || *στη Μόσχα το θερμόμετρο έδειξε χθες 20°C υπό το ~* (β) ΦΥΣ. ***απόλυτο μηδέν*** (ή ***μηδέν Κέλβιν***) βλ. λ. *απόλυτος*· ΦΡ. ***ώρα μηδέν*** (μτφ.) το χρονικό σημείο, από το οποίο αρχίζει κάτι σημαντικό και κατ' επέκτ. κάθε κρίσιμη και καθοριστική στιγμή **5.** ΑΘΛ. ο αριθμός στο σκορ αγώνα που δείχνει ότι μια ομάδα δεν σημείωσε κανένα τέρμα ή πόντο: *Π.Α.Ο. - Ηρακλής: τρία – ~* (ο Ηρακλής δεν σημείωσε τέρμα) **6.** (για βαθμολογική αξιολόγηση) ο κατώτατος βαθμός που μπορεί να δοθεί σε εξεταζόμενο: *πήρα ~ στα μαθηματικά, γιατί ήμουν αδιάβαστος* || *βάζω ~* ΣΥΝ. μηδενικό, (λαϊκότ.) κουλλούρα **7.** (οικ. ως επίρρ.) καθόλου: *~ παρεξήγηση* (δεν υπάρχει παρεξήγηση).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηδέ* + *ἕν*, ουδ. τής αντωνυμίας *μηδείς* (βλ.λ.). Η φρ. *ώρα μηδέν* αποδίδει το αγγλ. zero-hour].

μηδενίζω ρ. μετβ. [1805] {μηδένισ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ίσο με το μηδέν. το εξισώνω με το μηδέν: *τα έξοδά μας μηδενίζουν τα έσοδα* ΣΥΝ. εκμηδενίζω **2.** (κυρ. σε βαθμολογικές αξιολογήσεις) βαθμολογώ (πρόσωπο ή γραπτό) με τον βαθμό «μηδέν», βάζω μηδέν: *~ το γραπτό τού μαθητή που αντέγραψε.* — **μηδένιση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω*.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. annihiler].

μηδενικός, -ή. -ό [1807] **1.** αυτός που ισούται με μηδέν: *~ βαθμολογία / σύνολο* (βλ.λ.) **2.** ο ανάξιος λόγου, αυτός που δεν διαθέτει σημασία ή σπουδαιότητα: *~ αξία* ΣΥΝ. ασήμαντος, τιποτένιος ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός **3.** ***μηδενικό*** (το) (α) ο αριθμός μηδέν (β) (ειδικότ.) ο βαθμός αξιολόγησης «μηδέν»: *πήρε ~ στην Άλγεβρα* (γ) (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν έχει καμία απολύτως αξία, καμία σπουδαιότητα: *μέχρι να την αναδείξει αυτός, ήταν ένα ~* ΣΥΝ. αποτυχημένος, (λαϊκ.) νούλα, για πέταμα· ΦΡ. (παλαιότ.) ***τα τρία μηδενικά*** (000) το αποχωρητήριο ΣΥΝ. τουαλέτα. βε-σε (W.C.).

μηδενικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) το μηδενικό (ως χαρακτηρισμός προσώπου ή ως βαθμός).

[ΕΤΥΜ. < *μηδενικό* + παραγ. επίθημα *-ούρα* (μεγεθ. σημ.), πβ. *ξενικ-ούρα, παλιατζ-ούρα*].

μηδένιση (η) → μηδενίζω

μηδενισμός (ο) [1820] **1.** ΜΑΘ. η αναγωγή στο μηδέν ή η εξίσωση με το μηδέν: *ο ~ κάθε αριθμού που πολλαπλασιάζεται με το μηδέν* **2.** η βαθμολόγηση με μηδέν: *ο ~ ενός γραπτού μαθητή* ΣΥΝ. μηδένιση **3.** ΦΙΛΟΣ. η φιλοσοφική τάση που αρνείται όλες τις παραδεδεγμένες αξίες (οπότε πλησιάζει τον αναρχισμό) ή τη γνωστική ικανότητα (οπότε καταντά αρνητικός δογματισμός. όπως ο σκεπτικισμός και ο αγνωστικισμός) ΣΥΝ. νιχιλισμός • **4.** η στάση ή η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από άρνηση και αμφισβήτηση των πάντων **5.** ΙΣΤ. κίνημα που αναπτύχθηκε κατά τα τέλη τού 19ου αι. στην τσαρική Ρωσία και επιδίωκε την ανατροπή τού καθεστώτος και την κατάρρευση τής κοινωνικής δομής με τρομοκρατικές μεθόδους ΣΥΝ. νιχιλισμός. — **μηδενιστής** (ο) [1877], **μηδενίστρια** (η) [1887], **μηδενιστικός,** -ή, -ό [1895], **μηδενιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nihilisme].

μηδέποτε επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) σε καμία απολύτως περίπτωση: *αείποτε εκπαιδευόμενος και ~ διδαχθείς* ΣΥΝ. ουδέποτε. ποτέ ΑΝΤ. πάντα.

Μηδία (η) αρχαία χώρα (εκτεινόταν από τη Β. Μεσοποταμία μέχρι την Κασπία Θάλασσα), η οποία κατακτήθηκε από τους Πέρσες τον 6ο αι. π.Χ. — **Μήδος** (ο) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχ. περσ. Mada].

μηδίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μήδισα} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Ελλάδα) προσχωρώ στους Μήδους (τους Πέρσες). παίρνω το μέρος τους, υπερασπίζομαι τα συμφέροντά τους: *κατά την εκστρατεία τού Ξέρξη εναντίον τής Ελλάδας, μερικές ελληνικές πόλεις μήδισαν* **2.** ζω και συμπεριφέρομαι ως Πέρσης. — **μηδισμός** (ο) [αρχ.].

μηδική (η) (λόγ.) το τριφύλλι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *Μηδικὴ πόα* (ήδη στον Αριστοφάνη). επειδή έγινε γνωστή από τους Μήδους και τη χώρα τους].

μηδικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) αυτός που σχετίζεται με τους Μήδους και συνεκδ. με τους αρχαίους Πέρσες: *~ δυναστεία / εσθήτα*· ΦΡ. ***Μηδικοί Πόλεμοι / Μηδικά*** (τα) οι πόλεμοι Ελλήνων και Περσών, που διεξήχθησαν μεταξύ 490 και 479 π.Χ. και η αντίστοιχη χρονική και ιστορική περίοδος ΣΥΝ. Περσικοί Πόλεμοι.

μηδισμός (ο) → μηδίζω

μηδόλως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο, καθόλου ΣΥΝ. ουδόλως. μηδαμώς, ποσώς, διόλου.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μηδ' ὅλως*].

Μήθυμνα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ύμνης} ιστορική πόλη τής Β. Λέσβου· αλλιώς *Μόλυβος* (ο). — **Μηθύμνιος** κ. **Μηθυμναίος** (ο), **Μηθύμνια** κ. **Μηθυμναία** (η). **μηθυμναϊκός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μήθυμνα / Μάθυμνα*, αγν. ετύμου. προελλην. τοπωνύμιο].

μήκος (το) {μήκ-ους | -η, -ών} **1.** ΦΥΣ. το φυσικό μέγεθος που αφορά στη μέτρηση αποστάσεων από ένα σημείο σε άλλο: *αν παραστήσουμε το ~ με L, η επιφάνεια εκφράζεται ως τετράγωνο μήκους* L^2, *ενώ ο όγκος ως κύβος μήκους* L^3· ΦΡ. ***μήκος κύματος*** βλ. λ. *κύμα* **2.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι μακρύ, η έκταση πράγματος από τη μία του άκρη ώς την άλλη: *το ~ τής οδού είναι δέκα χιλιόμετρα* || *η πόλη εκτείνεται σε πολύ μεγάλο ~* **3.** η μακρύτερη από τις δύο οριζόντιες διαστάσεις σώματος (με βραχύτερη το πλάτος): *το ~ τής διώρυγας είναι 50 χιλιόμετρα και το πλάτος της 70 μέτρα* || *το πλήθος είχε καταλάβει όλο το ~ τού δρόμου* || *κόβω 5 εκατοστά από το παντελόνι στο ~ του*· ΦΡ. (α) ***κατά μήκος*** σε όλη την έκταση ή παράλληλα προς το

μάκρος πράγματος: *περπατούσαμε ~ τής παραλίας* (β) ***κατά μήκος και κατά πλάτος*** σε όλη την έκταση πράγματος (γ) ΑΘΛ. ***άλμα εις μήκος*** άθλημα τού στίβου, κατά το οποίο ο αθλητής επιδιώκει να εκτελέσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο άλμα πάνω σε σκάμμα με άμμο **4.** (σπάν. με χρονική σημασία) η διάρκεια ΣΥΝ. μάκρος **5.** ΚΙΝΗΜΑΤ. (α) ***ταινία μικρού μήκους*** κινηματογραφικό είδος μικρής χρονικής διάρκειας, το οποίο ακριβώς λόγω τής μικρότερης σε σχέση με το κανονικό διάρκειας, εμφανίζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως η λιτότητα, ο πειραματισμός, η επινοητικότητα, προκειμένου στον διαθέσιμο χρόνο να μεταδώσει το μήνυμά του (β) ***ταινία μεγάλου μήκους*** ταινία με διάρκεια συνήθ. μεγαλύτερη των 75 λεπτών **6.** ΑΣΤΡΟΝ. ***γεωγραφικό μήκος / μήκος τόπου*** βλ. λ. *γεωγραφικός*· ΦΡ. ***σε όλα τα μήκη και πλάτη (τής Γης)*** βλ. λ. *πλάτος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῆκος* < I.E. *māk- «μακρός, λεπτός», πβ. λατ. macer «ισχνός, λεπτός» (> γαλλ. maigre), αρχ. γερμ. magar (> γερμ. mager) κ.ά. Ομόρρ. *μακ-ρός* (βλ.λ.)].

μηκύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εμήκ-υνα, -ύνθην, -ης, -η... (να/θα μηκυνθώ)} (αρχαιοπρ.) αυξάνω το μήκος (σε κάτι) ΣΥΝ. επιμηκύνω, μακραίνω, εκτείνω ΑΝΤ. βραχύνω, κονταίνω. — **μήκυναη** (η) [μτγν.].

ΜΗ.Κ.Υ.Ο. (το) Μηχανογραφικό Κέντρο Υπουργείου Οικονομικών.

μηκώμαι ρ. αμετβ. {μηκάσαι...· μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) (για αιγοπρόβατα) μουγγρίζω, βελάζω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηκῶμαι (-άο-)* (αρχαιότεροι οι μτχ. τύποι *μεμηκώς / μακών*), ονοματοποιημένη λ. που βασίζεται στον ήχο τού βελάσματος *μη-* < I.E. *mē-, πβ. σανσκρ. makamakāyate «βελάζω», meka «τράγος», αρμ. mak'i «πρόβατο», ρωσ. mekaty «βελάζω», λατ. micciō κ.ά.].

μήκων (η/ο) {μήκ-ωνος | -ωνες, -ώνων} (λόγ.) η παπαρούνα: ~ *η υπνοφόρος* (η παπαρούνα από την οποία παράγεται το όπιο).

[ΕΤΥΜ. αρχ., που συνδ. με αρχ. γερμ. maho (> γερμ. Mohn), αρχ. σλαβ. makŭ, ρωσ. mak, αρχ. σουηδ. val-moghi κ.ά. Η φωνολογική και μορφολογική ποικιλία των λ. συντείνει στην άποψη ότι πρόκειται για μεσογ. δάνειο].

μηκωνέλαιο (το) {μηκωνελαίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. έλαιο που εξάγεται από τα σπέρματα τού φυτού «μήκων η υπνοφόρος» με συμπίεση ή εκχύλιση και χρησιμοποιείται για την παρασκευή σαπουνιών, βερνικιών, ελαιοχρωμάτων, ιατρικών γαλακτωμάτων κ.ά., αλλά και ως εδώδιμο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. huile d'œillette].

μηκώνιο (ο) {μηκωνίου | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. ο χυμός τού φυτού «μήκων η υπνοφόρος», περισσότερο γνωστός ως όπιο **2.** ΙΑΤΡ. ρευστή, καστανοπράσινη ύλη, που αποτελείται από χολή και εντερικά κύτταρα, εμφανίζεται στον εντερικό σωλήνα τού ανθρώπινου εμβρύου από τον πέμπτο μήνα τής εγκυμοσύνης, συνιστώντας τα πρώτα κόπρανα τού εμβρύου και τού νεογέννητου βρέφους και αποβάλλεται φυσιολογικά λίγο μετά τη γέννηση.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηκώνιον* < *μήκων* (βλ.λ.)].

μηλαδέρφι (το) {μηλαδερφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο ετεροθαλής αδελφός ή η ετεροθαλής αδελφή (βλ. κ. λ. *αδελφός* κ. *αδελφή*) ΣΥΝ. ζηλαδέρφι.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μηλάδελφος* < *ἀλληλάδελφος*, κατά παρετυμολογία προς το *μῆλον* και ανομοίωση].

μηλέα (η) ‣ μηλιά

μήλειος, -α, -ο [μτγν.] (αρχαιοπρ.) αυτός που σχετίζεται με τη μηλιά: ~ *σπέρμα*.

μηλεώνας (ο) → μηλιώνας

μήλη (η) {μηλών} ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο σε σχήμα λεπτού ραβδιού από εύκαμπτο μέταλλο, που έχει αμβλεία κορυφή (συνήθ. σε σχήμα βολβού) και χρησιμοποιείται από τους χειρουργούς για την εξέταση πόρων, συριγγίων και γενικότ. φυσικών ή τραυματικών κοιλοτήτων τού σώματος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μάσ-λᾱ / *μᾱ́-λα* < *μαίομαι* «αναζητώ, αγγίζω» (< **μάσ-jo-μαι*). Βλ. κ. *μάστιγα*].

μηλιά (η) [μεσν.] φυλλοβόλο δέντρο, με μεγάλα, σκουροπράσινα φύλλα, λευκά άνθη και εύγευστους καρπούς· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει*** το παιδί ακολουθεί τις κλίσεις, το επάγγελμα κ.λπ. των γονέων ή τών κηδεμόνων του (β) ***μέτρα μηλιά τα μήλα σου*** για πράγματα πολυπληθή, απειράριθμα. Επίσης (αρχαιοπρ.) ***μηλέα*** [αρχ.]. — (υποκ.) **μηλίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα, συνίζηση*.

μηλίγγι κ. **μελίγγι** (το) ‣ μηνίγγι

μηλικός, -ή, -ό [1802] (επιστημ.) **1.** αυτός που προέρχεται από τα μήλα ΣΥΝ. μήλινος **2.** ΧΗΜ. ***μηλικό οξύ*** οργανική ένωση, που απαντά σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς, εξάγεται από τους άγουρους καρπούς μήλων, σταφυλιών, φραγκοστάφυλων κ.ά. και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, την οινοποιία, την αρωματοποιία, τη βιομηχανία τροφίμων κ.α.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. malique].

μήλινος, -ινη (κ. -ίνη), -ινο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μηλιά (βλ.λ.) ή/και τους καρπούς της: ~ *κορμός / φύλλο / άνθος* **2.** (ειδικότ.) αυτός που προέρχεται από τα μήλα: ~ *χυμός* ΣΥΝ. μηλικός **3.** ***μηλίνη*** (η) αλοιφή που παρασκευάζεται με βάση τον χυμό των μήλων.

μηλίτης (οίνος) (ο) [μτγν.] {μηλιτών} ελαφρό αλκοολούχο ποτό, που παρασκευάζεται με ζύμωση χυμού μήλων ή μήλων και αχλαδιών ΣΥΝ. μηλόκρασο.

μηλίτσα (η) → μηλιά

μηλιώνας (ο) έκταση κατάφυτη με μηλιές. Επίσης (λόγ.) **μηλεώνας**.

μήλο (το) **1.** ο στρογγυλός, εδώδιμος, χυμώδης καρπός τής μηλιάς, πλούσιος σε θρεπτικά συστατικά, με σάρκα λευκή και τραγανή και φλούδα κόκκινη ή, σε ορισμένες ποικιλίες, πράσινη ή κίτρινη: *«ένα ~ την ημέρα τον γιατρό τον κάνει πέρα»* (παροιμ. για τις ωφέλιμες ιδιότητες τού μήλου)· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***το μήλον τής Έριδος*** βλ. λ. *Έριδα* (β) (παροιμ.) ***το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει*** βλ. λ. *μηλιά* • **2.** ***μήλα*** (τα) παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης προσπαθεί να πετύχει με τη μπάλα κάποιον από τους αντίπαλους παίκτες, προκειμένου να τον βγάλει από το παιχνίδι • **3.** καθένα από τα δύο κυρτά και προεξέχοντα τμήματα των παρειών κάτω από τους κροτάφους: *τα άτομα που ανήκουν στη μογγολική φυλή, έχουν πεταχτά ~* • ΦΡ. ***μήλο τού Αδάμ*** η προεξοχή τού θυρεοειδούς χόνδρου στον λάρυγγα, η οποία στους άνδρες προβάλλει στη μέση τής πρόσθιας επιφάνειας τού λαιμού ΣΥΝ. (λαϊκ.) καρύδι. — (υποκ.) **μηλαράκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῆλον*, αγν. ετύμου, δάνειο μεσογ. προελ. Το λατ. malum είναι δάνειο από την Ελλην., η δε φρ. *μήλο τού Αδάμ* αποδίδει το γαλλ. pomme d'Adam].

μηλόκρασο (το) ο μηλίτης (βλ.λ.).

μηλολόνθη (η) {μηλολονθών} κολεόπτερο έντομο μήκους 2-3 εκατοστών και χρώματος πυρρόξανθου, που απαντά στις εύκρατες περιοχές τής Ευρώπης και τής Ασίας και ως προνύμφη προκαλεί καταστροφές στη γεωργία.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μῆλον ὀλόνθιον* «πρόβατο τού σύκου», λόγω τής συνήθειας αυτών των εντόμων να τρέφονται παρασιτικά με σύκα ή με άνθη συκιάς. Για το ουσ. *μῆλον* «πρόβατο», βλ. λ. *μηλωτή*. Το ουσ. *ὀλόνθιον* < *ὄλυνθος* «σύκο, αγριόσυκο» αποτελεί προελλην. δάνειο].

μηλόπιτα (η) {δύσχρ. μηλοπιτών} γλύκυσμα τού φούρνου σε μορφή πίτας, που έχει ως γέμιση ψητή ψίχα μήλου.

μηλορωδακινιά (η) ρωδακινιά συγκεκριμένης ποικιλίας, που παράγει καρπούς με φλοιό λείο και όχι χνουδωτό, όπως τού κοινού ρωδάκινου. — **μηλορωδάκινο** (το).

Μήλος (η) **1.** νησί των ΝΔ. Κυκλάδων Ν. τής Κιμώλου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Πλάκα*. — **Μηλιός** κ. (λόγ.) **Μήλιος** (ο), **Μηλιά** κ. (λόγ.) **Μηλία** (η), **μηλαίικος,** -η/-ια, -ο κ. **μηλιακός,** -ή, -ό κ. **μήλιος,** -α, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μῆλος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ομώνυμο φρούτο].

μηλοφάγος (ο) δίπτερο που ζει παρασιτικά σε διάφορα ζώα, κυρ. στα πρόβατα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μῆλον* «πρόβατο» + *-φάγος*, πβ. αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον* τού ρ. *ἐσθίω* «τρώγω»].

μηλοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι γεμάτος μήλα ή που παράγει μήλα: ~ *περιοχή*.

μηλόχορτο (το) (λαϊκ.) ποώδες φυτό, άγριο και δηλητηριώδες, που φύεται στην Ελλάδα.

μηλωτή (η) (λόγ.) **1.** το δέρμα σφαγμένου προβάτου, η προβιά **2.** πανωφόρι ή κάλυμμα των ώμων, φτειαγμένο από χοντρό, τριχωτό δέρμα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μῆλον* «πρόβατο» < I.E. *(s)mēl-o- «μικρό ζώο» και ειδικότ. «πρόβατο», πβ. ιρλ. mil «πρόβατο», ολλ. maal «μικρή αγελάδα», αρμ. mal «πρόβατο», γοτθ. smals «μικρός», αρχ. γερμ. smal (> γερμ. schmal), αρχ. σκανδ. smale «μικρό ζώο» κ.ά. Η λ. *μῆλον* εχρησιμοποιείτο σταθερά στον ποιητικό λόγο, αλλά ήδη από την αρχαιότητα υπερίσχυσε ο τ. *πρόβατον*].

μη με λησμόνει («μη με ξεχνάς») (το) {άκλ.} ποώδες φυτό με άνθη λευκά ή γαλάζια, συνήθ. σε ταξιανθίες, που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό ή είναι αυτοφυές σε δάση και υγρούς τόπους ΣΥΝ. μυοσωτίς.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. ne m'oublie pas, αγγλ. forget me not].

μη μου άπτου («μη με αγγίζεις») **1.** (φρ. ως χαρακτηρισμός) υπερβολικά ευαίσθητος, αυτός που με το παραμικρό μπορεί να πάθει κακό, να πειραχτεί ή να προσβληθεί: *η μάννα της τη μεγάλωσε με περιποιήσεις και χάδια, και τώρα είναι πολύ ~* ΣΥΝ. μυγιάγγιχτος • **2.** ***μη μου άπτου*** (το) {άκλ.} θαμνώδες φυτό τής Βραζιλίας, τα φύλλα τού οποίου διπλώνονται αντιδρώντας σε απότομο άγγιγμα ή σε χημικά ή ηλεκτρικά ερεθίσματα ΣΥΝ. μιμόζα η αισχυντηλή / ντροπαλή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτομαι*.

[ΕΤΥΜ. Ο χαρακτηρισμός και η ονομασία τού λουλουδιού προέρχονται από την ευαγγελική φρ. *μή μου ἅπτου* (= μη με αγγίζεις), την οποία απηύθυνε ο Ιησούς στη Μαρία μετά την Ανάστασή Του (Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 17: *...μή μου ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα...*). Η Λατινική Βουλγάτα απέδωσε τη φρ. ως noli me tangere, εξού και η διεθνής ονομασία τού φυτού].

μην μόρ. ‣ μη

μήνα μόρ. (λαϊκ.) μήπως, μην τυχόν: *«αχός βαρύς ακούγεται, πολλά ντουφέκια πέφτουν / ~ σε γάμο ρίχνονται, ~ σε χαροκόπι;»* (δημοτ. τραγ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μή* + *νά*].

μηναίο (το) ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα δώδεκα λειτουργικά βιβλία τής Εκκλησίας, ένα για κάθε μήνα, στα οποία περιέχονται οι ακολουθίες των ακίνητων εορτών και των εορτών των αγίων.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μηναῖον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *μηναῖος* < αρχ. *μήν* «μήνας»].

Μηνάς (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο Στρατηλάτης* **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Μηνᾶς*, πιθ. < *μηνῶ* «ειδοποιώ, στέλνω μήνυμα»].

μήνας (ο) {-α κ. (λόγ.) -ός κ. (λαϊκ.) -ού | -ών} **1.** καθεμιά από τις δώδεκα υποδιαιρέσεις τού ηλιακού έτους, με πρώτο τον Ιανουάριο και δωδέκατο τον Δεκέμβριο, που περιλαμβάνει εναλλάξ τριάντα μία ή τριάντα ημέρες, εκτός από τον Φεβρουάριο, ο οποίος έχει συνήθ. είκοσι οκτώ και κατά τα δίσεκτα έτη είκοσι εννέα ημέρες: *ο Ιούλιος είναι ο πιο ζεστός ~ ‖ κάθε εποχή τού έτους αποτελείται από τρεις ~ ‖ εντός τού τρέχοντος μηνός* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο η Σελήνη διαγράφει μία πλήρη περιφορά γύρω από τη Γη σε 27.3 ημέρες *(σεληνιακός ~)* **3.** χρονικό διάστημα, που διαρκεί 30 κατά σειρά ημέρες ή 4 εβδομάδες: *δόθηκε παράταση ενός ~ για την υποβολή των φορολογικών δηλώσεων ‖ βρέφος πέντε μηνών ‖* (για εγκύ-

ους) *είμαι πέντε μηνών* (βρίσκομαι στον πέμπτο μήνα εγκυμοσύνης μου)· ΦΡ. (α) ***μήνας τού μέλιτος*** (i) ο πρώτος μήνας τής έγγαμης ζωής (ii) το ταξίδι που κάνουν οι νεόνυμφοι αμέσως μετά τον γάμο (β) ***μήνας μπαίνει, μήνας βγαίνει*** (i) για όσους έχουν εξασφαλισμένο μηνιαίο εισόδημα (π.χ. δημόσιοι υπάλληλοι): *βρήκε σίγουρη δουλειά· ~ θα έχει τον μισθό του* (ii) για κάτι το οποίο ισχύει, γίνεται ανεξάρτητα από την παρέλευση τού χρόνου: ~, *η κατάσταση παραμένει ίδια* (γ) ***ο μήνας έχει εννιά*** βλ. λ. *εννέα* (δ) ***βρίσκω τον μήνα που τρέφει τους έντεκα*** βρίσκω κάποιο πρόσωπο, το οποίο μου ικανοποιεί τις απαιτήσεις, χωρίς εγώ να κάνω ή να προσφέρω τίποτα (ε) ***τον μήνα που δεν έχει Σάββατο*** ποτέ: *θα πάρει τα χρήματα* ~ ΣΥΝ. τού αγίου Ποτέ (στ) ***είμαι στον μήνα μου*** (μεσν. φρ.) βρίσκομαι στον ένατο (τελευταίο) μήνα εγκυμοσύνης μου, στον οποίο θα γεννήσω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μήν, μηνός*, αρχική σημ. «σελήνη» (ο ρόλος τής σελήνης στη μέτρηση τού χρόνου οδήγησε στη χρήση τής λ. με τη σημ. «μήνας», ενν. σεληνιακός), ήδη μυκ. me-no (γεν.). < I.E. *mēn-s «σελήνη, μήνας», πβ. σανσκρ. mās-, λατ. mensis «μήνας» (> γαλλ. mois, ισπ. mes), γοτθ. mēna «σελήνη», menoþs «μήνας», αρχ. γερμ. māno- «σελήνη», γερμ. Mond, αγγλ. moon, γερμ. Monat «μήνας», αγγλ. month κ.ά. Ομόρρ. *μήν-η, μην-ίσκος* κ.ά. Είναι πιθ. ότι η λ. ανάγεται σε αρχικό I.E. θέμα *mē- «μετρώ, ορίζω», για το οποίο βλ. λ. *μέτρο*. Η φρ. *μήνας τού μέλιτος* αποδίδει το αγγλ. honey moon].

Οι 12 μήνες: ονομασία-ετυμολογία. Η ίδια η αρχαία λ. **μήν** (> *μήνας*) σήμαινε αρχικά «σελήνη, φεγγάρι» (πβ. αρχ. **μήνη** «σελήνη»), καθώς και «το χρονικό διάστημα μιας πλήρους περιφοράς τής Σελήνης περί τη Γη» (σεληνιακός μήνας)· πβ. σανσκρ. mās «σελήνη» και «μήνας», λατ. mensis «μήνας» (διάφορο τού luna «σελήνη»), από όπου το γαλλ. mois, αρμ. amis «μήνας» (διάφορο τού lusin «σελήνη»), γοτθ. mēna «σελήνη», από όπου αγγλ. month, γερμ. Monat κ.λπ. Το ημερολόγιο και ονοματολόγιο των μηνών που χρησιμοποιούμε σήμερα, προήλθε από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, όταν οι μήνες άρχιζαν από τον *Μάρτιο* (< λατ. Martius) που ήταν ο πρώτος μήνας τού έτους. **Μάρτιος** σημαίνει «άρειος» και ήταν ο μήνας τού Άρεως (Mars, -rtis «Άρης» > Martius). Ο **Απρίλιος** (< λατ. Aprilius) ήταν ο δεύτερος μήνας, προερχόμενος από το aperio «ανοίγω» (ο μήνας κατά τον οποίο ανοίγουν τα άνθη, πβ. και **άνοιξη**). Κατά τον Αδ. Κοραή *«Ἀπρίλιον κεκλῆσθαι... ἀνοίγοντα καὶ ἀποκαλύπτοντα. Ἀνοίξιν καλοῦσιν τὸ ἔαρ»*. Κατ' άλλους, ο μήνας προήλθε από το όνομα τής **Αφροδίτης**, στην οποία ήταν αφιερωμένος. Ο τρίτος μήνας ήταν ο **Μάιος** (< λατ. Maius) από το Maia, η μάννα τής Γης (η Κυβέλη), που τρέφει τον άνθρωπο, και η μητέρα τού Ερμή. Ο τέταρτος μήνας τού έτους ήταν ο **Ιούνιος**, ο «ηραίος» μήνας (< λατ. Junius αντί *Junonius από το Juno «Ήρα»). Ο πέμπτος μήνας (αρχικά λεγόταν Quintilis «πέμπτος») ήταν ο **Ιούλιος** (< λατ. Julius) από το όνομα τού Ιουλίου Καίσαρος (44 π.Χ.), που γεννήθηκε στις 7 Ιουλίου. Ο έκτος μήνας ήταν ο **Αύγουστος** (< λατ. Augustus «σεβαστός»). Αρχικά λεγόταν *έκτος* (λατ. Sextilis), άλλαξε δε το 27 π.Χ. προς τιμήν τού αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου. Ο έβδομος μήνας ήταν ο **Σεπτέμβριος** (< λατ. Septem-ber «έβδομος» < λατ. septem «επτά»). Ο όγδοος μήνας ήταν ο **Οκτώβριος** (< λατ. Octo-ber «όγδοος» < octo «οκτώ»). Ο ένατος μήνας ήταν ο **Νοέμβριος** (< λατ. Novem-ber «ένατος» < novem «εννέα»). Ο δέκατος ήταν ο **Δεκέμβριος** (< λατ. Decem-ber «δέκατος» < decem «δέκα»). Ο ενδέκατος μήνας ήταν ο **Ιανουάριος** (< λατ. Januarius) από το όνομα τού θεού Ιανού (λατ. Janus). Ο μήνας αυτός καθιερώθηκε στο ρωμαϊκό ημερολόγιο ως πρώτος μήνας το 153 π.Χ. Τέλος, δωδέκατος στη σειρά μήνας ήταν αρχικά ο **Φεβρουάριος** (< λατ. Februarius) από το λατ. februa «κάθαρση» (februare «καθαρίζω»). Ο Φεβρουάριος δηλ. ήταν ο «καθαρτήριος μήνας» λόγω των τελετών κάθαρσης που γίνονταν στο τέλος τού χρόνου. Με συγκοπή τού -ο τής κατάληξης σχηματίστηκε τ. **Φεβρουάρης**, από όπου το **Φεβράρης** (με έκκρουση τού *ου* από το *α*) και **Φλεβάρης** από παρετυμολογία προς το *φλέβα*. Ομοίως και *Ιανουάριος* > *Γιανουάρης* > **Γενάρης** από παρετυμολογία προς το *γέννα*.
Ας σημειωθεί ότι το αρχαίο ελληνικό ημερολόγιο είχε και αυτό 12 μήνες (29 ή 30 ημερών και με έναν *εμβόλιμο* μήνα). Οι αρχαίοι μήνες ήταν οι εξής: 1. **Εκατομβαιών** (περ. 15 Ιουλ.-15 Αυγ.) 2. **Μεταγειτνιών** (περ. 15 Αυγ.-15 Σεπτ.) 3. **Βοηδρομιών** (περ. 15 Σεπτ.-15 Οκτ.) 4. **Πυανεψιών** (περ. 15 Οκτ.-15 Νοεμβρ.) 5. **Μαιμακτηριών** (περ. 15 Νοεμβρ.-15 Δεκ.) 6α. **Ποσειδεών Α΄** (περ. 15 Δεκ.-15 Ιαν.)· 6β. **Ποσειδεών Β΄** (εμβόλιμος μήνας) 7. **Γαμηλιών** (περ. 15 Ιαν.-15 Φεβρ.) 8. **Ανθεστηριών** (περ. 15 Φεβρ.-15 Μαρτ.) 9. **Ελαφηβολιών** (περ. 15 Μαρτ.-15 Απρ.) 10. **Μουνυχιών** (περ. 15 Απρ.-15 Μαΐου) 11. **Θαργηλιών** (περ. 15 Μαΐου-15 Ιουν.) 12. **Σκιροφοριών** (περ. 15 Ιουν.-15 Ιουλ.).

μήνη (η) **1.** ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό έργο με δρεπανοειδές σχήμα, που αποτελεί τμήμα των εξωτερικών προμαχώνων οχυρωμένης θέσης **2.** ΙΑΤΡ. σχηματισμός σε μορφή ημισελήνου, που παρατηρείται με τη βοήθεια μικροσκοπίου στους νεφρούς στην περίπτωση νεφρίτιδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μήν*, αρχική σημ. «σελήνη» (βλ. λ. *μήνας*)].

-μηνία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν χρονικό διάστημα συγκεκριμένου αριθμού μηνών: *δι-μηνία, τετρα-μηνία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *δι-μηνία, τρι-μηνία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-μηνος* (βλ.λ.)].

μηνιαίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε έναν μήνα ή διαρκεί έναν μήνα: ~ *εισόδημα / αποδοχές / δαπάνη / άδεια / αποκλεισμός / αποζημίωση / μίσθωμα / αποβολή / επιχορήγηση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μηνιάτικος **2.** (για έντυπο) αυτός που εκδίδεται κάθε μήνα: ~ *περιοδικό / εφημερίδα*. — **μηνιαί-α / -ως** επίρρ.

-μηνιαίος, -α, -ο [αρχ.] β΄ συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** συγκεκριμένη χρονική διάρκεια σε μήνες: *εξα-μηνιαίος, τρι-μηνιαίος* **2.** αυτόν που γίνεται ή εμφανίζεται ανά συγκεκριμένο αριθμό μηνών: *διμηνιαία συνεισφορά* ¦ *τριμηνιαίο περιοδικό*.

μηνιάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** ο μηνιαίος **2.** ***μηνιάτικο*** (το) (α) ο μισθός που λαμβάνει εργαζόμενος κάθε μήνα (β) το ποσόν τού μισθώματος κατοικίας, καταστήματος κ.λπ. για χρονικό διάστημα ενός μήνα: *χρωστάει πέντε* ~.

μηνίγγι κ. (καθημ.) **μηλίγγι** κ. **μελίγγι** (το) [μηνιγγ-ιού | -ιών] **1.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα τρία μεμβρανώδη περιβλήματα (το χοριοειδές, το αραχνοειδές και το σκληρό) που περιβάλλουν τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό και αποστολή τους έχουν να προστατεύουν το κεντρικό νευρικό σύστημα **2.** (καθημ.) ***μηνίγγια*** (τα) οι κρόταφοι: *το αίμα τού είχε ανέβει στο κεφάλι και τα ~ του σφυροκοπούσαν*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **μήνιγξ** (η) [αρχ.] [μήν-ιγγος | -ίγγων].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μηνίγγιον*, υποκ. τού αρχ. *μῆνιγξ, -γγος*, αβεβ. ετύμου, τεχν. όρ. με επίθημα *-ιγξ* (πβ. *σύρ-ιγξ, σάλπ-ιγξ*). Η λ. πιθ. προέρχεται από *mē[m]s-n- (πβ. κ. *μηρ-ός* < *mē[m]s-r-) < I.E. *mē[m]s- «κρέας», πβ. σανσκρ. māṃsá-, αρμ. mis, αρχ. σλαβ. meso, σλοβεν. mezdra «μεμβράνη», ρωσ. myazdrá «εσωτερικό δέρμα», mjáso «κρέας» κ.ά. Ομόρρ. *μη-ρ-ός* (βλ.λ.)].

μηνιγγικός, -ή, -ό [1879] **1.** ΑΝΑΤ. (ανατομικός σχηματισμός) που βρίσκεται στην περιοχή των μηνίγγων και σχετίζεται με αυτές: ~ *αρτηρία / αύλακα* **2.** ΙΑΤΡ. ***μηνιγγική αντίδραση*** σύνολο συμπτωμάτων που θυμίζουν μηνιγγίτιδα (βλ. κ. λ. *μηνιγγιτισμός*).

μηνιγγίτιδα (η) [1843] ΙΑΤΡ. βαρύτατη μικροβιακή ή ιογενής νόσος, που συνίσταται σε φλεγμονή των μηνίγγων και κατά την οποία παρατηρείται υπερπαραγωγή εγκεφαλονωτιαίου υγρού: *μηνιγγιτιδοκοκκική / πυώδης / φυματιώδης / μεταστατική / καρκινωματώδης* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méningite].

μηνιγγιτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μηνιγγίτιδα: ~ *σύμπτωμα* **2.** (ως ουσ.) το πρόσωπο που πάσχει από μηνιγγίτιδα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méningitique].

μηνιγγιτισμός κ. **μηνιγγισμός** (ο) ΙΑΤΡ. σύνολο ελαφρών συμπτωμάτων που θυμίζουν μηνιγγίτιδα, χωρίς ωστόσο να υπάρχει φλεγμονή των μηνίγγων, και παρατηρούνται στην οξεία μορφή διαφόρων νόσων, όπως λ.χ. η γρίπη, η παρωτίτιδα, ο κοιλιακός τύφος κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méningitisme].

μηνιγγίωμα (το) [μηνιγγιώμ-ατος | -ατα, -άτων] καλοήθης όγκος που αναπτύσσεται στη σκληρή μήνιγγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. meningioma].

μήνις (η) [μήν-ιος, -ι(ν) | χωρ. πληθ.] (αρχαιοπρ.) σφοδρό αίσθημα οργής: *οι δηλώσεις τού υπουργού επέσυραν τη ~ τής αντιπολίτευσης* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μάνητα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῆνις*, αγν. ετύμου. Έχουν προταθεί ποικίλες ερμηνείες. Λόγω τής σημ. «διαρκής θυμός» μερικοί συνέδεαν παλαιότ. τη λ. με τα *μένω* και *μένος*, άποψη που δεν εξηγεί το μακρό -ᾱ- τού τ. *μῆνις*. Μη πειστική είναι η συσχέτιση με το λατ. mānēs «νεκρές ψυχές» για σημασιολ. λόγους. Επίσης, η κατασκευή τ. **μνᾶνις* (> *μῆνις*, με ανομοίωση), που θα οδηγούσε στο ρ. *μέ-μνη-μαι*, έχει εγκαταλειφθεί, ενώ εξίσου αναπόδεικτη παραμένει η αναγωγή στο ρ. *μαιμάω* «βράζω από θυμό» για φωνητικούς λόγους].

μηνίσκος (ο) (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. χόνδρος σε σχήμα ημισελήνου, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στις δύο αρθρικές επιφάνειες τού γονάτου, αποτρέποντας τις μεταξύ τους τριβές και καθιστώντας δυνατή την κίνησή τους **2.** (συνεκδ.) η τραυματική κάκωση τού παραπάνω χόνδρου, συνήθ. σε αθλητές: *έπαθε ~ ‖ εγχείρηση μηνίσκου* **3.** ΜΑΘ. επίπεδο γεωμετρικό σχήμα που ορίζεται ως η επιφάνεια, η οποία περιλαμβάνεται μεταξύ δύο τόξων που έχουν κοινά άκρα και των οποίων οι κυρτές πλευρές είναι στραμμένες προς το ίδιο μέρος **4.** (σπάν.) το σχήμα τής ημισελήνου ΣΥΝ. μισοφέγγαρο, (λόγ.) ημισέληνος **5.** (κατ' επέκτ.) σχήμα που μοιάζει με ημισέληνο και κάθε αντικείμενο που έχει το σχήμα τής ημισελήνου: *ο ~ τού όνυχος* (το λευκό, τοξοειδές τμήμα τού νυχιού, που βρίσκεται κοντά στη ρίζα του). — **μηνισκοειδής, -ής, -ές**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού *μήν, μηνός* αρχική σημ. «σελήνη» (βλ. κ. *μήνας*)].

-μηνίτικο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** βρέφος συγκεκριμένης ηλικίας σε μήνες: *έχει ένα δεκαμηνίτικο κοριτσάκι* **2.** (ειδικότ.) τον μήνα στον οποίο γεννήθηκε (πρόωρα συνήθ.) ένα μωρό: *γεννήθηκε εφταμηνίτικο*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από αντίστοιχο επίθημα *-μηνίτης* (< *μήνας* + *-ίτης*), πβ. *εφτα-μηνίτης, εφτα-μηνίτικο*].

μηνοειδής, -ής, -ές [μηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)] **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει σχήμα ημισελήνου, δρεπάνου ΣΥΝ. δρεπανοειδής, μηνισκοειδής **2.** ΑΝΑΤ. ***μηνοειδές οστό*** το οστό που βρίσκεται στη μέση τού πρώτου στοίχου των οστών τού καρπού και έχει σχήμα ημισελήνου **3.** ΓΕΩΛ. ***μηνοειδής λίμνη*** μικρή λίμνη που σχηματίζεται στην καμπύλη αποκομμένου μαιάνδρου (βλ.λ., σημ. 1), ο οποίος ανήκει σε μεγαλύτερη ποτάμια κοίτη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μήν*, βλ. κ. *μήνας*].

μηνολόγιο(ν) (το) [μεσν.] [μηνολογί-ου | -ων] ΕΚΚΛΗΣ. **1.** το μηναίο (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) καθένα από διάφορα λειτουργικά βιβλία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας που σχετίζονται με τους αγίους και τον εορτασμό τους: *το Μηνολόγιον τού Βασιλείου Β΄*.

μηνορραγία (η) [1897] [μηνορραγιών] ΙΑΤΡ. έμμηνη ρύση με παθολογικά αυξημένη ροή αίματος και υπερβολικά μακρά διάρκεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ménorragie].

-μηνος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** συγκεκριμένη χρονική διάρκεια σε μήνες: *δωδεκάμηνη άδεια* || *δεκαοκτάμηνη θητεία* || (το ουδ. ως ουσ.) *πρώτο εξάμηνο σπουδών* **2.** ηλικία σε μήνες: *τρίμηνο γατάκι.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δί-μηνος, τρί-μηνος*), που προέρχεται από το ουσ. *μήν, -νός*].

μήνυμα (το) [αρχ.] {μηνύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε αναγγέλλεται, μεταδίδεται, κοινοποιείται προφορικά, γραπτά ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο στο πλαίσιο επικοινωνίας: *μας ήλθε ~ να επιστρέψουμε* || *δεν ήταν σπίτι και της άφησα ~ στον αυτόματο τηλεφωνητή* || *απηύθυνε ~ συμπαράστασης* || *απέστειλε ~ συμπάθειας προς τις οικογένειες των πληγέντων* || *εγκάρδιο / θερμό / φιλικό ~* || *στέλνω / αποστέλλω / λαμβάνω ~* || *ο Φειδιππίδης έφερε στους Αθηναίους το ~ τής νίκης από τον Μαραθώνα* ΣΥΝ. άγγελμα, μαντάτο, (λαϊκ.) χαμπέρι **2.** ένδειξη για επικείμενο γεγονός, προειδοποιητικό σημείο: *αποτύχαμε, γιατί δεν αξιολογήσαμε σωστά τα ~ των καιρών* ΣΥΝ. προμήνυμα, σημείο, οιωνός **3.** το βαθύτερο νόημα γεγονότος, κατάστασης, λογοτεχνικού ή άλλου έργου κ.λπ., αυτό που θέλει να πει ή να διδάξει: *το αντιπολεμικό ~ τής ταινίας* || *κωδικοποίηση / πρόσληψη / ερμηνεία / κατανόηση / μετάδοση / τροποποίηση / οργάνωση / επένδυση ενός ~* **4.** (α) (ειδικότ. στην επικοινωνία) το περιεχόμενο κάθε επικοινωνίας ή επικοινωνιακής σχέσης, η πληροφορία που μεταδίδεται από τον πομπό μέσω συγκεκριμένου καναλιού (διαύλου) (β) (ειδικότ.) σύντομο γραπτό κείμενο που αποστέλλεται ως μήνυμα (σημ. 1) μέσω κινητού τηλεφώνου: *αποστολή / λήψη μηνύματος* ΣΥΝ. (καταχρ.) ες-εμ-ές (sms) • **5.** λόγος που εκφωνείται από σημαίνον πρόσωπο σε επίσημη περίσταση: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας θα απευθύνει ~ προς τον ελληνικό λαό επί τη ευκαιρία τής εθνικής επετείου.* — (υποκ.) **μηνυματάκι** (το).

μήνυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΝΟΜ. η προφορική ή γραπτή καταγγελία προς τις αρμόδιες εισαγγελικές ή αστυνομικές αρχές για την τέλεση αξιόποινης πράξης: *υποβάλλω / καταθέτω ~ εναντίον κάποιου* || *αποσύρω τη ~* ΣΥΝ. έγκληση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μήνυσις* < *μηνύω*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *μαίομαι* «αγγίζω, ερευνώ» (βλ. λ. *μάστιγα*)].

μηνυτήριος, -α, -ο [1856] ΝΟΜ. αυτός που περιέχει μήνυση, με την οποία καταγγέλλει αξιόποινη πράξη στις αρμόδιες εισαγγελικές ή ανακριτικές αρχές: *~ αναφορά / έγγραφο.*

μηνυτής (ο) [αρχ.], **μηνύτρια** (η) [μτγν.] {μηνυτριών} **1.** ΝΟΜ. το πρόσωπο που υποβάλλει μήνυση στις αρμόδιες αρχές ΣΥΝ. εγκαλών ΑΝΤ. εγκαλούμενος, κατηγορούμενος **2.** (λαϊκ.) το πρόσωπο που φέρει, που κομίζει μήνυμα ΣΥΝ. αγγελιαφόρος, απεσταλμένος.

μηνύω ρ. μετβ. [αρχ.] ΝΟΜ. κάνω μήνυση (βλ.λ.) σε κάποιον.

μηνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μηνάς... | μήνυσα} (λαϊκ.) στέλνω μήνυμα, δίνω παραγγελία, εντολή, ειδοποίηση κ.λπ. μέσω τρίτου προσώπου ή εγγράφως: *μου μήνυσε να πάω να τον βρω* ΣΥΝ. παραγγέλλω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μηνώ* < αρχ. *μηνύω*, από το θ. τού αόρ. *έ-μήν-υσα* κατά το σχήμα *έκίνησα - κινώ, έζήτησα - ζητώ* (πβ. κ. *μεθώ*)].

μήπως σύνδ. **1.** σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις δηλώνει απορία, ερώτηση για κάτι που ο ομιλών δεν είναι βέβαιος αν συμβαίνει, αν αληθεύει: *~ είδες τη γυναίκα μου;* || *τον ρώτησα ~ θέλει καφέ αντί για τσάι* || *~ θες να έρθεις;* ΣΥΝ. μη(ν), μπας και, (λαϊκ.) μήγαρις **2.** σε ρητορικές ερωτήσεις, για να δηλώσει άρνηση αυτού που αποτελεί αντικείμενο τής ρητορικής ερώτησης: *~ ακούς ποτέ άλλη γνώμη;* (δεν ακούς ποτέ άλλη γνώμη) || *~ δεν τον βοήθησα τόσες φορές;* (τον βοήθησα πολλές φορές) ΣΥΝ. σάμπως, σάματις **3.** (σε δευτερεύουσες ενδοιαστικές προτάσεις, συχνά + *τυχόν / τύχει*) (α) (μετά από ρήματα ή εκφράσεις φόβου, δισταγμού κ.λπ.) εισάγει προτάσεις που αναφέρονται στο ενδεχόμενο που προκαλεί τον φόβο, τον δισταγμό, το ενδεχόμενο κακό ή γενικότ. κάτι δυσάρεστο: *φοβήθηκα ~ δεν έρθεις* || *τρέμω ~ τυχόν και σκοτώθηκε στη σύγκρουση* || *σκέφτομαι ~ δεν είναι σωστό να του μιλήσω* ΣΥΝ. μη, μην τυχόν (β) (συχνά + και) εισάγει προτάσεις που δηλώνουν τον επιδιωκόμενο σκοπό, ο οποίος δεν είναι βέβαιο ότι θα πραγματοποιηθεί: *θα ζητήσω βοήθεια από όλους τους γνωστούς, ~ και βρεθεί κάποιος να με βοηθήσει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *μή πως*].

μηραλγία (η) {μηραλγιών} ΙΑΤΡ. νευρικός πόνος στον μηρό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. meralgia].

μηρί (το) → μηρός

μηριαίος, -α, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον μηρό, τους μηρούς: *~ οστούν* (το μεγαλύτερο οστό τού ανθρώπινου σώματος, που αποτελεί και τον σκελετό τού μηρού) || *~ μύες* (οι πρόσθιοι και οπίσθιοι μύες τής περιοχής τού μηρού).

μηρός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το ανώτερο και παχύτερο τμήμα τού ανθρώπινου σκέλους, που εκτείνεται από το γόνατο ώς το ισχίο ή τη λεκάνη ΣΥΝ. (καθημ.) μπούτι **2.** ΖΩΟΛ. το αντίστοιχο με το παραπάνω τμήμα στα οπίσθια άκρα των τετράποδων ζώων και στα σκέλη των πτηνών. Επίσης (λαϊκ.) **μηρί** [μεσν.] κ. **μερί** (το) {μηρ-ιού | -ιών}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *mē[m]s-r- < Ι.Ε. *mē[m]s- «κρέας», πβ. σανσκρ. māṃsá, αρμ. mis, αρχ. σλαβ. męso, λατ. membra (πληθ.) «μέλη τού σώματος» (< *mēmsra), γοτθ. minz «κρέας» κ.ά. Ομόρρ. *μῆ-ν-ιγξ* (βλ. κ. *μηνίγγι*)].

μηρυκάζω ρ. μετβ. {μηρύκασα} **1.** (για συγκεκριμένη οικογένεια χορτοφάγων ζώων) ξαναμασώ την ήδη μασημένη τροφή, επαναφέροντάς τη στο στόμα από το στομάχι ΣΥΝ. αναμασώ **2.** (μτφ.-κακόσ.) επαναλαμβάνω τις ίδιες στερεότυπες ιδέες, απόψεις, λόγους: *τίποτα καινούργιο δεν έχει να πει· μηρυκάζει γνωστές απόψεις* ΣΥΝ. αναμασώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. εκφραστ. παράγωγο αμάρτυρου ρ. **μηρύκω* < *μηρύομαι* «μαζεύω, τυλίγω, στρέφω», το οποίο αποτελεί πιθ. παράγωγο τού προελλην. *μήρινθος* «σχοινί»].

μηρυκασμός (ο) **1.** ΖΩΟΛ. το τμήμα τής διαδικασίας τής πέψης στα μηρυκαστικά ζώα, που περιλαμβάνει επαναφορά στο στόμα τής ήδη μασημένης τροφής, προκειμένου να γίνει πλήρης μάσηση και ενζυμική κατεργασία αυτής **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική συμπεριφορά που παρατηρείται σε νήπια 6-18 μηνών και κατά την οποία το περιεχόμενο τού στομάχου επαναφέρεται στο στόμα, όπου μασάται εκ νέου **3.** ΨΥΧΟΛ. η συνεχής επανάληψη τής ίδιας ιδέας, σκέψης, ως σύμπτωμα που παρατηρείται κυρ. σε καταθλιπτικές καταστάσεις και στην ιδεοληπτική νεύρωση ΣΥΝ. ιδεοληψία **4.** (μτφ.-μειωτ.) η στερεότυπη και ανιαρή επανάληψη των ίδιων λόγων, απόψεων κ.λπ. ΣΥΝ. αναμάσημα.

μηρυκαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που μηρυκάζει ή που σχετίζεται με τον μηρυκασμό (βλ.λ.) **2.** ***μηρυκαστικό*** (το) κάθε οπληφόρο θηλαστικό, όπως το πρόβατο, η κατσίκα, το ελάφι, η αντιλόπη κ.ά., που μηρυκάζει (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ruminant].

μητάτο (το) → μιτάτο

μήτε σύνδ. **1.** συνδέει κατά παράταξη δύο ή περισσότερες αποφατικές προτάσεις ή τμήματά τους: *~ είδα ~ άκουσα* || *~ εγώ το είπα ~ αυτός* ΣΥΝ. ούτε **2.** συνοδεύει ή αναπληρώνει το «δεν» ή το «μην» σε σύνταξη με οριστική ή υποτακτική και αποτελεί το ένα σκέλος διάζευξης: *~ εσύ μ' άκουσες ~ οι άλλοι* **3.** για να δώσει έμφαση στο περιεχόμενο αποφατικής πρότασης: *δεν κούνησε ~ ρούπι* || *δεν θέλω να τη δω ~ ζωγραφιστή* ΣΥΝ. ούτε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *μή τε*, βλ. κ. *ούτε*].

μητέρα (η) **1.** η γυναίκα που έχει γεννήσει, που έχει παιδιά· η γυναίκα σε σχέση με τα παιδιά της: *σε έναν μήνα θα γίνω ~* (θα γεννήσω) || *ορφανός από ~* || *τρυφερή / υποδειγματική / κακή / αυστηρή / πολύτεκνη / άγαμη ~* ΣΥΝ. μάννα, μαμά· ΦΡ. ***μήτηρ αμήτωρ*** βλ. λ. *αμήτωρ* **2.** (κατ' επέκτ.) θηλυκό ζώο που έχει γεννήσει: *η ~ των κουταβιών·* (μτφ.) **3.** καθετί στο οποίο οφείλει (κάποιος/κάτι) την ύπαρξή του ή γενικότ. του οφείλει πολλά: *η θεία στάθηκε πάντα δεύτερη ~ για μας* || *η Εκκλησία είναι ~ των πιστών* || *η Ελλάδα θεωρείται ~ τής Δημοκρατίας* || *η ~ Γη* || *η ~ τού Θεού* (η Παναγία-Θεοτόκος) **4.** η γενεσιουργός αιτία· ΦΡ. (κυρ. στον τ. ***μήτηρ***) (α) ***αργία μήτηρ πάσης κακίας*** βλ. λ. *αργία* (β) ***επανάληψις, μήτηρ πάσης μαθήσεως*** η επανάληψη είναι η μητέρα κάθε μάθησης (γ) ***μητέρα (όλων) των μαχών*** η καθοριστική μάχη, αυτή που θα κρίνει την έκβαση τού πολέμου· (μτφ.) καθοριστική, κρίσιμη αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων (πολιτικών κομμάτων, ποδοσφαιρικών ομάδων κ.λπ.) **5.** αυτό από το οποίο προέκυψε εξελικτικά κάτι άλλο: *η Ινδοευρωπαϊκή θεωρείται η μητέρα-γλώσσα τής Ελληνικής, τής Λατινικής και όλων των άλλων συγγενών γλωσσών.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **μήτηρ** {μητρός}. — (υποκ.) **μητερούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μήτηρ / μάτηρ* < Ι.Ε. *mā-ter «μητέρα», που απαντά σε όλες σχεδόν τις Ι.Ε. γλώσσες, πβ. σανσκρ. mātar, λατ. mater (> γαλλ. mère, ισπ. madre), αρχ. περσ. mātar-, αρμ. mayr, αρχ. σλαβ. mati, αρχ. γερμ. muoter, γερμ. Mutter, αγγλ. mother κ.ά. Ομόρρ. *μαῖα, μαμμή, μήτρα, μη-τρυιά, μη-τρῷος* κ.ά. Η ποικιλία των ομορρίζων ανάγει το Ι.Ε. *mā-ter σε ηχομιμητική ρίζα *mā- τής παιδικής γλώσσας, που αποτελούσε μάλλον την παιδική προσφώνηση προς τη μητέρα. Βλ. κ. *μαμμή*].

μήτρα (η) {μητρών} **1.** ΑΝΑΤ. κοίλο, μυώδες όργανο τού γυναικείου γεννητικού συστήματος, που βρίσκεται στη λεκάνη, ανάμεσα στην ουροδόχο κύστη και στο ορθό έντερο, και προορισμό του έχει να φιλοξενήσει το γονιμοποιημένο ωάριο μέχρι να αναπτυχθεί πλήρως **2.** ΖΩΟΛ. το αντίστοιχο με το παραπάνω όργανο στο σώμα των θηλυκών θηλαστικών ζώων **3.** (μτφ.) ο χώρος, το περιβάλλον όπου διαμορφώνονται αρχές, ιδέες, πολιτισμοί κ.λπ., που αποκτούν στη συνέχεια μεγάλη διάδοση και ακτινοβολία: *η αρχαία Ελλάδα υπήρξε η ~, στην οποία αναπτύχθηκαν οι θεμελιώδεις αρχές τού δυτικού πολιτισμού* **4.** κοίλο εξάρτημα ορισμένου σχήματος, μέσα στο οποίο χύνονται ύλες που λειώνουν εύκολα, για να αποκτήσουν καθώς στερεοποιούνται το συγκεκριμένο σχήμα και τη μορφή τού παραπάνω εξαρτήματος ΣΥΝ. καλούπι, φόρμα **5.** ΜΑΘ. ο πίνακας με στοιχεία ή αριθμούς (πραγματικούς, μιγαδικούς κ.λπ.), που διατάσσονται σε γραμμές και στήλες· έχει ποικίλες εφαρμογές στην επεξεργασία δεδομένων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές **6.** ΓΕΩΛ. το φυσικό υλικό (π.χ. βράχος), μέσα στο οποίο είναι ενσωματωμένα άλλα σώματα, λ.χ. κρύσταλλοι, απολιθώματα, χάλικες, μέταλλα κ.ά. **7.** ΝΑΥΤ. η εσωτερική ίνα σχοινιού, γύρω από την οποία πλέκονται οι υπόλοιπες ίνες του ΣΥΝ. κολαούζος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μη- / μᾱ-* + επίθημα *-τρα*, βλ. λ. *μητέρα*. Η χρήση τής λ. στα μαθηματικά αποτελεί απόδοση τού αγγλ. matrix, το οποίο θα αποδιδόταν καλύτερα ως *στηλοειδής δεσμίδα / πίνακας*].

μητραδέλφη (η) {μητραδελφών} η αδελφή τής μητέρας.

μητράδελφος (ο) [αρχ.] ο αδελφός τής μητέρας.

μητραλγία (η) [1861] {μητραλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στη μήτρα, που οφείλεται σε διάφορες παθήσεις, όπως λ.χ. στη μητρίτιδα, την ενδομητρίτιδα κ.ά. ΣΥΝ. μητρόπονος.
[ΕΤΥΜ. < *μήτρα* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος»].

μητραλοίας (ο) {μητραλοιών} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει σκοτώσει τη μητέρα του ΣΥΝ. μητροκτόνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μητρ-* (< *μήτηρ*) + *-αλοίας* < *ἀλοιάω* (επικ.) / *ἀλοῶ* «χτυπώ, κοπανίζω» < θ. *ἀλω-* (με επική βράχυνση). Βλ. λ. *αλώνι, άλως*].

μητριά (η) → μητρυιά

μητριαρχία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} το σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, κατά το οποίο η γυναίκα παίζει τον πρωταρχικό ρόλο στην οικογένεια και την κοινωνική ζωή (η κληρονομιά και η διαδοχή έχουν ως βάση τη μητρική συγγένεια) (πβ. λ. *πατριαρχία*). — **μητριαρχικός,** -ή, -ό [1889], **μητριαρχικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. matriarcat].

μητρικός[1], -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μητέρα: ~ *γάλα / φίλτρο / στοργή / αφοσίωση / φροντίδα / ένστικτο* (η έμφυτη τάση τής γυναίκας να εκδηλώνει συναισθήματα φροντίδας και αγάπης προς το παιδί ή γενικότ. προς άλλα πρόσωπα που έχουν ανάγκη φροντίδας) (πβ. λ. *πατρικός*) **2.** ΨΥΧΟΛ. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τής τυπικής μητέρας. δηλ. τον προστατευτισμό. την αφοσίωση προς τα παιδιά κ.λπ.: ~ *συμπεριφορά* **3.** ΟΙΚΟΝ. ***μητρική εταιρεία*** η αρχική εταιρεία, από την οποία ιδρύεται κάποια άλλη, η θυγατρική **4.** ΠΛΗΡΟΦ. ***μητρική κάρτα*** (αγγλ. motherboard) το βασικό τυπωμένο ηλεκτρονικό κύκλωμα, πάνω στο οποίο τοποθετούνται ο επεξεργαστής, η μνήμη και τα υπόλοιπα στοιχεία τού προσωπικού Η/Υ • **5.** ***μητρική γλώσσα*** η πρώτη γλώσσα που κατακτά κανείς (από τη μητέρα του, την οικογένειά του), αυτή που μαθαίνει όταν αρχίζει να μιλάει ΑΝΤ. δεύτερη / ξένη γλώσσα. - - **μητρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

μητρικός[2], -ή, -ό [μεσν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μήτρα: ~ *κόλπος / νόσημα* **2.** (λαϊκ.) ***μητρικά*** (τα) οι παθήσεις τής μήτρας.

μητριός (ο) → μητρυιός

μητρίτιδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. φλεγμονή στη μήτρα, που παίρνει διάφορες μορφές, ανάλογα με το σημείο στο οποίο εμφανίζεται.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métrite].

μητρο-[1] κ. **μητρ-** κ. **μητρι-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τη μητέρα: *μητροκτόνος, μητρ-ώνυμο, μητρι-αρχία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μητροκτόνος, μητρό-πολις*), που προέρχεται από το ουσ. *μήτηρ, μητρός* (βλ. κ. *μητέρα*)].

μητρο-[2] κ. **μητρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τη μήτρα: *μητρο-ρραγία, μητρο-σκόπιο, μητρ-εκτομή.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *μητρ-ανοίκτης, μητρ-εγχύτης, μητρο-μανία*), που προέρχεται από το αρχ. *μήτρα* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. métro-scope, métro-rrhagie)].

μητροδίδακτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διδάσκεται από τη μητέρα στο παιδί: ~ *γλώσσα* (η μητρική γλώσσα).

μητρόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από τη γενιά τής μητέρας: ~ *κατάγομαι από την Κωνσταντινούπολη* (πβ. λ. *πατρόθεν*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μητρο-* (< *μήτηρ, μητρός*) + *-θεν* (βλ.λ.)].

μητροκήλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πρόπτωση τής μήτρας στον βουβωνικό σάκο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metrocele].

μητροκτησία (η) [1861] {μητροκτησιών} ΝΟΜ. η κληρονομιά από την περιουσία τής μητέρας και γενικότ. η κτήση από τη μητρική πλευρά.
[ΕΤΥΜ. < *μητρο-* (< αρχ. *μήτηρ*) + *-κτησία* (< αρχ. *κτῶμαι* «αποκτώ, κατέχω»)].

μητροκτονία (η) {μητροκτονιών} ο φόνος τής μητέρας από το ίδιο το παιδί της. — **μητροκτόνος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μητροκτόνος* < *μητρο-* (< *μήτηρ*) + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

μητρομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η συνεχής, ακόρεστη και σε παθολογικό βαθμό επιθυμία γυναίκας για συνουσία ΣΥΝ. νυμφομανία. — **μητρομανής** (η) [1871].

μητροπάρθενος (η) [μτγν.] {μητροπαρθένου} ΕΚΚΛΗΣ. (ως προσφώνηση τής Παναγίας) αυτή που διατήρησε την παρθενία της, μολονότι γέννησε.

μητρόπολη (η) [αρχ.] {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} **1.** η χώρα που έχει δημιουργήσει αποικίες: *με την Αμερικανική Επανάσταση οι άποικοι τής Β. Αμερικής κέρδισαν την ανεξαρτησία τους από τη* ~ (την Αγγλία) **2.** ΙΣΤ. (α) (στην αρχαιότητα) η πόλη-κράτος από την οποία δημιουργήθηκαν με αποικισμό άλλες πόλεις (αποικίες): *η Κόρινθος ήταν ~ τής Κέρκυρας* (β) η πολιτική πρωτεύουσα επαρχίας στο Βυζάντιο **3.** (εκφραστ.) η μεγαλούπολη: *«η Αθήνα, μια ~ τού νότου»* (λαϊκ. τραγ.) || *«μέχρι το 1922 στις πέντε ~ τής μικρασιατικής Προποντίδας ζούσαν 437.000 Έλληνες»* (εφημ.) **4.** οποιοσδήποτε τόπος αποτελεί κέντρο (δραστηριότητας, πολιτισμού κ.λπ.): *η Μέκκα είναι ~ τού ισλαμισμού* **5.** (με κεφ.) ΕΚΚΛΗΣ. (α) η έδρα και η κατοικία τού μητροπολίτη (βλ.λ.) (β) η γεωγραφική περιοχή, στην οποία εκτείνονται οι εκκλησιαστικές δικαιοδοσίες και τα πολιτικά καθήκοντα μητροπολίτη: ~ *Πειραιώς* (γ) (συνεκδ.) ο επισημότερος και μεγαλοπρεπέστερος ναός πόλεως, που είναι συνήθ. αφιερωμένος στον πολιούχο άγιό της και στον οποίο λειτουργεί ο μητροπολίτης ή ο επίσκοπος: *ο γάμος τους έγινε στη ~* ΣΥΝ. μητροπολιτικός / καθεδρικός ναός.

μητροπολίτης (ο) {μητροπολιτών} ΕΚΚΛΗΣ. ο επίσκοπος τής πρωτεύουσας τής επαρχίας (= μητροπόλεως) ή και συγκεκριμένης διοικητικής περιφέρειας, ο οποίος στην Εκκλησία τής Ελλάδος εκλέγεται από την Ιερά Σύνοδο τής Ιεραρχίας και συμμετέχει σε όλα τα συνοδικά όργανα διοικήσεως τής Εκκλησίας: *εκλογή / ενθρόνιση / καθαίρεση μητροπολίτη* || *ο ~ θα χοροστατήσει στη δοξολογία*· ΦΡ. (παροιμ.) ***η νύχτα βγάζει επίσκοπο κι η αυγή μητροπολίτη*** βλ. λ. *αυγή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο πολίτης μητροπόλεως», < αρχ. *μητρόπολις*. Η σημ. «επίσκοπος τής πρωτεύουσας επαρχίας» απαντά για πρώτη φορά στον Ιουστινιανό (6ος αι. μ.Χ.)].

μητροπολιτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μητρόπολη: ~ *στρατεύματα* ΑΝΤ. αποικιακός· ΦΡ. (επίσ.) ***μητροπολιτικός σιδηρόδρομος*** το μετρό (βλ.λ.) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που σχετίζεται με την εκκλησιαστική μητρόπολη (βλ.λ.) ή/και τον μητροπολίτη (βλ.λ.): ~ *ναός / έδρα / εκλογή*· ΦΡ. ***μητροπολιτικό συμβούλιο*** το συμβούλιο τής αρχιεπισκοπής και των μητροπόλεων τής Εκκλησίας τής Ελλάδος, το οποίο εποπτεύει τη διοίκηση και τη διαχείριση των οικονομικών και τής περιουσίας, που ανήκει στις ενορίες τής αρχιεπισκοπής και των διαφόρων μητροπόλεων.

μητρόπονος (ο) [1871] (καθημ.) ο πόνος τής μήτρας ΣΥΝ. (λόγ.) μητραλγία.

μητρορραγία (η) [1897] {μητρορραγιών} ΙΑΤΡ. κάθε αιμορραγία τής μήτρας (βλ.λ.), που οφείλεται σε παθολογικά ή τραυματικά αίτια και δεν σχετίζεται με τη φυσιολογική έμμηνη ρύση.
[ΕΤΥΜ. < *μήτρα* + *-ραγία* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < αρχ. *ρήγνυμι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*, βλ. κ. *ραγίζω*). ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métrorragie].

μητροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής μήτρας με ειδικό ενδοσκοπικό όργανο. Επίσης **μητροσκοπία** {μητροσκοπιών}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métroscopie].

μητροσκόπιο (το) [1849] {μητροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο, με το οποίο πραγματοποιείται ενδοσκοπική εξέταση τής κοιλότητας τής μήτρας και τού κόλπου.
[ΕΤΥΜ. < *μήτρα* + *-σκόπιο* < *σκοπώ*. ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. métroscope].

μητρότητα (η) [μεσν.] **1.** η κατάσταση τής γυναίκας που είναι ή πρόκειται να γίνει μητέρα: *η σύγχρονη γυναίκα συχνά συνδυάζει τη ~ και την καριέρα* || *όπου η φύση αρνείται τη ~, έρχεται ο θεσμός τής υιοθεσίας, για να την αναπληρώσει* (πβ. λ. *πατρότητα*) **2.** η σχέση τής μητέρας με τα παιδιά της, η συμπεριφορά της προς αυτά, ο μητρικός ρόλος: *αισθήματα / εκδηλώσεις μητρότητας* **3.** ΝΟΜ. ο συνταγματικά κατοχυρωμένος θεσμός προστασίας τής γυναίκας κατά τον χρόνο κυοφορίας, τοκετού και τεκμαιρομένου θηλασμού των παιδιών της.

μητρυιά (η) (σχολ. ορθ. *μητριά*) **1.** η σύζυγος τού πατέρα σε σχέση με το παιδί ή τα παιδιά που έχει αυτός από προηγούμενο γάμο **2.** (μτφ.) άστοργη μητέρα, αυτή που φέρεται με σκληρότητα στα παιδιά της.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρυιά* < θ. *μη-* / *μα* τού ουσ. *μήτηρ* (βλ. κ. *μητέρα*). Πρόκειται για αρχαϊκό ουσ., που αντιστοιχεί επακριβώς στο αρμ. mawru, γεν. mawrui (< *matruwui) «πεθερά», το δε *-υ-* ίσως ερμηνεύεται κατ' αναλογίαν προς λ. με σημ. «πεθερός», πβ. λατ. socrus, αρχ. *ἑκυρός* (αρχαϊκό θηλ. **ἑκρύς*)].

> **μητρυιά ή μητριά, μητρυιός ή μητριός;** Αφού η αρχαία λέξη είναι **μητρυιά** και αφού τηρούμε την ιστορική ορθογραφία (πβ. και *υιός, υιοθετώ*), είναι προτιμότερο να γράφουμε **μητρυιά** με *-υι-*. Το ίδιο και **μητρυιός**, που παράγεται από το *μητρυιά*. Η απλογράφηση με *-ι-* **(μητριά/μητριός)** διαταράσσει, χωρίς λόγο, την ιστορική ορθογραφία που είναι γενικό χαρακτηριστικό τής Ελληνικής.

μητρυιός (ο) (σχολ. ορθ. *μητριός*) (σπάν.) ο σύζυγος τής μητέρας σε σχέση με το παιδί ή τα παιδιά που έχει αυτή από προηγούμενο γάμο της ΣΥΝ. πατρυιός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μητρυιά*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρυιός* < *μητρυιά*].

μητρωνυμικός, -ή, -ό [μτγν.] (για ονόματα) αυτός που έχει σχηματιστεί από το όνομα τής μητέρας: ~ *επώνυμο* (πβ. λ. *πατρωνυμικός*). — **μητρωνυμικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

μητρώνυμο (το) {μητρωνύμ-ου | -ων} (λόγ.) το όνομα τής μητέρας: *στην αίτησή σας έχετε παραλείψει να συμπληρώσετε το ~* (πβ. λ. *πατρώνυμο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. < *μητρ-* (< αρχ. *μήτηρ, μητρός*) + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*. Η λ. σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *πατρώνυμο* (βλ.λ.)].

μητρώο (το) **1.** κατάλογος που τηρείται από το κράτος, τους δήμους, τις κοινότητες ή άλλη επίσημη αρχή, στον οποίο αναγράφονται τα ονόματα πολιτών, καθώς και στοιχεία τής ταυτότητάς τους· ΦΡ. (α) ***μητρώο αρρένων*** κατάλογος όλων των αρρένων δημοτών, που τηρείται από τους δήμους και τις κοινότητες (β) ***στρατολογικό μητρώο*** κατάλογος αρρένων πολιτών, που τηρείται στα κατά τόπους στρατολογικά γραφεία και περιλαμβάνει όλους τους στρατεύσιμους τής περιφέρειας (γ) ***φορολογικό μητρώο*** κατάλογος των φορολογουμένων, που περιλαμβάνει στοιχεία για τον κάθε φορολογούμενο και τηρείται από τις κατά τόπους οικονομικές εφορίες (δ) ***ποινικό μητρώο*** (i) κατάλογος στον οποίο εγγράφονται όσοι έχουν καταδικαστεί για αξιόποινη πράξη, οι συγκεκριμένες πράξεις τους και το είδος τής ποινής που τους επιβλήθηκε (ii) (συνεκδ.) τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στον παραπάνω κατάλογο και αφορούν στις πιθανές αξιόποινες πράξεις και καταδίκες τού κάθε πολίτη: *βεβαρημένο / φορτωμένο / λερωμένο / πλούσιο / λευκό* (χωρίς καταδίκη) / *καθαρό ~* (iii) (συνεκδ.) το αντίγραφο ποινικού μητρώου που χορηγείται από τις κατά τόπους δικαστικές αρχές ή το Υπουργείο Δικαιοσύνης (που πιστοποιεί την ποινική κατάσταση κάποιου) και χρησιμεύει ως δικαιολογητικό σε ποικίλες περιστάσεις, λ.χ. για πρόσληψη στο Δημόσιο, χορήγηση υποτροφίας κ.λπ.: *πήγα στο Εφετείο Αθηνών να βγάλω ~* **2.** (συνεκδ.) τμήμα δημόσιας υπηρεσίας (λ.χ. εφορίας) επιφορτισμένο με την τήρηση μητρώων **3.** ΙΣΤ. ***Μητρώο*** (το) το ιερό τής μητέρας των θεών στην αγορά τής αρχαίας Αθήνας, όπου φυλάσσονταν οι κατάλογοι με τα ονόματα των πολιτών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρῷον (ἱερόν)*, ονομασία συνήθ. τού αττικού ναού τής Κυβέλης (μητέρας-θεάς), στον οποίο φυλάσσονταν τα αρχεία τού κράτους. Βλ. κ. *μητρώος*].

μητρώος, -α, -ο(ν) (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μητέρα: ~ *περιουσία* ΣΥΝ. μητρικός (πβ. λ. *πατρώος*) **2. *μητρώο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρῷος* < *μήτρως* «ο θείος από την πλευρά τής μητέρας» (μτγν. *μήτρων*) < *μήτηρ, μητρός*. Το επίθ. *μητρῷος* χρησιμοποιείται με τη σημ. «μητρικός» αντί τού αναμενομένου **μήτριος* (πβ. *πάτριος*)].

μηχανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή μηχανή, μικρό μηχάνημα ● **2.** δίκυκλο μηχανοκίνητο όχημα, κυρ. το μοτοποδήλατο και η μικρή σε κυβισμό μοτοσυκλέτα: ~ *πενήντα* / *εκατό κυβικών*.

μηχανέλαιο (το) {μηχανελαί-ου | -ων} έλαιο που χρησιμοποιείται για λίπανση των κινητών τμημάτων μηχανής, που έρχονται μεταξύ τους σε επαφή, για την προστασία τους από τις τριβές ΣΥΝ. ορυκτέλαιο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. engine oil].

μηχανεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {μηχανεύτηκα} επινοώ, βρίσκω με τον νου μου (κυρ. κάτι πονηρό ή χρησιμοποιώντας πονηριά): *οι πολιορκημένοι μηχανεύτηκαν ένα κόλπο, για να αποθαρρύνουν τους πολιορκητές* ΣΥΝ. σκαρφίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηχανή* (βλ.λ.)].

μηχανή (η) **1.** τεχνική επινόηση αποτελούμενη από ορισμένα εξαρτήματα, που χρησιμοποιείται για την επαύξηση, την αντικατάσταση ή την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση τής δύναμης τού ανθρώπου ή των ζώων προς επίτευξη φυσικού έργου με τη μετατροπή μιας μορφής ενέργειας σε άλλη αποδοτικότερη ή χρησιμότερη (π.χ. τής ηλεκτρικής σε κινητική): *τα χειροποίητα ρούχα είναι ακριβότερα από τα φτειαγμένα στη* ~ || *ραπτική* / *φωτογραφική* / *κινηματογραφική* / *ξυριστική* / *υπολογιστική* / *απλή* / *πολύπλοκη* ~ || ~ *λήψεως* (η κάμερα) / *προβολής* || *παγωτό από τη* ~ || *τα μαλλιά στα πλάγια να σου τα πάρω με το ψαλίδι ή με τη* ~: (με τη ~ κουρέματος) || *πάρε το κείμενο να το χτυπήσεις στη* ~ (στη γραφομηχανή)· ΦΡ. (α) ***πολιορκητική μηχανή*** βαρύ και πολύπλοκο όπλο σε πολλές παραλλαγές, που χρησιμοποιήθηκε παλαιότ. για το γκρέμισμα τειχών, την εξακόντιση βλημάτων κ.λπ. (π.χ. καταπέλτης, πολιορκητικός κριός κ.ά.) (β) ***πολεμική μηχανή*** τα στρατεύματα και ο πολεμικός εξοπλισμός μιας χώρας: *μια καινούργια παρτίδα σύγχρονων πυροβόλων έρχονται να ενισχύσουν τη* ~ *τής χώρας μας* (γ) ***αναλυτική μηχανή*** βλ. λ. *αναλυτικός* (δ) ***γλώσσα μηχανής*** τεχνητή γλώσσα για τη λειτουργία μηχανικής συσκευής, ιδ. υπολογιστών, με το σύνολο των εντολών κωδικοποιημένων σαν μια ακολουθία δυαδικών ψηφίων (0 και 1) **2.** (ειδικότ.) το τμήμα βενζινοκίνητου οχήματος (αυτοκινήτου, αεροπλάνου, τρένου κ.λπ.), που του δίνει κίνηση: *άνοιξα το καπό, για να δω αν η βλάβη ήταν στη* ~ || *ζεσταίνω τη* ~ || *βάζω μπρος* / *ανάβω* / *σβήνω τη* ~ || *η* ~ *(δεν) λειτουργεί* / *χάλασε* / *πήρε μπρος* || ~ *εσωτερικής καύσεως* ΣΥΝ. κινητήρας **3.** (συνεκδ.) το πρώτο βαγόνι τρένου, στο οποίο βρίσκεται ο μηχανισμός που του δίνει κίνηση, ώστε να σύρει και τα υπόλοιπα ΣΥΝ. άμαξα έλξεως **4.** δίκυκλο μηχανοκίνητο όχημα, κυρ. μεγάλου κυβισμού: *πηγαίνω* / *τρέχω* / *κάνω σούζες με τη* ~ || *καβαλάω τη* ~ ΣΥΝ. μοτοσυκλέτα **5.** (μτφ.) οποιοδήποτε σύνολο (υπηρεσιών, ανθρώπων κ.λπ.) λειτουργεί συντονισμένα: *κρατική* ~ (βλ. *κρατικός μηχανισμός*, λ. *μηχανισμός*) **6.** το σύνολο των μηχανικών μέσων, που χρησιμοποιήθηκαν στο αρχαίο θέατρο, για τη ρεαλιστικότερη παρουσίαση τού δράματος· ΦΡ. ***από μηχανής θεός*** (*ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐπεφάνης*, Μένανδρος 227) (i) ο θεός που παρουσιαζόταν με ειδικό μηχάνημα στο αρχαίο θέατρο και με την παρέμβασή του έδινε λύση στο δράμα (ii) (μτφ.) πρόσωπο, γεγονός, συμβάν κ.λπ. που εμφανίζεται ή πραγματοποιείται απρόσμενα, δίνοντας ευνοϊκή λύση σε δυσάρεστη και περίπλοκη ή αδιέξοδη κατάσταση: *αντί να περιμένουμε τον* ~, *είναι καλύτερο να σκεφτούμε οι ίδιοι τι μπορούμε να κάνουμε* **7.** ΠΛΗΡΟΦ. ***μηχανή αναζήτησης*** πρόγραμμα τού Διαδικτύου που διευκολύνει τον εντοπισμό ιστοσελίδων στον παγκόσμιο ιστό, αναλόγως με λέξεις-κλειδιά που παρέχονται από τους χρήστες ● **8.** πονηρή επινόηση που στοχεύει στο να εξαπατήσει κάποιον, οτιδήποτε σχεδιάζεται με πονηριά: *σκαρώνω* / *στήνω* ~ *εις βάρος κάποιου* ΣΥΝ. τέχνασμα, κόλπο. — (υποκ.) **μηχανάκι** (το) (σημ. 1, 4) (βλ.λ.) κ. **μηχανούλα** (η) (σημ. 1, 2, 4), (μεγεθ.) **μηχανάρα** (η) (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μηχανή* / *μᾱχανά* < **μᾶχαρ*, πιθ. γεν. **μᾱ́χανος* (πβ. αρχ. *μῆχαρ* «μέσον σωτηρίας, φάρμακο») κατά τα θηλ. σε *-ή* (πβ. *ἀρχ-ή*, *φυλακ-ή*). Η λ. συνδέεται με γοτθ. mag «μπορώ», αρχ. γερμ. magan (> γερμ. mögen), γερμ. Macht «δύναμη, ισχύς», αγγλ. might, αρχ. σλαβ. mogǫ «μπορώ», ρωσ. mogu κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς τις πολεμικές ή θεατρικές μηχανές, η χρήση της όμως σύντομα γενικεύθηκε στη σημ. «τρόπος, μέσον», λαμβάνοντας μερικές φορές και κακόσημη χροιά «μηχάνευμα, πανούργο σχέδιο», η οποία συνέπιπτε με το σημασιολ. πεδίο τής λ. *δόλος*. Ο δωρ. τ. *μᾱχανά* πέρασε στο λατ. machina και μέσω αυτού σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. machine, γερμ. Maschine, ισπ. máquina, ιταλ. macchina κ.ά.].

μηχάνημα (το) {μηχανήμ-ατος | -ατα, -άτων} σύνθετη τεχνική επινόηση (συσκευή) αποτελούμενη από ορισμένα εξαρτήματα, που προορίζεται να επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία: *ιατρικό* / *γεωργικό* / *οδοντιατρικό* ~ ΣΥΝ. μηχανή. — (υποκ.) **μηχανηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηχανῶμαι* (βλ.λ.)].

μηχάνι (το) {μηχαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φυσερό τού σιδηρουργού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μηχάνιον*, υποκ. του αρχ. *μηχανή* (βλ.λ.)].

μηχανικά επίρρ. **1.** (κυριολ.) σύμφωνα με τους νόμους τής μηχανικής (βλ.λ.) ΣΥΝ. τεχνικά ● **2.** (συνήθ. μτφ.) με τρόπο ασυναίσθητο και αυτόματο, όχι μετά από σκέψη: *έκανε τη δουλειά του* ~, *χωρίς να σκέπτεται* || *όταν συνηθίσεις στην οδήγηση, θα κάνεις τις κινήσεις* ~ || *ενεργώ* ~ ΣΥΝ. ασυναίσθητα, αυτόματα, ενστικτωδώς. Επίσης (λόγ.) **μηχανικώς** {μτγν.}.

μηχανική (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής κίνησης και τής ισορροπίας των φυσικών σωμάτων, υπό την επίδραση των δυνάμεων που ασκούνται πάνω τους· επιπλέον εξετάζει τα αίτια και τους νόμους που διέπουν την κίνηση ή την ισορροπία αυτή: *θεωρητική* / *εφαρμοσμένη* ~ || ~ *των στερεών* / *των ρευστών* || *υδραυλική* / *κβαντική* ~ (βλ. λ. *κβαντομηχανική*) || *γενετική μηχανική* (βλ. λ. *γενετικός*).

μηχανικισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η μηχανοκρατία (βλ.λ.).

Μηχανικό (το) (συντομ. ΜΧ) ΣΤΡΑΤ. μάχιμο όπλο τού Στρατού Ξηράς, που έχει ως καθήκον του την κατασκευή, την αποκατάσταση (ή και την καταστροφή, αν υπάρχει κίνδυνος κατάληψής τους από τον εχθρό) συγκοινωνιακών, οχυρωματικών ή άλλων έργων.

μηχανικός (ο/η) **1.** (α) επιστήμονας ή ειδικός τεχνίτης που ασχολείται με την κατασκευή και επίβλεψη εγκαταστάσεων με μηχανές ή με τον χειρισμό και τη συντήρηση των μηχανών: ~ *τρένου* / *αεροπλάνου* / *ηχοληψίας* / *φωνοληψίας* ΣΥΝ. μηχανολόγος, μηχανουργός (β) ***πολιτικός μηχανικός*** επιστήμονας που ασχολείται ειδικά με τη σχεδίαση και κατασκευή τεχνικών έργων (δρόμων, κτηρίων, γεφυρών κ.λπ.) **2.** (στο Εμπορικό Ναυτικό) ο βαθμοφόρος που είναι υπεύθυνος για τη λειτουργία και συντήρηση των μηχανών τού πλοίου: *Α΄* / *Β΄* / *Γ΄* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanicien. Ο όρ. *πολιτικός μηχανικός* αποδίδει το γαλλ. ingénieur civil].

μηχανικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μηχανική (βλ.λ.), που σχετίζεται με τις μηχανές: ~ *βλάβη* / *σύστημα* / *πρόοδος* **2.** αυτός που λειτουργεί με μηχανή ή που αποτελείται από μηχανές: ~ *εξοπλισμός* (γενική ονομασία όλων των μηχανών εργοστασίου, εργοταξίου κ.λπ., που υποκαθιστούν την ανθρώπινη εργασία) / *μέσα* / *εγκατάσταση* / *παιχνίδι* **3.** αυτός που γίνεται με μηχανές / μηχανήματα: ~ *καλλιέργεια* / *πείραμα* / *μετάφραση* || *ο τραυματίας διατηρείται στη ζωή με* ~ *υποστήριξη* **4.** αυτός που σχετίζεται με τις ποσοτικές σχέσεις δύναμης και ύλης: *η* ~ *πίεση τού ανέμου σ᾽έναν ουρανοξύστη* **5.** αυτός που είναι αποτέλεσμα διαδικασίας ή προκαλείται από ορισμένη διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει μια καθαρά φυσική μεταβολή (σε αντιδιαστολή προς την αντίστοιχη χημική): ~ *ανύψωση αντικειμένου* **6.** αυτός που συμφωνεί με τους νόμους τής μηχανικής ή προέρχεται από αυτούς: ~ *ισορροπία* **7.** (μτφ.) αυτός που γίνεται ασυναίσθητα ή ενστικτωδώς, χωρίς να προηγηθεί σκέψη: *ο εργάτης εκτελούσε την εργασία του με* ~ *κινήσεις* || *οι μαθητές είναι δυστυχώς συνηθισμένοι στη* ~ *αποστήθιση* ΣΥΝ. αυτόματος, ασυνείδητος, ασυναίσθητος, ενστικτώδης ΑΝΤ. ενσυνείδητος, συνειδητός **8.** ***μηχανική*** (η) βλ.λ. **9.** ***Μηχανικό*** (το) βλ.λ. **10.** ***μηχανικός*** (ο/η) βλ.λ. **11.** ΦΥΣ. ***μηχανικό πλεονέκτημα*** το πλεονέκτημα που προκύπτει από τη χρήση μηχανής στην εκτέλεση έργου και πιο συγκεκριμένα η αναλογία ανάμεσα στη δύναμη που παράγει το ωφέλιμο έργο μηχανήματος και στη δύναμη που εξασκείται στο μηχάνημα αυτό **12.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***μηχανική τέχνη*** καλλιτεχνικό ρεύμα, κυρ. τής ζωγραφικής και τής φωτογραφίας, που χαρακτηρίζεται από τη χρήση εικόνων, οι οποίες παράγονται με φωτομηχανικά μέσα, καθώς και η ανάλογη τεχνική **13.** ΜΟΥΣ. ***μηχανικό μουσικό όργανο*** το μουσικό όργανο που ηχεί χωρίς τη μεσολάβηση εκτελεστή, αλλά με τη βοήθεια μηχανισμού που ενεργοποιείται από μόνος του, π.χ. το μουσικό κουτί, η λατέρνα κ.ά. — **μηχανικά** επίρρ. (βλ.λ.).

μηχανισμός (ο) [1761] **1.** κατάλληλος συνδυασμός εξαρτημάτων σε μηχανική κατασκευή, ώστε να επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία (π.χ. να παράγει κίνηση ή/και να τη μεταδίδει στο υπόλοιπο σύστημα): ~ *ρολογιού* || *εκρηκτικός* / *πυροδοτικός* / *πολύπλοκος* ~ || *βλάβη στον* ~ **2.** ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί (κάτι): *του εξήγησα τον* ~, *για να μπορεί να τον χρησιμοποιεί και μόνος του* **3.** ο συγκροτημένος τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται (κάτι): *πρέπει ν᾽αναπτύξουμε νέους* ~ *δράσης* **4.** (μτφ.) το σύστημα οργάνωσης και λειτουργίας ενός τομέα, το σύνολο των στοιχείων που τον αποτελούν: *κυβερνητικός* / *κομματικός* / *διοικητικός* / *εκλογικός* ~ || (κακόσ.) *παράνομος* / *απεργοσπαστικός* / *υπονομευτικός* / *συνωμοτικός* ~ || *οι* ~ *των παρασκηνίων* ΣΥΝ. μηχανή· ΦΡ. (α) ***αμυντικός μηχανισμός*** βλ. λ. *αμυντικός* (β) ***κρατικός μηχανισμός*** το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και υπαλλήλων: *σε επιφυλακή ο* ~ *από τον φόβο ισχυρότερου σεισμού* || *για την αντιμετώπιση των προβλημάτων από τις καταστροφικές πλημμύρες έχει κινητοποιηθεί όλος ο* ~ ΣΥΝ. κρατική μηχανή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanisme].

μηχανιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται ή εκτελείται μηχανικά ΣΥΝ. μηχανικός **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τη μηχανοκρατία (βλ.λ.), αυτός που αναλύει και ερμηνεύει τη φύση, τη ζωή και την κοινωνία με όρους τής βιολογίας ή τής φυσικής: ~ *υλισμός* / *αντίληψη τής ζωής* || ~ *θεώρηση τής λειτουργίας τού σύμπαντος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanistique].

μηχανο- κ. **μηχανό-** κ. **μηχαν-** α΄ συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** τη χρήση ή τη λειτουργία μηχανής: *μηχανο-κίνητος*, *μηχανό-τρατα* **2.** (α) το πρόσωπο που ασχολείται ή χρησιμοποιεί μηχανές: *μηχαν-οδηγός* (β) το πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, μηχανάκι: *μηχανό-βιος* **3.** τη χρήση Η/Υ: *μηχανο-γράφηση*, *μηχαν-οργάνωση* **4.** τους νόμους τής μηχανικής: *μηχανο-κρατία* ● **5.** το τέχνασμα: *μηχανο-ρραφία*.
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μηχανο-ποιός*, *μηχανο-ρράφος*), που προέρχεται από το ουσ. *μηχανή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. mécano-graphie)].

μηχανόβιος, -α, -ο (οικ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες, που ασχολείται μανιωδώς με τις μοτοσυκλέτες.
[ΕΤΥΜ. < *μηχανή* + *βίος*].

μηχανογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος οργάνωσης επιχειρήσεων, εταιρειών κ.λπ., κυρ. όσον αφορά στη σύνταξη και διαλογή διοικητικών, λογιστικών ή εμπορικών εγγράφων και βιβλίων με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. — **μηχανογραφώ** ρ. {-είς...}.

μηχανογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η βιομηχανία και η εργασία που περιλαμβάνει την κατασκευή, την πώληση, τη συντήρηση και τη χρήση μηχανών γραφείου, από την απλή γραφομηχανή ώς τα συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanographie].

μηχανογραφικός, -ή, -ό |1893| αυτός που σχετίζεται με τη μηχανογράφηση: ~ *κέντρο*· ΦΡ. ***μηχανογραφική οργάνωση*** ο εφοδιασμός εταιρείας, επιχείρησης, οργανισμού κ.λπ. με τις κατάλληλες μηχανές γραφείου, ώστε να παράγεται το επιδιωκόμενο έργο με το χαμηλότερο δυνατό κόστος και στον συντομότερο χρόνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanographique].

μηχανογράφος (ο/η) υπάλληλος γραφείου, ειδικευμένος στο να καταγράφει πληροφορίες σε ειδικές καρτέλες με τη βοήθεια διατρητικών μηχανών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanographe, άσχετο προς το μεσν. *μηχανογράφος* «απογραφέας στρατιωτικών μηχανών»].

μηχανογραφώ ρ. → μηχανογράφηση

μηχανοδηγός (ο) |1889| πρακτικός μηχανικός, ειδικευμένος στον χειρισμό μηχανών και ιδ. στην οδήγηση και παρακολούθηση τής λειτουργίας των μηχανών (σημ. 3) των τρένων.

μηχανοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. θεραπευτική αγωγή για ορισμένες παθήσεις των οστών, των μυών, των αρθρώσεων ή των νεύρων, που συνίσταται σε ρυθμικές κινήσεις μελών τού σώματος, τις οποίες εκτελεί ο ασθενής με τη βοήθεια ειδικών μηχανημάτων. — **μηχανοθεραπευτής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mechanotherapy].

μηχανοκάικο (το) ψαρόβαρκα που διαθέτει μόνιμη εγκατάσταση αεραντλίας, από την οποία εφοδιάζεται με αέρα το σκάφανδρο τού δύτη, ενώ βρίσκεται στον βυθό.

μηχανοκίνητος, -η, -ο |1870| **1.** αυτός που κινείται με μηχανή: ~ *λέμβος* / *σκάφος* / *αντλία* **2.** ΣΤΡΑΤ. το τμήμα στρατού που μεταφέρεται με μηχανικά οχήματα: ~ *μονάδες* / *μεραρχίες* **3.** ***μηχανοκίνητα*** (τα) (α) τα οχήματα τού Στρατού Ξηράς που μεταφέρουν τμήματά του (β) τα τεθωρακισμένα άρματα μάχης ΣΥΝ. τανκς.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. motorisé].

μηχανοκρατία (η) |1892| {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η μεταφυσική θεωρία που ερμηνεύει όλα τα φαινόμενα τής φύσης, ακόμα και την ύπαρξη των ζωντανών οργανισμών, με βάση τη σχέση αιτίου - *αποτελέσματος* και με παραδοχή τής απόλυτης ισχύος και εφαρμογής των νόμων τής μηχανικής, ανάγοντας τα σύνθετα φαινόμενα σε απλούστερα (λ.χ. τα βιολογικά σε φυσικοχημικά), έτσι ώστε να αποκλείεται κάθε έννοια σκοπιμότητας ΣΥΝ. μηχανικισμός. — **μηχανοκρατικός**, -ή, -ό.

μηχανολογία (η) |1890| {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. ο κλάδος που μελετά τον σχεδιασμό, την κατασκευή, τη λειτουργία και τη συντήρηση των μηχανών, την παραγωγή, μετάδοση και χρήση τής μηχανικής ισχύος και θερμότητας.

μηχανολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μηχανολογία ή τον μηχανολόγο: ~ *εξοπλισμός εργοστασίου* || ~ *κλάδος* / *κατεύθυνση*.

μηχανολόγος (ο/η) |1890| ο ειδικός στον σχεδιασμό, στην κατασκευή και επίβλεψη μηχανών και μηχανικών εγκαταστάσεων.

μηχανοπέδη (η) {μηχανοπεδών} το φρένο μηχανών και ιδιαίτερα των σιδηροδρόμων και τροχιοδρόμων, που λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα.
[ΕΤΥΜ. < *μηχανή* + *πέδη* «δεσμός, φρένο» (βλ.λ.)].

μηχανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χρήση μηχανών και γενικότ. μηχανικών μέσων σε ευρεία κλίμακα για την υποβοήθηση ή την υποκατάσταση τής ανθρώπινης εργασίας: ~ *τής παραγωγής* ΣΥΝ. εκμηχάνιση **2.** (μτφ.) το να κάνει κανείς κάτι να λειτουργεί σαν μηχανή, δηλ. με τρόπο αυτόματο, προγραμματισμένο και μονότονο: *η* ~ *τής σύγχρονης ζωής*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. mécanisation].

μηχανοποίητος, -η, -ο |1893| αυτός που κατασκευάζεται από μηχανές ΑΝΤ. χειροποίητος.

μηχανοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μηχανοποιείς... | μηχανοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθιστώ (κάτι) μηχανικό, αυτόματο ή μονότονο: *η σύγχρονη τεχνολογία μηχανοποίησε την ανθρώπινη ζωή* **2.** εξοπλίζω με μηχανές: ~ *την παραγωγή*.

μηχανοργάνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΟΙΚΟΝ. ο εξοπλισμός διοικητικής ή οικονομικής μονάδας με τις κατάλληλες μηχανές (λ.χ. ηλεκτρονικούς υπολογιστές, φαξ κ.λπ.) για την οικονομικά προσφορότερη παραγωγή έργου: ~ *γραφείου* / *επιχειρήσεως* / *υπηρεσιών υπουργείου* / *εφορίας*.

μηχανορραφία (η) [μεσν.] {μηχανορραφιών} το δόλιο, πανούργο σχέδιο: *οι* ~ *των διεκδικητών τού θρόνου* ΣΥΝ. δολοπλοκία, ραδιουργία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

μηχανορράφος (ο/η) πρόσωπο που επινοεί και χρησιμοποιεί δόλια μέσα, προκειμένου να βλάψει άλλους ΣΥΝ. ραδιούργος, δολοπλόκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μηχανο-* (< *μηχανή*) + *-ρράφος* (με διπλασιασμό τού αρχικού -ρ- εν συνθέσει) < *ράπτω*].

μηχανορραφώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μηχανορραφείς... | μηχανορράφησα} σχεδιάζω πανουργίες, κάνω δόλια σχέδια: ~ *εναντίον τού διευθυντή μου* ΣΥΝ. δολοπλοκώ, ραδιουργώ, βυσσοδομώ.

μηχανοστάσιο (το) {μηχανοστασί-ου | -ων} **1.** ο χώρος (σε εργοστάσιο, πλοίο κ.λπ.) όπου είναι εγκατεστημένες και λειτουργούν μηχανές **2.** στεγασμένος χώρος στον οποίο σταθμεύουν μηχανές έλξεως, σιδηρόδρομοι, τρόλεϊ κ.λπ., με σκοπό τη φύλαξη, τον καθαρισμό, τη συντήρηση ή την επισκευή τους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μηχανοστάσιον* < *μηχανή* + *-στάσιον* < ρ. *ἵ-στα-μαι* (πβ. *στάσις*)].

μηχανοτεχνίτης (ο) {μηχανοτεχνιτών} ο ειδικός τεχνίτης που ασχολείται με την κατασκευή μηχανών και μεριμνά για τη συντήρηση και την επισκευή τους.

μηχανότρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μηχανοκίνητο αλιευτικό σκάφος, που ψαρεύει σύροντας δίχτυα στον βυθό τής θάλασσας.

μηχανουργείο (το) |1852| το εργοστάσιο ή το εργαστήριο κατασκευής ή επισκευής μηχανών, εξαρτημάτων τους και διαφόρων μεταλλικών αντικειμένων.

μηχανουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το έργο, η εργασία τού μηχανουργού. - **μηχανουργικός**, -ή, -ό |1825|.

μηχανουργός (ο/η) **1.** ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στην κατασκευή και την επιδιόρθωση μηχανών **2.** ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στον χειρισμό μηχανών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*, *χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μηχανή* + *-ουργός* < *ἔργον*].

μι[1] (το) ▸ μυ

μι[2] (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. νότα τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας, που βρίσκεται μετά το ρε και πριν από το φα.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. mi < μεσν. λατ. mi, βλ. λ. *νότα*].

μία κ. **μια** αντων. → ένας

μιαίνω ρ. μετβ. {μί-ανα, -άνθηκα, -ασμένος} (εκφραστ.) **1.** λερώνω με κάτι που προκαλεί αποτροπιασμό, ηθική μόλυνση: ~ *τα χέρια μου με αδελφικό αίμα* ΣΥΝ. μολύνω, βρομίζω, κηλιδώνω, μαγαρίζω· (μτφ.) **2.** σπιλώνω ηθικά **3.** (για ιερούς χώρους) βεβηλώνω: ~ *ναό* / *τα ιερά και τα όσια* ΑΝΤ. καθαγιάζω. — **μίανση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μιάν-jω*, αβεβ. ετύμου. Η εναλλαγή r/n, μολονότι επιτρέπει τη σύνδεση των λ. *μιαρός* και *μιαίνω* επί τη βάσει θέματος **μιαρ-* (πβ. ίσως *ἰαίνω* - *ἱερός*), δεν οδηγεί σε ασφαλείς αναγωγές σε άλλες I.E. γλώσσες. Ο μυκ. τ. mi-ja-ro *(μιαρός)* δεν επιτρέπει την υπόθεση **μιϝαρ-*, ενώ εξίσου μη πειστικές θεωρούνται οι συνδέσεις με λιθ. máiva «έλος», αρχ. γερμ. meil(a) «λεκές», καθώς και με σανσκρ. mūtram «ούρα»].

μια και κ. **μιας και** σύνδ.· αφού· εισάγει αιτιολογικές προτάσεις: ~ *ήρθες, κάτσε να φάμε μαζί*.

μιάμιση επίθ. ▸ ενάμισης

Μιανμάρ (η) → Μυανμάρ

μίανση (η) → μιαίνω

μιαρός, -ή, -ό **1.** αυτός που φέρει το βάρος μεγάλης αμαρτίας, ηθικά μολυσμένος ΣΥΝ. μιασμένος, μαγαρισμένος, μολυσμένος, βρόμικος ΑΝΤ. αμίαντος, άσπιλος, αμόλυντος, άμωμος, καθαρός **2.** (γενικότ.) ανήθικος, φαύλος. — **μιαρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **μιαρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μιαίνω*].

μιας και σύνδ. → μια και

μίασμα (το) {μιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (εκφραστ.) **1.** ό,τι μιαίνει, ό,τι προκαλεί ηθική μόλυνση ΣΥΝ. μόλυσμα **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε θεωρείται ότι βλάπτει την κοινωνία: *το μετεμφυλιακό κράτος είχε χωρίσει τους Έλληνες σε εθνικόφρονες και μιάσματα* (κομουνιστές). — **μιασματικός**, -ή, -ό |1851|, **μιασματικότητα** (η) |1888|.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μιαίνω* (βλ.λ.)].

μιγαδικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με μιγάδες **2.** ΜΑΘ. ***μιγαδικός αριθμός*** ο αριθμός που αποτελείται από πραγματικό και από φανταστικό αριθμό, δηλ. τής μορφής $\alpha+\beta i$, όπου α, β πραγματικοί αριθμοί και i η φανταστική μονάδα.

μιγάς (ο/η) {μιγάδ-ος, -α | -ες} το πρόσωπο που έχει γεννηθεί από γονείς διαφορετικής φυλής και ιδιαίτερα με διαφορετικό χρώμα δέρματος. Επίσης **μιγάδας** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυγάς, πίτζιν*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μιγάς, -άδος* < ρ. *μ(ε)ίγνυμι*, βλ. κ. *μικτός*].

μίγδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) ανακατωμένα· μόνο στη ΦΡ. ***φύρδην μίγδην*** βλ. λ. *φύρδην*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επιρρ. επίθημα *-δην*) < ρ. *μ(ε)ίγνυμι* «ανακατεύω», βλ. κ. *μικτός*].

μιγκέ (το) {άκλ.} ποώδες διακοσμητικό φυτό με λογχοειδή μακριά φύλλα και μικρά λευκά άνθη σε σχήμα καμπανούλας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. muguet < παλ. γαλλ. muguette, άλλος τ. τού muscade < musc «μόσχος, αρωματική ουσία» < δημώδ. λατ. muscus < περσ. mušk. Βλ. κ. *μόσχος*[2]].

μίγμα (το) ▸ μείγμα

Μίδας (ο) ΜΥΘΟΛ. **1.** βασιλιάς τής Φρυγίας, τού οποίου την επιθυμία να γίνεται χρυσός ό,τι πιάνει ικανοποίησε ο Διόνυσος, με αποτέλεσμα να μη μπορεί ούτε να φάει· τελικά απαλλάχθηκε από το «δώρο» πλένοντας τα χέρια του στον Πακτωλό Ποταμό **2.** (μετωνυμ.) πρόσωπο που αποκτά κέρδη με ό,τι ασχολείται.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < ασσυρ. Mita].

Μ.Ι.Ε.Τ. (το) Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

μίζα (η) {μιζών} **1.** (κακόσ.) η (νόμιμη ή μη) αμοιβή (κάποιου) για τη μεσολάβησή του σε μεγάλη αγοραπωλησία: *πήρε μεγάλη* ~ *από την πώληση τής τσιμεντοβιομηχανίας* ΣΥΝ. προμήθεια **2.** (στη χαρτοπαιξία) το αρχικό ποσό που καταθέτει κάθε παίκτης, για να μπει στο παιχνίδι ΣΥΝ. κάβα • **3.** ΤΕΧΝΟΛ. μικρός και ισχυρός ηλεκτρικός μηχανισμός, που χρησιμοποιείται για την εκκίνηση των κινητήρων εσωτερικής καύσεως, κυρ. των αυτοκινήτων: *γυρίζω τη* ~ ΣΥΝ. εκκινητήρας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mise, θηλ. τού mis, μτχ. τ. τού ρ. mettre «βάζω, θέτω» (< λατ. mittere «στέλνω, αφήνω»). Το ίδιο ισχύει και με τη μίζα τού αυτοκινήτου, η οποία αποδίδει τη γαλλ. φρ. *mise* (en marche) «εκκινητήρας»].

μιζαδόρος (ο) (κακόσ.) το πρόσωπο που παίρνει μίζες (για τη μεσολάβησή του σε μεγάλες αγοραπωλησίες).
[ΕΤΥΜ. < *μίζα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

μιζανπλί (το) {άκλ.} γυναικεία κόμμωση που συνίσταται στο να δίνεται στα βρεγμένα μαλλιά μια φόρμα, την οποία θα διατηρήσουν και αφού στεγνώσουν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mise en plis «(χτένισμα μαλλιών) διευθετημένο σε κύματα»].

μιζέρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η μεγάλη φτώχεια, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο: *ζει μέσα στη* ~ *και την ανέχεια* ΣΥΝ. αθλιότητα,

κακομοιριά ΑΝΤ. ευμάρεια, ευζωία, καλοπέραση **2.** (συνεκδ.) ο οικονομικός μαρασμός, η στασιμότητα τής οικονομικής δραστηριότητας ΣΥΝ. κεσάτια, ύφεση, αναδουλειά **3.** η κακομοιριά, που δεν οφείλεται απαραίτητα στη φτώχια, αλλά στον χαρακτήρα κάποιου, που εκδηλώνεται με παραμέληση τής εμφάνισής του, τσιγγουνιά, γκρίνια ή άρνηση για διάφορα ευχάριστα πράγματα, στενότητα νου, μόνιμη κακή διάθεση κ.λπ.: *μέχρι να αναλάβει διακοσμητής, σ' αυτό το κτήριο βασίλευε ~ και κακογουστιά* || *τον βλέπεις συνεχώς με τα ίδια τριμμένα ρούχα, αφρόντιστο και κατηφή· η ~ προσωποποιημένη!* **4.** (ειδικότ.) η παθολογική φιλαργυρία, η τσιγγουνιά ΑΝΤ. γενναιοδωρία, γαλαντομία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια, -ια.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. miseria, βλ. κ. *μίζερος*].

μίζερος, -η, -ο (εκφραστ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη φτώχια, αθλιότητα, από χαμηλό βιοτικό επίπεδο: *~ ζωή* ΣΥΝ. άθλιος, κακομοίρικος ΑΝΤ. πολυτελής **2.** (συνεκδ.) ο πενιχρός: *~ σύνταξη* ΑΝΤ. πλούσιος **3.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κακομοιριά, που δίνει την εντύπωση τής φτώχιας, που γκρινιάζει και δυστροπεί συνεχώς κ.λπ. (βλ. λ. *μιζέρια*, σημ. 3) **4.** (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τσιγγουνιά ΣΥΝ. τσιφούτης, εξηνταβελόνης ΑΝΤ. γενναιόδωρος, ανοιχτοχέρης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. misero < λατ. miser].

Μ.Ι.Θ.Ε. (το) (Τμήμα) Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας των Επιστημών.

μιθραϊσμός (ο) η λατρεία τού θεού Μίθρα, η οποία απέκτησε ευρεία διάδοση στον ρωμαϊκό κόσμο από τον 2ο αι. μ.Χ. — **μιθραϊστής** (ο), **μιθραΐστρια** (η), **μιθραϊστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Mithraism < Mithras (βλ. κ. *Μίθρας*)].

Μίθρας (ο) ο θεός τού φωτός και τής δικαιοσύνης στην ινδοπερσική μυθολογία πριν από τον ζωροαστρισμό. — **μιθραϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < βεδ. Mitra < αβεστ. mithra «φίλος – συμφωνία, συνθήκη», ονομασία τού περσικού θεού τού φωτός, ο οποίος ταυτιζόταν με τον ήλιο].

μιθριδατισμός (ο) ο βαθμιαίος εθισμός τού οργανισμού σε ολοένα ισχυρότερες δόσεις δηλητηρίου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μιθριδάτης / Μιθραδάτης / Μιθροδάτης* (< αρχ. *Μίθρας*, περσικός θεός τού φωτός, βλ.λ.). Η λ. αναφέρεται στον Μιθριδάτη ΣΤ' (περ. 132-63 π.Χ.), βασιλιά τού Πόντου, για τον οποίο οι παλαιότεροι ιστορικοί αφηγούνταν ότι δηλητηρίαζε τον εαυτό του, χορηγώντας του βαθμιαίως αυξανόμενες (μη θανατηφόρες) τέτοιες ουσίες, μέχρις ότου απέκτησε ανοσία].

μικάδο (ο) {άκλ.} (παλαιότ. ως τίτλος) ο αυτοκράτορας τής Ιαπωνίας. Επίσης **μικάδος**.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. mi-kado «εξυψωμένη πύλη» (ενν. τού αυτοκρατορικού ανακτόρου) < mi- «εξυψωμένος» + kado «πύλη»].

Μίκι Μάους (ο) ➜ Μίκυ Μάους

μικκύλιο (το) {μικκυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. συσσωμάτωμα μερικών δεκάδων ή εκατοντάδων μορίων χαλαρά συνδεδεμένων μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *μικκύλος* (υποκ. τού αρχ. *μικρός*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. micelle < νεολατ. micella, υποκ. τού λατ. mica «μικρό κομμάτι»].

Μικρά Ασία {αρχ.} κ. (λαϊκ.) **Μικρασία** (η) χερσόνησος στο Δ. άκρο τής Ασίας, η οποία βρέχεται Β. από τον Εύξεινο Πόντο, Ν. από τη Μεσόγειο Θάλασσα και Δ. από το Αιγαίο Πέλαγος. — **Μικρασιάτης** (ο) {μεσν.}, **Μικρασιάτισσα** (η).

μικραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {μίκρυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) μικρό ή μικρότερο: *~ τη φούστα / την απόσταση* ΣΥΝ. σμικρύνω, ελαττώνω, μειώνω ΑΝΤ. μεγαλώνω, μεγεθύνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι μικρότερος, λιγοστεύω: *οι μέρες το φθινόπωρο μικραίνουν* ΣΥΝ. βραχύνομαι, συστέλλομαι, μειώνομαι, συρρικνώνομαι. — **μίκρεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

μικράκι (το) {μεσν.} {χωρ. γεν.} (υποκ.) (εκφραστ.) **1.** οτιδήποτε μικρό σε διαστάσεις **2.** το μικρό παιδί.

μικρανεψιός [1862] κ. **μικρανιψιός** (ο), **μικρανεψιά** κ. **μικρανιψιά** (η) παιδί εξαδέλφου ή εξαδέλφης.

μικράνθρωπος (ο) [1887] {μικρανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος με μικροπρεπή, ιταμή συμπεριφορά ΣΥΝ. ανθρωπάριο.

μικρασιατικός, -ή, -ό [1868] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μικρά Ασία: *~ φυλές / λαοί / έθιμα / γλώσσες / πολιτισμός / τραγούδια* **2.** ΙΣΤ. ***Μικρασιατική Καταστροφή*** η καταστροφική κατάληξη τής ελληνικής εκστρατείας στη Μικρά Ασία (1919-1922), η ήττα τού ελληνικού στρατού από τα στρατεύματα τού Κεμάλ Ατατούρκ και ο ξεριζωμός τού εκεί ελληνισμού. Επίσης **μικρασιάτικος**, -η, -ο.

μικράτα (τα) (λαϊκ.) η νηπιακή και παιδική ηλικία: *πέρασε τα ~ του στην επαρχία.*
[ΕΤΥΜ. < *μικρός*, κατά το *νιάτα*].

μίκρεμα (το) ➜ μικραίνω

μικρέμπορος (ο) [μτγν.] {μικρεμπόρ-ου | -ων, -ους} **1.** ο έμπορος που διαθέτει μικρή επιχείρηση και διαχειρίζεται μικρά κεφάλαια ΣΥΝ. λειανοπωλητής ΑΝΤ. μεγαλέμπορος **2.** πρόσωπο που κάνει εμπόριο ψιλικών ΣΥΝ. ψιλικατζής. — **μικρεμπόριο** (το).

Μικρές Αντίλλες (οι) {Μικρών Αντιλλών} σύμπλεγμα νησιών τής Α. Καραϊβικής Θάλασσας, το οποίο περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τα νησιά Γουαδελούπη, Γρενάδα, Μαρτινίκα, Μπαρμπάντος, Τρινιντάντ και Τομπάγκο κ.ά. (πβ. λ. *Μεγάλες Αντίλλες*).

μικρο- κ. **μικρό-** κ. **μικρ-** α' συνθετικό το οποίο: **1.** δηλώνει σμίκρυνση ή υποκορισμό (κάποιου / ενός πράγματος): *μικρο-γραφία, μικρο-πωλητής, μικρ-έμπορος, μικρο-διαφορά, μικρο-δουλειά* **2.** προσδίδει μειωτικό χαρακτήρα (σε κάποιον/κάτι): *μικρο-πρεπής, μικρό-μυαλος* **3.** χρησιμοποιείται ως πρόθεμα στη διεθνή μετρολογία με β' συνθετικό μονάδα μετρήσεως και δηλώνει το ένα εκατομμυριοστό τού β' συνθετικού: *μικρο-αμπέρ, μικρο-βόλτ, μικρο-γραμμάριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μικρός* και απαντά ως *μικρο-* προ συμφώνου (πβ. *μικρο-γραφία, μικρο-ψυχία*) και ως *μικρ-* προ φωνήεντος (πβ. *μικρ-έμπορος, μικρ-όφθαλμος*). Ωστόσο, πολλά νέα και ελληνογενή σύνθετα εμφανίζουν πιο χαλαρή σύνθεση, με συνέπεια να παρουσιάζουν τον τ. *μικρο-* ακόμη και προ φωνήεντος (πβ. *μικρο-έξοδο, μικρο-ηλεκτρονική*)].

μικροαμπέρ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. μονάδα εντάσεως τού ηλεκτρικού ρεύματος ίση με το ένα εκατομμυριοστό τού αμπέρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. microampère (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *αμπέρ*].

μικροανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η χημική ανάλυση εξαιρετικά μικρών ποσοτήτων ύλης, κατά σύμβαση μεταξύ 1 και 10 χιλιοστογράμμων ή όγκου διαλύματος 1-10 εκατοστά τού χιλιοστολίτρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microanalysis].

μικροαντικείμενο (το) (συνήθ. στον πληθ.) αντικείμενο μικρού μεγέθους και συνήθ. μικρής αξίας.

μικροαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους μικροαστούς: *~ νοοτροπία / συμπεριφορά* **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***μικροαστική τάξη*** το κατώτατο στρώμα τής μεσαίας αστικής τάξης, με ιδιαίτερη κοινωνική συμπεριφορά και κουλτούρα· απαρτίζεται από μικροπαραγωγούς εμπορευμάτων και μικροεπιχειρηματίες των πόλεων και τής υπαίθρου.

μικροαστισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η συμπεριφορά που προσιδιάζει σε μικροαστούς, η μικροαστική νοοτροπία και στάση ζωής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. petit-bourgeoisie].

μικροαστός (ο), **μικροαστή** (η) **1.** κάθε μέλος τής μικροαστικής τάξης ΑΝΤ. μεγαλοαστός **2.** (συνήθ. μειωτ.) το πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από συμπεριφορά και αντιλήψεις που χαρακτηρίζουν τη μικροαστική τάξη, όπως το όνειρο τής κοινωνικής ανόδου, ο ατομικισμός, ο καταναλωτισμός, η εμμονή σε ό,τι εμπνέει ασφάλεια, ο συντηρητισμός και η μίμηση των μεγαλοαστών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. petit-bourgeois].

μικροβάτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. μονάδα ισχύος τού συνεχούς ηλεκτρικού ρεύματος και μονάδα τής ενεργού ισχύος τού εναλλασσόμενου ρεύματος, ίση με ένα εκατομμυριοστό τού βατ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. microwatt (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *βατ*].

μικροβατικός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός με τον οποίο επιτυγχάνεται μικρή και αργή μετακίνηση: *~ κοχλίας.*
[ΕΤΥΜ. < *μικρο-* + *-βατικός* < *βαίνω* (πβ. κ. *συμβατικός*)].

μικροβιαιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία και η κυκλοφορία μικροβίων στο αίμα, που, κατά κανόνα, προκαλεί βαριά σηπτική κατάσταση (σηψαιμία).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. bacteraemia].

μικρόβιο (το) [1889] {μικροβί-ου | -ων} **1.** κάθε μονοκύτταρος μικροοργανισμός που προκαλεί ζυμώσεις ή μολυσματικές αρρώστιες **2.** (μτφ.-οικ.) ο μικρόσωμος, αδύναμος άνθρωπος. — **μικροβιακός**, -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ. < *μικρο-* + *-βίο* (< *βίος*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microbe].

μικροβιοκτόνος, -ος, -ο [1889] ΙΑΤΡ. αυτός που καταστρέφει τα μικρόβια: *~ αντιβιοτικά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. bactéricide (νόθο σύνθ.)].

μικροβιολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την αναγνώριση και ταξινόμηση των μικροοργανισμών, καθώς και τη μελέτη τής δομής και των λειτουργιών τους. — **μικροβιολόγος** (ο/η) [1885].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microbiologie].

μικροβιολογικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με τη μικροβιολογία: *~ εξέταση / εργαστήριο·* ΦΡ. ***μικροβιολογική δοκιμασία*** η χρήση συγκεκριμένων μικροοργανισμών για τον καθορισμό τής ποσότητας ή τής περιεκτικότητας ουσιών, όπως είναι οι βιταμίνες, τα αντιβιοτικά και τα αμινοξέα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microbiologique].

μικροβιομετρία (η) {μικροβιομετριών} η μέτρηση των διαστάσεων των μικροβίων με ειδικό μικροσκόπιο.

μικροβιόμετρο (το) {μικροβιομέτρ-ου | -ων} το ειδικό μικροσκόπιο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των διαστάσεων των μικροβίων.

μικροβιομηχανία (η) [1894] {μικροβιομηχανιών} η παραγωγική μονάδα που διαθέτει μικρές εγκαταστάσεις και απασχολεί μικρό αριθμό εργαζομένων, οπότε εντάσσεται στον χώρο μεταξύ τής βιομηχανίας και τής βιοτεχνίας. — **μικροβιομήχανος** (ο/η) [1887], **μικροβιομηχανικός**, -ή, -ό.

μικρόβιος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που ζει λίγο, που έχει μικρή διάρκεια ζωής ΣΥΝ. ολιγόζωος, βραχύβιος, λιγόχρονος ΑΝΤ. μακρόβιος, πολύχρονος.

μικροβιοφαγία (η) {μικροβιοφαγιών} ΙΑΤΡ. η καταστροφή των μικροβίων που προσβάλλουν τον οργανισμό από τα φαγοκύτταρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. φαγοκυττάρωση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. bactériophagie].

μικροβιοφάγος (ο) το κύτταρο οργανισμού ή ο ιός που καταστρέφει τα μικρόβια.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. bactériophage].

μικροβιοφοβία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από φόβο για τα μικρόβια.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. bactériophobie].

μικροβιοφόρος, -ος, -ο **1.** αυτός που φέρει παθογόνα μικρόβια **2.** ΙΑΤΡ. (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε ανάρρωση ή δεν έχει αρρωστήσει εμφανώς από λοιμώδη νόσημα και αποβάλλει από τον οργανισμό του συνεχώς μικρόβια, αποτελώντας μόνιμη αφανή πηγή μολύνσεως για το περιβάλλον.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. carrier «φορέας»].

μικροβισμός (ο) ΙΑΤΡ. η παρουσία ή η αφανής διαβίωση μικροβίων σε οργανισμό, ανεξάρτητα από την παρουσία συμπτωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microbism].

μικροβόλτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. μονάδα μετρήσεως των διαφορών ηλεκτρικού δυναμικού, η οποία ισοδυναμεί με ένα εκατομμυριοστό τού βολτ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. microvolt (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *βολτ*].

μικρογλωσσία (η) {μικρογλωσσιών} ΑΝΑΤ. το φαινόμενο τής παθολογικά μικρής γλώσσας, που οφείλεται στην ατελή ανάπτυξη και διαμόρφωσή της. — **μικρόγλωσσος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microglossia].

μικρογραμμάριο (το) {μικρογραμμαρί-ου | -ων} μονάδα μάζας ίση με το ένα εκατομμυριοστό τού γραμμαρίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microgram].

μικρογράμματος, -η, -ο [1865] **1.** αυτός που γράφεται με μικρά γράμματα (όχι με κεφαλαία) ΑΝΤ. μεγαλογράμματος **2.** ***μικρογράμματη γραφή*** η γραφή με μικρά, όχι κεφαλαία γράμματα ΑΝΤ. μεγαλογράμματη γραφή.

μικρογραφία (η) [1855] {μικρογραφιών} **1.** ζωγραφικό έργο μικρών διαστάσεων: *γνωστές είναι οι ~ που κοσμούν τα μεσαιωνικά χειρόγραφα* ΣΥΝ. μινιατούρα **2.** (συνεκδ.) η τέχνη τής ζωγραφικής σε μικρών διαστάσεων επιφάνειες (σε περιθώρια χειρογράφων, σε κοσμηματοθήκες κ.λπ.) **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε αντικείμενο τέχνης μικρών διαστάσεων **4.** η απεικόνιση (αντικειμένου, κατάστασης, φαινομένου) σε μικρότερες διαστάσεις από τις πραγματικές: *πάνω στο γραφείο του υπάρχει μία τρισδιάστατη ~ τού λιμανιού* (μακέτα) || *το σχολείο είναι μία ~ τής κοινωνίας μας* ● **5.** η γραφή με μικρά στο μέγεθος γράμματα ● **6.** η φωτογράφηση ή η έρευνα με μικροσκόπιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micrographie, άσχετο προς το μεσν. *μικρογραφία* «η γραφή με βραχύ φωνήεν»].

μικρογραφικός, -ή, -ό [1860] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μικρογραφία **2.** αυτός που γίνεται με μικρογραφία: *~ εικόνα / διακόσμηση χειρογράφου* **3.** ΧΗΜ. ***μικρογραφική ανάλυση*** μελέτη των μετάλλων και των κραμάτων στο μικροσκόπιο, συμπεριλαμβανομένης και τής προετοιμασίας τους για την εξέταση αυτή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micrographique].

μικρογράφος (ο/η) [1856] **1.** καλλιτέχνης που διακοσμεί με μικρογραφίες ή φτειάχνει μικρογραφίες **2.** το όργανο με το οποίο επιτυγχάνεται η σχεδίαση εικόνων σε πολύ μικρές διαστάσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micrographe].

μικρογραφώ ρ. αμετβ. {μικρογραφείς...· εύχρ. στον ενεστ.} ασχολούμαι με τη μικρογραφία, φτειάχνω μικρογραφίες.

μικροδακτυλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανατομική δυσπλασία, που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη αφύσικα μικρών δακτύλων σε ένα ή περισσότερα από τα άκρα και οφείλεται σε διακοπή τής ανάπτυξής τους κατά την ενδομήτρια ζωή ή σε έλλειψη μερικών φαλάγγων των δακτύλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microdactylia].

μικροδάκτυλος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **μικροδάχτυλος 1.** αυτός που έχει μικρά δάκτυλα **2.** ΙΑΤΡ. (ως ουσ.) αυτός που πάσχει από μικροδακτυλία.

μικροδείχνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φαίνομαι μικρότερος στην ηλικία από όσο πραγματικά είμαι.

μικροδιάστημα (το) {μικροδιαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. (συνήθ. στον πληθ.) διαστήματα μικρότερα από το ημιτόνιο· παρατηρούνται στις εθνικές μουσικές διαφόρων λαών, καθώς και στη βυζαντινή μουσική, ενώ και η μουσική πρωτοπορία τού 20ού αι. πειραματίστηκε στη σύνθεση με μικροδιαστήματα.

μικροδομή (η) ΓΛΩΣΣ. όρος που αναφέρεται σε σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στα όρια τής πρότασης ΑΝΤ. μακροδομή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microstructure (νόθο σύνθ.)].

μικροέξοδο (το) {μικροεξόδ-ου | -ων} **1.** η μικρή δαπάνη **2.** ***μικροέξοδα*** (τα) οι καθημερινές μικρές δαπάνες: *έπαιρνε χαρτζιλίκι από τον πατέρα του για τα ~ του.*

μικροεπεξεργαστής (ο) ΠΛΗΡΟΦ. η ηλεκτρονική διάταξη (τσιπ), η οποία περιλαμβάνει τα κυκλώματα που συνθέτουν την κεντρική μονάδα ενός μικροϋπολογιστή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microprocessor (νόθο σύνθ.)].

μικροηλεκτρονική (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ηλεκτρονικής που έχει σχέση με μικρών διαστάσεων ηλεκτρονικά κυκλώματα και εξαρτήματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microelectronics].

μικρόθυμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αδύναμη θέληση, ασθενές ψυχικό φρόνημα ΣΥΝ. μικρόψυχος, λιγόψυχος ΑΝΤ. γενναίος. — **μικροθυμία** (η) [μτγν.].

μικροκάμερα (η) {δύσχρ. μικροκαμερών} βιντεοκάμερα μικροσκοπικών διαστάσεων: *το εσωτερικό τής τράπεζας παρακολουθείται από μικροκάμερες* || *ο ντέτεκτιβ χρησιμοποιούσε ασύρματες ~.*

μικροκαμωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει μικρές διαστάσεις ΑΝΤ. τεράστιος, ογκώδης **2.** (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που έχει μικρό ανάστημα και λεπτή σωματική διάπλαση ΑΝΤ. μεγαλόσωμος. Επίσης **μικροκάμωτος, -η, -ο.**

μικροκαρδία (η) [1890] {μικροκαρδιών} ΙΑΤΡ.-ΑΝΑΤ. μορφή δυσπλασίας, κατά την οποία η καρδιά έχει μικρότερο μέγεθος από το φυσιολογικό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microcardie].

μικροκεφαλία (η) [1861] {μικροκεφαλιών} ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική μικρότητα τού κεφαλιού, που συνήθ. συνοδεύεται και από διανοητικά προβλήματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microcéphalie].

μικροκέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει μικρό κεφάλι **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από μικροκεφαλία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

μικροκινητήρας (ο) ΗΛΕΚΤΡ. κινητήρας μικρών διαστάσεων, τού οποίου η ταχύτητα περιστροφής είναι σε μεγάλο βαθμό ελεγχόμενη και ο οποίος χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ωρολογοποιία, την οδοντική χειρουργική, τη ρομποτική κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. micromoteur (νόθο σύνθ.)].

μικρόκλιμα (το) {μικροκλίμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των ατμοσφαιρικών συνθηκών σε περιορισμένης έκτασης περιοχή, μερικά μέτρα πάνω από την επιφάνεια τού εδάφους και ώς το ύψος τής βλάστησης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microclimat].

μικροκλιματολογία (η) ΜΕΤΕΩΡ. ο επιστημονικός κλάδος τής κλιματολογίας, που έχει ως αντικείμενο μελέτης το μικρόκλιμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microclimatologie].

μικροκοινωνικός, -ή, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που αναφέρεται σε μικρά κοινωνικά σύνολα. — **μικροκοινωνικά** επίρρ.

μικροκοινωνιολογία (η) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο κλάδος που ερευνά τη διάρθρωση και τη λειτουργία μικρών κοινωνικών ομάδων (π.χ. οικογένεια, σχολείο, πόλη κ.λπ.) ΑΝΤ. μακροκοινωνιολογία. — **μικροκοινωνιολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. microsociologie (νόθο σύνθ.)].

μικρόκοκκος (ο) [1884] {μικροκόκκων} **1.** ο μικρός κόκκος: *~ σιταριού* **2.** ΒΙΟΛ. το σφαιρικό βακτήριο που συνήθ. δεν είναι παθογόνο, βρίσκεται φυσιολογικά στο ανθρώπινο σώμα και είναι σημαντικό για τη διατήρηση τής ισορροπίας μεταξύ των μικροβίων τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. micrococcus].

μικροκομματικός, -ή, -ό [1890] αυτός που χαρακτηρίζεται από μικροκομματισμό: *τα κόμματα πρέπει να παραμερίσουν τα ~ συμφέροντα απέναντι στο εθνικώς αναγκαίο* || *~ σκοπιμότητες / υπολογισμοί / επιδιώξεις.*

μικροκομματισμός (ο) [1891] η πολιτική συμπεριφορά που υποτάσσει όλα τα πολιτικά θέματα και προβλήματα τής κοινωνίας στο κομματικό συμφέρον, η αποκλειστική επιδίωξη κομματικού οφέλους εις βάρος τού κοινωνικού και εθνικού συμφέροντος.

μικρόκοσμος (ο) {-ου κ. -όσμου | -ων κ. -όσμων, -ους κ. -όσμους} **1.** ο κόσμος σε μικρογραφία **2.** ΦΙΛΟΣ. ο άνθρωπος ως μικρογραφία τού κόσμου (πβ. λ. *μακρόκοσμος*) ● **3.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. ο κόσμος τού ατόμου και των υποατομικών σωματιδίων, στον οποίο ισχύουν οι νόμοι τής κβαντικής μηχανικής ● **4.** το σύνολο των μικρών παιδιών: *μια είδηση που θα ενδιαφέρει όλο τον ~: άνοιξε καινούργιο κατάστημα παιχνιδιών..*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μικρο-* + *κόσμος*. Η επιστημ. σημ. αποδίδει το ελληνογενές γαλλ. microcosme].

μικροκύκλωμα (το) {μικροκυκλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. ηλεκτρικό ή ηλεκτρονικό κύκλωμα πολύ μικρών διαστάσεων, το οποίο σχηματίζεται συνήθ. με τις μεθόδους παραγωγής των ολοκληρωμένων κυκλωμάτων **2.** (γενικότ.) το μικρό κύκλωμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microcircuit (νόθο σύνθ.)].

μικροκύματα (τα) {μικροκυμάτων} τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα που έχουν μήκος μεταξύ ενός χιλιοστομέτρου και ενός μέτρου· ΦΡ. ***φούρνος μικροκυμάτων*** ο φούρνος που ψήνει γρήγορα τα φαγητά με τη θερμότητα που αναπτύσσεται από την αλληλεπίδραση μεταξύ τής ύλης τού φαγητού και των μικροκυμάτων που διέρχονται μέσα από αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microwave (νόθο σύνθ.)].

μικροκυτταραιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία στο αίμα μικρών ερυθροκυττάρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microcythaemia].

μικροκύτταρο (το) {μικροκυττάρ-ου | -ων} ΑΝΑΤ. φυσιολογικό ερυθρό αιμοσφαίριο μικρής διαμέτρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microcyte].

μικρολόγος (ο) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που μιλά ή μεριμνά για ασήμαντα πράγματα **2.** πρόσωπο που καταπιάνεται με την εξέταση λεπτομερειών ΣΥΝ. σχολαστικός.

μικρολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μικρολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μιλώ και μεριμνώ για ασήμαντα ή ευτελή πράγματα **2.** καταπιάνομαι με περιττές λεπτομέρειες, παραμερίζοντας την ουσία ενός θέματος, είμαι υπέρ το δέον σχολαστικός. — **μικρολογία** (η) [αρχ.].

μικρο- *α' συνθετικό «μικρός - ασήμαντος»*

μικρο-απατεώνας (ο)	**μικρο-επαγγελματίας** (ο)	**μικρο-κατεργαριά** (η)	**μικρο-μάτης** (ο)	**μικρο-συμπλοκή** (η)
μικρο-απάτη (η)	**μικρο-επιχειρηματίας** (ο)	**μικρο-κλέφτης** (ο)	**μικρο-μέτοχος** (ο)	**μικρο-συμφέροντα** (τα)
μικρο-απόλαυση (η)	**μικρο-εργολάβος** (ο)	**μικρο-κλοπή** (η)	**μικρο-παράγοντας** (ο)	**μικρο-τραυματισμός** (ο)
μικρο-ατύχημα (το)	**μικρο-ζημιά** (η)	**μικρο-κτηματίας** (ο)	**μικρο-παρεξήγηση** (η)	**μικρο-τσιφλικάς** (ο)
μικρο-διαφορά (η)	**μικρο-ιδιοκτήτης** (ο)	**μικρο-λαθάκι** (το)	**μικρο-πονηριά** (η)	**μικρο-φθορά** (η)
μικρο-διόρθωση (η)	**μικρο-καβγάς** (ο)	**μικρο-λεπτομέρεια** (η)	**μικρο-ποσό** (το)	**μικρο-χαρά** (η)
μικρο-δουλειά (η)	**μικρο-κακοποιός** (ο)	**μικρο-λωποδύτης** (ο)	**μικρο-πρόβλημα** (το)	
μικρο-εκδότης (ο)	**μικρο-καταστηματάρχης** (ο)	**μικρο-λωποδυσία** (η)	**μικρο-πρόσωπος** (ο)	
μικρο-ενόχληση (η)	**μικρο-κατεργάρης** (ο)	**μικρο-μάγαζο** (το)	**μικρό-στομος, -η, -ο**	

μικρομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μάννα μικρής ηλικίας.

μικρομαστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσπλασία των μαστών, κατά την οποία ο ένας ή και οι δύο μαστοί έχουν αφύσικα μικρό μέγεθος ΑΝΤ. μεγαλομαστία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. micromastia].

μικρομέγαλος, -η, -ο [1861] (κακόσ.) (συνήθ. το ουδ. ως ουσ.) (παιδί) που μιλάει και συμπεριφέρεται όπως οι μεγάλοι. — **μικρομεγαλίστικος,** -η, -ο.

μικρομέλεια (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική μικρότητα ή βραχύτητα των άκρων τού σώματος σε σχέση με τον κορμό. Επίσης **μικρομελία**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μικρομελής* < *μικρο-* + *-μελής* (< *μέλος*)].

μικρομεσαίος, -α, -ο (για επιχειρήσεις και τους ιδιοκτήτες τους) αυτός που έχει μεσαία οικονομική επιφάνεια: ~ *επιχειρήσεις* || (κ. ως ουσ.) *ο φορολογικός νόμος πλήττει κυρίως τους ~*.

μικρόμετρο (το) [1809] {μικρομέτρ-ου | -ων} **1.** όργανο για την ακριβή μέτρηση μικρών αποστάσεων. γωνιών κ.λπ. **2.** όργανο για την ακριβή μέτρηση τού πάχους ή τού μήκους (εφόσον είναι μικρό) εξαρτημάτων μηχανών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micromètre].

μικρομηκάς (ο) {μικρομηκάδες} (στην αργκό των κινηματογραφιστών) ο δημιουργός ταινίας μικρού μήκους: *«το φεστιβάλ τής Δράμας συγκεντρώνει την αφρόκρεμα των Ελλήνων ~»* (εφημ.).

μικρομοριακός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. (για οργανική χημική ένωση) αυτός που έχει μικρό αριθμό ατόμων και σχετικά μικρό μοριακό βάρος ΑΝΤ. μεγαλομοριακός.

μικρόμυαλος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης ΣΥΝ. μικρόνους. λιγόμυαλος, ελαφρόμυαλος, επιπόλαιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

μικρομύκητας (ο) [1890] {μικρομυκήτων} ΒΙΟΛ. μύκητας μικρών διαστάσεων, που φαίνεται μόνο με μικροσκόπιο.

μικρό(ν) (το) (παλαιότ.) μονάδα μήκους ίση με το ένα χιλιοστό τού χιλιοστομέτρου ΣΥΝ. μικρόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micron].

Μικρονησία (η) (αγγλ. Federated States of Micronesia = Ομόσπονδες Πολιτείες τής Μικρονησίας) νησιωτικό κράτος τού Δ. Ειρηνικού Ωκεανού. με πρωτεύουσα την Παλιρίκ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α. — **Μικρονήσιος** (ο), **Μικρονήσια** (η). **μικρονησιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενές ξέν. τοπωνύμιο. < αγγλ. Micronesia. Οφείλεται στο γεγονός ότι τα νησιά τού συμπλέγματος είναι μικρότερα από τα αντίστοιχα τής *Μελανησίας* και τής *Πολυνησίας*].

μικρόνους, -ους, -ουν [1873] {μικρόν-οος. -οα | -οες (ουδ. -οα). -όων} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από περιορισμένη διανοητική ικανότητα ΣΥΝ. μικρόμυαλος. — **μικρόνοια** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

μικροοικονομία (η) ΟΙΚΟΝ. η οικονομία και οι οικονομικές σχέσεις στο επίπεδο τής οικονομικής μονάδας, τής ατομικής επιχείρησης ΑΝΤ. μακροοικονομία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microeconomics].

μικροοικονομικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μικροοικονομία **2.** ΟΙΚΟΝ. ***μικροοικονομική*** (η) η μελέτη τής οικονομικής συμπεριφοράς τού καταναλωτή, τής επιχείρησης και των κλάδων παραγωγής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microeconomic].

μικροοργανισμός (ο) [1887] ΒΙΟΛ. κάθε ζωικός και φυτικός οργανισμός. που είναι ορατός μόνο με το μικροσκόπιο ΣΥΝ. μικρόβιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micro-organisme].

μικροπαντρεύω ρ. μετβ. {μικροπάντρ-εψα, -εύτηκα. -εμένος} (καθημ.) **1.** (για γονείς) παντρεύω (τον γιο ή την κόρη μου) σε μικρή. νεανική ηλικία **2.** (μεσοπαθ. ***μικροπαντρεύομαι***) παντρεύομαι σε μικρή ηλικία.

μικροπολεμική (η) η πολεμική με αθέμιτα. ευτελή μέσα. — **μικροπολεμικός,** -ή. -ό [1865].

μικροπολιτική (η) [1889] **1.** η πολιτική συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από ιδιοτέλεια. που έχει στόχο το προσωπικό όφελος τού πολιτικού ή τού κόμματος εις βάρος τού δημοσίου συμφέροντος **2.** η χρήση ευτελών μεθόδων στο πλαίσιο τής πολιτικής αντιπαράθεσης (π.χ. σκανδαλοθηρία).

μικροπολιτικός, -ή, -ό αυτός που ασκεί μικροπολιτική ή προσιδιάζει στη μικροπολιτική: ~ *μέθοδοι / τεχνάσματα / επίπεδα / αντιλήψεις / τακτική*.

μικροπρά(γ)ματα (τα) [1889] {μικροπρα(γ)μάτων} **1.** αντικείμενα μικρών διαστάσεων ή ευτελούς αξίας **2.** ζήτημα χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα, στο οποίο δεν αξίζει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή: *–Ήταν σπουδαίο αυτό που έκανες! –Λ. όχι. ~! Ο καθένας θα μπορούσε να το κάνει.*

μικροπρέπεια (η) [αρχ.] {μικροπρεπειών} **1.** η ιδιότητα τού μικροπρεπούς: *οι αντιζηλίες και τα κακεντρεχή σχόλια τού ενός για τον άλλον φανερώνουν ~* **2.** (συνεκδ.) η μικροπρεπής πράξη.

μικροπρεπής, -ής, -ές {μικροπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μικροπρεπέστερος, -ατος} αυτός που συμπεριφέρεται αναξιοπρεπώς. που δείχνει ευτελή συμπεριφορά: *ήταν πολύ μικροπρεπές από μέρους της να του ζητήσει πίσω τα δώρα που του είχε κάνει* || ~ *χαρακτήρας / άνθρωπος* ΣΥΝ. ευτελής. δεύτερος, φτηνός ΑΝΤ. αξιοπρεπής. — **μικροπρεπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μικρο-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

μικροπωλητής (ο) [1887]. **μικροπωλήτρια** (η) [1893] {μικροπωλητριών} μικρέμπορος που πουλά αντικείμενα στον δρόμο.

μικρός, -ή (λόγ. -ά). -ό {μικρότερος. μικρότατος / ελάχιστος} **1.** ο περιορισμένος σε μέγεθος, σε διαστάσεις: *ο ~ δείκτης τού ρολογιού δείχνει τις ώρες και ο μεγάλος τα λεπτά* || *τα νύχια τα κόβουμε με ~ ψαλίδι* || *μια ~ τηλεόραση 14 ιντσών* || ~ *σπίτι / πόλη / χώρα / πουλί / τραπέζι / απόσταση* || *σε ~ κλίμακα* (σε περιορισμένη έκταση) || *θέλω τα παπούτσια ένα νούμερο μικρότερα* || *το κράνος μού είναι ~* ΑΝΤ. μεγάλος· ΦΡ. (α) ***μικρές αγγελίες*** οι περιορισμένης έκτασης καταχωρίσεις σε συγκεκριμένο τμήμα εφημερίδας, που αφορούν σε καθημερινές ανάγκες και συναλλαγές (ενοικιάσεις και αγορές ακινήτων, ιδιαίτερα μαθήματα κ.λπ.) (β) ***τι μικρός που είναι ο κόσμος!*** ως σχόλιο από κάποιον που συναντά έναν γνωστό του τυχαία, σε μέρος όπου δεν θα περίμενε να τον συναντήσει ή που ακούει για (κάποιον/κάτι) από τρίτο πρόσωπο το οποίο θεωρούσε άσχετο (γ) (μτφ.) ***δεν τον φθάνω ούτε στο μικρό του δαχτυλάκι*** δεν είμαι ούτε στο ελάχιστο αντάξιός του (δ) ***ταινία μικρού μήκους*** βλ. λ. *μήκος* (ε) ΕΚΚΛΗΣ. ***Μικρά Είσοδος*** βλ. λ. *είσοδος* **2.** (γράμμα) που δεν είναι κεφαλαίο: *η λέξη «μεσαίωνας» άλλοτε γράφεται με κεφαλαίο («Μεσαίωνας») και άλλοτε με ~ μυ* || (κ. ως ουσ.) *όσα ονόματα δεν είναι κύρια. τα γράφουμε με μικρό* **3.** περιορισμένος ποσοτικά: ~ *δόση / μερίδα* ΑΝΤ. πολύς. αρκετός **4.** ολιγάριθμος: ~ *ακροατήριο / υπουργικό συμβούλιο* ΑΝΤ. πολυάριθμος **5.** (συνεκδ.) αυτός που δεν ανέρχεται σε μεγάλο ύψος: ~ *αριθμός / αποζημίωση / ποσό / κέρδη* **6.** περιορισμένος χρονικά: ~ *καθυστέρηση / διακοπή / διάλειμμα / ταξίδι* ΣΥΝ. βραχύς. σύντομος. ολιγόχρονος· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***μικρόν κατά μικρόν*** σιγά-σιγά (β) ***προ μικρού*** (*πρό μικροῦ*. Πολλιανός 1, 72) πριν από λίγο (γ) ***μετά μικρόν*** (*μετὰ μικρὸν*, Κ.Δ. Ματθ. 26. 73) ύστερα από λίγο (δ) ***μικρού δειν*** βλ.λ. **7.** (σχετικά με ηλικίες) (α) (για ανθρώπους κ. ζώα) αυτός που δεν έχει μεγαλώσει: ~ *σκυλί* (β) αυτός που δεν έχει φθάσει σε ώριμη ηλικία (γ) (με άρθρο) νεότερος: *ο ~ αδελφός μου* (δ) αυτός που δεν έχει φθάσει στην κατάλληλη ηλικία: *είναι πολύ ~ ακόμα. για να παντρευτεί* || *είσαι πολύ μικρός. για να μου υποδείξεις πώς θα ενεργήσω*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ή μικρός-μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψου*** πρέπει κανείς να παντρεύεται νέος (β) ***από μικρός στα βάσανα*** από νεαρή ηλικία στη βιοπάλη, στον αγώνα τής ζωής **8.** ***μικρό*** (το) το παιδί, άνθρωπος (ή ζώο) πολύ νεαρής ηλικίας: *το πρωί έχω μάθημα με τα ~ και το απόγευμα με τους μεγάλους* || *ο γλάρος ταΐζει τα ~ του*· ΦΡ. ***από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια*** βλ. λ. *αλήθεια* **9.** ***μικρός*** (ο) (α) ο νεαρός. το παιδί (β) ο νεαρός σερβιτόρος. το γκαρσόν: *μικρέ. φέρε μας τον λογαριασμό!* (γ) ο μαθητευόμενος σε επάγγελμα, ο βοηθός: *θα στείλω τον ~ να σας βοηθήσει* **10.** ***μικροί*** (οι) αυτοί που δεν διαθέτουν ισχύ (οικονομική, πολιτική κ.λπ.): *είναι η μοίρα των ~ να υποτάσσονται στη βούληση των ισχυρών / των μεγάλων* **11.** (μτφ.) αυτός που δεν εμφανίζεται σε υψηλό βαθμό, που εκδηλώνεται σε χαμηλή ένταση ή δεν έχει μεγάλη σημασία: ~ *λάθος / πρόβλημα / διαφορά / ελάττωμα / αδυναμία / ισχύς* || *το αυτοκίνητο κινείται με ~ ταχύτητα* (χαμηλή) || *πήρα κι εγώ μια ~ χαρά* || *είναι κι αυτό μια ~ παρηγοριά* ΑΝΤ. μεγάλος. σημαντικός, σπουδαίος, υπολογίσιμος **12.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που στερείται αξιοπρέπειας ή αξίας: ~ *άνθρωποι με μεγάλες φιλοδοξίες* || *αποδείχθηκε ~ για μια τόσο σημαντική αποστολή* ΣΥΝ. μικροπρεπής, αναξιοπρεπής. τιποτένιος ΑΝΤ. αξιοπρεπής, αξιόλογος. — (υποκ.) **μικρούλης,** -α. -ι [μεσν.] κ. **μικρούλικος,** -η/-ια. -ο κ. **μικρούτσικος,** -η/-ια, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μικρός / σμικρός* (αρχαιότ.), πιθ. < I.E. *smē[i]k- / *smīk- «θρύμμα. ψίχουλο», πβ. λατ. mīca «λίγο. μικρό κομμάτι» (ίσως < *smīk-ā). αρχ. γερμ. smāhi «μικρός, χαμηλός» (> γερμ. schmähen «υβρίζω»), αρχ. αγγλ. smicre «κομψός» κ.ά. Η ετυμολογική σύνδεση με το αρχ. *μείων* (βλ.λ.). που θα οδηγούσε σε I.E. θ. *mei- «μειώνω. ελαττώνω». δεν ερμηνεύει το αρχικό σ- *(σμικρός)*].

μικροσεισμός (ο) σεισμός μικρής έντασης. που δεν γίνεται αισθητός από τον άνθρωπο, αλλά καταγράφεται από σεισμογράφο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. microseism].

μικροσκελής, -ής. -ές {μικροσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μικροσκελέστερος. -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει κοντά πόδια, δυσανάλογα προς το υπόλοιπο σώμα του ΣΥΝ. κουτσοπόδαρος ΑΝΤ. μακρυπόδαρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης. -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μικρο-* + *-σκελής* < *σκέλος*].

μικροσκοπία (η) [1861] {μικροσκοπιών} (επιστημ.) η εξέταση με μικροσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microscopie].

μικροσκοπικός, -ή, -ό [1809] **1.** αυτός που σχετίζεται με το μικροσκόπιο ή τη μικροσκοπία **2.** αυτός που γίνεται με το μικροσκόπιο: ~ *εξέταση* **3.** αυτός που είναι τόσο μικρός. ώστε μόνο με μικροσκόπιο να είναι ορατός: ~ *ζωύφια / οργανισμός* **4.** (συνήθ. κατ᾽ επέκτ.) ο πολύ μικρός: *δυσανάγνωστο κείμενο με ~ γράμματα και πολλές μουντζούρες* **5.** αυτός που αναφέρεται στον μικρόκοσμο ή σχετίζεται με αυτόν: ~ *ιδιότητα* ΑΝΤ. μακροσκοπικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microscopique].

μικροσκόπιο (το) [1761] {μικροσκοπί-ου | -ων} οπτικό όργανο με τη βοήθεια τού οποίου μπορεί κανείς να δει σε μεγέθυνση την εικόνα αντικειμένων, τα οποία δεν μπορούν να παρατηρηθούν με γυμνό οφθαλμό· ΦΡ. ***ηλεκτρονικό μικροσκόπιο*** το μικροσκόπιο που καθιστά δυνατή τη μεγέθυνση τής εικόνας αντικειμένων με τη βοήθεια δέσμης ηλεκτρονίων που αλληλεπιδρούν με αυτά.
[ΕΤΥΜ. < *μικρο-* + *-σκόπιο* < *σκοπώ*. ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. microscope].

μικροσφυγμία (η) {μικροσφυγμιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική εξασθένηση τού σφυγμού, που έχει ως συνέπεια να μη γίνεται εύκολα αντιληπτός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microsphygmia].

μικρόσχημος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει μικρό. περιορισμένων διαστάσεων σχήμα ΑΝΤ. μεγαλόσχημος • **2.** (για μοναχούς) αυτός που έχει ενδυθεί το «μικρό σχήμα» (τύπο μοναχικού ενδύματος)· αυ-

τός που δεν έχει φθάσει στο μεγαλύτερο σημείο τού ασκητικού βίου.

μικροσωληνίσκος (ο) ΒΙΟΛ. υποκυτταρικό οργανίδιο, με λεπτή σωληνοειδή μορφή, που σχηματίζει δέσμες και μετέχει σε σημαντικές δομές και λειτουργίες των κυττάρων (κεντρόσωμα, άτρακτος, μίτωση, βλεφαρίδα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. microtubule(s)].

μικρόσωμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλες σωματικές διαστάσεις, ο κοντός και αδύνατος ΣΥΝ. βραχύσωμος ΑΝΤ. μεγαλόσωμος.

μικροταινία (η) {μικροταινιών} το μικροφίλμ (βλ.λ.).

μικροτέχνημα (το) [1877] {μικροτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} καλλιτέχνημα, κομψοτέχνημα μικρών διαστάσεων ΣΥΝ. μινιατούρα.

μικροτεχνία (η) [μτγν.] {μικροτεχνιών} η τέχνη κατασκευής μικροτεχνημάτων. — **μικροτεχνικός, -ή, -ό.**

μικροτεχνίτης (ο) [1861] {μικροτεχνιτών}, **μικροτεχνίτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει μικροτεχνήματα **2.** ο τεχνίτης που είναι μετρίου επιπέδου και κατασκευάζει μικροπράγματα.

μικρότητα (η) [αρχ.] {μικροτήτων} **1.** το να έχει κανείς μικρές διαστάσεις· (μτφ.) **2.** η έλλειψη αξιοπρέπειας, ανωτερότητας ΣΥΝ. μικροπρέπεια, αναξιοπρέπεια, ποταπότητα ΑΝΤ. αξιοπρέπεια, ανωτερότητα **3.** (συνεκδ.) η πράξη που φανερώνει έλλειψη αξιοπρέπειας, ανωτερότητας, υψηλού ήθους: *είναι ικανός για κάθε ~, προκειμένου να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες του.*

μικροτσίπ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. το πλακίδιο ολοκληρωμένου κυκλώματος υπολογιστή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. microchip (νόθο σύνθ.) < micro- (< *μικρο-*) + chip «πλακίδιο» (βλ. λ. *τσιπ*)].

μικρού δειν (αρχαιοπρ.) λίγο έλειψε να...
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μικροῦ δεῖν* < *μικρός* + *δεῖν*, απρφ. τού απροσ. *δεῖ* (βλ.λ.)].

μικροϋπολογιστής (ο) ο ηλεκτρονικός υπολογιστής που υπάγεται στην κατηγορία των μικρών ψηφιακών υπολογιστών, δεν υπερβαίνει σε μέγεθος μια φορητή τηλεόραση και προορίζεται κατεξοχήν για ατομική χρήση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. microcomputer (νόθο σύνθ.)].

μικροφάγα (τα) ΒΙΟΛ. ζωτικοί οργανισμοί που τρέφονται με μικροσκοπικά θρεπτικά σωματίδια: *το μύδι ανήκει στα ~* ΑΝΤ. μακροφάγα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. microphaga < μτγν. *μικροφάγος* < *μικρο-* + *-φάγος* < θ. *φαγ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον*].

μικροφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δείχνω νεότερος απ' ό,τι είμαι ΣΥΝ. μικροδείχνω ΑΝΤ. μεγαλοφέρνω, μεγαλοδείχνω.

μικροφθαλμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική σμίκρυνση τού βολβού των ματιών, η οποία καθιστά τον βολβό δυσανάλογο ως προς το μέγεθος σε σχέση με το μάτι. — **μικρόφθαλμος, -η, -ο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microphtalmie].

μικροφίλμ (το) {άκλ.} ΦΩΤΟΓΡ. φιλμ σε μορφή ρολού ή ταινίας, που επιτρέπει την αρχειοθέτηση μεγάλου αριθμού κειμένων και εικόνων ΣΥΝ. μικροταινία.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. microfilm (νόθο σύνθ.) < micro (< *μικρο-*) + film (βλ. κ. *φιλμ*)].

μικροφιλόδοξος, -η, -ο [1891] **1.** αυτός που έχει μικρές φιλοδοξίες, που επιζητεί ασήμαντα πράγματα **2.** αυτός που είναι άσημος και ταυτόχρονα φιλόδοξος: *~ επαρχιώτης πολιτικός.* — **μικροφιλοδοξία** (η) [1887].

μικροφιλότιμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δείχνει φιλοτιμία για μικροπράγματα ΣΥΝ. ψωροφιλότιμος **2.** ***μικροφιλότιμο*** (το) {χωρ. πληθ.} η ευθιξία που δείχνει κανείς για ασήμαντες αφορμές. — **μικροφιλοτιμία** (η) [μτγν.].

μικροφυής, -ής, -ές {μικροφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μικροφυέστ-ερος, -ατος} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει μικρό ανάστημα και λεπτή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. μικροκαμωμένος, μικρόσωμος, λεπτοφυής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μικρο-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι*].

μικροφυσική (η) ΦΥΣ. ο τομέας που ασχολείται με τη μελέτη τής ύλης σε μικροσκοπική κλίμακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microphysics].

μικροφωνισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** το φαινόμενο κατά το οποίο ένα όργανο που αποτελεί μέρος ηλεκτρονικού κυκλώματος, το οποίο παράγει ηχητικά κύματα, παίζει τον ρόλο μικροφώνου προκαλώντας μικροφωνικά ρεύματα **2.** (ειδικότ.) η περίπτωση κατά την οποία το μεγάφωνο επιδρά στο μικρόφωνο, με αποτέλεσμα να προκαλείται δυσάρεστος συριστικός ήχος. — **μικροφωνίζω** ρ. (σημ. 2).

μικρόφωνο (το) [1880] {μικροφών-ου | -ων} η συσκευή που μετατρέπει τον ήχο σε ηλεκτρικά σήματα, ενισχύει την ένταση των ηχητικών κυμάτων και αποτελεί βασικό εξάρτημα των σύγχρονων συστημάτων εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου: *μιλάω στο ~* || *ανοίγω / κλείνω τα ~* (θέτω σε λειτουργία / διακόπτω τη λειτουργία) || *το ~ ενός κασετοφώνου / αυτόματου τηλεφωνητή / κινητού τηλεφώνου* || *σ' αυτό το κέντρο τραγουδούν χωρίς ~* || *άλλα δήλωσε στα δημοσιογραφικά ~ και άλλα τελικώς έπραξε.* — (υποκ.) **μικροφωνάκι** (το), **μικροφωνικός, -ή, -ό** [1898].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microphone, άσχετο από το αρχ. επίθ. *μικρόφωνος* «αυτός που έχει ασθενική φωνή»].

μικροφωτογραφία (η) [1892] {μικροφωτογραφιών} **1.** η φωτογραφία που παίρνει κανείς με τη βοήθεια μικροσκοπίου **2.** η φωτογράφιση με τη βοήθεια μικροσκοπίου. — **μικροφωτογραφικός, -ή, -ό** [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microphotograph].

μικροφωτογράφιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η φωτογράφιση με μικροφίλμ.

μικροχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής χειρουργικής που ασχολείται με τις χειρουργικές τεχνικές, οι οποίες εκτελούνται με τη βοήθεια μικροσκοπίου και τη χρησιμοποίηση λεπτότατων οργάνων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microchirurgie].

μικροχημεία (η) {μικροχημειών} ΧΗΜ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις ιδιότητες και τη σύσταση μικρών ποσοτήτων ύλης. — **μικροχημικός, -ή, -ό** [1885].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microchimie].

μικροψία (η) {μικροψιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση τής όρασης, κατά την οποία ο ασθενής βλέπει τα αντικείμενα μικρότερα από το φυσικό τους μέγεθος και η οποία οφείλεται σε οργανικά, τοξικά ή ψυχολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micropsie].

μικροψυχία (η) [αρχ.] {μικροψυχιών} **1.** η έλλειψη υψηλού ηθικού αναστήματος ΑΝΤ. γενναιοψυχία, ανωτερότητα, αξιοπρέπεια **2.** η έλλειψη γενναιότητας, το ασθενές ψυχικό φρόνημα ΣΥΝ. λιποψυχία, δειλία ΑΝΤ. γενναιότητα, ευψυχία.

μικρόψυχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη υψηλού ηθικού αναστήματος, γενναιοψυχίας, ανωτερότητας: *~ άνθρωπος / συμπεριφορά / αντιμετώπιση* ΣΥΝ. ευτελής, ποταπός, μηδαμινός ΑΝΤ. αξιοπρεπής, γενναιόψυχος, ανώτερος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δείχνει ασθενές ψυχικό φρόνημα, δειλία ΣΥΝ. ολιγόψυχος, λιπόψυχος ΑΝΤ. γενναίος, θαρραλέος.

μικρύνω ρ. → μικραίνω

μίκτης (ο) {μικτών} **1.** ΜΟΥΣ. ηλεκτρονική συσκευή που χρησιμοποιείται για τη ρύθμιση διαφόρων παραμέτρων ηχοληψίας ή μετάδοσης ηχητικών σημάτων (π.χ. την ισορροπία των εντάσεών τους)· αλλιώς *κονσόλα, τράπεζα μίξεως* **2.** ραδιοηλεκτρονική διάταξη που χρησιμοποιείται στους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς πομπούς και δέκτες για την ανάμειξη δύο διαφορετικών σημάτων και την παραγωγή τού επιθυμητού σήματος.
[ΕΤΥΜ. < θ. *μικ-* < αρχ. *μ(ε)ίγ-νυ-μι* (βλ. λ. *μειγνύω*) + παραγ. επίθημα *-της*, απόδ. τού αγγλ. mixer].

μικτός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *μεικτός*) **1.** αυτός που προέκυψε από τη μείξη διαφορετικών στοιχείων ΣΥΝ. ανάμικτος, σύμμικτος, σύνθετος· ΦΡ. (α) ***μικτή γλώσσα*** η γλώσσα που αναμειγνύει στοιχεία δημοτικής και καθαρεύουσας (β) ***μικτό σχολείο*** το σχολείο στο οποίο φοιτούν αγόρια και κορίτσια (γ) ***μικτός γάμος*** (i) ο γάμος μεταξύ ετεροδόξων χριστιανών (ii) ο γάμος μεταξύ ατόμων διαφορετικής θρησκείας, φυλής, εθνικότητας κ.λπ. **2.** ΜΑΘ. ***μικτός αριθμός*** πραγματικός αριθμός που αποτελείται από ακέραιο και κλασματικό αριθμό, λ.χ. 3 1/2 • **3.** αυτός από τον οποίο δεν έχουν αφαιρεθεί οι ζημίες, το απόβαρο κ.λπ.· ο μη καθαρός: *~ κέρδος / βάρος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *μ(ε)ίγνυμι*, βλ. κ. *μειγνύω*].

Μίκυ Μάους (ο) {άκλ.} **1.** ο δημοφιλής ήρωας κινουμένων σχεδίων και κόμικς για παιδιά, ο οποίος έχει μορφή ποντικού και σχεδιάστηκε από τον Γουόλτ Ντίσνεϊ **2.** (μετωνυμ.) (α) κάθε σειρά κινουμένων σχεδίων ή κόμικς με πρωταγωνιστή τον Μίκυ Μάους (β) (γενικότ.) οποιαδήποτε σειρά κινουμένων σχεδίων ή κόμικς για παιδιά: *στα παιδιά αρέσουν πολύ τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mickey Mouse «ο Μίκυ το ποντίκι», χαρακτήρας κινουμένων σχεδίων που δημιουργήθηκε από τον W. Disney το 1928].

Μιλάνο (το) πόλη τής ΒΔ. Ιταλίας, το βασικό οικονομικό και βιομηχανικό κέντρο τής χώρας. — **Μιλανέζος** (ο), **Μιλανέζα** (η), **μιλανέζικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Milano < λατ. Mediolanum (στην Ελλην. γνωστή κ. ως Μεδιόλανα, πβ. το «διάταγμα των Μεδιολάνων»), πόλη που ιδρύθηκε από γαλατικά φύλα στις αρχές τού 4ου αι. π.Χ., πιθ. < *medio-planum «στο μέσον των πεδιάδων, ανάμεσα στους κάμπους» < medius «μέσος» + planus «ομαλός, επίπεδος». Κατ' άλλη άποψη, ως β' συνθ. πρέπει να θεωρηθεί το κελτ. lanu «πεδιάδα»].

μιλέδη (η) {χωρ. πληθ.} (ως τιμητική προσφώνηση) η σύζυγος λόρδου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. milady < my lady «κυρία μου»].

μιλέτι (το) {μιλέτ-ιού | -ιών} **1.** ΙΣΤ. (στην πολυεθνική Οθωμανική Αυτοκρατορία) αυτόνομη, αυτοδιοικούμενη θρησκευτική κοινότητα, οργανωμένη με δικούς της νόμους και με επί κεφαλής τον δικό της θρησκευτικό ηγέτη, ο οποίος ήταν υπεύθυνος ενώπιον τής κεντρικής διοίκησης για την εκπλήρωση των καθηκόντων και υποχρεώσεων των μελών τής κοινότητάς του και ειδικότ. τού καθήκοντος τής πληρωμής των φόρων και τής διατήρησης τής εσωτερικής ασφάλειας: *Ρουμ ~* (το μιλέτι των Ρωμιών, δηλ. των ορθοδόξων χριστιανών) **2.** ΘΡΗΣΚ. (σύμφωνα με το Κοράνιο) η θρησκεία που κήρυξαν ο Αβραάμ και οι άλλοι προφήτες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. millet < αραβ. millet «έθνος»].

μίλημα (το) {μιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λογοτ.) η μιλιά, η ομιλία.

μιλημένος, -η, -ο (καθημ.) αυτός με τον οποίο έχει γίνει συμφωνία, προκειμένου να ενεργήσει μεροληπτικά: *ήταν ~ ο προϊστάμενος, για να τον προτείνει στη θέση του·* ΦΡ. (α) ***τα 'χουν μιλημένα*** έχουν συμφωνήσει εκ των προτέρων να κρατήσουν ορισμένη στάση: *~ για την εκλογή νέου προέδρου* (β) ***μιλημένα-τιμημένα*** για να δηλωθεί η αμοιβαία υπόσχεση ότι θα τηρηθούν όσα συμφωνήθηκαν.

μιλητό (το) (λαϊκ.) η ομιλία, η συζήτηση: *άρχισε ξανά το ~* || *από δίπλα ακούστηκε ~·* ΦΡ. ***στο μιλητό*** με προσυνεννόηση (για να διευκολυνθεί κάποιος): *το θέμα κανονίστηκε ~.*

Μίλητος (η) {Μιλήτου} αρχαία ελληνική πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας. — **Μιλήσιος** (ο) [αρχ.], **Μιλήσια** (η), **μιλησιακός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μίλητος / Μίλλατος*, αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο, που ταυτίζεται από μερικούς με την τοποθεσία Milawanda ορισμένων χεττιτικών επιγραφών].

μίλι (το) {μιλί-ου | -ων} **1.** μονάδα μήκους μεγάλων αποστάσεων, διαφορετική κατά χώρες και εποχές **2.** (ειδικότ.) (α) αγγλοσαξονική μονάδα μήκους, που χρησιμοποιείται στις Η.Π.Α. και τις χώρες τής Βρε-

τανικής Κοινοπολιτείας, υποδιαιρείται σε 1.760 γιάρδες ή 5.280 πόδια και ισούται με 1.609.344 μέτρα (β) ***(ναυτικό) μίλι*** μονάδα μήκους για τη μέτρηση θαλάσσιων αποστάσεων, που ισούται με 1.852 μέτρα· στις χώρες τής Βρετανικής Κοινοπολιτείας ισούται με 1.853,184 μέτρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μίλιον*. υποκ. τού λατ. mil(l)ia «χίλιοι» (φρ. milia passuum «μία χιλιάδα βημάτων»)].

μιλι- λεξικό πρόθημα τού διεθνούς συστήματος μονάδων, που σημαίνει ένα χιλιοστό τής μονάδας, την οποία δηλώνει το β' συνθετικό: *μιλι-αμπέρ, μιλι-βόλτ, μιλι-γκράμ*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα ξέν. επιστημ. όρων (πβ. γαλλ. milli-mètre, milli-gramme), που προέρχεται από το λατ. milli- < mille «χίλιοι»].

μιλιά (η) (καθημ.) **1.** ο ήχος τής φωνής, η προφορική ομιλία· ΦΡ. (α) ***χάνω τη μιλιά μου*** (i) παύω να έχω την ικανότητα ομιλίας (ii) (μτφ.) μένω άναυδος, δεν μπορώ να αντιδράσω από έκπληξη, φόβο κ.λπ. (β) ***δεν βγάζω μιλιά*** σωπαίνω, δεν λέω κουβέντα (γ) ***δεν θέλω μιλιά!*** δεν θέλω αντίρρηση, δεν ακούω καμιά διαφωνία (δ) ***στόμα έχει και μιλιά δεν έχει*** βλ. λ. *στόμα* **2.** (ως προσταγή) ***μιλιά!*** με αυστηρό τρόπο προς κάποιον για να σωπάσει: *~! Δεν θέλω ν' ακούσω κουβέντα!* ΣΥΝ. σιωπή! άχνα! ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὁμιλία* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ὁ* και συνίζηση)].

μιλιγκράμ (το) {άκλ.} το χιλιοστόγραμμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. milligramme (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλια») + -gramme < λατ. gramma < αρχ. *γράμμα* «μικρό βάρος», ως απόδ. τού λατ. scripulum (1/24 τής ουγκιάς), που θεωρήθηκε παράγ. τού scribere «γράφω»].

μιλιμέτρ (το) {άκλ.} το χιλιοστόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. millimètre (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλια») + -mètre (< αρχ. *μέτρον*)].

μιλιμετρέ επίθ. {άκλ.} διαφανής αδιάσταλτη επιφάνεια διαιρεμένη σε χιλιοστά τού μέτρου, με κάθετες και οριζόντιες λεπτές γραμμές· αποτελεί οδηγό για την απόλυτη ευθυγράμμιση των κειμένων και φωτογραφιών κατά το μοντάζ (βλ.λ.): *χαρτί / χάρτης ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. millimétré (νόθο σύνθ.) < milli- (βλ. λ. *μιλι-*) + mètre (βλ. λ. *μέτρο*)].

μιλιμπάρ (το) {άκλ.} ΜΕΤΕΩΡ. μονάδα ατμοσφαιρικής πίεσης, ίση προς ένα χιλιοστό τού μπαρ και ισοδύναμη με 1.000 δύνες ανά τετραγωνικό εκατοστόμετρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. millibar (νόθο σύνθ.) < milli- (βλ. λ. *μιλι-*) + bar (< αρχ. *βάρος*)].

μιλιόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) θηλυκό πρόβατο (και σπανιότ. κατσίκα) με ηλικία ενός έτους ή που βρίσκεται στην πρώτη εγκυμοσύνη ΣΥΝ. αμνάδα, προβατίνα πρωτόγεννη. Επίσης **μιλιόρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. mľor, πιθ. < λατ. *agnelliola, υποκ. τού agnella «αμνάδα»].

μιλιούνια κ. **μιλεούνια** (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ανυπολόγιστος αριθμός, αμέτρητο πλήθος: *πλάκωσε ο εχθρός με ~ στρατό*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μιλιούνι(ν)* < ιταλ. millione «εκατομμύριο» < γαλλ. million < αρχ. γαλλ. milie < λατ. mil(l)ia «χίλια»].

μιλιταρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η στρατοκρατία. — **μιλιταριστής** (ο), **μιλιταρίστρια** (η), **μιλιταριστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. militarisme < μέσ. γαλλ. militaire < λατ. militaris < miles «στρατιώτης»].

μιλόρδος (ο) (ως τιμητική προσφώνηση) ο Άγγλος ευγενής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. milord (αντιδάν.) < γαλλ. milord < αγγλ. my lord «κύριέ μου». Βλ. κ. *λόρδος*].

Μιλτιάδης (ο) **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατηγός (περ. 554-489 π.Χ.), ο οποίος ηγήθηκε των αθηναϊκών στρατευμάτων στη νίκη τους επί των Περσών στη μάχη τού Μαραθώνα το 490 π.Χ. **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. «κοκκινωπός, αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος» < *μίλτος (ή)* (τεχν. όρ., πιθ. δάνειο), ονομασία τού ορυκτού αιματίτη και τού χρώματός του].

μιλφέιγ (το) {άκλ.} γλυκό με στρώσεις φύλλων κρούστας και κρέμας πασπαλισμένο με λεπτή ζάχαρη (άχνη). Επίσης (λαϊκ.) **μιλφέι**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mille-feuille «χίλια φύλλα»].

μιλώ (κ. -άω) κ. (λόγ.) **ομιλώ** [αρχ.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μιλάς... (σπάν. μιλείς...) κ. (λόγ.) ομιλείς... | μίλ-ησα, -ιέμαι (κ. λόγ. ομιλούμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** εκφράζομαι με τον προφορικό λόγο, αρθρώνω λόγο: *αν μπορούσαν να μιλήσουν τα ζώα, τι θα έλεγαν άραγε;* || *το μωρό άρχισε να μιλάει* || *~ δυνατά / καθαρά / σιγά / αργά / συνέχεια / ασταμάτητα / ασυνάρτητα / γενικά / εκ μέρους κάποιου / επί τού θέματος / ελεύθερα / σοβαρά / με παρρησία / χωρίς περιστροφές / ορθάκοφτά / έξω από τα δόντια* (βλ. λ. *δόντι*)· ΦΡ. (α) ***εγώ μιλάω, εγώ τ' ακούω*** μιλώ χωρίς να βρίσκω ανταπόκριση ή χωρίς να με προσέχει κανείς (β) ***μιλώ με το «σεις» και με το «σας»*** μιλώ ευγενικά χρησιμοποιώντας τον πληθυντικό ευγενείας (γ) ***μιλάω στον αέρα*** (Κ.Δ. *Α' Κορινθ.* 14, 9: *...ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες*) μιλάω χωρίς να μου δίνει κανείς σημασία, χωρίς να εισακούομαι (δ) ***το πράγμα μιλάει (από) μόνο του*** είναι εξόφθαλμο, προφανές: *~· αυτός την έκανε την κομπίνα!* **2.** (+για) (α) εκφράζομαι με τον λόγο μου (γραπτό ή προφορικό), αφηγούμαι, κάνω λόγο: *για τι πράγμα μιλάει αυτό το βιβλίο;* (β) αναφέρομαι σε κάποιον/κάτι, εννοώ: *μετά τους σεισμούς συγκεντρώθηκαν χιλιάδες άνθρωποι σε πολύ περιορισμένους χώρους· μιλάμε για αφόρητη κατάσταση* || *εκτελεί τους πιο απίθανους υπολογισμούς με απίστευτη ταχύτητα· σου μιλάω για ιδιοφυΐα* **3.** εκφωνώ λόγο ή κάνω διάλεξη: *μίλησε για την επέτειο τού «Όχι»* || *μίλησε σε συγκέντρωση οπαδών του* **4.** έχω τον λόγο: *τώρα ~ εγώ και δεν θέλω να με διακόψει κανείς!* **5.** εκφράζω τις απόψεις μου, τη συμφωνία ή τη διαφωνία μου: *~ με επιχειρήματα* || *~ υπέρ / κατά*· ΦΡ. ***άκου / για δες ποιος μιλάει!*** για κάποιον που είτε λόγω τής ηλικίας του ή τού χαρακτήρα ή τής συμπεριφοράς του δεν δικαιούται να εκφέρει συγκεκριμένη άποψη: *~! Ενώ είναι συστηματικός φοροφυγάς, μας μιλάει για την τήρηση των νόμων!* **6.** κάνω σχόλιο, αντιδρώ· (ειδικότ.) εκφράζω τη δυσαρέσκειά μου: *πρόσεξα την άσχημη συμπεριφορά του, αλλά δεν μίλησα, για να μη γίνει καβγάς* **7.** γνωστοποιώ (κάτι): *θα σου πω ένα μυστικό, αλλά δεν θα μιλήσεις πουθενά* **8.** συζητώ (με κάποιον): *~ με τον πατέρα μου για τις σπουδές μου* **9.** φλυαρώ: *ο δάσκαλος του έκανε παρατήρηση, επειδή μιλούσε με τον διπλανό του* **10.** επικοινωνώ, ανταλλάσσω σκέψεις: *Πότε θα σε δω; Πρέπει να μιλήσουμε* **11.** μεταδίδω μηνύματα, εκφράζω (κάτι) (χωρίς να χρησιμοποιώ τον λόγο): *οι πράξεις μιλούν από μόνες τους* || *αυτή η μουσική μιλάει στην καρδιά μου* **12.** είμαι εκφραστικός, πολύ παραστατικός: *καθώς χόρευε, όλα πάνω της μιλούσαν: μάτια, χέρια, σώμα* || *Τι ζωντανός πίνακας! Σαν να μιλάει!* **13.** (α) γνωρίζω και μπορώ να χρησιμοποιώ (συγκεκριμένη γλώσσα): *~ Αγγλικά* || *αν και Βέλγος ο Τομ, μιλάει πολύ καλά / άπταιστα Ελληνικά* (β) χρησιμοποιώ (συγκεκριμένη γλώσσα) σε προφορική συνεννόηση: *–Τι γλώσσα μιλούσες με τους τουρίστες; –Φλαμανδικά* ♦ (μετβ.) **14.** απευθύνω τον λόγο (σε κάποιον): *~ στον Κώστα* || *του ~ αυστηρά / συγκαταβατικά* **15.** (ειδικότ.) επιχειρώ να πείσω, να μεταπείσω (κάποιον): *Ό,τι και να του πω, εμένα δεν με ακούει· μίλησέ του κι εσύ!* (μεσοπαθ. **μιλιέμαι / ομιλούμαι**) **16.** (για γλώσσα) χρησιμοποιούμαι ως μέσο επικοινωνίας μιας γλωσσικής κοινότητας: *τα Λατινικά δεν μιλιούνται / ομιλούνται πια*· ΦΡ. ***λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες*** οι γλώσσες που ομιλούνται από μικρό αριθμό ομιλητών **17.** (ως αλληλοπαθές) έχω φιλικές σχέσεις ή οικειότητα με κάποιον: *δεν μιλιούνται ούτε καν χαιρετιούνται* (είτε επειδή δεν γνωρίζονται είτε επειδή έχουν εχθρικές σχέσεις)· ΦΡ. (α) ***δεν μιλιέται*** δεν έχει διάθεση για συζήτηση (επειδή είναι στενοχωρημένος, κακόκεφος ή θυμωμένος) (β) ***τα μιλήσαμε / τα έχουμε μιλημένα*** καταλήξαμε σε συμφωνία **18.** (η μτχ. ***μιλημένος**, -η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μιλώ* < αρχ. *ὁμιλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «βρίσκομαι μαζί με κάποιον, κάνω συντροφιά μαζί του» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.). < *ὅμιλος* (βλ.λ.)].

μίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να μιμείται κανείς (κάποιον/κάτι): *η ~ ξένων προτύπων* ΑΝΤ. πρωτοτυπία **2.** (συνεκδ.) το έργο ή οι πράξεις που αντιγράφουν πιστά πρότυπο: *σύμφωνα με τον ορισμό τού Αριστοτέλη, η τραγωδία είναι ~ πράξεως* **3.** (ειδικότ.) η περιπαικτικού χαρακτήρα επανάληψη των κινήσεων, των χειρονομιών και εκφράσεων ή και τής ομιλίας (κάποιου) με παρόμοια χροιά και τόνο φωνής: *αυτός ο κωμικός είναι καλός στις ~ πολιτικών* • **4.** ΨΥΧΟΛ. η συνειδητή ή η ασύνειδη προσπάθεια κάποιου να αναπαραγάγει στη σκέψη ή τη συμπεριφορά του το ίδιο πρότυπο σκέψης ή συμπεριφοράς που παρατήρησε σε άλλον • **5.** ΦΙΛΟΣ. αρχή τής αισθητικής και τής θεωρίας τής τέχνης, σύμφωνα με την οποία η τέχνη αναπαριστά δημιουργικά (γεγονότα, πρόσωπα, συναισθήματα, πράξεις, καταστάσεις κ.λπ.) • **6.** ΜΟΥΣ. ο τρόπος μουσικής γραφής, που συνίσταται στο να επαναλαμβάνεται το ίδιο μελωδικό σχήμα από τη μια φωνή στην άλλη ή από το ένα όργανο στο άλλο.

μιμητής (ο) [αρχ.], **μιμήτρια** (η) [1842] {μιμητριών} πρόσωπο που ακολουθεί πιστά το πρότυπο, το παράδειγμα άλλου: *το έργο του βρήκε αργότερα πολλούς ~*.

μιμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μίμηση: *~ κινήσεις* **2.** αυτός που έχει την τάση να μιμείται: *ο άνθρωπος είναι ~ ζώο* **3.** ***μιμητική*** (η) η τέχνη τής μίμησης (προσώπων σε συγκεκριμένες καταστάσεις, ζώων κ.λπ.) με μέσο τις χειρονομίες, τους μορφασμούς, τις κινήσεις τού σώματος και χωρίς να χρησιμοποιείται λόγος ΣΥΝ. μιμική • **4.** (ουσία) τής οποίας η χορήγηση προκαλεί διέγερση ορισμένων νεύρων και ιδιαίτ. των συμπαθητικών και παρασυμπαθητικών. - **μιμητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **μιμητικότητα** (η) [1898].

μιμητισμός (ο) **1.** (κακόσ.) η παθητική και άκριτη αντιγραφή προτύπων (σε ιδέες, τρόπους, συμπεριφορά κ.λπ.): *~ στη μόδα / τού τρόπου ζωής των ξένων* ΣΥΝ. μιμητικότητα **2.** ΒΙΟΛ. το βιολογικό φαινόμενο, κατά το οποίο ένα ζώο μοιάζει εξωτερικά με ένα άλλο ή με μέρος τού περιβάλλοντός του, κυρ. ως μέσο προστασίας από τους θηρευτές του (βλ. λ. *ομοιοχρωμία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mimétisme].

μιμικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους μίμους ή γίνεται κατά τον τρόπο των μίμων **2.** ***μιμική*** (η) η μιμητική (βλ. λ. *μιμητικός*) • **3.** ΙΑΤΡ. ***μιμικοί μύες*** οι δερματικοί μύες τού προσώπου, οι οποίοι, όταν συστέλλονται, προκαλούν κινήσεις που αλλάζουν την έκφραση.

Μίμνερμος (ο) {Μιμνέρμου} αρχαίος Έλληνας ελεγειακός λυρικός ποιητής από την Κολοφώνα (7ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μίμνω* (άλλος τ. τού ρ. *μένω*: *μί-μν-ω* < θ. *μν-*, μηδενισμ. βαθμ. τού *μεν-*, με ενεστ. αναδιπλασιασμό *μι-*) + *-ερμος* < *Ἑρμῆς*].

μιμόγλωσσα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ό,τι συνοδεύει και συμπληρώνει τη διά τής γλώσσας επικοινωνία, η παραγλώσσα (βλ.λ.) ΑΝΤ. λεξίγλωσσα.
[ΕΤΥΜ. Ο όρος πλάστηκε από τον γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι].

μιμογράφος (ο) [μτγν.] ΦΙΛΟΛ. ο ποιητής μίμων. — **μιμογραφία** (η) [1819].

μιμόδραμα (το) {μιμοδράμ-ατος | -ατα, -άτων} λυρικό δράμα που εκτελείται με μιμητικές κινήσεις και εκφράσεις των ηθοποιών (με παντομίμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mimodrame].

μιμόζα (η) (καθημ.) γένος φυτών, συγγενικών προς την ακακία, που καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά· *η μιμόζα η αισχυντηλή / ντροπαλή* είναι το φυτό *μη μου άπτου* (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. mimosa < λατ. mimus < αρχ. *μῖμος*].

μιμόρχημα (το) [1861] {μιμορχήμ-ατος | -ατα, -άτων} το μπαλλέτο, το χορόδραμα.
[ΕΤΥΜ. < *μίμος* + *όρχημα*, απόδ. τού γαλλ. ballet (βλ. κ. *μπαλλέτο*)].

μίμος (ο) **1.** το πρόσωπο που διαθέτει την ικανότητα να μιμείται φωνές, χειρονομίες και εκφράσεις, συνήθ. για να διασκεδάζει τους άλλους: *είναι πολύ καλός ~· μπορεί να κάνει οποιονδήποτε πολιτικό, φτάνει ν' ακούσει για λίγο τη φωνή του* **2.** ο ηθοποιός συγκεκριμένου είδους θεατρικής τέχνης, κατά την οποία αποδίδει με μιμητικές κινήσεις, χειρονομίες και μορφασμούς συναισθήματα, καταστάσεις και περιστατικά ● **3.** (στο θέατρο) η τέχνη τής αναπαράστασης χαρακτήρων, συναισθημάτων και η τέχνη τής αφήγησης μόνο με την κίνηση τού σώματος, με χειρονομίες και μορφασμούς ΣΥΝ. παντομίμα ● **4.** ΦΙΛΟΛ. έμμετρο είδος τής αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, που έχει διαλογική μορφή και ζωντανεύει σκηνές τής καθημερινής ζωής, με πρόθεση διασκεδαστική και συνάμα σκωπτική ● **5.** ΖΩΟΛ. μικρό πουλί που απαντά στην Αμερική, έχει γκρίζο χρώμα, σκουρότερες φτερούγες και ουρά και χαρακτηρίζεται από την ικανότητά του να μιμείται το κελάηδημα άλλων πουλιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῖμος*, αβεβ. ετύμου, τεχν. όρ., πιθ. δάνειο. Η συσχέτιση με το σανσκρ. māyā «απάτη, απατηλή εικόνα» δεν φαίνεται καθόλου πιθανή, αφού προϋποθέτει δυσχερή μεταπτωτική μεταβολή. Παράγ. *μιμοῦμαι, μιμητής, μίμησις* κ.ά.].

μιμούμαι ρ. μετβ. αποθ. {μιμείσαι... | μιμήθηκα} **1.** κάνω ό,τι κάνει (κάποιος άλλος/κάτι άλλο), φέρομαι, μιλώ, πράττω όπως (κάποιος άλλος/κάτι άλλο): *είναι συνηθισμένο σχολικό αστείο οι μαθητές να μιμούνται τους καθηγητές τους* || *~ τη φωνή / το ντύσιμο / τις κινήσεις / το ύφος κάποιου* || *~ δουλικά / πιστά / τέλεια κάποιον* ΣΥΝ. παριστάνω, αντιγράφω **2.** χρησιμοποιώ ως πρότυπο, ως υπόδειγμα: *οι Λατίνοι συγγραφείς μιμήθηκαν σε σημαντικό βαθμό τους αρχαίους Έλληνες ομοτέχνους τους* || *οι νέοι έχουν την τάση να μιμούνται αυτούς που θαυμάζουν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μιμοῦμαι (-έο-)* < *μῖμος* (βλ.λ.)].

μίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο υπόνομος με γόμωση από εκρηκτική ύλη για ανατίναξη εδάφους, σπάσιμο βράχου κ.λπ. ΣΥΝ. λαγούμι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. mina, πιθ. κελτ. καταγωγής, πβ. ιρλ. mein «μεταλλικός»].

μιναδόρος (ο) ο εργάτης που είναι εξειδικευμένος στο να ανοίγει μίνες, ιδ. σε μεταλλεία ΣΥΝ. λαγουμιτζής.
[ΕΤΥΜ. < βεν. minador < mina (βλ. λ. *μίνα*) + -dor (βλ. λ. *-δόρος*)].

μιναρές (ο) {μιναρέδες} ο ψηλός και λεπτός πύργος, που αποτελεί τμήμα τού μουσουλμανικού ναού, από τον οποίο ο χότζας ή ο μουεζίνης καλούν τους πιστούς για προσευχή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. minare < αραβ. manārah «φάρος»].

μινάρω ρ. μετβ. {μινάρισα} ανοίγω μίνα σε (έδαφος, βράχο), για να προκαλέσω έκρηξη ΣΥΝ. (λόγ.) υπονομεύω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. minare < mina (βλ. κ. *μίνα*)].

μινέτο (το) (λαϊκ.) η αιδοιολειχία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. minette, αρχική σημ. «γατούλα», υποκ. τού mine «γάτα» (ονοματοπ. λ.). Η σημ. «αιδοιολειχία» από τη γαλλ. φρ. faire minette (à une femme)].

μίνθη (η) {μινθών} (λόγ.) η μέντα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο. Βλ. κ. *μέντα*].

μίνι επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που είναι μικρός: *~ λεωφορείο / συσκευασία* || *~ τηλεοπτική σειρά* **2. μίνι** (το) γυναικεία φούστα που φθάνει πάνω από τα γόνατα: *φοράω ~*. — (υποκ.) **μινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mini < α' συνθ. mini-, αποσπασμένο από λ. όπως miniskirt].

μινιατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρογραφία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. miniatura < λατ. miniatus, μτχ. τ. τού ρ. miniare «βάφω χρησιμοποιώντας μίνιο» < minium. Βλ. κ. *μίνιο*. Η λ. miniatura δήλωνε αρχικώς την τέχνη τής βαφής (με μίνιο) μικρού χειρογράφου ή βιβλίου, από όπου και γενικεύθηκε η σημ. «μικρογραφία», πιθ. υπό την επίδραση τού minimum].

μινιμαλισμός (ο) ελλην. *ελαχιστοποίηση* **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. κίνημα που αναπτύχθηκε στη δεκαετία τού '50, κυρ. στην Αμερική, και βρήκε απήχηση σε διάφορες μορφές τέχνης, όπως η μουσική, η ζωγραφική και ο κινηματογράφος· υποστηρίζει κυρίως την ανάγκη οικονομίας στη χρήση εκφραστικών μέσων (συμβόλων, μοντέλων, χρωμάτων κ.λπ.) στον χώρο τής τέχνης **2.** (γενικότ.) στάση, τακτική που συνίσταται στην απαίτηση όσο το δυνατόν λιγότερων πραγμάτων (στον λόγο, στα μέσα που χρησιμοποιεί κανείς κ.λπ.)· η απλότητα και η αναζήτηση μόνο τού ουσιώδους. — **μινιμαλιστής** (ο), **μινιμαλίστρια** (η), **μινιμαλιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. minimalisme < minimal < λατ. minimus «ελάχιστος, πολύ μικρός»].

μίνιμουμ (το) {άκλ.} το λιγότερο, το ελάχιστο: *του εγγυήθηκε ένα ~ κέρδους από τη συμμετοχή του στην επιχείρηση* ΑΝΤ. μάξιμουμ.
[ΕΤΥΜ. < λατ. minimum, ουδ. τού επιθ. minimus «ελάχιστος»].

μινιμπάς κ. **μίνι-μπας** (το) {άκλ.} μικρό λεωφορείο για τις πόλεις ΣΥΝ. υποαστικό λεωφορείο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mini-bus].

μίνιο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η κοκκινωπή χρωστική ύλη, η οποία αποτελείται κυρ. από οξίδια τού μολύβδου, έχει πολύ μεγάλη πυκνότητα και χρησιμοποιείται για την παρασκευή αντισκωριακών βαφών **2.** (συνεκδ.) η αντισκωριακή βαφή που παρασκευάζεται από την παραπάνω χρωστική ύλη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. minio < λατ. minium, ιβηρ. καταγωγής, πβ. βασκ. min].

μινιόν επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει λεπτή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος **2.** ευπαθής και ευαίσθητος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mignon «κομψός, χαριτωμένος» < ιταλ.migna «γατούλα», εκφραστική λ., αγν. ετύμου].

μινκ (το) {άκλ.} το βιζόν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mink < αρχ. αγγλ. mynk, αγν. ετύμου].

μινόρε (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η ελάσσων μουσική κλίμακα ή ο ελάσσων τρόπος, η ελάσσων συγχορδία ΑΝΤ. ματζόρε.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. minore < λατ. minor «μικρότερος, λιγότερος», που συνδ. ετυμολογικά με το αρχ. επίθ. *μείων*].

Μινόρκα (η) νησί των Βαλεαρίδων Νήσων τής Ισπανίας στη Δ. Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Minorca (< λατ. minor «μικρότερος, ελάσσων»), κατ' αντιδιαστολή προς τη *Μαγιόρκα*].

μινουέτο (το) → μενουέτο

Μινσκ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Λευκορωσίας.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Minsk, πιθ. από το όνομα τού ποταμού Men, που πιστεύεται πως αποτελεί την παλαιότ. ονομασία τού ποταμού Svisloč, ο οποίος διαρρέει την πόλη. Υπάρχει η άποψη ότι η ίδια η ονομασία Men συνδ. με τον γερμ. ποταμό Main (κελτ. αρχής, πιθ. < mo «βραδύς, αργός» + enos «νερό»)].

μιντέρι (το) {μιντερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** χαμηλό ανατολίτικο ντιβάνι ΣΥΝ. σοφάς **2.** χαμηλό, κτιστό πεζούλι δεξιά και αριστερά από το τζάκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. minder].

μίντια (τα) {άκλ.} τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *ο πόλεμος των ~* || *~ και διαπλεκόμενα συμφέροντα* || *εργάζεται στα ~* ΣΥΝ. Μ.Μ.Ε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. media, πληθ. τού λατ. medium «μέσο»].

μιντιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.) στη διαμόρφωση τής κοινής γνώμης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mediocracy (νόθο σύνθ.) < media (βλ. λ. *μίντια*) + -cracy < *-κρατία* (< αρχ. *κρατῶ*)].

μινυρίζω ρ. αμετβ. {μινύρισα} (αρχαιοπρ.) **1.** κλαίω με σιγανή φωνή: *«εμινύριζεν ακόμη η θρηνώδης φωνή τού βρέφους»* (Α. Παπαδιαμάντης) ΣΥΝ. κλαψουρίζω, σιγοκλαίω, κλαυθμυρίζω **2.** τραγουδώ με σιγανή φωνή ΣΥΝ. σιγοτραγουδώ, ψιλοτραγουδώ. — **μινύρισμα** (το) [μτγν.] κ. **μινυριαμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μινυρός* «θρηνητικός, γοερός», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λεξιλογική ομάδα *κινυρός, κινυρίζω, κινύρομαι* «γοερή κραυγή, θρήνος» (επίσης αγν. ετύμου). Το λατ. minurrio «μουρμουρίζω, κλαψουρίζω» αποτελεί προσαρμοσμένο δάνειο από την Ελλην.].

μινωικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον βασιλιά τής Κρήτης Μίνωα ή την εποχή του: *~ ανάκτορα* (β) ***μινωικός πολιτισμός*** ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Κρήτη από τα τέλη τής νεολιθικής εποχής μέχρι τις αρχές τής εποχής τού σιδήρου (2600-1050 π.Χ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τον μινωικό πολιτισμό και την Κρήτη τής εποχής εκείνης: *~ τέχνη*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Minoan].

Μίνως (ο) {Μίνω-ος, -α} **1.** βασιλιάς τής Κρήτης, από τον οποίο πήρε την ονομασία του ο μινωικός πολιτισμός (βλ. λ. *μινωικός*) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μίνωας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, πιθ. λ. τού προελλην. υποστρώματος, για την οποία είναι αμφίβολο αν επρόκειτο αρχικώς για κύριο όνομα ή για τίτλο (με σημ. «βασιλιάς»:). Βλ. κ. *Μινώταυρος*].

Μινώταυρος (ο) {-ου κ. -αύρου} ΜΥΘΟΛ. τέρας με κεφάλι ταύρου και ανθρώπινο σώμα, που φυλακίστηκε από τον Μίνωα στον περίφημο λαβύρινθο στα υπόγεια τού ανακτόρου του, ωσότου βρήκε τον θάνατο από τον Θησέα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Όπως και το *κένταυρος* (βλ.λ.), έτσι και η λ. *Μινώταυρος* αποτελεί πιθ. εξελληνισμένη απόδοση τού ονόματος προελλην. θεότητας (με τη σημ. «ταύρος-άνθρωπος»:), που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *Μίνως* και *ταῦρος*].

μιξάζ (το) {άκλ.} η μείξη ήχων από διάφορες πηγές.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mixage < αγγλ. mix (βλ. λ. *μίξερ*)].

μιξάρω ρ. μετβ. {μιξάρισ-α, -μένος} κάνω μιξάζ.

μίξερ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή ανάμειξης τροφών. — (υποκ.) **μιξεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mixer < ρ. mix «ανακατεύω, αναμειγνύω» < μέσ. αγγλ. mixt < λατ. mixtus, μτχ. τ. τού ρ. misceo «αναμειγνύω». Βλ. κ. *μειγνύω*].

μίξη (η) → μείξη

μιξοβάρβαρος, -η, -ο → μειξοβάρβαρος

μιξοπαρθένα (η) → μειξοπαρθένα

μιξτ-γκρίλ (το) {άκλ.} διαφορετικά είδη κρεάτων ψημένα μαζί ή και ανάμικτα με λαχανικά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mixed grill].

μιούζικαλ (το) {άκλ.} **1.** θεατροποιημένη παραγωγή με διασκεδαστικό περιεχόμενο και απλή πλοκή, η οποία συνδυάζει μουσική, χορό και διάλογο **2.** κινηματογραφικό είδος, στην πλοκή τού οποίου είναι ενσωματωμένα και μουσικοχορευτικά κομμάτια.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. musical < music < γαλλ. musique < λατ. musica < αρχ. *μουσική* (βλ.λ.)].

μιούζικ χολ (το) {άκλ.} αίθουσα στην οποία γίνονται εκτελέσεις μουσικών έργων και γενικότ. μουσικές εκδηλώσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. music hall].

μιραμπό (το) {άκλ.} το ημίσκληρο ανδρικό καπέλο, που φοριόταν σε παλιότερες εποχές.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από το όνομα τού Γάλλου ρήτορα και πολιτικού Gabriel R. de Mirabeau (1749-91)].

Μιράντα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Ξέν. κύρ. όν. (πβ. ισπ. Miranda) < λατ. mirandus «θαυμαστός,

θαυμάσιος», γερουνδιακό τού ρ. miror «θαυμάζω»].

μις (η) {άκλ.} (ως προσφώνηση) **1.** (στους αγγλόφωνους) η δεσποινίς **2.** η κοπέλα που πρωτεύει σε καλλιστεία: ~ *Ελλάς* / *Ευρώπη* / *Υφήλιος*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. miss, συγκεκομμένος τ. τού mistress «κυρία, οικοδέσποινα» < μέσ. γαλλ. maistresse (> γαλλ. maîtresse), θηλ. τού maistre (> γαλλ. maître) < λατ. magister «άρχοντας»].

μισαλλοδοξία (η) [1826] {χωρ. πληθ.} το να μισεί κανείς όποιον έχει διαφορετικές ιδέες από τον ίδιο.

μισαλλόδοξος, -η, -ο [1826] **1.** αυτός που μισεί όσους πιστεύουν σε διαφορετικές από αυτόν (πολιτικές, ηθικές κ.λπ.) ιδέες **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν παραδέχεται ό,τι δεν συμβαδίζει με τις δικές του θέσεις (σε θέματα ηθικής, πολιτικής κ.λπ.): ~ *πολιτική* / *σκέψη* ΑΝΤ. ανεκτικός, διαλλακτικός, ελαστικός, ανοιχτός.
[ΕΤΥΜ. < *μισ-* (< *μισώ*) + *αλλόδοξος* (βλ.λ.)].

μίσανδρος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που μισεί, που αποστρέφεται τους άνδρες: ~ *γυναίκα* (πβ. λ. *μισογύνης*). — **μισανδρία** (η) [μτγν.].

μισάνθρωπος (ο) [αρχ.] {μισανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που μισεί, που αποστρέφεται τους άλλους ανθρώπους **2.** πρόσωπο που δεν αγαπά τις κοινωνικές συναναστροφές, που αποφεύγει τους ανθρώπους. — **μισανθρωπία** (η) [αρχ.].

μισανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μισάνοι-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ανοίγω λίγο, όχι εντελώς: ~ *την πόρτα* / *τα μάτια* ♦ (αμετβ.) **2.** (για φυτά) αρχίζω να βλαστάνω **3.** (για άνθος) αρχίζω να βγάζω μπουμπούκια.

μισάνοιχτος, -η, -ο αυτός που είναι μόλις ανοιχτός: ~ *πόρτα* / *μάτια*.

μισάωρο (το) χρονικό διάστημα μισής ώρας ΣΥΝ. ημίωρο.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μισά (τής) ώρας* με την κατάλ. *-ο* τού ουδετέρου].

μισγάγκεια (η) {μισγαγκειών} ΓΕΩΛ. νοητή γραμμή κατά μήκος ποτάμιας κοίτης, η οποία συνδέει όλα τα σημεία με το μέγιστο βάθος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμβολή φαραγγιών», < **μισγ-αγκής* < *μίσγω* (αρχαϊκός ενεστ. τού *μείγνυμι*, ο οποίος ανάγεται σε τ. **μίγ-σκω*, όπου απαντά η μηδενισμ. βαθμ.· βλ. κ. *μείγμα, μείξις*) + *-αγκής* < *άγκος* «βαθιά κοιλάδα» (ομόρρ. των *άγκ-αλη, άγκ-ύλος, άγκ-υρα* κ.ά.)].

μισέλληνας (ο) [αρχ.] {μισελλήνων} πρόσωπο που μισεί την Ελλάδα και τους Έλληνες ΣΥΝ. ανθέλληνας ΑΝΤ. φιλέλληνας, ελληνολάτρης. — **μισελληνισμός** (ο) [1858], **μισελληνικός, -ή, -ό** [1855].

μισερός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει αναπηρία σωματική ή πνευματική ΣΥΝ. σακάτης, ανάπηρος ΑΝΤ. αρτιμελής **2.** (για πράγματα) αυτός που χαρακτηρίζεται από ατέλειες ΣΥΝ. ημιτελής ΑΝΤ. ακέραιος, ολοκληρωμένος.
[ΕΤΥΜ. < *μισός* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *γερός*. Απίθανη η παραγωγή από αρχ. *μυσαρός* «αποκρουστικός, βρόμικος»].

μισερώνω ρ. μετβ. {μισέρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) κάνω κάποιον μισερό, του προκαλώ αναπηρία, τον σακατεύω. Επίσης **μισερεύω**.

μισεύω ρ. μετβ. {μίσε-ψα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) απομακρύνομαι από την πατρίδα μου, ξενιτεύομαι, αποδημώ: «~ *και τα μάτια μου* / *δακρύζουν λυπημένα...*» (γνωστό παλαιότ. τραγ.) ΑΝΤ. παλιννοστώ. — **μισεμός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μίσ(σ)α* «λήξη (τής λειτουργίας)» < λατ. missum (μτχ. τ. τού ρ. mitto «στέλνω») + *-εύω*].

μισητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί το μίσος των άλλων ή αυτός που αξίζει να τον μισούν ΑΝΤ. αγαπητός. — **μισητά** επίρρ.

μισθαποδότης (ο) (για τον Θεό/Χριστό) που ανταμείβει, που αποδίδει μισθό: *για τις αγαθοεργίες του θ' αμειφθεί από τον ~ Θεό.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μισθός* + παραγ. τού αρχ. *ἀποδίδωμι*. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ., Εβρ. 11,6: *πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἔστιν καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται* (= διότι αυτός που πλησιάζει τον Θεό πρέπει να πιστέψει ότι Αυτός (...) ανταμείβει όσους Τον εκζητούν)].

μισθάριον (το) [αρχ.] {μισθαρί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.-ειρων.) μικρός μισθός.

μίσθαρνος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που εκτελεί συγκεκριμένο έργο, αποβλέποντας μόνο στην υλική ανταμοιβή και αδιαφορεί εάν το έργο αυτό συμφωνεί με την ηθική και ιδ. με την ιδέα του πατριωτισμού: ~ *όργανα ξένων συμφερόντων* / *σκοτεινών δυνάμεων*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μισθωτός εργάτης», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μισθὸν ἄρνυσθαι* «εργάζομαι επί μισθώ». Το ρ. *ἄρνυμαι* «αποκτώ, κερδίζω» συνδέεται ετυμολογικά με αρμ. aṙnum «παίρνω», ίσως και με αβεστ. ərənav- «συμφωνώ»].

μίσθιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (λόγ.) αυτός που εργάζεται ή γίνεται έναντι μισθού: ~ *υπάλληλος* / *εργασία* ΣΥΝ. μισθωτός **2.** ***μίσθιο*** (το) {μισθί-ου | -ων} κάθε κινητό ή ακίνητο που ενοικιάζεται, καθώς και το ενοίκιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

μισθοδοσία (η) [αρχ.] {μισθοδοσιών} **1.** η καταβολή μισθού σε εργαζόμενο **2.** το σύνολο των μηνιαίων αποδοχών εργαζομένου. — **μισθοδοτικός, -ή, -ό** [1833]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

μισθοδοτώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μισθοδοτείς... | μισθοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταβάλλω μισθό σε κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

μισθολόγιο (το) [1897] {μισθολογί-ου | -ων} **1.** ο πίνακας των μισθών των υπαλλήλων υπηρεσίας ή επιχείρησης **2.** (συνεκδ.) η κλίμακα των μισθών κατά υπαλληλικό κλάδο: ~ *εκπαιδευτικών* / *δικαστικών*.

μισθός (ο) η αντιπαροχή (το χρηματικό ποσό) που οφείλει ο εργοδότης, στο πλαίσιο τής συμβάσεως εργασίας, ως αντάλλαγμα για την από μέρους τού εργαζομένου παροχή εργασίας: *τι μισθό παίρνεις* / *σου δίνουν στην εταιρεία σου;* || *βασικός* / *κατώτατος* / *πρώτος* ~ || *καθυστερούμενοι* ~ || ~ *πείνας* || *αύξηση μισθού* ΣΥΝ. αποδοχές, απολαβές· ΦΡ (α) ***άξιος ο μισθός σου*** βλ. λ. *άξιος* (β) ***ακαθάριστος μισθός*** βλ. λ. *ακαθάριστος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έπαθλο, ανταμοιβή (για κατόρθωμα)». < Ι.Ε. *mizdhó- «μισθός, ανταμοιβή», πβ. σανσκρ. mīḍhá- «έπαθλο μάχης», αβεστ. mižda- «αμοιβή, βραβείο», αρχ. σλαβ. mьzda, ρωσ. mzdá, γοτθ. mizdo «μισθός, ανταμοιβή», αρχ. γερμ. mēta, γερμ. Miete «ενοίκιο, μίσθωμα» κ.ά.].

μισθοσυντήρητος, -η, -ο αυτός που εξασφαλίζει τα προς το ζην μόνο με τον μισθό του: ~ *οικογενειάρχης*.

μισθοτροφοδοσία (η) [1833] {μισθοτροφοδοσιών} η χορήγηση τού μισθού και των αναγκαίων τροφίμων: *η ~ στρατιωτικών υπαλλήλων*.

μισθοφορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με μισθοφόρους **2.** αυτός που αποτελείται από μισθοφόρους: ~ *στράτευμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

μισθοφόρος (ο) ο μισθοδοτούμενος πολεμιστής σε στρατό ξένης χώρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μισθός* + *-φόρος* < *φέρω*].

μίσθωμα (το) [αρχ.] {μισθώμ-ατος | -ατα, -άτων} το συμφωνημένο χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο ενοικιαστής (μισθωτής) στον ιδιοκτήτη (εκμισθωτή) ως αντάλλαγμα για τη χρησιμοποίηση κινητού ή ακίνητου πράγματος: *το ~ τής γκαρσονιέρας ανερχόταν σε 120 ευρώ* ΣΥΝ. ενοίκιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

μισθώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {μίσθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πληρώνω ενοίκιο για (κινητή ή ακίνητη) ιδιοκτησία, προκειμένου να τη χρησιμοποιήσω: ~ *διαμέρισμα* / *ταξί* **2.** προσλαμβάνω (κάποιον) για συγκεκριμένη εργασία περιορισμένου χρόνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*.

> **μισθώνω – εκμισθώνω – νοικιάζω.** Προκειμένου για οίκημα (κατοικία, γραφεία, κατάστημα κ.λπ.), το ρ. **νοικιάζω** είναι αμφίσημο· σημαίνει τόσο την ενέργεια τού ιδιοκτήτη που εισπράττει χρήματα *(ενοίκιο)* για την παραχώρηση τής χρήσης ενός χώρου, όσο και την ενέργεια τού *ενοικιαστή*, που πληρώνει χρήματα *(ενοίκιο)* για τη χρήση ενός χώρου. Όπως η λ. *νοικιάζω*, έτσι και η λ. **ενοίκιο (νοίκι)** είναι αμφίσημη, αφού μπορεί να αφορά είτε στον ιδιοκτήτη είτε στον ενοικιαστή. Η άρση τής αμφισημίας τού *νοικιάζω* επιτυγχάνεται με τη χρήση των λ. **μισθώνω** και **εκμισθώνω**. Το *εκμισθώνω* χρησιμοποιείται για τον ιδιοκτήτη που λαμβάνει μίσθωμα για το ακίνητό του από τον ενοικιαστή. Το *μισθώνω* χρησιμοποιείται για τον ενοικιαστή που δίνει μίσθωμα για ένα ακίνητο σε ιδιοκτήτη, προκειμένου να το χρησιμοποιήσει για τις ανάγκες του (κατοικίας, εργασίας κ.λπ.). Ο όρος που χρησιμοποιείται για το ενοίκιο που συμφωνείται να πληρώνει ο *μισθωτής* στον *εκμισθωτή* για τη χρήση ενός ακινήτου, λέγεται **μίσθιο** ή/και **μίσθωμα**.

μίσθωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εκμισθωτής) αναλαμβάνει την υποχρέωση να παραχωρήσει στον άλλο (μισθωτή) τη χρήση ενός πράγματος και ο μισθωτής αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλει το μίσθωμα που συμφωνήθηκε.

μισθωτήριο (το) [μτγν.] {μισθωτηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το ιδιωτικό συμφωνητικό τής μισθώσεως.

μισθωτής (ο) [αρχ.], **μισθώτρια** (η) [μτγν.] {μισθωτριών} ΝΟΜ. **1.** πρόσωπο το οποίο εκμισθώνει κινητό ή ακίνητο ΑΝΤ. εκμισθωτής **2.** το πρόσωπο που μισθώνει την εργασία άλλων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

μισθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη μίσθωση ή τον μισθωτή: ~ *συμβόλαιο* / *καθεστώς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*.

μισθωτός, -ή, -ό [αρχ.] το πρόσωπο που παρέχει εργασία έναντι μισθού, ιδιωτικός ή δημόσιος υπάλληλος: ~ *εργασία* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ και οι συνταξιούχοι πλήττονται κυρίως από το φορολογικό σύστημα.*

μισιακός, -ή, -ό κ. **μισακός** (λαϊκ.) αυτός που ανήκει κατά το ήμισυ σε δύο πρόσωπα: ~ *χωράφι* / *οικόπεδο*. — **μια(ι)ακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μισός* + παραγ. επίθημα *-ιακός*].

μισιονάριος (ο) {μισιοναρί-ου | -ων, -ους} ιεραπόστολος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. missionario < missione < λατ. missio (sacra) «ιεραποστολή» (< ρ. mitto «πέμπω, στέλνω»)].

Μισίρι (το) {Μισιριού} (λαϊκ.-παλαιότ.) η Αίγυπτος. - **Μισιριώτης** κ. **Μισιρλής** (ο), **Μισιριώτισσα** κ. **Μισιρλού** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. Misri].

μισο-[1] κ. **μισό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι: **1.** μισό, υπάρχει κατά το ήμισυ: *μισο-γεμάτος, μισό-κιλο* **2.** ελλιπές, ανολοκλήρωτο: *μισό-σβηστος, μισό-λογα, μισο-κρυμμένος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μισός*].

μισο-[2] κ. **μισ-** α' συνθετικό που δηλώνει μίσος προς κάποιον/κάτι: *μισ-έλληνας, μισ-άνθρωπος, μισο-γύνης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ρ. *μισῶ* και ως *μισ-* απαντά προ φωνήεντος (λ.χ. *μισ-έλληνας*) και ως *μισο-* προ συμφώνου (λ.χ. *μισο-γύνης*)].

μισοαστεία-μισοσοβαρά επίρρ.· για κάτι που εκφράζεται με αστείο τρόπο, ενώ στην πραγματικότητα λέγεται σοβαρά· μεταξύ σοβαρού και αστείου.

μισόγελο (το) το χαμόγελο.

μισογύνης (ο) {μισογύνηδες} πρόσωπο που τρέφει αισθήματα αποστροφής προς το γυναικείο φύλο (πβ. λ. *μίσανδρος*). — **μισογυνία** (η) [μτγν.] κ. **μισογυνισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μισο-* (< *μισῶ*) + *-γύνης* < *γυνή*].

μισοκακόμοιρος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που είναι σαν κακομοίρης, μίζερος: *φαίνεται σαν ~ μ' αυτό το ύφος.* — **μισοκακόμοιρα** επίρρ.

μισόλογα (τα) λόγια συγκεχυμένα και ασαφή, που αποσκοπούν

στην απόκρυψη τής αλήθειας: *απαντώ με ~.*

μισοξενία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εχθρότητα προς τους ξένους (πβ. λ. *ξενοφοβία*).

μισοπεθαμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που βρίσκεται στο μεταίχμιο ζωής και θανάτου ΣΥΝ. ημιθανής **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εξαντληθεί από την κούραση. που έχει χάσει όλες του τις δυνάμεις από την προσπάθεια: *μετά από δεκαπέντε ώρες δουλειάς, γύρισε στο σπίτι ~* ΣΥΝ. ψόφιος, πτώμα.

μισός, -ή, -ό **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε ένα από τα δύο ίσα ή σχεδόν ίσα μέρη διαιρέσιμου όλου (πράγματος ή μονάδας μετρήσεως μήκους, βάρους. χρόνου κ.λπ.): *~ ώρα είναι ίση με 30 λεπτά* || *~ μέρα / κιλό / μέτρο* || *ο ~ πληθυσμός τής χώρας* || *οι ~ μαθητές τής τάξης* ΑΝΤ. ολόκληρος, συνολικός **2.** ***μισό*** (το) το ένα από τα δύο ίσα μέρη, στα οποία μπορεί να διαιρεθεί ένα σύνολο: *το ~ τού 8 είναι το 4* ΣΥΝ. (λόγ.) ήμισυ· ΦΡ. ***μισό-μισό / μισά-μισά*** για περιπτώσεις στις οποίες κάτι μοιράζεται εξίσου σε δύο μέρη: *τα κέρδη θα πάνε μισά-μισά* • **3.** αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί, που έχει διακοπεί στη μέση, πριν φτάσει στο τέλος του: *κάνει ~ δουλειές* (δεν τις ολοκληρώνει) || *έμεινε στα ~ (τού δρόμου / τής προσπάθειας)* || *μου είπε ~ λόγια, τίποτε ξεκάθαρο* ΣΥΝ. αποσπασματικός, ασυμπλήρωτος. ατελής. ανολοκλήρωτος, ελλιπής **4.** (συνήθ. σκωπτ. για πρόσ.) αυτός που παρουσιάζει ελλιπή ή ανεπαρκή σωματική κατασκευή ή διανοητική ανάπτυξη: *~ μερίδα* (μικρόσωμος) || *έμεινε ~* (για κάποιον που αδυνάτισε πολύ) ΣΥΝ. λειψός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἥμισος* (με καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *ἥμισυς* (βλ.λ.)].

μίσος (το) {μίσ-ους | -η. χωρ. γεν. πληθ.} αίσθημα έντονης αντιπάθειας και εχθρότητας: *άσβεστο / θανάσιμο ~* || *καλλιεργώ / τρέφω / ενισχύω το ~ μεταξύ των δύο λαών* || *~ απέναντι σε / προς καθετί καινούργιο* || *αφήστε τα ~ και τις διχόνοιες!* ΣΥΝ. απέχθεια, αποστροφή ΑΝΤ. αγάπη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῖσος*. βλ. κ. *μισώ*].

μισοσκόταδο (το) το σκοτάδι που δεν είναι πλήρες, αλλά διακόπτεται από φως: *κρυφομιλούσαν στο ~* || *δούλευε ώς το ~.*

μισοσοβαρά επίρρ. → μισοαστεία-μισοσοβαρά

μισοτιμής επίρρ. (καθημ.) **1.** στη μισή από την αρχική τιμή **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ φθηνά. σχεδόν δωρεάν: *στο παζάρι στο Μοναστηράκι κάθε Κυριακή βρίσκεις ρούχα ~.*

μισότριβος, -η. -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει φθαρεί μερικώς **2.** (κ. ως ουσ.) πρόσωπο μέσης ηλικίας **3.** ως χαρακτηρισμός ανήθικης γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. < *μισός* + *-τριβος* < ***τρίβω***].

μισοφέγγαρο (το) (καθημ.) **1.** το ημικύκλιο που εμφανίζει η σελήνη κατά το πρώτο και το τελευταίο τέταρτό της ΣΥΝ. ημισέληνος **2.** (κατ' επέκτ.) το δρεπανοειδές σχήμα που εμφανίζει η σελήνη πριν από το πρώτο της τέταρτο και μετά το τελευταίο της ΣΥΝ. ημισέληνος **3.** (συνεκδ.) το σχέδιο που έχει το παραπάνω δρεπανοειδές σχήμα: *μισοφέγγαρα υπάρχουν σε πολλούς θυρεούς* || *το ~ είναι εθνικό σύμβολο τής Τουρκίας* ΣΥΝ. ημισέληνος.

μισοφόρι (το) → μεσοφόρι

Μισσισιππής (ο) ποταμός τής Β. Αμερικής στις Κεντρικές Η.Π.Α., που εκβάλλει στον Κόλπο τού Μεξικού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mississippi, από ινδιάν. γλώσσες. στις οποίες σημαίνει «μεγάλα νερά»].

μίστερ (ο) {άκλ.} **1.** (στους αγγλόφωνους) κύριος· συχνά και σε προσφωνήσεις από Έλληνες προς αλλοδαπούς άνδρες **2.** τίτλος που απονέμεται σε άντρα ο οποίος αναδείχθηκε νικητής σε διαγωνισμό σωματοδομής (μπόντι μπίλντινγκ): *~ υφήλιος.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Mister. άλλος τ. τού Master (από τον 16ο αι.). βλ. λ. *μάστερ*].

μιστός (ο) [μεσν.] {μιστοί κ. μιστά (τα)} (λαϊκότ.) ο μισθός (βλ.λ.).

μίσχος (ο) (λόγ.) λεπτό στέλεχος που συνδέει το φύλλο ή τον καρπό με το κυρίως σώμα τού φυτού ΣΥΝ. κοτσάνι.
[ΕΤΥΜ. μτγν.. τεχν. όρ., αγν. ετύμου. καθώς δεν ευσταθεί η σύνδεση με λιθ. miškas «δάσος» και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου «*μίσκαιος· κῆπος*»].

μισώ ρ. μετβ. {μισείς... | μίσ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** τρέφω με πάθος αισθήματα έντονης εχθρότητας απέναντι (σε κάποιον/κάτι). θέλω το κακό του: *ο ένας λαός μισεί τον άλλον* || *τον μισεί γιατί του σκότωσε τους γονείς του* ΣΥΝ. εχθρεύομαι ΑΝΤ. αγαπώ **2.** αποστρέφομαι, δεν μου αρέσει (κάτι): *~ την υποκρισία / την αλαζονεία / τη μικροπρέπεια·* ΦΡ. (α) ***τον πλούτον πολλοί εμίσησαν, την δόξαν ουδείς*** (ρητό) για την υπεροχή τής δόξας, ακόμη και απέναντι στον πλούτο (β) ***ο συ μισείς, ετέρω μη ποιήσης*** (*ὃ σὺ μισεῖς. ἑτέρῳ μὴ ποιήσῃς. Τωβίτ* 4, 15) μην κάνεις σε άλλον αυτό που δεν θέλεις να σου κάνουν.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μισῶ (-έω)*, αβεβ. ετύμου. Πολλά ερωτηματικά προκαλεί η σύνδεση με λατ. miser «άθλιος. ταλαίπωρος», mitto «στέλνω». ενώ δεν είναι σαφές αν το ρ. *μισῶ* αποτελεί κανονικό παράγωγο τού ουσ. *μῖσος* ή το αντίστροφο].

μιτάρι (το) {μιταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) εξάρτημα τού αργαλειού, με το οποίο μετακινούνται τα νήματα τού στημονιού, για να περνά μέσα από αυτά η σαΐτα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μιτάριον*, υποκ. τού αρχ. *μίτος*].

μιταρώνω ρ. αμετβ. {μιτάρω-σα. -μένος} περνώ τα νήματα τού αργαλειού στα μιτάρια. — **μιτάρωμα** (το).

μιτάτο (το) **1.** (διαλεκτ.) ποιμενική εγκατάσταση. το κατάλυμα τού βοσκού πάνω στα βουνά ΣΥΝ. μάντρα. στάνη, καλύβα **2.** (στο Βυζάντιο) η υποχρέωση των πολιτών να παρέχουν στέγη και τροφή σε κρατικούς υπαλλήλους. πολιτικούς ή/και στρατιωτικούς. οι οποίοι ταξίδευαν στο πλαίσιο των καθηκόντων τους. καθώς επίσης και σε σημαίνοντες ιδιώτες.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μτγν. *μητᾶτον* < λατ. metatum «στρατιωτικό κατάλυμα» < ρ. metor «καταμετρώ»].

> **μιτάτο ή μητάτο;** Το μεσαιωνικό **μιτάτο** προέρχεται από το λατ. *metatum*, που σήμαινε αρχικά «το στρατιωτικό κατάλυμα». Η λέξη άλλαξε διττά: στη σημασία. διαλεκτικώς σήμανε ειδικότερα «ποιμενικό κατάλυμα. μάντρα ή καλύβα των βοσκών το καλοκαίρι στα ορεινά»· στη φωνητική, το e προφέρθηκε i. Το -i- αυτό γράφεται με την απλούστερη φωνητική γραφή, με *ι*. Όπως δε έχει διδάξει από παλιά ο Γ. Χατζιδάκις. ο πατήρ τής ελληνικής γλωσσολογίας. η ορθογραφία των Βυζαντινών (που έγραψαν *μ**η**τάτο*) δεν δεσμεύει. αφού ελλείψει ειδικών γνώσεων οι Βυζαντινοί λόγιοι έγραφαν βάσει διαφορετικών κριτηρίων. Αντίθετα, το *καντ**ή**λι* γράφεται με *-η-* γιατί είναι ήδη αρχαίο **(κανδήλη)**, μολονότι και αυτό από λατ. candela.

μίτζα (η) → μίζα

μίτινγκ (το) {άκλ.} η (συνήθ. επίσημη) συνάντηση, η συγκέντρωση προσώπων με συγκεκριμένο σκοπό: *τα στελέχη τής εταιρείας βρίσκονται σε ~* || *~ στίβου.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. meeting < ρ. meet «συναντώ» < αρχ. αγγλ. mētan].

μίτος (ο) το νήμα, η κλωστή και ειδικότ. η κλωστή τού στημονιού· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***ο μίτος των ιδεών*** το ξετύλιγμα των σκέψεων σε μια σειρά λογικής αλληλουχίας. ο ειρμός των ιδεών (β) ***ο μίτος τής Αριάδνης*** βλ. λ. *Αριάδνη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. τεχν. όρ.. αγν. ετύμου. Χωρίς επαρκή στήριξη οι συνδέσεις με σανσκρ. mithás «αμοιβαίος. αλλεπάλληλος». με λατ. mita «ραβδί για πλέξιμο διχτυών(;)». mitto «στέλνω», όπως και με τη λ. *μίτρα*].

μιτοχόνδριο (το) {μιτοχονδρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κυτταρικό οργανίδιο που συμβάλλει στην παραγωγή ενέργειας τού κυττάρου. — **μιτοχονδριακός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. < *μίτος* + *χόνδρος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mito-chondre].

μίτρα (η) {μιτρών} χρυσοποίκιλτο κάλυμμα τής κεφαλής. που φέρουν οι ορθόδοξοι επίσκοποι και αρχιεπίσκοποι κατά την τέλεση των λειτουργικών τους καθηκόντων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «δεσμός», πιθ. μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mei- «δένω. συνδέω» (αν δεν πρόκειται για απευθείας δάνειο από τη Σανσκρ.). πβ. σανσκρ. mitrá- «φίλος», αβεστ. miθra- «συμβόλαιο, φίλος». Η λ. *μίτρα* δήλωνε στον Όμηρο το μέρος τής πανοπλίας που φορούσαν οι Κρήτες γύρω από τη μέση και κάτω από τον θώρακα].

μιτροειδής, -ής. -ές [1884] {μιτροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει σχήμα μίτρας **2.** ΑΝΑΤ. ***μιτροειδής (βαλβίδα)*** η βαλβίδα ανάμεσα στον αριστερό κόλπο και την αριστερή κοιλία τής καρδιάς. που αποτελείται από δύο τριγωνικά πτερύγια και εμποδίζει την παλινδρόμηση τού αίματος στον κόλπο. όταν συστέλλεται η **κοιλία**: *πρόπτωση μιτροειδούς* (ενν. *βαλβίδας*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. mitral].

μίτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΒΙΟΛ. η διαδικασία κατά την οποία ένα κύτταρο διαιρείται σε δύο θυγατρικά. τα οποία έχουν πυρήνες με τον ίδιο αριθμό χρωμοσωμάτων. όπως ο γονικός πυρήνας.
[ΕΤΥΜ. < *μίτος*. ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. mitosis, κατ' αναλογίαν προς τον αντίστοιχο επιστημ. όρο *μείωση* (πβ. αγγλ. meiosis)].

μιτωτικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μίτωση **2.** ***μιτωτικός / κυτταρικός κύκλος*** ο κύκλος τής ζωής ενός κυττάρου που περιλαμβάνει τα στάδια από τη γέννησή του με μίτωση τού γονικού κυττάρου ώς την επόμενη διαίρεσή του (βλ. κ. λ. *μίτωση, πρόφαση, μεσόφαση, ανάφαση, τελόφαση*).

Μιχαέλα (η) γυναικείο όνομα. Επίσης ***Μιχαήλα***.

Μιχαήλ (ο) {άκλ.} **1.** ένας από τους δύο Αρχαγγέλους, ο οποίος στη λαϊκή παράδοση συνδέεται με τον επικείμενο θάνατο κάποιου **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών. επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμόνων τού Βυζαντίου και τής Ευρώπης **4.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μιχάλης**. (Βλ. κ. λ. *Ταξιάρχης*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Mikhaēl «ποιος είναι σαν τον Θεό;»].

Μιχαλού (η) η γυναίκα τού Μιχάλη· κυρ. στη ΦΡ. ***χρωστάει τής Μιχαλούς*** βλ. λ. *χρωστώ.*

Μ.Κ.Δ. (ο) Μέγιστος Κοινός Διαιρέτης.

Μ.Κ.Ε. (το) Μετεωρολογικό Κέντρο Ελληνικού.

Μ.Κ.Ο. (ο) Μη Κυβερνητικός Οργανισμός (βλ. λ. *οργανισμός*).

Μ.Μ.Ε. (τα) μέσα μαζικής ενημέρωσης (τα έντυπα και ραδιοτηλεοπτικά μέσα και κατ' επέκτ. τα δίκτυα πληροφορικής).

μνα (η) μέτρο βάρους και νομισματική μονάδα των αρχαίων Ελλήνων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνᾶ*, σημιτ. δάνειο (πβ. εβρ. mānē. ακκαδ. manû, ουγκαριτ. mn). ίσως μέσω φοιν. *mənē].

μισο-[1] *α΄ συνθετικό*

μισο-άδειος, -α, -ο	**μισό-γυμνος,** -η. -ο	**μισο-κρυμμένος,** -η. -ο	**μισο-σβήνω** ρ.	**μισο-τελειώνω** ρ.
μισό-βραστος, -η, -ο	**μισο-ερειπωμένος,** -η, -ο	**μισο-λιπόθυμος,** -η, -ο	**μισο-σβησμένος,** -η, -ο	**μισό-τρελος,** -η, -ο
μισο-γεμάτος, -η, -ο	**μισο-καμένος,** -η, -ο	**μισο-μεθυσμένος,** -η, -ο	**μισό-σβηστος,** -η, -ο	**μισο-φωτισμένος,** -η, -ο
μισο-γινωμένος, -η, -ο	**μισό-κλειστος,** -η, -ο	**μισο-πάλαβος,** -η, -ο	**μισο-σκότεινος,** -η, -ο	**μισο-χαρούμενα** επίρρ.
μισο-γκρεμισμένος, -η. -ο	**μισο-κοιμισμένος,** -η. -ο	**μισο-ποτισμένος,** -η. -ο	**μισο-τελειωμένος,** -η. -ο	**μισο-ψημένος,** -η, -ο

μνεία (η) {σπάν. μνειών} η αναφορά που έχει τον χαρακτήρα υπομνήσεως: *σε κανένα από τα κείμενα δεν υπάρχει η σχετική ~ || για να μη χαλάσει το ήπιο κλίμα, απέφυγε να κάνει ~ των διαφορών που τους χωρίζουν*· ΦΡ. **εύφημος μνεία** (i) τιμητική διάκριση ως υπενθύμιση και αναγνώριση τού έργου και τής προσφοράς (κάποιου): *απονέμω ~ σε κάποιον* (ii) (ειδικότ.) ειδικός έπαινος: *δίπλωμα με ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία, νύξη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μνή-ιᾱ* < **μνᾱ-ιᾱ* < θ. *μνᾱ-* τού ρ. *μνῶμαι* (< **μνά-ομαι*) «σκέπτομαι, συλλογίζομαι», βλ. κ. *μνηστή*].

μνέω ρ. αμετβ. (λαϊκ.-λογοτ.) ορκίζομαι: *«τα μάτια η πείνα εμαύρισε, στα μάτια η μάννα μνέει»* (Δ. Σολωμός).
[ΕΤΥΜ. < **ομνέω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου ο-) < αρχ. *ὀμνύω* (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε *-έω* (με μεταπλασμό)].

μνήμα (το) {μνήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.-λογοτ.) ο τάφος ΣΥΝ. μνημούρι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνῆμα* < θ. *μνη-* τού ρ. *μι-μνή-σκω* «θυμίζω» (βλ. λ. *μνήμη*)].

μνημειακός, -ή, -ό (κυρ. για οικοδομήματα) αυτός που έχει τις διαστάσεις και τη μεγαλοπρέπεια μνημείου: *~ κτίσματα / ζωγραφική*.

μνημείο (το) **1.** οικοδόμημα, στήλη, άγαλμα ή άλλης μορφής γλυπτό, το οποίο δημιουργείται προς τιμήν και ανάμνηση προσώπου που έχει πεθάνει ή σημαντικού γεγονότος: *το ~ τού Αγνώστου Στρατιώτη / τού Αφανούς Ναύτου* (βλ. λ. *ναύτης*) || *το ~ των πεσόντων || μεγαλοπρεπές / σεμνό ~* **2.** μεμονωμένο κτίσμα ή σύνολο κτισμάτων, που έχουν διασωθεί και διατηρηθεί από προηγούμενη ιστορική στιγμή και παρουσιάζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον: *τα αρχαία ~ μιας χώρας / μιας περιοχής || ιστορικά / εθνικά ~ || το ~ τού Παρθενώνα* **3.** έργο τέχνης ή λόγου, κατ' επέκτ. οποιοδήποτε αντικείμενο ή κείμενο αποτελεί σημαντικό δείγμα τής εποχής του: *~ λόγου || από την προϊστορική εποχή δεν υπάρχουν γραπτά ~* **4.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να θεωρηθεί τυπικό δείγμα έκφρασης μιας ιδιότητας στον υπέρμετρο βαθμό: *το έργο του είναι ~ σοφίας ||* (κ. ειρων.) *~ ασάφειας / βλακείας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνημεῖον* < *μνῆμα*].

μνημειώδης, -ης, -ες [1889] {μνημειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τις εξαιρετικά μεγάλες και επιβλητικές διαστάσεις ενός μνημείου: *~ άγαλμα / αρχιτεκτονική* ΣΥΝ. μνημειακός, κολοσσιαίος, μεγαλειώδης **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη λαμπρότητα, που προκαλεί πολύ μεγάλη εντύπωση: *~ κινηματογραφική παραγωγή* ΣΥΝ. μεγαλειώδης, επικός, κολοσσιαίος ΑΝΤ. σεμνός, ταπεινός **3.** αυτός που ξεπερνά τα συνηθισμένα μέτρα, που θεωρείται στο είδος του εξαιρετικός: *~ έκδοση / αγόρευση* **4.** αυτός που αξίζει να μνημονευθεί, που έχει αφήσει εποχή λόγω τής ιστορικής του αξίας: *~ νίκη / ανακάλυψη* ΣΥΝ. κοσμοϊστορικός, αλησμόνητος. — **μνημειωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. monumental].

μνήμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ικανότητα τού νου να συγκρατεί γεγονότα, παραστάσεις, προηγούμενες εμπειρίες κ.λπ. και να τα ανακαλεί με το κατάλληλο ερέθισμα: *έχω καλή / κακή / γερή / ισχυρή / αδύνατη ~ || χάνω τη ~ μου || ~ ελέφαντα* (πολύ καλή μνήμη) ΣΥΝ. μνημονικό ΑΝΤ. αμνησία **2.** (συνεκδ.) η λειτουργία τού νου, κατά την οποία συγκρατεί και ανακαλεί γεγονότα, παραστάσεις, εμπειρίες κ.λπ., καθώς και ο χώρος τού νου στον οποίο υποτίθεται ότι διατηρούνται αυτά: *η ~ μου δεν με βοηθεί* (δεν μπορώ να θυμηθώ) || *έχω συγκρατήσει / έμεινε χαραγμένο στη ~ μου κάτι* ΣΥΝ. θύμηση ΑΝΤ. λήθη· ΦΡ. (α) ***από μνήμης*** (*εἰπεῖν τι μνήμης ἄπο*, Σοφοκλ. *Οιδ. Τύραννος* 1131) με βάση τα όσα θυμάται κανείς απ' έξω, χωρίς σημειώσεις ή οτιδήποτε ανάλογο: *απαρίθμησε ~ όλα τα πρόσωπα που είχαν συμμετάσχει σ' εκείνο το συνέδριο* (β) ***ανακαλώ στη μνήμη μου*** βλ. λ. *ανακαλώ* (γ) ***αν δεν με απατά / με γελά η μνήμη μου*** βλ. λ. *απατώ* **3.** η ικανότητα κάποιου να θυμάται, όπως αντανακλάται στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *λαός χωρίς ~* **4.** (συνεκδ.) **μνήμες** (οι) σύνολο παραστάσεων και εμπειριών που έχουν βιωθεί κατά το παρελθόν: *παιδικές ~ || ~ απ' τον καιρό τού πολέμου || είναι ακόμη νωπές οι ~ από το ναυάγιο* ΣΥΝ. αναμνήσεις **5.** η ιδιαίτερη ανάμνηση που έχει αφήσει νεκρό πρόσωπο ή γεγονός τού παρελθόντος: *η ~ του θα μείνει στις καρδιές μας || αμαυρώνω / κηλιδώνω τη ~ κάποιου*· ΦΡ. ***αιωνία (του / της) η μνήμη!*** βλ. λ. *αιώνιος* **6.** η ανάκληση στον νου, η (υπ)ενθύμιση: *η σημερινή επέτειος είναι ημέρα μνήμης όσων αγωνίστηκαν για μας*· ΦΡ. **εις μνήμην** (+γεν.) για να μην ξεχαστεί (κάποιος που πέθανε), για να διατηρηθεί και να τιμηθεί το όνομά του: *δωρεά ~ τού αδελφού μου* **7.** ΠΛΗΡΟΦ. η μονάδα τού υπολογιστή που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση, προσωρινή ή μόνιμη, προγραμμάτων ή δεδομένων· διακρίνεται σε κύρια ή κεντρική μνήμη (βλ. λ. *R.A.M.*) και σε δευτερεύουσα ή περιφερειακή μνήμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μνη-* τού ρ. *μι-μνή-σκω* «θυμίζω» (με ενεστωτικό αναδιπλασιασμό) < *mnā- / *menə- (δισύλλ. μορφή), μεταπτωτ. βαθμ. τού I.E. *men- «σκέπτομαι» (ευρείας διαδόσεως ρίζα, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες). πβ. λατ. memini «θυμούμαι», σανσκρ. amnāsiṣuḥ «αναφέρθηκαν» (αόρ.), mnāta- «αναφερθείς», γοτθ. man «σκέφτομαι» κ.ά. Ομόρρ. *μέν-ος, μαν-ία, μάν-τις, μαν-θάνω, αὐτό-ματ-ος, μνη-στή, μνῆ-μα* κ.ά.].

μνημονεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μνημόνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** θυμάμαι κάποιον και τον αναφέρω, κάνω μνεία σε κάποιον: *στο έργο του μνημόνευσε όσους τον βοήθησαν* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) αναφέρω ονομαστικά (αποθανόν πρόσωπο), προσευχόμενος για την ψυχή του (β) (γενικότ.) κάνω ονομαστική τιμητική αναφορά σε κάποιον (συνήθ. σε πρόσωπο που δεν ζει πια), θυμάμαι κάποιον και αναφέρω το όνομά του: *«μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό και Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη»* (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. (λαϊκ.) μελετώ. — **μνημόνευση** (η) [μτγν.].

μνημονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μνήμη και τις λειτουργίες της: *~ ικανότητα* **2.** **μνημονικό** (το) η ικανότητα κάποιου να διατηρεί και να ανακαλεί στη μνήμη του (γεγονότα, παραστάσεις): *έχει γερό / δυνατό ~* ΣΥΝ. μνήμη **3.** **μνημονική** (η) η διαδικασία ή τεχνική τής ενίσχυσης και ανάπτυξης των δυνατοτήτων απομνημόνευσης και ανάκλησης πληροφοριών ΣΥΝ. μνημοτεχνική.

μνημόνιο (το) {μνημονί-ου | -ων} (επίσ.) έγγραφη έκθεση με ειδική αναφορά σε συγκεκριμένη υπόθεση ΣΥΝ. υπόμνημα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μνημόνιον* / *μνημονεῖον* < αρχ. *μνήμων*. Η σημ. «υπόμνημα» αποτελεί απόδ. τού γαλλ. memorandum].

μνημοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ανάμνηση, ενθύμηση ΑΝΤ. λησμοσύνη.

μνημόσυνο (το) {μνημοσύν-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. δέηση που επαναλαμβάνεται κατά τακτά χρονικά διαστήματα από τον θάνατο ενός προσώπου για την ανάπαυση τής ψυχής του: *ετήσιο αρχιερατικό ~ || κάνω / τελώ το ~ τού πατέρα μου* **2.** συγκέντρωση εις μνήμην σημαντικού προσώπου, στη διάρκεια τής οποίας πλέκεται το εγκώμιο για τη ζωή και την προσφορά του: *πολιτικό / φιλολογικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνημόσυνον*, αρχική σημ. «ενθύμιο, υπόμνημα - ενθύμηση» (πβ. Π.Δ. *Ψαλμ.* 135, 13: *κύριε, τὸ μνημόσυνόν σου εἰς γενεὰν καὶ γενεάν*), < *μνήμων*. Η εκκλησ. σημ. είναι μεσν.].

μνημοτεχνική (η) [1889] η μνημονική (βλ. λ. *μνημονικός*). — **μνημοτεχνικός, -ή, -ό** [1889].

μνημούρι (το) {μνημουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το μνήμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μνημούρι(ν)* < μτγν. *μνημόριον* < λατ. memorium (< memoria «μνήμη»), με παρετυμολ. επίδραση τού ουσ. *μνήμα*].

μνήμων, -ων, -ον {μνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ. +γεν.) αυτός που θυμάται (κάποιον/κάτι συγκεκριμένο): *είμαστε ~ των μεγάλων υπηρεσιών που προσέφερες* ΑΝΤ. επιλήσμων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μνη-* τού ρ. *μι-μνή-σκω* «θυμίζω». Βλ. κ. *μνήμη*].

μνήσθητί μου Κύριε (Κ.Δ. Λουκ. 23, 42: *μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου* = θυμήσου με, Κύριε, όταν επανέλθεις στη βασιλεία σου) για την έκφραση έκπληξης ΣΥΝ. μέγας είσαι Κύριε!, έλα Χριστέ και Παναγιά!

μνησίκακος, -η, -ο αυτός που δεν ξεχνά το κακό που έχει υποστεί και διακατέχεται από έντονη επιθυμία να βλάψει τον υπαίτιο παίρνοντας εκδίκηση ΣΥΝ. εκδικητικός ΑΝΤ. αμνησίκακος, ανεξίκακος. — **μνησίκακα** επίρρ., **μνησικακία** (η) [μτγν.], **μνησικακώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μνησι-* (< **μνῆσις* «υπενθύμιση», όπως μαρτυρείται στο σύνθ. *ἀνά-μνησις*, βλ κ. *μνήμη*) + *κακός*].

μνηστεία (η) [αρχ.] {μνηστειών} **1.** η αμοιβαία υπόσχεση για τη μελλοντική σύναψη γάμου ΣΥΝ. αρραβώνας **2.** ο χρόνος που διαρκεί ο αρραβώνας: *σύντομη / μακρά ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.

μνηστεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μνήστευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** (λόγ.) αρραβωνιάζω: *~ την κόρη μου με τον γυιο του* **2.** (μεσοπαθ. ***μνηστεύομαι***) αρραβωνιάζομαι: *είναι μνηστευμένοι*. — **μνήστευση** (η) [μτγν.].

μνηστή (η) (λόγ.) η γυναίκα με την οποία έχει δώσει κάποιος αμοιβαία υπόσχεση γάμου ΣΥΝ. αρραβωνιαστικιά.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *μνηστός* < ρ. *μνῶμαι (-άο-)* (πβ. αόρ. *ἐ-μνησ-α*), βλ. κ. *μνηστήρας*].

μνηστήρας (ο) **1.** (λόγ.) ο άνδρας που έχει δώσει αμοιβαία υπόσχεση γάμου με γυναίκα ΣΥΝ. αρραβωνιαστικός **2.** (μτφ.) (+γεν.) αυτός που προβάλλει αξιώσεις και παρουσιάζεται ως επίδοξος διεκδικητής συγκεκριμένου αξιώματος, θέσης ή τίτλου: *οι ~ τής εξουσίας / τού χρίσματος / τού θρόνου / τού τίτλου* (τού πρωταθλητή) ΣΥΝ. δελφίνος (για εξουσία).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μνηστήρ, -ῆρος* < ρ. *μνῶμαι* / *μνάομαι* (πβ. αόρ. *ἐ-μνησ-α*) < θ. *μνᾱ-* τού ρ. *μι-μνή-σκω* «θυμίζω» (για το οποίο βλ. λ. *μνήμη*). Το ρ. *μνῶμαι* παρουσιάζει δύο σημ.,«συλλογίζομαι, σκέπτομαι» και «ζητώ σε γάμο», εκ των οποίων η δεύτερη απομακρύνεται αισθητά από το σημασιολ. πεδίο τού ρ. *μιμνήσκω*. Εντούτοις, τα παράγωγα τού ρ. *μνῶμαι (μνηστός, μνηστήρ, μνηστεύω* κ.τ.ό.) συνήθ. εμφανίζουν στοιχεία και των δύο σημασιών. Έτσι, το ουσ. *μνηστήρ* δήλωνε τόσο «εκείνον που θυμάται» όσο και «εκείνον που ζητεί γυναίκα σε γάμο» (σημ. γνωστή στην *Οδύσσεια*)].

μνήστρα (τα) τα δώρα, κυρ. κοσμήματα, που ανταλλάσσουν οι αρραβωνιασμένοι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μνῆστρον* «αρραβώνας - γάμος» < αρχ. *μνῶμαι*, βλ. λ. *μνηστήρας*].

μοβ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού μενεξέ ΣΥΝ. ιώδης, βιολετής, μενεξεδής **2.** **μοβ** (το) το ίδιο το χρώμα τού μενεξέ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mauve < λατ. malva «μολόχα»].

μογγολάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ο μικρός Μογγόλος, παιδί μογγολικής καταγωγής **2.** (λαϊκ.-οικ.) το παιδί που πάσχει από μογγολισμό **3.** (σκωπτ.) ο ανόητος, ο βλάκας.

Μογγολία (η) **1.** περιοχή τής Κ. Ασίας που περιλαμβάνει την *Εσωτερική Μογγολία* (με αυτόνομο καθεστώς στο πλαίσιο τής Λαϊκής Δημοκρατίας τής Κίνας) και το ανεξάρτητο κράτος τής Μογγολίας (πρώην *Εξωτερικής Μογγολίας*) **2.** το κράτος τής Μογγολίας· κράτος τής Κ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ουλάν Μπατόρ, επίσημη γλώσσα τη Μογγολική και νόμισμα το τουγκρίκ. — **Μογγόλος** (ο), **Μογγόλα** (η), **μογγολικός, -ή, -ό** (βλ.λ.), **Μογγολικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Mongolia < μογγολ. Mongghol < mengu ή mongu «γενναίος, ακυρίευτος»].

μογγολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μογγολία και τους κατοίκους της: *~ τέχνη / φυλή / επιδρομή* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***μογγολικές γλώσσες*** κλάδος των αλταϊκών γλωσσών, στον οποίο περιλαμβάνονται η γλώσσα τής Μογγολίας καθώς και γλώσσες ορισμένων λαών τής πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και τής Κίνας.

μογγολισμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. γενετική ανωμαλία χρωμοσωμάτων. που χαρακτηρίζεται από νοητική καθυστέρηση, μυϊκή αδυναμία και δυσπλασία των οφθαλμών, γνωστή και ως «μογγολοειδής ιδιωτεία» ή «σύνδρομο Ντάουν» **2.** (μτφ.-σκωπτ.) η ηλιθιότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. mongolisme].

μογγολοειδής, -ής, -ές {μογγολοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με Μογγόλο **2.** ΕΘΝΟΛ. ***μογγολοειδής φυλή*** ομάδα ανθρώπινων φυλών. στις οποίες περιλαμβάνονται πληθυσμοί τής Α., ΝΑ. και Κ. Ασίας, οι Εσκιμώοι και. βάσει ορισμένων θεωριών, οι Ινδιάνοι τής Αμερικής ΣΥΝ. κίτρινη φυλή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mongoloid (νόθο σύνθ.)].

Μ.Ο.Δ. (το) Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο.

μόδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η επικρατούσα κατά περιόδους τάση στην ένδυση και γενικότ. στον τρόπο συμπεριφοράς και σκέψεως μεταξύ των μελών δεδομένου κοινωνικού συνόλου, με χαρακτήρα εφήμερο και διαρκώς μεταβαλλόμενο: *το πρόχειρο ντύσιμο είναι / γίνεται τής ~* || *επίδειξη / περιοδικό μόδας* || *ντυμένος με την τελευταία λέξη τής ~* || *λανσάρω καινούργια ~* || *ακολουθώ τη ~* || (μειωτ.) *έχει γίνει ~ να μιλάνε όλοι σε όλους στον ενικό* ΣΥΝ. νεωτερισμός, συρμός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. moda < λατ. modus «τρόπος»].

μόδα – μοδίστρα – μοδέρνος – μοδέλο – μο(υ)ρταδέλα. Σε τέτοιες λέξεις έχουμε το φαινόμενο που οι γλωσσολόγοι χαρακτηρίζουν ως **υπεραστισμό** (superurbanismus), δηλ. ως τεχνητή προφορά κατά τα πρότυπα τής (τότε) λόγιας γλώσσας των αστών, που ρύθμιζε την προφορά των ξένων λέξεων κατά τη φωνητική δομή τής Ελληνικής. Έτσι αντί **μόντα* από ιταλ. moda «τρόπος ενδυμασίας» (το οποίο προέρχεται από το λατ. modus «τρόπος») εξελληνίσθηκε η λ. σε **μόδα** (με *δ* αντί *-ντ-*)· αντί **μοντίστρα* ελέχθη **μοδίατρα** και **μοδίστα** (από το γαλλ. modiste)· αντί **μοντέρνος**, λέξη που τελικά επικράτησε, χρησιμοποιήθηκε αρχικά ο τ. **μοδέρνος** (από ιταλ. moderno)· αντί **μοντέλο**, που είναι η λ. η οποία επικράτησε τελικά, χρησιμοποιήθηκε ο όρος **μοδέλο** (από ιταλ. modello)· αντί **μο(υ)ρταντέλα** ελέχθη **μο(υ)ρταδέλα** (από ιταλ. mortadella < λατ. murtatum < λατ. murtum < ελλην. *μύρτον* [αντιδάνεια λέξη]).

μοδάτος, -η, -ο (οικ.) αυτός που ακολουθεί τη μόδα τής εποχής του.

μόδι (το) {μοδ-ιού | -ιών} μονάδα μετρήσεως χωρητικότητας ξηρών καρπών και σιτηρών. ισοδύναμη με 8,75 λίτρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μόδιον / μόδιος* < λατ. modius, ρωμαϊκό μέτρο χωρητικότητας, που ισοδυναμούσε με το 1/6 τού μεδίμνου].

μοδίστρα (η) {μοδιστρών} η γυναίκα που έχει ως επάγγελμα την κατασκευή γυναικείων ρούχων είτε σε δικό της εργαστήριο είτε κατ' οίκον ΣΥΝ. ράφτρα. — (υποκ.) **μοδιστρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. modiste (με προσθήκη τού *-ρ-* κατά τα επαγγελματικά θηλ. σε *-τρα*, λ.χ. *ράφ-τρα, υφάν-τρα*) < mode «μόδα»].

μοδιστράδικο (το) το εργαστήριο τής μοδίστρας.

μοδιστρική (η) η τέχνη τής μοδίστρας.

μόδιστρος (ο) **1.** ο επαγγελματίας που ασχολείται με τον σχεδιασμό ενδυμάτων, τα οποία δημιουργούν νέα τάση στη μόδα: *υψηλοί / μεγάλος ~* **2.** ο επαγγελματίας που ασχολείται με τον σχεδιασμό. την κοπτική και ραπτική ενδυμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *μοδίστρα* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

Μ.Ο.Ε. (τα) Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης.

Μοζαμβίκη (η) (πορτ. República de Moçambique = Δημοκρατία τής Μοζαμβίκης) κράτος τής ΝΑ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μαπούτου, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το μετικάλ. — **Μοζαμβικανός** (ο), **Μοζαμβικανή** (η), **μοζαμβικανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Mozambique < πορτ. Moçambique < αραβ. mūsā malik «ο βασιλιάς Musā» (ονομασία παλαιότερου Αφρικανού ηγεμόνα)].

μοιάζω κ. (λόγ.) **ομοιάζω** [μτγν.] ρ. αμετβ. {έμοιασα} (+με / +σε / +γεν.) **1.** έχω παρόμοια χαρακτηριστικά (με κάποιον/κάτι): *~ στον πατέρα μου / τής μητέρας μου / με τον παππού μου* || *αυτή η πόλη μοιάζει με την Αθήνα· είναι γεμάτη μπετόν και καυσαέρια* || (μειωτ.) *δεν σου έμοιασα / μοιάζω* (είμαι πολύ καλύτερος από σένα) || *μοιάζουν σαν δύο σταγόνες νερό* (για περιπτώσεις υπερβολικής ομοιότητας) || *δεν του μοιάζει ούτε στο μικρό του δακτυλάκι* (για απόγονο κάποιου. που αποδεικνύεται πολύ κατώτερος από τον πρόγονό του) ΣΥΝ. φέρνω **2.** (+για) δίνω την εντύπωση ότι είμαι κάτι: *σου ~ για ηλίθιος και μου λες τέτοιες ανοησίες;* **3. μοιάζει** (+να) φαίνεται, δίνει την εντύπωση: *~ να έχει ενδιαφέρον* || *~ να έρχεται κατά 'δώ, αλλά δεν είμαι σίγουρος* ΣΥΝ. δείχνει.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὁμοιάζω* < αρχ. *ὅμοιος*].

Μοϊκανός (ο) μέλος φυλής Ινδιάνων τής Β. Αμερικής, που διαλύθηκε κατά τον 18ο αι.· ΦΡ. (μτφ.) ***ο τελευταίος των Μοϊκανών*** (από το ομώνυμο μυθιστόρημα τού Τζ.Φ. Κούπερ, *The Last of the Mohicans*) ο τελευταίος εναπομείνας, κυρ. ο τελευταίος που εξακολουθεί να εμμένει σε κάτι.
[ΕΤΥΜ. < ινδιάν. Mohican / Mahican «λύκος»].

μοίρα (η) {μοιρών} **1.** το μερίδιο τού καθενός στη ζωή (π.χ. το πόσο θα ζήσει, τι θα πάθει κ.λπ.), το οποίο θεωρείται προδιαγεγραμμένο από ανώτερες δυνάμεις, ώστε να μην είναι δυνατόν να αποτραπεί: *Τι να κάνω; Θα το υπομείνω. Αυτή ήταν η ~ μου* ΣΥΝ. πεπρωμένο, τύχη, ριζικό, τυχερό, γραφτό, ειμαρμένη, αναπότρεπτο· ΦΡ. (α) ***δεν έχω στον ήλιο μοίρα*** βλ. λ. *ήλιος* (β) ***τα τρία κακά τής μοίρας μου*** (εμφατ.) για την άσχημη κατάσταση (κάποιου) ή το χαμηλό επίπεδο στο οποίο βρίσκεται: *έχω ~* || *δεν ξέρω ~* (απολύτως τίποτα) (γ) ***το 'χει η μοίρα μου*** (ομηρική φρ. *ἔσχε μοῖρα*) κάτι είναι μοιραίο να μου συμβαίνει, δεν μπορώ να το αποφύγω: *~ να μένω πάντα μόνος* (δ) ***σε (ίση / ίδια / καλύτερη / χειρότερη) μοίρα*** σε (ανάλογη / καλύτερη / χειρότερη) θέση. κατάσταση (ε) ***είμαι άξιος τής μοίρας μου*** βλ. λ. *άξιος* **2.** η δύναμη που θεωρείται ότι προκαθορίζει όσα πρόκειται να συμβούν (σε κάποιον): *τα χτυπήματα τής ~* || *ήταν τής ~ μου γραφτό να το πάθω αυτό* || *τής ~ τα γραμμένα* (όσα έχουν προκαθοριστεί από τη μοίρα) **3.** ***Μοίρες*** (οι) (σύμφωνα με τις λαϊκές παραδόσεις) τρεις αδελφές. γριές και αθάνατες, με δύστροπο χαρακτήρα, που συνήθ. κρατούν μεγάλο βιβλίο, στο οποίο γράφουν το πεπρωμένο τού καθενός και που εισέρχονται στο δωμάτιο τής λεχώνας τρεις, πέντε ή επτά ημέρες μετά τη γέννηση μωρού, συνήθ. τη νύχτα, για να το «μοιράνουν», δηλ. να καθορίσουν το μέλλον. την τύχη του • **4.** (σπάν.-κυριολ.) το μέρος ενός όλου. που κατανέμεται σε επιμέρους τμήματα και αναλογεί σε κάποιον: *~ τής γης* (ό,τι αντιστοιχεί σε κάποιον από ιδιοκτησία σε γη) ΣΥΝ. μερίδιο, μερτικό. μερίδα, μέρος **5.** ΝΟΜ. ***νόμιμη μοίρα*** ποσοστό τής κληρονομιαίας περιουσίας από το οποίο δεν μπορεί να αποκλειστεί ο κληρονόμος με διάταξη τελευταίας βουλήσεως τού κληρονομουμένου και το οποίο συνήθως συνίσταται στο ήμισυ τής εξ αδιαθέτου μερίδας • **6.** ΓΕΩΜ. μονάδα μετρήσεως των γωνιών και των τόξων κύκλου, που είναι ίση με το 1/360 τής περιφέρειάς του και παριστάνεται με το σύμβολο «°»: *γωνία 90 μοιρών·* ΦΡ. (κ. μτφ.) ***κάνω στροφή 180 μοιρών*** αλλάζω εξ ολοκλήρου τις ιδέες και τη συμπεριφορά μου (βλ. λ. *στροφή*) • **7.** ΣΤΡΑΤ. ομάδα πυροβόλων. αρμάτων, μεταφορικών οχημάτων, πλοίων ή αεροσκαφών τού ίδιου τύπου, συνήθ. συγκροτημένα σε δύναμη με ανάλογη μάχιμη ή βοηθητική αποστολή: *~ καταδιωκτικών / πυροβόλων / αντιτορπιλικών* ΣΥΝ. μονάδα, τμήμα • **8.** ΑΝΑΤ. τμήμα ενός οργάνου που διαφέρει ανατομικά ή/και λειτουργικά από άλλα τμήματα τού ίδιου οργάνου: *φλοιώδης / μυελώδης ~ επινεφριδίων* || *εξωκρινής / ενδοκρινής ~ παγκρέατος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω, συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μοῖρα*, αρχική σημ. «μερίδιο, τμήμα» (τόσο ως γεωμετρικός όρ. όσο και με τη σημ. τού πεπρωμένου). < **μόρ-jα* (με επένθεση) < θ. *μορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *μερ-* τού ρ. *μείρομαι* «μοιράζω. χωρίζω. μετέχω σε κάτι» < *(s)mer-jo-mai < I.E. *smer- «σκέπτομαι, φροντίζω, θυμούμαι». πβ. σανσκρ. smárati «θυμάται», λατ. merēo «λαμβάνω» (είτε ως μερίδιο είτε ως αμοιβή) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μόρ-ος* «πεπρωμένο – θάνατος». *μέρ-ος. μερ-ίζω. μοιρ-άζω, μόρ-ιο(ν), μέρ-ιμνα* (βλ.λ.). πιθ. κ. *ἵμερ-ος*].

μοίρα – ειμαρμένη – πεπρωμένο – ριζικό – κισμέτ – γραφτό – τυχερό. Η **μοίρα**, με την αρχαία σημασία της και σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, δηλώνει «το κομμάτι που ανήκει στον καθένα». Από την ίδια ρ. *smer- παράγονται το αρχ. **μείρομαι** «παίρνω ένα μέρος. παίρνω το κομμάτι μου». από όπου ο παρακ. **εἵμαρται** «έχει καθοριστεί από τη μοίρα. πέπρωται» και η ουσιαστικοποιημένη μετοχή η **ειμαρμένη** (*ενν. μοίρα*) «αυτό που έχει προκαθοριστεί να πάρει ο καθένας, το πεπρωμένο». Από τη ρ. *smer- είναι και οι λ. **μέρος, μερίδα (μερίς), μερίδιο**, καθώς και η λ. **μοῖρα** (< **μορ-jα*). Η λ. *μοίρα*, όπως και η *τύχη* (βλ.λ.), είναι «μέση λέξη», έχει δηλ. και καλή και κακή σημασία. Προς την κακή σημ. εξελίχθηκε το ομόρριζο αρχ. **μόρος** «κακή μοίρα > θάνατος» και τα συγγενή **mors**, mortis «θάνατος» και morire «πεθαίνω» τής Λατινικής (από όπου γαλλ. mourir «πεθαίνω». mort «νεκρός») και γερμ. Mord «φόνος», αγγλ. murder «φόνος, φονεύω». Από την ίδια ρίζα και το αρχ. **βροτός** «θνητός»: **μροτός* > **μβροτός* (πβ. **αμβροσία** «το ποτό των αθανάτων») > *βροτός*· πβ. λατ. mortalis «θνητός» και im-mortalis «αθάνατος». Κοντά στη σημασία και την εξέλιξη των λέξεων *μείρομαι – μοίρα – ειμαρμένη* είναι και τα **πεπρωμένο** και **πέπρωται** «είναι γραφτό. είναι μοιραίο». Το *πεπρωμένο* ανάγεται στο ρ. **πορείν (πορίζω, προσπορίζω)** και σημαίνει «παρέχω. δίνω, παραχωρώ». Έτσι **η πεπρωμένη** (ενν. **μοίρα**) είναι «το μέρος που έχει δοθεί στον καθένα» και που δεν μπορεί να αποφύγει κανείς (*«τὸ πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον»*). Η εκφορά σε ουδέτερο γένος *(το πεπρωμένο)* συμβαδίζει με τις άλλες σε ουδέτερο λέξεις *(το γραφτό, το τυχερό, το ριζικό).* Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η λ. **ριζικό**, που συνδέεται με ιταλ. ris(i)co / risc(hi)o. γαλλ. risque, αγγλ. risk. γερμ. Risiko. με λέξεις που σημαίνουν «διακινδυνεύω, ριψοκινδυνεύω. ρισκάρω». Άλλοι θεωρούν ότι το μεσν. ήδη **ριζικόν** (από το επίθ. *ριζικός*) προήλθε από το **ρίζα**. υποστηρίζοντας ότι το *ρίζα* σήμαινε και «γκρεμός», από όπου σημασιολογικά εξελίχθηκε στο «αποτολμώ. ριψοκινδυνεύω» («παρακάμπτω τον γκρεμό» > «διατρέχω τον κίνδυνο, αποτολμώ»). Άλλοι πάλι το ανάγουν στο μεσν. *ἄνδρες τοῦ ριζικοῦ*. που σήμαινε «στρατιώτες τής τύχης. μοιραίοι, παράτολμοι». από αραβ. rizq «ο φόρος για τη διατήρηση αραβικών στρατευμάτων στην Αίγυπτο», οπότε *ριζικό* είναι το παράτολμο, αυτό που μπορεί να αποβεί μοιραίο. το ριψοκίνδυνο. Είναι χαρακτηριστικό ότι και στις δύο περιπτώσεις «η μοίρα» συνδέεται, αν δεν προέρχεται, με «τον κίνδυνο» και «την τόλμη». Η ανατολίτικη προέλευση τής λ., αν είναι σωστή, δεν ξενίζει. Το γαλλ. hasard. «τύχη» και «κίνδυνος» μαζί, δεν είναι παρά το αραβ. al-zahr «το ζάρι», η ζαριά. Αλλά και το περίφημο **κισμέτ** δεν είναι παρά το περσ. qismat από το αραβ. qismah «μερίδιο. μοίρα, πεπρωμένο» (< αραβ. qasama «μοιράζω»). που πέρασε στα Ελληνικά και σε άλλες γλώσσες μέσω τής Τουρκικής. Άλλη αντίληψη των πραγμάτων έδωσαν τα ελλην. **γραφτό** και **γραμμένο** (ό,τι είναι γραμμένο, προκαθορισμένο από τη μοίρα) και τα ξένα αγγλ. fate < λατ. fatum «πεπρωμένο» (αρχική σημ. «ειπωμένο») < ρ. fari «λέγω», καθώς και το γαλλ. destin / αγγλ. destiny «τύχη, πεπρωμένο» (< λατ. de-stinare < de-stanare «προκαθορίζω»).

μοιράδι (το) {μοιραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μέρος γης ή κληρονομιάς που

δίνεται σε κάποιον ως μερίδιο ΣΥΝ. μερτικό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μοιράδιον*, υποκ. τού αρχ. *μοίρα*].

μοιράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοίρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** διαιρώ (ένα όλο) σε επιμέρους κομμάτια, μέρη: ~ *στα πέντε / στη μέση! στα ίσα* || ~ *τον χρόνο μου μεταξύ δουλειάς και σπιτιού* || ~ *το φαγητό σε μερίδες* ΣΥΝ. διαμερίζω, διαχωρίζω, κομματιάζω, μερίζω, σπάω· ΦΡ. (α) ***δεν έχω τίποτα να μοιράσω με κανένα / δεν έχουμε τίποτα να μοιράσουμε*** δεν υπάρχει κανένας λόγος προστριβών ανάμεσά μας (β) ***μοιράζω τη διαφορά*** γεφυρώνω αντιπαράθεση ή διαμάχη βρίσκοντας μέση λύση **2.** διανέμω (σε κάποιους) αυτό που τους αναλογεί: ~ *τρόφιμα / βοήθεια / βιβλία / παιχνίδια στα παιδιά* || ~ *τη γη στους ακτήμονες* || ~ *πολεμοφόδια στους στρατιώτες* || ~ *την περιουσία στους συγγενείς* ΣΥΝ. διαμοιράζω, δίνω, κατανέμω· ΦΡ. ***δεν μπορεί / δεν ξέρει να μοιράσει δύο γαϊδουριών άχυρα*** για κάποιον που είναι τελείως ανίκανος ακόμη και για τα πλέον στοιχειώδη **3.** (μτφ.) δίνω χωρίς φειδώ και μέτρο: ~ *υποσχέσεις / κομπλιμέντα / χειραψίες / συμβουλές / χαμόγελα* ΣΥΝ. σκορπίζω, σπαταλώ ♦ **4.** (αμετβ.) (ειδικότ. σε χαρτοπαίγνια) δίνω σε καθέναν από τους παίκτες (τα τραπουλόχαρτα) που του αναλογούν σύμφωνα με το παιχνίδι: *σ' αυτό το παιχνίδι μοιράζει η μάννα·* (μεσοπαθ. **μοιράζομαι**) **5.** παίρνω μερίδιο ή έχω συμμετοχή (στα μέρη ενός όλου): ~ *την κληρονομιά / ένα βραβείο / ένα διαμέρισμα με τον αδελφό μου* || *μοιραζόμαστε τα έξοδα στη μέση / το ταξί* **6.** (για συναισθήματα) συμπάσχω, συμπονώ, συμμερίζομαι (τη συναισθηματική φόρτιση κάποιου): *μοιραζόμαστε χαρές και λύπες / τα μυστικά μας* (με την αλληλοπαθή σημασία ότι ο ένας τα λέει στον άλλον) **7.** βρίσκομαι διαιρεμένος (ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες δυνατότητες ή επιλογές), δεν ξέρω τι να επιλέξω: ~ *ανάμεσα στους δύο υποψηφίους / ανάμεσα στην καριέρα και την οικογένεια* ΣΥΝ. διχάζομαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μοιρῶ (-άω)* (από τον αόρ. *ἐμοίρασα*, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε *-άζω*) < *μοῖρα*].

> **μοιράζω: *συνώνυμα.*** Το **μοιράζω** (από αρχ. **μοιρῶ**) συνδέεται ετυμολογικά με το **μοίρα** «μερίδιο» και με τη λοιπή σειρά των λέξεων από τη ρίζα *μερ-/σμερ-* (**μέρος, μερίδιο, μερίζω** κ.ά.). Βασική σημ. τού *μοιράζω* είναι «χωρίζω σε μέρη και δίνω μερίδια» *(Μοίρασε την περιουσία του στα τρία παιδιά του)*, από όπου πέρασε μετά και σε άλλες σημασίες («παρέχω αφθόνως»: *μοιράζει σπίτια / θέσεις / χρήματα*). Σε όλη τη σειρά των λέξεων και έναντι τής γενικότερης εννοίας τού «δίνω» υπάρχει η σημ. τού επιμερισμού, τής κατανομής, που δηλώνεται σαφέστερα στη σύνθεση των ρημάτων με τις προθέσεις **διά, κατά** και **επί**: *δια-μοιράζω, δια-μερίζω, δια-νέμω – κατα-νέμω, κατα-μερίζω – επι-μερίζω*. Επίσης τα σύνθετα με τα προρρηματικά *κατα-* και *επι-* δηλώνουν, κατά βάσιν, το μοίρασμα ενός ομοιογενούς ή και ενιαίου συνόλου σε μέρη, ενώ τα σύνθετα με το *δια-* αναφέρονται συνήθ. σε χωριστά αντικείμενα. Έτσι το **κατανέμω** (τα κέρδη στους μετόχους, τις βουλευτικές έδρες στα κόμματα, τις αρμοδιότητες στους υπαλλήλους μιας υπηρεσίας κ.τ.ό.) διαφέρει από το **διανέμω** (τις επιστολές, τα τρόφιμα, εφημερίδες, περιοδικά κ.τ.ό.), όπως και τα **καταμερίζω / επιμερίζω** (τις ευθύνες, τις αρμοδιότητες, την εργασία κ.λπ.) διαφέρουν από το **διαμερίζω** (κτήματα, χωράφια κ.λπ.).

μοιραίνω ρ. μετβ. {μοίρανα} (λαϊκ.) (για τις Μοίρες) προδιαγράφω την πορεία κάποιου τη στιγμή τής γέννησής του, καθορίζω το πεπρωμένο του: (παροιμ.) *«η μάννα γεννάει, μα δεν μοιραίνει».*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μοίρα*].

μοιραίος, -α, -ο 1. αυτός που έχει προκαθοριστεί από τη μοίρα, που δεν μπορεί να αποφευχθεί ή να αποτραπεί: *ήταν μοιραίο να μην ξαναγυρίσει στην πατρίδα του* ΣΥΝ. προκαθορισμένος, πεπρωμένος, αναπότρεπτος, αναπόδραστος, αναπόφευκτος **2.** (για πρόσ. κ. ενέργειες) αυτός που κρίνεται εκ των υστέρων ότι έπαιξε καταστρεπτικό ρόλο: *η απόφαση αυτή αποδείχθηκε* ~ || ~ *άνθρωπος / λάθος / χτύπημα / σύγκρουση* ΣΥΝ. καταστρεπτικός, καταστροφικός, ολέθριος **3.** (μτφ.) αυτός που ασκεί ακαταμάχητη γοητεία: ~ *γυναίκα* (γαλλ. femme fatale) • **4.** ***μοιραίο*** (το) ο θάνατος ως κακό αναπόφευκτο στη ζωή τού ανθρώπου: *το ~ τον βρήκε στο ταξίδι* || *όταν επήλθε το ~, κανείς δεν ήταν πλάι του* **5.** (σπάν.) αυτός που έχει αφεθεί στη μοίρα του χωρίς καμία αντίδραση: *«δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα»* (Κ. Βάρναλης). — **μοιραία / μοιραίως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοιρα-ῖος* < αρχ. *μοῖρα*].

μοιραρχία (η) [1833] {μοιραρχιών} (παλαιότ.) **1.** η περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία τού μοιράρχου **2.** το οίκημα που στεγάζει τον μοίραρχο και τα γραφεία τής υπηρεσίας του **3.** το ίδιο το αξίωμα τού μοιράρχου.

μοίραρχος (ο) [1833] {μοιράρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ. στη Χωροφυλακή) αξιωματικός τής Ελληνικής Χωροφυλακής, που με την ενοποίηση τής Ελληνικής Αστυνομίας αντιστοιχεί στον αστυνόμο Β' (βλ. λ. *βαθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *μοίρα* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

μοιρασιά (η) [μεσν.] (καθημ.) η διαδικασία τού διαχωρισμού ενός όλου στα επιμέρους κομμάτια του, για να δοθούν σε δύο ή περισσότερα άτομα: *τα χάλασαν στη* ~ || *δεν ήταν δίκαια η* ~ || *τον έριξαν στη* ~ ΣΥΝ. διανομή, μερισμός. Επίσης **μοίρασμα** (το) [μεσν.].

μοιραστής (ο) [μεσν.] αυτός που αναλαμβάνει να διαχωρίσει κάτι στα αντίστοιχα μερίδια.

μοιραστικός, -ή, -ό αυτός που ανήκει από κοινού σε δύο ή περισσοτέρους και πρέπει να διαχωριστεί στα αντίστοιχα μερίδια. Επίσης **μοιραστός** [μεσν.].

μοιρογνωμόνιο (το) {μοιρογνωμονί-ου | -ων} γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των γωνιών σε μοίρες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοιρογνωμόνιον* < *μοῖρα* + *-γνωμόνιον* < *γνώμων*].

μοιροκρατία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η αντίληψη που αποδέχεται ότι όλα τα συμβάντα στη ζωή τού ανθρώπου υπόκεινται σε αναπότρεπτη αναγκαιότητα, πάνω από κάθε άλλη δύναμη και πέρα από κάθε έλεγχο ΣΥΝ. φαταλισμός (βλ. κ. λ. *μοιρολατρία*). — **μοιροκρατικός, -ή, -ό.**

μοιρολάτρης (ο) [1886] {μοιρολατρών}, **μοιρολάτρισσα** (η) {μοιρολατρισσών} πρόσωπο που εγκαταλείπεται στη μοίρα, που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία για την επίλυση των προβλημάτων του.

μοιρολατρία (η) [1862] {χωρ. πληθ.} η αντίληψη και στάση ζωής κατά την οποία υποτάσσεται κανείς στο πεπρωμένο, στη μοίρα του, δεν παίρνει τη ζωή του στα χέρια του και δεν αντιδρά με πυγμή στα δυσάρεστα που τον βρίσκουν.

μοιρολατρικός, -ή, -ό [1893] αυτός που χαρακτηρίζεται από μοιρολατρία: ~ *στάση / συμπεριφορά / νοοτροπία / άποψη.* — **μοιρολατρικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ.

μοιρολόγι [μεσν.] κ. **μοιρολόι** (το) {μοιρολογ-ιού | -ιών} **1.** θρηνητικό τραγούδι που λέγεται κατά το ξενύχτισμα και την κηδεία τού νεκρού, αποτελεί θρήνο για τη μοίρα τού αποθανόντος, εκφράζει τη δίψα για τη ζωή, την απέχθεια και τον τρόμο για τον θάνατο και ως είδος κατέχει ξεχωριστή θέση στη δημοτική νεοελληνική ποίηση: *μανιάτικο* ~ **2.** (μτφ.-μειωτ.) έκφραση παραπόνων για μια κακοτυχία με κλαψιάρικο ύφος: *άσε τα ~ για τη δουλειά που έχασες και ψάξε για καμιά άλλη!* ΣΥΝ. κλάψα.

μοιρολογίστρα (η) [μεσν.] {δύσχρ. μοιρολογιστρών} γυναίκα που αναλαμβάνει να θρηνεί νεκρούς, συνήθ. επ' αμοιβή· πρόκειται για πρόσωπο προικισμένο με στιχουργική ευχέρεια, που έχει αποθησαυρίσει στη μνήμη του μοιρολόγια και θρηνητικούς στίχους, ικανό να διασκευάζει ή να αυτοσχεδιάζει ανάλογα με την περίσταση. Επίσης **μοιρολογήτρα** [μεσν.].

μοιρολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοιρολογείς... | μοιρολόγ-ησα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** εκφράζω τον πόνο μου (για κάποιον που πέθανε) με μοιρολόγια: ~ *τον μακαρίτη* ΣΥΝ. θρηνωδώ **2.** (μτφ.-οικ.) εκφράζω σε (κάποιον) τη λύπη μου με κλαψιάρικο (και συνήθ. ενοχλητικό) τρόπο: *αντί να κάθεσαι εδώ και να μοιρολογείς, γιατί δεν πας να βρεις το δίκιο σου;* ♦ (αμετβ.) **3.** εκφράζω τον πόνο μου με μοιρολόγια **4.** (γενικότ.) εκφράζω με έντονο τρόπο τον πόνο μου (με παράπονα, θρήνους κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοιρολογῶ (-έω)*, αρχική σημ. «λέγω σε κάποιον τη μοίρα του». < *μοιρολόγος* < *μοῖρα* + *-λόγος* < *λέγω*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για το μτγν. *μυρολογῶ* «αλείφω με μύρο», με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *μοῖρα*].

μοιχαλίδα (η) [μτγν.] (λόγ.) η παντρεμένη γυναίκα που διαπράττει μοιχεία ΣΥΝ. άπιστη, (εκφραστ.) άτιμη, ανήθικη (πβ. λ. *μοιχός*).

μοιχεία (η) {μοιχειών} η σύναψη εξωσυζυγικής σχέσης, η συζυγική απιστία: *διαπράττω ~.* — **μοιχικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μοιχεύω* < *μοιχός*].

μοιχεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μοίχευσα} διαπράττω μοιχεία: *οὐ μοιχεύσεις* (μία από τις 10 Εντολές στην Π.Δ.).

μοιχός (ο) ο έγγαμος άνδρας που διαπράττει μοιχεία (πβ. λ. *μοιχαλίδα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *moi(ĝ)h-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *meigh- «ουρώ», πβ. σανσκρ. méhati, αρχ. σκανδ. miga, λατ. mingo, αρμ. mizem, γερμ. Mist «κοπριά» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ὀ-μείχ-ω* «ουρώ» (με προθεμ. *ὀ-*). Η σημασιολ. μεταβολή «ουρώ» → «μοιχός» πρέπει να ερμηνευθεί ως στιγματισμός των εξωσυζυγικών σχέσεων μέσω μειωτικών εκφράσεων].

μόκα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** εξαιρετικής ποιότητας αραβικός καφές **2.** αρωματικό παρασκεύασμα τής ζαχαροπλαστικής, προϊόν ανάμειξης καφέ με σοκολάτα: *παγωτό ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. moca < αραβ. Al-Mocha, όνομα λιμανιού τής Υεμένης, γνωστού για το εμπόριο καφέ].

μοκασίνι (το) {μοκασιν-ιού | -ιών} υπόδημα χωρίς τακούνι, το οποίο κατασκευάζεται εξ ολοκλήρου από μαλακό δέρμα (με μια τεχνική κατασκευής τής σόλας, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. από τους Ινδιάνους).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. mocassino < ινδιάν. makisen].

μοκέτα (η) {μοκετών} τάπητας με λεία επιφάνεια, συνήθ. από κουρεμένο ή σγουρό βελούδο, κατά κανόνα μονόχρωμο, που χρησιμοποιείται για την πλήρη και μόνιμη κάλυψη όλης τής επιφάνειας δαπέδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mocchetta < γαλλ. moquette < mocade «είδος βελούδου (απομίμηση)», αγν. ετύμου].

μόκο επιφών. (λαϊκ.-οικ.) σιωπή, σκασμός, τσιμουδιά: ~ *εσύ!* ΣΥΝ. τουμπεκί· ΦΡ. ***κάνω μόκο*** δεν μιλώ καθόλου, σιωπώ ΣΥΝ. το βουλλώνω, κάνω τουμπεκί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. moco «τίποτε» < λατ. non nauci «καθόλου»].

μολ (το) {άκλ.} το γραμμομόριο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mole, συντετμημένος τ. τού molécule «μόριο» < νεολατ. molecula, υποκορ. τού λατ. moles «μάζα»].

μόλα επιφών. (λαϊκ. ως ναυτικό πρόσταγμα) άφησε, χαλάρωσε, λύσε: *έγια ~* (βλ. λ. *έγια μόλα*) || *τίρα ~* (τράβα και άφηνε) || ~ *κάβο* (άφησε σκοινί) ΣΥΝ. αμόλα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. molla, προστ. τού ρ. mollare «αφήνω, χαλαρώνω» < molle < λατ. mollis «εύκαμπτος, χαλαρός»].

μολάρω ρ. μετβ. {μολάρισα} (λαϊκ.) αφήνω (κάτι) χαλαρό, να κινείται ελεύθερα: ~ *τα πανιά / τα κουπιά* ΣΥΝ. αμολώ, χαλαρώνω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mollare «αφήνω, χαλαρώνω» < molle < λατ. mollis «εύκαμπτος, χαλαρός»].

μολαταύτα επίρρ. (λόγ.) παρ' όλα όσα έχουν προαναφερθεί, ωστόσο, εντούτοις: *δεν ήθελε επ' ουδενί λόγω να έρθει μαζί μας· ~ αυτή κατάφερε να τον πείσει.*

[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού *μολοντούτο*].

Μολδάβας (ο) ποταμός τής Τσεχίας, παραπόταμος τού Έλβα.

Μολδαβία (η) [1682] (ρουμ. Republica Moldova = Δημοκρατία τής Μολδαβίας) **1.** περιοχή τής Α. Ευρώπης που ανήκει στη Ρουμανία και τη Ρωσία **2.** κράτος τής Α. Ευρώπης, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Κισινάου, επίσημη γλώσσα τη Μολδαβική (Ρουμανική) και νόμισμα το μολδαβικό λέι. — **Μολδαβός** (ο) [μεσν.], **Μολδαβή** (η), **μολδαβικός**, -ή, -ό, **Μολδαβικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Moldavie < ρουμ. Moldova, ονομασία τού ποταμού Μολδάβα, που ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *mel- «σκουρόχρωμος, μαύρος, βρόμικος» (πβ. αρχ. *μέλ-ας*, βλ.λ.)].

Μολδοβλαχία (η) [1683] ΙΣΤ. ονομασία των παραδουνάβιων ηγεμονιών τής Μολδαβίας και τής Βλαχίας.

μολεύω ρ. μετβ. {μόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.-λογοτ.) μολύνω ηθικά ΣΥΝ. μιαίνω, ατιμάζω. - **μόλεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μολύνω*, κατά τα ρ. σε *-εύω*].

μολιερικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Γάλλο θεατρικό συγγραφέα και ηθοποιό Μολιέρο (1622-1673).

μόλις επίρρ. κ. σύνδ. (επίρρ.) **1.** με πολύ μεγάλη δυσκολία, με κόπο· συνήθ. στις ΦΡ. ***μόλις και μετά βίας / μόλις που***: ~ *τον έπεισε να έρθει μαζί μας* (πολύ δύσκολα) || ~ *που καταλάβαινα τι έλεγε* || ~ *που έβγαινε η φωνή μου / κρατήθηκα να μην κλάψω / κερδίζω τα προς το ζην* ΣΥΝ. ίσα (που) **2.** (+ αριθμητ.) όχι περισσότερο από· για να τονιστεί πόσο λίγο, πόσο κατώτερο από το κανονικό, το συνηθισμένο ή το αναμενόμενο είναι κάτι: *πέθανε ~ 16 χρονών* || *το σπίτι του ήταν ~ 100 μέτρα από το δικό μου κι όμως δεν συναντηθήκαμε ποτέ* || *τερμάτισε ~ 23ος* (πολύ πιο πίσω απ' ό,τι θα περιμέναμε) **3.** (χρονικά) πριν από λίγο: ~ *έφυγε το αεροπλάνο* || ~ *τηλεφώνησε* || ~ *άρχισε η ταινία* ΣΥΝ. τώρα δα, ό,τι **4.** (σύνδ.) για την εισαγωγή χρονικής πρότασης, που δηλώνει κάτι που συμβαίνει ταυτόχρονα ή λίγο μετά από αυτό το οποίο δηλώνει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *θα του μιλήσω ~ έρθει* (λίγο αφότου έρθει) || ~ *τον είδα, κατάλαβα τι είχε συμβεί* ΣΥΝ. άμα, ευθύς ως, όταν, σαν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Μη πειστικές οι αναγωγές στο ρ. *μέλλω* (με τη σημ. «διστακτικά») και στο επίρρ. *μάλα*, ενώ η σύνδεση με το αρχ. *μῶλος* «μάχη, αγώνας» είναι εξίσου αβέβαιη για σημασιολογικούς λόγους. Έχουν επίσης προταθεί ως ετυμολογικά συγγενή το λατ. mōlēs «βάρος - δυσχέρεια» και το λιθ. pri-si-muolėti «παραδίδομαι στο κακό» χωρίς πειστικά επιχειρήματα, αν και το βραχύ *-ο-* (τού *μόλις*) θα μπορούσε να θεωρηθεί προϊόν αναλογίας προς το συνώνυμο *μόγις*].

μολογώ (κ. -άω) ρ. → ομολογώ

μολονότι σύνδ.· εισάγει δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις· παρόλο που, αν και: ~ *ορκίζεται ότι λέει την αλήθεια, εγώ δεν τον πιστεύω* ΣΥΝ. αν και, παρόλο που, ενώ.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *μ' όλον ότι*].

μολοντούτο επίρρ. (παλαιότ.) μολαταύτα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. φρ. *μ' όλον τοῦτο*].

μόλος (ο) **1.** τεχνητή ή φυσική προεξοχή ξηράς, που εισχωρεί στη θάλασσα, για να πλευρίσουν με ασφάλεια τα πλοία **2.** (συνεκδ.) το λιμάνι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. molo < λατ. moles «βάρος, όγκος - πρόχωμα στη θάλασσα»].

μολοσσός[1] (ο) μεγαλόσωμος σκύλος ράτσας με γκριζοκίτρινο τρίχωμα και σκούρα μουσούδα, ο οποίος χρησιμοποιείται ως φύλακας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., πβ. γαλλ. molosse < λατ. molossus «σκύλος από τη χώρα των Μολοσσών» < αρχ. *Μολοσσός (κύων)*, ονομασία πρωτοελληνικού ή ιλλυρικού φύλου τής Ηπείρου, αγν. ετύμου].

μολοσσός[2] (ο) [αρχ.] ΜΕΤΡ. αρχαίο μετρικό σχήμα, που αποτελείται από τρεις μακρές συλλαβές.

μολότοφ (η) {άκλ. κ. ως επίθ.} (συνήθης ορθ. *μολότωφ*) αυτοσχέδια βόμβα *(βόμβα μολότοφ)* που αποτελείται από ένα μπουκάλι γεμισμένο με εύφλεκτο υγρό και ένα φιτίλι (συνήθ. ένα κομμάτι πανί) που εξέχει από τον λαιμό του, για να εκραγεί μετά τη ρίψη και θραύση του· λέγεται και *κοκτέιλ μολότοφ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. (cocktail) Molotov, από το επώνυμο τού Σοβιετικού πολιτικού V.M. Molotov (1890-1986), ο οποίος, ως υπουργός Εξωτερικών τής Ε.Σ.Σ.Δ., υπέγραψε το σύμφωνο μη επιθέσεως με τη ναζιστική Γερμανία (σύμφωνο Molotov-Ribbentrop, 23/8/1939), ενώ αργότερα διέταξε την παραγωγή φιαλών με εύφλεκτο υγρό ως φθηνότερο όπλο από τις χειροβομβίδες].

μολόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αυτοφυές ποώδες χνουδωτό φυτό με όρθιο βλαστό, φύλλα με οδοντωτή περιφέρεια και άνθη συνήθ. ρόδινα, τα οποία χρησιμοποιούνται σε αφεψήματα (σπανιότ. και τα φύλλα) με μαλακτικές και αποχρεμπτικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μολόχη* < *μαλάχη*, αβεβ. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο, όπως και το αντίστοιχο λατ. malva, αν και έχει προταθεί ακόμη και η αναγωγή στο εβρ. mallūah ή στο γεωργιανό malokhi. Οι αρχαίοι συνέδεαν παρετυμολογικά τη λ. *μολόχη* με το ρ. *μαλάσσω* και το επίθ. *μαλακός*].

μολπή (η) (αρχαιοπρ.) ωδή, άσμα με ευχάριστη μελωδία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέλπω* «ψάλλω, τραγουδώ», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *μέλος* (βλ.λ.) βάσει τής σημ. «εξάρτημα, τμήμα». Μη ικανοποιητική η συσχέτιση με αρχ. ιρλ. molor «επαινώ, τιμώ» και με χεττ. mald- «απαγγέλλω»].

μολυβδαίνιο (το) [1840] {μολυβδαινίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Mo), που χρησιμοποιείται σε κράματα μαζί με τον σίδηρο για την κατασκευή υλικών υψηλής αντοχής και πολλαπλών εφαρμογών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **μολυβδαινικός**, -ή, -ό [1812].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. molybdène < λατ. molybdaena < αρχ. *μολύβδαινα* < *μόλυβδος*].

μολυβδίαση (η) [1889] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δηλητηρίαση τού οργανισμού, που προκαλείται από την εισπνοή, τη δερματική επαφή ή την κατάποση μολύβδου ή παραγώγων του και εκδηλώνεται με διαφορετικής εκτάσεως συμπτώματα, ανάλογα προς τον χρόνο τής έκθεσης, όπως ναυτία, αναιμία, μυϊκή αδυναμία ή κώμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. plumbism].

μολυβδόβουλλο (το) [1880] **1.** βυζαντινή σφραγίδα που χρησιμοποιούσαν οι πολίτες **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο που φέρει την παραπάνω σφραγίδα.

μολυβδοκόνδυλο κ. **μολυβδοκόντυλο** (το) [1807] (παλαιότ.) το μολύβι τής γραφής.

μολυβδόνερο (το) φαρμακευτικό παρασκεύασμα με στυπτικές ιδιότητες, που αποτελείται από οξικό μόλυβδο αραιωμένο σε νερό (αναλογία 1 προς 49) και χρησιμοποιείται σε επιθέματα και για πλύσεις. Επίσης (λαϊκ.) **μολυβόνερο**.

μόλυβδος (ο) {μολύβδ-ου | -ων, -ους} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pb) αργυρόχρωμο, εύκαμπτο, που προσφέρεται για επεξεργασία και χρησιμοποιείται στην κατασκευή σωληνώσεων, περιβλημάτων καλωδίων, συσσωρευτών, υλικών προστασίας από ραδιενεργές ακτινοβολίες, κυνηγετικών βλημάτων κ.α. ΣΥΝ. μολύβι (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **μολύβδινος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μόλυβδος* / *μόλιβος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η μαρτυρία τού μυκ. mo-ri-wo-do υποδεικνύει ως αρχαιότερο τον τ. *μόλιβος*, αναφορικά δε με τον τ. *μόλυβ-δος*, το *-δος* πρέπει να θεωρηθεί παραγ. επίθημα. Δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς η πηγή προελεύσεως τής λ. *μόλιβος*. Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, η λ. *μόλιβος* και η αντίστοιχη λατ. plumbum αποτελούν παράλληλα δάνεια ιβηρικής προελεύσεως, λόγω των πλουσίων κοιτασμάτων μολύβδου τής Ιβηρικής Χερσονήσου].

μολυβδοσωλήνας (ο) [1896] *σωλήνας από μόλυβδο*, που λόγω τής μεγάλης του ευκαμψίας χρησιμοποιείται ευρύτατα στις υδραυλικές εγκαταστάσεις.

μολυβδουργία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} η τεχνική κατεργασία τού μολύβδου. — **μολυβδουργείο** (το), **μολυβδουργός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μολυβδουργός* < *μόλυβδος* + *-ουργός* < *ἔργον*].

μολυβδούχος, -ος, -ο [1842] αυτός που περιέχει μόλυβδο: ~ *μεταλλεύματα*.

μολυβδόχρους, -ους, -ουν {μολυβδόχρ-οος | -οες (ουδ. -οα), -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τού μολύβδου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μόλυβδος* + *-χρους* / *-χροος* < *χρώς, -τός*, «χρώμα, επιδερμίδα». Βλ. κ. *χρώμα, χροιά*].

μολυβδύαλος (ο) {μολυβδυάλ-ου | -ων, -ους} γυαλί που περιέχει μονοξείδιο τού μολύβδου.

μολυβδώνω ρ. μετβ. {μολύβδω-σα, -θηκα, -μένος} επικαλύπτω (επιφάνεια) εσωτερικά ή εξωτερικά με πλάκες ή φύλλα μολύβδου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μολυβδῶ (-όω)* (αρχ. *-οῦμαι*) < αρχ. *μόλυβδος*].

μολύβδωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδικασία επικαλύψεως μιας επιφάνειας με πλάκες ή φύλλα μολύβδου. Επίσης **μολύβδωμα** (το) [μτγν.] {μολυβδώμ-ατος | -ατα, -άτων}.

μολυβένιος, -ια, -ιο [μεσν.] (καθημ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από μόλυβδο ή έχει το χρώμα του: ~ *στρατιωτάκια*.

μολυβήθρα (η) [1858] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το βαρίδι από μόλυβδο, που προσαρμόζεται στη βάση τού δίχτυού των ψαράδων, για να διευκολύνει την καταβύθισή του **2.** το βαρίδι στη στάθμη των χτιστών.

μολυβής, -ιά, -ί {μολυβ-ιού | -ιοί (ουδ. -ιά)} **1.** αυτός που έχει το θαμπό, κυανόγκριζο χρώμα τού μολύβδου: ~ *ουρανός* **2.** ***μολυβί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού μολύβδου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

μολύβι (το) {μολυβ-ιού | -ιών} **1.** λεπτός κυλινδρικός σωλήνας από ξύλο ή μέταλλο, που περιέχει ένα κομμάτι γραφίτη ή άλλης σκληρής χρωστικής ύλης και χρησιμοποιείται για γραφή ή για σχέδιο: *ξύνω το ~* || ~ *με μαλακή μύτη* **2.** καλλυντικό σε σχήμα γραφίδας, που χρησιμοποιείται για να τονίσει και να δώσει το περίγραμμα χαρακτηριστικών τού προσώπου: ~ *ματιών / χειλιών* ● **3.** (λαϊκ.) ο μόλυβδος **4.** (συνεκδ.) το βλήμα πυροβόλου όπλου ΣΥΝ. σφαίρα, βόλι **5.** (περιληπτ.) πολλά βλήματα, σφαίρες: (απειλητικά) *θα σου γεμίσω το σώμα ~* ● **6.** (μτφ.) καθετί βαρύ, δυσκίνητο ή δύσπεπτο: *το βραδινό φαγητό πέφτει ~ στο στομάχι* || *το σώμα της έπεσε ~ πάνω στο στρώμα*. — (υποκ.) **μολυβάκι** (το) (σημ. 1-2), (μεγεθ.) **μολυβάρα** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μολύβιον* / *μολίβιον*, υποκ. τού αρχ. *μόλιβος*, βλ. κ. *μόλυβδος*].

μολυβιά (η) η γραμμή που έχει γίνει από μολύβι.

μολυβόνερο (το) → μολυβδόνερο

μολυβώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {μολύβω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μουντζουρώνω με μολύβι **2.** (λαϊκ.) μολυβδώνω.

μόλυνση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η μετάδοση παθογόνων μικροβίων σε ζωντανό οργανισμό και οι συνακόλουθες επιπλοκές στη φυσική του κατάσταση: ~ *τής πληγής* || *τα σκουπίδια αποτελούν μόνιμες εστίες μολύνσεως* (δηλ. μέρος όπου αναπτύσσονται παθογόνα μικρόβια) **2.** η επιβάρυνση τού περιβάλλοντος, και ειδικότ. τού ατμοσφαιρικού αέρα, από ξένες προς τη σύστασή του ρυπογόνες ουσίες, που οφείλεται στην ανεξέλεγκτη επέμβαση τού ανθρώπου, η οποία ανατρέπει τη φυσική ισορροπία: ~ *τής ατμόσφαιρας / τού περιβάλλοντος / των ποταμών / των θαλασσών / των υπόγειων υδάτων* ΣΥΝ. ρύπανση.

μολυντήρι (το) {μολυντηρ-ιού | -ιών} μικρόσωμη σαύρα, το σαμιαμίδι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*.

μολύνω ρ. μετβ. {μόλυν-α, -θηκα, μολυσμένος} **1.** (συνήθ. για το περιβάλλον) δημιουργώ ρύπους με τη χρήση βλαβερών χημικών ουσιών ή

απορριμμάτων: ~ *τη θάλασσα / τα ποτάμια με τα λύματα των εργοστασίων* || *τα αυτοκίνητα με τα καυσαέριά τους μολύνουν τον αέρα* || *«Προσοχή! Το νερό είναι μολυσμένο»* (επιγραφή) ΣΥΝ. ρυπαίνω, βρομίζω **2.** ΙΑΤΡ. μεταδίδω (σε κάποιον/κάτι) παθογόνα μικρόβια: *η πληγή έχει μολυνθεί* ΣΥΝ. κολλάω **3.** (μτφ.) σπιλώνω ηθικά, μεταδίδω ηθικό μίασμα σε (κάτι): ~ *τα χέρια μου με το αίμα ενός αθώου* || *η απιστία μολύνει τον ιερό δεσμό τού γάμου* ΣΥΝ. μιαίνω, μαγαρίζω, κηλιδώνω, μολεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μόλος* (πβ. *αἰσχύνω - αἶσχος*) < *ml̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mel- «σκούρο, θαμπό χρώμα - βρομιά», πβ. σανσκρ. mála- «βρομιά, ρύπος», λιθ. mulvė «βόρβορος», ίσως κ. λατ. mulleus «ερυθρός» κ.ά. Ομόρρ. *μέλ-ας, μελ-ανός, μώλ-ωψ (-πας)* κ.ά.].

μόλυσμα (το) [αρχ.] {μολύσμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει τη μόλυνση οργανισμού.

μολυσματικός, -ή, -ό [1868] αυτός που προκαλεί μόλυνση ή μεταδίδεται μέσω αυτής: ~ *ασθένειες* (λοιμώδεις νόσοι που μεταδίδονται από έναν ζωντανό οργανισμό σε άλλον) ΣΥΝ. μεταδοτικός, κολλητικός.

μολὼν λαβέ έλα να τα πάρεις (ενν. τα όπλα)· πρόκειται για την απάντηση τού Λεωνίδα προς τον Ξέρξη στις Θερμοπύλες (Πλουτάρχου, *Αποφθέγμ. Λακων.*).
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. *μολών* αποτελεί μτχ. τ. αμάρτυρου ενεστώτα, ο οποίος καλύφθηκε από το ομόρρ. *βλώσκω* «έρχομαι» (βλ. λ. *αυτο-μολία*). Ο αρχ. τ. *λαβέ* αποτελεί προστ. αορ. β' τού ρ. *λαμβάνω* (βλ.λ.)].

Μολὼχ (ο) {άκλ.} **1.** αρχαίος θεός των Αμμωνιτών και των Μωαβιτών, στον οποίο προσφέρονταν ανθρωποθυσίες με θύματα κυρ. μικρά παιδιά **2.** (μτφ.) (α) θεός τού αίματος (για περιπτώσεις απώλειας ανθρώπινων ζωών): *χιλιάδες θυσιάστηκαν και αυτό τον χρόνο στον ~ τής ασφάλτου* (χιλιάδες ανθρώπινα θύματα από αυτοκινητικά δυστυχήματα) || *«η ανθρωποθυσία στον ~ των ναρκωτικών συνεχίζεται»* (εφημ.) (β) οτιδήποτε απαιτεί τη θυσία ή την εγκατάλειψη σημαντικών πραγμάτων: *«οι σκεπτόμενοι άνθρωποι [...] αρνούνται τη θυσία των γνησίων αξιών στον ~ τής καταναλωτικής ευδαιμονίας»* (Β. Φίλιας).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Molékh. λ. που χρησιμοποιείται στην Π.Δ. με ιδιαίτερα μειωτικό τρόπο, προκειμένου για τον προσδιορισμό ενός θεού των Μωαβιτών και των Αμμωνιτών, ο οποίος λατρευόταν με ανθρωποθυσίες (ιδ. παιδιών). Ετυμολογικά η λ. προέρχεται από το εβρ. melékh «βασιλιάς», με επίδραση τής λ. bošéth «ντροπή, αίσχος» (για τον μηχανισμό πβ. κ. *Βεελζεβούλ*)].

Μ.Ο.Μ.Α. (η) Μικτή Ομάδα Μηχανημάτων Ανασυγκρότησης.

μομία (η) → μούμια

μομιοποίηση (η) → μουμιοποίηση

μόμολο (το) (σκωπτ. ή υβριστ.) μικρό παιδί, άβουλο πρόσωπο: *φύγε από 'δώ, βρε ~!* || *αυτός είναι ~, τι δουλειά να σου κάνει;*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mommolo «τηγανητό γλυκό με ρύζι», αγν. ετύμου].

μομφή (η) (λόγ.) **1.** επικριτική παρατήρηση σε έντονο ύφος: *απευθύνω / αποδίδω / προσάπτω ~ σε κάποιον για ορισμένες ενέργειές του* ΣΥΝ. επίπληξη, επιτίμηση, ψόγος ΑΝΤ. έπαινος **2.** απόδοση σε κάποιον κατακριτέας ή και αξιόποινης πράξης ΣΥΝ. κατηγορία, αιτίαση **3.** ΠΟΛΙΤ. (α) ***πρόταση μομφής*** η πρόταση δυσπιστίας (βλ. λ. *δυσπιστία*) (β) ***πρόταση μομφής κατά βουλευτή*** από τον πρόεδρο τής Βουλής για αντικοινοβουλευτική συμπεριφορά και αποφασίζει η Βουλή (γ) ***πρόταση μομφής κατά τού προέδρου / μέλους τού προεδρείου τής Βουλής*** υποβάλλεται από ορισμένο αριθμό βουλευτών και αποφασίζει η Βουλή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέμφομαι* (βλ.λ.)].

μον' επίρρ. (λαϊκ.) μόνο: *«[ένας αϊτός] δεν πάει στα κάτω μερα να καλοξεχειμάσει, ~ μένει απάνω στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., συγκεκομμένος τύπος τού επιρρ. *μόνο*].

μονάδα (η) **1.** κάθε σύνολο ομοειδών συστατικών στοιχείων που λαμβάνεται ως ενιαία αυτοτελής οντότητα: *η οικογένεια ως βασική κοινωνική ~* **2.** καθένα από τα επιμέρους κομμάτια ή στοιχεία, στα οποία ένα ενιαίο όλο μπορεί να διαιρεθεί ή να αναλυθεί: *ο κάθε εργαζόμενος αποτελεί μία ~ στην παραγωγική διαδικασία* **3.** τμήμα ευρύτερης επιχείρησης, οργανισμού ή συγκροτήματος με αυτοτελή λειτουργία και δομή: *θερμοηλεκτρική / υδροηλεκτρική / αποχετευτική ~* || *Μονάδα Εντατικής Θεραπείας (Μ.Ε.Θ.)* ΣΥΝ. συγκρότημα, οργανισμός **4.** (για τον στρατό και τα Σώματα Ασφαλείας) οργανωμένο σώμα με αυτοτελή δομή υπό ενιαία διοίκηση: *επίλεκτη ~* || *Μονάδες Αποκαταστάσεως (τής) Τάξεως (Μ.Α.Τ.)* || *οι στρατιώτες καλούνται να παρουσιαστούν στις ~ τους* **5.** μέγεθος ή συμβατικά καθορισμένη ποσότητα, που χρησιμοποιείται ως βάση μετρήσεως για όλα τα υπόλοιπα ομοειδή μεγέθη ή ποσότητες τής ίδιας κατηγορίας: *~ βάρους / μήκους* || *πέφτουν οι ~* (για το ταξί ή το τηλέφωνο, όσο αυξάνει το ποσό που καταγράφεται στον μετρητή) || *τιμή μονάδας* || *έχω λίγες ~ στην τηλεκάρτα μου*· ΦΡ. (α) ***νομισματική μονάδα*** το νόμισμα που αποτελεί τη βάση τής συνολικής ποσότητας τού χρήματος που κυκλοφορεί σε μία χώρα: *η ~ τής Ελλάδας είναι το ευρώ* (β) ΑΣΤΡΟΝ. ***αστρονομική μονάδα*** (1 A.U.= $1.496 \cdot 10^{11}$ m) η μέση απόσταση Γης-Ηλίου, που έχει καθιερωθεί ως μονάδα μετρήσεως αστρονομικών αποστάσεων **6.** ΜΑΘ. (α) ο μικρότερος θετικός ακέραιος αριθμός με την επανάληψη τού οποίου σχηματίζονται όλοι οι φυσικοί αριθμοί, ο αριθμός 1 (β) ***ακέραιη μονάδα*** βλ. λ. *ακέραιος* **7.** (στο σχολείο) ο βαθμός 1, ο μικρότερος βαθμός με τον οποίο μπορούν να βαθμολογηθούν οι επιδόσεις μαθητή: *πιάστηκε να αντιγράφει και πήρε ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μονάς, -άδος* < *μόνος*].

μοναδιαίος, -α, -ο ΜΑΘ. **1.** το ουδέτερο στοιχείο τής πράξης τού πολλαπλασιασμού: *~ στοιχείο*, λ.χ. το 1 γιατί 3·1=3 **2.** (*~ διάνυσμα*) το διάνυσμα τού οποίου το μέτρο ισούται με τη μονάδα μήκους και συνήθ. χρησιμοποιείται στον προσδιορισμό ενός άξονα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοναδιαῖος* < αρχ. *μονάς, -άδος* + παραγ. επίθημα *-ιαῖος* (πβ. κ. *μην-ιαῖος*). Η σημ. 2 ήδη μτγν., πβ. φρ. *μοναδιαῖα διαστήματα*].

μοναδικός, -ή, -ό **1.** (συνήθ. με άρθρο) αυτός τού οποίου δεν υπάρχει άλλος όμοιος στο είδος του, ο ένας και μόνος: *ήταν ο ~ άνθρωπος που του συμπαραστάθηκε* (κανένας άλλος εκτός από αυτόν) || *η ~ μου έγνοια είναι αυτό το παιδί* ΣΥΝ. αποκλειστικός, μόνος **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν επιδέχεται καμία σύγκριση, που όμοιός του σε αξία, σε αρετές είναι αδύνατον να βρεθεί: *~ γυναίκα / δουλειά / τύχη / ευκαιρία / παράδειγμα θάρρους / επίτευγμα / εμπειρία / ταξίδι* || *άνθρωπος ~ εντιμότητας / μετριοφροσύνης / ευφυΐας* ΣΥΝ. εξαιρετικός, απαράμιλλος, ασύγκριτος, ανυπέρβλητος. — **μοναδικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονάς, -άδος*].

μοναδικότητα (η) [1811] {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι μοναδικό, το να μην υπάρχει άλλο σαν κι αυτό: *η ~ τής μουσικής κάποιου / ενός κοινωνικού φαινομένου / μιας συνήθειας* || *σε τι συνίσταται η ~ αυτού τού ζωγραφικού πίνακα;*

μοναδισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό σύστημα που θεωρεί το σύμπαν ως ιεραρχημένο σύνολο μονάδων. Επίσης **μοναδολογία** (η) [1812].

μονάζω ρ. αμετβ. {μόνασα} **1.** διάγω μοναστικό βίο ΣΥΝ. ασκητεύω, καλογερεύω, ησυχάζω **2.** (κατ' επέκτ.) ζω μόνος αποφεύγοντας οποιαδήποτε κοινωνική επαφή και συναναστροφή ΣΥΝ. καλογερεύω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μόνος*].

Μονακό (το) {άκλ.} (γαλλ. Principauté de Monaco = Πριγκιπάτο τού Μονακό) ανεξάρτητο πριγκιπάτο τής Ν. Ευρώπης στην Κυανή Ακτή με πρωτεύουσα την πόλη τού Μονακό, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το γαλλικό φράγκο. — **Μονεγάσκος** (ο), **μονεγασκικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Monaco, αβεβ. ετύμου. Το τοπωνύμιο ταυτίζεται συχνά με τα λατ. Monoeci arx «φρούριο τού Μονακό» και Monoeci portus «λιμάνι τού Μονακό», που μνημονεύονται στον Βιργίλιο. Παρετυμολογικά, η λ. Monoecus έχει αναχθεί σε ελλην. λ. *Μόνοικος* (< *μόνος οἶκος*) από το άγαλμα τού Hercules Monoecus, που βρισκόταν εκεί τον 7ο ή 6ο αι. π.Χ. Ωστόσο, σύμφωνα με πιθανότερη εκδοχή, το τοπωνύμιο ανάγεται στη λιγουριανή λ. monegu «βράχος», από όπου και το επίθ. Monegasque «Μονεγάσκος». Τέλος, έχουν διατυπωθεί απόψεις περί συνδέσεως με τη βασκική λ. muno «βουνό», ακόμη και ότι πρόκειται περί φοιν. τοπωνυμίου, αφού οι Φοίνικες κατοικούσαν εκεί από τον 10ο ώς τον 5ο αι. π.Χ.].

μονάκριβος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) **1.** (για παιδιά ή αδέλφια) ένας και πάρα πολύ αγαπητός: *η ~ του θυγατέρα* || *είχε μια ~ αδελφή* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός με τον οποίο υπάρχει έντονος συναισθηματικός δεσμός, που δεν υπάρχει όμοιός του, για να τον υποκαταστήσει: *έχασε το ~ δαχτυλίδι, που της είχε χαρίσει η μάννα της.*

μοναξιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κατάσταση τού ανθρώπου που ζει μόνος, απομονωμένος από τους άλλους, χωρίς επαφή και επικοινωνία με άλλους: *ζω μέσα στη ~* || *η ~ δεν αντέχεται* **2.** (συνεκδ.) το συναίσθημα που προκύπτει από την παραπάνω κατάσταση: *νιώθω ~* || *θέλει να έχει κόσμο γύρω της, γιατί φοβάται τη ~* (πβ. κ. λ. *μοναχικότητα*) **3.** η απουσία επικοινωνίας με τους συνανθρώπους, η εσωτερική κατάσταση τού ανθρώπου που δεν έχει ουσιαστική επαφή με τους άλλους: *η ~ των σύγχρονων μεγαλουπόλεων* || *«~, ανία, κόσμος βαρύς, κακός, ανάλγητος»* (Α. Παπαδιαμάντης).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοναξιά* < αρχ. επίρρ. *μονάξ* < *μόνος*].

μονάρχης (ο) {μοναρχών} ο ανώτατος κληρονομικός άρχοντας, που έχει και ασκεί απόλυτη ή περιορισμένη εξουσία ΣΥΝ. βασιλιάς, ηγεμόνας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μοναρχῶ (-έω)* (υποχωρητ.) < *μον(ο)-* + *ἄρχω*].

μονάρχιδος (ο) → μόνορχις

μοναρχία (η) [αρχ.] {μοναρχιών} **1.** το πολίτευμα κατά το οποίο ανώτατο πολιτειακό όργανο είναι ένα φυσικό πρόσωπο (μονάρχης), που διαδέχεται κληρονομικά το προηγούμενο και το οποίο ασκεί την εξουσία με ή χωρίς περιορισμούς ΣΥΝ. βασιλεία· ΦΡ. (α) ***απόλυτη μοναρχία*** το πολίτευμα κατά το οποίο ο μονάρχης ασκεί την εξουσία χωρίς να δεσμεύεται από Σύνταγμα (σύμφωνα με την απόλυτη θέλησή του) (β) ***μοναρχία ελέω Θεού*** το μοναρχικό καθεστώς που βασίζεται στην αντίληψη ότι οι μονάρχες έχουν οριστεί από τον Θεό να κυβερνούν τους λαούς (γ) ***συνταγματική μοναρχία*** το πολίτευμα στο οποίο οι διατάξεις τού Συντάγματος θέτουν όρια στην άσκηση τής εξουσίας από τον μονάρχη, η πολιτική παρουσία τού οποίου μπορεί να είναι έως και συμβολική **2.** (συνεκδ.) κράτος με μοναρχική διακυβέρνηση: *το βυζαντινό κράτος ήταν ~.*

μοναρχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μονάρχη και το είδος τής εξουσίας που αυτός ασκεί: *~ πολίτευμα / διακυβέρνηση* **2.** ***μοναρχικός*** (ο), ***μοναρχική*** (η) οπαδός τής μοναρχίας. — **μοναρχικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

μοναρχισμός (ο) [1845] {χωρ. πληθ.} **1.** οι αρχές ασκήσεως τής εξουσίας από μονάρχη **2.** η υποστήριξη τού μοναρχικού πολιτεύματος.

μοναρχοφασισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.-παλαιότ.) όρος που χρησιμοποιούσαν οι αριστεροί την περίοδο μετά το 1946, για να περιγράψουν το καθεστώς τής βασιλευομένης δημοκρατίας τού ελληνικού κράτους.

μοναρχοφασίστας (ο) {μοναρχοφασιστών} (μειωτ.-παλαιότ.) χαρακτηρισμός που απέδιδαν οι αριστεροί στους οπαδούς τής βασιλευομένης δημοκρατίας, και κυρ. στους ακροδεξιούς, την περίοδο μετά το 1946.

μόνας επίρρ. (λόγ.) μόνο στη ΦΡ. ***κατά μόνας*** χωρίς να υπάρχει άλλος

κοντά: *θέλω να σου μιλήσω* ~ ΣΥΝ. ιδιαιτέρως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *κατά μόνας*, αιτ. θηλ. τού επιθ. *μόνος*, πβ. κ. *κατά πόδας*].

μοναστήρι (το) {μοναστηρ-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο οικημάτων μέσα στα οποία ζουν μοναχοί ή γενικότ. μέλη θρησκευτικής κοινότητας: *τα ~ τού Αγίου Όρους* || *πάω / κλείνομαι σε ~* ΣΥΝ. μονή, μάνδρα, σκήτη· ΦΡ. ***το μοναστήρι να 'ν' καλά (κι από καλογήρους βρίσκεις)!*** για να τονιστεί με έμφαση ότι κανείς δεν είναι αναντικατάστατος, ότι μπορούμε να τα καταφέρουμε και χωρίς αυτόν: *Κι επειδή μ' εγκατέλειψε αυτός, δεν μπορώ εγώ να βρω άλλον άντρα; ~!* **2.** (συνεκδ.) η κοινότητα συγκεκριμένης μονής: *όλο το ~ ήταν ανάστατο.* — (υποκ.) **μοναστηράκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, μονή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοναστήριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *μοναστήριος* < *μονάζω*].

μοναστηριακός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με μοναστήρι: ~ *ζωή / περιουσία / κανόνες / μπίρα* (που παρασκευάζεται από μοναχούς) ΣΥΝ. μοναστικός. Επίσης **μοναστηρήσιος**, -ια, -ιο.

μοναστής (ο), **μονάστρια** (η) {μοναστριών} (σπάν.) ο μοναχός, ο καλόγερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μονάζω*].

μοναστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με μοναστή ή μοναστήρι: ~ *βίος* || ~ *πολιτεία* (συνήθ. για το Άγιο Όρος) ΣΥΝ. μοναστηριακός.

μονατομικός, -ή, -ό [1885] ΧΗΜ. στοιχείο όπως τα ευγενή αέρια, ο άνθρακας κ.ά., τού οποίου το μόριο αποτελείται από ένα άτομο. Επίσης **μονοατομικός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. monatomic].

μονάχα κ. **μοναχά** επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) **1.** μόνο: *αυτό ~ έκανες τόση ώρα;* || *θέλω να σε δω για μια στιγμή ~* || *εγώ ~ σ' αγαπώ κι άλλος κανείς* **2.** (με περιοριστική σημασία) αρκεί μόνο..., με τον όρο: *έλα ό,τι ώρα θες, ~ να τηλεφωνήσεις προηγουμένως.*

μοναχή (η) [μεσν.] η γυναίκα που αφιερώνεται στον Θεό, απαρνούμενη τα εγκόσμια και διάγοντας ασκητικό βίο σε μοναστήρι ΣΥΝ. καλόγρια.

μοναχικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) (α) αυτός που του αρέσει να ζει μόνος, που επιδιώκει τη μοναξιά: *είναι μια γυναίκα ~, χωρίς κοινωνικές επαφές* (β) αυτός που είναι μόνος: ~ *άνθρωπος / ταξιδιώτης / καβαλάρης* **2.** (α) (για τόπους) απομονωμένος: ~ *βίλα / δωμάτιο* ΣΥΝ. απόμερος (β) (για ενέργειες) αυτός που γίνεται από έναν μόνο, χωρίς τη συμμετοχή άλλου προσώπου: ~ *βόλτες / ζωή* • **3.** αυτός που ανήκει, ταιριάζει ή χαρακτηρίζει έναν μοναχό: ~ *βίος / σχήμα* || *το ~ τάγμα των Ιησουιτών* ΣΥΝ. μοναστικός, καλογερικός.

μοναχικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς μόνος, χωρίς συντροφιά (συνήθ. με τη θέλησή του, επειδή επιλέγει να ζει μόνος, χωρίς παρέα) (πβ. λ. *μοναξιά*).

μοναχισμός (ο) [1864] {χωρ. πληθ.} ο τρόπος ζωής των μοναχών και οι ασκητικές αρχές που τον διέπουν (ακτημοσύνη, υπακοή, παρθενία)· ο μοναχισμός εκφράζει ασκητική σχέση τού πιστού με τον κόσμο και παρουσιάζει μια μεγάλη ποικιλία οργάνωσης (κοινοβιακός, ιδιόρρυθμος, αναχωρητικός κ.λπ.) ή και μεθόδου ασκήσεως (ερημίτες, στυλίτες, κελλιώτες κ.λπ.).

Μόναχο (το) {Μονάχου} πόλη τής ΝΑ. Γερμανίας, πρωτεύουσα τής Βαβαρίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. München. Όταν ιδρύθηκε η πόλη το 1158, υπήρχε ήδη στην περιοχή ένας μικρός συνοικισμός ονόματι Munichen, που συνήθ. ερμηνεύεται ως «στους μοναχούς» (πβ. γερμ. Mönch «μοναχός, καλόγερος»)].

μοναχογυιός (ο) ο μοναδικός γυιος σε μια οικογένεια.

μοναχοθυγατέρα (η) [μεσν.] (σπάν.) η μοναχοκόρη.

μοναχοκόρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μοναδική κόρη σε μια οικογένεια.

μοναχοπαίδι (το) [1891] {χωρ. γεν.} το μοναδικό παιδί, αγόρι ή κορίτσι, μιας οικογένειας.

μοναχός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν είναι μαζί με άλλους (συχνά + κτητική αντων.): *ταξιδεύει πάντα ~* || *ζει ~ της* || *θα το φτιάξω ~ μου, όταν φύγετε όλοι·* ΦΡ. (παροιμ.) ***μοναχός σου χόρευε κι όσο θέλεις πήδα*** βλ. λ. *χορεύω* ΣΥΝ. μόνος **2.** αυτός που δρα από μόνος του, χωρίς την επέμβαση ή την επίδραση άλλων προσώπων: *μονάχη της το έκανε, δεν την πίεσε κανείς* ΣΥΝ. μόνος **3.** (επιτατ.) αυτός που παρουσιάζει αμιγείς τις ιδιότητες που φέρει ή του αποδίδονται· ΦΡ. (για πρόσ.) (α) ***σπίρτο μονάχο*** για πάρα πολύ έξυπνο άνθρωπο (β) ***σκυλί μονάχο*** ως χαρακτηρισμός για κάποιον πολύ σκληρό ή ανθεκτικό ΣΥΝ. πραγματικός, βέρος, γνήσιος **4.** ***μοναχός*** (ο), ***μοναχή*** (η) βλ.λ. Επίσης (καθημ.) **μονάχος**, -η, -ο (σημ. 1, 2, 3). — (υποκ.) **μοναχούλης**, -α, -ικο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, μονή, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μοναχ-* (πβ. επίρρ. *μοναχῇ*), < *μόνος*. Η σημ. «καλόγερος» μαρτυρείται από τον 6ο αι. μ.Χ. και με αυτήν η λ. πέρασε (μέσω τού λατ. monachus) σε αρκετές ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. moine (< παλ. γαλλ. monge < λατ. monachus), ισπ. monje, ιταλ. monaco, αγγλ. monk, γερμ. Mönch, ιρλ. manach κ.ά.].

μοναχός (ο) ο άνδρας που αφιερώνεται στον Θεό απαρνούμενος τα εγκόσμια και διάγει ασκητικό βίο σε μοναστήρι: *πάω ~ στο Άγιο Όρος* || *εκάρη ~* ΣΥΝ. καλόγερος, ασκητής, ιερομόναχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. επίθ. *μοναχός, -ή, -ό*].

μοναχοφάης (ο) {μοναχοφάηδες} πρόσωπο που θέλει να τρώει ή να αποκτά κάτι μόνο αυτός, που δεν μοιράζεται τίποτα με τους άλλους.

μόνε μόριο (λαϊκ.) αλλά και, αλλά επιπλέον.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μόνον*].

Μονεγάσκος (ο) → Μονακό

μονέδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-σπάν.) το χρήμα, το νόμισμα· ΦΡ. ***κόβει μονέδα*** για ανθρώπους ή επιχειρήσεις που έχουν (από νόμιμες ή παράνομες δραστηριότητες) μεγάλα κέρδη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. moneda < λατ. Monēta, προσωνυμία τής θεάς Ήρας (Juno Moneta), στον ναό τής οποίας (στη Ρώμη) κόβονταν τα νομίσματα. Βαθμηδόν η λ. Monēta έφθασε να σημαίνει «νομισματοκοπείο» και, τελικώς, «νόμισμα»].

Μονεμβασιά (η) ιστορική πόλη τής ΝΑ. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας με σημαντικά βυζαντινά μνημεία. Επίσης **Μονεμβασία**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μον(ο)-* + *ἔμβασις*, όπως εξηγούν και τα βυζαντινά χρονικά: «*διὰ τὸ μίαν ἔχειν τῶν ἐν αὐτῇ εἰσπορευομένων τὴν εἴσοδον*». Απαντά και ως *Μονοβασιά*].

μονεταρισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η θεωρία που υποστηρίζει ότι η αύξηση τής προσφοράς χρήματος σε μια οικονομία οδηγεί σε αύξηση των τιμών μάλλον παρά τού προϊόντος. — **μονεταριστής** (ο), **μονεταρίστρια** (η), **μονεταριστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. monetarism < monetary < μτγν. λατ. monetarius < λατ. moneta, βλ. κ. *μονέδα*].

μονή (η) (λόγ.) το μοναστήρι: *η Μονή Ιβήρων στο Άγιον Όρος* || *η Μονή Σινά·* ΦΡ. ***αιώνιοι μοναί / αιώνιες μονές*** η ζωή μετά τον θάνατο, ο άλλος κόσμος: *μετέστη στας / εις τας αιωνίους μονάς* (πέθανε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (η σημερινή σημ. από τον 6ο αι. μ.Χ.) < *μένω*].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **μονή** (< *μένω*) χρησιμοποιείται ήδη στο Ευαγγέλιο με τη σημ. «τόπος διαμονής, κατάλυμα» και από τον 6ο αι. μ.Χ. παίρνει τη σημασία που έχει και σήμερα. Το **μοναστήριο** (*μοναστής* < *μονάζω*) απαντά τον 6ο αι. μ.Χ., όπως και το **μοναχός** (αρχαία λέξη), το οποίο παίρνει τη σημ. που έχει σήμερα από τον 6ο αι. μ.Χ. (**μοναχός** < *μοναχῶς*, επίρρ. < *μοναχοῦ*, επίρρ.· πβ. *πανταχοῦ*). *Μονή / μοναστήρι* είναι ο χώρος όπου καταφεύγουν όσοι απαρνούνται τα εγκόσμια, για να αφοσιωθούν στον Θεό με προσευχή και νηστεία, ασπαζόμενοι τις αρχές τής αγαμίας, τής ακτημοσύνης και τής υπακοής. Η άσκηση αυτή μπορεί να γίνει σε διάφορες μορφές οργάνωσης τού μοναστικού βίου. Τέτοιες είναι: το **κοινόβιο**, μοναστήρι (ανδρικό ή γυναικείο), όπου τα πάντα είναι κοινά (ενδυμασία, τροφή, λατρεία, εργασία κ.λπ.)· το **ιδιόρρυθμο**, μοναστήρι όπου οι μοναχοί επιτρέπεται να έχουν προσωπικούς πόρους (περιουσία) και προσωπική τράπεζα (φαγητό) και όπου ο κάθε μοναχός κανονίζει μόνος το πρόγραμμά του· **σκήτη**, μοναστικός οικισμός που απαρτίζεται από πολλές **καλύβες**, όπου κάθε καλύβα αποτελεί μοναχική κατοικία (με ναΰδριο και μικρό διαθέσιμο χώρο)· **κελλί**, αυτοτελής επίσης κατοικία μοναχού, όπως η καλύβα, αλλά μεγαλύτερη από αυτήν (όπως μεγαλύτερος είναι και ο περιβάλλων χώρος και το ναΰδριο που υπάρχει μέσα σε αυτό)· το *κελλί* εξαρτάται απευθείας από μονή και δεν υπάγεται σε σκήτη· **λαύρα** (κυριολ. σημ. «δρόμος»), εγκατάσταση με καλύβες ή κελλιά, όπου ζούσαν παλαιότερα οι μοναχοί ο ένας κοντά στον άλλον, προτού οργανωθούν τα κοινόβια· υπό την έννοια αυτή, αποτέλεσαν είδος ιδιόρρυθμου μοναστηριού ή και σκήτης· **εγκλείστρα**, κάθε κλειστός χώρος, ιδίως σπηλιά, όπου μονάζει ένας ασκητής ως «έγκλειστος».
Ο **μοναχός** που εγκαταλείπει τα εγκόσμια, για να αφοσιωθεί στην άσκηση ψυχής και σώματος, με σκοπό την πνευματική του τελείωση και τη σωτηρία τής ψυχής του, λέγεται και **ασκητής** και **ησυχαστής** ή, με έμφαση στην εγκατάλειψη τού κόσμου, **αναχωρητής**. Ανάλογα με τον τόπο ή τον τρόπο ασκήσεως, παίρνει διάφορα ονόματα, λ.χ. όταν μονάζει σε κελλί, λέγεται **κελλιώτης**· όταν καταφεύγει να μονάσει στην έρημο ή σε ερημικές περιοχές, λέγεται και **ερημίτης**, σε περιπτώσεις ακραίας ασκήσεως ησυχαστικού βίου πάνω σε στύλους λέγεται **στυλίτης**, όταν ασκητεύει σε σπηλιά **σπηλαιώτης** κ.ά. Ο τόπος όπου μονάζει ο μοναχός, αποκαλείται αναλόγως **ασκητήριο, ησυχαστήριο, ερημητήριο**.

μόνημα (το) {μον-ήματος | -ήματα, -ημάτων} η ελάχιστη μονάδα στην ανάλυση τής γλώσσας που ισοδυναμεί αδρομερώς προς τη λέξη ή το λέξημα ή, γενικότερα, το γλωσσικό σημείο· διακρίνεται σε *λεξικό μόνημα* (το τμήμα τής λέξης που δηλώνει τη λεξική σημασία, π.χ. *δέντρ-, τρεχ-*) και σε *γραμματικό μόνημα* (το τμήμα που δηλώνει τη γραμματική σημασία, π.χ. *-α* στο *δέντρ-α*, το *-εις* στο *τρέχ-εις* κ.τ.ό.) (βλ. κ. λ. *-ημα*).

μονήρης, -ης, -ες {μονήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) **1.** (α) (συνήθ. κακόσ.) αυτός που ζει μόνος, αποτραβηγμένος από τους άλλους ανθρώπους, σε απομόνωση: ~ *άτομο / ζώο* ΣΥΝ. απομονωμένος, μοναχικός, μονόχνοτος (β) αυτός που γίνεται από ένα μόνο άτομο: *διάγει βίο μονήρη* **2.** ΒΟΤ. (άνθος) που μόνο αυτό φύεται στο άκρο ανθοφόρου βλαστού ή κλάδου: ~ *άνθος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μον(ο)-* (< *μόνος*) + *-ήρης* (< *ἀραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω», βλ. κ. *αριθμός*)].

μονιά (η) (λαϊκ.) η φωλιά άγριων ζώων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μονία* < αρχ. *μόνος*].

μονιάζω ρ. → μονοιάζω

Μόνικα (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η μητέρα τού ιερού Αυγουστίνου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Monica. Αν και ο Αυγουστίνος συνέδεε το όνομα με το λατ. monēre «προειδοποιώ, συμβουλεύω», το όνομα είναι αγν. ετύμου].

μονιμάς (ο) {μονιμάδες} (στην αργκό των στρατιωτών) ο μόνιμος στρατιωτικός, συνήθ. υπαξιωματικός (πβ. λ. *καραβανάς*).

μονιμοποίηση (η) [1886] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γί-

νεται κανείς μόνιμος (συνήθ. για υπαλλήλους τού Δημοσίου): *η ~ των εκτάκτων υπαλλήλων* **2.** άρση προσωρινότητας (πράγματος ή κατάστασης) ΣΥΝ. παγίωση, σταθεροποίηση ΑΝΤ. προσωρινότητα.

μονιμοποιώ ρ. μετβ. |1861| {μονιμοποιείς... | μονιμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αίρω την προσωρινότητα (πράγματος ή κατάστασης), καθιστώ (κάτι) μόνιμο ΣΥΝ. εδραιώνω, παγιώνω, σταθεροποιώ **2.** (ειδικότ. για δημοσίους υπαλλήλους) προάγω (υπάλληλο) από έκτακτο ή εποχικό σε βαθμίδα μονίμου: *~ τους εκτάκτους / τους συμβασιούχους τού Δημοσίου.*

μόνιμος, -η, -ο 1. αυτός που δεν μεταβάλλεται, που μένει στην ίδια θέση ή διατηρείται στην ίδια κατάσταση (χωρίς αλλαγή): *η ~ κατοικία μου είναι στην Αθήνα· στον Βόλο μένω προσωρινά || ο Κώστας είναι πλέον ~ κάτοικος Αυστρίας, επισκέπτεται όμως την Ελλάδα δύο φορές τον χρόνο || ~ διεύθυνση || θέμα ~ ενδιαφέροντος / διαμάχης / αντιπαράθεσης || ένα ~ χαμόγελο / μια ~ μελαγχολία ήταν ζωγραφισμένη στο πρόσωπό της || τα σκουπίδια είναι πια ~ κατάσταση σ' αυτή την πόλη* ΣΥΝ. διαρκής, πάγιος, σταθερός, ακλόνητος, οριστικός **2.** (για δημόσιο υπάλληλο) αυτός που δεν είναι έκτακτος ή εποχικός, αλλά ανήκει στη συγκεκριμένη υπηρεσία με σύμβαση αορίστου χρόνου και δεν μπορεί να εκδιωχθεί από αυτήν και να προσληφθεί άλλος στη θέση του, πριν συμπληρώσει τον καθορισμένο από τη νομοθεσία χρόνο ΑΝΤ. έκτακτος, προσωρινός, εποχικός. — **μόνιμα / μονίμως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονή* < *μένω*].

μονιμότητα (η) |μτγν.| {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού μόνιμου, το να έχει μία κατάσταση σταθερότητα και διάρκεια: *~ σχέσης / συνεργασίας / δεσμού / συνήθειας* ΣΥΝ. οριστικότητα, παγιότητα ΑΝΤ. προσωρινότητα **2.** το καθεστώς τής εξασφάλισης τής θέσεως των δημοσίων υπαλλήλων: *άρση τής ~ των δημοσίων υπαλλήλων.*

μόνιππο (το) {μονίππ-ου | -ων} άμαξα που σύρεται από ένα μόνο άλογο (πβ. λ. *παϊτόνι*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μόνιππος* (με αλλαγή γένους) < *μον(ο)-* + *ἵππος*].

μονισμός (ο) |1886| ΦΙΛΟΣ. η μεταφυσική θεωρία που δέχεται ότι υπάρχει μία μόνο αρχή ή ύλη στη βαθύτερη ουσία των όντων ή ότι η ουσία αυτή συνίσταται από ένα βασικό συστατικό ΣΥΝ. ενισμός ΑΝΤ. δυϊσμός, πλουραλισμός. — **μονιστής** (ο), **μονίστρια** (η), **μονιστικός, -ή, -ό** |1891|.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Monismus].

μόνιτορ (το) {άκλ.} ελλην. *οθόνη* ΤΕΧΝΟΛ. **1.** η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη συνεχή παρακολούθηση σε οθόνη των τιμών που παίρνουν διάφορα φυσικά μεγέθη, όπως λ.χ. οι ρύποι στην ατμόσφαιρα, οι παράμετροι τής καρδιακής λειτουργίας ασθενούς κ.λπ. **2.** συσκευή που χρησιμοποιείται για την παρακολούθηση τής εκτέλεσης ενός προγράμματος από ηλεκτρονικό υπολογιστή· η οθόνη τού υπολογιστή **3.** μικρή οθόνη από την οποία παρακολουθεί κανείς σε τηλεοπτικό στούντιο ή σε εξωτερικό χώρο μετάδοσης το τηλεοπτικό σήμα (τι ακριβώς λαμβάνει η κάμερα).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. monitor < λατ. monitor «αυτός που υπενθυμίζει, ο υποβολέας, επιτηρητής» < ρ. moneo «υπενθυμίζω, νουθετώ»].

μόνο επίρρ. |αρχ.| **1.** για τη δήλωση ελάχιστης ποσότητας / ιδιότητας ή για να τονιστεί πόσο λίγο είναι αυτό που αναφέρεται· όχι περισσότερο, τίποτα περισσότερο (από την αναφερόμενη ιδιότητα ή ποσότητα), απλώς: *θέλω ~ μισό κιλό* (όχι περισσότερο από μισό κιλό) || *ήρθε ~ για μία μέρα* (μία μέρα είναι λίγο) || *εγώ είμαι ~ μία απλή γραμματέας / υπάλληλος* || *εγώ ~ τον χαιρέτισα* (δεν έκανα τίποτε περισσότερο από το να τον χαιρετίσω) ΣΥΝ. μονάχα, απλώς **2.** αποκλειστικά: *είναι ~ για κυρίες / για παιδιά / για ηλικιωμένους || είμαστε κλειστά ~ τις Κυριακές || θέλει ~ τη δική σας φιλία || ~ εγώ τον είδα* (δηλ. κανένας άλλος εκτός από μένα)· (εμφατ.) ΦΡ. (α) ***μόνο και μόνο*** για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει άλλη αιτία ή σκοπός από αυτόν που αναφέρεται: *~ επειδή το είπες εσύ, δεν πρόκειται να γίνει* (δηλ. η μόνη και η αποκλειστική αιτία είναι ότι το είπες εσύ) || *τα λέει, ~ για να σε εκνευρίσει* (δηλ. αυτός είναι ο αποκλειστικός του στόχος) (β) ***και μόνο*** (i) (ως συμπλήρωμα λέξεως που προηγείται) για να τονιστεί ότι ισχύει ή υπάρχει αποκλειστικά αυτό που προαναφέρεται και τίποτε άλλο: *εγώ ~ φταίω για ό,τι συνέβη* (φταίω εγώ και κανείς άλλος) || *δεν θα συμφωνήσω μαζί του απλώς ~ επειδή είναι γυιος τού αφεντικού μου·* η λέξη στην οποία αναφέρεται το *μόνο* μπορεί για μεγαλύτερη έμφαση να προηγείται και συγχρόνως να ακολουθεί: *έτσι, ~ έτσι μπορούμε να λύσουμε το πρόβλημα* (δεν υπάρχει άλλος τρόπος) (ii) (στην αρχή φράσεως) για να τονιστεί ότι αυτό που αναφέρεται στη συνέχεια είναι αρκετό: *~ στη σκέψη της, συγκινούμαι || ~ που σκέφτομαι ότι θα τον δω, με πιάνει τρόμος* (αρκεί η σκέψη ότι θα τον συναντήσω, για να με πιάσει τρόμος) || *~ που προσφέρθηκες να με βοηθήσεις, μου φτάνει!* ● **3.** (σύνδ.) ***μόνο (που)*** αλλά, όμως: *θα το αγόραζα, ~ είναι ακριβό || είναι έξυπνος μαθητής, ~ δεν μελετάει* **4.** (για τη δήλωση προϋπόθεσης) φτάνει / αρκεί να..., υπό τον όρο να...: *ελάτε και πιο αργά, ~ να είστε εδώ την ώρα τού φαγητού || μιλήστε του ανοιχτά, ~ μην τον προσβάλετε.*

μονο- κ. **μονό-** κ. **μον-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ένα (1): *μονο-σύλλαβος, μονόχειρ, μονο-ήμερος, μονό-στηλος, μον-όφθαλμος, μον-ώροφος, μονοετής, μονο-φωνικός* **2.** ενεργεί ή υπάρχει μόνος του: *μονο-μάχος, μονοκράτωρ* **3.** γίνεται κατ' αποκλειστικότητα: *μονο-πώλιο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μονό-χρωμος*, μτγν. *μονο-σύλλαβος*), που προέρχεται από το επίθ. *μόνος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. mono-phonic) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. mono-culture «μονοκαλλιέργεια»)].

μονοαξονικός, -ή, -ό → μονο-, -αξονικός

μονογαμία (η) |μτγν.| {μονογαμιών} **1.** ο γάμος με έναν μόνο άντρα ή μία μόνο γυναίκα **2.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ. κοινωνικός θεσμός, σύμφωνα με τον οποίο ένας άνδρας δεν μπορεί να είναι σύζυγος περισσότερων από μία γυναικών και, αντίστροφα, μία γυναίκα δεν μπορεί να είναι σύζυγος περισσότερων από έναν ανδρών (πβ. λ. *πολυγαμία, διγαμία*) **3.** η πρακτική τής τέλεσης για μία μόνο φορά τού μυστηρίου τού γάμου σε όλη τη διάρκεια τής ζωής ενός ατόμου.

μονογαμικός, -ή, -ό |μεσν.| **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μονογαμία: *~ κοινωνία·* (ως ουσ.) **2.** πρόσωπο που υποστηρίζει τις αρχές τής μονογαμίας ΑΝΤ. πολυγαμικός **3.** πρόσωπο που μένει πιστός σε έναν μόνο σύντροφο και δεν συνάπτει παράλληλες ερωτικές σχέσεις.

μονόγαμος, -η, -ο |μτγν.| (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που έχει έναν/μία μόνο σύζυγο **2.** αυτός που μένει πιστός στον ερωτικό του σύντροφο και δεν επιζητεί άλλες σχέσεις.

μονογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η αγενής αναπαραγωγή των μονοκύτταρων και των κατώτερων πολυκύτταρων οργανισμών, χωρίς την παρέμβαση φυλετικών (σεξουαλικών) κυττάρων και οργάνων ΣΥΝ. μονογονία ΑΝΤ. αμφιγονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monogenesis].

μονογενής, -ής, -ές {μονογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που είναι το μόνο παιδί, χωρίς αδέλφια **2.** ΘΕΟΛ. θεολογικός όρος που χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τη φυσική θεότητα τού Ιησού Χριστού στην εκκλησιαστική γραμματεία και υμνογραφία: *ο ~ Υιός και Λόγος τού Θεού* (ύμνος Θείας Λειτουργίας).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονο-* + *-γενής* < *γένος*. Η λ. απαντά στη Κ.Δ. προσδιορίζοντας τον Χριστό (λ.χ. Ιωάνν. 3, 16: *οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν*...)].

μονογλωσσία (η) → μονο-, -γλωσσία

μονόγλωσσος, -η, -ο → μονο-, -γλωσσος

μονογονεϊκός, -ή, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (οικογένεια) που αποτελείται από έναν γονέα και από ένα ή περισσότερα παιδιά.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. τ. αντί τού *μονογονικός*, απόδ. τού αγγλ. single parent].

μονογονία (η) {μονογονιών} **1.** η γέννηση ενός μόνο νεογνού σε κάθε τοκετό **2.** ΒΙΟΛ. η μονογένεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μονόγονος* < *μονο-* + *γόνος*].

μονόγραμμα (το) |1863| {μονογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} σχέδιο ή σήμα, που αποτελείται συνήθ. από ένα γράμμα ή ενδεχομένως από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων γραμμάτων τού αλφαβήτου, που αποτελούν τα αρχικά ονόματος και χρησιμοποιείται σε φύλλα αλληλογραφίας, σφραγίδες κ.α.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. monogramme < μτγν. λατ. monogram-ma < μτγν. *μονόγραμμον* «σχέδιο που χαράσσεται με μία μόνο γραμμή, μονοκοντυλιά»].

μονογραφή (η) |1833| η υπογραφή που αποτελείται από τα αρχικά γράμματα τού ονοματεπωνύμου τού υπογράφοντος.

μονογράφηση (η) |1833| {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μονογραφή σε έγγραφο που μπαίνει από αρμόδιο όργανο για την επικύρωσή του **2.** (για γραπτά εξετάσεων) η ακύρωση τού γραπτού εξεταζομένου με τη μονογραφή τού εξεταστή, επειδή έγινε αντιληπτό ότι ο πρώτος παραβίασε τους κανόνες τού διαγωνισμού: *η ~ μιας κόλλας ισοδυναμεί με τον μηδενισμό της.*

μονογραφία (η) |1863| {μονογραφιών} η επιστημονική μελέτη που πραγματεύεται συγκεκριμένο και αυτοτελές θέμα κατά τρόπο διεξοδικό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monographie].

μονογραφώ ρ. μετβ. |1833| {μονογραφείς... | μονογράφ-ησα, -ήθηκα, μονογραφημένος κ. μονογεγραμμένος} βάζω τη μονογραφή μου (κάτω από έγγραφο, κείμενο κ.λπ.), αναλαμβάνοντας την ευθύνη για την επικύρωση ή την ακύρωσή του: *~ ένα γραπτό / μια κόλλα διαγωνισμού / ένα συμβόλαιο / ένα κείμενο.* Επίσης **μονογράφω** |1852|.

μονοδιάστατος, -η, -ο 1. αυτός που έχει μία και μόνη διάσταση: *~ μέγεθος* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τις διαφορετικές πλευρές ενός θέματος: *«Ο ~ άνθρωπος» (One-dimensional Man*, 1964, βιβλίο τού Χ. Μαρκούζε) || *~ κριτική* ΣΥΝ. μονόπλευρος, μονοκόμματος, μονομερής.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μονο-* + *-διάστατος* < *διΐσταμαι*].

μονόδρομος (ο) **1.** ο δρόμος στον οποίο επιτρέπεται η κίνηση των αυτοκινήτων προς μία μόνο κατεύθυνση **2.** (μτφ.) ο τρόπος δράσης που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, η μοναδική πρακτική που ενδείκνυται ως λύση: *ο περιορισμός των δημοσίων δαπανών είναι ~ για την εξυγίανση τής εθνικής οικονομίας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. one-way].

μονοδρομώ ρ. μετβ. {μονοδρομείς... | μονοδρόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω έναν δρόμο διπλής κατεύθυνσης σε μονόδρομο. — **μονοδρόμηση** (η).

μονοεδρικός, -ή, -ό (εκλογική περιφέρεια) που σύμφωνα με τις αρχές τού εκλογικού συστήματος δίνει μία μόνο έδρα για τη Βουλή στο κόμμα που πλειοψηφεί: (κ. ως ουσ.) *η ~ τής Ευρυτανίας.*

μονοεθνικός, -ή, -ό → μονο-, -εθνής

μονοετής, -ής, -ές → μονο-, -ετής

μονόζυγο (το) |1837| ΓΥΜΝΑΣΤ. όργανο αποτελούμενο από μία χαλύβδινη ή ξύλινη οριζόντια μπάρα, η οποία στηρίζεται στα δύο άκρα της σε δύο κατακόρυφα στηρίγματα· ΦΡ. ***κάνω μονόζυγο*** εκτελώ γυμναστικές ασκήσεις κρεμασμένος από το παραπάνω όργανο.

μονοήμερος, -η, -ο → μονο-, -ήμερος

μονοθεϊσμός (ο) |1858| {χωρ. πληθ.} η απόλυτη πίστη σε έναν και μόνο θεό, η άρνηση τής ύπαρξης άλλων θεών ή θεϊκών δυνάμεων· σε αντιδιαστολή προς τον πολυθεϊσμό. Επίσης **μονοθεΐα** (η) |μτγν.|. — **μονοθεϊστής** (ο) |1871|, **μονοθεΐστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monothéisme].

μονοθεϊστικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με τον μονοθεϊσμό: *οι βασικότερες ~ θρησκείες τού κόσμου είναι ο ιουδαϊσμός, ο χριστιανισμός και ο ισλαμισμός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monothéistique].

μονοθελητισμός (ο) [1865] ΘΡΗΣΚ. χριστιανική διδασκαλία που καταδικάστηκε ως αιρετική από τη ΙΣΤ' Οικουμενική Σύνοδο (680-681) και σύμφωνα με την οποία ο Ιησούς, αν και είχε δύο φύσεις, δηλ. θεία και ανθρώπινη, είχε μόνο μία θέληση και, κατά προέκταση, μία μόνο ενέργεια (μονοενεργητισμός) και όχι δύο φυσικά θελήματα και δύο φυσικές ενέργειες. — **μονοθελήτης** (ο), **μονοθελήτρια** (η), **μονοθελητικός,** -ή, -ό [1873].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monothélisme].

μονοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} η κατοχή μιας μόνο έμμισθης θέσης στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα (πβ. λ. *πολυθεσία*). — **μονοθεσίτης** (ο), **μονοθεσίτισσα** (η).

μονοθέσιος, -α, -ο → μονο-, -θέσιος

μονόθυρος, -η, -ο → μονο-, -θυρος

μονοιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μόνοιασ-α, -μένος} (+με) ♦ **1.** (μετβ.) βοηθώ (κάποιους που έχουν έρθει σε ρήξη) να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους: *ούτε φίλοι ούτε γνωστοί κατάφεραν να μονοιάσουν το αντρόγυνο* ΣΥΝ. συμφιλιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) αναπτύσσω εκ νέου αρμονικές σχέσεις (με κάποιον), σταματώ την έχθρα: *μονοιάσαμε και δώσαμε τα χέρια* ΣΥΝ. συμφιλιώνομαι, ομονοώ. — **μόνοιασμα** (το), **μονοιασμένος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ομονοιάζω* < αρχ. *ομόνοια*].

μονοκαλλιέργεια (η) {μονοκαλλιεργειών} ΓΕΩΠ. σύστημα εκμετάλλευσης τού εδάφους, που συνίσταται στην ετήσια καλλιέργεια ενός μόνο φυτικού είδους· κατ' αντιδιαστολή προς την αμειψισπορά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. monoculture (νόθο σύνθ.)].

μονόκαννος, -η, -ο [1866] (όπλο) που έχει μία μόνο κάννη.

μονοκατάληκτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (επίθετο) που έχει και στα δύο γένη τις ίδιες καταλήξεις, π.χ. *πένης, φυγάς* κ.λπ.

μονοκάταρτος, -η, -ο [1888] (πλοίο) που έχει μόνο ένα κατάρτι.

μονοκατοικία (η) [1889] {μονοκατοικιών} η ανεξάρτητη κατοικία, στην οποία εξ ολοκλήρου διαμένει μία μόνο οικογένεια ΑΝΤ. πολυκατοικία.

μονοκέρατος, -η, -ο [μτγν.] (ζώο) που έχει ένα μόνο κέρατο.

μονόκερως (ο) {μονό-κερω | -κέρων} μυθικό ζώο με σώμα λευκού αλόγου, υπογένειο τράγου και ένα κέρατο που ξεπροβάλλει από το μέτωπό του. Επίσης **μονόκερος**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονο-* + *-κερως* < *κέρας*].

μονόκιλος, -η, -ο → μονο-, -κιλος

μονοκινητήριος, -α, -ο → μονο-, -κινητήριος

μονοκίνι (το {μονοκιν-ιού | -ιών} γυναικείο μαγιό μόνο για το κάτω μέρος τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. monokini (νόθο σύνθ.) < mono- (< *μονο-*) + (bi)kini «μπικίνι» (με εσφαλμ. χωρισμό)].

μονόκλ (το) {άκλ.} στρογγυλός φακός που προσαρμόζεται στο ένα μάτι χωρίς στήριγμα ΣΥΝ. μονύελος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. monocle (νόθο σύνθ.) < μτγν. λατ. monoculus «μονόφθαλμος» < mon(o)- (< *μόνος*) + λατ. oculus «οφθαλμός»].

μονόκλινος, -η, -ο → μονο-, -κλινος

μονόκλιτος, -η, -ο → μονο-, -κλιτος

μονόκλωνος, -η, -ο → μονο-, -κλωνος

μονοκόκκαλος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από ένα μόνο κόκκαλο **2.** (σπάν.-μτφ. για πρόσ.) αυτός που δύσκολα μπορεί να καμφθεί ή να αλλάξει γνώμη ΣΥΝ. δύσκαμπτος, αλύγιστος, ισχυρογνώμων.

μονοκομματικός, -ή, -ό → μονο-, -κομματικός

μονοκομματισμός (ο) [1896] το καθεστώς κατά το οποίο στο πολιτικό σύστημα μιας χώρας επικρατεί ένα μόνο κόμμα, το οποίο αποτελεί και τον μόνιμο φορέα εξουσίας (πβ. λ. *πολυκομματισμός, δικομματισμός*).

μονοκόμματος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που αποτελείται από ένα μόνο κομμάτι: *~ ύφασμα / φόρεμα / μαγιό·* (μτφ.-κακόσ.) **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν μεταβάλλει εύκολα τους τρόπους, τις σκέψεις ή τη συμπεριφορά του ΣΥΝ. δύσκαμπτος, αλύγιστος, ισχυρογνώμων **3.** μονόπλευρος, μονοδιάστατος: *πολύ ~ άνθρωπος· μόνο για τη δουλειά του ξέρει να μιλάει!* **4.** αυτός που δεν έχει ευκινησία, χάρη: *~ βάδισμα.* — **μονοκόμματα** επίρρ.

μονοκοντυλιά κ. **μονοκονδυλιά** (η) [1829] **1.** η γραφή λέξης, φράσης, υπογραφής ή σχεδίου με συνεχή κίνηση τής γραφίδας, χωρίς η τελευταία να σηκωθεί από το χαρτί **2.** (συνήθ. στον πληθ., στην παλαιογραφία) σύμπλεγμα γραμμάτων και λέξεων που συνδέονται μεταξύ τους με πολύπλοκες κεραίες και γραμμές που διασταυρώνονται και που δίνουν την αίσθηση ότι ο γραφέας δεν σήκωσε καθόλου τη γραφίδα του από το φύλλο **3.** (ως επίρρ.) (α) γράφοντας με τον παραπάνω τρόπο: *γράφω το όνομά μου ~* (β) χωρίς ιδιαίτερη περίσκεψη ή διαδικασία, χωρίς ενδοιασμούς: *δεν μπορείς να ακυρώνεις / διαγράφεις ~ μια παράδοση αιώνων.*

μονοκοπανιά επίρρ. (καθημ.) μια κι έξω, με μία κίνηση, με μιας: *ήπιε δύο ποτήρια μπίρα ~.* Επίσης (λαϊκότ.) **μονοκοπανιάς**.

μονοκοτυλήδονος, -η, -ο [1873] ΒΟΤ. (φυτό) που το σπέρμα του έχει μόνο μία κοτυληδόνα ΑΝΤ. δικοτυλήδονος. Επίσης **μονοκότυλος** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monocotylédone].

μονοκούκκι επίρρ. (εκφραστ.) συνήθ. στις ΦΡ. ***ψηφίζω (κάποιον) / ρίχνω την ψήφο μου / βγαίνω μονοκούκκι*** σε περιπτώσεις που προτιμάται καθολικά από όλους τους ψηφοφόρους μιας περιοχής ένας μόνο υποψήφιος από ολόκληρο συνδυασμό ή ένας μόνο από τους πολλούς συνδυασμούς: *στο χωριό μας τον ψηφίζουν ~.*

μονοκράτορας (ο) {μονοκρατόρων} ο μόνος απόλυτος κυρίαρχος ΣΥΝ. μονάρχης, δυνάστης, τύραννος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μονοκράτωρ, -ορος* < *μονο-* + *-κράτωρ* < *κρατώ*].

μονοκρατορία (η) [μεσν.] η κυριαρχία ενός μόνο κράτους, κόμματος, προσώπου: *η ~ τής Ρώμης στη Μεσόγειο την εποχή τού Χριστού* || *παρήλθε ανεπιστρεπτί η εποχή τής ~ του στο κόμμα, όταν με την απειλή τής διαγραφής κανείς δεν τολμούσε να διαφωνήσει ανοιχτά...*

μονοκύτταρος, -η, -ο [1886] ΒΙΟΛ. (ζωντανός οργανισμός) που αποτελείται από ένα μόνο κύτταρο ΑΝΤ. πολυκύτταρος. Επίσης **μονοκυτταρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. unicellulaire].

μονόκωπος, -η, -ο → μονο-, -κωπος

μονολεκτικός, -ή, -ό [1871] αυτός που αποτελείται από μία λέξη ή εκφράζεται με μία μόνο λέξη: *~ απάντηση* ΑΝΤ. περιφραστικός, αναλυτικός. — **μονολεκτικ-ά / -ώς** [1830] επίρρ.

μονόλεπτος, -η, -ο → μονο-, -λεπτος

μονολιθικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σχηματιστεί ή αποτελείται από μία μόνο μεγάλη πέτρα: *~ μνημείο* **2.** (μτφ.) αυτός που μένει άκαμπτος σε αυτά που ξέρει και ακολουθεί πάντα, που δεν χαρακτηρίζεται από ευελιξία, δογματικός: *~ αντιλήψεις / κόμμα / άνθρωπος / χαρακτήρας* ΣΥΝ. απόλυτος, μονοκόμματος, δύσκαμπτος. — **μονολιθικ-ά / -ώς** επίρρ., **μονολιθικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monolithique].

μονόλιθος (ο) [αρχ.] {μονολίθ-ου | -ων, -ους} κομμάτι πέτρας μεγάλων διαστάσεων.

μονόλογος (ο) {μονολόγ-ου | -ων, -ους} **1.** η ομιλία που απευθύνεται από το πρόσωπο που μιλάει στον ίδιο του τον εαυτό, είτε δυνατά είτε στη σκέψη του, χωρίς να γίνεται αντιληπτός από άλλους· ΦΡ. ΦΙΛΟΛ. ***εσωτερικός μονόλογος*** βλ. λ. *εσωτερικός* **2.** η μακρά ομιλία (προς το κοινό, που δεν γίνεται στο πλαίσιο διαλόγου): *οι ~ των κομματικών αρχηγών από τα μπαλκόνια δεν προωθούν τον πολιτικό λόγο* ΑΝΤ. διάλογος **3.** η παρατεταμένη ομιλία κατά την οποία ο ομιλητής δεν λαμβάνει υπ' όψιν του τους άλλους συζητητές: *αυτό δεν είναι συζήτηση· είναι παράλληλοι ~!* ΑΝΤ. διάλογος **4.** μέρος θεατρικού έργου στο οποίο μιλά ένας μόνο χαρακτήρας (ηθοποιός), απευθυνόμενος είτε στον εαυτό του είτε στους θεατές είτε σε άλλα πρόσωπα επί σκηνής, τα οποία παραμένουν σιωπηλά: *η φράση «να ζει κανείς ή να μη ζει» προέρχεται από έναν περίφημο ~ τού Άμλετ στο ομώνυμο δράμα τού Σαίξπηρ* ● **5.** μικρό θεατρικό έργο, που συνίσταται σε απαγγελία από έναν μόνο ηθοποιό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monologue].

μονολογώ ρ. αμετβ. [1782] {μονολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ μόνος μου, μιλώ στον εαυτό μου: *περπατούσε μόνος του και μονολογούσε.*

μονομανής, -ής, -ές [1851] {μονομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που διακατέχεται από μονομανία **2.** (για συμπεριφορά) αυτός που χαρακτηρίζει τον μονομανή. — **μονομανώς** επίρρ. [1891].
[ΕΤΥΜ. < *μονο-* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monomane].

μονομανία (η) [1782] {μονομανιών} **1.** ΨΥΧΟΛ. η ψυχική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από την απόλυτη εμμονή τού ατόμου σε μία μόνο ιδέα ή κύκλο ιδεών ΣΥΝ. ιδεοληψία **2.** (μτφ.) ο υπερβολικός ζήλος για κάτι, που απορροφά ολοκληρωτικά κάθε σκέψη και δραστηριότητα ενός ατόμου: *έχει ~ με την τάξη.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monomanie].

μονομαχία (η) [αρχ.] {μονομαχιών} **1.** η μάχη ανάμεσα σε δύο αντιπάλους: *~ στον αέρα / στη θάλασσα* || *η ~ Έκτορα και Αχιλλέα στην «Ιλιάδα»* **2.** (παλαιότ.) η ένοπλη αναμέτρηση δύο ατόμων κατόπιν κοινής συμφωνίας και με την παρουσία μαρτύρων για την επίλυση των μεταξύ τους διαφορών, που σχετίζονται συνήθ. με θέματα τιμής και μπορεί να καταλήξουν στον θάνατο τού ενός από τους δύο εμπλεκομένους: *καλώ κάποιον σε ~* || *~ μέχρι θανάτου* **3.** (γενικότ.) η κάθε μορφής αναμέτρηση μεταξύ δύο αντιπάλων: *η τηλεοπτική ~ των δύο υποψηφίων για την πρωθυπουργία* ΣΥΝ. αναμέτρηση, ανταγωνισμός.

μονομάχος (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που συμμετέχει σε μονομαχία **2.** (στην αρχαία Ρώμη) ο δούλος ή ο επαγγελματίας μαχητής που αγωνιζόταν σε αρένα προς τέρψη των θεατών σε αναμέτρηση που κατέληγε στον θάνατο κάποιων από τους δύο αντιπάλους.

μονομαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μονομαχείς... | μονομάχησα} (+με) **1.** αναμετρούμαι μόνος σώμα με σώμα με αντίπαλο **2.** (μτφ.) αναμετρούμαι με αντίπαλο (σε διαγωνισμό, εκλογές, διάλογο κ.λπ.): *οι δύο πολιτικοί θα μονομαχήσουν απόψε μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες* **3.** (στην αρχαία Ρώμη) μάχομαι ως μονομάχος.

μονομελής, -ής, -ές → μονο-, -μελής

μονομέρεια (η) [μτγν.] {μονομερειών} η θεώρηση ενός θέματος από μία μόνο πλευρά, το να βλέπει κανείς τα πράγματα μονόπλευρα: *η ~ των απόψεών κάποιου.*

μονομερής, -ής, -ές [μτγν.] {μονομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αποτελείται ή γίνεται από ένα μόνο μέρος, μία μόνο πλευρά: *~ αφοπλισμός / αναγνώριση* **2.** αυτός που λαμβάνει υπ' όψιν μία μόνο πλευρά ενός θέματος: *~ άποψη / πληροφόρηση* ΣΥΝ. μεροληπτικός, μονόπλευρος, μονοδιάστατος **3.** ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ. (τμήμα μορίου ή μόριο) που επαναλαμβάνεται κατά τον σχηματισμό μεγαλύτερου μορίου (πβ. λ. *πολυμερής, διμερής*). — **μονομερώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

μονομεταλλισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. το νομισματικό σύστημα που στηρίζεται στην τιμή ενός μόνο πολύτιμου μετάλλου, συνήθ. τού χρυσού, ως βάση καθορισμού τής αξίας τής νομισματικής μονάδας, σε αντιδιαστολή προς τον διμεταλλισμό. — **μονομεταλλικός,** -ή, -ό [1890].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monométallisme].

μονομιάς επίρρ. **1.** με μία κίνηση, χωρίς διακοπή: *το ήπιε ~ κι έφυγε* ΣΥΝ. μονορούφι, μονοκοπανιά **2.** αμέσως, χωρίς καθυστέρηση: *μου το υπέγραψε ~* ΣΥΝ. μεμιάς **3.** ξαφνικά, χωρίς να το περιμένει κανείς: *~ πετάχτηκε όρθιος και άρχισε να φωνάζει.*

μονόμπαντα κ. **μονόπαντα** επίρρ. (λαϊκ.) με κλίση από τη μία μόνο πλευρά: *πήγαινε / προχωρούσε ~ από το βάρος.*

μονοξίδιο (το) [1887] {μονοξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. το οξίδιο που περιέχει ένα μόνο άτομο οξυγόνου σε κάθε μόριό του: *~ τού άνθρακα / τού αζώτου / τού θείου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monoxide].

μονόξυλο (το) [αρχ.] μικρό πρωτόγονο σκάφος, που αποτελείται από τον κορμό ενός δέντρου, στη μία πλευρά τού οποίου έχει ανοιχτεί θέση για κωπηλάτη / κωπηλάτες.

μονοπαραγωγή (η) η παραγωγή ενός μόνο προϊόντος από βιομηχανία.

μονοπαραταξιακός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε μία μόνο παράταξη ή αποτελείται από άτομα που ανήκουν σε μία παράταξη: *η αντιμετώπιση τόσο σοβαρών θεμάτων δεν μπορεί να είναι ~* (πβ. λ. *μονοκομματικός*).

μονοπάτι (το) {μονοπατ-ιού | -ιών} **1.** το στενό δρομάκι που ανοίγεται σε υπαίθρια περιοχή από τη συχνή διάβαση ανθρώπων ή ζώων από το σημείο αυτό και στο οποίο μπορεί να βαδίζει ένας μόνο άνθρωπος ή ζώο ΣΥΝ. δρομάκι, (αρχαιοπρ.) ατραπός **2.** (γενικότ.) στενός δρόμος σε βουνό, δάσος κ.λπ.: *δύσβατο / κακοτράχαλο / ίσιο / φιδωτό ~* **3.** (μτφ.) τρόπος ζωής που οδηγεί σε ορισμένο αποτέλεσμα: *ακολούθησε επικίνδυνα ~, για να ανέλθει κοινωνικά* || *το ~ τής ευτυχίας / τής επιτυχίας·* ΦΡ. (παροιμ.) ***το καλό το παλληκάρι ξέρει κι άλλο μονοπάτι*** ο ικανός και επινοητικός άνθρωπος δεν περιορίζεται σε έναν μόνο τρόπο επίλυσης ενός προβλήματος, αλλά ξέρει ή επινοεί και άλλους πιο αποτελεσματικούς από τους συνηθισμένους. — (υποκ.) **μονοπατάκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μονοπάτιον* < *μονο-* + *-πάτιον* < *πατῶ*].

μονόπατος, -η, -ο (οικοδόμημα) που έχει ένα μόνο πάτωμα, έναν μόνο όροφο: *~ οικοδομή / σπίτι* ΣΥΝ. μονώροφος.

μονοπέταλος, -η, -ο [1821] (άνθος) που τα πέταλά του σχηματίζουν μία ενιαία στεφάνη.

μονόπετος, -η, -ο (σακάκι) με μονό πέτο (που δεν σταυρώνει) ΑΝΤ. σταυρωτός.

μονόπετρο (το) [μεσν.] δαχτυλίδι με έναν πολύτιμο λίθο, συνήθ. διαμάντι.

μονοπλάνο (το) αεροπλάνο με ένα μόνο πτερύγιο δεξιά και ένα αριστερά τής ατράκτου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monoplan (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *αεροπλάνο*].

μονόπλευρος, -η, -ο **1.** αυτός που λαμβάνει υπ' όψιν τη μία μόνο πλευρά ενός θέματος ή γενικά των πραγμάτων, παραβλέποντας τις όποιες άλλες διαστάσεις τους: *είναι ~· δεν ακούει καν τις αντίθετες απόψεις* || *~ αντιμετώπιση τού προβλήματος* || *~ ενημέρωση / μόρφωση* ΣΥΝ. μονομερής, μονοδιάστατος, μονοκόμματος ΑΝΤ. πολύπλευρος **2.** αυτός που έχει περιορισμένο πεδίο δραστηριοτήτων, ασχολιών ή δεν έχει πνευματική ευρύτητα: *πολλοί επιστήμονες είναι ~ άνθρωποι, καθώς δεν έχουν άλλα ενδιαφέροντα έξω από το αντικείμενο με το οποίο ασχολούνται* ΑΝΤ. πολύπλευρος. — **μονόπλευρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «παράταξη με μέτωπο προς μία μόνο κατεύθυνση», < *μονο-* + *πλευρόν*. Η μτφ. σημ. αποδίδει το αγγλ. one-sided].

μονοπόδαρος (ο) [μεσν.] **1.** αυτός που έχει ένα μόνο πόδι **2.** (συνήθ. για έπιπλα) αυτός που στηρίζεται σε ένα μόνο πόδι.

μονόπολος, -η, -ο [1882] ΦΥΣ. αυτός που έχει μόνο έναν μαγνητικό πόλο· στη ΦΡ. ***μαγνητικό μονόπολο*** υποθετικό μαγνητικό σωματίδιο αποτελούμενο από έναν μόνο μαγνητικό πόλο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monopôle].

μονοπόρτι (το) {μονοπορτ-ιού | -ιών} η μοναδική εξωτερική πόρτα που χρησιμοποιείται για την είσοδο και την έξοδο στις περισσότερες κατοικίες.

μονόπρακτος, -η, -ο [1866] **1.** (για θεατρικά ή μουσικά έργα) αυτός που αποτελείται από μία μόνο πράξη: *~ όπερα / κωμωδία* **2.** **μονόπρακτο** (το) σύντομο θεατρικό έργο αποτελούμενο από μία μόνο πράξη: *τα ~ τού Τσέχοφ.*

μονόπτερος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. **1.** (για αρχαία οικοδομήματα) μικρό περίπτερο, οικοδόμημα χωρίς σηκό, ουσιαστικά στέγαστρο επί κιόνων **2.** (για αρχαίους ναούς) αυτός που έχει μόνο μία σειρά κιόνων γύρω από τον σηκό, σε αντίθεση με τον δίπτερο.

μονόπτωτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που συντάσσεται με μία μόνο πτώση αντικειμένου· (για ρήμα) που συντάσσεται με ένα αντικείμενο: *διαβάζω εφημερίδα* (πβ. λ. *δίπτωτος*).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ουσιαστικό που απαντά σε μία μόνο πτώση», < *μονο-* + *-πτωτος* < *πτῶσις*].

μονοπύρηνος, -η, -ο [1839] (κύτταρο) που έχει έναν μόνο πυρήνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mononucléaire (νόθο σύνθ.)].

μονοπυρήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ιογενής πάθηση που μεταδίδεται με το φιλί και χαρακτηρίζεται από την αύξηση τού αριθμού των μονοπύρηνων λευκοκυττάρων στο αίμα: *λοιμώδης ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. mononucleosis (νόθο σύνθ.)].

μονοπωλιακός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με το μονοπώλιο ή προέρχεται από αυτό: *~ ανταγωνισμός·* ΦΡ. ***μονοπωλιακός καπιταλισμός*** (στη μαρξιστική-λενινιστική θεωρία) στάδιο τής καπιταλιστικής οικονομίας που τοποθετείται χρονικά στο β' μισό τού 19ου αι. και χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των μονοπωλίων· η κυριαρχία αυτή υπήρξε το επακόλουθο των ριζικών αλλαγών που συντελέστηκαν στους τομείς τής παραγωγής και τής τεχνολογίας των βιομηχανικών επιχειρήσεων και οδήγησαν σε μεγάλη συσσώρευση κεφαλαίου. — **μονοπωλιακ-ά / -ώς** επίρρ.

μονοπώλιο (το) [αρχ.] {μονοπωλί-ου | -ων} **1.** το δικαίωμα τής αποκλειστικής διάθεσης στην αγορά ενός προϊόντος ή τής παροχής μιας υπηρεσίας με τον συνακόλουθο έλεγχο στη διαμόρφωση των τιμών από ένα μόνο άτομο ή οργανισμό (επιχείρηση, κράτος κ.λπ.): *το κρατικό ~ στο αλάτι / στο οινόπνευμα / στις μεταφορές* **2.** (συνεκδ.) μεγάλη ιδιωτική επιχείρηση ή δημόσιος οργανισμός που έχει το δικαίωμα τής αποκλειστικής διάθεσης ενός προϊόντος στην αγορά· (συνεκδ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται προϊόντα μονοπωλίου: *ο έλεγχος / η κηδεμονία των ~* (πβ. λ. *τραστ, καρτέλ, ολιγοπώλιο*) **3.** (μτφ.) ο απόλυτος και αποκλειστικός έλεγχος μιας κατάστασης, η αποκλειστική κατοχή μιας ιδιότητας: *διεκδικεί το ~ τής εξουσίας / τού κόμματος* || *νομίζει ότι έχει το ~ στην εξυπνάδα.*

μονοπωλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {μονοπωλείς... | μονοπώλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** πουλώ (ένα προϊόν) ή παρέχω (μια υπηρεσία) κατ' αποκλειστικότητα **2.** (μτφ.) κυριαρχώ πλήρως σε έναν χώρο: *~ το ενδιαφέρον* (η προσοχή όλων στρέφεται σε εμένα) / *τη συζήτηση* (μιλώ κυρ. εγώ ή μόνο εγώ) / *την προσπάθεια* (αναλαμβάνω εγώ όλες τις πρωτοβουλίες ή εμφανίζομαι να προσπαθώ μόνον εγώ) / *τον χώρο τής μόδας.* **μονοπώληση** (η).

μονόριχτος, -η, -ο (στέγη) που έχει κλίση προς μία μόνο πλευρά.

μονορούφι επίρρ.· με μία μόνο ρουφηξιά, χωρίς ανάσα: *άδειασε το ποτήρι ~* ΣΥΝ. μονομιάς, μονοκοπανιά, απνευστί, άσπρο πάτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < *μονο-* + *-ρούφι* < *ρουφῶ*, πβ. μεσν. επίρρ. *μονόρουφα*].

μονορχιδία κ. **μονορχία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η ατροφία ενός από τους δύο όρχεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monorchi(di)sm].

μόνορχις (ο) [μτγν.] {μονόρχ-εως, -ιν | -εις, -εων} πρόσωπο που πάσχει από μονορχιδία. Επίσης **μονάρχιδος**.

μονός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελείται από ένα μόνο μέλος, στοιχείο ή κομμάτι: *~ κρεβάτι* (για ένα άτομο) / *φακός / κλωστή* ΣΥΝ. απλός **2.** (αριθμός) που δεν μπορεί να διαιρεθεί με το 2 ΣΥΝ. περιττός ΑΝΤ. άρτιος, ζυγός· ΦΡ. (α) ***μονά-ζυγά / μονά ή ζυγά*** παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης πρέπει να μαντέψει αν τα ομοειδή αντικείμενα (π.χ. πετραδάκια, ρεβίθια κ.λπ.), που κρύβει ο συμπαίκτης του στην κλειστή του παλάμη, είναι μονά (σημ. 2) ή ζυγά σε αριθμό (β) ***μονά-ζυγά δικά μου*** τα θέλω όλα δικά μου **3.** (συνεκδ.) (αυτοκίνητο) τού οποίου ο αριθμός τής πινακίδας λήγει σε 1, 3, 5, 7, ή 9· (συνεκδ.) ο οδηγός τέτοιου αυτοκινήτου: *σήμερα κυκλοφορούν οι ~ στο κέντρο τής Αθήνας* (για τον περιορισμό τής περιβαλλοντικής μόλυνσης εφαρμόστηκε το σύστημα εκ περιτροπής κυκλοφορίας των αυτοκινήτων –μονά-ζυγά– στο κέντρο τής Αθήνας) (πβ. λ. *δακτύλιος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μόνος*, με μετακίνηση τού τόνου κατά τα επίθ. *απλός, διπλός*].

μόνος, -η, -ο (συχνά + κτητική αντων. *μου, σου...*) **1.** αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει χωρίς τη συμμετοχή ή την παρουσία άλλων: *άφησέ μας μόνους μια στιγμή* || *ήρθε ~, χωρίς την οικογένεια* || *δουλεύει ~, χωρίς συνεργάτες* || *τα λεφτά δεν έρχονται ποτέ από ~ τους· πρέπει κι εσύ να κάνεις κάτι* (βλ. λ. *από*) || *μόνος του πήγε κι έδωσε τόσα λεφτά· δεν τον ανάγκασε κανείς* ΣΥΝ. μοναχός **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που στερείται τη συντροφιά άλλων ανθρώπων: *την άφησε ~ γριά γυναίκα και δεν ενδιαφέρθηκε για την τύχη της* || *ζει ~ σ' ένα δυάρι με μια ξερή σύνταξη* || *έμεινε ~ κι έρημος, όταν τα παιδιά του μεγάλωσαν* (βλ. κ. φρ. *σαν τον κούκκο*, λ. *κούκκος*, *σαν την καλαμιά στον κάμπο*, λ. *καλαμιά*) ΣΥΝ. μοναχός, μαγκούφης· ΦΡ. ***μόνος κι απόμονος*** βλ. λ. *απόμονος* • **3.** μοναδικός ή αποκλειστικός: *η ~ του έγνοια ήταν τα παιδιά* || *ο ~ όρος που έθεσε ήταν η προστασία τής εταιρείας* || *ο ~ που επέζησε από την τραγωδία* || *ήταν η ~ φορά που δεν ήρθε στην ώρα του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μόν-Fος* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-νF-* χωρίς αντέκταση), αβεβ. ετύμου. Δεν είναι πειστική η σύνδεση με το επίθ. *μανός* «μαλακός, χαλαρός» ούτε με σανσκρ. manāk «λιγάκι». Η λ. *μόνος* παρουσιάζεται απομονωμένη από λ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών. Παράγ. *μον-άς, μοναδ-ικός, μοναξ-ιά* (βλ.λ.), *μον-άζω, μοναχ-ός* (βλ.λ.), *μον-ῶ* (> *μονώνω*), *μοναστήριο(ν)* κ.ά.].

μονοσάνδαλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που φοράει ένα μόνο σανδάλι. Επίσης (λαϊκ.) **μονοσάνταλος**.

μονοσέλιδος, -η, -ο → μονο-, -σέλιδος

μονοσέπαλος, -η, -ο ΒΟΤ. (άνθος) που ο κάλυκάς του αποτελείται από ενωμένα σέπαλα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monosepalous].

μονοσήμαντος, -η, -ο **1.** (για λέξεις ή έννοιες) αυτός που έχει μία μόνο σημασία: *~ ρήμα / επίθετο* ΣΥΝ. μονόσημος ΑΝΤ. πολυσήμαντος, πολύσημος **2.** ΜΑΘ. αυτός που ορίζει ένα μόνο στοιχείο ή αποτέλεσμα: *~ απεικόνιση* (λ.χ. η ημερομηνία γεννήσεως κάθε ανθρώπου είναι μονοσήμαντα ορισμένη). — **μονοσήμαντα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίσημος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μονο-* + *-σήμαντος* < *σημαίνω*].

μονόσημος, -η, -ο [μεσν.] (για λέξεις) αυτός που έχει μία μόνο σημασία: *~ ρήμα / επίθετο* ΣΥΝ. μονοσήμαντος ΑΝΤ. πολυσήμαντος, πολύσημος. — **μονοσημία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίσημος*.

μονοσθενής, -ής, -ές [1888] {μονοσθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΧΗΜ. στοιχείο ή ρίζα που έχει σθένος +1 ή –1. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. univalent].

μονοσκελής, -ής, -ές → μονο-, -σκελής

μονόσπερμος, -η, -ο [1852] ΒΟΤ. (καρπός) που περικλείει ένα μόνο σπέρμα ΣΥΝ. μονοπύρηνος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monosperme].

μονοσταυρία (η) {χωρ. πληθ.} το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο ο ψηφοφόρος επιτρέπεται να σημειώσει στο ψηφοδέλτιο σταυρό προτιμήσεως σε έναν μόνον υποψήφιο.

μονόστηλος, -η, -ο [1865] (για τυπωμένο κείμενο) αυτός που καταλαμβάνει χώρο μιας μόνο τυπογραφικής στήλης, αυτός που έχει στοιχειοθετηθεί και τυπωθεί σε πλάτος μιας στήλης: ~ *άρθρο / τίτλος* || (κ. ως ουσ.) *ένα τόσο σημαντικό θέμα κατέλαβε μόλις ένα ~ στην εφημερίδα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. single-column].

μονόστιχος, -η, -ο → μονο-, -στιχος

μονοσυλλαβικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που αποτελείται από λέξεις, οι οποίες έχουν μία συλλαβή: ~ *γλώσσες* (λ.χ. η Κινεζική).

μονοσύλλαβος, -η, -ο → μονο-, -σύλλαβος

μονοτάξιος, -α, -ο [1889] (για εκπαιδευτικά ιδρύματα) **1.** αυτός στον οποίο η φοίτηση διαρκεί ένα μόνο έτος: ~ *τεχνικό σχολείο / διδασκαλείο* ΑΝΤ. πολυτάξιος **2.** ***μονοτάξιο δημοτικό σχολείο*** το δημοτικό σχολείο που διαθέτει έναν μόνο δάσκαλο, ο οποίος διδάσκει τους μαθητές όλων των τάξεων στην ίδια αίθουσα ΣΥΝ. μονοθέσιο δημοτικό σχολείο.

μονότερμα (το) {μόνο σε ονομ. και αιτ. | χωρ. πληθ.} παιχνίδι ποδοσφαίρου, που παίζεται μπροστά σε μία μόνο εστία (τέρμα) ΑΝΤ. δίτερμα· ΦΡ. (α) ***παίζω κάποιον μονότερμα*** (i) ΑΘΛ. για ομάδα που έχει περιορίσει την αντίπαλη σε αμυντικό ρόλο μπροστά στο τέρμα της (ii) (μτφ.) υπερέχω πολύ από κάποιον, τον έχω στρυμώξει, τον έχω φέρει σε δύσκολη θέση (β) ***παίρνω / πιάνω (κάποιον) μονότερμα*** αρχίζω να μιλάω σε κάποιον, χωρίς να του αφήνω περιθώριο να μιλήσει κι εκείνος: *από την ώρα που ήρθε με πήρε μονότερμα και δεν μ' άφησε να πω κουβέντα!*

μονοτοκία (η) {χωρ. πληθ.} (κυρ. για ζώα) η γέννηση ενός και μόνου τέκνου σε κάθε τοκετό ΣΥΝ. μονογονία ΑΝΤ. πολυτοκία, πολυγονία. — **μονοτόκος**, -ος, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονοτόκος* < *μονο-* + *τόκος* (βλ.λ.) < *τίκτω*].

μονότομος, -η, -ο → μονο-, -τομος

μονοτονία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η επανάληψη στον ίδιο τόνο, η απουσία τονικής ποικιλίας: ~ *τού τραγουδιού / τής μουσικής* **2.** (γενικότ.) η απουσία ποικιλίας, η επανάληψη των ίδιων πραγμάτων: *η ~ τής ζωής στην επαρχία* || *η ~ προκαλεί πλήξη.*

μονοτονικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (είδος γραφής) στο οποίο χρησιμοποιείται ένας μόνο τόνος· κυρ. στη ΦΡ. ***μονοτονικό (σύστημα)*** το σύστημα γραφής τής Ν. Ελληνικής, κατά το οποίο χρησιμοποιείται στον τονισμό των λέξεων ένα μόνο τονικό σημείο, η οξεία (΄)· καθιερώθηκε επίσημα το 1982 ΑΝΤ. πολυτονικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τόνος.*

μονότονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν διαθέτει ηχητική ποικιλία, που αποτελείται από έναν επαναλαμβανόμενο μουσικό κ. γενικότ. ηχητικό τόνο: ~ *τραγούδι / σκοπός / επωδός / ήχος / φωνή* ΑΝΤ. πολυφωνικός, ποικίλος **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) αυτός που δεν διαθέτει καμία απολύτως ποικιλία, που επαναλαμβάνεται ομοιόμορφα και στερεότυπα και, επομένως, προκαλεί ψυχική κούραση, ανία: *στα χωριά τού μικρού νησιού η ζωή κυλά αργή και ~* || *«Την μια μονότονην ημέραν άλλη / μονότονη απαράλλακτη ακολουθεί...»* (Κ. Καβάφης) || ~ *βράδια / ανάγνωσμα / ομιλία / δουλειά / παιχνίδι* ΣΥΝ. βαρετός, κουραστικός, ανιαρός, πληκτικός ΑΝΤ. ενδιαφέρων, ευχάριστος, διασκεδαστικός. — **μονότονα / μονοτόνως** [μτγν.] επίρρ.

μονότροπος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που υπάρχει, γίνεται ή συντελείται κατά έναν μόνο τρόπο, εντελώς στερεότυπος: ~ *συμπεριφορά / χαρακτήρας* ΣΥΝ. ομοιόμορφος, μονότονος ΑΝΤ. ποικίλος, ποικιλότροπος, ποικιλόμορφος, παντοειδής. — **μονότροπα / μονοτρόπως** [μτγν.] επίρρ.

μονοτύπης (ο) {μονοτυπών} ΤΥΠΟΓΡ. ο τυπογράφος που έχει ειδικευθεί στη μονοτυπία.

μονοτυπία (η) [1831] {μονοτυπιών} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. σύστημα μηχανικής τυπογραφικής στοιχειοθεσίας κειμένων, κατά το οποίο κατασκευάζονται και στοιχειοθετούνται αυτομάτως, από λειωμένο μέταλλο, μεμονωμένα (αυτοτελή) κινητά τυπογραφικά στοιχεία· αποτελείται από δύο μονάδες, το κλαβιέ και το χυτήριο-συνθετήριο **2.** το αποτύπωμα από εκτύπωση πάνω σε χαρτί συνθέσεως, που δεν είναι χαραγμένη, αλλά ζωγραφισμένη πάνω σε πλάκα χαλκού ή παρεμφερούς υλικού **3.** ΓΛΩΣΣ. το να αναγνωρίζεται μόνο ένας γλωσσικός τύπος ως ορθός, π.χ. μόνο ο τύπος *κυβέρνησης*, όχι και ο τύπος *κυβερνήσεως* ΑΝΤ. πολυτυπία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monotypie].

μονοτυπικός, -ή, -ό **1.** ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που σχετίζεται με τη μονοτυπία **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με ταξινομική βαθμίδα (π.χ. γένος, οικογένεια), η οποία περιλαμβάνει μία μόνο αμέσως κατώτερη βαθμίδα: ~ *υποκατηγορία / γένος* (αυτό στο οποίο ανήκει ένα μόνο είδος).

μονοφαγάς (ο) {μονοφαγάδες} **μονοφαγού** (η) {μονοφαγούδες} **1.** πρόσωπο που συνηθίζει να τρώει το φαγητό μόνος του, χωρίς να αφήνει τίποτε για τους άλλους **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συνεχώς μαζεύει χρήματα και δεν δίνει τίποτε στους άλλους ΣΥΝ. άπληστος, φιλάργυρος, τσιγγούνης ΑΝΤ. αντοιχτοχέρης, κουβαρντάς.

μονοφαγία (η) το να τρώει κανείς το ίδιο φαγητό: *δίαιτα μονοφαγίας.*

μονόφαρδος, -η, -ο (για ύφασμα) αυτός που το πλάτος του φτάνει ως ένα μέτρο περίπου.

μονοφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη μορφή εναλλασσόμενου ηλεκτρικού ρεύματος, που διανέμεται με δύο αγωγούς, έναν ρευματοφόρο (τη φάση) και έναν μη ρευματοφόρο (τον ουδέτερο) και χρησιμοποιείται για να τροφοδοτεί τα δίκτυα φωτισμού, τις οικιακές ηλεκτρικές συσκευές και τους κινητήρες μικρής ισχύος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monophasic].

μονόφατσος, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσοψη σε έναν δρόμο.
[ΕΤΥΜ. < *μονο-* (< *μονός*) + *φάτσα*].

μονόφθαλμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι τυφλός από το ένα μάτι· ΦΡ. (παροιμ.-σκωπτ.) ***στους τυφλούς / στραβούς βασιλεύει ο μονόφθαλμος*** για περιπτώσεις στις οποίες επιβάλλεται κάποιος που δεν έχει πολλά προσόντα, ικανότητες, επειδή οι υπόλοιποι είναι ακόμη λιγότερο άξιοι, ικανοί **2.** (σπανιότ.) αυτός που διαθέτει ένα μόνο μάτι: *οι Κύκλωπες τής μυθολογίας ήταν ~.*

μονοφθογγίζομαι ρ. αμετβ. {μονοφθογγίσ-τηκα, -μένος} (για δίφθογγο) γίνομαι μονόφθογγος: *πολλές δίφθογγοι από την αλεξανδρινή και κατά τη βυζαντινή περίοδο μονοφθογγίστηκαν.*

μονοφθογγισμός (ο) (για δίφθογγο) η μεταβολή σε μονόφθογγο: *ο ~ τής διφθόγγου ει σε /i/.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Monophthongierung].

μονόφθογγος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (συλλαβή) που αποτελείται από έναν μόνο φθόγγο, από ένα φωνήεν, π.χ. το *ει* και το *η* στη λ. *είδη* είναι μονόφθογγοι ΑΝΤ. δίφθογγος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος.*

μονοφόρι (το) (λαϊκ.) ρούχο που φοράει κανείς πολύ συχνά, που δεν το αλλάζει εύκολα.

μονοφυής, -ής, -ές {μονοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (φυτό) τού οποίου ο βλαστός δεν διακλαδίζεται, αλλά είναι ευθυτενής και καταλήγει σε ένα μόνο άνθος στην κορυφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μονο-* + *-φυής* < *φύω / -ομαι*].

μονόφυλλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για φυτά και άνθη) αυτός που έχει μόνον ένα φύλλο ή ένα σέπαλο: ~ *λουλούδι* **2.** (για τεχνητό φράγμα χώρου) αυτός που αποτελείται από ένα φύλλο ξύλου, μετάλλου ή άλλου υλικού: ~ *παράθυρο / πόρτα* **3.** (για υφάσματα ή ενδύματα) αυτός τού οποίου το πλάτος αποτελείται από ένα μόνο φύλλο: ~ *σεντόνι* **4.** ***μονόφυλλο*** (το) το έντυπο που αποτελείται από ένα μόνο φύλλο, δηλ. δύο σελίδες.

μονοφυσιτισμός (ο) [1844] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. χριστιανική διδασκαλία, που δέχεται μόνο τη θεία σύνθετη φύση τού Χριστού, διδάσκοντας ότι στο πρόσωπο τού Ιησού, κατά την ενανθρώπησή του, συγκεράστηκαν η πεπερασμένη και ανθρώπινη με την άπειρη και θεία φύση, για να απορροφηθεί η πρώτη από τη δεύτερη· διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον αρχιμανδρίτη Ευτυχή στην Κωνσταντινούπολη (5ος αι. μ.Χ.) και καταδικάστηκε από τη Δ' Οικουμενική Σύνοδο (451)· σήμερα έχει μετριοπαθείς οπαδούς στην Αίγυπτο (Κόπτες), τη Συρία, την Ινδία, την Αιθιοπία, την Παλαιστίνη, τη Μικρά Ασία και την Αρμενία. — **μονοφυσίτης** (ο) [μτγν.], **μονοφυσίτισσα** (η), **μονοφυσιτικός**, -ή, -ό [1872].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monophysitisme].

μονοφωνία (η) [1873] {μονοφωνιών} ΜΟΥΣ. **1.** το μουσικό σύστημα που περιορίζεται σε μία μόνο μελωδία, που δεν περιλαμβάνει ταυτόχρονους συνδυασμούς διαφορετικών φθόγγων **2.** τραγούδι ή μελωδία που εκτελείται από μία μόνο φωνή ή από ένα μόνο όργανο ή και από περισσότερες φωνές ή όργανα, που βρίσκονται όμως σε ταυτοφωνία ΑΝΤ. πολυφωνία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monophony].

μονοφωνικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μονοφωνία: ~ *τραγούδι* (λ.χ. το μανιάτικο μοιρολόι κ.ά.) **2.** ***μονοφωνικό ηχητικό σύστημα*** σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου, που χρησιμοποιεί έναν μόνο δίαυλο, κατ' αντιδιαστολή προς το στερεοφωνικό (βλ.λ.), που χρησιμοποιεί δύο ή περισσότερους χωριστούς διαύλους. Επίσης **μονόφωνος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monophonic].

μονόχειρας (ο/η) {(θηλ. μονόχειρος) | μονοχείρων} ο άνθρωπος που έχει μόνο ένα χέρι: *μετά το ατύχημα έμεινε ~* ΣΥΝ. κουλλός, κουλλοχέρης. Επίσης (λόγ.) **μονόχειρ** (ο/η) [μτγν.] {μονόχειρος}.

μονόχηλος, -η, -ο → μονο-, -χηλος

μονόχνοτος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που δεν αρέσκεται στις συναναστροφές, που προτιμά τη μοναξιά ΣΥΝ. ακοινώνητος, μονήρης ΑΝΤ. κοινωνικός, κοσμικός.
[ΕΤΥΜ. < *μόνος* + *χνότο*].

μονόχορδος, -η, -ο → μονο-, -χορδος

μονοχρονίς επίρρ. (λαϊκ.) μέσα σε ένα έτος, κατά τη διάρκεια ενός έτους: ~ *κατάφερε να χτίσει το σπίτι.*

μονοχρωματικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που έχει ζωγραφιστεί με ένα μόνο χρώμα: ~ *παράσταση / πίνακας* ΣΥΝ. μονόχρωμος ΑΝΤ. πολύχρωμος **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ακτινοβολία) αυτός που χαρακτηρίζεται από ένα μόνο μήκος κύματος (π.χ. η ακτινοβολία των λέιζερ) ΑΝΤ. πολυχρωματικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monochromatique].

μονοχρωμία (η) → μονο-, -χρωμία

μονόχρωμος, -η, -ο → μονο-, -χρωμος

μονόχωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει έναν μόνο χώρο ή αποτελείται από έναν χώρο: ~ *εκκλησία / σπίτι.*

μονοψήφιος, -α, -ο → μονο-, -ψήφιος

μονοψώνιο (το) {μονοψωνί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. κατάσταση τής αγοράς, κατά την οποία υπάρχει ένας μόνο από την πλευρά τής ζήτησης, ένας αγοραστής· εμφανίζεται στους συντελεστές παραγωγής, στα έτοιμα αγαθά και στις κάθε μορφής υπηρεσίες (πβ. λ. *μονοπώλιο, ολιγοψώνιο*). — **μονοψωνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monopsony].

μονόωρος, -η, -ο → μονο-, -ωρος

μονώροφος, -η, -ο → μονο-, -ώροφος

μονταδόρος (ο) (αργκό) ο τεχνικός που μοντάρει (συσκευές, μηχανές, έπιπλα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < *μοντάρω* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

μοντάζ (το) {άκλ.} ελλην. *συναρμολόγηση* **1.** η τεχνική και η διαδικασία με την οποία οι σκηνές κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου, που αρχικά είχαν γυριστεί τμηματικά και χωρίς τη σειρά που είχαν στο σενάριο, τοποθετούνται σε νέα σειρά (συνδεσμολογία των πλάνων), που αποσκοπεί σε συγκεκριμένη χωροχρονική ακολουθία και υφίστανται εκ νέου επεξεργασία, ώστε να αποτελέσουν το τελικό φιλμ που θα προβληθεί (σύμφωνα με την καλλιτεχνική αντίληψη τού σκηνοθέτη ή τις επιθυμίες τού παραγωγού): *το ~ έχει θεωρηθεί ως το κυριότερο χαρακτηριστικό τής κινηματογραφικής γλώσσας* || *οι παραγωγοί τής ταινίας άλλαξαν το αρχικό ~ και η ταινία έχασε την ποιητικότητά της* **2.** ΤΥΠΟΓΡ. η εργασία συναρμολόγησης τού υλικού (κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ.) επάνω σε αστραλόν (βλ.λ.) για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία· το μοντάζ γίνεται με τη βοήθεια τού μιλιμετρέ και τού κασέ (βλ.λ.) **3.** ΦΩΤΟΓΡ. (α) ο συνδυασμός δύο ή περισσότερων διαφορετικών φωτογραφιών έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαία σύνθεση, δηλ. να δίνεται η εντύπωση πως πρόκειται για μία και μόνη φωτογραφία (β) (συνεκδ.) η σύνθεση που προκύπτει από τη διαδικασία αυτή (βλ. κ. λ. *φωτομοντάζ*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. montage < ρ. monter «ανεβαίνω - εγκαθιστώ, στήνω» < λατ. mons, montis «βουνό, σωρός». Βλ. κ. *μοντάρω*].

μονταζιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** επιτραπέζια συσκευή με την οποία γίνεται το μοντάζ εικόνας ή/και ήχου **2.** ΤΥΠΟΓΡ. τραπέζι με φωτιζόμενη γυάλινη γαλακτώδη επιφάνεια, πάνω στο οποίο γίνεται η επεξεργασία ή το μοντάζ τού υλικού που πρόκειται να εκτυπωθεί.
[ΕΤΥΜ. < *μοντάζ* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. *αλατ-ιέρα*].

μοντάρω ρ. μετβ. {μοντάρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (καθημ.) **1.** συνδέω (τα διάφορα τμήματα ή εξαρτήματα μηχανής), ώστε να αποτελέσουν ενιαίο σύνολο: *~ κινητήρα / μοτέρ* ΣΥΝ. συναρμολογώ, στήνω ΑΝΤ. ξεμοντάρω, ξηλώνω, διαλύω **2.** κάνω μοντάζ σε (κάτι): *από την άλλη εβδομάδα θα αρχίσουμε να μοντάρουμε την ταινία.* — **μοντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. montare (πβ. γαλλ. monter) < λατ. mons «βουνό, σωρός». Βλ. κ. *μοντάζ*].

μοντγκόμερι (το) {άκλ.} είδος κοντού μάλλινου παλτού με χαρακτηριστικά κουμπιά και συνήθ. με κουκούλα.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού μεγάλου Άγγλου στρατάρχη B.L. Montgomery (1887-1976), ο οποίος φορούσε τέτοιο επανωφόρι κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο].

μοντέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συχνά μειωτ.) η γυναίκα που εργάζεται ως μοντέλο στον χώρο τής μόδας.

μοντελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μοντέλο **2.** (καθημ.) είδος ένδυσης, υπόδησης ή αξεσουάρ (λ.χ. φόρεμα, παπούτσια, τσάντα κ.λπ.), που θεωρείται κομψό και τής μόδας.

μόντελινγκ (το) {άκλ.} το επάγγελμα τού μοντέλου, τού μανεκέν.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. modelling < model (βλ. κ. *μοντέλο*)].

μοντελισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο σχεδιασμός και η κατασκευή μοντέλων (αυτοκινήτων, αεροπλάνων κ.λπ.) για επαγγελματικούς λόγους (επίδειξη σε εκθέσεις πριν τεθούν σε μαζική παραγωγή και κυκλοφορία) **2.** η κατασκευή μοντέλων (αντιγράφων αυτοκινήτων, αεροπλάνων, πλοίων κ.λπ. σε μικρογραφία) με συναρμολόγηση των επιμέρους κομματιών τους (όπως αυτά διατίθενται στο εμπόριο). — **μοντελιστής** (ο), **μοντελίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. modélisme. Βλ. κ. *μοντέλο*].

μοντελίστ (ο/η) {άκλ.} το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τον σχεδιασμό ενδυμάτων ΣΥΝ. σχεδιαστής, μόδιστρος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. modéliste < modèle, βλ. κ. *μοντέλο*].

μοντέλο (το) **1.** πρόσωπο ή αντικείμενο που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης (στις εικαστικές τέχνες) ως πρότυπο για το έργο του· κυρ. το πρόσωπο που ποζάρει για εικαστικό καλλιτέχνη: *ο Ενγκρ ζωγράφιζε χρησιμοποιώντας ως μοντέλα κυρίες τής υψηλής γαλλικής κοινωνίας τής εποχής* || *το ~ ποζάρει* || *δουλεύει ως ~ στη Σχολή Καλών Τεχνών* **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως υπόδειγμα, ως πρότυπο: *η συνθήκη θα χρησιμεύσει ως ~ για την υπογραφή στο μέλλον και άλλων ανάλογων συνθηκών* **3.** το πρόσωπο που εμφανίζεται σε διαφημίσεις ή επιδείξεις προϊόντων (κυρ. ειδών ένδυσης και υπόδησης, τα οποία φοράει) συμβάλλοντας στην προώθησή τους στην αγορά: *τα ~ εμφανίστηκαν στην πασαρέλα υπό τους ήχους τής μουσικής* ΣΥΝ. (για ενδύματα) μανεκέν **4.** είδος νεωτερισμού στον τομέα τής ένδυσης, τής υπόδησης και των αξεσουάρ, που παράγεται σε περιορισμένα κομμάτια και χρησιμεύει και ως υπόδειγμα για άλλα παρόμοια: *οι οίκοι μόδας άρχισαν ήδη να λανσάρουν τα ~ τους για την επόμενη σεζόν* || *κομψό / βραδινό / ανοιξιάτικο ~* ΣΥΝ. μοντελάκι **5.** (γενικότ.) τύπος καταναλωτικού προϊόντος, που κυκλοφορεί ή πρόκειται να κυκλοφορήσει στην αγορά: *το κατάστημά μας προσφέρει με δόσεις όλα τα τελευταία ~ ψυγείων* || *αυτό το ~ δεν βγαίνει πια* || *«Μια μαύρη Φορντ, ~ τού '23...»* (τραγ.) **6.** η τρισδιάστατη αναπαράσταση σε μικρογραφία ή μεγέθυνση: *σ' αυτό το ~ βλέπετε τη μοριακή δομή τής ζάχαρης* **7.** (ειδικότ.) είδος που χρησιμεύει ως υπόδειγμα σε επιστήμονα ή σε τεχνίτη: *~ κινητήρα / συσκευής* **8.** οποιοδήποτε σύστημα, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό κ.λπ. λαμβάνεται ως πρότυπο, τίθεται ως στόχος μιας πολιτικής: *~ οικονομικής ανάπτυξης* || *το σοσιαλιστικό ~ ανάπτυξης δοκιμάστηκε στην Λ. Ευρώπη* || *ο νεοφιλελευθερισμός ως ~ πολιτικοοικονομικής διαχείρισης.* - (υποκ.) **μοντελάκι** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα, πρότυπο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. modello < δημώδ. λατ. *modellus < λατ. modulus «μέτρο, κανόνας», υποκ. τού modus «τρόπος, μέτρο»].

μόντεμ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρονική συσκευή που επιτρέπει τη σύνδεση ενός Η/Υ με το Διαδίκτυο μέσω τηλεφωνικής γραμμής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. modem, ακρωνύμιο τής φρ. mo(dulator)-dem-(odulator)].

μοντέρ (ο/η) {άκλ.} τεχνικός που έχει ειδικευθεί στο μοντάζ (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. monteur < ρ. monter «συναρμολογώ, συνδέω»].

μοντεράτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), υποδεικνύει μουσική εκτέλεση σε μέτρια ταχύτητα· χρησιμοποιείται και μόνο του, αλλά και σε συνδυασμό με άλλες ενδείξεις τέμπο: *αλέγκρο ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. moderato < λατ. moderatus < ρ. moderor «μετριάζω, ρυθμίζω»].

μοντερνίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** κάνω ό,τι θεωρείται μοντέρνο **2.** (ειδικότ.) ακολουθώ τον μοντερνισμό **3.** (ειδικότ.) ακολουθώ τη μόδα. — **μοντερνιστικός**, -ή, -ό, **μοντερνιστικά** επίρρ.

μοντερνισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** κάθε πράξη και κίνηση που έχει ως στόχο την υπέρβαση τού παλαιού και τη συμμόρφωση με το νέο: *ένας συντηρητικός άνθρωπος είναι φυσικό να μη βλέπει με καλό μάτι όλους αυτούς τους ~* ΣΥΝ. νεωτερισμός, καινοτομία ΑΝΤ. αναχρονισμός, συντηρητισμός· (ειδικότ.) **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η τάση προς υπέρβαση τής παράδοσης και υιοθέτηση καινούργιων μορφών έκφρασης (πβ. λ. *παραδοσιοκρατία, μεταμοντερνισμός*) **3.** ΦΙΛΟΛ. ισπανόφωνο λογοτεχνικό κίνημα, που αναπτύχθηκε στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι. ως αντίδραση στον γαλλικό λογοτεχνικό νατουραλισμό **4.** ΘΕΟΛ. η τάση για ανανέωση ή προσαρμογή τής θεολογίας και τής εκκλησιαστικής πράξεως σύμφωνα με τα σύγχρονα επιστημονικά επιτεύγματα και τα φιλοσοφικά/ιδεολογικά κριτήρια των νεότερων χρόνων, που καλλιεργήθηκε κατά τον 19ο αι. κυρ. από προτεστάντες θεολόγους και καταδικάστηκε επίσημα με παπικές εγκυκλίους από το Βατικανό **5.** η διαρκής και πιστή παρακολούθηση των επιταγών τής μόδας, η αποδοχή τού εκάστοτε συρμού: *ο ~ δεν αποτελεί πάντοτε κριτήριο για καλή ή κομψή εμφάνιση.* — **μοντερνιστής** (ο), **μοντερνίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. modernisme].

μοντέρνος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τού παρόντος, των σύγχρονων καιρών, που παρουσιάζει τάσεις προς το σύγχρονο και την καινοτομία και αποφυγή ή απόρριψη τής παράδοσης: *~ τεχνοτροπία / παιδαγωγική / κόσμος / συγγραφέας / αντίληψη / ιδέες / σύστημα / διασκευή τραγουδιού / ρυθμός / χορός / αρχιτεκτονική / μουσική* ΣΥΝ. σύγχρονος, νεωτεριστικός, εκσυγχρονισμένος ΑΝΤ. ξεπερασμένος, αναχρονιστικός, οπισθοδρομικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει σύγχρονες αντιλήψεις, που υιοθετεί τις τάσεις τού καιρού του: *~ άνθρωπος / κοπέλα / διανοητής* ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***μοντέρνα τέχνη*** το σύνολο των καλλιτεχνικών ρευμάτων στη ζωγραφική, τη γλυπτική, την αρχιτεκτονική και στις γραφικές τέχνες, που αναπτύχθηκαν από τα τέλη τού 19ου και καθ' όλη τη διάρκεια τού 20ού αι. και τα οποία χαρακτηρίζονται από τάση προς απόρριψη των παραδοσιακών, ακαδημαϊκών μορφών και συμβατικοτήτων και υιοθέτηση καινοτομιών για τη δημιουργία τέχνης σύμφωνης με τις σύγχρονες οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές συνθήκες **4.** (ειδικότ.) αυτός που ακολουθεί πιστά τη μόδα, που χαρακτηρίζεται από υιοθέτηση κάθε είδους συρμού: *~ άνδρας / ντύσιμο / εμφάνιση / γραμμή / διακόσμηση / επίπλωση / χώρος / σχέδιο* ΣΥΝ. τής μόδας, τού συρμού ΑΝΤ. παλιομοδίτικος, ντεμοντέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα, νεωτερικός.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. moderno < μτγν. λατ. modernus < λατ. modo «μόλις τώρα, πρόσφατα», αφαιρετ. πτώση τού ουσ. modus «τρόπος, μέτρο»].

modus vivendi (το) λατ. (προφέρεται *μόντους βιβέντι*) {άκλ.} **1.** ο τρόπος συνύπαρξης που διασφαλίζει την αρμονική, χωρίς συγκρούσεις συμβίωση προσώπων ή γενικότ. πλευρών με διαφορετικές αντιλήψεις, επιδιώξεις, συνήθειες, προτιμήσεις κ.λπ.: *βρίσκουμε / καταλήγουμε σε ένα ~* **2.** (γενικότ.) τρόπος ζωής, οι επιλογές κάποιου για τη ζωή του.
[ΕΤΥΜ. < λατ. modus vivendi «τρόπος ζωής» < modus «τρόπος» + vivendi < vivo «ζω»].

μονύελος (ο) [1878] {μονυέλ-ου | -ων, -ους} το μονόκλ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *μον(ο)-* + *ύελος / ύαλος*, απόδ. τού γαλλ. monocle (βλ. κ. *μονόκλ*)].

μονωδία (η) {μονωδιών} ΜΟΥΣ. άσμα που εκτελείται από μία μόνο φωνή, χωρίς συνοδία οργάνων ή άλλων φωνών ΣΥΝ. σόλο. — **μονωδός** (ο/η) [αρχ.], **μονωδικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μονῳδία* < *μονῳδός* < *μον(ο)-* + *-ῳδός* < *ᾠδή*].

μονώνυμο (το) {μονωνύμ-ου | -ων} ΜΑΘ. αλγεβρική παράσταση, που αποτελείται από αριθμούς και γράμματα και στην οποία συμβολίζονται πράξεις πολλαπλασιασμού, διαιρέσεως ή υψώσεως σε δύναμη, όχι όμως και πρόσθεση ή αφαίρεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μονογενής», < *μον(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*, απόδ. τού γαλλ. minôme (ως μαθ. όρ.)].

μονώνυχος, -η, -ο (επιστημ. για ζώα) αυτός που διαθέτει ένα νύχι, μία οπλή: *το άλογο ανήκει στα ~ ζώα* ΣΥΝ. μονόχηλος ΑΝΤ. δίχηλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μον(ο)-* + *-ώνυχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυξ, ὄνυχος* «νύχι»].

μονώνω ρ. μετβ. {μόνω-σα, -θηκα, -μένος} περιβάλλω με μονωτικό υλικό, για να εμποδίσω τη δίοδο τού ηλεκτρισμού, τής θερμότητας, τού ήχου κ.λπ.: *πρέπει να μονώσουμε τη στέγη τού σπιτιού, για να*

μην περάσει υγρασία στο ταβάνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μονῶ (-όω)* < *μόνος*].

μονώροφος, -η, -ο [μεσν.] (κτίσμα) που διαθέτει έναν μόνο όροφο, ένα πάτωμα: ~ *σπίτι* ΣΥΝ. μονόπατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *έκταση συνθέτων*, λ. *σύνθετος*.

μόνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση ειδικού υλικού σε δεδομένο χώρο ή αντικείμενο (τοίχο, πάτωμα, οροφή, αγωγό κ.λπ.) για την αποτροπή τής ανταλλαγής ήχου, θερμότητας, υγρασίας, ηλεκτρικών φορτίων κ.λπ. με το εξωτερικό περιβάλλον: *ηχητική* / *θερμική* / *ηλεκτρική* ~ || ~ *τοίχου* / *παραθύρου* / *πόρτας* **2.** (συνεκδ.) το μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η παραπάνω αποτροπή: *ο υαλοβάμβακας είναι πολύ καλή ~ για τους τοίχους* (πβ. λ. *θερμομόνωση*, *ηχομόνωση*).

μονωτήρας (ο) [1847] ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. κομμάτι υλικού με μηδενική ή ελάχιστη ηλεκτρική και θερμική αγωγιμότητα, το οποίο χρησιμοποιείται για να απομονώνει και να υποστηρίζει ηλεκτροφόρους αγωγούς και ηλεκτρικές συσκευές, ώστε να αποφεύγεται η διαρροή ηλεκτρικού ρεύματος και η διαφυγή θερμότητας στο περιβάλλον ΣΥΝ. διηλεκτρικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. isolateur].

μονωτής (ο) ΦΥΣ. σώμα ή ουσία με ηλεκτρική ή θερμική αγωγιμότητα, η οποία κυμαίνεται σε ελάχιστες ή μηδενικές τιμές.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. isolant].

μονωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται για μόνωση (βλ.λ.) χώρου ή αντικειμένου: ~ *υλικά* (αυτά που χρησιμοποιούνται για τη θερμική / ηλεκτρική κ.λπ. μόνωση) / *ταινία* (λεπτή πλαστική ταινία με κόλλα, που χρησιμοποιείται για τη μόνωση ηλεκτροφόρων καλωδίων).

Μ.Ο.Π. (τα) Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα.

μόρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) κατάσταση δυσφορίας και αγωνίας κατά την ώρα τού ύπνου και κατ' επέκτ. εφιάλτης, αγωνία.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. mora «θανατικό»].

Μοράβας (ο) ποταμός τής Τσεχίας, παραπόταμος τού Δούναβη.
[ΕΤΥΜ. < τσεχ. Morava, πιθ. < αρχ. γερμ. mar «έλος» + ahwa «νερό»].

Μοραβία (η) περιοχή τής Α. Τσεχίας. — **Μοραβός** (ο), **Μοραβή** (η).

μοράβια (η) ΝΑΥΤ. αντιρρυπαντική βαφή μεγάλης αντοχής για τα μεταλλικά ύφαλα των πλοίων.
[ΕΤΥΜ. Από την ονομασία Moravia (< τσεχ. Morava), περιοχή η οποία βρίσκεται ανάμεσα στη Βοημία και τη Σλοβακία, όπου παρήχθη για πρώτη φορά η βαφή].

μορατόριουμ (το) {άκλ.} ελλην. *δικαιοστάσιο·* επίσημη συμφωνία ανάμεσα σε πρόσωπα ή κράτη, με την οποία αναστέλλονται προσωρινώς όλες οι ενέργειες που θα επιδείνωναν τις μεταξύ τους σχέσεις: *παραβίαση τού ~ των πτήσεων πολεμικών αεροσκαφών πάνω από την Κύπρο.*
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. moratorium, ουδ. τού μτγν. λατ. moratorius «αργός, αναβλητικός» < λατ. moratus, μτχ. τ. τού ρ. moror «καθυστερώ, βραδύνω, ολιγωρώ»].

μόρβα (η) ασθένεια των σκύλων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. morva < γαλλ. morve < προβηγκ. morvo < λατ. morbus «νόσημα»].

μοργανατικός, -ή, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***μοργανατικός γάμος*** ο νομικά έγκυρος γάμος, που συνάπτεται ανάμεσα σε άρρενα γόνο ευγενούς οίκου, κυρ. βασιλικής γενιάς, και σε γυναίκα χαμηλότερης κοινωνικής τάξης· σε τέτοιον γάμο η σύζυγος δεν γίνεται κοινωνικώς ισότιμη με τον σύζυγο και τα τέκνα δεν έχουν κληρονομικά δικαιώματα στους τίτλους τού πατέρα. — **μοργανατικ-ώς / -ά** επίρρ. [1888].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. morganatique < μεσν. λατ. φρ. (matrimonium ad) morganaticam, η οποία προσδιόριζε το δώρο τού συζύγου προς τη γυναίκα του την επομένη τού γάμου τους (το επόμενο πρωί). Η λ. morganatica προέρχεται από αρχ. γερμ. morgangeba «πρωινό δώρο» (πβ. αρχ. αγγλ. morgengiefu)].

μορέα (η) ▸ μουριά

μορέντο επίρρ.· ελλην. *πεθαίνοντας, σβήνοντας·* ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη που δηλώνει βαθμιαίο σβήσιμο· κατά κανόνα εκδηλώνεται ως βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής και βαθμιαία εξασθένιση τού ήχου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. morendo < λατ. μτχ. moriens, -entis τού ρ. morior «πεθαίνω»].

μοριακός, -ή, -ό [1880] (επιστημ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τα μόρια: ~ *ιδιότητα* / *θεωρία* **2.** (α) ***μοριακό βάρος*** το άθροισμα των ατομικών βαρών των ατόμων από τα οποία αποτελείται ένα μόριο (β) ***μοριακός τύπος*** η έκφραση τής χημικής σύστασης των μορίων μιας χημικής ένωσης (γ) ***μοριακή δέσμη*** ρεύμα μορίων που κινούνται κατά την ίδια κατεύθυνση, συνήθ. στο εσωτερικό σωλήνα κενού (δ) ***μοριακή βιολογία*** ο κλάδος που μελετά τα βιολογικά φαινόμενα στο επίπεδο των μορίων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moléculaire].

Μοριάς (ο) (παλαιότ. ορθ. *Μωριάς*) (λαϊκ.) η Πελοπόννησος (βλ.λ.)· ΦΡ. (λογοτ.) ***ο Γέρος τού Μοριά*** ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. — **Μοραΐτης** (ο) [μεσν.], **Μοραΐτισσα** (η), **μοραΐτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Μορέας* < μτγν. *μορέα* «μουριά». Βλ. κ. *μουριά*].

μόριο (το) {μορί-ου | -ων} **1.** ΧΗΜ. το ελάχιστο μέρος στο οποίο μπορεί να διασπαστεί μια ουσία, διατηρώντας όλες τις χημικές ιδιότητές της, και το οποίο αποτελείται από δύο ή περισσότερα άτομα τού ιδίου ή διαφορετικών στοιχείων, που ενώνονται μεταξύ τους με κάποιου είδους χημικό δεσμό: *ένα ~ νερού αποτελείται από δύο άτομα υδρογόνου και ένα οξυγόνου* ● **2.** (λόγ.-σπάν.) πολύ μικρό συστατικό τμήμα συνόλου, ελάχιστο μέρος όλου: (κ. μτφ.) *τα λόγια του δεν περιέχουν ούτε ~ αλήθειας* **3.** μέλος ζώντος οργανισμού, ζώου ή φυτού: *οι στήμονες και ο ύπερος είναι από τα πιο σημαντικά ~ τού άνθους* || *φυτικό* / *ζωικό* ~ ΣΥΝ. μέρος, τμήμα **4.** (περιληπτ.) τα γεννητικά όργανα: *ανδρικό* / *γυναικείο* ~ || (κ. στον πληθ.) *ανδρικά* / *γυναικεία* ~ ● **5.** ΓΛΩΣΣ. (στην παραδοσιακή / σχολική γραμματική) μικρή μονοσύλλαβη ιδίως άκλιτη λέξη, τής οποίας ο ρόλος είναι γραμματικοσυντακτικός μάλλον παρά λεξιλογικός, υπό την έννοια ότι δεν είναι φορέας συνήθους λεκτικής σημασίας, αλλά ποικίλλει, χρωματίζει, συνδέει τις προτάσεις και βοηθεί στον σχηματισμό εγκλίσεων και χρόνων: ~ *μελλοντικό* (θα) / *δεικτικό* (να, δα) / *κατηγορηματικό* (ως, σαν) / *προτρεπτικό* (ας) / *αρνητικό* (δεν, μη) / *ερωτηματικό* (μήπως, άραγε) / *στερητικό* (α-) || ~ *εγκλιτικό* (που ο τόνος του ακολουθεί τους κανόνες τονισμού των εγκλιτικών λέξεων)· στη σύγχρονη ορολογία αντί για το μόριο χρησιμοποιείται συχνά ο όρος *δείκτης* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μόριον*, υποκ. τού *μόρος* «μερίδιο, μοίρα, πεπρωμένο» < θ. *μορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *μείρομαι* «μετέχω σε κάτι, μοιράζω, χωρίζω», για το οποίο βλ. λ. *μέρος*, *μοίρα*].

μοριοδοτώ ρ. μετβ. {μοριοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω μόρια σε κάποιον, του προσθέτω βαθμούς (σε διαγωνισμό, υπηρεσιακή κατάταξη κ.α.): *οι πολύτεκνοι μοριοδοτούνται στον διαγωνισμό για την πρόσληψη δημοσίων υπαλλήλων.* — **μοριοδότηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *μόριο* + *-δοτώ* < *δότης*, πβ. κ. *λογο-δοτώ*].

μοριοσανίδα (η) σανίδα που κατασκευάζεται από υποπροϊόντα ξύλου με κατάλληλη επεξεργασία, ώστε να επιτευχθεί μικρότερη ή μεγαλύτερη συμπύκνωση (βλ. κ. λ. *νοβοπάν*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. particle board].

μορμολύκειο (το) {μορμολυκεί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) **1.** (σπάν.) προσωπίδα που παριστάνει τη μορφή τής Μορμούς, μυθολογικού τέρατος, με την οποία φόβιζαν οι αρχαίοι Έλληνες τα παιδιά τους **2.** (συνήθ. μτφ.) καθετί το οποίο προκαλεί τρόμο, το φόβητρο: *«οι θρησκείες μεταβλήθηκαν σε εργαλεία οικονομικής εκμετάλλευσης και μορμολύκεια εκφοβισμού των ανθρώπων»* (Γ. Μουστάκης) ΣΥΝ. σκιάχτρο, τέρας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μορμολυκεῖον* < *μορμολύττομαι* «φοβίζω, τρομάζω», πιθ. < *Μορμώ* «ονομασία τερατόμορφης θεότητας» + *-λύττ-*, εκφραστική παρέκταση κατ' αναλογίαν προς το ρ. *βδε-λύττ-ομαι* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, *μορμολύττομαι* < **μορμορύττομαι* (με ανομοίωση) < θ. **μορμορ-* (πβ. μτγν. «γλώσσα» τού Ησυχίου *μόρμορος· φόβος*), αναδιπλασιασμ. τ. τού ονόματος *Μορμώ*. Σχετικά με το εκφραστικό όνομα *Μορμώ* (πβ. κ. *Γοργώ*), ίσως ευσταθεί η σύνδεση με λατ. formido «φόβος, φόβητρο», όπου φαίνεται να υπάρχει ανομοίωση].

μορμονισμός (ο) [1889] προτεσταντική αίρεση, γνωστή και ως «Εκκλησία Ιησού Χριστού των Αγίων των εσχάτων ημερών», που ιδρύθηκε το 1830 από τον Ιωσήφ Σμιθ στις Η.Π.Α.· πρεσβεύει την εγκαθίδρυση στον κόσμο τής πνευματικής Ιερουσαλήμ, επιδιώκοντας την επιστροφή στον αποστολικό βίο, δέχεται την πολυγαμία και αντιμετωπίζει απορριπτικά τις υπόλοιπες Εκκλησίες και ομολογίες. — **μορμόνος** (ο) [1889], **μορμόνα** (η), **μορμονικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. mormonism < Mormon, όνομα φανταστικού προφήτη, που θεωρήθηκε ότι συνέγραψε σε χρυσές πλάκες θεία υπομνήματα, τα οποία στη συνέχεια ανακάλυψε και μετέφρασε (1827-30) ο ιδρυτής τού μορμονισμού J. Smith (1805-44)].

Μόρνος (ο) ποταμός τής Δ. Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τα Βαρδούσια και εκβάλλει στον Κορινθιακό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. (με συγκοπή) < μτγν. *μόρινος* «αυτός που έχει το χρώμα τού μούρου» < αρχ. *μόρον* (βλ. λ. *μούρο*)].

μορς επίθ. {άκλ.} στις ΦΡ. (α) ***κώδικας μορς*** συμβατικό αλφάβητο, που περιλαμβάνει αντί για γράμματα συνδυασμούς από τελείες και παύλες και χρησιμοποιείται στην ενσύρματη και ασύρματη τηλεγραφία· κάθε σημείο τού αλφαβήτου αυτού μπορεί να μεταδοθεί με ηχητικά ή οπτικά μέσα (λ.χ. βομβητές, φωτεινές αναλαμπές κ.ά.) (β) ***σήμα μόρς*** κάθε σημείο τού κώδικα μορς (γ) ***σύστημα μορς*** σύστημα ηλεκτρικής τηλεγραφίας, στο οποίο χρησιμοποιείται ο κώδικας μορς (δ) ***τηλέγραφος μορς*** ηλεκτρομαγνητική τηλεγραφική συσκευή, που μπορεί να εκπέμψει και να λάβει σήματα με το σύστημα μορς. — **μορσικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Αμερικανού εφευρέτη Samuel F. B. Morse (1791-1872), ο οποίος εφεύρε τον φερώνυμο κώδικα τηλεγραφικής επικοινωνίας].

μόρσο (το) προεξοχή στο άκρο σανίδας για την προσαρμογή σε αυτή αντίστοιχης εσοχής άλλης σανίδας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. morso < λατ. morsus «δάγκωμα – δόντι (εργαλείου, άγκυρας)», μτχ. τ. τού ρ. mordēre «δαγκώνω»].

μορταδέλα κ. **μορταντέλα** κ. **μουρταδέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αλλαντικό από βοδινό ή χοιρινό κρέας, λίπος και μπαχαρικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. mortadella, υποκ. τού μτγν. λατ. myrtatus «σαλάμι καρυκευμένο με μυρσίνη» < λατ. myrtus < αρχ. *μύρτος* (βλ.λ.)].

μορτάκι (το) → μόρτης

μορτάλε (το) {άκλ.} ελλην. *θανατηφόρος, θανάσιμος·* μόνο στη ΦΡ. ***σάλτο μορτάλε*** βλ. λ. *σάλτο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mortale «θανάσιμος» < λατ. mortalis < mors, -rtis «θάνατος»].

μορτή (η) (παλαιότ.) το συμφωνημένο ποσοστό τής παραγωγής (σιτηρών, καρπών κ.λπ.), που δίδεται από τον καλλιεργητή στον ιδιοκτήτη τού κτήματος (βλ. λ. *επίμορτος*) ΣΥΝ. γεώμορο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *μορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *μείρομαι* «μετέχω σε κάτι, μοιράζω, χωρίζω» (< *smer-jo-mai). Βλ. κ. *μέρος*, *μοίρα*].

μόρτης (ο) {-ες κ. -ηδες}, **μόρτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} άνθρωπος τού δρόμου, αυτός που ζει με ύποπτους ή ανέντιμους τρόπους: *μιλά-*

ει / φέρεται σαν ~ ΣΥΝ. αλήτης, αλάνι, χαμίνι, μάγκας. — (υποκ.) **μορτάκι** (το). **μόρτικος,** -η, -ο, **μόρτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. (becca)morti «τυμβωρύχος – νεκροθάφτης» (πληθ.), με παράλειψη τού α' συνθετικού. Ο τ. beccamorto < becca- (< becco «ράμφος, σκαπτικό εργαλείο» < λατ. beccus, κελτ. προέλ.) + morto «νεκρός» (< λατ. mors «θάνατος»). Κατ' άλλη άποψη. < λαϊκ. τουρκ. morto/u «κουφάρι» (από την Ιταλική)].

μορφάζω ρ. αμετβ. {μόρφασα} κάνω μορφασμό: *μερικοί άρχισαν να μορφάζουν, θέλοντας έτσι να δείξουν τη δυσαρέσκειά τους.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μορφή*].

μορφασμός (ο) [μτγν.] η σύσπαση των μυών τού προσώπου ως αντίδραση σε ερέθισμα ή ως έκφραση συναισθήματος: *αντί για απάντηση έκανε έναν κοροϊδευτικό ~ || κωμικός / περιφρονητικός / σαρκαστικός ~ || ~ αηδίας / δυσαρέσκειας / απορίας / τρόμου / πόνου* ΣΥΝ. γκριμάτσα.

Μορφέας (ο) ΜΥΘΟΛ. ο γυιος τού Ύπνου και θεός των ονείρων· ΦΡ. (μτφ.) ***στην αγκαλιά τού Μορφέα / στις αγκάλες τού Μορφέως*** σε κατάσταση ύπνου: *παραδίδομαι / βρίσκομαι ~*. Επίσης (λόγ.) **Μορφεύς** [μτγν.] {Μορφέ-ως, -α}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μορφεύς* < αρχ. *μορφή*. Κατά τη μυθολογία, ο Μορφέας ήταν γυιος τού Ύπνου, η δε ονομασία του οφείλεται στις διάφορες μορφές με τις οποίες εμφανιζόταν στα όνειρα].

μορφή (η) **1.** η εξωτερική όψη, το πώς φαίνεται κάτι, το σύνολο των εξωτερικών του χαρακτηριστικών: *η Γη έχει τη ~ σφαίρας || η ~ τού κτηρίου έχει αλλοιωθεί από τις συνεχείς παρεμβάσεις* ΣΥΝ. σχήμα, είδος, εμφάνιση, φόρμα, εξωτερικό ΑΝΤ. εσωτερικό, ουσία, περιεχόμενο **2.** (ειδικότ.) (για πρόσ.) το παρουσιαστικό ανθρώπου, κυρ. το πρόσωπό του: *η ~ του έμεινε χαραγμένη στη μνήμη μου || αποκρουστική / αγαπημένη ~* || (παροιμ.) *όποια η ~ τέτοια και η ψυχή* (η εξωτερική εμφάνιση τού ανθρώπου αντικατοπτρίζει και τον ψυχικό του κόσμο, πβ. *οἵα ἡ μορφὴ τοιαύτη καὶ ἡ ψυχή*) || *οι ασκητικές ~ των καλόγερων* ΣΥΝ. όψη, παρουσιαστικό, εμφάνιση, θωριά **3.** (συνεκδ.) η σημαντική προσωπικότητα: *η Ελένη Βλάχου υπήρξε εξέχουσα ~ τής ελληνικής δημοσιογραφίας || σημαντική / θρυλική / αινιγματική / αμφιλεγόμενη ~* ΣΥΝ. φυσιογνωμία • **4.** το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός πράγματος: *το καινούργιο του βιβλίο έχει περισσότερο τη ~ χρονικού || ποιητική / αρχιτεκτονική ~ || ~ ζωής / τέχνης*· ΦΡ. ***υπό μορφήν*** (+γεν.) με συγκεκριμένο σχήμα, έχοντας συγκεκριμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά: *ασκήσεις ~ ερωτήσεων πολλαπλών επιλογών || ο τελευταίος ομιλητής έθεσε το πρόβλημα ~ διλήμματος* **5.** ο βαθμός στον οποίο έχει εξελιχθεί κάτι: *καρκίνος βαρείας ~ || αρχική / τελική / οξεία ~* ΣΥΝ. φάση **6.** ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται κάτι: *~ ηθικής / δικαίου / τρομοκρατίας / λογοκρισίας || το μαζικό συλλαλητήριο πήρε / προσέλαβε τη ~ δημοψηφίσματος || η σύσκεψη των στελεχών τού κόμματος θα καθορίσει τη ~ τού προεκλογικού αγώνα* ΣΥΝ. τύπος, είδος, χαρακτήρας **7.** (στον λόγο και στην τέχνη) ο τρόπος έκφρασης και γενικότ. η εξωτερική υφή, κατ' αντιδιαστολή προς την ιδέα ή το εννοιολογικό περιεχόμενο: *το γλωσσικό σημείο αποτελεί συνδυασμό μορφής και περιεχομένου || τα εκφραστικά μέσα στην ποίηση αποτελούν τη ~ τού ποιήματος || για μερικούς μελετητές το νόημα και η ~ είναι συνώνυμα* ΣΥΝ. φόρμα, ύφος, στυλ, έκφραση ΑΝΤ. περιεχόμενο **8.** (γενικότ.) η απεικόνιση, σχέδιο: *~ χαραγμένες στους βράχους* **9.** ΓΛΩΣΣ. τεχνικός όρος (αγγλ. morph) που χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τους Αμερικανούς δομικούς γλωσσολόγους, για να δείξει μορφολογικά κάθε ελάχιστη σημασιολογική μονάδα (μία ή περισσότερες) που δηλώνει ένα μόρφημα, π.χ. τα *-άκι, -ούλα, -ίτσα*, είναι *μορφές* (και ως προς τη μεταξύ τους σχέση *αλλόμορφα*) τού μορφήματος «υποκορισμός / σμίκρυνση»· πολύ συχνά ωστόσο, ιδίως στην Ελληνική, αντί τού μορφή χρησιμοποιείται ο ίδιος ο όρος *μόρφημα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < **μέρφος* < I.E. *mer-g^{w}h-, παρεκτεταμένη μορφή τής ρίζας mer- «*αστράφτω, λάμπω*», πβ. λιθ. márgas «πολύχρωμος, ωραίος». Αν η σύνδεση είναι σωστή, τότε η λ. ανήκει στην ίδια ετυμολογική οικογένεια με τη λ. *μάρμαρον* (βλ.λ.), το δε λατ. forma φαίνεται να αποτελεί δάνειο από την Ελλην. με τη μεσολάβηση τής Ετρουσκικής. Η λ. *μορφή* δήλωνε αρχικώς τη φυσική ωραιότητα, που χαρακτηριζόταν από σωματική αρμονία (κυρ. σε σχέση με τον άνθρωπο)· αργότερα γενικεύθηκε στη σημ. τού συνόλου των εξωτερικών χαρακτηριστικών. Η φρ. *υπό μορφήν* αποδίδει το γαλλ. sous la forme (de). Ο γλωσσ. όρ. είναι απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. morph].

μόρφημα (το) {μορφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. **1.** (γενικότ.) η ελάχιστη μονάδα σημασίας (λεξικής ή γραμματικής), π.χ. η λέξη «δυσπρόφερτος» μπορεί να αναλυθεί σε πέντε μορφήματα: δυσ-, προ-, φερ-, -το, -ς, ενώ η λέξη «σπιτάκι» σε δύο: σπιτ-, -άκι (βλ. κ. λ. *-ημα*) **2.** (ειδικότ.) οι ελάχιστες διαφοροποιητικές μονάδες τής γραμματικής (χρόνος, πρόσωπο, αριθμός, γένος κ.λπ.) που πραγματώνονται γλωσσικά με τις μορφές· το μόρφημα «πληθυντικός» πραγματώνεται στην Ελληνική με τις μορφές *-ες* (πατέρ-ες, ημέρ-ες), *-οι* (άνθρωπ-οι, είσοδ-οι), *-α* (δέντρ-α) κ.ά.· όταν χρησιμοποιούνται περισσότερες από μία μορφές, τότε χαρακτηρίζονται ως *αλλόμορφα*· το ίδιο μόρφημα, π.χ. ο «αριθμός» μπορεί να έχει περισσότερες παραλλαγές («ενικός», «πληθυντικός», «δυϊκός») που χαρακτηρίζονται ως *αλλομορφήματα* ή, καταχρηστικά, ως *αλλόμορφα*, επίσης. — **μορφηματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* morpheme].

μορφιά (η) → ομορφιά

-μορφία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** εξωτερική ομοιότητα (με κάποιον/κάτι): *ανθρωπο-μορφία, τερατο-μορφία* **2.** κατάσταση ή ιδιότητα: *ομοιο-μορφία, ποικιλο-μορφία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-μορφία, δυσ-μορφία*), που προέρχεται από το ουσ. *μορφή*].

μορφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μορφή: *πρόκειται για ~ αλλαγές, που δεν φθάνουν στην ουσία τού ζητήματος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. formel].

μορφίνη (η) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** το κυριότερο αλκαλοειδές τού οπίου, που παρασκευάζεται με χημικό τρόπο και θεωρείται ισχυρό αναλγητικό φάρμακο και επικίνδυνη ναρκωτική ουσία **2.** (συνεκδ.) η ένεση μορφίνης: *κάνω μορφίνες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < *γαλλ.* morphine < λατ. Morpheus < μτγν. *Μορφεύς* (βλ. λ. *Μορφέας*)].

μορφινισμός (ο) [1847] ΙΑΤΡ. η χρόνια δηλητηρίαση τού οργανισμού από παρατεταμένη χρήση μορφίνης, με κύρια συμπτώματα την καχεξία και την πνευματική κατάπτωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. morphinisme].

μορφινομανία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το ακατανίκητο πάθος (τοξικομανία) για την τακτική λήψη μορφίνης. — **μορφινομανής,** -ής, -ές [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. morphinomanie].

μορφογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η ανάπτυξη τής εξωτερικής μορφής και τής εσωτερικής δομής ιστών και οργάνων μέσω των διαδικασιών τής αύξησης και τής διαφοροποίησης **2.** ΓΕΩΛ. η δημιουργία των διαφόρων γεωλογικών μορφών και σχημάτων. Επίσης **μορφογονία** (η) (σημ. 1). — **μορφογενετικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* morphogenesis].

μορφοδυναμική (η) ΒΙΟΛ. ο κλάδος που μελετά τους νόμους και τις συνθήκες που ρυθμίζουν τη μορφολογική ανάπτυξη των οργανισμών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morphodynamics].

μορφολογία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. (α) η διαμόρφωση τής εξωτερικής μορφής και δομής των όντων (β) η επιστημονική μελέτη τού μεγέθους, τής εξωτερικής μορφής και δομής των όντων, καθώς επίσης και των σχέσεων που διέπουν τα εσωτερικά όργανα ή τμήματά τους **2.** (α) η εξωτερική διαμόρφωση τής επιφάνειας τής Γης, το σύνολο των μορφών και σχηματισμών που παρουσιάζει: *~ τού εδάφους / τού νησιού / τής ακτογραμμής* (β) ο επιστημονικός κλάδος τής γεωγραφίας, που μελετά την εξωτερική διαμόρφωση τής επιφάνειας τής Γης (εξογκώματα, βουνά, πεδιάδες, φαράγγια κ.λπ.), καθώς επίσης και τις μεταβολές και τους μετασχηματισμούς που διαπιστώνονται σε αυτήν **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) η επιστημονική μελέτη των μορφημάτων (βλ.λ.), και ειδικότ. το τμήμα τής γραμματικής ανάλυσης τής γλώσσας, που εξετάζει τον σχηματισμό των λέξεων και κυρ. τις γραμματικές κατηγορίες τής κλίσης («κλιτική μορφολογία») καθώς και τής παραγωγής και τής σύνθεσης («λεξική / παραγωγική μορφολογία) (β) (συνεκδ.) η δομή τής γλώσσας σε επίπεδο μορφημάτων. — **μορφολογικός,** -ή, -ό [1874], **μορφολογικ-ά / -ώς** [1861] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. *αγγλ.* morphology].

μορφολόγος (ο/η) [1886] **1.** πρόσωπο που ασχολείται με τη διαμόρφωση τής εξωτερικής εμφάνισης (κτηρίου, κοσμήματος, επίπλου κ.ά.) • **2.** πρόσωπο που ασχολείται με τη μορφολογία τού εδάφους.

μορφονιά (η) → ομορφονιός

μορφονιός (ο) → ομορφονιός

μορφοπλαστικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στη διαμόρφωση τής εξωτερικής εμφάνισης αντικειμένου ή που δίνει μορφή σε συγκεκριμένο υλικό.

μορφοποίηση (η) **1.** η πρόσδοση μορφής σε ένα πράγμα με τη δημιουργία και σύνθεση των επιμέρους χαρακτηριστικών του: *η ~ τής εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας || η ~ προτάσεων συμπαραγωγής στρατιωτικών οχημάτων* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. διαδικασία εγγραφής διευθύνσεων και άλλων πληροφοριών επί τής μαγνητικής επιφάνειας τού δίσκου έτσι, ώστε να είναι αναγνωρίσιμη από το λειτουργικό σύστημα που χρησιμοποιούμε και συνεπώς εκμεταλλεύσιμη. — **μορφοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. format].

-μορφος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** εξωτερική ομοιότητα (με κάποιον/κάτι): *ανθρωπό-μορφος, ζωό-μορφος, τερατό-μορφος* **2.** είδος μορφής: *ομοιό-μορφος, ποικιλό-μορφος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύ-μορφος*, μτγν. *ἔμ-μορφος*), που προέρχεται *από* το ουσ. *μορφή* και *απαντά* επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. iso-morphe)].

μορφοσύνταξη (η) {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η μελέτη γλωσσικών φαινομένων *από* μορφολογικής και συντακτικής πλευράς (για γλωσσικές δομές, όπως οι χρόνοι τού ρήματος, που έχουν σύνθετη λειτουργία, μορφολογική και συντακτική). — **μορφοσυντακτικός,** -ή, -ό, **μορφοσυντακτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morphosyntaxis].

Μόρφου (η) κωμόπολη τής κεντρικής Β. Κύπρου, που κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα, τα οποία εισέβαλαν στην Κύπρο το 1974. — **Μορφίτης** (ο), **Μορφίτισσα** (η), **μορφίτικος,** -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*. Βλ. κ. λ. *Αττίλας, Κυπριακό, Κύπρος, ψευδοκράτος, πράσινος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Θεομόρφου* < *Θεόμορφος* < *Θεός* + *-μορφος* < *μορφή*. Επί Φραγκοκρατίας μαρτυρείται η συγκεκομμένη σημερινή ονομασία, αφού οι Φράγκοι τη θεώρησαν επώνυμο].

μορφοφωνηματικός, -ή, -ό μορφοφωνολογικός (βλ. λ. *μορφοφωνολογία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morphophonemic].

μορφοφωνολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η συνδυαστική μελέτη γλωσσικών στοιχείων που εντάσσονται στη μορφολογία και τη φωνολογία, π.χ. φωνολογικές μεταβολές σε μορφήματα: *τρέχω* → *τρέξω*, όπου η μεταβολή τού θέματος τού ενεστώτα στον μέλλοντα είναι μορφολογική και φωνολογική, *χ* → *ξ* (*χ* + *σ*). — **μορφοφωνολογικός,**

-ή, -ό, **μορφοφωνολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morpho(pho)nology].

Μόρφω (η) → Ευμορφία

μόρφωμα (το) [αρχ.] {μορφώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει διαμορφωθεί οριστικά, έχει λάβει συγκεκριμένο σχήμα και μορφή: *το ~ της εξουσίας / της γραφειοκρατίας* ΣΥΝ. σχηματισμός, σχήμα, εικόνα **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (α) κοινωνικός σχηματισμός που τείνει να μετεξελιχθεί σε ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (χωρίς να αποτελεί κοινωνική τάξη): *οι χούλιγκαν είναι ένα σύγχρονο κοινωνικό ~* (β) (γενικότ.) η κοινωνική τάξη, το κοινωνικό στρώμα **3.** ΑΝΑΤ. κάθε σχηματισμός μέσα σε όργανο ή ιστό που αποτελείται από διαφοροποιημένο ή ξένο ιστό.

μορφωμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποκτήσει μόρφωση, που διαθέτει παιδεία: *το περιοδικό μας απευθύνεται σε ~ αναγνώστες* || *ο Μακρυγιάννης δεν ήταν ~, αλλά τα «Απομνημονεύματά» του θεωρούνται σημαντικό έργο τής νεοελληνικής πεζογραφίας* ΣΥΝ. εγγράμματος, πεπαιδευμένος, καλλιεργημένος, πολιτισμένος, (λαϊκ.) γραμματισμένος ΑΝΤ. αμόρφωτος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. gebildet].

μορφώνω ρ. μετβ. {μόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** παρέχω (σε κάποιον) μόρφωση, πνευματική καλλιέργεια: *το σχολείο πρέπει όχι μόνο να μορφώνει, αλλά και να παιδαγωγεί* || *μεγάλωσε τα παιδιά του, τα μόρφωσε, τα πάντρεψε* **2.** (μεσοπαθ. **μορφώνομαι**) αποκτώ μόρφωση (συνήθ. κάνω ανώτερες ή ανώτατες σπουδές): *πρέπει να μορφωθείς, αν θες να επιβιώσεις* || *τα παλιά χρόνια λίγοι άνθρωποι είχαν τη δυνατότητα να μορφωθούν* **3.** (κυριολ.-λόγ.) δίνω σε (κάτι) μορφή, σχήμα **4.** σχηματίζω: *πήγε στον τόπο τού δυστυχήματος, για να μορφώσει προσωπική γνώμη σχετικά με τα αίτια* ΣΥΝ. διαμορφώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μορφῶ (-όω)* < αρχ. *μορφή*. Η σημ. που σχετίζεται με την παιδεία και την πνευματική καλλιέργεια, αποδίδει το γερμ. bilden].

μόρφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.-λόγ.) το να αποκτά κάτι συγκεκριμένη μορφή, ο σχηματισμός: *η ~ ιδίας αντιλήψεως* ΣΥΝ. διαμόρφωση **2.** το σύνολο των γνώσεων που αποκτά κανείς σε διάφορους χώρους: *η κατάρτιση κάποιου κρίνεται από το πόσο καλά ασκεί το επάγγελμά του και η ~ του από τις γνώσεις του, π.χ. στην ιστορία, τη λογοτεχνία, τη γεωγραφία και σε άλλους τομείς* || *γενική / ειδική / επαγγελματική / εξαιρετική / άρτια / εγκυκλοπαιδική / ανώτερη / υψηλή ~* ΣΥΝ. γνώσεις, γράμματα, καλλιέργεια **3.** (συνεκδ.) το να έχει κανείς πολλές γνώσεις σε διάφορους τομείς, να είναι πνευματικά καλλιεργημένος: *άνθρωπος με ~* ΣΥΝ. παιδεία, καλλιέργεια ΑΝΤ. αμορφωσιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μόρφωσις* < *μορφῶ (-όω)*. Η σημ. τού συνόλου των παιδευτικών γνώσεων αποδίδει το γερμ. Bildung].

μορφωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι σχετικός με τη μόρφωση, ικανός ή κατάλληλος να μορφώνει: *~ επίπεδο* ΣΥΝ. παιδευτικός, εκπαιδευτικός, παιδαγωγικός **2.** (καθημ.) αυτός που προσφέρει πολλές γνώσεις: *~ εκπομπές τής τηλεόρασης* ΣΥΝ. επιμορφωτικός **3.** ***μορφωτικός σύμβουλος / ακόλουθος*** (ο/η) (γαλλ. attaché culturel) διπλωματικός υπάλληλος που εργάζεται για την προβολή τού πολιτισμού τής χώρας του στο κράτος στο οποίο είναι επιτετραμμένος και φροντίζει για πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ των δύο χωρών. — **μορφωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

μόρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ***τροπική μόρωση*** τροπική λοιμώδης νόσος, που μοιάζει με τη σύφιλη χωρίς να είναι αφροδίσιο νόσημα, προσβάλλοντας αρχικά τα κάτω άκρα, το δέρμα και τα οστά (βλ. λ. *σπειροχαίτη*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. λατ. επίθ. morosus «αργός, βραδύς» < mora «χρονοτριβή». Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού γαλλ. framboise, αρχική σημ. «σμέουρο»].

μοσκαναθρεμμένος, -η, -ο → μοσχαναθρεμμένος
μοσκαρήσιος, -ια, -ιο → μοσχαρήσιος
μοσκάρι (το) → μοσχάρι

μοσκιά (η) (λαϊκ.) **1.** η γλυκιά και ευχάριστη μυρωδιά ΣΥΝ. ευωδιά, άρωμα ΑΝΤ. δυσοσμία **2.** καλλωπιστικός θάμνος ή δέντρο, που απαντά σε πολλά είδη και καλλιεργείται για τα μεγάλα, όμορφα και εύοσμα άνθη του, η τριανταφυλλιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μόσχος*[2]].

μοσκιός (ο) (λαϊκ.) κεφαλόποδο, παρόμοιο με το χταπόδι αλλά μικρότερο σε μέγεθος και λιγότερο εύγευστο.
[ΕΤΥΜ. Υποκορ. τού *μόσχος*[1], το οποίο χρησιμοποιήθηκε για κάθε είδους μικρά ζώα· πβ. μτγν. *μόσχος θαλάσσιος* «μικρή φώκια»].

Μόσκοβας (ο) ποταμός τής Δ. Ρωσίας, στις όχθες τού οποίου είναι κτισμένη η Μόσχα.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Μόσχα*].

μοσκοβόλημα (το) → μοσχοβολώ
μοσκοβολιά κ. **μοσκοβόλια** (η) → μοσχοβολιά
μοσκοβολώ ρ. → μοσχοβολώ
μοσκοκαρυδιά (η) → μοσχοκαρυδιά
μοσκοκάρυδο (το) → μοσχοκάρυδο
μοσκοκάρφι (το) → μοσχοκάρφι
μοσκολίβανο (το) → μοσχολίβανο
μοσκομπίζελο (το) → μοσχομπίζελο
μοσκομυρίζω ρ. → μοσχομυρίζω
μοσκοπουλώ ρ. → μοσχοπουλώ
μόσκος (ο) → μόσχος[2]
μοσκοσάπουνο (το) → μοσχοσάπουνο
μοσκοστάφυλο (το) → μοσχοστάφυλο

Μοσούλη (η) πόλη τού Β. Ιράκ, γνωστή για τις πετρελαιοπηγές της.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Mosul < αραβ. al-Mouṣil < waṣala «συνδέω, ενώνω», καθώς η πόλη αναπτύχθηκε σε ένα σημείο όπου ο Τίγρης ποταμός διασχίζεται από μία γέφυρα και μία διάβαση].

μόστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (σπάν.) η βιτρίνα με τα εκλεκτότερα εμπορεύματα τού καταστήματος (εδώδιμα, ενδύματα κ.λπ.) **2.** η επίδειξη· ΦΡ. (συνήθ. μτφ.) ***για (τη) μόστρα*** για επίδειξη και μόνο, χωρίς άλλο νόημα ή σκοπό: *Θ' ανέβεις απ' τις σκάλες; Και το ασανσέρ τι το 'χουμε; ~;* **3.** (αργκό) το πρόσωπο ανθρώπου· σε ΦΡ. όπως: *θα σου χαλάσω τη ~* (θα σε δείρω τόσο πολύ, ώστε θα σου παραμορφωθεί το πρόσωπο) ΣΥΝ. μούρη, μούτρο. — **μοστράρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. mostra < mostrare «δείχνω» < λατ. monstrare «δείχνω, σημαίνω» < monstrum «σημείο – τέρας»].

Μόσχα (η) η πρωτεύουσα τής Ρωσίας. — **Μοσχοβίτης** (ο) [μεσν.], **Μοσχοβίτισσα** (η), **μοσχοβίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Moskva, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει την πόλη. Σχετικά με την ετυμ. τής ονομασίας τού ποταμού, έχουν προταθεί πολλές εκδοχές, οι οποίες φαίνεται να συγκλίνουν στην αρχική βασική σημ. «νερό». Ορισμένες από τις προταθείσες απόψεις είναι: (α) < σλαβ. moskva «υγρός, ελώδης» (β) < σλαβ. φρ. most-kva «γέφυρα-νερό» (γ) < φιννο-ουγγρ. mos «σκοτεινιάζω» + ka «νερό» (δ) < φιννοουγγρ. moska «μοσχάρι» + va «ποταμός» (δηλ. «πέρασμα μοσχαριών», πβ. κ. Ox-ford)].

μοσχαναθρεμμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **μοσκαναθρεμμένος** (εκφραστ.) αυτός που ανατράφηκε με κάθε λογής φροντίδες και περιποιήσεις ΣΥΝ. καλοαναθρεμμένος, καλομαθημένος.

μοσχαρήσιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.) **μοσκαρήσιος** (σχολ. ορθ. *μοσχαρίσιος*) αυτός που ανήκει σε μοσχάρι ή προέρχεται από αυτό: *~ κρέας / μπριζόλα*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **μόσχειος,** -ος, -ο [αρχ.].

μοσχάρι κ. (λαϊκ.) **μοσκάρι** (το) {μοσχαρ-ιού | -ιών} **1.** το μικρό τής αγελάδας ΣΥΝ. δαμάλι, (λόγ.) μόσχος **2.** (συνεκδ.) το κρέας που προέρχεται από το νεογνό τής αγελάδας και καταναλώνεται με διάφορους τρόπους: *σήμερα έχουμε ~ στον φούρνο με πατάτες* || *~ γάλακτος* (υβριστ. για πρόσ.) **3.** άνθρωπος βραδύνους, που δεν διακρίνεται για την εξυπνάδα και την ευστροφία του: *δεν καταλαβαίνει τίποτα το ~!* ΣΥΝ. κουτός, χαζός, βλάκας ΑΝΤ. έξυπνος, εύστροφος, πονηρός **4.** άνθρωπος χωρίς ευγενικούς τρόπους ή χωρίς ευαισθησία: *δεν κάνει λίγο στην άκρη να περάσουμε κι εμείς, το ~!* ΣΥΝ. γαϊδούρι, άξεστος ΑΝΤ. λεπτός, ευγενής, αβρός. — (υποκ.) **μοσχαράκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοσχάριον*, υποκ. τού *μόσχος*[1] (βλ.λ.)].

μοσχαροκεφαλή (η) το κεφάλι τού μοσχαριού.

μοσχάτος, -η, -ο **1.** (λαϊκ.) αυτός που μυρίζει ωραία, που ευωδιάζει σαν τον μόσχο (βλ. λ. *μόσχος*[2]) ΣΥΝ. αρωματικός, αρωματώδης, ευωδιαστός ΑΝΤ. δυσώδης, δύσοσμος, κάκοσμος **2. μοσχάτο** (το) (α) κάθε ποικιλία σταφυλιού με μεγάλες, εύσαρκες ρώγες, έντονη γεύση και χαρακτηριστικό άρωμα (β) (συνεκδ.) το γλυκό και αρωματικό κρασί, που παράγεται από τις παραπάνω ποικιλίες σταφυλιών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μόσχος*[2] (βλ.λ.)].

μόσχειος, -ος, -ο → μοσχαρήσιος

μόσχευμα (το) [μτγν.] {μοσχεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τμήμα τού φυτού, κυρ. ο βλαστός, που μπορεί να αποκοπεί και, τοποθετούμενο σε κατάλληλο περιβάλλον, να αναπτύξει ρίζες και να διαμορφωθεί σε φυτό όμοιο προς το μητρικό: *το αμπέλι πολλαπλασιάζεται με ~* || *το ~ πιάνει / ριζοβολά / ξεραίνεται* **2.** τμήμα οργανικού ιστού ή και ολόκληρο όργανο (π.χ. νεφρά, ήπαρ, καρδιά), που αφαιρείται από την κανονική του θέση και μεταφέρεται σε άλλο σημείο τού σώματος ή στο σώμα άλλου ατόμου, με σκοπό να αποκαταστήσει λειτουργία τού οργανισμού στα φυσιολογικά της επίπεδα ή/και να εξασφαλίσει για το άτομο τη συνέχιση τής ζωής.

μόσχευση (η) {-εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το φύτευμα μοσχευμάτων φυτών, με σκοπό την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό τους **2.** ο πολλαπλασιασμός των φυτών με μοσχεύματα. — **μοσχεύω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μόσχευσις* < αρχ. *μοσχεύω*, αρχική σημ. «εκτρέφω μοσχάρι – ανατρέφω με υπερβολική φροντίδα», < *μόσχος*[1] (βλ.λ.)].

μοσχο- κ. **μοσχό-** κ. **μοσχ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** έχει ή αναδίδει άρωμα, γλυκιά και ευχάριστη μυρωδιά: *μοσχο-κάρφι, μοσχο-λίβανο, μοσχο-μπίζελο, μοσχο-μυρίζω, μοσχο-σάπουνο, μοσχο-στάφυλο* **2.** γίνεται με ορθό, επιμελημένο τρόπο: *μοσχ(ο)-αναθρεμμένος* **3.** κοστίζει ακριβά: *μοσχο-πληρώνω*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *μόσχος*[2] (βλ.λ.)].

Μοσχοβίτης (ο) → Μόσχα
μοσχοβόλημα (το) → μοσχοβολώ

μοσχοβολιά κ. (λαϊκ.) **μοσκοβολιά** κ. **μοσκοβόλια** (η) (καθημ.) η γλυκιά και ευχάριστη μυρωδιά: *η ~ τού γιασεμιού* || *η ~ των λουλουδιών γέμισε το δωμάτιο* ΣΥΝ. ευωδιά, άρωμα, (λαϊκ.) μοσκιά ΑΝΤ. κακοσμία, δυσοσμία, βρόμα, μπόχα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.

μοσχοβολιστός, -ή, -ό αυτός που μοσχοβολά: *~ φαγητό / κήπος*.

μοσχοβόλος, -α, -ο [1840] (λόγ.-σπάν.) αυτός που αναδίδει άρωμα, που μοσχοβολά, που ευωδιάζει: *~ λουλούδι* ΣΥΝ. ευωδιαστός, εύοσμος, αρωματικός ΑΝΤ. δυσώδης, δύσοσμος.

μοσχοβολώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **μοσκοβολώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοσχοβολάς... | μοσχοβόλ-ησα, -ισμένος} (καθημ.) αναδίδω ευχάριστη μυρωδιά, αποπνέω άρωμα: *το γιασεμί μοσχοβολούσε στον νυχτερινό αέρα* || *το εκκλησάκι ήταν πεντακάθαρο και μοσχοβολούσε λιβάνι* ΣΥΝ. μοσχομυρίζω, ευωδιάζω ΑΝΤ. βρομώ, ζέχνω. — **μοσχοβόλημα** κ. (λαϊκ.) **μοσκοβόλημα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μοσχοβολῶ* < *μόσχος*[2] + *-βολῶ* < *βάλλω*].

μοσχοθυμίαμα κ. **μοσκοθυμίαμα** (το) {μοσχοθυμιάμ-ατος | -ατα, -άτων} τεχνητό θυμίαμα που παρασκευάζεται από λιβάνι και διάφορες αρωματικές ουσίες (τριαντάφυλλο κ.λπ.) ΣΥΝ. μοσχολίβανο.

[ΕΤΥΜ. < *μοσχο-* (< *μόσχος²*) + *θυμίαμα*].

μοσχοϊτιά (η) φυτό με επιμήκη λογχοειδή αργυρόχρωμα φύλλα, αρωματικά άνθη και κίτρινο εδώδιμο ωοειδή καρπό.

μοσχοκαρυδιά κ. (λαϊκ.) **μοσκοκαρυδιά** (η) ψηλό, αειθαλές δέντρο που κατάγεται από την Ινδονησία και τις Δυτικές Ινδίες και καλλιεργείται για τα αρωματικά σπέρματά του, τα οποία χρησιμοποιούνται στη μαγειρική ως μπαχαρικό.

μοσχοκάρυδο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μοσκοκάρυδο** (το) μπαχαρικό με διαπεραστικό άρωμα και έντονη, γλυκίζουσα γεύση, που προέρχεται από τα σπέρματα τής μοσχοκαρυδιάς· χρησιμοποιείται στη μαγειρική, την αρτοποιία, τη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία.

μοσχοκάρφι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μοσκοκάρφι** (το) {μοσχοκαρφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο αποξηραμμένος καρπός τού γαρύφαλλου, ο οποίος χρησιμοποιείται ως μπαχαρικό.

μοσχολίβανο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μοσκολίβανο** (το) θυμίαμα που παρασκευάζεται από λιβάνι, τριαντάφυλλα και άλλες φυτικές αρωματικές ουσίες.

μοσχόμαγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-αργκό) άνθρωπος τού δρόμου, αλήτης και ταραχοποιός ΣΥΝ. αλάνι, μόρτης.
[ΕΤΥΜ. < κύρ. όν. *Μόσχος* (αλήτης τού Ναυπλίου, που έζησε λίγα χρόνια μετά την Επανάσταση και ήταν φανατικός οπαδός τού Ι. Κωλέττη) + *μάγκας*].

μοσχομπίζελο κ. (λαϊκ.) **μοσκομπίζελο** (το) μονοετές αναρριχητικό φυτό με έλικες και σε διάφορα χρώματα αρωματικά άνθη, που καλλιεργείται συχνά σε κήπους ως καλλωπιστικό ΣΥΝ. (επίσ.) λάθυρος ο εύοσμος.

μοσχομυρίζω [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μοσκομυρίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοσχομύρισ-α, -μένος} (εκφραστ.) αναδίδω ή σκορπίζω ευχάριστη μυρωδιά, αποπνέω άρωμα: *το δωμάτιο μοσχομυρίζει από τα φρεσκοκομμένα λουλούδια* ΣΥΝ. μοσχοβολώ, (λόγ.) ευωδιάζω ΑΝΤ. βρομώ, ζέχνω. — **μοσχομύρισμα** (το).

Μοσχονήσια (τα) {Μοσχονησίων} συστάδα νησιών μεταξύ τής Χίου και των ακτών τής Μικράς Ασίας, που ανήκουν στην Τουρκία.

μοσχοπληρώνω ρ. μετβ. {μοσχοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} (εμφατ.) ακριβοπληρώνω (βλ.λ.).

μοσχοπουλώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **μοσκοπουλώ** ρ. μετβ. {μοσχοπουλάς... | μοσχοπούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (εκφραστ.) πουλώ σε πολύ υψηλή τιμή ΣΥΝ. ακριβοπουλώ ΑΝΤ. δίνω τζάμπα, πουλώ για ένα κομμάτι ψωμί.

Μόσχος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *μόσχος²*].

μόσχος¹ (ο) (λόγ.) (κυριολ.) το νεογνό τής αγελάδας· ΦΡ. (α) ***μόσχος ο σιτευτός*** βλ. λ. *σιτευτός* (β) (μτφ.) ***θυσιάζω τον μόσχο τον σιτευτό*** (*φέρετε τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν, θύσατε*, Κ.Δ. Λουκ. 15, 23) στερούμαι, απαρνούμαι ή θυσιάζω ό,τι καλύτερο και πολυτιμότερο διαθέτω (για την επίτευξη στόχου ή χάριν κάποιου).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *mozĝho- «μοσχάρι, νεαρό βόδι», πβ. αρμ. mozi. Η σημ. «βλαστός, παραφυάδα», με την οποία συχνά μαρτυρείται η λ. (πβ. κ. *μοσχεύω*), οφείλεται προφανώς σε μεταφορική επέκταση τής σημ. «νεογνό μόσχου, μοσχαράκι»].

μόσχος² κ. (λαϊκ.) **μόσκος** (ο) **1.** ελαιώδες, αρωματικό υγρό, που εκκρίνεται από τους αδένες τού αρσενικού ζώου που είναι γνωστό ως μόσχος ο μοσχοφόρος (βλ. σημ. 2), έχει διεισδυτική και έντονη οσμή, που διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, γι' αυτό και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία ως στερεωτικό αρωμάτων· ΦΡ. (λαϊκ.) ***μόσχος και καννέλα / γαρύφαλλα*** ευχετ. σε βρέφος που ρεύεται μετά τον θηλασμό, γενικότ. σε άνθρωπο που ρεύεται **2.** *(μόσχος ο μοσχοφόρος)* μηρυκαστικό ζώο που ζει στις ορεινές περιοχές τής Ασίας, είναι μικρόσωμο, νυχτόβιο ελάφι με μεγάλα αφτιά, πολύ κοντή ουρά και γκριζοκάστανο τρίχωμα· το αρσενικό διαθέτει επιπλέον έναν αδένα κάτω από το δέρμα κοντά στον αφαλό, που περιέχει αρωματώδες έκκριμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < περσ. mušk < σανσκρ. muṣká- «όρχις», από την ομοιότητα τού αδένα εκκρίσεως αυτής τής ουσίας με όρχι. Η συμπληρωματική παρετυμολ. επίδραση τού ουσ. *μόσχος¹* δεν θα πρέπει να αποκλειστεί].

μοσχοσάπουνο κ. (λαϊκ.) **μοσκοσάπουνο** (το) το αρωματικό σαπούνι.

μοσχοστάφυλο κ. (λαϊκ.) **μοσκοστάφυλο** (το) το σταφύλι που ανήκει στην ποικιλία «μοσχάτο» (βλ.λ.).

μοσχοφίλερο (το) ποικιλία αρωματικού φιλεριού τής περιοχής Μαντινείας τού νομού Αρκαδίας, που δίνει συνήθ. λευκό κρασί.
[ΕΤΥΜ. < *μοσχο-* + *φιλέρι* (βλ.λ.)].

Μόσχω (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού ον. *Μόσχος* < μτγν. *μόσχος* «αρωματική ουσία» (βλ. λ. *μόσχος²*). Η καταλ. *-ω* οφείλεται στη σλαβ. κλητική *-ο*, που γράφτηκε με *-ω* ακολουθώντας αρχ. οξύτονα κύρ. ονόματα (λ.χ. *Μορμ-ώ, Ἡρ-ώ, Ἰν-ὼ* κ.ά.). Βλ. κ. *Μαλάμω*].

μοτέλ (το) {άκλ.} (κυρ. στις Η.Π.Α. και στη Μεγάλη Βρετανία) ξενοδοχείο που προορίζεται για όσους ταξιδεύουν με ιδιωτικό αυτοκίνητο και γι' αυτό είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους, δηλ. διαθέτει επαρκή χώρο στάθμευσης και απλά δωμάτια σε προσιτή τιμή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. motel, από συμφυρμό των λ. motor «μηχανή» και hotel «ξενοδοχείο»].

μοτέρ (το) {άκλ.} ο κινητήρας (βλ.λ.). — (υποκ.) **μοτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. moteur < λατ. motor «κινητής, κινητήρας» < ρ. moveo «κινώ»].

μοτέτο (το) ΜΟΥΣ. πολυφωνική σύνθεση, με ή χωρίς συνοδία οργάνων, συνήθ. σε κείμενο θρησκευτικού περιεχομένου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mottetto < μέσ. γαλλ. motet, υποκ. τού mot «λέξη»].

μοτίβο (το) **1.** ΜΟΥΣ. μουσική ιδέα, συνήθως μικρή σε έκταση, τής οποίας τα μελωδικά, ρυθμικά ή αρμονικά στοιχεία χρησιμοποιούνται, με την «επεξεργασία» τους (επανάληψη και παραλλαγή), στη δόμηση ευρυτέρων ενοτήτων τής μουσικής φόρμας· στην έκταση τού μουσικού έργου, το μοτίβο αποτελεί την κινητήρια δύναμη, την αφορμή τής μουσικής κίνησης, αλλά και παράγοντα ομοιογένειας τής μουσικής φόρμας και καθοδήγησης τού ακροατή μέσα σε αυτήν (βλ. κ. λ. *λαϊτμοτίφ, φιγούρα*) **2.** το εικαστικό θέμα που κυριαρχεί ή επαναλαμβάνεται σε διακόσμηση αντικειμένου: *σε αυτή την κουρτίνα θαυμάζουμε γνήσια ~ λαϊκής τέχνης* **3.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε αναπαράγεται και επαναλαμβάνεται στερεότυπα: *ξεχνιέται μια στιγμή, αλλά αμέσως μετά επανέρχεται στο ίδιο ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. motivo < μτγν. λατ. motivus «κινητός» (πβ. γαλλ. motif) < λατ. motus «κίνηση» < ρ. moveo «κινώ»].

μότο (το) {άκλ.} ρητό, απόφθεγμα ή γνωμικό, που τοποθετείται μεταξύ τού τίτλου και τού κειμένου (ποιήματος, μελέτης, αφιερώματος κ.λπ.), δίνοντας κατεύθυνση για την ερμηνεία τού περιεχομένου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. motto «απόφθεγμα» < μτγν. λατ. muttum « γρύλισμα» < ρ. muttire «μουρμουρίζω»].

μοτοκρός κ. **μότο-κρος** (το) {άκλ.} αγώνας με μοτοσυκλέτες μεγάλου κυβισμού σε τραχύ έδαφος (και όχι στους δρόμους ή σε πίστα).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. motocross < moto- (< γαλλ. moto-, βλ. κ. *μοτοποδήλατο*) + cross «διασχίζω»].

μοτοποδήλατο (το) {μοτοποδηλάτ-ου | -ων} δίτροχο μεταφορικό μέσο, που κινείται με βενζινοκινητήρα μικρού κυβισμού (μέχρι 49 κυβικά εκατοστά) ΣΥΝ. μοτοσακό.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *μοτο-* (< γαλλ. moto- < moteur «κινητήρας, μηχανή») + *ποδήλατο*].

μοτόρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η μηχανή ή το μηχανάκι ● **2.** καΐκι με μηχανή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. motor «μηχανή, κινητήρας» + κατάλ. *-ι*].

μοτορόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ραδιοτηλέφωνο για αυτοκίνητο: *η ~ τού περιπολικού τής Αστυνομίας*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Motorola, εμπορική ονομασία].

μότορσιπ (το) {άκλ.} ΝΑΥΤ. εμπορικό πλοίο, συνήθ. μικρού μεγέθους και εκτοπίσματος, που κινείται με μηχανή εσωτερικής καύσεως (ντίζελ).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. motorship < motor «μηχανή, κινητήρας» + ship «πλοίο»].

μοτοσακό (το) {άκλ.} το μοτοποδήλατο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. motosacco (νόθο σύνθ.) < moto- (< γαλλ. moto-, βλ. κ. *μοτοποδήλατο*) + sacco «σάκος» (< λατ. saccus < αρχ. *σάκ(κ)ος*)].

μοτοσυκλέτα (η) (σχολ. ορθ. *μοτοσικλέτα*) {μοτοσυκλετών} μηχανοκίνητο επιβατικό όχημα, συνήθ. δίτροχο και σπανιότ. τρίτροχο, με σχήμα παρόμοιο με τού μοτοποδηλάτου, αλλά με κινητήρα μεγαλύτερου κυβισμού (μπορεί να ξεπερνά τα 1.000 κυβικά εκατοστά) και ανάλογη ιπποδύναμη και ισχύ: *επιβαίνω σε / καβαλάω ~* ΣΥΝ. μηχανή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. motocyclette (νόθο σύνθ.) < moto- (< moteur «κινητήρας, μηχανή») + -cyclette < (bi)cyclette «δίκυκλο»].

> **μοτοσυκλέτα ή μοτοσικλέτα, στυλ ή στιλ, στυλό ή στιλό;** Ο κανόνας τής απλοποίησης τής ορθογραφίας των ξένων λέξεων, ο οποίος έχει λογική βάση, δεν είναι ορθό να επεκτείνεται και σε λέξεις ελληνικής προελεύσεως αλλοιώνοντας την ετυμολογική αρχή τής λέξης. Έτσι το **μοτοσυκλέτα**, από το γαλλ. moto-cyclette, είναι νόθο σύνθετο, που το β' συνθετικό του σχηματίστηκε με βάση το ελλην. **κύκλος**. Άρα είναι εύλογο, σε τέτοιες περιπτώσεις, να διατηρείται η ελληνική γραφή τής λέξης (*-υ-* και όχι *-ι-*, αφού προέρχεται από το *κύκλος*), πράγμα που δεν ισχύει για τις καθαρός ξενικές λέξεις. Το ίδιο πρέπει να γίνεται και με την ορθογραφία τής λ. **στυλ** (από γαλλ. style < λατ. stilus και stylus, από σύνδεση με το ελλην. **στύλος**) και **στυλό** (< γαλλ. stylo-graphe) λόγω τής ετυμολογικής τους σύνδεσης με το ελλην. **στύλος**. Όταν οι ξένοι χρησιμοποιούν στην ορθογραφία τους το «ελληνικό y», δηλ. το y (y Graecum), δεν επιτρέπεται να το εγκαταλείπουμε εμείς.

μοτοσυκλετιστής (ο), **μοτοσυκλετίστρια** (η) {μοτοσυκλετιστριών} πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, που μετακινείται με μοτοσυκλέτα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. motocycliste (νόθο σύνθ.), βλ. λ. *μοτοσυκλέτα*].

μοτσαρέλα (η) ιταλικό τυρί που διατίθεται σε στρογγυλά κομμάτια· είναι μαλακό και λευκό και συνήθ. παρασκευάζεται από γάλα βουβαλιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mozzarella (από διάλεκτο τής Νάπολης), υποκ. τού mozza < ρ. mozzare «αποκόπτω» (επειδή τεμαχίζεται σε μικρά κομμάτια) < mozzo «αποκομμένος» < δημώδ. λατ. *mutius < λατ. mutilus «κολοβός, ακρωτηριασμένος»].

μου αντων. ▸ εγώ

μουαρέ (το) {άκλ.} **1.** ύφασμα συνήθ. μεταξωτό, με στιλπνή υφή και κυματοειδή «νερά» στην ύφανσή του: (κ. ως επίθ.) *φορούσε φόρεμα από ταφτά ~* **2.** ΤΥΠΟΓΡ. το ανεπιθύμητο γεωμετρικό σχέδιο («ψάθα») ή το λέκιασμα που παρατηρείται από λανθασμένη εκτύπωση δύο τουλάχιστον χρωμάτων κατά την εκτύπωση πολύχρωμων φωτογραφιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. moiré < αγγλ. mohair < παλαιότ. αγγλ. mocayare (με παρετυμολ. επίδραση τής λ. hair «τρίχα») < παλαιότ. ιταλ. mocaiarro < αραβ. mukhayyar «εκλεκτός, διαλεγμένος», μτχ. τ. τού khayyara

«διαλέγω»].

μουβιόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό μηχάνημα με το οποίο γίνεται το μοντάζ κινηματογραφικής ταινίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Moviola, εμπορική ονομασία].

μούγγα (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (οικ.) **1.** η μουγγαμάρα (βλ.λ., σημ. 2) **2.** (α) για κάποιον που παραμένει σιωπηλός: *«Βρε Γιάννη», του είπα, «πού είναι τα λεφτά;».* ~ *ο Γιάννης* (δεν απάντησε ο Γιάννης) (β) (ως προστ.) *σώπα, μη μιλάς!: άκουσε μικρέ.* ~ *από 'δώ και πέρα!*

μουγγαίνω ρ. μετβ. {μούγγα-να, -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να μιλήσει, τον καθιστώ άλαλο ΣΥΝ. βουβαίνω· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***μουγγαίνομαι***) **2.** χάνω την ικανότητα τής ομιλίας, γίνομαι μουγγός ΣΥΝ. βουβαίνομαι **3.** (μτφ.) δεν μπορώ να μιλήσω από την έκπληξη ή το σοκ, μένω άναυδος: *μόλις τ' άκουσα, μουγγάθηκα* ΣΥΝ. αποσβολώνομαι, αποστομώνομαι, μένω άλαλος.

μουγγαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.) **1.** η κατάσταση τού μουγγού, η έλλειψη ικανότητας για ομιλία ΣΥΝ. βουβαμάρα, αλαλία, αφωνία **2.** (μτφ.) το να μιλά κανείς ελάχιστα, ενώ βρίσκεται σε ομήγυρη, η αμήχανη και παρατεταμένη σιωπή: *Γιατί δεν μιλάει κανείς; Τι ~ είναι αυτή που σας έπιασε σήμερα;* ΣΥΝ. ολιγολογία, σιωπή ΑΝΤ. πολυλογία, φλυαρία.
[ΕΤΥΜ. < *μουγγός* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *χαζο-μάρα, κουφα-μάρα*].

μουγγοθόδωρος (ο) (οικ.-σκωπτ.) πρόσωπο που μιλάει ελάχιστα, που μένει σιωπηλός.

μουγγός, -ή, -ό (καθημ.) **1.** αυτός που δεν διαθέτει ή έχει χάσει την ικανότητα τής ομιλίας, που δεν μπορεί να μιλήσει για οργανικούς, ψυχολογικούς ή άλλους λόγους: *είναι εκ γενετής ~* ΣΥΝ. βουβός, άλαλος, άφωνος **2.** αυτός που μένει σιωπηλός ή μιλάει ελάχιστα: *Γιατί κάθεσαι ~; Πες μας τίποτα!* ΣΥΝ. αμίλητος, σιωπηλός ΑΝΤ. φλύαρος, πολυλογάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μογγός* «με βραχνή φωνή», που αποσπάστηκε από το σύνθ. *μο(γ)γιλάλος* «ο βραδύγλωσσος, αυτός που ομιλεί με δυσκολία» < *μόγις* «μόλις, μετά βίας» + *-λάλος* < *λαλῶ*. Το αρχ. επίρρ. *μόγις* (δεν πρέπει να συγχέεται ετυμολογικά με το συνώνυμο *μόλις*, βλ.λ.) προέρχεται από το ουσ. *μόγος* «μόχθος, κόπος», που ίσως συνδ. με λιθ. smagùs «ισχυρός, βαρύς» (κυρ. για χτυπήματα)].

μουγγρί (το) {μουγγρ-ιού | -ιά, -ιών} εδώδιμο ψάρι που μοιάζει με χέλι (γνωστό και ως *χέλι τής θάλασσας*), η άνω γνάθος τού οποίου προεξέχει, έχει γκριζόμαυρο χρώμα και πιο ανοιχτόχρωμη κοιλιά ΣΥΝ. (λόγ.) γόγγρος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γογγρίον* (με παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *μουγκρίζω*), υποκ. τού αρχ. *γόγγρος* «μουγγρί», αβεβ. ετύμου, όπως συμβαίνει με τα ονόματα των περισσότερων ψαριών. Ίσως η λ. συνδ. με το επίθ. *γογγύλος* «στρογγυλός» ή, λόγω τού αδηφάγου χαρακτήρα του, με το ουσ. *γάγγραινα* (βλ.λ.) < *γράω* «καταβροχθίζω»].

μουγκανίζω ρ. → μουκανίζω

μουγκρίζω ρ. αμετβ. {μούγκρισα} **1.** (για βόδια, αγελάδες) βγάζω τη χαρακτηριστική για το είδος μου βαθιά, υπόκωφη φωνή, παράγω μυκηθμό: *«μούου, μούου» μουγκρίζει ο ταύρος / η αγελάδα* ΣΥΝ. μουκανίζω, μυκώμαι **2.** (για άγρια θηρία) βγάζω βαθιά, υπόκωφη φωνή: *το λιοντάρι / η τίγρη μουγκρίζει πληγωμένη / απειλητικά* **3.** (για πρόσ.) παράγω άναρθρο, βαθύ, έρρινο ήχο έχοντας το στόμα κλειστό: *~ απ' τους πόνους* **4.** (μτφ.) προκαλώ υπόκωφο και παρατεταμένο βομβώδη θόρυβο, βουητό, ως αποτέλεσμα διαρκούς και έντονης κίνησης: *η τρικυμισμένη θάλασσα / ο χείμαρρος / η μηχανή τού αεροπλάνου μουγκρίζει* ΣΥΝ. βουίζω. — **μούγκρισμα** [μεσν.] κ. **μουγκρητό** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., ηχομιμητική λ. από την κραυγή των βοοειδών με το επίθημα *-ρίζω* (πβ. *κακα-ρίζω, νιαου-ρίζω*)].

μουδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μούδιασ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω σώμα ή μέλος σώματος να παρουσιάσει παροδικά αναισθησία: *η παγωνιά μού μούδιασε τα χέρια* ΣΥΝ. αναισθητοποιώ, ναρκώνω **2.** (σπάν.) κάνω (κάποιον) να χάσει το θάρρος ή την ορμητικότητά του, του μειώνω τον ζήλο, τη ζωτικότητα: *η ματιά που μου έριξε με μούδιασε και σώπασα* ΣΥΝ. παγώνω ♦ (αμετβ.) **3.** (για μέλος τού σώματος) παρουσιάζω αναισθησία σε εξωτερικά ερεθίσματα και συγχρόνως αισθάνομαι μυρμήγκιασμα ή ελαφρά τσιμπήματα πόνου ως αποτέλεσμα κακής κυκλοφορίας τού αίματος: *όταν καθόμαστε σταυροπόδι πολλή ώρα, το πόδι που ακουμπά πάνω στο άλλο μπορεί να μουδιάσει* **4.** (γενικότ.) παρουσιάζω αναισθησία: *τα χέρια μου μούδιασαν από το κρύο* (δεν αισθάνομαι τα χέρια μου) || *μούδιασες από το καθισιό* || *το στόμα μου είναι ακόμα μουδιασμένο από την ένεση τού οδοντιάτρου* ΑΝΤ. ξεμουδιάζω **5.** (μτφ.) χάνω την αποφασιστικότητα, το θάρρος ή τον ενθουσιασμό, μειώνεται ο ζήλος και η ορμή μου, πέφτει το ηθικό μου, βρίσκομαι (ξαφνικά) σε αμηχανία: *όλος ο κόσμος μούδιασε όταν ανακοινώθηκαν τα νέα οικονομικά μέτρα* || *τον είδα που βγήκε μουδιασμένος· δεν πρέπει να πήγε καλά στις εξετάσεις* || *«Σύμφωνοι», απάντησε μουδιασμένος.* — **μούδιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μουδιῶ* < αρχ. *αἱμωδιῶ (-άω)* / *αἱμωδῶ* «έχω πονόδοντο». Βλ. λ. *αιμωδία*].

μουδιασμένα επίρρ.· με πεσμένο ενθουσιασμό και μειωμένη αποφασιστικότητα, με πεσμένο ηθικό, αμήχανα.

μουδιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σελάχι που ναρκώνει, παραλύει ή και θανατώνει με ηλεκτρική εκκένωση το θύμα του όταν το ακουμπήσει ΣΥΝ. (λόγ.) νάρκη.
[ΕΤΥΜ. < θ. *μουδιασ-* (ρ. *μουδιάζω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *χωρίσ-τρα*].

μουεζίνης (ο) {μουεζίνηδες} μουσουλμάνος θρησκευτικός λειτουργός, που καλεί από τον μιναρέ τού τζαμιού τους πιστούς σε προσευχή (πβ. λ. *χότζας*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. müezzin < αραβ. mu'adhdhin].

μουζικάντης κ. **μουσικάντης** (ο) {μουζικάντηδες} (λαϊκ.-συνήθ. μειωτ.) ο επαγγελματίας μουσικός, ο οργανοπαίκτης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. musicante, μτχ. τ. τού ρ. musicare «μελοποιώ» < musica < αρχ. *μουσική*].

μουζίκος (ο) (στην τσαρική Ρωσία) ο χωρικός.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. mužik, υποκ. τού ουσ. muž «άνδρας, σύζυγος»].

μουκανίζω κ. **μουγκανίζω** ρ. αμετβ. {μουκάνισα} βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή τής αγελάδας ΣΥΝ. (λόγ.) μυκώμαι. — **μουκανητό** κ. **μουκάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυκῶμαι (-αο-)* (> μεσν. *μουγκοῦμαι* / *μουκοῦμαι*) + παραγ. επίθημα *-ανίζω*].

μούλα (η) **1.** (λαϊκ.) θηλυκό μουλάρι **2.** (υβριστ.) η γυναίκα που έχει βαριά και χοντροκαμωμένη σωματική διάπλαση ή αγενείς τρόπους, άξεστη συμπεριφορά ΣΥΝ. γαϊδούρα, φοράδα. Επίσης **μουλάρα**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μούλη* < λατ. mula, θηλ. τού mulus «ημίονος». Βλ. κ. *μούλος*].

μουλαράς (ο) {μουλαράδες} (λαϊκ.) **1.** ο οδηγός μουλαριού ΣΥΝ. (λόγ.) ημιονηγός **2.** ΣΤΡΑΤ. (παλαιότ.) ο στρατιώτης που υπηρετεί σε μονάδα, η οποία περιλαμβάνει και μουλάρια (λ.χ. μοίρα ορειβατικού πυροβολικού) και έχει ως αποστολή του να τα οδηγεί και να τα φροντίζει ΣΥΝ. (λόγ.) ημιονηγός.

μουλαρήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *μουλαρίσιος*) (καθημ.) αυτός που σχετίζεται με μουλάρι, που προέρχεται, ταιριάζει ή προσιδιάζει σε αυτό: *~ πείσμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

μουλάρι (το) {μουλαρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** μεγαλόσωμο ζώο, που προέρχεται από διασταύρωση αρσενικού γαϊδάρου και φοράδας ή σπανιότ. αρσενικού αλόγου και θηλυκού γαϊδάρου και χαρακτηρίζεται από μεγάλη δύναμη, αντοχή και εξαιρετικά σταθερό βάδισμα, γι' αυτό και χρησιμοποιείται σε αγροτικές εργασίες, για μεταφορά φορτίων, ως μεταφορικό μέσο κ.λπ.· εξωτερικά μοιάζει με το άλογο, έχει όμως μεγαλύτερο κεφάλι, μακρύτερα αφτιά και επιπλέον είναι στείρο ΣΥΝ. (λόγ.) ημίονος **2.** (μτφ.-οικ.) άνθρωπος πεισματάρης και ισχυρογνώμων **3.** (υβριστ.) ανόητος ή αγενής άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μουλάριον*, υποκ. τού *μοῦλος* (βλ.λ.)].

μουλαρόδρομος (ο) δρόμος κατάλληλος για μουλάρια, δηλ. ανώμαλος, δύσβατος.

μουλαρώνω ρ. αμετβ. {μουλάρω-σα, -μένος} (οικ.-εκφραστ.) δεν δείχνω καμία διάθεση υποχώρησης, πεισμώνω: *όταν μου ζητάνε κάτι ευγενικά, ευχαρίστως το κάνω, όταν όμως με προστάζουν, ~ και δεν κάνω τίποτε.* Επίσης **μουλώνω**. — **μουλάρωμα** (το).

μουλάς (ο) {μουλάδες} **1.** τίτλος μουσουλμάνου καταρτισμένου στην ισλαμική θεολογία και στον ιερό νόμο **2.** ο μέγας αρχιδικαστής στον μουσουλμανικό κόσμο: *ο ~ τής Μέκκας.*
[ΕΤΥΜ. < περσ. mullā < αραβ. mawlā «κύριος, δάσκαλος»].

μουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μούλιασ-α, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) εμποτίζω (κάτι) σε νερό ή άλλο υγρό και το αφήνω πολλή ώρα, μέχρι να μαλακώσει: *μούλιασε τις κουρτίνες αποβραδίς και το πρωί τις πλένεις* ΣΥΝ. διαβρέχω, μουσκεύω ΑΝΤ. στεγνώνω ♦ **2.** (αμετβ.) εμποτίζομαι σε νερό ή άλλο υγρό και μένω πολλή ώρα, μέχρι να μαλακώσω: *αφήνω τα ρούχα όλο το βράδυ στο νερό, για να μουλιάσουν* || (κ. μτφ. για πρόσ.) *μην κάθεσαι τόσο στη βροχή, θα μουλιάσεις!* ΣΥΝ. διαβρέχομαι, διαποτίζομαι ΑΝΤ. στεγνώνω. — **μούλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. ammollare «μαλακώνω, μουσκεύω» (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος, κώφωση τού *-ο-* και επίθημα *-ιάζω*) < am- (< λατ. ad) + mollare «χαλαρώνω, μαλακώνω» < molle «μαλακός» < λατ. mollis «εύκαμπτος, υγρός, μαλακός». Κατ' άλλη άποψη, μάλλον αμφίβολη, η λ. ανάγεται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *μυλάσασθαι· τὸ σῶμα ἢ τὴν κεφαλὴν σμήξασθαι. Κύπριοι*].

μούλικο (το) (λαϊκ.-υβριστ.) το νόθο παιδί ΣΥΝ. μπάσταρδο.

μουλλώχνω κ. **μουλλώνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μούλλωξα} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** αρνούμαι ή αποφεύγω να εξωτερικεύσω τα συναισθήματά μου: *εγώ μούλλωξα στη γωνιά μου και τους άφησα να τσακώνονται* ΣΥΝ. λουφάζω **2.** δεν αναλαμβάνω δράση, επιδιώκω να μη γίνομαι αντιληπτός (από φόβο): *είναι από τους ανθρώπους που μουλλώχνουν και αφήνουν τους άλλους να βγάλουν το φίδι από την τρύπα* ΣΥΝ. λουφάζω, μαζεύομαι ΑΝΤ. ξεθαρρεύω ♦ **3.** (μετβ.) (σπάν.) προσπαθώ να συγκαλύψω (λόγο, πράξη, κατάσταση κ.λπ.) ΣΥΝ. κρύβω, αποσιωπώ ΑΝΤ. φανερώνω, αποκαλύπτω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **μυλλόω* < μτγν. *μύλλος* «κυρτός, καμπύλος» (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *μύλλον· καμπύλον, σκολιόν, κυλλόν, στρεβλόν*) < *μύλλα* «χείλη» (πληθ.) < *μῦ* (ονοματοπ. ρίζα) «ρουφώ, βυζαίνω» + επίθημα *-λα* / *-λος*. Η λ. συνδ. πιθ. με σανσκρ. mūla- «ρίζα» (από την οποία τρέφονται τα φυτά), αρχ. γερμ. mula «στόμα» (> γερμ. Maul) κ.ά. Βλ. κ. *μυκώμαι*].

μουλλωχτός, -ή, -ό (οικ.) αυτός που δεν εκδηλώνεται, αλλά ενεργεί με τρόπο κρυφό και συνήθ. δόλιο: *~ σκυλί* (αυτό που δαγκώνει ξαφνικά, όταν δεν το περιμένεις) ΣΥΝ. κρυψίνους ΑΝΤ. ανοιχτός, εκδηλωτικός, ντόμπρος· ΦΡ. ***στα μουλλωχτά*** με τρόπο που δεν γίνεται αντιληπτός και συνήθ. με δόλιο σκοπό: *τον πλησίασε ~.* — **μουλλωχτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουλλωτός* < *μουλλώ(χ)νω* (βλ.λ.)].

μούλος (ο), **μούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-υβριστ.) **1.** το νόθο παιδί **2.** αυτός στον οποίο φέρονται περιφρονητικά, σαν σε παρακατιανό· κυρ. σε ΦΡ. όπως: *γιατί, τι είμαι εγώ; ~;*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mulo < λατ. mulus «ημίονος, νόθος»].

μουλτιμίντια (τα) {άκλ.} τα πολυμέσα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. multimedia].

μουλώνω ρ. → μουλαρώνω

μουλωχτός, -ή, -ό → μουλλωχτός

μούμια (η) {σπάν. μουμιών} **1.** πτώμα ανθρώπου ή ζώου, που έχει υπο-

στεί (κυρ. στην αρχαιότητα) μακρά και πολύπλοκη επεξεργασία ταρίχευσης, με στόχο να διατηρηθεί επί μακρόν. να μην υποκύψει στη φυσιολογική διαδικασία τής αποσύνθεσης: *αρχαία αιγυπτιακή ~* **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο άνθρωπος που έχει ζαρώσει, μοιάζει συρρικνωμένος ή στεγνωμένος· γενικότ. ο πολύ άσχημος άνθρωπος ΣΥΝ. ζαρωμένος, αποστεωμένος, αφυδατωμένος **3.** ο άνθρωπος που εκπροσωπεί κάτι ξεπερασμένο. Επίσης (λόγ.) **μομία**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mumia < μεσν. λατ. mummia < αραβ. mumiyah «πίσσα – μούμια» < περσ. mūm «κερί»].

μουμιοποίηση κ. (λόγ.) **μομιοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία κατά την οποία ένα πτώμα γίνεται μούμια με ειδική επεξεργασία, ως ταφικό έθιμο που εφαρμοζόταν μεταξύ άλλων στους αρχαίους Αιγυπτίους **2.** ΙΑΤΡ. η φυσική διαδικασία που συμβαίνει σε πτώμα, το οποίο βρίσκεται σε πολύ ξηρό και θερμό περιβάλλον και έχει ως αποτέλεσμα την αφυδάτωση και τη μη σήψη του. — **μουμιοποιώ** κ. (λόγ.) **μομιοποιώ** ρ. {-είς...}.

μουνί (το) {μουν-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** το γυναικείο γεννητικό όργανο ΣΥΝ. (λόγ.) αιδοίο, (λαϊκ.) πράμα, (ευφημ.) τέτοιο· ΦΡ. (α) (λαϊκ.) ***τα κάνω μουνί / γίνομαι μουνί*** (i) λερώνω ή κάνω (κάτι/κάποιον) μούσκεμα (ii) διαπληκτίζομαι πολύ άσχημα, καταστρέφω τις σχέσεις μου (με κάποιον) (iii) αποτυγχάνω σε κάτι ή φέρνω ανεπιθύμητο αποτέλεσμα: *δεν έπρεπε να του αναθέσουμε αυτή τη δουλειά· τα έκανε μουνί!* (β) (λαϊκ.) ***έλα μουνί στον τόπο σου!*** για έκφραση έντονης έκπληξης (γ) ***εδώ ο κόσμος καίγεται και το μουνί χτενίζεται*** για όποιον παραμελεί τα σοβαρά και ασχολείται με ασήμαντα πράγματα (δ) ***το μουνί σέρνει καράβι*** για τη μεγάλη επιρροή που ασκούν οι γυναίκες στους άνδρες, ώστε μπορούν να γίνουν τα πάντα για χάρη τους (ε) ***μουνί καπέλο*** πολύ άσχημα, χάλια ή για μεγάλη αναστάτωση **2.** (ως υβριστ. χαρακτηρισμός) κακός άνθρωπος **3.** γυναίκα (ως σεξουαλικό αντικείμενο). — (υποκ.) **μουνάκι** (το), (μεγεθ.) **μουνάρα** (η) κ. **μούναρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουνίν*, αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < μεσν. *μουνίν* < **εὐνίον* (με τροπή τού συμφωνικού συμπλέγματος [-vn-] → [-mn-], πβ. *ελαύνω – λάμνω, ευνούχος – μουνούχος*), υποκ. τού αρχ. *εὐνή* «συζυγικό κρεβάτι. γαμήλια κλίνη» (β) < μεσν. *μουνίν* < **μνίον* (με ανάπτυξη ευφωνικού -ου-), που προέρχεται από το αρχ. απρφ. *βινεῖν* τού ρ. *βινῶ* «συνουσιάζομαι (παράνομα), οχεύω» (γ) < μεσν. *μουνίν*, υποκ. τού βεν. mona (ίδια σημ.). πιθ. < αρχ. *βυνῶ* «πληρώ, γεμίζω» (πβ. κ. *βυζαίνω*). οπότε θα πρόκειται για αντιδάνειο (δ) < μεσν. *μουνίν* < *μνίον* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *μνοιόν· μαλακόν*), υποκ. τού αρχ. *μνοῦς* «χνούδι. απαλό μαλλί» (πβ. κ. *χνοῦς*)].

μουνόπανο (το) (!) **1.** πανί που το χρησιμοποιούσαν παλιά οι γυναίκες όταν είχαν περίοδο, η σερβιέτα **2.** (υβριστ.) για κακού χαρακτήρα άνθρωπο.

μουνότριχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) η τρίχα τού εφηβαίου τής γυναίκας.

μουνότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) η οπή στην είσοδο τού γυναικείου κόλπου.

μουνουχίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μουνούχισ-α. -τηκα. -μένος} (λαϊκ.) ευνουχίζω. — **μουνούχισμα** (το).

μουνούχος (ο) (λαϊκ.) ο ευνούχος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουνοῦχος* < **μνοῦχος* < **βνοῦχος* < αρχ. *εὐνοῦχος* (βλ.λ.). Για τη μεταβολή τού συμφωνικού συμπλέγματος. πβ. κ. *ἐλαύνω – λάμνω. χαῦνος – ἀχαμνός*. Βλ. κ. *μουνί*].

μουνόψειρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) **1.** η ψείρα που παρασιτεί στο τρίχωμα τής ήβης και απομακρύνεται πολύ δύσκολα **2.** (μτφ.) ο πολύ φορτικός άνθρωπος ΣΥΝ. κολλητσίδα.

μουντάδα (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι μουντό ΣΥΝ. σκοτεινότητα, θαμπάδα. θολούρα.

μουνταίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} γίνομαι μουντός, χάνω το φως και τη διαύγειά μου: *ο ουρανός / η θάλασσα μουνταίνει* ΣΥΝ. θαμπώνω, θολώνω, σκοτεινιάζω ΑΝΤ. καθαρίζω. ανοίγω. ευδιάζω.

μουντάρω ρ. αμετβ. {μούνταρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) κινούμαι ορμητικά (εναντίον κάποιου) ή πέφτω ξαφνικά πάνω του με εχθρικούς σκοπούς ΣΥΝ. ορμώ, εφορμώ, ρίχνομαι, χύνομαι. χυμώ. επιτίθεμαι. — **μουντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουντάρω / μοντάρω* < ιταλ. montare «ανεβαίνω» (πβ. γαλλ. monter) < λατ. mons, montis «βουνό»].

μούντζα κ. **μούτζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η προσβλητική ή υβριστική χειρονομία. που συνίσταται σε άνοιγμα τής παλάμης και των δαχτύλων τού ενός ή και των δύο χεριών και προβολή τους προς την κατεύθυνση αυτού. προς τον οποίο στρέφεται η προσβολή: *έριξα μια ~ στον οδηγό που πήγε να με προσπεράσει από δεξιά* ‖ *τρώω ~* ΣΥΝ. φάσκελο, πέντε· ΦΡ. (α) ***μούντζες και στάχτες πάνω σου!*** είδος κατάρας προς κάποιον χαιρέκακο να πάθει τα ίδια ή εξ ίσου μεγάλο κακό (β) ***τύφλες και μούντζες*** βλ. λ. *τύφλα* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η επιδικτική περιφρόνηση. η απόρριψη· κυρ. σε φρ. όπως: *αν συνεχίσει να με κοροϊδεύει, θα του ρίξω δέκα ~ και θα φύγω!* ‖ *έχω φάει πολλή ~ στη ζωή μου*· ΦΡ. (παροιμ.) ***αν πεθάνω από συνάχι, η πανούκλα μούντζες να 'χει*** για κάποιον που καταβάλλεται από μηδαμινό ή ανάξιο αντίπαλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μούντζα / μούτζα*. πιθ. < **μούντα* < *μουντός*. από τη συνήθεια στο Βυζάντιο να αλείφουν με ανοιχτή την παλάμη γεμάτη καπνιά τα πρόσωπα ανθρώπων που διαπομπεύονταν. ενώ επί Τουρκοκρατίας συνήθιζαν να αφήνουν αποτύπωμα τέτοιας παλάμης (με πίσσα) στους τοίχους οίκων ανοχής. Κατ' άλλες απόψεις, η λ. ανάγεται στο περσ. muzh ή στο βεν. muso «φάτσα, μουσούδι»].

μουντζαλιά (η) (λαϊκ.) η κηλίδα από μελάνι και γενικότ. η μαύρη κηλίδα ΣΥΝ. μελανιά. — **μουντζάλιασμα** κ. **μουντζάλωμα** (το). **μουντζαλώνω** κ. **μουντζαλιάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μου(ν)τζουλώνω* (υποχωρητ.) < *μουντζουρώνω* < *μουντζούρα*].

μουντζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) λεκές από μελάνι. καπνιά ή άλλη σκουρόχρωμη ουσία, λέρωμα από σκούρα ύλη: *μην πας κοντά στη σόμπα. γιατί θα γεμίσεις μουντζούρες* ‖ *το γραπτό ενός καλού μαθητή δεν πρέπει να έχει μουντζούρες* ΣΥΝ. μελανιά. μουντζαλιά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μούντζα* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ούρα*. πβ. *σκοτ-ούρα. ανακατωσ-ούρα. μαλλ-ούρα*].

μουντζούρης, -α. -ικο {μουντζούρηδες} (καθημ.) **1.** αυτός που λερώνεται ή έχει λερωθεί με μουντζούρες. ιδ. στο πρόσωπο και στα χέρια • **2.** ***μουντζούρης*** (ο) (α) χαρτοπαίγνιο. στο τέλος τού οποίου ηττημένος είναι αυτός που θα μείνει με το τραπουλόχαρτο που δεν έχει ταίρι (συνήθ. τον μπαλαντέρ) (β) (συνεκδ.) το παραπάνω τραπουλόχαρτο **3.** (παλαιότ.-σκωπτ.) τρένο που κινείται με κάρβουνο.

μουντζουρώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {μουντζούρω-σα, -θηκα. -μένος} (καθημ.) **1.** λερώνω με μελάνι, καπνιά ή άλλη βαθύχρωμη ουσία, γεμίζω μουντζούρα: *πήγα να φτειάξω τη σόμπα και μουντζούρωσα τα ρούχα μου* ‖ *μην αγγίζεις τα κάρβουνα, θα μουντζουρωθείς!* ΣΥΝ. μουντζαλώνω, μαυρίζω ΑΝΤ. ασπρίζω **2.** (ειδικότ.) καλύπτω με κηλίδα μελανιού: *Μη χάνεις χρόνο σβήνοντας τα λάθη! Μουντζούρωσέ τα απλώς!* **3.** (παλαιότ.) αλείφω το πρόσωπο (κάποιου) με καπνιά και τον περιφέρω σε αυτή την κατάσταση για διαπόμπευση. — **μουντζούρωμα** (το).

μουντζώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {μούντζω-σα. -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** κάνω (σε κάποιον) την υβριστική χειρονομία τής μούντζας (βλ.λ.). ρίχνω φάσκελο: *~ και με τα δύο χέρια* ΣΥΝ. φασκελώνω· ΦΡ. (μτφ.) ***μας έχουν μουντζώσει*** μας έχουν γρουσουζέψει· λέγεται από κάποιον που αισθάνεται ότι τον κυνηγά η ατυχία· (μτφ.-εκφραστ.) **2.** εγκαταλείπω με αγανάκτηση και περιφρόνηση: *δεν άντεξα τον εμπαιγμό. τους μούντζωσα και έφυγα*· ΦΡ. ***τα μουντζώνω*** εγκαταλείπω την προσπάθεια ΣΥΝ. τα παρατάω. τα βροντάω **3.** περιφρονώ, αγνοώ επιδεικτικά: *δεν μπορεί καθένας που ανεβαίνει στη εξουσία να μουντζώνει τους νόμους και να ενεργεί αυθαίρετα.* — **μούντζωμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή*.

μουντιάλ (το) {άκλ.} το παγκόσμιο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, το οποίο τελείται κάθε τέσσερα χρόνια μεταξύ των εθνικών ομάδων που προκρίθηκαν από τους ομίλους τους κατά τη διάρκεια τής τετραετίας. — **μουντιαλικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. mundial «παγκόσμιος» < mundo «κόσμος»].

μουντομπάσκετ (το) {άκλ.} παγκόσμιο πρωτάθλημα μπάσκετ σε επίπεδο εθνικών ομάδων.
[ΕΤΥΜ. < *μουντιάλ* (βλ.λ.) + *μπάσκετ*].

μουντός, -ή. -ό αυτός που έχει χάσει τη λάμψη ή/και τη διαύγειά του. που έχει σκοτεινιάσει: *~ ουρανός / θάλασσα* ‖ *ο καιρός είναι ~ σήμερα. φαίνεται ότι θα βρέξει* ‖ (μτφ.) *~ διάθεση / πρόσωπο* ΣΥΝ. σκοτεινός ΑΝΤ. λαμπερός. φωτεινός, διαυγής.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μύνδος* «βουβός. άφωνος» (< *μῦ*, ονοματοπ. ρίζα), που συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *μυκός· ἄφωνος*. καθώς και με σανσκρ. mūka- «μουγγός, βουβός». mukka- «στόμα», λατ. mutus «βουβός» (> γαλλ. muet). αρμ. munj κ.ά. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από το σλαβ. monitŭ «θολός. σκοτεινός»].

μουράγιο (το) (λαϊκ.) το προς τη θάλασσα κτιστό τμήμα λιμανιού. το κρηπίδωμα κάθε κατασκευής για ελλιμενισμό σκαφών ΣΥΝ. (λόγ.) προκυμαία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. muragium < λατ. murarius < murus «τείχος. σκεπή»].

μουράκλα (η) ▸ μούρη

μουράτος, -η. -ο (αργκό) **1.** (κακόσ.) αυτός που επιδεικνύεται. που «πουλάει μούρη» **2.** (εύσημο) ο προσαρμοσμένος και ενήμερος σε πολλούς και διαφορετικούς τομείς τής ζωής (ντύσιμο, διασκέδαση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *μούρη* + παραγ. επίθημα *-άτος*. πβ. *αεράτος. κεφάτος*].

μούργα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το κατακάθι τού λαδιού ή τού κρασιού. που μένει στον πυθμένα τού δοχείου ΣΥΝ. (λόγ.) ίζημα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. μεσν. < λατ. amurca < αρχ. *ἀμόργη* «κατακάθι λαδιού» < *ἀμέργω* «κόβω. τρυγώ». Βλ. κ. *Αμοργός*].

μουργέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η τεμπελιά: *έχω μια ~!* ‖ *έχω κάτι μουργέλες!* ΣΥΝ. σπαρίλα.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λ. *μούργα* (βλ.λ.)].

μούργος (ο) (οικ.) **1.** ο μεγαλόσωμος ποιμενικός σκύλος. κυρ. σκούρου χρώματος ΣΥΝ. μαντρόσκυλο **2.** (για πρόσ., συνήθ. σε προσφωνήσεις) αυτός που δεν διαθέτει αγωγή και ανατροφή, που φέρεται άξεστα ΣΥΝ. αγροίκος **3.** (γενικότ. ως μειωτ. προσφώνηση ή χαρακτηρισμός): *ρε μούργο!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μοῦργος* < *μούργα* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, < **μοργός* < αρχ. *ἀμολγός* «σκοτεινός» (αβεβ. σημ.) < *ἀμέλγω* «αρμέγω» (ο Ησύχιος ερμηνεύει τη σημασιολ. μεταβολή ως εξής: *ἀμολγῷ· τῷ μεσονυκτίῳ. ἤτοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐν ᾗ ἀμέλγουσιν*). Σύμφωνα με τρίτη. τέλος. εκδοχή, πρόκειται για αντιδάνειο, < ρουμ. murg < λατ. amurca < αρχ. *ἀμόργη* (βλ. λ. *μούργα*)].

μούρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** το πρόσωπο: *θα σου αστράψω μια στη ~ και θα δεις!* (θα σε χαστουκίσω) ΣΥΝ. μούτρο. μουτσούνα, όψη· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πουλάω μούρη*** κάνω τον σπουδαίο. φέρομαι υπεροπτικά (β) ***πέφτει η μούρη (κάποιου)*** (κάποιος) ταπεινώνεται: *θα σου πέσει η μούρη αν του ζητήσεις συγγνώμη;* (γ) ***κάνω την μούρη / τα μούτρα (κάποιου) κρέας / κιμά*** βλ. λ. *κρέας* **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο άνθρωπος (συνήθ. πονηρός. καπάτσος, επιτήδειος): *είναι μεγάλη / περίεργη ~ αυτός* ‖ *Είναι μια ~ αυτός! Μην κοιτάς που δεν σου γεμίζει το μάτι!* ΣΥΝ. φάτσα, μαφία **3.** το μπροστινό τμήμα (κυρ. αυτοκινήτου): *τρά-*

καρε με τη ~. — (μεγεθ.-μειωτ.) **μουράκλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. muro < μεσν. λατ. *murrum, λ. μεσογ. προελ.].

μουριά (η) φυλλοβόλο δέντρο ή θάμνος με φύλλα οδοντωτά, άνθη που διατάσσονται σε αρσενικές και θηλυκές ταξιανθίες και εδώδιμους, λευκούς, κόκκινους ή μαύρους καρπούς (*μούρα*) ΣΥΝ. *συκαμ(ι)νιά*. Επίσης (λόγ.) **μορέα** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μορέα* < αρχ. *μόρον*, βλ. κ. *μούρο*].

μούρλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η έλλειψη διανοητικής ισορροπίας, η τρέλα: *τον έπιασε πάλι η ~ του* || *μες στη ~ του δεν ξέρει τι κάνει* ΣΥΝ. παραφροσύνη, παλαβωμάρα, ζούρλα, λωλαμάρα ΑΝΤ. φρόνηση, σωφροσύνη.

μουρλαίγκω (η) (συνήθης ορθ. *μουρλέγκω*) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) η μουρλή ΣΥΝ. τρελαίγκω, τρελοκαμπέρω.
[ΕΤΥΜ. < *μουρλαίνω* + παραγ. επίθημα *-κω* (πβ. κ. *τρελαίγκω*)].

μουρλαίνω ρ. μετβ. {μούρλα-να, -θηκα, -μένος} (οικ.-εκφραστ.) **1.** κάνω (κάποιον) μουρλό ΣΥΝ. τρελαίνω, ζουρλαίνω, παλαβώνω, λωλαίνω ΑΝΤ. λογικεύω **2.** (μτφ.) ερεθίζω σε (κάποιον) τα νεύρα, προκαλώ τον θυμό: *σταμάτα πια, με μούρλανες με τις φωνές σου!* ΣΥΝ. εκνευρίζω, θυμώνω ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω, ησυχάζω **3.** καταγοητεύω: *τον μούρλανε με τα καμώματά της και τον κάνει ό,τι θέλει* ΣΥΝ. ξεμυαλίζω, ξελογιάζω, ξετρελαίνω **4.** (μεσοπαθ. ***μουρλαίνομαι***) περιέρχομαι σε κατάσταση διανοητικής σύγχυσης από έντονο ερέθισμα, κάνω σαν τρελός: *μουρλάθηκε απ' τη χαρά του μόλις το έμαθε* ΣΥΝ. τρελαίνομαι, ζουρλαίνομαι, παλαβώνω ΑΝΤ. λογικεύομαι.

μούρλια (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** (ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε πολύ ωραίο: *~ το συνολάκι σου!* || *το φαγητό είναι ~* ΣΥΝ. τρέλα **2.** (ως επίρρ.) πολύ ωραία: *στην εκδρομή περάσαμε ~* ΣΥΝ. τρέλα, καταπληκτικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. < *μουρλαίνω* (υποχωρητ.)].

μουρλοπαντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η άμυαλη και επιπόλαιη γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. < *μουρλός* + *παντιέρα*, πβ. κ. *ζουρλοπαντιέρα*].

μουρλός, -ή, -ό (οικ.-εκφραστ.) **1.** αυτός που ξεφεύγει από τη λογική, που τον χαρακτηρίζει η τρέλα ΣΥΝ. τρελός, παλαβός, ανισόρροπος, παράφρων, ζουρλός ΑΝΤ. λογικός, συνετός, σώφρων· ΦΡ. ***γίνεται τής μουρλής*** για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει αναστάτωση, θόρυβος ή κοσμοσυρροή: *στο κέντρο τής πόλης γινόταν τής μουρλής από τις διαδηλώσεις* || (εμφατ.) *σ' αυτό το μαγαζί, όταν έχει εκπτώσεις, ~ και τής παλαβής!* **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που κάνει πράγματα παράτολμα, που δεν τα κάνει ένας λογικός άνθρωπος: *κοίτα πού πήγε και σκαρφάλωσε ο ~!* || *αυτός είναι ~· αν τον δεις πώς οδηγεί, θα καταλάβεις τι σου λέω!* || *~ κινήσεις / αστεία* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός ΑΝΤ. συνετός, φρόνιμος **3.** (μτφ. +με/για) αυτός που του αρέσει κάτι πολύ, που είναι ξετρελαμένος με κάτι: *είναι ~ με την κόρη του / τον κινηματογράφο / το ποδόσφαιρο* || *κάνει σαν ~ για χορό και τραγούδι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός, -ια*.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < **μουρολό(γ)ος* (πβ. κ. *αρματολός* – **αρματολόγος*) < αρχ. *μωρολόγος* «αυτός που λέει ανοησίες» ή, κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των λ. *μωρός* και *λωλός* ή, τέλος, από το ρ. *βουρλίζω* και το παραγ. επίθημα *-λός* (πβ. *λωλός*, *τρελός*), όπου το αρχικό *μ-* μάλλον κατά το *μωρός*].

μουρμούρα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** ο ήχος από ένα ή περισσότερα άτομα που μιλούν χαμηλόφωνα: *εσείς οι δύο εκεί κάτω να σταματήσετε τη ~, γιατί αλλιώς θα φύγετε από την τάξη!* ΣΥΝ. μουρμουρητό, μουρμούρισμα **2.** η συνεχής, μονότονη και μεμψίμοιρη ομιλία, οι συνεχείς και μονότονες επικρίσεις: *σταμάτα πια τη ~, θα με τρελάνεις!* || *μην του πεις τι έγινε, γιατί θα αρχίσει πάλι τη ~ και ποιος τον ακούει!* ΣΥΝ. γκρίνια, μεμψιμοιρία, παράπονα ● **3.** ψάρι που απαντά στη Μεσόγειο Θάλασσα, στον Ατλαντικό και τον Ινδικό Ωκεανό, έχει σχήμα επίμηκες, ρύγχος μυτερό, παχιά χείλη και μικρά μάτια τοποθετημένα ψηλά στο κεφάλι· ζει στους λασπώδεις και αμμώδεις βυθούς κοντά σε όρμους, λιμάνια ή παράκτια έλη. — (υποκ.) **μουρμουρίτσα** (η) κ. **μουρμουράκι** (το) (σημ. 3).

μουρμούρης, -α, -ικο {μουρμούρηδες} (οικ.) αυτός που συνηθίζει να μιλά σε επικριτικό ή παραπονιάρικο τόνο, που μεμψιμοιρεί μονότονα ΣΥΝ. γκρινιάρης, παραπονιάρης, κλαψιάρης.

μουρμουρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μουρμούρισα} ♦ **1.** (μετβ.) μιλώ χαμηλόφωνα, μέσα από τα δόντια μου, με αποτέλεσμα να μην ακούγεται καθαρά αυτό που λέω: *μουρμούρισε μερικές κουβέντες και έφυγε* || *άλλοι μουρμούρισαν κάποια δειλή επιδοκιμασία και άλλοι σιώπησαν* ΣΥΝ. ψελλίζω ♦ (αμετβ.) **2.** λέω (κάτι) χαμηλόφωνα, μιλώ μέσα από τα δόντια μου, ώστε να μην ακούγονται συγκεκριμένα λόγια, αλλά ένας μονότονος και συγκεχυμένος ήχος ΣΥΝ. ψιθυρίζω, (λόγ.-σπάν.) υποτονθορύζω ΑΝΤ. φωνάζω, κραυγάζω **3.** εκφράζω συνεχώς παράπονα, μιλώ κλαψιάρικα: *γιατί κάθεσαι και μουρμουρίζεις όλη μέρα, αντί να σηκωθείς να κάνεις κάτι;* ΣΥΝ. μεμψιμοιρώ, γκρινιάζω, κλαψουρίζω, παραπονούμαι. Επίσης **μουρμουράω** {-άς...}. — **μουρμούρισμα** [μεσν.] κ. **μουρμουρητό** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μορμυρίζω* < αρχ. *μορμύρω*, αναδιπλασιασμένος εκφραστ. τ. ονοματοποιημένου Ι.Ε. θ. *mur-, πβ. λατ. murmur (> γαλλ. murmure), σανσκρ. marmaraḥ «θορυβώδης», αρχ. γερμ. murmuron «γκρινιάζω, γογγύζω» (> γερμ. murren) κ.ά.].

μουρμουριστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που ακούγεται σαν μουρμούρισμα: *~ ομιλία / τραγούδι.* — **μουρμουριστά** επίρρ.

μουρντάρης, -α, -ικο {μουρντάρηδες} (οικ.) **1.** αυτός που παρεκτρέπεται ηθικώς, που διαπράττει ακολασίες ΣΥΝ. μπερμπάντης, ακόλαστος ΑΝΤ. ηθικός, χρηστός **2.** αυτός που κάνει ατασθαλίες, απάτες ΣΥΝ. τίμιος **3.** ***μουρντάρης*** (ο) αυτός που κάνει απιστίες, που απατά τη σύζυγό του ΣΥΝ. άπιστος ΑΝΤ. πιστός. — **μουρντάρικος, -η, -ο, μουρντάρικα** επίρρ., **μουρνταριά** (η), **μουρνταρεύω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. murdar «βρόμικος». Απίθανες οι αναγωγές στο λατ. merda «περιττώματα» και στο μεσν. *μούργα* (βλ.λ.)].

μούρο (το) ο εδώδιμος καρπός τής μουριάς· έχει χρώμα σκούρο υπόλευκο, κόκκινο, ή μαύρο και διατάσσεται κατά ομάδες σε σχήμα βότρυος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μοῦρον* < αρχ. *μόρον*, που συνδ. με αρμ. mor, λατ. morum (> γαλλ. mûre), μέσ. γερμ. mûl-ber (> γερμ. Maulbeere «μούρο»), ουαλ. wer-wydden κ.ά. Δεν είναι σαφές αν οι λ. προέρχονται από κοινή Ι.Ε. ρίζα ή αν πρόκειται για παράλληλα δάνεια, κάτι που, εντούτοις, δεν θα ερμήνευε ικανοποιητικά τον αρμ. τύπο].

μουρούνα (η) {δύσχρ. μουρουνών} εδώδιμο ψάρι συγγενές με τον μπακαλιάρο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *μουρούνα / μουρήνα* < βεν. moruna (με αφομοίωση) < λατ. murina, πιθ. < mūraena < αρχ. *μύραινα*, που ίσως ανάγεται στη λ. *μύρον*, αν συνδεθεί με λ. που σημαίνουν «λίπος, ρευστό», πβ. αρχ. γερμ. smero, αρχ. ιρλ. smi(u)r «μυελός»].

μουρουνέλαιο (το) {μουρουνελαίου | χωρ. πληθ.} ιχθυέλαιο σε χρώμα ανοιχτό κίτρινο, που εξάγεται από το συκώτι τής μουρούνας ή άλλων συγγενικών ψαριών· είναι πλούσιο σε βιταμίνες A και D, οι οποίες καταπολεμούν τον ραχιτισμό και συντελούν στην ανάπτυξη τού οργανισμού (λόγω τής δυσάρεστης γεύσης του το χρησιμοποιούσαν παλαιότ. ως φοβέρα για παιδιά: *θα σου δώσω μουρουνόλαδο!*). Επίσης (λαϊκ.) **μουρουνόλαδο**.

μουρόχαυλος, -η, -ο (αργκό) αυτός που χαρακτηρίζεται από διανοητική κυρ. νωθρότητα, ο χαζός.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **μωρόχαυνος* (< *μωρός* + *χαύνος*), με τροπή [o] ‣ [u]].

μουρταδέλα (η) ‣ μορταδέλα

μουρτζούφλης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που είναι σκυθρωπός ή άκεφος: *γιατί είσαι έτσι ~;* ΑΝΤ. χαρούμενος, γελαστός.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μούρτζουφλος / μουρτζουφλός* < ρ. *μουρτζουφλῶ* < *μούντζα* + *βολῶ* ή, κατ' άλλους, < **μουντζότυφλος* < *μούντζα* + *τύφλα*, με ανάπτυξη τού *-ρ-*].

μους (το/η) {άκλ.} **1.** έδεσμα γλυκό ή αλμυρό με αφρώδη υφή, που δεν χρειάζεται ψήσιμο: *~ σοκολάτα* **2.** αφρός που χρησιμοποιείται για το φορμάρισμα, το κράτημα και γενικότ. τον καλλωπισμό των μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mousse < μτγν. λατ. mulsa «υδρόμελο», που συνδ. με λατ. mel «μέλι»].

μούσα (η) {μουσών} **1.** ΜΥΘΟΛ. ***Μούσα*** (η) (α) καθεμία από τις εννέα αρχαιοελληνικές θεότητες, που θεωρούνταν προστάτιδες τής μουσικής, τού χορού, τής ποίησης, τής πεζογραφίας και τής φιλοσοφίας και αργότερα κάθε πνευματικής και καλλιτεχνικής εκδήλωσης· είναι οι Ερατώ, Ευτέρπη, Θάλεια, Καλλιόπη, Κλειώ, Μελπομένη, Ουρανία, Πολύμνια και Τερψιχόρη (β) θεότητα, που αποτελεί την προσωποποίηση τής καλλιτεχνικής έμπνευσης: *ο ποιητής στο προοίμιό του επικαλείται τη ~* **2.** ***Μούσες*** (οι) οι καλές τέχνες: *εραστής των ~* || (αρχαιοπρ.) *θεραπεύω / καλλιεργώ τας Μούσας* (ασχολούμαι με τις καλές τέχνες) || (μτφ.) *τέμενος των Μουσών* (βλ. λ. *τέμενος*) **3.** η γυναίκα με την οποία συνδέεται συναισθηματικά ή ερωτικά ένας καλλιτέχνης και τη θεωρεί πηγή εμπνεύσεως των έργων του: *ο Δάντης στο έργο του «Βίτα Νουόβα» μίλησε εκτενώς για τη ~ του, τη Βεατρίκη* **4.** η ιδιοφυΐα, η ικανότητα και η τεχνοτροπία συγκεκριμένου ποιητή και γενικά καλλιτέχνη: *η ~ τού Ομήρου / τού Καβάφη* **5.** (περιληπτ.) το σύνολο των ποιητικών έργων ορισμένου λαού, συγκεκριμένης εποχής ή περιοχής, τεχνοτροπίας, γλώσσας κ.λπ.: *η νεοελληνική / η αρχαία / η λαϊκή ~* ΣΥΝ. ποίηση, ποιητική δημιουργία ● **6.** ΕΚΚΛΗΣ. ο σπόγγος (βλ.λ., σημ. 4α).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μοῦσα* < **μόνθ-ja* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος και αντέκταση), μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *μανθ-*, για το οποίο βλ. λ. *μανθάνω / μαθαίνω*· κατ' άλλους, < **μόντ-ja* < *men- (πβ. *μένος*) με δυσεξήγητο το *-τ-* ή < λατ. moni- (πβ. λατ. mons, -ntis «όρος») με αρχική σημ. «νύμφη των ορέων»].

Μουσαίος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. αοιδός και ποιητής σύγχρονος τού Ορφέα, ικανός να θεραπεύει αρρώστους με τη μουσική του **2.** Έλληνας επικός ποιητής (τέλη τού 5ου αι. μ.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μουσαῖος* < *Μοῦσα* + παραγ. επίθημα *-ιος*].

μουσακάς (ο) {μουσακάδες} φαγητό διαδεδομένο στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή, το οποίο παρασκευάζεται με κιμά, μελιτζάνες, πατάτες ή κολοκυθάκια, κομμένα σε λεπτές λωρίδες, που στρώνονται συνήθ. πάνω σε φέτες πατάτας μέσα σε ταψί και περιχύνονται με άσπρη πηχτή κρέμα (μπεσαμέλ), προτού ψηθούν στον φούρνο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. musakka].

μουσαμαδένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από μουσαμά, που αποτελείται από μουσαμά: *~ τραπεζομάντηλο.*

μουσαμαδιά (η) (λαϊκ.) αδιάβροχο πανωφόρι κατασκευασμένο από μουσαμά ΣΥΝ. μουσαμάς.

μουσαμάς (ο) {μουσαμάδες} **1.** βαμβακερό ή συνθετικό ύφασμα που έχει επιστρωθεί στη μία του όψη με βερνίκι από λινέλαιο ή συνθετική ρητίνη, ώστε να καταστεί αδιάβροχο· χρησιμοποιείται κυρ. για την προστασία από τη βροχή οικοδομικών υλικών, μηχανημάτων, αθλητικών χώρων κ.ά. **2.** (συνεκδ.) πανωφόρι κατασκευασμένο από τέτοιο ύφασμα για προστασία από τη βροχή ΣΥΝ. μουσαμαδιά, αδιάβροχο **3.** επικάλυμμα τραπεζιού από το παραπάνω ύφασμα, που προστατεύει το έπιπλο από την καθημερινή φθορά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. muşamma].

μουσάτος (ο) (καθημ.) (άνδρας) που φέρει μούσι στο πρόσωπο ΣΥΝ. γενειοφόρος.

μουσαφίρης (ο) {-ηδες κ. -αίοι, -ηδων κ. -αίων}, **μουσαφίρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) πρόσωπο που έχει πάει για επίσκεψη σε σπίτι ή φιλοξενείται για λίγες ημέρες. — **μουσαφιρλίκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. misafir].

μουσειακός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που σχετίζεται με μουσείο: ~ *εγκαταστάσεις / μελέτες / αντικείμενα / χώρος / συλλογή* **2.** αυτός που θα ταίριαζε να τοποθετηθεί σε μουσείο: ~ *είδος* **3.** (μειωτ.) αυτός που δεν ταιριάζει στη σύγχρονη πραγματικότητα, που κανονικά ανήκει στο παρελθόν: ~ *μηχανήματα / απόψεις* ΣΥΝ. ξεπερασμένος, απηρχαιωμένος, πεπαλαιωμένος.

μουσείο (το) **1.** αυτόνομο κτηριακό συγκρότημα ή χώρος όπου φυλάσσονται, μελετώνται επιστημονικώς και εκτίθενται σε κοινή θέα έργα τέχνης, αντικείμενα αναγνωρισμένης αξίας, αντικείμενα από το παρελθόν ή με μορφωτικό ενδιαφέρον: *αρχαιολογικό / βυζαντινό / παλαιοντολογικό / πολεμικό / θεατρικό* ~ || ~ *φυσικής ιστορίας / λαϊκής τέχνης / μουσικών οργάνων* **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος πολύ μεγάλης ηλικίας ή/και αναχρονιστικών αντιλήψεων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μουσεῖον*, αρχική σημ. «χώρος αφιερωμένος στις Μούσες και στις τέχνες που αντιπροσωπεύουν», < *Μοῦσα* (βλ.λ.). Μέσω τού λατ. museum η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. museum, γαλλ. musée, γερμ. Museum κ.ά.].

μουσειολογία (η) επιστημονικός κλάδος με αντικείμενο μελέτης τις μεθόδους οργάνωσης και λειτουργίας των μουσείων. — **μουσειολόγος** (ο/η), **μουσειολογικός**, -ή, -ό, **μουσειολογικά** επίρρ.

μουσειοπαιδαγωγική (η) κλάδος τής μουσειολογίας που ασχολείται με τη δημιουργία και ανάπτυξη μουσειακών εκθέσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσεία, χώρους ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος κ.α., για παιδιά και εφήβους.

μουσελίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολυτελές, λεπτό και διαφανές ύφασμα, που κατασκευάζεται από ψιλά νήματα μαλλιού, βαμβακιού ή μεταξιού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mousseline < ιταλ. mussolina < αραβ. mawṣilī < Mawṣil «Μοσούλη», πόλη τού Ιράκ].

μούσι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (κυριολ.) μικρό γένι που καλύπτει μόνο το σαγόνι τού άνδρα: *αφήνω* ~ || *ξυρίζω / κόβω / περιποιούμαι / χτενίζω το* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) υπογένειο **2.** (οικ.) το ψέμα, οτιδήποτε ψεύτικο: *αυτά που λέει για κάποιον πλούσιο θείο είναι* ~· *τα λεφτά τα βγάζει από απάτες.* — (υποκ.) **μουσάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mouche < λατ. musca «μύγα»].

μουσικάντης (ο) ▸ μουζικάντης

μουσική (η) **1.** η οργάνωση τού ήχου σε μορφές, στις οποίες ο άνθρωπος αναγνωρίζει ή αποδίδει μια ιδιαίτερη αξία ή σημασία, μερικώς ή εξ ολοκλήρου ανεξάρτητη από την αξία ή τη σημασία των συνθετικών τους ήχων («μουσικές μορφές»)· μουσικός είναι ο ήχος που χρησιμοποιείται σε μουσικές μορφές· κατά κύριο λόγο, η μουσική αξία έχει συνδεθεί με το ευχάριστο άκουσμα, τη μελωδία, την αρμονία, τον ρυθμό κ.λπ. και ο μουσικός ήχος με ορισμένες κατηγορίες τεχνητών ήχων, που παράγονται από τα μουσικά όργανα (βλ.λ.) ή την ανθρώπινη φωνή (βλ.λ.)· κανένα, όμως, από τα παραπάνω χαρακτηριστικά δεν αποτελεί καθολικό γνώρισμα τής μουσικής: *ακούω / καταλαβαίνω / απολαμβάνω / παίζω / εκτελώ / ερμηνεύω / γράφω / συνθέτω / δημιουργώ / αυτοσχεδιάζω / διδάσκω / εξηγώ / αναλύω / κρίνω / κριτικάρω (την)* ~ || *το ραδιόφωνο / το γραμμόφωνο / το πικάπ / το μαγνητόφωνο / το κασετόφωνο παίζει* ~ || *από τα παράθυρα τού σπιτιού ξεχυνόταν γλυκιά* ~ || *η* ~ *εξημερώνει τα ήθη* || *η ορχήστρα έπαιζε μια άγρια / γλυκιά / απαλή / εύθυμη / πένθιμη* ~ || *Κανείς δεν του έμαθε* ~. *Είναι αυτοδίδακτος*· ΦΡ. (σκωπτ.) ***ξύλο μετά μουσικής*** ο ανηλεής δαρμός **2.** (συνεκδ.) συγκεκριμένη κατηγορία μουσικών έργων (ως προς τα χαρακτηριστικά, την προέλευση ή την εποχή τους), μουσικό είδος: *σοβαρή / ελαφρά / μοντέρνα / έντεχνη / παραδοσιακή / χορευτική / ηλεκτρονική / μονοφωνική / οργανική / πολυτονική / διατονική / δημοτική / εκκλησιαστική / λαϊκή / χορωδιακή / ευρωπαϊκή / βυζαντινή / κλασική / συμφωνική / ποπ* ~ || ~ *δωματίου* **3.** (ειδικότ.) η μουσική σύνθεση που προορίζεται για τη μελοποίηση στίχων ή την επένδυση έργου κινηματογραφικού, θεατρικού κ.λπ.: *η* ~ *τής ταινίας αυτής είναι πασίγνωστη* || *ο ίδιος ο συνθέτης, εκτός από τη* ~, *έχει γράψει και τους στίχους* **4.** (κατ' επέκτ.) μελωδική αίσθηση, η ρυθμικότητα που διακρίνει συγκεκριμένο άκουσμα: *η* ~ *των λέξεων / τού στίχου* ΣΥΝ. μουσικότητα, μελωδικότητα **5.** (μτφ.) το ευχάριστο άκουσμα: *τα λόγια του / η φωνή του ήταν* ~*!* **6.** το ειδικό μάθημα για την τέχνη των ήχων, που γίνεται στα σχολεία, και η διδασκαλία του: *αύριο την τρίτη ώρα έχουμε* ~ ΣΥΝ. ωδική **7.** η γραπτή σημειογραφία των μουσικών συνθέσεων (οι νότες, το πεντάγραμμο κ.λπ.): *δεν έμαθε να διαβάζει* ~, *εμπειρικά παίζει* ΣΥΝ. νότες. — (υποκ.) **μουσικούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μουσική* (ενν. *τέχνη*), αρχική σημ. «οποιαδήποτε τέχνη προστατευόταν από τις Μούσες». < *Μοῦσα*. Μέσω τού λατ. musica η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. music, γαλλ. musique, γερμ. Musik, ισπ. música κ.ά.].

μουσικοδιδάσκαλος (ο) [1850] {μουσικοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** ο δάσκαλος τής μουσικής **2.** (σπάν.) το πρόσωπο που συνθέτει μουσική, που δημιουργεί μουσικά έργα ΣΥΝ. μουσικοσυνθέτης, μουσουργός.

μουσικοθεραπεία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η χρήση τής μουσικής ως μέσου θεραπείας ψυχικών ασθενειών.

μουσικοκριτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την κριτική των μουσικών έργων: ~ *σημείωμα / σχόλιο / άρθρο / στήλη* **2. *μουσικοκριτικός*** (ο/η) ειδικευμένος κριτικός, ο οποίος αξιολογεί, κατά κανόνα σε επίκαιρα δημοσιευμένα κείμενά του, μουσικά έργα ή εκτελέσεις μουσικών έργων **3. *μουσικοκριτική*** (η) η κριτική των μουσικών έργων και εκτελέσεων· με τη σημερινή της μορφή, αναπτύσσεται από τον 18ο αι. και μετά, σε συνάφεια με την ανάπτυξη τής έντυπης δημοσιογραφίας· ο μάχιμος και επικαιρικός χαρακτήρας τής μουσικοκριτικής τη διακρίνει, ως επί το πλείστον, από τη μουσικολογία (βλ.λ.).

μουσικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ειδικευμένη επιστήμη, η οποία μελετά τη μουσική· με τη σημερινή της μορφή αναπτύχθηκε ιδίως κατά τον 19ο και κατά τον 20ό αι., και συνδέεται με τη διδασκαλία τής μουσικής σε πανεπιστημιακό επίπεδο· συνοψίζει την εμπειρία τής μουσικής ανάλυσης και τής μουσικοκριτικής, χρησιμοποιεί μεθόδους και δεδομένα επιστημών, όπως η φυσική, η φυσιολογία, η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η ιστορία, η γλωσσολογία κ.λπ., ενώ, αντιθέτως, διακρίνεται ως προς τις μεθόδους και ως προς τον σκοπό της από τα παραδοσιακά «θεωρητικά τής μουσικής» (αρμονία, αντίστιξη κ.λπ.)· διακρίνεται σε *ιστορική* και *συστηματική*, ενώ κατά το αντικείμενό της διακρίνεται, στο πλαίσιό της, ο κλάδος τής εθνομουσικολογίας (βλ.λ.). — **μουσικολόγος** (ο/η) [1890], **μουσικολογικός**, -ή, -ό [1863], **μουσικολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. musicologie].

μουσικομανία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική και μέχρι μανίας αγάπη προς τη μουσική. — **μουσικομανής**, -ής, -ές [1895].

μουσικοποιητικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει απαγγελία ποιήματος και μουσική συνοδεία: ~ *βραδιά στην Πνύκα / σύνθεση / δημιουργία / παράδοση.*

μουσικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι φορέας μουσικής αξίας ή σημασίας, αυτός που σχετίζεται με τη μουσική (βλ.λ.): ~ *παιδεία / σύνθεση / έργο / σημειογραφία / κείμενο / ρεύμα / κύκλος (ανθρώπων) / ρυθμός / κομμάτι / παραλλαγή / έκφραση / δημιουργία / επιμέλεια εκπομπής / γλώσσα / διεύθυνση / οίστρος / φθόγγος / αγωγή / γεγονός / τρόπος / κληρονομιά / παράδοση / έρευνα / περιοδικό / σπουδές*· ΦΡ. ***μουσική σκηνή*** (i) ο χώρος στον οποίο παρουσιάζονται μουσικές εκδηλώσεις (ii) το σύνολο των ανθρώπων που δραστηριοποιούνται γύρω από τη μουσική: *η επιτροπή τού φεστιβάλ προερχόταν από τη μοντέρνα* ~ **2.** (ειδικότ.) αυτός που παράγει μουσική: ~ *όργανο / σύνολο / θίασος / συγκρότημα / σχήμα* **3.** αυτός που περιλαμβάνει μουσική: ~ *κωμωδία / βραδιά / εκδήλωση / παράσταση / επένδυση ταινίας / καφενείο* || *αφήγηση με* ~ *συνοδεία* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ικανότητα να αντιλαμβάνεται, να αναλύει ή να αναπαράγει, ακόμη και να δημιουργεί την αρμονία των ήχων: ~ *αφτί / ιδιοφυΐα / ένστικτο / αντίληψη / αίσθημα* **5.** αυτός που είναι ευχάριστος στην ακοή, που περιέχει ρυθμό, αρμονία και μελωδία: *η Ιταλική είναι* ~ *γλώσσα* || ~ *στίχος / ήχος* ΣΥΝ. μελωδικός ΑΝΤ. δυσαρμονικός, παράφωνος, παράτονος, φάλτσος, κακόηχος **6. *μουσικός*** (ο/η) (α) βαθύς γνώστης ή/και διδάσκαλος τής μουσικής ΣΥΝ. μουσικοδιδάσκαλος (β) το πρόσωπο που συνθέτει μουσικά έργα ΣΥΝ. μουσικοσυνθέτης, συνθέτης, μουσουργός (γ) το πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα την εκτέλεση ή/και τη σύνθεση μουσικών έργων: *θα αυξηθεί η αμοιβή των* ~ **7. *μουσική*** (η) βλ.λ. — **μουσικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άνθρωπος των γραμμάτων και των τεχνών (όπως αντιπροσωπεύονται από τις Μούσες)». < *Μοῦσα*].

μουσικοσυνθέτης (ο) [1866] {μουσικοσυνθετών}, **μουσικοσυνθέτρια** (η) {μουσικοσυνθετριών} **1.** πρόσωπο που συνθέτει, που δημιουργεί μουσικά έργα ΣΥΝ. συνθέτης, μουσικός, μουσουργός **2.** ο συνθέτης λαϊκής μουσικής, κατ' αντιδιαστολή προς τον μουσουργό (βλ.λ.), ο οποίος είναι κατά κανόνα συνθέτης κλασικής μουσικής. Επίσης (λόγ.) **μουσικοσυνθέτις** (η) {μουσικοσυνθέτ-ιδος | -ίδων}.

μουσικότητα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού να διαθέτει κάτι ρυθμό ή/και μελωδία και να ακούγεται ευχάριστα στο ανθρώπινο αφτί: *ιδιαίτερη* ~ *έχουν οι γλώσσες με μακρά και βραχέα φωνήεντα και τονισμό που εναλλάσσει τις μουσικές κλίμακες* (π.χ. η Ιταλική) || *γοητευμένοι από τη γεμάτη* ~ *φωνή της* || *το ποίημα οφείλει να έχει* ~ ΣΥΝ. μελωδικότητα **2.** η μουσική αίσθηση, η μουσική αντίληψη ΣΥΝ. μουσικό αφτί.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. musicalité].

μουσικόφιλος, -η -ο [1863] αυτός που του αρέσει πολύ η μουσική: *το* ~ *κοινό* || (κ. ως ουσ.) *πολλοί μουσικόφιλοι κατέκλυσαν χθες το Μέγαρο Μουσικής.*

μουσικοχορευτικός, -ή, -ό [1890] αυτός που συνδυάζει μουσική και χορό: ~ *παράσταση / θεατρικό νούμερο.*

μουσίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό, φτερωτό έντομο, που αναπτύσσεται σε βαρέλια από μούστο, σε σάπια κρέατα ή λαχανικά, καθώς και σε σκουπίδια **2.** (συνήθ. μτφ.-σκωπτ., χαϊδευτ. κυρ. για κορίτσι ή νέα γυναίκα) αυτός που συμπεριφέρεται με πονηριά: *είσαι μια* ~ *εσύ!*
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. mušica «μυγούλα», υποκορ. τού muha «μύγα»].

μούσκεμα (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** το να μουσκεύει κανείς κάτι: *το* ~ *τού ξερού ψωμιού για να μαλακώσει* || *το* ~ *των ρούχων* ΣΥΝ. βρέξιμο, διαβροχή **2.** (εκφραστ.) (συνήθ. ως χαρακτηρισμός) βρεγμένος ώς το κόκκαλο, πολύ βρεγμένος: *η βροχή με έκανε* ~ || *όταν γύρισα από το σκάψιμο, ήμουνα* ~ *στον ιδρώτα* || *πήγα να βοηθήσω λίγο στο πότισμα και έγινα* ~· ΦΡ. (μτφ.) ***τα κάνω μούσκεμα*** φέρνω το αντίθετο αποτέλεσμα από το προσδοκώμενο, αποτυγχάνω παταγωδώς (σε κάτι) ΣΥΝ. τα μουσκεύω, τα θαλασσώνω, τα κάνω θάλασσα ΑΝΤ. τα καταφέρνω.

μουσκέτο (το) παλαιό εμπροσθογεμές, φορητό πυροβόλο όπλο, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. από τον 16ο μέχρι τον 18ο αι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. moscheto / ιταλ. moschetto, υποκ. τού mosco «μύγα» < λατ. musca].

μουσκεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μούσκ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) βρέχω (κάτι) με νερό ή άλλο υγρό τόσο, ώστε να ποτιστεί, το υγραίνω σε μεγάλο βαθμό: *η βροχή μάς μούσκεψε ώς το κόκκαλο* || *η γιαγιά μουσκεύει το παξιμάδι, πριν το μασήσει* || *μάγουλα μουσκεμένα στα δάκρυα* ΣΥΝ. διαβρέχω, διαποτίζω, μουλιάζω ΑΝΤ. στεγνώνω· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) ***τα μουσκεύω*** αποτυγχάνω παταγωδώς ΣΥΝ. τα κάνω μούσκεμα, τα κάνω θάλασσα, τα θαλασσώνω ΑΝΤ. τα καταφέρνω ♦ **2.** (αμετβ.) βρέχομαι σε μεγάλο βαθμό από νερό ή άλλο

υγρό ΣΥΝ. διαβρέχομαι, διαποτίζομαι, εμποτίζομαι, γίνομαι μούσκεμα, γίνομαι μουσκίδι, μουλιάζω ΑΝΤ. στεγνώνω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μο(υ)σκεύω* < αρχ. *μοσχεύω* «μεταφυτεύω παραφυάδα». Η σημ. «καταβρέχω, υγραίνω» οφείλεται στο γεγονός ότι οι παραφυάδες, προτού μεταφυτευθούν, διατηρούνται στο νερό].

μουσκίδι επίρρ.· μούσκεμα (βλ.λ., σημ. 2): *μας έπιασε ξαφνική βροχή στον δρόμο και γίναμε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *μουσκεύω* + παραγ. επίθημα *-ίδι*].

μούσκλια (τα) (λαϊκ.) τα βρύα.
[ΕΤΥΜ. < **μούσκλιον*, υποκ. τού **μοῦσκλος* < λατ. musculus «ποντικάκι», υποκ. τού mus «ποντικός, μυς»].

μούσκουλο (το) (λαϊκ.) ο μυς (στα μπράτσα).
[ΕΤΥΜ. < λατ. musculus «ποντικάκι», υποκ. τού mus «ποντικός, μυς»].

μουσμουλιά (η) αειθαλές οπωροφόρο δέντρο με μεγάλα, δερματώδη φύλλα και κίτρινα άνθη με οσμή που θυμίζει πικραμύγδαλο, το οποίο καλλιεργείται για τους εδώδιμους καρπούς του.

μούσμουλο (το) ο καρπός τής μουσμουλιάς που έχει χρώμα κίτρινο, σχήμα στρογγυλό ή ωοειδές και γλυκόξινη σάρκα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μούσπουλον* (με αφομοίωση) < *μέσπουλον* (με αφομοίωση) < αρχ. *μέσπιλον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

μουσόληπτος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που οι Μούσες τού στέλνουν την έμπνευση: ~ *ποιητής* **2.** αυτός που διαθέτει ποιητική αίσθηση και προδιάθεση, καλλιτεχνική ιδιοφυΐα: ~ *καλλιτέχνης.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μοῦσα* + *ληπτός* < *λαμβάνω*].

μουσοτραφής, -ής, -ές [μεσν.] {μουσοτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ανατραφεί με τις τέχνες και τα γράμματα ΑΝΤ. άμουσος, ακαλλιέργητος, άξεστος.

μουσούδι (το) {μουσουδ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) το κάτω μπροστινό τμήμα τού κεφαλιού διαφόρων ζώων (π.χ. σκύλου, προβάτου κ.λπ.), όπου βρίσκεται η μύτη και το στόμα τους ΣΥΝ. ρύγχος **2.** (οικ.-μειωτ.) το πρόσωπο ΣΥΝ. μούρη, μούτρο. Επίσης **μουσούδα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουσούδι(ν)*, υποκ. τού ιταλ. muso «ρύγχος» < μτγν. λατ. mūsum].

μουσουλμανισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} η μονοθεϊστική θρησκεία τού ισλάμ, που δέχεται ως ανώτατο προφήτη τού Θεού τον Μωάμεθ και οι διδασκαλίες της είναι συγκεντρωμένες στο Κοράνιο (βλ. κ. λ. *ισλάμ, ισλαμισμός, ισλαμικός*) ΣΥΝ. μωαμεθανισμός, ισλαμισμός. — **μουσουλμάνος** (ο) [μεσν.], **μουσουλμάνα** (η), **μουσουλμανικός, -ή, -ό** [μεσν.], **μουσουλμανικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουσουλμάνος* < τουρκ. müslüman (πληθ.) < περσ. musulān «πιστοί» < αραβ. muslim «αυτός που παραδίδεται, που υποτάσσεται (ενν. στον Θεό)»].

μουσουλμανόπαις (ο/η) {μουσουλμανό-παιδος, -παιδα | -παιδες, -παίδων} το παιδί μουσουλμάνου: *η εκπαίδευση μουσουλμανοπαίδων.* Επίσης **μουσουλμανόπαιδο** (το).

μουσουργός (ο/η) **1.** ο συνθέτης (βλ.λ.) **2.** (α) ο σπουδαίος συνθέτης: *οι μεγάλοι ~* (β) (συνεκδ.) ο συνθέτης κλασικής μουσικής, κατ' αντιδιαστολή προς τον μουσικοσυνθέτη (βλ.λ.), ο οποίος είναι, κατά κανόνα, συνθέτης λαϊκής μουσικής. — **μουσουργικός, -ή, -ό** [μτγν.], **μουσουργώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μοῦσα* + *-ουργός* < *ἔργον*].

μου-σου-του (τα) λόγια ασαφή, χωρίς ξεκάθαρο περιεχόμενο ή μουρμουριστά, που εκφράζουν συνήθ. παράπονο, αντίρρηση ή ενδοιασμό: *άσε τα ~ και πες μου καθαρά τι ζητάς* || *μόλις του είπαν ότι δεν θα πάρει την άδεια που ζήτησε, άρχισε τα ~* ΣΥΝ. μισόλογα.

μουσόφιλος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που αγαπά τα γράμματα και τις τέχνες ΣΥΝ. μουσοτραφής ΑΝΤ. άμουσος.

μουστακαλής (ο) {μουστακαλήδες} (εκφραστ.) άνδρας που έχει μεγάλο και παχύ μουστάκι (κάτι που συχνά εκλαμβάνεται ως στοιχείο ανδρισμού, αρρενωπότητας) ΣΥΝ. μουστακοφόρος, (οικ.) μουστάκιας.

μουστάκι (το) {μουστακ-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο των τριχών που φύονται στο ανδρικό πρόσωπο, στον χώρο ανάμεσα στο άνω χείλος και στη μύτη: *αραιό / παχύ / τσιγκελωτό ~* || *αφήνω ~* || *στρίβω το ~ μου·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***γελάω κάτω από τα μουστάκια μου*** (i) είμαι πανευτυχής, χωρίς να το δείχνω (ii) γελώ κρυφά, ενώ προσποιούμαι τον σοβαρό (β) ***γελάνε και τα μουστάκια (κάποιου)*** για την έκδηλη χαρά που νιώθει κάποιος (γ) ***θα φάμε τα μουστάκια μας*** θα μαλώσουμε άσχημα **2.** οι λεπτές, συνήθ. αραιές τρίχες, που μπορεί να φύονται στο γυναικείο πρόσωπο ανάμεσα στο άνω χείλος και στη μύτη **3.** ***μουστάκια*** (τα) (α) οι σκληρές, μακριές τρίχες που φέρουν τα θηλαστικά (λ.χ. η γάτα) και ορισμένα ψάρια (λ.χ. το μπαρμπούνι) στα πλευρά τού προσώπου τους και οι οποίες επιτελούν τον ρόλο αισθητηρίων οργάνων (β) οι βελονοειδείς αποφύσεις στα στάχυα, καθώς επίσης και τα ευαίσθητα τριχίδια των σαρκοφάγων φυτών **4.** ΝΑΥΤ. το σχοινί τού ιστιοφόρου, που είναι δεμένο από τον πρόβολο στην πλώρη. — (μεγεθ.) **μουστάκα** (η) [μεσν.], (υποκ.) **μουστακάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μουστάκιον* < **μυστάκιον*, υποκ. τού αρχ. *μύσταξ*, λ. που εμφανίζει την εκφραστ. ονοματοποιημένη ρίζα *μῦ* και είναι σχηματισμένη μορφολογικά κατά το αρχαιότερο *μάσταξ* «στόμα» (βλ. κ. *μαστίχα*)].

μουστάκιας (ο) (οικ.) ο μουστακαλής ΣΥΝ. μουστακοφόρος.

μουστακοφόρος (ο) • μυστακοφόρος

μουσταλευριά (η) γλύκισμα που παρασκευάζεται από μούστο, αλεύρι, ζάχαρη, αμύγδαλα, καρύδια κ.λπ. ΣΥΝ. μουστόπιτα.

μουστάρδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καρύκευμα φαγητού, συνήθ. με καυτερή γεύση· παρασκευάζεται από τα σπέρματα ορισμένων ειδών σιναπιού και κυκλοφορεί στο εμπόριο είτε με τη μορφή σκόνης είτε συχνότερα σε μορφή κιτρινωπής αλοιφής· ΦΡ. ***αέριο της μουστάρδας*** νευροτοξικό αέριο που χρησιμοποιείται ως χημικό όπλο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mostarda < mosto «μούστος» < λατ. mustum. Βλ. κ. *μούστος*].

μουσταρδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το βαθύ κίτρινο χρώμα τής μουστάρδας **2.** ***μουσταρδί*** (το) το ίδιο το βαθύ κίτρινο χρώμα τής μουστάρδας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

μουσταρδιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος για τη φύλαξη και το σερβίρισμα τής μουστάρδας.
[ΕΤΥΜ. *μουστάρδα* + *-ιέρα*, πβ. *αβγουλ-ιέρα, πουδρ-ιέρα*].

μουστερής (ο) {μουστερήδες} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο πελάτης, ο αγοραστής: *έχω πράμα που σαλεύει και τον ~ γυρεύει* (λεγόταν από πωλητές που διαλαλούσαν το εμπόρευμά τους).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. müşteri].

μουστόγρια (η) (υβριστ.) γυναίκα πολύ προχωρημένης ηλικίας γεμάτη ρυτίδες, πολύ ζαρωμένη ΣΥΝ. μπαμπόγρια, τσουρόγρια.

μουστοκούλλουρο (το) κουλλούρι που παρασκευάζεται από αλεύρι ζυμωμένο με μούστο και ζάχαρη.

μουστόπιτα (η) {δύσχρ. μουστοπιτών} η μουσταλευριά (βλ.λ.).

μούστος (ο) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) ο πηχτός χυμός που εξάγεται από τα σταφύλια που έχουν πατηθεί ή υποστεί σύνθλιψη, πριν από την αλκοολική ζύμωση και τη μεταβολή του σε κρασί ΣΥΝ. (λόγ.) γλεύκος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μοῦστος* < λατ. mustum (vinum) «νέο κρασί», ουδ. τού επιθ. mustus «νέος, πρόσφατος»].

μουσώνας (ο) ισχυρός περιοδικός άνεμος, που προκαλείται στους ωκεανούς (κυρ. στον Ινδικό Ωκεανό), κοντά στις ηπείρους, από τη διαφορά θερμοκρασίας και πιέσεως μεταξύ τής ξηράς και τής θάλασσας· πνέει τον χειμώνα με κατεύθυνση από την ήπειρο προς τον ωκεανό και το καλοκαίρι από τον ωκεανό προς την ήπειρο, οπότε μεταφέρει τεράστιες ποσότητες υδρατμών, από τους οποίους προκαλούνται συνεχείς και παρατεταμένες βροχοπτώσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mousson < ισπ. monzon < αραβ. mausim «εποχή»].

mutatis mutandis λατ. (προφέρεται *μουτάτις μουτάντις*) ελλην. *τηρουμένων των αναλογιών* (βλ. λ. *αναλογία*).
[ΕΤΥΜ. Αφαιρετ. πληθ. τής μτχ. και τού γερουνδιακού τού ρ. muto «μεταβάλλω, αλλάζω»].

μούτι {άκλ.} ως επίρρ. μόνο στη ΦΡ. (λαϊκ.) ***τα έκανε μούτι*** για πλήρη αποτυχία ΣΥΝ. τα σκάτωσε.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. muti «σκατά, κόπρανα», πληθ. τού mut].

μουτζαχεντίν (ο) {άκλ.} ένοπλος ισλαμιστής αντάρτης, κυρ. σε μουσουλμανικές χώρες· (γενικότ.) ισλαμιστής μαχητής.
[ΕΤΥΜ. < αραβ./περσ. mujāhidīn, πληθ. τού mujāhid «πολεμιστής τής *τζιχάντ* (αραβ. jihād «(ιερός) πόλεμος»)»].

μουτράκι (το) {χωρ. γεν.} (χαϊδευτ.) μικρό, χαριτωμένο και συμπαθητικό πρόσωπο: *γουστόζικο / αστείο ~* ΣΥΝ. προσωπάκι, φατσούλα.

μούτρο (το) (καθημ.-οικ.) **1.** (συνηθέστ. στον πληθ.) το πρόσωπο τού ανθρώπου: *πλύνε το ~ σου!* || *βρέθηκε πεσμένος με τα ~ στο χώμα* || *έχεις δει τα ~ σου στον καθρέφτη;* (είσαι άσχημος) || (ως απειλή) *θα σου σπάσω τα ~! / θα σου κάνω τα ~ κρέας!* (θα σε γρονθοκοπήσω άγρια, θα σε χτυπήσω βάναυσα στο πρόσωπο) ΣΥΝ. φάτσα, μούρη· ΦΡ. (α) ***τρώω / σπάω τα μούτρα μου*** (i) τραυματίζομαι (κυρ. στο πρόσωπο) πέφτοντας κάτω: *έπεσε από τη μηχανή κι έσπασε τα μούτρα του* (ii) αποτυγχάνω οικτρά: *νόμισε ότι θα τα κατάφερνε, αλλά έφαγε τα μούτρα του* (β) (μτφ.) ***κάνω (κάτι) σαν τα μούτρα μου*** καταστρέφω (κάτι) ή χειρίζομαι άσχημα (ζήτημα, υπόθεση κ.λπ.), ώστε να έχει κακή έκβαση (γ) ***πέφτω με τα μούτρα (σε κάτι)*** επιδίδομαι με ζήλο και αφοσίωση (σε κάτι): *έπεσε με τα μούτρα στο διάβασμα* ΣΥΝ. αφοσιώνομαι (δ) ***κάνω τα μούτρα / τη μούρη (κάποιου) κρέας*** βλ. λ. *κρέας* **2.** (συνεκδ.) ***μούτρα*** (τα) έκφραση τού προσώπου, που δείχνει δυσαρέσκεια: *Τι ~ είν' αυτά; Χαμογέλασε λιγάκι!* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κατεβάζω / ξινίζω / κρεμάω τα μούτρα μου*** εκφράζω δυσαρέσκεια ή/και θυμό με την έκφραση τού προσώπου: *ξίνισε τα μούτρα του, όταν του είπαμε ότι δεν θα αγοράσουμε τελικά το προϊόν που μας πρότεινε* ΣΥΝ. δυσανασχετώ, δυσφορώ (β) ***κάνω μούτρα (σε κάποιον)*** εκφράζω με το πρόσωπό μου τη δυσαρέσκειά μου (για κάτι/κάποιον): *δεν τον κάλεσα στη γιορτή κι από τότε μου κάνει μούτρα* (γ) ***κρατάω μούτρα (σε κάποιον)*** δείχνω με την έκφραση τού προσώπου μου ότι δεν έχω πλέον φιλική διάθεση απέναντι σε κάποιον εξαιτίας παρεξήγησης, ενέργειάς του εις βάρος μου κ.λπ.: *της είχα πει παλιότερα ότι δεν μου άρεσε η δουλειά της κι από τότε μου κρατάει μούτρα* **3.** (μειωτ.) (στον πληθ.) σε ΦΡ. που δηλώνουν αίσθημα ντροπής ή μειονεκτική θέση, π.χ. (α) ***δεν έχω μούτρα να...*** αδυνατώ (από ντροπή) να...: *~ να τον δω μετά απ' αυτό που του έκανα* ΣΥΝ. ντρέπομαι (β) ***έχω τα μούτρα*** έχω το θράσος: *έχεις τα μούτρα να έρθεις σπίτι μου μετά την προσβολή που μου έκανες;* (γ) ***με τι μούτρα*** με τι κουράγιο, με ποιο θάρρος (για περιπτώσεις όπου θα πρέπει κανείς να ντρέπεται): *αν δεν κάνω τη δουλειά μου σωστά, ~ θα πάω μετά να ζητήσω αύξηση;* (δ) ***(κάποιος) δεν είναι / κάνει για τα μούτρα μου*** (κάποιος) δεν μου αξίζει, ξεπερνά κατά πολύ την αξία μου: *Τόσο αξιόλογη κοπέλα δεν είναι για τα μούτρα του! Αυτός είναι ένα ρεμάλι!* (ε) ***μου έπεσαν τα μούτρα*** έγινα ρεζίλι, ντροπιάστηκα: *όταν μου 'βαλε τις φωνές μπροστά σ' όλους, ~* (στ) ***ρίχνω τα μούτρα μου*** ταπεινώνομαι: *επειδή χρειαζόμουν χρήματα, έριξα τα μούτρα μου και της ζήτησα* (ζ) ***παίρνω τα μούτρα μου και φεύγω*** αναχωρώ καταντροπιασμένος **4.** (χαϊδευτ.) αυτός που κάνει μικροπονηριές ή κατεργαριές: *πάλι τα κατάφερες, βρε ~!* || *Είναι μεγάλο ~! Άκου τι σκαρφίστηκε!* ΣΥΝ. φάτσα, κατεργάρης **5.** (ειδικότ.) πονηρός άνθρωπος, απατεώνας: *πρόσεχε τον αυτόν, είναι ~!* — (υποκ.) **μουτράκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **μουτράκλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μοῦτρον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ιταλ. mutria «σοβαρότητα, έπαρση» ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < μεσν. *μούστρα / μόστρα* < ιταλ. mostra (βλ. κ. *μοστράρω*)].

μουτρώνω ρ. αμετβ. {μούτρω-σα, -μένος} (οικ.) **1.** γίνομαι κατηφής, εκδηλώνοντας δυσαρέσκεια, θυμό: *μάθε να μη μουτρώνεις, όταν σου*

λένε την αλήθεια και σου κάνουν παρατηρήσεις! ΣΥΝ. κατσουφιάζω, στραβομουτσουνιάζω, κατεβάζω / ξινίζω / κρεμάω τα μούτρα, κάνω μούτρα **2.** (η μτχ. ***μουτρωμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει πάρει έκφραση δυσαρέσκειας, θυμού: *κάθε φορά που διαπληκτίζεται με τον συνέταιρό του, γυρίζει στο σπίτι* ~ ΣΥΝ. κατσουφιασμένος, κατηφής ΑΝΤ. γελαστός, σαν την καλή χαρά. — **μούτρωμα** (το).

μούτσος (ο) ΝΑΥΤ. μαθητευόμενος ναύτης, χωρίς συγκεκριμένη ειδικότητα ΣΥΝ. ναυτόπαιδο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mozzo < λατ. musteus «πρόσφατος, νέος» < mustus (ίδια σημ.)].

μουτσούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κατασκευή από χαρτί, δέρμα ή άλλο υλικό, που καλύπτει το πρόσωπο (για μεταμφίεση, μίμηση, σάτιρα) ΣΥΝ. μάσκα, προσωπίδα, προσωπείο **2.** (μτφ.) άσχημο ή σκυθρωπό πρόσωπο ανθρώπου: *μόλις το άκουσε, κατέβασε μια ~!* ΣΥΝ. μούτρο, μούρη. -- (μεγεθ.) **μουτσουνάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. musona «γκριμάτσα» (πβ. ιταλ. musone) < muso «ρύγχος, μουσούδι» < μτγν. λατ. musum].

μούφα (η) **1.** (α) σωλήνας μικρού μήκους με σπείρωμα στο εσωτερικό του, που χρησιμοποιείται συνήθ. για να συνδέει άλλους σωλήνες (β) εξάρτημα που έχει υποδοχή και έξοδο για τη σύνδεση δύο καλωδίων (π.χ. τηλεφώνου) **2.** (αργκό) ως χαρακτηρισμός για κάτι ανάξιο λόγου ή ψεύτικο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Muffe].

μουφλόν (το) {άκλ.} **1.** είδος προβάτου **2.** (συνεκδ.) το μαλλί και το ύφασμα τού παραπάνω προβάτου **3.** μαλακό παχύ και χνουδωτό ύφασμα που τοποθετείται κάτω από το τραπεζομάντηλο για να μην ακούγεται ο θόρυβος από τα μαχαιροπίρουνα αλλά και να μη φθείρεται το τραπέζι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mouflon < ιταλ. muflone < μτγν. λατ. mufro, -onis, από ονοματοποιημένη ρίζα *mu-].

μουφλούζης (ο) {μουφλούζηδες}, **μουφλούζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χρεωκοπημένος, κακομοίρης, φτωχός. — **μουφλουζεύω** ρ., **μουφλούζεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. müflis].

μουφτεία (η) {μουφτειών} **1.** η έδρα τού μουφτή συγκεκριμένης περιοχής **2.** η περιοχή δικαιοδοσίας ενός μουφτή.

μουφτής (ο) {μουφτήδες} μουσουλμάνος θεολόγος, ερμηνευτής τού μουσουλμανικού θρησκευτικού Δικαίου, κυρ. στις διαπροσωπικές σχέσεις και τις διαφορές μεταξύ μουσουλμάνων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. müftü < αραβ. mufti «ερμηνευτής τού μουσουλμανικού νόμου»].

μούχλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η πρασινωπή ή άσπρη επικάλυψη που σχηματίζεται στην επιφάνεια νεκρών ή αποσυντεθειμένων φυτικών ή ζωικών ουσιών, όπως λ.χ. σε τροφές, εξαιτίας τής παρουσίας και δράσεως διαφόρων μυκήτων: *το τυρί / το ψωμί έπιασε ~ || η αίθουσα μύριζε ~ από την κλεισούρα και την υγρασία* **2.** είδος μικρών μυκήτων, από τους οποίους παράγεται η μούχλα (σημ. 1) **3.** (μτφ.-εκφραστ.) η κατάσταση αδράνειας ή στασιμότητας, η σωματική ή πνευματική νωθρότητα **4.** η πεπαλαιωμένη ή αναχρονιστική αντίληψη για τον κόσμο και τα πράγματα: *ο λόγος μερικών πολιτικών αποπνέει ~* ΑΝΤ. προοδευτικότητα, ευρύτητα οριζόντων, κινητικότητα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ἀ)μούχλα* < μτγν. *ὀμίχλα* < αρχ. *ὀμίχλη* (βλ.λ.)].

μουχλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μούχλιασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** καλύπτομαι από στρώμα μούχλας, πιάνω μούχλα: *το ψωμί μουχλιάζει, αν περάσουν μερικές ημέρες* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) μένω αδρανής, νωθρός: *θα μουχλιάσω από το καθισιό || έχει να βγει πολύ καιρό, μούχλιασε μέσα στους τέσσερις τοίχους τού σπι-τιού του* ΣΥΝ. αδρανώ ΑΝΤ. κινητοποιούμαι ♦ **3.** (μετβ.-σπάν.) κάνω (κάτι) να αποσυντεθεί και να καλυφθεί από μούχλα (βλ.λ.): *η υγρασία μούχλιασε το τυρί και τώρα δεν τρώγεται* **4.** (μτφ., η μτχ. ***μουχλιασμένος***, *-η, -ο*) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση πνευματικής νωθρότητας, που πάσχει από έλλειψη φαντασίας, από υπερβολικό συντηρητισμό: *~ ιδέες*. — **μούχλιασμα** (το).

μουχρός, -ή, -ό (λογοτ.) αυτός που δεν έχει λάμψη ούτε φωτεινότητα, που έχει χάσει τη διαύγειά του: *~ ηλιοβασίλεμα* ΣΥΝ. θαμπός, θολός, μουντός ΑΝΤ. φωτεινός, λαμπερός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μόρυχος* «αμυδρός, σκοτεινός» (με κώφωση και αντιμετάθεση) < *μορύσσω* «μολύνω, βρομίζω» (κυρ. με καπνό, ξίδι, αίμα κ.ά.), που συνδ. με το μτγν. *μόρτος* «μαύρος, φαιός», το αρχ. *μόρφνος* «μαύρος, σκοτεινός», καθώς και με ρωσ. mará-ju «βρομίζω»].

μούχρωμα (το) {μουχρώματος | χωρ. πληθ.} (λογοτ.) το σούρουπο, το τέλος τής ημέρας, όταν αρχίζει να σκοτεινιάζει ΣΥΝ. δειλινό, σούθαμπο, λυκόφως ΑΝΤ. χαραυγή, λυκαυγές.

μουχρώνει ρ. απρόσ. (λογοτ.) αρχίζει να πέφτει το σκοτάδι, νυχτώνει ΣΥΝ. σουρουπώνει, βραδιάζει, σκοτεινιάζει.
[ΕΤΥΜ. < *μουχρός* (βλ.λ.)].

μοχέρ (το) {άκλ.} **1.** το λεπτό, ίσιο και απαλό σαν μετάξι τρίχωμα κατσίκας Αγκύρας, από το οποίο κατασκευάζονται ελαφρά υφάσματα και μαλλιά για πλέξιμο: *πουλόβερ από ~* **2.** το ύφασμα που κατασκευάζεται από το τρίχωμα αυτό: *κασκόλ από ~* **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από το παραπάνω ύφασμα: *~ ζακέτα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mohair < παλαιότ. ιταλ. mocaiarro < αραβ. mukhayyar «επιλογή», με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. hair «μαλλί, τρίχωμα»].

μοχθηρός, -ή, -ό αυτός που επιδιώκει το κακό των άλλων, που νιώθει χαρά για τη δυστυχία τους και λύπη για την ευτυχία τους: *~ βλέμμα / πρόσωπο / φύση* (χαρακτήρας) ΣΥΝ. χαιρέκακος, κακεντρεχής, κακόβουλος, εμπαθής, φθονερός ΑΝΤ. καλόβουλος, αγαθός, καλόψυχος. — **μοχθηρά** επίρρ., **μοχθηρία** [αρχ.] κ. **μοχθηρότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μόχθος* (βλ.λ.). Η λ. ανήκει στην κατηγορία εκείνων που απέκτησαν μειωτική σημ., ενώ αρχικώς δήλωναν αυτόν που ασχολείται με χειρωνακτικές εργασίες, που καταβάλλει έντονη σωματική προσπάθεια, πβ. κ. *πονηρός, βάναυσος*].

μόχθος (ο) **1.** έντονος σωματικός κόπος, που προκαλείται από επίπονη εργασία: *αυτό το έργο απαίτησε πολύ ~* ΣΥΝ. καταπόνηση, κούραση **2.** (συνεκδ.) τα αγαθά που αποκτά κανείς κοπιάζοντας: *σπατάλησε τον ~ τού σε μία μέρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μόγ-χθος* (κατά τα *ἄχθος, ὄχθος* κ.τ.ό.) < *μόγος* «μόχθος, κόπωση, προσπάθεια» < θ. **(σ)μόγ-* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σμογερόν· σκληρόν, ἐπίβουλον, μοχθηρόν*), οπότε η λ. θα συνδέεται με λιθ. smagùs «βαρύς, ισχυρός». Βλ. κ. *μοχλός*].

μοχθώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μοχθείς... | μόχθησα} εργάζομαι σκληρά, για να φέρω εις πέρας κάτι, καταπονούμαι σωματικά: *μόχθησε για να χτίσει το σπίτι του / για να μεγαλώσει τα παιδιά του* ΣΥΝ. κοπιάζω, αγωνίζομαι, καταπονούμαι.

μόχλευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η μετακίνηση που γίνεται με τη βοήθεια μοχλού **2.** (μτφ.) αναμόχλευση, ανακίνηση, αναζωπύρωση • **3.** ΟΙΚΟΝ. (α) δανειακή εξάρτηση, δανειακή επιβάρυνση· χρησιμοποίηση δανειακών κεφαλαίων για αύξηση τής απόδοσης ή για κερδοσκοπία (π.χ. αγορά μετοχών με κατάθεση περιθωρίου) (β) κατάσταση κατά την οποία μια μικρή αύξηση ή μείωση σε έναν κλάδο τής επιχείρησης προκαλεί αντίστοιχα αύξηση ή μείωση σε άλλον κλάδο της.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. leverage (< lever «μοχλός»)].

μοχλεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόχλευσα} (λόγ.) **1.** κινώ κάτι με τη βοήθεια μοχλού **2.** (μτφ.) αναμοχλεύω (βλ.λ.).

μοχλοβραχίονας (ο) [1883] {μοχλοβραχιόνων} ΜΗΧΑΝ. το τμήμα τού μοχλού μεταξύ τού υπομοχλίου και τού σημείου στο οποίο ασκείται η δύναμη που επενεργεί πάνω στον μοχλό.

μοχλός (ο) **1.** ΦΥΣ. απλή μηχανή, η οποία αποτελείται από ένα άκαμπτο, συνήθ. επίμηκες σώμα, το οποίο μπορεί να κινείται γύρω από άξονα ή σταθερό σημείο (υπομόχλιο, βλ.λ.), όταν ασκούνται σε αυτό δύο δυνάμεις, η μία που το κινεί (δύναμη) και η άλλη που αναπτύσσεται αντίθετα προς αυτήν (αντίσταση) **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) ***μοχλός ταχυτήτων*** (σε οχήματα) το όργανο με το οποίο μεταδίδεται στο κιβώτιο ταχυτήτων η εντολή για αλλαγή ταχύτητας (β) ***μοχλός χειρισμού*** (αγγλ. joystick) όργανο με το οποίο μεταδίδονται εντολές από μία κονσόλα ηλεκτρονικού παιχνιδιού στην οθόνη **3.** (ειδικότ.) μεταλλική ή ξύλινη ράβδος, που χρησιμοποιείται για την ανύψωση ή τη μετακίνηση βαρέων αντικειμένων πολλαπλασιάζοντας τη δύναμη που ασκείται, καθώς το ένα άκρο της τοποθετείται κάτω από ή αντίθετα προς το αντικείμενο, η μέση ακουμπά σε υπομόχλιο και το άλλο άκρο ωθείται δυνατά προς τα κάτω ΣΥΝ. λοστός **4.** (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε υποκινεί μια ενέργεια, κατάσταση, ο βασικός παράγοντας με τον οποίο επιτυγχάνεται κάτι ή ο οποίος συντελεί σε κάτι: *ο κύριος ~ των εξελίξεων είναι πια τα Μ.Μ.Ε.*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μοχλός πιέσεως*** καθετί που λειτουργεί ως μέσο για την άσκηση πιέσεως (σε κάποιον/κάτι): *χρησιμοποιούν τα συνδικάτα ως μοχλό πιέσεως προς την κυβέρνηση για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους* (β) ***κινητήριος μοχλός*** οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε κάνει κάτι να κινηθεί προς μία κατεύθυνση: *το ξένο κεφάλαιο υπήρξε ο ~ τής οικονομικής ζωής σ' αυτή τη χώρα* **5.** ράβδος που τοποθετείται κατάλληλα, για να ασφαλίζει εσωτερικά μία πόρτα ΣΥΝ. αμπάρα, σύρτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μογ-σλός*, με επίθημα -slo-, όπως και το λατ. pālus «πάσσαλος» (< *pak-slos). Η λ. ανάγεται πιθ. στη λ. *μόγος* «μόχθος, κόπωση, προσπάθεια» και συνδέεται με τη λ. *μόχθος* (βλ.λ.)].

μπα επιφών. (προφορ.) δηλώνει: **1.** έντονη απορία ή έκπληξη: *~, για δες ποιος ήρθε! ||* (συχνά και με επανάληψη): *~, ~! Πώς από 'δώ;* **2.** άρνηση: *-Θα μου δώσεις το αυτοκίνητο; -~, που θα σ' το δώσω! || -Θα έρθεις το βράδυ; -~, δεν νομίζω!* **3.** δυσφορία, αγανάκτηση: *~ τον παλιάνθρωπο, τι κάθεται και λέει!* **4.** (εμφατ., συχνά με το «α» μπροστά) (α) δυσφορία, αγανάκτηση: *~ το παλιόμουτρο, πού πήγε να μας μπλέξει!* (β) ειρωνεία: *α, ~, θα του ζητάμε την άδεια και για τον αέρα που αναπνέουμε! || α, ~, πολύ έξυπνος είσαι!* **5.** έντονη αποδοκιμασία: *~ που να σκάσεις, δεν σε αντέχω πια!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκπληξη*.
[ΕΤΥΜ. Ίσως πρόκειται για το αρχ. επιφώνημα *βᾶ* (ηχομιμητική λ., από το βέλασμα των προβάτων), το οποίο διατήρησε την αρχ. προφορά [b]].

Μ.Π.Α. (η) Μοίρα Προστασίας Αεροδρομίων.

μπαγάζια (τα) → μπαγκάζια

μπαγα(μ)πόντης κ. **βαγαπόντης** (ο) {μπαγα(μ)πόντηδες}, **μπαγα(μ)πόντισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο αλήτης, ο άνθρωπος τού περιθωρίου **2.** πρόσωπο που ζει με μικροαπάτες, μικροαπατεώνας ΣΥΝ. κατεργάρης **3.** (σκωπτ.) ο πονηρός: *βρε τον ~, τι σκαρφίστηκε!* — (υποκ.) **μπαγα(μ)ποντάκος** (ο), **μπαγα(μ)ποντιά** (η), **μπαγα(μ)πόντικος**, -η, -ο κ. **βαγαπόντικος**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vagabondo, με αφομοίωση τού αρχικού [v] σε [b], < μτγν. λατ. vagabundus < λατ. vagor «πλανώμαι, περιφέρομαι» < vagus «περιφερόμενος, πλανώμενος, αλήτης»].

μπαγάσας (ο) {-ες κ. -ηδες} **1.** πρόσωπο αναξιόπιστο, που μετέρχεται κάθε μέσο, πετυχαίνοντας τον σκοπό του με ατιμίες και απάτες: *μην ακούς αυτό τον ~ τι σου λέει!* ΣΥΝ. απατεώνας **2.** (σκωπτ. ή με θαυμασμό) πρόσωπο που ενεργεί έξυπνα ή πονηρά, που καταφέρνει αυτό που θέλει με διάφορους τρόπους: *βρε τον ~, κοίτα τον τι σκέφτηκε πάλι!* -- (υποκ.) **μπαγασάκος** (ο), **μπαγάσικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαγάσα (ἡ)* «πόρνη» < ιταλ. bagascia, πιθ. < οσκ. *bagassa / *bacassa «υπηρέτρια, δούλη»].

μπαγδαντίζω ρ. μετβ. {εύχρ. ενεστ.} κατασκευάζω μπαγδαντί (βλ.λ.).

μπαγδαντί κ. **μπαγδατί** (το) μεσότοιχος ή οροφή που κατασκευάζεται από λεπτούς ξύλινους πήχεις και βάφεται με ασβέστη.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Bağdadî < Bağdat «Βαγδάτη»].

μπαγιαντέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** Ινδή χορεύτρια και γενικότ. χορεύτρια θεάτρου **2.** (μτφ.) γυναίκα που φορά πολλά στολίδια ή που κάνει προκλητικές κινήσεις.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. bayadère < πορτ. bailadeira «χορεύτρια» < ρ. bailar «χορεύω» < μτγν. λατ. ballare < αρχ. *βαλλίζω* «χορεύω, χοροπηδώ» < *βάλλω*].

μπαγιατεύω ρ. αμετβ. {μπαγιάτε-ψα, -μένος} **1.** (για τροφές) γίνομαι μπαγιάτικος: *μπαγιάτεψε το ψωμί, δεν τρώγεται* **2.** (μτφ.) χάνω τη φρεσκάδα μου, παλιώνω: *έχει μπαγιατέψει πια αυτό το αστείο* || (σκωπτ.-εκφραστ.) *μπαγιατέψαμε* (γεράσαμε). — **μπαγιάτεμα** (το).

μπαγιάτικος, -η, -ο **1.** (για τρόφιμα) αυτός που με τον καιρό έχει χάσει τη φρεσκάδα του (λ.χ. έχει σκληρύνει) (για ψωμί), δεν είναι πια τραγανός (για μπισκότο) ή έχει χαλάσει (για αβγά, φρούτα) ΣΥΝ. (λόγ.) έωλος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει παλιώσει και δεν προκαλεί πια εντύπωση ή ενδιαφέρον: ~ *νέο / αστείο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαγιάτης* < τουρκ. bayat < αραβ. bā'it].

μπαγιατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η άσχημη χαρακτηριστική οσμή και η αλλοιωμένη γεύση που έχουν τα μπαγιάτικα τρόφιμα.

μπαγιονέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ξιφολόγχη (βλ.λ.) **2.** το σύστημα εφαρμογής ηλεκτρικών λαμπτήρων που συνίσταται σε δύο μικρές *εξοχές*, μικρούς άξονες, οι οποίοι εισέρχονται σε αντίστοιχες εσοχές στερεώνοντας τον λαμπτήρα **3.** (συνεκδ.) κάθε ηλεκτρικός λαμπτήρας, ο οποίος στερεώνεται με αυτό το σύστημα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bayonette, από το όνομα τής πόλης Bayonne τής ΝΔ. Γαλλίας, όπου πρωτοκατασκευάστηκε η ξιφολόγχη].

μπάγκα (η) ▸ μπάνκα

μπαγκαδόρος (ο) → μπανκαδόρος

μπαγκάζια κ. **μπαγάζια** (τα) {δύσχρ. μπαγκαζιών} (καθημ.) οι αποσκευές (βλ. λ. *αποσκευή*): *κατέφθασε μ' όλα του τα* ~ (βλ. λ. *γκαράζ*).
[ΕΤΥΜ. < βεν. bagagia < γαλλ. bagage < παλ. γαλλ. bagues «*πακέτα*» < μέσ. αγγλ. bagge «τσάντα» (> αγγλ. bag) < αρχ. σκανδ. baggi].

μπαγκαζιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαμηλό, φαρδύ και ανοιχτό καρότσι με ψηλές λαβές, μετακινούμενο με τα χέρια ή ρυμουλκούμενο, στο οποίο φορτώνονται οι βαλίτσες, οι αποσκευές (λ.χ. στα αεροδρόμια) για την πιο εύκολη μεταφορά τους.
[ΕΤΥΜ. < *μπαγκάζια* + *-ιέρα*, πβ. *πουδρ-ιέρα, αλατ-ιέρα*].

μπαγκατέλα κ. **μπακατέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.-μειωτ.) παλιό και ευτελές πράγμα, χωρίς καμιά αξία **2.** (μτφ.) ***μπαγκατέλες*** (οι) λόγια ασυνάρτητα χωρίς περιεχόμενο ΣΥΝ. κουραφέξαλα **3.** ηλικιωμένη γυναίκα, χοντρή και δυσκίνητη • **4.** ΜΟΥΣ. ανάλαφρο, σύντομο και πνευματώδες κομμάτι συνήθ. για πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bagattella, υποκ. τού baca < λατ. bac(c)a «ρώγα, καρπός»].

μπαγκέρης (ο) ▸ μπανκέρης

μπαγκέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η μικρή ξύλινη ράβδος που κρατά στο χέρι του ο αρχιμουσικός και διευθύνει την ορχήστρα **2.** καθεμιά από τις δύο λεπτές ξύλινες βέργες, με τις οποίες παίζει κανείς ντραμς, τύμπανο κ.λπ. **3.** πολύ λεπτή και επιμήκης φρατζόλα ψωμιού: *γαλλική* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baguette < ιταλ. bacchetta, υποκ. τού bacco «μπαστούνι» < δημώδ. λατ. *baccus < λατ. baculum (βλ. κ. *βάκτρο*)].

Μπαγκλαντές (το) → Μπανγκλαντές

μπάγκος (ο) ▸ πάγκος

μπαγλαμάς (ο) {μπαγλαμάδες} **1.** μικρό τρίχορδο όργανο τής λαϊκής μουσικής, με μικρό σκάφος και μπράτσο, σαν μικρό μπουζούκι **2.** (αργκό) πρόσωπο χωρίς υπόληψη, ασήμαντο: *μιλάνε όλοι, μιλάει κι ο* ~! — (υποκ.) **μπαγλαμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bağlama].

μπαγλαρώνω ρ. μετβ. {μπαγλάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** δένω, συλλαμβάνω (κάποιον): *τον μπαγλάρωσαν την ώρα που πουλούσε τα λαθραία* ΣΥΝ. (αργκό) τσιμπάω, κάνω τσακωτό **2.** (μτφ.) δέρνω άσχημα, ξυλοκοπώ. — **μπαγλάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bağlamak «δένω», αντί τού *μπαγλαντίζω*, κατά τα *γραπώνω, τσακώνω*].

μπάζα (η) {δύσχρ. μπαζών} (οικ.) **1.** το μεγάλο κέρδος που αποκτάται από εργασία, επιχειρήσεις κ.λπ. ή και με αθέμιτα μέσα: *γερή ~ για τους ληστές τής τράπεζας*· ΦΡ. ***κάνω μπάζα*** κερδίζω πολλά χρήματα: *έκανε γερή μπάζα με τη δουλειά στην επαρχία* **2.** (στη χαρτοπαιξία) το σύνολο των χαρτιών που κερδίζει κανείς σε έναν γύρο σε ορισμένα παιχνίδια τής τράπουλας (μπριτζ, πρέφα κ.λπ.) ΣΥΝ. χαρτωσιά· ΦΡ. ***δεν πιάνω μπάζα*** δεν αξίζω τίποτα: *το μοντέλο που έχεις δεν πιάνει μπάζα μπροστά στο δικό μου!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bazza «ευνοϊκή τύχη (στα χαρτιά)» < αραβ. bazza].

μπάζα (τα) {μπάζων} (περιληπτ.) άχρηστα υλικά (χώμα, τούβλα, σοβάδες κ.λπ.), που προέρχονται από κατεδαφισμένες οικοδομές ή από εκχωμάτωση: *μη ρίχνετε μπάζα!* (σε πινακίδες)· ΦΡ. (οικ.) ***για τα μπάζα*** για κάποιον/κάτι εντελώς άχρηστο: *όπως κατάντησε η ομάδα, είναι για τα* ~.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < παλ. ιταλ. basa < λατ. basis, τεχν. όρ., < αρχ. *βάσις* «θεμέλιο, στήριγμα»].

μπαζάρ (το) {άκλ.} ελλην. *δωροαγορά*· έκθεση διαφόρων προϊόντων προς πώληση για φιλανθρωπικούς συνήθ. σκοπούς, η οποία διοργανώνεται από συλλόγους, σχολεία κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bazar < περσ. bāzār «παζάρι»].

μπαζούκα(ς) (το) {άκλ.} φορητός εκτοξευτής μη κατευθυνόμενων βλημάτων, ο οποίος απαρτίζεται από έναν λείο, χαλύβδινο, επιμήκη σωλήνα ανοιχτό και από τα δύο άκρα, που διαθέτει χειρολαβή, μηχανισμό σκανδάλης και στόχαστρο και στηρίζεται στον ώμο τού χειριστή (πβ. λ. *αντιαρματικός*).
[ΕΤΥΜ. < αμερ. bazooka (< bazoo < ολλ. bazuin «τρομπέτα»), ονομ. που δόθηκε αρχικώς από τον Αμερικανό κωμικό B. Burns (1896-1956) σε ένα παράξενο κόρνο, που είχε δύο σωλήνες].

μπάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έμπασα, μπασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω μέσα, εισάγω σε έναν χώρο, επιτρέπω (σε κάποιον/κάτι) να μπει: *τον έμπασε στο σπίτι του / στην οικογένειά του* **2.** επιτρέπω να μπει (κάτι) μέσα (από τρύπα, άνοιγμα κ.λπ.): *η βάρκα μπάζει νερά* || *το παράθυρο μπάζει κρύο αέρα* **3.** (μτφ.) κατατοπίζω (κάποιον), τον ενημερώνω σχετικά με (κάτι), με όλες τις λεπτομέρειες και τα μυστικά: *τον έμπασε στα κόλπα τής δουλειάς*· ΦΡ. ***μπάζω κάποιον στο νόημα*** κάνω (κάποιον) να καταλάβει, να αντιληφθεί (κάτι) ♦ (αμετβ.) **4.** (για ύφασμα, ρούχα) μαζεύω, στενεύω (βλ. κ. λ. *μπαίνω*): *έπλυνε τη μπλούζα της στο πλυντήριο κι έμπασε* **5.** επιτρέπω να μπαίνει κάτι μέσα (από άνοιγμα, τρύπα κ.λπ.): *το σπίτι μπάζει από παντού* (φέρνει κρύο) || *η άμυνα τής ομάδας μπάζει απ' όλες τις μπάντες* (είναι ανοιχτή στις αντίπαλες επιθέσεις) **6.** (μτφ.) είμαι σαθρός: *τα επιχειρήματά του μπάζουν από παντού* **7.** (απρόσ. ***μπάζει***) έρχεται μέσα κρύο: *εδώ ~· ας καθίσουμε αλλού* **8.** (η μτχ. ***μπασμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐμπάζω* (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος) < *ἐμβάζω* (βλ.λ.)].

μπαζώνω ρ. μετβ. {μπάζω-σα, -θηκα, -μένος} γεμίζω κοίλο χώρο με μπάζα, για να τον ισοπεδώσω ή να χτίσω: *μπάζωσαν την ακτή / το ποτάμι / τον χείμαρρο* || *έχουν χτίσει πάνω σε μπαζωμένα ρέματα* ΣΥΝ. επιχωματώνω. — **μπάζωμα** (το).

μπαίγνιο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το παίγνιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαίγνιον* < αρχ. *παίγνιον*, πιθ. υπό την επίδραση τού ρ. *ἐμπαίζω*].

μπαϊλντίζω ρ. αμετβ. {μπαΐλντισ-α, -μένος} (λαϊκ.) καταπονούμαι από έντονο σωματικό, πνευματικό ή ψυχικό πόνο, εξαντλούμαι από μεγάλη κούραση, ταλαιπωρία ή λύπη: *μπαΐλντισε πια ο άνθρωπος απ' τη ζέστη* ΣΥΝ. κατακουράζομαι, αποκάμνω. — **μπαΐλντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bayıldım, αόρ. τού bayılmak «λιποθυμώ»].

μπαινάκης (και) βγαινάκης (ο) (καθημ.) για περιπτώσεις στις οποίες αδιαφορεί κανείς για τις υποδείξεις που του γίνονται, που δεν δίνει καμία προσοχή σε ό,τι του λέγεται, που ό,τι του λένε «από το ένα αφτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει».

μπαιν-μαρί (το) → μπεν-μαρί

μπαινοβγαίνω ρ. αμετβ. {μεσν.} {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μπαίνω κάπου και βγαίνω: *απ' το πρωί ~ στην κουζίνα* **2.** επισκέπτομαι πολύ συχνά (κάποιον), συχνάζω (κάπου): *μπαινοβγαίνουν πολλοί στο σπίτι της κι ο κόσμος λέει πολλά*.

μπαίνω ρ. αμετβ. {μπήκα (να/θα μπω...· προστ. μπες / έμπα, μπείτε / μπάτε), μπασμένος} **1.** περνώ την είσοδο κλειστού χώρου, κινούμαι από εξωτερικό χώρο, ώστε να βρεθώ σε εσωτερικό: ~ *στο σπίτι / στο διαμέρισμα / στο γραφείο / στο μπάνιο* ΣΥΝ. εισέρχομαι ΑΝΤ. βγαίνω, εξέρχομαι· ΦΡ. (παροιμ.) ***μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσ(ε)τε / δίνετε*** για την ασυδοσία και την αυθαιρεσία που επικρατεί (κάπου): *αυτή η εταιρεία είναι* ~ **2.** καταλήγω κινούμενος από σημείο που θεωρείται εξωτερικό σε σημείο που θεωρείται εσωτερικό: *μπήκε άμμος στα παπούτσια* || *μπαίνει σκόνη στα μάτια / στη μύτη / στα αφτιά* || ΑΘΛ. *η μπάλα μπήκε στο τέρμα / στο καλάθι* || *μπήκε γκολ / καλάθι* (επετεύχθη γκολ / καλάθι) **3.** περνώ σημείο, το οποίο θεωρείται αρχή, σύνορο, όριο, γενικά είσοδος σε ευρύτερο χώρο, περιφέρεια κ.λπ.: ~ *σε μια χώρα / στο χωριό / στο λιμάνι / σε μια πόλη* ΣΥΝ. εισέρχομαι ΑΝΤ. εξέρχομαι, βγαίνω· (ειδικότ.) εισέρχομαι ως κατακτητής: *«μπήκαν στην πόλη οι οχτροί»* (τραγ.) || *όταν οι Οθωμανοί μπήκαν στην Πόλη* **4.** (για είσοδο σε μεταφορικό μέσο) επιβιβάζομαι: ~ *στο πλοίο / στο αεροπλάνο / στο αυτοκίνητο / στο λεωφορείο / στο ταξί* ΑΝΤ. βγαίνω, αποβιβάζομαι **5.** εισχωρώ σε (κάτι), μπήγομαι: *το καρφί μπήκε στο ξύλο* || *μια ακίδα μπήκε στο δάχτυλό μου* || *στο πόδι του μπήκαν αγκάθια από αχινό* ΣΥΝ. εισδύω ΑΝΤ. βγαίνω **6.** καταλήγω από έξω μέσα σε κάτι περνώντας από δίοδο, πέρασμα: *έμπαινε αέρας από τα παράθυρα* || *από τις χαραμάδες έμπαινε λιγοστό φως* || *από ένα άνοιγμα στην οροφή μπαίνει κρύος αέρας* **7.** (για διαστάσεις) μικραίνω, συρρικνώνομαι: *το παντελόνι μπήκε στο πλύσιμο* ΣΥΝ. μαζεύω, μπάζω **8.** χωράω, εφαρμόζω (κάπου): *είναι μικρό το άνοιγμα και δεν μπαίνει* || *δεν μου μπαίνει αυτό το παντελόνι, είναι στενό* || *πού να μπει τόσο μεγάλο κιβώτιο σε τόσο μικρό χώρο;* **9.** τοποθετούμαι (ώστε να ταιριάζω): *το τραπέζι δεν μπαίνει σ' αυτό το σημείο· δεν δείχνει ωραία* || *το φις δεν μπαίνει σ' αυτή την πρίζα* **10.** τοποθετούμαι στο σημείο που πρέπει, τακτοποιούμαι: *μόλις τελειώνει κάθε φάκελος, μπαίνει στη θέση του* || *σε ποιο ράφι μπαίνουν οι μπίρες;* || *πού μπαίνουν αυτοί οι τόμοι;* **11.** σημειώνομαι, τίθεμαι: *στην προπαραλήγουσα μπαίνει πάντα οξεία* || *σε ποιο γράμμα μπαίνει η δασεία;* **12.** (μτφ.) αποφασίζω να συμμετάσχω (σε κάτι που ήδη διεξάγεται): *η Ελλάδα μπήκε στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων* || *μπήκε στη συζήτηση για την εξωτερική πολιτική με τηλεφωνική του παρέμβαση* || *και η Γερμανία μπαίνει στον χορό των διαπραγματεύσεων για την εξεύρεση πολιτικής λύσης* **13.** εντάσσομαι (κάπου), καταφέρνω να εισαχθώ: *πόσοι υποψήφιοι μπαίνουν κάθε χρόνο στα Α.Ε.Ι.;* || *μπήκε στον Ο.Τ.Ε. με διαγωνισμό* || *οι χώρες που θα μπουν στην Ε.Ε.* **14.** (ειδικότ. για νοσοκομείο) εισάγομαι λόγω ασθενείας ή για εξετάσεις: *μπήκε επειγόντως στο νοσοκομείο* || *μπήκε για εξετάσεις σε ιδιωτική κλινική* || *σε λίγες μέρες θα μπει στο χειρουργείο για αφαίρεση χολής* **15.** (σε μοναστήρι) εγκαταλείπω τα εγκόσμια, γίνομαι μοναχός, καλόγερος: *είναι δυο χρόνια τώρα που μπήκε σε μοναστήρι* **16.** γίνομαι, ορίζομαι (μετά από απόφαση): *μπήκαν μάρτυρες στην υπόθεση τής πώλησης τής εταιρείας* || *μπαίνω συνέταιρος σε επιχείρηση* **17.** εξαναγκάζομαι να κάνω (κάτι): *εξαιτίας του μπήκε σε μεγάλα έξοδα*· ΦΡ. (α) ***μπαίνω στον κόπο*** βλ. λ. *κόπος* (β) ***μπαίνω σε***

μπελά / μπελάδες βλ. λ. *μπελάς* **18.** αρχίζω, ξεκινώ: *ο Ολυμπιακός μπαίνει στη μάχη για το πρωτάθλημα Ευρώπης* **19.** (στη φυλακή / στη στενή / μέσα) φυλακίζομαι: *μπήκε στη φυλακή για χρέη* **20.** (μτφ.) για είσοδο σε χώρο / χρόνο / πεδίο κ.λπ.: *μπήκε στον κυβερνοχώρο / στο διαδίκτυο (Ίντερνετ)* || *η χώρα αυτή μπήκε στον 21ο αι. με πολλά προβλήματα* || ~ *σε άλλη φάση / σε νέα κρίσιμη περίοδο / στη νέα εποχή* ΣΥΝ. εισέρχομαι, κάνω την είσοδό μου **21.** αρχίζω νέο χρόνο στην ηλικία μου, «πατάω»: ~ *στα είκοσι / στα τριάντα / στο τεσσαρακοστό έτος τής ηλικίας μου* ΑΝΤ. κλείνω **22.** (για εποχές, μήνες) έρχομαι, εμφανίζομαι, εκδηλώνομαι με χαρακτηριστικό τρόπο: *όπου να 'ναι, θα μπει ο χειμώνας* || *ο Μάρτιος μπήκε για τα καλά με βροχές και κρύο* **23.** αρχίζω να σκέφτομαι σύμφωνα με ορισμένο τρόπο σκέψεως: *ας μη μπούμε σε τέτοιου είδους λογική* || *όταν μπαίνει κανείς σε αυτή τη συλλογιστική, καταλήγει σε ακραία συμπεράσματα*· ΦΡ. (α) ***μπαίνω στο νόημα*** αντιλαμβάνομαι, εννοώ: *άργησε, αλλά τελικά μπήκε στο νόημα* || *θα σου εξηγήσω, για να μπεις στο νόημα*· κ. απολύτως (αργκό) ***μπήκα***: *έτσι έγινε η κομπίνα· μπήκες;* (το αντελήφθης, το κατάλαβες;) (β) ***μπαίνω στο πνεύμα (κάποιου)*** καταλαβαίνω τι εννοεί, πώς σκέφτεται: *για να μπεις στο πνεύμα τού συγγραφέα, πρέπει να ξέρεις ορισμένα στοιχεία για τη ζωή του* **24.** υπεισέρχομαι, αρχίζω να αναφέρομαι σε κάτι: *ας μη μπούμε τώρα σε λεπτομέρειες, θα σας παρουσιάσω το σχέδιο πρώτα σε γενικές γραμμές* **25.** (αργκό) (~ *κάποιου / σε κάποιον*) λέω σε κάποιον πράγματα που ξέρω ότι τον ενοχλούν ή τον εκνευρίζουν ή του λέω κάτι με δηκτικό τρόπο: *πάψε να του μπαίνεις, γιατί μπορεί να σε χτυπήσει!* || *μόλις σταμάτησαν να τραγουδούν, του μπήκε λέγοντας: «τι το θες το τραγούδι, αφού δεν έχεις φωνή;»* ● ΦΡ. (α) (μτφ.) ***μπαίνω στο μάτι (κάποιου)*** (i) γίνομαι το αντικείμενο τής επιθυμίας του ή διεκδίκησής του: *το νησί έχει μπει στο μάτι τής γειτονικής χώρας* (ii) ενοχλώ ή δυσαρεστώ (κάποιον) με τις επιδόσεις, τα επιτεύγματά μου κ.λπ., τον κάνω να με φθονήσει ΣΥΝ. γίνομαι / είμαι καρφί στο μάτι (κάποιου) (β) ***μου μπαίνουν ψύλλοι στ' αφτιά*** βλ. λ. *αφτί* (γ) (μτφ.) ***από το ένα αφτί μπαίνει κι απ' το άλλο βγαίνει*** για κάποιον που δεν δίνει σημασία σε ό,τι ακούει, που είναι σαν να μην το άκουσε (ιδ. για μαθητές): *ό,τι και να του πεις, είναι το ίδιο· ~!* (δ) (μτφ.) ***μπαίνω στη μύτη / στο ρουθούνι (κάποιου)*** βλ. λ. *μύτη* (ε) ***μπαίνω μέσα*** (i) σχηματίζω βαθούλωμα: *από το τρακάρισμα η πόρτα μπήκε μέσα* (ii) εμφανίζω παθητικό, ζημιά: *ξεκίνησε καλά η επιχείρηση, αλλά τελικά μπήκε μέσα* ΣΥΝ. χρεωκοπώ (iii) με κλείνουν φυλακή: *αν δεν πληρώσεις εγκαίρως τα χρέη σου, θα μπεις μέσα* (στ) ***μπαίνω σε (μια) σειρά*** αρχίζω να ενεργώ οργανωμένα, με πρόγραμμα: *παντρέψου, να κάνεις οικογένεια, ν' ανοίξεις σπίτι, να μπεις επιτέλους σε μια σειρά* (ζ) ***μπαίνω σε λίστα*** καταγράφομαι σε κατάλογο αναμονής, προτεραιοτήτων κ.λπ.: *η κατασκευή γέφυρας έχει μπει στη λίστα των έργων που πρόκειται να γίνουν* (η) ***μπαίνω στον χορό*** (i) αρχίζω να χορεύω: *«μπείτε κορίτσια στον χορό»* (δημοτ. τραγ.) (ii) (μτφ.) αρχίζω να δραστηριοποιούμαι σε ορισμένο τομέα, να έχω ενεργό συμμετοχή: *μετά την Κίνα και η Γαλλία μπαίνει στον χορό των πυρηνικών δοκιμών* (θ) ***μπαίνω στα χωράφια (κάποιου) / σε ξένα χωράφια*** αναφέρομαι σε πράγματα τής αρμοδιότητας ή τής ειδικότητας άλλου: *με αυτά που λέτε μπαίνετε στα χωράφια μου, οπότε είναι καλύτερο να εξηγήσω εγώ το θέμα* (ι) ***μπαίνω στο στόχαστρο (κάποιου)*** βλ. λ. *στόχαστρο* (ια) ***μπαίνω στη μέση / ανάμεσα σε κάποιους*** (i) παρεμβάλλομαι: *ο δρομέας μπήκε ανάμεσα στους δύο προπορευομένους* (ii) (μτφ.) χωρίζω ή συμβάλλω στον χωρισμό κάποιων: *από τότε που μπήκε αυτός στη μέση, είναι έτοιμοι να χωρίσουν* (ιβ) ***μπαίνω στον πειρασμό*** βλ. λ. *πειρασμός* (ιγ) ***(κάτι) μου μπαίνει στον νου / στο μυαλό / στο κεφάλι*** (μεσν. φρ.) μου γεννιέται μια ιδέα και τη σκέφτομαι συνέχεια· σχεδιάζω να κάνω κάτι: *του μπήκε στον νου η ιδέα να ανοίξει μαγαζί* (ιδ) ***μπαίνω σε σκέψεις (για κάτι)*** βλ. λ. *σκέψη* (ιε) ***βάζω (κάποιον) / μπαίνω στα αίματα*** βλ. λ. *αίμα* (ιστ) ***μπαίνω / μπλέκομαι / μπερδεύομαι στα πόδια (κάποιου)*** βλ. λ. *μπερδεύω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐμπαίνω* (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *ἐμβαίνω* < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *βαίνω*. Ήδη μεσν. είναι οι φρ. *μπαίνω στον κόπο / στη μέση / στη φωτιά*. Σχετικά με τη φρ. *μπαίνω σε λεπτομέρειες*, πβ. την αντίστοιχη μεσν. *ἐμβαίνω εἰς λέπτην*].

> ***μπαίνω: συνώνυμα.*** Το **μπαίνω** (από αρχ. **ἐμβαίνω**) είναι το γενικό ρήμα που χρησιμοποιείται σήμερα με τη σημ. «κινούμαι προς το εσωτερικό ενός χώρου». Λογιότερη είναι η χρήση τού **εισέρχομαι** *(Εισέρχομαι τώρα στο κύριο θέμα τής ομιλίας μου)*. Το **εισβάλλω** σημαίνει «μπαίνω βιαίως, παρά τη θέληση των κατεχόντων τον χώρο» *(Ο εχθρός εισέβαλε στη γειτονική χώρα και κατέλαβε τα εδάφη της)*. Η σημασιολογική απόχρωση τού «κρυφά» υποδηλώνεται στη χρήση των **εισχωρώ** και **εισδύω** *(Κατάφερε και εισχώρησε / εισέδυσε στα άδυτα τής παράνομης οργάνωσης)* και ακόμη περισσότερο στο **διεισδύω**. Ειδικότερα, το *διεισδύω* (αντί *δι-εισ-δύομαι*, πβ. *ενδύομαι* > *ντύνομαι*, *υποδύομαι*, *αναδύομαι* κ.ά.), αλλά και το απλό *εισδύω* έχουν, παρά ταύτα, και καλή σημασία: «εμβαθύνω, προχωρώ εις βάθος» *(Έχει την ικανότητα να εισδύει / διεισδύει στο πρόβλημα και να βρίσκει λύσεις)*, εξού και το **διεισδυτικός** *(Διακρίνεται από διεισδυτικό πνεύμα)*. Η έννοια τού «κρυφά, λαθραία, χωρίς να γίνω αντιληπτός» είναι εντονότερη στα καθημερινής χρήσεως ρ. **χώνομαι** και **τρυπώνω** απ' όσο στο λογιότερο **υπεισέρχομαι**.

μπαϊπάς (το) {άκλ.} (εσφαλμ. προφορά *μπαϊμπάς*) ελλην. *παρακαμπτήριος επέμβαση* ΙΑΤΡ. χειρουργική διαδικασία για την προσωρινή ή μόνιμη θεραπεία τής στένωσης ή τής απόφραξής αιμοφόρου αγγείου, κατά την οποία το μόσχευμα που τοποθετείται συνδέεται με το πάσχον ή αποφραγμένο αγγείο σε δύο σημεία του, ψηλότερα και χαμηλότερα από το σημείο στένωσης ή απόφραξής του, ώστε η κυκλοφορία τού αίματος ή άλλου σωματικού υγρού να παρακάμπτεται.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. by pass «παρακαμπτήριος»].

μπαϊράκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) σημαία, παντιέρα ΣΥΝ. λάβαρο· ΦΡ. ***σηκώνω μπαϊράκι / κεφάλι / παντιέρα*** εξεγείρομαι, διεκδικώ δυναμικά τα δικαιώματά μου, επαναστατώ εναντίον κάποιου, απειθαρχώ: *οι ραγιάδες τού Μοριά σήκωσαν μπαϊράκι* || *μικρή-μικρή σήκωσε μπαϊράκι κατά των δικών της κι έφυγε απ' το σπίτι* ΣΥΝ. στασιάζω.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bayrak].

μπαϊράμι (το) {μπαϊραμ-ιού | -ιών} καθεμιά από τις δύο μεγάλες θρησκευτικές γιορτές τού ισλάμ, από τις οποίες η μία συμπίπτει με το τέλος τής νηστείας τού ραμαζανιού και η άλλη ακολουθεί μετά από εβδομήντα ημέρες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bayram].

μπάιτ (το) {άκλ.} ελλην. *ψηφιολέξη* ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μετρήσεως ψηφιακής πληροφορίας· αποτελείται από οκτώ δυαδικά ψηφία (bits).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. byte, αγν. ετύμου].

μπακ (το/ο) {άκλ.} ελλην. *οπισθοφύλακας, αμυντικός* ΑΘΛ. παίκτης ποδοσφαιρικής ομάδας, που η θέση του είναι στην άμυνα: *πλάγιος ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. back «πίσω» < αρχ. αγγλ. bæc].

μπάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η κοιλιά: *φούσκωσε τη ~ του* **2.** το φούσκωμα τού στομαχιού ή τής κοιλιάς από το πάχος: *έχεις κάνει ~* ΣΥΝ. προκοίλι.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. baka].

μπάκακας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο βάτραχος. — (υποκ.) **μπακακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μπάμπακας* < μτγν. *βάβακας*, ηχομιμητική «γλώσσα» τού Ησυχίου, η οποία προήλθε από τη φωνή τού βατράχου].

μπακάλης (ο) {μπακάληδες}, **μπακάλισσα** (η) {μπακαλισσών} **1.** ιδιοκτήτης καταστήματος στο οποίο πωλούνται προϊόντα πολλών ειδών, συνήθ. για οικιακή χρήση και ορισμένα τυποποιημένα είδη τροφίμων· ο παντοπώλης **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που κάνει πρόχειρους υπολογισμούς ή προχειροδουλειές, που δουλεύει εμπειρικά: *δεν τον εμπιστεύομαι για μια τόσο υπεύθυνη δουλειά, αυτός είναι ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bakkal].

μπακαλιάρος (ο) (καθημ.) **1.** εδώδιμο θαλάσσιο ψάρι που ψαρεύεται για το εκλεκτό του κρέας και απαντά σε ολόκληρη τη Μεσόγειο Θάλασσα, στον Εύξεινο Πόντο και τον Ατλαντικό Ωκεανό **2.** κάθε εδώδιμο θαλάσσιο ψάρι, το οποίο ανήκει στην ίδια οικογένεια με το παραπάνω ψάρι **3.** (συνεκδ.) το ψάρι αυτό μαγειρεμένο: ~ *σκορδαλιά*. Επίσης **βακαλάος**. — (υποκ.) **μπακαλιαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. ιταλ. *baccaglaro < ισπ. bacalao < βασκ. bakailao, αγν. ετύμου].

μπακαλική (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το επάγγελμα τού μπακάλη· ΦΡ. ***είδη μπακαλικής*** τα προϊόντα που πωλούνται στο κατάστημα τού μπακάλη **2.** (μτφ.) οι πρόχειροι, πρακτικοί υπολογισμοί: *δεν θέλει πολλή σκέψη, είναι απλή ~*.

μπακάλικα (το) το κατάστημα τού μπακάλη, το παντοπωλείο. — (υποκ.) **μπακαλικάκι** (το).

μπακάλικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον μπακάλη: ~ *τεφτέρι* **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με προχειρότητα και βασίζεται στην εμπειρία: ~ *λογαριασμός*.

μπακαλίστικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το μπακάλικο ή τον μπακάλη: ~ *λογαριασμός* (που γίνεται πρόχειρα σε χαρτί με απλές αριθμητικές πράξεις) **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που εκφράζει ή προκύπτει από μικρόψυχη υπολογιστική νοοτροπία: *δεν τα μπορώ αυτά τα ~ στις σχέσεις των ανθρώπων, τι θα κερδίσω και τι θα βγει· σκοπός είναι να δίνεις, επειδή το θέλεις*. — **μπακαλίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

μπακαλόγατος (ο) (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) ο γάτος τού παντοπώλη, που έμενε μέσα σε παντοπωλείο· (κατ' επέκτ.) ο καλοθρεμμένος γάτος **2.** (ειρων.) νεαρός υπάλληλος που εργάζεται σε παντοπωλείο ΣΥΝ. μπακαλόπαιδο.

μπακαλαδέφτερα κ. **μπακαλατέφτερο** (το) πρόχειρο, τσαλακωμένο σημειωματάριο, όπως αυτό που χρησιμοποιούσε ο μπακάλης.

μπακαλόπαιδο (το) **1.** νεαρός υπάλληλος μπακάλικου **2.** ο γυιος τού παντοπώλη. Επίσης **μπακαλόπουλο** (το).

μπακαλόχαρτο (το) **1.** πρόχειρο χαρτί πάνω στο οποίο έκαναν υπολογισμούς ή κρατούσαν σημειώσεις οι μπακάληδες **2.** χαρτί όπου αναγράφονται σημειώσεις με πρόχειρο τρόπο.

μπακαράς (ο) {χωρ. πληθ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται με έναν μπανκέρη και πολλούς παίκτες, συνήθ. σε καζίνο: *«πήρα δεκαοχτώ χιλιάδες απ' τον ~»* (λαϊκ. τραγ.). Επίσης **μπακαρά** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baccara, αγν. ετύμου].

μπακιρένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από χαλκό, ο χάλκινος: ~ *σκεύος / νόμισμα*.

μπακίρι (το) {μπακιρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο χαλκός **2.** ***μπακίρια*** (τα) χάλκινα μαγειρικά σκεύη ΣΥΝ. χαλκώματα. Επίσης **μπακιρικό** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bakır].

μπακιρτζήδικα (το) το εργαστήριο τού μπακιρτζή.

μπακιρτζής (ο) {μπακιρτζήδες} ο κατασκευαστής χάλκινων μαγειρικών σκευών, μπακιριών ΣΥΝ. χαλκωματάς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bakırcı].

μπακιρώνω ρ. {μπακίρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω με φύλλα χαλκού, επιχαλκώνω. — **μπακίρωμα** (το).

μπακλαβαδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα των κομματιών μπακλαβά, ο ρομβοειδής.

μπακλαβάς (ο) {μπακλαβάδες} σιροπιαστό γλύκυσμα ταψιού, που

παρασκευάζεται από φύλλα ζύμης, βούτυρο ή λάδι, καρύδια και μέλι και κόβεται συνήθ. σε ρομβοειδή κομμάτια. — (υποκ.) **μπακλαβαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. baklava].

μπακότερμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (μεταξύ παιδιών που παίζουν ποδόσφαιρο) ο παίκτης που παίζει και ως τερματοφύλακας και ως αμυντικός (μπακ), όταν τα παιδιά που παίζουν είναι λιγότερα από όσα χρειάζονται για να συμπληρώσουν κανονική ομάδα.
[ΕΤΥΜ. < *μπακ* + *τέρμα*].

μπακούρι (το) {μπακουρ-ιού | -ιών} (οικ.) ο άνδρας που έχει μείνει πολύ καιρό χωρίς ταίρι, που έχει στερηθεί την ερωτική συντροφιά: *έμεινε / είναι ~*. Επίσης **μπακούρης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bakir «παρθένος, ανέγγιχτος»].

μπάλα (η) (παλαιότ. ορθ. *μπάλλα*) {σπάν. μπαλών} **1.** μάζα σώματος που έχει συνήθ. σχήμα σφαίρας: *τρώω μια ~ παγωτό* || *μια ~ χιονιού* ΣΥΝ. σφαίρα **2.** σφαιρικό αντικείμενο, που κατασκευάζεται από διάφορα υλικά και σε διάφορα μεγέθη, είναι είτε συμπαγές είτε από δέρμα εξωτερικά και εσωτερικά έχει σαμπρέλα που φουσκώνει· χρησιμοποιείται σε ποικίλα αθλήματα, όπως στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, το μπέιζμπολ, το τένις κ.λπ.: *φουσκώνω τη ~* || *δερμάτινη / πλαστική ~* || *~ τού βόλεϊ / τού χάντμπολ* || *πετώ / ρίχνω / κλοτσώ τη ~* ΣΥΝ. τόπι, σφαίρα· ΦΡ. (α) ***σκάω τη μπάλα*** (i) την τρυπώ, ώστε να ξεφουσκώσει (ii) (στο ποδόσφαιρο) ρίχνω τη μπάλα από ύψος στο έδαφος, ώστε να αναπηδήσει (β) ***παίρνει (κάποιον) η μπάλα*** κάποιος υφίσταται μαζί με άλλους τις συνέπειες για κάτι για το οποίο όμως ο ίδιος δεν ευθύνεται: *αυτοί οι δυο έκαναν την κατάχρηση, αλλά τον πήρε κι αυτόν η μπάλα, γιατί δούλευε στο ίδιο γραφείο με αυτούς* **3.** (συνεκδ.) το ποδόσφαιρο: *από μικρός ενδιαφερόταν μόνο για τη ~* || *παίζω / βλέπω / αγαπώ τη ~* || *οι αστέρες τής ~* || *οι φίλαθλοι φέτος θα χορτάσουν ~* || *η ~ έχει λεφτά* || *θ' ασχοληθεί με τη ~* **4.** οβίδα παλιού κανονιού **5.** (ειδικότ. παλαιότ.) σιδερένια σφαίρα, που δένεται με αλυσίδα στο πόδι καταδίκων σε φυλακές **6.** κάθε μάζα από πολλά, κυρ. ομοειδή αντικείμενα πιασμένα ή στοιβαγμένα μαζί σε κύλινδρο ή γενικότ. σφαιρικό σχήμα: *έκανε μία ~ τα ρούχα* || *μια ~ βαμβάκι / στάχυα*. — (υποκ.) **μπαλάκι** (το) (βλ.λ.) κ. **μπαλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < διαλεκτ. ιταλ. balla < ιταλ. palla, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. bal, αρχ. σκανδ. bollr κ.ά.].

μπαλαδόρος (ο) ποδοσφαιριστής ο οποίος διαθέτει μεγάλη επιδεξιότητα στον χειρισμό τής μπάλας.
[ΕΤΥΜ. < *μπάλα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

μπαλαίνα (η) → μπαναίλα

μπαλάκι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή μπάλα: *το ~ τού πινγκ-πονγκ / τού τένις*· ΦΡ. (α) ***πετώ σε κάποιον το μπαλάκι*** μεταθέτω σε άλλον την ευθύνη για κάτι: *μόλις τα βρήκε δύσκολα, πέταξε το μπαλάκι στους υφισταμένους του* (β) ***κάνω (κάποιον) μπαλάκι*** στέλνω (κάποιον) από τον έναν αρμόδιο στον άλλον, χωρίς να τον εξυπηρετώ: *με έκαναν μπαλάκι στην εφορία, μέχρι να τακτοποιήσω τελικά την υπόθεσή μου*.

μπαλαλάικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τρίχορδο παραδοσιακό ρωσικό όργανο με τριγωνικό σκάφος, τού οποίου το πίσω μέρος είναι επίπεδο και παίζεται με τα πλήκτρα ή με τα δάχτυλα.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. balalaika].

μπαλαμούτι (το) {μπαλαμουτ-ιού | δύσχρ. -ιών} (λαϊκ.) **1.** κόλπο, τέχνασμα, απάτη (συνήθ. σε χαρτοπαίγνιο) **2.** (!) ως χαρακτηρισμός ερωτικών θωπειών.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. balamut].

μπαλαμουτιάζω ρ. μετβ. {μπαλαμούτιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** εξαπατώ (κάποιον) κατά τη χαρτοπαιξία· (γενικότ.) παραπλανώ με δόλο, με τεχνάσματα **2.** (!) βάζω χέρι (συνήθ. σε γυναίκα), χουφτώνω.

μπαλάντα (η) → μπαλλάντα

μπαλαντέζα (η) → μπαλλαντέζα

μπαλαντέρ (ο) → μπαλλαντέρ

μπαλάντζα (η) → παλάντζα

μπαλαούρο (το) **1.** ΝΑΥΤ. η αποθήκη πλοίου, η οποία συνήθ. βρίσκεται κάτω από το πυροβολείο μακριά από τα μέρη τού πλοίου όπου μένει ή κινείται το πλήρωμα και στην οποία συνήθ. φυλάσσονται εύφλεκτα υλικά όπως χρώματα, σχοινιά, κ.λπ.· παλαιότ. χρησίμευε ως χώρος κράτησης ή φυλάκισης **2.** ο χώρος φυλάκισης, μπουντρούμι: *τον έκλεισαν στο ~* || *πήγε ~* ΣΥΝ. φυλακή, (λόγ.) δεσμωτήριο, (λαϊκ.) στενή. Επίσης **μπαλαούρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν., < ιταλ. balaustro «περίφραγμα» < balausto «άνθος αγριοροδιάς» < λατ. balaustium < μτγν. *βαλαύστιον*, αγν. ετύμου].

μπαλαρίνα (η) → μπαλλαρίνα

μπαλάσκα (η) → παλάσκα

μπαλάφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) ανοησία, σαχλαμάρα. — (μεγεθ.) **μπαλαφάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μπαλένα (η) → μπαλαίνα

μπαλέτο (το) → μπαλλέτο

μπαλιά (η) **1.** το χτύπημα τής μπάλας και η τροχιά που διαγράφει κατά την κίνησή της: *έριξε πολύ καλή ~* || *μακρινή / δυνατή ~* || *~ ακριβείας* || *έξυπνη ~* || *~-τρύπα* (μεταβίβαση τής μπάλας σε παίκτη περνώντας την ανάμεσα από αντιπάλους) **2.** το χτύπημα (κάποιου) από μπάλα: *από μια ~ μού έσπασαν τα γυαλιά*.

μπαλκονάτος, -η, -ο **1.** (σπίτι, διαμέρισμα) που έχει μπαλκόνι **2.** (κυρ. για πολιτικό) αυτός που διαθέτει ευχέρεια λόγου, παραστατικό ύφος, που μπορεί να επικοινωνεί με το πλήθος (κυρ. σε μεγάλες συγκεντρώσεις) και να το συνεγείρει.

μπαλκόνι (το) {μπαλκον-ιού | -ιών} **1.** η εξωτερική προέκταση τού δαπέδου διαμερίσματος ή γενικότ. κατοικίας, η οποία δεν κτίζεται γύρω-γύρω, αλλά στην άκρη της τοποθετούνται κάγκελα ή χαμηλό κτιστό περιτείχισμα (για προφύλαξη από πτώση)· η (συνήθ. στενή) βεράντα: *βγαίνω / κάθομαι στο ~* || *στενό / φαρδύ / ψηλό / μικρό / παραδοσιακό / ξύλινο ~* || *από το ~ βλέπεις μέχρι κάτω στη θάλασσα*· ΦΡ. ***μιλάω / βγαίνω στο μπαλκόνι*** εκφωνώ συνήθ. πολιτικό λόγο ή εμφανίζομαι μπροστά σε συγκεντρωμένο πλήθος: *τώρα που πλησιάζουν εκλογές, θα αρχίσουν όλοι οι πολιτικοί να βγαίνουν στα μπαλκόνια* **2.** υψηλή τοποθεσία με θέα: *το σημείο αυτό ονομάζεται «το ~ τού Ηλίου»* **3.** (λαϊκ.) ***μπαλκόνια*** (τα) για πλούσιο γυναικείο στήθος: *μια γυναικάρα με τους εξώστες και τα ~ της*. — (υποκ.) **μπαλκονάκι** (το), (μεγεθ.) **μπαλκονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. balcone, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. balko «δοκός» (> γερμ. Balken), αγγλ. balk κ.ά. Βλ. κ. *φάλαγγα*].

μπαλκονόπαρτα (η) η πόρτα που οδηγεί σε μπαλκόνι.

μπαλλάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΛ. (α) ποιητική σύνθεση, η οποία αποτελείται κατά κανόνα από μία έως τέσσερεις οκτάστιχες στροφές, στο τέλος καθεμιάς από τις οποίες ακολουθούσε ολιγόστιχη, επαναλαμβανόμενη επωδός και η οποία επικράτησε κυρ. κατά τον 15ο αι. στην Ευρώπη (β) λυρικοαφηγηματική σύνθεση με σύντομους στίχους, στροφές σε γρήγορο και ζωηρό ρυθμό και έντονη σύνδεση με τη λαϊκή παράδοση των ευρωπαϊκών χωρών: *οι ~ τού Γκαίτε / τού Σίλλερ / τού Τέννυσον / τού Ουγκώ* (για την Ελλάδα, πβ. λ. *παραλογή*) **2.** ΜΟΥΣ. (α) μουσική σύνθεση, κυρ. για πιάνο, με αφηγηματικό ύφος και διάθεση νοσταλγική: *~ τού Σοπέν* (β) απλή και εύκολη μουσική σύνθεση για σόλο φωνή, που συνήθ. συνοδεύεται από ένα όργανο (λ.χ. κιθάρα): *οι ~ τής Τζόαν Μπαέζ*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < προβηγκ. balada < balar «χορεύω» < μτγν. λατ. ballare < αρχ. *βαλλίζω* «χορεύω, χοροπηδώ» < *βάλλω*].

μπαλλαντέζα (η) (συνήθ. ορθ. *μπαλαντέζα*) {χωρ. γεν. πληθ.} μακρύ ηλεκτρικό καλώδιο, το οποίο συνδέεται με άλλο ως προέκτασή του με φις, όταν θέλουμε να συνδέσουμε κινητή ηλεκτρική μηχανή ή συσκευή με απομακρυσμένη ηλεκτρική πηγή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baladeuse, θηλ. τού baladeur «περιφερόμενος», βλ. κ. *μπαλλαντέρ*].

μπαλλαντέρ (ο/το) (συνήθ. ορθ. *μπαλαντέρ*) {άκλ.} **1.** (στα χαρτιά) τραπουλόχαρτο πάνω στο οποίο είναι ζωγραφισμένος ένας τζόκερ και στο οποίο ο κάθε παίκτης μπορεί να δώσει όποια αξία θέλει, δηλ. μπορεί να το χρησιμοποιήσει στη θέση οποιουδήποτε άλλου χαρτιού **2.** (μτφ.) αυτός που μπορεί να λειτουργεί σε διάφορα περιβάλλοντα, να υιοθετεί εναλλακτικούς ρόλους αναλόγως των περιστάσεων: *~ στην πολιτική / στο ποδόσφαιρο*. Επίσης (λαϊκ.) **μπαλλαντέρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baladeur «περιφερόμενος» < ρ. (se) balader «περιφέρομαι» < balade «περίπατος» < ballade «μπαλλάντα»].

μπαλλαρίνα (η) (συνήθ. ορθ. *μπαλαρίνα*) {χωρ. γεν. πληθ.} χορεύτρια μπαλλέτου (κυρ. κλασικού).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. ballerina < ballare «χορεύω» < μτγν. λατ. ballare < αρχ. *βαλλίζω* «χορεύω, χοροπηδώ» < *βάλλω*].

μπαλλέτο (το) **1.** χορόδραμα που εκτελείται από έναν ή περισσότερους χορευτές με τη συνοδεία μουσικής και με βάση συγκεκριμένη χορογραφία: *μοντέρνο ~*· ΦΡ. ***κλασικό μπαλλέτο*** βλ. λ. *κλασικός* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των χορευτών που παρουσιάζουν τέτοιες χορογραφικές συνθέσεις: *τα ~ Μπολσόι ήρθαν στην Αθήνα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. balletto, υποκ. τού ballo «χορός» < ρ. ballare «χορεύω». Βλ. κ. *μπαλλαρίνα*].

μπάλλος (ο) (συνήθ. ορθ. *μπάλος*) νησιωτικός χορός που χορεύεται από ζευγάρι (άνδρα και γυναίκα) αντικριστά: *«και στην ψιλή την άμμο θα σε χορεύω ~»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ballo «χορός» < λατ. ballare «χορεύω». Βλ. κ. *μπαλλαρίνα*].

μπάλλωμα (το) (συνήθ. ορθ. *μπάλωμα*) [μεσν.] {μπαλλώμ-ατος | -άτων} **1.** (α) η επιδιόρθωση σκισμένου ή φθαρμένου ρούχου με ράψιμο κομματιού υφάσματος (ανάλογου χρώματος και ποιότητας) πάνω στο φθαρμένο σημείο: *όλη μέρα ασχολούμαι με το ~* (β) (συνεκδ.) το κομμάτι υφάσματος που ράβεται πάνω σε σκισμένο ή φθαρμένο σημείο ενδύματος: *το ~ δεν ράφτηκε καλά και φαίνεται άσχημα* **2.** η επιδιόρθωση που γίνεται μόνο στο σημείο που έχει υποστεί φθορά (ξεχωρίζοντας από το όλον): *μετά το ατύχημα το αυτοκίνητο ήταν γεμάτο μπαλλώματα στα σημεία όπου τρακάρισε* **3.** (μτφ.) (συνήθ. στον πληθ.) η πρόχειρη ή προσωρινή αντιμετώπιση μιας δυσάρεστης ή δύσκολης κατάστασης, συνήθ. με τη λήψη ημίμετρων: *οι τελευταίες ρυθμίσεις τού νόμου είναι απλώς μπαλλώματα· δεν πρόκειται να λύσουν το πρόβλημα μακροπρόθεσμα*. — (υποκ.) **μπαλλωματάκι** (το).

μπαλλωματής (ο) (συνήθης ορθ. *μπαλωματής*) [μεσν.] {μπαλλωματήδες}, **μπαλλωματού** (η) {μπαλλωματούδες} (λαϊκ.) επαγγελματίας που μπαλλώνει ρούχα ή κυρ. παπούτσια.

μπαλλώνω ρ. μετβ. (συνήθης ορθ. *μπαλώνω*) {μπάλλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επιδιορθώνω φθαρμένο ή σχισμένο ρούχο, ράβοντας ή κολλώντας πάνω στην επιφάνεια που θέλω να καλύψω ένα άλλο κομμάτι υφάσματος, συνήθ. τού ίδιου περίπου χρώματος και σχεδίου (με το ρούχο) ή ενώνοντας τις σχισμένες άκρες μεταξύ τους (με κλωστή): *~ τις κάλτσες / το παντελόνι* **2.** επιδιορθώνω φθαρμένο ή τρυπημένο υπόδημα· ΦΡ. (παροιμ.) ***παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είν' και μπαλλωμένο*** βλ. λ. παπούτσι **3.** (γενικότ.) επιδιορθώνω κάτι πλεκτό: *~ τα δίχτυα* **4.** επισκευάζω, διορθώνω την εμφάνιση ή ενισχύω την κατασκευή ενός πράγματος: *~ τον τοίχο που είχα τρυπήσει, για να περάσω τους σωλήνες* **5.** (μτφ.) διορθώνω πρόχειρα δυσάρεστη ή ανεπιθύμητη κατάσταση ή σφάλμα, προβάλλοντας δικαιολογίες ή ανασκευάζοντας όσα είπα: *προσπάθησε να μπαλλώσει την κατάσταση / τη γκάφα, αλλά ήταν πια αργά*· ΦΡ. ***τα μπαλλώνω*** δίνω πρόχειρη λύση σε ένα πρόβλημα: *δεν μπορείς να τα μπαλλώσεις τώρα πια, άσ' τα*

κι ό,τι βγει **6.** (μεσοπαθ. ***μπαλλώνομαι***) διορθώνω κάπως την οικονομική μου κατάσταση, τακτοποιώ πρόχειρα τα προβλήματά μου: *κοιτάζει να πάρει μια συνταξούλα, να μπαλλωθεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπολιάζω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **έμ-βαλλ-ώνω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ε*- και διατήρηση τής αρχ. προφοράς (b) τού *-β-* έπειτα από το *-μ-*) < αρχ. *ἐμβάλλω*].

μπαλμασκέ κ. **μπαλ-μασκέ** (το) {άκλ.} χορός μεταμφιεσμένων (συνήθ. τις Αποκριές).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bal-masqué < bal «χορός» (βλ. κ. *μπαλλαρίνα*) + masqué (βλ. κ. *μάσκα*)].

μπαλοθιά κ. **μπαλοτιά** (η) (διαλεκτ.) πυροβολισμός που ρίχνεται εθιμοτυπικά κυρ. στην Κρήτη κατά την τιμητική υποδοχή κάποιου, κατά τη διάρκεια γιορτής, γλεντιού σε γάμους, βαφτίσια κ.λπ.: *αρχίζω τις ~* || *ρίχνω ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαλοτιά* < *μπαλότα* < βεν. balota / ιταλ. ballotta «σφαιρίδιο, κλήρος». υποκ. τού balla «μπάλα»].

μπαλονάκι (το) {χωρ. γεν.} ΙΑΤΡ. κοινή ονομασία τής μεθόδου τής αγγειοπλαστικής που εφαρμόζεται σε ορισμένες περιπτώσεις στεφανιαίας νόσου.

μπαλόνι (το) {μπαλον-ιού | -ιών} **1.** μικρή φούσκα κατασκευασμένη από συνήθ. διαφανή ελαστική ύλη, που γεμίζει με ατμοσφαιρικό αέρα ή άλλου είδους αέριο και φουσκώνει παίρνοντας διάφορα σχήματα: *φουσκώνω / τρυπάω / σκάω το ~* || *πολύχρωμα ~* ΣΥΝ. φούσκα **2.** (μτφ.) καθετί που μοιάζει σαν να έχει φουσκώσει: *απ' το πολύ φαγητό έχει γίνει (σαν) ~* **3.** το αερόστατο (βλ.λ.). — (υποκ.) **μπαλονάκι** (το) (σημ. 1), (μεγεθ.) **μπαλονάρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ballon, μεγεθ. τού balle «μπάλα». Βλ. κ. *μπάλα*].

μπάλος (ο) ▸ μπάλλος

μπάλσαμο (το) ▸ βάλσαμο

μπαλσάμωμα (το) ▸ βαλσάμωμα

μπαλσαμώνω ρ. ▸ βαλσαμώνω

μπαλταδιά (η) (λαϊκ.) χτύπημα με μπαλτά, τσεκουριά.

μπαλτάς (ο) {μπαλτάδες} (λαϊκ.) το τσεκούρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) πέλεκυς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. balta].

μπαλτατζής (ο) {μπαλτατζήδες} ο επαγγελματίας ξυλοκόπος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. baltacı. Βλ. κ. *μπαλτάς*].

μπάλωμα (το) → μπάλλωμα

μπαλωματής (ο) → μπαλλωματής

μπαλώνω ρ. → μπαλλώνω

μπαμ (το) {άκλ.} (προφορ.-λαϊκ.) **1.** ο δυνατός κρότος κυρ. από εκπυρσοκρότηση όπλου, από σκάσιμο λάστιχου, μπαλονιού κ.λπ.: *από πού ακούστηκε αυτό το ~;* || *δυνατό / ξαφνικό ~* ΣΥΝ. μπουμ· ΦΡ. (α) ***κάνω μπαμ*** (i) σημειώνω εντυπωσιακή επιτυχία: *το τελευταίο του βιβλίο θα κάνει μπαμ στις πωλήσεις* || *η ταινία έκανε μπαμ όπου κι αν προβλήθηκε* (ii) κάνω μεγάλη εντύπωση, γίνομαι έντονα αισθητός, είμαι πολύ εντυπωσιακός: *«απόψε κάνεις μπαμ!»* (λαϊκ. τραγ.) (iii) ξεχωρίζω έντονα, είμαι πολύ εμφανής: *Πώς δεν το είδες; Είναι από τα λάθη που κάνουν μπαμ!* || *κάνει μπαμ ότι ανήκει σε άλλο κόμμα* (β) ***μπαμ (και) μπουμ*** (i) ο ήχος των πυροβολισμών: *και ~ οι κουμπουριές* (ii) η μάχη, η ένοπλη σύγκρουση και γενικότ. ο πόλεμος: *δεν μπορώ αυτές τις ταινίες με τα ~* (τις πολεμικές ταινίες) (γ) ***μπαμ και κάτω*** βλ. λ. *κάτω* (δ) ***το μεγάλο μπαμ*** η μεγάλη έκρηξη (συνήθ. για σημαντική ή αρνητική εξέλιξη ή πόλεμο): *αν γίνει ~ και κηρύξουν πτώχευση τα ασφαλιστικά ταμεία, θα επικρατήσει χάος!* || *το ~ στις οικοδομές έγινε μετά τον πόλεμο* (υπήρξε μεγάλη οικιστική δραστηριότητα) ● **2.** (προφορ.) αμέσως: *με το που το ζήτησα, ~, μου το έφερε.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

μπάμια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ποώδες φυτό τού οποίου ο καρπός είναι επιμήκης τριχωτή κάψα με πολλά σφαιρικά σπέρματα **2.** (συνεκδ.) ο καρπός τού φυτού αυτού **3.** ***μπάμιες*** (οι) οι παραπάνω καρποί μαγειρεμένοι ως λαδερό φαγητό: *~ κοκκινιστές.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bamya].

μπάμιας (ο) {χωρ. πληθ.} υβριστ. για πρόσωπο νωθρό και ανόητο.

μπαμπάκας (ο) ▸ μπαμπάς

μπαμπακερός, -ή, -ό ▸ βαμβακερός

μπαμπάκι (το) → βαμβάκι

μπαμπακιά (η) → βαμβακιά

μπαμπακιάζω ρ. αμετβ. {μπαμπάκιασ-α, -μένος} **1.** αποκτώ την υφή τού βαμβακιού, χνουδιάζω **2.** (μτφ.) γίνομαι λευκός σαν το μπαμπάκι, ασπρίζω: *μπαμπάκιασαν τα μαλλιά του.*

μπαμπακόσπορος (ο) → βαμβακόσπορος

μπαμπακούλης (ο) ▸ μπαμπάς

μπαμπαλής (ο) {μπαμπαλήδες} γέρος ξεμωραμένος.
[ΕΤΥΜ. < *μπάμπαλο* «ράκος, κουρέλι» < πιθ. *πάμπαλο* < επίθ. *παμπάλαιος*· ίσως συνδ. με αρωμ. babalire «μωρολογώ, ανοηταίνω»].

μπάμπαλο (το) **1.** (κυριολ.) το κουρέλι **2.** (μειωτ.-μτφ. για πρόσ.) ο άμυαλος και ανόητος.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **πάμπαλον* < αρχ. *παμπάλαιον*, ουδ. τού επιθ. *παμπάλαιος*].

μπαμπάς[1] (ο) {μπαμπάδες} (καθημ.) ο πατέρας. — (χαϊδευτ.) **μπαμπάκας** κ. **μπαμπούλης** κ. **μπαμπακούλης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς.*
[ΕΤΥΜ. Εκφραστ. ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας].

μπαμπάς[2] (ο) {μπαμπάδες} το σαβαρέν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baba < πολ. baba «ηλικιωμένη γυναίκα»].

μπαμπέσης (ο) {μπαμπέσηδες}, **μπαμπέσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πανούργος και δόλιος άνθρωπος, που δεν έχει μπέσα, που δεν μπορείς να του έχεις εμπιστοσύνη ΣΥΝ. απατεώνας, κατεργάρης, μασκαράς, μπαγαπόντης. — **μπαμπέσικος**, -η, -ο, **μπαμπέσικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. pabesë. βλ. κ. λ. *μπέσα*].

μπαμπεσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η αναξιοπιστία και δολιότητα τού χαρακτήρα κάποιου **2.** (συνεκδ.) ύπουλη πράξη, παραβίαση συμφωνίας ή υπόσχεσης: *τους συλλάβανε με ~* ΣΥΝ. ατιμία.

Μπάμπης (ο) ▸ Χαραλάμπης

μπαμπόγερος (ο), **μπαμπόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο πολύ γέρος άνθρωπος **2.** (μειωτ.) κακός ή άσχημος γέρος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μπάμπω* + *γέρος*].

μπαμπού (το) {άκλ.} **1.** φυτό με καλαμωτό, κούφιο κορμό, που καλλιεργείται στις τροπικές χώρες και τού οποίου ορισμένα μέρη χρησιμοποιούνται στην επιπλοποιία, τη χαρτοποιία ή τρώγονται μαγειρεμένα (βλαστοί) **2.** (συνεκδ.) έπιπλο ή κατασκευή από το παραπάνω ξύλο: *τα έπιπλα τής βεράντας είναι ~* || (κ. ως ουσ.) *τα ~ θέλουν λουστράρισμα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bambou < μαλαϊκ. bambu].

μπαμπουίνος κ. **βαβουίνος** (ο) πίθηκος με μεγάλο κεφάλι, πλατιά μάγουλα και μακρύ, γυμνό ρύγχος, που μοιάζει με τού σκύλου· έχει μήκος από μισό έως ένα μέτρο και απαντά κυρ. στην ξηρή σαβάνα και στις βραχώδεις περιοχές τής Αραβίας και τής Αφρικής Ν. τής Σαχάρας· είναι ζωηρό ζώο, εκπαιδεύσιμο και πολύ έξυπνο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. babbuino < μέσ. γαλλ. babouin, που συνδ. με τη λ. babine «χείλος, γκριμάτσα», πιθ. από εκφραστική ονοματοποιημένη ρίζα *bab- «γκριμάτσα»].

μπαμπούλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** φανταστικό τέρας, που χρησιμοποιείται συχνά από τους ενηλίκους ως φόβητρο των μικρών παιδιών: *φάε γρήγορα το φαγητό σου, γιατί θα έρθει ο ~!* **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε σκορπίζει τον φόβο: *η αντιπολίτευση προσπαθεί να παίξει τον ρόλο τού ~* || *πέρασε η εποχή που ο δάσκαλος έκανε στους μαθητές τον ~* ΣΥΝ. φόβητρο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβέβ. ετύμου, πιθ. < *μπάμπουλας / μπούμπουλας* «σκαθάρι» (< αρχ. *βομβυλιός / βομβυλός* < *βόμβος*, βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για ηχομιμητική λ., που πλάστηκε προς εκφοβισμό των παιδιών].

μπαμπούλης (ο) → μπαμπάς

μπάμπουρας (ο) (λαϊκ.) κολεόπτερο έντομο που ζουζουνίζει ΣΥΝ. σκαραβαίος, σκαθάρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπάμπουλας / μπούμπουλας* (βλ. λ. *μπαμπούλας*)].

μπάμπω (η) → βάβω

μπαναίλα (η) (συνήθ. ορθ. *μπανέλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κεράτινο έλασμα, που προέρχεται από το στόμα τής φάλαινας, από το οποίο κατασκευάζονται κυρ. ορθοπαιδικά είδη (στηθόδεσμοι, ζώνες κ.λπ.) **2.** (κατ' επέκτ.) έλασμα από οποιαδήποτε ύλη, που έχει παρόμοια χρήση.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. balena < λατ. bal(l)aena < αρχ. *φάλ(λ)αινα*, με την επίδρ. τού ιλλυρ. baliõ(n) «στέλεχος, έλασμα»].

μπανάλ επίθ. {άκλ.} ελλην. *τετριμμένος*· αυτός που είναι ξεπερασμένης μόδας, που είναι πια τετριμμένος· ο κακόγουστος: *πολύ ~ αυτό που φοράει* || *ο μελοδραματισμός στις ταινίες είναι πια ~* || *το φέρσιμό του είναι πολύ ~* ΣΥΝ. ξεπερασμένος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. banal < ban «δημόσια διακήρυξη» < αρχ. γερμ. ban «δικαστική δικαιοδοσία, αρμοδιότητα»].

μπανάνα (η) {μπανανών} **1.** ο κίτρινος καμπυλόσχημος καρπός τής μπανανιάς **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τη μπανάνα: *παγωτό / γλυκό ~* || *γεύση ~* **3.** μικρό τσαντάκι που φοριέται στη μέση και έχει το σχήμα τού παραπάνω καρπού **4.** (ως καλοκαιρινή θαλάσσια ψυχαγωγία) φουσκωτή βάση σε σχήμα μπανάνας, πάνω στην οποία κάθονται λουόμενοι και έλκονται από ταχύπλοο σκάφος. — (υποκ.) **μπανανούλα** κ. **μπανανίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < πορτ. banana, από γλώσσα τής Δ. Αφρικής].

μπανανιά (η) τροπική πόα που καλλιεργείται για τους εύγευστους και θρεπτικούς καρπούς της, τις μπανάνες.

μπανανία (η) (υποτιμ.) τριτοκοσμική κυρ. χώρα, δικτατορία ή κατ' επίφαση δημοκρατία, με εκτεταμένη επέμβαση τού ξένου παράγοντα στα εσωτερικά της· αλλιώς *δημοκρατία τής μπανάνας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. banana republic, μειωτ. ονομασία για μικρά κράτη, κυρ. τής Κ. κ. Ν. Αμερικής].

μπανανόφλουδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η φλούδα τής μπανάνας **2.** (μτφ.) επικίνδυνο, ολισθηρό σημείο ή παγίδα, κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ρίχνω μπανανόφλουδα σε κάποιον*** στήνω έξυπνη παγίδα σε κάποιον (β) ***πατάω τη μπανανόφλουδα*** παρασύρομαι και πέφτω στην παγίδα που μου έστησε κάποιος.

μπανγκαλόου (το) {άκλ.} μικρό μονώροφο σπίτι, ελαφράς κατασκευής, που περιβάλλεται από βεράντες, έχει επίπεδη ή κεκλιμένη στέγη και χρησιμοποιείται ως εξοχική κατοικία ή ενοικιαζόμενο κατάλυμα σε ξενοδοχειακό συγκρότημα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bungalow < χίντι banglā «σπίτι» (βεγγαλικής αρχιτεκτονικής)].

Μπανγκλαντές (το) {άκλ.} (βεγγαλ. Gana Prajātantrī Bangla-desh = Λαϊκή Δημοκρατία τού Μπανγκλαντές) κράτος τής Ν. Ασίας Β. τού Κόλπου τής Βεγγάλης με πρωτεύουσα τη Ντάκα, επίσημη γλώσσα τη Βεγγαλική και νόμισμα το τάκα.
[ΕΤΥΜ. < βεγγαλ. Bangladesh < banglā «Βεγγάλη» + deś «χώρα». Το όν. Banglā αναφέρεται σε ομώνυμο ιθαγενή λαό, τού οποίου ο πρόγονος είχε το όνομα Banga].

μπανέλα (η) ▸ μπαναίλα

μπανιαρίζω ρ. μετβ. {μπανιάρισ-α, -τηκα, -μένος} κάνω μπάνιο σε κάποιον: *~ το μωρό.* Επίσης **μπανιάρω**. — **μπανιάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bagnare. Βλ. κ. *μπάνιο*].

μπανιέρα (η) {μπανιερών} μαρμάρινη, εμαγέ ή πορσελάνινη επιμήκης λεκάνη μεγάλων διαστάσεων, ένα από τα είδη υγιεινής τού λουτρού, που τοποθετείται στο δάπεδο και στην οποία μπαίνει κανείς

όρθιος ή καθιστός, για να κάνει μπάνιο ή ντους, να λουστεί κ.λπ.: *κυκλική / τετράγωνη ~* || *κλασική ~* (όταν η λεκάνη στηρίζεται σε ποδαράκια). — (υποκ.) **μπανιερίτσα** κ. **μπανιερούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *μπάνιο* + *-ιέρα*, πβ. *αλατ-ιέρα, πουδρ-ιέρα*].

μπανιερό (το) (λαϊκ.) ένδυμα ειδικό για θαλάσσιο μπάνιο· το μαγιό.
[ΕΤΥΜ. < *μπάνιο* + παραγ. επίθημα *-ερό*, πβ. κ. *φυσ-ερό*].

μπανίζω ρ. μετβ. {μπάνισα} (οικ.) **1.** κοιτάζω με τρόπο ή κρυφά συνήθ. κάτι τολμηρό ή με ερωτικό ενδιαφέρον: *ο νεαρός μπάνιζε την κοπέλα που γδυνόταν στην παραλία* ΣΥΝ. κάνω / παίρνω μάτι **2.** (γενικότ.) διακρίνω από απόσταση (κάποιον/κάτι): *τον μπάνισε που ερχόταν* ΣΥΝ. κόβω. — **μπάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μπάνιο* (βλ.λ.). Η συνήθεια μερικών ανδρών στο παρελθόν να παρακολουθούν τις λουόμενες γυναίκες που έκαναν μπάνιο με μαγιό, οδήγησε στη σημερινή σημ.].

μπάνικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που είναι ωραίος και ελκυστικός **2.** (για πράγμ.) αυτός που είναι εντυπωσιακός αλλά (συνήθ.) δεν έχει καλή ποιότητα.
[ΕΤΥΜ. < *μπανίζω* + παραγ. επίθημα *-ικος*].

μπάνιο (το) **1.** το πλύσιμο τού σώματος με (ζεστό) νερό και σαπούνι ή αφρόντους / αφρόλουτρο κ.λπ.: *ζεστό / απολαυστικό ~* || *κάνω ~ στον μπέμπη* || *πετσέτα μπάνιου* (βλ. λ. *πετσέτα*)· ΦΡ. ***κάνω μπάνιο*** πλένομαι, πλένω το σώμα μου: *πόσο συχνά κάνεις μπάνιο:* **2.** (ειδικότ.) το πλύσιμο τού σώματος σε μπανιέρα γεμάτη νερό, στην οποία κανείς κάθεται ή ξαπλώνει, ώστε να καλύπτεται όλο το σώμα· κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το ντους: *αρωματικά άλατα για το ~* **3.** (συνεκδ.) (α) το δωμάτιο σπιτιού, ξενοδοχείου κ.λπ., που είναι διαμορφωμένο κατάλληλα, ώστε να χρησιμεύει στην εξυπηρέτηση των προσωπικών αναγκών και στην προσωπική υγιεινή και περιποίηση όσων μένουν στο σπίτι, το ξενοδοχείο κ.λπ.: *καθαρίζω το ~* || *πλακάκια μπάνιου* (β) (καταχρ.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο· ΦΡ. ***μπαίνω στο μπάνιο*** (α) χρησιμοποιώ το δωμάτιο αυτό, για να πλυθώ: *ακόμα δεν έχω μπει στο μπάνιο κι έχω να φτειάξω και τα μαλλιά μου* (β) χρησιμοποιώ το δωμάτιο αυτό για την προσωπική μου ανάγκη: *μήπως θέλεις να μπεις στο μπάνιο;* **4.** (συνεκδ.) η επιμήκης λεκάνη για το πλύσιμο και την περιποίηση τού σώματος· η μπανιέρα ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) λουτήρας **5.** το θαλάσσιο λουτρό: *πόσα ~ έκανες το καλοκαίρι;* || *πού κάνεις μπάνιο, όταν πας στο εξοχικό σου;* || *όταν φυσάει, δεν πάμε για ~*· ΦΡ. ***τα μπάνια τού λαού*** (α) ομαδικές ημερήσιες εκδρομές σε παραθαλάσσια μέρη, οργανωμένες για να κάνουν μπάνιο άνθρωποι των λαϊκών στρωμάτων (β) η περίοδος τού καλοκαιριού, όταν οι περισσότεροι εργαζόμενοι παίρνουν άδεια και πηγαίνουν μαζικά για διακοπές στη θάλασσα **6.** ***μπάνια*** (τα) λουτρά σε ιαματικές πηγές για τη θεραπεία ρευματικών κυρ. παθήσεων. — (υποκ.) **μπανάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bagno < δημώδ. λατ. bannium < λατ. balneum / balineum < αρχ. *βαλανεῖον* < *βαλανεύς* «ο υπεύθυνος τού λουτρού, εκείνος που ετοιμάζει το νερό», αβεβ. ετύμου, πιθ. πρόκειται για προελλην. δάνειο με εξειδικευμένη τεχνική σημ. «ζεστό μπάνιο». Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. συνδέεται με το αρχ. *βάλανος* (βλ.λ.) με τη σημ. «φιάλη, κούπα», όπως επιμαρτυρείται από τον Ησύχιο στη «γλώσσα» *βαλανειόμφαλος*, η οποία πιθ. δήλωνε το στόμιο τής μπανιέρας και το κοίλωμα τής φιάλης νερού].

μπανιστήρι (το) {μπανιστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το να κρυφοκοιτάζει κάποιος γυμνούς ή ημίγυμνους ανθρώπους ή ερωτικές πράξεις με σκοπό τη σεξουαλική του διέγερση: *καθόταν στην παραλία και έκανε μπανιστήρι σε τουρίστριες* ΣΥΝ. μάτι, ηδονοβλεψία.
[ΕΤΥΜ. < *μπανίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, κατά το σχήμα *σκαλίζω – σκαλιστήρι, ποτίζω – ποτιστήρι* κ.λπ.].

μπανιστηρτζής (ο) {μπανιστηρτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει μπανιστήρι ΣΥΝ. ηδονοβλεψίας, ματάκιας.

μπάνκα κ. (σπανιότ.) **μπάγκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-σπάν.) πιστωτικό ίδρυμα, τράπεζα· ΦΡ. (στη χαρτοπαιξία) (α) ***κάνω / έχω τη μπάνκα*** μοιράζω τα χαρτιά τής τράπουλας, πληρώνοντας με δικά μου χρήματα όσους κερδίζουν και εισπράττοντας τα χρήματα που χάνουν ΣΥΝ. κάσα, μάννα (β) ***τινάζω τη μπάνκα στον αέρα*** κερδίζω όλα τα λεφτά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. banca, γερμ. αρχής, πβ. γερμ. Bank].

μπανκαδόρος κ. (σπαν.) **μπαγκαδόρος** (ο) χαρτοπαίκτης που έχει ή κάνει τη μπάνκα σε ορισμένα παιχνίδια τής τράπουλας ΣΥΝ. μπανκέρης.
[ΕΤΥΜ. < *μπάνκα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

μπανκανότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σπάν.) το χαρτονόμισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. banque-note «τραπεζογραμμάτιο»].

μπανκέρης (ο) {μπανκέρηδες} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) ο τραπεζίτης • **2.** ο μπανκαδόρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. banchiere < banca «τράπεζα – μπάνκα (τυχερών παιγνιδιών)»].

μπάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πλαϊνή πλευρά, το πλάι: *το καράβι έγειρε από τη δεξιά ~* || *γύρισε από την άλλη ~, να κοιμηθεί* (άλλαξε πλευρό) **2.** (μτφ.) η πλευρά, η μεριά: *του επιτέθηκαν απ' όλες τις ~* **3.** (μτφ.) απόμερη θέση, περιθώριο· άκρη· ΦΡ. (α) ***βάζω στη μπάντα*** (i) (για λεφτά) εξοικονομώ, αποταμιεύω (ii) παραμερίζω ή περιθωριοποιώ (κάποιον): *τον έκαναν στην ~ και συνέχισαν την επιχείρηση μόνοι τους* (β) ***κάνω (κάποιον) στη μπάντα*** παραμερίζω, θέτω στο περιθώριο (κάποιον) (γ) ***(κάθομαι) στη μπάντα*** δεν ανακατεύομαι (σε υπόθεση): *Εσύ κάτσε στη μπάντα! Θα λύσουμε μόνοι τη διαφορά μας!* • **4.** ζώνη συχνοτήτων: *η ~ των UHF / VHF* • **5.** ΜΟΥΣ. ορχήστρα στην οποία περιλαμβάνονται όλες οι οικογένειες των πνευστών και ορισμένα κρουστά: *παίζει κλαρίνο στη ~ τού δήμου* ΣΥΝ. φιλαρμονική, ορχήστρα πνευστών • ΦΡ. ***μπαίνω με τις μπάντες*** εισέρχομαι κάπου με ορμή, με δύναμη ή επιδεικτικά: *«το νέο σίριαλ μπήκε με τις μπάντες στους πίνακες θεαματικότητας, επιτυγχάνοντας υψηλότατα ποσοστά»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. banda < αρχ. γερμ. bant (πβ. γοτθ. bandwa «σήμα, σημάδι», αρχ. σκανδ. band «δεσμός»)].

μπαντάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φουλάρι διπλωμένο ή στριμμένο πολλές φορές σαν λεπτή ταινία, το οποίο χρησιμοποιούν συνήθ. οι γυναίκες, για να στερεώνουν τα μαλλιά τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bandanna < πορτ. bandana < χίντι bāndhnū «μέθοδος βαφής» < σανσκρ. bándhana-].

μπαντανάς (ο) {μπαντανάδες} (λαϊκ.) επικάλυψη τοίχου με ασβέστη, ασβέστωμα ΣΥΝ. άσπρισμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. badana].

μπαντανόβουρτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κυλινδρική βούρτσα, η οποία μπορεί να περιστρέφεται και έχει μακρύ χερούλι, για να φτάνει μακριά· χρησιμοποιείται κυρ. για το βάψιμο των ψηλών τοίχων, τού ταβανιού κ.λπ.

μπαντάρω ρ. μετβ. {μπαντάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) περιτυλίγω με επίδεσμο, επιδένω. — **μπαντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. banda «επίδεσμος» < δημώδ. λατ. *binda, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. binta «δίχτυ», αρχ. αγγλ. bend δεσμά»].

μπάντζο (το) {άκλ.} έγχορδο νυκτό μουσικό όργανο, που μοιάζει με κιθάρα και αποτελείται από στρογγυλό ηχείο, το οποίο έχει στο πάνω μέρος του τεντωμένο δέρμα και βραχίονα με πέντε μεταλλικές χορδές· χρησιμοποιείται στα μπλουζ, στη τζαζ αλλά και στο ροκ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. banjo < πορτ. (Βραζιλίας) banza, αφρικ. προελ., πβ. mbanza (γλώσσα Κιμπουντού)].

μπαξές κ. **μπαχτσές** (ο) {μπαξέδες} (λαϊκ.) κήπος, περιβόλι· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***έχω καρδιά μπαξέ*** είμαι εύθυμος και καλόκαρδος (β) ***απ' όλα έχει ο μπαξές / όλα τα 'χει ο μπαξές*** (ειρων.) υπάρχουν όλα άφθονα και πλούσια, μπορεί κανείς να βρει τα πάντα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαχτσές* < τουρκ. bahçe < περσ. bāgča «κηπάκος»].

μπαξίσι κ. **μπαχτσίσι** (το) {μπαξίσι-ού | -ιών} (λαϊκ.) το φιλοδώρημα και (κατ' επέκτ.) το δώρο ή το ποσό που δίνεται για δωροδοκία: *πήρε γερό ~, για να μη μιλήσει*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bahşiş].

μπαούλο (το) **1.** (παλαιότ.) ξύλινο ή μεταλλικό κιβώτιο, που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη ειδών ρουχισμού και οικιακών σκευών ΣΥΝ. σεντούκι, κασέλα **2.** (μτφ.-για πρόσ.) ο πολύ παχύς άνθρωπος: *μην τρως πολύ, γιατί κοντεύεις να γίνεις ~*. — (υποκ.) **μπαουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. baul < μεσν. λατ. baulus < bacaulum «φέρετρο, νεκρική κάσα»].

μπαουλοντίβανο (το) έπιπλο που συνδυάζει τη λειτουργία τού κρεβατιού και, στο κάτω μέρος του, την αποθηκευτική χρήση τού μπαούλου.

μπαρ[1] (το) {άκλ.} **1.** μαγαζί, ιδίως νυχτερινό κέντρο, στο οποίο παίζεται δυνατή συνήθ. μουσική, σερβίρονται οινοπνευματώδη ποτά και το οποίο διαθέτει μεγάλο μακρόστενο πάγκο (μπάρα), όπου μπορεί κανείς να πιει το ποτό του είτε όρθιος είτε σε τραπέζι είτε καθισμένος στα ψηλά σκαμπό δίπλα στον πάγκο: *πηγαίνω / ξενυχτώ / διασκεδάζω στα ~* || *γυρίζω στα ~* || *μικρό / ήσυχο / κεντρικό / γεμάτο / χειμωνιάτικο ~* **2.** ειδικό έπιπλο τού σπιτιού στο καθιστικό ή στο σαλόνι, όπου τοποθετούνται οι μπουκάλες με τα ποτά **3.** (συνεκδ.) (α) ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος στο σπίτι, όπου υπάρχει το παραπάνω έπιπλο και μπορεί να καθίσει κανείς σε ψηλά σκαμπό και να πιει το ποτό του (β) τμήμα ευρύτερου χώρου, όπου μπορεί κανείς να καθίσει και να αγοράσει ποτά ή ελαφρά εδέσματα: *το ~ τού θεάτρου / τού κινηματογράφου / τού αθλητικού κέντρου / τού πλοίου / τού τρένου*. — (υποκ.) **μπαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bar < αρχ. γαλλ. barre < δημώδ. λατ. *barra «ραβδί, βέργα», αγν. ετύμου].

μπαρ[2] (το) {άκλ.} μονάδα μετρήσεως κυρ. τής ατμοσφαιρικής πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < διεθν. bar < αρχ. *βάρος*].

μπάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ξύλινη ή μεταλλική ράβδος, που κλείνει και ασφαλίζει εσωτερικά την πόρτα ΣΥΝ. αμπάρα **2.** μακρόστενη ξύλινη σανίδα (τάβλα) σε μπαρ, πάνω στην οποία ακουμπούν και πίνουν τα ποτά τους οι πελάτες: *κάθομαι στη ~* (σε σκαμπό γύρω από τη μπάρα) || *η ~ ήταν γεμάτη* (ο χώρος γύρω από τη μπάρα) **3.** (στη γυμναστική, την άρση βαρών και στον χορό) όργανο (μακρόστενη ράβδος) για την εκτέλεση ορισμένων ασκήσεων τής ενόργανης γυμναστικής ή για την προσαρμογή βαρών στα άκρα της **4.** κατακόρυφη ή λοξή γραμμή που χωρίζει λέξεις, μουσικούς φθόγγους, αριθμούς κ.λπ.: *διπλή ~* (||) ΣΥΝ. (ΜΟΥΣ.) διαστολή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. barra < δημώδ. λατ. *barra, αγν. ετύμου].

μπαράζ (το) {άκλ.} **1.** καταιγισμός (από κάτι), συνεχόμενα, αλλεπάλληλα κρούσματα με χαρακτηριστικό την ένταση κατά την εκδήλωσή τους: *~ διαμαρτυριών / δηλώσεων / φορολογικών μέτρων* || *«~ επιθέσεων κατά σερβικών στόχων»* (εφημ.) • **2.** ΑΘΛ. ***(αγώνας) μπαράζ*** η αναμέτρηση μεταξύ ομάδων που ισοβαθμούν (συνήθ. σε ουδέτερο γήπεδο), κατά την οποία θα κριθεί ο τελικός νικητής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. barrage «φράγμα» < ρ. barrer «φράζω» < barre «περίφραξη, σύρτης», βλ. κ. *μπάρα*].

μπαρκάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπάρκ-αρα κ. -άρισα} ♦ (συνήθ. αμετβ.) **1.** επιβιβάζομαι σε πλοίο, για να ταξιδέψω ως επιβάτης **2.** επιβιβάζομαι σε εμπορικό πλοίο, για να αναλάβω υπηρεσία, ναυτολογούμαι: *μπάρκαρε σε τάνκερ* ΑΝΤ. ξεμπαρκάρω ♦ **3.** (μετβ. για πρόσ. ή πράγμ.) τοποθετώ μέσα σε πλοίο: *~ εμπορεύματα*. — **μπαρκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. imbarcare < im- (< in) + barca «βάρκα». Βλ. κ. *βάρκα*].

μπάρκο (το) **1.** η επιβίβαση ή η ανάληψη εργασίας σε πλοίο ΣΥΝ. μπαρκάρισμα **2.** (συνεκδ.) το εμπόρευμα που φορτώνεται σε πλοίο: *«και για ~ μες στ' αμπάρια είχε όλο παλληκάρια»* (τραγ.) **3.** χρηματικό ποσό για τη ναύλωση πλοίου **4.** ΝΑΥΤ. ευέλικτο ιστιοφόρο πλοίο με τρία κατάρτια και με διπλά πανιά στην πλώρη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ισπ. barco < λατ. barca. βλ. κ. *βάρκα*. Στη σημ. «μπαρκάρισμα» η λ. αποτελεί υποχωρητ. παράγωγο τού ρ. *μπαρκάρω* (πβ. κ. *φρενάρω - φρένο. λουστράρω λούστρο*)].

μπάρμαν (ο) {άκλ.}. **μπαργούμαν** (η) {άκλ.} υπάλληλος που σερβίρει σε μπαρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. barman / barwoman < bar + man / woman].

μπαρμπα- (λαϊκ.-οικ.) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων (για τον θείο κάποιου ή γενικότ. για ηλικιωμένα πρόσωπα): *ο μπαρμπα-Γιάννης ο Κανατάς* || *ήρθε ο μπαρμπα-Γιώργος απ' το χωριό* || *η καλύβα τού μπαρμπα-Θωμά.*
[ΕΤΥΜ. Το ουσ. *μπάρμπας* (βλ.λ.) ως λεξικό πρόθημα].

Μπαρμπάντος (το) {άκλ.} (αγγλ. Barbados) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Μπρίτζταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Μπαρμπάντος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Barbados < ισπ. barbado «γενειοφόρος». ονομασία που δόθηκε τον 16ο αι. από τους Ισπανούς εξερευνητές εξαιτίας των χνουδωτών φύλλων που είχαν οι συκιές στο νησί].

Μπαρμπαριά (η) (παλαιότ.-λαϊκ.) το σύνολο των ορεινών περιοχών τής ΒΔ. Αφρικής. που περιλαμβάνει την Αλγερία. το Μαρόκο, την Τυνησία και την περιοχή τής Τρίπολης τής Λιβύης· αλλιώς (κατά τους Άραβες γεωγράφους) *Μαγκρέμπ* (το) (βλ.λ.). — **Μπαρμπαρέζος** [μεσν.] κ. **Μπαρμπαρέσος** [μεσν.] κ. **Βαρβαρέζος** (ο), **μπαρμπαρέζικος,** -η, -ο κ. **μπαρμπαρέσικος** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. Barbaria / Berberia «χώρα των Βερβέρων» < **Βερβαρία*. αγν. ετύμου. με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *βάρβαρος*. ονομασία που δόθηκε σε ολόκληρη τη βόρεια ακτή τής Αφρικής].

μπάρμπας (ο) {μπαρμπάδες} (λαϊκ.) **1.** ο αδελφός τού πατέρα ή τής μητέρας, ο θείος: *έχω έναν ~ στην Αμερική*· ΦΡ. ***έχω μπάρμπα στην Κορώνη*** βλ. λ. *Κορώνη* **2.** (γενικότ.) άνδρας μεγάλης ηλικίας: *μπάρμπα, πρόσεχε στον δρόμο!* || (ενίοτε και με μάγκικο ύφος) *τι έγινε, ρε μπάρμπα. τρέχει τίποτε;* — (χαϊδευτ.) **μπαρμπούλης** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «γενειοφόρος». < ιταλ. barba «γενειάδα – σεβάσμιος άνθρωπος» < λατ. barba].

μπάρμπεκιου (το) {άκλ.} **1.** φορητή ή κτιστή ψησταριά **2.** (συνεκδ.) το ψήσιμο κρέατος ή λαχανικών στην παραπάνω ψησταριά και το ψημένο με αυτό τον τρόπο κρέας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. barbecue < ισπ.-αμερ. barbacoa (λ. τής Αϊτής)].

μπαρμπέρης (ο) {μπαρμπέρηδες} (λαϊκ.) ο κουρέας· ΦΡ. (παροιμ.) ***είναι πολλοί οι μπαρμπέρηδες για τού σπανού τα γένια*** οι περισσότεροι δείχνουν προθυμία για τα εύκολα πράγματα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. barbiere < barba «γενειάδα» < λατ. barba].

μπαρμπεριάτικα (τα) (σπάν.) η αμοιβή που δίνεται στον μπαρμπέρη.

μπαρμπέρικο (το) το κατάστημα τού μπαρμπέρη, το κουρείο.

μπαρμπούνι (το) {μπαρμπουν-ιού | -ιών} **1.** ψάρι με κόκκινο χρώμα, που αλιεύεται κυρ. για το εύγευστο κρέας του ΣΥΝ. τρίγλη **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός εύσωμου ανθρώπου ή ελκυστικής γυναίκας • **3.** ***μπαρμπούνια*** (τα) τα μπαρμπουνοφάσουλα (βλ.λ.). — (υποκ.) **μπαρμπουνάκι** (το), (μεγεθ.) **μπαρμπουνάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. barbon < λατ. barba «γενειάδα», επειδή το ψάρι έχει στο χείλος του λεπτό τρίχωμα που μοιάζει με γενειάδα].

μπαρμπουνοφάσουλα (τα) (λαϊκ.) ποικιλία φασολιών με πλατείς και λείους λοβούς. που όταν ωριμάσουν γίνονται ασπροκόκκινα.

μπαρμπουτατζής (ο) {μπαρμπουτατζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παίζει μπαρμπούτι κατά σύστημα.
[ΕΤΥΜ. < *μπαρμπούτι* + παραγ. επίθημα *-ατζής*].

μπαρμπούτι (το) {μπαρμπουτιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) τυχερό παιχνίδι που παίζεται με ζάρια.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. barbut].

μπαρμπουτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το τραπέζι πάνω στο οποίο παίζεται μπαρμπούτι **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο παίζεται (συνήθ. κρυφά) μπαρμπούτι.
[ΕΤΥΜ. < *μπαρμπούτι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

μπαρμπούτσαλο (το) (συνήθ. στον πληθ.) (λαϊκ.) για κάτι ανόητο, ψευδές ή απίθανο: *–Πιστεύω ότι θα 'ρθεί. –Μπαρμπούτσαλα! Αφού έφυγε χθες!*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < βεν. barbuzzal «μάσκα για το μέτωπο» < barbuzza «είδος περικεφαλαίας» (πβ. ιταλ. barbuta) (< λατ. barba «γενειάδα»)].

μπαρμπρίζ (το) → παρμπρίζ

μπαρόβιος (ο), **μπαρόβια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) ο τακτικός πελάτης των μπαρ. αυτός που συχνάζει σε μπαρ.
[ΕΤΥΜ. Νεολογισμός, < *μπαρ* + *βίος*, πβ. κ. *μηχαν-ό-βιος*].

μπαρόκ (το) {άκλ.} **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε στις χώρες τής Ευρώπης και τής Αμερικής από τον 16ο ώς τον 18ο αι. στην αρχιτεκτονική και τη γλυπτική. κατόπιν δε και στις άλλες καλές τέχνες (ζωγραφική, μουσική κ.λπ.)· χαρακτηρίζεται για τον υπερβολικά πλούσιο διάκοσμο. τις έντονες αντιθέσεις. το επιδεικτικό ύφος και τις παράτολμες επινοήσεις **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με την παραπάνω τεχνοτροπία: *~ έπιπλο / διακόσμηση / ύφος.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baroque < πορτ. barrocco «ασύμμετρο. ακανόνιστο μαργαριτάρι». Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά στο λεξιλόγιο τής κοσμηματοποιίας. για να περιγράψει πολύτιμους λίθους ακανόνιστου σχήματος, η δε χρήση της σχετικά με τη φερώνυμη τεχνοτροπία είχε αρχικώς υποτιμητική χροιά].

μπαρότσαρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η νυχτερινή έξοδος σε πολλά μπαρ.

μπαρούμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. σχοινί με το οποίο δένεται πλοίο ή βάρκα σε σταθερό σημείο τής στεριάς.
[ΕΤΥΜ. < βεν. paroma / ιταλ. paroma < ισπ. paloma < αραβ. barim «τυλιγμένο σχοινί»].

μπαρουταποθήκη (η) {δύσχρ. μπαρουταποθηκών} **1.** η πυριτιδαποθήκη (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) η αποθήκη πυρομαχικών.

μπαρούτι (το) {μπαρουτιού | χωρ. πληθ.} **1.** (καθημ.) η πυρίτιδα (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***γίνομαι μπαρούτι*** οργίζομαι. θυμώνω άγρια: *μόλις τα άκουσε, έγινε μπαρούτι!* ΣΥΝ. γίνομαι Τούρκος (β) ***μυρίζει / βρομάει μπαρούτι*** πρόκειται να συμβεί κάτι κακό, αναμένονται δυσάρεστα γεγονότα: *μη μπλέκεσαι καθόλου σ' αυτή την ιστορία. μυρίζει μπαρούτι!* **2.** (μτφ.) (α) (για ποτό) με πολύ μεγάλη περιεκτικότητα σε αλκοόλ: αυτό το *τσίπουρο* είναι ~ ΣΥΝ. σπίρτο (β) (για φαγητό) πολύ πικάντικο. καυτερό: *τα μεξικάνικα φαγητά είναι ~* ΣΥΝ. (μτφ.) τούρκος. Επίσης **μπαρούτη** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. barut < μτγν. *πυρῖτις (λίθος)*].

μπαρουτιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπαρούτιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) εξοργίζω, θυμώνω (κάποιον) ♦ **2.** (αμετβ.) εξοργίζομαι. «ανάβω».

μπαρουτίλα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) η μυρωδιά τού μπαρουτιού.

μπαρουτόβολα (τα) βόλια από μπαρούτι ΣΥΝ. μπαρουτόσκαγα.

μπαρουτοκαπνισμένος, -η. -ο **1.** (κυριολ.) (συνήθ. για έμπειρους πολεμιστές) αυτός που έχει μαυρίσει από την κάπνα τής μάχης. τού μπαρουτιού **2.** (μτφ.) αυτός που έχει περάσει διά πυρός και σιδήρου από συγκρούσεις, μεγάλους αγώνες: *τα ~ στελέχη τού κόμματος* ΑΝΤ. άκαπνος.

μπαρουτόσκαγα (τα) τα μπαρουτόβολα (βλ.λ.).

μπαρούφα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.-μειωτ.) η ανόητη φλυαρία. ο αβάσιμος λόγος: *όλο μπαρούφες πετάει. όταν συζητούμε* ΣΥΝ. σαχλαμάρα. μπούρδα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. baruffa, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. *biroufan > γερμ. berufen «καλώ, ονομάζω»].

μπας μόριο → μπας και

μπασαβιόλα κ. **πασαβιόλα** (η) {χωρ. πληθ.} έγχορδο μουσικό όργανο. που παράγει βαθύ ήχο, το κοντραμπάσο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bassa viola].

μπασιά κ. **εμπασιά** (η) (λαϊκ.) το σημείο από όπου μπαίνει κανείς, η είσοδος ΣΥΝ. μπάσιμο. έμπα. έμπαση ΑΝΤ. έξοδος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐμβασία / ἐμπασία* < αρχ. *ἔμβασις* < *ἐμβαίνω*. βλ. κ. *μπαίνω*].

μπάσιμο (το) {μπασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) η κίνηση προς τα μέσα. η είσοδος ΣΥΝ. έμπα **2.** ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο. στο μπάσκετ κ.α.) η ατομική ενέργεια παίκτη. με την οποία επιχειρεί να μπει στην περιοχή τού αντιπάλου και να επιτύχει γκολ, καλάθι κ.λπ.: *επιχείρησε ~ από τα αριστερά* || *θεαματικό ~ και γκολ! / και καλάθι!* || *κάνω ~* **3.** (συνεκδ.) το σημείο από όπου μπαίνει κανείς (κάπου). η είσοδος: *στο ~ τού σπιτιού είχαν έναν σκαλιστό καθρέφτη.*
[ΕΤΥΜ. < *μπαίνω* (πβ. κ. *βγάζω – βγάλσιμο*)].

μπασίστας (ο) → μπάσο

μπάσκα (η) τμήμα γυναικείου ενδύματος (φορέματος. φούστας) που ξεκινά από τη μέση και φθάνει στην περιφέρεια.

μπας και επίρρ. (προφορ.-καθημ.) μήπως: *θα του τηλεφωνήσω. ~ τον πετύχω* || *~ με κοροϊδεύεις: Περίεργα μου φαίνονται αυτά που λες!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπᾶς (καί)* < φρ. *μὴν πᾶς (καί)*].

μπασκέτα (η) {δύσχρ. μπασκετών} το καλάθι τού μπάσκετ (βλ.λ.) με το ταμπλό πάνω στο οποίο στερεώνεται.
[ΕΤΥΜ. < *μπάσκετ*. κατ' αναλογίαν προς το *ρακέτα*].

μπάσκετ κ. **μπάσκετ-μπολ** (το) {άκλ.} η καλαθόσφαιρα / καλαθοσφαίριση (βλ.λ.). — (υποκ.) **μπασκετάκι** (το). **μπασκετικός,** -ή. -ό, ***μπασκετικά*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. basket (ball) < basket «καλάθι»].

μπασκετμπολίστας (ο) {μπασκετμπολιστών}. **μπασκετμπολίστρια** (η) {μπασκετμπολιστριών} καλαθοσφαιριστής.

μπασκίνας (ο) (αργκό-μειωτ.) ο αστυνομικός ΣΥΝ. μπάτσος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. baskın].

μπας-κλάς επίθ. {άκλ.} (μειωτ.) αυτός που θεωρείται χαμηλής ποιότητας. λαϊκού γούστου. ευτελούς αξίας: *αυτά τα έπιπλα είναι πολύ ~* || *το ντύσιμό του είναι ~* || *~ συνοικία.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. basse classe < basse (θηλ. τού επιθ. bas «χαμηλός. κατώτερος». βλ. κ. *μπάσος*) + classe «τάξη» (< λατ. classis)].

μπασκλασαρία (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) σύνολο ανθρώπων χαμηλής ποιοτικής στάθμης: *σ' αυτό το μαγαζί μαζεύεται όλη η ~* ΑΝΤ. ο καλός κόσμος. αριστοκρατία. υψηλή κοινωνία.
[ΕΤΥΜ. < *μπας-κλάς* + παραγ. επίθημα *-αρία*. πβ. κ. *αλητ-αρία*].

μπασμάς (ο) {μπασμάδες} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) είδος βαμβακερού υφάσματος • **2.** η συσκευασία φύλλων καπνού στην Α. Μακεδονία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. basma «έκτυπο. στάμπα»].

μπασμένος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** (μειωτ.-υβριστ.) αυτός που μοιάζει να έχει «μπει», να έχει συρρικνωθεί. μικρόσωμος: *άκου γλώσσα που έβγαλε ο ~!* ΣΥΝ. κοντοστούπης. μια σταλιά. τοσοδούλης • **2.** (εκφραστ.) αυτός που έχει εισαχθεί ή μυηθεί σε μια διαδικασία. που διαθέτει γνώσεις και εμπειρίες (σε κάτι): *είναι ~ στα κόλπα και ξέρει όλους τους αρμοδίους* || *είναι ~ για τα καλά στις κρατικές προμήθειες* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χωμένος.

μπάσο (το) ΜΟΥΣ. **1.** (α) (στη μουσική σύνθεση για πολλές φωνές. αντιστικτικής ή αρμονικής γραφής) η χαμηλότερη φωνή. η φωνή που απαγγέλλει τις χαμηλότερης νότες: *η κίνηση τού ~* (β) (στην αρμονία) ο χαμηλότερος φθόγγος μιας συγχορδίας: *το ~ τής συγχορδίας* **2.** τα

χαμηλότερα κατά την έκταση όργανα τής συμφωνικής ορχήστρας: κοντραμπάσα, τούμπες, τρομπόνια, κονταφαγκότο **3.** το κοντραμπάσο (βλ.λ.), όταν παίζει στο πλαίσιο τζαζ ή ροκ συγκροτήματος· η λ. χρησιμοποιείται ιδ. για ηλεκτρικό όργανο **4.** οι χαμηλότερες συχνότητες μιας φωνής: *η φωνή του είχε πολύ ~* || *φωνή με πλούσιο ~* **5.** (στον πληθ.) (α) οι χαμηλότερες συχνότητες ενός ηχογραφημένου ακροάματος: *χαμήλωσε όσο μπορείς τα ~* || *ακούγονται πολύ δυνατά τα ~ και τρέμει όλο το σπίτι* (β) (συνεκδ.) ο διακόπτης ενός ηλεκτρονικού μηχανήματος (ραδιοφώνου, ηλεκτροφώνου κ.λπ.) που ρυθμίζει την αναλογία των χαμηλών συχνοτήτων στο συνολικό μουσικό ακρόαμα. — **μπασίστας** (ο) (σημ. 3), **μπασίστρια** (η) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. basso < μτγν. λατ. bassus «χαμηλός, βραχύς», πιθ. οσκ. προελ.].

μπάσος, -α, -ο ΜΟΥΣ. **1.** (για την οξύτητα τού ήχου) ο χαμηλός· ΦΡ. ***μπάσα φωνή*** χαμηλή, βαθιά φωνή· η φωνή τού βαθυφώνου **2.** (για πρόσ.) ο βαθύφωνος ΑΝΤ. υψίφωνος **3.** ***μπάσο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. basso, βλ. λ. *μπάσο*].

μπάστα επίρρ. (διαλεκτ.-και ως προστακτική) αρκεί, σταμάτα, ώς εδώ: *βαρέθηκα, πια! ~!* ΣΥΝ. αρκετά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. basta, προστ. τού ρ. bastare «αρκώ, σταματώ» < μεσν. λατ. bastāre, αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *βαστάζω*, πβ. *βαστώ*].

μπάστακας (ο) (λαϊκ.) **1.** σταθερή πέτρα ή βώλος, που χρησιμοποιείται ως στόχος σε παιδικό παιχνίδι **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που στέκεται στη μέση ή βρίσκεται διαρκώς σε έναν χώρο εμποδίζοντας ή ενοχλώντας: *φύγε απ' τη μέση, μη στέκεσαι σαν ~!* || *τον έχουμε ~ όλη μέρα στο σπίτι και ούτε κουβέντα δεν μπορούμε να πούμε.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. basta (βλ. λ. *μπάστα*) από τη χρήση τής λ. για την πέτρα στην οποία στοχεύουν οι παίκτες στις αμάδες].

μπασταρδεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπαστάρδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** αλλοιώνω τη φύση ή τη σύσταση: *~ μια ράτσα σκυλιών* **2.** νοθεύω, κάνω κάτι χαμηλότερης ποιότητας, αναμειγνύω ποιοτικά στοιχεία με άλλα ευτελή: *τώρα τελευταία τα έχουν μπασταρδέψει τα προϊόντα τους* **3.** (μτφ.) μεταβάλλω σε κάτι την αυθεντική του μορφή διαστρέφοντάς το: *μερικοί νεότεροι συνθέτες μπασταρδεύουν τη λαϊκή μουσική χρησιμοποιώντας αρμόνια, ντραμς και άλλα παρόμοια* ♦ **4.** (αμετβ.) νοθεύομαι, εκφυλίζομαι: *δεν είναι καθαρόαιμο σκυλί, είναι μπασταρδεμένο.* — **μπαστάρδεμα** (το).

μπάσταρδος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** αυτός που γεννήθηκε από μη νόμιμα παντρεμένους γονείς, νόθος ΣΥΝ. εξώγαμος **2.** (μτφ.) (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) αυτός που εκπλήσσει με την εφευρετικότητα, την πονηριά ή την ικανότητά του: *μας την έφερε πάλι ο ~!* — (υποκ.) **μπασταρδάκι** (το), **μπαστάρδικος,** -η, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. bastardo < παλ. γαλλ. bastard (> γαλλ. bâtard), αβεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. λατ. bastardus < αρχ. γερμ. *bast- / *bōst- «γάμος» (που χρησιμοποιήθηκε για την ονομασία παιδιών πολυγαμικής οικογένειας, τα οποία προέρχονταν από γυναίκα κατώτερης κοινωνικής τάξεως)].

μπαστούνι (το) {μπαστουν-ιού | -ιών} **1.** το ραβδί που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα (συνήθ. από ηλικιωμένους ή ανάπηρους) κατά το βάδισμα ΣΥΝ. μαγκούρα, (λόγ.) βακτηρία· ΦΡ. ***τα βρίσκω μπαστούνια*** συναντώ απροσδόκητες δυσκολίες, αντιμετωπίζω ανυπέρβλητα εμπόδια· αποτυγχάνω: *τα βρήκε μπαστούνια στο εξωτερικό και γύρισε πίσω στην πατρίδα* **2.** ειδικό ραβδί που χρησιμοποιείται στο γκολφ • **3.** ένα από τα τέσσερα σύμβολα στα τραπουλόχαρτα: *ντάμα ~* || *πέντε ~* • **4.** ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο πρόβολος των ιστιοφόρων πλοίων. — (μεγεθ.) **μπαστούνα** κ. **μπαστουνάρα** (η), (υποκ.) **μπαστουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. bastone < μεσν. λατ. basto < μτγν. λατ. bastum, πιθ. < αρχ. *βαστάζω*].

μπαστουνιά (η) το χτύπημα με μπαστούνι, μαγκουριά ΣΥΝ. (λόγ.) ραβδισμός.

μπαστουνόβλαχος (ο) (μειωτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με μεγάλη αγένεια, πολύ άξεστος ΣΥΝ. αγροίκος.

μπατανία (η) (διαλεκτ.) υφαντό μάλλινο κλινοσκέπασμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. battaniye < αραβ. (Συρίας) bṭâniyye «σκέπασμα ποδιών»].

μπαταξής κ. **μπαταχτσής** (ο) {μπαταξήδες} άνθρωπος που είναι ασυνεπής στην εξόφληση των χρεών του, ο κακοπληρωτής ΣΥΝ. αναξιόχρεος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. batakçı < batak «βούρκος»].

μπαταριά (η) σειρά ταυτόχρονων και αλλεπάλληλων πυροβολισμών, ομοβροντία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. batarya < ιταλ. batteria «καννονιοστοιχία» < ρ. battere «χτυπώ» < λατ. battuo «χτυπώ, κρούω»].

μπαταρία (η) {μπαταριών} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. ο συσσωρευτής ηλεκτρικής ενέργειας· σειρά ηλεκτρικών στοιχείων, συνδεδεμένων μεταξύ τους για την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος: *άδεια / πεσμένη ~* || *η ~ τού αυτοκινήτου* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. τμήμα τής βρύσης (λουτρού ή κουζίνας), που αναμειγνύει σε διάφορες αναλογίες το ζεστό με το κρύο νερό **3.** (ειδικότ.) καθένας από τους συσκευασμένους για το εμπόριο συσσωρευτές μικρού μεγέθους (συνήθ. κυλινδρικούς), που χρησιμοποιούνται ως φορητή πηγή ηλεκτρικού ρεύματος για να θέτουν σε λειτουργία μικροσυσκευές (λ.χ. κασετόφωνα, γουόκμαν, ραδιόφωνα, μηχανές ξυρίσματος κ.ά.): *αγόρασα μπαταρίες για το τηλεχειριστήριο* || *τι ~ παίρνει ο φακός;* ΦΡ. ***γεμίζω τις μπαταρίες μου*** ανακτώ τις δυνάμεις μου, ανανεώνομαι: *γέμισα τις μπαταρίες μου στις διακοπές και ξαναγυρίζω στη δουλειά.* — (υποκ.) **μπαταριούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. batterie, αρχική σημ. «καννονιοστοιχία», αργότερα «ηλεκτρική στήλη», < battre «χτυπώ» < λατ. battuo «χτυπώ, κρούω»].

μπατάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπάταρ-α κ. -ισα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γέρνω, κλίνω προς τη μία πλευρά· (για πλεούμενο) γυρίζω από την ανάποδη, ανατρέπομαι: *η βάρκα μπατάρισε* **2.** (μτφ.) αλλάζω, μεταβάλλομαι εντελώς: *«νωρίς μπατάρισε ο καιρός κι έχει χαλάσει»* (Ν. Καββαδίας) || *μπατάρανε τα πράγματα* (ιδ. για τα πολιτικά· ανατράπηκαν πλήρως τα πράγματα, οι συνθήκες) ♦ **3.** (μετβ.) αναποδογυρίζω, ανατρέπω: *ο αέρας μπατάρισε τη βάρκα.* — **μπατάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «χτυπώ, συγκρούομαι» < ιταλ. battere / βεν. bater «χτυπώ» < λατ. battuo «χτυπώ, κρούω»].

μπατζάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** καθένα από τα δύο σωληνοειδή τμήματα τού παντελονιού, που περιβάλλουν τα πόδια από τη μέση μέχρι τους αστραγάλους· ΦΡ. (α) ***φωτιά / τρομάρα στα μπατζάκια (κάποιου)*** (σκωπτικά ή προειδοποιητικά) για αδέξιο ή ανάξιο πρόσωπο ή ως έκφραση ανησυχίας για πιθανή δυσάρεστη εξέλιξη: *αν μαθευτεί τι έκανες, τότε ~!* || *τρομάρα στα μπατζάκια σου, που θέλεις να γίνεις και γιατρός* (β) ***(τα λεφτά) τρέχουν απ' τα μπατζάκια (κάποιου)*** για πράγμα ή ιδιότητα που διαθέτει κάποιος σε μεγάλο βαθμό: *η μαγκιά / τα λεφτά τρέχουν απ' τα μπατζάκια του* (κάνει πολύ τον μάγκα / είναι πολύ πλούσιος) **2.** το κάτω άκρο τού παντελονιού ΣΥΝ. ρεβέρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bacak «κνήμη» < αρχ. περσ. *pāčak].

μπατζανάκης (ο) {μπατζανάκηδες}, **μπατζανάκισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένας από τους συζύγους αδελφών ΣΥΝ. (λόγ.) σύγγαμπρος. Επίσης **μπατζανάκαινα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bacanak].

μπατζής (ο) {μπατζήδες} αυτός που υπηρετεί στη Μ.Π.Α. (βλ.λ.).

μπάτης (ο) {χωρ. πληθ.} ελαφρός και δροσερός θαλασσινός αέρας, αύρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐμβάτης*, με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ*-, διατήρηση τής αρχ. προφοράς τού συμπλέγματος *-μβ-* [mb], πβ. *εμβαίνω* > *μπαίνω*, *γαμβρός* > *γαμπρός*. Κατ' άλλη άποψη, < τουρκ. batı «δύση»].

μπατίκ (το) {άκλ.} **1.** μέθοδος βαφής υφασμάτων, κατά την οποία τα τμήματα τού υφάσματος που δεν θα βαφούν καλύπτονται με κερί που εύκολα αφαιρείται **2.** (συνεκδ.) το ύφασμα που έχει βαφεί με την παραπάνω τεχνική.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. batik < μαλαϊκ. batik «ζωγραφισμένος» (λ. τής Ιάβας)].

μπατικό (το) τοιχοποιία κατά την οποία τα οικοδομικά υλικά (πέτρες, τούβλα κ.λπ.) με το μήκος τους καλύπτουν όλο το πάχος τού τοίχου (πβ. λ. *δρομικός*).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού επιθ. *μπατικός* < μτγν. *ἐμβατικός* (με σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος και διατήρηση τής αρχ. προφοράς [mb] τού συμπλέγματος), που είχε αρχική σημ. «τετράγωνος – θόλος», < *ἐμβατός* < αρχ. *ἐμβαίνω* (βλ. λ. *μπαίνω*)].

μπατίρης (ο) {μπατίρηδες}, **μπατίρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που δεν έχει χρήματα, ο χρεωκοπημένος, ο αδέκαρος ΣΥΝ. ρέστος. — (υποκ.) **μπατιράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < παλαιότ. *μπατίρω* (υποχωρητ.) < τουρκ. batırmak «βουλιάζω»].

μπατιρίζω ρ. αμετβ. {μπατίρισα} (λαϊκ.) καταστρέφομαι οικονομικά, χρεωκοπώ ΣΥΝ. πτωχεύω.

μπατίστα (η) → βατίστα

μπάτλερ (ο) {άκλ.} ελλην. *αρχιθαλαμηπόλος*· ο επί κεφαλής τού υπηρετικού προσωπικού μεγάλου σπιτιού, κυρ. σε εύπορες ή αριστοκρατικές οικογένειες, υπεύθυνος κυρ. για το σερβίρισμα των ποτών και των γευμάτων, υπηρέτης περιωπής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. butler < αρχ. γαλλ. bouteillier «αυτός (ο υπηρέτης) που φέρνει τα μπουκάλια» < bouteille «μπουκάλι»].

μπατόν (το) {άκλ.} ελλην. *μπαστούνι, ράβδος*· ραβδί για ειδική χρήση: *τα ~ τού σκι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bâton < μτγν. λατ. bastum, βλ. λ. *μπαστούνι*].

μπατονέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *ωτοκαθαριστής*· μικρό, λεπτό κομμάτι που μοιάζει με σπιρτόξυλο (συνήθ. από πλαστικό), τού οποίου οι άκρες είναι καλυμμένες με βαμβάκι και χρησιμοποιείται για το καθάρισμα των αφτιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bâtonnet < bâton «μπαστούνι» (βλ. λ. *μπαστούνι*)].

μπατόν-σαλέ (το) {άκλ.} αλμυρό ορεκτικό από ψημένη ζύμη, που έχει τη μορφή μακρόστενης ράβδου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bâton salé «αλατισμένη ράβδος»].

μπατσαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) (περιληπτ.) η αστυνομία ή σύνολο αστυνομικών.
[ΕΤΥΜ. < *μπάτσος* + παραγ. επίθημα *-αρία*, πβ. κ. *αλητ-αρία*].

μπατσίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μπάτσισα} (λαϊκ.) χαστουκίζω, ρίχνω μπάτσους ΣΥΝ. σκαμπιλίζω, (λόγ.) ραπίζω. — **μπάτσισμα** (το).

μπάτσος[1] (ο) το χαστούκι ΣΥΝ. σκαμπίλι, ράπισμα· ΦΡ. ***τού κλότσου και τού μπάτσου*** βλ. λ. *κλότσος*. Επίσης **μπάτσα** κ. **μπατσιά** (η). — (υποκ.) **μπατσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρωμ. batsă «χαστούκι» με αλλαγή γένους σε *μπάτσος* αναλογικά κατά το *κλότσος* από τη φρ. *τού κλότσου και τού μπάτσου*. Κατ' άλλους, ηχομιμητ. λ. < γερμανοεβρ. patch «χαστούκι» (γίντις)].

μπάτσος[2] (ο), **μπατσίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) ο αστυνομικός: *τον κυνηγούσε ένας ~ με το γκλομπ στο χέρι.*
[ΕΤΥΜ. < οθωμ. τουρκ. baç «φόρος» (τον οποίο εισέπρατταν οι χωροφύλακες) < περσ. bāc «φόρος, διόδια»].

μπάφα (η) (λαϊκ.) ο θηλυκός κέφαλος, από τον οποίο παράγεται το αβγοτάραχο.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μπαφιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπάφιασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** φουσκώνω, εξαντλούμαι από μεγάλη σωματική ή πνευματική κούραση, δεν αντέχω άλλο: *μπάφιασα όλη μέρα στο γραφείο* **2.** ζαλίζομαι από το συνεχές κάπνισμα: *δεν μπαφιάσατε εδώ μέσα μ' αυτό τον καπνό!* ♦ **3.** (μετβ.) κουράζω (κάποιον): *με μπάφιασες με την πολυλογία σου.*

— **μπάφιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ. από τον ήχο τής βεβιασμένης εκπνοής].

μπάχαλο (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-εκφραστ.) κατάσταση μεγάλης σύγχυσης, ανακατωσούρα: *άρχισαν να φωνάζουν όλοι μαζί κι έγινε ~ || η υπηρεσία έχει γίνει ~ μετά τις απολύσεις* ΣΥΝ. χάος, άνω-κάτω.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., με σχηματισμό κατ' αναλογίαν προς τα *κρότ-αλο, ρόπ-αλο, θρύψ-αλο* κ.ά.].

Μπαχάμες (οι) {Μπαχαμών} (αγγλ. Commonwealth of the Bahamas = Κοινοπολιτεία των Μπαχαμών) νησιωτικό κράτος στον Δ. Ατλαντικό Ωκεανό, κοντά στις ακτές των Η.Π.Α., με πρωτεύουσα το Νασάου, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Μπαχαμών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Bahamas, ινδιάνικη λ., αγν. ετύμου, όπως και η τοπική ονομ. Guanahani].

μπαχάρι (το) {μπαχαρ-ιού | -ιών} **1.** αρωματικό καρύκευμα για το φαγητό, το μαύρο πιπέρι **2.** (γενικότ.) κάθε μαγειρικό αρωματικό καρύκευμα, μπαχαρικό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bahar].

μπαχαρικό (το) μαγειρικό καρύκευμα που αρωματίζει και νοστιμεύει το φαγητό (λ.χ. το πιπέρι, η καννέλα, το μοσχοκάρυδο, το γαρύφαλλο, το κύμινο κ.ά.).

Μπαχρέιν (το) {άκλ.} (αραβ. Dwalāt al-Baḥrayn = Κράτος τού Μπαχρέιν) νησιωτικό κράτος τής ΝΔ. Ασίας στον Περσικό Κόλπο με πρωτεύουσα τη Μανάμα, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Μπαχρέιν.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Baḥrayn «δύο θάλασσες», επειδή το νησιωτικό αυτό σύμπλεγμα βρίσκεται στο μέσον τού Ν. τμήματος τού Περσικού Κόλπου].

μπαχτσές (ο) → μπαξές

μπαχτσίσι (το) → μπαξίσι

μπε (το) {άκλ.} (συνήθ. επαναλαμβανόμενο) το βέλασμα τού προβάτου.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πβ. κ. αρχ. *βῆ* [bē]].

Μ.Π.Ε. (το) Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων.

μπεγλέρι (το) {μπεγλέρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κομπολόι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. beğleri < beğ, παλαιότ. τ. τού bey «μπέης»].

μπεγλερίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπεγλέρισα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίζω το μπεγλέρι ♦ **2.** (μετβ.-μτφ.) παίζω (χειρίζομαι) (κάποιον) όπως το μπεγλέρι, κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω: *«είμ' εγώ γυναίκα φίνα, ντερμπεντέρισσα / που τους άντρες σαν τα ζάρια τούς μπεγλέρισα»* (λαϊκ. τραγ.).

μπεζ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού φυσικού ανοιχτόχρωμου μαλλιού **2. μπεζ** (το) το ίδιο το χρώμα τού φυσικού ανοιχτόχρωμου μαλλιού, το καφέ ανοιχτό. — (υποκ.) **μπεζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. beige, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ιταλ. bigio < μεσν. λατ. bisius / bysius < λατ. *bysseus < αρχ. *βύσσος* (βλ. κ. *βύσσινο*)].

μπεζαχτάς (ο) {μπεζαχτάδες} (παλαιότ.) συρτάρι σε πάγκο καταστήματος, όπου φυλάσσονταν οι εισπράξεις· υποτυπώδες χρηματοκιβώτιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bezahta].

μπεζεβέγκης (ο) → πεζεβέγκης

μπεζερίζω ρ. αμετβ. {μπεζέρισα} (λαϊκ.) **1.** ταλαιπωρούμαι, τυραννιέμαι **2.** (κατ' επέκτ.) εξαντλούμαι σωματικά ή ψυχικά ΣΥΝ. αποκάμνω **3.** δυσφορώ με κάποιον/κάτι. — **μπεζέρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bezmek «καταπονούμαι, κουράζομαι»].

μπεζές (ο) {μπεζέδες} ελαφρύ γλύκυσμα, που παρασκευάζεται από χτυπημένα ασπράδια αβγών και ζάχαρη. — (υποκ.) **μπεζεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. baiser «φιλώ» < δημώδ. λατ. basiāre (αντί τού κλασ. λατ. osculari)].

μπέης (ο) {μπέηδες} **1.** ανώτερος πολιτικός και στρατιωτικός αξιωματούχος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας **2.** (καθημ.) άνδρας που του αρέσει η καλοπέραση και οι ανέσεις και που με τη συμπεριφορά του δείχνει να απαιτεί ή να θεωρεί δεδομένη την προσοχή, τη φροντίδα και το ενδιαφέρον όλων για την εκπλήρωση των επιθυμιών του: *ξύπνησε ο ~ μας; || «και τα βλέπω όλα σαν ~ και τα νιώθω σαν πασάς»* (τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάς*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. bey].

μπέιζμπολ (το) {άκλ.} αμερικανικό ομαδικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο ομάδες των εννέα παικτών σε ανοικτό γήπεδο· εξελίσσεται γύρω από τέσσερα σημεία-βάσεις, που αποτελούν τις κορυφές μεγάλου ρόμβου και σκοπός τού παιχνιδιού είναι οι επιθετικοί παίκτες τής ομάδας να αποκρούουν τις βολές τού αντιπάλου με το ειδικό ρόπαλο τού παιχνιδιού και στη συνέχεια να τρέχουν πάνω στην περίμετρο τού γηπέδου, περνώντας από όλες τις βάσεις και φθάνοντας στο σημείο εκκινήσεως για να σκοράρουν (χόουμ-ραν). — **μπεϊζμπολίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. base ball < base «βάση» + ball «μπάλα»].

μπέικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μπέη **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από άνεση, πλούτο και απολαύσεις: *~ ζωή*. Επίσης **μπεϊλίδικος, -η, -ο.** — **μπέικα** επίρρ.: *ζει / περνάει ~.*

μπέικιν-πάουντερ (η/το) {άκλ.} σκόνη που χρησιμοποιείται κατά την παρασκευή γλυκυσμάτων που θα ψηθούν, για να φουσκώσει τη ζύμη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. baking-powder < baking (< ρ. bake «ψήνω») + powder «σκόνη»].

μπέικον (το) {άκλ.} καπνιστό χοιρινό κρέας από την περιοχή τής κοιλιάς τού ζώου, λιπαρό, με έντονη γεύση, συνήθ. σε μακρόστενες λεπτές φέτες, που καταναλώνεται ωμό ή ψημένο (πβ. λ. *παντσέτα*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bacon < παλ. γαλλ. bacon, γερμ. προέλ., πβ. αρχ. γερμ. bacho «πλευρά», bah «πλάτη»].

μπεϊλίκι (το) {μπεϊλικιού | χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού μπέη **2.** ο τρόπος συμπεριφοράς τού μπέη, η αλαζονική, υπεροπτική συμπεριφορά· κατάχρηση αξιώματος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. beylik].

μπεϊμπιντόλ κ. **μπέιμπι-ντολ** (το) {άκλ.} κοντό και διαφανές γυναικείο νυχτικό, που φθάνει συνήθως μέχρι τη μέση και φοριέται μαζί με την αντίστοιχη κιλότα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. baby-doll].

μπεϊμπισίτερ κ. **μπέιμπι-σίτερ** (η) {άκλ.} η (συνήθ. νεαρή) γυναίκα που αναλαμβάνει επ' αμοιβή να προσέχει τα παιδιά, όταν οι γονείς λείπουν από το σπίτι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. baby-sitter < baby «μωρό» + sitter «κλώσσα» < sit «κάθομαι – κλωσσώ»].

μπεκ (το) {άκλ.} το ακροφύσιο (βλ.λ.) και γενικότ. κάθε εξάρτημα ρυθμίσεως τής ταχύτητας ροής ρευστού σε μία συσκευή: *το ~ τού γκαζιού / τού καυστήρα || το ~ τού λάστιχου ποτίσματος.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bec < λατ. beccus «ράμφος», λ. κελτ. αρχής].

μπεκάτσα (η) {μπεκατσών} κοντόχοντρο αποδημητικό πτηνό με μακρύ ράμφος και κοντά πόδια, που το φτέρωμά του έχει λεπτές ωχροκίτρινες ή καφέ ραβδώσεις με μαύρες ταινίες στην κορυφή και στον αυχένα ΣΥΝ. ξυλόκοτα· ΦΡ. ***πάω για / χτυπάω μπεκάτσες*** για άστοχη βολή· (ειδικότ. στο ποδόσφαιρο) αστοχώ απελπιστικά, ρίχνω τη μπάλα πολύ μακριά από τον στόχο και σε μεγάλο ύψος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. beccaccia, αγν. ετύμου, πιθ. προβηγκ. προελ.].

μπεκατσίνι κ. **μπεκατσόνι** (το) {μπεκατσιν-ιού | -ιών} αποδημητικό πτηνό που ζει σε σμήνη, συχνάζει στα έλη και στους βάλτους, έχει κοντά πόδια, ράμφος μακρύ και εύκαμπτο, μυτερές και γωνιώδεις φτερούγες, φτέρωμα με ραβδώσεις λευκές, μαύρες και καφέ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. beccaccino, υποκ. τού beccaccia].

μπεκερέλ (το) {άκλ.} μονάδα μετρήσεως τής ραδιενέργειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. becquerel, από το όν. τού Γάλλου φυσικού A.H. Becquerel (1852-1908), ο οποίος ανακάλυψε τη ραδιενέργεια].

μπεκιάρης (ο) {μπεκιάρηδες}. **μπεκιάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο εργένης (βλ.λ.). — **μπεκιάρικος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bekâr].

μπεκιαριλίκι κ. **μπεκιαρλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η κατάσταση και ο τρόπος ζωής τού εργένη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bekârlık].

μπεκρής (ο) {μπεκρήδες}. **μπεκρού** {μπεκρούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που μεθά συνέχεια, μεθύστακας. Επίσης **μπέκρος** (ο). **μπέκρω** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bekri].

μπεκριλίκι (το) **1.** η κατάσταση τού μέθυσου, το να είναι κανείς συνέχεια μεθυσμένος **2.** η υπερβολική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. bekrilik].

μπεκροκανάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ. ως χαρακτηρισμός) ο μέθυσος, ο μπεκρής. Επίσης **μπεκροκανάτας** (ο).

μπεκρολογώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {μπεκρολογάς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} γίνομαι στουπί στο μεθύσι, μεθοκοπώ ΣΥΝ. μπεκρουλιάζω. — **μπεκρολόγημα** (το).

μπεκρόμουτρο (το) (μειωτ.) ο μεθύστακας, ο μπεκρής.

μπεκροπίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μπεκρουλιάζω (βλ.λ.).

μπεκρουλιάζω ρ. αμετβ. {μπεκρούλιασα} μεθοκοπώ, μεθώ συνέχεια ΣΥΝ. μπεκροπίνω. — **μπεκρούλιασμα** (το).

μπεκρούλιακας (ο) (σκωπτ.-μειωτ.) πρόσωπο που μεθά συνεχώς, ο μεγάλος μπεκρής.
[ΕΤΥΜ. < *μπεκρής* + παραγ. επίθημα *-ούλιακας* (πβ. *στραβ-ούλιακας*)].

μπεκρούλιασμα (το) → μπεκρουλιάζω

μπελαλήδικος, -η, -ο αυτός που προκαλεί μπελάδες, που είναι δυσάρεστα κουραστικός, που έχει μπελά: *ωραίο φαγητό, αλλά ~! || ~ δουλειά.*

μπελαλής (ο) {μπελαλήδες}. **μπελαλού** (η) {μπελαλούδες} (λαϊκ.) άνθρωπος που συχνά προκαλεί μπελάδες, που δημιουργεί φασαρίες. Επίσης **μπελαλίδισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. belalı].

μπελαλοδουλειά (η) (εκφραστ.) δύσκολη, μπελαλήδικη δουλειά.

μπελαμάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το εξωτερικό ένδυμα των ναυτών τού Πολεμικού Ναυτικού.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μπελαντόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δηλητηριώδες φυτό με μοβ-κόκκινα άνθη και μαύρους στρογγυλούς καρπούς, από το οποίο με κατάλληλη επεξεργασία παράγεται η ατροπίνη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. belladonna (κατά λέξη «ωραία κυρία»), ευφημιστική ονομασία τού φυτού, η οποία χρησιμοποιείται και σε άλλες γλώσσες, πβ. γαλλ. belle dame, γερμ. schöne Frau κ.ά.].

μπελάς (ο) {μπελάδες} (λαϊκ.) **1.** κάθε ανεπιθύμητη, στενόχωρη και συνήθ. πολύπλοκη κατάσταση, την οποία υφίσταται ή στην οποία εμπλέκεται κανείς: *έχω / αποκτώ ~ || βάζω κάποιον σε ~ || προξενώ σε κάποιον ~*· ΦΡ. (α) ***μπαίνω σε μπελά / μπελάδες*** υποβάλλομαι σε ταλαιπωρίες: *δεν θέλω να μπεις σε μπελάδες τώρα!* ΣΥΝ. σκοτούρα, φασαρία, ανησυχία, ενόχληση, στενοχώρια (β) ***έχω μπελάδες με κάποιον*** μου προκαλεί προβλήματα: *έχει μπελάδες με τη δουλειά / τους γονείς του* (γ) ***βάζω μπελά στο κεφάλι μου*** μπλέκομαι σε προβλήματα: *δεν του φτάνουν τόσα που έχει, πάει και βάζει κι άλλους μπελάδες στο κεφάλι του!* (δ) ***βρίσκω τον μπελά μου*** υφίσταμαι τις αρνητικές συνέπειες, κυρ. από πράξη ή κατάσταση για την οποία δεν ευθύνομαι: *πήγε να βοηθήσει και θα βρει και τον μπελά του από πάνω || μη μπλεχτείς μ' αυτή, γιατί θα βρεις τον μπελά σου* (ε) ***κακός μπελάς (που με βρήκε)!*** (με αγανάκτηση) για κάτι/κάποιον που μας ταλαιπωρεί: *Βρε ~! Από τότε που βρήκε το τηλέφωνό μου, δεν μ' αφήνει σε*

ησυχία! **2.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε δημιουργεί ή μπλέκει σε δυσάρεστη κατάσταση (κάποιον): *σκέτος ~ είναι αυτό το παιδί!* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. bela].

μπελ επόκ (η) {άκλ.} τα πρώτα χρόνια τού 20ού αι., στα οποία κυριαρχούσε η ευχάριστη και ανέμελη ζωή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. La Belle Époque «ωραία εποχή»].

Μπέλες (το) {άκλ.} το όρος Κερκίνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Beles / Belasista < belasast «κατάλευκος»].

Μπελίσε (η) {άκλ.} (αγγλ. Belize) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα το Μπελμοπάν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Μπελίσε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Belize < ισπ. Belice, αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. προέρχεται από το γαλλ. balise «φάρος». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για παρεφθαρμένη προφορά τού ονόματος τού Σκωτσέζου πειρατή P. Wallace ή Wallis, ο οποίος φέρεται να ίδρυσε οικισμό εκεί το 1603. Η χώρα, μέχρι την ανεξαρτησία της το 1981, ονομαζόταν *Βρετανικές Ονδούρες* (British Honduras)].

μπελκάντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. τρόπος τραγουδιού στην ιταλική όπερα τού 18ου και των αρχών τού 19ου αι.· λυρικό ύφος στηριγμένο στην καθαρή απαγγελία, την «ομορφιά» των φθόγγων και την άψογη τεχνική (γνωστοί συνθέτες: Μπελλίνι, Ντονιτσέτι κ.ά.): *η «κάστα ντίβα» είναι γνωστή άρια τού ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bel canto «όμορφο τραγούδι»].

μπελτές (ο) → πελτές

Μπέλφαστ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Β. Ιρλανδίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Belfast < ιρλ. Béal Feirste «το πέρασμα τής αμμώδους ακτής»].

μπεμόλ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η ύφεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bémol < ιταλ. bemolle < be- (από το γράμμα b, που είναι και το μουσικό σύμβολο τής ύφεσης στο πεντάγραμμο) + molle «μαλακός»].

μπέμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θηλυκό μωρό **2.** χαϊδευτ. για γυναίκα. — (υποκ.) **μπεμπούλα** κ. **μπεμπίτσα** (η).

μπεμπέ επίθ. {άκλ.} μωρουδίστικος, αυτός που σχετίζεται με τα μωρά ή ταιριάζει σε μωρό: *είδη / ρούχα ~ || έχει ένα πολύ ~ ύφος όταν μιλάει.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bébé, βλ. κ. *μπέμπης*].

μπεμπεδίστικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που ταιριάζει, που σχετίζεται με μωρά, με μπέμπη ή μπέμπα: *~ ρουχαλάκια || ~ κινήσεις / νάζια.* — **μπεμπεδίστικα** επίρρ.

μπεμπέκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαϊδευτ.) η μπέμπα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bebek].

μπεμπεκίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλάω ή συμπεριφέρομαι σαν μωρό: *μεγάλωσε κι ακόμη μπεμπεκίζει* ΣΥΝ. μωρουδίζω.

μπέμπελη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ιλαρά (βλ.λ.)· κυρ. στη ΦΡ. ***βγάζω τη μπέμπελη*** ζεσταίνομαι υπερβολικά: *άνοιξε κανένα παράθυρο, γιατί θα βγάλουμε τη μπέμπελη εδώ μέσα!* ΣΥΝ. σκάω από τη ζέστη.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. pepel «στάχτη»].

μπεμπές (ο) {μπεμπέδες} (λαϊκ.) μεγαλόσωμο μωρό, ο στρουμπουλός μπέμπης: *ο τρομερός ~!* ΦΡ. (σκωπτ.-μειωτ.) ***υπερφυσικός μπεμπές*** ευτραφής νεαρός, συνήθ. άβουλος και εξαρτημένος από τους άλλους σε βαθμό αφύσικο για την ηλικία του ΣΥΝ. βουτυρομπεμπές, βουτυρόπαιδο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bébé, βλ. λ. *μπέμπης*].

μπέμπης (ο) {μπέμπηδες} (λαϊκ.) **1.** αρσενικό μωρό: *ο ~ βγάζει τα πρώτα του δοντάκια || βάφτισαν τον ~ τους* **2.** (χαϊδευτ.) μικρό αγόρι **3.** (μειωτ.-ειρων.) νεαρό άτομο χωρίς την απαιτούμενη ωριμότητα, πείρα και σύνεση: *θα βάλει και τα κλάματα τώρα ο ~!* — **μπεμπούλης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. baby < μέσ. αγγλ. babe / baben, ονοματοποιημένη λ. που χρησιμοποιήθηκε ως χαϊδευτικό].

μπενεντίκτους (το) {άκλ.} τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι)· μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση τής φρ. «ευλογημένος ο ερχόμενος» (Benedictus qui venit) και συμπληρώνει το τέταρτο μέρος τής λειτουργίας, το σάνκτους (βλ.λ.): *στο ~ τής Μίσσα Σολέμνις ο Μπετόβεν χρησιμοποιεί σόλο βιολί.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. benedictus «ευλογημένος»].

μπενζίνα (η) ➤ βενζίνη

Μπενίν (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Bénin = Δημοκρατία τού Μπενίν) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Πόρτο Νόβο, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικής Κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Bénin, ονομασία ενός από τα ιστορικά βασίλεια τής Δ. Αφρικής, που οφείλει την ονομασία του στους ιθαγενείς Bini. Μέχρι το 1975 η χώρα ονομαζόταν *Δαχομέη* (< γαλλ. Dahomey < γλώσσα Φον Da-ho-mé «πάνω στην κοιλιά τού Ντα»), που οφείλεται στο γεγονός ότι ο Ντα (Da) ηττήθηκε από τον ηγεμόνα Ουεγκμπάτζα (Ouegbadja, 1645-85) και το πτώμα του ρίχτηκε στα θεμέλια τού ανακτόρου τού Μπενίν].

μπεν-μαρί (το) {άκλ.} **1.** σύνθετο μαγειρικό σκεύος που αποτελείται από δύο δοχεία, το ένα μέσα στο άλλο· στο ευρύτερο δοχείο βράζει νερό και στο άλλο τοποθετούνται για λειώσιμο ή ζέσταμα φαγώσιμα υλικά, λ.χ. σοκολάτα κ.ά. **2.** το ζέσταμα ή το βράσιμο τού περιεχομένου (συνήθ. φαγητού) ενός δοχείου με την τοποθέτησή του μέσα σε άλλο δοχείο με νερό που βράζει, ώστε να μην έρχεται σε άμεση επαφή με τη φωτιά ή το μάτι τής κουζίνας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bain-Marie < bain (στη σημ. «ζεστό νερό», < λατ. balneum, βλ. λ. *μπάνιο*) + Marie, όν. τής αδελφής τού Μωυσή, για την οποία νόμιζαν κατά τους μεσν. χρόνους ότι υπήρξε αλχημίστρια].

μπέντζαμιν κ. **μπένζαμιν** (ο) {άκλ.} είδος φίκου με μικρά ωοειδή φύλλα, μυτερά στην άκρη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. benjamin (με παρετυμολ. προς το κύρ. όν. Benjamin «Βενιαμίν») < μέσ. γαλλ. benjoin < καταλαν. benjui < αραβ. lubān jāwi «λιβάνι τής Ιάβας»].

μπεντόνι (το) → μπιντόνι

μπεράτι (το) {μπερατ-ιού | -ιών} (κατά την Τουρκοκρατία) **1.** σουλτανικό διάταγμα με το οποίο παραχωρούνταν προνόμια **2.** διάταγμα τού σουλτάνου που επικύρωνε την εκλογή πατριαρχών ή μητροπολιτών. Επίσης (λόγ.) **βεράτιο(ν)**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. berat].

μπέρδεμα (το) [μεσν.] {μπερδέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μπλέξιμο πραγμάτων, ώστε να μη μπορούν να ξεχωρίσουν ή να χρησιμοποιηθούν εύκολα: *από το ~ των σχοινιών δεν φαινόταν η άκρη* ΣΥΝ. ανακάτωμα ΑΝΤ. τακτοποίηση **2.** (μτφ.) το λάθος που προκαλεί σύγχυση: *υπήρξε ένα ~ στα στοιχεία τής δήλωσης και έπρεπε να υποβάλει νέα αίτηση || αν όλα πάνε καλά και δεν γίνει πάλι κανένα ~, θα τελειώσεις σε μία ώρα* **3.** (μτφ.) η περιπλοκότητα, το να μην είναι κάτι όσο πρέπει ξεκάθαρο, σαφές: *υπάρχει ~ στο νόημα / στη διατύπωση / στις οδηγίες* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) η ανάμειξη, η εμπλοκή σε κατάσταση δυσάρεστη ή επιζήμια: *του προέκυψε ένα ~ με την αστυνομία / την εφορία || δεν μου αρέσουν τα ~· να με αφήσεις έξω απ' όλα αυτά* ΣΥΝ. περιπλοκή, εμπόδιο, φασαρία ΑΝΤ. ξεκαθάρισμα, ξεμπέρδεμα. Επίσης **μπερδεμός** (ο) [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μπερδεψιά** (η). — (υποκ.) **μπερδεματάκι** (το).

μπερδεμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι μπλεγμένος, που έχει μπερδευτεί: *~ κλωστές / σχοινιά / μαλλιά / κορδέλες* **2.** αυτός που είναι ανακατεμένος, που δεν είναι σε τάξη, στην κανονική του σειρά: *~ βιβλία / σημειώσεις / χαρτιά / έγγραφα* **3.** (μτφ.) ο περίπλοκος, που δεν είναι ξεκάθαρο το περιεχόμενό του: *~ υπόθεση / ορισμός / δουλειά* (βλ. κ. λ. *μπερδεψοδουλειά*) */ κατάσταση* ΑΝΤ. ξεκάθαρος, σαφής **4.** (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε σύγχυση: *είμαι ~· δεν μπορώ να καταλάβω τι συνέβη τελικά* **5.** αυτός που βρίσκεται σε δύσκολη κατάσταση, έχει πρόβλημα: *είναι ~ με το τελωνείο / το λαθρεμπόριο.* — **μπερδεμένα** επίρρ.

μπερδεύω ρ. μετβ. {μπέρδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** μπλέκω (κάτι) μαζί (με κάτι άλλο) πρόχειρα και άτακτα, με αποτέλεσμα να μη μπορώ να το ξεμπλέξω εύκολα ή να το χρησιμοποιήσω: *μπέρδεψα τις κλωστές / τα καλώδια* ΑΝΤ. ξεμπερδεύω **2.** βάζω πράγματα σε άλλη, τυχαία θέση από την κανονική τους, ώστε να μη μπορώ να βρω εύκολα κάτι: *όταν συγυρίζει, μπερδεύει τα πράγματά μου και δεν μπορώ να τα βρω μετά || ~ τα χαρτιά / τις σημειώσεις / τα βιβλία / τα εργαλεία κάποιου* ΣΥΝ. ανακατεύω **3.** αναμειγνύω (κάτι με κάτι άλλο), ώστε να μην ξεχωρίζει το αρχικό στοιχείο: *~ τα χρώματα / τις βαφές / τα υγρά* ΣΥΝ. ανακατεύω **4.** (μτφ.) προξενώ ασάφεια και σύγχυση, περιπλέκοντας τα πράγματα: *πάνω που είχαμε βρει μιαν άκρη, ήρθε και μπέρδεψε την υπόθεση με τις δηλώσεις του* || (μτφ.) *μπερδεύω τη γλώσσα μου* (βλ. λ. *γλώσσα*)· ΦΡ. (μτφ.) ***τα μπερδεύω / μπερδεύω τα λόγια, τις κουβέντες μου... κ.λπ.*** (i) λέω άλλη λέξη αντί άλλης (ii) γίνομαι ασαφής, φάσκω και αντιφάσκω: *του ζήτησα τον λόγο, αλλ' αντί για μια καθαρή εξήγηση άρχισε να μου τα μπερδεύει* **5.** (μτφ.) ταυτίζω εσφαλμένα ή συγχέω (κάποιον/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο), αδυνατώ να διακρίνω, να ξεχωρίσω: *αυτούς τους δύο πάντα τους μπερδεύω || μπερδεύει την «αναδιάρθρωση» με την «αναδιάταξη», δεν καταλαβαίνει τη διαφορά || συνέχεια ~ τ' όνομά σου!* ΣΥΝ. συγχέω **6.** (μτφ.) προκαλώ σύγχυση (σε κάποιον), διαταράσσω τον ειρμό του, τον εμποδίζω να ολοκληρώσει τη σκέψη του ή να καταλήξει σε συμπέρασμα: *κάτι θα έλεγα τώρα και με μπέρδεψες || οι αντικρουόμενες δηλώσεις τής ηγεσίας έχουν μπερδέψει τη βάση τού κόμματος·* ΦΡ. ***μπέρδεψα τα μπούτια μου*** (οικ.) περιήλθα σε κατάσταση σύγχυσης **7.** (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) σκόπιμα σε λάθος: *ήθελαν να μπερδέψουν τις διωκτικές αρχές, για να κερδίσουν χρόνο || ο δημοσιογράφος πήγε να τον μπερδέψει, αλλά αυτός πρόσεχε πολύ τα λόγια του* **8.** (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον) σε υπόθεση ή κατάσταση επιζήμια ή δυσάρεστη (γι' αυτόν): *μη με μπερδεύετε στα προσωπικά σας· βρείτε τα μόνοι σας! || τι θέλει αυτός και μπερδεύεται; || πάνε να τον μπερδέψουν στις βρομοδουλειές τους* ΣΥΝ. ανακατεύω **9.** (μεσοπαθ. ***μπερδεύομαι***) πιάνομαι σε κάτι, ώστε να εμποδίζεται η κίνηση ή η λειτουργία μου: *το πόδι του μπερδεύτηκε στο σχοινί κι έπεσε·* ΦΡ. ***μπερδεύομαι / μπλέκομαι / μπαίνω στα πόδια (κάποιου)*** (i) εμποδίζω την κίνησή του, κινούμενος γύρω ή κοντά σε αυτόν: (στα παιδιά) *μη μπερδεύεστε στα πόδια μου την ώρα που μαγειρεύω* (ii) (μτφ.) εμποδίζω τις ενέργειες, μπλέκομαι στις υποθέσεις (κάποιου): *Τι θέλει και μπερδεύεται στα πόδια μας; Δεν κοιτάζει τη δουλειά του;* **10.** αναμειγνύομαι σε κατάσταση ύποπτη, δυσάρεστη ή επιζήμια (για μένα): *μπερδεύτηκε σε υπόθεση εξαγωγής λαθραίου συναλλάγματος* ΣΥΝ. μπλέκομαι **11.** (η μτχ. ***μπερδεμένος***, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπερδεύω / μπερδένω*, μεταπλ. τ. τού **έμ-περιδέω* «δένω γύρω-γύρω» < *έμ-* (< *έν*) + *περι-* + *δέω* «δένω»].

μπερδεψογλωσσιά (η) (λαϊκ.) ο γλωσσοδέτης (βλ.λ.).

μπερδεψοδουλειά (η) (λαϊκ.) δουλειά ή υπόθεση που προκαλεί ή συνεπάγεται προβλήματα και μπερδέματα, που είναι περίπλοκη.

μπερδουκλώνω ρ. ➤ μπουρδουκλώνω

μπερεκέτι κ. **μπερκέτι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η μεγάλη αφθονία, ο πλούτος αγαθών **2.** (ως επίρρ.) όμορφα, υπέροχα: *περάσαμε ~.* — **μπερεκετ(ι)λήδικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bereket].

μπερές (ο) {μπερέδες} καπέλο από μαλακό και εύκαμπτο υλικό, χωρίς γύρο, που στενεύει κλείνοντας, ώστε το άνοιγμά του να εφαρμό-

ζει ακριβώς στο κεφάλι και το καπέλο να «πέφτει» χαρακτηριστικά. περισσεύοντας από τη μία συνήθ. πλευρά τού κεφαλιού: *μάλλινος / δερμάτινος / γαλλικός ~*· ΦΡ. (συνεκδ.) ***οι πράσινοι μπερέδες / τα πράσινα μπερέ*** οι στρατιώτες των μονάδων καταδρομών. Επίσης **μπερέ** (το). — (υποκ.) **μπερεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. béret < προβηγκ. berret < μτγν. λατ. birrus «μανδύας με σκούφο», κελτ. αρχής, πβ. μέσ. ιρλ. berr «κοντός»].

μπερέτα (η) {δύσχρ. μπερετών} **1.** (λαϊκ.) η σκούφια (βλ.λ.) **2.** είδος καραμπίνας. Επίσης **μπερέτο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. berretta < προβηγκ. berret. Βλ. κ. *μπερές*].

μπερζέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολυθρόνα με ψηλή και φαρδιά ράχη, πλατιά μάγουλα και μαξιλάρι στο κάθισμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bergère, θηλ. τού berger «βοσκός, ποιμένας» < δημώδ. λατ. *verbecarius / berbicarius (< verbices «πρόβατα»). Η σημασιολ. μεταβολή οφείλεται στο γεγονός ότι οι πρώτες πολυθρόνες αυτού τού είδους (18ος αι.) παρουσίαζαν στην ταπετσαρία τους ποιμενικά θέματα].

μπέρι-μπέρι (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που προσβάλλει τα περιφερειακά νεύρα, οφείλεται στην έλλειψη βιταμίνης Β στον οργανισμό, και προκαλεί παράλυση και καρδιακή συμφόρηση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. beri-beri, διπλασιασμ. τ. τού σιναλεζ. beri «αδυναμία, ασθένεια»].

μπερκέλιο (το) {μπερκελίου} ΧΗΜ. τεχνητό στοιχείο (σύμβολο Bk) που παρασκευάστηκε κατά τον βομβαρδισμό ενός ισοτόπου τού αμερικίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Πανεπιστημίου Berkeley (Καλιφόρνια), όπου και ανακαλύφθηκε].

μπερκέτι (το) → μπερεκέτι

μπερλίνα (η) {χωρ. πληθ.} παιχνίδι που παίζεται κυρ. σε φιλικές συναναστροφές, καθώς ένας από την παρέα κάθεται στη μέση, οι άλλοι γύρω από αυτόν τον σχολιάζουν μυστικά με σκωπτική ή κουτσομπολίστικη διάθεση και στο τέλος τού γνωστοποιούν τα διάφορα σχόλια, χωρίς να του φανερώνουν ποιος είπε το καθετί: *η στήλη τής ~* (κουτσομπολίστικη στήλη περιοδικού) || *παίζω τη ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «εξέδρα όπου εξέθεταν τους κακοποιούς προτού τους τιμωρήσουν». < ιταλ. berlina «τετράτροχο κάρρο, στο οποίο περιέφεραν τους καταδικασμένους» < Berlino «Βερολίνο», όπου πρωτοχρησιμοποιήθηκε αυτό το όχημα].

μπερμπαντεύω ρ. αμετβ. {μπερμπάντεψα} (λαϊκ., κυρ. για άνδρες) **1.** ζω άστατη και έντονη ερωτική ζωή, συνάπτω σχέσεις με πολλές γυναίκες: *πριν από τον γάμο του μπερμπάντευε κι αυτός* ΣΥΝ. τσιλημπουρδίζω **2.** διασκεδάζω έντονα, γλεντώ: *απόψε λέω να μπερμπαντέψουμε, να θυμηθούμε τα παλιά!* ΣΥΝ. το ρίχνω έξω.

μπερμπάντης (ο) {μπερμπάντηδες} (λαϊκ.) **1.** άνδρας γλεντζές και με άστατη και έντονη ερωτική ζωή: *από αθώος κι άβγαλτος μας προέκυψε μεγάλος ~* || *γνωστός ~ στα νιάτα του, δεν άφηνε γυναίκα για γυναίκα* ΣΥΝ. γυναικάς **2.** (επιδοκιμαστικά) ο καπάτσος και έξυπνος άνθρωπος: *βρε τον ~ πώς τα μπαλλώνει αμέσως μια χαρά!* — (υποκ.) **μπερμπαντάκος** (ο), **μπερμπάντικος**, -η, -ο, **μπερμπάντικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. birbante < birba «απατεώνας, αλήτης» < γαλλ. bribe «κομμάτι ψωμί», που συνδέθηκε με το ρ. briber «επαιτώ, ζητιανεύω»].

μπερμπαντιά (η) (λαϊκ.) **1.** η συμπεριφορά τού μπερμπάντη **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζει τον μπερμπάντη: *η γυναίκα του αγνοεί τις ~ του*.

μπερντάχι κ. **μπερντάκι** κ. **περντάχι** (το) {μπερνταχ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο ξυλοδαρμός: *του 'ριξε ένα ~ γιατί το είχε παρακάνει*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. perdah].

μπερντές (ο) {μπερντέδες} (λαϊκ.) **1.** κουρτίνα για πόρτες και παράθυρα **2.** κουρτίνα θεάτρου, πρόχειρη αυλαία **3.** το λευκό παραπέτασμα, συνήθ. από ύφασμα, που χρησιμοποιείται στο θέατρο σκιών ως οθόνη *(καραγκιοζμπερντές)*: *στήνω ~*. — (υποκ.) **μπερντεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. perde < περσ. parda «κουρτίνα»].

μπερξονισμός (ο) η φιλοσοφική θεωρία τού Μπερξόν, κατά την οποία μόνο με την ενόραση και όχι με την αναλυτική και εννοιοποιητική διαδικασία (που ωστόσο έχει πρακτική χρησιμότητα) μπορούμε να συλλάβουμε την κίνηση και τη μεταβολή, που είναι η ουσία τής ζωής και τού κόσμου. — **μπερξονιστής** (ο), **μπερξονίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Γάλλου φιλοσόφου H. Bergson (1859-1941)].

μπέρτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φαρδύ γυναικείο πανωφόρι χωρίς μανίκια με άνετα ανοίγματα για τα χέρια, που πέφτει ριχτό και κουμπώνει στον λαιμό: *μάλλινη ~*. — (υποκ.) **μπερτάκι** (το) κ. **μπερτίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. berta < γερμ. Bertha, όνομα τής μητέρας τού Γερμανού αυτοκράτορα Καρλομάγνου, η οποία φορούσε τέτοιο πανωφόρι].

μπερτοδουλισμός (ο) η πονηριά και η καπατσοσύνη, τα πονηρά κόλπα που χρησιμοποιεί κανείς.

μπερτόδουλος (ο) (μετωνυμ.) ο πονηρός και καπατσος χωρικός. Επίσης **μπερτόλδος**.
[ΕΤΥΜ. Παραφθορά τού ονόματος *Μπερτόλδος* < ιταλ. Bertoldo, κύριο πρόσωπο τής σάτιρας *Οι πνευματωδέστατες πανουργίες τού Μπερτόλδου (Le sottilissime astuzie di Bertoldo*, 1606) τού Ιταλού G.C. Croce (1550-1609). Στο έργο αυτό ο Μπερτόλδος, ένας παμπόνηρος χωρικός, κατορθώνει μετερχόμενος ποικίλα τεχνάσματα να γίνει βασιλικός σύμβουλος].

μπέσα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο λόγος τιμής, που υποχρεώνει κάποιον να τηρήσει την υπόσχεσή του: *είναι άνθρωπος με ~* ΣΥΝ. τιμή, λόγος· ΦΡ. (α) ***έχω μπέσα*** κρατώ τον λόγο μου: *έχει μπέσα σ' ό,τι λέει, είναι τίμιος άνθρωπος* || *δεν τον εμπιστεύομαι· δεν έχει καθόλου μπέσα* (β) ***μπέσα για μπέσα*** στον λόγο τής τιμής μου: *θα γίνει όπως σου υποσχέθηκα· ~!* (εγγυώμαι με τον λόγο τής τιμής μου).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. besë].

μπεσαλής (ο) {μπεσαλήδες}, **μπεσαλού** (η) {μπεσαλούδες} (λαϊκ.) έντιμος άνθρωπος, που κρατά τον λόγο του, που έχει μπέσα: *άνδρας σωστός και ~!* || *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. έμπιστος, τίμιος, ντόμπρος. — **μπεσαλήδικος**, -η, -ο, **μπεσαλήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *μπέσα* + *-λής* (< τουρκ. -li)].

μπεσαμέλ (η) {άκλ.} λευκή κρεμώδης σάλτσα που χρησιμοποιείται σε διάφορα φαγητά, όπως στο ογκρατέν, στο παστίτσιο, στον μουσακά κ.λπ., κυρ. ως επίστρωση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. béchamel, από το όνομα τού Γάλλου χρηματιστή Louis de Béchamel (18ος αι.), ο οποίος την επινόησε].

μπεστ-σέλερ (το) {άκλ.} ελλην. *ευπώλητο, πολυπώλητο, αριστοπώλητο*· βιβλίο που έχει μεγάλη εμπορική επιτυχία: *το βιβλίο της έγινε ~* || *το ~ τής χρονιάς*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. best seller «ο καλύτερα πωλούμενος» < best «ο καλύτερος» + seller < sell «πουλώ»].

μπετατζής (ο) {μπετατζήδες} (λαϊκ.) εργάτης οικοδομής, που φτειάχνει το μπετόν, ανακατεύοντας τα συστατικά του, το μεταφέρει και το χύνει στα καλούπια του ή το στρώνει.
[ΕΤΥΜ. < *μπετά* + παραγ. επίθημα *-(α)τζής*].

μπετόν {άκλ.} κ. (λαϊκ.) **μπετό** (το) **1.** το σκυρόδεμα (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***μπετόν αρμέ*** το (οπλισμένο) ενισχυμένο σκυρόδεμα (βλ.λ.) (β) ***εμφανές μπετό(ν)*** σκυρόδεμα επεξεργασμένο ή καλουπωμένο, ώστε η επιφάνειά του να είναι λεία και να μπορεί είτε να μείνει ως έχει είτε να βαφτεί απευθείας χωρίς σοβάντισμα· χρησιμοποιείται σε εξωτερικές επιφάνειες τής οικοδομής, λ.χ. στις βεράντες **2.** ***μπετά*** (τα) το στάδιο τής οικοδόμησης κατά το οποίο ρίχνεται μπετόν στα καλούπια: *τώρα ρίχνουμε τα ~* || *η οικοδομή είναι ακόμη στα ~* (δεν έχει ολοκληρωθεί).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. béton < λατ. bitumen «άσφαλτος»].

μπετόνι (το) → μπιτόνι

μπετονιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *αναμικτήρας σκυροδέματος*· μηχάνημα που αποτελείται από έναν μεταλλικό, κοίλο, περιστρεφόμενο κάδο με ειδικά πτερύγια στο εσωτερικό του για την ανάμειξη υλικών, κυρ. για την κατασκευή σκυροδέματος· (συνεκδ.) το όχημα που διαθέτει τέτοιο μηχάνημα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bétonnière < béton. Βλ. λ. *μπετόν*].

μπετονόκαρφο (το) καρφί που μπορεί να μπήγεται σε μπετόν.

μπετούγια κ. **πετούγια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το πόμολο τής πόρτας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. bedija (οπτικό δάνειο)].

μπεχαβιορισμός (ο) → μπιχεβιορισμός

μπεχλιβάνης (ο) → πεχλιβάνης

μπήγω κ. (λαϊκ.) **μπήχνω** κ. **μπήζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {έμπηξα, μπηγμένος} **1.** βάζω (κάτι μακρύ και μυτερό) μέσα (σε κάτι άλλο) ή κάνω (κάτι) να εισχωρήσει σε άλλο σώμα με δύναμη πιέζοντάς το ή χτυπώντας το, ώστε να μπει, να καρφωθεί βαθιά: *~ τα καρφιά στον τοίχο / τα παλούκια στο έδαφος / το μαχαίρι στο σώμα τού θύματος* ΣΥΝ. καρφώνω **2.** (οικ.) εκδηλώνω (κάτι) κατά έντονο και απότομο τρόπο· κυρ. στις ΦΡ. ***μπήγω τα γέλια / τις φωνές / τις κραυγές / τα κλάματα*** ξεσπώ σε γέλια / φωνές / κραυγές / κλάματα ΣΥΝ. (οικ.) βάζω, πατώ ΑΝΤ. κρατώ, συγκρατώ. — **μπήξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έμπηξα* < *ένεπηξα* (κατά το σχήμα *ανοίγω - άνοιξα*) τού αρχ. *εμπήγνυμι* < *εμ-* (< *εν*) + *πήγ-νυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

μπήκα ρ. → μπαίνω

μπηχτή (η) (αργκό) **1.** χτύπημα που δίνει κανείς (σε κάποιον) ύπουλα, ώστε να μη γίνει αντιληπτός: *τρώω / δίνω / αρπάζω / ρίχνω ~* ΣΥΝ. μουλλωχτή **2.** (μτφ.) υπαινιγμός με σκωπτικό, περιπαικτικό ή επιθετικό χαρακτήρα: *η ~ που της πέταξε για τον πρώην άντρα της, ήταν σκέτο φαρμάκι!* ΣΥΝ. (οικ.) κακία, καρφί.

μπήχτης (ο) (αργκό) άνδρας με έντονη σεξουαλική ζωή, γυναικάς.

μπηχτός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που μπήγεται ή είναι μπηγμένος (κάπου).

μπίγα (η) {μπιγών} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. ο ανυψωτικός γερανός πλοίου που χρησιμοποιείται στις φορτοεκφορτώσεις ΣΥΝ. (λόγ.) φορτωτήρας **2.** γερανοφόρο όχημα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. biga < δημώδ. λατ. biga «συνωρίδα ίππων», συγκεκομμ. τ. τού λατ. bijugus «δίζυγος, συνεζευγμένος»].

μπιγκ-μπράδερ (το) (σημ. 2) / (ο) (σημ. 1) {άκλ.} **1.** ο μεγάλος αδελφός (βλ. λ. *αδελφός*) **2.** τηλεοπτικό παιχνίδι (ριάλιτι) στο οποίο μια ομάδα παικτών περνούν ένα χρονικό διάστημα σε ένα σπίτι αποκλεισμένοι από τον έξω κόσμο, ενώ η ζωή τους παρακολουθείται και αναμεταδίδεται με κάμερες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Big Brother «Μεγάλος Αδελφός»].

μπιγκουτί (το) → μπικουτί

μπιγόνια κ. **μπιγκόνια** κ. **βιγόνια** κ. **βεγόνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τροπικό καλλωπιστικό φυτό, πολυετές και ποώδες, που καλλιεργείται για τα ωραία χνουδωτά φύλλα του και τα μικρά ζωηρόχρωμα άνθη του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bigonia < begonia, από το όνομα τού Γάλλου M. Bégon (18ος αι.), κυβερνήτη τού Αγίου Δομινίκου].

μπιέλα (η) {άκλ.} ελλην. *διωστήρας*· ιμάντας που μεταδίδει την κίνηση σε μηχανική συσκευή· συνήθ. στη ΦΡ. ***βαράω / χτυπάω μπιέλα / μπιέλες*** (μτφ.) τρελαίνομαι (από την κούραση).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bielle, πιθ. < προβηγκ. biga «δοκός»].

μπιελάρ επίρρ.· κυρ. για βλάβη σε μηχάνημα, που δεν είναι δυνατόν να επισκευαστεί επί τόπου· ΦΡ. ***βγάζω / βγαίνω μπιελάρ*** εξουθενώνομαι. Επίσης **μπιελά**.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. φρ. b(eyond) l(ocal) r(epair) «πέραν τοπικής επισκευής»].

μπιενάλε (η) {άκλ.} καλλιτεχνική εκδήλωση που πραγματοποιείται στον ίδιο χώρο ή στην ίδια πόλη κάθε δύο χρόνια, κυρ. για την προ-

βολή των καλών τεχνών και ειδικότ. των εικαστικών: *η ~ νέων καλλιτεχνών / τής Βενετίας.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. biennale, αρχική σημ. «διετής» < bi- (< λατ. bis «δις») + -ennale < μτγν. λατ. annualis «ετήσιος» < λατ. annus «έτος»].

μπιζ¹ κ. **μπις** (το) {άκλ.} το ανκόρ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. bis «δις»].

μπιζ² (το) {άκλ.} **1.** ομαδικό παιχνίδι, κατά το οποίο ένας, χωρίς να βλέπει, δέχεται τα χτυπήματα των άλλων και πρέπει να μαντέψει ποιος τον χτύπησε **2.** το επιφώνημα που συνοδεύει το χτύπημα στο παιχνίδι αυτό.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

μπιζάρω ρ. μετβ. {μπιζάρισα} (λαϊκ.) (για το κοινό παράστασης) καλώ ξανά στη σκηνή τους ερμηνευτές-εκτελεστές μιας παράστασης ή συναυλίας με παρατεταμένες επευφημίες ή χειροκροτήματα, κυρ. για να ερμηνεύσουν ακόμα κάτι εκτός τού επίσημου προγράμματος: *στην πρεμιέρα όρθιο όλο το θέατρο τον μπιζάρισε εφτά φορές!* — **μπιζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bissare < λατ. bis «δις»].

μπιζέλι (το) {μπιζελ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τής μπιζελιάς· είναι πολύσπερμος λοβός, με εδώδιμα πράσινα, κίτρινα ή άσπρα σπέρματα **2.** καθένα από τα σπέρματα που περιέχονται σε κάθε τέτοιο λοβό **3.** ***μπιζέλια*** (τα) οι καρποί τής μπιζελιάς ως φαγητό ή ως συστατικό φαγητών. — (υποκ.) **μπιζελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pisello < λατ. *pisellum*, υποκ. τού *pisum* < μτγν. *πίσον*, παράλλ. τ. τού αρχ. *πίσος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

μπιζελιά (η) ετήσιο φυτό με βλαστό κούφιο, έρποντα ή αναρριχώμενο με έλικες· καρπός του είναι το μπιζέλι (βλ.λ.).

μπίζνες (οι) {άκλ.} (λαϊκ.) οι επιχειρηματικές δραστηριότητες και δοσοληψίες: *κάνω ~ με κάποιον* (συνεργάζομαι επιχειρηματικά) || *έχει πολλές ~ με Αμερική.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. business < busy «απασχολημένος»].

μπίζνεσμαν (ο) {άκλ.}, **μπιζνεσγούμαν** (η) {άκλ.} (λαϊκ.) ο επιχειρηματίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. businessman / businesswoman].

μπιζού (το) {άκλ.} το κόσμημα: *μαγαζί με ~.* — (υποκ.) **μπιζουδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bijou < βρετον. bizou «κρίκος, δαχτυλίδι» < biz «δάχτυλο»].

μπιζουδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό κόσμημα: *πήραν ένα ~ για το μωρό* **2.** (γενικά) καθετί που έχει μικρό και κομψό σχήμα, ό,τι είναι μικροκαμωμένο και όμορφο.

μπιζουτάρισμα (το) {μπιζουταρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επεξεργασία επιφανειών και επίπεδων σωμάτων για τη λέπτυνση τού πάχους τους στην περιφέρεια με τη χάραξη λοξής εγκοπής στην άκρη τους γύρω-γύρω: *το ~ τού καθρέφτη / τού γυαλιού* **2.** λοξή εγκοπή.

μπιζουτέ επίθ. {άκλ.} αυτός τού οποίου η επιφάνεια έχει μπιζουτάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. biseauté (ρ. biseauter) < biseau «λοξή τομή». πιθ. παλ. γαλλ. *biaiseau < αρχ. *ἐπικάρσιος*, λ. που εισήχθη από Έλληνες αποίκους στην Προβηγκία].

μπιζουτιέρα (η) {δύσχρ. μπιζουτιερών} θήκη από διάφορα υλικά για την πρόχειρη φύλαξη κοσμημάτων, η κοσμηματοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bijoutière, βλ. λ. *μπιζού*].

μπικ (το) {άκλ.} **1.** το στυλό διαρκείας που κατασκευάζει η ομώνυμη εταιρεία: *κόκκινο / μαύρο ~* || *μου τελείωσε το ~* ● **2.** πρόχειρη ξυριστική μηχανή από νάιλον με προσαρμοσμένο ξυραφάκι μιας χρήσεως ● **3.** αναπτήρας από νάιλον.
[ΕΤΥΜ. Από την εμπορική ονομασία Bic].

μπικίνι (το) {άκλ.} γυναικείο μαγιό, που απαρτίζεται από δύο κομμάτια: ένα σαν στηθόδεσμο για το πάνω μέρος τού σώματος και ένα για το κάτω, που καλύπτει την περιοχή τής ήβης και των γλουτών: *φορώ ~* || *μικρό / αποκαλυπτικό ~.* — (υποκ.) **μπικινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bikini < Bikini, ατόλη στον Ειρηνικό Ωκεανό. Το μαγιό αυτού τού είδους σχεδιάστηκε από τον Γάλλο μηχανικό L. Réard (1897-1984), ο οποίος το ονόμασε έτσι επειδή προσδοκούσε ότι το τολμηρό μαγιό του θα είχε «εκρηκτικές» επιπτώσεις στην εμφάνιση των γυναικών, όπως οι δοκιμαστικές ρίψεις ατομικών βομβών (από τις Η.Π.Α.) στην ατόλη Bikini].

μπικουτί κ. **μπιγκουτί** (το) {άκλ.} μικρό ρολό, γύρω από το οποίο τυλίγεται και στερεώνεται με τσιμπιδάκι ή φουρκέτα μια τούφα μαλλιών, κυρ. ώσπου να στεγνώσουν και να σχηματίσουν μπούκλα: *βγήκε με τα ~ στο κεφάλι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bigoudi, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με ισπ. bigote «μουστάκι» (πβ. bigotelle «λαβίδα για περιποίηση μουστακιού»)].

μπίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σφαιρίδιο από διάφορα υλικά **2.** (α) ο βώλος (βλ.λ.) (β) ***μπίλιες*** (οι) παιχνίδι που παίζεται με χρωματιστά γυάλινα ή πλαστικά σφαιρίδια, κατά το οποίο ο κάθε παίκτης προσπαθεί να πετύχει με τους δικούς του βώλους τους βώλους τού αντιπάλου του· ΦΡ. (αργκό) ***γίνομαι μπίλιες (με κάποιον)*** τσακώνομαι άσχημα (με κάποιον) και χαλάω τις σχέσεις μου μαζί του **3.** η μπάλα τού μπιλιάρδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. biglia < γαλλ. bille < φρανκον. bikkil «κόκκαλο»].

μπιλιαρδάδικο (το) (λαϊκ.) μαγαζί που διαθέτει τραπέζια μπιλιάρδου, στο οποίο μπορεί κανείς να παίξει μπιλιάρδο, νοικιάζοντας τραπέζι για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ΣΥΝ. σφαιριστήριο.

μπιλιάρδο (το) **1.** παιχνίδι που παίζεται με σκληρές, έγχρωμες μπάλες στο μέγεθος μικρού πορτοκαλιού, που ο καθένας από τους δύο παίκτες χτυπά με στέκα, κάνοντάς τες να κινούνται και να συγκρούονται μεταξύ τους πάνω σε ειδικό τραπέζι με τσόχινη επένδυση: *τραπέζι / στέκα τού ~* || *αίθουσα μπιλιάρδου* || *παίζω ~* **2.** το μπιλιαρδάδικο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bigliardo < μέσ. γαλλ. billard < bille «μπαστούνι» < μεσν. λατ. billia «κορμός δέντρου», κελτ. προελ., πβ. ιρλ. bile «κορμός δέντρου», κελτ. bile «φυλλαράκι»].

μπιλιέτο (το) **1.** κάρτα επισκεπτηρίου **2.** πρόχειρο γραπτό μήνυμα, που στέλνεται σε κάποιον και συνεκδ. το χαρτί πάνω στο οποίο είναι γραμμένο το μήνυμα αυτό **3.** μικρό λευκό ορθογώνιο καρτελάκι, στο οποίο γράφει κανείς τις ευχές του (για γάμο, γιορτές κ.τ.ό.) και το όνομά του και το οποίο τοποθετεί σε φακελάκι με το δώρο που στέλνει ή πηγαίνει ο ίδιος. — (υποκ.) **μπιλιετάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. biglietto < παλ. γαλλ. billette < bullette, υποκ. τού bulle «έγγραφο» < μεσν. λατ. bulla «σφραγισμένο έγγραφο»].

μπιμπελό κ. **μπιμπλό** (το) {άκλ.} **1.** μικρό διακοσμητικό αντικείμενο: *το ~ πάνω στο σύνθετο τού σαλονιού* || *~ από πορσελάνη* **2.** (για πρόσ. και πράγματα) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε με μικρές διαστάσεις και μεγάλη κομψότητα: *αν την έβλεπες στα νιάτα της· πραγματικό ~ ήταν!* — (υποκ.) **μπιμπλουδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bibelot < μέσ. γαλλ. beubelot, εκφραστ. ηχομιμητική λ., που ίσως συνδ. με το επίθ. beau «ωραίος, όμορφος»].

μπιμπερό (το) {άκλ.} γυάλινο ή πλαστικό διαφανές δοχείο, που κλείνει με ειδικό στόμιο από συνθετικό υλικό σε σχήμα γυναικείας θηλής και χρησιμοποιείται για τη διατροφή των βρεφών (συνήθ. με γάλα): *ταΐζω το μωρό με το ~* ΣΥΝ. (λόγ.) θήλαστρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. biberon < λατ. bibere «πίνω»].

μπιμπίκι (το) {μπιμπικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το μικρό σπυράκι **2.** μαύρο στίγμα στο πρόσωπο, το οποίο εμφανίζεται κυρ. σε νεαρά άτομα με ακμή και οφείλεται στο κλείσιμο των πόρων τού δέρματος λόγω τής υπερέκκρισης σμήγματος: *το προϊόν εξαφανίζει μπιμπίκια και σπυράκια από το νεανικό δέρμα!* — (υποκ.) **μπιμπικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *μπίμπικας* < αρχ. *βέμβιξ* «σβούρα, ρόμβος» (με διατήρηση τής αρχ. προφοράς τού συμπλέγματος *-μβ-*), παράλλ. τ. τού ουσ. *βόμβος* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το ιταλ. bimbo «μπέμπης»].

μπιμπίλα (η) → μπιρμπίλα

μπιμπίλωμα (το) → μπιρμπίλωμα

μπιμπιλώνω ρ. → μπιρμπιλώνω

μπιμπιλωτός, -ή, -ό → μπιρμπιλωτός

μπιμπλό (το) → μπιμπελό

μπιμπλουδάκι (το) (λαϊκ.) **1.** μικρό μπιμπελό ΣΥΝ. μικροτέχνημα **2.** (μτφ.) καθετί λεπτοκαμωμένο και όμορφο: *το κοριτσάκι τους είναι ~ σωστό!*

μπίνγκο (το) {άκλ.} **1.** παιχνίδι που παίζεται για χρήματα ή για έπαθλο, στο οποίο αναφέρονται φωναχτά αριθμοί που έχουν επιλεγεί τυχαία και τους οποίους οι παίκτες διαγράφουν αν εμφανιστούν στις κάρτες τους· ο πρώτος παίκτης που διαγράφει όλους τους αριθμούς στην κάρτα του φωνάζει «μπίνγκο!» **2.** (καθημ.) ως έκφραση χαράς από ξαφνικό επιτυχές αποτέλεσμα: *~! Κέρδισα στον διαγωνισμό μία τηλεόραση.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bingo, αγν. ετύμου].

μπινελίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η συμπεριφορά τού μπινέ, καθώς και κάθε πράξη που τον χαρακτηρίζει **2.** (συνήθ. στον πληθ.) βρισιά, έντονη επίπληξη: *αρχίζω κάποιον στα ~* ● **3.** η λειχουδιά (νόστιμος, πικάντικος μεζές, ζαχαρωτό κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < *μπινές* + *-λίκι*].

μπινές (ο) {μπινέδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ομοφυλόφιλος άνδρας **2.** (υβριστ.) άνθρωπος αναξιόπιστος, κακού χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ibne].

μπινιά (η) (!-λαϊκ. αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η ανέντιμη πράξη σε βάρος κάποιου ΣΥΝ. (!) πουστιά.

μπιντές (ο) {μπιντέδες} είδος υγιεινής τού μπάνιου, η χαμηλή, επιμήκης λεκάνη με βάση, διαθέτει βρύση με τροφοδοσία ζεστού και κρύου νερού και χρησιμοποιείται κυρίως για το πλύσιμο των γεννητικών οργάνων και τής περιοχής τού πρωκτού· ΦΡ. ***κάνω μπιντέ*** πλένω τις παραπάνω περιοχές τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bidet < μέσ. γαλλ. bidet «μικρό άλογο» < αρχ. γαλλ. bider «τριποδίζω», αγν. ετύμου].

μπιντόνι κ. **μπιτόνι** κ. **μπεντόνι** κ. **μπετόνι** (το) {μπιντον-ιού | -ιών} τενεκεδένιο ή πλαστικό δοχείο με χερούλι για τη φύλαξη και μεταφορά υγρών: *ένα ~ λάδι / πετρέλαιο.* — (υποκ.) **μπιντονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bidon < αρχ. σκανδ. bida «βάζο, δοχείο»].

μπίρα (η) (συνήθ. ορθ. *μπύρα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αλκοολούχο ποτό, που παράγεται με ζύμωση διαλύματος από αμυλούχα δημητριακά, συνήθ. από βύνη κριθαριού, και αρωματίζεται λ.χ. με σπόρους λυκίσκου, για να αποκτήσει ελαφρώς πικρή γεύση: *μαύρη / ξανθή ~* || *ποτήρι μπίρας* ΣΥΝ. ζύθος **2.** (συνεκδ.) κάθε μπουκάλι, το οποίο περιέχει καθορισμένη ποσότητα του ποτού, όπως διατίθεται στο εμπόριο: *αγόρασε δέκα ~ για το βράδυ* **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα που περιέχεται σε κάθε τέτοιο μπουκάλι: *βάλε να πιούμε τη ~ μισή-μισή.* — (υποκ.) **μπιρίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθογραφία (ορθογραφία ξένων λέξεων).*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. birra < γερμ. Bier < αρχ. γερμ. bior].

μπιραρία (η) (συνήθ. ορθ. *μπυραρία*) {μπιραριών} κατάστημα στο οποίο σερβίρεται μπίρα (βαρελίσια ή εμφιαλωμένη) ΣΥΝ. ζυθοπωλείο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. birreria < birra «μπίρα»].

μπιρίμπα (η) {χωρ. πληθ.} χαρτοπαίγνιο στο οποίο νικητής ανακηρύσσεται όποιος συγκεντρώσει περισσότερους πόντους σχηματίζοντας κατάλληλους συνδυασμούς επτά φύλλων.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < γαλλ. biribi «είδος τυχερού παιγνιδιού» < ιταλ. biribisso < bir- (< λατ. bis «δις») + (a)bisso «άβυσσος» (< λατ. abyssus < αρχ. *ἄβυσσος*). Με τη λ. αυτή προσδιοριζόταν αρχικώς ένα είδος τυχερού

παιγνιδιού με αφετηρία την Ιταλία. το οποίο απαγορεύθηκε το 1837].

μπίρμπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πονηρός, κατάτσος. Επίσης **μπίρμπα** (ο/η) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. birba < γαλλ. bribe(s) «ψίχουλα. υπολείμματα» (με μεταφορική σημ. «κακός, ανάξιος άνθρωπος»), αγν. ετύμου, ίσως από ονοματοποιημένη ρίζα].

μπιρμπίλα κ. **μπιμπίλα** (η) {μπι(ρ)μπιλών} (λαϊκ.) **1.** λεπτή δαντέλα που κεντιέται με βελόνα **2.** το τελείωμα λεπτών υφασμάτων και ρούχων, λ.χ. ενός μαντηλιού. με την παραπάνω δαντέλα. — (υποκ.) **μπιρμπιλίτσα** κ. **μπιμπιλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bir-biri «το ένα μετά το άλλο, στη σειρά»].

μπιρμπίλι (το) {μπιρμπιλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αηδόνι· ΦΡ. ***μπιρμπίλι τής θάλασσας*** η αλκυόνα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bülbül].

μπιρμπιλομάτης, -α. -ικο (λαϊκ.) αυτός που έχει ωραία. παιχνιδιάρικα μάτια: *κόρη ~!*
[ΕΤΥΜ. < *μπιρμπίλι* + *-μάτης* < *μάτι*].

μπιρμπίλω (η) (λαϊκ.) η ναζιάρα και παιχνιδιάρα γυναίκα ΣΥΝ. καμωματού.
[ΕΤΥΜ. < *μπιρμπίλι*].

μπιρμπίλωμα κ. **μπιμπίλωμα** (το) {μπι(ρ)μπιλώμ-ατος | -ατα. -άτων} (λαϊκ.) το στόλισμα λεπτού ρούχου ή υφάσματος με μπιρμπίλα. — (υποκ.) **μπιρμπιλωματάκι** κ. **μπιμπιλωματάκι** (το). **μπιρμπιλώνω** κ. **μπιμπιλώνω** ρ.

μπιρμπιλωτός, -ή. -ό κ. **μπιμπιλωτός** (για υφάσματα. ρούχα) αυτός που είναι στολισμένος με μπιρμπίλα: *~ μαντήλι / μανίκι / μαξιλάρι* || *~ μάτια* (παιχνιδιάρικα, ζωηρά, ναζιάρικα).

μπιροποσία (η) (συνήθ. ορθ. *μπυροποσία*) {χωρ. πληθ.} το να πίνει κάποιος μπίρες.
[ΕΤΥΜ. < *μπίρα* + *-ποσία* (< *πόση*)].

μπιρσίμι (το) → μπρισίμι

μπις (το) → μπιζ[1]

μπισκότο (το) μικρό και ελαφρό γλύκυσμα. που παρασκευάζεται από αλεύρι, βούτυρο, αβγά και άλλα υλικά. όπως μαρμελάδα, αμύγδαλα, σοκολάτα, βανίλια κ.λπ.· ψήνεται στον φούρνο σε διάφορα σχήματα και είναι ξερό, εύθρυπτο και τραγανό: *γλυκά / αλμυρά ~* || *γεμιστά ~* (δύο μαζί κολλημένα με μια παχιά στρώση σοκολάτας, κρέμας ή μαρμελάδας). — (υποκ.) **μπισκοτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπισκόττιν* < ιταλ. biscotto < bis- (< λατ. bis «δις, δύο φορές») + -cotto < λατ. coctus, μτχ. τ. τού ρ. coquo «ψήνω»].

μπιστεμένος, -η. -ο [μεσν.] (λαϊκ.) (μτχ. ως επίθ.) έμπιστος. πιστός (βλ. κ. λ. *εμπιστεύομαι, έμπιστος*).

μπιστικός, -ή. -ό → πιστικός

μπιστόλα (η) → πιστόλα

μπιστόλι (το) → πιστόλι

μπιστολιά (η) → πιστολιά

μπιστρό (το) {άκλ.} μικρό εστιατόριο ή καφετέρια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bistro(t), αβεβ. ετύμου, πιθ. παράγ. τού γαλλ. bistouille «είδος καφέ με αλκοόλ» < bis «δις» + ρ. touiller «ανακατεύω» (< λατ. tudiculare «λειώνω, σπάζω»)].

μπιτ[1] (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** το ρυθμικό μοτίβο που με ομοιόμορφο και συνεχή τρόπο ακούγεται κατά τη διάρκεια τραγουδιών ή χορευτικής μουσικής: *πιάνω το ~* || *το τραγούδι έχει (ωραίο) ~* **2.** (συνεκδ.) νεανική μουσική τής δεκαετίας τού '60. βασισμένη στο μπιτ (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bit. αρχική σημ. «τεμάχιο, μικρό κομμάτι»].

μπιτ[2] (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. το δυαδικό ψηφίο· η μικρότερη μονάδα πληροφορίας στον υπολογιστή, που μπορεί να έχει τις τιμές 0 ή 1 και αποτελεί τη βάση σχηματισμού ψηφιολέξεων (ή μπάιτ / byte, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bit. από τη φρ. b(inary dig)it «δυαδικό ψηφίο»].

μπίτ(ι) επίρρ. (λαϊκ.) εντελώς, απόλυτα, ολωσδιόλου: *είναι ~ κουτός*· ΦΡ. (εμφατ.) ***μπιτ για μπιτ*** εντελώς, ολότελα: *δεν παίρνει χαμπάρι ~* || *~ χαζός* ΣΥΝ. ντιπ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bit. προστ. τού ρ. bitmek «τελειώνω»].

μπίτνικ (ο) {άκλ.} μέλος ενός κοινωνικού και λογοτεχνικού κινήματος τής δεκαετίας τού '50 και τού '60 στις Η.Π.Α., στο οποίο ανήκαν οι συγγραφείς Ά. Γκίνσμπεργκ και Τζ. Κέρουακ. οι οποίοι αρνούνταν τις ηθικές αξίες τής δυτικής κοινωνίας και τον συμβατικό τρόπο ζωής, την αξία τής εργασίας και τα υλικά αγαθά.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. beatnik (εκφραστ.) < αγγλ. beat «νικώ» + -nik (προέλ. ρωσική ή από τη γλώσσα γίντις)].

μπιτόνι (το) → μπιντόνι

μπιτς-βόλεϊ (το) {άκλ.} η παράκτια πετοσφαίριση (βλ. λ. *παράκτιος*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. beach-volley].

μπιφτέκι (το) {μπιφτεκ-ιού | -ιών} κομμάτι από κιμά ζυμωμένο με καρυκεύματα και διάφορα υλικά, που τρώγεται ψητό: *~ ψημένο στη σχάρα / στα κάρβουνα* || *~ γεμιστό με τυρί.* — (υποκ.) **μπιφτεκάκι** (το), (μεγεθ.) **μπιφτεκάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bifteck < αγγλ. beefsteak < beef «βοδινό» + steak «φέτα κρέατος, φιλέτο»].

μπιχεβιορισμός κ. **μπεχαβιορισμός** (ο) ο συμπεριφορισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. behaviourism < behave «συμπεριφέρομαι»].

μπιχλιμπίδι (το) {μπιχλιμπιδ-ιού | -ιών} **1.** κάθε μικρό αντικείμενο χωρίς ιδιαίτερη αξία. που χρησιμοποιείται συνήθ. ως στολίδι (λ.χ. χάντρες, μικροκοσμήματα ασήμαντης αξίας, κοκκαλάκια για τα μαλλιά κ.ά.) **2.** (ειδικότ.) κάθε διακοσμητικό μικροαντικείμενο που προκαλεί εντύπωση, συνήθ. αστραφτερό και με έντονο χρώμα: *όταν βγαίνει. φοράει ένα σωρό μπιχλιμπίδια* **3.** κάθε μικροαντικείμενο: *τι τα θες όλ' αυτά τα ~ που κουβαλάς στην τσάντα σου;*

[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *λεμπλεμπίδι* «στραγάλι» < τουρκ. leblebi < περσ. lablabū].

μπλαβίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπλάβισα} ♦ (αμετβ.) **1.** (λαϊκ.) γίνομαι μελανός, μπλάβος: *τα χείλη του είχαν μπλαβίσει απ' το κρύο* ΣΥΝ. μελανιάζω ♦ (μετβ.) **2.** προκαλώ μελανιά (σε κάποιον): *θα μου μπλαβίσεις το χέρι τόσο που το σφίγγεις!* ΣΥΝ. μελάνιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπλάβος* < βεν. blavo < μτγν. λατ. blavus, γερμ. αρχής].

μπλάβος, -α. -ο (λαϊκ.) μελανός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < παλ. ιταλ. blavo (σύγχρ. biavo) < μτγν. λατ. blavus].

μπλαζέ επίθ. {άκλ.} (καθημ. για πρόσ. ή ύφος) αυτός που φανερώνει αδιαφορία και βαρυεστημάρα, υπεροψία ή περιφρόνηση: *είχε ένα ύφος ~. για να μας δείξει ότι είναι «κάποιος»!* || *με ενοχλεί η ~ συμπεριφορά μερικών πωλητριών στα καταστήματα ειδών πολυτελείας.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. blasé < ρ. blaser «μπουχτίζω. χορταίνω» < ολλ. blasen «φουσκώνω»].

μπλακάουτ κ. **μπλακ-άουτ** (το) {άκλ.} (καθημ.) **1.** η συσκότιση (βλ.λ.): *κίνδυνος για ~ από τις συνεχείς διακοπές τού ρεύματος* || *στο πλοίο, πριν από το ναυάγιο, είχε γίνει ~* **2.** (αργκό) η κατάσταση αμηχανίας, αδυναμίας να σκεφθεί και να αντιδράσει κανείς: *μόλις άκουσε το πρόστιμο. έπαθε ~!* **3.** η απώλεια τής συνείδησης για μικρό χρονικό διάστημα: *έπαθε ένα ~ μετά το ατύχημα και δεν θυμόταν τι είχε συμβεί.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. black-out «συσκότιση»].

μπλακτζάκ κ. **μπλακ-τζάκ** (το) {άκλ.} παιχνίδι με τραπουλόχαρτα, που παίζεται στο καζίνο με τέσσερεις τράπουλες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. black-jack].

μπλακ-χιούμορ (το) {άκλ.} ελλην. *μαύρο χιούμορ*· χιούμορ που προκύπτει από μακάβρια αστεία.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. black humour].

μπλαμπλά κ. **μπλα-μπλά** (το/τα) {άκλ.} **1.** (καθημ.-εκφραστ.) η φλυαρία. πολλά λόγια χωρίς περιεχόμενο: *μου αρέσουν οι ταινίες που έχουν πολλή δράση και λίγο ~* || *η έκθεσή του έχει πολύ ~ και λίγη ουσία* **2.** το λέγειν, η ικανότητα να χρησιμοποιεί κανείς τον λόγο, να λέει πολλά για να πετύχει κάτι: *ένας καλός πλασιέ πρέπει να έχει και ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bla-bla, ηχομιμητ. λ.].

μπλάνκο (το) {άκλ.} το διορθωτικό υγρό (βλ. λ. *διορθωτικός*).
[ΕΤΥΜ. < Blanco. εμπορική ονομασία τού διορθωτικού υγρού. < ισπ. blanco «λευκός»].

μπλάστρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το έμπλαστρο και γενικότ. καθετί κολλημένο σαν έμπλαστρο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *έμπλαστριον*. υποκ. τού μτγν. επιθ. *ἔμπλαστρον*].

μπλαστρώνω ρ. μετβ. {μπλάστρω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** βάζω (σε κάποιον ή σε μέλος τού σώματος) έμπλαστρο: *~ το πόδι / την πλάτη / το πλευρό* **2.** (μεσοπαθ.) πασσαλείβομαι, λερώνομαι πολύ: *νέο κορίτσι γιατί μπλαστρώνεται με τόσο μεϊκ-άπ;* || *έσπασε το βάζο με τη μαρμελάδα και μπλαστρώθηκα.* — **μπλάστρωμα** (το).

μπλε επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το βαθύ χρώμα τού ουρανού και τής θάλασσας: *μάτια ~* || *~ πουκάμισο* || *~ στυλό* (που έχει μελάνι χρώματος μπλε) **2.** ***μπλε*** (το) το ίδιο το χρώμα τού ουρανού και τής θάλασσας: *ανοιχτό / σκούρο / βαθύ ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bleu < παλ. γαλλ. blo(u) < αρχ. γερμ. blāu / blāo, πβ. αγγλ. blue. γερμ. blau].

μπλέιζερ (το) {άκλ.} σκούρο σακάκι με χρυσά κουμπιά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. blazer < blaze «λάμπω. αστράφτω»].

μπλέκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έμπλεξα. μπλέ-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** τοποθετώ αντικείμενα σε τέτοια σειρά ή θέση ή με τέτοιον τρόπο, ώστε να μην υπάρχει τάξη. να μην ξεχωρίζουν μεταξύ τους εύκολα, να μη φαίνεται η αρχή και το τέλος καθενός, τα ανακατεύω: *πήγε να συνδέσει τα μηχανήματα. αλλά έμπλεξε τα καλώδια* || *~ τα σκοινιά / τις κλωστές / τις αλυσίδες* ΣΥΝ. μπερδεύω ΑΝΤ. ξεμπλέκω. ξεμπερδεύω· ΦΡ. (μτφ.) ***τα μπλέκω*** δημιουργώ ερωτικό δεσμό (με κάποιον/κάποια): *τα 'μπλεξε με μια μικρούλα* **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) πιο περίπλοκο, πιο δύσκολο να επιλυθεί: *η κατάθεσή του έμπλεξε χειρότερα τα πράγματα* || *~ μια κατάσταση / ένα θέμα / μια υπόθεση* ΣΥΝ. περιπλέκω· ΦΡ. ***εδώ τα μπλέξαμε!*** στο ζήτημα αυτό θα διαφωνήσουμε: *μέχρι τώρα καλά τα λέγαμε, όμως ~!* **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) προκαλώ (σε κάποιον) σύγχυση. δεν βοηθώ (κάποιον) να καταλάβει κάτι: *μη με μπλέκεις με τέτοιες φιλοσοφίες* ΣΥΝ. μπερδεύω **4.** (μτφ.) αναμειγνύω κάποιον σε παράνομη υπόθεση: *τον έμπλεξαν σε οικονομικό σκάνδαλο / στα ναρκωτικά / σε κλοπές* ΣΥΝ. παρασύρω ΑΝΤ. ξεμπλέκω **5.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να αναμειχθεί σε (ξένη συνήθ.) υπόθεση: *εμένα μη με μπλέκεις σ' αυτή την υπόθεση· το θέμα δεν με αφορά* ♦ (αμετβ.) **6.** μπερδεύεται μέλος τού σώματός μου σε κάτι (συνήθ. σχοινί, καλώδιο, κλαδιά κ.λπ.): *έμπλεξε σ' ένα καλώδιο και έπεσε κάτω* ΣΥΝ. σκοντάφτω. σκαλώνω **7.** για ανακάτεμα πραγμάτων μεταξύ τους, ώστε να μην υπάρχει τάξη, να είναι τα πάντα μπερδεμένα: *έμπλεξαν οι τηλεφωνικές γραμμές* **8.** (μτφ.) παρασύρομαι και συμμετέχω σε παράνομη δραστηριότητα: *έμπλεξε άσχημα με ανθρώπους τού υποκόσμου και τώρα να δούμε πώς θα ξεμπλέξει!* ΑΝΤ. ξεμπλέκω· ΦΡ. (μτφ.) ***μπλέκω στα δίχτυα*** (κάποιου) παγιδεύομαι και δεν μπορώ να ξεφύγω (από κάποιον): *τον έμπλεξε στα δίχτυα της και τον έκανε ό,τι ήθελε* || *έμπλεξε στα δίχτυα των ναρκωτικών και καταστράφηκε* **9.** (μτφ.) ταλαιπωρούμαι εξαιτίας περιπλοκής σε υπόθεσή μου ή σε κάτι που κάνω: *έμπλεξα με τη συγκοινωνία και άργησα* || *έμπλεξε με την απεργία των υπαλλήλων και δεν κατάφερε να τελειώσει τη δουλειά του* || *κάπου θα 'μπλεξε και γι' αυτό δεν ήρθε ακόμη* **10.** (μτφ.) έχω συναλλαγές. σχέσεις εργασίας ή εκκρεμείς υποθέσεις με (κάποιον/κάτι): *όταν μπλέξεις με μαστόρους, δεν ξεμπλέκεις εύκολα* || *~ με την εφορία*· ΦΡ. ***ου μπλέξεις*** μη βρεθείς ανακατεμένος σε υποθέσεις από

τις οποίες δύσκολα ξεμπερδεύει κανείς: ~! *Αν μπλέξεις σε δουλειές με δικηγόρους, δεν τελειώνεις με τίποτα!* **11.** (μειωτ.) αποκτώ ερωτικό δεσμό: *έμπλεξε με μία τού δρόμου || αυτή η κοπέλα μπλέκει πάντα με κάτι περίεργους τύπους!* (μεσοπαθ. ***μπλέκομαι***) **12.** μπερδεύομαι (πβ. σημ. 6 κ. 7): *μπλέχτηκε στα κλαδιά κι έπεσε κάτω || μπλέχτηκαν οι τηλεφωνικές γραμμές·* ΦΡ. ***μπλέκομαι / μπερδεύομαι / μπαίνω (μες) στα πόδια (κάποιου)*** τον εμποδίζω στη δουλειά του, δεν του επιτρέπω να κινείται ελεύθερα: *το παιδί μπλέκεται στα πόδια της, όταν κάνει τις δουλειές τού σπιτιού και τη νευριάζει* || (μτφ.) *μη μπλέκεσαι μες στα πόδια μας, αν θέλεις το καλό σου* (μην ανακατεύεσαι, μείνε σε απόσταση) **13.** αναμειγνύομαι (σε παράνομη, ύποπτη, επικίνδυνη κ.λπ. υπόθεση):~ *σε άσχημες υποθέσεις || πήγε να βοηθήσει και μπλέχτηκε κι αυτός στον καβγά* **14.** βρίσκομαι (χωρίς τη θέλησή μου) *σε* κατάσταση που προκαλεί ταλαιπωρία, είναι χρονοβόρα κ.λπ.: *μπλέχτηκα στην κίνηση κι έχασα το αεροπλάνο || έχω μπλεχτεί με τις επισκευές τού σπιτιού και δεν έχω χρόνο να συναντηθούμε* **15.** σχετίζομαι (ερωτικά, συναισθηματικά): *είχε μπλεχτεί με μια πιτσιρίκα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐμπλέκω* (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος) < *ἐμ-* (< *ἐν*) + *πλέκω*].

μπλεμαρέν κ. **μπλε-μαρέν** επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει βαθύ μπλε χρώμα, το μπλε τής στολής των ναυτικών· ΦΡ. (μτφ.) ***θα σε κάνω μπλεμαρέν*** θα σε δείρω πολύ, θα σε μελανιάσω στο ξύλο **2.** ***μπλεμαρέν*** (το) το ίδιο το βαθύ γαλάζιο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bleu-marin «γαλάζιο τής θάλασσας» < bleu «μπλε» + marin «θαλάσσιος»].

μπλέντερ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή πολτοποίησης ή ανάμειξης φρούτων ή διαφόρων τροφών για την παρασκευή πολτών ή ροφημάτων (πβ. λ. *μίξερ*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. blender < blend «αναμειγνύω, ανακατεύω»].

μπλέξιμο (το) {μπλεξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μπέρδεμα πραγμάτων μεταξύ τους, ώστε να μην ξεχωρίζει η αρχή και το τέλος τους: *το ~ των κλωστών / των καλωδίων / των συρμάτων* ΑΝΤ. ξέμπλεγμα, ξεμπέρδεμα **2.** η σύγχυση που προκαλείται, όταν πολλοί άνθρωποι προσπαθούν να κάνουν κάτι μαζί: *πρωτοφανές ~ στην εφορία· πέντε υπάλληλοι προσπαθούσαν να βρουν τι συμβαίνει, αλλά τίποτα!* **3.** (μτφ.) η ανάμειξη σε ύποπτες ή παράνομες δραστηριότητες και υποθέσεις: *το ~ με τους ανθρώπους τής νύχτας τού στοίχισε τη ζωή* **4.** (ειδικότ.) ***μπλεξίματα*** (τα) οι περιπλοκές που εμφανίζονται σε υπόθεση ή η ταλαιπωρία εξαιτίας τής ανάμειξης κάποιου σε μια δραστηριότητα (συνήθ. παράνομη): *έχει ~ με την εφορία || από τότε που τον συνέλαβαν στη διαδήλωση, έχει ~ με την αστυνομία.*

μπλιγούρι (το) → πλιγούρι

μπλινί (τα) {άκλ.} ρώσικες τηγανίτες.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. bliný, πληθ. τού blin «τηγανίτα»].

μπλοκ (το) {άκλ.} **1.** η δέσμη κατάλληλα συγκολλημένων φύλλων χαρτιού ώστε να αποσπώνται εύκολα, που χρησιμοποιούνται για σημειώσεις και σχέδια: *~ επιταγών / ζωγραφικής / σημειώσεων* ● **2.** το οικοδομικό τετράγωνο: *~ πολυκατοικιών* **3.** (μτφ.) η συμμαχία κρατών, επιχειρήσεων, κομμάτων με κοινά συμφέροντα: *το πρώην ανατολικό ~* (τα κράτη-μέλη τού Συμφώνου τής Βαρσοβίας, οι σύμμαχες κομουνιστικές χώρες) ΣΥΝ. σύνδεσμος, στρατόπεδο, συγκρότημα **4.** το τμήμα διαδήλωσης που αποτελείται από μέλη συγκεκριμένης ομάδας ή οργάνωσης: *το ~ των αριστεριστών στην πορεία διαμαρτυρίας* ● **5.** ΑΘΛ. (α) (στο βόλεϊ) το σταμάτημα στο φιλέ από αμυντικό παίκτη που πηδά ψηλά τού καρφιού που επιχειρεί αντίπαλος (β) (στην καλαθοσφαίριση) το κόψιμο, το σταμάτημα από αντίπαλο τής μπάλας, όταν φεύγει από τα χέρια παίκτη που επιχειρεί προσπάθεια για καλάθι. — (υποκ.) **μπλοκάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. block «στερεή μάζα ξύλου ή πέτρας» < μέσ. γαλλ. blok < μέσ. ολλ. blok < αρχ. γερμ. blob / bloch «κούτσουρο, κορμός δέντρου» (πβ. γερμ. Block). Η σημ. «τετράδιο σημειώσεων» προέρχεται από την αγγλ. συνεκφορά block-notes, δηλ. «δέσμη φύλλων χαρτιού για σημειώσεις»].

μπλοκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπλόκαρα κ. μπλοκάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποκλείω ένα σημείο, δεν επιτρέπω την πρόσβαση ή τη διάβαση, τοποθετώντας εμπόδιο (μπλόκο): *οι αγρότες έχουν μπλοκάρει την εθνική οδό με τα τρακτέρ* ΣΥΝ. φράζω **2.** εμποδίζω να γίνει κάτι: *ο διεθνής οργανισμός μπλοκάρισε τη χρηματοδότηση τής χώρας μέχρι να εκπληρωθούν οι όροι τής συμφωνίας || οι διχογνωμίες μπλοκάρουν τη λήψη μιας κοινής απόφασης* ΣΥΝ. αποτρέπω, σταματώ, ανακόπτω **3.** δεσμεύω, δεν επιτρέπω τη χρήση: *η τράπεζα μπλοκάρισε τις καταθέσεις τού επιχειρηματία μετά την καταγγελία για παράνομες συναλλαγές* **4.** ΑΘΛ. (για τερματοφύλακα) πιάνω με σταθερό και ασφαλή τρόπο τη μπάλα μετά από σουτ τού αντιπάλου: *με μια θεαματική ενέργεια ο τερματοφύλακας μπλοκάρισε τη μπάλα* ♦ **5.** (αμετβ.) περιέρχομαι σε αμηχανία, δεν μπορώ να αντιδράσω, να σκεφτώ ή να πω (κάτι): *μόλις του υψώσεις λίγο τη φωνή, μπλοκάρει* ΣΥΝ. τα χάνω. — **μπλοκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bloccare < blocco, βλ. κ. *μπλόκο*].

μπλόκο (το) **1.** ο αποκλεισμός περιοχής με την τοποθέτηση εμποδίων: *τα ~ των αγροτών στις εθνικές οδούς* **2.** (ειδικότ.) το κλείσιμο δρόμου από αστυνομικές ή στρατιωτικές δυνάμεις για τον έλεγχο όσων περνούν και τη σύλληψη καταζητουμένων: *οι Γερμανοί έστηναν μπλόκα σε όλη την Αθήνα, για να πιάσουν τους αντιστασιακούς || σε ~ τής αστυνομίας συνελήφθη δραπέτης των φυλακών.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. blocco < μέσ. ολλ. blok, βλ. κ. *μπλοκ*].

μπλουζ (το) {άκλ.} **1.** φωνητική μουσική που ξεκίνησε από τους μαύρους σκλάβους των νότιων Η.Π.Α., έχει εμφανείς αφρικανικές επιδράσεις, χαρακτηρίζεται από μελαγχολική μελωδία και αρμονία και επέδρασε στη τζαζ και τη ροκ **2.** (συνεκδ.) τραγούδι το οποίο ανήκει στο παραπάνω μουσικό είδος και είναι γραμμένο συνήθ. σε δωδεκάμετρα τρίστιχα, με τον δεύτερο στίχο να επαναλαμβάνει τα λόγια τού πρώτου ● **3.** χορός για ζευγάρια που χορεύουν αγκαλιασμένα σε ρυθμό αργό, απαλό και ερωτικό.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. blues < αγγλ. blue notes (μελαγχολικές νότες)].

μπλούζα (η) {δύσχρ. μπλουζών} ένδυμα που καλύπτει το πάνω μέρος τού σώματος: *μάλλινη / κοντομάνικη / μονόχρωμη ~ || ~ με λαιμόκοψη / με βε / με χαμόγελο·* ΦΡ. ***(άσπρη) μπλούζα*** το εξωτερικό μακρύ λευκό ένδυμα, που φοριέται από γιατρούς ή νοσοκόμους κατά την εργασία τους. — (υποκ.) **μπλουζάκι** (το) κ. **μπλουζίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. blouse, αβεβ. ετύμου, ίσως < μεσν. λατ. pelusia < Pelusium, πόλη τής Αιγύπτου, όπου κατασκευάζονταν φημισμένοι χιτώνες. Κατ' άλλη άποψη, ίσως προέρχεται από τη γαλλ. φρ. vêtement de laine blouse «ρούχο από αγνό μαλλί» < blouso, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. blōz «γυμνός»].

μπλουζίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} μουσικός τού μπλουζ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *μπλουζ* + παραγ. επίθημα *-ίστας*, πβ. κ. *κιθαρ-ίστας*].

μπλουζόν (το) {άκλ.} μικρή, χαλαρή ζακέτα ή μπλούζα, συνήθ. κολλητή στη μέση και στα μανίκια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. blouson < blouse, βλ. λ. *μπλούζα*].

μπλουμ (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος από την πτώση ενός στερεού σώματος μέσα σε υγρό **2.** (ως επίθ.-λαϊκ.) για φαγητό που είναι βρασμένο σε πολύ νερό: *πατάτες / μακαρόνια ~.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

μπλουτζίν κ. **μπλου-τζίν** (το) {άκλ.} **1.** μπλε χοντρό, ανθεκτικό βαμβακερό ύφασμα, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ειδών καθημερινής ένδυσης (κυρ. παντελονιών και σακακιών) **2.** παντελόνι μοντέρνο, κατασκευασμένο από το παραπάνω ύφασμα, που αποτελεί συνηθισμένο στοιχείο τής καθημερινής ένδυσης: *ξεβαμμένο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. blue-jean(s), βλ. κ. *τζιν*].

μπλόφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η πράξη με την οποία προσπαθεί κανείς να παραπλανήσει κάποιον (κυρ. τον αντίπαλο), ως προς την κατάσταση, τις δυνατότητες, τις ικανότητες ή ως προς τις προθέσεις του: *κάνω ~ στο πόκερ* (κάνω τον αντίπαλο να πιστέψει ότι έχω καλό χαρτί, για να τον αναγκάσω να πάει πάσο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bluff < αγγλ. bluff < γερμ. bluffen «παραπλανώ τον αντίπαλο (κυρ. στα χαρτιά)»].

μπλοφάρω ρ. αμετβ. {μπλόφ-αρα κ. -άρισα} κάνω μπλόφα: *μπλοφάρισε, για να δει πώς θ' αντιδράσω || μην τον πιστεύεις, μπλοφάρει.* — **μπλοφάρισμα** (το).

μπλοφατζής (ο) {μπλοφατζήδες}, **μπλοφατζού** (η) {μπλοφατζούδες} πρόσωπο που μπλοφάρει, που κάνει μπλόφες.

μποά (το) {άκλ.} γυναικείο στενόμακρο περιλαίμιο, που είναι κατασκευασμένο από γούνα ή φτερά.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. boa / γαλλ. boa < λατ. boa «υδρόβιο φίδι». Βλ. κ. *βόας*].

μπογαλάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μικρός μπόγος, μικρό δέμα· συνήθ. στον πληθ. στη ΦΡ. ***μαζεύω / παίρνω τα μπογαλάκια μου*** μαζεύω τις αποσκευές μου και φεύγω, φεύγω οριστικά: *Πάρε τα μπογαλάκια σου και δρόμο! Άδειασέ μας τη γωνιά!*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *μπόγος* (βλ.λ.)].

μπογιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το χρώμα, η βαφή: *~ για τα μαλλιά / για τα πασχαλινά αβγά / για τον τοίχο / για τα παπούτσια·* ΦΡ. ***περνάει ακόμη η μπογιά μου*** αν και δεν είμαι πια νέος, ωστόσο αρέσω ακόμη ή έχω ακόμα προσόντα, ικανότητες **2.** (συνεκδ.) η επικάλυψη με στερεοποιημένη μπογιά (σημ. 1): *ξέφτυσε / έφυγε η ~ από το ντουλάπι || αυτό το υλικό τρώει* (φθείρει) *τη ~* **3.** (συνεκδ.) μολύβι με χρωστική ύλη στο εσωτερικό του, που απολήγει σε μύτη και χρησιμοποιείται για να χρωματίζει κανείς ζωγραφιές σε χαρτί ΣΥΝ. ξυλομπογιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boya].

μπογια(ν)τίζω ρ. μετβ. {μπογιά(ν)τισ-α, -τηκα, -μένος} βάφω, χρωματίζω (κάτι) με μπογιά: *~ κάγκελα / παράθυρα* ΑΝΤ. αποχρωματίζω, ξεβάφω. — **μπογιά(ν)τισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boyadım, αόρ. τού ρ. boyamak < boya «μπογιά»].

μπογιάρος (ο) ▸ βογιάρος

μπόγιας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την περισυλλογή αδέσποτων σκύλων και γάτων **2.** (μτφ.) το πρόσωπο που συμπεριφέρεται αυταρχικά και πιεστικά, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς ΣΥΝ. σκληρόκαρδος, απάνθρωπος, βίαιος ● **3.** (παλαιότ.) ο δήμιος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. boja < λατ. boja «κλοιός, κολάρο (από δέρμα βοδιού)», πιθ. < αρχ. *βόειος* «βοδινός, (ειδικότ.) δέρμα βοδιού»].

μπογιατζήδικο (το) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται μπογιές ΣΥΝ. χρωματοπωλείο.

μπογιατζής (ο) {μπογιατζήδες} **1.** ο ελαιοχρωματιστής (βλ.λ.), ο βαφέας: *πήραν έναν ~, να τους βάψει την κουζίνα·* ΦΡ. ***το μυαλό σου και μια λίρα και τού μπογιατζή ο κάπανος*** βλ. λ. *κόπανος* **2.** (μειωτ.) ο αποτυχημένος ζωγράφος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boyacı].

Μπογκοτά (η) η πρωτεύουσα τής Κολομβίας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Bogotá < ινδιάν. Bagotta, όνομα Ινδιάνου φυλάρχου. Το πλήρες όνομα τής πόλης είναι Santa Fé de Bogota «Αγία Πίστη τής Μπογκοτά»].

μπόγος (ο) **1.** το δέμα ρούχων ή άλλων πραγμάτων, που έχει τυλιχτεί με ένα κομμάτι ύφασμα **2.** (μτφ.-μειωτ. για πρόσ.) αυτός που είναι κοντός και παχύς: *η γυναίκα του ήταν ολόκληρος ~.* — (υποκ.) **μπογαλάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < παλ. τουρκ. boğ].

μποδίζω ρ. → εμποδίζω

μπόδισμα (το) ▸ εμποδίζω

μποέμ (ο/η) {άκλ.} **1.** (παλαιότ.) καλλιτέχνης που είχε επιλέξει έναν τρόπο ζωής φτωχικό, ανέμελο και αντίθετο προς τις κοινωνικές συμβάσεις, ώστε να είναι αφοσιωμένος ολοκληρωτικά στην τέχνη **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που ζει ανέμελα, χωρίς να νοιάζεται για το αύριο **3.** (συνεκδ.) αυτός που αγαπά τις πολλές διασκεδάσεις, που φθάνει στην ασωτία. Επίσης (λαϊκ.) **μποέμης** (ο) (σημ. 2, 3). **μποέμισσα** (η). — **μποέμικος**, -η, -ο, **μποέμικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνος, κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bohème «τσιγγάνος από τη Βοημία» και, κατ' επέκταση, «αυτός που ζει περιπλανώμενος και ανέμελος» < Bohême «Βοημία»].

μπόι (το) {πληθ. μπόγια} **1.** (καθημ.) το ύψος ανθρώπου, το ανάστημα: *πήρε το ~ τού πατέρα του, γι' αυτό έγινε ψηλός* || *έχει δυο μέτρα ~* || *όσο ~ του λείπει, τόσο μυαλό έχει* ΦΡ. (α) **παίρνω / πετάω μπόι** ψηλώνω (συνήθ. απότομα): *μες στο καλοκαίρι πέταξε μπόι κι έγινε άλλος τόσος!* (β) **πρώτο μπόι** ως χαρακτηρισμός για πολύ ψηλό άνθρωπο ή ειρων. για πολύ κοντό άνθρωπο (γ) **κρίμα το μπόι σου!** για κάποιον που παρά το ύψος του ή το εντυπωσιακό του παράστημα συμπεριφέρεται ανεύθυνα ή ανάρμοστα, σαν παιδί, ή δεν είναι σε θέση να εκτελέσει σωστά μια εργασία **2.** (λαϊκ.) εμπειρική μονάδα ύψους ή βάθους, που αντιστοιχεί στο μέσο ύψος ενός ανθρώπου: *δυο ~ ψηλά / πιο πάνω.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boy].

μποϊκοτάζ (το) {άκλ.} εμπορικός αποκλεισμός προϊόντων (σε ιδιωτικό ή σε διεθνές επίπεδο) ή πολιτών άλλης επικράτειας (σε διεθνές επίπεδο) ως ένδειξη αποδοκιμασίας ή αντιθέσεως που στρέφεται εναντίον των οικονομικών συμφερόντων εταιρείας, κράτους κ.λπ.: *οι οικολογικές οργανώσεις κάνουν ~ στα σπρέι που περιέχουν ουσίες βλαβερές για το όζον* || *~ στα προϊόντα από χώρες που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα* || *οι Αμερικανοί έκαναν ~ στους Ολυμπιακούς Αγώνες τής Μόσχας* (δεν έστειλαν αθλητές τους) || *επιβάλλω / αίρω το ~* ΣΥΝ. μποϊκοτάρισμα, εμπορικός αποκλεισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ, κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boycottage < αγγλ. boycott, από το όνομα τού Άγγλου γαιοκτήμονα Charles Boycott (1832-97), ο οποίος ενοικίαζε γη στην Ιρλανδία και οι καλλιεργητές του αρνήθηκαν να εργαστούν γι' αυτόν, επειδή δεν μείωνε τις χρεώσεις].

μποϊκοτάρω ρ. μετβ. {μποϊκοτάρισα} κάνω μποϊκοτάζ σε (κάποιον/κάτι): *οι ενώσεις καταναλωτών καλούν τους πολίτες να μποϊκοτάρουν προϊόντα με γενετικά τροποποιημένες ουσίες.* — **μποϊκοτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boycotter. Βλ. λ. *μποϊκοτάζ*].

μπόιλερ (το) {άκλ.} **1.** ο βραστήρας, σκεύος μέσα στο οποίο βράζει το νερό **2.** σύστημα που επιτρέπει να ζεσταίνεται το νερό τού θερμοσίφωνα από τη λειτουργία τού καυστήρα τού καλοριφέρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boiler < boil «βράζω» < μέσ. αγγλ. boilen < παλ. γαλλ. boillir < λατ. bullire < bulla «φυσαλλίδα»].

μποϊλής (ο) {μποϊλήδες} αυτός που έχει μπόι, ψηλός ΑΝΤ. κοντοστούπης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boylu < boy «μπόι»].

μπολ (το) {άκλ.} **1.** το ημισφαιρικό σκεύος, συνήθ. από γυαλί ή πλαστικό, μέσα στο οποίο μπορεί να βάλει κανείς παγωτό, γλυκό, καρπούς κ.ά. ή να ανακατέψει υλικά κατά το μαγείρεμα **2.** πλαστικό ή γυάλινο σκεύος για την τοποθέτηση και φύλαξη τροφών. — (υποκ.) **μπολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bol < μέσ. αγγλ. bolle (> αγγλ. bowl) < αρχ. αγγλ. bolla, που συνδ. με αρχ. γερμ. bolla «φούσκαλα»].

μπολερό (το) {άκλ.} **1.** κοντό γυναικείο σακάκι χωρίς μανίκια, ανοιχτό μπροστά, που συνήθ. δεν φθάνει μέχρι τη μέση: *«ανέμισες για μια στιγμή το ~»* (Ν. Καββαδίας) ● **2.** (α) ισπανικός χορός σε ρυθμό τριών τετάρτων, που μπορεί να συνοδεύεται από τραγούδια, καστανιέτες και ταμπουρίνο (β) η μουσική που προορίζεται για τον παραπάνω χορό (γ) κουβανέζικος χορός ή τραγούδι σε διμερή συγκοπτόμενο ρυθμό, που εμφανίστηκε στις αρχές τού 19ου αι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boléro < ισπ. bolero < bola «μπάλα – φούσκωμα» < λατ. bulla «φυσαλλίδα»].

μπόλι (το) {μπολ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) το εμβόλιο **2.** τμήμα φυτού με οφθαλμούς, το οποίο προσαρμόζεται πάνω σε άλλο, συγγενές φυτό, με σκοπό να αποκτήσει το δεύτερο ιδιότητες τού πρώτου ΣΥΝ. (λόγ.) εμβόλιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐμβόλιον* (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος και διατήρηση τής αρχ. προφοράς στο σύμπλεγμα *-μβ-*). Βλ. κ. *εμβόλιο*].

μπόλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γυναικείο μαντήλι για το κεφάλι ΣΥΝ. φακιόλι, μαντήλα, τσεμπέρι, τσίπα ● **2.** (σπάν.) η πετσέτα ● **3.** (για σφαγμένο ζώο) το περιτόναιο (βλ.λ.): *«ο μάγειρας είχε τυλίξει τα ποδαράκια σε ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. imbolia < ρ. imbolicar < λατ. *involicare < involvere «κυλώ, τυλίγω, περικαλύπτω»].

μπολιάζω ρ. μετβ. {μπόλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** εμβολιάζω (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) μεταδίδω (σε κάποιον) (κάτι) με τρόπο που να γίνει κτήμα του και να τον χαρακτηρίζει: *ο Ρήγας τούς μπόλιασε με τον πόθο τής ελευθερίας* || *«και οι πιο φανατικοί ισλαμιστές είναι μπολιασμένοι με τις ιδέες, τις τεχνολογίες και τις εικόνες που παράγει η σύγχρονη Δύση»* (εφημ.). — **μπόλιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση.*

> **μπολιάζω – εμβολιάζω.** Χαρακτηριστική περίπτωση που ο τ. τής δημοτικής (το **μπολιάζω**), μολονότι προήλθε και χρησιμοποιείται παράλληλα προς τον λογιότερο τύπο (το **εμβολιάζω**), προχώρησε σημασιολογικά και χρησιμοποιήθηκε σε μεταφορικές σημασίες, οι οποίες δεν απαντούν στον αρχικό τύπο: *Η διδασκαλία τού Κοραή ρίζωσε στην υπόδουλη πατρίδα και* ***μπόλιασε*** *τις ψυχές των αγωνιζομένων δασκάλων.*
> Το *μπολιάζω* ανήκει στα παραδείγματα όπου το λόγιο συμφωνικό σύμπλεγμα *-μβ-* ετράπη σε *-μπ-*· πβ. και *εμβαίνω* > **μπαίνω**, *εμβάλλω* > **εμβαλλώνω* > **μπαλλώνω**, γαμβρός > **γαμπρός** κ.ά.

μπόλικος, -η, -ο **1.** αρκετός σε ποσότητα: *~ φαγητό / ποτό / χρήμα / ώρα / κόσμος* ΑΝΤ. λιγοστός, ανεπαρκής **2.** (κυρ. για ρούχα) αυτός που είναι ευρύχωρος, φαρδύς: *~ μανίκι / σακάκι / κοστούμι* ΑΝΤ. στενός, σφιχτός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bol «πολύς, άφθονος» + *-ικος*].

μπολσεβικισμός (ο) ΙΣΤ. η πολιτική και κοινωνική θεωρία τού μπολσεβικικού κόμματος, που ίδρυσε ο Λένιν και το οποίο κατέλαβε την εξουσία στη Ρωσία το 1917 μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση (πβ. κ. λ. *μενσεβικισμός*).

μπολσεβίκος (ο), **μπολσεβίκα** (η) **1.** το μέλος τής μερίδας τού ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, η οποία πλειοψήφησε το 1903 στο 2ο Συνέδριο, οπότε και το κόμμα διασπάστηκε σε μπολσεβίκους (πλειοψηφούντες) και μενσεβίκους (μειοψηφούντες), καθώς και τού κόμματος που ίδρυσε στη συνέχεια ο Λένιν (μπολσεβικικό κόμμα) ΑΝΤ. μενσεβίκος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αποδέχεται την πολιτική και κοινωνική θεωρία τού μπολσεβικισμού (βλ.λ.) ΣΥΝ. κομουνιστής **3.** (γενικότ.) (α) κάθε άνθρωπος που έχει επαναστατικές τάσεις και θεωρεί την επανάσταση ως τον μόνο ορθό και δυνατό δρόμο προς τον κοινωνικό μετασχηματισμό (β) ο κομουνιστής. — **μπολσεβικικός**, -ή, -ό κ. **μπολσεβίκικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. bol'shevik < ból'shi «μεγαλύτερος, ευρύτερος» (πβ. bol'shinstvó «πλειοψηφία»). Βλ. κ. *μενσεβίκος*].

μπόμπα (η) {μπομπών} **1.** η βόμβα (βλ.λ.) ● **2.** (αργκό) αλκοολούχο ποτό κακής ποιότητας (συνήθ. νοθευμένο) ● **3.** έδεσμα με πολλά επάλληλα στρώματα από στρογγυλές φέτες ψωμιού, που περιέχουν αλλαντικά, τυριά κ.ά. και το οποίο κόβεται στα τέσσερα ή και στα οκτώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βόμβα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. bomba, βλ. κ. *βόμβα*].

μπομπάρδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** παλαιό πολεμικό πλοίο που διέθετε καννόνια, τα οποία εκτόξευαν πέτρινες ή σιδερένιες μπάλες: *«στ' ανοιχτά τού πέλαγου με καρτέρεσαν με μπομπάρδες τρικάταρτες και μου ρίξανε»* (Ο. Ελύτης) **2.** μεσαιωνικό λιθοβόλο καννόνι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bombarda < παλ. γαλλ. bombarde < λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*].

μπομπέ κ. **πομπέ** επίθ. {άκλ.} αυτός που είναι στρογγυλεμένος ή ημισφαιρικός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bombé < ρ. bomber (< bombe, βλ. κ. *βόμβα*)].

μπομπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το καρούλι στο οποίο είναι περιτυλιγμένη ταινία, νήμα ή σύρμα: *~ γραφομηχανής* **2.** (ειδικότ.) το καρούλι στο οποίο είναι περιτυλιγμένη κινηματογραφική ή ηχητική ταινία και συνεκδ. η θήκη στην οποία τοποθετείται **3.** (γενικ.) κάθε πηνίο γύρω από το οποίο τυλίγεται κάτι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bobine, αγν. ετύμου, ίσως < μέσ. αγγλ. bobbe «τσαμπί, μάτσο», πβ. κ. αγγλ. bobbin].

μπόμπιρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) μικροκαμωμένο αγόρι· (γενικότ.) μικρό παιδί: *οι ~ έπαιζαν μπάλα* || *τον πλησίασε ένας ~ με έξυπνα μάτια.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bombero < θ. bomb-, από όπου και η λ. bomba (βλ. κ. *βόμβα*)].

μπομπόνι (το) {μπομπον-ιού | -ιών} **1.** το κουφέτο **2.** μικρό ζαχαρωτό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bonbon, με διπλασιασμό τού επιθ. bon «καλός»].

μπομπονιέρα κ. (λαϊκ.) **μπουμπουνιέρα** (η) {μπομπονιερών} θήκη συνήθ. από τούλι, όπου τοποθετούνται και συσκευάζονται τα κουφέτα· προσφέρεται σε όσους παρευρίσκονται σε γάμους ή βαφτίσια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bonbonnière < bonbon «καραμέλα»].

μπόμπος (ο) παιδάκι που είναι πειραχτήρι.
[ΕΤΥΜ. Λ. τής παιδικής γλώσσας].

μπομπότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το αλεύρι που προέρχεται από άλεσμα αραβοσίτου ΣΥΝ. καλαμποκάλευρο, αραβοσιτάλευρο **2.** (συνεκδ.) το ψωμί που παρασκευάζεται από τέτοιο αλεύρι: *στην Κατοχή έτρωγαν ~.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. *bobota < boba, ονοματοπ. λ. τής παιδικής γλώσσας].

μπομποτάλευρο (το) το αλεύρι που προέρχεται από άλεσμα καλαμποκιού ΣΥΝ. καλαμποκάλευρο, αραβοσιτάλευρο.

μποναμάς κ. **μπουναμάς** (ο) {μποναμάδες} **1.** το δώρο, χρηματικό ή άλλο, που προσφέρεται την Πρωτοχρονιά **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε είδους δώρο ή φιλοδώρημα ή ευνοϊκή χειρονομία: *~ τής κυβέρνησης προς τους εμπόρους η νέα φορολογική ρύθμιση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. bona mano «καλό χέρι – φιλοδώρημα»].

μπονάτσα (η) ▸ μπουνάτσα

μπονατσάρει ρ. → μπουνατσάρει

μπον-βιβέρ (ο/η) {άκλ.} ο καλοζωιστής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bon-viveur < bon «καλός» + viveur (< vivre «ζω»)].

μπόνους (το) {άκλ.} ελλην. *δώρο*· **1.** πρόσθετη αμοιβή σε εργαζόμενο για τον επαγγελματικό του ζήλο, τις εξαιρετικές του επιδόσεις και γενικά τη σημαντική συμβολή του στην παραγωγικότητα και την αύξηση των κερδών υπηρεσίας, οργανισμού, επιχείρησης κ.λπ. ΣΥΝ. πριμ **2.** δώρο υπό μορφή βαθμών που προσφέρουν εμπορικά καταστήματα σε πελάτες που αγοράζουν συγκεκριμένα προϊόντα τους **3.** οτιδήποτε προσφέρεται επιπλέον ως επιβράβευση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bonus < λατ. bonus «καλός»].

μπονσάι κ. **μπονζάι** (το) {άκλ.} **1.** ιαπωνικό αιωνόβιο δένδρο-νάνος που δημιουργείται με ειδικό σύστημα κλαδέματος των ριζών και των

κλαδιών, τα οποία δεμένα με σύρμα αναπτύσσονται προς την επιθυμητή κατεύθυνση **2.** (κατ' επέκτ.) η τέχνη δημιουργίας και ανάπτυξης σε δοχεία των παραπάνω δένδρων.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. bonsai < bon «δοχείο, βάζο» + sai «δέντρο»].

μποντιμπιλντεράς (ο) {μποντιμπιλντεράδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός που ασχολείται με το μπόντι-μπίλντινγκ· (συνεκδ.) άνδρας με υπερβολικά μυώδες σώμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. body builder].

μπόντι-μπίλντινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *σωματοδόμηση*· πρακτική ενδυνάμωσης τού σώματος και ανάπτυξης τής μυϊκής σωματικής διάπλασης με την άσκηση (λ.χ. άρση βαρών) και τη δίαιτα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. body-building].

μπονφιλέ κ. **μπον-φιλέ** (το) {άκλ.} το πιο τρυφερό και εκλεκτό τμήμα τού βοδινού κρέατος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bon filet].

μποξ (το) {άκλ.} το άθλημα τής πυγμαχίας (βλ.λ.)· ΦΡ. ***γίνομαι σάκος τού μποξ*** με κάνουν μαύρο στο ξύλο ή κάποιος με χρησιμοποιεί ως μέσο εκτόνωσης τής έντασής του: *έχω γίνει σάκος τού μποξ εκεί μέσα· όλοι βγάζουν επάνω μου τ' απωθημένα τους.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. box «χτύπημα γροθιάς», αγν. ετύμου].

μποξάς (ο) {μποξάδες} **1.** το κομμάτι υφάσματος με τετράγωνο σχήμα, που χρησιμοποιείται για να περιτυλιχθούν ή να επικαλυφθούν διάφορα αντικείμενα (βλ. κ. λ. *μπόγος*) **2.** το κομμάτι μάλλινου (πλεχτού ή υφαντού) υφάσματος, που χρησιμοποιούν οι γυναίκες για σάλι • **3.** φαγητό που φτειάχνεται από εντόσθια ζώων, τα οποία πλέκονται και ψήνονται στα κάρβουνα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bohça < boğ «μπόγος» + παραγ. επίθημα -ça].

μποξέρ (ο) {άκλ.} πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το μποξ, ο πυγμάχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boxeur < αγγλ. boxer < box].

μπόξερ (το) {άκλ.} σκύλος με μυώδες σώμα, αφτιά που κρέμονται, προτεταμένο κάτω σαγόνι και ανοιχτό καφέ χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Boxer < αγγλ. box «μποξ», ονομασία που οφείλεται στην επιθετική διάθεση τής ράτσας].

μποξεράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ανδρικό εσώρουχο, συνήθ. βαμβακερό, που μοιάζει με σορτς και το μήκος του φθάνει μέχρι ψηλά στους μηρούς • **2.** μικρός σκύλος ράτσας μπόξερ.

μπόουλινγκ (το) {άκλ.} παιχνίδι στο οποίο στήνονται δέκα ξύλινες ή πλαστικές ράβδοι (κορύνες) στο βάθος ενός διαδρόμου και κάθε παίκτης προσπαθεί να ρίξει όσο περισσότερες μπορεί, εκτοξεύοντας συρτά προς αυτές μαύρου χρώματος μπάλες, οι οποίες έχουν υποδοχές για τα δάχτυλα τού παίκτη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bowling < bowl «είδος μπάλας» < μέσ. γαλλ. boule < λατ. bulla «φυσαλλίδα»].

μπορ (το) {άκλ.} η εξέχουσα περιφέρεια τού καπέλου ΣΥΝ. γύρος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bord < φρανκον. bort «περίγραμμα, περιφέρεια αγγείου», πβ. μέσ. άνω γερμ. bort, αρχ. σκανδ. borth κ.ά.].

μπόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ξαφνική και δυνατή βροχή μικρής διάρκειας: *έπιασε ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***τον πήρε κι αυτόν η μπόρα*** για κάποιον που υφίσταται τις συνέπειες μιας πράξης, για την οποία ο ίδιος δεν ευθύνεται **2.** (κατ' επέκτ.) η θύελλα, η καταιγίδα: *ξέσπασε μεγάλη ~* **3.** (μτφ.) κάθε συμφορά που ξεσπά ξαφνικά, αλλά είναι παροδική: *πέρασα πολλές ~ στη ζωή μου*· ΦΡ. ***μπόρα είναι, θα περάσει*** για παροδική δυσκολία ή στενοχώρια, που δεν πρέπει να μας καταβάλλει: *μη στενοχωριέσαι· ~ είναι και θα περάσει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, βροχή.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. bora / ιταλ. bora < λατ. boreas «βόρειος άνεμος» < αρχ. *βορέας / βορρᾶς*].

μπόρεσα ρ. → μπορώ

μπόρεση (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η δύναμη, η δυνατότητα για κάτι: *δεν είχε τη ~ να βοηθήσει.*

μπορετός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί, κατορθωτός· συνήθ. απρόσ.: *δεν του ήταν μπορετό να έρθει* ΣΥΝ. δυνατός, εφικτός ΑΝΤ. αδύνατος, ανέφικτος, ακατόρθωτος, απραγματοποίητος.

μπορντέλο (το) **1.** το πορνείο, ο οίκος ανοχής ΣΥΝ. χαμαιτυπείο, πορνόσπιτο, (ευφημ.) σπίτι **2.** (μτφ.) χώρος ή κατάσταση όπου δεν υπάρχει τάξη, οργάνωση, αλλά επικρατεί αταξία, ακαταστασία ή και αναταραχή: *~ γίναμε εδώ μέσα!* || (κ. ως επίθ.) *η κατάσταση είναι ~.* Επίσης (λαϊκ.-!) **μπουρδέλο**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bordello < αρχ. γαλλ. bordel «ξύλινη καλύβα» < μεσν. λατ. bordelum < bordum, γερμ. αρχής, πβ. φρανκον. *bord «ξύλινο τραπέζι»].

μπορντό (το) {άκλ.} **1.** το κρασί που παράγεται στην περιοχή τού Μπορντώ **2.** το βαθύ κόκκινο χρώμα τού παραπάνω κρασιού, που πλησιάζει το βυσσινί **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει το βαθύ κόκκινο χρώμα τού παραπάνω κρασιού, το οποίο πλησιάζει το βυσσινί.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bordeaux, βλ. τοπων. *Μπορντώ*].

μπορντούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η άκρη υφάσματος ή φορέματος **2.** (συνεκδ.) το δαντελένιο στόλισμα στην άκρη υφάσματος ή φορέματος **3.** (ειδικότ.) διακοσμητικό σχέδιο στην άκρη σελίδας, εξωφύλλου κ.α. • **4.** η πυκνή σειρά χαμηλών καλλωπιστικών φυτών στην άκρη ή στα χωρίσματα κήπου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bordure < bord, βλ. κ. *μπορ*].

Μπορντώ (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι τής ΝΔ. Γαλλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό, που φημίζεται για το κόκκινο κρασί του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Bordeaux < λατ. Burdigala, αγν. ετύμου, *πρωτεύουσα* των Βιτουρίγων].

μπορς (το) {άκλ.} σούπα ρωσικής προέλευσης που περιέχει κρέας και διάφορα λαχανικά.
[ΕΤΥΜ. < γερμανοεβρ. (γίντις) borscht < ουκρ. / ρωσ. boršč].

μπορώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπορείς... | μπόρεσα} ♦ (μετβ.) (+να) **1.** διαθέτω τη σωματική ή την ψυχική δύναμη (να κάνω κάτι): *~ να σηκώσω 10 κιλά με το ένα χέρι* || *έχω σπάσει το χέρι μου και δεν ~ να γράψω* || *μπορείς ν' αναλάβεις τόσες ευθύνες;* || *μπορεί ν' αντέξει τόσα βάσανα;* **2.** έχω την ικανότητα: *ένα παιδί 10 ετών πρέπει να μπορεί να διαβάζει, να γράφει και να λογαριάζει* || *αν δεν μπορεί να μάθει γράμματα, ας μάθει καμιά τέχνη* || *μετά από δέκα χρόνια στην Αγγλία μπορεί να μιλήσει Αγγλικά σαν Άγγλος* **3.** (α) μου είναι εύκολο, δυνατό: *από τη συγκίνηση δεν μπόρεσε να συνεχίσει* (β) ως ευγενικός τρόπος για να ζητήσουμε από κάποιον την άδεια να προβούμε σε ενέργεια ή για να διατυπώσουμε παράκληση προς κάποιον: *κύριε, ~ να πάω έξω;* (ειδικότ. ο τ. ***θα μπορούσα***) (i) για ενδεχόμενο που δεν πραγματοποιήθηκε στο παρελθόν: *Να είσαι πιο προσεκτικός! (Θα) μπορούσες να είχες χτυπήσει* (ii) (ως τ. ευγενείας στο β' πρόσ.): *θα μπορούσατε να μου δώσετε το βιβλίο σας;* || *θα μπορούσες να με βοηθήσεις λίγο αύριο;* (βλ. κ. 3β)· (+αιτ.) **4.** (αρνητ. ή σε ερώτηση) αντέχω: *δεν τον ~ άλλο πια, είναι ανυπόφορος!* || *ποιος μπορεί τέτοια ζωή;* || *δεν τα ~ αυτά* **5.** (+αντων.) είμαι ικανός για (κάτι), μου είναι εύκολο, περνά από το χέρι μου: *θα κάνω ό,τι ~* || *όλα τα ~* ♦ (αμετβ.) **6.** τα καταφέρνω, μου είναι δυνατόν, μου είναι εύκολο: *συγγνώμη, δεν θα έρθω, γιατί δεν ~* || *την Τετάρτη έχω δουλειά· μπορείς την Πέμπτη;* **7.** ***μπορώ;*** (ως ερώτηση αν επιτρέπεται κάτι, κυρ. με τη σημ. *μπορώ να περάσω;* ή *μπορώ να σας απασχολήσω;*): *χτύπησε διστακτικά την πόρτα και είπε «~;»* **8.** (αρνητ.) δεν είμαι καλά στην υγεία μου, δεν νιώθω καλά: *δεν ~· έχω φοβερό πονοκέφαλο* (πβ. λ. *δύναμαι*) **9.** είμαι σεξουαλικά ικανός: *τόσο νέος και δεν μπορεί;* (απρόσ. ***μπορεί***) **10.** είναι ενδεχόμενο: *~ να έρθουν το απόγευμα, αλλά δεν είμαι σίγουρος* || *~ να βρέξει / να κάνει ζέστη* ΣΥΝ. ενδέχεται **11.** (αρνητ.) αποκλείεται, δεν είναι δυνατόν: *Δεν μπορεί να συμβαίνει κάτι τέτοιο! Δεν μπορεί να το έκλεψε* || (κ. απολύτως) *Δεν ~! Κάποιο λάθος θα κάνεις!* **12.** (σε θέση επιρρ., συνήθ. ως μονολεκτική απάντηση σε ερώτηση): *- Θα περάσεις από το σπίτι; -~* ΣΥΝ. ίσως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, ίσως, τιλώ.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπορῶ* < *ἐμπορῶ* < αρχ. *εὐπορῶ* (με την επίδρ. τού ουσ. *ἔμπορος*) < *εὔπορος*. Κατ' άλλη άποψη, το ρ. προέρχεται κατ' ευθείαν από το *ἐμπορῶ* < *ἔμπορος*].

μπος (ο) {άκλ.} το αφεντικό. Επίσης (λαϊκ.) **μπόσης** {μπόσηδες}.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boss < ολλ. baas «κύριος, αφέντης»].

μπόσα νόβα (η) {άκλ.} **1.** χορός βραζιλιάνικης προέλευσης **2.** η αντίστοιχη μουσική.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. bossa nova «νέα τάση» (με αφετηρία τη Βραζιλία)].

μποσικάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) μπόσικο, χαλαρώνω: *~ το σκοινί* ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι μπόσικος, ξετεντώνω.

μπόσικος, -η/-ια, -ο (λαϊκ.) **1.** χαλαρός, αυτός που δεν είναι τεντωμένος: *το σκοινί / τα γκέμια είναι ~* ΣΥΝ. λασκαρισμένος ΑΝΤ. τεντωμένος· ΦΡ. ***κρατώ τα μπόσικα*** κρατώ τις ισορροπίες, προσπαθώντας να μην παρατηρηθεί χαλάρωση ή συμβιβάζοντας τα πράγματα **2.** αυτός που δεν είναι καλά προσαρμοσμένος: *η βίδα είναι ~* **3.** (μτφ. για πρόσ.) μη αυστηρός, αυτός που έχει χαλαρή συμπεριφορά: *με βρίσκει μπόσικο και κάνει ό,τι θέλει* **4.** ***μπόσικα*** (τα) (λαϊκ.) τα μαλακά μέρη τής κοιλιάς των αμνοεριφίων ή των βοοειδών.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boş «άδειος – χαλαρός» + *-ικος*].

μποστάνι (το) {μποσταν-ιού | -ιών} **1.** μικρή αγροτική έκταση (περιβόλι), στην οποία καλλιεργούνται λαχανικά ΣΥΝ. λαχανόκηπος **2.** (ειδικότ.) το χωράφι όπου καλλιεργούνται πεπόνια ή καρπούζια. — **μποσταντζής** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. bostan].

μπότα (η) {δύσχρ. μποτών} το ψηλό ανδρικό ή γυναικείο υπόδημα, που φθάνει ώς το γόνατο: *καστόρινες / δερμάτινες / στρατιωτικές ~* (αρβύλες) || (μτφ.) *η χώρα στέναζε κάτω από τη μπότα τού κατακτητή.* — (υποκ.) **μποτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. botta < γαλλ. botte, πιθ. < επίθ. bot «στραβός, παραμορφωμένος», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. butta].

μποτζάρω ρ. αμετβ. {μποτζάρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) ταλαντεύομαι κατά τον εγκάρσιο άξονα λόγω τρικυμίας ΣΥΝ. (λόγ.) διατοιχώ ΑΝΤ. προνευστάζω, σκαμπανευάζω.
[ΕΤΥΜ. < *μπότζι* (βλ.λ.) + *-άρω*].

μπότζι (το) {μποτζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το κούνημα τού πλοίου λόγω τρικυμίας κατά τον εγκάρσιο άξονα ΣΥΝ. διατοίχηση, διατοιχισμός ΑΝΤ. σκαμπανέβασμα, προνευστασμός.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. boca < ιταλ. poggia < μτγν. λατ. podia < μτγν. *ποδία* (< αρχ. *πούς, ποδός*), καθώς δήλωνε τις κάτω γωνίες τού ιστίου].

μποτίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυάλινο δοχείο με στενό λαιμό για τοποθέτηση νερού ή άλλων υγρών ΣΥΝ. φιάλη, μπουκάλα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bottiglia < μεσν. λατ. butticula, υποκ. τού μτγν. λατ. buttis «βαρέλι»].

μποτιλιάρισμα (το) {μποτιλιαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κυκλοφοριακή συμφόρηση, με αποτέλεσμα τα αυτοκίνητα να μην κινούνται ή να προχωρούν πολύ αργά: *είχε μεγάλο ~ στο κέντρο τής Αθήνας* **2.** (κυριολ.) το γέμισμα και το σφράγισμα, η εμφιάλωση μποτίλιας. — **μποτιλιάρω** κ. **μποτιλιάρομαι** ρ.

μποτίνι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή και χαμηλή μπότα, που καλύπτει τους αστραγάλους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bottine, υποκ. τού ουσ. botte, βλ. κ. *μπότα*].

Μποτσουάνα (η) (αγγλ. Republic of Botswana = Δημοκρατία τής Μποτσουάνας) κράτος τής Ν. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Γκαμπορόνε, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το πούλα. — **Μποτσουανός** (ο), **Μποτσουανή** (η), **μποτσουανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Botswana < Betchuana, από την ονομασία των φυλών

Tswana, που ανήκουν στην οικογένεια Μπαντού].

μπουά (το) ▸ μποά

μπουαζερί (η) {άκλ.} επένδυση τοίχου με ξύλο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boiserie < ρ. boiser < bois «ξύλο» (< λατ. boscus)].

μπουάτ (η) {άκλ.} μικρός και κλειστός χώρος διασκεδάσεως, με ποικίλο μουσικό και ψυχαγωγικό πρόγραμμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boîte (de nuit) «νυχτερινό κέντρο». Η λ. boîte έχει τη σημ. «κουτί» και αποτελεί αντιδάν., < μτγν. λατ. buxida < buxis < αρχ. *πύξος* (βλ. κ. *πυξίδα*)].

μπουγάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το πλύσιμο των ρούχων με ζεστό νερό, σαπούνι ή απορρυπαντικό σε λεκάνη ή σκάφη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. bugada (ιταλ. bugato) < μεσν. λατ. būcāta < φράγκον. *būkōn «πλένω» (πβ. κ. γερμ. bauchen)].

μπουγαδιάζω ρ. μετβ. {μπουγάδιασα} κάνω μπουγάδα: *μπουγάδιαζε κάλτσες / εσώρουχα / φανέλες.* — **μπουγάδιασμα** (το).

μπουγαδοκόφινο (το) (λαϊκ.) κοφίνι στο οποίο μαζεύονται τα ρούχα τής μπουγάδας.

μπουγάζι (το) {μπουγαζ-ιού | -ιών} **1.** στενή θαλάσσια δίοδος ανάμεσα σε δύο ξηρές ΣΥΝ. πορθμός, κανάλι, δίαυλος **2.** στενό πέρασμα ανάμεσα σε βουνά ή υψώματα ΣΥΝ. δερβένι **3.** (συνεκδ.) ρεύμα αέρα, που σχηματίζεται σε στενά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μπογάζι* < τουρκ. boğaz].

μπουγαρίνι (το) {μπουγαριν-ιού | -ιών} το άνθος τής μπουγαρινιάς ΣΥΝ. φούλι.
[ΕΤΥΜ. < βεν. bugarin].

μπουγαρινιά (η) το φυτό «ίασμος ο αραβικός», το οποίο έχει (λευκά ή κίτρινα) άνθη με έντονο άρωμα, που χρησιμοποιούνται στην αρωματοποιία· το γιασεμί.

μπουγάτσα κ. **μπογάτσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πίτα με γέμιση από κρέμα και πασπαλισμένη με ζάχαρη άχνη *(γλυκιά ~)* ή από τυρί *(αλμυρή ~).* — (υποκ.) **μπουγατσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πογάτσα* < τουρκ. boğaça < ιταλ. focaccia < μτγν. λατ. (panis) focācius «φουρνισμένο αρτοσκεύασμα» < λατ. focus «εστία, φωτιά»].

μπουγέλο (το) (λαϊκ.) **1.** (α) δοχείο που χρησιμοποιείται για την άντληση, συγκέντρωση ή φύλαξη υγρών, ο κουβάς: *μαζεύω με το ~ τα νερά τής βροχής* (β) (ειδικότ.) ο κουβάς των ψαράδων **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα υγρού που περιέχεται στο παραπάνω δοχείο: *ρίξε δυο-τρία ~ για να ξεπλύνεις τις σαπουνάδες από το αυτοκίνητο* **3.** (α) το να περιλούζει κανείς (κάποιον) με νερό για παιχνίδι, πείραγμα ή ακόμη και εκδίκηση: *τα παιδιά έπαιζαν μπουγέλα στην αυλή* ΣΥΝ. μπουγέλωμα (β) η ποσότητα νερού που ρίχνει κανείς σε άλλον: *πετάω / ρίχνω ~ σε κάποιον.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. bugiol «δοχείο για ποτά, ξύλινο τελάρο» (πβ. ιταλ. διαλεκτ. bujol), αγν. ετύμου].

μπουγελώνω ρ. μετβ. {μπουγέλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** περιβρέχω (κάτι) συνήθ. με νερό, χρησιμοποιώντας μπουγέλο (βλ.λ., σημ. 1): *~ τη βάρκα, για να την ξεπλύνω από την άμμο* **2.** περιλούζω κάποιον ρίχνοντάς του νερό με κουβά, σακούλα ή μάνικα στο πλαίσιο παιγνιδιού, αστεϊσμού: *κάτσε καλά, γιατί θα σε μπουγελώσω!* || *τα παιδιά μπουγελώνονται κάτω στην αυλή.* — **μπουγέλωμα** (το).

μπουγιαμπέσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σούπα που παρασκευάζεται από ψάρια και θαλασσινά και συνηθίζεται στη Μασσαλία (πβ. λ. *κακκαβιά*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bouillabaisse < προβηγκ. boui-abaisso < boui (< bouier «βράζω» < λατ. bullire) + abaisso < abeisso «χαμηλώνω, ελαττώνω» < λατ. *abbassiare (< μτγν. λατ. bassus)].

μπούγιο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η ιδιαίτερη εντύπωση που προκαλεί (κάτι/κάποιος), χωρίς πραγματικά να αξίζει· ΦΡ. (α) ***έχει μπούγιο*** κάνει εντύπωση (β) ***για μπούγιο*** (i) για πλάκα, για διασκέδαση: *θα πάμε στην εκδήλωση έτσι, ~!* (ii) για να φαίνονται περισσότεροι, για όγκο **2.** ο μεγάλος όγκος που καταλαμβάνει (κάτι) **3.** συγκέντρωση πλήθους, κοσμοσυρροή: *έχει πολύ ~ τα βράδια στην πλατεία.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. buio «σκοτάδι» < δημώδ. λατ. *burius «σκουρόχρωμος» < μτγν. *πύριος* < αρχ. *πῦρ*].

μπουγιουρντί (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το έγγραφο ανώτερης αρχής με δυσάρεστο για τους παραλήπτες του περιεχόμενο (λ.χ. απόλυση, τιμωρία κ.λπ.): *έφτασε το ~ τής μετάθεσής τους στα σύνορα* **2.** (συνεκδ.) η αυστηρή επίπληξη: *δεν το γλυτώνεις το ~ από τον προϊστάμενο* ΣΥΝ. κατσάδα, μάλωμα **3.** κάθε δυσάρεστο έγγραφο (από δικαστήριο, εφορία κ.λπ.) ή λογαριασμός: *μου ήρθε το ~ από την εφορία* ΣΥΝ. λυπητερή.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπουγιουρουλντί* < τουρκ. buyrultu «διαταγή» < ρ. buyurmak «διατάζω»].

Μπουένος Άιρες (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Αργεντινής.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Buenos Aires «καλοί (ευνοϊκοί) άνεμοι», σύντμηση τής παλαιάς ονομασίας Nuestra Señora Santa Maria de los Buenos Aires «η Κυρία μας Αγία Μαρία των καλών ανέμων», που δόθηκε στο επίνειο τής πόλεως].

μπουζί (το) {μπουζ-ιού | -ιών} ο ηλεκτρικός αναφλεκτήρας των μηχανών εσωτερικής καύσεως ΣΥΝ. σπινθηριστής, αναφλεκτήρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bougie < Bougie, λιμάνι τής Αλγερίας, φημισμένο για την εξαγωγή κεριού και πετρελαιοειδών].

μπούζι επίθ. {άκλ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) πολύ κρύο: *το νερό είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. buz «πάγος»].

μπουζοκαλώδιο (το) το καλώδιο που μεταφέρει ρεύμα από τον διανομέα στο μπουζί.

μπουζούκι (το) {μπουζουκ-ιού | -ιών} **1.** έγχορδο λαϊκό όργανο με ωοειδές ηχείο, μακρύ μπράτσο και τρεις ή τέσσερεις διπλές χορδές· (συνεκδ.) **2.** η μουσική από το παραπάνω όργανο: *ακούω συχνά ~* || *μου αρέσει το ~* **3.** ο οργανοπαίκτης τού οργάνου αυτού: *είναι το πρώτο ~ στο πάλκο* || *κατέβηκαν τα ~ απ' την πίστα κι ήρθαν στο τραπέζι μας* ΣΥΝ. μπουζουξής **4.** ***μπουζούκια*** (τα) λαϊκό κέντρο διασκέδασης με ορχήστρα στην οποία κυρίαρχο ρόλο έχει το μπουζούκι: *ξεφαντώσαμε / διασκεδάσαμε στα ~* || *«θέλω στα ~ απόψε να με πας»* (λαϊκ. τραγ.) **5.** (ως χαρακτηρισμός-μειωτ.) άνθρωπος χαζός: *είναι ~, δεν καταλαβαίνει* || *δεν τα παίρνει τα γράμματα, είναι ~* (πβ. λ. *μπαγλαμάς*). — (υποκ.) **μπουζουκάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bozuk].

μπουζουκοκέφαλος (ο) (υβριστ.) ο χοντροκέφαλος, ο βλάκας.

μπουζουκοτράγουδο (το) (συνήθ. μειωτ.) το λαϊκό τραγούδι που τραγουδιέται με τη συνοδία μπουζουκιού.

μπουζουξήδικο (το) (συνήθ. μειωτ.) κέντρο διασκέδασης με ορχήστρα όπου κυριαρχεί το μπουζούκι και στο οποίο ακούγονται συνήθ. χαμηλής ποιότητας λαϊκά τραγούδια.

μπουζουξής (ο) {μπουζουξήδες}, **μπουζουξού** (η) {μπουζουξούδες} (στη σημ. 2) (λαϊκ.) **1.** (συχνά μειωτ.) ο επαγγελματίας οργανοπαίκτης τού μπουζουκιού **2.** (το θηλ. ***μπουζουξού***) γυναίκα, χαμηλής συνήθ. στάθμης, που της αρέσει να διασκεδάζει συχνά στα μπουζουξήδικα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bozukcu].

μπουζουριάζω ρ. μετβ. {μπουζούριασα} (λαϊκ.) **1.** κλείνω μέσα (σε φυλακή): *τους πιάσανε και τους μπουζουριάσανε* ● **2.** τρώω πολύ ΣΥΝ. περιδρομιάζω. — **μπουζούριασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

μπούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η σήραγγα, ο υπόνομος **2.** (συνεκδ.) το στόμιο (λιμανιού, πυροβόλου, υπονόμου κ.λπ.)· κυρ. στη ΦΡ. ***έχω (κάποιον) στη μπούκα (τού τουφεκιού)*** είμαι εχθρικά διατεθειμένος απέναντι σε (κάποιον): *από τότε που τον κορόιδεψε, τον έχει στη μπούκα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < δημώδ. λατ. bucca «στόμα», αρχική σημ. «μάγουλο, γνάθος» (αντικατέστησε το κλασικό λατ. os «στόμα»)].

μπουκαδόρος (ο) (αργκό) ο διαρρήκτης, κυρ. αυτός που μπαίνει συνήθ. από παράθυρα, φεγγίτες, μικρές πόρτες κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *μπούκα* + *-δόρος*, πβ. *τζογαδόρος, λουφαδόρος, κομπιναδόρος*].

μπουκαδούρα (η) {χωρ. πληθ.} θαλασσινός άνεμος που φυσάει με κατεύθυνση από το άνοιγμα τού κόλπου προς το εσωτερικό.
[ΕΤΥΜ. < βεν. sbocadura (ιταλ. sboccatura) «εκβολή (ποταμού) – άδειασμα» (με αποβολή τού s- εξαιτίας τής συνεκφοράς με το άρθρο τής στη γενική) < sbocar (ιταλ. sboccare) «εκβάλλω – αδειάζω» < δημώδ. λατ. *ex-buccare (βλ. κ. *μπούκα*)].

μπουκάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλο μπουκάλι (βλ.λ.): *ήπιαμε μια ~ κρασί*· ΦΡ. ***αφήνω (κάποιον) μπουκάλα*** (παθ. ***μένω μπουκάλα***) (i) δεν δίνω σε κάποιον αυτό που περίμενε, ότι θα του δώσω: *του είχε υποσχεθεί μερίδιο από τα κέρδη, αλλά στο τέλος τον άφησε μπουκάλα* || *πρόλαβαν όλοι οι άλλοι και πήραν δωρεάν εισιτήριο κι αυτός έμεινε μπουκάλα* (ii) αφήνω κάποιον μόνο του: *αφού της έταξε γάμο, την εκμεταλλεύτηκε κι ύστερα την άφησε μπουκάλα* (iii) (το παθ. ***μένω μπουκάλα***) μένω ανύπανδρος: *δεν του κάνει η μία, δεν του κάνει η άλλη, στο τέλος θα μείνει μπουκάλα* **2.** μεγάλο μεταλλικό κυλινδρικό δοχείο για την αποθήκευση αερίων, φιάλη: *~ γκαζιού / οξυγόνου* **3.** (συνεκδ.) παιχνίδι που παίζεται με μια άδεια μπουκάλα, η οποία τοποθετείται στη μέση μιας παρέας που κάθεται κυκλικά γύρω από αυτήν και την περιστρέφουν έτσι, ώστε, όταν σταματήσει, να δείξει από τη μεριά τού στομίου της κάποιον από την παρέα, ο οποίος υποχρεούται να κάνει κάτι που έχει συμφωνηθεί (λ.χ. να φιλήσει κάποιον).

μπουκάλι (το) {μπουκαλ-ιού | -ιών} δοχείο (συνήθ. γυάλινο ή πλαστικό) με στενό λαιμό, το οποίο χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση νερού ή άλλου υγρού (λ.χ. λαδιού, κρασιού κ.λπ.): *ένα ~ κρασί / μπίρα* ΣΥΝ. φιάλη, μποτίλια, καράφα. — (υποκ.) **μπουκαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. boccale < μτγν. λατ. baucālis < μτγν. *βαύκαλις*, αβεβ. ετύμου, ίσως αιγυπτ. δάνειο ή παράγωγο τού ρ. *βαυκαλῶ* «κοιμίζω» (βλ. λ. *βαυκαλίζω*)].

μπουκαμβίλια (η) ▸ βουκαμβίλια

μπουκαπόρτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πόρτα υπογείου, η καταπακτή **2.** ΝΑΥΤ. ξύλινο καπάκι για το κλείσιμο των αμπαριών, η πόρτα που χρησιμοποιείται για τη φόρτωση τού πλοίου και κλείνει ερμητικά, ώστε να μην ανοίγει κατά τον κυματισμό **3.** θυρίδα κανονιού σε πλοίο.
[ΕΤΥΜ. < βεν. bocaporta < boca (< δημώδ. λατ. bucca «στόμα») + porta (βλ. λ. *πόρτα*)].

μπουκάρω ρ. αμετβ. {μπούκαρ-α κ. -ισα} **1.** (για ρευστά) ρέω με ορμή και σε αφθονία μέσα σε έναν χώρο (συνήθ. από στενό πέρασμα): *έβρεξε πολύ και μπουκάρισαν τα νερά στο υπόγειο* **2.** (αργκό) μπαίνω κάπου ξαφνικά και με φόρα: *μπουκάρανε στο διαμέρισμα αστυνομικοί και βρήκαν μικροποσότητες ηρωίνης* ΣΥΝ. εισβάλλω **3.** (για πλοία) εισπλέω ορμητικά στο στόμιο λιμανιού. — **μπουκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. boccare < bocca «στόμα» (βλ. κ. *μπούκα*)].

μπουκετάρω ρ. μετβ. {μπουκετάρισ-α, -μένος} τυλίγω λουλούδια σε μπουκέτο. — **μπουκετάρισμα** (το).

μπουκέτο (το) **1.** η ανθοδέσμη (βλ.λ.) **2.** (αργκό) η απότομη γροθιά. — (υποκ.) **μπουκετάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bouquet (πιθ. ιταλ. δάνειο) < πικαρδ. boscet «δασύλλιο», υποκ. τού αρχ. γαλλ. bosc «δάσος», γερμ. προελ., πβ. αγγλ. bush «θάμνος»].

μπουκιά (η) (καθημ.) **1.** η ποσότητα φαγητού που χωράει στο στόμα:

φάε μια ~ ακόμη! || *βουτάω τη ~ μου στη σάλτσα* || *μια ~ ψωμί*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***δεν βάζω μπουκιά στο στόμα μου*** δεν τρώω τίποτε: *από χθες δεν έχω βάλει μπουκιά στο στόμα μου και πεινάω σαν λύκος* (β) ***παίρνω τη μπουκιά απ' το στόμα (κάποιου)*** στερώ (από κάποιον) την τελευταία στιγμή κάτι που ήταν έτοιμος να απολαύσει, που του ανήκε δικαιωματικά (γ) ***μπουκιά και συχώριο*** βλ. λ. *συχώριο* (δ) (παροιμ.) ***μεγάλη μπουκιά φάε / να φας, μεγάλη κουβέντα / μεγάλο λόγο μην πεις / μη λες*** βλ. λ. *μεγάλος* **2.** (μτφ.) πολύ μικρό μέγεθος· κυρ. στη ΦΡ. ***μια μπουκιά άνθρωπος*** μικρόσωμος άνθρωπος. — (υποκ.) **μπουκίτσα** (η) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μπούκα* (βλ.λ.)].

μπουκίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (υποκ.) η μικρή μπουκιά: (χαϊδευτ.) *δεν έφαγες τη ~ σου* **2.** κομμάτι γλυκίσματος ή άλλου εδέσματος, το οποίο βάζει κανείς ολόκληρο στο στόμα: *λουκούμια-μπουκίτσες*.

μπούκλα (η) {δύσχρ. μπουκλών} τούφα από σγουρά, κατσαρά μαλλιά ΣΥΝ. (λόγ.) βόστρυχος. — (υποκ.) **μπουκλάκι** (το) κ. **μπουκλίτσα** (η) {μεσν.}.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < δημώδ. λατ. buccula, υποκ. τού bucca «μάγουλο, γνάθος»].

μπουκλέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για μαλλιά) σγουρός, με μπούκλες **2.** (για ένδυμα) αυτός που είναι φτειαγμένος από ύφασμα, τού οποίου η ύφανση σχηματίζει μπούκλες: *~ ταγέρ / πουλόβερ*.

μπουϊκοτάζ (το) → μποϊκοτάζ

μπουϊκοτάρω ρ. → μποϊκοτάρω

μπουκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπούκωσ-α, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** γεμίζω το στόμα (κάποιου) με φαγητό: (σε μητέρα που ταΐζει το παιδί) *μην το μπουκώνεις το παιδί, θα πνιγεί!* **2.** (μτφ.) προκαλώ σε κάποιον κορεσμό ή αποστροφή, εξαιτίας τής χωρίς μέτρο συμπεριφοράς μου: *μας έχουν μπουκώσει με τα κηρύγματά τους* ΣΥΝ. μπουχτίζω **3.** (μτφ.-οικ.) δωροδοκώ: *έχει μπουκώσει πολλά στόματα, για να μη μιλήσουν* ΣΥΝ. λαδώνω ♦ (αμετβ.) **4.** χορταίνω από το πολύ φαγητό και δεν μπορώ να φάω άλλο: *μπούκωσα αυτές τις μέρες από το πολύ ψητό αρνί και αισθάνομαι βαρύ το στομάχι μου* **5.** (για σωλήνα) φράζω, βουλλώνω: *έχει μπουκώσει η εξάτμιση* **6.** (συνεκδ. για μηχανή) δυσλειτουργώ ή παύω να λειτουργώ λόγω υπερπληρώσεως ή επειδή έχει βουλλώσει εξάρτημά μου: *πάτα λίγο γκάζι, γιατί έχει μπουκώσει η μηχανή* ΑΝΤ. ξεμπουκώνω **7.** δεν μπορώ να αναπνεύσω λόγω κρυώματος, κλείνει η μύτη μου: *έχω μπουκώσει και δεν μπορώ να αναπνεύσω* || *ήταν μπουκωμένος από κρύωμα*. — **μπούκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐμβουκώνω* < *ἐμ-* (< *ἐν*) + *βοῦκα* / *μποῦκα* «στόμα» (βλ.λ.)].

μπουλβάρ (το) → βουλεβάρτο

μπούλης (ο) {μπούληδες} **1.** μικρό παιδί, μπέμπης **2.** (μειωτ.) μεγάλο παιδί ή ενήλικος, που έχει την ψυχοσύνθεση και συμπεριφορά μικρού παιδιού: *«ήταν λιγάκι ~, λιγάκι μαμμόθρεφτο και αρκετά εσωστρεφής»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < (*μπε*)*μπ-ούλης*, υποκ. τού *μπέμπης*].

μπούλμπερη κ. **μπούρμπερη** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η πυρίτιδα, το μπαρούτι **2.** η σκόνη, η στάχτη ή η τέφρα· ΦΡ. ***στάχτη και μπούλμπερη (να γίνουν όλα)!*** ας καταστραφούν, ας χαθούν όλα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πούλβερη* < λατ. pulvis, -eris «σκόνη»].

μπουλντόγκ (το) {άκλ.} **1.** δυνατός σκύλος ράτσας με κοντό λαιμό και πόδια, μεγάλο κεφάλι, κάτω σιαγόνα που προεξέχει και μουσούδα κοντή και ζαρωμένη **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που προστατεύει ή και υπερασπίζεται πιστά (κάποιον): *σε γελοιογραφίες ο υπουργός παρουσιαζόταν σαν το ~ τού πρωθυπουργού*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bulldog < bull «ταύρος» + dog «σκύλος»].

μπουλντόζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *γεωπροωθητής* **1.** όχημα με ερπύστριες για τη μετατόπιση λίθων, μικρών βράχων, χωμάτων κατά τη διάρκεια εκσκαφών ή κατεδαφίσεων οικοδομών: *το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. έστειλε μπουλντόζες να κατεδαφίσουν τα αυθαίρετα τής περιοχής* **2.** (μτφ.-ειρων.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον που σαρώνει τα πάντα στο πέρασμά του, που ενεργεί με εντυπωσιακό και θορυβώδη τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bulldozer < bulldoze (νόθο σύνθ.) < bull «ταύρος» + doze / dose < μτγν. λατ. dosis < αρχ. *δόσις*].

μπουλόνι (το) {μπουλον-ιού | -ιών} μετάλλινη κυλινδρική σφήνα με βιδωτή κεφαλή στο ένα ή στα δύο άκρα, που χρησιμοποιείται στη σύνδεση δύο μερών μηχανισμού ή ξύλινης / μετάλλινης κατασκευής ΣΥΝ. βλήτρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boulon < boule «σφαιρικό αντικείμενο» < λατ. bulla].

μπουλούκι (το) {μπουλουκ-ιού | -ιών} **1.** σκόρπιο, ασύντακτο πλήθος ανθρώπων (παλαιότ. στρατιωτών) ΣΥΝ. στίφος **2.** (παλαιότ.) ο περιπλανώμενος θεατρικός θίασος **3.** σύνολο από πολλά ζώα μαζί: *φάνηκε ένα ~ λύκοι*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bölük «τμήμα, μέρος – συντροφιά λόχος» < ρ. bölmek «διαχωρίζω, κόβω»].

μπουλούκος (ο), **μπουλούκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαϊδευτ.) ο ευτραφής άνθρωπος, ιδ. στο πρόσωπο (με στρογγυλό πρόσωπο και φουσκωτά μάγουλα) ΣΥΝ. στρουμπουλός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bolluk «αφθονία»].

μπουλουξής κ. **μπουλουκτσής** (ο) {μπουλουξήδες} (παλαιότ.) ο επικεφαλής μπουλουκιού στρατιωτών ή περιπλανώμενου θεατρικού θιάσου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bölükcü].

μπουμ (το) {άκλ.} **1.** ο κρότος, κυρ. από όπλο· συνεκδ. ο πυροβολισμός: *όταν ακούσαμε το ~, πανικοβληθήκαμε* || *άρχισαν τα μπαμ ~* (οι πυροβολισμοί) (βλ. κ. λ. *μπαμ*) ● **2.** η ξαφνική άνοδος οικονομικού ή άλλου κοινωνικού μεγέθους: *δημογραφικό ~* ΣΥΝ. έκρηξη **3.** (ειδικότ.) η μεγάλη και συνήθ. μη αναμενόμενη άνοδος των τιμών στο χρηματιστήριο ΑΝΤ. κραχ **4.** (γενικότ.) η μεγάλη και εντυπωσιακή άνοδος, άνθηση: *«τα επόμενα δέκα χρόνια, θα σημειωθεί εκδοτικό ~, όσον αφορά σ' αυτό τον τομέα»* (εφημ.) ΣΥΝ. έκρηξη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boom, ηχομιμητική λ.].

μπούμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. πανί πλοίου σχήματος τραπεζίου, το τελευταίο προς τη μεριά τής πρύμνης ΣΥΝ. (επίσ.) επίδρομος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. boma < μέσ. γαλλ. bôme < παλ. ολλ. gikböm «κατάρτι» (πβ. γερμ. Baum «δέντρο»)].

μπούμαν (ο) {άκλ.} ο κινηματογραφικός ηχολήπτης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boomman < boom, στη σημ. τού μικροφώνου που τοποθετείται σε γερανό ηχοληψίας («καμηλοπάρδαλη») + man «άνθρωπος, άνδρας»].

μπούμερανγκ (το) {άκλ.} ελλην. *αυτεπίστροφο βλήμα*· ξύλινο αιχμηρό κυνηγετικό και πολεμικό όπλο των ιθαγενών τής Αυστραλίας σε σχήμα ράβδου, που κάμπτεται καμπυλοειδώς και το οποίο έχει την ιδιότητα να επανέρχεται μετά την εκτόξευσή του στο σημείο ρίψεως· ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι / αποδεικνύομαι / καταλήγω μπούμερανγκ*** ως χαρακτηρισμός για πράξη που έχει αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, στρέφεται δηλ. τελικά εις βάρος αυτού που την έκανε με σκοπό να ωφεληθεί: *οι ύβρεις και η λασπολογία θα γίνουν μπούμερανγκ γι' αυτούς που τις χρησιμοποιούν για να πλήξουν τους αντιπάλους τους*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. boomerang < wo-mur-rang, από γλώσσα των ιθαγενών (Αβοριγίνων) τής Αυστραλίας].

μπουμπάρι (το) {μπουμπαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το παχύ έντερο **2.** (συνεκδ.) φαγητό που φτειάχνεται από παχύ έντερο σφαγμένου ζώου, το οποίο γεμίζεται με εντόσθια και μπαχαρικά ● **3.** κυλινδρικό κατασκεύασμα για το παραγέμισμα τής ταπετσαρίας σε ορισμένα σημεία επίπλων ή με το οποίο οι γυναίκες παλαιότ. αύξαναν τεχνητά τον όγκο των μαλλιών τους.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bumbar < περσ. mubār «πουτίγκα»].

μπουμπού (η) (χαϊδευτ.) το παχουλό και ροδοκόκκινο κοριτσάκι. Επίσης **μπουμπούκα**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας, πιθ. υπό την επίδραση τού ουσ. *μπουμπούκι*].

μπουμπούκι (το) {μπουμπουκ-ιού | -ιών} **1.** το λουλούδι, το άνθος που βρίσκεται μισάνοιχτο μέσα στον κάλυκα **2.** οφθαλμός φυτού ΣΥΝ. μάτι **3.** (μτφ.) κορίτσι, νεαρή γυναίκα που εκπέμπει αθωότητα και τη δροσιά τής νεότητας: *πώς θα παντρέψετε αυτό το ~ με έναν παλιόγερο;* ΦΡ. ***μπουμπούκι μου!*** ως τρυφερή, χαϊδευτική προσφώνηση **4.** (μτφ.-ειρων.) πρόσωπο που δείχνει άκακο ή αθώο, χωρίς να είναι: *είναι ένα ~ αυτός!* ΣΥΝ. λουλούδι. — (υποκ.) **μπουμπουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βομβύκιον*, υποκ. τού *βόμβυξ* «μεταξοσκώληκας», συγγενές ετυμολ. προς το ουσ. *βάμβαξ* (βλ. λ. *βαμβάκι*)].

μπουμπουκιάζω ρ. αμετβ. {μπουμπούκιασ-α, -μένος} **1.** (για φυτά) βγάζω μπουμπούκια, ανθοφορώ **2.** (μτφ.) βρίσκομαι στην εφηβική ηλικία, αναπτύσσομαι κατά τη νεότητα. — **μπουμπούκιασμα** (το).

μπουμπούνας (ο/η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαζός, βλάκας: *δεν έπαιρνε τα γράμματα· ήταν πολύ ~* ΣΥΝ. ανόητος, χοντροκέφαλος.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ., όπως και το ρ. *μπουμπουνίζω*, από το οποίο ίσως προέρχεται (υποχωρητ.). Απίθανη η αναγωγή στο λατ. Bubona «θεά προστάτιδα των βοδιών» (< λατ. bos «βόδι»)].

μπουμπουνητό (το) **1.** η βροντή, το αστραπόβροντο **2.** οι πολλές και αλλεπάλληλες βροντές.

μπουμπουνίζω ρ. μετβ. {μπουμπούνισα} **1.** (απρόσ. ***μπουμπουνίζει***) βροντά, ακούγονται μπουμπουνητά: *μπουμπουνίζει κι αστράφτει* **2.** πυροβολώ (κάποιον)· στη ΦΡ. ***τη μπουμπουνίζω (κάποιου)***: *τον παραφύλαξε και μόλις βγήκε από το σπίτι του, του τη μπουμπούνισε και τον άφησε στον τόπο* ● ΦΡ. ***τα μπουμπουνίζω*** διαφωνώ έντονα, εκδηλώνω έντονα τη δυσαρέσκειά μου, τα παρατάω: *τα μπουμπούνισα κι έφυγα* ΣΥΝ. τα βροντάω. — **μπουμπούνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

μπουμπουνοκέφαλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μυαλό, ανόητος ΣΥΝ. βλάκας, χοντροκέφαλος, μπουμπούνας.

μπούμπουρας (ο) η αγριομέλισσα.

μπουναμάς (ο) → μποναμάς

μπουνάτσα κ. **μπονάτσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κυρ. για θάλασσα) η νηνεμία, η γαλήνη, η καλοκαιρία ΑΝΤ. τρικυμία, φουρτούνα, θαλασσοταραχή.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bonacia / bonazza < μεσν. λατ. bonacia < λατ. malacia «ηπιότητα» (με την επίδρ. τού λατ. bonus «καλός») < αρχ. *μαλακία* < *μαλακός*].

μπουνατσάρει κ. **μπονατσάρει** ρ. τριτοπρ. αμετβ. {μπουνατσάρισε} (απρόσ.) γαληνεύει η θάλασσα, επικρατεί νηνεμία ΑΝΤ. φουρτουνιάζει, αγριεύει.

μπουνιά (η) **1.** το σφίξιμο των δαχτύλων, ώστε να κλείσουν προς τα μέσα και να σχηματίσουν γροθιά **2.** (συνεκδ.) το χτύπημα με γροθιά: *έφαγε μια ~ στο μάτι* || *λογομάχησαν κι άρχισαν τις ~* ΣΥΝ. γροθοκόπημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pugno < λατ. pugnus «γροθιά, πυγμή»].

μπούνια (τα) {χωρ. γεν.} οι οπές στο κατάστρωμα τού πλοίου, μέσω των οποίων γίνεται η αποχέτευση των νερών που συγκεντρώνονται εκεί· ΦΡ. ***ώς / μέχρι τα μπούνια*** μέχρι το ανώτατο όριο: *πλοίο φορτωμένο ~* || *στέρνα γεμάτη ~* || (μτφ.) *ερωτευμένος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bugna «άκρο τού πανιού (σε ιστιοφόρο)» < *būnia, λ. τού προ-Ι.Ε. υποστρώματος].

μπουνίδι (το) {χωρ. γεν.} καβγάς με μπουνιές, γρονθοκοπήματα: *ήρθαν στα χέρια κι έπεσε πολύ ~*.

μπουνταλάς (ο) {μπουνταλάδες}, **μπουνταλού** (η) {μπουνταλούδες} **1.** (λαϊκ.) αφελής και ανόητος άνθρωπος **2.** πρόσωπο που δεν

ενεργεί γρήγορα, που δείχνει νωθρότητα, αδέξιος άνθρωπος • **3.** ο χοντρός και πλαδαρός άνθρωπος. — **μπουνταλοσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. budala].

μπουντουάρ (το) {άκλ.} **1.** το ιδιαίτερο δωμάτιο στο οποίο καλλωπίζονται οι κυρίες **2.** έπιπλο με καθρέφτη, μπροστά στον οποίο καλλωπίζονται οι κυρίες ΣΥΝ. τουαλέτα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boudoir < ρ. bouder «μορφάζω, γκρινιάζω», αγν. ετύμου].

μπουντρούμι (το) {μπουντρουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** υπόγειο σκοτεινό, στενόχωρο και χωρίς αερισμό **2.** (συνεκδ.) η υπόγεια και σκοτεινή φυλακή: *κλείνω κάποιον στο ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. bodrum < αρχ. *ἱππόδρομος*, στα υπόγεια τού οποίου ήταν κλεισμένα άγρια ζώα].

μπουντρουμιάζω ρ. μετβ. {μπουντρούμιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) κλείνω (κάποιον) σε μπουντρούμι, φυλακίζω.

μπούρδα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ανόητος, ο κενός περιεχομένου λόγος: *μας αράδιαζε ένα σωρό μπούρδες* ΣΥΝ. ανοησία, βλακεία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bourde «ανοησία, βλακεία», πιθ. < behourde < παλ. γαλλ. behourder «παίζω» < φρανκον. *bihourdan].

μπούρδα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκότ.) σακί ή τσουβαλόπανο: *μια ~ αλεύρι*.
[ΕΤΥΜ. < αρβαν. burdhë].

μπούρδας (ο) {χωρ. πληθ.} (υβριστ.) πρόσωπο που λέει μπούρδες, ανοησίες.

μπουρδελιάρης (ο) {μπουρδελιάρηδες} (!) αυτός που συχνάζει σε μπουρδέλα, σε οίκους ανοχής.
[ΕΤΥΜ. < *μπουρδέλο* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*].

μπουρδέλο (το) → μπορντέλο

μπουρδελότσαρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) βόλτα παρέας (συνήθ. νεαρών ατόμων) στα μπουρδέλα μιας περιοχής.

μπουρδουκλώνω κ. **μπερδουκλώνω** ρ. μετβ. {μπουρδούκλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μπερδεύω, ανακατεύω, προκαλώ σύγχυση σε (κάποιον/κάτι): *μόλις ήρθε η στιγμή να δικαιολογήσει τις πράξεις του, τα μπουρδούκλωσε* **2.** (μτφ.) κάνω κάτι πρόχειρα, απρόσεκτα: *ήρθε να φτειάξει τη βρύση, τα μπουρδούκλωσε για λίγο και ύστερα η βρύση πάλι έτρεχε* **3.** (μεσοπαθ. ***μπουρδουκλώνομαι*** κ. ***μπερδουκλώνομαι***) μπερδεύομαι και πέφτω, σκοντάφτω πάνω σε κάτι ΣΥΝ. περδικλώνομαι. — **μπουρδούκλωμα** κ. **μπερδούκλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μπουρδουκλώνω* / *μπουρκλώνω* < *μποδικλώνω* (με την πιθ. επίδραση τής λ. *μπερδεύω*) < *(μ)πεδικλώνω* < μτγν. λατ. impediculare < im- (< in) + pediculus, υποκ. τού pes, pedis «πόδι»].

μπουρέκι (το) {μπουρεκ-ιού | -ιών} **1.** γλύκυσμα που αποτελείται από φύλλα ζύμης και γέμιση κρέμας • **2.** φαγητό που αποτελείται από φύλλα ζύμης και γέμιση μείγματος που περιέχει τυρί, κρέας, κιμά ή χόρτα. — (υποκ.) **μπουρεκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπουρέκιον* < τουρκ. börek].

μπουρζουάδικος, -η, -ο (κυρ. στην ορολογία τής Αριστεράς) αυτός που σχετίζεται με τη μπουρζουαζία (βλ.λ.) ή τον μπουρζουά (βλ.λ.).

μπουρζουαζία (η) {χωρ. πληθ.} (κυρ. στην ορολογία τής Αριστεράς) η κοινωνική τάξη που βρίσκεται μεταξύ τής τάξεως των ευγενών και τής τάξεως των εργατών, η αστική τάξη: *«Η κρυφή γοητεία τής ~»* (*Le Charme discret de la bourgeoisie*, ταινία τού Λ. Μπουνιουέλ).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bourgeoisie < bourgeois. Βλ. κ. *μπουρζουάς*].

μπουρζουάς (ο) {μπουρζουάδες} (κυρ. στην ορολογία τής Αριστεράς) (λαϊκ.) **1.** το μέλος τής μπουρζουαζίας (βλ.λ.) ΣΥΝ. αστός **2.** πρόσωπο με μεγάλη οικονομική επιφάνεια, πλούσιος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bourgeois «αστός» < bourg «πύργος» < μτγν. λατ. burgus, γερμ. προελ., πβ. γερμ. Burg, αγγλ. burgh].

μπουρί (το) {μπουρ-ιού | -ιών} ο σωλήνας που μεταφέρει τον καπνό από εσωτερική εστία θερμάνσεως στο εξωτερικό περιβάλλον, στην ανοιχτή ατμόσφαιρα: *το ~ τής σόμπας*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boru «σωλήνας»].

μπουρίνι (το) {μπουριν-ιού | -ιών} **1.** δυνατός περιστροφικός άνεμος που εκδηλώνεται απότομα και συνοδεύεται πολλές φορές από συνεχή βροχή και αστραπόβροντα ΣΥΝ. θύελλα **2.** (μτφ.) η οργή, ο θυμός: *τον πιάσανε τα ~ του*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. borin < μτγν. λατ. borinus < μτγν. *βορεινός*].

μπουρινιασμένος, -η, -ο οργισμένος, θυμωμένος: *τον βρήκα ~, να φωνάζει και να βρίζει*.

Μπουρκίνα Φάσο (η) (γαλλ. Burkina Faso) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Ουαγκαντούγκου, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας· αλλιώς (παλαιότ.) *Άνω Βόλτα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Burkina Faso, στην τοπική γλώσσα σημαίνει «πολύτιμη γη», < burkina «πολύτιμος» + faso «γη, χώρα». Η χώρα ώς το 1984 ονομαζόταν *Άνω Βόλτα* (γαλλ. Haute Volta) από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει τη χώρα].

μπουρλέσκο (το) {άκλ.} **1.** το λογοτεχνικό ή θεατρικό έργο, τού οποίου οι ήρωες παρωδούν σοβαρά θέματα ή καταστάσεις και που αποσκοπεί στην ευθυμία τού αναγνώστη ή τού θεατή **2.** η μουσική σύνθεση που έχει ανάλαφρο και ευτράπελο χαρακτήρα **3.** (κατ' επέκτ.) η ιδιότητα τού να είναι κάτι κωμικό, να προκαλεί στους άλλους το γέλιο • **4.** (παλαιότ. στην Αμερική) παράσταση που περιλάμβανε κωμικά περιστατικά και στριπτίζ: *η περίοδος τού ~ στην Αμερική*. Επίσης **μπουρλέσκ**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. burlesco < burla «αστείο, ανοησία» < ισπ. burla, αγν. ετύμου].

μπουρλοτιέρης (ο) {μπουρλοτιέρηδες} **1.** πρόσωπο που βάζει μπουρλότο (βλ.λ.) σε πλοίο: *~ τής Επανάστασης τού 1821* **2.** πρόσωπο που βάζει φωτιά σε κάτι ΣΥΝ. εμπρηστής • **3.** ο χαρτοπαίκτης που ποντάρει με μεγάλη τόλμη.
[ΕΤΥΜ. < *μπουρλότο* + παραγ. επίθημα *-ιέρης*, πβ. κ. *καννον-ιέρης*].

μπουρλότο (το) **1.** η πυρπόληση· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βάζω μπουρλότο σε (κάποιον / κάτι)*** (i) πυρπολώ, καταστρέφω (κάποιον/κάτι): *θα τους βάλω μπουρλότο και θα τους κάψω!* (ii) εξερεθίζω, προκαλώ κάποιον ώστε να γίνει βίαιος: *του βάζει συνέχεια μπουρλότο και μαλώνει με τα παιδιά του* (β) ***γίνομαι μπουρλότο*** εξοργίζομαι έντονα, γίνομαι έξαλλος από θυμό ΣΥΝ. γίνομαι πυρ και μανία **2.** το πυρπολικό σκάφος. Επίσης **μπουρλοτιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. burloto < ιταλ. brulotto «πυρπολικό» < γαλλ. brûlot < brûler «καίω» < δημώδ. λατ. *brustulāre < *ustulare < λατ. urere «καίω, φλέγω» (μτχ. τ. ustus), με επίδρ. τού φρανκον. *brojan «θερμαίνω»].

Μπούρμα (η) η Μυανμάρ (βλ.λ.).

μπουρμπουάρ (το) → πουρμπουάρ

μπουρμπουλήθρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η φυσαλλίδα: *φυσάω μέσα στο νερό και κάνω μπουρμπουλήθρες*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ. (από τον ήχο τού βρασμού) + παραγ. επίθημα *-ήθρα*].

μπουρ-μπούρ κ. **μπούρου-μπούρου** (το) {άκλ.} (οικ.) για συζήτηση, συνήθ. φλύαρη και χωρίς ουσία, πολυλογία: *βιαζόμουν να φύγω, και μου άρχισε τα ~ και τελικά έχασα το λεωφορείο!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

μπουρνούζι (το) {μπουρνουζ-ιού | -ιών} η μακριά βαμβακερή και απορροφητική ρόμπα, που φοριέται μετά το λουτρό για το στέγνωμα τού σώματος. — (υποκ.) **μπουρνουζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. burnuz < αραβ. burnus < μτγν. *βίρρος* «είδος μανδύα» < λατ. birrus, κελτ. προελ., πβ. ιρλ. berr «βραχύς, κοντός»].

μπουρού (η) {μπουρούδες} (λαϊκ.) **1.** η σάλπιγγα • **2.** ο ναυτικός τηλεβόας (βλ.λ.), παλαιότ. από μεγάλο όστρακο **3.** η σειρήνα πλοίου ή εργοστασίου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. boru].

Μπουρούντι (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Burundi, ρούντι Republika y'u Burundi = Δημοκρατία τού Μπουρούντι) κράτος τής Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μπουζουμπούρα, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και τη Ρούντι και νόμισμα το φράγκο Μπουρούντι. — **Μπουρουντιανός** (ο), **Μπουρουντιανή** (η), **μπουρουντιανός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Burundi, από το όν. των ιθαγενών Rundi (με πρόθεμα Bu-, που δηλώνει τη χώρα)].

μπουρτζόβλαχος (ο) (μειωτ.) **1.** ο τσομπάνος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν διαθέτει λεπτότητα στους τρόπους του, που φέρεται με τρόπο χοντροκομμένο και απωθητικό για τους άλλους ΣΥΝ. άξεστος, αγροίκος, χωριάτης.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *μπουρτζο-* (< *μπούρτζι* «πύργος, οχυρό» < αραβ. burğ) + *Βλάχος* (βλ.λ.), οπότε η λ. θα δήλωνε τον Βλάχο «τού πύργου», των ορεινών περιοχών, που αποτελούσαν προπύργια. Κατ' άλλη άποψη, το α' συνθ. *μπουρτζο-* ανάγεται σε σλαβ. prige «βρόμικος» ή σε ρουμ. baciu «στάνη»].

μπούσουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ναυτική πυξίδα: «*ο ~ είναι που στρέφει ή το καράβι*» (Ν. Καββαδίας) (βλ. κ. λ. *πυξίδα*)· ΦΡ. (α) ***βρίσκω έναν μπούσουλα*** βρίσκω έναν δρόμο (κοινωνικό, επαγγελματικό κ.λπ.) για να ακολουθήσω, βρίσκω τον προσανατολισμό μου (β) ***χάνω τον μπούσουλα*** (i) μπερδεύομαι, χάνω τον προσανατολισμό μου, δεν ξέρω πού βρίσκομαι και πού πηγαίνω (ii) (μτφ.) βρίσκομαι σε σύγχυση: *έχει χάσει τον μπούσουλα και δεν ξέρει τι κάνει* **2.** (μτφ.) καθετί που τυποποιεί μια διαδικασία και παρέχει συγκεκριμένες, καθορισμένες οδηγίες: *δεν είναι βέβαια τίποτα πρωτοποριακό, είναι όμως ένας ~ για τη δουλειά που κάνουμε* ΣΥΝ. τυφλοσούρτης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bussola «πυξίδα» < μεσν. λατ. buxula < μτγν. λατ. buxida < μτγν. πυξίς (βλ.λ.)].

μπουσούλημα (το) το να μπουσουλά κανείς. Επίσης **μπουσουλητό** κ. **μπουσούλισμα**. — **μπουσουλιστά** κ. **μπουσουλητά** επίρρ.

μπουσουλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {μπουσουλάς... | μπουσούλησα} (για βρέφη) μετακινούμαι κινώντας τα χέρια, που ακουμπούν με τις παλάμες στο έδαφος και τα πόδια σέρνοντάς τα στα γόνατα, πάω με τα τέσσερα: *το μωρό έφτασε ώς εδώ μπουσουλώντας* ΣΥΝ. αρκουδίζω. Επίσης **μπουσουλίζω**.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *μπούσουλας*, με τη σημ. «κινούμαι αβέβαια, προσπαθώ να προσανατολιστώ». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται στο αλβ. bishulla «με τα τέσσερα»].

μπουστάκι (το) {χωρ. γεν.} γυναικείο ένδυμα, το οποίο καλύπτει την περιοχή τού σώματος από το στήθος μέχρι και πάνω από την κοιλιά.

μπούστο (το) **1.** το τμήμα τού σώματος, που εκτείνεται από το λαιμό ώς τη μέση ΣΥΝ. κορμός **2.** (ειδικότ. για γυναίκα) το στέρνο και το στήθος: *έχει ωραίο / μεγάλο ~* **3.** (συνήθ. συνεκδ.) άγαλμα που παριστάνει άνδρα ή γυναίκα ώς το στήθος. Επίσης **μπούστος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. busto «μέρος σώματος ζώου – στηθόδεσμος» < λατ. bustum «νεκρική πυρά, τάφος · εκμαγείο»].

Μπουτάν (το) {άκλ.} (τζόνγκα Druk-Gyal-Khab = Βασίλειο τού Μπουτάν) κράτος τής Κ. Ασίας Ν. τής Κίνας, στις πλαγιές των Ιμαλαΐων, με πρωτεύουσα το Θιμπού, επίσημη γλώσσα τη Τζόνγκα και νόμισμα το νγκουλτρούμ. — **Μπουτανέζος** (ο), **Μπουτανέζα** (η), **μπουτανέζικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Bhutan, λ. τής γλώσσας Τζόνγκα (θιβετιανή διάλεκτος), αγν. ετύμου. Η τοπική ονομασία Druk-Gyal σημαίνει «βασίλειο τού δράκου»].

μπούτι (το) {μπουτ-ιού | -ιών} (καθημ.) ο μηρός ανθρώπου ή ζώου: (για μαγειρεμένο κοτόπουλο) *προτιμάτε στήθος ή ~;* || *κορίτσι με ωραία ~*· ΦΡ. (λαϊκ.) ***μπλέξαμε τα μπούτια μας*** μπερδευτήκαμε, βρεθήκαμε σε σύγχυση. — (υποκ.) **μπουτάκι** (το), (μεγεθ.) **μπουτάρα** (η).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. but].

μπουτίκ (η) {άκλ.} **1.** το κατάστημα που πουλάει γυναικεία ρούχα και άλλα αξεσουάρ πολυτελείας: *αγόρασε τη γούνα της από μια ~ στο Κολωνάκι* **2.** (γενικότ.) κάθε καλαίσθητο κατάστημα: ~ *κρεάτων.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. boutique < παλ. προβηγκ. botica < αρχ. *ἀποθήκη*].

μπουτόν (το) {άκλ.} το κουμπί, ο διακόπτης με μορφή κουμπιού ΣΥΝ. (λόγ.) κομβίο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bouton < bouter «σπρώχνω. ωθώ» < φρανκον. *button «χτυπώ», πβ. μέσ. ολλ. botten «χτυπώ»].

μπουτονιέρα (η) {δύσχρ. μπουτονιερών} **1.** η κουμπότρυπα (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το κόσμημα ή το λουλούδι που τοποθετείται στο πέτο σακακιού ή στο ντεκολτέ γυναικείου ενδύματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. boutonnière < bouton «κουμπί». Βλ. κ. *μπουτόν*].

μπουφάν (το) {άκλ.} κοντό και εφαρμοστό πανωφόρι, συνήθ. από συνθετικό ύφασμα ή δέρμα, που φθάνει ώς τη μέση και κλείνει κυρ. με φερμουάρ: *πέτσινο / αντιανεμικό / αδιάβροχο / δερμάτινο / ανοιξιάτικο ~.* — (υποκ.) **μπουφανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bouffant, μτχ. τ. τού ρ. bouffer «φουσκώνω, φυσώ», ονοματοπ. λ.].

μπουφές (ο) {μπουφέδες} **1.** το έπιπλο μέσα στο οποίο φυλάσσονται τα γυαλικά και τα επιτραπέζια σκεύη τού σπιτιού • **2.** το τμήμα κέντρου αναψυχής (ή πλοίου ή τρένου), στο οποίο σερβίρονται ποτά ή φαγητά ΣΥΝ. κυλικείο **3.** (συνεκδ.) (α) το τραπέζι όπου τοποθετούνται ποτά και μεζέδες και από το οποίο οι καλεσμένοι σερβίρονται μόνοι τους (β) η παράθεση εδεσμάτων σε τραπέζι όπως το παραπάνω: *στη δεξίωση θα έχει ~.* — (υποκ.) **μπουφεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. buffet, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με παλ. προβηγκ. bufet «φύσημα»].

μπουφετζής (ο) {μπουφετζήδες} ο ιδιοκτήτης μπουφέ (βλ.λ., σημ. 2) ή υπάλληλος μπουφέ (συνήθ. ξενοδοχείου, κυλικείου ή σε δεξίωση).
[ΕΤΥΜ. < *μπουφές* + παραγ. επίθημα *-τζής*].

μπουφόνος (ο) ο γελωτοποιός, ο κωμικός ηθοποιός που κάνει χοντροκομμένα αστεία. — **μπουφόνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. buffone < λατ. bufo, -ōnis, «φρύνος»].

μπούφος (ο) **1.** πουλί που μοιάζει με κουκουβάγια, έχει δύο φούντες φτερών στα αφτιά, μάτια μεγάλα και πορτοκαλιά, φτέρωμα ξανθοκαστανό ώς κιτρινόμαυρο με καφέ κηλίδες και φωλιάζει σε σχισμές βράχων, κουφάλες δέντρων, θάμνους και εγκαταλελειμμένες φωλιές αρπακτικών **2.** (μτφ.-υβριστ.) ο βλάκας, ο ανόητος **3.** (ειδικότ.) ο μαθητής που δεν αποδίδει καθόλου στο σχολείο ΣΥΝ. σκράπας, τούβλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μποῦφος* < λατ. bufus / bubo].

μπουχάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μετωνυμ.) χειροποίητο χαλί δαπέδου, κόκκινου χρώματος με γεωμετρικά σχήματα στο κέντρο· κατασκευάζεται στο Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν: *αγόρασα μία ~.*
[ΕΤΥΜ. < Bukhara, όνομα πόλης τού Ουζμπεκιστάν, από όπου διοχετεύονται τα χαλιά στην αγορά].

μπουχέσας (ο) (υβριστ.-μειωτ.) ως χαρακτηρισμός για άτομο νωθρό, φοβιτσιάρικο και χοντρό.

μπουχός (ο) (λαϊκ.) πυκνή σκόνη που αιωρείται στον αέρα· ΦΡ. (μτφ.) ***έγινα μπουχός*** έφυγα πολύ γρήγορα, εξαφανίστηκα ΣΥΝ. έγινα καπνός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. buğu «αχνός, ατμός» ή < σλαβ. puh].

μπουχτίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπούχτισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) (εκφραστ.) **1.** φθάνω σε κορεσμό ύστερα από λήψη μεγάλης ποσότητας τροφής: *δεν θέλω άλλο κρέας, μπούχτισα!* ΣΥΝ. παραχορταίνω **2.** δεν αντέχω άλλο, επειδή έχω βαρεθεί μια κατάσταση: *μπούχτισα πια· όλο τα ίδια και τα ίδια!* ΣΥΝ. απαυδώ, φθάνω στο αμήν, αγανακτώ ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) δεν μπορώ να ανεχτώ άλλο (κάτι): *μπούχτισα τις ανεκπλήρωτες υποσχέσεις των πολιτικών.* — **μπούχτισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. bıktım, αόρ. τού ρ. bıkmak].

μποφόρ (το) {άκλ.} **1.** κλίμακα για την εκτίμηση τής έντασης τού ανέμου με βαθμίδες από 0-17 **2.** (συνεκδ.) καθεμία από τις βαθμίδες που αποτελούν την παραπάνω κλίμακα: *οι άνεμοι στο Αιγαίο Πέλαγος πνέουν με ένταση 9 ~ και απαγορεύθηκε ο απόπλους των πλοίων.*
[ΕΤΥΜ. Εκγαλλισμένη προφορά τού ονόματος τού Άγγλου ναυάρχου Sir Francis Beaufort (1774-1857), που επινόησε αυτό τον τρόπο μετρήσεως τής έντασης τού ανέμου].

μπόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η δυσάρεστη οσμή: *από τους υπονόμους έβγαινε μια ~ ανυπόφορη* ΣΥΝ. δυσοσμία, βρόμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.
[ΕΤΥΜ. < **απόχα* < *αποχύνω* «αναδίδω» (υποχωρητ.)].

μπράβο επιφών. **1.** για έκφραση επιδοκιμασίας ή θαυμασμού: ~, *τα κατάφερες!* ΣΥΝ. εύγε **2.** (συνεκδ.) ***μπράβο*** (το) η αναγνώριση τής αξίας: *πήρε πολλά ~ από όλους για την επιτυχία του* || *σου αξίζει ένα μεγάλο ~* ΣΥΝ. έπαινος **3.** (για την έκφραση ειρωνικής διάθεσης): *~ σου, έμεινες στην ίδια τάξη!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bravo!, βλ. κ. *μπράβος*].

μπράβος (ο) (λαϊκ.) **1.** ο σωματοφύλακας ισχυρού προσώπου (κυρ. επιχειρηματία ή ανθρώπου που έχει παράνομες δραστηριότητες) **2.** ο ταραχοποιός που δρα προς το συμφέρον ισχυρού προσώπου ΣΥΝ. τραμπούκος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bravo «θαρραλέος, γενναίος» < προβηγκ. brau «άγριος» < λατ. barbarus < αρχ. *βάρβαρος*].

Μπράιγ (το) {άκλ.} (ενν. *σύστημα Μπράιγ*) ανάγλυφο σύστημα γραφής και ανάγνωσης για τυφλούς.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Γάλλου δασκάλου τυφλών L. Braille (1809-1852), που εφεύρε το φερώνυμο σύστημα].

μπραντεφέρ κ. **μπρα-ντε-φέρ** (το) {άκλ.} ελλην. *χειροπάλη*· παιχνίδι με δύο αντιπάλους, που έχουν στηρίξει τον έναν αγκώνα πάνω σε τραπέζι και τους πήχεις των χεριών τους τον έναν απέναντι στον άλλον και οι οποίοι προσπαθούν να λυγίσουν ο ένας το μπράτσο τού άλλου: *αγώνας ~* || (μτφ.) *«η σύνοδος κορυφής τού Λουξεμβούργου δεν ήταν το τέλος μιας πορείας, αλλά η έναρξη ενός αγώνα ~ μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας πάνω από την Κύπρο για την επίλυση τού Κυπριακού»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. bras de fer «σιδερένιος βραχίονας»].

μπράντι (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό, που παράγεται από απόσταξη κρασιού ή από πολτό φρούτων, ο οποίος έχει υποστεί ζύμωση: *το κονιάκ είναι μια ποικιλία ~ γαλλικής προελεύσεως* || *~ επτά αστέρων* (πβ. λ. *κονιάκ*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. brandy, που αποσπάστηκε από το σύνθ. brandywine < ολλ. brandewijn «απεσταγμένος (κατά λέξη «ψημένος») οίνος»].

μπρασελέ (το) {άκλ.} το, συνήθ. μεταλλικό, λουράκι των ρολογιών χειρός. Επίσης (λαϊκ.) **μπρασελές** (ο) {μπρασελέδες}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. bracelet, υποκ. τού bras «βραχίονας, μπράτσο» < δημώδ. λατ. *bracium < λατ. bracchium < αρχ. *βραχίων*].

μπράτιμος, -η, -ο (λαϊκότ.) **1.** αδελφοποιτός (βλ.λ.) ΣΥΝ. βλάμης **2.** ***μπράτιμοι*** (οι) οι στενοί φίλοι που συνοδεύουν τον γαμπρό στην εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. < βουλγ. bratim- «αδελφοποιούμαι»].

μπρατσάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μπράτσο **2.** (μτφ.) καθένα από τα δύο μικρά πλαστικά σωσίβια, που προσαρμόζονται στα μπράτσα παιδιών, όταν κολυμπούν.

μπρατσάς (ο) {μπρατσάδες} (οικ.-εκφραστ.) ο άνδρας που έχει γερά, φουσκωμένα μπράτσα, ανεπτυγμένους μυς. Επίσης **μπρατσαράς** κ. **μπρατσαδόρος**.

μπρατσέρα κ. **βρατσέρα** (η) {δύσχρ. μπρατσερών} ΝΑΥΤ. ιστιοφόρο πλοίο με τρία ιστία, μικρό εκτόπισμα, καμπύλη ή μυτερή πρύμνη· θεωρείται από τα ευσταθέστερα σκάφη.
[ΕΤΥΜ. < βεν. brazzera < brazzo, βλ. κ. *μπράτσο*].

μπράτσο (το) (καθημ.) **1.** το παχύτερο τμήμα τού χεριού, το οποίο βρίσκεται μεταξύ αγκώνα και ώμου: *άντρας με γερά / φουσκωμένα / μυώδη ~* || *την έσφιξε στα ~ του* ΣΥΝ. βραχίονας **2.** ***μπράτσα*** (τα) το μυώδες μπράτσο κ. συνεκδ. η μυϊκή δύναμη: *για σήκωσέ το εσύ, που έχεις μπράτσα!* ΦΡ. ***κάνω μπράτσα*** αποκτώ μυώδη μπράτσα: *σηκώνει βάρη, για να κάνει μπράτσα* **3.** καθένα από τα πλάγια στηρίγματα που έχει η πολυθρόνα, για να ακουμπά κανείς τα χέρια του **4.** (λαϊκ.) ο βραχίονας των εγχόρδων οργάνων, όπου βρίσκονται τα τάστα: *όργανο με μακρύ / στενό ~* ΣΥΝ. ταστέρα. — (υποκ.) **μπρατσάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βραχίονας*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. brazzo < λατ. bracchium < αρχ. *βραχίων*].

μπρατσωμένος, -η, -ο αυτός που έχει γυμνασμένα, μυώδη μπράτσα.

μπρε επιφών. ➤ βρε

μπρεϊνστόρμινγκ (το) {άκλ.} ο καταιγισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. brainstorming < brain «μυαλό» + storm «καταιγίδα»].

μπρελόκ (το) {άκλ.} ελλην. *κλειδοθήκη*· η μικρή φορητή μεταλλική θήκη (σαν δαχτυλίδι), στην οποία περνά κανείς τα κλειδιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. breloque < μέσ. γαλλ. oberlique / berluque, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. emberlicoquier < μέσ. γαλλ. byrelicoquille «αντικείμενο ευτελούς αξίας»].

μπρετέλα (η) {δύσχρ. μπρετελών} η τιράντα: *φανελάκι με μπρετέλες.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bretella < αρχ. γερμ. brettil «χαλινάρι»].

μπρι (το) {άκλ.} γαλλικό τυρί που μοιάζει με το καμαμπέρ, αλλά με λιγότερο έντονη μυρωδιά και γεύση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (fromage de) Brie, περιοχή τής Α. Γαλλίας, όπου παρασκευάζεται το εν λόγω τυρί].

μπριάμ (το) {άκλ.} λαδερό φαγητό τού φούρνου, που αποτελείται από διάφορα λαχανικά (κυρ. κολοκυθάκια και μελιτζάνες) και πατάτες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. biryan < περσ. biryān «ψητός, μαγειρευμένος»].

μπριγιάν (το) {άκλ.} το μπριλάντι (βλ.λ.). Επίσης **μπριγιάντι** {μπριγιαντ-ιού | -ιών}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. brillant, μτχ. τού ρ. briller «λάμπω» < ιταλ. brillare < brillo < λατ. beryllus < μτγν. *βήρυλλος* (βλ.λ.)].

μπριγιαντίνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η αρωματική, λιπαρή καλλυντική ουσία, που προσδίδει στιλπνότητα και συγκρατεί σε φόρμα τα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. brillantine < brillant, βλ. κ. *μπριγιάντι*].

μπριγιόλ (το) {άκλ.} μπριγιαντίνη που αποτελείται από αρωματισμένο παραφινέλαιο και έχει τη μορφή αρωματικής αλοιφής.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. brillole < briller «λάμπω», βλ. κ. *μπριγιάντι*].

μπριγκαντίνι (το) {μπριγκαντιν-ιού | -ιών} κωπήλατο, ελαφρύ και ταχύπλοο δικάταρτο σκάφος, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην Ελληνική Επανάσταση τού '21.
[ΕΤΥΜ. < βεν. brigantin, βλ. *μπρίκι*[1]].

μπρίζα (η) → πρίζα

μπριζόλα κ. (σπάν.) **μπριτζόλα** (η) {δύσχρ. μπριζολών} φέτα κρέατος από πλευρά μοσχαριού, βοδιού ή χοίρου: *~ χοιρινή / μοσχαρήσια* || *~ στα κάρβουνα / στη σχάρα / μισοψημένη / καλοψημένη / τηγανητή.* — (υποκ.) **μπριζολίτσα** (η) κ. **μπριζολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. brisiola < γαλλ. brésole < ιταλ. braciola < brace «αναμμένο κάρβουνο» < μτγν. λατ. brasa, γερμ. αρχής, πβ. σουηδ. brasa «φωτιά»].

μπρικ (το) {άκλ.} **1.** το κόκκινο χαβιάρι που φτειάχνεται από αβγά σολομού **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κεραμιδί χρώμα, το χρώμα τού κόκκινου χαβιαριού ΣΥΝ. κεραμιδής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. brick «τούβλο» < μέσ. ολλ. bricke «κομμάτι» (< αρχ. γερμ. *brekan «σπάζω»)· λόγω τού χρώματός του συνδέθηκε με το κόκκινο χαβιάρι].

μπρικέτα (η) στερεό καύσιμο που έχει υποστεί βιομηχανική επεξερ-

γασία και έχει λάβει σχήμα τούβλου: ~ *λιγνίτη*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. briquette, υποκ. τού brique «τούβλο» < ολλ. bricke, που συνδ. με αρχ. αγγλ. brecan, γερμ. brechen «σπάζω»].

μπρίκι[1] (το) {μπρικ-ιού | -ιών} ΝΑΥΤ. μεγάλο ιστιοφόρο πολεμικό πλοίο τού 19ου αι., με δύο κατάρτια και εκτόπισμά που του επέτρεπε να φέρει αρκετά πυροβόλα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. brig, συντομευμένος τ. τού brigantine < μέσ. γαλλ. brigandin «οπλισμένο ιστιοφόρο» < brigan < ιταλ. brigante «μέλος οπλισμένης ομάδας» < brigare «μάχομαι, πολεμώ» < briga, κελτ. αρχής, πβ. ιρλ. brigh «ισχύς, δύναμη»].

μπρίκι[2] (το) {μπρικ-ιού | -ιών} μικρό μεταλλικό σκεύος τής κουζίνας, που έχει λαβή και χρησιμοποιείται για το βράσιμο τού καφέ και άλλων αφεψημάτων (λ.χ. τσαγιού, μέντας κ.ά.)· ΦΡ. ***μπρίκια κολλάμε (τώρα);*** (εμφατ.) για να επιβεβαιώσει κάποιος ότι είναι ικανός, ότι ξέρει καλά αυτό για το οποίο γίνεται λόγος: *φυσικά και το κατάλαβα αμέσως· τι, ~;* || *Είδες πώς το 'φτειαξα; Τι νόμιζες; ~*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ibrik].

μπριλάντι (το) {μπριλαντ-ιού | -ιών} διαμάντι με πολλές έδρες ΣΥΝ. στιλβαδάμας, μπριγιάν.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brillante, μτχ. τ. τού ρ. brillare «λάμπω». βλ. κ. *μπριγιάντι*].

μπρίο (το) {άκλ.} **1.** ο ζωηρός τόνος ΣΥΝ. ζωηρότητα, ζωντάνια, σφριγηλότητα ΑΝΤ. αποχαύνωση, ατονία **2.** η καλή ψυχική διάθεση ΣΥΝ. κέφι, ευδιαθεσία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brio < ισπ. brío, κελτ. προελ., πβ. ιρλ. brigh «ισχύς, δύναμη»].

μπριόζος, -α, -ο αυτός που τον διακρίνει το μπρίο, η ζωντάνια και η ζωηρότητα. Επίσης **μπριόζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brioso < brio. βλ. κ. *μπρίο*].

μπριός (το) {άκλ.} αρτοσκεύασμα με λεία επιφάνεια (όπως τού τσουρεκιού) και γλυκιά ή αλμυρή γεύση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. brioche < μέσ. γαλλ. brioche < brier «μαλάσσω, ζυμώνω», λ. γερμ. προελ.].

μπρισίμι κ. **μπιρσίμι** (το) {μπρισιμ-ιού | -ιών} η κλωστή από μετάξι, που χρησιμοποιείται για ράψιμο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ibrişim < περσ. abrēšum «μετάξι»].

μπριτζ (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται από τέσσερεις παίκτες (δύο ζευγάρια) με 52 χαρτιά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. bridge < παλαιότ. biritch (με την παρετυμολ. επίδραση τής λ. bridge «γέφυρα»), αγν. ετύμου].

μπριτζόλα (η) ▸ μπριζόλα

μπρίφινγκ (το) {άκλ.} η σύντομη ενημέρωση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. briefing < brief «σύντομος, περιεκτικός – (ως ουσ.) σύντομη επιστολή ή δήλωση» < γαλλ. bref < λατ. brevis «βραχύς»].

μπροκάρ (το) {άκλ.} ύφασμα με λαμέ σχέδια: (κ. ως επίθ.) ~ *φόρεμα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. brocart < ιταλ. broccato < ρ. broccare «διανθίζω ύφασμα με χρυσό και μετάξι» < brocco < λατ. broccus].

μπρόκολο (το) εδώδιμο λαχανικό που μοιάζει με το κουνουπίδι, με όρθιο βλαστό και πράσινη ή μοβ ανθοκεφαλή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. broccolo, υποκ. τού brocco «βλαστός» < μτγν. λατ. brocchus «στάχυ – καρφί»].

μπρος επίρρ. → εμπρός

μπροσούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φυλλάδιο με πολιτικό και προπαγανδιστικό κυρ. περιεχόμενο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. brochure «λίβελλος, φυλλάδιο» < broche < δημώδ. λατ. brocca < μτγν. λατ. brocc(h)us «στάχυ – καρφί» (γενικώς «αιχμηρό αντικείμενο»)].

μπροστά επίρρ. **1.** από την αντίθετη προς την πλάτη πλευρά / όψη τού ανθρώπινου σώματος: *το ατύχημα έγινε ακριβώς ~ μου* || (μτφ.) *με έκλεψε ~ στα μάτια μου!* (φανερά και με θράσος) || *το σπίτι βρίσκεται ~ στο πάρκο* || *το φόρεμα είχε ένα μεγάλο άνοιγμα ~* || *η φούστα κουμπώνει ~* ΣΥΝ. (ε)μπρός ΑΝΤ. πίσω **2.** (για κατεύθυνση) προς την αντίθετη πλευρά από την πλάτη τού ανθρώπινου σώματος: *κινούμαι / προχωρώ ~* **3.** σε ευθεία γραμμή σε σχέση με το βλέμμα μου: *κοιτάω / βλέπω ~ (μου)* **4.** (μτφ.) (+σε) για να δηλωθεί ότι κάποιος είναι αντιμέτωπος, έρχεται σε επαφή με κάτι: *~ σε τόσα βάσανα / δυσκολίες δεν λύγισε* || *~ στον κίνδυνο έδειξε απαράμιλλο θάρρος* **5.** (+σε) σε σύγκριση με: *~ στον αδελφό του είναι διάνοια!* || *δεν πιάνει δεκάρα ~ σου* **6.** (μτφ.) (+σε) σε σχέση με (κάτι), προκειμένου για (κάτι): *~ στο ατομικό όφελος θυσιάζει τα πάντα* **7.** (σε μηχανήματα, αυτοκίνητα κ.λπ.) για να δηλωθεί έναρξη κινήσεως, λειτουργίας: *παίρνω / βάζω ~* (είμαι / θέτω σε λειτουργία) **8.** για να δηλωθεί ότι κάποιος είναι παρών, αυτόπτης μάρτυς σε πράξη, γεγονός κ.λπ.: *ήμουν ~, όταν τσακώθηκαν* || (+σε) *καπνίζεις ~ στους γονείς σου;* ΣΥΝ. παρών, εκεί ΑΝΤ. απών **9.** (μτφ.) για να δηλωθεί πρόοδος, θετική εξέλιξη: *από τεχνολογικής πλευράς είμαστε δέκα χρόνια ~* || *η ζωή πάει ~* (εξελίσσεται, προοδεύει) || *πάμε ~ για ένα καλύτερο αύριο* **10.** (για ρολόι) για να δηλωθεί ότι το ρολόι δείχνει ώρα μελλοντική σε σχέση με την κανονική: *το ρολόι μου πάει μια ώρα ~, αντί για τρεις δείχνει τέσσερεις* || *το ρολόι σου πάει συνεχώς ~* || *η Ρωσία σε σχέση με την Ελλάδα είναι μία ώρα ~* **11.** για να δηλωθεί κάτι που τοποθετείται στο μέλλον: *έχεις όλο τον καιρό ~ σου* ● **12.** η προκαταβολή: *δίνω τα μισά λεφτά ~ και τα υπόλοιπα με δόσεις* (βλ. λ. *εμπρός*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έμπροστά* < μτγν. *ἔμπροσθα* (με καταβιβασμό τού τόνου). Βλ. λ. *ἔμπροσθεν*].

μπροστάντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η προκαταβολή (μισθού, δανείου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *μπροστά* + *-άντζα* (< βεν. -anza)].

μπροστάρης (ο) [μεσν.] {μπροστάρηδες}, **μπροστάρισσα** (η) {μπροσταρισσών} (σημ. 2) **1.** το κριάρι που οδηγεί το κοπάδι **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ηγείται ομάδας, αγώνα ή προσπάθειας: *μπήκε ~ στον αγώνα εναντίον των ναρκωτικών* ΣΥΝ. αρχηγός, ηγέτης, πρωτοπόρος.

μπροστέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ποδιά που φορούν οι γυναίκες, όταν κάνουν τις δουλειές τού σπιτιού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐμπροστέλα* < *ἐμπροστά* + *-έλα* (πβ. *καρτ-έλα, κορδέλα*). Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το σλαβ. prestela (με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *εμπρός*)].

μπροστινέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το δερμάτινο λουρί που αποτελεί τμήμα τού σαμαριού αλόγου, μουλαριού κ.λπ. και ενώνει τη σέλα με το περιλαίμιο τού αλόγου ΣΥΝ. περιστήθιο, προστερνίδιο.

μπροστινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που βρίσκεται μπροστά από κάτι άλλο: *~ δόντια / καθίσματα / πόδια* ΣΥΝ. εμπρόσθιος ΑΝΤ. οπίσθιος, πισινός **2.** αυτός που συνιστά την πρόσοψη ενός πράγματος: *διατηρήθηκε μόνο το ~ μέρος τού νεοκλασικού* **3.** αυτός που προπορεύεται ή κάθεται πιο μπροστά από κάποιον άλλον: *προσπαθούσε να φτάσει τον ~ του, που προπορευόταν ελάχιστα* || *μέσα στην τάξη διαρκώς ενοχλούσε τον ~ του·* ΦΡ. (παροιμ.) ***των μπροστινών πατήματα, των πισινών γεφύρια*** οι μεταγενέστεροι στηρίζονται στα επιτεύγματα των παλαιοτέρων, αυτών που προηγήθηκαν.

μπρούμυτα επίρρ. (στάση τού σώματος) με το πρόσωπο και το μπροστινό μέρος τού σώματος προς το έδαφος ΣΥΝ. ξαπλωτά, πρηνηδόν ΑΝΤ. ανάσκελα, ύπτια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *προύμυτα* < *πρόμυτα* < *πρό* + *μύτη*].

Μπρουνέι (το) {άκλ.} (μαλαϊκ. Negara Brunei Darussalam = Κράτος τού Μπρουνέι, Κατοικία Ειρήνης) κράτος στο Β. τμήμα τής νήσου Βόρνεο με πρωτεύουσα το Μπαντάρ Σερί Μπεγκαβάν, επίσημη γλώσσα τη Μαλαϊκή και νόμισμα το δολάριο Μπρουνέι.
[ΕΤΥΜ. < χίντι Brunei < σανσκρ. bhūmi «χώρα-περιοχή»].

μπρούντζινος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από μπρούντζο **2.** ***μπρούντζινα*** (τα) σκεύη κατασκευασμένα από μπρούντζο **3.** αυτός που έχει το χρώμα τού μπρούντζου.

μπρούντζος (ο) (καθημ.) κράμα χαλκού και κασσιτέρου (πβ. λ. *ορείχαλκος*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπροῦντζος* < ιταλ. bronzo (πβ. αγγλ. κ. γαλλ. bronze) < μεσν. λατ. brundium, αβεβ. ετύμου, πιθ. < περσ. birinj / pirinj «χαλκός». Η αναγωγή στο τοπωνύμιο Brundisium (το σημερινό *Μπρίντιζι*) είναι φωνητικώς δυσχερής, ενώ η υπόθεση που οδηγεί στο μτγν. *βροντεῖον* (με την εξήγηση ότι ο ορείχαλκος κάνει θόρυβο), είναι μάλλον παρετυμολογική].

μπρούσκος, -α, -ο (κρασί) δυνατό και στυφό στη γεύση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brusco < μτγν. λατ. bruscus, από συμφυρμό των λατ. brucus «βιολέτα» και ruscus «οξυμυρσίνη»].

μπύρα (η) ▸ μπίρα

μπυραρία (η) → μπιραρία

μπυροποσία (η) ▸ μπιροποσία

μπω (να/θα) ρ. → μπαίνω

Μ.Σ.Ι. (ο) Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών.

Μ.Τ.Π.Υ. (το) Μετοχικό Ταμείο Πολιτικών Υπαλλήλων.

Μ.Τ.Σ. (το) Μετοχικό Ταμείο Στρατού.

μυ κ. **μι** (το) {άκλ.} Μ, μ· το δωδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῦ* < σημιτ. m-ēm «νερό», με την επίδρ. τού ηχομιμητικού επιφωνήματος *μῦ* (βλ. λ. *μυκώμαι*)].

μυαλγία (η) [1847] {μυαλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος των μυών, που οφείλεται σε τραύμα ή νόσο βραχείας ή παρατεταμένης διάρκειας. — **μυαλγικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *μυ-* (< *μυς*) + *-αλγία* (< *ἄλγος*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myalgie].

μυαλό (το) **1.** ο εγκέφαλος τού ανθρώπου και των ζώων (βλ. λ. *εγκέφαλος*)· ΦΡ. ***τινάζω τα μυαλά μου στον αέρα*** αυτοκτονώ, γίνομαι αυτόχειρας ΣΥΝ. δίνω τέρμα στη ζωή μου **2.** ο μυελός, η λιπαρή ουσία που περιέχεται στα οστά ΣΥΝ. μεδούλι **3.** (μτφ.) το σύνολο των νοητικών λειτουργιών τού ανθρώπου, ο ανθρώπινος νους, η ανθρώπινη σκέψη: *πρακτικό / επιχειρηματικό / θεωρητικό ~* || *να 'χεις το ~ σου στη δουλειά σου* || *κάποια σκέψη μού περνάει απ' το ~* || *ξαναφέρνω κάτι στο ~ μου* ΣΥΝ. νους· ΦΡ. (α) ***βασανίζω το μυαλό μου*** (i) προσπαθώ με έντονο τρόπο να χρησιμοποιήσω τη σκέψη μου, πιέζω τον νου μου να δουλέψει και να παραγάγει ιδέες, κρίσεις κ.λπ. ΣΥΝ. στείβω το μυαλό μου (ii) περιπλέκομαι σε βασανιστικές, νοητικά ή ψυχικά φθοροποιούς σκέψεις: *μη βασανίζεις άδικα το ~ σου με τόσο δυσάρεστες σκέψεις* (β) ***βάζω το μυαλό μου να δουλέψει*** επιστρατεύω τις νοητικές μου ικανότητες για την επίτευξη, συνήθ. πρακτικού, σκοπού (γ) ***μου καρφώνεται / μπαίνει στο μυαλό (κάτι)*** μου γίνεται έμμονη ιδέα, έρχεται συνέχεια και, συχνά, βασανιστικά στον νου μου (ότι κάτι συμβαίνει ή κάτι που επιθυμώ οπωσδήποτε να πραγματοποιήσω): *του καρφώθηκε στο μυαλό η ιδέα να αγοράσει μηχανάκι* (δ) ***το μυαλό μου παίρνει στροφές*** βλ. λ. *στροφή* (ε) ***έχω στο μυαλό μου*** (+κάτι / +να) σχεδιάζω κάτι: *~ να ανοίξω ένα μαγαζί* ΣΥΝ. έχω κατά νουν, πρόκειται να (στ) ***χάνω το μυαλό μου*** (i) (κυριολ.) τρελαίνομαι (ii) παύω να είμαι συγκεντρωμένος, αποπροσανατολίζομαι, ξεμυαλίζομαι: *έχασε το μυαλό του μ' αυτό το κορίτσι* (ζ) ***παίρνω το μυαλό / τα μυαλά (κάποιου)*** (i) κάνω κάποιον να με ερωτευθεί παράφορα (ii) επηρεάζω καθοριστικά κάποιον: *του πήραν τα μυαλά κάποιοι και θέλει να βάλει όλα τα λεφτά του στο χρηματιστήριο* (η) ***πήζει το μυαλό (κάποιου)*** γίνεται διανοητικά ώριμος: *δεν έπηξε ακόμη το μυαλό του· συμπεριφέρεται σαν παιδί* (θ) ***πού έχεις το μυαλό σου;*** γιατί δεν προσέχεις, γιατί δεν δείχνεις την απαιτούμενη προσοχή; (ι) ***γεννάει το μυαλό (κάποιου)*** χαρακτηρίζεται από ικανότητα παραγωγής νέων ιδεών, απόψεων κ.λπ., από φαντασία, επινοητικότητα κ.λπ. (ια) ***βγάζω απ' το μυαλό μου (κάτι)*** (i) επινοώ κάτι από

μόνος μου. προσωπικά: *το διάβασα και το λέω· δεν το έβγαλα απ' το μυαλό μου!* ΣΥΝ. κατεβάζει (κάτι) το μυαλό μου (ii) παύω να σκέφτομαι (κάποιον/κάτι) (ιβ) ***έχω τα μυαλά μου πάνω απ' το κεφάλι μου*** ενεργώ χωρίς σύνεση, επιπόλαια: *δεν ακούει κανέναν· έχει τα μυαλά της πάνω απ' το κεφάλι της* (ιγ) ***μαζεύω το μυαλό μου*** συμμαζεύω τη σκέψη μου, συγκεντρώνομαι ΣΥΝ. συγκροτώ τη σκέψη μου (ιδ) ***δεν έχω μυαλό για κάτι*** δεν διαθέτω τη διάθεση, τη νοητική συγκέντρωση κ.λπ. για κάτι: ~ *για δουλειά / για διάβασμα* (ιε) ***παίρνουν τα μυαλά μου αέρα*** χάνω την ακριβή συναίσθηση των δυνατοτήτων μου. αρχίζω να υπερεκτιμώ τις ικανότητές μου και φαντάζομαι ότι μπορώ να καταφέρω πράγματα που υπερβαίνουν τις πραγματικές μου δυνάμεις και ικανότητες: *πήραν τα μυαλά του αέρα και νομίζει πως μπορεί να γίνει διευθυντής σε μια μέρα* ΣΥΝ. καβαλάω το καλάμι (ιστ) ***το μυαλό σου και μια λίρα και τού μπογιατζή ο κόπανος*** βλ. λ. *λίρα* (ιζ) ***με το φτωχό μου το μυαλό*** (ως έκφρ. μετριοφροσύνης-ειρων.) με τις μικρές πνευματικές μου δυνάμεις. από όσα ξέρω: *εγώ, ~. κρίνω ότι έκανε λάθος* (ιη) ***κόβει το μυαλό μου*** είμαι έξυπνος, επινοητικός (ιθ) ***πού τρέχει το μυαλό σου;*** τι έχεις στον νου σου. τι σκέφτεσαι; (κ) ***βάζω μυαλό / γνώση*** (i) (μετβ.) (σε κάποιον) συνετίζω κάποιον. τον κάνω να επιστρέψει στην ορθή συμπεριφορά. στον σωστό τρόπο σκέψης (ii) (αμετβ.) αποκτώ πείρα, λογικεύομαι: *έπρεπε να πάθει τόσα πολλά, για να βάλει επιτέλους μυαλό* (κα) ***αλλάζω μυαλά*** βλ. λ. *αλλάζω* (κβ) ***πηγαίνει το μυαλό (κάποιου) σε κάτι*** (i) κάποιος μπορεί να σκεφτεί ή να θυμηθεί κάτι: *αυτή τη στιγμή δεν πηγαίνει το μυαλό μου σε κάποιο συγκεκριμένο παράδειγμα· μόλις σκεφτώ κάτι. θα σου πω* (ii) κάποιος μπορεί να υποψιαστεί κάτι: *είναι πολύ αφελής· δεν πάει το μυαλό της σε τέτοια πονηρά πράγματα* **4.** (ειδικότ.) η νοητική ικανότητα. η εξυπνάδα: *δεν είχε το ~ να καταλάβει την αξία τής πρότασής μας* ΣΥΝ νους· ΦΡ. ***είναι (μεγάλο / δυνατό κ.λπ.) μυαλό*** για πρόσ. που διαθέτει ασυνήθιστα μεγάλες διανοητικές ικανότητες ΣΥΝ. είναι ευφυΐα / διάνοια / εγκέφαλος / κεφάλι **5.** (συνεκδ.) πρόσωπο. άνθρωπος: *γερό / τετράγωνο ~* (πολύ έξυπνος. ευφυής άνθρωπος) || *θηλυκό ~* (άνθρωπος πολύ επινοητικός) || *~ κουκούτσι* (πολύ κουτός άνθρωπος). — (υποκ.) **μυαλουδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μυαλόν* < μτγν. *μυαλός* (με αλλαγή γένους) < αρχ. *μυελός* (βλ.λ.)].

μυαλωμένος, -η. -ο αυτός που έχει μυαλό. που διαθέτει σύνεση και σωστή κρίση ΣΥΝ. συνετός. γνωστικός ΑΝΤ. άμυαλος, ασυλλόγιστος. απερίσκεπτος.

Μυανμάρ (η) {άκλ.} (βιρμ. Pyidaungzu Myanma Naingngandaw = Ένωση τής Μυανμάρ) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Ραγκούν, επίσημη γλώσσα τη Βιρμανική και νόμισμα το κιάτ ΣΥΝ. (παλαιότ.) Βιρμανία. Μπούρμα.

[ΕΤΥΜ. < βιρμ. Myanmar < myanma «ισχυρός». Ώς το 1989 η χώρα ονομαζόταν *Βιρμανία* (αγγλ. Burma). που αποτελούσε παρεφθαρμένη παραλλαγή τού ονόματος Myanmar (ως επίθ. των βιρμανικών φύλων)].

μύαξ (ο) {μύ-ακος | -ακες. -άκων} (αρχαιοπρ.) το μύδι (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μῦς* (βλ.λ.) + επίθημα *-αξ* (πβ. *ἀσπάλ-αξ, κορ-αξ*). Κατ' άλλη εκδοχή. η λ. σήμαινε αρχικώς «φύκι» και συνδέεται με το λατ. muscus «βρύο. φύκι» και γερμ. Miesmuschel «μύδι». καθώς και με το ρ. *μύω* «κλείνω». Δεν είναι πειστική η υπόθεση ότι πρόκειται για όρο τού προελλην. υποστρώματος, που αντιστοιχεί στο λατ. murex «πορφύρα-κοχύλι»].

μυασθένεια (η) {μυασθενειών} ΙΑΤΡ. η πάθηση που χαρακτηρίζεται από γρήγορη εξασθένηση τής μυϊκής δύναμης (χωρίς την εμφάνιση συμπτωμάτων παράλυσης ή νευρολογικής διαταραχής). που προσβάλλει κυρ. τους μυς τού προσώπου, τού άνω βλεφάρου κ.ά. — **μυασθενικός,** -ή. -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. myasthénie].

μυατονία (η) {μυατονιών} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η έκδηλη ελάττωση τού μυϊκού τόνου.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myatonie].

μυατροφία (η) {μυατροφιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική ατροφία των μυών. — **μυατροφικός,** -ή. -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. myatrophie].

μύγα (η) {μυγών} ΖΩΟΛ. δίπτερο έντομο μικρού μεγέθους. με συνήθ. σκουρόχρωμο και γυαλιστερό σώμα, κοντές κεραίες και προβοσκίδα με σπογγώδη αντλία· αποτελεί σημαντικό μέσο μεταδόσεως μολυσματικών ασθενειών των ζώων ή τού ανθρώπου: *διώχνω / σκοτώνω μύγες* || *σιχαίνομαι τις ~* || *~ τσε-τσέ* (μύγα των τροπικών χωρών. που μεταδίδει τη νόσο τού ύπνου)· ΦΡ. (α) ***μύγα τσε-τσέ σε τσίμπησε;*** τι έπαθες ξαφνικά και άλλαξες συμπεριφορά (π.χ. άρχισες να φωνάζεις, να αντιδράς έντονα);: *Καλά. τι έπαθες στα καλά καθούμενα κι άρχισες να φωνάζεις; ~;* (β) ΙΑΤΡ. ***ιπτάμενες μύγες*** υποκειμενικό αίσθημα μικρών μελανών κηλίδων. που αιωρούνται μπροστά από τα μάτια. το οποίο οφείλεται στην ύπαρξη κυττάρων ή κυτταρικών υπολειμμάτων στο υαλοειδές σώμα ΣΥΝ. μυιοψία (γ) ***βαράω μύγες*** (i) περνώ άσκοπα την ώρα μου. τεμπελιάζω: *αντί ν' ανοίξει βιβλίο. βαράει μύγες!* (ii) (για κατάστημα) δεν έχω πελατεία: *ξόδεψαν τόσα λεφτά για το μαγαζί, αλλά δεν πατάει ψυχή· όλη μέρα βαράνε μύγες!* (δ) (για πρόσ.) ***χάφτω μύγες*** βλ. λ. *χάφτω* (ε) ***σαν τη μύγα μες στο γάλα*** για κάτι αταίριαστο ή εντελώς διαφορετικό σε σχέση με το περιβάλλον του: *με τόσο πρόχειρα ρούχα θα είναι ~ στη δεξίωση* (στ) (παροιμ.) ***βγάζω (κι) απ' τη μύγα ξίγγι*** βλ. λ. *ξίγγι* (ζ) (παροιμ.) ***όποιος έχει τη μύγα μυγιάζεται*** βλ. λ. *μυγιάζομαι* (η) ***κολλάω σαν τη μύγα στο μέλι*** αφοσιώνομαι υπερβολικά σε κάτι (θ) ***θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι ατσάλι*** βλ. λ. *ατσάλι*. — (υποκ.) **μυγίτσα** κ. **μυγούλα** (η) κ. **μυγάκι** (το) (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μυῖα* < **μύσ-ja* < Ι.Ε. *mu- / *mus-. ηχοποιημένη ρίζα που δηλώνει τον βόμβο τής μύγας και τού κουνουπιού, πβ. λατ. musca (> γαλλ. mouche), αρχ. γερμ. mucka (> γερμ. Mücke «κουνούπι») κ.ά.].

μυγάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή μύγα **2.** (γενικά) κάθε μικροσκοπικό έντομο **3.** (μτφ., κυρ. στον πληθ.) μικρά στίγματα που βλέπουμε μπροστά μας. σαν να καλύπτουν τα μάτια μας. κυρ. όταν είμαστε κουρασμένοι ή πάσχουμε από οφθαλμική πάθηση· αλλιώς *ιπτάμενες μύγες* (βλ. λ. *μύγα*).

μυγαλή (η) **1.** η μεγαλύτερη από τις αράχνες, που τρέφεται με έντομα, μικρούς βατράχους ή μικρά πτηνά • **2.** γένος εντομοφάγων θηλαστικών.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυγαλῆ* < *μῦς* + *γαλῆ*. Η αρχ. σημ. τής λ. ήταν «αρουραίος»].

μυγδαλάτος, -η. -ο **1.** αυτός που περιέχει αμύγδαλα: ~ *γλυκό* **2.** αυτός που έχει το σχήμα αμυγδάλου ή μοιάζει με αμύγδαλο: ~ *μάτια.*

μυγδαλιά (η) → αμυγδαλιά

μύγδαλο (το) → αμύγδαλο

μυγιάγγιχτος, -η, -ο αυτός που αισθάνεται ότι θίγεται με το παραμικρό ΣΥΝ. υπερευαίσθητος. μη μου άπτου ΑΝΤ. αναίσθητος, παχύδερμο. απαθής. χοντρόπετσος.

μυγιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μυγιάστηκα} **1.** (για ζώο) ενοχλούμαι από μύγα **2.** (συνήθ. μτφ.) παίρνω κάτι προσωπικά. παρεξηγούμαι από κάτι που ειπώθηκε, επειδή νομίζω ότι ήταν υπαινιγμός για μένα· ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος έχει τη μύγα μυγιάζεται*** για κάποιον που αισθάνεται ενοχή και αντιδρά σε κάτι που λέγεται. επειδή το θεωρεί υπαινιγμό για τον ίδιο: *όταν μιλούσα για απατεώνες. δεν εννοούσα αυτόν. αλλά ~· μόνος του προδόθηκε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

μυγοπαγίδα (η) κάθε όργανο που παγιδεύει μύγες· συνήθ. μακριά ταινία καλυμμένη με κόλλα. που κρεμιέται από ψηλά.

μυγοσκοτώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελαφρό όργανο με μακριά λαβή και πλατύ άκρο. το οποίο χρησιμοποιεί κανείς για να σκοτώνει μύγες (πβ. λ. *μυγοπαγίδα*).

μυγόχεσμα (το) {μυγοχέσμ-ατος | -ατα, -άτων} (!) (λαϊκ.) η ακαθαρσία που αφήνει η μύγα πάνω σε διάφορα αντικείμενα.

μύδι (το) {μυδ-ιού | -ιών} εδώδιμο μαλάκιο που ζει μέσα σε δίθυρο όστρακο. το οποίο είναι λεπτό. επίμηκες, μαύρο προς το βιολετί εξωτερικά και λευκό εσωτερικά: *μύδια σαγανάκι / σάλτσα* || *ομελέτα / μακαρόνια με μύδια.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μύδιον*. υποκ. τού αρχ. *μῦς*. Βλ. κ. *μύαξ*].

μυδοπίλαφο (το) πιλάφι με μύδια.

μυδράλιο (το) {μυδραλί-ου | -ων} **1.** μικρό βλήμα παλαιού πυροβόλου όπλου **2.** το μυδραλιοβόλο.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mitraille (με την παρετυμολ. επίδρ. τού αρχ. *μύδρος*. βλ.λ.) < mite «ορειχάλκινο νόμισμα» < μέσ. ολλ. mite].

μυδραλιοβόλο (το) [1888] ΣΤΡΑΤ. επαναληπτικό, ελαφρό ή βαρύ πολεμικό όπλο και ειδικότ. πολυβόλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.

[ΕΤΥΜ. < *μυδράλιο* + *-βόλο* < *βάλλω*].

μυδρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} ΙΑΤΡ. η διαστολή (παθολογική ή μη) τής κόρης τού ματιού.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μυδρίασις* < αρχ. *μύδρος* (βλ.λ.). Η ασθένεια οφείλει την ονομασία της στη διάπυρη όψη τής οφθαλμικής κόρης κατά τη διαστολή της].

μύδρος (ο) **1.** ΓΕΩΛ. κομμάτι που αποτελείται από μάγμα ή από πετρώματα τής βάσης τού ηφαιστείου, το οποίο τινάζεται κατά την έκρηξη **2.** ΣΤΡΑΤ. βλήμα πυροβόλων παλαιού τύπου **3.** (μτφ.) καυστικός και επιθετικός λόγος: *εξαπολύω / εκτοξεύω μύδρους κατά των αντιφρονούντων.*

[ΕΤΥΜ. αρχ.. αβεβ. ετύμου, πιθ. < *μυδῶ* «είμαι υγρός, λειώνω». οπότε η λ. *μύδρος* θα είχε αρχικώς τη σημ. «λειωμένη. πυρακτωμένη μάζα». Το ίδιο το *μυδῶ (-άω)* < *mud-. μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meu-d- «υγρός, μουχλιασμένος». πβ. σανσκρ. mudira- «νέφος». mūtra «ούρα», ιρλ. muad- «ομίχλη». ολλ. mot «πυκνή βροχή» κ.ά. Ομόρρ. *μύσος* (βλ. κ. *μυσαρός*) κ.ά.].

μυελεγκέφαλος (ο) {μυελεγκεφάλ-ου | -ων. -ους} ΑΝΑΤ. το οπίσθιο τμήμα τού εμβρυϊκού ρομβοειδούς εγκεφάλου (τού μέρους δηλ. τού εγκεφάλου στο πίσω μέρος τής κρανιακής κοιλότητας).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myelencephalon].

μυελικός, -ή. -ό → μυελός

μυέλινος, -η. -ο → μυελός

μυελίτιδα (η) [1879] **1.** ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού νωτιαίου μυελού **2.** το νοσηρό σύνδρομο που συνδυάζεται μερικές φορές με φλεγμονή των μηνίγγων και παρατηρείται σε όλα τα κατοικίδια ζώα.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. myélite].

μυελοκήλη (η) {μυελοκηλών} ΙΑΤΡ. η προβολή τού νωτιαίου μυελού έξω από τον σπονδυλικό σωλήνα.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myelocele].

μυελοκύτταρο (το) {μυελοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. πρόδρομη μορφή τού κοκκιοκυττάρου (λευκού αιμοσφαιρίου). που βρίσκεται στον μυελό των οστών.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. myelocyte].

μυελοκυψέλη (η) {μυελοκυψελών} ΑΝΑΤ. καθεμιά από τις σπογγώδεις κοιλότητες των οστών. που περιέχουν μυελό και αιμοφόρα αγγεία.

μυελομηνιγγίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των μηνίγγων τού νωτιαίου μυελού.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myéloméningite].

μυελοπάθεια (η) {μυελοπαθειών} ΙΑΤΡ. το σύνολο των παθήσεων τού νωτιαίου μυελού (λ.χ. αιμορραγία. μαλάκυνση. τραυματικές μυελίτιδες κ.λπ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myelopathy].

μυελός (ο) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. **1.** η μαλακή και λιπώδης ουσία που

περιέχεται στο εσωτερικό των κοίλων οστών ΣΥΝ. μυαλό, μεδούλι **2.** (α) ***προμήκης μυελός*** η προς τα άνω συνέχεια τού νωτιαίου μυελού, που αποτελεί το άκρο τού εγκεφάλου (β) ***νωτιαίος μυελός*** το τμήμα τού κεντρικού νευρικού συστήματος, που περιέχεται στον σπονδυλικό σωλήνα και αποτελεί συνέχεια τού προμήκους μυελού (γ) ***μέχρι μυελού οστέων*** (*ἄχρι... μυελῶν*, Κ.Δ. *Εβρ.* 4. 12) στον έσχατο βαθμό, μέχρι το κόκκαλο, τελείως: *είναι σοσιαλιστής ~.* — **μυέλινος**, -η, -ο [μτγν.] κ. **μυελικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ., σχηματισμένο με επίθημα *-ελός* κατά τα *μελή* «λίπος», πύ-ελος (βλ.λ.). Ως προς το θέμα τής λ., η πιθανότερη αναγωγή είναι στη λ. *μυών*, προφανώς εξαιτίας τής μαλακότητας των μυών και τού μυελού εν αντιθέσει προς τη σκληρότητα των οστών. Ο όρ. *μυελός* αποτελεί ιδιαίτερη ανάπτυξη τής Ελληνικής, αντικαθιστώντας την Ι.Ε. λ., όπως αυτή μαρτυρείται στα σανσκρ. majján-, αρχ. σλαβ. mozgŭ, αρχ. γερμ. mar(a)g κ.ά.].

μυελοσκλήρυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία εκφυλίζεται ο μυελός των οστών και αντικαθίσταται από ινώδη ιστό· εκδηλώνεται με αναιμία, λευκοπενία, θρομβοστασία και όσα αυτές συνεπάγονται. Επίσης **μυελοσκλήρωση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myelosclerosis].

μυελώδης, -ης, -ες [αρχ.] {μυελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· μυελωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που μοιάζει με μυελό **2.** (α) αυτός που αποτελείται από μυελό (β) ΑΝΑΤ. ***μυελώδεις ακτίνες*** οι μικροσκοπικοί κωνοειδείς σχηματισμοί που υπάρχουν στη φλοιώδη ουσία τού νεφρού **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απαλότητα ή τρυφερότητα ΣΥΝ. απαλός, τρυφερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μυζήθρα κ. **μυτζήθρα** (η) {δύσχρ. μυζηθρών} μαλακό και ανάλατο τυρί, το οποίο παρασκευάζεται από τυρόγαλα, αφού θερμανθεί σε υψηλή θερμοκρασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < **ζυμήθρα* (με αντιμετάθεση) < αρχ. *ζυμῶ*].

μυζηθρόπιτα (η) [μεσν.] {δύσχρ. μυζηθροπιτών} η πίτα που έχει γέμιση από μυζήθρα.

μύζηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) το ρούφηγμα (βλ. κ. λ. *μυζώ*).

μυζητήρας (ο) [1887] όργανο με το οποίο γίνεται η μύζηση: ~ *φυτών / εντόμων* (που ρουφούν αίμα ή χυμούς).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. succeur].

μυζητικός, -ή, -ό [1870] (λόγ.) αυτός που συμβάλλει στη μύζηση ή που μυζά ο ίδιος.

μυζώ ρ. αμετβ. {μυζάς... | μύζησα} ρουφώ (με το στόμα ή, προκειμένου για έντομα ή φυτά, με ειδικό όργανο) υγρό ΣΥΝ. βυζαίνω, πιπιλίζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μυζῶ (-άω)* < αρχ. *μύζω* < *μῦ*, ονοματοποιημένη ρίζα, που σχηματίστηκε βάσει τής θέσης των χειλιών, όταν ρουφούν ή εκμυζούν].

μύηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εισαγωγή στα μυστήρια, στις τελετουργίες θρησκείας ή αίρεσης (βλ. κ. λ. *μυστήριο*): ~ *στα ελευσίνια μυστήρια / στον βουδισμό* ΣΥΝ. κατήχηση **2.** (κατ' επέκτ.) η εμπιστευτική εισαγωγή (κάποιου) σε μυστική, συνωμοτική ομάδα ή οργάνωση με πολιτικό, θρησκευτικό ή ιδεολογικό χαρακτήρα: *η ~ στη Φιλική Εταιρεία* || *~ σε παραστρατιωτική οργάνωση* **3.** (συνεκδ.) η τελετή τής μυήσεως: *αρχίζει η ~* ΣΥΝ. μυσταγωγία **4.** (μτφ.) η εκμάθηση και η σπουδή των μυστικών επιστήμης ή τέχνης: *~ στη χαλκογραφία*.

μυητής (ο) [μεσν.] πρόσωπο που μυεί (κάποιον).

μύθευμα (το) [αρχ.] {μυθεύμ-ατος | -ατα, -άτων} η ψεύτικη ή επινοημένη αφήγηση: *όσα εξέθεσε στην απολογία του ήταν μυθεύματα, αποκυήματα τής φαντασίας του.*

μυθικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με μύθους: ~ *αφηγήσεις / ιστορίες / περιστατικά* ΣΥΝ. μυθολογικός, μυθώδης **2.** αυτός που δεν είναι πραγματικός, αλλ' αποτελεί δημιούργημα τής ανθρώπινης φαντασίας: ~ *πρόσωπα / αναφορές* ΣΥΝ. πλαστός, ψεύτικος, επινοημένος, φανταστικός ΑΝΤ. αληθινός, πραγματικός **3.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί τον θαυμασμό λόγω τού μεγέθους, τής δύναμης ή τής αξίας του: ~ *πλούτη* ΣΥΝ. θαυμαστός, εξαιρετικός.

μυθιστόρημα (το) [1865] {μυθιστορήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΛ. το λογοτεχνικό πεζογραφικό έργο, το οποίο αφηγείται διεξοδικώς πραγματικά ή φανταστικά γεγονότα και περιγράφει χαρακτήρες, ήθη, συναισθήματα ή καταστάσεις, με σκοπό να τέρψει ή/και να καλλιεργήσει ψυχικά, πνευματικά και ηθικά τον αναγνώστη· ως συγκεκριμένο είδος πρωτοεμφανίστηκε στους αλεξανδρινούς χρόνους και αναπτύχθηκε με τις βυζαντινές και δυτικοευρωπαϊκές έμμετρες μυθιστορίες: ~ *καλογραμμένο / πρωτότυπο / ερωτικό / υψηλού επιπέδου / αξιώσεων* **2.** ΦΙΛΟΛ. ***νέο μυθιστόρημα*** λογοτεχνική ριζοσπαστική κίνηση, που εκδηλώθηκε στη Γαλλία κυρ. κατά τη δεκαετία τού '50 (μάλλον ως πείραμα παρά ως σχολή), γύρω από την οποία συγκεντρώθηκαν συγγραφείς με κοινό στοιχείο την απόρριψη τού παραδοσιακού μυθιστορήματος, την κατάργηση τής περιγραφής και τής ψυχολογικής ανάλυσης των χαρακτήρων, καθώς και τής εξέλιξής τους (μέσα από μία αλληλουχία γεγονότων) (πβ. λ. *αντιμυθιστόρημα*) **3.** (μτφ.) η πλαστή, η ψεύτικη ιστορία ΣΥΝ. μύθευμα, παραμύθι **4.** ιστορία γεμάτη περιπέτειες: *η ζωή του ήταν πραγματικό ~.* — **μυθιστορηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *μύθος* + *ιστόρημα*. Ο φιλολ. όρ. *νέο μυθιστόρημα* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. le nouveau roman].

μυθιστορηματικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με το μυθιστόρημα: ~ *πρόσωπα / χαρακτήρες* **2.** περιπετειώδης: ~ *ζωή*.

μυθιστορία (η) [μτγν.] {μυθιστοριών} **1.** το μυθιστόρημα **2.** το έμμετρο λογοτεχνικό είδος που έχει συνήθ. ως κεντρικό θέμα ιπποτικές ιστορίες και διαμορφώθηκε στη Γαλλία στα μέσα τού 12ου αι. — **μυθιστορικός**, -ή, -ό [μτγν.].

μυθιστοριογραφία (η) {μυθιστοριογραφιών} **1.** η τέχνη τής συγγραφής μυθιστορημάτων **2.** το σύνολο τής λογοτεχνικής παραγωγής μυθιστορημάτων. — **μυθιστοριογραφικός**, -ή, -ό [1853].

μυθιστοριογράφος (ο/η) [1804] ο συγγραφέας μυθιστορημάτων ή μυθιστοριών.

μυθιστοριογραφώ ρ. αμετβ. [1863] {μυθιστοριογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** είμαι συγγραφέας μυθιστορημάτων, συγγράφω μυθιστορήματα **2.** μεταπλάθω πραγματική ιστορία σε μυθιστόρημα.

μυθογραφία (η) [μτγν.] {μυθογραφιών} **1.** η σύνθεση, η συγγραφή μύθων • **2.** η συλλογή και η επιστημονική μελέτη μύθων. — **μυθογραφικός**, -ή, -ό.

μυθογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που συγγράφει μύθους **2.** πρόσωπο που συλλέγει και μελετά επιστημονικά μύθους.

μυθογραφώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μυθογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** γράφω, συνθέτω μύθους **2.** συλλέγω, καταγράφω και ερευνώ επιστημονικά μύθους.

μυθολόγημα (το) [αρχ.] {μυθολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αφήγηση που περιλαμβάνει μυθικά πρόσωπα και γεγονότα ΣΥΝ. μύθος, θρύλος, παραμύθι **2.** το δημιούργημα τής ανθρώπινης φαντασίας, που δεν έχει αντίκρισμα στην πραγματικότητα ΣΥΝ. ψευδολόγημα, μύθευμα.

μυθολογία (η) [αρχ.] {μυθολογιών} **1.** το σύνολο των μυθικών παραδόσεων ενός λαού, που αναφέρονται στους θεούς, τους ήρωες και στη δράση τους **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει μυθικές παραδόσεις **3.** ο επιστημονικός φιλολογικός κλάδος που μελετά συστηματικά τους μύθους.

μυθολογικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μυθολογία: ~ *μορφή / ήρωας / στοιχείο* **2.** αυτός που προηγείται χρονικά τής ιστορικής περιόδου τής ανθρωπότητας και δύσκολα προσδιορίζεται ιστορικά με ακρίβεια: ~ *αιώνες*. — **μυθολογικά** επίρρ.

μυθολόγος (ο/η) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που διηγείται μυθικές ιστορίες, μύθους ΣΥΝ. παραμυθάς • **2.** πρόσωπο που ασχολείται επιστημονικά με τη μυθολογία.

μυθολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μυθολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** αφηγούμαι μύθους, μυθικές ιστορίες • **2.** ασχολούμαι επιστημονικά με τη μυθολογία.

μυθομανής, -ής, -ές {μυθομαν-ούς | -είς (ουδ. ή)} αυτός που έχει μανία με τους μύθους· (συνήθ.) αυτός που αφηγείται κατά σύστημα φανταστικές ιστορίες, που λέει συστηματικώς ψέματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *μύθος* + *-μανής* < *μαίνομαι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mythomane].

μυθομανία (η) {χωρ. πληθ.} η παθολογική ψυχική τάση να διηγείται κανείς πλαστά γεγονότα (μυθεύματα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mythomanie].

μυθοπλασία κ. **μυθοπλαστία** (η) {μυθοπλαστιών} **1.** η επινόηση μύθων **2.** ΙΑΤΡ. η διήγηση καθαρώς φανταστικών γεγονότων, που αποτελεί σύμπτωμα κυρ. τής μυθομανίας, τής μανιακής διέγερσης ή τής παραφροσύνης, μολονότι είναι συχνή και φυσιολογική στα παιδιά **3.** (γενικότ.) η ψευδολογία. — **μυθοπλάστης** (ο) [μτγν.], **μυθοπλαστικός**, -ή, -ό [1877].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μυθοπλάστης* < *μῦθος* + *πλάστης*].

μυθοποιός (ο/η) [αρχ.] πρόσωπο που κατασκευάζει, που επινοεί μύθους ΣΥΝ. μυθοπλάστης. — **μυθοποιία** (η) [μτγν.].

μυθοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {μυθοποιείς... | μυθοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθιστώ (κάτι/κάποιον) μύθο, θρύλο, του δίνω μυθικές διαστάσεις: ~ *ήρωα / ηγέτη / πνευματικό άνθρωπο / την επιστήμη* **2.** (κατ' επέκτ.) εξωραΐζω υπερβολικά την εικόνα κάποιου, εξυμνώ τον χαρακτήρα και τη δράση του σε σημείο υπερβολής: *η δράση και ο βίος του είχαν μυθοποιηθεί από την επίσημη προπαγάνδα, ώστε να θεωρηθεί από τον κόσμο ήρωας και σωτήρας* ΑΝΤ. απομυθοποιώ. — **μυθοποίηση** (η) [μτγν.], **μυθοποιητικός**, -ή, -ό [1876].

μύθος (ο) **1.** η αφήγηση που αποτελεί τμήμα ευρύτερης μυθικής παράδοσης και η οποία συνδέει με τρόπο σχηματικό πραγματικά ή φανταστικά γεγονότα ή και τα δύο, προκειμένου να ερμηνεύσει ένα φυσικό φαινόμενο, μια θρησκευτική ή κοινωνική πρακτική **2.** (ειδικότ.) η αφήγηση που αναφέρεται με τρόπο αλληγορικό, ανάλογο με τις διδακτικές της προθέσεις, σε φυτά και ζώα: *αισώπειοι ~* **3.** (κατ' επέκτ.) η διήγηση που αποτελεί πλάσμα τής ανθρώπινης φαντασίας και δεν αναφέρεται σε πραγματικά γεγονότα: *αυτοί δεν αποτελούν μύθους, αποτελούν ιστορία* || *~ και πραγματικότητα* **4.** τρόπος σκέψης που χαρακτηρίζεται από την πίστη σε μυθολογικές παραδόσεις και υπερφυσικές δυνάμεις: *η μετάβαση από τον ~ στον λόγο* ΑΝΤ. ιστορία • **5.** η υπόθεση λογοτεχνικού έργου: *ο ~ μυθιστορήματος / δράματος* || *η εξέλιξη τού ~* **6.** πρόσωπο που περιβάλλεται με φήμη, που είναι πολύ πέρα από τα ανθρώπινα μέτρα: *η Γκρέτα Γκάρμπο υπήρξε ένας ~ τού κινηματογράφου* • ΦΡ. ***μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης*** βλ. λ. *μηδείς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῦθος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *μῦ*, ονοματοποιημένη ρίζα, που σχηματίστηκε βάσει τής θέσεως των χειλιών όταν ρουφούν ή εκμυζούν (ίσως, επομένως, και όταν μιλούν). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. εμφανίζει το θ. mūdh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meudh- «επιθυμώ βαθιά, δείχνω προσοχή», πβ. γοτθ. maudjan «θυμίζω», λιθ. maũdžiu «καθυστερώ, παρατείνω». Η λ. *μῦθος* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως συνώνυμο τού *ἔπους*, δηλώνοντας όλη την ευρεία κλίμακα των σημ. «λόγος, ομιλία», αργότερα δε (στους τραγικούς και στους φιλοσόφους) εξειδικεύθηκε στη σημ. «υπόθεση τραγωδίας, δράματος»].

μυθώδης, -ης, -ες [αρχ.] {μυθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· μυθωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι πλαστός ή ψεύτικος, όπως ο μύ-

θος **2.** (μτφ.) αυτός που ξεπερνά τα συνηθισμένα μέτρα τής πραγματικότητας: ~ *πλούτη* / *ποσά* ΣΥΝ. εξαιρετικός, αφάνταστος, αμύθητος, παροιμιώδης ΑΝΤ. ασήμαντος, μηδαμινός. — **μυθωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μυΐαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. παρασιτική νόσος που προκαλείται από τη μόλυνση τού σώματος από τις προνύμφες ορισμένων μυγών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myiase].

μυϊκός, -ή, -ό [1843] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τους μυς ή αποτελείται από μυς: ~ *σύστημα* / *ίνα* / *ιστός* / *σύσπαση* / *δύναμη* / *απόδοση* / *πόνος*.

μυιοψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αίσθηση σταθερών ή κινούμενων σκοτεινών στιγμάτων στο οπτικό μας πεδίο («μυγάκια», πβ. φρ. «τα μάτια μου κάνουν μυγάκια»).
[ΕΤΥΜ. < *μυία* + *-οψία* < *όψη*].

μυΐτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού μυϊκού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myitis].

μυκηθμός (ο) (λόγ.) **1.** το μουγκρητό των βοοειδών (αγελάδας, βοδιού κ.λπ.) ΣΥΝ. μούγκρισμα, μουκάνισμα • **2.** η άγρια και υπόκωφη βοή τού ανέμου ή των κυμάτων τής θάλασσας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυκῶμαι* (βλ.λ.)].

μυκηναϊκός, -ή, -ό [1893] αυτός που σχετίζεται με τις Μυκήνες ή προέρχεται από αυτές: ~ *πολιτισμός* / *ευρήματα*.

Μυκήνες (οι) {Μυκηνών} πόλη τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Αργολίδας, γνωστή για τον πανάρχαιο πολιτισμό της (1600-1100 π.Χ.). — **Μυκηναίος** (ο) [αρχ.], **Μυκηναία** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μυκῆναι* < *Μυκήνη*, όνομα νύμφης τής περιοχής (πβ. κ. *Ἀθῆναι* – *Ἀθήνη*), όρος που ανήκει στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα. Δεν είναι ιδιαίτερα πειστικές οι συνδέσεις με τις λ. *μύκων* «σωρός, θημωνιά» και *μύκης* «μύκητας», οπότε το τοπωνύμιο θα σήμαινε «τόπος με πολλά μανιτάρια ή θημωνιές»].

μύκητας (ο) {μυκήτων} **1.** το μανιτάρι (βλ.λ.) **2.** καθένας από τους σαπροφυτικούς και παρασιτικούς οργανισμούς που εντάσσονται στο φυτικό βασίλειο και μοιάζουν με φυτά, αλλά δεν διαθέτουν χλωροφύλλη ούτε βλαστούς, ρίζες ή φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύκης, -ητος* < θ. *μυκ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meuk- «γλιστρώ, βλεννώδης», πβ. λατ. mucus «μύξα» (βλ. λ. *μυκτήρας, μύξα*). Η σημασιολ. μεταβολή «βλέννα» → «μανιτάρι» επιβεβαιώνεται από άλλες λ., πβ. σλοβ. gliva «είδος μανιταριού», λιθ. gleives «βλέννα»].

μυκητίαση (η) [1852] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** παρασιτική ασθένεια που προκαλείται από παθογόνους, μικροσκοπικούς μύκητες και προσβάλλει το δέρμα ή υποδόριους σχηματισμούς **2.** ασθένεια των φυτών, η οποία προσβάλλει κυρ. τα φύλλα, ορισμένες φορές όμως και τα σπέρματα, τους κονδύλους ή τους αποθηκευμένους καρπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycose].

μυκητοειδής, -ής, -ές [1876] {μυκητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με μύκητα: ~ *θηλές τής γλώσσας*.

μυκητοκτόνος, -ος, -ο αυτός που σκοτώνει τους μύκητες: ~ *φάρμακο*.
[ΕΤΥΜ. < *μύκητας* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

μυκητολογία (η) [1885] {μυκητολογιών} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τους μύκητες. — **μυκητολόγος** (ο/η) [1888], **μυκητολογικός, -ή, -ό** [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycologie].

μυκητώδης, -ης, -ες [1839] {μυκητώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με μύκητα ΣΥΝ. μυκητοειδής **2.** (α) αυτός που είναι γεμάτος μύκητες (β) ***μυκητώδης στοματίτιδα*** η στοματίτιδα που εμφανίζεται στον βλεννογόνο τού στόματος με τη μορφή λευκών πλακών και οφείλεται σε παθογόνο μύκητα.

μυκήτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η μυκητίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycose].

Μύκονος (η) {Μυκόνου} **1.** κοσμοπολίτικο νησί των Κυκλάδων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Μυκονιάτης** (ο), **Μυκονιάτισσα** (η), **μυκονιάτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον ομώνυμο ήρωα, ο οποίος εθεωρείτο απόγονος τού θεού Απόλλωνα και λατρευόταν τοπικά. Το τοπωνύμιο είναι προελλην., αγν. ετύμου].

μυκόπλασμα (το) {μυκοπλάσματος | χωρ. πληθ.} σύνολο μικροοργανισμών που μοιάζουν με τα βακτηρίδια και ορισμένα από αυτά προκαλούν αναπνευστικές παθήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycoplasme < myco- (< αρχ. *μύκης, -ητος*) + plasme].

μυκτήρ (ο) {μυκτήρ-ος | -ων} (αρχαιοπρ.) το ρουθούνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυκτήρ, -ῆρος* < *μύσσομαι* «φυσώ τη μύτη μου» < **μύκjο-μαι* < θ. **μυκ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)meuk- «γλιστρώ · βλεννώδης», πβ. λατ. mucor, mūcus «βλέννα, μύξα», σανσκρ. muñcati «διαφεύγω, αφήνω», αρχ. ιρλ. mygla «μούχλα» κ.ά. Ομόρρ. *μύξ-α, μύκ-ης (-τας)* κ.ά.].

μυκτηρίζω ρ. μετβ. {μυκτήρισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) εκφράζω έντονη περιφρόνηση με μορφασμό τής μύτης και γενικότ. με λόγια ή πράξεις: *στο έργο του μυκτηρίζει την κοινωνική υποκρισία τής αριστοκρατίας τής εποχής του* ΣΥΝ. εμπαίζω, περιπαίζω, κοροϊδεύω, χλευάζω, περιγελώ, ειρωνεύομαι, σαρκάζω ΑΝΤ. θαυμάζω, σέβομαι. — **μυκτηριασμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυκτήρ*].

μυκτηριστής (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που εμπαίζει ή χλευάζει, που ειρωνεύεται ΣΥΝ. χλευαστής, ονειδιστής ΑΝΤ. θαυμαστής, ζηλωτής. — **μυκτηριστικός, -ή, -ό**, **μυκτηριστικώς** επίρρ. [1892].

μυκώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μυκάσαι...: μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) **1.** (κυρ. για βοοειδή) βγάζω δυνατή και παρατεταμένη κραυγή: *οι αγελάδες μυκώνται* ΣΥΝ. μουκανίζω **2.** (σπάν. για στοιχεία τής φύσεως) βγάζω δυνατό, παρατεταμένο και υπόκωφο ήχο ΣΥΝ. βοώ, βροντώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυκῶμαι (-άο-)* < *mu-k-, παρεκτεταμένη μορφή τού Ι.Ε. *mū- *(μῦ)*, ονοματοποιημένη ρίζα, που δήλωνε τη θέση των χειλιών όταν ρουφούν ή μουρμουρίζουν, πβ. αρχ. σλαβ. mykŭ «μυκηθμός, μούγκρισμα», λιθ. mūkiu «μουγκρίζω», ρωσ. myčati, μέσ. γερμ. mühen / mügen κ.ά., λατ. mugio (> γαλλ. mugir) κ.ά. Ομόρρ. *μυ-ῶ, μύ-ζω, μύωψ, μύ-σ-της, μυ-στικός, μυστήριο(ν), πιθ. κ. μῦθος* κ.ά.].

μυλαίδη (η) → μιλέδη

μυλαύλακο (το) [1890] (λαϊκ.) αυλάκι από το οποίο διοχετεύεται νερό στον μύλο ΣΥΝ. αμπολή.

μυλεργάτης (ο) {μυλεργατών}, **μυλεργάτρια** (η) {μυλεργατριών} πρόσωπο που εργάζεται σε μύλο.

μύλη (η) {μυλών} **1.** η μυλόπετρα (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) μικρός, χειροκίνητος μύλος για άλεση ΣΥΝ. χειρόμυλος **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ο τροχός και η πέτρα που χρησιμοποιούνται στο ακόνισμα, ο λειαντικός και ο κοπτικός τροχός, τα βασικά δηλ. εξαρτήματα των ακονιστικών, λειαντικών και κοπτικών μηχανών **4.** ΑΝΑΤ. (α) το στρογγυλό οστό τής επιγονατίδας (β) το τμήμα τού δοντιού που δεν καλύπτεται από τα ούλα ΑΝΤ. ρίζα (τού δοντιού).
[ΕΤΥΜ. αρχ., συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mel- «αλέθω, λειανίζω» (με φωνήεν στηρίξεως -υ-), πβ. σανσκρ. mrṇāti «συνθλίβω, αλέθω», λατ. molō «αλέθω» (> γαλλ. moudre, ισπ. moler), ουαλ. malu «συνθλίβω», αρμ. malem, αρχ. γερμ. malan «αλέθω», γερμ. mahlen, αγγλ. meal «αλεύρι» κ.ά. Ομόρρ. *μύλ-ος*].

μυλόλιθος (ο) [1797] {μυλολίθ-ου | -ων, -ους} η μυλόπετρα (βλ.λ.)

μυλόπετρα (η) [μεσν.] {μυλοπετρών} καθεμία από τις δύο μεγάλες και βαριές επάλληλες πέτρες τού μύλου (βλ.λ.), ανάμεσα στις οποίες τοποθετούνται για άλεσμα τα σιτηρά ΣΥΝ. μυλόλιθος, μύλη.

μυλόρδος (ο) → μιλόρδος

μύλος (ο) **1.** το μηχάνημα ή το σύνολο των μηχανημάτων που χρησιμοποιούνται για το άλεσμα των σιτηρών ή άλλων σκληρών, φυτικών υλών (λ.χ. ζαχαροκάλαμο), καθώς επίσης και για τον θρυμματισμό λίθων στα λατομεία με σκοπό την παραγωγή οικοδομικών υλικών· στην παραδοσιακή του μορφή αποτελείται από δύο μεγάλους σε μέγεθος και βάρος πέτρινους δίσκους, τον έναν πάνω στον άλλον, από τους οποίους ο πρώτος (κάτω) παραμένει ακίνητος, ενώ ο δεύτερος (επάνω) περιστρέφεται γύρω από άξονα με τη δύναμη τού νερού, τού αέρα ή μιας μηχανής και συνθλίβει τους σπόρους που διοχετεύονται στο στενό μεσοδιάστημα (πβ. λ. *ανεμόμυλος, υδρόμυλος*)· ΦΡ. (α) ***αλέθει καλά ο μύλος μου*** έχω γερά δόντια ή γερό στομάχι και μπορώ να χωνέψω ό,τι φάω (β) (παροιμ.) ***ο καλός ο μύλος όλα τ' αλέθει*** βλ. λ. *αλέθω* (γ) (παροιμ.) ***δίχως νερό ο μύλος δεν αλέθει*** χωρίς τα αναγκαία εφόδια, την κινητήριο δύναμη (τα κίνητρα, τα χρήματα κ.λπ.), δεν επιτυγχάνεται τίποτε (δ) (μτφ.) ***ρίχνω / κουβαλώ νερό στον μύλο κάποιου*** κάνω ενέργειες που τον ωφελούν, ενισχύουν τη θέση του: *με τις δηλώσεις του ρίχνει νερό στον μύλο του αντιπάλου* (πβ. λ. *νεροκουβαλητής*) (ε) ***όποιος αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει*** βλ. λ. *αλέθω* (στ) ***γίνεται μύλος*** δημιουργείται μεγάλη αναταραχή, γίνεται μπέρδεμα: *έγινε μύλος πάλι στη συνέλευση των μετόχων* (ζ) ***γίνομαι μύλος (με κάποιον)*** διαπληκτίζομαι, τσακώνομαι άγρια: *γίναμε μύλος για τα πολιτικά* (η) (παροιμ.) ***σαν την κότα στον μύλο*** βλ. λ. *κότα* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο ή το κτηριακό συγκρότημα, στο οποίο είναι εγκατεστημένο και λειτουργεί αλεστικό μηχάνημα: *πήγα το άλεσμά μου στον ~* ‖ *οι ~ τής Μυκόνου* / *των νησιών* **3.** (γενικότ.) κάθε μικρή φορητή συσκευή, εφοδιασμένη με κύλινδρο, ο οποίος κινείται με χειροκίνητο περιστροφικό μοχλό (στρόφαλο) ή με ηλεκτρισμό και χρησιμεύει για να θρυμματίζει, να μετατρέπει σε σκόνη υλικά (λ.χ. καφέ, πιπέρι) ή σε πολτό μαλακά υλικά (λ.χ. βρασμένα όσπρια): *ο ~ τού καφέ* ‖ *~ τού κρέατος* • **4.** μηχάνημα για άντληση υγρού ή για άρση φορτίου, που λειτουργεί με τροχό, ο οποίος φέρει πτερύγια και περιστρέφεται με τη δύναμη τού ανέμου ή με τη ροή ύδατος ΣΥΝ. ανεμαντλία, υδροστρόβιλος • **5.** ο περιστρεφόμενος κύλινδρος των πιστολιών, στον οποίο τοποθετούνται οι σφαίρες: *γέμισε τον ~ τού εξάσφαιρου πιστολιού και άρχισε να πυροβολεί* • **6.** παιδικό παιχνίδι που αποτελείται από λεπτό μικρό καλάμι, στην κορυφή τού οποίου στερεώνονται χάρτινα, πλαστικά ή μεταλλικά πολύχρωμα πτερύγια, διατεταγμένα ακτινωτά, τα οποία περιστρέφονται με τον αέρα ή φυσώντας τα: *«τα μικρά παιδιά που κρατούνε στο χέρι τους, σαν τον ~ τον χάρτινο, τις ελπίδες μας...»* (τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μεταπλασμ. τ. τού ουσ. *μύλη* (βλ.λ.)].

μυλωθρός (ο) (λόγ.) ο μυλωνάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μυλ-ώ (-όω)* + επίθημα *-θρός* (πβ. κ. *σα-θρός, νω-θρός*) < *μύλη* (βλ.λ.)].

μυλωνάς (ο) {μυλωνάδες}, **μυλωνού** (η) {μυλωνούδες} **1.** ο ιδιοκτήτης ή εργάτης αλευρόμυλου· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***(βάζει) και η μυλωνού τον άντρα της με τους πραματευτάδες*** για αυτούς που θέλουν να φανούν ανώτεροι από ό,τι είναι στην πραγματικότητα (β) ***από μυλωνάς δεσπότης*** για αυτούς που προάγονται αλματωδώς χωρίς να το αξίζουν ΑΝΤ. από δήμαρχος κλητήρας (γ) ***όλοι κλαίνε τον πόνο τους κι ο μυλωνάς τ' αυλάκι*** ο καθένας ασχολείται μόνο με τα δικά του προβλήματα, χωρίς να βλέπει και τα προβλήματα των άλλων (δ) (παροιμ.) ***θεωρία επισκόπου και καρδία μυλωνά*** για να δηλωθεί η αντίφαση μεταξύ τής επιβλητικής ή εντυπωσιακής εμφάνισης και τού χαμηλού επιπέδου περιεχομένου **2.** (κατ' επέκτ.) ο ιδιοκτήτης ή εργάτης κάθε είδους μύλου (λ.χ. ελαιοτριβείου).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μυλωνάς* < αρχ. *μυλών, -ῶνος* «μύλος. το οίκημα όπου λειτουργεί ο μύλος» < *μύλη* (βλ.λ.)].

μύξα (η) {μυξών} (καθημ.) **1.** η γλοιώδης ουσία που εκκρίνεται από τον βλεννογόνο τής μύτης, το υγρό που ρέει από τα ρουθούνια **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε έκκριμα που έχει γλοιώδη υφή ή βλεννώδη σύσταση (π.χ. όπως αυτό που εκκρίνεται από τις μπάμιες) **3.** (μειωτ.) πρόσωπο που προκαλεί αηδία, αποστροφή, που σιχαίνεται κανείς να βλέπει ή να συναναστρέφεται ΣΥΝ. μυξιάρης, σιχαμένος, σιχαμερός. — (υποκ.) **μυξούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **μύκ-σα* (πβ. *κνῖ-σα*) < *μύσσομαι* «φυσώ, καθαρίζω τη μύτη μου» (< **μύκ-jo-μαι*). Βλ. κ. *μυκτήρ(ας)*].

μυξαδένας (ο) [1843] ΑΝΑΤ. η υπόφυση τού εγκεφάλου. — **μυξαδενικός, -ή, -ό.**

μυξιάζω ρ. αμετβ. {μύξιασα} (λαϊκ.) βγάζω μύξες, τρέχει συνεχώς η μύτη μου.

μυξιάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) **1.** αυτός που βγάζει συνεχώς μύξες από τα ρουθούνια του **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που προκαλεί αηδία, που το σιχαίνεται κανείς ΣΥΝ. σιχαμένος, σιχαμερός **3.** (το ουδ. ως χαρακτηρισμός) βρέφος ή μεγαλύτερο παιδί καχεκτικό και αδύναμο ΣΥΝ. μισή μερίδα. — **μυξιάρικος, -η, -ο.**

μυξοίδημα (το) [1879] {μυξοιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. πάθηση που οφείλεται σε υπολειτουργία τού θυρεοειδούς αδένα και έχει ως βασικό σύμπτωμα την εμφάνιση οιδημάτων στο δέρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myxœdème].

μυξοκλαίω ρ. αμετβ. {μυξόκλαψα} (λαϊκ.) **1.** κλαίω και ρουφώ τη μύτη μου, γιατί μου τρέχουν οι μύξες (βλ.λ.): *πάψε να μυξοκλαίς. βαρέθηκα να σε ακούω!* **2.** υποκρίνομαι ότι κλαίω.

μυξομάντηλο (το) (λαϊκ.) μικρό μαντήλι για το σκούπισμα τής μύτης ΣΥΝ. (λόγ.) ρινόμακτρο.

μυξομύκητας (ο) [1881] {μυξομυκήτων} ΒΙΟΛ. μύκητας που σχηματίζει μια μάζα από γυμνό πρωτόπλασμα, το πλασμώδιο, η οποία είναι ικανή να κινείται όπως η αμοιβάδα και χρησιμεύει στον πολλαπλασιασμό τού οργανισμού με σπόρια· οι μυξομύκητες μπορεί να θεωρηθούν εξίσου φυτά ή ζώα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myxomycètes].

μυξοσάρκωμα (το) [1861] {μυξοσαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} είδος κακοήθους όγκου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. myxosarcoma].

μυξώδης, -ης, -ες [αρχ.] {μυξώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με μύξα ή που αποτελείται από μύξα: ~ *έκκριση* ΣΥΝ. βλεννοειδής, γλοιώδης.

μύξωμα (το) [1879] {μυξώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. μαλακός, καλοήθης όγκος, που αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από βλεννοειδή ουσία και αναπτύσσεται συνήθ. υποδορίως ή και εσωτερικώς: ~ *τού περιτοναίου* ΣΥΝ. ψευδομύξωμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myxoma].

μυξωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. **1.** η ανάπτυξη πολλαπλών μυξωμάτων (βλ.λ.) ή ο εκφυλισμός ιστού σε μυξώματα • **2.** λοιμώδης νόσος, οφειλόμενη σε είδος ιού που προσβάλλει κυρ. τα κουνέλια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myxomatosis].

μυογράφημα (το) {μυογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση των κινήσεων (συστολών) τού μυός, που καταγράφει ο μυογράφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myogramme].

μυογράφος (ο) [1895] ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή που καταγράφει αυτόματα τις συστολές των μυών, τους μυϊκούς τόνους. — **μυογραφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myographe].

μυοκάρδιο (το) {μυοκαρδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. ο μυϊκός καρδιακός ιστός, που εσωτερικά καλύπτεται από το ενδοκάρδιο και εξωτερικά από το επικάρδιο και πραγματοποιεί την καρδιακή συστολή: *έμφραγμα τού* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myocarde].

μυοκαρδιοπάθεια (η) {μυοκαρδιοπαθειών} ΙΑΤΡ. πάθηση τής καρδιάς, λόγω εκφύλισης τού μυοκαρδίου (βλ.λ.), που αποτελεί εκδήλωση διαφόρων νόσων, τού αλκοολισμού, ανεπάρκειας βιταμινών κ.ά. και καταλήγει σε καρδιακή ανεπάρκεια· αλλιώς *καρδιομυοπάθεια*: ~ *συμφορητική / αποφρακτική / υπερτροφική.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiomyopathy].

μυοκαρδίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού μυοκαρδίου (βλ.λ.), που οφείλεται στη βλαβερή επίδραση διαφόρων μικροοργανισμών ή τοξινών και έχει ως κύριο σύμπτωμα τη μείωση τής εντάσεως των καρδιακών τόνων και μπορεί να καταλήξει σε καρδιακή ανεπάρκεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myocardite].

μυοκτονία (η) {μυοκτονιών} η εξολόθρευση των ποντικών, που επιτυγχάνεται με διάφορα μέσα, λ.χ. δηλητηριώδη αέρια, δηλητηριασμένες τροφές, ειδικές παγίδες κ.λπ.

μυοκτόνος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που σκοτώνει τα ποντίκια **2.** ***μυοκτόνο*** (το) ειδικό φάρμακο για την εξολόθρευση των ποντικών ΣΥΝ. ποντικοφάρμακο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μῦς, μυός* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

μυολογία (η) [1785] {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τη φυσιολογία και τη λειτουργία των μυών και τού μυϊκού συστήματος τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myologie].

μυομήτριο (το) {μυομητρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η μεσαία στιβάδα τού τοιχώματος τής μήτρας, η οποία αποτελείται από λείο μυϊκό ιστό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myometrium].

μυοπαγίδα (η) [1892] (λόγ.) η ποντικοπαγίδα ΣΥΝ. φάκα.

μυοπάθεια (η) {μυοπαθειών} ΙΑΤΡ. **1.** κάθε πάθηση τού μυϊκού συστήματος, που εκδηλώνεται είτε ως φλεγμονή είτε ως προοδευτική μυϊκή ατροφία **2.** (ειδικότ.) είδος μυϊκής δυστροφίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myopathy].

μυοσίνη (η) {μυοσινών} ΒΙΟΛ. πρωτεΐνη των μυών που παρέχει την απαραίτητη για τη συστολή τους ενέργεια και δρα σε συνδυασμό με την ακτίνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myosine].

μυοσίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού μυϊκού ιστού, που οφείλεται σε λοιμώδεις παράγοντες ΣΥΝ. μυΐτιδα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myosite].

μυοσκελετικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σκελετό και τους σκελετικούς μυς: ~ *σύστημα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. musculoskeletal (νόθο σύνθ.)].

μυοσφαιρίνη (η) {μυοσφαιρινών} ΒΙΟΛ. κόκκινη πρωτεΐνη η οποία ευνοεί τη μεταφορά τού οξυγόνου από τα αιμοσφαίρια στις μυϊκές ίνες και το αποθηκεύει, για να χρησιμοποιηθεί από τον μυ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. myoglobine (νόθο σύνθ.)].

μυοσωτίς (η) {μυοσωτίδος} (λόγ.) το φυτό «μη με λησμόνει» (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μῦς, μυός* + *-ωτίς* < *οὖς, ὠτός* «αφτί», λόγω τής ομοιότητας των φύλλων τού φυτού με αφτιά ποντικού· η κοινή ονομασία «μη με λησμόνει» από το αγγλ. forget-me-not].

μυοτομία (η) [1839] {μυοτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή μυός, που γίνεται συνήθ. στο τενοντώδες του μέρος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myotomie].

μυοτονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μυϊκή ακαμψία, κατά την οποία οι μύες δεν μπορούν να χαλαρώσουν και να λειτουργήσουν κανονικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myotonia].

μύραινα (η) {μυραινών} ψάρι που μοιάζει με το χέλι (σώμα μακρόστενο και κυλινδρικό και δέρμα λείο, χωρίς λέπια) ΣΥΝ. σμέρνα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *(σ)μύραινα* < θ. *σμυρ-* < *smr(u)-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *smer(u)- «λίπος, γλίτσα», πβ. αρχ. γερμ. smero, αρχ. ιρλ. smi(u)r «μυελός». Ομόρρ. *σμύρ-ις* (βλ.λ.), *μύρ-ο(ν)* κ.ά.].

μυραλοιφή (η) [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αρωματική αλοιφή για τον καλλωπισμό τού προσώπου ΣΥΝ. πομάδα.

μυριάδα (η) **1.** σύνολο από δέκα χιλιάδες ομοειδείς μονάδες, ο αριθμός δέκα χιλιάδες (10.000) **2.** (συνήθ. στον πληθ.) αναρίθμητο πλήθος ή πολύ μεγάλη ποσότητα, άπειρος αριθμός προσώπων, πραγμάτων, αντικειμένων κ.λπ.: ~ *λαού υποδέχθηκαν τους ολυμπιονίκες στο αεροδρόμιο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυριάς, -άδος* < *μύριοι* (βλ.λ.)].

μυριάκις επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χιλιάδες, αμέτρητες, πάρα πολλές φορές: ~ *είχε επισημάνει τους κινδύνους αυτής τής πολιτικής* ΣΥΝ. απειράκις, πλειστάκις ΑΝΤ. σπανίως, ελάχιστα.

μυριάκριβος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) **1.** αυτός που πωλείται ή αγοράζεται σε υψηλότατη τιμή, που έχει πολύ μεγάλη (υλική) αξία: ~ *κόσμημα* ΣΥΝ. πανάκριβος, πολύτιμος ΑΝΤ. φτηνός **2.** (για πρόσ.) ο αγαπημένος σε πολύ μεγάλο βαθμό, πολύ προσφιλής: *έχασε το* ~ *παιδί της!* ΣΥΝ. πολυαγαπημένος, χιλιάκριβος, πολυφίλητος.

μυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αντιλαμβάνομαι με την όσφρηση μια οσμή, μια μυρωδιά (από κάποιον/ κάτι): ~ *τα τριαντάφυλλα / το άρωμα / το φαγητό* ΣΥΝ. οσφραίνομαι, οσμίζομαι· ΦΡ. ***μυρίζω τα νύχια μου*** βλ. λ. *νύχι* ♦ (αμετβ.) **2.** αναδίδω οσμή, βγάζω μυρωδιά: *τι ωραία που μυρίζουν τα λουλούδια!* **3.** (ειδικότ.) αναδίδω δυσάρεστη οσμή: *«χρόνια στα ρούχα στα ψαρόλαδο μυρίζει»* (Ν. Καββαδίας) || *μυρίζουν τα πόδια / οι μασχάλες / τα ρούχα κάποιου* || *το δωμάτιο μυρίζει κλεισούρα* || *μην αφήσεις το κρέας έξω από το ψυγείο, γιατί θα μυρίσει* ΣΥΝ. βρομώ ΑΝΤ. ευωδιάζω, μοσχοβολώ **4.** (απρόσ. ***μυρίζει***) υπάρχει μια μυρωδιά, έχει ευχάριστη ή δυσάρεστη οσμή: ~ *ωραία εδώ μέσα!* ΦΡ. (α) ***μυρίζει / βρομάει μπαρούτι*** βλ. λ. *μπαρούτι* (β) (παροιμ.) ***ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει, καλοκαίρι θα μυρίσει*** όσο κρύο κι αν κάνει τον Φεβρουάριο, ο χειμώνας τελειώνει **5.** (+ γεν. προσ. αντων.) αισθάνομαι την ευχάριστη ή δυσάρεστη οσμή που αναδίδεται από πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ.: *μόλις μπήκα, μου μύρισε η ψαρίλα* || *τι σου μυρίζει εδώ μέσα;* ΦΡ. (α) ***το ένα μού βρομά και τ' άλλο μού μυρίζει / ξινίζει*** βλ. λ. *βρομώ* (β) ***κάτι μου μυρίζει (σε μια υπόθεση)*** διαισθάνομαι ότι κάτι ύποπτο / περίεργο / κακό κ.λπ. συμβαίνει, ότι κάτι δεν πάει καλά: *κάτι άσχημο / περίεργο / ύποπτο μου μυρίζει σ' αυτή την ιστορία· ας είμαστε προσεκτικοί!* **6.** (μεσοπαθ. ***μυρίζομαι***) αντιλαμβάνομαι εγκαίρως και από ένστικτο κάτι δυσάρεστο, έχω προαίσθημα, τρέφω υποψίες (για κάτι): *το μυρίστηκα από την αρχή ότι κάτι δεν πάει καλά* ΣΥΝ. προαισθάνομαι, υποπτεύομαι, υποψιάζομαι, μαντεύω, παίρνω μυρωδιά, (λαϊκ.) παίρνω πρέφα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύρον*].

μυρίκη (η) {μυρικών} ΒΟΤ. ξυλώδες φυτό (θάμνος ή δέντρο) που φύεται συνήθ. σε υφάλμυρα και ελώδη εδάφη και ιδ. στις παραλίες, κοντά στη θάλασσα· κοινώς *αρμυρίκι / αλμυρίκι* (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Φαίνεται πως η λ. αποτελεί δάνειο, αφού οι συνδέσεις με τα ουσ. *μυρσίνη, μύρτος / μύρτον* δεν έχουν επιστημονική βάση. Άγνωστη, εντούτοις, παραμένει και η αφετηρία του δανείου (όπως και τού παράλλ. λατ. tamarix), καθώς η συσχέτιση με εβρ. mārar «είμαι πικρός» και αραμ. mō- riqā «κρόκος» προσκρούει σε μορφολ. και σημασιολ. δυσχέρειες].

Μύρινα (η) η πρωτεύουσα τής Λήμνου· αλλιώς *Κάστρο* (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μυρίνη* (από το όν. τής συζύγου τού Θόαντος, στον οποίο παραχωρήθηκε η πόλη –σύμφωνα με τη μυθολογία– από τον βασιλιά τής Ιωλκού) < αρχ. *μύρον*].

μυριο- κ. **μυριό-** α' συνθετικό που δηλώνει πολύ μεγάλο αριθμό, απε-

ριόριστη ποσότητα: *μυριόστομη φωνή* || *μυριό-πλουτος, μυριό-νεκρος.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μυριό-λεκτος*, μεσν. *μυριό-στομος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *μύριοι* (βλ.λ.)].

μύριοι, -ες, -α {μυρ-ίων (αρσ. -ίους)} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτοί που αντιστοιχούν σε σειρά στον αριθμό δέκα χιλιάδες (10.000), που αριθμούν δέκα χιλιάδες: «*Η κάθοδος των μυρίων*» (Ξενοφών) **2.** (συνήθ. μτφ., με συνίζηση *-ιοι, -ιες, -ια*) πάρα πολλοί, αμέτρητο πλήθος: *υπάρχουν ~ κίνδυνοι για τους νέους* || *πέρασα μύριες ταλαιπωρίες, μέχρι να τα καταφέρω* ΣΥΝ. άπειροι, απειράριθμοι, αμέτρητοι, αναρίθμητοι ΑΝΤ. ολιγάριθμοι, μετρημένοι στα δάχτυλα· ΦΡ. ***(τα) μύρια όσα*** πάρα πολλά, αμέτρητα: *πέρασα τα ~ μ' αυτή την αρρώστια* ΣΥΝ. πλείστα όσα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυρίος* «αναρίθμητος, απέραντος» (ενώ *μύριοι* «δέκα χιλιάδες»), αβεβ. ετύμου, καθώς δεν μαρτυρείται σε άλλες Ι.Ε. λ. συγκεκριμένος όρος για τον αριθμό 10.000, οπότε πιθ. πρόκειται για καθαρώς ελληνικό δημιούργημα. Η σύνδεση με το ιρλ. múr στη σπάνια σημ. «απέραντος» δεν δικαιολογεί τη βασική σημ. τής ιρλ. λ., που είναι «προστατευτικό τείχος». Η πιθανότερη εκδοχή οδηγεί στην υπόθεση τής ύπαρξης μιας αρχικής εκφραστ. λ. με τη σημ. «εκτενής, απέραντος, όπως τα κύματα τής θάλασσας» (βλ. κ. *πλημύρα*)].

μυριόνεκρος, -η, -ο [μτγν.] (για πόλεμο, μάχη) αυτός που χαρακτηρίζεται από την απώλεια τής ζωής πολλών ανθρώπων: *~ σύγκρουση / ατύχημα* ΣΥΝ. πολύνεκρος ΑΝΤ. αναίμακτος.

μυριόπλουτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει αναρίθμητα πλούτη, ο πάρα πολύ πλούσιος: *~ βασιλιάς* ΣΥΝ. πάμπλουτος, ζάπλουτος, βαθύπλουτος ΑΝΤ. πάμπτωχος, θεόφτωχος.

μυριοστημόριο (το) {μυριοστημορί-ου | -ων} **1.** ένα από τα δέκα χιλιάδες μέρη, στα οποία διαιρείται κάτι ΣΥΝ. δεκάκις χιλιοστό, μυριοστό **2.** (κατ' επέκτ.-γενικότ.) το ελάχιστο, το μικρότερο δυνατό τμήμα συνόλου: *δεν είναι πρόθυμος να μας παραχωρήσει ούτε ~ από τον χώρο του* ΣΥΝ. πολλοστημόριο, απειροστημόριο, απειροστό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυριοστημόριον* < *μυριοστός* + *μόριον*, ενώ το συνδετικό φωνήεν *-η-* οφείλεται σε ανομοίωση προς τα συνεχόμενα *-ο-*].

μυριόστομος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που εξέρχεται ή προέρχεται από μύρια στόματα, από αμέτρητους ανθρώπους: *~ κραυγή / ιαχή.*

μυριοστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δέκα χιλιάδες (10.000), ο δεκάκις χιλιοστός **2.** (κατ' επέκτ.-συχνότ.) αυτός που είναι δέκα χιλιάδες φορές ή γενικότ. πάρα πολύ μικρότερος ως προς το πλήθος, το μέγεθος, το βάρος, την ποσότητα κ.λπ. σε σχέση με άλλον, ο οποίος λαμβάνεται ως μέτρο συγκρίσεως **3.** (ειδικότ.) καθένα από τα δέκα χιλιάδες μέρη, στα οποία διαιρείται σύνολο ή πράγμα και γενικότ. οτιδήποτε λαμβάνεται ως ακέραια μονάδα: *και το ~ από τα χρήματά του να αποκτούσα, θα ήμουν ευχαριστημένος* || *το πλήθος τής σημερινής συγκέντρωσης δεν φθάνει ούτε κατά ~ το αντίστοιχο των παλαιών* || (κ. μτφ.) *δεν προτίθεμαι να υποχωρήσω ούτε κατά ~* ΣΥΝ. μυριοστημόριο.

μύρισμα (το) [μτγν.] {μυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αντίληψη με τις αισθήσεις τής ευχάριστης ή δυσάρεστης οσμής που αναδίδει πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ. ΣΥΝ. όσφρηση **2.** (συνεκδ.) η ίδια η οσμή, ιδ. η ευχάριστη, που αναδίδεται από κάπου: *γλυκό / ευχάριστο ~* ΣΥΝ. μυρωδιά, ευωδιά, άρωμα ΑΝΤ. δυσοσμία, βρόμα **3.** (κατ' επέκτ.-σπάν.) ουσία που αναδίδει ευχάριστη οσμή ΣΥΝ. άρωμα, μύρο.

μυριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναδίδει ευχάριστη οσμή, άρωμα: *~ λουλούδι* ΣΥΝ. αρωματικός, ευωδιαστός, μυρωδάτος, μοσχομυριστός, εύοσμος ΑΝΤ. δύσοσμος, κάκοσμος, δυσώδης **2.** (ειδικότ.) ***μυριστικά*** (τα) τα αρωματικά φυτικά προϊόντα που χρησιμοποιούνται κυρ. στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική ΣΥΝ. μπαχαρικά, καρυκεύματα, μυρωδικά.

μυρμήγκι κ. **μερμήγκι** (το) [μεσν.] {μυρμηγκ-ιού | -ιών} **1.** μικροσκοπικό έντομο (γνωστό για την κοινωνικότητα και εργατικότητά του) με μεγάλο κεφάλι, που έχει δύο κεραίες εκτεινόμενες προς τα έξω, μικρό θώρακα και ωοειδή κοιλιά, η οποία συνδέεται με τον θώρακα με λεπτό μίσχο: *φτερωτό / κόκκινο ~* || *τα ~ θεωρούνται ότι φέρνουν ευτυχία όταν εμφανίζονται σ' ένα σπίτι* || *ούτε ~ δεν μπορεί να σκοτώσει* (για πολύ αγαθό ή δειλό άνθρωπο) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που είναι ασήμαντο, χωρίς αξία ή σπουδαιότητα: *ο άνθρωπος είναι ~ μπροστά στα στοιχεία τής φύσης και τη δύναμή τους* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που διακρίνεται για την εργατικότητα, τη φιλοπονία του. Επίσης **μύρμηγκας** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μέρμηγκας** (ο) [μεσν.]. — (υποκ.) **μυρμηγκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μυρμήγκιν* < μτγν. *μυρμήκιον*, υποκ. τού αρχ. *μύρμηξ*. Είναι πιθ. ότι ο τ. *μύρμ-ηξ* (με επίθημα *-ηξ*, πβ. *σκώλ-ηξ*) προέρχεται (με προχωρητική αφομοίωση) από τ. **μύρβ-ηξ* (το αντίστροφο παρατηρείται στις συνώνυμες «γλώσσες» τού Ησυχίου *βόρμαξ* και *βύρμαξ*) < θ. **μυρβ-* < *mrw-, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση *-υ-*, πβ. *μύλη*) τού Ι.Ε. *morw-i / *mour- / *meur- (γενική σημ. «έντομο»). πβ. σανσκρ. vamrá, αρχ. ιρλ. moirb, αρχ. σλαβ. mraviji, αρχ. ρωσ. morovij, αρχ. σκανδ. maurr, λατ. formica (> γαλλ. fourmi) κ.ά.].

μυρμηγκιά (η) **1.** η φωλιά των μυρμηγκιών ΣΥΝ. μυρμηγκοφωλιά, μυρμηγκότρυπα • **2.** μεγάλο και πυκνό πλήθος ανθρώπων: *σαν ~ κατέφθαναν οι διαδηλωτές από όλες τις περιοχές τής Αθήνας* ΣΥΝ. λαοθάλασσα, ανθρωποθάλασσα **3.** ΙΑΤΡ. σαρκώδες εξόγκωμα στο δέρμα χεριών και ποδιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυρμηκία* < *μύρμηξ*, βλ. κ. *μυρμήγκι*].

μυρμηγκιάζω ρ. αμετβ. {μυρμήγκιασα} **1.** γεμίζω μυρμήγκια: *παρά τους ψεκασμούς με εντομοκτόνο, κάθε άνοιξη μυρμηγκιάζουν τα πατώματα και οι βρύσες τού σπιτιού* • **2.** αισθάνομαι ελαφρά τσιμπήματα ή μούδιασμα σε περιοχή τού σώματός μου (συνήθ. λόγω κακής κυκλοφορίας τού αίματος): *καθόμουν άβολα πολλή ώρα και μυρμήγκιασαν τα πόδια μου* ΣΥΝ. μουδιάζω ΑΝΤ. ξεμουδιάζω. — **μυρμήγκιασμα** (το).

μυρμηγκότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η φωλιά των μυρμηγκιών (βλ.λ.), η τρύπα που ανοίγουν στο χώμα, σε τοίχο ή σε άλλο υλικό τα μυρμήγκια, για να κατασκευάσουν τη φωλιά τους ΣΥΝ. μυρμηγκιά. Επίσης **μυρμηγκοφωλιά**.

μυρμηκίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το αίσθημα ελαφρών τσιμπημάτων (σαν να περπατούν πάνω στο δέρμα μυρμήγκια), που εμφανίζεται σε περιοχή τού σώματος (λόγω συμπιέσεως αγγείων ή νεύρων κατά τη διάρκεια ορισμένων νόσων ή κακής κυκλοφορίας τού αίματος).

μυρμηκικός, -ή, -ό [1802] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα μυρμήγκια (βλ.λ.) **2.** ΧΗΜ. ***μυρμηκικό οξύ*** άκυκλη οργανική ένωση, το απλούστερο μονοκαρβονικό οξύ, που περιέχεται στο σώμα των μυρμηγκιών και άλλων εντόμων, καθώς επίσης και σε ορισμένα φυτά (λ.χ. στις τσουκνίδες) και σε βιολογικά υγρά (λ.χ. στον ιδρώτα) και χρησιμοποιείται στη βυρσοδεψία, τη βιομηχανία υφάνσιμων ινών κ.α.

μυρμηκοφάγος (ο) θηλαστικό ζώο τής Κ. και Ν. Αμερικής με μακρύ κρανίο και σωληνοειδές ρύγχος κυρτό προς τα κάτω, μακριά ουρά και γαμψά μπροστινά νύχια, που τρέφεται με μυρμήγκια και τερμίτες, που συλλαμβάνει σκαλίζοντας το άνοιγμα των φωλιών τους και χώνοντας στο εσωτερικό τη μακριά κολλώδη γλώσσα του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. myrmecophagus].

μύρο (το) **1.** κομμεορητίνη με ευχάριστο άρωμα και κίτρινο ή καστανοκόκκινο χρώμα, που λαμβάνεται από διάφορα μικρά δέντρα και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, στην παρασκευή οδοντοπαστών, αποσμητικών τού στόματος και φαρμακοσκευασμάτων **2.** (συνεκδ.) κάθε αρωματικό έλαιο, φυσικό ή τεχνητό **3.** (συνεκδ.) (α) το αρωματικό υγρό που εκλύεται από ιερό πρόσωπο ή πράγμα: *~ ανέβλυζε από τον τάφο τού αγίου* ΣΥΝ. ευωδία, άρωμα (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***άγιο μύρο*** το αρωματικό έλαιο που παρασκευάζεται αποκλειστικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά τις πρώτες ημέρες τής Μ. Εβδομάδας και καθαγιάζεται σε ειδική ακολουθία τη Μ. Πέμπτη, αποστέλλεται σε όλες τις ορθόδοξες Εκκλησίες και χρησιμοποιείται κατά το μυστήριο τού χρίσματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύρον*, πιθ. < **(σ)μύρ-ον* (αν ο παρακ. *ἐσμύρισμαι* παρουσιάζει το αρχαϊκό θέμα και δεν οφείλεται σε μετρικούς λόγους ή σε αναλογία προς τη λ. *σμύρνα*) < *smr(u)-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *smer(u)- «λίπος, γλίτσα», πβ. αρχ. γερμ. smero (> γερμ. Schmer «λίπος, πάχος»), αρχ. ιρλ. smi(u)r «μυελός» κ.ά. Ομόρρ. *μύρ-αινα, μυρίζω, μυρ-εψός, μυρ-ωδιά* κ.ά.].

μυροβλύτης (ο) {μυροβλυτών} ΕΚΚΛΗΣ. (για αγίους και μάρτυρες) αυτός από τα λείψανα τού οποίου αναδίδεται μύρο, ευωδιά: *ο Άγιος Δημήτριος ο ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μύρον* + *-βλύτης* < αρχ. *βλύζω* «αναβλύζω, βράζω», αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. galati «χύνω, στάζω», αρχ. γερμ. quellan «πηγάζω»].

μυροβόλος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που αναδίδει ευωδία μύρου (βλ.λ.), που αποπνέει άρωμα ΣΥΝ. ευωδιαστός, μυρωδάτος, μοσχοβόλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος.*
[ΕΤΥΜ. < *μύρο* + *-βόλος* < *βάλλω*].

μυροδοχείο (το) **1.** δοχείο μικρού μεγέθους, στο οποίο φυλάσσεται μύρο (βλ.λ.) ή άλλο αρωματικό υγρό ΣΥΝ. αρωματοδοχείο **2.** (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό σκεύος τής Εκκλησίας, στο οποίο φυλάσσεται το άγιο μύρο (βλ. λ. *μύρο*).

μύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.-σπάν.) χύνω δάκρυα, εκδηλώνω τη θλίψη μου με δάκρυα ΣΥΝ. κλαίω, θρηνώ ΑΝΤ. γελώ, χαίρομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύρομαι* (σπάν. το ενεργ. *μύρω*) < θ. *μυρ-*, που εμφανίζεται στον αναδιπλασιασμένο τ. *μορ-μύρ-ω* (βλ. κ. *μουρμουρίζω*), συνδέθηκε δε σημασιολογικώς με τις λ. *μυρίος* και *πλημ(μ)ύρα* στη σημ. «κύματα ποταμού ή θάλασσας», πράγμα που επιτρέπει να θεωρήσουμε ως αρχική τη σημ. «χύνω ποτάμια (άφθονα) δάκρυα»].

μυροποιείο (το) [1893] το εργαστήριο ή εργοστάσιο όπου παρασκευάζεται μύρο (βλ.λ.) ή αρωματικά εκχυλίσματα ΣΥΝ. αρωματοποιείο.

μυροποιία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη και η βιομηχανία παρασκευής μύρων (βλ.λ.) και αρωματικών εκχυλισμάτων ΣΥΝ. αρωματοποιία **2.** (συνεκδ.) το εργαστήριο ή εργοστάσιο, όπου παρασκευάζονται μύρα ΣΥΝ. μυροποιείο, αρωματοποιείο. — **μυροποιός** (ο/η) [αρχ.].

μυροπωλείο (το) [αρχ.] κατάστημα όπου πωλούνται μύρα (βλ.λ.) και γενικά αρωματικές ουσίες ΣΥΝ. αρωματοπωλείο. — **μυροπώλης** (ο) [αρχ.]. **μυροπώλις** (η) [αρχ.] {μυροπώλιδος}.

μυρουδιά (η) ▸ μυρωδιά

μυροφόρος, -ος/-α, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει, που κομίζει μύρο, άρωμα: *~ σκεύος* || *«ρόδινο σούρουπο, ώρα μυροφόρα»* (Λ. Μαβίλης) ΣΥΝ. αρωματοφόρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εμπεριέχει ή παράγει, αναδίδει μύρο ΣΥΝ. ευώδης, ευωδιαστός, μυροβόλος ΑΝΤ. κάκοσμος, δύσοσμος, δυσώδης **3.** (ειδικότ.) ***Μυροφόρες / Μυροφόροι*** (οι) οι τρεις ευλαβείς γυναίκες τής Γαλιλαίας, μαθήτριες τού Ιησού, οι οποίες προσήλθαν στον τάφο του μετά την ταφή, για να αλείψουν το σώμα του με μύρα και άκουσαν πρώτες από τον άγγελο το μήνυμα τής Αναστάσεως.

μυρσινέλαιο (το) [μτγν.] {μυρσινελαί-ου | χωρ. πληθ.} έλαιο το οποίο εξάγεται από τα φύλλα τής μυρσίνης (βλ.λ.) και έχει αντισηπτικές ιδιότητες (βλ. κ. λ. *μυρτέλαιο*) ΣΥΝ. μυρτόλη.

Μυρσίνη (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

μυρσίνη (η) {μυρσινών} (λογοτ.) η μυρτιά (βλ.λ.): *«τής δικαιοσύνης ήλιε νοητέ και ~ εσύ δοξαστική»* (Ο. Ελύτης). Επίσης **μεραίνα** κ. **μερσίνη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *μύρσινος* < *μύρτινος* < *μύρτος* (βλ. λ. *μυρτιά*)].

μυρτέλαιο (το) {μυρτελαίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμο αιθέριο έλαιο με αρωματική οσμή, που εξάγεται με απόσταξη από τα φύλλα τής μυρτιάς (βλ.λ.) και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την αρωματοποιία, καθώς διαθέτει αξιόλογες αντισηπτικές ιδιότητες ΣΥΝ. μυρσινέλαιο, μυρτόλη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. essence de myrte].

μυρτιά (η) αειθαλής αρωματικός θάμνος με φύλλα σκληρά, γυαλιστερά, μυτερά ή ωοειδή, που όταν κοπούν αναδίδουν άρωμα, μικρά λευκά άνθη και μαυροκόκκινους καρπούς. Επίσης **μύρτος** [αρχ.]. — **μύρτινος**, -η, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μυρτέα* (με συνίζηση) < αρχ. *μύρτον*, αβεβ. ετύμου. Η σημασιολ. απόσταση από τις λ. *μυρίκη* (βλ.λ.) και *μύρρα* δεν επιτρέπει την ετυμολ. τους σύνδεση ούτε την αναγωγή τους σε σημιτ. ρίζα. Η παρουσία τού ανθρωπωνυμίου *Μύρσιλος* στη Λέσβο και τού χεττ. Muršiliš ενισχύουν την άποψη ότι οι λ. έχουν μικρασιατική προέλευση. Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. murtus και σε άλλες γλώσσες (πβ. γαλλ. myrte), τη δανείστηκαν δε η Αρμενική (murt) και η Περσική (mūrd)].

μύρτο (το) **1.** ο καρπός (μη εδώδιμος) τής μυρτιάς **2.** (κατ' επέκτ.) φυλλοφόρο κλαδί μυρτιάς, που χρησιμοποιείται κυρ. για διακοσμητικούς σκοπούς: *η εκκλησία ήταν στολισμένη με ~* • **3.** ΑΝΑΤ. **μύρτα** (τα) οι σαρκώδεις και ακανόνιστου σχήματος προεξοχές, που παρατηρούνται στην είσοδο τού κόλπου τής γυναίκας μετά τον πρώτο τοκετό και αποτελούν τα υπολείμματα τού παρθενικού υμένα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύρτον* (βλ. λ. *μυρτιά*)].

μυρτοειδής, -ής, -ές {μυρτοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που ομοιάζει με μύρτο (βλ.λ.), που έχει σχήμα και μορφή μύρτου **2.** (ειδικότ.) αυτός που μοιάζει με καθένα από τα μύρτα (βλ. λ. *μύρτο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μυρτόλη (η) {χωρ. πληθ.} το μυρτέλαιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., συγκεκομμένος τ. τού νεολατ. myrtoleum].

μύρτος (η) → μυρτιά

Μυρτώ (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *μύρτο* (βλ.λ.)].

μυρτώνας (ο) [μτγν.] έκταση με μυρτιές, τόπος κατάφυτος από μυρτιές.

Μυρτώο (Πέλαγος) (το) η θαλάσσια περιοχή μεταξύ των Κυκλάδων και των Α. ακτών τής Πελοποννήσου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μυρτῷον*, ονομασία που αποδιδόταν στον μυθικό *Μύρτιλο* (ηνίοχο τού βασιλιά Οινομάου), τον οποίο έριξε στη θάλασσα από το ακρωτήριο Γεραιστό ο Πέλοψ].

μυρωδάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αναδίδει ευχάριστη οσμή, άρωμα: *~ λουλούδι / σαπούνι* ΣΥΝ. αρωματικός, ευώδης, εύοσμος, ευωδιαστός ΑΝΤ. κάκοσμος, δύσοσμος, δυσώδης.

μυρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μυρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μυρίζει σαν το μύρο, που έχει πολύ ωραίο άρωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.

μυρωδιά κ. (λαϊκ.) **μυρουδιά** (η) **1.** κάθε οσμή (ευχάριστη ή δυσάρεστη) που αναδίδει (κάποιος/κάτι): *με ξετρέλανε η ~ τού γιασεμιού* || *το παλιό σπίτι έβγαζε ~ μούχλας και κλεισούρας* ΣΥΝ. απόπνοια, οσμή **2.** (ειδικότ.) η ευχάριστη οσμή που αναδίδεται από κάποιον και διεγείρει το αισθητήριο τής όσφρησης: *~ λουλουδιών / φαγητού* ΣΥΝ. ευωδιά, ευοσμία ΑΝΤ. κακοσμία, δυσοσμία, δυσωδία, βρόμα· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***παίρνω μυρωδιά*** (μεσν. φρ.) αντιλαμβάνομαι (κάτι/κάποιον) με τη διαίσθηση ή το ένστικτο, προαισθάνομαι κάτι δυσάρεστο πρωτού συμβεί: *ευτυχώς που πήρα αμέσως μυρωδιά τι συνέβαινε και φυλάχτηκα* || *αυτός σε κοροϊδεύει· δεν το έχεις πάρει μυρωδιά τόσην ώρα;* ΣΥΝ. (μτφ.) μυρίζομαι, (αργκό) παίρνω χαμπάρι, παίρνω πρέφα (β) ***για τη μυρωδιά*** για περιπτώσεις στις οποίες προσφέρεται μικρή ποσότητα φαγητού σε επισκέπτη, επειδή μύρισε το φαγητό: *δοκίμασε λίγο, έτσι ~* (γ) ***με παίρνει η μυρωδιά*** φτάνει στη μύτη μου η μυρωδιά από κάτι: *με πήρε η μυρωδιά απ' το κρέας* (δ) ***μου ήρθε μια μυρωδιά*** μύρισα κάτι, έφτασε μια μυρωδιά στη μύτη μου: *~ ψημένου κρέατος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μυρωδία* < μτγν. *μυρώδης* < *μύρον* + *-ώδης* (βλ.λ.)].

μυρωδικό (το) [μεσν.] **1.** αρωματικό εκχύλισμα ή παρασκεύασμα σε μορφή υγρού, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό ΣΥΝ. άρωμα, μυρωδιά, μύρο, κολόνια • **2.** αρωματικό καρύκευμα που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική για τον εμπλουτισμό τής γεύσης και τής οσμής φαγητών και γλυκισμάτων: *στους κεφτέδες βάζει πολλά ~* ΣΥΝ. μυριστικό, μπαχαρικό, καρύκευμα.

μύρωμα (το) ▸ μυρώνω

Μύρων (ο) {Μύρων-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας γλύπτης (5ος αι. π.Χ.): *ο δισκοβόλος τού ~* **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μύρωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *μύρον* (βλ.λ.)].

μυρώνω ρ. μτβ. {μύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αλείφω ή ραντίζω με αρωματικό εκχύλισμα, με μύρο ΣΥΝ. αρωματίζω **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) χρίω κατά τη διάρκεια του χρίσματος με άγιο μύρο (βλ.λ.) τον βαπτιζόμενο (β) χρίω με αγιασμένο λάδι τους πιστούς κατά την ακολουθία του Ευχελαίου **3.** (η μτχ. ***μυρωμένος***, *-η, -ο*) (α) αυτός που αναδίδει ευωδιά: *~ ατμόσφαιρα / μαλλιά / κορμί* ΣΥΝ. αρωματισμένος, ευώδης, εύοσμος ΑΝΤ. δυσώδης, δύσοσμος, κάκοσμος (β) ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που έχει γίνει χριστιανός, που αποτελεί μέλος τής Εκκλησίας μετά το μυστήριο τού Βαπτίσματος και τού Χρίσματος: *«βαφτισμένο, ~, τού Θεού παραδομένο»* ΑΝΤ. αμύρωτος, αβάπτιστος. — **μύρωμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυρῶ (-όω)* < *μύρον*].

μυς (ο) {μυ (λόγ. μυός), μυ | μύες (κ. μυς), μυών, μύες (λόγ. μυς)} **1.** ΑΝΑΤ. το σαρκώδες και ινώδες όργανο τού σώματος ανθρώπων και ζώων, που αποτελείται από ευδιέγερτες, συσταλτές ίνες (τις μυϊκές ίνες), οι οποίες συγκροτούν ιστούς· διαδραματίζει σπουδαιότατο ρόλο στη λειτουργία τού οργανισμού, καθώς με τις συστολές του προκαλεί τις εκούσιες και ακούσιες κινήσεις των μελών τού σώματος και ιδ. των οστών τού σκελετού: *γυμνάζει τους ~ του* || *με το τρέξιμο θα σφίξουν οι ~* || *ελαστικότητα / χαλάρωση μυός* || *λείοι / γραμμωτοί ~* || *σώμα γεμάτο μυς* ΣΥΝ. μυώνας, (καθημ.) ποντίκι **2.** (αρχαιοπρ.) ο ποντικός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῦς* < Ι.Ε. *mūs- «ποντίκι – μυς τού σώματος». πβ. σανσκρ. mūh, λατ. mus, υποκ. musculus «μικρό ποντίκι – μυς τού σώματος» (> γαλλ. muscle), περσ. mūš, αρμ. mukn, αρχ. γερμ. mūs, γερμ. Maus, αγγλ. mouse κ.ά. Η αρχική σημ. τής Ι.Ε. λ. είναι «ποντίκι», η δε σημ. «μυς τού σώματος» οφείλεται στη μορφή που λαμβάνει ο βραχίονας κατά τις συσπάσεις των μυών, με αποτέλεσμα να φέρνει στον νου το ποντίκι. Η διπλή αυτή χρήση παρατηρείται σε όλες σχεδόν τις προμνημονευθείσες γλώσσες].

μυς – ποντικός – αρουραίος. Το **μυς** έχει διπλή σημασία: (α) Στην αρχαία και τη λόγια γλώσσα σήμαινε το τρωκτικό που είναι γνωστό σήμερα ως ποντικός (β) Στην αρχαία και τη σύγχρονη γλώσσα δηλώνει όργανο τού ανθρώπινου σώματος (και των ζώων), που στο σύνολό του ως μυϊκό σύστημα ρυθμίζει την κίνηση τού ανθρώπου (και των ζώων). Στη δήλωση των τρωκτικών το *μυς* υποκαταστάθηκε από τα επίθετά του **ποντικός** *(μυς)* και **αρουραίος** *(μυς)*, που λειτουργούν ως ουσιαστικά. Και το μεν *αρουραίος* παράγεται από το *άρουρα* «γη, αγρός» και η κύρια σημασία του είναι «αγροτικός», ενώ το *ποντικός* ετυμολογείται είτε από τη γεωγραφική περιοχή τού Πόντου και σήμαινε «από τον Πόντο» (δηλώνοντας πιθ. αρχικά «τη νυφίτσα») είτε από τη λ. **πόντος** «θάλασσα» (πβ. *Εύξεινος Πόντος*), σημαίνοντας «θαλάσσιος, των πλοίων».
Η κλίση τής λ. **μυς** είναι η εξής:

Ενικός	Πληθυντικός
ο **μυς**	οι **μύες / μυς**
τού **μυ / μυός**	των **μυών**
τον **μυ**	τους **μύες / μυς**

Οι τ. τού *μυός* και τους *μυς* προέρχονται από τη λόγια γλώσσα, ενώ ο τ. οι *μυς* πλάστηκε αναλογικά προς τον τ. τής αιτ.
Ενίοτε αντί για το *μυς* χρησιμοποιείται η λ. **μυώνας**, ωστόσο το *μυώνας* είναι καλύτερο να χρησιμοποιείται με την κύρια σημασία του, που είναι περιληπτική: «δέσμη μυών».

μυσαρός, -ή (λόγ. -ά), -ό (λόγ.) ο ηθικά επιλήψιμος, άξιος αποστροφής, απέχθειας, αυτός που προκαλεί φρίκη και αποτροπιασμό: *~ δολοφόνος / εγκληματίας* || *~ έγκλημα / κακούργημα* ΣΥΝ. απεχθής, βδελυρός, στυγερός, σιχαμερός, αποτρόπαιος. — **μυσαρότητα** (η) [μτγν.], **μυσαρώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύσος* «ακαθαρσία, βδέλυγμα», πιθ. < **μύδ-σ-ος* (πβ. αρχ. *μυδ-άω* «είμαι υγρός, λειώνω») < *mud-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meu-d- «υγρός, μουχλιασμένος», πβ. ιρλ. mosach «βρόμικος» (< *mud-sāko), ουαλ. mws «αναδίδω άσχημη μυρωδιά», ρωσ. mūšliti «γλείφω» κ.ά. Ομόρρ. *μύδ-ρος* (βλ.λ.)].

μύσις (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** το κλείσιμο ή η σύσφιξη των βλεφάρων ή των χειλιών **2.** (ειδικότ.) η προσωρινή συστολή ή η διαρκής στένωση τής κόρης των οφθαλμών ως συνέπεια τής αντανάκλασης τού φωτός ή τής λήψης ορισμένων φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μύω* «κλείνω (τα μάτια, τα χείλη κ.τ.ό.)». Βλ. κ. *μυώ*].

μυσταγωγία (η) [μτγν.] {μυσταγωγιών} **1.** η εισαγωγή και κατήχηση, συνήθ. με ειδική τελετή, σε μυστήρια που σχετίζονται με θρησκεία ή αίρεση: *για να γίνουν δεκτά τα νέα μέλη, συμμετέχουν σε διάφορες τελετουργικές ~* ΣΥΝ. μύηση, τελετή μύησης, τελετουργία **2.** (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. η (συμβολική) θυσία τού σώματος και τού αίματος τού Χριστού, που τελείται από τον ιερέα κατά τη Θεία Λειτουργία: *θεία / ιερή ~* **3.** (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε σύγγραμμα, θέαμα, ακρόαμα ή άλλη τελετή προκαλεί έκσταση ή πνευματική ανάταση και ηθική εξύψωση: *μελωδίες που αιχμαλωτίζουν τον ακροατή και προσφέρουν μια αξέχαστη μουσική ~* || *το περασμένο Σάββατο παρακολουθήσαμε στην Επίδαυρο μια αληθινή θεατρική ~*. — (λόγ.) **μυσταγωγώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

μυσταγωγικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μυσταγωγία, που έχει τον χαρακτήρα μυσταγωγίας: *~ τελετουργία / ιερουργία* **2.** ΘΕΟΛ. ***μυσταγωγική θεολογία*** μορφή τής Λειτουργικής που εξετάζει τον πνευματικό συμβολισμό τής Θείας Λειτουργίας και γενικά των θρησκευτικών τελετών όχι κατά την ιστορική τους εξέλιξη, αλλά από μυστηριακή άποψη.

μυσταγωγός (ο/η) **1.** αυτός που εισάγει, που μυεί σε μυστήρια ή μυστηριακές τελετές θρησκείας, αίρεσης, μυστικής οργάνωσης κ.λπ. ΣΥΝ. κατηχητής, μυητής **2.** (μτφ.) αυτός που πρωτοστατεί στη διδασκαλία και τη διάδοση επιστήμης ή τέχνης, ευγενούς ιδέας, υψηλού ιδανικού κ.λπ., που αφιερώνει τη ζωή και τη δράση του σε αυτό τον σκοπό: *~ τής σύγχρονης τέχνης*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μύστης* + *ἀγωγός*].

μυσταγωγώ ρ. ▸ μυσταγωγία

μυστακοφόρος, -ος, -ο [1868] (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) ο άνδρας που έχει μουστάκι και μάλιστα μεγάλο ΣΥΝ. (λαϊκ.) μουστακαλής, μουστάκιας ΑΝΤ. αμούστακος **2.** (γενικά) αυτός που έχει μουστάκι ή που φέρει τρίχες, οι οποίες μοιάζουν με μουστάκι: *~ ζώο / στάχυ* ΣΥΝ. μουστακοφόρος.

μύσταξ (ο) {μύστ-ακος | -ακες, -άκων} (λόγ.) **1.** το μουστάκι • **2.** το τυπογραφικό άγκιστρο ({ }).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *μουστάκι*].

μυστηριακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα μυστήρια, που προορίζεται για τελετή μυστηρίου ή χρησιμοποιείται σε αυτήν: ~ *σύμβολο / όργανο / γοητεία / σιωπή* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα μυστηρίου, που λέγεται, πράττεται ή συντελείται με τρόπο μυστικό και αινιγματικό: ~ *ενέργεια / έκφραση / επικοινωνία* ΣΥΝ. μυστηριώδης, αινιγματώδης, αινιγματικός, σιβυλλικός ΑΝΤ. φανερός, απλός, κοινός **3.** ΘΡΗΣΚ. ***μυστηριακή θρησκεία*** καθεμιά από τις απόκρυφες λατρείες που εμφανίστηκαν στην αρχαία Ελλάδα (λ.χ. τα Ελευσίνια ή τα Ορφικά Μυστήρια), την Αίγυπτο και τη Ρώμη (λ.χ. η λατρεία τής Ίσιδος) και έφθασαν στο αποκορύφωμα τής διαδόσεώς τους κατά τους τρεις πρώτους αιώνες μ.Χ., με κύριο χαρακτηριστικό το ότι είχαν θεσπίσει τελετές μυστηρίου και απόκρυφες, λατρευτικές συγκεντρώσεις, συνδεδεμένες με κάποια θεότητα, οι οπαδοί τους επιδίδονταν σε ποικίλες τελετές («όργια»), χρησιμοποιούσαν μυστικά σύμβολα, μαγικές ρήσεις κ.λπ., επιζητώντας θρησκευτικές εμπειρίες διαφορετικές από εκείνες που προσέφεραν οι επίσημες, δημόσιες θρησκείες.

μυστήριο (το) {μυστηρί-ου | -ων} **1.** ΘΡΗΣΚ. τελετουργία μυστική και συμβολική κατά τη λατρεία μιας θεότητας με διαφορετικό τρόπο από αυτόν τής επίσημης θρησκείας, στην οποία μπορούσαν να συμμετάσχουν μόνον οι μυημένοι (μύστες) και στην οποία υπήρχαν κοινά γεύματα, κοινοί χοροί και ιεροτελεστίες: *τα Ελευσίνια / τα Ορφικά ~ || τα ~ τής Σαμοθράκης / προς τιμήν τής Ίσιδος / τού Μίθρα || μύηση σε ~* ΣΥΝ. ιερουργία, ιεροπραξία, ιεροτελεστία **2.** ΘΕΟΛ. καθεμιά από τις επτά ιερές τελετές (βάπτισμα, χρίσμα, Θεία Ευχαριστία, μετάνοια ή εξομολόγηση, ευχέλαιο, γάμος, ιεροσύνη), στο πλαίσιο τής οποίας μεταδίδονται μέσα από υλικά και αισθητά στοιχεία καθεμιάς και κατά τρόπο μυστηριώδη οι ειδικές δωρεές τής θείας χάριτος σε κάθε μέλος τής Εκκλησίας που συμμετέχει σε αυτήν: *παράδοση / τέλεση τού ~ || τα άχραντα ~* (η Θεία Ευχαριστία) || *μετέχω / κοινωνώ των αχράντων μυστηρίων* • **3.** οτιδήποτε μένει ακατανόητο και ανεξήγητο για την ανθρώπινη σκέψη και κρίση, το απροσπέλαστο για τον ανθρώπινο νου, αυτό που ο άνθρωπος δεν μπορεί να ερμηνεύσει: *το ~ τής δημιουργίας / τού σύμπαντος / τής ζωής / τής φύσης / τής ψυχής || τι ~ είναι η ψυχή τού ανθρώπου* ΣΥΝ. άγνωστο, ακατάληπτο, ανερμήνευτο **4.** οτιδήποτε δυσκολεύεται να κατανοήσει κανείς, καθετί κρυφό ή αινιγματικό: «~ *κατάντησες για μένα*» (λαϊκ. τραγ.) || *ήρθε για να ξεδιαλύνει το ~ τού φόνου || χροιά / πέπλος μυστηρίου || πυκνό / ανεξιχνίαστο / αξεδιάλυτο ~ || διαλευκαίνω / λύνω / εξηγώ / εξιχνιάζω / ρίχνω φως στο ~ || παραμένει ~ η αιτία αυτής τής απόφασης* ΣΥΝ. αίνιγμα, μυστικό· ΦΡ. ***το κλειδί τού μυστηρίου*** το αποφασιστικό στοιχείο που οδηγεί κατευθείαν και χωρίς σφάλματα στη λύση αινίγματος, την αποκάλυψη μυστικού κ.λπ. **5.** (συνεκδ.) η ύπαρξη άγνωστων, αινιγματικών στοιχείων σχετικά με ένα ζήτημα· ασάφεια: ~ *καλύπτει ακόμη την απόπειρα αυτοκτονίας || η απάντησή σας προσθέτει νέο ~ στην υπόθεση*· ΦΡ. ***ιστορία / ταινία μυστηρίου*** έντεχνη αφήγηση με κύριο γνώρισμα το στοιχείο τού «αγνώστου» ή ιστορία αγωνίας, φρίκης και τρόμου, εξιστόρηση τής διαλεύκανσης εγκλήματος, διήγηση επιστημονικής φαντασίας, υπόθεση διπλωματικής σκευωρίας κ.ά. ΣΥΝ. θρίλερ **6.** (α) (στο Βυζάντιο) ιερή θεατρική παράσταση με θέμα από την Α.Γ., τους βίους των αγίων ή τα Απόκρυφα Ευαγγέλια, με διδακτικό περιεχόμενο· το θρησκευτικό δράμα (β) ένα από τα τρία βασικά είδη τού μεσαιωνικού λαϊκού θεάτρου (τα άλλα είναι τα «θαύματα» και οι «ηθικές αλληγορίες») με θέματα από τη Βίβλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυστήριον* < *μύστης* (βλ.λ.)].

μυστηριολογία (η) [1878] {χωρ. πληθ.} **1.** η περιγραφή, μελέτη και ερμηνεία κάθε απόκρυφης τελετής ή/και διδασκαλίας, που περιλαμβάνεται στις αρχαίες θρησκείες **2.** (ειδικότ.) η μελέτη τού βαθύτερου νοήματος των αρχαίων μυστηρίων (βλ.λ.) από φιλοσοφική και ηθική άποψη ΣΥΝ. αποκρυφισμός, μυστικισμός.

μυστήριος, -α, -ο [1834] **1.** αυτός που περιβάλλεται ή χαρακτηρίζεται από μυστήριο, που οι σκέψεις, οι πράξεις, η συμπεριφορά του κ.λπ. δεν εξηγούνται εύκολα ή έχουν μυστηριώδη ή/και ύποπτα χαρακτηριστικά: *πολύ ~ αυτός ο άνθρωπος· ποτέ δεν ξέρεις τι σκέφτεται στην πραγματικότητα || ~ ενέργεια / απόφαση / δήλωση* ΣΥΝ. αινιγματικός, ακατανόητος, ακατάληπτος, ανεξήγητος, ύποπτος ΑΝΤ. απλός, ευθύς, καθαρός, φανερός, κατανοητός **2.** ιδιόμορφος, παράξενος: ~ *είσαι! Γιατί δεν κάνεις και συ ό,τι και οι άλλοι; || είναι ~ τύπος· συμπεριφέρεται πολύ ιδιότροπα*· ΦΡ. ***μυστήριο πράγμα / μυστήριο*** για περιπτώσεις έκπληξης και απορίας για κάτι περίεργο, ακατανόητο ή ανεξήγητο· χρησιμοποιείται και ως επιφών.: *μυστήριο παραμένει το πώς διέρρευσε η είδηση || εδώ μέσα συμβαίνουν μυστήρια πράγματα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.

μυστηριώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μυστηριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελεί μυστήριο, που ενεργεί αινιγματικά, που προκαλεί απορία, που δεν μπορεί να κατανοηθεί ή να εξηγηθεί εύκολα: ~ *σιγή / φόνος / θάνατος / φωνή / ασθένεια / συνθήκες / φαινόμενο / έγκλημα / εξαφάνιση / αυτοκτονία / ύφος / υπόθεση / συνωμοσία* ΣΥΝ. ακατανόητος, ακατάληπτος, ανερμήνευτος, ανεξήγητος, αινιγματικός ΑΝΤ. κατανοητός, καταληπτός, απλός, φανερός, ερμηνεύσιμος, εξηγήσιμος **2.** αυτός που προκαλεί αγωνία, φόβο, ανησυχία: ~ *φωνές ακούγονταν κάθε βράδυ || ένα σκοτεινό και ~ υπόγειο.* — **μυστηριωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, μυστικός*.

μύστης (ο) {μυστών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που έχει μυηθεί στα μυστήρια (βλ.λ.), που διδάχθηκε ή κατηχήθηκε στο περιεχόμενο των μυστικών συμβόλων και τελετουργιών (ενν. από μυσταγωγό) ΣΥΝ. μυημένος, κατηχημένος ΑΝΤ. αμύητος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που κατέχει τέλεια, που γνωρίζει σε βάθος επιστήμη ή τέχνη και αφιερώνει τη ζωή και τη δράση του στην υπηρεσία και τη διάδοσή της: ~ *τής μουσικής / τής ζωγραφικής / τού ρομαντισμού / τής τεχνολογικής προόδου* ΣΥΝ. μυσταγωγός, επαΐων ΑΝΤ. αδαής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύω* «κλείνω (τα μάτια, τα χείλη κ.λπ.)». Βλ. λ. *μυώ*. Η λ. *μύστης* δήλωνε αρχικώς αυτόν που κλείνει το στόμα του, που δεν επαναλαμβάνει, δεν αποκαλύπτει τίποτε από όσα είδε και άκουσε στον χώρο τελέσεως των μυστηρίων].

μυστικισμός (ο) [1812] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ.-ΘΡΗΣΚ. (α) φιλοσοφικό και θρησκευτικό δόγμα, σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος φθάνει στην τέλεια γνώση, στην έσχατη πραγματικότητα, μέσα από την έκσταση που οδηγεί σε μια αναγωγική κίνηση τού πνεύματος προς το υπερβατικό και τελειώνεται με την άμεση βίωση τής ένωσης με το θείο κατά μυστηριώδη, ακατάληπτο και άρρητο τρόπο (β) η τάση που δέχεται την ύπαρξη απόκρυφων, υπερφυσικών δυνάμεων και υποστηρίζει ότι η δράση και η επίδρασή τους είναι καθοριστική για την πορεία τού κόσμου και των ανθρώπινων πραγμάτων (γ) το σύνολο των φιλοσοφικών και θεολογικών δοξασιών που βασίζονται στην παραπάνω θέση: *ο ~ τού Μεσαίωνα || χριστιανικός / ινδουιστικός / ισλαμικός ~* ΑΝΤ. ορθολογισμός, νοησιαρχία **2.** (κατ' επέκτ.) η τάση προς καθετί το μυστηριώδες, η αναζήτηση τής δράσης μυστικών και ακατάληπτων δυνάμεων ακόμη και στα πιο απλά και καθημερινά πράγματα τού κόσμου και τής ζωής: *η θλίψη από τον θάνατο τής γυναίκας του τον είχε οδηγήσει στον ~ και στη θρησκοληψία* **3.** (καταχρ.) η τήρηση απόλυτης εχεμύθειας ΣΥΝ. μυστικότητα ΑΝΤ. ακριτομυθία, φλυαρία. — **μυστικιστής** (ο) [1876], **μυστικίστρια** (η) [1896].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mysticisme].

μυστικιστικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον μυστικισμό (βλ.λ.) και τους οπαδούς του: ~ *θεωρία / δοξασία / στοιχείο / πνεύμα / βίωση / παροξυσμός.* — **μυστικιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιστικός*.

μυστικό (το) **1.** οτιδήποτε είναι ή μένει κρυφό, δηλ. δεν ανακοινώνεται ή δεν πρέπει να ανακοινωθεί σε άλλους· καθετί που κρατά κανείς αποκλειστικά και μόνο για τον εαυτό του: *εθνικό / κρατικό / επιστημονικό / προσωπικό / φοβερό / επτασφράγιστο ~ || κρύβω / κρατώ / σέβομαι / εκμυστηρεύομαι / αποσπώ / προδίδω ένα ~ || έχω μυστικά από κάποιον* (δεν του λέω τα πάντα) ΣΥΝ. κρυφό, απόκρυφο, απόρρητο ΑΝΤ. φανερό, κοινό, ανακοινώσιμο· ΦΡ. ***κοινό μυστικό*** οτιδήποτε αποκρύπτεται επιμελώς από τους άμεσα ενδιαφερομένους, ενώ στην πραγματικότητα είναι γνωστό σε πολλούς άλλους, οι οποίοι με τη σειρά τους υποκρίνονται ότι το αγνοούν **2.** (α) κάθε τρόπος (ή μέθοδος) άγνωστος στους πολλούς, που εξασφαλίζει επιτυχία ή γενικώς θετικά αποτελέσματα σε κάποιον: *κανείς δεν ξέρει το ~ τής επιτυχίας του || κάθε δουλειά έχει τα ~ της || ο μάστορας αρνήθηκε να φανερώσει τα ~ τής τέχνης του || το ~ τής νεότητας / τής γοητείας* (β) καθετί άγνωστο στους πολλούς, που εξηγεί ή αποκαλύπτει κάτι: *τα ~ τού έρωτα αποκαλύπτει έρευνα επιστημόνων || τον μύησε στα ~ τής ελληνικής κουζίνας* **3.** (καταχρ.) το μυστήριο, καθετί που ο άνθρωπος δεν έχει την ικανότητα να κατανοήσει, να εξηγήσει ή να ερμηνεύσει: *το ~ τής δημιουργίας / τής ζωής / τής ανθρώπινης ψυχής* ΣΥΝ. ανεξήγητο, άγνωστο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *μυστικός* (βλ.λ.)].

μυστικοπαθής, -ής, -ές [1897] {μυστικοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν αποκαλύπτει στους άλλους τις σκέψεις, τις πράξεις, τα συναισθήματά του, γενικά ό,τι αφορά στη ζωή του, που έχει την τάση να τα κρατά μυστικά: *είναι τόσο ~, που ούτε στην οικογένειά του δεν λέει τι σκοπεύει να κάνει* ΣΥΝ. κρυψός, κρυψίνους **2.** αυτός που ρέπει προς τον μυστικισμό (βλ.λ.) ΣΥΝ. μυστικιστής, μυστικιστικός. — **μυστικοπάθεια** (η) [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μυστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται στα κρυφά, που το περιεχόμενό του δεν φανερώνεται ή δεν ανακοινώνεται, δεν γνωστοποιείται: ~ *σχέδιο / μήνυμα / κατάλογος / επαφή / συνάντηση / συνεννόηση / συμφωνία / διαπραγματεύσεις / έσοδα / κονδύλια / δράση / κώδικας / συνομιλία / ειδύλλιο / οργάνωση / ψηφοφορία / γάμος / σύσκεψη* ΣΥΝ. κρυφός, απόκρυφος, απόρρητος ΑΝΤ. γνωστός, φανερός· ΦΡ. (α) ***μυστικός (αστυνομικός)*** ο αστυνομικός που εκτελεί αποστολές με πολιτική περιβολή, για να μην αναγνωρίζεται (β) ***μυστικός πράκτορας*** βλ. λ. *πράκτορας* (γ) ***μυστική υπηρεσία*** η υπηρεσία που ασχολείται γενικά με τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών για την ασφάλεια τής χώρας και ειδικότ. με την κατασκοπία και την αντικατασκοπία (δ) ***μυστική εταιρεία*** οργάνωση με μυημένα μέλη, τα οποία έχουν υιοθετήσει διακριτικούς τρόπους επικοινωνίας (χειραψία, υπογραφή, σύμβολα, ομιλία κ.λπ.) με πολιτικούς, εθνικούς, οικονομικούς κ.ά. σκοπούς: *η Φιλική Εταιρεία ήταν μια ~* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.-σπάν.) (α) ο μυστικοπαθής και ιδιαιτ. αυτός που δρα με τρόπο κρυφό και δόλιο, για να αποκομίσει το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος: *ήταν τόσο ~, ώστε ποτέ δεν ήξερες πώς θα αντιδράσει ή τι θα κάνει* ΣΥΝ. κρυψίνους, μυστικοπαθής, ύπουλος, δόλιος, σκοτεινός ΑΝΤ. ειλικρινής, ανυστερόβουλος, ντόμπρος (β) (κατ' επέκτ.) ο εχέμυθος ΑΝΤ. ακριτόμυθος, φλύαρος (γ) ***μυστικός*** (ο) αυτός που ασχολείται με τον μυστικισμό ή που εμβαθύνει στην μυστηριακή διάσταση μιας θρησκείας: *οι μυστικοί τού χριστιανισμού* ΣΥΝ. μυστικιστής • **3.** αυτός που σχετίζεται με τα μυστήρια (βλ.λ.): ~ *Ίακχος* (το μυστηριώδες άσμα που ψαλλόταν προς τιμήν τού Ιάκχου)· ΦΡ. (α) ***Μυστικός Δείπνος*** (i) το τελευταίο δείπνο τού Ιησού Χριστού με τους μαθητές του, λίγο πριν από τη Σταύρωση, κατά τη διάρκεια τού οποίου παραδόθηκε από τον Χριστό το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας (ii) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (iii) (μτφ.) κάθε κρυφό δείπνο ή συγκέντρωση προσώπων, στο οποίο συζητούνται θέματα ή λαμβάνονται

αποφάσεις που δεν ανακοινώνονται: *ο ~ των τεσσάρων διαφωνούντων τού κόμματος* (β) ***μύρο μυστικό*** το άγιο μύρο (βλ. λ. *μύρο*) **4.** αυτός που σχετίζεται με τον (θρησκευτικό) μυστικισμό (βλ.λ.): *~ κλίση / έκσταση / διδασκαλία / θεολογία* ΣΥΝ. μυστικιστικός. — **μυστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με τα μυστήρια, ο απόκρυφος», < *μύστης* (βλ.λ.)].

μυστικός: συνώνυμα. Στον εννοιολογικό χώρο τού «μυστικού» χρησιμοποιούνται πολλές λέξεις με σημασιολογικές διαφορές και αποχρώσεις. Αρχαιότερο και δηλωτικότερο είναι το ίδιο το **μυστικός**, το οποίο ανάγεται στους **μύστες**, στους **μυουμένους** στα Ελευσίνια **Μυστήρια** (ετυμολογικώς όλα τα ομόρριζα ανάγονται στο **μύω** «κλείνω», ενν. τα μάτια· **μύστης** ήταν αυτός που έκλεινε τα μάτια ή που έκλεινε το στόμα, που δεν μιλούσε για τα μυστήρια στα οποία εισαγόταν). Τα **κρυφός** και (το επιτατικό του) **απόκρυφος** δηλώνουν όχι τόσο κάτι που είναι γνωστό σε περιορισμένο κύκλο και δεσμευτικό για ορισμένα άτομα (όπως το *μυστικός*), αλλά γνώση (πληροφορίες κ.λπ.) που δεν θέλουν να αποκαλύψουν οι γνωρίζοντες *(Το κρατούν κρυφό μεταξύ τους· δεν το λένε στον κόσμο – Το έκρυψαν σε μια απόκρυφη γωνιά τού δάσους)*. Ετυμολογικώς το *κρυφός* με τη σημερινή σημασία είναι λ. που αποσπάστηκε πιθ. από αρχ. σύνθετα (*κρυφό-νους, κρυφο-γαμία* κ.ά.), αν δεν προέρχεται από τη μεταπλασμένη μορφή τού ρ. **κρύπτω**, από το μτγν. **κρύφω**. Τα **εμπιστευτικός** και **απόρρητος** (και **άκρως απόρρητος**) χρησιμοποιούνται στη γλώσσα τής διοίκησης ως χαρακτηρισμοί τού βαθμού εμπιστευτικότητας ή τού βαθμού απορρήτου των δημοσίων εγγράφων (*κοινό* = μη εμπιστευτικό, πληροφορία προσιτή σε όλους – *εμπιστευτικό* = ανακοινώσιμο σε περιορισμένο αριθμό – *απόρρητο* = ανακοινώσιμο σε πολύ περιορισμένο αριθμό, που γίνεται ακόμη πιο δεσμευτικό για τον αποδέκτη ενός εγγράφου, όταν χαρακτηρίζεται ως **άκρως απόρρητο**). Αντίθετα προς τα *μυστικός, κρυφός, απόκρυφος, εμπιστευτικός* και *απόρρητος*, που συνιστούν περιγραφικούς χαρακτηρισμούς, τα **μυστήριος, μυστηριώδης** και **καταχθόνιος** αποτελούν σχολιαστικούς χαρακτηρισμούς, σχόλια (αρνητικά) για αυτόν στον οποίο αναφέρονται. Λέγοντας *μυστήριος άνθρωπος, μυστηριώδης συνομιλία, καταχθόνιο πρόσωπο*, προσδίδουμε στα λεγόμενά μας τη σημ. «κρυφός, μυστικός», συνοδευμένη αντιστοίχως με υπαινιγμούς τού τύπου «παράξενος, ύποπτος, επικίνδυνος», που δεν υπάρχουν στα λοιπά επίθετα.

μυστικοσυμβούλιο (το) [1826] {μυστικοσυμβουλί-ου | -ων} **1.** (στον Μεσαίωνα) σώμα ανωτάτων κρατικών λειτουργών, που συγκαλούσε μονάρχης, για να συζητήσει τις σπουδαιότερες υποθέσεις τού κράτους ζητώντας χρήσιμες συμβουλές **2.** (κατ' επέκτ.) συμβουλευτικό σώμα από υψηλόβαθμους κρατικούς υπαλλήλους ή/και τεχνοκράτες, που συνεργάζεται με τον πρόεδρο τής κυβερνήσεως και γνωμοδοτεί για νομοθετικά και διοικητικά ζητήματα τού κράτους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. geheime Staatsrat].

μυστικοσύμβουλος (ο/η) [1837] {μυστικοσυμβούλ-ου | -ων, -ους} **1.** το μέλος μυστικοσυμβουλίου **2.** (κατ' επέκτ.) το πρόσωπο που εμπιστεύεται κανείς, που του αποκαλύπτει τα μυστικά του και τον συμβουλεύεται για κρίσιμα ζητήματα τής προσωπικής, κοινωνικής και επαγγελματικής του ζωής ΣΥΝ. έμπιστος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Geheimrat].

μυστικότητα (η) [1833] {χωρ. πληθ.} **1.** το να τηρεί κανείς κάτι μυστικό, το να μην ανακοινώνει κανείς (κάτι) στους άλλους, αλλά να το κρατάει κρυφό: *τηρείται άκρα ~ σχετικά με το περιεχόμενο τού νομοσχεδίου* || *για την πορεία τής ανάκρισης τηρείται απόλυτη / πλήρης ~* **2.** (ειδικότ.) η τάση να μην αποκαλύπτει κανείς κάτι που γνωρίζει: *τον διακρίνει απόλυτη ~* ΣΥΝ. εχεμύθεια.

Μυστράς (ο) ιστορική πόλη τής Ν. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας, έδρα τού *Δεσποτάτου τού Μυστρά* κατά τους χρόνους των Παλαιολόγων (1380-1460), η οποία σήμερα δεν κατοικείται· είναι γνωστή για τα πολλά και σημαντικά βυζαντινά της μνημεία (εκκλησίες, το παλάτι των Παλαιολόγων, το κάστρο κ.ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Μυστρᾶς* < *Μυζηθρᾶς* < *μυζήθρα*, προφανώς από το σχήμα τού ομώνυμου βουνού].

μυστρί (το) {μυστρ-ιού | -ιών} εργαλείο το οποίο αποτελείται από χαλύβδινο έλασμα τριγωνικού σχήματος και από ξύλινη ή μεταλλική λαβή, με το οποίο οι οικοδόμοι και οι σοβατζήδες χειρίζονται τη λάσπη και τον σοβά αντιστοίχως κατά το χτίσιμο και το σοβάντισμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μυστρίον*, υποκ. τού *μύστρον* < **μύστον* (με επίθημα *-τρον*), αβεβ. ετύμου, αφού οι συνδέσεις με το ρ. *μύζω* (βλ. κ. *μυζώ*) και με τις λ. *μύσταξ* και *μάσταξ* εγείρουν σημαντικά προβλήματα. Στο ίδιο θέμα ανάγεται και το αρχαιότερο ουσ. *μυστίλη* «κομμάτι ψωμιού σε σχήμα κουταλιού, με το οποίο έτρωγαν τους ζωμούς»].

μυστρίζω ρ. μετβ. {μύστρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) επαλείφω οικοδομική επιφάνεια με υλικό χρησιμοποιώντας το μυστρί (βλ.λ.)· χρησιμοποιώ το μυστρί σε οικοδομικές εργασίες: *~ τοίχο / ταβάνι / κύφωμα*. — **μύστριαμα** (το) κ. **μυστριά** (η).

μυτάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή σε μέγεθος μύτη ΣΥΝ. μυτίτσα, μυτούλα ΑΝΤ. μυτάρα ● **2.** ελαφρό χτύπημα με τη μύτη τού παπουτσιού ● **3.** εδώδιμο ψάρι που μοιάζει με σπάρο και το κεφάλι του απολήγει σε ρύγχος.

μυτάρα (η) → μύτη

μυταράς (ο) {μυταράδες}, **μυταρού** (η) {μυταρούδες} πρόσωπο που έχει (αντιαισθητικά) μεγάλη μύτη.

μυτερός, -ή, -ό αυτός που απολήγει σε οξύ άκρο, που καταλήγει σε αιχμή: *~ μαχαίρι / μολύβι / πέτρα / δόντι / βράχος / γένι* ΣΥΝ. αιχμηρός, σουβλερός, οξύς ΑΝΤ. αμβλύς, στομωμένος.
[ΕΤΥΜ. < *μύτη* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός, σουβ-λερός*].

μυτζήθρα (η) → μυζήθρα

μύτη (η) {μυτών} **1.** ΑΝΑΤ. το όργανο τής όσφρησης· προεξοχή τού προσώπου, που βρίσκεται ανάμεσα στο μέτωπο και το στόμα, αποτελείται από δύο κοιλότητες οι οποίες χωρίζονται μεταξύ τους με οστεοχόνδρινο διάφραγμα (ρουθούνια) και χρησιμεύει ως είσοδος τού εισπνεόμενου αέρα, τον οποίο και καθαρίζει, διηθεί, υγραίνει κ.λπ. κατά την αναπνοή: *μικρή / μεγάλη / κυρτή / γαμψή / σουβλερή / λεπτή / πλακουτσωτή / κλασική ή ελληνική* (αυτή που υπάρχει στα αγάλματα τής κλασικής περιόδου, ίσια και συχνά ενωμένη με το μέτωπο) / *γαλλική* (η ανασηκωμένη στο άκρο) / *βουλλωμένη* (με βλέννα) / *σπασμένη ~* || *σκουπίζω / φυσώ / ξύνω / σκαλίζω (με το δάχτυλο) τη ~ μου*· ΦΡ. (α) ***έχω μεγάλη / ψηλή μύτη*** είμαι γεμάτος έπαρση, είμαι υπερήφανος και αλαζόνας ΣΥΝ. είμαι ψηλομύτης (β) ***σηκώνω μύτη*** αρχίζω να συμπεριφέρομαι αλαζονικά ΣΥΝ. επαίρομαι, υπερηφανεύομαι (γ) ***πέφτει η μύτη μου*** βλ. λ. *πέφτω* (δ) ***χώνω / βάζω τη μύτη μου παντού*** αναμειγνύομαι σε πολλές (συχνά ξένες) υποθέσεις, γενικώς εκεί όπου δεν έχω αρμοδιότητα (ε) ***(κάποιος) με τραβάει / με σέρνει από τη μύτη*** (μεσν. φρ. *παίρνω ἀπὸ τὴ μύτη*) (κάποιος) με κάνει ό,τι θέλει, μου έχει επιβληθεί τελείως ΣΥΝ. με χορεύει στο ταψί, μου βάζει τα δύο πόδια σ' ένα παπούτσι (στ) ***δεν βλέπω ούτε τη μύτη μου*** υπάρχει πυκνή ομίχλη ή επικρατεί απόλυτο σκοτάδι και δεν μπορώ να διακρίνω τίποτε (ζ) ***δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου*** (i) έχω πολύ μεγάλη μυωπία (ii) (μτφ.) είμαι στενοκέφαλος, δεν έχω την ικανότητα να διαβλέπω αιτίες ούτε να προβλέπω αποτελέσματα, εξελίξεις κ.λπ.: *δεν κάνει για πολιτικός· δεν βλέπει πέρα από τη μύτη του* (η) ***κάτω από τη μύτη μου*** χωρίς να πάρω είδηση κάποιον ή κάτι, χωρίς να τον αντιληφθώ, μολονότι υπάρχει ή γίνεται κοντά μου: *η κλοπή έγινε ~ τής αστυνομίας* (θ) ***πέφτω / έρχομαι μύτη με μύτη*** έρχομαι πρόσωπο με πρόσωπο με κάποιον, τον πλησιάζω πολύ κοντά (ι) ***μου βγαίνει από τη μύτη*** βλ. λ. *βγαίνω* (ια) (αργκό) ***σκάω μύτη*** εμφανίζομαι κάπου: *μόλις έσκασε μύτη στη γωνία, τον άρχισαν στην καζούρα*· ΣΥΝ. ξεμυτίζω (ιβ) (καθημ.-μτφ.) ***(κάτι) μου σπάει τη μύτη*** (κάτι) διεγείρει έντονα την όσφρησή μου (συνήθ. για φαγητά με έντονη και ορεκτική μυρωδιά): *τα σουτζουκάκια που μαγειρεύει μας έσπασαν τη μύτη* (ιγ) ***δεν ανοίγει / δεν ματώνει μύτη*** γίνεται αναίμακτη συμπλοκή: *στις φετινές διαδηλώσεις δεν άνοιξε μύτη* ΣΥΝ. δεν ανοίγει ρουθούνι (ιδ) ***με τρώει η μύτη μου*** (i) πάω γυρεύοντας να φάω ξύλο, συμπεριφέρομαι προκλητικά (ii) σε ερωταπαντήσεις τού τύπου: *–Με τρώει η μύτη μου. –Ξύλο θα φας!* (υπονοώντας ότι όταν κάποιον τον τρώει η μύτη του, θα φάει ξύλο) (ιε) ***μπαίνω στη μύτη / στο ρουθούνι κάποιου*** αρχίζω να ενοχλώ κάποιον με τις πράξεις ή τη συμπεριφορά μου: *πολύ στη μύτη μού μπαίνει τώρα τελευταία και θα τον βρίσω* (ιστ) ***να μου τρυπήσεις τη μύτη*** για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει απόλυτη βεβαιότητα τού ομιλούντος για το περιεχόμενο των λόγων του: *~, αν τον ξαναβοηθήσω τον αχάριστο!* || *αν περάσεις στις εξετάσεις, εμένα ~!* (ιζ) (παροιμ.) ***η μύτη του να πέσει, δεν θα σκύψει να τη σηκώσει*** είναι πολύ τεμπέλης ή ψηλομύτης, αλαζόνας (ιη) ***πιάνω τη μύτη μου*** (i) κρατώ με τα δάκτυλα κλειστή τη μύτη μου λόγω δυσάρεστης οσμής: *όποτε περνάω μπροστά από τον κάδο των σκουπιδιών, ~* (ii) εκφράζω την ενόχλησή μου ή τη δυσφορία μου για πρόσωπο που εμπλέκεται σε απεχθείς δραστηριότητες ή για κατάσταση σκανδάλων και παρανομιών: *αυτός ο άνθρωπος είναι να πιάνεις τη μύτη σου!* || *όταν ακούς τι καταχρήσεις και απάτες είχαν κάνει, πιάνεις τη μύτη σου* (ιθ) ***πέφτουν μύτες*** για να δηλώσουμε ότι κάνει πάρα πολύ κρύο (κ) ***μου λύνεται / ανοίγει / ματώνει η μύτη*** αρχίζει να αιμορραγεί (κα) ***μου τρέχει / στάζει η μύτη*** (i) έχω καταρροή (ii) αιμορραγώ από τη μύτη **2.** το ρύγχος των ζώων, που περιλαμβάνει συνήθ. και τα όργανα τής όσφρησης ή το ράμφος των πτηνών· ΦΡ. (παροιμ.) ***το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται*** όποιος κάνει τον έξυπνο γελοιοποιείται, την παθαίνει **3.** (μτφ.) το οξύ άκρο, η αιχμηρή απόληξη οποιουδήποτε πράγματος: *η ~ τής βελόνας / τού μαχαιριού / τού κοπιδιού / τής πένας / τού μολυβιού* ΣΥΝ. αιχμή, ακίδα, ακμή· ΦΡ. (α) ***περπατώ στις μύτες*** (ενν. *των ποδιών* ή *των παπουτσιών*) βαδίζω στις άκρες των ποδιών, περπατώ με προφυλάξεις, για να μη γίνω αντιληπτός (β) ***στη μύτη τού κουταλιού*** στην άκρη τού κουταλιού, όχι γεμάτο το κουτάλι, λίγο: *–Πόση ζάχαρη θέλεις; Λίγη, ~* **4.** (α) (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε προεξέχει, κάθε προτεταμένο άκρο: *η ~ τού ακρωτηρίου / τού δοκαριού* ΣΥΝ. προεξοχή, δόντι (β) το εμπρόσθιο οξύ τμήμα αεροσκάφους ή πλοίου **5.** ο αιχμηρός σχηματισμός σε ρούχο: *μην κρεμάς τη μπλούζα στο γαντζάκι, γιατί θα κάνει ~* ● **6.** η ιδιαίτερη ικανότητα προσώπου ή ζώου να καταλαβαίνει από πού ή από τι προέρχεται κάθε μυρωδιά: *από νέος είχε γερή ~* || *Τι ~ είναι αυτή! Από την πόρτα κατάλαβες τι μαγειρεύω!* **7.** (μτφ.) η ικανότητα προσώπου να αντιλαμβάνεται τι κρύβεται κάτω από την επιφάνεια (γεγονότων, συμπεριφοράς) και να διαβλέπει τις πιθανές εξελίξεις: *έχω γερή ~· τον μυρίστηκα αμέσως τι κουμάσι είναι* ΣΥΝ. διαίσθηση, διορατικότητα. — (μεγεθ.) **μυτάρα** (η) [μεσν.], (υποκ.) **μυτάκι** (το) (βλ.λ.) κ. **μυτίτσα** (η) κ. **μυτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μύτις*, αγν. ετύμου. Η λ. *μύτις*, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει το ήπαρ ορισμένων κεφαλοπόδων (κυρ. τής σουπιάς), το οποίο έμοιαζε με τον ανθρώπινο μυκτήρα. Ο Ησύχιος, εξάλλου, δίνει την ακόλουθη εξήγηση: *μύττις· τὸ μέλαν τῆς σηπίας, ὅπερ ἐν τῷ στόματι ἔχουσα ἐκκρίνει*. Η μαρτυρία αυτή οδηγεί στην εικασία ότι η λ. προσδιόριζε την ενέργεια τού φυσήματος τής μελάνης από τη σουπιά, η οποία έφερνε στον νου ανάλογες ενέργειες τής ανθρώπινης ρινός. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *κάτω από τη μύτη κάποιου* (< au nez de

quelqu'un), *χώνω τη μύτη μου παντού* (< fourrer mon nez partout), *σηκώνω μύτη* (< lever le nez), *δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου* (< ne pas voir plus loin que le bout de mon nez)].

μυτιά (η) (λαϊκ.) **1.** χτύπημα στη μύτη ● **2.** (για πτηνά) χτύπημα με το ράμφος ΣΥΝ. ράμφισμα, ραμφισμός ● **3.** χτύπημα που καταφέρεται με το άκρο τού παπουτσιού ● **4.** (αργκό) λήψη ναρκωτικής ουσίας από τη μύτη, με εισπνοή: *«απ' τις μυτιές που έπαιρνα, άρχισα και βελόνι...»* (Λ. Δελιάς) ΣΥΝ. (αργκό) σνιφάρισμα.

μυτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μύτισα} (λαϊκ.) **1.** (αρχικά για πτηνά) τσιμπώ κάτι με το ράμφος μου, για να το πάρω και να το φάω: ~ *τους σπόρους / τα σκουληκάκια* ΣΥΝ. ραμφίζω **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) καθιστώ πράγμα ή αντικείμενο οξύ στην άκρη, του φτειάχνω μύτη: ~ *το μολύβι / το ξύλο / το εργαλείο* ΣΥΝ. οξύνω, ξύνω.

Μυτιλήνη (η) **1.** η πρωτεύουσα τής Λέσβου και τού ομώνυμου νομού **2.** (συνεκδ.) η Λέσβος (βλ.λ.). — **Μυτιληνιός** κ. (λόγ.) **Μυτιληναίος** [αρχ.] (ο), **Μυτιληνιά** κ. (λόγ.) **Μυτιληναία** (η), **μυτιληναίικος**, -η, -ο κ. **μυτιληνιός**, -ιά, -ιό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < **μύτιλος*, που συνδ. με λ. αναφερόμενες σε θαλασσινά, πβ. *μύτ(τ)ις* «μελάνι σουπιάς» (βλ. κ. *μύτη*). Η μυθολογία απέδιδε την ονομασία σε αρχ. ανθρωπωνύμια, όπως *Μυτίλης* (οικιστής τής νήσου) και *Μυτιλήνη* (θυγατέρα τού Μάκαρος)].

μύτιλος κ. **μυτίλος** (ο) (λόγ.-σπάν.) είδος εδώδιμου, θαλάσσιου μαλακίου (βλ. κ. λ. *μύδι*).
[ΕΤΥΜ. < λατ. mītŭlus / mȳtŭlus, άσχετο προς το μτγν. *μύτιλος / μίτυλος* (επίθ. τής αίγας που δεν είχε κέρατα)].

μυτιλοτροφία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-επίσ.) η συστηματική εκτροφή μυδιών σε ειδικές παραθαλάσσιες εγκαταστάσεις με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευσή τους. — **μυτιλοτροφείο** (το).

μυτίτσα (η) ▸ μύτη

μύτος (ο) κλοτσιά με τη μύτη τού παπουτσιού: *έριξε έναν ~ στη μπάλα.* ‧ (υποκ.) **μυτάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού *μύτη*, κατ' αναλογίαν προς το *κλότσος*].

μυτούλα (η) ▸ μύτη

μύχιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στο βάθος (τής ανθρώπινης συνείδησης) ή προέρχεται από αυτό, ο πιο εσωτερικός, αυτός που δεν φθάνει στην επιφάνεια: ~ *σκέψη / πόθος / σκοπός / φθόνος* ΣΥΝ. ενδόμυχος, εσώτατος, ενδότατος, βαθύς, κρύφιος ΑΝΤ. εμφανής, εξωτερικός, εξόφθαλμος **2.** (ειδικότ.) ***μύχια*** (τα) το βαθύτερο σημείο, τα έγκατα: *το κλάμα της έφτανε μέχρι τα ~ τής ψυχής / τής καρδιάς μου ‖ τα ~ τής ανθρώπινης ύπαρξης.* — **μύχια / μυχίως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυχός* (βλ.λ.)].

μυχός (ο) (λόγ.) το βαθύτερο σημείο, το εσώτατο μέρος: *ο ~ τού κόλπου / λιμανιού* ΣΥΝ. βάθος, έγκατα ΑΝΤ. εξωτερικό, επιφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *muqh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)meuqh- «εισδύω – ολισθηρός», πβ. μέσ. γερμ. smiegen «λυγίζω, κάμπτω» (> γερμ. schmiegen), αρχ. αγγλ. smugan «γλιστρώ» κ.ά. Σε αυτή την περίπτωση, το θ. τής λ. *μυχός* θα είχε τη σημ. «κρύβομαι στο βάθος», πράγμα που εξηγεί και τις ποικίλες χρήσεις της].

μυώ ρ. μετβ. {μυείς... | μύ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εισάγω (κάποιον) σε μυστήρια θρησκείας, αίρεσης, δοξασίας κ.λπ., του αποκαλύπτω σταδιακά και στο πλαίσιο τελετουργίας τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και το βαθύτερο νόημά τους: ~ *στα μυστήρια μιας θρησκείας ‖ ~ στον χριστιανισμό* ΣΥΝ. κατηχώ, προσηλυτίζω, διδάσκω, μυσταγωγώ **2.** (ειδικότ.) αποκαλύπτω σε κάποιον την ύπαρξη και τους σκοπούς μυστικής οργάνωσης, κίνησης, συνωμοσίας κ.λπ., με σκοπό να τον καταστήσω οπαδό της: *οι επίδοξοι πραξικοπηματίες προσπάθησαν να μυήσουν στην οργάνωσή τους αξιωματικούς των Σωμάτων Ασφαλείας ‖ ο Ξάνθος μύησε τον Υψηλάντη στη Φιλική Εταιρεία* ΣΥΝ. προσηλυτίζω **3.** (μτφ.) διδάσκω (σε κάποιον) τα μυστικά επιστήμης, τέχνης, επαγγέλματος ή δραστηριότητας, φανερώνω τα μυστικά, τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους: *επιθυμεί να τον μυήσει στη γοητεία τής περιπλάνησης ‖ τη μύησε στα μυστήρια τής ζωής / στις αξίες τής ανατολικής φιλοσοφίας ‖ μυεί τους μαθητές του στην Τέχνη ‖ ανέλαβε να τον μυήσει στα μυστικά τής ιταλικής κουζίνας* ΣΥΝ. εκπαιδεύω, εισάγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυῶ (-έω)*, αρχική σημ. «εισάγω κάποιον στα θρησκευτικά μυστήρια» (κυρ. εν αναφορά προς τα Ελευσίνια Μυστήρια). < *μύω* «κλείνω (τα μάτια, τα χείλη κ.τ.ό.)» (για τη σημασιολ. μετάβαση βλ. λ. *μύστης*) < **μύ-jω / *μύσ-jω* < *μῦ*, ονοματοπ. ρίζα, που δηλώνε τη θέση των χειλιών, όταν ρουφούν ή εκμυζούν. Ομόρρ. *μυ-ωπία, μύ-στης, μυ-στικός, μυ-στήριο(ν), μυ-κῶμαι*, πιθ. κ. *μύ-θος* κ.ά.].

μυώδης, -ης, -ες [μτγν.] {μυώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει γυμνασμένους και ανεπτυγμένους μυς, που είναι γεμάτος μυς, που διαθέτει μεγάλη σωματική δύναμη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

μύωμα (το) [1857] {μυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. νεόπλασμα που αποτελείται από μυϊκό ιστό και έχει συνήθ. καλοήθη χαρακτήρα, εμφανίζεται συχνά στη μήτρα και στον ιστό τού δέρματος σε γυναίκες προχωρημένης ηλικίας· σε σχετικά λίγες περιπτώσεις υπάρχει στο άτομο εκ γενετής ή μεταλλάσσεται σε κακόηθες (μυοσάρκωμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myome].

μυώνας (ο) ΑΝΑΤ. σύνολο μυών τού σώματος, το τμήμα τού σώματος στο οποίο υπάρχουν και συσπώνται διάφοροι μύες, οι οποίοι επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία: *οι ~ τού προσώπου του συσπάσθηκαν ‖ με αυτές τις ασκήσεις γυμνάζονται οι ~ τής πλάτης και τού στήθους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυών, -ῶνος* < *μῦς*].

μύωπας (ο/η) {(θηλ. γεν. μύωπος) | μυώπων} **1.** ΙΑΤΡ. πρόσωπο που πάσχει από μυωπία ΑΝΤ. πρεσβύωπας **2.** (μτφ.) πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαισθήσεως και διορατικότητας, που αδυνατεί να εννοήσει τα βαθύτερα αίτια γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ. ή να διαβλέψει μελλοντικές εξελίξεις: *από ~ και στενόμυαλους πολιτικούς μην περιμένεις μεγάλες αποφάσεις* ΣΥΝ. κοντόθωρος, κοντόφθαλμος, στενόμυαλος, χοντροκέφαλος ΑΝΤ. εύστροφος, ανοιχτόμυαλος. Επίσης (λόγ.) **μύωψ** [αρχ.] {μύωπος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύωψ, -ωπος* < *μύω* «κλείνω (τα μάτια)» + *-ωψ* (< **ὤψ, ὠπός* «όψη, βλέμμα»), από τη συνήθεια των μυώπων να μισοκλείνουν τα μάτια, για να δουν καθαρότερα].

μυωπία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. ελάττωμα τής όρασης, κατά το οποίο το μάτι αδυνατεί να διακρίνει καθαρά πρόσωπα και αντικείμενα που βρίσκονται σε σχετικά μακρινή απόσταση ΑΝΤ. πρεσβυωπία **2.** (μτφ.) έλλειψη οξύνοιας, διαισθήσεως και διορατικότητας, αδυναμία κατανόησης αιτιών ή πρόβλεψης εξελίξεων: *πνευματική / διανοητική ~* ΣΥΝ. στενοκεφαλιά ΑΝΤ. οξύνοια, ευστροφία, διορατικότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύωψ* (βλ. λ. *μύωπας*)].

μυωπικός, -ή, -ό [1877] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μυωπία ή τον μύωπα: ~ *μάτια / γυαλιά* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οξύνοιας και διορατικότητας, που μένει άκαμπτος και προσκολλημένος σε ανάγκες και συνήθειες τού παρελθόντος: ~ *πολιτική / στάση / πνεύμα / κριτική / ηγεσία / προσέγγιση ενός θέματος* ΣΥΝ. κοντόφθαλμος ΑΝΤ. οξύνους. — **μυωπικ-ά / -ώς** επίρρ.

μύωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η στένωση τής κόρης τού οφθαλμού (βλ. κ. λ. *μύσις*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μύωσις* < αρχ. *μύω* «κλείνω (τα μάτια)» (βλ. λ. *μυώ*)].

μύωψ (ο/η) ▸ μύωπας

Μωάμεθ (ο) {άκλ.} προφήτης και ιδρυτής τής ισλαμικής θρησκείας, μιας από τις μεγαλύτερες σήμερα στον κόσμο· γεννήθηκε στη Μέκκα το 570 μ.Χ. περίπου και πέθανε στη Μεδίνα το 632 και η επίδραση που άσκησε οδήγησε σε θρησκευτικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις τεράστιας σημασίας για την ιστορία τής ανθρωπότητας· ΦΡ. ***αν / όταν / άμα δεν πάει ο Μωάμεθ στο βουνό, πάει το βουνό στον Μωάμεθ*** βλ. λ. *βουνό*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. Muhammad «αινετός» < ρ. ḥamida «αινώ»].

μωαμεθανισμός (ο) [1823] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η θρησκεία που ίδρυσε ο προφήτης Μωάμεθ, μία από τις μεγαλύτερες σήμερα στον κόσμο, σύμφωνα με την οποία ένας είναι ο Θεός, ο Αλλάχ, και ο Μωάμεθ ο τελευταίος προφήτης του και του οποίου οι αρχές είναι συγκεντρωμένες στο Κοράνιο (βλ. κ. λ. *ισλαμισμός*) ΣΥΝ. μουσουλμανισμός, ισλάμ. **μωαμεθανός** (ο) [1823], **μωαμεθανή** (η), **μωαμεθανικός**, -ή, -ό [1851].

μώλος (ο) ▸ μόλος

μώλωπας (ο) {μωλώπων} ΙΑΤΡ. κάκωση ή τραύμα τής εξωτερικής επιφάνειας τού δέρματος, που εκδηλώνεται συνήθ. ως πρήξιμο και εκχύμωση και προκαλείται από χτύπημα, πτώση ή και σύνθλιψη ΣΥΝ. μωλωπισμός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μώλωψ, -ωπος* < θ. *mōl- (με επίθημα *-ωψ*, πβ. *μύ-ωψ*), εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *mel(ə)- «λερώνω - σκουραίνω», πβ. λετ. meĺns «μαύρος», λιθ. mė́las «κυανός», mė́lynė «μώλωπας», αρχ. πρωσ. melne «μελανή κηλίδα» κ.ά. Ομόρρ. *μέλ-ας* (βλ.λ.), *μελ-ανός, μολ-ύνω* κ.ά.].

μωλωπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {μωλώπισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} προκαλώ μώλωπες, χτυπώ κάποιον και του προξενώ κακώσεις στο δέρμα ΣΥΝ. μελανιάζω. **μωλωπισμός** (ο) [μεσν.] κ. **μωλώπισμα** (το).

μώμος (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** λόγος ή πράξη που έχει χαρακτήρα σφοδρής επίκρισης ή κατηγορίας ΣΥΝ. μομφή, ψόγος, επίπληξη, κατάκριση, αποδοκιμασία ΑΝΤ. επιδοκιμασία, επικρότηση **2.** (ειδικότ.) βαριάς μορφής ειρωνεία, που έχει συνήθ. τον χαρακτήρα προσβολής ΣΥΝ. χλεύη, χλευασμός, σκώμμα, λοιδορία, εμπαιγμός ΑΝΤ. θαυμασμός, έπαινος **3.** (μειωτ.) πρόσωπο που συνηθίζει να εκτοξεύει κατηγορίες ή να ειρωνεύεται, να χλευάζει ΣΥΝ. είρων, χλευαστής, σαρκαστής, σκώπτης, προσβλητικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μῶμος*, που συνδ. πιθ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου «*μῦμαρ· αἶσχος, φόβος, ψόγος*». Η εναλλαγή των φωνηέντων *ω – υ* έχει ερμηνευθεί είτε ως κώφωση τού *-ω-* σε *-υ-* είτε ως μετάπτωση (πβ. *ζωμός - ζύμη*). Κατά τα άλλα, οι εν λόγω εκφραστ. όροι δεν έχουν ικανοποιητικές συνδέσεις με άλλες λεξιλογικές οικογένειες, η δε αναγωγή στο ρ. *μωκῶμαι* «χλευάζω, περιπαίζω» είναι αμφίβολη].

μώνυχος, -ος, -ον (λόγ. για ζώα) **1.** αυτός που έχει ένα μόνο νύχι, μία οπλή σε κάθε πόδι: ~ *ίππος* ΣΥΝ. μονώνυχος, μονόχηλος (βλ.λ.) **2.** ΖΩΟΛ. ***μώνυχα*** (τα) κατηγορία θηλαστικών ζώων ΣΥΝ. μονόχηλα (τα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μώνυξ*. Το β' συνθ. τής λ. είναι ασφαλώς το αρχ. *ὄνυξ* «νύχι», ενώ ως προς το α' συνθ. έχουν διατυπωθεί δύο εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Παλαιότερα πιστευόταν ότι *μώνυξ* < **μονϜ(ο)-όνυξ* (με συλλαβική ανομοίωση και έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), ενώ σήμερα κερδίζει έδαφος η εκδοχή ότι *μώνυξ* < **σμ-ὤνυξ*, όπου **σμ-* η μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sem- «ένας» (> *εἷς*), οπότε η λ. θα σήμαινε «με ένα νύχι»].

μωραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μώρα-να, -νθηκα, -μένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ ή αποδεικνύω (κάποιον) ανόητο, τον κάνω να χάσει τον νου του, τη σκέψη και την κρίση του: *μωραίνει Κύριος ον βούλεται απολέσαι* ΣΥΝ. αποβλακώνω, τυφλώνω ΑΝΤ. συνετίζω, σωφρονίζω, βάζω μυαλό (σε κάποιον) ♦ **2.** (αμετβ.) μιλώ, ενεργώ ή συμπεριφέρομαι ως ανόητος, χάνω τον νου μου, τη σκέψη και την κριτική μου ικανότητα ΣΥΝ. αποβλακώνομαι, ανοηταίνω, ξεμωραίνομαι, ξεκουτιαίνω ΑΝΤ. συνετίζομαι, βάζω μυαλό.

μωράκι (το) ▸ μωρό

μωρέ κ. **ωρέ** επιφών. (λαϊκ.-οικ.) **1.** προσφώνηση προσώπων και ζώων (ανεξάρτητως φύλου και γραμματικού γένους): *αφήστε με, ~ παιδιά, να κάνω τη δουλειά μου! ‖ ώς πότε θες να σε τρέφω, ~ τεμπέλη;* ΣΥΝ. βρε ● **2.** (+ προσωπική αντων.) για έμφαση σε προσφώνηση ή

αναφορά σε πρόσωπο: *μωρ' εσύ. δεν ακούς που σου φωνάζω:* || *μωρ' αυτός δεν τρώγεται με τίποτα!* **3.** (γενικότ.) για απορία. θαυμασμό. διαμαρτυρία, αποδοκιμασία κ.λπ.: *~ τι μας λες!* || *~ φθηνά τη γλυτώσαμε. σου λέω!* || *~ όσα και να πεις για δαύτη, είναι λίγα* || *~ μπράβο θράσος που το έχεις!* || *~! Δουλειά που μου σκάρωσε!* ΣΥΝ. βρε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., από την κλητ. ενικού τού αρχ. επιθ. *μωρός* (βλ.λ.)].

μωρή επιφών. ως προσφών. γυναικών, συνήθ. προσβλητική ή υβριστική: *~ συ, έλα 'δώ!* || *σκάσε, ~!* || *~ τρελή, τι κάνεις εκεί;*
[ΕΤΥΜ. μεσν. προσφώνηση, θηλ. τού αρχ. επιθ. *μωρός* (βλ.λ.)].

μωρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.· δύσχρ. μωριών στη σημ. 2} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) η έλλειψη σκέψης και κρίσης, η μειωμένη ικανότητα αξιολόγησης και ερμηνείας των εξωτερικών μηνυμάτων ΣΥΝ. ανοησία, κουταμάρα, βλακεία, χαζομάρα, αφροσύνη, άνοια, ευήθεια, ακρισία, αβελτηρία ΑΝΤ. εξυπνάδα, ευστροφία, ευφυΐα, νοημοσύνη **2.** (συνεκδ.) λόγος, πράξη ή συμπεριφορά που φανερώνει ανοησία, έλλειψη σκέψης και κρίσης ΣΥΝ. μικρολογία **3.** ΙΑΤΡ. διανοητική καθυστέρηση, κατά την οποία το άτομο μένει διανοητικά καθηλωμένο στην ηλικία των εννέα ώς δέκα χρόνων και χρειάζεται φροντίδα και προστασία από τους άλλους, μπορεί ωστόσο να επιτύχει την άσκηση απλής επαγγελματικής δραστηριότητας.

μωρό (το) **1.** το πολύ μικρό παιδί, το βρέφος: *το ~ κοιμάται στην κούνια* || *ταΐζω / φροντίζω το ~* ΣΥΝ. νήπιο, μικρό, μπέμπης ΑΝΤ. μεγάλος, ενήλικος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν το χαρακτηρίζει η ωριμότητα, η οποία αρμόζει στην ηλικία του, που σκέπτεται ή συμπεριφέρεται σαν μικρό παιδί: *~ με θεωρείτε και μου τα λέτε αυτά;* ΣΥΝ. αφελής, ανώριμος· ΦΡ. ***κάνω σαν μωρό-παιδί*** συμπεριφορέρομαι σαν να είμαι μωρό, δηλαδή ανώριμα **3.** (οικ.) ***μωρό μου!*** χαϊδευτική προσφώνηση προς αγαπημένο πρόσωπο, έκφραση τρυφερότητας και στοργής ΣΥΝ. αγάπη μου, λατρεία μου **4.** (λαϊκ.) όμορφη, ελκυστική νεαρή κοπέλα: *όλα τα ~ στην πίστα* || *πέρασε ένα ~ άλλο πράμα!* ΣΥΝ. κουκλί. — (υποκ.) **μωράκι** κ. **μωρουδάκι** κ. **μωρουδέλι** κ. **μωρούλι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μωρόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *μωρός*].

μωρολόγημα (το) [αρχ.] {μωρολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} ανόητη κουβέντα, λόγος ή ομιλία χωρίς περιεχόμενο: *η χθεσινή συζήτηση ήταν γεμάτη μωρολογήματα και φλυαρίες* ΣΥΝ. χαζοκουβέντα, φληνάφημα, ανοησία, βλακεία ΑΝΤ. ευφυολόγημα, εξυπνάδα. Επίσης **μωρολογία** (η) [αρχ.].

μωρολόγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που λέγει ανοησίες, που τα λόγια του δεν έχουν νόημα ή περιεχόμενο ΣΥΝ. φαφλατάς.

μωρολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μωρολογείς... | μωρολόγησα} (λόγ.) λέω ανοησίες, μιλώ ακατάσχετα και χωρίς περιεχόμενο: *όλοι μωρολογούσαν στη χθεσινή συζήτηση, κανείς δεν είπε δύο σοβαρές κουβέντες* ΣΥΝ. ανοητολογώ, φληναφώ ΑΝΤ. ευφυολογώ.

μωρομάντηλο (το) μαντήλι μιας χρήσεως εμποτισμένο με υγρό για τον καθαρισμό των μωρών.

μωρόπιστος, -η, -ο [1860] (λόγ.) αυτός που είναι εύπιστος (από ακρισία, έλλειψη πείρας ή αφέλεια): *μην είσαι ~ και μην παρασύρεσαι από τις υποσχέσεις των δημαγωγών* ΣΥΝ. αφελής, ευκολόπιστος, απλοϊκός, ευήθης ΑΝΤ. δύσπιστος, ολιγόπιστος. — **μωροπιστία** (η) [1831].

μωρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης, εξυπνάδας ή κριτικής σκέψης: *~ κουβέντες / φιλοδοξία / αντίληψη* ΣΥΝ. ανόητος, κουτός, άμυαλος ΑΝΤ. έξυπνος, συνετός, ανοιχτομάτης, ευφυής· ΦΡ. (α) ***μωρές παρθένες*** (*μωραί παρθένοι*. Κ.Δ. Ματθ. 25, 2) (ως χαρακτηρισμός) ανέτοιμοι, απροετοίμαστοι άνθρωποι (για κάτι σημαντικό)· για πρόσωπα που χαρακτηρίζει η απρονοησία: *ενώ έβλεπαν τον κίνδυνο, δεν πήραν κανένα μέτρο· τώρα την έπαθαν σαν τις μωρές παρθένες* (β) ***ουδείς μωρότερος των διδασκάλων, αν δεν υπήρχον οι ιατροί*** κανένας δε θα ήταν πιο ανόητος από τους δασκάλους, αν δεν υπήρχαν οι γιατροί· (ειρων.) για τους δασκάλους και τους γιατρούς **2.** (α) **μωρέ** βλ.λ. (β) **μωρή** βλ.λ. — **μωρότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, βρε.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει εγκαταλειφθεί σήμερα η παλαιότ. σύνδεση με σανσκρ. mūrá- «ανόητος, κουτός», που θα προϋπέθετε μετάπτωση *mō(u)- / *mu- (πβ. *ζωμός – ζύμη*). Το λατ. mōrus είναι δάνειο από την Ελληνική. Η φρ. *μωρές παρθένες* ανάγεται στην παραβολή τού Ιησού για τις δέκα παρθένες (Κ.Δ. Ματθ. 25, 1-13), εκ των οποίων οι πέντε ευρέθησαν απροετοίμαστες για να υποδεχθούν τον νυμφίο, επειδή δεν είχαν αγοράσει λάδι για τα λυχνάρια τους].

μωρόσοφος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) **1.** ανόητο πρόσωπο που φαντάζεται ότι είναι σοφός και έξυπνος ΣΥΝ. δοκησίσοφος, ψευδόσοφος, κενόσοφος ΑΝΤ. σοφός, έξυπνος, ευφυής **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διαθέτει πολλές γνώσεις, δεν έχει όμως κρίση για να τις αξιοποιήσει, ο πολυμαθής αλλά ανόητος. — **μωροσοφία** (η).

μωρότητα (η) ▸ μωρός

μωρουδάκι κ. **μωρουδέλι** (το) ▸ μωρό

μωρουδιακά (τα) το σύνολο των ρούχων και των αντικειμένων που χρησιμοποιούνται για το ντύσιμο τού μωρού.

μωρουδίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λαϊκ.) συμπεριφέρομαι σαν μωρό, με λόγια και πράξεις που δεν ταιριάζουν σε ώριμο άνθρωπο ΣΥΝ. μπεμπεκίζω.
[ΕΤΥΜ. < *μωρούδι* (υποκ. τού *μωρό*) + *-ίζω*].

μωρουδίσματα (τα) (λαϊκ.) λόγια, πράξεις ή φερσίματα που ταιριάζουν σε μωρό: *Τι ~ είναι αυτά; Δεν θα μεγαλώσεις ποτέ σου;* ΣΥΝ. παιδιαρίσματα.

μωρουδίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται, ταιριάζει σε μωρό: *~ ρούχα*· συνήθ. ως χαρακτηρισμός συμπεριφοράς που δεν ταιριάζει σε ώριμο άνθρωπο, αλλά σε μωρό: *~ καμώματα / φέρσιμο / νάζια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.*

μωροφιλόδοξος, -η, -ο [1892] (λόγ.-μειωτ. για πρόσ.) ο ανόητος και ταυτόχρονα φιλόδοξος, αυτός που τρέφει ανόητες φιλοδοξίες ή εκδηλώνει τις φιλόδοξες τάσεις του με ανόητο τρόπο: *πλήθος μωροφιλόδοξοι συμμετέχουν στις τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές συζητήσεις.* — **μωροφιλοδοξία** (η) [1892].

μωσαϊκό (το) [1856] **1.** δάπεδο ή τοιχογραφία που κατασκευάζεται με τη συγκόλληση ψηφίδων διαφόρων υλικών: *στο μπάνιο και στην κουζίνα μας έχουμε ~* ΣΥΝ. ψηφιδωτό, ψηφοθέτημα **2.** (μτφ.) σύνολο ανομοιογενών στοιχείων που συνυπάρχουν ή αναμειγνύονται μεταξύ τους: *~ ιδεολογιών / εθνοτήτων / θρησκειών / αντιλήψεων* ΣΥΝ. σύμφυρμα, συμπίλημα, συνονθύλευμα, αμάλγαμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. mosaico < μεσν. λατ. mūsaicus, είδος ψηφιδογραφίας σπηλαίων αφιερωμένων στις Μούσες, < Musa < αρχ. *Μοῦσα*].

μωσαϊκός[1], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το μωσαϊκό (βλ.λ.), που έχει τη μορφή και τη σύσταση μωσαϊκού: *~ πλάκες* ΣΥΝ. ψηφιδωτός.

μωσαϊκός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Μωυσή (βλ.λ.): *~ νόμος* (το σύνολο των 613 διατάξεων που θεωρούνται ότι δόθηκαν στον ισραηλιτικό λαό από τον Θεό μέσω τού Μωυσή)· ΦΡ. ***Μωσαϊκός Νόμος*** βλ. λ. *νόμος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μωυσῆς / Μωσῆς* (βλ.λ.)].

μωσαϊσμός (ο) [1854] {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των θρησκευτικών, ηθικών και κοινωνικών κανόνων και διατάξεων που αποδίδονται στον Μωυσή (βλ.λ.).

Μωυσής (ο) {-ή κ. (λόγ.) -έως} ο μεγάλος προφήτης και νομοθέτης τής Π.Δ., αυτός που απελευθέρωσε τους Εβραίους από τη δουλεία στην Αίγυπτο και στη συνέχεια δέχθηκε από τον Θεό τις Δέκα Εντολές στο Όρος Σινά· ο οργανωτής τής θρησκείας και τής λατρείας των Εβραίων (γι' αυτό και στον ιουδαϊσμό θεωρείται ως ο μέγιστος προφήτης και δάσκαλος, ενώ παράλληλα τιμάται και από τον χριστιανισμό).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μωυσῆς / Μωσῆς* < εβρ. Mošé, αβεβ. ετύμου. Η βιβλική άποψη αποδίδει στο όνομα τη σημ. «βγαλμένος έξω, σωσμένος (από το νερό)» (Π.Δ. Ἔξοδος 2, 10: *...ἐπωνόμασεν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μωυσῆν λέγουσα, ἐκ τοῦ ὕδατος αὐτὸν ἀνειλόμην*). πβ. εβρ. mašah «βγάζω έξω». Ωστόσο, φαίνεται πιθ. ότι το όνομα έχει αιγυπτιακή προέλευση και αποτελεί συντετμημένο τ. ονομάτων με β' συνθ. την αιγυπτ. λ. moši / moše «γεννημένος (από)» (πβ. *Ραμσῆς* < Ra-mošis «γεννημένος από τον θεό Ρα»)].

N

N, ν: νυ ή νι, το δέκατο τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Τόσο στην Αρχαία Ελληνική όσο και στη Νέα το γράμμα Ν δήλωσε ένα οδοντικό έρρινο σύμφωνο, το [n], το οποίο διέφερε από το χειλικό έρρινο σύμφωνο, το [m]. Μια παραλλαγή τού ερρίνου, το υπερωικό έρρινο (το *άγμα*) που προφέρουμε στην Ελληνική μπροστά από τα *κ, γ, χ* (πβ. *έγκλημα, άγχος, συγγενής*), δηλώθηκε πάντοτε (Αρχαία και Νέα Ελληνική) με το γράμμα Γ και όχι με το Ν. Στη Ν. Ελληνική, μια τρίτη παραλλαγή («αλλόφωνο») τού Ν, το ουρανικό [ñ] που προφέρουμε λ.χ. στη λ. *εννιά*, δηλώνεται επίσης με το γράμμα Ν. Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το Ν δηλώθηκε με ιδιαίτερη σειρά συλλαβογραμμάτων (*να, νε, νο, νι* κ.λπ.). Η τάση για συμμετρική απεικόνιση των γραμμάτων ως προς τις κεραίες που το αποτελούν οδήγησε στη δημιουργία, στο αττικό αλφάβητο, ενός ισοϋψούς στις ακριανές κεραίες γράμματος (Ν), πράγμα που δεν συνέβαινε στην αρχική μορφή τού γράμματος. Η παράλειψη τής αριστερής κεραίας τού Ν στην ταχυγραφική μικρογράμματη γραφή έδωσε το μικρό (πεζό) γράμμα ν. Οι μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής ανάγουν το αρχικό σχήμα και την ονομασία τού γράμματος **νυ** στο γράμμα nûn τού βορειοσημιτικού αλφαβήτου, που σήμαινε το «ψάρι». Η ονομασία τού *νυ* επηρέασε και την ονομασία τού γράμματος **μυ** στο αρχαίο ελληνικό αλφάβητο. **Νυ** και **μυ** απλογραφήθηκαν στη νεότερη Ελληνική ως **νι** και **μι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Ν, ν νυ κ. νι· το δέκατο τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *νυ, αριθμός*).

Ν. Νότος, νότιος, -α, -ο, νότια.

να[1] σύνδ. **1.** δείκτης ο οποίος εισάγει συμπληρωματικές προτάσεις που λειτουργούν ως αντικείμενα (συμπληρώματα τής σημασίας) ρημάτων, όπως *θέλω, απαγορεύω* κ.ά.: *θέλω ~ φύγω* || *σου απαγορεύω ~ μιλάς* **2.** όταν λειτουργεί ως συμπλήρωμα, δηλώνει: (α) πράξη σύγχρονη των ρημάτων τής κύριας και τής δευτερεύουσας πρότασης: *τους βλέπαμε ~ περνούν από μπροστά μας* || *την άκουσα ~ τραγουδάει* (β) πράξη ετερόχρονη των δύο ρημάτων: *σε περιμένω ~ έρθεις* || *ελπίζω ~ με πάρεις τηλέφωνο* **3.** (ειδικότ.) μετά από οριστικό άρθρο, οπότε και εισάγει πάντοτε ονοματική πρόταση: *το ~ αγνοείς την πραγματικότητα σε φέρνει σε μειονεκτική θέση* || *η αίσθηση τού ~ είναι κανείς ελεύθερος* **4.** (με άρνηση *μη*): *του είπα ~ μη φύγει* || *θέλω ~ μη μιλάς δυνατά*· (ειδικότ.) μερικές φορές παραλείπεται, όποτε η σημασία του συμπυκνώνεται στην άρνηση: *φύγε και μη σε ξαναδώ στα μάτια μου!* (αντί *να μη*) **5.** (στην παραδοσιακή σχολική γραμματική) δείκτης τής υποτακτικής έγκλισης: *φεύγω: να φεύγω* || *έφυγα: να φύγω* || *ντύνομαι: να ντύνομαι* || *ντύθηκα: να ντυθώ* **6.** ελλειπτικώς, εισάγει ανεξάρτητες προτάσεις, οπότε δηλώνει: (α) ευχή ή κατάρα, αντί των «μακάρι», «είθε»: *~ 'σαι καλά!* || *~ σου ζήσει το παιδί!* || *αχ, ~ μπορούσα να φύγω!* || *φύγε και ~ μη σε ξαναδώ!* || *άντε ~ χαθείς, ανόητε* || *~ τον φάει η μαύρη γη!* (β) προτροπή, προσταγή ή απαγόρευση: *~ κοιτάζεις τη δουλειά σου και ~ μην ανακατεύεσαι στις ξένες υποθέσεις!* || *~ μη σε ξαναδώ στα μάτια μου* || *~ μην ξαναφορέσεις τη μπλούζα μου* (γ) ερώτηση ή απορία: *~ σε ρωτήσω κάτι;* || *ποιος ~ 'ναι τέτοια ώρα;* || *~ τα πούμε;* (ενν. *τα κάλαντα*) (δ) όρκο: *αν δεν σου επιστρέψω τα δανεικά, ~ μη χαρώ τα παιδιά μου!* || *~ μη σώσω, αν σου λέω ψέματα!* (ε) επιθυμία ή βούληση: *~ δω τι θα κάνεις χωρίς τη βοήθειά μου* || *~ σου πω μια στιγμή!* (στ) ενδεχόμενο ή δυνατότητα: *ποιος ~ το 'λεγε πως θα γινόταν υπουργός!* (ζ) διαμαρτυρία, απορία ή αγανάκτηση (σε επιφωνηματικές εκφράσεις με ερωτηματική μορφή): *και ~ σκεφτεί κανείς πως τον μεγάλωσα εγώ!* || *τόσο κοντά μου και ~ μην το δω!* **7.** (ειδικότ.) με αναφορικές και ερωτηματικές αντωνυμίες και επιρρήματα για τον σχηματισμό φράσεων που δηλώνουν απορία, ενδεχόμενο ή δυνατότητα (βλ. κ. σημ. 6 στ): *πότε ~ έφυγε άραγε;* || *ποιος ~ μου έλεγε πως είναι τέτοιος άνθρωπος;* || *τι ~ έκανα;* || *πώς ~ μην τον αγαπήσω;* || *όπου ~ 'ναι, θα φανεί το καράβι* **8.** για τη δήλωση τού τρόπου: *έμαθε ~ διαβάζει* (δηλ. με ποιον τρόπο / πώς να διαβάζει) **9.** ως τελικός σύνδεσμος, αντί των «για να», «με σκοπό να»: *θα πάω ~ τον βρω* || *θα 'ρθω ~ σου μιλήσω* **10.** ως υποθετικός σύνδεσμος αντί των «εάν», «αν»: *~ το 'ξερα, θα το έλεγα* || (παροιμ.) *«στερνή μου γνώση ~ σ' είχα πρώτα»* **11.** ως αιτιολογικός σύνδεσμος αντί τού «διότι», «που», «επειδή»: *δεν είχες άδικο ~ του φερθείς έτσι* || *δεν έκανες καλά ~ ταξιδέψεις με τέτοιον καιρό* || *~ κοιμήθηκαν άραγε και δεν ακούν το τηλέφωνο;* **12.** ως χρονικός σύνδεσμος αντί των «όταν», «άμα»: *~ 'ρθει το καλοκαίρι και βλέπουμε* || *~ τελειώσω πρώτα το στρατιωτικό κι έπειτα παντρευόμαστε* **13.** ως εναντιωματικός σύνδεσμος αντί των «έστω και αν», «και αν ακόμη»: *δεν θα πάω, ο κόσμος ~ χαλάσει* || *και ~ προσπαθήσω, δεν θα πετύχω* || *~ το δω και να μην το πιστέψω* **14.** ως συμπερασματικός σύνδεσμος αντί των «ώστε», «που»: *δεν είμαι παιδάκι ~ φοβάμαι το σκοτάδι!* **15.** ως ειδικός σύνδεσμος αντί των «ότι», «πως», «που»: *βλέπω τον κόπο σου ~ πηγαίνει χαμένος* || *μου φαίνεται ~ τον ξέρω* **16.** μετά από προθέσεις, για τον σχηματισμό σύνθετων συνδέσμων, που εισάγουν δευτερεύουσες προτάσεις (οι προθέσεις αυτές είναι οι «αντί», «μέχρι», «σαν», «χωρίς», «δίχως»): *αντί ~ το φτειάξει ο Σωτήρης, το 'φτειαξε η Γιώτα* || *ξαφνικά σταμάτησε, σαν ~ θυμήθηκε κάτι* || *έφτασε το παιδί πέντε ετών, μέχρι ~ μας πουν ότι έχει σοβαρό πρόβλημα* || *δεν θα πουλήσω το σπίτι χωρίς / δίχως ~ σε συμβουλευτώ* **17.** προαιρετικά συνοδεύει ορισμένους συνδέσμους (λ.χ. προτού, ωστόσο, έως ότου, ώστε κ.ά.), αποτελώντας χαρακτηριστικό τής ιδιολέκτου προσώπου ή προσδίδοντας εκφραστικότητα στον λόγο και σχηματίζοντας ιδιαίτερες εκφράσεις: *χτύπησαν την πόρτα μου πριν ~ ξημερώσει* || *θα τελειώσει η δουλειά ώσπου ~ πεις κύμινο* || *όπου ~ 'ναι, θα φανεί* || *βάλε όσο ~ 'ναι* **18.** (ειδικότ.) με το επίρρ. «μόνο» για τη δήλωση αξίωσης ή παράκλησης, που έχει ταυτόχρονα και τον χαρακτήρα υποθέσεως: *θα κερδίσουμε σίγουρα· μόνο ~ μη μας τύχει καμιά αναποδιά*· (ειδικότ.-λαϊκ.) ***θε να*** θα, πρόκειται να: *όταν ~ 'ρθει η άνοιξη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ινά* < αρχ. *ἵνα* (με καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος), πβ. κ. *θα*. Το αρχ. *ἵνα* (που χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως τοπικό επίρρ. και αργότερα ως τελικός σύνδεσμος) παρουσιάζει την κατάλ. *-να* των τ. οργανικής πτώσεως, πβ. σανσκρ. yé-na, té-na. Το θ. τού επιρρ. ανάγεται είτε σε *yo- (πβ. *ὅς*) είτε σε *əy- (πβ. *ἵν* «αυτήν, αυτόν» τής προσωπ. αντωνυμίας, πβ. λατ. im)].

να[2] μόριο **1.** έχει δεικτική σημασία και συντάσσεται συχνότ. (α) με αδύνατο τύπο αντωνυμίας σε αιτιατική (β) με ουσιαστικό σε ονομαστική || *~ η Λίζα!* || *~ το σπίτι που σου έλεγα* || *~ τα λεφτά που σου χρωστάω* ή (γ) με συνδυασμό και των δύο πτώσεων: *~ με κι εγώ!* || *~ με τώρα μόνος να περπατώ στους δρόμους* ΣΥΝ. ιδού, δες εδώ, κοίταξε, αυτού, εκεί, πάρε, λάβε, ορίστε **2.** (ειδικότ.) με την ίδια σημασία συντάσσεται και απολύτως, οπότε ακολουθεί κύρια πρόταση: *~! Πάρε το κομμάτι σου* || *~, πιες κι εσύ λιγάκι* ΣΥΝ. πάρε, ορίστε **3.** (ειδικότ.) με την ίδια σημασία συντάσσεται και με γεν. προσωπική ή χαριστική: *~ σου, που λες, τον βλέπω να έρχεται κατά πάνω μου* || *~ μου κι εμένα, ~ σου κι εσένα* (για περιπτώσεις που κάποιος θεωρεί ότι τόσο στον ίδιο όσο και στον συνομιλητή του τους πρέπει φασκέλωμα και προβαίνει στη χειρονομία αυτή) ΣΥΝ. ιδού **4.** (λαϊκ.) συνάπτεται με δεικτικές αντωνυμίες και τοπικά επιρρήματα, λειτουργώντας ως επίθημα αυτών επιτείνοντας τη σημασία τους: *εδωνά θα καθίσω, για να μη σας ενοχλώ* || *αυτονά το παιδί ήταν που ήλθε και με βρήκε* (πβ. λ. *δα*)· ΦΡ. ***να τα μας!*** δηλώνει έκπληξη ή/και δυσαρέσκεια για κάτι άκαιρο ή αναπάντεχο και δυσάρεστο: *~! Πάνω που είχα ηρεμήσει, ξαναχτύπησε το τηλέφωνο!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προστακτικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. επιφών. *ἦν* «ιδού, να» (με ενδιάμεσο τ. *ἠνί* ή *ἠνά*), που ταυτίζεται με το λατ. επιφών. ēn (αν το τελευταίο δεν είναι δάνειο από την Ελληνική)].

ΝΑ. νοτιοανατολικός, -ή, -ό, νοτιοανατολικά.

Ν.Α. (η) Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Ναβαρίνο (το) {συνήθ. όρθ. *Ναυαρίνο*} η Πύλος· γνωστό από τη ναυμαχία που διεξήχθη στον ομώνυμο όρμο (20 Οκτωβρίου 1827), κατά την οποία βρετανικά, γαλλικά και ρωσικά πλοία κατανίκησαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, αρχικώς αρσ. *Ναβαρίνος* < αιτ. **τὸν Ἀβαρίνον* (με εσφαλμ. χωρισμό) < **Ἀβαρίνο(ς)*, αβεβ. ετύμου, ίσως από το φύλο των *Ἀβάρων* που κατέλαβαν την Πύλο το 589 μ.Χ. ή, κατ' άλλη εκδοχή, < σλαβ. *anorino «σφενδαμνότοπος»].

νάγια (η) εξαιρετικά δηλητηριώδες φίδι που ζει κυρ. στην Ασία και την Αφρική· αλλιώς *κόμπρα* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. naja < χίντι na'a «ερπετό» < σανσκρ. nāga «ερπετό, φίδι»].

ναδίρ (το) {άκλ.} **1.** (κυριολ.) ΑΣΤΡΟΝ. το νοητό σημείο τής ουράνιας σφαίρας, που βρίσκεται διαμετρικώς αντίθετα από το ζενίθ (βλ.λ.) ΑΝΤ. ζενίθ **2.** (μτφ.) το κατώτατο δυνατό σημείο, το έσχατο όριο: *η καριέρα του έπεσε απότομα από το ζενίθ στο ~* || *τα οικονομικά τής χώρας βρίσκονται στο ~* ΑΝΤ. ζενίθ.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. nadir < αραβ. nazir «αντίθετος» (ενν. τού ζενίθ)].

Ναζαρέτ (η) {άκλ.} πόλη τής Παλαιστίνης στη Γαλιλαία, όπου έγινε ο Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου και πέρασε τα παιδικά του χρόνια ο

Ιησούς («Ιησούς ο Ναζωραίος»).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ναζαρέτ / Ναζαρά* < εβρ. Natserét, πιθ. < netsér «βλαστάνω, αναπτύσσομαι – απόγονος, βλαστός». Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποσπάστηκε από το τοπων. *Γεννησαρέτ*, άλλη ονομασία τής θάλασσας τής Γαλιλαίας].
ναζαρηνός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που προέρχεται από τη Ναζαρέτ (β) αυτός που αναφέρεται στον Ναζωραίο (τον Ιησού Χριστό) **2.** (α) ***ναζαρηνή ζωγραφική*** τάση τής εκκλησιαστικής ζωγραφικής που ξεκίνησε στις αρχές τού 19ου αι. και κινείται στο πλαίσιο τής τρισδιάστατης νατουραλιστικής-αναγεννησιακής τεχνοτροπίας (β) ***Ναζαρηνοί*** (οι) ζωγράφοι-αγιογράφοι οι οποίοι ακολουθούν την παραπάνω τεχνοτροπία.
Ναζαρηνός (ο) [μτγν.] αυτός που κατάγεται από τη Ναζαρέτ, ο Ναζωραίος (βλ.λ.).
ναζί (ο/η) {άκλ.} **1.** μέλος τού γερμανικού εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος (που είχε ηγέτη τον Αδόλφο Χίτλερ) ΣΥΝ. εθνικοσοσιαλιστής **2.** ο οπαδός τού ρατσιστικού και ολοκληρωτικού πολιτικού συστήματος τού ναζισμού (βλ.λ.). θαυμαστής τής προσωπικότητας και των πράξεων τού Χίτλερ. Επίσης **ναζής** (ο) {ναζήδες}.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Nazi < Na(tional-so)zi(alist) «εθνικοσοσιαλιστής»].
νάζι (το) {χωρ. γεν.} χαριτωμένη και φιλάρεσκη προσποίηση στη στάση, την κίνηση και τη συμπεριφορά: *προχωρούσε λικνιστή, όλο σκέρτσο και ~* ΣΥΝ. κάμωμα, ακκισμός, (λαϊκ.) τσαλίμι, σκέρτσο, τσιριμόνια ΑΝΤ. απλότητα, φυσικότητα· ΦΡ. ***αρχίζω τα / κάνω νάζια*** (i) κάνω σκέρτσα, τσαχπινιές (ii) (μτφ.) φέρνω αντιρρήσεις σε κάτι, προκειμένου να ικανοποιήσω επιθυμία μου, δυστροπώ σε κάτι: *η μικρή απ' το πρωί κάνει νάζια και δεν τρώει, αν δεν της αγοράσω το παιχνίδι* || *άρχισε πάλι τα ~ και δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε!* — (υποκ.) **ναζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. naz].
ναζιάρης, (ο) {ναζιάρηδες}, **ναζιάρα** (η) πρόσωπο που κάνει νάζια: *~ κοπέλα.* — **ναζιάρικος**, -η, -ο, **ναζιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *νάζι* + παραγ. επίθημα *-(ι)άρης*, πβ. κ. *παιχνιδ-ιάρης*].
ναζισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδεολογία και το πολιτικοκοινωνικό καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε στη Γερμανία από το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα τού Αδόλφου Χίτλερ, με κύρια χαρακτηριστικά τον ακραίο ρατσισμό και εθνικισμό, την ξενοφοβία, τον ολοκληρωτικό τρόπο διακυβέρνησης κ.λπ. (βλ. κ. λ. *εθνικοσοσιαλισμός*) ΣΥΝ. χιτλερισμός, (γερμανικός) φασισμός. — **ναζιστής** (ο), **ναζίστρια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Nazismus (βλ. λ. *ναζί*)].
ναζιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ναζισμό και τους οπαδούς του: *~ έμβλημα / προπαγάνδα / θηριωδία / στράτευμα / σημαία / στρατόπεδα συγκεντρώσεως* ΣΥΝ. εθνικοσοσιαλιστικός **2.** (μτφ.) αυτός που έχει απόλυτα ολοκληρωτικό και καταπιεστικό χαρακτήρα, που υιοθετεί τη βία και προσπαθεί να επιβληθεί με αυτήν: *~ συμπεριφορά / νοοτροπία* ΣΥΝ. φασιστικός, ολοκληρωτικός, αυταρχικός ΑΝΤ. δημοκρατικός, φιλελεύθερος. — **ναζιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.
ναζού (η) {ναζούδες} η ναζιάρα (βλ. λ. *ναζιάρης*).
[ΕΤΥΜ. < *νάζι* + θηλ. κατάλ. *-ού*, πβ. κ. *ψαρ-ού, γλωσσ-ού, κουρελ-ού*].
Ναζωραίος (ο) **1.** αυτός που κατάγεται από τη Ναζαρέτ (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) ο Ιησούς Χριστός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ναζωραῖος* < τοπων. *Ναζαρέτ* (βλ.λ.). Η προσαγόρευση *Ναζωραῖος* αποδίδεται στον Ιησού και απαντά δώδεκα φορές στην Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 2. 23: *καὶ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ· ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται*)].
Ναθαναήλ (ο) {άκλ.} **1.** ένας από τους μαθητές τού Χριστού· ΦΡ. ***βρήκε ο Φίλιππος τον Ναθαναήλ*** (Κ.Δ. Ιωάνν. 1. 45: *εὑρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ*) για δύο ανθρώπους που ταιριάζουν πολύ **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Nathan'el «ο Θεός έχει δώσει». Βλ. κ. *Βαρθολομαίος*].
νάι (το) ▸ νέι
ναι επίρρ.· το κατεξοχήν μόριο τής καταφατικής απάντησης στη Νεοελληνική Κοινή, που δηλώνει: **1.** απλή κατάφαση ή έντονη διαβεβαίωση: *–Επέστρεψες το βιβλίο στη βιβλιοθήκη; –~, το επέστρεψα* || *~, μην ανησυχείς, θα έλθω μαζί σας αύριο* ΣΥΝ. βέβαια, μάλιστα, φυσικά, αληθινά ΑΝΤ. όχι, όχι βέβαια, μπα, α μπα· ΦΡ. ***πες ναι*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος παρακαλεί κάποιον ή προσπαθεί να του αποσπάσει μια υπόσχεση για κάτι: *Θα έρθεις μαζί μου στο πάρτι; Πες ναι, πες ναι!* **2.** αποδοχή των λεγομένων τού συνομιλητή, διαπίστωση ότι ο συνομιλητής έχει δίκιο: *~, το δέχομαι ότι έτσι είναι* ΣΥΝ. αληθινά, μάλιστα, έτσι είναι, σωστά, σύμφωνοι, πράγματι ΑΝΤ. όχι, καθόλου, δεν είναι έτσι **3.** έμφαση των παραπάνω σημασιών, όταν επαναλαμβάνεται δύο ή τρεις φορές: *~, ~ σου λέω, αυτός ήταν, τον είδα* **4.** κατάφαση ή συναίνεση με επιφυλάξεις ή υπό όρους, όταν ακολουθεί εναντιωματικός σύνδεσμος (αλλά, ωστόσο, όμως κ.λπ.): *~, σου επιτρέπω να πας, πρόσεξε όμως να συμπεριφερθείς όπως πρέπει* **5.** (ειδικότ.) με το οριστικό άρθρο σε θέση ουσιαστικού: *είναι δύσκολο το ~* (η συμφωνία, η συναίνεση)· ΦΡ. ***λέω το ναι*** (i) απαντώ καταφατικά, αποδέχομαι αίτημα, πρόταση κ.λπ.: *πες το ναι και μη σε νοιάζει* ΣΥΝ. συγκατανεύω (ii) (ειδικότ.) αποδέχομαι πρόταση γάμου: *επιτέλους, η Κατερίνα τού είπε το ναι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μάλιστα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. παράλλ. τ. τού ομοτικού μορίου *νή* (πβ. τις αρχ. φρ. *ναὶ μὰ Δία, νὴ Δία*). Τόσο ο τ. *ναί* όσο και ο τ. *νή* ανάγονται σε I.E. *(e)no- (δεικτικό μόριο), πβ. σανσκρ. nā-nā, αρχ. σλαβ. na, λατ. nam / enim, τοχ. nai κ.ά. Αν το *ναί* θεωρηθεί αρχαιότερο, τότε το *νή* αποτελεί φωνητική παραλλαγή τής αττικής διαλέκτου. Αν το *νή*, από την άλλη πλευρά, είναι αρχαιότερος τ., τότε εμφανίζει τις παραλλαγές *νή, ναί, νεί* (πβ. κ. *ἤ, αἰ, εἰ* «αν»). Το λατ. nē ενδεχομένως αποτελεί δάνειο από την Ελληνική].
Ναϊάς (η) {Ναϊάδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις νύμφες των γλυκών νερών, που κατοικούσαν στις πηγές, στους ποταμούς, στις λίμνες, στις κρήνες, στα έλη κ.λπ. (πβ. λ. *Νηρηίς*). Επίσης **Ναϊάδα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νάω* «ρέω» με μακρό ᾱ (πβ. κ. *ἀέ-ναος*) + *-ιάς* (πβ. αρχ. *Ἑλικωνιάς*). Κατ' άλλους η λ. προέρχεται από *nāFā «κρήνη, πηγή»].
νάιλον (το) {άκλ.} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. **1.** πολύ ελαστική και ανθεκτική συνθετική ύλη, ευαίσθητη στη θερμότητα και στα οξέα, που απορροφά ελάχιστα το νερό και χρησιμοποιείται στην κατασκευή ινών, ρούχων, σχοινιών, σωλήνων, συσκευών, αντικειμένων καθημερινής χρήσης κ.ά. **2.** (ως επίθ.) αυτός που είναι κατασκευσμένος από την παραπάνω ύλη: *καλσόν ~* || *~ πετονιά / κλωστή / τραπεζομάντηλο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. nylon, πιθ. από συμφυρμό < [vi]nyl (*βινύλιο*, βλ.λ.) + [ray]on (*ρεγιόν*, βλ.λ.)].
ναίσκε μόρ. (διαλεκτ.) επιτατικό τού «ναι»: *~ αφέντη μου, όπως διατάξετε!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ναῖσκε* < φρ. *ναὶ σὺ καλέ* (με συγκοπή)].
ναΐσκος (ο) (λόγ.) μικρός ναός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υποκ. τού αρχ. *ναός* (βλ.λ.)].
νάιτ κλαμπ (το) {άκλ.} νυχτερινό κέντρο διασκεδάσεως με μουσικοχορευτικό πρόγραμμα (πβ. λ. *καμπαρέ*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. night club].
ναΐφ επίθ. {άκλ.} **1.** χαρακτηρισμός αυτοδίδακτου καλλιτέχνη, ο οποίος δημιουργεί έξω από τα ακαδημαϊκά, τα καθιερωμένα αισθητικά πλαίσια και φιλοτεχνεί έργα που δεν υπακούουν στους παγιωμένους κανόνες (λ.χ. έργα ζωγραφικής που δεν έχουν προοπτική), χρησιμοποιεί λαμπερά, έντονα χρώματα, έχει τάση για υπερβολική λεπτομέρεια κ.ά.: *ο Θεόφιλος είναι ο πιο γνωστός Έλληνας ~ ζωγράφος* **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το έργο που φιλοτεχνείται με τον παραπάνω τρόπο **3.** (γενικότ.) αυτός που ενεργεί χωρίς επιτήδευση, αυθόρμητα ή που χαρακτηρίζεται από απλότητα και φυσικότητα ΣΥΝ. απλοϊκός, φυσικός, αυθόρμητος ΑΝΤ. επιτηδευμένος, περίτεχνος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. naïf «απλοϊκός» < λατ. nativus «φυσικός» (ρ. nascor «γεννιέμαι»)].
νάκαρα[1] (τα) **1.** η σωματική δύναμη **2.** η ψυχική αντοχή.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ἀ)νάκαρα* < *ἀνακαρώνω* < *ἀνα-* + *καρώνω* < αρχ. *καρῶ (-όω)* «αποκοιμίζω, ναρκώνω» (βλ. κ. *κάρωση*).
νάκαρα[2] (τα) **1.** (στο Βυζάντιο) διπλά τύμπανα που τα έπαιζαν οι καβαλάρηδες στις στρατιωτικές και άλλες παρελάσεις **2.** (γενικότ.) τα μουσικά όργανα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νάκαρο (τό)* < παλ. ιταλ. naccaro (σύγχρ. nac-chera) < αραβ. naqqāra «τύμπανο»].
νάμα (το) {νάμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** νερό που αναβλύζει από πηγή και κυλά, τρεχούμενο νερό: *«να γεμίσουν εν αγγείον νερόν... από το πλούσιον ~ τού Προφήτου Ηλιού»* (Α. Παπαδιαμάντης) **2.** (συνεκδ.) η πηγή από όπου αναβλύζει το τρεχούμενο νερό ΣΥΝ. βρύση, κρήνη, κρουνός, κεφαλάρι, κεφαλόβρυσο, νερομάννα **3.** (μτφ.) ***νάματα*** (τα) οτιδήποτε διαθέτει αναζωογονητική δύναμη, αποτελεί πηγή ζωής, έμπνευσης κ.λπ.: *τα ~ τής παιδείας / τής σοφίας / τής θρησκείας* ● **4.** ΕΚΚΛΗΣ. το κόκκινο και γλυκό κρασί που χρησιμοποιείται κατά την τέλεση τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νᾶμα* < *νάω* «ρέω» < **νάF-jω*, που συνδ. με σανσκρ. snauti «αφήνω να κυλήσει», snuta- «ρευστός»].
ναματερό (το) ΕΚΚΛΗΣ. το ειδικό λειτουργικό σκεύος, στο οποίο φυλάσσεται ο οίνος που προορίζεται για το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας.
[ΕΤΥΜ. < *νάμα, -τος* + *-ερό*, πβ. *λαδ-ερό, τσαγ-ερό*].
Ναμίμπια (η) (αγγλ. Republic of Namibia = Δημοκρατία τής Ναμίμπιας) κράτος τής ΝΔ. Αφρικής, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, με πρωτεύουσα το Γουίντχουκ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Ναμίμπιας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Namibia, από το όν. των ιθαγενών Nama, αγν. ετύμου].
νανάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) όρνιθα πολύ μικρού μεγέθους, όρνιθανάνος.
νανάκια (τα) {άκλ.} (χαϊδευτικά) ο ύπνος: *κάνω ~* (πέφτω να κοιμηθώ ή κοιμάμαι) ΣΥΝ. νάνι.
νάνι (το) {άκλ.} **1.** (χαϊδευτ.-συνήθ. για νήπια) ο ύπνος ΣΥΝ. νανάκια· ΦΡ. ***κάνω νάνι*** πέφτω να κοιμηθώ ή κοιμούμαι ΣΥΝ. κάνω νανάκια **2.** επαναλαμβανόμενο σε νανουρίσματα: *νάνι-νάνι το μωρό μου* || *~ τού ρήγα το παιδί, τού βασιλιά τ' αγγόνι.*
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. από τον ήχο τού νανουρίσματος].
νανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. η υπερβολικά αργή και ελλιπής ανάπτυξη τού σώματος ή, σε σοβαρότερες περιπτώσεις, η πλήρης διακοπή της, που προκαλείται από ποικίλα κληρονομικών, μεταβολικών και άλλων διαταραχών και οδηγεί σε ανάστημα τού ενηλίκου μικρότερο από το ελάχιστο φυσιολογικό ΣΥΝ. νανοσωμία, νανοφυΐα ΑΝΤ. γιγαντισμός, γιγαντοσωμία, γιγαντοφυΐα **2.** ΒΟΤ. η διακοπή τής αυξήσεως φυτού ή η καχεκτική ανάπτυξη αυτού, συνήθ. εξαιτίας σφάλματος κατά τη γενετική σύνθεση, πράγμα που έχει ως συνέπεια την παραμονή των διαστάσεων τού φυτού σε όρια μικρότερα από το φυσιολογικό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nanisme].
νανο- κ. **νανό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** (για μονάδες μετρήσεως μεγέθους) το ένα δισεκατομμυριοστό: *νανό-μετρο* (το ένα δισεκατομμυριοστό τού μέτρου), *νανο-δευτερόλεπτο* (το ένα δισεκατομμυριοστό τού δευτερολέπτου) ● **2.** τη σημασία τού πολύ μικρού σε μέγεθος, τού μικροσκοπικού: *νανο-σωμία, νανο-κεφαλία.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *νάνος*. Όταν αναφέρεται σε μονάδες μετρήσεως, αποδίδει το ελληνογενές διεθνές πρόθημα nano-, πβ. γαλλ. nano-mètre].

νανοκέφαλος, -η, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που έχει κεφάλι νάνου, δηλ. δυσανάλογα μικρό κεφάλι σε σύγκριση με το υπόλοιπο σώμα του (συνήθ. είναι και μικρόνους ή βραδύνους) ΣΥΝ. μικροκέφαλος ΑΝΤ. μεγαλοκέφαλος, κεφάλας. — **νανοκεφαλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nanocephalus].

νανοκορμία (η) {χωρ. πληθ.} η νανοσωμία (βλ. λ. *νανόσωμος*).

νανομελής, -ής, -ές {νανομελ-ούς ¦ -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (για έμβρυο) αυτό που διαθέτει πολύ μικρά μέλη (χέρια, πόδια). — **νανομελία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nanomèle].

νάνος (ο) **1.** ΙΑΤΡ. άνθρωπος με πολύ μικρό ανάστημα, δηλ. με ανάστημα το οποίο είναι μικρότερο από το μέσο αντίστοιχο ατόμων τής ίδιας ηλικίας τουλάχιστον κατά 20% ΣΥΝ. μικρόσωμος, βραχύσωμος ΑΝΤ. γίγαντας **2.** (μτφ.) πρόσωπο ασήμαντο ή ανάξιο στον χώρο του: ~ *τής πολιτικής / τής επιστήμης / τής δημοσιογραφίας* ΣΥΝ. ανίκανος, ασήμαντος, τιποτένιος, μηδαμινός, ουτιδανός ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός, τρανός, μεγάλος **3.** ΒΟΤ. φυτό που έχει διαστάσεις πολύ μικρότερες από τις συνηθισμένες, αλλά διατηρεί τις αναλογίες του: ~ *φοίνικας* **4.** ΖΩΟΛ. μικρόσωμο ζώο, που χρησιμοποιείται κυρ. ως πειραματόζωο ή για διασταύρωση με πιο μεγαλόσωμης ράτσας ζώο: ~ *χοίρος / όρνιθα* **5.** ΑΣΤΡΟΝ. ονομασία αστέρα, που έχει μικρό σχετικά μέγεθος και λαμπρότητα *(λευκός νάνος)* βλ. λ. *αστέρας* ΑΝΤ. γίγαντας • **6.** φανταστικό ον που υποτίθεται ότι ζει σε παραμυθένιους τόπους, βαθιά στα δάση ή τα βουνά, στις βαθύτερες στοές ορυχείων κ.λπ.: *η Χιονάτη και οι εφτά ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νάνος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο άγν. προέλευσης (όπως μαρτυρεί το μακρό -ᾱ-). Η ανάλυση **νε-ᾱνός* (με συναίρεση και μετάθεση τόνου), που θα οδηγούσε στη λ. *νέος* (πβ. παράλλ. τ. *νεάν. νεάνος*), δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Το λατ. nānus (> γαλλ. nain) είναι δάνειο από την Ελληνική].

νανόσωμος, -η, -ο ΙΑΤΡ. (για πρόσ.) αυτός που έχει πολύ μικρό ανάστημα και γενικότ. σωματικές διαστάσεις μικρότερες τού μέσου φυσιολογικού ΣΥΝ. νάνος, νανοφυής ΑΝΤ. γιγαντόσωμος, γίγας, γιγαντοφυής. — **νανοσωμία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nanosomous].

νανουρίζω κ. (λαϊκ.) **ναναρίζω** ρ. μετβ. {νανούρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αποκοιμίζω νήπιο τραγουδώντας ένα γλυκό, μονότονο τραγούδι (το *νανούρισμα*, βλ.λ.): *η μητέρα νανουρίζει το μωρό της* ΣΥΝ. κοιμίζω, γλυκοκοιμίζω ΑΝΤ. αφυπνίζω, ξυπνώ **2.** (μτφ.) αποκοιμίζω κάποιον με απαλούς, μονότονους ήχους: *μας νανούριζε το κύμα.*
[ΕΤΥΜ. < *ναναρίζω* (με ανομοίωση), πιθ. κατά τα *νιαουρίζω, γουργουρίζω*. Πρόκειται για ονοματοποιημένη λ., πβ. *νάνι*].

νανούρισμα κ. (λαϊκ.) **νανάρισμα** (το) {νανουρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μονότονο, αργό, ήρεμο και γλυκό τραγούδι (κοινό σε όλους τους λαούς και σε όλους τους πολιτισμούς), με το οποίο αποκοιμίζονται τα μικρά παιδιά **2.** ΜΟΥΣ. κομμάτι οργανικής μουσικής με ήρεμο και λικνιστικό χαρακτήρα σε τυποποιημένη φόρμα.

νανουριστικός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με νανούρισμα ή ο κατάλληλος για νανούρισμα: ~ *σκοπός* ΣΥΝ. αποκοιμιστικός ΑΝΤ. διεγερτικός, εγερτήριος. — **νανουριστικά** επίρρ.

νανουριστός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με νανούρισμα, που έχει τον σκοπό ή τον ρυθμό νανουρίσματος, που μπορεί να νανουρίσει: ~ *τραγούδι.* — **νανουριστά** επίρρ.

νανοφυής, -ής, -ές {νανοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που έχει ανάστημα και γενικώς σωματικές διαστάσεις πολύ μικρότερες από το μέσο φυσιολογικό επίπεδο ΣΥΝ. νάνος, νανόσωμος ΑΝΤ. γιγαντοφυής, γίγας, γιγαντόσωμος. — **νανοφυΐα** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νανο-* + *-φυής* < *φύω / -ομαι*].

Νάντη (η) πόλη τής ΒΔ. Γαλλίας στις όχθες τού Λίγηρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Nantes, που οφείλεται στο κελτ. φύλο των Ναμνητών (Namnetes < κελτ. nanto «κοιλάδα»)].

νανώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νανώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με νάνο, που έχει πολύ μικρές διαστάσεις: ~ *φυτό / ζώο / ομοίωμα* ΣΥΝ. μικρός, μικρόσωμος, μικροσκοπικός, λιλιπούτιος, νανόσωμος, νανοφυής ΑΝΤ. γιγαντώδης, γιγαντιαίος, μεγαλόσωμος, γιγαντόσωμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Νάξος (η) **1.** το μεγαλύτερο νησί των Κυκλάδων Α. τής Πάρου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Ναξιώτης** κ. (λαϊκ.) **Αξιώτης** κ. (λόγ.) **Νάξιος** [αρχ.] (ο), **Ναξιώτισσα** κ. (λαϊκ.) **Αξιώτισσα** κ. (λόγ.) **Ναξία** (η), **ναξιώτικος**, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **αξιώτικος** κ. (λόγ.) **ναξιακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Από ορισμένους λεξικογράφους το τοπωνύμιο συνδ. με το μτγν. επίθ. *νάξος* «συμπαγής, στερεός» (ίσως < ρ. *νάσσω* «συμπιέζω»), που όμως δεν ερμηνεύεται σημασιολογικώς].

ναοδομία (η) {χωρ. πληθ.} η οικοδόμηση, η κατασκευή ναού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ναοδόμος* < *ναός* + *δόμος* (< *δέμω* «κτίζω»)].

ναός (ο) **1.** (στον χριστιανισμό) ο τόπος λατρείας τού Θεού και τελέσεως των μυστηρίων: *καθεδρικός / μητροπολιτικός* ~ ‖ *η λειτουργία θα τελεστεί στον ιερό ~ των Αγ. Αναργύρων / τής Αγ. Βαρβάρας* ΣΥΝ. εκκλησία, ευκτήριος οίκος, οίκος Θεού **2.** (γενικότ.) ο τόπος όπου ασκείται η θρησκευτική λατρεία (οι προσευχές και οι ιερές τελετουργίες των πιστών) οποιασδήποτε θρησκείας ή αίρεσης: *χριστιανικός / ιουδαϊκός / ειδωλολατρικός / μουσουλμανικός* (τζαμί) / *βουδιστικός / ινδουιστικός* ~ ‖ ~ *τού Απόλλωνα / τής Αθηνάς / τής Ίσιδος* **3.** (ειδικότ. στην ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα) οικοδόμημα αφιερωμένο στη λατρεία θεού ή ήρωα και ιδιαίτ. το εσώτατο τμήμα του οικοδομήματος αυτού, όπου βρισκόταν και το άγαλμα τού λατρευομένου: ~ *δωρικού / ιωνικού / κορινθιακού ρυθμού* ‖ ~ *δίπτερος / περίπτερος* ΣΥΝ. άδυτο **4.** (μτφ.) κάθε χώρος που θεωρείται σύμβολο συγκεκριμένης κοινωνικής δραστηριότητας: ~ *τής τέχνης / τής επιστήμης* (το πανεπιστήμιο) / *τής Θέμιδος* (το δικαστήριο) / *τής Αφροδίτης* (πορνείο) / *τού ποδοσφαίρου* (το στάδιο Γουέμπλεϋ τού Λονδίνου) / *τού χρήματος* (το χρηματιστήριο). - - (υποκ.) **ναΐσκος** (ο) [μτγν.] κ. **ναΰδριο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **νασ-Fός* < *ναίω* «κατοικώ, είμαι εγκατεστημένος» < **νάσ-jω*, αβεβ. ετύμου· η σύνδεση με τις λ. *νέομαι* «επιστρέφω» και *νόστος* «επιστροφή» είναι φωνητικώς δυσχερής. Ομόρρ. *μετα-νάστης, νεω-κόρος* κ.ά.].

ναός: συνώνυμα. Το **ναός** δήλωσε στην αρχαία γλώσσα «τον τόπο όπου κατοικεί ο Θεός» (*ναός* < **ναίω** «κατοικώ»), η σύλληψη δηλ. τής εννοίας τού ναού στην ανθρωπομορφική θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων ήταν ότι σε αυτόν κατοικεί ο Θεός. Το ότι η λ. *ναός* χρησιμοποιήθηκε και στη χριστιανική θρησκεία *(ναός τού Αγ. Γεωργίου)* σχετίζεται με τη συνέχεια τής γλωσσικής παράδοσης περισσότερο παρά με την περί Θεού αντίληψη των χριστιανών, η οποία οδηγούσε στην **εκκλησία** ως χώρο λατρείας τού Θεού, αφού κατά τη χριστιανική πίστη ναός είναι η συγκέντρωση των πιστών για την από κοινού λατρεία τού Θεού και την τέλεση τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας: *«ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν»* από το επίθ. **ἔκκλητος** (τού ρ. **καλῶ**) παρήχθη το ουσ. *ἐκκλησία* = συγκέντρωση λαού (πβ. την αρχαία *Εκκλησία τού Δήμου*) και στην Π.Δ. και Κ.Δ. (κοινότητα των πιστών). Το **τέμενος**, στην Αρχαία μεν σήμαινε τον χώρο τον αφιερωμένο σε κάποιον θεό, τον ιερό χώρο, ενώ σήμερα δηλώνει συνήθως τον μη χριστιανικό ναό, ιδίως το μουσουλμανικό τέμενος, το **τζαμί**. Τέλος, το **ιερό** δηλώνει αφενός μεν ό,τι και το *τέμενος* και μάλιστα συνολικά τα κτίσματα και τον ναό που καταλαμβάνουν ιερό χώρο, αφετέρου δε το τμήμα τής χριστιανικής εκκλησίας όπου βρίσκεται η Αγία Τράπεζα και όπου τελείται το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας.

Ναούμ (ο) {άκλ.} **1.** προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ. **2.** όσιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Nahūm «παρηγορητής»].

Ναούρου (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Nauru = Δημοκρατία τού Ναούρου) νησιωτικό κράτος τού Δ. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα το Γιαρέν, επίσημες γλώσσες τη Ναούρου και την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Nauru, αγν. ετύμου].

Νάουσα (η) {-ας κ. -ούσης} **1.** πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας **2.** κωμόπολη τής νήσου Πάρου. — **Ναουσαίος** (ο), **Ναουσαία** (η), **ναουσαίικος**, -η, -ο κ. **ναουσαιώτικος**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Νάουσ(τ)α*, πιθ. από παραφθορά τού ονόματος *Νέα Αὐγοῦστα*. Έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι συνδ. με το ρ. *νάω* «ρέω» (βλ. λ. *νάμα*), πβ. θηλ. μτχ. *νάουσα*].

νάπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος μαλακού, γυαλιστερού δέρματος: *γάντια από ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. nappe < λατ. mappa «πετσέτα»].

ναπάλμ (το) {άκλ.} **1.** ΧΗΜ. μείγμα από άλατα με νάτριο και αργίλιο ορισμένων οξέων, που αναμειγνύονται με βενζίνη για την παρασκευή μάζας που έχει την υφή ζελατίνας, η οποία είναι εξαιρετικά εύφλεκτη και έχει εκρηκτικές ιδιότητες, γι' αυτό και χρησιμοποιείται ως γόμωση φλογοβόλων και εμπρηστικών βομβών (και ναρκών): *βόμβα ~* **2.** (συνεκδ.) η βόμβα με γόμωση από τέτοιο μείγμα: *οι ~ έπληξαν κατοικημένες περιοχές.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. napalm < na(phthene) (βλ. λ. *ναφθαλίνη*) + palm(itate) «άλας τού παλμιτικού οξέος» (< palm «φοίνικας»)].

νάπη (η) {ναπών} (αρχαιοπρ.) δασωμένο φαράγγι ή κοιλάδα, δάσος πάνω σε βουνό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νάπη / νάπος*, αγν. ετύμου].

ναπολεόνι (το) {ναπολεον-ιού | -ιών} παλαιότερο γαλλικό νόμισμα αξίας είκοσι φράγκων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. napoléon, από το όνομα τού Ναπολέοντος Α' Βοναπάρτη].

ναπολεόντειος, -α, -ο [1811] αυτός που σχετίζεται με τον Μέγα Ναπολέοντα (Βοναπάρτη) (1769-1821), μεγάλο στρατηγό, πολιτικό και αυτοκράτορα των Γάλλων και μία από τις μεγαλύτερες μορφές τής σύγχρονης ιστορίας: ~ *πόλεμοι / εποχή / κώδικας* (ο γαλλικός αστικός κώδικας τού 1804) / *ικανότητες.*

Ναπολέων (ο) {Ναπολέοντ-ος, -α} **1.** όνομα στρατιωτικών και πολιτικών ανδρών τής Γαλλίας, με κυριότερο τον Ναπολέοντα Α' Βοναπάρτη (*Μέγα Ναπολέοντα*· 1769-1821), μεγάλο στρατηγό, πολιτικό και αυτοκράτορα των Γάλλων και μία από τις μεγαλύτερες μορφές τής σύγχρονης ιστορίας **2.** (μετωνυμ.) για πρόσωπο που μπορεί να κάνει ταυτόχρονα διαφορετικά πράγματα, π.χ. να μιλάει σε κάποιον και να ακούει κάτι άλλο ή να γράφει κ.λπ. **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ναπολέοντας**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Napoléon, όν. γερμ. αρχής, που πιθ. συνδ. με τη μυθική φυλή των Nibelungen, κατά παρετυμολ. επίδρ. τού ιταλ. τοπων. Napoli].

Νάπολη (η) → Νεάπολη

ναπολιτάνικος, -η, -ο [μεσν.] → Νάπολη

Ναπολιτάνος (ο) → Νεάπολη

Ν.Α.Ρ. (το) Νέο Αριστερό Ρεύμα.

ναργιλές κ. **αργιλές** (ο) {ναργιλέδες} (λαϊκ.) ασιατικού τύπου συσκευή για κάπνισμα, που αποτελείται από μακρύ και ευλύγιστο σωλήνα (το μαρκούτσι), ο οποίος συνδέεται με φιάλη νερού από μικρό, πήλινο δοχείο (τον *λουλά*, βλ.λ.), στον οποίο καίγεται ένα είδος κα-

πνού (τουμπεκί), που διέρχεται πρώτα από τη φιάλη τού νερού, για να ψυχθεί και να φιλτραριστεί και κατόπιν διοχετεύεται διά μέσου τού σωλήνα στο στόμα τού καπνιστή. — (υποκ.) **ναργιλεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. nargile < περσ. nārgīla < nārgīl «ινδική καρύδα» (από την οποία κατασκευάζονταν δοχεία)].

νάρδος (ο/η) (επίσ.) **1.** το φυτό *βαλεριάνα* (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από το φυτό βαλεριάνα και χρησιμοποιείται και ως καταπραϋντικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νάρδος* / *νάρδον*, δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. nērd, αραμ. nirda, ακκαδ. lardu. Εφόσον το φυτό κατάγεται κυρ. από την Ινδία, δεν αποκλείεται οι σημιτ. λ. να ανάγονται στο συνώνυμο σανσκρ. nálada-].

νάρθηκας (ο) {ναρθήκων} **1.** ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή (σκελετός) που κατασκευάζεται κυρ. από γύψο, αλλά και από ξύλο, μέταλλο, χαρτόνι, πλαστικό κ.ά., επενδύεται εσωτερικά με βαμβάκι ή αφρώδες υλικό και χρησιμεύει για να ακινητοποιεί τμήματα τού σκελετού, κυρ. τα άνω και κάτω άκρα, τα οποία έχουν υποστεί κάταγμα, διάστρεμμα ή βαρύ τραύμα • **2.** ΑΡΧΙΤ. το πρόσθιο τμήμα τού χριστιανικού ναού, αυτό που βρίσκεται στη δυτική πλευρά, πριν από τον κυρίως ναό, και έχει συνήθ. τη μορφή στοάς, η οποία καλύπτει ολόκληρο το πλάτος τού ναού· το τμήμα αυτό συνδέεται με τον κυρίως ναό με τρεις μεγάλες πύλες και στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους στέκονταν εκεί οι κατηχούμενοι: «*κάθε Κυριακή πρωί λειτουργούσε κατηχητικό στον* ~» (εφημ.) ΣΥΝ. πρόναος, πρόδομος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νάρθηξ, -ηκος* (που εμφανίζει επίθημα *-ακ-*, πβ. κ. *μύρμηξ*). Η λ., που παρουσιάζει την εναλλαγή *νάρθηξ* / *νάρηξ*, είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. nadá «καλάμι». Η σημ. «καλάμι» φαίνεται να είναι και η αρχική τής λ. *νάρθηξ*, η οποία αργότερα γενικεύθηκε στη δήλωση τού αντικειμένου ή τού χώρου που έχει σχήμα επίμηκες. Η αρχιτεκτονική χρήση τού όρου είναι όψιμη μτγν.].

ναρκαλιεία (η) {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η επιχείρηση περισυλλογής και εξουδετέρωσης των ναρκών, με σκοπό να καθαριστεί πλήρως ναρκοπέδιο ή να δημιουργηθεί διάδρομος ασφαλείας, μέσα από τον οποίο να διέρχονται χωρίς κίνδυνο στρατιωτικές ή ναυτικές μονάδες. — **ναρκαλιεύω** ρ., **ναρκαλιευτής** (ο).

ναρκαλιευτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ναρκαλιεία (βλ.λ.): ~ *σκάφος* / *επιχείρηση* **2.** ΝΑΥΤ. ***ναρκαλιευτικό*** (το) πολεμικό πλοίο που έχει κατασκευαστεί ειδικά για την εκκαθάριση τής θάλασσας από τις νάρκες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. minesweeper].

νάρκη (η) {ναρκών} **1.** προσωρινή ελάττωση ή απώλεια των αισθήσεων και τής κινητικής ικανότητας, πρόσκαιρη παράλυση που προκαλείται από έντονο φόβο ή άλλο ισχυρό συναίσθημα, αποπληξία κ.λπ.: *πέφτω σε* ~ ΣΥΝ. μούδιασμα, χαλάρωση, αποχαύνωση, κώμα ΑΝΤ. ενεργητικότητα, ενάργεια **2.** (ειδικότ.) έντονη τάση προς ύπνο, κατάσταση βαθέος ύπνου ή ληθάργου: *γύρισα κατάκοπος στο σπίτι μου και βυθίστηκα αμέσως σε* ~ ΣΥΝ. υπνηλία ΑΝΤ. αϋπνία **3.** ΒΙΟΛ. (α) κατάσταση μειωμένης δραστηριότητας τού μεταβολισμού, στην οποία πέφτουν πολλοί οργανισμοί, όταν οι περιβαλλοντικές συνθήκες γίνονται αντίξοες (β) ***χειμερία νάρκη*** κατάσταση χαμηλότατου μεταβολισμού και μειωμένης θερμοκρασίας τού σώματος, που εκδηλώνεται με βύθισμα σε λήθαργο και παρατηρείται σε ορισμένα θηλαστικά, αμφίβια, ερπετά και ψάρια κατά τη διάρκεια τού χειμώνα (γ) ***θερινή νάρκη*** κατάσταση αδράνειας, στην οποία πέφτουν ορισμένα ζώα των θερμών περιοχών, για να αποφύγουν τις αντίξοες συνθήκες τής θερινής ξηρασίας **4.** (μτφ.) ελάττωση των διανοητικών λειτουργιών, τής σκέψης και τής κρίσης, αδράνεια τού πνεύματος: «*να φυλάγεσαι από τη μισή μόρφωση και από τη μισή μάθηση, που καταντά στρέβλωση και* ~» (Γ. Σεφέρης) ΣΥΝ. αποχαύνωση, αποβλάκωση ΑΝΤ. εγρήγορση • **5.** ψάρι τής κατηγορίας των σελαχίων, που έχει ως κύριο χαρακτηριστικό ότι ναρκώνει, παραλύει ή και φονεύει με ηλεκτρική εκκένωση το θύμα του, όταν το ακουμπήσει ΣΥΝ. (λαϊκ.) μουδιάστρα • **6.** ΣΤΡΑΤ. εκρηκτική πολεμική συσκευή που θάβεται στη γη ή βυθίζεται στη θάλασσα και ανατινάζει οτιδήποτε προσκρούει επάνω της: ~ *κατά προσωπικού* / *αντιαρματική* || *ποντίζω* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)nṛq-ē, συνεσταλμ. βαθμ. θέματος που εξέφραζε τη γενική σημ. «συνδέω, δένω», πβ. αρχ. γερμ. sner(a)han, αρχ. σκανδ. snara κ.ά. Από ένα ηλεκτροφόρο χέλι, γνωστό στους αρχαίους ως *νάρκη ποταμία*, που προκαλούσε παράλυση σε ό,τι το άγγιζε, προήλθε η σημερινή χρήση τής λ. στη στρατιωτική γλώσσα, αποδίδοντας ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. mine, torpedo].

νάρκη – τορπίλη – ναύκλαστρον. Το **νάρκη** (ή **νάρκα**) δηλώνει κανονικά τον εκρηκτικό μηχανισμό που χρησιμοποιείται στην ξηρά ή και στη θάλασσα για την ανατίναξη και καταστροφή οχημάτων ή σκαφών και δυνάμεων τού εχθρού. Κύρια σημασία τού *νάρκη* είναι «η κατάσταση νάρκωσης, ο λήθαργος με πλήρη ή μερική απώλεια των αισθήσεων». *νάρκη* δε είναι από την αρχαιότητα και η ονομασία ψαριού που με την ηλεκτρική εκκένωση παραλύει ή θανατώνει το θύμα του. Στη Ν. Ελληνική –άγνωστο από ποιον– η λ. *νάρκη* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει στη στρατιωτική ορολογία τον αντίστοιχο εκρηκτικό μηχανισμό, που σε ξένες γλώσσες (Αγγλική - Γαλλική) είναι γνωστός ως mine. Το **τορπίλη** χρησιμοποιήθηκε ως δάνειο από το γαλλ. torpille, για να δηλώσει (τέλη 19ου αι.) τον εκρηκτικό μηχανισμό που χρησιμοποιείται για την ανατίναξη πλοίων. Οι Άγγλοι ονόμασαν τον μηχανισμό αυτόν torpedo. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι τόσο το torpedo όσο και το torpille ανάγονται στο λατ. ουσ. torpedo που δήλωνε τη «νάρκη, νάρκωση», ενώ συγχρόνως αποτελούσε και τη λατινική ονομασία τού ψαριού *νάρκη*. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι στο *Ονοματολόγιον ναυτικόν* (1850, ανατ. 1884) των Λ. Παλάσκα, Α. Κουμελά και Φιλ. Ιωάννου για το γαλλ. torpille πλάστηκε ο ελλην. όρος **ναύκλαστρο** (< *ναῦς* + *κλῶ* «σπάζω»), για την οποία ο λεξικογράφος Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων*..., 1900) παρατηρεί: «*Ἡ λέξις αὕτη καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς παράγωγοι εἶναι πολὺ δυσπρόφερτοι καὶ ἐξολισθητικοὶ εἰς τὸ απαρέμφατον. Προτιμῶ ἐγὼ τὰς ἐκ τῆς ναρκης ποιηθείσας διὰ τὸ ναυτικὸν μηχάνημα*».

ναρκισσεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1896] {ναρκισσεύ-θηκα, -μένος} (λόγ.) θαυμάζω τον εαυτό μου, επιδεικνύω αυταρέσκεια ΣΥΝ. αυτοθαυμάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ναρκισσισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η υπερβολική αυταρέσκεια, ο άμετρος αυτοθαυμασμός **2.** ΨΥΧΟΛ. η έλξη τού ατόμου προς τον ίδιο τον εαυτό (μπορεί να είναι είτε πρωτογενής, οπότε αποτελεί κατά τους ψυχαναλυτές φυσιολογικό στάδιο τής ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης τού παιδιού, είτε δευτερογενής, οπότε παρατηρείται σε ενήλικα άτομα και θεωρείται παθολογική κατάσταση). — **ναρκισσιστής** (ο), **ναρκισσίστρια** (η), **ναρκισσιστικός**, -ή, -ό, **ναρκισσιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. narcissisme].

Νάρκισσος (ο) {-ου κ. -ίσσου | πληθ. στη σημ. 2} **1.** ΜΥΘΟΛ. ωραίος νέος που ερωτεύθηκε τον εαυτό του, όταν είδε το είδωλό του στο νερό πηγής **2.** (μετωνυμ.) αυτός που θαυμάζει και αγαπά υπερβολικά τη μορφή, την εξωτερική του εμφάνιση, και κατ' επέκτ. ολόκληρο τον εαυτό, το «εγώ» του, για την ωραιότητά του ή για τις επιδόσεις του ΣΥΝ. ναρκισσιστής, αυτάρεσκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *νάρκισσος*].

νάρκισσος (ο) καλλωπιστικό φυτό με άφυλλο βλαστό, φύλλα παράρριζα, όρθια και γραμμωτά αρωματικά άνθη σε χρώμα λευκό ή κίτρινο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο (όπως φαίνεται και από το επίθημα *-ισσος*), που συνδέθηκε παρετυμολ. (ήδη από την αρχαιότητα) με τη λ. *νάρκη*].

ναρκοβόλο (το) [1889] ΣΤΡΑΤ. πολεμικό πλοίο ειδικά κατασκευασμένο ή μετασκευασμένο για να ποντίζει υποβρύχιες νάρκες σε θαλάσσια περιοχή ΣΥΝ. ναρκοθέτις (η) ΑΝΤ. ναρκαλιευτικό.
[ΕΤΥΜ. < *νάρκη* + *-βόλο* < *βάλλω*, απόδ. τού γαλλ. (bateau) torpilleur].

ναρκοδηλητηρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ο ναρκωτισμός (βλ.λ.).

ναρκοδολάρια (τα) {ναρκοδολαρίων} τα κέρδη σε δολάρια από την εμπορία ναρκωτικών: «*το ιδιόρρυθμο πολιτικό της σύστημα εν πολλοίς στηρίζεται στα* ~: *είναι αλήθεια ότι η χώρα αυτή κατάφερε να εκσυγχρονισθεί χάρη στην κοκαΐνη*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. narcodollar, από συμφυρμός των λ. narcotics και dollar].

ναρκοθεραπεία (η) {ναρκοθεραπειών} η υπνοθεραπεία (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. narcotherapy].

ναρκοθέτηση (η) ▸ ναρκοθετώ

ναρκοθέτις (η) [1888] {ναρκοθέτ-ιδος | -ίδων} ΣΤΡΑΤ. (λόγ.) πλοίο, αεροσκάφος ή υποβρύχιο που χρησιμοποιείται για ναρκοθέτηση θαλασσίων ναρκοπεδίων (πβ. λ. *ναρκοβόλο*).
[ΕΤΥΜ. < *νάρκη* + *-θέτις* < *θέτω* / *τίθεμαι* (βλ.λ.)].

ναρκοθετώ ρ. μετβ. {ναρκοθετείς... | ναρκοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΣΤΡΑΤ. δημιουργώ ναρκοπέδιο, δηλ. θάβω νάρκες στην ξηρά ή τις ποντίζω στη θάλασσα, για να ανατιναχθούν οι εχθρικοί στόχοι που προσκρούουν σε αυτές ΑΝΤ. ναρκαλιεύω **2.** (μτφ.) ενεργώ κρυφά ή δόλια, για να ακυρώσω το αποτέλεσμα ενέργειας, να ματαιώσω προσπάθεια κ.λπ.: *διάφοροι υπονομευτές ναρκοθετούν το κυβερνητικό έργο* ΣΥΝ. υπονομεύω ΑΝΤ. ενισχύω. — **ναρκοθέτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *ναρκο-* (< *νάρκη*) + *-θετώ* < *-θέτης* (βλ. λ. *θέτω*)].

ναρκοθηρεία (η) (ορθότ. *ναρκοθηρία*) {χωρ. πληθ.} η επιχείρηση εντοπισμού ναρκών με ηχοβολιστική συσκευή (Sonar) είτε στον βυθό ή αγκυροβολημένων, με σκοπό την εξουδετέρωση/καταστροφή τους, έτσι ώστε να επιτευχθεί εκκαθάριση θαλασσίων ναρκοπεδίων ή δημιουργία Διαύλων Ασφαλούς Ναυσιπλοΐας (ΔΑΝ) για τα εμπορικά και πολεμικά πλοία. **ναρκοθηρεύω** (ορθότ. *ναρκοθηρώ*) ρ.
[ΕΤΥΜ. < *νάρκη* + *-θηρία* < *θήρα* «κυνήγι», απόδ. τού αγγλ. minesweeping. Ο κανονικός σχηματισμός των συνθέτων αυτής τής κατηγορίας είναι σε *-θηρία*, *-θηρώ*, *-θηρικός* (λ.χ. *προικο-θηρία*, *ψηφο-θηρώ*, *σκανδαλο-θηρικός*). Η υιοθέτηση τού *ναρκο-θηρεύω* και των παραγώγων του οφείλεται σε απευθείας επίδρ. τού απλού *θηρεύω* και τού συνωνύμου *ναρκ-αλιευτικός*, *ναρκ-αλιεία*].

ναρκοθηρευτικός, -ή, -ό (ορθότ. *ναρκοθηρικός*) αυτός που σχετίζεται με τη ναρκοθηρεία: ~ *πλοίο*.

ναρκοληψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση, κατά την οποία παρατηρείται κατά περιόδους ακατανίκητη τάση τού ασθενούς για ύπνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. narcolepsy].

ναρκομανής, -ής, -ές {ναρκομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει εθιστεί στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, που λαμβάνει συστηματικά μία ή περισσότερες ναρκωτικές ουσίες και έχει έντονο στερητικό σύνδρομο, αν διακόψει τη χρήση τους ΣΥΝ. τοξικομανής. — **ναρκομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ναρκο-* (< *νάρκη*) + *-μανής* < ρ. *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. narcomane].

ναρκοπέδιο (το) {ναρκοπεδί-ου | -ων} **1.** ΣΤΡΑΤ. χερσαία ή θαλάσσια περιοχή, στην οποία έχουν τοποθετηθεί ή ποντιστεί νάρκες σε τέτοια διάταξη, ώστε να είναι αδύνατη η διάβαση των εχθρικών στρατευμάτων και οχημάτων ή ο διάπλους των εχθρικών πλοίων: *αμυντικό* ~ (αυτό που δημιουργεί κάθε εμπόλεμος κοντά στις βάσεις και στα λι-

μάνια του για προστασία) || *επιθετικό* ~ (αυτό που δημιουργεί ο εμπόλεμος, εάν έχει τη δυνατότητα, κοντά στα ορμητήρια τού εχθρού, για να αποτρέψει τις επιθέσεις του) **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός καταστάσεων ή χώρων που εγκυμονούν σοβαρούς κινδύνους: *προσπαθώντας να εισχωρήσει στα άδυτα τής μαφίας, ένιωσε ότι κινείται σε ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. minefield].

ναρκοπόλεμος (ο) {ναρκοπολέμ-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. ο πόλεμος που διεξάγεται με τη χρήση ναρκών. συνήθ. οι ναυτικές επιχειρήσεις που αποσκοπούν στη ρίψη ή αγκυροβολία ναρκών στη θάλασσα ή στην εξουδετέρωσή τους.

ναρκοσυλλέκτης (ο) {ναρκοσυλλεκτών} ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός ειδικά εκπαιδευμένος για να ανακαλύπτει και να εξουδετερώνει (χερσαίες) νάρκες.

ναρκοσυλλέκτις (η) {ναρκοσυλλέκτ-ιδος | -ίδων} ΣΤΡΑΤ. το ναρκαλιευτικό (βλ. λ. *ναρκαλιευτικός*, σημ. 2).

ναρκώνω ρ. μετβ. {νάρκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ τάση για βαθύ ύπνο και προσωρινή απώλεια των αισθήσεων, ρίχνω σε λήθαργο: *το μονότονο κούνημα τού καραβιού με νάρκωσε και αποκοιμήθηκα* ΣΥΝ. κοιμίζω, αποκοιμίζω, υπνωτίζω ΑΝΤ. ξυπνώ, αφυπνίζω **2.** ΙΑΤΡ. προκαλώ γενική ή τοπική αναισθησία, χρησιμοποιώντας ανάλογα φάρμακα, για να μην αισθάνεται ο ασθενής πόνο κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ. αναισθητοποιώ **3.** (μτφ.) προξενώ πνευματική αδράνεια, επιφέρω διανοητική νάρκη: *η προβολή ασήμαντων θεμάτων ως σημαντικών στα δελτία ειδήσεων ναρκώνει τη σκέψη τού κοινού* ΣΥΝ. αποχαυνώνω, αποβλακώνω, υπνωτίζω ΑΝΤ. ξυπνώ, αφυπνίζω, διεγείρω. · **νάρκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ναρκῶ (-όω) < νάρκη* (βλ.λ.)].

νάρκωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο βαθύς ύπνος που συνοδεύεται από προσωρινή απώλεια τής συνείδησης και παύση κάθε κίνησης ΣΥΝ. αναισθησία, χαύνωση ΑΝΤ. εγρήγορση, διέγερση **2.** ΙΑΤΡ. ελάττωση τής διεγερσιμότητας τού νευρικού συστήματος έτσι, ώστε να εξασθενήσει ή και να κατασταλεί πλήρως η λειτουργία του, που προκαλείται με τη χορήγηση κατάλληλων αναισθητικών φαρμάκων, ώστε να μην αισθάνεται ο ασθενής πόνο κατά τη διάρκεια χειρουργικής ή άλλης επέμβασης: *γενική / ολική* ~ (γενική αναισθησία, κατά τη διάρκεια τής οποίας καταργείται η αίσθηση τού πόνου σε ολόκληρο το σώμα) || *τοπική* ~ (απώλεια τής αίσθησης τού πόνου σε συγκεκριμένο σημείο τού σώματος, που επιτυγχάνεται με επάλειψη, ψεκασμό ή ένεση συγκεκριμένων ουσιών στην περιοχή αυτή) ΣΥΝ. αναισθησία **3.** (μτφ.) η προσωρινή καταστολή τής λειτουργείας, η αδρανής κατάσταση: *η ~ τής κριτικής / τού πνεύματος* || *«στιγμιαία ~ τού ψυχισμού»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*

ναρκωτής (ο) ο αναισθησιολόγος (βλ.λ.).

ναρκωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προξενεί ή επιφέρει νάρκωση, που προκαλεί αναισθησία: ~ *ουσία / φάρμακο* ΣΥΝ. αναισθητικός, υπνωτικός ΑΝΤ. διεγερτικός **2.** (ειδικότ.) ***ναρκωτικό*** (το) (α) τοξική ουσία με φυσική ή χημική προέλευση, που προκαλεί κατάσταση νάρκης και τάση για ύπνο ή και το αντίθετο, διέγερση, αίσθημα ευφορίας και ευεξίας, επιφέροντας ταυτόχρονα εξασθένηση, διαστροφή ή και πλήρη αδράνεια των φυσιολογικών λειτουργιών τού κεντρικού νευρικού συστήματος και προκαλώντας στους χρήστες εθισμό, σωματική εξάρτηση και στερητικό σύνδρομο: *ήπια / μαλακά / σκληρά* ~ || *τα ~ απειλούν τη νεολαία* (β) (σπανιότ.) φάρμακο που ανακουφίζει από τον πόνο ή προκαλεί πλήρη αναισθησία και απώλεια τής αίσθησης τού πόνου, η οποία είναι απαραίτητη κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ. αναλγητικό, αναισθητικό (γ) (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί πνευματική αδράνεια: *πολλοί θεωρούν την τηλεόραση ως επικίνδυνο ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ναρκῶ (-όω) < νάρκη*. Η σημ. 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. narcotiques, αγγλ. drugs (λ.χ. *ήπια / σκληρά* ~, αγγλ. soft / hard drugs)].

ναρκωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαταραχών τού νευρικού συστήματος και γενικά των παθολογικών καταστάσεων και των παρενεργειών που προκαλούνται από την παρατεταμένη χρήση ναρκωτικών ουσιών ΣΥΝ. ναρκοδηλητηρίαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. narcotisme].

Ν.Α.Σ. (ο) Ναυτικός Αθλητικός Σύνδεσμος.

ΝΑΣΑ (η) (N.A.S.A.) η ειδική αμερικανική υπηρεσία, η οποία σχεδιάζει και οργανώνει αποστολές στο διάστημα για επιστημονικούς και άλλους σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. National Aero-nautics and Space Administration «Εθνική Υπηρεσία Αεροναυτικής και Διαστήματος»].

ναστόδερμα (το) {ναστοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} δέρμα που παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή παπουτσιών.
[ΕΤΥΜ. < *ναστός* (βλ.λ.) + *δέρμα*].

ναστόλιθος (ο) {ναστολίθ-ου | -ων, -ους} ΤΕΧΝΟΛ. υλικό που παρασκευάζεται με συμπίεση κομματιών σκληρού χαρτιού, ζελατίνης, αργίλου και άλλων υλών και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή μικρού κόστους οικιακών ανάγλυφων διακοσμήσεων και διακοσμητικών αντικειμένων, κοσμημάτων.
[ΕΤΥΜ. < *ναστός* (βλ.λ.) + *λίθος*].

ναστός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που κατασκευάστηκε με ισχυρή συμπίεση: ~ *χάρτης* ΣΥΝ. σφιχτός, πατικωμένος, πιεστός, συμπιεστός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αποτελείται από συμπιεσμένη μάζα, που δεν έχει κενά, που χαρακτηρίζεται από πυκνότητα υλικού ΣΥΝ. συμπαγής, στερεός, πυκνός ΑΝΤ. κούφιος, αραιός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στερεός, συμπιεσμένος», < *νάσσω* «συμπιέζω», αγν. ετύμου, καθώς δεν είναι σαφές αν το αρχικό θ. τού ρ. είναι **νακ-* (πβ. αόρ. *ἔ-ναξα*) ή **νατ-* (πβ. *ναστός* < **νατ-τός*). Ανεπαρκής επιστημονικά η σύνδεση με το αρχ. *νάκη* «μαλακό δέρμα»].

ναστόχαρτο (το) {ναστοχάρτ-ου | -ων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. χοντρό και δύσκαμπτο χαρτί, που κατασκευάζεται με ισχυρή συμπίεση χαρτοπολτού και την ανάμειξή του με ειδική κόλλα ΣΥΝ. χαρτόνι **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το μείγμα χαρτοπολτού και κόλλας, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. < *ναστός* (βλ.λ.) + *χαρτί*].

Ν.Α.Τ. (το) Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο.

Ναταλία (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Natalie < μτγν. λατ. Natalia < λατ. natalis (dies) «γενέθλια, ημέρα γεννήσεως» (< nascor «γεννιέμαι»)].

νατιβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. τάση ή κίνημα που αναπτύσσεται στο εσωτερικό των κοινωνιών και αποσκοπεί στη διατήρηση ή την αναζωογόνηση και εκ νέου καθιέρωση αυτοχθόνων πολιτιστικών συνθηκών, ηθών, εθίμων κ.λπ. ως αντίδραση στην ξενική πολιτιστική διείσδυση **2.** (ειδικότ.) η πολιτική και η πρακτική που προστατεύει τα συμφέροντα των αυτοχθόνων κατοίκων μιας χώρας και γενικότ. ευνοεί με κάθε τρόπο τους γηγενείς πληθυσμούς εις βάρος των μεταναστών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nativisme < natif < λατ. nativus «γεννημένος, αυτοφυής» (< nascor «γεννιέμαι»)].

ΝΑΤΟ (το) {άκλ.} οργάνωση κρατών με στρατιωτικούς και πολιτικούς σκοπούς, που ιδρύθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ως αντιστάθμισμα στη σοβιετική στρατιωτική παρουσία στην Ευρώπη και παραμένει μέχρι σήμερα η κύρια αμυντική συμμαχία των δυτικών δυνάμεων.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. North Atlantic Treaty Organisation «Οργάνωση των Χωρών τού Βορειοατλαντικού Συμφώνου»].

νατοϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το ΝΑΤΟ· ειδικότ. για χώρα που ανήκει στο ΝΑΤΟ: ~ *χώρα / δυνάμεις / επέμβαση.*

νατουραλισμός (ο) **1.** αισθητικό κίνημα τού τέλους τού 19ου και των αρχών τού 20ού αι., που επηρεάστηκε έντονα από το αίτημα τής εποχής για μεταφορά των αρχών και των μεθόδων τής φυσικής επιστήμης στον χώρο των καλών τεχνών και τής λογοτεχνίας και εκδηλώθηκε ως τάση να απεικονίζεται η πραγματικότητα με τρόπο όσο το δυνατόν πιο πιστό και αντικειμενικό και σε όλες της τις λεπτομέρειες, ακόμη και τις άσχημες ή τις επουσιώδεις, χωρίς προσπάθεια για εξιδανίκευση ή ωραιοποίηση • **2.** (α) φιλοσοφική θεωρία, κατά την οποία δεν υπάρχει τίποτε εκτός από τη φύση· όλα τα όντα, τα γεγονότα και τα φαινόμενα τού σύμπαντος είναι φυσικού χαρακτήρα, επομένως κάθε γνώση εμπίπτει στα όρια τής επιστημονικής έρευνας, ενώ ακόμη και το υπερφυσικό ανάγεται σε συγκεκριμένη φυσική κατάσταση, επαληθεύσιμη επιστημονικά ΣΥΝ. φυσιοκρατία (β) η θεωρία σύμφωνα με την οποία η ηθική και η ηθικότητα στον άνθρωπο είναι προέκταση τής βιολογικής ζωής και πρέπει να διαμορφώνεται σύμφωνα με τις φυσικές ορμές τού ανθρώπου και την ελεύθερη ανάπτυξη των έμφυτων ικανοτήτων του. · **νατουραλιστής** (ο), **νατουραλίστρια** (η), **νατουραλιστικός**, -ή, -ό, **νατουραλιατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. naturalisme < nature «φύση» < λατ. natura].

νάτριο (το) {νατρίου} ΧΗΜ. αργυρόχρωμο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Na) που ανήκει στην ομάδα των μετάλλων των αλκαλίων και απαντά στη φύση υπό μορφήν αλογονούχων, θειικών, ανθρακικών κ.ά. αλάτων, ενώ η πιο συνηθισμένη ένωση που σχηματίζει είναι το χλωριούχο νάτριο, το κοινό αλάτι (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. natrium < γαλλ. natron < ισπ. natrón < αραβ. naṭrūn / niṭrūn < αρχ. *νίτρον* (βλ.λ.)].

ναυαγιαίρεση (η) [1856] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η διαδικασία τής διάσωσης πλοίου που κινδυνεύει να βυθιστεί ή τού φορτίου του **2.** (συχνότ.) το σύνολο των εργασιών που αποσκοπούν στην ανέλκυση ναυαγισμένου πλοίου από τον βυθό θάλασσας, λίμνης ή ποταμού, για να περισωθεί τυχόν πολύτιμο φορτίο, να μελετηθούν τα αίτια τού ναυαγίου ή για άλλους λόγους. Επίσης **ναυαγιαιρεσία** [1871] {ναυαγιαιρεσιών}. — **ναυαγιαιρεσιακός**, -ή, -ό [1856].
[ΕΤΥΜ. < *ναυάγιο* + *αίρεση* < αρχ. *αἱρῶ* «κυριεύω, συλλαμβάνω», αντί τού αναμενομένου *ναυαγί-αρση* (όπου το β' συνθ. από το αρχ. ρ. *αἴρω* «σηκώνω, συλλέγω»). Είναι πιθ. ότι το β' συνθ. *αίρεση* λειτούργησε μεταφορικά στη σημ. «διάσωση (τού πλοίου), αφού προηγουμένως εξασφαλιστεί η κατοχή του»].

ναυάγιο (το) [αρχ.] {ναυαγί-ου | -ων} **1.** ΝΑΥΤ. η ολοκληρωτική απώλεια σκάφους, το οποίο βυθίστηκε ή προσάραξε ή συνετρίβη σε βράχους κ.λπ., με αποτέλεσμα να καταστραφεί εντελώς ή να χάσει οριστικά την ικανότητα πλεύσεως ΣΥΝ. καραβοτσάκισμα, βύθιση, βούλιαγμα, καταποντισμός **2.** (μτφ.) η πλήρης αποτυχία (ενέργειας, εκδήλωσης, σχεδίου, προσπάθειας), η μη ευόδωση δραστηριότητας: *οι διαπραγματεύσεις για την κύρωση τής συνθήκης κατέληξαν σε ~* || *το ~ των συνομιλιών* || *από το οικονομικό κραχ οδηγήθηκαν πολλές επιχειρήσεις σε ~* ΣΥΝ. καταστροφή ΑΝΤ. επιτυχία, ευόδωση **3.** (μτφ.-μειωτ.) χαρακτηρισμός ανθρώπου που έχει ξεπέσει, που θεωρείται κατεστραμμένος οικονομικά ή εξαθλιωμένος ηθικά: *στην πλατεία μαζεύονται τις νύχτες οι περιθωριακοί και όλα τ' άλλα ~ τής ζωής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*

ναυαγός (ο/η) **1.** πρόσωπο που βρέθηκε στη θάλασσα χωρίς τη θέλησή του, μετά τη βύθιση τού πλωτού μέσου που τον μετέφερε: *λιμενικά σκάφη περισυνέλεξαν τους ~* ΣΥΝ. καραβοτσακισμένος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει χάσει κάθε ελπίδα να φθάσει στην πραγματοποίηση των στόχων του ή που τον βρήκαν στη ζωή μεγάλες συμφορές: ~ *τής ζωής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-αγός* < *ἄγνυμι* «σπάζω, συντρίβω» (βλ. λ. *κάταγμα*), οπότε το σύνθετο *ναυαγός* θα προσδιόριζε εκείνον που «συντρίβει το πλοίο του»].

ναυαγοσώστης (ο) [1888] {ναυαγοσωστών}. **ναυαγοσώστρια** (η) {ναυαγοσωστριών} **1.** πρόσωπο που μετέχει σε (οργανωμένη) αποστολή ή προσπάθεια διασώσεως ναυαγών ή πλοίων που ναυάγησαν **2.** (ειδικότ.) ειδικά εκπαιδευμένος υπάλληλος οργανωμένης πλαζ, που έχει ως έργο να επιβλέπει τον χώρο συνήθ. από ειδική εξέδρα και να επεμβαίνει, όταν κάποιος από τους λουομένους κινδυνεύει να πνιγεί, για να τον σώσει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυαγοσωστικό (το) το σκάφος που είναι ειδικά κατασκευασμένο και εφοδιασμένο με τα κατάλληλα μηχανήματα, ώστε να διασώζει πλοία που κινδυνεύουν ή να περισυλλέγει ναυαγούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. (bateau de) sauvetage].

ναυαγοσωστικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη διάσωση ναυαγών ή πλοίων που κινδυνεύουν να καταποντιστούν: ~ *ρυμουλκό / λέμβος*.

ναυαγώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυαγείς... | ναυάγ-ησα, -ισμένος} **1.** υφίσταμαι ναυάγιο: *το πλοίο ναυάγησε στ' ανοιχτά τής Κρήτης* ΣΥΝ. βουλιάζω, καταποντίζομαι **2.** (μτφ.) καταλήγω σε αποτυχία: *είδε τα όνειρά του / τις ελπίδες / τα σχέδιά του να ναυαγούν* || *η εταιρεία ναυάγησε* ΣΥΝ. ματαιώνομαι, αποτυγχάνω, καταστρέφομαι. — **ναυάγισμα** (το) [1881]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ισμένος, -η, -ο, ναυς*.

ναυαρχείο (το) [1862] **1.** το κτήριο στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο ναύαρχος και στο οποίο στεγάζονται τα γραφεία των υπηρεσιών που υπάγονται στη δικαιοδοσία του **2.** (στην Αγγλία και σε άλλα κράτη) το αρχηγείο τού στόλου.

ναυαρχία (η) [αρχ.] {ναυαρχιών} **1.** το αξίωμα, η εξουσία τού ναυάρχου **2.** (συνεκδ.) η θητεία τού ναυάρχου, το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ασκεί τα καθήκοντά του ως ναύαρχος: *κατά τη ~ του, το Πολεμικό Ναυτικό απέκτησε ιδιαίτερη αίγλη*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυαρχίδα (η) **1.** ένα από τα ισχυρότερα πλοία ενός πολεμικού στόλου, στο οποίο επιβαίνει ο ναύαρχος, γενικότ. ο αρχηγός τού στόλου, και στο οποίο υψώνεται το διακριτικό σήμα τού ναυάρχου **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι που θεωρείται το πιο σημαντικό ή αντιπροσωπευτικό είδος στην κατηγορία του: *το νέο αυτό μοντέλο αυτοκινήτου θεωρείται η ~ τής εταιρείας* || *«η εφημερίδα αυτή αυτοανακηρύσσεται ~ τού ποιοτικού Τύπου»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ναυαρχίς, -ίδος* (ενν. *ναῦς*) < αρχ. *ναύαρχος*].

ναυαρχικός, -ή, -ό [1823] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ναύαρχο: ~ *αξίωμα / εξουσία / δικαιοδοσία / δικαίωμα* **2.** ***ναυαρχικόν*** (το) το διακριτικό σήμα που υψώνεται στη ναυαρχίδα, για να ξεχωρίζει εύκολα από τα υπόλοιπα πλοία.

ναύαρχος (ο) {ναυάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** ο διοικητής τού στόλου, ο αρχηγός τού στόλου ΣΥΝ. στόλαρχος **2.** ο ανώτατος βαθμός των αξιωματικών τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ναυαρχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυαρχείς... | ναυάρχησα} ασκώ τα καθήκοντα ναυάρχου, είμαι αρχηγός στόλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναύδετο (το) {ναυδέτ-ου | -ων} (λόγ.) ΝΑΥΤ. ο σημαντήρας που βρίσκεται μόνιμα τοποθετημένος σε λιμάνι ή όρμο και στον οποίο μπορεί να προσδεθεί με ασφάλεια ένα πλοίο, χωρίς να χρειαστεί να αγκυροβολήσει ΣΥΝ. σημαδούρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ναύδετον* < *ναυ-* (< *ναῦς*) + *-δετον* < *δετός* (< *δέω* «δένω»)].

ναΰδριο (το) ▸ ναός

ναύκληρος (ο) {ναυκλήρ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. **1.** (στο Εμπορικό Ναυτικό) ο επί κεφαλής τού προσωπικού τού καταστρώματος, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τη συντήρηση και την καλή λειτουργία τού σκάφους (εκτός από το μηχανοστάσιο) και υπάγεται απευθείας στον υποπλοίαρχο ΣΥΝ. λοστρόμος **2.** (στο Πολεμικό Ναυτικό) υπαξιωματικός, επί κεφαλής των αρμενιστών τού πλοίου. — **ναυκληρία** (η) [αρχ.], **ναυκληρικός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναύκρᾱρος* (με ανομοίωση τού *-ρ-* και παρετυμολ. σύνδεση προς τη λ. *κλῆρος*) < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-κρᾱρος* < **-κρασ-ρος*, τού οποίου το θ. απαντά στις λ. *κάρα, κρανίον* (βλ.λ.). Σύμφωνα με την παρούσα ανάλυση, ως *ναύκληρος* δηλωνόταν αρχικά ο «επί κεφαλής» τού πλοίου].

ναύλα (τα) ▸ ναύλος

ναυλαγορά (η) **1.** το σύστημα βάσει τού οποίου διακανονίζονται οι ναυλώσεις πλοίων ή διαμορφώνονται οι τιμές των ναύλων με βάση τους νόμους τής προσφοράς και τής ζήτησης **2.** (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο διατίθενται και ζητούνται ναύλα (για τη μεταφορά επιβατών, εμπορευμάτων): *η ~ τού Λονδίνου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. freight market].

ναυλολόγιο (το) [1882] {ναυλολογί-ου | -ων} ο πίνακας που περιέχει τις τιμές των ναύλων για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων με πλοία.

ναυλομεσίτης (ο) [1888] {ναυλομεσιτών}. **ναυλομεσίτρια** (η) {ναυλομεσιτριών} πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) που μεσολαβεί επ' αμοιβή ανάμεσα σε ιδιοκτήτη πλοίου και σε ναυλωτή (βλ.λ.), προκειμένου να επιτύχει τη ναύλωση πλοίου. — **ναυλομεσιτικός, -ή, -ό** [1885].

ναύλος (ο) **1.** το ποσό που καταβάλλει ως μίσθωμα ο ναυλωτής στον πλοιοκτήτη για τη μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων **2.** (συνεκδ.) η μίσθωση πλοίου από τον ναυλωτή **3.** ***ναύλα*** (τα) το αντίτιμο που καταβάλλεται για τη μεταφορά ανθρώπου, ζώου ή φορτίου (πραγμάτων, εμπορευμάτων) με οποιοδήποτε συγκοινωνιακό μέσο: ~ *πλοίου / λεωφορείου* || *δεν είχε να πληρώσει ούτε τα ~ μέχρι το νησί του* || *του έκανε* (του πλήρωσε) *τα ~, για να έρθει να μας δει*. Επίσης **ναύλο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ναῦλος* < *ναῦς* «πλοίο» (βλ.λ.) + επίθημα *-λος*, πιθ. παράλλ. τ. τού *ναῦσ-θλον* (ίδια σημ.)].

ναυλοσύμφωνο (το) [1889] {ναυλοσυμφών-ου | -ων} το έγγραφο που πιστοποιεί τη συμφωνία ανάμεσα στον πλοιοκτήτη και τον ναυλωτή για τη ναύλωση πλοίου ΣΥΝ. ναυλωτήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναύλοχος (ο) {ναυλόχ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) ο τόπος (λιμάνι ή όρμος) που είναι πρόσφορος για ασφαλές αγκυροβόλημα πλοίου ΣΥΝ. αγκυροβόλιο, αραξοβόλι, καραβοστάσι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *λόχος* «τόπος αναμονής, σταθμός»].

ναυλοχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυλοχείς... | ναυλόχησα} (επίσ. για πλοίο) παραμένω αγκυροβολημένος σε λιμάνι ή όρμο: *«μία από τις βρετανικές φρεγάτες που ναυλοχούν στον Πειραιά»* (εφημ.) ΣΥΝ. προσορμώ ΑΝΤ. αποπλέω, σαλπάρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυλώνω ρ. μετβ. {ναύλω-σα, -θηκα, -μένος} (για πλοιοκτήτη ή ναυλωτή) εκμισθώνω ή μισθώνω πλοίο έναντι χρηματικού ποσού για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων. — **ναύλωση** (η) [1833] κ. **ναύλωμα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ναυλῶ (-όω)* < αρχ. *ναῦλος*].

ναυλωτήριο (το) {ναυλωτηρί-ου | -ων} το ναυλοσύμφωνο (βλ.λ.). Επίσης **ναυλωτικό** [1833].

ναυλωτής (ο) [1833]. **ναυλώτρια** (η) {ναυλωτριών} πρόσωπο που ναυλώνει πλοίο, καταβάλλοντας ένα χρηματικό ποσό στον ιδιοκτήτη του, με σκοπό τη μεταφορά προσώπων ή εμπορευμάτων: *ως ~ εμφανίζεται γνωστή ναυτιλιακή εταιρεία* ΣΥΝ. φορτωτής ΑΝΤ. πλοιοκτήτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυλωτικό (το) [1833] το ναυλοσύμφωνο (βλ.λ.).

ναυμαχία (η) [αρχ.] {ναυμαχιών} η σύγκρουση ναυτικών δυνάμεων στη θάλασσα: *η ~ τής Σαλαμίνας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυμάχος (ο) πολεμιστής ο οποίος μετέχει σε ναυμαχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ναύμαχος* < *ναυ-* (< *ναῦς*) + *-μαχος* < *μάχη*].

ναυμαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυμαχείς... | ναυμάχησα} (λόγ.) μετέχω σε ναυμαχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

Ναύπακτος (η) {Ναυπάκτου} κωμόπολη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — **Ναυπάκτιος** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **Επαχτίτης** (ο), **Ναυπάκτια** κ. (λαϊκ.) **Επαχτίτισσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ναυπηγείο», < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-πακτος* < *πήγνυμι* «φυτεύω, στερεώνω – φτειάχνω» (βλ. λ. *πήζω*). Πβ. κ. *κατα-πακτή*].

ναυπηγείο (το) [μτγν.] ο χώρος που διαθέτει ειδικές εγκαταστάσεις για την κατασκευή, τον εξοπλισμό, την επισκευή και την καθέλκυση των πλοίων: *ναυπηγεία Σκαραμαγκά* ΣΥΝ. νεώριο, (λαϊκ.) ταρσανάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυπήγημα (το) [1887] {ναυπηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ναυπήγηση (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) κάθε σκάφος που έχει κατασκευαστεί σύμφωνα με τους κανόνες τής ναυπηγικής, ώστε να επιπλέει και να ταξιδεύει στη θάλασσα ΣΥΝ. πλεούμενο.

ναυπήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κατασκευή και ο εξοπλισμός πλοίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυπηγήσιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι χρήσιμος ή κατάλληλος για ναυπήγηση: ~ *ξυλεία*.

ναυπηγία (η) [αρχ.] {ναυπηγιών} **1.** η ναυπήγηση (βλ.λ.) **2.** η τέχνη τής ναυπήγησης πλοίου.

ναυπηγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη ναυπήγηση ή τους ναυπηγούς: ~ *τέχνη / εξοπλισμός* || ~ *εγκαταστάσεις* (β) ***ναυπηγική κλίνη*** το κεκλιμένο ως προς την επιφάνεια τής θάλασσας επίπεδο πάνω στο οποίο συναρμολογούνται ξύλινα πλοία **2.** ***ναυπηγική*** (η) η επιστήμη που ασχολείται με την κατασκευή πλοίων και γενικότ. πλωτών μέσων και περιλαμβάνει τον υπολογισμό, τη σχεδίαση και τη ναυπήγηση πλοίων.

ναυπηγοεπισκευαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις εργασίες επισκευής, συντήρησης ή και με τη ναυπήγηση πλοίων: ~ *βάση / τομέας* || *η ~ ζώνη Περάματος*.

ναυπηγοξυλουργός (ο) ΝΑΥΤ. ο ξυλουργός ναυπηγείου: *Ένωση Ναυπηγοξυλουργών*.

ναυπηγός (ο/η) πρόσωπο ειδικευμένο στη ναυπηγική, αυτός που ασχολείται με τον σχεδιασμό και την κατασκευή πλοίων και γενικότ. πλωτών μέσων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-πηγός* < *πήγνυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

ναυπηγώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ναυπηγείς... | ναυπήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σχεδιάζω και κατασκευάζω πλοία και γενικότ. πλωτά μέσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

Ναύπλιο (το) {Ναυπλίου} πόλη τής ΒΑ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Αργολίδας. Επίσης (λαϊκ.) **Ανάπλι** (βλ.λ.). — **Ναυπλιώτης** (ο), **Ναυπλιώτισσα** (η), **ναυπλιώτικος, -η, -ο** [μεσν.] κ. (λόγ.) **ναυπλιακός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *Ναύπλιος* < *Ναυπλία* (αρχ. ονομασία τής πόλεως) < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο», βλ.λ.) + *-πλία* < *πλέω*].

ναυς (η) {νεώς, ναυν | νήες, νεών, ναυς} (αρχαιοπρ.) το πλοίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ναῦς* < Ι.Ε. *naū-s, αρχαιότατη λ. για το «πλοίο», που μαρτυρείται σε πολλές Ι.Ε. γλώσσες, πβ. σανσκρ. naúḥ (αιτ. navam), περσ. nāv, αρμ. naw, λατ. navis (> ιταλ. nave), αρχ. ιρλ. nau κ.ά. Ομόρρ. *ναῦ-λος, ναύ-της, ναυτ-ίλος, ναυσι-πλοΐα, ναυ-* (α' συνθ., πβ. *ναυ-πηγός, ναυ-αγός*), *Ναύ-πακτος, Ναύ-πλιο(ν)* κ.ά.].

ναυ- – νηο- – νεω-. Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν δύο λέξεις για το «πλοίο»: η λ. **ναυς** για τα πολεμικά πλοία και η λ.

πλοίο για τα εμπορικά πλοία. Η λ. *ναυς* δεν επιβίωσε στη Ν. Ελληνική ως αυτοτελής λέξη, αλλά σώζεται σε πολλά παράγωγα και σύνθετα, που σχηματίστηκαν και με τα τρία θέματα τής λέξης: **ναυ-** (*ναῦς*), **νηο-** (*ναῦς* > γεν. **νηός**) και **νεω-** (*ναῦς* > γεν. *νηός* > **νεώς**). (α) Από το θέμα **ναυ-** τής ονομαστικής προέρχονται τα: *ναύτης* (*ναυτο-λογώ, ναυτό-παις, ναυτο-δικείο, ναυτ-εργάτης, ναυτ-ικός, ναυτ-ία, ναυτ-ίλος, ναυτιλλόμενοι* «ναυτικοί που ταξιδεύουν με πλοία», *ναυτιλ-ία, ναυτιλιακός*), *ναύ-λος / ναύ-λα* (*ναυλ-αγορά, ναυλο-σύμφωνο, ναυλ-ωτής, ναυλ-ώνω, ναύλ-ωση*), *ναυ-αγός* (< *ναῦς* + αρχ. *ἄγνυμι* «σπάζω», πβ. *κάτ-αγμα· ναυ-αγώ, ναυ-άγιο, ναυ-αγοσώστης, ναυγι-αίρεση, ναυαγοσωστικό*), *ναύ-αρχος* (*ναυ-αρχ-ώ, ναυαρχ-ίδα, ναυαρχ-ία*), *ναύ-κληρος, ναυ-λοχώ* «είμαι αγκυροβολημένος», *ναυ-μάχος* (*ναυμαχ-ώ, ναυμαχ-ία*), *ναυ-πηγός* (*ναυπηγ-ώ, ναυπηγ-είο, ναυπήγ-ηση*), *Ναύ-πακτος, Ναύ-πλιο, ναύ-σταθμος, ναυσι-πλοΐα* (< θέμα *ναυσι-* τής δοτικής πληθ.) (β) Από το θέμα **νηο-**: *νηο-πομπή, νηο-λόγιο, νηο-ψία, νηο-γνώμονας* (γ) Από το θέμα **νεω-**: *νεώ-ριο, νεω-λκώ* (*νεώλκ-ηση*).

Ναυσικά (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά των Φαιάκων Αλκινόου και τής Αρήτης, η οποία, κατά την *Οδύσσεια*, περιέθαλψε τον ναυαγό Οδυσσέα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ναυσικάα*. Ενώ το α΄ συνθ. ανάγεται στη λ. *ναῦς* «πλοίο» (βλ.λ.), παραμένει αβέβαιος ο σχηματισμός τού β΄ συνθ. Ίσως πρόκειται για υποκ. τού ονόματος *Ναυσικάστη* (πβ. *Ἰο-κάστη*)].

ναυσιπέδη (η) {ναυσιπεδών} (λόγ.) ΝΑΥΤ. το καραβόσχοινο ή η άγκυρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ναυσι-* (< *ναῦς* «πλοίο») + *πέδη* «δεσμός» (βλ.λ.)].

ναυσιπλοΐα (η) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** η κίνηση πλοίων σε θάλασσα, λίμνη, ποτάμι: *παράκτια / υπερπόντια / θαλάσσια* ~ **2.** η επιστήμη που ασχολείται με τη διακυβέρνηση πλωτού μέσου (λ.χ. τη σχεδίαση και την αποφυγή συγκρούσεων, τον έλεγχο τής κατανάλωσης καυσίμων κ.λπ.) **3.** η μεταφορά επιβατών και προϊόντων με πλοίο: *τα νέα μέτρα διευκόλυναν τη* ~. — **ναυσιπλοϊκός**, -ή, -ό [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < *ναυσι-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο») + *-πλοΐα* < *πλέω*].

ναύσταθμος (ο) {ναυστάθμ-ου | -ων, -ους} κατάλληλα διαμορφωμένη περιοχή (λιμάνι, όρμος), στην οποία αγκυροβολούν, επισκευάζονται ή ανεφοδιάζονται πολεμικά πλοία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ναυ-* (< *ναῦς* «πλοίο») + *σταθμός*].

ναυταπάτη (η) [1833] {ναυταπατών} ΝΟΜ. η δόλια πρόκληση ζημίας ή ναυαγίου από τον πλοίαρχο ή το πλήρωμα τού πλοίου, καθώς και η έκδοση πλαστών εγγράφων (φορτωτικών κ.λπ.), με σκοπό την πρόκληση βλάβης στον πλοιοκτήτη, τον ναυλωτή ή τον ασφαλιστή τού πλοίου.

ναυταποστολή (η) η αποστολή ναυτικών στο εξωτερικό για την επάνδρωση ή τη συμπλήρωση τού πληρώματος εμπορικών πλοίων.

ναυτασφάλεια (η) {ναυτασφαλειών} ΝΟΜ. η ασφάλιση πλοίου (καθώς και των πλωτών ναυπηγημάτων, τού ναύλου, τού φορτίου, τού αναμενόμενου κέρδους κ.λπ.) κατά των θαλασσίων κινδύνων ΣΥΝ. θαλάσσια ασφάλιση. Επίσης **ναυτασφάλιση**.

ναυτεργάτης (ο) {ναυτεργατών} **1.** πρόσωπο που εργάζεται σε πλοίο, ενώ δεν αποτελεί ναυτολογημένο μέλος τού πληρώματος **2.** (γενικότ.) οποιοσδήποτε προσφέρει ναυτική εργασία ΣΥΝ. ναυτικός. — **ναυτεργασία** (η), **ναυτεργατικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναύτης (ο) {ναυτών} **1.** (α) πρόσωπο που εργάζεται σε πλοίο και αποτελεί μέλος τού πληρώματός του ΣΥΝ. ναυτικός (β) ***Οίκος Ναύτου*** το νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, το οποίο βρίσκεται υπό την εποπτεία τού Υπουργείου Ναυτιλίας και έχει ως σκοπό την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στους ναυτικούς και στις οικογένειές τους (γ) ***μνημείο τού αφανούς ναύτου*** μνημείο που στήνεται σε ναυτικές περιοχές, για να τιμηθεί η μνήμη ναυτών τού Πολεμικού Ναυτικού, αλλά και όσων ναυτικών χάθηκαν κατά την άσκηση τού επαγγέλματός τους **2.** πρόσωπο που εκπληρώνει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις στο Πολεμικό Ναυτικό και δεν είναι βαθμοφόρος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.) **3.** μη βαθμοφόρο μέλος τού πληρώματος εμπορικού πλοίου. — (υποκ.) **ναυτάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναῦς* «πλοίο» (βλ.λ.)].

ναυτία (η) {ναυτιών} **1.** παθολογική κατάσταση τού οργανισμού, η οποία εκδηλώνεται με ζαλάδα, ανακάτωμα τού στομαχιού, τάση για εμετό κ.λπ. και την οποία παθαίνουν συνήθ. άτομα που ταξιδεύουν με πλοίο, αεροπλάνο κ.λπ.: *παθαίνει ~ στη θάλασσα* || *το ταξίδι με πλοίο τού φέρνει* ~ **2.** (μτφ.) η έντονη αηδία, αποστροφή για (κάτι/κάποιον): *δεν μπορώ ν' ακούω τέτοιες αρρωστημένες απόψεις· με πιάνει* ~ ΣΥΝ. αηδία, σιχαμάρα. Επίσης **ναυτίαση** (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναύτης*].

ναυτικό (το) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των πλοίων (μαζί με τα εφόδια, τις εγκαταστάσεις και τα πληρώματά τους) που διαθέτει μια χώρα: *Εμπορικό / Πολεμικό* ~ (συντομ. Ε.Ν. / Π.Ν.) ΣΥΝ. στόλος **2.** (ειδικότ.) η ένοπλη δύναμη μιας χώρας στον χώρο τής θάλασσας, που έχει σκοπό τη διασφάλιση των θαλάσσιων συγκοινωνιών και την αμυντική θωράκιση τής χώρας από επιθέσεις προερχόμενες από τη θάλασσα: *κατετάγη στο* ~ || *υπηρέτησε τη στρατιωτική του θητεία στο* ~.

ναυτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη ναυτιλία ή τους ναύτες: ~ *Δίκαιο / σχολή / μίλι / δύναμη / λαός / έθνος / εργασία / εταιρεία / τέχνη / ατύχημα / δάνειο / ημερολόγιο / πυξίδα / νοσοκομείο / τέχνη / κανονισμός / μουσείο* (β) ***ναυτικός πράκτορας*** ο άμεσος αντιπρόσωπος πλοιοκτήτη, εφοπλιστή ή ναυλωτή σε εμπορικές και ναυτιλιακές υποθέσεις (γ) ***ναυτική βάση*** ο κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για την ασφαλή είσοδο, έξοδο και παραμονή τού στόλου (δ) ***Ναυτική Εβδομάδα*** εβδομάδα τού καλοκαιριού αφιερωμένη στο Εμπορικό και Πολεμικό Ναυτικό, κατά την οποία γίνονται διάφορες εκδηλώσεις (ε) ***ναυτικά αθλήματα*** αθλήματα που έχουν σχέση με την πλεύση στη θάλασσα (κωπηλασία, ιστιοπλοΐα κ.ά.) (στ) ***ναυτικό φυλλάδιο*** το επαγγελματικό βιβλιάριο τού ναυτικού, απαραίτητο για την πρόσληψή του σε πλοίο (ναυτολόγηση) (ζ) ***ναυτικά βιβλία*** το σύνολο των εγγράφων και βιβλίων που, κατά τον νόμο, πρέπει να βρίσκονται στο πλοίο (έγγραφα εθνικότητας, πιστοποιητικά φορτώσεως, ναυτολόγιο κ.ά.) (η) ***ναυτικός δόκιμος*** ο υποψήφιος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού, ο οποίος φοιτά στην αντίστοιχη σχολή: *Σχολή Ναυτικών Δοκίμων* **2.** αυτός που σχετίζεται με το ντύσιμο τού ναύτη: ~ *στυλ / καπέλο* **3.** ***ναυτικά*** (τα) (α) η στρατιωτική στολή τού ναύτη: *καμάρωνε τον γυιο του ντυμένο στα* ~ (β) οι ναυτικές υποθέσεις: *δεν καταλαβαίνει γρυ από τα* ~ **4.** ***ναυτικός*** (ο/η) ο εξ επαγγέλματος εργαζόμενος σε πλοίο· ο θαλασσινός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτιλία (η) {ναυτιλιών} **1.** το σύνολο των εμπορικών πλοίων, ο εμπορικός στόλος μιας χώρας: *εθνική* ~ || *υπερωκεάνια / ανταγωνιστική / διεθνής* ~ || *Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας* (συντομ. Υ.Ε.Ν.) **2.** η επιστήμη και η τεχνική διακυβέρνησης τού πλοίου και πραγματοποίησης τής θαλασσοπλοΐας, η ναυσιπλοΐα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ναυτίλος* (βλ.λ.)].

ναυτιλιακός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ναυτιλία: ~ *θέματα / εταιρεία / Δίκαιο / πολιτική* **2.** (α) ***ναυτιλιακά δικαιώματα / τέλη*** τα δικαιώματα ή τέλη που καταβάλλονται ως αντίτιμο για τη χρησιμοποίηση λιμανιών από πλοία (β) ***ναυτιλικά έγγραφα*** τα απαραίτητα πιστοποιητικά που απαιτείται να έχει ο πλοίαρχος στο πλοίο, όταν ταξιδεύει (πβ. *ναυτικά βιβλία*, λ. *ναυτικός*) (γ) ***ναυτιλιακές οδηγίες*** βιβλίο που περιέχει πληροφορίες για τις καιρικές συνθήκες των λιμανιών και των αγκυροβολίων (δ) ***ναυτιλιακή οικονομία*** ο οικονομικός κλάδος που ασχολείται με την πολιτική των θαλάσσιων μεταφορών (ε) ***ναυτιλιακό συνάλλαγμα*** το συνάλλαγμα που εισρέει σε μια χώρα από το εξωτερικό και προέρχεται από ναυτικές δραστηριότητες και επιχειρήσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτιλλόμενος (ο) {ναυτιλλομέν-ου | -ων, -ους} αυτός που ασκεί το επάγγελμα τού ναυτικού· ΦΡ. ***οδηγίες προς ναυτιλλομένους*** (i) οδηγίες προς ναυτικούς για ασφαλή πλου (ii) (μτφ.) οδηγίες προς οποιονδήποτε επιχειρεί κάτι δύσκολο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. ρ. *ναυτίλλομαι* < *ναυτίλος* (βλ.λ.)].

ναυτίλος (ο) **1.** ο ναυτικός **2.** (α) ο υπεύθυνος αξιωματικός που ασχολείται με τη ναυσιπλοΐα τού πλοίου ΣΥΝ. ναυτικός, θαλασσινός ΑΝΤ. στεριανός (β) ο καθηγητής ναυτιλίας των ναυτικών σχολών • **3.** μαλάκιο με σπειροειδές όστρακο και πολλές κεραίες γύρω από το στόμα του, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κομψοτεχνημάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ποιητ. τ. τής λ. *ναύτης* (βλ.λ.). Στη σημ. τού μαλακίου η λ. αποδίδει το ελληνογενές νεολατ. nautilus].

ναυτοδάνειο (το) [1833] {ναυτοδανεί-ου | -ων} το θαλασσοδάνειο (βλ.λ.).

ναυτοδηγός (ο) μέλος τού οδηγισμού (Οδηγός ή Μεγάλος Οδηγός) που ασχολείται με δραστηριότητες σχετικές με τη θάλασσα και γενικότ. με το υγρό στοιχείο.

ναυτοδικείο (το) [1833] ΣΤΡΑΤ. το στρατιωτικό δικαστήριο που δικάζει πρωτοδίκως τα παραπτώματα αξιωματικών και οπλιτών τού Πολεμικού Ναυτικού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτοδίκης (ο) [αρχ.] {ναυτοδικών} ο αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού, ο οποίος συμμετέχει στη σύνθεση τού ναυτοδικείου.

ναυτοδίοπος (ο) {ναυτοδιόπων} (στο Πολεμικό Ναυτικό, συνήθ. στον πληθ. ***ναυτοδίοποι***) οι ναύτες και οι δίοποι μαζί.

ναυτολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΑΥΤ. η πρόσληψη ναυτικού ως μέλους τού πληρώματος πλοίου με την εγγραφή του στο ναυτολόγιο.

ναυτολογία (η) [1886] {ναυτολογιών} **1.** ΝΑΥΤ. η εγγραφή στο ναυτολόγιο εμπορικού πλοίου όλων όσοι υπηρετούν σε αυτό ΣΥΝ. ναυτολόγηση **2.** (παλαιότ.) ΣΤΡΑΤ. η κατάταξη στρατευσίμων ή εφέδρων στο Πολεμικό Ναυτικό.

ναυτολόγιο (το) [1833] {ναυτολογί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. ναυτιλιακό έγγραφο, το οποίο συμπληρώνει ο πλοίαρχος εμπορικού πλοίου και στο οποίο καταγράφονται τα ονόματα και η υπηρεσιακή κατάσταση τού πληρώματος τού πλοίου.

ναυτολόγος (ο) [μτγν.] **1.** ΝΑΥΤ. αυτός που καταρτίζει τους πίνακες, στους οποίους εγγράφονται τα πληρώματα εμπορικών πλοίων **2.** (παλαιότ.) ΣΤΡΑΤ. αυτός που στρατολογεί εφέδρους στο Πολεμικό Ναυτικό. — **ναυτολογικός**, -ή, -ό [μεσν.].

ναυτολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ναυτολογείς... | ναυτολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΝΑΥΤ. προσλαμβάνω ναυτικούς στο Εμπορικό Ναυτικό, εγγράφοντάς τους στο ναυτολόγιο **2.** (παλαιότ.) στρατολογώ στρατεύσιμους ή εφέδρους στο Πολεμικό Ναυτικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτομεσιτεία (η) {χωρ. πληθ.} παράνομο επάγγελμα κατά το οποίο αναλαμβάνει κάποιος (ναυτομεσίτης) να προμηθεύσει ανέργους ναυτικούς στη ναυτική εργοδοσία. — **ναυτομεσίτης** (ο) [1861], **ναυτομεσιτικός**, -ή, -ό [1897].

ναυτόπαιδο (το) [1889] ο μαθητευόμενος ναύτης νεαρής ηλικίας, που εργάζεται σε εμπορικό κυρ. πλοίο ΣΥΝ. μούτσος. Επίσης (λόγ.) **ναυτόπαις** (ο) {ναυτόπαιδος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.

ναυτόπουλο (το) (χαϊδευτ.) ο ναύτης που βρίσκεται σε νεαρή ηλικία, το ναυτάκι.
[ΕΤΥΜ. < *ναύτης* + *-πουλο* (< λατ. pullus «νεοσσός, νεογνό»)].

ναυτοπρόσκοπος (ο/η) {ναυτοπροσκόπ-ου | -ων, -ους} μέλος τού κλάδου τού προσκοπισμού που ακολουθεί ναυτική εκπαίδευση και εστιάζεται σε θαλάσσιες δραστηριότητες. Επίσης **ναυτοπροσκοπίνα** (η). — **ναυτοπροσκοπικός**, -ή, -ό. **ναυτοπροσκοπισμός** (ο).

ναυτοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ναυτική ιδιότητα, το επάγγελμα τού ναύτη **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των ναυτικών (πβ. λ. *εργατιά, ρωμιοσύνη*).

ναυτοφυλακή (η) [1889] ο χώρος στον οποίο φυλακίζονται καταδικασμένοι από ναυτοδικείο ναύτες, για να εκτίσουν την ποινή τους.

ναυτώνας (ο) [1897] ο χώρος στον οποίο διαμένουν οι ναύτες τού Πολεμικού Ναυτικού (πβ. λ. *στρατώνας*).

νάφθα (η) {ναφθών} **1.** ΧΗΜ. κάθε πτητικό και εύφλεκτο μείγμα υδρογονανθράκων, που χρησιμοποιείται είτε ως μέσο αραίωσης είτε ως πρώτη ύλη για την παραγωγή βενζίνης και προκύπτει από την κλασματική απόσταξη τού πετρελαίου ή από διάσπαση των προϊόντων τού πετρελαίου **2.** το ακάθαρτο πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου. πιθ. συνδ. με ινδοϊρανικές λ. αρχικού θέματος *nab- «είμαι υγρός», πβ. περσ. naft. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με Ι.Ε. *nebh-, πβ. αρχ. *νέφος*, λατ. Neptunus «Ποσειδών». Δεν αποκλείεται η μη Ι.Ε. προέλευση τής λ.].

ναφθαλίνη (η) {ναφθαλινών} ΧΗΜ. αρωματικός υδρογονάνθρακας με λευκό χρώμα και κρυσταλλική μορφή, ο οποίος χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για την παραγωγή αναρίθμητων βιοχημικών οργανικών προϊόντων· στο εμπόριο διατίθεται συνήθ. σε μορφή βώλων συσκευασμένων σε σακουλάκια και χρησιμοποιείται κυρ. για την καταπολέμηση τού σκόρου· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***βγάζω από τη ναφθαλίνη (κάποιον / κάτι)*** επαναφέρω (κάτι/κάποιον) σε χρήση ή στην ενεργό δράση έπειτα από πολύ καιρό, ενεργοποιώ ξανά: *η πολιτεία αποφάσισε να βγάλει επιτέλους από τη ναφθαλίνη τον νόμο περί τής ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων* (β) (μτφ.) ***(κάτι) μυρίζει ναφθαλίνη*** είναι παλιάς εποχής, παλιομοδίτικο, ακατάλληλο για τη σημερινή εποχή: *τα κηρύγματά του μυρίζουν ναφθαλίνη.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. napthalene / napthaline < naptha < μτγν. *νάφθα* (βλ.λ.)].

ΝΔ. νοτιοδυτικός, -ή, -ό, νοτιοδυτικά.

Ν.Δ. 1. (το) Νομοθετικό Διάταγμα **2.** (η) Νέα Δημοκρατία· κόμμα που ιδρύθηκε το 1974 από τον Κ. Καραμανλή.

Ν.Δ.Β.Α. (η) Ναυτική Διοίκηση Βορείου Αιγαίου.

Ν.Δ.Ν.Α. (η) Ναυτική Διοίκηση Νοτίου Αιγαίου.

Ν.Δ.Υ. (η) Νομαρχιακή Διεύθυνση Υγιεινής.

Ν.Ε. (η) Νομαρχιακή Επιτροπή.

νέα (τα) ▸ νέο

Νέα Ζηλανδία (η) (αγγλ. New Zealand) νησιωτικό κράτος στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό ΝΑ. τής Αυστραλίας, με πρωτεύουσα το Γουέλλινγκτον. επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Νέας Ζηλανδίας. — **Νεοζηλανδός** (ο), **Νεοζηλανδή** κ. (λαϊκ.) **Νεοζηλανδέζα** (η), **νεοζηλανδικός**, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **νεοζηλανδέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. New Zealand < ολλ. Zeeland «χώρα τής θάλασσας», όνομα που δόθηκε από τον Ολλανδό θαλασσοπόρο Abel J. Tasman, ο οποίος ήταν ο πρώτος Ευρωπαίος που πάτησε το πόδι του στο νησί το 1642].

νεάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) **1.** είμαι ή δείχνω νέος ΣΥΝ. μικροδείχνω ΑΝΤ. μεγαλοδείχνω, γεροντοφέρνω **2.** μιλώ, σκέπτομαι και πράττω σαν να είμαι νέος, παριστάνω τον νέο.

Νέα Καληδονία (η) νησί τού ΝΑ. Ειρηνικού Ωκεανού Α. τής Αυστραλίας, που ανήκει στη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Nouvelle-Calédonie < αγγλ. New Caledonia, όπως ονόμασε το νησί ο Άγγλος πλοίαρχος J. Cook, ο οποίο αποβιβάστηκε εκεί το 1774 και χρησιμοποίησε για το νησί τη ρωμαϊκή ονομασία τής Σκωτίας (Caledonia). Το τοπων. Caledonia ανάγεται μάλλον σε κελτ. kal «σκληρός»].

νεαρίας (ο) {νεανιών}, **νεάνιδα** (η) {νεανίδων} (λόγ.) πρόσωπο νέο στην ηλικία ΣΥΝ. (για αρσενικό) νεαρός, παλληκάρι, (για θηλυκό) κοπέλα ΑΝΤ. γέροντας, ώριμος. Επίσης **νεάνις** (η) [αρχ.] {νεάν-ιδος | -ίδων}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέος* (βλ.λ.). Είναι ασαφής ο μορφολ. σχηματισμός τής λ. Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, προέρχεται από αμάρτυρο τ. *νεανός* (< *νέος*), αν και δεν μαρτυρείται παρόμοιος σχηματισμός (με θεματική προσαύξηση -αν-). Αν ο παράλλ. τ. *νεάν* θεωρηθεί αρχ., ίσως η λ. *νεανίας* να παράγεται από αυτόν (με επίθημα -ίας)].

νεανίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {νεάνισα} (λόγ.) **1.** είμαι ή δείχνω νέος στην ηλικία: *νεανίζων κύριος* ΣΥΝ. νεάζω **2.** (μτφ.) συμπεριφέρομαι σαν ανώριμος νέος, δηλ. με έπαρση και απερισκεψία.

νεανικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον νέο ή αποτελείται από νέους: ~ *ντύσιμο / πρόσωπο* || ~ *τρόποι / φερσίματα* || ~ *ενθουσιασμός / έρωτας / βιβλίο / σίριαλ* || ~ *συντροφιά* ΑΝΤ. γεροντικός, γεροντίστικος **2.** (γενικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ενεργητικότητα, ορμητικότητα και ζωηρότητα: ~ *ταμπεραμέντο* ΣΥΝ. σφριγηλός, ζωηρός. — **νεανικά** επίρρ., **νεανικότητα** (η) [μτγν.].

νεανίσκος (ο) [αρχ.], **νεανίσκη** (η) (λόγ.-υποκ.) πρόσωπο που έχει νεαρή ηλικία, έφηβος.

Νεάπολη κ. **Νάπολη** (η) {-ης κ. (λόγ.) -πόλεως} πόλη και λιμάνι τής Ν. Ιταλίας στο Τυρρηνικό Πέλαγος. — **Ναπολιτάνος** (ο), **Ναπολιτάνα** (η), **ναπολιτάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νεάπολις* (< *νέα πόλις*). Η σημερινή πόλη χτίστηκε από κατοίκους τής καμπανικής πόλης Κύμης περί τα μέσα τού 7ου αι. π.Χ. στη θέση τής *Παλαιοπόλεως*, στην οποία κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο. Το ιταλ. Napoli προέρχεται από την Ελληνική μέσω τού λατ. Neapolis].

Νεαραί (αι) κ. **Νεαρές** (οι) ΙΣΤ. (στη βυζαντινή και ρωμαϊκή νομοθεσία) τα αυτοκρατορικά διατάγματα που περιελάμβαναν νομικές διατάξεις συμπληρωματικές των νομικών κωδίκων, οι οποίες είχαν εκδοθεί από τον ίδιο τον αυτοκράτορα.
[ΕΤΥΜ. Από τη μτγν. φρ. *νεαραί* (ενν. *διατάξεις*)].

νεάργυρος (ο) [1885] {νεαργύρ-ου | -ων, -ους} (στη μεταλλουργία) ο αλπακάς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Neusilber].

νεαρός, -ή (λόγ. -ά), **-ό 1.** αυτός που είναι νέος στην ηλικία (μετά την εφηβεία και συνήθ. πριν από την ηλικία των τριάντα ετών): ~ *παιδί / κοπέλα / ζευγάρι* || ~ *ηλικία* (μικρή ηλικία, νεότητα) || (κ. ως ουσ.) *παρέα νεαρών διασκέδαζε σ' ένα μπαρ* || *συμμορία νεαρών διέρρηξε κατάστημα* || *τι θέλει ο ~;* ΑΝΤ. γέρος, ηλικιωμένος **2.** (για ζώα και φυτά) αυτός που έχει γεννηθεί ή βλαστήσει πρόσφατα: ~ *βλαστάρια / σκυλάκια* **3.** (μτφ.) αυτός που έχει δημιουργηθεί πρόσφατα, που έχει λίγα χρόνια ζωής: ~ *δημοκρατία* **4.** το ουδ. ως ουσ. στη ΦΡ. ***το νεαρό τής ηλικίας (κάποιου)*** η νεότητα, η μικρή ηλικία: *συγχωρείται για την πράξη του λόγω τού ~ του* || *παρά το ~ της, διαθέτει μεγάλη σύνεση.* — (υποκ.) **νεαρούλης** (ο), **νεαρούλα** (η), **νεαρότητα** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέος* + παραγ. επίθημα *-αρός* (πβ. κ. *πλαδ-αρός, μυσαρός* κ.τ.ό.)].

Νέαρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} **1.** αρχαίος Έλληνας ναύαρχος τού Μ. Αλεξάνδρου, ο οποίος συνέγραψε χρονικό τού ταξιδιού που πραγματοποίησε από τις εκβολές τού Ινδού Ποταμού μέχρι τον Περσικό Κόλπο **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *νε(ο)-* + *-αρχος* < *άρχω*].

νέαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η πρώτη καλλιέργεια χέρσας γης, που ήδη οργώθηκε με άροτρο ή με δικέλλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νέασις* < αρχ. *νεῶ (-άω)* «οργώνω, αροτριώ» < *νειός / νεός* «καλλιεργήσιμη γη (με καλό χώμα)» < **νειϝός*, που συνδ. με σερβοκρ. njiva, ρωσ. niva (ίδια σημ.), αρχ. γερμ. επίρρ. nidar «από κάτω» κ.ά.].

Νέα Υόρκη (η) η μεγαλύτερη πόλη των Α. Η.Π.Α. στον Ατλαντικό Ωκεανό, έδρα τού Ο.Η.Ε. και ένα από τα μεγαλύτερα σύγχρονα οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα. — **Νεοϋορκέζος** (ο), **Νεοϋορκέζα** (η), **νεοϋορκέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. New York, ονομασία που δόθηκε το 1664 από τους Άγγλους αποίκους, όταν ένας στόλος, που είχε σταλεί από τον δούκα τής Υόρκης (York), νίκησε τους Ολλανδούς κατοίκους και κυρίευσε την πόλη].

νεβρίδα (η) το δέρμα τού μικρού ελαφιού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεβρίς, -ίδος* < *νεβρός* (βλ.λ.)].

νεβρός (ο) το νεογνό τού ελαφιού ΣΥΝ. ελαφάκι, ελαφόπουλο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *(s)negʷ-ro- «ποικιλόχρωμος, σκούρος», πβ. αρμ. nerk «χρώμα», λατ. niger «σκοτεινός» (> γαλλ. noir). Στην περίπτωση αυτή παρουσιάζεται το φαινόμενο τής ονομασίας ενός ζώου από το χρώμα του (πβ. *προκάς* «ελάφι» - *περκνός* «στικτός»)].

νεγκλιζέ (το) {άκλ.} **1.** ελαφρύ και πρόχειρο γυναικείο ρούχο από απαλό ύφασμα, που φοριέται συνήθ. στο σπίτι· (παλαιότ.) διαφανής φαρδιά ρόμπα ή φόρεμα ελαφρύ και σκοπίμως ατημέλητο **2.** (ως επίθ. για ενδυμασία) αυτός που φαίνεται πολύ πρόχειρος, ατημέλητος και αποκαλυπτικός: *αυτό το ρούχο είναι κάπως ~* || (κ. ως επίρρ.) *ήταν ντυμένη πολύ ~ για την περίπτωση.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. négligé, μτχ. τ. τού ρ. négliger «αμελώ, παραμελώ» < λατ. negligo (< nec «δεν» + lego «εκλέγω, συλλέγω»)].

νέγρικος, -η, -ο ▸ νέγρος

νεγροαφρικανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους μαύρους τής Αφρικής: ~ *γλώσσες.*

νεγροειδής, -ής, -ές {νεγροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τους μαύρους, παρουσιάζει δηλ. κοινά φυλετικά χαρακτηριστικά με αυτούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. négroïde].

νέγρος (ο), **νέγρα** (η) αυτός που ανήκει στη μαύρη φυλή· (ειδικότ.) αυτός που ανήκει στους μαύρους τής Αμερικής (στις Η.Π.Α. με μειωτ. χρήση). — (υποκ.) **νεγράκι** (το), **νέγρικος**, -η, -ο, **νέγρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. negro < λατ. niger «σκοτεινός, μαύρος»].

Ν.Ε.Ε. (το) Ναυτικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

νέθω ρ. ▸ γνέθω

νέι κ. **νάι** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. καλαμένιος αυλός (φλογέρα) που χρησιμοποιείται στην περσική, αραβική και τουρκική έντεχνη μουσική.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ney < περσ. nāy].

Νείλος (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Αφρικής και τού κόσμου, που πηγάζει από τη λίμνη Βικτώρια, διαρρέει την Αίγυπτο και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νεῖλος*, πιθ. από τη σημιτ. ρίζα nahál «ποταμός», πβ. αραβ. Nahr-al-Nil. Μέσω τού λατ. Nilus το όνομα πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. Nile, γαλλ. Nil κ.ά.].

νέκρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού νεκρού **2.** (μτφ.) η έλλειψη κάθε εκδήλωσης ζωής, η στασιμότητα, η ακινησία: *στους δρόμους τού χωριού δεν κυκλοφορούσε ψυχή· ~ παντού* ΑΝΤ. ζωηράδα, κινητικότητα **3.** (μτφ.) η απόλυτη σιωπή, η απόλυτη ηρεμία: *ξαφνικά, με το που μπήκε στο δωμάτιο, έπαψαν όλοι να μιλούν και έπεσε μια ανεξήγητη ~.*

Νεκρά Θάλασσα (η) αλμυρή λίμνη στα σύνορα μεταξύ Α. Ισραήλ και Δ. Ιορδανίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο (ήδη στον Παυσανία), από το οποίο προέρχεται η λατ. ονομασία Mare Mortuum. Η εβρ. ονομασία είναι Yam Hammélah «αλμυρή θάλασσα»].

νεκρανασταίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {νεκρανάστη-σα, -θηκα, -μένος} επαναφέρω στη ζωή κάποιον που έχει πεθάνει, ανασταίνω νεκρό: *ο Χριστός νεκρανάστησε τον Λάζαρο* || (μτφ.) *επιδιώκουν να νεκραναστήσουν ξεπερασμένες νοοτροπίες.*

νεκρανάσταση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επαναφορά νεκρού στη ζωή ΣΥΝ. ανάσταση, νεκρεγερσία **2.** (μτφ.) η εκ νέου άνθηση και ακμή ύστερα από μια περίοδο αφάνειας και πα-

ρακμής: ~ *θεσμών / αξιών / ιδεών / μεθόδων* || *την πτώση τού κομουνιστικού καθεστώτος ακολούθησε η ~ τής ρωσικής ορθόδοξης θρησκευτικότητας* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (κατ' επέκτ.) η Δευτέρα Παρουσία.

νεκράνθεμο (το) [1851] {νεκρανθέμων} το λουλούδι που αποθέτουν πάνω στον νεκρό ΣΥΝ. νεκρολούλουδο.

νεκρεγερσία (η) [μτγν.] {νεκρεγερσιών} (λόγ.) η νεκρανάσταση (βλ.λ.).

νεκρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους νεκρούς: ~ *λαμπάδα / ωχρότητα / κρεβάτι / πομπή* || ~ *σεντόνια* || *τα ~ πορτρέτα τού Φαγιούμ* ΣΥΝ. θανατικός, νεκρώσιμος, επιθανάτιος ΑΝΤ. ζωικός, ζωτικός· ΦΡ. (α) ***νεκρικός θάλαμος*** ο χώρος στον οποίο τοποθετείται ο νεκρός πριν από την κηδεία (β) ***νεκρική σιγή*** η κατάσταση τής απόλυτης ησυχίας: *στο γραφείο επικρατούσε ~· όλοι ήταν απορροφημένοι στη δουλειά τους* (γ) ***νεκρική ακαμψία*** βλ. λ. *ακαμψία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *νεκρός*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *νεκρική σιγή* (< γαλλ. silence de mort), *νεκρικός θάλαμος* (< γαλλ. chambre de mort)].

νεκρογενής, -ής, -ές [1833] {νεκρογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γεννήθηκε νεκρός ΣΥΝ. νεκρογεννημένος, θνησιγενής. Επίσης **νεκρογέννητος, -η, -ο** [1856].

νεκρόδειπνο (το) {νεκροδείπν-ου | -ων} **1.** το δείπνο που παρατίθεται σε ανάμνηση τού νεκρού και κυρ. στον στενό συγγενικό του κύκλο ύστερα από την κηδεία ΣΥΝ. μακαριά **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. οι παραστάσεις που απεικονίζουν νεκρούς ανακεκλιμένους, αφηρωισμένους ή μη, να κρατούν στο χέρι τους αγγείο, ενώ μπροστά τους υπάρχει τραπέζι με πολλά εδέσματα.

νεκροζώντανος, -η, -ο μισοπεθαμένος, ημιθανής.

νεκροθάλαμος (ο) [1887] {νεκροθαλάμ-ου | -ων, -ους} το δωμάτιο στο οποίο τοποθετείται ο νεκρός πριν από την ταφή.

νεκροθάφτης (ο) [μτγν.] {νεκροθαφτών} **1.** αυτός που ασχολείται επαγγελματικά με την ταφή των νεκρών, που κατ' επάγγελμα ενταφιάζει τους νεκρούς ΣΥΝ. ενταφιαστής (βλ. κ. λ. *κοράκι*) **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί την εξόντωση κάποιου ή γενικότ. την καταστροφή ενός πράγματος, μιας κατάστασης ή ιδέας: *ο εμφύλιος πόλεμος υπήρξε ο ~ τής εθνικής ενότητας*.

νεκροθήκη (η) [αρχ.] {νεκροθηκών} **1.** ο τάφος μέσα στον οποίο τοποθετείται ο νεκρός **2.** (κατ' επέκτ.) η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα οστά τού νεκρού ΣΥΝ. οστεοθήκη, λειψανοθήκη.

νεκρόκασα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το φέρετρο.

νεκροκέρι (το) {νεκροκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κερί που ανάβει κάποιος για νεκρό.

νεκροκεφαλή (η) [1896] η κεφαλή νεκρού που έχει απογυμνωθεί από τις σάρκες της, το κρανίο σκελετού· χρησιμοποιείται ως σύμβολο σε επιγραφές (λ.χ. χημικών προϊόντων, κλειστών ή περιφραγμένων χώρων), προειδοποιώντας για την ύπαρξη θανάσιμου κινδύνου και παλαιότ. ως σύμβολο των πειρατών (λ.χ. στις σημαίες τους).

νεκροκομιστής (ο) το πρόσωπο που συνεργάζεται με γραφείο κηδειών και μεταφέρει το φέρετρο με τον νεκρό ώς τον τάφο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεκροκομίζω* < *νεκρο-* + *κομίζω*].

νεκροκρέβατο (το) [μεσν.] το φέρετρο (βλ.λ.) ΣΥΝ. νεκροφορείο, νεκροδόχος.

νεκρολάτρης (ο) [μτγν.] {νεκρολατρών} αυτός που τιμά με τρόπο εξαίρετο και λατρευτικό τους νεκρούς. — **νεκρολατρία** (η) [μτγν.].

νεκρολίβανο (το) λιβάνι που καίγεται για τον νεκρό.

νεκρολογία (η) [1856] {νεκρολογιών} **1.** ο επικήδειος λόγος που εκφωνείται κατά την κηδεία κάποιου και αναφέρεται εγκωμιαστικά στη ζωή, τη δράση και στις αρετές του **2.** η γραπτή ή έντυπη πραγματεία που αφιερώνεται στη μνήμη νεκρού **3.** (γενικότ.) η αναφορά σε νεκρό πρόσωπο: *ας αφήσουμε τις ~ και ας αναφερθούμε στους ζωντανούς καλλιτέχνες* **4. νεκρολογίες** (οι) (α) ειδική στήλη εφημερίδας στην οποία ανακοινώνεται με ειδική καταχώριση των συγγενών ο θάνατος προσώπου (β) (σε ετήσιες εκδόσεις, αλμανάκ κ.λπ.) τμήμα τής έκδοσης που αναφέρεται στις προσωπικότητες που απεβίωσαν κατά τον παρελθόντα χρόνο.

νεκρολούλουδο (το) το νεκράνθεμο (βλ.λ.).

νεκρομαντεία (η) [μτγν.] {νεκρομαντειών} η μαντεία κατά την οποία γίνεται επίκληση των ψυχών των νεκρών για επικοινωνία με τους ζωντανούς ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) νεκυομαντεία. — **νεκρομαντικός, -ή, -ό**.

νεκρομαντείο (το) [μτγν.] μαντείο στο οποίο πιστευόταν ότι τα πνεύματα των νεκρών επικοινωνούσαν με τους ζωντανούς.

νεκρομάντης (ο/η) [μτγν.] {νεκρομάντ-εως | -εις, -εων} πρόσωπο που ασκεί νεκρομαντεία.

νεκρόπολη (η) [μτγν.] {-ης κ. -όλεως | -όλεις, -όλεων} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο τόπος ταφής έξω από τις αρχαίες πόλεις, συχνά σύνολο νεκροταφείων στον ίδιο χώρο: *ο Κεραμεικός ήταν η ~ των Αθηνών*.

νεκροπομπός (ο) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που συνοδεύει ή μεταφέρει τους νεκρούς που πρόκειται να ταφούν (πβ. λ. *ψυχοπομπός*) **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που ασκεί το επάγγελμα τού εργολάβου κηδειών.

νεκροπούλι (το) {νεκροπουλ-ιού | -ιών} κάθε γλαυκόμορφο, νυκτόβιο πτηνό, όπως το νυχτοπούλι.

νεκρός, -ή (λόγ. -ά), **-ό 1** (α) αυτός που δεν ζει πια, που έχει φύγει από τη ζωή, αυτός τού οποίου έχουν παύσει οι βιολογικές λειτουργίες: *έπεσε κάτω ~ από τις σφαίρες* || *δυστυχώς, είναι πια ~* || *κλινικά ~* (πρόσωπο που δεν έχει πεθάνει, αλλά είναι αδύνατον να κρατηθεί στη ζωή λόγω τού ότι δεν λειτουργεί ο εγκέφαλός του και διατηρείται στη ζωή μόνο με ιατρικά μηχανήματα) ΣΥΝ. πεθαμένος, (αρχαιοπρ.) τεθνεώς, ΕΚΚΛΗΣ. κεκοιμημένος ΑΝΤ. ζωντανός (β) (ειδικότ. για φύλλα δέντρων) αυτός που έχει μαραθεί· ΦΡ. (α) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***νεκρή φύση*** βλ. λ. *φύση* (β) ***νεκρή θάλασσα*** η θάλασσα μέσα στην οποία δεν ζουν ζωντανοί οργανισμοί: *η Μεσόγειος κινδυνεύει να γίνει ~* (επειδή το οικοσύστημά της βρίσκεται σε κίνδυνο) **2. νεκρός** (ο), **νεκρή** (η) ο άνθρωπος που έχει χάσει τη ζωή του: *δέκα ~ και είκοσι πέντε τραυματίες σε τροχαία δυστυχήματα είναι ο θλιβερός απολογισμός τού τελευταίου σαββατοκύριακου* || *η σορός τού ~ θα εκτεθεί από αύριο σε λαϊκό προσκύνημα* || *έθαψαν τους ~ τους* || *προσφορές / τιμές / χοές προς τους ~* || *άφησαν πολλούς ~ στο πεδίο των μαχών* || *έκλαψαν τους ~ τους*· ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***ανάσταση νεκρών*** βλ. λ. *ανάσταση* (β) ***καύση νεκρών*** η αποτέφρωση των σωμάτων των νεκρών (πρακτική διαφόρων λαών, λ.χ. των σύγχρονων Ινδών, που συνδέεται με τις ταφικές τους συνήθειες και τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις) (γ) ΝΟΜ. ***περιύβριση νεκρού*** η αυθαίρετη αφαίρεση νεκρού, μελών του ή τής τέφρας του από εκείνους που έχουν δικαίωμα να τα φυλάξουν ή η διενέργεια πράξεων ανάρμοστων προς τον νεκρό ή τον τάφο του: *συνελήφθη για ~* (δ) ***σύληση νεκρού*** η αφαίρεση από τον τάφο ή από το πτώμα πολύτιμων αντικειμένων με σκοπό τον πλουτισμό: *κάτοικοι των κοντινών χωριών κατηγορήθηκαν για σύληση των νεκρών τού αεροπορικού δυστυχήματος* (ε) ***και νεκρούς ανασταίνει*** βλ. λ. *ανασταίνω* (στ) ***ούτε (και) νεκρός*** για να δοθεί έμφαση στην αρνητική στάση (κάποιου) προς (κάποιον/κάτι): *ούτε και νεκρή δεν θα τον παντρευόμουν* **3.** (για μέλος τού σώματος) αυτός που δεν λειτουργεί κανονικά, που χαρακτηρίζεται από παράλυση και δεν αντιδρά στα ερεθίσματα ούτε μπορεί να εκτελέσει εντολές: ~ *άκρα* **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ενεργητικότητας, ζωτικότητας κ.λπ.: *το πάρτι ήταν απογοητευτικό: ~ παρουσίες· κανένα νεύρο* ΣΥΝ. άψυχος, άτονος ΑΝΤ. ζωντανός, ενεργητικός, σφριγηλός· ΦΡ. (α) ***νεκρή περίοδος*** χρονικό διάστημα κατά το οποίο δεν υπάρχει κίνηση, κυρ. τουριστική (β) ΣΤΡΑΤ. ***νεκρή ζώνη*** περιοχή στην οποία η βολή ή η παρατήρηση δεν είναι δυνατή, όπου απαγορεύεται η πρόσβαση: *διαδηλωτές μπήκαν στη ~ στην Κύπρο* **5.** (μτφ.) αυτός που δεν λειτουργεί, που δεν παίρνει μπρος: *σήκωσα το ακουστικό, αλλά το τηλέφωνο ήταν ~· δεν ακουγόταν τίποτα*· ΦΡ. ***νεκρό σημείο*** (i) ΟΙΚΟΝ. η κατάσταση κατά την οποία τα έσοδα μιας επιχείρησης είναι ίσα με τα έξοδά της, δεν υπάρχουν δηλ. κέρδη (ii) (σε αυτοκίνητο κ. ***νεκρό***, το / ***νεκρά***, η) το σημείο στο οποίο βρίσκεται ο μοχλός ταχυτήτων, ώστε το κιβώτιο ταχυτήτων να μη μεταδίδει την κίνηση στον κεντρικό άξονα, κάτι που επιτρέπει στο αυτοκίνητο να διατηρείται ακίνητο χωρίς διακοπή τής λειτουργίας τού κινητήρα: *βάζω την ταχύτητα στο ~* **6.** (μτφ.) αυτός που έχει περιπέσει σε αχρηστία και δεν ισχύει πλέον: ~ *νόμος / κανόνας / τύπος αγωγής / γλώσσες* (αυτές που δεν μιλιούνται πια, που δεν είναι πλέον εν χρήσει, λ.χ. η Λατινική)· ΦΡ. ***νεκρό γράμμα*** κάτι που μένει μόνο στα χαρτιά και δεν εφαρμόζεται στην πράξη, δεν πραγματοποιείται: *οι αποφάσεις τής κυβέρνησης έμειναν τελικά ~* ● ΦΡ. ***νεκρός χρόνος*** (σε ορισμένα αθλήματα) ο χρόνος κατά τη διάρκεια τού οποίου ο διαιτητής διακόπτει τον αγώνα και ο οποίος υπολογίζεται στη συνολική προβλεπόμενη διάρκειά του: *ο παίκτης πέτυχε το καλάθι σε ~*. — **νεκρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέκ-υς* (με επίθημα *-ρός*) < I.E. *nek- «θάνατος, νεκρός», πβ. σανσκρ. nāśyati «πεθαίνει», λατ. nex (γεν. necis) «βίαιος θάνατος», noceo «βλάπτω» (> in-nocens «αβλαβής, αθώος», πβ. γαλλ. innocent) κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *νέκ-ταρ* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *νεκρή γλώσσα / φύση* (< γαλλ. langue / saison / nature morte), *νεκρό γράμμα / σημείο* (< γαλλ. lettre morte / point mort), *νεκρός χρόνος* (< γαλλ. temps mort)].

> **νεκρός: συνώνυμα.** Ήδη στην Αρχαία Ελληνική «η έλλειψη τής ζωής» χαρακτηρίστηκε ως **θάνατος** και «αυτός που στερείται τής ζωής και μεθίσταται στην κατάσταση τού θανάτου» ως **νεκρός** (από τη ρίζα **νεκ-**, πβ. και αρχ. **νέκ-υς** «νεκρός»). Στο *νεκρός* τονίζεται η έννοια τού θανάτου και τής στέρησης τής ζωής· το ίδιο και στα συνώνυμα **πεθαμένος, αποθανών, θανών**. Την απομάκρυνση τής ψυχής από το σώμα και την έλλειψη τού σημείου τής ζωής, τής αναπνοής, δηλώνουν τα συνώνυμα **άψυχος** και **ξέψυχος**, καθώς και τα **άπνους / άπνοος** και **ξέπνοος**, ενώ το **ξερός** δηλώνει την κατάσταση τού σώματος (ακαμψία, έλλειψη αντιδράσεων), όταν πληγεί από τον θάνατο. Μια σειρά από συνώνυμα δηλώνουν τον νεκρό ως ουσιαστικό, δηλ. το νεκρό σώμα. Αυτά είναι το **πτώμα** (< *πίπτω* «πέφτω»), το σώμα το νεκρό που δεν σηκώνεται, που δεν κινείται, που κείτεται κατά γης. Ό,τι έχει απομείνει, ό,τι υπολείπεται μετά τον αποχωρισμό τής ψυχής από το σώμα είναι το **λείψανο** (< *λείπω*). Επειδή δε το σώμα είναι η κατοικία τής ψυχής τού ανθρώπου, το **σκήνος** ή το **σκήνωμα** όπου *σκηνεί* (αρχ. ρ. **σκηνῶ** = κατοικώ) η ψυχή του, έφθασαν (ήδη στην Αρχαία) να σημαίνουν μεταφορικά και το νεκρό σώμα, τον νεκρό. Συχνά μάλιστα οι λ. *σκήνωμα* και *λείψανο* χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν ευλαβικά το νεκρό σώμα αγίου προσώπου (*Σε μια κρύπτη τού Αγίου Όρους βρήκαν μετά από χρόνια το σκήνωμα τού αγίου που μυροβολούσε*). Το **σορός** (η), που σήμαινε αρχικά το φέρετρο, το οποίο φέρει τον νεκρό, δήλωσε συνεκδοχικά τον νεκρό (*Η σορός τού πρωθυπουργού μεταφέρθηκε από τη Μητρόπολη στο νεκροταφείο πάνω σε κιλλίβαντα, τον οποίο ακολουθούσαν τιμητικό άγημα και πλήθος επισήμων*). Τέλος, η λ. **κουφάρι** (από το μεσαιωνικό **κοῦφον** ή **κοῦφος** «σώμα, θώρακας») χρησιμοποιήθηκε κυρ. για πτώματα ζώων και, συνήθ. επιτιμητικά, για ανθρώπους (*Τα κουφάρια των υποζυγίων που μετέφεραν τα πυρομαχικά, βρέθηκαν μέσα στα χιόνια μήνες αργότερα· τα καημένα τα ζώα δεν μπόρεσαν να αντέξουν την πείνα και το κρύο*). ‣ μακαρίτης

νεκροσέντονο (το) το σεντόνι με το οποίο τυλίγουν το σώμα τού νεκρού, πριν αυτό τοποθετηθεί στο φέρετρο και στη συνέχεια στον τά-

φο ΣΥΝ. σάβανο.

νεκροσέντουκο (το) το φέρετρο, το νεκροκρέβατο.

νεκροσκοπία (η) [1835] {νεκροσκοπιών} ΙΑΤΡ. η νεκροψία (βλ.λ.).

νεκροσκόπος (ο/η) [1825] γιατρός ή αρμόδιος υπάλληλος, ο οποίος διενεργεί νεκροσκοπία.
[ΕΤΥΜ. < *νεκρός* + *-σκόπος* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

νεκροσπερμία (η) {νεκροσπερμιών} η παθολογική κατάσταση τής νέκρωσης των σπερματοζωαρίων μέσα στο σπέρμα, η οποία συντελεί στην ανδρική στειρότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. necrospermia].

νεκροστάσιο (το) [1883] {νεκροστασί-ου | -ων} κλειστός χώρος σε νεκροταφείο, όπου τοποθετούν τους νεκρούς πριν από την κηδεία.
[ΕΤΥΜ. < *νεκρο-* + *-στάσιο* (βλ.λ.) < αρχ. *ἵ-στα-μαι*].

νεκροστολίζω ρ. μετβ. {νεκροστόλισ-α, -μένος} στολίζω το φέρετρο και τον νεκρό που βρίσκεται μέσα σε αυτό. - **νεκροστόλισμα** (το).

νεκρόσυλος, -η, -ο αυτός που κλέβει αντικείμενα τα οποία ανήκουν στον νεκρό (πβ. λ. *ιερόσυλος*). - **νεκροσυλία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεκροσυλία* (υποχωρητ.) < *νεκρο-* + *-συλία* < *συλῶ* «αρπάζω, λεηλατώ» (βλ.λ.)].

νεκροταφείο (το) [1833] **1.** (α) ο τόπος στον οποίο ενταφιάζονται νεκροί (συχνά δίπλα σε ναό), στον οποίο υπάρχουν τα μνήματα των νεκρών: *το ~ τού χωριού* || *στρατιωτικό / εβραϊκό / καθολικό ~* || *το Α΄ ~ Αθηνών* ΣΥΝ. κοιμητήριο (β) ***νεκροταφείο ελεφάντων*** ο τόπος στον οποίο κάποιοι υποθέτουν ότι πηγαίνουν οι ελέφαντες όταν πρόκειται να πεθάνουν **2.** (μτφ.) τόπος στον οποίο επικρατεί απόλυτη ησυχία: *~ είναι εδώ μέσα, για ζωντανέψτε λίγο!* **3.** (μτφ.) ο τόπος στον οποίο πετιέται ή συγκεντρώνεται κάθε άχρηστο ή φθαρμένο υλικό: *~ αυτοκινήτων* (ο χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται παλιά, κατεστραμμένα ή εγκαταλελειμμένα αυτοκίνητα).

νεκρότητα (η) → νεκρός

νεκροτομείο (το) [1876] **1.** ο χώρος στον οποίο εξετάζονται ανατομικά τα πτώματα των νεκρών, προκειμένου να εξακριβωθούν τα αίτια τού θανάτου τους **2.** το εργαστήριο στο οποίο εξασκούνται οι φοιτητές τής ιατρικής στη νεκροτομία (βλ.λ.).

νεκροτομή (η) [1852] ΙΑΤΡ. ανατομική εξέταση με τομή πτώματος, η οποία γίνεται για την εξακρίβωση των αιτίων τού θανάτου ή για ερευνητικούς σκοπούς (λ.χ. κατά τη διδασκαλία και εξάσκηση των φοιτητών τής ιατρικής) και η οποία συνίσταται στη διάνοιξη των διαφόρων κοιλοτήτων και οργάνων τού σώματος. Επίσης **νεκροτομία** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécrotomie. Στις ξέν. γλώσσες χρησιμοποιείται ευρέως ο ελληνογενής όρ. autopsy (αγγλ.), autopsie (γαλλ.)].

νεκροφάγος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που τρώει πτώματα: *ο γύπας είναι ~ πουλί.*

νεκροφάνεια (η) [1872] {νεκροφανειών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση ανθρώπου, η οποία χαρακτηρίζεται από προσωρινή παύση ή επιβράδυνση τής λειτουργίας τής καρδιάς ή τής αναπνοής του, γενικά των βιολογικών λειτουργιών του, ώστε να δίνει την εντύπωση ότι είναι νεκρός.

νεκροφανής, -ής, -ές [1856] {νεκροφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έπαθε νεκροφάνεια, που δίνει την εντύπωση ότι είναι νεκρός. — **νεκροφανώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *νεκρο-* + *-φανής* < *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β΄ *ἐ-φάν-ην*)].

νεκροφιλία (η) **1.** ΨΥΧΟΛ. γενετήσια διαστροφή κατά την οποία κάποιος ικανοποιείται σεξουαλικά με πτώματα ή με πρόσωπα που υποδύονται τον νεκρό (λ.χ. μπαίνοντας μέσα σε φέρετρο)· (γενικότ.) η ικανοποίηση που αντλεί κανείς από οτιδήποτε υποβάλλει την ιδέα τού θανάτου (κεριά, πένθιμα σύμβολα, ρούχα κ.λπ.) **2.** (μτφ.) η υπερβολική ενασχόληση με πρόσωπα πεθαμένα και με τις συνθήκες τού θανάτου τους· η εκδήλωση λατρείας προς πεθαμένα άτομα: *πολλοί θεωρούν τα μαζικά λαϊκά προσκυνήματα των τελευταίων χρόνων εκδήλωση μιας γενικευμένης ~ τής κοινωνίας.* — **νεκρόφιλος**, -η, -ο [1888], **νεκροφιλικός**, -ή, -ό, **νεκροφιλικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécrophilie].

νεκροφιλώ ρ. μετβ. [1858] {νεκροφιλείς... κ. -άς... | νεκροφίλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} φιλώ νεκρό· ΦΡ. (λαϊκ.) ***να με νεκροφιλήσεις*** αντί όρκου, όταν κάποιος θέλει να δεσμεύσει κάποιον να κάνει κάτι ή όταν θέλει να δώσει έμφαση στα λεγόμενά του: *~, αν δεν σου λέω την αλήθεια.* — **νεκροφίλημα** (το).

νεκροφοβία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο φόβος για τους νεκρούς ή η έμμονη ιδέα τού θανάτου. — **νεκρόφοβος** (ο/η), **νεκροφοβικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécrophobie].

νεκροφόρα (η) **1.** το επίμηκες μαύρο αυτοκίνητο, που είναι ειδικά κατασκευασμένο, ώστε στο πίσω μέρος του να τοποθετούνται τα φέρετρα για τη μεταφορά των νεκρών στο νεκροταφείο **2.** (ειρων.) αυτοκίνητο μακρύ και μαύρο, όπως το παραπάνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νεκροφόρος* < *νεκρο-* + *-φόρος* < *φέρω*].

νεκροφύλακας (ο) [μτγν.] {νεκροφυλάκων} αυτός που εργάζεται ως υπάλληλος σε νεκροφυλακείο (βλ.λ.).

νεκροφυλακείο (το) [1833] χώρος νεκροταφείου ή νοσοκομείου, όπου φυλάσσονται προσωρινά οι νεκροί, μέχρι να ενταφιαστούν.

νεκροψία (η) [1840] {νεκροψιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση ανθρώπινου πτώματος (χωρίς νεκροτομή), η οποία διενεργείται στο πλαίσιο ιατροδικαστικής έρευνας με σκοπό τη διαπίστωση τού είδους και των αιτίων τού θανάτου, καθώς επίσης και των συνθηκών υπό τις οποίες αυτός επήλθε ΣΥΝ. νεκροσκοπία· ΦΡ. (οικ.-σκωπτ.) ***η νεκροψία θα δείξει!*** ως απάντηση σε ερώτηση για το αν εξελίχθηκε καλά ή όχι κάτι: *–Καλά τα πήγες στον διαγωνισμό: —~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκροτομή*.
[ΕΤΥΜ. < *νεκρ(ο)-* + *-οψία* < *ὄψη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécropsie].

νεκροψία – νεκροτομή. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική προέλευση (ως προς το β΄ συνθετικό τους) και σημασία: **νεκροψία** είναι η μακροσκοπική, η εξωτερική πρώτη εξέταση τού πτώματος από τον ιατροδικαστή, ενώ **νεκροτομή** είναι η μικροσκοπική ενδελεχής εξέταση τής κατάστασης τού πτώματος μετά από ανατομική επέμβαση τού ιατροδικαστή και από ανάλογες εργαστηριακές αναλύσεις.

νεκρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νέκρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανακόπτω τις φυσιολογικές λειτουργίες τής ζωής, προκαλώ τον θάνατο κάποιου ΣΥΝ. θανατώνω ΑΝΤ. ζωντανεύω **2.** επιφέρω τοπική αναισθησία: *η ένεση νεκρώνει όλη την περιοχή γύρω από το χαλασμένο δόντι* ΣΥΝ. αναισθητοποιώ **3.** (μτφ.) προκαλώ σε κάτι αδράνεια ή καταστροφή, παύση τής λειτουργίας του: *προσπαθούσε να νεκρώσει τα πάθη του, τις σαρκικές του επιθυμίες* || *ο πόλεμος νέκρωσε τις οικονομικές συναλλαγές* ♦ (αμετβ.) **4.** παύω να λειτουργώ: *μετά το ατύχημα έχει νεκρώσει ο εγκέφαλός του* || (μτφ.) *νέκρωσε το τηλεφωνικό κέντρο* **5.** περιέρχομαι σε κατάσταση απραξίας και αδράνειας, χαρακτηρίζομαι από έλλειψη δραστηριότητας, κινητικότητας, ζωντάνιας· βρίσκομαι σε κατάσταση στασιμότητας: *νέκρωσε η πόλη / το εμπόριο* || *λόγω τής αυριανής πορείας θα νεκρώσει το κέντρο τής Αθήνας* || *νέκρωσαν οι δουλειές / οι δρόμοι* **6.** παίρνω το ωχρό χρώμα τού νεκρού από φόβο ή έκπληξη: *είχε νεκρώσει από τον φόβο του.* — **νέκρωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νεκρῶ (-όω)* < αρχ. *νεκρός* (βλ.λ.)].

νέκρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διακοπή των φυσιολογικών λειτουργιών: *η ~ τού οργανισμού* **2.** (ειδικότ.) ο θάνατος κυττάρων ιστού ή η μη λειτουργία ανατομικής περιοχής: *σηπτική / ινώδης ~*· ΦΡ. ***νέκρωση τού εγκεφάλου*** η διακοπή τής λειτουργίας τού εγκεφάλου **3.** (μτφ.) η παύση τής δράσης, η διακοπή τής δραστηριότητας: *η ~ τής αγοράς / τού εμπορίου* || *η ~ τής σχολικής εκπαίδευσης λόγω απεργιών και καταλήψεων.*

νεκρώσιμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με νεκρό **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***νεκρώσιμη ακολουθία*** η ιερή ακολουθία που αποτελείται από ψαλμούς, ύμνους και τροπάρια και η οποία ψάλλεται κατά την κηδεία ενός προσώπου: *η ~ θα ψαλεί στον ιερό ναό Αγίας Τριάδος Πειραιώς* **3.** **νεκρώσιμο** (το) {νεκρωσίμ-ου | -ων} το έντυπο που πληροφορεί για τον τόπο και τον χρόνο κηδείας ή μνημοσύνου: *τοιχοκολλώ ~* ΣΥΝ. κηδειόσημο.

νεκρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί νέκρωση.

νέκταρ (το) {νέκταρος | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. ο γλυκός, άχρωμος σακχαρούχος χυμός, ο οποίος εκκρίνεται από ειδικούς αδένες (τα νεκτάρια) στα άνθη, στους βλαστούς και στα φύλλα φυτών που προσελκύουν έντομα και αποτελεί την πρώτη ύλη, την οποία χρησιμοποιούν οι μέλισσες για να φτιάξουν μέλι **2.** (μτφ.) κάθε ποτό που χαρακτηρίζεται για τη γλυκύτητα τής γεύσης και τη λεπτότητα τού αρώματός του: *~ το κρασί!* **3.** μη αλκοολούχο ποτό, που παρασκευάζεται από χυμό ή πολτό φρούτων με προσθήκη νερού και ζάχαρης **4.** ΜΥΘΟΛ. το ποτό που έπιναν οι θεοί τού Ολύμπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμβροσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (αρχαϊκός σχηματισμός σε *-αρ*), αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με την ισχυρότερη εκδοχή, η λ. ανάγεται σε θ. *nek- (πβ. *νεκ-ρός*) και β΄ συνθ. *-ταρ*, το οποίο απαντά στα σανσκρ. tárati «διασχίζω», viśvatūr- «αυτός που θριαμβεύει επί όλων» (πβ. φρ. mṛtyúm áti tṝ «θριαμβευτής επί τού θανάτου»). Στην περίπτωση αυτή, η λ. *νέκταρ* θα δήλωνε, σε συνδυασμό με την *ἀμβροσία*, τη διατροφή των αθανάτων. Απίθανη η ανάλυση *νέ-κταρ* με τη σημ. «όχι νεκρός», από το στερητ. μόριο *νε-* και β΄ συνθ. *-κταρ*· πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κτέρες· νεκροί*. Εξίσου αμφίβολη παραμένει η σύνδεση με τοχ. ñakte «θεός», η οποία θεωρεί τη λ. δάνειο από τη Μικρά Ασία, και αναπόδεικτη η αναγωγή σε σημιτ. ρίζα με σημ. «άρωμα»].

Νεκταρία (η) γυναικείο όνομα.

νεκταρίνι (το) {νεκταριν-ιού | -ιών} ποικιλία ροδάκινου· φρούτο πλούσιο σε βιταμίνες Α και C, με λεία επιφάνεια και σκληρή αρωματική κόκκινη, λευκή ή κίτρινη σάρκα, που τρώγεται συνήθ. νωπό, αλλά και σε κονσέρβες, μαρμελάδες και πίτες. — **νεκταρινιά** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. nectarine < λατ. nectar < αρχ. *νέκταρ*].

νεκτάριο (το) [μτγν.] {νεκταρί-ου | -ων} αδένας τού άνθους, από τον οποίο εκκρίνεται το νέκταρ.

Νεκτάριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *νέκταρ*].

νεκυομαντεία (η) {νεκυομαντειών} (σπάν.-λόγ.) η νεκρομαντεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεκυο-* (< αρχ. *νέκυς, -υος*, βλ. λ. *νεκρός*) + *μαντεία*].

Ν.Ε.Λ.Ε. (η) Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Νεμέα (η) κωμόπολη τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας, γνωστή για την παραγωγή κρασιού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέμος* «δάσος», που συνδ. με λατ. nemus «ιερό δάσος», αρχ. ιρλ. nemed «ιερός τόπος»].

Νέμεα (τα) [αρχ.] **1.** (στην αρχαιότητα) πανελλήνια γιορτή αφιερωμένη στη λατρεία του Δία που διεξαγόταν κάθε δύο χρόνια στην κοιλάδα τής Νεμέας **2.** σύγχρονη γιορτή με ποικίλες δραστηριότητες στην περιοχή τής Νεμέας.

Νέμεση (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. αρχαιότατη θεότητα, που προσωποποιούσε, μαζί με άλλες (λ.χ. τη Θέμιδα, την Ειμαρμένη κ.λπ.), την έννοια τής άνωθεν δικαιοσύνης (τιμωρίας) και αποκαθιστούσε την τάξη (τής φύσης, τής ανθρώπινης κοινωνίας, τού κόσμου), όταν αυτή διασαλευόταν, τιμωρώντας την υπεροψία και την αλαζονεία των ανθρώ-

πων (την ύβρι)· σύμβολά της ήταν ο πήχυς και το χαλινάρι **2.** (μετωνυμ.) η θεία δίκη. Επίσης (λόγ.) **Νέμεσις** {Νεμέσεως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίκηση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νέμεσις* < *νέμω* (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμολογική αρχή της, η λ. θα δήλωνε αρχικώς τη δίκαιη διανομή, τη μοιρασιά που γίνεται βάσει νόμιμης εξουσίας, βαθμηδόν δε μετέπεσε στη σημ. τής ανάληψης δικαστικής δράσεως εκ μέρους τής εξουσίας, ώστε να απονεμηθεί δικαιοσύνη. Έτσι, ενώ η λ. *αιδώς* έχει υποκειμενική σημ. και αναφέρεται στο πρόσωπο που την εκδηλώνει, η λ. *νέμεσις* έχει αντικειμενική αξία και αναφέρεται στον φορέα τής εξουσίας που την ασκεί].

νέμω ρ. μετβ. {ένειμα} **1.** (αρχαιοπρ.) μοιράζω, διανέμω· (μεσοπαθ. ***νέμομαι***) **2.** ΝΟΜ. κατέχω (ένα πράγμα) και απολαμβάνω τα ωφελήματα που μου προσφέρει: ~ *αγρόκτημα / περιουσία* ΣΥΝ. καρπώνομαι, εκμεταλλεύομαι **3.** (κακόσ.) εκμεταλλεύομαι (κάτι) κατά τρόπο παράνομο ή καταχρηστικό για το προσωπικό μου συμφέρον: *κατηγορεί όσους νέμονται την εξουσία για ασυδοσία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *nem- «μοιράζω, διανέμω», πβ. λιθ. núoma «ενοίκιο», γοτθ. niman «παίρνω», γερμ. nehmen «παίρνω» κ.ά. Ομόρρ. *νόμ-ος, νομ-ή, νομ-άς, νομ-ίζω, νέμε-σις (-η), νόμ-ισμα* κ.ά.].

νένα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η γυναίκα που θηλάζει, διατρέφει και μεγαλώνει παιδί, που δεν είναι δικό της ΣΥΝ. τροφός, παραμάννα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. nena, λ. τής παιδικής γλώσσας, πβ. ιταλ. menna «μαννούλα» (με ανομοίωση)].

νενέ (η) (λαϊκ.) η γιαγιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. nine (με προληπτική αφομοίωση)].

νενέκος (ο) (μετωνυμ.) προσκυνημένος, δουλοπρεπής: *«χαρακτήρισε τον έναν "αγωνιστή τού λαού" και τον άλλο ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Δημ. Νενέκου, οπλαρχηγού τής Επανάστασης τού 1821, ο οποίος το 1827 προσχώρησε στους συνεργάτες τού Ιμπραήμ και πολέμησε στο πλευρό των Τούρκων].

νενομισμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει καθιερωθεί από τον νόμο ή από το έθιμο, που ισχύει σύμφωνα με το θετό και το εθιμικό Δίκαιο: *το στρατιωτικό απόσπασμα απέδωσε στη σορό τού εκλιπόντος τις ~ τιμές* **2.** (συχνά ως ουσ. ***νενομισμένα,*** τα) τα καθιερωμένα ΣΥΝ. καθιερωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *νομίζω* (πβ. *νομίζεται* «είναι καθιερωμένο ως έθιμο»)].

νέο (το) **1.** η είδηση, η καινούργια πληροφορία: *έχεις κάνα ~ από τον Γιάννη;* || *θα σου πω ένα ~ που θα σε χαροποιήσει* **2. *νέα*** (τα) (α) οι ειδήσεις, καινούργιες πληροφορίες: *έχεις ~ από τον Γιώργο;* || *τι ~ μου φέρνεις;* || *Τα 'μαθες τα ~; Η Μαρία παντρεύτηκε* || (σκωπτ.) *δεν υπάρχουν ~, μόνο παλιά!* (β) (ειδικότ.) οι ειδήσεις στον Τύπο (έντυπο και ηλεκτρονικό): *ανοίγω το ραδιόφωνο ακούσω τα ~* || *Διάβασες εφημερίδα; Έχουμε τίποτα ~;*

νεο- κ. **νεό-** κ. (λαϊκ.) **νιο-** κ. **νιό-** α' συνθετικό λέξεων που αποδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία: **1.** τού πρόσφατου, τού μεταγενέστερου και τού νέου σε ηλικία: *νεό-νυμφος, νιό-παντρος, νεό-δμητος, νεο-ελληνικός* **2.** (στην επιστήμη και την τέχνη) τού καινούργιου ή τού ανανεωτικού (που αναθεωρεί, βελτιώνει ή τροποποιεί κάτι παλαιότερο): *νεο-δαρβινισμός, νεο-κλασικισμός, νεο-θετικισμός.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *νέος* (βλ.λ.), εμφανίζεται δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (πβ. γαλλ. neoclassique). Ο τ. *νιο-* (π.χ. *νιό-παντρος*) προέρχεται από το *νεο-* (με συνίζηση) και είναι μεσν.].

νεοανθρωπισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η δημιουργική επανασύνδεση με το πνεύμα και τις αξίες τής κλασικής αρχαιότητας, που καλλιέργησε το φιλοσοφικό και αισθητικό ρεύμα τού ανθρωπισμού (βλ.λ.), κυρ. στους τομείς τής φιλοσοφίας, τής ποίησης και τής αρχιτεκτονικής, και η οποία πήρε τη μορφή τής αναβίωσης τού ανθρωπισμού στη Γερμανία περί το 1750. — **νεοανθρωπιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Neuhumanismus (νόθο σύνθ.)].

νεοαποικιοκρατία (η) **1.** η πολιτική και οικονομική κυριαρχία που ασκούν ανεπτυγμένα κράτη εις βάρος ανεξάρτητων τώρα και αναπτυσσόμενων κρατών τού Τρίτου Κόσμου, πρώην αποικιών τους, είτε με τον έλεγχο των κυβερνήσεών τους είτε με την εκμετάλλευση τής οικονομικής και τεχνολογικής τους καθυστέρησης προς όφελός τους **2.** η επέκταση τής πολιτικής και τής οικονομικής επιρροής ανεπτυγμένων κρατών σε νέες γεωγραφικές περιοχές. Επίσης **νεοαποικισμός** (ο). — **νεοαποικιοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. néocolonialisme (νόθο σύνθ.)].

νεοαττικός, -ή, -ό (η) [1885] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αναβίωση στοιχείων τού ελληνικού πολιτισμού των κλασικών χρόνων **2. *νεοαττική τέχνη*** η τέχνη που αναπτύχθηκε στον ρωμαϊκό κόσμο κατά τον 1ο αι. π.Χ. από καλλιτέχνες Έλληνες που ζούσαν στην Ελλάδα ή την Ιταλία, οι οποίοι κατασκεύαζαν αντίγραφα (αγάλματα, ανάγλυφα) γνωστών έργων των κλασικών χρόνων.

νεοβιταλισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. μεταφυσική θεωρία που αποτελεί εξέλιξη τού βιταλισμού (βλ.λ.), η οποία υποστηρίζει ότι η ζωή οφείλεται και ανάγεται σε μία κατευθυντήρια αρχή, η οποία αποτελεί ξεχωριστό είδος ενέργειας και δεν παράγει έργο, αλλά επιδρά στις ενεργητικές δυνάμεις και ιδιαίτερα στις ζωικές. — **νεοβιταλιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néovitalisme (νόθο σύνθ.) < neo- (< ελλην. *νεο-*) + vitalisme < λατ. vitalis «ζωτικός» < vita «ζωή»].

νεογενής, -ής, -ές [αρχ.] {νεογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει πρόσφατα εμφανιστεί ή διαμορφωθεί έπειτα από κάποιον άλλο **2.** ΓΕΩΛ. ***νεογενής περίοδος / Νεογενές*** (το) το διάστημα που καλύπτει τις βαθμίδες τού Μειοκαίνου – Πλειοκαίνου και αποτελεί τη νεότερη περίοδο τού Τριτογενούς.

νεογέννητος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **νιογέννητος 1.** αυτός που γεννήθηκε πρόσφατα ΣΥΝ. νεότοκος, αρτιγενής **2. *νεογέννητο*** (το) το βρέφος, το νεογνό που μόλις ήλθε στη ζωή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος.*

νεογιλός, -ή, -ό **1.** (για τα δόντια) αυτός που φύεται πρώτος **2. *νεογιλοί οδόντες*** τα πρώτα προσωρινά δόντια των παιδιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεο-* (< *νέος*) και β' συνθ. πιθ. το αμάρτυρο **γιλ(λ)ός* «μικρό αγόρι, παιδί» (πβ. μυκ. ki-ra «μικρή κοπέλα»), ίσως < **γιδ-λός,* που συνδ. με λιθ. žindù «θηλάζω»].

νεογνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το νεογνό **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***νεογνική περίοδος*** το χρονικό διάστημα που ξεκινά με τη γέννηση και διαρκεί ώς την εικοστή όγδοη μέρα (β) ***νεογνική θνησιμότητα*** η θνησιμότητα που παρουσιάζεται κατά τις πρώτες τέσσερεις εβδομάδες τής ζωής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. néo-natal (νόθο σύνθ.)].

νεογνό (το) το βρέφος ή το ζώο που γεννήθηκε πριν από λίγο· (ειδικότ.) το μωρό ώς ενός μηνός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. *νεογνός* < *νεο-* + *-γνός* < θ. *-γν-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *γεν-* (πβ. *γέν-ος*), η οποία απαντά και στο αρχ. ρ. *γί-γν-ομαι*].

νεογνολογία (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής παιδιατρικής που ασχολείται με τις παθήσεις και γενικότ. με τα προβλήματα των νεογνών. — **νεογνολόγος** (ο/η), **νεογνολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neognology].

νεογοτθικός, -ή, -ό [1884] (στην τέχνη) αυτός που έχει ως βάση μεσαιωνικά γοτθικά πρότυπα.

νεογραμματικός (ο) [1894] καθένας από την ομάδα των Γερμανών φιλολόγων και γλωσσολόγων τού τέλους τού 19ου αι. (K. Brugmann, B. Delbrück κ.ά.), που υποστήριξαν την καθολική ισχύ των φωνολογικών νόμων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Junggrammatiker].

νεοδαρβινισμός (ο) ΒΙΟΛ. το σύνολο των νεότερων εξελικτικών θεωριών και απόψεων (συνθετικής θεωρίας, κοινωνιοβιολογίας) που διατηρούν τον πυρήνα τής θεωρίας τού Δαρβίνου, ιδιαίτερα τον ρόλο τής φυσικής επιλογής, αλλά τον συμπληρώνουν με τα δεδομένα τής γενετικής, τής συμπεριφοράς κ.λπ. — **νεοδαρβινιστής** (ο), **νεοδαρβινι(στι)κός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neodarwinism].

νεοδημοκράτης (ο), **νεοδημοκράτισσα** (η) {δύσχρ. νεοδημοκρατισσών} οπαδός ή μέλος τής Ν.Δ. (βλ.λ., σημ. 2). — **νεοδημοκρατικός,** -ή, -ό.

νεοδιόριστος, -η, -ο [1897] (για πρόσ.) αυτός που έχει διοριστεί πρόσφατα: ~ *καθηγητής.*

νεόδμητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χτίστηκε πρόσφατα: ~ *πολυκατοικία / αθλητικό στάδιο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεο-* + *-δμητος* < θ. *δμᾱ- / δμη-* τού ρ. *δέμω* «χτίζω, οικοδομώ» (βλ. κ. *δόμος*)].

νεοδύμιο (το) {νεοδυμίου} ΧΗΜ. μέταλλο (σύμβολο Nd) αργυρόλευκου χρώματος, που αντιδρά με το νερό και δίνει υδρογόνο, ενώ οξειδώνεται με τον αέρα (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neodymium < neo- (< *νέος*) + (di)dymium (< *δίδυμος*)].

Νεοέλληνας (ο) [1854] {Νεοελλήνων} ο Έλληνας από την εποχή τής ιδρύσεως τού νέου ελληνικού κράτους (1832) μέχρι σήμερα· ο όρος χρησιμοποιήθηκε συχνά από Έλληνες και ξένους για να αντιδιασταλούν οι σύγχρονοι Έλληνες προς τους αρχαίους κυρ. αλλά και τους Βυζαντινούς, με μια τάση για χειραφέτηση από την αρχαιοελληνική παράδοση και προβολή τής αξίας τού νεότερου ελληνισμού.

νεοελληνικός, -ή, -ό [1818] αυτός που σχετίζεται με τους νεότερους Έλληνες ή τη νεότερη Ελλάδα: ~ *ιστορία / γλώσσα / μουσική / θέατρο / φιλολογία / πολιτισμός / σπουδές.* — **νεοελληνικά** επίρρ.

νεοελληνιστής (ο) [1887], **νεοελληνίστρια** (η) {νεοελληνιστριών} ο/η φιλόλογος που ειδικεύεται στην επιστημονική μελέτη τής νεοελληνικής λογοτεχνίας και γλώσσας.

νεοελληνιστί επίρρ. [1828] (λόγ.) στη νεοελληνική γλώσσα: *του απάντησε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*

νεοεξπρεσιονισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. κίνημα τής δεκαετίας τού 1980, που εμφανίστηκε ως αντίδραση στην αφηρημένη τέχνη τής προηγούμενης δεκαετίας, απεικονίζοντας αναγνωρίσιμα αντικείμενα, κυρ. από την αστική ζωή, χωρίς ζωγραφική εξιδανίκευση, αλλά με τρόπο που να εκφράζει την εσωτερική ανησυχία, την ένταση και τη σύγχρονη αλλοτρίωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neo-expressionism (νόθο σύνθ.)].

νεοθετικισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. κατεύθυνση τής θετικιστικά προσανατολισμένης επιστημονικής θεωρίας, η οποία αναπτύχθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και απορρίπτει τις μεταφυσικές αναζητήσεις, δέχεται ως μόνες έγκυρες μορφές γνώσης τις γνώσεις τής φυσικής και θεωρεί έργο τής φιλοσοφίας τη λογική ανάλυση τής γλώσσας· αλλιώς *λογικός θετικισμός / εμπειρισμός.* — **νεοθετικιστής** (ο), **νεοθετικίστρια** (η), **νεοθετικιστικός,** -ή, -ό, **νεοθετικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. néopositivisme (νόθο σύνθ.)].

νεοθωμισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. η εισαγωγή από τον Πάπα στα τέλη τού 19ου αι. τού πνεύματος τού Θωμά τού Ακινάτη στη σύγχρονη προβληματική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néothomisme (νόθο σύνθ.)].

νεοϊμπρεσιονισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ρεύμα τής γαλλικής ζωγραφικής τού όψιμου 19ου αι., το οποίο ανανέωσε τον εμπρεσιονισμό, αντιδρώντας αφενός στον εμπειρικό ρεαλισμό του και εφαρμόζοντας αφετέρου τις επιστημονικές οπτικές αρχές τού φωτός και τού χρώματος στη δημιουργία αυστηρά τυποποιημένων εικαστικών συνθέσεων. — **νεοϊμπρεσιονιστής** (ο), **νεοϊμπρεσιονίστρια** (η), **νεοϊμπρεσιονιστικός,** -ή, -ό, **νεοϊμπρεσιονιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néo-impressionnisme (νόθο σύνθ.). Βλ. κ.

ιμπρεσιονισμός].

νεοκαντιανισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η φιλοσοφική κίνηση που εμφανίστηκε στη Γερμανία (περίπου το 1860) και υποστήριξε την επιστροφή στη γνωσιολογική θεωρία τού Καντ ως αντίδραση προς τον μετά τον Καντ γερμανικό ιδεαλισμό. — **νεοκαντιανιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neokantianism (νόθο σύνθ.)].

νεοκαπιταλισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. φάση εξελίξεως τού καπιταλισμού, που άρχισε από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και η οποία χαρακτηρίζεται από την άντληση κεφαλαίων μέσω τής διασποράς των μετοχών και τής ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων σε μεγάλο αριθμό μετόχων και ως εκ τούτου τον διαχωρισμό τής ιδιοκτησίας από τη διοίκηση των επιχειρήσεων (λαϊκός καπιταλισμός), τη διεθνή συγκέντρωση κεφαλαίων και την ανάπτυξη πολυεθνικών επιχειρήσεων, την έμφαση στην τεχνολογία κ.ά. — **νεοκαπιταλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néocapitalisme (νόθο σύνθ.)].

νεοκλασικισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η τάση που χαρακτηρίζεται από αναβίωση τού κλασικισμού στους τομείς τής λογοτεχνίας, τής μουσικής, τής τέχνης και τής αρχιτεκτονικής και τοποθετείται χρονικά στο δεύτερο μισό τού 18ου και τις αρχές τού 19ου αι. — **νεοκλασικιστής** (ο), **νεοκλασικίστρια** (η), **νεοκλασικιστικός**, -ή, -ό, **νεοκλασικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néo-classicisme (νόθο σύνθ.)].

νεοκλασικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον νεοκλασικισμό: ~ *αρχιτεκτονική / αρχοντικό / άγαλμα / έπιπλα* **2.** ***νεοκλασικό*** (το) οικοδόμημα που είναι χτισμένο σύμφωνα με τα αρχιτεκτονικά πρότυπα τού νεοκλασικισμού: *περίφημα είναι τα ~ τής Πλάκας* || *ένα διατηρητέο ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néo-classique (νόθο σύνθ.)].

νεόκοπος, -η, -ο **1.** (για νόμισμα) αυτός που κόπηκε πρόσφατα **2.** (μτφ.) πρόσφατος, καινούργιος: ~ *οπαδός τού δημοτικισμού·* (για πρόσ.) **3.** αυτός που είναι νέος και γεμάτος ζωντάνια **4.** αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά σε έναν τομέα δραστηριότητας, είναι άπειρος και δεν διακρίνεται για τη μετριοφροσύνη του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεο-* + *-κόπος* < *κόπτω*].

νεόκτιστος, -η, -ο [αρχ.] κ. **νεόχτιστος** αυτός που έχει κτισθεί πρόσφατα: ~ *κτήριο / οικοδομή / τοίχος* ΣΥΝ. νεόδμητος.

νεολαία (η) {νεολαιών} (περιληπτ.) το σύνολο των νέων, οι νέοι: *στέκια / διασκεδάσεις / λεξιλόγιο τής ~* || *πολιτικές ~* (οι πολιτικές παρατάξεις νέων, που πρόσκεινται σε συγκεκριμένα κόμματα ή πολιτικούς σχηματισμούς) || *η ~ υπήρξε πάντα πρωτοπόρος στους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες* || *προσπαθούν να εκφράσουν όλες τις τάσεις που αναπτύσσονται στον χώρο τής ~* || *χώρος νεολαίας και άθλησης* || *το σφρίγος / η δύναμη / η ζωντάνια / η αποφασιστικότητα / ο παλμός / η αποπολιτικοποίηση / η αδιαφορία / ο καταναλωτισμός τής ~* || *η σπουδάζουσα / η μαθητική ~* || *στο μπαρ μαζευόταν όλο ~* (πβ. λ. *νεολαίος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. περιληπτικό σύνθ. (ποιητ. και δωρ. τ.) < *νεο-* + *-λαία* < *λαός*].

νεολαιίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη νεολαία, που είναι χαρακτηριστικός τής νεολαίας: ~ *κίνημα* || ~ *αγώνες / αιτήματα / διεκδικήσεις*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

νεολαίος (ο) **1.** πρόσωπο που βρίσκεται σε νεαρή ηλικία **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που είναι μέλος πολιτικής νεολαίας: *η αμφισβήτηση τής ηγεσίας ξεκίνησε από τους ~ τού κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. < *νεολαία* (υποχωρητ.)].

νεολαμπής, -ής, -ές [μτγν.] {νεολαμπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για αστέρες) καινοφανής (βλ.λ.) ΣΥΝ. νόβα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

νεολατινικός, -ή, -ό [1859] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με έθνος, τού οποίου η γλώσσα κατάγεται από τη Λατινική ΣΥΝ. ρομανικός (β) ΓΛΩΣΣ. ***νεολατινικές γλώσσες*** οι νεότερες (ρομανικές) γλώσσες (Γαλλική, Ιταλική, Ισπανική, Καταλανική, Πορτογαλική, Προβηγκιανή, Ρουμανική) που προήλθαν από την καθομιλουμένη Λατινική στις διάφορες περιοχές τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (γ) ***νεολατινική λογοτεχνία*** η λογοτεχνία που αποτελεί την ύστερη περίοδο τής λογοτεχνικής παραγωγής σε λατινική γλώσσα και τοποθετείται χρονολογικά μεταξύ τού 4ου και τού 16ου αι. μ.Χ. **2.** αυτός που σχηματίστηκε με βάση τη λατινική γλώσσα (κυρ. για επιστημονικό όρο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néolatin (νόθο σύνθ.)].

νεολιθικός, -ή, -ό [1880] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νεολιθική εποχή: ~ *πολιτισμός / οικισμός / εργαλείο* **2.** ***νεολιθική εποχή*** περίοδος τής πολιτισμικής εξέλιξης τού ανθρώπου (7.000-3.000 περ. π.Χ.), που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση των λειασμένων λίθινων εργαλείων, την καλλιέργεια των δημητριακών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néolithique].

νεολογία (η) [1805] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία με την οποία εισάγεται στο λεξιλόγιο μιας γλώσσας μια νέα έννοια είτε με καινούργια λέξη (από σύνθεση, παραγωγή, αυτούσια μεταφορά ξένης λέξεως ή προσαρμογή της στη γλώσσα υποδοχής) είτε με τη χρήση μιας λέξης που έχει ήδη συγκεκριμένο περιεχόμενο αλλά αποκτά και νέα σημασία για να αποδοθεί η νέα έννοια· λ.χ. ο σχηματισμός στις αρχές τής δεκαετίας τού 1990 τού όρου *κλωνοποίηση*, για να αποδοθεί ο αγγλ. cloning ή η χρήση τού όρου *υπολογιστής* για την αγγλ. λέξη computer. — **νεολογικός**, -ή, -ό [1809]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néologie].

νεολογισμός (ο) [1782] ΓΛΩΣΣ. νέα λέξη που εισάγεται στο λεξιλόγιο μιας γλώσσας με τη διαδικασία τής νεολογίας (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω, εστία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néologisme].

νεομαλθουσιανισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. θεωρία κατά την οποία η φτώχια και η θνησιμότητα στον Τρίτο Κόσμο μπορούν να μειωθούν με πρόληψη των γεννήσεων, ώστε να επέλθει ισορροπία με τους διαθέσιμους οικονομικούς πόρους (πβ. λ. *μαλθουσιανισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neo-malthusianism].

νεομαρξισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. το φιλοσοφικό ρεύμα τής κριτικής θεώρησης τού μαρξισμού υπό το φως των νέων πολιτικών και επιστημονικών δεδομένων από τη λεγόμενη Σχολή τής Φρανκφούρτης, που είχε ως στόχο τη διαμόρφωση μιας κριτικής υλιστικής θεωρίας, η οποία να συλλαμβάνει και να αντιμετωπίζει τις πολλαπλές αντιθέσεις τής σύγχρονης καπιταλιστικής πραγματικότητας. — **νεομαρξιστής** (ο), **νεομαρξιστικός**, -ή, -ό.

νεομάρτυρας (ο/η) [1685] {νεομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο που υπέστη μαρτυρικό θάνατο για την ορθόδοξη χριστιανική του πίστη και την άρνησή του να μεταστραφεί στον ισλαμισμό κατά την περίοδο τής Τουρκοκρατίας.

νεομπαρόκ (το) {άκλ.} το καλλιτεχνικό ρεύμα τού 20ού αι., που βασίζεται στα αισθητικά πρότυπα τού μπαρόκ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. neo-baroque (νόθο σύνθ.)].

νέον (το) [1898] ΧΗΜ. το στοιχείο (σύμβολο Ne) που ανήκει στην τάξη των ευγενών αερίων, είναι ελαφρότερο από τον αέρα, απαντά σε πολύ μικρές ποσότητες στην ατμόσφαιρα τής Γης, υγροποιείται δύσκολα και χρησιμοποιείται σε λαμπτήρες φθορισμού, φωτεινές επιγραφές ή εγκαταστάσεις δημόσιου φωτισμού (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. neon < αρχ. *νέον*, ουδ. τού επιθ. *νέος*. Ονομάστηκε έτσι επειδή αμέσως αναγνωρίστηκε ως νέο χημικό στοιχείο].

νεοναζί (ο/η) οπαδός τού νεοναζισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Neonazi (νόθο σύνθ.)].

νεοναζισμός (ο) το ιδεολογικό, πολιτικό και κοινωνικό κίνημα, το οποίο εμφανίστηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και επιδιώκει να αναβιώσει τις αρχές, τις μεθόδους και τους στόχους τού ναζισμού (βλ.λ.). — **νεοναζιστής** (ο), **νεοναζίστρια** (η), **νεοναζιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Neonazismus (νόθο σύνθ.)].

νεόνυμφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που παντρεύτηκε πρόσφατα ΣΥΝ. νιόπαντρος **2.** ***νεόνυμφοι*** (οι) {νεονύμφ-ων, -ους} το ζευγάρι που παντρεύτηκε πρόσφατα.

νεοορθοδοξία (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των δραστηριοτήτων (συζητήσεων, συνεδρίων, εκδόσεων κ.λπ.) σχετικά με την ιδέα τής πνευματικής ανανέωσης και τής ποιμαντικής αναπροσαρμογής τής Ορθοδοξίας σύμφωνα με τις σύγχρονες ανάγκες και τη σχέση της με την ιδεολογία (διάλογος Ορθοδοξίας - Μαρξισμού)· ο όρος χρησιμοποιείται κυρ. από όσους αναφέρονται (συνήθ. κριτικά ή ειρων.) σε αυτές τις δραστηριότητες ανήκοντας οι ίδιοι σε άλλους χώρους. — **νεοορθόδοξος**, -η, -ο.

νεοουμανισμός (ο) ο νεοανθρωπισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. neo-humanismus].

νεοπαγής, -ής, -ές {νεοπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που κατασκευάστηκε ή ιδρύθηκε πρόσφατα: ~ *οργάνωση / κόμμα / κτήριο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεο-* + *-παγής* < θ. *παγ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην* τού ρ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *πήζω*)].

νεοπλασία κ. **νεοπλαστία** (η) [1879] {νεοπλασιών} ΙΑΤΡ. **1.** ο σχηματισμός νέου ιστού σε ζωντανό οργανισμό ανεξάρτητα από τη φύση του (καλοήθη ή κακοήθη) **2.** ***νεοπλασίες δέρματος*** οι κρεατοελιές, τα θηλώματα, οι κερατίτιδες κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *νεο-* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néoplasie].

νεόπλασμα (το) [1876] {νεοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. ο κακοήθης όγκος που παράγεται από τους ιστούς τού οργανισμού, των οποίων τα κύτταρα πολλαπλασιάζονται ταχύτερα από το φυσιολογικό ΣΥΝ. καρκίνος. — **νεοπλασματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néoplasme].

νεόπλαστος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει πλαστεί προσφάτως, τελευταία: ~ *λέξεις*.
[ΕΤΥΜ. < *νεοπλασία* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *πλάσσω - πλαστός*].

νεοπλατωνικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τον νεοπλατωνισμό: ~ *φιλοσοφία*. — **νεοπλατωνικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neoplatonic].

νεοπλατωνισμός (ο) [1812] ΦΙΛΟΣ. η νεότερη και τροποποιημένη μορφή τής πλατωνικής φιλοσοφίας, που διαμορφώθηκε στην Αλεξάνδρεια τον 3ο αι. μ.Χ. με κυριότερο εκπρόσωπό της τον Πλωτίνο, σύμφωνα με την οποία ο υλικός κόσμος αποτελεί εικόνα τού πνευματικού, το πνεύμα υπερέχει τής ύλης, η ψυχή είναι αθάνατη και σκοπός τού ανθρώπου είναι η ένωση με το ύψιστο «Εν» μέσω τής άσκησης, τής ενάρετης ζωής ή τής μυστικής έκστασης. — **νεοπλατωνιστής** (ο), **νεοπλατωνίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neoplatonism].

νεοπλουτισμός (ο) [1898] η κατάσταση και η συμπεριφορά τού νεόπλουτου.

νεόπλουτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πλούτισε πρόσφατα και επιδεικνύει προκλητικά τα πλούτη του, μιμούμενος άκομψα τη συμπεριφορά των πλουσίων κατά τρόπο που μαρτυρεί έλλειψη παιδείας και κοινωνικής καλλιέργειας.

Νεοπτόλεμος (ο) {-ου κ. -έμου} ΜΥΘΟΛ. γιος τού Αχιλλέα και τής κόρης τού βασιλιά τής Σκύρου Δηιδάμειας· έλαβε μέρος στον Τρωικό Πόλεμο μετά τον θάνατο τού πατέρα του και πήρε ως λάφυρο την Ανδρομάχη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «νέος πολεμιστής», < *νεο-* + *πτόλεμος*, επικ. τ. τού ουσ. *πόλεμος* (βλ.λ.)].

νεόπτωχος, -η, -ο αυτός τού οποίου το εισόδημα έχει χάσει μεγάλο μέρος τής αγοραστικής του δύναμης λόγω των οικονομικών συνθη-

κών και βρίσκεται κάτω από το όριο τής φτώχιας (όπως αυτό καθορίζεται από τους αρμόδιους οικονομικούς οργανισμούς).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. neu arm].

νεορεαλισμός (ο) **1.** πνευματική κίνηση των αρχών τού 20ού αι., που στράφηκε κατά τής ιδεοκρατικής μεταφυσικής, υποστηρίζοντας ότι ο αντικειμενικός κόσμος υπάρχει μέσω των αισθήσεων και τού περιβάλλοντος τού ανθρώπου **2.** (στην Ιταλία) λογοτεχνικό και κινηματογραφικό κίνημα, που επεδίωξε να παρουσιάσει την πραγματικότητα τής μεταπολεμικής ζωής (επιλέγοντας, λ.χ. στον κινηματογράφο, φυσικά τοπία, ερασιτέχνες ηθοποιούς για αυθεντικότερες ερμηνείες κ.λπ.). — **νεορεαλιστής** (ο), **νεορεαλίστρια** (η), **νεορεαλιστικός**, -ή, -ό, **νεορεαλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. néo-réalisme (νόθο σύνθ.)].

νεορομαντισμός (ο) το ρεύμα στην τέχνη, που συνιστά επιστροφή στα αισθητικά ιδεώδη τού ρομαντισμού (βλ.λ.), στους τομείς τής ζωγραφικής, τής αρχιτεκτονικής, τής λογοτεχνίας, τής μουσικής και τού κινηματογράφου και προβάλλει τα στοιχεία τής φαντασίας και τής νοσταλγίας. — **νεορομαντικός**, -ή, -ό, **νεορομαντικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neoromanticism (νόθο σύνθ.)].

νέος, -α, -ο **1.** (για πρόσ.) (α) νεαρός στην ηλικία: ~ *κοπέλα / παλληκάρι / πολιτικός* || (μτφ.) ~ *στην καρδιά* ΑΝΤ. γέρος· ΦΡ. **νέα γενιά** το σύνολο των νέων μιας κοινωνίας: *τα όνειρα / οι αναζητήσεις τής νέας γενιάς* || *Γραμματεία Νέας Γενιάς* (αρμόδια για θέματα νεολαίας) (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι ανώριμος για την ανάληψη έργου, ρόλου κ.λπ.: *είναι ακόμη ~ γι' αυτή τη θέση / για πατέρας* ΑΝΤ. ώριμος, έτοιμος **2.** αυτός που αναφέρεται στη σύγχρονη εποχή, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον αρχαίο και τον μεσαιωνικό: ~ *Έλληνας / ελληνισμός* ΣΥΝ. σύγχρονος· ΦΡ. (α) **Νέος Κόσμος** το τμήμα τής Γής που ανακαλύφθηκε κατά τη διάρκεια τής Αναγέννησης ή μετά από αυτήν· κυρ. η Β. και Ν. Αμερική (β) **Νέα Ρώμη** (λατ. Nova Roma) (ως ονομασία) η Κωνσταντινούπολη, όταν ο Μ. Κωνσταντίνος ως μονοκράτορας (324-337 π.Χ.) μετέφερε εκεί την πρωτεύουσα τού Ρωμαϊκού Κράτους από τη Ρώμη (έκτοτε «Πρεσβυτέρα ή Παλαιά Ρώμη») (γ) **Νέα Ελληνικά** (i) η νεοελληνική γλώσσα (ii) το μάθημα τής νεοελληνικής γραμματείας και γλώσσας στη δευτεροβάθμια και ανώτατη εκπαίδευση **3.** (α) αυτός που παρουσιάζεται για πρώτη φορά: ~ *κλαδιά / φυντάνια / έθνος / μόδες / μέθοδος* ΣΥΝ. πρωτόφαντος· ΦΡ. **ανοίγω νέους δρόμους** προβάλλω, προτείνω καινούργιες κατευθύνσεις, πρωτοπορώ, δημιουργώ μεγάλες προοπτικές σε συγκεκριμένο τομέα: ~ *στην επιστήμη / στην τέχνη* (β) (ειδικότ.) αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά στο κοινό: ~ *ηθοποιός / τεχνική / προσπάθεια*· ΦΡ. (α) **κάνω μια νέα αρχή** ανοίγω καινούργιο κεφάλαιο στη ζωή μου, επιχειρώ δημιουργική τομή: *μετά την αποτοξίνωση όλοι οι χρήστες θέλουν να κάνουν μια νέα αρχή* (β) **εκ νέου** για δεύτερη ή πολλοστή φορά: *θα υποβληθεί ~ σε χειρουργική επέμβαση* **4.** αυτός που δεν μοιάζει με τίποτε προηγούμενο: *πρόκειται για κάτι εντελώς ~ στην πολιτική μας ζωή* ΣΥΝ. καινοφανής, πρωτότυπος ΑΝΤ. συνηθισμένος, τετριμμένος **5.** (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από ανανεωτικό, πρωτοπόρο πνεύμα: ~ *ιδέες / σχέδια*· ΦΡ. **νέο αίμα** βλ. λ. αίμα (β) **νέο κύμα** (i) κινηματογραφικό, μουσικό και γενικότ. καλλιτεχνικό ρεύμα τής δεκαετίας τού 1960 (ii) (ειδικότ.) ρεύμα τής ελληνικής μουσικής κατά τη δεκαετία κυρ. τού 1960, που χαρακτηρίζεται από στιχουργική ποιότητα, ρομαντικό και λυρικό μουσικό ύφος και επιχείρησε να συνδυάσει το έντεχνο και το λαϊκό στοιχείο (πβ. κ. λ. *νουβέλ βαγκ*) (γ) **Νέα Κριτική** σχολή τής θεωρίας τής κριτικής μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η οποία υποστήριξε την εγγενή αξία τού έργου τέχνης και τάχθηκε κατά τής ερμηνείας του με ιστορικά ή βιογραφικά κριτήρια και στοιχεία **6.** αυτός που παρουσιάζεται σε καινούργια (βελτιωμένη, ανανεωμένη) μορφή: ~ *έκδοση / μοντέλο* **7.** (για κτήρια) αυτός που κατασκευάστηκε πρόσφατα: ~ *νοσοκομείο / εκκλησία* **8.** αυτός που αντικαθιστά κάτι παλιό: *αυτά είναι τα ~ μου έπιπλα* || *το ~ μου ποδήλατο*· ΦΡ. **νέο ημερολόγιο** το γρηγοριανό ημερολόγιο (βλ. λ. *γρηγοριανός*) **9.** (για πρόσ.) αυτός που αναλαμβάνει θέση, αξίωμα ύστερα από κάποιον άλλον: ~ *πρόεδρος / διευθυντής / δάσκαλος* **10.** (ειδικότ. για οδηγό) αυτός που έχει σχετικώς πρόσφατα αποκτήσει την άδεια οδήγησης (σύμβολο «Ν» στο πίσω τζάμι τού αυτοκινήτου) **11.** (για πράγματα που πρωτοεμφανίζονται ως συνέχεια άλλων ομοίων): *κυκλοφόρησε το ~ του βιβλίο* || *ο ~ του δίσκος* **12.** (για πρόσ.) αυτός που έχει ισοδύναμη αξία με άλλον προγενέστερο, ιδ. φημισμένο, τού οποίου κατά κάποιον τρόπο αποτελεί τον συνεχιστή: *ένας ~ Αϊνστάιν* || *ένας ~ Μότσαρτ γεννήθηκε* ΣΥΝ. δεύτερος **13.** (α) αυτός που ζει για πρώτη φορά ή για μικρό χρονικό διάστημα σε έναν τόπο: *είμαι ~ εδώ και δεν ξέρω καλά τα κατατόπια* (β) αυτός που εργάζεται για πρώτη φορά ή για μικρό χρονικό διάστημα (κάπου): ~ *στη δουλειά / στο γραφείο / στην επιχείρηση* **14. νέος** (ο), **νέα** (η) (α) ο νεαρός: *οι ανησυχίες / τα όνειρα / οι διέξοδοι / τα στέκια / οι διασκεδάσεις των ~* || *τα εφόδια που παρέχει στους ~ το σχολείο* || *τα ήθη των ~* || *η ζωή των νέων στις πόλεις / τα χωριά* || *οι παλαιότεροι κρίνουν αυστηρά τους ~* || *οργάνωση / ομάδα νέων* ΑΝΤ. γέρος (β) ΣΤΡΑΤ. (αργκό) ο στρατιώτης που έχει λίγους μήνες στον στρατό: *ο λοχίας έχει τρελάνει τους ~ στις αγγαρείες* || *ο παλιός είναι αλλιώς κι ο ~ είν' ωραίος* (σχόλιο μεταξύ στρατιωτών)· επίσης ως προσφώνηση από παλαιότερο στρατιώτη προς νεότερο: *~! Όταν σου μιλάω, θα κάθεσαι προσοχή!* ΣΥΝ. ψάρι, γράσο, στραβάδι **15. νέο** (το) βλ.λ. ● ΦΡ. **εκ νέου** ξανά, πάλι: *η ~ εξέταση τού ασθενούς* || *η ~ πρόσληψή του στην εταιρεία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καινός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέϜος (πβ. μυκ. ne-wo) < I.E. *new- «νέος, καινούργιος», πβ. σανσκρ. navah, λατ. novus (> γαλλ. nouveau, ισπ. nuevo), ιρλ. nuae, ουαλ. newydd, γερμ. neu, αγγλ. new κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως α' συνθ., πβ. *νεο-γιλός, νεο-γνός, νεο-λαία* κ.ά. Ορισμένοι όροι και φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εκ νέου* (< γαλλ. de nouveau), *κάνω μια νέα αρχή* (< αγγλ. make a new begining), *νέο κύμα* (< αγγλ. new wave / γαλλ. nouvelle vague), *Νέα Κριτική* (< αγγλ. New Criticism) κ.ά.].

νεοσσεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.-σπάν.) παράγω νεοσσούς ύστερα από επώαση ΣΥΝ. κλωσσώ.

νεοσσός (ο) **1.** το νεογέννητο πτηνό ΣΥΝ. κλωσσόπουλο, κλωσσοπούλι **2.** (κατ' επέκτ.) το νεογέννητο βρέφος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. παράγ. τού επιθ. *νέος*, κατ' αναλογίαν προς το *περισσός* (βλ.λ.)].

νεοσύλλεκτος (ο) [μτγν.] {νεοσυλλέκτ-ου | -ων, -ους}, **νεοσύλλεκτη** (η) ΣΤΡΑΤ. **1.** πρόσωπο που μόλις κατετάγη στις Ένοπλες Δυνάμεις και διανύει το στάδιο τής βασικής εκπαίδευσης **2.** ***Κέντρο Νεοσυλλέκτων*** (συντομ. ΚΕ.Ν.) η στρατιωτική μονάδα στην οποία πρωτοπαρουσιάζονται και εκπαιδεύονται οι νεοσύλλεκτοι στρατιώτες, σμηνίτες ή ναύτες.

νεοσύστατος, -η, -ο αυτός που συστάθηκε, ιδρύθηκε ή συγκροτήθηκε πρόσφατα: ~ *κράτος / οργάνωση / αθλητικός όμιλος / σωματείο* ΣΥΝ. νεότευκτος, αρτισύστατος ΑΝΤ. παλαιός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεο-* + *-σύστατος* < *συνίσταμαι*].

νεοταξικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Νέα Τάξη: *«τα θύματα τής ~ φτώχιας»* (εφημ.).

νεοτενία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η δυνατότητα που έχουν ορισμένα αμφίβια και έντομα να αναπαράγονται πριν ακόμη μεταμορφωθούν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Neotenie < Neo- (< *νέος*) + -tenie (< *τείνω*)].

νεότερος, -η (λόγ. -έρα), -ο **1.** αυτός που είναι πιο νέος στην ηλικία από κάποιον άλλον: *είναι κατά δέκα χρόνια νεότερη από τον άντρα της* **2.** αυτός που είναι πιο πρόσφατος σε σχέση με κάποιον άλλον: ~ *ιστορία / οικοδομή* **3.** (ως προσαγόρευση, τίτλος) διάδοχος βασιλικών δυναστειών ή φημισμένων οικογενειών: *Γεώργιος Παπανδρέου ο ~* **4. νεότερα** (τα) {νεοτέρων} τα τελευταία, τα πιο πρόσφατα νέα τής επικαιρότητας (πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής κ.λπ.): *έχουμε ~*: ΦΡ. **ουδέν νεότερον** δεν υπάρχει καμιά πιο πρόσφατη είδηση: *~· η κατάσταση παραμένει όπως πριν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεώτερος*, συγκρ. βαθμ. τού επιθ. *νέος*].

νεότευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κατασκευάστηκε πρόσφατα: ~ *οικοδομή / σκάφος* ΣΥΝ. νεόδμητος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεο-* + *-τευκτος* < *τεύχω* «κατασκευάζω» (βλ. λ. *τεύχος*)].

νεότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού νέου, η νεαρή ηλικία ΣΥΝ. νιάτα ΑΝΤ. γήρας, γηρατειά **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) το σύνολο των νεαρών ατόμων: *συχνάζει στο Κέντρο Νεότητας τού δήμου* || *ο Ξενώνας Νεότητας φιλοξενεί νέους απ' όλη την Ελλάδα* ΣΥΝ. νεολαία.

νεότοκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γεννήθηκε πρόσφατα ΣΥΝ. νεογέννητος.

νεοτουρκικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με τους Νεοτούρκους.

νεοτουρκισμός (ο) [1896] {χωρ. πληθ.} η μεταρρυθμιστική κίνηση που εκδηλώθηκε στην Τουρκία τον 19ο αι., αρχικά με πνευματικό και στη συνέχεια με πολιτικό χαρακτήρα (αίτημα για Σύνταγμα, εκσυγχρονισμό), η οποία κορυφώθηκε με την επανάσταση κατά τού αυταρχικού καθεστώτος τού Οθωμανού σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ το 1908 και την εγκαθίδρυση συνταγματικής νεοτουρκικής κυβέρνησης, λαμβάνοντας έντονα εθνικιστικό χαρακτήρα και στρεφόμενη κατά των φιλελεύθερων τάσεων και των μειονοτήτων (Ελλήνων, Αρμενίων κ.λπ.).

Νεότουρκος (ο) [1895] {Νεοτούρκ-ου | -ων, -ους} Τούρκος μεταρρυθμιστής, ο οποίος υποστήριζε ή μετείχε στην κίνηση τού νεοτουρκισμού (βλ.λ.).

νεοφανής, -ής, -ές {νεοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που εμφανίστηκε για πρώτη φορά ΣΥΝ. πρωτοφανής, καινοφανής **2.** (συνεκδ.) αυτός που παρουσιάζει σημαντική απόκλιση σε σχέση με όσα ισχύουν ώς τώρα: ~ *φιλοσοφία / θεωρία / πρακτική* ΣΥΝ. πρωτάκουστος. — **νεοφανώς** επίρρ. [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεο-* + *-φανής* < ρ. *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

νεοφασισμός (ο) η πολιτική και ιδεολογική κίνηση που εμφανίστηκε μετά τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου, επιδιώκοντας την αναβίωση των ιδεών και των μεθόδων των φασιστικών και εθνικοσοσιαλιστικών κινημάτων τής προπολεμικής περιόδου. — **νεοφασίστας** (ο), **νεοφασίστρια** (η), **νεοφασιστικός**, -ή, -ό, **νεοφασιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neofascism (νόθο σύνθ.)].

νεόφερτος, -η, -ο [1782] κ. (λαϊκ.) **νιόφερτος** αυτός που έφτασε πρόσφατα κάπου. Επίσης **νεοφερμένος**.

νεοφιλελευθερισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. σύγχρονο οικονομικό και θεωρητικό ρεύμα, το οποίο επανεξετάζει τις θεωρητικές αρχές τού οικονομικού φιλελευθερισμού και αποδέχεται την παρεμβατική λειτουργία τού κράτους όχι στον οικονομικό ανταγωνισμό, αλλά στη διαμόρφωση τού νομικού πλαισίου εντός τού οποίου αυτός θα κινείται και στον περιορισμό των μονοπωλιακών καταστάσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. néo-libéralisme (νόθο σύνθ.)].

νεοφιλελεύθερος, -η, -ο [1893] αυτός που σχετίζεται με τον νεοφιλελευθερισμό: ~ *πολιτική / ιδέες / στρατηγική / πρόγραμμα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. néo-libéral (νόθο σύνθ.)].

νεοφοβία (η) [1890] {νεοφοβιών} ο παθολογικός και έντονος φόβος για καθετί το καινούργιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neophobia].

νεοφροϊδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον νεοφροϊδισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neofreudian (νόθο σύνθ.)].

νεοφροϊδισμός (ο) η σύγχρονη ψυχαναλυτική θεωρία που επιδιώκει να αναθεωρήσει και να βελτιώσει τη φροϊδική θεωρία, τονίζοντας ιδιαίτερα τον ρόλο των κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη τής προσωπικότητας τού ατόμου. — **νεοφροϊδιστής** (ο). **νεοφροϊδίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. neo-freudianism (νόθο σύνθ.)].

νεοφυής, -ής, -ές {νεοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φύτρωσε και βλάστησε πρόσφατα: ~ *άνθη*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νεο-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι*].

νεοφυτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στη νεότερη περίοδο τής προϊστορίας τής Γης, κατά την οποία πρωτοεμφανίστηκαν τα νέα φυτά (αγγειόσπερμα, βρυόφυτα): ~ *αιώνας* / *περίοδος* ΣΥΝ. καινοζωικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neophytic].

Νεόφυτος (ο) {-ου κ. -ύτου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *νεόφυτος* < *νεο-* + *-φυτος* < *φύω* / *-ομαι* (βλ. λ. *φυτό*)].

νεόφυτος, -η, -ο [αρχ.] κ. **νεοφύτευτος** [1761] **1.** (για φυτά) αυτός που βλάστησε πρόσφατα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (για πρόσωπα) αυτός που πρόσφατα βαπτίσθηκε χριστιανός **3.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στην ακμή του.

νεοφώτιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που πρόσφατα δέχθηκε τη θεία φώτιση μέσω τού μυστηρίου τού βαπτίσματος **2.** (μτφ.) αυτός που πρόσφατα προσχώρησε σε μια ιδεολογία: ~ *σοσιαλιστής* / *δημοκράτης*.

νεόχτιστος, -η, -ο ▸ νεόκτιστος

Ν.Ε.Π. (το) Νομισματικό Εξισωτικό Ποσό.

Νεπάλ (το) {άκλ.} (νεπάλι Nepāl Adhirājya = Βασίλειο τού Νεπάλ) κράτος τής Κ. Ασίας στα Ιμαλάια με πρωτεύουσα το Κατμαντού. επίσημη γλώσσα τη Νεπάλι και νόμισμα τη νεπαλική ρουπία. - **Νεπαλέζος** (ο). **Νεπαλέζα** (η). **νεπαλικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < νεπάλι Nepāl < σανσκρ. nepāla, από συμφυρμό των λ. nipat «πετάω προς τα κάτω» και ālaya «διαμένω - σπίτι», που αναφέρεται στις κατοικίες, οι οποίες βρίσκονται στους πρόποδες των Ιμαλαΐων].

νεποτισμός (ο) η οικογενειοκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. népotisme < ιταλ. nepotismo < nepote «ανεψιός» (< λατ. nepos). Ο όρος *νεποτισμός* χρησιμοποιήθηκε κυρ. για να δηλώσει τη συνήθεια των Παπών τής Αναγέννησης να προωθούν σε καίριες εκκλησιαστικές θέσεις συγγενικά τους πρόσωπα].

νεραγκούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** καλλωπιστικό φυτό με πολύχρωμα άνθη ή αυτοφυές (το οποίο συχνά είναι δηλητηριώδες). **2.** το άνθος τού παραπάνω φυτού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ranuncolo (με την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *νερό*) < λατ. ranunculus, υποκ. τού rana «βάτραχος»].

νεράιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** προϊόν τής λαϊκής φαντασίας με μορφή γυναίκας εξαιρετικού κάλλους, που περιπλανάται στη φύση κοντά σε πηγές, ποτάμια ή δάση, χορεύοντας και τραγουδώντας εξαίσια (όπως και οι αρχαίες νηρηίδες και νύμφες)· σε αυτές αποδίδονταν παλαιότερα ασθένειες ή παθήματα ανθρώπων, οι οποίοι τους άφηναν προσφορές, για να κερδίσουν την εύνοιά τους **2.** (μτφ.) γυναίκα πολύ όμορφη και αέρινη, που γοητεύει και πλανεύει τους άντρες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*. – **νεραϊδένιος, -ια, -ιο** κ. **νεραϊδήσιος**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νηρηΐς*, *-ΐδος* (βλ.λ.), με την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *νερό*].

νεραϊδογεννημένος, -η, -ο αυτός που γεννήθηκε από νεράιδα.

νεραϊδογέννητος, -η, -ο [1896] νεραϊδογεννημένος.

νεραϊδόπαιδο (το) **1.** το παιδί νεράιδας **2.** (συνεκδ.-εκφραστ.) το πολύ όμορφο παιδί.

νεραϊδόπαρμα (το) {νεραϊδοπάρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η τρέλα που οφείλεται σε δαιμονική επίδραση νεράιδας.

νεραϊδοπαρμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τρελάθηκε από τη δαιμονική επίδραση νεράιδας περιφερόμενος στα δάση και σε έρημους τόπους, αυτός που του πήραν οι νεράιδες τη μιλιά του.

νεραϊδόπουλο (το) (λαϊκ.) το παιδί νεράιδας ΣΥΝ. νεραϊδόπαιδο.
[ΕΤΥΜ. < *νεράιδα* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

νεραϊδόχορτο (το) (λαϊκ.) λειχήνα που αναπτύσσεται στους κορμούς δέντρων.

νεράκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} το λιγοστό νερό: *δώσε μου λίγο* ~· *δίψασα*· ΦΡ. (α) ***λέω το νερό νεράκι*** διψώ πολύ (λόγω λειψυδρίας) (β) ***ξέρω / λέω το μάθημα νεράκι*** έχω διαβάσει πολύ καλά το μάθημα και μπορώ να το λέω απέξω, χωρίς να κομπιάζω.

νεραντζάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό νεράντζι **2.** ο μικρός πράσινος καρπός τής νεραντζιάς ή κομμάτι φλούδας τού ώριμου καρπού, που χρησιμοποιείται για την παρασκευή γλυκού τού κουταλιού· συνεκδ. το γλυκό αυτό: *τους κέρασε* ~.

νεραντζάνθι (το) {χωρ. γεν.} το άνθος τής νεραντζιάς.

νεράντζι (το) {νεραντζ-ιού | -ιών} ο καρπός τής νεραντζιάς· μοιάζει με πορτοκάλι, έχει πικρότατο φλοιό και η σάρκα του ξινόπικρη γεύση· δεν τρώγεται νωπό, αλλά χρησιμοποιείται πολύ στη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία. — (υποκ.) **νερατζάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεράντζιον* < παλαιότ. ιταλ. narancio < ισπ. naranjo «είδος πικρού πορτοκαλιού» < αραβ. naranj < περσ. nārāng, πιθ. < σανσκρ. nagaranija, φρούτο ιδιαίτερα αρεστό στους ελέφαντες, το οποίο έφεραν από την Ανατολή οι Άραβες].

νεραντζιά (η) [μεσν.] εσπεριδοειδές δένδρο μετρίου ύψους, πολύ ανθεκτικό στο ψύχος και στην ξηρασία, που θυμίζει πορτοκαλιά· από τα ευωδιαστά άνθη του παράγονται αιθέρια έλαια, που χρησιμοποιούνται στην αρωματοποιία· καλλιεργείται και ως καλλωπιστικό. — (υποκ.) **νερατζούλα** (η) (βλ.λ.)

νεραντζούλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μικρή νεραντζιά: «~ *μου κοντή*, ~ *φουντωτή*» (δημοτ. τραγ.).

νεριτική ζώνη (η) κ. **νηριτική ζώνη** ΓΕΩΛ. παράκτια υποθαλάσσια περιοχή βάθους μέχρι και διακοσίων μέτρων με ιζηματογενή στρώματα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. néritique < λατ. nerita < αρχ. *νηρίτης* «είδος θαλασσίων σαλιγκαριών», αβεβ. ετύμου. Οι αρχαίοι συνέδεαν παρετυμολογικά τη λ. με το όνομα *Νηρεύς* (βλ. κ. *Νηρηίδα*), ενώ η συσχέτιση με το ουσ. *νηρόν* «νερό» πρέπει να αποκλειστεί, αφού το εν λόγω ουσ. είναι πολύ μεταγενέστερο. Τέλος, μόνο συμπτωματική πρέπει να θεωρηθεί η φωνητική ομοιότητα με το αρχ. επίθ. *νήριτος* «αναρίθμητος». Η φρ. *νεριτική ζώνη* αποτελεί απόδοση τού αγγλ. neritic zone].

νερό (το) **1.** η άχρωμη και συνήθ. άοσμη και άγευστη, υγρή υπό κανονικές συνθήκες πιέσεως και θερμοκρασίας χημική ένωση δύο ατόμων υδρογόνου και ενός ατόμου οξυγόνου (χημικός τ. H_2O), που αποτελεί το κύριο συστατικό των λιμνών, ποταμών και θαλασσών, το 70% τού ανθρώπινου οργανισμού και απαραίτητο στοιχείο για τη ζωή και την ανάπτυξη όλων των φυτικών και ζωικών οργανισμών· σε στερεή κατάσταση έχει τη μορφή πάγου και σε αέρια τη μορφή υδρατμών: *κρύο* / *ζεστό* / *χλιαρό* / *καθαρό* / *βρόμικο* / *πόσιμο* / *τής βρύσης* / *επιτραπέζιο* (αυτό που διατίθεται εμφιαλωμένο και συνήθ. αντλείται από συγκεκριμένες και ελεγχόμενες πηγές) / *ποτιστικό* / *γλυφό* / *βρόχινο* / *γάργαρο* / *χλωριωμένο* / *θαυματουργό* ~ || (λογοτ.) *εμείς οι άνθρωποι είμαστε χώμα και νερό* || *μια πηγή αναβλύζει* ~ || *στέρνα* / *πηγάδι με* ~ || *πίνω* ~ || *πλένω* / *καθαρίζω με* ~ || *αντλώ* / *αγοράζω* ~ || *η ταμπλέτα διαλύεται σε* ~ || *ραντίζω με* ~ || *αφαλατωμένο* / *υφάλμυρο* / *ανθρακούχο* (με το αέριο τής πηγής) / *φυσικό* / *πόσιμο* (διαυγές, άοσμο, χωρίς τοξικές ή παθογόνους ουσίες) ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ύδωρ· ΦΡ. (α) ***ιαματικό νερό*** νερό, συνήθ. θερμό, με θεραπευτικές ιδιότητες (ιδ. για πάσχοντες από αρθριτικά, νεφροπαθείς κ.λπ.) (β) ***μεταλλικό νερό*** το νερό που περιέχει αξιόλογη ποσότητα από άλατα με θεραπευτικές ιδιότητες (γ) ***απεσταγμένο νερό*** (συνηθέστ. *ύδωρ*) βλ. λ. *αποστάζω* (δ) ***μαλακό / σκληρό νερό*** νερό που περιέχει λιγότερα / περισσότερα από 0,6 γραμμάρια διαλυμένα άλατα ανά λίτρο, αντίστοιχα (ε) ***αγιασμένο νερό*** νερό που το έχει αγιάσει κληρικός, ο αγιασμός (βλ.λ.) (στ) ***σαν τα κρύα (τα) νερά*** για άτομα νέα, όμορφα και ζωηρά, όλο σφρίγος και ζωντάνια: *κορίτσι* / *παλληκάρι* ~ ΣΥΝ. στο άνθος τής ηλικίας (ζ) (για έγκυο) ***σπάνε τα νερά (μου)*** (εννοώντας το αμνιακό υγρό) έφθασε η στιγμή τού τοκετού (η) ΛΑΟΓΡ. ***νερό τής λησμονιάς / τής αρνησιάς*** το νερό που, κατά τη λαϊκή παράδοση, πίνουν οι πεθαμένοι στον Κάτω Κόσμο και έτσι ξεχνούν όσα συμβαίνουν στη ζωή: «*το νερό τής αρνησιάς, φτωχό κομμένο δυόσμο*» (Κ. Παλαμάς) (θ) ΛΑΟΓΡ. ***αθάνατο νερό*** το νερό που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, κάνει κάποιον αθάνατο ή επαναφέρει νεκρό στη ζωή: «*πήγα γι' ~, γι' αθάνατο βοτάνι, να δώσω στην αγάπη μου, ποτέ να μην πεθάνει*» (δημοτ. τραγ.) (ι) ***πίνω νερό στο όνομα (κάποιου)*** (μτφ.) εκτιμώ, υπολογίζω, δείχνω σεβασμό και απεριόριστη εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο (κάποιου) (ια) ***σηκώνει νερό*** για κάτι διφορούμενο, ασαφές, που επιδέχεται πολλές ερμηνείες: *αυτή η άποψη* ~ (ιβ) ***βάζω νερό στο κρασί μου*** βλ. λ. *κρασί* (ιγ) ***βάζω / μπήκε το νερό στ' αυλάκι*** βλ. λ. *αυλάκι* (ιδ) ***χάνω τα νερά μου / είμαι έξω απ' τα νερά μου*** αισθάνομαι αμηχανία λόγω αλλαγής περιβάλλοντος ή μεταβολής των συνθηκών στις οποίες έχω συνηθίσει να ζω και να κινούμαι, είμαι έξω από το στοιχείο μου: *σ' αυτή την πόλη δεν έχω συνηθίσει να ζω· έχω χάσει τελείως τα νερά μου* ΑΝΤ. συνηθίζω, προσαρμόζομαι (ιε) ***φέρνω στα νερά μου (κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να συμφωνήσει μαζί μου, να ταυτιστεί με τις απόψεις μου ή να προσεγγίσει τις επιδιώξεις, τις διαθέσεις μου κ.λπ.: *στην αρχή είχα προβλήματα μαζί της· έπειτα όμως την έφερα στα νερά μου* (ιστ) ***πάω με τα νερά (κάποιου)*** συμμορφώνομαι με τις απόψεις (κάποιου), ενεργώ σύμφωνα με τις επιθυμίες του, συνήθ. για να πετύχω κάτι: *καλό είναι να πας με τα νερά του, για να σε συμπαθήσει* (ιζ) (εκφραστ.) ***κάνω μια τρύπα στο νερό*** δεν καταφέρνω τίποτε, ματαιοπονώ: *Τόσα χρόνια σπουδάζαμε και στο τέλος τι πετύχαμε; Κάναμε μια τρύπα στο νερό!* (ιη) ***πνίγομαι σε μια κουταλιά νερό*** βλ. λ. *κουταλιά* (ιθ) ΛΑΟΓΡ. ***αμίλητο νερό*** βλ. λ. *αμίλητος* (κ) (μτφ.) ***ήπια το αμίλητο νερό*** βλ. λ. *αμίλητος* (κα) ***δεν δίνει τού αγγέλου του νερό*** για πρόσωπα φιλάργυρα και ηθικώς ανάλγητα (κβ) ***(μες) στο νερό*** σίγουρα, τουλάχιστον: *αυτό το σπίτι πουλιέται είκοσι εκατομμύρια* ~ (κγ) ***κουβαλάω νερό στον μύλο (κάποιου)*** συμβάλλω (συνήθ. χωρίς πρόθεση) στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων (κάποιου) (πβ. κ. λ. *νεροκουβαλητής*) (κδ) ***σαν (το) νερό*** πολύ γρήγορα: *η ζωή κυλάει* / *φεύγει* ~ (κε) ***το αίμα νερό δεν γίνεται*** βλ. λ. *αίμα* (κστ) ***(μοιάζουν) σαν δυο σταγόνες νερό*** βλ. λ. *σταγόνα* (κζ) ***θολώνω τα νερά*** προκαλώ σκόπιμη ασάφεια σχετικά με κάτι, για να παραπλανήσω, να αποπροσανατολίσω κ.λπ.: *αυτά τα λέει για να θολώσει τα νερά· μη δίνεις σημασία* ΣΥΝ. ρίχνω μελάνι (κη) ***λέω το νερό νεράκι*** βλ. λ. νεράκι (κθ) ***όσα είπαμε, νερό κι αλάτι*** βλ. λ. *αλάτι* (λ) ***νερό τής φωτιάς*** το ουίσκι (λα) (ευφημ.) ***πάω προς νερού μου*** πάω να ουρήσω **2.** (συνεκδ.) ποσότητα νερού: *έβαλα* ~ *στη στέρνα* / *στο ψυγείο* || *έπεσε μέσα στα* ~ *τού δρόμου* || *φέρε μου* ~ *να πιω* **3.** (ειδικότ.) το νερό θάλασσας, λίμνης ή ποταμού: *η βάρκα μπάζει νερά* || *ένα καραβάκι έπλεε στο* ~ || *τα* ~ *τού Νείλου* / *τής Βαϊκάλης* / *τής Μεσογείου* || *την ημέρα των Θεοφανίων βουτάω στο* ~ *να πιάσω τον σταυρό*· ΦΡ. (α) ***τού γλυκού νερού*** βλ. λ. *γλυκός* (β) ***κάνω νερά*** (i) (για σκάφος) εισρέουν νερά στο εσωτερικό τού σκάφους από άνοιγμα: *άνοιξε μια ρωγμή στη βάρκα και κάνει νερά* (ii) (για τηλεόραση) δεν δείχνω καλά, κάνω παράσιτα και γραμμές ΣΥΝ. κάνω χιόνια (iii) (σε κάποιον) δείχνω απέναντι σε κάποιον ασταθή συμπεριφορά, δεν ανταποκρίνομαι πλήρως στις υποδείξεις ή τις επιθυμίες

του: *τελευταία μού κάνει νερά· πότε δεν της αρέσει το ένα, πότε το άλλο* (iv) δεν δείχνω αξιοπιστία κ.λπ.: *αν συνεχίσει να μου κάνει νερά, θα τον απολύσω* **4.** (ειδικότ.) **νερά** (τα) ΝΑΥΤ. η ίσαλος γραμμή τού πλοίου (βλ. λ. *ίσαλος*) **5.** (ειδικότ.) ποτήρι ή μπουκάλι με νερό: *πιάσε / φέρε ένα ~ || ένα ~ μονάχα θέλω, αν έχετε την καλοσύνη || αγόρασα ένα ~ από το περίπτερο·* ΦΡ. (μτφ.) **ένα ποτήρι νερό** η στοιχειώδης περιποίηση ή φροντίδα: *δεν μου έχει προσφέρει ούτε ~* **6.** (συχνά κ. στον πληθ.) η βροχή, η βροχόπτωση: *έκανε πολλά ~ φέτος || έφερε πολύ ~ απόψε* (έβρεξε πολύ) || (παροιμ.) «*αν κάνει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα, χαρά σ' εκείνον τον ζευγά που 'χει πολλά σπαρμένα*» || *φάγαμε πολύ ~* (βραχήκαμε) **7.** (συχνά κ. στον πληθ.) αποθέματα νερού, υδάτινες πηγές, γεωτρήσεις κ.λπ.: *σ' αυτό τον τόπο υπάρχουν άφθονα ~ || πόλεμος για το ~ || βρίσκω ~* (με γεώτρηση) || *χτυπάω φλέβα νερού || έλλειψη νερού* (λειψυδρία, βλ.λ.) **8.** η παροχή ύδρευσης: *μας έκοψαν το ~ || έσπασαν οι σωλήνες τού ~·* ΦΡ. (α) **το νερό τρέχει** είναι σε συνεχή ροή (για ανοιχτή βρύση): *κλείσε τη βρύση, γιατί ~ και θα πλημμυρίσουμε·* (επίσης για διαρροή): *~· πρέπει να φωνάξουμε υδραυλικό* (β) **ανοίγω / κλείνω το νερό** ανοίγω / κλείνω τη βρύση ή τον διακόπτη παροχής νερού **9.** η κατανάλωση νερού: *οικονομία στο ~* **10.** (συνεκδ.) ο λογαριασμός για την ύδρευση: *μας ήρθε / πλήρωσα το ~* **11.** φάση πλυσίματος ρούχων: *του έκανα ένα ~, αλλά δεν καθάρισε* **12. νερά** (τα) απουχρώσεις σε ξύλα, μάρμαρα κ.λπ., που μοιάζουν με κυματοειδείς γραμμές: *μάρμαρο μαύρο με άσπρα ~* **13.** (ως επίρρ.) πολύ καλά, απέξω και ανακατωτά: *ξέρω / λέω το μάθημα ~* (πβ. *νεράκι*). — (υποκ.) **νεράκι** (το) [μεσν.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νερό(ν)* < *νηρόν*, ουδ. τού μτγν. επιθ. *νηρός* «πρόσφατος, φρέσκος» (κυρ. για ψάρια), συνηρημένος τ. τού αρχ. *νεαρός*. Η λ. απέκτησε τη σημερινή της σημ. από τη συνεκφορά *νεαρὸν / νηρὸν ὕδωρ*, στην οποία το επίθ. υπερίσχυσε τού ουσ. και το αντικατέστησε στην καθημερινή ομιλία. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κάνω μια τρύπα στο νερό* (< γαλλ. donner un coup d'épée dans l'eau), *τού γλυκού νερού* (< γαλλ. d'eau douce), *μεταλλικό / μαλακό / σκληρό νερό* (< γαλλ. l'eau minérale / douce / dure) κ.ά.].

νερο- κ. **νερό** κ. **νερ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με το νερό: *νερο-κουβαλητής, νερο-πότηρο, νερο-σωλήνας* **2.** ότι κάτι παρασκευάζεται με νερό ή αποτελείται από (πολύ) νερό: *νερό-βραστος, νερο-ζούμι* **3.** ότι κάτι ζει ή ευδοκιμεί κοντά σε νερό: *νερο-κάλαμο, νερο-πούλι*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *νερο-κουβαλητής, νερο-χύτης*), που προέρχεται από το μεσν. *νερό(ν)* (βλ.λ.)].

νεροβάρελο (το) το βαρέλι που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ή την εναποθήκευση νερού.

νεροβράζω ρ. μετβ. {νερόβρασ-α, -μένος} βράζω (κάτι) με νερό, χωρίς να προσθέσω λάδι ή λιπαρή ουσία.

νερόβρασμα (το) {νεροβράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που έβρασε μόνο με νερό, χωρίς λάδι ή άλλη λιπαρή ουσία **2.** (μτφ.) **νεροβράσματα** (τα) η ανοησία, η σαχλαμάρα: *βαρεθήκαμε να τον ακούμε να λέει νεροβράσματα*.

νερόβραστος, -η, -ο 1. αυτός που έβρασε μόνο με νερό: *~ σούπα / μανέστρα / μακαρόνια* **2.** (συνεκδ.) αυτός που είναι νηστήσιμος ΣΥΝ. σαρακοστιανός **3.** (συνεκδ.) αυτός που είναι ανούσιος, σαχλός: *~ αστεία* **4.** (μτφ. για άνθρωπους) αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από ζωτικότητα και ενεργητικότητα: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. απαθής, άχαρος, ψυχρός. — **νερόβραστα** επίρρ.

νερογυρισιά (η) (λαϊκ.) η επικίνδυνη συστροφή των νερών θάλασσας ή ποταμού ΣΥΝ. ρούφουλας, δίνη.

νεροδεσιά (η) (λαϊκ.) το φράγμα που είτε παρεμποδίζει τη ροή τού νερού είτε το εκτρέπει προς άλλη κατεύθυνση ΣΥΝ. υδροφράκτης.

νεροζούμι (το) {χωρ. γεν.} φαγητό ή ρόφημα βρασμένο με υπερβολική ποσότητα νερού, ώστε να είναι πολύ αραιό και άνοστο ΣΥΝ. νερομπούλι, νερόπλυμα.

νεροζύγι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η υδροστάθμη (βλ.λ.).

νεροκάλαμο (το) [μεσν.] καλαμιά που φυτρώνει σε όχθες ποταμών, λιμνών και γενικά σε υγρά εδάφη και χρησιμοποιείται στην καλαθοπλεκτική, την κατασκευή καλαμωτών, σε φράχτες κ.α.

νεροκαννάτα (η) {σπάν. νεροκαννατών} **1.** επιτραπέζιο δοχείο νερού **2.** (μτφ.) πρόσωπο που πίνει πολύ νερό. Επίσης **νεροκάννατο** (το) (σημ. 1).

νεροκάρδαμο (το) [μεσν.] το φυτό κάρδαμο, που αναπτύσσεται κοντά σε νερό, συνήθ. σε ρυάκια, και χρησιμοποιείται στις σαλάτες· αλλιώς *ένυδρο κάρδαμο*.

νεροκολοκύθα (η) {δύσχρ. νεροκολοκυθών} κολοκύθι με σφαιρική βάση, η οποία καταλήγει σε μακρόστενο λαιμό και, όταν αποξηρανθεί, γίνεται ξυλώδες και κατάλληλο για τη φύλαξη ή μεταφορά νερού ή κρασιού: *διακοσμητική / βαμμένη ~ || το σπίτι είχε διακοσμηθεί κακόγουστα με νεροκολοκύθες παραδοσιακού –υποτίθεται!– τύπου* ΣΥΝ. φλασκί. Επίσης **νεροκολόκυθο** κ. **νεροκολοκύθι** (το).

νεροκολοκυθιά (η) αναρριχητικό φυτό τού οποίου καρποί είναι οι νεροκολοκύθες ΣΥΝ. φλασκιά.

νερόκοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υδρόβιο πτηνό που μοιάζει με το περιστέρι στο μέγεθος και στο σχήμα τού κεφαλιού, με μακρύτερα, όμως, πόδια και σταχτοπράσινο χρώμα· ζει σε βάλτους και καλαμιώνες ποταμών τής Ευρώπης, τής Δ. Ασίας και τής Β. Αφρικής, κολυμπά και βυθίζεται με άνεση στο νερό και πετά κυρ. κατά την αποδημία του.

νεροκουβαλητής (ο) [μεσν.], **νεροκουβαλήτρια** (η) {νεροκουβαλητριών} **1.** πρόσωπο που μεταφέρει ή/και εμπορεύεται πόσιμο νερό: *βαρυφορτωμένος / επιδέξιος ~* ΣΥΝ. νερουλάς **2.** (μτφ.) πρόσωπο που προσφέρει υπηρεσίες σε άλλους, που εξυπηρετεί ξένα συμφέροντα («που ρίχνει / κουβαλάει νερό στον μύλο άλλου»): *με τη στάση του έχει μεταβληθεί σε ~ τής πολιτικής των ξένων στα Βαλκάνια*.

νεροκούνουπο (το) κουνούπι που συναντάται ή κατοικεί κοντά σε στάσιμα και ακάθαρτα ύδατα.

νερόκρασο (το) {χωρ. πληθ.} κρασί αναμεμειγμένο με νερό: *έβαλε μια κούπα ~ και σιγόπινε όλο το βράδι* ΣΥΝ. κρασόνερο.

νεροκράτης (ο) {νεροκρατών} **1.** αυτός που είναι υπεύθυνος για τη διανομή και τη ροή των αρδευτικών υδάτων ΣΥΝ. υδρονόμος, υδρονομέας ● **2.** κατασκευή από πέτρα, μέσα στην οποία συγκρατείται νερό για οικιακή χρήση ή για πότισμα των ζώων ΣΥΝ. σκάφη, ποτίστρα.
[ΕΤΥΜ. < *νερό* + *-κράτης* < *κρατώ*].

νερόκρινο (το) **1.** ποώδες φυτό που ευδοκιμεί κοντά σε νερά, έχει λεπτά και μυτερά φύλλα, κίτρινα άνθη με φαρδιά πέταλα, που πέφτουν προς τα κάτω γύρω από έναν ύπερο, ο οποίος προστατεύεται από εσωτερικό κύκλο πετάλων **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού.

νερολαδιά (η) ο νερολεκές.

νερόλακκος (ο) λάκκος γεμάτος νερό.

νερολάπαθο (το) χόρτο τού οποίου τα φύλλα φύονται απευθείας από το έδαφος κοντά σε γλυκά νερά· αλλιώς (επίσ.) *λάπαθον το υδροχαρές*.

νερολεκές (ο) {νερολεκέδες} κηλίδα από νερό ΣΥΝ. νερολαδιά.

νερομάζωμα (το) {νερομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συγκέντρωση νερών τής βροχής σε δεξαμενή με τη βοήθεια απλού αποχετευτικού συστήματος (από τις στέγες των σπιτιών ή άλλες τέτοιες επιφάνειες μέσω αγωγών) **2.** (κυρ. στον πληθ.) η προσωρινή και τυχαία συγκέντρωση νερού λόγω βροχής, πλημμύρας ή πτώσεως χωμάτων.

νερομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πηγή από όπου αναβλύζει άφθονο νερό: *φέρνω κρύο νερό από τη ~* ΣΥΝ. κεφαλάρι, κεφαλόβρυσο.

νερομολόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μολόχα (βλ.λ.) που αναπτύσσεται κοντά σε νερό.

νερομπογιά (η) **1.** χρωστική ουσία που χρησιμοποιείται στη ζωγραφική, αφού διαλυθεί με νερό: *τα παιδιά μπορούν εύκολα να ζωγραφίζουν με νερομπογιές* ΣΥΝ. υδρόχρωμα **2.** (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο το οποίο έχει φιλοτεχνηθεί με την παραπάνω χρωστική ουσία: *κρέμασαν τις ~ στον τοίχο* ΣΥΝ. ακουαρέλα.

νερομπούλι (το) {χωρ. γεν.} μαγειρικό παρασκεύασμα ή ρόφημα, στο οποίο υπάρχει περισσότερη ποσότητα νερού από όσο θα έπρεπε, με αποτέλεσμα να είναι άνοστο, άγευστο: *μου 'φτειαξε έναν καφέ ~, δεν πινόταν* ΣΥΝ. νερόπλυμα, νεροζούμι.
[ΕΤΥΜ. < *νερό* + *-μπούλι*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < παλ. ιταλ. bulla «βρασμός»].

νερόμυλος (ο) **1.** η μηχανή που αλέθει τα σιτηρά και κινείται με τη δύναμη τής πτώσης ή τής ροής των υδάτων (πβ. *ανεμόμυλος*) **2.** (συνεκδ.) το κτίσμα στο οποίο βρίσκεται η παραπάνω μηχανή: *ένας εγκαταλελειμμένος ~ βρισκόταν στο τέλος τής κοιλάδας* ΣΥΝ. υδρόμυλος.

νερόπιασμα (το) {νεροπιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) ασθένεια κατά την οποία συγκεντρώνεται υγρό σε κοιλότητες τού σώματος ή στη σύνδεση των ιστών· η υδρωπικία.
[ΕΤΥΜ. < *νερό* + *-πιασμα* < *πιάνω*].

νεροπίστολο (το) παιδικό πιστόλι που εκτοξεύει νερό.

νερόπλυμα (το) {νεροπλύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το νερό που προέρχεται από το πλύσιμο των σκευών μαγειρικής ή των πιάτων: *βρόμικο / ανακατεμένο ~* ΣΥΝ. απόπλυμα ● **2.** μαγειρικό παρασκεύασμα ή ρόφημα, που περιέχει παραπάνω νερό από όσο πρέπει, πράγμα που το καθιστά άνοστο: *πώς αντέχεις να τρως αυτό το ~;* ΣΥΝ. νερομπούλι **3.** (μτφ.-αργκό) ο άνθρωπος που δεν έχει χάρη ή στερείται έντονων χαρακτηριστικών, φυσιογνωμικών ή προσωπικότητας: *κανείς από την παρέα δεν καταλαβαίνει τι βρήκε σ' αυτό το ~ και το ερωτεύτηκε* ΣΥΝ. (μτφ.) άνοστος, κρυόμπλαστος, (αργκό) ξενέρωτος ΑΝΤ. θερμός, ζωντανός.

νεροποντή (η) **1.** δυνατή βροχή: *η ~ μάς πέτυχε στον δρόμο και γίναμε μούσκεμα* ΣΥΝ. καταιγίδα, μπόρα ΑΝΤ. ψιχάλα, ψιλόβροχο **2.** (συνεκδ.) νερά που κυλούν ορμητικά μετά από δυνατή βροχή: *από τη ~ παρασύρθηκαν μερικά χαμόσπιτα* ΣΥΝ. χείμαρρος ΑΝΤ. ρυάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < *νερο-* + *-ποντή* < *ποντίζω* (υποχωρητ.)].

νεροπότηρο (το) το ποτήρι με το οποίο πίνουμε νερό: *γυάλινο / σπασμένο ~*.

νεροπούλι (το) {νεροπουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κάθε είδος πουλιού που ζει κοντά σε λίμνες, ποταμούς ή θάλασσες· υδρόβιο πτηνό.

νεροπρίονο (το) ειδικό μηχανικό εργαλείο (κορδέλα) για την κοπή δέντρων και ξύλων, το οποίο κινείται με τη δύναμη τού νερού.

νεροσυρμή (η) [μεσν.] φυσικό αυλάκι που σχηματίζεται από τα νερά τής βροχής, καθώς αυτά κυλούν στην πλαγιά βουνού ή λόφου: *βαθιά / απότομη ~*.

νεροσωλήνας (ο) μακρύς σωλήνας από διάφορα υλικά, ο οποίος χρησιμοποιείται για τη μεταφορά νερού σε συστήματα άρδευσης ή ύδρευσης: *μεταλλικός / πλαστικός / λεπτός / αρδευτικός / βαρύς ~* ΣΥΝ. (λόγ.) υδροσωλήνας.

νεροτριβή (η) **1.** η κατεργασία χοντρών μάλλινων υφασμάτων, χαλιών ή ρούχων με τη βοήθεια τού νερού που πέφτει πάνω τους με δύναμη και με σκοπό να πυκνωθεί η ύφανσή τους και να γίνει απαλότερη η υφή τους: *υφαντά νεροτριβής || εργαστήριο νεροτριβής στον ποταμό Λούρο* ΣΥΝ. υδροτριβή **2.** η λεκάνη, οι εγκαταστάσεις και κατ' επέκτ. ο τόπος όπου συντελείται η παραπάνω κατεργασία: *οι κουβέρτες μαζεύτηκαν στη ~*.

νερουλάς (ο) {νερουλάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που μεταφέρει ή/και εμπορεύεται πόσιμο νερό ΣΥΝ. νεροκουβαλητής.
[ΕΤΥΜ. < *νερό* + παραγ. επίθημα *-ουλάς* ορισμένων επαγγελματικών

ουσ., πβ. *αβγ-ουλάς*].

νερουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νερούλιασ-α. -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προσθέτω ή αραιώνω (κάτι) με περισσότερο νερό από όσο πρέπει: *είπαμε να βάλεις νερό στο φαΐ· όχι να το νερουλιάσεις!* ΣΥΝ. χυλώνω ΑΝΤ. πήζω ♦ (αμετβ.) **2.** αποκτώ περισσότερη ποσότητα νερού από το κανονικό: *πέρασε ο καιρός τους και τα σταφύλια νερούλιασαν* **3.** (μτφ.) χάνω την ευρωστία. το σφρίγος μου: *νερούλιασε από την απραξία* ΣΥΝ. χαλαρώνω. πλαδαρεύω ΑΝΤ. σφίγγω **4.** (μτφ.) χάνω τη δυνατότητα να σκέφτομαι με λογική. με ειρμό, συνήθ. εξαιτίας γηρατειών: *το μυαλό του νερούλιασε με τα χρόνια* ΣΥΝ. ξεκουτιαίνω, χαζεύω. μωραίνομαι. (οικ.) τα χάνω. ξεμωραίνομαι ΑΝΤ. (οικ.) τα έχω τετρακόσια. — **νερούλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *νερουλός* + παραγ. επίθημα *-ιάζω*].

νερουλός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει περισσότερη ποσότητα νερού από όση πρέπει: ~ *σούπα / φαγητό / λάσπη* ΣΥΝ. (λόγ.) νερωμένος, υδαρής ΑΝΤ. πηχτός.

νεροφάγωμα (το) {νεροφαγώμ-ατος | -ατα. -άτων} (λαϊκ.) κοίλωμα ή βαθούλωμα στην επιφάνεια τής γης ή πέτρας. που έχει σχηματιστεί από εποχική ροή νερού.

νεροφίδα (η) [μεσν.] **1.** φίδι που ζει μέσα στο νερό· αλλιώς *ύδρος* (ο) **2.** (ως χαρακτηρισμός) αυτός που πίνει πολύ νερό. Επίσης **νερόφιδο** (το) (σημ. 1).

νερόχαρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ευδοκιμεί κοντά σε νερό: ~ *δένδρο / φυτό* ΣΥΝ. (λόγ.) υδροχαρής.

νεροχελίδονο (το) χελιδόνι που ζει κοντά σε νερά.

νεροχελώνα (η) {νεροχελωνών} χελώνα που ζει στο νερό.

νερόχιονο (το) το χιονόνερο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

νεροχύτης (ο) {νεροχυτών} έπιπλο κουζίνας σε σχήμα λεκάνης. το οποίο συνδέεται τόσο με το σύστημα ύδρευσης όσο και με την αποχέτευση και όπου πλένει κανείς τα σκεύη τής κουζίνας και κάνει όλη την προετοιμασία τού μαγειρέματος που σχετίζεται με το νερό: *πορσελάνινος / μαρμάρινος / ανοξείδωτος / βουλλωμένος / βρόμικος / αστραφτερός / χτιστός / πέτρινος / πρακτικός / εντοιχιζόμενος* ~.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *νερό* + *χύτης* < *χύνω*].

νέρωμα (το) → νερώνω

Νέρων (ο) {Νέρων-ος. -α} **1.** Ρωμαίος αυτοκράτορας (37-68 μ.Χ.). γνωστός για την πυρπόλυση τής Ρώμης και τους διωγμούς των χριστιανών **2.** (μετωνυμ.) για εμπρηστή κατοικημένων περιοχών, για πυρομανή ή για πρόσωπο με βίαιο και παράλογο χαρακτήρα (πβ. λ. *Ηρόστρατος*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Nero, αγν. ετύμου. προσωνύμιο (cognomen) ρωμαϊκής πατριάς, το οποίο έλαβε στα 13 του χρόνια ο Lucius Domitius Ahenobarbus (ο μετέπειτα αυτοκράτορας Νέρων). όταν υιοθετήθηκε από τον αυτοκράτορα Κλαύδιο και αναγνωρίστηκε ως διάδοχός του].

νερώνειος, -α. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Νέρωνα: ~ *έργο* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εγκληματικό. βίαιο και παράλογο χαρακτήρα ή τάση για εμπρησμό: ~ *έγκλημα* ΣΥΝ. άγριος, σκαιός. φρικτός.

νερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νέρω-σα. -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προσθέτω νερό σε άλλο υγρό (συνήθ. αλκοολούχο ποτό). για να το κάνω λιγότερο δυνατό ή για να το νοθεύσω: ~ *το κρασί / το γάλα*· ΦΡ. ***νερώνω το κρασί μου*** γίνομαι πιο διαλλακτικός ΣΥΝ. βάζω νερό στο κρασί μου ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι νερουλός: *το γιαούρτι νέρωσε.* — **νέρωμα** (το).

νεσεσέρ (το) {άκλ.} τσαντάκι για τη μεταφορά προσωπικών αντικειμένων (καλλυντικών. κοσμημάτων, ειδών καλλωπισμού κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. nécessaire «αναγκαίος. απαραίτητος»].

νες καφέ (το/ο) {άκλ.} στιγμιαίος καφές, που πίνεται παγωμένος ή ζεστός. και που έχει τη μορφή κόκκων ή σκόνης: ~ *φραπέ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Nescafé (εμπορική επωνυμία) < Nes(tlé). όνομα εταιρείας. + «καφές»].

Νέσταρας (ο) **1.** ομηρικός ήρωας. βασιλιάς τής Πύλου. σύμβολο τής ώριμης σκέψης, τής σύνεσης και τής σοφίας **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Νέστωρ** {Νέστορος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νέστωρ. -ορος*. αρχική σημ. «αυτός που επιστρέφει – αυτός που φέρνει πίσω τον στρατό του (διασώζοντάς τον)» < *νέομαι* «επιστρέφω, γυρίζω» (βλ. λ. *νόστος*)].

νεστοριανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. χριστιανική αίρεση τού 5ου αι.. οι οπαδοί τής οποίας δεν δέχονταν την πραγματική ενότητα τής ανθρώπινης και θεϊκής φύσης τού Χριστού· η αίρεση αυτή καταδικάστηκε από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο (431) και οι οπαδοί της διώχθηκαν από το Βυζάντιο. αλλά υπάρχουν ακόμη πολλές κοινότητες στο Ιράκ. στο Ιράν. στο Πακιστάν και στην Ινδία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nestorianisme, από το όνομα τού πατριάρχη Νεστορίου].

νεατοριανός (ο), **νεστοριανή** (η) ο/η οπαδός τής αίρεσης τού νεστοριανισμού.

Νέστος (ο) ποταμός τής Δ. Θράκης, στα όρια με την Α. Μακεδονία, που έχει τις πηγές του στη Βουλγαρία και εκβάλλει στο Θρακικό Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νέστος / Νέσσος* < **Νέδ-τος* < Ι.Ε. *ned- «ηχώ. φωνασκώ. θορυβώ». που συνδ. με το σανσκρ. nadí- «ποταμός» και με τα ον. των ποταμών *Νέδα* (Αρκαδία) και *Νέδων* (Μεσσηνία)].

Ν.Ε.Τ. (η) Νέα Ελληνική Τηλεόραση (πρώην ΕΤ2).

νέτα επίρρ. (λαϊκ.) καθαρά· κυρ. στη ΦΡ. ***νέτα-σκέτα*** χωρίς υπεκφυγές και υπαινιγμούς: *του τα 'πα ~· μαζί του δεν πάω πουθενά!* ΣΥΝ. καθαρά και ξάστερα, στα ίσα, ευθέως, απερίφραστα ΑΝΤ. πλαγίως, εμμέσως.

νετάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νετ-άρισα κ. -αρα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** ολοκληρώνω, φέρω εις πέρας: ~ *μια δουλειά* || ~ *τα δίχτυα* (καθαρίζω και ξεμπλέκω τα δίχτυα τού ψαρέματος) ΣΥΝ. τελειώνω ΑΝΤ. αρχίζω. ξεκινώ • **2.** εξαντλώ και το τελευταίο απόθεμα: ~ *το λάδι / τις προμήθειες* ΣΥΝ. σώνω, τελειώνω • **3.** διευθετώ τους λογαριασμούς μου (με κάποιον): *με τα λεφτά που του έδωσα, νετάραμε μια για πάντα* ΣΥΝ. εξοφλώ. ξεκαθαρίζω ΑΝΤ. χρωστώ • **4.** ΚΙΝΗΜ.-ΦΩΤΟΓΡ. ρυθμίζω με τέτοιον τρόπο τον φακό τής μηχανής. ώστε η εικόνα να είναι καθαρή, ευκρινής: *είναι δύσκολο να νετάρει ο κινηματογραφιστής με την κάμερα στο χέρι* ΣΥΝ. εστιάζω ΑΝΤ. φλουτάρω. θολώνω • **5.** τακτοποιώ στο πανέρι την μάννα και τα αγκίστρια τού παραγαδιού μετά την ανέλκυσή του. αφού προηγουμένως τα καθαρίσω από τα υπόλοιπα των δολωμάτων ♦ (αμετβ.) **6.** νιώθω υπερβολική κούραση, δεν αντέχω άλλο: *Νέταρα! Δεν πάει άλλο σήμερα!* ΣΥΝ. (οικ.) ψοφάω. είμαι πτώμα. πεθαίνω ΑΝΤ. είμαι ξεκούραστος **7.** (σε χαρτοπαίγνιο) μένω χωρίς λεφτά: *νετάρισα· δεν θα ποντάρω άλλο.* — **νετάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. nettare «καθαρίζω. πλένω» < netto «καθαρός, διαυγής». Βλ. κ. *νέτος*].

νέτος, -η/-α. -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που δεν έχει ανακατευτεί ή αναμιχθεί με άλλον: ~ *βάρος* (χωρίς απόβαρο) / *κέρδος* ΣΥΝ. καθαρός, σκέτος ΑΝΤ. μικτός. αναμεμιγμένος· ΦΡ. (α) ***νέτη τιμή / τιμή νέτο*** η τιμή ενός προϊόντος. όπως καθορίζεται, όταν δεν έχει απόβαρο, είναι καθαρό (β) (αργκό) ***μένω νέτος*** (i) μου τελειώνουν τα λεφτά: *είχα τέτοια γκίνια στα χαρτιά, που σε μία ώρα έμεινα νέτος* ΣΥΝ. μένω αδέκαρος / άφραγκος / στον άσο / ρέστος (ii) απομένω μόνος: *είχαν όλοι κανονίσει κάτι για το Σαββατόβραδο κι έτσι έμεινα νέτος να βλέπω τηλεόραση* ΣΥΝ. μένω μπουκάλα • **2.** ***νέτα*** (τα) ΚΙΝΗΜ. η ρύθμιση τής καθαρότητας τού περιγράμματος κατά την κινηματογράφηση προσώπου ή αντικειμένου: *πρόσεξε τα ~ σου, καθώς αλλάζεις πλάνο από τους ηθοποιούς τού βάθους στους μπροστινούς* • **3.** αυτός που έχει τελειώσει τις δουλειές του: *είμαι ~ γι' απόψε· δεν δουλεύω άλλο* || *η δουλειά θα 'ναι ~ σ' ένα εξάμηνο* || ΝΑΥΤ. *νέτα η πλώρη* (τελείωσε κάθε εργασία στην πλώρη) ΣΥΝ. τελειωμένος ΑΝΤ. ανολοκλήρωτος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. netto «καθαρός, διαυγής» < λατ. nitidus «στιλπνός. λαμπρός» (< niteo «στίλβω, λάμπω»)].

νετρέτο (το) ΦΥΣ. αφόρτιστο σωματίδιο τής ύλης, βαρύτερο από το φωτόνιο (βλ.λ.) και ελαφρύτερο από το νετρίνο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. neutreito. υποκ. τού neutron (βλ. κ. *νετρόνιο*)].

νετρίνο (το) ΦΥΣ. αφόρτιστο στοιχειώδες σωματίδιο τής ύλης, με, θεωρητικά. μηδενική μάζα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. neutrino. υποκ. τού neutron (βλ. κ. *νετρόνιο*)].

νετρόνιο (το) {νετρονί-ου | -ων} ΦΥΣ. υποατομικό σωματίδιο, το οποίο βρίσκεται στον πυρήνα τού ατόμου. έχει μάζα περίπου ίδια με αυτήν τού πρωτονίου και ουδέτερο ηλεκτρικό φορτίο: *ανακάλυψη / εκπομπή / ενέργεια / βόμβα νετρονίου* ΣΥΝ. ουδετερόνιο. — **νετρονικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. neutron < neutral «ουδέτερος» (πβ. κ. *ουδετερόνιο*) < λατ. neutralis (< επιθ. neuter)].

νεύμα (το) {νεύμ-ατος | -ατα, -άτων} κίνηση τού κεφαλιού. των ματιών ή των χεριών. με την οποία εκφράζεται ή δίνεται έμφαση σε μια ιδέα. ένα συναίσθημα ή συμπεριφορά: *του έκανε ~ να πλησιάσει* || *φιλικό* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεῦμα* < *νεύω* (βλ.λ.)].

νευρά (η) (λόγ.) η χορδή από νεύρο ή έντερο ζώου ανάμεσα στα άκρα τόξου ή εγχόρδου οργάνου ΣΥΝ. χορδή. κόρδα, τέλι, νεύρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. παράλλ. τ. τού ουσ. *νεῦρον* (βλ.λ.)].

νεύρα (τα) → νεύρο

νευραλγία (η) {νευραλγιών} ΙΑΤΡ. ο συνήθ. οξύς πόνος με σύντομη ή μεγάλη διάρκεια: ~ *τριδύμου* || *έντονη / χρονία / οξεία / ηπατική / καρδιακή / κοιλιακή / τρομερή / ανυπόφορη* ~.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *νευρ(ο)-* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος»].

νευραλγικός, -ή. -ό [1861] **1.** αυτός που αναφέρεται στη νευραλγία (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία και παρουσιάζει ευπάθεια: *η στρατηγική τους σκόπευε στην προστασία των ~ θέσεων τής πόλης* || ~ *τομέας / χώρος / σημείο* ΣΥΝ. ευαίσθητος. ευπαθής ΑΝΤ. σκληρός. ανθεκτικός.

νευράξονας (ο) {νευραξόνων} ΒΙΟΛ. μοναδική, συνήθ. μακριά αποφυάδα τού κυτταρικού σώματος τού νευρώνα, που μεταφέρει κεντρόφυγους παλμούς ΣΥΝ. νευρίτης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. névraxe].

νευρασθένεια (η) [1893] {νευρασθενειών} ΙΑΤΡ. η σωματική και ψυχική αδυναμία που εκδηλώνεται με πολλά συμπτώματα σε όλο το σώμα και συνδέεται με κατάσταση χρόνιας κόπωσης, λειτουργικές διαταραχές. θλίψη και πλήξη: *ξαφνική / κληρονομική / ανεξήγητη / βαριά / χρόνια / επικίνδυνη / ελαφρά* ~ ΣΥΝ. νευροπάθεια, φρενοπάθεια. ψυχασθένεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. neurasthénie].

νευρασθενής (ο/η) [1894] {νευρασθεν-ούς | -είς} πρόσωπο που πάσχει από νευρασθένεια.

νευρασθενικός, -ή. -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νευρασθένεια **2.** ***νευρασθενικός*** (ο), ***νευρασθενική*** (λαϊκ. ***-ιά***) (η) πρόσωπο νευρικό και με συναισθηματικές μεταπτώσεις (από χαρά σε λύπη, από φιλικότητα σε επιθετικότητα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurasthénique].

νευρείλημα (το) [1836] {νευρειλήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. συνδετικός ιστός ο οποίος περιβάλλει τις νευρικές ίνες και φροντίζει για τη θρέψη τους. — **νευρειληματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *νευρ(ο)-* + αρχ. *εἴλημα* «περιτύλιγμα, κάλυμμα» < *εἰλῶ* «τυλίγω. περιστρέφω» (βλ. κ. *ειλεός*), ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. névrilème].

νευρεκτομή (η) η χειρουργική αφαίρεση νεύρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nevréctomie].

νευριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νευρίασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ τον εκνευρισμό ή τον θυμό (κάποιου): *η κόρη του αντιδρά σε ό,τι της λέει και τον νευριάζει!* ΣΥΝ. εκνευρίζω, εξοργίζω, ερεθίζω ΑΝΤ. ηρεμώ, ησυχάζω, καλμάρω ♦ **2.** (αμετβ.) περιέρχομαι σε κατάσταση εκνευρισμού ή θυμού: ~ *όταν βλέπω αυτή τη συμπεριφορά* ΣΥΝ. εκνευρίζομαι, εξοργίζομαι, ερεθίζομαι, είμαι εκτός εαυτού, γίνομαι έξω φρενών ΑΝΤ. ηρεμώ, ησυχάζω. Επίσης (λαϊκότ.) **νευρώνω**. — **νευρίασμα** (το), **νευριαστικός**, -ή, -ό.

νευριασμένος, -η, -ο γεμάτος νεύρα, εκνευρισμένος ή θυμωμένος: *μπήκε στο γραφείο* ~ || *μετά τη συνάντηση με τον διευθυντή ήταν πολύ* ~ ΑΝΤ. ήρεμος, νηφάλιος.

νευρικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με τα νεύρα: ~ *απόληξη / ίνα / κοιλότητα / δίκτυο / κύτταρο* (ο νευρώνας, βλ.λ.) / *ιστός / τόξο / νόσος / κρίση* ΣΥΝ. νευρώδης, νεύρινος (β) ***νευρικό σύστημα*** δίκτυο νευρώνων (βλ.λ.) που διατρέχουν όλο το σώμα, λαμβάνουν εξωτερικά ερεθίσματα και εντολές και μεταβιβάζουν τις διεγέρσεις (ώσεις) στους μυς ή τους αδένες με τους οποίους συνδέονται, ώστε να υπάρξει αντίδραση στο ερέθισμα, επιτυγχάνοντας έτσι τον έλεγχο και τον συντονισμό των ζωτικών λειτουργιών τού οργανισμού και τη λήψη των μηνυμάτων που στέλνουν τα αισθητήρια όργανα (λ.χ. η εντολή να κινηθούν τα δάκτυλα τού χεριού ή το κλείσιμο των ματιών στο δυνατό φως ή η σύσπαση μυός σε ένα τσίμπημα γίνονται χάρη στο νευρικό σύστημα): *κεντρικό* ~ (ο εγκέφαλος και ο νωτιαίος μυελός, όπου φθάνουν και αναλύονται οι πληροφορίες από τα αισθητήρια όργανα) || *αυτόνομο* ~ (που ελέγχει τις ακούσιες λειτουργίες οργάνων) || *περιφερικό* ~ (τα νεύρα που συνδέουν τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό με το υπόλοιπο σώμα) || *συμπαθητικό* ~ (γ) ***νευρικός κλονισμός*** η διατάραξη τής ψυχικής ισορροπίας (πβ. λ. *κλονισμός*) (δ) ***νευρική ανορεξία*** βλ. λ. *ανορεξία* ● **2.** αυτός που συντελείται χωρίς τη θέλησή μας, μη ελεγχόμενος, με μόνη την αντίδραση τού παρασυμπαθητικού συστήματος: *το συνεχές ανοιγοκλείσιμο των ματιών οφείλεται σε* ~ *τικ* || ~ *κίνηση* ΣΥΝ. ασυναίσθητος ΑΝΤ. συνειδητός, ελεγχόμενος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από διαρκή υπερένταση, κατάσταση εκνευρισμού ή σπασμωδικές αντιδράσεις: *η ένταση στη δουλειά τον έχει καταντήσει νευρικό* || ~ *άτομο / κινήσεις / αντιδράσεις / οδήγηση* || ~ *αγώνας* ΣΥΝ. ευέξαπτος, ευερέθιστος ΑΝΤ. ήρεμος, ψύχραιμος, χαλαρός **4.** (ειδικότ.) ασταθής, με μεταπτώσεις: *η αγορά παρουσιάζεται* ~ **5.** (λαϊκ.-για αυτοκίνητα, μοτοσυκλέτες) αυτός που έχει μηχανή μεγάλου κυβισμού και απότομη επιτάχυνση. — **νευρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

νευρικότητα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση κατά την οποία είναι κανείς νευρικός, κάνει συνεχώς απότομες κινήσεις, δεν έχει ηρεμία, παίζει τα δάχτυλά του κ.λπ. και είναι ευέξαπτος **2.** (ειδικότ.) η αστάθεια, απουσία ηρεμίας: *στο χρηματιστήριο επικράτησε χθες* ~.

νεύρινος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα νεύρα τού σώματος ΣΥΝ. νευρικός.

νευρίνωμα (το) {νευρινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αναπτύσσεται από νευρικά κύτταρα και ίνες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroinoma].

νευρινωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση, συχνά κληρονομική, που χαρακτηρίζεται από την παρουσία πολλαπλών νευρινωμάτων σε διάφορα μέρη τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroinomatosis].

νευρίτης (ο) {νευριτών} ο νευράζοντας (βλ.λ.).

νευρίτιδα (η) [1878] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αλλοίωση τής υφής των νεύρων με τη μορφή φλεγμονής ή εκφύλισης μεμονωμένων νεύρων (μονονευρίτιδα) ή πολλών νεύρων (πολυνευρίτιδα), που εκδηλώνεται με μυϊκή εξασθένηση, κινητικές διαταραχές, παραισθήσεις, πόνους κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névrite].

νεύρο (το) **1.** ΑΝΑΤ.-ΒΙΟΛ. καθεμία από τις κυλινδρικές χορδές που αποτελούνται από δέσμη ινών (νευρικές ίνες), καλύπτονται από συνδετικό ιστό (επινεύριο) και σχηματίζουν δίκτυο μεταφέροντας αισθητικές και κινητικές διεγέρσεις από τον εγκέφαλο *(εγκεφαλικά νεύρα)* και τον νωτιαίο μυελό *(νωτιαία νεύρα)* προς τα διάφορα όργανα και αντιστρόφως: *αγγειοκινητικό / αισθητήριο / ακουστικό / γευστικό / γλωσσικό / δερματικό / ινιακό / κινητικό / κνημιαίο / κρανιακό / οδοντικό / οπτικό / συμπαθητικό* ~ **2.** (συνεκδ.) η χορδή τόξου ή εγχόρδου οργάνου, η οποία παλαιότερα κατασκευαζόταν από νευρική ίνα ή έντερο ζώου ΣΥΝ. νευρά, κόρδα, τέλι **3.** (μτφ.) οτιδήποτε δίνει την εντύπωση τής νευρικής ίνας: *τα* ~ *τών φύλλων / από τα φασολάκια / τού μαρμάρου* (τα «νερά» τού μαρμάρου) ΣΥΝ. ίνα, κλωστή **4.** (μτφ.) η ένταση, η ενεργητικότητα και η ζωντάνια, ο δυναμισμός: *είναι άνθρωπος όλο νεύρο: δεν κάθεται ούτε λεπτό άπραγος* || *ξαναγράψε το άρθρο σου με περισσότερο* ~*!* ΣΥΝ. δραστηριότητα, ζωτικότητα, δύναμη, ρώμη ΑΝΤ. υποτονικότητα, ατονία **5.** ***νεύρα*** (τα) μεταβολές τής ψυχολογικής κατάστασης τού ανθρώπου που κυμαίνονται από την ατονία ή την ηρεμία ώς τον θυμό ή την παράνοια: *υποφέρω από τα* ~ *μου* || *καλμάρω / καταπραΰνω / εξάπτω τα* ~ *κάποιου* || *πειραγμένα / τεντωμένα* (σε υπερένταση) / *χαλαρωμένα* ~ ΣΥΝ. νευρικό σύστημα· ΦΡ. (α) ***ατσάλινα / γερά νεύρα*** η απόλυτη ψυχραιμία, ακόμα και στις πιο κρίσιμες καταστάσεις: *χάρη στα* ~ *του κατόρθωσε να αντέξει όλες τις προκλήσεις και να μην παρασυρθεί σε βίαιες αντιδράσεις* (β) ***πόλεμος νεύρων*** η προσπάθεια να καμφθεί το ηθικό κάποιου με τη χρήση ψυχολογικών μεθόδων (διάδοση ανυπόστατων ή κακόβουλων φημών, κακεντρεχή σχόλια, αρνητική αντιμετώπιση κ.λπ.): *παραιτήθηκε εξαιτίας τού πολέμου νεύρων που του έκαναν στο γραφείο* ΣΥΝ. ψυχολογικός πόλεμος, (οικ.) σπάσιμο (γ) ***είμαι όλο νεύρα / έχω τα νεύρα μου*** βρίσκομαι σε κατάσταση εκνευρισμού ή θυμού: *Μην του μιλάς τώρα! Είναι όλο νεύρα και θα τσακωθείτε!* ΣΥΝ. εκνευρίζομαι, εξάπτομαι, θυμώνω, αναστατώνομαι, εξοργίζομαι ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω (δ) ***(κάτι / κάποιος) μου δίνει / χτυπάει στα νεύρα*** μου προκαλεί υπερένταση, εκνευρισμό ή θυμό: *μου δίνει στα νεύρα η δυνατή μουσική* ΣΥΝ. (οικ.) μου τη δίνει, (αργκό) μου τη σπάει, εκνευρίζομαι ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω (ε) ***κάνω τα νεύρα (κάποιου) κουρέλια / σμπαράλια / ρετάλια / τσατάλια / κρόσσια*** τον οδηγώ σε ψυχολογική κατάρρευση: *οι συνεχείς αποτυχίες τού έκαναν τα νεύρα κουρέλια* ΣΥΝ. εκνευρίζω, σπάω το ηθικό ΑΝΤ. ηρεμώ, καταπραΰνω, καλμάρω (στ) ***σπάω τα νεύρα (κάποιου)*** ταράζω, κλονίζω την ψυχική ισορροπία, εκνευρίζω και αποσυντονίζω (κάποιον): *δεν μπορώ να συνεννοηθώ μ' αυτό τον άνθρωπο, μου σπάει τα νεύρα* || *τα αλλοπρόσαλλα σφυρίγματα του διαιτητή έσπασαν τα νεύρα των παικτών* ΣΥΝ. (αργκό) τη δίνω (σε κάποιον) (ζ) ***τα νεύρα μου!*** ως έκφραση αγανάκτησης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεῦρον* < *(s)nē-wer/n- < I.E. *snē- «γνέθω νήματα», πβ. σανσκρ. snāvan- «τένοντας», αρμ. neard, λατ. nervus «νεύρο» (> γαλλ. nerf, ισπ. nervio), αρχ. γερμ. snuor «κορδόνι», γερμ. Sehne «τένοντας», αγγλ. sinew κ.ά. Ομόρρ. *νῆ-μα* (βλ.λ.), *γνέ-θω* (βλ.λ.)].

νευροανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανατομία των νεύρων και ο κλάδος που ασχολείται με αυτήν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroanatomy].

νευροβιολογία (η) ο κλάδος που μελετά τη λειτουργία των νευρικών κυττάρων και ιστών. — **νευροβιολόγος** (ο/η), **νευροβιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurobiology].

νευροβλάστη (η) {νευροβλαστών} ΒΙΟΛ. εμβρυϊκό νευρικό κύτταρο, το οποίο τελικά εξελίσσεται σε νευρώνα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroblast].

νευρογλοία (η) [1879] {νευρογλοιών} ΙΑΤΡ. συστατικό τού νευρικού ιστού που αποτελείται από κύτταρα, τα οποία παρεμβάλλονται σε άλλα κύτταρα με σκοπό τη θρέψη τους, τη στήριξή τους και την απομόνωση τής διέγερσης που μεταβιβάζουν οι νευρώνες (τα νευρικά κύτταρα). — **νευρογλοιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *νευρο-* + μτγν. *γλοία / γλία* «κόλλα» (βλ. κ. *γλοιός*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuroglie].

νευρογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη τού τρόπου με τον οποίο ελέγχει ο εγκέφαλος την παραγωγή λόγου και τη γλωσσική αντίληψη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neuro-linguistics (νόθο σύνθ.)].

νευροδερματίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. έκζεμα με τη μορφή λειχήνα, το οποίο οφείλεται σε πάθηση τού κεντρικού νευρικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurodermatitis].

νευροδιαβιβαστής (ο) ΒΙΟΛ. κάθε ουσία που βρίσκεται στα σημεία επαφής των νευρικών κυττάρων μεταξύ των ιστών ή σε άλλους ιστούς και μεταβιβάζει νευρικά σήματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neurotransmetteur (νόθο σύνθ.)].

νευροεκφυλιστικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον εκφυλισμό των νεύρων: ~ *ασθένεια* (π.χ. η νόσος τού Πάρκινσον ή τού Αλτσχάιμερ). — **νευροεκφυλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neuro-degenerative (νόθο σύνθ.)].

νευροκαβαλίκεμα (το) {νευροκαβαλικέμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η μετατόπιση ή/και αναδίπλωση μυός ή τένοντα και το διάστρεμμα το οποίο αυτή συνεπάγεται: *έπαθα* ~ *και δεν μπορώ να στρίψω το κεφάλι μου.*

Νευροκόπι (το) {Νευροκοπίου} κωμόπολη τής ΒΑ. Μακεδονίας στον νομό Δράμας κοντά στα σύνορα με τη Βουλγαρία.

νευροληπτικός, -ή, -ό ΦΑΡΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με χημική ουσία που λαμβάνεται για τον κατευνασμό τού νευρικού συστήματος **2.** ***νευροληπτικά*** (τα) οι χημικές ουσίες τής κατηγορίας των ψυχοτρόπων, οι οποίες χορηγούνται στους ασθενείς με στόχο τη θεραπεία των ψυχώσεων ή τον κατευνασμό τού νευρικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroleptic].

νευρολογία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη φυσιολογία και την ανατομία τού νευρικού συστήματος, καθώς και τη διάγνωση, τη θεραπεία, την πρόληψη και την αποκατάσταση των διαταραχών και των παθήσεων τού νευρικού συστήματος. — **νευρολόγος** (ο/η) [1891], **νευρολογικός**, -ή, -ό [1852], **νευρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurologie].

νευρομυϊκός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τα νεύρα και τους μυς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuromyic].

νευροπάθεια (η) [1844] {νευροπαθειών} **1.** ΙΑΤΡ. καθεμιά από τις παθήσεις τού νευρικού συστήματος και κυρ. η διαταραχή ή η εξασθένησή του που επηρεάζει και τις διάφορες ψυχολογικές λειτουργίες, ιδ. στην παιδική ηλικία· εκδηλώνεται με ταχυπαλμίες, πονοκεφάλους, διάρροια ή δυσκοιλιότητα, ιλίγγους κ.ά. **2.** (συνεκδ.-καθημ.) οποιαδήποτε νευροψυχική διαταραχή ΣΥΝ. ψυχασθένεια, λόξα, φρενοπάθεια. — **νευροπαθής**, -ής, -ές [1870], **νευροπαθητικός**, -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropathie].

νευροπαθολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με την παθολογοανατομική μελέτη των ασθενειών τού νευρικού συστήματος. — **νευροπαθολογικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropathologie].

νευροπληξία (η) [1864] {νευροπληξιών} ΙΑΤΡ. νευρική εξάντληση, η οποία πλήττει τον πάσχοντα απότομα ως συνέπεια έντονης συγκίνησης ή κάκωσης τού νευρικού συστήματος και εκδηλώνεται με απώλεια τού φυσικού χρώματος, παράλυση τού μυϊκού συστήματος και διανοητική αστάθεια ΣΥΝ. νευρικός κλονισμός, σοκ, καταπληξία. Επί-

σης **νευροπληγία** [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuroplégie].
νευρόπτερο (το) [1842] {νευροπτέρ-ου | -ων} έντομο με φτερά από μεμβράνη, πάνω στα οποία διακρίνονται φλέβες που σχηματίζουν μεταξύ τους πλέγμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Neuroptera].
νευρορραφή (η) ΙΑΤΡ. η συνένωση με ραφή των δύο τμημάτων ενός νεύρου, το οποίο έχει διαρραγεί, συνήθ. από τραυματισμό. Επίσης **νευρορραφία** [μτγν.].
νευρόσπαστο (το) [αρχ.] **1.** ανθρώπινο ομοίωμα μικρότερου μεγέθους από το φυσικό, το οποίο κινείται με νήματα από τον καλλιτέχνη και χρησιμοποιείται στις παραστάσεις κουκλοθεάτρου: *σπασμένο / ξύλινο / βαρύ* ~ ΣΥΝ. μαριονέτα **2.** (μτφ.) ο άνθρωπος που ενεργεί χωρίς δική του βούληση, αλλά με την υπόδειξη ή την πίεση τρίτων: *η κυβέρνηση ήταν απλό ~ στα χέρια τού δικτάτορα* ΣΥΝ. ανδρείκελο, μαριονέτα, άθυρμα **3.** (μτφ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε μόνιμη κατάσταση εκνευρισμού και τού οποίου οι κινήσεις είναι νευρικές και σπασμωδικές ΣΥΝ. (ΟΙΚ.) σπαστικό. Επίσης **νευρόσπασμα** (σημ. 3).
νευροτομή (η) ΙΑΤΡ. η τομή που διενεργείται σε ένα νεύρο για θεραπευτικό σκοπό. Επίσης **νευροτομία** [1879].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurotomy].
νευροτοξίνη (η) {νευροτοξινών} τοξίνη που προσβάλλει το νευρικό σύστημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurotoxine].
νευροτροπισμός (ο) ΙΑΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένες χημικές ουσίες ή ιοί και μικρόβια προσβάλλουν επιλεκτικά το νευρικό σύστημα (χαρακτηριστικός είναι ο νευροτροπισμός τού ιού τού έρπητα [έρπης ζωστήρας]).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. neurotropisme].
νευροτρόπος, -ος, -ο (για χημική ουσία, ιό, μικρόβιο κ.λπ.) αυτός που έχει την τάση να προσβάλλει επιλεκτικά το νευρικό σύστημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. neurotrope].
νευροϋπόφυση (η) ΑΝΑΤ.-ΒΙΟΛ. ο πίσω λοβός τού ενδοκρινούς αδένα υπόφυση (βλ.λ.), ο οποίος έχει εγκεφαλική προέλευση και διοχετεύει τα νευροπεπτίδια τού υποθαλάμου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurohypophysis].
νευροφυσιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής φυσιολογίας που μελετά τις λειτουργίες τού νευρικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurophysiology].
νευροφυτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που αναφέρεται στο συμπαθητικό και το παρασυμπαθητικό σύστημα, τα οποία αποτελούν από κοινού το φυτικό ή αυτόνομο νευρικό σύστημα: ~ *διαταραχές / αντιδράσεις*.
νευροχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. κλάδος τής χειρουργικής που έχει ως αντικείμενό του τις χειρουργικές επεμβάσεις στο νευρικό σύστημα, συνήθ. σε περιπτώσεις κακώσεων ή όγκων στον εγκέφαλο, τον νωτιαίο μυελό και στα περιφερειακά νεύρα. — **νευροχειρουργός** (ο/η), **νευροχειρουργικός, -ή, -ό, νευροχειρουργικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. neurochirurgie].
νευροψυχιατρική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά τις ψυχιατρικές και νευρολογικές παθήσεις. — **νευροψυχίατρος** (ο/η), **νευροψυχιατρικός, -ή, -ό, νευροψυχιατρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuropsychiatry].
νευροψυχικός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στην αλληλεπίδραση νεύρων και ψυχισμού: ~ *διαταραχή / τόνος* (ο προσωπικός τρόπος αντίδρασης απέναντι στα εξωτερικά ερεθίσματα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropsychique].
νευροψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ψυχολογίας που μελετά τη σχέση των ψυχικών λειτουργιών με τα συστήματα τού εγκεφάλου. — **νευροψυχολόγος** (ο/η), **νευροψυχολογικός, -ή, -ό, νευροψυχολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropsychologie].
νευρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νευρώδ-ους | νευρώδ-εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος νεύρα: ~ *ιστός / κρέας* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει λεπτή και μυώδη σωματική κατασκευή: *ένας μικρόσωμος ~ αθλητής* ΑΝΤ. πλαδαρός **3.** (μτφ.) αυτός που έχει ένταση και δυναμισμό: ~ *ύφος / γράψιμο / σκηνοθεσία* ‖ ~ *αστυνομική περιπέτεια* ΣΥΝ. ρωμαλέος, δυνατός ΑΝΤ. χαλαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
νεύρωμα (το) [1891] {νευρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. ο καλοήθης όγκος που αποτελείται από νευρικά κύτταρα και ίνες, αναπτύσσεται στο περιφερειακό νευρικό σύστημα και εμφανίζεται σπάνια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. névrome].
νευρώνας (ο) ΑΝΑΤ.-ΒΙΟΛ. **1.** τύπος διαφοροποιημένου κυττάρου, που αποτελεί τη λειτουργική μονάδα τού νευρικού συστήματος ΣΥΝ. νευρικό κύτταρο **2.** ***αδρενεργικοί νευρώνες*** τα νευρικά κύτταρα που απελευθερώνουν ως νευροδιαβιβαστή την αδρεναλίνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurone].
νεύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. διαταραχή τής ψυχικής κατάστασης, ελαφρότερη από την ψύχωση, τής οποίας κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι δεν οφείλεται σε αλλοιώσεις τού νευρικού συστήματος ή παθήσεις των οργάνων, αλλά –σύμφωνα με τη θεωρία τής ψυχανάλυσης– σε ασυνείδητες συγκρούσεις στην παιδική ηλικία· εκδηλώνεται με πλήθος σωματικών ή/και ψυχικών συμπτωμάτων (ταχυπαλμίες, εφίδρωση, αυξημένη πίεση, αϋπνία, αμφιβολίες, αναποφασιστικότητα κ.ά.): *μορφές νευρώσεων είναι οι φοβίες, η υποχονδρία, οι υστερίες κ.ά.* ‖ *απλή / στομαχική / επιληπτική / υστερική / αγχώδης / καταθλιπτική / θεραπεύσιμη* ~ ● **2.** ΒΟΤ. ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται οι ίνες στα φύλλα των φυτών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός, -ωση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névrose].
νευρωσικός, -ή, -ό νευρωτικός (βλ.λ., σημ. 2): *οι ~ άνθρωποι μπορούν να βοηθηθούν από την ψυχανάλυση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*.
νευρωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με νεύρωση: ~ *ερεθίσματα / εμπειρία* **2.** πρόσωπο που υποφέρει ή χαρακτηρίζεται από νεύρωση: ~ *συμπεριφορά / χαρακτήρας / αντίδραση* ΣΥΝ. νευρωσικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurotic].

νευρωτικός – νευρωσικός. Από ρήματα σε **-ώνω** (αρχ. *-ῶ, -οῖς, -οῖ...*) παράγονται ουσ. σε **-ωση** (αρχ. *-ωσις*) και επίθ. σε **-ωτικός** (αρχικά μέσω ρηματικών επιθέτων σε *-ωτός*: *δηλῶ - δηλωτός* – **δηλωτικός**, *οργανώνω – οργάνωση* **οργανωτικός**, *βελτιώνω – βελτίωση* – **βελτιωτικός**, *μισθώνω – μίσθωση* – **μισθωτικός** κ.τ.ό. Η παραγωγή αυτή έχει δώσει στην Ελληνική πλήθος επιθέτων σε *-ωτικός*. Με το ίδιο παραγωγικό πρότυπο σχηματίστηκαν και τα **νεύρωση – νευρωτικός** («ο αναφερόμενος σε νευρώσεις» – «ο πάσχων από νεύρωση»), ξεκινώντας από τους αγγλ. όρους neurosis (πλάστηκε μεταξύ 1770-1780· από αυτόν πλάστηκε το 1785 το γαλλ. névrose) και neurotic (1870-75), οι οποίοι πλάστηκαν προφανώς από τα Ελληνικά. Ας σημειωθεί ότι στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκε ρ. **νευρῶ** (από το **νεῦρον**) με τη σημ. «εκτείνω τα νεύρα», από όπου το μεσν. **νεύρωσις** με τη σημ. «ενίσχυση, ενδυνάμωση» (το νεοελλ. **νευρώνω** σημαίνει «νευριάζω»). Το ξένο neurosis ακολούθησε τα πολλά ουσιαστικά τής Ελληνικής (και από αυτήν και των ξένων γλωσσών) σε **-ωσις** που δηλώνουν ασθένειες (πβ. *κίρρωση, τύφλωση, φυματίωση, σκολίωση, στένωση, αδένωση* κ.λπ.). Τα τελευταία χρόνια πλάστηκε στην Ελληνική ο νεολογισμός **νευρωσικός**, για να δηλώσει «τον πάσχοντα από νεύρωση» αντί τού *νευρωτικός*. Ο όρος αυτός είτε ανάγεται σε παλαιότερη ξένη ιατρική βιβλιογραφία και μάλιστα γαλλική (στη Γαλλική πλάστηκε ο όρος névrosique το 1842, ο οποίος αντικαταστάθηκε από το 1892 με τον ορθότερο όρο névrotique) είτε σχηματίστηκε απευθείας από το **νεύρωση** κατά το σχήμα *υπόταση – υποτασικός, υπέρταση υπερτασικός, φθίση – φθισικός, φάση – μονο / τρι / δι / πολυ-φασικός*, που δημιουργήθηκε με βάση τα παλαιότερα *φύση – φυσικός, βάση - βασικός*. Ωστόσο, η ύπαρξη τού όρου **νευρωτικός**, που αποτελεί την κύρια μορφή τέτοιων παραγώγων (τα οποία άμεσα ή έμμεσα ανάγονται σε ρ. σε *-ώνω*), καθώς και το γεγονός ότι ο γενικότερος όρος στη διεθνή επιστήμη είναι ελλην. **νευρωτικός**, αγγλ. neurotic, γαλλ. névrotique, γερμ. neurotisch / neurotiker (δεν αναφέρονται όροι «neurosic» κ.τ.ό.), πείθουν ότι είναι προτιμότερος ο παραδοσιακός όρος **νευρωτικός** αντί τού νεολογισμού **νευρωσικός**.

νεύσις (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) το νεύμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νεῦσις* < αρχ. *νεύω* (βλ.λ.)].
νευστόν (το) {νευστού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (περιληπτ.) το σύνολο των οργανισμών (μικρού ή μεσαίου μεγέθους), που προσκολλώνται στην επιφανειακή στοιβάδα των ήρεμων νερών και κινούνται πάνω ή κάτω από αυτή.
ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. neuston < μτγν. *νευστόν*, ουδ. τού επιθ. *νευστός* < αρχ. *νέω* «κολυμπώ» (αόρ. *ἔ-νευσ-α*). Βλ. λ. *νηκτικός*].
νευτώνειος, -α, -ο [1766] αυτός που αναφέρεται στον Άγγλο φυσικό, μαθηματικό και αστρονόμο Ισαάκ Νεύτωνα (Sir Isaac Newton): ~ *θεωρία / ανακάλυψη / απόδειξη / μηχανική*.
νεύω ρ. μετβ. {ένευσα} κινώ το κεφάλι, τα μάτια, τα χείλη ή τα χέρια εκφράζοντας τα συναισθήματα ή την άποψή μου (συναίνεση, αποδοκιμασία κ.λπ.) ή προτρέποντας κάποιον να ενεργήσει όπως θέλω εγώ: *στην πρόταση μου ένευσε αρνητικά* ‖ *ένευσε στο γκαρσόνι να πλησιάσει* ‖ ~ *επιδοκιμαστικά / συναινετικά* ΣΥΝ. κάνω νόημα, γνέφω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *neu(s)- «νεύω, γνέφω», πβ. λατ. annuō «καταφάσκω διά νεύματος» (< *ad-new-ō), nūmen «νεύμα - θεϊκή βούληση» κ.ά. Δεν ευσταθούν οι συνδέσεις με σανσκρ. návate «κινούμαι» και με ρωσ. nūrita «κατεβάζω το κεφάλι»].
νεφανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΜΕΤΕΩΡ. η μελέτη των νεφών, κυρ. ως προς την ποσότητα και συχνότητα ορισμένων τύπων νεφών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephanalysis].
νεφάριος, -ος, -ον ΝΟΜ. αυτός που είναι αθέμιτος, παράνομος, ιδ. για γάμους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. nefarius < nefas «ανόσιο, αθέμιτο»].
Νεφέλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η μητέρα τού Φρίξου και τής Έλλης, σύζυγος τού Αθάμαντα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *νεφέλη* (βλ.λ.)].
νεφέλη (η) {νεφελών} (λογοτ.) το σύννεφο ΣΥΝ. νέφος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *nebh-elā «νεφέλη», πβ. λατ. nebula, αρχ. σκανδ. njól «σκότος», αρχ. γερμ. nebul «ομίχλη», γερμ. Nebel κ.ά. Ομόρρ. *νέφ-ος* (βλ.λ.)].
νεφεληγερέτης (ο) {νεφεληγερετών} (αρχαιοπρ.) αυτός που συγκεντρώνει τα σύννεφα (επίθετο τού Δία): ~ *Ζευς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεφεληγερέτα* (ομηρ. τ.) < *νεφέλη* + *ἀγείρω* «συγκεντρώνω» (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει). Ο επικός τ. *νεφεληγερέτα* είναι προφανώς κλητική που χρησιμοποιήθηκε αντί τής κανονικής ονομαστικής σε *-τᾱς / -της*].
νεφέλιο (το) [αρχ.] {νεφελί-ου | -ων} **1.** (λόγ.-σπάν.) μικρό σύννεφο ΣΥΝ. συννεφάκι ● **2.** ΙΑΤΡ. ελαφρά θαμπάδα που εντοπίζεται στον κερατοειδή χιτώνα τού ματιού και οφείλεται σε λεπτή ουλή ● **3.** ΙΑΤΡ. αιωρούμενο ίζημα.
νεφελοβάμων, -ων, -ον [1886] {νεφελοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που περπατεί στα σύννεφα ΣΥΝ. αιθεροβάμων **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητας, που δεν έχει επαφή με όσα συμβαίνουν γύρω του: *νεφελοβάμονες πο-*

λιτικοί δεν μπορούν να επιβιώσουν στην πολιτική αρένα ΣΥΝ. αιθεροβάμων. ιδεαλιστής ΑΝΤ. προσγειωμένος, ρεαλιστής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.
[ΕΤΥΜ. < *νεφέλη* + *-βάμων* < *βαίνω*, κατά το *αιθεροβάμων* (βλ.λ.)].

νεφελοβατώ ρ. αμετβ. {νεφελοβατείς... | νεφελοβάτησα} (λόγ.) περπατώ στα σύννεφα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεφελοβατῶ* < *νεφέλη* + συνδ. φωνήεν -ο- + *-βατῶ (-έω)* < *βαίνω*, πβ. κ. *αερο-βατῶ*].

νεφελοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {νεφελοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με σύννεφο: ~ *σύσταση* ΣΥΝ. νεφελώδης ΑΝΤ. συμπαγής **2.** αυτός που είναι γεμάτος σύννεφα: ~ *ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. νεφελώδης, συννεφιασμένος, νεφώδης ΑΝΤ. διαυγής, καθαρός, ξάστερος, ανέφελος, αίθριος ● **3.** ΙΑΤΡ. αυτός που παρουσιάζει νεφέλιο (βλ.λ., σημ. 3): ~ *ούρα* ΣΥΝ. θολός ΑΝΤ. διαυγής, καθαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

νεφελοκοκκυγία (η) {νεφελοκοκκυγιών} (αρχαιοπρ.) **1.** η φανταστική πόλη στην οποία κατοικούσαν οι όρνιθες τής ομώνυμης κωμωδίας τού Αριστοφάνη και η οποία αποτελούσε κωμική απομίμηση τής αρχαίας Αθήνας **2.** (συνεκδ.) καθετί φανταστικό και απραγματοποίητο ΣΥΝ. φαντασιοπληξία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεφέλη* + *-κοκκυγία* < *κόκκυξ* «κούκκος» (βλ.λ.)].

νεφελομαντεία (η) {νεφελομαντειών} πρόβλεψη μελλοντικών γεγονότων, που στηρίζεται στην παρατήρηση των νεφών και των σχημάτων τους.

νεφελοσκεπής, -ής, -ές {νεφελοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που καλύπτεται από σύννεφα: ~ *ουρανός* / *τοπίο* ΣΥΝ. συννεφιασμένος, νεφελώδης, νεφοσκεπής ΑΝΤ. ξάστερος, καθαρός, ανέφελος, αίθριος. Επίσης **νεφελοσκέπαστος**, -η, -ο.

νεφελώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νεφελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· νεφελωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που καλύπτεται από σύννεφα: ~ *καιρός* / *ουρανός* ΣΥΝ. συννεφιασμένος, νεφελοσκεπής ΑΝΤ. καθαρός, ανέφελος, αίθριος **2.** αυτός που μοιάζει με σύννεφο: ~ *κονιορτός* ΣΥΝ. νεφελοειδής ΑΝΤ. συμπαγής **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύγχυση, ασάφεια: ~ *προοπτικές* / *υποσχέσεις* / *επιχειρήματα* / *ερμηνεία* ΣΥΝ. ασαφής, ακαθόριστος, σκοτεινός, συγκεχυμένος ΑΝΤ. σαφής, ξεκάθαρος, συγκεκριμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

νεφέλωμα (το) [1882] {νεφελώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. νέφος αερίων και μικρών στερεών σωματιδίων μέσα στα όρια ενός γαλαξία: *το ~ τού Ωρίωνα* || *το ~ τής Λαντέλας, στον αστερισμό τού Κύκνου* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε είναι ασαφές, με ακαθόριστο περιεχόμενο: *οι μεταμοντέρνοι διανοούμενοι κατηγορούνται ότι συνθέτουν διανοητικά ~, που συσκοτίζουν παρά διασαφούν τα πράγματα* (πβ. λ. *ομίχλη*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. nébuleuse].

νεφογόνος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί ή ευνοεί τον σχηματισμό νέφους σε αστική περιοχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γενής*.
[ΕΤΥΜ. < *νέφος* + *-γόνος* (βλ.λ.)].

νεφόκαμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} η κουφόβραση.

νεφολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. ο κλάδος τής μετεωρολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των νεφών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephology].

νεφομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. η μέτρηση για τον προσδιορισμό των νεφώσεων στην ατμόσφαιρα. — **νεφομετρικός**, -ή, -ό.

νέφος (το) {νέφ-ους | -η, -ών} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. (α) σμήνος από υδροσταγονίδια ή από παγοκρυστάλλους τα οποία εμφανίζονται στην ατμόσφαιρα με διάφορες μορφές, μεγέθη και χρώματα· ορισμένοι τύποι νεφών δίνουν υπό κατάλληλες συνθήκες βροχή ή και χιόνι: *βροχοφόρο* / *καταιγιδοφόρο* / *απειλητικό* / *σκοτεινό* / *ηλεκτροφορτισμένο* ~ || *συγκέντρωση* / *συσσώρευση νεφών* ΣΥΝ. σύννεφο, νεφέλη (β) ***ανώτερα νέφη*** κατηγορία νεφών που αποτελούνται από λεπτούς παγοκρυστάλλους και όταν εμφανίζονται προαναγγέλλουν αλλαγή τού καιρού· σχηματίζονται σε ύψος από 6.000-12.000μ. (γ) ***μέσα νέφη*** κατηγορία νεφών που σχηματίζονται σε ύψος από 2.500-6.000μ. (δ) ***κατώτερα νέφη*** κατηγορία νεφών που σχηματίζονται πολύ κοντά στο έδαφος και φτάνουν σε ύψος μέχρι τα 2.500μ. (ε) ***νέφη ανοδικών ρευμάτων*** κατηγορία πυκνών και ογκωδών νεφών που σχηματίζονται σε ύψος από 500 έως 3.000μ. **2.** (συνεκδ.) (α) οποιαδήποτε συγκέντρωση σωματιδίων, σωμάτων, πτηνών κ.ά., τα οποία δίνουν την εντύπωση σύννεφου: ~ *σκόνης* / *ακρίδων* / *από πουλιά* ΣΥΝ. σύννεφο (β) ΓΕΩΛ. ***διάπυρο νέφος*** η πυρακτωμένη μάζα που σχηματίζεται από σωματίδια και αέρια κατά την ηφαιστειακή έκρηξη και κινείται με πολύ μεγάλη ταχύτητα στις πλαγιές των ηφαιστείων (γ) ΗΛΕΚΤΡ. ***ηλεκτρονικό νέφος*** τα ηλεκτρόνια που μπορεί να υπάρχουν γύρω από τον πυρήνα· θετικά φορτισμένο πυρήνα των ατόμων (δ) ***ραδιενεργό νέφος*** η συγκέντρωση σκόνης και ραδιενεργών σωματιδίων στην ατμόσφαιρα ύστερα από πυρηνική έκρηξη (ε) ΑΣΤΡΟΝ. ***νέφη τού Μαγγελάνου*** δύο μικροί γαλαξίες, συνοδοί τού δικού μας, που είναι ορατοί με γυμνό οφθαλμό μόνο από το Ν. Ημισφαίριο **3.** ΟΙΚΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση ρύπων (καπνός, διοξίδιο τού θείου, διοξίδιο τού αζώτου, μονοξίδιο τού άνθρακα κ.λπ.) εγκλωβισμένων στα χαμηλά στρώματα τής ατμόσφαιρας, ιδ. σε βιομηχανικά ανεπτυγμένες περιοχές και μεγάλα αστικά κέντρα, εξαιτίας συγκεκριμένων μετεωρολογικών συνθηκών: *φωτοχημικό* / *επιβλαβές* / *επικίνδυνο* / *αυξημένο* / *ενοχλητικό* ~ || *εξαιτίας τού νέφους απαγορεύθηκε η κίνηση όλων των οχημάτων στον μικρό δακτύλιο* || *το ~ μάς πνίγει* **4.** (μτφ.) σύνολο δεδομένων που προμηνύουν κάτι: *απειλητικά ~ στον ορίζοντα τής πολιτικής ζωής*· ΦΡ. (μτφ.) ***(εν) μέσω νεφών (ἐν μέσῳ νεφῶν)*** μέσα σε σύγχυση, σε θολή, αδιαφανή ή περίπλοκη κατάσταση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *nebh-os, πβ. σανσκρ. nábhas-, αρχ. σλαβ. nebo, χεττ. nepiš «ουρανός», λατ. nimbus «νέφος, ομίχλη, βροχή», nūbēs «σύννεφο» (> γαλλ. nuage, ισπ. nube), γερμ. Nebel «ομίχλη» κ.ά. Ομόρρ. *νεφέλη* (βλ.λ.), πιθ. κ. *ὄμβ-ρος* (βλ.λ.)].

νεφοσκεπής, -ής, -ές [1891] {νεφοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που καλύπτεται από νέφη: *ουρανός* ~ ΣΥΝ. νεφελοσκεπής, νεφελώδης, νεφελοειδής ΑΝΤ. αίθριος, ξάστερος, ανέφελος, καθαρός.

νεφοσκόπιο (το) [1896] {νεφοσκοπί-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. η συσκευή με την οποία μετρούν τη διεύθυνση και την ταχύτητα των νεφών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephoscope].

νεφραλγία (η) [1843] {νεφραλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που προέρχεται από τα νεφρά και την περιοχή γύρω από αυτά, οφείλεται δε σε πάθηση των οργάνων αυτών. — **νεφραλγικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *νεφρ(ο)-* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

νεφραμιά (η) (λαϊκ.) **1.** το μέρος τού σώματος των ανθρώπων ή των ζώων που βρίσκεται κοντά στα νεφρά: *έχω έναν πόνο στη* ~ **2.** (συνεκδ.) το κομμάτι τού σφαγμένου ζώου (αρνιού ή κατσικιού) που περιλαμβάνει τα νεφρά του: *σου 'χω φυλάξει μια ~ σκέτο λουκούμι*.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *νεφραριά < *νεφρό* + παραγ. επίθημα *-αριά* (πβ. *συκωταριά*), ίσως κατ' επίδραση τής λ. *αἷμα*].

νεφρεκτομή (η) {νεφρεκτομιών} ΙΑΤΡ. η αφαίρεση νεφρού με χειρουργική επέμβαση. Επίσης **νεφρεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephrectomy].

νεφρί (το) ▸ νεφρό

νεφριαίος, -α, -ο [αρχ.] (επίσ.) αυτός που σχετίζεται με τα νεφρά ΣΥΝ. νεφρικός.

νεφρίδιο (το) {νεφριδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. ΒΙΟΛ. το όργανο με το οποίο οι ασπόνδυλοι οργανισμοί αποβάλλουν τις άχρηστες για αυτούς ουσίες στον εξωτερικό κόσμο, η ανατομική και λειτουργική μονάδα τού απεκκριτικού τους συστήματος. — **νεφριδικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephridium].

νεφρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα νεφρά: ~ *ανεπάρκεια*.

νεφρίτης (ο) [1869] {νεφριτών} ημιπολύτιμος λίθος πρασινωπού χρώματος και πυριτικής συστάσεως, ο οποίος χρησιμοποιείται στην κατασκευή κοσμημάτων και αγαλμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrite].

νεφρίτιδα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ή χρονία πάθηση των νεφρών με ποικίλη αιτιολογία, που μπορεί να απολήξει σε νεφρική ανεπάρκεια.

νεφριτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με πάθηση των νεφρών: ~ *φάρμακο*.

νεφρό (το) **1.** το καθένα από τα διπλά όργανα, τα οποία βρίσκονται δεξιά και αριστερά από τη σπονδυλική στήλη, πίσω και πάνω από την κοιλιακή χώρα, έχουν αδενώδη σύσταση και ελέγχουν την ισορροπία τού νερού και των αλάτων στον οργανισμό, απεκκρίνοντας ό,τι άχρηστο δημιουργείται κατά τον μεταβολισμό: *αριστερό* / *δεξιό* / *άρρωστο* / *υγιές* / *δυνατό* / *μεταμοσχευμένο* / *πεσμένο* ~· ΦΡ. ***μου κόπηκαν / έπεσαν τα νεφρά*** κουράστηκα υπερβολικά, ιδ. σωματικώς: ~ *με τη μετακόμιση των επίπλων* **2.** ΙΑΤΡ. ***τεχνητό νεφρό*** η συσκευή που αντικαθιστά τα φυσικά νεφρά στη διαδικασία τής αιμοκάθαρσης (βλ.λ.). Επίσης (επίσ.) **νεφρός** (ο) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **νεφρί** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεφρόν* < αρχ. *νεφρός*, με αλλαγή γένους κατά το ουσ. *πλευρόν*, (κυρ. πληθ. *νεφροί*) < Ι.Ε. *negʷh-ro-s, πβ. αρχ. γερμ. nioro (> γερμ. Niere), αγγλ. kidney (< μέσ. αγγλ. kid(e)-nēre, το α' συνθ. kid(e)- είναι αγν. ετύμου) κ.ά.].

νεφροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {νεφροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το χαρακτηριστικό σχήμα τού νεφρού (σαν την ημισέληνο): ~ *όργανο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

νεφροκήλη (η) [1861] {νεφροκηλών} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση των ιστών που συγκρατούν τα νεφρά και η προς τα κάτω και εμπρός μετατόπισή τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrocèle].

νεφρολιθίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση αλάτων, σε μορφή λίθων, στα νεφρά και στις ουροδόχους οδούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephrolithiasis].

νεφρόλιθος (ο) {νεφρολίθ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. ο λίθος που σχηματίζεται από άλατα στα νεφρά ή στις ουροδόχους οδούς ΣΥΝ. πέτρα. — **νεφρολιθικός**, -ή, -ό [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrolithe].

νεφρολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τής φυσιολογίας και τής παθολογίας των νεφρών, τις μεταμοσχεύσεις των οργάνων αυτών, καθώς και με την εξωνεφρική αιμοκάθαρση. — **νεφρολόγος** (ο/η), **νεφρολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrologie].

νεφροπάθεια (η) {νεφροπαθειών} ΙΑΤΡ. καθεμιά από τις παθήσεις των νεφρών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphropathie].

νεφροπαθής, -ής, -ές {νεφροπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από νεφροπάθεια: (συνήθ. ως ουσ.) *μέριμνα τού Υπουργείου Υγείας για τα προβλήματα των νεφροπαθών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. < *νεφροπάθεια* (υποχωρητ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphropathie].

νεφροπτωσία (η) {νεφροπτωσιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική μετατόπιση των νεφρών προς τα κάτω σε συνδυασμό με μη κανονική κινητικότητα των οργάνων. Επίσης **νεφρόπτωση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephroptosis].

νεφρός (ο) → νεφρό

νεφροτομή (η) [1890] {νεφροτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση στο νεφρό, συνήθ. για την αφαίρεση πέτρας. Επίσης **νεφροτομία** [1853].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrotomie].

νεφρώνας (ο) ΒΙΟΛ. η ανατομική και λειτουργική μονάδα τού νεφρού των ανώτερων σπονδυλωτών και τού ανθρώπου· κάθε νεφρός περιέχει εκατομμύρια νεφρώνων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephron].

νέφτι (το) {νεφτ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} ΧΗΜ. (καθημ.) άχρωμο πτητικό υγρό οργανικής συστάσεως με χαρακτηριστική έντονη μυρωδιά, που προκύπτει από την κλασματική απόσταξη τής τερεβινθίνης και χρησιμοποιείται ως διαλυτικό ή καθαριστικό· το τερεβινθέλαιο: *καθάρισε τα πινέλα με ~*· ΦΡ. ***βάζω νέφτι (σε κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να τρέξει και (μτφ.) να δραστηριοποιηθεί έντονα (από τη συνήθεια να ρίχνουν νέφτι στις ουρές των σκυλιών και των γαϊδουριών, κάνοντας τα ζώα να τρέχουν από τον πόνο και το τσούξιμο): *νέφτι του βάλανε και τρέχει έτσι;*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. neft < περσ. naft].

νεφώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νεφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος σύννεφα: *~ ουρανός / καιρός / μέρα* ΣΥΝ. νεφελώδης, νεφοσκεπής, νεφελοσκεπής, συννεφιασμένος ΑΝΤ. αίθριος, ξάστερος, καθαρός **2.** αυτός που μοιάζει με σύννεφο: *~ ουσία / σώμα* ΣΥΝ. νεφελοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

νέφωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κάλυψη τού ουρανού από σύννεφα ΣΥΝ. συννεφιά **2.** (ειδικότ.) ΜΕΤΕΩΡ. το ποσοστό τής έκτασης τού ουρανού που καλύπτεται από σύννεφα: *~ 50%* ΑΝΤ. ηλιοφάνεια.

νεωδόχος (η) [1858] (λόγ.) το ειδικά διαμορφωμένο τμήμα λιμανιού, το οποίο έχει εγκαταστάσεις και προβλήτες, για να διευκολύνει τη φόρτωση και εκφόρτωση των πλοίων: *σκοτεινή / οργανωμένη / βρόμικη / εξοπλισμένη ~* ΣΥΝ. ντοκ.
[ΕΤΥΜ. < νεω- (< αρχ. ναῦς «πλοίο», γεν. νεώς) + -δόχος < δέχομαι].

νεωκόρος (ο/η), **νεωκόρισσα** (η) {νεωκορισσών} πρόσωπο που έχει την ευθύνη για την καθαριότητα και την τακτοποίηση τού ναού: *προσεκτικός / τακτικός ~* ΣΥΝ. (καθημ.) καντηλανάφτης. — **νεωκορία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νηο-κόρος* (με αντιμεταχώρηση) < *νηο- / νᾱο-* (< *ναός*) + *-κόρος* < *κορῶ (-έω)* «καθαρίζω, σκουπίζω» αγν. ετύμου].

νεωλκείο (το) (επίσ.) το επικλινές μέρος λιμανιού, στο οποίο ανελκύουν τα πλοία για καθαρισμό, βαφή ή επισκευή. Επίσης **νεώλκιο** [μτγν.].

νεωλκώ ρ. μετβ. {νεωλκείς... | νεώλκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -μένος} (λόγ.) ανελκύω πλοίο στην ξηρά (λ.χ. για επισκευή) ΑΝΤ. καθελκώ. — **νεώλκηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νεωλκῶ (-έω)* < αρχ. *νεωλκός* (με σίγηση τού *-F-* και αντιμεταχώρηση) < **νηF-ολκός* / **νᾱF-ολκός* < *ναῦς* «πλοίο» + *-ολκός* < *ἕλκω*].

νεώριο (το) {νεωρί-ου | -ων} **1.** το τμήμα πολεμικού λιμανιού, το οποίο προορίζεται για την κατασκευή ή την επισκευή πολεμικών πλοίων: *καινούργιο / υπερσύγχρονο / ετοιμοπόλεμο / οργανωμένο ~* ΣΥΝ. ναύσταθμος, ναυπηγείο, ταρσανάς **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε οργανωμένος χώρος σε λιμάνι, στο οποίο επισκευάζονται ή κατασκευάζονται πλοία, μεγάλου συνήθ. μεγέθους: *το ~ τής Σύρου* ΣΥΝ. ναύσταθμος, ναυπηγείο, ταρσανάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νεώριον*, υποκ. τού *νεωρός* (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) < **νηF-ωρός* < **νᾱF-ορός* (με σίγηση τού *-F-* και αντιμεταχώρηση) < *ναῦς* «πλοίο» + *-ορός* < *ὁρῶ* «βλέπω» (με την εξειδικευμένη σημ. «φρουρώ»), πβ. κ. *θυρ-ωρός, πυλ-ωρός*].

νεώσοικος (ο) {νεωσοίκ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το τμήμα τού λιμανιού που καλύπτεται με στέγαστρο και προορίζεται για τη φύλαξη πλοίων, τα οποία έχουν ανελκυστεί από τη θάλασσα: *ετοιμόρροπος / εξοπλισμένος ~* ΣΥΝ. ναυπηγείο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεωσ-* (< *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς*) + *οἶκος*].

νεωστί επίρρ. (λόγ.) πριν από λίγο, μόλις: *η οικία, ~ αποπερατωθείσα, δεν δηλώθηκε στην εφορία* ΣΥΝ. πρόσφατα, (αρχαιοπρ.) άρτι ΑΝΤ. παλαιότερα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **νέως* (αμάρτυρος τ. τού επιθ. *νέος*) + επιρρ. επίθημα *-τί*].

νεωτέρας (λόγ.) θηλ. επίθ. τού *νεώτερος* στη ΦΡ. ***μέχρι νεωτέρας*** μέχρι να υπάρξει κάτι νεότερο, κάποια καινούργια εξέλιξη: *οι εξελίξεις τρέχουν και θα είμαστε εδώ ~ για να σας ενημερώσουμε για οτιδήποτε νεότερο || η απαγόρευση τής κυκλοφορίας θα συνεχίσει να ισχύει ~ || συνεχίστε τις έρευνες ~* (ενν. *διαταγής*).
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *μέχρι νεωτέρας (διαταγής)* αποδίδει τη γαλλ. jusqu'à nouvel ordre].

νεωτερίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {νεωτέρισα} υιοθετώ καινούργιες ιδέες ή ακολουθώ νέο τρόπο συμπεριφοράς σε διάφορους τομείς δραστηριότητας: *~ στον τρόπο ντυσίματός μου / στις πολιτικές μου απόψεις / στη διδασκαλία μου* ΣΥΝ. μοντερνίζω, καινοτομώ, πρωτοτυπώ ΑΝΤ. είμαι συντηρητικός. — **νεωτεριστής** (ο) [μτγν.], **νεωτερίστρια** (η), **νεωτεριστικός**, -ή, -ό [μτγν.].

> **νεωτερίζω ή νεοτερίζω;** Τα παραθετικά των επιθέτων σε *-ώτερος (σοφώτερος)* και *-ώτατος (σοφώτατος)* μετά την απλοποίηση που καθιερώθηκε στην ορθογραφία τα τελευταία χρόνια, γράφονται με *-ο-*: *σοφότερος – σοφότατος*. Ωστόσο, λέξεις που σχηματίστηκαν παλιά από παραθετικά σε *-ώτερος*, είναι προτιμότερο να κρατήσουν την καθιερωμένη ορθογραφία τους, αφού δεν αποτελούν πια παραθετικά επιθέτων, αλλά αυτοτελείς λέξεις. Έτσι, είναι προτιμότερο να γράφουμε **νεωτερίζω, νεωτερισμός, νεωτεριστής** (αντί των *νεοτερίζω, νεοτερισμός, νεοτεριστής*).

νεωτερικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ανοίγει νέους δρόμους, που είναι πιο προοδευτικός, ριζοσπαστικός, προχωρημένος.

> **νεωτερικός – νεωτεριστικός – νεότερος – μοντέρνος – σύγχρονος.** Για να δηλωθεί ό,τι αντιτίθεται στο παλιό, στο παρελθοντικό και συχνά (με μεταφορική έννοια) στο ξεπερασμένο, χρησιμοποιήθηκαν το ξενικό **μοντέρνος** και τα ελλην. **νεότερος** και **σύγχρονος**: *μοντέρνα λογοτεχνία / τέχνη / σκέψη / ζωή* κ.λπ. – *νεότερη λογοτεχνία / τέχνη / σκέψη / ζωή* κ.ά. – *σύγχρονη λογοτεχνία / τέχνη / σκέψη / ζωή* κ.ά. Το **νεότερος** μάλιστα *(νεότερη ιστορία)* είναι «λιγότερο νέα» σε σχέση με το **σύγχρονος** *(σύγχρονη ιστορία)* που παραπέμπει (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. *σύγχρονος*) στον χρόνο τού ομιλητή και είναι, κατά κανόνα, η χρονική περίοδος στην οποία ζουν οι ομιλητές. Για να τονιστεί περισσότερο η μεταφορική σημασία τού νεότερος, η σημ. «αυτός που ανοίγει νέους δρόμους, που είναι πιο προοδευτικός, ριζοσπαστικός, προχωρημένος», πλάστηκε τελευταία το **νεωτερικός** *(νεωτερική λογοτεχνία / τέχνη)* που είναι πιο κοντά στο **νεωτερίζουσα** και **νεωτεριστική** παρά στο απλώς χρονικό νέο. ➧ *σύγχρονος*

νεωτερικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση που επέφερε ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός στον χώρο τής επιστήμης, τής φιλοσοφίας, τής αισθητικής θεωρίας κ.λπ. και που χαρακτηρίζεται από την κριτική λειτουργία τού ορθού λόγου σε όλα τα επίπεδα, προσδιορίζοντας έτσι τη φυσιογνωμία των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών κοινωνιών ΣΥΝ. μοντερνισμός.

νεωτερισμός (ο) [αρχ.] **1.** η υιοθέτηση νέων ιδεών ή τρόπων συμπεριφοράς: *οι ~ τού νέου διευθυντή αντιμετωπίστηκαν με επιφύλαξη || ανατρεπτικός / επαναστατικός / τολμηρός / επικίνδυνος / ανανεωτικός ~* ΣΥΝ. καινοτομία, μοντερνισμός ΑΝΤ. συντηρητικότητα, αναχρονισμός **2.** (ειδικότ.) οι νέες τάσεις που εμφανίζονται κάθε φορά, κυρ. στον χώρο τής ένδυσης: *παριζιάνικος / περίεργος / εντυπωσιακός ~* ΣΥΝ. μόδα, συρμός **3.** (συνεκδ.) ***νεωτερισμοί*** (οι) το κατάστημα που πωλεί ρούχα τής νέας μόδας: *«Νεωτερισμοί» Αφοί Παπαδόπουλοι || κατάστημα νεωτερισμών* **4.** ΟΙΚΟΝ. η αποδοχή νέων τεχνικών, νέων μορφών ή νέων τύπων προϊόντων με σκοπό την αύξηση τής κίνησης των εμπορευμάτων και τη μεγιστοποίηση τού κέρδους.

νη (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο ντο τής ευρωπαϊκής.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πα*].

νήδυμος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που δεν ταράζεται από τίποτα: *~ ύπνος* ΣΥΝ. ήρεμος, αδιατάρακτος ΑΝΤ. ταραγμένος, διακοπτόμενος **2.** ***νήδυμος*** (ο) {νηδύμου | χωρ. πληθ.} ο ύπνος: *κοιμάται τον ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ομηρικό επίθ., που προέρχεται από τη φρ. *ἔχεν ἥδυμος ὕπνος* «(τον) κατέλαβε γλυκός ύπνος», με εσφαλμ. μορφολογικό χωρισμό, όπου το τελικό *-ν* τής προηγούμενης λ. θεωρήθηκε ως αρχικό τού επιθ. *ἥδυμος*. Το αρχ. *ἥδυμος* «γλυκός» προέρχεται από το επίθ. *ἡδύς* (βλ.λ.)].

νήθω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) μετατρέπω τις ίνες τού βαμβακιού ή το ζωικό μαλλί σε νήμα με κινήσεις τού χεριού ή με τη βοήθεια μηχανής ΣΥΝ. γνέθω, κλώθω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέω* «κλώθω, γνέθω» (πβ. αόρ. *νῆ-σαι*). Βλ. λ. *νήμα*].

νηκτικός, -ή, -ό **1.** (για πτηνά) αυτό που έχει την ικανότητα να επιπλέει, να κολυμπά ή να βυθίζεται στο νερό: *οι πάπιες ανήκουν στην κατηγορία των ~* **2.** αυτός που διευκολύνει στο κολύμπι: *~ κύστη / υμένας / κώδωνας / σύνδεσμος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νήκτης* «κολυμβητής» < αρχ. *νήχω* «κολυμπώ» < *νέω* «κολυμπώ» (άσχετο προς το ρ. *νέω* «γνέθω, κλώθω», βλ. λ. *νήμα*) + εμφατ. επίθημα *-χω*. Το αρχ. *νέω* «κολυμπώ» αποτελεί την ασθενή βαθμ. τού Ι.Ε. *snā- «πλέω, κολυμπώ», πβ. σανσκρ. snāti «πλένομαι», λατ. nare / natare «κολυμπώ» (> γαλλ. natation «κολύμβηση», ισπ. natación) κ.ά.].

νηκτόν (το) {νηκτού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (περιληπτ.) το σύνολο των υδρόβιων ζώων που έχουν την ικανότητα να κολυμπούν με τη δική τους δύναμη ανεξάρτητα από τις υδάτινες μάζες που τα περιβάλλουν (βλ. κ. λ. *πλαγκτόν, βένθος*).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. necton < αρχ. *νηκτόν*, ουδ. τού επιθ. *νηκτός* < ρ. *νήχω* «κολυμπώ» (βλ. λ. *νηκτικός*)].

νήμα (το) {νήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) επίμηκες υλικό με πολύ μικρή διάμετρο, το οποίο εμφανίζει γενικά ευκαμψία και μικρότερη ή μεγαλύτερη αντοχή ανάλογα με το υλικό κατασκευής του και το οποίο αποτελείται είτε από φυσικές ίνες επεξεργασμένες και πλεγμένες μαζί είτε από τεχνητό υλικό: *μεταξωτό / βαμβακερό / νάιλον / ασημένιο / δίκλωνο / μάλλινο / πολύκλωνο / χρωματιστό ~ || ~ πλεξίματος* ΣΥΝ. κλωστή, κλώσμα (β) ΑΘΛ. ***νήμα τερματισμού*** η κλωστή ή η ταινία που τοποθετείται παράλληλα προς το έδαφος, σε ύψος ενάμισι μέτρου και κάθετα προς τους διαδρόμους τρεξίματος και την οποία σπάει (κόβει) ο δρομέας που τερματίζει πρώτος: *μέχρι στιγμής στη σταδιοδρομία του έχει κόψει πρώτος το ~ τρεις φορές σε μεγάλους αγώνες* (έχει κερδίσει) || (μτφ.) *κέρδισε τη μάχη πάνω στο ~* (ξεπέρασε τους ανταγωνιστές του την τελευταία στιγμή) (γ) ***νήμα (τής) στάθμης*** η κλωστή στην άκρη τής οποίας είναι δεμένο μικρό μεταλλικό βάρος (βαρίδι, ζύγι) και χρησιμοποιείται στον έλεγχο τής καθετότητας των επιφανειών, ιδ. σε κτίσματα ΣΥΝ. (καθημ.) αλφαδιά **2.** ΗΛΕΚΤΡ. (α) η καθεμιά από τις λεπτότατες γραμμές, οι οποίες εμφανίζονται κάθετα και οριζόντια στο κέντρο τής διόπτρας οργάνων υψηλής ακριβείας και χρησιμεύουν στον αυτόματο προσδιορισμό τών αποστάσεων στην αστρονομία, την τοπογραφία κ.λπ. ΣΥΝ. σταυρόνημα, νηματόσταυρος (β) το λεπτότατο σύρμα το οποίο έχει κατασκευαστεί από δύστηκτο κράμα μετάλλων, ώστε να είναι θετικός αγωγός, και χρησιμοποιείται στους ηλεκτρικούς λαμπτήρες πυρακτώσεως **3.** ΒΟΤ. το μέρος τού στήμονα,

πάνω στο οποίο βρίσκεται ο ανθήρας **4.** (μτφ.) η συνέχεια, η σύνδεση που παρουσιάζουν γεγονότα ή ιδέες: *το ~ των σκέψεων / των ιδεών / τού λόγου / τής επιχειρηματολογίας / τού συλλογισμού* || *«οι απάνθρωπες συνθήκες τής δουλειάς έκοψαν πρόωρα το ~ τής ζωής τού συντρόφου της»* (εφημ.) ΣΥΝ. συνοχή, αλληλουχία ΑΝΤ. αποσπάσματα· ΦΡ. (α) ***κρατώ τα νήματα στα χέρια μου*** έχω γνώση ή έλεγχο τής κατάστασης: *η αστυνομία κρατούσε στα χέρια της τα νήματα τής υπόθεσης* ΣΥΝ. γνωρίζω, κατέχω, ελέγχω ΑΝΤ. αγνοώ (β) ***κινώ τα νήματα*** έχω υπό τον έλεγχό μου την κατάσταση, κατευθύνω τη δράση: *αυτός που κινούσε παρασκηνιακά τα νήματα ήταν ο ιδιαίτερος γραμματέας του* ΣΥΝ. ελέγχω, κατευθύνω, κοντρολάρω ΑΝΤ. υπακούω, ακολουθώ (γ) ***ξετυλίγω το νήμα*** (μιας υπόθεσης) παρουσιάζω τις διάφορες πτυχές μιας υπόθεσης, την εξέλιξη μιας ιστορίας κ.λπ.: *μπροστά στους έκπληκτους ακροατές άρχισε να ξετυλίγει το νήμα των περιπετειών του* **5. *οδοντιατρικό νήμα*** κηρωμένη ή μη κλωστή για τον καθαρισμό τής περιοχής ανάμεσα στα δόντια. — (υποκ.) **νηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῆμα* < *νέω* «γνέθω, κλώθω» < Ι.Ε. *snē- «γνέθω νήματα», πβ. σανσκρ. snāyati «περιτυλίγω», λατ. nēre «γνώθω, κλώθω», nervus «νεύρο», μέσ. ιρλ. sniid «κλώθω», ουαλ. nyddn. Ομόρρ. *νή-θω, νεῦ-ρο(ν)* (βλ.λ.). Ορισμένες μτφ. φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *το νήμα των σκέψεων* (< αγγλ. the thread of thoughts), *κρατώ τα νήματα στα χέρια μου* (< αγγλ. have all the strings in my hands), *κινώ τα νήματα* (< αγγλ. pull the strings)].

νημάτινος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από νήματα: *~ καλώδιο / πλέγμα* ΣΥΝ. νηματώδης **2.** αυτός που μοιάζει με νήμα: *ο ~ ιστός τής αράχνης* ΣΥΝ. νηματοειδής.

νημάτιο (το) [1877] {νηματί-ου | -ων} **1.** πολύ μικρό νήμα ΣΥΝ. κλωστίτσα **2.** ΑΝΑΤ. κάθε είδους απόληξη οργάνου ή κυτταρωδών στοιχείων, που μοιάζει με νήμα: *οσφρητικό / σπερματικό / τελικό* (η απόληξη τού νωτιαίου μυελού) ~.

νηματοειδής, -ής, -ές [1856] {νηματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με νήμα: *~ σχέδιο / ύφανση / βλαστός* ΣΥΝ. νημάτινος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

νηματόζωο (το) {νηματοζώ-ου | -ων} (παλαιότ.) παρασιτικό, νηματοειδές σκουλήκι.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nematozoa (πληθ.)].

νηματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μετατροπή φυσικής ύλης ή άλλου υλικού σε νήμα ΣΥΝ. κλώση. Επίσης **νηματοποιία** [1870]. — **νηματοποιός** (ο) [1886], **νηματοποιητικός, -ή, -ό**.

νηματόσταυρος (ο) ΗΛΕΚΤΡ. το πλέγμα που σχηματίζεται στη διόπτρα οργάνων υψηλής ακριβείας και αποτελείται από κάθετες και οριζόντιες νηματοειδείς γραμμές, που βοηθούν στον αυτόματο προσδιορισμό των αποστάσεων στην αστρονομία, την τοπογραφία κ.λπ. ΣΥΝ. νήμα, σταυρόνημα.

νηματουργείο (το) [1871] το εργοστάσιο κατασκευής και επεξεργασίας νημάτων ΣΥΝ. κλωστήριο.

νηματουργία (η) {νηματουργιών} **1.** το σύνολο των διαδικασιών που απαιτούνται για τη μετατροπή των πρώτων υλών σε νήματα, ιδιαίτ. για χρήση στην κλωστοϋφαντουργία: *περίπλοκη / εξειδικευμένη / ταχεία ~* ΣΥΝ. νηματοποίηση **2.** (συνεκδ.) ο τομέας τής κλωστοϋφαντουργίας που ασχολείται με τις παραπάνω διαδικασίες: *η ~ δεν έχει αναπτυχθεί και γίνεται εκτεταμένη εισαγωγή νημάτων.* — **νηματουργικός, -ή, -ό** [1897].

νηματουργός (ο) [1859] **1.** ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στη μετατροπή πρώτων υλών σε νήμα και στην περαιτέρω επεξεργασία τους: *εξειδικευμένος / έμπειρος ~* • **2.** ο ιδιοκτήτης εγκαταστάσεων, στις οποίες γίνεται η μετατροπή των πρώτων υλών σε νήμα: *πλούσιος / επιτυχημένος ~.*
[ΕΤΥΜ. < *νήμα* + *-ουργός* < *έργο*].

νηματώδης, -ης, -ες [μτγν.] {νηματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από νήματα: *~ σύρμα / κατασκευή / κρόσσια* ΣΥΝ. νημάτινος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

νημάτωμα (το) {νηματώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΛΑΟΓΡ. η τοποθέτηση νήματος ή σχοινιού γύρω από εκκλησία ή άλλο κτήριο με σκοπό την απομάκρυνση κάθε πιθανού κακού ή δαιμονικής επίδρασης και την προστασία των κατοίκων τής περιοχής.

νηνεμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απόλυτη ηρεμία τού καιρού, που οφείλεται στο ότι δεν φυσά καθόλου άνεμος: *η ~ καθήλωσε τα ιστιοφόρα στο λιμάνι* ΣΥΝ. άπνοια, μπουνάτσα, γαλήνη ΑΝΤ. θύελλα, αέρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπνοια*.

νήνεμος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός τον οποίο δεν έχει διαταράξει από την ηρεμία του ο άνεμος: *~ θάλασσα* ΣΥΝ. ήρεμος, γαλήνιος ΑΝΤ. ταραγμένος. — **νηνεμώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **νε-άνεμος* (με συναίρεση) < *νε-* στερητ. + *ἄνεμος*. Το στερητ. μόριο *νε-*, που απαντά στην Ελλην. μόνο εν συνθέσει, αντιπροσωπεύει την απαθή βαθμ. τού Ι.Ε. στερητ. *ne- (πβ. σανσκρ. na, λατ. ne, γοτθ. ni), ενώ η συνεσταλμ. βαθμ. *n̥- μαρτυρείται στο στερητ. *ἀ- / ἀν-* (βλ.λ.)].

νηνί (το) (συνήθης ορθ. *νινί*) {χωρ. γεν.} **1.** χαϊδευτική προσφώνηση μικρού παιδιού, μωρού: *νάνι νάνι το ~ μου* ΣΥΝ. μωρό, βρέφος **2.** χαϊδευτική ονομασία κούκλας. — (υποκ.) **νηνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νήνιον* «κούκλα», υποκ. τού αρχ. *νῆνις*, ιων. τ. τού *νεᾶνις*. Λιγότερο πιθ. η αναγωγή στο αρχ. *ἶνις* «γυιος, κόρη» (< **ἔν-γν-ις*, πβ. αρχ. ιρλ. ingen) με ανάπτυξη *ν-* προθεμ.].

νηογνώμονας (ο) [1870] {νηογνωμόνων} (επίσ.) ΝΑΥΤ. ο διεθνής ιδιωτικός οργανισμός, που είναι υπεύθυνος για τα εμπορικά πλοία εκατό κόρων και άνω· καθορίζει τις προδιαγραφές ναυπηγήσεως και ασφαλείας τους, ελέγχει την τήρησή τους, εκδίδει κανονισμό για την κατάταξη των πλοίων σε κατηγορίες, παρακολουθεί τα πλοία με έκτακτους και τακτικούς ελέγχους και μπορεί να πιστοποιήσει την ασφάλεια ενός πλοίου σε όποιον το ζητήσει. Επίσης (λόγ.) **νηογνώμων** {νηογνώμονος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < *νηο-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *γνώμονας*].

νηοδόχη κ. **νηοδόκη** (η) ΝΑΥΤ. μικρό τεχνητό λιμάνι στην είσοδο τού κυρίως λιμανιού όπου γίνονται φορτοεκφορτώσεις, ανεφοδιασμός και όπου είναι δυνατόν να τοποθετηθεί το πλοίο πάνω σε ειδική επιφάνεια, για να γίνουν εργασίες στο τμήμα του που βρίσκεται κάτω από το νερό.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *νεωδόχος*].

νηολόγηση (η) ➤ νηολογώ

νηολογία (η) η υπηρεσία των λιμεναρχείων που ασχολείται με τις νηολογήσεις.

νηολόγιο (το) {νηολογί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το επίσημο βιβλίο που αποτελεί δημόσιο έγγραφο και υπάρχει σε κάθε λιμάνι και στο οποίο καταγράφονται όλα τα πλοία που φέρουν ή επιθυμούν να φέρουν τη σημαία τού κράτους στο λιμάνι τού οποίου γίνεται η καταχώρισή τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. ship registry].

νηολόγος (ο) ο υπάλληλος τού λιμεναρχείου που ασχολείται με τις νηολογήσεις.
[ΕΤΥΜ. < *νηο-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *-λόγος* (βλ.λ.)].

νηολογώ ρ. μετβ. {νηολογείς... | νηολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταχωρίζω πλοίο στο νηολόγιο: *το πλοίο νηολογήθηκε πέρυσι στη Λιβερία.* — **νηολόγηση** (η) [1896].
[ΕΤΥΜ. < *νηο-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *-λογώ* < *λόγος*].

νηοπομπή (η) ΝΑΥΤ. **1.** ο σχηματισμός εμπορικών πλοίων σε καιρό πολέμου, τα οποία ταξιδεύουν με κοινό προορισμό, συνοδευόμενα από πολεμικά σκάφη για την προστασία τους: *η ~ χτυπήθηκε κοντά στο Γιβραλτάρ* ΣΥΝ. κονβόι **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε είδους σχηματισμός πλοίων που ακολουθεί την ίδια πορεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < *νηο-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *πομπή*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ship convoy].

νηοψία (η) [1867] {νηοψιών} **1.** η έρευνα που διενεργείται σε εμπορικά πλοία από πολεμικά πλοία χώρας σε εμπόλεμη κατάσταση ή από δυνάμεις τού Ο.Η.Ε. σε περίπτωση αποκλεισμού, ώστε να εξακριβωθεί σε ποια χώρα ανήκει το υπό έλεγχο πλοίο, ποιο είναι το φορτίο του και –κυρίως– αν στοχεύει στη διευκόλυνση τού αντιπάλου ή στην παραβίαση τού αποκλεισμού αντιστοίχως: *εντατικές / καθημερινές / αποτελεσματικές ~* **2.** (κατ' επέκτ.) ο έλεγχος που διενεργείται σε εμπορικό πλοίο σε περίοδο ειρήνης και αποσκοπεί στην εξακρίβωση τελωνειακών ή υγειονομικών παραβάσεων ή παραλείψεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναυς*.
[ΕΤΥΜ. < *νη(ο)-* (< αρχ. *ναῦς* «πλοίο», γεν. *νεώς / νηός*) + *-οψία* < *όψη*].

νηπενθής, -ής, -ές {νηπενθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που δεν νιώθει πια λύπη, δεν έχει πια πένθος: «*Τα νηπενθή*» (ποιητική συλλογή τού Κ. Καρυωτάκη) ΑΝΤ. θλιμμένος, πενθών **2.** αυτός που δεν προκαλεί θλίψη • **3.** ΒΟΤ. ***νηπενθές*** (το) αναρριχώμενο, εντομοφάγο, καλλωπιστικό φυτό των τροπικών περιοχών τής Ασίας με περίεργα πλατιά φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νη-* στερητ. (βλ. λ. *νήνεμος*) + *-πενθής* < *πένθος*].

νηπιαγωγείο (το) [1865] δημόσιο ή ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο οποίο πηγαίνουν παιδιά προσχολικής ηλικίας (μεταξύ 4-5 ετών) και προετοιμάζονται για την ένταξή τους στις τάξεις τού δημοτικού σχολείου με έμφαση κυρ. στη δραστηριοποίηση των διανοητικών τους λειτουργιών και την ανάπτυξη τής συναισθηματικότητας, τής κινητικότητας και τής κοινωνικής συμπεριφοράς τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σχολείο*.

νηπιαγωγός (ο/η) [1880] ο παιδαγωγός που έχει ειδικευθεί στην εκπαίδευση των παιδιών προσχολικής ηλικίας.
[ΕΤΥΜ. < *νήπιο* + *αγωγός* < *άγω*].

νηπιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {νήπιασα} φέρομαι με ανόητο τρόπο, σαν νήπιο: *νηπιάζει ανεπίτρεπτα για άτομο τής ηλικίας του* ΣΥΝ. ανοηταίνω, μωραίνομαι, παιδιαρίζω.

νηπιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το νήπιο: *~ σταθμός / ηλικία* ΣΥΝ. νηπιώδης **2.** (μτφ.) αυτός που είναι αφελής, χαμηλού επιπέδου ή στα πρώτα στάδια τής ανάπτυξής του: *η βιομηχανία στη χώρα αυτή βρίσκεται σε ~ επίπεδο.*

νήπιο (το) {νηπί-ου | -ων} **1.** το παιδί από 1 έτους μέχρι 6 ετών: *ξύπνο / χαριτωμένο / αγαπητό / ήσυχο / υπερκινητικό ~* ΣΥΝ. μωρό • **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το νηπιαγωγείο: *το παιδί τους πήγε φέτος στα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σχολείο, βρέφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νήπιον*, ουδ. τού επιθ. *νήπιος*, αβεβ. ετύμου. Η εκδοχή *νήπιος* < **νε-έπιος* (με συναίρεση) < *νε-* στερητ. + *ἔπος* «λόγος, ομιλία» θα προϋπέθετε αρχική σημ. «αυτός που δεν μπορεί (ακόμα) να μιλήσει», αλλά αυτή η σημ. επιμαρτυρείται μόνο από τον Ησύχιο (πβ. *νηπύτιον· νήπιον, ἄφωνον*). Για τον ίδιο λόγο δεν είναι πειστική η σύνδεση με το ρ. *ἠπύω* «καλώ, φωνάζω», ενώ χωρίς ισχυρά επιχειρήματα έχουν προταθεί ετυμολογίες από το επίθ. *ἤπιος* ή από το αμάρτυρο **ἄπιος* (πβ. λατ. apiscor «κατέχω, κρατώ»)].

νηπιοβαπτισμός (ο) [1869] ΕΚΚΛΗΣ. το βάπτισμα κατά τη βρεφική ηλικία.

νηπιόθεν επίρρ. [μεσν.] (αρχαιοπρ.) από τη νηπιακή ηλικία: *συνήθεια που αποκτήθηκε ~* ΣΥΝ. παιδιόθεν, εξ απαλών ονύχων.

νηπιοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η φροντίδα και επιμέλεια των νηπίων. — **νηπιοκόμος** (ο/η), **νηπιοκομικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < *νήπιο* + *-κομία* (βλ.λ.), πβ. κ. *βρεφο-κομία*].

νηπιοκτόνος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που φονεύει νήπιο: *η ~ πρωταγωνίστρια τής νουβέλας τού Παπαδιαμάντη «Φόνισσα»* ΣΥΝ. βρεφοκτόνος. — **νηπιοκτονία** (η) [1840].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νηπιο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

νηπιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {νηπιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αναφέρεται στα νήπια: ~ *στάδιο ανάπτυξης* ΣΥΝ. νηπιακός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανωριμότητα: *τον χαρακτηρίζει ~ συμπεριφορά* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ακόμα αναπτυχθεί, προοδεύσει: ~ *ανάπτυξη τής βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα* ΣΥΝ. εμβρυακός, καθυστερημένος ΑΝΤ. προχωρημένος, προοδευμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

νηπτικός, -ή, -ό **1.** (σπάν.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση νηφαλιότητας, που δεν είναι υπό την επήρεια τοξικών ουσιών ΣΥΝ. νηφάλιος, ήρεμος ΑΝΤ. μεθυσμένος **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη νήψη (σημ. 1) (β) ΘΕΟΛ. ***νηπτική θεολογία*** μυστική τάση τής ορθόδοξης θεολογίας, σύμφωνα με την οποία η κοινωνία με τον Θεό επιτυγχάνεται με τη διαρκή προσευχή, την πνευματική εγρήγορση, τη συνεχή άσκηση, την ειλικρινή μετάνοια και τη συνεχή νήψη (βλ.λ.) (γ) ***νηπτικοί πατέρες / θεολόγοι*** οι μοναχοί και οι θεολόγοι τής Ορθόδοξης Εκκλησίας που ακολούθησαν την παραπάνω τάση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νήπτης* «νηφάλιος» < αρχ. *νήφω* «είμαι νηφάλιος, εγκρατής - απέχω από οινοποσία», βλ. λ. *νηφάλιος*].

Νηρεύς (ο) {Νηρέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα, γυιος τού Πόντου και τής Γαίας, που είχε την ικανότητα να αλλάζει μορφή· σύζυγος τής Ωκεανίδας Δωρίδας, πατέρας των Νηρηίδων. Επίσης **Νηρέας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *Νηρηίδα*].

Νηρηίς (η) {Νηρηίδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις πενήντα κόρες τού Νηρέα και τής Δωρίδος, που ήταν νύμφες, κατοικούσαν στα βάθη τής θάλασσας και βοηθούσαν τους ναυτικούς (πβ. λ. *Ναϊάς*). Επίσης **Νηρηίδα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Νηρηίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου. Προφανώς η λ. συνδ. με το όνομα *Νηρεύς* (που όμως δεν είναι ομηρικό), το οποίο προσδιόριζε θαλάσσιο θεό, πατέρα των *Νηρηίδων*. Είναι πιθ. ότι τα ονόματα *Νηρεύς* και *Νηρηίς* συνδ. με λιθ. nérti «βυθίζω» και nėrõvė «θαλάσσια θεότητα»].

νήριον (το) {νηρί-ου | -ων} (επίσ.) η πικροδάφνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νήριον* < *νηρόν*, ουδ. τού επιθ. *νηρός* «πρόσφατος, φρέσκος» (βλ. κ. *νερό*), επειδή η πικροδάφνη φύεται συνήθ. δίπλα σε τρεχούμενο νερό (ρυάκια, πηγές κ.τ.ό.)].

νηριτική ζώνη (η) ▸ νεριτική ζώνη

νησαίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με νησί ή αποτελεί νησί: *τα ~ εδάφη τής χώρας μας* ΣΥΝ. νησιωτικός ΑΝΤ. χερσαίος.

νησί (το) {νησ-ιού | -ιών} **1.** (γενικά) τμήμα ξηράς που βρέχεται από όλες τις πλευρές του από ύδατα: *άγονο / άγριο / ακατοίκητο / παρθένο / πυκνοκατοικημένο / ακριτικό / αξιοποιημένο / γραφικό / αιγαιοπελαγίτικο / παραδείσιο / τροπικό / εξωτικό / άγνωστο / καταπράσινο / ειδυλλιακό ~* ΣΥΝ. (λόγ.) νήσος **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. φυσικά διαμορφωμένη περιοχή ξηράς που περιβρέχεται από ύδατα και βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια των νερών κατά τη μέγιστη πλημμυρίδα. — (υποκ.) **νησάκι** κ. (λόγ.) **νησίδιο** (βλ.λ.) (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νησίον*, υποκ. τού αρχ. *νῆσος* (βλ.λ.)].

νησίδα (η) **1.** η μικρή σε έκταση προεξοχή από στερεό ή στερεοποιημένο υλικό (όχι αναγκαστικά από έδαφος), που περιβάλλεται από θάλασσα ή λίμνη: *κοραλλιογενής / ηφαιστειογενής / ακατοίκητη ~* || *~ που κατοικείται από πουλιά* **2.** ΓΕΩΛ. ο μικρός λόφος που αποτελεί τη μοναδική προεξοχή σε μια πεδιάδα, προβάλλοντας σαν νησί στη θάλασσα: *οι ~ οδηγούν συχνά σε σημαντικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις* ● **3.** η στενή διαχωριστική λωρίδα στη μέση και κατά μήκος των μεγάλων λεωφόρων και των εθνικών οδών, που χωρίζει τα δύο ρεύματα κυκλοφορίας και η οποία άλλοτε περιβάλλεται από κιγκλιδώματα, ώστε να μην επιτρέπει την κάθετη διάβαση τής οδού σε πεζούς και οχήματα, λειτουργώντας παράλληλα και ως προστατευτικό για τις υπερβάσεις, ενώ άλλοτε είναι απλώς υπερυψωμένη και δεντροφυτευμένη, επιτρέποντας στους πεζούς να στέκονται εκεί χωρίς κίνδυνο καθώς διασχίζουν την οδό: *διαχωριστική / υπερυψωμένη / κατεστραμμένη ~* ΣΥΝ. διαχωριστικό, διάζωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νησίς, -ίδος*, υποκ. τού ουσ. *νῆσος* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. îlot].

νησίδιο (το) [αρχ.] {νησιδί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το πολύ μικρό σε έκταση νησί ΣΥΝ. νησάκι **2.** ο μεγάλος βράχος που εξέχει πάνω από τη θάλασσα: *οι κουκκίδες στον χάρτη είναι ~* ΣΥΝ. βραχονησίδα.

νησιώτης (ο) [αρχ.] {νησιωτών}, **νησιώτισσα** (η) {νησιωτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από νησί ή που κατοικεί σε νησί ΣΥΝ. θαλασσινός ΑΝΤ. στεριανός, βουνήσιος. — **νησιωτόπουλο** (το), **νησιωτοπούλα** (η).

νησιωτικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. **νησιώτικος,** -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με νησί ή με νησιώτες: *~ κλίμα / κρασί / κουζίνα / τραγούδι / χορός* ΑΝΤ. στεριανός **2.** αυτός που αποτελείται από νησιά: *~ σύμπλεγμα / κράτος* ● **3. νησιώτικα** (τα) τα παραδοσιακά τραγούδια των νησιών τού Αιγαίου ή όσα σύγχρονα τραγούδια γράφονται σε τέτοιους ρυθμούς: *τραγούδησαν ~ και λαϊκά* || *δίσκος με ~*.

νήσος (η) (λόγ.) **1.** το νησί: *τα προϊόντα / το κλίμα / οι κάτοικοι τής ~ Κρήτης* || *Ιόνιοι / Κανάριοι Νήσοι* **2.** ΑΝΑΤ. ***νήσος τού Ράιλ*** τμήμα τού φλοιού τού εγκεφάλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῆσος*, αβεβ. ετύμου. Δεν είναι πειστική η ανάλυση **νήκιο-ς* (> *νῆσος*) και η σύνδεση με το ρ. *νή-χω* «κολυμπώ» και με το λατ. συνώνυμο nare. Εξίσου αναπόδεικτη είναι η συσχέτιση με το λατ. nāsus «μύτη», η οποία προϋποθέτει πολύπλοκη σημασιολ. μεταβολή (μέσω σημ. «ακρωτήριο»;). Η χρήση διαφορετικών λ. από τις Ι.Ε. γλώσσες για τη σημ. «νήσος» οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η λ. αποτελεί μεσογ. δάνειο, όπως και το συναφές λατ. insula «νήσος»].

νήσσα (η) {νησσών} (λόγ.) η πάπια (βλ.λ.)· μόνο στη ΦΡ. ***ποιούμαι την νήσσαν*** προσποιούμαι ότι δεν καταλαβαίνω τίποτα σε σχέση με ένα θέμα: *ποιείται την νήσσαν σε κάθε υπονοούμενο που τον αφορά* ΣΥΝ. κάνω την πάπια / τον ψόφιο κοριό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῆσσα* / *νῆττα* < **νάτ-jα* < Ι.Ε. *nət- «πάπια», πβ. λιθ. ántis, λατ. anas (> γαλλ. cane, canard), αρχ. γερμ. anut, γερμ. Ente κ.ά.].

νησσοτροφείο (το) [μτγν.] οι ειδικές εγκαταστάσεις όπου εκτρέφονται πάπιες: *φουαγκρά γαλλικού νησσοτροφείου*.

νησσοτροφία (η) {χωρ. πληθ.} η συστηματική επαγγελματική ενασχόληση με την αναπαραγωγή, την εκτροφή και το εμπόριο πάπιας: *ανεπτυγμένη / οικοτεχνική ~*. — **νησσοτρόφος** (ο) [1894].

νηστεία (η) [αρχ.] {νηστειών} **1.** εκούσια ή ακούσια αποχή από το φαγητό ΣΥΝ. ασιτία **2.** (ειδικότ.) η εκούσια αποχή από ορισμένες κατηγορίες τροφών (κρέας ζώων και πτηνών, τα γεννήματα και τα παράγωγά τους, δηλαδή αβγά, γάλα, τυρί) με σκοπό την υπακοή στην ασκητική σχέση τού πιστού με τον κόσμο και τον καθαρμό τού σώματος και τής ψυχής για θρησκευτικούς λόγους: *ενιαύσιες ~* (τής Μ. Τεσσαρακοστής, των Χριστουγέννων, των Αγίων Αποστόλων, τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου) || *εβδομαδιαίες ~* (τής Τετάρτης και τής Παρασκευής) || *προαιρετική ~* (για την προσέλευση στη Θεία Κοινωνία) || *κάνω / αρχίζω / διακόπτω τη ~* **3.** (κατ' επέκτ.) η εκούσια αποχή από κάθε είδους σαρκικές και υλικές απολαύσεις με σκοπό τον καθαρμό για θρησκευτικούς λόγους: *~ και προσευχή* (βλ. λ. *προσευχή*) ΣΥΝ. αποχή **4.** (συνεκδ.) (α) το διάστημα κατά το οποίο διαρκεί η αποχή από ορισμένες κατηγορίες φαγητών για θρησκευτικούς λόγους: *η ~ τού Πάσχα* || *σήμερα είναι ~* (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Κυριακή των Νηστειών*** καθεμιά από τις Κυριακές τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής, δηλ. τις πέντε Κυριακές πριν από την Κυριακή των Βαΐων, στις οποίες τελείται η Θεία Λειτουργία τού Μ. Βασιλείου.

νηστευτής (ο) [μτγν.], **νηστεύτρια** (η) {νηστευτριών} **1.** πρόσωπο που συνειδητά απέχει από ορισμένες κατηγορίες τροφών σε περιόδους ή ημέρες καθορισμένες από την Εκκλησία με σκοπό τον σωματικό και ψυχικό καθαρμό: *αυστηρός / συνειδητός ~* **2.** προσωνυμία αγίων ή οσίων τής Εκκλησίας: *Αϊ-Γιάννης ο ~*.

νηστεύω ρ. αμετβ. {νήστ-ευσα κ. (καθημ.) -εψα} **1.** απέχω εκούσια από ορισμένες κατηγορίες τροφών σε ημέρες ή περιόδους καθορισμένες από την Εκκλησία, για να επιτύχω τον καθαρμό τού σώματος και τής ψυχής μου: *δεν τρώω κρέας, γιατί ~* ΑΝΤ. αρταίνομαι· ΦΡ. ***νηστεύσαντες και μη νηστεύσαντες*** (φρ. τού Αγ. Ιωάννου τού Χρυσοστόμου, που ακούγεται μετά την Ανάσταση και καλεί όλους να χαρούν μαζί για το Πάσχα) για να δηλωθεί ότι όλοι καλούνται να συμμετάσχουν σε κάτι (καλό) είτε το αξίζουν είτε όχι **2.** (κατ' επέκτ.) απέχω από σαρκικές και υλικές απολαύσεις, ζω ενάρετο βίο ΑΝΤ. κολάζομαι **3.** (γενικότ.) δεν σιτίζομαι κανονικά, απέχω από το φαγητό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νῆστις* «νηστικός» < **νή-εδ-τις* < *νη-* στερητ. (βλ. κ. *νήνεμος*) + θ. *-εδ-* τού ρ. *ἔδω* «τρώγω» (βλ. κ. *έδεσμα*), οπότε η λ. θα σήμαινε «αυτός που δεν τρώει»].

νηστήσιμος, -η, -ο (σχολ. ορθ. *νηστίσιμος*) (για τροφές) αυτή που επιτρέπεται την περίοδο τής νηστείας: *~ γλυκά* ΣΥΝ. σαρακοστιανός ΑΝΤ. αρτύσιμος.
[ΕΤΥΜ. < *νηστ(εύω)* + παραγ. επίθημα *-ήσιμος*].

νήστιδα (η) {νηστίδων} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα τού λεπτού εντέρου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῆστις, -ιδος* (βλ. λ. *νηστεύω*), επειδή διαρκώς είναι κενό].

νηστικάδα (η) (λαϊκ.) η άσχημη μυρωδιά τής αναπνοής κάποιου που δεν έχει φάει: *ενοχλητική ~* ΣΥΝ. κακοσμία.

νηστικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό αυτός που δεν έχει φάει: *τα παιδιά δεν πρέπει να φεύγουν νηστικά για το σχολείο* || *μένω / κοιμάμαι ~* ΑΝΤ. φαγωμένος, χορτάτος· ΦΡ. (παροιμ.) ***νηστικό αρκούδι δεν χορεύει*** βλ. λ. *αρκούδι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νῆστις*, βλ. κ. *νηστεύω*].

νηστίσιμος, -η, -ο → νηστήσιμος

νηφάλιος, -α, -ο **1.** αυτός που διατηρεί την ηρεμία και την αταραξία του: *αντιμετώπισε ~ τους προπηλακισμούς τού πλήθους* ΣΥΝ. ατάραχος, ήρεμος, ψύχραιμος ΑΝΤ. εκτός εαυτού, συγχισμένος, αναστατωμένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική διαύγεια και ευθυκρισία: *~ δάσκαλος / υπολογισμός / εκτιμήσεις* ΣΥΝ. διαυγής ΑΝΤ. συγχισμένος. — **νηφάλια / νηφαλίως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νήφω* «είμαι νηφάλιος, εγκρατής – απέχω από οινοποσία», που συνδ. με αρμ. nawt'i «νηφάλιος» (< *nābh-t-). Παράγ. *νήπτης, νηπτ-ικός, ἀνα-νήφω* κ.ά.].

νηφαλιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ηρεμία, η αταραξία: *αντιμετωπίζω το θέμα με ~*.

νήφω ρ. αμετβ. {ένηψα} (αρχαιοπρ.) **1.** είμαι νηφάλιος, δεν είμαι μεθυσμένος **2.** (μτφ.) (α) έχω πνευματική διαύγεια (β) είμαι ήρεμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *νηφάλιος*].

νήψη (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση πνευματικής εγρήγορσης, που σχετίζεται με τη νηφαλιότητα και τη σωφροσύνη ● **2.** η ανάκτηση των δυνάμεων μετά από ασθένεια ΣΥΝ. ανάρρωση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νῆψις* < αρχ. *νήφω*, βλ. λ. *νηφάλιος*].

νι (το) → νυ

νια (η) (λαϊκ.) η νεαρή γυναίκα: *βγήκαν οι νιες στη ρούγα* ΣΥΝ. κοπέλα, κορίτσι ΑΝΤ. γριά.
[ΕΤΥΜ. < *νέα* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση)].

Νιαγάρας (ο) ποταμός τής Β. Αμερικής, που αποτελεί φυσικό όριο μεταξύ τού Καναδά και των Η.Π.Α., πηγάζει από τη λίμνη Ίρι, εκβάλλει στη λίμνη Οντάριο και είναι γνωστός για τους περίφημους καταρράκτες του *(οι καταρράκτες τού Νιαγάρα)*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Niagara, πιθ. < ινδιάν. nee-agg-arah «καταιγιστικά νερά» ή από ινδιάν. λ. που σημαίνει «γη χωρισμένη στα δύο»].

νιανιά (τα) (στη γλώσσα των νηπίων και ευρύτερα-οικ.) η λειωμένη τροφή: *έκανε το κρέας / το ρύζι / τα μακαρόνια ~*.

[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

νιάνιαρο (το) **1.** το πολύ μικρό παιδί **2.** (μειωτ.) για κάποιον που συμπεριφέρεται σαν μικρό παιδί ή ως προσφώνηση από κάποιον μεγαλύτερο σε ηλικία προς κάποιον πολύ νεότερο, για να τονιστεί η διαφορά τής ηλικίας.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ναvάρισμα / νανούρισμα* με επίδρ. τού *νιανιά* «λειωμένη τροφή για μωρά» ή < βεν. gnagnara «ελαφρά παιδική νόσος» (πβ. ιταλ. gnagnera). εκφραστ. λ.].

νιάου (το) {άκλ.} η φωνή τής γάτας ΣΥΝ. νιαούρισμα· ΦΡ. ***(τι) κάνει νιάου-νιάου στα κεραμίδια;*** για κάτι ολοφάνερο ή πολύ εύκολο να το βρει κανείς.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

νιαουρίζω ρ. αμετβ. {νιαούρισα} **1.** βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή τής γάτας: *οι γάτες νιαουρίζουν, όταν θέλουν να τις ταΐσουμε* **2.** (μτφ.) (α) βγάζω ψιλή φωνή: *νιαουρίζει κάθε φορά που θέλει να ζητήσει κάτι από τον άντρα της* (β) κλαψουρίζω. — **νιαούρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ονοματοποιημένη λ.].

νιάσιμο (το) {νιασίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η πρώτη καλλιέργεια χέρσου χωραφιού.
[ΕΤΥΜ. < **νεάσιμο* < αρχ. *νεῶ (-άω)* «οργώνω, καλλιεργώ» (βλ. λ. *νέαση*)].

νιάτα (τα) **1.** η νεαρή ηλικία κάθε ανθρώπου: *στα ~ του ήταν λεβεντάνθρωπος* || *«να 'σαν τα ~ δυο φορές, τα γηρατειά καμία»* (δημοτ. τραγ.) || *πικρά / μαύρα / ευτυχισμένα ~* || *«λειώνουν τα ~ μας στη βιοπάλη»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. νεότητα, νιότη ΑΝΤ. γηρατειά, ωριμότητα· ΦΡ. (α) ***να χαρείς τα νιάτα σου (και την ομορφιά σου)*** (i) ευχή για κάποιον που κάνει καλή πράξη ή δίνει ελεημοσύνη ΣΥΝ. να σ' έχει καλά ο Θεός, την ευχή μου να 'χεις (ii) παρακλητικά σε κάποιον να σταματήσει κάτι που μας ενοχλεί, μας πιέζει ή για να κάνει κάτι που θέλουμε: *~, δώσε μου ένα ποτήρι νερό, γιατί δεν αισθάνομαι καλά* || *~, μη με πιέζεις να σου απαντήσω· δεν ξέρω περισσότερα* (β) ***κρίμα (σ)τα νιάτα (κάποιου)*** (i) για ανθρώπους που χαραμίζουν τη νεότητά τους σε πράξεις επιπόλαιες ή κακές, γι' αυτούς που κάνουν πράγματα ανάρμοστα προς τη νεαρή τους ηλικία: *Του έχει πάρει τα μυαλά η εύκολη ζωή. ~ του!* ΣΥΝ. αλίμονό του (ii) για ανθρώπους που τους τυχαίνουν συμφορές ή πεθαίνουν σε νεαρή ηλικία: *Να πάει έτσι στα είκοσί του από τροχαίο! ~ του!* (γ) ***να 'χα τα νιάτα σου*** μακαρισμός για τα νεαρά άτομα, συνήθ. σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι νέοι στενοχωρούνται χωρίς σοβαρό λόγο: *~ και τίποτε δεν θα μ' ένοιαζε!* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που βρίσκονται σε νεαρή ηλικία: *επαναστατημένα / ατίθασα / οργισμένα / αθάνατα / εύθυμα / ευτυχισμένα / ξέγνοιαστα / τρυφερά / ωραία ~* || *τα ~ δεν έχουν τίποτε ανάγκη!* ΣΥΝ. νεολαία ΑΝΤ. (σκωπτ.) γερουσία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *νεάτα* (με συνίζηση) < *νεότα* (κατά το *γεράματα*) < αρχ. *νεότης* (με αλλαγή γένους)].

νίβω ρ. μετβ. {ένιψα, νίφτηκα} πλένω (το πρόσωπο και τα χέρια) με νερό: *ένιψες τα χέρια σου, προτού καθίσεις στο τραπέζι;* || *νίβεται κάθε πρωί* ΣΥΝ. καθαρίζω· ΦΡ. (παροιμ.) ***το' να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δυο το πρόσωπο*** στις περιπτώσεις που υπάρχουν αμοιβαία συμφέροντα οι άνθρωποι συνεργάζονται, βοηθούν ο ένας τον άλλον. — **νίψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νίπτω* (βλ.λ.) από τον αόρ. *ἔνιψα*, κατά το σχήμα *σκάπτω – ἔσκαψα – σκάβω, θάπτω – ἔθαψα – θάβω*].

Νίγηρας (ο) (γαλλ. République du Niger = Δημοκρατία τού Νίγηρα) **1.** κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Νιαμέι, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας **2.** ποταμός τής Δ. Αφρικής που πηγάζει από τα υψίπεδα τής Γουινέας και εκβάλλει στον Κόλπο τής Γουινέας. — **νιγηρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Niger (από τον ομώνυμο ποταμό). Ο ποταμός φέρει την τοπική ονομασία egeru n-igereuen «ποταμός των ποταμών» (γλώσσα Τουαρέγκ), τής οποίας το δεύτερο τμήμα (n-igereuen) αποτέλεσε την αφετηρία τού ονόματος, πιθ. με την παρετυμολ. επίδρ. τού λατ. niger «μαύρος»].

Νιγηρία (η) (αγγλ. Federal Republic of Nigeria = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Νιγηρίας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Αμπούτζα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νάιρα. — **Νιγηριανός** (ο), **Νιγηριανή** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Nigeria (οπτικό δάνειο), από τον ποταμό *Νίγηρα* που διασχίζει τη χώρα. Βλ. λ. *Νίγηρας*].

Νιγρίτα (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Σερρών.
[ΕΤΥΜ. Ο οικισμός ιδρύθηκε, πιθανότατα, τον 16ο αι. και εικάζεται ότι έφερε αρχικώς την ονομασία *Νέοι Αγρότες*, από όπου προήλθε και η σημερινή ονομασία, ίσως με τη μεσολάβηση σλαβ. τύπου].

Ν.Ι.Ε.Ε. (το) Νοσηλευτικό Ίδρυμα Εκκλησίας Ελλάδος.

Ν.Ι.Ε.Ν. (το) Νοσηλευτικό Ίδρυμα Εμπορικού Ναυτικού.

Νίκαια (η) **1.** πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου βασιλείου που ίδρυσαν οι Βυζαντινοί μετά την κατάληψη τής Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους (1204-1261)· εκεί πραγματοποιήθηκαν δύο Οικουμενικές Σύνοδοι τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (η Α' το 325 και η Ζ' το 787) **2.** δήμος τής Αττικής **3.** πόλη τής ΝΑ. Γαλλίας στην Κυανή Ακτή.
[ΕΤΥΜ. Η μικρασιατική πόλη φέρει μτγν. τοπωνύμιο οφειλόμενο στον Λυσίμαχο (εκ των διαδόχων τού Μ. Αλεξάνδρου), τού οποίου η σύζυγος ονομαζόταν *Νίκαια* (< *νίκη*). Ο Λυσίμαχος ανοικοδόμησε και μετονόμασε την πόλη μετά τη μάχη τής Ιψού (301 π.Χ.). Η σημερινή τουρκ. ονομασία Iznik ανάγεται στην Ελληνική (< *εἰς Νίκαιαν*). Η γαλλ. πόλη Nice ιδρύθηκε τον 3ο αι. π.Χ. από Έλληνες αποίκους, οι οποίοι την αφιέρωσαν στη θεά *Νίκη*].

Νίκανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** αρχαίος Έλληνας επικός ποιητής και γραμματικός (2ος αι. π.Χ.) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *νίκη + ἀνήρ, ἀνδρός*].

Νικαράγουα (η) (ισπ. República de Nicaragua = Δημοκρατία τής Νικαράγουας) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μανάγκουα, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα τη χρυσή κόρδοβα. — **Νικαραγουανός** (ο), **Νικαραγουανή** (η), **νικαραγουανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Nicaragua < ινδιάν. Nicarao, όνομα τοπικού Ινδιάνου φυλάρχου, τον οποίο συνάντησε το 1522 ο Ισπανός εξερευνητής Gil Gonzalez].

νίκελ (το) → νικέλιο

νικελίνης (ο) {νικελινών} ΟΡΥΚΤ. αρσενικούχο ορυκτό τού νικελίου· κόκκινος νικελιοπυρίτης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Nickelin].

νικέλιο (το) [1861] {νικελίου} ΧΗΜ. σκληρό αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ni) χρήσιμο στην επικάλυψη μεταλλικών αντικειμένων καθώς οξειδώνεται δύσκολα· χρησιμοποιείται ακόμη σε κράματα και σε καταλύτες (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). Επίσης **νίκελ** {άκλ.}. — **νικέλινος**, -η, -ο [1894] κ. **νίκελ** επίθ. {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < *νίκελ* < γερμ. Nickel, που αποσπάστηκε από το Kupfer-nickel «χαλκός τού Νίκελ» (επειδή το μέταλλο έμοιαζε με χαλκό, αλλά δεν μπορούσε να αξιοποιηθεί) < Kupfer «χαλκός» + Nickel, ονομασία γερμ. θεότητας].

νικελιούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει νικέλιο: *~ μετάλλευμα*.
[ΕΤΥΜ. < *νικέλιο + -ούχος* (< *ἔχω*), απόδ. τού γαλλ. nickélifère].

νικελώνω ρ. μετβ. [1894] {νικέλω-σα, -θηκα, -μένος} επικαλύπτω μεταλλικό σκεύος ή επιφάνεια με στρώμα νικελίου, για να προστατευθεί από την οξείδωση ΣΥΝ. επινικελώνω ΑΝΤ. οξειδώνω. — **νικέλωση** (η) κ. **νικέλωμα** (το) [1898].

Νίκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η θεά που προσωποποιούσε την επικράτηση επί των αντιπάλων: *το άγαλμα τής Απτέρου Νίκης* **2.** (συνεκδ.) το άγαλμα που αναπαριστά την παραπάνω θεά: *η ~ τής Δήλου / τής Σαμοθράκης / τού Παιωνίου* **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < ουσ. *νίκη* (βλ.λ.)].

νίκη (η) {νικών} **1.** η επικράτηση σε μάχη ή πολεμική σύγκρουση: *τα στρατεύματά μας επέτυχαν περίτρανη ~ εναντίον τού εχθρού* || *εθνική / ένδοξη / ηρωική / ιστορική / λαμπρή / μεγαλειώδης / σαρωτική / σίγουρη / ανέλπιστη ~* || *κερδίζω / πετυχαίνω / αποβλέπω σε / επιθυμώ / χάνω τη ~* ΣΥΝ. κατίσχυση, υπερίσχυση ΑΝΤ. ήττα **2.** (γενικότ.) η επικράτηση σε κάθε είδους αγώνα ή αντιπαράθεση: *πολύτιμη βαθμολογικά ~ πέτυχε ο Απόλλων Πατρών στο πρωτάθλημα μπάσκετ* || *χάνω μέσα από τα χέρια μου σίγουρη ~* || *εντυπωσιακή ~ στις εκλογές* ΣΥΝ. επιτυχία, επιβολή, υπερίσχυση, κατίσχυση ΑΝΤ. ήττα· ΦΡ. (α) ΑΘΛ. ***νίκη στα σημεία*** (i) για τις περιπτώσεις πυγμαχικού αγώνα που δεν λήγει με νοκ-άουτ ή με εγκατάλειψη ενός από τους δύο αντιπάλους, αλλά ο νικητής αναδεικνύεται από τους κριτές με βάση την προσπάθεια των πυγμάχων κατά τη διάρκεια τού αγώνα και από τους βαθμούς που συγκέντρωσαν: *πετυχαίνω ~* (ii) (μτφ.) για τις περιπτώσεις αντιπαραθέσεων, στις οποίες η επικράτηση τού ενός κρίθηκε στις λεπτομέρειες (β) ***πύρρειος νίκη*** βλ. λ. *πύρρειος* (γ) ***καδμεία νίκη*** βλ. λ. *καδμείος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το ουσ. *νεῖκος* «φιλονικία, έριδα», ενώ πολύπλοκη σημασιολ. εξέλιξη προϋποθέτει ο συσχετισμός με το λετ. nīcāni «(πορεία) σύμφωνα με το ρεύμα». Ήδη στον Όμηρο η λ. περιέγραφε κυρ. τον θρίαμβο που κατακτάται στο πεδίο τής μάχης ή στον αγωνιστικό χώρο, καλύπτοντας εν μέρει το σημασιολ. πεδίο τής λ. *κράτος*].

Νικήτας (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *νίκη* (βλ.λ.)].

νικητήριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νίκη: *~ σάλπισμα / γιορτή* ΣΥΝ. επινίκιος **2.** ***νικητήρια*** (τα) {νικητηρίων} οι ύμνοι για τη νίκη ή τον νικητή: *«τη υπερμάχω στρατηγώ τα ~»* (Ακάθιστος Ύμνος) ΣΥΝ. παιάνας.

νικητής (ο) [μτγν.], **νικήτρια** (η) [μτγν.] {νικητριών} πρόσωπο που υπερισχύει σε κάθε είδους αναμέτρηση, που επιτυγχάνει νίκη: *ο ~ τής μάχης / τού πολέμου / των εκλογών / τής κούρσας / τής αθλητικής αναμέτρησης* || *βγήκε ~ στη μάχη του με τον καρκίνο* || *βγαίνω / αναδεικνύομαι ~* || *οι ηττημένοι είναι στο έλεος των ~* ΣΥΝ. κερδισμένος ΑΝΤ. ηττημένος, χαμένος· ΦΡ. ***ο μεγάλος νικητής*** αυτός που έχει επιτύχει τη μεγαλύτερη νίκη σε κάτι: *«ο ~ των αμερικανικών εκλογών ήταν ο νυν πρόεδρος και λιγότερο το κόμμα του»* (εφημ.) || *ο ~ τού σημερινού παιχνιδιού*.

Νικηφόρος (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων και αξιωματούχων: *Νικηφόρος Φωκάς* **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *νικηφόρος* (βλ.λ.)].

νικηφόρος, -ος/-α, -ο αυτός που οδηγεί σε νίκη: *~ εκστρατεία / πόλεμος / αποτέλεσμα*. — **νικηφόρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νίκη + -φόρος* < *φέρω*].

Νικίας (ο) **1.** αρχαίος Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός (470-413 π.Χ.), γνωστός από τη συνθήκη ειρήνης που συνήψε το 421 π.Χ. με τη Σπάρτη *(νικίειος ειρήνη)* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *νίκη* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *Ἀρχ-ίας, Ἱππ-ίας, Καλλ-ίας*].

Νικόδημος (ο) {-ου κ. -ήμου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο Αγιορείτης* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «νίκη τού δήμου», < *νίκη + δῆμος*. Πβ. κ. *Νικόλαος*].

νικολαϊτισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. χριστιανική αίρεση τού 1ου αι., γνωστή για τα ελευθεριάζοντα ήθη των μελών της. — **νικολαΐτης** (ο).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Νικολαΐται*, οπαδοί χριστιανικής αίρεσης Γνωστικών, που υποστήριζαν ότι έλκουν την προέλευσή τους από τον «*Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα*» (Κ.Δ. *Πράξ.* 6, 5), ο οποίος είχε διοριστεί διάκονος από τους Αποστόλους].

Νικόλαος (ο) {Νικολάου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος* ~ (προστάτης των ναυτικών και τού Πολεμικού Ναυτικού) **2.** όνομα ηγεμόνων και πριγκίπων: *τσάρος / πρίγκιπας* ~ **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Νίκος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *νίκη* + *λαός*].

Νικολέτα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Nicolette, υποκορ. τού Nicole, θηλ. τού Nicola / Nicholas (< μτγν. *Νικόλαος*)].

Νικομήδεια (η) πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας στην Προποντίδα, με έντονο ελληνικό στοιχείο μέχρι το 1922.
[ΕΤΥΜ. Η πόλη οφείλει το όνομά της στον ιδρυτή της *Νικομήδη Α΄* (< *νίκη* + *-μήδης* < *μῆδος* «σκέψη, σχέδιο αποφάσεως», βλ. κ. *Μήδεια*), βασιλιά τής Βιθυνίας, ο οποίος την οικοδόμησε το 264 π.Χ. στη θέση τής αρχ. *Ὀλβίας*, αποικίας των Μεγαρέων. Η σημερινή τουρκ. ονομασία Izmit προέρχεται από παραφθορά τής ελλην. *εἰς (Νικο)μήδειαν*].

νικοτίνη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αλκαλοειδής οργανική ένωση που βρίσκεται στα φύλλα τού καπνού, είναι τοξική και επιδρά στο αναπνευστικό και κυκλοφορικό σύστημα, προκαλώντας επίσης ζαλάδα και διαταραχές στην όραση και την ακοή, καθώς και μακροπρόθεσμες βλάβες· χρησιμοποιείται στην παρασκευή εντομοκτόνων. — **νικοτινικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nicotine < νεολατ. (herba) nicotiana, «το φυτό τού Nicot», από το όνομα τού Γάλλου πρέσβεως J. Nicot (1530-1600), για τον οποίο λέγεται ότι εισήγαγε τον καπνό στη Γαλλία].

νικοτινίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η δηλητηρίαση που οφείλεται σε κατανάλωση υπερβολικής ποσότητας νικοτίνης από τον οργανισμό. Επίσης **νικοτινισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nicotinisme].

νικοτινικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη νικοτίνη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nicotinique].

νικώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {νικάς... | νίκ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** υπερισχύω των αντιπάλων μου στη μάχη, αλλά και σε κάθε είδους αντιπαράθεση: *ο εχθρός νίκησε τελικά τον στρατό μας* || *καμιά ομάδα δεν νίκησε: ήρθαν ισόπαλες* || *ο τραυματίας νίκησε στη μάχη με τον θάνατο* (= επέζησε) ΣΥΝ. κερδίζω, επικρατώ, κατισχύω ΑΝΤ. ηττώμαι, χάνω· ΦΡ. ***νικώ κατά κράτος*** επικρατώ ολοκληρωτικά, σε όλα τα επίπεδα ΑΝΤ. ηττώμαι κατά κράτος **2.** ξεπερνώ τους άλλους, έχοντας καλύτερη απόδοση (σε κάτι): *τον νίκησε στο σκάκι / στο τραγούδι / στο τρέξιμο* ΑΝΤ. μένω πίσω, χάνω **3.** θέτω υπό τον έλεγχό μου: *μην αφήσεις τους πειρασμούς να σε νικήσουν!* || *προσπάθησε να νικήσεις τον φόβο για τα ύψη* || *τον νίκησε η αδυναμία του για το ποτό* ΣΥΝ. καταβάλλω, καταστέλλω, επιβάλλομαι ΑΝΤ. ηττώμαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νικῶ (-άω)* < *νίκη* (βλ.λ.)].

Νίκων (ο) {Νίκων-ος, -α} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *όσιος ~ ο «Μετανοείτε»* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Νίκωνας**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *νίκη*].

νίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ. κ. συνήθ. μειωτ.) ζημιά, καταστροφή: *η ομάδα έπαθε μεγάλη ~, χάνοντας με μεγάλη διαφορά μέσα στην έδρα της* ΣΥΝ. πανωλεθρία, συμφορά ΑΝΤ. θρίαμβος, επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. **νίλα* < μτγν. λατ. nila, ουδ. πληθ. τού nil / nihil «τίποτε, ουδέν»].

Ν.Ι.Μ.Τ.Σ. (το) Νοσηλευτικό Ίδρυμα Μετοχικού Ταμείου Στρατού.

νινί (το) ➝ νηνί

νιόβγαλτος, -η, -ο (εκφραστ.-λογοτ.) πρόσωπο που τώρα ξεκινά, που δεν έχει πολλές εμπειρίες: *στον έρωτα είναι ~* ΣΥΝ. άπειρος, πρωτόπειρος, αρχάριος ΑΝΤ. ξεβγαλμένος, έμπειρος.

Νιόβη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Φρυγίας Ταντάλου, η οποία, αφού γέννησε επτά γιους και επτά κόρες, ειρωνεύθηκε τη Λητώ, επειδή είχε μόνο δύο παιδιά, με αποτέλεσμα ο Απόλλων και η Άρτεμις να σκοτώσουν τα παιδιά της (εκτός από δύο) **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου].

νιόβιο (το) [1887] {νιοβίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Nb) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. niobium < αρχ. *Νιόβη*. Ονομάστηκε έτσι επειδή είναι συγγενές (στο περιοδικό σύστημα) με το χημικό στοιχείο *ταντάλιο*, όπως (στη μυθολογία) η Νιόβη ήταν κόρη τού Ταντάλου].

νιογάμπρια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το ζευγάρι των νεονύμφων.

νιόγαμπρος (ο) (λαϊκ.) ο άντρας που έχει πρόσφατα νυμφευθεί: *όσο ήταν ~, η πεθερά του τον περιποιόταν* ΣΥΝ. νιόπαντρος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεόγαμπρος* (με συνίζηση) < *νεο-* + *γαμπρός*].

νιογέννητος, -η, -ο ➝ νεογέννητος

νιόκι (το) {άκλ.} ζυμαρικό σε μικρά κομμάτια, τού οποίου η ζύμη περιέχει και πατάτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. gnocco / nocco, αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. *uni-occo, υποκ. τού unio «στρογγυλό αντικείμενο (π.χ. μαργαριτάρι)». Κατ' άλλους, η λ. είναι προρρωμαϊκής αρχής (ίσως λογγοβαρδική)].

νιονιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το μυαλό: *αν έχεις λίγο ~, θα κάνεις ό,τι σου λέω.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < διαλεκτ. ιταλ. gnogno «ανόητος, αδαής» (πβ. ισπ. ñoño)].

νιόνυφη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η γυναίκα που μόλις έχει παντρευτεί ΣΥΝ. νιόπαντρη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νεόνυμφη* (με συνίζηση) < *νεο-* + *νύμφη*].

νιόπαντρος, -η, -ο **1.** αυτός που μόλις ή πρόσφατα έχει παντρευτεί: ~ *γυναίκα / ζευγάρι* **2.** ***νιόπαντροι*** (οι) το ζευγάρι που μόλις έχει παντρευτεί ΣΥΝ. νεόνυμφοι.
[ΕΤΥΜ. < *νιο-* (< *νεο-*) + *-παντρος* < *ύπανδρος*].

Νιος (η) (διαλεκτ.) η Ίος (βλ.λ.). — **Νιώτης** (ο), **Νιώτισσα** (η), **νιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Από τη μεσν. συνεκφορά *τήν Ἰό* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση) < αρχ. *Ἴος* (βλ.λ.)].

νιος, -α, -ο (λαϊκ.) νέος (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ήμουνα νιος και γέρασα*** για να δηλωθεί ότι έχει παρέλθει πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα από τότε που εξαγγέλθηκε ή άρχισε να ισχύει κάτι: «*~ ακούγοντας για την καταπολέμηση τής γραφειοκρατίας*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νέος* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση].

νιοστός, -ή, -ό (καθημ.) πολλοστός· για κάτι που λέγεται, γίνεται πολλές φορές, σε ΦΡ. όπως: *στο λέω για ~ φορά* (όπου δηλώνεται και η ενόχληση τού ομιλούντος) || *είναι η ~ φορά που το κάνεις.*
[ΕΤΥΜ. Από τον αριθμό *ν* στα μαθηματικά, όπου δηλώνει αυτόν που αναφέρεται στη *νιοστή τάξη*, πβ. γαλλ. ennième. Ίσως ανάγεται στο αρχικό γράμμα τού λατ. numerus «αριθμός», δηλώνοντας οποιονδήποτε αριθμό].

νιότη (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** η νεότητα (βλ.λ.): *πέρασε ξέγνοιαστη ~* || *χιλιόχαρη / βασανισμένη ~* ΣΥΝ. νιάτα ΑΝΤ. ωριμότητα, γηρατειά **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που βρίσκονται στην παραπάνω ηλικία: *παράτολμη / άδολη / άμυαλη / άστατη ~* ΣΥΝ. νιάτα, νεολαία ΑΝΤ. γερουσία.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νιότη(ς)* < αρχ. *νεότης*].

νιούτον (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής δύναμης (σύμβολο Nt ή N).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Newton, από το όνομα τού διάσημου Άγγλου μαθηματικού και φυσικού Νεύτωνος (Sir Isaac Newton)].

νιούτσικος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται σε νεαρή ηλικία.

νιόφερτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει φθάσει πρόσφατα κάπου: ~ *έθιμο / κάτοικος* ΣΥΝ. νεοφερμένος ΑΝΤ. παλιός.

νιπτήρας (ο) **1.** σκεύος με φαρδιά, υπερυψωμένα και ανοιχτά τοιχώματα, ώστε να περικλείει νερό ή εντοιχισμένο έπιπλο μπάνιου με ανάλογο σχήμα και σύνδεση με τα συστήματα υδροδότησης και αποχέτευσης, που χρησιμεύει στην καθαριότητα των χεριών και τού προσώπου: *μαρμαρένιος / φορητός, χτιστός / σπασμένος, βρόμικος / αστραφτερός / απολυμασμένος* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) λαβομάνο **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Ακολουθία τού Νιπτήρος*** ακολουθία που τελείται το βράδυ τής Μεγάλης Τετάρτης (όρθρος τής Μ. Πέμπτης) σε ανάμνηση τής σχετικής πράξης τού Χριστού (που έπλυνε τα πόδια των δώδεκα μαθητών του).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νιπτήρ, -ῆρος* < αρχ. *νίπτω* (βλ.λ.)].

νίπτω ρ. μετβ. {ένιψα} (λόγ.) νίβω· ΦΡ. (α) ***νίπτω τας χείρας μου*** για τους ανθρώπους που αποποιούνται κάθε ευθύνη, που προτιμούν να μην αναμιχθούν σε υπόθεση, στην οποία θα μπορούσαν να παρέμβουν (από την πράξη τού Πόντιου Πιλάτου, Κ.Δ. Ματθ. 27, 24) (β) ***νίψον ανομήματα μη μόνον όψιν*** (καρκινική επιγραφή) να εξαγνιστείς από τις αμαρτίες σου και όχι μόνο να καθαρίσεις το πρόσωπό σου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νίζω* (πβ. *σκάπτω – σκάβω, θάπτω – θάβω*) < *nigʷ-jo, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *neigʷ- «πλένω», πβ. σανσκρ. nénekti «πλένει», αρχ. ιρλ. nigim «πλένομαι» κ.ά. Ομόρρ. *νιπτ-ήρ*. Το ρ. *νίπτω / νίζω* αναφερόταν στο πλύσιμο μεμονωμένων μερών τού σώματος (χεριών, ποδιών), ενώ το ρ. *λούω* δήλωνε το πλύσιμο ολόκληρου τού σώματος και το ρ. *πλύνω* χρησιμοποιήθηκε κυρ. σχετικά με το πλύσιμο υφασμάτων και ρούχων].

νιρβάνα (η) [1867] {χωρ. πληθ.} **1.** (στον βουδισμό) η κατάσταση μακαριότητας, στην οποία καταργείται η συναίσθηση τού «εγώ» και το άτομο απαλλάσσεται από κάθε επιθυμία ή πόνο και καταλήγει στην τελειότητα, την ένωση με το θείο **2.** (μτφ.) η κατάσταση απάθειας στην οποία βρίσκεται ένα άτομο, όταν δεν τον συγκινεί τίποτε από όσα συμβαίνουν γύρω του: «*μετά την αγανάκτηση, η ελληνική κοινωνία επανέρχεται στον κανονικό της ρυθμό, στη θανατηφόρο ~ της*» (εφημ.) **3.** (μτφ.) η κατάσταση στην οποία κάποιος μοιάζει να μην έχει επαφή με το περιβάλλον του, μένει ανέκφραστος και απαθής, χωρίς να αντιδρά σε εξωτερικά ερεθίσματα (συχνά υπό την επίδραση τοξικών ουσιών).
[ΕΤΥΜ. < σανσκρ. nirvāṇa «εξάλειψη, σβήσιμο» < ni(s)- «έξω, εκτός» + vāti «πνέει»].

νισάφι (το) {άκλ.} το έλεος, η ευσπλαχνία· (συνήθ. ως επιφών.) αρκετά: *~ πια! Σε βαρέθηκα!* ΣΥΝ. αμάν, φθάνει!
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. insaf, με διαχωρισμό τού συμφωνικού συμπλέγματος].

νισεστές (ο) {νισεστέδες} αμυλάλευρο που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και την παρασκευή κόλλας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. nişasta < περσ. nišāsta «άμυλο»].

νισουάζ (η/το) {άκλ.} **1.** σάλτσα από ζωμό κρέατος και λαχανικών με πουρέ ντομάτας **2.** σαλάτα που περιέχει ξερά φασόλια, πατάτες, ντομάτα, ελιές και φιλέτα αντζούγιας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (salade) niçoise, από την πόλη Nice (Νίκαια) τής Γαλλίας].

Νίσ(σ)α (η) πόλη τής ΝΑ. Γιουγκοσλαβίας, η αρχαία Ναϊσσός, πατρίδα τού Μεγάλου Κωνσταντίνου.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Niš < μτγν. *Ναϊσσός*, αγν. ετύμου. Ορισμένοι θεωρούν ότι και οι δύο ονομασίες συνδέονται με τον γειτονικό ποταμό Nišava (< αρχ. σλαβ. *niz «κατώτερος, χαμηλός»)].

Νίσυρος (η) {Νισύρου} νησί των Δωδεκανήσων Ν. τής Κω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, πιθ. προελλην., αφού οι πρώτοι κάτοικοι τού νησιού ήταν Κάρες].

νιτερέσο (το) (λαϊκ.) η οικονομική ωφέλεια, το συμφέρον: *όλο το ~ σου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρω*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. interesse (με διαχωρισμό ...

τος) < ρ. interessare «ενδιαφέρω, αφορώ» < λατ. interesse, απρφ. ενεστ. τού ρ. intersum, τού απροσώπου interest «διαφέρει, ενδιαφέρει, μέλει»].

νίτικο (το) ψάρι που διατηρείται παστό και καπνιστό: *νόστιμο / πολυκαιρισμένο* ~.
[ΕΤΥΜ. < **αινίτικο* < *Λίνος*, όνομα αρχ. πόλης τής Ανατολικής Θράκης].

νιτρικός, -ή, -ό [μτγν.] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη νιτρική ρίζα (NO_3): ~ *οξύ* / *νάτριο*.

νίτρο (το) ΟΡΥΚΤ. κάθε νιτρικό άλας που υπάρχει στο έδαφος διαφόρων χωρών (π.χ. το νιτρικό νάτριο είναι το ~ τής Χιλής και το νιτρικό κάλιο είναι το ~ τής Ινδίας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νίτρον*, σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. netér, αραβ. natrun. Οι λ. αυτές προέρχονται πιθ. από το αιγυπτ. ntrj].

νιτρογλυκερίνη (η) [1897] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. πάρα πολύ ισχυρή εκρηκτική ύλη, που παράγεται από την επίδραση νιτρικού και θειικού οξέος σε γλυκερίνη, έχει τη μορφή ελαιώδους υγρού και χρησιμοποιείται τόσο στην παρασκευή δυναμίτιδας και άλλων εκρηκτικών όσο και για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nitroglycérine].

νιτσεϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Νίτσε ή τη φιλοσοφία του: ~ *μηδενισμός* / *κοσμοαντίληψη*.

νιτσεϊσμός (ο) το σύνολο των θεωριών τού Φρειδερίκου Νίτσε (1844-1900), που στηρίζονται στη βουλησιαρχία (βλ.λ.) και περιλαμβάνουν την αντίθεση προς τις αρχές τού χριστιανισμού, την κριτική τής ηθικολογίας, τη θεώρηση τού κόσμου σε σχέση με την τάση για απόκτηση δύναμης κ.ά. — **νιτσεϊστής** (ο), **νιτσεΐστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Γερμανού φιλοσόφου Friedrich Nietsche].

νιτσεράδα (η) **1.** πανωφόρι κατασκευασμένο από μουσαμά, το οποίο είναι αδιάβροχο και συνήθ. το φορούν για προστασία οι ναυτικοί ΣΥΝ. αδιάβροχο **2.** (γενικότ.) κάθε είδους κάλυμμα κατασκευασμένο από μουσαμά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. incerata (tela) «κηρωμένο ύφασμα» (με διαχωρισμό τού συμφωνικού συμπλέγματος) < ρ. incerare «κηρώνω, επαλείφω με κερί» < λατ. incero < in- + cēra < αρχ. *κηρός*].

νιφάδα (η) **1.** καθένας από τους μικρούς κρυστάλλους με τη μορφή των οποίων πέφτει το χιόνι στη γη: *άσπρες / απαλές / κρυσταλλικές / ανάλαφρες* ~ **2.** (μτφ.) οτιδήποτε έχει περίπου κυκλικό σχήμα και μικρό βάρος και θυμίζει νιφάδα χιονιού (βλ. σημ. 1): *αφράτες* ~ *καλαμποκιού για το πρωινό*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νιφάς, -άδος*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *νείφει* «χιονίζει» < Ι.Ε. *sneigʷh-, πβ. σανσκρ snihyati «είμαι υγρός», λατ. nix «χιόνι» (> γαλλ. neige, ισπ. nieve), γερμ. Schnee «χιόνι», αγγλ. snow κ.ά.].

νιφετός (ο) η πτώση πυκνού χιονιού: *βαρύς / άγριος* ~ ΣΥΝ. χιονοθύελλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *νείφει* «χιονίζει», βλ. κ. *νιφάδα*].

νιχιλισμός (ο) ο μηδενισμός (βλ.λ.). — **νιχιλιστής** (ο), **νιχιλίστρια** (η), **νιχιλιστικός, -ή, -ό**, **νιχιλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nihilisme (< λατ. nihil «μηδέν»)].

νίψιμο (το) ▸ νίβω

νίψις (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) το πλύσιμο με νερό (τού προσώπου και των χεριών).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *νίπτω* (βλ.λ.)].

νίψον ρ. → νίπτω

νιώθω κ. (συνήθ. ορθ. *νοιώθω*) ρ. μετβ. {ένιωσα} **1.** αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεών μου· αισθάνομαι: ~ *έναν τρομερό πόνο στην πλάτη / ότι κάτι καίγεται στην κουζίνα / να με χτυπά κάποιος στον ώμο* ‖ ~ *τρομερή κούραση / καλά στην υγεία μου / το κρύο / να με σπρώχνουν* **2.** δοκιμάζω ένα συναίσθημα ή βρίσκομαι σε μια ψυχική κατάσταση: ~ *προδομένος από τους φίλους μου / την καρδιά μου να χτυπά δυνατά / απογοητευμένος από τη ζωή / ευτυχισμένος / να ξανανιώνω / να με πιάνει πανικός / ότι δεν είμαι ευπρόσδεκτος κάπου / οίκτο / τύψεις / τον πόνο τού άλλου* ΣΥΝ. αισθάνομαι, συναισθάνομαι **3.** (α) (συνήθ. με άρνηση *δεν*) αντιλαμβάνομαι (μέσω τής λογικής ή/και των ψυχικών δυνάμεων)· έχω επίγνωση: *δεν νιώθει τι τον περιμένει, αν αποκαλυφθεί το σκάνδαλο / ότι δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα στην αναμέτρηση / τι λέει και τι κάνει / τη σοβαρότητα τής πράξης του / το μάταιο τής προσπάθειάς του* (β) συμπονώ, βιώνω τα ίδια συναισθήματα: *δεν με νιώθεις καθόλου!* ‖ *σε* ~, *κι εγώ έχω περάσει απ' αυτή την κατάσταση* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κατανοώ, γνωρίζω, ξέρω (γ) έχω ειδικές γνώσεις σε ορισμένο τομέα και είμαι σε θέση να εκτιμήσω (κάτι): ~ *από τέχνη / μουσική / επιχειρήσεις* ΣΥΝ. ξέρω, σκαμπάζω ΑΝΤ. είμαι ανίδεος ● **4.** έχω την προαίσθηση ότι κάτι θα συμβεί: ~ *το τέλος να πλησιάζει / μια αόρατη απειλή / κάποιον να με παρακολουθεί / πως ήταν η τελευταία μας συνάντηση* ΣΥΝ. προαισθάνομαι, διαισθάνομαι· ΦΡ. **δεν νιώθω πού (μου) πάνε τα τέσσερα** βλ. λ. *τέσσερεις*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη, η λ. προέρχεται από το ρ. *γνώθω* (ίσως με ουράνωση τού *-ν-*) < αρχ. *γιγνώσκω* (από τον αόρ. *έγνωσα*, πβ. *κλώθω – έκλωσα, πλάθω – έπλασα*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. έχει την αφετηρία της στον μεσν. αόρ. *ένιωσα* < αρχ. *ένόησα* τού ρ. *νοώ* (δύσκολη φωνητική εξέλιξη). Τέλος, έχει υποστηριχθεί ότι η λ. σχηματίστηκε από ρ. **έννοιώ* (αόρ. **έννοιωσα*) < αρχ. *έννοια* και, συνεπώς, πρέπει να γράφεται με *-οι-* (*νοιώθω*)].

νιώσμα (το) {νιώσμ-ατος | -ατα, -άτων} το αίνιγμα.
[ΕΤΥΜ. < *νιώνω* (άλλος τ. τού *νιώθω*), από το θ. τού αόρ. *έ-νιωσ-α*].

νιώτικος, -η, -ο → Νιος

ν.μ. συντομ.: ναυτικό μίλι.

νόβα (ο) {άκλ.} ο νεολαμπής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. nova (ενν. stella), θηλ. τού λατ. novus «νέος»].

νοβοκαΐνη (η) {νοβοκαϊνών} ουσία που χρησιμοποιείται ως τοπικό αναισθητικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Novocain < λατ. nov(us) «νέος» + (Co)cain(e) «κοκαΐνη»].

νοβοπάν (το) {άκλ.} πλάκα με τη μορφή και το χρώμα ξύλου για δευτερεύουσες κατασκευές (λ.χ. χωρίσματα) και η οποία κατασκευάζεται από άχρηστα μέρη ξύλου (όχι πριονίδια), καλάμι, αραβόσιτο, άχυρα ρυζιού κ.ά., αφού ανακατεύουν με τεχνητή ρητίνη και πιεστούν ισχυρά με πρέσες και ταυτόχρονη θέρμανση.
[ΕΤΥΜ. Εμπορική ονομασία, πιθ. < λατ. novus «νέος» (novo-, πρόθεμ.) + γαλλ. pan(neau) «φύλλο πόρτας»].

νογάω ρ. μετβ. (λαϊκ.) γνωρίζω, έχω επίγνωση και συναίσθηση: *Άσ' τον αυτόν! Δεν νογάει τίποτα!* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, νιώθω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νογώ* (με ευφωνικό *-γ-*) < αρχ. *νοώ*].

νοδάρος (ο) (παλαιότ.) ο συμβολαιογράφος ΣΥΝ. νοτάριος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. nodaro < λατ. notarius < ρ. noto «σημειώνω»].

Ν.Ο.Ε. 1. (οι) Νομικές και Οικονομικές Επιστήμες **2.** (ο) Ναυτικός Όμιλος Ελλάδος.

νοεμβριανός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στον μήνα Νοέμβριο **2.** ***Νοεμβριανά*** (τα) τα γεγονότα που αναφέρονται στην απόβαση δυνάμεων τής Αντάντ στην Αθήνα στις 17 Νοεμβρίου 1916 και στις επακόλουθες συγκρούσεις με τις δυνάμεις τής κυβέρνησης των Αθηνών, που οδήγησαν στην αποπομπή τού βασιλιά Κωνσταντίνου.

Νοέμβριος (ο) {Νοεμβρίου} ο ενδέκατος μήνας τού έτους, ο τρίτος τού φθινοπώρου (μαζί με τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο), ο οποίος έχει 30 ημέρες. Επίσης **Νοέμβρης** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας, Οκτώβριος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. November < novem «εννέα», επειδή ο Νοέμβριος ήταν ο ένατος μήνας τού ρωμαϊκού ημερολογίου].

νοερός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός με τον νου: ~ *υπολογισμός* ΣΥΝ. νοητός ΑΝΤ. αισθητός **2.** αυτός που δημιουργείται από τον νου, τη φαντασία: ~ *σύλληψη / ταξίδι στο παρελθόν* ΣΥΝ. φανταστικός ΑΝΤ. πραγματικός. — ***νοερ-ά / -ώς*** [μτγν.] επίρρ.

νόημα (το) {νοήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το ουσιαστικό περιεχόμενο που δίνει λογική συνοχή σε λόγο ή πράξη· ο πυρήνας γύρω από τον οποίο αναπτύσσεται ο λόγος ή στον οποίο στηρίζεται η πράξη: *δεν μπορώ να συλλάβω το βαθύτερο* ~ *αυτής τής ιστορίας* ‖ *η στάση που τηρεί στο θέμα δεν έχει* ~ ‖ *μια χειρονομία με βαθύ* ~ ‖ *το* ~ *μιας παρατήρησης / ενός επιχειρήματος* ‖ *συλλαμβάνω / χάνω το* ~ ΣΥΝ. σημασία **2.** ΓΛΩΣΣ. η σημασία μιας ολόκληρης πρότασης και γενικότερα ενός μεγαλύτερου συνόλου κατ' αντιδιαστολή προς τη σημασία μιας μεμονωμένης λέξης· το νόημα μιας πρότασης για να είναι αποδεκτό πρέπει να ανταποκρίνεται στις συνθήκες αλήθειας (να έχει λογικό περιεχόμενο) (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ, λ. *σημασία*): *το* ~ *τής φράσης / τής πρότασης / τής παραγράφου / τού κειμένου* ‖ *ενώ γνωρίζω τη σημασία κάθε λέξης στην πρόταση, δεν καταλαβαίνω το* ~ *της* ‖ *αινιγματικό / αλληγορικό / διδακτικό / δυσνόητο / λογικό / μεταφορικό / μυστικό / πραγματικό / σιβυλλικό / σκοτεινό / στρυφνό / συμβατικό / διφορούμενο* ~· ΦΡ. ***βγάζω νόημα*** καταλαβαίνω το περιεχόμενο των λόγων (κάποιου): *βγάζεις νόημα από αυτά που γράφει;* ‖ *δεν βγάζεις νόημα από τα λόγια του· μιλάει πολύ μπερδεμένα* **3.** ο σκοπός, ο λόγος ή η πρόθεση, για τα οποία λέγεται ή γίνεται (κάτι): *τι* ~ *έχει αυτό που έκανες;* ‖ *η ζωή μου δεν έχει (έχει χάσει κάθε)* ~ ‖ *όλα αυτά είναι χωρίς* ~ *πια*· ΦΡ. (α) ***μπαίνω στο νόημα*** βλ. λ. *μπαίνω* (β) ***δεν έχει νόημα να...*** δεν υπάρχει λόγος να (γίνει κάτι), δεν χρειάζεται ή δεν αξίζει: ~ *προσπαθείς να του αλλάξεις ιδέες· είναι δογματικός και φανατισμένος* ‖ ~ *συνεχίσουμε τον αγώνα· έχουμε ήδη χάσει* (γ) ***κοιτάζω (κάποιον) με νόημα*** κοιτάζω (κάποιον) με τρόπο που να αφήνει ερωτικό ή άλλο υπονοούμενο ΣΥΝ. κοιτάζω με σημασία ● **4.** η κίνηση τού κεφαλιού, των ματιών ή των χεριών, με την οποία εκφράζεται ή δίνεται έμφαση σε ιδέα, συναίσθημα ή γενικότερη συμπεριφορά ΣΥΝ. νεύμα, γνέψιμο· στη ΦΡ. (μεσν.) ***κάνω νόημα*** (σε κάποιον) νεύω: *της έκανε νόημα να μη μιλήσει / να προχωρήσει / ότι συμφωνεί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διανόημα, σκέψη», < *νοώ*. Η σημ. «νεύμα» είναι μεσν.].

νοηματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το νόημα: *η* ~ *συνοχή τού κειμένου* ‖ *διαπιστώνω* ~ *κενό σ' αυτό το σημείο τού διηγήματος* ‖ *η* ~ *συνέχεια των στίχων* ‖ *το* ~ *φορτίο των λέξεων*· ΦΡ. ***νοηματική γλώσσα*** η γλώσσα των κωφαλάλων, η οποία βασίζεται σε νοήματα. — **νοηματικά** επίρρ.

νοηματοδοτώ ρ. μετβ. {νοηματοδοτείς... | νοηματοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποκτώ νόημα από κάποιον/κάτι: «*η λειτουργία επιμέρους κρατικών τομέων πρέπει να νοηματοδοτείται από συγκεκριμένο κοινωνικό στόχο*» (εφημ.). — **νοηματοδότηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *νόημα* + *-δοτώ* < *δότης*].

νοημοσύνη (η) [1856] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) ο βαθμός (επίπεδο) ανάπτυξης των νοητικών λειτουργιών, όπως εκφράζεται από μετρήσεις με τα λεγόμενα *τεστ νοημοσύνης* ή τις *κλίμακες νοημοσύνης* και με *δείκτες νοημοσύνης* (το νοητικό πηλίκο και τη νοητική ηλικία)· χαρακτηρίζει τους ανθρώπους και αποδίδεται σε ορισμένα ανώτερα θηλαστικά (π.χ. τα δελφίνια) (β) ***γλωσσική νοημοσύνη*** η ικανότητα λογικής επεξεργασίας γλωσσικών ερεθισμάτων (γ) ***πρακτική νοημοσύνη*** η ικανότητα λογικής επεξεργασίας οπτικών ερεθισμάτων (δ) ***συναισθηματική νοημοσύνη*** βλ. λ. *συναισθηματικός* (ε) ***τεχνητή νοημοσύνη*** κλάδος τής πληροφορικής επιστήμης, που στοχεύει στην κατασκευή μηχανών (ρομπότ ή υπολογιστών), οι οποίες μπορούν να μιμηθούν τη συμπεριφορά τού ανθρώπου, τον τρόπο σκέψης, τη διαδικασία αντίληψης και απόκτησης γνώσης και γενικά την ανθρώπινη ευφυΐα (στ) ***δείκτης νοημοσύνης*** βλ. λ. *δείκτης* **2.** (καθημ.) η εξυπνά-

δα που διαθέτει κανείς: *και στοιχειώδη ~ να διαθέτεις. καταλαβαίνεις ότι είναι ανόητο αυτό που λέει* ΣΥΝ. μυαλό ΑΝΤ. ανοησία **3.** (καταχρ.) (για ηλεκτρικές συσκευές, ηλεκτρονικά συστήματα κ.λπ.) η δυνατότητα επιλογής λειτουργιών χωρίς την ανθρώπινη παρέμβαση.
[ΕΤΥΜ. < *νοήμων* (βλ.λ.). Ο όρος *τεχνητή νοημοσύνη* αποδίδει το αγγλ. artificial intelligence].

νοήμων, -ων, -ον {νοήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που έχει την ικανότητα να σκέφτεται: *θεωρούν ότι υπάρχουν νοήμονα όντα και σε άλλους πλανήτες!* || *η προσπάθεια τού ανθρώπου να κατασκευάσει νοήμονες μηχανές* || *υποτιμά το νοήμον κοινό* ΑΝΤ. ανόητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νοῶ* + παραγ. επίθημα *-μων*, πβ. κ. *μνή-μων*].

νόηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** έννοια ευρύτερη από τη σκέψη, την αντίληψη και τη νοημοσύνη, η οποία αναφέρεται σε όλες τις λειτουργίες τού νου, στις λεγόμενες γνωστικές ή πνευματικές λειτουργίες, όπως είναι η προσοχή, η αντίληψη (η πρόσληψη και ερμηνεία των ερεθισμάτων), η μνήμη, η κρίση, οι συλλογισμοί, η επίλυση προβλημάτων κ.τ.ό. (πβ. λ. *σκέψη*) **2.** η ικανότητα να σχηματίζει, να συσχετίζει και να διακρίνει κανείς έννοιες μεταξύ τους με βάση αρχές ή νόμους τής λογικής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νόησις* < *νοῶ*].

νοησιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία η νόηση είναι η πρωταρχική αιτία των ψυχικών εκδηλώσεων και η βάση για την προσέγγιση τής γνώσης και τής αλήθειας, τής ουσίας τής πραγματικότητας και τής αρετής ΣΥΝ. νοησιοκρατία ΑΝΤ. εμπειρισμός, βουλησιαρχία. — **νοησιαρχικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. intellectualismus].

νοησιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η νοησιαρχία (βλ.λ.).

νοητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη νόηση: *~ διαταραχές / τεστ / λειτουργίες.* — **νοητικ-ά / -ώς** επίρρ.

νοητικότητα (η) [1884] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται η νόηση (βλ.λ.): *η ~ στην παιδική / στην εφηβική ηλικία.*

νοητός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που μπορεί να νοηθεί, να γίνει καταληπτός με τον νου, ο προσιτός στην αντίληψη, τη διάνοια ΣΥΝ. κατανοητός, καταληπτός, αντιληπτός ΑΝΤ. ακατανόητος, ακαταλαβίστικος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που υπάρχει ή γεννιέται μόνο μέσα στον νου, που γίνεται αντιληπτός μόνο με τη σκέψη και τη διάνοια, όχι με τις αισθήσεις: *ο ~ άξονας τής Γης* || *~ καμπύλη / σχήμα / γραμμή* || *«τής δικαιοσύνης ήλιε νοητέ»* (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. ιδεατός ΑΝΤ. αισθητός, υπαρκτός, πραγματικός. — **νοητ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νοῶ*].

νοθεία (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η αλλοίωση τής συστάσεως (λ.χ. ενός προϊόντος), που επιτυγχάνεται με την προσθήκη σε αυτό ξένων ουσιών ή συστατικών και γίνεται για λόγους κερδοσκοπίας εις βάρος τού καταναλωτή: *~ τροφίμων / ποτών / φαρμάκων* || (μτφ.) *~ τής γλώσσας* || *κρούσμα / σκάνδαλο νοθείας* ΣΥΝ. νόθευση, αλλοίωση ΑΝΤ. γνησιότητα, αγνότητα **2.** (κατ' επέκτ.) η παραποίηση τής πραγματικότητας σε οποιονδήποτε τομέα, που γίνεται είτε με αλλοίωση των υπαρχόντων στοιχείων είτε με προσθήκη ψευδών και έχει πάντοτε δόλιους και αθέμιτους σκοπούς: *η ~ των εκλογικών αποτελεσμάτων* || *εκλογές βίας και νοθείας* (ενν. εκλογικής) || *το τελικό κείμενο έχει υποστεί ~, ώστε να παραπλανά* ΣΥΝ. νόθευση.

νοθεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {νόθευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** αλλοιώνω τη σύσταση (λ.χ. ενός προϊόντος), προσθέτοντας ξένες ουσίες με σκοπό την εξαπάτηση και την κερδοσκοπία: *μεγάλες ποσότητες νοθευμένων καλλυντικών κατασχέθηκαν από την αγορανομία* || *~ τρόφιμα / φάρμακα / λάδι / βενζίνη / έγγραφο* **2.** (κατ' επέκτ.) αλλοιώνω ή καταστρέφω την ουσία, την πραγματική φύση (πράγματος, ιδέας, κατάστασης κ.λπ.), προσθέτοντας ξένα ή ακατάλληλα στοιχεία: *η συνεχής παράθεση αριθμών και στατιστικών νοθεύει την αρχική εντύπωση* || *~ την αλήθεια / τη γνησιότητα / το φρόνημα / τη νίκη / τη μορφή / το νόημα / τα ήθη / τα έθιμα / το αισθητήριο / μια ιδεολογία / το πολίτευμα / ένα ιδανικό / έναν θεσμό* ΣΥΝ. παραποιώ. — **νοθευτής** (ο) [μτγν.], **νόθευση** (η) [μτγν.].

νοθογενής, -ής, -ές [μεσν.] {νοθογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που γεννήθηκε εκτός γάμου ή από μη νόμιμο γάμο: *~ τέκνο* ΣΥΝ. νόθος, εξώγαμος ΑΝΤ. γνήσιος, νόμιμος **2.** (για ζώα και για φυτά) αυτός που προέρχεται από διασταύρωση διαφορετικών αλλά συγγενικών ειδών ΣΥΝ. υβριδικός. — **νοθογένεια** [1863] κ. **νοθογονία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

νόθος, -ος/-α, -ο **1.** αυτός που γεννήθηκε εκτός γάμου, που δεν γεννήθηκε από παντρεμένο ζευγάρι: *~ παιδί / γυιος* ΣΥΝ. νοθογενής, εξώγαμος, (υβριστ.) μούλος, μπάσταρδος ΑΝΤ. γνήσιος, νόμιμος **2.** (για ζώα και φυτά) αυτός που προέρχεται από διασταύρωση διαφορετικών αλλά συγγενικών ειδών ΣΥΝ. νοθογενής, υβριδικός, υβρίδιο **3.** (μτφ.) αυτός που έχει παραποιηθεί ή αλλοιωθεί ως προς τη φύση και την ουσία του, που έχει χάσει τη γνησιότητά του: *~ βάρος / εκλογές* ΣΥΝ. πλαστός, κίβδηλος, ψεύτικος, κάλπικος, νοθευμένος, αλλοιωμένος, παραποιημένος ΑΝΤ. γνήσιος, πραγματικός, αυθεντικός, ανόθευτος, αγνός **4.** (για λογοτεχνικό ή φιλολογικό έργο) αυτό που δεν ανήκει στον συγγραφέα, στον οποίο αποδίδεται: *~ λόγος τού Δημοσθένη* (που αποδίδεται εσφαλμένως στον Δημοσθένη) ΑΝΤ. γνήσιος **5.** ΜΑΘ. ***νόθο κλάσμα*** το κλάσμα τού οποίου ο αριθμητής είναι μεγαλύτερος από τον παρονομαστή ΣΥΝ. καταχρηστικό κλάσμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

νοιάζει, νοιάζουν ρ. τριτοπρόσ. {ένοιαξε, ένοιαξαν} ενδιαφέρει, προκαλεί φροντίδα ή έγνοια, κινεί το ενδιαφέρον: *Ας κόψουν τον λαιμό τους! Τι μας ~ εμάς;* || *δεν με ~ καθόλου τι θα πει ο κόσμος* || (εμφατ.) *η υπόθεσή σου με ~ και με κόφτει. αλλά δεν μπορώ να κάνω τίποτα* || *με ~ και με παρανοιάζει* || *κάνε εσύ αυτό που θέλεις και μη σε ~·* ΦΡ. (παροιμ.) ***από πίτα που δεν τρως, τι σε νοιάζει / μέλει κι αν καεί;*** μη σε απασχολεί αν καταστραφεί κάτι από το οποίο δεν έχεις προσωπικό όφελος ΣΥΝ. μέλει.

νοιάζομαι κ. (λαϊκ.) **γνοιάζομαι** ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {νοιάστηκα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω έγνοια, εκδηλώνω ενδιαφέρον και φροντίδα για (κάποιον/κάτι): *μόνο τον εαυτό τους νοιάζονται και κανέναν άλλον* ΣΥΝ. ενδιαφέρομαι, φροντίζω, μεριμνώ, με νοιάζει, με μέλει ΑΝΤ. αδιαφορώ **2.** (ειδικότ.) φροντίζω (κυρ. κάποιον που έχει ανάγκη): *αν αρρωστήσω, ποιος θα με νοιαστεί;* ♦ (αμετβ.) **3.** έχω ανησυχίες ή έγνοιες, με απασχολούν προβλήματα: *μη νοιάζεσαι· όλα θα πάνε καλά!* ΣΥΝ. ανησυχώ, πονοκεφαλιάζω, σκοτίζομαι **4.** (+για) με απασχολεί, με ενδιαφέρει (κάτι): *νοιάζεται μόνο για τα λεφτά του και όχι για τον ίδιο* || *είναι τύπος μποέμ· ζει μόνο για το σήμερα και δεν νοιάζεται καθόλου για το αύριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐννοιάζομαι* < αρχ. *ἔννοια*].

νοικάρης (ο) {-ηδες κ. (λαϊκ.) -αίοι}, **νοικάρισσα** (η) {δύσχρ. νοικαρισσών} (καθημ.) ο ενοικιαστής (βλ.λ.) ΑΝΤ. σπιτονοικοκύρης, ιδιοκτήτης.
[ΕΤΥΜ. < *νοίκι* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

νοίκι (το) [μεσν.] {νοικιού | χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) το ενοίκιο (βλ.λ.): *ο σπιτονοικοκύρης τού έκανε έξωση, γιατί χρωστούσε πέντε ~* || *υψηλό / χαμηλό ~* || *πληρώνω / εισπράττω το ~* ΣΥΝ. μίσθωμα· ΦΡ. ***μένω στο νοίκι*** κατοικώ σε σπίτι για το οποίο πληρώνω ενοίκιο στον ιδιοκτήτη του (επειδή δεν έχω δικό μου σπίτι).

νοικιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {νοίκιασ-α, -τηκα, -μένος} ενοικιάζω (βλ.λ.). — ***νοίκιασμα*** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.*

νοικοκυρά (η) [μεσν.] **1.** η κυρία τού σπιτιού και τής οικογένειας: *μπορώ να μιλήσω με τη ~ τού σπιτιού;* ΣΥΝ. οικοδέσποινα, κυρία, κυρά **2.** (κατ' επέκτ.) η γυναίκα που κάνει τις δουλειές τού σπιτιού και φροντίζει για τις πρακτικές ανάγκες τής οικογένειας (πλύσιμο, μαγείρεμα κ.λπ.): *η κουζίνα είναι το βασίλειο τής ~* || *οι σύγχρονες οικιακές συσκευές ξεκουράζουν τη ~* || *χρυσοχέρα / προκομμένη ~* || *«η καλή ~ είναι δούλα και κυρά»* (παροιμ.) **3.** (ειδικότ.) η νοικοκυρά (σημ. 2) που δεν έχει άλλη εργασιακή απασχόληση εκτός από τα οικιακά: *–Τι δουλειά κάνει η μητέρα σου; –Είναι ~* **4.** (κατ' επέκτ.) γυναίκα εξαιρετικά ικανή στις οικιακές εργασίες, που φροντίζει πολύ για την τάξη και την ευπρέπεια τού σπιτιού της: είναι *~ με τα όλα της* || *θέλει να παντρευτεί μια γυναίκα όμορφη, έξυπνη και ~.* Επίσης (λόγ.) **οικοκυρά** [μεσν.]. — (υποκ.) **νοικοκυρούλα** (η).

νοικοκυρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {νοικοκύρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** περιποιούμαι (έναν χώρο), τον καθαρίζω και βάζω σε τάξη τα αντικείμενα που υπάρχουν σε αυτόν: *~ την κουζίνα και το γραφείο* ΣΥΝ. συγυρίζω, τακτοποιώ, συμμαζεύω **2.** (μτφ.) βάζω σε τάξη, οργανώνω και διαχειρίζομαι με επιμέλεια (υπηρεσία κ.λπ.): *τεχνοκράτες ανέλαβαν να νοικοκυρέψουν τη δημόσια διοίκηση* ΣΥΝ. τακτοποιώ· (το μεσοπαθ. ***νοικοκυρεύομαι***) **3.** (σπάν.) κάνω (κάποιον) νοικοκύρη, του εξασφαλίζω οικονομική άνεση και τακτοποιημένη ζωή: *αν και φτωχή η ίδια, κατάφερε να νοικοκυρέψει πολύ καλά τα παιδιά της* ΣΥΝ. αποκαθιστώ **4.** γίνομαι συνετός στη διαχείριση των πόρων μου, σταματώ τις σπατάλες στον οικονομικό τομέα: *τα τελευταία χρόνια νοικοκυρεύτηκε. δεν κάνει περιττά έξοδα* ΣΥΝ. μαζεύομαι **5.** ανοίγω σπίτι, δημιουργώ δική μου οικογένεια: *καιρός είναι να βρεις μια κοπέλα και να νοικοκυρευτείς κι εσύ* ΣΥΝ. αποκαθίσταμαι **6.** (η μτχ. ***νοικοκυρεμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που έχει συγυριστεί, που έχει τακτοποιηθεί όπως πρέπει· (γενικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τάξη και φρόνηση: *~ σπίτι / γραφείο* || *~ διαχείριση / πρόγραμμα / λόγια* (φρόνιμα λόγια) ΣΥΝ. συγυρισμένος, τακτοποιημένος, οργανωμένος, συνετός· ΦΡ. ***νοικοκυρεμένα πράματα*** (στο τέλος των λόγων κάποιου) για να δηλωθεί η ικανοποίηση ή η απαίτηση (κάποιου) για τακτοποίηση και συστηματικότητα: *τώρα που μπήκαν όλα στη θέση τους, ομόρφυνε ο χώρος· ~!* || *δεν μου αρέσει η αταξία· θέλω σωστή οργάνωση και προγραμματισμό· ~!* — **νοικοκύρεμα** (το).

νοικοκύρης (ο) {-ηδες κ. (λαϊκ.) -αίοι} **1.** ο κύριος τού σπιτιού, ο αρχηγός τής οικογένειας: *«κι ο ~ τού σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει»* (κάλαντα) ΣΥΝ. οικοδεσπότης, κύριος· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος*** ο άμεσα ενδιαφερόμενος γνωρίζει πάντοτε περισσότερα, επομένως μπορεί να σκεφτεί και να κρίνει για τις υποθέσεις του καλύτερα απ' όλους τους άλλους (β) (παροιμ.) ***φωνάζει ο κλέφτης, να φοβηθεί ο νοικοκύρης*** βλ. λ. κλέφτης (γ) (παροιμ.) ***ο Θεός αγαπάει τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη*** κάποια μέρα, έστω και αργά, ο τίμιος και σωστός άνθρωπος ανταμείβεται (δ) (ειρων.) ***κάνω (κάποιον) νοικοκύρη*** κατακλέβω (κάποιον): *μπήκαν κλέφτες στο σπίτι και μας έκαναν νοικοκυραίους* **2.** (ειδικότ.) ο σύζυγος τής νοικοκυράς τού σπιτιού, ο πατέρας τής οικογένειας: *κάθε ~ οφείλει να καλύπτει τις ανάγκες τής οικογένειάς του* || *καλός / φιλόξενος / συνετός ~* ΣΥΝ. οικογενειάρχης, σύζυγος, πάτερ φαμίλιας **3.** ο ιδιοκτήτης ακινήτου που εκμισθώνεται (κατ' αντιδιαστολή προς τον ενοικιαστή): *ο ~ μού ζήτησε πάλι αύξηση στο νοίκι* ΣΥΝ. σπιτονοικοκύρης, ιδιοκτήτης ΑΝΤ. ενοικιαστής, νοικάρης **4.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που δεν εξαρτάται από κανέναν στη ζωή του, που έχει ανεξαρτησία, κύρος και ιδιοκτησία: *καθένας στο σπίτι του είναι ~* || *~ είμαι στις δουλειές μου και τις κανονίζω όπως θέλω εγώ* ΣΥΝ. αυτεξούσιος, κύριος, αφέντης **5.** (ως χαρακτηρισμός) (α) πρόσωπο που διαχειρίζεται με σύνεση και τάξη τις υποθέσεις τού σπιτιού του: *ήταν τόσο ~, ώστε σε λίγα χρόνια κατόρθωσε από το τίποτα να φτειάξει περιουσία* ΑΝΤ. ανοικοκύρευτος, άσωτος (β) πρόσωπο που τακτοποιεί τα πράγματά του, φροντίζει το σπίτι κ.λπ. ● **6.** αστός ή αγρότης που διαθέτει οικονομική άνεση, που κατέχει κινητή και ακίνητη περιουσία: *ήταν ο πρώτος ~ τού χωριού μας.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *οἰκοκύρης* (με συνεκφορά τού τελικού *-ν* τής αιτ. ενι-

κού από το προτασσόμενο άρθρο: *τον οίκοκύρη > νοικοκύρη· νοικοκύρης < οίκοκύριος < οίκο- + κύριος*)].

ΣΧΟΛΙΟ Μερικές λέξεις τής Ελληνικής έχουν μεταξύ τους ένα κοινό στοιχείο: ο αρχικός φθόγγος τής λέξης έχει αποσπασθεί (*ν-οικοκύρης. ν-ώμος*) ή έχει μεταβληθεί (*κ-ρημνός > γκ-ρεμός, π-ιστικός > μπ-ιστικός, τ-ομάτα > ντ-ομάτα*) από την επίδραση τού **-ν** τής αιτ. ενικού των αρσ. / θηλ. άρθρων *(τον / την)* ή, ενίοτε, από τις αντίστοιχες αντωνυμίες **(τον – την)**. Συγκεκριμένα, οι λέξεις αυτές έχουν προέλθει ως εξής: *οικοκύρι(ο)ς >* **οικοκύρης** *> τον οικοκύρη > ο* **ν***οικοκύρης·* **ώμος** *> τον ώμο > ο* **ν***ώμος·* **καμήλα** *> την καμήλα > η* **γκ***αμήλα·* **πιστικός** *> τον πιστικό > ο* **μπ***ιστικός·* **παλάσκα** *> την παλάσκα > η* **μπ***αλάσκα·* **τελάλης** *> τον τελάλη > ο* **ντ***ελάλης·* **τομάτα** *> την τομάτα > η* **ντ***ομάτα·* **τορβάς** *> τον τορβά > ο* **ντ***ορβάς·* **τουφεκίζω** *> τον τουφεκίζω >* **ντ***ουφεκίζω >* **ντουφέκι**. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όπως είναι φανερό, το ληκτικό -*ν* τού άρθρου ηχηροποιεί το άηχο κλειστό σύμφωνο με το οποίο αρχίζει η λέξη: -*ν* + *π*- > **μπ-**, -*ν* + *κ*- > **γκ-**, -*ν* + *τ*- > **ντ-**.
Ας σημειωθεί ότι σπανιότερα συμβαίνει και το αντίθετο: σίγηση τού **ν-** μιας λέξης από παρασύνδεσή του με το -*ν* τού άρθρου (το φαινόμενο αποκαλείται «κακός χωρισμός», δηλ. σύγχυση των πραγματικών ορίων μιας λέξης): *τον* **Ν***αξιώτη > τον* **Α***ξιώτη > Αξιώτης* «Ναξιώτης, Νάξιος, κάτοικος τής Νάξου».

νοικοκυριό (το) (καθημ.) **1.** το σύνολο των σκευών, των επίπλων και γενικά των πραγμάτων που είναι απαραίτητα σε κάθε σπίτι· ο οικιακός εξοπλισμός τής οικογένειας: *πρέπει να δουλέψουμε ένα-δύο χρόνια ακόμα, για να φτειάξουμε το ~ μας* || *με τις πλημμύρες χάσαμε ολόκληρο το ~ μας* || *είδη νοικοκυριού* ΣΥΝ. οικοσκευή **2.** (συνεκδ.) το σπίτι ως έδρα τής οικογένειας, αλλά και ως οικονομική μονάδα: *μόνο μετά έναν χρόνο κατάφεραν να εγκατασταθούν στο καινούργιο ~ τους* || *ονειρευόταν την ημέρα που θα έφτειαχνε και αυτή το ~ της* || *ανοίγω ~* (βλ. λ. *ανοίγω*) || *πλούσιο / φτωχό / αγροτικό / αστικό ~* ΣΥΝ. σπιτικό **3.** (μτφ.) η φροντίδα για την τάξη και την ευπρέπεια τού σπιτιού, η διαχείριση όλων των υποθέσεων τού οίκου: *η αδελφή του τον κρατούσε το ~* || *αυτό το κορίτσι δεν κάνει για ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *νοικοκυρεύω*].

νοικοκυρίστικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον νοικοκύρη ή τη νοικοκυρά και το νοικοκυριό **2.** (μτφ.) αυτός που λέγεται ή γίνεται με τρόπο που ταιριάζει σε νοικοκύρη, δηλ. με τάξη, σοβαρότητα και επιμέλεια: *~ κουβέντες / δουλειές* ΣΥΝ. νοικοκυρεμένος, φρόνιμος, συνετός, σοβαρός ΑΝΤ. ανοικοκύρευτος.

νοικοκυροκόριτσο (το) **1.** κορίτσι που του αρέσουν οι δουλειές και η καθαριότητα τού σπιτιού, που ασχολείται με το νοικοκυριό **2.** από καλό σπίτι, από εύπορη και σωστή οικογένεια.

νοικοκυρόπαιδο (το) **1.** παιδί που προέρχεται από ευκατάστατο και νοικοκυρεμένο σπίτι: *ήταν ντυμένο όπως ταιριάζει σε ~ τής επαρχίας* ΣΥΝ. πλουσιόπαιδο **2.** (κατ' επέκτ.) παιδί τακτικό και φρόνιμο, που συμπεριφέρεται με σύνεση και σωφροσύνη. Επίσης **νοικοκυρόπουλο** (το), **νοικοκυροπούλα** (η).

νοικοκυρόσπιτο (το) **1.** σπίτι νοικοκυραίων, ευκατάστατο και νοικοκυρεμένο σπιτικό: *στην είσοδο τού χωριού ήταν χτισμένο ένα μεγάλο ~* ΣΥΝ. πλουσιόσπιτο **2.** (συνεκδ.) οικονομικώς εύρωστη οικογένεια: *προέρχεται από ~* ΣΥΝ. πλουσιόσπιτο.

νοικοκυροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) το σύνολο των αρετών που χαρακτηρίζουν τη νοικοκυρά ή τον νοικοκύρη, δηλ. η τάξη και η επιμέλεια κατά την εκτέλεση των οικιακών εργασιών, η σύνεση και η σοβαρότητα στη διαχείριση όλων των υποθέσεων τής οικογένειας: *οι γείτονες είχαν να λένε για την εργατικότητα και τη ~ της* || *τα κεντήματα πάνω στα έπιπλα δίνουν μια ξεχωριστή νότα γούστου και νοικοκυροσύνης* || *διαχειριζόταν τα οικονομικά τού σπιτιού με πνεύμα σύνεσης και νοικοκυροσύνης* ΣΥΝ. νοικοκυριό, ευταξία, ευπρέπεια, χρηστή διοίκηση ΑΝΤ. αταξία, ακαταστασία, ανακάτωμα.

νοιώθω ρ. ▸ νιώθω

νοκ-άουτ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. **1.** (στην πυγμαχία) η πτώση πυγμάχου στο έδαφος (καναβάτσο) μετά από χτύπημα τού αντιπάλου του και η παραμονή του εκεί και μετά το μέτρημα τού κανονισμένου χρόνου, οπότε και κρίνεται ηττημένος: *τον έβγαλε ~ μ' ένα δεξί ντιρέκτ* **2.** (μτφ.) για κάποιον που είναι εξαντλημένος, αυτός που δεν μπορεί να συνεχίσει: *μετά την περιοδεία στην επαρχία είχε βγει ~* **3.** (ως επίθ.) για αγώνα που δεν έχει επανάληψη, που από το αποτέλεσμά του θα κριθεί η πρόκριση: *αγώνας ~· όποιος χάσει αποκλείεται από τη συνέχεια τής διοργάνωσης.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. knock-out].

νοκ-ντάουν (το) {άκλ.} (στην πυγμαχία) το χτύπημα με το οποίο ρίχνει ο πυγμάχος τον αντίπαλό του κάτω (πβ. λ. *νοκ-άουτ*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. knock-down].

νομάδας (ο) → νομάς

νομαδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο τρόπος ζωής λαών ή φυλών, που μετακινούνται από τόπο σε τόπο προς αναζήτηση των απαραίτητων για τη ζωή (τροφής, νερού κ.λπ.), και συνήθ. για να βρουν βοσκή για τα κοπάδια τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nomadisme].

νομαρχείο (το) [1833] το κτήριο στο οποίο έχει την έδρα του ο νομάρχης (βλ.λ.) και οι υπηρεσίες που αυτός διοικεί ΣΥΝ. νομαρχία.

νομάρχης (ο/η) {(θηλ. νομάρχου), κλητ. νομάρχα | νομαρχών} ο προϊστάμενος νομού (βλ.λ.), ανώτατο περιφερειακό στέλεχος που εκλέγεται από τον λαό και έχει γενικές, διοικητικές και άλλες αρμοδιότητες εντός των ορίων τού νομού. — **νομαρχικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυβερνήτης επαρχίας, νομού», < *νομ(ο)-* (< *νομός*) + *-άρχης* < *άρχω*].

νομαρχία (η) [μτγν.] {νομαρχιών} **1.** η διοικητική περιφέρεια, την οποία διοικεί ο νομάρχης: *~ Ανατολικής Αττικής / Αθηνών / Πειραιώς / Δωδεκανήσου·* (συνεκδ.) **2.** το αξίωμα τού νομάρχη και όλα τα καθήκοντα που αυτό συνεπάγεται: *ο υποψήφιος τού κόμματος μας πήρε για δεύτερη φορά τη ~ Κυκλάδων* **3.** ο νομάρχης ή οι υπηρεσίες τής νομαρχίας ως φορείς εξουσίας: *το θέμα διευθετήθηκε μετά από παρέμβαση τής ~* **4.** το κτήριο στο οποίο έχει την έδρα του ο νομάρχης ΣΥΝ. νομαρχείο.

νομαρχιακός, -ή, -ό [1806] αυτός που σχετίζεται με τη νομαρχία ή και τον νομάρχη: *~ εκλογές / σύμβουλος / επιτροπές* || *~ αυτοδιοίκηση.*

νομαρχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {νομαρχείς...} (λόγ.) είμαι νομάρχης (βλ.λ.) ή αναπληρώνω τον νομάρχη, ασκώ τα καθήκοντά του σε περίπτωση που αυτός απουσιάζει ή κωλύεται.

νομάς (ο/η) {νομάδ-α, (θηλ. νομάδος), -α | -ες} **1.** αυτός που δεν έχει μόνιμη κατοικία, αλλά μετακινείται από τόπο σε τόπο, χωρίς να εγκαθίσταται πουθενά μόνιμα: *πέρασε όλη τη ζωή του σαν ~, πηγαίνοντας από 'δώ κι από 'κεί* **2. νομάδες** (οι) λαός που δεν είναι εγκατεστημένος κάπου μόνιμα, αλλά περιπλανάται από τόπο σε τόπο, κυρ. για να βρει βοσκή για τα κοπάδια: *πολλοί τσιγγάνοι είναι ~* || *οι Τουαρέγκ είναι ~ τής ερήμου.* Επίσης (καθημ.) **νομάδας**. — **νομαδικός**, -ή, -ό [αρχ.], **νομαδικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυγάς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νομάς, -άδος < νομός / νομή* (πβ. *μόνος – μονάς, -άδος*)].

νομάτισμα (το) {νομάτισμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η αναφορά (κάποιου) με το όνομά του ΣΥΝ. κατονομασία, αναφορά **2.** ΛΑΟΓΡ. εξορκισμός κατά τον οποίο αναφέρεται το όνομα τού αρρώστου μαζί με το όνομα τού Χριστού, τής Παναγίας και αγίων. — **νοματίζω** ρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νοματίζω* < μτγν. *όνοματίζω* (βλ.λ.)].

νομάτοι κ. **νοματαίοι** (οι) {μόνο στον πληθ.} (λαϊκ.) άτομα, πρόσωπα (χωρίς να καθορίζονται ή να προσδιορίζεται η ταυτότητά τους): *τους καθισμένους τούς λογάριαζε ίσαμε δέκα-δώδεκα νοματαίους* || *το δωμάτιο είναι μικρό· πού θα τους βολέψω είκοσι νομάτους;* ΣΥΝ. άνθρωποι, ψυχές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *όνομάτοι*, από τη γεν. πληθ. *όνομάτων* τού αρχ. *ὄνομα* (πβ. κ. *ἀνθρώπων – ἀνθρῶποι, δασκάλων – δασκάλοι*), κατά το σχήμα *νοικοκύρης – νοικοκυραίοι, κατεργάρης – κατεργαραίοι*].

νομέας (ο) {νομ-είς, -έων} **1.** ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο ασκεί φυσική εξουσία πάνω σε πράγμα «διανοία κυρίου», με τη θέληση δηλαδή να εξουσιάζει το πράγμα ως κύριος **2.** (γενικότ.) αυτός που διαθέτει και εκμεταλλεύεται (κάτι): *οι ~ τής εξουσίας* **3.** ο ποιμένας **4.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα σιδερένια δοκάρια που συνδέονται συμμετρικά με την καρίνα και σχηματίζουν τον σκελετό τού σκάφους. Επίσης (λόγ.) **νομεύς** [αρχ.] {νομέως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νομεύς* < *νομή*].

νομενκλατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) ο κατάλογος των ηγετικών θέσεων στα όργανα τού (κομουνιστικού) κόμματος και τού κράτους, στις οικονομικές μονάδες και τις κοινωνικές οργανώσεις, καθώς επίσης και των προσώπων που είναι κατάλληλα να καταλάβουν τις θέσεις αυτές, όπως καθορίστηκε από το Σοβιετικό Κομουνιστικό Κόμμα, αλλά και τα όμοια κόμματα των άλλων λεγομένων σοσιαλιστικών χωρών **2.** (κακόσ.) η προνομιούχος κοινωνική τάξη των κρατικών και οικονομικών αξιωματούχων στο πλαίσιο ολοκληρωτικού καθεστώτος, κυρ. κομουνιστικού, αλλά και σε δημοκρατικά καθεστώτα: *η ~ τού κόμματος* (τα πρόσωπα που κατέχουν τις σημαντικότερες θέσεις στον κομματικό μηχανισμό).
[ΕΤΥΜ. < λατ. nomenclatura «κατάλογος ονομάτων» < nomen-clator < nomen «όνομα» + -clator < calo «καλώ, ονομάζω». Ο nomenclator στην αρχαία Ρώμη ήταν ένας δούλος επιφορτισμένος με την ευθύνη να συνοδεύει τον κύριό του κατά τη διάρκεια τής προεκλογικής του εκστρατείας, προκειμένου να του κατονομάζει τα σπουδαία πρόσωπα που συναντούσε και να τηρεί ονομαστικό αρχείο αυτών των προσώπων].

νομεύς (ο) ▸ νομέας

νομευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον νομέα (τον ποιμένα)· ποιμενικός: *~ είδη* **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για βοσκή: *~ φυτά.*

νομή (η) (λόγ.) **1.** ο τόπος όπου υπάρχει τροφή (για τα ζώα): *ορεινές / πεδινές ~* ΣΥΝ. βοσκή, βοσκότοπος, βοσκοτόπι ● **2.** (α) το να νέμεται κανείς κάτι: *η ~ τής εξουσίας* (β) ΝΟΜ. η φυσική εξουσίαση την οποία ένα πρόσωπο ασκεί πάνω σε συγκεκριμένο πράγμα «διανοία κυρίου», με τη θέληση δηλαδή να εξουσιάζει το πράγμα ως κύριος (βλ. κ. λ. *κατοχή*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέμω* (βλ.λ.)].

-νομία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** επιστήμη: *δικο-νομία, αστρο-νομία, οικο-νομία* **2.** υπηρεσία αρμόδια για κάτι: *αστυ-νομία, αγρο-νομία* **3.** σχέση με τους νόμους: *ισο-νομία, ευ-νομία, α-νομία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *νόμος* και έχει τη σημ. «διευθέτηση, ρύθμιση» (λ.χ. αρχ. *ἀγορα-νομία*, μτγν. *γαστρονομία*), απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. agro-nomie].

νομίατρος (ο/η) {νομιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός που εποπτεύει ως δημόσιος υπάλληλος την υγιεινή και την κατάσταση τής υγείας των κατοίκων νομού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. médecin de département].

νομίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νόμισ-α, -τηκα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω τη γνώμη ή την άποψη, χωρίς να είμαι και σίγουρος: *~ ότι κλείδωσα, θέλω όμως*

να βεβαιωθώ || *~ ότι με κοροϊδεύουν* || *τι νομίζεις πως με θέλει;* || *- Τον είδες να φύγει; - Έτσι ~* || *Απλώς νομίζεις; Εγώ όμως θέλω σίγουρη απάντηση* || (αρνητ. +να) *δεν ~ να χρειάζεται τίποτε άλλο* ΣΥΝ. μου φαίνεται, φαντάζομαι, είμαι τής γνώμης, έχω την εντύπωση / την ιδέα· ΦΡ. **δεν (το) νομίζω** δεν έχω τέτοια εντύπωση, δεν το θεωρώ πιθανό ή ορθό· ως αρνητική απάντηση σε ερώτηση για το αν κάτι είναι πιθανό ή ισχύει: *Λες να είναι άρρωστος; - ~· αν ήταν άρρωστος, θα το είχα μάθει* ΣΥΝ. δεν (το) πιστεύω **2.** (γενικότ.) έχω την πεποίθηση, πιστεύω: *πάντως εγώ ~ ότι δεν είναι έτσι τα πράγματα* || *αν νομίζετε κάτι τέτοιο, δεν μπορώ να κάνω τίποτε για να σας μεταπείσω* || (με αγανάκτηση σε κάποιον που φέρεται προκλητικά) *ποιος νομίζεις ότι είσαι;* **3.** υποθέτω: *νόμιζα ότι θα είχε συναισθανθεί το σφάλμα του* **4.** (σε ευγενική διατύπωση, για να μετριαστεί το νόημα ή το ύφος τής πρότασης): *~ ότι είναι ώρα να καθίσουμε στο τραπέζι* (για να μετριαστεί το επιτακτικό ύφος) || *δεν ~ ότι έχετε δίκιο* (ηπιότερο τού «δεν έχετε δίκιο») **5.** (συχνά +για) θεωρώ: *τον νόμιζα για φίλο, αλλά είχα άδικο* || *κάνει εκείνο που νομίζει σωστό* || *είναι πολύ πιο προσιτός απ' όσο νομίζουν* ♦ **6.** (αμετβ.) (αργκό) **νομίζω;** σωστά δεν μιλάω; καλά δεν τα λέω; (λέγεται συμπερασματικά, αφού εκφράσει κάποιος μιαν άποψη): *Αφού δεν γούσταρες την παρέα μας, ας μην ερχόσουν μαζί μας! ~;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έχω τη συνήθεια, δέχομαι ως νόμιμο», < *νόμος*].

> **νομίζω: συνώνυμα.** Το **νομίζω** χρησιμοποιείται από τον ομιλητή, για να δηλώσει τη **γνώμη** του επί ορισμένου θέματος, γνώμη που προέρχεται από προσωπική, υποκειμενική εκτίμηση των δεδομένων, χωρίς να διεκδικεί βεβαιότητα ή αντικειμενικότητα *(Νομίζω ότι έχουν άδικο – Όλοι νομίζουν πως ακολουθεί εσφαλμένη τακτική)*. Η περίφραση **έχω τη γνώμη** και η, λιγότερο εύχρηστη, περίφραση **είμαι τής γνώμης**, με έμφαση στη λ. **γνώμη** και οι δύο, δηλώνουν ό,τι το *νομίζω*. Η προσωπική θέση τού ομιλούντος, η προσωπική άποψη για ένα θέμα δηλώνεται περισσότερο με το **πιστεύω** *(Δεν πιστεύω πως μπορεί να πετύχει ένα τέτοιο σύστημα)*. Η χρήση τού **κρίνω** από τον ομιλητή δείχνει ότι η γνώμη που διατυπώνει είναι αποτέλεσμα λογικής επεξεργασίας και αποτελεί εκτίμηση που βρίσκεται πιο κοντά στη βεβαιότητα· το ίδιο και το **εκτιμώ** *(Κρίνουμε ότι η κυβέρνηση διαπράττει ολέθριο σφάλμα με τη στάση που τηρεί στο μεγάλο αυτό θέμα – Η αντιπολίτευση εκτιμά ότι τα νέα μέτρα για την οικονομία θα προκαλέσουν πρωτοφανή κοινωνική αναταραχή)*. Τα **φρονώ** και **πρεσβεύω** δηλώνουν ότι ο ομιλητής έχει σχηματίσει σταθερή άποψη για ένα θέμα και ότι τα λεγόμενά του αποτελούν θέση και όχι προσωρινή εκτίμηση *(Φρονεί ότι η οικονομική εξαθλίωση αυτής τής χώρας δεν είναι αναστρέψιμη στο εγγύς μέλλον – Οι Γάλλοι διανοούμενοι πρεσβεύουν ότι η φιλοσοφία στη Γαλλία μπορεί να αναταράξει τα λιμνάζοντα ύδατα τής πνευματικής ραστώνης που επικρατεί τα τελευταία χρόνια)*. Πιο ασθενή προσωπική άποψη, με περισσότερα στοιχεία αμφιβολίας, εκφράζει η χρήση των ρημάτων **βρίσκω, θαρρώ** και **μου φαίνεται** *(Βρίσκω πως είναι υπερβολική η αντίδραση τής αντιπολίτευσης σε αυτό το θέμα – Θαρρώ πως έχει δίκιο ότι μπορεί και να πετύχει το πείραμα – Μου φαίνεται ότι δεν λύνονται έτσι τα προβλήματα)*. Τελευταία, χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο μια μετριαστική έκφραση γνώμης, η περίφραση **έχω την εντύπωση**. Η χρήση της υποδηλώνει ότι ο ομιλητής δεν διεκδικεί ότι η γνώμη του είναι η σωστή, αλλά αντίθετως ότι εκφέρει την προσωπική του αντίληψη για ένα θέμα *(Έχω την εντύπωση πως θέλουν να κλείσουν το θέμα με το μικρότερο δυνατό κόστος)*. Σε μια τάση που παρατηρείται τελευταία για όλο και μεγαλύτερη χρήση ενός «μετριαστικού (μετριοπαθούς) λόγου» στην επικοινωνία, ίσως και από κάποια επίδραση τής Αγγλικής (guess, imagine), τα ρήματα **υποθέτω** και **φαντάζομαι** χρησιμοποιούνται συχνά στη θέση τού *νομίζω* *(Υποθέτω πως δεν θα θελήσει να εκτεθεί μιλώντας δημόσια – Δεν φαντάζομαι να υποστηρίξει τέτοιες ακραίες απόψεις στη Γενική Συνέλευση)*.

νομική (η) [μτγν.] **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης το Δίκαιο και τους νόμους ΣΥΝ. νομικά (τα) **2.** ***Νομική*** (η) η Νομική Σχολή: *η κατάληψη τής Νομικής από τους φοιτητές*.

νομικισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η ερμηνεία των νόμων και τού Δικαίου με τρόπο που να προσαρμόζεται κάθε φορά στις επιδιώξεις μας ΣΥΝ. δικολαβισμός. — **νομικίστικος**, -η, -ο, **νομικίστικα** επίρρ.

νομικός (ο/η) [μτγν.] **1.** επιστήμονας που ασχολείται με το Δίκαιο και τους νόμους: *έγκριτος ~* **2.** δικηγόρος ή δικαστικός.

νομικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τους νόμους: *~ μελέτες / έρευνες / σπουδές / καθεστώς / υπόσταση / επιπλοκή / κώλυμα / υποχρέωση / προστασία / βάση / ισχύς / ευθύνη / συνέπεια / δέσμευση / έρεισμα* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη νομική επιστήμη ή/και τους νομικούς: *~ λεξιλόγιο / πλαίσιο / διαδικασία / πρακτική / θεωρία / επιχειρηματολογία / όρος / σφάλμα / κόσμος / επιτροπή / κύκλοι / κλάδος* || *από ~ απόψεως είναι σωστό* **3.** (α) ***νομικός σύμβουλος*** δικηγόρος που παρέχει νομικές συμβουλές και γενικότ. αναλαμβάνει τη διεκπεραίωση όλων των σχετικών με τους νόμους τού κράτους υποθέσεων εταιρείας, επιχείρησης, οργανισμού κ.λπ. (β) ***νομικό πρόσωπο*** ίδρυμα ή οργανισμός, στον οποίο αναγνωρίζονται από τον νόμο δικαιώματα ή υποχρεώσεις ανάλογες με αυτές που έχουν φυσικά πρόσωπα (γ) ***Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου*** (συντομ. Ν.Π.Δ.Δ.) το νομικό πρόσωπο που αποσκοπεί στην εκπλήρωση σκοπών κρατικής αρμοδιότητας και του οποίου τη σύσταση προβλέπει και ρυθμίζει ειδικός νόμος (δ) ***Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου*** (συντομ. Ν.Π.Ι.Δ.) το νομικό πρόσωπο που συστήνεται από καθαρά ιδιωτική πρωτοβουλία στο πλαίσιο τής ελευθερίας τού συνεταιρίζεσθαι (λ.χ. σύλλογος, σωματείο, ίδρυμα, εταιρεία, συνεταιρισμός κ.λπ.) (ε) ***Νομικό Συμβούλιο τού Κράτους*** ένα από τα ανώτατα συλλογικά όργανα τής κεντρικής διοίκησης, που υπάγεται απευθείας στον υπουργό Οικονομικών και λειτουργεί ως δικηγόρος, νομικός παραστάτης και σύμβουλος τού κράτους **4.** ***νομικός*** (ο/η) βλ.λ. **5.** ***νομική*** (η) βλ.λ. **6.** ***νομικά*** (τα) (α) η νομική επιστήμη (βλ. λ. *νομική*) (β) (γενικότ.) όλα τα θέματα που σχετίζονται με τους νόμους και την ερμηνεία τους: *ασχολούμαι με τα ~*. — **νομικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

νομιμοποίηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία και η πράξη με την οποία κάτι γίνεται νόμιμο: *η ~ αυθαίρετου κτίσματος* || *η ~ μιας σχέσης με τον γάμο* || *~ των αμβλώσεων* || *~ τού ψευδοκράτους*.

νομιμοποιητικός, -ή, -ό αυτός με τον οποίο γίνεται κάτι νόμιμο: *~ απόφαση*.

νομιμοποίητος, -η, -ο [1840] (για εξώγαμο τέκνο) αυτός που νομιμοποιήθηκε, που αναγνωρίστηκε δηλ. από τους γονείς του (και ιδ. από τον πατέρα) εκ των υστέρων.

νομιμοποιώ ρ. μετβ. [1826] {νομιμοποιείς... | νομιμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) νόμιμο, στηρίζω ή κατοχυρώνω νομικώς, προσδίδω εκ των υστέρων σε (κάτι) νόμιμο ή νομιμοφανή χαρακτήρα: *επιθυμεί να νομιμοποιήσει τη σχέση του μαζί της* (να την παντρευτεί) || *δεν δικαιούται κανένας να δημιουργεί παράνομες καταστάσεις και έπειτα να αξιώνει από το κράτος να νομιμοποιεί τις παρανομίες του* || (μτφ.) *«είναι απαράδεκτο η ομοσπονδία των εκπαιδευτικών να προβάλλει απόψεις, οι οποίες νομιμοποιούν τη λογική τής μικρότερης προσπάθειας»* (εφημ.).

νόμιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται σύμφωνα με τον νόμο (βλ.λ.) ή/και με τα ήθη και τα έθιμα, που υπάρχει ή γίνεται σε συμφωνία με τους θεσμούς, αυτός που δεν αντιτίθεται στο θετό και το εθιμικό Δίκαιο: *~ γάμος / επιδίωξη / απαίτηση / καθεστώς / πράξη / εξουσία / κυβέρνηση / αρχή / λειτουργία νυχτερινού κέντρου / πώληση* ΣΥΝ. έννομος, θεμιτός, σύννομος, κανονικός ΑΝΤ. άνομος, παράνομος, έκνομος, αθέμιτος, παράτυπος, αντικανονικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που καθορίζεται, που προσδιορίζεται από τους νόμους και το Δίκαιο: *~ δικαίωμα / διαδικασία / διευθέτηση / κοινοποίηση / κέρδος / κανονισμός / δικαιολογητικά / προσόντα / ηλικία* (κατά την οποία ο νέος πολίτης αποκτά ορισμένα δικαιώματα σύμφωνα με τον νόμο) / *άδεια / αμοιβή* || *χρησιμοποίησε ~ μέσα* || *υφίσταται τις ~ συνέπειες / κυρώσεις* || *έλαβε τη ~ αποζημίωση* ΑΝΤ. έκνομος **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που αντλεί τη θέση και τα δικαιώματα (ή και τις υποχρεώσεις του) από τον νόμο ή/και από αναγνωρισμένες νομικώς διαδικασίες στο πλαίσιο δεδομένης κοινωνίας: *~ διάδοχος / κληρονόμος / εκπρόσωπος εταιρείας / αντιπρόσωπος / πληρεξούσιος / σύζυγος / τέκνο* (αυτό που γεννιέται μετά από έγκυρο γάμο) ΣΥΝ. γνήσιος, αναγνωρισμένος ΑΝΤ. παράνομος, έκνομος, (για παιδιά) νόθος, εξώγαμος· ΦΡ. ***νόμιμη άμυνα*** βλ. λ. *άμυνα* **4.** (ειδικότ.) (α) ***νόμιμα*** (τα) οι διατάξεις και οι διατυπώσεις που περιλαμβάνονται στους νόμους και διαμορφώνουν τους κανόνες ζωής και δράσης στο πλαίσιο πολιτισμένης κοινωνίας· ΦΡ. ***διεθνή νόμιμα*** οι διατάξεις τού Διεθνούς Δικαίου, με τις οποίες οφείλουν να ευθυγραμμίζονται οι σχέσεις μεταξύ των κρατών (β) ***νόμιμο*** (το) το σύμφωνο με τον νόμο, η νομιμότητα: *αμφισβητείται το νόμιμο τού διορισμού του* **5.** ΝΟΜ. ***νόμιμη μοίρα*** βλ. λ. *μοίρα*. — **νόμιμα / νομίμως** [αρχ.] επίρρ.

νομιμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η συμφωνία με τους νόμους, με τους κανόνες και τα θεσπίσματα τού Δικαίου: *από πολλές πλευρές αμφισβητείται η ~ τής κυβέρνησης* || *οι πράξεις τής πολιτικής ηγεσίας τής γείτονος χώρας προσβάλλουν τη διεθνή ~* || *νομικοί κύκλοι διατυπώνουν αντιρρήσεις ως προς τη ~ τής όλης διαδικασίας* ΑΝΤ. ανομία, παρανομία **2.** (ειδικότ.) η τήρηση των νόμων και των κανόνων τού Δικαίου: *οι εκπρόσωποι των συνδικάτων θα διεκδικήσουν την εκπλήρωση των αιτημάτων τους μέσα στο πλαίσιο τής ~* || *τέτοιες πράξεις καταλύουν κάθε έννοια νομιμότητας και αποτελούν παραδείγματα προς αποφυγήν* ΑΝΤ. ανομία **3.** το νόμιμο καθεστώς, ομαλή λειτουργία των θεσμών σύμφωνα με τους δημοκρατικούς κανόνες: *με την πτώση τής δικτατορίας αποκαταστάθηκε η ~ στη χώρα* || *παραβίαση τής ~*.

νομιμοτόκως επίρρ.· με νόμιμο τόκο: *«η εταιρεία θα καταβάλει, ~, δέκα εκατ. δολάρια»* (εφημ.).

νομιμοφανής, -ής, -ές [1892] {νομιμοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· νομιμοφανέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που φαίνεται νόμιμος, αλλά δεν είναι, που συμφωνεί με το γράμμα ή με τον τύπο τού νόμου, αλλά παραβιάζει την ουσία του: *~ ενέργεια / ανάληψη υπηρεσίας / ανάθεση εκτελέσεως δημόσιου έργου*. — **νομιμοφανώς** επίρρ. [1890], **νομιμοφάνεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *νόμιμος* + *-φανής* < ρ. *φαίνομαι* (παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

νομιμοφροσύνη (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η συμμόρφωση προς τους νόμους και τις επιταγές τού Δικαίου· η τήρηση τής νομιμότητας.

νομιμόφρων, -ων, -ον [1856] {νομιμόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) (για ανθρώπους και ό,τι σχετίζεται με αυτούς) αυτός που αγαπά τη νομιμότητα (βλ.λ.), που σκέπτεται, πράττει και ενεργεί σύμφωνα με τους νόμους, που συμμορφώνεται με τις επιταγές τού Δικαίου: *σε όλη του τη ζωή υπήρξε φιλήσυχος και ~ πολίτης* || *στην περίπτωση αυτή σκοπεύω να τηρήσω άκρως νομιμόφρονα στάση* || *υπήρξε πάντα ~ στοιχείο* ΣΥΝ. νομοταγής, φιλόνομος ΑΝΤ. παράνομος. Επίσης (καθημ.) **νομιμόφρονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. < *νόμιμος* + *-φρων* < *φρήν, -ενός* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. légitimiste].

νομιναλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική αντίληψη που

αναπτύχθηκε κυρ. κατά τον ύστερο Μεσαίωνα, σύμφωνα με την οποία οι καθολικές έννοιες (δηλ. οι λέξεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να χαρακτηρίσουν ένα σύνολο οντοτήτων / πραγμάτων κ.λπ. ή κάτι γενικό) δεν έχουν πραγματική ύπαρξη, αλλά είναι μόνο ονόματα, δηλ. απλώς λεκτικά σύμβολα -και μάλιστα μεμονωμένων πραγμάτων- χωρίς υπόσταση ΣΥΝ. ονοματοκρατία ΑΝΤ. ρεαλισμός, πραγματισμός, πραγματοκρατία • **2.** ΟΙΚΟΝ. θεωρία κατά την οποία το χρήμα δεν πρέπει να έχει πραγματική, εσωτερική αξία, αλλά μόνο την αντίστοιχη ονομαστική, που δίδεται συμβατικά σε αυτό. — **νομιναλιστής** (ο). **νομιναλίστρια** (η). **νομιναλιστικός**, -ή, -ό. **νομιναλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nominalisme < nominal < μεσν. λατ. nominalis «ονομαστικός» < λατ. nomen «όνομα»].

νόμισμα (το) {νομίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η βασική χρηματική μονάδα κράτους, αυτή που χρησιμεύει για τον καθορισμό των αξιών· το χρήμα που κυκλοφορεί και ισχύει σε συγκεκριμένη επικράτεια: *το ~ τής Ελλάδας είναι η δραχμή* || *το εθνικό ~* || *ξένο / σταθερό / σκληρό / διολισθαίνον ~* || *υποτίμηση / υπερτίμηση νομίσματος* || *το ενιαίο ευρωπαϊκό ~*· ΦΡ. ***τρέχον νόμισμα*** ο οικείος, αυτός με τού οποίου τη χρήση είναι κανείς εξοικειωμένος: *τέτοιοι γραμματικοί όροι αποτελούν ~ για τους φιλολόγους* **2.** κομμάτι από μέταλλο, συνήθ. στρογγυλό με δύο επίπεδες πλευρές που φέρουν ανάγλυφες παραστάσεις, το οποίο κυκλοφορείται επισήμως από το κράτος, κυρ. ως χρηματική μονάδα μικρής ανταλλακτικής αξίας: *το τάλιρο, το δεκάρικο, το εικοσάρικο, το πενηντάρικο είναι ορισμένα ελληνικά ~* || *το κράτος έκοψε καινούργιο ~* (το έθεσε σε κυκλοφορία) || *θα κυκλοφορηθεί αναμνηστική σειρά αργυρών νομισμάτων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, που θα διατεθεί στους συλλέκτες* (δεν θα χρησιμοποιηθεί ως χρηματική μονάδα) || *ρίχνω το ~ κορώνα-γράμματα (στρίβω το ~)* || *χρυσό / αρχαίο / κίβδηλο / κάλπικο ~* || *συλλογή νομισμάτων* ΣΥΝ. (για χρήματα) κέρμα (πβ. λ. *χαρτονόμισμα*)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πληρώνω (κάποιον) με το ίδιο νόμισμα*** ανταποδίδω (σε κάποιον) τα ίσα, κάνω σε (κάποιον) ό,τι μου έκανε (β) ***η άλλη όψη τού νομίσματος*** βλ. λ. *άλλος*. — (υποκ.) **νομισματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθιερωμένος θεσμός, συμφωνηθείσα ρύθμιση» και ειδικότ. «η χρηματική μονάδα τής οποίας η αξία αναγνωρίζεται κοινώς ως μέσον συναλλαγής». < *νομίζω* (βλ.λ.). Η φρ. *πληρώνω με το ίδιο νόμισμα* αποδίδει το γαλλ. rendre à quelqu'un la monnaie de sa pièce. Ομοίως και η φρ. *τρέχον νόμισμα* (< γαλλ. monnaie courante)].

> **δεν δίνω δυάρα / δραχμή / φράγκο / δεκάρα – δεν αξίζει μια πεντάρα / δραχμή / φράγκο / δίφραγκο.** Συχνή είναι η χρήση φράσεων με αναφορά σε ευτελούς αξίας νομίσματα (δίλεπτο = **δυάρα**, δεκάλεπτο = **δεκάρα**, μία δραχμή = **δραχμή** ή **φράγκο**, δύο δραχμές = **δίφραγκο** κ.τ.ό.), για να δειχθεί η παντελής αδιαφορία τού ομιλούντος προς κάτι ή η ευτελέστατη/μηδαμινή αξία τού αναφερομένου (αντικειμένου, ανθρώπου κ.λπ.) στην εκτίμηση τού ομιλούντος.

νομισματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το νόμισμα: *~ κυκλοφορία / σταθερότητα / συλλογή / μουσείο / επιτροπή* (που μελετά ό,τι σχετίζεται με το εθνικό νόμισμα) / *καθεστώς* (αυτό που ισχύει για το νόμισμα) / *νόμος / ισοτιμία / αστάθεια / κρίση / επίπτωση* (λ.χ. στην ισοτιμία) / *ισορροπία / μεταρρύθμιση / μονάδα* (δηλ. το επίσημο νόμισμα χώρας) / *ένωση κρατών / πολιτική* ΣΥΝ. χρηματικός, συναλλαγματικός **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***νομισματικά αποθέματα*** η ποσότητα τού χρυσού (σε ράβδους, νομίσματα κ.λπ.) και τού συναλλάγματος που κατέχει η κεντρική τράπεζα κάθε χώρας, με βάση τα οποία ρυθμίζεται η αξία των νομισμάτων που κυκλοφορούν (β) ***νομισματικό σύστημα*** το σύνολο των κανόνων που αναφέρονται στον καθορισμό τής αξίας τού βασικού νομίσματος χώρας, στο σύστημα εκδόσεως και κυκλοφορίας του, καθώς επίσης και στη μετατρεψιμότητά του (γ) ***νομισματική πολιτική*** τα μέτρα που λαμβάνει η κυβέρνηση, για να επηρεάσει την οικονομική δραστηριότητα μέσω τού χειρισμού τής προσφοράς τού χρήματος, τής πίστεως (βλ.λ.), των επιτοκίων κ.λπ., με στόχο να επιτύχει συγκεκριμένους οικονομικούς σκοπούς (λ.χ. τη σταθεροποίηση των τιμών, την οικονομική ανάπτυξη κ.λπ.) (δ) ***νομισματική ανάλυση*** η συστηματική στατιστική παρακολούθηση των προβλημάτων που εμφανίζει η κυκλοφορία τού νομίσματος μιας χώρας και η αναζήτηση των αιτίων της, με σκοπό την έγκαιρη αποτροπή πληθωριστικών πιέσεων στην οικονομία (ε) ***νομισματική κρίση*** η διαταραχή τής ισορροπίας ανάμεσα στις ανάγκες σε νόμισμα μιας χώρας και στις δυνατότητές της για έκδοσή του, πράγμα που συνεπάγεται διαταραχή τής εξωτερικής ισοτιμίας τού νομίσματος (στ) ***νομισματική ζώνη*** βλ. λ. *ζώνη* **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. (ειδικότ.) ***νομισματική*** (η) η νομισματολογία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Πολλοί οικονομικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *νομισματικό σύστημα / μονάδα / κρίση / ζώνη / ανάλυση* (< γαλλ. système / monnaie / crise / zone / analyse monétaire)].

νομισματοδέκτης (ο) {νομισματοδεκτών} ο κερματοδέκτης (βλ.λ.).

νομισματοθήκη (η) [1812] {νομισματοθηκών} ειδική θήκη όπου φυλάσσονται ή/και εκτίθενται νομίσματα και μετάλλια παλαιότερων εποχών με αρχαιολογική και συλλεκτική αξία.

νομισματοκοπείο (το) [1824] κρατικό εργοστάσιο, στο οποίο κόβονται τα μεταλλικά και εκτυπώνονται τα χάρτινα νομίσματα τής βασικής νομισματικής μονάδας τού κράτους.

νομισματοκοπία (η) [1822] {χωρ. πληθ.} η τεχνική και η διαδικασία τής κοπής ή εκτύπωσης νομισμάτων. — **νομισματοκόπος** (ο/η) [1845]. **νομισματοκοπώ** ρ. [1886] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *νομισματοκόπος* < *νόμισμα* + *-κόπος* < *κόπτω*].

νομισματολογία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής αρχαιολογίας που ασχολείται με τη μελέτη νομισμάτων και μεταλλίων προγενέστερων εποχών από άποψη ιστορική, γλωσσική, καλλιτεχνική, γεωγραφική κ.λπ., συμβάλλοντας σημαντικά στην κατανόηση τής δομής και τής λειτουργίας των αρχαίων κοινωνιών ΣΥΝ. νομισματική. — **νομισματολόγος** (ο/η) [1830]. **νομισματολογικός**, -ή, -ό [1839], **νομισματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

νομισματοπώλης (ο) [μτγν.] {νομισματοπωλών}. **νομισματοπώλισσα** (η) {δύσχρ. νομισματοπωλισσών} **1.** πρόσωπο που πωλεί παλαιά (και ιδ. αρχαία) νομίσματα με αρχαιολογική ή/και συλλεκτική αξία **2.** (παλαιότ.-σπανιότ.) πρόσωπο που ανταλλάσσει νομίσματα ΣΥΝ. αργυραμοιβός. Επίσης (λόγ.) **νομισματοπώλις** (η) {νομισματοπώλ-ιδος | -ίδων}.

νομισματοσυλλέκτης (ο) {νομισματοσυλλεκτών}. **νομισματοσυλλέκτρια** (η) {νομισματοσυλλεκτριών} συλλέκτης νομισμάτων (συνήθ. παλαιών).

νομο[1]- κ. **νομό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με νόμο ή γίνεται σύμφωνα με νόμο: *νομο-διδάσκαλος, νομο-θεσία, νομο-σχέδιο, νομό-τυπος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *νόμος* (πβ. αρχ. *νομο-θεσία*)].

νομο[2]- κ. **νομ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με νομό: *νομο-μηχανικός, νομο-κτηνίατρος, νομ-άρχης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *νομός* (πβ. *νομ-άρχης*)].

νομογράφημα (το) {νομογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. ειδικός υπολογιστικός χάρτης με κλίμακες που περιέχουν τιμές τριών ή περισσοτέρων μεταβλητών, ο οποίος χρησιμοποιείται στη μηχανική, τη βιομηχανία και στις φυσικές επιστήμες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nomograph].

νομογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΑΘ. ειδική μέθοδος για την επίλυση (μαθηματικών) προβλημάτων ή την παρουσίαση (μαθηματικών) νόμων, που συνίσταται στην αντικατάσταση των αριθμητικών υπολογισμών από πίνακες ή γραφικές παραστάσεις, οι οποίες διαθέτουν γραμμές κατάλληλα σχεδιασμένες, ώστε τα σημεία στα οποία τέμνονται μεταξύ τους να καθορίζουν τις λύσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nomographie, άσχετο προς το αρχ. *νομογραφία* «θέσπιση νόμων»].

νομοδιδάσκαλος (ο) [μτγν.] {νομοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που ασχολείται με τη διδασκαλία των νόμων, ο καθηγητής τής νομικής **2.** (γενικότ.) ο βαθύς γνώστης των νόμων και τού Δικαίου, τού οποίου η γνώμη έχει μεγάλο κύρος: *διάσημος / φημισμένος / εξαίρετος ~* ΣΥΝ. νομομαθής.

νομοθεσία (η) [αρχ.] {νομοθεσιών} **1.** η σύνταξη νόμων και η επιβολή τους από τις αρμόδιες αρχές ΣΥΝ. νομοθέτηση, θεσμοθεσία, θεσμοθέτηση **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των νόμων που έχουν κωδικοποιηθεί και ισχύουν σε δεδομένη πολιτεία: *η αμοιβή των υπερωριών καθορίζεται με βάση την ισχύουσα ~* || *κωδικοποίηση / εφαρμογή / ψήφιση / τροποποίηση νομοθεσίας* || *δημοκρατική / δρακόντειος / υφιστάμενη / κείμενη / παλαιά ~* || *ελληνική / αγγλική / γαλλική / κοινοτική ~* **3.** (ειδικότ.) το σύνολο των νόμων που ρυθμίζουν τις σχέσεις σε ορισμένο τομέα τού Δικαίου: *εκπαιδευτική / εργατική / στρατιωτική / τελωνειακή / φαρμακευτική / ποινική / φορολογική / κοινωνική ~* **4.** (παλαιότ.) το σύνολο των νόμων που συνέταξε και επέβαλε ένας νομοθέτης: *η ~ τού Δράκοντα / τού Λυκούργου / τού Σόλωνα*.

νομοθέτημα (το) [αρχ.] {νομοθετήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο κανόνας Δικαίου, κάθε κείμενο που έχει τον χαρακτήρα και την ισχύ νόμου: *η Βουλή ψήφισε τρία ~, που θεωρούνται πολύ σημαντικά για την οικονομική πολιτική τής κυβέρνησης* || *ανελεύθερο / αντεργατικό ~* || *κατάρτιση / θέσπιση / ψήφιση / καταψήφιση νομοθετήματος* ΣΥΝ. νόμος.

νομοθέτης (ο) {νομοθετών}. **νομοθέτις** (η) [μτγν.] {νομοθέτιδ-ος, -α | -ίδων} **1.** πρόσωπο που νομοθετεί, που θεσπίζει και επιβάλλει νόμους: *ο Σόλων θεωρείται μέγας ~ και πολιτικός* || *ο αληθινός ~ πρέπει να βλέπει πάντοτε προς το μέλλον* ΣΥΝ. θεσμοθέτης, θεσμοδότης **2.** (συνεκδ.) το μέλος τού επίσημου σώματος ή το ίδιο το σώμα στο σύνολό του (Βουλή, Γερουσία κ.λπ.) που νομοθετεί: *στην περίπτωση αυτή ο ~ είναι σαφής και ορίζει την επιβολή κυρώσεων* **3.** πρόσωπο που θέτει τα θεμέλια, που επινοεί και επιβάλλει τους θεμελιώδεις νόμους και κανόνες επιστήμης, τέχνης κ.λπ.: *~ τής ποίησης / τής μπαλάντας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νομο-* + *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].

νομοθέτηση (η) ▸ νομοθετώ

νομοθετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νομοθεσία ή/και τον νομοθέτη: *~ έργο / ρύθμιση / μέτρο / διάταξη / εργασίες / πρόταση / λειτουργία / κατοχύρωση / καθεστώς / παρέμβαση / επιτροπή / δραστηριότητα / κείμενο / εμπόδιο / ρόλος / πλαίσιο / αρμοδιότητες / μεταρρύθμιση / ευεργέτημα* **2.** (α) ***νομοθετική εξουσία*** η πρώτη και βασική μορφή εξουσίας στο πλαίσιο τής συνταγματικώς κατοχυρωμένης τριμερούς διάκρισης των εξουσιών (οι άλλες δύο είναι η εκτελεστική και η δικαστική), που συνίσταται στη θέσπιση κανόνων Δικαίου, αποτελώντας έτσι τη σημαντικότερη εκδήλωση τής πολιτειακής βούλησης, και ασκείται στα δημοκρατικά πολιτεύματα από το Κοινοβούλιο (β) ***νομοθετικό σώμα*** σύνολο εκλεγμένων ή διορισμένων προσώπων, που έχουν την εξουσία και το καθήκον να θεσπίζουν και να τροποποιούν νόμους (γ) ***νομοθετικό διάταγμα*** έγγραφη πράξη τού αρχηγού τού κράτους, που συνήθ. προσυπογράφεται από τον αρμόδιο υπουργό, το υπουργικό συμβούλιο ή/και τον πρωθυπουργό και έχει ισχύ τυπικού νόμου. — **νομοθετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ
Αγία Λουκία	δολάριο Α. Καραϊβικής	ECS
Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες	δολάριο Α. Καραϊβικής	EC$
Άγιος Θωμάς και Πρίγκιπας	ντόμπρα	Db
Άγιος Μαρίνος	λιρέτα Αγίου Μαρίνου	Lit
Άγιος Χριστόφορος και Νέβις	δολάριο Α. Καραϊβικής	EC$
Αζερμπαϊτζάν	μανάτ	
Αίγυπτος	αιγυπτιακή λίρα	LE
Αιθιοπία	αιθιοπικό μπιρ	Br
Αϊτή	γκουρντ	G
Ακτή Ελεφαντοστού	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Αλβανία	λεκ	L
Αλγερία	δηνάριο Αλγερίας	DA
Ανγκόλα	κουάνζα	NKz
Ανδόρρα	ευρώ	€
Αντίγκουα και Μπαρμπούντα	δολάριο Α. Καραϊβικής	ECS
Αργεντινή	πέσο	
Αρμενία	ντραμ	
Αυστραλία	δολάριο Αυστραλίας	SA
Αυστρία	ευρώ	€
Αφγανιστάν	αφγάνι	AF
Βανουάτου	βατού	VT
Βατικανό	ευρώ	€
Βέλγιο	ευρώ	€
Βενεζουέλα	μπολιβάρ	Bs
Βιετνάμ	νέο ντονγκ	D
Βολιβία	μπολιβιάνο	$B
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	δηνάριο	Din
Βουλγαρία	λεβ	Lv
Βραζιλία	ριάλ	RS
Γαλλία	ευρώ	€
Γερμανία	ευρώ	€
Γεωργία	λάρι	GEL
Γκάμπια	νταλάσι	D
Γκαμπόν	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Γκάνα	νέο σέντι	C
Γουατεμάλα	κετζάλ	Q
Γουιάνα	δολάριο Γουιάνας	GS
Γουινέα	φράγκο Γουινέας	FG
Γουινέα-Μπισάου	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Γρενάδα	δολάριο Α. Καραϊβικής	EC$
Δανία	κορώνα Δανίας	Dkr
Δομινικανή Δημοκρατία	πέσο Δομινικανής Δημοκρατίας	RDS
Δυτική Σαμόα	τάλα	WS$
Εκουαδόρ/Ισημερινός	σουκρ	S/
Ελβετία	ελβετικό φράγκο	SFR
Ελλάδα	ευρώ	€
Ελ Σαλβαδόρ	κολόν Σαλβαδόρ	C
Ερυθραία	νάφκα	NFE
Εσθονία	κορώνα Εσθονίας	EEK
Ζαΐρ (Λαϊκή Δημοκρατία τού Κονγκό)	φράγκο Κονγκό	CF
Ζάμπια	κουάτσα Ζάμπιας	ZK
Ζιμπάμπουε	δολάριο Ζιμπάμπουε	ZS
Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	ντιράμ Εμιράτων	Dh
Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής	δολάριο Η.Π.Α.	USS
Ηνωμένο Βασίλειο	λίρα Αγγλίας (στερλίνα)	£
Ιαπωνία	γεν	Y
Ινδία	ρουπία Ινδίας	Re
Ινδονησία	ρουπία Ινδονησίας	Rp
Ιορδανία	δηνάριο Ιορδανίας	JD
Ιράκ	δηνάριο Ιράκ	ID
Ιράν	ριάλ	IR
Ιρλανδία	ευρώ	€
Ισημερινή Γουινέα	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Ισλανδία	κορώνα Ισλανδίας	IKr
Ισπανία	ευρώ	€
Ισραήλ	νέο σεκέλ Ισραήλ	NIS
Ιταλία	ευρώ	€
Καζαχστάν	τέγκε Καζαχστάν	
Καμερούν	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Καμπότζη	νέο ριέλ	CR
Καναδάς	δολάριο Καναδά	CanS
Κατάρ	ριάλ Κατάρ	QR
Κεντροαφρικανική Δημοκρατία	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Κένυα	σελίνι Κένυας	KSh
Κίνα	γιουάν	Y
Κιργιζία	σομ Κιργιζίας	KGS
Κιριμπάτι	δολάριο Αυστραλίας	SA
Κολομβία	πέσο Κολομβίας	Col$
Κομόρες	φράγκο Κομορών	CF
Κονγκό	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Κορέα (1) Βόρεια	γουόν Β. Κορέας	Wn
(2) Νότια	γουόν Ν. Κορέας	W
Κόστα Ρίκα	κολόν Κόστα Ρίκα	C
Κούβα	πέσο Κούβας	CuS
Κουβέιτ	δηνάριο Κουβέιτ	KD
Κροατία	κούνα Κροατίας	HRK
Κύπρος	κυπριακή λίρα	CYP
Λάος	νέο κιπ	NK
Λεσόθο	λότι	L
Λεττονία	λατ Λεττονίας	LVL
Λευκορωσία	λευκορωσικό ρούβλι	BR
Λίβανος	λίρα Λιβάνου	LL
Λιβερία	δολάριο Λιβερίας	L$
Λιβύη	δηνάριο Λιβύης	LD
Λιθουανία	λίτας Λιθουανίας	
Λιχτενστάιν	ελβετικό φράγκο	SFR
Λουξεμβούργο	ευρώ	€
Μαδαγασκάρη	φράγκο Μαδαγασκάρης	FMG
Μαλαισία	ρινγκίτ	MS
Μαλάουι	κουάτσα Μαλάουι	MK
Μαλδίβες	ρουπία	Rf
Μαλί	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Μάλτα	λίρα Μάλτας	LM
Μαρόκο	ντιρχάμ	DH
Μάρσαλ Νησιά	δολάριο Η.Π.Α.	USS
Μαυρίκιος	ρουπία Μαυρικίου	MauR
Μαυριτανία	ουγκίγια	UM
Μεξικό	νέο πέσο Μεξικού	Mex$
Μογγολία	τουγκρίκ	Tug
Μοζαμβίκη	μετικάλ	Mt
Μολδαβία	μολδαβικό λέι	MLD
Μονακό	γαλλικό φράγκο	F
Μπανγκλαντές	τάκα	Tk
Μπαρμπάντος	δολάριο Μπαρμπάντος	BDsS
Μπαχάμες	δολάριο Μπαχαμών	BS
Μπαχρέιν	δηνάριο Μπαχρέιν	BD
Μπελίσε	δολάριο Μπελίσε	BzS
Μπενίν	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Μποτσουάνα	πούλα	P
Μπουρκίνα Φάσο	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Μπουρούντι	φράγκο Μπουρούντι	FBu
Μπουτάν	νγκουλτρούμ	Nu
Μπρουνέι	δολάριο Μπρουνέι	BS
Μυανμάρ	κιάτ	K
Ναμίμπια	δολάριο Ναμίμπιας	N$
Ναουρού	δολάριο Αυστραλίας	$A
Νέα Ζηλανδία	δολάριο Νέας Ζηλανδίας	NZS
Νεπάλ	νεπαλική ρουπία	NR
Νήσοι Σολομώντα	δολάριο Νήσων Σολομώντα	SIS
Νίγηρας	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFA
Νιγηρία	νάιρα	N
Νικαράγουα	χρυσή κόρδοβα	CS
Νορβηγία	νορβηγική κορώνα	Nkr
Νότια Αφρική	ραντ	R
Ντομίνικα	δολάριο Α. Καραϊβικής	EC$
Ολλανδία	ευρώ	€
Ολλανδικές Αντίλλες	φιορίνι	NAf.
Ομάν	ριάλ τού Ομάν	RO
Ονδούρα	λεμπίρα	L
Ουγγαρία	φορίντ	Ft
Ουγκάντα	σελίνι	USh
Ουζμπεκιστάν	σομ Ουζμπεκιστάν	UKS
Ουκρανία	χρίβνα	
Ουρουγουάη	πέσο Ουρουγουάης	SUr
Πακιστάν	ρουπία Πακιστάν	PRe
Παναμάς	μπαλμπόα	B
Παπούα-Νέα Γουινέα	κίνα	K
Παραγουάη	γκουαρανί	G
Περού	νέο σολ	S/
Πολωνία	ζλότι	Zl
Πορτογαλία	ευρώ	€
Πράσινο Ακρωτήριο	εσκούδο Πράσ. Ακρωτηρίου	CVEsc
Ρουάντα	φράγκο Ρουάντας	RF
Ρουμανία	λέι	L
Ρωσία	ρούβλι	R
Σαουδική Αραβία	ριάλ Σαουδικής Αραβίας	SR
Σενεγάλη	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Σερβία και Μαυροβούνιο	δηνάριο	Din
Σεϋχέλλες	ρουπία Σεϋχελλών	SRe
Σιέρρα Λεόνε	λεόνε	Le

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ	ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ
Σινγκαπούρη	δολάριο Σινγκαπούρης	SS	Τζιμπουτί	φράγκο Τζιμπουτί	DF
Σκόπια [πρ. Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας (FYROM)]	δηνάριο	D	Τόγκο	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
			Τόνγκα	παάνγκα	TS
			Τουβαλού	δολάριο Αυστραλίας ή Τουβαλού	SA ST
Σλοβακία	κορώνα	Sk	Τουρκία	τουρκική λίρα	TL
Σλοβενία	τόλαρ	SIT	Τουρκμενιστάν	μανάτ Τουρκμενιστάν	TMM
Σομαλία	σελίνι Σομαλίας	So.Sh	Τρινιντάντ κ. Τομπάγκο	δολάριο Τρινιντάντ κ. Τομπάγκο	TTS
Σουαζιλάνδη	λιλανγκένι	E			
Σουδάν	δηνάριο Σουδάν	ISD	Τσαντ	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότ.	CFAF
Σουηδία	σουηδική κορώνα	SKr	Τσεχία	κορώνα	Kc
Σουρινάμ	φλορίνι Σουρινάμ	SF	Τυνησία	δηνάριο Τυνησίας	TD
Σρι Λάνκα	ρουπία Σρι Λάνκα	SLRe	Υεμένη	ριάλ Υεμένης	YER YDin
Συρία	συριακή λίρα	LS			
Ταϊβάν	νέο δολάριο Ταϊβάν	NTS	Φιλιππίνες	πέσο Φιλιππινών	P
Ταϊλάνδη	μπατ	B	Φινλανδία	ευρώ	€
Τανζανία	σελίνι Τανζανίας	TSh	Φίτζι	δολάριο Φίτζι	FS
Τατζικιστάν	ρούβλι Τατζικιστάν	TzR	Χιλή	πέσο Χιλής	ChS
Τζαμάικα	δολάριο Τζαμάικας	J$			

νομοθετώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {νομοθετείς... | νομοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) θεσπίζω κανόνες Δικαίου, συντάσσω και επιβάλλω νόμους: *η κατάσταση τείνει να γίνει ανεξέλεγκτη και η πολιτεία θα αναγκαστεί να νομοθετήσει σειρά κατασταλτικών μέτρων* ♦ **2.** (αμετβ.) ασκώ νομοθετική εξουσία: *η πολιτεία πάντοτε διατηρεί για τον εαυτό της το κυριαρχικό δικαίωμα να νομοθετεί* ΣΥΝ. θεσμοθετώ, θεσμοδοτώ. — **νομοθέτηση** (η) [αρχ.].

νομοκάνονας (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. κώδικας νόμων που αφορούν στην Εκκλησία· η συλλογή όλων των νόμων και των κανόνων τής εκκλησιαστικής νομοθεσίας, των πρακτικών των Ιερών Συνόδων, αλλά και των πολιτικών νόμων που αναφέρονται σε εκκλησιαστικά θέματα. — **νομοκανονικός**, -ή, -ό.

νομοκτηνίατρος (ο/η) {νομοκτηνιάτρ-ου | -ων} ο κτηνίατρος που ανήκει στην κτηνιατρική υπηρεσία ενός νομού. — **νομοκτηνιατρικός**, -ή, -ό.

νομολογία (η) [1847] {νομολογιών} ΝΟΜ. **1.** το σύνολο των αποφάσεων που έχουν εκδοθεί από τα δικαστήρια **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των αποφάσεων και των αντιλογιών τους, που έχουν εκδοθεί από τα δικαστήρια σχετικά με ορισμένο νομικό ζήτημα. — **νομολόγος** (ο/η) [1841], **νομολογικός**, -ή, -ό [1863], **νομολογικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nomologie].

νομομαθής, -ής, -ές {νομομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· νομομαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) βαθύς γνώστης των νόμων και τού Δικαίου, αυτός που μελετά και ερμηνεύει τους νόμους και που η γνώμη του σχετικά με νομικά ζητήματα διαθέτει μεγάλο κύρος: *άρθρο διαπρεπούς νομομαθούς* ΣΥΝ. νομοδιδάσκαλος, νομικός. — **νομομάθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νομο-* + *-μαθής* < *μανθάνω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον*)].

νομομηχανικός (ο/η) [1836] μηχανικός που επιβλέπει τα δημόσια έργα σε νομό.

νομοπαρασκευαστικός, -ή, -ό [1887] ΝΟΜ. αυτός που σχετίζεται με την επεξεργασία νομοθετημάτων: *~ επιτροπή* (επιτροπή από νομικούς, που ασχολείται με την επεξεργασία και τη διαμόρφωση των νομοσχεδίων, προτού αυτά κατατεθούν στη Βουλή).

νομός (ο) διοικητικό και γεωγραφικό διαμέρισμα κράτους, στο οποίο προΐσταται αιρετός άρχοντας, ο νομάρχης (βλ.λ.): *ο ~ Ημαθίας κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης λόγω σφοδρής κακοκαιρίας* || *οι δήμαρχοι και οι κοινοτάρχες ενός ~* ΣΥΝ. νομαρχιακή περιφέρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέμω* (βλ.λ.). Το ζεύγος των τονικών παρωνύμων *νόμος* - *νομός* διαφοροποιήθηκε σημασιολογικώς, αφού ο μεν *νόμος* έλαβε τη σημ. τής κανονιστικής αρχής, η οποία ορίζεται ως κανόνας για τους υπηκόους μιας εξουσίας, ο δε *νομός* δήλωσε τη διοικητική διαίρεση, εντός τής οποίας ασκείται και έχει ισχύ η εν λόγω εξουσία].

νόμος (ο) **1.** γραπτός κανόνας Δικαίου, που αποτελεί ρητή και κατηγορηματική έκφραση τής βούλησης των νομοθετικών οργάνων τού κράτους και που ρυθμίζει τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους και με την πολιτεία: *στον τομέα αυτόν η κυβέρνηση θα εφαρμόσει αυστηρά τους ισχύοντες ~* || *ο ~ αυτός έχει καταργηθεί εδώ και μία δεκαετία* || *το Σύνταγμα είναι ο υπέρτατος ~ τού κράτους* || *τηρώ / εφαρμόζω / παραβαίνω / καταπατώ / σέβομαι / υπακούω / περιφρονώ / αψηφώ / προσβάλλω τους ~* || *τήρηση / παράβαση / το κύρος τού νόμου* || *αυστηρός / δρακόντειος* (πολύ σκληρός, άτεγκτος) */ ήπιος / δίκαιος / άδικος ~* || *~ περί Τύπου / ασέμνων / ευθύνης υπουργών* || *σύμφωνα με τον ~* || *ψήφιση / αναθεώρηση νόμου* ΣΥΝ. νομοθέτημα, θέσπισμα ΑΝΤ. άγραφο Δίκαιο, έθος, έθιμο· ΦΡ. (α) **θείος νόμος** οι θεϊκές εντολές, ό,τι επιβάλλει η θρησκεία κατ' αντιδιαστολή προς τους νόμους τής πολιτείας ή τής κοινωνίας (β) ***Μωσαϊκός Νόμος*** οι δέκα εντολές που δόθηκαν στον Μωυσή από τον Θεό στο όρος Σινά (γ) ***άγραφος νόμος*** κανόνας που ισχύει μεταξύ των μελών μιας συντροφιάς, μιας ομάδας, μιας κοινωνίας σχετικά με ορισμένη δραστηριότητα, χωρίς να έχει καταγραφεί τυπικά, και αντλεί το κύρος του από συμφωνία ή από το έθιμο, την παράδοση ή τη συνεχή χρήση: *ήταν ~ τού μαγαζιού ο πελάτης που μεθάει να μη γίνεται δεκτός ξανά* || *η βεντέτα είναι ~ στα ορεινά χωριά μας* (δ) **εκλογικός νόμος** το σύνολο των νομικών διατάξεων που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο διεξάγονται οι εκλογές και αναδεικνύεται η νέα κυβέρνηση (ε) ***οι νόμοι και οι προφήτες*** οι νομικές διατάξεις που καθορίζουν (κάτι) ή τα πρόσωπα που θεωρούνται αυθεντία σε (κάτι): *εδώ μέσα ο διευθυντής και οι εντολές του είναι οι ~!* (στ) ***ερμηνεία τού νόμου*** ο τρόπος με τον οποίο ο νόμος εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση (ζ) ***νόμω*** *(νόμῳ)* όπως καθορίζεται από το γραπτό Δίκαιο, τις ισχύουσες νομικές διατάξεις (και όχι σύμφωνα με τη φύση ή το εθιμικό Δίκαιο): *ο γάμος αυτός είναι νόμω άκυρος* ΑΝΤ. φύσει (η) **εκτός νόμου** (ως χαρακτηρισμός) παράνομος, αυτός που διώκεται από τον νόμο και τους εκπροσώπους του: *η δικτατορική κυβέρνηση κήρυξε ~ τα εργατικά συνδικάτα* (θ) ***παρά τον νόμο*** αντίθετα με ό,τι υπαγορεύει ο νόμος: *ενήργησε ~ και γι' αυτό διώκεται* (ι) ***διά νόμου*** με ειδικό νόμο, νομική διάταξη: *το ζήτημα θα ρυθμιστεί ~* (ια) ***άγνοια νόμου*** το επιχείρημα ότι η τέλεση συγκεκριμένου αδικήματος οφείλεται σε άγνοια τού σχετικού νόμου, το οποίο δεν γίνεται δεκτό από το δικαστήριο: *η ~ δεν συγχωρείται!* (ιβ) (για νομοσχέδιο) ***γίνεται νόμος τού κράτους*** δημοσιεύεται στην εφημερίδα τής κυβερνήσεως και αποκτά ισχύ νόμου: *το νέο φορολογικό νομοσχέδιο θα γίνει σύντομα νόμος τού κράτους* (ιγ) ***σχέδιο νόμου*** το νομοσχέδιο (βλ.λ.) (ιδ) ***πρόταση νόμου*** το νομοσχέδιο (βλ.λ.) που κατατίθεται στη Βουλή από τον αρμόδιο υπουργό ή από ομάδα βουλευτών για υπερψήφιση ή τροποποίηση (ιε) ***το γράμμα τού νόμου*** βλ. λ. *γράμμα* (ιστ) ***το πνεύμα τού νόμου*** ό,τι ουσιαστικά υπαγορεύει ο νόμος, η φιλοσοφία και η παιδαγωγική ή σωφρονιστική διάσταση των νομικών διατάξεων: *οι δικαστικές αποφάσεις που υπαγορεύονται μόνο από το γράμμα και όχι από το ~ είναι ουσιαστικά άδικες* (ιζ) (μτφ.) ***το χέρι τού νόμου*** η ισχύς τού νόμου, η δυνατότητα που έχει να τιμωρεί τον παραβάτη: *το ~ είναι μακρύ και θα σε πιάσει, όσο κι αν προσπαθείς να ξεφύγεις* (ιη) ***ο νόμος είναι νόμος*** ο νόμος ισχύει ανεξάρτητα από προσωπικές προτιμήσεις, συμφέροντα κ.λπ. (ιθ) ***σκληρός ο νόμος, αλλά νόμος*** (λατ. dura lex sed lex) ρωμαϊκό απόφθεγμα που δηλώνει την ανάγκη υποταγής στον νόμο (και πιστής εφαρμογής του), έστω και αν αυτός είναι πολύ αυστηρός (κ) ***στρατιωτικός νόμος*** βλ. λ. *στρατιωτικός* (κα) ***αναγκαστικός νόμος*** βλ. λ. *αναγκαστικός* (κβ) **νόμος-πλαίσιο** νόμος τού οποίου οι γενικές διατάξεις χρησιμοποιούνται ως πλαίσιο για επιμέρους εφαρμογές (που εξειδικεύονται συνήθ. με προεδρικά διατάγματα) **2.** το σύνολο των κανόνων Δικαίου που ισχύουν σε μια χώρα ή/και ρυθμίζουν τις σχέσεις σε έναν συγκεκριμένο χώρο κοινωνικής δραστηριότητας: *ο γαλλικός ~ τιμωρεί πολύ αυστηρά το παράπτωμα αυτό* || *η κλοπή απαγορεύεται από τον ποινικό ~* || *εμπορικός / φορολογικός ~* ΣΥΝ. νομοθεσία, Δίκαιο· ΦΡ. ***εν ονόματι τού νόμου*** *(ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου)* στο όνομα τού νόμου, προκειμένου να εφαρμοστεί το Δίκαιο (ή με πρόφαση την εφαρμογή του): *~ προβαίνει σε πράξεις βίας* **3.** το σύστημα που ερμηνεύει και απονέμει το Δίκαιο: *υπάρχει ~ τελικά σ' αυτή τη χώρα;* || *αυτή η πράξη είναι εντός / εκτός των πλαισίων τού ~* || *προσφεύγω / καταφεύγω στον ~* (στη δικαιοσύνη) || *επικαλούμαι τον ~* || *ο ~ προστατεύει τους ισχυρούς* ΣΥΝ. Δίκαιο, δικαιοσύνη, νομοθεσία **4.** (μτφ.) η αστυνομία και οι δικαστικοί, ως εκφραστές των κανόνων Δικαίου: *οι άνθρωποι τού ~* || *ο ~ παραμονεύει παντού* || *έχει δοσοληψίες με τον ~* || *ο κακοποιός έπεσε στην παγίδα τού ~* || *οι αθωώσεις εμπόρων ναρκωτικών έχουν κλονίσει την εμπιστοσύνη τού κόσμου στον ~*· ΦΡ. (α) ***πάω με τον νόμο*** φροντίζω να μην κάνω κάτι παράνομο, αλλά και να γίνομαι αρεστός στις αστυνομικές ή δικαστικές αρχές: *κάνει πως πάει με τον νόμο, για να καλύπτει καλύτερα τις κομπίνες του* (β) ***έχω τον νόμο με το μέρος μου*** έχω την υποστήριξη των αρχών (κυρ. αστυνομικών ή δικαστικών): *δεν μπορείς να τον πειράξεις αυτόν, έχει τον νόμο με το μέρος του!* (γ) ***παίρνω τον νόμο στα χέρια μου*** αποκαθιστώ μια αδικία που νομίζω ότι μου έγινε και την οποία ο νόμος δεν τιμώρησε, τιμωρώ κάποιον με τον δικό μου τρόπο (λ.χ. με φόνο), ενεργώντας όπως νομίζω ότι θα έπρεπε να ενεργήσει η

δικαιοσύνη: *μετά την απελευθέρωση τού δολοφόνου, οι γονείς φώναζαν ότι θα πάρουν τον νόμο στα χέρια τους* ΣΥΝ. αυτοδικώ **5.** κανόνας που ρυθμίζει την ανθρώπινη συμπεριφορά ή τις ανθρώπινες δραστηριότητες: *είχε κάνει ~ τής ζωής του την αγάπη προς τον πλησίον* || *ο επιχειρηματίας οφείλει να κινείται όπως επιβάλλουν οι ~ τής αγοράς* || *αυτός δεν έχει ούτε πίστη ούτε ~* (δεν έχει ηθικές αναστολές) || *δεν γνωρίζω ~* (είμαι αδίστακτος) ΣΥΝ. αρχή. γνώμονας, κανόνας· ΦΡ. (α) ***νόμος τού νικητή*** το δίκαιο τού ισχυροτέρου. ο νικητής τελικά επιβάλλει ως νόμο τη δική του θέληση (β) ***νόμος τού Λυντς*** η θανάτωση ή κακοποίηση από το πλήθος προσώπου που κατηγορείται για εγκληματική πράξη. χωρίς να προηγηθεί δίκη (βλ. λ. *λιντσάρω*) (γ) ***νόμος τής ζούγκλας*** βλ. λ. *ζούγκλα* (δ) ***νόμος τής νύχτας*** οι συνήθειες, οι πράξεις και η συμπεριφορά των ανθρώπων που σχετίζονται με τα κυκλώματα των κέντρων διασκεδάσεως. των χαρτοπαικτικών λεσχών κ.λπ., στο μέτρο που αυτές κρίνονται ποινικά κολάσιμες: *δολοφόνησαν τον ιδιοκτήτη τού μπαρ. γιατί δεν υπάκουσε στον ~ και δεν δέχτηκε να πληρώνει για «προστασία»* (ε) ***νόμος τής σιωπής*** (i) κώδικας μεταξύ των μελών κυρ. εγκληματικών οργανώσεων, που περιλαμβάνει την υποχρέωση να μην απευθυνθεί ποτέ ένα μέλος τους για βοήθεια ή δικαιοσύνη στις νόμιμες αρχές. καθώς και την άρνησή του να δώσει πληροφορίες σε όσους δεν ανήκουν στην οργάνωση (κυρ. στην αστυνομία) για τη διαλεύκανση των διαπραχθέντων εγκλημάτων· η μη τήρηση τού παραπάνω κώδικα επιφέρει αντίποινα από την πλευρά των εγκληματιών (ii) η κατάσταση κατά την οποία δεν αποκαλύπτονται παρανομίες ή ανήθικες πράξεις από αυτούς που τις γνωρίζουν είτε από φόβο για τις συνέπειες που μπορεί να υποστούν είτε για λόγους συγκάλυψης: *στο χωριό όλοι γνώριζαν τις δραστηριότητές του, αλλά κανείς δεν μιλούσε· επικρατούσε ο ~* **6.** (μτφ.) καθετί που έχει απόλυτη ισχύ, που δεν μπορεί κανείς να το αμφισβητήσει: *ο λόγος του είναι ~* **7.** (στην επιστήμη) (α) βασικός κανόνας. σταθερό αξίωμα, μόνιμη και αμετάβλητη σχέση μεταξύ φαινομένων (στοιχείων τής πραγματικότητας) σε οποιονδήποτε τομέα τού επιστητού: *~ τής φυσικής / τής χημείας* || *επιστημονικός / ψυχολογικός / κοινωνικός ~* || *~ τής βαρύτητας / τής παγκόσμιας έλξης / τού Λαπλάς* || *νόμοι τής γλώσσας* || *φωνητικός / φωνολογικός ~* (β) ***φυσικός νόμος*** νόμος τής φύσης, σταθερή σχέση αιτίας – φαινομένου: *το ότι ένας ζωντανός οργανισμός πεθαίνει αν σταματήσει να αναπνέει, είναι ~* (γ) ΟΙΚΟΝ. ***νόμος τής προσφοράς και τής ζήτησης*** βλ. λ. *ζήτηση* (δ) ***νόμος των πιθανοτήτων*** βλ. λ. *πιθανότητα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο. τονισμός. νομοσχέδιο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέμω* (βλ.λ.). Βλ. κ. *νομός*. Αρκετοί όροι και φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *το πνεύμα / γράμμα τού νόμου* (< γαλλ. l'esprit / la lettre de la loi), *σχέδιο νόμου* (< γαλλ. projet de loi). *νόμος-πλαίσιο* (< γαλλ. loi-cadre). *εν ονόματι τού νόμου* (< γαλλ. au nom de la loi). *θέτω εκτός νόμου* (< γαλλ. mettre hors la loi), *παίρνω τον νόμο στα χέρια μου* (< αγγλ. take the law into my hands)].

-νόμος β' συνθετικό που δηλώνει: **1.** τον ειδικό ορισμένου επιστημονικού κλάδου: *αστρο-νόμος. βιβλιοθηκο-νόμος* **2.** τον υπάλληλο υπηρεσίας: *αγρο-νόμος. παιδο-νόμος* **3.** μηχάνημα διανομής: *ηλεκτρο-νόμος.*

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *νόμος* (< *νέμω*), πβ. *ἀγορα-νόμος, ἀστυ-νόμος*].

νομοσχέδιο (το) [1857] {νομοσχεδί-ου | -ων} σχέδιο νόμου. το οποίο υποβάλλεται από ένα ή περισσότερα μέλη τής κυβέρνησης στο νομοθετικό σώμα προς ψήφιση: *το φορολογικό ~ θα κατατεθεί αύριο στη Βουλή.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. projet de loi].

> **νομοσχέδιο – νόμος.** Συχνά οι δύο λέξεις συγχέονται στην αντίληψη των ομιλητών με αποτέλεσμα η λ. *νομοσχέδιο* να χρησιμοποιείται με τη σημασία τού *νόμος*. Οι λέξεις όμως διαφέρουν κατά πολύ: **νομοσχέδιο**. όπως το λέει και η λέξη. είναι *σχέδιο νόμου* το οποίο κατατίθεται στη Βουλή προς ψήφιση. είναι δηλ. στην ουσία *πρόταση νόμου* που συζητείται στη Βουλή, είναι όμως πιθανόν να μην εγκριθεί και να μη γίνει ποτέ νόμος· αντίθετα **νόμος** είναι ο γραπτός κανόνας Δικαίου που έχει εγκριθεί από τα νομοθετικά όργανα τού κράτους και εφαρμόζεται ήδη. Επομένως, σε προτάσεις όπως *«Το νομοσχέδιο που ισχύει εδώ και τρία χρόνια προβλέπει...»* ή *«Ο υπουργός επικαλέστηκε νομοσχέδιο που έχει ρυθμίσει τα θέματα των συντάξεων»* η λ. *νομοσχέδιο* χρησιμοποιείται εσφαλμένως αντί τής λ. *νόμος*.

νομοταγής, -ής. -ές [1889] {νομοταγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν παραβαίνει τον νόμο, που συμμορφώνεται με τους κανόνες και τις επιταγές τού Δικαίου: *οι ~ πολίτες δεν έχουν να φοβηθούν τίποτα από τους φορολογικούς ελέγχους* ΣΥΝ. νομιμόφρων **2.** (κακόσ.) αυτός που συμμορφώνεται με ορισμένους κανόνες και αρχές από φόβο ή/και συντηρητισμό ΣΥΝ. φιλήσυχος, δειλός, συντηρητικός ΑΝΤ. θαρραλέος. προοδευτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες.*

[ΕΤΥΜ. < *νομο-* + *-ταγής* < *τάσσω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τάγ-ην*)].

νομοτέλεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΦΙΛΟΣ. η απαρέγκλιτη υπαγωγή οποιουδήποτε στοιχείου τής πραγματικότητας σε συγκεκριμένους. απαράβατους κανόνες: *η φύση μέσα στην ~ της αφήνει χώρο και για την ελεύθερη κίνηση και δράση* || *τα δυσάρεστα γεγονότα που σημειώνονται στην περιοχή μας. φέρουν τη σφραγίδα τής ιστορικής ~.* — **νομοτελειακός**, -ή. -ό. **νομοτελειακ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *νομο-* + *-τέλεια* < *-τελής* < *τέλος*].

νομοτελεστικός, -ή, -ό [1822] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση. την εφαρμογή τού νόμου: *~ διάταγμα* (με το οποίο συγκεκριμένος νόμος τίθεται σε εφαρμογή. ενώ παράλληλα καθορίζονται οι λεπτομέρειές του) **2.** ΙΣΤ. ***Νομοτελεστικό(ν)*** (το) η εκτελεστική εξουσία κατά τη διάρκεια τής Επανάστασης τού 1821. η οποία συγκροτήθηκε με απόφαση τής Εθνοσυνέλευσης τής Επιδαύρου (1822) και είχε ως έργο την εκτέλεση των βουλευμάτων που ψήφιζε το Βουλευτικό.

νομοτεχνικός, -ή, -ό ΝΟΜ. αυτός που αναφέρεται στην τεχνική διατύπωση νόμου ή διάταξης, που πρέπει να είναι σαφής και κατανοητή: *οι ~ αδυναμίες ενός νόμου* || *η ~ αποσαφήνιση τής διάταξης.* — **νομοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.

νομότυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που συμφωνεί τυπικά (και συνήθ. όχι ουσιαστικά) με τους νόμους. που υπάρχει ή γίνεται σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία: *οι διευθύνοντες βρήκαν ~ τρόπο να καταμερίσουν τις ευθύνες τής καταστροφής μεταξύ θυτών και θυμάτων* || (ως ουσ.) *στην επερώτησή του εξέφρασε αμφιβολίες για το νομότυπο των νέων φορολογικών τεκμηρίων.* — **νομότυπα / νομοτύπως** [1892] επίρρ.

νομοφύλακας (ο) [αρχ.] {νομοφυλάκων} αυτός που επιβλέπει την τήρηση των νόμων ΣΥΝ. θεσμοφύλακας.

νόμπελ κ. (ορθότ.) **νομπέλ** (το) {άκλ.} **1.** ετήσιο διεθνές βραβείο με πολύ υψηλό κύρος. που απονέμεται από τρεις σουηδικούς φορείς και έναν νορβηγικό με επί κεφαλής τη Σουηδική Βασιλική Ακαδημία Επιστημών σε επιστήμονες από όλο τον κόσμο. οι οποίοι κατά το προηγούμενο έτος διέπρεψαν στους τομείς τής φυσικής, τής χημείας, τής φυσιολογίας και ιατρικής και των οικονομικών επιστημών. καθώς επίσης και σε λογοτέχνες για το έργο τους και σε πολιτικούς ή/και κοινωνικούς παράγοντες για την προσφορά τους στην προάσπιση τής παγκόσμιας ειρήνης: *παίρνω το ~* || *η απονομή των βραβείων ~* || *ο Γ. Σεφέρης και ο Ο. Ελύτης έχουν πάρει ~ λογοτεχνίας* **2.** (συνεκδ.) ο νομπελίστας: *η Ελλάδα έχει δύο ~* **3.** (ειρων.-μειωτ.) για άτομο κάθε άλλο παρά ικανό και αξιόλογο: *εσύ θα πάρεις το ~ βλακείας.*

[ΕΤΥΜ. < διεθν. nobel, από το όνομα τού Σουηδού επιστήμονα και βιομηχάνου Alfred B. Nobel (1833-1896). ο οποίος θέσπισε το φερώνυμο βραβείο (πρώτη απονομή το 1901. σύμφωνα με όρο τής διαθήκης του)].

νομπέλιο (το) {νομπελίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο No) που παρασκευάζεται από βομβαρδισμό ισοτόπου τού κιουρίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*. ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < nobelium, από το όνομα τού Σουηδού επιστήμονα A. Nobel, βλ. κ. λ. *νόμπελ*].

νομπελίστας (ο) {νομπελιστών}. **νομπελίστρια** (η) {νομπελιστριών} ο κάτοχος βραβείου νομπέλ (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου. πβ. αγγλ. nobelist < nobel].

νόνα (η) (διαλεκτ.) η γιαγιά ΣΥΝ. μάμμη, βάβω, νενέ.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. nonna < μτγν. λατ. nonna «τροφός μοναχή». λ. τής παιδικής γλώσσας].

νοννός κ. (λαϊκ.) **νουννός** (ο) (σημ. 1), **νοννά** κ. (λαϊκ.) **νουννά** (η) (σημ. 1) (σχολ. ορθ. *νονός. νονά*) (καθημ.) **1.** αυτός που βαπτίζει άνθρωπο σύμφωνα με τους τύπους τής Ορθόδοξης Εκκλησίας και του δίδει το όνομα· ο ανάδοχος • **2.** άνθρωπος τού υποκόσμου, στον χώρο τού οργανωμένου εγκλήματος. που επιβάλλει. με την απειλή βιαιοπραγίας ή δολοφονίας και έναντι αμοιβής. την «προστασία» του σε επιχειρηματίες ή κακοποιούς κάθε είδους, υπόπτους. παρανόμους κ.λπ.: *~ τής νύχτας / τής Μαφίας* ΣΥΝ. προστάτης. γκάνγκστερ.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νοννός* < μτγν. *νόννος* < λατ. nonnus «τροφός – πατέρας», που συνδ. με μτγν. *νέννος* «αδελφός τής μητέρας, θείος» (αργότερα και «αδελφός τού πατέρα»). λ. τής παιδικής γλώσσας, πβ. κ. σανσκρ. nanā «μητέρα». περσ. nana. σερβοκρ. nana. ρωσ. njánja «τροφός» κ.ά.].

νον πέιπερ (το) {άκλ.} (στη διπλωματική γλώσσα) κάθε ανεπίσημο κείμενο (δήλωση ή έγγραφο που δεν έχει επίσημη ισχύ) και δεν είναι ανακοινώσιμο (δεν κοινοποιείται σε τρίτους).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. non-paper].

νοολογία (η) [1848] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.-σπάν.) η συστηματική μελέτη τής ανθρώπινης νόησης και των οργάνων που χρησιμοποιούνται κατά τη νοητική διαδικασία, η φιλοσοφία τού νου. — **νοολογικός,** -ή. -ό [1861].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. noologie].

νοοτροπία (η) {νοοτροπιών} ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψης ατόμου ή ομάδας. τα χαρακτηριστικά τής νόησης και τής αντίληψης (κάποιου): *αστική / δονκιχωτική / ξεπερασμένη / δουλική / μοντέρνα / αυταρχική / κοσμοπολίτικη / απαράδεκτη / φασιστική ~.*

[ΕΤΥΜ. < *νοο-* (< *νους*) + *-τροπία* < *τρόπος*. απόδ. τού γαλλ. mentalité].

νοούμενο (το) {νοουμέν-ου | -ων} **1.** ΦΙΛΟΣ. (α) αυτό που συλλαμβάνεται. που γίνεται αντιληπτό μόνο με τον νου, το προσιτό μόνο μέσω τής νοητικής ικανότητας. χωρίς την παρεμβολή των αισθήσεων· η καθαρή ουσία χωρίς πρόσμειξη στοιχείων τής εμπειρίας (β) (στον Καντ) ***νοούμενα*** (τα) τα πράγματα καθ' εαυτά, κατ' αντιδιαστολή προς τα φαινόμενα ΣΥΝ. νοητό, υπεραισθητό, ιδέα ΑΝΤ. αισθητό **2.** ΓΛΩΣΣ. ***σχήμα κατά το νοούμενο*** γραμματικό σχήμα. κατά το οποίο οι όροι τής πρότασης συμφωνούν μεταξύ τους όχι κατά τον γραμματικό τους τύπο, αλλά σύμφωνα με το νόημα τής πρότασης: *ο κόσμος χτίζουν εκκλησιές.*

[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής μτχ. *νοούμενος*. μέσ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *νοῶ*].

Νορβηγία (η) (νορβ. Kongeriket Norge = Βασίλειο τής Νορβηγίας) κράτος τής Β. Ευρώπης στη Σκανδιναβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Όσλο, επίσημη γλώσσα τη Νορβηγική και νόμισμα την νορβηγική κορώνα. — **Νορβηγός** (ο). **Νορβηγή** κ. **Νορβηγίδα** (η). **νορβηγικός,** -ή, -ό. **Νορβηγικά** (τα).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Norvège < νορβ. Norge < αρχ. νορβ. Norrevegr «βόρεια οδός», όπως ονομάστηκε από τους Βίκινγκς η περιοχή τής Σκανδιναβίας που βρεχόταν από τη Βόρειο Θάλασσα].

νόρμα (η) {σπάν. νορμών} (καθημ.) **1.** οτιδήποτε λειτουργεί ή χρησιμεύει ως μέτρο, κανόνας ή πρότυπο **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το κοινώς αποδεκτό πλαίσιο συμπεριφοράς που επιβάλλει μια κοινωνία στα μέλη της, το οποίο συνδέεται άμεσα με τις διαδικασίες κοινωνικοποίησης τού ατόμου **3.** ΟΙΚΟΝ. το καθορισμένο ελάχιστο όριο απόδοσης των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία και ιδ. στον τομέα τής βιομηχανίας **4.** ΓΛΩΣΣ. η επίσημη μορφή συγκεκριμένης γλώσσας, αυτή που διδάσκεται στο σχολείο και χρησιμοποιείται από τους κρατικούς φορείς: *η ποίηση συχνά παραβιάζει τη γλωσσική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. norma < λατ. norma «γνώμων, στάθμη», από την αιτ. ενικού *γνώμονα* (τού αρχ. *γνώμων*) με ετρουσκική επίδραση].

νορμάλ επίθ. {άκλ.} **1.** κανονικός, ομαλός: *σε ~ συνθήκες αυτό δεν θα συνέβαινε ποτέ* ‖ (κ. μτφ. για πρόσ.) *αυτός ο άνθρωπος δεν μου φαίνεται ~. δεν πρέπει να είναι στα καλά του* ΣΥΝ. ομαλός, φυσιολογικός, κανονικός ΑΝΤ. ανώμαλος, αφύσικος ● **2.** (ως επίρρ.) ομαλά, φυσιολογικά: *-Πώς τα πάς; - ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. normal < λατ. normalis «κανονικός» < norma. Βλ. κ. *νόρμα*].

Νορμανδία (η) ιστορική περιοχή τής ΒΔ. Γαλλίας στις ακτές τής Μάγχης, όπου πραγματοποιήθηκε απόβαση των Συμμάχων κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. — **Νορμανδός** (ο), **Νορμανδή** (η), **νορμανδικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Normandie, που έλαβε την ονομασία αυτή τον 10ο αι. από τους Νορμανδούς (Normans), οι οποίοι ήταν απόγονοι των Βίκινγκς. Το όνομα Norman είναι γερμ. προελ. και σημαίνει «άνθρωπος τού Βορρά»].

νοσηλεία (η) [αρχ.] {νοσηλειών} **1.** η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ασθενούς στο σπίτι ή (συνηθέστ.) σε νοσοκομείο **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο παρέχεται η παραπάνω περίθαλψη σε ασθενή: *μετά τη ~ του στην κλινική φαινόταν άλλος άνθρωπος.*

νοσηλευτήριο (το) [1868] {νοσηλευτηρί-ου | -ων} δημόσιο ή ιδιωτικό ίδρυμα ειδικά εξοπλισμένο και επανδρωμένο, ώστε να παρέχει ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψη σε ασθενείς ΣΥΝ. νοσοκομείο, θεραπευτήριο, αναρρωτήριο, νοσηλευτικό ίδρυμα.
[ΕΤΥΜ. < *νοσηλεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *εκπαιδευ-τήριο*].

νοσηλευτής (ο) [1893], **νοσηλεύτρια** (η) [1894] {νοσηλευτριών} το πρόσωπο που προσφέρει τις πρώτες βοήθειες και γενικά την κατάλληλη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε ασθενή σύμφωνα με τις οδηγίες τού γιατρού ΣΥΝ. νοσοκόμος / νοσοκόμα.

νοσηλευτικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που σχετίζεται με την περίθαλψη και τη θεραπεία των ασθενών, που είναι ικανός ή κατάλληλος γι' αυτήν: *~ ίδρυμα / προσωπικό / μονάδα / υλικό* ΣΥΝ. θεραπευτικός **2.** (ειδικότ.) ***νοσηλευτική*** (η) (α) το επάγγελμα τού νοσηλευτή (βλ.λ.), η τέχνη και η επιστήμη τής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και περιποίησης ασθενών, ατόμων με ειδικές ανάγκες και γενικά αναξιοπαθούντων, σύμφωνα με τις οδηγίες των ειδικών ιατρών (β) (με κεφ.) η ανώτερη και η ανώτατη σχολή, στην οποία διδάσκεται η τέχνη και η επιστήμη αυτή: *πέρασα στη ~.*

νοσηλεύω ρ. μετβ. {νοσήλευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** παρέχω σε ασθενή την κατάλληλη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τις ενδεδειγμένες περιποιήσεις για την ανάρρωσή του ΣΥΝ. περιθάλπω **2.** (συχνότ. στο μεσοπαθ. ***νοσηλεύομαι***) δέχομαι ιατρική περίθαλψη και φροντίδα κατ' οίκον ή συχνότ. σε ειδικό θεραπευτικό ίδρυμα: *οι τραυματίες διακομίστηκαν και νοσηλεύονται στο Ασκληπιείο Βούλας* ‖ *στο παρελθόν νοσηλεύθηκε δύο φορές σε ψυχιατρική κλινική* ΣΥΝ. περιθάλπομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νοσηλός* «άρρωστος, ασθενής» < *νόσος* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *χαμ-ηλός*].

νοσήλιο (τα) {νοσηλίων} τα έξοδα τής θεραπείας, η χρηματική δαπάνη που απαιτείται για τη χορήγηση ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και την περιποίηση ασθενούς σε νοσηλευτική κατάσταση.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού μτγν. επιθ. *νοσήλιος* (< αρχ. *νοσηλός*). Βλ. κ. *νοσηλεύω*].

νόσημα (το) [αρχ.] {νοσήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) ΙΑΤΡ. πάθηση οργανική ή ψυχική, απώλεια τής υγείας τού οργανισμού: *δερματικό / καρδιαγγειακό / αλλεργικό / αφροδίσιο / ψυχικό / στομαχικό / νεφρικό / ηπατικό / εντερικό ~* ‖ *ανίατο / σοβαρό / βαρύ / ελαφρό / μεταδοτικό ~* ΣΥΝ. (λόγ.) νόσος, ασθένεια, (καθημ.) αρρώστια.

νοσηρός, -ή (λόγ. -ά), -ό (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που προκαλεί ασθένεια, που θεωρείται επιβλαβής ή καταστρεπτικός για την υγεία και την ισορροπία οργανισμού: *~ κλίμα / αναθυμιάσεις / διαταραχή* ΣΥΝ. νοσώδης, νοσογόνος, παθογόνος, ανθυγιεινός ΑΝΤ. υγιεινός **2.** (κατ' επέκτ.-σπάν.) επιρρεπής στην ασθένεια, αυτός που έχει την τάση να αρρωσταίνει: *~ οργανισμός / προδιάθεση* ΣΥΝ. ασθενικός, φιλάσθενος ΑΝΤ. υγιής, ρωμαλέος, δυνατός **3.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι υγιής ή φυσιολογικός, που αποκλίνει από την ομαλότητα ή από ό,τι θεωρείται ηθικώς και κοινωνικώς παραδεκτό: *~ φαντασία / ιδέα / κατάσταση / ατμόσφαιρα / φιλοδοξία / εκδήλωση / νοοτροπία / μανία / έξη / περιέργεια* ‖ *η ελληνική οικονομία δεν μπορεί να απαλλαγεί από ορισμένα ~ φαινόμενα* ‖ *στην πολιτική ζωή τής χώρας επικρατεί ένα ~ κλίμα* ΣΥΝ. αρρωστημένος, ανώμαλος ΑΝΤ. (μτφ.) υγιής, φυσιολογικός. — **νοσηρ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νόσος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ρός*, πβ. *οδυν-ηρός, πον-ηρός*].

νοσηρότητα (η) [1833] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση ελλείψεως υγείας, ευεξίας και δύναμης στον οργανισμό ΑΝΤ. υγεία, ανοσία **2.** (κατ' επέκτ.) η ροπή προς την ασθένεια και την αδυναμία, η φιλάσθενη κράση: *τα αίτια τής ~ τού παιδιού θα πρέπει να αναζητηθούν σε κληρονομικούς παράγοντες* ΑΝΤ. ευρωστία, ευεξία, ισχυρή κράση **3.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η συχνότητα προσβολής πληθυσμιακής ομάδας από ασθένειες ή από συγκεκριμένο νόσημα σε δεδομένο χρονικό διάστημα: *η ~ στην Ελλάδα διατηρείται σε χαμηλά επίπεδα* **4.** το σύνολο των αιτιών που δημιουργούν ή προδιαθέτουν για την εμφάνιση μιας ασθένειας: *η ~ στην περιοχή οφείλεται στην ύπαρξη εκτεταμένων ελών* **5.** (μτφ.) μη φυσιολογική κατάσταση, που αποκλίνει από την ομαλότητα και το ηθικώς και κοινωνικώς παραδεκτό: *πολιτική / κοινωνική / ηθική ~* ‖ *το άρθρο τού έγκριτου δημοσιογράφου αποκαλύπτει τη ~ τής πολιτικής μας ζωής.*

νοσογόνος, -ος, -ο [1833] (λόγ.) αυτός που προκαλεί ασθένεια, που είναι ή θεωρείται επιβλαβής για τη σωματική ή ψυχική υγεία: *~ μικρόβιο / ιός / εστία* ΣΥΝ. νοσηρός, παθογόνος ΑΝΤ. υγιεινός, εξυγιαντικός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. morbifique].

νοσογραφία (η) [1811] {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστημονική περιγραφή και ταξινόμηση των νόσων **2.** (συνεκδ.) σύγγραμμα που περιλαμβάνει την περιγραφή μιας ή περισσότερων νόσων. — **νοσογραφικός**, -ή, -ό [1857].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nosographie].

νοσοκομειακός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με το νοσοκομείο: *~ περίθαλψη / ίδρυμα / νοσηλεία / αεροπλάνο / ελικόπτερο / αυτοκίνητο / κρεβάτι / υλικό / προσωπικό / γιατρός* (που απασχολείται αποκλειστικώς σε νοσοκομείο) / *ιατρική* (που ασκείται στα νοσοκομεία) / *πλοίο* (που έχει μετατραπεί σε νοσοκομείο) **2.** ***νοσοκομειακό*** (το) ειδικά διαμορφωμένο αυτοκίνητο για την επείγουσα μεταφορά ασθενών σε νοσοκομείο και την παροχή των πρώτων βοηθειών σε αυτούς ΣΥΝ. ασθενοφόρο. — **νοσοκομειακ-ά / -ώς** επίρρ.

νοσοκομείο (το) [μτγν.] δημόσιο ή ιδιωτικό ίδρυμα κοινωνικο-επιστημονικού χαρακτήρα, που παρέχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και στοχεύει στην όσο το δυνατόν πληρέστερη θεραπεία και αποκατάσταση τής υγείας ασθενών και αναξιοπαθούντων και στη χορήγηση τής ενδεδειγμένης περιποίησης στις περιπτώσεις τοκετών και χρόνιων ή ανίατων ασθενειών: *διανυκτερεύον / εφημερεύον / κρατικό / δημοτικό / λαϊκό / γενικό* (που δέχεται όλα τα περιστατικά, παθολογικά και χειρουργικά, ειδικευόμενο κυρ. σε παθήσεις που απαιτούν βραχυχρόνια περίθαλψη) / *ειδικό* (που παρέχει νοσηλεία σε ασθενείς οι οποίοι πάσχουν από ορισμένες ασθένειες, κυρ. από λοιμώδεις, ογκολογικές, ψυχικές κ.λπ., νόσους ή νοσήματα τού θώρακα) / *στρατιωτικό* (στο οποίο νοσηλεύονται κυρ. στρατευμένοι ή στρατιωτικοί και τα μέλη των οικογενειών τους) / *πλωτό ~* ‖ *μεταφέρομαι / διακομίζομαι / νοσηλεύομαι / παραμένω στο ~* ‖ *εξέρχομαι / βγαίνω / παίρνω εξιτήριο από το ~* ΣΥΝ. νοσηλευτήριο, θεραπευτήριο, αναρρωτήριο, νοσηλευτικό ίδρυμα, θεραπευτικό ίδρυμα (πβ. λ. *κλινική* κ. *Κέντρο Υγείας*, λ. *κέντρο*).

νοσοκόμος (ο), **νοσοκόμα** (η) πρόσωπο που περιθάλπει και περιποιείται ασθενείς, που έχει ως επάγγελμα να νοσηλεύει αρρώστους ή αναξιοπαθούντες σε ειδικό ίδρυμα (νοσοκομείο), σε ιατρεία ή και στο σπίτι ΣΥΝ. νοσηλευτής / νοσηλεύτρια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *νοσο-* (< *νόσος*) + *-κόμος* < *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι». Βλ. κ. *-κομία*].

νοσολογία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική περιγραφή και ταξινόμηση των νόσων με βάση ορισμένα κριτήρια. — **νοσολόγος** (ο/η) [1871], **νοσολογικός**, -ή, -ό [1832], **νοσολογικ-ά / -ώς** [1847] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nosologie].

νοσομανία (η) {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική κατάσταση που εντάσσεται στην υποχονδρία (βλ.λ.), κατά την οποία το πρόσωπο καταλαμβάνεται από νοσηρό φόβο ότι πάσχει από όλες τις σοβαρές ασθένειες και γι' αυτό ασχολείται συνεχώς με την υγεία του. — **νοσομανής**, -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nosomania].

νόσος (η) (λόγ.) **1.** κάθε διαταραχή, βλάβη και γενικά μη φυσιολογική κατάσταση που παρουσιάζεται στο σώμα οργανισμού ή και στον ψυχισμό ανθρώπου λόγω εξωτερικών ή εσωτερικών αιτίων και προσβάλλει ή αλλοιώνει τις λειτουργίες του: *οξεία / χρονία / ανίατη / μολυσματική / επώδυνη / βαριά / μυστηριώδης / μεταδοτική / θανατηφόρος / νευρική / ψυχική / εντερική ~* ‖ *προσβάλλομαι / θεραπεύομαι από τη ~* ‖ *καταπολεμώ τη ~* ‖ *υποκύπτω στη ~* ΣΥΝ. αρρώστια, ασθένεια, νόσημα, πάθηση ΑΝΤ. υγεία, ευεξία, ευρωστία **2.** (α) ***επαγγελματική νόσος*** χαρακτηρισμός ασθένειας που προσβάλλει όσους εργάζονται σε επαγγέλματα με επικίνδυνες ή μολυσματικές συνθήκες εργασίας (β) ***ενδημική νόσος*** κάθε ασθένεια που εμφανίζεται τακτικά ή περιοδικά σε έναν τόπο (γ) ***επιδημική νόσος*** κάθε ασθένεια με μεγάλη μεταδοτικότητα, δηλ. που προσβάλλει σημαντικό τμήμα τού πληθυσμού σε μικρό χρονικό διάστημα (δ) ***ιερά νόσος*** (μτγν. φρ.) η επιληψία (βλ.λ.) (ε) ***επάρατη νόσος*** ο καρκίνος (βλ.λ.) (στ) ***στερητική νόσος*** βλ. λ. *στερητικός* (ζ) ***στεφανιαία νόσος*** βλ. λ. *στεφανιαίος* (η) ***συστηματική νόσος*** βλ. λ. *συστηματικός* (θ) ***νόσος των δυτών*** κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι δύτες, όταν αναδυθούν απότομα από βάθος μεγαλύτερο των τριάντα μέτρων, η οποία οφείλεται στη διαφορά βαρομετρικής πιέσεως και την επίδραση τού αζώτου στον οργανισμό και εκδηλώνεται με ζάλη ή δυσφορία (ι) ***νόσος των τρελών αγελάδων*** η σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια (βλ. λ. *σπογγώδης*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νόσος* / *νοῦσος* < **νόσϝος*, αγν. ετύμου].

νοσοφοβία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} είδος υποχονδρίας (βλ.λ.), ιδεοληπτική κατάσταση φοβίας για τις νόσους, που εκδηλώνεται με τη λήψη εκ μέρους τού ατόμου πολλαπλών προφυλάξεων για την αποφυγή ενδεχόμενων μολύνσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nosophobia].

νοσταλγία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** συναίσθημα έντονου πόθου και λαχτάρας για επιστροφή στην πατρική γη, που συνοδεύεται συνήθ. από θλίψη και μελαγχολία, εφόσον η επιστροφή αυτή κρίνεται δύσκολη ή αδύνατη: *η ~ τού ξενιτεμένου αποτελεί βασικό θέμα τής δημοτικής ποίησης* || *όταν ζούσα στο εξωτερικό, ένιωθα έντονη ~ για την Ελλάδα* ΣΥΝ. πεθυμιά, λαχτάρα **2.** (κατ' επέκτ.) ψυχική κατάσταση που συνοδεύει ενίοτε την αναπόληση τού παρελθόντος και χαρακτηρίζεται από συναισθήματα θλίψης και μελαγχολίας κατά την ανάμνηση αγαπημένων προσώπων, ευχάριστων γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ., ενώ συνδυάζεται και με επιθυμία για επάνοδο ή επιστροφή τους: *με ~ θυμούμαι την εποχή εκείνη τής χαράς και τής ξεγνοιασιάς* || *αγιάτρευτη / δυνατή / ξαφνική / ακατανίκητη / απέραντη / τυραννική / γλυκιά ~* || *κατέχομαι / βασανίζομαι από ~* || *με κυριεύει η ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nostalgie < αρχ. *νόστος* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

νοσταλγικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με τη νοσταλγία (βλ.λ.) ή αυτός που προκαλεί νοσταλγία: *~ τραγούδι / αναδρομή / περιγραφή / αναπόληση / διάθεση / περίπατος.* — **νοσταλγικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.

νοσταλγός (ο/η) [1894] πρόσωπο που αισθάνεται νοσταλγία, που αναπολεί με ευχαρίστηση κάτι που ανήκει στο παρελθόν: *~ τής χαμένης νιότης*· ΦΡ. ***νοσταλγοί τού παρελθόντος*** οι οπαδοί τής δικτατορίας.

νοσταλγώ ρ. μετβ. {νοσταλγείς... | νοστάλγησα} αισθάνομαι νοσταλγία (βλ.λ.) (για πρόσωπο, τόπο, εποχή, κατάσταση κ.λπ.): *~ τα φοιτητικά μου χρόνια* || *μετά από πολλά χρόνια στο εξωτερικό ο Νάσος νοστάλγησε την Ελλάδα.*
[ΕΤΥΜ. < *νοσταλγία* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

νοστιμάδα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) η νοστιμιά (βλ.λ.) ΑΝΤ. ανοστιά **2.** (μτφ.) θελκτικότητα και χάρη: *το είπες με πολλή ~* || (παροιμ.) *«ανάρια-ανάρια το φιλί, για να 'χει ~»* || (παροιμ.) *«έρωτας δίχως πείσματα δεν έχει ~»* ΣΥΝ. γοητεία, χάρη, γλύκα.

νοστιμεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {νοστίμ-εψα, -εύτηκα, -ευμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (έδεσμα) νόστιμο (βλ.λ.), συνήθ. προσθέτοντας το κατάλληλο συστατικό: *το αλατοπίπερο νοστιμεύει το φαγητό* || *βάζω μπαχαρικά, για να νοστιμέψω το φαγητό* ΣΥΝ. αρτύνω, καρυκεύω ΑΝΤ. ανοσταίνω **2.** (μτφ.) καθιστώ πρόσωπο ή πράγμα κομψό και χαριτωμένο, το κάνω θελκτικό και γοητευτικό: *στη θέση σου θα έβαζα και κόκκινη κλωστή, για να νοστιμέψω το σχέδιο τού κεντήματος* || *πολύ τη νοστιμεύει το καινούργιο της φόρεμα* ΣΥΝ. ομορφαίνω, κομψεύω, εξωραΐζω ΑΝΤ. ασχημίζω ♦ (αμετβ.) **3.** (για φαγώσιμο) αποκτώ ευχάριστη γεύση, γίνομαι νόστιμος (βλ.λ.): *το ρύζι θα νοστιμέψει, αν προσθέσεις λίγο κάρι* ΑΝΤ. ανοσταίνω **4.** (μτφ.) γίνομαι όμορφος, κομψός και χαριτωμένος, αποκτώ γοητεία: *τα κορίτσια νοστιμεύουν πολύ, όταν περάσουν την πρώτη εφηβική ηλικία* ΣΥΝ. ομορφαίνω, εξωραΐζομαι ΑΝΤ. ασχημίζω, γίνομαι άχαρος **5.** (μεσοπαθ. ***νοστιμεύομαι***) έχω έντονη επιθυμία, λαχτάρα ή πόθο για (κάτι/κάποιον), επιθυμώ να γευθώ (κάτι): *μη νοστιμεύσαι τα γλυκά· είπες ότι άρχισες δίαιτα!* || *νοστιμεύεται τη γειτονοπούλα εδώ και καιρό* ΣΥΝ. λαχταρώ, ποθώ, ορέγομαι, (λαϊκ.) λιμπίζομαι, τραβά η ψυχή μου. Επίσης **νοστιμίζω** [μεσν.] (σημ. 1-3).

νοστιμιά (η) **1.** η ευχάριστη γεύση τής τροφής, η ιδιότητα τού εύγευστου εδέσματος: *η ~ τού φαγητού εξαρτάται από την τέχνη τής μαγείρισσας* ΣΥΝ. νοστιμάδα, γευστικότητα ΑΝΤ. ανοστιά **2.** (μτφ.) κομψότητα και χάρη, η ιδιότητα προσώπου/πράγματος που ασκεί έντονη έλξη: *τα αστεία και τα πειράγματά του έχουν ~* ΣΥΝ. γούστο, γοητεία, χάρη, θελκτικότητα, γλύκα ΑΝΤ. ανοστιά **3.** ***νοστιμιές*** (οι) εύγευστα εδέσματα: *στο τραπέζι παρουσίασε ένα σωρό ~.*

νοστιμίζω ρ. → νοστιμεύω

νόστιμον ήμαρ → ήμαρ

νόστιμος, -η, -ο **1.** αυτός που διαθέτει ευχάριστη γεύση, που προκαλεί γευστική απόλαυση: *ετοίμασα κάτι ~* || *~ κρέας / ψάρι / φαγητό* ΣΥΝ. εύγευστος, γευστικός, απολαυστικός, (λόγ.) τερψιλαρύγγιος ΑΝΤ. άγευστος, άνοστος **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί καλή διάθεση και ευχαρίστηση, που λέγεται ή γίνεται με χάρη και κομψότητα: *συνήθως στις συντροφιές λέει ~ ανέκδοτα* || *~ υπόθεση / ιστορία / επεισόδιο / περιστατικό / παράδειγμα / αστείο* ΣΥΝ. όμορφος, χαριτωμένος, ευχάριστος, κομψός, γουστόζικος ΑΝΤ. άνοστος, άχαρος, κρύος, ανάλατος **3.** (μτφ.) ευχάριστος στην όψη, αυτός που προκαλεί ευχάριστες εντυπώσεις: *~ κοπέλα / κορίτσι / γυναίκα / άνδρας / νεαρός* || *~ στόλισμα / ντύσιμο* ΣΥΝ. χαριτωμένος ΑΝΤ. άχαρος. — **νόστιμα** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο αναφερόμενος στην επιστροφή στην πατρίδα» και, κατ' επέκταση, «ο ευχάριστος, αυτός που προκαλεί ωραίες αναμνήσεις (όπως ένα εύγευστο φαγητό)», < *νόστος* (βλ.λ.)].

νοστιμούλης, -α, -ικο {νοστιμούληδες} (υποκ.) **1.** αυτός που είναι αρκετά νόστιμος: *~ φαγητό* **2.** (μτφ.) αρκετά όμορφος, αρκετά χαριτωμένος: *~ κοπελιά* ΣΥΝ. ομορφούλης, ομορφούλικος, ομορφούτσικος ΑΝΤ. ασχημούλης, ασχημούτσικος. Επίσης **νοστιμούλικος,** -η, -ο κ. **νοστιμούτσικος**.

νόστος (ο) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η επιστροφή ξενιτεμένου στην πατρίδα: *κάθε μετανάστης ζει με τον πόθο τού ~* ΣΥΝ. επάνοδος, παλιννόστηση, επαναπατρισμός ΑΝΤ. εκπατρισμός, αποδημία, ξενιτεμός, (λαϊκ.) μισεμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νέομαι* «επιστρέφω, γυρίζω» (με ετεροίωση) < **νέσομαι*, που συνδ. με σανσκρ. násate «πλησιάζω, ενώνομαι», γοτθ. nasjan «σώζω», αρχ. γερμ. nerian «διασώζω, τρέφω» (> γερμ. nähren) κ.ά. Ομόρρ. *ἄ-νοστος, νόστ-ιμος, Νέστ-ωρ* (βλ.λ.) κ.ά.].

νοσφίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {νοσφίσθηκα} (λόγ.-σπάν.) γίνομαι παράνομα κάτοχος ξένου πράγματος ή αντικειμένου, το καρπώνομαι και το κρατώ με δόλιο τρόπο: *~ έδαφος / περιουσία* ΣΥΝ. ιδιοποιούμαι, σφετερίζομαι, οικειοποιούμαι. — **νόσφιση** (η) [1895], **νοσφισμός** (ο) [μτγν.], **νοσφιστής** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νοσφίζω*, αρχική σημ. «απομακρύνω - αποστερώ», < επίρρ. *νόσφι* «μακριά από, παράμερα, κρυφά», αβεβ. ετύμου. Το επίθημα *-φι* ίσως είναι υπόλειμμα οργανικής πτώσεως, αλλά δεν έχει προσδιοριστεί σαφώς το θέμα τής λ. Κατά μίαν άποψη, ίσως *νόσφι* < **νότ-σ-φι*, που συνδ. με λιθ. nuõ «μακριά από», λετ. nūo «από, εκ» και με το αρχ. *νῶτον*].

νοσώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {νοσείς... | νόσησα} (λόγ.) **1.** προσβάλλομαι ή έχω προσβληθεί από ασθένεια, υποφέρω από κάτι, είμαι άρρωστος σωματικά ή ψυχικά: *ο ασθενής νοσεί βαριά* ΣΥΝ. ασθενώ, πάσχω ΑΝΤ. υγιαίνω **2.** (μτφ.-συχνότ.) βρίσκομαι σε πολύ κακή κατάσταση: *η ανώτατη παιδεία μας νοσεί βαρύτατα και πρέπει να στρατευθούμε όλοι για τη θεραπεία της* ΣΥΝ. πάσχω, υποφέρω, (οικ.) είμαι σε κακό χάλι ΑΝΤ. είμαι καλά, βρίσκομαι σε άριστη κατάσταση.

νοσώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νοσώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που προξενεί ασθένεια, που είναι ή θεωρείται επιβλαβής για την υγεία και την ισορροπία τού οργανισμού: *~ κλίμα* ΣΥΝ. νοσηρός, νοσογόνος, ανθυγιεινός ΑΝΤ. υγιεινός **2.** ο επιρρεπής στις ασθένειες, αυτός που προσβάλλεται εύκολα και συχνά από αρρώστιες: *~ οργανισμός* ΣΥΝ. ασθενικός, φιλάσθενος ΑΝΤ. υγιής, δυνατός, εύρωστος **3.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που προκαλεί συμφορές και καταστροφές ΣΥΝ. ολέθριος, καταστρεπτικός ΑΝΤ. ευνοϊκός **4.** (ειδικότ.) ***νοσώδες*** (το) ομοιοπαθητικό φάρμακο που αποτελείται από παθολογικά προϊόντα τού οργανισμού σε μεγάλη αραίωση και χρησιμοποιείται για τη θεραπεία των αντίστοιχων νόσων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

νότα[1] (η) {δύσχρ. νοτών} **1.** ΜΟΥΣ. το σημείο με το οποίο παριστάνεται γραφικώς ο μουσικός φθόγγος· καθένα από τα επτά σημεία/σύμβολα τής μουσικής κλίμακας: *παίζει κιθάρα πρακτικά, χωρίς να ξέρει νότες* ΣΥΝ. σημείο, φθογγόσημο **2.** (κατ' επέκτ.) ο ήχος που ακούγεται και ειδικότ. η ιδιαίτερη χροιά του: *υψηλή / χαμηλή / παράφωνη ~* ΣΥΝ. τόνος, απόχρωση **3.** (μτφ.) η χροιά ή η απόχρωση οποιουδήποτε πράγματος και γενικά οτιδήποτε επηρεάζει τη διάθεση και μεταβάλλει τη συναισθηματική ισορροπία: *το γέλιο των παιδιών έδωσε χαρούμενη ~ στη σκυθρωπή ατμόσφαιρα* || *η χθεσινή κακοκαιρία έδωσε μια χειμωνιάτικη ~ στην καρδιά τής άνοιξης* || *ευχάριστη / δυσάρεστη / εύθυμη / γιορτινή / πένθιμη / τραγική / δραματική / τρυφερή / ζωηρή / λαϊκή ~* || *~ ευθυμίας / χαράς / μελαγχολίας / αισιοδοξίας / δροσιάς / φρεσκάδας* ΣΥΝ. τόνος.
[ΕΤΥΜ. < λατ. nota «σημείο, σήμα» (< nosco «γνωρίζω, εξετάζω»). Τα ονόματα των φθογγοσήμων προέρχονται ακροφωνικώς από συλλαβές μεσν. λατ. ύμνου προς τον Ιωάννη τον Βαπτιστή (βλ. τα πλάγια στοιχεία παρακάτω): *Ut* queant laxis *re*sonare fibris, *Mi*ra gestorum *fa*muli tuorum, *Sol*ve polluti *la*bii reatum, *S*ancte *I*ohannes («Για να μπορέσουν οι υπηρέτες σου να τιμήσουν με δυνατές φωνές τις θαυμαστές σου πράξεις, εξάλειψε την αμαρτία από τα ακάθαρτα χείλη τους, Άγιε Ιωάννη»). Αργότερα η πρώτη νότα «ut» μετονομάστηκε σε «do»].

νότα[2] (η) {δύσχρ. νοτών} ΝΟΜ. επίσημο διπλωματικό έγγραφο που ανταλλάσσεται μεταξύ τού Υπουργείου Εξωτερικών μιας χώρας και των διαφόρων διπλωματικών αντιπροσωπιών που βρίσκονται στη χώρα αυτή ΣΥΝ. διακοίνωση, (λατ.) μεμοράντουμ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. note (diplomatique) < λατ. nota «σημείο, σήμα» (< ρ. nosco «γνωρίζω, εξετάζω»)].

νοτάριος (ο) {νοταρί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. **1.** (κατά τη Φραγκοκρατία και την Τουρκοκρατία και αργότερα στα Επτάνησα) ο συμβολαιογράφος (βλ.λ.) **2.** πολιτικό και εκκλησιαστικό αξίωμα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, που αντιστοιχούσε κατά καιρούς στον σημειογράφο, τον στενογράφο, τον γραμματέα ή τον συμβολαιογράφο. — **νοταριανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. notarius < nota «σημείο, σήμα» < ρ. nosco «γνωρίζω, εξετάζω»].

νοτερός, -ή, -ό γεμάτος υγρασία και βροχή: *~ κλίμα / πρωινό / βράδυ* ΣΥΝ. υγρός, βροχερός ΑΝΤ. ξερός, ξηρός, στεγνός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νότος*].

νοτιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο νότος: *βγήκε από το κάστρο και τράβηξε κατά τη ~* || *το σπίτι βλέπει κατά τη ~* ΣΥΝ. νοτιάς, μεσημβρία ΑΝΤ. βορράς **2.** (συνεκδ.) ο άνεμος που πνέει από τον νότο και, καθώς περνά από τη θάλασσα, φέρνει υγρασία: *σήμερα φυσάει δυνατή ~* (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. νοτιάς, όστρια ΑΝΤ. βοριάς, πουνέντες **3.** (μτφ.) καιρός υγρός και βροχερός που προκαλείται από νότιο άνεμο: *η ~ μού τρυπούσε τα κόκκαλα* ΣΥΝ. υγρασία ΑΝΤ. ξηρασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νοτία* (ενν. *αὔρα, πνοή*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *νότιος*].

Νότια Αφρική ή **Δημοκρατία τής Νότιας Αφρικής** (η) (αφρικάανς Republiek van Suid Afrika, αγγλ. Republic of South Africa = Δημοκρατία τής Νότιας Αφρικής) κράτος στο νοτιότερο άκρο τής Αφρικής με πρωτεύουσες την Πρετόρια (για την εκτελεστική εξουσία) και το Κέιπ Τάουν (για τη νομοθετική εξουσία), επίσημες γλώσσες τα Αφρικάανς και την Αγγλική και νόμισμα το ραντ. Επίσης **Νότιος Αφρική**. — **Νοτιοαφρικανός** κ. (προφορ.) **Νοτιοαφρικάνος** (ο), **Νοτιοαφρικανή** κ. (προφορ.) **Νοτιοαφρικάνα** (η), **νοτιοαφρικανικός,** -ή, -ό [1890] κ. **νοτιοαφρικάνικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Η χώρα έλαβε την ονομασία της το 1910 με την ένωση των προτεκτοράτων και αποικιών τής Αγγλίας στην περιοχή].

νοτιάς (ο) {νοτιάδες} **1.** ο θερμός και υγρός άνεμος που πνέει από νότια διεύθυνση και φθάνει κάποτε σε πολύ μεγάλη ένταση (ώς έντεκα μποφόρ στα ελληνικά πελάγη): *σήμερα φυσάει ~* (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. νοτιά, όστρια ΑΝΤ. βοριάς **2.** (κατ' επέκτ.) ο σχετικά θερμός και υγρός καιρός που επικρατεί όταν πνέει νότιος άνεμος: *σήμερα*

δεν κάνει κρύο, είναι ~ ΣΥΝ. νοτιά **3.** (συνεκδ.) ο νότος: *τράβηξε κατά τον ~* ΣΥΝ. μεσημβρία, νοτιά ΑΝΤ. βορράς. — (υποκ.) **νοτιαδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < *νοτιά*, κατά το *βοριάς*].

Νότια Σινική Θάλασσα (η) τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ των Φιλιππινών, τής νήσου Βόρνεο, τής Μαλαισίας, τού Βιετνάμ και των Ν. ακτών τής Κίνας· αλλιώς *Θάλασσα (τής) Νότιας Κίνας*.

νοτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νότισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) υγρό και μαλακό, το ποτίζω ελαφρώς με νερό ή άλλο υγρό: *μην απλώσεις έξω τα ρούχα, γιατί η υγρασία θα τα νοτίσει* || *το μωρό νότισε το στρώμα* || *νοτισμένο χώμα / έδαφος / ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. υγραίνω, βρέχω, διαβρέχω, μουσκεύω ΑΝΤ. ξηραίνω, στεγνώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι υγρός και μαλακός από απορρόφηση νερού ή άλλου υγρού: *τα ρούχα νότισαν από την υγρασία* || *ο τοίχος νότισε* ΣΥΝ. υγραίνομαι, βρέχομαι, διαβρέχομαι ΑΝΤ. ξηραίνομαι, στεγνώνω. — **νότισμα** (το) κ. **νοτισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νότος*].

Νοτιοαμερικανός κ. (προφορ.) **Νοτιοαμερικάνος** (ο), **Νοτιοαμερικανή** κ. (προφορ.) **Νοτιοαμερικάνα** (η) πρόσωπο που κατάγεται από τη Ν. Αμερική ΣΥΝ. Λατινοαμερικανός. — **νοτιοαμερικανικός, -ή, -ό** [1889] κ. (προφορ.) **νοτιοαμερικάνικος, -η, -ο.**

νοτιοανατολικός, -ή, -ό [1812] (συντομ. ΝΑ.) **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον νότο και στην ανατολή: *~ δωμάτιο / παράθυρο* ΣΥΝ. ανατολικομεσημβρινός ΑΝΤ. βορειοδυτικός **2.** (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον νότο και στην ανατολή, που πνέει από το ανάλογο σημείο τού ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) εύρος, (λαϊκ.) σιρόκος. — **νοτιοανατολικ-ά / -ώς** [1807] επίρρ.

νοτιοαφρικανικός, -ή, -ό ➜ Νότια Αφρική

νοτιοδυτικός, -ή, -ό [1812] (συντομ. ΝΔ.) **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον νότο και στη δύση: *~ δωμάτιο / παράθυρο* ΣΥΝ. δυτικομεσημβρινός ΑΝΤ. βορειοανατολικός **2.** (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον νότο και στη δύση, που πνέει από το ανάλογο σημείο τού ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λίβας, (λαϊκ.) γαρμπής. — **νοτιοδυτικ-ά / -ώς** [1807] επίρρ.

νοτιοελλαδικός, -ή, -ό κ. **νοτιοελλαδίτικος, -η, -ο** αυτός που σχετίζεται με τη Ν. Ελλάδα.

νοτιοευρωπαϊκός, -ή, -ό [1831] αυτός που σχετίζεται με τη Ν. Ευρώπη.

νότιος, -α, -ο [αρχ.] (συντομ. Ν.) **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς τον νότο (βλ.λ.): *~ πολιτεία / τομέας / μέτωπο / δωμάτιο / παράθυρο / ημισφαίριο* ΣΥΝ. μεσημβρινός ΑΝΤ. βόρειος **2.** (ειδικότ. για στοιχεία τής φύσης) αυτός που προέρχεται από τον νότο ή κατευθύνεται προς αυτόν: *~ άνεμος / ρεύμα* ΣΥΝ. μεσημβρινός, (γεωγρ.) ανταρκτικός ΑΝΤ. βόρειος, (γεωγρ.) αρκτικός **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που κατοικεί στα μέρη τής Γης, των ηπείρων, μιας χώρας κ.λπ. που βρίσκονται στον νότο: *~ λαοί* || *λόγω τής γεωγραφικής μας θέσεως είμαστε οι ~ τής Ευρώπης* || *στην Ιταλία υπάρχει έκδηλη αντιπαλότητα μεταξύ βορείων και νοτίων* ΑΝΤ. βόρειος **4.** (α) ΓΕΩΓΡ. ειδικός προσδιορισμός ή συμπλήρωμα τής ονομασίας γεωγραφικής περιοχής, οικισμού κ.λπ., που δείχνει ότι η εν λόγω τοποθεσία βρίσκεται στον νότο και αντιδιαστέλλεται προς άλλη, ομώνυμη, η οποία βρίσκεται στον βορρά: *~ Αμερική / Βιετνάμ / Κορέα* (β) (ειδικότ.) ***Νότιος*** (ο) ο στρατιώτης ή ο κάτοικος των νότιων πολιτειών των Η.Π.Α., κυρ. κατά τη διάρκεια τού εμφυλίου πολέμου τον 19ο αι.: *στον πόλεμο νίκησαν οι Βόρειοι τους Νοτίους* **5.** ΑΣΤΡΟΝ. ***Νότιος σταυρός / σταυρός τού Νότου*** αστερισμός που γίνεται ορατός μόνο στο Ν. Ημισφαίριο τής Γης· περιλαμβάνει πολύ λαμπρούς αστέρες και παλαιότ. χρησίμευε στον προσανατολισμό των ναυτικών. — **νότια / νοτίως** επίρρ.

Νοτιοσλαυΐα (η) (παλαιότ. ορθ.) η Γιουγκοσλαβία (βλ.λ.).

Νότιος Παγωμένος Ωκεανός (ο) ο ωκεανός που περιβάλλει την Ανταρκτική.

Νότιος Πόλος (ο) το νοτιότερο σημείο τής Γης, το προς Ν. σημείο στο οποίο καταλήγει ο νοητός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ΑΝΤ. Βόρειος Πόλος.

νότισμα (το) ➜ νοτίζω

νοτισμός (ο) ➜ νοτίζω

νότος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (κ. με κεφ., συντομ. Ν.) ένα από τα τέσσερα κύρια σημεία τού ορίζοντα, το διαμετρικώς αντίθετο τού βορρά, προς τη διεύθυνση τού Νοτίου Πόλου: *κατευθύνθηκαν προς νότο(ν)* || *στον / από τον ~* ΣΥΝ. μεσημβρία, νοτιά ΑΝΤ. βορράς **2.** το νότιο τμήμα νομού, επαρχίας, χώρας, ηπείρου: *κατοικεί στον ~* **3.** (κατ' επέκτ.) ***Νότος*** (ο) το σύνολο των λιγότερο ανεπτυγμένων ή αναπτυσσόμενων οικονομικά χωρών, που βρίσκονται στο Ν. τμήμα τής Ευρώπης και γενικότ. τού κόσμου, κατ' αντιδιαστολή προς τον πλούσιο και εξελιγμένο Βορρά **4.** (επίσ.) η όστρια (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λατ. nato «κολυμπώ», αρμ. nay «υγρός», που θα οδηγούσε σε I.E. *snə-t- «υγρός» (πβ. κ. *νέω* «κολυμπώ»), δεν ικανοποιεί μορφολογικώς και σημασιολογικώς. Η υπόθεση ότι *νότος* < *sno-to- δεν τεκμηριώνεται επιστημονικώς. Παράγ. *νοτ-ερός, νοτ-ίζω, νότ-ιος* κ.ά.].

νοτούρνο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. μουσική σύνθεση για κρουστά ή έγχορδα ή πιάνο, που έχει συνήθ. αργό τέμπο και μελωδία γλυκιά και μελαγχολική ΣΥΝ. νυκτωδία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. notturno «νυχτερινός» (πβ. γαλλ. nocturne) < λατ. nocturnus < nox, noctis «νύχτα»].

νουά (το) {άκλ.} στρογγυλό κομμάτι εκλεκτού άπαχου μοσχαρίσιου κρέατος από το μπούτι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. noix < λατ. nux, nucis «καρύδι»].

νουάρ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει μαύρο ή πολύ σκούρο χρώμα **2.** ως χαρακτηρισμός κινηματογραφικών έργων *(φιλμ νουάρ)*, κυρ. αμερικανικών τής δεκαετίας τού '40, με κύρια χαρακτηριστικά την ασπρόμαυρη φωτογραφία, τον χαμηλό φωτισμό, την αστυνομική πλοκή, την παρουσία σκληρών χαρακτήρων, τη διαφθορά, τα αστικά τοπία, τον κυνισμό και την απαισιοδοξία **3.** (γενικότ.) ως χαρακτηρισμός οποιουδήποτε έργου με αστυνομικό θέμα, αστικό περιβάλλον και απαισιόδοξη οπτική: *~ αφήγημα / ιστορία / χαρακτήρας*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. noir «μαύρος, σκοτεινός» < λατ. niger (πβ. κ. *νέγρος*). Τον γαλλ. όρο film noir (américain) πρωτοχρησιμοποίησαν Γάλλοι κριτικοί, για να προσδιορίσουν τις κινηματογραφικές ταινίες τής σημ. 2].

νουβέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λογοτεχνικό είδος, αφήγηση σε πεζό λόγο με έκταση και πλοκή μεγαλύτερη και πιο σύνθετη από αυτήν τού διηγήματος αλλά μικρότερη και απλούστερη από την αντίστοιχη τού μυθιστορήματος: *αισθηματική / αστυνομική ~* **2.** ΛΟΓΟΤ. (παλαιότ.) σύντομη αφήγηση με σφιχτοδεμένη πλοκή και ρεαλιστικό ή σατιρικό χαρακτήρα· γεννήθηκε τον Μεσαίωνα στην Ιταλία και εξαπλώθηκε τους επόμενους αιώνες σε ολόκληρη τη Δ. Ευρώπη (πβ. λ. *μυθιστόρημα, διήγημα, αφήγημα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. nouvelle < λατ. novellus, υποκ. τού επιθ. novus «νέος»].

νουβέλ βαγκ (η/το) {άκλ.} ανανεωτική τάση στον χώρο τού γαλλικού κινηματογράφου, γνωστή ως «κινηματογράφος τού δημιουργού» (γαλλ. cinéma d'auteur) και στην οποία ανήκουν σκηνοθέτες, όπως ο Γκοντάρ, ο Τρυφώ, ο Σαμπρόλ κ.ά. (βλ. κ. *νέο κύμα*, λ. *νέος*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. nouvelle vague «νέο κύμα»].

νουγκατίνα (η) πάστα με πλούσια κρέμα, παντεσπάνι και κομμάτια αμυγδάλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. nougatine < nougat < δημώδ. λατ. nuca < λατ. nux, nucis «καρύδι»].

νουθεσία (η) [αρχ.] {νουθεσιών} η διατύπωση πρότασης με συμβουλευτικό χαρακτήρα, κάθε παραίνεση (που συχνά εμπεριέχει και τόνο κριτικής) ΣΥΝ. νουθέτηση, νουθέτημα, συμβουλή, δασκάλεμα.

νουθετώ ρ. μετβ. {νουθετείς... | νουθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω συμβουλές, κάνω παραινέσεις σε πρόσωπο για βελτίωση συμπεριφοράς, διόρθωση σφάλματος κ.λπ. ΣΥΝ. συμβουλεύω, ορμηνεύω, δασκαλεύω, κατηχώ. — **νουθέτηση** (η) [αρχ.] κ. **νουθέτημα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νουθετῶ (-έω)* < *νου-* (< *νοῦς*) + *-θετῶ* < *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

νουκλεΐ(νι)κό οξύ (το) {νουκλεΐ(νι)κού οξέος} ΒΙΟΛ. μεγαλομοριακή (βλ.λ.) οργανική ένωση που αποτελείται από μικρά μόρια (μονομερή), τα νουκλεοτίδια (βλ.λ.) και υπάρχει σε δύο τύπους, το δεσοξυριβοζονουκλεϊκό οξύ (D.N.A.) (βλ.λ.) και το ριβοζονουκλεϊκό οξύ (R.N.A.) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nucleic (acid) < λατ. nucleus «πυρήνας» (< nux, nucis «καρύδι, κέλυφος»)].

νουκλεΐ(νι)κός αριθμός (ο) ΦΥΣ. ο συνολικός αριθμός των νουκλεονίων (νετρονίων και πρωτονίων) τού ατομικού πυρήνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nucleon number].

νουκλεόνιο (το) {νουκλεονί-ου | -ων} ΦΥΣ. το πρωτόνιο ή το νετρόνιο ως στοιχεία τού πυρήνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. nucleon < λατ. nucleus «πυρήνας»].

νουκλεοπρωτεΐνη (η) {νουκλεοπρωτεϊνών} καθεμία από τις σπουδαιότατες ετεροπρωτεΐνες (ένωση από πρωτεΐνη με μη πρωτεϊνική ένωση) που προέρχονται από τη σύνδεση βασικής πρωτεΐνης και νουκλεΐ(νι)κού οξέος (τού D.N.A. ή τού R.N.A.)· βρίσκονται στον πυρήνα των κυττάρων των ζωντανών οργανισμών και συμμετέχουν στις θεμελιώδεις βιολογικές και γενετικές διεργασίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. nucleoprotein (νόθο σύνθ.)].

νουκλεοτίδιο (το) {νουκλεοτιδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. καθένα από τα μόρια που συνδυάζονται, για να σχηματίσουν ένα νουκλεΐ(νι)-κό οξύ (βλ.λ.) και που αποτελούνται από ένα σάκχαρο, μία οργανική βάση και φωσφορικό οξύ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. nucleotide < θ. nucle- < λατ. nucleus «πυρήνας» (< nux, nucis «καρύδι, κέλυφος»)].

νούλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) **1.** ο αριθμός που δηλώνει το κενό, το μηδέν ΣΥΝ. μηδενικό, (καθημ.) ζερό, τζίφος **2.** (μτφ.) κόπος που πήγε χαμένος, προσπάθεια που απέτυχε: *πάλι δεν έγινε τίποτε, ~ ξανά!* **3.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο ή πράγμα που δεν αξίζει τίποτα: *ως επιστήμονας είναι σκέτη ~* ΣΥΝ. μηδενικό, τιποτένιος, ανάξιος, τενεκές, κάλπικος παράς ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός ● **4.** (στο σκάκι) λήξη τού παιχνιδιού χωρίς να αναδειχθεί νικητής ΣΥΝ. ισοπαλία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. nulla < λατ. nulla, από το επιθ. nullus «ουδείς, κανείς» (< nē ullus)].

nulla dies sine linea λατ. (προφέρεται *νούλα ντίες σίνε λίνεα*) ελλην. *καμία ημέρα χωρίς γραμμή* (από φρ. τού Πλίνιου προς τον διάσημο ζωγράφο Απελλή, ο οποίος δεν περνούσε ούτε μέρα χωρίς να σχεδιάσει έστω μία γραμμή· σήμερα λέγεται κυρ. ως προτροπή σε συγγραφείς) να μην περνά ούτε μία ημέρα, χωρίς να έχεις γράψει έστω και μία γραμμή.

nullus crimen, nulla pœna sine lege λατ. (προφέρεται *νούλους κρίμεν, νούλα πένα σίνε λέγκε*) ελλην. *κανένα έγκλημα, καμία ποινή χωρίς νόμο*· δεν μπορεί να υπάρξει έγκλημα και να επιβληθεί ποινή αν δεν προβλέπονται από νόμο.

νούμερο (το) **1.** ο αριθμός (βλ.λ.): *το ~ εκατό* || *τυχερό / γρουσούζικο ~* || *το ~ τού τηλεφώνου της* **2.** (για ενδύματα και υποδήματα) το μέγεθος: *τι ~ παπούτσια φοράς;* || *φοράμε το ίδιο ~ παντελόνι* ● **3.** καθεμία από τις αυτοτελείς σκηνές σε επιθεώρηση, θέατρο ποικιλιών,

βαριετέ κ.λπ. ή από τα αυτοτελή θεάματα σε νυκτερινό κέντρο διασκεδάσεως: *χορευτικό / τραγουδιστικό / επικίνδυνο / σατιρικό / κύριο ~ || το ~ σημείωσε επιτυχία / αποτυχία || η ηθοποιός διέκοψε το ~ της και κατευθύνθηκε προς τα καμαρίνια* ΣΥΝ. πράξη, σκηνή, ατραξιόν, μέρος, ρόλος· ΦΡ. (μτφ.) ***κάνω / αρχίζω (τα) νούμερα*** κάνω καπρίτσια, δημιουργώ προβλήματα: *μου κάνει συνέχεια νούμερα και δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε* **4.** (περιληπτ.) οι ηθοποιοί, οι χορευτές, οι διασκεδαστές κ.λπ. που εκτελούν αυτοτελή σκηνή σε θέατρο ή κέντρο διασκεδάσεως **5.** (μειωτ.-για πρόσ.) άτομο φαιδρό, άνθρωπος γελοίος, που προκαλεί κοροϊδευτικά σχόλια εις βάρος του: *αυτός δεν είναι σοβαρό πρόσωπο, είναι ~! || έγινε ~ στο μαγαζί με τα καμώματά του!* ΣΥΝ. γελοίο υποκείμενο, καραγκιόζης, ψώνιο, ούφο ΑΝΤ. σοβαρός, αξιοσέβαστος. — (υποκ.) **νουμεράκι** (το) (σημ. 1-3) (πβ. κ. λ. *αριθμός*).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νούμερον* < ιταλ. numero < λατ. numerus «αριθμός»].

numerus clausus λατ. (προφέρεται *νούμερους κλάουζους*) ελλην. *κλειστός, περιορισμένος αριθμός*· συνήθ. για θέσεις που πρόκειται να καλυφθούν (σε σεμινάριο, μάθημα, εισαγωγή φοιτητών σε πανεπιστήμιο κ.λπ.).

νουμηνία (η) {νουμηνιών} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. η χρονική στιγμή, κατά την οποία η Σελήνη βρίσκεται σε σύνοδο, δηλ. ανάμεσα στη Γη και στον Ήλιο, και εισέρχεται σε νέα φάση τής περιφοράς της γύρω από τη Γη, με αποτέλεσμα να είναι για τον λόγο αυτόν αόρατη **2.** κάθε νέα αρχή των φάσεων τής Σελήνης και επομένως τού σεληνιακού μήνα ΣΥΝ. νέα Σελήνη.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεομηνία* (με συναίρεση) < *νεο-* + *-μηνία* < *μήν*].

Νουμιδία (η) αρχαίο βασίλειο στη ΒΑ. Αφρική.

[ΕΤΥΜ. < λατ. Numidia < αρχ. *Νομαδία* (< *νομάς, -άδος*), εξαιτίας τού νομαδικού χαρακτήρα των κατοίκων].

νουνεχής, -ής, -ές {νουνεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· νουνεχέστ-ερος, -ατος} (λόγ. για πρόσ.) αυτός που διαθέτει νου και φρόνηση, που χρησιμοποιεί σωστά τις διανοητικές και πνευματικές του ικανότητες: ~ *άνθρωπος / υπάλληλος* ΣΥΝ. εχέφρων, συνετός, μυαλωμένος, σώφρων, φρόνιμος, γνωστικός ΑΝΤ. άφρων, άμυαλος, ασύνετος, απερίσκεπτος. — **νουνεχώς** επίρρ. [αρχ.], **νουνέχεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, έχω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *νοῦν ἔχει* ή *νοῦν ἔχων*].

νουννός (ο) → νοννός

νούντσιος (ο) ΕΚΚΛΗΣ. αξιωματούχος τού κράτους τού Βατικανού, διαπιστευμένος ως διπλωματικός αντιπρόσωπος τού Πάπα σε κυβέρνηση κράτους, το οποίο διατηρεί επίσημες διπλωματικές σχέσεις με την Αγία Έδρα.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. nuncio < λατ. nuntius «απεσταλμένος»].

νους (ο) {νου κ. νοός | λόγ. πληθ. νόες} **1.** το σύνολο των πνευματικών δυνάμεων τού ανθρώπου, που του επιτρέπουν να συλλαμβάνει την πραγματικότητα και να επεξεργάζεται τα δεδομένα της **2.** (ειδικότ.) η ικανότητα να σκέφτεται κανείς, να παράγει λογικές σκέψεις, να δημιουργεί πνευματικά· η διάνοια: *δημιουργικός / επινοητικός / εφευρετικός / δαιμόνιος / μεγαλοφυής / γόνιμος ~ ||* (μτφ.) *ακονίζω / οξύνω τον ~*· ΦΡ. (α) ***κοινός νους*** βλ. λ. *κοινός* (β) ***νους υγιής εν σώματι υγιεί*** *(νοῦς ὑγιὴς ἐν σώματι ὑγιεῖ)* η πνευματική κατάσταση τού ανθρώπου δεν είναι άσχετη από τη σωματική του κατάσταση, η σωματική και η πνευματική υγεία είναι αλληλένδετες (γ) ***έχω στον νου / κατά νουν (κάτι)*** (*ἔχει κατὰ νοῦν*, Σοφοκλ. *Οἰδ. ἐπὶ Κολ.* 1768) σκέπτομαι να, έχω σκοπό να κάνω (κάτι): ~ *να σας επισκεφθώ σύντομα || θα σας εξηγήσω πώς θα δράσουμε· κάτι ~* (δ) ***βάζω στον νου (κάτι)*** (μεσν. φρ.) σκέφτομαι (κάτι) (συνήθ. με ανησυχία), υποθέτω: *άργησαν και ~ μου πολλά* (ε) ***το βάζει ο νους (κάποιου)*** βλ. λ. *βάζω* (στ) ***βάζω (κάτι) με τον νου μου*** (μεσν. φρ.) κάνω σκέψεις, σχέδια, υπολογισμούς, υποθέσεις σχετικά με ένα θέμα: *δεν μου έδωσε ξεκάθαρη απάντηση και άρχισα να ~ διάφορα || βάλε με τον νου σου ότι θα έρθουν εκατό άνθρωποι και θα καταλάβεις τι φασαρία θα γίνει* (ζ) ***βγάλ' το σπ' τον νου σου*** (μεσν. φρ.) σταμάτα να το σκέφτεσαι και να το συζητάς, δεν γίνεται: *~! Λεν πρόκειται να γίνει ποτέ!* ΣΥΝ. ξέχνα το!, ούτε να το σκέφτεσαι! (η) ***φέρνω στον νου μου (κάποιον / κάτι)*** (μεσν. φρ.) ανακαλώ στη μνήμη μου, έρχεται (κάτι) στο μυαλό μου: *~ τις ωραίες στιγμές που περάσαμε* ΣΥΝ. θυμούμαι, αναλογίζομαι (θ) ***παίρνω τον νου (κάποιου)*** (μεσν. φρ.) τον κάνω να χάσει τα λογικά του, τον επηρεάζω στον τρόπο που σκέφτεται ή τον γοητεύω: *μια ομορφούλα τού πήρε τον νου* (ι) ***ψηλώνει ο νους μου*** (μεσν. φρ.) έχω μεγάλες φιλοδοξίες, στοχεύω πολύ ψηλά (ια) (παροιμ.) ***κοντά στον νου κι η γνώση*** για πράγματα ευνόητα (ιβ) ***(κάτι) περνάει σπ' τον νου / το μυαλό (κάποιου)*** (i) για ξαφνική, σύντομη σκέψη, ιδέα: *κάτι μού πέρασε απ' τον νου* (ii) (γενικότ.) σκέφτομαι ή φαντάζομαι (κάτι): *δεν μου πέρασε καν απ' τον νου ότι θα ερχόσουν τόσο νωρίς* (ιγ) ***πού γυρίζει ο νους σου;*** τι σκέφτεσαι, τι σε απασχολεί; (ιδ) ***μου έρχεται στον νου (κάτι)*** (*ἐπὶ νοῦν ἐλθεῖν τινι*, Διονυσ. Αλικαρν. 3, 15) (i) σκέφτομαι (κάτι) ξαφνικά: *μου ήρθε στον νου μια ιδέα!* (ii) θυμούμαι ξαφνικά (γεγονός, περιστατικό κ.λπ.) (ιε) ***δεν το χωράει ο νους μου*** δεν μπορώ να το πιστέψω, μου είναι αδύνατον να δεχθώ ότι συμβαίνει ή συνέβη κάτι: *~ ότι μου φέρθηκε τόσο αχάριστα || ~ ότι έκανε τέτοιο έγκλημα· αυτός ήταν το καλύτερο παιδί* (ιστ) ***ο νους μου τρέχει (σε κάτι)*** σκέφτομαι ή θυμούμαι (κάτι) με νοσταλγία: *τρέχει ο νους μου στα περασμένα || πού τρέχει ο νους σου;* (ιζ) ***ο νους μου κατεβάζει*** σκέφτομαι δημιουργικά, παράγω ιδέες, βρίσκω λύσεις και απαντήσεις· συχνά ειρων. ή χαριτολογώντας: *ας μας πουν οι υπουργοί, που ο νους τους κατεβάζει, πώς μπορεί να ζήσει κανείς με τόσο χαμηλή σύνταξη: ||* (σε λογοπαίγνιο, για τον έλεγχο τής εξυπνάδας κάποιου) *«εσύ που ξέρεις τα πολλά κι ο νους σου κατεβάζει, ένα καντάρι σίδερο πόσες βελόνες βγάζει;»* (ιη) ***νους ορά και νους ακούει*** (*νοῦς ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει*, Επίχαρμος, απόσπ. 12) ο νους βλέπει και ο νους ακούει· για να τονιστεί ο κεντρικός ρόλος που παίζει ο νους στην αντίληψη και κατανόηση των πραγμάτων **3.** η ικανότητα να σκέφτεται και να κρίνει κανείς ανάλογα με την περίσταση: *χρειάζεται ~ και κρίση, για να επιτύχεις στη ζωή* ΣΥΝ. εξυπνάδα, ευφυΐα, οξυδέρκεια, σωφροσύνη ΑΝΤ. ανοησία, βλακεία· ΦΡ. ***(κάποιος) έχει τετράγωνο νου*** κάποιος σκέπτεται με απολύτως λογικό τρόπο, εξετάζει συστηματικά και με ακρίβεια όλα τα δεδομένα **4.** (συνεκδ.) πρόσωπο με ανεπτυγμένες διανοητικές ικανότητες, με δύναμη και βάθος σκέψεως: *ο Αριστοτέλης υπήρξε μέγας ~* ΣΥΝ. μυαλό, μεγαλοφυΐα, ιδιοφυΐα **5.** το πρόσωπο που συλλαμβάνει, σχεδιάζει και κατευθύνει μια διαδικασία· ΦΡ. ***ιθύνων νους*** βλ. λ. *ιθύνω* **6.** σε ΦΡ. που δηλώνουν προσοχή, επικέντρωση τής προσοχής σε κάτι, λ.χ. (α) ***έχω τον νου μου (σε κάποιον / κάτι)*** (αρχ. φρ., λ.χ. *ποῦ τὸν νοῦν ἔχεις;* Αριστοφ. *Ἐκκλησ.* 156), προσέχω, έχω στραμμένη την προσοχή μου (σε κάποιον/κάτι), με απασχολεί μια υπόθεση: *έχε τον νου σου στο μωρό όσο θα λείπω || τον νου του τον έχει πάντα στη δουλειά || Πού έχεις τον νου σου σήμερα; Όλο λάθη κάνεις!* (β) ***(έχε) τον νου σου*** πρόσεχε, να είσαι σε ετοιμότητα, σε εγρήγορση: *έχε ~ μήπως με ζητήσει κανείς || να έχετε τον νου σας, όταν οδηγείτε! || ~! Εδώ και ώρα κάποιος μας παρακολουθεί!* **7.** η φαντασία: *αυτό που λες είναι γέννημα τού ~ σου, δεν συνέβη ποτέ || προϊόν / πλάσμα / κατασκεύασμα / δημιούργημα τού ~* **8.** ΦΙΛΟΣ. η νόηση, η διάνοια **9.** (σπάν. για κείμενα) το νόημα, το περιεχόμενο: *ποιος είναι ο ~ τού αποσπάσματος;* ΣΥΝ. σημασία (πβ. λ. *μυαλό*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νοῦς* < *νόος*, αβεβ. ετύμου. Έχει υποτεθεί ότι η λ. ανάγεται σε θ. **νοϝ-* και, ως εκ τούτου, συνδ. με γοτθ. snurts «έξυπνος, σώφρων», αλλά η απουσία τού δίγαμμα από μυκ. τ. (π.χ. wi-pi-no-o) καθιστά δυσχερή τη συσχέτιση. Σύμφωνα με άλλη άποψη, το αρχικό θ. είναι *νογ- και οδηγεί σε σύνδεση με σανσκρ. náyati «οδηγώ», εκδοχή εξίσου αβέβαιη. Κατ' άλλους, η λ. συνδ. με γοτθ. nasjan «σώζω», αν θεωρηθεί έγκυρη η σημασιολ. μεταβολή «διασώζω» → «παρατηρώ». Δεν είναι πειστικές οι συνδέσεις με τα ρ. *νεύω* «κουνώ (το κεφάλι)» και *νέομαι* «επιστρέφω, γυρίζω»].

νούφαρο (το) ΒΟΤ. φυτό ποώδες, πολυετές και υδροχαρές, που ζει κυρ. σε στάσιμα νερά, έχει μεγάλα, δερματώδη φύλλα και όμορφα άνθη σε χρώμα λευκό ή κίτρινο, γι' αυτό και καλλιεργείται συχνά σε τεχνητές λίμνες ως καλλωπιστικό.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νοῦφαρ* < αραβ. nufar].

Ν.Ο.Χ. (ο) Ναυτικός Όμιλος Χίου.

νοώ ρ. μετβ. {νοείς... λόγ. μτχ. αρσ. νοών | νό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) **1.** συλλαμβάνω με τον νου, αντιλαμβάνομαι με το μυαλό: *δεν ~ το περιεχόμενο των λόγων του ||* (συχνότ. στο μεσοπαθ. τριτοπρόσ.) *δεν νοείται πολιτισμένη κοινωνία χωρίς οργανωμένη παιδεία και παροχή ιατρικής περίθαλψης* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κατανοώ· ΦΡ. ***ο νοών νοείτω*** *(ὁ νοῶν νοείτω)* όποιος έχει μυαλό, ας καταλάβει: *δεν χρειάζεται να δώσω άλλες διευκρινίσεις· ~!* **2.** (ειδικότ.) χρησιμοποιώ τον νου για να κάνω λογικούς συλλογισμούς με βάση τα εκάστοτε δεδομένα ΣΥΝ. σκέπτομαι, στοχάζομαι, συλλογίζομαι, διαλογίζομαι **3.** (ειδικότ.) ***νοούμενο*** (το) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) **νογάω** [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νοῶ (-έω)* < *νοῦς* (βλ.λ.). Η φρ. *ὁ νοῶν νοείτω* αποτελεί παραλλαγή τής ρήσης τού Χριστού *ὁ ἀναγινώσκων νοείτω* (Κ.Δ. Ματθ. 24, 15)].

Ν.Π.Δ.Δ. (το) Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (βλ. λ. *νομικός*).

Ν.Π.Ι.Δ. (το) Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (βλ. λ. *νομικός*).

Ν.Σ.Κ. (το) Νομικό Συμβούλιο τού Κράτους (βλ. λ. *νομικός*).

ντα (το) → ντα ντά[2]

νταβάνι (το) → ταβάνι

νταβανόπροκα (η) → ταβανόπροκα

ντάβανος (ο) → τάβανος

νταβανοσανίδα (η) → ταβανοσανίδα

νταβανόσκουπα (η) → ταβανόσκουπα

νταβαντούρι (το) {νταβαντουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-οικ.) **1.** μεγάλη φασαρία και αταξία που προκαλείται από πολλούς ανθρώπους οι οποίοι θορυβούν: *στο δωμάτιο των παιδιών γίνεται μεγάλο ~* ΣΥΝ. θόρυβος, βοή, σαματάς, ντόρος ΑΝΤ. ησυχία, γαλήνη, σιωπή **2.** (κατ' επέκτ.) συμπλοκή ομάδων ανθρώπων: *όταν συναντήθηκαν οι οπαδοί των αντίπαλων ομάδων άρχισε το ~* ΣΥΝ. καβγάς, επεισόδιο.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tevatür «πλήθος μαρτύρων (στο δικαστήριο)» (με αφομοίωση)].

νταβανώνω ρ. → ταβανώνω

νταβάς[1] κ. **ταβάς** (ο) {νταβάδες} (λαϊκ.) μαγειρικό σκεύος από μέταλλο ή πηλό, που έχει σχήμα στρογγυλό και πλατύ και είναι ελάχιστα βαθύ: *«κάνω γιούργια* (έφοδο) *στον ~ με τα κουλλούρια»* ΣΥΝ. ταψί, σινί.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tava «τηγάνι» < περσ. tābā / tāwa].

νταβάς[2] (ο) {νταβάδες} ο νταβατζής (βλ.λ.).

νταβατζιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** οι ασχολίες τού νταβατζή (βλ.λ.), η προστασία και η εκμετάλλευση πορνών **2.** (κατ' επέκτ.) το θράσος, οι παλληκαρισμοί και γενικά ό,τι συνθέτει τη συμπεριφορά τού νταβατζή (βλ.λ.) ΣΥΝ. νταϊλίκι.

νταβατζής (ο) {νταβατζήδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που παίρνει μέρος των χρημάτων που κερδίζει μια πόρνη με αντάλλαγμα την προστασία που της παρέχει ΣΥΝ. προαγωγός, προστάτης, αγαπητικός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εμφανίζεται ως προστάτης ενός χώρου, συστήματος, επαγγελματικής ομάδας κ.ά. αποκτώντας προσωπικά οφέλη από αυτά: *ορισμένα στελέχη χαρακτήρισαν τα μέλη τής ηγεσίας τους «νταβατζήδες τού συνδικαλιστικού κινήματος»*. Επίσης **νταβάς**.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. davacı «κατήγορος» < dava «δίκη»].

νταβούλι (το) → νταούλι

νταβραντίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {νταβράντισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦

(αμετβ.) **1.** είμαι γεμάτος ζωτικότητα και σφρίγος ΣΥΝ. σφύζω **2.** (κατ' επέκτ.) βρίσκομαι σε κατάσταση οργασμού **3.** (συνήθ. η μτχ. ***νταβραντισμένος, -η, -ο***) (α) αυτός που είναι γεμάτος υγεία, δύναμη και ζωτικότητα ΣΥΝ. υγιής, γερός, σφριγηλός, δυνατός ΑΝΤ. αδύναμος, καχεκτικός (β) (ειδικότ. για το πέος) που βρίσκεται σε στύση ♦ **4.** (μετβ.) (για άμαξα ή υποζύγιο) τινάζω ή κουνώ δυνατά και με έντονο ρυθμό ΣΥΝ. τραντάζω, εκτινάσσω, απωθώ. Επίσης **νταβραντώ** {-είς...}. — **νταβράντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. davrandım, αόρ. τού ρ. davranmak «κινούμαι, προσπαθώ»].

νταγιαντίζω ρ. μετβ. {νταγιάντ-ισα} (λαϊκ.-σπάν.) δέχομαι αναγκαστικά δυσάρεστη κατάσταση, μαθαίνω να επιβιώνω μαζί της: *«δεν νταγιαντούσαμε άλλο τη φτώχια!»* (Δ. Σωτηρίου) ΣΥΝ. υπομένω, ανέχομαι, αντέχω, βαστώ, υποφέρω. Επίσης **νταγιαντώ** {-είς...}. — **νταγιάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dayandım, αόρ. τού ρ. dayanmak «στηρίζομαι, υπομένω»].

νταγλαράς (ο) {νταγλαράδες} (λαϊκ.) ο ψηλός, ογκώδης (και συχνά άγριος) άνδρας ΣΥΝ. μαντράχαλος, μαγκλαράς.
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού τουρκ. dağlı «ορεσίβιος» (< dağ «βουνό») ή απευθείας από τ. dağlar, πληθ. τού dağ].

νταής (ο) {νταήδες} (λαϊκ.-οικ.) **1.** (αρχικά-σπάν.) ο γενναίος άνθρωπος, αυτός που κάνει θαρραλέες πράξεις ΣΥΝ. παλληκάρι **2.** (ειρων.-μειωτ.) αυτός που υποκρίνεται τον γενναίο, που παριστάνει τον θαρραλέο και τον παλληκαρά, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι: *ήταν ο τύπος τού μάγκα και τού ~* ΣΥΝ. ψευτοπαλληκαράς, κουτσαβάκης, παλληκάρι τής φακής· ΦΡ. ***κάποιος κάνει τον νταή*** κάποιος συμπεριφέρεται με επιθετικό και θρασύ τρόπο: *Σ' αυτόν τον ανθρωπάκο βρήκε να κάνει τον νταή; Ας έρθει σ' εμένα και θα δει τι θα πάθει!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dayı «θείος (από τη μητέρα), προστάτης»].

νταϊλίκι (το) {χωρ. γεν.} η συμπεριφορά τού νταή· παλληκαρισμός ΣΥΝ. ζοριλίκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dayılık < dayı].

νταϊφάς (ο) → ταϊφάς

ντα κάπο (το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. όρος που δηλώνει ότι η εκτέλεση τμήματος ή τού συνόλου μουσικής σύνθεσης πρέπει να επαναληφθεί από την αρχή **2.** (ως επίρρ.) εκ νέου, από την αρχή ΣΥΝ. πάλι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. da capo «από την αρχή» (< capo «κεφάλι» < λατ. caput)].

ντακότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** παλιό δικινητήριο μεταγωγικό αεροπλάνο **2.** (στην αργκό των στρατιωτών) ο στρατιώτης που έχει κριθεί βοηθητικός, ο μη μάχιμος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Dakota, τύπος αμερικανικού δικινητήριου αεροπλάνου, που οφείλει την ονομασία του στις δύο ομώνυμες πολιτείες των Η.Π.Α.].

ντάλα επίρρ. (εκφραστ.) ακριβώς· μόνο στη ΦΡ. ***ντάλα μεσημέρι*** την ώρα τής ημέρας που ο ήλιος καίει δυνατότερα, το καταμεσήμερο: *ξεκίνησα ~ να πάω στην παραλία κι έπαθα ηλίαση* ΣΥΝ. μεσημεριάτικα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dal «ακριβώς»].

νταλαβέρι (το) → νταραβέρι

νταλγκαδιάζω κ. **νταλκαδιάζω** ρ. αμετβ. {νταλ(γ)κάδιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) αισθάνομαι νταλ(γ)κά, σφοδρό πάθος ή επιθυμία.

νταλγκαδιάρικος, -η/-ια, -ο κ. **νταλκαδιάρικος** (λαϊκ.) αυτός που περιέχει νταλ(γ)κά (βλ.λ.): *~ τραγούδι / αμανές.*

νταλγκάς κ. **νταλκάς** (ο) {νταλγκάδες} (λαϊκ.) σφοδρή επιθυμία, έντονος πόθος: *«έχω σεβντά, έχω ~, έχω για σένα πόνο»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. πόθος, μεράκι, καημός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dalga «κύμα»].

ντάλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ποώδες, πολυετές φυτό, με σύνθετα φύλλα και μεγάλα, εντυπωσιακά άνθη σε διάφορους χρωματισμούς, που καλλιεργείται σε πάμπολλες ποικιλίες ως καλλωπιστικό **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. dahlia, από το όνομα τού Σουηδού βοτανολόγου Anders Dahl].

νταλιάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** εμπροσθογεμές τουφέκι παλαιού τύπου, με κοντή κάννη, που χρησιμοποιήθηκε τη χρονική περίοδο πριν και κατά την Επανάσταση τού 1821 • **2.** κλειστός και ειδικά διαμορφωμένος παραθαλάσσιος χώρος για την εκτροφή και την αλιεία ιχθύων ΣΥΝ. ιχθυοτροφείο.
[ΕΤΥΜ. Στη σημ. 1 η λ. προέρχεται από το τουρκ. dalyan < talyan < italyan «ιταλικό», επειδή το συγκεκριμένο τουφέκι ήταν ιταλικής κατασκευής. Στη σημ. 2 η λ. ανάγεται στο ομώνυμο τουρκ. dalyan, αβεβ. ετύμου, ίσως < talyan < *τ' ἁλιάνειον (όπου το άρθρο θεωρήθηκε μέρος τής λέξεως) < *ἁλιάνειον* «αλιευτικός τόπος» < μτγν. *ἁλιανή* (< αρχ. *ἁλιεύω*), οπότε πρόκειται για αντιδάν. (άποψη H. & R. Kahane)].

νταλίκα (η) {δύσχρ. νταλικών} (λαϊκ.) **1.** φορτηγό αυτοκίνητο πολύ μεγάλων διαστάσεων, που χρησιμοποιείται κυρ. για διεθνείς μεταφορές **2.** κοινή ονομασία μεγάλου, αρθρωτού λεωφορείου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. talika «σκεπαστό όχημα, κάρο»].

νταλικέρης (ο) {νταλικέρηδες}, **νταλικέρισσα** (η) {δύσχρ. νταλικερισσών} (λαϊκ.) επαγγελματίας οδηγός νταλίκας: *βρίζει σαν ~* (δηλ. πολύ άσχημα).

ντάμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (για πρόσ.) γυναίκα που συνοδεύεται από άνδρα σε χορό, έξοδο, περίπατο κ.λπ.: *μου δίνεις τη ~ σου να χορέψουμε;* || *πείραξαν τη ~ τής συντροφιάς* ΣΥΝ. παρτενέρ **2.** γυναικεία φιγούρα σε χαρτί τής τράπουλας: *έχω πόκο ρηγάδες και ντάμες* **3.** επιτραπέζιο παιχνίδι που παίζεται από δύο πρόσωπα πάνω σε τετράγωνο πίνακα, ο οποίος έχει διαιρεθεί σε εξήντα τέσσερα μικρά τετραγωνάκια (σκακιέρα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. dama (πβ. κ. γαλλ. dame) < λατ. domina «κυρία, δέσποινα». Η σημ. τού παιχνιδιού *ντάμα* ανάγεται στη γαλλ. φρ. jeu de dames «παιχνίδι για κυρίες»].

νταμάρι (το) {νταμαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τόπος όπου εξορύσσονται πέτρες, μάρμαρα και συναφή υλικά, τα οποία χρησιμοποιούνται κυρ. στις οικοδομές ΣΥΝ. λατομείο, (λαϊκότ.) λατόμι, πετροκοπιό. — **νταμαρήσιος, -ια, -ιο.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. damar «φλέβα – ορυκτό πετρέλαιο ή μέταλλο»].

νταμαρτζής (ο) {νταμαρτζήδες} (λαϊκ.) ο εργάτης λατομείου ΣΥΝ. (λόγ.) λατόμος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. damarcı].

νταμιτζάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ογκώδες γυάλινο δοχείο για υγρά, κυρ. για λάδι ή κρασί, που έχει μεγάλη χωρητικότητα και προστατεύεται εξωτερικά με ψάθινο ή πλαστικό πλέγμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. damigiana, αβεβ. ετύμου, ίσως < προβηγκ. demeg «μισός» (< *dimedius < λατ. dimidius «μισός, μικτός» < dis «δια» + medius «μέσος») ή, κατ' άλλη εκδοχή, < αραβ. damağān < περσ. Damağān, περιοχή τής Περσίας].

ντάμπα-ντούμπα (το/τα) {άκλ.} (εκφραστ.) για να δηλωθεί ο εκκωφαντικός και ενοχλητικός ήχος, συνήθ. μουσικής: *όλη νύχτα δεν σταμάτησαν τα ~ από τα κλαμπ τής παραλίας.*

ντάμπινγκ[1] (το) {άκλ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. (στο διεθνές εμπόριο) η εξαγωγή και πώληση εμπορευμάτων σε τιμές χαμηλότερες από αυτές τής εγχώριας αγοράς ή από τις διεθνείς τιμές ή και κάτω τού κόστους, με σκοπό την εξουδετέρωση των ανταγωνιστών • **2.** ΙΑΤΡ. ***σύνδρομο ντάμπινγκ*** σύνολο συμπτωμάτων, με κυριότερα τη ναυτία, το αίσθημα αδυναμίας και τη διάρροια, που εμφανίζονται λίγο μετά το φαγητό σε άτομα τα οποία έχουν υποβληθεί σε γαστρεκτομή, οφείλεται δε στην απότομη κένωση τού στομάχου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dumping < ρ. dump «ρίχνω, πετώ (ξαφνικά)», πιθ. < ολλ. dompen «βυθίζω, κλονίζομαι, γκρεμίζω / -ομαι»].

ντάμπινγκ[2] (το) {άκλ.} η αντιγραφή κασέτας (ήχου/εικόνας) ή δίσκου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dubbing < ρ. dub, συντομευμένος τ. τού double «διπλασιάζω»].

νταμπλ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ κ.α.) η κατάκτηση τού τίτλου τού πρωταθλήματος και τού κυπέλλου την ίδια αγωνιστική περίοδο από την ίδια ομάδα: *παίρνω το ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. double «διπλός» < λατ. duplus (< duo «δύο»)].

νταμπλάς (ο) → ταμπλάς

νταμπλούχος (ο/η) ομάδα η οποία έχει κατακτήσει το νταμπλ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *νταμπλ* + *-ούχος* < *έχω*].

νταμωτός, -ή, -ό (κυρ. για ύφασμα) τού οποίου η επιφάνεια είναι διαιρεμένη σε μικρά, συνεχόμενα τετραγωνάκια, όπως αυτά που έχει ο πίνακας για το παιχνίδι τής ντάμας ΣΥΝ. καρό.

ντάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** στοίβα από όμοια πράγματα: *έκανε τα τούβλα ντάνες* **2.** ΝΑΥΤ. παράταξη πλοίων, τα οποία έχουν ελλιμενιστεί κατά σειρά και με τρόπο, ώστε το πλευρό τού ενός να βρίσκεται δίπλα στο πλευρό τού επομένου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. andana (με αποβολή τού άτονου αρκτικού φωνήεντος) < δημώδ. λατ. *andāgo < λατ. indago, -inis «στοιχισμός, στοίβαγμα»].

ντανιάζω ρ. μετβ. {ντάνιασ-α, -τηκα, -μένος} σχηματίζω ντάνα (βλ.λ., σημ. 1): *~ τούβλα / κουτιά* || *«βγάζω όλα τα βιβλία που έχω φέρει μαζί μου, τα ~ μπροστά μου και τα περιεργάζομαι ένα-ένα»* (εφημ.).

νταντά[1] (η) {νταντάδες} (λαϊκ.) η γυναίκα που έχει αναλάβει τη φροντίδα και την περιποίηση βρέφους ή μικρού παιδιού έναντι μισθού: *στα νιάτα της ήταν η ~ όλων των παιδιών τής οικογένειας* ΣΥΝ. τροφός, παραμάννα, γκουβερνάντα, νένα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dadı (με προσαρμογή κατά τα θηλ.) < περσ. dādū «ηλικιωμένος υπηρέτης, οικέτης από τη νηπιακή του ηλικία»].

νταντά[2] κ. **ντα** (το) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) το ξύλο, η χειροδικία· κυρ. στη ΦΡ. ***θα σε κάνω ντα / νταντά*** θα σε δείρω.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

ντανταϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα, προωθημένη έκφραση τού υπερρεαλισμού, που εμφανίστηκε στη Δ. Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής κατά τις πρώτες δεκαετίες τού 20ού αι. και είχε ως βασικές αρχές την απόρριψη των καθιερωμένων αισθητικών προτύπων και κάθε είδους καλλιτεχνικής συμβατικότητας, την καθιέρωση τού τυχαίου ως αξιώματος και βασικής προϋπόθεσης τής δημιουργίας, την ελεύθερη έκφραση τού ασυνειδήτου, την άρνηση οποιασδήποτε σχέσης ανάμεσα στο λογικό και την καλλιτεχνική έκφραση και το αποκλειστικό ενδιαφέρον για το παράδοξο, το παράλογο και το φανταστικό. — **ντανταϊστής** (ο), **ντανταΐστρια** (η), **ντανταϊστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. dadaïsme < dada «αλογάκι», λ. τής παιδικής γλώσσας, που χρησιμοποιήθηκε ως σύμβολο τής άρνησης των παραδοσιακών αξιών τής τέχνης και τής προσκόλλησης στην απόλυτη εκφραστική ελευθερία].

νταντεύω ρ. μετβ. {ντάντ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) **1.** προσφέρω τις απαραίτητες περιποιήσεις και φροντίδες σε βρέφος ή μικρό παιδί, συχνά έναντι μισθού· είμαι η νταντά (βλ.λ.) παιδιού ή εκτελώ χρέη νταντάς: *στα νιάτα της ντάντεψε όλα τα παιδιά τής οικογένειας* ΣΥΝ. φροντίζω, περιποιούμαι **2.** (κατ' επέκτ.) περιποιούμαι κάποιον υπερβολικά, φροντίζω για την ικανοποίηση και των πιο ασήμαντων αναγκών του, σαν να ήταν μικρό παιδί: *φτάνει, δεν είμαι πια παιδί και δεν ανέχομαι άλλο να με νταντεύεις!* — **ντάντεμα** (το).

νταούλι κ. (σπάν.) **νταβούλι** (το) {νταουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΜΟΥΣ. παραδοσιακό, κρουστό μουσικό όργανο με χαρακτηριστικό βροντερό ήχο, το οποίο μοιάζει με τύμπανο και αποτελείται από έναν ξύλινο

κύλινδρο, στα πλάγια τού οποίου είναι τεντωμένες δύο δερμάτινες επιφάνειες, τις οποίες κρούει ο οργανοπαίκτης με δύο διαφορετικού πάχους βέργες (*νταουλόβεργες* ή *νταουλόξυλα*): *στην πλατεία τού χωριού παίζουν βιολιά και ~*· ΦΡ. **γίνομαι νταούλι** πρήζομαι, αποκτώ οίδημα ή διογκώνομαι (βλ. λ. *νταουλιάζω*). — (υποκ.) **νταουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νταούλι* / *ταβούλι* < τουρκ. davul].

νταουλιάζω κ. **νταβουλιάζω** ρ. αμετβ. {νταούλιασα} (λαϊκ.) πρήζομαι: *το πόδι μου νταούλιασε.*

νταουλιέρης (ο) {νταουλιέρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παίζει νταούλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *νταούλι* + παραγ. επίθημα *-ιέρης* (βλ.λ.)].

νταουλόξυλο (το) (λαϊκ.) καθένα από τα δύο ραβδιά με τα οποία κρούει ο οργανοπαίκτης τις δερμάτινες επιφάνειες τού νταουλιού.

νταραβέρι κ. **νταλαβέρι** (το) {νταραβερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-οικ.) **1.** (κυριολ.) οποιαδήποτε εμπορική σχέση και συναλλαγή: *στα σύνορα τα παράνομα ~ δίνουν και παίρνουν* ΣΥΝ. δοσοληψία, αγοραπωλησία, αλισβερίσι, πάρε-δώσε, (λόγ.) δούναι και λαβείν **2.** (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε κοινωνική σχέση, σχέση οικειότητας ή και διαφοράς μεταξύ δύο ή περισσοτέρων ανθρώπων: *εδώ και καιρό δεν έχω κανένα ~ μαζί της* || (συχνότ. στον πληθ.) *δεν θέλω να έχω νταραβέρια με δαύτους* || *είναι ο μόνος πολιτικός που δεν έχει πολλά ~ με τους δημοσιογράφους* ΣΥΝ. συναναστροφή, (μτφ.) πάρε-δώσε, (μτφ.) δοσοληψίες **3.** (μτφ.) ο διαπληκτισμός ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους και ο θόρυβος ή η αναστάτωση που προκαλείται σε τέτοια περίπτωση: *δεν πληρώνει το νοίκι και θα έχουμε νταραβέρια* || *εγώ ανακίνησα το θέμα, για να προκαλέσω ~ γύρω από το όνομά μου* ΣΥΝ. κίνηση, φασαρία, καβγάς, τσακωμός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. dare-avere «δούναι-λαβείν»].

νταραβερίζομαι κ. **νταλαβερίζομαι** ρ. αμετβ. {νταραβερίστηκα} (λαϊκ.-οικ.) **1.** έχω εμπορικές δοσοληψίες με κάποιον, προβαίνω σε οικονομικές συναλλαγές μαζί του: *νταραβερίζεται με όλο τον γνωστό επιχειρηματικό κόσμο* ΣΥΝ. συναλλάσσομαι, έχω πάρε-δώσε / δούναι και λαβείν **2.** (κατ' επέκτ.) διατηρώ συναισθηματικές επαφές και κυρ. ερωτικές σχέσεις με κάποιον: *χρόνια νταραβερίζεται μαζί της, αλλά δεν λέει να την παντρευτεί* ΣΥΝ. τα έχω, τα έχω φτιάξει.

νταρί (το) {νταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΒΟΤ. κοινή ονομασία τού φυτού σόργο (βλ.λ.) και ιδ. τού καρπού του, ο οποίος χρησιμοποιείται ως τροφή οικιακών, ωδικών ή άλλων πτηνών: *«μέσα στα χρυσά ~ κοιμούνται αγωροκόριτσα»* (Ο. Ελύτης).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dari < παλ. τουρκ. tarığ «σπορά»].

νταρντάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) ψηλή, εύσωμη και ωραία γυναίκα ΣΥΝ. λεβέντισσα, γυναικάρα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tartana «μεγάλο πλοίο» < προβηγκ. tartana «γεράκι»].

νταρντανογυναίκα (η) {δύσχρ. νταρντανογυναικών} (καθημ. ως χαρακτηρισμός) ψηλή και εύσωμη γυναίκα.

ντάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ρωσική εξοχική κατοικία ή έπαυλη.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. dacha «κλήρος γης»].

νταχτιρντί (το) {άκλ.} στην αρχή τραγουδιστών φράσεων που λέει κάποιος σε μωρό ή μικρό παιδί, ενώ το κρατάει αγκαλιά και το κάνει να χορεύει: *«~ τού λέγανε και μου το παντρεύανε».*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dahtiri].

ντε μόριο (λαϊκ.-οικ.) (με προτρεπτική σημ., και αρκετές συναισθηματικές αποχρώσεις, συνάπτεται μετά από λέξη, συνήθ. προστ. ρήματος, και επιτείνει τη σημασία της): *κάτσε ~, δεν τελείωσα ακόμα το συγύρισμα* || *σιγά ~, με το μαλακό!* || *Αμ πες το ~! Γεια στο στόμα σου!* || *–Ήθελα να 'ξερα πού τα βρήκε τόσα λεφτά! –Έλα ~!* ΦΡ. ***ντε και καλά / ντε και σώνει*** με το ζόρι, οπωσδήποτε: *ήθελε ~ να περάσει το δικό του!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. de «επίσης – ούτε»].

de jure λατ. (προφέρεται *ντε γιούρε*) ελλην. *διά νόμου* **1.** πολιτικός και διπλωματικός όρος που δηλώνει ότι πράξη, ενέργεια, κατάσταση, απαίτηση κ.λπ. είναι νόμιμη, συμφωνεί με τις απαιτήσεις τής νομιμότητας ΣΥΝ. δικαίω *(δικαίῳ)* ΑΝΤ. ντε φάκτο **2.** (ειδικότ.) όρος του Διεθνούς Δικαίου που αναγνωρίζει δεδομένη πολιτική εξουσία ως τη μόνη νόμιμη εξουσία κράτους: *το 1991 η Ελλάδα προχώρησε σε ~ αναγνώριση τού κράτους τού Ισραήλ* ΑΝΤ. ντε φάκτο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. de jure «διά νόμου, νομίμως» (< jus, juris «νόμος»)].

de gustibus et coloribus non disputandum λατ. (προφέρεται *ντε γκούστιμπους ετ κολόριμπους νον ντισπουτάντουμ*) ελλην. *περί γεύσεων και χρωμάτων δεν πρέπει να γίνεται συζήτηση*· δεν πρέπει να συζητούνται οι ιδιαίτερες προτιμήσεις τού καθενός· ο καθένας μπορεί να πιστεύει ό,τι θέλει.

ντεγκραντέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για κόψιμο μαλλιών) αυτός που κόβεται κλιμακωτά (σε σκάλες), με διαβαθμίσεις τού ύψους **2.** η σταδιακή μείωση τής πυκνότητας / φωτεινότητας τού χρώματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dégradé < dégrader «υποβαθμίζω, υποβιβάζω»].

ντεζαμπιγέ {άκλ.} **1.** (ως ουσ. ή ως επίθ.) για είδος γυναικείας ρόμπας, ελαφριάς και καλής ποιότητας, που φοριέται μέσα στο σπίτι **2.** (ως επίρρ.) για ελαφρύ και άνετο, αλλά κομψό ντύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. déshabillé < dés- (< λατ. dis-) + habillé (βλ. λ. *αμπιγέ*)].

desideratum κ. (πληθ.) **desiderata** λατ. (προφέρεται *ντεζιντεράτουμ*) ελλην. *το ποθούμενο, το επιθυμητό*· αυτό που επιζητεί ή επιθυμεί κάποιος: *τα ~ τής επιστήμης* (τα ζητούμενα).
[ΕΤΥΜ. < λατ. desideratum / -a, ουδ. τού desideratus, μτχ. τού ρ. desidero «επιθυμώ»].

ντεϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό-θρησκευτικό ρεύμα που αναπτύχθηκε στην Αγγλία και τη Γερμανία τον 17ο και τον 18ο αι. και πρέσβευε ότι η πίστη στην ύπαρξη τού Θεού και ο σεβασμός στη θρησκεία είναι έμφυτα στον άνθρωπο ή μπορούν να αποκτηθούν με χρήση τής λογικής και με παρατήρηση τής φύσης, χωρίς οποιαδήποτε μεταφυσική αποκάλυψη ή εκκλησιαστική διδασκαλία· περαιτέρω θεώρησε ότι ο Θεός, αφού δημιούργησε το σύμπαν και τον άνθρωπο, δεν επενέβη ξανά στις διαδικασίες τής φύσης ούτε στο ανθρώπινο γίγνεσθαι· ο ντεϊσμός, γενικά, θεωρήθηκε συγκεκαλυμμένη αθεΐα. — **ντεϊστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. deism < γαλλ. déisme < λατ. deus «θεός»].

ντεκαπάζ (το) {άκλ.} **1.** αποχρωματισμός συνήθ. βαμμένων μαλλιών, για να ξαναβαφούν με άλλο χρώμα • **2.** ειδική αντιοξειδωτική κατεργασία μετάλλων • **3.** ειδική διαδικασία για τον χρωματισμό έπιπλων ώστε να δίνουν την εντύπωση τής παλαιότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décapage < ρ. décaper «απογυμνώνω (μια επιφάνεια), αποχρωματίζω» < dé- στερητ. (< λατ. dis-) + cape «κάπα» (βλ. λ. *κάπα*)].

ντεκλαρέ επίθ. {άκλ.} (καθημ.) **1.** αυτός που είναι ξεκάθαρος, ευθύς, ντόμπρος: *είναι τύπος ~* **2.** (ως επίρρ.) απερίφραστα, ξεκάθαρα, σαφώς, ευθέως: *πες τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. declaré, μτχ. τού ρ. declarer «δηλώνω, διακηρύσσω»].

ντεκοβίλ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. μικρός σιδηροδρομικός συρμός που κινείται σε γραμμή στενότερη από την κανονική· χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων σε μικρές σχετικά αποστάσεις, λ.χ. στο εσωτερικό εργοταξίου δημοσίων έργων, σε ανθρακωρυχείο, μεταλλείο κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. decauville, από το όνομα τού Γάλλου βιομηχάνου Paul Decauville (1846-1922), που κατασκεύαζε σιδηροδρομικές άμαξες].

ντεκολτέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για ενδύματα) αυτός που αποκαλύπτει, που αφήνει να φαίνεται ο λαιμός, μέρος τού στήθους ή/και οι ώμοι: *~ φόρεμα* **2.** (ειδικότ.) ***ντεκολτέ*** (το) (α) το άνοιγμα γυναικείου ρούχου στο κάτω μέρος τού λαιμού και στην αρχή τού στήθους ή/και στους ώμους: *φέτος είναι στη μόδα το τριγωνικό ~* || *το αποκαλυπτικό ~ τού φορέματος καλύπτεται με τούλι* ΣΥΝ. άνοιγμα, καρέ (β) (συνεκδ.) ο λαιμός και η αρχή τού στήθους: *γυναίκα με ωραίο ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décolleté «έξωμος» < ρ. décolleter «αποκαλύπτω τους ώμους» < de + collet «επωμίδα, γιακάς», υποκ. τού col (< λατ. collum «τράχηλος, λαιμός»)].

ντεκόρ (το) {άκλ.} ελλην. *διάκοσμος* **1.** το σύνολο των διακοσμητικών στοιχείων σε εσωτερικό χώρο: *βγάλε από εκεί αυτή την καρέκλα, γιατί μου χαλάει το ~* ΣΥΝ. διακόσμηση **2.** (ειδικότ. στο θέατρο) το σύνολο των στοιχείων που αποτελούν τον διάκοσμο τής θεατρικής σκηνής και διαμορφώνουν το κατάλληλο περιβάλλον, για να εκτυλιχθεί η υπόθεση τού έργου ΣΥΝ. σκηνικός διάκοσμος, σκηνικά **3.** ΚΙΝΗΜ. (α) καθετί που χρησιμεύει ως φόντο ή πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται οι ηθοποιοί μιας ταινίας: *φυσικό / τεχνητό* || *το ~ απέδιδε λεπτομέρειες εποχής* ΣΥΝ. σκηνικό (β) (ειδικότ.) κάθε κατασκευή που χρησιμοποιείται ως μέρος τού σκηνικού ταινίας: *η πόρτα τού ~ ξεκόλλησε κι έμεινε στο χέρι τής ηθοποιού.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décor < ρ. décorer «διακοσμώ» < λατ. decoro < λατ. decus, -oris «κόσμημα, στολίδι» (< απρόσ. ρ. decet «κοσμεί, αρμόζει»)].

ντεκορατέρ (ο) {άκλ.}, **ντεκορατρίς** (η) {άκλ.} ο διακοσμητής / η διακοσμήτρια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décorateur < décorer «διακοσμώ». Βλ. κ. *ντεκόρ*].

ντεκουπάρισμα (το) {ντεκουπαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΩΤΟΓΡ.-ΤΥΠΟΓΡ. η διαδικασία με την οποία τμήμα ή και ολόκληρη η εικόνα αποχωρίζεται με γραφικά μέσα από τον περίγυρό της, το φόντο της ΣΥΝ. ξεγύρισμα **2.** ΚΙΝΗΜ. ο σχεδιασμός τής ταινίας, η διευθέτηση των σκηνών με ορισμένη σειρά. Επίσης **ντεκουπάζ** {άκλ.}. — **ντεκουπάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. découpage «τεμαχισμός» < ρ. découper «τεμαχίζω, αποκόπτω» < de + couper «κόβω»].

ντεκουπαριστός, -ή, -ό ΤΥΠΟΓΡ.-ΦΩΤΟΓΡ. (για εικόνα ή τμήμα της) που έχει αποχωριστεί με γραφικά μέσα από το φόντο: *~ φωτογραφία* ΣΥΝ. ξεγυριστός.

ντεκουπάρω ρ. ▸ ντεκουπάρισμα

ντελάλης κ. **τελάλης** (ο) {ντελάληδες} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) αυτός που είχε ως επάγγελμα να διαλαλεί, να κηρύσσει δημοσίως πράγματα που αφορούσαν σε όλο τον λαό: *ο ~ βγήκε πριν από τον ήλιο, για να διαλαλήσει τα μαντάτα* ΣΥΝ. κήρυκας, διαλαλητής, κράχτης· ΦΡ. ***βγάζω ντελάλη*** φωνάζω δυνατά ένα μυστικό ή το εμπιστεύομαι εκεί όπου δεν πρέπει **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) άνθρωπος που δεν κρατά μυστικά, που διαλαλεί ό,τι του εμπιστεύονται ΣΥΝ. ακριτόμυθος, μαρτυριάρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. tellâl].

ντελαλίζω ρ. μετβ. {ντελάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) διακηρύσσω δημοσίως, φωνάζω με όλες μου τις δυνάμεις κάτι που αφορά στο κοινωνικό σύνολο: *ο απεσταλμένος τού σουλτάνου ντελάλισε το μαντάτο* || *θεώρησε χρέος του να βγει και να ντελαλίσει την καταστροφή* ΣΥΝ. διαλαλώ **2.** (μτφ.) διαδίδω μυστικό που μου εμπιστεύτηκαν: *του είπα να το κρατήσει μεταξύ μας κι αυτός το ντελάλισε* ΣΥΝ. διαλαλώ ΑΝΤ. κρατώ, τηρώ. Επίσης **ντελαλώ** {-άς...}.

ντελαπάρω ρ. ▸ ντεραπάρω

ντελβές (ο) {ντελβέδες} (λαϊκ.) το κατακάθι τού καφέ, αυτό που απομένει στο φλιτζάνι, αφού πιει κανείς τον καφέ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. telve].

ντελικανής (ο) {ντελικανήδες} νέος παράτολμος, παλληκαράς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. delikanlı].

ντελικάτος, -η, -ο **1.** ο λεπτός και ευαίσθητος ως προς την κατασκευή, αυτός που διαθέτει λεπτότητα, κομψότητα ή/και ευπάθεια: *~ χέρι / αντικείμενο / κομψοτέχνημα / λουλούδι* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος, λεπτοφυής, κομψός, ευαίσθητος, εύθραυστος, ευπαθής ΑΝΤ. χοντρός, χοντροκομμένος, χοντροκαμωμένος, γερός **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) ο λεπτός στο σώμα, αλλά και στους τρόπους, στη συμπεριφορά: *η οι-*

κοδέσποινα έδειχνε τόσο αέρινη και τόσο ~ || *μεγαλώνοντας έγινε ένας υπερβολικά κομψός και ~ έφηβος* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος, κομψός, λεπτεπίλεπτος, ευγενικός, ραφινάτος, καλλιεργημένος, πολιτισμένος ΑΝΤ. χοντρομπαλάς, χοντράνθρωπος, άξεστος **3.** (μτφ. για έμψυχα) αυτός που έχει ευαίσθητη υγεία, ο επιρρεπής στις ασθένειες: *είσαι πολύ ~ και δεν αντέχεις στο κρύο και στις βαριές δουλειές* ΣΥΝ. φιλάσθενος, ασθενικός, ευπαθής, ευπρόσβλητος ΑΝΤ. γερός, εύρωστος. — **ντελικάτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. delicato < λατ. delicatus «κομψός, χαριτωμένος»].

ντελίριο (το) {χωρ. πληθ.} ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από μεγάλη έξαρση, πάθος και παραφορά: *~ ενθουσιασμού κατέλαβε τα πλήθη, μόλις εμφανίστηκε η σταρ* ΣΥΝ. παραλήρημα, μανία, φρενίτιδα ΑΝΤ. νηφαλιότητα. — (σπάν.) **ντελιριακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. delirio < μτγν. λατ. delirium < λατ. delirus «παράφρων»].

ντελμπεντέρης (ο) → ντερμπεντέρης

ντεμακιγιάζ (το) {άκλ.} η αφαίρεση τού μακιγιάζ (βλ.λ.) από το πρόσωπο και τον λαιμό με τη χρησιμοποίηση ειδικών καλλυντικών προϊόντων. Επίσης **ντεμακιγιάρισμα**. — **ντεμακιγιάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. démaquillage. Βλ. κ. *μακιγιάζ*].

ντεμαράζ (το) {άκλ.} **1.** το να τίθεται μηχάνημα σε λειτουργία· (ειδικότ.) το ξεκίνημα αυτοκινήτου: *το μοντέλο αυτό έχει αργό ~* ● **2.** η αλλαγή τού ρυθμού, η επιτάχυνση αθλητή που τρέχει σε αγώνα δρόμου, συνήθ. καθώς πλησιάζει στο τέλος τής διαδρομής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. démarrage < ρ. démarrer «κινώ, αρχίζω» < de- + amarrer «προσδένω» (< ολλ. maren «προσκολλώ»)].

ντεμί- ελλην. *ημι-*· α' συνθετικό που σημαίνει ότι κάτι είναι ανολοκλήρωτο, ημιτελές ή δεν έχει πλήρως μια ιδιότητα: *ρούχα ντεμί-σεζόν* (βλ.λ.) || *κρασί ντεμί-σεκ* (ημίξηρο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. demi «μισός» < λατ. dimidius «μισός, μέσος» < dis «διά» + medius «μέσος»].

ντεμί-σεζόν (η) {άκλ.} **1.** η εποχή τού έτους ανάμεσα στο καλοκαίρι και στον χειμώνα ή ανάμεσα στον χειμώνα και στο καλοκαίρι, δηλ. το φθινόπωρο και η άνοιξη αντιστοίχως, όσον αφορά στο ντύσιμο: *τώρα έχουμε ~ και δεν ξέρεις τι να φορέσεις* **2.** (ως επίθ. για ενδύματα) ο κατάλληλος να φορεθεί την άνοιξη και το φθινόπωρο, δηλ. αυτός που δεν είναι ούτε πολύ ζεστός ούτε πολύ δροσερός: *αγόρασα ένα σακάκι κι ένα παντελόνι ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. demi-saison < demi «μισός» + saison «εποχή». Βλ. κ. *σεζόν*].

ντεμισέκ κ. **ντεμί-σεκ** επίθ. {άκλ.} ελλην. *ημίξηρος*· (για οίνο) αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στο ξηρό και το γλυκό, που ανήκει στον αντίστοιχο ειδικό τύπο: *σαμπάνια ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. demi-sec < demi «μισός» + sec «ξηρός» (< λατ. siccus)].

demo (το/η) (προφέρεται *ντέμο*) {άκλ.} **1.** η δημόσια παρουσίαση στο κοινό δείγματος καινούργιων προϊόντων ΣΥΝ. επίδειξη **2.** δείγμα προϊόντος, που αποστέλλεται (κάπου) προς αξιολόγηση: *έστειλε στη ~ δισκογραφική εταιρεία ένα ~ με τα τελευταία τραγούδια του και περιμένει απάντηση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδειξη*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. demo, συγκεκομμ. τ. τού demonstration «επίδειξη»].

ντεμοντέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που δεν είναι πια τής μόδας: *ντύσιμο / φόρεμα / εμφάνιση* ~ ΣΥΝ. παλιομοδίτικος ΑΝΤ. μοντέρνος, τής μόδας **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι ή θεωρείται περασμένης εποχής, που έχει ξεπεραστεί από τα πράγματα: *ιδέες / αντιλήψεις / συμπεριφορά ~* ΣΥΝ. απαρχαιωμένος, ξεπερασμένος, πεπαλαιωμένος ΑΝΤ. σύγχρονος, μοντέρνος **3.** (ειδικότ. ως επίρρ.) κατά τρόπο που δεν είναι σύμφωνος με τη μόδα: *ντύνεται ~* ΑΝΤ. μοντέρνα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. démodé < ρ. démoder < de- + mode «μόδα, τρόπος»].

ντεμπιτάντ (η) {άκλ.} **1.** (στο θέατρο ή στον κινηματογράφο, κυρ. παλαιότ.) η πρωτοεμφανιζόμενη ηθοποιός **2.** (γενικότ.) νεαρή κοπέλα που βγαίνει για πρώτη φορά στην υψηλή κοινωνία, που κάνει την πρώτη κοινωνική της εμφάνιση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. débutante. Βλ. κ. *ντεμπούτο*].

ντεμπούτο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η πρώτη εμφάνιση καλλιτέχνη (στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση, σε κέντρο διασκεδάσεως κ.λπ.): *έκανε το ~ της και στο θέατρο στα δεκαοχτώ της χρόνια* || *με την ταινία αυτή επιχειρεί το ~ του στη σκηνοθεσία* ΣΥΝ. ξεκίνημα, έναρξη **2.** (γενικότ.) η αρχή τής σταδιοδρομίας κάποιου σε τομέα δραστηριότητας: *μόλις πέρυσι έκανε το ~ του ως δικηγόρος* ΣΥΝ. ξεκίνημα. Επίσης **ντεμπουτάρισμα**. — **ντεμπουτάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. debutto < γαλλ. début < ρ. débuter «ξεκινώ, πρωτοεμφανίζομαι» < μέσ. γαλλ. desbuter < de(s)- + -buter < but «σκοπός»].

ντεμπραγιάζ (το) {άκλ.} (στα αυτοκίνητα) **1.** η αποσύμπλεξη (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ο συμπλέκτης (βλ.λ.), όταν με αυτόν γίνεται η αποσύμπλεξη (πβ. λ. *αμπραγιάζ, σύμπλεξη*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. débrayage < ρ. débrayer «αποσυνδέω» < de(s)- + embrayer «συνδέω». Βλ. κ. *αμπραγιάζ*].

ντενεκές (ο) → τενεκές

ντεντέκτιβ (ο/η) → ντετέκτιβ

ντεπιές (το) {άκλ.} ένδυμα, γυναικείο σύνολο που αποτελείται από δύο κομμάτια (φούστα-σακάκι ή παντελόνι-σακάκι), τα οποία είναι ραμμένα από το ίδιο ύφασμα και φοριούνται πάντα μαζί, σαν ένα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. deux-pièces «δύο κομμάτια»].

ντεπό (το) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** ποσότητα προϊόντος, εμπορεύματος κ.λπ. που δεν διοχετεύεται στην αγορά, αλλά αποθηκεύεται ως πλεόνασμα ΣΥΝ. απόθεμα, στοκ **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο αποθηκεύονται προϊόντα, εμπορεύματα κ.λπ. ΣΥΝ. αποθήκη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. depôt < λατ. depositum. Βλ. κ. *ντεπόζιτο*].

ντεπόζιτο (το) δοχείο ή χώρος για εναποθήκευση νερού ή άλλου υγρού: *η υδροφόρα θα μου γεμίσει το ~* || *δεν μπορείτε να ταξιδέψετε με τόση λίγη βενζίνη στο ~!* ΣΥΝ. δεξαμενή, (για βενζίνη) ρεζερβουάρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. deposito < λατ. depositum < ρ. depono «αποθηκεύω, καταθέτω»].

de profundis λατ. (προφέρεται *ντε προφούντις*) ελλην. *εκ βαθέων*· από τα βάθη τής ψυχής: *εξομολόγηση ~*.

ντεραπάρω κ. **ντελαπάρω** ρ. αμετβ. {ντεραπάρισ-α, -μένος} (καθημ.-συνήθ. για αυτοκίνητα) χάνω την ισορροπία μου και γυρίζω ανάποδα: *δύο αυτοκίνητα ντεραπάρισαν στον γλιστερό δρόμο, αλλά ευτυχώς δεν υπήρξαν θύματα* ΣΥΝ. αναποδογυρίζω. — **ντεραπάρισμα** κ. **ντελαπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. déraper «γλιστρώ» < de- + -raper < προβηγκ. rapar «αρπάζω, αποκτώ»].

ντερβέναγας (ο) → δερβέναγας

ντερβένι (το) → δερβένι

ντερβίσης (ο) → δερβίσης

ντερβισόπαιδο (το) → δερβισόπαιδο

ντερέκι (το) {ντερεκ-ιού | -ιών} πολύ ψηλός και συνηθ. λεπτός άνθρωπος: *μικρό παιδί ακόμα και έχει γίνει ~* ΣΥΝ. ψηλέας, κατέβα να φάμε, τηλεγραφόξυλο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. direk «στύλος, δοκός – κατάρτι»].

ντερλικώνω ρ. αμετβ. {ντερλίκωσα} (λαϊκ.) τρώω λαίμαργα μεγάλη ποσότητα φαγητού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dirlik «καλή και άνετη ζωή»].

ντερμπεντέρης κ. **ντελμπεντέρης** (ο) {ντερμπεντέρηδες}, **ντερμπεντέρισσα** κ. **ντελμπεντέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που συμπεριφέρεται λεβέντικα, ανοιχτόκαρδα. — **ντερμπεντέρικος, -η, -ο** κ. **ντελμπεντέρικος, ντερμπεντέρικα** κ. **ντελμπεντέρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. derbeder «αλήτης – τυχοδιώκτης»].

ντέρμπι (το) {άκλ.} ΑΘΛ. **1.** (σε ομαδικά αθλήματα, λ.χ. ποδόσφαιρο, καλαθοσφαίριση κ.λπ.) αθλητικός αγώνας μεγάλης σημασίας, που διεξάγεται ανάμεσα σε ομάδες τής ίδιας περίπου δυναμικότητας και το αποτέλεσμα τού οποίου παίζει σημαντικό ρόλο στην πορεία των ομάδων αυτών σε μια διοργάνωση **2.** (γενικότ.) κάθε αγώνας μεταξύ ομάδων που διεκδικούν τίτλο ή μεταξύ ομάδων με παραδοσιακή αντιπαλότητα, οι οποίες συνήθ. έχουν την έδρα τους στην ίδια πόλη: *ο Άρης και ο Π.Α.Ο.Κ. συγκρούονται στο παραδοσιακό ~ τής Θεσσαλονίκης* **3.** (μτφ.) κάθε έντονη σύγκρουση αντιπάλων πλευρών με αμφίρροπο αποτέλεσμα: *«αν οι δύο πλευρές εμφανιστούν στο αυριανό συμβούλιο με αυτές τις προθέσεις, θα έχουμε ~»* (εφημ.) ● **4.** μεγάλη, διεθνούς κύρους αγωνιστική ιπποδρομία που γίνεται κάθε χρόνο την πρώτη Τετάρτη τού Ιουνίου στο Έπσομ τής Αγγλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. derby, από την ομώνυμη περιοχή τής Αγγλίας, όπου ο κόμης Edward Stanley καθιέρωσε αγώνες ιπποδρομίας].

ντέρτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) αυτό από το οποίο υποφέρει ψυχικά κανείς, ο πόνος, η στενοχώρια: *τον έφαγε το ~ και ο καημός* || *«μεγάλο μεράκι έχω, είπε, κρυφό ~ μού δαγκάνει το συκώτι»* (Σ. Μυριβήλης) || *η ξενιτειά έχει ~* || *μαζευόμαστε και λέμε τα ~ μας με κανένα τραγούδι* ΣΥΝ. βάσανο, καημός, λύπη, θλίψη, μεράκι, μαράζι, σαράκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dert].

ντερτιλής (ο) {ντερτιλήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ντέρτια, που βασανίζεται από καημό, στενοχώρια ΣΥΝ. (λόγ.) λυπημένος, περίλυπος, βαρύθυμος ΑΝΤ. εύθυμος, χαρούμενος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dertli < dert].

ντεσέν (το) {άκλ.} (στην ενδυματολογία) το σχέδιο υφάσματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dessin «σχέδιο» < dessiner «σχεδιάζω» < λατ. designare «σημειώνω, χαράζω» (< de- + signum «σημείο»)].

ντεσιμπέλ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής έντασης τού ήχου (σύμβολο dB).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. décibel (νόθο σύνθ.) < déci- (< λατ. decimus «δέκατος» < decem «δέκα») + -bel, από το επώνυμο τού Αμερικανού εφευρέτη Alexander G. Bell].

ντεσού (το) {άκλ.} **1.** (στην ενδυματολογία) γυναικείο εσώρουχο **2.** (μτφ.) τα απόρρητα, τα μυστικά μιας υπόθεσης που δεν κοινολογούνται: *τα ~ τής βαλκανικής κρίσης.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dessous < de «από» + sous «κάτω»].

ντε-τέ {άκλ.} **1.** ΜΑΘ.-ΦΥΣ. ο μικρότερος χρόνος που είναι δυνατόν να υπάρξει, χωρίς να είναι μηδενικός **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ γρήγορα, ταχύτατα, σε κλάσμα δευτερολέπτου: *τα τελειώνει όλα σε χρόνο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dt, από τα αρχικά τού όρου differential (of) time «διαφορικός χρόνος»].

ντετέκτιβ κ. (λαϊκ.) **ντεντέκτιβ** (ο/η) {άκλ.} ο ιδιωτικός αστυνομικός, το πρόσωπο που προσλαμβάνεται από ιδιώτη για να ερευνήσει υπόθεσή του έναντι αμοιβής: *έβαλε ~ να παρακολουθεί τη γυναίκα του.* — **ντετεκτιβικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. detective < detect «εντοπίζω, ανακαλύπτω» < λατ. detectus, μτχ. τ. τού ρ. detego «αποκαλύπτω, απογυμνώνω»].

ντετερμινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *αιτιοκρατία* ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία τα ίδια αίτια οδηγούν στα ίδια αποτελέσματα και, αντιστρόφως, τα ίδια αποτελέσματα προέρχονται από τα ίδια αίτια. — **ντετερμινιστής** (ο), **ντετερμινίστρια** (η), **ντετερμινιστικός, -ή, -ό, ντετερμινιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Determinismus < γαλλ. déterminer «προσδιορίζω, καθορίζω» < λατ. determino < de- + terminus «όρος, όριο»].

de facto λατ. (προφέρεται *ντε φάκτο*) ελλην. *στην πράξη, εν τοις πράγμασι* **1.** πολιτικός και διπλωματικός όρος που δηλώνει ότι πράξη, ενέργεια, κατάσταση κ.λπ. που προέκυψε από την εξέλιξη των γεγονότων, αναγνωρίζεται με «υλικές πράξεις», δηλ. με εμπορικές, οικονομικές, πολιτιστικές κ.λπ. συμφωνίες, ανταλλαγές κ.ά. ως πραγματική, παρόλο που η νομιμότητά της αμφισβητείται ή δεν έχει ακόμη

οριστικοποιηθεί: *η ~ αναγνώριση τού ψευδοκράτους μετά από τριάντα χρόνια συνεχούς κατοχής τής περιοχής στην οποία βρίσκεται* ΣΥΝ. εκ των πραγμάτων ΑΝΤ. ντε γιούρε **2.** (γενικότ.) χαρακτηρισμός για οτιδήποτε γίνεται στην πράξη ή υφίσταται στην πραγματικότητα, ανεξάρτητα από το αν είναι νόμιμο ή έχει αναγνωριστεί επίσημα: *~ αρχηγός* ΣΥΝ. εκ των πραγμάτων (πβ. λ. *ντε γιούρε*).
[ΕΤΥΜ. < λατ. de facto «εκ των πραγμάτων» (< factum «γεγονός, πράξη» < ρ. facio «πράττω»)].

ντεφετισμός (ο) η ηττοπάθεια (βλ.λ.). — **ντεφετιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. défaitisme < défaite «ήττα» < défaire «διαλύω, σκορπίζω» (de- + faire)].

ντέφι (το) {ντεφ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. μικρό κρουστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από στενό ξύλινο στρογγυλό πλαίσιο, το οποίο φέρει εξωτερικά στην περιφέρειά του μικρά κύμβαλα και στη μία του πλευρά έχει στερεωμένη δερμάτινη ή πλαστική μεμβράνη η οποία κρούεται με την παλάμη ή τα δάκτυλα· ΦΡ. ***γίνομαι ντέφι*** χάνω τον έλεγχό μου, συνήθ. λόγω μέθης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tef].

ντεφιλέ (το) {άκλ.} επίδειξη μόδας, παρουσίαση προϊόντων τής υψηλής ραπτικής, που γίνεται με επισημότητα και λαμβάνει συχνά τον χαρακτήρα θεάματος: *το ~ τού οίκου Ντιόρ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. défilé «παρέλαση» < défiler «παρελαύνω» < dé- + file «παράταξη» (< λατ. filum «νήμα, μίτος»)].

ντεφορμέ επίθ. {άκλ.} ΑΘΛ. αυτός που είναι εκτός φόρμας, που δεν έχει καλή απόδοση: *ο παίκτης / ο άλτης / η ομάδα είναι ~.* — **ντεφορμάρω** ρ., **ντεφορμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. déformé, μτχ. τού ρ. déformer < dé- + forme].

ντίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (ως χαρακτηρισμός) διάσημη καλλιτέχνιδα, ιδ. τραγουδίστρια: *μια μεγάλη ~ τής όπερας* ΣΥΝ. σταρ **2.** (κατ' επέκτ.) όμορφη και εντυπωσιακή γυναίκα, που έχει τον αέρα μιας σταρ και φέρεται ανάλογα: *είναι η ~ τής παρέας.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. diva «θεά» < λατ. diva].

ντιβάνι (το) {ντιβαν-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) χαμηλό και στενό κρεβάτι που μοιάζει με καναπέ, δεν έχει όμως στήριγμα για την πλάτη ΣΥΝ. σοφάς **2.** ΙΣΤ. το διβάνι (βλ.λ.). — (υποκ.) **ντιβανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. divan < περσ. dīwān «βιβλίο λογαριασμών»].

ντιβανοκασέλα (η) {δύσχρ. ντιβανοκασελών} ντιβάνι τού οποίου το κάτω μέρος είναι κασέλα που προορίζεται για τη φύλαξη ρούχων, σκεπασμάτων κ.λπ.

ντιβερτιμέντο (το) ΜΟΥΣ. μουσική φόρμα, συνηθισμένη ιδίως κατά τον 18ο αι.· αποτελεί διαδοχή κομματιών (σουίτα), με ανάλαφρο και διασκεδαστικό χαρακτήρα, για μικρό αριθμό οργάνων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. divertimento (επειδή πρόκειται για ελαφρά, εύθυμη μουσική σύνθεση) < divertire «ψυχαγωγώ, διασκεδάζω» < λατ. divertere (ρ. diverso) «διασκεδάζω», αρχική σημ. «διασκορπίζω»].

ντιβίζι επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη τής παρτιτούρας, κατά την οποία μια ομάδα εγχόρδων τής ορχήστρας, λ.χ. τα βιολιά, διαιρούνται σε υποομάδες προκειμένου να παίξουν ένα πολυφωνικό μέρος που τους έχει ανατεθεί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. divisi, πληθ. τού diviso «διηρημένος, χωριστός» < λατ. divisus, μτχ. τού dividere «χωρίζω, διαιρώ»]

ντιβιζιονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τεχνοτροπία των εμπρεσιονιστών ζωγράφων (βλ. λ. *εμπρεσιονισμός*), που επιδιώκει τη δημιουργία των διαφόρων χρωματικών τόνων και τής ανάλογης οπτικής εντύπωσης όχι με ανάμειξη των χρωμάτων πάνω στην παλέτα (παραδοσιακή μέθοδος), αλλά με την παράθεση μικρών κουκκίδων καθαρού χρώματος ή με την τοποθέτηση τού ενός χρώματος στο άλλο πάνω στην επιφάνεια τού πίνακα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. divisionisme < division «διαίρεση» < λατ. divisio (< ρ. divido «διαιρώ, μερίζω»)].

divide et impera / divide ut regnes λατ. (προφέρεται *ντίβιντε ετ ίμπερα / ντίβιντε ουτ ρέγκνες*) ελλην. *διαίρει και βασίλευε* (πολιτικό αξίωμα τού Μακιαβέλλι)· βλ. λ. *διαιρώ.*

ντι-βι-ντί (το) (γράφεται DVD) {άκλ.} ελλην. *ψηφιακός βιντεοδίσκος* **1.** η εξέλιξη τού σιντί· ψηφιακός δίσκος με πολύ μεγάλη χωρητικότητα **2.** η συσκευή που αναπαράγει τους παραπάνω δίσκους.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. Digital Video Disk «ψηφιακός βιντεοδίσκος»].

ντιγκιντάγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό-μειωτ.) ο θηλυπρεπής άνδρας.
[ΕΤΥΜ. < *ντιγκ-νταγκ*, από το κούνημα τής καμπάνας].

Ντι-Εν-Έι (το) (D.N.A.) ΒΙΟΛ. το δεσοξυριβοζονουκλεϊ(νι)κό οξύ· απαντά στα χρωμοσώματα και είναι σύνθετη χημική ένωση αποτελούμενη από δύο επιμήκη τμήματα, τα οποία διατηρούνται το ένα δίπλα στο άλλο λόγω ηλεκτροστατικών αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσονται μεταξύ διαφόρων τμημάτων τους, των νουκλεοβάσεων, και τυλίγονται σε ελικοειδή μορφή (διπλή έλικα)· η αλληλουχία των νουκλεοβάσεων αντιπροσωπεύει τη γενετική πληροφορία, καθώς καθορίζει τα κληρονομικά χαρακτηριστικά των ζωντανών οργανισμών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. D(eoxyribo)n(ucleic) A(cid)].

dies irae λατ. (προφέρεται *ντίες ίρε*) ελλην. *ημέρα οργής* (ενν. τού Θεού) **1.** η ημέρα τής κρίσεως, η Δευτέρα Παρουσία και η τελική κρίση και, συνεκδ., μια μεγάλη καταστροφή, θεομηνία, νοούμενη κατά το πνεύμα τής Αποκάλυψης τού Ιωάννη **2.** ΜΟΥΣ. μέρος τής λατινικής νεκρώσιμης λειτουργίας (ρέκβιεμ, βλ. λ.), που ξεκινά με τις λέξεις dies irae dies illa: «ημέρα οργής, η ημέρα εκείνη».

ντίζα (η) {ντιζών} ΤΕΧΝΟΛ. καλώδιο που συνδέει εξαρτήματα μηχανών: *η ~ τού συμπλέκτη.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Düse < τσεχ. duše «το εσωτερικό σωλήνα»].

ντιζάιν (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** ο επιστημονικός και καλλιτεχνικός κλάδος που αποβλέπει στην αρμονική, όσο και ορθολογιστική διαμόρφωση τού ανθρώπινου περιβάλλοντος (χώρου κατοικίας, εργασίας, γραφείου, τμήματος πόλεως ή ολόκληρης πόλεως κ.λπ.), σύμφωνα με τον οποίο τα αντικείμενα και οι συνθέσεις έχουν χρηστικό, λειτουργικό, αλλά και αισθητικά μοντέρνο χαρακτήρα: *βιομηχανικό / γραφικό / αρχιτεκτονικό ~* **2.** το σχέδιο κατασκευής ενός χρηστικού αντικειμένου: *μοντέρνο / παραδοσιακό ~* **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί με βάση τις παραπάνω αρχές: *έπιπλο / καρέκλα / γραφείο / φωτιστικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. design «σχεδιάζω» < λατ. designāre < de- + signāre < signum «σημείο»].

ντίζελ (η/το) {άκλ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με πετρέλαιο, η οποία επιτρέπει την αυτανάφλεξη τού καυσίμου μείγματος· είναι ως κατασκευή ανθεκτικότερη και βαρύτερη από τον βενζινοκινητήρα και παράγει πάντα κάποια ποσότητα καπνού λόγω ατελούς καύσεως ΣΥΝ. πετρελαιοκινητήρας, ντιζελοκινητήρας **2.** (συνεκδ. στο ουδ.) το βαρύ πετρέλαιο που χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη στους κινητήρες εσωτερικής καύσεως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. diesel, από το όνομα τού Γερμανού μηχανικού Rudolph Diesel (1858-1913), ο οποίος εφεύρε την πετρελαιομηχανή].

ντιζελάδικο (το) (λαϊκ.) καράβι που μεταφέρει ντίζελ (βλ.λ.) ΣΥΝ. γκαζάδικο.
[ΕΤΥΜ. < *ντίζελ* + παραγ. επίθημα *-άδικο* (βλ.λ.)].

ντιζελάμαξα (η) {ντιζελαμαξών} η μηχανή σιδηροδρόμου (ελκυστήρας) που λειτουργεί με κινητήρα ντίζελ.

ντιζελογεννήτρια (η) {ντιζελογεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ. γεννήτρια ηλεκτρικής ενέργειας στην οποία ένας ντιζελοκινητήρας περιστρέφει μια ηλεκτρογεννήτρια.

ντιζελοκινητήρας (ο) ο κινητήρας ντίζελ (βλ.λ., σημ. 1).

ντιζελοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με μηχανή ντίζελ (βλ.λ.): *~ αμαξοστοιχία.*

ντιζέρ (ο) {άκλ.}, **ντιζέζ** (η) {άκλ.} (παλαιότ.) **1.** τραγουδιστής / τραγουδίστρια νυκτερινού κέντρου διασκεδάσεως ● **2.** πρόσωπο που λέει συχνά αστεία ή ευφυολογήματα ΣΥΝ. ευφυολόγος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. diseur / diseuse < dire «λέγω» (< λατ. dicere)].

ντίλερ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *μεταπωλητής* **1.** ο πωλητής (πλασιέ) που προωθεί προϊόντα εταιρείας στην αγορά **2.** (ειδικότ.) (α) διαπραγματευτής συναλλάγματος και ομολόγων: *«κάποιοι ~ από το Λονδίνο διέσπειραν στην ελληνική τραπεζική και χρηματιστηριακή αγορά τη φήμη ότι η δραχμή είναι ευάλωτη»* (εφημ.) (β) έμπορος ναρκωτικών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dealer < deal].

ντιλεταντισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *ερασιτεχνισμός*· η αφοσίωση και η επίδοση σε δραστηριότητα μόνο για προσωπική ευχαρίστηση και όχι για βιοποριστικούς λόγους ΑΝΤ. επαγγελματισμός. — **ντιλετάντης** (ο), **ντιλεταντικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. dilettantismo < dilettante «ερασιτέχνης» < ρ. dilettare «τέρπω, ευχαριστώ» < λατ. delecto, ίδια σημ. (< delicia «τέρψη, ηδονή»)].

ντιμινουέντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** η βαθμιαία ελάττωση τής έντασης τού μουσικού ήχου **2.** το σύμβολο τής μουσικής γραφής που δηλώνει βαθμιαία ελάττωση τής έντασης τού μουσικού ήχου **3.** (συνεκδ.) το τμήμα ενός μουσικού έργου το οποίο χαρακτηρίζεται από βαθμιαία ελάττωση τής έντασης τής μουσικής: *το κορύφωμα των χαλκίνων ακολουθείται από ένα μακρύ ~ τής ορχήστρας.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. diminuendo < λατ. deminuendum, γερούνδιο τού ρ. deminuo «ελαττώνω, εξασθενίζω»].

ντιμπέιτ (το) {άκλ.} διαλογική αντιπαράθεση μεταξύ πολιτικών στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, συνήθ. κατά τη διάρκεια προεκλογικής περιόδου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. debate < μέσ. γαλλ. debatre «μάχομαι» (σύγχρ. débattre) < de- + batre < λατ. battuere «χτυπώ»].

ντιμπέιτ – δημόσιος διάλογος – *τηλεμαχία*. Η λ. **ντιμπέιτ** αποτελεί για τα Ελληνικά νεολογισμό τής δεκαετίας τού '90. Προέρχεται από το αγγλ. debate, δηλώνοντας τον δημόσιο διάλογο, την τελική πολιτική αναμέτρηση των υποψηφίων Αμερικανών προέδρων στην τηλεόραση. Στην πραγματικότητα, σημαίνει «αντιπαράθεση επιχειρημάτων», έχοντας ως αρχική τη σημασία «ανταλλαγή χτυπημάτων» (!), αφού ανάγεται στο λατ. battuo «χτυπώ, καταφέρω χτυπήματα» (από αυτό το γαλλ. débattre τού 15ου αι., από όπου το αγγλ. debate· πβ. για τη σημασία και το ρήμα *διαπληκτίζομαι*). Για τη λ. *ντιμπέιτ* θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε στα Ελληνικά τη λ. **διάλογος**, για την ακρίβεια **δημόσιος διάλογος**, αξιοποιώντας έτσι μία από τις πιο βαρύνουσες λέξεις τού πολιτικού και φιλοσοφικού μας λόγου, τη λέξη που σφράγισε τους «πλατωνικούς διαλόγους» και την πολιτική ρητορική. Η λ. *διάλογος* προέρχεται από το **διαλέγομαι**, που σημαίνει «συζητώ με επιχειρήματα και αντεπιχειρήματα» (και όχι με «χτυπήματα», και μάλιστα χτυπήματα «κάτω από τη ζώνη») και συνδέεται με την άλλη μεγάλη «φιλοσοφική και πολιτική λέξη», τη **διαλεκτική**, «τη δυναμική αλληλεπίδραση θέσεων και αντιθέσεων με σκοπό τη σύνθεση, την ανεύρεση τής αλήθειας». Λόγος και αντίλογος, επιχείρημα και αντεπιχείρημα συνιστούν τον πολιτικό **δημόσιο διάλογο**, που είναι στα Ελληνικά το debate. Αν δεν μας πολυσυγκινεί η διαχρονική βαρύτητα τής λ. *διάλογος* και θέλουμε να μείνουμε στην τηλεοπτική αντιπαράθεση, θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τον νεολογισμό **τηλεμαχία**.

ντιν-νταν (το) {άκλ.} ο ήχος τής καμπάνας. Επίσης **ντιγκ-νταγκ**.

[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

ντιπ επίρρ. (λαϊκ.) **1.** σε απόλυτο βαθμό, ολότελα: *αυτός είναι ~ φτωχός* ΣΥΝ. εντελώς, παντελώς, ολωσδιόλου, ολότελα, τελείως, (λαϊκ.) μπιτ· ΦΡ. (εμφατ.) ***ντιπ καταντίπ / ντιπ για ντιπ:*** *αυτός, παιδάκι μου, είναι τρελός ντιπ κατά ντιπ* **2.** (ειδικότ. σε αποφατική πρόταση) ούτε κατ' ελάχιστο, ούτε μια σταλιά: *~ φιλότιμο δεν έχει επάνω του* ‖ *δεν σκαμπάζεις ~ από μουσική* ΣΥΝ. καθόλου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dip].

ντιρεκτίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *κατευθυντήρια οδηγία*· οτιδήποτε εκδίδεται από πολιτική συνήθ. αρχή και έχει τον χαρακτήρα οδηγίας ή εντολής: *οι ~ τής Ε.Ε. για τα αγροτικά προϊόντα.* ΣΥΝ. (μτφ.) γραμμή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. directive < λατ. directus «ευθύς», μτχ. τ. τού ρ. dirigo «διευθύνω» (< di(s)- «διά» + rego «κυβερνώ, διοικώ»)].

ντίσκο (η) {άκλ.} (καθημ.) **1.** ΜΟΥΣ. (α) ελαφρά χορευτική αγγλο-αμερικανική μουσική που γνώρισε τεράστια επιτυχία και παγκόσμια εξάπλωση από τα τέλη τής δεκαετίας τού '70 ώς τα μέσα τής δεκαετίας τού '80 (β) ο χορός που χορεύεται με την παραπάνω μουσική **2.** (συνεκδ.) νυκτερινό κέντρο ψυχαγωγίας, στο οποίο ακούει κανείς όλα τα είδη τής σύγχρονης αγγλο-αμερικανικής χορευτικής μουσικής από δίσκους και παράλληλα χορεύει. Επίσης **ντισκοτέκ** (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. disco, συντετμημένος τ. τού ελληνογενούς γαλλ. discothèque (< *δίσκος + θήκη*)].

ντισκ τζόκεϊ (ο/η) {άκλ.} (καθημ.) το πρόσωπο που επιλέγει τους δίσκους σε χορευτικό κέντρο ή σε ιδιωτική χοροεσπερίδα, σε μουσική ραδιοφωνική εκπομπή κ.λπ. και μερικές φορές διασκεδάζει και το κοινό, μιλώντας ή λέγοντας αστεία ανάμεσα στα τραγούδια· αλλιώς *ντι-τζέι.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. disc jockey].

ντιστενγκέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει κομψή ή χαριτωμένη εμφάνιση και ευγενικούς και πολιτισμένους τρόπους ΣΥΝ. κομψός, χαριτωμένος, πολιτισμένος, καλλιεργημένος ΑΝΤ. άκομψος, άχαρος, άξεστος **2.** (ειρων.) ο επιτηδευμένος στην εμφάνιση και στους τρόπους, ο υπερβολικά κομψός και με επιδεικτικό τρόπο ευγενής ΣΥΝ. κομψευόμενος. Επίσης (λαϊκότ.) **ντιστενγκές** {ντιστενγκέδες}. — **ντιστενγκέ** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. distingué «ξεχωριστός, διακεκριμένος» < ρ. distinguer < λατ. distinguo «διακρίνω, ξεχωρίζω»].

ντιστριμπιτέρ (το) {άκλ.} όργανο που διακόπτει ή επιτρέπει στην κατάλληλη χρονική στιγμή τη ροή συνεχούς ρεύματος στο μπουζί τού κινητήρα· ο διανομέας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. distributeur < distribuer «διανέμω» < λατ. distribuere].

ντι-τζέι (ο) {άκλ.} (συντομ DJ) ο ντισκ τζόκεϊ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Disc Jockey].

ντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η πρώτη από τις επτά βασικές νότες τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας (ντο, ρε, μι, φα, σολ, λα, σι).
[ΕΤΥΜ. < διεθν. do, που αντικατέστησε την παλαιότερη ονομασία ut (βλ. λ. *νότα*). Η προέλευσή της είναι αβέβαιη, αν και από ορισμένους πιστεύεται ότι πρόκειται για την πρώτη συλλαβή τής φρ. Dominus Deus «Κύριος ο Θεός». Σύμφωνα με άλλη άποψη, πρόκειται για την πρώτη συλλαβή τού ονόματος τού Ιταλού μουσικού G. B. Doni (1594-1647)].

ντοβλέτι κ. **δοβλέτι** (το) {ντοβλετ-ιού | -ιών} (λαϊκ. στην Τουρκοκρατία) ο κρατικός και κυβερνητικός μηχανισμός, το Δημόσιο: *«ας είν' καλά ο Οδυσσεύς κι ο καπετάν-Νικήτας / αυτοί θα κάψουν την Τουρκιά κι όλο σας το ~»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κράτος, κυβέρνηση, Δημόσιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. devlet].

ντογρού κ. **ντουγρού** επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (με τοπική ή τροπική σημ.) κατευθείαν, χωρίς λοξοδρομήσεις: *προχώρα ~ και θα βρεις το μαγαζί* ΣΥΝ. ίσια, ευθεία **2.** (με τροπ. σημ.) κατευθείαν, χωρίς περιστροφές: *μπήκε ~ στο θέμα* ΣΥΝ. απερίφραστα, άμεσα ΑΝΤ. έμμεσα, υπαινικτικά· ΦΡ. ***στα ντογρού*** στην τύχη, χωρίς σχεδιασμό ή προγραμματισμό ΣΥΝ. στα τυφλά, στα κουτουρού **3.** (κατ' επέκτ., με χρον. σημ.) αμέσως, χωρίς καμία καθυστέρηση: *μετά τη δουλειά, τράβηξε ~ για το καφενείο* ΣΥΝ. γρήγορα, ευθύς, αμέσως.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. doğru].

ντοκ (το) {άκλ.} ελλην. *νεωδόχος*· το τμήμα εμπορικού λιμανιού που βρίσκεται ανάμεσα στο κεντρικό κρηπίδωμα και στις προβλήτες των πλοίων και χρησιμοποιείται για τη φόρτωση και την εκφόρτωση των προϊόντων. Επίσης **ντόκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dock < μέσ. ολλ. docke, πιθ. < λατ. *ductio- < ρ. duco «άγω, οδηγώ» (πβ. ductor «αγωγός»)].

ντοκιμαντέρ (το) {άκλ.} ταινία μικρού ή μεσαίου μήκους, που βασίζεται σε στοιχεία τής πραγματικότητας, τα οποία παρουσιάζει ή/και ερμηνεύει, και έχει ως κύριο στόχο να ενημερώσει, να ψυχαγωγήσει και να διδάξει τον θεατή ή να φέρει για πρώτη φορά στο φως ιστορικά, πολιτικά κ.λπ. ντοκουμέντα: *ένα σπάνιο ~ για τον ελληνικό εμφύλιο με αρχειακό υλικό από τις μυστικές υπηρεσίες των ξένων δυνάμεων* ‖ *οικολογικό ~.* — **ντοκιμαντερίστας** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθογραφία (ξένων λέξεων).*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. documentaire < document, βλ. κ. *ντοκουμέντο*].

ντοκουμεντάρω ρ. μετβ. {ντοκουμεντάρισ-α, -τηκα, -μένος} βασίζω τη γνώμη, την άποψή μου κ.λπ. σε τεκμήρια, τη στηρίζω με αποδεικτικά στοιχεία: *δεν ντοκουμεντάρισε σωστά τα επιχειρήματά του* ΣΥΝ. αποδεικνύω, τεκμηριώνω. — **ντοκουμεντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. documentare < documento, βλ. κ. *ντοκουμέντο*].

ντοκουμέντο (το) οτιδήποτε (ιδ. έγγραφο) το οποίο χρησιμεύει ως ιστορική πηγή, ως αποδεικτικό στοιχείο και γενικά για να δώσει έγκυρες και αναμφισβήτητες πληροφορίες σχετικά με γεγονός ή ισχυρισμό κ.λπ.: *οι τρεις ταινίες τής σειράς δεν αποτελούν μυθοπλασία, αλλά βασίζονται σε ιστορικά ~* ‖ *κοινωνικό / φωτογραφικό / σπάνιο / αδιάσειστο / αποκαλυπτικό / επίσημο / αυθεντικό ~* ΣΥΝ. τεκμήριο, απόδειξη, πειστήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. documento < λατ. documentum «δείγμα, υπόδειγμα» (μτγν. σημ. «επίσημο έγγραφο») < doceo «διδάσκω, εκπαιδεύω»].

ντοκτορά (το) {άκλ.} η διδακτορική διατριβή και ο τίτλος τού διδάκτορα: *κάνω το ~ μου στη Γαλλία* ‖ *πήρε ~ στη γλωσσολογία* ΣΥΝ. διδακτορικό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. doctorat < μεσν. λατ. doctoratus < λατ. doctor «δάσκαλος»].

ντοκυμανταίρ (το) → ντοκιμαντέρ

ντολέντο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη που δηλώνει την εκτέλεση «με πόνο», πονεμένα.
[ΕΤΥΜ. <ιταλ. dolente «πονεμένος, λυπημένος» < ρ. dolere «πονώ»].

ντολμάς (ο) {ντολμάδες} (καθημ.) φαγητό που αποτελείται από μείγμα ρυζιού ή/και κιμά και διαφόρων καρυκευμάτων, το οποίο πλάθεται σε μικρές μπάλες και τυλίγεται μέσα σε κληματόφυλλα ή λαχανόφυλλα. — (υποκ.) **ντολμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dolma «γεμιστός»].

ντολμέν (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. μεγαλιθικό μνημείο που αποτελείται από γιγαντιαίες ακατέργαστες λίθινες πλάκες τοποθετημένες σε σχήμα Π οι οποίες σχηματίζουν τους τείχους ενός ταφικού θαλάμου· συναντώνται στη Β. Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dolmen < κελτ. taol / tol «τραπέζι» (< λατ. tabula) + men / maen «πέτρα, λίθος»].

ντόλτσε βίτα (η) {άκλ.} ελλην. *γλυκιά ζωή*· η ανέμελη και με καταχρήσεις ζωή τής εύπορης αστικής τάξης· (κατ' επέκτ.) ζωή ευχάριστη, ανέμελη, πολυτελής, γεμάτη διασκεδάσεις: *το 'ριξε στη ~ και δεν μπόρεσε να ολοκληρώσει τις σπουδές του.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. dolce vita. Ο όρος γενικεύθηκε μετά την προβολή τής ομώνυμης ταινίας τού F. Fellini (1959)].

ντόλτσο (το) (λαϊκ.) συνήθ. στον πληθ. ***ντόλτσα*** (τα) ποικιλία πορτοκαλιών που διακρίνονται για την πολύ γλυκιά γεύση τους.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. dolce «γλυκός» < λατ. dulcis].

ντομάτα κ. **τομάτα** (η) {δύσχρ. ντοματών} ο εδώδιμος καρπός τής ντοματιάς που είναι σαρκώδης και μαλακός, έχει σχήμα σφαιρικό ή ωοειδές, χαρακτηριστικό κόκκινο χρώμα και τρώγεται ωμός σε σαλάτες ή μαγειρεμένος, ενώ χρησιμοποιείται ακόμη και στην κονσερβοποιία, συχνά σε μορφή πολτού (τοματοπελτές), ως βασικό συστατικό σε ποικίλες σάλτσες ή πίνεται ως απεριτίφ σε μορφή χυμού (τοματοχυμός / ντοματόζουμο) κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***παίρνω με τις ντομάτες (κάποιον)*** αποδοκιμάζω έντονα, ντροπιάζω (κάποιον). — (υποκ.) **ντοματούλα** κ. **ντοματίτσα** (η) κ. **ντοματάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. tomata < tomatl, γλώσσα Ναχουάτλ (των Αζτέκων). Στην Ελλάδα η *ντομάτα* είναι γνωστή από το 1818].

ντοματάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή ντομάτα **2.** ο καρπός μικρού μεγέθους ειδικής ποικιλίας ντοματιάς **3.** γλυκό τού κουταλιού που παρασκευάζεται από τους καρπούς τής παραπάνω ποικιλίας.

ντοματιά κ. **τοματιά** (η) φυτό ποώδες και υψηλό (φθάνει σε ύψος περίπου δύο μέτρων) με ρίζα πασσαλώδη, βλαστό κυλινδρικό, πράσινο και πολύκλαδο, φύλλα σύνθετα και μεγάλα, άνθη κίτρινα και κρεμαστά, τα οποία αυτογονιμοποιούνται, και εδώδιμους καρπούς, για τους οποίους και καλλιεργείται.

ντοματόζουμο κ. **τοματόζουμο** (το) το ζουμί, ο χυμός τής ντομάτας (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται στη μαγειρική ή πίνεται ως απεριτίφ ΣΥΝ. ντοματοχυμός.

ντοματοπελτές κ. **τοματοπελτές** (ο) {ντοματοπελτέδες} (καθημ.) συμπυκνωμένος πολτός από λειωμένες ντομάτες (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται στη μαγειρική. Επίσης **ντοματοπολτός** κ. **τοματοπολτός**.

ντοματοσαλάτα κ. **τοματοσαλάτα** (η) {δύσχρ. ντοματοσαλατών} σαλάτα εποχής με βασικό συστατικό τη ντομάτα.

ντοματόσουπα κ. **τοματόσουπα** (η) {δύσχρ. ντοματοσουπών} σούπα με κύριο συστατικό τη ντομάτα (βλ.λ.).

ντοματοχυμός κ. **τοματοχυμός** (ο) το ντοματόζουμο (βλ.λ.).

Ντομίνικα (η) {άκλ.} (αγγλ. Commonwealth of Dominica = Κοινοπολιτεία τής Ντομίνικα) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα τη Ροσώ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Dominica, που ανακαλύφθηκε από τον Χριστόφορο Κολόμβο στις 3 Νοεμβρίου 1493 και ονομάστηκε αρχικώς Domingo (ισπ.) < λατ. dominica dies «Κυριακή, ημέρα τού Κυρίου»].

ντόμινο (το) **1.** μακρύ, ενιαίο ένδυμα με κουκούλα, σε χρώμα συνήθ. μαύρο, που φοριέται τις Απόκριές ως μεταμφίεση: *οι γυναίκες χόρευαν τολμηρά, προστατευμένες από την ανωνυμία τού ~ και τής προσωπίδας* **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) ο μεταμφιεσμένος με το παραπάνω ένδυμα: *στην πίστα λικνίζονταν αργά ένας πιερότος με ένα ~* **3.** (αρχικά-σπάν.) χειμερινό ωμοφόριο που φορούσαν παλαιότ. οι ρωμαιοκαθολικοί κληρικοί ● **4.** επιτραπέζιο παιχνίδι που παίζεται από δύο ή τέσσερις παίκτες με είκοσι οκτώ μικρά, ορθογώνια πλακίδια **5.** (α) ***θεωρία τού ντόμινο*** (domino theory) (i) θεωρία τής εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σύμφωνα με την οποία η πτώση μιας μη κομουνιστικής κυβέρνησης στον κομουνιστικό έλεγχο συντελεί στην πτώση των μη κομουνιστικών κυβερνήσεων στις γειτονικές χώρες· η θεωρία αυτή χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογηθεί η ανάμειξη των Η.Π.Α. στη ΝΑ. Ασία (ii) όρος που χρησιμοποιείται από ορισμένους σεισμολόγους για να δηλωθεί η επίδραση που μπορεί να ασκήσει ένας σεισμός στην εκδήλωση άλλων σεισμών σε διάφορα σημεία τού πλανήτη (β) ***φαινόμενο (τού) ντόμινο*** για την

περίπτωση στην οποία η μεταβολή σε έναν παράγοντα ενός συνόλου ομοειδών στοιχείων συμπαρασύρει όλα τα υπόλοιπα: *στην πρόσφατη διεθνή χρηματιστηριακή κρίση παρατηρήθηκε το ~: την αρχή έκανε η Wall Street και ακολούθησαν οι άλλες αγορές.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. domino (< λατ. dominus «κύριος»)].

ντόμπερμαν κ. (προφορ.) **ντόπερμαν** (το) {άκλ.} ΖΩΟΛ. σκύλος που χρησιμοποιείται ως φύλακας χώρων, σε αστυνομικές επιχειρήσεις κ.λπ., με κύρια χαρακτηριστικά το δυνατό και μυώδες σώμα, που ξεπερνά σε ύψος το ένα μέτρο, το κοντό σκούρο τρίχωμα, το λεπτό πρόσωπο, τα μικρά ορθωμένα αφτιά και ακόμη την εξυπνάδα, την υπακοή και την ταχύτητα ανταπόκρισης στις εντολές.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. dobermann < γερμ. φρ. Dobermann-pinscher < Dobermann (από το όνομα τού Γερμανού κυνοτρόφου Ludwig Dobermann, 19ος αι.) + pinscher, ράτσα κυνηγετικού σκύλου].

ντόμπρος, -α, -ο 1. αυτός που συμπεριφέρεται με ευθύτητα και ειλικρίνεια, που δεν μεταχειρίζεται δόλο ή υποκρισία: *είναι ~ χαρακτήρας, μπορείς να τον εμπιστευθείς* ΣΥΝ. ειλικρινής, απροσποίητος, ανυπόκριτος, ίσιος, ευθύς ΑΝΤ. ανειλικρινής, ψεύτικος, προσποιητός, υποκριτής, δόλιος, διπρόσωπος, κρυψίνους, υστερόβουλος **2.** (γενικότ.) λόγος, συμπεριφορά κ.λπ. που χαρακτηρίζονται από σαφήνεια και κατηγορηματικότητα, που δεν εμπεριέχουν διφορούμενα, παγίδες ή υπαινιγμούς: *~ λόγια / λογαριασμοί* ΣΥΝ. σαφής, καθαρός, κατηγορηματικός, ρητός, ευθύς ΑΝΤ. ασαφής, σκοτεινός, έμμεσος, διφορούμενος. — **ντόμπρα** επίρρ., **ντομπροσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. dobro «καλός»].

ντόνατ (το) {άκλ.} **1.** γλυκό με σχήμα συνήθ. στρογγυλό ή δακτυλίου από ψημένη ζύμη **2.** μαλακή ζύμη σε σχήμα τετράγωνο που χρησιμοποιείται για τοστ.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. donut < αγγλ. doughnut < dough «ζύμη» + nut «καρύδι»].

ντονέρ (το) {άκλ.} **1.** γύρος από κρέας αρνήσιο ή χοιρινό, που προσφέρεται συνήθ. με πίτα και άλλα υλικά **2.** (συνεκδ.) το σουβλάκι που περιέχει τέτοιο κρέας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. döner «περιστροφή» < ρ. dönmek «περιστρέφω, γυρίζω»].

ντόπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) **1.** διεγερτική ουσία, αναβολικό για αθλητή **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί διέγερση ή τυφλή αφοσίωση: *για πολλούς νεαρούς το ποδόσφαιρο είναι ~.*

ντοπαρισμένος, -η, -ο 1. (για αθλητές) αυτός που χρησιμοποίησε διεγερτικές ή εργογόνες ουσίες ή απαγορευμένες μεθόδους πριν από τη συμμετοχή του σε αγώνα, για να αυξήσει την επίδοσή του σε αυτόν: *πολλοί δρομείς βρέθηκαν ~* ΣΥΝ. ντοπέ **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει εξαφθεί από κάτι, που αισθάνεται έξαρση και ενθουσιασμό: *το κοινό ήταν ~ από τα τελευταία εμπρηστικά δημοσιεύματα τού Τύπου* ΣΥΝ. ενθουσιασμένος ΑΝΤ. χαλαρός, ήρεμος **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση παραφοράς και φανατισμού: *~ πλήθος* ΣΥΝ. φανατισμένος, αφιονισμένος, έξαλλος ΑΝΤ. νηφάλιος.

ντοπάρω ρ. μετβ. {ντοπάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΑΘΛ. χορηγώ εργογόνες ουσίες σε αθλητή, πριν από τη συμμετοχή του σε αγώνα, προκειμένου να επιτύχει καλύτερη επίδοση: *ο προπονητής κατηγορήθηκε ότι ντοπάριζε συστηματικά τους παίκτες, θέτοντας ακόμη και την υγεία τους σε κίνδυνο* (καθημ.) **2.** (κατ' επέκτ.) προκαλώ διέγερση, εξάπτω τα συναισθήματα, τη φαντασία, τον ενθουσιασμό ΣΥΝ. διεγείρω, εξάπτω **3.** (μτφ.) εμπνέω απόλυτη αφοσίωση σε κάτι ή προσανατολίζω πρόσωπο σε στάση και συμπεριφορά εχθρική προς τους αντιφρονούντες: *οι λόγοι των δημαγωγών είχαν ντοπάρει το πλήθος, που ήταν έτοιμο να επιτεθεί στους πολιτικούς αντιπάλους* ΣΥΝ. φανατίζω. — **ντοπάρισμα** (το) (βλ. λ. *ντόπινγκ*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. dope «δίνω ναρκωτικά, παρέχω διεγερτικές ουσίες» < ολλ. doop «χυμός, σάλτσα» < ρ. dopen «βυθίζω, βουτώ»].

ντοπέ επίθ. {άκλ.} (αργκό) ντοπαρισμένος: *τον βρήκαν ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dopé, μτχ. τού ρ. doper < αγγλ. dope, βλ. κ. *ντοπάρω*].

ντόπινγκ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. **1.** η χορήγηση σε αθλητή εργογόνων ουσιών, πριν από τη συμμετοχή του σε αγώνα, ώστε να επιτύχει καλύτερη επίδοση **2.** (α) ***ντόπινγκ κοντρόλ*** ο ιατρικός έλεγχος, προκειμένου να εξακριβωθεί αν αθλητής ή ζώο (λ.χ. άλογο σε ιππόδρομο) που συμμετέχει σε αγώνες έχει πάρει απαγορευμένες ουσίες (β) ***ντόπινγκ αίματος*** βλ. λ. *αίμα*. Επίσης **ντοπάρισμα**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dopping, τού ρ. dope «δίνω ναρκωτικά, παρέχω διεγερτικές ουσίες». Βλ. κ. *ντοπάρω*].

ντοπιολαλιά (η) το γλωσσικό ιδίωμα ενός τόπου, η τοπική διάλεκτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.

ντόπιος, -ια, -ιο 1. (για πρόσ.) αυτός που κατοικεί στον τόπο όπου γεννήθηκε ΣΥΝ. αυτόχθων, γηγενής, ιθαγενής ΑΝΤ. ξένος, ξενόφερτος **2.** (για πράγμ.) αυτός που καταναλώνεται στον τόπο όπου παράγεται ή παρασκευάζεται: *~ προϊόντα* ΣΥΝ. εγχώριος. Επίσης (λόγ.) **εντόπιος, -α, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιθαγενής*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐντόπιος* < *ἐν-* + *-τόπιος* < *τόπος*].

> **ντόπιος – επιτόπιος – τοπικός.** Το μτγν. **εντόπιος** (< *ἐν τόπῳ* + κατάλ. *-ιος*) σώθηκε μέχρι σήμερα με τον αρκτικό άτονο **ε-** (πβ. *ἐντροπή* > **ντροπή**, *ἐνωρίς* > **νωρίς**, *ἐνδύ(ν)ω* > **ντύνω** κ.τ.ό.). **Ντόπιος** σημαίνει «ο εξαρχής κάτοικος μιας περιοχής, αυτός που κατάγεται και ζει στην ίδια περιοχή» (πβ. και το νεότ. **εντοπιότητα**), καθώς και ό,τι προέρχεται και παράγεται (προϊόντα, είδη κ.λπ.) σε μια περιοχή, χωρίς να εισάγεται από αλλού (με την ίδια σημασία και το **εγχώριος**, π.χ. *εγχώρια παραγωγή, εγχώρια προϊόντα* κ.ά.). Μιλώντας για κατοίκους και, γενικά, για προέλευση, συνώνυμα τού **ντόπιος** είναι τα **γηγενής** και **ιθαγενής**. Το **επιτόπιος** (< *ἐπὶ τόπου* + κατάλ. *-ιος*) σημαίνει, ως εκ τής προελεύσεώς του, «τον διενεργούμενο σε συγκεκριμένο τόπο» (*επιτόπια έρευνα*, πβ. αγγλ. field work). Συνώνυμο τού *επιτόπιος* είναι το επίθ. **επιχώριος**. **Τοπικός** είναι «ο τού τόπου, ο αναφερόμενος σε ορισμένο τόπο» (*τοπική διάλεκτος, τοπικά έθιμα, τοπική φορεσιά*).

ντορβάς κ. **τορβάς** (ο) {ντορβάδες} **1.** μικρός σάκος που κρεμιέται στον ώμο ΣΥΝ. ταγάρι **2.** σακίδιο που κρεμιέται από τον λαιμό τού ζώου (συνήθ. υποζυγίου) και μέσα στο οποίο τοποθετείται η ζωοτροφή ΣΥΝ. τάγιστρο· ΦΡ. (λαϊκ.) (α) ***τον έβαλα στον ντορβά*** τον εξαπάτησα (β) ***βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά*** θέτω τη ζωή μου σε κίνδυνο, παίζω τη ζωή μου κορώνα-γράμματα, διακινδυνεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. torba < περσ. tōbra (σημ. 2) < χίντι tōbra «σάκκος»].

ντορής (ο) {ντορήδες} (λαϊκ.) ονομασία για κοκκινότριχο άλογο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. doru «κοκκινότριχο (άλογο)»].

ντορός κ. **τορός** (ο) **1.** τα ίχνη τού θηράματος κατά το κυνήγι· ΦΡ. ***βλέπει τον λύκο και ψάχνει τον ντορό*** για κάποιον που δεν θέλει να δει κατάματα την πραγματικότητα **2.** (κατ' επέκτ.) ίχνη από πατημασιές ανθρώπου· ΦΡ. ***μπαίνω στον ντορό / πάω με τον ντορό*** (i) ακολουθώ την πεπατημένη, ζω συνηθισμένα, τυποποιημένα (ii) (γενικότ.) ακολουθώ μια ζωή σύμφωνη με τα καθιερωμένα, τα ήθη, τα έθιμα και τις συνήθειες.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. ίσως < αλβ. torua / -oi «ίχνος», με ηχηροποίηση τού αρχικού συμφώνου].

ντόρος (ο) (οικ.) ο πολύς θόρυβος: *γιατί όλος αυτός ο ~;* ΣΥΝ. φασαρία, βοή, νταβαντούρι ΑΝΤ. ησυχία, γαλήνη· ΦΡ. ***κάνω ντόρο*** κάνω εντύπωση, προκαλώ συζητήσεις: *μια υπόθεση / ένα κινηματογραφικό έργο που προκάλεσε μεγάλο ~.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. έχει ωστόσο διατυπωθεί η άποψη ότι συνδ. με το αρχ. επίθ. *τορός* «διαπεραστικός (ήχος)» (< *τείρω* «διαπερνώ, τρυπώ»)].

ντόρτια (τα) {χωρ. γεν.} (στο τάβλι) το να δείξουν και τα δύο ζάρια τον αριθμό τέσσερα: *έριξε τα ζάρια κι έφερε ~* ΣΥΝ. τεσσάρες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dört «τέσσερα»].

ντοσιέ (το) {άκλ.} φάκελος στον οποίο συγκεντρώνονται, ταξινομούνται ή φυλάσσονται έγγραφα· συνήθ. με σκληρό εξώφυλλο, ετικέτα στη ράχη και μηχανισμό μεταλλικό στο εσωτερικό, για να περνιούνται τα φύλλα, αφού τρυπηθούν κατάλληλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dossier «σύνολο εγγράφων με ετικέτα στο πίσω μέρος» < dos «πλάτη, ράχη» (< λατ. dorsum / dorsus, ίδια σημ.)].

ντου (το) {άκλ.} (αργκό) η ορμητική επίθεση, η έφοδος: *μερικοί οπαδοί έκαναν ~, παραβίασαν την κλειστή θύρα και μπήκαν στο γήπεδο.*
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ντουβάρι (το) {ντουβαρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) ο τοίχος: *άδειασε το σπίτι και μείνανε μόνο τα ~* **2.** (μτφ.) ο βλάκας, κυρ. αυτός που είναι ανεπίδεκτος μαθήσεως ΣΥΝ. στουρνάρι, τούβλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. duvar < περσ. divār «τοίχος»].

ντουγρού επίρρ. → ντογρού

ντουέτο (το) {άκλ.} **1.** σύνολο δύο μουσικών εκτελεστών, τραγουδιστών ή εκτελεστών μουσικών οργάνων **2.** (α) η μουσική σύνθεση για δύο όργανα ή δύο φωνές: *το ~ από τον Τριστάνο είναι το μακρύτερο ερωτικό ~ στη φιλολογία τής όπερας* (β) η απομόνωση δύο φωνητικών γραμμών στη διάρκεια μιας σύνθεσης και ο μεταξύ τους συνδυασμός: *το φλάουτο κάνει ~ με την σοπράνο* **3.** (μτφ.) η συνδυασμένη εμφάνιση ή η ενέργεια κατόπιν συνεννοήσεως δύο καλλιτεχνών ή δύο προσώπων γενικότερα: *το κωμικό ~ τού Χονδρού και τού Λιγνού* ‖ *το ~ των δύο πολιτικών σχολιαστών* ΣΥΝ. δίδυμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. duetto, υποκ. τού duo «δύο» (< λατ. duo)].

ντουζ (το) → ντους

ντουζένι (το) (λαϊκ.) **1.** ο τρόπος κουρδίσματος έγχορδου μουσικού οργάνου **2.** το κέφι, η έξαρση στη ΦΡ. ***είμαι στα ντουζένια μου*** είμαι στα κέφια μου ή σε έξαρση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. düzen «αρμονία, τάξη»].

ντουζιέρα (η) → ντουσιέρα

ντουζίνα (η) (καθημ.) το σύνολο από δώδεκα όμοια αντικείμενα: *μια ~ αβγά* ΣΥΝ. δωδεκάδα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. ή διαλεκτ. ιταλ. dozzina < λατ. duodecimus «δωδέκατος» (< duodecim «δώδεκα» < duo «δύο» + decem «δέκα»)].

ντουί (το) {άκλ.} η υποδοχή στην οποία βιδώνονται ή προσαρμόζονται οι ηλεκτρικοί λαμπτήρες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. douille < φρανκον. *dulja].

ντούκου επίρρ. (λαϊκ.) επιπόλαια, επιδερμικά· στις ΦΡ. (α) ***περνώ (κάτι) στο ντούκου*** δεν δίνω σημασία σε κάτι, το αντιμετωπίζω αδιάφορα ή χωρίς τη δέουσα προσοχή (β) ***πάω ντούκου*** (σε χαρτοπαίγνιο) παραχωρώ τη σειρά μου στον επόμενο παίκτη (γ) ***πληρώνω ντούκου*** πληρώνω τοις μετρητοίς ΣΥΝ. τα σκάω.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

ντουλάπα (η) {δύσχρ. ντουλαπών} **1.** το ψηλό έπιπλο, το οποίο κλείνει με πόρτα ή πορτόφυλλα και χρησιμοποιείται κυρ. για τη φύλαξη ρούχων: *δίφυλλη / εντοιχισμένη ~* ΣΥΝ. ιματιοθήκη **2.** (μτφ.) η χοντρή και άχαρη γυναίκα. — (υποκ.) **ντουλαπίτσα** (η) (σημ. 1).

ντουλάπι (το) {ντουλαπ-ιού | -ιών} το ξύλινο ή μεταλλικό έπιπλο, το οποίο κλείνει με πορτάκι και στο οποίο τοποθετούνται τρόφιμα, σκεύη κ.ά.: *αφού σκουπίσει τα πιάτα, τα βάζει στο ~* ‖ *το βαμβάκι είναι στο ~ τού μπάνιου* ΣΥΝ. ερμάριο. — (υποκ.) **ντουλαπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dolap < περσ. dōlāb «τροχός – αποθήκη»].

Ντούμα (η) → Δούμα

ντουμάνι (το) {ντουμαν-ιού | -ιών} ο πυκνός καπνός που οφείλεται σε πυρκαγιά ή το πυκνό σύννεφο από τον καπνό των τσιγάρων (σε

κλειστό χώρο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. duman].
ντουμανιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ντουμάνιασ-α, -μένος} (για εσωτερικούς χώρους) γεμίζω με καπνούς: *έχει ντουμανιάσει εδώ μέσα!* || (συνεκδ.) *μας ντουμάνιασε με τα τσιγάρα του* ΣΥΝ. φλομώνω. - **ντουμάνιασμα** (το).
ντουμπλάρω ρ. μετβ. {ντουμπλάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καλύπτω το εσωτερικό (ρούχου) με ύφασμα ΣΥΝ. φοδράρω • **2.** (α) αντικαθιστώ (ηθοποιό) σε επικίνδυνη ή ερωτική σκηνή ταινίας, εμφανίζομαι ως αντικαταστάτης του (χωρίς όμως να γίνεται αντιληπτό αυτό στον θεατή): *στην πτώση του στο κενό τον ντουμπλάρισε ένας κασκαντέρ* || *τη διάσημη ηθοποιό ντουμπλάρισε στις τολμηρές σκηνές τού έργου μια νεαρή στάρλετ* (β) μεταγλωττίζω: *ένα συνεργείο που ντουμπλάρει τους ηθοποιούς σε μια ξένη ταινία* || *η φωνή που ακούγεται στα τραγούδια δεν είναι η δική του· τον ντουμπλάρισε γνωστός τραγουδιστής.* — **ντουμπλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. doubler «διπλασιάζω» < double «διπλός» < λατ. duplus «διπλός, διπλάσιος» (< duo «δύο»)].
ντούμπλεξ κ. **ντούπλεξ** (το) {άκλ.} **1.** κάθε διπλό σύστημα: *τηλέφωνο* ~ (το σύστημα τηλεφωνικής εγκατάστασης με διακόπτη, το οποίο εξυπηρετεί δύο συνδρομητές) **2.** ρούχο (παλτό, μπουφάν, πουκάμισο κ.λπ.) που μπορεί να φορεθεί και από τις δύο πλευρές, τού οποίου η εσωτερική πλευρά μπορεί να φορεθεί και ως εξωτερική ΣΥΝ. ντουμπλφάς.
[ΕΤΥΜ. < λατ. duplex «διπλός» < duo «δύο» + -plex < plico «πλέκω, διπλώνω»].
ντουμπλφάς κ. **ντουμπλ-φας** επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει σχέδιο και από τις δύο όψεις ή μπορεί να φορεθεί και από τις δύο όψεις του: *ύφασμα / μπουφάν* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. double-face «διπλή όψη»].
dum spiro spero λατ. (προφέρεται *ντουμ σπίρο σπέρο*) ελλην. *όσο ζω* (κατά λέξη: *όσο αναπνέω*), *ελπίζω*.
ντουνιάς (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο κόσμος, η ανθρωπότητα: «*ψεύτικος είναι ο ~ και ψεύτικη η ζωή μας*» (λαϊκ. τραγ.) || «*τρία καλά 'ναι στον ~ και στον απάνω κόσμο*» (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) πλήθος ανθρώπων: *είχε μαζευτεί κόσμος και ~ και χάζευε το θέαμα.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dünya «κόσμος»].
ντουντούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο τηλεβόας ΣΥΝ. χωνί.
[ΕΤΥΜ. τουρκ. düdük «φλογέρα»].
ντούπλεξ (το) ‣ ντούμπλεξ
dura lex sed lex λατ. (προφέρεται *ντούρα λεξ σεντ λεξ*) ελλην. *σκληρός ο νόμος αλλά νόμος· πρέπει να υπακούει κανείς στους νόμους όσο σκληροί κι αν είναι.*
ντουραλουμίνιο (το) {ντουραλουμινίου} κράμα κυρ. αλουμινίου και χαλκού, καθώς και μαγνησίου και μαγγανίου σε πολύ μικρό ποσοστό, που έχει τη σκληρότητα τού χάλυβα και την ελαφρότητα τού αλουμινίου, με ευρεία χρήση στη μεταλλουργία, στην κατασκευή αεροπλάνων, εμβόλων μηχανών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Duralumin < λατ. durus «σκληρός» + aluminum «αλουμίνιο» ή, κατ' άλλη άποψη, από το όνομα τής πόλης Düren τής Γερμανίας, όπου αρχικώς κατασκευζόταν].
ντούρος, -α, -ο (λαϊκ.) **1.** (για υλικά, μέταλλα κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, από μεγάλη αντοχή ΣΥΝ. σκληρός ΑΝΤ. μαλακός **2.** αυτός που δεν λυγίζει εύκολα ΣΥΝ. άκαμπτος, αλύγιστος ΑΝΤ. εύκαμπτος, ευλύγιστος **3.** (μτφ.) αυτός που παραμένει ανυποχώρητος στις αρχές, στις απόψεις ή τις αποφάσεις του, που δεν κάμπτεται εύκολα ΣΥΝ. αταλάντευτος • **4.** (για πρόσ.) αυτός που είναι όρθιος, στητός: *περπατούσε* ~ || ~ *κορμοστασιά* || ~ *και κοτσονάτος.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. duro < λατ. durus «σκληρός»].
ντους κ. **ντουζ** (το) {άκλ.} **1.** μακρόστενος σωλήνας νερού που είναι τοποθετημένος κατακόρυφα στο μπάνιο και εκτοξεύει το νερό με πίεση, κάτω από τον οποίο στέκεται κανείς για να πλυθεί: *τοποθετώ το* ~ || *επιδιορθώνω το* ~ ΣΥΝ. ντουσιέρα **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο είναι τοποθετημένος ο παραπάνω σωλήνας: *πάω στο* ~ **3.** (συνεκδ.) ο καθαρισμός τού σώματος με καταιονισμό νερού: *κάνω* ~ || *πηγαίνω για* ~. — (υποκ.) **ντουσάκι** κ. **ντουζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. douche < ιταλ. doccia «σωλήνας, υδρορροή», που αποσπάστηκε ως β' συνθ. από το δημώδ. λατ. *aqui-ducium < μτγν. λατ. aquiductio «υδραγωγείο» < λατ. aquae-ductus «υδραγωγός» (< aqua «νερό» + -ductus < duco «άγω, οδηγώ»)].
ντουσές (το) {άκλ.} είδος συνθετικού υφάσματος που είναι γυαλιστερό από τη μία του πλευρά και μοιάζει με το σατέν.
ντουσιέρα κ. **ντουζιέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος υγιεινής με μορφή αβαθούς λεκάνης (απλής ή περιφραγμένης), στην οποία κάνουμε ντους (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ντους* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].
ντούτσε (ο) {άκλ.} (προσωνύμιο τού Μπενίτο Μουσολίνι [1883-1945], αρχηγού τού φασιστικού ιταλικού κόμματος) αρχηγός, οδηγός, ηγέτης: «*βάζει ο ~ τη στολή του*» (σατιρικό τραγ.) || *ήταν υπαρχηγός τού* ~.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. duce (πβ. κ. *δούκας*) < λατ. dux, ducis «ηγεμόνας, αρχηγός» (< duco «άγω, οδηγώ»)].
ντουφέκι (το) ‣ τουφέκι
ντουφεκιά (η) ‣ τουφεκιά
ντουφεκίδι (το) ‣ τουφεκίδι
ντουφεκίζω ρ. ‣ τουφεκίζω
ντουφεξής (ο) → τουφεξής
ντράβαλα κ. **τράβαλα** (τα) (λαϊκ.) φασαρίες· κυρ. στη ΦΡ. ***έχω ντράβαλα*** έχω μπλεξίματα, αντιμετωπίζω σοβαρά προβλήματα (με κάποιον): *έχει ~ με την αστυνομία.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. travaglio «μόχθος, πόνος» < ρ. travagliare (πβ. γαλλ. travailler) < δημώδ. λατ. *tripāliāre < μτγν. λατ. tripālium «όργανο βασανισμού» < λατ. trabalis (< trabs, -bis «δοκός, δοκάρι»)].
ντράγκα-ντρούγκα (το) {άκλ.} ο ήχος που παράγεται από θορυβώδες, βαρύ ή οξύ αντικείμενο κατά την κίνησή του: ~. ~ *μας ζάλισες όλη μέρα με τον μπαγλαμά σου* || *οι ρόδες τού κάρρου έκαναν ~ στο πλακόστρωτο.* Επίσης **ντράγκα-ντρουγκ** κ. **ντρίγκι-ντράγκα**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].
ντραϊβίν κ. **ντράιβ-ιν** (το) {άκλ.} κινηματογράφος όπου οι θεατές παρακολουθούν την προβολή μέσα από τα αυτοκίνητά τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. drive-in].
ντραλόν (το) {άκλ.} συνθετικό υλικό που χρησιμοποιείται στην υφαντουργία.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Dralon].
ντράμερ (ο) {άκλ.} ο μουσικός που παίζει ντραμς (βλ.λ.). Επίσης **ντραμίστας**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. drummer < drums, βλ. κ. *ντραμς*].
ντραμς (τα) {άκλ.} σύγχρονο σύνθετο μουσικό όργανο, που αποτελείται από διαφορετικού μεγέθους τύμπανα και πιατίνια (βλ.λ.), τα οποία χτυπάει με μπαγκέτες ο ντράμερ κρατώντας τον ρυθμό σε μουσικά κομμάτια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. drums (πληθ.) < ολλ. trom, που αποσπάστηκε από παλ. κάτω γερμ. trommelslag «τυμπανοκρουσία» < trommel «τύμπανο» + slag «χτύπημα»].
ντραπαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ύφασμα πιο βαρύ και διαφορετικού χρώματος από τις κουρτίνες, που τοποθετείται εξωτερικά στο επάνω μέρος τους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. draperie < drap «ύφασμα», βλ. λ. *ντραπάρω*].
ντραπάρω ρ. μετβ. {ντραπάρ-ισα, -ίστηκα, -ισμένος} ράβω και στερεώνω ένα ύφασμα με τέτοιον τρόπο, ώστε να σχηματίζει πλούσιες και καμπυλωτές πτυχές. — **ντραπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. draper < drap «ύφασμα» < μτγν. λατ. drappus, κελτ. αρχής].
ντρέπομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {ντράπηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι ντροπή (βλ.λ.): ~ *για σένα / για λογαριασμό σου / για το φέρσιμό σου* || *θα έπρεπε να ντρέπεσαι!* ΦΡ. (α) ***δεν ντρέπεσαι να...*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δείξουμε σε κάποιον ότι θα έπρεπε να αισθάνεται ντροπή όταν κάνει κάτι άσχημο ή όταν θέλουμε να τον επιπλήξουμε για την έλλειψη ντροπής ή το θράσος του: ~ *μιλάς έτσι σε γέρον άνθρωπο;* || ~ *να κοιμάσαι την ώρα τού μαθήματος;* (β) ***σα(ν) δεν ντρέπεσαι!*** έκφραση αποδοκιμασίας, αυστηρής επίπληξης σε κάποιον, ο οποίος συμπεριφέρθηκε με θράσος, αναίδεια, προσβλητικό τρόπο: ~, *παλιόπαιδο! Τι σου φταίει η γριούλα και τη βρίζεις;* ♦ (μετβ.) **2.** διστάζω να πράξω κάτι λόγω σεμνότητας, συστολής: ~ *να της μιλήσω για τα αισθήματά μου* **3.** (ειδικότ.) νιώθω σεβασμό για κάποιον που είτε είναι μεγαλύτερος σε ηλικία είτε κατέχει ανώτερο αξίωμα: *ντρεπόταν τον πατέρα του / τον καθηγητή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐντρέπω / -ομαι* (< *ἐν-* + *τρέπω*). Το μέσο *ἐντρέπομαι* είχε εξαρχής τη σημ. «στρέφομαι προς τα πίσω, διστάζω (από ενοχή ή συστολή)»].
ντρεσάρω ρ. μετβ. {ντρεσάρισ-α, -τηκα, -μένος} εξασκώ με επιμονή, συστηματικά και με αυστηρότητα ζώο ή άνθρωπο για να εκτελούν ορισμένες εντολές ή να αποκτήσουν ορισμένη συμπεριφορά: *είχε ντρεσάρει τον σκύλο του να επιτίθεται σε όποιον πήγαινε να μπει στο σπίτι.* — **ντρεσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. dresser «στήνω, σηκώνω, σχεδιάζω» < δημώδ. λατ. *directiare < λατ. directus «ευθύς, όρθιος»].
ντρέτος, -α, -ο κ. **ντρίτος 1.** ίσιος, ευθύς **2.** (μτφ.) ειλικρινής.
[ΕΤΥΜ. < βεν. dreto (μεσν. επίρρ. *ντρέτα*), < λατ. directus «ευθύς»].
ντρίλι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) βαμβακερό ύφασμα ευτελούς αξίας. — **ντρίλινος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. drill, συντετμ. τ. τού drilling < γερμ. Drillich < μέσ. γερμ. drilich «βαμβακερό ύφασμα με τριπλή ύφανση» < λατ. trilix «τρίμιτος» < tri- «τρία» + -lix < licium «μίτος, νήμα»].
ντρίμπλα κ. **ντρίπλα** κ. **τρίπλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στο ποδόσφαιρο) η κίνηση παίκτη με την οποία αποφεύγει αντίπαλο με ελιγμό κρατώντας τη μπάλα στα πόδια του: *πέρασε δύο αμυντικούς με ντρίμπλες και σούταρε για γκολ* || *έξυπνη / κοφτή* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. dribble].
ντριμπλαδόρος κ. **ντριπλαδόρος** κ. **τριπλαδόρος** (ο) ποδοσφαιριστής που κάνει συχνά ντρίμπλες.
[ΕΤΥΜ. < *ντρίμπλα* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].
ντριμπλάρω κ. **ντριπλάρω** κ. **τριπλάρω** ρ. μετβ. {ντρίμπλαρα} (για ποδοσφαιριστή) κάνω ντρίμπλα: *ντρίπλαρε όποιον βρήκε μπροστά του και πέτυχε γκολ.*
ντριν (το) {άκλ.} ο ήχος τού κουδουνιού, τού τηλεφώνου κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].
ντρόγκα (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η ναρκωτική ουσία, το ναρκωτικό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. droga < γαλλ. drogue, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ολλ. droog «ξηρός» (< παλ. κάτω γερμ. drooge, πβ. αγγλ. dry «στεγνός») ή, κατ' άλλη άποψη, < αραβ. dūrawā «υπόλειμμα σιτηρών»].
ντροπαλός, -ή, -ό 1. αυτός που νιώθει εύκολα ντροπή, που τη συμπεριφορά του χαρακτηρίζει η συστολή ΣΥΝ. συνεσταλμένος ΑΝΤ. ξεδιάντροπος, αναιδής **2.** αυτός που δεν είναι εκδηλωτικός και άνετος στις κοινωνικές συναναστροφές: *ήταν πολύ ~· δυσκολευόταν να της εξομολογηθεί τον έρωτά του γι' αυτήν.* Επίσης **ντροπιάρης, -α, -ικο** [μεσν.]. — **ντροπαλά** επίρρ., **ντροπαλότητα** κ. **ντροπαλοσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐντροπαλός* < αρχ. *ἐντροπή* (βλ. κ. *ντροπή*) + παραγ.

επίθημα -αλός (πβ. ροδ-αλός, σιγ-αλός)].

ντροπή κ. (λόγ.) **εντροπή** (η) **1.** το αίσθημα τής ηθικής συστολής, η εκδήλωση υπερβολικής συγκράτησης ή έλλειψης θάρρους απέναντι σε πρόσωπα ή καταστάσεις λόγω ενοχής, ηθικών, θρησκευτικών ή άλλων αναστολών ή απουσίας εξοικειώσεως με κάποιον ή κάτι: *νιώθει ~ όταν βρίσκεται μπροστά στους μεγάλους || όταν την έπιασαν να κλέβει, δεν μπορούσε να κρύψει τη ~ της || κοκκίνισε το πρόσωπό του / χαμήλωσε το βλέμμα του από ~* ΣΥΝ. (λόγ.) αιδώς, όνειδος **2.** (συνεκδ.) αυτό για το οποίο αισθάνεται ή θα έπρεπε να αισθάνεται κάποιος, ηθική συστολή, πράξη ηθικά και κοινωνικά απαράδεκτη: *είναι ~ να μην τιμάς τον άνθρωπο που σε ευεργέτησε || είναι μεγάλη ~ η υποχώρηση στα εθνικά θέματα || οι συμφωνίες / τα κείμενα / οι δηλώσεις / η στάση της αποτελούν ~* (απαράδεκτα, επονείδιστα πράγματα) || *η δουλειά δεν έχει ~* (δεν έχει σημασία ποια δουλειά κάνεις, αρκεί να εργάζεσαι) ΣΥΝ. (λόγ.) όνειδος, αίσχος· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***ντροπή σου / σας!*** λέγεται στην αρχή ή στο τέλος τού λόγου για πράξη που πρέπει να προκαλεί ηθική συστολή: *ξεπουληθήκατε στους ξένους· ~!* ΑΝΤ. τιμή σας! (β) ***ντροπή!*** αποτρεπτική έκφραση συνήθ. γονέων προς παιδιά, η οποία αποσκοπεί στην επαναφορά στην ηθική τάξη: *~! Μη μιλάς έτσι! || μην καπνίζεις μπροστά στον θείο σου· ~!* (γ) (λαϊκ.) ***ντροπής πράγματα!*** για πράξεις, ενέργειες κ.λπ. που δεν δικαιολογούνται ηθικά και κοινωνικά, είναι ανεπίτρεπτες, απορριπτέες και αξιοκατάκριτες **3.** το αίσθημα τής προσβολής ή τής ταπείνωσης κάποιου, όταν πράττει κάτι άτοπο, ως αποτέλεσμα τής ηθικοπνευματικής του καλλιέργειας: *δεν έχει ίχνος ντροπής πάνω του* ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσίπα **4.** η ταπείνωση, ο εξευτελισμός: *όλοι οι Έλληνες τότε ένιωσαν ~ για τη Μικρασιατική Καταστροφή.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐντροπή* < *ἐντρέπω / -ομαι* (βλ.λ.)].

ντροπή: συνώνυμα. Η λ. *ντροπή* και τα συνώνυμά της κατανέμονται σημασιολογικά σε δύο πόλους. Δηλώνουν: (α) Το δυσάρεστο συναίσθημα (ενοχής, τύψεων, εξευτελισμού) για κάτι κακό που διέπραξε κανείς σε ηθικό ή κοινωνικό επίπεδο (β) Το συναίσθημα φόβου και δειλίας από υπερβολική ταπεινοφροσύνη και ευγένεια ή και από υπερεκτίμηση των άλλων σε διάφορες μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται οι λ. **ντροπή, αιδώς, όνειδος, αισχύνη, αίσχος, καταισχύνη** (κακόσημες λέξεις). Όλες χρησιμοποιούνται για πράξεις και μορφές συμπεριφοράς που ο ομιλητής θεωρεί, βάσει των παραδεδεγμένων κανόνων και αξιών, ως αρνητικές, ως πράξεις για τις οποίες πρέπει κανείς να αισθάνεται ενοχή: *Είναι ντροπή να πεθαίνουν παιδιά από πείνα σε χώρες τού σύγχρονου κόσμου – Με τις πράξεις του κατάντησε το όνειδος τού χωριού, το οποίο κι αυτό διασύρθηκε πανελληνίως – Όταν δεν υπάρχει αιδώς για τέτοια κοινωνικά εγκλήματα, όλα μπορούν να συμβούν – Διαπράχθηκαν αίσχη στην Κατοχή, για τα οποία θα έπρεπε να ντρέπεται η Γερμανία ακόμη και σήμερα – Η αισχύνη για τις πράξεις προδοσίας τούς συνόδευε σε όλη τους τη ζωή – Δεν αποτελεί απλώς ντροπή αλλά αιώνια καταισχύνη για την πόλη μας, να απεμπολήσει την ιστορική της ονομασία.* Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι λέξεις **ντροπαλότητα, συστολή, ντροπή** και **αιδημοσύνη** (εύσημες λέξεις): *Δεν χρειάζεται και τόση ντροπαλότητα, να κοκκινίζει όταν μιλάει σε κορίτσια! – Εκτιμούμε ιδιαίτερα τη συστολή και τη διακριτικότητα που έχει στη συμπεριφορά της προς όλους – Η αιδημοσύνη, η διακριτική και λεπτή συμπεριφορά χαρακτήριζε τις Αρσακειάδες – Από ντροπή δεν ήθελε να χορέψει στο πάρτι.*
Όπως είναι φανερό, η λ. **ντροπή** χρησιμοποιείται και με κακή σημασία (πρώτη κατηγορία) και λιγότερο συχνά– με καλή (δεύτερη κατηγορία).
Οι λέξεις *ντροπή, αίσχος* και *αιδώς* χρησιμοποιούνται πολύ συχνά σε ελλειπτικές φράσεις: *Ντροπή σας! Αίσχος! Αιδώς (Αργείοι)!*
Η λ. **τσίπα** χρησιμοποιείται κυρίως σε φράσεις με το ρ. *έχω*: *Δεν έχεις τσίπα επάνω σου; Πώς μιλάς έτσι σε γέρο άνθρωπο;*

ντροπιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ντρόπιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να αισθανθεί ντροπή, να αισθανθεί ένοχος ή ταπεινωμένος: *τον ντρόπιασε μπροστά σε άλλους* ΣΥΝ. εκθέτω, εξευτελίζω ● **2.** κάνω (κάποιον) να νιώσει ντροπή εξαιτίας των πράξεών μου: *με τα φερσίματά σου ντρόπιασες το σόι μας!* ● **3.** (μεσοπαθ. **ντροπιάζομαι**) νιώθω ντροπή, αισθάνομαι τόσο άσχημα, που νομίζω ότι κανείς δεν με εκτιμά πλέον: *ντροπιαστήκαμε στη γειτονιά και δεν είχαμε μούτρα να αντικρίσουμε τον κόσμο!* — **ντρόπιασμα** (το), **ντροπιαστικός**, -ή, -ό.

ντροπιάρης, -α, -ικο → ντροπαλός

NTSC (το) (προφέρεται *Εν-Τι-Ες-Σί*) σύστημα μεταδόσεως έγχρωμου τηλεοπτικού σήματος, που χρησιμοποιείται κυρ. στις Η.Π.Α. (πβ. ΠΑΛ / PAL, ΣΕΚΑΜ / SECAM).
[ΕΤΥΜ. Από τα αρχικά τού αγγλ. National Television System Committee «Εθνική Επιτροπή Τηλεοπτικού Συστήματος»].

ντύμα (το) {ντύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κάλυμμα τού σώματος ΣΥΝ. ρούχο, φόρεμα, ένδυμα **2.** η επένδυση βιβλίου ή τετραδίου ΣΥΝ. εξώφυλλο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ντύνω* (βλ.λ.)].

ντύνω ρ. μετβ. {έντυσα, ντύ-θηκα, -μένος} **1.** φορώ σε (κάποιον) ρούχα: *η μητέρα έντυσε τα παιδιά, για να πάνε στο σχολείο || τον έντυσαν φαντάρο / ναύτη* ΑΝΤ. γδύνω **2.** περιβάλλω (κάτι) με προστατευτικό κάλυμμα, επενδύω: *έντυσε την πολυθρόνα με βελούδο / το βιβλίο με μπλε αυτοκόλλητο* || (μτφ.) *~ στίχους με μουσική || φρόντισε να ντύσει τις απόψεις του με ωραία λόγια* **3.** αγοράζω και εξασφαλίζω τα απαραίτητα ρούχα για (κάποιον): *τόσα χρόνια σε ~, σε ταΐζω και συ δεν αναγνωρίζεις τίποτα!* ΦΡ. ***καλύτερα να τον ντύνεις παρά να τον ταΐζεις*** (σκωπτ.) για κάποιον που τρώει πάρα πολύ **4.** κατασκευάζω και σχεδιάζω ρούχα (ορισμένου είδους και στυλ) για (κάποιον), επιμελούμαι την ένδυση (κάποιου): *τη ντύνει ένας διάσημος οίκος μόδας / ένας μετρ τής μόδας || τους τηλεπαρουσιαστές ντύνουν τα καταστήματα μόδας...*· (μεσοπαθ. **ντύνομαι**) **5.** φορώ, βάζω τα ρούχα μου: *ντύθηκε τα καλά του* (ενν. ρούχα) || *~ ωραία / με γούστο* (προσέχω την εμφάνισή μου) / προκλητικά || *δεν είχε ντυθεί ακόμη για τον γάμο / για τη δεξίωση* (δεν είχε ακόμη φορέσει τα ρούχα για...)· ΦΡ. (α) ***ντύνομαι στα*** (+χρώμα) φοράω ρούχα στα οποία κυριαρχεί ένα χρώμα: *ήρθε ντυμένη στα κόκκινα || ~ στα μαύρα* (μτφ. πενθώ) || (μτφ.) *χιόνισε κι η φύση ντύθηκε στα λευκά* (β) ***ντύνομαι στην τρίχα / στην πένα / στο καντίνι*** ντύνομαι με καλά ή επίσημα ρούχα, προσέχοντας την εμφάνισή μου μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια: «*ντύθηκες, κυρά μου, στην πένα, στο καντίνι*» (λαϊκ. τραγ.) (γ) ***ντύνομαι γαμπρός / νύφη*** παντρεύομαι **6.** αγοράζω ή παραγγέλλω τα ρούχα μου (από κάπου / σε κάποιον): *~ στη Σανέλ / στα ακριβότερα καταστήματα* **7.** μεταμφιέζομαι στις Αποκριές, φοράω αποκριάτικη στολή: *τι θα ντυθείς φέτος; || πέρσι ντύθηκα Ινδιάνος* ΣΥΝ. μασκαρεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, ντόπιος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐνδύω* (με αποβολή τού άτονου αρχικού *ἐ-* και διατήρηση τής αρχ. προφοράς [nd] / [d] στο σύμπλεγμα *-ντ-*). Βλ. κ. *ένδυση*].

ντύσιμο (το) {ντυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κάλυψη τού σώματος με ρούχα ΣΥΝ. ένδυση ΑΝΤ. γδύσιμο **2.** η επένδυση πράγματος: *~ βιβλίου με πλαστικό* **3.** ο τρόπος με τον οποίο ντύνεται κανείς, το σύνολο των ρούχων που φοράει: *απλό / απέριττο / καθημερινό / συνηθισμένο / κομψό / μοντέρνο / εξεζητημένο ~* ΣΥΝ. περιβολή, αμφίεση.

Ντύσσελντορφ (το) πόλη τής Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Düsseldorf «χωριό τού (ποταμού) Düssel»].

νυ κ. **νι** (το) Ν, ν' {άκλ.} το δέκατο τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***με το νυ και με το σίγμα*** με κάθε λεπτομέρεια, διεξοδικά, χωρίς να παραλείψω τίποτε: *πήγε και του είπε όλα όσα συζήτησαν ~* (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῦ*, πβ. σημιτ. nūn «ψάρι»].

Νυασαλάνδη (η) (παλαιότ.) το Μαλάουι (βλ.λ.).

νύγμα (το) {νύγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κέντημα ή το τσίμπημα: *~ βελόνας / εντόμου* ΣΥΝ. αγκυλωματιά, σουβλιά **2.** η μικρή πληγή που προκαλείται από κέντημα ή τσίμπημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ», βλ. λ. *νύξη*].

νυγμός (ο) (λόγ.-λογοτ.) **1.** κέντημα ΣΥΝ. νύγμα **2.** (μτφ.) ο υπαινιγμός ΣΥΝ. νύξη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ», βλ. λ. *νύξη*].

νύκτα (η) → νύχτα

νυκταλωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μείωση τής οπτικής ικανότητας στο φως τής μέρας ΑΝΤ. ημεραλωπία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νυκτάλωψ, -ωπος*. Η λ. παρουσιάζει δύο αντιφατικές –εξίσου αρχαίες– σημασίες: (α) «αυτός που βλέπει κατά τη διάρκεια τής νύχτας» (β) «αυτός που δεν βλέπει κατά τη διάρκεια τής νύχτας» (και οι δύο σημ. μαρτυρούνται στον Ιπποκράτη). Αν θεωρήσουμε αρχική την πρώτη σημ., τότε η λ. αποτελεί σύνθ. < *νύξ* «νύχτα» + *ὤψ, ὠπός* «όψη, βλέμμα» με πρόσφυμα *-αλ-* (πβ. *θυμ-άλ-ωψ, αἰμ-άλ-ωψ*). Αν, απεναντίας, αρχική θεωρηθεί η δεύτερη σημ., τότε *νυκτάλωψ* < *νυκτ-άν-ωψ (με ανομοίωση), όπου το πρόσφυμα *-αν-* αποτελεί συνεσταλμ. βαθμ. (*-n̥) του αρνητικού μορίου *ne-].

νυκτεγερσία (η) [μτγν.] (λόγ.) **1.** νυκτερινή έγερση **2.** ΣΤΡΑΤ. νυκτερινός συναγερμός.

νυκτερινός, -ή, -ό → νυχτερινός

νυκτί → νυξ

νυκτο- / νυχτο- κ. **νυκτό- / νυχτό-** κ. **νυκτ- / νυχθ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με τη νύχτα: *νυχτοφύλακας, νυκτό-βιος, νυκτ-ωδία, νυχθ-ημερόν.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (ο τ. *νυχτο-* είναι μεσν.), που προέρχεται από το ουσ. *νύξ, νυκτός* (πβ. *νυκτο-πορῶ*)].

νυκτοβάτης (ο/η) [1863] {νυκτοβατών} ο υπνοβάτης. — **νυκτοβασία** (η), **νυκτοβατώ** ρ. [1894] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *νυκτο-* + *-βάτης* < *βαίνω* (πβ. μτγν. *νυκτι-βάτης*), μεταφρ. δάνειο από γερμ. Nachtwandler].

νυκτόβιος, -α, -ο κ. **νυχτόβιος** **1.** ΖΩΟΛ. (για πτηνό ή ζώο) αυτός που αναζητεί την τροφή του τη νύχτα (όπως π.χ. η κουκουβάγια) **2.** (κυρ. στον τ. ***νυχτόβιος***) αυτός που γυρίζει αργά τη νύχτα και διασκεδάζει.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυκτόβιος* / *νυκτίβιος* < *νυκτο-* + *βίος*].

νυκτοπορώ ρ. αμετβ. {νυκτοπορείς...} (λόγ.-κυρ. για μετακινήσεις στρατευμάτων) οδοιπορώ, ταξιδεύω κατά τις ώρες τής νύχτας. — **νυκτοπορία** (η) [μτγν.], **νυκτοπόρος** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νυκτοπορῶ (-έω)* < *νυκτο-* (< *νύξ, νυκτός*) + *-πορῶ* < *πόρος* «πέρασμα»].

νυκτός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. (για έγχορδα μουσικά όργανα) αυτός που παίζεται με τα δάχτυλα ή με πένα (κιθάρα, μπουζούκι, κανονάκι, άρπα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ», βλ. λ. *νύξη*].

νυκτωδία (η) → νυχτωδία

νύκτωρ επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατά τη νύκτα: *κατέφθασε ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. < *νύξ, νυκτός* + παραγ. επίθημα *-ωρ-*, πβ. κ. λατ. noctur-nus «νυχτερινός»].

νυμφαία (η) [μτγν.] το νούφαρο (βλ.λ.).

νυμφαίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στις Νύμφες **2.** ***νυμφαίο*** (το) το ιερό, ο τόπος όπου λατρεύονταν οι Νύμφες.

νυμφεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {νυμφεύ-θηκα, -μένος} (για άνδρα) παίρνω νύφη, σύζυγο. — **νύμφευση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*,

αποθετικός.

νύμφη (η) {νυμφών} **1.** η νύφη (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***νύμφη ανύμφευτε*** βλ. λ. *ανύμφευτος* (β) ***νύμφη τού Θερμαϊκού*** (μτφ.) η Θεσσαλονίκη **2.** ΖΩΟΛ. νεαρό έντομο, το οποίο εξελίσσεται παρουσιάζοντας σταδιακές αλλαγές στο σχήμα τού σώματός του, δεν έχει φτερά και δεν μπορεί να αναπαραχθεί ΣΥΝ. χρυσαλλίδα **3. Νύμφες** (οι) κατώτερες θεότητες τής φύσης που σύχναζαν –σύμφωνα με τη μυθολογία και τη λαϊκή παράδοση– σε πηγές, δάση, δέντρα και σπηλιές. — **νυμφικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σημ. «νεόνυμφη γυναίκα» έχει οδηγήσει στην άποψη ότι η λ. συνδ. με λατ. nubo «παντρεύομαι» (για γυναίκες) και αρχ. σλαβ. snubiti «ζητώ σε γάμο», που θα προϋπέθετε I.E. *sneubh-. Ωστόσο, η εκδοχή αυτή προσκρούει στο γεγονός ότι το λατ. nubo είχε αρχικώς τη σημ. «καλύπτω, σκεπάζω», αν και έχει υποτεθεί ότι η συνήθεια τής νύφης να καλύπτει το πρόσωπό της με πέπλο θα μπορούσε να εξομαλύνει τη σημασιολογική διαφορά (αλλά τα γαμήλια έθιμα τέτοιων εποχών δεν είναι γνωστά). Το έρρινο ένθημα *-μ- (νύ-μ-φη)* παραμένει δυσερμήνευτο· ίσως είναι εκφραστικό].

νυμφίδιο (το) {νυμφιδί-ου | -ων} (μειωτ.) χαρακτηρισμός κοριτσιού που προκαλεί ερωτικά τους άνδρες ή έχει ελεύθερη σεξουαλική ζωή ΣΥΝ. λολίτα, πορνίδιο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νυμφίδιον*, υποκ. τού αρχ. *νύμφη*, άσχετο προς το αρχ. επίθ. *νυμφίδιος* «σχετικός με τη νύμφη». Η σημερινή σημ. έχει δεχθεί την επίδραση τού γαλλ. nymphette].

νυμφίος (ο) [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που λαμβάνει νύμφη ΣΥΝ. γαμπρός ΑΝΤ. άγαμος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (μτφ.) ο Χριστός ως ο «νυμφίος» τής πνευματικής «νύμφης», τής Εκκλησίας: *«Ἰδοὺ ὁ ~ ἔρχεται, ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός...».*

νυμφόληπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που την ψυχή του έχουν κυριεύσει οι νύμφες, ο νεραϊδοπαρμένος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει καταληφθεί από ιερό ζήλο, μανία για τις τέχνες και τα γράμματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νύμφη* + *-ληπτος* < *λαμβάνω*].

νυμφομανής (η) {νυμφομανούς} γυναίκα που πάσχει από νυμφομανία (βλ.λ.) ΣΥΝ. (αργκό) μητρομάννα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nymphomane].

νυμφομανία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία μια γυναίκα δεν ικανοποιείται σεξουαλικά, γι' αυτό και επιθυμεί να κάνει συνεχώς έρωτα ΣΥΝ. μητρομανία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nymphomanie. Στην υιοθέτηση τού όρου από ξέν. γλώσσες συνέβαλε το λατ. nympha «ερωμένη» (< αρχ. *νύμφη*)].

νυμφώνας (ο) (λόγ.) η κρεβατοκάμαρα των νεονύμφων· ΦΡ. (λόγ.) ***μένω εκτός νυμφώνος*** (*ἔξω μένειν τοῦ νυμφῶνος*, Ιωάνν. Χρυσόστ. *Ὁμιλίαι* 23, 3) μένω έξω από σημαντική κατάσταση (λόγω ολιγωρίας ή αποκλεισμού μου).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυμφών*, *-ῶνος* < αρχ. *νύμφη*].

νυν επίρρ. (αρχαιοπρ.) τώρα, αυτή τη στιγμή: *ο ~ υπουργός* || *~ στέλεχος τού κόμματος*· ΦΡ. (α) ***νυν υπέρ πάντων ο αγών*** (*νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών*, Αισχύλ. *Πέρσαι* 405) σε περιπτώσεις που πρέπει να επιστρατευθούν οι δυνάμεις όλων για την προάσπιση ανώτερου ιδανικού (β) ***στο νυν και αεί*** βλ. λ. *αεί.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῦν* < I.E. *nū- «τώρα» (πιθ. μηδενισμ. βαθμ. τού *new- «νέος», βλ. κ. *νέος*), πβ. σανσκρ. nū, nūn-am, χεττ. nu (αθροιστ.), αρχ. σλαβ. nyně, λατ. nun-c, αρχ. γερμ. nu, γερμ. nun, αγγλ. now κ.ά.].

νυξ (η) {νυκτ-ός, -α | -ών} (αρχαιοπρ.) η νύχτα· ΦΡ. ***εν μια (και μόνη) νυκτί*** (*ἐν μιᾷ [καὶ μόνῃ] νυκτί*) μέσα σε μια μόνο νύχτα, στο χρονικό διάστημα που διαρκεί μια νύχτα (συνήθ. για ταχύτατες και συνοπτικές διαδικασίες): *«όταν λείψει η έντονη ή οργανωτική προσωπικότητα, ιστορία ετών μπορεί να καταρρεύσει εν μια και μόνη νυκτί»* (εφημ.) || *τα πάντα έγιναν ~* || *ο νόμος ψηφίστηκε εν μια νυκτί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ι.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *νύχτα*].

νύξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η περιορισμένη αναφορά σε κάτι, που δεν προχωρεί σε λεπτομέρειες, εις βάθος: *μου έκανε κάποιες ~ μόνο, χωρίς να μου αναλύσει το όλο θέμα* **2.** η έμμεση αναφορά σε κάτι, ο υπαινιγμός, το υπονοούμενο: *έκανε νύξεις για ατασθαλίες στην επιχείρηση* ΣΥΝ. μπηχτή, καρφί **3.** (κυριολ.) η ελαφρά αμυχή τού δέρματος από αιχμηρό όργανο ή αντικείμενο ΣΥΝ. τσίμπημα, κέντημα, αγκύλωμα **4.** η επιφανειακή λύση τής συνέχειας τού δέρματος, τέτοια λ.χ. που προκύπτει μετά τον δαμαλισμό **5.** (στην οπλομαχία) το χτύπημα που δίνεται με την αιχμή ξίφους ή σπαθιού, κατ' αντιδιαστολή προς την *καταφορά*, που δίνεται με την κόψη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νύξις* < αρχ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ», αβεβ. ετύμου, καθώς δεν έχει βρεθεί επαρκής απόδειξη για συσχετισμούς με άλλες I.E. γλώσσες. Οι προταθείσες συνδέσεις με μέσ. κάτω γερμ. nucken «κουνώ το κεφάλι», αρχ. σλαβ. nukati «ενθαρρύνω, διεγείρω», που θα καθιστούσαν εύλογη την αναγωγή στο ρ. *νεύω* (βλ.λ.), προκαλούν σημασιολ. δυσκολίες].

> **νύξη: συνώνυμα.** Το **νύξη** δηλώνει πολύ σύντομη αναφορά σε ένα θέμα, η οποία γίνεται σκόπιμα ή επ' ευκαιρία: *Του έκανες καμιά νύξη για το θέμα που μας απασχολεί; – Αν το φέρει η κουβέντα, κάν' του μια νύξη για το πρόβλημα τού σχολείου.* Ως συνώνυμο τού *νύξη* χρησιμοποιείται το **μνεία**, συνήθως προσδιοριζόμενο από ανάλογο επίθετο (*σύντομη μνεία, απλή μνεία, σαφής μνεία* κ.ά.). Εφόσον η *νύξη* έχει αρνητική χροιά, συνήθως χρησιμοποιείται το **υπαινιγμός**: *Μου έκανε έναν υπαινιγμό για την απρεπή συμπεριφορά τού υπαλλήλου τής εταιρείας μας.* Όμοια χρησιμοποιείται και η λ. **υπονοούμενο** (ή σε πληθ. **υπονοούμενα**): *Άφησε ορισμένα υπονοούμενα για τον άκομψο τρόπο, με τον οποίο αντιμετωπίστηκε ένα τόσο λεπτό θέμα – Το υπονοούμενό του για την κατάσταση στην εταιρεία δεν μου άρεσε καθόλου.* Τόσο η λ. *υπαινιγμός* όσο και η λ. *υπονοούμενο* και επίσης το *μνεία* συνδέονται με το *νύξη*, δηλώνοντας από κοινού τη σύντομη ή φευγαλέα αναφορά σε ένα θέμα με ανάλογη χροιά.

Νυρεμβέργη (η) μεγάλη πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας, όπου έγινε (1945-1946) η περίφημη «Δίκη τής Νυρεμβέργης» με κατηγορουμένους για εγκλήματα πολέμου και κατά τής ανθρωπότητας αξιωματικούς των Ναζί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Nuremberg < γερμ. Nürnberg (μεσν. λατ. Norimberga). Το β' συνθ. -berg προέρχεται από τη γερμ. λ. Berg «βουνό», αλλά είναι αβέβαιη η ταυτότητα και η σημ. τού α' συνθ. Nürn-. Ίσως συνδ. με το σκανδ. Norn, ονομασία αρχ. νορβ. θεότητας τού πεπρωμένου].

Ν.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Νομαρχιακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Ν.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Νομαρχιακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης.

Νύσσα (η) {-ας κ. -ης} αρχαία πόλη τής ΝΑ. Μικράς Ασίας, όπου διετέλεσε επίσκοπος και κήρυξε ένας από τους Πατέρες τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο Γρηγόριος Νύσσης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Νύσα*, από το όν. τής συζύγου τού Αντιόχου Α', ο οποίος ίδρυσε την πόλη κατά το πρώτο ήμισυ τού 3ου αι. π.Χ. Το όν. είναι αγν. ετύμου].

νύστα (η) η τάση για ύπνο, η κατάσταση υπνηλίας: *έχω μεγάλη ~* || *κλείνουν τα μάτια μου από τη ~* || *σκουντουφλάω / κουτουλάω / δεν βλέπω την τύφλα μου από τη ~* || *αυτή η ταινία ήταν τόσο ανιαρή, που μου προκάλεσε ~* || *δεν μπορώ να σταθώ όρθιος από τη ~· συνεχώς χασμουριέμαι.*

νύσταγμα (το) [μτγν.] το να νυστάζει κανείς, η νύστα.

νυσταγμός (ο) [αρχ.] **1.** η νύστα **2.** ΙΑΤΡ. οι ακούσιες κινήσεις των οφθαλμικών βολβών σε οριζόντια ή κατακόρυφη διεύθυνση ή κατά περιστροφική έννοια, με ρυθμικό ή απότομο τρόπο που αποτελούν σύμπτωμα βλάβης στα μάτια ή το κεντρικό νευρικό σύστημα.

νυστάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {νύστα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι νύστα, νιώθω την ανάγκη να κοιμηθώ: *μόλις πάει δέκα η ώρα, ~!* ΣΥΝ. γλαρώνω, κλείνουν τα μάτια μου ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ νύστα σε (κάποιον), τον κουράζω, τον αποκοιμίζω: *αυτή η μουσική με νύσταξε!* || *ήταν τόσο βαρετό το έργο, που με νύσταξε.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η αναγωγή στο ρ. *νεύω* μέσω τ. **νευ-(σ)τάζω*, αλλά η μορφολ. εξέλιξη θεωρείται εξαιρετικά δυσχερής. Προτιμότερη η άποψη που οδηγεί σε I.E. *sneud(h)- / *snud(h)- και συνδ. με λιθ. snústi «κοιμούμαι ελαφρά», snudà «κοιμισμένος», snaudãlius «νυσταλέος» με εκφραστ. επίθημα *-τάζω* (πβ. *βαστάζω*)].

νυσταλέος, -α, -ο **1.** αυτός που νυστάζει πολύ ΣΥΝ. υπναλέος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν κινείται δραστήρια ΣΥΝ. νωθρός, οκνός, νωχελικός ΑΝΤ. ενεργητικός, ζωηρός, δραστήριος.
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού συνωνύμου *νύσταλος* < θ. *νυστ-* (< αρχ. *νυστάζω*, βλ.λ.) + επίθημα *-αλος* (πβ. *σιγ-αλός*)].

νυστέρι (το) {νυστερ-ιού | -ιών} το χειρουργικό εργαλείο, με το οποίο γίνονται τομές στους ιστούς όσων υποβάλλονται σε εγχείρηση: *κάνω τομή με ~* || *απολυμαίνω το ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω νυστέρι (σε κάτι)*** εξετάζω, διερευνώ σε βάθος μια υπόθεση, προκειμένου να εξαλείψω αρνητικά φαινόμενα ή αξιόποινες πράξεις: *κανείς δεν τολμούσε να βάλει νυστέρι στα οικονομικά τής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. < **νυσ-τήριον* < θ. **νυσ-* τού αρχ. ρ. *νύσσω* «κεντώ, τρυπώ» (βλ. λ. *νύξη*) + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

νυστεριά (η) η τομή που γίνεται με νυστέρι.

νύφη (η) {νύφες κ. (λαϊκ.) νυφάδες, νυφών} **1.** η γυναίκα που παντρεύεται, κυρ. κατά την ημέρα τού γάμου της (στην εκκλησία ή στο δημαρχείο): *έφτασε η ~ με αρκετή καθυστέρηση* || *ο γαμπρός περίμενε τη ~ στα σκαλιά τής εκκλησίας* || *η ~ ήταν ντυμένη με ένα κλασικό νυφικό* || *ντυμένη σαν ~* (στα λευκά) || *πότε θα σε δούμε ~;* (πότε θα παντρευτείς)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός τύφλα να 'χει ο πεθερός*** αρκεί να θέλουν κάτι οι άμεσα ενδιαφερόμενοι και αυτό θα γίνει, όσες αντιρρήσεις και αν υπάρχουν από τρίτους (β) ***πληρώνω τη νύφη*** βλ. λ. *πληρώνω* **2.** η γυναίκα που πρόκειται σε καθορισμένο χρόνο να παντρευτεί: *πήγε στο σπίτι τής ~ δυο μέρες πριν από τον γάμο* || *η ~ πρυβάρει το νυφικό αρκετό καιρό πριν από τον γάμο* **3.** (α) κάθε γυναίκα την οποία προξενεύουν (σε κάποιον): *του 'φεραν προξενιά από πολλές ~* (β) κάθε γυναίκα σε ηλικία γάμου, την οποία μπορεί να παντρευτεί κανείς: *αυτό το χωριό έχει πολλές ~* || *σου έχω μια ~ ό,τι πρέπει για σένα* (κατάλληλη να την παντρευτείς, που σου ταιριάζει) **4.** η έγγαμη γυναίκα ως προς τον πεθερό ή την πεθερά της: *η πεθερά ήταν ενθουσιασμένη με τη ~ της* || *ο πεθερός συζητούσε με τη ~ του*· ΦΡ. ***τα λέω στην πεθερά για να τ' ακούσει η νύφη*** για παράπονο ή υπόδειξη που δεν λέγεται απευθείας στο πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται, αλλά σε τρίτο πρόσωπο που έχει σχέσεις μαζί του και είναι βέβαιο ότι θα του τα μεταφέρει. — (υποκ.) **νυφούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νύμφη* (βλ.λ.)].

νυφιάτικος, -η, -ο **1.** ο νυφικός **2. *νυφιάτικα*** (τα) (α) τα ρούχα που φοράει η νύφη κατά την τελετή τού γάμου (β) τα τραγούδια που λέγονται προς τιμήν των νεονύμφων κατά την ημέρα τού γάμου.

νυφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νύφη: *~ ανθοδέσμη / φόρεμα* **2. νυφικό** (το) το λευκό και μακρύ συνήθ. φόρεμα που φοράει η νύφη κατά την τελετή τού γάμου: *ωραίο / νοικιασμένο ~* **3.** αυτός που αναφέρεται στο ζευγάρι που παντρεύεται: *~ στέφανα / κρεβάτι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νυμφικός* < *νύμφη* (βλ.λ.)].

νυφίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΖΩΟΛ. μικρόσωμο θηλαστικό, συνήθ.

χρώματος καστανού ή ερυθροκάστανου, που τρέφεται με λαγούς, ποντίκια, ψάρια και βατράχια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *νυ(μ)φίτσα*, υποκ. τού αρχ. *νύμφη* (κατ' ευφημισμόν)].

νυφοπάζαρο (το) (στην επαρχία) χώρος περιπάτου όπου συναντώνται οι νέοι μεταξύ τους και προσεγγίζουν το πρόσωπο με το οποίο θα ήθελαν να συνάψουν σχέση.

νυφοστολίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {νυφοστόλισα} ντύνω και στολίζω τη νύφη πριν τελεστεί ο γάμος.

νυφούλα (η) ➤ νύφη

νυχάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** το μικρό και λεπτό νύχι **2.** είδος ζυμαρικού ή ρυζιού (πολύ λεπτό).

νυχάτος, -η, -ο 1. (κυρ. για πτηνά) αυτός που έχει μακριά και γαμψά νύχια: *πετεινός* ~ ΣΥΝ. γαμψώνυχος **2.** ***νυχάτο*** (το) είδος σταφυλιού.

νυχθ- → νυκτο-

νυχθημερόν επίρρ. [1889] (αρχαιοπρ.) μέρα και νύχτα, ασταμάτητα: *εργάζεται ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυχθήμερος* < θ. *νυκτ-* (< αρχ. *νύξ, νυκτός*, με δάσυνση τού συμπλέγματος) + *-ήμερος* < *ἡμέρα*, με επιρρ. επίθημα *-όν*].

νύχι (το) {νυχ-ιού | -ιών} **1.** η κεράτινη πλάκα ωοειδούς σχήματος, που καλύπτει το άκρο των δακτύλων των χεριών και των ποδιών: *βάφει / περιποιείται τα ~ της* || *τρώει τα ~ του από αμηχανία* || *κόβει τα ~ του με ψαλιδάκι / με νυχοκόπτη* || *άφησε τα ~ της να μακρύνουν / να μεγαλώσουν* || *~ σαν τής γάτας* (κοφτερό και μυτερό) || «*Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια σου μην κόψεις και Κυριακή να μην λουστείς αν θέλεις να προκόψεις*» (παροιμ.)· ΦΡ. (α) ***στα νύχια (των ποδιών)*** με τις άκρες των δαχτύλων των ποδιών, αθόρυβα: *περπατούσε ~ των ποδιών, μην τυχόν και τον ακούσει κανείς* ΣΥΝ. ακροπατώ (β) ***απ' την κορ(υ)φή ώς τα νύχια*** βλ. λ. *κορυφή* (γ) ***στα νύχια (κάποιου)*** για τις παγίδες που χρησιμοποιεί κάποιος, τα μέσα για να εκμεταλλεύεται τους άλλους: *έπεσε ~ κακοποιών / εμπόρων ναρκωτικών* || *ξέφυγε απ' τα νύχια τους* (δ) ***ξύνω τα νύχια μου για καβγά*** βλ. λ. *ξύνω* (ε) ***με νύχια και με δόντια*** βλ. λ. *δόντι* (στ) ***δεν τον φτάνει ούτε στο μικρό του το νυχάκι*** είναι πολύ κατώτερός του (ζ) ***μυρίζω τα νύχια μου*** προαισθάνομαι τι πρόκειται να γίνει: *Δεν μπορούσα να φανταστώ ότι θα έφθαναν σε τέτοιο σημείο θράσους! Τι έπρεπε να κάνω, να μυρίσω τα νύχια μου;* (η) ***νύχι-κρέας*** για τον πολύ στενό δεσμό δύο ανθρώπων: «*ο σκηνοθέτης και ο διευθυντής ορχήστρας πρέπει να είναι δεμένοι πάρα πολύ, όπως λένε ~*» (εφημ.) **2.** η σκληρή κεράτινη πλάκα, γαμψή και κοφτερή στην προεξοχή της, που καλύπτει την άκρη των ποδιών ζώων και πουλιών: *η γάτα δείχνει τα ~ της* || *άρπαξε με τα ~ της το θήραμά της* **3.** (ειδικά) η οπλή των αλόγων. — (υποκ.) **νυχάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **νυχάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀνύχιον*, υποκ. τού αρχ. *ὄνυξ, ὄνυχος* < *ὀ-* προθεμ. + *-νυχ-* < θ. *nugh- (πιθ. με ανομοίωση προς το προηγούμενο *-ο-*, πβ. κ. *ὄνυμα – ὄνομα*) < I.E. *ongh- / *nogh-«νύχι», πβ. σανσκρ. nakhá-, λατ. u-ng-uis, γαλλ. ongle, ισπ. uña, γερμ. Nagel, αγγλ. nail κ.ά.].

νυχιά (η) **1.** αμυχή που προκαλείται από νύχι ΣΥΝ. γρατζουνιά, γρατζούνισμα **2.** (συνεκδ.) πολύ μικρή ποσότητα.

νυχιάζω ρ. μετβ. **1.** προκαλώ αμυχή με το νύχι ΣΥΝ. γρατζουνίζω **2.** χαράζω επιφάνεια με το νύχι.

νυχοκόπτης (ο) {νυχοκοπτών} μικρό εργαλείο από μέταλλο για το κόψιμο των νυχιών.
[ΕΤΥΜ. < *νύχι* + *κόπτης* (< *κόπτω*), πβ. *καφεκόπτης, χαρτοκόπτης*].

νυχοπατώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {νυχοπατ-είς κ. -άς...| νυχοπάτησα} προχωρώ πατώντας στις άκρες των δακτύλων για να μην κάνω θόρυβο: *έφυγα νυχοπατώντας για να μην τον ξυπνήσω* ΣΥΝ. ακροπατώ. — **νυχοπάτημα** (το).

νυχοπόδαρα (τα) (λαϊκ.) οι άκρες των ποδιών και τα νύχια.

νύχτα κ. (λόγ.) **νύκτα** (η) {νυκτών} **1.** το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στη δύση και την ανατολή τού ηλίου, κατά το οποίο δεν φωτίζεται τίποτε από το φως τού ήλιου και συνήθ. καλύπτονται όλα από σκοτάδι: *ταξίδι μέσα στη ~* || *κατά τη διάρκεια τής ~* || *πέφτει η ~* || *~ αξημέρωτη* ΑΝΤ. (η)μέρα· ΦΡ. (α) ***η μέρα με τη νύχτα*** βλ. λ. *ημέρα* (β) ***κάνω τη νύχτα μέρα*** (i) δουλεύω νυχθημερόν (ii) διασκεδάζω τη νύχτα και κοιμάμαι τη μέρα (γ) ***άγια νύχτα*** βλ. λ. *άγιος* (δ) (παροιμ.) ***τής νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά*** οι εργασίες που γίνονται τη νύχτα, δεν γίνονται σωστά, έχουν πολλά λάθη, τα οποία γίνονται αντιληπτά το πρωί (ε) ***η νύχτα τού Αγίου Βαρθολομαίου*** βλ. λ. *Βαρθολομαίος* (στ) ***έφυγε νύχτα (σαν κλέφτης)*** για κάποιον που εγκατέλειψε ξαφνικά και χωρίς εξηγήσεις έναν χώρο ή που απολύθηκε ή διώχτηκε από τη δουλειά του εντελώς ξαφνικά και με άκομψο τρόπο (ζ) (παροιμ.) ***όποιος νύχτα περπατεί λάσπες και σκατά πατεί*** όποιος κάνει δουλειές ακατάλληλες ώρες, κάνει λάθη **2.** (συνεκδ.) καθετί που κάνει κανείς κατά το διάστημα αυτό (η διασκέδαση, οι απολαύσεις κ.λπ.) κατά τη διάρκεια τής νύχτας: «*νύχτες μαγικές, ονειρεμένες*» (λαϊκ. τραγ.) || *η πρώτη ~ τού γάμου* **3.** το διάστημα στο οποίο συνήθ. κοιμούνται οι άνθρωποι: *μείναμε άγρυπνοι χθες τη ~* || *περάσαμε άσχημη ~ χθες* **4.** οι εργασίες που γίνονται κατά τη διάρκεια τού χρονικού αυτού διαστήματος και (συνεκδ.) το σύνολο τού επαγγελματικού κόσμου και των κέντρων διασκεδάσεως που εργάζονται ή λειτουργούν αυτές τις ώρες: *ο κόσμος τής ~* || *έφαγε τα χρόνια του στη ~* || *η ~ έχει κούραση, έχει όμως και τα ωραία της* || *δουλεύω δέκα χρόνια στη ~* || *ο νόμος τής ~* (βλ. λ. *νόμος*) **5.** (μτφ.) ιστορική περίοδος χωρίς άνθηση πολιτισμού, εποχή πνευματικού σκότους: *η μακρά ~ τού Μεσαίωνα* **6.** (ως επίρρ.) (α) λίγο πριν ξημερώσει, όσο υπάρχει ακόμη σκοτάδι, χαράματα: *όταν ξύπνησε, ήταν ~ ακόμη* || *ξεκινούσαν ~ για τη φάμπρικα* (β) κατά τις νυχτερινές ώρες: *ταξιδεύω / περπατώ / δουλεύω ~*· ΦΡ. ***μέρα-νύχτα*** νυχθημερόν, ασταμάτητα: *εργάζεται / διαβάζει ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νύξ, νυκτ-ός* < θ. *νυκτ-* < *n̥kʷ-t (με αντιπροσώπευση σε -υ- αντί -ο-, ίσως υπό επίδραση λαρυγγικού φθόγγου), συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *nekʷ-t «νύχτα», πβ. σανσκρ. nák, αρχ. σλαβ. nošti, λατ. nox, noctis (> γαλλ. nuit, ισπ. noche), γερμ. Nacht, αγγλ. night κ.ά.].

νυχτερεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {νυχτέρεψα} περνώ άγρυπνος τη νύχτα (ασχολούμενος με κάτι).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νυκτερεύω* < *νύκτερος* «νυχτερινός» < *νύξ, νυκτός* + παραγ. επίθημα *-ερος*].

νυχτέρι (το) {νυχτερ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) η εργασία ή η δραστηριότητα που γίνεται κατά τη διάρκεια τής νύχτας **2.** (συνεκδ.) η αγρυπνία κατά τη νύχτα ΣΥΝ. ξενύχτι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυκτέριον*, ουδ. τού επιθ. *νυκτέριος* < αρχ. *νύκτερος* «νυκτερινός» < *νύξ, νυκτός*].

νυχτερίδα (η) **1.** νυκτόβιο, ιπτάμενο θηλαστικό με λεπτή, δερμάτινη μεμβράνη σε κάθε πλευρά τού σώματός του, ευαίσθητο στην ακοή και την αφή, που τρέφεται με έντομα, γύρη, καρπούς, νέκταρ· ΦΡ. ***έχω το κοκκαλάκι τής νυχτερίδας*** βλ. λ. *κοκκαλάκι* **2.** το πτηνό μιας κατηγορίας νυκτόβιων πτηνών, των βαμπίρων, που τρέφονται με αίμα άλλων θηλαστικών και πτηνών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *νυκτερίς, -ίδος* < *νύκτερος* «νυχτερινός» < *νύξ, νυκτός*].

νυχτερινός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **νυκτερινός** [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νύχτα: *~ ώρες / ουρανός* || *το ~ τιμολόγιο τής Δ.Ε.Η. / τού Ο.Τ.Ε.* **2.** αυτός που γίνεται κατά τη διάρκεια τής νύχτας: *~ μπάνιο / διασκέδαση / επίσκεψη / βάρδια* || *η ~ ζωή τής Αθήνας* ΑΝΤ. πρωινός **3.** αυτός που λειτουργεί κατά τη διάρκεια τής νύχτας: *~ κέντρα διασκεδάσεως / σχολή / λύκειο* **4.** αυτός που εργάζεται τη νύχτα: *~ θυρωρός / νοσοκόμα* **5.** ΜΟΥΣ. ***νυκτερινό*** (το) η νυχτωδία (βλ.λ.).

νυχτιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) η διάρκεια μιας νύχτας.

νυχτιάτικα επίρρ.· μέσα στη νύχτα: *ήρθε και μας ξύπνησε ~, να πάμε στο νοσοκομείο* || *μας χτύπησε την πόρτα ~ και μας ανησύχησε.*

νυχτικιά (η) λεπτό γυναικείο ένδυμα, που φοριέται κατά τη νύχτα. Επίσης **νυχτικό** (το).

νυχτο- → νυκτο-

νυχτόβιος, -α, -ο κ. (λόγ.) **νυκτόβιος 1.** (για πρόσ.) αυτός που ξενυχτά, συνήθ. διασκεδάζοντας **2.** (για ζώα) αυτός που αναζητεί και βρίσκει την τροφή του κατά τη διάρκεια τής νύχτας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *νυκτόβιος* < *νυκτό-* (< *νύξ, νυκτός*) + *βίος*].

νυχτοήμερα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) νύχτα-μέρα, νυχθημερόν.

νυχτοκάματο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) η αμοιβή για νυχτερινή εργασία.
[ΕΤΥΜ. < *νυχτο-* + *κάματος*, κατά το *(η)μερο-κάματο*].

νυχτολούλουδο (το) ΒΟΤ. καλλωπιστικό φυτό με ποικιλόχρωμα άνθη, που αναδίδουν έντονο άρωμα και τα οποία ανοίγουν τη νύχτα και κλείνουν την ημέρα.

νυχτοπερπάτημα (το) {νυχτοπερπατήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο νυχτερινός περίπατος, κυρ. τις μεταμεσονύκτιες ώρες· (στον πληθ., κακόσ.) νυχτερινές διασκεδάσεις και ερωτοδουλειές: *τα ~ δεν θα σου βγουν σε καλό* || *όλο νυχτοπερπατήματα και τσιλημπουρδίσματα είναι τώρα τελευταία!* — **νυχτοπερπατώ** ρ. [μεσν.] {-άς κ. -είς...}.

νυχτοπούλι (το) **1.** ΖΩΟΛ. κάθε νυκτόβιο πτηνό **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που ξενυχτά.

νυχτοφύλακας (ο) {νυχτοφυλάκων} **1.** πρόσωπο που φυλάει έναν χώρο κατά τη διάρκεια τής νύχτας **2.** ΣΤΡΑΤ. ο νοσοκόμος που φροντίζει τους ασθενείς στρατιώτες τη νύχτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νυκτοφύλαξ, -ακος* < *νυκτο-* (< *νύξ, νυκτός*) + *φύλαξ*].

νυχτοφυλακή (η) [μτγν.] **1.** η νυχτερινή φρουρά **2.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των στρατιωτών που είναι νυχτερινοί σκοποί.

νυχτωδία κ. (λόγ.) **νυκτωδία** (η) [1888] {νυχτωδιών} ΜΟΥΣ. κομμάτι φωνητικής ή ενόργανης μουσικής, με ελεύθερη μορφή, βραδύ, γλυκό και μελαγχολικό σκοπό, προορισμένο να εκτελείται τη νύχτα ή να αναφέρεται σε αυτή: «*ποια ~ τον νου σου έχει πάρει*» (Α. Αλκαίος) ΣΥΝ. νυκτερινό, νοτούρνο.
[ΕΤΥΜ. < *νύχτα* + *-ωδία* < *ωδή*].

νυχτώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {νύχτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** με βρίσκει η νύχτα: *μέχρι να βρούμε ταξί, νυχτώσαμε* **2.** (απρόσ. ***νυχτώνει***) έρχεται, πέφτει η νύχτα: *~ νωρίς τον χειμώνα* **3.** (μεσοπαθ. ***νυχτώνομαι***) με βρίσκει η νύχτα (να κάνω κάτι που έχω αρχίσει από νωρίς): *άρχισε νωρίς το πρωί το διάβασμα, για να μη νυχτωθεί* || *νυχτωθήκαμε κι ακόμη να τελειώσουμε τη δουλειά* **4.** (η μτχ. ***νυχτωμένος, -η, -ο***) για πρόσωπα που δεν σχετίζονται με την πραγματικότητα, που αγνοούν τελείως πώς έχουν τα πράγματα: *αν νομίζεις ότι χωρίς προσπάθεια θα επιτύχεις, είσαι ~* || *είναι βαθιά / μακριά ~, τίποτα δεν καταλαβαίνει απ' όσα γίνονται γύρω του.* — **νύχτωμα** (το).

νωδός, -ή, -όν (λόγ.) αυτός που δεν έχει δόντια ΣΥΝ. φαφούτης, ξεδοντιάρης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νε- / νη-* στερητ. (βλ. λ. *νήνεμος*) + *-ωδός* < *ὀδών, ὀδόντος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

Νώε (ο) {άκλ.} Π.Δ. κεντρικό πρόσωπο στην αφήγηση τού κατακλυσμού, από τον οποίο σώθηκε με θεία υπόδειξη αυτός και η οικογένειά του μέσα σε μια κιβωτό· ΦΡ. (α) ***κατακλυσμός τού Νώε*** βλ. λ. *κατακλυσμός* (β) ***απ' τον καιρό τού Νώε*** από πάρα πολύ παλιά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Νῶε* < εβρ. Nōăh, πιθ. «ανάπαυση, παρηγοριά»· πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 5, 29: *καὶ ἐπωνόμασεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Νωε λέγων, οὗτος διαναπαύσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων ἡμῶν καὶ ἀπὸ τῶν λυπῶν τῶν χειρῶν ἡμῶν...*].

νωθρός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από βραδύτητα στις κινήσεις του και οκνηρία ΣΥΝ. οκνός, ακαμάτης, χαλαρός ΑΝΤ. εργατικός, φιλόπονος, προκομμένος **2.** (για τον τρόπο σκέψης) αργός ή χωρίς να παράγει σκέψη, που αποφεύγει τους δύσκολους συλλογι-

σμούς. — **νωθρά** επίρρ., **νωθρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νωθής* «οκνηρός, βραδυκίνητος». Πρόκειται για λ. τής οποίας το α' συνθ. είναι το στερητ. μόριο *νε-* / *νη-* (βλ. κ. *νήνεμος*). Ως προς το β' συνθ. έχει διατυπωθεί η άποψη ότι προέρχεται από το ρ. *ὠθῶ* (με τη σημ. «αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του») ή, κατ' άλλη εκδοχή, από το αρχ. *ὄθομαι* «νοιάζομαι, ανησυχώ» (με τη σημ. «αυτός που αδιαφορεί, που δεν νοιάζεται για τίποτε»)].

νωματάρχης (ο) → ενωμοτάρχης

νωμίτης (ο) → ωμίτης

νώμος (ο) → ώμος

νωπογραφία (η) [1896] {νωπογραφιών} **1.** η τεχνική τής τοιχογραφίας, που χαρακτηρίζεται από την τοποθέτηση χρωμάτων διαλυμένων σε νερό πάνω σε νωπό ασβεστοκονίαμα· αλλιώς *φρέσκο* (το) **2.** (συνεκδ.) το έργο ζωγραφικής που έγινε με αυτή την τεχνική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. fresco (βλ. κ. *φρέσκος*)].

νωπός, -ή, -ό 1. φρέσκος: ~ *κρέας* / *ψάρια* / *φρούτα* ΑΝΤ. κατεψυγμένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πρόσφατος: ~ *ειδήσεις* / *αναμνήσεις* / *ψυχικά τραύματα* ΑΝΤ. παρωχημένος **3.** (για λουλούδια και καρπούς) αυτός που κόπηκε μόλις πρόσφατα ΣΥΝ. φρεσκοκομμένος ΑΝΤ. ξερός, μαραμένος **4.** (για χώμα) αυτός που έχει πριν από λίγο σκαφτεί: *το ~ χώμα* ΣΥΝ. φρεσκοσκαμμένο χώμα **5.** (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει ακόμη στεγνώσει: ~ *ρούχα* ΣΥΝ. αστέγνωτος, υγρός ΑΝΤ. στεγνός. — **νωπότητα** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **νεωπός* (με συγκοπή) < *νεο-* + *-ωπός* < *ὤψ, ὠπός* «όψη, βλέμμα»].

νωρίς κ. **ενωρίς** επίρρ. {νωρίτερα} **1.** κοντά στην αρχή χρονικού διαστήματος: ~ *το πρωί* / *το απόγευμα* / *το βράδυ* / *το μεσημέρι* ΑΝΤ. αργά **2.** σε χρονικό διάστημα πριν από τον καθορισμένο, συνηθισμένο ή αναμενόμενο χρόνο: *ξυπνάει ~* || *πάει στη δουλειά του ~* || *ο αγώνας τελείωσε ~* || *έφτασα πιο ~ από σένα*· ΦΡ. (α) ***από νωρίς*** πριν από τον κανονικό, τον συνηθισμένο ή τον αναμενόμενο χρόνο: *πιάνω δουλειά ~* || *έμαθα ξένες γλώσσες ~, όταν ήμουν στο δημοτικό* (β) ***το νωρίτερο / το πιο νωρίς*** το πιο κοντινό μελλοντικό χρονικό σημείο: *το νωρίτερο που μπορείς να παραλάβεις το σακάκι είναι την επόμενη Τρίτη* ΑΝΤ. το αργότερο (γ) (εμφατ.) ***νωρίς-νωρίς*** αρκετά πριν από καθορισμένο χρονικό σημείο: *ήρθες ~ σήμερα* **3.** στην αρχή κατάστασης, διαδικασίας, αφήγησης, έργου κ.λπ.: *ο συγγραφέας μάς προϊδεάζει ~ για όσα θα ακολουθήσουν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐνωρίς* < μτγν. *ἔνωρος* «έγκαιρος», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐν ὥρᾳ* (κατά τα επιρρ. *μέχρις, ἄχρις*)].

νώτα (τα) **1.** η ραχιαία επιφάνεια τού σώματος τού ανθρώπου και των σπονδυλωτών ζώων ΣΥΝ. πλάτη· ΦΡ. ***στρέφω τα νώτα (σε κάποιον)*** (*τὰ νῶτα ἐντρέψαι*, Ηροδ. 7, 211) (i) δείχνω αποστροφή ή περιφρόνηση για (κάποιον) (ii) εγκαταλείπω τη μάχη, τρέπομαι σε φυγή **2.** ΣΤΡΑΤ. τα στρατιωτικά τμήματα που βρίσκονται πίσω από την πρώτη γραμμή τού μετώπου: *δέχομαι επίθεση από τα ~* ΣΥΝ. μετόπισθεν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νῶτα* (σπάν. εν. *νῶτον*), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λατ. natis, nates (πληθ.) «γλουτός, -οί», αν και ικανοποιεί σημασιολογικώς, προϋποθέτει δυσερμήνευτη θεματική εναλλαγή *nə-ti / nō-to].

νωτιαίος, -α, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη σπονδυλική στήλη ανθρώπων ή ζώων: ~ *γάγγλια* / *νεύρα*· ΦΡ. ***νωτιαίος μυελός*** βλ. λ. *μυελός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νωτιαῖος* < *νῶτον*, βλ. κ. *νώτα*].

νωχέλεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η βραδύτητα, η οκνηρία στο σώμα και στον νου ΣΥΝ. νωθρότητα, βραδυκινησία, χαύνωση ΑΝΤ. ενεργητικότητα, ζωτικότητα.

νωχελικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με νωχέλεια: *αργές, ~ κινήσεις* || ~ *περίπατος*. Επίσης (λόγ.) **νωχελής, -ής, -ές** [αρχ.]. — **νωχελικά** επίρρ., **νωχελικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *νωχελής*, αγν. ετύμου. Φαίνεται ότι η λ. *νωχελής* έχει παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό προς το επίθ. *νωθής* (βλ. λ. *νωθρός*), καθώς και ότι το α' συνθ. είναι το *νε-* / *νη-* στερητ. (βλ. λ. *νήνεμος*). Περαιτέρω, όμως, ανάλυση είναι αβέβαιη, καθώς η σύνδεση με το θ. τού ρ. *κέλλω* «ελαύνω» δεν τεκμηριώνεται επιστημονικώς].

Ξ

Ξ, ξ: ξει ή ξι, το δέκατο τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Το γράμμα Ξ είναι μια καινοτομία τού ελληνικού αλφαβήτου, όπου χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερο γράμμα (μονόγραμμα), για να δηλώσει δύο σύμφωνα ή, μάλλον, ένα συμφωνικό σύμπλεγμα, το [ks]. Το ίδιο έγινε στην Αρχαία και προκειμένου περί τού *ψει* (=ps) και τού *ζήτα* (=zd). καθώς και περί των *δασέων συμφώνων* (θ=th. φ=ph. χ=kh). Η συχνότητα τής εμφάνισης των συμπλεγμάτων [ks] και [ps] στους χρόνους των ουρανικόληκτων και χειλικόληκτων ρημάτων και πολλών ονοματικών παραγώγων *(διώκ-ω: διώ**ξ**-ω, ἐδίω**ξ**-α – δίω**ξ**ις – κῆρυ**ξ**. καλύπ-τω: καλύ**ψ**ω, ἐκάλυ**ψ**α – κάλυ**ψ**ις – λαῖλα**ψ**)* οδήγησε πιθανότατα στη δήλωσή τους με ιδιαίτερο γράμμα (μονόγραμμα), αφού προηγουμένως πέρασαν από διγράμματες δηλώσεις ([ks] = ΚΣ ή ΧΣ, [ps] = ΠΣ ή ΦΣ). Σε αντίθεση με τα λεγόμενα *ανατολικά* αλφάβητα (ή «κυανά» στον χάρτη των αλφαβήτων τής Ελληνικής τού Γερμανού A. Kirchhoff: *Studien zur Geschichte des Griechischen Alphabets*, 1887). όπου το γράμμα Ξ δήλωσε το [ks] (ΞΑΝΘΟΣ) και το γράμμα Χ το δασύ [kh] (ΧΑΙΡΕΤΕ), στα *δυτικά* (ή «κόκκινα») αλφάβητα (Ευβοίας, Βοιωτίας, Φωκίδας, Λοκρίδας. Θεσσαλίας, ΝΑ. Πελοποννήσου, Κεφαλληνίας. Ιθάκης. Κ. Ιταλίας κ.ά.) το [ks] δηλώθηκε από το γράμμα Χ (πβ. τα λατ. Xenocrates, Xenophanes. Xenophon κ.λπ. και τα νεότ. αγγλ. xenophobia. xerography, xeropthalmia. xerophyte κ.λπ.). Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν την προέλευση τού *ξει* στο βορειοσημιτικό γράμμα samekh. με το οποίο συμπίπτουν μορφικά. Είτε ακροφωνικά (**s**[ame]**kh** > s-kh > kh-s > **ks**) είτε με συμφυρμό των αρκτικών γραμμάτων των βορειοσημιτικών συριστικών γραμμάτων samekh και šin: [sāme]**kh** š[in] > khs > ks προήλθε το **ξει** τής Ελληνικής (το **-ει** κατά τα *πει. φει. χει* και *ψει*). το οποίο με τον ιωτακισμό πήρε τη μορφή τού **ξι** όμοια με τα *πι. φι. χι* και *ψι*, που όλα γράφτηκαν φωνητικά (με *-ι-*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο. γραφή.*

Ξ, ξ ξει κ. ξι· το δέκατο τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ξει. αριθμός*).

ξάγι (το) {ξαγ-ιού | -ιών} **1.** το κόσκινο ή άλλο δοχείο όμοιας χωρητικότητας, με το οποίο μετριέται το ποσοστό αλέσματος που κατακρατεί ο μυλωνάς **2.** (συνεκδ.) το ποσοστό αλέσματος που κατακρατεί ο μυλωνάς **3.** το ποσό με το οποίο αμείβεται ο μυλωνάς ΣΥΝ. αλεστικά **4.** μονάδα χωρητικότητας των δημητριακών **5.** μέτρο πυρίτιδας και σφαιριδίων για τα κυνηγετικά όπλα **6.** το μέτρο που χρησιμοποιείται για το ζύγισμα τού μεταξόσπορου και άλλων πολύτιμων αντικειμένων· ισοδυναμεί προς το ένα έκτο τής ουγγιάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξάγιον* < λατ. exagium «ζυγός, στάθμιση»].

ξαγκιστρώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξαγκίστρω-σα. -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αποσπώ (κάτι) από το αγκίστρι: ~ *ψάρι* ΣΥΝ. απαγκιστρώνω ΑΝΤ. αγκιστρώνω **2.** ΝΑΥΤ. ξεγαντζώνω. σηκώνω την άγκυρα ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) αποδεσμεύω από δύσκολη κατάσταση. — **ξαγκίστρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + αγκιστρώνω*].

ξάγναντα επίρρ. (λαϊκ.) απέναντι, αντίκρυ.

ξαγνάντεμα (το) {ξαγναντέμ-ατος | -ατα, -άτων} η παρατήρηση ενός τόπου από ψηλά.

ξαγναντεύω ρ. μετβ. {ξαγνάντεψα} παρατηρώ κάτι από ψηλά και σε μακρινή απόσταση: *απ᾽ το μπαλκόνι τού σπιτιού μου ~ τη θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + αγναντεύω*].

ξάγναντο (το) το σημείο από το οποίο μπορεί να έχει κανείς πανοραμική θέα ενός τοπίου.

ξαγρύπνημα (το) → ξαγρυπνώ

ξαγρύπνια (η) η αγρύπνια (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.*

ξάγρυπνος, -η. -ο αυτός που ξαγρυπνά: *έμεινε ~ όλη τη νύχτα από το άγχος του.*

ξαγρυπνώ ρ. αμετβ. {ξαγρυπνάς... | ξαγρύπν-ησα, -ημένος κ. -ισμένος} μένω άγρυπνος. δεν κοιμάμαι τη νύχτα ΣΥΝ. ξενυχτώ. — **ξαγρύπνημα** κ. **ξαγρύπνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + αγρυπνώ*].

ξαδέλφη κ. **ξαδέρφη** (η) η εξαδέλφη (βλ. λ. εξάδελφος). — (υποκ.) **ξαδελφούλα** κ. **ξαδερφούλα** (η).

ξαδέλφι κ. **ξαδέρφι** (το) {ξαδελφ-ιού | -ιών} ο εξάδελφος. — (υποκ.) **ξαδελφάκι** κ. **ξαδερφάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος.*

ξάδελφος [μεσν.] κ. **ξάδερφος** (ο) ο εξάδελφος. – (υποκ.) **ξαδελφούλης** κ. **ξαδερφούλης** (ο).

ξαίνω ρ. μετβ. {έξανα. ξάσ-τηκα. -μένος} **1.** καθαρίζω μαλλί ή λινάρι. ώστε να είναι κατάλληλο για κλώσιμο ΣΥΝ. λαναρίζω **2.** χτενίζω τα μαλλιά έτσι, ώστε να έχουν μεγαλύτερο όγκο, να φουντώνουν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που εμφανίζει το θ. ξ- (< *qs-) των ρ. *ξέω* και *ξύνω* (βλ.λ.) και σχηματίστηκε κατ᾽ αναλογίαν προς το ρ. *ὑφαίνω*].

ξακουσμένος, -η. -ο [μεσν.] αυτός που είναι γνωστός σε πολύ κόσμο: ~ *επιστήμονας* ΣΥΝ. ονομαστός. περίφημος. ξακουστός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος.*

ξακουστός, -ή, -ό [μεσν.] ο ξακουσμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος.*

ξακρίδι (το) {ξακριδ-ιού | -ιών} **1.** το πρώτο και το τελευταίο σανίδι κορμού δέντρου. ο οποίος πριονίστηκε κατά μήκος **2.** το κομμάτι που αφαιρείται από τα άκρα μεγάλου τεμαχίου (φύλλου χαρτιού. υφάσματος, δέρματος κ.λπ.) **3.** (μτφ.) το άχρηστο υπόλειμμα ΣΥΝ. απόρριμμα.
[ΕΤΥΜ. < *ξακρίζω* (υποχωρητ.). βλ.λ.].

ξακρίζω ρ. μετβ. {ξάκρισ-α. -μένος} **1.** κόβω τις περιττές άκρες ενός αντικειμένου: ~ *βιβλίο / ύφασμα* ΣΥΝ. (λόγ.) ακροτομώ· (σπάν.) **2.** παίρνω (κάποιον) παράμερα, για να του μιλήσω ΣΥΝ. ξεμοναχιάζω **3.** παραμερίζω (κάτι) ως περιττό. — **ξάκρισμα** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + ακρίζω < άκρο*].

ξαλαφρώνω κ. **ξελαφρώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξαλάφρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** απαλλάσσω (κάποιον) από ένα βάρος, κάνω ελαφρύτερο το φορτίο του: *δώσε μου τη μία τσάντα, να σε ξαλαφρώσω* **2.** (μτφ.-λαϊκ.) αφαιρώ από κάποιον κάτι πολύτιμο που έχει επάνω του (πορτοφόλι. χρήματα. κόσμημα κ.ά.): *ένας πορτοφολάς που ξαλάφρωνε τις τσέπες των επιβατών τού λεωφορείου* || *διάφοροι επιτήδειοι προσπαθούν να σας ξαλαφρώσουν το πορτοφόλι* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι ελαφρύτερος: *έχασα μερικά κιλά και ξαλάφρωσα* **4.** απαλλάσσομαι από ψυχικό βάρος: *ξαλάφρωσε η ψυχή / ο νους απ᾽ τις σκοτούρες / τα βάσανα* || *τα είπα και ξαλάφρωσα* **5.** ανακουφίζομαι από σωματικό πόνο: *έκανα την ένεση και ξαλάφρωσα* **6.** (ειδικότ.) ανακουφίζομαι κάνοντας τη σωματική μου ανάγκη: *πήγε στην τουαλέτα και ξαλάφρωσε.* — **ξαλάφρωμα** κ. **ξελάφρωμα** (το), **ξαλάφρωση** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)- + ἀλαφρώνω < ἐλαφρώνω*].

ξαλμυρίζω ρ. → ξαρμυρίζω

ξαμολώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξαμολάς... | ξαμόλ-ησα. -ιέμαι. -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** αφήνω (κάποιον/κάτι) ελεύθερο να ορμήσει εναντίον άλλου: *ξαμόλησε τα σκυλιά να τους κατασπαράξουν* ΑΝΤ. συγκρατώ, συμμαζεύω **2.** (ειδικότ.) στέλνω (κάποιον) επειγόντως να κάνει (κάτι): *ξαμόλησε τους εισπράκτορες να μαζέψουν όλες τις οφειλές* **3.** (μεσοπαθ. ***ξαμολιέμαι***) (α) ορμώ ακάθεκτος: *ξαμολήθηκαν να βρουν τον καταζητούμενο* || *ξαμολήθηκαν τα λαγωνικά τής εφορίας στην αγορά* (β) ξεκινώ βιαστικά.
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + αμολώ*].

ξαμώνω ρ. {ξάμωσα} (λαϊκ.) **1.** (α) πλησιάζω κάποιον (συνήθ. απειλητικά) (β) απειλώ κάποιον με σηκωμένο το χέρι. ετοιμάζομαι να χειροδικήσω **2.** ορμώ, επιτίθεμαι **3.** σημαδεύω **4.** βάζω σκοπό, προσπαθώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἔξαμον / ἄξαμον* (< λατ. examen «εξέταση. στάθμιση») + παραγ. επίθημα -ώνω].

ξανά επίρρ.· πάλι. άλλη μια φορά, εκ νέου: *να μην πας ~ σε αυτό το κατάστημα* || *ρωτώ / μιλώ / τρώω ~* || (ως εντολή ή παράκληση για επανάληψη): *ο γυμναστής τους είπε. αφού έκαναν την άσκηση: ~ !* || *το κοινό φωνάζοντας απαιτούσε: ~!* ΦΡ. (α) (εμφατ.) ***ξανά και ξανά*** επανειλημμένα, συνέχεια: *δεν μπορώ να ακούω ~ τις ίδιες υποσχέσεις από τους πολιτικούς· βαρέθηκα πια!* (β) ***ξανά-μανά*** για κάτι που επαναλαμβάνεται συχνά και ενοχλητικά: «*συνεντεύξεις στις εφημερίδες και τα περιοδικά. ρεπορτάζ και δηλώσεις στην τηλεόραση και ~ συνεντεύξεις, ρεπορτάζ και δηλώσεις...*» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανά.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < προθ. *ἐξ* + *ἀνά*. κατ᾽ απόσπαση από σύνθ. λ. (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ*-). πβ. *ἐξ-ανα-στρέφω – ξανα-στρέφω*, όπου το *ξανά*- θεωρήθηκε αυτοτελές μόρφημα].

ξανα- κ. **ξανά-** κ. **ξαν-** α΄ συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** επανάληψη: *ξανα-γράφω, ξανα-κτυπώ, ξανα-βάφω, ξανα-σμίξιμο* **2.** επιστροφή σε προηγούμενη θέση, κατάσταση. χρονικό σημείο κ.λπ.: *ξανα-γυρνώ, ξαν-αρχίζω* || *γιατί ξανάρθες;*
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, για το οποίο βλ. λ. *ξανά*].

ξαναβγάζω ρ. μετβ. {ξανάβγαλα} **1.** βγάζω και πάλι • **2.** εκδίδω εκ νέου: ~ *βιβλίο / περιοδικό* ΣΥΝ. επανεκδίδω.

ξαναβλέπω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξαναείδα κ. ξανάδα} **1.** συναντώ (κάποιον) πάλι: *θα σε ξαναδώ μετά. γι᾽ αυτό δεν σε χαιρετώ* || *αν με ξαναδεί. να μου γράψει!* || *φύγε και να μη σε ξαναδώ μπροστά μου!* • **2.** ξαναβρίσκω την όρασή μου • **3.** (μτφ.) σκέφτομαι. εξετάζω ή μελετώ (κάτι) για δεύτερη φορά: *ήθελε να ξαναδεί τα χειρόγραφά του. πριν τα δώσει στο τυπογραφείο.*

ξανάβω ρ. αμετβ. {ξάν-αψα, -αμμένος} **1.** παθαίνω έξαψη: *ξάναψα απ' το τρέξιμο* || *γιατί είσαι έτσι ξαναμμένος;* ΣΥΝ. αναψοκοκκινίζω **2.** καταλαμβάνομαι από οργή, εξοργίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *ξ(ε)- + ανάβω*].

ξαναγεννιέμαι ρ. αμετβ. {ξαναγεννή-θηκα, -μένος} **1.** γεννιέμαι για δεύτερη φορά **2.** (μτφ.) ξαναβρίσκω τις δυνάμεις, ανακτώ τη ζωντάνια μου: *απολαμβάνοντας τη μαγεία τής φύσης ξαναγεννήθηκα* ΣΥΝ. αναζωογονούμαι, αναγεννώμαι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξαναγεννώ* < μτγν. *ἐξαναγεννῶμαι* < *ἐξ- + ἀνα- + γεννῶ / -ῶμαι*].

ξαναγίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ξανάγινα κ. ξαναγίνηκα κ. ξαναγένηκα} **1.** γίνομαι πάλι, επαναλαμβάνομαι: *τέτοιο ειδεχθές έγκλημα δεν ξανάγινε ποτέ* **2.** δημιουργούμαι ξανά, ξαναφτειάχνομαι: *πρόσεχέ το, γιατί αν χαλάσει, δεν ξαναγίνεται* ΣΥΝ. αναπλάθομαι **3.** επανέρχομαι στην προηγούμενή μου κατάσταση: ~ *επιμελής / οικονόμος* **4.** αναγεννιέμαι, αναζωογονούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ξαναεπαναλαμβάνω ρ. μετβ. (καταχρ.-επιτατ.) λέω (κάτι) ξανά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επαναλαμβάνω.*

ξαναζωντανεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξαναζωντάνεψα} ♦ (μετβ.) **1.** ξαναφέρνω (κάποιον/κάτι) στη ζωή ΣΥΝ. ανασταίνω **2.** (μτφ.) ξαναφέρνω στον νου μου (κάτι): *αυτές οι εικόνες ξαναζωντάνεψαν στη μνήμη μας τα γεγονότα τής επανάστασης* ΣΥΝ. αναθυμούμαι ♦ (αμετβ.) **3.** επανακτώ τη ζωντάνια μου ΣΥΝ. ανανεώνομαι, αναζωογονούμαι **4.** ξανάρχομαι στη μνήμη ή επαναλαμβάνομαι με παρόμοιο τρόπο: *με τον νέο σεισμό ξαναζωντανεύουν σκηνές τρόμου.* — **ξαναζωντάνεμα** (το).

ξανακούω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξανάκουσ-α, -τηκα} ♦ **1.** (μετβ.) ακούω, πληροφορούμαι για δεύτερη φορά· ΦΡ. ***πού ξανακούστηκε;*** είναι πρωτάκουστο: ~ *να κατηγορείται κάποιος, επειδή είναι τίμιος;* ♦ **2.** (αμετβ.) αποκτώ την ακοή μου.

ξανακτίζω ρ. → ξαναχτίζω

ξανακτυπώ ρ. → ξαναχτυπώ

ξαναλέ(γ)ω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξανάπα κ. ξαναείπα} λέω για δεύτερη ή πολλοστή φορά, επαναλαμβάνω· ΦΡ. ***τα ξαναλέμε*** θα ξανασυζητήσουμε το θέμα (λέγεται και ως απλός αποχαιρετισμός).

ξάναμμα (το) {ξανάμμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η έξαψη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξανάφτω* < αρχ. *ἐξανάπτω* < *ἐξ- + ἀνάπτω*].

ξαναμμένος, -η, -ο → ξανάβω

ξανανιώνω ρ. αμετβ. {ξανάνιω-σα, -μένος} **1.** νιώθω πάλι νέος, αισθάνομαι ακμαίος ΣΥΝ. αναζωογονούμαι **2.** ανανεώνομαι ηθικά, ψυχικά, πνευματικά. — **ξανάνιωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξανανεώνω* < μτγν. *ἐξανανεοῦμαι*, ίδια σημ., < *ἐξ- + ἀνανεοῦμαι* (βλ. κ. *ανανεώνω*)].

ξαναντamώνω ρ. μετβ. {ξαναντάμω-σα, -θηκα} ανταμώνω, συναντώ ξανά (κάποιον).

ξαναπάω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξαναπήγα} ♦ (αμετβ.) **1.** πηγαίνω πάλι (κάπου) ξαναπηγαίνω: *δεν ~ σχολείο!* ♦ (μετβ.) **2.** επαναλαμβάνω (κάτι): *ξαναπάμε το τραγούδι όλοι μαζί;*

ξαναπιάνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξανάπιασα} **1.** πιάνω (κάτι) ξανά **2.** (μτφ.) συλλαμβάνω εκ νέου (κάποιον): *τον ξανάπιασε η αστυνομία, αυτή τη φορά για κλοπή* **3.** αρχίζω να ασχολούμαι ξανά με (κάτι που είχα αφήσει): *ξανάπιασε την κηπουρική.*

ξαναρχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξανάρχισα} ♦ **1.** (μετβ.) ξεκινώ πάλι (κάτι από την αρχή): ~ *τη δουλειά* ♦ **2.** (αμετβ.) αρχίζω πάλι: *ξανάρχισαν οι φωνές και οι καβγάδες.*

ξαναρχινώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξαναρχινάς... | ξαναρχίνησα} (λαϊκ.) ξαναρχίζω. — **ξαναρχίνισμα** (το).

ξανάρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ξανάρθα κ. ξαναήρθα} έρχομαι πάλι ΣΥΝ. επιστρέφω, επανέρχομαι ΑΝΤ. ξαναφεύγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ξανασαίνω ρ. αμετβ. {ξανάσανα} **1.** ξαναπαίρνω αναπνοή, σταματώ να ασθμαίνω **2.** ξεκουράζομαι, βρίσκομαι σε κατάσταση ανάπαυσης και ηρεμίας. — **ξανάσασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)- + ἀνασαίνω*].

ξανάστροφος, -η, -ο **1.** ανάστροφος (βλ.λ.), αναποδογυρισμένος **2.** ***ξανάστροφη*** (η) (α) η αντίθετη (από την παλάμη) πλευρά (τού χεριού): *τον χτύπησε με την ~ τού χεριού του* (β) (συνεκδ.) το ράπισμα που δίνεται με τη ράχη τής παλάμης: *θα φας καμιά ~ και θα δεις τον ουρανό σφοντύλι* ΣΥΝ. ανάποδη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξανάστροφος* < αρχ. *ἐξαναστρέφω* «αναποδογυρίζω» < *ἐξ- + ἀνα- + στρέφω*].

ξανατρέχω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξανάτρεξα} **1.** αρχίζω να τρέχω ξανά **2.** ΑΘΛ. ξαναπαίρνω μέρος σε αγώνα δρόμου, τρέχω πάλι και γενικότ. λαμβάνω πάλι μέρος σε αθλητικούς αγώνες: *μετά τον τραυματισμό του φοβήθηκε ότι δεν θα ξανατρέξει* || *στα 35 του χρόνια αποφάσισε να ξανατρέξει.*

ξαναφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ξαναφάνηκα} παρουσιάζομαι, εμφανίζομαι ξανά: *«δεν χάνομαι στα τάρταρα, μονάχα ξαποσταίνω / στη ζωή ~ και λαούς ανασταίνω»* (Κ. Παλαμάς) || *δεν ξαναφάνηκε στο μαγαζί.*

ξανάφτω ρ. αμετβ. [μεσν.] ξανάβω (βλ.λ.).

ξαναχτίζω κ. **ξανακτίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξανάχτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χτίζω εκ νέου οικοδόμημα, το οποίο γκρεμίστηκε ΣΥΝ. ανοικοδομώ **2.** κάνω μια πόλη να ξαναβρεί την ακμή της.

ξαναχτυπώ κ. **ξανακτυπώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξαναχτυπάς... | ξαναχτύπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) χτυπώ (κάποιον) ξανά ♦ (αμετβ.) **2.** προβαίνω και πάλι σε (συνήθ. παράνομη ή κατακριτέα) πράξη, ενέργεια: *οι ληστές ξαναχτύπησαν* || *ο υπουργός ξαναχτύπησε με νέες εμπρηστικές δηλώσεις* **3.** (για φυσικό φαινόμενο) συμβαίνω ξανά (με σοβαρές επιπτώσεις): *ο εγκέλαδος ξαναχτύπησε στην Καλαμάτα.*

ξανεμίζω ρ. → εξανεμίζω

ξανθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξάνθυνα} ♦ (μετβ.) **1.** (α) βάφω κάτι ώστε να αποκτήσει ξανθό χρώμα: *ξάνθυνε τα μαλλιά της* (β) κάνω κάτι να αποκτήσει ανοιχτό χρώμα: *τσιγαρίστε τα κρεμμύδια, ώσπου να ξανθύνουν* ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι ξανθός: *μικρός ήταν μελαχρινός, τώρα που μεγάλωσε ξάνθυνε.*

Ξανθή (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < επίθ. *ξανθός*, πβ. αρχ. *Ξάνθη*].

Ξάνθη (η) πόλη τής Θράκης, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Ξάνθης).*
[ΕΤΥΜ. μεσν. πόλη, που φαίνεται να ταυτίζεται με την αρχ. *Ξάνθεια*, αν και τίποτε δεν παραδίδεται για την ιστορία της μέχρι τον 14ο αι. Η αρχ. *Ξάνθεια* ήταν θρακική πόλη των Κικόνων, που ονομάζονταν επίσης *Ξάνθιοι*. Βλ. λ. *ξανθός*].

ξανθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ξάνθισ-α, -μένος} ξανθαίνω (βλ.λ.). — **ξάνθισμα** (το) [αρχ.].

Ξανθίππη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού *Ξάνθιππος* < *ξανθός + ἵππος*].

ξανθογένης (ο) [μεσν.] {ξανθογένηδες} πρόσωπο που έχει ξανθά γένια.

ξανθοκόκκινος, -η, -ο [1809] **1.** αυτός που έχει χρώμα ανάμεσα στο ξανθό και το κόκκινο: ~ *άλογο* ΣΥΝ. πυρρός **2.** αυτός που έχει μαλλιά ξανθά και δέρμα κοκκινωπό.

ξανθοκυανωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πάθηση τής όρασης που χαρακτηρίζεται από αδυναμία διακρίσεως τού κίτρινου και τού γαλάζιου χρώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xanthocyanopia].

ξανθομάλλης, -α, -ικο {ξανθομάλληδες} αυτός που έχει ξανθά μαλλιά. Επίσης **ξανθόμαλλος,** -η, -ο.

ξανθομαλλού (η) {ξανθομαλλούδες} (λαϊκ.) η γυναίκα που έχει ξανθά μαλλιά. Επίσης **ξανθομαλλούσα** [μεσν.]

ξανθομούστακος, -η, -ο αυτός που έχει ξανθό μουστάκι.

ξανθοπώγων (ο) {ξανθοπώγ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} (λόγ.) αυτός που έχει ξανθά γένια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξανθός + πώγων* «γενειάδα» (βλ.λ.)].

ξανθός, -ή/-ιά, -ό **1.** (για μαλλιά και τρίχες) αυτός που έχει χρώμα ανοιχτό κίτρινο ή ωχρό σαν το χρώμα τού χρυσού ή των σταχυών: ~ *γένια / μαλλιά / ανταύγειες* ΣΥΝ. χρυσαφής, κιτρινωπός, (λαϊκ.) ρούσος **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει ξανθά μαλλιά: *«τις άλλες τα 'μπλεξα κι εγώ με μια ξανθιά μικρούλα»* (λαϊκ. τραγ.) || (ως ουσ.) *ανέκδοτα για ξανθές* || *εντυπωσιακή ξανθιά* || *ξανθιές και μελαχρινές* || *οι άντρες προτιμούν τις ~*· ΦΡ. ***ξανθό γένος*** οι Ρώσοι: *θα μας σώσει, λέγανε, το ~ τού Βορρά* **3.** (για πράγματα) αυτός που έχει χρυσοκίτρινο χρώμα: ~ *μέλι / μπίρα / σταφίδα* || *«πάνω στην άμμο την ξανθή γράψαμε τ' όνομά της»* (Γ. Σεφέρης) **4.** ***ξανθό*** (το) το ίδιο το χρυσοκίτρινο (ξανθό) χρώμα. — **ξανθότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδ. με το λατ. cānus «λευκός, υπόλευκος» παρουσιάζει μορφολ. και σημασιολ. δυσχέρειες, ενώ εξίσου αναπόδεικτη παραμένει και η συσχέτιση με το ετρουσκ. zamθic «χρυσωπός, χρυσίζων» (πβ. κ. την ονομασία *Ξάνθος* τού ποταμού τής Τροίας Σκαμάνδρου, που υποτίθεται ότι χρύσιζε τα μαλλιά των λου-

---

ξανα- *α' συνθετικό*

ξανα-ανεβαίνω ρ.
ξανα-ανοίγω ρ.
ξαν-αποκτώ ρ.
ξανα-βάζω ρ.
ξανα-βάφω ρ.
ξανα-βγαίνω ρ.
ξανα-βράζω ρ.
ξανα-βρίσκω ρ.
ξανα-γεμίζω ρ.
ξανα-γέμισμα (το)
ξανα-γεννώ ρ.
ξανα-γράφω ρ.
ξανα-γυρίζω ρ.
ξανα-δείχνω ρ.
ξανα-δημοσιεύω ρ.
ξανα-διαβάζω ρ.
ξανα-δίνω ρ.
ξανα-δοκιμάζω ρ.
ξανα-έρχομαι ρ.
ξανα-ζεσταίνω ρ.
ξανα-ζητώ ρ.
ξανα-ζώ ρ.
ξανα-θυμάμαι ρ.
ξανα-θυμίζω ρ.
ξανα-κοίω ρ.
ξανα-καλώ ρ.
ξανα-κάνω ρ.
ξανα-κατεβάζω ρ.
ξανα-κερδίζω ρ.
ξανα-κινώ ρ.
ξανα-κλείνω ρ.
ξανα-κοιμάμαι ρ.
ξανα-κοιτάζω ρ.
ξανα-κρίνω ρ.
ξανα-κτυπώ ρ.
ξανα-κυκλοφορώ ρ.
ξανα-κυλώ ρ.
ξανα-λογαριάζω ρ.
ξανα-μετρώ ρ.
ξανα-μιλώ ρ.
ξανα-μοιράζω ρ.
ξανα-μπαίνω ρ.
ξαν-ανθίζω ρ.
ξανα-νιώθω ρ.
ξανα-παθαίνω ρ.
ξανα-παίρνω ρ.
ξανα-παντρεμένος, -η, -ο
ξανα-παντρεύομαι ρ.
ξανα-παρακαλώ ρ.
ξανα-πατώ ρ.
ξανα-πειράζω ρ.
ξανα-περνώ ρ.
ξανα-πέφτω ρ.
ξανα-πηγαίνω ρ.
ξανα-πίνω ρ.
ξανα-πληρώνω ρ.
ξανα-πολεμώ ρ.
ξανα-πουλώ ρ.
ξανα-προβάλλω ρ.
ξανα-προσπαθώ ρ.
ξανα-ρίχνω ρ.
ξανα-ρωτώ ρ.
ξανα-σηκώνομαι ρ.
ξανα-σκέφτομαι ρ.
ξανα-σμίγω ρ.
ξανα-στέλνω ρ.
ξανα-στερεώνω ρ.
ξανα-στήνω ρ.
ξανα-στρέφω ρ.
ξανα-στρώνω ρ.
ξανα-συναντώ ρ.
ξανα-συνδέω ρ.
ξανα-τολμώ ρ.
ξανα-τρώω ρ.
ξανα-τυπώνω ρ.
ξανα-υπογράφω ρ.
ξανα-φέγγω ρ.
ξανα-φέρνω ρ.
ξανα-φεύγω ρ.
ξανα-φιλώ ρ.
ξανα-φορτώνω ρ.
ξανα-φορώ ρ.
ξανα-φουντώνω ρ.
ξανα-φτειάχνω ρ.
ξανα-φυσώ ρ.
ξανα-φυτεύω ρ.
ξανα-χορεύω ρ.
ξανα-χτίζω ρ.
ξανα-χύνω ρ.
ξανα-ψηφίζω ρ.

ομένων σε αυτόν). Δεν αποκλείεται να πρόκειται για προελληνική λ. πελασγικής προελ.].

ξανθότριχος, -η, -ο αυτός που έχει ξανθές τρίχες ΣΥΝ. ξανθόμαλλος. Επίσης **ξανθοτρίχης,** -α, -ικο.

ξανθούλης (ο) {ξανθούληδες}, **ξανθούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνήθ. χαϊδευτ.) πρόσωπο με ξανθά μαλλιά. — **ξανθούλικος,** -η / -ια, -ικο. **ξανθούλι** (το).

ξανθοφύλλη (η) [1888] {χωρ. πληθ.} κίτρινη ή πορτοκαλόχρωμη χρωστική ουσία, συγγενής προς τη χλωροφύλλη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xanthophylle].

ξανθοψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση τής όρασης, κατά την οποία τα αντικείμενα φαίνονται κίτρινα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xanthopsie].

ξάνθωμα (το) {ξανθώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το καλόηθες ογκίδιο χρυσοκίτρινου χρώματος, που παρουσιάζεται κυρ. στους αγκώνες, στα γόνατα, στο τριχωτό τής κεφαλής και στους τένοντες, ως αποτέλεσμα τοπικής διαταραχής τού μεταβολισμού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xanthoma].

ξανθωπός, -ή, -ό αυτός που είναι κάπως ξανθός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ξανθός* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

ξανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξάνοι-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω διάπλατα: ~ *πόρτες / παράθυρα* **2.** (για χρώμα) κάνω πιο ανοιχτό: *ξάνοιξε το κόκκινο με λίγο άσπρο* ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι αίθριος και διαυγής: *ξάνοιξε ο ουρανός σήμερα* ΣΥΝ. καθαρίζω, ξαστερώνω ΑΝΤ. θολώνω, συννεφιάζω **4.** (μεσοπαθ. ***ξανοίγομαι***) (α) εξωτερικεύω σε κάποιον μύχιες σκέψεις και συναισθήματα: *μην ξανοίγεσαι σε αγνώστους* ΣΥΝ. εκμυστηρεύομαι (β) (μτφ.) επεκτείνω τη δραστηριότητά μου σε τομείς που υπερβαίνουν τις αντικειμενικές μου δυνατότητες: *ξανοίχτηκε πολύ στην επιχείρηση και χρεωκόπησε* (γ) ξοδεύω περισσότερα από όσα μου επιτρέπουν οι οικονομικές μου δυνατότητες: *μην ξανοίγεσαι τόσο, γιατί θα μείνεις άφραγκος!* (δ) βγαίνω στα ανοιχτά, απομακρύνομαι από την ακτή: *ξανοίχτηκαν στο πέλαγος* || *ξανοίχτηκε στη θάλασσα και παραλίγο να πνιγεί.* — **ξάνοιγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐξανοίγω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*) < *ἐξ-* + *ἀνοίγω*].

ξάνσις (η) → ξάσιμο

ξαντήριο (το) {ξαντηρί-ου | -ων} το εργοστάσιο στο οποίο ξαίνεται μαλλί ή λινάρι.
[ΕΤΥΜ. < *ξαίνω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *υφαν-τήριο*].

ξάντης (ο) {ξαντών}, **ξάντρια** (η) (σημ. 1) {δύσχρ. ξαντριών} **1.** εργάτης που ξαίνει **2.** το εργαλείο με το οποίο ξαίνουν ΣΥΝ. λανάρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξαίνω* (βλ.λ.)].

ξαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ανήκει ή αναφέρεται στο λανάρισμα ή στον ξάντη: ~ *μηχανή* **2.** ***ξαντική*** (η) η τέχνη τού λαναρίσματος **3.** ***ξαντικά*** (τα) η αμοιβή τού ξάντη.

ξαντός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον έχουν ξάνει ΣΥΝ. λαναρισμένος **2.** ***ξαντό*** (το) (α) κομμάτι από παλιό λινό ύφασμα, που χρησιμοποιείται για την επίδεση τραυμάτων ή πληγών αντί για γάζα (β) κουρέλι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ξαίνω*].

ξάπλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** η αναπαυτική και νωχελική κατάκλιση **2.** η ροπή ή η συνήθεια για ανάπαυση: *παιδιά τής ~ και τής μάσας* ΣΥΝ. ραχάτι, χουζούρι· ΦΡ. ***ρίχνω ξάπλες*** (i) αναπαύομαι, ξεκουράζομαι (ii) τεμπελιάζω **3.** (ως επίρρ.) σε κατάκλιση: *βάλ' το ~ για να μην πέσει* ΣΥΝ. ξαπλωτά, πλαγιαστά.
[ΕΤΥΜ. < *ξαπλώνω* (υποχωρητ.)].

ξαπλάρω ρ. αμετβ. {ξάπλαρα} (λαϊκ.) ξαπλώνω (για ύπνο ή ξεκούραση).

ξαπλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξάπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** πέφτω στο κρεβάτι για ύπνο ή ξεκούραση: *τι ώρα ξαπλώνεις το βράδυ;* || *πάμε να ξαπλώσουμε* **2.** βρίσκομαι σε πλαγιαστή θέση ή πέφτω σε θέση ανάσκελα ή ελαφρώς ανασηκωμένος: ~ *στην άμμο / στο γκαζόν / στον καναπέ / στο χαλί* ♦ (μετβ.) **3.** απλώνω (κάποιον/κάτι) σε μήκος και πλάτος: *ξάπλωσε το μωρό στην κούνια* || *τον ξάπλωσαν στο φορείο* • **4.** πυροβολώ ή χτυπώ (κάποιον) και τον ρίχνω στο έδαφος: *με τρεις ντουφεκιές τον ξάπλωσε στο χώμα* || *του 'ριξε μια μπουνιά και τον ξάπλωσε χάμω.* — **ξάπλωμα** (το) [μεσν.] κ. **ξαπλωσιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξαπλῶ (-όω)* (βλ. κ. *εξαπλώνω*)].

ξαπλώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κάθισμα, η πολυθρόνα, όπου κάθεται κάποιος αναπαυτικά ΣΥΝ. σεζλόνγκ.
[ΕΤΥΜ. < ξαπλώνω (αόρ. *ξάπλωσα*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. *σκοτώσ-τρα*].

ξαπλωτός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι ξαπλωμένος, που έχει πλαγιάσει. — **ξαπλωτά** επίρρ.

ξαποσταίνω ρ. αμετβ. {ξαπόστα-σα, -μένος} βρίσκομαι σε κατάσταση ανάπαυσης, ξεκούρασης: *κάνε ένα διάλειμμα, να ξαποστάσεις* || *«η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει / δεν τη σκιάζει φοβέρα καμιά / μόνο λίγο καιρό ξαποσταίνει / και ξανά προς τη δόξα τραβά»* (εμβατήριο) ΣΥΝ. ξεκουράζομαι. — **ξαπόσταμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *ἀποσταίνω* (βλ.λ.)].

ξαποστέλνω ρ. μετβ. {ξαπόστ-ειλα, -αλμένος} **1.** (κυριολ.) στέλνω (κάποιον/κάτι) μακριά **2.** (κακόσ.) διώχνω, αποπέμπω (κάποιον): *κοίταξε να ξαποστείλεις αυτό τον ενοχλητικό τύπο, όταν έρθει* || *τον ξαπόστειλα, μην ανησυχείς.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξαποστέλλω* < μτγν. *ἐξαποστέλλω* < *ἐξ* + *ἀποστέλλω*].

ξαραχνιάζω ρ. μετβ. {ξαράχνιασ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω τους ιστούς τής αράχνης από διάφορες επιφάνειες: ~ *τοίχους / γωνίες / ταβάνια.* — **ξαράχνιασμα** (το).

ξαρματώνω ρ. μετβ. {ξαρμάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τον οπλισμό (κάποιου) ΣΥΝ. παροπλίζω, αφοπλίζω **2.** (για πλοίο) αφαιρώ τα πανιά και τα άρμενα. — ***ξαρμάτωμα*** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *αρματώνω*].

ξαρμάτωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν φέρει οπλισμό ΣΥΝ. άοπλος, παροπλισμένος **2.** (για πλοίο) αυτός που δεν είναι κατάλληλα εξοπλισμένος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του σε περίπτωση επίθεσης εναντίον του ΣΥΝ. ανυπεράσπιστος.

ξαρμυρίζω κ. **ξαλμυρίζω** ρ. μετβ. {ξαρμύρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) αφαιρώ την άρμη: ~ *τυρί / μπακαλιάρο* ΣΥΝ. αφαλατώνω. — **ξαρμύρισμα** κ. **ξαλμύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **εξ-αλμυρ-ίζω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ε-* και αφομοίωση τού *-λ-* προς το *-ρ-*) < *εξ-* + *αλμυρός*, πβ. μτγν. *ἐξαλμίζω* < *ἐξ-* + *-αλμίζω* < *ἅλμη*].

ξαρραβωνιάζω ρ. μετβ. {ξαρραβώνιασ-α, -τηκα, -μένος} χαλάω, διαλύω αρραβώνα.

ξάρτι (το) {ξαρτ-ιού | -ιών} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) ΝΑΥΤ. (α) τα σχοινιά που είναι δεμένα σε σταθερά σημεία και στηρίζουν τα πανιά και τα κατάρτια ιστιοφόρου (β) τα σχοινιά ή τα συρματόσχοινα που δένονται από τον ιστό στις πλευρές τού πλοίου για να τον στηρίζουν ΣΥΝ. επίτονοι **2.** τα σκοινιά που συνδέουν τις ακτίνες τού ανεμόμυλου με το κέντρο τού άξονα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξάρτιον* < *ἐξαρτῶ (-άω)* «κρεμώ, στηρίζω» (αρχ. *ἐξαρτῶμαι*)].

ξάσιμο (το) {ξασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ξαίνει (κανείς) (κάτι): *το ~ τού μαλλιού* ΣΥΝ. λανάρισμα **2.** η αύξηση τού όγκου τού χτενίσματος ή μιας τούφας μαλλιών ΣΥΝ. κρεπάρισμα. Επίσης (λόγ.) **ξάνσις** (η) [μτγν.] {ξάνσεως} (σημ. 1).

ξάσμα (το) {ξάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το μαλλί που το έχουν ξάνει, που έχει λαναριστεί.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξαίνω* (βλ.λ.)].

ξασπρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξάσπρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω σε (κάτι) λευκό χρώμα: ~ *λερωμένα ρούχα* ΣΥΝ. λευκαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) ξεθωριάζω: *τα ρούχα ξάσπρισαν από τον ήλιο.* — **ξάσπρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *ασπρίζω*].

ξασπρουλιάρης (ο) {ξασπρουλιάρηδες}, **ξασπρουλιάρα** (η) αυτός που έχει έντονο άσπρο χρώμα, που έχει ξεθωριάσει ΣΥΝ. ξεθωριασμένος, ξασπρισμένος. Επίσης **ξασπρουλιάρικος,** -η, -ο.

ξάστερα επίρρ. [μεσν.] **1.** με σαφήνεια, καθαρά: *δεν μιλάει ~, τρώει συλλαβές* **2.** χωρίς υποκριτικές περιστροφές, χωρίς υπεκφυγές: *μίλα καθαρά και ~* ΣΥΝ. ειλικρινά, ανυπόκριτα, σταράτα.

ξαστεριά (η) [μεσν.] **1.** η κατάσταση τού έναστρου και ασυννέφιαστου ουρανού: *«πότε θα κάμει ~, πότε θα φλεβαρίσει»* (ριζίτικο τραγ.) **2.** (συνεκδ.) η διαυγής και ανέφελη νύχτα ΣΥΝ. αστροφεγγιά.

ξάστερος, -η, -ο **1.** (για τον ουρανό) αυτός που δεν έχει σύννεφα, αυτός που είναι καθαρός και φαίνονται τα αστέρια ΣΥΝ. έναστρος, ανέφελος, ασυννέφιαστος, αίθριος **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια και καθαρότητα: *το νερό τής πηγής είναι ~* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι σαφής και ειλικρινής: ~ *λόγια* ΣΥΝ. ανυπόκριτος, απροσποίητος ΑΝΤ. υποκριτικός, υστερόβουλος, ανειλικρινής.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *-άστερος* < *αστέρι*].

ξαστερώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξαστέρω-σα, -μένος} **1.** (για τον ουρανό ή για καιρό) γίνομαι ξάστερος ΣΥΝ. καθαρίζω, ξανοίγω ΑΝΤ. θολώνω, συννεφιάζω **2.** (μτφ.) γίνομαι διαυγής: *ξαστέρωσε το μυαλό μου* ΣΥΝ. ξεθολώνω. — **ξαστέρωμα** (το).

ξαστοχώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξαστοχ-άς κ. -είς... | ξαστόχησα} ♦ **1.** (αμετβ.) πέφτω έξω από τον στόχο· (συνήθ. μτφ.) πέφτω έξω σε σχέση με αυτό που αποτελεί πραγματικότητα, αλήθεια ή επιδίωξη: *«ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης· το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε»* (Γ. Σεφέρης) ΣΥΝ. σφάλλω, αστοχώ ♦ **2.** (μετβ.) (λογοτ.) λησμονώ: *«τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της»* (Δ. Σολωμός). — **ξαστόχημα** (το) κ. **ξαστοχιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξαστοχῶ* < *ξ(ε)-* + *ἀστοχῶ*].

ξαφνιάζω ρ. μετβ. {ξάφνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προξενώ (σε κάποιον) αμηχανία, φόβο ή έκπληξη ενεργώντας με απροσδόκητο τρόπο: *με ξάφνιασε η νυχτερινή του επίσκεψη* || *η απόφασή σου να εγκαταλείψεις τις σπουδές σου, μας ξάφνιασε όλους* || *ξαφνιάστηκα από την απροσδόκητη εξέλιξη* || *μας ξάφνιασε ευχάριστα το νέο του μυθιστόρημα* **2.** προκαλώ πόνο από απότομη κίνηση τού σώματος. — **ξάφνιασμα** κ. **ξάφνισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξαφνίζω* < *ἐξαφνίζω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*) < *ἔξαφνα* (βλ.λ.)].

ξάφνιασμα (το) → ξαφνιάζω

ξαφνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβαίνει χωρίς να το περιμένει κανείς: ~ *βροχή / φωτιά / θάνατος / μπόρα / αναστάτωση* ΣΥΝ. απροσδόκητος, αιφνίδιος ΑΝΤ. αναμενόμενος, προσδοκώμενος **2.** ***ξαφνικό*** (το) το μη αναμενόμενο και συχνά δυσάρεστο συμβάν. — **ξαφνικά** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξαφνικός* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*) < *ἔξαφνα* (βλ.λ.)].

ξάφνου επίρρ.· ξαφνικά, δίχως να αναμένεται (κάτι): *εκεί που είχε καλοκαιρία, άρχισε ~ ο ουρανός να σκοτεινιάζει* ΣΥΝ. αίφνης, απροσδόκητα, αναπάντεχα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξάφνου* < αρχ. *ἐξαίφνης* (βλ.λ.)].

ξαφρίζω ρ. μετβ. {ξάφρισ-α, -μένος} **1.** αφαιρώ τον αφρό από κάποιο υγρό που βράζει: ~ *γάλα / βούτυρο* • **2.** (λαϊκ.) αφαιρώ δολίως ξένα πράγματα, κλέβω: ~ *την τσέπη / το πορτοφόλι κάποιου* || *της ξάφρισαν τα κοσμήματα* || *τον ξάφρισαν στα χαρτιά.* — **ξάφρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐξαφρίζω* < *ἐξ-* + *ἀφρίζω*].

ξε- προθεματικό στοιχείο: **1.** ρημάτων και ουσιαστικών με σημασία: (α) στερητική: *ξε-βάφω, ξε-βασκαίνω, ξε-σπιτώνω* (β) επιτατική: *ξε-*

δοντιάζω, ξε-κουφαίνω. ξε-ζούμισμα **2.** ρημάτων με τη σημ. «περνώ χρονικό διάστημα»: *ξε-χειμωνιάζω. ξε-νυχτώ* ♦ ως πρόθεμα που τοποθετείται πριν από ουσιαστικό, για να δηλωθεί: **1.** ιδιότητα που έπαψε να υπάρχει: *παππάς – ξε-παππάς* **2.** (κυρ. σε διάλογο) αναγκαστική συγκατάθεση, αδιαφορία ή οργή: *–Μα αυτός είναι βλάκας! –Βλάκας, ξε-βλάκας, αυτόν θέλει η κόρη μου* || *δεν έχει μα και ξε-μά* (βλ. λ. *μα*) / *θα και ξε-θά!*
[ΕΤΥΜ. Προθεματικό στοιχείο τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την αρχ. πρόθ. *ἐκ* / *ἐξ*, μέσω παρατατικών και αορίστων τής Αρχ. Ελληνικής με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό (π.χ. *ἐκφεύγω, ἐξ-έφευγον* > *ξε-φεύγω*) ή με απευθείας σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-* (π.χ. *ἐξ-ανοίγω – ξανοίγω*). Εμφανίζεται ως *ξε-* προ συμφώνου (πβ. *ξε-δίνω, ξε-πέφτω*) και ως *ξ-* προ φωνήεντος (πβ. *ξ-ακουστός, ξ-οδεύω*)].

ΣΧΟΛΙΟ Πρόκειται για ένα πολύ εύχρηστο παραγωγικό στοιχείο (πρόθημα) τής Ελληνικής, που σε αρκετές περιπτώσεις έχει πάρει τη θέση τού αρχαίου προθήματος **εκ-** σε σύνθετες λέξεις. Η χρήση τού **ξε-** δηλώνει: (α) επιτατική / εμφατική χρήση, αντίστοιχη τού *εκ-* από όπου και προήλθε: π.χ. **ξε-θαρρεύω** (< *ἐξ-εθάρρησα* < αρχ. *ἐκ-θαρρῶ*), **ξε-κινώ** (< *ἐξ-εκίνησα* < *ἐκ-κινῶ*), **ξε-κόβω** (< *ἐξ-έκοψα* < *ἐκ-κόπτω*), **ξε-πέφτω** (< *ἐξ-έπεσα* < *ἐκ-πίπτω*), **ξε-ριζώνω** (< *ἐξ-ερρίζωσα* < *ἐκ-ριζῶ*)· η χρήση αυτή, εν συνεχεία, επεκτάθηκε και εκτός των συνθέτων τού *εκ-*, σε νέα σύνθετα: *μακραίνω* – **ξεμακραίνω**, *σκίζω* – **ξεσκίζω**, *παστρεύω* – **ξεπαστρεύω**, *βγάζω* – **ξεβγάζω** κ.ά. (β) στερητική χρήση (αφαίρεση, αντίθεση κ.λπ.): π.χ. *καρφώνω* – **ξεκαρφώνω**, *λέω* – **ξελέω**, *κουράζω* – **ξεκουράζω**, *μπερδεύω* – **ξεμπερδεύω**, *βιδώνω* – **ξεβιδώνω**, *βάφω* – **ξεβάφω** κ.τ.ό. Σε αυτή τη χρήση εμφανίζεται και σε ονόματα, σε επ' ευκαιρία αντιθετικές λέξεις: *τι καλός και ξεκαλός – Δάσκαλος-ξεδάσκαλος, δεν έχει ιδέα – Τι πλούσιος και ξεπλούσιος, αυτός δεν έχει τίποτε* (γ) χρονική σημασία (το πέρασμα τού χρόνου): π.χ. **ξενυχτώ, ξεκαλοκαιριάζω, ξεχειμωνιάζω, ξημεροβραδιάζομαι** κ.ά.

ξέβαθος, -η, -ο άβαθος, ρηχός. — **ξέβαθα** επίρρ.

ξεβασκαίνω ρ. μετβ. {ξεβάσκα-να, -μένος} προσπαθώ να απαλλάξω (κάποιον) από τη βασκανία με προσευχές ή άλλους τρόπους ΣΥΝ. ξεματιάζω. — **ξεβάσκαμα** (το).

ξεβάφω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξέβα-ψα, -φτηκα, -μμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) χάνω το χρώμα μου: *τα ρούχα ξέβαψαν στο πλύσιμο* ΣΥΝ. ξεθωριάζω ♦ (μετβ.) **2.** αφαιρώ το χρώμα από (κάτι) ΣΥΝ. αποχρωματίζω **3.** (ειδικότ. για μέταλλα) αφαιρώ τη βαφή με πύρωση. — **ξέβαμμα** (το).

ξέβγα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η έξοδος: *«στο έμπα του μπήκε σαν αϊτός, στο ~ του πετρίτης»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. έμπα.

ξεβγάζω ρ. μετβ. {ξέβγαλ-α, -μένος} **1.** κάνω το τελευταίο πλύσιμο με νερό (σε ρούχα) αφαιρώντας τις σαπουνάδες: *αφού έπλυνε τα ρούχα, τα ξέβγαλε με νερό τής βρύσης* ΣΥΝ. ξεπλένω **2.** (μτφ.) παρασύρω (κάποιον) στη διαφθορά: *ήταν σεμνή κοπέλα, αλλά την ξέβγαλε η ξαδέλφη της* **3.** (η μτχ. **ξεβγαλμένος,** *-η, -ο*) (κακόσ.) αυτός που έχει αποκτήσει εμπειρίες, κυρ. ερωτικές. — **ξέβγαλμα** (το).

ξεβγαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεβγήκα} **1.** βγαίνω έξω από έναν χώρο **2.** (μτφ.) αποκτώ αυτονομία, χειραφετούμαι **3.** (σπάν.) παίρνω τον δρόμο τής διαφθοράς: *της ξεβγήκε η κόρη* ΣΥΝ. εκπορνεύομαι.

ξεβιδώνω ρ. μετβ. {ξεβίδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βγάζω ή χαλαρώνω βίδα **2.** βγάζω (κάτι) από το σημείο στο οποίο είχε τοποθετηθεί ή το διαλύω στα επιμέρους κομμάτια του, αφαιρώντας τις βίδες που το συγκρατούσαν: *~ το ράφι από τον τοίχο* **3.** (μτφ.-οικ.) προκαλώ σωματική κόπωση: *με ξεβίδωσε στις ασκήσεις γυμναστικής* || *ξεβιδώθηκα στον χορό χτες το βράδυ* ΣΥΝ. ξεπατώνω **4.** (η μτχ. **ξεβιδωμένος,** *-η, -ο*) αυτός που κινείται ασυντόνιστα, σαν να λύθηκαν οι αρμοί των αρθρώσεών του. — **ξεβίδωμα** (το).

ξεβλάσταρο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} βλαστάρι φυτού.

ξεβλασταρώνω ρ. αμετβ. {ξεβλαστάρω-σα, -μένος} (για φυτά) βγάζω, ξεπετάω βλαστάρια: *το δέντρο ξεβλαστάρωσε* ΣΥΝ. ξεφυτρώνω. — **ξεβλαστάρωμα** (το).

ξεβοτανίζω ρ. μετβ. {ξεβοτάνισ-α, -μένος} ξεριζώνω τα άγρια χόρτα που φυτρώνουν σε γεωργική έκταση: *~ χωράφι* ΣΥΝ. ξεχορταριάζω. — **ξεβοτάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκβοτανίζω* < *ἐκ-* (βλ. λ. *ξε-*) + *βοτανίζω*].

ξεβουλλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεβούλλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το βούλλωμα, το πώμα: *~ μπουκάλι / βαρέλι* ΣΥΝ. (λόγ.) εκπωματίζω ΑΝΤ. βουλλώνω, (λαϊκ.) ταπώνω **2.** (για σωλήνες) αποκαθιστώ την ομαλή ροή, αφαιρώντας ό,τι είχε συσσωρευθεί και την εμπόδιζε: *~ νεροχύτη / τη λεκάνη* ΣΥΝ. (λόγ.) αποφράσσω. — **ξεβούλλωμα** (το).

ξεβούλλωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πώμα.

ξεβράζω ρ. μετβ. {ξέβρασ-α, -τηκα} (κυρ. για θάλασσα, ποταμό κ.λπ.) ωθώ προς τα έξω με την άνωση, με υπόγεια ρεύματα ή παλίρροια, βγάζω στην ξηρά: *η θάλασσα ξέβρασε τα απομεινάρια τού ναυαγίου.* Επίσης (λόγ.) **εκβράζω** [αρχ.]. — **ξέβρασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκβράζω* < *ἐκ-* (βλ. λ. *ξε-*) + *βράζω*].

ξεβρακώνω ρ. μετβ. {ξεβράκω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.-εκφραστ.) **1.** βγάζω το βρακί ή το παντελόνι (κάποιου) **2.** (μτφ.) (α) αποκαλύπτω τι κρύβεται πίσω από την καλή εικόνα ή τα ωραία λόγια (κάποιου) διασύροντάς τον, εκθέτω (κάποιον) φανερώνοντας τις αδυναμίες του: *στη συζήτηση για τις προσλήψεις οι δημοσιογράφοι με τις αποκαλύψεις τους ξεβράκωσαν τους αρμοδίους* ΣΥΝ. γελοιοποιώ (β) (μεσοπαθ.) δείχνω τον άσχημο πραγματικό εαυτό μου, αποκαλύπτομαι, εξευτελίζομαι. — **ξεβράκωμα** (το).

ξεβράκωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φοράει βρακί ΑΝΤ. βρακωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι τόσο φτωχός, ώστε δεν έχει ούτε βρακί να φορέσει· αυτός που δεν διαθέτει καθόλου βιοτικούς πόρους ΣΥΝ. πάμφτωχος, ρακένδυτος, κουρελής **3.** (για άγαμη γυναίκα) αυτή που δεν διαθέτει προίκα: *παντρεύτηκε μια ~* **4.** (ως χαρακτηρισμός) προκλητική και ντυμένη πολύ αποκαλυπτικά γυναίκα.

ξέβρασμα (το) ▸ ξεβράζω

ξεβρομίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεβρόμισα} ♦ (μετβ.) **1.** αφαιρώ τη βρομιά, τις ακαθαρσίες από (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. καθαρίζω **2.** (μτφ.) προχωρώ σε κάθαρση εκεί όπου παρατηρούνται φαινόμενα καταχρήσεων και διαφθοράς: *~ τον δημόσιο βίο από οικονομικές ατασθαλίες και πολιτικά σκάνδαλα* ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι καθαρός: *έκανα ένα μπάνιο, για να ξεβρομίσω.* — **ξεβρόμισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα.*

ξεγαντζώνω ρ. μετβ. {ξεγάντζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βγάζω (κάτι) από τον γάντζο **2.** (μτφ.) κατεβάζω (κάτι) από το σημείο που έχει αναρτηθεί: *ξεγάντζωσε το παλτό της από την κρεμάστρα* **3.** ΝΑΥΤ. αποσπώ την άγκυρα από το σημείο όπου έχει γαντζωθεί ΣΥΝ. ξεκοτσάρω **4.** βοηθώ (κάποιον) να ξεφύγει από την εξάρτηση ή την επιρροή (κάποιου): *οι γονείς του με επίμονες προσπάθειες κατάφεραν να τον ξεγαντζώσουν από τις κακές παρέες* ΣΥΝ. γλυτώνω, αποσπώ. — **ξεγάντζωμα** (το).

ξεγάνωτος, -η, -ο αυτός τού οποίου έχει χαλάσει το γάνωμα· ΦΡ. ***τενεκές ξεγάνωτος*** βλ. λ. *τενεκές.*

ξεγδέρνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέγδαρ-α, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το δέρμα: *~ ζώο* **2.** σχίζω το δέρμα επιφανειακά, προκαλώ αμυχές: *ξέγδαρε τα πόδια του μέσα σε συρματόπλεγμα* ΣΥΝ. γρατσουνίζω. — **ξέγδαρμα** (το).

ξεγελώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξεγελάς... | ξεγέλασ-α, -τηκα, -μένος} εξαπατώ (κάποιον) λέγοντας ψέματα ή ακολουθώντας υποκριτική τακτική, κάνω (κάποιον) να με πιστέψει ή να με εμπιστευθεί (προκειμένου να τον κοροϊδέψω ή να τον εκμεταλλευθώ): *οι πολιτικοί συχνά ξεγελούν τους ψηφοφόρους με ψεύτικες υποσχέσεις* || *τους ξεγέλασε και τους πήρε όλα τους τα λεφτά* || *την ξεγέλασε με τους καλούς του τρόπους και της έφαγε την περιουσία* ΣΥΝ. κοροϊδεύω, εμπαίζω, παραπλανώ, εξαπατώ· ΦΡ. (α) ***ξεγελώ την πείνα μου*** τρώω κάτι πρόχειρο ή ό,τι βρίσκω μπροστά μου, ώστε να μην αισθάνομαι, προσωρινά, το αίσθημα τής πείνας: *προσπαθούσε με τα ψίχουλα και τ' αποφάγια να ξεγελάσει την πείνα του* (β) **δεν με ξεγελάς!** ως προειδοποίηση σε κάποιον που προσπαθεί να μας παραπλανήσει: *Άσ' τα αυτά, ~! Σε κατάλαβα πού το πας!* || *Τις πονηριές σου αλλού! ~ εμένα!* — **ξεγέλασμα** (το), **ξεγελαστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκγελῶ* «γελώ δυνατά (εις βάρος κάποιου)» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *γελῶ*)].

ξεγεννώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεγέννησα} ♦ **1.** (μετβ.) (για μαίες) βοηθώ έγκυο γυναίκα να γεννήσει: *την ξεγέννησε η μαμμή τού χωριού* ΣΥΝ. λευτερώνω ♦ **2.** (αμετβ.) (για επίτοκο γυναίκα) γεννώ: *ξεγέννησε στο πλοίο που τη μετέφερε.* — **ξεγέννημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκγεννῶ (-άω)* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *γεννῶ*].

ξεγίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξέγινα} σταματώ να είμαι ό,τι ήμουν προηγουμένως· ΦΡ. (παροιμ.) ***ό,τι έγινε δεν ξεγίνεται*** για πράξεις που δεν μπορούμε ούτε να τροποποιήσουμε ούτε να επανορθώσουμε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκγίγνομαι* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *γίγνομαι*].

ξεγλιστρώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεγλιστράς... | ξεγλίστρησα} καταφέρνω να ξεφύγω από μια δυσάρεστη, δύσκολη ή μη συμφέρουσα για μένα κατάσταση: *όποτε του μιλώ για ένα θέμα που τον καίει, βρίσκει τρόπο να ξεγλιστρήσει* || *ο ληστής ξεγλίστρησε μέσ' από τα χέρια των αστυνομικών* ΣΥΝ. ξεφεύγω, υπεκφεύγω, διαφεύγω· ΦΡ. ***ξεγλιστρώ σαν χέλι*** ξεφεύγω εύκολα από κάτι κάνοντας ελιγμούς, είμαι ευέλικτος και διαφεύγω τη σύλληψη ή από μια δύσκολη κατάσταση: *ήταν βέβαιοι ότι τον είχαν τού χεριού τους, αλλά εκείνος ξεγλίστρησε μέσα στο πλήθος σαν χέλι* || *όταν πάω να του μιλήσω, ξεγλιστράει σαν χέλι.* — **ξεγλίστρημα** (το).

ξεγνοιάζω ρ. → ξενοιάζω

ξεγνοιασιά (η) ▸ ξενοιασιά

ξέγνοιασμα (το) → ξενοιάζω

ξέγνοιαστος, -η, -ο ▸ ξένοιαστος

ξεγοφιάζω ρ. μετβ. {ξεγόφιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βγάζω τον γοφό (κάποιου)· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***ξεγοφιάζομαι***) κουράζομαι πάρα πολύ, ταλαιπωρούμαι, καταπονούμαι σωματικά: *ξεγοφιάστηκα στο περπάτημα / στον χορό.* — **ξεγόφιασμα** (το).

ξεγράφω ρ. μετβ. {ξέγρα-ψα, -μμένος} **1.** σβήνω, διαγράφω: *~ λέξεις / χρέος / λογαριασμό / απ' τα κατάστιχα*· ΦΡ. (παροιμ.) ***ό,τι γράφει δεν ξεγράφει*** βλ. λ. *γράφω* **2.** παύω να υπολογίζω, να εκτιμώ κάποιον: *οι φίλοι του τον ξέγραψαν* ΣΥΝ. αγνοώ, παραμερίζω **3.** (μτφ.) δίνω ελάχιστες ελπίδες ζωής σε κάποιον, τον θεωρώ πεθαμένο: *οι γιατροί τον ξέγραψαν*· (η μτχ. **ξεγραμμένος,** *-η, -ο*) αυτός τού οποίου ο θάνατος θεωρείται βέβαιος: *τον είχαν ~, αλλά εκείνος επέζησε* **4.** (μτφ.) σβήνω από τη μνήμη μου: *ξέγραψέ τα αυτά που ήξερες!* ΣΥΝ. ξεχνώ, λησμονώ **5.** (για κασέτες ήχου / εικόνας) σβήνω την εγγραφή με τεχνικό τρόπο ή κάνω καινούργια εγγραφή πάνω στην παλιά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκγράφω* «αντιγράφω» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *γράφω*].

ξεγυμνώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεγύμνωσ-α, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα ρούχα (κάποιου), γδύνω (κάποιον) τελείως ΣΥΝ. απεκδύομαι, (εκφραστ.) τσιτσιδώνω **2.** (μτφ.) καταληστεύω: *~ σπίτι / μουσείο / τράπεζα / εκκλησία* ΣΥΝ. γδύνω **3.** (μτφ.) αποκαλύπτω πλήρως ελαττώματα ή κατακριτέες πράξεις (κάποιου) ΣΥΝ. ξεσκεπάζω, ξεβρακώνω. — **ξεγύμνωμα** (το).

ξεγύμνωτος, -η, -ο αυτός που έχει ξεγυμνωθεί, ξεγυμνωμένος.

ξεγυρίζω ρ. μετβ. και αμετβ. [μεσν.] {ξεγύρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (για ρούχο) γυρίζω από την ανάποδη όψη: *~ παντελόνι / κουστούμι* • **2.** κάνω ντεκουπάρισμα (βλ.λ.) ♦ **3.** (αμετβ.) (για άρρωστο) επανα-

κτώ την υγεία μου, αρχίζω να αναρρώνω **4.** (η μτχ. ***ξεγυρισμένος***, *-η, -ο*) ο δυνατός, μεγάλος ή πολύς: *χαστούκι / γλέντι ~* || *~ απάντηση* (κατάλληλη και αποστομωτική) || *έφερε μια ~ κούπα κρασί.* — **ξεγύρισμα** (το).

ξεγυριστός, -ή, -ό ντεκουπαριστός (βλ.λ.).

ξεδιακρίνω ρ. μετβ. {ξεδιάκρινα} ξεχωρίζω (κάποιον/κάτι) από μακριά, διακρίνω.

ξεδιαλέγω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεδιάλε-ξα, -γμένος} ξεχωρίζω, επιλέγω το πιο καλό ή κατάλληλο από ένα σύνολο: *ξεδιάλεξαν τα καλύτερα φρούτα για τους καλεσμένους.* — **ξεδιάλεγμα** (το).

ξεδιαλύνω ρ. μετβ. {ξεδιάλυ-να, -θηκα, -μένος} καθιστώ κάτι κατανοητό, του αφαιρώ τα στοιχεία που το καθιστούσαν δυσνόητο, μυστηριώδες, αινιγματικό: *~ αίνιγμα / μυστήριο / περίπλοκη υπόθεση* ΣΥΝ. αποκαλύπτω, λύνω, ξεκαθαρίζω, διασαφηνίζω, αποσαφηνίζω, διευκρινίζω ΑΝΤ. συσκοτίζω, μπερδεύω. — **ξεδιάλυμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* επιτατ. + *διαλύνω* < *διαλύω*].

ξεδιάντροπος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ηθικές αναστολές και συμπεριφέρεται απρεπώς, που δεν αισθάνεται καθόλου ντροπή ΣΥΝ. αναίσχυντος, αισχρός, (λαϊκ.) ξετσίπωτος ΑΝΤ. σεμνός, διακριτικός. — **ξεδιάντροπα** επίρρ., **ξεδιαντροπιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* επιτατ. + *αδιάντροπος* (βλ.λ.)].

ξεδίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξέδωσα} διασκεδάζω έντονα, εκτονώνομαι μετά από κάτι κοπιαστικό ή δυσάρεστο: *όταν τελείωσε με τις εξετάσεις, βγήκε να ξεδώσει* || *πάμε στο πάρτι να ξεδώσουμε* ΣΥΝ. ξεσκάω, το ρίχνω έξω. — **ξέδομα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασκεδάζω, δίνω.*

ξεδιπλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεδίπλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ανοίγω, απλώνω κάτι διπλωμένο: *~ πετσέτα / κουβέρτα / σεντόνι* ΣΥΝ. ξετυλίγω **2.** εμφανίζω σε όλη την έκταση, σε όλες τις πτυχές: *ξεδίπλωσε μπροστά τους τις αρετές τού λόγου του* || *άρχισε να ξεδιπλώνει μέρα με τη μέρα το πολύπλευρο ταλέντο της* ΣΥΝ. αναπτύσσω, φανερώνω. — **ξεδίπλωμα** (το).

ξεδίπλωτος, -η, -ο αυτός που έχει ξεδιπλωθεί ΣΥΝ. απλωμένος, ξετυλιγμένος ΑΝΤ. διπλωμένος, συνεπτυγμένος.

ξεδιψώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεδιψάς... | ξεδίψασ-α, -μένος} σβήνω τη δίψα (κάποιου): (μετβ.) *πιες αυτό το ποτό και θα σε ξεδιψάσει* || (αμετβ.) *~ στην πηγή / στη βρύση* || *ήπια νερό και ξεδίψασα.* — **ξεδίψασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεδιψώ* < μτγν. *ἐκδιψῶ* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *διψῶ*].

ξέδομα ρ. ➝ ξεδίνω

ξεδοντιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεδόντιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βγάζω ή σπάζω τα δόντια (κάποιου): *του έριξε μια γροθιά στο στόμα και τον ξεδόντιασε* **2.** (μεσοπαθ. ***ξεδοντιάζομαι***) μου πέφτουν τα δόντια μου, γίνομαι φαφούτης. — **ξεδόντιασμα** (το).

ξεδοντιάρης, -α, -ικο αυτός που δεν έχει δόντια: *~ γέρος* ΣΥΝ. φαφούτης.
[ΕΤΥΜ. < *ξεδοντιάζω* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ξεμαλλ-ιάρης*].

ξεδόντιασμα (το) ➝ ξεδοντιάζω

ξεζαλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεζάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διώχνω τη ζάλη από (κάποιον) ΣΥΝ. συνεφέρω **2.** (μεσοπαθ. ***ξεζαλίζομαι***) μου φεύγει η ζάλη, ξεκαθαρίζει το μυαλό μου: *βγήκε έξω, να ξεζαλιστεί* ΣΥΝ. ξεθολώνω.

ξεζεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέζε-ψα, -μένος} αφαιρώ τον ζυγό από ζώα: *~ άλογο.* — **ξέζεμα** κ. **ξεζέψιμο** (το).

ξεζουμίζω ρ. μετβ. {ξεζούμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βγάζω το ζουμί, τον χυμό (από κάτι): *~ πορτοκάλι* ΣΥΝ. στείβω ● **2.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι (κάποιον) οικονομικώς, με απόσπαση χρημάτων ή με εκμετάλλευση τής εργασίας του κ.λπ.: *έμπλεξε μ' έναν απατεώνα και τον έχει ξεζουμίσει* ● **3.** εξαντλώ (κάποιον) σωματικά, προκειμένου να ικανοποιήσω τις σεξουαλικές ορμές μου ● **4.** (για λαχανικά και όσπρια) αλλάζω το νερό. — **ξεζούμισμα** (το).

ξεζώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέζω-σα, -στηκα, -σμένος} **1.** βγάζω τη ζώνη ή ό,τι φορώ στη μέση **2.** (μεσοπαθ. ***ξεζώνομαι***) αφαιρώ (κάτι) που έχω δέσει ή τοποθετήσει γύρω από τη μέση μου: *~ τ' άρματα / τα όπλα.* — **ξέζωμα** (το), **ξέζωστος,** -η, -ο.

ξεθάβω ρ. μετβ. {ξέθα-ψα, -φτηκα, -μμένος} **1.** βγάζω (κάποιον/ κάτι) από τάφο, κάνω εκταφή: *~ νεκρό / κτερίσματα* **2.** (μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια (κάτι κρυμμένο ή λησμονημένο): *~ αρχαίο αγγείο / παλιό σκάνδαλο / χαμένο χειρόγραφο* ΣΥΝ. ανακαλύπτω. — **ξεθάψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκθάπτω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *θάπτω*].

ξεθαρρεύω ρ. αμετβ. {ξεθάρρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** παίρνω θάρρος: *ξεθάρρεψε όταν έμαθε την επιτυχία της στις εξετάσεις* ΣΥΝ. αναθαρρεύω ΑΝΤ. δειλιάζω **2.** αποκτώ υπερβολικό θάρρος, γίνομαι αυθάδης: *πολύ ξεθάρρεψαν οι μαθητές σου.* — **ξεθάρρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκθαρρῶ (-έω)* (πβ. αόρ. *ἐξ-ε-θάρρησα*, κατά τα ρ. σε *-εύω*) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *θαρρῶ*].

ξέθαρρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει πάρει θάρρος ΣΥΝ. ξεθαρρεμένος. — **ξέθαρρα** επίρρ.

ξεθάψιμο (το) ➝ ξεθάβω

ξεθεμελιώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεθεμελίωσ-α, -θηκα, -μένος} (οικ.) **1.** (για κτήρια) γκρεμίζω εκ θεμελίων, κατεδαφίζω **2.** (μτφ.) προξενώ ολοκληρωτική καταστροφή: *~ πόλη* ΣΥΝ. αφανίζω, καταστρέφω. — **ξεθεμελίωμα** (το), **ξεθεμελιωτής** (ο).

ξεθεώνω ρ. μετβ. {ξεθέω-σα, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.-οικ.) προκαλώ (σε κάποιον) υπερβολική κούραση, του «βγάζω την πίστη»: *μας ξεθέωσαν στη δουλειά / στο τρέξιμο / στο κουβάλημα* ΣΥΝ. εξαντλώ, καταπονώ. — **ξεθέωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-θεώνω* < *θεός*, άσχετο από το μτγν. *ἐκθεῶ (-όω)* «αποθεώνω, αφιερώνω»].

ξεθεωτικός, -ή, -ό αυτός που είναι υπερβολικά κουραστικός: *~ δουλειά / διάβασμα* ΣΥΝ. εξοντωτικός.

ξεθηκαρώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεθηκάρωσα} βγάζω, τραβώ από το θηκάρι: *~ μαχαίρι / σπαθί.*

ξεθηλυκώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεθηλύκω-σα, -θηκα, -μένος} βγάζω κουμπί από τη θηλιά του ΣΥΝ. ξεκουμπώνω. — **ξεθηλύκωμα** (το), **ξεθηλύκωτος,** -η, -ο.

ξεθολώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεθόλω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ τη θολότητα από (κάτι), καθιστώ (κάτι) διαυγές: *~ νερό* ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι διαυγής: *ξεθόλωσε το κρασί* **3.** συνέρχομαι από ζάλη, ξεκαθαρίζει ο νους μου: *πήγε να πάρει λίγο καθαρό αέρα, για να ξεθολώσει.* — **ξεθόλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* στερητ. + *θολώνω*, άσχετο από το μτγν. *ἐκθολῶ (-όω)* «θολώνω»].

ξεθυμαίνω ρ. αμετβ. {ξεθύμα-να, -σμένος} **1.** (για αιθέρια έλαια) μεταβάλλομαι σε αέριο: *άφησες ανοιχτό το μπουκάλι και το άρωμα ξεθύμανε* ● **2.** (για δοχεία ή σωλήνες που περιέχουν πτητικά αέρια) διαρρέει στην ατμόσφαιρα το περιεχόμενό μου: *ξεθύμανε η φιάλη τού γκαζιού* ● **3.** (για υγρά και στερεά που περιέχουν πτητικές ουσίες) χάνω τη δύναμη ή τη σπιρτάδα μου: *το κρασί / η μπίρα / η κολόνια ξεθύμανε* ΣΥΝ. ατονώ **4.** χάνω την αρχική μου ένταση: *ξεθύμανε ο καιρός / η θύελλα / η βροχή / ένας έρωτας / μια αγάπη / μια αντίδραση / η οργή* ● **5.** εκτονώνω τον θυμό μου: *ξεθυμαίνει διαρκώς πάνω μου* ΣΥΝ. βγάζω το άχτι μου. — **ξεθύμασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκθυμαίνω* < *ἐκ-* + *-θυμαίνω* < *θυμός*].

ξεθυμώνω ρ. αμετβ. {ξεθύμω-σα, -μένος} σταματώ να είμαι θυμωμένος, μου περνάει η οργή ΣΥΝ. ξεκακιώνω.

ξεθωριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεθώριασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αλλοιώνω το χρώμα ενός πράγματος, το κάνω πιο άτονο ΣΥΝ. αποχρωματίζω, ξεβάφω, ξασπρίζω ♦ (αμετβ.) **2.** αλλοιώνεται ή ατονεί το χρώμα μου: *το παντελόνι μου ξεθώριασε στον ήλιο* **3.** (μτφ.) χάνω την αρχική αίγλη μου: *«η φιλοσοφία και οι αρχές που οδήγησαν τις προσπάθειές μας με τον καιρό ξεθώριασαν»* (εφημ.) **4.** (η μτχ. ***ξεθωριασμένος***, *-η, -ο*) αυτός τού οποίου το χρώμα έχει αλλοιωθεί: *~ μπλούζα / φωτογραφία.* — **ξεθώριασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξέθωρος*].

ξέθωρος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που έχει χάσει το αρχικό ή το ζωηρό του χρώμα, ξεθωριασμένος: *οι ~ μορφές των παιδικών χρόνων.*
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-θωρος* < *θωρῶ*].

ξει κ. **ξι** (το) {άκλ.} Ξ, ξ· το δέκατο τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξεῖ* < σημιτ. sämékh (με ακροφωνικό φωνητικό συνδυασμό τού πρώτου και τού τελευταίου γράμματος)].

ξεϊδρώνω ρ. αμετβ. {ξεΐδρω-σα, -μένος} παύω να είμαι ιδρωμένος: *κάτσε λίγο να ξεϊδρώσεις και να ξεκουραστείς.* — **ξεΐδρωμα** (το).

ξείπα ρ. αόρ. τού *ξελέω*· στη ΦΡ. ***είπα-ξείπα*** βλ. λ. *ξελέω.*

ξεκαβαλικεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκαβαλίκεψα} κατεβαίνω από το άλογο ΣΥΝ. ξεπεζεύω, αφιππεύω ΑΝΤ. ιππεύω, καβαλικεύω. — **ξεκαβαλίκεμα** (το).

ξεκαθαρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεκαθάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (α) καθαρίζω εντελώς: *ξεκαθάρισε ο ουρανός* (β) (μτφ.) αποσαφηνίζομαι: *ξεκαθάρισε η κατάσταση* ♦ (μετβ.) **2.** ξεχωρίζω τα χρήσιμα από τα περιττά, κάνω εκκαθάριση: *~ τις εφημερίδες που έχω μαζέψει / τα χαρτιά μου / τα πράγματά μου* **3.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) κατανοητό, σαφές: *~ τις προθέσεις / τις απόψεις μου / τη θέση μου σε ένα θέμα* ΣΥΝ. αποσαφηνίζω, διευκρινίζω ΑΝΤ. μπερδεύω, περιπλέκω· ΦΡ. (α) ***ξεκαθορίζω (κάτι) στον νου μου*** καταλαβαίνω σωστά (κάτι): *ακόμη δεν ξεκαθάρισε στον νου του πώς γράφεται μια καλή έκθεση ιδεών* (β) ***ξεκαθορίζω το τοπίο*** διαλύω την αβεβαιότητα, την ασάφεια γύρω από ένα θέμα: *με τις δηλώσεις του προσπάθησε να ξεκαθαρίσει το τοπίο σχετικά με τη φημολογούμενη κάθοδό του στις εκλογές* **4.** τακτοποιώ (κάτι περίπλοκο): *~ θέμα / υπόθεση / ένα ζήτημα / μια εκκρεμότητα* ΣΥΝ. διευθετώ, ρυθμίζω· ΦΡ. ***ξεκαθορίζω λογαριασμούς*** κανονίζω, τακτοποιώ τις σχέσεις μου (με κάποιον): *αποφάσισαν να ξεκαθαρίσουν βίαια τους λογαριασμούς τους* ● **5.** απαλλάσσω έναν τομέα από τα στοιχεία που προκαλούν κακή λειτουργία ή διαφθορά: *~ την οικονομική ζωή από τα κυκλώματα παραοικονομίας* || *~ την πόλη από τους κακοποιούς* || *ξεκαθάρισε την πολιτική από τους λαϊκιστές.* — **ξεκαθάρισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκκαθαρίζω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *καθαρίζω*. Το μτγν. *ἐκκαθαρίζω* έχει επανέλθει στη χρήση, αλλά με άλλη σημ. (βλ. λ. *εκκαθαρίζω*)].

ξεκάθαρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και ειλικρίνεια, που δεν αφήνει αμφιβολία ή ερωτηματικά για το περιεχόμενό του: *~ αλήθεια / λόγια / κουβέντες*· ΦΡ. ***είναι ξεκάθαρο*** είναι εμφανές, είναι ολοφάνερο: *~ ότι πηγαίνουμε σε εκλογές* || *~ ότι η οικονομία έχει σοβαρότατο πρόβλημα* ΣΥΝ. είναι σαφές / προφανές. — **ξεκάθαρα** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξεκαθαρίζω* (υποχωρητ.)].

ξεκακιώνω ρ. αμετβ. {ξεκάκιω-σα, -μένος} **1.** (για πρόσ.) παύω να δείχνω κακία ή θυμό ΣΥΝ. ξεθυμώνω **2.** (μτφ. για τον καιρό) γίνομαι ήπιος. — **ξεκάκιωμα** (το).

ξεκαλοκαιριάζω ρ. αμετβ. {ξεκαλοκαίριασα} **1.** περνώ το καλοκαίρι: *φέτος ξεκαλοκαιριάσαμε στον Πόρο* **2.** (συνεκδ.) περνώ το καλοκαίρι μου κοντά στη θάλασσα ή την εξοχή ΣΥΝ. παραθερίζω **3.** (ως απρόσ. ***ξεκαλοκαιριάζει***) τελειώνει, φεύγει το καλοκαίρι: *ξεκαλοκαίριασε και οι μαθητές επιστρέφουν στα θρανία τους.* — **ξεκαλοκαίριασμα** (το).

ξεκαλουπώνω ρ. μετβ. {ξεκαλούπω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ τα καλούπια: *~ οικοδομή.* — **ξεκαλούπωμα** (το).

ξεκαλτσώνω ρ. μετβ. {ξεκάλτσω-σα, -θηκα, -μένος} βγάζω τις κάλτσες (κάποιου). — **ξεκάλτσωμα** (το).

ξεκάλτσωτος, -η, -ο αυτός που δεν φοράει κάλτσες.

ξεκαμπίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκάμπισα} (λαϊκ.) φεύγω από στενή περιοχή και βγαίνω σε κάμπο. — **ξεκάμπισμα** (το).

ξεκάνω ρ. μετβ. {ξέκα-να κ. -μα, -μωμένος} **1.** βγάζω (κάποιον) από τη μέση, τον σκοτώνω: *τον ξέκαναν για να μην τους μαρτυρήσει* ΣΥΝ. φονεύω, εξοντώνω, ξεπαστρεύω **2.** (μτφ.) ταλαιπωρώ, κουράζω πολύ (κάποιον): *μας ξέκανε στη δουλειά* ΣΥΝ. ξεθεώνω ● **3.** ξεπουλώ: *ξέκανε όλα τα κτήματα τού πατέρα του* ΣΥΝ. εκποιώ. — **ξεκάμωμα** κ. **ξέκαμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξεκάμνω* < αρχ. *ἐκκάμνω* «αποκάμνω, κουράζομαι από κάτι» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κάμνω*].

ξεκαπακώνω ρ. μετβ. {ξεκαπάκω-σα, -θηκα, -μένος} (για δοχεία ή σκεύη) βγάζω το καπάκι: ~ *κατσαρόλα / χύτρα*. — **ξεκαπάκωμα** (το), **ξεκαπάκωτος,** -η, -ο.

ξεκαπελώνω ρ. μετβ. {ξεκαπέλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το καπέλο (κάποιου) **2.** ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) βγάζω τους κάβους (τα χοντρά σχοινιά των πλοίων) από τις δέστρες τού λιμανιού. — **ξεκαπέλωμα** (το), **ξεκαπέλωτος,** -η, -ο.

ξεκαπιστρώνω ρ. μετβ. {ξεκαπίστρω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ το καπίστρι τού υποζυγίου: ~ *γάιδαρο / μουλάρι / άλογο*. — **ξεκαπίστρωμα** (το).

ξεκαπίστρωτος, -η, -ο (για ζώο) αυτός που δεν έχει καπίστρι· συνήθ. στη ΦΡ. ***γαϊδούρι ξεκαπίστρωτο*** ως υβριστ. χαρακτηρισμός για πρόσωπο πολύ αγενές.

ξεκαπνίζω ρ. μετβ. {ξεκάπνισ-α, -τηκα, -μένος} καθαρίζω καπνοδόχο ή θερμάστρα από την κάπνα. — **ξεκάπνισμα** (το).

ξεκαρδίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεκαρδίσ-τηκα, -μένος} λύνομαι στα γέλια, γελώ με την καρδιά μου: ~ *στα γέλια*. — **ξεκάρδισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-καρδίζομαι* < *καρδιά*].

ξεκαρδιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πολύ γέλιο: ~ *αστείο / ανέκδοτο / κωμωδία*.

ξεκαρφώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκάρφω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ τα καρφιά (από κάτι): ~ *κάδρο*. — **ξεκάρφωμα** (το).

ξεκάρφωτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ξεκαρφωθεί **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει νοηματική συνοχή, που δεν έχει καμία σχέση με όσα λέγονται ή γίνονται: ~ *λόγια / κουβέντες / επιχειρήματα* ΣΥΝ. ασύνδετος, ασυνάρτητος **3.** αυτός που είναι μόνος ανάμεσα σε άλλους ή που δεν έχει σχέση με τους υπόλοιπους ή μοιάζει να μην ταιριάζει μαζί τους: ~ *στο πάρτι / στον χορό* || *θα εμφανιστούμε μπροστά τους έτσι ξεκάρφωτοι;* — **ξεκάρφωτα** επίρρ.

ξεκατινιάζω ρ. μετβ. {ξεκατίνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ σε κάποιον υπερβολική κόπωση, εξαντλώ (κάποιον) σωματικά ● **2.** (οικ.-κυρ. μεσοπαθ.) φέρομαι κατινίστικα (βλ. λ. *κατινιά*). — **ξεκατίνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* επιτατ. + *-κατινιάζω* < *κατίνα* < ιταλ. catena «στήλη, αλυσίδα» (δηλ. «σπονδυλική στήλη») < λατ. catena. πιθ. ετρουσκ. προελ. Για τη σημ. 2 βλ. λ. *κατινιά*].

ξεκίνημα (το) {ξεκινήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αναχώρηση: ~ *για το σπίτι / για τη δουλειά* **2.** η αρχή, η έναρξη: *«πάλης ~, νέοι αγώνες»* (τραγ.) || *βρήκε πολλές δυσκολίες στο ~ τής σταδιοδρομίας του*.

ξεκινώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεκινάς... | ξεκίνησα} ♦ (αμετβ.) **1.** αναχωρώ από έναν τόπο: *ξεκίνησε απ' το χωριό του, για να φθάσει στην πόλη* || *πρέπει να ξεκινήσεις πρωί, αν θέλεις να είσαι στην ώρα σου* || *ξεκινάμε;* (φεύγουμε; πηγαίνουμε;) || *γυρίζω εκεί όπου ξεκίνησα* (επανέρχομαι στην αφετηρία μου) ΣΥΝ. (λαϊκ.) κινώ **2.** αρχίζω να κινούμαι: *το τρένο ξεκίνησε έπειτα από πολλή ώρα* **3.** έχω την αρχή μου σε ορισμένο σημείο (χρονικό / τοπικό) ή αιτία: *από πού ξεκινάει ο δρόμος;* || *η ελληνιστική εποχή ξεκινά από...* || *το μάθημα ξεκινά στις τρεις* || *ξεκίνησε ως δημοσιογράφος* (άρχισε την καριέρα του ως δημοσιογράφος) || *όλα ξεκίνησαν από την ατυχή δήλωση τού προέδρου* || *ποιος ξεκίνησε τον καβγά;* || ~ *από την αρχή* (ξαναρχίζω) || ~ *από το μηδέν* (χωρίς καμία βοήθεια και υποστήριξη, με μόνες τις δικές μου προσπάθειες ή χωρίς περιουσία ή άλλη οικονομική βάση) ♦ **4.** (μετβ.) αρχίζω (κάτι): ~ *τη διάλεξή μου με ένα ανέκδοτο* || ~ *τη δουλειά / την καριέρα μου / μαθήματα Γαλλικών* || (+να) *ξεκίνησε να γράφει διηγήματα από τότε που πήγαινε στο γυμνάσιο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεκινῶ* < αρχ. *ἐκκινῶ (-έω)* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κινῶ*].

ξεκλέβω ρ. μετβ. {ξέκλεψα} (για χρόνο, ώρα) εξοικονομώ, βρίσκω λίγο χρόνο ανάμεσα στις ασχολίες μου: *θα ξεκλέψω λίγη ώρα, να πεταχτώ να σε δω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκκλέπτω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κλέπτω* (βλ. κ. *κλέβω*)].

ξεκλειδώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκλείδω-σα, -θηκα, -μένος} ανοίγω με κλειδί (κάτι κλειδωμένο): ~ *συρτάρι / ντουλάπι* ΑΝΤ. κλειδώνω. — **ξεκλείδωμα** (το).

ξεκλείδωτος, -η, -ο αυτός που έχει ξεκλειδωθεί: *βρήκα την πόρτα ξεκλείδωτη* ΑΝΤ. κλειδωμένος.

ξεκληρίζω ρ. μετβ. {ξεκλήρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξολοθρεύω μια γενιά ή ολόκληρη οικογένεια **2.** (μεσοπαθ. **ξεκληρίζομαι**) καταστρέφομαι, αφανίζομαι: *πενταμελής οικογένεια ξεκληρίστηκε σε αυτοκινητικό δυστύχημα*. — **ξεκλήρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἐκκληρίζω* «στερώ από κάποιον την κληρονομιά του, την περιουσία του» < μτγν. *ἔκκληρος* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κλῆρος*].

ξεκλωσσώ ρ. αμετβ. {ξεκλωσσάς... | ξεκλώσσησα} (για πουλιά) τελειώνω το κλώσσημα, την επώαση. — **ξεκλώσσημα** (το).

ξεκόβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξέκο-ψα, -πηκα, -μμένος} ♦ **1.** (μετβ.) απομακρύνω (κάποιον) από (συναναστροφή ή δραστηριότητα): *οι γονείς του τον ξέκοψαν απ' τις κακές παρέες του*· ΦΡ. **το ξέκοψα** είπα κάτι με αποφασιστικό τρόπο, ξεκαθαρίζοντας τη θέση μου: *μας το ξέκοψε, να μην ανακατευτούμε ξανά στα προσωπικά του* || *τους το ξέκοψα ότι θα πάω στο εξωτερικό είτε το θέλουν είτε όχι* ♦ (αμετβ.) **2.** απομακρύνομαι (από παρέα ή δραστηριότητα), παύω να έχω επαφή: *τελευταία έχει ξεκόψει από τους φίλους του* || ~ *από τα ναρκωτικά* **3.** (ειδικότ.) παίρνω άλλο δρόμο, φεύγω από εκεί όπου ανήκα: *δυο μικρά ζώα ξέκοψαν απ' το κοπάδι* || *ξέκοψε απ' την εκκλησία και το σχολείο και μπλέχτηκε με παλιοπαρέες* ΣΥΝ. παραστρατώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκκόπτω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κόπτω*].

ξεκοιλιάζω ρ. μετβ. {ξεκοίλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για ζώα) ανοίγω την κοιλιά και βγάζω τα εντόσθια **2.** (α) (για πρόσ.) τραυματίζω θανάσιμα στην κοιλιακή χώρα με μαχαίρι ή αιχμηρό αντικείμενο (β) (για πράγμ.) σχίζω, ώστε να φανεί το εσωτερικό: *ξεκοιλιασμένος καναπές / μαξιλάρια* **3.** (μεσοπαθ. **ξεκοιλιάζομαι**) τρώω πολύ, φθάνω στον κορεσμό από το πολύ φαγητό: *ξεκοιλιάστηκε στην ταβέρνα!* — **ξεκοίλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκκοιλίζω* (ίδια σημ.) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *-κοιλίζω* < *κοιλία*].

ξεκοκκαλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκοκκάλισ-α, -μένος} **1.** αφαιρώ τα κόκκαλα από το κρέας ΑΝΤ. ξεψαχνίζω **2.** (συνεκδ.) τρώω το κρέας, μέχρι να μείνουν μόνο τα κόκκαλα: ~ *τα παϊδάκια* **3.** (μτφ.) σπαταλώ χωρίς φειδώ, αλόγιστα: *ξεκοκκάλισε την πατρική περιουσία* ΣΥΝ. κατασπαταλώ **4.** (μτφ.) διαβάζω κάτι ώς την τελευταία του λεπτομέρεια: ~ *βιβλίο / εφημερίδα*. — **ξεκοκκάλισμα** κ. **ξεκοκκάλιασμα** (το).

ξεκόλλημα (το) → ξεκολλώ

ξεκολλημός (ο) [μεσν.] η απομάκρυνση από πρόσωπο ή δραστηριότητα με τα οποία ασχολείται κανείς συνεχώς: *τα παιδιά ~ δεν έχουν απ' την τηλεόραση*.

ξεκόλλητος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κολλημένος ή που έχει ξεκολληθεί.

ξεκολλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκολλάς... | ξεκόλλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποχωρίζω, αποσπώ (κάτι) από το αντικείμενο ή το σημείο στο οποίο είναι κολλημένο: ~ *γραμματόσημα / ετικέτες* ΣΥΝ. αποκολλώ **2.** (μτφ.) (α) (συνήθ. αρνητ.) απομακρύνω: *δεν ξεκολλούσε τα μάτια του από πάνω της* (β) απομακρύνω (κάποιον) από έναν χώρο στον οποίο ανήκει και από τον οποίο επηρεάζεται: *προσπαθούσε να τον ξεκολλήσει από τις κακές παρέες* ΣΥΝ. ξεκόβω, αποτραβώ ♦ (αμετβ.) **3.** αποχωρίζομαι, αποσπώμαι: *το χερούλι τής πόρτας ξεκόλλησε και έπεσε* **4.** (μτφ.-συνήθ. αρνητ.) απομακρύνομαι: *δεν ξεκολλούσε από τα βιβλία / από το διάβασμα / από το σπίτι του* || *δεν μπορεί να ξεκολλήσει απ' το μυαλό μου αυτή η ιδέα* **5.** (ειρων.) απαλλάσσω από την παρουσία μου, φεύγω, αναχωρώ: *έφθασαν μεσάνυχτα κι ακόμα να ξεκολλήσει* **6.** (αργκό στην προστ. ***ξεκόλλα!***) (α) σταμάτα να ασχολείσαι μόνο με ένα ζήτημα! (β) πάψε να έχεις συνεχώς την ίδια άποψη ή στάση, άλλαξε οπτική γωνία. — **ξεκόλλημα** (το).

ξεκομμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει απομακρυνθεί από ένα σύνολο: ~ *απ' τους άλλους* || *μια ερμηνεία ~ απ' την πραγματικότητα* ΣΥΝ. απομονωμένος, αποσπασμένος **2.** αυτός που έχει καθοριστεί αμετάκλητα: ~ *τιμή* ΣΥΝ. σταθερός, αμετάτρεπτος. — **ξεκομμένα** επίρρ.

ξεκουκουλώνω ρ. μετβ. {ξεκουκούλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) αφαιρώ, τραβώ την κουκούλα, το κάλυμμα **2.** (μτφ.) ξεσκεπάζω κάποιον/κάτι, φανερώνω ΣΥΝ. αποκαλύπτω ΑΝΤ. καλύπτω, συγκαλύπτω, σκεπάζω. — **ξεκουκούλωμα** (το).

ξεκουκούλωτος, -η, -ο αυτός που δεν φοράει κουκούλα, που δεν είναι κουκουλωμένος.

ξεκουμπίδια (τα) το ξεκούμπισμα· στη ΦΡ. ***(στα) ξεκουμπίδια!*** υβριστ. προς κάποιον τον οποίο θέλουμε να διώξουμε οριστικά.

ξεκουμπίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεκουμπίσ-τηκα, -μένος} (κακόσ.) φεύγω, απαλλάσσω (κάποιον) από την παρουσία μου (η οποία είναι ενοχλητική): *προσποιήθηκαν ότι ήταν καλεσμένοι κάπου, για να κάνουν τον επισκέπτη να ξεκουμπιστεί* ΣΥΝ. ξεκολλώ, αδειάζω τη γωνιά. — **ξεκούμπισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. *ἐκκομίζω* «διώχνω, απομακρύνω» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κομίζω*, ίσως με παρετυμολ. σύνδεση προς τη λ. *κουμπί*].

ξεκουμπώνω ρ. μετβ. {ξεκούμπω-σα, -θηκα, -μένος} ανοίγω (κάτι) βγάζοντας το κουμπί από την κουμπότρυπα: ~ *το παλτό / το φόρεμα* ΣΥΝ. ξεθηλυκώνω. — **ξεκούμπωμα** (το).

ξεκούμπωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κουμπωμένος: ~ *παντελόνι / φούστα* ΣΥΝ. ξεθηλυκωμένος, (καθημ.) ανοιχτός.

ξεκουνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκουνάς... | ξεκούνη-σα, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) μετακινώ, ταρακουνώ (κάτι/κάποιον) ♦ **2.** (αμετβ.) κουνιέμαι· (συνήθ. στην προστ. **ξεκούνα** - οικ.) κουνήσου, προχώρησε: ~ *επιτέλους κι αργήσαμε!*

ξεκουράζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκούρασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) απαλλάσσω (κάποιον/κάτι) από την κούραση: *ξάπλωσα, να ξεκουράσω τα πόδια μου* || *το πράσινο χρώμα ξεκουράζει τα μάτια* || *η ελαφρά μουσική με ξεκουράζει* || ~ *το μυαλό μου* ΣΥΝ. αναπαύω ΑΝΤ. κουράζω (β) βοηθώ κάποιον αναλαμβάνοντας ορισμένα βάρη ή υποχρεώσεις του: *η γυναίκα του τον ξεκούραζε βοηθώντας τον, όταν έφερνε δουλειά στο σπίτι* **2.** (μεσοπαθ. **ξεκουράζομαι**) χαλαρώνω σωματικά και ψυχικά: *σταματήσαμε σ' ένα καφενείο, να ξεκουραστούμε* || *το καλοκαίρι θα ξεκουραστείς στο νησί*.

ξεκούραση (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η απαλλαγή από την κούραση (σωματική ή/και ψυχική): *ημέρα ξεκούρασης* || *η ζωή δεν είναι μόνο δουλειά· είναι και ~* || *αρκετά αγωνίστηκες· σου χρειάζεται λίγη ~* || *καλή ~!* — **ξεκουραστικός,** -ή, -ό.

ξεκούραστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κουράστηκε: ~ *άνθρωπος· δεν πάλεψε ποτέ στη ζωή του* ΣΥΝ. άνετος ΑΝΤ. κουρασμένος ● **2.** αυτός που ξεκουράστηκε: *τώρα είναι ~ και μπορεί να σε βοηθήσει* ● **3.** αυτός που δεν προκαλεί κούραση: ~ *δουλειά / απασχόληση* ΣΥΝ. ελα-

φρύς ΑΝΤ. επίπονος, βαρύς.

ξεκουρδίζω κ. **ξεκουρντίζω** ρ. μετβ. {ξεκούρδισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χαλαρώνω τις χορδές έγχορδου μουσικού οργάνου: ~ *πιάνο* ΑΝΤ. κουρδίζω **2.** χαλαρώνω το ελατήριο ρολογιού ή παιχνιδιού ΑΝΤ. κουρδίζω **3.** (μεσοπαθ. **ξεκουρδίζομαι**) (α) μένω ακούρδιστος (β) κουράζομαι πολύ από τον χορό ή από το παιχνίδι. — **ξεκούρδισμα** (το).

ξεκούρδιστος, -η, -ο κ. **ξεκούρντιστος** αυτός που έχει ξεκουρδιστεί: ~ *ρολόι* / *πιάνο* ΑΝΤ. κουρδισμένος.

ξεκούτης, -α, -ικο {ξεκούτηδες} (κυρ. για γέρους) αυτός που έχει χάσει τα λογικά του ΣΥΝ. ανόητος, μωρός. Επίσης **ξεκουτιάρης**. [ΕΤΥΜ. < *ξεκουτιαίνω* (υποχωρητ.)].

ξεκουτιαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεκούτια-να, -θηκα, -σμένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) ανόητο, κουτό ΣΥΝ. αποβλακώνω, ανοηταίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι ανόητος, χάνω το μυαλό μου: *ξεκούτιανε μεγαλώνοντας* **3.** (μεσοπαθ. **ξεκουτιαίνομαι**) (α) χάνω τα λογικά μου, μωραίνομαι: *ξεκουτιάθηκε από τα γηρατειά* ΣΥΝ. αποβλακώνομαι, χαζεύω (β) αποχαυνώνομαι από τις καταχρήσεις. - **ξεκούτιασμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *ξε-* επιτατ. + *-κουτιαίνω* < *κουτός*].

ξεκουτιάρης, -α, -ικο → ξεκούτης

ξεκουφαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκούφα-να, -θηκα} κάνω (κάποιον) εντελώς κουφό· (συνήθ. μτφ.) προκαλώ πόνο στα αφτιά (κάποιου) παράγοντας δυνατό θόρυβο: *μας ξεκούφανε το κομπρεσέρ* ‖ *έβαλε τη μουσική στο τέρμα και μας ξεκούφανε.*

ξεκρέμαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι κρεμασμένος (κάπου): ~ *παλτό* / *σακάκι* ΑΝΤ. κρεμασμένος **2.** αυτός που δεν έχει λογικό ειρμό, που δεν στηρίζεται (κάπου): ~ *ιδέες* ΣΥΝ. ασυνάρτητος **3.** (μτφ. για πρόσ.) (α) αυτός που δεν διαθέτει οικονομική υποστήριξη: *ήταν παντελώς ~· πώς να τα βγάλει πέρα;* (β) αυτός που δεν έχει (πολιτικά, ηθικά κ.λπ.) στηρίγματα, που είναι μόνος χωρίς ενίσχυση: *είχε μείνει ξεκρέμαστη συναισθηματικά.*

ξεκρεμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκρεμάς... | ξεκρέμασ-α, -τηκα, -μένος} κατεβάζω (κάτι) που είναι κρεμασμένο: *ξεκρέμασε το σακάκι του από τη ντουλάπα.* — **ξεκρέμασμα** (το).

ξεκρίνω ρ. μετβ. {ξέκρι-να, -θηκα} ξεχωρίζω (κάτι) που βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση και δεν φαίνεται καθαρά ΣΥΝ. διακρίνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκκρίνω* «ξεχωρίζω, διακρίνω» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *κρίνω*].

ξεκωλιάρης, -α, -ικο (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) **1.** ο υπερβολικά τυχερός, κυρ. σε τυχερά παιγνίδια **2.** (υβριστ.) (α) άτιμος, παλιάνθρωπος (β) (για γυναίκα) αυτή που έχει πολύ έντονη σεξουαλική ζωή. [ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-κώλος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

ξέκωλος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (συνήθ. για γυναίκα) που φοράει πολύ προκλητικά ρούχα, κυρ. πολύ κοντή, αποκαλυπτική φούστα· συχνά στο ουδ. **ξέκωλο** (το): *στο μπαρ αυτό συχνάζουν ξέκωλα* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πυθμένα, πάτο: ~ *πιθάρι.* [ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *κώλος*, πβ. κ. μεσν. *ξεκωλωμένη* «ηθικώς διεφθαρμένη»].

ξεκωλώνω ρ. μετβ. {ξεκώλω-σα, -θηκα, -μένος} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) **1.** κάνω βίαιο πρωκτικό σεξ (σε κάποιον) ΣΥΝ. ξεπατώνω **2.** (μτφ.-αργκό) κουράζω υπερβολικά (κάποιον): *ο προϊστάμενος τους ξεκώλωσε στη δουλειά* ΣΥΝ. εξαντλώ, ξεπατώνω. — **ξεκώλωμα** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* επιτατ. + *κωλώνω* < *κώλος*].

ξελαγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελαγάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) λαγαρό: ~ *νερό* ΣΥΝ. ξεκαθαρίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι καθαρός, αποκτώ διαύγεια.

ξελαιμιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ξελαιμιάσ-τηκα, -μένος} καταπονώ τους μυς τού λαιμού μου, στρέφοντας συνέχεια το κεφάλι μου σε ορισμένη κατεύθυνση. — **ξελαίμιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ξελακκώνω ρ. αμετβ. {ξελάκκωσα} σκάβω γύρω από τη ρίζα δέντρου ή φυτού για πότισμα ή για λίπανση. — **ξελάκκωμα** (το).

ξελαμπικάρω ρ. αμετβ. {ξελαμπικάρισα} καθαρίζει το μυαλό μου, ξεζαλίζομαι: *περπάτησε στον καθαρό αέρα για να ξελαμπικάρει.* [ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *λαμπικάρω* < *λαμπίκος*, βλ.λ.].

ξελαρυγγιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξελαρυγγιάστηκα} κουράζω το λαρύγγι μου, φωνάζοντας δυνατά και συνεχώς: *πήγε στο γήπεδο κι απ' τις φωνές ξελαρυγγιάστηκε.* — **ξελαρύγγι(α)σμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ξελασκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελασκάρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) χαλαρώνω, ξεσφίγγω: ~ *βίδα* / *σκοινί* / *χορδή* ♦ **2.** (αμετβ.) βρίσκω ελεύθερο χρόνο, σταματώ για λίγο τις απαιτητικές μου ασχολίες: *από αύριο ~ κάπως και μπορούμε να πάμε για κανένα μπάνιο στη θάλασσα.* — **ξελασκάρισμα** (το).

ξελασπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελάσπωσα} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω τις λάσπες από (κάποιον/κάτι), καθαρίζω από τις λάσπες: ~ *τα σκαλοπάτια* **2.** (μτφ.) βοηθώ (κάποιον), προκειμένου να αντιμετωπίσει μια δύσκολη οικονομική κατάσταση: *μας ξελάσπωσε ένας συγγενής βοηθώντας μας οικονομικά* ♦ (αμετβ.) **3.** απαλλάσσομαι από τις λάσπες ή βγαίνω από λασπώδη περιοχή **4.** (μτφ.) ξεπερνώ οικονομικό αδιέξοδο, πληρώνω τα χρέη μου: *μετά από τόσες δυσκολίες κατάφερε επιτέλους να ξελασπώσει.* — **ξελάσπωμα** (το).

ξελάφρωμα (το) → ξαλαφρώνω

ξελαφρώνω ρ. → ξαλαφρώνω

ξελειτουργώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελειτουργάς... | ξελειτούργη-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) (για ιερέα) τελειώνω τη Θεία Λειτουργία ♦ **2.** (αμετβ.) βγαίνω από την εκκλησία ύστερα από την περάτωση τής Θείας Λειτουργίας.

ξελεκιάζω ρ. μετβ. {ξελέκιασ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω, αφαιρώ τους λεκέδες. — **ξελέκιασμα** (το).

ξελεπίζω κ. **ξελεπιάζω** ρ. μετβ. {ξελέπισα} αφαιρώ, βγάζω τα λέπια από το ψάρι. — **ξελέπισμα** κ. **ξελέπιασμα** (το).

ξελέω ρ. αμετβ. {ξεείπα κ. ξείπα} αναιρώ όσα έχω πει, παίρνω τον λόγο μου πίσω· ΦΡ. ***λέω και ξελέω*** (κ. σε αόρ. ***είπα-ξείπα***) αλλάζω συνεχώς απόψεις ή δεν τηρώ υπόσχεσή μου, δεν διακρίνομαι από συνέπεια.

ξελιγώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξελίγω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) λιγούρα, πείνα: *αυτές οι μυρωδιές από την κουζίνα με ξελίγωσαν* **2.** κουράζω υπερβολικά (κάποιον)· (μεσοπαθ. **ξελιγώνομαι**) **3.** με πιάνει λιγούρα: *όταν βλέπω αυτές τις τούρτες, ~* **4.** αισθάνομαι έντονη ερωτική επιθυμία ή απόλαυση: *ξελιγώνεται μαζί του* ‖ *τον κοιτούσε ξελιγωμένη* **5.** κάνω ή αισθάνομαι κάτι στον υπέρτατο βαθμό· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ξελιγώνομαι στα γέλια*** γελάω πάρα πολύ (β) ***είμαι ξελιγωμένος στην πείνα*** νιώθω μεγάλη λιγούρα από την πείνα, πεινάω πάρα πολύ. — **ξελίγωμα** (το).

ξελογιάζω ρ. μετβ. {ξελόγιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω κάποιον να χάσει τα λογικά του, τον παρασύρω (κυρ. ερωτικά): *τον έχει ξελογιάσει μια χορεύτρια τού καμπαρέ* ‖ *είναι ξελογιασμένη από τη μεγάλη ζωή και τα πλούτη* ΣΥΝ. ξεμυαλίζω **2.** εξωθώ (κάποιον) στη διαφθορά: *κάποιοι επιτήδειοι ξελόγιασαν την κόρη της* ΣΥΝ. αποπλανώ, εκμαυλίζω. — **ξελόγιασμα** (το), **ξελογιαστής** (ο), **ξελογιάστρα** (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* στερητ. + *λογιάζω* (βλ.λ.)].

ξεμά στη ΦΡ. ***δεν έχει μα και ξεμά*** βλ. λ. *μα.*

ξεμαγαρίζω ρ. μετβ. {ξεμαγάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τη βρομιά **2.** (μτφ.) απαλλάσσω από την ηθική σήψη ΣΥΝ. αποκαθαίρω. — **ξεμαγάρισμα** (το).

ξεμαθαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέμαθα} **1.** λησμονώ ό,τι έχω μάθει: *ξέμαθα τα Αγγλικά που ήξερα στο λύκειο* **2.** παραμελώ μια συνήθεια ΣΥΝ. ξεσυνηθίζω.

ξεμακιγιάρω ρ. μετβ. {ξεμακιγιάρισ-α, -μένος} αφαιρώ το μακιγιάζ.

ξεμακραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμάκρυ-να, -σμένος} ♦ **1.** (μετβ.) απομακρύνω (κάποιον) από (κάτι): *πρέπει να τον ξεμακρύνουμε από τις ύποπτες παρέες* ♦ (αμετβ.) **2.** απομακρύνομαι από κάπου βαθμιαία: *ο κίνδυνος πολέμου δείχνει να ξεμακραίνει* ‖ *ξεμάκρυνε απ' το θέμα* **3.** σταματώ να έχω συναναστροφές (με κάποιον): ~ *απ' τους φίλους* / *τους συγγενείς μου* / *την οικογένειά μου* ΣΥΝ. αποξενώνομαι. — **ξεμάκρεμα** (το) [μεσν.].

ξέμακρος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται μακριά: ~ *σπίτι* / *τοποθεσία* ΣΥΝ. απομακρυσμένος. — **ξέμακρα** επίρρ.

ξεμαλλιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμάλλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τραβώ δυνατά, ξεριζώνω τα μαλλιά (κάποιου): *άμα σε πετύχω πουθενά, θα σε ξεμαλλιάσω* **2.** (συνεκδ.) ανακατώνω τα μαλλιά (κάποιου) ΣΥΝ. αναμαλλιάζω. — **ξεμάλλιασμα** (το).

ξεμαλλιάρης, -α, -ικο {ξεμαλλιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ανακατεμένα, ακατάστατα τα μαλλιά του ΣΥΝ. αναμαλλιάρης.

ξεμάλλιασμα (το) → ξεμαλλιάζω

ξεμαλλιασμένος, -η, -ο αυτός που έχει ανακατωμένα τα μαλλιά του ΣΥΝ. αναμαλλιασμένος, ξεχτένιστος.

ξεμανίκωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει μανίκια: ~ *μπλούζα* (για πρόσ.) **2.** αυτός που φοράει ρούχα χωρίς μανίκια **3.** αυτός που έχει ανασηκωμένα τα μανίκια του ΣΥΝ. ανασκουμπωμένος.

ξεμανταλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ ή σέρνω προς τα πίσω το μάνταλο, για να ανοίξω την πόρτα. — **ξεμαντάλωμα** (το).

ξεμαρκάρω ρ. μετβ. {ξεμαρκάρ-ισα, -ίστηκα, -ισμένος} ΑΘΛ. (σε ομαδικά παιχνίδια) ελευθερώνω παίκτη από το μαρκάρισμα αντιπάλου· (συνήθ. μεσοπαθ. **ξεμαρκαρίζομαι**): *ο παίκτης ξεμαρκαρίστηκε από τον αμυντικό.* — **ξεμαρκάρισμα** (το).

ξεμασκαλίδι (το) {ξεμασκαλιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) παραφυάδα φυτού, που χρησιμοποιείται για μεταφύτευση ΣΥΝ. μόσχευμα.

ξεμασκαλίζω ρ. μετβ. {ξεμασκάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** αποσπώ βλαστό φυτού με σκοπό τη μεταφύτευσή του **2.** (γενικά) αποσπώ με το χέρι κλαδί δέντρου **3.** (μτφ. για πρόσ.) τραβώ από τη μασχάλη, προκαλώ εξάρθρωση σε (κάποιον). — **ξεμασκάλισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *-μασκαλίζω* < *μασχάλη*].

ξεματιάζω ρ. μετβ. {ξεμάτιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** απαλλάσσω κάποιον από τη βασκανία: ~ *με λάδι* / *με προσευχές* ΑΝΤ. ματιάζω • **2.** (για κουκκιά) αφαιρώ την άκρη τού φλοιού. — **ξεμάτιασμα** (το).

ξεματιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που ξεματιάζει, απαλλάσσει από τη βασκανία. [ΕΤΥΜ. < θ. *ξεματιασ-* (ρ. *ξεματιάζω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ξελογιάσ-τρα*].

ξεμέθυστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεθύσει ή έχει ξεμεθύσει, νηφάλιος.

ξεμεθώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμεθάς... | ξεμέθυσ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.) βοηθώ (κάποιον) να συνέλθει από το μεθύσι ♦ **2.** (αμετβ.) συνέρχομαι από τη μέθη, ανακτώ τις αισθήσεις μου, γίνομαι νηφάλιος.

ξεμέλλει ρ. στη ΦΡ. ***ό,τι μέλλει δεν ξεμέλλει*** βλ. λ. *μέλλω.*

ξεμένω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξέμεινα} **1.** μένω μόνος κάπου, χωρίς να έχω αυτή την πρόθεση: *ξέμεινα σε μια ξένη πόλη* ‖ *ξεμείναμε στον δρόμο* ΣΥΝ. απομένω **2.** μένω πίσω από τους άλλους τής παρέας στον δρόμο **3.** μένω χωρίς (κάτι), μου τελειώνει εντελώς (κάτι που είχα): *ξέμεινα από λεφτά* / *τσιγάρα* / *καύσιμα* / *προμήθειες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω.*

ξεμεσημεριάζω ρ. αμετβ. {ξεμεσημέριασα} περνώ το μεσημέρι μου (κάπου ή με κάποιον τρόπο). — **ξεμεσημέριασμα** (το).

ξεμεσιάζω ρ. μετβ. {ξεμέσιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να κουραστεί υπερβολικά, ώστε να του πονέσει η μέση του: *από το κουβάλημα ξεμεσιάστηκα* ΣΥΝ. κοψομεσιάζω.

ξεμοναχιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμονάχιασ-α, -μένος} απομονώνω, παίρνω (κάποιον) μακριά από τους άλλους: *την ξεμονάχιασε, για να συζητήσουν προσωπικά τους θέματα* || *τον ξεμονάχιασαν και τον σάπισαν στο ξύλο.* — **ξεμονάχιασμα** (το).

ξεμοντάρω ρ. μετβ. {ξεμοντάρισ-α, -μένος} αποσυναρμολογώ, διαλύω (κάτι) στα κομμάτια που το απαρτίζουν. — **ξεμοντάρισμα** (το).

ξεμουδιάζω ρ. αμετβ. {ξεμούδιασα} **1.** παύω να νιώθω μούδιασμα: *περπάτησα λίγο στον κήπο, για να ξεμουδιάσω* ΑΝΤ. μουδιάζω, μυρμηγκιάζω **2.** (για αθλητές) εκτελώ κατάλληλες γυμναστικές ασκήσεις, ώστε να είμαι έτοιμος για αγώνα ΣΥΝ. προθερμαίνομαι. — **ξεμούδιασμα** (το).

ξεμουχλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεμούχλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ (από κάτι) τη μούχλα ♦ (αμετβ.) **2.** παύω να είμαι μουχλιασμένος ΑΝΤ. μουχλιάζω, πανιάζω **3.** (μτφ.) ξαναβρίσκω τη ζωντάνια μου μετά από παραμονή σε κλειστό χώρο για πολύ χρόνο: *βγήκα να πάρω καθαρό αέρα, για να ξεμουχλιάσω* ΣΥΝ. αναζωογονούμαι. **ξεμούχλιασμα** (το).

ξεμπαρκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμπάρκ-αρα κ. -άρισα} ♦ **1.** (μετβ.) (για πλοίο) αποβιβάζω (επιβάτες ή εμπορεύματα): *το πλοίο ξεμπάρκαρε μεγάλη ποσότητα τυριών* ♦ (αμετβ.) **2.** αποβιβάζομαι από το πλοίο και βγαίνω στη στεριά: *ξεμπαρκάραμε στη Σύρο* **3.** (για ναυτικούς) εγκαταλείπω προσωρινά ή μόνιμα την εργασία σε πλοίο ΑΝΤ. μπαρκάρω. — **ξεμπαρκάρισμα** (το).

ξέμπαρκος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για ναυτικούς) αυτός που δεν έχει μπαρκάρει, που είναι άνεργος **2.** (μτφ.) αυτός που απομένει μόνος: *πώς και είσαι έτσι ~;*

ξεμπερδεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμπέρδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ξεχωρίζω πράγματα που έχουν μπλεχτεί μεταξύ τους: *~ το κουβάρι / τα μαλλιά μου* **2.** (μτφ.) διευκρινίζω κάτι ασαφές και αόριστο: *~ πρόβλημα / υπόθεση* ΣΥΝ. διασαφηνίζω, διαλευκαίνω, ξεκαθαρίζω, ξεδιαλύνω **3.** (μτφ.) διευθετώ τις διαφορές μου με (κάποιον): *ξεμπερδέψαμε τα κληρονομικά προβλήματα* ♦ (αμετβ.) **4.** (μτφ.) τελειώνω με περίπλοκη, χρονοβόρα ή ενοχλητική υπόθεση: *ξεμπέρδεψα με τους ηλεκτρολόγους και τους υδραυλικούς* || *~ με το μαγείρεμα / με τη δουλειά* ΣΥΝ. νετάρω **5.** (μτφ.) βγάζω (κάποιον) από τη μέση: *αποφάσισαν να ξεμπερδέψουν μια για πάντα με τον άνθρωπο που τους χαλούσε τα σχέδια* ΣΥΝ. ξεκάνω, ξεπαστρεύω, θανατώνω, αφανίζω. — **ξεμπέρδεμα** (το).

ξέμπλεκος, -η, -ο αυτός που δεν είναι μπλεγμένος: *~ κουβάρι* || *~ μαλλιά* ΑΝΤ. μπλεγμένος.

ξεμπλέκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξέμπλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** απαλλάσσω κάτι από μπλέξιμο, από μπέρδεμα ΑΝΤ. μπερδεύω, ανακατεύω **2.** (μτφ.) διευθετώ περίπλοκη υπόθεση: *ανέλαβε αυτός να ξεμπλέξει το ζήτημα* ΣΥΝ. τακτοποιώ, ρυθμίζω ♦ **3.** (αμετβ.) απαλλάσσομαι από δύσκολη ή δυσάρεστη κατάσταση: *ξέμπλεξε απ' τα ναρκωτικά.* — **ξέμπλεγμα** (το).

ξεμπλοκάρω ρ. μετβ. {ξεμπλόκ-αρα κ. -άρισα, -αρίστηκα, -αρισμένος} (καθημ.) **1.** απελευθερώνω δίοδο ή μηχανισμό από εμπλοκή: *~ δρόμο / λεωφόρο / κλειδαριά* ΣΥΝ. ανοίγω **2.** παύω να δεσμεύω: *~ τραπεζικούς λογαριασμούς.* — **ξεμπλοκάρισμα** (το).

ξεμπουκάρω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμπούκ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) **1.** (για υγρά και αέρια) βγαίνω ορμητικά από οπή ή στόμιο: *ξεμπουκάρισαν τα νερά τής στέρνας και πλημμύρισαν την αυλή* ΑΝΤ. μπουκάρω **2.** (για πρόσ.) παρουσιάζομαι αιφνιδίως: *αστυνομικοί ξεμπουκάρισαν από τη διπλανή πολυκατοικία.* — **ξεμπουκάρισμα** (το).

ξεμπουκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεμπούκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κάτι το οποίο έχει βουλώσει να επανέλθει στη φυσιολογική του κατάσταση: *~ την εξάτμιση* || *πάτα γκάζι για να ξεμπουκώσεις τη μηχανή* ♦ **2.** (αμετβ.) επανέρχομαι στη φυσιολογική μου κατάσταση μετά από απόφραξη διόδου: *εισπνοές για να ξεμπουκώσει η μύτη από το συνάχι* || *ξεμπούκωσε η αντλία.*

ξεμπρατσώνομαι ρ. αμετβ. {ξεμπρατσώ-θηκα, -μένος} **1.** αποκαλύπτω τα μπράτσα μου, ανασηκώνοντας τα μανίκια μου **2.** (μτφ.) επιχειρώ, αναλαμβάνω κάτι με αποφασιστικότητα ΣΥΝ. ανασκουμπώνομαι. — **ξεμπράτσωμα** (το).

ξεμπράτσωτος, -η, -ο αυτός που έχει τα μπράτσα του γυμνά ΣΥΝ. ξεμανίκωτος, ανασκουμπωμένος.

ξεμπροστιάζω ρ. μετβ. {ξεμπρόστιασα} **1.** αποκαλύπτω τα σφάλματα ή την υποκρισία (κάποιου) ενώπιον τρίτων ΣΥΝ. ξεσκεπάζω, ξεμασκαρεύω ΑΝΤ. συγκαλύπτω **2.** αποδοκιμάζω ή επιτιμώ δημοσίως κάποιον: *τον ξεμπρόστιασε μπροστά στους δημοσιογράφους.* — **ξεμπρόστιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* επιτατ. + *-μπροστιάζω* (< *μπροστά*) + -ιάζω].

ξεμυαλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμυάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω κάποιον να σκέφτεται και να ενεργεί αλόγιστα, π.χ. να έχει παράλογες απαιτήσεις, ανάρμοστη συμπεριφορά κ.λπ.: *τον ξεμυάλισαν κάτι πλουσιόπαιδα και ζητάει πολυτέλειες και λούσα* || (κ. μεσοπαθ.) *ξεμυαλίστηκε από τη ζωή τής μεγαλούπολης και παράτησε τις σπουδές του* ΣΥΝ. ξελογιάζω, παρασύρω **2.** κάνω (κάποιον) να με ερωτευθεί τόσο, ώστε να μην ενεργεί πλέον λογικά: *ξεμυάλισε τη γυναίκα τού φίλου του* **3.** (η μτχ. **ξεμυαλισμένος, -η, -ο**) βλ.λ. — **ξεμυάλισμα** (το), **ξεμυαλιστής** (ο), **ξεμυαλίστρα** (η).

ξεμυαλισμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που σκέφτεται και ενεργεί αλόγιστα, επιπόλαια: *πού πας, βρε ξεμυαλισμένε;* || *αυτή είναι ξεμυαλισμένη, δεν μπορείς να της έχεις εμπιστοσύνη* ΣΥΝ. άμυαλος, απερίσκεπτος.

ξεμυτίζω ρ. αμετβ. {ξεμύτισ-α, -μένος} ξεπροβάλλω, εμφανίζομαι προσεκτικά, διστακτικά: *όταν έχει πολύ κρύο, κανείς δεν ξεμυτίζει απ' το σπίτι του* || *τα φυτά αρχίζουν να ξεμυτίζουν απ' το χώμα.* Επίσης **ξεμυτώ** {-άς...}. — **ξεμύτισμα** (το).

ξεμωραίνομαι ρ. αμετβ. {ξεμωρά-θηκα, -μένος} (συνήθ. για άτομα γεροντικής ηλικίας) παύω να ελέγχω λογικά τις πράξεις μου, γίνομαι εντελώς ανόητος: *τώρα στα γεράματα ξεμωράθηκε κι άρχισε να τρέχει στα κλαμπ και στις ντίσκο* ΣΥΝ. ξεκουτιαίνω. — **ξεμώραμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐκμωραίνω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *μωραίνω*].

ξένα (τα) (λαϊκ.) η χώρα ή ο τόπος στον οποίο κανείς ξενιτεύεται, για τον οποίο αναχωρεί για μεγάλο χρονικό διάστημα: *πέρασε πολλά χρόνια στα ~* || *φεύγω για τα ~* ΣΥΝ. αλλοδαπή, ξενιτειά, εξωτερικό ΑΝΤ. πατρίδα, γενέτειρα. Επίσης (λόγ.) **ξένη** (η).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *ξένος* (βλ.λ.). Η παρούσα χρήση ήδη μεσν.].

ξενάγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (κυριολ. κ. μτφ.) η παρουσίαση σε ξένους των αξιοθεάτων ενός τόπου: *ο υπεύθυνος των ανασκαφών έκανε ~ στους τουρίστες στον αρχαιολογικό χώρο τού Ακρωτηρίου Θήρας* || *το βιβλίο κάνει μια ~ στους ναούς τής ελληνικής αρχαιότητας.*

ξεναγός (ο/η) **1.** ο επαγγελματίας που παρουσιάζει και σχολιάζει σε ξένους τα αξιοθέατα ενός τόπου **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που ορίζεται από επίσημο φορέα, προκειμένου να καθοδηγήσει και να εξυπηρετήσει επίσημο ξένο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξεν(ο)-* + *-αγός* < *ἄγω*, πβ. *λοχ-αγός, στρατ-ηγός* κ.τ.ό.].

ξεναγώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ξεναγείς... | ξενάγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** δείχνω τα αξιοθέατα ενός τόπου σε ξένους επισκέπτες, κατατοπίζοντάς τους ταυτόχρονα για την ιστορία του, κάνω ξενάγηση **2.** (μτφ.) κατατοπίζω, βοηθώ κάποιον να μάθει άγνωστα γι' αυτόν πράγματα: *αυτές οι ηχογραφήσεις ξεναγούν τον ακροατή στη σχετικά άγνωστη μουσική ζωή αυτού τού νησιού.*

ξενερίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξενέρισα} ♦ (μετβ.) **1.** αλλάζω το νερό, μέσα στο οποίο έχω τοποθετήσει κάτι: *~ μπακαλιάρο / ελιές* ♦ (αμετβ.) **2.** (για ψάρια) χάνω τα νερά μου **3.** (μτφ. για πρόσ.) αλλάζω τις συνήθειές μου ● **4.** (για ψάρια, υφάλους, τμήματα τού πλοίου που βρίσκονται μέσα στη θάλασσα) αναδύομαι στην επιφάνεια τής θάλασσας: *λόγω τής κακοκαιρίας ξενέριζε η προπέλα* ● **5.** (για μεθυσμένο) συνέρχομαι από το μεθύσι, ξαναβρίσκω την πνευματική μου διαύγεια ● **6.** (ευφημ.) ουρώ. — **ξενέρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* στερητ. + *-νερίζω* < *νερό*].

ξενερώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξενέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** βγαίνω από την κατάσταση τής μέθης ΣΥΝ. ξεμεθώ ♦ **2.** (μετβ.) (αργκό) κάνω κάποιον να βγει από μια ευχάριστη κατάσταση στην οποία βρίσκεται, τον προσγειώνω στην πραγματικότητα. — **ξενέρωμα** (το).

ξενέρωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι πια μεθυσμένος, αυτός που έχει ανακτήσει τη νηφαλιότητά του ΣΥΝ. ξεμέθυστος, νηφάλιος **2.** (μτφ.-αργκό) αυτός που προκαλεί στους άλλους πλήξη ΣΥΝ. βαρετός, ανιαρός.

Ξένη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ξένια**.
[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. που προέρχεται από τις λ. *ξένος* ή *ξενία* (με τη σημ. τής εκδήλωσης φιλοξενίας) ή αποτελεί συντομευμένο τ. τού ονόματος *Πολυξένη*].

ξένη (η) → ξένα
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξένη* (ενν. *γῆ*), θηλ. τού επιθ. *ξένος* (βλ.λ.)].

ξενηλασία (η) [αρχ.] {ξενηλασιών} η εκδίωξη των ξένων από μία χώρα· ΦΡ. (μτφ.) ***γλωσσική ξενηλασία*** η απόρριψη ξένων λέξεων από τη γλώσσα ενός λαού: «*Ξενηλασία ή Ισοτέλεια:*» (τίτλος βιβλίου τού Μ. Τριανταφυλλίδη). — **ξενηλατώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}, **ξενηλάτης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξενηλατῶ (-έω)* < *ξεν(ο)-* + *-ηλατῶ* < *-ηλατος* < *ἐλαύνω* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), πβ. κ. *λε-ηλατῶ, ιχνηλατῶ* κ.ά.].

ξενηστικωμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι τελείως νηστικός, που δεν έχει φάει απολύτως τίποτε ΣΥΝ. θεονήστικος.

ξενία (η) (λόγ.) η υποδοχή και περιποίηση ξένου ΣΥΝ. φιλοξενία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξένος* (βλ.λ.)].

ξενίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξένισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ σε κάποιον έκπληξη ή απορία: *με ξένισαν τα λόγια του* ΣΥΝ. παραξενεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υποδέχομαι ξένους, φιλοξενώ», < *ξένος*. Ήδη μτγν. η σημ. «θεωρώ κάτι ξένο, παράξενο, εκπλήσσομαι από αυτό»].

ξενικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους ξένους: *~ συνήθειες / ήθη και έθιμα* **2.** αυτός που προέρχεται από ξένους, από ξένη χώρα: *~ επίδραση / κατοχή / προϊόν* ΣΥΝ. αλλότριος **3.** αυτός που προέρχεται από άλλη γλώσσα και χρησιμοποιείται στην Ελληνική: *~ λέξεις / φράσεις* || *~ ύφος.*

ξενικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) ξένη λέξη που χρησιμοποιείται αυτούσια στον καθημερινό λόγο (συχνά επιδεικτικά) παραλλαγμένη, ώστε να μοιάζει ελληνική: *το «κουλάρω» από το αγγλικό «cool» είναι μια ~ αντί τού «ηρεμώ»* || *χρησιμοποιεί πολλές ~ όταν μιλάει, γιατί νομίζει ότι έτσι μπορεί να μας εντυπωσιάσει.*
[ΕΤΥΜ. < *ξενικός* + καταλ. τέρμα *-ούρα* (πβ. κ. *ελληνικ-ούρα*)].

ξένιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που αναφέρεται στους ξένους ή στη φιλοξενία **2.** προσαγόρευση τού Δία, ως προστάτη τής φιλοξενίας: *~ Ζευς.*

ξενισμός (ο) [αρχ.] **1.** η μίμηση ξένων προτύπων (τρόπων, συμπεριφοράς, συνηθειών κ.λπ.) ΣΥΝ. ξενομανία **2.** (ειδικότ.) η χρησιμοποίηση ξένων λέξεων και συντάξεων αντί των αντιστοίχων τής μητρικής γλώσσας και συνεκδ. οι ίδιες ξένες λέξεις και συντάξεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός*.

ξενιστής (ο) **1.** ΒΙΟΛ. οργανισμός (φυτικός ή ζωικός) που φιλοξενεί

κάποιο παράσιτο με το οποίο ζει και αναπτύσσεται μαζί **2.** πειραματόζωο. ιδ. στο εμβρυακό στάδιο, στο οποίο έχει τοποθετηθεί ένα μόσχευμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ξενίζω*].

ξενιτειά (η) (σχολ. ορθ. *ξενιτιά*) {χωρ. πληθ.} **1.** (συνεκδ.) η ξένη χώρα: *λείπει χρόνια στην ~ || ζει / εργάζεται στην ~* ΣΥΝ. αλλοδαπή, τα ξένα **2.** η παραμονή σε ξένη χώρα: *είναι πικρή η ~ || τραγούδια τής ~* ΣΥΝ. αποδημία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξενιτεία* (με καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση) < μτγν. *ξενιτεύω* / αρχ. *ξενιτεύομαι* (βλ.λ.)].

> **ξενιτειά ή ξενιτιά;** Η λέξη είναι αρχαία (μεταγενέστερη) και απαντά ως **ξενιτεία** (αρχαίες / μεταγενέστερες είναι και οι λ. **ξενιτεύω** και **ξενιτευτής**). Άρα, από το *ξενιτεία* (με συνίζηση) τής κατάλ. έχουμε το **ξενιτειά**, που είναι προτιμότερο να γράφεται με *-ει-*, πβ. *δουλεία* > **δουλειά**, *υγεία* > **γεια**, *εσοδεία* > **σοδειά**, *θεία* > **θεια**, *γητεία* > **γητειά** κ.ά.

ξενιτεμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που ζει σε ξένη χώρα, μακριά από την πατρίδα του: *~ ναυτικός / επιστήμονας* || (ως ουσ.) *ο γυρισμός τού ~*.

ξενιτεμός (ο) η απομάκρυνση από την πατρίδα και η εγκατάσταση σε ξένη χώρα ΣΥΝ. αποδημία ΑΝΤ. επαναπατρισμός.

ξενιτεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξενιτ-εύτηκα, -εμένος} φεύγω από την πατρίδα μου και πηγαίνω να ζήσω σε μια ξένη χώρα, πηγαίνω στην ξενιτειά ΣΥΝ. μεταναστεύω, αποδημώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξενιτεύω* / αρχ. *ξενιτεύομαι*, αρχική σημ. (τού μεσοπαθ. τ.) «υπηρετώ ως μισθοφόρος σε ξένη χώρα», < *ξένος*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς το ρ. *πολιτεύομαι*].

ξενο- κ. **ξενό-** α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι αναφέρεται σε: **1.** ξένο, αλλοδαπό: *ξενο-δοχείο, ξενο-φοβία, ξενό-γλωσσος* **2.** άλλον άνθρωπο, κατ' αντιδιαστολή προς τον οικείο, τον δικό μας (συγγενή, φίλο): *ξενο-δουλεύω, ξενο-κοιμάμαι*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ξενο-δόχος*), που προέρχεται από το επίθ. *ξένος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. xenophobia].

ξενογαμάω ρ. αμετβ. {ξενογαμάς... | ξενογάμησα} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) διαπράττω μοιχεία.

ξενογαμία (η) [1803] {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η γονιμοποίηση ενός άνθους από άλλο τού ίδιου είδους, το οποίο φύεται σε άλλο φυτό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenogamy].

ξενογλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να μιλάει κανείς ξένες γλώσσες • **2.** το παραψυχολογικό φαινόμενο κατά το οποίο ένα άτομο, όταν βρίσκεται σε ύπνωση, μιλά υπαρκτή ξένη γλώσσα, την οποία ωστόσο δεν γνωρίζει συνειδητά, δεν κατέχει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenoglossia].

ξενόγλωσσος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που χρησιμοποιεί ξένη γλώσσα, διαφορετική από τη δική μας: *~ πληθυσμός || ~ τμήματα πανεπιστημίου* ΣΥΝ. αλλόγλωσσος, ετερόγλωσσος ΑΝΤ. ομόγλωσσος **2.** (για κείμενα) αυτός που έχει συνταχθεί, που έχει γραφεί σε ξένη γλώσσα: *~ επιγραφή*.

ξενοδουλεύω ρ. αμετβ. {ξενοδούλεψα} (λαϊκ.) **1.** εργάζομαι (ως υπάλληλος, εργάτης, υπηρετικό προσωπικό κ.λπ.) στην υπηρεσία ξένων εργοδοτών· δουλεύω σε δουλειά, κτήμα, μαγαζί κ.λπ. άλλου, συνήθ. περιστασιακά, και πληρώνομαι με το μεροκάματο: *κάθε φθινόπωρο έρχονταν οικογένειες από το πέρα χωριό και ξενοδούλευαν στα κτήματά μας* **2.** εκτελώ οικιακές εργασίες σε ξένο σπίτι με ημερομίσθιο, ασκώ το επάγγελμα τής οικιακής βοηθού: *χρόνια ολόκληρα ξενοδούλευε, για να σπουδάσει τα παιδιά της* ΣΥΝ. παραδουλεύω. — **ξενοδουλευτής** (ο), **ξενοδουλεύτρα** (η), **ξενοδούλι** (το).

ξενόδουλος, -η, -ο (λόγ.-κακόσ.) **1.** αυτός που με τη δράση του εξυπηρετεί με δουλικό τρόπο τα συμφέροντα των ξένων: *~ πολιτική / υπουργός / κυβέρνηση* ΑΝΤ. ανεξάρτητος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που μιμείται δουλικά τους ξένους: *~ συμπεριφορά*.

ξενοδοχειακός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με ξενοδοχείο: *~ εγκαταστάσεις / εξοπλισμός / αλυσίδα / μονάδα / υποδομή* || *~ επιχειρήσεις* (που ασχολούνται με την εκμετάλλευση ξενοδοχείων, μοτέλ, πανσιόν κ.λπ.).

ξενοδοχείο (το) [μτγν.] **1.** κτήριο ή κτηριακό συγκρότημα ειδικά κατασκευασμένο ή διαμορφωμένο για την παροχή καταλύματος (ή και διατροφής) στο κοινό έναντι αμοιβής, το οποίο είναι οργανωμένο σε επιχειρηματική βάση και κατατάσσεται σε κατηγορίες, ανάλογα με την ποιότητα τής κατασκευής, τις ανέσεις και τις δευτερεύουσες υπηρεσίες που προσφέρει (αίθουσες συνεδρίων, αθλητικές εγκαταστάσεις, νυκτερινή διασκέδαση, καταστήματα κ.λπ.): *μικρό / μεγάλο / άνετο / άθλιο ~ || ~ α', β', γ', δ' κατηγορίας / τριών, τεσσάρων αστέρων || ~ πολυτελείας / λουξ || αλυσίδα ξενοδοχείων* (σειρά τέτοιων επιχειρήσεων σε μία ή περισσότερες χώρες, που ανήκουν στην ίδια εταιρεία και διευθύνονται από αυτήν) **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο χώρος στον οποίο κανείς πηγαινοέρχεται ή παραμένει προσωρινά και με τον οποίο δεν συνδέεται ιδιαίτερα: *~ το 'χεις κάνει το σπίτι, όποτε θέλεις έρχεσαι, όποτε θέλεις φεύγεις*.

ξενοδόχος (ο/η) ιδιοκτήτης ή διευθυντής ξενοδοχείου: *προγραμματίζεται γενική συνέλευση τού επαγγελματικού συλλόγου ξενοδόχων Β. Ελλάδος·* ΦΡ. ***λογαριάζω χωρίς τον ξενοδόχο*** βλ. λ. *λογαριάζω*. Επίσης (λαϊκ.) **ξενοδόχα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξενοδόχος / ξενοδόκος* < *ξενο-* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

ξενοδοχοϋπάλληλος (ο/η) {ξενοδοχοϋπαλλήλ-ου | -ων, -ους} υπάλληλος ξενοδοχείου, υπεύθυνος για την εύρυθμη λειτουργία, τη σωστή παροχή υπηρεσιών, την εσωτερική τάξη κ.λπ. των χώρων ξενοδοχείου.

ξενοιάζω κ. **ξεγνοιάζω** ρ. αμετβ. {ξένοιασ-α, -μένος} **1.** απαλλάσσομαι από φροντίδες, γλυτώνω από έγνοιες και μέριμνες: *σε λίγο θα τελειώσει το σχολείο και θα ξενοιάσουμε από τα μαθήματα* ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμώ ΑΝΤ. νοιάζομαι, μεριμνώ, φροντίζω **2.** (κατ' επέκτ.) απαλλάσσομαι από στενοχώρια, παύω να έχω ανησυχία για (κάποιον/κάτι): *μόλις έμαθα ότι έφτασαν καλά, ξένοιασα* ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμώ ΑΝΤ. ανησυχώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* στερητ. + *νοιάζω*].

ξενοιασιά κ. **ξεγνοιασιά** (η) {χωρ. πληθ.} το να ζει κάποιος χωρίς έγνοιες και σκοτούρες, να είναι ήρεμος και αμέριμνος: *νοσταλγεί συχνά την ~ των παιδικών του χρόνων || η ~ των διακοπών* ΣΥΝ. ανεμελιά, (λόγ.) αμεριμνησία ΑΝΤ. έγνοια, φροντίδα, σκοτούρα. Επίσης **ξένοιασμα** κ. **ξέγνοιασμα** (το).

ξένοιαστος, -η, -ο κ. **ξέγνοιαστος** [μεσν.] (καθημ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από φροντίδες, έγνοιες και μέριμνες, που δεν έχει ανησυχία ή άγχος για τα πράγματα: *κέρδισε το λαχείο κι έζησε ~ τα υπόλοιπα χρόνια τής ζωής του || τα ~ παιδικά / φοιτητικά χρόνια* ΣΥΝ. ήσυχος, αμέριμνος, απερίσπαστος (λόγ.) άφροντις ΑΝΤ. ανήσυχος, αγχωμένος. — **ξένοιαστα** επίρρ. [μεσν.].

ξενοικιάζω ρ. μετβ. {ξενοίκιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εγκαταλείπω το σπίτι, το κατάστημα ή οτιδήποτε άλλο είχα νοικιάσει, το ελευθερώνω: *θα ξενοικιάσουμε το σπίτι και θα πιάσουμε ένα μεγαλύτερο* ΑΝΤ. νοικιάζω **2.** (για ιδιοκτήτη) διακόπτω τη μίσθωση ακινήτου που μου ανήκει: *ξενοίκιασαν το σπίτι, γιατί το ήθελαν για ιδιοκατοίκηση*. — **ξενοίκιασμα** (το).

ξενοίκιαστος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που δεν έχει νοικιαστεί, που παραμένει ελεύθερος: *αφήνω το σπίτι / το κατάστημα ~* ΣΥΝ. ανοίκιαστος, αμίσθωτος, ελεύθερος ΑΝΤ. νοικιασμένος, μισθωμένος, (μτφ.) πιασμένος.

ξενοκίνητος, -η, -ο αυτός που υποκινείται από ξένα κέντρα αποφάσεων, που κατευθύνεται από πρόσωπα, ομάδες, μυστικές υπηρεσίες, φορείς εξουσίας κ.λπ. ξένου κράτους: *~ πραξικόπημα / δικτατορία / χούντα*.

ξενοκοιμάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξενοκοιμάσαι... | ξενοκοιμήθηκα} (καθημ.-κακόσ.) κοιμάμαι σε ξένο σπίτι και ιδιαίτ. στο σπίτι εραστή / ερωμένης· διαπράττω μοιχεία ΣΥΝ. μοιχεύω, κάνω απιστία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξενοκοιτάζω ρ. μετβ. {ξενοκοίταξα} κοιτάζω ξένες γυναίκες/άνδρες, επιδιώκω τη σύναψη εξωσυζυγικών ερωτικών δεσμών. Επίσης **ξενοκοιτώ** (κ. -άω).

ξενόκουμπο (το) {σπάν. γεν. πληθ. ξενόκουμπων} το κουμπί που δεν είναι ραμμένο στο ένδυμα, το μανικετόκουμπο.

ξενοκρατία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η ξενική κυριαρχία και διοίκηση, το να υποτάσσεται η πολιτική, πολιτιστική, οικονομική κ.λπ. ζωή μιας χώρας σε ξένους παράγοντες και συμφέροντα: *οι αποικίες εξεγέρθηκαν και αποτίναξαν την ~ || η ~ στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος*. — **ξενοκρατικός,** -ή, -ό.

ξενοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {ξενοκρατείσαι... | ξενοκρατήθηκα} (για χώρα, περιοχή, έθνος) κατέχομαι και κυβερνώμαι ή διοικούμαι από ξένους, είμαι υποδουλωμένος σε ξένα συμφέροντα: *μετά τον πόλεμο η χώρα ξενοκρατήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξενολατρία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική αγάπη και εκτίμηση προς τους ξένους και προς ό,τι σχετίζεται με αυτούς ΣΥΝ. ξενομανία ΑΝΤ. ξενοφοβία, μισοξενία. — **ξενολάτρης** (ο) [1831], **ξενολάτρισσα** κ. (λόγ.) **ξενολάτρις** (η) {-ιδος | -ιδες, -ίδων}.

ξενομανία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) ο άκριτος θαυμασμός προς τους ξένους, η απόλυτη προσήλωση και μίμηση ξένων προτύπων (ζωής, συμπεριφοράς, έκφρασης κ.λπ.) ΣΥΝ. ξενολατρία, ξενοφιλία ΑΝΤ. ξενοφοβία, μισοξενία. — **ξενομανής,** -ής, -ές [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ξενομανής* < *ξενο-* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

ξενομερίτης (ο) {ξενομεριτών}, **ξενομερίτισσα** (η) {δύσχρ. ξενομεριτισσών} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατάγεται από ξένο τόπο: *ήταν ~, δεν ήξερε τις δικές μας συνήθειες* ΣΥΝ. ξένος, αλλοδαπός ΑΝΤ. ντόπιος, γηγενής. — **ξενομερίτικος,** -η, -ο.

ξένο(ν) (το) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Xe), εξαιρετικά σπάνιο στη φύση, που ανήκει στην ομάδα των ευγενών αερίων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < νεολατ. xenon < αρχ. *ξένος*, επειδή το εν λόγω στοιχείο είναι εξαιρετικά σπάνιο].

ξενοπλένω κ. (σπανιότ.) **ξενοπλύνω** ρ. αμετβ. {ξενόπλυνα} (συνήθ. για γυναίκες) πλένω ξένα ρούχα επί πληρωμή, πηγαίνω σε σπίτια άλλων, για να πλύνω με ημερομίσθιο: *ξενόπλενε για να τα φέρει βόλτα*.

ξενοπρεπής, -ής, -ές {ξενοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ξενοπρεπέστερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που αρμόζει, που ταιριάζει σε ξένους: *~ συνήθεια / έθιμο / συμπεριφορά* ΣΥΝ. ξενότροπος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει παραξενιές, που δεν είναι κοινός ή συνηθισμένος: *~ πράξη / ενέργεια / συνήθεια* ΣΥΝ. αλλόκοτος, ασυνήθιστος ΑΝΤ. συνηθισμένος. — **ξενοπρεπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξενο-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

ξενορεξία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ψυχοπαθολογική κατάσταση, κατά την οποία εκδηλώνει κανείς την επιθυμία να τρέφεται με ουσίες, οι οποίες κανονικά δεν τρώγονται (λ.χ. σαπούνι, χώμα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. xenorexia].

ξένος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κτήμα άλλου, που ανήκει ή αναφέρεται σε άλλον (και όχι σε εμάς): *καταδικάστηκε για φθορά ~ περιουσίας || μην ανακατεύεσαι σε ~ υποθέσεις || ~ δουλειά / μέρος / γη / ιδέα / σπίτι / νόμισμα / επιρροή / δύναμη / αμαρτία / δικαίωμα / χώ-*

ρα / συμβουλή / ιδιοκτησία / έγνοια ΣΥΝ. (λόγ.) *αλλότριος* ΑΝΤ. προσωπικός, ατομικός, οικείος· ΦΡ. (α) (λαϊκ.) ***τα ξένα χέρια*** οι θετοί γονείς, κηδεμόνες ή οι εργοδότες: *μεγάλωσε στα ~ || από μικρός γνώρισε την πίκρα τής δουλειάς στα ~* (β) (παροιμ.) ***δυο γάιδαροι μαλώνανε σε ξένον αχυρώνα*** βλ. λ. *γάιδαρος* (γ) (παροιμ.) **το ξένο** (ενν. *πράγμα*) ***είναι πιο γλυκό*** ό.τι δεν μας ανήκει είναι πιο επιθυμητό **2.** (ειδικότ.) αυτός που κατάγεται ή προέρχεται από χώρα διαφορετική από τη δική μας, που προέρχεται από άλλον τόπο: *~ στρατός / επισκέπτης / αντιπροσωπία / συνθέτης / εμπειρογνώμων / παρατηρητής / ανταποκριτής / δημοσιογράφος / πράκτορας / παίκτης / ηγέτης / προϊόν / διπλωματία / γλώσσα / λέξη / εταιρεία / κεφάλαιο / συμφέρον / δάκτυλος / προπαγάνδα / επέμβαση / επίδραση / τραγούδι / ταινία* ΣΥΝ. αλλοεθνής, αλλοδαπός ΑΝΤ. ιθαγενής, (καθημ.) ντόπιος, (λόγ.) εγχώριος, εντόπιος **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τους αλλοδαπούς: *~ ήθη / έθιμα / συνήθεια* ΣΥΝ. ξενικός **4.** (+προς) αυτός που δεν γνωρίζει, δεν σχετίζεται, δεν ταιριάζει με κάτι, που δεν έχει εξοικειωθεί με πρόσωπο, πράγμα, γεγονός: *αυτοί οι τρεις φαίνονται ~ προς την υπόθεση || οι απόψεις του είναι τελείως ~ προς τη νοοτροπία τού μεγάλου κοινού || το δημοσίευμα είναι τελείως ~ προς την αλήθεια || η μπαμπού καρέκλα ήταν ~ προς τον υπόλοιπο κλασικό διάκοσμο* ΣΥΝ. άσχετος, αταίριαστος ΑΝΤ. σχετικός, συναφής, ταιριαστός **5.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν εκδηλώνει ενδιαφέρον για πρόσωπο ή πράγμα, που δείχνει αδιαφορία και ψυχρότητα προς αυτό: *πάντα υπήρξαν ξένοι προς τα προβλήματά μου* ΣΥΝ. αδιάφορος, ουδέτερος, αμέτοχος ΑΝΤ. συμμέτοχος, κοινωνός, ενδιαφερόμενος· **ξένος** (ο), ***ξένη*** (η) **6.** πρόσωπο με το οποίο δεν υπάρχει συγγενική, φιλική ή άλλη προσωπική σχέση: *κάλλιο να σ' τα τρώνε (τα λεφτά) οι δικοί σου, παρά οι ~ || μετά από τόσα χρόνια είχε γίνει ~ γι' αυτήν || αισθανόμουν ~ σ' εκείνο το περιβάλλον* ΣΥΝ. άγνωστος ΑΝΤ. συγγενής, οικείος· ΦΡ. **ξένο σώμα** βλ. λ. *σώμα* **7.** αυτός που κατάγεται από άλλη χώρα ή ζει σε αυτή: *γεύμα προς τιμήν τού υψηλού ~ || η Ελλάδα, χώρα ιστορική, συγκινεί πάντα τους ~ || επισημαίνεται συχνά η αδυναμία των ~ να κατανοήσουν τις θέσεις μας || η Λεγεώνα των Ξένων* (βλ. κ. λ. *λεγεώνα*) ΣΥΝ. (λόγ.) ετερόχθων ΑΝΤ. (λόγ.) γηγενής, αυτόχθων **8.** αυτός που έχει προσκληθεί ή/και φιλοξενείται στο σπίτι άλλου: *όλη την επόμενη εβδομάδα θα έχουμε ξένους στο σπίτι || στη διάθεση των ~ μας θα είναι το καινούργιο ξενοδοχείο || αίθουσα / διαμέρισμα / δωμάτιο ξένων* ΣΥΝ. καλεσμένος, φιλοξενούμενος, μουσαφίρης **9.** (ειδικότ.) ο αλλοδαπός εργάτης, ο μετανάστης: *ο ακροδεξιός υποψήφιος προτείνει να διώξουμε όλους τους ~* **10.** (ειδικότ.) ***ξένα*** (τα) και ***ξένη*** (η) βλ. λ. *ξένα* **11.** ΜΟΥΣ. **ξένος φθόγγος** στην αρμονία τής μουσικής, ο φθόγγος ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία (βλ.λ.) με την οποία συνακούεται, αλλά σχετίζεται με τους φθόγγους τής συγχορδίας αυτής, τής επόμενης ή τής προηγούμενης, με βάση ορισμένες αποδεκτές στο μουσικό στυλ σχέσεις· τα κυριότερα είδη αποδεκτών στην παραδοσιακή αρμονία ξένων φθόγγων είναι ο *διαβατικός*, ο *ποικιλματικός* ή *ποίκιλμα*, η *προήγηση*, η *καθυστέρηση*, η *επέρειση* ή *αποτζιατούρα*, η *διαφυγή* και ο *ισοκράτης* (βλ. αντίστοιχα λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξένος / ξεῖνος* < **ξένϜος*, αβεβ. ετύμου. Συνώνυμες λ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών, πβ. λατ. hostis «ξένος, εχθρός» (> γαλλ. hôte), γοτθ. gasts «φιλοξενούμενος», γερμ. Gast, αγγλ. guest, αρχ. σλαβ. gosti κ.ά. οδηγούν σε Ι.Ε. *ghost-is, πράγμα που προκαλεί μορφολ. δυσκολίες στη συσχέτιση με το αρχ. *ξένος*. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι *ξένος* < **ξ-έν-Ϝος* < *ghs-en-jō-, που παρουσιάζει τη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. θ. και έρρινο επίθημα· εκδοχή αβέβαιη. Η λ. *ξένος* δήλωνε αρχικώς τον φιλοξενούμενο, κυρίως δε εκείνον με τον οποίο έχει συναφθεί ιερή συνθήκη φιλοξενίας με θυσίες και ανταλλαγή δώρων].

ξενότροπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που μιμείται τους ξένους, που γίνεται, συντελείται κατά τον τρόπο των ξένων· (για πρόσ.) αυτός που υιοθετεί ξένα ήθη, έθιμα, παραδόσεις κ.λπ. και συμπεριφέρεται αναλόγως: *~ συμπεριφορά / συνήθεια || ~ κατασκευή / κτήριο / στυλ ζωής* ΣΥΝ. ξενοπρεπής, ξενομανής **2.** (μτφ.) αυτός που είναι παράξενος, που διαθέτει χαρακτηριστικά άγνωστα ή ασυνήθιστα: *~ έκφραση / κατάσταση* ΣΥΝ. ανοίκειος, αλλόκοτος ΑΝΤ. γνωστός, οικείος. — **ξενότροπα / ξενοτρόπως** [μτγν.] επίρρ., **ξενοτροπία** (η).

ξενοφανής, -ής, -ές {ξενοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει παράξενα χαρακτηριστικά, που δεν συμφωνεί με ό,τι θεωρείται γνωστό και συνηθισμένο: *~ πράξη / συμπεριφορά* ΣΥΝ. ξενότροπος, παράδοξος, αλλόκοτος, ασυνήθιστος ΑΝΤ. γνωστός, οικείος, συνηθισμένος. — **ξενοφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξενο-* + *-φανής* < *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

Ξενοφάνης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από την Κολοφώνα (6ος αι. π.Χ.)· ιδρυτής τής Ελεατικής Σχολής, πίστευε στην ύπαρξη ενός υπέρτατου Όντος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξένος* + *-φάνης* < ρ. *φαίνω / -ομαι*, πβ. κ. *Θεο-φάνης*].

ξενοφέρνω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (συνήθ. ειρων.) μιμούμαι ξένα στοιχεία (συνήθειες, ήθη κ.λπ.): *η γειτόνισσα ξενοφέρνει· ντύνεται σαν Αγγλίδα* **2.** μοιάζω με ξένο: *με τα γαλανά του μάτια και το ανοιχτόχρωμο δέρμα ξενοφέρνει· τον περνάνε για Βορειοευρωπαίο*.

ξενόφερτος, -η, -ο αυτός που έχει ξενική προέλευση, που κατάγεται ή προέρχεται από το εξωτερικό: *~ ήθη / έθιμα / συνήθειες* ΣΥΝ. ξενικός ΑΝΤ. ντόπιος, εγχώριος. Επίσης **ξενοφερμένος**.

ξενοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η φιλική διάθεση απέναντι στους ξένους και σε ό,τι τους αφορά (ήθη, έθιμα κ.λπ.) ΣΥΝ. ξενολατρία ΑΝΤ. ξενοφοβία. — **ξενόφιλος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenophilia].

ξενοφοβία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} το αίσθημα φόβου (ή και αντιπάθειας και αποστροφής) προς τους ξένους: *η ~ έχει την πηγή της στην άγνοια και στις προκαταλήψεις* ΣΥΝ. μισοξενία ΑΝΤ. ξενοφιλία, ξενολατρία. — **ξενόφοβος**, -η, -ο, **ξενοφοβικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenophobia].

Ξενοφών (ο) {Ξενοφώντ-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος ιστορικός, πολιτικός και στρατηγός (431/430-350 π.Χ. περίπου) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ξενοφώντας**.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ξενοφῶν, -ῶντος* < *ξενο-* + *-φῶν / φάων* < *φῶς / φάος* (πβ. κ. *Ἀντι-φῶν, Τηλε-φῶν* κ.ά.). Αβέβ. σημ. Ορισμένοι το συνδ. με τη σημ. «λαμπρός, ευδιάκριτος» (φίλος από φιλοξενία), ενώ η άποψη ότι συνδ. με το αρχ. *φώς, φωτός* «άνδρας, άνθρωπος» (αν υποτεθεί ότι ανάγεται στην ίδια ρίζα με το *φῶς*) δεν έχει ισχυρή βάση].

ξενόφωνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ομιλεί ξένη γλώσσα και όχι αυτή που μιλούμε εμείς: *~ πληθυσμός* ΣΥΝ. ξενόγλωσσος ΑΝΤ. ομόγλωσσος **2.** αυτός που ομιλεί με ξενική προφορά.

ξεντερίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεντέρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ανοίγω την κοιλιά με μαχαίρι και αφαιρώ τα έντερα: *~ την κότα* ΣΥΝ. ξεκοιλιάζω. — **ξεντέρισμα** (το).

ξεντροπιάζω ρ. μετβ. {ξεντρόπιασ-α, -τηκα, -μένος} αποκαθιστώ το καλό όνομα (κάποιου) με μια πράξη που αντισταθμίζει κάτι ντροπιαστικό.

ξεντύνω ρ. μετβ. {ξέντυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βγάζω τα ρούχα (κάποιου), τον γδύνω: *ξέντυσε το μωρό και βάλ' το στο μπάνιο* ΣΥΝ. γδύνω, γυμνώνω ΑΝΤ. ντύνω **2.** (μεσοπαθ. ***ξεντύνομαι***) βγάζω ο ίδιος τα ενδύματά μου, γδύνομαι: *σε λίγο θα ξεντυθώ και θα πάω για ύπνο*. — **ξέντυμα** (το).

ξέντυτος, -η, -ο (καθημ. για πρόσ.) αυτός που έχει ξεντυθεί, που δεν φοράει ρούχα ΣΥΝ. άντυτος, γυμνός, γδυτός ΑΝΤ. ντυμένος.

ξενυστάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξενύστα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (καθημ.) παύω να νυστάζω: *θα πιω έναν καφέ να ξενυστάξω* ΑΝΤ. νυστάζω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να μη νυστάζει πια: *τον ξενύσταξε ο δροσερός αέρας*. — **ξενύσταγμα** (το).

ξενυχιάζω ρ. μετβ. {ξενύχιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) βγάζω τα νύχια (κάποιου), τα ξεριζώνω **2.** (μτφ.) πατώ (κάποιον) με δύναμη στα νύχια των ποδιών: *πρόσεχε πού πατάς, με ξενύχιασες!* — **ξενύχιασμα** (το).

ξενυχτάδικο (το) (λαϊκ.) νυχτερινό κέντρο διασκεδάσεως, τού οποίου η λειτουργία παρατείνεται σχεδόν μέχρι το πρωί: *κάθε βράδυ γλεντάει στα ~!*

ξενύχτης (ο) {ξενύχτηδες}, **ξενύχτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει ξενυχτήσει: *διάβαζε όλη νύχτα, στο τέλος πήγε ~ κι έδωσε εξετάσεις* ΣΥΝ. ξενυχτισμένος **2.** πρόσωπο που δεν κοιμάται τη νύχτα ή που κοιμάται πολύ αργά το βράδυ, που μένει ξάγρυπνος, συνήθ. διασκεδάζοντας: *τέτοια ώρα μόνο οι ~ κυκλοφορούν* ΣΥΝ. νυχτόβιος.

ξενύχτι (το) {ξενυχτ-ιού | -ιών} το να μένει κανείς άγρυπνος όλη τη νύχτα ή να κοιμάται πολύ αργά, κοντά στα ξημερώματα (λόγω διασκέδασης, εργασίας κ.λπ.): *δεν αντέχω το ~ || τα ~ και οι καταχρήσεις έφθειραν την υγεία του* ΣΥΝ. νυχτέρι, ξενύχτισμα.

ξενυχτισμένος, -η, -ο αυτός που έχει ξενυχτήσει: *είμαι ~ και δεν αισθάνομαι καλά σήμερα*.

ξενυχτώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξενυχτάς... | ξενύχτ-ησα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** περνώ ολόκληρη τη νύχτα ή τις περισσότερες ώρες τής νύχτας άγρυπνος, μένω ξύπνιος: *δεν είμαι συνηθισμένος να ~· πέφτω για ύπνο νωρίς || ~ πάνω στα βιβλία μελετώντας || για σένα ~ κάθε βραδιά* ΣΥΝ. αγρυπνώ ΑΝΤ. κοιμάμαι **2.** (ειδικότ.) μένω ξάγρυπνος διασκεδάζοντας μέχρι τις μεταμεσονύκτιες ώρες, μέχρι το πρωί: *σήμερα που γιορτάζεις θα το ξενυχτήσουμε!* ♦ (μετβ.) **3.** κρατώ (κάποιον) άγρυπνο: *πάλι μας ξενύχτησε με τη φλυαρία του!* **4.** περνώ τη νύχτα στο πλευρό βαριά αρρώστου, ετοιμοθανάτου ή δίπλα στη σορό νεκρού: *θα τον ξενυχτήσουμε σήμερα και αύριο θα γίνει η κηδεία* ΣΥΝ. παραστέκω, παρακάθομαι. Επίσης **ξενυχτίζω** (σημ. 4). — **ξενύχτισμα** (το).

ξενώνας (ο) **1.** δωμάτιο, διαμέρισμα (οικίας, ιδρύματος, μονής κ.λπ.) ή και ολόκληρο κτήριο, που προορίζεται για την υποδοχή, περιποίηση και διαμονή ξένων: *εξήντα παιδιά από τη Βοσνία θα φιλοξενηθούν στον ~ τού ιδρύματος* **2.** (ειδικότ.) **ξενώνας νεότητας** πανδοχείο ειδικά οργανωμένο για να προσφέρει προσωρινή διαμονή (συνήθ. και τροφή) σε άτομα νεαρής ηλικίας, έναντι μικρού αντιτίμου.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξενών, -ῶνος* < *ξένος*].

ξεπαγιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεπάγιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι να παγώνω εντελώς, τρέμω και μελανιάζω από το κρύο: *χωρίς θέρμανση και κατάλληλο ρουχισμό είχαν ξεπαγιάσει* ΑΝΤ. ζεσταίνομαι ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να παγώσει εντελώς, να μελανιάσει από το κρύο: *κλείσε το παράθυρο, μας ξεπάγιασες! || το χιόνι μού ξεπάγιασε τα δάχτυλα* ΑΝΤ. θερμαίνω, καίω. — **ξεπάγιασμα** (το).

ξεπαγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπάγω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) λειώνω τον πάγο, ξαναφέρνω (κάτι) στην κανονική θερμοκρασία τού περιβάλλοντος: *~ το φαγητό* ♦ **2.** (αμετβ.) αποψύχομαι: *το κρέας ξεπάγωσε και είναι έτοιμο για μαγείρεμα*. — **ξεπάγωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

ξεπαραδιάζω ρ. μετβ. {ξεπαράδιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) αφήνω (κάποιον) απένταρο, του παίρνω όλα του τα χρήματα ή τον αναγκάζω να κάνει υπερβολικά έξοδα: *με την τύχη που είχε στα ζάρια, τους ξεπαράδιασε όλους || τώρα στις γιορτές θα ξεπαραδιαστούμε· έχουμε να κάνουμε ένα σωρό δώρα!* ΣΥΝ. αφήνω πανί με πανί. — **ξεπαράδιασμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < *ξε-* στερητ. + *παράς, -άδες* + *-ιάζω*].

ξεπαρθενεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεπαρθέν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) σπάω τον παρθενικό υμένα γυναίκας κατά τη διάρκεια τής πρώτης γι' αυτήν σεξουαλικής πράξης ΣΥΝ. διακορεύω. — **ξεπαρθέ-**

νεμα (το).

ξεπαστρεύω ρ. μετβ. {ξεπάστρεψα} **1.** (λαϊκ.) καταστρέφω ολοκληρωτικά (κάποιον/κάτι), εξοντώνω, σκοτώνω με βίαιο τρόπο: *οι εχθροί ξεπάστρευαν όσους έπεφταν στα χέρια τους* ΣΥΝ. αφανίζω **2.** (ειδικότ. για ζώα) εξολοθρεύω: *η επιδημία ξεπάστρεψε το μισό κοπάδι* **3.** (μτφ. για πράγματα) εξαφανίζω: *το ξεπάστρεψαν το γλυκό στο λεπτό!* (το έφαγαν όλο). -- **ξεπάστρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *παστρεύω* (βλ.λ.)].

ξεπατικώνω ρ. μετβ. {ξεπατίκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** αντιγράφω πιστά σχέδιο ή εικόνα τοποθετώντας ένα λεπτό και διαφανές χαρτί από πάνω και πατώντας με το μολύβι τα περιγράμματα, ώστε να αποτυπωθεί το σχήμα: ~ *χάρτη / ζωγραφιά / κέντημα / εργόχειρο* ΣΥΝ. αντιγράφω, κοπιάρω **2.** (γενικότ.) δημιουργώ πιστό αντίγραφο (σχεδίου): (μτφ.) *έχουν ξεπατικώσει την ιδέα από ξένα προϊόντα.* - **ξεπατίκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *πατικώνω* (βλ.λ.)].

ξεπατικωτός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει ξεπατικωθεί, που έχει αντιγραφεί με λεπτό και διαφανές χαρτί: ~ *σχέδιο / ζωγραφιά / κέντημα* ΣΥΝ. αντιγραμμένος ΑΝΤ. πρωτότυπος.

ξεπατικωτούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το σχήμα ή η εικόνα που έχει αποτυπωθεί σε λεπτό και διαφανές χαρτί με ξεπατίκωμα: *έκανα τον χάρτη ~* (τον ξεπατίκωσα) || (μτφ.) *είναι ένα σχέδιο ~ αντίστοιχων ευρωπαϊκών* (απομίμηση).

ξεπατώνω ρ. μετβ. {ξεπάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) φθείρω ή αφαιρώ τον πάτο δοχείου ή άλλου αντικειμένου: ~ *το βαρέλι / τον κουβά* **2.** (κατ' επέκτ.) αφαιρώ το πάτωμα χώρου, το ξύλινο δάπεδο: *για να φτειάξουν τη σκάλα, έπρεπε να ξεπατώσουν όλο το σαλόνι* ΑΝΤ. πατώνω **3.** ξεριζώνω, φροντίζω ώστε να μη μπορεί να ξαναφυτρώσει φυτό: ~ *την τριανταφυλλιά / τ' αγριόχορτα* **4.** (μτφ.-οικ.) κουράζω (κάποιον) πολύ, τον εξαντλώ σωματικά ή/και πνευματικά: *με ξεπάτωσε στη δουλειά και δεν πλήρωσε κι από πάνω!* || *τους ξεπάτωσε στο τρέξιμο!* ΣΥΝ. κατακουράζω, ξεθεώνω ΑΝΤ. ξεκουράζω. — **ξεπάτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* + *πατώνω* < *πάτος*].

ξεπεζεύω ρ. αμετβ. {ξεπέζε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) κατεβαίνω από υποζύγιο, κυρ. από άλογο ΣΥΝ. ξεκαβαλικεύω, (λόγ.) αφιππεύω ΑΝΤ. καβαλικεύω, ιππεύω. — **ξεπέζεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ξε- + *πεζεύω* < *πεζός*].

ξεπέρασμα (το) → ξεπερνώ

ξεπερασμένος, -η, -ο αυτός που δεν συμβαδίζει με την εποχή του, που δεν ακολουθεί τις σύγχρονες τάσεις και απαιτήσεις: ~ *ιδέα / αντίληψη / γούστο / μόδα / άποψη* ΣΥΝ. απαρχαιωμένος, αναχρονιστικός, (λόγ.) παρωχημένος, (καθημ.) ντεμοντέ ΑΝΤ. σύγχρονος, μοντέρνος.

ξεπερνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξεπερνάς... | ξεπέρ-ασα, -νιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} **1.** πηγαίνω μπροστά (από κάποιον ή κάτι), τον αφήνω πίσω, κατορθώνω να προηγηθώ: *ξεπέρασε τους αντιπάλους του και αναδείχθηκε νικητής* ΣΥΝ. προσπερνώ, προηγούμαι ΑΝΤ. μένω πίσω **2.** (κατ' επέκτ.) υπερβαίνω (όριο), ενεργώ πέρα από ό,τι θεωρείται επιτρεπτό, αποδεκτό ή συνηθισμένο: *το ποσοστό τής ανεργίας ξεπερνά το 10%* || *η αυθάδειά του ξεπερνά κάθε προηγούμενο* || *η φήμη του ξεπέρασε τα σύνορα τής πατρίδας του* || *η επιτυχία σας ξεπέρασε κάθε προσδοκία* ΣΥΝ. υπερβαίνω **3.** (ως προς / σε κάτι) αναδεικνύομαι καλύτερος, ανώτερος από άλλον: *ο μαθητής ξεπέρασε τον δάσκαλό του* || *στο διαγώνισμα ήρθε πρώτος, ξεπέρασε όλους τους συμμαθητές του* || *αυτή τη φορά ξεπέρασες τον εαυτό σου στη μαγειρική* ΣΥΝ. υπερτερώ, υπερβάλλω ΑΝΤ. υστερώ **4.** αντιμετωπίζω (κάτι) με επιτυχία (εμπόδιο, δυσκολία, ψυχολογικό πρόβλημα, κίνδυνο) ξεφεύγοντας (από αυτό), ώστε να μη με επηρεάζει πλέον αρνητικά: *έπρεπε να ξεπεράσω πολλά εμπόδια και δυσκολίες, για να φθάσω εδώ* || *πώς θα ξεπεράσει η οικονομία μας την κρίση;* || *ποτέ δεν ξεπέρασε τον χωρισμό τους* || ~ *ένα σοκ* ΣΥΝ. υπερνικώ, εξουδετερώνω, υπερπηδώ ΑΝΤ. καταβαλλομαι, νικώμαι **5.** βγάζω κάτι που ήταν περασμένο από κάπου: ~ *τον κρίκο από το κρεμαστάρι* **6.** (μεσοπαθ. **ξεπερνιέμαι**) μένω πίσω, δεν συμβαδίζω με τις τρέχουσες εξελίξεις, απαρχαιώνομαι: *αυτό το μοντέλο υπολογιστή έχει ξεπεραστεί από τη νέα τεχνολογία* **7.** (η μτχ. **ξεπερασμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. — **ξεπέρασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπερνώ* < αρχ. *ἐκπερῶ (-άω)* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *περῶ* (βλ. κ. *περνώ*)].

ξεπεσμένος, -η, -ο → ξεπέφτω

ξεπεσμός (ο) {μεσν.} **1.** η απώλεια ή ο υποβιβασμός τής αξίας, τής σπουδαιότητας, τού κοινωνικού γοήτρου ή τού τίτλου που κατείχε κανείς: *ο ~ τής παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας* ΣΥΝ. κατάντια ΑΝΤ. άνοδος (κοινωνική) **2.** (ειδικότ.) η οικονομική, ηθική ή πνευματική παρακμή: *ο ~ τής πολιτικής και κοινωνικής μας ζωής* || *ο ~ τού δημόσιου βίου / τής κοινοβουλευτικής ζωής* ΣΥΝ. έκπτωση, κατάπτωση, παρακμή, κατήφορος, κατάντια, κατρακύλα ΑΝΤ. ακμή, ανύψωση. (Πβ. λ. *ξεπέφτω*). Επίσης **ξέπεσμα** (το) {ξεπέσματος}.

ξεπέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) ερωτική πράξη που γίνεται βιαστικά, πολύ γρήγορα.
[ΕΤΥΜ. < *ξεπετώ* (υποχωρητ.), πβ. κ. *μασώ* · *μάσα*].

ξεπέταγμα (το) {ξεπετάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ολοκλήρωση τής ανάπτυξης: *το ~ τού παιδιού* **2.** (μτφ.) η γρήγορη διεκπεραίωση, επίλυση: *το ~ τής άσκησης / μιας εργασίας* **3.** (μτφ.) η γρήγορη, εντυπωσιακή ώθηση: *ο ρόλος αυτός της έδωσε το ~ που περίμενε στην καριέρα της.*

ξεπεταγμένος, -η, -ο → ξεπετώ

ξεπεταλώνω ρ. μετβ. {ξεπετάλω-σα, -ώθηκα, -ωμένος} αφαιρώ τα πέταλα από ζώο. — **ξεπετάλωμα** (το).

ξεπεταρούδι (το) {χωρ. γεν.} **1.** νεοσσός πτηνού, που μόλις αρχίζει να πετάει: *ενός αϊτού το ~* **2.** (μτφ.) το παιδί που αρχίζει πια να μεγαλώνει: *οκτώ χρονών ~.* Επίσης **ξεπεταρόνι.**
[ΕΤΥΜ. < *ξεπετώ* + υποκ. επίθημα *-αρούδι* (λ.χ. *σχολει-αρούδι, μαθητ-αρούδι*)].

ξεπετώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπετάς... | ξεπέτ-αξα, -άγομαι κ. -ιέμαι, -άχτηκα, -αγμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ολοκληρώνω (κάτι) πολύ σύντομα και με μεγάλη ευκολία: *σε δύο λεπτά είχε ξεπετάξει την άσκηση ολόσωστη* ΣΥΝ. αποτελειώνω ♦ **2.** (αμετβ.) ανασκιρτώ: *ξεπέταξε η καρδιά του, σαν την αντίκρισε·* (μεσοπαθ. **ξεπετάγομαι** κ. **ξεπετιέμαι**) **3.** εμφανίζομαι ξαφνικά και χωρίς προειδοποίηση: *από πού ξεπετάχτηκες εσύ;* || *δεν πρόλαβε να δει για πότε ξεπετάχτηκε το αυτοκίνητο από το στενό* || (μτφ.) *όλο και ξεπετάγονται καινούργια ταλέντα* || (μτφ.) *μέσα από τα σκοτάδια ξεπετάχτηκε μια φλόγα* ΣΥΝ. ξεπροβάλλω, ξεπηδώ **4.** (κατ' επέκτ.) αναπτύσσομαι (σωματικά ή/και πνευματικά) πολύ γρήγορα, μεγαλώνω απότομα: *για πότε ξεπετάχτηκε αυτό το μικρό, πώς μεγάλωσε;* || (κυρ. η μτχ. **ξεπεταγμένος**, *-η, -ο*) *ήταν μόλις 13 χρονών αλλά ξεπεταγμένη* ΣΥΝ. μεγαλώνω, ωριμάζω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπετῶ* < αρχ. *ἐκπετάννυμι* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πετάννυμι* (βλ. κ. *πετώ*)].

ξεπέφτω ρ. αμετβ. {ξέπεσ-α, -μένος} **1.** πέφτω σε χαμηλό επίπεδο, υποβαθμίζομαι: *με αυτό που έκανε, ξέπεσε πολύ στα μάτια μου* || *στην εποχή μας έχουν όλα ξεπέσει, ήθη, αξίες, σχέσεις* ΣΥΝ. υποτιμώμαι ΑΝΤ. υψώνομαι, τιμώμαι, υπερτιμώμαι **2.** (ειδικότ.) συμπεριφέρομαι με αναξιοπρεπή τρόπο, ενεργώ με τρόπο που προσβάλλει την ηθική μου υπόσταση ή το κοινωνικό μου γόητρο: *δεν αντέχω να βλέπω ανθρώπους να ξεπέφτουν τόσο χαμηλά, για να εξασφαλίσουν μια θέση στο Δημόσιο* ΣΥΝ. ταπεινώνομαι, μειώνομαι, (λόγ.) εξαθλιώνομαι, εξαχρειώνομαι **3.** (ειδικότ.) πέφτω σε οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση: *καταγόταν από πλούσια οικογένεια, που τώρα όμως είχε ξεπέσει* || *ξεπεσμένος καλλιτέχνης / αριστοκράτης / πολιτικός* ΣΥΝ. καταντώ, παρακμάζω, εξαθλιώνομαι ΑΝΤ. ακμάζω, ευημερώ **4.** καταλήγω (κάπου) κατά τύχη, μετά από περιπλάνηση: *πώς ξέπεσες ολομόναχος στον τόπο μας;* ΣΥΝ. ξεμένω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκπίπτω* (που έχει επανέλθει στη χρήση με διαφορετική σημ.) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πίπτω* (βλ. κ. *πέφτω*)].

ξεπηδώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεπηδάς... | ξεπήδησα} **1.** τινάζομαι με δύναμη και ορμή προς τα πάνω: *από την πηγή ξεπηδούσε άφθονο νερό* ΣΥΝ. (λόγ.) εκπηδώ, αναβλύζω **2.** (μτφ.) εμφανίζομαι ή παρουσιάζομαι ξαφνικά, μπαίνω στη μέση απότομα: *ξεπήδησε απ' το σκοτάδι, πριν προλάβει ο οδηγός ν' αντιδράσει* ΣΥΝ. ξεπροβάλλω, ξεπετάγομαι, ξεπετιέμαι. — **ξεπήδημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπηδῶ* < αρχ. *ἐκπηδῶ* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πηδῶ*].

ξεπιάνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεπιάστηκα} (καθημ.) **1.** ξεμουδιάζω: *περπάτησα λίγο να ξεπιαστώ* ΑΝΤ. μουδιάζω, πιάνομαι **2.** ξεφεύγω από το σημείο, όπου ήμουν στερεωμένος: *έχει ξεπιαστεί η καρφίτσα.*
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ξεπικρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπίκρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ από κάτι την πικρίλα του, κυρ. βυθίζοντάς το για ώρα στο νερό: ~ *τις ελιές / το νερατζάκι* ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω την πικρίλα μου: *τα γκρέιπ-φρουτ ωρίμασαν και ξεπίκρισαν.* Επίσης **ξεπικραίνω.**
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* στερητ. + *πικρίζω*. Τα αρχ. *ἐκ-πικρ-άζομαι / -όομαι* είχαν εντελώς αντίθετη σημ.].

ξεπίτηδες επίρρ. → επίτηδες

ξεπιτούτου επίρρ. → εξεπιτούτου

ξεπλανεύω ρ. μετβ. {ξεπλάν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) **1.** εξαπατώ, παραπλανώ (κάποιον) ΣΥΝ. ξεγελώ, κοροϊδεύω **2.** (μτφ.) αποπλανώ ΣΥΝ. ξελογιάζω, ξεμυαλίζω. Επίσης **ξεπλανώ** {μεσν.} {-άς...}. – **ξεπλάνεμα** (το).

ξέπλεκος, -η, -ο {μεσν.} κ. **ξέπλεχτος** (καθημ.) αυτός που δεν έχει πλεχτεί, που είναι λυμένος: ~ *μαλλιά / κουβάρι* ΣΥΝ. λυτός ΑΝΤ. πλεγμένος.

ξεπλέκω ρ. μετβ. {ξέπλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** λύνω κάτι πλεγμένο **2.** (για μαλλιά) τα αφήνω κάτω ελεύθερα λύνοντας την κοτσίδα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκπλέκω* (αόρ. *ἐξ-έπλεξα*, βλ. λ. *ξε-*) < *ἐκ-* + *πλέκω*].

ξεπλένω ρ. μετβ. {ξέπλυ-να, -θηκα, -μένος} **1.** αποτελειώνω το πλύσιμο, πλένω (κάτι) με καθαρό νερό, για να αφαιρέσω τη σαπουνάδα: *να ξεπλύνεις τ' ασπρόρουχα με άφθονο νερό!* || ~ *καλά τα μαλλιά, όταν λούζομαι* ΣΥΝ. ξεβγάζω, αποπλένω **2.** πλένω (κάτι) πρόχειρα, συνήθ. μόνο με νερό: *θα ξεπλύνω τα φλιτζάνια τού καφέ* **3.** (μτφ.) απαλλάσσομαι από το ηθικό βάρος προσβολής, ντροπής: *τέτοια προσβολή δεν ξεπλένεται παρά μόνο με αίμα* **4.** νομιμοποιώ κέρδη που αποκτήθηκαν με παράνομο τρόπο (λ.χ. εμπόριο όπλων / ναρκωτικών), κυρ. μέσω επενδύσεων, καταθέσεων σε τράπεζες κ.λπ.: ~ *βρόμικο χρήμα* || (μεσοπαθ.) *«τα ποσά που ξεπλένονται κάθε χρόνο στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α. φτάνουν τα 85 δις δολάρια Η.Π.Α.»* (εφημ.) **5.** (μεσοπαθ. **ξεπλένομαι**) βγάζω από πάνω μου τη σαπουνάδα με νερό: ~ *με κρύο νερό* **6.** (η μτχ. **ξεπλυμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. Επίσης **ξεπλύνω** {μεσν.}.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπλύνω* < αρχ. *ἐκπλύνω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πλύνω* (βλ. κ. *πλένω*)].

ξέπλεχτος, -η, -ο → ξέπλεκος

ξεπληρώνω ρ. μετβ. {ξεπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** εξοφλώ χρέος, επιστρέφω όλα όσα χρωστάω: *μόλις ξεπληρώσαμε τις δόσεις τού στεγαστικού δανείου* ΣΥΝ. αποπληρώνω, ξεχρεώνω **2.** (μτφ.) (α) ανταποδίδω υλική ή ηθική υποχρέωση: *δεν ξέρω πώς να ξεπληρώσω την καλοσύνη του!* || *φρόντισε να ξεπληρώσεις τις ευεργεσίες που δέχθηκες* || *ο Θεός να σου το ξεπληρώσει το καλό που μας έκανες!* (β) (κακόσ.) ανταποδίδω με τον ίδιο τρόπο κακό που μου έγινε, παίρνω εκδίκηση: *αργά ή γρήγορα θα ξεπληρώσει την προσβολή* ΣΥΝ. εκδικούμαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκπληρῶ (-όω)* (το οποίο έχει επανέλθει στη χρή-

ση με την αρχ. σημ.) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πληρῶ*].

ξεπλύθηκα ρ. → ξεπλένω

ξέπλυμα (το) {ξεπλύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πλύσιμο με καθαρό νερό, για να φύγει η σαπουνάδα: *το ~ των ρούχων* ΣΥΝ. ξέβγαλμα **2.** το πρόχειρο πλύσιμο· το πλύσιμο μόνο με νερό, χωρίς σαπούνι ή απορρυπαντικό: *κάνω πρόχειρο ~ στα πιάτα πριν τα βάλω στο πλυντήριο* **3.** (μτφ.-κακόσ.) η νομιμοποίηση παράνομων κερδών με διαφόρους τρόπους (λ.χ. επενδύσεις, αγορές, καταθέσεις): *το ~ κεφαλαίων που αποκτήθηκαν από εμπόριο ναρκωτικών μέσω εικονικών εταιρειών* || *ορισμένοι πιστεύουν ότι πίσω από το ασυνήθιστα υψηλό κόστος τής μεταγραφής τού ποδοσφαιριστή κρύβεται ~ βρόμικου χρήματος* **4.** (μτφ.) το άνοστο, νερόβραστο φαγητό ή το άγευστο ποτό.

ξεπλυμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ξεπλυθεί: *είναι ~ τα πιάτα* **2.** (μτφ.) αυτός που το χρώμα του έχει ανοίξει, ξεθωριάσει: *πώς το φοράς αυτό το ρούχο, σαν ~ φαίνεται* **3.** (μειωτ.) αυτός που έχει ανοιχτόχρωμα μαλλιά και μάτια.

ξέπλυνα ρ. → ξεπλένω

ξέπνοος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πνοή· (για πρόσ.) αυτός που ανασαίνει με δυσκολία από την κούραση, τη συγκίνηση κ.λπ.: *έφτασε ~ απ' το τρέξιμο* ΣΥΝ. ξεψυχισμένος. — **ξέπνοα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκπνοος* < *ἐκ* (βλ. κ. *ξε-*) + *-πνοος* < *πνοή*].

ξεποδαριάζω ρ. μετβ. {ξεποδάριασ-α, -τηκα, -μένος} κουράζω (κάποιον) από το πολύ περπάτημα, τον κάνω να περπατήσει πολύ: *με ξεποδάριασε απ' το πρωί με τα ψώνια!* || *ξεποδαριάστηκα να τρέχω από γραφείο σε γραφείο όλο το πρωί.* — **ξεποδάριασμα** (το).

ξεπορτίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεπόρτισα} (λαϊκ.) βγαίνω από το σπίτι μου, συνήθ. κρυφά και με πονηρό σκοπό: «*πριν ακόμα σβήσουν τ' άστρα εξεπόρτισα...*» (λαϊκ. τραγ.) || *άφηνε τα παιδιά του να ξεπορτίζουν χωρίς έλεγχο* ΣΥΝ. φεύγω, (μτφ.) γυρίζω. — **ξεπόρτισμα** (το).

ξεπουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπουλάς... | ξεπούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** πουλώ εξ ολοκλήρου και αναγκαστικά κινητή ή/και ακίνητη περιουσία (κτήματα, τιμαλφή, εμπορεύματα κ.λπ.): *μετά τη χρεωκοπία ξεπούλησε ό,τι του είχε απομείνει και έφυγε για το νησί του* ΣΥΝ. (λόγ.) εκποιώ **2.** (μτφ.-κακόσ.) προδίδω (πρόσωπο, αξία, ιδέα κ.λπ.) με υλικά ή ηθικά ανταλλάγματα: *ξεπούλησε τα ιδανικά του, για να ανέλθει κοινωνικά* ΣΥΝ. (λόγ.) απεμπολώ ♦ **3.** (ειδικότ. για εμπόρους, συχνά αμετβ.) (α) πουλώ όλο μου το εμπόρευμα: *μόλις ξεπουλήσουν οι πλανόδιοι, μαζεύονται στο καφενεδάκι τής γωνίας* (β) πουλώ ορισμένα είδη σε πολύ χαμηλές τιμές, ακόμη και κάτω τού κόστους, για να μη μείνουν στην αποθήκη: *το μαγαζί ξεπουλά λόγω ανακαινίσεως* ΣΥΝ. (λόγ.) εκποιώ. — **ξεπούλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεπουλῶ* < μτγν. *ἐκπωλῶ* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πωλῶ*].

ξεπουπουλιάζω κ. **ξεπουπουλίζω** ρ. μετβ. {ξεπουπούλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αφαιρώ τα φτερά (πτηνού), του βγάζω τα πούπουλα: *~ την κότα* ΣΥΝ. μαδώ **2.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλα έξοδα, τον κάνω να χάσει πολλά λεφτά: *ξεπουπουλιάστηκα στις εκπτώσεις· αγόρασα ένα σωρό πράγματα!* || *έμπλεξε με απατεώνες και τον ξεπουπούλιασαν· δεν του άφησαν δραχμή!* ΣΥΝ. ξεπαραδιάζω, (μτφ.) μαδώ. — **ξεπουπούλιασμα** κ. **ξεπουπούλισμα** (το).

ξεπρήζομαι ρ. αμετβ. {ξεπρήσ-τηκα, -μένος} υποχωρεί το πρήξιμο που είχα σε κάποιο σημείο τού σώματός μου ΑΝΤ. πρήζομαι. — **ξεπρήξιμο** (το).

ξεπροβάλλω ρ. αμετβ. {ξεπρόβαλα} παρουσιάζομαι ξαφνικά ή κάνω την εμφάνισή μου σιγά-σιγά: *μέσα από τα σύννεφα ξεπρόβαλε ο ήλιος* || *ένα ελάφι ξεπρόβαλε μέσα από τους θάμνους* || *από πού ξεπρόβαλες πάλι εσύ;* ΣΥΝ. προβάλλω, εμφανίζομαι, ξεπηδώ.
[ΕΤΥΜ. < *ξε-* + *προβάλλω*, άσχετο προς το μτγν. *ἐκπροβάλλω* «αποβάλλω (βρέφος)»].

ξεπροβοδίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεπροβόδισα} (λαϊκ.) συνοδεύω μέχρι την έξοδο ή και λίγο πιο πέρα (κάποιον που φεύγει): *τον ξεπροβόδισε μέχρι το αυτοκίνητο* || *ήρθαν όλοι οι συγγενείς να ξεπροβοδίσουν τον νεκρό στην τελευταία του κατοικία* ΣΥΝ. (λόγ.) κατευοδώνω, (λαϊκ.) ξεβγάζω. Επίσης **ξεπροβοδώνω** κ. **ξεπροβοδώ** [μεσν.] {-άς...}. — **ξεπροβόδισμα** (το).

ξερά επίρρ. → ξερός

ξέρα (η) {ξερών} **1.** θαλάσσιος βράχος που βρίσκεται κοντά στην επιφάνεια τής θάλασσας ή υψώνεται λίγο πάνω από αυτήν και είναι πολύ επικίνδυνος για τη ναυσιπλοΐα: *το πλοίο έπεσε σε ~* **2.** (σπάν.) η ξηρασία: «*αχνίζει το βουνό απ' την ~*» (Γ. Δροσίνης) ΣΥΝ. ξεραΐλα ΑΝΤ. υγρασία, βροχή **3.** (συνεκδ.) τόπος στον οποίο υπάρχει ξηρασία: *έχει να βρέξει μήνες και όλα τα χωράφια έγιναν ~* ΣΥΝ. ξερότοπος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξερά* (με αναβιβασμό τού τόνου), θηλ. τού επιθ. *ξερός*].

ξεράδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) ξερό κλαδί δέντρου ή άλλου φυτού ΣΥΝ. ξερόκλαδο· (μτφ.-σκωπτ.) **2.** (οικ.) άκρο τού ανθρώπινου σώματος, το πόδι ή το χέρι: *κάτω το ~ σου, μη μ' αγγίζεις!* || *μάζεψε τα ~ σου, δεν μπορώ να περάσω* ΣΥΝ. ξερό, κούλλό **3.** (απορριπτικά-υποτιμητικά σε απάντηση) **ξεράδια!** τίποτε, καθόλου (ενν. δεν ξέρεις), για την έντονη αμφισβήτηση όσων ισχυρίζεται κάποιος ότι ξέρει: *Τα ξέρω όλα! —~ ξέρεις!*
[ΕΤΥΜ. < *ξερός* + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. *ασπρ-άδι*, *μοιρ-άδι*].

ξεραΐλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η έντονη ξηρασία, η έλλειψη νερών και υγρασίας ΣΥΝ. (λόγ.) ανομβρία, (λαϊκότ.) ξέρα, αβροχιά, αναβροχιά ΑΝΤ. υγρασία, βροχή **2.** (συνεκδ.) ο ξερός τόπος, στον οποίο δεν υπάρχει καθόλου βλάστηση: *Παντού γύρω μας ~! Ούτε ένας θάμνος* **3.** (μτφ.) η παντελής έλλειψη κίνησης, δραστηριότητας: *~ στην αγορά, κανείς δεν αγοράζει* || *στη θεατρική ζωή έχει πέσει ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ξέρα* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.)].

ξεραίνω ρ. μετβ. {ξέρα-να, -θηκα, -μμένος} **1.** αφαιρώ το νερό, την υγρασία ή τους χυμούς από (κάτι), το κάνω ξερό (βλ. κ. λ. *ξηραίνω*): *ο παγετός ξέρανε τα δέντρα* || *άφησε τα λουλούδια στον ήλιο, για να τα ξεράνει* (να τα αποξηράνει) || *τα πηγάδια ξεράθηκαν από την ανομβρία* || *ξεράθηκε το λαρύγγι μου απ' τη δίψα* **2.** (μτφ.-σκωπτ.) προκαλώ δυνατό πόνο σε μέλος τού σώματος: *μου πάτησε κατά λάθος το πόδι και μου το ξέρανε!* **3.** (μεσοπαθ. **ξεραίνομαι**) (α) πέφτω σε βαθύ ύπνο και μένω ακίνητος: *ήμουν τόσο κουρασμένος, που έπεσα και ξεράθηκα μέχρι το μεσημέρι* (β) (μτφ.) μένω άφωνος και ακίνητος από κατάπληξη ή απορία: *ξεράθηκα μόλις το άκουσα· δεν πίστευα στ' αφτιά μου* ΣΥΝ. (λόγ.) αποσβολώνομαι, εκπλήσσομαι, (οικ.) πέφτω ξερός· ΦΡ. **ξεραίνομαι στα γέλια** γελώ πολύ, ξεσπώ σε ασυγκράτητα γέλια: *το κοινό ξεράθηκε στα γέλια με αυτό το νούμερο* (βλ. κ. λ. *ξηραίνω*). — **ξέραμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ξηραίνω*].

ξερακιανός, -ή, -ό (λαϊκ. για πρόσ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος και με σκληρά, στεγνά χαρακτηριστικά.
[ΕΤΥΜ. < *ξέρακας* (μεγεθ. τού *ξερός*) + παραγ. επίθημα *-ιανός*, πβ. κ. *παρακατ-ιανός*, *μεσ-ιανός*].

ξέρασμα (το) {ξεράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λαϊκ.) ο εμετός **2.** (μτφ.) αυτός που ενοχλεί, που προκαλεί αηδία με τις πράξεις και τη συμπεριφορά του: *τι ήθελε πάλι το ~;* ΣΥΝ. αηδιαστικός, έκτρωμα· ΦΡ. **αηδίες και ξεράσματα** βλ. λ. *αηδία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξερνῶ* (βλ.λ.)].

ξερατό (το) (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) ο εμετός **2.** (μτφ.) οτιδήποτε (φαγητό, κουβέντα, συμπεριφορά κ.λπ.) προκαλεί έντονη ενόχληση και αηδία.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξερνῶ* (βλ.λ.)].

ξερή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** χαρτοπαίγνιο που παίζεται με πενήντα δύο χαρτιά και είναι παραλλαγή τής κολτσίνας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.-λαϊκ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο, πέος.

ξερίζωμα (το) → ξεριζώνω

ξεριζωμένος, -η, -ο → ξεριζώνω

ξεριζωμός (ο) η βίαιη εκδίωξη, η αναγκαστική και οριστική απομάκρυνση από τη γενέτειρα: *ο ~ τού μικρασιατικού Ελληνισμού* || *ο ~ ενός λαού απ' τις προγονικές εστίες του* ΣΥΝ. (λόγ.) εκπατρισμός, ξερίζωμα.

ξεριζώνω ρ. μετβ. {ξερίζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) αποσπώ βίαια (φυτό) από το χώμα μαζί με τις ρίζες (του): *ο άνεμος ξερίζωσε πολλά δέντρα* ΣΥΝ. (λόγ.) εκριζώνω ΑΝΤ. φυτεύω **2.** (κατ' επέκτ.) αποσπώ (κάτι) βίαια, το βγάζω εντελώς από τη θέση του: (ως απειλή) *αν ξαναμιλήσεις, θα σου ξεριζώσω τ' αφτιά* || (μτφ.) *ξερίζωσε αυτό το πάθος απ' την ψυχή σου* **3.** (μτφ.) εξαλείφω, αφανίζω (κάτι) ολοκληρωτικά: *προκαταλήψεις ετών δεν ξεριζώνονται από τη μία μέρα στην άλλη* ΣΥΝ. καταστρέφω **4.** διώχνω βίαια και οριστικά ανθρώπους από τον τόπο κατοικίας και καταγωγής τους, από την πατρίδα τους: *οι Τούρκοι ξερίζωσαν τους Έλληνες από τη Μικρά Ασία* ΣΥΝ. εκπατρίζω. — **ξερίζωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκριζῶ* (-όω) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *-ριζῶ* < *ῥίζα*].

ξερικός, -ή, -ό 1. (για γεωργικές εκτάσεις) αυτός που δεν αρδεύεται, που δεν ποτίζεται από νερά πηγής ή ποταμού: *~ αγρός / χωράφι* ΣΥΝ. ξερός, στεγνός **2.** (για φυτά και γεωργικά προϊόντα) αυτός που αναπτύσσεται χωρίς νερό: *~ καλλιέργεια / φασόλια / σταφύλια / πατάτες* ΑΝΤ. ποτιστικός.

ξερνοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξερνοβολάς... | ξερνοβόλησα} (λαϊκ.) κάνω συνεχώς εμετό ΣΥΝ. ξερνώ. — **ξερνοβόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ξερνώ* + λεξικό επίθημα *-βολώ* < *βάλλω*].

ξερνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξερνάς... | ξέρασ-α, -μένος} (οικ.) ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω εμετό ♦ (μετβ.) **2.** βγάζω (κάτι) ως εμετό: *ξέρασε όλο το φαγητό / το φάρμακο* **3.** (μτφ.) βγάζω με δύναμη από μέσα μου, τινάζω (κάτι) με δύναμη προς τα έξω: *τα αυτόματα άρχισαν να ξερνούν φωτιά* (να πυροβολούν) || *η μηχανή ξερνούσε μαύρο καπνό* || *το ηφαίστειο ξερνούσε λάβα* **4.** (για θάλασσα, λίμνη ή μεγάλο ποτάμι) βγάζω στην παραλία, ρίχνω στην ξηρά: *τα απομεινάρια τού πλοίου τα ξέρασε η θάλασσα* || *μετά από μέρες τον ξέρασε το κύμα πνιγμένο* ΣΥΝ. ξεβράζω **5.** αποκαλύπτω μυστικό, φανερώνω (συνήθ. μετά από άσκηση βίας): *στην ανάκριση τον έκαναν και τα ξέρασε όλα* ΣΥΝ. ομολογώ **6.** (μτφ.-σπάν.) υφίσταμαι τις συνέπειες κακής ή άδικης πράξης που έκανα: *αργά ή γρήγορα θα τα ξεράσεις όλα όσα μου έκανες* ΣΥΝ. πληρώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξερνῶ* < αρχ. *ἐξερῶ* (-έω) «αδειάζω, εξεμώ» (από τον αόρ. *ἐξ-ήρασα*, πβ. κ. *ἐγήρασα – γερνῶ*, *ἐπέρασα – περνῶ*), αβεβ. ετύμου, ίσως < *ἐξ-* + *ἔρα*, αρχαιότατο ουσ. που συνήθως ερμηνεύεται ως «γη, έδαφος», οπότε το ρ. *ἐξερῶ* θα είχε τη σημ. «εξεμώ στο έδαφος». Το ουσ. *ἔρα* συνδ. με αρχ. γερμ. ero «γη», erda (> γερμ. Erde), ουαλ. erw «πεδιάδα» κ.ά.].

ξερό (το) → ξερός

ξερο- κ. **ξερό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάτι είναι ξερό: *ξερο-πήγαδο*, *ξερο-πόταμος*, *ξερό-χορτο*, *ξερο-κόμματο* **2.** (κυρ. προκειμένου για κινήσεις ή λειτουργίες τού ανθρώπινου σώματος) ξηρότητα, απουσία σωματικών υγρών (λ.χ. σάλιου): *ξερο-καταπίνω*, *ξερο-βήχω*, *ξερο-γλείφομαι* **3.** (κυρ. για φαγητά και γλυκά) ότι κάτι έχει ψηθεί, τηγανιστεί κ.λπ. με ελάχιστο λάδι, βούτυρο, νερό κ.λπ. ή αποξηρανθεί, ώστε να είναι τραγανό: *ξερο-ψημένος*, *ξερο-τηγανισμένος* **4.** ότι κάτι δεν έχει βλάστηση, είναι άγονο: *ξερο-νήσι*, *ξερο-βούνι*, *ξερό-καμπος* **5.** ότι κάποιος χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευελιξίας και εξυπνάδας, από κουτό πείσμα: *ξερο-κέφαλος* **6.** ότι κάτι δεν συνοδεύεται από τίποτα, σκέτο: *ξερο-σφύρι* **7.** στατικότητα, απουσία κινήσεων: *ξερο-σταλιάζω*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *ξερός*].

ξερόβηχας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ξερός βήχας: *με πιάνει ~* **2.** ο

ψεύτικος βήχας (λ.χ. ως έκφραση αμηχανίας, ως προειδοποίηση).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. ξηρόβηξ, -ηχος < ξηρός + βήξ «βήχας»].

ξεροβήχω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξερόβηξα} **1.** βήχω, χωρίς να έχω σάλιο ή φλέματα: *όλη την ημέρα χθες ξερόβηχε || ξερόβηξε για να καθαρίσει τη φωνή του, πριν αρχίσει να μιλάει* **2.** (κατ' επέκτ.) βήχω επίτηδες, για να γίνω ακουστός, να προκαλέσω την προσοχή άλλου, να επισημάνω κάτι κ.λπ.: *πήρε σοβαρό ύφος και ξερόβηξε δύο φορές, για να τον ακούσουν όλοι* || «*από την πόρτα σου περνώ, βήχω και* ~» (δημοτ. τραγ.).

ξεροβόρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ψυχρός άνεμος που πνέει κατά τους χειμερινούς μήνες από τον βορρά και δεν φέρνει βροχή: *τα δέντρα παράδερναν στο* ~ ΣΥΝ. βοριάς ΑΝΤ. νοτιάς.
[ΕΤΥΜ. < ξερο- + -βόρι < βοριάς].

ξεροβούνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μικρό βουνό χωρίς βλάστηση, εντελώς άδεντρο ΣΥΝ. πετροβούνι, βραχοβούνι.

ξερόβρυση (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) βρύση ή πηγή που ξεράθηκε, που το νερό της στέρεψε.

ξερογλείφομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξερογλείφτηκα} (λαϊκ.) **1.** (για έμψυχα) γλείφω τα χείλη ή το στόμα μου από σφοδρή επιθυμία να γευτώ, να δοκιμάσω κάτι: *κοίταζε τους μεζέδες και ξερογλειφόταν* **2.** (μτφ. για πρόσ.) επιθυμώ σφοδρά πρόσωπο ή πράγμα: *την έβλεπε και ξερογλειφόταν* ΣΥΝ. λαχταρώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξερόκαμπος (ο) (λαϊκ.) ξερός κάμπος, άγονη και άφορη πεδιάδα.

ξεροκαταπίνω ρ. αμετβ. {ξεροκατάπια} (λαϊκ.) κάνω την κίνηση τής κατάποσης χωρίς σάλιο: *ξερόβηξε και ξεροκατάπιε, για να καθαρίσει τη φωνή του·* (μτφ.) ως ένδειξη αμηχανίας, ταραχής κ.λπ.: *ξεροκατάπιε και δεν είπε λέξη* ΣΥΝ. κομπιάζω.

ξεροκέφαλος, -η, -ο αυτός που δεν πείθεται εύκολα ούτε αλλάζει γνώμη, που έχει μεγάλο πείσμα και ισχυρογνωμοσύνη: *μα την αλήθεια, δεν μπορεί να μιλήσει κανείς μαζί σου, είσαι πολύ ~! || δέξου αυτά που σου λέω, μην είσαι ~!* ΣΥΝ. πεισματάρης, (λόγ.) ισχυρογνώμων, επίμονος, αμετάπειστος, (καθημ.) αγύριστο κεφάλι ΑΝΤ. υποχωρητικός, δεκτικός, διαλλακτικός. — **ξεροκεφαλιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. ξηροκέφαλος < ξηρός + -κέφαλος < κεφαλή].

ξερόκλαδο (το) το ξερό κλαδί, το κλαδί δέντρου ή θάμνου που έχει ξεραθεί.

ξεροκόκκαλο (το) κόκκαλο χωρίς καθόλου κρέας, που προέρχεται από μαγειρεμένο σφάγιο.

ξεροκόμματο (το) (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) κομμάτι ξερού ψωμιού και κατ' επέκτ. το μικρό, φτωχό γεύμα: *μην ανησυχείτε γι' αυτόν, βολεύεται και μ' ένα ~!* **2.** (μτφ.) πολύ χαμηλή αμοιβή εργασίας: *δουλεύει για ένα ~* ΣΥΝ. ψίχουλα.

ξερόλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **ξερόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) πρόσωπο που παρουσιάζεται ως παντογνώστης, που νομίζει πως τα ξέρει όλα και έχει άποψη για όλα.
[ΕΤΥΜ. Από τη φρ. *(τα) ξέρει όλα*].

ξερολιθιά (η) (λαϊκ.) λιθοδομή που κατασκευάζεται μόνο από πέτρες, χωρίς συνδετικό κονίαμα ούτε λάσπη· συνηθίζεται κυρ. στα νησιά και χρησιμοποιείται για την αντιστήριξη καλλιεργήσιμων εδαφών, τον διαχωρισμό των αγροτικών ιδιοκτησιών μεταξύ τους, καθώς επίσης και στο χτίσιμο πρόχειρων καταλυμάτων για τον αγρότη και τα ζώα του, αποθηκών κ.λπ. Επίσης **ξερολίθι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. ξηρόλιθος < ξηρός + λίθος].

ξερονήσι (το) {ξερονήσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) νησί ξερό, χωρίς νερό και βλάστηση, που συνήθ. δεν κατοικείται ΣΥΝ. ερημονήσι.

ξεροπήγαδο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) πηγάδι που έχει στερέψει, που δεν έχει νερό.

ξεροπόταμος (ο) [μεσν.] ποτάμι που στερεύει κατά τη θερινή περίοδο, γενικότ. όταν δεν τροφοδοτείται από τα νερά τής βροχής. Επίσης **ξεροπόταμο** (το).

ξερός, -ή, -ό κ. **ξηρός** (βλ.λ.) **1.** αυτός που δεν περιέχει νερό ή υγρασία, που έχει στεγνώσει: ~ *ποτάμι / πηγάδι / κλίμα / καιρός / χείλη / στόμα* ΣΥΝ. στεγνός, άνυδρος ΑΝΤ. υγρός· ΦΡ. **ξερός βήχας** ο ξερόβηχας (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει μαραθεί, που έχει χάσει τους χυμούς του, που έχει πάψει να είναι μαλακός ή στιλπνός και έχει γίνει σκληρός και εύθραυστος: ~ *φυτό / χορτάρι / φύλλο / φρύγανο / ψωμί || ~ σύκο* (αποξηραμμένο) ΣΥΝ. μαραμένος ΑΝΤ. χλωρός· ΦΡ. (α) (εμφατ.) ***και ξερό ψωμί*** για να δείξουμε ότι θέλουμε ή υποστηρίζουμε κάτι φανατικά, αυτό και μόνο αυτό, τίποτε άλλο: *Ολυμπιακός* (αθλητικό σωματείο) *~!* (β) (παροιμ.) ***κοντά στα ξερά καίγονται και τα χλωρά*** για περιπτώσεις που μαζί με τους ενόχους μιας υπόθεσης υφίστανται τις αρνητικές συνέπειες και οι αθώοι, η καταστροφή τούς παρασύρει όλους χωρίς διάκριση **3.** (έδαφος) χωρίς βλάστηση, που δεν έχει πράσινο: ~ *γη / τόπος / χώρα / πεδιάδα / βουνό* ΣΥΝ. αποψιλωμένος, (μτφ.) γυμνός ΑΝΤ. χλοερός, κατάφυτος **4.** (α) αυτός που δεν έχει κανένα συμπλήρωμα, σκέτος: *τι να σου κάνει ένας ~ μισθός; || ξερό θα το φάω το μπιφτέκι!* || ~ *γνώσεις, χωρίς κριτική επεξεργασία* (αναφομοίωτες, αναξιοποίητες) (β) αυτός που είναι μόνος του, έρημος στη ζωή: ~ *κορμί* (γ) απότομος, σύντομος και οξύς ή σκληρός, χωρίς ιδιαίτερο χρώμα και διάρκεια: ~ *ήχος / κρότος / πυροβολισμός / φωνή* (δ) αυτός που μένει αυστηρά μέσα στα τυπικά πλαίσια, που χαρακτηρίζεται από λακωνικότητα, αυστηρότητα: ~ *άρνηση / ερώτηση / απάντηση || είπε ένα ~ αντίο και έφυγε αμίλητος* (ε) αυτός που δεν έχει ποικιλία, ζωντάνια και χάρη, που προκαλεί ανία: *το ύφος του ήταν ~ και πληκτικό* ΣΥΝ. άχαρος, ανιαρός, μονότονος, βαρετός, πληκτικός, πεζός ΑΝΤ. ποικίλος, ευχάριστος **5.** (μτφ.) αυτός που δεν μιλάει και δεν κινείται, που έχει πέσει σε βαθύ λήθαργο ή έχει χάσει τις αισθήσεις του: *ήπιε πολύ κι έπεσε κάτω ~ || κουρασμένος καθώς ήμουν, έπεσα ~ στο κρεβάτι* ΣΥΝ. άκαμπτος, ακίνητος, αναίσθητος· ΦΡ. (α) ***πέφτω / μένω ξερός*** (μεσν. φρ.) (i) μένω ακίνητος ή αναίσθητος από μεγάλη έκπληξη ή άλλο έντονο συναίσθημα: *από τη συγκίνησή του έμεινε ξερός* ΣΥΝ. έκπληκτος, κατάπληκτος, (λόγ.) ενεός (ii) χάνω τη ζωή μου, πεθαίνω: *έπεσε, χτύπησε κι έμεινε ξερός* (βλ. κ. σημ. 6) (β) **ξερό κεφάλι** (i) πρόσωπο που δεν αλλάζει γνώμη εύκολα, που διαθέτει μεγάλο πείσμα και επιμονή, ο ισχυρογνώμων: *άδικα χάνεις τα λόγια σου, αυτός είναι ~* ΣΥΝ. πεισματάρης, επίμονος, ξεροκέφαλος, κεφάλι αγύριστο ΑΝΤ. υποχωρητικός, διαλλακτικός (ii) το μυαλό κάποιου, ο τρόπος σκέψεως που χαρακτηρίζεται από πείσμα ή αδιαλλαξία: *το ξερό του το κεφάλι φταίει για ό,τι έπαθε* (βλ. λ. *κεφάλι*) (γ) ***εξ και ξερός*** (οικ.) (που δηλώνει αγανάκτηση) σε κάποιον, που από αμηχανία ή άγνοια επαναλαμβάνει συνεχώς τον φθόγγο «ε» **6.** αυτός που έχει χάσει τη ζωή του, που έχει πεθάνει, ιδ. αιφνίδια: *τον χτύπησε και τον άφησε ~ στον τόπο* **7.** (ειδικότ.) **ξερή** (η) βλ.λ. **8.** (ειρων.) **ξερό** (το) (α) το κεφάλι τού ανθρώπου: *να βάλεις το ~ σου κάτω και να σκεφτείς || λέει ό,τι κατεβάσει το ~ του || δεν κόβει το ~ του!* (δεν είναι έξυπνος, εύστροφος) (β) (σκωπτ.) κάθε άκρο τού ανθρώπινου σώματος, το χέρι ή το πόδι: *κάτω τα ~ σου, μη μ' αγγίζεις! || μάζεψε τα ~ σου* ΣΥΝ. ξεράδι. — **ξερά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ξηρός (πβ. *σίδηρος – σίδερο, κηρίον – κερί*), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λατ. serēnus «διαυγής, καθαρός» (αρχική σημ. «ξερός»), seresco «ξεραίνομαι», προσκρούει στο μακρό -η- τού επιθ. ξηρός. Δεν θεωρείται πιθ. η ετυμολογική σύνδεση με το σανσκρ. ksārá- «φλέγων» ούτε με το επίθ. *χέρσος*].

ξεροσταλιάζω ρ. αμετβ. {ξεροστάλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) στέκομαι όρθιος και ακίνητος, στο ίδιο μέρος συνέχεια, για μεγάλο χρονικό διάστημα (λ.χ. περιμένοντας κάποιον): *«ξεροστάλιασα στ' αγιάζι, ώρες να σε καρτερώ»* (λαϊκ. τραγ.). — **ξεροστάλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ξερο- + *σταλιάζω* «παραμένω όρθιος και ακίνητος επί αρκετή ώρα» < *σταλίζω* «οδηγώ κοπάδι ζώων στο ποιμνιοστάσιο – αναπαύομαι» < μτγν. *στάλη* «ποιμνιοστάσιο», αγν. ετύμου. Η σημ. «υποφέρω από έλλειψη νερού» (τού ρ. *ξεροσταλιάζω*) οφείλεται σε παρετυμολ. προς τη λ. *σταλιά*].

ξεροσφύρι (λαϊκ.) επίρρ.· η κατανάλωση οινοπνευματώδους ποτού χωρίς τη συνοδεία φαγητού ή μεζέ: *ήπιε το ούζο του ~ κι έφυγε*.

ξεροτηγανίδι (το) {ξεροτηγανιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ό,τι μένει στο τηγάνι μετά το τηγάνισμα ΣΥΝ. αποτηγανίδι.

ξεροτηγανίζω ρ. μετβ. {ξεροτηγάνισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) τηγανίζω (κάτι) με ελάχιστο λάδι ή βούτυρο **2.** (κατ' επέκτ.) κάνω (κάτι) ξερό από το πολύ τηγάνισμα, το τηγανίζω τόσο, ώστε να σχηματίσει ξερή κρούστα στην επιφάνειά του, να γίνει τραγανό: *ξεροτηγανισμένοι κεφτέδες* **3.** (μτφ.) τυραννώ, βασανίζω (κάποιον): *μια ζωή τον ξεροτηγανίζει η γυναίκα του*. — **ξεροτηγάνισμα** (το).

ξεροτήγανο (το) παραδοσιακό γλύκυσμα, που παρασκευάζεται από αλεύρι, μέλι (μερικές φορές και γάλα, αβγά) κ.ά. υλικά στο τηγάνι.

ξερότοπος (ο) (λαϊκ.) τόπος ξερός, χωρίς νερό και βλάστηση.

ξεροφαγιά κ. **ξηροφαγιά** κ. **ξηροφαγία** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** πρόχειρο γεύμα ή κολατσιό, που δεν περιλαμβάνει μαγειρεμένη τροφή **2.** (ειδικότ.) διαιτητική αγωγή με χορήγηση ξερών τροφών, συνήθ. σε περιπτώσεις που απαιτείται μείωση των υγρών τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. ξηροφαγία < ξηρός + -φαγία].

ξερόφυλλο (το) (λαϊκ.) το ξερό φύλλο, το φύλλο που έχει ξεραθεί.

ξερόχορτο (το) (λαϊκ.) το ξερό χορτάρι, το χόρτο που έχει ξεραθεί. Επίσης **ξεροχόρταρο**.

ξεροψήνω ρ. μετβ. {ξερόψη-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ψήνω (κάτι) ώσπου να γίνει από έξω ξερό, τραγανό, το ψήνω αρκετά και σιγά-σιγά: *ξεροψημένο κοτόπουλο || ξεροψημένες πίτες* || (μτφ.) *με ξερόψησε ο ήλιος από το πρωί* ΣΥΝ. καβουρντίζω **2.** (μτφ.) τυραννώ, βασανίζω κάποιον ΣΥΝ. ξεροτηγανίζω. — **ξεροψήσιμο** (το).

ξερόψωμο (το) (λαϊκ.) **1.** το μπαγιάτικο ψωμί **2.** ψωμί που τρώγεται σκέτο, χωρίς συνοδευτικό ή προσφάγι.

ξέρω κ. (παλαιότ.-διαλεκτ.) **ξεύρω** ρ. μετβ. {ήξερα} **1.** γνωρίζω (κάτι), μου είναι γνωστό: ~ *τι θέλω στη ζωή μου || άσ' τον, δεν ξέρει τι λέει || ρώτησέ την, ξέρει καλά από τέτοια πράγματα || νομίζεις ότι τα ξέρεις όλα, αλλά δεν ξέρεις τίποτε* ΑΝΤ. αγνοώ· ΦΡ. (α) ***άσε αυτά που ξέρεις / αυτά που ξέρεις (ή που ήξερες) να τα ξεχάσεις!*** (με αυστηρότητα) ως απάντηση σε πρόσωπο που επιμένει σε κάτι, το οποίο ο ομιλητής θεωρεί απαράδεκτο: *αυτά που ήξερες με τους άλλους, μ' εμένα να τα ξεχάσεις!* (β) ***ένας Θεός ξέρει*** για κάτι που είναι αδύνατο να γνωρίζει κανείς: *~ πού θα μας βγάλει αυτή η ιστορία! || ~ αν θα γίνω καλά!* (γ) ***ποιος ξέρει;*** βλ. λ. ποιος (δ) ***αυτό το ξέρει κι η γάτα!*** για κάτι πολύ εύκολο ή αυτονόητο: *–Δύο και δύο κάνουν τέσσερα! ~!* (ε) ***ό,τι ξέρεις, ξέρω*** δεν γνωρίζω τίποτα περισσότερο από εσένα: *γι' αυτό το ζήτημα ~!* (στ) (παροιμ.) ***όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος*** βλ. λ. *νοικοκύρης* (ζ) (παροιμ.) ***κάλλιο να ξέρεις παρά να έχεις*** η γνώση και η μάθηση είναι πιο πολύτιμη από τον πλούτο (η) ***δεν ξέρω / νιώθω πού (μου) πάν' τα τέσσερα*** βλ. λ. *τέσσερις* (θ) (εμφατ.) ***ξέρω 'γώ / πού θες να ξέρω 'γώ*** για τη δήλωση πλήρους άγνοιας για κάτι: *ξέρω 'γώ τι θέλει αυτός! || Πού θες να ξέρω 'γώ τι σκέφτεται αυτός; Στο μυαλό του είμαι;* (ι) ***ξέρεις (τώρα) εσύ*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες δεν θέλουμε να υπεισέλθουμε σε λεπτομέρειες ή να επαναλάβουμε πράγματα ήδη γνωστά στον άλλον: *–Τι να του πάρω για τη γιορτή του; –~! || Μην κάνεις τον ανήξερο,~!* (ii) συνθηματικά ως απάντηση σε ερώτηση, όταν δεν επιθυμούμε να μας ακούσουν ή να μας καταλάβουν τρίτοι: *θα συναντηθούμε στο γνωστό μέρος, ~!* (ια) ***(νύφη) όχι όπως ήξερες, αλλά όπως βρήκες*** ο νεότερος ή ο καινούργιος πρέπει να ακολουθεί αυτά που ήδη ισχύουν κάπου και να μην προσπαθεί να επιβάλει δικούς του κανόνες, ιδέες κ.λπ. (ιβ) ***(κάποιος) δεν ξέρει τι έχει*** (κάποιος) έχει πάρα πολλά χρήματα, περιουσιακά στοιχεία **2.** (α) γνωρίζω (κάτι) πολύ καλά, το έχω μελετήσει πολύ ή έχω εξασκηθεί σε αυτό: *για να επιβιώσεις*

στην αγορά, πρέπει να ξέρεις τους κανόνες τού παιχνιδιού || *το να πάρεις το δίπλωμα δεν σημαίνει ότι ξέρεις και να οδηγείς!* || *~ να επισκευάζω τηλεοράσεις* || *χάθηκα στους δρόμους. γιατί δεν την ξέρω καλά την περιοχή* || *σήμερα ήξερα το μάθημα απ' έξω κι ανακατωτά* || ~ (κάτι) *νερό / νεράκι* (πολύ καλά) ΣΥΝ. κατέχω ΑΝΤ. αγνοώ (β) έχω πλήρη επίγνωση ενός πράγματος: *μη φοβάσαι. ~ τι κάνω*· ΦΡ. ***ξέρω (κάποιον / κάτι) απ' την καλή κι απ' την ανάποδη*** βλ. λ. *ανάποδος* **3.** (ειδικότ. για γλώσσα) μιλώ. χειρίζομαι καλά: *–Ξέρεις και Γαλλικά: –Όχι. μόνο Αγγλικά ξέρω* **4.** (για πρόσ.) έχω γνωριμία (με κάποιον). μου είναι γνωστός. έχω τουλάχιστον συστηθεί μαζί του: *τον ξέρω από τα σχολικά μου χρόνια* || *δεν θέλω πια να σε ξέρω* (επιθυμώ να διακόψουμε κάθε σχέση) ΣΥΝ. γνωρίζω **5.** (κατ' επέκτ.) γνωρίζω τον χαρακτήρα κάποιου. μπορώ να προβλέψω τη συμπεριφορά του: *τον ξέρεις τον Στέφανο, όλο τέτοια κάνει!* || *με ξέρεις τώρα εμένα πόσο ευάλωτος είμαι σ' αυτά!* ΦΡ. (α) ***ξέρω (κάποιον) για...*** έχω συγκεκριμένη άποψη για (κάποιον): *σε ήξερα για άνθρωπο ειλικρινή. αλλά να που αποδείχθηκε ότι έκανα λάθος* || *Με εκπλήσσεις! Δεν σε ξέρω για τέτοιον!* (β) **ξέρεις...** (i) στην αρχή φράσεως ως ένδειξη αμηχανίας ή σκέψης. δισταγμού κ.λπ.: *ξέρεις..., δεν ήθελα να σου το κρύψω. απλώς δεν το έφερε η κουβέντα να σου το πω* || *~. όλα αυτά πρώτη φορά τα ακούω* (ii) μέσα σε φράση. παρενθετικά. για να δηλωθεί δισταγμός. φόβος, αδυναμία έκφρασης ή προσπάθεια δικαιολόγησης όσων έχουν ειπωθεί προηγουμένως: *δεν αισθάνομαι άνετα, ~. σε τέτοιες εκδηλώσεις* || *δεν μπορώ. ~. να θυμηθώ χρονολογίες· πάντα τις μπερδεύω* **6. ξέρω** ως μονολεκτική απάντηση που δηλώνει έντονη συμφωνία (συχνά επαναλαμβανόμενο): *Ξέρεις τώρα τι δύσκολος άνθρωπος είναι ο Κώστας. –Ξέρω. ξέρω...* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ξεύρω* / *ἐξεύρω*. από τον αόρ. β' *ἐξεῦρον* τού αρχ. *ἐξευρίσκω* «ανακαλύπτω, αναζητώ». Το ρ. προήλθε από την υποτ. τού αορ. β' *(ἐξεύρω. -ῃς...)*, η οποία αποσπάστηκε μορφολογικά και θεωρήθηκε αυτόνομο ρήμα με τη σημ. «γνωρίζω, κατέχω». Η μεταβολή *ξεύρω* > *ξέρω* οφείλεται σε αναλογικό σχηματισμό προς τα ρ. σε *-ερω* (πβ. *φέρω. χαίρω*), καθώς και στο γεγονός ότι ο τ. *ξεύρω* θεωρήθηκε λόγιος. Δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς η αναγωγή στο αρχ. ρ. *ἐξαίρω* «σηκώνω. ξεχωρίζω», η οποία εξάλλου δεν θα εξηγούσε και τον σχηματισμό τού αορίστου *(ἤξερα · ἐξῆρα)*].

ξεσαβουρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεσαβούρω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αφαιρώ τη σαβούρα, το έρμα από το πλοίο **2.** καθαρίζω (κάτι) από καθετί άχρηστο. περιττό ♦ **3.** (αμετβ.) απαλλάσσομαι από περιττό φορτίο ή βάρος. - **ξεσαβούρωμα** (το).

ξεσαβούρωτος, -η. -ο **1.** (συνήθ. για πλοίο) αυτός που του έχει αφαιρεθεί η σαβούρα. το έρμα **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει αξιόλογο ηθικό έρμα.

ξεσαλώνω ρ. αμετβ. {ξεσάλω-σα. -μένος} (οικ.) υπερβάλλω στη διασκέδαση, ξεφαντώνω: *ξεσαλώσαμε χθες στα μπουζούκια.* — **ξεσάλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ξε-* + μτγν. *σαλός* «ανόητος. ηλίθιος» («γλώσσα» τού Ησυχίου). ίσως συνδ. με τη λ. *σάλος* (βλ.λ.)].

ξεσαμαρώνω ρ. μετβ. {ξεσαμάρω-σα. -θηκα, -μένος} αφαιρώ το σαμάρι από ζώο: ~ *τον γάιδαρο / το άλογο* ΑΝΤ. σαμαρώνω. — **ξεσαμάρωμα** (το).

ξεσαμάρωτος, -η, -ο (λαϊκ.-κυριολ.) αυτός που δεν έχει σαμάρι. που δεν τον έχουν σαμαρώσει: ~ *μουλάρι* ΣΥΝ. ασαμάρωτος ΑΝΤ. σαμαρωμένος· ΦΡ. (μτφ. για πρόσ.) ***γαϊδούρι ξεσαμάρωτο*** άνθρωπος χωρίς ηθικούς φραγμούς. που συμπεριφέρεται με αναίδεια και αδιαντροπιά ΣΥΝ. αναίσχυντος. αδιάντροπος. ξετσίπωτος. παλιάνθρωπος. αναιδής.

ξεσβερκιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεσβερκ-ιάστηκα. -ιασμένος} αισθάνομαι έντονο πόνο στον σβέρκο από άβολη στάση τού λαιμού ή από κούραση. Επίσης **ξεσβερκώνομαι** {ξεσβερκ-ώθηκα, -ωμένος}. — ***ξεσβέρκιασμα*** κ. **ξεσβέρκωμα** (το).

ξεσελώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσέλω-σα. -θηκα, -μένος} βγάζω τη σέλα από το άλογο. — **ξεσέλωμα** (το).

ξεσέλωτος, -η. -ο (για άλογο) αυτός που δεν έχει σέλα.

ξεσηκωμός (ο) **1.** η βίαιη και γρήγορη αναχώρηση, συνήθ. υπό συνθήκες πίεσης ΣΥΝ. ξεσήκωμα. μετακίνηση. μετατόπιση. απομάκρυνση **2.** (μτφ.) οργανωμένη εξέγερση. επανάσταση: *ο ~ τού 1821* || *λαϊκός / καθολικός ~* ΣΥΝ. σηκωμός. εξέγερση. επανάσταση.

ξεσηκώνω ρ. μετβ. {ξεσήκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** παρακινώ (κάποιον) με τρόπο έντονο (να κάνει κάτι): (+να) *μερικοί εργολάβοι τούς ξεσήκωσαν να πουλήσουν τα σπίτια τους* || *δύο φίλοι μάς ξεσήκωσαν να πάμε στο θέατρο* || *Μην τον ξεσηκώνεις συνέχεια! Πρέπει. επιτέλους. να διαβάσει!* ΣΥΝ. ωθώ. παροτρύνω. προτρέπω ΑΝΤ. αποτρέπω· ΦΡ. ***ξεσηκώνω τα μυαλά (κάποιου)*** παρασύρω κάποιον σε παράλογες ή αθέμιτες πράξεις και ενέργειες ΣΥΝ. ξεμυαλίζω. παίρνω τα μυαλά **2.** προκαλώ αντίδραση. επιφέρω ορισμένο αποτέλεσμα: *η άφιξη τού συγκροτήματος ξεσήκωσε θύελλα ενθουσιασμού* || *η απόφαση τής κυβέρνησης ξεσήκωσε νέες διαμαρτυρίες* **3.** βγάζω πράγματα από τη θέση τους· κυρ. σε ΦΡ. όπως ***ξεσηκώνω το σπίτι*** συγυρίζω το σπίτι καλά κάνοντας γενική καθαριότητα· (κ. μεσοπαθ.): *Πού να ξεσηκωθούμε τώρα να μετακομίσουμε! Καλά είμαστε και σ' αυτό το σπίτι!* **4.** (μτφ.) προκαλώ αναστάτωση. αναταραχή. διαταράσσω τη γαλήνη και την ηρεμία: *οι κραυγές τους ξεσήκωσαν τη γειτονιά* || *ξεσήκωσαν το χωριό με τους καβγάδες τους* **5.** προκαλώ κίνηση εναντίον εξουσίας. ωθώ σε ανταρσία. σε στάση κ.λπ.: *η αγανάκτηση για την αδικία ξεσήκωσε τις λαϊκές μάζες* || *γύριζε από χωριό σε χωριό και ξεσήκωνε τους υπόδουλους Έλληνες* ΣΥΝ. εξεγείρω **6.** παρακινώ ή πιέζω κάποιον να φύγει βιαστικά από τον τόπο όπου βρίσκεται, εξαναγκάζω προς απομάκρυνση: *τους ξεσήκωσαν άρον-άρον και τους στρύμωξαν σε μεγάλα καμιόνια* **7.** αντιγράφω πιστά σχέδιο ή εικόνα (π.χ. χρησιμοποιώντας ημιδιαφανές χαρτί): ~ *το σχέδιο για το πλεχτό / μια ζωγραφιά* ΣΥΝ. αντιγράφω, ξεπατικώνω **8.** (κατ' επέκτ.) υιοθετώ άκριτα ύφος, τρόπους, συμπεριφορά κ.λπ. άλλων: *κουβεντιάζοντας ξεσήκωνε γνώμες. καμώματα και εκφράσεις από τους άλλους* ΣΥΝ. αντιγράφω. μιμούμαι. — **ξεσήκωμα** (το).

ξέσις (η) {ξέσ-εως | -εις. -εων} (λόγ.) το ξύσιμο (βλ.λ., σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξέσις* < αρχ. *ξέω* (βλ.λ.)].

ξεσκάζω ρ. → ξεσκάω

ξεσκαλίζω ρ. μετβ. {ξεσκάλισ-α, -τηκα. -μένος} **1.** (κυριολ.) σκαλίζω το χώμα γύρω από τη ρίζα φυτού: ~ *τα δέντρα / τις τριανταφυλλιές* **2.** (μτφ.) ψάχνω με επιμονή, ανακατεύω ή μετακινώ διάφορα αντικείμενα στην προσπάθειά μου να βρω κάτι: *τι θες και ξεσκαλίζεις τα συρτάρια:* ΣΥΝ. σκαλίζω **3.** (μτφ.) αναμοχλεύω. ερευνώ παλιά και συνήθ. ξεχασμένη υπόθεση για εύρεση νέων στοιχείων: *με τα νέα στοιχεία ο ανακριτής ξεσκαλίζει πάλι αυτή την παλιά δολοφονία τής δημοσιογράφου* || *~ το παρελθόν κάποιου.* — **ξεσκάλισμα** (το).

ξεσκαλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεσκάλωσα} ♦ **1.** (μετβ.) απελευθερώνω. απεμπλέκω κάτι που έχει μπερδευτεί ή σκαλώσει ♦ (αμετβ.) **2.** απελευθερώνομαι, γλυτώνω από κάποιο μπέρδεμα **3.** (μτφ.) αποφεύγω την εμπλοκή σε μια δύσκολη ή δυσάρεστη κατάσταση. απεγκλωβίζομαι. ξεμπερδεύω: *ο μετροπόντικας επιτέλους ξεσκάλωσε από τα εμπόδια που έφεραν οι αρχαιολόγοι και συνεχίζει την πορεία του.* — **ξεσκάλωμα** (το).

ξεσκαρτάρω ρ. μετβ. {ξεσκάρτ-αρα κ. -άρισα. -αρίστηκα, -αρισμένος} (λαϊκ.) κάνω ξεκαθάρισμα. καθαρίζω σύνολο πραγμάτων από τα άχρηστα ή τα περιττά μέρη του. αφαιρώ τα σκάρτα. τα ελαττωματικά: ~ *το εμπόρευμα / τα υφάσματα / τα φρούτα* ΣΥΝ. ξεδιαλέγω. ξεκαθαρίζω. — **ξεσκαρτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ξε- + *σκαρτάρω* < *σκάρτος* (βλ.λ.)].

ξεσκατίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκάτισ-α. -τηκα. -μένος} (λαϊκ.) απαλλάσσω από τις ακαθαρσίες (κυρ. τα περιττώματα) βρέφος. άρρωστο ή ηλικιωμένο· καθαρίζω. Επίσης **ξεσκατώνω**. — **ξεσκάτισμα** κ. **ξεσκάτωμα** (το).

ξεσκάω ρ. αμετβ. {ξεσκάς... | ξέσκασα} (λαϊκ.) εκτονώνομαι από φόρτιση. ένταση, συνήθ. διασκεδάζοντας. παίζοντας, αθλούμενος κ.λπ.: *ο κόσμος έρχεται για να ξεσκάσει* || *θα βγω μια βόλτα να ξεσκάσω* ΣΥΝ. (καθημ.) ξεδίνω. ξενοιάζω ΑΝΤ. σκάω. πλήττω. Επίσης **ξεσκάζω**. — **ξέσκασμα** (το).

ξεσκεπάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκέπασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) αφαιρώ τη σκεπή, το σκέπασμα ή το κάλυμμα: *τράβηξες όλο το σεντόνι και με ξεσκέπασες* || *~ λίγο την κατσαρόλα, για να βγει ο ατμός* || *ξεσκεπάστηκα τη νύχτα και κρύωσα* || *πρόσεχε το μωρό μην ξεσκεπαστεί* ΑΝΤ. σκεπάζω **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι μυστικό ή κρυμμένο) φανερό, το φέρνω στο φως: *αποφάσισαν να ξεσκεπάσουν τις παρανομίες τού διοικητή τους* || *μετά την κατάθεση τού μάρτυρα ξεσκεπάστηκε επιτέλους και όλοι έμαθαν ποιος ήταν* || *ξεσκεπάστηκαν οι παρανομίες του* ΣΥΝ. φανερώνω. αποκαλύπτω ΑΝΤ. σκεπάζω. καλύπτω. κρύβω. — **ξεσκέπασμα** (το). **ξεσκέπαστος,** -η. -ο.

ξέσκεπος, -η. -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει στέγη, σκέπασμα ή κάλυμμα· ξεσκέπαστος: ~ *σπίτι / δοχείο / κεφάλι / κατσαρόλα* ΣΥΝ. ακάλυπτος. ανοιχτός. (λόγ.) ασκεπής ΑΝΤ. σκεπασμένος· ΦΡ. ***γεννήθηκα σε σπίτι ξέσκεπο*** είμαι ντόμπρος, εκφράζομαι ανοιχτά και με ειλικρίνεια. **ξέσκεπα** επίρρ.

ξεσκίζω κ. **ξεσχίζω** ρ. μετβ. {ξέσκισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** σχίζω (κάτι) εντελώς, το κάνω κομμάτια: *η γάτα ξέσκισε το ύφασμα με τα νύχια της* || (μτφ.) *ο πόνος σαν μαχαιριά ξέσκισε την καρδιά της* ΣΥΝ. (για υφάσματα) κουρελιάζω, κομματιάζω **2.** (ειδικότ. για ζώα) κόβω και ανοίγω τις σάρκες με τα νύχια και τα δόντια μου: *οι ύαινες είχαν ξεσκίσει την αντιλόπη* ΣΥΝ. κατασπαράζω **3.** (ειδικότ.) κάνω γρατζουνιές. προκαλώ εκδορές: *θρηνούσε γοερά και ξέσκιζε με τα νύχια τα μάγουλά της* **4.** (μτφ.-οικ.) νικώ κατά κράτος, επιβάλλομαι σε αντίπαλο με τρόπο ταπεινωτικό γι' αυτόν: *θα τους ξεσκίσουμε στο ντέρμπι τής Κυριακής* ΣΥΝ. κατανικώ. κατατροπώνω **5.** (!) εκτελώ τη σεξουαλική πράξη (σε γυναίκα ή άνδρα) με ιδιαίτερα έντονο και επιθετικό τρόπο. συχνά βίαιο **6.** (ειδικότ. μεσοπαθ. ***ξεσκίζομαι*** +σε) κάνω (κάτι) με τρόπο εντατικό. ή κουράζομαι υπερβολικά (κάνοντας κάτι): ~ *στο διάβασμα / στη δουλειά / στον χορό / στο ποτό* **7.** (η μτχ. ***ξεσκισμένος,*** *-η. -ο*) βλ.λ. — **ξέσκισμα** κ. **ξέσχισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εκσχίζω* < *ἐκ-* (βλ. κ. ξε-) + *σχίζω* (βλ.λ.)].

ξεσκισμένος, -η. -ο [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει σκιστεί, που έχει γίνει κομμάτια: ~ *φόρεμα / ρούχο* ΣΥΝ. σκισμένος. κομματιασμένος **2.** (υβριστ.) πρόσωπο, κυρ. γυναίκα, που είχε πάρα πολλές σεξουαλικές επαφές.

ξεσκλαβώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκλάβω-σα, -θηκα. -μένος} (λαϊκ.) **1.** απελευθερώνω. απαλλάσσω (κάποιον) από την υποδούλωση, τη σκλαβιά: *ξεσκλαβώσαμε την πατρίδα από τον κατακτητή* ΣΥΝ. απελευθερώνω. ελευθερώνω ΑΝΤ. σκλαβώνω **2.** (μτφ.) απαλλάσσω (κάποιον) από αρνητική συνήθεια ή κατάσταση: *ξεσκλαβώνομαι από τις προλήψεις* ΣΥΝ. απελευθερώνω. — **ξεσκλάβωμα** (το).

ξεσκλίδι (το) {ξεσκλιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κομματάκι από μυτερό ξύλο, που μένει μετά το κόψιμο από τσεκούρι ή σκεπάρνι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεσκλίζω* (πβ. *ροκανίζω* · *ροκανίδι. στολίζω – στολίδι*) < *ξεσκελίζω* (με συγκοπή) < *ξε-* + *σκελίζω* (< *σκελίς. -ίδος*, βλ.λ.)].

ξεσκολίζω ρ. αμετβ. {ξεσκόλισ-α. -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) ολοκληρώνω τη φοίτησή μου στο σχολείο, τελειώνω (ή αφήνω) το σχολείο: *παντρεύτηκε μόλις ξεσκόλισε* ΣΥΝ. αποφοιτώ **2.** (μτφ.) αποκτώ γνώσεις και πείρα σε κάτι, μαθαίνω όλα τα σχετικά με αυτό **3.** (η μτχ. ***ξεσκολισμένος,*** *-η. -ο*) βλ.λ. — **ξεσκόλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ξέσκολος* «περατωμένος, τελειωμένος» < *ξε-* + *-σκολος* < *σχολή* ή, κατ' άλλη άποψη, < *ξε-* + *σκολ(ειό)* + *-ίζω*].

ξεσκολισμένος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει καταρτισθεί πλήρως σε κάτι, γενικότ. αυτός που ξέρει πολλά, που έχει μεγάλη εμπειρία, συνήθ. σε κόλπα και τεχνάσματα: ~ *στις κομπίνες* ΣΥΝ. μπασμένος (σε κάτι).

ξεσκονίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τη σκόνη: ~ *τα ράφια / τα βιβλία / τα παπούτσια / το δωμάτιο* ΣΥΝ. καθαρίζω ΑΝΤ. σκονίζω **2.** (μτφ.) εξετάζω (κάτι) λεπτομερώς, ερευνώ (κάτι) σε βάθος: *έχει ξεσκονίσει την υπόθεση* || *το 'χει ξεσκονίσει το βιβλίο των μαθηματικών· δεν έχει αφήσει ούτε μία άσκηση άλυτη* **3.** (μτφ.) αποκτώ πάλι επαφή με κάτι που είχα εγκαταλείψει για καιρό, επαναφέρω στον νου μου ξεχασμένες γνώσεις: *για την καινούργια μου δουλειά θα χρειαστεί να ξεσκονίσω τ' Αγγλικά μου* ΣΥΝ. ξαναθυμάμαι. — **ξεσκόνισμα** (το).

ξεσκονιστήρι (το) {ξεσκονιστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** δέσμη φτερών που προσαρμόζεται στο άκρο στελέχους και χρησιμοποιείται στο ξεσκόνισμα επίπλων και άλλων αντικειμένων ΣΥΝ. φτερό **2.** (γενικότ.) ό,τι χρησιμοποιείται για το ξεσκόνισμα.
[ΕΤΥΜ. < *ξεσκονίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *κουρδισ-τήρι*].

ξεσκονίστρα (η) {ξεσκονιστρών} (λαϊκ.) σκούπα στερεωμένη σε μακρύ κοντάρι, που χρησιμοποιείται για το ξεσκόνισμα των τοίχων και τού ταβανιού ΣΥΝ. ταβανόσκουπα.
[ΕΤΥΜ. < *ξεσκονίζω* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *χωρίσ-τρα*].

ξεσκονόπανο (το) (λαϊκ.) κομμάτι υφάσματος που χρησιμοποιείται για το ξεσκόνισμα των επίπλων και των αντικειμένων τού σπιτιού.

ξεσκοτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκότισ-α, -τηκα, -μένος} απαλλάσσω (κάποιον) από τις σκοτούρες, από ό,τι απασχολεί το μυαλό του ΑΝΤ. σκοτίζω. — **ξεσκότισμα** (το).

ξεσκουντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξεσκουντάς... | ξεσκούντ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) σπρώχνω, σκουντώ ξανά με το χέρι ή με το σώμα (κάποιον), για να τον αναγκάσω να αλλάξει θέση, να μετακινηθεί: *τον σκουντάω, τον ~, αλλά αυτός ακίνητος* **2.** (κατ' επέκτ.) δίνω σπρωξιά σε κάποιον, για να ξυπνήσει, να συνέλθει ή προειδοποιητικά για να προσέξει, να αντιληφθεί κάτι κ.λπ.: *ξεσκούντα τον να σηκωθεί απ' το κρεβάτι!* **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) παρακινώ (κάποιον) να κάνει (κάτι): *αν δεν τον ξεσκουντήσεις, δεν κάνει τίποτε!* ΣΥΝ. προτρέπω, παροτρύνω, κεντρίζω. — **ξεσκούντημα** (το).

ξεσκουριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεσκούριασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καθαρίζω την επιφάνεια μεταλλικού αντικειμένου από τη σκουριά ΑΝΤ. σκουριάζω, (λόγ.) οξειδώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (για μεταλλικά αντικείμενα) απαλλάσσομαι από τη σκουριά, καθαρίζομαι: *έτριψα τα κάγκελα, να ξεσκουριάσουν!* ΑΝΤ. σκουριάζω **3.** (μτφ.) παύω να είμαι αδρανής ή στάσιμος, δραστηριοποιούμαι: *πάμε πάλι λίγο να τρέξουμε, να ξεσκουριάσουμε.* — **ξεσκούριασμα** (το).

ξεσκούφωτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν φοράει σκούφο (βλ.λ.) ή καπέλο: *περπατούσε ~ μέσα στο κρύο και τη βροχή.* — **ξεσκουφώνω** ρ., **ξεσκούφωμα** (το).

ξέσμα (το) {ξέσμ-ατος | -ατα, -άτων} το ξύσμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ξέω* (βλ.λ.)].

ξεσπάζω ρ. → ξεσπώ

ξεσπαθώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεσπάθω-σα, -μένος} **1.** (κυριολ.) βγάζω ή τραβώ το σπαθί από τη θήκη του **2.** (μτφ.) (α) εκδηλώνομαι, συνήθ. εναντίον κάποιου, εγκαταλείποντας παλαιότερη διστακτικότητα ή επιφυλακτικότητά μου: *οι βουλευτές ξεσπάθωσαν εναντίον τού αρχηγού τού κόμματος* (β) παίρνω ξαφνικά πολύ θάρρος, ξεθαρρεύω: *κοίτα τον πώς ξεσπάθωσε ο μικρός!* — **ξεσπάθωμα** (το) [μεσν.].

ξέσπασμα (το) → ξεσπώ

ξεσπιτώνω ρ. μετβ. {ξεσπίτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** διώχνω (κάποιον) (συνήθ. με βίαιο τρόπο), τον αναγκάζω να αφήσει το σπίτι του ή να μείνει χωρίς σπίτι: *τους ξεσπίτωσε ο ιδιοκτήτης, γιατί δεν είχαν να πληρώσουν το νοίκι* **2.** (μεσοπαθ. **ξεσπιτώνομαι**) εγκαταλείπω το σπίτι μου ή την προγονική μου εστία, την πατρίδα μου: *πολλοί ξεσπιτώθηκαν εξαιτίας τού σεισμού* || *ξεσπιτώθηκαν στη Μικρασιατική Καταστροφή.* — **ξεσπίτωμα** (το).

ξεσποριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεσπόριασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) βγάζω τους σπόρους από καρπό, αφαιρώ τα κουκούτσια: ~ *τα σταφύλια, για να τα κάνω γλυκό* ♦ **2.** (αμετβ.) (για καρπούς) σχηματίζω σπόρους, κουκούτσια: *οι ντομάτες άρχισαν να ξεσποριάζουν* ΣΥΝ. σποριάζω. — **ξεσπόριασμα** (το).

ξεσπυρίζω ρ. μετβ. {ξεσπύρισ-α, -τηκα, -μένος} αφαιρώ τους σπόρους, κυρ. σιτηρών. — **ξεσπύρισμα** (το).

ξεσπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεσπάς... | ξέσπασα} **1.** συμβαίνω ξαφνικά, εκδηλώνομαι απότομα και με βιαιότητα: *η φθινοπωρινή μπόρα ξέσπασε ορμητική και έπνιξε την πολιτεία* || *ξέσπασε επανάσταση / πόλεμος / κρίση / σύγκρουση* || *όταν ξέσπασε το οικογενειακό σκάνδαλο, έφυγε στο εξωτερικό* **2.** εξωτερικεύω τη διάθεση και τα συναισθήματά μου ξαφνικά, απότομα ή ορμητικά: ~ *σε κλάματα / σε λυγμούς* || *ο κόσμος ξέσπασε σε ζητωκραυγές* || *όλοι ξέσπασαν σε γέλια* **3.** (+σε) εκτονώνω την οργή μου (σε κάποιον/κάτι), αφήνω να εκδηλωθεί ο θυμός, η ένταση μου εναντίον κάποιου (που μπορεί να μην ευθύνεται για την κατάστασή μου): *φύγε, μην ξεσπάσω σε σένα!* || *ξέσπασε στο ποτό* || *ξέσπασε πάνω στα βάζα και τα έκανε κομμάτια!* ΣΥΝ. ξεθυμαίνω. Επίσης **ξεσπάζω** [μεσν.]. — **ξέσπασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεσπώ* < αρχ. *ἐκσπῶ* «τραβώ, μετακινώ» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *σπῶ* (βλ. κ. *σπάζω*)].

ξεσταχυάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεστάχυασ-α, -μένος} βγάζω στάχυα, πετάω καρπό: *το καλαμπόκι ξεστάχυασε* ΣΥΝ. σταχυάζω. — **ξεστάχυασμα** (το).

ξέστηθος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει γυμνό το στήθος του: *οι εργάτες δούλευαν ξέστηθοι* ΣΥΝ. γυμνόστηθος.

ξεστηθώνω ρ. μετβ. {ξεστήθω-σα, -θηκα, -μένος} γυμνώνω τα στήθη (κυρ. το μεσοπαθ. **ξεστηθώνομαι** για γυναίκες) βγάζω το στήθος έξω από τα ρούχα, λ.χ. για να θηλάσω. — **ξεστήθωμα** (το).

ξεστομίζω ρ. μετβ. {ξεστόμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) λέγω κάτι το οποίο δεν πρέπει να πω, συνήθ. χωρίς ντροπή ή περίσκεψη: *πώς τολμάς να ξεστομίζεις τέτοια πράγματα:* || *πάνω στο θυμό του ξεστόμισε φρικτές κουβέντες.*

ξέστρα (η) {ξεστρών} (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. λίμα με χοντρά δόντια, που χρησιμοποιείται στην κατεργασία μαλακών υλών (ξύλου, αλουμινίου κ.λπ.) για τη γρήγορη αφαίρεση τού υλικού που περισσεύει.
[ΕΤΥΜ. < *ξέω* (πβ. ρηματικό επίθ. *ξεστός*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ξύστρα, πλύστρα*].

ξεστραβώνω ρ. μετβ. {ξεστράβω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** κάνω (κάτι) ίσιο, ώστε να μην είναι πια στραβό: *πίεσέ το λίγο, για να ξεστραβώσει* ΣΥΝ. ισιώνω, (λαϊκ.) ισιάζω ΑΝΤ. στραβώνω ● **2.** θεραπεύω την τυφλότητα (κάποιου), τον κάνω να ξαναβρεί το φως του ΑΝΤ. στραβώνω, τυφλώνω **3.** (μτφ.) παρέχω σε (κάποιον) τη δυνατότητα ή την ευκαιρία να μορφωθεί σε συγκεκριμένο τομέα ή γενικότ. να αποκτήσει γνώσεις: *καλά που ήλθε αυτός ο καθηγητής και τους ξεστράβωσε στη φυσική* || *διάβασε κανένα βιβλίο να ξεστραβωθείς!* ΣΥΝ. μορφώνω **4.** (μτφ.) απαλλάσσω (κάποιον) από την πλάνη στην οποία βρίσκεται, τον βοηθώ να αντιληφθεί και να κρίνει τα πράγματα σωστά: *αν δεν βρισκόταν αυτός να τον ξεστραβώσει, ακόμα δεν θα είχε καταλάβει τι γινόταν πίσω από την πλάτη του.* — **ξεστράβωμα** (το).

ξεστρατίζω ρ. αμετβ. {ξεστράτισ-α, -μένος} **1.** (κυριολ.) βγαίνω από τον δρόμο μου, ακολουθώ άλλον δρόμο από τον κανονικό: *ξεστράτισε και χάθηκε* ΣΥΝ. παρεκκλίνω **2.** (μτφ.) φεύγω από τον σωστό δρόμο, παρεκκλίνω ηθικά: *έμπλεξε με κακές παρέες και ξεστράτισε* ΣΥΝ. παρασύρομαι. — **ξεστράτισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* + *στράτα* + *-ίζω*].

ξέστρο (το) (λόγ.) **1.** (σπάν.) εργαλείο ποικίλης μορφής, που διαθέτει σκληρή, ακονισμένη λεπίδα και χρησιμοποιείται για το ξύσιμο διαφόρων υλικών ΣΥΝ. (καθημ.) ξύστρα, ξυστήρι **2.** ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο, με το οποίο λαμβάνεται για εξέταση ή απομακρύνεται βιολογικό υλικό από την εσωτερική επιφάνεια κοίλου οργάνου τού σώματος, λ.χ. από τη μήτρα (απόξεση).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξέστρον* < αρχ. *ξέω* (πβ. αόρ. *ἔ-ξεσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρον*].

ξεστρώνω ρ. μετβ. {ξέστρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το στρώμα ή το κάλυμμα από κρεβάτι, έπιπλο ή άλλο αντικείμενο: ~ *τον καναπέ / το κρεβάτι / το τραπέζι* ΑΝΤ. στρώνω, (λόγ.) επιστρώνω· ΦΡ. **ξεστρώνω το σπίτι** μαζεύω τα χαλιά από το πάτωμα **2.** (ειδικότ.) μαζεύω τα υπολείμματα και τα σκεύη τού γεύματος, παίρνω από το τραπέζι ό,τι χρησιμοποιήθηκε στο γεύμα ΣΥΝ. σηκώνω (το τραπέζι) ΑΝΤ. στρώνω. — **ξέστρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκστρώννυμι* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *στρώννυμι* (βλ. κ. *στρώνω*)].

ξέστρωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι στρωμένος, που δεν έχει στρώμα ή κάλυμμα: ~ *τραπέζι / κρεβάτι / πάτωμα* (λ.χ. χωρίς πλακάκια, ξύλινη επένδυση, χαλιά) ΣΥΝ. άστρωτος ΑΝΤ. στρωμένος, καλυμμένος **2.** (ειδικότ. για υποζύγια) αυτός που δεν έχει σαμάρι, που του έχουν βγάλει ή δεν του έχουν φορέσει σέλα: ~ *μουλάρι / άλογο* || (υβριστ.) ~ *γαϊδούρι* ΣΥΝ. ξεσαμάρωτος ΑΝΤ. σαμαρωμένος.

ξεσυνερίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ξεσυνερίστηκα} (λαϊκ.) **1.** εκνευρίζομαι ή θυμώνω με αυτά που λέει ή κάνει (κάποιος): *μην τον ξεσυνερίζεσαι, είναι παιδί και δεν καταλαβαίνει* **2.** συναγωνίζομαι ή ανταγωνίζομαι κάποιον (συνήθ. για τον τρόπο που συμπεριφέρονται τα μικρά παιδιά μεταξύ τους): *ξεσυνερίζονταν ποιος θα τελειώσει πρώτος το φαγητό του.* — **ξεσυνέριση** (η) κ. **ξεσυνέρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* + *συνερίζομαι* (βλ.λ.)].

ξεσυνηθίζω ρ. μετβ. {ξεσυνήθισ-α, -μένος} παύω να έχω (κάποια συνήθεια): *με τις διακοπές χαλάρωσα και ξεσυνήθισα τους ρυθμούς τής δουλειάς* ΣΥΝ. ξεμαθαίνω ΑΝΤ. συνηθίζω. — **ξεσυνήθισμα** (το).

ξεσυννεφιάζω ρ. αμετβ. {ξεσυννέφιασα} (για τον ουρανό) απαλλάσσομαι από τα σύννεφα, γίνομαι αίθριος.

ξεσφίγγω ρ. μετβ. {ξέσφι-ξα, -χθηκα, -γμένος} χαλαρώνω, λασκάρω κάτι σφιχτό: ~ *τη ζώνη μου γιατί με πιέζει.* — **ξέσφιγμα** (το).

ξεσχίζω ρ. → ξεσκίζω

ξέσχισμα (το) → ξεσκίζω

ξετελεύω ρ. μετβ. {ξετέλε-ψα, -μένος} (διαλεκτ.) ολοκληρώνω έργο ή καθήκον, τελειώνω τη δουλειά μου: *άντε πιο γρήγορα, να ξετελέψουμε μια ώρα νωρίτερα* ΣΥΝ. αποτελειώνω, (λόγ.) αποπερατώνω ΑΝΤ. ξεκινώ, αρχίζω. Επίσης **ξετελειώνω** (μεσν.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* + *τελεύω* < *τέλος*].

ξετεντώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξετέντω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) χαλαρώνω (κάτι τεντωμένο), το κάνω να λυθεί, να λασκάρει: *ξετέντωσε λίγο το σκοινί, γιατί θα σπάσει* ΣΥΝ. λασκάρω, ξελασκάρω ΑΝΤ. τεντώνω. — **ξετέντωμα** (το).

ξετινάζω ρ. μετβ. {ξετίνα-ξα, -χτηκα, -γμένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) τινάζω με δύναμη (κάτι), (το) κουνώ βίαια (π.χ για να φύγει από πάνω του η σκόνη): ~ *τις κουβέρτες / το χαλί* **2.** (μτφ.) αφαιρώ (από κάποιον) όλα του τα χρήματα, (τον) αφήνω απένταρο, (τον) καταστρέφω οικονομικά: *έπαιξε χαρτιά με επαγγελματίες και τον ξετίναξαν!* || *πήγε στο καζίνο και ξετίναξε τη μπάνκα* **3.** (μτφ.) απογυμνώνω (κάποιον) από τα επιχειρήματά του, αποδεικνύω ότι αυτά που λέει ή πιστεύει δεν ισχύουν: *σχολίασε μία προς μία τις θέσεις του και τον ξετίναξε!* **4.** (οικ.) (α) κουράζω ή ταλαιπωρώ (κάποιον) πάρα πολύ: *Μας ξετίναξε! Έβαλε να κουβαλήσουμε όλα τα βιβλία στο ρετιρέ!* (β) εξετάζω (κάποιον) λεπτομερώς, εξαντλητικά: *Μας ξετίναξε στο διαγώνισμα! Έβαλε ερωτήσεις για τα πάντα!* — **ξετίναγμα** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ἐκτινάσσω (βλ.λ.)].

ξετρελαίνω ρ. μετβ. {ξετρέλα-να, -θηκα, -μένος} **1.** (μτφ.) γοητεύω (κάποιον) σε μεγάλο βαθμό, εμπνέω ενθουσιασμό: *ο καινούργιος χορός ξετρελαίνει μικρούς και μεγάλους* || (κ. μεσοπαθ.) *έχει ξετρελαθεί με την καινούργια του δουλειά* ΣΥΝ. ενθουσιάζω, μαγεύω, ξεμυαλίζω ΑΝΤ. απογοητεύω, (λόγ.) απωθώ **2.** (ειδικότ.) εμπνέω (σε κάποιον) παράφορο έρωτα, (τον) κάνω να χάσει τα λογικά του από πόθο: *έχει ξετρελαθεί από την ομορφιά της* || *όλοι είναι ξετρελαμένοι μαζί της* ΣΥΝ. ξεμυαλίζω.

ξετρυπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξετρύπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω (κάποιον/κάτι) από την τρύπα, τη φωλιά ή το κρησφύγετό του: *ξαμόλησε τα λαγωνικά του να ξετρυπώσουν τον λαγό* **2.** (μτφ.) φέρνω στο φως (πρόσωπο ή πράγμα) καλά κρυμμένο· ανακαλύπτω (κάτι άγνωστο): *όπου κι αν έχει κρυφτεί, θα τον ξετρυπώσουμε* || *πού ξετρύπωσες το παλιό μου σημειωματάριο;* ΣΥΝ. βρίσκω, ανακαλύπτω ΑΝΤ. τρυπώνω, κρύβω **3.** (ειδικότ.) μαθαίνω για την ύπαρξη πράγματος ή μέρους που αγνοούσα: *πού την ξετρύπωσες αυτή την ωραία ταβέρνα;* **4.** (ειδικότ. για ενδύματα) ξηλώνω το τρύπωμα (βλ.λ.), αφαιρώ τις κλωστές τού τρυπώματος ΑΝΤ. τρυπώνω ♦ (αμετβ.) **5.** (για ζώο) βγαίνω από τη φωλιά, την κρύπτη ή το κρησφύγετό μου: *η γάτα περίμενε μόλις ξετρυπώσει το ποντίκι, να το πιάσει* ΑΝΤ. τρυπώνω **6.** (μτφ. για πρόσ.) κάνω την εμφάνισή μου, όταν δεν με περιμένουν, παρουσιάζομαι ξαφνικά και απρόοπτα: *εσύ από πού ξετρύπωσες;* ΣΥΝ. προβάλλω, ξεφυτρώνω. — **ξετρύπωμα** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξετρυπῶ* < αρχ. *ἐκτρυπῶ (-άω)* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *τρυπῶ*].

ξετσίπωμα (το) {ξετσιπώμ-ατος | -ατα, -άτων} η ξετσιπωσιά.

ξετσιπώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξετσιπώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) γίνομαι αδιάντροπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* στερητ. + *-τσιπώνω* < *τσίπα* (βλ.λ.)].

ξετσιπωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πράξη, λόγος ή συμπεριφορά που φανερώνει έλλειψη ντροπής και μεγάλο θράσος: *συμμαζέψου και σταμάτα αυτές τις ~* ΣΥΝ. αναίδεια, αναισχυντία, αδιαντροπιά.

ξετσίπωτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι υπερβολικά θρασύς, που ενεργεί χωρίς ντροπή, ο αναιδής: *~ κουβέντα / τραγούδι / ψέμα* || *~ γυναίκα / συμπεριφορά* ΣΥΝ. αδιάντροπος, ξεδιάντροπος ΑΝΤ. σεμνός.

ξετυλιγάδι (το) {δύσχρ. ξετυλιγαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) νήμα μαλλιού ή βαμβακιού, που προέρχεται από ξήλωμα πλεκτού.

[ΕΤΥΜ. < *ξετυλίγω* + επίθημα *-άδι* (πβ. κ. *υφ-άδι, γλυκ-άδι, μοιρ-άδι*)].

ξετυλίγω ρ. μετβ. {ξετύλι-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** (κυριολ.) απλώνω τυλιγμένη κλωστή και γενικά ανοίγω οτιδήποτε τυλιγμένο ή διπλωμένο: *~ το νήμα / το κουβάρι* · ΦΡ. (μτφ.) ***ξετυλίγω το κουβάρι*** (i) αφηγούμαι: *άρχισε να ξετυλίγει παραστατικά το κουβάρι των περιπετειών του* (ii) (για κάτι περίπλοκο) παρουσιάζω στοιχεία που ξεκαθαρίζουν μια υπόθεση: *με τις καταθέσεις τους ξετυλίγουν το κουβάρι τής περίεργης αυτής ιστορίας* ΣΥΝ. ξεδιπλώνω ΑΝΤ. τυλίγω **2.** αφαιρώ το περιτύλιγμα, ανοίγω (κάτι συσκευασμένο ή δεμένο): *δεν σου κάνει καρδιά να ξετυλίξεις τόσο ωραία πακέτα* ΣΥΝ. ξεπακετάρω ΑΝΤ. τυλίγω, πακετάρω, συσκευάζω **3.** (μεσοπαθ. ***ξετυλίγομαι***) (α) απλώνομαι σε όλες μου τις διαστάσεις, εκτείνομαι: *απολάμβανε το υπέροχο τοπίο που ξετυλιγόταν μπροστά της* || (μτφ.) *μπροστά στα μάτια μας ξετυλίχτηκε ένα ανθρώπινο δράμα* ΣΥΝ. ξεδιπλώνομαι, εκτυλίσσομαι (β) (για γεγονότα ή διηγήσεις) λαμβάνω έκταση και ανάπτυξη, εξελίσσομαι διαδοχικά: *όλα ξετυλίχτηκαν με κινηματογραφική ταχύτητα* || *η υπόθεση τού έργου ξετυλίγεται ένα καλοκαίρι στην εξοχή* ΣΥΝ. εκτυλίσσομαι. — **ξετύλιγμα** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξετυλίσσω* < μτγν. *ἐκτυλίσσω* (βλ.λ.)].

ξεύρω ρ. ➝ ξέρω

ξευτελίζω ρ. ➝ εξευτελίζω

ξευτίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο εξευτελισμός: *αυτό που πάθαμε είναι μεγάλη ~* **2.** (συνεκδ.) η εξευτελιστική κατάσταση: *αυτή δεν είναι δουλειά, είναι ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ταπείνωση, εξευτελισμός ΑΝΤ. τιμή **3.** (υβριστ. για πρόσ.) αυτός που έχει εξευτελιστεί, που έχει χάσει την αξιοπρέπεια και το κύρος του· ο ξευτίλας (βλ.λ.): (και ως επίθ.) *τι ~ ομάδα!*

[ΕΤΥΜ. < *ξευτιλίζω* (υποχωρητ.)].

ξευτίλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (υβριστ.) πρόσωπο που έχει εξευτελιστεί, που έχει χάσει την υπόληψη ή την αξιοπρέπειά του: *φύγε από 'δώ, ρε ~!* ΣΥΝ. (λόγ.) εξευτελισμένος ΑΝΤ. σπουδαίος.

ξευτιλίζω κ. (εσφαλμ.) **ξεφτιλίζω** ρ. μετβ. {ξευτίλισ-α, -τηκα, -μένος} μειώνω (κάποιον) ηθικά, του μειώνω την υπόληψη και το κύρος (βλ. κ. λ. *εξευτελίζω*): *τον ξευτίλισε μπροστά σ' όλη την παρέα!* || *η συμπεριφορά σου ήταν απαράδεκτη και μας ξευτίλισες στους καλεσμένους μας* || *μας ξευτίλισαν σε διπλωματικό επίπεδο* || *μια άσημη ομάδα ξευτίλισε την πρωταθλήτρια Ευρώπης!* ΣΥΝ. ταπεινώνω ΑΝΤ. τιμώ, εξυψώνω. — **ξευτίλισμα** (το) κ. **ξευτιλισμός** (ο).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξευτελίζω* (βλ.λ.) με σίγηση τού αρχικού φωνήεντος και αφομοίωση τού -ε- προς το επόμενο -ι-].

> **ξευτιλίζω ή ξεφτιλίζω;** Στην Αρχαία πλάστηκε ρ. **εξ-ευτελίζω** (< *εκ* + **ευτελής** «ασήμαντος, μικρής αξίας»), απ' όπου και το σημερινό **εξευτελίζω**. Από το ίδιο ρ. *εξευτελίζω* (με σίγηση τού αρχικού *εκ* και τροπή τού *ε* σε *ι*) παρήχθη και το **ξευτιλίζω**, το οποίο είναι προτιμότερο -λόγω τής ετυμολογικής του προέλευσης- να γράφεται κανονικά με *ευ* και όχι με *-φ-*. Η γραφή με *-φ-* εξηγείται από διαφορετική ετυμολόγηση τής λέξης και σύνδεση με τη λ. **φιτίλι** *(Ξεφ(ι)τιλίζω τη λάμπα)*, πράγμα που δεν ερμηνεύεται σημασιολογικώς.

ξεφαντώνω ρ. αμετβ. {ξεφάντωσα} (λαϊκ. για πρόσ.) διασκεδάζω, χαίρομαι σε μεγάλο βαθμό, παίρνω μέρος σε τρικούβερτο γλέντι, συνήθ. με χορούς και τραγούδια: *απόψε θα πιούμε και θα ξεφαντώσουμε!* ΣΥΝ. γλεντώ. — **ξεφάντωμα** (το) [μεσν.] κ. **ξεφάντωση** (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἐκφαντῶ* < μτγν. *ἔκφαντος* «φανερός, αποκαλυμμένος» < αρχ. *ἐκφαίνω* «αποκαλύπτω, φανερώνω» < *ἐκ-* + *φαίνω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

ξεφαντωτής (ο) [μεσν.] (σπάν.) πρόσωπο που ξεφαντώνει ΣΥΝ. γλεντζές, χαροκόπος.

ξεφεύγω ρ. αμετβ. {ξέφυγα} **1.** κατορθώνω να απομακρυνθώ (από κάποιον/κάτι), γλυτώνω: *~ από ενέδρα / παγίδα / δύσκολη θέση* || (μτφ.) *~ από την καθημερινότητα* || (στη βαθμολογία αθλητικών αγώνων) *«η Μάντσεστερ ξέφυγε επτά βαθμούς από τη δεύτερη Άρσεναλ»* (εφημ.) ΣΥΝ. (λόγ.) διαφεύγω **2.** αποκλίνω από την πορεία, τους στόχους, το θέμα μου κ.λπ., παρεκκλίνω ή διαφοροποιούμαι από τον κανόνα, το κανονικό: *οι νέοι είναι πιο εύκολο να ξεφύγουν από τον ίσιο δρόμο* || *αυτό που μου λες ξεφεύγει από τα συνηθισμένα* || *έχει ξεφύγει από κάθε όριο και κάνει ό,τι του 'ρθει στο μυαλό!* || *μια ηθογραφική κωμωδία που ξεφεύγει από τα στερεότυπα* **3.** (ειδικότ.) βγαίνω από το θέμα μου, κάνω παρεκβάσεις: *η συζήτηση πάει να ξεφύγει, πρέπει να μείνουμε στο θέμα* ΣΥΝ. παρεκκλίνω, παρεκβαίνω **4.** περνώ απαρατήρητος, δεν γίνομαι αντιληπτός, δεν επισημαίνομαι: *έχουν ξεφύγει πολλά τυπογραφικά λάθη* **5.** (μτφ.) βγαίνω από δύσκολη θέση στο πλαίσιο συζητήσεως αλλάζοντας θέμα με επιτήδειο τρόπο: *μόλις είδε τα σκούρα, ξέφυγε μ' ένα έξυπνο ανέκδοτο* ΣΥΝ. υπεκφεύγω ● ΦΡ. (α) ***(κάτι) μου ξεφεύγει*** (i) δεν επωφελούμαι (από αυτό): *ήταν μοναδική ευκαιρία, αλλά του ξέφυγε μες απ' τα χέρια* || *πώς και σου ξέφυγε ένα τόσο σημαντικό συμβόλαιο;* (ii) κάνω (κάτι) χωρίς να (το) θέλω, χωρίς να (το) ελέγχω: *δεν το ήθελα· μου ξέφυγε!* || *του ξέφυγε μια βρισιά* (iii) λέω πράγματα που δεν πρέπει να πω: *πρόσεχε μη σου ξεφύγει τίποτε απ' όσα είπαμε!* (να μην πεις τίποτα) (iv) φεύγει (κάτι) από τον έλεγχο των κινήσεών μου (v) (καταχρ.) μου διαφεύγει κάτι, δεν το θυμάμαι: *μου ξεφεύγει τ' όνομά του αυτή τη στιγμή, αλλά το ξέρω σίγουρα* (β) ***(κάτι) ξεφεύγει από τον έλεγχο (κάποιου)*** (κάτι) παύει να ελέγχεται από κάποιον (χωρίς αυτός να το θέλει): *«μερικές φορές, καταστάσεις που ξεφεύγουν από τον έλεγχο τής εταιρείας μπορούν να τινάξουν στον αέρα και το καλύτερα οργανωμένο σχέδιο μάρκετινγκ»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκφεύγω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *φεύγω*].

ξεφλουδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφλούδισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) βγάζω τη φλούδα, αφαιρώ τον φλοιό (από κάτι): *~ τα φρούτα / την πατάτα / τα αβγά / τις μπανάνες* ΣΥΝ. (λόγ.) αποφλοιώνω ♦ (αμετβ.) **2.** αποκολλώνται (συνήθ. επειδή κάηκε το δέρμα μου από τον ήλιο) κομμάτια από την επιδερμίδα μου: *έμεινα πολλή ώρα στον ήλιο και ξεφλούδισα* || *έχει ξεφλουδίσει όλη η πλάτη σου* **3.** βγαίνουν κομμάτια τής επιφάνειάς μου, τής επίστρωσής μου: *ο τοίχος ξεφλούδισε από την υγρασία.* **ξεφλούδισμα** (το) [μεσν.].

ξεφορμάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεφόρμ-αρα κ. -άρισα, -αρίστηκα, -αρισμένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) βγάζω (κάτι) από τη φόρμα, από το καλούπι του: *να ξεφορμάρεις το κέικ, αφού κρυώσει* ΣΥΝ. ξεκαλουπώνω ΑΝΤ. φορμάρω, καλουπώνω **2.** (μτφ.) χαλώ τη φόρμα, το σχήμα ενός πράγματος: (αμετβ.) *με τη βροχή θα ξεφορμάρουν τα μαλλιά της* ΣΥΝ. καταστρέφω, χαλώ ΑΝΤ. φτειάχνω. — **ξεφορμάρισμα** (το).

ξεφορτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ το φορτίο, απαλλάσσω (κάποιον/κάτι) από οτιδήποτε έχει φορτωθεί: *δώσε μου τα ψώνια, να σε ξεφορτώσω* || *~ τα υλικά από το φορτηγό* || *~ τα ζώα* ΣΥΝ. (λόγ.) εκφορτώνω ΑΝΤ. φορτώνω ♦ **2.** (αμετβ.) απαλλάσσομαι από το φορτίο μου, μου αφαιρούν το φορτίο: *το καράβι ξεφόρτωσε στα γρήγορα και σαλπάρισε* ΑΝΤ. φορτώνω **3.** (μεσοπαθ. ***ξεφορτώνομαι***) (α) (κυριολ.) μου αφαιρούν το φορτίο, απαλλάσσομαι από ό,τι έχω φορτωθεί: *ξεφορτώθηκε τις βαλίτσες και πήγε να ξεκουραστεί* ΑΝΤ. φορτώνομαι (β) (μτφ.) απαλλάσσομαι από περιττά βάρη, δυσάρεστες καταστάσεις, ενοχλητικά πρόσωπα, πράγματα κ.λπ.: *σκέψου με ποιον τρόπο θα τον ξεφορτωθούμε!* || *ευτυχώς που μου ζήτησε τις παλιές εφημερίδες και τις ξεφορτώθηκα!* ΣΥΝ. γλυτώνω· ΦΡ. ***ξεφορτώσου με / δεν μας ξεφορτώνεσαι;*** άφησέ με ήσυχο, απάλλαξέ με από την παρουσία σου. — **ξεφόρτωμα** (το).

ξεφουρνίζω ρ. μετβ. {ξεφούρνι-σα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βγάζω (κάτι) από τον φούρνο: *~ το φαγητό* ΑΝΤ. φουρνίζω **2.** (μτφ.) παρουσιάζω ή λέω (κάτι) ξαφνικά, χωρίς κανείς να το περιμένει: *τι είναι αυτό που ξεφούρνισες πάλι;* || *μετά μας ξεφούρνισε κι άλλο ψέμα* ΣΥΝ. ξεστομίζω **3.** (ειδικότ. για παράδοξα ή απίθανα πράγματα) φαντάζομαι και λέω: *δεν κάνει άλλη δουλειά παρά ζεφουρνίζει ιστορίες.* — **ξεφούρνισμα** (το).

ξεφουσκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφούσκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ τον αέρα από κάτι φουσκωμένο, του ελαττώνω τον όγκο: *~ το μπαλόνι / τη σαμπρέλα / το σωσίβιο* ΑΝΤ. φουσκώνω, διογκώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (κυριολ.) παύω να είμαι φουσκωμένος, χάνω τον αέρα που περιέχω και ελαττώνομαι σε όγκο: *το λάστιχο του αυτοκινήτου του ξεφούσκωσε* ΑΝΤ. φουσκώνω **3.** (μτφ.) απαλλάσσομαι από φούσκωμα τού στομάχου, νιώθω ανακούφιση μετά από στομαχική διαταραχή: *πάρε μια σόδα για να ξεφουσκώσεις* ΣΥΝ. ανακουφίζομαι, ξελαφρώνω **4.** (μτφ.) (α) εκτονώνομαι, γίνομαι λιγότερο έντονος: *το όλο θέμα ξεφούσκωσε πολύ γρήγορα, τώρα πια κανείς δεν ασχολείται με αυτό* ΣΥΝ. ξεθυμαίνω (β) εγκαταλείπω την αλαζονική συμπεριφορά μου, γίνομαι ταπεινός και καταδεκτικός: *για ξεφούσκωσε λίγο και μην καυχιέσαι τόσο!* (γ) εμφανίζω σημάδια αδυναμίας, φθοράς, παρακμής, (αρχίζω να) αποδεικνύομαι κατώτερος τού αναμενομένου, ότι δεν είμαι τόσο σπουδαίος όσο αρχικά είχα θεωρηθεί: *μετά τις πρώτες επιτυχίες η ομάδα ξεφούσκωσε και κατρακύλησε στη βαθμολογία.* — **ξεφούσκωμα** (το).

ξεφούσκωτος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που ξεφούσκωσε ή που δεν τον φούσκωσαν ακόμη: ~ *λάστιχο / μπαλόνι* ΣΥΝ. ξεφουσκωμένος, αφούσκωτος ΑΝΤ. φουσκωμένος.

ξέφραγμα (το) → ξεφράζω

ξέφραγος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει φράχτη, που του αφαιρέθηκε η περίφραξη: ~ *χωράφι / οικόπεδο* ΣΥΝ. άφρακτος, ξεφραγμένος ΑΝΤ. φραγμένος, περίφρακτος· ΦΡ. **ξέφραγο αμπέλι** βλ. λ. *αμπέλι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* στερητ. + *-φραγος* < *φράζω*].

ξεφράζω ρ. μετβ. {ξέφρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** (κυριολ.) αφαιρώ τον φράχτη, βγάζω την περίφραξη ΑΝΤ. φράζω **2.** (κατ' επέκτ.) ελευθερώνω (κάτι που έχει φράξει), αφαιρώ τα εμπόδια από (κάτι): *ήλθε ο τεχνικός, για να ξεφράξει την αποχέτευση* ΣΥΝ. αποφράζω ΑΝΤ. φράζω. — **ξέφραγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκφράσσω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *φράσσω* (βλ. κ. *φράζω*).

ξεφρενιασμένος, -η, -ο αυτός που είναι εκτός εαυτού ΣΥΝ. ξέφρενος.

ξέφρενος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χάσει την ψυχραιμία του ή τα λογικά του, που είναι έξω φρενών: ~ *πλήθος* ΣΥΝ. (λόγ.) παράφρων, εκτός εαυτού, (καθημ.) τρελός ΑΝΤ. λογικός, ήρεμος, νηφάλιος **2.** αυτός που έχει ξεπεράσει τους συνήθεις φραγμούς, που βρίσκεται έξω από τα όρια της λογικής και της σύνεσης: ~ *χορός / ρυθμός / γλέντι / πάθος / ενθουσιασμός / χαρά / ζωή* ΣΥΝ. εξαλλος ΑΝΤ. ήρεμος, νηφάλιος **3.** (κατ' επέκτ.) ασύλληπτα και επικίνδυνα γρήγορος: ~ *κούρσα / αγώνας / ρυθμός* ΣΥΝ. ιλιγγιώδης, (λόγ.) φρενήρης ΑΝΤ. κανονικός, αργός. — **ξέφρενα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκφρων* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

ξεφτέρι (το) {ξεφτερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) μικρόσωμο γεράκι που απαντά σε ολόκληρη την Ευρώπη και το χρησιμοποιούσαν παλαιότ. στο κυνήγι ΣΥΝ. κιρκινέζι **2.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει μεγάλη ευστροφία και εξαιρετική ικανότητα για κάτι (ιδ. μάθηση, επάγγελμα, τέχνη): *είναι ~, πουθενά δεν μπορείς να την πιάσεις!* || *σε έναν μήνα θα τον έχω κάνει ~ στη δουλειά* || *είναι ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ. εύστροφος, ευφυής, πανέξυπνος, τετραπέρατος ΑΝΤ. χαζός, βλάκας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξυφτέρι* < *ἐξυπτέριον* < μτγν. *ὀξυπτέριον*, υποκ. τού επιθ. *ὀξύπτερος* «αυτός που πετά γρήγορα, που κινεί γρήγορα τα φτερά του» (< *ὀξύς* + *-πτερος* < *πτερόν*). Λιγότερο πιθ. η αναγωγή στο λατ. accipiter «γεράκι»].

ξέφτι (το) {ξεφτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) καθένα από τα νήματα που κρέμονται από τα άκρα φθαρμένου υφάσματος: *η παλιά κουβέρτα έκανε ξέφτια απ' όλες τις πλευρές*. Επίσης **ξεφτίδι**.
[ΕΤΥΜ. < *ξεφτύζω / ξεφτώ* (υποχωρητ.)].

ξεφτίζω ρ. → ξεφτύζω

ξεφτίλα (η) → ξευτίλα

ξεφτίλας (ο) → ξευτίλας

ξεφτιλίζω ρ. → ξευτιλίζω

ξεφτύζω κ. (εσφαλμ.) **ξεφτίζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξέφτυσ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** (κυριολ. για υφάσματα, ενδύματα κ.λπ.) γεμίζω ξέφτια από την πολλή χρήση, ξηλώνεται σιγά-σιγά η ύφανσή μου ΣΥΝ. φθείρομαι **2.** (κατ' επέκτ. για αντικείμενα) χαλά η μορφή μου, φθείρομαι από την πολλή χρήση και την παραμέληση: *οι σοβάδες τού σπιτιού έχουν ξεφτύσει* || *ξεφτυσμένος τοίχος / πόρτα / παράθυρο* **3.** (μτφ.) χάνω την αξία ή τη σημασία μου, παρακμάζω: *το δικό του όνειρο είχε κιόλας αρχίσει να ξεφτύζει* || *όταν ένας μύθος ξεφτύζει, η εποχή προσπαθεί να τον αντικαταστήσει με έναν άλλο* || *ξεφτύζει ο διάλογος / μια φιλία / μια συμμαχία / μια φιλοδοξία* || *οι ηθικές αξίες έχουν ξεφτύσει* ΣΥΝ. ξεπέφτω ΑΝΤ. ακμάζω ♦ **4.** (μετβ.) χαλώ την ύφανση στην άκρη υφάσματος, το ξηλώνω, ώστε να σχηματιστούν ξέφτια. Επίσης **ξεφτώ** {-άς...}. — **ξέφτυσμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκπτύσσω* < αρχ. *ἐκπτύω* «φτύνω» < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *πτύω* (βλ. κ. *φτύνω*)].

ξεφυλλίζω ρ. μετβ. {ξεφύλλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για φυτό ή άνθος) αφαιρώ τα φύλλα ή τα πέταλα: ~ *μία μαργαρίτα / ένα αμπέλι* (το αραιώνω κόβοντας περιττά φύλλα και βλαστούς) **2.** γυρίζω τα φύλλα εντύπου γρήγορα, ρίχνοντας μια πρόχειρη ματιά: ~ *βιβλίο / άλμπουμ / εγκυκλοπαίδεια* || *πέρασα το βράδυ μου ξεφυλλίζοντας το οικογενειακό άλμπουμ* ΣΥΝ. φυλλομετρώ. — **ξεφύλλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐκφυλλίζω* < *ἐκ-* + *-φυλλίζω* < *φύλλον*].

ξέφυλλος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει φύλλα, που έχασε τα φύλλα του.

ξεφυσώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεφυσάς... | ξεφύση-σα κ. -ξα} (λαϊκ.) **1.** εκπνέω δυνατά, φυσώ δυνατά **2.** (μτφ.) παίρνω βιαστικές και κοφτές ανάσες, συνήθ. ύστερα από τρέξιμο, βαριά σωματική καταπόνηση ή εξαιτίας έντονου τρόμου, πανικού κ.λπ.: *με μεγάλο κόπο κατόρθωσε ξεφυσώντας να φτάσει στην κορυφή τού βουνού* || *ανέβαινε τις σκάλες και ξεφυσούσε* ΣΥΝ. (λόγ.) ασθμαίνω, (καθημ.) λαχανιάζω, αγκομαχώ **3.** (ειδικότ.) βγάζω αναστεναγμό, εισπνέω και εκπνέω με θόρυβο λόγω συγκινησιακής φόρτισης: *Τι έχεις και ξεφυσάς; Έχει συμβεί κάτι;* ΣΥΝ. αναστενάζω· ΦΡ. **φυσώ και ξεφυσώ** για άνθρωπο που δυσφορεί πολύ έντονα: *όλο φυσούσε και ξεφυσούσε· έχει αγχωθεί πάρα πολύ με αυτή τη δουλειά*. — **ξεφύσημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεφυσώ* < αρχ. *ἐκφυσῶ* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *φυσῶ*].

ξεφυτρώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφύτρωσα} **1.** (για φυτά) βγαίνω από τη γη, βλασταίνω: *με τις πρώτες βροχές τού φθινοπώρου ξεφύτρωσε χορτάρι* ΣΥΝ. φυτρώνω **2.** (μτφ.) παρουσιάζομαι ξαφνικά, κάνω την εμφάνισή μου απροσδόκητα, χωρίς να με περιμένουν: *μπα, από πού ξεφύτρωσες πάλι εσύ;* || *οι βίλες ξεφύτρωναν η μία μετά την άλλη στις καμένες περιοχές* ΣΥΝ. ξεπετάγομαι. — **ξεφύτρωμα** (το).

ξεφωνητό (το) **1.** δυνατή και διαπεραστική φωνή, ο θόρυβος που προκαλείται από κραυγές: *τα ~ των παιδιών δεν μ' άφηναν να ησυχάσω* || *το ~ των φιλάθλων / των διαδηλωτών* ΣΥΝ. κραυγή **2.** δυνατή σπαρακτική κραυγή (για την έκφραση πόνου, θρήνου ή τρόμου): ~ *πόνου* ΣΥΝ. θρήνος, (λόγ.) γόος, οιμωγή.

ξεφωνίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξεφώνισα} ♦ **1.** (αμετβ.) φωνάζω με όλη τη δύναμη τής φωνής μου: *οι φίλαθλοι ξεφώνιζαν κάθε φορά που η ομάδα τους πετύχαινε καλάθι* || ~ *από τα νεύρα μου / από τη χαρά μου* ΣΥΝ. κραυγάζω, (εκφραστ.) τσυρίζω, ουρλιάζω ΑΝΤ. ψιθυρίζω ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.-οικ.) εκφράζω έντονη δημόσια αποδοκιμασία εις βάρος (προσώπου ή κατάστασης): *αν βγει να τα πει αυτά δημοσίως, θα τον ξεφωνίσουν όλοι!* ΣΥΝ. (οικ.) γιουχάρω.

ξεφωνώ ρ. μετβ. {ξεφωνείς... | ξεφώνη-σα, -μένος} **1.** αποδοκιμάζω (κάποιον) δημόσια, κοροϊδεύω: *δεν βγαίνω έξω με αυτά τα μαλλιά· θα με ξεφωνήσουν!* **2.** (η μτχ. **ξεφωνημένος,** *-η, -ο*) υβριστ. για άνδρα ομοφυλόφιλο ή πόρνη οι οποίοι είναι πασίγνωστοι για την ιδιότητά τους αυτή.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεφωνῶ* < μτγν. *ἐκφωνῶ (-έω)* (βλ. κ. *ξε-*)].

ξέφωτο (το) έκταση ανοικτή, χωρίς δέντρα και με πολύ φως, που βρίσκεται στο εσωτερικό δάσους.

ξέφωτος, -η, -ο (τόπος) που είναι γεμάτος από το φως τού ήλιου ΣΥΝ. ηλιόλουστος, ολοφώτεινος.
[ΕΤΥΜ. < *ξεφωτίζω* (υποχωρητ.) < μτγν. *ἐκφωτίζω* < *ἐκ-* + *φωτίζω*].

ξεχάνω ρ. → ξεχνώ

ξεχαρβαλώνω ρ. μετβ. {ξεχαρβάλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** διαλύω (κάτι) στα κομμάτια από τα οποία αποτελείται, με τρόπο αδέξιο και ακατάστατο, ώστε να μην είναι δυνατή η επανατοποθέτηση ή η επανασυγκόλλησή τους: *ο μικρός ξεχαρβάλωσε το αυτοκινητάκι* || *πήγε να φτειάξει το μηχάνημα και το ξεχαρβάλωσε* **2.** (μτφ.) απορρυθμίζω πλήρως (υπηρεσία ή οργανισμό), διαλύω την οργάνωση ενός συστήματος: *η υπηρεσία είναι ξεχαρβαλωμένη· τίποτε δεν λειτουργεί σωστά* ΣΥΝ. αποδιοργανώνω, αποσυνθέτω **3.** (μεσοπαθ. **ξεχαρβαλώνομαι,** συνήθ. για αντικείμενα που είναι ήδη παλιά ή χαλασμένα) φθείρομαι εντελώς: *ξεχαρβαλώθηκε η καρέκλα / ο καναπές / το αυτοκίνητο / η μηχανή* ΣΥΝ. σαραβαλιάζομαι. — **ξεχαρβάλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξε-* επιτατ. + *χαρβαλώνω* < *χάρβαλον* «χάλασμα, ερείπιο, σαράβαλο», πιθ. < **χάλαβρον* (με αντιμετάθεση) < αρχ. *χαλαρός* ή, κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των λ. *χαλαρός* και *ἄρβηλος* «μικρό μαχαίρι, φαλτσέτα»].

ξεχαρβαλωμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει ξεχαρβαλωθεί, που έχει αποδιοργανωθεί εντελώς: ~ *λεωφορείο / κράτος* || ~ *οικογένεια* (διαλυμένη ή χωρίς στενές σχέσεις των μελών της) ΣΥΝ. διαλυμένος, αποδιοργανωμένος. Επίσης **ξεχαρβάλωτος**.

ξεχαρμανιάζω ρ. αμετβ. {ξεχαρμάνιασα} απολαμβάνω κάτι (ιδ. τσιγάρο, καπνό) μετά από στέρηση αρκετού χρόνου.

ξέχασα ρ. → ξεχνώ

ξεχασιά (η) (λαϊκ.) η αδύνατη μνήμη ΣΥΝ. λησμοσύνη.

ξεχασιάρης, -α, -ικο {ξεχασιάρηδες} αυτός που ξεχνάει εύκολα.
[ΕΤΥΜ. < *ξεχνώ* (πβ. αόρ. *ξέχασα*) + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *κλαψ-ιάρης*].

ξεχασμένος, -η, -ο → ξεχνώ

ξεχέζω ρ. μετβ. {ξέχεσ-α, -τηκα, -μένος} (!) βρίζω (κάποιον) με πολύ βαρείς χαρακτηρισμούς (αποδοκιμάζοντάς τον για απαράδεκτη πράξη του).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκχέζω* (με κυριολ. σημ.) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *χέζω*].

ξεχειλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξεχείλισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για υγρά ή περιεχόμενο δοχείου) ξεπερνώ τα χείλη, το στόμιο δοχείου ώστε να χύνομαι έξω απ' αυτό: *το ντεπόζιτο / η μπανιέρα / το νερό ξεχείλισε* ΣΥΝ. (λόγ.) υπερχειλίζω· ΦΡ. (μτφ.) **ξεχείλισε το ποτήρι** σε περιπτώσεις που εξαντλήθηκαν τα περιθώρια υπομονής (κάποιου): *Ως εδώ σε ανέχτηκα. Τώρα όμως ~!* **2.** (ειδικότ. για ποτάμια, λίμνες) ξεπερνώ το κανονικό ύψος τής στάθμης τού νερού: *το ποτάμι ξεχείλισε από τις διαρκείς βροχοπτώσεις* ΣΥΝ. πλημμυρίζω **3.** (μτφ.) ξεπερνώ το επιτρεπόμενο ή ανεκτό όριο: *«οι φυλακές πλέον έχουν ξεχειλίσει, οι κρατούμενοι δεν χωρούν»* (εφημ.) || (για συναισθήματα) *ξεχείλισε ο πόνος / ο καημός / η χαρά / ο θυμός* **4.** (μτφ. για πρόσ.) έχω (κάτι) στον ύπερτατο βαθμό: ~ *από ζωή / χαρά / ευτυχία / αγάπη / νιάτα / κέφι / ζωντάνια* ♦ **5.** (μετβ.) γεμίζω (δοχείο, ποτήρι κ.λπ.) μέχρι τα χείλη του, ώστε το περιεχόμενό του να μπορεί να χυθεί με την παραμικρή κίνηση: *μην ξεχειλίζεις το ποτήρι*. Επίσης **ξεχειλώ** {-άς...}. — **ξεχείλισμα** (το).

ξέχειλος, -η, -ο (δοχείο) που έχει γεμίσει ώς τα χείλη, ώστε το περιεχόμενό του να χύνεται έξω: ~ *ποτήρι / ντεπόζιτο* ΣΥΝ. υπερπλήρης. — **ξέχειλα** επίρρ.

ξεχειλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεχείλω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (για είδη ενδύσεως) παύω να είμαι εφαρμοστός, χάνω την ελαστικότητά μου και αποκτώ μόνιμη χαλάρωση, ανοίγω στις άκρες: *ξεχείλωσε η μπλούζα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σακουλιάζω, (για παντελόνια) κάνω γόνατα ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάτι) πολύ φαρδύ ή μακρύ, ώστε να χάσει τη φόρμα του, να μην είναι πια εφαρμοστό: *τράβα-τράβα την ξεχείλωσες τη μπλούζα!* — **ξεχείλωμα** (το).

ξεχειμαδιό (το) (λαϊκ.) το χειμαδιό.

ξεχειμάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεχείμασα} (λαϊκ.) ξεχειμωνιάζω.

ξεχειμωνιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεχειμώνιασα κ. ξεχειμώνιασα} περνάω τον χειμώνα μου σε όσο το δυνατόν πιο ήπια κλίματα και περιοχές ΣΥΝ. ξεχειμάζω, διαχειμάζω ΑΝΤ. ξεκαλοκαιριάζω. — **ξεχειμώνιασμα** (το).

ξεχεριάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεχεριάστηκα} (οικ.) μου πονούν τα χέρια από βαριά χειρωνακτική εργασία ή μεταφορά βάρους: *ξεχεριάστηκα να κρατώ αυτές τις τσάντες*. — **ξεχέριασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξεχερσώνω ρ. μετβ. {ξεχέρσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) εκχερσώνω

(βλ.λ.). - **ξεχέρσωμα** (το).

ξεχνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεχνάς... | ξέχασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** παύω να θυμούμαι (κάτι), αδυνατώ να ανακαλέσω στη μνήμη μου (κάτι): *~ το όνομά του* || *ξέχασα και τα Αγγλικά που ήξερα* || *ξέχασες ότι εσύ φταις;* ΣΥΝ. λησμονώ ΑΝΤ. θυμάμαι· ΦΡ. ***(κάποιον) τον ξέχασε ο Θεός / ο Χάρος*** για πρόσωπο που ζει ακόμη, αν και έχει φτάσει σε ασυνήθιστα μεγάλη ηλικία **2.** παραλείπω ή παραμελώ να κάνω (κάτι) χωρίς να το θέλω: *ξέχασα να τον πάρω τηλέφωνο / να τον καλέσω* **3.** δεν θυμάμαι να πάρω (κάτι) μαζί μου: *ξέχασα τα κλειδιά / την απόδειξη / την ταυτότητά μου* **4.** (συνήθ. στην προστ. **ξέχνα / ξεχάστε**) σταματώ να σκέφτομαι, παύει να με απασχολεί (κάτι): *ξεχάστε το μαγείρεμα· θα φάμε έξω απόψε* || *ξεχάστε τις έγνοιες / τα μίση / τις σκοτούρες / την έχθρα* ♦ **5.** (αμετβ.) δεν θυμάμαι εύκολα: *όλο ~ τον τελευταίο καιρό· άρχισα να γερνάω φαίνεται!* **6.** (μεσοπαθ. **ξεχνιέμαι**) χάνω την αίσθηση τού χώρου ή τού χρόνου απορροφημένος από κάτι: *ξεχάστηκα στα μαγαζιά και δεν κατάλαβα πως είχε περάσει η ώρα* ΣΥΝ. αφαιρούμαι **7.** (μτφ. η μτχ. **ξεχασμένος**, *-η, -ο*) αυτός για τον οποίο κανείς δεν ενδιαφέρεται, στον οποίο δεν δίνεται καμία προσοχή: *ζούμε σ' αυτό τον άγριο τόπο, ξεχασμένοι από Θεό κι ανθρώπους*· ΦΡ. **περασμένα ξεχασμένα** βλ. λ. *περασμένος*. Επίσης (λαϊκ.) **ξεχάνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεχνῶ* < *ξεχάνω* (< *ξε-* επιτατ. + *χάνω*), από τον αόρ. *ἐξέχασα* κατά το σχήμα *ἐγέρασα – γερνῶ, ἐπέρασα – περνῶ, ἐξέρασα – ξερνῶ*].

ξεχολιάζω ρ. αμετβ. {ξεχόλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) αποβάλλω τον θυμό μου, σταματώ να έχω μέσα μου κακία, μίσος (για κάποιον) ΣΥΝ. ξεθυμώνω. — **ξεχόλιασμα** (το).

ξεχορταριάζω ρ. μετβ. {ξεχορτάριασ-α, -μένος} ξεριζώνω τα αγριόχορτα από καλλιεργούμενη έκταση: *~ τον κήπο / το χωράφι* ΣΥΝ. (ξε)βοτανίζω. - **ξεχορτάριασμα** (το).

ξεχρεώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεχρέω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** απαλλάσσω (κάποιον) από χρέος: *ό,τι κέρδιζε από τη δουλειά του, τα έδινε για να ξεχρεώσει την οικογένειά του* ΑΝΤ. χρεώνω **2.** διαγράφω χρέος που έχω απέναντι σε κάποιον, εξαλείφω κάθε οφειλή: *~ το σπίτι / το αυτοκίνητο* || (μτφ.) *πώς θα σε ξεχρεώσω για το καλό που μου έκανες;* ♦ **3.** (αμετβ.) παύω να έχω χρέος: *με τόσα που δανείζεται, δεν πρόκειται ποτέ να ξεχρεώσει!* **ξεχρέωση** (η) κ. **ξεχρέωμα** (το).

ξεχτενίζω ρ. μετβ. {ξεχτένισ-α, -τηκα, -μένος} χαλώ το χτένισμα (κάποιου): *μην πειράζεις τα μαλλιά μου, γιατί θα με ξεχτενίσεις*.

ξεχτένιστος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν είναι χτενισμένος: *είναι πάντα τόσο ατημέλητος· τις περισσότερες φορές είναι ~!* ΣΥΝ. αχτένιστος, αναμαλλιασμένος ΑΝΤ. χτενισμένος **2.** (μαλλιά) που δεν είναι καλοχτενισμένα ή χτενισμένα ΣΥΝ. αχτένιστος, αναμαλλιασμένος ΑΝΤ. χτενισμένος.

ξεχύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεχύθηκα} **1.** πετάγομαι έξω ορμητικά: *μετά το άγγελμα τής νίκης ο κόσμος ξεχύθηκε στους δρόμους να πανηγυρίσει* ΣΥΝ. ορμώ, ξεπηδώ **2.** (ειδικότ.) επιτίθεμαι με ορμή, εφορμώ: *ξεχύθηκε στη μάχη σαν αϊτός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκχύνω* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *χύνω*. Βλ. κ. *ἐκχέω*].

ξεχωνιάζω ρ. μετβ. {ξεχώνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βρίσκω (κάτι που ήταν κρυμμένο ή τοποθετημένο σε μέρος άγνωστο ή δυσπρόσιτο): *πού τις ξεχώνιασες αυτές τις φωτογραφίες τού παππού σου;* ΣΥΝ. ξεχώνω, ξεθάβω ΑΝΤ. καταχωνιάζω **2.** (μτφ.) αποκαλύπτω (κάτι κρυφό, που είχε σκόπιμα αφεθεί να ξεχαστεί): *πού την ξεχώνιασε αυτή την ιστορία;* — **ξεχώνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεχώνω*, βλ. κ. *κατα-χωνιάζω*].

ξεχώνω ρ. μετβ. {ξέχω-σα, -θηκα (καθημ. -στηκα), -μένος} (λαϊκ.) **1.** φέρνω στην επιφάνεια (κάτι χωμένο βαθιά μέσα στο έδαφος): *~ ένα κόκκαλο / ένα άγαλμα / νεκρό* ΣΥΝ. (λόγ.) ανασύρω, (καθημ.) ξεθάβω **2.** (κατ' επέκτ.) αποκαλύπτω (κάτι επιμελώς κρυμμένο), βρίσκω (κάτι) με μεγάλη δυσκολία: *πού πήγες και το ξέχωσες αυτό το βιβλίο;* ΣΥΝ. ξεθάβω, ξεχωνιάζω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκχώννυμι* < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *χώννυμι* (βλ. κ. *χώνω*)].

ξέχωρα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** χωριστά, όχι μαζί, κατά μέρος: *θα εξετάσουμε το πρόβλημά σας ~* || *ήρθε ο καθένας ~* ΣΥΝ. ξεχωριστά **2.** εκτός από, επιπλέον: *~ από το σπίτι, του άφησε και το αυτοκίνητο* ΣΥΝ. χώρια.

ξεχωρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεχώρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω κάτι χωριστά από τα άλλα, τοποθετώ σε διαφορετική σειρά ή θέση: *~ τα καθαρά από τα βρόμικα / τα φρέσκα από τα μπαγιάτικα* || *~ τους αμνούς από τα ερίφια / την ήρα από το στάρι* (μτφ., τους καλούς από τους κακούς) ΣΥΝ. διαχωρίζω **2.** (α) κάνω (κάποιον/κάτι) να διαφέρει από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο ή πράγμα: *η ομιλία ξεχωρίζει τον άνθρωπο από τα ζώα* ΣΥΝ. διαφοροποιώ (β) αναγνωρίζω (κάποιον/κάτι) ως διαφορετικό, διακρίνω: *θα τον ξεχώριζα από την ιταλική προφορά του / από το χιούμορ του* || *~ το πραγματικό από το ψεύτικο* ● **3.** δείχνω εύνοια προς κάποιον, κάνω διακρίσεις: *είναι μεγάλο σφάλμα να ξεχωρίζετε τα παιδιά σας* **4.** διακρίνω με το βλέμμα μου (κάτι που βρίσκεται μακριά) ή προσπαθώ να αντιληφθώ (μια σκέψη ή ιδέα όχι άμεσα προσεγγίσιμη): *μου ήταν δύσκολο να ξεχωρίσω τη φιγούρα του μέσα στο σκοτάδι / μέσα στο πλήθος* || *δεν μπορώ να ξεχωρίσω ποια είναι η αλήθεια μέσα σε όλα αυτά* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι, αναγνωρίζω ♦ (αμετβ.) **5.** φαίνομαι, μπορεί να με διακρίνει κανείς: *το πλοίο μόλις που ξεχώριζε στην άκρη τού κάβου* ΣΥΝ. διακρίνομαι **6.** διακρίνομαι ανάμεσα στους ομοίους μου για κάποια ιδιότητά μου, για τα προσόντα μου: *ξεχώριζε για την ταχύτητά του / για την πονηριά του / για το κοφτερό του μυαλό και την αγάπη του για τα γράμματα* || *ξεχώρισε ως πολεμικός ανταποκριτής* ΣΥΝ. υπερέχω. — **ξεχώρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκχωρίζω* (αρχ. *ἐκχωρίζομαι*) < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *χωρίζω*].

ξεχωριστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (εύσημο) αυτός που έχει κάτι ιδιαίτερο, που διαφέρει: *είναι ~ τιμή γι' αυτόν η βράβευσή του από την Ακαδημία Αθηνών* || *η μαύρη μπίρα έχει μια ~ γεύση* ΣΥΝ. ιδιαίτερος **2.** (για πρόσ.) αυτός που παρουσιάζει εξαιρετικά προσόντα και χαρίσματα: *~ γιατρός / επιστήμονας / άνθρωπος / προσωπικότητα* ΣΥΝ. διακεκριμένος, εξαιρετικός, εκλεκτός ΑΝΤ. κοινός, συνηθισμένος **3.** αυτός που βρίσκεται σε διαφορετική θέση από τους ομοίους του, που χωρίζεται από αυτούς: *~ δωμάτια / σπίτια* || *δίκλινο με ~ κρεβάτια* (όχι διπλό) ΣΥΝ. χωριστός, διαφορετικός. — **ξεχωριστά** επίρρ. [μεσν.] (σημ. 3).

ξέχωρος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** ξεχωριστός, χωριστός: *έμεναν σε ~ δωμάτια* ΣΥΝ. διαφορετικός **2.** ιδιαίτερος: *είναι ~ χαρά γι' αυτόν να βλέπει τα παιδιά του να προχωρούν*. — **ξέχωρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξεχωρίζω* (υποχωρητ.)].

ξεψαρώνω ρ. αμετβ. {ξεψάρω-σα, -μένος} (αργκό) ξεπερνώ τους αρχικούς φόβους μου και αποκτώ αυτοπεποίθηση, παίρνω θάρρος: *στην αρχή ήταν μαζεμένος και αμίλητος, αλλά μετά ξεψάρωσε κι άρχισε να μη λογαριάζει κανέναν* ΣΥΝ. ξεθαρρεύω. — **ξεψάρωμα** (το), **ξεψάρωτος**, -η, -ο.

ξεψαχνίζω ρ. μετβ. {ξεψάχνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διαλέγω από το κρέας το ψαχνό, αφαιρώ το ψαχνό αφήνοντας στην άκρη τα κόκκαλα και τα λίπη: *~ το κοτόπουλο* **2.** (μτφ.) εξετάζω εξονυχιστικά, με κάθε προσοχή και λεπτομέρεια, δεν αφήνω τίποτε χωρίς να το μελετήσω σε βάθος: *~ μια υπόθεση / τα στοιχεία / τις πληροφορίες* **3.** προσπαθώ να καταλάβω τις προθέσεις (κάποιου) ή να του αποσπάσω πληροφορίες με πλάγια μέσα και με κατάλληλες ερωτήσεις: *πήγε να τον ξεψαχνίσει, να μάθουμε τι ξέρει* ΣΥΝ. ψαρεύω **4.** εκμεταλλεύομαι (κάποιον), αποσπώντας (του) μεγάλα χρηματικά ποσά: *έχει βρει έναν πλούσιο γέρο και τον ξεψαχνίζει* ΣΥΝ. (λαϊκ.-εκφραστ.) ξεζουμίζω, αρμέγω, (λόγ.) απομυζώ. **ξεψάχνισμα** (το).

ξεψειριάζω ρ. μετβ. {ξεψείριασ-α, -τηκα, -μένος} απαλλάσσω (κάποιον) από τις ψείρες. Επίσης **ξεψειρίζω**. — **ξεψείριασμα** κ. **ξεψείρισμα** (το).

ξεψύχισμα (το) {ξεψυχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η στιγμή που κάποιος αφήνει την τελευταία του πνοή, η στιγμή που πεθαίνει. — **ξεψυχισμός** (ο) [μεσν.].

ξεψυχώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεψυχάς... | ξεψύχ-ησα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αφήνω την τελευταία μου πνοή, πεθαίνω: *ξεψύχησε στην αγκαλιά τού αγαπημένου της* **2.** (μτφ.) χάνω τη δύναμη, τη λάμψη ή τη ζωντάνια μου: *ξεψύχησα από τη δουλειά σήμερα!* ΣΥΝ. (μτφ.) πεθαίνω, σβήνω, χάνομαι ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) βασανίζω (κάποιον) υπερβολικά, τον κάνω να τραβήξει τα πάνδεινα: *με ξεψύχησε, μέχρι να μου πει τι ήθελε* ΣΥΝ. (οικ.) ψήνω το ψάρι στα χείλη, χορεύω στο ταψί, αλλάζω την πίστη **4.** (η μτχ. **ξεψυχισμένος**, *-η, -ο*) αυτός που είναι υποτονικός, χωρίς καθόλου νεύρο ή ένταση: *~ φωνή / απαγγελία / χορός / τραγούδι* ΣΥΝ. (αργκό) ψόφιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξεψυχῶ* < αρχ. *ἐκψύχω* «λιποθυμώ, πεθαίνω», κατά μεταπλασμό προς τα συνηρημένα, < *ἐκ-* (βλ. κ. *ξε-*) + *-ψύχω* < *ψυχή*].

ξέω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) ξύνω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *qs-es-ō, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *qes- «γδέρνω, χαράσσω», πβ. αρχ. σλαβ. česati (ίδια σημ.). Ομόρρ. *ξαίνω, ξύω, ξό-ανο(ν)* κ.ά.].

ξηγιέμαι ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξηγή-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** λέω όσα είχα να πω, ξεκαθαρίζω τη θέση μου: *βλέπεις, σου ~ εντάξει* || *του ξηγήθηκε σπαθί* (του συμπεριφέρθηκε τίμια) **2.** (η μτχ. **ξηγημένος**, *-η, -ο*) άνθρωπος που συμπεριφέρεται ξεκάθαρα και τίμια: *πολύ ~ άτομο ο φίλος σου* ΣΥΝ. ευθύς, ντόμπρος· ΦΡ. ***μιλημένα ξηγημένα*** σε περιπτώσεις στις οποίες διαλύεται μια παρεξήγηση με αμοιβαίες εξηγήσεις (πβ. κ. *μιλημένος*). — **ξηγημένα** επίρρ.

ξηγώ ρ. → εξηγώ

ξηλώνω ρ. μετβ. {ξήλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) καταστρέφω τις ραφές ενδύματος: *~ μια μπλούζα / τα γαζιά* || (κ. μεσοπαθ.) *μου ξηλώθηκε το παντελόνι / η ζακέτα*· ΦΡ. ***ράβε, ξήλωνε, δουλειά να μη σου λείπει*** βλ. λ. *ράβω* (β) αποσπώ κάτι που έχει ραφτεί σε ένδυμα: *του ξήλωσαν τις επωμίδες και τα γαλόνια από τη στολή* **2.** αποσυναρμολογώ (κάτι): *~ μια μηχανή / τη σκαλωσιά / το πάτωμα* **3.** (γενικότ.) αποσπώ βίαια (κάτι) από τη θέση στην οποία βρίσκεται: *ο αέρας ξήλωσε τα κεραμίδια / τη σκεπή* || *~ πόρτες και παράθυρα* **4.** (μτφ.-για πρόσ.) διώχνω (κάποιον) από τη θέση εργασίας του: *ο καινούργιος διευθυντής ξήλωσε όλα τα μέλη τού προηγούμενου συμβουλίου* ΣΥΝ. απολύω **5.** (μτφ., μεσοπαθ. **ξηλώνομαι**) πληρώνω συνήθ. πολλά λεφτά: *για ξηλωθείτε, ήρθε ο λογαριασμός* || *για να αγοράσει δώρα σε όλους, ξηλώθηκε για τα καλά* ΣΥΝ. πληρώνω, ξοδεύομαι. — **ξήλωμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξηλῶ (-όω)* «ξεκαρφώνω» < *ἐξ-* + *-ηλῶ* < *ἧλος* «καρφί»].

> **ξηλώνω ή ξυλώνω;** Παλαιότερα η λέξη γράφτηκε με -υ- σαν να προερχόταν από τη λ. **ξύλο**. Ωστόσο, η ετυμολογία τής λ. (που καθορίζει και την ορθογραφία της) είναι από το **εξ-ηλώνω** (< ο **ήλος** «καρφί») με αρχική σημ. «αφαιρώ τα καρφιά». Από το *ήλος* (αρχ. *ἧλος*) παράγονται και το *καθ-ηλώνω* (< *κατά* + *ηλώνω*) / *απο-καθηλώνω, καθήλωση – αποκαθήλωση* και *προσ-ηλώνω* (το βλέμμα μου = καρφώνω το βλέμμα μου), *προσήλωση*.

ξημεροβραδιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξημεροβραδιάστηκα} περνώ τον καιρό μου από το πρωί ώς το βράδυ (είτε τεμπελιάζοντας είτε αφοσιωμένος σε σοβαρή ασχολία): *~ στα μπαρ και στα καφενεία /*

μπροστά στην τηλεόραση / στο εργαστήριο κάνοντας πειράματα / πάνω στα βιβλία. — **ξημεροβράδιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ξημέρωμα (το) [μεσν.] {ξημερώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το χρονικό σημείο τής ημέρας, όταν ανατέλλει ο ήλιος και αρχίζει η καινούργια μέρα ΣΥΝ. αυγή, χάραμα ΑΝΤ. βράδιασμα· ΦΡ. ***καλό ξημέρωμα!*** ως ευχή ή αποχαιρετισμός αντί τού «καληνύχτα»: *γεια σας και ~* **2.** (συνήθ. στον πληθ. ως χρον. επίρρ.) με την αυγή, μόλις αρχίζει να χαράζει: *γύρισε σπίτι ξημερώματα* ΣΥΝ. χαράματα.

ξημερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξημέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) επιφυλάσσω (κάτι για κάποιον), φέρνω με το φως τής ημέρας: *ποιος ξέρει τι θα μας ξημερώσει αύριο ο Θεός!* ♦ **2.** (αμετβ.) μένω ξύπνιος μέχρι το ξημέρωμα: *ξημερώσαμε γλεντώντας* ΣΥΝ. ξημερώνομαι **3.** (απρόσ. **ξημερώνει**) βγαίνει το πρώτο φως τής ημέρας, γίνεται μέρα: *τον χειμώνα ~ πιο αργά από το καλοκαίρι* || *είχε ξημερώσει για τα καλά, όταν έπεσε πια για ύπνο* ΣΥΝ. φωτίζει, χαράζει ΑΝΤ. βραδιάζει· ΦΡ. ***όπου λαλούν πολλά κοκόρια / πολλοί κοκόροι, αργεί να ξημερώσει*** βλ. λ. *κόκορας* **4.** (μεσοπαθ. **ξημερώνομαι**) (α) με βρίσκει (καλά) η αυγή τής καινούργιας μέρας: *άσε πρώτα να ξημερωθούμε και μετά συζητάμε ό,τι θες* (β) μένω άγρυπνος μέχρι την αυγή τής επόμενης μέρας: *ξημερώθηκε διαβάζοντας* (γ) σε όρκο ή κατάρα: *να μην ξημερωθώ, αν σου λέω ψέματα!* || *να μην ξημερωθείς, παλιάνθρωπε!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξ(ε)-* + *-ημερώνω* < *ήμερα*].

ξηρά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η στεριά, το κομμάτι τής γης που αντιδιαστέλλεται προς τη θάλασσα: *μετά από πολλές μέρες ταξιδιού αντίκρισαν ξηρά* || *πηγαίνω διά ξηράς* || *στρατός ξηράς* || *επίθεση από ξηράς και αέρος* ΣΥΝ. στεριά, γη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξηρά (γῆ)*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ξηρός*].

ξηραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ξήρανα, ξηραμμένος} κάνω (κάτι) ξηρό, αφαιρώ τη φυσική (του) υγρασία: *η πολύωρη έκθεση στον ήλιο ξηραίνει το δέρμα / τα μαλλιά* || *~ γεωργικά προϊόντα*. (Βλ. κ. λ. *ξεραίνω, αποξηραίνω*).

ξήρανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** το να γίνεται κάτι ξηρό: *~ τού δέρματος / τού εδάφους / τού αέρα* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. κατεργασία που αποβλέπει στη μερική ή ολική αφαίρεση τής περιεχόμενης σε ένα σώμα υγρασίας με μηχανικές, φυσικές ή χημικές μεθόδους: *~ γεωργικών προϊόντων*.

ξηραντήρας (ο) [1870] ΧΗΜ. συσκευή σε χημικό εργαστήριο που χρησιμοποιείται για την ξήρανση διαφόρων χημικών ουσιών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. séchoir].

ξηραντήριο (το) [1887] {ξηραντηρί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. εγκατάσταση ή συσκευή που χρησιμοποιείται για την ξήρανση διάφορων υλικών: *~ ξυλείας / αγροτικών προϊόντων*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sécherie].

ξηραντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να ξηραίνει: *~ ουσίες* ΣΥΝ. στεγνωτικός, αποξηραντικός ΑΝΤ. υγραντικός **2.** ΧΗΜ. ***ξηραντικό*** (το) ουσία που προστίθεται σε διάφορα προϊόντα με σκοπό τη μείωση τής υγρασίας τους.

ξηρασία (η) {ξηρασιών} ατμοσφαιρική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη επαρκών βροχοπτώσεων για παρατεταμένη χρονική περίοδο, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση μεγάλων καταστροφών στις καλλιέργειες και τη βλάστηση και την εξάντληση των υγρών αποθεμάτων τής περιοχής ΣΥΝ. ανομβρία ΑΝΤ. υγρασία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξηραίνω* < *ξηρός*].

ξηρογραφία (η) {ξηρογραφιών} **1.** η παραγωγή αντιτύπου από πρωτότυπο με μέθοδο που δεν περιλαμβάνει τη χρήση χημικών διαλυμάτων, αρνητικών (φιλμ), ούτε την εμφάνιση σε σκοτεινό θάλαμο ΣΥΝ. ξηρά αποτύπωση **2.** ΙΑΤΡ. ηλεκτροστατική μέθοδος απεικονίσεως με ακτίνες Χ μιας εικόνας σε ειδική πλάκα και μεταφοράς της σε χαρτί για την απεικόνιση κυρ. των μαστών και των αγγειογραφιών των άκρων. — **ξηρογραφικός**, -ή, -ό [1896].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xérographie].

ξηροδερμία (η) {ξηροδερμιών} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη επαρκούς υγρασίας στο δέρμα, με αποτέλεσμα αυτό να γίνεται ξηρό, σκληρό και να απολεπίζεται, οφείλεται δε σε έλλειψη βιταμινών. — **ξηρόδερμος** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xérodermie].

ξηροκαλλιέργεια (η) {ξηροκαλλιεργειών} ΓΕΩΠ. σύστημα καλλιέργειας, το οποίο εφαρμόζεται σε ξηρά, άνυδρα εδάφη ώστε να διατηρείται η υγρασία που δημιουργείται κατά την περίοδο των βροχοπτώσεων, ακόμη και κατά τη διάρκεια τής ανομβρίας.

ξηροκαμπία (η) ο ξηρός, άγονος κάμπος.

ξηροκλίβανος (ο) {ξηροκλιβάν-ου | -ων, -ους} ειδικός κλίβανος (βλ.λ.) που χρησιμοποιείται για την αποστείρωση μεταλλικών και γυάλινων σκευών.

ξηρολιθοδομή (η) [1897] κατασκευή τοίχου, χωρίς να τοποθετείται μεταξύ των δομικών υλικών λάσπη ή άλλο συνδετικό υλικό (λ.χ. τσιμέντο) ΣΥΝ. ξερολιθιά.

ξηρόπισσα (η) {ξηροπισσών} το στερεό υπόλειμμα από την απόσταξη τής πίσσας των λιθανθράκων ΑΝΤ. υγρόπισσα.

ξηρός, -ή (λόγ. -ά), **-ό 1.** (α) αυτός που δεν περιέχει νερό ή υγρασία: *~ αέρια μάζα* || *η ~ θερμότητα στη σάουνα* || *έχει ~ δέρμα, γι' αυτό χρησιμοποιεί ενυδατικές κρέμες* ΣΥΝ. άνυδρος, στεγνός ΑΝΤ. υγρός (β) ***ξηρό κλίμα / ξηρή ζώνη*** το κλίμα ή η περιοχή στην οποία ο μέσος ετήσιος ρυθμός βροχοπτώσεων είναι μικρότερος από τον μέσο ετήσιο ρυθμό εξάτμισης τού νερού, όπως λ.χ. στην έρημο (γ) ***ξηρά τροφή*** τροφή χωρίς υγρασία που διατηρείται αναλλοίωτη για μεγάλο χρονικό διάστημα· η τροφή που δεν περιλαμβάνει υγρά, νωπούς καρπούς και λαχανικά: *οι στρατιώτες είχαν μαζί τους ~* (δ) ***ξηροί καρποί*** (*καρπὸς ξηρός*, Πλάτ. *Κριτίας* 115b) καρποί από τους οποίους έχουν αφαιρεθεί με φυσικό ή τεχνητό τρόπο (ξήρανση) η υγρασία και οι χυμοί τους και διατηρούνται αναλλοίωτοι για μεγάλο χρονικό διάστημα (λ.χ. τα φιστίκια, τα σύκα, τα στραγάλια κ.ά.) **2.** (για τόπο) αυτός που δεν έχει βλάστηση, γυμνός: *το τοπίο, ξηρό και άνυδρο...* ΣΥΝ. αποψιλωμένος ΑΝΤ. χλοερός, κατάφυτος **3.** ΤΥΠΟΓΡ. ***ξηρά αποτύπωση*** η ξηρογραφία (βλ.λ.) **4.** ΤΕΧΝΟΛ. ***ξηρό / ηλεκτρικό στοιχείο*** ηλεκτρική μπαταρία που περιέχει χημικά τα οποία δεν βρίσκονται σε υγρή μορφή **5.** (μτφ.) μονότονος, ανιαρός, χωρίς γλαφυρότητα: *το ~ ύφος ενός πεζογραφήματος* ΣΥΝ. βαρύς ΑΝΤ. χαριτωμένος, κομψός, ευχάριστος ● ΦΡ. ***οίνος ξηρός*** κρασί με μικρή ή ελάχιστη περιεκτικότητα σε σάκχαρα: *~ ερυθρός*. Επίσης **ξερός** (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ξερός*].

ξηροστομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική ξηρότητα τού στόματος, που οφείλεται στην αναστολή τής έκκρισης σάλιου από τους σιελογόνους αδένες τού στόματος· αποτελεί σύμπτωμα νοσήματος ή αποτέλεσμα τής λήψης ορισμένων φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xérostomie, άσχετο προς το μτγν. *ξηροστομία* «ξηρή, μονότονη εκφώνηση ή απαγγελία»].

ξηρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη υγρασίας: *~ δέρματος* || *ατμοσφαιρική ~* ΣΥΝ. στεγνότητα **2.** (για ύφος, λόγο) η έλλειψη γλαφυρότητας, η μονότονη επανάληψη τετριμμένων εκφράσεων.

ξηροφαγία κ. **ξηροφαγιά** (η) ▸ ξεροφαγία

ξηροφθαλμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** πάθηση τού οφθαλμού κατά την οποία παρατηρείται ξήρανση τού επιπεφυκότος και τού κερατοειδούς χιτώνα και η οποία συνήθως οφείλεται σε τράχωμα, απόφραξη των δακρυϊκών πόρων ή αβιταμίνωση Α **2.** ξηρότητα των οφθαλμών που συνοδεύεται από ερυθρότητα και κνησμό.

ξηρόφιλος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (οργανισμός) που αναπτύσσεται καλύτερα υπό συνθήκες ξηρασίας: *~ φυτά* ΑΝΤ. υγρόφιλος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xerophilous].

ξηρόφυτο (το) {ξηροφύτ-ου | -ων} φυτό που ευδοκιμεί σε ξηρό, άνυδρο περιβάλλον με συνθήκες παρατεταμένης ξηρασίας ΑΝΤ. υδροχαρές. — **ξηροφυτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xerophyte].

ξι (το) → ξει

ξίγγι (το) (σχολ. ορθ. *ξίγκι*) {ξιγγ-ιού | -ιών} το πάχος, το λίπος που βρίσκεται κάτω από το δέρμα· ΦΡ. ***βγάζω κι από τη μύγα ξίγγι*** (για φιλάργυρους) προσπαθώ να βγάλω κέρδος ακόμα και από καταστάσεις που ελάχιστα μπορούν να αποφέρουν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀξούγγιον*, υποκ. τού ουσ. *ἀξουγγία* < λατ. axungia «λίπος, ξίγγι»].

ξιδάτος, -η, -ο [μεσν.] (για φαγώσιμο) που έχει παρασκευαστεί με ξίδι ή διατηρείται σε αυτό: *χταπόδι / ελιές ~*.

ξίδι (το) (παλαιότ. ορθ. *ξύδι*) {ξιδ-ιού | -ιών} **1.** υγρό με ξινή ή υπόξινη γεύση και καφετί χρώμα, που παρασκευάζεται με την οξική ζύμωση ποικιλίας αλκοολούχων διαλυμάτων και συνήθ. τού κρασιού και χρησιμοποιείται για να δίνει γεύση στο φαγητό ή ως συντηρητικό καρπών ή λαχανικών· ΦΡ. (α) ***να πιει ξίδι (να του περάσει / να ξεθυμώσει)*** (μεσν. φρ.) λέγεται περιφρονητικά για ανθρώπους που θυμώνουν εύκολα, που ο θυμός τους είναι αδιάφορος στους άλλους (β) ***τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, έξι το λαδόξιδο*** βλ. λ. *τρεις* **2.** (μτφ.) κάθε κρασί με υπόξινη γεύση **3.** (αργκό) αλκοολούχο ποτό κακής ποιότητας ή αλλοιωμένης σύστασης ΣΥΝ. μπόμπα **4.** (συνεκδ.) καθετί που έχει ξινή γεύση ή περιέχει μεγάλη ποσότητα ξιδιού: *έκανες τη σαλάτα ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὀξίδιον*, υποκ. τού αρχ. *ὄξος* (βλ.λ.). Η γρ. με -υ- (*ξύδι*) είναι εσφαλμένη και οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση προς το *ὀξύ*].

> **ξίδι ή ξύδι; οξίδιο ή οξείδιο; ξινός ή ξυνός;** Από το **ὄξ-ος** παράγεται το **ὀξ-ίδιον**, απ' όπου το **(ὀ)ξίδι(ον)** (σίγηση τού αρκτικού προτονικού φωνήεντος, βλ. λ. *συγκοπή*). Άρα γραφή με -υ- **(ξύδι)** δεν δικαιολογείται (η λ. δεν σχηματίζεται από το *οξύς*!). Το ίδιο και **όξ-ινος** > **ξινός** (γραφή **ξυνός** δεν δικαιολογείται). Τέλος, από το **οξ-ύ** παράγεται κανονικά το *ὀξ-ίδιον*, από όπου *δι-οξίδιο, μονοξίδιο, τριοξίδιο, υδροξίδιο, υπεροξίδιο* και όχι: *οξύ, οξέ-ος, οξε-ίδιον*, όπως δεν γράφουμε *λέξη (λέξις) – λέξεως – λεξείδιο* αλλά **λεξ-ίδιο**, όχι *τάξη (τάξις) – τάξεως – ταξείδιο* αλλά **ταξίδι**, όχι *όφις – όφεως – οφείδιο – φείδι* αλλά **φίδι**, όχι *γονεύς – γονέως – γονείδιο* αλλά **γον-ίδιο**, όχι *όρχις – όρχεως – ορχείδιο* αλλά **ορχίδιο** (από όπου **αρχίδι** < *τα ορχίδια*), όχι *στάση (στάσις) – στάσεως – στασείδι(ο)* αλλά **αταοίδι** κ.τ.ό.

ξιδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξίδιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) παρασκευάζω κάτι με ξίδι ή βάζω κάτι για πολλή ώρα στο ξίδι ♦ **2.** (αμετβ.) (για κρασί) αλλοιώνομαι στη γεύση, γίνομαι ξίδι, ξινίζω.

ξιδοβάρελο (το) μικρό βαρέλι, στο οποίο φυλάγεται το ξίδι.

ξίκι (το) (λαϊκ.) όχι σωστό, λειψό· μόνο στη ΦΡ. ***ξίκι να γίνει!*** για κάτι που δεν λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. eksik (βλ. κ. *ξίκικος*)].

ξίκικος, -η, -ο (λαϊκ.) λιποβαρής, λειψός στο βάρος. — **ξίκικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. eksik + *-ικος*].

ξικισμός (ο) διαταραχή τής ομιλίας με φυσική ανωμαλία στην προφορά τού «ξ», που προφέρεται παχύτερα από το κανονικό.

ξινάδα (η) {χωρ. πληθ.} η ξινή γεύση ΣΥΝ. ξινίλα.
[ΕΤΥΜ. < *ξινός* + παραγ. επίθημα *-άδα* (βλ.λ.)].

ξινάρι (το) {ξιναρ-ιού | -ιών} μικρό σκαπτικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται κυρ. στην κηπευτική, η μικρή αξίνα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἀξινάριον*, υποκ. τού αρχ. *ἀξίνη* (βλ.λ.)].

ξινήθρα (η) {ξινηθρών} (λαϊκ.) το λάπαθο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ξινός* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*].

ξινίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξίνισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.**

(αμετβ.) (για φαγώσιμα) αποκτώ ξινή γεύση λόγω αλλοιώσεως τής φυσικής μου σύστασης: *ξίνισε το κρασί* / *το γάλα έξω από το ψυγείο* / *το φαγητό ύστερα από τόσες μέρες* ΣΥΝ. (για κρασί) ξιδιάζω ♦ (μετβ.) **2.** (για φαγώσιμα) κάνω (κάτι) ξινό, του προσδίδω ξινή γεύση ως αποτέλεσμα αλλοιώσεως ή προσθήκης όξινων ουσιών: *η ζέστη ξίνισε τα φαγητά* || *μη βάζεις τόσο λεμόνι στο ψητό, γιατί θα το ξινίσεις* **3.** (μτφ. για πρόσ.) δυσαρεστούμαι (για κάτι) και κάνω εμφανή τη δυσαρέσκειά μου με μορφασμούς τού προσώπου μου, φαίνομαι κακοκαρδισμένος: ~ *τα μούτρα μου* || *δεν μου αρέσουν τα ξινισμένα τους μούτρα* ΣΥΝ. μουτρώνω, στραβομουτσουνιάζω, κατεβάζω τα μούτρα μου· ΦΡ. ***το ένα του / της βρομάει, το άλλο του / της ξινίζει*** για πρόσωπο που εμφανίζεται πολύ δύστροπο και ιδιότροπο στις επιλογές του. — **ξίνισμα** (το) (σημ. 1, 2).

ξινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ξινή γεύση, η αίσθηση τού ξινού, που προέρχεται από διάφορες ουσίες με όξινα συστατικά **2.** η δυσάρεστη ξινή γεύση τού στόματος ή τού φάρυγγα, όταν κανείς ρεύεται (λόγω δυσπεψίας).

ξινό (το) **1.** το κιτρικό οξύ· χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική **2.** ***ξινά*** (τα) οι καρποί των εσπεριδοειδών· ΦΡ. ***μου αρέσουν τα ξινά*** επιθυμώ και επιδιώκω τη δημιουργία επιπόλαιων ερωτικών σχέσεων.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ξινός*].

ξινόγαλο (το) γάλα με υπόξινη γεύση, που απομένει κατά την πήξη τού τυριού ως αποτέλεσμα τής σχετικής ζύμωσης ΣΥΝ. οξύγαλα. Επίσης **ξινόγαλα** [μεσν.].

ξινόγλυκος, -η, -ο αυτός που έχει τη γεύση ή δημιουργεί την αίσθηση τού γλυκού και τού ξινού μαζί ΣΥΝ. γλυκόξινος.

ξινοκέρασο *(το)* το βύσσινο (βλ.λ.).

ξινομηλιά (η) μηλιά που παράγει πράσινα ή κίτρινα μήλα με ξινή γεύση. – **ξινόμηλο** (το).

ξινός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει γεύση όξινη ανάλογη με αυτή τού ξιδιού ή τού χυμού από λεμόνι, κατ' αντιδιαστολή προς τον πικρό, τον αλμυρό ή τον γλυκό **2.** (για φαγώσιμα) αυτός που έχει υποστεί αλλοίωση στη σύνθεση και τη γεύση του: ~ *φαγητό* / *γάλα* **3.** (για φρούτα) αυτός που δεν είναι ακόμα ώριμος να φαγωθεί: ~ *σταφύλια* ΣΥΝ. άγουρος, στυφός· ΦΡ. (α) ***μου βγαίνει ξινό*** για περιπτώσεις στις οποίες, ενώ κάτι αρχίζει *ευχάριστα*, καταλήγει σε μια πολύ δυσάρεστη εμπειρία, όταν επέρχεται το αντίθετο συναίσθημα ή αποτέλεσμα: *τα γέλια* / *η παντρειά* / *τα λεφτά μού βγήκαν ξινά* (β) ***περσινά ξινά σταφύλια / παλιά ξινά κρασιά*** για καταστάσεις που έχουν περάσει και κανείς πια δεν επιδιώκει να τις θυμάται, για πράγματα ανάξια λόγου που ανασύρονται από τη λήθη και επανέρχονται στο προσκήνιο, γίνονται θέμα συζήτησης **4.** (σκωπτ.-ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος δύστροπος και στριμμένος, που προκαλεί αντιπάθειες **5. ξινό** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὄξινος* (με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα και σίγηση τού αρχικού άτονου *ὀ*-) < αρχ. *ὄξος* (βλ.λ.)].

ξινοστάφυλο (το) (λαϊκ.) η αγουρίδα (βλ.λ.).

ξινοτύρι (το) {ξινοτυρ-ιού | -ιών} τυρί με υπόξινη γεύση, που φτειάχνεται από αποβουτυρωμένο γάλα. Επίσης **ξινότυρο**.

ξινούτσικος, -η/-ια, -ο (οικ.) αυτός που είναι λίγο ξινός, που έχει κάπως ξινή γεύση ΣΥΝ. υπόξινος.

ξιπάζω ρ. → ξυπάζω

ξιπασιά (η) → ξυπασιά

ξίπασμα (το) → ξύπασμα

ξιπολησιά (η) → ξυπολυσιά

ξιπόλητος, -η, -ο → ξυπόλυτος

ξιπολιέμαι ρ. → ξυπολιέμαι

ξιφασκία (η) [1872] {χωρ. πληθ.} άθλημα που παίζεται μεταξύ δύο ξιφομάχων σε ειδική μακρόστενη πίστα· οι ξιφομάχοι φορούν μάσκα, λευκή στολή και ειδικά γάντια και προσπαθούν να αγγίξουν με το ξίφος τους το σώμα του αντιπάλου.
[ΕΤΥΜ. < *ξίφος* + *-ασκία* < *ασκῶ*].

ξιφήρης, -ης, -ες {ξιφήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} **1.** (λόγ.) αυτός που φέρει ξίφος και είναι έτοιμος για επίθεση **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετική διάθεση: ~ *επικριτής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξίφος* + παραγ. επίθημα *-ήρης* (βλ.λ.), πβ. κ. *φρεν-ήρης, ποδ-ήρης*].

ξιφίας (ο) {ξιφιών} μεγάλου μήκους ψάρι, ατρακτοειδούς σχήματος, κόκκινο ή μπλε στη ράχη και ασημόχρωμο στην κοιλιά, χωρίς λέπια, δόντια ή κοιλιακά πτερύγια και με επιμηκυσμένη την άνω σιαγόνα σε σχήμα ξίφους (μήκους ως 2 μέτρα), το οποίο απαντά σε θερμές και εύκρατες θάλασσες και ωκεανούς, αλιεύεται δε για το κοκκινωπό, τρυφερό και εύγευστο κρέας του: *σουβλάκι* ~ || *φέτες ξιφία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξίφος*].

ξιφίδιο (το) [αρχ.] {ξιφιδί-ου | -ων} (λόγ.) το μικρών διαστάσεων ξίφος.

ξιφισμός (ο) [μτγν.] το χτύπημα με ξίφος.

ξιφοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ξιφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει σχήμα ξίφους **2.** ΑΝΑΤ. ***ξιφοειδής απόφυση*** το κάτω μέρος τού οστού τού στέρνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ξιφοθήκη (η) [μτγν.] {ξιφοθηκών} (λόγ.) η θήκη τού ξίφους, ο κολεός ΣΥΝ. (λαϊκ.) θηκάρι, φηκάρι.

ξιφολόγχη (η) [1870] {ξιφολογχών} λόγχη που προσαρμόζεται στο άκρο τής κάννης τουφεκιού ΣΥΝ. μπαγιονέτα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. sabre-bayonette, épée-bayonette].

ξιφομαχία (η) [1836] {ξιφομαχιών} η μάχη μεταξύ δύο ή περισσοτέρων αντιπάλων, που διεξάγεται με την αποκλειστική χρήση ξίφους.

ξιφομάχος (ο) [1871] **1.** αθλητής ή δάσκαλος τής ξιφασκίας **2.** μαχητής που μάχεται με ξίφος.

ξιφομαχώ ρ. αμετβ. {ξιφομαχείς... | ξιφομάχησα} **1.** μάχομαι με ξίφος, συμμετέχω σε αγώνα με ξίφη **2.** ασκούμαι στην ξιφομαχία.

ξιφοποιός (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ξίφη ΣΥΝ. ξιφουργός.

ξίφος (το) {ξίφ-ους | -η, -ών} φορητό όπλο για μάχες σώμα με σώμα, που αποτελείται από μακριά μεταλλική λεπίδα, η οποία στη βάση της έχει χειρολαβή: ~ *ξιφομαχίας* (ατσάλινο και με τριγωνική τομή) ΣΥΝ. σπαθί.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. qi-si-pe-e, δυϊκ.), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με οσσετ. äxsirf «δρεπάνι», το οποίο ανάγεται σε Ι.Ε. *qsibhro. Η υπόθεση ότι πρόκειται για δάνειο από το συνώνυμο αιγυπτ. sēfet (πβ. αραβ. saifun) δεν ερμηνεύει το αρχικό χειλοϋπερωικό q- τής Μυκηναϊκής, εκτός αν υποτεθεί ότι ο χειλικός χαρακτήρας τού αρχικού αυτού συμφώνου χάθηκε λόγω ανομοιώσεως προς το επόμενο (επίσης χειλικό) -φ-].

ξιφουλκώ ρ. αμετβ. {ξιφουλκείς... | ξιφούλκησα} **1.** τραβώ το ξίφος από τη θήκη του ΣΥΝ. ξεσπαθώνω **2.** (μτφ.) κάνω έντονο διάλογο με κάποιον: *ξιφούλκησαν οι δύο βουλευτές χτες στη Βουλή με αφορμή το επίμαχο νομοσχέδιο*. — **ξιφούλκηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξιφουλκός* < *ξίφος* + *-ουλκός* < *ἕλκω*].

ξιφουργός (ο) (λόγ.) ξιφοποιός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξίφος* + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

ξιφοφόρος, -ος, -ο αυτός που φέρει ξίφος: ~ *στρατιώτης*.
[ΕΤΥΜ. < *ξίφος* + *-φόρος* < *φέρω*, πβ. αρχ. *ξιφη-φόρος* (με μακρό συνδετικό φωνήεν για την αποφυγή των αλλεπάλληλων βραχειών συλλαβών)].

ξόανο (το) {ξοάν-ου | -ων} **1.** ξύλινο λατρευτικό άγαλμα, ομοίωμα θεού, όχι περίτεχνα κατασκευασμένο, που συχνά διατηρεί το σχήμα τού κορμού τού δέντρου από το οποίο έχει κατασκευαστεί: *το ~ τής Ταυρίδος Αρτέμιδος* **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) (α) πολύ δύσμορφος, άσχημος άνθρωπος (β) ανόητος άνθρωπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξόανον* < *ξο-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ξέω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανον* (πβ. κ. *δόκ-ανον*)].

ξόβεργα (η) {δύσχρ. ξοβεργών} βέργα αλειμμένη με κολλώδη ουσία, που χρησιμοποιείται για την παγίδευση πουλιών: *στήνω ξόβεργες*. Επίσης **ξόβεργο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ιξόβεργα* (ήδη μεσν. *ξόβεργον* < *ἰξόβεργον*) < *ἰξός* (βλ.λ.) + *βέργα*, με σίγηση τού αρχικού άτονου *ι*-].

> **ξόβεργα ή ξώβεργα;** Η ετυμολογία τής λέξης καθορίζει και στην περίπτωση αυτή την ορθογραφία της. Το **ξόβεργα** προέρχεται από τη σύνθεση των αρχ. **ιξός** «παρασιτικό φυτό πάνω στη δρυ, αχλαδιά κ.ά.» + **βέργα** – και όχι από τα *(έ)ξω* + *βέργα* (το **(ε)ξω**, ωστόσο, έχει δώσει στην Ελληνική αρκετά άλλα σύνθετα: **ξώ-πορτα, ξώ-θυρα, ξώ-φυλλο, ξώ-πετσα, ξώ-φαλτσα** (< **ξώ-φαρ(τ)σα**) κ.ά.).

ξοδευτής (ο), **ξοδεύτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που κάνει πολλά έξοδα, που χαλάει πολλά λεφτά ΣΥΝ. σπάταλος **2.** (γενικά) πρόσωπο που καταναλώνει ΣΥΝ. καταναλωτής.

ξοδεύω ρ. μετβ. {ξόδ-εψα, -εύτηκα, -ε(υ)μένος} **1.** καταναλώνω (αγαθό για την ικανοποίηση ανάγκης μου): ~ *ηλεκτρικό ρεύμα* / *πετρέλαιο* ΣΥΝ. (για καύσιμα) καίω **2.** (για χρήματα) καταβάλλω ως αντίτιμο (αγοράζοντας κάτι): *ξόδεψε μια περιουσία γι' αυτό το αυτοκίνητο* || *τον φιλοξένησαν κι έκανε διακοπές χωρίς να ξοδέψει δεκάρα* || ~ *πολλά για το ντύσιμό μου* ΣΥΝ. πληρώνω, δαπανώ **3.** (γενικά) χρησιμοποιώ (τον χρόνο, τις δυνάμεις ή τις σκέψεις μου) για την κάλυψη αναγκών ή την επίτευξη στόχων: ~ *χρόνο και προσπάθεια* || ~ *τις δυνάμεις μου χωρίς αντίκρισμα* || ~ *φαιά ουσία* ΣΥΝ. (λόγ.) αναλώνω **4.** (μεσοπαθ. **ξοδεύομαι**) κάνω έξοδα: *δεν ήταν ανάγκη να ξοδευτείς για να μου πάρεις δώρο*. Επίσης (λαϊκ.) **ξοδιάζω** [μεσν.]. — **ξόδεμα** (το) κ. (λαϊκ.) **ξόδεψη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ, οδός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξοδεύω*, αρχική σημ. «αναχωρώ – πεθαίνω» (πβ. Π.Δ., *Κριταί* 5, 27: ... *ἐκεῖ ἔπεσεν ἐξοδευθείς*), < αρχ. *ἔξοδος* (η σημ. «πληρωμή, έξοδα» είναι μτγν.)].

> **ξοδεύω – ξοδιάζω, σοδεύω – σοδιάζω, έξοδα – έσοδα.** Η σημ. «δαπανώ χρήματα» στο **ξοδεύω** είναι νεότερη. Το αρχ. **ἐξ-οδεύω** σήμαινε «εξέρχομαι, βγαίνω – φεύγω – πεθαίνω» (για τη σημ. «πεθαίνω» που πρωτοαπαντά στην Π.Δ. πβ. και *ἐξόδιον* [άσμα] «ύμνος κατά την εκφορά τού νεκρού» και **ξόδι** «κηδεία»). Τη σημ. «δαπανώ χρήματα» δήλωνε το αρχ. **ἐξ-οδιάζω**, σημερινό **ξοδιάζω**. Αντιστοίχως, το μτγν. **εἰσοδεύω** σήμαινε «εισέρχομαι, μπαίνω», ενώ το **εἰσ-οδιάζω** «εισπράττω χρήματα, έχω έσοδα». Σήμερα τα **σοδεύω** και **σοδιάζω** (< *εσοδιάζω* < *εισοδιάζω*) σημαίνουν «μαζεύω χρήματα ή πράγματα». Επίσης, από το *εισ-οδεύω* πλάστηκε το **εισόδημα** (κατά τα παράγωγα του τ. *γέννημα*) και η **εισοδεία** (μεσν.), από όπου τα **εσοδεία** (λόγιο) και **σοδειά** (< *εσοδεία*). Από το **έξοδος** με επίδραση τού *χρήματα* σχηματίστηκε το **έξοδα** και κατ' αυτό το **έσοδα** από το **είσοδος** (πβ. **εισοδεία – εσοδεία** / *σοδειά*). Στα **ξοδεύω / ξοδιάζω** αντί *εξοδεύω* / *εξοδιάζω* και **σοδεύω / σοδιάζω** αντί *εσοδεύω* / *εσοδιάζω* έχουμε τη σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος, τού *ε*-· πβ. *εντροπή* > *ντροπή, επάνω* > *πάνω, ερωτώ* > *ρωτώ* κ.λπ.

ξόδι (το) {ξοδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η κηδεία **2.** (συνεκδ.) θρήνος για τον θάνατο αγαπημένου προσώπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξοδεύω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐξόδιον* «εκφορά νεκρού (κατά το τέλος μιας παράστασης τραγωδίας)», ουδ. τού επιθ. *ἐξόδιος* < αρχ. *ἔξοδος*].

ξοδιάζω ρ. μετβ. {ξόδιασα} ξοδεύω: «*τόση ώρα που περίμενε ξόδιασε τ' άλλα σε καφέδες και κονιάκ*» (Κ. Καβάφης).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εξοδιάζω* < αρχ. *έξοδος* (βλ. κ. *ξοδεύω*)].

ξόδιασμα (το) {ξοδιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το ξόδεμα.

ξομολόγηση (η) → εξομολόγηση

ξομολογητής (ο) → εξομολογητής

ξομολόγος (ο) → εξομολόγος

ξομολογώ ρ. → εξομολογώ

ξόμπλι (το) {ξομπλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** σχέδιο που χρησιμεύει ως πρότυπο για τη διακόσμηση υφασμάτων ή κεντημάτων **2.** (συνεκδ.) η κεντητή διακόσμηση ΣΥΝ. κέντημα **3.** (μτφ.) κακόβουλο σχόλιο εις βάρος κάποιου, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ΣΥΝ. κακολογία, κουτσομπολιό, γλωσσοφαγιά **4.** (συνεκδ.-μειωτ.) ο άνθρωπος που κουτσομπολεύει και ανακατεύεται σε ξένες υποθέσεις.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εξόμπλιον*, υποκ. τού μτγν. *έξομπλον* < λατ. exemplum «παράδειγμα». Η λ. συγκέντρωσε εξαρχής τις σημ. «δείγμα, παράδειγμα προς μίμηση», άρα και «αντικείμενο άξιο προσοχής, στολίδι»].

ξομπλιάζω ρ. μετβ. {μεσν.} {ξόμπλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** στολίζω (κάτι) με κεντητά σχέδια, διακοσμώ **2.** (μτφ.) διατυπώνω επικριτικά και κακόβουλα σχόλια εις βάρος άλλων ΣΥΝ. κακολογώ, συκοφαντώ. — **ξόμπλιασμα** (το) {μεσν.}.

ξομπλιαστός, -ή, -ό {μεσν.} (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει διακοσμηθεί με κεντητά στολίδια **2.** (μτφ.) αυτός που έχει κακολογηθεί.

ξομπλιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** γυναίκα που κάνει ωραία κεντητά σχέδια **2.** (μτφ.) η κουτσομπόλα.
[ΕΤΥΜ. < *ξομπλιάζω* (πβ. αόρ. *ξόμπλιασα*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ξελογιάσ-τρα*].

ξοπίσω επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (τοπικά) από πίσω: *έτρεχε ~ του κλαίγοντας* ΣΥΝ. στο κατόπι **2.** (χρονικά) το ένα μετά το άλλο, σε διαδοχική σειρά: *«τρία αστροπελέκια επέσανε, ένα ~ στ' άλλο»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. διαδοχικά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐξοπίσω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*) < *ἐξ-* + *ὀπίσω*].

ξόρκι (το) {μεσν.} {ξορκ-ιού | -ιών} μαγικά λόγια που, σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες, έχουν τη δύναμη να απομακρύνουν τα κακά πνεύματα, να θεραπεύουν αρρώστους κ.λπ. ΣΥΝ. (λόγ.) επωδή.

ξορκίζω ρ. μετβ. {μεσν.} {ξόρκισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** εξορκίζω· λέω ξόρκια: ~ *το κακό* ΣΥΝ. εξορκίζω· ΦΡ. ***ξορκίζω (κάποιον) με τον απήγανο*** βλ. λ. *απήγανος* **2.** (μτφ.) εκλιπαρώ, ικετεύω κάποιον: *σε ~, μην το κάνεις αυτό!* — **ξόρκισμα** (το) (σημ. 1).

ξορκισμένος (ο) (λαϊκ.) ο Σατανάς ΣΥΝ. εξαποδώ(ς).

ξορκιστής (ο), **ξορκίστρα** (η) {δύσχρ. ξορκιστρών} (λαϊκ.) ο εξορκιστής (βλ.λ.).

ξου κ. **ξουτ** επιφών. (λαϊκ.) χρησιμοποιείται για να διώξουμε έντομο, σκύλο κ.λπ., γενικότ. οτιδήποτε ή οποιονδήποτε ενοχλητικό ΣΥΝ. ουστ, φύγε, ξεκουμπίσου.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

ξούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το ξύρισμα: *τραβάω μια ~* (ξυρίζομαι).
[ΕΤΥΜ. < *ξουρίζω* (υποχωρητ.)].

ξούρας (ο) (ειρων. συνήθ. για γέροντες) άνθρωπος ξεμωραμένος, που τα έχει εντελώς χαμένα ή που προσπαθεί να φαίνεται νέος ΣΥΝ. (λαϊκ.) γεροξούρας, ξεκούτης, κουτεντές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξωρος* «άκαιρος, ακατάλληλος, εκτός εποχής» (με τροπή τού *-ω-* σε *-ου-*, καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού αρχικού *ἐ-*) < *ἐξ* + *-ωρος* < *ὥρα*].

ξουράφι (το) → ξυράφι

ξουραφιά (η) → ξυραφιά

ξουρίζω ρ. → ξυρίζω

ξόφληση (η) → εξόφληση

ξοφλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {ξοφλάς... | ξόφλη-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) εξοφλώ (βλ.λ.) ♦ **2.** (αμετβ.) δεν έχω τίποτα πια να προσφέρω ή να περιμένω, δεν έχω πλέον κανένα μέλλον (στη ζωή ή σε κάποιον τομέα δραστηριότητας): *έχει ξοφλήσει πια στον πολιτικό στίβο* **3.** (η μτχ. ***ξοφλημένος**, -η, -ο*) (α) αυτός που δεν έχει μέλλον σε έναν χώρο (εργασίας, δράσης κ.λπ.): *είναι πια ~, δεν πρόκειται να τον κρατήσουν στην εταιρεία* ΣΥΝ. τελειωμένος (β) αυτός που δεν έχει περιθώρια ζωής, που πρόκειται να πεθάνει: *απ' τη στιγμή που ο καρκίνος έκανε μετάσταση, είναι πλέον ~.* — **ξόφλημα** (το).

ξύγγι (το) → ξίγγι

ξύγκι (το) → ξίγγι

ξύδι (το) → ξίδι

ξυλαγγουριά (η) ΒΟΤ. αγγουριά που παράγει καρπούς μικρότερους και πιο τραγανούς (ξυλώδεις) από τα κοινά αγγούρια (κατάλληλους και για τη διατροφή των διαβητικών).

ξυλάγγουρο (το) **1.** ο καρπός τής ξυλαγγουριάς **2.** το άγουρο πεπόνι **3.** (μτφ.-σκωπτ. για πρόσ.) (α) άνθρωπος ψηλός χωρίς χάρη (β) άνθρωπος χωρίς μόρφωση, σκέτο κούτσουρο.

ξυλάδικο (το) **1.** το ξυλουργείο **2.** κατάστημα στο οποίο πωλείται ξυλεία ΣΥΝ. ξυλεμπορικό **3.** κατάστημα στο οποίο πωλούνται ξύλα ή κάρβουνα για καύση.

ξυλάλευρο (το) λεπτότατη σκόνη ξύλου παραγόμενη με ειδική κατεργασία από την άλεση ή τη συντριβή των απορριμμάτων ξυλείας (ροκανίδια), που χρησιμοποιείται συνήθ. για την κατασκευή χαρτιού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. farine de bois].

ξυλάνθρακας (ο) {1847} {ξυλανθράκων} τεχνητός άνθρακας χρησιμοποιούμενος ως καύσιμη ύλη, που προκύπτει με απανθράκωση των ξύλων, όταν αυτή γίνεται χωρίς αέρα ΣΥΝ. ξυλοκάρβουνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. charbon de bois].

ξυλαποθήκη (η) {1835} {ξυλαποθηκών} αποθήκη στην οποία φυλάσσονται ξύλα.

ξυλάρμενος, -η, -ο (πλοίο) που πλέει με μαζεμένα τα ιστία του σε περίπτωση καταιγίδας ΑΝΤ. (λόγ.) πλησίστιος. — **ξυλάρμενα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ξύλο* + *άρμενο*].

ξυλαρμογή (η) η σύνδεση κομματιών ξύλου μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. < *ξύλο* + *αρμογή* < αρχ. *ἁρμόσσω* / *-ττω*].

ξυλάς (ο) {ξυλάδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που πωλεί ξυλεία ΣΥΝ. ξυλέμπορος **2.** (ειδικότ.) ο πωλητής καύσιμης ξυλείας.

ξυλεία (η) {μτγν.} {χωρ. πληθ.} το σύνολο των ξύλων που προέρχονται από την υλοτομία των δασών και χρησιμοποιούνται με κατάλληλη επεξεργασία για την κάλυψη διαφόρων αναγκών: *καύσιμη / κατεργασμένη / ακατέργαστη / οικοδομική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.

ξυλεμπορικός, -ή, -ό {1835} **1.** αυτός που σχετίζεται με το εμπόριο ξυλείας ή με τα πρόσωπα που το διεξάγουν **2.** ***ξυλεμπορικό*** (το) κατάστημα στο οποίο γίνεται εμπόριο ξυλείας ΣΥΝ. ξυλάδικο.

ξυλεμπόριο (το) {ξυλεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο ξυλείας.

ξυλέμπορος (ο/η) {μτγν.} {ξυλεμπόρ-ου | -ων, -ους} έμπορος ξυλείας. Επίσης (λαϊκ.) **ξυλέμπορας** (ο).

ξυλένιος, -ια, -ιο {μεσν.} ο ξύλινος (βλ.λ.).

ξυλεύομαι ρ. αμετβ. {ξυλεύτηκα} κόβω ξύλα, προμηθεύομαι ξύλα· συνήθ. στη ΦΡ. ***δρυός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται*** βλ. λ. *δρυς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (μτγν. *ξυλεύω*) < *ξύλον*].

ξύλευση (η) {1887} {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η κοπή και η συγκέντρωση ξύλων ΣΥΝ. (λόγ.) υλοτομία.

ξύλημα (το) {ξυλήματος | χωρ. πληθ.} το σύνολο των στοιχείων από τα οποία αποτελείται το ξύλο των φυτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xylem].

ξυλιά (η) {μεσν.} **1.** το χτύπημα με ξύλο (βίτσα, βέργα κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) το χτύπημα με το χέρι ως μέσο σωφρονισμού: *δίνω / ρίχνω / τρώω ξυλιές*.

ξυλιάζω ρ. αμετβ. {ξύλιασ-α, -μένος} γίνομαι σκληρός και άκαμπτος σαν ξύλο (συνήθ. από το κρύο): *τα χέρια μου / τα πόδια μου έχουν ξυλιάσει.* — **ξύλιασμα** (το).

ξυλίζω ρ. μετβ. {ξύλισ-α, -τηκα, -μένος} ρίχνω ξυλιές, δέρνω (κάποιον) με ραβδί ή με το χέρι ΣΥΝ. ξυλοφορτώνω, ραβδίζω, χτυπάω. — **ξύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ξύλον*, άσχετο προς το αρχ. *ξυλίζομαι* «συγκεντρώνω ξύλα»].

ξυλική (η) {χωρ. πληθ.} η ξυλεία που είναι απαραίτητη για την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *ξυλικός* < *ξύλον*].

ξυλίκι (το) {ξυλικιού | χωρ. πληθ.} **1.** μικρό κομμάτι ξύλου **2.** παιδικό παιχνίδι που παίζεται με δύο ξύλα **3.** τα (συνήθ. ελαφρά) χτυπήματα που δέχεται (κάποιος) για μια αταξία του: *θα πέσει ~ || τρώω ~*.

ξύλινος, -η, -ο {αρχ.} **1.** αυτός που αποτελείται ή έχει κατασκευαστεί από ξύλο: ~ *σπαθί / παιχνίδι / φράχτης / τείχη* ΣΥΝ. ξυλένιος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι άκαμπτος, που δεν παρουσιάζει διακυμάνσεις: *η ~ φωνή ενός τραγουδιστή*· ΦΡ. ***ξύλινη γλώσσα*** η γλώσσα που είναι τυποποιημένη, χωρίς φυσικότητα, στερεότυπη και ως εκ τούτου αναμενόμενη και προβλέψιμη: *η ~ γλώσσα των πολιτικών*.

ξύλο (το) **1.** η σκληρή, ινώδης ύλη που βρίσκεται μέσα από τον εξωτερικό φλοιό δέντρων ή θάμνων, από την οποία αποτελούνται κατά κύριο λόγο οι ρίζες τους, ο κορμός και τα κλαδιά τους· ΦΡ. (α) ***τίμιο ξύλο*** (μεσν. φρ.) μικρό κομμάτι από τον σταυρό στον οποίο σταυρώθηκε ο Χριστός, το οποίο χρησιμοποιείται ως φυλακτό (β) (παροιμ.) ***άνθρωπος αγράμματος ξύλο απελέκητο*** βλ. λ. *απελέκητος* (γ) ***χτύπα ξύλο!*** βλ. λ. *κτυπώ* (δ) ***επί ξύλου κρεμάμενος*** (*Ἐπὶ ξύλου βλέπουσα κρεμάμενον, Χριστέ*, Ακολουθία τής Μ. Πέμπτης) κρεμασμένος πάνω σε ξύλο (ενν. στον σταυρό) για τον Χριστό που κρεμόταν σταυρωμένος στον σταυρό τού μαρτυρίου· (μτφ.) μόνος, αβοήθητος, πάμφτωχος: *έχασε όλες του τις οικονομίες στο Χρηματιστήριο και τώρα έχει μείνει ~* **2.** (συνεκδ.) κομμάτι από κορμό ή κλαδιά δέντρου, που με την κατάλληλη επεξεργασία χρησιμοποιείται για διάφορες κατασκευαστικές ανάγκες: *σκάλα / κουφώματα / πόρτα από ~ || σουηδικό ~ || σαράκι / σκληρότητα / ελαστικότητα / πετσικάρισμα ξύλου* **3.** (συνήθ. στον πληθ.) η καύσιμη ύλη, που χρησιμοποιείται για θέρμανση ή για παραγωγή ενέργειας: *βάζω / ρίχνω ξύλα στη φωτιά* ΣΥΝ. καυσόξυλο **4.** (μτφ.) καθετί σκληρό και δύσκαμπτο: *τα χέρια μου έχουν γίνει ~ από το κρύο* ● **5.** τα χτυπήματα που δέχεται ή δίνει (κάποιος) με το χέρι ή με κάποιο όργανο, λ.χ. ραβδί· ΦΡ. (α) ***ρίχνω / δίνω ξύλο (σε κάποιον)*** δέρνω (κάποιον) (β) (εμφατ.) ***σαπίζω / τσακίζω / μαυρίζω / σκοτώνω / σπάω (κάποιον) στο ξύλο*** δέρνω (κάποιον) ανελέητα (γ) ***τρώω ξύλο*** με δέρνουν (δ) (εμφατ.) ***τρώω το ξύλο τής χρονιάς μου / με κάνουν μαύρο / τόπι στο ξύλο*** με δέρνουν ανελέητα (ε) ***πέφτει ξύλο*** γίνεται συμπλοκή με ξυλοδαρμό (στ) ***το ξύλο βγήκε απ' τον Παράδεισο*** ο ξυλοδαρμός ως μέσο σωφρονισμού έχει θετικά αποτελέσματα (ζ) ***(κάποιος) θέλει ξύλο*** (κάποιος) χρειάζεται να τον δείρουν για να συνετιστεί: *- για να μάθει να συμπεριφέρεται σωστά!* — (υποκ.) **ξυλάκι** κ. **ξυλαράκι** (το) (σημ. 1-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξύλον* < Ι.Ε. *ksulo-, πβ. ρωσ. šilo «πάσσαλος», αρχ. γερμ. sūl «κολόνα, πάσσαλος» (> γερμ. Säule), σανσκρ. sulj «κορμός, κούτσουρο» κ.ά. Παρετυμολ. θεωρείται η σύνδεση με το ρ. *ξύω*. Εκτός από το ίδιο το υλικό, η λ. *ξύλον* δήλωσε (κυρίως στη βιβλική γλώσσα) και τις σημ. «δέντρο» (λ.χ. Π.Δ. *Γένεσις* 2, 9: *«ξύλον τῆς ζωῆς»*, *«ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ»*), ενώ χρησιμοποιήθηκε και ως συνώνυμο τής λ. *σταυρός* (λ.χ. Κ.Δ. *Πράξ.* 13, 29: *καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου*)].

ξυλο- κ. **ξυλό-** α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: **1.** είναι κατασκευασμένο από ξύλο: *ξυλο-κρέβατο, ξυλό-δρομος* **2.** σχετίζεται με το ξύλο: *ξυλο-βιομηχανία, ξυλογραφία*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που προέρχεται από το ουσ. *ξύλον* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. xylo-phone].

ξυλόβιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βίδα που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση ξύλου με άλλα υλικά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Holzschraube].

ξυλοβιομηχανία (η) {ξυλοβιομηχανιών} **1.** ο κλάδος τής βιομηχανίας που ασχολείται με την κατεργασία τού ξύλου **2.** βιομηχανική μονάδα κατεργασίας ξυλείας.

ξυλογλυπτική (η) [1895] η τέχνη και η τεχνική τής επεξεργασίας ξύλινων επιφανειών για τη χάραξη ανάγλυφων μορφών ή διακοσμητικών σχεδίων πάνω σε αυτές ΣΥΝ. ξυλογλυφία. — **ξυλογλύπτης** (ο), **ξυλογλύπτρια** (η), **ξυλογλυπτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sculpture en bois].

ξυλόγλυπτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σκαλιστεί πάνω σε ξύλο: ~ *εικόνα* **2.** ξύλινο αντικείμενο σκαλισμένο, το οποίο έχει ανάγλυφα σχέδια: ~ *τέμπλο*.

ξυλογλυφία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η ξυλογλυπτική (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξυλόγλυφος* < *ξυλο-* + *-γλυφος* < *γλύφω* (βλ.λ.)].

ξυλογνωσία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής δασολογίας που εξετάζει την ανατομική διάρθρωση των διαφόρων ειδών ξύλου.

ξυλογράφημα (το) [1853] {ξυλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} εικόνα που παράγεται με τη μέθοδο τής ξυλογραφίας ΣΥΝ. στάμπα.

ξυλογραφία (η) [1853] {ξυλογραφιών} **1.** η τέχνη τής χάραξης παραστάσεων πάνω σε επίπεδες ξύλινες επιφάνειες, που στη συνέχεια εκτυπώνονται σε άλλες **2.** (συνεκδ.) το ξυλογράφημα (βλ.λ.). — **ξυλογραφικός**, -ή, -ό [1856].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xylographie].

ξυλογράφος (ο/η) [1856] τεχνίτης ή καλλιτέχνης που ασχολείται με την ξυλογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xylographe].

ξυλογραφώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ξυλογραφείς... | ξυλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ασχολούμαι με την ξυλογραφία **2.** διακοσμώ (χώρο) με ξυλογραφίες.

ξυλοδαρμός (ο) χτυπήματα ή άσκηση σωματικής βίας (εναντίον κάποιου): *οι ~ μεταξύ διαδηλωτών και Αστυνομίας συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια τής νύχτας* ‖ *άγριος / ανηλεής ~* ΣΥΝ. ξυλοκόπημα, ξυλοφόρτωμα.
[ΕΤΥΜ. < *ξυλο-* + *-δαρμός* < *δέρω* (βλ. κ. *δέρνω*)].

ξυλόδεμα (το) [1833] {ξυλοδέμ-ατος | -ατα, -άτων} η ξυλοδεσιά (βλ.λ.).

ξυλοδεσιά (η) ξύλινος σκελετός οικοδομής, που αποτελείται από δοκάρια και υποστυλώματα κατάλληλα συνδεδεμένα μεταξύ τους, ώστε να εξασφαλίζεται η πληρέστερη αντοχή και συνοχή τής κατασκευής ΣΥΝ. ξυλόδεμα.

ξυλόδεσμος (ο) [1858] {ξυλοδέσμ-ου | -ων, -ους} η συναρμογή ξύλων.

ξυλόδρομος (ο) [1889] {ξυλοδρόμ-ου | -ων, -ους} επικλινής τροχιά, πρόχειρα κατασκευασμένη από συνδεδεμένους μεταξύ τους κορμούς δέντρων, που χρησιμεύει για τη μεταφορά τής δασικής ξυλείας.

ξυλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ξυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ξύλο ΣΥΝ. ξυλώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ξυλοθραύστης (ο) [1896] {ξυλοθραυστών} αυτός που σπάζει ξύλα.

ξυλοκάρβουνο (το) ο ξυλάνθρακας (βλ.λ.).

ξυλόκαρφο (το) καρφί από ξύλο. Επίσης **ξυλοκάρφι**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Holznagel].

ξυλοκατασκευή (η) κατασκευή από ξύλο, κυρ. σε οικοδομές: *το υπόστεγο είναι ~*.

ξυλοκερατιά (η) (λαϊκ.) η χαρουπιά (βλ.λ.).

ξυλοκέρατο (το) [μτγν.] το χαρούπι (βλ.λ.).

ξυλόκολλα (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η κόλλα που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση ξύλων.

ξυλοκόπημα (το) → ξυλοκοπώ

ξυλοκόπος (ο) πρόσωπο που κόβει ξύλα από το δάσος ΣΥΝ. (λόγ.) υλοτόμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξυλο-* + *-κόπος* < *κόπτω*].

ξυλοκοπτική (η) {χωρ. πληθ.} η κατασκευή μικρών αντικειμένων από κοντραπλακέ· περιλαμβάνει τον σχεδιασμό των μερών τής κατασκευής πάνω στο κοντραπλακέ, το κόψιμό τους με πριονάκι, τη σύνδεσή τους με κόλλημα και κάρφωμα και, τέλος, το τρίψιμο με γυαλόχαρτο και το λουστράρισμα.

ξυλοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [μτγν.] {ξυλοκοπείς... | ξυλοκόπ-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} δέρνω (κάποιον) με δύναμη ΣΥΝ. ξυλοφορτώνω, μαυρίζω στο ξύλο. — **ξυλοκόπημα** (το) [1811].

ξυλόκοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η μπεκάτσα (βλ.λ.) **2.** (σκωπτ.) γυναίκα που έχει ψηλά και αδύνατα πόδια, που στερείται χάρης ή θηλυκότητας.

ξυλοκρέβατο (το) [μεσν.] **1.** ξύλινο κρεβάτι **2.** (ειδικότ.) η ξύλινη κάσα τού νεκρού, το φέρετρο.

ξυλομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μέτρηση και τον καθορισμό τού όγκου των ξύλων. Επίσης **ξυλομετρική**.

ξυλόμετρο (το) {ξυλομέτρ-ου | -ων} όργανο χρησιμοποιούμενο για τη μέτρηση τού όγκου των ξύλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xylometer].

ξυλοπάπουτσο (το) παπούτσι με χοντρό ξύλινο τακούνι, που κατά το περπάτημα παράγει ενοχλητικό θόρυβο ΣΥΝ. σαμπό.

ξυλοπέδιλο (το) [1856] υπόδημα που αποτελείται από χοντρό ξύλινο πέλμα και πλατιές δερμάτινες ταινίες, που συγκρατούνται στο πέλμα, το τσόκαρο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sabot].

ξυλόπισσα (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. πυκνόρρευστο υγρό που παράγεται από την ξηρά απόσταξη των ξύλων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Holzteer].

ξυλόπνευμα (το) [1840] {ξυλοπνεύμ-ατος | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η απλούστερη ένωση τής οικογένειας των αλκοολών, η οποία παρήχθη για πρώτη φορά από την ξηρά απόσταξη ξύλων ΣΥΝ. μεθανόλη.

ξυλοπόδαρο (το) **1.** καθένα από τα δύο μικρά ξύλινα κοντάρια που στο κάτω μέρος τους έχουν πεπλατυσμένη επιφάνεια (σαν πόδι), πάνω στα οποία μπορεί να ισορροπεί κανείς περπατώντας (λ.χ. οι κλόουν στο τσίρκο) **2.** (παλαιότ.) ξύλινο ομοίωμα ποδιού, που στερεωνόταν ως τεχνητό άκρο, αντικαθιστώντας το ακρωτηριασμένο πόδι: *το ~ τού πειρατή* **3.** (ειδικότ.) το καλαπόδι (βλ.λ.).

ξυλοπόδαρος, -η, -ο **1.** ξύλινο ομοίωμα ανθρώπου που ισορροπεί πάνω σε ξυλοπόδαρο: *ο ~ τής Αποκριάς* **2.** (σκωπτ.) άνθρωπος με λεπτά και μακριά πόδια.

ξυλοποικιλτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής χάραξης διακοσμητικών σχεδίων πάνω σε ξύλινη επιφάνεια.

ξυλόπορτα (η) [μεσν.] {δύσχρ. ξυλοπορτών} η πόρτα που είναι κατασκευασμένη από ξύλο.

ξυλόπροκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ξύλινη καρφοβελόνα που χρησιμοποιείται συχνά στη βιομηχανία υποδημάτων.

ξυλοσκέπαστος, -η, -ο αυτός που έχει σκεπαστεί με ξύλα.

ξυλοσκεπή (η) η στέγη από ξύλο.

ξυλοσκίστης (ο) → ξυλοσχίστης

ξυλόσομπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σόμπα που λειτουργεί με το κάψιμο ξύλων.

ξυλοσοφία (η) [μεσν.] {ξυλοσοφιών} η επίδειξη πνεύματος χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο ΣΥΝ. μωροσοφία. — **ξυλόσοφος**, -η, -ο [1889].

ξυλόσπιτο (το) [μεσν.] **1.** σπίτι που είναι κατασκευασμένο, συνήθ. πρόχειρα, από ξύλο **2.** (ειδικότ.) ξύλινη παράγκα ή παράπηγμα.

ξυλοστάτης (ο) {ξυλοστατών} ξύλινο δοκάρι που χρησιμοποιείται για την στήριξη διαφόρων κατασκευών, κυρ. στις οικοδομές.
[ΕΤΥΜ. < *ξυλο-* + *-στάτης* < *ίσταμαι*].

ξυλόστρωση (η) [1888] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επένδυση τοίχου ή δαπέδου με ξύλο.

ξυλόστρωτος, -η, -ο [1812] **1.** αυτός που έχει στρωθεί με ξύλο **2. ξυλόστρωτο** (το) δάπεδο στρωμένο με ξύλα.

ξυλόσφυρα (η) {ξυλοσφυρών} (παλαιότ.) η ξύλινη σφύρα, ο κόπανος, που χρησιμοποιούσαν για το χτύπημα των ρούχων κατά το πλύσιμο.

ξυλοσχίστης [μτγν.] κ. **ξυλοσκίστης** (ο) {ξυλοσχιστών} **1.** πρόσωπο που κόβει (αδέξια) ξύλα, ο αδέξιος ξυλοκόπος **2.** (μτφ.) τεχνίτης αμαθής και αδέξιος, ικανός μόνο για δουλειές που δεν απαιτούν λεπτούς χειρισμούς ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκιτζής.

ξυλότοιχος (ο) τοίχος κατασκευασμένος από ξύλα, που αποτελείται από ξύλινο σκελετό ενισχυμένο με πρόσθετα υλικά και επιχρισμένος με σοβά.

ξυλοτρύπανο (το) ΓΕΩΠ. είδος τρυπάνου που χρησιμοποιείται για τον καθορισμό τής ηλικίας των δέντρων.

ξυλότυπος (ο) ξύλινο καλούπι δομικών έργων.

ξυλουργείο (το) [1886] εργαστήριο για την κατεργασία τού ξύλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαραγκούδικο.

ξυλουργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας τού ξύλου ΣΥΝ. ξυλουργική.

ξυλουργικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ξυλουργό ή την ξυλουργία: ~ *εργαλεία / εργαστήριο* **2. ξυλουργική** (η) η ξυλουργία (βλ.λ.).

ξυλουργός (ο) τεχνίτης ειδικός στην κατεργασία τού ξύλου, κυρ. για την κατασκευή ξύλινων επενδύσεων ή κατασκευών (λ.χ. κουφωμάτων) σε οικοδομές (βλ. λ. *επιπλοποιός*) ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαραγκός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ξυλο-* + *-ουργός* (με συναίρεση) < *ἔργον*].

ξυλουργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ξυλουργείς...· μόνο στον ενεστ.} εργάζομαι ως ξυλουργός, ασχολούμαι με τα ξυλουργικά.

ξυλοφάγος, -ος, -ο [μτγν.] **1.** (έντομο) που τρέφεται με ξύλα (λ.χ. το σαράκι) **2.** (λαϊκ.) **ξυλοφάγος** (ο) η λίμα από χάλυβα, που χρησιμοποιούν οι ξυλουργοί για την κατεργασία και τη λείανση των ξύλων.

ξυλοφορτώνω ρ. μετβ. {ξυλοφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} δέρνω (κάποιον) πολύ, με δύναμη, τον χτυπώ ασταμάτητα ΣΥΝ. ξυλοκοπώ, σπάω στο ξύλο. — **ξυλοφόρτωμα** (το).

ξυλόφωνο (το) {ξυλοφών-ου | -ων} κρουστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από μία σειρά ξύλινων πλακών διαφορετικού μήκους, τις οποίες ο οργανοπαίκτης χτυπά με δύο μικρές και λεπτές ξύλινες ράβδους με κεφαλές από μαλακό ή σκληρότερο υλικό, το οποίο επηρεάζει τη χροιά τού ήχου τού οργάνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xylophone].

ξυλοχρωστικός, -ή, -ό αυτός που χρωματίζει το ξύλο: ~ *ουσίες*.

ξυλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ξυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελείται από ξύλο: ~ *ιστός / φυτό* (τού οποίου ο κορμός και τα κλαδιά αποτελούνται από ξύλο) **2.** αυτός που μοιάζει με ξύλο, ο σκληρός και τραχύς σαν ξύλο: ~ *υφή* ΣΥΝ. ξυλοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ξυλώνω ρ. → ξηλώνω

ξύλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο ξύλινος σκελετός οικοδομής **2.** ξύλινη επένδυση σε πηγάδι ή στοά ορυχείου, που συγκρατεί τα τοιχώματα ή την οροφή του | **3.** ΝΑΥΤ. το σύνολο των ξύλων που συμπληρώνουν ή στερεώνουν τον σκελετό τού πλοίου.

ξυνός, -ή, -ό ▸ ξινός

ξύνω ρ. μετβ. {έξυσα, ξύθηκα κ. ξύστηκα, ξυσμένος} **1.** τρίβω με διαδοχικές κινήσεις τις άκρες των νυχιών πάνω στην επιφάνεια τού δέρματος (συνήθ. εξαιτίας κνησμού): ~ *την πλάτη / το χέρι / τον ώμο*· ΦΡ.

(α) ***ξύνω το κεφάλι μου*** σε περιπτώσεις που κάποιος βρίσκεται σε μεγάλη αμηχανία και επαναλαμβάνει μηχανικά τις ίδιες κινήσεις: *ξύνει το κεφάλι του, μπας και θυμηθεί τίποτα* (β) ***ξύνω τα νύχια μου για καβγά*** είμαι έτοιμος κάθε στιγμή να προκαλέσω προβλήματα και να μαλώσω, προσπαθώ να βρω αφορμή που θα οδηγήσει σε τσακωμό (γ) (!-λαϊκ.) ***τα / το ξύνω*** (για άνθρωπο που δεν κάνει τίποτα σημαντικό ή δημιουργικό) κάθομαι και τεμπελιάζω: *δεν κάνει τίποτα, κάθεται όλη μέρα και τα ξύνει* ΣΥΝ. (!) κωλοβαράω (δ) ***ξύνω παλιές πληγές*** υπενθυμίζω παλιές καταστάσεις, γεγονότα που προκαλούν ψυχικό πόνο (ε) ***άι ξύσου!*** προς κάποιον από τού οποίου τη φορτική παρουσία θέλουμε να απαλλαγούμε ΣΥΝ. άι κουρέψου, άι χάσου **2.** (γενικότ.) τρίβω (με διαδοχικές κινήσεις) με τα άκρα των νυχιών, με ειδικό αντικείμενο ή εργαλείο (μια επιφάνεια, το περίβλημα ενός αντικειμένου, τον φλοιό ενός καρπού ή τα λέπια ενός ψαριού): ~ *το πάτωμα / τη σκουριά* || ~ *μια ξύλινη επιφάνεια με γυαλόχαρτο* || ~ *τα καρώτα / το ψάρι* ΣΥΝ. αποξέω, απολεπίζω (για τα ψάρια) **3.** (ειδικότ.) κάνω (ένα αντικείμενο) να καταλήγει σε αιχμηρή μύτη: ~ *ένα μολύβι* **4.** περνάω πολύ κοντά από (κάποιον/κάτι) αφήνοντας πάνω του ίχνη: *η σφαίρα τον έξυσε στον ώμο* (δηλ. τον γρατζούνισε μόνο) || *ένα μηχανάκι πέρασε δίπλα από το αυτοκίνητο και του έξυσε την πόρτα* **5.** (το μεσοπαθ. ***ξύνομαι***) (μτφ.) (i) ψάχνω αφορμή για να καβγαδίσω (ii) δεν εργάζομαι, τεμπελιάζω. — **ξύση** (η) [αρχ.] κ. **ξύσιμο** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ξύω* (από τον αόρ. *ἔξυσα* κατά το σχήμα *πτύω – ἔπτυσα – φτύνω, λύω – ἔλυσα – λύνω*). αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. kṣṇáuti «τρίβω, ξύνω», αβεστ. hu-xšnuta «καλοξυσμένος, αιχμηρός», λιθ. sku-tù «ξυρίζω, γκρεμίζω» κ.ά. Η λ. συνδέεται μορφολογικώς και σημασιολογικώς με τα ρ. *ξαίνω* και *ξέω* (βλ.λ.). Παράγ. *ξύσμα, ξύ-στρα, ξυ-στός, ξυρ-άφι[ον]* κ.ά.].

ξυνωρίδα (η) ‣ συνωρίδα

ξυπάζω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *ξιπάζω*) {ξύπασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να συμπεριφέρεται αλαζονικά, να χάσει την αίσθηση τού μέτρου: *τα πλούτη τούς έχουν ξυπάσει* **2.** (το μεσοπαθ. ***ξυπάζομαι***) έχω πολύ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, συμπεριφέρομαι υπεροπτικά προς τους άλλους: *ξυπασμένος πολιτικός / καλλιτέχνης* ΣΥΝ. (λόγ.) επαίρομαι, κομπάζω, υπερηφανεύομαι ΑΝΤ. είμαι μετριοπαθής / ταπεινόφρων. — **ξύπασμα** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξυπάζω* < *ἐκσυσπάζω* (με ανομοιωτική αποβολή τού -σ-) < *ἐκ-* + *συσπάζω / συσπῶ*. Η γρ. με *-ι-* *(ξιπ(π)άζω)* δεν έχει επιστημονική βάση, διότι στηρίζεται σε εσφαλμένη ετυμολογία από το μτγν. *ἐξιππάζομαι* «αναχωρώ έφιππος»].

ξυπασιά (η) (σχολ. ορθ. *ξιπασιά*) {χωρ. πληθ.} η αλαζονική συμπεριφορά, η μεγαλομανία ΣΥΝ. κομπασμός, έπαρση, μεγαλαυχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.

ξύπνημα (το) {ξυπνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η στιγμή που κάποιος ανοίγει τα μάτια του και παύει να βρίσκεται σε κατάσταση ύπνου: *το πρωινό* ~ **2.** (μτφ.) η έξοδος από μια κατάσταση αδράνειας, ληθάργου, νάρκης, το ζωντάνεμα: *το ~ τού έρωτα / τής σκέψης / των αισθήσεων / των ενστίκτων* ΣΥΝ. αφύπνιση ΑΝΤ. νάρκη, λήθαργος. Επίσης (λαϊκ.) **ξυπνημός** (ο) (σημ. 1).

ξυπνητήρι (το) {ξυπνητηρ-ιού | -ιών} ρολόι ή μηχανισμός ρολογιού, που με κατάλληλη ρύθμιση παράγει χαρακτηριστικό ήχο σε συγκεκριμένη ώρα για αφύπνιση.

[ΕΤΥΜ. < *ξυπνώ* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *τρυπη-τήρι*].

ξυπνητός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που δεν κοιμάται, που βρίσκεται σε εγρήγορση ΣΥΝ. άγρυπνος, ξύπνιος ΑΝΤ. κοιμισμένος.

ξυπνητούρια (τα) το ξύπνημα· ΦΡ. ***καλά ξυπνητούρια*** (i) για κάποιον που μόλις ξύπνησε ή ξύπνησε αργότερα από την καθορισμένη ώρα (ii) (σκωπτ.) για κάποιον που αντιλαμβάνεται με μεγάλη καθυστέρηση ό,τι συμβαίνει γύρω του: *Τώρα πήρες είδηση τι έγινε; ~!*

[ΕΤΥΜ. < **ἐξυπνητήρια* (< μτγν. *ἐξυπνῶ*), κατ' αναλογίαν προς τη λ. *γεννητούρια*].

ξύπνιος (ο) {χωρ. πληθ.} ο χρόνος στον οποίο κάποιος δεν κοιμάται ή δεν ονειρεύεται, το διάστημα στο οποίο είναι κανείς ξυπνητός: *τόσα πλούτη δεν τα είδε ούτε στον ύπνο ούτε στον ~ του*.

ξύπνιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που δεν κοιμάται: *τέτοια ώρα δεν πρέπει να είναι ~, γιατί συνήθως κοιμάται νωρίς* || *έμεινε ~ μέχρι αργά, για να τους περιμένει να γυρίσουν* ΣΥΝ. ξυπνητός ΑΝΤ. κοιμισμένος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει οξεία αντίληψη· έξυπνος: ~ *παιδί· τα παίρνει τα γράμματα* ΣΥΝ. ευφυής, (μτφ.) ξυράφι **3.** (ειρων.) αυτός που προσποιείται τον έξυπνο: *πολύ ~ είσαι και θα την πάθεις τη ζημιά* || *μίλησε κι ο ~!* ΣΥΝ. εξυπνάκιας.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξυπνός* (< μτγν. *ἔξυπνος*) κατά το σχήμα *ορθός – όρθιος*].

ξυπνοπούλι κ. **εξυπνοπούλι** (το) {ξυπνοπουλ-ιού | -ιών} αυτός που είναι ή θέλει να κάνει τον έξυπνο ΑΝΤ. χαζοπούλι.

ξυπνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξυπνάς... | ξύπνησα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) να βγει από την κατάσταση τού ύπνου: *να με ξυπνήσεις στις επτά* ΣΥΝ. αφυπνίζω **2.** (μτφ.) βγάζω (κάποιον) από μια κατάσταση αδράνειας, λήθαργου, νάρκης: *η πραγματικότητα τον ξύπνησε από το όνειρο / από τη μακαριότητά του* **3.** φέρνω στην επιφάνεια καταστάσεις ή συναισθήματα που βρίσκονταν σε λανθάνουσα κατάσταση, χωρίς να έχουν συνειδητοποιηθεί: ~ *αναμνήσεις / τις υποψίες / το ενδιαφέρον / τον παλιό μου εαυτό / το μητρικό φίλτρο* || *ξυπνάς μέσα μου το ζώο* (τα ζωώδη μου ένστικτα) ♦ (αμετβ.) **4.** βγαίνω από την κατάσταση τού ύπνου και ανοίγω τα μάτια μου: *ξύπνησα αργά / νωρίς / χωρίς ξυπνητήρι* ΣΥΝ. (λόγ.) αφυπνίζομαι **5.** παύω να βλέπω την πραγματικότητα ιδανική ή με αφέλεια, αποκτώ πλήρη επίγνωση των καταστάσεων που με αφορούν: *είναι καιρός να ξυπνήσεις και να πάψεις να βλέπεις τον κόσμο ρομαντικά κι αθώα* || *όταν ξύπνησε και είδε τι πραγματικά γινόταν πίσω απ' την πλάτη του, ήταν πια αργά* ΑΝΤ. (μτφ.) κοιμάμαι, έχω μαύρα μεσάνυχτα (για κάτι) **6.** βγαίνω από μια κατάσταση αδράνειας, παθητικότητας, ενεργοποιούμαι δυναμικά: *«στο πρώτο μέρος ήμαστε υποτονικοί· στο δεύτερο όμως ξυπνήσαμε και αλλάξαμε την κατάσταση»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξυπνῶ* < μτγν. *ἐξυπνῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *-υπνῶ* < *ὕπνος*].

ξυπόλητος, -η, -ο ➝ ξυπόλυτος

ξυπολιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξυπολύ-θηκα, -μένος} βγάζω τα παπούτσια μου ΑΝΤ. ποδένομαι. · **ξυπολυσιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξυπολύομαι*, βλ. λ. *ξυπόλυτος*].

ξυπόλυτος, -η, -ο (εσφαλμ. *ξυπόλητος*) **1.** αυτός που δεν φοράει παπούτσια: *περπατούσαν ξυπόλυτοι στην αμμουδιά* ΣΥΝ. ανυπόδητος· ΦΡ. ***(πηγαίνω) ξυπόλυτος στ' αγκάθια*** βλ. λ. *αγκάθι* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει στον ήλιο μοίρα, πάμπτωχος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξυπόλυτος* < μτγν. *ἐξυπολύω* < *ἐξ-* + *ὑπο-* + *λύω*. Η γρ. *ξυπόλητος* δεν έχει ετυμολ. βάση].

ξυραφάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρού μεγέθους ξυράφι (βλ.λ.) που χρησιμοποιείται σε μηχανές ξυρίσματος: *αλλάζω ξυραφάκια στη μηχανή ξυρίσματος* || *μηχανή ξυρίσματος με δύο ξυραφάκια* ΣΥΝ. λεπίδα **2.** (καταχρ.) η ίδια η μηχανή ξυρίσματος.

ξυράφι κ. (λαϊκ.) **ξουράφι** (το) {ξυραφ-ιού | -ιών} **1.** πολύ λεπτό μεταλλικό έλασμα παραλληλόγραμμου σχήματος, κοφτερό στις δύο μεγάλες πλευρές του, που χρησιμοποιείται για ξύρισμα· ΦΡ. ***στην κόψη τού ξυραφιού*** στο κρίσιμο, στο οριακό σημείο μιας κατάστασης ή ενέργειας: *η διεθνής ειρήνη είναι ~ και ο κίνδυνος πολέμου μεγαλύτερος από ποτέ* ΣΥΝ. επί ξυρού ακμής, σε τεντωμένο σκοινί **2.** (συνεκδ.) η συσκευή που περιέχει αυτή τη μεταλλική λεπίδα, η ξυριστική μηχανή **3.** (μτφ. για πρόσ.) ο πολύ έξυπνος άνθρωπος, που το μυαλό του «κόβει»: *έχει μυαλό ~* || *αυτός είναι σκέτο ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ευφυής, τετραπέρατος, (λαϊκ.) σπίρτο, τζιμάνι.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξυράφιον*, υποκ. τού αρχ. *ξυρόν* (βλ.λ.)].

ξυραφιά κ. (λαϊκ.) **ξουραφιά** (η) κόψιμο με ξυράφι.

ξυραφίζω κ. (λαϊκ.) **ξουραφίζω** ρ. μετβ. {ξυράφισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ξυρίζω (βλ.λ.) **2.** (για μάλλινα υφάσματα, η μτχ. ***ξυραφισμένος, -η, -ο***) αυτός που δεν έχει καθόλου χνούδι, που του αφαιρέθηκε κατά την κατεργασία του και έχει μείνει εντελώς λεία η επιφάνειά του ΣΥΝ. αχνούδωτος. — **ξυράφισμα** κ. (λαϊκ.) **ξουράφισμα** (το).

ξυρίζω κ. (λαϊκ.) **ξουρίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία τού σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ *το πρόσωπό μου / το μουστάκι μου* || (για γυναίκες) ~ *τις γάμπες μου*· ΦΡ. (παροιμ.) ***στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό*** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάζει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ **2.** (αμετβ.) (για πολύ παγωμένο αέρα) φυσώ με ψυχρές ριπές, τρυπώ μέχρι το κόκκαλο από το ψύχος: *ο βοριάς ξυρίζει*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ξυρόν* «ξυράφι» (βλ.λ.)].

ξύρισμα [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **ξούρισμα** (το) {ξυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (στους άντρες) η αφαίρεση των γενιών / των τριχών από το πρόσωπο, το πιγούνι, τον λαιμό κ.λπ. με ξυριστική λεπίδα: *βαθύ* ~ || ~ *κόντρα* (με τη λεπίδα αντίθετα προς την κατεύθυνση των τριχών, για βαθύ ξύρισμα) || *αφρός ξυρίσματος* (αφρός που απλώνεται στην περιοχή των γενιών για διευκόλυνση τού ξυρίσματος) || (οικ.) *ρίχνω / τραβάω ένα ~* **2.** (γενικότ.) η αφαίρεση τριχών από μέλος τού σώματος με ξυράφι: *το ~ τού κεφαλιού στους πανκ* || *το ~ των ποδιών στις γυναίκες*. Επίσης (λαϊκ.) **ξούρα** (η) (σημ. 1). — (υποκ.) **ξυρισματάκι** (το).

ξυριστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι κατάλληλος για την αφαίρεση τριχών· ΦΡ. ***ξυριστική μηχανή*** (i) μικρή συσκευή για ξύρισμα με αφρό ξυρίσματος ή σαπουνάδα, που αποτελείται από μικρή λαβή και κεφαλή στην οποία τοποθετούνται (ή είναι ενσωματωμένα) ξυραφάκια (ii) ηλεκτρική συσκευή με ενσωματωμένες λεπίδες για ξύρισμα χωρίς αφρό **2.** ***ξυριστικά*** (τα) (α) (παλαιότ.) τα χρήματα που παίρνει ο κουρέας για το ξύρισμα (β) τα είδη ξυρίσματος (βουρτσάκι / πινέλο, αφρός ή σαπούνι, ξυριστική μηχανή κ.λπ.).

ξυρόν (το) (αρχαιοπρ.) το ξυράφι· στη ΦΡ. ***επί ξυρού ακμής*** βλ. λ. *ακμή*. Επίσης **ξυρός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξύω* (βλ. λ. *ξύνω*). πβ. σανσκρ. kṣurá-. Δεν έχει διευκρινιστεί αν η αρχική σημ. είναι «ξυράφι» ή «μαχαίρι»].

ξυσιά (η) (λαϊκ.) ίχνος που μένει πάνω σε αντικείμενο, αφού το ξύσει κανείς. Επίσης **ξυσιματιά**.

ξύσιμο (το) {ξυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γίνεται κάτι λείο με ξυστική συσκευή: ~ *επιφάνειας / επίπλου* || ~ *με σμυριδόπανο / γυαλόχαρτο* ΣΥΝ. λείανση **2.** η αφαίρεση στρώματος που επικαλύπτει την επιφάνεια πράγματος με αιχμηρό όργανο: ~ *τοίχου* **3.** το σημάδι που αφήνει αιχμηρό αντικείμενο ή όργανο όταν ξύνει κάποια επιφάνεια: *έμειναν ξυσίματα στο μηχανάκι* ΣΥΝ. ξυσιματιά **4.** το ελαφρό τρίψιμο με το νύχι τμήματος τής επιφάνειας τού δέρματος: ~ *τής κεφαλής / τής πλάτης* **5.** το να γίνεται (κάτι) μυτερό με ξύστρα: ~ *μολυβιού* **6.** η φαγούρα: *μ' έχει πιάσει ~* ΣΥΝ. ξυσμάρα, (λόγ.) κνησμός.

ξύσμα (το) {ξύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι βγαίνει από το ξύσιμο μιας επιφάνειας και την αφαίρεση τού εξωτερικού της περιβλήματος: ~ *λεμονιού / μπογιάς / χρώματος* ΣΥΝ. (λόγ.) απόξεσμα, (για μέταλλα) ρίνισμα **2.** (ειδικότ. για ξύλο) το ροκανίδι **3.** σβήσιμο λέξεων από έγγραφο με ξύσιμο τής επιφάνειας με αιχμηρό αντικείμενο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξύσμα* < *ξύω* (βλ.λ.)].

ξυσμάρα (η) (λαϊκ.) η έντονη διάθεση κνησμού, η φαγούρα.

[ΕΤΥΜ. < *ξύνω* (αόρ. *έ-ξυσ-α*) + *-μάρα*, πβ. κ. *χαζο-μάρα*].

ξυστά επίρρ. σε πολύ μικρή απόσταση, με ελάχιστη επαφή των δύο επιφανειών: *η σφαίρα πέρασε ~ πάνω από τον ώμο του* || *το λεωφορείο πέρασε ~ από τους πεζούς* ΣΥΝ. ξώπετσα, ξώφαλτσα.

ξυστήρι (το) {ξυστηρ-ιού | -ιών} εργαλείο για ξύσιμο, η ξύστρα. Επίσης **ξυστήρα** (η) κ. **ξύστης** (ο).

[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *ξυστήρ, -ῆρος* < *ξύω*].

ξυστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται για ξύσιμο.

ξυστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ξυστεί, για να γίνει λείος **2. ξυστό** (το) λαχείο το οποίο ο παίκτης πρέπει να το ξύσει σε συγκεκριμένο σημείο, για να δει αν τα καλυμμένα στοιχεία, που αναγράφονται στο σημείο που έξυσε, σημαίνουν ότι κερδίζει κάποιο ποσό. **ξυστά** επίρρ. (βλ.λ.).

ξύστρα (η) {ξυστρών} **1.** το ξύλινο, πλαστικό ή μεταλλικό εργαλείο για το ξύσιμο μολυβιών, με λεπίδα κατάλληλα στερεωμένη στο πλάι μιας χωνοειδούς υποδοχής, μέσα στην οποία βάζουμε το μολύβι, ώστε γυρίζοντάς το να γίνεται πιο μυτερή η άκρη (μύτη) του • **2.** εργαλείο για το ξύσιμο και τη λείανση ξύλινων επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ξύω* (αόρ. *ἔξυσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *κρεμάσ-τρα*].

ξυστρί (το) {ξυστρ-ιού | -ιών} εργαλείο με μεταλλικά δόντια που χρησιμοποιείται για το ξύσιμο και τον καθαρισμό τού δέρματος των υποζυγίων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ξυστρίον*, υποκ. τού αρχ. *ξύστρα* (βλ.λ.)].

ξυστρίζω ρ. μετβ. {ξύστρισα} ξύνω και καθαρίζω το τρίχωμα ζώων με ξυστρί. — **ξύστρισμα** (το).

ξω- κ. **ξώ-** λεξικό πρόθημα πολλών λέξεων για να δηλώσει τη σημασία τού «έξω»: *ξώ-φαλτσα, ξώ-φτερνο, ξω-κκλήσι*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίρρ. *ἔξω* (με καταβιβασμό τού τόνου στη σύνθεση και σίγηση τού αρχικού άτονου *ἐ-*)].

ξώβεργα (η) → ξόβεργα

ξώβυζο (το) (λαϊκ.-οικ.) γυναικείο ρούχο με πολύ μεγάλο ντεκολτέ.

ξώδερμα επίρρ. σχεδόν πάνω στην επιφάνεια τού δέρματος ΣΥΝ. επιφανειακά, ξώπετσα.

ξωθιά (η) (λαϊκότ.) η νεράιδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *εξωτικιά*, θηλ. τού μτγν. επιθ. *ἐξωτικός*, με την εξής φωνητική εξέλιξη: *εξωτικιά* > *ξωτικιά* > *ξωτ'κιά* > *ξωτ'χιά* > *ξωθιά*].

ξώθυρα (η) → εξώθυρα

ξωκκλήσι (το) (σχολ. ορθ. *ξωκλήσι*) {ξωκκλησ-ιού | -ιών} μικρός, μη ενοριακός ναός έξω από πόλη ή χωριό, ο οποίος υπάγεται στον ενοριακό ναό τού χωριού ή τής πόλης. Επίσης **εξωκκλήσι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξωκκλήσι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξωκκλήσιον* < *ἔξω* + *ἐκκλησία*].

> **ξωκκλήσι ή ξωκλήσι;** Με ένα ή με δύο -κ-; Όπως το **παρεκκλήσι(ο)** από μεσν. **παρεκκλήσιον** (< *παρα* + *ἐκκλήσιον*) γράφεται με δύο -κ-, έτσι και το **εξω-κκλήσι** (< νεότ. **εξωκκλήσιο**) πρέπει να γράφεται με δύο -κ- (σημειωτέον ότι δεν λέμε *(ε)ξω-εκκλήσι*, γιατί το φωνήεν [ο] εκκρούει, οδηγεί σε σίγηση το φωνήεν [e]· πβ. *το έδωσε* > **το 'δωσε**, *με όρισαν* > **μ' όρισαν**).

ξωμάχος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που δουλεύει στα χωράφια, στην ύπαιθρο.
[ΕΤΥΜ. < *ξω-* + *-μάχος* < *μάχομαι*].

ξωμερίτης κ. **εξωμερίτης** (ο) {ξωμεριτών} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που μένει στην εξοχή και δουλεύει ως αγρότης ΣΥΝ. ξωμάχος **2.** πρόσωπο που κατάγεται από ξένο μέρος ΣΥΝ. ξενομερίτης, αλλοδαπός. — **ξωμερίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *ξω-* + *-μερίτης* < *μέρος*].

ξώπετσα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** πάνω στην επιφάνεια τού δέρματος, όχι σε βάθος: *κόπηκε / τραυματίστηκε* ~ ΣΥΝ. επιφανειακά, (λαϊκ.) ξώδερμα **2.** (μτφ.-σπάν.) χωρίς να δοθεί ιδιαίτερη σημασία ή βάθος σε κάποια ενέργεια ή κατάσταση: *το πήρε ~ αυτό που του 'πε* ΣΥΝ. επιπόλαια.

ξώπετσος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) επιφανειακός: ~ *τραύμα*.

ξώπορτα (η) → εξώπορτα

ξωτικιά (η) η νεράιδα (βλ.λ.).

ξωτικό (το) [μεσν.] πλάσμα υπερφυσικό, καλό ή κακό πνεύμα, που σύμφωνα με διάφορες λαϊκές δοξασίες στοιχειώνει σπίτια εγκαταλελειμμένα ή έρημες τοποθεσίες: *έβλεπε στον ύπνο του ξωτικά και νεράιδες* ΣΥΝ. δαιμονικό, στοιχειό.

ξωτικός, -ή, -ό → εξωτικός

ξώφαλτσα επίρρ. (λαϊκ.) επιφανειακά, μόλις στην επιφάνεια τού δέρματος: *το μαχαίρι τον πήρε ~*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξώφαλσα*, βλ. λ. *ξώφαλτσος*].

ξώφαλτσος, -η, -ο κ. **ξώφαρ(τ)σος** (χτύπημα) που γίνεται επιφανειακά, μόλις αγγίζοντας το δέρμα: ~ *σφαίρα* (βολή που πέρασε ξυστά).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ξώφαλσος* < *ξω-* + *φάλσος* / *φάλτσος* (βλ.λ.)].

ξώφτερνος, -η, -ο κ. **εξώφτερνος** (για υπόδημα) αυτός που δεν κλείνει από πίσω και αφήνει τη φτέρνα ελεύθερη.
[ΕΤΥΜ. < *εξώφτερνος* < *εξω-* + *-φτερνος* < *φτέρνα*].

ξώφυλλο (το) → εξώφυλλο

O

Ο, ο: όμικρον, το δέκατο πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Κατά τους ιστορικούς τής ελληνικής γραφής το γράμμα όμικρον προήλθε από το βορειοσημιτικό γράμμα ʽayin, που σήμαινε «το μάτι». Από το γράμμα αυτό, που δήλωνε στη βορειοσημιτική ένα ηχηρό διαρκές λαρυγγικό σύμφωνο, οι Έλληνες δημιούργησαν το φωνήεν *ο* (όπως από το κλειστό λαρυγγικό σύμφωνο ʼāleph έπλασαν το φωνήεν *α* και από το άηχο διαρκές λαρυγγικό σύμφωνο heʼ έπλασαν το φωνήεν *ε*). Αυτό έγινε είτε ακροφωνικώς μέσω ενός διαλεκτικού τύπου oyin (o-yin) είτε με αλλαγή τής χρήσης τού ʽayin, που «περίσσευε» στην Ελληνική. Μάλιστα, επειδή το γράμμα δήλωσε στο προευκλείδειο αλφάβητο και τη νόθο δίφθογγο [ǭ], που πρώιμα εξελίχθηκε φωνητικά σε *ου* [u], το γράμμα Ο στο αρχαίο ελληνικό αλφάβητο ονομάστηκε **οὖ** (όπως και το Ε για τον ίδιο λόγο ονομάστηκε στην αρχαία **εἶ**, επειδή δήλωνε τη νόθο δίφθογγο [ȩ̄], που στο ευκλείδειο αλφάβητο γράφτηκε ως *ει*). Μετά τη δημιουργία τής ονομασίας **ἒ ψιλόν** (που προήλθε από την αντίθεση Ε και Η) το Ο ονομάστηκε **ὂ μικρόν** αντιτιθέμενο προς το **ὦ μέγα**, που προήλθε μορφικά με τη διάσπαση τού κύκλου τού γράμματος Ο στο κάτω μέρος και διάνοιξη των άκρων που προέκυψαν από τη διάσπαση (Ω). Το γράμμα Ο μέχρι το 403 π.Χ. δήλωνε το βραχύ *ο* (ŏ: ΛΟΓΟΣ), το μακρό ανοιχτό [ǭ], δηλ. το *ω* (ΑΙΟΝΟΝ) και το μακρό κλειστό *ο* [ō̧], τη νόθο δίφθογγο που προέκυψε από συναίρεση ή αντέκταση (ō̧: ΠΟΝΟ = *πόνου*, ΔΕΛΟΤΕ = δηλοῦτε). Στο ευκλείδειο αλφάβητο (μετά το 403 π.Χ.) διαφοροποιήθηκε το *ο* από το *ω* και το *ου* (ΛΟΓΟΣ – ΑΙΩΝΩΝ – ΠΟΝΟΥ, ΔΗΛΟΥΤΕ), πράγμα που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ο, ο όμικρον· το δέκατο πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *όμικρον, αριθμός*).

ο αντων. αναφορική · **›** ος, η, ο

ο, η, το το οριστικό άρθρο

ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
Ονομ.	*ο, η, το*	Ονομ.	οι, οι, τα
Γεν.	τού, τής, τού	Γεν.	των, των, των
Αιτ.	τον, τη(ν), το	Αιτ.	τους, τις, τα

Τοποθετείται πριν από ονόματα, ουσιαστικά ή επίθετα, ή πριν από λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό· ειδικότερα: **1.** προτάσσεται σε προσηγορικά ουσιαστικά, καθιστώντας τα συγκεκριμένα, ορίζοντάς τα (μπορεί να παρεμβάλλεται επίθετο ή μετοχή): *δώσε μου τον αναπτήρα σου* (κατ' αντιδιαστολή προς το *δώσε μου έναν αναπτήρα*, όπου δεν καθορίζουμε ποιον συγκεκριμένο αναπτήρα εννοούμε) || *Ποια γραβάτα σού αρέσει; –Η γραβάτα με τις μπλε ρίγες* || *–Για ποια γυναίκα μού μιλάς; –Για την ψηλή γυναίκα με το καπέλο* || *ο γιος τού γείτονα* || *ο εγωισμός είναι ελάττωμα* || *συναντηθήκαμε στο* (σε + το) *σπίτι μου* **2.** (οικ.-προφέρεται τονισμένο) δηλώνει ότι κάτι είναι μοναδικό, το καλύτερο: *Αν μου άρεσε; Ήταν το τραγούδι!* || *είναι και η ομάδα!* || *έχει τη φωνή!* **3.** ορίζει σύνολο ομοειδών: *το αηδόνι έχει ωραία φωνή* (όλα τα αηδόνια) || *ο έμπορος ενδιαφέρεται για το κέρδος* **4.** προτάσσεται σε κύρια ονόματα: *ο Νίκος* || *η Ελένη* || *τα βουνά τής Ελλάδας* || *οι όχθες τού Έβρου* || *ο Έλληνας αγαπά την καλοπέραση* (οι Έλληνες γενικά) **5.** προτάσσεται σε παράθεση, που προσδίδει στο ουσιαστικό μια ιδιότητα: *Φίλιππος ο Δεύτερος* (Φίλιππος Β') || *Αίας ο Τελαμώνιος* || *Άγιος Δημήτριος ο Μυροβλήτης* || *καστανέα η εδώδιμος* (επιστημ. η καστανιά) **6.** έχει επιμεριστική λειτουργία: *πληρώνομαι 200.000 δρχ. τον μήνα* || *δύο φορές την ημέρα* || *20.000 δρχ. ο (κάθε) εργάτης* **7.** (σε αιτ.) προτάσσεται σε ουσιαστικά που δηλώνουν χρόνο: *θα σας δω την Τρίτη / την άλλη εβδομάδα* || *τα καλοκαίρια ταξιδεύω πολύ* **8.** προτάσσεται σε αριθμητικά δηλώνοντας (α) το ενιαίο σύνολο: *θα δω τους τρεις σας αργότερα* || (+και) *και τα δύο δώρα μού αρέσουν πολύ* (β) μέρος ευρύτερου συνόλου: *ο ένας από σας* || *οι δύο από τους / στους πέντε* (γ) (μετά το σε) ώρα ή ημερομηνία: *θα έρθω στις τρεις και δέκα* || *στις 31 Μαρτίου τελειώνουμε* **9.** ουσιαστικοποιεί άλλα μέρη τού λόγου (επίθετα, αντωνυμίες, μετοχές κ.λπ.) στα οποία προτάσσεται: *–Ποιες γυναίκες σού αρέσουν; –Οι μελαχρινές* || *–Ποιο είναι το αυτοκίνητό σου; Το κόκκινο* || *το καλό* || *και εσύ και ο άλλος* || *κανείς δεν ξέρει το γιατί* (την αιτία) || *το να κάνει κανείς το καλό...* || *το ότι θέλεις δεν σημαίνει και ότι μπορείς...* **10.** σχηματίζει τον υπερθετικό βαθμό, προτασσόμενο επιθέτων συγκριτικού βαθμού: *ο καλύτερος απ' όλους* || *το πιο ωραίο δώρο* **11.** προτάσσεται σε επιρρήματα (α) επιθετικοποιώντας τα: *ο κάτω κόσμος* (β) (ουδ. πληθ. **τα**) πλεοναστικά: *ως τα σήμερα* || *έλα προς τα κάτω* (αντί *έλα κάτω*) **12.** προτάσσεται σε προτάσεις ουσιαστικοποιώντας τες: *με το να θυμώνεις δεν κερδίζεις τίποτε* (αντί *με τον θυμό*) || *το ότι είναι σπουδαίος γιατρός δεν αμφισβητείται από κανέναν* || *το τι θέλεις εσύ δεν μ' ενδιαφέρει καθόλου* **13.** (το ουδ. στον εν.) προτάσσεται σε λέξη ή φράση (α) που εξετάζεται ως λέξη ή φράση (μεταγλωσσική λειτουργία): *το «άδικος» είναι επίθετο* || *το «η Μαρία»* είναι το υποκείμενο τού *«έδωσε» στην πρόταση «η Μαρία έδωσε το βιβλίο στον Γιώργο»* (β) που αποτελεί τίτλο έργου: *η τηλεόραση είχε χθες το «Αντίο, παλλακίδα μου»* || *το αγαπημένο της τραγούδι είναι το «Τα δάκρυά μου είναι καυτά»*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρθρο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁ* < Ι.Ε. *so-, πβ. σανσκρ. sá, γοτθ. sa, τοχ. se, αρχ. λατ. sapsa «η ίδια» (από όπου το ρ. sum «είμαι») κ.ά. Βλ. κ. *ἡ, τό*].

-ο- / -ό- ΓΛΩΣΣ. συνδετικό φωνήεν το οποίο παρεμβάλλεται μεταξύ δύο συνθετικών μιας σύνθετης λέξης: *ζάχαρ(η) + -ο- + πλάστης > ζαχαροπλάστης, γυναίκ(α) + -ό- + παιδα > γυναικόπαιδα, παιδ(ί) + -ο- + τόπος > παιδότοπος, γουδ(ί) + -ο- + χέρι > γουδοχέρι*.

[ΕΤΥΜ. Συνδετικό φωνήεν τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής με αφετηρία συνθετικά που έληγαν σε -ο- (λ.χ. αρχ. *ἀριστο-κρατία, λεπτο-λογῶ, θεό-μορφος*), ενώ αργότερα επεκτάθηκε σε συνθετικά με διαφορετικό τελικό φωνήεν (λ.χ. αρχ. *ζωο-γονῶ*, μτγν. *κωμό-πολις* κ.ά.)].

Ο.Α. (η) Ολυμπιακή Αεροπορία.

Ο.Α.Α. (ο) Όμιλος Αντισφαίρισης Αθήνας.

Ο.Α.Α.Α. (ο) Οργανισμός Απασχόλησης και Ασφάλισης Ανέργων.

Ο.Α.Ε. (ο) Οργανισμός Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων.

Ο.Α.Ε.Δ. (ο) Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού.

Ο.Α.Θ. (ο) Οργανισμός Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης.

Ο.Α.Κ.Α. (το) Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο Αθήνας (Ολυμπιακό Στάδιο Καλογρέζας).

Ο.Α.Κ.Κ.Ε. (η) Οργάνωση για την Ανασυγκρότηση τού Κομουνιστικού Κόμματος Ελλάδας.

Ο.Α.Ν. (ο) Οργανισμός Ανέλκυσης Ναυαγίων.

Ο.Α.Π. 1. (η) Οργάνωση για την Απελευθέρωση τής Παλαιστίνης **2.** (ο) Οργανισμός Αποχετεύσεως Πρωτευούσης.

Ο.Α.Σ. (ο) Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών.

Ο.Α.Σ.Α. (ο) Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών Αθηνών.

Ο.Α.Σ.Ε. (ο) Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη· περιλαμβάνει 55 κράτη-μέλη, συμπεριλαμβανομένων των Η.Π.Α., τού Καναδά, τής Ρωσίας και των πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών τής Κεντρικής Ασίας· ιδρύθηκε το 1994 με στόχο τη διαφύλαξη τής ευρωπαϊκής ασφάλειας και σταθερότητας· σήμερα, οι ευθύνες του εστιάζονται στην αποφυγή συγκρούσεων, στη διαχείριση κρίσεων και στην αντιμετώπιση των συνεπειών συγκρούσεων.

όαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** έκταση γης μέσα σε έρημο, στην οποία υπάρχει νερό και βλάστηση **2.** (μτφ.) (συνήθ. +γεν.) χώρος, περιστάσεις, μέσα στις οποίες επικρατεί κάτι ευχάριστο, μέρος ή δραστηριότητα που προσφέρει τα στοιχεία εκείνα που αναζητεί κανείς και τα οποία λείπουν από το περιβάλλον του, τη ζωή του κ.λπ.: *οι ώρες που περνώ στον κήπο μου, είναι μια ~ ηρεμίας μέσα στην έντονη ζωή που κάνω*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. *ὄασις* < αιγυπτ. wḥ't «κοίλωμα, λάκκος»].

Ο.Α.Σ.Θ. (ο) Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης.

Ο.Α.Σ.Π. (ο) Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας.

Ο.Β. (η) Οργάνωση Βάσης.

Ο.Β.Α. (ο) Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

οβάλ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει το σχήμα τού αβγού: *~ πρόσωπο / τραπέζι* ΣΥΝ. ωοειδής· ΦΡ. ***οβάλ γραφείο*** η προεδρία των Η.Π.Α.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ovale < λατ. ovum «αβγό»].

οβελιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει το σχήμα οβελού **2.** ΑΝΑΤ. (α) αυτός που έχει διεύθυνση από εμπρός προς τα πίσω ή από την κοιλιά προς τη ράχη και αντιστρόφως (β) ***οβελιαία ραφή*** η ραφή με την οποία συνδέονται τα δύο βρεγματικά οστά τού κρανίου (γ) ***οβελιαίος κόλπος*** κάθε φλεβώδης κόλπος τής σκληρής μήνιγγας, που απομακρύνει το αίμα από τον εγκέφαλο (δ) ***οβελιαία σχισμή*** η σχισμή που χωρίζει τα δύο ημισφαίρια τού εγκεφάλου (ε) ***οβελιαίος άξονας*** ο άξονας που ενώνει σημείο τής κοιλιακής επιφάνειας τού σώματος με τη ράχη.

οβελίας (ο) {οβελιών} (λόγ.) το αρνί που ψήνεται στη σούβλα, κυρ. κατά την ημέρα τού Πάσχα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀβελός* «σούβλα – οριζόντια γραμμή» (βλ.λ.)].

οβελίζω ρ. μετβ. {οβέλισα} **1.** (λόγ.-σπάν.) περνώ από οβελό (κάτι), για να το ψήσω ΣΥΝ. σουβλίζω • **2.** (στην έκδοση κειμένου που παραδίδεται από χειρόγραφα) περικλείω ανάμεσα σε οβελούς (λέξεις ή φράσεις χωρίου, που δεν είναι γνήσιες) ΣΥΝ. εξοβελίζω. - **οβελισμός** (ο) [μτγν.], **οβελιστής** (ο).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὀβελός* «σούβλα - οριζόντια γραμμή» (βλ.λ.)].
οβελίσκος (ο) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ο κωνικός, τετράεδρος, μονόλιθος και υψηλός στύλος που απολήγει σε μικρή πυραμίδα και τον οποίο συνήθ. τοποθετούσαν κατά ζεύγη στην είσοδο αρχαίων αιγυπτιακών ναών **2.** (γενικότ.) κάθε μνημείο που έχει τέτοια μορφή • **3.** η μικρή σούβλα • **4.** το τμήμα τού φάρου στο οποίο προσαρμόζεται φωτιστικό σύστημα (συνήθ. αυτόματης λειτουργίας).
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού ουσ. *ὀβελός* «σούβλα - οριζόντια γραμμή» (βλ.λ.)].
οβελισμός (ο) → οβελίζω
οβελιστήριο (το) {οβελιστηρί-ου | -ων} (επίσ.) το ψητοπωλείο, όπου μπορεί να φάει κανείς ψητό σούβλας.
οβελός (ο) **1.** (λόγ.) η σιδερένια και επιμήκης ράβδος, στην οποία περνιούνται κομμάτια κρέατος ή ολόκληρο σφάγιο για ψήσιμο ΣΥΝ. σούβλα • **2.** η μεταλλική ράβδος που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τού εσωτερικού τής κάννης όπλου ΣΥΝ. βέργα • **3.** ΦΙΛΟΛ. οριζόντια γραμμή (–) που χρησίμευε για να δηλώνει συμβολικά ότι το αντίστοιχο χωρίο τού αρχαίου κειμένου ήταν νόθο· χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τον Ζηνόδοτο τον Εφέσιο (3ος αι. μ.Χ.) ή τον Αρίσταρχο· αργότερα χρησιμοποιήθηκε και ο *οβελός περιστιγμένος*, δηλ. με μία τελεία πάνω και μία κάτω, για να δηλωθούν τα περιττά χωρία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀβελός* / *ὀδελός* «σούβλα - οριζόντια γραμμή», αβεβ. ετύμου, χωρίς αποδεδειγμένες αντιστοιχίες σε άλλες γλώσσες. Το αρχικό *ὀ-* είναι προθεματικό, ενώ η εναλλαγή *-β-* / *-δ-* οδηγεί στην εκδοχή ότι πρόκειται για αντιπροσώπευση τού χειλοϋπερωικού *gʷ- (θ. *gʷel-), ίσως υπό την επίδρ. των λ. *βέλ-ος*, *βελ-όνη*. Ομόρρ. *ὀ-βολ-ός* (βλ.λ.)].
όβερ (το) {άκλ.} (σε συνομιλία μέσω ασυρμάτου) για να δηλωθεί το τέλος φράσης: *ελήφθη* (ενν. *το σήμα*), *~!*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. over, στη σημ. «τέλος (τής συνομιλίας ή τής σύνδεσης)»].
οβίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το βλήμα πυροβόλου που είναι συνήθ. κυλινδρικό με κωνική απόληξη, γεμάτο εκρηκτικές ύλες και εκρήγνυται στο έδαφος ή στον αέρα: *έκρηξη οβίδας* || *εγκαιροφλεγής ~* || *~ μέσου / μεγάλου διαμετρήματος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. obus (καθ. *οβίς, -ίδος*) < γερμ. Houbitze «οβιδοβόλο» < τσεχ. haufnice «καταπέλτης»].
οβιδοβόλο (το) [1847] πυροβόλο όπλο μέσου βεληνεκούς, με σχετικά κοντή κάννη, το οποίο εκτοξεύει οβίδες, προσβάλλοντας επιτυχέστερα στόχους σε λοφώδεις ή ορεινές περιοχές.
[ΕΤΥΜ. < *οβίδα* + *-βόλο* < *βάλλω*. απόδ. τού γαλλ. obusier (βλ. λ. *οβίδα*)].
οβιδουλκός (ο) ΣΤΡΑΤ. το μικρό κοχλιωτό και σιδερένιο εργαλείο σχήματος Τ, το οποίο χρησίμευε παλαιότερα για την εξαγωγή τού επικρουστήρα των οβίδων.
[ΕΤΥΜ. < *οβίδα* + *-ουλκός* < *έλκω*].
όβολο (το) **1.** ο οβολός (βλ.λ.) **2.** (ειρων.) ***όβολα*** (τα) τα χρήματα.
[ΕΤΥΜ. < *οβολός* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους κατά τις ονομασίες των περισσοτέρων νομισμάτων, λ.χ. *δεκάρικο, χιλιάρικο* κ.τ.ό.].
οβολός (ο) **1.** αρχαίο αττικό νόμισμα, που ισοδυναμούσε προς το 1/6 τής αττικής δραχμής **2.** (παλαιότ.) το νεοελληνικό χάλκινο κέρμα, που είχε αξία πέντε λεπτών ΣΥΝ. πεντάλεπτο, πεντάρα **3.** (μτφ.) μικρό χρηματικό ποσό, μικρή χρηματική συνεισφορά: *καλείστε να προσφέρετε κι εσείς τον ~ σας για έναν κοινωφελή σκοπό*· ΦΡ. (μτφ.) ***οβολός τής χήρας*** βλ. λ. *χήρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀβελός* (βλ.λ.), με αφομοίωση κατά τα όμοια φωνήεντα που περιβάλλουν τη μεσαία συλλαβή].
Οβριός (ο) [μεσν.], **Οβριά** (η) (λαϊκ.) ο Εβραίος / η Εβραία. — **οβριακός**, -ή, -ό.
Ο.Β.Σ.Α. (η) Ομοσπονδία Βιοτεχνικών Σωματείων Ελλάδος.
Ο/Γ Οχηματαγωγό (ενν. πλοίο).
Ο.Γ.Α. (ο) Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων.
ογδόη (η) → όγδοος
ογδοήκοντα (το) ‣ ογδόντα
ογδοηκοντα- κ. **ογδοηκοντά-** κ. **ογδοηκοντ-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ογδόντα (80): *ογδοηκοντα-ετής, ογδοηκοντ-άκις* **2.** είναι ογδόντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ογδοηκοντα-πλάσιος*.
ογδοηκονταετηρίδα (η) ‣ ογδοηκοντα-, -ετηρίδα
ογδοηκονταετής, -ής, -ές → ογδοηκοντα-, -ετής
ογδοηκονταετία (η) ‣ ογδοηκοντα-, -ετία
ογδοηκοντάκις επίρρ. → ογδοηκοντα-, -άκις
ογδοηκονταπλάσιος, -α, -ο → ογδοηκοντα-, -πλάσιος
ογδοηκοντούτης (ο) [αρχ.] {ογδοηκοντουτών}, **ογδοηκοντούτις** (η) {ογδοηκοντούτιδος | ογδοηκοντουτίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας ογδόντα ετών ΣΥΝ. ογδοηκονταετής, ογδοντάχρονος.
ογδοηκοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 80ός στην αραβική αρίθμηση, Π' ή π' στην ελληνική και LXXX στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ογδόντα (80) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀγδοήκοντα*].
ογδόντα (το) {άκλ.} **1.** εβδομήντα εννέα συν ένα, αριθμός ίσος με οχτώ δεκάδες, ο αριθμός 80 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 80. Επίσης (λόγ.) ***ογδοήκοντα*** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὀγδοῆντα* < αρχ. *ὀγδοήκοντα*].
ογδοντα - κ. **ογδοντά-** κ. **ογδοντ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ογδόντα (80): *ογδοντά-χρονος, ογδοντα-ετία, ογδοντ-άδα* **2.** είναι ογδόντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ογδοντα-πλάσιος*.
ογδοντάδα (η) [μεσν.] σύνολο ογδόντα προσώπων ή όμοιων πραγμάτων: *μια ~ νέων / μολυβιών*.
ογδοντάρης (ο) {ογδοντάρηδες}, **ογδοντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας ογδόντα ετών ή περίπου ογδόντα ΣΥΝ. ογδοηκονταετής, ογδοντάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *ογδόντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].
ογδονταριά (η) {χωρ. πληθ.} ογδόντα· στη ΦΡ. ***καμιά ογδονταριά*** περίπου ογδόντα: *στη συγκέντρωση μαζεύτηκαν ~* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *ογδόντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].
ογδοντάχρονος, -η, -ο αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια ογδόντα ετών: *~ άνδρας / ειρήνη*.
όγδοος, -η (λόγ. *ογδόη*), -ο (επίσης γράφεται 8ος στην αραβική αρίθμηση, Η' ή η' στην ελληνική και VIII στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό οκτώ (8)· ΦΡ. ***όγδοο θαύμα*** για κάτι πολύ σημαντικό που μπορεί να προστεθεί στα επτά θαύματα τού κόσμου **2. *όγδοος*** (ο) (α) {ογδόου} ο όγδοος όροφος πολυκατοικίας (β) ο όγδοος μήνας τού έτους, ο Αύγουστος: *στις 15/8 (δεκαπέντε ογδόου) είμαστε συνήθως στην Τήνο* **3. *ογδόη*** (η) (α) η όγδοη ημέρα κάθε μήνα: *η 8/3 (ογδόη Μαρτίου) είναι η ημέρα τής γυναίκας* (β) ΜΟΥΣ. η όγδοη βαθμίδα στις επτάφθογγες κλίμακες ΣΥΝ. οκτάβα **4. *όγδοο*** (το) {ογδό-ου | -ων} (α) καθένα από τα οκτώ ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο: *η σύζυγος τού αποθανόντος δικαιούται τα 2/8 (δύο όγδοα) τής κληρονομιάς* (β) σχήμα βιβλίου, τού οποίου η σελίδα έχει μέγεθος ίσο με το ένα όγδοο (1/8) τής κλασικής τυπογραφικής σελίδας (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὄγδο(F)ος* (πβ. λατ. octāvus, γοτθ. ahtuda, αρχ. γερμ. ahtow-i) < *ὀκτώ* (βλ.λ.), πιθ. κατ' αναλογίαν προς το σχήμα *ἑπτά-ἕβδομος* (βλ.λ.)].
Ο.Γ.Ε. (η) Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδος.
ο γέγονε γέγονε (*ὃ γέγονε γέγονε*) (αρχαιοπρ.) ό,τι έγινε έγινε· για να δηλωθεί ότι δεν μπορεί να αλλάξει πια αυτό που έχει ήδη γίνει: *~· ας δούμε από 'δώ και μπρος πώς θα αποφύγουμε ανάλογα σφάλματα*.
ογκανίζω ρ. αμετβ. {ογκάνισα} (για γάιδαρο) γκαρίζω. — **ογκάνισμα** (το) κ. **ογκανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀγκῶμαι (-άο-)*, κατά το *μουκανίζω*. Το αρχ. *ὀγκῶμαι*, εκφραστ. σχηματισμός σε *-άω* (πβ. *βοάω, βρυχάομαι, γοάω, μυκάομαι* κ.ά.), < I.E. *enq- / *onq- «βογγώ, μουγκρίζω», πβ. λατ. uncāre «μουγκρίζω» (για αρκούδα), αλβ. nëkonj «μουγκρίζω», ρωσ. jačuj].
ογκηθμός (ο) (λόγ.) η φωνή τού γαϊδάρου ΣΥΝ. γκάρισμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὀγκῶμαι* (βλ.λ.)].
ογκίδιο (ο) ‣ όγκος
ογκογονίδιο (το) {ογκογονιδί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. μεταλλαγμένο γονίδιο, που προκαλεί ανεξέλεγκτη διαίρεση των κυττάρων, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη όγκου.
ογκογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλεί όγκους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oncogène].
ογκόλιθος (ο) [1884] {-ου κ. -ίθου | -ων κ. -ίθων, -ους κ. -ίθους} **1.** η ακατέργαστη πέτρα μεγάλων διαστάσεων, η οποία χρησιμοποιείται και ως δομικό υλικό, κυρ. στα λιμενικά έργα **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι πολύ μεγάλης αξίας.
ογκολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο θεωρητικός και πειραματικός κλάδος τής ιατρικής, που ασχολείται με τη διάγνωση, τη μελέτη και την αντιμετώπιση των όγκων που σχηματίζονται στο ανθρώπινο σώμα. - **ογκολόγος** (ο/η), **ογκολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oncologie].
ογκομετρία (η) {ογκομετριών} η μέτρηση τού όγκου σωμάτων. Επίσης **ογκομετρική**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volumétrie (νόθο σύνθ.)].
ογκομετρικός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μέτρηση τού όγκου ρευστών: *~ αντλία / συμπιεστής* **2. *ογκομετρική*** (η) η ογκομετρία (βλ.λ.) **3.** ΧΗΜ. ***ογκομετρική ανάλυση*** μέθοδος χημικής ανάλυσης κατά την οποία ο ποσοτικός προσδιορισμός μιας ουσίας πραγματοποιείται με μέτρηση τού όγκου διαλύματος αντιδραστηρίου που απαιτείται για την πλήρη αντίδραση τής ουσίας που προσδιορίζεται. — **ογκομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volumétrique (νόθο σύνθ.)].
ογκόμετρο (το) [1886] {ογκομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο που χρησιμεύει στη μέτρηση τού όγκου ενός σώματος χωρίς τη βύθισή του σε υγρό· συνήθ. χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό τής πυκνότητας και τού ειδικού βάρους στερεών σωμάτων που είναι πορώδη ή έχουν μορφή σκόνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volumètre (νόθο σύνθ.)].
ογκόπαγος (ο) [1894] {ογκοπάγ-ου | -ων, -ους} όγκος πάγου μεγάλων διαστάσεων, που επιπλέει στις αρκτικές και ανταρκτικές θάλασσες ΣΥΝ. παγόβουνο.
όγκος (ο) **1.** η έκταση στον τρισδιάστατο χώρο· ο χώρος που καταλαμβάνει στερεό σώμα ή ρευστή μάζα, βασική μονάδα μέτρησεως τού οποίου είναι το κυβικό μέτρο (m^3) ή το λίτρο· (συνεκδ.) **2.** οι διαστάσεις, το μέγεθος σώματος **3.** σώμα θεωρούμενο ως μάζα: *ο κύριος ~ τής διαδήλωσης έχει ήδη περάσει την Πλατεία Συντάγματος* || (μτφ.) *«πλακωμένη από όγκους σιωπής»* (Λ. Ζωγράφου) **4.** (ειδικότ.) η ένταση και το μέγεθος ήχου ή φωνής, η ιδιότητα ήχου ή φωνής να δημιουργεί την εντύπωση ότι έχει υλική υπόσταση, ότι γεμίζει τον χώρο **5.** μεγάλο πλήθος ομοειδών αντικειμένων: *~ επιστολών τον περίμενε στο γραφείο του* ΣΥΝ. σωρός, πλήθος **6.** η μεγάλη ποσότητα, το μεγάλο μέγεθος: *το αν θα είμαι εξαρτάται από τον ~ εργασίας που με περιμένει* || *ο ~ των συναλλαγών στο Χρηματιστήριο* **7.** (μτφ.) η ιδιαίτερη βαρύτητα, η σπουδαιότητα: *ο ~ τής πνευματικής του προσφοράς* • **8.** ΙΑΤΡ. (α) μάζα κυτταρικού ιστού που εμφανίζεται χωρίς

εμφανή αιτία σε μέρος τού σώματος και χωρίς να συμβάλλει σε κάποια από τις φυσιολογικές λειτουργίες τού οργανισμού· αναπτύσσεται ανεξέλεγκτα και ανεξάρτητα από τους ιστούς που την περιβάλλουν (β) ***καλοήθης όγκος*** όγκος σαφούς περιγράμματος, που δεν εισβάλλει σε άλλους ιστούς και δεν κάνει μεταστάσεις, π.χ. το λίπωμα, το νευρίνωμα κ.ά. (γ) ***κακοήθης όγκος*** όγκος που αναπτύσσεται παθολογικά, εισβάλλοντας στους γύρω ιστούς και καταστρέφοντας όργανα (πβ. κ. λ. *καρκίνος*) ΣΥΝ. καρκίνωμα. -- (υποκ.) **ογκίδιο** (το) [1891] (σημ. 8). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *-εγκ-* τού απρφ. *ἐν-εγκ-εῖν*, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως αόρ. β' τού ρ. *φέρω*. Το *ἐν-εγκ-εῖν* (< *en-k-) αποτελεί αναδιπλασιασμένη μορφή τού θ. *ən-ek- (> *ενεκ-*, πβ. *διηνεκ-ής*), που συνδ. με σανσκρ. ān-áṃśa «έφθασα», λιθ. neš-ù «φέρνω», αρχ. σλαβ. nes-ǫ, λατ. nanciscor «λαμβάνω» κ.ά. Στην ιατρ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. tumeur].

ογκούμαι ρ. ▸ ογκώνομαι

ογκρατέν (το) (παλαιότ. ορθ. ωγκρατέν κ. ω γκρατέν) {άκλ.} **1.** τρόπος παρασκευής φαγητών, συνήθ. στον φούρνο, με άσπρη σάλτσα (μπεσαμέλ) και αβγά **2.** (ως επίθ.) (φαγητό) που έχει μαγειρευτεί με τον παραπάνω τρόπο: *μακαρόνια ~*.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. au gratin < gratin «υπόλειμμα φαγητού, κρούστα» < gratter «αποξέω» (< φρανκον. *kratton)].

ογκώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ογκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· ογκωδέστερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει μεγάλο όγκο, που καταλαμβάνει πολύ χώρο: ~ *τόμος* / *βιβλιογραφία* / *έπιπλο* / *δέμα* ΣΥΝ. ευμεγέθης ΑΝΤ. ισχνός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας και κομψότητας ΣΥΝ. χοντροκομμένος, άκομψος, άχαρος ΑΝΤ. λεπτός, αβρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

όγκωμα (το) [μτγν.] {ογκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. παθολογική προεξοχή ιστού: *αυχενικό* / *ινιακό* / *μετωπιαίο* / *βρεγματικό ~*.

ογκώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ογκώ-θηκα, -μένος} αυξάνω σε όγκο ΣΥΝ. μεγαλώνω, μεγεθύνομαι, εκτείνομαι ΑΝΤ. μικραίνω, περιορίζομαι, συστέλλομαι, συρρικνώνομαι. Επίσης (λογιότ.) **ογκούμαι** [αρχ.] {-ούσαι...}. — **όγκωση** (η) [αρχ.], **ογκωτικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πληρώ*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀγκοῦμαι (-όο-)* < *ὄγκος*].

-ογλου κ. **-όγλου** κατάληξη νεοελληνικών επωνύμων μικρασιατικής, κατά κανόνα, προέλευσης: *Παπάζ-ογλου, Εφραίμ-ογλου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*.

[ΕΤΥΜ. Επίθημα κυρίων ονομάτων, που προέρχεται από το τουρκ. -oğlu (< oğul «γυιος»), το οποίο φέρουν Έλληνες κυρ. μικρασιατικής καταγωγής και απαντά τόσο σε τουρκικής όσο και σε άλλης αρχής επώνυμα (λ.χ. *Τερζ-όγλου* < τουρκ. terzi «ράφτης», *Μουράτ-ογλου* < τουρκ. murat «επιθυμία», αλλά και *Κώστ-ογλου, Ιορδάν-ογλου*). Μετά το προσφυγικό κύμα των αρχών τού 20ού αι. αρκετοί Έλληνες αντικατέστησαν το επίθημα *-ογλου* με το (λατ. αρχής) *-(ό)πουλος* ή το (λόγ.) *-ίδης*, λ.χ. *Τερζόγλου* ▸ *Τερζ-όπουλος, Ψάλτογλου* → *Ψαλτ-ίδης* κ.ά.].

οδαλίσκη (η) {σπάν. οδαλισκών} (λόγ.) η σκλάβα στο χαρέμι Οθωμανού ηγεμόνα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. odalisque < τουρκ. odalık «η θαλαμηπόλος» < oda «δωμάτιο» (> *οντάς, ο*)].

Ο.Δ.Δ.Ε.Π. (ο) Οργανισμός Διοικήσεως και Διαχειρίσεως Εκκλησιαστικής Περιουσίας.

Ο.Δ.Δ.Υ. (ο) Οργανισμός Διαχειρίσεως Δημοσίου Υλικού.

όδευμα (το) [μτγν.] {οδεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (α) ΣΤΡΑΤ. (σε οχυρωματικά έργα) η σήραγγα ή η τάφρος που χρησιμοποιούν οι στρατιώτες ως δίοδο (β) (γενικότ.) δίοδοι διαφυγής σε μεγάλες εγκαταστάσεις.

όδευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (λόγ.) η πορεία προς συγκεκριμένο τόπο **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) η πορεία στρατιωτικών δυνάμεων μέσω οδευμάτων (β) η διάνοιξη οδευμάτων σε περίπτωση πολιορκίας **3.** δίοδος διαφυγής σε μεγάλες εγκαταστάσεις, π.χ. αεροδρόμια **4.** ΓΕΩΓΡ. η μέθοδος προσδιορισμού των γεωγραφικών συντεταγμένων διαδοχικών σημείων τής επιφάνειας τής Γης.

οδεύω ρ. αμετβ. {όδευσα} (λόγ.) **1.** (α) βαδίζω προς συγκεκριμένο τόπο ΣΥΝ. πορεύομαι (β) (για διαδικασία που βρίσκεται στον δρόμο για την ολοκλήρωσή της) κατευθύνομαι: *το ζήτημα οδεύει προς την οριστική λύση του* || *τα πράγματα οδεύουν προς μια νέα κατάσταση* **2.** ΦΥΣ. ***οδεύον κύμα*** κύμα που μεταδίδεται στον χώρο ΣΥΝ. τρέχον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁδεύω* < *ὁδός*].

οδήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να οδηγεί κανείς (κάτι/κάποιον) **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το να οδηγεί κανείς αυτοκίνητο, όχημα: *άδεια οδηγήσεως αυτοκινήτου* / *μοτοποδηλάτου* || *προσεκτική* / *γρήγορη* / *επιθετική ~*. Επίσης **οδήγημα** (το).

οδηγητής (ο) αυτός που καθοδηγεί, που κατευθύνει προς την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού: *πολιτικός ~* ΣΥΝ. καθοδηγητής, ινστρούχτορας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁδηγητήρ, -ῆρος* < αρχ. *ὁδηγῶ*].

οδηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι ικανός ή κατάλληλος να οδηγεί ΣΥΝ. καθοδηγητικός.

οδηγήτρια (η) [μτγν.] {οδηγητριών} **1.** γυναίκα που οδηγεί κάποιους προς ορισμένη κατεύθυνση **2.** (με κεφ.) (α) ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τής Παναγίας: *Παναγία η ~* (β) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αγιογραφική παράσταση τής Θεοτόκου, η οποία με το αριστερό της χέρι κρατά τον Χριστό βρέφος και τον δείχνει με το δεξί, οδηγώντας τους πιστούς προς Αυτόν • **3.** η επιφάνεια πάνω στην οποία ολισθαίνει μηχανικό εξάρτημα ΣΥΝ. ολκός. Επίσης (λαϊκ.) **οδηγήτρα** (σημ. 1, 2).

οδηγία (η) {οδηγιών} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** η υπόδειξη που απευθύνεται σε κάποιον για το πώς πρέπει να ενεργήσει: *του έδωσα οδηγίες πώς να συναρμολογήσει το μηχάνημα* || *οδηγίες προς ναυτιλλομένους* || *ταξιδιωτική οδηγία* (βλ. λ. *ταξιδιωτικός*)· ΦΡ. ***οδηγίες χρήσεως*** οι γραπτές πληροφορίες που περιγράφουν πώς πρέπει να χρησιμοποιηθεί συγκεκριμένο αντικείμενο: *~ φαρμάκου* / *μηχανήματος* **2.** η δεσμευτική υπόδειξη ανωτέρου προς κατώτερο: *οι ~ που έχω από τον διευθυντή μου είναι να μην αφήσω κανέναν να τον δει* ΣΥΝ. εντολή **3.** ΝΟΜ. ***(κοινοτική) οδηγία*** πράξη τού Συμβουλίου ή τής Επιτροπής τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την οποία ζητείται από το κράτος-μέλος προς το οποίο απευθύνεται να θεσπίσει ή να τροποποιήσει εθνική νομοθεσία εντός τακτής προθεσμίας για την επίτευξη των στόχων που καθορίζονται σε αυτήν, χωρίς να το δεσμεύει ως προς τα μέσα με τα οποία θα την πραγματοποιήσει· αποτελεί πηγή τού παράγωγου κοινοτικού δικαίου ΣΥΝ. ντιρεκτίβα.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁδηγία* < *ὁδηγός*].

οδηγισμός (ο) διεθνής οργάνωση νεότητας, παλαιότ. μόνο κοριτσιών, που αποσκοπεί στην ανάπτυξη τής προσωπικότητας και τη δημιουργική αξιοποίηση τού ελεύθερου χρόνου μέσα από αυτοδιοικούμενες ομάδες.

οδηγός (ο/η) **1.** αυτός που οδηγεί όχημα: *προσεκτικός* / *έμπειρος ~* || *~ Ι.Χ. αυτοκινήτου* / *ταξί* / *λεωφορείου* / *άμαξας* || *σχολή οδηγών* || *εξέταση των υποψηφίων ~* ΣΥΝ. (γαλλ.) σοφέρ • **2.** αυτός που προπορεύεται, δείχνοντας τον δρόμο στους άλλους: *για να φτάσεις στην κορυφή τού βουνού, χρειάζεσαι ~* **3.** αυτός που δείχνει σε άλλους πώς πρέπει να πράξουν: *αυτός υπήρξε ο ~ μας στον αγώνα μας* **4.** το πρόσωπο που συνοδεύει εκδρομείς (εκ μέρους ταξιδιωτικού γραφείου), για να τους δείξει τα αξιοθέατα και γενικότ. για να τους προσφέρει βοήθεια σε ό,τι χρειαστούν: *ο ~ ενός τουριστικού γκρουπ* ΣΥΝ. ξεναγός **5.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που τοποθετείται πρώτος σε γυμναστική ή στρατιωτική παράταξη **6.** ΝΑΥΤ. το πλοίο που τίθεται επί κεφαλής ναυτικού σχηματισμού **7.** (γενικότ.) οτιδήποτε μπορεί να καθοδηγήσει, να κατευθύνει: *η γνώση είναι χρήσιμος ~ τού ανθρώπου* **8.** (α) βιβλίο που περιέχει χρήσιμες πληροφορίες: *~ μαγειρικής* / *υπηρεσιών τού Δημοσίου* / *νυχτερινής διασκέδασης* || *πολυσέλιδος ~ αγορών* (με καταστήματα και προϊόντα) (β) χρηστικό έντυπο ή φυλλάδιο, στο οποίο περιγράφεται ένας χώρος ή μία χώρα και το οποίο απευθύνεται σε ταξιδιώτες: *τουριστικός ~* || *~ τής αρχαίας Αγοράς* / *τού Βυζαντινού Μουσείου* **9.** ΠΛΗΡΟΦ. συσκευή ενσωματωμένη στον υπολογιστή, η οποία εκτελεί ανάγνωση από και εγγραφή σε μαγνητικούς οπτικούς δίσκους, μαγνητικές ταινίες κ.λπ. • **10.** (α) μέλος κλάδου τού οδηγισμού ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 11 έως 14 ετών (β) ***Μεγάλος Οδηγός*** μέλος κλάδου τού οδηγισμού ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 15 έως 17 ετών (βλ. λ. *οδηγισμός*) • **11.** μεταλλική, ξύλινη ή πλαστική επιμήκης κατασκευή, συχνά με εσωτερική αύλακα, η οποία επιτρέπει να σύρεται παράθυρο, κουρτίνα κατά μήκος τής πόρτας κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁδηγός* < αρχ. *ὁδηγῶ* (υποχωρητ.). Στη σημ. τού χειριστή οχήματος η λ. αποδίδει το γαλλ. conducteur, ενώ η σημ. «ξεναγός» αποδίδει το γαλλ. guide. Στην πληροφορική ο όρος αποδίδει το αγγλ. (disk) drive].

οδηγώ ρ. μετβ. {οδηγείς... | οδήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χειρίζομαι και κινώ (όχημα): *~ αυτοκίνητο* / *λεωφορείο* / *μοτοσυκλέτα* / *άμαξα* || *απαγορεύεται να οδηγείς μεθυσμένος* **2.** δείχνω τον δρόμο σε (κάποιον), κατευθύνω προς ορισμένη κατεύθυνση: *τους οδήγησε μέσα από ένα άγνωστο μονοπάτι στην κρυψώνα* || *συνελήφθη και οδηγήθηκε στον εισαγγελέα* **3.** υποδεικνύω σε (κάποιον) τρόπο δράσεως και συμπεριφοράς: *ο σοφός δάσκαλος οδηγούσε τους νέους με το παράδειγμά του στην αρετή* ΣΥΝ. καθοδηγώ **4.** χρησιμεύω (ως ίχνος, ένδειξη κ.λπ.) για να βρει κάποιος κάτι: *τα αποτυπώματα θα μας οδηγήσουν στον δράστη* **5.** ωθώ, κάνω κάποιον να ενεργεί με ορισμένο τρόπο: *τι τον οδήγησε στο έγκλημα;* || (κ. μεσοπαθ.) *δρουν οδηγούμενοι από την επιθυμία τής προβολής* **6.** (+σε) (α) καταλήγω κάπου: *πού οδηγεί αυτός ο δρόμος;* ΦΡ. ***όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη*** βλ. λ. *Ρώμη* (β) έχω ως αποτέλεσμα: *η έλλειψη μέτρου οδηγεί στη δυστυχία* || *οι ιδεολογικές διαφορές τούς οδήγησαν στη ρήξη* || (μτφ.) *αυτές οι επιλογές μάς οδηγούν σε εκλογική ήττα* || (κ. μεσοπαθ.) *η επιχείρηση οδηγείται σε χρεωκοπία*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁδηγῶ (-έω)* < *ὁδός* + *-ηγῶ* < *ἄγω* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει). Η σημ. «χειρίζομαι όχημα» αποδίδει το γαλλ. conduire].

Οδησσός (η) πόλη τής Ουκρανίας και σημαντικό λιμάνι τού Εύξεινου Πόντου, με σημαντική ελληνική παρουσία στο παρελθόν. — **Οδησσίτης** (ο), **Οδησσίτισσα** (η).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

Ο.Δ.Ι.Ε. (ο) Οργανισμός Διεξαγωγής Ιπποδρομιών Ελλάδος.

οδικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις οδούς, τους δρόμους, καθώς και με την κίνηση σε αυτούς: *~ συγκοινωνίες* / *κόμβος* / *συμπεριφορά* / *αρτηρία* / *ατύχημα*· ΦΡ. (α) **Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας** (Κ.Ο.Κ.) βλ. λ. *κυκλοφορία* (β) ***οδικό δίκτυο*** το σύνολο των δρόμων πόλης ή χώρας: *τοπικό* / *επαρχιακό* / *εθνικό ~* (γ) ***οδική ασφάλεια*** η ασφάλεια κατά τη μετακίνηση με όχημα σε δρόμους (δ) ***οδική απόσταση*** η χερσαία απόσταση ενός τόπου από άλλον με βάση το μήκος τού δρόμου που τους συνδέει (ε) ***οδικός δείκτης*** βλ. λ. *δείκτης* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ***οδικός επιλογέας*** ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται στα αυτόματα τηλεφωνικά κέντρα και λειτουργεί με την επενέργεια ηλεκτρικών παλμών· με εξερεύνηση επιλέγει την αντίστοιχη ομάδα γραμμών, δημιουργώντας ταυτόχρονα επαφή με το κύκλωμα που είναι ελεύθερο. — **οδικώς** επίρρ.

οδογέφυρα (η) [1888] {οδογεφυρών} η γέφυρα που είναι κατασκευασμένη πάνω από εδαφικό κοίλωμα και η οποία εξασφαλίζει την κί-

νηση πεζών και οχημάτων.

οδογράφος (ο) το οδόμετρο (βλ.λ., σημ.1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odograph].

οδοδείκτης (ο) [μεσν.] {οδοδεικτών} η πινακίδα που βρίσκεται τοποθετημένη σε δρόμους και δείχνει τις κατευθύνσεις και τις χιλιομετρικές αποστάσεις προς τις κοντινότερες ή σημαντικότερες τοποθεσίες (πόλεις και χωριά) ΣΥΝ. οδόσημο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός, παροιμία*.

οδοιπορία (η) → οδοιπορώ

οδοιπορικό (το) [μτγν.] **1.** η λεπτομερής και συνήθ. λογοτεχνική περιγραφή οδοιπορίας ή ταξιδιού **2.** (μτφ.) η περιοδεία σε έναν τόπο, που έγινε για τη συγκέντρωση και τη μελέτη υλικού: *μουσικό ~ στη Μακεδονία και την Ήπειρο* (με μουσική και τραγούδια αυτών των περιοχών) **3.** η χαρτογραφική απεικόνιση τής πορείας που διανύθηκε από τοπογράφο ή εξερευνητή • **4.** ***οδοιπορικά*** (τα) το ποσό που αναγνωρίζεται σε κάποιον (συνήθ. καταβάλλεται ως αποζημίωση) ως δαπάνη μετακινήσεώς του (π.χ. για αθλητές, στρατιώτες, υπαλλήλους σε αποστολή κ.λπ.).

οδοιπορικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την οδοιπορία ή τον οδοιπόρο.

οδοιπορικώς επίρρ. [μτγν.] με οδοιπορία, όπως περπατά κανείς στον δρόμο· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. ***οδοιπορικώς, μαρς!*** ως στρατιωτικό παράγγελμα, με το οποίο διατάσσεται στρατιωτική φάλαγγα να βαδίσει με χαλαρό, μη στρατιωτικό βηματισμό.

οδοιπόρος (ο) ο άνθρωπος που διανύει μεγάλη απόσταση πεζός, που ταξιδεύει χωρίς όχημα· ΦΡ. ***ασθενής και οδοιπόρος αμαρτίαν ουκ έχει*** βλ. λ. *αμαρτία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός, αεροπορία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁδοιπόρος* < *ὁδοῖ* (αρχαιότατη τοπική πτώση τού ουσ. *ὁδός*) + *πόρος*. Η τοπική πτώση χρησιμοποιείται για μετρικούς λόγους αντί τού αναμενομένου **ὁδο-πόρος*, προκειμένου να αποφευχθούν οι αλλεπάλληλες βραχείες συλλαβές].

οδοιπορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {οδοιπορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} βαδίζω δρόμο μακρύ και ενδεχομένως κουραστικό, ταξιδεύω χωρίς όχημα. — **οδοιπορία** (η) [αρχ.].

οδοκαθαριστής (ο) [1892], **οδοκαθαρίστρια** (η) {οδοκαθαριστριών} υπάλληλος δήμου ή κοινότητας ο οποίος εργάζεται στην υπηρεσία καθαριότητας των δρόμων.

οδομαχία (η) [1890] {οδομαχιών} η ένοπλη σύγκρουση που λαμβάνει χώρα σε κατοικημένες περιοχές ανάμεσα σε αντιμαχόμενες ομάδες.

οδομετρία (η) {οδομετριών} ο υπολογισμός με οδόμετρο των αποστάσεων που διανύονται από όχημα ή πεζό στην ξηρά. — **οδομετρικός, -ή, -ό** [1852].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. odométrie].

οδόμετρο (το) [μτγν.] {οδομέτρ-ου | -ων} **1.** το όργανο με το οποίο υπολογίζονται οι αποστάσεις που διανύονται από όχημα ή πεζό στην ξηρά **2.** το όργανο που χρησιμεύει στη μέτρηση των στροφών τροχού ή άξονα μεταδόσεως τής κίνησης σε δεδομένο χρονικό διάστημα.

οδονομία (η) [1898] {οδονομιών} η μέριμνα για την καθαριότητα των δρόμων και τη διατήρησή τους σε καλή κατάσταση.

οδοντάγρα (η) ΙΑΤΡ. οδοντιατρικό εργαλείο σε σχήμα πένσας, το οποίο χρησιμεύει στην εξαγωγή δοντιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀδοντ(ο)-* + *ἄγρα* «κυνήγι, σύλληψη», πβ. κ. αρχ. *πυρ-άγρα, ποδ-άγρα, κρε-άγρα* κ.ά.].

οδονταλγία (η) {οδονταλγιών} (λόγ.) ο πόνος των δοντιών ΣΥΝ. πονόδοντος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀδοντ(ο)-* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

οδοντιατρείο (το) [1894] το ιατρείο τού οδοντιάτρου.

οδοντιατρική (η) [1891] η επιστήμη που ασχολείται με την πρόληψη και τη θεραπεία των νόσων των δοντιών και των ιστών στους οποίους αυτά στηρίζονται.

οδοντιατρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την οδοντιατρική ή τον οδοντίατρο: *~ σύλλογος / εργαλεία / σχολή*.

οδοντίατρος (ο/η) {οδοντιάτρ-ου | -ων, -ους} ο/η γιατρός που είναι ειδικευμένος στην υγιεινή και τη θεραπευτική των παθήσεων των δοντιών και τού στόματος. Επίσης (καθημ.) **οδοντογιατρός**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. dentiste].

> **οδοντίατρος – οδοντογιατρός.** Όταν οι ξένοι (οι Γάλλοι αρχικά) έπλασαν τον όρο dentiste, ήδη από το 1735, για να δηλώσουν αρχικά τον πρακτικό οδοντογιατρό (κουρέα συνήθ., που έκανε και εξαγωγές δοντιών!) και, εν συνεχεία, τον επιστήμονα οδοντίατρο, οι Έλληνες αποδώσαμε (το 1833) τον όρο με τη λ. **οδοντιστής**, η οποία δεν επικράτησε. Ο Κοραής, γιατρός ο ίδιος, προτείνει (το 1816) τη λ. **οδοντοϊατρός**, για το οποίο παρατηρεί ο Στ. Κουμανούδης (*Συναγωγή Νέων Λέξεων...*): *«τοῦτο τὸ ὄν. ἐπεκράτησεν ἀντὶ τοῦ ξενικῶς ἠχοῦντος ὀδοντιστής»*. Αργότερα πλάστηκε και ο τ. **οδοντίατρος**, ορθότερος και κατά το ότι παρέκαμπτε τη χασμωδία *-οϊ-* και ότι ως σύνθετο αναβίβαζε κανονικά τον τόνο (πβ. αρχ. *κτηνίατρος, φιλίατρος, αρχίατρος* κ.ά.).
> Η λ. εντάχθηκε και συναποτέλεσε το σύστημα των συνθέτων τού **ιατρός**: *παιδίατρος, οφθαλμίατρος, ψυχίατρος, κτηνίατρος, σχολίατρος, νομίατρος, αρχίατρος, αστίατρος, επίατρος, υπίατρος, ανθυπίατρος* κ.ά. Με εξαίρεση το **οδοντογιατρός** (που είναι, όπως είπαμε, των χρόνων τού Κοραή), τα σύνθετα με τη λ. **γιατρός** σχηματίστηκαν ως «χαλαρά σύνθετα» (χωρίς αναβιβασμό τού τόνου) με σκωπτική ή μειωτική σημασία: *τρελογιατρός, ψευτογιατρός, χαζογιατρός, φτωχογιατρός, μικρογιατρός* κ.τ.ό.

οδοντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα δόντια: *~ νεύρα / αναισθησία / ανωμαλίες* **2.** ΙΑΤΡ. ***οδοντική πλάκα*** βλ. λ. *πλάκα* **3.** ΓΛΩΣΣ. ***οδοντικό σύμφωνο*** το καθένα από τα σύμφωνα τ, δ, θ και ντ, τα οποία προφέρονται με την επαφή τού πρόσθιου μέρους τής γλώσσας με τα άκρα των πρόσθιων δοντιών.

οδοντίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. η κύρια συστατική ουσία των δοντιών, πλούσια σε άλατα ασβεστίου, η οποία παρουσιάζει σκληρότητα μεγαλύτερη των οστών αλλά μικρότερη τής αδαμαντίνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dentine].

οδοντο- κ. **οδοντό-** κ. **οδοντ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το δόντι: *οδοντο-λογία, οδοντο-τεχνίτης, οδοντ-ιατρείο, οδοντό-βουρτσα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀδούς / ὀδών, -όντος*, εκ των οποίων ο τ. *ὀδών* θεωρείται αρχικός, ενώ ο τ. *ὀδούς* σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς μετοχές τού τ. *δι-δούς*. Για τον τ. *ὀδών, ὀδόντ-ος* έχουν προταθεί οι εξής δύο ετυμολογίες: (α) *ὀ-δών* < *ὀ-* προθεμ. + θ. *δόν-τ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dent- «δόντι», πβ. σανσκρ. dan (αιτ. dántam), λατ. dens, dentis, γαλλ. dent, ισπ. diente, ουαλ. dant, αρχ. γερμ. zand (> γερμ. Zahn), αγγλ. tooth κ.ά. (β) *ὀδ-ών*, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ουσιαστικοπ. μτχ. τού ρ. *ἔδω* «τρώγω» (για το οποίο βλ. λ. *ἔδεσμα*) με αντιπροσώπευση *ὀδ-* είτε λόγω ετεροιώσεως είτε λόγω αφομοιώσεως (*ὀδ-όντ-ες*)].

οδοντόβουρτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρή βούρτσα, η οποία είναι ειδικά κατασκευασμένη για τον καθαρισμό των δοντιών.

οδοντογιατρός (ο/η) ➝ οδοντίατρος

οδοντογλυφίδα (η) **1.** λεπτό στέλεχος (συνήθ. ξύλινο), που είναι αιχμηρό στις άκρες του και χρησιμεύει στον καθαρισμό των μεσοδοντίων διαστημάτων από τα υπολείμματα των τροφών **2.** (μτφ.-σκωπτ. ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ο υπερβολικά λεπτός, αδύνατος.
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *γλυφίς* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zahnstocher].

οδοντογονία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. οδοντοφυΐα (βλ.λ.). Επίσης **οδοντογένεση**.
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *-γονία* < *γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontogeny].

οδοντόγραμμα (το) {οδοντογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} η αναπαράσταση σε χαρτί των δοντιών κάποιου με όλα τους τα προβλήματα· χρησιμεύει ιδιαίτ. στην ιατροδικαστική για ταυτοποίηση θυμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontogramme].

οδοντογραφία (η) {οδοντογραφιών} η περιγραφή των δοντιών βάσει επιστημονικών δεδομένων. — **οδοντογραφικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontography].

οδοντοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {οδοντοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή δοντιού, που θυμίζει δόντι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οδοντοθεραπεία (η) [1889] {οδοντοθεραπειών} (λόγ.) η θεραπεία των χαλασμένων δοντιών. — **οδοντοθεραπευτικός, -ή, -ό** [1891].

οδοντόκρεμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η οδοντόπαστα (βλ.λ.).

οδοντολαβίδα (η) το οδοντιατρικό εργαλείο που χρησιμοποιείται σε διάφορες οδοντικές εργασίες κατά τη θεραπεία των δοντιών και ιδ. στην απόθεση φαρμάκου μέσα στην κοιλότητα χαλασμένου δοντιού.

οδοντοπάθεια (η) {οδοντοπαθειών} κάθε νόσος που προσβάλλει τα δόντια.
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *-πάθεια* < *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontopathy].

οδοντόπαστα (η) [1898] {χωρ. γεν. πληθ.} ημίρρευστο φαρμακευτικό παρασκεύασμα (πάστα), που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό και την υγιεινή των δοντιών και τού στόματος ΣΥΝ. οδοντόκρεμα.

οδοντόπονος (ο) ➝ πονόδοντος

οδοντοπροσθετική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής οδοντιατρικής που έχει ως αντικείμενο την εφαρμογή τεχνητών υποκαταστάτων στη θέση δοντιών και ιστών που λείπουν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prosthodontics (με αντιμετάθεση των δύο συνθετικών)].

οδοντοπρόφερτος, -η, -ο [1852] αυτός που προφέρεται, αρθρώνεται με τη βοήθεια των δοντιών: *~ σύμφωνα* ΣΥΝ. οδοντόφωνος, οδοντικός.

οδοντοστοιχία (η) [1891] {οδοντοστοιχιών} η σειρά των δοντιών, όπως είναι διατεταγμένα στην άνω και κάτω γνάθο ΣΥΝ. μασέλα· ΦΡ. ***τεχνητή οδοντοστοιχία*** το σύνολο των τεχνητών δοντιών, τα οποία κατασκευάζονται από ειδικό υλικό, στερεώνονται σε κατάλληλη βάση και αντικαθιστούν τα φυσικά δόντια ΣΥΝ. μασέλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *-στοιχία* < *στοίχος* «σειρά, γραμμή» (βλ.λ.)].

οδοντοστοματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής οδοντιατρικής που μελετά τη φυσιολογία και την παθολογία τού στόματος και των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. odontostomatologie].

οδοντοτεχνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την οδοντοτεχνία **2.** ***οδοντοτεχνική*** (η) το σύνολο των μεθόδων κατασκευής τεχνητών δοντιών και οδοντοστοιχιών.

οδοντοτεχνίτης (ο) {οδοντοτεχνιτών}, **οδοντοτεχνίτρια** (η) {οδοντοτεχνιτριών} πρόσωπο ειδικευμένο στην κατασκευή τεχνητών δοντιών ή οδοντοστοιχιών. — **οδοντοτεχνία** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zahntechniker].

οδοντοφατνιακός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τα φατνία των δοντιών: *~ λοίμωξη / κοκκίωμα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. dentoalveolar].

οδοντοφόρος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει δόντια **2.** ΖΩΟΛ. ***οδοντοφόρο*** (το) η μικρή προεξοχή που βρίσκεται στο στόμα των μαλακίων και φέρει μικροσκοπικά δόντια.
[ΕΤΥΜ. < *οδοντο-* + *-φόρος* < *φέρω*].

οδοντοφυΐα (η) {σπάν. οδοντοφυϊών} η βαθμιαία εμφάνιση των δο-

ντιών στις φατνιακές αποφύσεις των γνάθων, η οποία συντελείται στη βρεφική και την πρώτη παιδική ηλικία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οδοντοφυώ (-έω)* < *οδοντο-* + *-φυώ* < *-φυής* < *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

οδοντόφωνος, -η, -ο [1874] ο οδοντοπρόφερτος (βλ.λ.).

οδόντωμα (το) [1870] {οδοντώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τμήμα οδοντωτού τροχού που προεξέχει ανάμεσα σε δύο εντομές ΣΥΝ. δόντι **2.** προεξέχον τμήμα ξύλινων, μαρμάρινων ή μεταλλικών εξαρτημάτων, που επιτρέπει τη μεταξύ τους σύνδεση **3.** η προεξοχή τοίχου που βρίσκεται κάτω από το πάτωμα και η οποία στηρίζει τα δοκάρια που το υποβαστάζουν **4.** ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αποτελείται από ιστό και αναπτύσσεται είτε στη θέση τού δοντιού κατά την αρχική του έκφυση είτε στα ούλα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. odontome, dentome].

οδόντωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις κ. ώσεων} **1.** η εμφάνιση των πρώτων δοντιών στον άνθρωπο ΣΥΝ. οδοντοφυΐα **2.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των δοντιών που υπάρχουν στο στόμα ανθρώπου ή ζώου σε δεδομένη στιγμή • **3.** (α) το σύνολο των εντομών και των προεξοχών, με τις οποίες γίνεται δυνατή η σύνδεση μεταλλικών ή άλλων αντικειμένων (β) ΤΕΧΝΟΛ. το σύνολο των διαδοχικών εγκοπών και των προεξοχών μεταλλικού τροχού ΣΥΝ. γραναζια **4.** ***οδόντωση ακτής*** το σύνολο των διαδοχικών προεξοχών προς τη θάλασσα, που εμφανίζει μια ακτή **5.** ***οδόντωση γραμματοσήμου*** το σύνολο των μικρών προεξοχών που μοιάζουν με δοντάκια και καλύπτουν την περιφέρεια τού γραμματοσήμου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dentition].

οδοντωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εμφανίζει εγκοπές, ανάμεσα στις οποίες προβάλλουν οδοντοειδείς προεξοχές: *~ τροχός / ταινία*· ΦΡ. ***οδοντωτός (σιδηρόδρομος)*** ο σιδηρόδρομος που κινείται με τη βοήθεια τρίτης, οδοντωτής τροχιάς.

οδοποιία (η) [αρχ.] {σπάν. οδοποιιών} **1.** η κατασκευή δρόμων **2.** (συνεκδ.) ο επιστημονικός τεχνολογικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη και την εκτέλεση έργων κατασκευής δρόμων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

οδοποιός (ο) [αρχ.] ο μηχανικός που έχει ειδικευτεί στη χάραξη και την κατασκευή δρόμων.

οδός (η) **1.** (λόγ.-επίσ.) η λωρίδα εδάφους με κατάλληλο υπόστρωμα και σήμανση, που επιτρέπει τη χερσαία επικοινωνία, τη μετακίνηση οχημάτων, πεζών και εμπορευμάτων: *αγροτική / εθνική / επαρχιακή ~* || *η ~ Σταδίου* || *~ ταχείας κυκλοφορίας* ΣΥΝ. δρόμος (πβ. λ. *δρόμος, λεωφόρος, σοκάκι, στενό*)· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***καθ' οδόν*** (*καθ' ὁδόν.* Πλάτ. *Πολιτεία* 435α) κατά τη διάρκεια πορείας ή ταξιδιού (ή (μτφ.) κατά την πορεία προς την επίτευξη στόχου: *θα τα συζητήσουμε ~* || (μτφ.) «*η χώρα βρίσκεται ~ προς την πολυπόθητη ΟΝΕ*» (εφημ.) (β) ***εν μέση οδώ*** (*ἐν μέσῃ ὁδῷ*) καταμεσής τού δρόμου και κατ' επέκτ. μπροστά στα μάτια των περαστικών, όλου τού κόσμου: *συνεπλάκησαν ~* **2.** ο τρόπος επικοινωνίας: *εμπορική / ναυτιλιακή ~* **3.** (μτφ.) ο τρόπος, η μέθοδος που χρησιμοποιεί κανείς, προκειμένου να ενεργήσει: *ακολουθεί τη σωστή / λανθασμένη ~* ΣΥΝ. μέσον, σύστημα· ΦΡ. (α) ***μέση οδός*** βλ. λ. *μέσος* (β) ***οδός τής αρετής / τού Κυρίου*** (Κ.Δ., λ.χ. *την ὁδὸν τοῦ Κυρίου, Πράξ.* 18, 25) ο τρόπος ζωής που είναι σύμφωνος με τις επιταγές τής ηθικής (γ) (αρχαιοπρ.) ***οδός τής απωλείας*** (*ὁδὸς τῆς ἀπωλείας,* Ιωάνν. Χρυσοστ. *Ὁμιλ.* 44, 3) ο τρόπος ζωής που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα, ο έκλυτος βίος (δ) ***διά τής πλαγίας / τεθλασμένης οδού*** χρησιμοποιώντας μέσον, ακολουθώντας μη νόμιμη διαδικασία **4.** ΑΝΑΤ. ***αναπνευστική οδός*** βλ. λ. *αναπνευστικός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁδός*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sed- «πηγαίνω» (που πρέπει να διαχωριστεί από τη ρίζα *sed- «κάθομαι», πβ. *ἕδ-ρα*), πβ. σανσκρ. a-sad- «προχωρώ, πλησιάζω», αβεστ. apa-had- «απομακρύνομαι, αποσύρομαι», αρχ. σλαβ. chodŭ «βάδισμα, περπάτημα», ρωσ. chód κ.ά. Παράγ. *ὁδ-ηγῶ, ὁδοι-πόρος, ὁδ-εύω, μέθ-οδος, εἴσ-οδος, πρό-οδος, φροῦδος* (βλ.λ.) κ.ά.].

> **οδός: παράγωγα – σύνθετα.** Από τις πιο παραγωγικές λέξεις τής Ελληνικής σε όλη τη διαδρομή της είναι η λ. **οδός**, από τη ρ. *sed- *(ἑδ-)* «πηγαίνω», διάφορη τής *sed- *(ἑδ-)* «κάθομαι» (πβ. *ἕδ-ρα, καθ-ίζω* < *si-sd-o, *ἑδ-ώλιο, ἔδ-αφος*). Ως α' συνθετικό το *οδός* έδωσε τα: *οδοι-πόρος* (*οδοι-*, αρχ. τύπος τοπικής πτώσεως), *οδ-ηγός* (*οδός + άγω*), *οδο-ποιία, οδό-στρωμα / οδό-στρωση / οδο-στρωτήρας, οδό-φραγμα, οδό-σημο, οδο-δείκτης* κ.ά. Ως β' συνθετικό το *οδός* εμφανίζεται στα σύνθετα: *άν-οδος, επ-άν-οδος, κάθ-οδος, είσ-οδος, έξ-οδος, δι-έξ-οδος (α-διέξοδος), δί-οδος, μέθ-οδος, πρόσ-οδος, περί-οδος, σύν-οδος, πρό-οδος, πάρ-οδος, έφ-οδος (αντ-έφοδος).* Από παράγωγα τού *οδός* ως β' συνθετικού έχουμε τα: *πλανόδιος, Εισόδια, εφόδια (πολεμοφόδια), διόδια.* Το *οδός* παρήγαγε και το *οδεύω* («βαδίζω προς, πηγαίνω»), από όπου τα *μεθ-οδεύω, (ε)ξ-οδεύω, προ-οδεύω, περι-οδεύω, συν-οδεύω, (ε)σ-οδεύω, εφ-οδεύω, αφ-οδεύω.*

οδοσήμανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η τοποθέτηση οδοδεικτών στο οδικό δίκτυο.

οδόσημο (το) {οδοσήμ-ου | -ων} ο οδοδείκτης (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. signpost].

οδόστρωμα (το) [1887] {οδοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η ασφαλτοστρωμένη επιφάνεια δρόμου, πάνω στην οποία κυκλοφορούν τα οχήματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Straßenbelag].

οδόστρωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κάλυψη τής επιφάνειας δρόμου με τα κατάλληλα ανθεκτικά υλικά, η κατασκευή οδοστρώματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

οδοστρωτήρας (ο) [1833] **1.** το αυτοκινούμενο συνήθ. μηχάνημα, που διαθέτει έναν ή περισσότερους μεταλλικούς κυλίνδρους μεγάλης διαμέτρου και χρησιμοποιείται στην οδοποιία για την ισοπέδωση τού εδάφους· (μτφ. για πρόσ.) **2.** αυτός που εξισώνει, ισοπεδώνει τα πάντα, παραγνωρίζοντας ιδιαιτερότητες, διακρίσεις ή διαφορές **3.** αυτός που ενεργεί με υπερβολικό δυναμισμό, χωρίς προσοχή και λεπτούς χειρισμούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

οδούς (ο) → δόντι

οδόφραγμα (το) [1863] {οδοφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρόχειρο και προσωρινό οχυρωματικό έργο, το οποίο κατασκευάζεται από ετερόκλιτα συνήθ. υλικά και τοποθετείται καθέτως σε δρόμο, με στόχο να εμποδιστεί η κυκλοφορία και η διάβαση: *οι διαδηλωτές έστησαν πολλά ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

Ο.Δ.Π.Ε. (η) Ομοσπονδία Διαιτητών Ποδοσφαίρου Ελλάδας.

οδύνη (η) {οδυνών} (λόγ.) **1.** ισχυρός ψυχικός πόνος, μεγάλη θλίψη: *συμμετέχουμε στην ~ τής οικογένειας τού εκλιπόντος* ΣΥΝ. λύπη **2.** ΝΟΜ. ***ψυχική οδύνη*** μορφή ηθικής βλάβης, συνιστάμενη στον ψυχικό πόνο που αισθάνεται το πρόσωπο, όταν προσβληθεί ένα έννομο αγαθό είτε δικό του είτε και τρίτου προσώπου προς το οποίο όμως συνδέεται στενά· για την ψυχική οδύνη το δικαστήριο μπορεί, κατά τους όρους τού νόμου, να επιδικάσει χρηματική ικανοποίηση (βλ. κ. *ηθική βλάβη*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανώδυνος, σύνθετος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ὀδ-* (+ επίθημα -υν-), ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ed- «τρώγω» (για το οποίο βλ. λ. *έδεσμα*). Η σημασιολ. εξέλιξη από την αρχική σημ. «τρώγω» μπορεί να ερμηνευθεί μεταφορικά ως αποτέλεσμα τού ότι ο βαθύς πόνος κατατρώγει εσωτερικά τον άνθρωπο και τον φθείρει. Παρόμοιου περιεχομένου είναι λ.χ. η λατ. φρ. τού Ορατίου curae edaces «φροντίδες πολυφάγες», καθώς και τα λιθ. ėdžiótis «βασανίζω», edzióti «τρώγω, δαγκώνω». Βλ. κ. *οδύρομαι*].

οδυνηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που προκαλεί σωματικό ή ψυχικό πόνο: *~ χειρουργική επέμβαση* || *~ χωρισμός / μνήμες* ΣΥΝ. επώδυνος ΑΝΤ. ανώδυνος **2.** (μτφ.) για κάτι ιδιαίτερα αρνητικό για κάποιον: *το κόμμα του υπέστη ~ ήττα στις εκλογές* || *τα αποτελέσματα τού διαγωνισμού τού επεφύλασσαν μια ~ έκπληξη* || *οι συνέπειες τής επιβολής εμπάργκο υπήρξαν οδυνηρές για τον λαό τής χώρας αυτής.* — **οδυνηρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀδύνη* + παραγ. επίθημα *-ηρός*].

οδυρμός (ο) [αρχ.] (λόγ.) το γοερό κλάμα, ο θρήνος· κυρ. στη ΦΡ. ***κλαυθμός και οδυρμός*** (*κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμός.* Κ.Δ. Ματθ. 2, 18) για πολύ μεγάλο θρήνο.

οδύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} κλαίω βγάζοντας δυνατές θρηνητικές κραυγές ΣΥΝ. θρηνώ, ολοφύρομαι· ΦΡ. (μτφ.) ***κλαίω και οδύρομαι*** βλ. λ. *κλαίω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ὀδ-* (+ επίθημα -υρ-), ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ed- «τρώγω» (βλ. λ. *ἔδεσμα*). Η λ. παρουσιάζει παρόμοιο σχηματισμό και σημασιολ. μεταβολή με τη λ. *ὀδύνη* (βλ.λ.)].

Οδυσσέας (ο) **1.** ο ομηρικός βασιλιάς τής Ιθάκης, ήρωας τής *Ιλιάδας* και κεντρικός ήρωας τής *Οδύσσειας* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Οδυσσεύς** {-έως, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὀδυσσεύς / Ὀλυττεύς / Ὀλισεύς*, αγν. ετύμου, προελληνικό όνομα, πιθ. δάνειο ανατολικής (πβ. χεττ. Ul(l)uš) ή μεσογ. προελ., όπως και το αντίστοιχο λατ. Ulixes. Στην *Οδύσσεια* το όνομα συνδ. παρετυμολογικά με το ρ. *ὀδύσσομαι* «οργίζομαι, μισώ», όπου ο *Ὀδυσσεύς* χαρακτηρίζεται ως αντικείμενο οργής και μίσους. Δεν θεωρείται πιθ. η σύνδεση με το λυδικό όνομα *Λίξος*, ακόμη δε λιγότερο με το όνομα *Αὐτόλυκος* τού παππού του από τη μητέρα του].

Οδύσσεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ομηρικό έπος, το οποίο αφηγείται τις περιπέτειες τού Οδυσσέα από την αναχώρησή του από την Τροία μέχρι την άφιξή του στην Ιθάκη και τη μνηστηροφονία **2.** (μετωνυμ.) η σειρά ταλαιπωριών, περιπετειών και περιπλανήσεων: *το ρεπορτάζ αναφέρεται στην ~ μιας ομάδας Ασιατών λαθρομεταναστών, από τη στιγμή που έφυγαν από την πατρίδα τους ώς την παράνομη είσοδό τους στη χώρα και τη σύλληψή τους.* — **οδυσσειακός,** -ή, -ό [μτγν.].

οδωνύμιο (το) {οδωνυμί-ου | -ων} το όνομα οδού, π.χ. η οδός *Σόλωνος.*
[ΕΤΥΜ. < *οδός* + *-ωνύμιο* < αρχ. *ὄνυμα* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*, πβ. κ. *τοπ-ωνύμιο*].

Ο.Ε. (η) Ομόρρυθμη Εταιρεία (βλ. λ. *ομόρρυθμος*).

Ο.Ε.Α.Σ. (ο) Οργανισμός Ελέγχου Αυτοκινητικών Συγκοινωνιών.

Ο.Ε.Β.Α. (η) Ομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Αθήνας.

Ο.Ε.Δ.Β. (ο) Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (πρώην Ο.Ε.Σ.Β.: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων).

Ο.Ε.Ε. (ο) Οργανισμός Εργατικής Εστίας.

Ο.Ε.Κ. (ο) Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας.

Ο.Ε.Ο.Σ. (ο) Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας.

Ο.Ε.Σ.Ε. (η) Ομοσπονδία Εκδρομικών Σωματείων Ελλάδος.

Ο.Ε.Σ.Φ.Σ. (η) Οικονομική Εφορία Συγκέντρωσης Φορολογικών Στοιχείων.

Ο.Ε.Τ.Ο. (η) Ομοσπονδιακή Επιτροπή Τραπεζικών Οργανώσεων.

Ο.Ε.Τ.Υ. (η) Ομοσπονδιακή Επιτροπή Τραπεζικών Υπαλλήλων.

Ο.Ε.Φ.Α. (ο) Οργανισμός Ελέγχου Φορτηγών Αυτοκινήτων.

όζαινα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια μορφή ρινίτιδας, η οποία προκαλεί έντονη δυσοσμία στον βλεννογόνο τής μύτης και συνοδεύεται από μείωση ή απώλεια τής όσφρησης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὄζω* (βλ.λ.)].

οζαινικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την όζαινα **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από όζαινα.

οζαινώδης, -ης, -ες {οζαινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που απο-

πνέει κακοσμία παρόμοια με αυτήν που προκαλεί η όζαινα: ~ *πλευρίτιδα* ΣΥΝ. δύσοσμος.

οζίδιο (το) {οζιδί-ου | -ων} ο μικρός όζος.

όζον (το) {όζοντος | χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. αλλοτροπική μορφή τού οξυγόνου με τρία άτομα σε κάθε μόριο (χημικός τύπος: O_3), που απαντά στα ανώτερα στρώματα τής γήινης ατμόσφαιρας (οζοντόσφαιρα) ως αέριο με κυανό χρώμα και δριμεία, διαπεραστική οσμή, έχει δε την ιδιότητα να απορροφά τις σκληρές υπεριώδεις ακτινοβολίες, εμποδίζοντάς τες να φθάσουν στο έδαφος, πράγμα που το καθιστά σημαντικό για τη διατήρηση τής ζωής στη Γη· χρησιμοποιείται για την απολύμανση τού νερού ή τού αέρα, τη σύνθεση πολλών οργανικών ενώσεων λόγω των οξειδωτικών του ιδιοτήτων και σε άλλες βιομηχανικές δραστηριότητες **2.** ΟΙΚΟΛ. ***τρύπα τού όζοντος*** η περιοχή τής οζοντόσφαιρας, όπου το όζον έχει καταστραφεί, πράγμα που θέτει σε κίνδυνο τη θερμική ισορροπία στη Γη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Ozon < αρχ. *ὄζον*, ουδ. μτχ. τού ρ. *ὄζω* «βρομώ, αναδίδω δυσοσμία» (βλ.λ.)].

> **όζον – ιόν: οζοντόσφαιρα ή οζονόσφαιρα; ιοντόσφαιρα ή ιονόσφαιρα; οζοντίζω ή οζονίζω; ιοντίζω ή ιονίζω;** Τα **όζον** και **ιόν**, ως ουσιαστικοποιημένες μετοχές και τα δύο (το **όζον** < μτχ. ενεστ. *ὁ ὄζων, ἡ ὄζουσα, τὸ ὄζον* τού ρ. *ὄζω*· το **ιόν** < μτχ. ενεστ. *ὁ ἰών, ἡ ἰοῦσα, τὸ ἰόν* τού αρχ. *εἶμι*), κλίνονται αντιστοίχως το *όζον*, τού **όζοντος** και το *ιόν*, τού **ιόντος**, πράγμα που δηλώνει ότι το θέμα τους (από όπου σχηματίζονται κανονικώς τα παράγωγα και τα σύνθετα) είναι **οζοντ-** και **ιοντ-**. Άρα οι σωστά σχηματισμένοι τύποι είναι τα: **οζοντ-ό-σφαιρα, οζοντ-ίζω, οζοντ-ικός, οζοντ-ο-μετρικός**, που είναι προτιμότερα από τα **οζον-ό-σφαιρα, οζον-ίζω, οζον-ικός, οζον-ο-μετρικός**. Ομοίως, όπως έχει από παλιά διδαχθεί, τα **ιοντ-ό-σφαιρα, ιοντ-ίζω, ιοντ-ικός, ιοντ-ο-μετρικός** είναι προτιμότερα –ως σωστά σχηματισμένοι τύποι– στη χρήση αντί των **ιον-ό-σφαιρα, ιον-ίζω, ιον-ικός, ιον-ο-μετρικός**. Τα *οζονόσφαιρα, οζονίζω, ιονόσφαιρα, ιονίζω* κ.τ.ό. έχουν σχηματιστεί –σε ξένες γλώσσες– απευθείας από το θέμα τής ονομαστικής.

οζοντίζω [1876] κ. **οζονίζω** ρ. μετβ. {οζόντισ-α, -θηκα, -μένος} αποστειρώνω (σώμα), διαποτίζοντας με όζον. — **οζοντισμός** κ. **οζονισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. ozoniser (< ozone). Βλ. κ. *όζον*].

οζοντογόνος, -ος, -ο κ. **οζονογόνος** αυτός που παράγει όζον: ~ *συσκευή*.
[ΕΤΥΜ. < *όζον, -ντος* + *-γόνος* (βλ. κ. *γόνος*)].

οζοντομετρία κ. **οζονομετρία** (η) ΧΗΜ. ο ποσοτικός προσδιορισμός τής περιεκτικότητας τού αέρα ή τού οξυγόνου σε όζον. — **οζοντομετρικός** [1887] κ. **οζονομετρικός** -ή, -ό, **οζοντομετρικά** κ. **οζονομετρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ozonométrie].

οζοντόμετρο κ. **οζονόμετρο** (το) {οζοντομέτρ-ου | -ων} ΧΗΜ. η συσκευή που χρησιμοποιείται για τον ποσοτικό προσδιορισμό τού όζοντος που περιέχεται στην ατμόσφαιρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ozonomètre].

οζοντόσφαιρα κ. **οζονόσφαιρα** (η) περιοχή στα ανώτερα στρώματα τής γήινης ατμόσφαιρας, στην οποία είναι συγκεντρωμένες οι μεγαλύτερες ποσότητες όζοντος τού πλανήτη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ozonosphere].

όζος (ο) **1.** εξογκωμένο τμήμα στελέχους φυτού, από το οποίο φύεται φύλλο ή κλαδί **2.** το οίδημα που σχηματίζουν πάνω σε φυτό έντομα, μέσα στο οποίο εναποθέτουν τα αβγά τους **3.** το άγονο μάτι φυτού **• 4.** το σκληρό όγκωμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια παλάμης ή πέλματος ΣΥΝ. ρόζος, κάλος **5.** ΙΑΤΡ. σκληρό, ενίοτε ψηλαφητό στρογγυλόσχημο όγκωμα, που είναι δυνατόν να εμφανιστεί στο χόριο ή στον υποδόριο ιστό. — (υποκ.) **οζίδιο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀ-sd-os* < *ὀ-* αθροιστ. + -sd-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sed- «κάθομαι» (πβ. *ἕζ-ομαι*, βλ. κ. *ἕδ-ρα*). Η λ. συνδ. επίσης με αρμ. ost, γοτθ. asts, αρχ. γερμ. ast, καθώς και με λατ. nidus «φωλιά» (< *ni-zd-us), γαλλ. nid].

-όζος, -όζα, -όζο κ. **-όζικο** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών που αποδίδουν ξένες λέξεις και που δηλώνουν ιδιότητα: *φουρι-όζος, βιρτου-όζος, σκερτσ-όζικο*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ιταλ. -oso (< λατ. -osus) και έχει την αφετηρία του σε λ. ιταλ. προελ. (λ.χ. *φουριόζος* < ιταλ. furioso, *μαφιόζος* < ιταλ. mafioso)].

όζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} ♦ **1.** (αμετβ.) (αρχαιοπρ.) μυρίζω, αναδίδω ορισμένη οσμή· (συνήθ.) αποπνέω δυσοσμία ♦ **2.** (μετβ.) (+γεν.) (μτφ.) αφήνω να διαφανεί, προδίδω: *τα γραπτά του όζουν δογματισμού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄζω* / *ὄσδω* (δωρ.) < **ὄδ-jω* < Ι.Ε. *od- «μυρίζω, αναδίδω οσμή», πβ. λατ. odor «οσμή» (> γαλλ. odeur), αλβ. amë «δυσοσμία» κ.ά. Ομόρρ. *ὄζ-ον, ὀσ-μή* / *ὀδ-μή, -ώδης* (βλ.λ.) κ.ά. Βλ. κ. *οσφραίνομαι*].

οζώδης[1], -ης, -ες [μτγν.] {οζώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (για φυτά) αυτός που έχει στην επιφάνειά του όζους: ~ *βλαστός* **2.** ΙΑΤΡ. (για νόσους) αυτός που εμφανίζει όζους ή οζίδια: ~ *βρογχοκήλη*.

οζώδης[2], -ης, -ες αυτός που μυρίζει άσχημα, που αποπνέει δυσοσμία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὄζω*].

Ο.Η.Ε. (ο) Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.

όθε επίρρ. (λαϊκ.) **1.** όπου **2.** από όπου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὅθεν*].

Οθέλλος (ο) (μετωνυμ.) παθολογικά ζηλιάρης εραστής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Othello, ήρωας τής ομώνυμης τραγωδίας τού Σαίξπηρ (1604). Το όνομα πλάστηκε από τον ίδιο τον συγγραφέα, ο οποίος προσέθεσε το ιταλ. επίθημα -ello στο θ. τής λ. Othoman «Οθωμανοί» < αραβ. Uthmān / Usman].

όθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από όπου: *ο αττικός τύπος τού «λαός» ήταν «λεώς», ~ και τα «λεωφόρος» και «λεωφορείο»* ΣΥΝ. εξού **2.** επομένως, συνεπώς, κατά συνέπεια: *σε κάθε κοινωνία προωθείται ένα πρότυπο συμπεριφοράς προς μίμηση· ~ το πρότυπο τού σοφού, τού ήρωα, τού αγίου κ.λπ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅθεν* < *ὅ* (ουδ. τής αντων. *ὅς, ἥ, ὅ*) + *-θεν* (βλ.λ.)].

οθνείος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που ανήκει σε ξένο έθνος: ~ *έθιμα* / *παραδόσεις* ΣΥΝ. ξένος, αλλοεθνής, αλλότριος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀθνεῖος* < **ὄθνος* (κατ' αντιδιαστολή προς το επίθ. *οἰκεῖος*), ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τής λ. *ἔθ-νος* (βλ.λ.)].

οθόνη (η) {οθονών} **1.** η λευκή επιφάνεια, πάνω στην οποία προβάλλονται εικόνες κινηματογραφικές ή φωτογραφικές· ΦΡ. (α) ***μεγάλη οθόνη*** (i) η οθόνη τού κινηματογράφου (ii) (συνεκδ.) ο κινηματογράφος (β) ***μικρή οθόνη*** (i) η οθόνη τής τηλεόρασης (ii) (συνεκδ.) η τηλεόραση (γ) ***οθόνη ελέγχου*** ο καθοδικός σωλήνας παραγωγής εικόνας, που χρησιμοποιείται στους τηλεοπτικούς πομπούς για τον ποιοτικό έλεγχο τής εικόνας (δ) ***οθόνη φθορίζουσα*** το φθορίζον διάφραγμα, στο οποίο προσπίπτει η ακτινοβολία Χ κατά τις ακτινοσκοπήσεις **2.** (α) η επιφάνεια τηλεοπτικής συσκευής, πάνω στην οποία σχηματίζεται εικόνα, που δημιουργείται από καθοδικούς σωλήνες: *τετράγωνη* / *επίπεδη* / *μονοχρωματική* / *έγχρωμη* ~ || ~ *υψηλής ευκρίνειας* (β) ΠΛΗΡΟΦ. περιφερειακή συσκευή τού Η/Υ, στην οποία εμφανίζονται δεδομένα και επιδεικνύονται οι διάφορες επιλογές **3.** (γενικότ.) το μόνιτορ **4.** ΝΑΥΤ. το ύφασμα με το οποίο κατασκευάζονται τα ιστία ΣΥΝ. μουσαμάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λεπτό λινό ύφασμα», δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. 'ēṭūn «αιγυπτιακό λινό», αιγυπτ. idmj «πορφυρό λινό ύφασμα». Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι όροι *μικρή* / *μεγάλη οθόνη* (< γαλλ. petit / grand écran)].

Οθωμανική Αυτοκρατορία (η) ΙΣΤ. τουρκική αυτοκρατορία που ιδρύθηκε υπό τη σουλτανική δυναστεία των Οσμάν με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη· περιελάμβανε στα χρόνια τής ακμής της τη σημερινή Τουρκία, τη Μέση Ανατολή, τα Βαλκάνια, μέρος τής Β. Αφρικής, τής σημερινής Ρωσίας και τής Ουγγαρίας· το 1918 κατέρρευσε και ακολούθησε το 1923 η ανακήρυξη τής Τουρκικής Δημοκρατίας (βλ. κ. λ. *Οθωμανός*).

οθωμανικός, -ή, -ό [1831] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Οθωμανούς ή/και την Οθωμανική Αυτοκρατορία: ~ *ζυγός* / *σπουδές* / *Δίκαιο* **2.** ***οθωμανικό*** (το) (σκωπτ.-οικ.) το πρωκτικό σεξ.

οθωμανισμός (ο) [1822] η πολιτική πρακτική που υιοθετήθηκε από πολλούς πολιτικούς τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και απέβλεπε στη συνένωση των διαφόρων λαών της σε μία οθωμανική εθνότητα υπό το σκήπτρο τού σουλτάνου.

Οθωμανός (ο), **Οθωμανή** (η) **1.** Τούρκος που ανήκει στη σουλτανική δυναστεία, την οποία ίδρυσε ο Οσμάν ή Οθμάν ΣΥΝ. Οσμανλής **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε Τούρκος κυρ. τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Ὀθωμανός* / *Ὀτ(ο)μανός* < αραβ. Uthmān / Usman, όνομα τού ιδρυτή τού οθωμανικού κράτους Οσμάν (1259-1326)].

Όθων (ο) {Όθων-ος, -α} **1.** όνομα Γερμανών ηγεμόνων: ~ *ο Μεγαλοπρεπής ή Επιφανής* **2.** βασιλιάς τής Ελλάδος από το 1832 ώς το 1862 **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Όθωνας**.
[ΕΤΥΜ. Εξελληνισμένη μορφή τού γερμ. ονόματος Otto < αρχ. γερμ. ot «πλούτη, περιουσία». Είναι αξιοσημείωτο ότι η ίδια ρίζα (ot) αντιστοιχεί ετυμολογικά στην αρχ. αγγλ. ead, η οποία αποτελεί και το α' συνθ. τού αγγλ. ονόματος Edward (Εδουάρδος) < ead «πλούτη» + weard «φρουρός, φύλακας»].

οθωνικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με τον πρώτο βασιλιά τής Ελλάδος Όθωνα (1832-62). Επίσης **οθώνειος, -α, -ο** [1837].

Οθωνοί (οι) νησί των Επτανήσων ΒΔ. τής Κέρκυρας.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία οφείλεται στον βασιλιά *Όθωνα*].

οι οριστικό άρθρο → ο, η, το

όι επιφών.· για την έκφραση σωματικού και ψυχικού πόνου: *~! Τι κακό ήταν αυτό που πάθαμε!*

-οια [αρχ.] κατάληξη θηλ. ουσιαστικών.

> **-οια: ουσιαστικά σε -οια.** Παράγωγα ουσιαστικά σε /ia/, προπαροξύτονα (τονιζόμενα στην τρίτη συλλαβή), προερχόμενα από θέματα που περιείχαν *-ο-*, γράφονται με **-οι- (-οια)**. Π.χ. από το θέμα **ροτού** *ρέω* (πβ. *ρό-ος > ρους*) σχηματίζονται ουσ. σε **-ροια** *(διάρροια)*· από το θ. **πλο-** τού *πλέω* (πβ. *πλόος > πλους*) σχηματίζονται ουσ. σε **-πλοια** *(ά-πλοια)*· από το θ. **νο-** τού *νοώ* (πβ. *νόος > νους*) σχηματίζονται ουσ. σε **-νοια** *(διά-νοια)*. Τέτοια ουσιαστικά σε -οια είναι: **-νοια**· *ά-νοια, αγχί-νοια, αμβλύ-νοια, βραδύ-νοια, βαθύ-νοια, διά-νοια, διχό-νοια, έν-νοια, επί-νοια, εύ-νοια, ευρύ-νοια, κρυψί-νοια, κουφό-νοια, μετά-νοια, μικρό-νοια, ομό-νοια, οξύ-νοια, περί-νοια, πρό-νοια, παρά-νοια, ταχύ-νοια, υπό-νοια*· **-ροια**· *αμηνόρροια, εμμηνόρ-ροια, λογοδιάρ-ροια, λευκόρ-ροια, μηνόρ-ροια, παλίρ-ροια, πυόρ-ροια, ρινόρ-ροια, σπερματόρ-ροια, απόρ-ροια, βλεννόρ-ροια, γονόρ-ροια, διάρ-ροια, δακρυόρ-ροια, σιαλόρ-ροια, φυλλόρ-ροια*· **-πνοια**· *ά-πνοια, από-πνοια, βραδύ-πνοια, δύσ-πνοια, εύπνοια, επί-πνοια, ταχύ-πνοια, σύμ-πνοια*· **-πλοια**· *ά-πλοια, εύπλοια*· επίσης το **άγνοια** (< *αγνοώ*) και τα κύρια ονόματα **Εύβοια** και **Βέροια**.

οιακοστρόφιο (το) [1858] {οιακοστροφί-ου | -ων} (λόγ.) η ρόδα τού τιμονιού τού πλοίου. — **οιακοστρόφος** (ο).

οίαξ (ο) {οίακ-ος | -ες, -άκων} (αρχαιοπρ.) **1.** η λαβή τού πηδαλίου ΣΥΝ.

διάκι **2.** (αρχαιοπρ.-συνεκδ.) το πηδάλιο • **3.** ΑΝΑΤ. εμβρυϊκός σχηματισμός που κατευθύνει τον όρχι κατά την κάθοδό του στο όσχεο και που κατά τη μετεμβρυϊκή ζωή διατηρείται με τη μορφή τού οσχεϊκού συνδέσμου. — (υποκ.) **οιάκιον** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *δοιάκι*].

οίδα ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) γνωρίζω, ξέρω· μόνο στις ΦΡ. (α) ***τις οίδε;*** (*τίς οἶδε;*) ποιος γνωρίζει: (ενν. είναι άγνωστο): *~ πότε θα αποπερατωθεί το έργο!* (β) ***Κύριος οίδε*** (*Κύριος οἶδε*) μόνον ο Θεός γνωρίζει, είναι άγνωστο: *~ πόσα μαρτύρια υπέστη* (γ) ***ου γαρ οίδασι τι ποιούσι*** (*οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι*. Κ.Δ. Λουκ. 23. 34) για ανθρώπους που δεν έχουν επίγνωση των πράξεών τους (δ) ***εν οίδα ότι ουδέν οίδα*** (*ἓν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα*, ρήση τού Σωκράτη) ένα γνωρίζω, ότι δεν ξέρω τίποτε (ε) ***ουκ οίδα τον άνθρωπο*** (*οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον*, Κ.Δ. Μάρκ. 14, 71) όταν απαρνείται κανείς (κάποιον) προσποιούμενος ότι δεν τον γνωρίζει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω, δίγαμμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶδα*, παρακ. (με ενεστ. χρήση) τού ρ. *εἴδω* «βλέπω, παρατηρώ». < **Ϝοῖδ-α* < *woid-. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *weid- «βλέπω – γνωρίζω», πβ. σανσκρ. véda (παρακ.) «γνωρίζω», λατ. video «βλέπω», γαλλ. voir. ισπ. ver. γοτθ. wait «γνωρίζω», γερμ. wissen. αγγλ. wise «σοφός, γνώστης». αρχ. σλαβ. vědě «έχω δει» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *εἶδ-ον* (< **ἔ-Ϝιδ-ον*). *ἰδ-έα, εἶδ-ος, εἴδ-ησις, εἰδ-ήμων, εἴδ-ωλο(ν), ἱσ-τορ-ία* (< **Ϝιδ-τωρ-*) κ.ά. Το ρ. *οἶδα* αναφερόταν κυρ. στη θεωρητική γνώση. κάλυπτε δε το σημασιολ. πεδίο τής γνώσης με τρόπο γενικότερο από τα συνώνυμα *ἐπίσταμαι* και *γιγνώσκω*].

οιδαλέος, -α, -ον (λόγ.) αυτός που έχει πρηστεί ΣΥΝ. εξογκωμένος, πρησμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰδῶ (-έω)* «πρήζομαι, είμαι πρησμένος» (βλ. λ. *οίδημα*) + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

οίδημα (το) {οιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) η μη φυσιολογική διόγκωση μέρους τού σώματος ΣΥΝ. (καθημ.) πρήξιμο **2.** ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική συγκέντρωση υγρού στους μεσοκυττάριους χώρους τού συνδετικού ιστού. — **οιδηματικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰδῶ (-έω)* «πρήζομαι, είμαι πρησμένος» < Ι.Ε. *oid- / *aid- «φουσκώνω, πρήζομαι». πβ. αρμ. aytumn, αρχ. γερμ. eiz «πύον, απόστημα». eittar «πύον» (> γερμ. Eiter), αρχ. ισλ. eitr κ.ά. Βλ. κ. *Οἰδίπους*].

οιδηματώδης, -ης, -ες [μτγν.] {οιδηματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει μορφή οιδήματος ή εμφανίζει οίδημα.

οιδιπόδειος, -α, -ο **1.** ΜΥΘΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον Οιδίποδα **2.** ΨΥΧΟΛ. ***οιδιπόδειο σύμπλεγμα*** το σύνολο σεξουαλικών επιθυμιών που, σύμφωνα με την ψυχανάλυση, αναπτύσσεται στο παιδί (συνήθ. στο αγόρι) προς τον γονέα τού αντιθέτου φύλου και συνοδεύεται από ζηλότυπη εχθρότητα προς τον άλλο γονέα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Οἰδίπους* (βλ.λ.). Ο όρ. *οιδιπόδειο σύμπλεγμα* (γερμ. Ödipus Komplex) οφείλεται στον αρχ. μύθο. σύμφωνα με τον οποίο ο Οιδίπους σκότωσε τον πατέρα του και νυμφεύθηκε τη μητέρα του, χωρίς να το γνωρίζει].

Οιδίπους (ο) {Οιδίποδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού βασιλιά τής Θήβας Λαΐου και τής Ιοκάστης· έλυσε το αίνιγμα τής Σφίγγας και εν αγνοία του σκότωσε τον πατέρα του και νυμφεύθηκε τη μητέρα του. Επίσης **Οιδίποδας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰδι-* (< *οἰδῶ* «πρήζομαι») + *πούς* «πόδι», οπότε αρχική σημ. «αυτός που έχει πρησμένα πόδια». Αυτή άλλωστε ήταν και η εκδοχή τού αρχ. μύθου. κατά την οποία ο Οιδίπους, όταν ήταν μωρό, τρυπήθηκε στα πόδια από τους γονείς του και αφέθηκε στο δάσος να πεθάνει].

Ο.Ι.Ε.Λ.Ε. (η) Ομοσπονδία Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδος.

οιηματίας (ο) {οιηματιών} (λόγ.) πρόσωπο που υπερεκτιμά τον εαυτό του και συμπεριφέρεται αλαζονικά ΣΥΝ. αλαζόνας, καυχησιάρης. υπερόπτης ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *οἴημα* (βλ. λ. *οίηση*) + παραγ. επίθημα *-ίας*. πβ. κ. *εγκληματ-ίας*].

οίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η μεγάλη ιδέα που έχει κανείς για τον εαυτό του ΣΥΝ. αλαζονεία, έπαρση ΑΝΤ. μετριοφροσύνη. ταπεινοφροσύνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἴησις*, αρχική σημ. «γνώμη, άποψη», < *οἴομαι* «νομίζω, έχω τη γνώμη» < **ὄ(Ϝ)jομαι* < **ὀ(Ϝ)ίομαι* < **ὀ(Ϝ)ισ-jομαι*. αβεβ. ετύμου. Αμφίβολες ετυμολογικές συνδέσεις: (α) με τ. **ὀ-ίσ-jο-μαι* (*ὀ-* πρόθεμ. + θ. *-(ε)ισ-*, πβ. σανσκρ. iṣyati «θέτω σε κίνηση») (β) με τις λ. *οἰωνός, αἰετός* «αετός» (πβ. λατ. avis «πουλί») και (γ) με σανσκρ. āviḥ «σαφώς, ευκρινώς» (με την υπόθεση ότι *οἴω / -ομαι* < **ω(Ϝ)ίjω*)].

οίκαδε επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** προς το σπίτι: *~ επιστροφή* **2.** προς την πατρίδα: *~ επιστροφή των στρατιωτών* (από εκστρατεία).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἶκα-* (< *οἶκος*, ίσως από αιτ. αμάρτυρου **Ϝοῖξ* ή από τον πληθ. περιληπτικού ουδ.) + *-δε*].

οικειοθελής, -ής, -ές {οικειοθελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γίνεται με ελεύθερη βούληση ΣΥΝ. εκούσιος, εθελούσιος, αυτόβουλος ΑΝΤ. υποχρεωτικός, αναγκαστικός. — **οικειοθελώς** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *οἰκεῖος* + *-θελής* < *θέλω*].

οικειοποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {οικειοποιείσαι... | οικειοποιήθηκα} κάνω δικό μου (κάτι που ανήκει σε άλλον): *άνθρωποι με αντιδημοκρατικό παρελθόν οικειοποιήθηκαν αργότερα τον τίτλο τού προοδευτικού* ΣΥΝ. ιδιοποιούμαι. σφετερίζομαι. — **οικειοποίηση** (η) [1835]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, κλέβω*.

οικείος, -α, -ο **1.** (α) αυτός που είναι γνώριμος και φιλικός: *~ ατμόσφαιρα / κλίμα / περιβάλλον* (β) γνώριμος και συνηθισμένος: *~ καταστάσεις* **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με εμάς τους ίδιους, με υποθέσεις που μας αφορούν: *η παράσταση θύμισε στους θεατές ~ κακά*· ΦΡ. (λόγ.) ***οικεία / ιδία βουλήσει*** (*οἰκείᾳ / ἰδίᾳ βουλήσει*) αυτοβούλως, με τη δική μου θέληση. οικειοθελώς: *προσήλθε ~* ΣΥΝ. εκουσίως (β) ***οικείοι*** (οι) οι συγγενείς· ΦΡ. ***εξ οικείων τα βέλη*** για περιπτώσεις στις οποίες η επίθεση εκδηλώνεται από πρόσωπα τού περιβάλλοντος αυτού που τη δέχεται: *ο πρωθυπουργός επικρίθηκε από κυβερνητικά στελέχη· δηλαδή ~!* **3.** αντίστοιχος, σχετικός: *οι περιπτώσεις που αναφέρονται στις ~ διατάξεις τού νόμου* **4.** αυτός που ταιριάζει, που αναλογεί σε κάτι: *το τοποθέτησα στην ~ θέση* (στην πρέπουσα). **οικεία / -ως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόλογος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἰκεῖος* < *οἶκος*. Η λ. αναφερόταν εξαρχής σε πρόσωπα και πράγματα που ανήκαν στον ίδιο *οἶκο*, χρησιμοποιήθηκε δε και ως συνώνυμο τού *ἴδιος*. Η σημ. «αρμόζων. ταιριαστός» είναι αρχ.].

οικειότητα (η) [αρχ.] {οικειοτήτων} **1.** η σχέση που πηγάζει από τη στενή γνωριμία: *δεν έχω τόση ~ μαζί του. ώστε να του μιλώ στον ενικό* **2.** (συνεκδ.) η συμπεριφορά που φανερώνει στενή γνωριμία: *του μιλά με ~. χωρίς τυπικότητες* **3.** ***οικειότητες*** (οι) οι φιλικοί τρόποι που ξεπερνούν το επιτρεπτό μέτρο και καταλήγουν σε συμπεριφορά ανάρμοστη και απρεπή: *να λείπουν οι πολλές ~!*

οικειούμαι [αρχ.] κ. **οικειώνομαι** ρ. μετβ. {οικειούσαι... | οικειώ-θηκα, -μένος} **1.** οικειοποιούμαι (βλ.λ.) **2.** εξοικειώνομαι με (κάτι). — **οικείωση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

οίκημα (το) [αρχ.] {οικήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο στεγασμένος χώρος που χρησιμοποιείται ως κατοικία κάποιου ΣΥΝ. εστία. σπίτι.

οίκηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η χρήση στεγασμένου χώρου ως κατοικίας ΣΥΝ. κατοίκηση **2.** ΝΟΜ. προσωπική δουλεία (βλ.λ.) η οποία παρέχει στον δικαιούχο το αποκλειστικό δικαίωμα να χρησιμοποιεί ως κατοικία ξένη οικοδομή ή διαμερίσματά της.

οικήσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κατάλληλος για κατοικία ΣΥΝ. κατοικήσιμος.

οικία (η) (λόγ.-επίσ.) το κτήριο στο οποίο κατοικεί (κάποιος): *~ Αναγνωστοπούλου*· ΦΡ. ***των οικιών υμών εμπιμπραμένων υμείς άδετε*** βλ. λ. *άδω*, ΣΧΟΛΙΟ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἶκος* (βλ.λ.). Η λ. *οἰκία* δήλωνε κυρ. το κτίσμα. το σπίτι, τον στεγασμένο χώρο τής κατοικίας, ενώ η λ. *οἶκος*. ευρύτερη σημασιολογικά. αναφερόταν επίσης στην οικογένεια, στην περιουσία τού οικοδεσπότη, καθώς και σε *άλλα* είδη οικημάτων (λ.χ. *ναούς, αἴθουσες* κ.τ.ό)].

οικιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το σπίτι. την κατοικία: *~ χρήση / είδη / σκεύη / εξοπλισμός / θέρμανση*· ΦΡ. ***οικιακός / οικιακή βοηθός*** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να κάνει τις δουλειές τού σπιτιού (β) ***οικιακή οικονομία*** (i) το σύνολο γνώσεων σε συστηματική μορφή. τις οποίες πρέπει να διαθέτει κανείς για την επιτυχημένη διαχείριση των υποθέσεων που έχουν σχέση με το σπίτι. την οικογένεια ή γενικότ. με τις ανάγκες τού καθημερινού βίου (π.χ. ενδυμασία, υγιεινή διατροφή κ.λπ.) (ii) (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα που διδάσκει τη σωστή διαχείριση των υποθέσεων που έχουν σχέση με το σπίτι (iii) η εξεύρεση πόρων για την κάλυψη των οικογενειακών αναγκών (γ) ***οικιακός κινηματογράφος*** (home cinema / theatre) οικιακό σύστημα με οπτικοακουστικές συσκευές υψηλής ποιότητας (τηλεόραση μεγάλης διαμέτρου, ντιβιντί. ηχητικά σύνολα με πολλά ηχεία κ.ά.) **2.** αυτός που γίνεται μέσα στην οικία: *~ βιοτεχνία* **3.** (επίσ.) ***οικιακά*** (τα) (δηλώνεται ως επαγγελματική απασχόληση) οι δουλειές και η όλη οικονομία τού σπιτιού.

οικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {οίκισ-α, -τηκα. -μένος} (λόγ.) αποικίζω. — **οίκιση** (η) [αρχ.].

οικίσκος (ο) [αρχ.] (λόγ.-υποκ.) το μικρό σπίτι: *κατασκευή οικίσκων για τη στέγαση σεισμοπαθών*.

οικισμός (ο) [αρχ.] **1.** το σύνολο περιορισμένων σε αριθμό ή πρόχειρων στην κατασκευή κατοικιών σε ορισμένη περιοχή: *κατά τη μυκηναϊκή εποχή υπήρχαν ~ στις παρυφές τής Ακρόπολης* ‖ *αγροτικός / παραδοσιακός / πρωτόγονος / μικρός ~* **2.** η μικρότερη σε αριθμό κατοίκων οικιστική περιοχή· μικρή περιοχή που έχει μικρό αριθμό κατοίκων **3.** (γενικότ.) το οικοδομικό σύνολο. κάθε είδους κατοικημένη περιοχή με οικοδομήματα (χωριό. πόλη κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη*.

οικιστής (ο) [αρχ.] **1.** το πρόσωπο που ιδρύει αποικία. που εγκαθιστά εποίκους σε συγκεκριμένο τόπο **2.** (σπάν.) ο κάτοικος οικισμού.

οικιστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** σχετικός με την κατασκευή οικισμών ή γενικότ. οικοδομικών συνόλων: *~ σχέδιο / σχεδιασμός / νόμος* **2.** αυτός που αποτελείται από κατοικίες: *~ σύνολο / κέντρο / περιοχή / προάστιο* **3.** ***οικιστική*** (η) η σύγχρονη επιστήμη που αποτελεί κλάδο τής πολεοδομίας και τής αρχιτεκτονικής και ασχολείται με το πρόβλημα τής βιωσιμότητας των οικοδομικών συνόλων. — **οικιστικά** επίρρ.

οικο- κ. **οικό-** **1.** (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται: (α) με το σπίτι. την κατοικία: *οικό-σιτος* (β) με την οικογένεια: *οικόσημο* **2.** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται: (α) με τον χώρο μέσα στον οποίο ζει ένα σύνολο οργανισμών: *οικο-σύστημα* (β) με την οικολογία: *οικο-τουρισμός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το ουσ. *οἶκος*. χρησιμοποιήθηκε δε και ως α' συνθ. ελληνογενών επιστημ. όρων, λ.χ. αγγλ. eco-logy, γαλλ. éco-nomie κ.ά.].

οικογένεια (η) {οικογενειών} **1.** ομάδα ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αίματος. γάμου ή υιοθεσίας και διαμένουν κάτω από την ίδια στέγη: *μια ~ αποτελείται συνήθως από τον πατέρα, τη μητέρα και τα παιδιά* ‖ *~ Ζερβού* ‖ *από καλή ~* ‖ *πατριαρχική / ολιγομελής / πολυμελής / πολύτεκνη / άπορη ~* ‖ *ο θεσμός τής ~* ‖ *αισθάνομαι μέλος τής ~* ‖ *δημιουργώ / αποκτώ / κάνω ~*· ΦΡ. (α) ***πυρηνική οικογένεια*** βλ. λ. *πυρηνικός* (β) ***διευρυμένη οικογένεια*** (κατ' αντιδιαστολή προς την πυρηνική οικογένεια) οικογένεια που αριθμεί μεγάλο αριθμό μελών. συχνά υπό την ίδια στέγη. με πολύπλοκες συγγενικές σχέσεις και πολλές φορές πανίσχυρη εξουσία· τυπική οικογένεια τού ευρωπαϊκού Μεσαίωνα και τής Αναγέννησης (λ.χ. οι Μέ-

δικοί, οι Βοργίες κ.λπ.) **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (η οικογένεια ως θεσμός) θεμελιακός, πολυλειτουργικός θεσμός τής κοινωνίας, τον οποίο μελετά η κοινωνιολογία (κοινωνιολογία τής οικογένειας) σε συσχετισμό και με τη συγγένεια την οποία εξετάζει η κοινωνική ανθρωπολογία: ~ *αναπαραγωγής / προσανατολισμού / μητριαρχική / μονογαμική / πολυγαμική / μονογονεϊκή* **3.** σύνολο ατόμων που έχουν κοινή καταγωγή, το σύνολο των συγγενών: *αρχοντική* ~ ΣΥΝ. πατριά, οίκος, γένος, (λαϊκ.) φαμελιά, (μειωτ.) φάρα **4.** (συνεκδ.) η καταγωγή από υψηλή κοινωνική τάξη, η αριστοκρατική και ευυπόληπτη καταγωγή: *είναι / κρατάει / βαστάει από* ~ ΣΥΝ. τζάκι, σόι, σπίτι **5.** (μτφ.-εκφραστ.) ομάδα ανθρώπων με κοινούς στόχους, κοινή ενασχόληση: *η δημοσιογραφική ~ έχασε ένα από τα εκλεκτότερα μέλη της* (για τον θάνατο δημοσιογράφου) || *μία ~ είμαστε* (δεν έχουμε τίποτε να μοιράσουμε, συνεργαζόμαστε για κοινό σκοπό ή αντιμετωπίζουμε κοινά προβλήματα κ.λπ.) **6.** ΒΙΟΛ. κατηγορία για την ταξινόμηση των οργανισμών (ζώων, φυτών κ.λπ.), η οποία αποτελείται από όμοια ή συγγενικά μεταξύ τους γένη: *συγγενικές μεταξύ τους ~ αποτελούν μία τάξη* **7.** σύνολο πραγμάτων που έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, που εμφανίζουν συγγένεια: *η ~ των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών* || *~ πετρωμάτων / τυπογραφικών στοιχείων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πιστοποιητικό τού οικογενούς», < αρχ. *οἰκογενής* «γεννημένος στο σπίτι» (για δούλους και ζώα) < *οἰκο-* + *-γενής* < *γένος*].

> **οικογένεια – φαμίλια – φαμελιά.** Η λ. **οικογένεια** είναι από αυτές που χρησιμοποιήθηκαν σε νεότερους χρόνους (19ος αι.), για να αντικαταστήσουν αντίστοιχες ξένες λέξεις. Μέχρι τον 19ο αι. χρησιμοποιούσαν το **φαμίλια**, ήδη μεσαιωνικό, από το λατ. familia «οικογένεια», με τη μεσολάβηση ενός εξελληνισμένου τ. **φαμιλία** (σε *-ία*, όπως *φιλία*, *ομιλία* κ.τ.ό.). Το ελληνικό **οικογένεια** είναι μεταγενέστερη λ. (τού 2ου μ.Χ. αι.) και σήμαινε τη βεβαίωση ότι κάποιος είναι «οικογενής», γεννημένος σε ορισμένο οίκο, με το καθεστώς και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτή την ιδιότητα (το ίδιο το **οικογενής** σήμαινε και «σπιτικός, σπιτήσιος»). Ο Στέφ. Κουμανούδης *(Συναγωγή νέων λέξεων...)* αναφέρει για τη λέξη: *«Ἀγνοῶ, πόσον παλαιοτέρα, ὡς ὑποθέτω, εἶναι ἡ λέξις* [ενν. το *οικογένεια*]*· παρατηρῶ μόνον, ὅτι ὁ Εὐγ. Βούλγαρις ἐν τῇ Φιλοθέῳ ἀδολεσχίᾳ του (τῷ 1801) ἔγραψε συχνὰ* ***φαμιλίαν****»*. Μετά την επικράτηση τής λ. *οικογένεια*, που είχε το πλεονέκτημα ότι επέτρεπε τον σχηματισμό παραγώγων και συνθέτων **(οικογενειακός, οικογενειάρχης)**, η λ. **φαμίλια** καθώς και ο μεταπλασμένος τύπος **φαμελιά** (< *φαμελία* < *φαμιλία*) χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο στον απλούστερο προφορικό λόγο και στη λογοτεχνία, υποδηλώνοντας συχνά την πολυμελή και φτωχή οικογένεια *(Δεν έχει να ζήσει τη φαμίλια του)*, πβ. και **φαμελίτης, φαμελιάρης** (= οικογενειάρχης συνήθ. με μικρό εισόδημα).

οικογενειακά επίρρ. → οικογενειακώς

οικογενειακός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που σχετίζεται με την οικογένεια: ~ *εστία / τάφος / συμβούλιο / ζωή / καβγάδες / βίος / ατμόσφαιρα / γαλήνη / θαλπωρή / επίδομα / περιβάλλον / περιουσία / υπόθεση / επιχείρηση / έξοδα / παράδοση / λογαριασμός τράπεζας / διαβατήριο / προϋπολογισμός / φωτογραφία* || *ο γάμος έγινε σε στενό ~ περιβάλλον·* ΦΡ. (α) ***οικογενειακά βάρη*** οι επιβαρύνσεις (κυρ. οικονομικές) που αναλαμβάνει αυτός που συντηρεί μια οικογένεια (β) ***οικογενειακός γιατρός*** ο γιατρός που παρακολουθεί την υγεία των μελών μιας οικογένειας (γ) ***οικογενειακή κατάσταση*** (i) η κατάσταση στην οποία βρίσκεται μια οικογένεια (ii) (ειδικότ.) η επίσημη δήλωση, στην οποία περιγράφει κάποιος το βιοτικό επίπεδο τής οικογένειάς του ή/και δίνει βασικές πληροφορίες σχετικά με αυτήν (π.χ. αν είναι έγγαμος ή όχι, από πόσα μέλη αποτελείται η οικογένειά του κ.λπ.) (δ) ***οικογενειακός προγραμματισμός*** ο προγραμματισμός (από κάθε ζευγάρι) τού μεγέθους τής οικογένειας και τού χρόνου γέννησης των παιδιών με τη χρήση αντισυλληπτικών μέσων (πβ. *έλεγχος γεννήσεων*, λ. *έλεγχος*) (ε) ***οικογενειακό άσυλο*** βλ. λ. *άσυλο* (στ) ΝΟΜ. ***Οικογενειακό Δίκαιο*** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν την οικογενειακή σχέση καθ' εαυτήν (συζύγων, γονέων - τέκνων, συγγένεια, διατροφή, υιοθεσία), καθώς και ζητήματα που προκύπτουν από αυτήν (λ.χ. επιτροπείες ανηλίκων) (ζ) ***οικογενειακό δέντρο*** το γενεαλογικό δέντρο (βλ. λ. *γενεαλογικός*) **2.** (ειδικότ.) αυτός που αφορά μόνο σε συγκεκριμένη οικογένεια (και σε κανέναν άλλον): ~ *υπόθεση* **3.** ***οικογενειακά*** (τα) (+γεν. κτητικής αντων.) τα ζητήματα, οι υποθέσεις τής οικογένειας: *δεν συζητούσε ποτέ τα ~ του με άλλους.*

οικογενειακώς επίρρ. [1835] **1.** ως ολόκληρη οικογένεια, όλη μαζί η οικογένεια (και όχι με ορισμένα μέλη της ή μόνος): *μέχρι τώρα ταξιδεύαμε ~, αυτή τη φορά όμως θα φύγω μόνος μου* || *τους φιλοξένησα* ~ **2.** μαζί με την οικογένεια: *θα περάσω τα Χριστούγεννα ~*. Επίσης **οικογενειακά** (κυρ. σημ. 2).

οικογενειάρχης (ο) [1833] {οικογενειαρχών} **1.** ο αρχηγός τής οικογένειας, ο πατέρας **2.** πρόσωπο που συντηρεί οικογένεια: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φαμελιάρης.

οικογενειοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η πρακτική να τοποθετούνται από αυτούς που έχουν εξουσία συγγενικά ή φιλικά τους πρόσωπα σε ανώτερες θέσεις και σε ανώτερα αξιώματα: *κατηγορήθηκε για ~ στη συγκρότηση τής κυβέρνησής του* || *σε αυτή την επιχείρηση επικρατεί ~· ο πατέρας είναι πρόεδρος και ο γιυος διευθυντής* ΣΥΝ. νεποτισμός.
[ΕΤΥΜ. < *οικογένεια* + *-κρατία* < *κρατώ*, πβ. κ. *ανδρο-κρατία*, *γεροντο-κρατία*].

οικοδέσποινα (η) [μτγν.] {δύσχρ. οικοδεσποινών} η κυρία τού σπιτιού, ιδ. σε σχέση με τους φιλοξενουμένους ή τους επισκέπτες της: *η ~ περιποιείται τους καλεσμένους της* || *ο πρώτος χορός ανήκει στην ~* || *ευγενική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

οικοδεσπότης (ο) [μτγν.] {οικοδεσποτών} ο κύριος τού σπιτιού, ιδ. σε σχέση με τους φιλοξενουμένους ή τους επισκέπτες του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, κύριος*.

οικοδίαιτος, -η, -ο (για ζώα) αυτός που ζει στο σπίτι ΣΥΝ. κατοικίδιος, οικόσιτος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οἰκο-* + *δίαιτος* < *δίαιτα*].

οικοδιδάσκαλος (ο) [1818] {οικοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους}, **οικοδιδασκάλισσα** (η) [1889] {οικοδιδασκαλισσών} (σπάν.) ο δάσκαλος που διδάσκει μαθητή κατ' οίκον.

οικοδομή (η) [μτγν.] **1.** (λόγ.) η οικοδόμηση, το χτίσιμο οικήματος: *εργολάβος οικοδομών* **2.** (συνεκδ.) το υπό ανέγερση κτήριο: *δουλεύει στις ~* **3.** το οικοδόμημα, το κτήριο.

οικοδόμημα (το) [αρχ.] {οικοδομήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κτήριο, το κτίσμα **2.** (μτφ.) οποιοδήποτε σύστημα χαρακτηρίζεται από εσωτερική συγκρότηση: *κρατικό / κοινωνικό / ευρωπαϊκό ~* || *τριγμοί στο ~ των κοινωνικών ασφαλίσεων.*

οικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ανέγερση οικοδομής, το χτίσιμο (κτηρίου): *~ νοσοκομείου / σχολείου / πολυκατοικίας* ΑΝΤ. κατεδάφιση **2.** (μτφ.) η δημιουργία και η εδραίωση μιας κατάστασης: *αγωνίζονται για την ~ ενός καλύτερου κόσμου* || *σταδιακή ~ μέτρων αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο χωρών.*

οικοδομήσιμος, -η, -ο [1849] αυτός που είναι κατάλληλος για την ανέγερση οικοδομής: *~ έδαφος / περιοχή / υλικά.*

οικοδομικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις οικοδομές, τις οικοδομήσεις ή τους οικοδόμους: *~ άδεια / σχεδιασμός / οργασμός / επιχειρήσεις / συνεταιρισμοί / έργα / υλικά·* ΦΡ. (α) ***οικοδομική γραμμή*** το όριο τού οικοδομικού τετραγώνου, που ορίζεται από το ρυμοτομικό σχέδιο προς την πλευρά τού κοινόχρηστου χώρου, μέχρι το οποίο επιτρέπεται η δόμηση (β) ***οικοδομικό σύστημα*** το σύστημα με βάση το οποίο κατασκευάζονται οι οικοδομές σε πόλη ή οικισμό (γ) ***Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός*** (αρχικά Γ.Ο.Κ.) το σύνολο των διατάξεων που αναφέρονται στις προϋποθέσεις για την εκτέλεση κατασκευής (οικοδομής) εντός ή εκτός σχεδίου πόλεως ή οικισμού **2.** (α) αυτός που αποτελείται από οικοδομές: *~ χώρος* (β) ***οικοδομικό τετράγωνο*** βλ. λ. *τετράγωνο* **3.** (α) ***οικοδομική*** (η) το σύνολο των τεχνικών και των εργασιών σχεδίασης και κατασκευής οικοδομών (β) ***οικοδομικά*** (τα) τα έξοδα που απαιτεί η ανέγερση οικοδομής. — **οικοδομικώς** επίρρ. [μτγν.].

οικοδόμος (ο) ο εργάτης που δουλεύει στην ανέγερση οικοδομής: *συνδικάτο οικοδόμων* ΣΥΝ. χτίστης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἶκο* + *-δόμος* < *δέμω* «χτίζω – κατασκευάζω» (βλ. κ. *δόμος*)].

οικοδομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {οικοδομείς... | οικοδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κατασκευάζω, ανεγείρω (οικοδομή) ΣΥΝ. χτίζω ΑΝΤ. γκρεμίζω **2.** (μτφ.) δημιουργώ (κάτι που έχει χαρακτήρα σταθερό ή/και συστηματικό): *στόχος τους είναι να οικοδομήσουν μια κοινωνία ισότητας και δικαιοσύνης* ΣΥΝ. εδραιώνω, θεμελιώνω.

οίκοθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από το σπίτι **2.** από την πατρίδα **3.** αυτοπροαίρετα, αυτεπαγγέλτως: *το δικαστήριο επελήφθη ~ τής υποθέσεως·* ΦΡ. ***νοείται οίκοθεν*** *(νοείται οἴκοθεν)* είναι αυτονόητο, γίνεται κατανοητό αφ' εαυτού: *~ ότι οι υπογράψαντες τη σύμβαση οφείλουν να τηρούν τους όρους αυτής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἶκο-* + παραγ. επίθημα *-θεν* (βλ.λ.)].

οίκοι επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** στο σπίτι, κατ' οίκον: *~ διαμονή / περιορισμός / νοσηλεία* **2.** στην πατρίδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τονισμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., προερχόμενο από αρχαιότατη τοπική πτώση τού ουσ. *οἶκος*].

οικοκυρά (η) → νοικοκυρά

οικοκυρικός, -ή, -ό [1897] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τις ασχολίες τού σπιτιού, τού νοικοκυριού **2.** ***οικοκυρικά*** (τα) το σχολικό μάθημα τής οικιακής οικονομίας (βλ. λ. *οικιακός*).

οικοκυροσύνη (η) → νοικοκυροσύνη

οικόλεκτος (η) {οικολέκτ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα που μιλιέται στο περιβάλλον μιας οικογένειας από τα μέλη της.
[ΕΤΥΜ. < *οίκος* + *-λεκτος* < *λέγω*, κατά τα *διάλεκτος*, *ιδιόλεκτος* κ.τ.ό.].

οικολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο κλάδος των βιολογικών επιστημών που ερευνά τις σχέσεις των ζωντανών οργανισμών με το περιβάλλον τους **2.** το σύνολο των σχέσεων αλληλεπίδρασης ανάμεσα στους ζωντανούς οργανισμούς και στο περιβάλλον τους, η ισορροπία στις σχέσεις αυτές **3.** η ιδεολογία που έχει ως στόχο της την καλύτερη ισορροπία ανάμεσα στον άνθρωπο και στο φυσικό περιβάλλον, καθώς και την προστασία τού περιβάλλοντος αυτού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Ökologie].

οικολογικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την οικολογία: *~ σπουδές / οργάνωση / πρωτοβουλία* (β) ΠΟΛΙΤ. ***οικολογικό κίνημα*** το πολιτικό και/ή κοινωνικό κίνημα που έχει ως πρωταρχικό στόχο την προστασία τής φύσης από την ανεξέλεγκτη χρήση τής τεχνολογίας και των φυσικών πόρων από την αλόγιστη εκμετάλλευση (γ) ***οικολογική ανθρωπολογία*** βλ. λ. *ανθρωπολογία* **2.** αυτός που δεν βλάπτει το περιβάλλον: *~ συσκευασία / βαφή* **3.** αυτός που σχετίζεται με το περιβάλλον (την κατάσταση, την προστασία του κ.λπ.): *~ καταστροφή / ισορροπία / ανησυχίες / συνείδηση.* — **οικολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. écologique].

οικολόγος (ο/η) **1.** ο/η επιστήμονας που ασχολείται με την οικολογία **2.** ΠΟΛΙΤ. ο/η οπαδός τού οικολογικού κινήματος ΣΥΝ. πράσινος **3.** (γενικότ.) πρόσωπο που έχει οικολογική συνείδηση, που εκδηλώνει το ενδιαφέρον του για την προστασία τού περιβάλλοντος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. écologue].

οικονόμα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η γυναίκα που φροντίζει να μην κάνει πολλά έξοδα ή και να εξοικονομεί, να αποταμιεύει χρήματα.

οικονομετρία (η) {οικονομετριών} ΟΙΚΟΝ. κλάδος τής οικονομικής επιστήμης που εφαρμόζει στατιστικές μεθόδους για τον έλεγχο των οικονομικών θεωριών, την εμπειρική ανάλυση των οικονομικών σχέσεων και την πρόβλεψη των οικονομικών μεγεθών. — **οικονομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. économétrie].

οικονομία (η) {οικονομιών} **1.** (α) διαχείριση εσόδων και εξόδων, υλικών αγαθών και πόρων (β) ***οικιακή οικονομία*** βλ. λ. *οικιακός* **2.** (α) το σύνολο των δραστηριοτήτων, των θεσμών και των μέσων, που σχετίζονται με την παραγωγή και την κατανάλωση υλικών αγαθών, την ικανοποίηση των υλικών αναγκών στο πλαίσιο μιας κοινωνίας: *δημόσια / παγκόσμια / υγιής / εύρωστη / ισχυρή / ανταγωνιστική / στάσιμη ~ || η πορεία τής ~ φαίνεται ανησυχητική* (β) ***εθνική οικονομία*** βλ. λ. *εθνικός* (γ) ***ανοικτή οικονομία*** η οικονομία που έχει συναλλακτικές σχέσεις με άλλες οικονομίες (δ) ***κλειστή οικονομία*** η οικονομία που περιορίζει τις δραστηριότητές της στα εθνικά όρια (ε) ***οικονομία τής (ελεύθερης) αγοράς*** το οικονομικό σύστημα, στο οποίο ο μηχανισμός τής αγοράς καθορίζει την παραγωγή, την κατανομή και την κατανάλωση αγαθών, με αντίστοιχο περιορισμό τής παρέμβασης τής κεντρικής εξουσίας· στην πράξη ταυτίζεται με την ελεύθερη οικονομία (βλ. παρακάτω) ΣΥΝ. καπιταλισμός (στ) ***ελεύθερη οικονομία*** το οικονομικό σύστημα, στο οποίο επικρατούν η ελεύθερη δράση τής ιδιωτικής επιχείρησης, ο ανταγωνισμός και η ελεύθερη αγορά, τα οποία καθορίζουν την παραγωγή, την κατανομή και την κατανάλωση αγαθών, κατ' αντιδιαστολή προς την οικονομία όπου επικρατεί ο κεντρικός σχεδιασμός· στην πράξη ταυτίζεται με την οικονομία τής (ελεύθερης) αγοράς (βλ. ε) (ζ) ***μικτή οικονομία*** το οικονομικό σύστημα στο οποίο συνυπάρχουν ιδιωτικές και κρατικοποιημένες επιχειρήσεις (η) ***ναυτιλιακή οικονομία*** βλ. λ. *ναυτιλιακός* (θ) ***στατική οικονομία*** βλ. λ. *στατικός* (ι) ***συναλλακτική οικονομία*** βλ. λ. *συναλλακτικός* (ια) ***οικονομία αγροτική*** ο τομέας τής οικονομικής δραστηριότητας που σχετίζεται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, τη δασοκομία, την αλιεία και το κυνήγι (ιβ) ***οικονομία ανεπτυγμένη*** οικονομία που χαρακτηρίζεται από υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα των πολιτών, μικρό ποσοστό ανεργίας, παραγωγικότητα, σημαντική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών κ.λπ. (ιγ) ***οικονομία αναπτυσσόμενη / (μειωτ.) υπανάπτυκτη*** η μη ανεπτυγμένη οικονομία (ιδ) ***οικονομία διευθυνόμενη / ελεγχόμενη*** οικονομικό καθεστώς που συνδυάζει την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα των ατόμων με τον ρυθμιστικό ρόλο τού κράτους προς την κατεύθυνση τής εξυπηρέτησης των συμφερόντων τού κοινωνικού συνόλου (ιε) ***οικονομία ιδιωτική*** η οικονομία τής οποίας φορέας είναι οι ιδιώτες (ιστ) ***οικονομία παγκόσμια*** η οικονομία ως ολότητα με παγκόσμιες διαστάσεις (παραγωγή, κατανάλωση κ.λπ.) (ιζ) ***σχεδιασμένη κεντρικά οικονομία*** η οικονομία στην οποία η παραγωγή, η διανομή και η χρήση των συντελεστών παραγωγής προγραμματίζεται κεντρικά από έναν κρατικό φορέα προγραμματισμού· αλλιώς *κεντρικός σχεδιασμός* **3.** (α) η οικονομική επιστήμη (βλ. λ. *οικονομικός*): *σπουδάζω ~* ΣΥΝ. οικονομικά, οικονομολογία (β) ***πολιτική οικονομία*** βλ. λ. *πολιτικός* **4.** η αποφυγή περιττών δαπανών: *κάνει ~, για να τα βγάλει πέρα* **5.** ***οικονομίες*** (οι) τα χρήματα που αποταμιεύει κανείς: *~ μιας ζωής* **6.** η μετρημένη χρήση, η επιδίωξη και η πρακτική τού να επιτυγχάνει κανείς όσο το δυνατόν περισσότερα, χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν λιγότερα: *~ χρόνου / δυνάμεων || η ~ τής γλώσσας* ΑΝΤ. σπατάλη **7.** (α) ΦΙΛΟΛ. ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάζει και διατάσσει ο συγγραφέας τα επιμέρους στοιχεία που συγκροτούν την πλοκή ενός έργου, ώστε να οδηγούν λογικά και αβίαστα στη λύση: *η ~ τού μυθιστορήματος* (β) (γενικότ.) (στον κινηματογράφο, στο θέατρο κ.α.) ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς τα μέσα που διαθέτει, ώστε να επιτυγχάνει τους στόχους που έχει θέσει: *η ~ τού σεναρίου || η σκηνική ~ τού δράματος* **8.** (α) ΘΕΟΛ. ***θεία οικονομία*** το σχέδιο τού Θεού για τη σωτηρία τού κόσμου με την ενανθρώπηση τού Χριστού (β) ***κατ' οικονομίαν*** (i) με προγραμματισμό: *δεδομένης τής αδυναμίας τού ανθρώπου να ικανοποιήσει όλες τις επιθυμίες του, πρέπει να ρυθμίζουμε τη ζωή μας ~ με τις κατάλληλες επιλογές* (ii) ΕΚΚΛΗΣ. άσκηση φιλανθρωπίας από την Εκκλησία με βάση την αρχή τής επιείκειας για την εξυπηρέτηση τής πνευματικής ζωής τού πιστού, όχι σε θέματα πίστεως αλλά μόνο ποιμαντικού χαρακτήρα: *κατ' οικονομίαν δεν επιβλήθηκαν αυστηρές ποινές.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰκονόμος*. Η λ. απαντά (ως δάνειο) σε πολλές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. economy, γαλλ. économie, γερμ. Ökonomie κ.ά. Πολλές φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ελεύθερη / μικτή / ελεγχόμενη οικονομία* (< αγγλ. free / mixed / state-controlled economy), *ανεπτυγμένη / ιδιωτική / παγκόσμια οικονομία* (< αγγλ. static / developed / private / global economy) κ.ά.].

οικονομικά (τα) **1.** η οικονομική κατάσταση (κοινωνίας ή ατόμου): *τα ~ τού κράτους βαδίζουν από το κακό στο χειρότερο || τα ~ μου δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση / δεν πάνε καλά / είναι περιορισμένα* **2.** η οικονομική επιστήμη: *σπουδάζει ~ στην Αγγλία.*

οικονομικίστικος, -η, -ο κ. **οικονομίστικος** (μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εμμονή στη θεωρητική οικονομία, σε δυσνόητες περιγραφές οικονομικών μεγεθών και τη χρήση αριθμών (με αποτέλεσμα να αγνοεί την πραγματικότητα και να μην έχει ενδιαφέρον). — **οικονομικίστικα** κ. **οικονομίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακαταλαβίστικος.*
[ΕΤΥΜ. < *οικονομικός* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ. κ. *δημοτικ-ίστικος*].

οικονομικοπολιτικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με την οικονομία και την πολιτική: *η ~ θέση τής Ελλάδας στην Ε.Ε.*

οικονομικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την οικονομία: *~ πολιτική / εξέλιξη / κρίση / υπηρεσία / σκάνδαλο / θυσίες / δομές / συνέπειες / σταθεροποίηση / σύγκλιση / σπουδές / σύμβουλος / βοήθεια / επιτελείο / συνεργασία / πρόοδος / πόλεμος / εξαθλίωση / θεωρία / άποψη / διεκδικήσεις / εξυγίανση / δείκτης / ανάλυση / αναλυτής / ανεξαρτησία / χάος / ατασθαλίες / εφημερίδα / ανάπτυξη / αυτάρκεια / ένωση / ύφεση / μαρασμός / μεταρρύθμιση / εκκρεμότητα / δραστηριότητα || Υπουργείο Οικονομικών* (β) ***οικονομική επιστήμη*** η επιστήμη που μελετά τα οικονομικά φαινόμενα και τους νόμους που διέπουν την παραγωγή, κατανομή και κατανάλωση υλικών αγαθών και υπηρεσιών (γ) ***οικονομική ζώνη*** η περιοχή στην οποία μια επιχείρηση ασκεί την οικονομική της δραστηριότητα (δ) ***Οικονομικό Δίκαιο*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που ρυθμίζουν τις οικονομικές σχέσεις στο πλαίσιο δεδομένης έννομης τάξης (ε) ***οικονομικό έτος*** βλ. λ. *έτος* (στ) ***οικονομικό έγκλημα*** το έγκλημα που διαπράττεται στο πλαίσιο επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (π.χ. κατάχρηση, φοροδιαφυγή, αθέμιτος ανταγωνισμός, συκοφαντική δυσφήμηση κ.λπ.) (ζ) ***οικονομικός άνθρωπος*** (λατ. homo oeconomicus) ο τύπος ανθρώπου, τού οποίου η συμπεριφορά καθορίζεται, σύμφωνα με την κλασική σχολή οικονομικής σκέψης (Α. Σμιθ, Τ.Ρ. Μάλθους κ.ά.), από τις οικονομικές του επιδιώξεις (π.χ. ενός επιχειρηματία από την επιδίωξή του να αυξήσει τα κέρδη του) (η) ***οικονομικός συνασπισμός*** βλ. λ. *συνασπισμός* (θ) ***οικονομικό αγαθό*** κάθε αγαθό που καλύπτει ανθρώπινη ανάγκη και για να το αποκτήσει ο άνθρωπος πρέπει να το παραγάγει ο ίδιος ή να το αγοράσει (ι) ***οικονομικό σύστημα*** η μορφή τής οικονομίας στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου κοινωνικού συστήματος, λ.χ. το κομουνιστικό, το φιλελεύθερο κ.ά. (ια) ***οικονομικός θεσμός*** ο θεσμός που σχετίζεται με την παραγωγική διαδικασία (λ.χ. η βιομηχανία, η διανομή των αγαθών, οι ανταλλαγές κ.λπ.) (ιβ) ***οικονομικός / κεντρικός σχεδιασμός*** το σύστημα τής σχεδιασμένης κεντρικά οικονομίας (βλ. λ. *οικονομία*) (ιγ) ***οικονομικό μέγεθος*** (i) ποσό, αριθμός που χρησιμοποιείται σε οικονομικές μελέτες: *σύγκριση οικονομικών μεγεθών || παρατηρώ τα οικονομικά μεγέθη* (ii) (κ. ***οικονομική συσκευασία***) (για προϊόντα) συσκευασία η οποία παρέχει μεγαλύτερη ποσότητα και στοιχίζει λιγότερο: *απορρυπαντικό σε ~* **2.** αυτός που σχετίζεται με την απόκτηση χρημάτων και γενικότ. υλικών αγαθών: *~ βοήθεια / κίνητρα / προβλήματα·* ΦΡ. (α) ***οικονομικός παράγοντας*** (i) το πρόσωπο που διαθέτει σημαντική θέση στον επιχειρηματικό κόσμο (μεγαλοβιομήχανος, τραπεζίτης κ.λπ.): *σημαντικός ~ προσφέρθηκε να στηρίξει οικονομικά την προσπάθεια τού συλλόγου μας* (ii) οτιδήποτε επιδρά στη διαμόρφωση μιας κατάστασης στην οικονομία (β) ***οικονομικός πρόσφυγας / μετανάστης*** το πρόσωπο που εγκαταλείπει τη χώρα του αναζητώντας καλύτερο βιοτικό επίπεδο και όχι για πολιτικούς ή άλλους λόγους **3.** (για πρόσ.) αυτός που προβαίνει σε λελογισμένες δαπάνες ΣΥΝ. λιτοδίαιτος, φειδωλός, ολιγοδάπανος ΑΝΤ. σπάταλος **4.** (για πράγματα) (α) αυτός που δεν κοστίζει πολύ, αυτός που έχει συμφέρουσα τιμή (β) αυτός που δεν υποβάλλει τον ιδιοκτήτη του σε μεγάλα έξοδα (π.χ. δεν καταναλώνει πολλά καύσιμα): *~ αυτοκίνητο* **5.** (γενικότ.) αυτός που με όσο το δυνατόν λιγότερα μέσα επιτυγχάνει όσο το δυνατόν περισσότερα ΑΝΤ. αντιοικονομικός **6.** ***οικονομικό*** (το) οτιδήποτε σχετίζεται με δαπάνη, κόστος ή τις δυνατότητες εξόδων: *για όσους το ~ δεν αποτελεί πρόβλημα, προτείνουμε διακοπές σε μέρη εξωτικά || αφού είδαμε τις εργασιακές υποχρεώσεις σας, ας συζητήσουμε και το ~* (αμοιβή, μισθό). — **οικονομικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

οικονομικότητα (η) ο βαθμός στον οποίο επιτυγχάνεται το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα με τα ελάχιστα δυνατά μέσα.

οικονομισμός (ο) [1895] ΟΙΚΟΝ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το δόγμα που υπερτονίζει τη σημασία των οικονομικών παραγόντων κατά την παρατήρηση και ερμηνεία τής κοινωνικής εξέλιξης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. économisme].

οικονομίστικος, -η, -ο ▸ οικονομικίστικος

οικονομολογία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η οικονομική επιστήμη. — **οικονομολογικός**, -ή, -ό [1865].

οικονομολόγος (ο/η) [1839] **1.** ο/η επιστήμονας που ασχολείται με την οικονομολογία • **2.** (σπάν.-καταχρ.) πρόσωπο που φροντίζει να έχει περιορισμένα έξοδα ΣΥΝ. φειδωλός, ολιγοδάπανος ΑΝΤ. σπάταλος

οικονόμος (ο/η) **1.** πρόσωπο που περιορίζει τις δαπάνες του, αυτός που καταφέρνει ή φροντίζει να μην ξοδεύει πολλά ΣΥΝ. φειδωλός, λιτός. ΑΝΤ. σπάταλος **2.** το πρόσωπο που έχει αναλάβει τη διαχείριση των οικονομικών πλούσιας οικογένειας, μονής, οικοτροφείου ή άλλου ιδρύματος **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο κληρικός που αναλαμβάνει τη διαχείριση τής περιουσίας τής επισκοπής ή τής μητρόπολης (β) (ως τιμητικός τίτλος) ιερέας που έχει προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στην Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *οἶκον νέμειν / νέμεσθαι*, αρχική σημ. «αυτός που διαχειρίζεται και διοικεί τα τού οίκου»].

οικονομοτεχνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο αντικείμενο από οικονομικής και τεχνικής απόψεως: *~ μελέτη || « ~ προϋπολογισμός έργων αποκατάστασης πληγεισών περιοχών»* (εφημ.). — **οικονομοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.

οικονομώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [αρχ.] {οικονομ-είς κ. (λαϊκ.) -άς... | οικονόμ-ησα, -ούμαι κ. (λαϊκ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βάζω στην άκρη, φροντίζω να μην ξοδεύω (για να έχω περίσσευμα): *~ χρήματα* ΣΥΝ. αποταμιεύω **2.** προμηθεύομαι, εξευρίσκω, εξοικονομώ με κάποιον (συνήθ. επιτήδειο) τρόπο· ΦΡ. ***τα (οι)κονομάω*** κερδίζω αρκετά λεφτά **3.** χειρίζομαι με τρόπο οικονομικό, αποτελεσματικό **4.** (μεσοπαθ. ***οικονομούμαι***) (α) (+από) εξασφαλίζω (κάτι δυσεύρετο ή δύσκολα απο-

κτώμενο): *οικονομήθηκε από ρούχα για φέτος* (β) (+με) βολεύομαι **5.** (η μτχ. ***(οι)κονομημένος, -η, -ο***) οικονομικά ευκατάστατος.

οικόπεδο (το) {οικοπέδ-ου | -ων} **1.** η έκταση γης που προορίζεται για την οικοδόμηση κτηρίου: *αγόρασε ένα παραθαλάσσιο ~* || *~ εντός / εκτός σχεδίου* **2.** (μτφ.) ο τομέας δικαιοδοσίας ή αρμοδιότητας: *μη μπαίνεις σε ξένα ~!* ΣΥΝ. υπόθεση, ζήτημα. - (υποκ.) **οικοπεδάκι** (το), (μεγεθ.) **οικοπεδάρα** (η). **οικοπεδικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἰκόπεδον* < *οἰκο-* + *πεδον* «έδαφος» (βλ. κ. *πεδίο*). Στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα απαντά και η σημ. «ερημικό μέρος, σπίτι» (πβ. Π.Δ. *Ψαλμ.* 102, 7: *ἐγενήθην ὡσεὶ νυκτικόραξ ἐν οἰκοπέδῳ*)].

οικοπεδοποιώ ρ. μετβ. {οικοπεδοποιείς... | οικοπεδοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω έκταση γης σε οικόπεδα. — **οικοπεδοποίηση** (η).

οικοπεδούχος (ο/η) [1886] ιδιοκτήτης οικοπέδου.
[ΕΤΥΜ. < *οικόπεδο* + *-ούχος* < *έχω*].

οικοπεδοφάγος (ο) [1886] (εκφραστ.) αυτός που καταπατεί δημόσια γη ή οικόπεδα τα οποία ανήκουν σε άλλους.

οίκος (ο) **1.** (αρχαιοπρ.) το σπίτι, ο τόπος κατοικίας· ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***οίκος (τού) Θεού*** η Εκκλησία, ο ναός (β) (επίσ.) ***οίκος ευγηρίας*** το γηροκομείο (γ) ***οίκος τυφλών*** το άσυλο τυφλών (δ) ***οίκος ανοχής*** βλ. λ. *ανοχή* (ε) (παροιμ.) ***τα εν οίκω μη εν δήμω*** (*τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ*) οι οικογενειακές υποθέσεις δεν πρέπει να κοινολογούνται στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (στ) ***κατ' οίκον*** (*κατ' οἶκον*, Σοφοκλ. *Ἠλέκτρα* 929) στο σπίτι: *~ έρευνα / διδασκαλία / περιορισμός* || *διανομή (έτοιμου φαγητού) ~* (ζ) ***φροντίζω τα τού οίκου μου*** μεριμνώ για τις υποθέσεις μου (οικογενειακές ή προσωπικές) (η) ***Οίκος Ναύτου*** βλ. λ. *ναύτης* **2.** η οικογένεια (προκειμένου για οικογένειες από τις οποίες προήλθαν βασιλικές δυναστείες): *ο ~ των Κομνηνών / των Παλαιολόγων* • **3.** η επιχείρηση: *~ μόδας / πλειστηριασμών* || *εκδοτικός ~* • **4.** ΕΚΚΛΗΣ. καθεμιά από τις επιμέρους στροφές κοντακίου • **5.** το σύνολο των πολιτικών και στρατιωτικών προσώπων που βρίσκονται στην υπηρεσία ανώτατου άρχοντα **6.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η μεγάλη φεουδαρχική ιδιοκτησία κατά τον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα (καλλιεργήσιμες εκτάσεις, κατοικία, υποστατικά κ.λπ.). - (υποκ.) **οικίσκος** (ο) [αρχ.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶκος* < *Ϝοῖκ-ος* (κυπρ.) < *woik-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *weik- «σπίτι, κατοικία», πβ. σανσκρ. véśa-, λατ. vicus, vicinus «πλησίον, κοντινός» (> γαλλ. voisin), villa «έπαυλη» (> γαλλ. ville), αρχ. σλαβ. visi «χωριό», γοτθ. weihs κ.ά. Παράγ. *οἰκ-ία* (βλ.λ.), *οἰκέτης, οἰκ-εῖος, οἰκ-ῶ, οἴκ-ημα, οἰκ-ίζω* κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως α' συνθ. (πβ. *οἰκο-γένεια, οἰκο-νομία*) και ως β' συνθ. (πβ. *ἔν-οικος, κάτ-οικος, μέτ-οικος* κ.ά.)].

οικοσελίδα (η) ΠΛΗΡΟΦ. η αρχική σελίδα ιστοτόπου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. home page].

οικόσημο (το) [1851] {οικοσήμ-ου | -ων} το διακριτικό σήμα αριστοκρατικών οικογενειών, το οποίο φέρει παραστάσεις ζώων, φυτών, αφηρημένων σχημάτων ή άλλων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Hauswappen].

οικοσημολογία (η) [οικοσημολογιών] η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη των οικοσήμων ΣΥΝ. εραλδική.

οικόσιτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (ζώο) που ζει και σιτίζεται στο σπίτι ΣΥΝ. κατοικίδιος **2.** αυτός που ζει και τρέφεται σε ξένο σπίτι με την καταβολή χρηματικού ποσού ΣΥΝ. οικότροφος. — **οικοσιτώ** ρ. {-είς...}.

οικοσκευή (η) [μτγν.] το σύνολο των (φορητών) οικιακών σκευών και επίπλων, ο εξοπλισμός τού σπιτιού ΣΥΝ. νοικοκυριό.

οικοστολή (η) [1871] η διακριτική και επίσημη ενδυμασία που φορούν οι υπηρέτες ανακτόρων, πρεσβειών, πολυτελών ξενοδοχείων, μεγάρων, πύργων κ.λπ. ΣΥΝ. λιβρέα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. livrée (βλ. λ. *λιβρέα*)].

οικοσύστημα (το) {οικοσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΛ. η φυσική ή οικολογική ενότητα που συγκροτείται από τα είδη οργανισμών που ζουν σε ορισμένη περιοχή και από το περιβάλλον στο οποίο ζουν. — **οικοσυστηματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. écosystème].

οικοτεχνία (η) {οικοτεχνιών} η οικιακή βιοτεχνία. — **οικοτεχνικός**, -ή, -ό.

οικοτουρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο τουρισμός που σέβεται το περιβάλλον **2.** ο τουρισμός που συνδυάζει τις διακοπές και τις οικολογικές δραστηριότητες.

οικοτουρίστας (ο) {οικοτουριστών}, **οικοτουρίστρια** (η) {οικοτουριστριών} πρόσωπο που κάνει οικοτουρισμό (βλ.λ., σημ. 2). — **οικοτουριστικός**, -ή, -ό. **οικοτουριστικά** επίρρ.

οικοτροφείο (το) [1847] **1.** το ίδρυμα στο οποίο παρέχεται διαμονή και τροφή επί πληρωμή **2.** (ειδικότ.) το οίκημα σχολείου, στο οποίο κατοικούν και σιτίζονται οι μαθητές του με την καταβολή χρηματικού ποσού.

οικότροφος (ο/η) [μτγν.] {οικοτρόφ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που μένει σε οικοτροφείο **2.** πρόσωπο που ζει και σιτίζεται σε ξένο σπίτι επί πληρωμή.

οικότυπος (ο) {οικοτύπ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. πληθυσμός φυτών ή ζώων, που είναι προσαρμοσμένος σε συγκεκριμένο φυσικό ή βιολογικό περιβάλλον έπειτα από παρατεταμένη φυσική επιλογή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ecotype].

οικουμένη (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των λαών και των χωρών τής Γης· η υφήλιος, ο κόσμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. ενεστ. *οἰκούμενος* τού *οἰκῶ* / *-οῦμαι*].

οικουμενικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την οικουμένη (και όχι με μεμονωμένες χώρες ή ομάδες ανθρώπων): *~ προβλήματα / αξίες / συνείδηση / θεώρηση / αντιμετώπιση / κίνδυνος* ΣΥΝ. παγκόσμιος, πανανθρώπινος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Οικουμενική Σύνοδος*** το ανώτατο συλλογικό όργανο τής Ορθοδόξου Εκκλησίας, που συγκαλείται σε περίπτωση σοβαρού δογματικού ή γενικότερου θρησκευτικού ζητήματος και στο οποίο συμμετέχουν αντιπρόσωποι όλων των Πατριαρχείων και των αυτοκεφάλων Εκκλησιών τής Ορθοδόξου Εκκλησίας (β) ***Οικουμενικός Πατριάρχης*** βλ. λ. *πατριάρχης* (γ) ***Οικουμενικό Πατριαρχείο*** βλ. λ. *πατριαρχείο* (δ) ***οικουμενική κίνηση*** η κίνηση που αποσκοπεί στην εξομάλυνση των διαφορών μεταξύ των χριστιανικών Εκκλησιών, ώστε να είναι δυνατή η μεταξύ τους ένωση **3.** ΠΟΛΙΤ. ***οικουμενική κυβέρνηση*** η κυβέρνηση που συγκροτείται με τη συναίνεση ή συμμετοχή τού συνόλου των πολιτικών κομμάτων και μερίδων τού Κοινοβουλίου και σχηματίζεται προκειμένου να αντιμετωπιστούν εκτάκτως κρίσιμα προβλήματα μιας χώρας. — **οικουμενικ-ά / -ώς** [1847] επίρρ., **οικουμενικότητα** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *οἰκουμένη* (βλ.λ.). Ως νεότερος επιστημ. όρος αποτελεί απόδ. τού νεολατ. universalis].

> **οικουμενικός: συνώνυμα.** Το κοινό «γνώρισμα» ανάμεσα στο **οικουμενικός** και στα συνώνυμά του είναι το σημασιολογικό χαρακτηριστικό τής γενικότητας, τού γενικού χαρακτήρα (μιας ιδιότητας, κατάστασης, ενέργειας κ.λπ.) σε ένα ομοιογενές σύνολο (λαών, εθνών, χωρών, κόσμων, ανθρώπων κ.τ.ό.). Το **οικουμενικός** (< **οικουμένη** [ενν. *γη*]) είναι ένας εμφατικός όρος που χρησιμοποιείται για να αναφερθεί κανείς στον ευρύτερα γνωστό κόσμο μιας εποχής, σε όλες τις κατοικούμενες χώρες, ιδίως μέσα από την εξάπλωση τού χριστιανισμού και των Εκκλησιών του. Έτσι γίνεται λόγος για *Οικουμενικές Συνόδους, Οικουμενικό Πατριαρχείο, Οικουμενική Εκκλησία, οικουμενική κίνηση των Εκκλησιών*. Καταχρηστικά, για την απόδοση ξένου όρου χρησιμοποιήθηκε η λ. και με πολιτικό περιεχόμενο (*οικουμενική κυβέρνηση*). Στην ίδια αντίληψη, τού συνολικού μέσα στον κόσμο, μέσα στα έθνη, μέσα στους ανθρώπους, πλάστηκαν τα **παγκόσμιος, διεθνής** και **πανανθρώπινος**. Πρόκειται για κοσμικές, πολιτικές, κοινωνικές και ανθρωπιστικές αναφορές. Μιλάμε για *παγκόσμια αρμονία* ή *παγκόσμια έλξη*, αναφερόμενοι στο σύμπαν, αλλά και για *παγκόσμιο πόλεμο, παγκόσμια αναταραχή* ή *παγκόσμια ειρήνη*, αναφερόμενοι σε όλο τον κόσμο, σε όλες τις χώρες και τους λαούς τής Γης. Ιδιαίτερη αναφορά στον άνθρωπο και στα ανθρώπινα οδηγεί στο **πανανθρώπινος** (*αξίες, ιδανικά, αντίληψη*), ενώ η έμφαση στις σχέσεις των χωρών μεταξύ τους και στο σύνολό τους οδηγεί στο **διεθνής** (*συνεργασία, κατανόηση, οικονομία, ταμείο, οργανισμός, συνέδριο, αγώνες, συγκρούσεις*). Έντονη –και ετυμολογικώς διαφανή– δίνει την έννοια τού όλου, τού συνόλου και τού καθόλου το **καθολικός**. Μιλάμε για *καθολική συμφωνία, καταστροφή, αγανάκτηση, χαρακτηριστικά, σχήμα* κ.λπ. Στη γλώσσα, μάλιστα, πιστεύουν οι γλωσσολόγοι –και οι φιλόσοφοι– ότι υπάρχουν τα λεγόμενα **καθολικά** (universalia ελέχθησαν λατινιστί), δηλ. δομές και χαρακτηριστικά που απαντούν καθολικά, σε όλες τις ανθρώπινες γλώσσες, αποτελώντας βιολογικό γνώρισμα τού ανθρώπου (π.χ. η δομή «υποκείμενο – ρήμα – αντικείμενο» ως λογική δομή –«δράστης – ενέργεια – αποδέκτης τής ενέργειας»– είναι *καθολικό σχήμα* τής γλώσσας).

οικουμενισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των νεότερων τάσεων στον χώρο των χριστιανικών Εκκλησιών και ομολογιών, οι οποίες αποσκοπούν στην υπέρβαση τής Εκκλησιαστικής διάσπασης τού χριστιανικού κόσμου και στη συνεργασία των Εκκλησιών μεταξύ τους μέσω τού οικουμενικού διαλόγου· θεσμικός φορέας τού οικουμενικού αυτού διαλόγου είναι το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, που ιδρύθηκε το 1948 στη Γενεύη • **2.** πολιτική θεωρία που υποστηρίζει την ένωση τού κόσμου υπό κοινή πολιτική ηγεσία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ecumenism].

οικουρώ ρ. αμετβ. {οικουρείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) μένω στο σπίτι, δεν βγαίνω έξω (συνήθ. για λόγους ασθενείας): *όταν ζητήσαμε τον διευθυντή, η γραμματεύς του μας πληροφόρησε ότι οικουρεί.* — **οικουρία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἰκουρῶ (-έω)* < *οἰκουρός* < *οἰκο-* + *-Ϝορος* < *ὁρῶ* «βλέπω, παρατηρώ»].

οικτίρμων, -ων, -ον {οικτίρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που αισθάνεται οίκτο· κυρ. ως χαρακτηρισμός τού Θεού (γνωστός και από ψαλμούς, π.χ. *«~ και ελεήμων ο Κύριος...»*) ΣΥΝ. ελεήμων ΑΝΤ. ανοικτίρμων, άσπλαχνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰκτίρω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μων*].

οικτίρω ρ. μετβ. {οίκτιρα} **1.** (σπάν.) συμμερίζομαι τον πόνο, τη δυστυχία (κάποιου) ΣΥΝ. συμπονώ, ευσπλαχνίζομαι **2.** (κακόσ.) καταφρονώ: *είναι να τον ~ κανείς εκεί που έφτασε* ΣΥΝ. ελεεινολογώ ΑΝΤ. εκτιμώ, υπολήπτομαι. — **οικτιρμός** (ο) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **οἰκτ-ίρ-jω* < **οἰκτρ-jω* (με ανάπτυξη φωνήεντος *-ι-*) < *οἰκτρός* (βλ.λ.)].

οίκτος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα τής συμπάθειας προς κάποιον που πάσχει ή βρίσκεται γενικότ. σε δυσάρεστη κατάσταση ΣΥΝ. λύπηση, συμπόνια ΑΝΤ. ασπλαχνία **2.** (κακόσ.) η περιφρόνηση, η καταφρόνια ΑΝΤ. εκτίμηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶκτος*, που συνδ. με το ρ. *οἰζω* «θρηνώ, οιμώζω», καθώς και με το επιφώνημα *οἴμοι* (βλ.λ.). Οι εν λόγω εκφραστ. λ. διαθέτουν το αρχ. ριζικό θρηνητικό επιφώνημα *οἴ*, το οποίο δήλωνε τον βαθύ πόνο, την οδύνη, την οιμωγή. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. στην τραγωδία με τη σημ. «θρήνος», από την οποία προέκυψε η σημερινή σημ. τής συμπόνιας, τής ευσπλαχνίας].

οικτρός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που κινεί τον οίκτο, που προκαλεί λύπηση και συμπόνια **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί θλίψη με την αθλιότητά του: *η ~ τύχη των αιχμαλώτων* || *~ θέαμα / κατάληξη / μετάφραση* || *είχε ~ τέλος* ΣΥΝ. ελεεινός, τρισάθλιος, θλιβερός ΑΝΤ. εξαίσιος, υπέροχος, ωραίος. — **οικτρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **οικτρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἶκτος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ρός*].

οικώ ρ. αμετβ. {οικείς... | οίκ-ησα, -ούμαι} (αρχαιοπρ.) διαμένω (σε συγκεκριμένο τόπο) ΣΥΝ. κατοικώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἰκῶ (-έω)* < *οἶκος* (βλ.λ.)].

οϊμέ κ. **οϊμένα** κ. **ωιμέ** κ. **ωιμένα** επιφών. (λογοτ.) για την έκφραση δυστυχίας, πόνου (κυρ. ψυχικού) ΣΥΝ. αλίμονο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι ακόλουθες απόψεις: (α) < αρχ. επιφών. *οἴ* + αιτ. *μέ(να)* τής προσ. αντων. *ἐγώ* (β) < επιφών. *ὦ* + αιτ. *μέ(να)* τής προσ. αντων. *ἐγώ*, οπότε η ορθότ. γρ. είναι *ωιμέ(να)*. Ο τ. *οϊμένα* είναι επίσης μεσν.].

οίμοι επιφών. (αρχαιοπρ.) για την έκφραση δυστυχίας, πόνου ΣΥΝ. αλίμονο, οϊμέ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἴ* (θρηνητικό επιφών.) + *μοι*, δοτ. εν. τής προσ. αντων. *ἐγώ*. Βλ. κ. *οἶκτος, οἰμώζω*].

οιμώζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) κλαίω γοερώς, θρηνώ σπαρακτικά ΣΥΝ. (λόγ.) οδύρομαι, ολοφύρομαι, (αρχαιοπρ.) ολολύζω, (οικ.) σκούζω. — **οιμωγή** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επιφών. *οἴμοι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ώζω* (πβ. αρχ. *αἰαῖ- αἰάζω*)].

οιναγορά (η) (λόγ.) **1.** το εμπόριο κρασιού ΣΥΝ. οινεμπόριο **2.** (συνεκδ.) ο τόπος όπου διεξάγεται το εμπόριο τού κρασιού.

οιναποθήκη (η) [1888] {οιναποθηκών} (λόγ.) η αποθήκη κρασιού ΣΥΝ. κάβα.

οινεμπόριο (το) {οινεμπορίου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το εμπόριο κρασιού ΣΥΝ. οιναγορά. — **οινέμπορος** (ο/η) [μτγν.].

οινικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον οίνο: *~ πολιτική*.

οινο- κ. **οινό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τον οίνο: *οινο-παραγωγός, οινο-ποσία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *οἶνος*].

οινοβάρελο (το) [1892] (λόγ.) βαρέλι για την αποθήκευση κρασιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κρασοβάρελο.

οινοβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {οινοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει πιει πολύ κρασί, που βρίσκεται σε κατάσταση μέθης ΣΥΝ. μεθυσμένος, πιωμένος, (λαϊκότ.) σουρωμένος ΑΝΤ. ξεμέθυστος, νηφάλιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οινοβαρόμετρο (το) {οινοβαρομέτρ-ου | -ων} όργανο που χρησιμοποιείται κατά την ανάλυση τού οίνου για τον προσδιορισμό των στερεών ουσιών τού εκχυλίσματός του.

οινοβαφής, -ής, -ές [μτγν.] {οινοβαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τού κρασιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κρασάτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οινοβιομηχανία (η) [1888] {οινοβιομηχανιών} η βιομηχανία παρασκευής και εμφιαλώσεως κρασιών.

οινογεύστης (ο) {οινογευστών} **1.** ειδικός δειγματοληπτικός σωλήνας για τη λήψη μικρής ποσότητας οίνου από βαρέλι ή δεξαμενή **2.** πρόσωπο που δοκιμάζει την ποιότητα τής γεύσης ενός κρασιού. — **οινογευσία** (η), **οινογευστικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οἰνο-* + *γεύστης* < *γεύω / -ομαι*].

οινογνώστης (ο) [1888] {οινογνωστών} αυτός που διακρίνεται για τις γνώσεις του σχετικά με τα κρασιά.

οινογραφία (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος τής οινολογίας, ο οποίος ασχολείται με τη συστηματική και λεπτομερή περιγραφή των οίνων που παράγονται κατά τόπους.

οινοδοχείο (το) [μτγν.] (λόγ.) δοχείο για τη φύλαξη ή και για το σερβίρισμα τού κρασιού ΣΥΝ. κρασοκανάτα.

οινοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {οινοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) όμοιος με κρασί, αυτός που μοιάζει με κρασί (στο χρώμα, στη σύσταση, τη γεύση): *~ παρασκεύασμα / υγρό*.

οινολάσπη (η) το ίζημα που παραμένει στον πυθμένα των βαρελιών ή των δεξαμενών μετά το τέλος τής ζύμωσης τού μούστου και τη μετάγγιση τού κρασιού, το κατακάθι.

οινολογία (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. επιστημονικός κλάδος που υπάγεται στη χημεία των τροφίμων και μελετά τους τρόπους παρασκευής, επεξεργασίας, διατηρήσεως και παλαιώσεως τού κρασιού, ενώ παράλληλα το αξιολογεί και το κατατάσσει σε είδη και κατηγορίες. — **οινολόγος** (ο/η) [1871], **οινολογικός,** -ή, -ό [1887], **οινολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œnologie, άσχετο προς το μτγν. *οἰνολογία* «είδος φόρου για οίνο»].

οινομαγειρείο (το) (λόγ.) λαϊκό εστιατόριο, στο οποίο σερβίρεται και πωλείται κρασί ΣΥΝ. καπηλειό. — **οινομάγειρος** κ. **οινομάγειρας** (ο), **οινομαγείρισσα** (η).

οινομανής, -ής, -ές {οινομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά υπερβολικά την οινοποσία, που πίνει εμμανώς κρασί και μεθά ΣΥΝ. (λόγ.) οινοπότης, (λαϊκ.) μπεκρής, κρασοπατέρας, μέθυσος, μεθύστακας. — **οινομανία** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οἰνο-* + *-μανής* < ρ. *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

οινομετρία (η) {χωρ. πληθ.} η μέτρηση τής περιεκτικότητας τού κρασιού σε οινόπνευμα, που γίνεται με ειδικό όργανο ΣΥΝ. οινοπνευματομετρία. — **οινομετρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œnométrie].

οινόμετρο (το) [1833] {οινομέτρ-ου | -ων} το οινοπνευματόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œnomètre].

οινοπαραγωγή (η) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** η παραγωγή κρασιού (συνήθ. για συγκεκριμένη χρονιά) **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανία παραγωγής και εμφιάλωσης κρασιών.

οινοπαραγωγός, -ός, -ό [1886] (λόγ.) **1.** (για τόπο) αυτός που διαθέτει αξιόλογη παραγωγή κρασιού, που παράγει κρασί σε μεγάλες ποσότητες και το διαθέτει στην αγορά: *ο νομός μας είναι η μεγαλύτερη ~ περιοχή τής χώρας* ΣΥΝ. (λόγ.) οινοφόρος **2.** ***οινοπαραγωγός*** (ο/η) ο ιδιοκτήτης αμπελώνων και εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου, αυτός που έχει ως επάγγελμα την παραγωγή και πώληση κρασιού.

οινόπνευμα (το) [1831] {οινοπνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** άχρωμο, πτητικό και εύφλεκτο υγρό, που περιέχεται σε όλα τα αλκοολούχα ποτά (κρασί, ούζο κ.λπ.) και χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό, ως διαλυτικό, ως συστατικό φαρμάκων κ.λπ.: *η περιεκτικότητα τής βότκας σε ~ είναι συνήθως 40%* || *καθαρό ~* || *εντριβές με ~* ΣΥΝ. (επιστημ.) αιθυλική αλκοόλη **2.** (συνεκδ.) κάθε αλκοολούχο ποτό: *η ανάσα του βρομούσε ~* || *υπό την επήρεια οινοπνεύματος* || *η οδήγηση είναι επικίνδυνη μετά την κατανάλωση οινοπνεύματος* ΣΥΝ. αλκοόλ. — **οινοπνευματικός,** -ή, -ό [1870].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. esprit de vin].

οινοπνευματομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ο προσδιορισμός τής περιεκτικότητας σε οινόπνευμα των αλκοολούχων ποτών, που γίνεται με ειδικό όργανο (οινοπνευματόμετρο) ΣΥΝ. οινομετρία, αλκοολομετρία. Επίσης **οινοπνευματομετρία**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. alcoométrie (νόθο σύνθ.)].

οινοπνευματόμετρο (το) [1844] {οινοπνευματομέτρ-ου | -ων} ειδικό αραιόμετρο, με το οποίο μετριέται η περιεκτικότητα των αλκοολούχων ποτών σε οινόπνευμα και υπολογίζεται ο αλκοολικός βαθμός τους ΣΥΝ. αλκοολόμετρο, οινόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. alcoomètre (νόθο σύνθ.)].

οινοπνευματοποιείο (το) [1883] το εργοστάσιο παραγωγής και εμφιαλώσεως οινοπνεύματος και οινοπνευματωδών ποτών.

οινοπνευματοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΧΗΜ. η χημική διαδικασία (ζύμωση) με την οποία μια ουσία μετατρέπεται σε οινόπνευμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. alcoolisation].

οινοπνευματοποιήσιμος, -η, -ο (για διάφορες ουσίες) αυτός που είναι δυνατόν να μετατραπεί με ζύμωση σε οινόπνευμα, αυτός από τον οποίο μπορεί να εξαχθεί οινόπνευμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. alcoolisable].

οινοπνευματοποιία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} **1.** η βιομηχανία παραγωγής οινοπνεύματος και οινοπνευματωδών ποτών **2.** (συνεκδ.) η μέθοδος παραγωγής οινοπνεύματος ή οινοπνευματωδών ποτών. — **οινοπνευματοποιός** (ο/η) [1889].

οινοπνευματοπωλείο (το) [1888] το κατάστημα στο οποίο πωλείται οινόπνευμα ή οινοπνευματώδη ποτά. — **οινοπνευματοπώλης** (ο).

οινοπνευματούχος, -ος, -ο [1847] αυτός που περιέχει οινόπνευμα, που στα συστατικά του περιλαμβάνεται και το οινόπνευμα: *~ παρασκεύασμα / μείγμα* ΣΥΝ. οινοπνευματώδης, αλκοολούχος.
[ΕΤΥΜ. < *οινόπνευμα* + *-ούχος* < *ἔχω*].

οινοπνευματώδης, -ης, -ες [1842] {οινοπνευματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει οινόπνευμα, που στα συστατικά του περιλαμβάνεται και οινόπνευμα ΣΥΝ. οινοπνευματούχος, αλκοολούχος· ΦΡ. ***οινοπνευματώδες (ποτό)*** οποιοδήποτε ποτό περιλαμβάνει στη σύστασή του οινόπνευμα (αλκοόλ) και έχει την ιδιότητα να προκαλεί μέθη (π.χ. το κρασί, η μπίρα, τα ποτά που παρασκευάζονται με απόσταξη, όπως ουίσκι, ρούμι κ.ά.): *κατανάλωση / κατάχρηση / απαγόρευση οινοπνευματωδών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. alcoolique].

οινοποιείο (το) [1889] το εργοστάσιο παραγωγής οίνου ΣΥΝ. οινοποιία.

οινοποίηση (η) [1881] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το σύνολο των χημικών διαδικασιών και των τεχνικών μεθόδων, με τις οποίες ο χυμός των σταφυλιών μετατρέπεται σε κρασί. — **οινοποιητικός,** -ή, -ό [1889].

οινοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των διεργασιών και των τεχνικών μέσω των οποίων γίνεται η παρασκευή και η συντήρηση τού κρασιού· (συνεκδ.) **2.** η βιοτεχνία ή βιομηχανία παραγωγής κρασιού και οι σχετικές εγκαταστάσεις **3.** η τέχνη τής παρασκευής κρασιού και ο αντίστοιχος κλάδος τής βιομηχανικής παραγωγής. — **οινοποιός** (ο/η) [μτγν.].

οινοποσία (η) [αρχ.] {οινοποσιών} (λόγ.) η (συνήθ. περισσότερο από το κανονικό) πόση οίνου ΣΥΝ. (εκφραστ.) κρασοκατάνυξη, κρασοπότι. — **οινοπότης** (ο) [αρχ.], **οινοπότις** (η) [αρχ.] {οινοπότιδος}.

οινοπωλείο (το) [μτγν.] (λόγ.) κατάστημα στο οποίο πωλείται κρασί ΣΥΝ. (λαϊκ.) κρασοπουλειό. — **οινοπώλης** (ο) [αρχ.], **οινοπώλισσα** (η).

οίνος (ο) (λόγ.) **1.** το κρασί: *ρητινίτης ~* (η ρετσίνα) || *άκρατος ~* (ανέρωτος) || *καμπανίτης ~* (η σαμπάνια)· ΦΡ. (λόγ.) ***οίνος ευφραίνει καρδίαν ανθρώπου*** (*οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 103, 15) (συνήθ. μεταξύ συμποτών) το κρασί κάνει τον άνθρωπο πιο ευδιάθετο, κάνει πιο ευχάριστη τη διάθεση **2.** (κατ' επέκτ.) το οινοπνευματώδες ποτό που παράγεται από τη ζύμωση τού χυμού διαφόρων καρπών: *μηλίτης ~* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το ένα από τα δύο υλικά στοιχεία (το άλλο είναι ο άρτος) τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας, το οποίο, με την επίκληση τού Αγίου Πνεύματος και κατά τον καθαγιασμό των Τιμίων Δώρων, μεταβάλλεται σε αίμα Χριστού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶνος / Ϝοῖνος*, αβεβ. ετύμου, ευρύτατα διαδεδομένη λ. που απαντά στις περισσότερες Ι.Ε. γλώσσες, χωρίς ωστόσο να έχει Ι.Ε. προέλευση. Πιστεύεται γενικά ότι η καλλιέργεια τού αμπελιού αναπτύχθηκε στη Μεσόγειο, στον Εύξεινο Πόντο ή στα νότια τού

Καυκάσου, ενώ απαντά και στις σημιτ. γλώσσες (πβ. εβρ. jajin, αραβ. wain, ασσυρ. īnu). Οι Ι.Ε. γλώσσες εμφανίζουν τη λ., χωρίς όμως να μπορεί να προσδιοριστεί επακριβώς αν οι τ. είναι ανεξάρτητοι ή αποτελούν δάνεια (και χωρίς να είναι γνωστή η γλώσσα προελεύσεως). πβ. λατ. vinum (> γαλλ. vin, ισπ. vino). αρμ. gini, αλβ. venë. χεττ. wiyana, γοτθ. wein (γερμ. Wein, αγγλ. wine) κ.ά. Βλ. κ. *κρασί*].

Οινούσες (οι) {Οινουσών} νησί τού Αιγαίου Πελάγους μεταξύ τής Χίου και των μικρασιατικών παραλίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Οἰνοῦσ(σ)αι*, παράγ. τού ουσ. *οἶνος*].

οινόφλυξ (ο/η) {οινόφλ-υγος, -υγα | -ύγων} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει μεθύσει από υπέρμετρη κατανάλωση κρασιού ή που συνηθίζει να πίνει υπερβολικά ΣΥΝ. οινοπότης, μέθυσος, πότης. — **οινοφλυγία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰνο-* + *-φλυξ* < *φλύω* «αναβράζω, κυματίζω, ξεχειλίζω» (για το οποίο βλ. λ. *φλύκταινα*)].

οινοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (για σκεύη, αγγεία) αυτός που περιέχει κρασί ή χρησιμοποιείται για τη διατήρηση και τη μεταφορά τού κρασιού: ~ *κύλικας* / *δοχείο* **2.** (για τόπους) αυτός που παράγει κρασί: ~ *περιοχή* ΣΥΝ. οινοπαραγωγός.

οινοχόη (η) {σπάν. οινοχοών} ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο μικρού μεγέθους με λαβή για την άντληση κρασιού από τον κρατήρα (βλ.λ.) και το σερβίρισμά του στα κύπελλα των συμποσιαστών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰνο-* + *-χόη* < *χέω*, πβ. *ὑδρο-χόη*].

οινοχόος (ο) **1.** (στην αρχαία Ελλάδα) ο υπηρέτης που κατά τα συμπόσια ήταν επιφορτισμένος με το σερβίρισμα τού κρασιού στους συνδαιτυμόνες ΣΥΝ. κεραστής **2.** ο σερβιτόρος που φροντίζει για το σερβίρισμα κρασιού σε εστιατόριο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰνο-* + *-χόος* < *χέω*, πβ. *χρυσο-χόος*].

οινώδης, -ης, -ες [αρχ.] {οινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κρασί κατά τη σύσταση, τη γεύση, το χρώμα κ.λπ.: ~ *μείγμα* / *υγρό* ΣΥΝ. οινοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οιονεί επίρρ. κ. σύνδ. (λόγ.) **1.** σαν, κάτι σαν: *μια ~ εικονογραφική γραφή* ‖ *φαινόταν ~ να υιοθετεί τις απόψεις τους* ‖ *η ρητορική ερώτηση είναι μια ~ ερώτηση· δεν πρόκειται δηλ. για πραγματική* **2.** (κατ' επέκτ.) δήθεν: *αυτοί οι ~ προστάτες τής δημοκρατίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἷον* (ουδ. τής αντων. *οἷος*, -α, -ον, βλ.λ.) + υποθ. σύνδ. *εἰ*. Η λ. είναι το αντίστοιχο τού λατ. quasi].

οίος, -α, -ον αντων. (αρχαιοπρ.) **1.** τέτοιος που, ίδιος όπως: *η έκβαση των διαπραγματεύσεων δεν υπήρξε ~ ανεμένετο* ‖ *~ η μορφή, τοιάδε και η ψυχή* **2.** (το ουδ. στον εν. κ. πληθ. ως επίρρ. ***οίον / οία***) λόγου χάρη, επί παραδείγματι ΣΥΝ. παραδείγματος χάριν, φερ' ειπείν, (καθημ.) που λέει ο λόγος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἷος* < **jo-ojos* < **jo-* (εξού και η αντων. *ὅς*, *ἥ*, *ὅ*, βλ. λ. *ὅστις*) + επίθημα *-ojos* / *-οιος*, πιθ. με εκφραστ. διπλασιασμό τού *-j-*].

οιοσδήποτε, οιαδήποτε, οιονδήποτε (λόγ.) οποιοσδήποτε, όποιος κι αν είναι: *ο υπουργός απέφυγε να προβεί σε ~ δήλωση* ‖ *~ άλλος στη θέση του το ίδιο θα έπραττε*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἷος* (βλ.λ.) + *δήποτε*, πβ. κ. *ὁπωσ-δήποτε*].

οισοφαγικός, -ή, -ό [1884] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον οισοφάγο: ~ *στένωση* (με δυσκολία κατάποσης) ‖ ~ *εκκόλπωμα* (θύλακος στο επιθήλιο τού οισοφάγου) ‖ ~ *κιρσοί* / *σπασμοί*. Επίσης (λόγ.) **οισοφάγειος,** -ος, -ο [1879].

οισοφαγίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού βλεννογόνου τού οισοφάγου, η οποία προκαλείται από λοίμωξη, ερεθισμό ή αναγωγή γαστρικού υγρού από το στομάχι: *οξεία* / *χρονία* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œsophagite].

οισοφάγος (ο) ΑΝΑΤ. το μυώδες, σωληνοειδές όργανο, που εκτείνεται κάτω από τον φάρυγγα και ωθεί την τροφή στο στομάχι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οἰσο-* (< *οἴσω*, μέλλ. τού ρ. *φέρω*, αγν. ετύμου) + *-φάγος*. Σύμφωνα με την ετυμ., η λ. θα προσδιόριζε το όργανο που μεταφέρει το φαγητό στο στομάχι, πλάστηκε δε μάλλον από γιατρό (άλλωστε απαντά αρχικώς στον Ιπποκράτη). Παρόμοια σημ. εμφανίζει και το ακκαδ. šērittu «αυτός που οδηγεί προς τα κάτω», που χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «οισοφάγος»].

οισοφαγοσκόπηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ενδοσκοπική εξέταση τού οισοφάγου με ειδικό όργανο. — **οισοφαγοσκόπιο** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œsophagoscopie].

οιστρηλασία (η) [μτγν.] (λόγ.) **1.** το έντονο πάθος που αγγίζει τα όρια τής μανίας ΣΥΝ. λύσσα, παραφορά **2.** ο ζωηρός και παράφορος ενθουσιασμός ΣΥΝ. έξαψη, παραφορά. — **οιστρήλατος,** -ος/-η, -ο [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *έκταση συνθέτων*, λ. *σύνθετος*.

οιστρηλατώ ρ. μετβ {οιστρηλατείς... | οιστρηλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** μεταδίδω ενθουσιασμό σε (κάποιον), δίνω έμπνευση, προκαλώ ψυχική ή πνευματική διέγερση: *ο καλός προπονητής ξέρει να οιστρηλατεί την ομάδα του και να την οδηγεί σε νίκη* ΣΥΝ. (λόγ.) εμπνέω, ενθουσιάζω, εξάπτω, διεγείρω ΑΝΤ. κατευνάζω **2.** (μεσοπαθ. ***οιστρηλατούμαι***) κυριεύομαι από οίστρο, νιώθω έξαψη, καταλαμβάνομαι από πάθος, μανία, ενθουσιασμό κ.λπ. ΣΥΝ. εξάπτομαι, ενθουσιάζομαι, διεγείρομαι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οἰστρηλατῶ (-έω)* < αρχ. *οἰστρήλατος* < *οἰστρ(ο)-* (< *οἶστρος*) + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

οιστρογόνο (το) ΒΙΟΛ. ορμόνη που εκκρίνεται κυρ. από τις ωοθήκες και τα επινεφρίδια (βλ.λ.) και είναι βασική για την ανάπτυξη, την ωρίμαση και τη λειτουργία των γεννητικών οργάνων τής γυναίκας, καθώς επίσης και την εμφάνιση των δευτερευόντων χαρακτηριστικών τού γυναικείου φύλου.
[ΕΤΥΜ. < *οίστρος* + *γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oestro-gen].

οιστρογονοθεραπεία (η) {οιστρογονοθεραπειών} θεραπευτική αγωγή (κυρίως κατά την εμμηνόπαυση) με οιστρογόνα.

οίστρος (ο) (λόγ.) **1.** η κατάσταση ψυχικής και πνευματικής εξάρσεως και εμπνεύσεως, ο παράφορος δημιουργικός ενθουσιασμός: *ο ποιητής κατέχεται από καλλιτεχνικό ~* ‖ *ποιητικός* / *θρησκευτικός ~* • **2.** δίπτερο έντομο που μοιάζει με μεγάλη μύγα και χαρακτηριστικό του είναι ότι οι προνύμφες του εισδύουν κυρ. στις ρινικές ή και τις οστέινες κοιλότητες (π.χ. τού βουβαλιού ή τής καμήλας), προκαλώντας μυϊάσεις (βλ.λ.) ή και έναν χαρακτηριστικό ίλιγγο (ίλιγγο τού οίστρου), που ερεθίζει και εξαγριώνει τα ζώα μέχρι τρέλας ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλογόμυγα, βοϊδόμυγα • **3.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των φαινομένων (βιολογικών και τρόπου συμπεριφοράς) που προηγούνται, συνοδεύουν και έπονται τής ωορρηξίας (βλ.λ.) στις γυναίκες και στα θηλυκά των θηλαστικών ζώων και τα οποία ρυθμίζουν τη σεξουαλική δραστηριότητα τής περιόδου αυτής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οἶστρος*, που συνδ. ετυμολογικά με το αρχ. *οἶμα* (< **οἶσμα*) «εφόρμηση, επίθεση» και με λιθ. aistrà «βίαιο πάθος», πιθ. και με το λατ. ira «οργή» (< **eis-a*). Δεν είναι σαφές αν η λ. *οἶστρος* δήλωνε αρχικά το έντομο που προκαλεί ίλιγγο και παραφροσύνη ή την ίδια την κατάσταση που προέκυπτε].

Οίτη (η) όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας, που εκτείνεται στους νομούς Φθιώτιδας και Φωκίδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Οἴτης* «βοσκός προβάτων» < *ὄις* / *οἶς* «πρόβατο» + παραγ. επίθημα *-της*. Το αρχ. *ὄις* < **ὄϜις* < Ι.Ε. **owi*, πβ. σανσκρ. ávi-, λατ. ovis (> ισπ. oveja), αρχ. γερμ. ouwi, αγγλ. ewe «αμνάδα» κ.ά.].

οιωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) **1.** (στην αρχαιότητα) μαντεύω το μέλλον παρατηρώντας τον τρόπο πτήσεως των πτηνών και ακούγοντας τις κραυγές τους **2.** (κατ' επέκτ.) προλέγω (πράγματα που πρόκειται να συμβούν): ~ *συμφορές* ΣΥΝ. προβλέπω, προφητεύω, μαντεύω (πβ. λ. *προοιωνίζομαι*). — **οιωνισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, *προοιωνίζομαι*.

οιωνός (ο) (λόγ.) **1.** (στην αρχαιότητα) (α) μαντικό πουλί, δηλ. κάθε πτηνό, από τού οποίου το πέταγμα, τους κρωγμούς κ.λπ. ο μάντης (οιωνοσκόπος) προφήτευε το μέλλον (β) (κατ' επέκτ.) κάθε φυσικό φαινόμενο (λ.χ. οι αστραπές, οι κεραυνοί, το θρόισμα των φύλλων, οι κινήσεις και οι στάσεις ορισμένων ζώων ή ερπετών), στού οποίου την παρατήρηση βασιζόταν η πρόγνωση τού μέλλοντος: *παλαιότερα η εμφάνιση ενός κομήτη εθεωρείτο κακός ~* ΣΥΝ. σημάδι **2.** (συνήθ. μτφ.) οτιδήποτε θεωρείται σημάδι για όσα πρόκειται να συμβούν ή επιτρέπει να γίνουν προβλέψεις για το μέλλον: *οι συγκρούσεις οπαδών των δύο ομάδων το Σάββατο είναι κακός ~ για όσα πρόκειται να συμβούν στο γήπεδο την Κυριακή* ΣΥΝ. προμήνυμα· ΦΡ. ***εις οιωνός άριστος, αμύνεσθαι περί πάτρης*** (Ομήρ. *Ιλ.* Μ 243: *εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*: ένα μόνο είναι το καλύτερο σημάδι, το να υπερασπίζεσαι την πατρίδα) στον πόλεμο δεν πρέπει να δίδεται προσοχή στις διάφορες προλήψεις ή στα προμηνύματα, αλλά εκείνο που έχει αξία είναι μόνο η απόφαση για τον υπέρ τής πατρίδας αγώνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναίσιμος*, *προοιωνίζομαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀϜι-ωνος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. **awi-*, το οποίο απαντά στη λ. *ἀετός* / *αἰετός* (< **αἰϜ-ετός*, βλ. λ. *αετός*). Το επίθημα *-ωνός* διαθέτει μάλλον αυξητική σημασία (πβ. κ. *χελ-ώνη*, *κορ-ώνη*). Σύμφωνα με την αναγωγή αυτή, η λ. συνδ. με λατ. avis «πτηνό», σανσκρ. váyah (πληθ.), αρμ. h-aw κ.ά. Αρχική σημ. τής λ. είναι «αρπακτικό πουλί», το οποίο από τη θέση του ως προς τον παρατηρητή (αν πετούσε από δεξιά ή αριστερά) και από το κρώξιμο και τις κινήσεις του χαρακτηριζόταν (στην οιωνοσκοπία) ως καλό ή κακό προμήνυμα].

οιωνοσκοπία (η) {οιωνοσκοπιών} η παρατήρηση και η ερμηνεία των οιωνών (βλ.λ.) για την πρόβλεψη τού μέλλοντος. — **οιωνοσκόπος** (ο) [αρχ.], **οιωνοσκοπικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *οἰωνοσκόπος* < *οἰωνός* + *-σκόπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

Ο.Κ. επίρρ. (προφέρεται κ. γράφεται *οκέι*) (προφορ.) **1.** εντάξει, σύμφωνοι **2.** (ως ουσ.) η έγκριση: *πήρα το οκέι από το αφεντικό για την άδεια που ήθελα* ‖ *ποιος θα μου δώσει το ~ για να εκταμιεύσω αυτό το ποσό;*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, αν και έχουν διατυπωθεί ποικίλες υποθέσεις. Σύμφωνα με τις ασφαλέστερες ενδείξεις, ο αμερικανισμός O.K. (okay) (στην καθ' αυτήν Αγγλική προτιμάται η φρ. all right) πρωτοεμφανίζεται στη δεκαετία τού 1830 στη Βοστώνη και τη Νέα Υόρκη από την ανορθόγραφη φρ. oll korrekt (αντί τού ορθού all correct «όλα σωστά»), εξαιτίας μιας τάσεως για σχηματισμό εντυπωσιακών (ενίοτε κωμικών) συντομογραφιών. Η διάδοση των αρχικών O.K. οφείλεται μάλλον στους οπαδούς τού υποψηφίου των Δημοκρατικών το 1840 Martin Van Buren, που ήταν γνωστός με την προσωνυμία Old Kinderhook, με αποτέλεσμα τα αρχικά του (με τα οποία τον προσφωνούσαν) να συμπίπτουν με τη φρ. oll korrekt].

οκά (η) {οκάδες} (παλαιότ.) **1.** μονάδα βάρους στερεών και υγρών προϊόντων, που υποδιαιρείται σε 400 δράμια και ισοδυναμεί με 1.282 γραμμάρια· στην Ελλάδα ίσχυσε μέχρι την 31η Μαρτίου 1959, οπότε αντικαταστάθηκε από το κιλό· ΦΡ. ***τής οκάς*** για πράγμα πολύ μικρής αξίας ή χαμηλής ποιότητας **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που ισοδυναμεί με την παραπάνω μονάδα βάρους: *μια ~ φασόλια* / *κρασί*. — (λαϊκ.) **οκαδιάρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. okka].

οκαζιόν επίρρ. (λαϊκ.) πολύ φθηνά, σε τιμή ευκαιρίας: *αυτό το αγοράσαμε ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. occasion < λατ. occasio «καιρός, ευκαιρία» < occasum, σουπίνο τού ρ. occido «πέφτω» (< ob + cado)].

Ο.ΚΑ.ΝΑ. (ο) Οργανισμός Καταπολέμησης Ναρκωτικών.

οκάπι (το) {άκλ.} θηλαστικό που ζει στην Αφρική, συγγενές με την καμηλοπάρδαλη, με πιο κοντά πόδια και λαιμό, λεία, ερυθροκάστα-

νη γούνα με μαύρες και λευκές ραβδώσεις στους γοφούς και τους γλουτούς· το αρσενικό φέρει και κέρατα. Επίσης **οκαπία** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. okapi, λ. αφρικανικής γλώσσας τού ΒΑ. Ζαΐρ].

οκαρίνα (η) [1894] {οκαρινών} ΜΟΥΣ. μικρό φλάουτο με ψιλό ήχο που αποτελεί εξέλιξη τής παραδοσιακής ιταλικής πήλινης σφυρίχτρας των καρναβαλιών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ocarina, υποκ. τού oca «χήνα» < μτγν. λατ. auca < aucella (υποχωρητ.), υποκ. τού λατ. avis «πουλί»].

Ο.Κ.Ε. (η) **1.** Ομοσπονδία Κλωστοϋφαντουργών Ελλάδας **2.** Ομάδα Κοινοβουλευτικού Ελέγχου.

οκέι επίρρ. → Ο.Κ.

όκιο (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο οφθαλμός· κυκλική οπή στο πλαϊνό μέρος τής πλώρης πλοίου, από την οποία διέρχεται η αλυσίδα τής άγκυρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. occhio «οφθαλμός» < λατ. oculus (βλ. κ. *οφθαλμός*)].

occasione data λατ. (προφέρεται *οκαζιόνε ντάτα*) ελλην. *ευκαιρίας δοθείσης*· όταν / εάν δοθεί η ευκαιρία ή αφού δόθηκε η ευκαιρία.

οκλαδόν επίρρ. (λόγ.) **1.** καθιστός και με λυγισμένα τα γόνατα, ώστε τα πόδια να είναι προς τα μέσα σταυρωτά: *συχνά ο Βούδας παρουσιάζεται σε γλυπτά καθισμένος ~* **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. πρόσταγμα να λάβει ο γυμναζόμενος την παραπάνω θέση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. επίρρ. < αρχ. *οκλάζω* «γονατίζω», αβεβ. ετύμου, πιθ. *όκλάς, -άδος*, «οπίσθια (τού ανθρώπου όταν γονατίζει)» (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) < *ό-* προθεμ. + **κλαδ-* (> *κλάδος*, βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, *όκλάζω* < **ό-κλάω* < *ό-* προθεμ. + *κλάω* / *-ῶ* «σπάζω». Αξιοπαρατήρητες είναι οι «γλώσσες» τού Ησυχίου *κλωκυδά («τὸ καθῆσθαι ἐπ' ἀμφοτέροις ποσίν»)* και *ὀκκῦλαι («τὸ ὀκλάσαι καὶ ἐπὶ τῶν πτερνῶν καθῆσθαι»)*].

οκνεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {όκνεψα} είμαι ή γίνομαι οκνηρός, τεμπέλης ΣΥΝ. τεμπελιάζω. Επίσης **οκνεύομαι**.

οκνηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που αποφεύγει την εργασία και τη δραστηριότητα, που τεμπελιάζει: *~ όπως ήταν, ποτέ του δεν το αποφάσιζε να δουλέψει* ΣΥΝ. τεμπέλης ΑΝΤ. εργατικός, φιλόπονος, δραστήριος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από νωθρότητα, νωχελικότητα: *~ κινήσεις* ΣΥΝ. νωθρός, αργός, βραδύς, νωχελικός ΑΝΤ. ευκίνητος, γρήγορος. Επίσης **οκνός** [μεσν.]. — **οκνηρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **οκνηρία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όκνῶ (-έω)* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *πον-ηρός*. Το αρχ. *όκνῶ* < *όκνος (ό)* «δισταγμός, νωθρότητα», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με χεττ. ikniyant- «παράλυτος»].

οκρίβαντας (ο) {οκριβάντων} (λόγ.) τρίποδο υποστήριγμα, πάνω στο οποίο τοποθετούν οι ζωγράφοι τους πίνακές τους όσο τους δουλεύουν ΣΥΝ. (καθημ.) καβαλέτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όκρίβας, -αντος* < *όκρι-* (< *ὄκρις* «γωνία, προεξοχή») + *-βας* < *βαίνω* (πβ. κ. *κιλλί-βας*), οπότε η λ. θα σήμαινε «αυτός που στηρίζεται στις προεξοχές, δηλ. στα πόδια». Το αρχ. *ὄκ-ρις* εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. *ok- τού Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός» (βλ. π.χ. *ἄκρος*), πβ. λατ. ocris «απόκρημνο βουνό», αρχ. ιρλ. ochair «γωνία, άκρο» κ.ά.].

Ο.Κ.Σ. (το) Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο.

οκτα- / οχτα- κ. **οκτά- / οχτά-** α' συνθετικό που σημαίνει αυτό που δηλώνει το β' συνθετικό: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό οκτώ (8): *οκτα-ήμερος, οκτά-τομος, οχτά-γωνο, οχτα-σύλλαβος, οκτά-ωρος* **2.** είναι οκτώ φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *οκτα-πλάσιος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *όκτά-εδρον, όκτα-πλάσιος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *όκτώ* (βλ.λ.) κατ' αναλογίαν προς τα *έπτα-, έννεα-*].

οκτάβα κ. (σπάν., λογοτ.) **οχτάβα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. (α) μουσικό διάστημα (βλ.λ.) δύο φθόγγων, με λόγο συχνοτήτων 2/1 (β) το διάστημα ανάμεσα σε δύο διαδοχικούς όμοιους φθόγγους τής επτάφθογγης κλίμακας, λ.χ. ανάμεσα σε δύο διαδοχικά ντο, σε δύο διαδοχικά ρε, κ.τ.λ.· η ονομασία τού διαστήματος οφείλεται στο ότι ο υψηλότερος φθόγγος του είναι ο 8ος, μετρώντας από τον χαμηλότερο κατά μήκος τής κλίμακας • **2.** ΜΕΤΡ. οκτάστιχη στροφή ποιήματος, που περιλαμβάνει τρεις ομοιοκαταληξίες, οι οποίες συμπλέκονται αυστηρά μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. octava, θηλ. τού octavus «όγδοος» < octo «οκτώ»].

οκταγωνικός κ. **οχταγωνικός, -η, -ο** → οκτα-, -γωνικός

οκτάγωνος κ. **οχτάγωνος, -η, -ο** → οκτα-, -γωνος

οκτάδα κ. (καθημ.) **οχτάδα** (η) σύνολο που αποτελείται από οκτώ μονάδες: *παράταξη στρατιωτών κατά οκτάδες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όκτάς, -άδος* < *όκτώ* (βλ.λ.)].

οκτάεδρος κ. **οχτάεδρος, -η, -ο** → οκτα-, -εδρος

οκταετής κ. **οχταετής, -ής, -ές** → οκτα-, -ετής

οκταετία κ. **οχταετία** (η) → οκτα-, -ετία

οκταήμερος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **οχταήμερος 1.** αυτός που έχει διάρκεια οκτώ ημερών: *~ προθεσμία* **2.** αυτός που συντελείται κατά την όγδοη ημέρα: *~ περιτομή* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***οκταήμερα*** (τα) η όγδοη ημέρα μετά από σημαντική εορτή: *τα ~ τού Χριστού*.

οκταθέσιος κ. **οχταθέσιος, -α, -ο** → οκτα-, -θέσιος

οκτάκιλος κ. **οχτάκιλος, -η, -ο** → οκτα-, -κιλος

οκτάκις επίρρ. → οκτα-, -άκις

οκτακοσαριά (η) οκτακόσια, σύνολο οκτακοσίων προσώπων / πραγμάτων· στη ΦΡ. ***καμιά οκτακοσαριά*** περίπου οχτακόσια ή οχτακόσιοι: *είχαν μαζευτεί στην ομιλία ~ άνθρωποι!*
[ΕΤΥΜ. < *οκτακόσ(ια)* + παραγ. επίθημα *-αριά*, πβ. κ. *δεκ-αριά, διακοσ-αριά*].

οκτακόσια κ. (καθημ.) **οχτακόσια** (το) {άκλ.} επτακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός οκτακόσια (800) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

οκτακόσιοι, -ες, -α κ. (καθημ.) **οχτακόσιοι 1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό οκτακόσια (800) **2.** ***οκτακόσια*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όκτα-* (< *όκτώ*) + *-κόσιοι*, για το οποίο βλ. λ. *δια-κόσιοι*].

οκτακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **οχτακοσιοστός** (επίσης γράφεται 800ός στην αραβική αρίθμηση, Ω' ή ω' στην ελληνική και DCCC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό οκτακόσια (800) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

οκτάκωπος, -η, -ο → οκτα-, -κωπος

οκταμελής κ. **οχταμελής, -ής, -ές** → οκτα-, -μελής

οκταμηνία (η) → οκτα-, -μηνία

οκτάμηνος κ. **οχτάμηνος, -η, -ο** → οκτα-, -μηνος

οκτάνιο (το) {οκτανί-ου | -ων} ΧΗΜ. **1.** συνοπτική ονομασία δεκαοκτώ άκυκλων οργανικών ενώσεων που είναι κορεσμένοι υδρογονάνθρακες και έχουν στο μόριό τους οκτώ άτομα άνθρακα **2.** ***αριθμός οκτανίου*** παράμετρος που καθορίζει την ποιότητα τής βενζίνης· όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός οκτανίου, τόσο καλύτερη είναι η βενζίνη ΣΥΝ. (καθημ.) οκτάνια (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. octane (νόθο σύνθ.) < oct(a)- (< αρχ. *όκτώ*) + -ane].

οκταπλάσιος κ. **οχταπλάσιος, -α, -ο** → οκτα-, -πλάσιος

οκταπλασιάζω κ. **οχταπλασιάζω** ρ. → οκτα-, -πλασιάζω

οκτάπλευρος κ. **οχτάπλευρος, -η, -ο** → οκτα-, -πλευρος

οκταπλός κ. **οχταπλός, -ή, -ό** → οκτα-, -πλός

οκτάπους (ο) {οκτάποδ-ος, -α | -όδων} (λόγ.) το χταπόδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. < *όκτα-* (< *όκτώ*) + *πούς* «πόδι»].

οκτάς (η) → οκτάδα

οκτάστηλος κ. **οχτάστηλος, -η, -ο** → οκτα-, -στηλος

οκτάστιχος κ. **οχτάστιχος, -η, -ο** → οκτα-, -στιχος

οκτασύλλαβος κ. **οχτασύλλαβος, -η, -ο** → οκτα-, -σύλλαβος

οκτατάξιος, -α, -ο αυτός που έχει οκτώ τάξεις: *~ γυμνάσιο* (παλαιότ. το γυμνάσιο που είχε έξι τάξεις, άρχιζε από την τρίτη και κατέληγε στην ογδόη).

οκτάτευχος, -ος/-η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποτελείται από οκτώ τεύχη: *~ τόμος* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Οκτάτευχος*** (η) {Οκτατεύχου} τόμος που περιλαμβάνει τα οκτώ πρώτα βιβλία τής Π.Δ. (πβ. λ. *πεντάτευχος*).

οκτάτομος κ. **οχτάτομος, -η, -ο** → οκτα-, -τομος

οκτάφυλλος κ. **οχτάφυλλος, -η, -ο** → οκτα-, -φυλλος

οκτάχρονος κ. **οχτάχρονος, -η, -ο** → οκτα-, -χρονος

οκταψήφιος κ. **οχταψήφιος, -α, -ο** → οκτα-, -ψήφιος

οκτάωρος, -η, -ο [1890] κ. (καθημ.) **οχτάωρος 1.** αυτός που διαρκεί οκτώ ώρες **2.** ***οκτάωρο*** (το) {οκταώρου} το χρονικό διάστημα οκτώ ωρών, το οποίο έχει καθιερωθεί επισήμως ως ανώτατο όριο ωρών εργασίας ανά εργάσιμη ημέρα, κυρ. όσον αφορά στα επαγγέλματα των εργατών και των υπαλλήλων.

οκταώροφος κ. **οχταώροφος, -η, -ο** → οκτα-, -ώροφος

οκτέτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** μουσικό σύνολο, που αποτελείται από οκτώ εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για οκτώ όργανα ή οκτώ φωνές (ενδεχομένως, με συνοδεία ορχήστρας): *το ~ για τέσσερα έγχορδα και τέσσερα ξύλινα πνευστά τού Σκαλκώτα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ottetto (με την επίδρ. τού *οκτώ*) < otto < λατ. octo «οκτώ»].

οκτώ κ. (καθημ.) **οχτώ** (το) {άκλ.} **1.** επτά συν ένα, ο αριθμός 8 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 8: *~ στρατιώτες / μήλα* **3.** ΠΟΛΙΤ. ***Ομάδα των Οκτώ*** βλ. λ. *ομάδα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *oktō(u)-, πβ. σανσκρ. aṣṭā(u), λατ. octō (> γαλλ. huit, ιταλ. otto, ισπ. ocho κ.ά.), ιρλ. ocht, γερμ. acht, αγγλ. eight κ.ά. Ομόρρ. *ὄγδοος* (βλ.λ.). Ο τ. *οχτώ* είναι μεσν.].

οκτωβριανός, -ή, -ό [1863] κ. **οχτωβριανός 1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τον μήνα Οκτώβριο: *~ φρούτα* **2.** ΙΣΤ. (α) ***Οκτωβριανή Επανάσταση*** η επανάσταση των Μπολσεβίκων στη Ρωσία το 1917 (β) ***Οκτωβριανά*** (τα) οι συγκρούσεις μεταξύ των γαλλικών αποβατικών αγημάτων και μονάδων τού ελληνικού στρατού τον Οκτώβριο τού 1916 στην Αθήνα. Επίσης (λαϊκ.) **οχτωβριάτικος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Απριλιανός*.

Οκτώβριος (ο) {Οκτωβρίου} ο δέκατος μήνας τού έτους και δεύτερος μήνας τού φθινοπώρου (μαζί με τον Σεπτέμβριο και τον Νοέμβριο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (λαϊκ.) **Οκτώβρης** [μεσν.] κ. **Οχτώβρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. october (mensis) «όγδοος (μήνας)» (σύμφωνα με το πρώιμο ρωμαϊκό ημερολόγιο, που ξεκινούσε από τον Μάρτιο) < octo «οκτώ»].

> **Οκτώβριος: ο μήνας χωρίς -μ-!** Όπως εξηγούμε αλλού (βλ. λ. *μήνας*), η ονομασία αυτού τού μηνός, προερχόμενη από το λατ. October (= όγδοος), είναι *Οκτώβριος* (χωρίς *-μ-*). Αυτό συμβαίνει σε αντίθεση προς τους άλλους «αριθμητικούς» επίσης μήνες, οι οποίοι από την προέλευσή τους εκφέρονται με *-μ-*: *Σεπτέμβριος* (< λατ. September = έβδομος), *Νοέμβριος* (< λατ. November = ένατος) και *Δεκέμβριος* (< λατ. December = δέκατος). Από τα ονόματα των μηνών αυτών (με *-μ-*) επηρεάζονται ορισμένοι ομιλητές, προφέροντας και τον **Οκτώβριο** με *-μ-* *(Οκτώμβριος!)*.

Οκτώηχος (η) [μεσν.] {Οκτωήχου} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που περιλαμβάνει οκτώ πλήρεις αναστάσιμες ακολουθίες, καθεμιά σε διαφορετικό από τις άλλες ήχο, με την υμνογραφία που ψάλλεται κατά τις Κυριακές σύμφωνα με το μοναχικό τυπικό. Επίσης (λαϊκ.) **Οκτωήχι** κ. **Οχτωήχι** κ. **Χτωήχι** (το).

ολάκερος, -η, -ο (λαϊκ.) ολόκληρος: *δεκαπέντε ~ χρόνια τον περίμενε να ξαναγυρίσει* ΣΥΝ. όλος, ακέραιος ΑΝΤ. λειψός, ελλιπής.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὀλάκερος* < *ὀλ(ο)-* + *-άκερος* < *ἀκέραιος* (με συνίζηση *ἀκέριος* και επίδρ. τού σχήματος *καθάρειος* ὁ*λοκάθαρος, ὄρθιος – ὁλόρθος*). Απίθανη η αναγωγή στο επίθ. *ὁλόκληρος* με ανομοιωτική αποβολή τού *-λ-*].

ολάνθιστος, -η, -ο αυτός που είναι γεμάτος άνθη, ο κατάφορτος με άνθη: ~ *περιβόλι* / *βάζο*.

ολάνοικτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **ολάνοιχτος** (εκφραστ.) αυτός που έχει τελείως ανοίξει, ο διάπλατα ανοικτός: ~ *πόρτα* / *παράθυρο* / *μάτια* / *στόμα* ΣΥΝ. ορθάνοιχτος, διάπλατος ΑΝΤ. κατάκλειστος, θεόκλειστος.

ολάρφανος, -η, -ο (εκφραστ.) εντελώς ορφανός, ορφανός και από τους δύο γονείς: ~ *παιδί* ΣΥΝ. πεντάρφανος.

όλβιος, -ία, -ιο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ζει με γαλήνη και ευδαιμονία, που δοκιμάζει και απολαμβάνει την ευτυχία ΣΥΝ. (λόγ.) μακάριος, ευδαίμων, (καθημ.) ευτυχισμένος, καλότυχος ΑΝΤ. δύσμοιρος, δυστυχής, κακοδαίμων. — **ολβίως** επίρρ. [αρχ.]. **ολβιότητα** (η).

όλβος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) **1.** η υλική ευδαιμονία, η κατοχή και χρήση άφθονων υλικών αγαθών ΣΥΝ. (λόγ.) ευμάρεια, ευζωία, ευημερία ΑΝΤ. φτώχια, (λόγ.) ένδεια, πενία, ανέχεια **2.** (κατ' επέκτ.) η ψυχική ευδαιμονία, η κατάσταση πνευματικής ευφορίας και γαλήνης ΣΥΝ. ευτυχία, μακαριότητα ΑΝΤ. δυστυχία, κακοδαιμονία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η λ. συγκέντρωνε τις σημ. τόσο τής υλικής ευημερίας όσο και τής ευτυχίας που δωρίζεται από τους θεούς, εν αντιθέσει με τις αρχ. λ. *πλοῦτος* και *ἄφενος*, οι οποίες αναφέρονταν μόνο στον υλικό πλούτο, και με τη λ. *εὐδαιμονία*, η οποία προσδιόριζε την ευτυχία ως αποτέλεσμα θεϊκής εύνοιας].

Όλγα (η) **1.** βασίλισσα τής Ρωσίας και αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Olga < γερμ. Helga, από αρχ. σκανδ. ρίζα που σημαίνει «υγιής, ιερός»].

ολέ επιφών.· δηλώνει ενθουσιασμό, έπαινο· εκφωνείται ρυθμικά και μαζικά, κυρ. από οπαδούς σε αθλητικές συναντήσεις. Επίσης **όλε**.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. olé].

ολέθριος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που προξενεί ολοκληρωτική καταστροφή, που επιφέρει αφανισμό: *οι ~ συνέπειες τού καπνίσματος* || ~ *παραστράτημα* / *τακτική* / *σφάλμα* / *ρόλος* / *επίπτωση* ΣΥΝ. καταστρεπτικός, αφανιστικός, εξοντωτικός ΑΝΤ. ευεργετικός, σωτήριος, λυτρωτικός. — **ολέθρια** / **ολεθρίως** [μτγν.] επίρρ.

όλεθρος (ο) {ολέθρου | χωρ. πληθ.} **1.** ολοκληρωτική καταστροφή, κατάσταση κατά την οποία αφανίζονται τα πάντα: *οι κατακτητές έσπειραν τον ~ σε ολόκληρη τη χώρα* ΣΥΝ. καταστροφή, αφανισμός ΑΝΤ. λύτρωση, σωτηρία, γλυτωμός **2.** η απώλεια τής ζωής, ο θάνατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ὀλ-* / *ὀλε-* τού ρ. *ὄλλυμι* «αφανίζω, καταστρέφω». Η εναλλαγή *ὀλ-* / *ὀλε-* δεν ερμηνεύεται εύκολα, αν και παρουσιάζεται επίσης στο ρ. *στόρνυμι* «στρώνω, καλύπτω» (αόρ. *στορέ-σαι*). Το ρ. *ὄλλυμι* < **ὀλ-νυ-μι* είναι αγν. ετύμου].

ολετήρας (ο). **ολέτειρα** (η) [αρχ.] {ολετειρών} (λόγ.-σπάν.) αυτός που καταστρέφει, που εξολοθρεύει ΣΥΝ. καταστροφέας, αφανιστής, εξολοθρευτής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀλετήρ, -ῆρος* < θ. *ὀλε-* τού ρ. *ὄλλυμι* «αφανίζω, καταστρέφω» (βλ. λ. *ὄλεθρος*)].

ολεφίνη (η) ΧΗΜ. είδος οργανικής χημικής ένωσης που έχει ένα διπλό δεσμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. olefine < γαλλ. φρ. (gaz) oléfiant «αιθυλένιο» (< λατ. oleum «έλαιο»)].

-όλη ΧΗΜ. παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών που δηλώνουν οργανικές ενώσεις, που σημαίνει την παρουσία μιας ή περισσότερων ομάδων αλκαλικού υδροξιδίου: *αιθαν-όλη, αλκο-όλη*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο αγγλ. / γαλλ. -ol, το οποίο αποσπάστηκε από τη λ. alcool (πβ. κ. *αλκο-όλη*). Βλ. λ. *αλκοόλ*].

ολημερίς επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** καθ' όλη τη διάρκεια τής ημέρας, από το πρωί μέχρι το βράδυ: «~ *το χτίζανε, το βράδυ γκρεμιζόταν*» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. ολονυχτίς **2.** κάθε ημέρα, χωρίς διακοπή: *γυρίζουν ~ από σπίτι σε σπίτι και ζητιανεύουν* || *οι φούρνοι του καίνε ~ κι ολονυχτίς* ΣΥΝ. καθημερινά, συνεχώς, συνέχεια. Επίσης **ολημέρα** [μεσν.].

Ο.Λ.Θ. (ο) Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης.

ολιγαιμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έλλειψη αίματος ΑΝΤ. υπεραιμία **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που προκαλείται από ελάττωση τής συνολικής ποσότητας τού αίματος στις φλέβες και τις αρτηρίες και όχι από ποιοτική αλλοίωσή του (μεταβολή τού αριθμού των αιμοσφαιρίων). — **ολίγαιμος**, -η, -ο [αρχ.] κ. **ολιγόαιμος** [μτγν.].

ολιγάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) λίγες φορές ΣΥΝ. σπάνια ΑΝΤ. συχνά, επανειλημμένως, πλειστάκις, πολλάκις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀλιγ(ο)-* + *-άκις* (βλ. λ. *πολλ-άκις*)].

ολιγανδρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη ικανού αριθμού ανδρών, η παρουσία λίγων μόνο ανδρών: *μετά από πολέμους συνήθως παρατηρείται ~* ΣΥΝ. λειψανδρία ΑΝΤ. πολυανδρία.

ολιγάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (χώρα, περιοχή) που κατοικείται από λίγους ανθρώπους, που έχει μικρό πληθυσμό: ~ *πόλη* / *χωριό* ΑΝΤ. πολυάνθρωπος **2.** αυτός που αποτελείται από μικρό αριθμό ανθρώπων, που περιλαμβάνει λίγους: ~ *σύναξη* / *συντροφιά* ΣΥΝ. ολιγάριθμος, ευάριθμος ΑΝΤ. πολυπληθής. — **ολιγανθρωπία** (η) [αρχ.].

ολιγάριθμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι μικρός σε αριθμό, που περιλαμβάνει λίγους: ~ *στράτευμα* / *συγκέντρωση* / *κοινό* / *σμήνος* ΣΥΝ. ευάριθμος ΑΝΤ. πολυάριθμος, πολυπληθής.

ολιγάρκεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να αρκείται κανείς σε λίγα (αγαθά), η ιδιότητα τού ολιγαρκούς ΣΥΝ. λιτότητα ΑΝΤ. πλεονεξία, απληστία.

ολιγαρκής, -ής, -ές {ολιγαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ολιγαρκέστ-ερος, -ατος} αυτός που αρκείται στα λίγα, που δεν επιζητεί τα πολλά, δεν εκδηλώνει πλεονεξία: *μπορούσα να ζητήσω περισσότερα λεφτά, αλλά είμαι ~* ΣΥΝ. λιτός, εγκρατής, μετρημένος ΑΝΤ. άπληστος, απαιτητικός, πλεονέκτης. — **ολιγαρκώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀλιγ(ο)* + *-αρκής* < *ἀρκῶ*].

ολιγαρχία (η) {ολιγαρχιών} **1.** σύστημα διακυβέρνησης τής πολιτείας, κατά το οποίο η εξουσία ασκείται από λίγα μόνο πρόσωπα ή από μία κυρίαρχη (κοινωνική) τάξη ΣΥΝ. αριστοκρατία· (κακόσ.) **2.** (κατ' επέκτ.) η καταχρηστική άσκηση τής εξουσίας εκ μέρους μιας μικρής ομάδας ατόμων, τα οποία αποβλέπουν κυρ. στο προσωπικό τους συμφέρον και όχι στο κοινό όφελος **3.** (συνεκδ.) ο κλειστός κύκλος των οικονομικώς, πολιτικώς κ.λπ. ισχυρών, τα ολιγάριθμα πρόσωπα που κρατούν στα χέρια τους την εξουσία και την ασκούν αυθαίρετα: *το νομοσχέδιο αυτό εξυπηρετεί τα συμφέροντα τής ~* || ~ *τού πλούτου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀλιγ(ο)-* + *-αρχία* < *ἄρχω*, κατά το αρχαιότερο *μοναρχία*].

ολιγαρχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ολιγαρχία: ~ *πολίτευμα* / *διακυβέρνηση* / *σύστημα* / *τάσεις* ΣΥΝ. αριστοκρατικός **2.** ***ολιγαρχικός*** (ο). **ολιγαρχική** (η) οπαδός τής ολιγαρχίας. — **ολιγαρχικ-ά** / **-ώς** [αρχ.] επίρρ.

ολίγιστος, -η, -ο (λόγ. υπερθ. τού *ολίγος*, βλ.λ.) πάρα πολύ λίγος: ~ *ποσότητα* ΣΥΝ. ελάχιστος ΑΝΤ. μέγιστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *ὀλίγος* (βλ.λ.)].

ολιγο- κ. **ολιγό-** κ. **ολιγ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** αφορά σε μικρή ποσότητα, σε μικρό αριθμό (προσώπων, πραγμάτων ή γεγονότων): *ολιγ-αρκής, ολιγο-μελής, ολιγο-δάπανος, ολιγο-λογία, ολιγογράφος, ολιγ-αρχικός* **2.** χαρακτηρίζεται από σύντομη διάρκεια: *ολιγόζωος* **3.** (μτφ.) χαρακτηρίζεται από μικρή δύναμη, ένταση: *ολιγό-πιστος* **4.** εμφανίζεται ελλιπές σε σύγκριση με το κανονικό ή το επιθυμητό: *ολιγο-φαγία, ολιγο-βαρής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ὀλίγος*].

ολιγοβαρής, -ής, -ές [μτγν.] {ολιγοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει μικρό βάρος (σε σύγκριση με το κανονικό ή το συνηθισμένο), που δεν ζυγίζει πολύ: ~ *φορτίο* ΣΥΝ. ελλιποβαρής, ελαφρός, ανάλαφρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ολιγογράμματος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από λίγα γράμματα: ~ *επιγραφή* **2.** (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει μορφωθεί πολύ **3.** (μειωτ. για επιστήμονες, λογίους κ.λπ.) ανεπαρκής, ημιμαθής: *άνθρωπος ~ που προσποιείται τον μορφωμένο* ΣΥΝ. (λόγ.) ολιγομαθής.

ολιγογράφος, -ος, -ο [1896] (συγγραφέας) που έχει μικρή παραγωγή συγγραφικού έργου.

ολιγοδακτυλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκ γενετής έλλειψη ενός ή περισσότερων δακτύλων από τα άνω ή κάτω άκρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oligodactyly].

ολιγοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που διαθέτει μικρή δύναμη και αντοχή: ~ *γέροντας* ΣΥΝ. αδύναμος, άτονος, ασθενικός ΑΝΤ. δυνατός, ρωμαλέος, γερός.

ολιγοέξοδος, -η, -ο [1855] (λόγ.) αυτός που κάνει λίγα έξοδα, που δεν προβαίνει σε μεγάλες δαπάνες ΣΥΝ. ολιγοδάπανος, φειδωλός, οικονόμος ΑΝΤ. πολυέξοδος, σπάταλος.

ολιγοετής, -ής, -ές [μτγν.] {ολιγοετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί ή ισχύει λίγα χρόνια, που έχει χρονικό ορίζοντα λίγων ετών: ~ *απασχόληση* / *δραστηριότητα* ΣΥΝ. βραχυχρόνιος, (λαϊκ.) λιγόχρονος ΑΝΤ. πολυετής, πολύχρονος, μακροχρόνιος **2.** αυτός που άρχισε να ισχύει πριν από λίγα μόνο έτη, σχετικά πρόσφατος: ~ *θεσμός* / *κανονισμός* ΑΝΤ. παλαιός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ολιγόζωος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που έχει μικρή διάρκεια ζωής, που έζησε, ζει ή πρόκειται να ζήσει λίγο χρόνο: ~ *οργανισμός* / *θεσμός* ΣΥΝ. βραχύβιος, ολιγόβιος, (λαϊκ.) λιγόζωος ΑΝΤ. μακρόβιος, πολύχρονος. — **ολιγοζωία** (η) [μεσν.].

ολιγοήμερος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **λιγοήμερος** **1.** αυτός που διήρκεσε, διαρκεί ή πρόκειται να διαρκέσει λίγες μόνο ημέρες: ~ *ανάπαυση* / *εκδρομή* / *άδεια* / *επίσκεψη* / *κράτηση* / *παραμονή* / *ανακωχή* ΣΥΝ. σύντομος ΑΝΤ. πολυήμερος **2.** (ειδικότ. για έμψυχα) αυτός στον οποίο απομένει λίγη ζωή, που πρόκειται να ζήσει λίγες μόνο ημέρες ΣΥΝ. ολιγόζωος ΑΝΤ. πολύχρονος.

ολιγόθερμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) (συνήθ. για ζώα) αυτός που έχει χαμηλή θερμοκρασία, που το αίμα του είναι ή θεωρείται ψυχρό: *τα ερπετά ανήκουν στα ~ ζώα* ΣΥΝ. ψυχρόαιμος.

Ολιγόκαινο (το) [1890] {Ολιγοκαίνου} ΓΕΩΛ. γεωλογική περίοδος που θεωρείται ότι άρχισε πριν από 38 εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε περίπου 12 εκατομμύρια χρόνια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oligocene].

ολιγόκαρδος, -η, -ο [1889] (λόγ.) κ. (καθημ.) **λιγόκαρδος** αυτός που δεν έχει ευψυχία, θάρρος ΣΥΝ. δειλός ΑΝΤ. γενναίος.

ολιγόκαρπος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ. για φυτά) αυτός που έχει ή παράγει λίγους καρπούς: ~ *δέντρο* ΑΝΤ. πολύκαρπος. — **ολιγοκαρπία** (η) [1888].

ολιγόλεπτος, -η, -ο [1887] κ. (καθημ.) **λιγόλεπτος** (λόγ.) αυτός που διαρκεί λίγα λεπτά τής ώρας: ~ *παραμονή* / *συνομιλία* / *επίσκεψη* / *συνάντηση* / *αναμονή* / *σιωπή* / *διάλειμμα* ΑΝΤ. πολύωρος, παρατεταμένος.

ολιγόλογος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **λιγόλογος** (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που λέει λίγα, που είναι σύντομος στην ομιλία του, που αποφεύγει τις φλυαρίες: *υπήρξε ~ στις δηλώσεις του* ΣΥΝ. σύντομος, βραχύλογος ΑΝΤ. φλύαρος, ομιλητικός **2.** αυτός που δεν περιλαμβάνει πολλά λόγια, που διατυπώνεται με συντομία: ~ *απάντηση* / *ανακοίνωση* / *έκθεση* ΣΥΝ. σύντομος, λακωνικός ΑΝΤ. φλύαρος, (λόγ.) σχοι-

νοτενής, εκτεταμένος. — **ολιγολογία** (η) [μεσν.].

ολιγομαθής, -ής, -ές [μεσν.] {ολιγομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έμαθε λίγα, που δεν απέκτησε πολλές γνώσεις ΑΝΤ. πολυμαθής, ευρυμαθής. — **ολιγομάθεια** (η) [1832]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ολιγομελής, -ής, -ές [1831] {ολιγομελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που απαρτίζεται από λίγα μέλη, που δεν διαθέτει πολλά μέλη: ~ *οικογένεια / επιτροπή / ομάδα / τμήματα* ΑΝΤ. πολυμελής. — **ολιγομέλεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ολιγομερής, -ής, -ές {ολιγομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από λίγα μέρη: ~ *σύνθεση* ΑΝΤ. πολυμερής **2.** ΧΗΜ. ***ολιγομερές*** (το) χημική ένωση, το μόριο τής οποίας αποτελείται από μικρό αριθμό μονάδων μονομερούς. — **ολιγομέρεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligomère].

ολιγομηνόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής συχνότητας στην εμφάνιση τής εμμήνου ρύσεως, αλλά και τής αντίστοιχης ποσότητας αίματος, λόγω ορμονικών, ανατομικών ή ψυχολογικών αιτιών.
[ΕΤΥΜ. < *ολιγο-* + *-μηνο-* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού -ρ- εν συνθέσει) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligoménorhée].

ολίγον επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) για λίγο (ενν. χρόνο): *να σας απασχολήσω δι' ~;* || *παρέτειναν επ' ~ τις διακοπές τους.*

ολιγόπιστος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **λιγόπιστος** (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει ισχυρή πίστη, που η πίστη του κλονίζεται εύκολα. — **ολιγοπιστώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}, **ολιγοπιστία** (η) [μτγν.].

ολιγοπώλιο (το) {ολιγοπωλί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. η οργάνωση τής αγοράς με τρόπο που μόνο ένας μικρός αριθμός παραγωγών ή πωλητών να προσφέρει κάποιο αγαθό (πβ. λ. *ολιγοψώνιο*). — **ολιγοπωλιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ολιγο-* + *-πώλιο* < *πωλώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligopole, πβ. κ. *μονο-πώλιο*].

ολίγος, -η, -ο **1.** (λόγ.) λίγος (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***ολίγον κατ' ολίγον*** (*κατ' ὀλίγον*, Θουκ. 1, 69) βαθμιαία, σιγά-σιγά· κατά μικρές ποσότητες ή μικρά χρονικά διαστήματα ΣΥΝ. λίγο-λίγο (β) **εντός ολίγου** σύντομα, σε μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. σε λίγο, (λογιότ.) οσονούπω (γ) ***προ ολίγου*** πριν από μικρό χρονικό διάστημα, μόλις τώρα (δ) ***παρ' ολίγο(ν)*** (*παρ' ὀλίγον*, Ευριπ. *Ἰφιγ. ἐν Ταύροις* 870) λίγο έλειψε να..., σχεδόν ΣΥΝ. παραλίγο (ε) ***εν ολίγοις / δι' ολίγων*** (*δι' ὀλίγων*, Πλάτ. *Φίληβος* 31d) με συντομία, χωρίς πολλά λόγια ΣΥΝ. σύντομα, λακωνικώς ΑΝΤ. σχοινοτενώς (στ) ***ουκ ολίγα*** πολλά: *κέρδισε ~ από το Χρηματιστήριο* (ζ) ***ολίγον τι*** κάτι λίγο, κάπως: *ήταν ~ άκομψο αυτό που είπες* (η) ***με ολίγη*** (ενν. ζάχαρη) καφές που προσφέρεται με λίγη ζάχαρη, λίγο γλυκός **2.** ΜΟΥΣ. ***ολίγον*** (το) ένα από τα δέκα φθογγόσημα τής βυζαντινής μουσικής, με τα οποία σημαίνεται η μελωδική κίνηση από φθόγγο σε φθόγγο. — **ολίγον** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. ομηρικό ουσ. *λοιγός* «θάνατος, καταστροφή, απώλεια». Σε αυτή την περίπτωση, *ὀλίγος* < *ὀ-* προθεμ. + *-λιγ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *λοιγ-* (τής λ. *λοιγός*), οπότε η λ. θα συνδ. επίσης με λιθ. ligà «αρρώστια, λοιμός», αρμ. alk'at «φτωχός» (με α- προθεμ.), αλβ. lig «κακός, ισχνός», αρχ. ιρλ. līach «δυστυχής, ταλαίπωρος»].

ολιγοσέλιδος, -η, -ο [1861] αυτός που έχει λίγες σελίδες: ~ *βιβλίο* ΑΝΤ. πολυσέλιδος.

ολιγοσπερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τού αριθμού των σπερματοζωαρίων κατά την εκσπερμάτιση, συνήθ. λόγω προχωρημένης ηλικίας, συχνών εκσπερματίσεων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oligospermia].

ολιγόσπερμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που έχει ή παράγει λίγα σπέρματα: ~ *φυτό* ΑΝΤ. πολύσπερμος **2.** ΒΟΤ. ***ολιγόσπερμο*** (το) κάθε φυτό που παράγει ή περικλείει λίγα σπέρματα.

ολιγοσταυρία (η) {χωρ. πληθ.} σύστημα εκλογής στο οποίο ο εκλογέας έχει τη δυνατότητα να σημειώσει λίγους σταυρούς προτίμησης σε σχέση με το σύνολο των υποψηφίων ΑΝΤ. πολυσταυρία.

ολιγόστιχος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) ποίημα που αποτελείται από λίγους στίχους ΑΝΤ. πολύστιχος.

ολιγοστοιχεία (τα) ΒΙΟΛ. αμέταλλα και μεταλλικά στοιχεία που βρίσκονται σε ελάχιστη αναλογία στους ζωντανούς οργανισμούς.

ολιγοσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από λίγες συλλαβές: ~ *ρήμα / στίχος* ΑΝΤ. πολυσύλλαβος.

ολιγοτόκος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.-για έμψυχα) αυτός που γεννά λίγα τέκνα ή που δεν έχει συχνούς τοκετούς: ~ *ζώο* ΑΝΤ. πολυτόκος. — **ολιγοτοκία** (η) [αρχ.].

ολιγουρία (η) [1876] ΙΑΤΡ. κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παραγωγή μικρής ποσότητας ούρων εξαιτίας έλλειψης υγρών, πτώσης τής πίεσης ή βλάβης των νεφρών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. oliguria].

ολιγοφρενία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η περιορισμένη διανοητική ικανότητα, η διανοητική ανεπάρκεια ΣΥΝ. ολιγόνοια ΑΝΤ. εξυπνάδα, ευστροφία **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η οιουδήποτε βαθμού συγγενής ή επίκτητη διανοητική ανεπάρκεια, που είναι δυνατόν να εμφανιστεί λίγο μετά τη γέννηση και που μπορεί να οφείλεται σε διαταραχές τού μεταβολισμού, λοιμώδεις ή εκφυλιστικές νόσους κ.ά. — **ολιγοφρενής,** -ής, -ές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀλιγο-* + *-φρενία* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

ολιγόχρονος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **λιγόχρονος** (λόγ.) αυτός που έχει περιορισμένη διάρκεια, που διαρκεί λίγο χρόνο: ~ *παραμονή* ΣΥΝ. βραχυχρόνιος, σύντομος ΑΝΤ. μακροχρόνιος, πολυχρόνιος. Επίσης **ολιγοχρόνιος,** -α, -ο [αρχ.].

ολιγοψυχία [αρχ.] κ. (καθημ.) **λιγοψυχία** κ. (λαϊκ.) **λιγοψυχιά** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη θάρρους, η εκδήλωση δειλίας, κυρ. μπροστά σε επερχόμενο κίνδυνο ή απειλή: *έδειξε ~ την ώρα τής μάχης.* — **ολιγόψυχος,** -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **λιγόψυχος.**

ολιγοψυχώ [αρχ.] κ. (καθημ.) **λιγοψυχώ** ρ. αμετβ. {ολιγοψυχείς... | ολιγοψύχησα} (λόγ.) **1.** δείχνω δειλία, υποχωρώ λόγω έλλειψης θάρρους (μπροστά σε κίνδυνο ή απειλή) **2.** λιποθυμώ.

ολιγοψώνιο (το) {ολιγοψωνί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. η κατάσταση τής αγοράς κατά την οποία μικρός αριθμός μεγάλων αγοραστών, οι οποίοι παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση των τιμών των αγαθών, αντιμετωπίζει μεγάλο αριθμό μικροπρομηθευτών· κατ' αντιδιαστολή προς το ολιγοπώλιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligopsone].

ολιγόωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαρκεί λίγες ώρες: ~ *παραμονή / επίσκεψη / ξενάγηση* ΑΝΤ. πολύωρος, μακροχρόνιος.

ολιγωρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία τής απαιτούμενης προσοχής, φροντίδας κ.λπ.: *η νέα καταστροφή από πλημμύρες οφείλεται στην ~ των αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών* ΣΥΝ. αμέλεια, παραμέληση ΑΝΤ. ενδιαφέρον, επιμέλεια, φροντίδα.

ολιγωρώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ολιγωρείς... | ολιγώρησα} ♦ **1.** (αμετβ.) μένω αδιάφορος (σε καθήκον, υποχρέωση), δεν σπεύδω: *οι δυνάμεις τηρήσεως τής τάξης δεν ολιγώρησαν ούτε στιγμή και έτσι τα έκτροπα αποφεύχθηκαν* ΣΥΝ. αδιαφορώ ♦ **2.** (μετβ.) (+να) δεν φροντίζω, αμελώ: ~ *να επέμβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀλιγωρῶ (-έω)* < *ὀλίγωρος* «αμελής, αδιάφορος» < *ὀλίγ(ο)-* + *-ωρος* < *ὤρα* «φροντίδα» (< *Fώρα < ὁρῶ*, βλ.λ.)].

ολικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το όλον, που περιλαμβάνει το σύνολο (και όχι τμήμα): ~ *αμνησία / καταστροφή / δαπάνη / βάρος / έκλειψη* ΣΥΝ. καθολικός, πλήρης ΑΝΤ. μερικός. — **ολικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ολισθαίνω ρ. αμετβ. {ολίσθησα} (λόγ.) **1.** γλιστρώ (βλ.λ.)· (συνήθ. μτφ.) **2.** μεταπίπτω σε όλο και χειρότερη κατάσταση: *η χώρα ολισθαίνει προς την καταστροφή* ΣΥΝ. κυλώ **3.** (ειδικότ.) υποπίπτω (σε ολίσθημα): *η αντιπολίτευση ολισθαίνει στη δημαγωγία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω, λάθος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀλισθάνω / -αίνω* < θ. *ὀλισθ-* (υποχωρητ. από τον αόρ. β' *ὤλι-σθ-ον*, όπου το *-σθ-* αποτελεί παρέκταση *dhdh-) < *ὀ-* προθεμ. + *-λισθ-* < I.E. *(s)lei-dh- «γλιστρώ», πβ. μέσ. γερμ. sliten, αρχ. αγγλ. slīdan (> αγγλ. slide), αρχ. σλαβ. slědŭ «ίχνος», πιθ. κ. σανσκρ. srédhati «γλιστρώ, παραπατώ» κ.ά.].

ολίσθημα (το) {ολισθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ανεπίτρεπτο σφάλμα: *γλωσσικό ~* || *με την πράξη του αυτή υπέπεσε σε σοβαρό ~* || *αυτή η απερίσκεπτη υπουργική δήλωση συνιστά πολιτικό ~* ΣΥΝ. παράπτωμα, ατόπημα, αστόχημα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀλισθάνω / -αίνω* (βλ.λ.)].

ολισθηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός πάνω στον οποίο γλιστρά κανείς εύκολα, χάνει την ισορροπία του: *λόγω των χιονοπτώσεων ο δρόμος είναι ~* || ~ *επιφάνεια / έδαφος* ΣΥΝ. γλιστερός· (μτφ.) **2.** αυτός που οδηγεί σε δυσάρεστες καταστάσεις, που εγκυμονεί κινδύνους ΣΥΝ. επικίνδυνος **3.** (ειδικότ.) αυτός που οδηγεί σε ηθική κατάπτωση, που περιλαμβάνει ή προϋποθέτει ανήθικα μέσα: *η εφημερίδα ακολουθεί τον ~ δρόμο τής συκοφαντίας.* — **ολισθηρώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀλισθάνω / -αίνω* (βλ.λ.)].

ολισθηρότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ.} το να είναι (κάτι) ολισθηρό: *η ~ τού οδοστρώματος.*

ολίσθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** η κίνηση κάποιου που ολισθαίνει ΣΥΝ. ολίσθημα, γλίστρημα **2.** ΜΗΧΑΝ. η μετάθεση δύο εφαπτόμενων επιφανειών με τέτοιον τρόπο, ώστε ένα σημείο επαφής τής μιας να βρίσκεται σε σχετική κίνηση ως προς τα σημεία τής άλλης **3.** ΓΕΩΛ. η μετατόπιση γήινων επιφανειών ή στρωμάτων. — **ολισθητικός,** -ή, -ό [αρχ.].

ολισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία που πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές τού 20ού αι. με κυριότερους εκπροσώπους τον Γ.Κ. Σματς, τον Α. Μάγερ και τον Ε. Ντακ και επιχείρησε να επιλύσει φιλοσοφικά το πρόβλημα τής σχέσης μέρους-όλου απολυτοποιώντας το όλον· βασιζόμενη σε πορίσματα επιστημών όπως η βιολογία, η χημεία και η ψυχολογία, υποστήριξε ότι η δομικότητα και η ολότητα αποτελούν θεμελιώδεις μορφές υπάρξεως τής ύλης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Holismus].

ολιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στη φιλοσοφική θεωρία τού ολισμού (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με την έννοια τής ολότητας: ~ *ερμηνευτικό μοντέλο* (που εξετάζει και ερμηνεύει τα πράγματα μέσα σε ένα συνολικό πλαίσιο) / *θεώρηση / προσέγγιση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. holistisch].

ολκή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (αρχαιοπρ.) η έλξη, το τράβηγμα **2.** το βάρος τής σφαίρας παλαιού πυροβόλου όπλου **3.** (ειδικότ.) η διάμετρος τού σωλήνα σε πυροβόλο όπλο ΣΥΝ. διαμέτρημα ● **4.** (η γεν. **ολκής** ως χαρακτηρισμός) μεγάλης αξίας ή σπουδαιότητας: *επίτευγμα ~ θεωρείται η αποστολή τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων στο διάστημα* || *επιστήμονας / προσωπικότητα / απατεώνας ~* || *επιχείρηση / σκάνδαλο ~* **5.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική κατεργασία των μετάλλων, με την οποία μετατρέπονται σε σύρματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁλκή* < *ἕλκω* (με ετεροίωση), βλ.λ. Παρόμοιο σχηματισμό παρουσιάζει το λατ. sulcus «αυλάκι, τάφρος»].

όλκιμος, -η, -ο (λόγ.) (μέταλλο) που μπορεί να μετατραπεί σε ράβδο, έλασμα, σύρμα ή λεπτό νήμα ΣΥΝ. ελατός, ευήλατος ΑΝΤ. δυσήλατος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄλκιμος* < *ὁλκή* (βλ.λ.)].

ολκιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η φυσική ιδιότητα των μετάλλων και των κραμάτων να διαμορφώνονται σε σύρματα και να επιμηκύνονται ή να υφίστανται με ευχέρεια κάθε είδους πλαστική παραμόρφωση υπό ορισμένες συνθήκες πιέσεως, θερμοκρασίας και ταχύ-

τητας κατεργασίας ΣΥΝ. ελατότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ductilité].

ολκός (ο) (λόγ.-σπάν.) **1.** η έλκυση, το τράβηγμα προς μία κατεύθυνση ΣΥΝ. έλξη, σύρσιμο **2.** (συνεκδ.) η εντομή που σχηματίζεται πάνω σε επιφάνεια από τη χρήση κινούμενου αιχμηρού και σκληρού οργάνου: ~ *αρότρου* / *ξύλου* / *μετάλλου* || (κ. μτφ.) ~ *ύδατος* (νεροσυρμή) ΣΥΝ. χαρακιά, αυλακιά, συρμή **3.** ΤΕΧΝΟΛ. εξάρτημα μηχανής συρματοποιήσεως από σκληρό χάλυβα, το οποίο φέρει οπές με όλο και μικρότερη διάμετρο, από όπου περνούν μεταλλικές ράβδοι και μετατρέπονται σε σύρματα με το επιθυμητό πάχος **4.** ΝΑΥΤ. (α) καθεμία από τις δύο δοκούς με λεία επιφάνεια, που τοποθετούνται πάνω στη ναυπηγική κλίνη και χρησιμεύουν για την ανέλκυση στην εσχάρα ή την καθέλκυση στη θάλασσα τού ναυπηγούμενου ή επισκευαζόμενου πλοίου (β) καθένα από τα βοηθητικά σχοινιά, τα οποία χρησιμοποιούνται για τη στροφή των ιστίων προς την επιθυμητή θέση (γ) σύσπαστο που χρησιμεύει για το στρίψιμο τού φορτωτήρα (μπίγα) δεξιά και αριστερά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁλκός* < *ἕλκω* (με ετεροίωση), βλ. κ. *ὁλκή*].

Ολλανδία (η) (ολλ. Koninkrijk der Nederlanden = Βασίλειο των Κάτω Χωρών) κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Άμστερνταμ (αλλά έδρα τής κυβέρνησης τη Χάγη), επίσημη γλώσσα την Ολλανδική και νόμισμα το ευρώ· αλλιώς *Κάτω Χώρες* (οι). — **Ολλανδός** κ. (καθημ.) **Ολλανδέζος** (ο), **Ολλανδή** κ. (καθημ.) **Ολλανδέζα** (η), **ολλανδικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ολλανδέζικος**, -η, -ο, **Ολλανδικά** κ. (καθημ.) **Ολλανδέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Hollande < μεσν. ολλ. Holland, αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. ολλ. Holtland «δασώδης χώρα» ή < Holland «βαθουλή χώρα»].

Ολλανδικές Αντίλλες (οι) {Ολλανδικών Αντιλλών} (ολλ. Nederlandze Antillen) αυτόνομο τμήμα τής Ολλανδίας, που αποτελείται από δύο ομάδες νησιών τής Καραϊβικής Θάλασσας, με πρωτεύουσα το Βίλεμσταντ.

Ο.Λ.Μ.Ε. (η) Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως.

όλμιο (το) {ολμίου} ΧΗΜ. μεταλλικό χημικό στοιχείο (σύμβολο Ho) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. holmium < Holm. β' συνθ. τού τοπωνυμίου Stock-holm «Στοκχόλμη» (βλ.λ.), όπου γεννήθηκε ο Σουηδός χημικός Per Teodor Cleve, ο οποίος το ανακάλυψε].

ολμοβόλο (το) [1853] βαρύ φορητό όπλο τού πεζικού, μικρού ή μεγάλου διαμετρήματος, που χρησιμοποιείται συνήθ. για την υποστήριξη τού πεζικού ή τον βομβαρδισμό οχυρώσεων και χαρακτηρίζεται από την καμπύλη τροχιά των βλημάτων του.
[ΕΤΥΜ. < *όλμος* + *-βόλο* < *βάλλω*].

όλμος (ο) **1.** η οβίδα που εκτοξεύεται από το ολμοβόλο **2.** (συνεκδ.) το ολμοβόλο. — (υποκ.) **ολμίσκος** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅλμος*, αρχική σημ. «στρογγυλή πέτρα – κυλινδρικό αντικείμενο» < **Fόλ-μος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wel- «στρέφω, κυλίω» (για το οποίο βλ. λ. *έλικας*)].

ολμοστάσιο (το) [1847] {ολμοστασί-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. το πυροβολείο τού Πεζικού που έχει εξοπλιστεί με όλμους.
[ΕΤΥΜ. < *όλμος* + *-στάσιο* (< *ἵ-στα-μαι*)].

ολμοστοιχία (η) [1847] {ολμοστοιχιών} ΣΤΡΑΤ. μονάδα Πεζικού που ως βασικό της όπλο έχει τους όλμους.
[ΕΤΥΜ. < *όλμος* + *-στοιχία* < *στοίχος*].

όλο επίρρ. **1.** συνέχεια, χωρίς διακοπή: ~ *τα ίδια και τα ίδια μου λες* || *από το πρωί* ~ *γκρινιάζει* ΣΥΝ. συνεχώς, αδιάκοπα ΑΝΤ. σπάνια, ποτέ **2.** (ως επίθ.) (α) σε όλη του την έκταση, ολόκληρο: *ρούχο* ~ *δαντέλα* || *το νησί ήταν* ~ *όμορφες παραλίες και γραφικά σπιτάκια* (β) στο σύνολο, χωρίς εξαίρεση: *στο πάρτι τής αδελφής μου ήταν* ~ *γιατροί* (γ) αποκλειστικά, χωρίς προσθήκες, προσμείξεις: *η τραπεζαρία της ήταν* ~ *καρυδιά* || (μτφ.) *λόγια* ~ *αγάπη* || *ζωή* ~ *χαρές* (δ) (+και) ολοένα και περισσότερο: *όσο τα σκεφτόταν,* ~ *και νευρίαζε* || *μιλούσε* ~ *και γρηγορότερα!* ΦΡ. ***όλο και κάτι*** σίγουρα κάτι...: ~ *θα βρω ν' αγοράσω* || ~ *θα κερδίσεις, αν προσπαθήσεις*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅλον*, ουδ. τού επιθ. *ὅλος* (βλ.λ.), που ήδη στην Αρχ. χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς].

ολο- κ. **ολό-** κ. **ολ-** α' συνθετικό που: **1.** προσδίδει σε κάτι τη σημασία τού ολόκληρου: *ολό-σωμος, ολό-ψυχος, ολο-νυκτία, ολο-ήμερος* **2.** επιτείνει τη σημασία ενός πράγματος: *ολό-ασπρος, ολο-κάθαρος, ολο-φάνερος, ολο-μόναχος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *ὅλος*].

ολόασπρος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που είναι εντελώς λευκός ή έχει μόνο άσπρο χρώμα: ~ *φόρεμα* / *ύφασμα* / (λογοτ.) *δέρμα* ΣΥΝ. ολόλευκος, κάτασπρος, κατάλευκος ΑΝΤ. κατάμαυρος. Επίσης **ολάσπρος**.

ολοβάπτισμα (το) {ολοβαπτίσματος} ΕΚΚΛΗΣ. το βάπτισμα που γίνεται με πλήρη κατάδυση τού βαπτιζομένου στο νερό, όπως είναι το τυπικό τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, κατ' αντιδιαστολή προς το βάπτισμα διά ραντίσματος που τελεί η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

ολόγερος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για πράγμ.) εντελώς γερός, αυτός που βρίσκεται σε απολύτως καλή κατάσταση, που δεν έχει υποστεί καμία βλάβη ή φθορά: ~ *ποτήρι* / *καρέκλα* ΑΝΤ. φθαρμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που είναι τελείως καλά στην υγεία του, που δεν υποφέρει από καμία απολύτως ασθένεια ούτε έχει υποστεί τραυματισμό: *είναι νέος και* ~ *σαν ταύρος*.

ολόγιομος, -η, -ο κ. **ολόγεμος** (λαϊκ.) εντελώς γεμάτος: ~ *κανάτα* / *φεγγάρι* (η πανσέληνος, η σελήνη που φαίνεται ολοστρόγγυλη και φωτίζει πολύ) ΣΥΝ. (λόγ.) υπερπλήρης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ολόγεμος* (πβ. *γεμίζω-γιομίζω*) < *όλο-* + *-γεμος* < *γεμίζω*].

ολόγλυκος, -ια, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) πάρα πολύ γλυκός: ~ *φρούτο* || (μτφ.) ~ *ματιά* / *χαμόγελο* / *πρόσωπο* / *χείλη*. — **ολόγλυκα** επίρρ.

ολόγλυφος, -η, -ο (λόγ.-για έργα γλυπτικής) σκαλισμένος σε όλα του τα σημεία και σε όλες του τις διαστάσεις, γλυπτός σε όλες τις πλευρές του, κατ' αντιδιαστολή προς τον ανάγλυφο (βλ.λ.): ~ *σαρκοφάγος* / *στήλη*.
[ΕΤΥΜ. < *ολο-* + *-γλυφος* < *γλύφω* «σκαλίζω» (βλ.λ.)].

ολόγραμμα (το) {ολογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΩΤΟΓΡ. η φωτογραφία που λαμβάνεται με τη μέθοδο τής ολογραφίας **2.** *(τηλεοπτικό* ~*)* εικόνα τριών διαστάσεων που επιτυγχάνεται με τον συνδυασμό τηλεφωνίας, υπολογιστών και τηλεόρασης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hologram].

ολογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. μέθοδος φωτογράφισης με τη βοήθεια ακτίνων λέιζερ, από την οποία προκύπτει ένα και μοναδικό φωτογραφικό είδωλο, που αναπαριστά το πρωτότυπο αντικείμενο τρισδιάστατα. — **ολογραφικός**, -ή, -ό, **ολογραφικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. holographie, άσχετο προς το μτγν. *ὁλογραφία* «ιδιόχειρη διαθήκη»].

ολόγραφος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που έχει γραφεί με όλα τα γράμματα, χωρίς συντομογραφίες ή αρχικά.

ολογράφως επίρρ. [μτγν.] με όλα τα γράμματα που περιλαμβάνει η λέξη ή με όλες τις λέξεις που περιλαμβάνει η φράση, όχι συντετμημένα, δηλ. με αρχικά, μονογραφή ή αριθμούς: *υπογράψτε* ~*!* (γράφοντας κανονικά το ονοματεπώνυμό σας) || *γράφω το 125* ~ (γράφω: «εκατόν είκοσι πέντε»).

ολόγυμνος, -η, -ο [μτγν.] (εκφραστ.) εντελώς γυμνός, αυτός που δεν φορά απολύτως κανένα ρούχο ΣΥΝ. θεόγυμνος, ολοτσίτσιδος.

ολόγυρα επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) γύρω-γύρω, από όλα τα μέρη και σε μεγάλη ακτίνα: *έριξε μια ματιά* ~ || *ο καπνός πλανιόταν* ~ *και μας τύλιγε όλους* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ολούθε.

ολόγυρος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει σχήμα κύκλου, που απλώνεται το ίδιο σε όλες τις πλευρές ΣΥΝ. κυκλικός, κυκλοτερής, στρογγυλός.

ολοδικός, -ή, -ό (με προσωπ. αντων. σε γεν.) αποκλειστικά δικός μου, σου κ.λπ.: *το σπίτι το θέλει* ~ *του χωρίς συνιδιοκτήτες* || *το δώρο είναι* ~ *μου!* ΣΥΝ. καταδικός.

ολόδροσος, -η, -ο [1883] (λαϊκ.) **1.** πολύ δροσερός, γεμάτος δροσιά: ~ *λουλούδι* ΑΝΤ. κατάξερος **2.** (μτφ.) γεμάτος χάρη, αυτός που πλημμυρίζει από τη δροσιά τής νιότης: ~ *κορίτσι* ΣΥΝ. (λόγ.) χαριτόβρυτος.

ολοένα επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) (συχνά +και) χωρίς διακοπή, σε διαρκώς αυξανόμενο βαθμό· ακολουθεί επίθετο σε συγκρ. βαθμό ή ακολουθεί ρήμα/προηγείται λέξη που δηλώνει εξέλιξη: *το ενδιαφέρον τού κοινού για την παράσταση γίνεται* ~ *και ζωηρότερο* || *ξαναρχίζει η οικονομική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών σε* ~ *αυξανόμενη κλίμακα* || *τα σύννεφα στον ουρανό* ~ *αλλάζουν σχήματα* ΣΥΝ. συνεχώς, διαρκώς (βλ. κ. λ. *ολονέν*).

ολοζώντανος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στη ζωή (σε αντίθεση με αυτό που πίστευε ή περίμενε κανείς): *Είναι ζωντανός:* ~*!* **2.** (μτφ.) γεμάτος ζωντάνια, ζωτικότητα: *άνθρωπος* ~ *και εργατικός, δεν αναπαυόταν ούτε στιγμή από το χάραμα ώς τα βαθιά μεσάνυχτα* ΣΥΝ. ζωηρός, ζωντανός, ενεργητικός, δραστήριος ΑΝΤ. νωχελικός, αδρανής **3.** (μτφ.) αυτός που δίνει πολύ έντονα την εντύπωση ότι είναι πραγματικά ορατός ή αισθητός: *με τις καινούργιες τεχνικές οι ηθοποιοί στις ταινίες μοιάζουν να κινούνται ολοζώντανοι μπροστά στα μάτια μας* || ~ *ανάμνηση* **4.** πολύ έντονος: *φωτογραφία με* ~ *χρώματα* **5.** (για ψάρι) αυτός που είναι τόσο φρέσκος, ώστε δίνει την εντύπωση τού ζωντανού: ~ *τσιπούρες* ΣΥΝ. φρεσκότατος. — **ολοζώντανα** επίρρ.

ολοήμερος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαρκεί ολόκληρη την ημέρα: ~ *πορεία* / *εκδρομή* / *σχολείο* ΑΝΤ. ολονύκτιος **2.** ***ολοήμερο σχολείο*** σχολείο που λειτουργεί από το πρωί μέχρι αργά το απόγευμα. — **ολοήμερα** επίρρ.

ολόθερμος, -η, -ο [1883] γεμάτος θέρμη και εγκαρδιότητα: ~ *ευχή* / *πίστη* / *συγχαρητήρια* / *πόθος* / *υποδοχή* / *ευχαριστίες* ΣΥΝ. ολόψυχος ΑΝΤ. παγερός. — **ολόθερμα** επίρρ.

ολόθυμος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που προέρχεται από τα βάθη τής ψυχής: ~ *ενδιαφέρον* ΣΥΝ. ολόψυχος. — **ολοθύμως** επίρρ. [μτγν.].

ολόιδιος, -ια, -ιο (καθημ.) εντελώς όμοιος, αυτός που δεν παρουσιάζει διαφορές (από κάποιον/κάτι άλλο): *είναι* ~ *ο πατέρας του* || ~ *περίπτωση* / *κατάσταση* ΣΥΝ. πανομοιότυπος, ίδιος κι απαράλλακτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος*.

ολόισια κ. (λαϊκ.) **ολόισα** επίρρ.· κατευθείαν, χωρίς παρεκκλίσεις: *το μονοπάτι αυτό βγάζει* ~ *στο χωριό* || *με κοίταξε* ~ *στα μάτια*.

ολόισιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.) **ολόισος** εντελώς ίσιος: ~ *κορμός* / *κορμοστασιά* / *χωρίστρα* ΑΝΤ. θεόστραβος.

ολοκάθαρος, -η, -ο [μεσν.] **1.** εντελώς καθαρός, αυτός που λάμπει από καθαριότητα: ~ *ρούχα* / *πρόσωπο* / *χέρια* ΣΥΝ. πεντακάθαρος ΑΝΤ. παμβρόμικος, βρομερός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη διαύγεια και καθαρότητα, που δεν περιλαμβάνει καθόλου ξένα σώματα, προσμείξεις: ~ *νερό* / *χρώμα* / *χρυσάφι* ΣΥΝ. διαυγέστατος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη σαφήνεια, που δεν περιέχει ούτε στο ελάχιστο σκοτεινά ή αμφιλεγόμενα σημεία: *Μα γιατί να υπάρχουν παρεξηγήσεις; Αφού το νόημα είναι* ~*!* ΣΥΝ. σαφέστατος **4.** εντελώς αγνός και αθώος, αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη τιμιότητα και ειλικρίνεια: ~ *ματιά* ΣΥΝ. πάναγνος, αθωότατος. — **ολοκάθαρα** επίρρ.

Ολόκαινο (το) {Ολοκαίνου} ΓΕΩΛ. η πιο πρόσφατη περίοδος τής γεωλογικής ιστορίας τής Γης, που ακολούθησε την τελευταία παγετώδη περίοδο τού Πλειστοκαίνου (βλ.λ.), πριν από 10.000 περίπου χρόνια· χαρακτηρίζεται από σχετικά υψηλές θερμοκρασίες και θεωρείται ότι

διαρκεί ακόμη. Επίσης **Ολόκαινος Εποχή**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. holocene].

ολοκαίνουργιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.) **ολοκαίνουργος**, -η, -ο εντελώς καινούργιος, αυτός που δεν τον έχουν μεταχειριστεί καθόλου: ~ *φόρεμα* / *κουστούμι* ΣΥΝ. κατακαίνουργιος, αμεταχείριστος, άθικτος ΑΝΤ. παμπάλαιος.

ολόκαρδος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) αυτός που δίδεται με όλη την καρδιά, που χαρακτηρίζεται από βαθιά εγκαρδιότητα: ~ *ευχές* ΣΥΝ. ολόθερμος, ολόθυμος, εγκάρδιος ΑΝΤ. παγερός. — **ολόκαρδα** επίρρ.

ολοκαύτωμα (το) {ολοκαυτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οποιοσδήποτε / οτιδήποτε καίγεται ολοκληρωτικά: *τόνοι χαρτιού έγιναν ~ κατά την πυρκαγιά στις αποθήκες* **2.** (συνεκδ.) ολοκληρωτική θυσία: *το ~ τού Αρκαδίου* || *προσέφερε τον εαυτό του ~ στον βωμό τής πατρίδας* **3.** η μαζική και βάρβαρη θανάτωση, ο αφανισμός μεγάλου αριθμού ανθρώπων: *το ~ των Εβραίων από τους ναζί*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁλοκαύτωμα* < αρχ. *ὁλοκαυτῶ (-όω)* < *ὁλόκαυτος* < *ὁλο-* + *-καυτός* (< *καίω*). Η λ. απαντά για πρώτη φορά στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (τής Π.Δ.) με τη σημ. τού θύματος (ζώου) που προσφέρεται να καεί ολοκληρωτικά στο θυσιαστήριο, αποδίδοντας την εβρ. λ. ʻolāh (κατά γράμμα «αυτό που πηγαίνει προς τα επάνω»). Ο όρος χρησιμοποιήθηκε επίσης για να χαρακτηρίσει τη μαζική δολοφονία εκατομμυρίων Εβραίων από τους ναζιστές, αντιστοιχώντας έτσι στο εβρ. Šoʼāh «ερήμωση, ερείπωση»].

ολόκλειστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κλειστεί εντελώς, ο ερμητικά κλεισμένος: ~ *σπίτι* / *πόρτα* ΣΥΝ. κατάκλειστος.

ολοκληρία (η) [μτγν.] (λόγ.) το σύνολο, το όλο· στη ΦΡ. ***καθ' ολοκληρίαν*** εντελώς, εξ ολοκλήρου: *το έργο του βασίζεται ~ στην πλατωνική φιλοσοφία* ΣΥΝ. πλήρως, ολοσχερώς, παντελώς ΑΝΤ. εν μέρει.

ολόκληρος, -η, -ο **1.** αυτός που παρουσιάζεται πλήρης, που δεν του λείπει τίποτε, που έχει ακέραια όλα τα μέρη ή τα μέλη του: *το έργο δεν σώζεται ~· λείπει το τελευταίο του μέρος* || *η υπηρεσία διαθέτει ~ δίκτυο πρακτόρων στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες* ΣΥΝ. ακέραιος, άρτιος, πλήρης, συνολικός ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός **2.** (+άρθρο) αυτός που βρίσκεται, που υπάρχει στο σύνολό του: *έκανε δωρεά ~ τη συλλογή του στο μουσείο μας* || *~ η χώρα μιλά για τα κατορθώματά του* || *μετά τον σεισμό οι κάτοικοι παρέμειναν ~ τη νύχτα στο ύπαιθρο* ΣΥΝ. όλος ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός **3.** (εκφραστ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλο μέγεθος και σπουδαιότητα, που δεν είναι ευκαταφρόνητος: *η υπόθεση σέρνεται επί έναν ~ χρόνο* || *η νοσηλεία και η εγχείρηση στο εξωτερικό μάς στοίχισαν ~ περιουσία* || *καταπάτησε το οικόπεδο και έχτισε ~ σπιταρόνα*· ΦΡ. ***εξ ολοκλήρου* / *εξολοκλήρου*** τελείως, εντελώς: *η τελευταία ταινία του είναι ~ αφιερωμένη στον αγώνα τής Ανεξαρτησίας* ΣΥΝ. καθ' ολοκληρίαν **4.** ΜΟΥΣ **ολόκληρο** (το) η μεγαλύτερη χρονική αξία στη σύγχρονη ευρωπαϊκή μουσική γραφή, η οποία ισούται με τέσσερα τέταρτα (4/4) ή δύο ημίσεα (2/2). Επίσης (λαϊκ.) **ολάκερος** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁλόκληρος* > *ὁλο-* + *-κληρος*, οπότε το επίθ. θα σήμαινε αρχικώς αυτόν που κατέχει όλα τα κομμάτια (τους κλήρους) και που, ως εκ τούτου, είναι πλήρης].

ολοκλήρωμα (το) [1896] {ολοκληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ολοκλήρωση (βλ.λ.): *το ~ τής δουλειάς* / *τού βιβλίου* / *τού έργου* ΣΥΝ. (απο)τελείωμα **2.** (ειδικότ.) ΜΑΘ. (α) βασική έννοια τού κλάδου των μαθηματικών που λέγεται «ολοκληρωτικός λογισμός» και η οποία συνδέεται με τη συνάρτηση, το εμβαδόν και τον όγκο (β) ***αόριστο ολοκλήρωμα συναρτήσεως*** η συνάρτηση την οποία, αν παραγωγίσουμε, βρίσκουμε την αρχική (γ) ***ορισμένο ολοκλήρωμα*** εκφράζει το άθροισμα μικρών ποσοτήτων (π.χ. εμβαδών, όγκων κ.λπ.). — **ολοκληρωματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ο μαθ. όρ. αποδίδει το γαλλ. intégral].

ολοκληρωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τελειώσει, που έχει αποκτήσει την οριστική του μορφή, που παρουσιάζει πληρότητα: ~ *εικόνα* / *πρόγραμμα* / *σχέδιο* / *άποψη* ΣΥΝ. πλήρης, ακέραιος, άρτιος, τελειωμένος ΑΝΤ. ανολοκλήρωτος, ελλιπής **2.** (μτφ.-για πρόσ.) αυτός που έχει όλα τα χαρακτηριστικά ή έχει περάσει από όλα τα στάδια που θεωρούνται απαραίτητα: ~ *προσωπικότητα είναι ο άνθρωπος που έχει φθάσει σε ηλικιακή και πνευματική ωριμότητα, έχει σημαντικές εμπειρίες, τις οποίες είναι σε θέση να αξιοποιήσει, είναι ισορροπημένος κ.λπ.* || *~ επιστήμονας* **3.** ΗΛΕΚΤΡ. ***ολοκληρωμένο κύκλωμα*** συνδυασμός ηλεκτρονικών στοιχείων (λ.χ. τρανζίστορ, αντιστάσεων) που συνδέονται μεταξύ τους και τα οποία είναι κατασκευασμένα πάνω στο ίδιο μονοκρυσταλλικό υλικό με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργείται μεγάλος αριθμός ηλεκτρονικών διατάξεων **4.** ΠΛΗΡΟΦ. ***ολοκληρωμένο πρόγραμμα*** μία συλλογή ή αλληλουχία προγραμμάτων που εκτελούνται κάτω από τη γενική κάλυψη ενός προγράμματος. — **ολοκληρωμένα** επίρρ.

ολοκληρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ολοκλήρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** φέρω εις πέρας (κάτι), ώστε να γίνει ολόκληρο, πλήρες: *η επιτροπή θα ολοκληρώσει σύντομα το έργο της* ΣΥΝ. (απο)τελειώνω **2.** (καταχρ.) φθάνω (κάτι) στο τέλος, τελειώνω: *δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει τη φράση του και το κοινό ξέσπασε σε αποδοκιμασίες* ♦ **3.** (αμετβ.) τελειώνω τον λόγο μου: *ολοκληρώστε, παρακαλώ, γιατί ο χρόνος πιέζει!* **4.** (η μτχ. ***ολοκληρωμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.

> **ολοκληρώνω – συμπληρώνω – τελειώνω.** Το **ολοκληρώνω** σημαίνει «συμπληρώνω ή φέρω εις πέρας κάτι (σημαντικό, απαιτητικό, δυσχερές) έτσι, ώστε να είναι πλήρες»: *Με μόχθο ετών ολοκλήρωσε το έργο του, στο οποίο αναφέρονται σήμερα όλοι οι ιστορικοί.* Η έννοια τής «πληρότητας» δηλ. είναι βασική στη χρήση τού *ολοκληρώνω* και είναι εκείνη που το διαχωρίζει από τη σημ. τού απλού **συμπληρώνω** ή τού **τελειώνω**. Ως εκ τούτου, είναι καταχρηστική και θα έπρεπε να αποφεύγεται η υπερβολική χρήση τού **ολοκληρώνω**, όπως συχνά συμβαίνει, με τη σημ. τού *συμπληρώνω* ή τού *τελειώνω* (π.χ. *«θέλω να ολοκληρώσω τη φράση μου»* αντί *«να συμπληρώσω τη φράση μου»* ή *«δεν ολοκλήρωσα ακόμη»* αντί τού *«δεν τελείωσα ακόμη»*).

ολοκλήρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η διαδικασία με την οποία ολοκληρώνεται κάτι: *η κυβέρνηση προχωρεί με σταθερά βήματα προς την ~ τού εκπαιδευτικού της προγράμματος* || *~ των εργασιών συνεδρίου* / *τής προσωπικότητας*· ΦΡ. ***ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*** η ενοποίηση τής Ευρώπης σε όλα τα επίπεδα (οικονομικό, πολιτικό, στρατιωτικό κ.λπ.) **2.** ΜΑΘ. η διαδικασία και το σύνολο των μαθηματικών πράξεων, με τις οποίες βρίσκουμε το ολοκλήρωμα (βλ.λ.) συναρτήσεως ή λύνουμε διαφορική εξίσωση.

ολοκληρώσιμος, -η, -ο (σπάν.) **1.** αυτός που είναι δυνατόν να ολοκληρωθεί: ~ *έργο* / *προσπάθεια* **2.** ΜΑΘ. ***ολοκληρώσιμη συνάρτηση*** η συνάρτηση τής οποίας είναι δυνατόν να βρεθεί το ολοκλήρωμα (βλ.λ.).

ολοκληρωτικός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που συντελεί στην ολοκλήρωση πράγματος, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ., που επιφέρει ή επιτυγχάνει τη συμπλήρωση ενός όλου ΣΥΝ. συμπληρωματικός **2.** (α) (συνήθ.) αυτός που συμβαίνει σε πλήρη, απόλυτο βαθμό: ~ *καταστροφή* / *εξόντωση* / *νίκη* / *ήττα* / *θρίαμβος* / *συντριβή* ΣΥΝ. πλήρης, συνολικός, ολοσχερής ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός (β) ***ολοκληρωτικός πόλεμος*** ο επιθετικός πόλεμος που αποσκοπεί τόσο στη συντριβή των ενόπλων δυνάμεων τού εχθρού όσο και στην καθυπόταξη τού άμαχου πληθυσμού τής χώρας, καθώς και στον έλεγχο τής οικονομίας της· εφαρμόστηκε από τους Ναζί στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο **3.** ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με το μαθηματικό ολοκλήρωμα (βλ.λ.) ή ο κλάδος τής μαθηματικής ανάλυσης που μελετά το ολοκλήρωμα ΣΥΝ. ολοκληρωματικός **4.** αυτός που σχετίζεται με τον ολοκληρωτισμό: ~ *καθεστώς* / *πολιτική* / *εξουσία* / *σύστημα* / *ιδεολογία*. — **ολοκληρωτικά** / **-ώς** επίρρ.

ολοκληρωτισμός (ο) σύστημα διακυβέρνησης που δεν αφήνει κανένα περιθώριο για ατομική ελευθερία και δράση και επιδιώκει να ελέγξει όλες τις πλευρές τής κοινωνικής ή/και τής προσωπικής ζωής τού πολίτη και να τις καθυποτάξει στην κρατική εξουσία (λ.χ. η δικτατορία, ο φασισμός, η θεοκρατία κ.α.) ΣΥΝ. απολυταρχία ΑΝΤ. δημοκρατία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. totalitarianism].

ολοκόκκινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει βαθύ ή έντονο κόκκινο χρώμα: ~ *ήλιος* (κατά το ηλιοβασίλεμα) ΣΥΝ. άλικος.

ολόκορμος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με ολόκληρο το κορμί, που απλώνεται σε ολόκληρο το σώμα: ~ *ρίγος* / *τρέμουλο* || *έτρεμα ~ από τον φόβο* ΣΥΝ. σύγκορμος, ολόσωμος.

ολοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. **1.** μεταφυσική θεωρία, που εκλαμβάνει την πραγματικότητα ως όλον, εντός τού οποίου αποκλείεται η αυθυπαρξία οποιουδήποτε όντος, ενώ παράλληλα δίνει έμφαση στην οικουμενικότητα τού Θεού και στην τελική σωτηρία όλων των ψυχών **2.** ηθική θεωρία, σύμφωνα με την οποία το αντικείμενο τής ανθρώπινης ηθικής ενέργειας δεν μπορεί να είναι το μεμονωμένο άτομο, αλλά προϋπάρχουσες φυσικώς ομάδες ανθρώπων, όπως η οικογένεια, το έθνος, η φυλή και η ανθρωπότητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. universalisme].

ολόλαμπρος, -η, -ο [μτγν.] (εκφραστ.) αυτός που λάμπει πάρα πολύ, που εκπέμπει έντονη λάμψη ή που λούζεται στο φως: ~ *μέρα* / *παλάτι* ΣΥΝ. κατάφωτος ΑΝΤ. κατασκότεινος.

ολολεξία (η) [1863] ΓΛΩΣΣ. το να αποφεύγεται στην προφορική και ιδίως στη γραπτή ομιλία η έκθλιψη ή η αφαίρεση, γενικότερα η έκκρουση (βλ.λ.) φωνηέντων και να προτιμάται να εκφωνείται ή να γράφεται ολόκληρη η λέξη.

ολόλευκος, -η, -ο [αρχ.] ο εντελώς λευκός, αυτός που έχει τελείως άσπρο χρώμα: ~ *περιστέρι* ΣΥΝ. κατάλευκος, πάλλευκος, ολόασπρος, κάτασπρος ΑΝΤ. κατάμαυρος.

ολολύζω ρ. αμετβ. {ολόλυξα} (αρχαιοπρ.) βγάζω θρηνητικές κραυγές, θρηνώ γοερώς ΣΥΝ. οδύρομαι, θρηνολογώ, ολοφύρομαι, οιμώζω, (λαϊκ.) σκούζω. — **ολολυγμός** (ο) [αρχ.] κ. **ολολυγή** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. εκφραστ. λ. με ονοματοποιημένη ρίζα και αναδιπλασιασμό, < **ὀλ-υλ-ύζω* (με ανομοίωση) < Ι.Ε. *ul- «ουρλιάζω, κραυγάζω», πβ. λατ. ululāre «ολολύζω», σανσκρ. uluti- κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ὑλ-άω* (βλ. λ. *ὑλακή*, *ὑλακτῶ*). Το ρ. περιέγραφε αρχικώς τις κραυγές χαράς κατά τη διάρκεια θρησκευτικών τελετουργιών, ενώ αργότερα περιορίστηκε στη θρηνητική σημ. Αναφερόταν κυρ. στις γυναίκες κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. *ἀλαλάζω* (το οποίο χαρακτήριζε τη θριαμβευτική ανδρική κραυγή σε πόλεμο)].

ολόμαλλος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από ίνες μαλλιού: ~ *ζακέτα*.

ολόμαυρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι εντελώς μαύρος: «*στων Ψαρών την ~ ράχη* / *περπατώντας η Δόξα μονάχη...*» (Δ. Σολωμός).

ολομέλεια (η) {ολομελειών} **1.** το σύνολο των μελών σώματος ή οργάνου που συνεδριάζει: *η ~ τής Βουλής* / *τού Αρείου Πάγου* || *η πρόταση εγκρίθηκε από την ~ τού συμβουλίου* || *οι εισηγήσεις των επιτροπών θα κριθούν από την ~* ΑΝΤ. τμήμα, μέρος **2.** (κατ' επέκτ.) η σύνοδος οποιουδήποτε διευθύνοντος οργάνου, στην οποία παρίστανται όλα τα μέλη του: *συνήλθε χθες η ~ τού διοικητικού συμβουλίου τού σωματείου*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁλομέλεια* «αρτιμέλεια» < *ὁλομελής*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει την αγγλ. περίφραση plenary session].

ολομελής, -ής, -ές {ολομελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για σώμα που

συνεδριάζει) αυτός τού οποίου όλα τα μέλη είναι παρόντα: ~ *συμβούλιο*. — **ολομελώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁλομελής* «αρτιμελής» < *ὁλο-* + *-μελής* < *μέλος*. Βλ. λ. *ολομέλεια*].

ολομερής, -ής, -ές [μτγν.] {ολομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που συμπεριλαμβάνει όλα του τα μέρη ΣΥΝ. άρτιος ΑΝΤ. μονομερής, μερικός, ελλιπής. — **ολομέρεια** (η) [μεσν.].

ολομέταξος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από μετάξι: ~ *φόρεμα*.

ολομέτωπος, -η, -ο αυτός που εκτείνεται ή λαμβάνει χώρα σε όλα τα μέτωπα, λ.χ. σε όλα τα πεδία στρατιωτικών επιχειρήσεων ή (γενικότ.) συγκρούσεων: *εξαπολύω ~ επίθεση*.

ολομόναχος, -η, -ο [μεσν.] εντελώς μόνος: *έφυγε κι αυτός και με παράτησε ~* || *μετά τον θάνατο των γονιών της έμεινε ~* ΣΥΝ. κατάμονος, (εκφραστ.) σαν την καλαμιά στον κάμπο.

όλον (το) ▸ όλος.

ολονέν κ. **ολονένα** επίρρ. ολοένα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁλονέν(α)*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ὅλον ἕν(α)*. Πβ. κ. *ολοένα*].

ολονυχτία κ. (λόγ.) **ολονυκτία** (η) [μεσν.] {ολονυχτιών} **1.** το να μείνει κανείς άγρυπνος όλη τη νύχτα: *έκανε ~ δίπλα στο κρεβάτι τού ετοιμοθάνατου* ΣΥΝ. αγρυπνία **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ιερή ακολουθία, που λαμβάνει χώρα κατά την παραμονή των μεγάλων εορτών και διαρκεί ολόκληρη τη νύχτα ΣΥΝ. αγρυπνία.

ολονύχτιος, -α, -ο κ. (λόγ.) **ολονύκτιος** [μτγν.] αυτός που διαρκεί ολόκληρη τη νύχτα, που φθάνει μέχρι το πρωί: *~ γλέντι / χαρτοπαιξία* ΑΝΤ. ολοήμερος. — **ολονυκτίως** επίρρ.

ολονυχτίς επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) καθ' όλη τη διάρκεια τής νύχτας, όλη τη νύχτα ΣΥΝ. ολονυκτίως ΑΝΤ. ολημερίς.

ολόξανθος, -η, -ο [μεσν.] εντελώς ξανθός: *~ μαλλιά* ΣΥΝ. κατάξανθος.

ολοπαθής, -ής, -ές {ολοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από γενική ασθένεια, η οποία προσβάλλει ολόκληρο το σώμα. — **ολοπάθεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *ολο-* + *-παθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

ολόπλευρος, -η, -ο [1858] **1.** αυτός που συμβαίνει ή παρέχεται σε όλες ή από όλες τις πλευρές και όχι μερικώς: *~ ενίσχυση / υποστήριξη / επίθεση* ΑΝΤ. μονόπλευρος **2.** (σπάν.-κυριολ.) αυτός που βρίσκεται ή συμβαίνει σε όλη την έκταση μιας πλευράς: *~ πυρ* (η ταυτόχρονη πυροδότηση όλων των πυροβόλων τής μιας πλευράς πολεμικού πλοίου). — **ολόπλευρα** επίρρ.

ολοπρόθυμος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) πάρα πολύ πρόθυμος: *~ δουλευτής* ΣΥΝ. προθυμότατος ΑΝΤ. απρόθυμος.

ολόρθος, -η, -ο [μεσν.] **1.** εντελώς όρθιος, απόλυτα ευθυτενής: *«για ιδές κορμί ψηλό, λιγνό κι ~ σαν τη λεύκα»* (Κ. Κρυστάλλης) ΣΥΝ. (λαϊκ.) ντούρος **2.** (για πράγματα, κυρ. κτίσματα) αυτός που δεν κατέπεσε, που στέκει απόλυτα κάθετος προς το έδαφος: *~ κολόνα / τοίχος / στύλος* **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει καμφθεί ψυχικά, που δεν έχει καταπέσει καθόλου το ηθικό του: *πέθανε ~ στις επάλξεις τού αγώνα* ΣΥΝ. ακλόνητος.

όλος, -η, -ο κ. (λαϊκ.-διαλεκτ.) **ούλος** **1.** αυτός που υπάρχει στο σύνολό του, στο συνολικό του πλήθος ή ποσότητα, χωρίς να του λείπει τίποτε ή κανείς (όταν προσδιορίζει ουσιαστικό, μετά το *όλος* ακολουθεί απαραιτήτως άρθρο, εκτός αν το ουσιαστικό είναι το *μέρα* ή το *νύχτα*): *~ (τη) νύχτα μείναμε άγρυπνοι στο προσκέφαλο τού αρρώστου* || *μη διαμαρτύρεσαι, γιατί το φταίξιμο είναι ~ δικό σου* || *πάρ' τα όλα δικά σου* || *είχε ~ τον καιρό να φύγει, αλλά δεν το έκανε* || *θέλω ~ την αλήθεια* || *έχει βάλει ~ του την ψυχή σ' αυτό το μεγάλο έργο* || *σας ευχαριστούμε με ~ μας την καρδιά* (εγκάρδια, θερμότατα) || *με ~ τον σεβασμό που σας έχω* || *~ ο κόσμος* ΣΥΝ. ολόκληρος, άπας, σύμπας, ακέραιος, πλήρης ΑΝΤ. λειψός, ελλιπής **2.** (+άναρθρη αιτ.) γεμάτος: *πού κυλιόσουν και είσαι όλος λάσπες;* || *ήταν όλος χαρά* || (μτφ.) *είμαι όλη αφτιά* (ακούω προσεκτικά)· ΦΡ. ***αυτό είν' όλο*** τίποτε περισσότερο από αυτό, μόνο αυτό: *το μόνο που πρέπει να κάνεις, είναι να προσέχεις το σπίτι· ~!* || *—; -Γιατί; Λίγο είναι;* **3.** (στον πληθ.) καθένας ανεξαιρέτως (από πλήθος προσώπων ή πραγμάτων): *όλες οι απόψεις είναι σεβαστές* || *δεν είμαστε όλοι ίδιοι* || *θα δώσω ~ μου τα λεφτά, για να γίνει καλά* || *παιδί για ~ τις δουλειές*· ΦΡ. (α) ***όλοι μαζί*** (μεσν. φρ.) όλοι ως ομάδα, όλοι συγχρόνως, συνολικά: *μη μιλάτε ~, γιατί δεν ακούγεται κανείς σας* || *έχουμε και λέμε: τυρί, ντομάτες και μήλα· όλα μαζί μάς κάνουν 2.000* (β) (με επανάληψη) ***όλος-όλος / όλος κι όλος*** για να τονιστεί ότι δεν υπάρχει τίποτε άλλο, τόσος μόνο: *όλοι-όλοι φθάνουν τους πεντακόσιους* (και όχι περισσότερους) || *όλος (κι) όλος ο μισθός μου είναι 120.000· πώς να πληρώσω το νοίκι;* || *να σκεφτείς, στα εννιά χρόνια που είμαι στην Αθήνα, ο πατέρας μου κατέβηκε από τη Λάρισα δυο φορές όλες κι όλες* **4.** **όλα** (τα) τα πάντα, χωρίς να εξαιρείται τίποτε: *Μην ανησυχείς! ~ θα πάνε καλά* || *Πρόσεχέ τον! Είναι ικανός για ~* || *πάνω απ' ~ να κοιτάς την υγεία σου!* || *πρώτα απ' ~* || *ή ~ ή τίποτα*· ΦΡ. (α) ***όλα κι όλα*** για να τονιστεί ότι τίποτα περισσότερο δεν θα γίνει ανεκτό, ότι η υπομονή έφθασε στα όριά της: *α, ~· δέχτηκα να βάζει τη μουσική του δυνατά, αλλά όχι και την ώρα που κοιμάμαι!* (β) ***καθ' όλα*** βλ. λ. *καθ' όλα* (γ) ***τα παίζω όλα για όλα*** βλ. λ. *παίζω* **5.** (όταν προηγείται άρθρο) αυτός που εξετάζεται, που εκλαμβάνεται στο σύνολό του, χωρίς απουσία μέλους ή μέρους του: *μόνο η ανάκριση θα ρίξει φως στην ~ υπόθεση* || *η ~ περιουσία του δεν ξεπερνά τα 10.000.000 δρχ.* ΣΥΝ. ολικός, συνολικός **6.** **όλο(ν)** (το) το σύνολο ως αφηρημένη έννοια ή ως ιδιότητα: *το πρόβλημα αυτό πρέπει να εξεταστεί ως ~ και όχι στις επιμέρους πλευρές του* || *πρέπει να ανιχνεύσουμε το ~ τής φιλοσοφικής του σκέψης* ΣΥΝ. ολότητα· ΦΡ. (λόγ.) ***εν όλω*** (*ἐν ὅλῳ*) συνολικά: *«πωλούνται μερικώς ή ~ η Εμπορική Τράπεζα, η Ολυμπιακή Αεροπορία, η Ε.Ρ.Τ. κ.ά.»* (εφημ.) ΑΝΤ. εν μέρει, μερικώς **7.** (λόγ. ως επίρρ.) ***το όλο(ν)*** σε σύνολο, καθ' ολοκληρίαν: *αν προσθέσουμε και τα έξοδα κινήσεως, μας κάνει ~ 200.000 δρχ.* ΣΥΝ. συνολικά **8.** (ως επίρρ.) ***όλο*** βλ.λ. **9.** στον τ. ***όλο*** για να δηλωθεί το ισόπαλο αποτέλεσμα: *-Πόσο είναι το σκορ; -75 όλα* (δηλ. 75-75) ● ΦΡ. (α) (εμφατ.) ***παρ' όλον***, -η, -ο για να δηλωθεί αντίθεση ή εναντίωση προς (κάποιον/κάτι): *παρ' όλη την προθυμία του, δεν μας φάνηκε χρήσιμος* (β) ***μ' όλον ότι*** μολονότι (βλ.λ.) (γ) ***μ' όλον τούτο / μολοντούτο*** μολαταύτα (βλ.λ.) (δ) ***μ' όλα ταύτα*** μολαταύτα (βλ.λ.) (δ) ***με τα όλα (μου)*** (χωρίς να μου) λείπει τίποτε, με όλα τα χαρακτηριστικά (μου) σε μεγάλο βαθμό: *είναι γυναίκα ~ της* || *είναι άντρας ~ του* (ε) ***μέσα σ' όλα / μες στα όλα*** βλ. λ. *μέσα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅλος* < **ὅλ-Fος* (με απλοποίηση τού *-λF-* χωρίς αντέκταση) < I.E. **sol-* «όλος, ολόκληρος», πβ. σανσκρ. sárva- «ολόκληρος, ακέραιος», λατ. sollus (< *sol-wos), sol-idus «στερεός, ολόκληρος» (> γαλλ. solide) κ.ά.].

ολοσέλιδος, -η, -ο [1848] αυτός που καταλαμβάνει ολόκληρη σελίδα, που εκτείνεται σε ολόκληρη σελίδα: *~ φωτογραφία / καταχώριση / διαφήμιση*.

ολοσηρικός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) ολομέταξος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁλοσηρικός* < *ὁλο-* + *σηρικός* «μεταξωτός» < *Σῆρες*, ονομασία λαών τής Άπω Ανατολής, πιθ. των Κινέζων, οι οποίοι εισήγαγαν την καλλιέργεια και επεξεργασία τού μεταξιού. Το όνομα *Σῆρες (Σήρ, -ρός)* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στην κινεζ. λ. se «μετάξι»].

ολοσκέπαστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει σκεπαστεί ή στεγαστεί από όλες τις πλευρές, ο εντελώς καλυμμένος: *~ βεράντα / αυλή / δεξαμενή* ΑΝΤ. ξέσκεπος, ξεσκέπαστος, ακάλυπτος. Επίσης **ολόσκεπος**.

ολοσκότεινος, -η, -ο (εκφραστ.) εντελώς σκοτεινός, αυτός που δεν έχει καθόλου φως: *~ δωμάτιο / γωνιά* ΣΥΝ. κατασκότεινος, θεοσκότεινος ΑΝΤ. ολόφωτος, κατάφωτος. — **ολοσκότεινα** επίρρ.

ολόστεγνος, -η, -ο εντελώς στεγνός, αυτός που δεν έχει καθόλου υγρασία ή δεν έχει καθόλου βραχεί: *~ ρούχα / μαλλιά* ΣΥΝ. κατάστεγνος ΑΝΤ. μούσκεμα.

ολοστόλιστος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) γεμάτος στολίδια: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. καταστόλιστος ΑΝΤ. αστόλιστος, απέριττος.

ολοστρόγγυλος, -η, -ο [μτγν.] εντελώς στρογγυλός, αυτός που έχει τελείως στρογγυλό σχήμα: *~ φεγγάρι / πρόσωπο*.

ολόστρωτος, -η, -ο [1823] (λαϊκ.) καλά στρωμένος ή στρωμένος σε όλη του την έκταση ΑΝΤ. άστρωτος.

ολοσχερής, -ής, -ές {ολοσχερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (συνήθ. κακόσ.) αυτός που εμφανίζεται, που συμβαίνει σε πλήρη, απόλυτο βαθμό: *~ καταστροφή / ερήμωση / διάλυση* ΣΥΝ. ολοκληρωτικός. — **ολοσχερώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁλοσχερής* < *ὁλο-* + *-σχερής* < **σχερός* / **σχερόν* «συνέχεια, ακολουθία» < θ. *σχ-* τού ρ. *ἔχω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-σχ-ον*, βλ. κ. *σχετικός*) + *-ερός*].

ολόσωμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει ή περιλαμβάνει ολόκληρο το σώμα: *~ εικόνα / πίνακας / γλυπτό* **2.** (ένδυμα) που καλύπτει ολόκληρο το σώμα, από τους ώμους ώς τα πόδια: *~ φόρμα / μαγιό* (που καλύπτει τον κορμό) ● **3.** ΖΩΟΛ. ***ολόσωμα*** (τα) ομάδα μικροοργανισμών, των οποίων το σώμα δεν φέρει υποδιαιρέσεις ούτε σχηματίζει κανένα ειδικό όργανο.

ολοταχώς επίρρ. [1858] (λόγ.) **1.** με τη μέγιστη δυνατή ταχύτητα, πάρα πολύ γρήγορα: *μόλις έμαθε τα νέα, τράβηξε ~ για το χωριό του* || *ο δρομέας έτρεχε ~ προς το τέρμα* ΣΥΝ. ταχύτατα ΑΝΤ. αργά **2.** ΝΑΥΤ. παράγγελμα τού κυβερνήτη στον μηχανικό να δώσει στο πλοίο τη μέγιστη δυνατή ταχύτητα: *πρόσω ~!*
[ΕΤΥΜ. < *ολοταχής* < *ολο-* + *-ταχής* < *τάχος*, απόδ. τού γαλλ. à toute vitesse].

ολότελα επίρρ. (λαϊκ.) σε απόλυτο βαθμό: *η γνώμη σου με αφήνει ~ αδιάφορο* || *είσαι ~ τρελός!* || *έχασε ~ τον έλεγχο τού αυτοκινήτου* ΣΥΝ. τελείως, εντελώς, ολωσδιόλου, πλήρως, παντελώς ΑΝΤ. ελλιπώς, μερικώς· ΦΡ. (παροιμ.) ***απ' το (ντιπ κι) ολότελα, καλή ('ν') κι η Παναγιώταινα*** όταν δεν μπορείς να επιτύχεις το τέλειο ή το επιθυμητό, αρκέσου στο εφικτό: *Τι να κάνουμε; Προκειμένου να μείνω άφραγκος, θα δουλέψω σερβιτόρος· ~!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁλότελα* < μτγν. *ὁλοτελῶς*, επίρρ. τού επιθ. *ὁλοτελής* < *ὁλο-* + *-τελής* < *τέλος*].

ολότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έννοια τού όλου, όλα μαζί τα μέρη πράγματος ΣΥΝ. σύνολο, όλον ΑΝΤ. τμήμα, μέρος **2.** ΦΙΛΟΣ. η ιδιότητα πραγμάτων, συστημάτων κ.λπ., που αποτελούνται από διαφορετικά μέρη, να εμφανίζουν συμπεριφορά διάφορη από την αντίστοιχη των μερών τους.

ολοτρόγυρα επίρρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) παντού τριγύρω, ολόγυρα ΣΥΝ. ολούθε.

ολούθε επίρρ. (λαϊκ.) από όλα τα μέρη, από παντού: *τα νερά τον είχαν ζώσει ~* ΣΥΝ. ολόγυρα, ολοτρόγυρα, (αρχαιοπρ.) πανταχόθεν.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁλοῦθεν* < *ὅλος* (με -ου κατά τα τοπικά επιρρ. *παντοῦ*, *ποῦ* κ.τ.ό.) + *-θεν* (βλ.λ.)].

ολοφάνερος, -η, -ο αυτός που φαίνεται ολοκάθαρα, που δεν αποκρύπτεται καθόλου: *Δεν χρειάζονται δικαιολογίες! Είναι ολοφάνερο ότι δεν θέλεις να βοηθήσεις* || *~ απροθυμία / αμηχανία / δυσαρέσκεια / συγκίνηση / ψέμα* ΣΥΝ. προφανής, καταφανής, πασίδηλος. Επίσης (λόγ.) **ολοφανής**, -ής, -ές. — **ολοφάνερα** επίρρ. [μεσν.].

ολόφρεσκος, -η, -ο (για τρόφιμα) εντελώς φρέσκος: *~ φρούτο / λαχανικά / γλυκό* ΑΝΤ. μπαγιάτικος, χαλασμένος.

ολοφύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κλαίω γοερώς, εκδηλώνω τη θλίψη μου με θρήνους και στεναγμούς, λυγμούς και αναφιλητά ΣΥΝ. θρηνώ, οδύρομαι, οιμώζω, ολολύζω. — **ολοφυρ-**

μός (ο) |αρχ.|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρ., σχηματισμένο κατά τα ρ. *ὀδύρομαι, μύρομαι, μινύρομαι*, τού οποίου το θ. *ὀλοφ-* συνδ. με αρμ. olb «κλάμα», λιθ. ulbuoti «τραγουδώ, φωνάζω» κ.ά. Οι ελλην. λ. παρουσιάζουν θ. σε *ὀ-* πιθ. λόγω τής επίδρασης τού ρ. *ὀλολύζω*].

ολόφωτος, -η, -ο |μεσν.| **1.** (εκφραστ.) γεμάτος φως, αυτός που φωτίζεται άπλετα, που φέγγει ολόκληρος από το φως: ~ *δωμάτιο* / *ουρανός* ΣΥΝ. κατάφωτος, πάμφωτος, φωτόλουστος ΑΝΤ. κατασκότεινος, θεοσκότεινος **2.** ΟΠΤ. **ολόφωτο** (το) φωτιστική συσκευή, τής οποίας όλο το φως συλλέγεται με φακούς και κατευθύνεται με ανακλαστήρες προς ορισμένη διεύθυνση.

ολόχαρος, -η, -ο [μεσν.| αυτός που είναι γεμάτος χαρά: ~ *παιδί* / *κοπέλα* ΣΥΝ. καταχαρούμενος, πασίχαρος, περιχαρής ΑΝΤ. περίλυπος. — **ολόχαρα** επίρρ. |μεσν.|.

ολοχρονίς επίρρ. (λαϊκ.) καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους, όλο τον χρόνο: ~ *δούλευαν στα κτήματά του για ένα ξεροκόμματο.*

ολόχρυσος, -η, -ο |αρχ.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από χρυσάφι: ~ *θρόνος* / *βραχιόλι* / *στολή* **2.** (λογοτ.) αυτός που έχει το λαμπρό χρώμα τού χρυσού: ~ *μαλλιά*.

ολόχρωμος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που έχει ολόκληρος το ίδιο χρώμα: ~ *ύφασμα* ΣΥΝ. μονόχρωμος ΑΝΤ. πολύχρωμος.

ολόψυχος, -η, -ο |μτγν.| αυτός που γίνεται με πάθος, με όλη την ψυχή αυτού που ενεργεί: ~ *συμπαράσταση* / *συμμετοχή* / *υποστήριξη* ΣΥΝ. ολόκαρδος, (λόγ.) ολόθυμος. — **ολόψυχα / ολοψύχως** [μτγν.| επίρρ.

Ο.Λ.Π. (ο) Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς.

Ολυμπία (η) **1.** περιοχή τής Δ. Πελοποννήσου, μικρή κοιλάδα τού ποταμού Αλφειού στον νομό Ηλείας, όπου στην αρχαιότητα βρισκόταν το περίφημο ιερό τού Διός και τελούνταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ὄλυμπος* (βλ.λ.)].

Ολύμπια (τα) {Ολυμπίων} οι Ολυμπιακοί Αγώνες τής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὀλύμπια (ἱερά)*, επειδή οι αγώνες γίνονταν προς τιμήν τού *Ὀλυμπίου Διός*].

Ολυμπιάδα (η) **1.** οι Ολυμπιακοί Αγώνες: *η πρώτη σύγχρονη ~ έγινε το 1896 στην Αθήνα* **2.** (στην αρχαία Ελλάδα) η χρονική περίοδος των τεσσάρων ετών που μεσολαβούσε μεταξύ δύο διαδοχικών Ολυμπιακών Αγώνων και αποτελούσε τη βασική χρονολογική μονάδα, με αφετηρία την πρώτη επίσημη διοργάνωση των αγώνων το 776 π.Χ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὀλυμπιάς, -άδος* < *Ὀλυμπία*].

ολυμπιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ολυμπία **2.** ***Ολυμπιακοί Αγώνες*** (α) (στην αρχαιότητα) οι σημαντικότεροι πανελλήνιοι αθλητικοί αγώνες, οι οποίοι ήταν αφιερωμένοι στον Δία και τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία, είχαν δε τόσο μεγάλη αίγλη, ώστε κατά τη διάρκειά τους διακόπτονταν οι πολεμικές επιχειρήσεις (εκεχειρία) ΣΥΝ. Ολυμπιάδα, Ολύμπια (β) η μεγαλύτερη σύγχρονη διεθνής αθλητική διοργάνωση, η οποία πραγματοποιείται κάθε τέσσερα χρόνια σε διαφορετική χώρα με συμμετοχή αθλητών από ολόκληρο τον κόσμο και περιλαμβάνει πολλά αγωνίσματα (γ) ***Χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες*** οι αγώνες που διεξάγονται τον χειμώνα τής χρονιάς των Ολυμπιακών Αγώνων και περιλαμβάνουν χιονοδρομικά αγωνίσματα **3.** αυτός που σχετίζεται με τους Ολυμπιακούς Αγώνες: ~ *στάδιο* / *χωριό* (ο οικισμός όπου διαμένουν οι αθλητές που συμμετέχουν σε Ολυμπιάδα) / *ύμνος* / *μετάλλιο* / *ρεκόρ* / *σημαία* /*επιτροπή* / *πνεύμα*· ΦΡ. ***ολυμπιακή φλόγα*** η φλόγα-σύμβολο των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, που μένει αναμμένη καθ' όλη τη διάρκειά τους και τής οποίας η αφή γίνεται στο ιερό τής Ολυμπίας λίγο πριν από την έναρξή τους • **4.** ***Ολυμπιακός*** (Σύνδεσμος Φιλάθλων Πειραιώς) (ο) αθλητικό σωματείο τού Πειραιά, που ιδρύθηκε το 1925 **5.** (συνεκδ.) ο οπαδός τού παραπάνω σωματείου: *είναι ~ από μικρό παιδί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ὀλυμπία* (βλ.λ.)].

Ολυμπιάς (η) {Ολυμπιάδ-ος, -α} **1.** βασίλισσα τής αρχαίας Μακεδονίας, μητέρα τού Μ. Αλεξάνδρου **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Ολυμπιάδα**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *Ὀλύμπιος (Ζεύς)*].

ολυμπιονίκης (ο/η) {(θηλ. ολυμπιονίκου) | ολυμπιονικών} ο νικητής / η νικήτρια σε Ολυμπιακούς Αγώνες: *χρυσός* / *αργυρός* / *χάλκινος* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ὀλυμπία* + *-νίκης* < *νίκη*].

ολύμπιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.| **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Όλυμπο: ~ *θεοί* **2.** αυτός που σχετίζεται με τους αρχαίους θεούς τού Ολύμπου: ~ *μεγαλείο* **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγαλείο, επιβλητικότητα ή και γαλήνη, που ταιριάζει σε θεό: ~ *φυσιογνωμία* / *αταραξία* / *ηρεμία* || *οι Αθηναίοι αποκαλούσαν τον Περικλή «Ολύμπιο»*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.

ολυμπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} οι αρχές που συνθέτουν το ολυμπιακό πνεύμα με κυριότερη το ιδεώδες τής έντιμης προσπάθειας και τής ευγενούς άμιλλας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. olympisme].

Όλυμπος (ο) {-ου κ. -ύμπου} **1.** το ψηλότερο βουνό τής Ελλάδας, που εκτείνεται στη Β. Θεσσαλία και τη ΝΔ. Μακεδονία (νομοί Λάρισας και Πιερίας)· κατά τη μυθολογία αποτελούσε κατοικία των δώδεκα θεών **2.** όνομα βουνών τής κυρίως Ελλάδας, τής Μ. Ασίας, τής Κύπρου και των νησιών τού Αιγαίου Πελάγους. — **ολύμπιος**, -α, -ο [αρχ.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, τού οποίου η αρχική σημ. θα πρέπει να ήταν απλώς «βουνό». Έχουν διατυπωθεί επίσης υποθέσεις περί πελασγικών επιδράσεων].

Όλυνθος (η) {Ολύνθου} αρχαία πόλη τής Χαλκιδικής. — **ολυνθιακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, το οποίο με μερικούς ταυτίζεται με τη μτγν. λ. *ὄλυνθος* «αγριόσυκο»].

όλως επίρρ. |αρχ.| (αρχαιοπρ.) εξ ολοκλήρου, καθ' ολοκληρίαν: ~ *τυχαίως* || *η αντίδρασή σας έχει ~ ιδιαίτερη σημασία για μας* ΣΥΝ. εντελώς, τελείως ΑΝΤ. μερικώς.

όλως διόλου επίρρ.· καθ' ολοκληρίαν, ολότελα: *κατέφθασε ~ αναπάντεχα* || ~ *περιττός* / *απίθανος* ΣΥΝ. εντελώς, τελείως, εξ ολοκλήρου ΑΝΤ. μερικώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εντελώς*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁλωσδιόλου* < *ὅλως* + *διόλου*].

ομ (το) → ωμ

ομάδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ος} **1.** σύνολο προσώπων ή (σπάν.) πραγμάτων, τα οποία συνδέει κάτι κοινό και εκλαμβάνονται ως ενιαίο σύνολο: ~ *νεαρών προκάλεσε καταστροφές στα αυτοκίνητα των περιοίκων* || *επαγγελματική* ~ || ~ *μαθητών* / *εργατών* / *διαδηλωτών* / *κακοποιών* || *σχηματίζω* ~ ΣΥΝ. σύνολο ΑΝΤ. μονάδα, μέλος, μέρος· ΦΡ. (α) ***κοινωνική ομάδα*** σύνολο ατόμων, στοιχειωδώς οργανωμένο, με συνοχή, κοινώς αποδεκτή συμπεριφορά, που συνήθως αποδύονται σε συλλογική δράση για την από κοινού επίτευξη επιδιωκόμενου σκοπού (β) ***ομάδα αναφοράς*** κοινωνική ομάδα προς την οποία τείνει ή προσβλέπει ένα άτομο, χωρίς να είναι μέλος της (γ) ***πρωτογενής ομάδα*** θεμελιώδης κοινωνική ομάδα μιας κοινωνίας, όπως η οικογένεια (δ) ***ομάδα υψηλού κινδύνου*** κατηγορία ατόμων που λόγω τού τρόπου ζωής τους κινδυνεύουν περισσότερο από άλλους να προσβληθούν από κάποια ασθένεια (λ.χ. από έιτζ, όπως οι ομοφυλόφιλοι, οι πολυμεταγγιζόμενοι, οι ναρκομανείς κ.ά.) **2.** (ειδικότ.) (α) σύνολο προσώπων που ενώνουν τη δράση και τις προσπάθειές τους για την επίτευξη κοινού έργου ή σκοπού: *κοινοβουλευτική* / *ερευνητική* / *θεατρική* / *ψυχοθεραπευτική* / *τρομοκρατική* / *ληστρική* / *ναυαγοσωστική* ~ || ~ *κρούσεως* / *διασώσεως* / *δράσης* / *συντονισμού* / *δασοπυρόσβεσης* / *επιστημόνων* / *εργασίας* / *έρευνας* ΣΥΝ. όμιλος, γκρουπ (β) ΠΟΛΙΤ. ***ομάδα πίεσης*** ομάδα ατόμων, εντός τού κοινωνικού συνόλου, που έχει τη δυνατότητα να ασκεί πιέσεις (πολιτικές, οικονομικές), ώστε να εξυπηρετούνται τα συμφέροντά της· σημαντικό στοιχείο των σύγχρονων ανεπτυγμένων κοινωνιών (βλ. κ. λ. *λόμπι*) (γ) (παλαιότ.) ΠΟΛΙΤ. ***Ομάδα των Επτά*** (Group of Seven ή G7) η ομάδα των επτά πιο ανεπτυγμένων βιομηχανικά και πλουσιότερων χωρών τού κόσμου (Η.Π.Α., Ιαπωνίας, Αγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Καναδά)· σήμερα, με την προσθήκη τής Ρωσίας ονομάζεται ***Ομάδα των Οκτώ*** (Group of Eight ή G8) **3.** ΑΘΛ. σύνολο αθλητών που συνεργάζονται κατά τη διεξαγωγή ομαδικού αθλήματος, έχοντας ως αντίπαλο άλλο ομοειδές σύνολο αθλητών, από το οποίο και διακρίνονται με το καθιερωμένο χρώμα και έμβλημα που φέρουν στη στολή τους: *ποδοσφαιρική* ~ || ~ *βόλεϊ* || *ελληνική* / *ξένη* / *εθνική* / *τοπική* ~ || *φορμαρισμένη* / *καλή* ~ || *φίλος* / *οπαδός ομάδας* || *τι ~ είσαι*: (ποια ομάδα υποστηρίζεις;) **4.** ΙΑΤΡ. ***ομάδα αίματος*** βλ. λ. *αίμα* **5.** ΣΤΡΑΤ. ***ομάδα μάχης*** βασική πολεμική μονάδα τού πεζικού, που αποτελεί υποδιαίρεση τής διμοιρίας και υποδιαιρείται με τη σειρά της σε δύο υποομάδες **6.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***ομάδα μειοψηφίας*** το σύνολο των ατόμων που διαθέτουν τη μειοψηφία των μετοχών ανώνυμης εταιρείας και, ως εκ τούτου, δεν μετέχουν στη διοίκηση τής εταιρείας, αλλά μπορούν να ασκούν έλεγχο σε αυτή για την προστασία των συμφερόντων τους (β) ***ομάδα πλειοψηφίας*** το σύνολο των ατόμων που διαθέτουν την πλειοψηφία των μετοχών ανώνυμης εταιρείας και με την ψήφο τους ελέγχουν την εταιρεία **7.** ΧΗΜ. (α) το σύνολο των χημικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στην ίδια κατακόρυφη στήλη τού περιοδικού συστήματος (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) (β) ***χαρακτηριστική ομάδα*** συνδυασμός ατόμων που αποτελεί τμήμα τού μορίου χημικής ένωσης και συμμετέχει σε χαρακτηριστικές χημικές αντιδράσεις καθορίζοντας τη χημική συμπεριφορά τού μορίου. — (υποκ.) **ομαδούλα** κ. **ομαδίτσα** (η) (σημ. 1-2), (μεγεθ.) **ομαδάρα** (η) (σημ. 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*, *συμβούλιο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁμάς, -άδος* < επίρρ. *ὁμοῦ* (βλ.λ.) + *-άς, -άδος*. Αρκετές σύγχρονες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ομάδα αίματος* (< αγγλ. blood group), *ομάδα πιέσεως* (< αγγλ. pressure group), *ομάδα διασώσεως* (< αγγλ. rescue squad), *ομάδα πλειοψηφίας* / *μειοψηφίας* (< αγγλ. majority / minority group), *ομάδα κρούσεως* (< αγγλ. hit team) κ.ά.].

ομαδάρχης (ο) {ομαδαρχών}, **ομαδάρχισσα** (η) {δύσχρ. ομαδαρχισσών} **1.** ο επί κεφαλής ομάδας: ~ *προσκόπων* || (καταχρ.) *κανείς από τους ~ στο κόμμα τής αντιπολίτευσης δεν δέχεται για αρχηγό τον σημερινό πρόεδρο τού κόμματος* **2.** ΣΤΡΑΤ. ο αρχηγός στρατιωτικής ομάδας τού πεζικού.
[ΕΤΥΜ. < *ομάδα* + *-άρχης* < *άρχω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chef d'équipe].

ομάδι επίρρ. (λαϊκ.-διαλεκτ.) από κοινού, μαζί: *«μιαν κόρη κι έναν άγουρο, που μπερδευτήκα ~ »* (Ερωτόκριτος) ΣΥΝ. (λόγ.) ομαδόν, ομού, (λαϊκότ.) αντάμα ΑΝΤ. χώρια, χωριστά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁμάδι* < *ὁμάδιον*, υποκ. τού μτγν. *ὁμάς, -άδος*].

ομαδικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με ομάδα, που χαρακτηρίζει σύνολο ανθρώπων: ~ *πνεύμα* **2.** αυτός που σχετίζεται με σύνολο ανθρώπων, με πολλούς ανθρώπους μαζί, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με έναν μόνο άνθρωπο: ~ *ενέργεια* / *έξοδος* / *αποχώρηση* / *άθλημα* / *αγώνισμα* / *αυτοκτονία* / *παραίτηση* / *αντίδραση* / *προσπάθεια* / *φυγή* / *επίθεση* / *μετακίνηση* / *έκθεση* (καλλιτεχνών) || *η περίπολος δέχτηκε ~ πυρά* ΣΥΝ. συλλογικός ΑΝΤ. μεμονωμένος, ατομικός· ΦΡ. ***ομαδικός τάφος*** τάφος στον οποίο έχουν ενταφιαστεί περισσότερα από δύο σώματα νεκρών **3.** ΨΥΧΟΛ. (α) ***ομαδική υστερία*** μορφή συλλογικής συμπεριφοράς ομάδας πληθυσμού, η οποία θεωρείται ότι αποκλίνει από το γενικώς παραδεκτό και εκφράζεται με υπερβολές / ακρότητες (β) ***ομαδική ψύχωση*** παθολογική

κατάσταση, κατά την οποία παρατηρούνται ψυχωτικές εκδηλώσεις σε μεγάλη μερίδα πληθυσμού (γ) **ομαδική θεραπεία** η θεραπεία ψυχικών διαταραχών με τη χρήση τής συζήτησης και άλλων δραστηριοτήτων κατά ομάδες (δ) **ομαδική ψυχολογία** κλάδος τής ψυχολογίας, ο οποίος έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και ερμηνεία τής συμπεριφοράς διαφόρων ομάδων προσώπων ή μορφών κοινωνίας. — **ομαδικ-ά / -ώς** επίρρ., **ομαδικότητα** (η).

ομαδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) με ομαδικό τρόπο, όλοι ή όλα μαζί: *οι λαθρομετανάστες μεταφέρθηκαν ~ και πεζή στο πλησιέστερο στρατόπεδο* ΣΥΝ. ομαδικά, συλλογικώς, αθρόως, από κοινού, εν σώματι ΑΝΤ. μεμονωμένα, ατομικά, (λαϊκ.) χωριστά, χώρια· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. **πυρ / πυρά ομαδόν** βολές που εκτελούνται από όλους συγχρόνως τους άνδρες στρατιωτικής μονάδας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ομαδόν* < *ὁμάς, -άδος*. Η φρ. *πυρ ομαδόν* αποδίδει το γερμ. Massenfeuer].

ομαδοποιώ ρ. μετβ. {ομαδοποιείς... | ομαδοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κατατάσσω ή ταξινομώ σε ομάδες: *ομαδοποίησα τα ερωτήματα που μου θέσατε, για να μπορέσω να απαντήσω καλύτερα.* — **ομαδοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. grouper].

όμαιμος, -η, -ο (λόγ.) συγγενής εξ αίματος: *~ εξάδελφος* ΑΝΤ. συγγενής εξ αγχιστείας, μακρινός συγγενής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅμαιμος* < *ὁμ(ο)-* + *-αιμος* < *αἷμα*].

ομαλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ομάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) κάνω (κάτι) ομαλό, εξομαλύνω. — **ομαλισμός** (ο) [μτγν.].

ομαλοποιώ ρ. μετβ. {ομαλοποιείς... | ομαλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) ομαλό· εξομαλύνω. — **ομαλοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. normalise].

ομαλός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν παρουσιάζει εξωτερικές ανωμαλίες ή ανομοιομορφίες, που δεν έχει εσοχές, διογκώσεις κ.λπ., ώστε να είναι βατός: *~ δρόμος / γήπεδο* ΣΥΝ. επίπεδος, ισόπεδος ΑΝΤ. ανώμαλος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αποκλίνει από το φυσιολογικό και το αναμενόμενο, που χαρακτηρίζεται από κανονικότητα και ευρυθμία: *η αναπνοή του είναι ~* || *~ βελτίωση / ρυθμός* ΣΥΝ. κανονικός, φυσιολογικός ΑΝΤ. ανώμαλος **3.** αυτός που δεν παρουσιάζει δυσάρεστες ή επικίνδυνες περιπλοκές, ο απαλλαγμένος από περιπέτειες και αναταραχές: *ο σεβασμός στους θεσμούς διασφαλίζει τον ~ πολιτικό βίο* || *~ συνθήκες / λειτουργία / πορεία / σχέση / συμβίωση / διαδοχή / περίοδος / κυκλοφορία* ΣΥΝ. ήρεμος, αρμονικός ΑΝΤ. ανώμαλος, ταραγμένος **4.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που συμβαδίζει, όσον αφορά στις σεξουαλικές του προτιμήσεις, με ό,τι θεωρείται κανονικό και φυσιολογικό ΣΥΝ. φυσιολογικός, κανονικός ΑΝΤ. ανώμαλος **5.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που συμφωνεί με τους γενικούς κανόνες σχηματισμού ορισμένης γλώσσας: *~ ρήμα / ουσιαστικό / κλίση* ΑΝΤ. ανώμαλος **6.** ΦΥΣ. αυτός που γίνεται κατά τρόπο ομοιόμορφο, που παρουσιάζει συμμετρία: *~ ταλάντωση / κίνηση* (με μηδενική επιτάχυνση). — **ομαλ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ομαλότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμαλός* < *ὁμός* (βλ. λ. *ὁμοῦ*) + επίθημα *-αλός*].

ομαλύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ομάλυ-να, -νθηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.-κυρ. για επιφάνειες) καθιστώ (κάτι) ομαλό ΣΥΝ. ισιώνω, ισοπεδώνω **2.** (μτφ.) καθιστώ (κατάσταση) ομαλή, αρμονική, χωρίς δυσάρεστες ή επικίνδυνες επιπλοκές: *~ τις σχέσεις μου / μια κατάσταση* ΣΥΝ. εξομαλύνω. — **ομάλυνση** (η).

Ομάν (το) {άκλ.} (αραβ. Saltanát Uman = Σουλτανάτο τού Ομάν) κράτος τής Ασίας, στις ΝΑ. ακτές τής Αραβικής Χερσονήσου, με πρωτεύουσα το Μασκάτ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ριάλ Ομάν.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Uman, πιθ. από το όνομα τού Oman ben Ibrahim al-khalil, ο οποίος φέρεται ως ιδρυτής τού κράτους. Η χώρα μαρτυρείται στον Πλίνιο με την ονομασία Omana (1ος αι. μ.Χ.)].

όμβριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη βροχή· (συνήθ.) αυτός που προέρχεται από τη βροχή: *~ ύδατα* ΣΥΝ. βρόχινος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

όμβρος (ο) (αρχαιοπρ.) η ραγδαία βροχή ΣΥΝ. νεροποντή, μπόρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ombh-ro-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *embh- «βροχή, νερό τής βροχής», πβ. σανσκρ. ámbhas- «νερό (βρόχινο)», ambu- «νερό», abhra- «νέφος», λατ. imber «βροχή» κ.ά. Ανοικτό παραμένει το ερώτημα τής σύνδεσης τού ουσ. *ὄμβρος* με τις λ. *νέφος, νεφέλη*, με εναλλαγή θέματος *enbh- > *embh και αντιμετάθεση. Η παλαιά, εξάλλου, συσχέτιση με τη λ. *ἀφρός* δεν ευσταθεί για σημασιολ. λόγους. Ομόρρ. *αν-ομβρία*].

ομελέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φαγητό που παρασκευάζεται από χτυπητά αβγά και άλλα υλικά, τα οποία τηγανίζονται· ΦΡ. (παροιμ.) ***δεν γίνεται ομελέτα, αν δεν σπάσεις αβγά*** όλα τα επιτεύγματα συνεπάγονται και μερικές απώλειες, κάθε πράγμα έχει το τίμημά του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. omelette, παράλλ. τ. (πιθ. υπό την επίδρ. τής λ. œuf «αβγό») τού amelette < παλ. γαλλ. alemelle «λάμα (μαχαιριού, όπλου κ.τ.ό.)» > λατ. lamella «ελασμάτιο, μικρή λάμα», υποκ. τού λατ. lamina / lamma «έλασμα, λεπίδα». Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν τη λ. lamella με τη σημ. «μικρό μεταλλικό πιάτο», αργότερα δε στην παλαιά Γαλλική η λ. alemelle έλαβε και τη σημερινή σημ., αφού η ομελέτα μοιάζει με λεπτό πιάτο].

ομερτά (η) {άκλ.} ο νόμος τής σιωπής (βλ. λ. *νόμος*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. omertà, αβεβ. ετύμου, ίσως από λ. τής Σικελίας, αντίστοιχη με το παλ. ισπ. hombredad «ανδρισμός, ανδροπρέπεια»].

ο μη γένοιτο → ος

ομήγυρη (η) {-ης κ. -ύρεως | -ύρεις, -ύρεων} (λόγ.) ολιγάριθμο σύνολο προσώπων, που έχουν συγκεντρωθεί κυρ. για να ακούσουν ομιλία ή για να συζητήσουν: *θα ήθελα να εκφράσω και εγώ την άποψή μου ενώπιον τής εκλεκτής ~* || (οικ.) *χαιρετώ την ~!* (αντί χαιρετισμού) ΣΥΝ. συνάθροιση, όμιλος, συντροφιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *έκταση συνθέτων*, λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμήγυρις* < *ὁμ(ο)-* + *-ήγυρις* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγείρω* «συνάγω, συγκεντρώνω» (βλ. λ. *ἀγορά*)].

ομήλικος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει την ίδια ηλικία με άλλον (βλ. κ. λ. *συνομήλικος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁμήλικος* < αρχ. *ὁμῆλιξ, -ικος* < *ὁμ(ο)-* + *ἧλιξ* «συνομήλικος» (βλ. λ. *ἡλικία*)].

ομηρεία (η) {ομηρειών} **1.** η κατάσταση τού ομήρου **2.** (μτφ.) η κατάσταση κατά την οποία πρόσωπο, ομάδα ή χώρα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από άλλους, χωρίς να μπορεί να ενεργήσει αυτόνομα: *«η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση τελεί πλέον υπό ~, αφού οι συνεχείς ήττες της σε τοπικό επίπεδο χάρισαν στους χριστιανοδημοκράτες τον έλεγχο τής Άνω Βουλής»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμηρεία* < *ὁμηρεύω* «είμαι όμηρος – συλλαμβάνω και κρατώ κάποιον ως όμηρο» < *ὅμηρος* (βλ.λ.)].

ομήρειος, -ος (καθημ. -α), **-ο** [αρχ.] (λόγ.) ομηρικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*, *γιγάντειος*.

ομηρικός, -ή, -ό [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Όμηρο (βλ.λ.): *~ έπη / στίχοι* (β) **ομηρικός ύμνος** βλ. λ. *ύμνος* (γ) ***ομηρικό ζήτημα*** φιλολογικό πρόβλημα σχετικά με την πατρότητα των ομηρικών επών, αν όντως δηλ. αποτελούν έργα τού Ομήρου ή συντέθηκαν από έναν ή περισσότερους άλλους επικούς ποιητές, καθώς και σχετικά με τον τρόπο συνθέσεώς τους, αν δηλ. αποτελούν αυτοτελή έργα ή συρραφή προγενέστερων, μικρών επών **2.** αυτός που απαντά στην ποίηση τού Ομήρου, που είναι χαρακτηριστικός τού Ομήρου: *~ ήρωας / τύπος (γραμματικός)*· ΦΡ. **ομηρικός καβγάς** βλ. λ. *καβγάς*.

ομηριστής (ο) [μτγν.], **ομηρίστρια** (η) {ομηριστριών} φιλόλογος που έχει ειδικευθεί στη μελέτη των ομηρικών επών.

Όμηρος (ο) {-ου κ. -ήρου} **1.** ο μεγαλύτερος και γνωστότερος αρχαίος Έλληνας επικός ποιητής (πιθ. 8ος αι. π.Χ.), στον οποίο αποδόθηκαν τα μεγάλα ηρωικά έπη *Ιλιάδα* και *Οδύσσεια* **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὅμηρος*, αβεβ. ετύμου. Για την ετυμολογία τού ονόματος έχουν διατυπωθεί πολλές υποθέσεις και είχαν διαμορφωθεί στην αρχαιότητα αρκετοί μύθοι, αλλά η πιθανότερη εξήγηση είναι η αναγωγή στο ουσ. *ὅμηρος* (βλ.λ.)].

όμηρος (ο/η) {ομήρ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που κρατείται εκβιαστικά ως εγγύηση για την εκτέλεση υποσχέσεως, συμφωνίας κ.λπ.: *οι Ρωμαίοι συνήθιζαν να κρατούν συγγενείς ξένων ηγεμόνων ως ομήρους, ώστε να εξασφαλίζουν τη φιλία και την υποταγή τους* **2.** (κατ' επέκτ.) το πρόσωπο που κρατείται ως εγγύηση και τού οποίου η απελευθέρωση εξαρτάται από την ικανοποίηση συγκεκριμένων αιτημάτων: *οι αεροπειρατές αρνούνται να παραδώσουν τους επιβάτες που κρατούν ως ομήρους* || *συλλαμβάνομαι / κρατούμαι ως ~* || *η επιχείρηση διασώσεως των ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅμηρος*. Η αρχική σημ. τού ουσ. πρέπει να ήταν «αυτός που συνοδεύει, που εξαναγκάζεται να ακολουθήσει» (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὁμηρεῖ· ἐγγυᾶται, ἀκολουθεῖ*), οπότε η λ. μπορεί να ετυμολογηθεί: < *ὁμ(ο)-* + *-ηρος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. *αρ-* τού ρ. *ἀραρίσκω* «συναρμόζω» (βλ. λ. *ἀριθμός*). Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζει και το λατ. obses «όμηρος» < ob- + sedeo «κάθομαι» (οπότε η λ. θα είχε αρχικώς τη σημ. «αυτός που εξαναγκάζεται να καθίσει»)].

όμικρον (το) {άκλ.} Ο, ο· το δέκατο πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὂ μικρόν*, κατ' αντιδιαστολή προς το *ὦ μέγα*].

ομιλητής (ο) [αρχ.], **ομιλήτρια** (η) [μτγν.] {ομιλητριών} **1.** το πρόσωπο που μιλά, που παράγει ομιλία: *ο επιτονισμός, οι χειρονομίες, οι εκφράσεις του προσώπου είναι μέσα με τα οποία ο ~ προσπαθεί να καταστήσει σαφέστερα τα λεγόμενά του* **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το πρόσωπο που μιλά για συγκεκριμένο θέμα, που εκφωνεί λόγο ενώπιον ακροατηρίου: *ο ~ καταχειροκροτήθηκε από το ακροατήριο* || *σπουδαίος / γλαφυρός / ευχάριστος / επιδέξιος / πρώτος / δεύτερος ~* ΣΥΝ. αγορητής, ρήτορας ΑΝΤ. ακροατής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ*.

ομιλητική (η) ΘΕΟΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τη θεωρία, τη διδασκαλία και την πρακτική μέθοδο τής εκκλησιαστικής ρητορικής (τού κηρύγματος).

ομιλητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν μένει σιωπηλός στις συναναστροφές του, που δεν αποφεύγει να εξωτερικεύει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του με την ομιλία: *απόψε δεν είσαι και πολύ ~, σου συμβαίνει τίποτε;* || *πρόσχαρος και ~* ΑΝΤ. λιγομίλητος, λακωνικός, αμίλητος, σιωπηλός **2.** ΘΕΟΛ. ***ομιλητική*** (η) βλ.λ. — **ομιλητικ-ά / -ώς** επίρρ., **ομιλητικότητα** (η) [1887].

ομιλία (η) {ομιλιών} **1.** ο λόγος που εκφωνείται σε δημόσια συγκέντρωση, ενώπιον ακροατηρίου, με συγκεκριμένο θέμα: *ο καθηγητής έκλεισε την ~ του με ένα αρχαίο απόφθεγμα* || *μνημειώδης / προεκλογική / τηλεοπτική / σύντομη / μακροσκελής ~*· ΦΡ. ***η επί τού όρους ομιλία*** (Κ.Δ. Ματθ. κεφ. 5-7) ο λόγος τού Ιησού προς τα πλήθη που τον ακολουθούσαν, στον οποίο περιλαμβάνονται οι μακαρισμοί, η Κυριακή Προσευχή, παραβολές και παραινέσεις ● **2.** η λαλιά, ό,τι ακούγεται, όταν κάποιος μιλάει: *κάποιος ήρθε στο σπίτι· ακούω ομιλίες* **3.** (ειδικότ.) η ιδιαίτερη ακουστική εντύπωση από τον λόγο (κάποιου): *από την ~ του κατάλαβε ότι είναι Κρητικός* **4.** ΓΛΩΣΣ. η πραγμάτωση τού λόγου από συγκεκριμένο άτομο, η πρακτική εφαρμογή τής ικανότητας τού ανθρώπου να χρησιμοποιεί τη γλώσσα προφορικά ή γραπτά, κατ' αντιδιαστολή προς την εσωτερική, συστηματική πλευρά τής γλώσσας, δηλ. τον (ενδιάθετο) λόγο **5.** ΕΚΚΛΗΣ. το κήρυγμα που βασί-

ζεται σε κείμενο (περικοπή) τής Αγίας Γραφής **6.** ΦΙΛΟΛ. λαϊκό θεατρικό έργο που παριστανόταν υπαίθρια κατά την περίοδο τής Αποκριάς σε διάφορα μέρη τής Ελλάδας (κυρ. στα Επτάνησα) τον 18ο και 19ο αι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιάθετος, συνίζηση, συνομιλία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμιλία*, αρχική σημ. «συναναστροφή – σεξουαλική επαφή». < *ὅμιλος* (βλ.λ.). Η σημ. «δημόσια διάλεξη» είναι μτγν., ενώ η γλωσσ. σημ. αποδίδει το γαλλ. parole].

ομιλία – λόγος – γλώσσα. Στο ξεκίνημα ήδη τής σύγχρονης επιστήμης τής γλωσσολογίας (αρχές 20ού αι.) έγινε από τον ιδρυτή τής νεότερης γλωσσολογίας, τον Ελβετό καθηγητή Ferdinand de Saussure (1857-1913), η θεμελιώδης έκτοτε διάκριση τής γλώσσας σε **λόγο** και **ομιλία**. Ο Saussure δηλ. δίδαξε ότι ο όρος **γλώσσα** (γαλλ. langage) είναι πολύ σύνθετος και γενικός, γι' αυτό χρειάζεται να εξειδικεύεται η χρήση του και η μελέτη του ανάμεσα στη **γνώση** που έχουμε για τη μητρική μας γλώσσα (στη γνώση ενός συστήματος από στοιχεία και κανόνες, στη γνώση τού μηχανισμού τής γλώσσας) και στην πρακτική **χρήση**, στην **εφαρμογή** και αξιοποίηση που κάνει ο καθένας αυτής τής γνώσης. Η γνώση τής γλώσσας συνιστά τον **λόγο** (γαλλ. langue), ενώ η πρακτική και εξειδικευμένη κατ' άτομο χρήση τής γλώσσας αποτελεί την **ομιλία** (γαλλ. parole). Και τα δύο μαζί αποτελούν τη γλώσσα (γαλλ. langage).
προφορική – γραπτή ομιλία. Ας σημειωθεί, επ' ευκαιρία, για να διασαφηθούν οι έννοιες, πως ό,τι ονομάζουμε **προφορικό** και **γραπτό λόγο** στην πραγματικότητα είναι **προφορική** και **γραπτή ομιλία**, αφού η πρακτική εφαρμογή τού λόγου, η ομιλία, είναι αυτή που μπορεί να λάβει προφορική ή γραπτή μορφή (και όχι η γνώση τής γλώσσας!).
Τη διάκριση σε **λόγο** και **ομιλία** υιοθέτησε, με άλλη θεωρητική βάση, ο διάσημος Αμερικανός γλωσσολόγος Noam Chomsky (γενν. 1928), ο οποίος τη χαρακτήρισε ως διαφορά **γλωσσικής ικανότητας** (linguistic competence, το αντίστοιχο τού λόγου) και **γλωσσικής εφαρμογής / πλήρωσης** (linguistic performance, το αντίστοιχο τής ομιλίας). Ας σημειωθεί, τέλος, ότι η γλωσσική επιστήμη μόλις τα τελευταία 20 χρόνια άρχισε να ασχολείται συστηματικά με τη μελέτη τής ομιλίας (τού προφορικού κειμένου), ενώ παλαιότερα και εξαρχής εστίασε την ανάλυση τής γλώσσας μόνο στον λόγο.

όμιλος (ο) {ομίλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) σύνολο προσώπων, ομάδα συγκεντρωμένων ανθρώπων ΣΥΝ. παρέα, συντροφιά **2.** (συνήθ. ειδικότ.) ομάδα προσώπων που έχουν συνεταιριστεί ή συνασπιστεί επίσημα και σύμφωνα με όσα προβλέπει ο νόμος, για την επίτευξη κοινών στόχων: *αθλητικός / ψυχαγωγικός / ναυτικός / ιππικός / ροταριανός / περιηγητικός / μουσικός ~* ΣΥΝ. σύλλογος, σωματείο **3.** ΟΙΚΟΝ. σύνολο επιχειρήσεων, που δραστηριοποιούνται σε έναν ή περισσότερους κλάδους και ελέγχονται τελικά, μέσω τής διαδοχικής συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο αυτών, από ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο: *~ εταιρειών / τραπεζών* **4.** σύνολο ομάδων που κληρώνονται να παίξουν μεταξύ τους στο πλαίσιο διοργάνωσης: *οι 32 ομάδες τής πρώτης φάσης θα ενταχθούν σε οχτώ ομίλους των τεσσάρων ομάδων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅμιλος* < *ὁμ(ο)-* + σπάν. παραγ. επίθημα *-ιλος* (πβ. *στρόβ-ιλος, πέδ-ιλον*). Η λ. συνδ. με σανσκρ. samīká - «μάχη» (με διαφορετικό επίθημα), όχι όμως και με λατ. miles «στρατιώτης» (θα προϋπέθετε μηδενισμ. βαθμ. *sm-ilo-). Η ετυμολόγηση *ὅμιλος* < *ὁμ(ο)-* + *ἴλη* (βλ.λ.) δεν φαίνεται πιθ., αφενός επειδή η λ. *ἴλη* φέρει αρχικό *F*-, αφετέρου επειδή η λ. *ἴλη* περιγράφει μια ευρεία ομάδα ανθρώπων, οπότε το σύνθ. *ὅμιλος* θα ήταν πλεοναστικό].
ομιλουμένη (η) η γλώσσα τού σύγχρονου καθημερινού λόγου ΣΥΝ. καθομιλουμένη.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *ὁμιλῶ*].
ομιλώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ομιλείς... μτχ. ομιλών, -ούσα, -ούν | ομίλησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) **1.** μιλώ (βλ.λ.): (αμετβ.) *~ από καθέδρας* (εκφράζομαι δογματικά, με το κύρος που μου προσδίδει η θέση, το αξίωμά μου) || *μην ομιλείτε στον οδηγό!* || *η Αγγλική είναι μια γλώσσα που ομιλείται διεθνώς* || (μετβ.) *Ομιλείτε Ελληνικά;* || *ο βωβός και ο ομιλών κινηματογράφος* **2. ομιλουμένη** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμιλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «συναναστρέφομαι». < *ὅμιλος*. Η σημ. «συζητώ» είναι μτγν.].
ομίχλη (η) {ομιχλών} **1.** (α) το καιρικό φαινόμενο που προκαλείται, όταν τα υδροσταγονίδια τής ατμόσφαιρας συμπυκνώνονται με τη μορφή νέφους σε μικρή απόσταση από το έδαφος, περιορίζοντας την ορατότητα: *πυκνή / ξηρά ~* || *έπεσε ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) καταχνιά, πούσι (β) ΝΑΥΤ. ***σήμα ομίχλης*** καθένα από τα ειδικά ηχητικά ή φωτεινά σήματα, τα οποία εκπέμπονται από φάρους, πλοία κ.λπ., όταν επικρατούν στον ορίζοντα συνθήκες περιορισμένης ορατότητας **2.** (μτφ.) η κατάσταση κατά την οποία είναι όλα συγκεχυμένα, ασαφή, σκοτεινά, σκυθρωπά: *η επιστροφή στους αρχαίους κλασικούς έβγαλε την ανθρώπινη σκέψη από την ~ τού Μεσαίωνα* (πβ. λ. *νεφέλωμα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *o-migh-lā < *ὀ-* προθεμ. + *migh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *meigh- «σύννεφο, ομίχλη», πβ. σανσκρ. mih- «ομίχλη», αρχ. σλαβ. migla, αρμ. mēg κ.ά.].
ομιχλιασμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει καλυφθεί από ομίχλη, ο σκεπασμένος από καταχνιά: *~ βουνό / τοπίο* ΣΥΝ. καταχνιασμένος, ομιχλώδης.
ομιχλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ομιχλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει καλυφθεί από ομίχλη, ο γεμάτος καταχνιά: *~ ατμόσφαιρα / ορίζοντας / πρωινό* ΑΝΤ. αίθριος **2.** ΓΕΩΛ. ***ομιχλώδης έρημος*** η περιοχή τής ξηράς που καλύπτεται από ομίχλη σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους, αλλά δέχεται ελάχιστες ή και καθόλου βροχοπτώσεις **3.** (μτφ.) αυτός που στερείται σαφήνειας, διαύγειας: *~ διατύπωση / πολιτική πρόταση* || *στην εξωτερική πολιτική τής Ε.Ε. το τοπίο είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
Ο.Μ.Μ.Α. (ο) Οργανισμός Μεγάρου Μουσικής Αθηνών.
όμμα (το) {όμμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) το μάτι· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ιδίοις όμμασιν*** *(ἰδίοις ὄμμασιν)* με τα ίδια (μου) τα μάτια: *ο υπουργός μετέβη στις σεισμόπληκτες περιοχές, για να αποκτήσει ~ μια εικόνα τής πραγματικότητας* (β) ***υπό τα όμματα*** μπροστά στα μάτια, υπό το βλέμμα: *πολιτικοί που διαπληκτίζονται υπό τα όμματα των τηλεθεατών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὄπ-μα* (με αφομοίωση) < θ. *ὀπ-* τού αρχ. *ὄπ-ωπ-α* (που χρησίμευε ως παρακ. τού ρ. *ὁρῶ*), για το οποίο βλ. λ. *ὀπ-ή, ὄ-ψις (-η)*. Από το υποκ. τού *όμμα* προήλθε το νεοελλ. *μάτι* (βλ.λ.). Η φρ. *υπό τα όμματα* αποδίδει τη γαλλ. sous les yeux].
αμμάτιαν (το) {ομματιών} (αρχαιοπρ.) το μάτι· μόνο στις ΦΡ. (α) ***φως των ομματιών μου*** (μεσν. φρ.) ως φιλοφρονητική και τρυφερή προσφώνηση ΣΥΝ. φως μου, αγάπη μου, μωρό μου (β) ***παίρνω των ομματιών μαυ*** φεύγω απελπισμένος, αναχωρώ προς άγνωστη κατεύθυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού *όμμα* (βλ.λ.)].
ομνύω ρ. μετβ. {ώμοσα} (λόγ.) δίνω όρκο, παρέχω ένορκη διαβεβαίωση, παίρνω όρκο: *~ πίστιν εις το Σύνταγμα* || *«ομνύει κάθε τόσο ν' αρχίσει πιο καλή ζωή»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ορκίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὄμ-νυ-μι* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε -ω, πβ. κ. *δείκνυμι - δεικνύω*), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. amīti «πιάνω, αρπάζω» (πβ. φρ. ṛtam āmīt «ορκίζεται στον Ṛta»), με την έννοια ότι πιάνει ή αγγίζει κανείς το ιερό αντικείμενο στο οποίο ορκίζεται (πβ. αρχ. φρ. *ὅρκον ὀμνύναι*). Ως προς το αρχικό θ. τής λ., φαίνεται πως αυτό μαρτυρείται στον αόρ. *ὀμό-(σ)σαι* και στον μέλλ. *ὀμοῦμαι* (πιθ. < **ὀμό-ομαι*)].
ομο- κ. **ομό-** κ. **ομ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** πράξη που γίνεται ταυτόχρονα ή από κοινού με άλλη: *ομο-βροντία* **2.** ίδια ταυτότητα ή προέλευση: *ομο-γενής, ομό-γλωσσος, ομό-γνωμος, ομό-δοξος, ομο-εθνής, ομό-τεχνος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ὁμός* (βλ. λ. *ὁμοῦ*) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. homo-gamy].
ομοαξονικός, -ή, -ό αυτός που διαθέτει τον ίδιο άξονα με άλλον: *~ κύλινδροι / έλικες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. co-axial].
ομοβροντία (η) [1897] {ομοβροντιών} **1.** η ταυτόχρονη βολή από περισσότερα τού ενός πυροβόλα όπλα, που ρίχνουν εναντίον τού ίδιου στόχου: *τα πολεμικά στο λιμάνι άρχισαν τις πανηγυρικές ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπαταριά **2.** (μτφ.) ομαδική επίθεση εναντίον συγκεκριμένου στόχου: *η δήλωση τού κυβερνητικού εκπροσώπου προκάλεσε ~ διαμαρτυριών.*
ομογάλακτος, -η, -ο [μτγν.] (για πρόσ.) αυτός που θήλασε από την ίδια μητέρα με άλλον, χωρίς απαραιτήτως να έχουν γεννηθεί και οι δύο από αυτήν: *~ αδελφός.*
ομογαμία (η) {ομογαμιών} **1.** η σύζευξη μεταξύ ομοίων ή η σύζευξη μέσα στο πλαίσιο κλειστής κοινωνίας, με αποτέλεσμα τη διατήρηση των ίδιων βασικών γενετικών χαρακτηριστικών **2.** ΒΟΤ. η κατάσταση κατά την οποία τα αρσενικά και θηλυκά τμήματα τού ίδιου άνθους ωριμάζουν ταυτόχρονα και γονιμοποιούνται αμοιβαία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. homogamy].
ομογάστριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βγήκε από την ίδια κοιλιά, που γεννήθηκε από την ίδια μητέρα (με άλλον): *~ αδελφός* ΣΥΝ. ομομήτριος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμογάστριος* < *ὁμο-* + *-γάστριος* < *γαστήρ, -στρός*].
ομογένεια (η) [μτγν.] {ομογενειών} **1.** η καταγωγή από το ίδιο γένος, η κοινή προέλευση ΣΥΝ. ομοεθνία, ομοφυλία ΑΝΤ. αλλοεθνία, αλλοφυλία **2.** (περιληπτ.) το σύνολο ομοεθνών (ειδικότ. των Ελλήνων) που έχουν εγκατασταθεί από χρόνια ή έχουν γεννηθεί σε χώρα τού εξωτερικού: *η ~ τής Αμερικής / τής Αυστραλίας / τής Γερμανίας* • **3.** η σύσταση από όμοια στοιχεία ή συστατικά ΣΥΝ. ομοιογένεια ΑΝΤ. ετερογένεια.
ομογενειακός, -ή, -ό αυτός που ανήκει ή σχετίζεται με την ομογένεια: *~ εφημερίδα / ραδιοτηλεοπτικός σταθμός / ζωή.*
ομογενής, -ής, -ές {ομογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που κατάγεται από το ίδιο γένος, την ίδια φυλή (με άλλον / άλλους), που ανήκει στην ίδια εθνότητα: *μετεγγραφές ομογενών φοιτητών σε ελληνικά πανεπιστήμια* || *κάθε ελληνική ομάδα δικαιούται να έχει στη σύνθεσή της και ~ παίκτες* ΣΥΝ. ομοεθνής, ομόφυλος ΑΝΤ. αλλογενής, αλλοεθνής, αλλόφυλος, ετερογενής **2. ομογενής** (ο/η) πρόσωπο ελληνικής καταγωγής, που έχει εγκατασταθεί οριστικά και μακροχρόνια ή έχει γεννηθεί σε χώρα τού εξωτερικού: *οι ~ τής Αμερικής εκφράζουν τη συμπαράστασή τους προς τους σεισμόπληκτους τής Πάτρας* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει την ίδια προέλευση (με άλλον): *~ στοιχείο* ΑΝΤ. ανομοιογενής, ανομοιόμορφος, διαφορετικός **4.** ΦΥΣ. (μαγνητικό ή ηλεκτρικό πεδίο) τού οποίου η ένταση έχει παντού την ίδια τιμή **5.** ΦΥΣ. ΧΗΜ. (μείγμα) που σε όλα τα σημεία του έχει τις ίδιες φυσικές και χημικές ιδιότητες και την ίδια σύσταση, ώστε να μην είναι δυνατόν να διακριθούν τα συστατικά του με γυμνό μάτι ή με κοινό μικροσκόπιο, π.χ. τα διαλύματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμογενής* < *ὁμο-* + *-γενής* < *γένος*].
ομογενοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ειδική επεξεργασία, κατά την οποία διαλύονται τα λίπη και οι θρόμβοι στο γάλα, ώστε να γίνει ομογενές (χωρίς πέτσες, κρούστα κ.λπ.) **2.** (μτφ.) η διαδικασία εξάλειψης των διαφορών και επιβολής ομοιομορφίας. —

ομογενοποιώ ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. homogénéisation].

ομογλωσσία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μιλούν δύο ή περισσότερα πρόσωπα την ίδια γλώσσα ΑΝΤ. *ετερογλωσσία, αλλογλωσσία* **2.** σύνολο γλωσσών με κοινή καταγωγή, που εξελίχθηκαν από την ίδια αρχική γλώσσα: *η Ιταλική και η Ισπανική ανήκουν στη λατινική* ~.

ομόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ομιλεί την ίδια γλώσσα (με άλλον/άλλους): *οι Σέρβοι και οι Μουσουλμάνοι τής Βοσνίας είναι ~, γιατί μιλούν Σερβικά* ΑΝΤ. αλλόγλωσσος, ετερόγλωσσος, ξενόγλωσσος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.

ομόγνωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ίδια γνώμη (με άλλον / άλλους) ή που χαρακτηρίζεται από συμφωνία απόψεων ΣΥΝ. σύμφωνος, ομόφρων ΑΝΤ. ασύμφωνος, αντίθετος, εναντίος. — **ομογνωμοσύνη** (η) [μτγν.].

ομογνωμώ ρ. αμετβ. [1750] {ομογνωμείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) είμαι τής ίδιας γνώμης (με άλλον), συμμερίζομαι την άποψή του: *οι πατέρες τού έθνους δεν ομογνωμούν στο κρίσιμο αυτό ζήτημα* ΣΥΝ. ομοφρονώ, συμφωνώ ΑΝΤ. διαφωνώ.

ομογραφία (η) ΜΑΘ. σημειακός μετασχηματισμός, κατά τον οποίο κάθε ευθεία έχει ως εικόνα της άλλη ευθεία. — **ομογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homographie].

ομόγραφος, -η, -ο αυτός που έχει γραφεί με τρόπο όμοιο προς κάποιον άλλο: ~ *λέξη* (αυτή που έχει την ίδια ορθογραφία με άλλη, αλλά διαφορετική σημασία, λ.χ. *μόσχος* «μοσχάρι» και *μόσχος* «ευωδιά, αρωματική ουσία»).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ομόγραφος* < *ομο-* + *-γραφος* < *γράφω*. Ο επιστ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. homographe].

ομόδειπνος, -η, -ο αυτός που δειπνεί μαζί με κάποιον άλλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ομόδειπνος* < *ομο-* (βλ.λ.) + *-δειπνος* < *δείπνον*].

ομοδικία (η) [1833] {ομοδικιών} ΝΟΜ. η περίπτωση κατά την οποία περισσότερα τού ενός πρόσωπα ασκούν αγωγή ή ενάγονται από κοινού, π.χ. σε περίπτωση αυτοκινητικού ατυχήματος, όπου ο ζημιωθείς στρέφεται κατά τού οδηγού, τού ιδιοκτήτη τού αυτοκινήτου και τής ασφαλιστικής εταιρείας: *αναγκαστική* ~. — **ομόδικος,** -η, -ο [1833].

ομόδοξος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ακολουθεί το ίδιο θρησκευτικό δόγμα (με άλλον): *οι Σέρβοι και οι Έλληνες είναι ~, διότι είναι χριστιανοί ορθόδοξοι* (πβ. λ. *ομόθρησκος*) ΑΝΤ. αλλόδοξος, ετερόδοξος **2.** (λόγ.) (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει την ίδια γνώμη με άλλον σε βασικά ζητήματα ΣΥΝ. ομόφρων. — **ομοδοξία** (η) [αρχ.].

ομοδοξώ ρ. αμετβ. {ομοδοξείς..., μτχ. ομοδοξών, -ούσα, -ούν· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) έχω την ίδια θρησκεία, ακολουθώ το ίδιο δόγμα (με άλλον): *ομοδοξούντες λαοί* **2.** (κατ' επέκτ.) έχω την ίδια γνώμη (με άλλον) σε βασικό ζήτημα ΣΥΝ. ομογνωμονώ, ομοφρονώ ΑΝΤ. διαφωνώ, αντιφρονώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομοδοξῶ (-έω)* < *ομο-* + *-δοξῶ* < *δόξα* «γνώμη, άποψη» (βλ.λ.)].

ομοεθνής, -ής, -ές [αρχ.] {ομοεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ανήκει στο ίδιο έθνος, στην ίδια φυλή (με άλλον/άλλους) ΣΥΝ. ομογενής, ομόφυλος ΑΝΤ. αλλοεθνής, αλλογενής, αλλόφυλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ομοεθνία (η) [αρχ.] {ομοεθνιών} σύνολο ανθρώπων, εθνών, εθνοτήτων, γλωσσών με κοινή εθνική καταγωγή.

ομοειδής, -ής, -ές {ομοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ανήκει στο ίδιο είδος, που έχει τα ίδια ή ανάλογα χαρακτηριστικά με άλλον/άλλους: *συγκρίσεις γίνονται μόνο μεταξύ ~ πραγμάτων* || *η πρόσθεση 3 ποτήρια + 2 μπουκάλια δεν μπορεί να γίνει, διότι τα αντικείμενα δεν είναι* ~ ΣΥΝ. παρόμοιος, ομοιόμορφος ΑΝΤ. ετεροειδής. — **ομοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμοειδής* < *ὁμο-* + *-ειδής* < *εἶδος*].

ομοεπίπεδος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με κάποιον άλλο.

ομόζυγος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (για υποζύγια) αυτός που βρίσκεται υπό τον ίδιο ζυγό (με άλλον) **2.** ΒΙΟΛ. **ομόζυγος** (ο) {ομοζύγ-ου | -ων} ο ομοζυγώτης (βλ.λ.). — **ομοζυγία** (η) [μτγν.].

ομοζυγώτης (ο) {ομοζυγωτών} ΒΙΟΛ. οργανισμός ή κύτταρο, που φέρει ίδια γονίδια σε μία ή περισσότερες θέσεις σε ζεύγος χρωμοσωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. homozygote].

ομόηχος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που ταυτίζεται με άλλη ηχητικά, όχι όμως στην ορθογραφία και τη σημασία, π.χ. οι λέξεις τα *λίπη, λείπει* και *λύπη* (προφέρονται το ίδιο). — **ομοηχία** (η) [1812]. (Βλ. ΠΙΝΑΚΑ **ομόηχων λέξεων** στη σελ. 1254).

ομόθεμος, -η, -ο αυτός που έχει ίδιο θέμα, περιεχόμενο με κάποιον άλλον: *δύο ~ βιβλία / θεατρικά έργα*.
[ΕΤΥΜ. < *ομο-* (βλ.λ.) + *-θεμος* < *θέμα*].

ομόθρησκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ίδια θρησκεία (με άλλον/άλλους): *οι Άραβες και οι Τούρκοι είναι* ~ || *οι ορθόδοξοι και οι καθολικοί είναι ~, αλλά όχι ομόδοξοι* ΑΝΤ. αλλόθρησκος, αλλόπιστος.

ομοθυμαδόν επίρρ. (λόγ.) με το ίδιο φρόνημα, με ομοφροσύνη και ομοψυχία: *αποδέχθηκαν την κατάργηση τού μέτρου ~ και με μεγάλη ανακούφιση* ΣΥΝ. ομόθυμα, ομοψύχως, ομοφρόνως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμοθυμαδόν* < *ὁμοθυμῶ (-έω)* «ομονοώ, ομοφρονώ» < *ὁμο-* + *-θυμῶ* < *θυμός* (όχι < επίθ. *ὁμόθυμος*, που είναι μτγν.)].

ομόθυμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που γίνεται με κοινή διάθεση, που υπάρχει ή συντελείται με τη θέληση και τη γνώμη όλων: *η πρότασή του έτυχε ~ επιδοκιμασίας* || ~ *συμπαράσταση / συμμετοχή* ΣΥΝ. ομόψυχος, ομόφωνος. — **ομόθυμα / ομοθύμως** επίρρ., **ομοθυμία** (η).

όμοιο επίρρ.· με όμοιο τρόπο· ΦΡ. (εμφατ.) ***δεν είμαστε ίσα κι όμοια*** εγώ είμαι σαφώς καλύτερος, ανώτερος: *φυσικό είναι να έχω καλύτερη μεταχείριση· ~!* (πβ. λ. *ομοίως*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅμοια*, πληθ. ουδ. τού επιθ. *ὅμοιος* (βλ.λ.). Η επιρρ. χρήση ήδη αρχ.].

ομοιάζω ρ. → μοιάζω

ομοιόβαθμος, -η, -ο [1833] (σε ιεραρχία) αυτός που έχει τον ίδιο βαθμό με κάποιον άλλον.

ομοϊδεάτης (ο) [1893] {ομοϊδεατών}, **ομοϊδεάτισσα** (η) {δύσχρ. ομοϊδεατισσών} πρόσωπο που έχει τις ίδιες πολιτικές, κοινωνικές κ.λπ. ιδέες (με άλλον) ΣΥΝ. ομόφρων ΑΝΤ. αντίθετος.
[ΕΤΥΜ. < *ομο-* + *-ιδεάτης* < *ιδέα*].

ομοιο- κ. **ομοιό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι όμοιο ή υπάρχει, γίνεται, τίθεται κ.λπ. με τρόπο όμοιο προς κάτι άλλο: *ομοιογενής, ομοιο-κατάληκτος, ομοιο-τέλευτος, ομοιό-τροπος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ὅμοιος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. homéothermie].

ομοιογενής, -ής, -ές {ομοιογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αποτελείται από όμοια στοιχεία, από μέλη που δεν διαφέρουν μεταξύ τους, ώστε να έχει ενιαίο χαρακτήρα: *η εκλογική βάση των μεγάλων κομμάτων δεν είναι ~, αφού αποτελείται από ανθρώπους διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων* || ~ *ύφος ενός έργου* ΣΥΝ. ομοιόμορφος ΑΝΤ. ανομοιογενής, ανομοιόμορφος, ετερογενής **2.** (σπάν.) αυτός που έχει όμοια προέλευση (με άλλον). — **ομοιογενώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμοιογενής* < *ὁμοιο-* + *-γενής* < *γένος* (βλ.λ.)].

ομοιογένεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη ενιαίας μορφής, σύστασης, χαρακτήρα κ.λπ. σε ένα σύνολο ή σύνθεση: *πληθυσμιακή / κοινωνική / γλωσσική ~* || ~ *ύφος* || *η ~ των παικτών μιας ομάδας* **2.** ΒΙΟΛ. ταξινομική βαθμίδα των ζωικών οργανισμών, ενδιάμεση τής οικογένειας και τού γένους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὁμοιογενής*. Ο βιολ. όρ. αποδίδει το λατ. tribus (στη νέα σημ.)].

ομοιόθερμος, -η, -ο [μεσν.] ΒΙΟΛ. (για οργανισμό) αυτός που είναι ικανός να διατηρεί τη θερμοκρασία τού σώματός του σταθερή, μέσα σε ορισμένα πλαίσια, ανεξάρτητα από τις μεταβολές τής θερμοκρασίας τού περιβάλλοντος (π.χ. τα θηλαστικά και τα πτηνά) ΣΥΝ. (καταχρ.) θερμόαιμος ΑΝΤ. ποικιλόθερμος. — **ομοιοθερμία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homéotherme].

ομοιοκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] (για λέξη ή στίχο) αυτός που έχει όμοια κατάληξη με άλλον, που παρουσιάζει ομοιοκαταληξία: ~ *στίχος* ΣΥΝ. ομοιοτέλευτος ΑΝΤ. ανομοιοκατάληκτος.

ομοιοκαταληξία (η) [μεσν.] {ομοιοκαταληξιών} **1.** η ομοιότητα στην κατάληξη **2.** ΜΕΤΡ. η επανάληψη τής ίδιας κατάληξης στις τονιζόμενες και γενικότ. στις συλλαβές των τελευταίων λέξεων δύο ή περισσότερων στίχων έμμετρου κειμένου έτσι, ώστε να δημιουργείται ηχητική ανταπόκριση: *το ποίημα έχει / παρουσιάζει ~* || *οξύτονη / παροξύτονη / προπαροξύτονη / ζευγαρωτή* (ανάμεσα στους στίχους α και β, γ και δ) / *πλεκτή* (ανάμεσα στους στίχους α και γ, β και δ) / *σταυρωτή* (ανάμεσα στους στίχους α και δ, β και γ) ~ ΣΥΝ. ρίμα. — **ομοιοκαταληκτώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

ομοιομερής, -ής, -ές [αρχ.] {ομοιομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός τού οποίου τα μέρη είναι όμοια μεταξύ τους ή όμοια προς το σύνολο, στο οποίο ανήκουν: ~ *σύνολο*. — **ομοιομερώς** επίρρ., **ομοιομέρεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ομοιομορφία (η) [1812] {ομοιομορφιών} **1.** η ομοιότητα στη μορφή μεταξύ στοιχείων, μελών τού ίδιου συνόλου: *η στολή συμβάλλει στην ~* || *ανιαρή / απόλυτη ~* ΑΝΤ. ανομοιομορφία, ετερομορφία **2.** ΒΙΟΛ. (α) η ταυτότητα στη μορφή, τη δομή και στο μέγεθος ανάμεσα σε δύο οντότητες τού έμβιου κόσμου, λ.χ. ανάμεσα στην προνύμφη και στο ενήλικο άτομο των αμετάβολων εντόμων (β) το φαινόμενο κατά το οποίο άτομα που ανήκουν στο ίδιο ζωικό είδος εμφανίζονται υπό μία και μόνο μορφή.

ομοιομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικότ.) η τάση για ομοιομορφία **2.** ΧΗΜ. ο ισομορφισμός (βλ.λ.) **3.** ΓΕΩΛ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία οι φυσικές, χημικές, βαρυτικές και γεωλογικές διεργασίες είναι ανεξάρτητες από τον χρόνο, δηλ. άρχισαν κατά το παρελθόν και συνεχίζουν να λαμβάνουν χώρα και στη σύγχρονη εποχή και θα συνεχίσουν και στο μέλλον.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homéomorphisme].

ομοιόμορφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει την ίδια μορφή, ο όμοιος κατά τη μορφή: *η κόμμωση των στρατιωτών πρέπει να είναι ~* ΑΝΤ. ανομοιόμορφος, ανόμοιος **2.** αυτός που αποτελείται από μέλη που δεν διαφέρουν μεταξύ τους, ώστε να αποκτά ενιαίο χαρακτήρα: ~ *σώμα / σύνολο / μάζα* **3.** ΦΥΣ. (κρύσταλλο) που παρουσιάζει ομοιότητες με άλλο όσον αφορά στο κρυσταλλικό πλέγμα και στη μορφή, είναι όμως διαφορετικό κατά τη φύση. — **ομοιόμορφα / ομοιομόρφως** [1840] επίρρ.

ομοιοπαθής, -ής, -ές {ομοιοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που πάσχει ή έπαθε τα ίδια (με άλλον/άλλους): *Κι εσάς σας λήστεψαν; Είμαστε λοιπόν ~!* — **ομοιοπαθώς** επίρρ., **ομοιοπάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμοιοπαθής* < *ὁμοιο-* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

ομοιοπαθητικός, -ή, -ό [1831] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ομοιοπαθητική: ~ *ουσίες / γιατρός* **2.** ***ομοιοπαθητική*** (η) θεραπευτική πρακτική, κατά την οποία οι παθολογικές καταστάσεις αντιμετωπίζονται με τη σταδιακή χορήγηση στον ασθενή ουσιών, που σε υγιή άτομα θα προκαλούσαν συμπτώματα όμοια με εκείνα τής αντίστοιχης ασθένειας **3.** ***ομοιοπαθητικός*** (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ομοιοπαθητική. — **ομοιοπαθητικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homéopathique].

ΟΜΟΗΧΑ

Ομόηχα (ή **ομόηχες**) είναι οι λέξεις που προφέρονται το ίδιο, ενώ διαφέρουν στην ορθογραφία, την ετυμολογία και τη σημασία τους. Τα **ομόηχα** προκαλούν συχνά δυσκολίες στη χρήση τους (οι ομιλητές συγχέουν τις λέξεις ορθογραφικά). Τα κυριότερα ομόηχα τής σύγχρονης Ελληνικής είναι:

ακόλλητος (< *κολλώ*)	— **ακώλυτος** («ανεμπόδιστος». < *κωλύω*)	
άλλος («διαφορετικός»)	— **άλλως** («αλλιώτικα, διαφορετικά»)	— **άλως** (η) («φωτοστέφανο»)
άρματα («στρατιωτικά οχήματα»)	— **άρματα** («όπλα»)	
άφιλος (< *φίλος*)	— **άφυλλος** (< *φύλλο*)	— **άφυλος** (< *φύλο*)
γάλος (ο) («γαλοπούλα»)	— **Γάλλος** (< *Γαλλία*)	
γλείφω (πβ. *γλειφιτζούρι*)	— **γλύφω** (πβ. *γλύπτης*)	
δανεικός (πβ. *δανείζω*)	— **δανικός** (< *Δανία*)	
δείγμα (πβ. *δείχνω*)	— **δήγμα** («δάγκωμα»)	
διάλειμμα («διακοπή»)	— **διάλυμα** (< *διαλύω*)	
δίκωπος (< *κώπη*)	— **δίκοπος** (< *κόπτω*)	
δίνει *(δίνω)*	— **δίνη** («στρόβιλος»)	
έγγειος («σχετικός με τη γη»)	— **έγκυος** *(~ γυναίκα)*	
εγχείρηση («χειρούργηση»)	— **εγχείριση** (< *εγχειρίζω*)	
έκκληση *(~ σε βοήθεια)*	— **έκλυση** *(~ ηθών)*	
εναίσιμος *(~ επί διδακτορία διατριβή)*	— **αινέσιμος** (< *αινώ*)	— **ενέσιμος** *(~ φάρμακο)*
εξάρτηση (< *εξαρτώμαι*)	— **εξάρτιση** *(~ πλοίου)*	— **εξάρτυση** *(~ στρατιώτη)*
ετοιμολογία (πβ. *ετοιμόλογος*)	— **ετυμολογία** («προέλευση των λέξεων»)	
ευφορία («γονιμότητα»)	— **εφορία** (πβ. *φόρος*)	
ήρα (η) *(~ τού σταριού)*	— **Ήρα** (αρχαιοελληνική θεά)	
ήτοι («δηλαδή»)	— **Οίτη** (βουνό)	
ήττα *(~ στη μάχη)*	— **ήτα** (το) (γράμμα)	
θαλάμη *(~ όπλου)*	— **θαλάμι** («φωλιά χταποδιών»)	
θύρα («πόρτα»)	— **Θήρα** (νησί)	— **θήρα** («κυνήγι»)
ίλη *(~ ιππικού)*	— **ύλη** («ουσία»)	
ιός *(~ τής γρίπης)*	— **υιός** («γυιος»)	
ιωνικός («σχετικός με τους Ίωνες»)	— **ιονικός** (πβ. *Ιόνιοι νήσοι*)	
καινός («καινούργιος», *Καινή Διαθήκη*)	— **κενός** («άδειος»)	
κάλλος («ομορφιά»)	— **κάλος** *(ο ~ στο δάχτυλο)*	
κάππα (το) («γράμμα»)	— **κάπα** (η) («πανωφόρι»)	
κήτος *(θαλάσσιο ~)*	— **κύτος** («αμπάρι»)	
κίρρωση *(~ τού ήπατος)*	— **κύρωση** («επικύρωση»)	
κλείνω *(~ την πόρτα)*	— **κλίνω** *(~ ένα ρήμα)*	
κλήμα («αμπέλι»)	— **κλίμα** («καιρικές συνθήκες»)	
κλήση *(τηλεφωνική ~)*	— **κλίση** *(~ ονομάτων)*	
κόλλημα (< *κολλώ*)	— **κώλυμα** (< *κωλύω*)	
κόμη («μαλλιά»)	— **κώμη** («κωμόπολη»)	— **κόμμι** («κολλώδης ουσία των δέντρων»)
κόμμα *(πολιτικό ~)*	— **κώμα** («λήθαργος»)	— **κόμμα** (σημείο στίξης)
Κρητικός (< *Κρήτη*)	— **κριτικός** (< *κρίνω*)	
λεπτά (ώρας)	— **λεπτά** (νομίσματος)	— **λεπτά** («χρήματα»)
λήμμα *(~ λεξικού)*	— **λύμα** («απόβλητο»)	— **λίμα** (πβ. *λιμάρω*)
λιμός («πείνα»)	— **λοιμός** («πανώλης»)	
λίρα (νόμισμα)	— **λύρα** (μουσικό όργανο)	
λιτός («απλός, απέριττος»)	— **λυτός** (πβ. *λύνω*)	
μέλλει («πρόκειται»)	— **μέλει** («ενδιαφέρει»)	— **μέλι** (το) *(γλυκό σαν ~)*
Μήλος (η) (νησί)	— **μύλος** (ο) *(ο ~ αλέθει)*	
μήτρα *(η ~ τής γυναίκας)*	— **μίτρα** *(η δεσποτική ~)*	
μοιχός («άπιστος σύζυγος»)	— **μυχός** *(~ κόλπου)*	
ξηρός («ξερός»)	— **ξυρός** («ξυράφι», *επί ξυρού ακμής*)	
όμως («ωστόσο»)	— **ώμος** (ο) (πβ. *ωμοπλάτη*)	
οράριο («άμφιο διακόνου»)	— **ωράριο** (πβ. *ώρα, πλήρες ~*)	
όρος (το) («βουνό»)	— **όρος** (ο) *(επιστημονικός ~)*	
ότι (ειδικό, «πως»)	— **ό,τι** (αοριστολογικό, «οτιδήποτε»)	
πάλη (πβ. *παλεύω*)	— **πάλι** («ξανά»)	
παραμάννα («τροφός»)	— **παραμάνα** («καρφίτσα»)	
πείνα (πβ. *πεινώ*)	— **πίνα** (όστρακο)	
πολυέλαιος («πολύφωτο»)	— **πολυέλεος** *(~ Θεός)*	
ρήμα (μέρος τού λόγου)	— **ρίμα** («ομοιοκαταληξία»)	
ρήση («απόφθεγμα»)	— **ρύση** *(έμμηνη ~)*	
σατιρικός (< *σάτιρα*)	— **σατυρικός** (< *Σάτυρος*)	
σκίνος (θάμνος)	— **σκοίνος** («βούρλο»)	
σορός (η) *(η ~ τού νεκρού)*	— **σωρός** (ο) *(ο ~ ξύλων)*	
σπυρωτός *(ρύζι ~)*	— **σπειρωτός** (< *σπείρα*)	
στείρα (η) *(~ γυναίκα)*	— **Στύρα** (τα) *(~ Ευβοίας)*	
σύγκληση (< *συγκαλώ*)	— **σύγκλιση** (< *συγκλίνω*)	— **σύγκλειση** *(~ δοντιών)*
σύγχιση (< *συγχίζω*)	— **σύγχυση** (< *συγχέω*)	
στίχος *(~ ποιήματος)*	— **στοίχος** («σειρά»)	
Σύρος (ο) («από τη Συρία»)	— **Σύρος** (η) (νησί)	
τείχος *(~ φρουρίου)*	— **τοίχος** *(~ σπιτιού)*	
τόνος (λ.χ. η οξεία, η περισπωμένη)	— **τόννος** (ψάρι)	— **τόνος** («1.000 κιλά»)
τύχη (η) *(καλή ~)*	— **τείχη** (τα) *(τα ~ τού κάστρου)*	— **τοίχοι** (οι) *(οι ~ τού σπιτιού)*
φύλλο *(~ δέντρου)*	— **φύλο** («φυλή»)	
χήρος (πβ. *χήρα*)	— **χοίρος** («γουρούνι»)	
χρηστός («έντιμος», *~ πολίτης*)	— **Χριστός** (< *χρίω*. «ο Ιησούς»)	
χορικός (πβ. *χορός*)	— **χωρικός** (πβ. *χωριό*)	
ψηλός *(~ βουνά)*	— **ψιλός** *(~ φωνή)*	

ομοιοπολικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (για δεσμό) αυτός που σχηματίζεται με την αμοιβαία συνεισφορά ηλεκτρονίων από δύο άτομα και τη δημιουργία κοινού ζεύγους ηλεκτρονίων ΑΝΤ. ετεροπολικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. homo(c)opolar < homoeo- (< αρχ. *όμοιος*) + polar (< νεολατ. polaris < λατ. polus < αρχ. *πόλος*)].

ομοιόπτωτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (όρος τής πρότασης) που τίθεται στην ίδια πτώση (με άλλον): *το επίθετο είναι ~ προσδιορισμός* (έχει την ίδια πτώση με το προσδιοριζόμενο όνομα) ΑΝΤ. ετερόπτωτος. — **ομοιόπτωτα / ομοιοπτώτως** [μτγν.] επίρρ.

όμοιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει τα ίδια ή περίπου τα ίδια χαρακτηριστικά γνωρίσματα (λ.χ. σχήμα, διαστάσεις, μορφή, υφή, ποιότητα, χαρακτήρα κ.λπ.) με άλλον, που δεν διαφέρει καθόλου ή διαφέρει ελά-

χιστα από άλλον: *τα δίδυμα αδέλφια είναι συνήθως ~ μεταξύ τους* || *η περίπτωση σου είναι ~ με τη δικιά μου· κι εγώ είμαι άνεργος με οικογένεια* ΣΥΝ. ίδιος, παρόμοιος, παρεμφερής ΑΝΤ. ανόμοιος, διαφορετικός **2.** (κατ' επέκτ.) ίσος ως προς την ισχύ ή/και την αξία, αυτός που αποτιμάται το ίδιο: *τον δέχθηκα σαν όμοιος προς όμοιο* || *στο ψέμα δεν υπάρχει όμοιός του* ΣΥΝ. ισάξιος, ισοδύναμος ΑΝΤ. κατώτερος, διαφορετικός· ΦΡ. (α) ***ανταποδίδω τα όμοια*** εκδικούμαι βλάπτοντας στον ίδιο βαθμό ή/και με τον ίδιο τρόπο (β) (λόγ.-παροιμ.) ***όμοιος ομοίω αεί πελάζει*** βλ. λ. *πελάζω* (γ) ***όμοιος τον όμοιο κι η κοπριά τα λάχανα / όμοιος στον όμοιο κι η κοπριά στα λάχανα*** βλ. λ. *λάχανο* **3.** ΓΕΩΜ. (σχήμα) που έχει τις πλευρές του ανάλογες και τις γωνίες του ίσες (με άλλο): *~ τρίγωνα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όμοιος* < *όμο-* (< *ομός*, βλ. κ. *ομού*) + *-ιος*].

όμοιος – ίδιος – ο αυτός. Η έννοια τής ομοιότητας μεταξύ προσώπων και πραγμάτων δηλώνεται κυρ. με το επίθ. **όμοιος**, που αντιτίθεται στο **διαφορετικός**. Η δήλωση τής ομοιότητας τονίζεται με τα επίθ. **πανόμοιος, απαράλλακτος, φτυστός**, μειώνεται δε με τα επίθ. **παρόμοιος, παραπλήσιος** και **παρεμφερής**. Εφόσον η ομοιότητα είναι πλήρης και οδηγεί σε ταυτότητα, χρησιμοποιείται το αντωνυμικό επίθ. **αυτός** *(ο αυτός άνθρωπος – Τα αυτά εγκλήματα διέπραξαν και άλλοι · Την αυτή μέθοδο χρησιμοποίησε και ο διάδοχός του)*. Τέλος, το αντωνυμικό επίθ. **ίδιος** δηλώνει είτε ομοιότητα *(Είναι ίδιος ο αδελφός του)* είτε ταυτότητα *(Ο ίδιος άνθρωπος προξένησε και πάλι προβλήματα με τη στάση του)*. Στην πρώτη χρήση του το **ίδιος** τονίζεται με το επίθ. **ολόιδιος**.

ομοιόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η διαδικασία αυτορρυθμίσεως, με την οποία κάθε οργανισμός τείνει να διατηρήσει σταθερές ορισμένες βιολογικές παραμέτρους του (λ.χ. τη θερμοκρασία, τη σύνθεση τού αίματος κ.λπ.), προκειμένου να αντισταθμίσει τις μεταβολές τού περιβάλλοντος **2.** ΟΙΚΟΛ. το χαρακτηριστικό οικοσυστήματος να ανθίσταται στις αιφνίδιες μεταβολές, διατηρώντας την ισορροπία του **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η ισοστάθμιση μεταξύ κοινωνικών φαινομένων που σχετίζονται μεταξύ τους **4.** ΨΥΧΟΛ. η έμφυτη τάση προς τη διαμόρφωση συμπεριφοράς, που συμβάλλει στη διατήρηση τής ψυχολογικής σταθερότητας. Επίσης **ομοιοστασία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. homoeostasis].

ομοιόσχημος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει το ίδιο σχήμα (με άλλον): *~ αντικείμενο* ΣΥΝ. όμοιος.

ομοιοτέλευτος, -η, -ο 1. ομοιοκατάληκτος (βλ.λ.): *~ στίχοι / προτάσεις* ΑΝΤ. ανομοιοκατάληκτος **2.** ΦΙΛΟΛ. ***ομοιοτέλευτο(ν)*** (το) σχήμα λόγου, κατά το οποίο δύο ή τρεις διαδοχικές φράσεις, προτάσεις ή περίοδοι πεζού κειμένου τελειώνουν με τις ίδιες ή με ομόηχες λέξεις.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομοιοτέλευτος* < *όμοιο-* + *-τέλευτος* < *τελευτή*].

ομοιότητα (η) [αρχ.] {ομοιοτήτων} **1.** η ύπαρξη κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ δύο ή περισσοτέρων (προσώπων, πραγμάτων): *παρ' όλη τους την ~, μπορώ να τους ξεχωρίσω* || *η ~ μεταξύ των δύο κτηρίων* || *εξωτερική / εσωτερική / ψυχική ~* ΑΝΤ. ανομοιότητα **2.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε στοιχείο, χαρακτηριστικό υπάρχει από κοινού: *ανάμεσα στα δύο συστήματα υπάρχουν πολλές ~* ΑΝΤ. διαφορά **3.** ΓΕΩΜ. (α) μελέτη των όμοιων σχημάτων (β) γεωμετρικός μετασχηματισμός (απεικόνιση) όπου σε ένα σχήμα αντιστοιχεί ένα όμοιο μέσω ενός κέντρου, μιας γωνίας και ενός θετικού αριθμού.

ομοιοτροπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να επιτελείται κάτι ομοίως με άλλο **2.** ΟΡΥΚΤ. η ιδιότητα των άμορφων σωμάτων και μερικών κρυσταλλικών υλικών να παρουσιάζουν ομοιότητα ως προς την εσωτερική τους κατασκευή ΣΥΝ. ισοτροπία.

ομοιότροπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που συντελείται, που επιτελείται με όμοιο τρόπο προς άλλον **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. αυτός που παρουσιάζει φυσική ή χημική συγγένεια (με άλλον): *~ διάλυμα.* — **ομοιότροπα / ομοιοτρόπως** [αρχ.] επίρρ.

ομοιότυπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (α) αυτός που είναι παρόμοιου τύπου (με άλλον/άλλους), που έχει την ίδια ή περίπου την ίδια μορφή: *~ αντικείμενο / έργο* (β) αυτός που γίνεται ή δημιουργείται κατά τον ίδιο τύπο, που αποτελεί ακριβές αντίγραφο τού αρχικού: *~ πίνακας / γλυπτό* ΣΥΝ. πανομοιότυπος ΑΝΤ. πρωτότυπος **2. *ομοιότυπο*** (το) {-ύπου | -ύπων} αντίγραφο κειμένου, που έχει τυπωθεί, χαραχθεί ή λιθογραφηθεί κ.λπ. όμοια με το αρχικό ΣΥΝ. αντίτυπο ΑΝΤ. πρωτότυπο. — **ομοιότυπα / ομοιοτύπως** επίρρ. [1867], **ομοιοτυπία** (η).

ομοιόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (σπάν.) αυτός που διαρκεί το ίδιο, που έχει ίση διάρκεια (με άλλον/άλλους) ΣΥΝ. ισόχρονος ΑΝΤ. ανισόχρονος **2.** ΜΕΤΡ. (στην προσωδία) αυτός που προφέρεται το ίδιο, που έχει ίσο χρόνο προφοράς με άλλον: *τα «η» και «ω» τής Αρχαίας Ελληνικής ήταν ~* (ήταν και τα δύο μακρά).

ομοιοχρωμία (η) ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο τα χρώμα ορισμένων ζώων εναρμονίζεται μόνιμα (π.χ. το λιοντάρι) ή παροδικά (π.χ. χαμαιλέοντας) με τους βασικούς χρωματισμούς τού εξωτερικού περιβάλλοντος, ώστε τα ζώα αυτά να καθίστανται δυσδιάκριτα και να προστατεύονται από τους εχθρούς τους ή να θηρεύουν αποτελεσματικά: *παθητική / ενεργητική ~.* — **ομοιόχρωμος, -η, -ο** [1889].

ομοίωμα (το) [αρχ.] {ομοιώμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε κατασκευάζεται σύμφωνα με συγκεκριμένο πρότυπο και με στόχο να παρουσιάζει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ομοιότητα με αυτό: *~ ζώου / θεότητας* || *μουσείο κέρινων ~* ΣΥΝ. είδωλο.

ομοίωμα: συνώνυμα. Ομοίωμα είναι κάτι φτειαγμένο έτσι ώστε να μοιάζει πιστά σε κάποιον ή κάτι που χρησιμοποιείται ως **πρότυπο**: *Η αίθουσα ήταν γεμάτη από κέρινα ομοιώματα γνωστών πολιτικών.* Σε περίπτωση απόλυτης ομοιότητας γίνεται λόγος για **πανομοιότυπο**. Ό,τι πλάσσεται καθ' ομοίωσιν άλλου συλλαμβάνεται και ως μια μορφή απεικόνισής του, εξού και τα **είδωλο** και **εικόνα**. Αντίθετα προς το **είδωλο**, που θεωρήθηκε ψευδής απεικόνιση τού θεού και εσφαλμένη λατρευτική σύλληψη και κατάντησε κακόσημη λέξη (πβ. **ειδωλολάτρης**), η **εικόνα** εξαγιάστηκε στη λατρευτική εκκλησιαστική παράδοση τής χριστιανικής θρησκείας και λειτούργησε ως εύσημη λέξη. Από κοντά και η λ. **ίνδαλμα**, που δήλωσε την ιδεατή και ιδεώδη ή εξιδανικευμένη εικόνα την οποία πλάσσει κανείς στο μυαλό του για κάποιον ή κάτι. Ομοιώματα που χρησιμεύουν ως πρότυπα για την κατασκευή εικαστικών, γλυπτικών ή απλών καθημερινών έργων, είναι το **πρόπλασμα** (για έργα πλαστικής), το **εκμαγείο** και η **μήτρα** (για αρνητικά αποτυπώματα μορφής και σχημάτων), καθώς και η **μακέτα** (ομοίωμα κυρίως αρχιτεκτονήματος) και (για υποδήματα) το **καλαπόδι** (αρχ. **καλόπους** < *κάλον* «ξύλο» + *πους* «πόδι»). Η καθημερινή λέξη που δηλώνει γενικά τα παραπάνω είναι το **καλούπι**. Για πλαστικά ομοιώματα στη μεν τέχνη χρησιμοποιείται το **άγαλμα**, στη δε εφαρμοσμένη τέχνη η **πλαγγόνα** και η **κούκλα** (κυρίως για την παρουσίαση ειδών ενδυμασίας).

ομοιωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που δηλώνει ή εκφράζει ομοιότητα προς (κάποιον/κάτι): *~ σύνδεσμος* (π.χ. όπως) / *αντωνυμία* (π.χ. τέτοιος) **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ομοιωματικά*** (τα) σημεία γραφής (») που τίθενται κάτω από λέξη, φράση ή αριθμό και δηλώνουν ότι επαναλαμβάνεται η παραπάνω λέξη, φράση ή αριθμός.

ομοιώνω ρ. ▸ εξομοιώνω

ομοίως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** με όμοιο ή ανάλογο τρόπο: *όταν οι πλευρές ενός τριγώνου είναι άνισες, τότε και οι γωνίες του είναι ~ άνισες* (απέναντι από τη μεγαλύτερη πλευρά βρίσκεται η μεγαλύτερη γωνία και αντίστροφα) **2.** επίσης: *–Λυπάμαι πολύ! · Κι εγώ ~!* ΣΥΝ. παρομοίως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.

ομοίωση (η) [αρχ.] η εξομοίωση· ΦΡ. ***κατ' εικόνα και (καθ') ομοίωσιν*** (*κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, Π.Δ. *Γένεσις* 1. 26) (i) για να δηλωθεί ότι ο άνθρωπος πλάστηκε από τον Θεό κατ' εικόνα Του, έχοντας λογικό και ελεύθερη βούληση, και καθ' ομοίωσιν, δηλαδή τείνει να μοιάσει στον δημιουργό Του και να ενωθεί με αυτόν (θέωση) (ii) για πολύ μεγάλη ομοιότητα: *ο γυιος τους είναι ~ τού πατέρα του!*

ομοκεντρικός, -ή, -ό [1892] ΟΠΤ. ***ομοκεντρική / ισογενής φωτεινή δέσμη*** φωτεινή δέσμη τής οποίας όλες οι ακτίνες διέρχονται από το ίδιο σημείο. — **ομοκεντρικ-ά / -ώς** επίρρ., **ομοκεντρικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homocentrique].

ομόκεντρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΓΕΩΜ. αυτός που έχει το ίδιο κέντρο (με άλλον): *~ κύκλοι* ΣΥΝ. ομοκεντρικός **2. ομόκεντρο** (το) το κοινό κέντρο δύο ή περισσοτέρων κύκλων ή σφαιρών. — **ομοκεντρία** (η).

ομολογητής (ο) [μτγν.], **ομολογήτρια** (η) {ομολογητριών} ΕΚΚΛΗΣ. χριστιανός που ομολόγησε με παρρησία την πίστη του στον Χριστό και υπέστη εξαιτίας αυτού διώξεις και βασανιστήρια, χωρίς να βρει μαρτυρικό θάνατο. — **ομολογητικός, -ή, -ό** [μτγν.].

ομολογία (η) {ομολογιών} **1.** η προφορική ή γραπτή παραδοχή λόγων ή πράξεων, που θεωρούνται συνήθ. αξιοκατάκριτες, η επιβεβαίωση από τον ίδιο τον ενδιαφερόμενο όσων του αποδίδονται: *έμμεση / σαφής / γενναία / κυνική ~* || *τα λόγια του αποτελούν ~ ήττας* ΣΥΝ. παραδοχή, αναγνώριση· ΦΡ. ***κατά γενική / κοινή ομολογία*** όπως παραδέχονται όλοι, χωρίς αμφιβολία: *~ είναι ο καλύτερος χορευτής* ΣΥΝ. αναμφισβήτητα **2.** ΝΟΜ. η παραδοχή από τον διάδικο είτε στο δικαστήριο (δικαστική ομολογία) είτε εκτός δικαστηρίου (εξώδικη ομολογία) τής συνδρομής ενός πραγματικού περιστατικού, τού οποίου το βάρος τής απόδειξης, σύμφωνα με τους δικονομικούς κανόνες, έχει ο αντίδικος του: *~ ενοχής* || *αποσπώ ~* **3.** ΘΡΗΣΚ. ***ομολογία (πίστεως)*** (α) η επίσημη και δημόσια διακήρυξη τής παραδοχής θρησκευτικού δόγματος (β) διακήρυξη τής χριστιανικής πίστης, η οποία γίνεται από τους επισκόπους αμέσως πριν από τη χειροτονία τους και από το σύνολο των πιστών κατά τη Θεία Λειτουργία με την απαγγελία τού Συμβόλου τής Πίστεως (γ) (συνεκδ.) κάθε χριστιανικό δόγμα: *διάλογος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με τις άλλες χριστιανικές ~* (Ρωμαιοκαθολική, προτεσταντικές) ● **4.** ΟΙΚΟΝ. ανώνυμος τίτλος δανείου που εκδίδεται από αυτόν που το συνάπτει (συνήθ. από το κράτος ή από εταιρεία) και παραδίδεται στον δανειστή ως απόδειξη τής υποχρέωσης τού οφειλέτη, αντιπροσωπεύει δε ποσοστό τού δανείου και η τιμή του διαμορφώνεται στο χρηματιστήριο: *~ Δημοσίου* ΣΥΝ. ομόλογο ● **5.** ΒΙΟΛ. η αντιστοιχία στη θέση, τη βασική δομή και την εμβρυϊκή ανάπτυξη οργάνων ή τμημάτων τού σώματος ζώων ή φυτών, έστω και αν τα όργανα αυτά επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες (π.χ. τα πτερύγια των ψαριών, οι φτερούγες των πουλιών, τα χέρια των ανθρώπων)· η ομολογία είναι ένδειξη φυλογενετικής συγγένειας των οργανισμών αυτών ΑΝΤ. αναλογία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμολογία*, αρχική σημ. «συμφωνία, κοινή παραδοχή, συνθήκη», < *ὁμολογῶ* (βλ.λ.). Οι σημ. «ευχή, υπόσχεση πίστεως» είναι μτγν., καθώς και ο νομ. όρος].

ομολογιακός, -ή, -ό (σπάν.) **1.** αυτός που σχετίζεται με ομολογία **2.** ΘΡΗΣΚ. αυτός που σχετίζεται με επίσημη και δημόσια διακήρυξη τής παραδοχής θρησκευτικού δόγματος: *για ~ λόγους δεν μπορούν να δεχθούν αυτή τη ρύθμιση* **3.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με ομολογίες (ανώνυμο τίτλο δανείου): *~ δάνειο / κεφάλαιο.*

ομολογιούχος, -ος, -ο [1889] ΟΙΚΟΝ. αυτός που κατέχει ομολογίες δανείου.
[ΕΤΥΜ. < *ομολογία* + *-ούχος* (< *έχω*)].

ομόλογος, -η, -ο 1. (γενικά) αυτός που έχει τις ίδιες αναλογίες με (κάποιον/κάτι άλλο): *~ πλευρές* || *~ σημεία / σχήματα* (αυτά που αντιστοιχούν ακριβώς το ένα προς το άλλο στο πλαίσιο ομόγραφης σχέ-

σης) ΣΥΝ. ανάλογος, αντίστοιχος, σύστοιχος, σύμμετρος **2.** (για δημόσια πρόσωπα με προκαθορισμένη αρμοδιότητα) αυτός που κατέχει αξίωμα ή έχει αρμοδιότητα που αντιστοιχεί με αξίωμα ή αρμοδιότητα δημοσίου προσώπου άλλης χώρας: *ο υπουργός Παιδείας θα συναντηθεί με τον Γάλλο ομόλογό του* (με τον υπουργό Παιδείας τής Γαλλίας) **3. ομόλογο** (το) {ομολόγ-ου | -ων} (α) έγγραφο με το οποίο αναγνωρίζεται χρέος, απόδειξη χρέους ΣΥΝ. γραμμάτιο (β) ανώνυμος τίτλος δανείου, που εκδίδεται από επιχείρηση ή από το κράτος, όταν καταφεύγει στη λαϊκή αποταμίευση, προκειμένου να εξασφαλίσει κεφάλαια για επενδύσεις: *κρατικά ~ ή ομόλογα Δημοσίου* || *αφορολόγητα αποταμιευτικά ~* || *~ σταθερού επιτοκίου* ΣΥΝ. ομολογία • **4.** ΒΙΟΛ. (για όργανα διαφορετικών ειδών οργανισμών) αυτός που παρουσιάζει δομική ομοιότητα, η οποία θεωρείται ότι οφείλεται σε φυλογενετικά κοινούς προγόνους (βλ. κ. λ. *ομολογία*, σημ. 5): *~ όργανα / χρωματοσώματα / γονίδια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμόλογος*, αρχική σημ. «σύμφωνος, παραδεκτός», < *ὁμο-* + *λόγος*. Ήδη αρχ. η σημ. εκείνου που έχει τοποθετηθεί σε αντίστοιχη θέση. Ο βιολ. όρος είναι ελληνογενής, < γαλλ. homologue].

> **ομόλογος – αντίστοιχος – οικείος – ομότεχνος.** Και οι τέσσερεις λέξεις χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν αναφορά σε πρόσωπα ή πράγματα που εμφανίζουν αμοιβαία σχέση: *Κατά την επίσκεψή τους στην Ουάσιγκτον, οι Έλληνες υπουργοί Εξωτερικών και Οικονομικών θα συναντηθούν με τους Αμερικανούς ομολόγους τους για θέματα κοινού ενδιαφέροντος – Οι φιλόλογοι, οι γιατροί, οι φιλόσοφοι κ.ο.κ. θα επιμεληθούν κείμενα τής Αρχαίας αντίστοιχα με την ειδικότητά τους – Λεξικά, εγκυκλοπαίδειες, γενικά πληροφοριακά έργα βρίσκονται στην οικεία θέση τής Βιβλιοθήκης.* Το **ομόλογος** χρησιμοποιείται ειδικότερα για την αναφορά σε δημόσια πρόσωπα με προκαθορισμένες αρμοδιότητες (υπουργούς, πρέσβεις, επίσημους εκπροσώπους κ.λπ.). Το **οικείος** είναι λογιότερης χρήσεως και δηλώνει αναφορά σε συνάφεια με τα λεγόμενα: *Τα λόγια τού Φαίδρου περιέχονται στα οικεία χωρία τού ομώνυμου διαλόγου τού Πλάτωνος – Μιλώντας για το θέμα αυτό, πρέπει να αναφέρουμε δύο πολύ σημαντικά έργα από την οικεία βιβλιογραφία.* Ας σημειωθεί ότι το **ομότεχνος** διαφέρει ουσιωδώς τού **ομόλογος** και δεν πρέπει να συγχέεται με αυτό. Το *ομότεχνος* δηλώνει το πρόσωπο που ασκεί το ίδιο επάγγελμα -όχι τις ίδιες αρμοδιότητες ή καθήκοντα– με αναφερόμενο πρόσωπο: *Τόσο ο ίδιος ο διάσημος χειρουργός όσο και οι Αμερικανοί ομότεχνοί του διαφωνούν ριζικά με την προτεινόμενη μέθοδο.*

ομολογουμένως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) όπως πρέπει να παραδεχθεί, να ομολογήσει κανείς: *η μέθοδος τού διαρρήκτη ήταν ~ πρωτότυπη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως, επίρρημα*.

ομολογώ κ. (λαϊκ.) **μολογώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ομολογ-είς κ. (λαϊκ.) μολογ-άς... | ομολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναγνωρίζω (λόγο, πράξη, πρόθεση κ.λπ.) που θεωρούνται αξιοκατάκριτα, αναλαμβάνω τη σχετική ευθύνη: *είμαι υποχρεωμένος να ομολογήσω την αδυναμία μου* || *δεν ήθελε να ομολογήσει ούτε στον εαυτό της ότι ζήλευε* || *ο κατηγορούμενος ομολόγησε την ενοχή του* ΣΥΝ. παραδέχομαι ΑΝΤ. αρνούμαι **2.** δέχομαι (κάτι που αρνιόμουν ή θα προτιμούσα να αρνηθώ): *οφείλω να ομολογήσω ότι τον είχα αδικήσει* || *δεν πρόκειται να ομολογήσει ποτέ τον έρωτά της γι' αυτόν* || *«τι τραβάμε και δεν το μολογάμε!»* ΑΝΤ. αρνούμαι **3.** δέχομαι (κάτι που μου προκαλεί έκπληξη): *~ ότι δεν έχω ξαναφάει καλύτερο φαγητό* ΣΥΝ. παραδέχομαι **4.** ΕΚΚΛΗΣ. διακηρύσσω δημόσια και με παρρησία (την πίστη μου) • **5.** (ο τ. ***μολογάω***) λέω: *τι μολογάς τόση ώρα;* **6.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***ομολογείται***) αναγνωρίζεται, θεωρείται γενικά αποδεκτό ΑΝΤ. αμφισβητείται ♦ **7.** (αμετβ.) δέχομαι (όσα μου προσάπτουν ή με πιέζουν να παραδεχθώ): *ο αιχμάλωτος μετά από βασανιστήρια ομολόγησε* || *Ομολόγησε! Εσύ δεν ήσουν που έβαλες τη βόμβα;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμολογῶ (-έω)*, αρχική σημ. «συμφωνώ – αντιστοιχώ». < *ὁμόλογος* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. η σημ. «υπόσχομαι επίσημα (με θρησκ. έννοια)», ενώ ο νομ. όρ. είναι μτγν.].

ομόμετρο (το) → ωμόμετρο

ομομήτριος, -α, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από την ίδια μητέρα με άλλον ή που έχει την ίδια μητέρα, αλλά διαφορετικό πατέρα: *~ αδελφός* ΣΥΝ. ομογάστριος ΑΝΤ. ομοπάτριος, ομογάλακτος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμομήτριος* < *ὁμο-* + *-μήτριος* < *μήτηρ, μητρός*].

ομόνοια (η) {χωρ. πληθ.} η αρμονική συμβίωση που προκύπτει από ταυτότητα σκέψεων, αντιλήψεων και συναισθημάτων: *οι δύο λαοί ζούσαν πάντα μαζί με ~ και αλληλοσεβασμό* || (παροιμ.) *«η ~ φτειάχνει σπίτια και η διχόνοια τα χαλάει»* ΣΥΝ. ομοψυχία, σύμπνοια, συμφωνία ΑΝΤ. διχόνοια, διαφορά, διαμάχη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμόνοια* < *ὁμόνους* < *ὁμο-* + *νοῦς*].

ομονοώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ομονοείς... | ομονόησα} (λόγ.) **1.** έχω τα ίδια φρονήματα και συναισθήματα (με άλλον), βρίσκομαι σε συμφωνία μαζί του ΣΥΝ. συμφωνώ ΑΝΤ. διαφωνώ, διχογνωμώ **2.** βρίσκομαι ή έρχομαι σε σύμπνοια, σε συμφιλίωση (με κάποιον), διατηρώ αρμονικές σχέσεις: *ο λαός πρέπει να ομονοήσει ενώπιον των εθνικών κινδύνων*.

ομόνω κ. **αμόνω** ρ. μετβ. {όμοσα} (λαϊκ.) ορκίζομαι: *«τον μέγαν Όρκο ομόστε»* (Α. Σικελιανός).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *ὀμο-* τού αρχ. απρφ. αορ. *ὀμό-(σ)σαι* (οριστ. *ὤμο-σα*) τού ρ. *ὀμνύω / ὄμνυμι* (βλ.λ.) + *-νω*, επειδή *συνέπιπτε* με τα ρ. σε *-ώνω*].

ομοούσιος, -α (λόγ. -ος), **-ο** ΘΕΟΛ. **1.** αυτός που αποτελείται από την ίδια ουσία· χρησιμοποιείται σε φράσεις σχετικές με το δόγμα τής Αγίας Τριάδας, π.χ. *ὁμοούσιος τῷ πατρί* (προκειμένου για τον Χριστό) || *ομνύω εις το όνομα τής αγίας και ομοουσίου και αδιαιρέτου Τριάδος* **2. ομοούσιο(ν)** (το) {ομοουσίου} η ταυτότητα τής ουσίας των τριών προσώπων τής Αγίας Τριάδας, τού Πατρός, τού Υιού και τού Αγίου Πνεύματος, όπως επίσης και η ταυτότητα τής ανθρώπινης φύσης τού Χριστού με την ανθρώπινη φύση τής Θεοτόκου και όλων των ανθρώπων (όρος τής Δ' Οικουμενικής Συνόδου [451]). — **ομοουσίως** επίρρ. [μτγν.], **ομοουσιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁμοούσιος* < *ὁμο-* + *-ούσιος* < *οὐσία*].

ομοπάτριος, -α, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από τον ίδιο πατέρα με άλλον ή που έχει τον ίδιο πατέρα, αλλά όχι την ίδια μητέρα (με άλλον): *~ αδελφός* ΑΝΤ. ομομήτριος, ομογάστριος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμοπάτριος* < *ὁμο-* + *πάτριος* < *πατήρ, πατρός*].

όμορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κοινά σύνορα (με άλλον): *~ κράτη / περιοχές* || (συνεκδ.) *~ λαοί* ΣΥΝ. γειτονικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅμορος* < *ὁμ(ο)-* + *-ορος* < *ὅρος, ὁ*].

ομόρριζος, -η, -ο [1874] **1.** (για φυτό) αυτός που βλαστάνει από την ίδια ρίζα με άλλον • **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που έχει την ίδια ρίζα (βλ.λ., σημ. 10) με άλλον: *~ λέξεις / τύποι* || *οι λέξεις «μαθητής» και «μάθηση» είναι ομόρριζες* (β) **ομόρριζα** (τα) (κυρ. σε πληθ.) οι ομόρριζες λέξεις: *είναι καλό να μαθαίνεις τα παράγωγα και τα ~ κάθε λέξης*.

ομόρροπος, -η, -ο [μτγν.] ΜΑΘ. ΦΥΣ. αυτός που έχει την ίδια διεύθυνση και την ίδια φορά· αναφέρεται συνήθ. στα διανύσματα, π.χ. ένα διάνυσμα λέγεται ομόρροπο ενός άλλου, όταν έχουν την ίδια διεύθυνση και την ίδια φορά.

ομόρρυθμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που έχει τον ίδιο ρυθμό, την ίδια μορφή (με άλλον/άλλους): *~ ναοί* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***ομόρρυθμη εταιρεία*** εταιρεία στην οποία ο κάθε εταίρος ευθύνεται αλληλέγγυα και απεριόριστα, δηλ. με όλη την περιουσία του, για όλες τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει η εταιρεία. — **ομορρυθμία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

όμορφα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** με όμορφο τρόπο: *διαμέρισμα ~ επιπλωμένο* || *η ζωή τους κυλούσε ~* || *ήξερε να μιλάει ~* ΣΥΝ. ωραία ΑΝΤ. άσχημα **2.** όπως πρέπει, όπως επιβάλλεται, με σύνεση: *κάτσε ~ στη γωνιά σου και μη μιλάς* ΣΥΝ. φρόνιμα, καλά, ήσυχα· ΦΡ. (με επανάληψη) **όμορφα-όμορφα** χωρίς προβλήματα: *καθόμαστε ~ στο νησί μας, μέχρι που μας βρήκε ο πόλεμος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.

ομορφάδα (η) → ομορφιά.

ομορφαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ομόρφυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) όμορφο ή ομορφότερο: *αυτό το φόρεμα σε ομορφαίνει* || *ο έρωτας ομορφαίνει τη ζωή* ΑΝΤ. ασχημαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι όμορφος ή ομορφότερος: *βάψαμε το σπίτι και ομόρφυνε* || *όσο μεγαλώνεις ομορφαίνεις* ΑΝΤ. ασχημαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

> **ομορφαίνω – καλλωπίζω – εξωραΐζω.** Το **ομορφαίνω** δηλώνει τη γενική σημασία «κάνω κάτι όμορφο, προσδίδω ομορφιά» (μετβ.) ή και «γίνομαι όμορφος» (αμετβ.) εσωτερικά ή εξωτερικά: *Η αγάπη και η καλοσύνη ομορφαίνουν τη ζωή μας.* Το **καλλωπίζω** σημαίνει «φροντίζω να κάνω κάτι όμορφο, περιποιούμαι για ομορφιά» και αναφέρεται περισσότερο στην εξωτερική εμφάνιση: *Ο περίβολος γύρω από την εκκλησία θα καλλωπιστεί με φυτά και γλυπτά, για να αναδειχθεί όλος ο χώρος – Όταν πηγαίνει σε κοινωνικές εκδηλώσεις, καλλωπίζεται προσεκτικά και ντύνεται με ακριβά φορέματα. Δεν καλλωπίζουμε την ψυχή ή τη ζωή ή το εσωτερικό εν γένει τού ανθρώπου!* Το **εξωραΐζω** σημαίνει επίσης «προσδίδω ομορφιά» (με καλή ή κακή σημασία, πραγματική ή επίπλαστη ομορφιά): *Ο σύλλογός μας έχει κύριο σκοπό να εξωραΐσει το χωριό μας, φροντίζοντας για το φυσικό περιβάλλον και τα παραδοσιακά κτίσματα – Οι πολιτικοί συχνά εξωραΐζουν την πραγματικότητα, για να γίνονται αρεστοί στον κόσμο.*

ομορφάνθρωπος (ο) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) ο, συνήθ. ώριμης ηλικίας, όμορφος άνδρας ΣΥΝ. ομορφάντρας ΑΝΤ. ασχημάνθρωπος.

ομορφάντρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ωραίος άνδρας ΣΥΝ. ομορφάνθρωπος ΑΝΤ. ασχημάντρας, ασχημάνθρωπος.

ομορφιά κ. (σπανιότ.) (λαϊκ.-λογοτ.) **εμορφιά** (η) [μεσν.] **1.** το κάλλος και η ελκυστικότητα τής μορφής, η ευειδής εξωτερική εμφάνιση προσώπου, ζώου ή πράγματος: *μόλις την είδε, μαγεύτηκε από την ~ της* || *διαγωνισμός ομορφιάς* || *«η ~ θα σώσει τον κόσμο»* (Φ. Ντοστογέφσκι) || *η Αφροδίτη ήταν η θεά τής ~* || *εκτυφλωτική / εξωτική / εκθαμβωτική / άγρια / κλασική / παράξενη ~* || (κ. μτφ.) *εσωτερική ~* ΣΥΝ. ωραιότητα, (λογιότ.) ευμορφία ΑΝΤ. ασχήμια **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε διαθέτει κάλλος: *το νησί μας διαθέτει σπάνιες φυσικές ~* **3. ομορφιές** (οι) η περιποιημένη εμφάνιση (στο ντύσιμο, στο χτένισμα κ.λπ.): *απόψε είσαι στις ~ σου* || *τι ~ είν' αυτές;* (τι ωραία εμφάνιση που έχεις!). Επίσης (λαϊκότ.-λογοτ.) **ομορφάδα** κ. **εμορφάδα** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.

ομορφογυναίκα (η) {δύσχρ. ομορφογυναικών} η όμορφη γυναίκα.

ομορφονιός κ. **μορφονιός** (ο) (οικ.) **1.** ο όμορφος νέος άνδρας, ο ωραίος νεαρός ΣΥΝ. ομορφόπαιδο, παλληκάρι, λεβέντης, λεβεντόπαιδο **2.** (συνήθ. ειρων.) ο νεαρός που καλλωπίζεται υπερβολικά και αυτοθαυμάζεται, που θεωρεί τον εαυτό του όμορφο και συμπεριφέρεται ανάλογα ΣΥΝ. κομψευόμενος. — **ομορφονιά** κ. **μορφονιά** (η).

ομορφόπαιδο (το) (οικ.) το όμορφο παλληκάρι, ο ωραίος νεαρός άνδρας ΣΥΝ. ομορφονιός, λεβέντης, λεβεντόπαιδο.

όμορφος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **έμορφος 1.** αυτός που είναι ελκυστικός λόγω τής ωραιότητας τής μορφής του: *~ άνδρας / γυναίκα / παιδί / νησί / μάτια / σπίτι / πόλη* ΣΥΝ. ωραίος, (λόγ.) ευειδής ΑΝΤ. άσχημος, κακόμορφος· ΦΡ. ***όμορφος κόσμος ηθικός, αγγελικά πλασμένος*** (Δ. Σολωμός) (συνήθ. ειρων.) για περιπτώσεις στις οποίες μια δυσάρεστη πραγματικότητα παρουσιάζεται εξωραϊσμένη, γενικότ. για περιπτώ-

σεις στις οποίες αναδεικνύονται οι κακές πλευρές τής κοινωνίας, τού κράτους κ.λπ. **2.** αυτός που συνδέεται με ευχάριστα γεγονότα, που βιώνεται με ευχαρίστηση: *τα ~ χρόνια τής νιότης* || *~ εποχή / στιγμές / αναμνήσεις* **3.** αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση: *~ λόγια*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *έμορφος* (από φρ. *ὁ ἔμορφος* με υπερίσχυση τού -ο-) < αρχ. *εὔμορφος* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος)].

όμορφος: συνώνυμα – αντώνυμα. Έννοιες όπως **μορφή, σχήμα, είδος** κ.ά., αναφερόμενες στην εμφάνιση τού ανθρώπου, έδωσαν στην Ελληνική τις λέξεις που δηλώνουν την ομορφιά και την ασχήμια. Τα **όμορφος** και **δύσμορφος** («άσχημος») συνδέονται με το **μορφή**: **εύ-μορφος** (> *έ-μορφος* > *ο έμορφος*), **όμορφος, δύσμορφος** («κακής μορφής, άσχημος»). Το **σχήμα** έδωσε τα **ευ-σχήμων** και **α-σχήμων**. Το **ευ-σχήμων** υποχώρησε στη χρήση, αφήνοντας μόνο τον μεταπλασμένο τ. **εύσχημος** (*«Βρήκε έναν εύσχημο λόγο να αποχωρήσει»*· *εύσχημος* = ευλογοφανής, που μπορεί να γίνει πιστευτός). Το **α-σχήμων** μεταπλάστηκε στο **άσχημος** (*ασχήμων* > ουδ. *άσχημον* > *άσχημος*), που απαντά (επιτατικά) και ως **κακάσχημος** «πολύ άσχημος». Το **είδος** (με την αρχική σημ. «μορφή») έδωσε τα (αρχαία ήδη) **ευ-ειδής** «όμορφος» και **δυσ-ειδής** «άσχημος», που χρησιμοποιούνται και σήμερα σε λογιότερο ύφος. Τα **γραμμή** και **παρουσία** «παρουσιαστικό» έδωσαν τα νεότερα (λόγια) **καλλίγραμμος** (για γυναίκες, 1890), **ευπαρουσίαστος** (1886), και το **εμφάνιση** το **εμφανίσιμος**. Τα **καλοφτειαγμένος** και **κακοφτειαγμένος** έχουν επίσης σχέση με τη δομή, τον σχηματισμό τού σώματος. Το τουρκ. üslup «μορφή, σχήμα» δάνεισε στην Ελληνική το **σουλούπι**, από όπου τα **σουλουπωμένος** «περιποιημένος» και **α-σουλούπωτος** «άσχημος, κακοφτειαγμένος». Το βενετσιάνικο musona δάνεισε το μεσν. **μουτσούνα** «πρόσωπο» (αργότερα και «προσωπείο, προσωπίδα»), από όπου το **κακομούτσουνος** «άσχημος», όπως και το λατ. cuculla «καλύπτρα τού προσώπου, κουκούλα» έδωσε το **κούκλα**, που μεταφορικά δήλωσε την «όμορφη γυναίκα», από όπου και αρσ. **κούκλος**. Το αρχ. **καλός** «όμορφος, ωραίος» έδωσε το **κάλλος** «ομορφιά», από όπου η **καλλονή** «ομορφιά» και η νεότερη χρήση «όμορφη γυναίκα», από όπου υποχωρητικά χρησιμοποιείται ενίοτε στον προφορικό λόγο και αρσενικό **καλλονός**. Η έννοια τού χρόνου έδωσε το **ωρα-ίος** *(ώρα + -ιος)*, αυτός που είναι στην ώρα του, στον κατάλληλο χρόνο. Ήδη αρχαίο είναι το επίθ. **κομψός** (πιθ. από **κομ-σός*, οπότε συνδέεται με το **κόμη** «μαλλιά»), που δίνει έμφαση στη «λεπτότητα των τρόπων» και την όλη εμφάνιση.

ομόσημος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει την ίδια σημασία με κάποιον άλλο ΣΥΝ. ταυτόσημος **2.** ΜΑΘ. (για αριθμό) αυτός που έχει το ίδιο πρόσημο ΑΝΤ. ετερόσημος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁμόσημος* < *ὁμο-* + *-σημος* < *σῆμα*].

ομόσιτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που σιτίζεται, που τρώει μαζί (με άλλον) στο ίδιο τραπέζι ΣΥΝ. ομοτράπεζος.

ομοσπονδία (η) [1836] {ομοσπονδιών} **1.** ένωση περισσότερων τού ενός ανεξάρτητων και αυτόνομων κρατών, ώστε να αποτελέσουν μία και μοναδική κρατική υπόσταση, διεθνή προσωπικότητα και να διαθέτουν κοινό Σύνταγμα και εσωτερικό Δίκαιο: *ελβετική ~* || *οι Η.Π.Α. αποτελούν ~ ανεξάρτητων πολιτειών* **2.** η συνένωση και συμπαράταξη επιμέρους οργανώσεων, συλλόγων, σωματείων, συνεταιρισμών κ.λπ. με κοινούς σκοπούς, υπό ενιαία διεύθυνση και διοίκηση: *~ αρτεργατών / εργατών μετάλλου / πολυτέκνων* || *διδασκαλική ~* **3.** δευτεροβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση που περιλαμβάνει όλες τις πρωτοβάθμιες οργανώσεις ή σωματεία τού ίδιου κλάδου και αποτελεί την κεντρική διοίκηση αυτών: *~ Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως* (συντομ. Ο.Λ.Μ.Ε.) || *~ Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδος* (συντομ. Ο.Τ.Ο.Ε.).
[ΕΤΥΜ. Αποδ. τού γαλλ. fédération].

Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας (η) (συντομογρ.: Ο.Δ.Γ.) η επίσημη ονομασία τού γερμανικού κράτους (βλ. λ. *Γερμανία*). Επίσης **Γ.Ο.Δ.** (Γερμανική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία).

ομοσπονδιακός, -ή, -ό [1889] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με ομοσπονδία κρατών: *~ Σύνταγμα / φόρος / τράπεζα / στρατός / διοίκηση / κυβέρνηση / δικαστήριο / αστυνομικός / υπηρεσία / αρχές* (β) αυτός που σχετίζεται με ομοσπονδία (συλλόγων, σωματείων κ.λπ.): *~ προπονητής* **2.** αυτός που έχει οργανωθεί κατά ομοσπονδίες, που αποτελείται από ομόσπονδα μέλη: *~ κράτος / οργανισμός / δημοκρατία*. — **ομοσπονδιακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αποδ. τού γαλλ. fédéral].

ομοσπονδιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η δημιουργία ομοσπονδίας.
[ΕΤΥΜ. Αποδ. τού αγγλ. federalisation].

ομόσπονδος, -η, -ο αυτός που έχει ενωθεί ή οργανωθεί με ομοσπονδία, που αποτελεί μέλος ομοσπονδίας: *η Καλιφόρνια είναι ~ πολιτεία των Η.Π.Α.* || *~ κρατίδιο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμόσπονδος*, αρχική σημ. «αυτός με τον οποίο έχει συναφθεί σπονδή», < *ὁμο-* + *-σπονδος* < *σπονδή*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. fédéral].

ομοταγής, -ής, -ές {ομοταγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στην ίδια με άλλους σειρά, τάξη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁμοταγής* < *ὁμο-* (βλ.λ.) + *-ταγής* < αρχ. *τάσσω / -ομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τάγ-ην*)].

ομοταξία (η) [1849] {ομοταξιών} **1.** (γενικά) η κατάταξη ή υπαγωγή στην ίδια τάξη, στην ίδια σειρά **2.** ΒΙΟΛ. βαθμίδα στο ιεραρχικό σύστημα κατατάξεως των ζώων και των φυτών, η οποία βρίσκεται ανάμεσα στο φύλο (στα ζώα) ή στη διαίρεση (στα φυτά) και στην τάξη και περιλαμβάνει πολλές κατηγορίες οργανισμών με κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα (λ.χ. τα πτηνά) **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***σύστημα ομοταξίας*** το σύστημα των συμβατικών σχέσεων μεταξύ Εκκλησίας και Πολιτείας, κατά το οποίο η Πολιτεία αναγνωρίζει το αυτοδιοίκητο τής Εκκλησίας και δεν ασκεί καμία εποπτεία επ' αυτής, η δε Εκκλησία δεν οφείλει υποταγή στην Πολιτεία.

ομότεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ασχολείται με την ίδια τέχνη (με άλλον/άλλους): *ένας πρωτοποριακός καλλιτέχνης έρχεται συχνά σε σύγκρουση με τους ~ του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόλογος*.

ομοτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον όρκο **2.** ΓΛΩΣΣ. (παλαιότ.) ***ομοτικό μόριο*** μόριο που χρησιμοποιείται στον λόγο, όταν ορκίζεται κανείς, λ.χ. το *μα*: *μα τον Θεό* || *μα την αλήθεια*.

ομότιμος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο αποδίδονται οι ίδιες τιμές, που δικαιούται τις ίδιες τιμές (με άλλον): *~ αξιωματούχος* ΣΥΝ. ισότιμος, ισάξιος **2. *ομότιμος καθηγητής*** τιμητικός τίτλος που αποδίδεται σε καθηγητές πανεπιστημίου μετά την αποχώρησή τους από την ενεργό υπηρεσία (στην Ελλάδα, από τη δεκαετία τού '80, ο τίτλος απονέμεται σε ορισμένους μόνο αποχωρούντες καθηγητές κατόπιν ειδικής αποφάσεως τής Γ.Σ. τού τμήματος όπου υπηρετούσε ο καθηγητής). — **ομοτιμία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμότιμος* < *ὁμο-* + *-τιμος* < *τιμή*. Ο *ομότιμος καθηγητής* αποδίδει το γερμ. Emeritus Professor].

ομότιτλος, -η, -ο αυτός που έχει τον ίδιο τίτλο (με άλλον/άλλους): *~ άρθρο / μυθιστόρημα*.

ομότοιχος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (για οικοδομές) αυτός που έχει κοινό τοίχο με άλλον, που χωρίζεται από άλλον με μεσοτοιχία: *~ διαμέρισμα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται παραπλεύρως, που αποτελεί τη συνέχεια άλλου: *~ κτήριο* ● **3.** ΝΑΥΤ. (ναύτης) που ανήκει στην ίδια τοιχαρχία (βλ.λ.) (με άλλον).

ομότονος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει συντονιστεί στον ίδιο τόνο, που έχει την ίδια ένταση (με άλλον): *~ ηχεία / (ερτζιανά) κύματα* ΑΝΤ. ασυντόνιστος **2.** ΜΟΥΣ. αυτός που έχει συντονιστεί στον ίδιο μουσικό τόνο, που έχει τον ίδιο ήχο: *~ σύνθεση* **3.** ΙΑΤΡ. (για πυρετό, φλεγμονή κ.λπ.) αυτός που μένει σταθερός, που δεν παρουσιάζει διακυμάνσεις ή αυξομειώσεις. — **ομοτόνως** επίρρ. [αρχ.], **ομοτονία** (η) [μεσν.].

ομοτράπεζος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που κάθεται και τρώει στο ίδιο τραπέζι (με άλλον/άλλους) ΣΥΝ. ομόσιτος, συνδαιτυμόνας.

ομότροπος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που συντελείται κατά τον ίδιο τρόπο. — **ομότροπα** επίρρ.

ομοτυπία (η) [μτγν.] {ομοτυπιών} η ομοιότητα στον τύπο, στη μορφή.

ομότυπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (γενικά) αυτός που έχει τον ίδιο τύπο (με άλλον/άλλους) **2.** ΒΙΟΛ. (όργανο τού σώματος) με δομή και μορφή ανάλογη (προς άλλο όργανο που βρίσκεται μακριά): *τα οστά τού πήχυ και τής κνήμης είναι ~*.

ομού επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ταυτοχρόνως ΣΥΝ. παράλληλα, εκ παραλλήλου, μαζί **2.** από κοινού, μαζί ΣΥΝ. (λαϊκ.) αντάμα, συνάμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμοῦ* < *ὁμός* «κοινός, ενωμένος» + επιρρ. επίθημα *-οῦ* (πβ. *ἀλλαχ-οῦ, πολλαχ-οῦ*). Το επίθ. *ὁμός* < *somo-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *sem- «ένας, ο ίδιος, κοινός», πβ. σανσκρ. samá- «ένας, ο ίδιος», γοτθ. sama, αγγλ. same, γερμ. zu-sammen «μαζί», λατ. similis «όμοιος» (< *sem-ilis), ισπ. simil κ.ά. Ομόρρ. *εἷς* (< *sem-s), *ἁμ-α* (< *sm-), *ἕ-τερος, ἡμι-* (α' συνθ.) κ.ά. Παράγ. *ὁμ-αλός, ὅμ-ιλος, ὅμο-ιος, ὁμ-άς (-άδα), ὁμιλ-ία* κ.ά.].

ομοφρονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ομοφρονείς... | ομοφρόνησα} (λόγ.) έχω τα ίδια φρονήματα (με άλλον), συμμερίζομαι τις απόψεις του, μοιράζομαι τις αρχές, τις διαθέσεις του κ.λπ.: *τα βασικά στελέχη δεν ομοφρονούσαν και το κόμμα διαλύθηκε* ΣΥΝ. ομοφωνώ, ομονοώ ΑΝΤ. διαφωνώ, αντιφρονώ, διίσταμαι.

ομόφρων, -ων, -ον {ομόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει τα ίδια φρονήματα, τις ίδιες ιδέες (με άλλον/άλλους): *αναμένεται ότι θα συγκεντρώσει τους ~ και θα σχηματίσει μέτωπο κατά τής κομματικής ηγεσίας* ΣΥΝ. ομόγνωμος ΑΝΤ. αντίθετος, εναντίος. Επίσης **ομόφρονας** (ο/η). — **ομοφρόνως** επίρρ. [μτγν.], **ομοφροσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁμόφρων* < *ὁμο-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

ομοφυλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ταυτότητα ή ομοιότητα φυλής, γένους ΣΥΝ. συγγένεια ΑΝΤ. ετεροφυλία **2.** (συνεκδ.) ομάδα φυλών ή εθνών, που έχουν κοινή καταγωγή και συγγενεύουν μεταξύ τους: *αραβική ~* ΣΥΝ. ομοεθνία **3.** (κατ' επέκτ.) τάξη ομοειδών πραγμάτων, που έχουν κοινή καταγωγή, προέλευση: *ρομανική γλωσσική ~* (το σύνολο των νεότερων γλωσσών που προήλθαν από τη Λατινική, λ.χ. η Ιταλική, η Γαλλική, η Ρουμανική, η Ισπανική κ.ά.).

ομόφυλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ίδιο φύλο (ανδρικό ή γυναικείο) ΑΝΤ. ετερόφυλος **2.** αυτός που σχετίζεται με την ίδια φυλή, το ίδιο έθνος: *~ πληθυσμοί* ΣΥΝ. ομογενής, ομοεθνής ΑΝΤ. αλλόφυλος, αλλογενής, αλλοεθνής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλο*.

ομοφυλοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η σεξουαλική προτίμηση κάποιου σε πρόσωπα τού ίδιου φύλου με το δικό του ΑΝΤ. ετεροφυλοφιλία.
[ΕΤΥΜ. Αποδ. τού αγγλ. homosexuality (νόθο σύνθ.)].

ομοφυλόφιλος, -η, -ο αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις μόνο με πρόσωπα τού δικού του φύλου ΣΥΝ. (για άνδρα) κίναιδος, (μειωτ.) αδελφή, συκιά, (!) πούστης, (για γυναίκα) λεσβία ΑΝΤ. ετεροφυλόφιλος. — **ομοφυλοφιλικός,** -ή, -ό, **ομοφυλοφιλικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλο*.
[ΕΤΥΜ. < *ομο-* + *φύλο* + *φίλος*, αποδ. τού αγγλ. homosexual (νόθο σύνθ.)].

ομοφωνία (η) [αρχ.] {ομοφωνιών} **1.** η ταυτότητα φρονημάτων, η σύμπτωση απόψεων: *σε όλα τα θέματα που συζητήθηκαν επικράτησε πλήρης ~* || *απόλυτη ~* ΑΝΤ. διάσταση, διαφωνία, διχογνωμία· ΦΡ. ***αρχή τής ομοφωνίας*** η αρχή σύμφωνα με την οποία οι αποφάσεις συλλο-

γικού οργάνου λαμβάνονται με τη σύμφωνη γνώμη όλων ανεξαιρέτως των μελών του και όχι κατά πλειοψηφία **2.** ΜΟΥΣ. (α) η τέχνη τής οργάνωσης τής μουσικής σε πολλές φωνές, οι οποίες, σε αντίθεση με την πολυφωνία (βλ.λ.) δεν κινούνται ανεξάρτητα μεταξύ τους, ούτε είναι ισότιμες, αλλά, όσον αφορά στη συνήχησή τους, αφομοιώνονται σε συγχορδιακούς σχηματισμούς· όσον αφορά στην ιεραρχία τους υποτάσσονται σε μία από αυτές, τη μελωδία, σε σχέση με την οποία οι άλλες συνιστούν τη συνοδεία· η ανάπτυξή της στο πλαίσιο τής δυτικοευρωπαϊκής μουσικής είναι μεταγενέστερη τής πολυφωνίας και συνδέεται με την τέχνη τής αρμονίας (βλ.λ.) (β) η ταυτοφωνία (βλ.λ.). — **ομοφωνώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

ομόφωνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που προκύπτει με τη σύμφωνη γνώμη όλων: ~ *απόφαση / αντίδραση / αποδοχή / διαπίστωση / απάντηση* **2.** ΜΟΥΣ. ο όμοιος κατά τη φωνή, αυτός που βρίσκεται στον ίδιο μουσικό τόνο με άλλον. — **ομόφωνα / ομοφώνως** [μτγν.] επίρρ.

ομοχειρία (η) [1858] {ομοχειριών} ΝΑΥΤ. ομάδα ανδρών που χειρίζονται πυροβόλο όπλο πολεμικού πλοίου και διοικούνται συνήθ. από υπαξιωματικό.
[ΕΤΥΜ. < *ομο-* + *-χειρία* < *χειρ, χειρός*].

ομόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται κατά τον ίδιο χρόνο (με άλλον/άλλους): ~ *έργο / προσπάθεια* ΣΥΝ. ταυτόχρονος, σύγχρονος ΑΝΤ. ετερόχρονος **2.** ίσης χρονικής διάρκειας, αυτός που διαρκεί το ίδιο (με άλλον/άλλους): ~ *συζήτηση / εκδήλωση* ΣΥΝ. ισόχρονος. — **ομόχρονα / ομοχρόνως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχρονος*.

ομόχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το ίδιο χρώμα (με άλλον/άλλους): ~ *στολές* ΑΝΤ. ετερόχρωμος. — **ομοχρωμία** (η).

ομοχώριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κατάγεται από το ίδιο χωριό (με άλλον), συγχωριανός.

ομοψηφία (η) {χωρ. πληθ.} η ομόφωνη απόφαση, η παμψηφία. — **ομόψηφος,** -η, -ο [αρχ.]. **ομοψηφώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

ομοψυχία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ταύτιση συναισθημάτων, σκέψεων και αντιλήψεων, διάθεση για σύμπνοια και συστράτευση: *όταν υπάρχει εξωτερική απειλή, είναι απαραίτητη η εθνική* ~ ΣΥΝ. ομόνοια, ομοφροσύνη ΑΝΤ. διχόνοια.

ομόψυχος, -η, -ο [μτγν.] (για σύνολα ανθρώπων) αυτός τού οποίου τα μέλη έχουν τα ίδια συναισθήματα, την ίδια γνώμη και αντίληψη: ~ *λαός* ΣΥΝ. ομόθυμος, ομόφρων ΑΝΤ. διχασμένος. — **ομόψυχα / ομοψύχως** [μτγν.] επίρρ.

όμποε (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. πνευστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από σωλήνα σε σχήμα κώνου και έχει διπλό γλωσσίδι, είναι δε κατεξοχήν ορχηστρικό όργανο, αλλά διαθέτει και αξιόλογο σόλο ρεπερτόριο ΣΥΝ. (λόγ.) οξύαυλος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. oboe < γαλλ. hautbois < haut «υψηλός» (< λατ. altus) + bois «ξύλο» (< μεσν. λατ. boscus < αρχ. γερμ. *bosk, πβ. αγγλ. bush «θάμνος»)].

ομπρέλα (η) {ομπρελών} **1.** (α) φορητό μέσο ατομικής προστασίας από τον ήλιο και τη βροχή, που αποτελείται από σκελετό με λαβή και αδιάβροχο υφασμάτινο περικάλυμμα, το οποίο αναπτύσσεται και συμπτύσσεται με μηχανισμό ελασμάτων (μπαλαίνες, ακτίνες): *ανοίγω / κλείνω την* ~ || *ανδρική / γυναικεία* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) αλεξιβρόχιο (για τη βροχή), (λόγ.) αλεξήλιο (για τον ήλιο) (β) παρόμοιο με το παραπάνω μέσο προστασίας από τον ήλιο με ψηλό στέλεχος το οποίο στερεώνεται στο έδαφος και με μεγάλη διάμετρο ανοίγματος, κάτω από το οποίο κάθονται οι λουόμενοι στην παραλία: ~ *θαλάσσης* || *στην παραλία ενοικιάζονται ξαπλώστρες και ομπρέλες* **2.** (μτφ.) (α) κάθε σχηματισμός που παρέχει προστασία από απειλή, κίνδυνο: *υπό την αμυντική ~ τού ΝΑΤΟ* || *αντιαεροπορική* ~· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. ***πυρηνική ομπρέλα*** η στρατηγική προστασία που παρέχει μεγάλη δύναμη-κάτοχος πυρηνικού οπλοστασίου σε μικρότερη φίλη χώρα στο πλαίσιο συμμαχίας (β) καθετί που αποτελεί ένα ευρύτερο πλαίσιο και περιλαμβάνει επιμέρους τομείς: *«ο "Σωκράτης" είναι ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα-ομπρέλα, που περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό υποπρογραμμάτων»* (εφημ.). — (υποκ.) **ομπρελίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ombrella < μτγν. λατ. umbrella, υποκ. τού umbra «σκιά»].

ομπρελάδικο (το) (καθημ.) το κατάστημα στο οποίο κατασκευάζονται, επισκευάζονται ή και πωλούνται ομπρέλες.

ομπρελάς (ο) {ομπρελάδες} (καθημ.) πρόσωπο που κατασκευάζει, επισκευάζει ή και πωλεί ομπρέλες.

ομπρελίνο (το) (παλαιότ.) μικρή υφασμάτινη γυναικεία ομπρέλα για τον ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ombrellino, υποκ. τού ombrella].

ομπρελοθήκη (η) {ομπρελοθηκών} **1.** η ειδική θήκη όπου τοποθετούνται ομπρέλες **2.** (ειδικότ.) μικρό έπιπλο όπου φυλάσσονται οι ομπρέλες ή τοποθετούνται προσωρινά για να στεγνώσουν.

ομπρός επίρρ. ➝ εμπρός

όμφακες εισί (είναι αγουρίδες) (λόγ.) για κάτι το οποίο προσποιείται κανείς ότι περιφρονεί, προκειμένου να μην παραδεχθεί ότι δεν μπορεί να το κατακτήσει, να το επιτύχει ΣΥΝ. (παροιμ.) όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *όμφακές εισι* (< αρχ. *όμφαξ*), από μύθο τού Αισώπου, σύμφωνα με τον οποίο μια αλεπού, αφού δεν μπόρεσε να φτάσει μερικά τσαμπιά σταφύλια από ψηλή κληματαριά, απομακρύνθηκε λέγοντας *όμφακές εισι* «είναι αγουρίδες». Η αρχ. λ. *όμφαξ, ή* (απαντά ως αρσ. σε μτγν. κείμενα) είναι αβεβ. ετύμου. πιθ. δάνειο. Έχει προταθεί η σύνδ. με το ουσ. *ομφαλός* μέσω τ. **όμφών* (πβ. λατ. umbo «ο ομφαλός τής ασπίδας, το κέντρο της»), ο οποίος θα δήλωνε το σχήμα τού ομφαλού].

ομφαλεπίδεσμος (ο) [1896] {ομφαλεπιδέσμ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. **1.** ο επίδεσμος που τοποθετείται στο κολόβωμα τού ομφαλού νεογνού μέχρι την απόπτωση αυτού και την επούλωση τού κολοβώματος **2.** ο ειδικός κηλεπίδεσμος που τοποθετείται για να συγκρατεί στη θέση τους τα κοιλιακά σπλάχνα όσων πάσχουν από ομφαλοκήλη (βλ.λ.).

ομφαλικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον ομφαλό: ~ *αγγεία / θηλή / χώρα / ιμάντας* ΣΥΝ. (λόγ.) ομφάλιος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στο κέντρο σώματος ή επιφάνειας: ~ *σημείο*.

ομφάλιος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον ομφαλό: ~ *λώρος* ΣΥΝ. ομφαλικός.

ομφαλοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {ομφαλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που θυμίζει ομφαλό (βλ.λ.) κατά τη μορφή, αυτός που είναι στρογγυλός όπως ο ομφαλός: ~ *εσοχή*. Επίσης **ομφαλώδης** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ομφαλοκήλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κήλη στην περιοχή τού ομφαλού (βλ.λ.)· αλλιώς (λαϊκ.) *αφαλοκήλη*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. omphalocele].

ομφαλομαντεία (η) {ομφαλομαντειών} η εξέταση τού ομφάλιου λώρου νεογέννητου βρέφους, προκειμένου να προβλεφθεί, σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες, ο συνολικός αριθμός των παιδιών που θα γεννήσει η μητέρα.

ομφαλορραγία (η) {ομφαλορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τού ομφαλού νεογέννητου.
[ΕΤΥΜ. < *ομφαλός* + *-ρραγία* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < θ. *-ραγ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *έρ-ράγ-ην* τού αρχ. ρ. *ρήγνυμι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. omphalorrhagia].

ομφαλόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκροή πύου ή άλλων φλεγμονωδών υγρών από τον ομφαλό.
[ΕΤΥΜ. < *ομφαλός* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. omphalorrhoea].

ομφαλός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το τμήμα τής κοιλιάς τού εμβρύου, από το οποίο διέρχονται τα όργανα που το συνδέουν με τη μητέρα μέσω τού πλακούντα και από το οποίο σχηματίζεται ο ομφάλιος λώρος ΣΥΝ. (καθημ.) αφαλός **2.** (συνεκδ.) το χαρακτηριστικό κοίλωμα στη μέση τής κοιλιάς, το οποίο απομένει μετά την απόπτωση τού ομφάλιου λώρου ΣΥΝ. (καθημ.) αφαλός ● **3.** (μτφ.) το κεντρικό σημείο σώματος ή επιφάνειας ΣΥΝ. κέντρο, καρδιά· ΦΡ. ***ομφαλός τής Γης*** (*γής ομφαλός*, Πινδάρ. *Παιάν* 4, 75) οι Δελφοί, όπου, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των αρχαίων, βρισκόταν το κέντρο τής Γης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *onbh-aló-s, που συνδ. με σανσκρ. nābhiḥ «ομφαλός», λατ. u-mb-ilicus (> γαλλ. ombilic), αρχ. γερμ. nabalo, γερμ. Nabel, αγγλ. navel κ.ά. Η ποικιλία των εμφανιζομένων θεμάτων (*embh-, *ənbh-, *ombh-, *nebh- κ.ά.) είναι δικαιολογημένη από τον δημώδη χαρακτήρα τής λ. Κατ' άλλη άποψη, *ομφαλός < ό-νοφ-αλός* (με συγκοπή) < *ό-* προθεμ. + θ. *nobh-, ετεροιωμ. βαθμ. θέματος που απαντά στις ανωτέρω παρατιθέμενες λ. τής σανσκρ. και γερμ. οικογένειας].

ομφαλοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η προσπάθεια να φθάσει κανείς σε έκσταση με τη συγκέντρωση τής προσοχής του στον ομφαλό του **2.** (μτφ.) η μοιρολατρία, η αδράνεια: *η ~ σε πολιτικό επίπεδο εμποδίζει την πρόοδο τού τόπου*. Επίσης **ομφαλοσκόπηση**.

ομφαλοσκόπος (ο) [1861] **1.** πρόσωπο που προσπαθεί να περιέλθει σε έκσταση συγκεντρώνοντας την προσοχή του στον ομφαλό του **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που δεν δραστηριοποιείται και δέχεται μοιρολατρικά τα πράγματα ως έχουν, αρκούμενο στο να τα ατενίζει. — **ομφαλοσκοπώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *ομφαλός* + *σκοπός* (βλ.λ.)].

ομφαλώδης, -ης, -ες ➝ ομφαλοειδής

ομφαλωτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει σχήμα ομφαλού: ~ *ασπίδα*.

όμφαξ (ο) ➝ όμφακες εισί

ομωνυμία (η) [αρχ.] {ομωνυμιών} ΓΛΩΣΣ. σημασιολογική σχέση κατά την οποία δύο ή περισσότερες λέξεις συμπίπτουν στη σημασία τους (λ.χ. πετεινός – κόκορας, άνθος – λουλούδι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

ομώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει την ίδια ονομασία με κάτι άλλο: *η όπερα τού Βέρντι «Οθέλλος» είναι βασισμένη στο ~ δράμα τού Ουίλ. Σαίξπηρ* ΣΥΝ. ταυτώνυμος **2.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***ομώνυμες λέξεις*** οι λέξεις που συμπίπτουν στη σημασία, π.χ. *πετεινός – κόκορας – αλέκτωρας* (β) ΜΑΘ. ***ομώνυμα κλάσματα*** τα κλάσματα που έχουν τον ίδιο παρονομαστή ΑΝΤ. ετερώνυμος. — **ομώνυμα / ομωνύμως** [αρχ.] επίρρ. (πβ. λ. *συνώνυμος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, όνομα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομώνυμος < όμ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *όνομα*. Ο μαθ. όρ. αποδίδει το γαλλ. (fraction) dénominateuse].

όμως σύνδ. **1.** (συνδέει αντιθετικά φράσεις ή και ολόκληρες προτάσεις) μα, αλλά, ωστόσο, εντούτοις: *σε περίμενα όλο το απόγευμα, ~ δεν ήρθες*· ΦΡ. ***και όμως*** για εμφατική δήλωση αντίθεσης: *είχε πετύχει πολλά ήδη, ~ δεν επαναπαύθηκε* || (ως αρνητ. απάντηση) *Νομίζω, δεν υπάρχει ελπίδα. –~!* (βεβαίως και υπάρχει) **2.** (για τη σύνδεση αντιθετικών εννοιών): *έξυπνος, ~ αυθάδης αυτός ο νέος* || *έχει σπουδαίες γνώσεις, ~ δεν τις αξιοποιεί* **3.** (σε αποφατική σύνδεση πριν από τον σύνδ. *και*): *δεν συμφωνούσε ούτε ~ και διαφωνούσε πλήρως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όμως < όμώς* (με αναβιβασμό τού τόνου), αρχική σημ. «ομοίως, εξίσου», επιρρ. τ. τού επιθ. *ομός* (βλ. λ. *όμού*). Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζεται και σε φρ. όπως αγγλ. all the same, γαλλ. tout de même κ.α.].

ον (το) {όντ-ος | -α, -ων} **1.** αυτό που υπάρχει, που έχει υπόσταση: *ο άνθρωπος είναι έλλογο ~* || *έμβιο / ενόργανο* ~ ΣΥΝ. ύπαρξη, πλάσμα· ΦΡ. ***εκ τού μη όντος*** (*έκ τού μή όντος*) από το τίποτα· κυρ. σε φρ. για τη δήλωση τής σχέσης αιτίου-αποτελέσματος: *σίγουρα κάποιο πρόβλημα υπήρχε μεταξύ τους· δεν μπορεί να προέκυψε τέτοια παρεξήγηση ~!* **2.** ΦΙΛΟΣ. οτιδήποτε υπάρχει καθ' εαυτό και συλλαμβάνεται αφαιρετικά από την ανθρώπινη διάνοια: *το όντως ~*· ΦΡ. (α) ***υπέρτα-***

το ον ο Θεός (β) ***ανθρώπινο ον*** ο άνθρωπος (γ) ***τωόντι / τω όντι*** βλ.λ. [ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. *ὤν – οὖσα – ὄν*, τού ρ. *εἰμί* (βλ. λ. *είμαι*)].

όναγρος (ο) {ονάγρ-ου | -ων, -ους} είδος ζώου που ζει σε άγρια κατάσταση και που μοιάζει με γάιδαρο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὄνος* + *ἀγρός*].

όναρ (το) (μόνο σε ονομαστ. κ. αιτ.) (αρχαιοπρ.) το όνειρο. κυρ. στη ΦΡ. (α) ***κατ' όναρ*** (*κατ' ὄναρ*, Κ.Δ. Ματθ. 1, 20) στον ύπνο, σε όνειρο: *παρουσιάστηκε στον Ιωσήφ ~ άγγελος Κυρίου* (β) ***σκιάς όναρ άνθρωπος*** (*σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος*, Πινδάρου Πύθια 8.136) όνειρο σκιάς (είναι) ο άνθρωπος· για να δηλωθεί ότι ο άνθρωπος είναι μηδαμινός, η ζωή του είναι ένα τίποτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όραμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με άλλα Ι.Ε. συνώνυμα, πβ. αρμ. anurj (< *onr̥r-jo-), αλβ. ândërrë / ëndërrë (< *onr-jo-). Βλ. κ. *όνειρο*].

Ονδούρα (η) [1867] (ισπ. República de Honduras = Δημοκρατία τής Ονδούρας) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την Τεγκουσιγκάλπα, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα τη λεμπίρα.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Honduras (που θεωρήθηκε πληθ.) < hondo «βυθός, πυθμένας». Έτσι ονομάστηκε η περιοχή το 1524 από τον Χριστόφορο Κολόμβο λόγω τού βάθους τής θάλασσας που την περιβάλλει].

Ο.Ν.Ε. (η) Οικονομική Νομισματική Ένωση.

ονειδίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ονείδισ-α, -τηκα} (αρχαιοπρ.) **1.** (λόγ.) απευθύνω κατηγορία ή μομφή (εναντίον κάποιου) ΣΥΝ. μέμφομαι, ψέγω, κατηγορώ, (επιτατ.) εξονειδίζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω **2.** χλευάζω, περιπαίζω **3.** ντροπιάζω, ρεζιλεύω, ταπεινώνω. — **ονειδισμός** (ο) [μτγν.], **ονειδιστικός, -ή, -ό** [μτγν.].

όνειδος (το) {ονείδους | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) **1.** η ντροπή, η καταισχύνη **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε επιφέρει ντροπή: *ήταν το ~ τής οικογένειας* ΣΥΝ. ντροπή ΑΝΤ. καύχημα· ΦΡ. (ρητό) ***έργον δ' ουδέν όνειδος, αεργίη δε τ' όνειδος*** (*ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος*, Ησιόδ. *Έργα καί Ἡμέραι*, 311) η εργασία δεν είναι ντροπή· ντροπή είναι η τεμπελιά, η αδράνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀ-* προθεμ. + Ι.Ε. *(ə)neid- «μέμφομαι, κατηγορώ», πβ. σανσκρ. nindati «κατηγορώ, γρονθοκοπώ», αβεστ. nāismi «υβρίζω, λοιδορώ», λιθ. niedėti «μισώ», γοτθ. ga-naitjan «υβρίζω, λοιδορώ», αρμ. anic-anem κ.ά.].

ονείρεμα (το) → όνειρο

ονειρεμένος, -η, -ο 1. αυτός που μοιάζει με όνειρο, αυτός που μοιάζει να μην ανήκει στον κόσμο τούτο: *~ ζωή / κέρδη* ΣΥΝ. παραμυθένιος, ονειρώδης **2.** εξαιρετικά ωραίος: *~ ακρογιαλιές / πλάσμα* ΣΥΝ. θεσπέσιος, υπέροχος, μαγευτικός.

ονειρεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ονειρεύτηκα} ♦ (μετβ.) **1.** βλέπω (κάποιον/κάτι) σε όνειρο: *ονειρεύτηκα τον αδελφό μου / ότι ήρθε ο αδελφός μου*· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο πεινασμένος καρβέλια ονειρεύεται*** ο καθένας επιθυμεί αυτό που στερείται **2.** (μτφ.) δημιουργώ (κάτι) με τη φαντασία μου: *έχουν συμβεί αυτά ή τα ονειρεύτηκες;* ΣΥΝ. φαντασιοκοπώ **3.** (μτφ.) (+να) επιθυμώ έντονα: *ονειρευόταν να γίνει ηθοποιός* || *~ πλούτη και δόξα* ΣΥΝ. λαχταρώ, ποθώ ♦ (αμετβ.) **4.** βλέπω όνειρο: *κοιμάμαι κι ~* **5.** χάνω το αίσθημα τής πραγματικότητας: *πού τα είδες αυτά· ονειρεύεσαι μου φαίνεται!* || *σταμάτα να ονειρεύεσαι και δες την πραγματικότητα, πριν να είναι αργά* ΣΥΝ. φαντασιοκοπώ, ονειροπολώ **6.** αφήνομαι σε σκέψεις, σε ελεύθερες περιπλανήσεις τού νου: *«να ονειρεύομαι, απ' το παράθυρο να ταξιδεύω...»* (τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ονειρευτής (ο) [μεσν.] (λογοτ.) ο ονειροπόλος.

ονειρευτός, -ή, -ό [1894] ονειρεμένος (βλ.λ.).

ονειριάζομαι [μεσν.] κ. (λαϊκότ.) **νειριάζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ονειριάστηκα} (λαϊκ.) **1.** βλέπω όνειρα **2.** έχω ονείρωξη (βλ.λ.). — **ονείριασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ονειρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τα όνειρα: *~ ψευδαισθήσεις / παραλήρημα / κατάσταση* (όταν βλέπει κανείς όνειρα) **2.** (μτφ.) αυτός που θυμίζει όνειρο, που είναι τόσο ωραίος, ώστε να νομίζει κανείς ότι δεν είναι πραγματικός: *~ ζωή / τοπίο* ΣΥΝ. ονειρεμένος. — **ονειρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onirique].

ονειρισμός (ο) ΙΑΤΡ. οξύ παραλήρημα, που συνοδεύεται από έντονες παραισθήσεις και βιώνεται έντονα από τον πάσχοντα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onirisme].

όνειρο (το) {ονείρ-ου | (λογοτ. πληθ. -ατα) -ων} **1.** η ακολουθία σκέψεων, εικόνων και αισθημάτων, που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια τού ύπνου και οφείλονται σε μερική και αυτόματη λειτουργία τού εγκεφάλου: *είδα τον πατέρα μου στο ~ μου* || *πιστεύω στα ~* (πιστεύω ότι τα όνειρα προλέγουν το μέλλον) || *βασανιζόταν από εφιαλτικά ~* || *βλέπω ένα ~* || *σημαδιακό / προφητικό / παράξενο ~* || *ας πούμε ότι όλα ήταν ένα κακό ~* (ότι δεν συνέβη ποτέ) || *εξηγώ το ~ κάποιου*· ΦΡ. (α) (ευχετ.) ***όνειρα γλυκά!*** σε κάποιον που πηγαίνει για ύπνο (συχνά σκωπτ. *όνειρα γλυκά και ασκανδάλιστα / απονήρευτα*) ΣΥΝ. καληνύχτα, καλόν ύπνο (β) ***βγαίνει το όνειρο*** συμβαίνει στην πραγματικότητα κάτι που είδε (κάποιος) στο όνειρό του (γ) ***στ' όνειρό σου το είδες;*** για κάτι που αποκλείεται να συνέβη (δ) ***σαν όνειρο μου φαίνεται*** (για κάτι πολύ ευχάριστο) δεν μπορώ να πιστέψω ότι είναι αλήθεια, ότι συμβαίνει πραγματικά (ε) ***αλλού το όνειρο κι αλλού το θαύμα*** βλ. λ. *αλλού* **2.** διακαής πόθος, έντονη επιθυμία: *το ~ τής ζωής του ήταν να γίνει δικηγόρος* || *τα ~ μου πραγματοποιήθηκαν* || *κάνω τα πιο τρελά μου ~ πραγματικότητα* || *πλάθω όνειρα*· ΦΡ. (α) ***των ονείρων μου*** (ως χαρακτηρισμός) αυτό που επιθυμώ πάρα πολύ: *το αυτοκίνητο / το δωμάτιο / ο άντρας ~* (β) ***αμερικάνικο όνειρο*** η ελπίδα τής γρήγορης απόκτησης πλούτου και κοινωνικής καταξίωσης, για τα οποία έδινε τη δυνατότητα η ζωή στις Η.Π.Α.· αποτέλεσε κίνητρο για μετανάστευση χιλιάδων ανθρώπων από όλο τον κόσμο προς τις Η.Π.Α. **3.** απραγματοποίητη ελπίδα, ανεκπλήρωτος πόθος: *όσα σχεδιάσαμε θα μείνουν ένα ~* ΣΥΝ. χίμαιρα, ευσεβής πόθος, ονειροπόλημα· ΦΡ. ***όνειρο θερινής νυκτός*** (αγγλ. A Midsummer Night's Dream) οτιδήποτε απραγματοποίητο, ανέφικτο, ουτοπικό (από το ομώνυμο έργο τού Ουίλ. Σαίξπηρ) **4.** (ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε ονειρώδώς ωραίο, έξοχο: *περάσαμε διακοπές ~* || *ο μήνας τού μέλιτος ήταν ~* || *«Μάγεμα η φύσις κι ~ στην ομορφιά και χάρη»* (Δ. Σολωμός). Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **ονείρεμα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όραμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄνειρον / ὄνειρος, ὁ* (ο αρσ. τ. είναι αρχαιότερος) < **ὄνερ-jo-* (με αντέκταση), μεταπτωτ. βαθμ. θ. που απαντά στο ουσ. *ὄναρ* (βλ.λ.)].

ονειροβατώ ρ. αμετβ. {ονειροβατείς...} χάνω την επαφή μου με την πραγματικότητα, τρέφω ψευδαισθήσεις ΣΥΝ. αεροβατώ, αιθεροβατώ, φαντασιοκοπώ, πετώ στα σύννεφα.
[ΕΤΥΜ. < *όνειρο* + *-βατώ* < *-βάτης* < *βαίνω*].

ονειρογέννητος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που είναι γέννημα, δημιούργημα ονείρου ΣΥΝ. φανταστικός.

ονειρόδραμα (το) {ονειροδράμ-ατος | -ατα, -άτων} δραματικό έργο, τού οποίου η πλοκή και η δράση είναι υποτυπώδεις και τοποθετούνται σε χώρο φανταστικό και εξωπραγματικό, σε ατμόσφαιρα ονειρικής φαντασίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. stage dream].

ονειροκρίτης (ο) [μτγν.] {ονειροκριτών} **1.** αυτός που εξηγεί, που ερμηνεύει τα όνειρα ΣΥΝ. ονειρομάντης **2.** (συνήθ.) το βιβλίο στο οποίο περιέχονται με αλφαβητική σειρά πράγματα που μπορεί να δει κανείς στο όνειρό του και η αντίστοιχη συμβολική ερμηνεία τους. — **ονειροκρισία** (η) [μτγν.], **ονειροκριτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

ονειροκριτική (η) [μτγν.] η τέχνη τής προφητείας τού μέλλοντος μέσω ερμηνείας των ονείρων.

ονειρολόγος (ο/η) ΨΥΧΟΛ. ο ειδικός επιστήμονας που ερευνά τη φύση και την προέλευση των ονείρων. — **ονειρολογία** (η) [μτγν.].

ονειρομαντεία (η) [μεσν.] {ονειρομαντειών} η πρόγνωση τού μέλλοντος, η οποία στηρίζεται στην ερμηνεία των ονείρων. Επίσης **ονειρομαντική** [1895]. — **ονειρομάντης** (ο) [αρχ.], **ονειρομαντικός, -ή, -ό**.

ονειροπαρμένος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται μακριά από την πραγματικότητα, που ζει με φαντασιοπληξίες ΣΥΝ. ονειροπόλος, φαντασιοκόπος.
[ΕΤΥΜ. < *όνειρο* + *παρμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *παίρνω*].

ονειρόπλαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που αποτελεί προϊόν τής φαντασίας **2.** αυτός που είναι πολύ ωραίος, για να είναι αληθινός ΣΥΝ. εξωπραγματικός. Επίσης **ονειροπλασμένος**.

ονειροπόλημα (το) [μτγν.] {ονειροπολήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** νοερή περιπλάνηση σε φανταστικούς κόσμους ΣΥΝ. ονειροφαντασία **2.** ο απραγματοποίητος πόθος ΣΥΝ. χίμαιρα, ουτοπία.

ονειροπόληση (η) → ονειροπολώ

ονειροπόλος, -α (λόγ. -ος), **-ο 1.** αυτός που ονειροπολεί ΑΝΤ. πραγματιστής, προσγειωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που ποθεί ή επιδιώκει πράγματα ακατόρθωτα, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν του την πραγματικότητα και δεν δεσμεύεται από αυτήν: *είναι από τους ~ τής πολιτικής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όνειρο-* + *-πόλος* < *πέλω / -ομαι* «μετακινούμαι, περιφέρομαι» (βλ. κ. *πόλος*), πβ. *ἀνα-πολῶ, θαλαμη-πόλος* κ.ά.].

ονειροπολώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ονειροπολείς... | ονειροπόλησα} **1.** περιπλανώμαι νοερά σε κόσμους που δημιουργώ με τη φαντασία μου **2.** κάνω όνειρα για το μέλλον **3.** διακατέχομαι από χιμαιρικούς πόθους, απραγματοποίητες επιθυμίες ΣΥΝ. φαντασιοκοπώ. — **ονειροπόληση** (η) [μτγν.].

ονειροσκόπος (ο/η) (λόγ.-σπάν.) ο ερμηνευτής ονείρων ΣΥΝ. ονειρομάντης. — **ονειροσκοπία** (η), **ονειροσκοπικός, -ή, -ό** [μτγν].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *όνειρο-* + *-σκόπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

ονειροφαντασία [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} κ. (λαϊκότ.) **ονειροφαντασιά** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η οπτασία που παρουσιάζεται στον ύπνο ή σε κατάσταση εγρήγορσης ΣΥΝ. όνειρο, ονειροφάντασμα **2.** η ευχάριστη φαντασίωση ΣΥΝ. ονειροπόλημα.

ονειροφάντασμα (το) [μεσν.] {ονειροφαντάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η ονειροφαντασία (βλ.λ.).

ονειρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ονειρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα ονείρου ΣΥΝ. φανταστικός, εξωπραγματικός **2.** (μτφ.) εξαιρετικά ωραίος: *~ μορφή / ομορφιά* ΣΥΝ. ονειρεμένος, θεσπέσιος. — **ονειρωδώς** επίρρ. [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ονείρωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} ΙΑΤΡ. η εκσπερμάτιση που γίνεται κατά τη διάρκεια τού ύπνου και συνδέεται συνήθ. με ερωτικά όνειρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀνείρωξις* < *ὀνειρώσσω / -ώττω* «ονειρεύομαι» (η σημερινή σημ. ήδη στον Ιπποκράτη) < *ὄνειρος / ὄνειρον* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ώττω*].

Ο.Ν.Ε.Κ. (η) Οργάνωση Νέων Ένωσης Κέντρου.

-όνη ΧΗΜ. παραγωγικό επίθημα οργανικών ενώσεων που ανήκουν στις κετόνες: *ακετ-όνη, οιστρ-όνη*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα χημ. όρων τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το διεθν. -one (λ.χ. γαλλ. acetone, αγγλ. oestr-one), το οποίο πιθ. ανάγεται στο αρχ. επίθημα *-όνη* (λ.χ. *ἀγχ-όνη, βελ-όνη*)].

ονηγός (ο) (λόγ.) ο οδηγός γαϊδάρου ΣΥΝ. ονηλάτης, (λαϊκ.) γαϊδουρολάτης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὄνος* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*].

ονηλάτης (ο) {ονηλατών} ο ονηγός (βλ.λ.) ΣΥΝ. γαϊδουρολάτης. — **ονηλασία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὄνος* + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ονίσκος (ο) (λόγ.) **1.** (σπάν.) ο μικρός όνος ΣΥΝ. γαϊδουράκι ● **2.** ο

μπακαλιάρος • **3.** χερσαίο καρκινοειδές με γκρίζο ωοειδές σώμα, που μπορεί να μαζεύεται σε μπάλα. όταν διαισθανθεί κίνδυνο • **4.** ΝΑΥΤ. βαρούλκο που χρησιμοποιείται σε μικρά εμπορικά σκάφη για την έλξη ή την ανύψωση βαρέων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού ουσ. *όνος* (βλ.λ.)].

ον-λάιν επίθ. {άκλ.} ελλην. *έγγραμμος. επίγραμμος*· (για υπολογιστές, δίκτυα κ.λπ.) αυτός που συνδέεται απευθείας ή ελέγχεται από κεντρική μονάδα: ~ *συνομιλία* (για απευθείας συζήτηση μέσω Διαδικτύου) / *σύνδεση* / *πωλήσεις* || (κ. ως επίρρ.) *είμαι* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. on-line].

Ο.Ν.ΝΕ.Δ. (η) Οργάνωση Νέων Νέας Δημοκρατίας. — **οννεδίτης** (ο). **οννεδίτισσα** (η), **οννεδίτικος,** -η. -ο.

όνομα (το) {ονόμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η λέξη με την οποία δηλώνεται ένα πράγμα. ζώο ή πρόσωπο. ώστε να ξεχωρίζει από τα ομοειδή του: *οι άνθρωποι έδωσαν στα πράγματα ονόματα. για να μπορούν να μιλούν γι' αυτά* || *η Αλεξάνδρεια πήρε το ~ της από τον* / *οφείλει το ~ της στον Μ. Αλέξανδρο* || *το ~ τής χώρας* / *τού ποταμού* / *τής εταιρείας*· ΦΡ. ***λέω τα πράγματα με τ' όνομά τους*** μιλώ ανοιχτά. χωρίς ενδοιασμούς και υπεκφυγές **2.** η λέξη με την οποία είναι γνωστός ένας άνθρωπος· (συνήθ. ειδικότ.) το μικρό όνομα. το βαπτιστικό: *Πώς* / *Ποιο είναι το ~ σου;* (πώς λέγεσαι;) *–Γιάννης (Παππάς)* || *το κανονικό μου ~ είναι Παναγιώτης, αλλά οι φίλοι μου με φωνάζουν Πάνο* || *–Τι ~ θα δώσετε στο παιδί; –Μαρία* || *πατρικό ~* || *ο κατάλογος με τα ~ των υπόπτων* (ονοματεπώνυμα) || *υπογράφω με ψεύτικο ~* || *απέκρυψε το αληθινό του ~* || *φέρει το ~ τού ένδοξου παππού του* || *με τα πρώτα αποτελέσματα θα ξέρουμε το ~ τού αυριανού πρωθυπουργού* || *στη διαθήκη του τα έγραψε όλα στο ~ σου* (τα άφησε όλα σε σένα) || *το ~ του έγινε θρύλος* / *προκαλεί τρόμο* / *συνδέθηκε με φοβερά εγκλήματα*· ΦΡ. (α) ***κατ' όνομα*** **/** (λόγ.) ***ψιλώ ονόματι*** μόνο ονομαστικά. μόνο σύμφωνα με ό,τι δείχνει το όνομα. με ό,τι φαίνεται και όχι στην πραγματικότητα: *εσύ ήσουν κατ' όνομα μόνο πατέρας· εγώ ήμουν που φρόντισα το παιδί όλ' αυτά τα χρόνια* || *ήταν ψιλώ ονόματι διευθυντής τής εταιρείας* ΑΝΤ. κατ' ουσίαν (β) ***γνωρίζω (κάποιον) κατ' όνομα*** έχω ακούσει μόνο το όνομα (κάποιου). δεν τον γνωρίζω προσωπικά. δεν τον έχω δει (γ) (επίσ.) **εξ ονόματος** (+γεν.) για λογαριασμό ή εκ μέρους ή κατ' εντολήν (κάποιου): *ενεργώ ~ τής εταιρείας μου* (δ) ***εν ονόματι*** (+γεν.) (*έν ονόματι*, μτγν. επιγραφές) με την εξουσία που δίνει (κάποιος): *σε συλλαμβάνω ~ τού νόμου* (βλ.λ.) (ε) ***επ' ονόματι*** (+γεν.) στο όνομα (κάποιου) (συνήθ. για τίτλους ιδιοκτησίας, επίσημα έγγραφα): *ο λογαριασμός εκδόθηκε ~ τής συζύγου σας* (στ) ***στο όνομα (κάποιου)*** (i) χάριν (κάποιου πράγματος). προκειμένου να εξυπηρετηθεί κάποιος σκοπός. μια ιδέα. μια θρησκεία κ.λπ.: *«στο όνομα τής οικονομικής σύγκλισης, ο Γάλλος πρόεδρος δεσμεύθηκε να εφαρμόσει μια σκληρή περιοριστική πολιτική»* (εφημ.) || *στο όνομα τής προόδου θυσιάζεται συχνά η οικολογική ισορροπία* (ii) ομωτικά. για να πείσουμε κάποιον για κάτι: *στο όνομα τού Θεού και τής φιλίας που μας συνδέει. μην προχωρήσετε σε αυτή την απόφαση* (ζ) ***για όνομα τού Θεού / τής Παναγίας*** για να εκφραστεί κάτι έντονα (άρνηση. αποτροπή / προτροπή / διαμαρτυρία κ.λπ.): *~, πρόσεχε λιγάκι* || *~, δεν μπορείτε να δείξετε λίγη κατανόηση;* (η) ***όνομα και μη χωριό*** για πρόσωπο που είναι προτιμότερο να μην αναφερθεί ονομαστικά (αλλά εύκολα καταλαβαίνει κανείς ποιο είναι) (θ) ***όνομα και πρά(γ)μα*** για όνομα που θυμίζει ιδιότητα, την οποία συμπτωματικά φέρει αυτός που το έχει: *ο γιατρός του λέγεται Χασάπης· ελπίζω να μην είναι ~* (ι) ***με τ' όνομα*** (εμφατ., αφού αναφερθεί το όνομα προσώπου) ο φημισμένος, ο ξακουστός: *ο κυρ-Μιχάλης ~* (ια) ***(μεγάλα) ονόματα*** πρόσωπα ή επιχειρήσεις που έχουν ιδιαίτερη φήμη. που είναι εξέχοντα: *τα ~ τής σύγχρονης τέχνης* / *τής πληροφορικής* / *τής τηλεόρασης* (ιβ) ***ακούω στο όνομα*** βλ. λ. ακούω (ιγ) ***ονόματα δεν λέμε, υπολήψεις / οικογένειες δεν θίγουμε*** για περιπτώσεις που κάποιος, ενώ είναι σαφές ότι αναφέρεται σε ένα πρόσωπο, κάνοντας αρνητικά συνήθ. σχόλια, αποφεύγει. συνήθ. χαριτολογώντας, να πει το όνομά του: *είναι κάποιες εδώ που δεν ξέρουν ούτε ένα αβγό να βράσουν· ~!* (ιδ) ΠΛΗΡΟΦ. ***όνομα χρήστη*** βλ. λ. *χρήστης* **3.** (η αρχ. δοτ. **ονόματι** ως επίρρ.): *υπήρξε ένας γιατρός στο χωριό σας ~ Βλάχος;* **4.** η φήμη, η υπόληψη: *έχω καλό* / *κακό ~* || *σπίλωσε το καλό ~ τής οικογένειας*· ΦΡ. (α) ***βγάζω όνομα*** (μεσν. φρ.) αποκτώ φήμη: *έβγαλε όνομα στην Αγγλία ως πλαστικός χειρουργός* (β) ***βγάζω (σε κάποιον) το όνομα*** βλ. λ. *βγάζω* (γ) ***κάλλιο να σου βγει το μάτι παρά τ' όνομα*** για το πόσο σημαντικό είναι να μην αποκτήσει κανείς κακή φήμη (δ) ***κάνω όνομα*** γίνομαι διάσημος: *στην Αμερική έκανε όνομα με τις επιχειρήσεις του* (ε) (παροιμ.) ***άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη*** άλλος έχει τη φήμη και άλλος την πραγματική αξία (στ) ***ο λύκος έχει τ' όνομα κι η αλεπού τη χάρη*** βλ. λ. αλεπού • **5.** ΓΛΩΣΣ. κάθε λέξη που δηλώνει πρόσωπο. ζώο. πράγμα ή αφηρημένη έννοια (ουσιαστικό) ή προσδιορίζει άλλη ανάλογη λέξη αποδίδοντάς της ιδιότητα (επίθετο): *κύριο* / *προσηγορικό ~* || *~ επίθετο* / *ουσιαστικό*... — (υποκ.) **ονοματάκι** (το), **ονοματάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιαστικός, σύνθετος, υποχωρητικός, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *o-nomn- < *ὀ-* προθεμ. + Ι.Ε. *nomn- «όνομα». πβ. σανσκρ. nāma, λατ. nomen (> γαλλ. nom. ισπ. nombre). αρμ. a-nun, ουαλ. enw. γερμ. Name. αγγλ. name κ.ά. Ο αιολ. τ. *ὄνυμα*, που απαντά σε πολλά σύνθ. τής Ν. Ελληνικής (λ.χ. *ἐπ-ώνυμος, ὁμ-ώνυμος. συν-ώνυμος*), οφείλεται είτε σε προχωρητική ανομοίωση είτε σε συνεσταλμ. βαθμ. τού θέματος. Ήδη αρχ. είναι η γλωσσ. σημ. τής λ. (κατ' αντιδιαστολή προς το *ῥῆμα*). ενώ στους γραμματικούς τής ελληνιστικής περιόδου απαντούν επίσης οι όροι *κύριον* / *προσηγορικὸν ὄνομα*].

όνομα: παράγωγα – σύνθετα. Από την (αρχαία ήδη) λ. **όνομα** παράγονται τα **ονοματ-ικός** (πβ. και *ονοματική εορτή*, ορθότ. αντί *ονομαστική εορτή*) και **ονόματι** (επιρρ. χρήση τής αρχ. δοτικής πτώσης τού ουσιαστικού *όνομα*). Επίσης το ρ. **ονομάζω** (*επονομάζω. κατονομάζω. μετονομάζω. προσονομάζω, παρονομάζω*) με τα **ονομασία** (*επονομασία. μετονομασία, αυτονομασία*). **ονομαστικός, ονομαστός, ονομαστί** και **παρονομαστής**. Η λ. όνομα απαντά επίσης ως α' και ως β' συνθετικό. Ως α' συνθετικό: **ονοματο-λογία** (*ονοματολόγος*). **ονοματο-θεσία** (*ονοματοθέτης, ονοματοθετώ*). **ονοματο-ποίηση**. Ως β' συνθετικό εμφανίζεται με τον τύπο **όνυμα** (αρχ. αιολικός τύπος αντί τού *όνομα*. με κώφωση τού *ο* σε *υ*) και λόγω τού αρχαίου «νόμου τής εκτάσεως εν συνθέσει» γράφεται με *ω* αντί *ο*: *ανώνυμος, επώνυμος. συνώνυμος. περιώνυμος. ψευδώνυμος. ιδιώνυμος, ποικιλώνυμος, ομώνυμος, χριστεπώνυμος, ετερώνυμος. φερώνυμος. ταυτώνυμος, ευώνυμος, πολυώνυμος, αντώνυμος.* Επίσης: *τοπωνύμιο. κυριωνύμιο, ανθρωπωνύμιο. ανδρωνύμιο, οδωνύμιο, αγιωνύμιο. παρωνύμιο, προσωνύμιο, ακρωνύμιο* και *ανωνυμία, επωνυμία, ανθρωπωνυμία, συνωνυμία, ομωνυμία, τοπωνυμία. αντωνυμία, παρωνυμία, προσωνυμία, μετωνυμία.* καθώς και *τοπωνυμικός. ανδρωνυμικός. αγιωνυμικός, συνωνυμικός, πατρωνυμικός. μετωνυμικός, αντωνυμικός* και *επώνυμο, πατρώνυμο, μητρώνυμο. ψευδώνυμο. διώνυμο. τριώνυμο. πολυώνυμο. ομώνυμο. ετερώνυμο. ιδιώνυμο. ονοματεπώνυμο. παρώνυμο.*

ονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ονόμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω όνομα (σε κάποιον/κάτι): *το μωρό τους το ονόμασαν Κωστή* || *τη γάτα τους την ονόμασαν Ριρίκα* **2.** αναφέρω ονομαστικώς: *αρνήθηκε να ονομάσει τους συνενόχους του* ΣΥΝ. κατονομάζω, ονοματίζω **3.** αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) συγκεκριμένη ονομασία ή χαρακτηρισμό: *ονόμασαν την αποικία «Βυζάντιο» από το όνομα τού Βύζαντα, τού αρχηγού των αποίκων* • **4.** απονέμω συγκεκριμένο τίτλο ή διορίζω σε συγκεκριμένο αξίωμα: *τον ονόμασε διάδοχό του στον θρόνο* **5.** (μεσοπαθ. ***ονομάζομαι***) φέρω συγκεκριμένο όνομα. λέγομαι: *~ Ανδρέου, Γιάννης Ανδρέου* || *–Πώς ονομάζεστε; Βασίλης Δημητριάδης* || *ο αριθμός κάτω από την κλασματική γραμμή ονομάζεται παρονομαστής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*

ονομασία (η) [αρχ.] {ονομασιών} **1.** η λέξη με την οποία δηλώνεται κάτι: *η ~ τού ζώου* / *τής πόλης* / *τής νόσου* / *τού φαινομένου* ΣΥΝ. όνομα· ΦΡ. ***ονομασία (ανωτέρας) προελεύσεως*** ως χαρακτηρισμός κρασιού με τυπική γεύση. που παράγεται σύμφωνα με προδιαγραφές οι οποίες ορίζονται απο τον νόμο και περιλαμβάνουν τη γεωγραφική ζώνη παραγωγής, τα σταφύλια που επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν, την τεχνική τής οινοποίησης και τον ελάχιστο χρόνο παλαίωσης • **2.** η απονομή ονόματος σε (κάποιον/κάτι): *στη σύσκεψη θα συζητηθεί το θέμα τής ~ τού νέου προϊόντος* **3.** η απονομή τίτλου ή ο διορισμός σε αξίωμα: *~ κάποιου ως διαδόχου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*

ονομαστί επίρρ. (αρχαιοπρ.) ονομαστικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί, όνομα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀνομαστός* + επιρρ. επίθημα *-ί*. πβ. *ἀπνευστ-ί, ἀσυζητητ-ί. ἀνεπιστρεπτ-ί*].

ονομαστικά επίρρ.· με το όνομα: *εγκωμίασε ~ όλα τα μέλη τού προεδρείου τού συλλόγου.* Επίσης (λόγ.) **ονομαστικώς** [μτγν.].

ονομαστική (η) ΓΛΩΣΣ. η κατεξοχήν πτώση που χρησιμοποιείται για την αναφορά σε πρόσωπα και πράγματα· βασική λειτουργία της είναι η δήλωση τού γραμματικού υποκειμένου τού ρήματος και τού κατηγορουμένου του· είναι η πτώση στην οποία καταχωρίζονται συμβατικά στο λεξικό τής Ελληνικής και άλλων γλωσσών όλα τα ονοματικά στοιχεία (ουσιαστικά, επίθετα. αντωνυμίες, άρθρα. μετοχές).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀνομαστική* (ενν. *πτῶσις*) < αρχ. *ὀνομαστός* (< *ὀνομάζω*). Μεταφρ. δάνειο από την Ελληνική αποτελεί το λατ. nominativus (casus). από όπου και αγγλ. nominative, γαλλ. nominatif, γερμ. Nominativ κ.τ.ό.].

ονομαστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. το να καθίστανται χρηματικοί τίτλοι (μετοχές. δικαιόγραφα κ.λπ.) ονομαστικοί με την αναγραφή των προσωπικών στοιχείων ταυτότητας τού δικαιούχου. — **ονομαστικοποιώ** ρ. {-είς...}.

ονομαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το όνομα· ΦΡ. (α) ***ονομαστική εορτή*** (ορθότ. *ονοματική εορτή*) η ημέρα στην οποία γιορτάζουν όσοι φέρουν το όνομα τού τιμώμενου από την Εκκλησία αγίου ή γεγονότος: *η ονομαστική εορτή τού Νίκου είναι στις 6 Δεκεμβρίου, τού Αγίου Νικολάου* (β) ***ονομαστική ψηφοφορία*** η ψηφοφορία κατά την οποία κάθε πρόσωπο που έχει δικαίωμα ψήφου ακούει το όνομά του να διαβάζεται από σχετικό κατάλογο και αμέσως μετά δηλώνει φανερά την τοποθέτησή του με ένα «ναι» ή ένα «όχι»: *διεξήχθη χθες στη Βουλή ονομαστική ψηφοφορία για τον κρατικό προϋπολογισμό* **2.** αυτός που περιλαμβάνει ονόματα: *~ κατάσταση* / *κατάλογος* **3.** αυτός που ισχύει στο όνομα (επ' ονόματι) ενός προσώπου: *~ τίτλος* / *μετοχή* **4.** ΟΙΚΟΝ. (α) αυτός που ισχύει επίσημα. κατ' αντιδιαστολή προς το τι ισχύει στην πραγματικότητα: *«το καθαρό επιτόκιο τού δανείου, δηλ. το επιτόκιο που προκύπτει από τη διαφορά τού ~ επιτοκίου και τού πληθωρισμού. είναι τοκογλυφικό»* (εφημ.) (β) ***ονομαστική αξία*** το ποσό που αναγράφεται πάνω σε νόμισμα. συναλλαγματική. συμβόλαιο κ.λπ.: *η ~ αξία ενός χαρτονομίσματος είναι αυτή που αναγράφεται πάνω στο χαρτονόμισμα, ενώ η αγοραστική του αξία είναι τα αγαθά που μπορεί να αγοράσει κανείς με αυτό* **5.** ΦΙΛΟΣ. ***ονομαστικοί*** (οι) οι νομιναλιστές φιλόσοφοι τού Μεσαίωνα. οι οποίοι θεωρούσαν ότι οι γενικές ή καθολικές έννοιες είναι δημιουργήματα τής ανθρώπινης διάνοιας και δεν υφίστανται αντικειμενικά (πβ. λ. *νομιναλισμός. ονοματοκρατία*) **6.** ΓΛΩΣΣ. ***ονομαστική*** (η) βλ.λ. — **ονομαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, όνομα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀνομαστός* < *ὀνομάζω*. Ορισμένοι νομικοί και οικον. όροι είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *ονομαστική αξία* (< valeur nominale), *ονομαστική μετοχή* / *κατάσταση* (< action nominative / état

nominatif), *ονομαστικός τίτλος* (< titre nominatif) κ.ά.].

ονομαστός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει αποκτήσει φήμη, αυτός τού οποίου το όνομα είναι ευρύτατα γνωστό: ~ *γιατρός / καθηγητής* || *η Ισλανδία είναι ~ για την ομορφιά τού ηφαιστειακού της τοπίου* ΣΥΝ. ξακουστός, περίφημος, διάσημος, περιώνυμος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος.*

ονοματεπώνυμο (το) [1896] {ονοματεπωνύμ-ου | -ων} το μικρό όνομα και το επώνυμο (κάποιου): *το ~ του είναι Ανδρέας Παυλίδης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*

ονόματι → όνομα

ονοματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ονομάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω όνομα σε (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. ονομάζω, ονοματοθετώ **2.** αναφέρω ονομαστικά, κατονομάζω: ~ *τους υπόπτους για τον φόνο.* — **ονομάτισμα** (το).

ονοματικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το όνομα, που έχει τα χαρακτηριστικά ονόματος: ~ *προσδιορισμός* (κάθε προσδιορισμός με χαρακτηριστικά ονόματος, δηλ. πτώσεις, αριθμούς, γένη, π.χ. το επίθετο) **2.** (α) αυτός που χρησιμοποιείται συντακτικά όπως ένα όνομα: ~ *προτάσεις* (β) ***ονοματικό σύνολο / ονοματική φράση*** η φράση που αποτελείται από ένα ή περισσότερα ονόματα και ενδεχομένως τα άρθρα τους ή/και τους προσδιορισμούς τους, π.χ. η φράση *η ψηλή κυρία με το καπέλο* στην πρόταση *η ψηλή κυρία με το καπέλο κοιτάει γύρω της.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, όνομα.*

ονοματοδοσία (η) [1888] {ονοματοδοσιών} το να δίνεται σε (κάποιον/κάτι) όνομα. — **ονοματοδοτώ** ρ. {-είς...}.

ονοματοθεσία (η) [μεσν.] {ονοματοθεσιών} **1.** η απόδοση ονόματος, ονομασίας ΣΥΝ. ονομάτισμα **2.** η καθιέρωση και χρήση τεχνικών ή επιστημονικών όρων ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. η μικρή Ιερή Ακολουθία που περιλαμβάνεται στο Μέγα Ευχολόγιον τής Εκκλησίας και τελείται την πρώτη μέρα στο σπίτι, όπου βρίσκεται το βρέφος, μετά την ευχή τής γεννήσεως ή και στον ναό την 40ή μέρα από τη γέννηση τού παιδιού ή συνηθέστερα πριν από την τέλεση τού μυστηρίου τής Βαπτίσεως μετά την ακολουθία τής κατηχήσεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*

ονοματοθέτης (ο) {ονοματοθετών} **1.** πρόσωπο που δίνει όνομα σε (κάποιον/κάτι) **2.** πρόσωπο που ασχολείται με την καθιέρωση και τη χρήση επιστημονικών ή τεχνικών όρων. **ονοματοθετώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀνοματο-* (< *ὄνομα*) + *-θέτης* < *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

ονοματοκρατία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η φιλοσοφική θεωρία, σύμφωνα με την οποία οι γενικές έννοιες είναι μόνον ονόματα, δεν αποτελούν ανεξάρτητη πραγματικότητα εντός ή εκτός τής ανθρώπινης διάνοιας ΣΥΝ. νομιναλισμός. — **ονοματοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. nominalisme].

ονοματολογία (η) {ονοματολογιών} **1.** η επιστήμη που μελετά τα ονόματα και τις ονομασίες σε όλες τις χρήσεις τους **2.** ο καθορισμός και η εξήγηση των ονομασιών που σχετίζονται με συγκεκριμένο αντικείμενο **3.** ΧΗΜ. (α) ο κλάδος που ασχολείται με την ονομασία των χημικών ενώσεων (β) (καταχρ.) ο τρόπος ονομασίας των χημικών ενώσεων. · **ονοματολόγος** (ο/η), **ονοματολογικός,** -ή, -ό [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «κατάλογος ονομάτων», < *ὀνοματο-* (< *ὄνομα*) + *-λογία* < *λέγω*. Ο επιστημ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. onomatologie].

ονοματολόγιο (το) [1858] {ονοματολογί-ου | -ων} το σύνολο ή ο κατάλογος των ονομασιών που σχετίζονται με συγκεκριμένο αντικείμενο: *ναυτικό / χημικό ~.*

ονοματοποίηση (η) → ονοματοποιία

ονοματοποίητος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που έχει σχηματιστεί, για να δηλώσει πράγμα σύμφωνα με ήχους, οι οποίοι συνδέονται με αυτό (βλ. κ. λ. *ονοματοποιία*) ΣΥΝ. ηχοποίητος.

ονοματοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. **1.** το φαινόμενο, κατά το οποίο η ονομασία πράγματος ή ενέργειας γίνεται με φωνητική μίμηση τού ήχου που συνδέεται με αυτά, π.χ. *κακαρίζω, μουρμουρίζω, μπουρμπουλήθρα* ΣΥΝ. ηχομιμητική **2.** η χρήση λέξεων, των οποίων ο ήχος δηλώνει τη σημασία τους. Επίσης **ονοματοποίηση** [μεσν.].

ονοματοποιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ονοματοποιείς... | ονοματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ, πλάθω (ονόματα ή λέξεις) **2.** σχηματίζω (λέξεις) κατ' απομίμηση φυσικών ήχων.

ονόρε (το) {άκλ.} το κύρος· ΦΡ. ***για το ονόρε*** για το κύρος: *διατηρεί τη θέση τού καθηγητή μόνο και μόνο ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. onore < λατ. honos, *-oris*].

όνος (ο/η) (λόγ.) ο γάιδαρος· ΦΡ. (μτφ.-λόγ.) ***περί όνου σκιάς*** *(περί ὄνου σκιᾶς.* Αριστοφ. *Σφῆκες* 191) για θέμα ανάξιο λόγου: *συζητήσεις ~.* — **όνειος,** -α, -ο [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γάιδαρος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. o-no), αβεβ. ετύμου, αφού δεν υπάρχει Ι.Ε. όρ. για το ζώο, καθότι είναι ανατολικής-μεσογειακής προελ. (βλ. εξάλλου κ. *γάιδαρος*). Είναι πιθ. ότι τόσο η λ. *ὄνος* όσο και η συνώνυμη λατ. asinus ανάγονται στο σουμερ. anšu (ίσως *osonos > *ohonos > *hoonos > ὁ ὄνος), ενώ στην ίδια σουμερ. λ. ανάγεται και το αρμ. ēš, γεν. iš-oy].

Ονούφριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Όσιος ~ ο Αιγύπτιος* **2.** (μετωνυμ.) άνθρωπος ασκητικός, αδύνατος: *έγινε σαν τον Άγιο Ονούφριο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].

Ο.Ν.Π.Δ.Δ. (η) Ομοσπονδία Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου.

οντάριο (το) [1888] {ονταρί-ου | -ων} (μειωτ.) άτομο μηδαμινής αξίας ΑΝΤ. ανθρωπάριο, ανθρωπάκι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τής λ. *ον, όντος*].

οντάς (ο) {οντάδες} (λαϊκ.) το δωμάτιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. oda].

όντας[1] σύνδ. (λαϊκ.) όταν: *«~ βυθίσει ο ήλιος και το σούρουπο ακλουθήσει»* (Λ. Μαβίλης).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὄντα(ς)* < *ὅταν* (με ανάπτυξη ερρίνου και κατάλ. -ς, κατά τα επιρρ. σε -ς, *νωρίς, χτες* κ.ά.)· λιγότερο πιθ. < αρχ. *ὄντας*, αιτ. πληθ. τού αρσ. *ὤν* (μτχ. τού ρ. *εἰμί*)].

όντας[2] μτχ. (λόγ.) επειδή είμαι ή ήμουν ή θα είμαι: ~ *σε δεινή θέση, αναγκάστηκα να το διακινδυνεύσω* || ~ *ο μεγαλύτερος στην οικογένεια, έπρεπε να φροντίζω και για τα παιδιά.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὄντας*, αιτ. πληθ. τού αρσ. *ὤν* (μτχ. τού ρ. *εἰμί*, βλ. λ. *είμαι*)].

οντισιόν (η) {άκλ.} δοκιμαστική ακρόαση ή παράσταση τραγουδιστή, ηθοποιού, μουσικού κ.λπ. ως μέρος τής διαδικασίας επιλογής προσώπων για επαγγελματική συνεργασία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. audition «ακρόαση» < λατ. auditio, -ōnis < ρ. audio «ακούω»].

οντογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των διαδικασιών και των σταδίων αναπτύξεως ενός οργανισμού από τη στιγμή τής γονιμοποίησης ή τής μονογονικής αναπαραγωγής μέχρι τέλους τής ζωής του (πβ. λ. *φυλογένεση*) ΣΥΝ. οντογονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontogenèse].

οντογονία (η) [1882] {οντογονιών} **1.** η οντογένεση (βλ.λ.) **2.** οποιαδήποτε θεωρία αναφέρεται στην εμφάνιση των οργανικών όντων στη Γη. - **οντογονικός,** -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontogenèse].

οντολογία (η) [1786] {οντολογιών} **1.** (στην κλασική φιλοσοφία) η επιστήμη που εξετάζει το ον καθ' εαυτό, το ον «ᾗ ὄν» (Αριστ.) (όρος ισοδύναμος με τον όρο *μεταφυσική*) **2.** (στη σύγχρονη φιλοσοφία) η μελέτη τής ύπαρξης γενικά, όπως τη συλλαμβάνουν οι διάφορες παραλλαγές τής υπαρξιακής / υπαρξιστικής σκέψης. — **οντολόγος** (ο/η) [1853], **οντολογικός,** -ή, -ό [1786], **οντολογικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontologie].

οντολογισμός (ο) [1889] ΦΙΛΟΣ. η μεταφυσική θεωρία, κατά την οποία η άμεση γνώση τού Θεού είναι φυσική στον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontologisme].

οντότητα (η) [μτγν.] {οντοτήτων} **1.** η ύπαρξη: *άφθαρτη / αναλλοίωτη ~* **2.** τα στοιχεία που συνιστούν την ύπαρξη, η ουσία **3.** οτιδήποτε υπάρχει αυτοτελώς, έχει διακεκριμένα χαρακτηριστικά που το ορίζουν ως αυτοτελή ύπαρξη: *ιδιαίτερη ~* || *κρατική / οικονομική ~* **4.** (καθημ.) ο ιδιαίτερος χαρακτήρας ενός ανθρώπου, η δύναμη τής προσωπικότητάς του: *είναι άνθρωπος χωρίς ~* ΣΥΝ. προσωπικότητα.

οντουλασιόν (η) {άκλ.} τεχνητό κατσάρωμα μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ondulation, βλ. λ. *οντουλέ*].

οντουλέ επίθ. {άκλ.} κυματοειδής, κατσαρωτός: ~ *χτένισμα / μαλλί / χαρτί.* — **οντουλέ** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ondulé (οπτικό δάνειο) < ρ. onduler «κυματίζω» < μτγν. λατ. *undulare < λατ. unda «κύμα» (> γαλλ. onde)].

όντως επίρρ. (λόγ.) πράγματι: *συνέβησαν ~ έτσι τα πράγματα;* || *είναι ~ καλός γιατρός· είχες δίκιο που μου τον συνέστησες* || (βεβαιωτικά) *είχες ~ δίκιο·* ΦΡ. ΦΙΛΟΣ. ***όντως ον*** *(το)* η ουσία των όντων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. < *ὤν, ὄντος*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *εἰμί*].

ονυχαίος, -α, -ο ▸ ονυχιαίος

όνυχας[1] (ο) {ονύχων} **1.** (αρχαιοπρ.) το νύχι (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***εξ όνυχος τον λέοντα*** *(ἐξ ὄνυχος λέοντα.* Αλκαίος 113) από μια μικρή και ασήμαντη λεπτομέρεια μπορεί να συναχθεί γενικό συμπέρασμα: *από λίγες μόνο σελίδες καταλαβαίνει κανείς την αξία αυτού τού βιβλίου· ~* (β) ***εξ απαλών ονύχων*** *(ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων*, λατ. de tenero ungui) από πολύ μικρή ηλικία· (γενικότ.) από πολύ νωρίς: *οι βάσεις για τη συγκρότηση μιας υγιούς προσωπικότητας τίθενται ~* **2.** η οπλή **3.** η εσωτερική ακραία στεφάνη των τροχών σιδηροδρομικών οχημάτων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄνυξ*, βλ. λ. *νύχι*].

όνυχας[2] (ο) {ονύχων} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος, ποικιλία τού πυριτικού ορυκτού «αχάτης», ο οποίος χαρακτηρίζεται από εναλλαγή ζωνών διαφορετικών χρωμάτων, συνήθ. λευκού και μαύρου ή λευκού και καστανού (σαρδόνυχας).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὄνυξ*, που μάλλον ταυτίζεται με το αρχ. *ὄνυξ* «νύχι» (βλ.λ.) λόγω των λαμπρών φωτεινών ζωνών, οι οποίες εμφανίζονται στην επιφάνεια τής πέτρας και της δίνουν την όψη πολλών επάλληλων νυχιών].

ονυχιαίος, -α, -ο κ. **ονυχαίος** [μεσν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το νύχι.

ονυχογρύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η υπερτροφική παραμόρφωση τού νυχιού τού ποδιού, το οποίο γίνεται πολύ μεγάλο και σκληρό, αλλάζει διεύθυνση και κυρτώνεται σαν κέρατο.
[ΕΤΥΜ. < *ονυχο-* (< *ὄνυξ, -χος*) + *γρύπωση* (βλ. κ. *γρυπός*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. onychogryposis].

ονυχοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ονυχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα νυχιού, αυτός που μοιάζει με νύχι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ονυχοκομία (η) {χωρ. πληθ.} το μανικιούρ (βλ.λ.). — **ονυχοκόμος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. manucure].

ονυχομαντεία (η) [1815] {ονυχομαντειών} η μαντεία που βασίζεται στην εξέταση των νυχιών (σχήμα, κηλίδες πάνω σε αυτά κ.λπ.).

ονυχοπάθεια (η) {ονυχοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση των νυχιών.
[ΕΤΥΜ. < *ονυχο-* (< *ὄνυξ, -χος*) + *-πάθεια* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onychopathie].

ονυχοτιλλομανία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η νευρωσική ασθένεια που εκδηλώνεται με την επίμονη απόσπαση κομματιών από τα νύχια.
[ΕΤΥΜ. < *ονυχο-* (< *ὄνυξ, -χος*) + *τιλλο-* (< *τίλλω* «μαδώ», βλ.λ.) + *μανία*].

ονυχοφαγία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συνήθεια να δαγκώνει κα-

νείς τις άκρες των νυχιών του. — **ονυχοφάγος** (ο/η) [1896].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onychophagie].

ονυχοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] **1.** (επιστημ.) (α) αυτός που έχει νύχια (β) ΑΝΑΤ. ***ονυχοφόρος φάλαγγα*** η περιφερειακή φάλαγγα των δακτύλων. που φέρει το νύχι **2.** ΖΩΟΛ. (θηλαστικό) που φέρει νύχια ή γαμψώνυχες (και όχι οπλές).

ονυχοφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η διαδικασία τής εκφύσεως των νυχιών.
[ΕΤΥΜ. < *ονυχο-* (< *όνυξ, -χος*) + *-φυΐα* < *φύω* / *-ομαι*].

ονύχωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση ή δυσπλασία των νυχιών ΣΥΝ. ονυχοπάθεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onychose].

οξαλίδα (η) ποώδες, πολυετές και καλλωπιστικό φυτό, το οποίο χρησιμοποιείται στη λαϊκή ιατρική κατά τής δυσπεψίας, τού ικτέρου, των νεφρικών πόνων και ασθενειών τού ήπατος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οξαλίς, -ίδος* < αρχ. *όξος* + επίθημα *-αλίς*].

οξαλικός, -ή, -ό [1802] **1.** ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με το οξύ τής οξαλίδας: ~ *ένωση* **2.** (α) ΙΑΤΡ. ***οξαλική διάθεση*** η κατάσταση οργανισμού που χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα οξαλικού οξέος στο αίμα και στα ούρα και από σχηματισμό κρυστάλλων ή λίθων στους νεφρούς λόγω οξαλικών αλάτων (β) ΧΗΜ. ***οξαλικό οξύ*** οργανικό οξύ που απαντά στη φύση κυρ. με τη μορφή των αλάτων του (στο σπανάκι, το σέλινο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxalique].

οξάλμη (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα από άλμη και ξίδι, που χρησιμοποιείται ως συντηρητικό τροφίμων ή λαχανικών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όξος* + *ἅλμη*].

οξαποδός (ο) (λαϊκ.) ο Διάβολος, ο Σατανάς. Επίσης **οξαποδώ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < *ο εξαποδός* (με έκκρουση) < *εξαποδώ* < φρ. *έξω από εδώ*].

οξεία (η) {οξειών} ΓΛΩΣΣ. (α) (στη Νέα Ελληνική) το τονικό σημάδι που δηλώνει το φωνήεν, το οποίο προφέρεται πιο έντονα συγκριτικά με τα φωνήεντα των άλλων συλλαβών (β) (στην Αρχαία Ελληνική) το τονικό σημάδι που δηλώνει το φωνήεν. το οποίο προφέρεται σε μεγαλύτερο μουσικό ύψος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τονισμός, τόνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀξεῖα* (στη μτγν. φρ. *ὀξεῖα προσῳδία*). θηλ. τού επιθ. *ὀξύς* (βλ.λ.)].

οξείδιο (το) → οξίδιο

οξειδοαναγωγή (η) → οξιδοαναγωγή

οξειδώνω ρ. ▸ οξιδώνω

οξείδωση (η) → οξίδωση

οξειδώσιμος, -η, -ο ▸ οξιδώσιμος

οξειδωτής (ο) → οξιδωτής

οξείνος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο οξιάς. Επίσης (καθημ.) **οξένιος,** -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀξέα* + παραγ. επίθημα *-ινος*].

οξέλαιο (το) [μτγν.] {οξελαί-ου | -ων} (λόγ.) το λαδόξιδο.

οξέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. το μη φυσιολογικό επίπεδο οξύτητας ή αλκαλικότητας των υγρών τού οργανισμού, συμπεριλαμβανομένου και τού αίματος, η οποία παρουσιάζεται σε περιπτώσεις ανεξέλεγκτου σακχαρώδους διαβήτη, σοβαρής νεφρικής πάθησης και μερικών ασθενειών των πνευμόνων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. acidosis].

οξιά (η) φυλλοβόλο δέντρο με ύψος μέχρι 30 μέτρα, έχει λεπτό πράσινο φύλλωμα με μυτερά και ωοειδή φύλλα, λείο και γκρίζο φλοιό και τριγωνικούς καρπούς, που περικλείονται από ακανθώδες, ξυλώδες κύπελλο· το κοκκινωπό ξύλο της χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων, εργαλείων, πατωμάτων, ξυλάνθρακα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀξέα* < αρχ. *ὀξύα* < I.E. *ōs-k- «μελία» (η ελλην. λ. έχει παρετυμολογηθεί προς το επίθ. *ὀξύς*), πβ. αλβ. ah «οξιά» (< *ask- / *osk-), αρμ. haci «μελία», λατ. ornus (< *os-en-os) κ.ά. Ο μτγν. τ. *ὀξέα* (> *οξιά*, με συνίζηση) σχηματίστηκε κατά τα ονόματα δέντρων, πβ. *ιτέα, μηλέα* κ.ά.].

> **οξιά ή οξυά;** Η λέξη γράφεται κανονικά με -ι- **(οξιά)**, αφού ήδη στην Αρχαία (μεταγενέστερη) υπάρχει τ. **όξεα**, απ' όπου με συνίζηση προήλθε τ. **οξιά** (πβ. *μηλέα* > **μηλιά**, *νέα* > **νια**, *ελαία* > **ελιά**, *παλαιός* > **παλιός** κ.τ.ό.). Ο τ. *οξιά* συμφωνεί με τα πολλά ονόματα δέντρων, φυτών κ.λπ. που λήγουν σε *-ιά* και είναι γι' αυτό προτιμότερος, χωρίς να είναι λανθασμένος ο τ. **οξυά**, που θα μπορούσε να έχει προέλθει επίσης με συνίζηση από τον αρχ. τ. **όξυα**.

οξίδιο (το) (σχολ. ορθ. *οξείδιο*) {οξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. σώμα που σχηματίζεται κατά την αντίδραση μεταλλικών συνήθ. στοιχείων με το οξυγόνο: *βασικά / όξινα / ουδέτερα* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. oxide < αρχ. *ὀξύς*].

οξιδοαναγωγή (η) (σχολ. ορθ. *οξειδοαναγωγή*) ΧΗΜ. χημική αντίδραση κατά την οποία πραγματοποιείται μεταφορά ηλεκτρονίων από μία χημική ένωση σε άλλη. — **οξιδοαναγωγικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. oxidation – reduction].

οξιδώνω ρ. μτβ. [1812] (σχολ. ορθ. *οξειδώνω*) {οξίδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΧΗΜ. αποσπώ με χημικό ή φυσικοχημικό τρόπο ηλεκτρόνια από ένα στοιχείο (είτε είναι ελεύθερο είτε ενωμένο σε κάποια χημική ένωση) **2.** (ειδικότ.) κάνω ένα μέταλλο να σκουριάσει (ενώνω με οξυγόνο): *το μέταλλο που εκτίθεται σε υγρασία, σταδιακά οξιδώνεται.* — **οξιδωτικός,** -ή, -ό [1876]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxider].

οξίδωση (η) [1812] (σχολ. ορθ. *οξείδωση*) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. **1.** χημική αντίδραση κατά την οποία αποσπώνται ηλεκτρόνια από κάποιο στοιχείο **2.** το σκούριασμα: *η επάλειψη με αυτό το υλικό προφυλάσσει το μέταλλο από την* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxidation].

οξιδώσιμος, -η, -ο [1840] (σχολ. ορθ. *οξειδώσιμος*) ΧΗΜ. αυτός που επιδέχεται οξίδωση.

οξιδωτής (ο) (σχολ. ορθ. *οξειδωτής*) ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. κάθε σώμα που προκαλεί οξίδωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxidant].

οξιδωτικός, -ή, -ό ▸ οξιδώνω

οξιζενέ (το) → οξυζενέ

οξικός, -ή, -ό [1799] ΧΗΜ. **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το όξος, το ξίδι (β) ***οξική ζύμωση*** η ζύμωση που προκαλείται από τα οξικά βακτήρια και από την οποία παράγεται το ξίδι (γ) ***οξικό οξύ*** οργανικό οξύ, διαβρωτικό και με έντονη οσμή, που παράγεται κατά την οξική ζύμωση και στο οποίο οφείλει τη γεύση του το ξίδι **2.** αυτός που σχετίζεται με τα παράγωγα τού οξικού οξέος: ~ *άλας / εστέρας / κυτταρίνη / αιθυλεστέρας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acétique].

όξινος, -η, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που έχει τη γεύση τού ξιδιού **2.** ΧΗΜ. (α) αυτός που σχετίζεται με τα οξέα: ~ *αντίδραση / διάλυμα* (β) ***όξινος χαρακτήρας*** το σύνολο των κοινών ιδιοτήτων που έχουν τα διαλύματα των οξέων και οι οποίες οφείλονται στο κατιόν υδρογόνου, όπως η ξινή γεύση, η αλλαγή τού χρώματος των δεικτών, η ικανότητα να αντιδρούν με βασικά οξίδια, μέταλλα κ.λπ. (γ) ***όξινη βροχή*** η βροχόπτωση που περιέχει υψηλά ποσοστά θειικού και νιτρικού οξέος και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες μολύνσεως τού περιβάλλοντος (δ) ***όξινο έδαφος*** το έντονα διαβρωμένο έδαφος των υγρών τροπικών και υποτροπικών περιοχών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὄξος* (βλ.λ.). Οι χημ. όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *όξινη βροχή* (< αγγλ. acid rain), *όξινο έδαφος* (< αγγλ. oxisol). *όξινο ύδωρ* (< αγγλ. acid water) κ.ά.].

οξοναιμία (η) {οξοναιμιών} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση οξόνης στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acétonémie (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *ακετόνη*].

οξοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΧΗΜ. η μετατροπή σε οξικό οξύ, σε ξίδι.

οξοποιία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η βιομηχανική παραγωγή ξιδιού.

όξος (το) {όξους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το ξίδι: *πότισαν τον Χριστό ~ και χολή*· ΦΡ. ***όξος αρωματικό*** το αρωματικό υγρό που παράγεται από αραιό οξικό οξύ, οινόπνευμα και αιθέρια έλαια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀξύς* (βλ.λ.)].

οξύ (το) {οξέ-ος | -α, -ων} ΧΗΜ. κάθε χημική ένωση που κατά τις αντιδράσεις της παρουσιάζει τη τάση να προσλαμβάνει ένα τουλάχιστον ζεύγος ηλεκτρονίων προς σχηματισμό χημικού δεσμού· τέτοιες είναι ενώσεις που παρέχουν κατιόντα υδρογόνου: *υδροχλωρικό / θειικό / φωσφορικό / νιτρικό* ~ ‖ *οργανικό* ~.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὀξύς* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acide].

οξυ- κ. **οξύ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** αιχμηρότητα: *οξύ-ρρυγχος, οξύ-γναθος* **2.** διαπεραστικότητα: *οξύ-τονος, οξύ-φωνος* **3.** ένταση: *οξύ-θυμος* **4.** ταχύτητα: *οξύ-νοια* **5.** όξινη ιδιότητα: *οξύ-γαλα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ὀξύς* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. oxygen].

οξυά (η) ▸ οξιά

οξύαυλος (ο) [1861] {οξυαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ. το όμποε (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. oboe (βλ. λ. *όμποε*)].

οξύγαλα (το) [μτγν.] {οξυγάλακτος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το ξινόγαλο **2.** (κατ' επέκτ.) το γιαούρτι.

οξυγναθισμός (ο) το γνώρισμα ορισμένων ανθρώπων να έχουν μυτερό σαγόνι.

οξύγναθος, -η, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που έχει μυτερό σαγόνι **2.** (για ζώα) αυτός που έχει οξύ ρύγχος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oxygnathous].

οξυγόνο (το) [1802] **1.** ΧΗΜ. (α) αέριο στοιχείο (σύμβολο O), άχρωμο, άοσμο και άγευστο, κύριο συστατικό τού ατμοσφαιρικού αέρα και τού νερού, απαραίτητο για τη λειτουργία τής αναπνοής και την ύπαρξη ζωής (β) ***φιάλη οξυγόνου*** η μεταλλική φιάλη που περιέχει καθαρό οξυγόνο, το οποίο χρησιμοποιείται για ιατρικούς σκοπούς, σε καταδύσεις, οξυγονοκολλήσεις κ.α. **2.** ΒΙΟΛ. ***κύκλος τού οξυγόνου*** η κυκλική διακίνηση τού οξυγόνου στη φύση από την κατανάλωσή του από ζώα και φυτά για την αναπνοή μέχρι την εκ νέου απόδοσή του στη φύση από τα πράσινα φυτά **3.** (καθημ.) ο υγιεινός αέρας που αναπνέει κανείς, ο καθαρός αέρας: *θα πάμε στο χωριό, ν' αναπνεύσουμε λίγο* ~ (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) **4.** (μτφ.) καθετί ζωτικό: *η ύπαρξη ελεύθερου χρόνου είναι το ~ κάθε ανθρώπου.* — **οξυγονικός,** -ή, -ό [1802].
[ΕΤΥΜ. < *οξυ-* + *-γόνο* < *γόνος* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxygène].

οξυγονοθεραπεία (η) [1894] {οξυγονοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρήση οξυγόνου για θεραπευτικούς σκοπούς, σε περιπτώσεις λ.χ. σοκ, ασφυξίας, οξείας ή χρονίας αναπνευστικής ανεπάρκειας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxygénothérapie].

οξυγονοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συγκόλληση μεταλλικών τμημάτων με φλόγα οξυγόνου, η οποία παράγεται από ειδική συσκευή ή καμινέτο με τη καύση κυρ. υδρογόνου με οξυγόνο. — **οξυγονοκολλητής** (ο), **οξυγονοκολλήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oxywelding (νόθο σύνθ.)].

οξυγονούχος, -ος, -ο [1840] **1.** αυτός που περιέχει οξυγόνο **2.** ΦΑΡΜ. ***οξυγονούχο ύδωρ*** το οξυζενέ (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < *οξυγόνο* + *-ούχος* < *έχω*].

οξυγονώνω ρ. μετβ. [1802] {οξυγόνω-σα, -θηκα, -μένος} αυξάνω την ποσότητα οξυγόνου, εμπλουτίζω σε οξυγόνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxygéner].

οξυγόνωση (η) [1873] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αύξηση τής ποσότητας οξυγόνου σε κάποιο σύστημα: ~ *τού νερού ενυδρείου.*

οξυγώνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχηματίζει οξεία γωνία **2.** ΓΕΩΜ. (τρίγωνο) που έχει όλες τις γωνίες του οξείες.

οξυδερκής, -ής, -ές {οξυδερκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· οξυδερκέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει οξεία κρίση και αντίληψη, που αντιλαμβάνεται σωστά και γρήγορα τα πράγματα: *ένας ~ άνθρωπος καταλαβαίνει τα κίνητρα ή τις προθέσεις των άλλων* || *στα βιβλία του βρίσκουμε πολλές ~ παρατηρήσεις για την εποχή του* || ~ *αναλυτής* ΣΥΝ. ενορατικός. — **οξυδέρκεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όξυ-* + *-δερκής* < *δέρκομαι* «βλέπω καλά, έχω οξεία όραση» < I.E. *derk- «βλέπω», πβ. σανσκρ. da-dárśa «έχω δει», αρχ. ιρλ. ad-con-darc, αρχ. γερμ. zorahi «ευδιάκριτος, εμφανής», αλβ. dritë «φως» κ.ά. Ομόρρ. *δρά-κων* (< *drk-, βλ.λ.)].

οξυζενέ (το) {άκλ.} ελλην. *οξυγονούχο ύδωρ*· διάλυμα υπεροξιδίου τού υδρογόνου σε νερό· χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό για τον καθαρισμό τραυμάτων ή ως σταθεροποιητικό προϊόν μαζί με τις βαφές μαλλιών, για να ανοίγει το χρώμα τους. Επίσης (λαϊκ.) **οξυζενές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (eau) oxygéné «οξυγονούχο ύδωρ». Βλ. κ. *οξυγόνο*].

οξυήκοος, -η, -ο αυτός που διαθέτει οξύτητα ακοής, που ακούει ακόμη και τους πιο ανεπαίσθητους ήχους ΣΥΝ. ευήκοος ΑΝΤ. βαρήκοος. — **οξυηκοΐα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όξυ-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ακούω*].

οξύηχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει διαπεραστικό ήχο ΑΝΤ. βαρύηχος, βαρύφωνος.

οξύθυμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που οργίζεται εύκολα ΣΥΝ. ευέξαπτος, ευερέθιστος ΑΝΤ. πράος, μακρόθυμος. — **οξυθυμία** (η) [αρχ.].

οξυκέρασος (η) [1876] {οξυκεράσ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η βυσσινιά (βλ.λ.).

οξυκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] ΑΝΘΡΩΠΟΛ. αυτός τού οποίου το κρανίο σχηματίζει οξεία γωνία στην κορυφή λόγω πρόωρης συνάρθρωσης των οστών. — **οξυκεφαλία** (η).

οξυκόρυφος, -η, -ο αυτός τού οποίου η κορυφή είναι οξεία ΑΝΤ. αμβλυκόρυφος.

οξύληκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που απολήγει σε αιχμηρό άκρο ΣΥΝ. μυτερός, σουβλερός.
[ΕΤΥΜ. < *οξυ-* + *-ληκτος* < *λήγω*].

οξυμετρία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. τεχνική ογκομετρικής χημικής ανάλυσης, που επιτρέπει τον ποσοτικό προσδιορισμό των οξέων τα οποία περιέχονται μέσα σε διάλυμα. — **οξυμετρικός,** -ή, -ό [1812].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acidimétrie (νόθο σύνθ.)].

οξύμετρο (το) {οξυμέτρ-ου | -ων} συσκευή προσδιορισμού τής οξύτητας διαλυμάτων και υγρών τροφίμων, όπως λ.χ. τού λαδιού, τού γάλακτος, τού κρασιού κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acidimètre (νόθο σύνθ.)].

οξύμωρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμπεριέχει λογική αντίφαση· (γενικότ.) παράλογος **2.** ΡΗΤΟΡ. ***οξύμωρο (σχήμα)*** σχήμα λόγου, στο οποίο συνάπτονται έννοιες αντιφατικές μεταξύ τους, που εκφράζουν ωστόσο στο βάθος ένα λογικό νόημα, π.χ. *σπεύδε βραδέως.*

οξύνοια (η) {χωρ. πληθ.} η οξεία και γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ. ευστροφία, ταχύνοια ΑΝΤ. αμβλύνοια, βραδύνοια.

οξύνους, -ους, -ουν [μτγν.] {οξύν-ους (κ. -ου) | -οες (ουδ. -οα), -όων} αυτός που έχει οξεία και γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ. εύστροφος, ταχύνους ΑΝΤ. αμβλύνους, βραδύνους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος.*

όξυνση (η) [1802] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** το να φθάνει μια κατάσταση σε κρίσιμο σημείο, η επιδείνωση: ~ *των μετεγχειρητικών επιπλοκών* || ~ *των ενδοοικογενειακών / διακρατικών σχέσεων* ΣΥΝ. χειροτέρευση, εκτράχυνση ΑΝΤ. άμβλυνση, εξομάλυνση, εκτόνωση **2.** η αύξηση τής έντασης (ενός κακού), η έξαψη (πάθους): ~ *ρατσισμού / ξενοφοβίας* ΑΝΤ. ύφεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*

οξυντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να κάνει (κάτι) αιχμηρό **2.** (μτφ.) αυτός που καθιστά (κάτι) οξύ ΣΥΝ. ακονιστικός **3.** (ειδικότ.) αυτός που επιτείνει την κρισιμότητα ή οδηγεί στην επιδείνωση καταστάσεων ΣΥΝ. επιτατικός, εκτραχυντικός. — **οξυντικ-ά / -ώς** επίρρ.

οξύνω ρ. μετβ. {όξυ-να | -νθηκα, -μμένος} **1.** κάνω (κάτι) οξύ ΣΥΝ. ακονίζω ΑΝΤ. λειαίνω **2.** (μτφ.) βελτιώνω την αντιληπτική ικανότητα: ~ *το μυαλό* ΑΝΤ. αμβλύνω **3.** οδηγώ (κάτι) σε κρίσιμο σημείο ή επιδείνωση: *οι εδαφικές διεκδικήσεις όξυναν τις σχέσεις των δύο χωρών* || *οξύνεται ο ανταγωνισμός των δύο εταιρειών* ΑΝΤ. αμβλύνω **4.** αυξάνω την ένταση: ~ *τον πόνο* || *οξύνθηκαν τα πνεύματα και επακολούθησε συμπλοκή* **5.** (μεσοπαθ. ***οξύνομαι***) ΓΛΩΣΣ. (για λέξη ή συλλαβή στο πολυτονικό σύστημα) δέχομαι οξεία ως τόνο: *η βραχεία συλλαβή πάντα οξύνεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οξύς* (βλ.λ.)].

οξυουρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η μόλυνση τού εντερικού σωλήνα από οξυούρους, που προκαλεί κοιλιακές ενοχλήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oxyuriasis].

οξύουρος (ο) [1856] {οξυούρ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. καθένα από τα μικροσκοπικά λευκά σκουλήκια που μπορεί να μολύνουν το έντερο.
[ΕΤΥΜ. < *οξυ-* + *-ουρος* < *ουρά*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxyure].

οξύρρυγχος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει μυτερό ρύγχος **2.** (ειδικότ.) εδώδιμο ψάρι μεγάλου μήκους, που ζει στον Εύξεινο Πόντο, στην Αζοφική Θάλασσα και σε ποταμούς κυρ. τής Ρωσίας, φέρει χαρακτηριστικά μακρύ ρύγχος και από τα αβγά του εξάγεται το μαύρο χαβιάρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όξυ-* + *-ρρυγχος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ρύγχος*].

οξύς, -εία, -ύ {οξ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων· οξύτ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που απολήγει σε αιχμηρό άκρο: ~ *εργαλείο / μαχαίρι* ΣΥΝ. οξύληκτος, μυτερός, σουβλερός ΑΝΤ. αμβλύς **2.** (για αιχμή ή κόψη και συνεκδ. για όργανα που φέρουν αιχμή ή κόψη) αυτός που κόβει ή τρυπά καλά: ~ *άκρο / ακμή* || *σύμφωνα με την ιατροδικαστική έκθεση, το θύμα χτυπήθηκε από ~ όργανο, το οποίο διαπέρασε την κοιλιακή του χώρα* ΣΥΝ. μυτερός, κοφτερός ΑΝΤ. αμβλύς **3.** ΓΕΩΜ. (γωνία) τής οποίας το μέτρο είναι μικρότερο από 90° **4.** (μτφ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται σε μη ήπια μορφή, που χαρακτηρίζεται από σφοδρότητα: ~ *κριτική / απάντηση / συναγωνισμός / διένεξη / λογομαχία / πρόβλημα / πυρετός* ΣΥΝ. έντονος, δυνατός, ζωηρός, δριμύς **5.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ισχύ και διεισδύει στο βάθος των πραγμάτων: *διαθέτει ~ αντίληψη των γεγονότων* **6.** αυτός που γίνεται έντονα αντιληπτός, ο διαπεραστικός: ~ *ήχος* (ήχος που «τρυπά» το αφτί) || ~ *βλέμμα* **7.** (για αισθήσεις και πνευματικές λειτουργίες) αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα, από μεγάλη αντιληπτική ικανότητα: ~ *ακοή / όσφρηση / νους* ΣΥΝ. δυνατός **8.** ΙΑΤΡ. (ασθένεια) που εμφανίζεται ξαφνικά και εξελίσσεται ταχέως: ~ *βρογχίτιδα* • **9.** ΧΗΜ. **οξύ** (το) βλ.λ. • **10.** ΓΛΩΣΣ. ***οξεία*** (η) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀκ-σ-ύς (με παρέκταση *-σ-*), ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός», για το οποίο βλ. λ. *άκ-ρος*].

οξύστομος, -η, -ο [αρχ.] (για όργανα κοπής) αυτός που είναι πολύ αιχμηρός ή κοφτερός, που έχει οξύ στόμιο ΑΝΤ. αμβλύς, αμβλύστομος.

οξύτητα (η) [αρχ.] {οξυτήτων} **1.** το να είναι κάτι αιχμηρό και κοφτερό: *η ~ άκρου / κόψης σπαθιού / βέλους* **2.** (μτφ.) η ένταση, η δριμύτητα: *η ~ τής διένεξης / τής διαμάχης / τής συνομιλίας / τής κριτικής / των λόγων* ΑΝΤ. ηπιότητα **3.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε πράξη είναι χαρακτηριστική οξυμμένης καταστάσεως, οξυμμένων παθών: *οι δύο παρατάξεις καλούνται να αποφύγουν τις ~ και να διεξαγάγουν τον αγώνα τους πολιτισμένα* **4.** το να είναι μια ιδιότητα σε υψηλό βαθμό: *η ~ τής σκέψης / τής όσφρησης / τής όρασης* • **5.** ΧΗΜ. η ύπαρξη οξέος σε υγρό: *η ~ τού λαδιού.*

οξύτονος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που παίρνει οξεία στη λήγουσα, π.χ. *σοφός, πηγή* **2.** ΜΕΤΡ. (στίχος) που τελειώνει σε λέξη τονιζόμενη στη λήγουσα.

οξύφυλλος, -η, -ο [μτγν.] ΒΟΤ. αυτός που έχει φύλλα, τα οποία απολήγουν σε μυτερά άκρα.

οξύφωνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει διαπεραστική φωνή ΣΥΝ. διάτορος **2.** ΜΟΥΣ. **οξύφωνος** (ο) ο τενόρος (πβ. λ. *υψίφωνος*). — **οξυφωνία** (η) [αρχ.].

Οξφόρδη (η) πόλη τής Αγγλίας στον Τάμεση, στην οποία βρίσκεται το πιο παλαιό, παγκοσμίως φημισμένο αγγλικό πανεπιστήμιο. — **οξφορδιανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Oxford «πέρασμα βοδιών» (το οποίο υπήρχε πράγματι στον Άνω Τάμεση) < ox «βόδι» + ford «πέρασμα, διάβαση»].

όξω επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) έξω.

Ο.Ο.Σ.Α. (ο) Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως.

οπ κ. **όπα** επιφών. **1.** λέγεται όταν κάνει κανείς μια σύντομη και απότομη κίνηση **2.** σε λαϊκούς χορούς και διασκεδάσεις, εκφράζοντας ικανοποίηση, ψυχική ευφορία, κέφι **3.** (επιτακτικά) ως προσταγή σε κάποιον να σταματήσει (π.χ. σε οδηγό, όταν κινείται αργά κάνοντας μανούβρα) **4.** εκφράζει έκπληξη: *~! Τι 'ναι πάλι αυτό;* Επίσης (εμφατ.) **όπαλα** κ. **οπαλάκια.**
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πβ. τουρκ. hop!, αγγλ. hop! Οι τ. *όπαλα, οπαλάκια* παρουσιάζουν εκφραστ. παρέκταση κατά το αντίστοιχο τουρκ. hoppala].

ό.π. όπου παραπάνω· ως παραπομπή σε προηγούμενη σημείωση.

οπαδός (ο/η) **1.** αυτός που υποστηρίζει πρόσωπα, ιδέες, θεσμούς ή ομάδες σε πολιτικό, ιδεολογικό, κοινωνικό, θρησκευτικό ή άλλο επίπεδο: ~ *πολιτικού κόμματος / ποδοσφαιρικής ομάδας / τού νεοφιλελευθερισμού / φιλοσοφικών απόψεων / μετριοπαθέστερων λύσεων* || *ένθερμος / ενθουσιώδης / φανατικός / αμετανόητος ~* ΣΥΝ. υποστηρικτής, υπέρμαχος, θιασώτης ΑΝΤ. αντιφρονών, αντίθετος, εχθρός **2.** (κακόσ.) πρόσωπο που υποστηρίζει με φανατισμό (κάποιον/κάτι), που το πάθος του υπερβαίνει τη λογική: *άλλο φίλαθλος και άλλο ~· ο πρώτος χειροκροτεί τον αντίπαλο όταν είναι καλύτερος, ενώ ο δεύτερος είναι φανατισμένος, εμπαθής* || *όταν το επίπεδο τής πολιτικής αντιπαράθεσης είναι χαμηλό, το εκλογικό σώμα δεν αποτελείται από σκεπτόμενους πολίτες αλλ' από ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακόλουθος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀπηδός / ὀπᾱδός* (δωρ.) < *ὀπάζω* «ακολουθώ, καταδιώκω» (υποχωρητ.) < **ὀπᾱ* «ακολουθία, συνέχεια» (τα παράγωγα εμφανίζουν επική ψίλωση), ετεροιωμ. βαθμ. θέματος τού ρ. *έπομαι* (βλ.λ.). Το μακρό *-ᾱ-* τής λ. *ὀπᾱδός* οφείλεται μάλλον σε αναλογία προς το επίσης αρχ. *ὀπάων* «ακόλουθος, σύντροφος»].

οπαίο (το) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η οπή τής στέγης αρχαίων οικιών, από την οποία έμπαινε το φως και έβγαινε ο καπνός **2.** οπή στο κλείστρο πυροβόλου όπλου, από την οποία μεταδίδεται η φωτιά στη γόμωση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀπαῖον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ὀπαῖος* < αρχ. *ὀπή* (βλ.λ.) + *-ιος*, πβ. κ. *αρχή – αρχαίος*].

οπαλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αδιαφανές γυαλί ή κρύσταλλο με αποχρώσεις οπαλλίου, από το οποίο κατασκευάζονται διάφορα διακοσμητικά αντικείμενα • **2.** λεπτοΰφαντο ύφασμα με ιριδισμούς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. opaline < λατ. opalus, βλ. λ. *οπάλλιο*].

οπάλλιο (το) {οπαλλί-ου | -ων} ορυκτό από πυριτικά οξέα, το οποίο χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία ως πολύτιμος λίθος ημιδιαφανής ώς διαφανής, κυρ. λόγω τού γαλακτώδους μεταβαλλόμενου ιριδισμού του.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀπάλλιος (ὁ)* < σανσκρ. úpalaḥ «πέτρα». από όπου και το λατ. opalus (η ελλην. και η λατ. λ. φαίνεται να αποτελούν ανεξάρτητα παράλληλα δάνεια)].

οπαλλιοειδής, -ής. -ές {οπαλλιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με οπάλλιο στο χρώμα ή στους ιριδισμούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Ο.Π.Α.Π. (ο) Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου.

οπ αρτ (η) {άκλ.} τεχνοτροπία που εφαρμόζεται κυρ. στη ζωγραφική και βασίζεται στη χρήση γραμμών ή γεωμετρικών σχημάτων που δίνουν την αίσθηση τής κίνησης και τής προοπτικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. op art. συντετμημένος τ. τού όρου optical art «οπτική τέχνη»].

Ο.Π.Ε. 1. (οι) Οικονομικές και Πολιτικές Επιστήμες **2.** (ο) Οργανισμός Προώθησης Εξαγωγών.

ΟΠΕΚ / O.P.E.C. (ο) Οργανισμός Χωρών που εξάγουν πετρέλαιο (αγγλ. Organisation of Petrol Exporting Countries)· συχνά λέγεται και Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών.

όπερ (αρχαιοπρ.) αυτό ακριβώς· μόνο στις ΦΡ. (α) ***όπερ (σημαίνει)*** δηλαδή (β) ***όπερ έδει δείξαι*** *(ὅπερ ἔδει δεῖξαι*, Ευκλείδ. 1, 4) αυτό που έπρεπε να αποδειχθεί, αποδείχθηκε (γ) ***όπερ και εγένετο*** *(ὅπερ καὶ ἐγένετο)* πράγμα που (τελικώς) έγινε: *είχε πολλάκις αφήσει να εννοηθεί ότι θα παραιτηθεί,* ~ (δ) ***όπερ εστί μεθερμηνευόμενον*** βλ. λ. *μεθερμηνεύω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅπερ*, ουδ. τής αναφορικής αντωνυμίας *ὅσπερ – ἥπερ – ὅπερ*, η οποία έχει σχηματιστεί με την προσθήκη τού βεβαιωτ. μορίου *-περ* στην αναφορική αντωνυμία *ὅς – ἥ – ὅ* (βλ. λ. *ὅσος*). Το μόριο *-περ* χρησιμοποιείται πάντοτε ως εγκλιτικό και προέρχεται πιθ. από την πρόθ. *περί* (βλ.λ.). συνδέεται δε με το επίσης εγκλιτικό λατ. -per, πβ. nūper «προσφάτως». paulisper «λίγο, σύντομα» κ.ά.].

όπερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ιδιαίτερο μουσικό σκηνικό είδος που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη από το τέλος τού 16ου αι. και μετά· το κείμενο. γραμμένο συχνά σε στίχους από κάποιον ποιητή, ονομάζεται *λιμπρέτο.* ενώ κύριος δημιουργός της θεωρείται ο συνθέτης τής μουσικής· στην όπερα συνδυάζονται αυτόνομα ορχηστρικά μέρη (εισαγωγές, ιντερμέτζα κ.λπ.), μέρη τραγουδισμένα, με συνοδία ορχήστρας. από σολίστες (άριες, ντουέτα κ.λπ.) ή από την χορωδία (κύρα. χορωδιακά). μουσικά ή φωνητικά μέρη που χορεύονται (μπαλλέτο). μέρη που απαγγέλλονται εμμελώς με συνοδία τής ορχήστρας ή ενός οργάνου, λ.χ. τσέμπαλου (ρετσιτατίβα), και μέρη μη μελοποιημένων διαλόγων μελόδραμα **2.** (συνεκδ.) το θέατρο στο οποίο παίζονται έργα όπερας: *την Κυριακή θα πάμε στην ~.* — **οπερατικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. opera (από τη φρ. opera in musica «έργο σε μουσική») < λατ. opera «εργασία. έργο» < opus «έργο»].

οπερατέρ (ο) {άκλ.} ελλην. *εικονολήπτης*· ο τεχνικός τού κινηματογράφου και τής τηλεόρασης, που είναι υπεύθυνος για τη λήψη των εικόνων ενός φιλμ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. opérateur < opérer < λατ. operor «εργάζομαι. ασχολούμαι με κάτι» < opera (βλ. κ. *όπερα*)].

οπερέτα (η) {δύσχρ. οπερετών} **1.** ανάλαφρη παραλλαγή τής όπερας. που αναπτύχθηκε ιδίως κατά τον 19ο και τον 20ό αι., βασισμένη σε κωμικό, κατά κανόνα, λιμπρέτο, με ανάλαφρους χορούς και τραγούδια **2.** (μειωτ.) μη σοβαρός, γελοίος· γεγονός με φαινομενικά μόνο σοβαρό χαρακτήρα: *κράτος* ~ ‖ *πραξικόπημα* ~ (που αποτυγχάνει παταγωδώς). — **οπερετικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. operetta, υποκ. τού opera. βλ. κ. *όπερα*].

οπή (η) (λόγ.) **1.** μικρό άνοιγμα ή κοίλη εσοχή στερεού σώματος ΣΥΝ. τρύπα **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***μαύρη / μελανή οπή*** η μαύρη τρύπα (βλ. λ. *μαύρος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «όραση», < I.E. *okʷ- «βλέπω – μάτι» πβ. σανσκρ. īkṣate «βλέπει», ákṣi «μάτι», αρμ. akn. λατ. oc-ulus. γαλλ. œil, ισπ. ojo, γερμ. Auge, αγγλ. eye κ.ά. Ομόρρ. *ὄμ-μα* (< *ὄπ-μα*). *αὐτ-όπτης, ὄψις* (< *ὄπ-σις*), *ὀφθαλμός* (βλ.λ.). *-ωπός* (β' συνθ.), *ἐν-ώπ-ιος* κ.ά.].

όπιο (το) {οπίου | χωρ. πληθ.} **1.** (α) ναρκωτική ουσία, που παράγεται από τους άγουρους καρπούς τής μήκωνος τής υπνοφόρου (αφιονιού) (β) ΙΣΤ. ***Πόλεμοι τού Οπίου*** δύο πόλεμοι στα μέσα τού 19ου αι. μεταξύ Κίνας και Μ. Βρετανίας (αργότερα και Γαλλίας), που οδήγησαν στον εξαναγκασμό τής πρώτης να επιτρέψει το εμπόριο οπίου στο έδαφός της και να παραχωρήσει εμπορικά προνόμια σε δυτικά κράτη **2.** (μτφ.) μέσο που οδηγεί στην παθητικότητα και την αδράνεια: *«η θρησκεία είναι το ~ τού λαού»* (Κ. Μαρξ) ‖ *το ποδόσφαιρο έχει κατηγορηθεί ως το ~ των μαζών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὄπιον.* υποκ. τού αρχ. *ὀπός* «χυμός» (κυρ. ο γαλακτώδης χυμός των φυτών), αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ὀπός* (με ιων. ψίλωση) < I.E. *sokʷ-os «χυμός». πβ. λιθ. sakaĩ (πληθ.). αρχ. σλαβ. sokŭ. λατ. sūcus (> γαλλ. suc) κ.ά.].

οπιομανής (ο/η) [1893] {οπιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο τοξικομανής που είναι εξαρτημένος από όπιο. — **οπιομανία** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. opiomane].

οπιοποτείο (το) (παλαιότ.) κατάστημα στο οποίο οι πελάτες μπορούν να καπνίσουν όπιο. — **οπιοποσία** (η) [1886].

οπιούχος, -ος. -ο [1889] αυτός που περιέχει όπιο: ~ *ουσία.*
[ΕΤΥΜ. < όπιο + *-ούχος* < *έχω*].

οπισθάγκωνα κ. (λαϊκότ.) **πιστάγκωνα** επίρρ. → πισθάγκωνα

οπισθάμβωνος ευχή (η) ΕΚΚΛΗΣ. η ευχή που διαβάζει ο ιερέας αρχίζοντας την *Απόλυση* τής Θείας Λειτουργίας («ο ευλογών τους ευλογούντας σε, Κύριε...»).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀπισθ(ο)- + ἄμβων.* επειδή παλαιότ. η *ευχή* αυτή διαβαζόταν πίσω από τον άμβωνα. όταν αυτός βρισκόταν στο κέντρο τού ναού].

οπισθαρίθμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} σειρά προκαταρκτικών ενεργειών και επαληθεύσεων, οι οποίες έχουν καταγραφεί σε κατάλογο και αριθμούνται προς τα πίσω ανά λεπτό και. στο τέλος, ανά δευτερόλεπτο. μέχρι το μηδέν, οπότε πυροδοτείται το σύστημα για την εκτόξευση τού πυραύλου (πβ. *αντίστροφη μέτρηση.* λ. *αντίστροφος*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. countdown].

οπισθέλκουσα (η) {οπισθελκουσών} ΜΗΧΑΝ. η δύναμη που αντιτίθεται στην κίνηση ενός σώματος μέσα σε ρευστό και την οποία προσπαθούν να περιορίσουν οι αεροναυπηγοί. δίνοντας αεροδυναμικό σχήμα στις ιπτάμενες συσκευές.
[ΕΤΥΜ. < *οπισθ(ο)- + ἕλκουσα,* μτχ. ενεστ. τού ρ. *ἕλκω*].

όπισθεν επίρρ. (λόγ.) **1.** στο πίσω μέρος. πίσω από: *κατοικεί στην οδό Αλωπεκής 18, ~ τού νοσοκομείου «Ευαγγελισμός»* ΑΝΤ. έμπροσθεν **2.** ***όπισθεν*** (η) ο μηχανισμός μηχανοκίνητου οχήματος, με τον οποίο πραγματοποιείται η κίνησή του προς τα πίσω: *βάζω την ~* **3.** ΝΑΥΤ. ***όπισθεν!*** (ως παράγγελμα) για την κίνηση τού πλοίου προς τα πίσω. με την πρύμνη ΣΥΝ. ανάποδα· ΦΡ. ***όπισθεν ολοταχώς!*** πίσω με όλη την ταχύτητα· για ταχεία υποχώρηση. οπισθοχώρηση ή φυγή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀπι-* (ετεροιωμ. βαθμ. τής πρόθ. *ἐπί*, που μαρτυρείται στο μυκ. o-pi) + επίθημα *-θεν* (βλ.λ.). ενώ το παρεμβαλλόμενο -σ- οφείλεται σε αναλογία προς το αντώνυμο *πρόσθεν*].

οπίσθιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στο πίσω μέρος: *η ~ πλευρά ενός κτηρίου* ‖ *το ~ τμήμα οχήματος* ‖ *τηλεόραση ~ προβολής* ΣΥΝ. πισινός ΑΝΤ. μπροστινός **2.** ***οπίσθια*** (τα) τα νώτα. τα πισινά: *μας γύρισε τα ~* ‖ *έφαγε ξυλιά στα ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὄπισθεν*].

οπισθο- κ. **οπισθό-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι: **1.** βρίσκεται πίσω, λ.χ. *οπισθό-δομος, οπισθ-αύλιο* **2.** κατευθύνεται προς τα πίσω. λ.χ. *οπισθο-χωρώ. οπισθο-βασία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *ὄπισθεν* (βλ.λ.)].

οπισθοβασία (η) {οπισθοβασιών} (κυρ. στους νευροπαθείς) το βάδισμα προς τα πίσω. — **οπισθοβατικός**, -ή. -ό [μτγν.], **οπισθοβατώ** ρ. [1861] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀπισθοβάτης* < *ὀπισθο-* + *-βάτης* < *βαίνω*].

οπισθόβουλος, -η. -ο [1887] (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που ενεργεί κρυφά, με ύπουλη πρόθεση ΣΥΝ. υστερόβουλος. ύπουλος, πονηρός **2.** (για ενέργειες) αυτός που περιέχει υστερόβουλη πρόθεση. — **οπισθοβουλία** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. < *οπισθο-* + *-βουλος* < *βουλή*].

οπισθογεμής, -ής, -ές [1858] {οπισθογεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (όπλο) που γεμίζει από το πίσω μέρος ΑΝΤ. εμπροσθογεμής.
[ΕΤΥΜ. < *οπισθο-* + *-γεμής* < *γέμω*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Hinterlader].

οπισθογράφηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. ιδιαίτερος τρόπος μεταβιβάσεως των αξιογράφων εις διαταγήν. ο οποίος συνίσταται σε σημείωση πάνω στον τίτλο και παράδοσή του: ~ *επιταγής.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. endossement].

οπισθόγραφος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που είναι γραμμένος στην πίσω σελίδα πιστωτικού τίτλου.

οπισθογραφώ ρ. μετβ. [1840] {οπισθογραφείς... | οπισθογράφ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} παραχωρώ τίτλο ή δίνω εντολή εισπράξεώς του υπογράφοντας στο πίσω μέρος τού εγγράφου κυριότητας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. endosser].

οπισθογωνία (η) {οπισθογωνιών} (στην οδήγηση οχήματος) η στροφή σε γωνία οδηγώντας με την όπισθεν.
[ΕΤΥΜ. < *όπισθ(εν)* + *γωνία*].

οπισθόδομος (ο) [αρχ.] {οπισθοδόμ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. το πίσω τμήμα τού σηκού των αρχαίων ελληνικών ναών σε αντιδιαστολή προς τον πρόδομο.

οπισθοδρόμηση (η) [1815] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η κίνηση προς τα πίσω **2.** (μτφ.) η προσήλωση ή επιστροφή σε παλαιές και ξεπερασμένες αντιλήψεις και κοινωνικές πρακτικές ΣΥΝ. αναχρονισμός, καθυστέρηση ΑΝΤ. πρόοδος. εκσυγχρονισμός **3.** ΣΤΡΑΤ. η κίνηση τού σωλήνα τού πυροβόλου προς τα πίσω. η οποία οφείλεται στην πίεση των αερίων που παράγονται κατά την εκπυρσοκρότηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rétrogradation].

οπισθοδρομικός, -ή. -ό [1866] αυτός που είναι προσηλωμένος σε απαρχαιωμένες αντιλήψεις και συνήθειες: ~ *αντιλήψεις / άνθρωποι* ΣΥΝ. αναχρονιστικός ΑΝΤ. προοδευτικός. εκσυγχρονιστικός. — **οπισθοδρομικότητα** (η) [1874].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rétrograde].

οπισθοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {οπισθοδρομείς.... μτχ. οπισθοδρομών. -ούσα. -ούν | οπισθοδρόμησα} **1.** βαδίζω προς τα πίσω ΣΥΝ. οπισθοχωρώ, υποχωρώ. πισωδρομώ ΑΝΤ. προχωρώ, προελαύνω **2.** (μτφ.) ενεργώ αναχρονιστικά. βαδίζω αντίθετα προς την εξέλιξη και την πρόοδο τής εποχής μου: *η οπισθοδρομούσα πολιτική τής κυβέρνησης προκαλεί έντονες αντιδράσεις* ΑΝΤ. προοδεύω. εκσυγχρονίζομαι. — **οπισθοδρόμηση** (η) [1815]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω.*

οπισθοπρόσθιος, -α. -ο ΙΑΤΡ. τρόπος λήψεως ακτινογραφίας θώρακος από την πρόσθια και οπίσθια πλευρά.

οπισθοφύλακας (ο) [αρχ.] {οπισθοφυλάκων} **1.** ΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης που προστατεύει τα νώτα προπορευόμενης στρατιωτικής φάλαγγας **2.** ΑΘΛ. ο ποδοσφαιριστής που παίζει ρόλο αμυντικού παίκτη μπροστά από το τέρμα τής ομάδας του ΣΥΝ. μπακ.

οπισθοφυλακή (η) [1856] ΣΤΡΑΤ. το στρατιωτικό τμήμα που ακολουθεί προπορευόμενη στρατιωτική φάλαγγα και έχει ως αποστολή να

προστατεύσει τα νώτα της από αιφνιδιαστική επίθεση τού εχθρού.

οπισθόφυλλο (το) {οπισθοφύλλ-ου | -ων} η οπίσθια εξωτερική σελίδα τού εξωφύλλου ενός εντύπου.

οπισθόχωμα (το) {οπισθοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΣΤΡΑΤ. το χώμα που προέρχεται από τη διάνοιξη χαρακωμάτων και συγκεντρώνεται στο πίσω μέρος τους, για να προστατευθούν οι στρατιώτες από τα εχθρικά πυρά που τους προσβάλλουν από τα νώτα.

οπισθοχώρηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η αναστροφή προς τα πίσω τής πορείας στρατιωτικής μονάδας λόγω πιέσεως ή επικρατήσεως τής εχθρικής δύναμης ΣΥΝ. υποχώρηση ΑΝΤ. προέλαση **2.** (μτφ.) η υποχωρητική πορεία σε σχέση με τον στόχο που είχε αρχικώς τεθεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rétrogression].

οπισθοχωρητικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με πορεία προς τα πίσω **2.** ΓΛΩΣΣ. ***οπισθοχωρητική αφομοίωση*** η προληπτική αφομοίωση (βλ. λ. *προληπτικός*) ΑΝΤ. προχωρητική αφομοίωση.

οπισθοχωρώ ρ. αμετβ. [1812] {οπισθοχωρείς... | οπισθοχώρησα} **1.** κινούμαι, βαδίζω προς τα πίσω: *μπροστά στο αποτρόπαιο θέαμα οπισθοχώρησε με φρίκη* **2.** ΣΤΡΑΤ. εκτελώ οπισθοχώρηση ΑΝΤ. προελαύνω **3.** (μτφ.) υποχωρώ σε σχέση με στόχο που είχα αρχικώς θέσει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*.

οπίσω επίρρ. → *πίσω*

οπιώδης, -ης, -ες [1841] {οπιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει όπιο: ~ *φάρμακο*.

Ο.Π.Λ.Α. (η) Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών· οργάνωση που συγκροτήθηκε το 1944 από ανεξάρτητα ένοπλα τμήματα πολιτών προερχόμενα από το Κ.Κ.Ε. και τον εφεδρικό Ε.Λ.Α.Σ. (των πόλεων).

οπλαρχηγός (ο) [1825] αρχηγός ένοπλης ομάδας, η οποία δεν ανήκει σε τακτικό στρατό (κυρ. προκειμένου για την Επανάσταση τού 1821) ΣΥΝ. καπετάνιος.

οπλασκία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η συστηματική εκπαίδευση των ανδρών των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας στους τρόπους χειρισμού φορητών όπλων (πιστολιών, τουφεκιών, οπλοπολυβόλων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *οπλ(ο)-* + *-ασκία* < *ασκώ*].

οπλή (η) **1.** ΖΩΟΛ. η κεράτινη απόφυση μονώνυχων ζώων, η οποία καλύπτει τα άκρα των δακτύλων τους: ~ *αλόγου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) νύχι **2.** (συνεκδ.) προστατευτικό κάλυμμα, με το οποίο περιβάλλεται το πληγωμένο νύχι αλόγου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπλή*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ὅπλον*, αν θεωρηθεί η οπλή εφόδιο ή εξοπλισμός των πελμάτων των ζώων. Κατ' άλλη άποψη, *ὁπλή* < *ἁπλή* (ενν. *χηλή*), επειδή το άλογο έχει μόνο μία οπλή (αξίζει να ληφθεί υπ' όψιν ότι η λ. αρχικώς αναφερόταν μόνο στα άλογα και μεθομηρικώς επεκτάθηκε σε άλλα ζώα). Ωστόσο, η υπόθεση αυτή δεν εξηγεί ικανοποιητικά το αρχικό *ὀ-* (αντί τού *ἀ-*), το οποίο θεωρείται σπάνια αντιπροσώπευση τού Ι.Ε. *sm̥-].

οπληφόρο (το) ΖΩΟΛ. κάθε τετράποδο χορτοφάγο θηλαστικό που φέρει οπλές.
[ΕΤΥΜ. < *οπλή* + *-φόρο* < *φέρω*].

οπλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {όπλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εφοδιάζω (με όπλο/όπλα): *οπλισμένος σαν αστακός* (βλ. λ. *αστακός*) ΣΥΝ. εξοπλίζω, (λαϊκ.) αρματώνω ΑΝΤ. αφοπλίζω **2.** (μτφ.) (α) ενισχύω ψυχολογικά: *τον όπλισε με θάρρος* ΣΥΝ. ενδυναμώνω, τονώνω, κραταιώνω (β) εξωθώ κάποιον να χρησιμοποιήσει όπλο (για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος): *το μίσος που διαιωνιζόταν ανάμεσα στις δύο οικογένειες όπλισε το χέρι τού νεαρού δολοφόνου οδηγώντας τον στο έγκλημα* **3.** ΣΤΡΑΤ. τοποθετώ φυσίγγιο στη θαλάμη (τουφεκιού) ή τραβώ τον μοχλό τού κλείστρου (αυτομάτου όπλου), ώστε με την πίεση τής σκανδάλης να εκπυρσοκροτήσει: ~ *το όπλο* || (κ. αμετβ.) *οπλίστε, σκοπεύστε, πυρ!* **4.** ΦΩΤΟΓΡ. *(~ μηχανή)* τραβώ τον μοχλό (φωτογραφικής μηχανής), ώστε να γυρίσει το φιλμ στο επόμενο κάδρο και να είναι έτοιμος ο φωτογράφος να αποτυπώσει τη νέα φωτογραφία **5.** ενισχύω με σίδερο· (συνήθ. η μτχ. ***οπλισμένος****, -η, -ο*) αυτός που είναι ενισχυμένος με σιδερένιο σκελετό, ώστε να είναι πιο ανθεκτικός: ~ *σκυρόδεμα* (μπετόν αρμέ) ΑΝΤ. άοπλος. — **όπλιση** (η) [αρχ.].

οπλικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα όπλα ή με τον οπλισμό: *σύγχρονα ~ συστήματα* || ~ *πρόγραμμα* / *φορτίο*.

οπλισμός (ο) [αρχ.] **1.** ο εφοδιασμός με όπλα ΣΥΝ. εξοπλισμός **2.** (περιληπτ.) το σύνολο όπλων και πολεμοφοδίων: *ελαφρύς* / *βαρύς* / *σύγχρονος* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) αρματωσιά **3.** (μτφ.-περιληπτ.) το σύνολο των εφοδίων που διαθέτει (κάποιος), τα μέσα που χρησιμοποιεί για την επιτυχία: *η πλούσια παιδεία που έλαβε τον εξασφάλισε ισχυρό θεωρητικό* ~ • **4.** ΜΗΧΑΝ. το σύνολο των μεταλλικών εξαρτημάτων μηχανής **5.** ΗΛΕΚΤΡ. ***οπλισμός πυκνωτή*** καθένας από τους δύο μεταλλικούς αγωγούς τού πυκνωτή **6.** ΤΕΧΝΟΛ. ***οπλισμός σκυροδέματος*** ο σιδερένιος σκελετός που συγκρατεί το σκυρόδεμα • **7.** ΜΟΥΣ. το σύνολο των συμβόλων (κλειδί, μέτρο, σημεία αλλοιώσεως) που τίθενται στην αρχή τού μουσικού κειμένου.

οπλιταγωγό (το) ΣΤΡΑΤ. πλοίο τού Πολεμικού Ναυτικού, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά οπλιτών και τού φορητού οπλισμού τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπλιταγωγοί (νῆες)* < *ὁπλίτης* + *-αγωγός* < *ἄγω*].

οπλίτης (ο) {οπλιτών} [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. καθένας από τους υπηρετούντες στις Ένοπλες Δυνάμεις (εθελοντής ή μόνιμος) μέχρι και τον βαθμό τού αρχιλοχία. — **οπλιτικός, -ή, -ό** [αρχ.].

όπλο (το) **1.** (α) οποιοδήποτε μέσο (όργανο ή μηχανή) χρησιμοποιείται στην άμυνα, στην επίθεση ή στο κυνήγι (β) (ειδικότ.) όργανο πυρός που χρησιμοποιείται στον πόλεμο: *οι αστυνομικοί έψαξαν τον ύποπτο, για να δουν αν είχε ~ επάνω του* || *φονικό* / *αμυντικό* / *επιθετικό* / *αγχέμαχο* / *πυροβόλο* / *φορητό* / *μικρού διαμετρήματος* / *κυνηγετικό* ~ || *στρατηγικά* / *τακτικά* / *χημικά* / *πυρηνικά* / *συμβατικά* / *βιολογικά* ~ || *όπλα μαζικής καταστροφής* || *βιομηχανία* / *εμπόριο* / *λαθρεμπόριο όπλων* || *συνηθισμένα ~ κατά την αρχαιότητα ήταν το σπαθί, το δόρυ, το τόξο κ.ά.* || *ποτέ δεν θα στρέψουμε τα ~ εναντίον των αδελφών μας!* ΦΡ. (α) ***καλώ στα όπλα*** δίνω το σύνθημα για την έναρξη ένοπλου αγώνα, εξέγερσης: ~ *τον λαό* (β) ***καλούμαι υπό τα όπλα*** καλούμαι να υπηρετήσω τη στρατιωτική μου θητεία (γ) ***καταθέτω τα όπλα*** βλ. λ. *καταθέτω* (δ) ***ρίχνω τα όπλα*** (*ὅπλα ῥίπτειν*, Ευριπ. *Ἠλέκτρα* 820) διακόπτω την πολεμική αναμέτρηση και τρέπομαι σε φυγή (ε) ***καταφεύγω στα όπλα*** επιλέγω την ένοπλη αναμέτρηση ως τρόπο επιλύσεως των διαφορών μου (στ) ***παίρνω τα όπλα*** (για λαούς, ομάδες) αρχίζω τον ένοπλο αγώνα, επαναστατώ (ζ) ***στα όπλα!*** στρατιωτικό παράγγελμα συναγερμού (η) ***εφ' όπλου λόγχη!*** βλ. λ. *λόγχη* (θ) ***ακοπός των όπλων*** ο στρατιώτης που καλεί στα όπλα τη φρουρά σε περίπτωση συναγερμού (ι) ***για την τιμή των όπλων*** βλ. λ. *τιμή* (ια) ***έξυπνο όπλο*** βλ. λ. *έξυπνος* (ια) ***παρουσιάζω όπλα*** βλ. λ. *παρουσιάζω* (σημ.2) • **2.** ΣΤΡΑΤ. στοιχείο τού Στρατού Ξηράς τού οποίου κύρια αποστολή είναι η διεξαγωγή τής μάχης ή η άμεση συμμετοχή σε αυτή· αυτά τα στοιχεία είναι: το Πεζικό, το Πυροβολικό, τα Τεθωρακισμένα, το Μηχανικό και οι Διαβιβάσεις (βλ. κ. λ. *σώμα*) **3.** (μτφ.) ισχυρό μέσο για την επίτευξη ενός στόχου: *δημοσιεύοντας τις ηττοπαθείς απόψεις τους, δίνουν όπλα στους αντιπάλους* || *αυτό το επιχείρημα είναι το ισχυρότερο ~ μας* || *με ~ το θάρρος του* / *την αποφασιστικότητά του* || *αποτελεσματικό* ~· ΦΡ. (μτφ.) ***δίνω όπλα στους εχθρούς μου*** δίνω στους εχθρούς μου επιχειρήματα, που μπορούν να χρησιμοποιήσουν εναντίον μου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅπλον* < θ. *ὁπ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ἕπω* «ασχολούμαι, φροντίζω κάτι» < Ι.Ε. *sep- «ασχολούμαι τιμώ», πβ. σανσκρ. sápati «φροντίζω, περιθάλπω», αβεστ. hap-tī «κρατώ στο χέρι», λατ. sepelio «θάβω», σανσκρ. saparyati «τιμώ» κ.ά. Ομόρρ. *δί-οπος*. Βλ. κ. *όπλή*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *παίρνω τα όπλα* (< prendre les armes), *είμαι υπό τα όπλα* (< être sous les armes), *παρουσιάζω όπλα* (< présenter les armes), *δίνω όπλα στους εχθρούς* (< fournir des armes aux ennemis), *στα όπλα!* (< aux armes!) κ.ά.].

οπλοβαστός (ο) ΣΤΡΑΤ. σύστημα υποδοχών στις οποίες τοποθετούν οι στρατιώτες τα όπλα τους όρθια ανά δύο αντικριστά.
[ΕΤΥΜ. < *οπλο-* + *βαστώ*].

οπλοβομβίδα (η) ΣΤΡΑΤ. ελαφρό εκρηκτικό βλήμα που ρίχνεται από τουφέκι στο οποίο έχει προσαρμοστεί κατάλληλο εξάρτημα ή από ειδικό εκτοξευτήρα.
[ΕΤΥΜ. < *όπλο* + *-βομβίδα*, υποκορ. τού βόμβα, πβ. κ. *χειρο-βομβίδα*].

οπλοδόκη (η) [1858] {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. ξύλινο κατασκεύασμα στους θαλάμους των ναυτών τού Πολεμικού Ναυτικού, στο οποίο τοποθετούνται όρθια τα όπλα.
[ΕΤΥΜ. < *οπλο-* + *-δόκη* < *δέχομαι*].

οπλοθήκη (η) [μτγν.] {οπλοθηκών} **1.** ο χώρος στον οποίο τοποθετούνται και φυλάσσονται όπλα **2.** η θήκη στην οποία τοποθετούνται τα τμήματα λυμένου όπλου, ιδ. κυνηγετικού **3.** η προθήκη στην οποία τοποθετούνται όπλα διακοσμητικά ή ιστορικής αξίας.

οπλοκατοχή (η) η κατοχή όπλου: *χωρίς ειδική άδεια απαγορεύεται η ~* || *κατηγορείται για παράνομη οπλοφορία, οπλοχρησία και ~*.

οπλομαχητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την οπλομαχία **2.** ***οπλομαχητική*** (η) τέχνη τού χειρισμού των αγχέμαχων όπλων.

οπλομαχία (η) [αρχ.] {οπλομαχιών} **1.** ΣΤΡΑΤ. η χρήση των όπλων σε μάχη που γίνεται σώμα με σώμα, εκ τού συστάδην **2.** η εξάσκηση στην επιτυχημένη χρήση αγχέμαχων όπλων.

οπλομάχος (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που πολεμάει με αγχέμαχα όπλα **2.** αυτός που έχει ασκηθεί στην οπλομαχία και τη διδάσκει.

οπλομαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {οπλομαχείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μάχομαι με αγχέμαχα όπλα **2.** εξασκούμαι στη χρήση αγχέμαχων όπλων.

οπλονόμος (ο) [1858] ΣΤΡΑΤ. ο υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού που είναι επιφορτισμένος με τη διοίκηση των κατώτερων υπαξιωματικών ενός πλοίου, με την τήρηση τού ημερήσιου προγράμματος και τη συντήρηση των φορητών όπλων.

οπλοποιείο (το) [μεσν.] το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται ή επισκευάζονται όπλα.

οπλοποιός (ο) [μτγν.] αυτός που κατασκευάζει όπλα, κυρ. φορητά (τουφέκια, περίστροφα κ.λπ.). — **οπλοποιία** (η) [μτγν.].

οπλοπολυβολητής (ο) ΣΤΡΑΤ. ο χειριστής οπλοπολυβόλου.

οπλοπολυβόλο (το) ΣΤΡΑΤ. αυτόματο ή ημιαυτόματο ελαφρό φορητό όπλο, που φέρεται στο χέρι και το χειρίζεται ένα μόνο άτομο (σε αντιδιαστολή προς το πολυβόλο, το οποίο χειρίζονται δύο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.

οπλοπωλείο (το) [1812] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται όπλα.

οπλοπώλης (ο) {οπλοπωλών} ιδιοκτήτης ή υπάλληλος οπλοπωλείου, αυτός που εμπορεύεται όπλα.

οπλοστάσιο (το) [1831] {οπλοστασί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των διαθέσιμων όπλων ή οπλικών συστημάτων (μιας χώρας, μιας συμμαχίας κ.λπ.): *καταβάλλονται προσπάθειες για τη μείωση τού πυρηνικού ~ των υπερδυνάμεων* **2.** (μτφ.) το σύνολο των διαθέσιμων μέσων για την επίτευξη σκοπού: ~ *επιχειρημάτων σε διπλωματικό επίπεδο*· ΣΤΡΑΤ. **3.** ο χώρος στρατιωτικής μονάδας, στον οποίο φυλάσσονται τα φορητά όπλα **4.** η οπλοδόκη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *όπλο* + *-στάσιο* < *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι* / *ἵ-στα-μαι*].

οπλουργείο (το) [1840] εργαστήριο επισκευής ή συντήρησης κυρ. φορητών όπλων.

οπλουργός (ο) ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός που ειδικεύεται στην επισκευή διαφόρων τύπων όπλων. — **οπλουργία** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *όπλουργός* < *ὅπλον* + *-ουργός* < *ἔργον*].

οπλοφορώ ρ. αμετβ. {οπλοφορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φέρω όπλο, είμαι οπλισμένος: *οπλοφορούσε χωρίς τη σχετική άδεια* || *κατά τη σωματική έρευνα διαπίστωσαν ότι οπλοφορούσε.* — **οπλοφορία** (η) [μεσν.], **οπλοφόρος**, -ος, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όπλοφορῶ (-έω)* < *όπλοφόρος* < *ὅπλον* + *-φόρος* < *φέρω*].

οπλοχρησία (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η χρήση όπλου: *παράνομη ~.*

Ο.Π.Ο.Δ.Δ. (η) Ομοσπονδία Προσωπικού Οργανισμών Δημοσίου Δικαίου.

οπόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από όπου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπόθεν* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφορικής αντων. *ὅς – ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + επίρρ. *πόθεν*].

οποθενδήποτε επίρρ. (αρχαιοπρ.) από οπουδήποτε: *θα αποκρούσουμε την επίθεση, ~ κι αν προέλθει.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. ὁποθενδήποτε < *ὁπόθεν* + *δήποτε*, βλ. κ. *οπωσδήποτε*].

οποθεραπεία (η) [1898] {οποθεραπειών} μέθοδος θεραπείας που χρησιμοποιεί όπους (σημ. 1). — **οποθεραπευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. opothérapie].

οποίος, -α, -ο αντων. **1.** (με άρθρο ως αναφορική) δηλώνει σε ποια λέξη τής προηγούμενης πρότασης αναφέρεται η δευτερεύουσα πρόταση που εισάγει: *δεν είναι σωστό να διαβάζεις γράμμα, το οποίο δεν απευθύνεται σε σένα* || *η τηλεόραση είναι ένα μέσο με άπειρες δυνατότητες, το οποίο όμως μπορεί και να αποδειχθεί επικίνδυνο* || *το τηλεσκόπιο είναι ένα όργανο, με το ~ βλέπουμε μακρινά αντικείμενα!* || (κ. με επανάληψη τής λέξης, στην οποία αναφέρεται) *η κριτική μου απευθυνόταν μόνο στους υπευθύνους τού σκανδάλου και όχι στον κ. Αντωνίου· ο ~ κ. Αντωνίου είναι ένας εντιμότατος άνθρωπος* **2.** (χωρίς άρθρο, σε αναφωνήσεις) πόσο μεγάλος: *~ έκπληξη!* || *~ αναισχυντία!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁποῖος* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφορικής αντων. *ὅς – ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + αντων. *ποῖος*. Η χρήση τής αντων. μαζί με το άρθρο (*ο οποίος* κ.τ.ό.) είναι ήδη μεσν.].

όποιος, -οια, -οιο αντων. **1.** αυτός που: *~ δεν ξέρει, να μη μιλάει!* **2.** για περιπτώσεις στις οποίες δεν ενδιαφέρει ή είναι άγνωστο ποιος ακριβώς είναι αυτός για τον οποίο γίνεται λόγος: *δεν κρατούμε σειρά προτεραιότητας· εδώ είναι ~ προλάβει* || *εγώ δεν τα εξηγώ δεύτερη φορά· ~ κατάλαβε, κατάλαβε!* **3.** (+κι αν / και να) οποιοσδήποτε, όποιος τύχει να: *~ κι αν είναι υπεύθυνος, πρέπει να λογοδοτήσει·* ΦΡ. (ως χαρακτηρισμός) ***όποιος κι όποιος*** τυχαίος, άσημος: *αυτά δεν τα λέει ~, αλλά ο ίδιος ο καθηγητής σου* ● **4.** (με άρθρο να προηγείται) έστω και αυτός· για κάτι που είναι συζητήσιμο αναφορικά με το κατά πόσον όντως υπάρχει ή σε ποιον βαθμό υπάρχει: *με την ~ πείρα έχω μέχρι τώρα* (με αυτή τη λίγη πείρα που έχω). *θα μπορούσα να πω ότι η επιλογή αυτή είναι εσφαλμένη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὅποιος* < αρχ. *ποῖος*, με την προσθήκη τού *ὁ-* προθεμ., κατ' αναλογίαν προς άλλες αναφορικές και αοριστολογικές αντων. (πβ. *ὅ-πως, ὁ-πότε, ὁ-πόσος* κ.ά.)].

οποιοσδήποτε, οποιαδήποτε, οποιοδήποτε αντων. {αιτ. εν. αρσ. οποιονδήποτε} όποιος τυχόν, όποιος και αν, καθένας που: *~ τολμήσει να παραβεί τον νόμο, θα τιμωρηθεί* ΣΥΝ. οιοσδήποτε.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁποιοσδήποτε* < *ὁποῖος* + αοριστολ. μόριο *δήποτε* (< *δή* + *ποτέ*)].

οπορτουνισμός (ο) **1.** ο τρόπος ενέργειας και συμπεριφοράς (ατόμων ή κοινωνικών ομάδων), που απορρέει από την επιδίωξη συμφεροντολογικής εκμετάλλευσης των περιστάσεων και όχι από την εφαρμογή πάγιων γενικών αρχών και αξιών ΣΥΝ. καιροσκοπισμός **2.** (ειδικότ.) η αξιοποίηση των εκάστοτε πολιτικών συγκυριών για μικροκομματικά και ευκαιριακά πολιτικά οφέλη, η οποία αντίκειται στην ιδεολογική συνέπεια, την ηθική δεοντολογία και τη μόνιμη υπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων που πρέπει να χαρακτηρίζουν τα πολιτικά κόμματα και τους πολιτικούς **3.** (στη μαρξιστική ορολογία) η πολιτική τάση που υποστηρίζει τη συμμόρφωση τής πολιτικής τακτικής και των σκοπών τού σοσιαλιστικού κινήματος στην αστική νομιμότητα και κατά συνέπεια την εγκατάλειψη των επαναστατικών αρχών, μεθόδων και οραμάτων με πρόσχημα την προσαρμογή στις νέες συγκυρίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. opportunisme < opportun «πρόσφορος, ευνοϊκός» < λατ. opportūnus < ob- + -portūnus < portus «λιμάνι». πιθ. από φρ. όπως opportunus tempus «κατάλληλος καιρός, που οδηγεί στο λιμάνι»].

οπορτουνιστής (ο), **οπορτουνίστρια** (η) {οπορτουνιστριών} ο καιροσκόπος. — **οπορτουνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. opportuniste. Βλ. κ. *οπορτουνισμός*].

οπός (ο) **1.** το γαλακτώδες υγρό που εκκρέει από φυτό ή καρπό ύστερα από εγκοπή ή χάραγμά του **2.** το υγρό που σχηματίζεται κατά την πέψη των τροφών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ὄπιον*].

οποσάκις επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) όσες φορές, οσάκις.

οπόσος, -η, -ον αντων. (λόγ.) **1.** όσος **2.** πόσο μεγάλος: *~ ενθουσιασμός κατείχε τα πλήθη!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπόσος* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφ. αντων. *ὅς – ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + *πόσος*].

οπόσουμ (το) {άκλ.} μικρόσωμο μαρσιπποφόρο δενδρόβιο θηλαστικό τής Αμερικής, τα νεογνά τού οποίου, αφού εγκαταλείψουν τον μάρσιππο, παραμένουν 8-9 εβδομάδες προσκολλημένα στη ράχη τής μητέρας τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. opossum < āpasum (σε ινδιάν. γλώσσα τής Β. Αμερικής), αρχική σημ. «λευκός σκύλος»].

οπόταν σύνδ. (αρχαιοπρ.) κάθε φορά που, όταν συμβεί να (δηλώνει κάτι ξαφνικό): *ήμασταν στον κήπο αγκαλιασμένοι, ~ νάσου η μαμμά της!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπόταν* < *ὁπότε* + *ἄν*].

οπότε σύνδ.· και τότε· εισάγει δευτερεύουσα συμπερασματική πρόταση: *θα δεις τι προσφέρεται, ~ θα επιλέξεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπότε* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αντων. *ὅς – ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + *πότε*)].

όποτε σύνδ. **1.** όταν, τη στιγμή που: *έλα να με βρεις, ~ τελειώσεις τις δουλειές σου* **2.** όσες φορές, κάθε φορά που: *~ με έβλεπε στενοχωρημένο, με παρηγορούσε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὁπότε* (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου κατά τον σύνδεσμο *ὅταν*].

οποτεδήποτε επίρρ. κ. σύνδ. **1.** (ως επίρρ.) σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή: *–Πότε μπορώ να σου τηλεφωνήσω; –~* **2.** (ως σύνδ.) όποτε και αν, σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή: *τηλεφώνησέ μου ~ μπορείς.*
[ΕΤΥΜ. < *όποτε* + *-δήποτε* (< *δή* + *ποτέ*). πβ. κ. *οπουδήποτε*].

όπου επίρρ. **1.** ως αναφορικό (α) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, το περιεχόμενο τής οποίας αφορά σε τόπο που δηλώνεται προηγουμένως: *είναι η πόλη ~ μεγάλωσα·* ΦΡ. ***όπου κι αν*** οπουδήποτε, σε οποιονδήποτε τόπο: *θα τον βρούμε ~ κρύφτηκε* (β) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, η οποία λειτουργεί ως προσδιορισμός τού τόπου· σε όποιο μέρος, εκεί που: *τοποθέτησέ το ~ το βρήκες!* || *απ' ~ πέρασε, σκόρπισε την καταστροφή·* ΦΡ. (α) ***όπου με βγάλει η άκρη*** βλ. λ. *άκρη* (β) (αρχαιοπρ.) ***όπου δει*** (*ὅπου δεῖ*. Αισχύλ. *Χοηφόροι* 582) όπου πρέπει **2.** εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, η οποία αναφέρεται σε χρόνο που δηλώθηκε προηγουμένως: *πρόκειται για μια περίοδο ~ συνέβησαν φοβερά πράγματα* (κατά την οποία)· ΦΡ. (χρον.) ***όπου να 'ναι*** σε λίγο, σύντομα: *θα επιστρέψει ~* **3.** (α) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, το περιεχόμενο τής οποίας αφορά σε κατάσταση ή περίπτωση που δηλώνεται προηγουμένως: *πρόκειται για περιπτώσεις ~ δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι* (β) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, η οποία λειτουργεί ως προσδιορισμός τής κατάστασης ή τής περίπτωσης στην οποία συμβαίνει κάτι· σε όποια περίπτωση: *~ χ=ψ, χ+1 είναι μεγαλύτερο τού ψ* ● ΦΡ. ***όπου φύγει φύγει*** για βιαστική φυγή: *μόλις τον είδε, ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅπου* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφορικής αντων. *ὅς – ἥ – ὅ*, βλ. λ. *ὅσος*) + ερωτημ. αντων. *ποῦ*].

Ο.Π.Ο.Υ. (η) Ομοσπονδία Περιφερειακών Οικονομικών Υπαλλήλων.

οπουδήποτε επίρρ. (συχνά +κι αν) σε οποιοδήποτε σημείο, σε κάθε πιθανό σημείο· για να τονιστεί το απροσδιόριστο τού τόπου: *μπορούμε να συναντηθούμε ~, αρκεί να το ξέρω εγκαίρως* || *δεν υποχωρούμε σε πιέσεις, απ' ~ κι αν προέρχονται·* (ως αναφορικό επίρρ.): *θα πάμε διακοπές ~ θελήσεις* ΣΥΝ. όπου κι αν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁπουδήποτε* < *ὅπου* + αοριστολ. μόριο *δήποτε* (< *δή* + *ποτέ*)].

-όπουλος κατάληξη επωνύμων πελοποννησιακής, κατά κανόνα, προέλευσης: *Πετρ-όπουλος, Παναγιωτακ-όπουλος, Δημητρ-όπουλος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. επίθημα κυρίων ονομάτων (πβ. μεσν. *Θεοφιλό-πουλος, Ἰατρό-πουλος, Στρατηγό-πουλος*), που προέρχεται από το ουσ. *ποῦλ(λ)ος* < λατ. pullus «νεοσσός» (με υποκοριστική σημ., πβ. κ. *-άκης*). Ορισμένα επώνυμα σε *-(ό)πουλος* προέρχονται από εξελληνισμό (μερικό ή ολικό) επωνύμων σε *-όγλου* (βλ.λ.)].

όπους (το) {άκλ.} ελλην. *έργο·* ΜΟΥΣ. (συντομ.: ορ., ακολουθεί αριθμός) το συγκεκριμένο έργο συνθέτη σε αριθμημένο χρονολογικό κατάλογο των έργων του: *η συμφωνία αριθ. 6 σε Φα Μείζονα, ~ 68 (Ποιμενική) τού Μπετόβεν.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. opus, -eris «έργο» (βλ. κ. *όπερα*)].

Ο.Π.Π.Ε. (η) Οργάνωση Παλαιών Πολεμιστών Ελλάδος.

Ο.Π.Σ.Ε. (η) Ομοσπονδία Προσφυγικών Σωματείων Ελλάδος.

οπτάνθρακας (ο) [1885] το κοκ (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < *οπτός* (βλ.λ.) + *άνθρακας*].

οπτασία (η) {οπτασιών} μη πραγματική μορφή που βλέπει κανείς (με τη φαντασία του, ευρισκόμενος σε έκσταση κ.λπ.) ΣΥΝ. όραμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀπτάζομαι* «γίνομαι ορατός» < *ὀπτός* «ορατός» < θ. *ὀπ-* (βλ. λ. *ὀπή*)].

οπτασιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1896] {οπτασιάσ-τηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) έχω οπτικές παραισθήσεις, βλέπω οπτασίες ΣΥΝ. οραματίζομαι. — **οπτασιασμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

οπτασιαστής (ο) [1887] πρόσωπο που βλέπει οπτασίες ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλαφροΐσκιωτος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. visionnaire].

οπτήρας (ο) ΝΑΥΤ. ναύτης που εκτελεί σε πλοίο καθήκοντα σκοπού, εποπτεύοντας από το κατάρτι τον ορίζοντα και τη θάλασσα, ώστε να εντοπίζει εγκαίρως ενδεχόμενους κινδύνους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀπτήρ, -ῆρος* < θ. *ὀπ-* (πβ. αρχ. *ὀπ-ωπ-α*, βλ. λ. *ὀπή*) + παραγ. επίθημα *-τήρ*].

όπτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το ψήσιμο στη φωτιά **2.** η καμίνευση πήλινων αγγείων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄπτησις* < *ὀπτῶ (-άω)* «ψήνω» (βλ. λ. *οπτός*)].

οπτική (η) [αρχ.] **1.** ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τις ιδιότητες τού φωτός **2.** ΙΑΤΡ. κλάδος τής φυσιολογίας, που ασχολείται με τις λειτουργίες τής όρασης **3.** (μτφ.) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς τα πράγματα, η άποψη, θεωρία κ.λπ. με την οποία αξιολογεί τις καταστάσεις: *απ' αυτή την ~, η ερμηνεία τού έργου αλλάζει ριζικά* || *ας δούμε το πρόβλημα από μια άλλη ~* || *παρακολουθούμε τα γεγονότα μέσα από την ~ τού αφηγητή.*

οπτικοακουστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ταυτοχρόνως με την εικόνα και τον ήχο: *~ μέσα διδασκαλίας / υλικό / μηχάνημα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. audiovisual].

οπτικομετρία κ. (εσφαλμ.) **οπτομετρία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σύνολο των μεθόδων που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό

των ικανοτήτων τού ματιού ή για τη διάγνωση οπτικών ανωμαλιών. Επίσης **οπτικομετρική**. — **οπτικομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. optometry].

οπτικόμετρο (το) {οπτικομέτρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το όργανο που προσδιορίζει και καταμετρεί τις οπτικές ανωμαλίες, ώστε να επιλεγούν τα κατάλληλα γυαλιά (ή φακοί επαφής).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. optometer].

οπτικοποιώ ρ. μετβ. {οπτικοποιείς... | οπτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (συνήθ. κατά τη διδασκαλία) χρησιμοποιώ οπτικά μέσα, για να καταστήσω πιο κατανοητό ένα θέμα· συνήθ. η μτχ. ***οπτικοποιημένος**, -η, -ο*: ~ *μάθημα* / *παρουσίαση*. — **οπτικοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. visualise].

οπτικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την όραση: ~ *σήμα* / *έλεγχος τού χώρου* / *νεύρο* / *αισθητήριο* (το μάτι) (β) (μτφ.) ***οπτική γωνία*** ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς τα πράγματα (γ) ***οπτική απάτη*** βλ. λ. *απάτη* (δ) ***οπτικός τηλέγραφος*** το σύστημα μεταδόσεως και λήψεως μηνυμάτων, το οποίο βασίζεται σε κώδικα αποτελούμενο από φωτεινά σήματα (ε) ***οπτική ίνα*** καθεμιά από τις γυάλινες ή πλαστικές ίνες που χρησιμοποιούνται συγκεντρωμένες σε δέσμες ως αγωγοί ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, αποτελούνται από πυρήνα και περίβλημα και χρησιμοποιούνται για τη μεταβίβαση φωτός με πολύ μικρή διαρροή κατεξοχήν στις τηλεπικοινωνίες και μεταξύ άλλων σε ιατρικά όργανα, με τα οποία εξετάζονται εσωτερικές κοιλότητες τού σώματος (λ.χ. στο ενδοσκόπιο) (στ) ***οπτική αναγνώριση χαρακτήρων*** πρόγραμμα που μετατρέπει τους εικονοποιημένους χαρακτήρες, που έχουν ψηφιοποιηθεί από σαρωτή, σε κανονικούς χαρακτήρες που μπορεί να τους αναγνώσει και να τους επεξεργαστεί ένα πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου (ζ) ***οπτικός δίσκος πληροφοριών*** το σιντιρόμ (CD-ROM) (βλ.λ.) (η) ***οπτικός δίσκος*** δίσκος στον οποίο η ανάγνωση και αντιγραφή των αρχείων γίνεται με δέσμη φωτός (εν αντιθέσει με τον μαγνητικό δίσκο, όπου γίνεται με μαγνητικές κεφαλές) (θ) ***οπτικό ίνδαλμα*** η εικόνα που έχει κανείς για τον τρόπο με τον οποίο γράφεται μια λέξη: *συχνά οι ορθογραφικές απλουστεύσεις καταστρέφουν το ~ των λέξεων* (ι) ***οπτική επαφή*** το να μπορεί κάποιος να βλέπει κάποιον/κάτι, το να βρίσκεται κάποιος/κάτι στο οπτικό του πεδίο: *ο πιλότος δεν είχε ~ με το εχθρικό αεροσκάφος* || *απομακρύνθηκε πολύ και έχασα την ~ μαζί του* (ια) ***οπτικό πεδίο*** βλ. λ. *πεδίο* (ιβ) ΓΛΩΣΣ. ***οπτικό δάνειο*** λεξικό δάνειο που εισέρχεται στην αποδέκτρια γλώσσα μέσω τού γραπτού λόγου, με αποτέλεσμα να μην αποδίδει την προφορά τής ξένης λέξης, λ.χ. *βουλεβάρτο* < γαλλ. boulevard, τού οποίου η προφορά είναι [bulvár], *πατίνι* < γαλλ. patin, προφορά [patẽ] **2. οπτικός** (ο/η) ειδικός που κατασκευάζει ή/και πουλά όργανα κατάλληλα για την προστασία ή την ενίσχυση τής όρασης (π.χ. ματογυάλια) **3. οπτική** (η) βλ.λ. **4. οπτικό** (το) εξάρτημα φάρου ή προβολέα, που ανακλά τις φωτεινές ακτίνες προς ορισμένη διεύθυνση. — **οπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀπτός* «ορατός» (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *ὀπ-* (πβ. αρχ. *ὄπ-ωπ-α*), βλ. λ. *όπή*. Οι σύγχρονοι τεχνολογικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *οπτικός δίσκος* (< αγγλ. optical disk), *οπτική αναγνώριση χαρακτήρων* (< αγγλ. optical character recognition, OCR), *οπτικό σήμα* (< αγγλ. visual sign), *οπτική ίνα* (< αγγλ. optical fibre), καθώς και φρ. όπως *οπτική απάτη* (< γαλλ. illusion d'optique), *οπτική γωνία* (< γαλλ. angle optique), *οπτικό πεδίο* (< γαλλ. champ visuel)].

οπτιμισμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που υποστηρίζει ότι ο κόσμος και όσα σχετίζονται με αυτόν βρίσκονται στην καλύτερη δυνατή κατάσταση ΑΝΤ. πεσιμισμός **2.** ΨΥΧΟΛ. στάση ζωής που βασίζεται στην πίστη για καλή εξέλιξη των πραγμάτων ή πηγάζει από την τάση να βλέπει κανείς πάντοτε τη θετική πλευρά των πραγμάτων ΣΥΝ. αισιοδοξία ΑΝΤ. πεσιμισμός, απαισιοδοξία. — **οπτιμιστής** (ο), **οπτιμίστρια** (η), **οπτιμιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. optimisme < λατ. optimum, βλ. κ. *όπτιμουμ*].

όπτιμουμ (το) {άκλ.} **1.** το καλύτερο δυνατό **2.** ΟΙΚΟΝ. ***όπτιμουμ (σημείο)*** το σημείο ισορροπίας τής οικονομίας, που εξασφαλίζει τη μέγιστη οικονομική και κοινωνική ευημερία.
[ΕΤΥΜ. < λατ. optimum, ουδ. τού επιθ. optimus «βέλτιστος, άριστος» (χρησιμοποιήθηκε ως υπερθ. τού επιθ. bonus «καλός»)].

οπτομετρία (η) → οπτικομετρία

οπτοπλινθοδομή (η) [1894] **1.** το χτίσιμο με πλίνθους **2.** τοίχος χτισμένος από πλίνθους (τούβλα).

οπτόπλινθος (η) [1883] {οπτοπλίνθ-ου | -ων, -ους} η πλίνθος (βλ.λ., σημ. 1).

οπτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** ψημένος **2. οπτή γη** η τερακότα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ. < *o-pk^w-to, με *ὀ-* προθεμ. και τη μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *pek^w- «χωνεύω-ψήνω» (> αρχ. *πέσσω*, βλ. λ. *πέψη*)].

οπώρα (η) {οπωρών} (αρχαιοπρ.) ο ωμός εδώδιμος καρπός δέντρου ΣΥΝ. φρούτο. Επίσης **οπωρικό** (το). — **οπωρικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τέλος τού καλοκαιριού» (κυρ. από το τέλος Ιουλίου μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου). Η λ. αποτελεί σύνθετο ουσ., τού οποίου το α΄ συνθ. είναι η πρόθ. *ὀπι-* (βλ. λ. *ὄπισθεν*). Ως προς το β΄ συνθ. *(-ώρα)*, οι προσπάθειες αναγωγής στη λ. *ὥρα* δεν ικανοποιούν λόγω δασύτητας. Επικρατέστερη φαίνεται η υπόθεση αμάρτ. *-ώρα* < *-ό[σ]αρᾱ < *ὄ[σ]αρ «θέρος», που συνδ. με αρχ. πρωσ. assanis «φθινόπωρο», ρωσ. ósenĭ, γοτθ. asans «καλοκαίρι», αρχ. γερμ. aran κ.ά.].

οπωροκαλλιέργεια (η) {οπωροκαλλιεργειών} η καλλιέργεια οπωρών.

οπωροκηπευτικά (τα) ΓΕΩΠ. η κάθε είδους φυτική παραγωγή (οπωροφόρα, κηπευτικά, ανθοκομικά κ.λπ. φυτά) εκτός των φυτών ευρείας καλλιέργειας (π.χ. σιτάρι)· φρούτα και λαχανικά. — **οπωροκηπευτικός**, -ή, -ό.

οπωροκομία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. κλάδος που ασχολείται με την καλλιέργεια των οπωροφόρων δέντρων.
[ΕΤΥΜ. < *οπώρα* + *-κομία* (βλ.λ.)].

οπωρολαχανικά (τα) φρούτα και λαχανικά.

οπωροπωλείο (το) [1871] κατάστημα όπου πωλούνται φρούτα, λαχανικά και χορταρικά ΣΥΝ. μανάβικο.

οπωροπώλης (ο) [μτγν.] {οπωροπωλών}, **οπωροπώλισσα** (η), {οπωροπωλισσών} ο ιδιοκτήτης οπωροπωλείου ΣΥΝ. μανάβης.

οπωροσάκχαρο (το) [1887] {οπωροσακχάρ-ου | -ων} το σάκχαρο που περιέχουν πολλά φρούτα ΣΥΝ. (επιστημ.) φρουκτόζη.

οπωροφαγία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η διατροφή με φρούτα ΣΥΝ. φρουτοφαγία. — **οπωροφάγος**, -ος, -ο.

οπωροφόρος, -α, -ο (δέντρο) που παράγει φρούτα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *όπωρο-* (< *ὀπώρα*) + *-φόρος* < *φέρω*].

οπωρώνας (ο) έκταση με οπωροφόρα δέντρα.

όπως[1] επίρρ. **1.** (ως αναφορικό επίρρ.) με τον τρόπο που· εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, που δηλώνει τρόπο: *όλα ήρθαν ~ τα περίμενα* || *αυτή η λέξη γράφεται ~ ακούγεται* (δεν παρουσιάζει ορθογραφικές δυσκολίες) || *~ τα βρήκα, έτσι τα άφησα· δεν πείραξα τίποτε·* ΦΡ. (α) ***όπως κι αν / και να*** με οποιονδήποτε τρόπο, ανεξαρτήτως τού πώς: *~ του μιλήσω, αγριεύει* (β) ***όπως και να 'χει το πράγμα / όπως και να το κάνουμε*** σε κάθε περίπτωση, ούτως ή άλλως, πάντως: *~, εσύ δεν έπρεπε να του μιλήσεις έτσι* (ακόμη και αν είχες δίκιο) (γ) ***όπως και να το πάρει κανείς*** από όποια πλευρά και αν το εξετάσει κανείς, αναμφισβήτητα (δ) ***όπως-όπως*** με τρόπο τυχαίο, πρόχειρο, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα: *βιαζόταν κι έκανε τη δουλειά ~* **2.** (ειδικότ.) (α) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, που δηλώνει παραλληλισμό: *οι Γερμανοί τρώνε πατάτες περίπου ~ εμείς τρώμε ψωμί* (β) σύμφωνα με όσα, από ό,τι: *~ καταλαβαίνεις, τα πράγματα είναι δύσκολα* || *~ ξέρω / πληροφορούμαι...* **3.** (γενικά) για τη δήλωση παραλληλισμού, παραβολής: *είναι ψηλός ~ ο πατέρας του* || *σε χώρες ~ η Ελλάδα το κλίμα είναι θερμό* **4.** για την αναφορά παραδείγματος (που δηλώνει αναλογία με κάτι που αναφέρθηκε ήδη) ή για απαρίθμηση ομοειδών πραγμάτων, που διευκρινίζουν κάτι που αναφέρθηκε: *χώρες ~ η Γερμανία, οι Η.Π.Α., η Ιαπωνία έχουν ισχυρή βιομηχανία* **5.** για τόπο/σημείο: *~ μπαίνεις στο δωμάτιο, θα το δεις μπροστά σου* || *το πρατήριο θα το βρεις ~ πας στα διακόσια μέτρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅπως* < *ὁ-* (< θ. *yo-, τής αναφορικής αντων. *ὅς · ἥ – ὅ* (βλ. λ. *όσος*) + ερωτηματικό επίρρ. *πῶς*].

όπως[2] σύνδ. **1.** (χρονικώς) ενώ, καθώς: *~ γύριζε απ' τη δουλειά του, συνάντησε έναν παλιό φίλο* **2.** (χαρακτηρισμός +όπως) επειδή: *άρρωστος ~ ήμουν, δεν μπορούσα να βγω μέσα στη βροχή* **3.** (λόγ.) (μετά από προτροπή) εισάγει πρόταση που δηλώνει το αντικείμενο τής προτροπής: *παρακαλείσθε ~ εκκενώσετε την αίθουσα* ΣΥΝ. να.
[ΕΤΥΜ. Βλ. προηγούμενο λ.].

οπωσδήποτε επίρρ. **1.** με οποιονδήποτε τρόπο, με κάθε μέσο: *πρέπει να βρούμε χρήματα ~* ΣΥΝ. δίχως άλλο **2.** ούτως ή άλλως, σε κάθε περίπτωση: *δεν είναι άψογος, αλλά ~ είναι καλύτερος από τους άλλους* ΣΥΝ. όπως και να έχει το πράγμα **3.** για να εκφραστεί έντονη κατάφαση: *–Θα συνεργαστείτε μαζί μου; - ~· δεν θα μπορούσα να σας αρνηθώ!* ΣΥΝ. βέβαια, φυσικά, σίγουρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπωσδήποτε* < *ὅπως* + αοριστολογικό μόριο *δήποτε* (< *δή* + *ποτέ*)].

οπωσούν επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατά κάποιον τρόπο, κάπως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁπωσοῦν* < *ὅπως* + *οὖν* (βλ.λ.)].

Οράγγης (ο) ποταμός τής Ν. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Orange, ονομασία που δόθηκε στον ποταμό το 1777 από τον Ολλανδό εξερευνητή R.J. Gordon προς τιμήν τού ομώνυμου βασιλικού οίκου τής Ολλανδίας].

όραμα (το) {οράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε βλέπει κανείς σε κατάσταση έκστασης: *είδε σε ~ την Παναγία* **2.** η προσδοκία μιας ποθητής ιδανικής κατάστασης, που αναφέρεται στο απώτερο μέλλον: *το ~ τής παγκόσμιας ειρήνης* || *πολιτικό / κοινωνικό ~.* — **οραματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅραμα* < *ὁρῶ* (βλ.λ.). Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. vision].

> **όραμα – όνειρο.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά. Στην κυριολεκτική του σημασία το **όνειρο** προϋποθέτει την κατάσταση τού ύπνου, ενώ το **όραμα** την κατάσταση τής έκστασης. Επίσης το *όνειρο* είναι άχρονο ή αναφέρεται και στο παρελθόν, ενώ το *όραμα* αποκλειστικά στο μέλλον. Η μεταφορική χρήση τής λ. *όραμα*, ως απόδοση τού αγγλ. vision, εισήχθη στον πολιτικό λόγο τη δεκαετία τού 1980 από πολιτικούς τού ΠΑ.ΣΟ.Κ.

οραματίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {οραματίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ **1.** (αμετβ.) βλέπω οράματα ΣΥΝ. οπτασιάζομαι ♦ **2.** (μετβ.) επιθυμώ με πάθος (ιδανική κατάσταση που ελπίζω να πραγματοποιηθεί στο μέλλον): *~ έναν κόσμο απαλλαγμένο από το μίσος και την κακία* ΣΥΝ. ονειρεύομαι. — **οραματισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

οραματιστής (ο) [μτγν.], **οραματίστρια** (η) {οραματιστριών} πρόσωπο που ονειρεύεται ένα καλύτερο αύριο, που αγωνίζεται ολόψυχα γι' αυτό.

οράριο (το) {οραρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό άμφιο των διακόνων· λευκή μακρόστενη λωρίδα υφάσματος, που κρέμεται μπροστά και πίσω στηριγμένη στον αριστερό ώμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀράριον* < λατ. orarium < os, oris «στόμα», επειδή το έν-

δυμα αυτό συνήθιζαν αρχικώς να το θέτουν κάτω από το στόμα εκείνων που μεταλάμβαναν].

όραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} μία από τις πέντε αισθήσεις, η οποία δίνει στον άνθρωπο και στα ζώα τη δυνατότητα να αντιλαμβάνονται τη μορφή των αντικειμένων, την εναλλαγή των κινήσεων και αποστάσεων, καθώς και τη διαφοροποίηση των χρωμάτων· η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς κάτι με τα μάτια του: *βελτιωμένη / αμβλυμμένη / οξεία* ~ || (καθημ.) *τα καρώτα κάνουν καλό στην* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όρασις* < *ὁρῶ* (βλ.λ.)].

ορατόριο (το) {ορατορί-ου | -ων} ΜΟΥΣ. μελοποίηση δραματικού κειμένου, κατά κανόνα θρησκευτικού περιεχομένου, η οποία δεν προορίζεται για λειτουργική χρήση· είδος θρησκευτικής όπερας, η οποία κατά κανόνα παίζεται σε συναυλιακή μορφή, χωρίς σκηνικά και κοστούμια· χρησιμοποιεί τις δυνάμεις τής όπερας: χορωδία, σολίστες, ορχήστρα· στις απαρχές τού είδους, στον 16ο αι., παιζόταν στα προσευχητήρια (oratoria), μικρές αίθουσες προσευχής δίπλα στις ρωμαιοκαθολικές εκκλησίες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. < μτγν. λατ. oratorium, όπως ονομάζονταν τον 16ο αι. οι μικρές αίθουσες προσευχής δίπλα στις ρωμαιοκαθολικές εκκλησίες, < λατ. oro «προσεύχομαι»].

ορατός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός με την αίσθηση τής όρασης, που μπορεί κανείς να τον δει: *το δημαρχείο δεν είναι ~ από αυτό το σημείο* || (μτφ.) *είναι ~ πλέον ο κίνδυνος μιας ένοπλης σύγκρουσης* ΣΥΝ. θεατός, αντιληπτός ΑΝΤ. αόρατος, αθέατος. — **ορατώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρατός* < *ὁρῶ* (βλ.λ.)].

ορατότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ορατού (βλ.λ.) **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ο βαθμός διαφάνειας τού ατμοσφαιρικού αέρα: *περιορισμένη / μειωμένη ~ λόγω ομίχλης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. visibilité].

οργανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μικρό όργανο (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το οργανέτο (βλ.λ.).

οργανέτο (το) ΜΟΥΣ. λαϊκό μουσικό όργανο με αυτόματο μηχανισμό, η λατέρνα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. organetto, υποκ. τού organo < λατ. organum < αρχ. *ὄργανον*].

οργανίδιο (το) [1897] {οργανιδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. σχηματισμός των κυττάρων με χαρακτηριστική δομή, που επιτελεί ορισμένη λειτουργία (π.χ. ο πυρήνας, τα μιτοχόνδρια κ.ά.).

οργανικισμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία που εξετάζει την κοινωνία ως βιολογικό οργανισμό, ο οποίος γεννιέται, αναπτύσσεται και ωριμάζει με φυσικό τρόπο **2.** ΙΑΤΡ. θεωρία που αποδίδει κάθε νόσο σε βλάβη τού αντίστοιχου οργάνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organicism].

οργανικός, -ή, -ό 1. ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με κάποιο από τα όργανα τού σώματος: *~ διαταραχές / παθήσεις* || *το πρόβλημά σας δεν οφείλεται σε ~ αίτια, αλλά σε ψυχολογικά* • **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που προέρχεται από ζωντανό οργανισμό, ο ενόργανος: *~ ουσίες* **3.** ΧΗΜ. (α) (ένωση) που περιέχει άνθρακα ΑΝΤ. ανόργανος (β) ***οργανική χημεία*** βλ. λ. *χημεία* **4.** (μτφ.) (α) αυτός που αποτελεί μέλος συνόλου, που συνδέεται με κάτι άλλο σε ένα σύνολο: *ένα ~ κομμάτι τής παράταξής μας δυσλειτουργεί* || *αποτελεί ~ τμήμα τής επιχείρησης* || *στο τραγούδι υπάρχει ~ σύνδεση μεταξύ στίχου και μουσικής* ΣΥΝ. δομικός, θεμελιακός (β) ***οργανικός νόμος*** αυτός που ρυθμίζει την οργάνωση μιας υπηρεσίας (γ) ***οργανική θέση*** η θέση υπαλλήλου που προβλέπεται από το Δημόσιο ή από το καταστατικό εταιρείας, οργανισμού κ.λπ.: *επειδή φέτος δεν θα καλυφθούν οι ~ στα σχολεία, θα προσληφθούν αναπληρωτές καθηγητές* **5.** (α) (ως ουσ.) ο (δημόσιος) υπάλληλος που κατέχει οργανική θέση: *η υπηρεσία διαθέτει τρεις οργανικούς και δύο αναπληρωτές* (β) αυτός που σχετίζεται με τους υπαλλήλους που κατέχουν οργανική θέση: *αύξηση τής ~ δύναμης τού Λιμενικού Σώματος* **6.** ΜΟΥΣ. (μουσική σύνθεση) γραμμένη μόνο για όργανα: *θα ακούσουμε ένα παραδοσιακό ~ κομμάτι* || *~ σύνθεση / μελωδία.* — **οργανικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὄργανον* (βλ.λ.). Οι χημ. και βιολ. όροι αποδίδουν το γαλλ. organique, ενώ στη σημ. 6 αποδίδεται το γαλλ. instrumental].

οργανισμός (ο) [1799] **1.** ΒΙΟΛ. κάθε ον που εμφανίζει τα χαρακτηριστικά τής ζωής (λ.χ. αναπνοή, διατροφή, αύξηση, αναπαραγωγή κ.ά.) και το οποίο μπορεί να αποτελείται από ένα ή περισσότερα στοιχεία (λ.χ. κύτταρα), που επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία και επιδρούν το ένα στο άλλο: *μονοκύτταροι / πολυκύτταροι ~* || *απλοί / πολύπλοκοι ~* || *τα βακτήρια είναι οι απλούστεροι ~* **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των οργάνων τού ανθρώπινου σώματος (που αλληλεπιδρούν για το φαινόμενο τής ζωής) και συνεκδ. η ποιότητα (η κράση) αυτού τού συνόλου: *έχει γερό ~* || *ο ~ του αντεπεξήλθε σε μια πολύ δύσκολη εγχείρηση* || *ασθενής / υγιής ~* **3.** (μτφ.) κάθε σύνολο στοιχείων (μερών) που αλληλεπιδρούν και επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία: *κατά μία κοινωνιολογική θεώρηση η ανθρώπινη κοινωνία είναι ένας ~* • **4.** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τη συγκρότηση, την οργάνωση και τη λειτουργία ενός φορέα, μιας υπηρεσίας κ.λπ.: *~ δικαστηρίων* **5.** ***Οργανισμός*** (ο) (α) κάθε υπηρεσία που λειτουργεί με βάση ορισμένο κανονισμό για την επίτελεση ενός σκοπού: *~ Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος* (Ο.Τ.Ε.) || *~ κοινωνικής ασφάλισης / συγκοινωνιών / τουρισμού* (β) ***Μη Κυβερνητικός Οργανισμός*** (αγγλ. Non Governmental Organisation-N.G.O.) πολιτικός, θρησκευτικός, οικολογικός, ειρηνιστικός κ.λπ. οργανισμός που δεν δημιουργείται από ένα κράτος αλλά από ιδιώτες με σκοπό την υλοποίηση κοινών στόχων μέσω τής ενημέρωσης και τής ευαισθητοποίησης των πολιτών, τής άσκησης πίεσεως προς την κυβέρνηση κ.λπ. **6.** σύνολο προσώπων που συνεργάζονται για συγκεκριμένο σκοπό με τη μορφή λ.χ. εταιρείας: *εκπαιδευτικός ~* || *συγκροτώ έναν ~ για χρηματιστηριακές δραστηριότητες* **7.** ***(διεθνής) οργανισμός*** μηχανισμός που έχει θεσμοθετηθεί από σύνολο κρατών, τα οποία συνεργάζονται για συγκεκριμένο σκοπό (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, στρατιωτικό κ.ά.): *Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών* (Ο.Η.Ε.) || *Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών* (Ο.ΠΕ.Κ.) || *το ΝΑΤΟ είναι ένας διεθνής ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. organisme].

οργανίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο μουσικός που παίζει εκκλησιαστικό όργανο. Επίσης **οργανιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. organista < organo < αρχ. *ὄργανον*].

όργανο (το) {οργάν-ου | -ων} **1.** ΜΟΥΣ. (α) μουσικό όργανο, ειδική κατασκευή που παράγει μουσικούς ήχους (β) (ειδικότ.) το εκκλησιαστικό όργανο: *φούγκες τού Μπαχ για ~* ΦΡ. ***άρχισαν τα όργανα*** άρχισαν να εκδηλώνονται αντιδράσεις **2.** καθένα από τα μέρη τού σώματος, που έχει συγκεκριμένο σκοπό ή λειτουργία: *η καρδιά, το συκώτι, οι πνεύμονες είναι όργανα τού ανθρώπινου σώματος* || *τα γεννητικά / αναπνευστικά / πεπτικά ~* || *μεταμόσχευση οργάνου* || *ζωτικό ~* || *μερική / ολική αχρήστευση οργάνου* || *δωρητής οργάνου·* ΦΡ. (α) ***εμπόριο οργάνων*** η (παράνομη συνήθ.) διακίνηση οργάνων τού ανθρώπινου σώματος, που προορίζονται για μεταμόσχευση: *οι συχνές εξαφανίσεις παιδιών στον Τρίτο Κόσμο σχετίζονται με το ~ για μεταμόσχευση* (β) ***ανάλογα όργανα*** βλ. λ. *ανάλογος* **3.** (ευφημ.) το πέος (συχνά και οι όρχεις) **4.** (α) κάθε εργαλείο ή αντικείμενο με το οποίο εκτελούμε ένα έργο: *ο χάρακας είναι γεωμετρικό ~* || *το τηλεσκόπιο είναι ένα ~ για την παρατήρηση τού ουρανού* || *για τις μετρήσεις στη φυσική χρησιμοποιούνται ~ ακριβείας* || *ηλεκτρονικά ~ αναπαραγωγής ήχου* || *όργανα βασανιστηρίων* (β) ΓΥΜΝΑΣΤ. κάθε αντικείμενο που χρησιμοποιείται για την εκτέλεση γυμναστικών ασκήσεων **5.** (μτφ.) κάθε πρόσωπο ή πράγμα που χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση των σκοπών (κάποιου): *η εφημερίδα αυτή υπήρξε επί δεκαετίες το επίσημο ~ τού κόμματος* || (συχνά κακόσ.) *χωρίς να το γνωρίζει, έγινε ~ για τα σχέδια των κακοποιών* || *οι δημαγωγοί παραπλανούν τον λαό και τον μετατρέπουν σε άβουλο ~ τους* **6.** (ειδικότ.) σύνολο ανθρώπων (ή και μεμονωμένα πρόσωπα) που έχουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες στο πλαίσιο ευρύτερου συνόλου (λ.χ. η κεντρική επιτροπή, το εκτελεστικό γραφείο ενός κόμματος): *οι απόψεις για την προεκλογική στρατηγική θα συζητηθούν πρώτα στα ~ τού κόμματος* || *η πειθαρχική επιτροπή αποτελεί το αρμόδιο ~ για την επιβολή κυρώσεων* || *συλλογικό / κρατικό ~* || *γνωστοποιήθηκε η σύνθεση τού ανώτατου οργάνου τού Οργανισμού* || *τα ~ τής Τοπικής Αυτοδιοίκησης·* ΦΡ. ***όργανο τής τάξεως*** ο αστυνομικός **7.** (αργκό) ο μη βαθμοφόρος αστυνόμος • **8.** αντικείμενο ειδικής κατασκευής, ώστε να παράγει μουσικούς ήχους· χρησιμοποιείται στην εκτέλεση μουσικών συνθέσεων. — (υποκ.) **οργανάκι** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄργανον* < θ. *ὀργ-* (ετεροιωμ. βαθμ. θ. που απαντά στη λ. *ἔργ-ον*, βλ.λ.) + επίθημα *-ανον* (πβ. *ξό-ανον*). Μέσω τού λατ. organum η λ. πέρασε σε αρκετές γλώσσες, πβ. αγγλ. organ, γαλλ. organe, γερμ. Organ κ.ά.].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τα όργανα τού σώματος από πλευράς γραμματικής, κατατάσσονται και στα τρία γένη. Πολλά όργανα είναι γένους αρσενικού, όπως *ο οφθαλμός, ο κόγχος, ο εγκέφαλος, ο λάρυγγας, ο φάρυγγας, ο οισοφάγος, ο πνεύμονας, ο στόμαχος, ο σπλήνας, ο νεφρός, ο όρχις* κ.ά. Άλλα όργανα είναι γένους θηλυκού, όπως *η καρδιά, η ωοθήκη, η σάλπιγγα, η μήτρα*, και άλλα γένους ουδετέρου, όπως *το ήπαρ, το πάγκρεας, το έντερο* κ.λπ. Συχνή είναι η διάσταση τού γένους ανάμεσα στην επίσημη ιατρική ορολογία και την καθημερινή γλώσσα. Ο *σπλήνας*, λ.χ., γίνεται η *σπλήνα*, ενώ ο *νεφρός* γίνεται το *νεφρό*. Άλλα όργανα εκφράζονται στην καθημερινή γλώσσα με διαφορετικές από τις λέξεις τής ορολογίας, λ.χ. το *ήπαρ* γίνεται *συκώτι*, που όμως είναι απολύτως αδόκιμο εάν χρησιμοποιηθεί στην ιατρική.

οργανογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. κύρια φάση τής εμβρυογένεσης, κατά την οποία τα κύτταρα τού αναπτυσσόμενου εμβρύου μετατρέπονται σε πλήρη –δομικώς και λειτουργικώς– όργανα. — **οργανογενετικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogenesis].

οργανογενής, -ής, -ές {οργανογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΟΡΥΚΤ. πέτρωμα που προέρχεται από απολιθώματα ή υπολείμματα οργανικών όντων, δηλ. ζώων και φυτών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogenous].

οργανογόνος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που παράγει οργανικές ενώσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogen].

οργανόγραμμα (το) {οργανογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γραφική παράσταση τής σύνθετης δομής και λειτουργίας επιχείρησης, ιδρύματος, οργανισμού κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogram (συνηθέστερος ο όρ. organisation chart)].

οργανοληπτικός, -ή, -ό [1892] ΧΗΜ. (για τις ιδιότητες των τροφίμων) αυτός που γίνεται αντιληπτός από τα αισθητήρια όργανα: *~ χαρακτηριστικά των τροφίμων είναι το χρώμα, η οσμή, η γεύση και η υφή.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. organoleptique].

οργανολογία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. κλάδος τής μουσικής, που ασχολείται με τη μελέτη των μουσικών οργάνων. — **οργανολογικός, -ή, -ό** [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. organologie].

οργανομεταλλικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (χημική ένωση) τα μόρια τής οποίας περιέχουν άτομα άνθρακα απευθείας ενωμένα με άτομα μετάλ-

λων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organometallic].

οργανοπαίκτης [1887] κ. (καθημ.) **οργανοπαίχτης** (ο) {οργανοπαικτών} ο επαγγελματίας μουσικός που παίζει συνήθ. λαϊκό μουσικό όργανο. — **οργανοπαιξία** (η).

οργανοποιείο (το) [1889] εργαστήριο κατασκευής ή/και επισκευής μουσικών οργάνων.

οργανοποιία (η) [μτγν.] **1.** η τέχνη τής κατασκευής μουσικών οργάνων **2.** βιομηχανία παραγωγής και επισκευής μουσικών οργάνων. — **οργανοποιός** (ο/η) [μτγν.], **οργανοποιητικός**, -ή, -ό.

οργαντίνα κ. **οργκαντίνα** (η) {χωρ. πληθ.} βαμβακερό ή μεταξωτό ύφασμα, λεπτό και διαφανές, συνήθ. κολαρισμένο στις άκρες, που χρησιμοποιείται για γυναικεία ρούχα και τραπεζομάντηλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. organdi, αβεβ. ετύμου, πιθ. < organsin «είδος μεταξωτού υφάσματος, οργκάντσα» < αραβ. ή περσ. Urganj (σήμερα Urgench), όνομα πόλης τού Ουζμπεκιστάν, γνωστής για την παραγωγή αυτού τού υφάσματος].

οργανωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει σαφώς καθορισμένη εσωτερική δομή και στόχους: ~ *εταιρεία / κράτος / στρατός / πανεπιστήμιο* || *έπεσε θύμα τού ~ εγκλήματος* || *τα ~ οικονομικά συμφέροντα εμποδίζουν το μεταρρυθμιστικό έργο* **2.** αυτός που γίνεται με σύστημα και τάξη, που έχει μελετηθεί λεπτομερώς σε κάθε του στάδιο: *ενεργεί βάσει ~ σχεδίου* || *~ εκστρατεία / διαδηλώσεις* || *οι αντιδράσεις στην πολιτική αυτή εκδηλώθηκαν με καλά ~ κινήσεις / ενέργειες* ΑΝΤ. ανοργάνωτος **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) (α) αυτός που τον χαρακτηρίζει η προετοιμασία, η τάξη και η συστηματικότητα: *είναι ~ άνθρωπος, δεν αφήνει τίποτα στην τύχη* || *ήρθε ~ στη συνέλευση με όλα τα στοιχεία που θα χρειάζονταν* (β) αυτός που έχει ενταχθεί σε οργάνωση (βλ.λ., σημ. 4): *είναι ~ στο Κ.Κ.Ε.* || *~ οπαδός ομάδας* ΑΝΤ. ανένταχτος. — **οργανωμένα** επίρρ.

οργανώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {οργάνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθορίζω τη διάταξη των μερών ενός όλου ή τον τρόπο ενεργειών των μελών ενός συνόλου, ώστε να λειτουργεί κανονικά και αποδοτικά: *~ το αρχείο / το πρόγραμμα / τα δεδομένα σε καρτέλες / τις δραστηριότητες κάποιου / τη διοίκηση τής εταιρείας* || *~ μια ομάδα εργαζομένων* **2.** σχεδιάζω και θέτω σε λειτουργία (δραστηριότητες, θεσμό, οργανισμό): *~ επιχείρηση / εκδήλωση / συζήτηση / συναυλία / ανθρωπιστική σταυροφορία / συνωμοσία* **3.** (μεσοπαθ. ***οργανώνομαι***) (για πρόσ.) (α) εντάσσομαι σε ομάδα ανθρώπων, που τους συνδέουν κοινές αρχές και επιδιώξεις, γίνομαι μέλος μιας οργάνωσης: *~ στη νεολαία τού κόμματος / στο σωματείο* (β) θέτω πρόγραμμα (στις δραστηριότητές μου, σε συγκεκριμένη εργασία μου, στη ζωή μου): *πρέπει να οργανωθώ, γιατί δεν θα τα βγάλω πέρα με όλα αυτά που έχω αναλάβει.*

οργάνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να σχεδιάζει και να θέτει κανείς (κάτι) σε λειτουργία: *αναλαμβάνω την ~ εράνου* ΣΥΝ. διοργάνωση **2.** η αρμονική συγκρότηση μερών συνόλου, με σκοπό την εύρυθμη και αποδοτική λειτουργία του: *η ~ τής εταιρείας πάσχει / έχει κενά* || *άψογη ~* || *~ γραφείου* **3.** η ιδιότητα συνόλου να λειτουργεί με τρόπο που χαρακτηρίζεται από την παραπάνω συγκρότηση: *μια εταιρεία με υποδειγματική ~* **4.** η επισήμως συγκροτημένη ομάδα ατόμων, που συνδέονται με κοινές πεποιθήσεις και αγωνίζονται για την πραγμάτωση των ίδιων στόχων: *~ για την προστασία των δικαιωμάτων τού πολίτη / προστασίας τού καταναλωτή* || *εντάσσομαι σε ~* || *μέλος οργάνωσης* || *κομματική / παρεκκλησιαστική / παραστρατιωτική / τρομοκρατική / οικολογική / ειρηνιστική / κοινωνική ~.* — **οργανωσιακός**, -ή, -ό.

οργανώσιμος, -η, -ο [1849] αυτός που είναι δυνατόν να οργανωθεί.

οργανωτής (ο) [1888], **οργανώτρια** (η) [1892] {οργανωτριών} πρόσωπο υπεύθυνο για την οργάνωση ενός έργου, μιας εκδήλωσης κ.λπ.

οργανωτικός, -ή, -ό [1884] **1.** αυτός που σχετίζεται με την οργάνωση: *~ προβλήματα / πνεύμα / αλλαγή / σχήμα* || *«η Καβάλα και η Θεσσαλονίκη λειτουργούσαν ως ~ κέντρα τής καπνοπαραγωγής στη Μακεδονία»* (εφημ.) || *η ~ επιτροπή τού συνεδρίου / των αγώνων* **2.** (ειδικότ.) αυτός που είναι κατάλληλος ή ικανός να οργανώσει (κάτι): *~ νους / τύπος / προσωπικότητα* || (ως ουσ.) *η Γραμματεία Οργανωτικού τού κόμματος.* — **οργανωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

οργασμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. η κορύφωση τής σεξουαλικής διέγερσης και ικανοποίησης: *φθάνω σε ~* **2.** (μτφ.) η ανάπτυξη έντονης δραστηριότητας: *οικοδομικός ~* **3.** (για τη φύση) η άνοιξη: *«Άνοιξη! Η νεότης τού χρόνου! Τι ~!»* (Γρ. Ξενόπουλος). — **οργασμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὀργῶ (-άω)* «έχω έντονη επιθυμία (κυρ. για συνουσία)» < *ὀργή* (βλ.λ.)].

οργή (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη ψυχική κατάσταση που προκαλείται από αδικία, προσβολή ή γενικότ. κάτι που δυσαρεστεί και εκδηλώνεται με επιθετική συμπεριφορά και επιθυμία για εκδίκηση, ο έντονος θυμός: *στιγμή / ξέσπασμα οργής·* ΦΡ. (α) ***οργή Θεού*** μεγάλες συμφορές και δοκιμασίες: *~ έπεσε σ' αυτό το σπίτι* ΣΥΝ. θεομηνία (β) ***φωνή λαού, οργή Θεού*** βλ. λ. *φωνή* (γ) ***δίνω τόπο στην οργή*** (*δότε τόπον τῇ ὀργῇ*, Κ.Δ. *Ρωμ.* 12, 19) συγκρατώ τον θυμό μου (δ) ***να πάρει η οργή!*** έκφραση αγανάκτησης ή μεγάλου εκνευρισμού: *~! Τώρα βρήκε να μου χαλάσει το αυτοκίνητο!* (ε) ***άι στην οργή!*** για την έκφραση αγανάκτησης, που μπορεί να στρέφεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο ή πράγμα. Επίσης (λαϊκ.) **όργητα** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χαρακτήρας, έντονη ιδιοσυγκρασία», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. ūrjā «τροφή, σθένος», πράγμα που οδηγεί σε I.E. *werg- / *worg- «φουσκώνω (από οργή, δύναμη)». Η σημασιολ. εξέλιξη «χαρακτήρας» → «θυμός» μαρτυρείται επίσης στο αρχ. ιρλ. ferc «θυμός». Λιγότερο πιθ. η άποψη ότι οργή < *ὀρ(ο)γά (με συγκοπή) < *ὀρέγω* «απλώνω» – «επιθυμώ έντονα». Η λ. *ὀργή* (η οποία δεν εμφανίζεται στον Όμηρο) αναφέρεται κυρ. στην εκδήλωση τής αγανάκτησης με βίαιη συμπεριφορά, η οποία όμως δεν περιλαμβάνει και τη μνησικακία (όπως η λ. *χόλος*), καλύπτει δε στενότερο σημασιολ. πεδίο από τη λ. *θυμός* (βλ.λ.)].

οργιά (η) → οργυιά

όργια (τα) ▸ όργιο

οργιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {οργίασα} **1.** (κυριολ.) συμμετέχω σε όργια (βλ.λ.) **2.** (συνήθ. μτφ.) χαρακτηρίζομαι από μεγάλη ένταση, από έξαρση των στοιχείων μου: *οργιάζουν οι φήμες για πραξικόπημα* || *κοντά στον ποταμό η βλάστηση οργιάζει* || *Η φαντασία σου οργιάζει! Δεν έκανα τίποτε από αυτά που ισχυρίζεσαι!* **3.** ενεργώ με τρόπο αυθαίρετο, ασύδοτο: *τα μέλη παρακρατικών οργανώσεων οργιάζουν στο παρασκήνιο των εκλογών* **4.** κάνω απίστευτα, καταπληκτικά πράγματα: *οργίασε χθες ο επιθετικός τής Λίβερπουλ· έκανε ό,τι ήθελε τους αντιπάλους.* — **οργιαστής** (ο) [μτγν.] (σημ. 1).

οργιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με όργια: *~ χορός / τελετή* **2.** (μτφ. για τη βλάστηση) πολύ πυκνός και ανεπτυγμένος (βλ. κ. λ. *οργιώδης*). — **οργιαστικά** επίρρ.

οργίζω ρ. [αρχ.] {όργισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** προκαλώ την οργή και τον θυμό σε (κάποιον), εξαγριώνω ΣΥΝ. εξοργίζω, θυμώνω **2.** (μεσοπαθ. ***οργίζομαι***) καταλαμβάνομαι από θυμό και αγανάκτηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω.*

οργίλος, -η, -ο **1.** πολύ θυμωμένος, οργισμένος: *~ ύφος / δήλωση* ΣΥΝ. εξοργισμένος **2.** αυτός που οργίζεται εύκολα ΣΥΝ. ευέξαπτος, οξύθυμος. — **οργίλως** επίρρ. [αρχ.], **οργιλότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀργή* + παραγ. επίθημα *-ίλος*].

όργιο (το) {οργί-ου | -ων} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε ακόλαστη πράξη που οφείλεται σε αχαλίνωτα σαρκικά πάθη: *ρωμαϊκά ~* || *επιδίδομαι σε ~* **2.** (εκφραστ.) (α) για κάτι που εμφανίζεται σε μεγάλη ένταση ή έξαρση: *~ παραπληροφόρησης / φημών για καταστροφικό σεισμό* (β) σειρά παράνομων ή αθέμιτων πράξεων: *~ φημών για καταστροφικό σεισμό* || *~ προσλήψεων στο Δημόσιο* **3.** (αργκό, ως χαρακτηρισμός προσώπου με απαράδεκτη συμπεριφορά και νοοτροπία ή ανίκανου να χειριστεί σωστά κάτι): *είναι ~ ο άνθρωπος· δεν μπορεί να κάνει τίποτα σωστά!* ● **4.** ***όργια*** (τα) (στην αρχαιότητα) μυστηριακές τελετές προς τιμήν κάποιου θεού: *διονυσιακά ~.* — **οργιαστικός**, -ή, -ό [αρχ.], **οργιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μυστηριακές πράξεις (κυρ. προς τιμήν τού Διονύσου και τής Δήμητρας)», ετυμολ. βαθμ. θ. που απαντά στη λ. *ἔργον* (βλ.λ.), πιθ. μέσω αμάρτυρου ουσ. **Fοργά*. Στην εξέλιξη προς τη σημ. «ακόλαστες, ανήθικες πράξεις» συνέβαλε τόσο η παρετυμολ. σύνδεση με τη λ. *ὀργή* (βλ. λ. *οργασμός*) όσο και η δυσμενής θεώρηση τού περιεχομένου των μυστηριακών *ὀργίων* κατά τη χριστιανική εποχή].

οργιστικός, -ή, -ό [μεσν.] εξοργιστικός.

οργιώδης, -ης, -ες [1887] {οργιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που σχετίζεται με όργια, οργιαστικός· ΦΡ. (μτφ.) ***οργιώδης / οργιαστική βλάστηση*** η υπερβολικά ανεπτυγμένη βλάστηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

οργκανάιζερ (το) {άκλ.} **1.** σημειωματάριο δερματόδετο ή με πλαστικό κάλυμμα, που ανοίγει σαν βιβλίο, διαθέτει ημερολόγιο για να σημειώνει κανείς τα καθημερινά ραντεβού και τις υποχρεώσεις του, μικρή ατζέντα για τηλέφωνα και διευθύνσεις κ.λπ. (πβ. λ. *ατζέντα*) **2.** ηλεκτρονική ατζέντα τσέπης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. organiser < organise < organ (< αρχ. *ὄργανον*)].

οργουελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Άγγλο συγγραφέα Τζωρτζ Όργουελ (1903-1950) **2.** αυτός που περιγράφει το μέλλον τής ανθρωπότητος προβλέποντας συνθήκες ελευθερίας, κυβερνητικής παρεμβάσεως στην προσωπική ζωή των πολιτών κ.λπ. (όπως περιγράφονται στο βιβλίο τού Τζ. Όργουελ «1984»). — **οργουελικά** επίρρ.

οργυιά (η) (σχολ. ορθ. *οργιά*) **1.** μονάδα μήκους ίση με την απόσταση των χεριών τεντωμένων στα πλάγια **2.** ΝΑΥΤ. αγγλική μονάδα μήκους ίση με δύο γιάρδες, δηλ. 1,83 μέτρα (χρησιμοποιείται κυρίως για τη μέτρηση τού βάθους τής θάλασσας).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ὄργυια*, πιθ. < **ὀρογυῖα* (με συγκοπή), παρακ. χωρίς αναδιπλασιασμό και χρονική αύξηση (μαρτυρείται άλλωστε το δευτερογενές αρχ. *ὀρόγυια*) < ρ. *ὀρέγω* «απλώνω, εκτείνω – επιθυμώ» (βλ. λ. *ὀρέγομαι*). Κατ' άλλη άποψη, *ὄργυια* < **ὤργυια* (βραχυντικός νόμος τού Osthoff) < **ὠρογυῖα* (με συγκοπή), μτχ. τού παρακ. *ὤρογα* (ρ. *ὀρέγω*)].

οργώ ρ. αμετβ. {οργάς...· μόνο στον ενεστ.} (για πρόσ. κ. ζώα) βρίσκομαι σε οργασμό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀργῶ (-άω)* < *ὀργή* (βλ.λ.)].

όργωμα (το) [μεσν.] {οργώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σκάψιμο τής γης με αλέτρι ή τρακτέρ **2.** η εδαφική έκταση που έχει οργωθεί. Επίσης **όργωση** (η).

οργώνω ρ. μετβ. {όργω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σκάβω τη γη με αλέτρι ή τρακτέρ ΣΥΝ. αροτριώ **2.** (μτφ.) διασχίζω (έκταση, εκτεταμένη περιοχή) για ορισμένο σκοπό: *η αστυνομία έχει οργώσει όλο το νησί, ψάχνοντας για τον δολοφόνο.* — **οργωτής** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀργῶ (-άω)* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε *-ώνω*), αρχική σημ. «αρδεύομαι» (πβ. *ὀργάς* «εύφορη γη, ποτισμένη, έτοιμη προς καλλιέργεια») < *ὀργή* (βλ.λ.). Για την άλλη σημ. τού ρ. *ὀργῶ* «έχω έντονη επιθυμία για συνουσία» βλ. λ. *οργασμός*].

ορδή (η) [1875] άτακτο πλήθος πολεμιστών, που βιαιοπραγεί, λεηλατεί και καταστρέφει τις περιοχές από τις οποίες διέρχεται: *οι ~ τού Αττίλα / των βαρβάρων / των εχθρών* || (μτφ.) *ορδές τουριστών* ΣΥΝ. στίφος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. horde < ταταρ. (h)orda «στρατόπεδο», πβ.

κ. τουρκ. ordu].

ορεβουάρ επιφ. εις το επανιδείν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. au revoir «εις το επανιδείν»].

ορέγομαι ρ. μετβ. αποθ. {ορέχτηκα} (λαϊκ.) κατέχομαι από έντονη επιθυμία για (κάτι). λαχταρώ: ~ *πλούτη και τιμές* / *ένα ποτό* ΣΥΝ. ποθώ, επιθυμώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρέγω* «απλώνω. εκτείνω» (και μτφ. «επιθυμώ πολύ») < *ὀ*- προθεμ. + I.E. *reg- «διευθύνω. κατευθύνω. τεντώνω». πβ. σανσκρ. ṛ-ñ-játi «εκτείνομαι», λατ. rego «ευθύνω, κυβερνώ». rex «βασιλιάς», γαλλ. roi. droit «δικαίωμα, δίκαιο», ισπ. derecho (< λατ. de-rectus). γερμ. recht. αγγλ. right κ.ά. Ομόρρ. *ὄργυια* (βλ. λ. *οργυιά*). Παράγ. *ὄρεξις (-η), ὀρεκτ-ικός* κ.ά.].

ορειβασία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ανάβαση στα βουνά **2.** (ειδικότ. ως άθλημα) ανάβαση σε βουνά με κατάλληλο εξοπλισμό ή γενικότ. η διάβαση δύσβατων περιοχών, η πεζοπορία στη φύση ΣΥΝ. αλπινισμός.

ορειβάτης (ο) {ορειβατών}. **ορειβάτισσα** (η) {ορειβατισσών} πρόσωπο που επιδίδεται στην ορειβασία ως άθλημα ΣΥΝ. αλπινιστής. — **ορειβατώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρει*- (< *ὄρος*) + *-βάτης* < *βαίνω*].

ορειβατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ορειβασία και τους ορειβάτες: ~ *σύλλογος* / *καταφύγιο* / *εξοπλισμός*.

ορεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα όρη: ~ *κλίμα* / *αέρας* / *μονοπάτι* / *πληθυσμός*· ΦΡ. ***ορεινός όγκος*** μεγάλο βουνό ή σύνολο βουνών που καταλαμβάνουν μεγάλη έκταση: *ο ~ της Πεντέλης* / *της Πάρνηθας* ΣΥΝ. βουνήσιος **2.** (για τόπο) γεμάτος βουνά: ~ *χώρα* **3.** ***ορεινά*** (τα) οι περιοχές που έχουν πολλά βουνά: *στα ~ τού νησιού το κλίμα είναι πιο ψυχρό* **4.** ΙΣΤ. ***Ορεινοί*** (οι) (γαλλ. Les Montagnards) ομάδα ριζοσπαστών βουλευτών. οι οποίοι στη γαλλική Συμβατική Συνέλευση μετά την Επανάσταση τού 1789 κατείχαν τα άνω έδρανα και ήταν αντίπαλοι των Γιρονδίνων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀρεσ-νός* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος -σν- και αντέκταση) < *ὄρος. ὄρους* (< **ὄρεσ-ος*)].

ορειχάλκινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από ορείχαλκο: ~ *άγαλμα* (πβ. λ. *μπρούντζινος*) **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***ορειχάλκινη εποχή*** δεύτερη προϊστορική περίοδος τής εποχής των μετάλλων. που χαρακτηρίζεται από την ανακάλυψη και χρήση τού ορειχάλκου.

ορείχαλκος (ο) {ορειχάλκου | χωρ. πληθ.} μεταλλικό κράμα χαλκού και ψευδαργύρου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή αντικειμένων και στη διακοσμητική (πβ. λ. *μπρούντζος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρει*- (< *ὄρος*) + *χαλκός*].

ορειχαλκουργία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** η τεχνική τής κατεργασίας τού ορειχάλκου **2.** η βιομηχανία παραγωγής τού ορειχάλκου.

ορειχαλκουργός (ο) [1840] τεχνίτης που κατεργάζεται τον ορείχαλκο και κατασκευάζει ορειχάλκινα αντικείμενα.
[ΕΤΥΜ. < *ορείχαλκος* + *-ουργός* < *έργο*].

ορειχαλκώνω ρ. μετβ. {ορειχάλκω-σα, -θηκα, -μένος} επικαλύπτω (επιφάνεια) με ορείχαλκο. — **ορειχάλκωση** (η).

ορεκτικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ορεχτικός 1.** (για φαγητά ή ποτά) αυτός που λόγω τής γεύσης ή τής οσμής του διεγείρει την όρεξη για φαγητό: ~ *μεζέδες* / *μυρωδιές*· ΦΡ. ***ορεκτικό ποτό*** το απεριτίφ (βλ.λ.) **2.** ***ορεκτικό*** (το) έδεσμα ή ποτό που καταναλώνεται προ τού κυρίως φαγητού για να ανοίξει την όρεξη: *τους έβγαλα τζατζίκι για* ~ ΣΥΝ. ορντέβρ. μεζές.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρεκτός* < *ὀρέγω* (βλ. λ. *ορέγομαι*)].

ορεξάτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει καλή και ευχάριστη διάθεση: *πολύ ~ μάς ήρθες σήμερα* ΣΥΝ. κεφάτος, ευδιάθετος **2.** αυτός που έχει έντονη διάθεση για κάτι: *μας ήρθε ~ για καβγά*.

όρεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις. -έξεων} **1.** η επιθυμία για φαγητό: *μου ανοίγει* / *κόβεται η* ~ (αποκτώ/χάνω την επιθυμία μου για φαγητό) ΑΝΤ. ανορεξία· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τρώγοντας έρχεται / ανοίγει η όρεξη*** όσο περισσότερα αποκτά ή απολαμβάνει κανείς τόσο περισσότερα επιθυμεί (β) ***περί ορέξεως ουδείς λόγος*** για να δηλωθεί ότι οι προτιμήσεις ποικίλλουν από άτομο σε άτομο (γ) ***καλή όρεξη!*** (i) ως χαιρετισμός πριν από το γεύμα (ii) ευχετ. προς κάποιον που πρόκειται να φάει ● **2.** (κατ' επέκτ.) επιθυμία ή διάθεση για μια ενέργεια: *τελευταίως δεν έχω ~ για δουλειά* || *έχεις ~ για καβγά;* ΣΥΝ. κέφι. προθυμία· ΦΡ. (α) (επιτιμητικά) ***όρεξη έχεις;*** άφησέ με ήσυχο: *Ήρθες να μου πεις τέτοια πράγματα βραδιάτικα:* ~: (β) ***άλλη όρεξη δεν είχα!*** δεν έχω καμία διάθεση να...: *~ να κάθομαι τέτοια ώρα να ακούω αυτές τις ανοησίες!* (γ) ***ανοίγω την όρεξη (κάποιου)*** βλ. λ. *ανοίγω* (δ) ***η όρεξή μου τραβάει (κάτι)*** επιθυμώ (κάτι): *τι τραβάει η όρεξή σου;* || *να κάνεις ό,τι τραβάει η όρεξή σου* **3.** ***ορέξεις*** (οι) ενστικτώδεις επιθυμίες, συνήθ. σεξουαλικές: *ικανοποιώ τις ~ μου*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄρεξις* < *ὀρέγω* (βλ. λ. *ορέγομαι*). Ήδη μεσν. είναι οι φρ. *έχω όρεξη να..., μου κάνει όρεξη να...*, ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανοίγω την όρεξη* (< γαλλ. ouvrir l'appétit). *καλή όρεξη!* (< γαλλ. bon appétit!), *περί ορέξεως ουδείς λόγος* (< γαλλ. des goûts on ne parle pas) κ.ά.].

ορεογονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. **1.** η διαδικασία σχηματισμού των βουνών **2.** ο κλάδος που μελετά τον τρόπο σχηματισμού των βουνών. Επίσης **ορεογένεση**.
[ΕΤΥΜ. < *ορεο*- (< *όρος*) + *γονία* < *γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orogénie].

ορεογραφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής γεωγραφίας. που μελετά τη μορφολογία των βουνών και τα αναπαριστά ανάγλυφα σε χάρτες. — **ορεογραφικός**, -ή, -ό [1854].
[ΕΤΥΜ. < *ορεο*- (< *όρος*) + *-γραφία* < *γράφω*. ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. orographie].

ορεοδομή (η) **1.** η μορφολογία των βουνών **2.** η μορφολογία και η τεκτονική διαμόρφωση μιας χώρας.
[ΕΤΥΜ. < *ορεο*- (< *όρος*) + *δομή*].

ορεομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ανάγλυφη παράσταση σε χάρτη τής μορφολογίας τού εδάφους με καμπύλες, σκιάσεις και χρώματα.
[ΕΤΥΜ. < *ορεο*- (< *όρος*) + *-μετρία* < *μέτρο*. ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orometry].

ορεσίβιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κατοικεί στα βουνά. σε ορεινές περιοχές: *οι ~ (κάτοικοι) τής Πίνδου* ΣΥΝ. ορεινός, βουνήσιος ΑΝΤ. πεδινός. καμπήσιος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὀρεσι*- (δοτ. πληθ. τού ουσ. *ὄρος*) + *βίος*].

ορεσιπάθεια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδιαθεσία που παρατηρείται σε ορισμένα άτομα κατά την ανάβαση τους σε μεγάλα υψόμετρα λόγω τού μειωμένου οξυγόνου στον ατμοσφαιρικό αέρα.
[ΕΤΥΜ. < *ορεσι*- (δοτ. πληθ. τού αρχ. ουσ. *ὄρος*) + *-πάθεια* < *παθής* < *πάσχω*, πβ. αόρ. β' *ἐ-παθ-ον*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orésipathie].

Ορεστειακά (τα) τα αιματηρά επεισόδια που σημειώθηκαν στην Αθήνα το 1903 με αφορμή τη μετάφραση τής *Ορέστειας* τού Αισχύλου από τον Γ. Σωτηριάδη (από την αρχαία σε απλούστερη γλώσσα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευαγγελικός*.

Ορέστης (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο γιος τού Αγαμέμνονα και τής Κλυταιμνήστρας. την οποία σκότωσε εκδικούμενος τον φόνο τού πατέρα του **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. (ήδη μυκ. O-re-ta) «ορεινός, κάτοικος των βουνών» < *ὄρος, ὄρους* (< **ὄρεσ-ος*)].

Ορεστιάδα[1] (η) ακριτική πόλη τής Θράκης στον νομό Έβρου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὀρεστιάς, -άδος*. επειδή, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ορέστης, αφού σκότωσε τη μητέρα του. ταξίδεψε στη Θράκη καταδιωκόμενος από τις Ερινύες και ίδρυσε την ομώνυμη πόλη].

Ορεστιάδα[2] (η) η λίμνη τής Καστοριάς (βλ. λ. *Καστοριά*, σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Από αρχ. λαό (*Ὀρέσται*. με μυθική καταγωγή από τον *Ορέστη*, υιό τού Αγαμέμνονα), ο οποίος κατοικούσε κοντά στον ποταμό Αώο. Σε αυτόν τον λαό οφείλει την ονομασία του και το *Ἄργος Ὀρεστικόν*. πόλη τού νομού Καστοριάς].

ορεχτικός, -ή. -ό ▸ ορεκτικός

ορθά επίρρ. [μεσν.] σωστά. κατάλληλα για την περίσταση: ~ *μιλάς* ΑΝΤ. εσφαλμένα· ΦΡ. ***ορθά-κοφτά*** ξεκάθαρα και απόλυτα. χωρίς επιφυλάξεις και χωρίς να αποκρύψω τίποτα: *του μίλησα* ~. Επίσης (λόγ.) **ορθώς** [αρχ.].

ορθάδικο (το) (λαϊκ.) κέντρο διασκέδασης στο οποίο οι θαμώνες ακούν μουσική και πίνουν το ποτό τους κατά κανόνα όρθιοι.
[ΕΤΥΜ. < *ορθ(ιος)* + παραγ. επίθημα *-άδικο*. πβ. κ. *σκυλ-άδικο, ξενυχτάδικο*].

ορθάνοιχτος, -η. -ο [μεσν.] (εκφραστ.) τελείως ανοιχτός, διάπλατος: ~ *μάτια* / *στόμα* / *παλάμη* / *πόρτα* ΣΥΝ. ολάνοιχτος ΑΝΤ. κατάκλειστος. - **ορθάνοιχτα** επίρρ.

όρθιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει κατακόρυφη διεύθυνση: *κράτα ~ το κορμί σου!* (ευθυτενές) ΣΥΝ. στητός ΑΝΤ. κεκλιμένος. οριζόντιος, ξαπλωτός **2.** (ειδικότ.) (για πρόσ.) αυτός που στέκει στα πόδια του, εν αντιθέσει προς αυτόν που κάθεται ή είναι ξαπλωμένος: *δεν βρήκε θέση στο τρένο και ταξίδεψε* ~ || *μόλις που στέκομαι* ~ (από κούραση) || *κάθομαι* ~ (στέκομαι στα πόδια μου)· ΦΡ. (α) (σκωπτ.) ***κοιμάμαι όρθιος*** (i) νυστάζω πάρα πολύ, δεν μπορώ να σταθώ στα πόδια μου: *σήμερα* ~ (ii) (συνήθ. μτφ.) είμαι αργόστροφος. βλάκας. δεν ξέρω τι μου γίνεται. δεν βρίσκομαι σε εγρήγορση: *βάλε κάποιον πιο ξύπνιο σ' αυτή τη δουλειά· αυτός κοιμάται όρθιος!* (β) ***στα όρθια*** (ως επίρρ.) χωρίς να κάθεται (κάποιος). στεκόμενος: *ήπιε έναν καφέ* ~ **3.** (για πράγμ.) αυτός που στέκεται στη στενή του βάση: *βάζω τα βιβλία ~ στο ράφι* (και όχι ξαπλωτά)· ΦΡ. ***όρθιο πιάνο*** πιάνο τού οποίου οι χορδές είναι κάθετες στα πλήκτρα (πβ. *πιάνο με ουρά*. λ. *ουρά*) **4.** (για επικλινή επίπεδα) αυτός που παρουσιάζει έντονη κλίση· (για δρόμο) απότομα ανηφορικός: ~ *στέγη* / *κλίμακα*. — **όρθια / ορθίως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρθός* (βλ.λ.)].

ορθίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού ορθού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rectite].

ορθο- κ. **ορθό-** κ. **ορθ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι είναι όρθιος. κάθετος (κυρ. σε επιστημ. όρους): *ορθό-πτερο, ορθότριχος* **2.** το ορθό. το σωστό: *ορθό-δοξος. ορθο-φωνία. ορθο-γραφία* **3.** ΙΑΤΡ. τη σχέση τού ορθού (τμήματος τού εντέρου) με άλλο όργανο: *ορθο-κολπικός, ορθο-κυστικός. ορθο-μητρικός* κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το επίθ. *ὀρθός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους. λ.χ. γαλλ. orthopédie. orthoscopie. Βλ. κ. *ορθόν*].

ορθόβουλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που σκέπτεται και αποφασίζει σωστά ΣΥΝ. συνετός, γνωστικός, νουνεχής, φρόνιμος ΑΝΤ. άμυαλος. — **ορθοβουλία** (η) [μτγν.].

ορθογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. χαρακτηριστικό τής εξέλιξης των έμβιων όντων. κατά το οποίο τείνουν να εξελίσσονται κατά τρόπο σταθερό και προς συγκεκριμένη κατεύθυνση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. orthogenèse].

ορθογραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η σωστή γραφή των λέξεων. σύμφωνα με την ετυμολογία τής λέξης και τους κανόνες τής γραμματικής ΑΝΤ. ανορθογραφία **2.** (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές διδάσκονται τη σωστή γραφή των λέξεων **3.** το σύστημα σύμφωνα με το οποίο γράφονται οι λέξεις. το σύνολο των ορθογραφικών κανόνων: *η ~ τής Ν. Ελληνικής είναι ιστορική* (βλ. λ. *ιστορικός*) || *φωνητική* ~ (βλ. λ. *φωνητικός*).

ορθογραφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σωστή γραφή των λέξεων: ~ *κανόνας* || *έκανα ένα ~ λάθος· έγραψα το «θάλασσα» με ένα «σ»* **2.** αυτός που σχετίζεται με την ορθογραφία ως σύστημα γραφής των λέξεων: ~ *μεταρρύθμιση*.

ΛΕΞΕΙΣ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ

Η ορθή γραφή, δηλ. η ορθογραφία μιας λέξης, σε γλώσσες με ιστορική ορθογραφία όπως η Ελληνική, συνδέεται άμεσα με την ετυμολογική προέλευση τής λέξης, με την ιστορική της διαδρομή και με τους καθιερωμένους κανόνες παραγωγής των λέξεων. Έτσι λ.χ. η ορθή γραφή τής λ. **κτήριο** είναι με -η- (< *ευκτήριον οίκημα*) και όχι με -ι- (το *κτίζω* δεν μπορεί να δώσει παράγωγα σε -ριο!). *Τα ωά* > *ταουά* > *ταγουά* > *ταουγά* > *ταβγά* > *τ' αβγό* δείχνουν ότι η ορθή γραφή (το δίδαξε ο ιδρυτής τής γλωσσολογίας στην Ελλάδα, ο Γ. Χατζιδάκις) είναι με -β-, αυτό που προκύπτει από τη φωνολογική εξέλιξη τής λέξης (η λ. *ωό* δεν μπορούσε να δώσει δίφθογγο -αυ-!). Η ορθή γραφή των *ανανδρία, πρωτοπορία, ανεξιθρησκία* είναι με -ι- και όχι με -ει-, αφού οι λέξεις προέρχονται από τα σύνθετα *άνανδρος – ανανδρία, πρωτοπόρος – πρωτοπορία, ανεξίθρησκος – ανεξιθρησκία* και όχι απευθείας από τα *ανδρεία, πορεία* και *θρησκεία*. Με τη συντομογραφία **σχολ. ορθ.** (= σχολική ορθογραφία) σημειώνεται η ορθογραφία μικρού αριθμού λέξεων, όπως δίδεται στη **Σχολική Γραμματική** (Τριανταφυλλίδη). Η ορθογραφία αυτή είτε έχει καθιερωθεί παλαιότερα είτε στηρίζεται σε παλαιότερες ή και διαφορετικές απόψεις για την ετυμολογία των σχετικών λέξεων που καθορίζει και την ορθογραφία τους. Η χρήση έχει επίσης συνδεθεί με μορφές ορθογραφίας ορισμένων λέξεων, στις οποίες έχει συνηθίσει ο μέσος αναγνώστης και οι οποίες απαντούν κατά κανόνα στα σχολικά βιβλία, μολονότι δεν καταχωρίζονται (όπως συμβαίνει με άλλες) στο ορθογραφικό τμήμα τής σχολικής γραμματικής (γι' αυτό και δεν φέρουν την ένδειξη *σχολ. ορθ.*). Η ορθή γραφή (σύμφωνα με την επιστημονική ετυμολογία) τέτοιων λέξεων ενδέχεται να ξενίσει τον αναγνώστη, αλλά η αιτιολόγησή τους βρίσκεται στο οικείο λήμμα (είτε στο ετυμολογικό τμήμα είτε σε Σχόλιο). Ο επιστήμονας λεξικογράφος δεν δεσμεύεται, βεβαίως, από τη σχολική ορθογραφία, ακολουθώντας τα νεότερα διδάγματα για την ετυμολογία και ορθογραφία των λέξεων τής Ελληνικής (η ίδια άλλωστε η Σχολική Γραμματική έχει αναθεωρήσει αρκετές παλαιότερες καθιερωμένες ορθογραφήσεις λέξεων). Πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι η ορθογραφία των λέξεων, όπως άλλωστε και συνολικά η γλώσσα, έχει *δυναμικό* χαρακτήρα, που επιβάλλει να αναθεωρούνται ορθογραφικές επιλογές, όπου και όταν υπαγορεύεται από τα διδάγματα τής επιστήμης. Ακολουθούν οι κυριότερες λέξεις τής Ελληνικής που εμφανίζουν προβλήματα ορθογραφίας:

Α

αβγό	αντί	αυγό (σχολ. ορθ.)
αγιορείτης	»	αγιορίτης
αγώρι	»	αγόρι (σχολ. ορθ.)
-αίνω (βαθαίνω)	»	-ένω
αίολος	»	έωλος (συνήθης ορθ.)
αϊτός	»	αητός (παλαιότ.)
αλίμονο	»	αλλοίμονο (παλαιότ.)
αλλήθωρος	»	αλλοίθωρος (παλαιότ.)
αλλιώς	»	αλλοιώς (παλαιότ.)
αλλιώτικος	»	αλλοιώτικος (παλαιότ.)
αμνηστία	»	αμνηστεία
αναμειγνύω	»	αναμιγνύω
ανάμειξη	»	ανάμιξη
ανάμικτος	»	ανάμεικτος (σχολ. ορθ.)
ανανδρία	»	ανανδρεία
αναστήλωση	»	αναστύλωση
αναφιλητό	»	αναφιλυτό (παλαιότ.)
ανελλιπώς	»	ανελλειπώς
ανεξιθρησκία	»	ανεξιθρησκεία
ανιψιός	»	ανηψιός (παλαιότ.)
αντικρίζω	»	αντικρύζω (παλαιότ.)
αντικρινός	»	αντικρυνός (παλαιότ.)
αντιπροσωπία	»	αντιπροσωπεία (σχολ. ορθ.)
απάγκειο	»	απάγκιο (σχολ. ορθ.)
απολαβή	»	απολαυή (παλαιότ.)
-αρειό (πλυσταρειό)	»	-αριό (σχολ. ορθ.)
αρματολός	»	αρματωλός (παλαιότ.)
αρρώστια	»	αρρώστεια (παλαιότ.)
ατόφυος	»	ατόφιος (σχολ. ορθ.)
αφήνω	»	αφίνω (παλαιότ.)
αφτί	»	αυτί (σχολ. ορθ.)
(α)χηβάδα	»	(α)χιβάδα
αχρηστία	»	αχρηστεία (συνήθης ορθ.)

Β

βαλλάντιο / βαλλαντώνω	»	βαλάντιο / βαλαντώνω (συνήθης ορθ.)
βαρόνος	»	βαρώνος (παλαιότ.)
βαρυγγωμώ	»	βαρυγκωμώ
βεβαρημένος	»	βεβαρυμένος (παλαιότ.)
βερίκοκο	»	βερύκοκκο (παλαιότ.)
βιοτικός	»	βιωτικός
βλίτο	»	βλήτο (συνήθης ορθ.)
βογγώ	»	βογκώ
βορεινός	»	βορινός (σχολ. ορθ.)
βούλλα	»	βούλα (σχολ. ορθ.)
βουλλώνω	»	βουλώνω (σχολ. ορθ.)
βραδιά	»	βραδυά (παλαιότ.)
βραδιάζει	»	βραδυάζει (παλαιότ.)
Βρετανία	»	Βρετ(τ)αννία (παλαιότ.)
βρικόλακας	»	βρυκόλακας (συνήθης ορθ.)
βρόμα	»	βρώμα (συνήθης ορθ.)
βρόμη	»	βρώμη (συνήθης ορθ.)
βρομιά	»	βρωμιά (συνήθης ορθ.)
βρόμικος	»	βρώμικος (συνήθης ορθ.)
βρομώ	»	βρωμώ (συνήθης ορθ.)
βώλος / βωλοδέρνω	»	βόλος / βολοδέρνω (σχολ. ορθ.)

Γ

γαβγίζω	»	γαυγίζω (παλαιότ.)
γαρύφαλλο	»	γαρίφαλο (σχολ. ορθ.)
γειρτός	»	γυρτός (συνήθης ορθ.)
γέλιο	»	γέλοιο (παλαιότ.)
γκάμμα	»	γκάμα (συνήθης ορθ.)
γλείφω	αντί	γλύφω (παλαιότ.)
γλίνα	»	γλήνα
γλιστρώ	»	γλυστρώ (παλαιότ.)
γλύκυσμα	»	γλύκισμα (συνήθης ορθ.)
γλυτώνω	»	γλιτώνω
γόμμα	»	γόμα (σχολ. ορθ.)
γραίγος	»	γρέγος (συνήθης ορθ.)
γρασσίδι	»	γρασίδι (σχολ. ορθ.)
γροικώ	»	γρικώ (παλαιότ.)
γυιος	»	γιος (σχολ. ορθ.)
γώπα	»	γόπα (συνήθης ορθ.)

Δ

διαφήμιση	»	διαφήμηση
δίκιο	»	δίκηο (παλαιότ.)
δικλίδα	»	δικλείδα (συνήθης ορθ.)
διοξίδιο	»	διοξείδιο (συνήθης ορθ.)
διωρία	»	διορία (συνήθης ορθ.)
διώροφος	»	δυόροφος
δυόμισι	»	δυόμισυ (παλαιότ.)
δυόσμος	»	διόσμος (συνήθης ορθ.)
δυσφήμηση	»	δυσφήμιση (συνήθης ορθ.)
δωσίλογος	»	δοσίλογος (συνήθης ορθ.)

Ε

εγχείρηση	»	εγχείριση (συνήθης ορθ.)
-ειδερός	»	-ιδερός (σχολ. ορθ.)
ειδωλολατρία	»	ειδωλολατρεία (συνήθης ορθ.)
είναι	»	είνε (παλαιότ.)
-ειό (πλυσταρειό)	»	-ιό (σχολ. ορθ.)
ελιά	»	εληά (παλαιότ.)
ελιξήριο	»	ελιξίριο (συνήθης ορθ.)
έλκηθρο	»	έλκυθρο (παλαιότ.)
ελλιπής	»	ελλειπής
ενάμισης	»	ενάμισυς (παλαιότ.)
ενάμισι	»	ενάμισυ (παλαιότ.)
ενανθρώπηση	»	ενανθρώπιση (συνήθης ορθ.)
έξι	»	έξη (παλαιότ.)
επιμιξία	»	επιμειξία
επί τούτω	»	επί τούτο
εταιρεία	»	εταιρία
ετερόκλιτος	»	ετερόκλητος (συνήθης ορθ.)
εφορία	»	εφορεία (σχολ. ορθ.)

Ζ

ζήλια	»	ζήλεια (συνήθης ορθ.)
ζηλιάρης	»	ζηλειάρης

Η

-ήσιος (βουνήσιος)	»	-ίσιος (βουνίσιος) (σχολ. ορθ.)
ήσκιος	»	ίσκιος (σχολ. ορθ.)

Θ

Θεοφάνια (τα)	»	Θεοφάνεια (συνήθης ορθ.)

Κ

καβγάς	»	καυγάς (συνήθης ορθ.)
καήλα	»	καΐλα (σχολ. ορθ.)
καημένος	»	καϋμένος (παλαιότ.)
καημός	»	καϋμός (παλαιότ.)
καθάρειος	»	καθάριος (σχολ. ορθ.)
κάθισα	»	κάθησα (συνήθης ορθ.)
καθοίκι	»	καθίκι (συνήθης ορθ.)
καινούργιος	»	καινούριος (σχολ. ορθ.)
κακκάβι	»	κακάβι (σχολ. ορθ.)

κακκαβιά	αντί	κακαβιά (σχολ. ορθ.)
καλειά	»	καλιά
καλοιακούδα	»	καλιακούδα (σχολ. ορθ.)
καλοσύνη	»	καλωσύνη (παλαιότ.)
καλύτερος	»	καλλίτερος (παλαιότ.)
καμία	»	καμμία (παλαιότ.)
κανίβαλος	»	καννίβαλος (παλαιότ.)
καννάτα / καννάτι / καννατάς	»	κανάτα / κανάτι / κανατάς (συνήθης ορθ.)
καννέλα	»	κανέλα (σχολ. ορθ.)
κάννη	»	κάνη
καννόνι	»	κανόνι (σχολ. ορθ.)
καννονιά	»	κανονιά (σχολ. ορθ.)
καννονιέρης	»	κανονιέρης (σχολ. ορθ.)
καννονιοβολητής	»	κανονιοβολητής (σχολ. ορθ.)
καννονιοβολισμός	»	κανονιοβολισμός (σχολ. ορθ.)
καννονιοφόρος	»	κανονιοφόρος (σχολ. ορθ.)
κάννουλα	»	κάνουλα (σχολ. ορθ.)
κάππα	»	κάπα (συνήθης ορθ.)
κάππαρη	»	κάπαρη (συνήθης ορθ.)
καριοφίλι (τουφέκι)	»	καρυοφύλλι (παλαιότ.)
καρώτο	»	καρότο (σχολ. ορθ.)
κατασκοπία	»	κατασκοπεία (σχολ. ορθ.)
κατευοδώνω	»	κατεβοδώνω (σχολ. ορθ.)
καψώνι	»	καψόνι
κείτομαι	»	κοίτομαι
κελαϊδώ	»	κελαηδώ
κι	»	κι' / κ' (παλαιότ.)
κιάλια	»	κυάλια (παλαιότ.)
κλασικός	»	κλασσικός (παλαιότ.)
κλήδονας	»	κλύδωνας
κλοτσώ	»	κλωτσώ
κοιτάζω	»	κυττάζω (παλαιότ.)
κόκκαλο	»	κόκαλο (σχολ. ορθ.)
κοκκύτης	»	κοκίτης (σχολ. ορθ.)
κολλήγας	»	κολίγας (σχολ. ορθ.)
κολλητσίδα	»	κολλιτσίδα (σχολ. ορθ.)
κολοιός	»	κολιός (συνήθης ορθ.)
κομουνισμός	»	κομμουνισμός (συνήθης ορθ.)
κορώνα	»	κορόνα (σχολ. ορθ.)
κουκκί	»	κουκί (σχολ. ορθ.)
κουλλός	»	κουλός (σχολ. ορθ.)
κουλλούρι	»	κουλούρι (σχολ. ορθ.)
κόχη	»	κώχη
κρεβάτι	»	κρεββάτι (παλαιότ.)
κροκόδιλος	»	κροκόδειλος
κρωντήρι	»	κροντήρι (συνήθης ορθ.)
κτήριο	»	κτίριο (σχολ. ορθ.)
κωβιός	»	κοβιός (συνήθης ορθ.)

Λ

λαβράκι	»	λαυράκι (παλαιότ.)
λα(γ)ήνι	»	λαγύνι (παλαιότ.) / λαΐνι (συνήθης ορθ.)
λάκησα	»	λάκισα
λειανικός	»	λιανικός (σχολ. ορθ.)
λειανός	»	λιανός (σχολ. ορθ.)
λειχούδης	»	λιχούδης
λειώνω	»	λιώνω (σχολ. ορθ.) / λυώνω (παλαιότ.)
λημέρι	»	λιμέρι (παλαιότ.)
λιβάδι	»	λειβάδι(παλαιότ.)
λόξυγγας	»	λώξυγγας (παλαιότ.) / λόξιγκας (σχολ. ορθ.)
λυθρίνι	»	λιθρίνι

Μ

μαγγώνω	»	μαγκώνω
μαγκάνιο	»	μαγγάνιο (σχολ. ορθ.)
μαγκούρα	»	μαγγούρα (παλαιότ.)
μαζί	»	μαζύ / μαζή (παλαιότ.)
μακριά	»	μακρυά (παλαιότ.)
μαμμά	»	μαμά (συνήθης ορθ.)
μαμμή	»	μαμή (σχολ. ορθ.)
μαμμόθρεφτος	»	μαμόθρεφτος (συνήθης ορθ.)
μάννα (η)	»	μάνα (σχολ. ορθ.)
μάννα (το)	»	μάνα
μαντήλι	»	μαντίλι
μαυρειδερός	»	μαυριδερός (σχολ. ορθ.)
μείγμα / μείξη	»	μίγμα / μίξη
μετόπη	»	μετώπη
μητρυιά /μητρυιός	»	μητριά /μητριός (σχολ. ορθ.)
μικτός	»	μεικτός (σχολ. ορθ.)
μιτάτο	»	μητάτο (παλαιότ.)
μοιρολόι	»	μυρολόι (παλαιότ.)
μόλος	»	μώλος (συνήθης ορθ.)
μονοιάζω	»	μονιάζω (συνήθης ορθ.)
μοτοσυκλέτα	αντί	μοτοσικλέτα (σχολ. ορθ.)
μουλλωχτός	»	μουλωχτός (συνήθης ορθ.)
μπαλλώνω / μπάλλωμα / μπαλλωματής	»	μπαλώνω / μπάλωμα / μπαλωματής (συνήθης ορθ.)
μυζήθρα	»	μιζίθρα

Ν

νεωτερίζω, -σμός, -στής	»	νεοτερίζω, -σμός, -στής
νηνί	»	νινί (συνήθης ορθ.)
νηστήσιμος	»	νηστίσιμος (σχολ. ορθ.)
νιώθω	»	νοιώθω (συνήθης ορθ.)
νοννός	»	νονός (σχολ. ορθ.)

Ξ

ξενιτειά	»	ξενιτιά (σχολ. ορθ.)
ξέρω	»	ξαίρω (παλαιότ.)
ξευτιλίζω	»	ξεφτιλίζω (συνήθης ορθ.)
ξεφτύζω	»	ξεφτίζω (συνήθης ορθ.)
ξηλώνω	»	ξυλώνω (παλαιότ.)
ξίγγι	»	ξύγκι (συνήθης ορθ.) / ξίγκι (σχολ. ορθ.)
ξίδι	»	ξύδι (συνήθης ορθ.) / ξείδι (παλαιότ.)
ξινός	»	ξυνός (συνήθης ορθ.)
ξόβεργα	»	ξώβεργα
ξυπάζω / ξυπασιά	»	ξιπάζω / ξιπασιά (σχολ. ορθ.)
ξυπασμένος	»	ξιπασμένος (σχολ. ορθ.)
ξυπόλυτος	»	ξυπόλητος (συνήθης ορθ.)
ξωκκλήσι	»	ξωκλήσι (σχολ. ορθ.)

Ο

οξιά	»	οξυά (παλαιότ.)
οξίδιο	»	οξείδιο (σχολ. ορθ.)
οξιδώνω, -ωση	»	οξειδώνω, -ωση (σχολ. ορθ.)
οργυιά	»	οργιά (σχολ. ορθ.)
ορθοπαιδικός	»	ορθοπεδικός
οχ	»	ωχ (συνήθης ορθ.)
οχαδερφισμός	»	ωχαδερφισμός (συνήθης ορθ.)

Π

παλληκάρι	»	παλικάρι (σχολ. ορθ.)
παππάς	»	παπάς (σχολ. ορθ.)
παραγυιός	»	παραγιός
πασσαλείφω	»	πασαλείφω (σχολ. ορθ.)
πατρυιός	»	πατριός (σχολ. ορθ.)
περηφάνια (αλλά υπερηφάνεια)	»	περηφάνεια (παλαιότ.)
πηγαιμός	»	πηγεμός (σχολ. ορθ.)
πηλάλα	»	πιλάλα (συνήθης ορθ.)
πιγούνι	»	πηγούνι (παλαιότ.)
πίνα	»	πίννα (παλαιότ.)
πιππίζω	»	πιπίζω
πιρούνι	»	πηρούνι (παλαιότ.)
πίτα	»	πήτα (παλαιότ.) / πίττα (συνήθης ορθ.)
πιτσυλώ, -ίζω	»	πιτσιλώ, -ίζω (συνήθης ορθ.)
πλατειάζω	»	πλατυάζω (παλαιότ.)
πλημύρα	»	πλημμύρα (σχολ. ορθ.)
πλημυρίδα	»	πλημμυρίδα (σχολ. ορθ.)
πλιγούρι	»	πληγούρι (συνήθης ορθ.)
ποπό!	»	πωπώ! (συνήθης ορθ.)
πουγκί	»	πουγγί (παλαιότ.)
πρίγκιπας	»	πρίγκηπας (παλαιότ.)
προάστιο	»	προάστειο (συνήθης ορθ.)
προεδρία	»	προεδρεία
πρύμα	»	πρίμα
πρωτύτερα	»	πρωτήτερα (παλαιότ.) / προτύτερα (παλαιότ.)
πώρωση	»	πόρωση (αλλά *οστεοπόρωση*)

Ρ

ρεβίθι	»	ρεβύθι (συνήθης ορθ.)
ρέβω	»	ρεύω (συνήθης ορθ.)
ρέγκα	»	ρέγγα (συνήθης ορθ.)
ρίγα, -ώνω	»	ρήγα, -ώνω (παλαιότ.)
ρομανικός	»	ρωμανικός (παλαιότ.)
ρομαντικός	»	ρωμαντικός (παλαιότ.)
ρύζι	»	ρίζι
ρωδάκινο	»	ροδάκινο (σχολ. ορθ.)
Ρώσος	»	Ρώσσος (παλαιότ.)

Σ

σάκος, -ί, -ούλα	»	σάκκος, -ί, -ούλα (παλαιότ.)
σβήνω	»	σβύνω (παλαιότ.)
σήτα	αντί	σίτα (παλαιότ.)

σινάφι	»	συνάφι (παλαιότ.)
σιντριβάνι	»	συντριβάνι (συνήθης ορθ.)
σιρίτι	»	σειρίτι (συνήθης ορθ.)
σιφώνι	»	σιφόνι (συνήθης ορθ.)
σιχαίνομαι	»	συχαίνομαι (παλαιότ.)
σκευρώνω, -ός	»	σκεβρώνω, -ός (συνήθης ορθ.)
σκυρόδεμα	»	σκιρόδεμα (παλαιότ.)
σπάγκος	»	σπάγγος (παλαιότ.)
στείβω	»	στύβω (σχολ. ορθ.)
στειλιάρι	»	στυλιάρι
στιβάδα	»	στοιβάδα
στοίβα	»	στίβα
στρυμώ(χ)νω	»	στριμώ(χ)νω (σχολ. ορθ.)
στυφάδο	»	στιφάδο (συνήθης ορθ.)
συγχίζω	»	συγχύζω (συνήθης ορθ.)
συκώτι	»	σηκώτι (παλαιότ.)
συναγρίδα	»	σιναγρίδα
συνοδία	»	συνοδεία (σχολ. ορθ.)
σύφιλη	»	σίφιλη
Τ		
τάλιρο	»	τάλληρο (παλαιότ.)
τανυέμαι	»	τανιέμαι (συνήθης ορθ.)
τανύζω	»	τανίζω (συνήθης ορθ.)
ταξίδι	»	ταξείδι (παλαιότ.)
τέσσερεις	»	τέσσερις (σχολ. ορθ.)
τζιτζυφιά	»	τζιτζιφιά (συνήθης ορθ.)
τζυριτζάντζουλα	»	τζιριτζάντζουλα (συνήθης ορθ.)
τιττυβίζω	»	τιτιβίζω (σχολ. ορθ.)
τόννος (ψάρι)	»	τόνος (σχολ. ορθ.)
τοπίο	»	τοπείο
τρελός / τρέλα	»	τρελλός / τρέλλα (παλαιότ.)
τσαγκάρης	»	τσαγγάρης (συνήθης ορθ.)
τσαννάκα	»	τσανάκα (συνήθης ορθ.)
τσαννακογλείφτης	»	τσανακογλείφτης (συνήθης ορθ.)
τσευδός	»	τσεβδός
τσηρώτο	»	τσιρότο (σχολ. ορθ.)
τσήτα, -ώνω	αντί	τσίτα, -ώνω
τσιγγούνης	»	τσιγκούνης (συνήθης ορθ.)
τσίνορο	»	τσύνορο (παλαιότ.)
τσιππούρα	»	τσιπούρα (συνήθης ορθ.)
τσυγκλώ	»	τσιγκλώ (συνήθης ορθ.)
τσύμα	»	τσίμα (συνήθης ορθ.)
τσυρίζω	»	τσιρίζω (συνήθης ορθ.)
τσυτσυρίζω	»	τσιτσιρίζω (συνήθης ορθ.)
Υ		
υνί	»	υννί (παλαιότ.)
υπερηφάνεια (αλλά περηφάνια)	»	υπερηφάνια
υπόχρεος	»	υπόχρεως (παλαιότ.)
Φ		
φάκελος	»	φάκελλος (παλαιότ.)
φηλί-κλειδί	»	φιλί-κλειδί (συνήθης ορθ.)
φίδι	»	φείδι (παλαιότ.)
φιλαινάδα	»	φιλενάδα (συνήθης ορθ.)
φιλονικώ, -ία	»	φιλονεικώ, -ία (παλαιότ.)
φιρί-φιρί	»	φυρί-φυρί (συνήθης ορθ.)
φιστίκι	»	φυστίκι (παλαιότ.)
φτειάχνω	»	φτιά(χ)νω (σχολ. ορθ.)
φτώχια	»	φτώχεια (σχολ. ορθ.)
φυντάνι	»	φιντάνι (συνήθης ορθ.)
φυσαλλίδα	»	φυσαλίδα (σχολ. ορθ.)
φύσκα	»	φίσκα (συνήθης ορθ.)
Χ		
χάννος	»	χάνος (συνήθης ορθ.)
χινόπωρο	»	χυνόπωρο / χεινόπωρο (παλαιότ.)
χλομός	»	χλωμός (σχολ. ορθ.)
χνότο	»	χνώτο (παλαιότ.)
χυμίζω / -ώ	»	χιμίζω / -ώ (σχολ. ορθ.)
Ω		
ώσμωση	»	όσμωση

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΞΕΝΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Οι λέξεις αυτές –όπως είχε από παλιά προταθεί στη Γραμματική τού Μ. Τριανταφυλλίδη (*Νεοελληνική Γραμματική*, Αθήνα 1941)– απλογραφούνται. Συγκεκριμένα, κάθε /i/ γράφεται με **ι** (όχι με *η* ή *υ*)· κάθε /o/ με **ο** (όχι με *ω*)· κάθε /e/ με **ε** (όχι με *αι*)· τα διπλά σύμφωνα /ll/, /nn/ κ.λπ. απλογραφούνται με **λ, ν** κ.τ.ό.· το /g/ γράφεται με **γκ** (όχι με *γγ*). Παραδείγματα:

βόλεϊ (< αγγλ. volley [ball])	αντί	βόλλεϋ (συνήθης ορθ.)
βοξίτης (< γαλλ. bauxite)	»	βωξίτης (συνήθης ορθ.)
γιοτ (< αγγλ. yacht)	»	γιωτ (συνήθης ορθ.)
γκολ (< αγγλ. goal)	»	γκωλ (παλαιότ.)
γουόκμαν (< αγγλ. walkman)	»	γουώκμαν (παλαιότ.)
εκλέρ (< γαλλ. éclair)	»	εκλαίρ (συνήθης ορθ.)
ερκοντίσιον (< αγγλ. air condition)	»	αιρ κοντίσιον (συνήθης ορθ.)
καρμπιρατέρ (< γαλλ. carburateur)	»	καρμπυρατέρ (συνήθης ορθ.)
καρό (< γαλλ. carreau)	»	καρρώ (παλαιότ.)
κιλότα (< γαλλ. culotte)	»	κυλόττα (παλαιότ.)
κλίρινγκ (< αγγλ. clearing)	»	κλήρινγκ (συνήθης ορθ.)
κολγκέρλ (< αγγλ. call girl)	»	κωλγκέρλ (παλαιότ.)
κολόνια (< γαλλ. [eau de] cologne)	»	κολώνια (παλαιότ.)
κομπινεζόν (< γαλλ. combinaison)	»	κομπιναιζόν (συνήθης ορθ.)
κοπιράιτ (< αγγλ. copyright)	»	κοπυράιτ (συνήθης ορθ.)
λέδη (< αγγλ. lady)	»	λαίδη (συνήθης ορθ.)
λιντσάρω (< αγγλ. lynch)	»	λυντσάρω (συνήθης ορθ.)
μαγιό (< γαλλ. maillot [de bain])	»	μαγιώ (παλαιότ.)
μιλέδη (< αγγλ. my lady)	»	μυλαίδη (συνήθης ορθ.)
μιλόρδος (< αγγλ. my lord)	»	μυλόρδος (συνήθης ορθ.)
μπίρα (< ιταλ. birra)	»	μπύρα (συνήθης ορθ.)
μποϊκοτάζ (< γαλλ. boycottage)	»	μποϋκοτάζ (συνήθης ορθ.)
ντοκιμαντέρ (< γαλλ. documentaire)	αντί	ντοκυμανταίρ (συνήθης ορθ.)
οτοστόπ (< γαλλ. auto-stop)	»	ωτοστόπ (συνήθης ορθ.)
πέναλτι (< αγγλ. penalty)	»	πέναλτυ (παλαιότ.)
πιλοτή (< γαλλ. pilotis)	»	πυλωτή (συνήθης ορθ.)
πι(τ)ζάμα (< αγγλ. pyjama)	»	πυ(τ)ζάμα (συνήθης ορθ.)
πλεϊμπόι (< αγγλ. play boy)	»	πλέυ μπόυ (παλαιότ.)
πορτρέτο (< γαλλ. portrait)	»	πορτραίτο (συνήθης ορθ.)
ρεστοράν (< γαλλ. restaurant)	»	ρεστωράν (συνήθης ορθ.)
ροσμπίφ (< γαλλ. rosbif < αγγλ. roast beef)	»	ροσμπήφ (συνήθης ορθ.)
σαντιγί (< γαλλ. chantilly)	»	σαντιγύ (συνήθης ορθ.)
σεζλόνγκ (< γαλλ. chaise longue)	»	σαιζλόνγκ (συνήθης ορθ.)
σεζόν (< γαλλ. saison)	»	σαιζόν (συνήθης ορθ.)
σοβινισμός (< γαλλ. chauvinisme)	»	σωβινισμός (συνήθης ορθ.)
σοτέ (< γαλλ. sauté)	»	σωτέ (συνήθης ορθ.)
σοφέρ (< γαλλ. chauffeur)	»	σωφέρ (συνήθης ορθ.)
στριπτίζ (< αγγλ. strip tease)	»	στριπτήζ (συνήθης ορθ.)
ταμπλό (< γαλλ. tableau)	»	ταμπλώ (συνήθης ορθ.)
τερέν (< γαλλ. terrain)	»	τερραίν (συνήθης ορθ.)
τζόκεϊ (< αγγλ. jockey)	»	τζόκεϋ (συνήθης ορθ.)

τρένο (< ιταλ. treno < γαλλ. train)	»	τραίνο (συνήθης ορθ.)
τρικ (< γαλλ. truc)	»	τρυκ (συνήθης ορθ.)
τρόλεϊ (< αγγλ. trolley [bus])	»	τρόλλεϋ (συνήθης ορθ.)
φεριμπότ (< αγγλ. ferry boat)	»	φέρρυ-μπωτ (συνήθης ορθ.)
φουτμπόλ (< αγγλ. foot ball)	»	φουτμπώλ (παλαιότ.)
χίπι (< αγγλ. hippy)	»	χίππυ (παλαιότ.)
χολ (< αγγλ. hall)	»	χωλ (παλαιότ.)

Σε σχέση με την ορθογραφία των ξένης προελεύσεως (δανείων) ελληνικών λέξεων, πρέπει να προσεχθούν τα εξής: (α) Δάνειες λέξεις που ανάγονται σε κύρια ονόματα, απλογραφούνται και αυτές (μολονότι η απόδοση των κυρίων ονομάτων διατηρεί, κατά κανόνα, την αρχική μορφή τού ξένου κύριου ονόματος βάσει τής αρχής τής αντιστρεψιμότητας, π.χ. Βολταίρος (Voltaire), Ρουσσώ (Rousseau). Γκαίτε (Göthe/Goethe)). διότι η σχέση τους με τα κύρια ονόματα είναι έμμεση: προέρχονται από ξένα ουσιαστικά ή ρήματα, που ετυμολογούνται από κύρια ονόματα· π.χ. **βοξίτης** (όχι *βωξίτης*) από το γαλλ. bauxite, που ετυμολογείται από το τοπωνύμιο Baux-de-Provence· **κολόνια** (όχι *κολώνια*) από το γαλλ. eau de Cologne· **μποϊκοτάζ** (όχι *μποϋκοτάζ*) από το γαλλ. boycottage, το οποίο από αγγλ. boycott, που προέρχεται από το όνομα τού Ιρλανδού κτηματία James Boycott· **σοβινισμός** (όχι *σωβινισμός*) από το γαλλ. chauvinisme, που προήλθε από τον Γάλλο πατριώτη N. Chauvin· **σαντιγί** (όχι *σαντιγύ*) από το γαλλ. crème chantilly, το οποίο ανάγεται στο μεσαιωνικό ανάκτορο και τοπωνύμιο Chantilly· **λιντσάρω** (όχι *λυντσάρω*) από το αγγλ. lynch, που ανάγεται στο όνομα ενός Αμερικανού δικαστή ή λοχαγού. τού Ch. Lynch· **γκάλοπ** (όχι *γκάλλοπ*) από το αμερ. gallup που προήλθε από τον Αμερικανό στατιστικολόγο George Gallup (β) Δάνειες λέξεις που ανάγονται σε ελληνικές λέξεις, που είναι δηλ. ό.τι ονομάζουμε **αντιδάνεια**, γράφονται στην Ελληνική με την ελληνική ορθογραφία τους· π.χ. **γλυκερίνη** (όχι *γλικερίνη*) από το γαλλ. glycérine. το οποίο ανάγεται στο ελλην. **γλυκ-ός / γλυκ-ερός**· **δυναμό** (όχι *διναμό*) από το γαλλ. [machine] dynamo[électrique], που προέρχεται από το ελλην. **δύναμη**· **καννελόνια** (όχι *κανελόνια*) από το ιταλ. cannelloni που ανάγεται στο ελλην. **κάννη**· **μπαλλάντα, μπαλλαρίνα, μπαλλέτο, μπάλλος** τα οποία ανάγονται στο ελλην. *βαλλίζω*· **οξυζενέ** (όχι *οξιζενέ*) από το γαλλ. oxygéné. που ανάγεται στα ελλ. **οξύς + -γενής** (**γίγνομαι**· πβ. **οξυγόνο**)· **πυρέξ** (όχι *πιρέξ*) από το γαλλ. pyrex, το οποίο συνδέεται ετυμολογικά με το ελλην. **πυρ**· **σπειράλ** (όχι *σπιράλ*). το οποίο ανάγεται στο ελλην. *σπείρα*· **στρυχνίνη** (όχι *στριχνίνη*) από το γαλλ. strychnine, το οποίο ανάγεται στο ελλ. **στρύχνος**· **στυλ** (όχι *στιλ*) από το γαλλ. style, το οποίο προήλθε από το λατ. stilus (ή stylus) που ίσως ανάγεται στο ελλην. **στύλος** (άρα και **στυλίστας, στυλάκι**)· **στυλό** (όχι *στιλό*) από το γαλλ. stylo(graphe), το οποίο προήλθε από το ελλην. **στύλος**· **σύφιλη** (όχι *σίφιλη*) από το γαλλ. syphilic, που πλάστηκε από το ελληνικό **Σύφιλος**, όνομα βοσκού στον Οβίδιο· **τζύρος** (όχι *τζίρος*) από το ιταλ. giro, που προέρχεται από το ελλην. **γύρος**· **φυλλοξήρα** (όχι *φιλοξίρα*) από το γαλλ. phyloxéra, που σχηματίστηκε από τα ελλην. **φύλλο** και **ξηρός**· **χλώριο, χλωροφύλλη, χλωροφόρμιο** κ.τ.ό. γράφονται **χλωρο-** (και όχι *χλορο-*), γιατί η ξένη λ. chloro- προέρχεται από το ελλην. **χλωρός** (το **χλωροφύλλη** < γαλλ. chlorophylle < *χλωρός + φύλλο*)· **χρώμιο, χρωμο-** γράφονται **χρωμο-** (όχι *χρομο-*), γιατί ανάγονται στο ελλην. **χρώμα**.

ορθογράφος (ο/η) [μτγν.] αυτός που γράφει σωστά. σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες ΑΝΤ. ανορθόγραφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

ορθογραφώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ορθογραφείς... | ορθογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω ακολουθώντας τους γραμματικούς κανόνες. χωρίς ορθογραφικά λάθη. - **ορθογράφηση** (η).

ορθογωνίζω ρ. μετβ. {ορθογώνισ-α. -τηκα. -μένος} μετατρέπω κάποιο σχήμα σε ορθογώνιο. για να υπολογιστεί πιο εύκολο το εμβαδόν του.

ορθογώνιος, -α, -ο [μτγν.] ΓΕΩΜ. **1.** αυτός που έχει ορθές γωνίες **2.** (α) **ορθογώνιο τρίγωνο** το τρίγωνο που έχει τη μία γωνία του ορθή ΑΝΤ. αμβλυγώνιο. οξυγώνιο (β) ***ορθογώνιο παραλληλόγραμμο*** το παραλληλόγραμμο τού οποίου οι γωνίες είναι ορθές (γ) ***ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο*** παραλληλεπίπεδο τού οποίου όλες οι έδρες είναι ορθογώνια παραλληλόγραμμα. - **ορθογώνια / ορθογωνίως** επίρρ., **ορθογώνιση** (η), **ορθογωνισμός** (ο).

ορθοδοντία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ορθή θέση των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthodontie].

ορθοδοντική (η) ΙΑΤΡ. κλάδος τής οδοντιατρικής, που έχει ως αντικείμενο την πρόληψη και αντιμετώπιση ανωμαλιών τής οδοντοστοιχίας (π.χ. προβληματικής σύγκλεισης δοντιών κ.ά.).

ορθοδοντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ορθοδοντική: ~ *θεραπεία / μηχάνημα* **2. ορθοδοντικός** (ο/η) οδοντίατρος που έχει ειδικευθεί στην ορθοδοντική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. orthodontique].

Ορθοδοξία (η) [μτγν.] {Ορθοδοξιών} (α) η ορθή θρησκευτική πίστη, σε αντιδιαστολή προς τις αιρετικές δοξασίες. η διδασκαλία και το δόγμα τής Ορθόδοξης Εκκλησίας ΑΝΤ. ετεροδοξία, κακοδοξία (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Κυριακή τής Ορθοδοξίας*** (μεσν. φρ.) η πρώτη Κυριακή τής Μεγάλης Σαρακοστής, κατά την οποία η Ορθόδοξη Εκκλησία γιορτάζει την αναστήλωση των εικόνων (ήττα των εικονομάχων) και τη νίκη της επί όλων των αιρέσεων (843) **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των πιστών που αποτελούν μέλη τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

ορθοδοξία (η) [μτγν.] {ορθοδοξιών} η ορθή γνώμη και πρακτική. η σύμφωνη με ορισμένες αρχές: *κομματική / πολιτική / οικονομική* ~.

ορθόδοξος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ορθόδοξη Εκκλησία: ~ *διδασκαλία / παράδοση / έθνος* **2. *Ορθόδοξη*** (λόγ. ***-ος***) ***Εκκλησία*** η Ανατολική Χριστιανική Εκκλησία. η οποία προέκυψε από το σχίσμα με τη Ρωμαιοκαθολική το 1054, αναγνωρίζει ως αυθεντίες την Αγία Γραφή και την Ιερά Παράδοση και αποτελείται από διάφορες αυτοκέφαλες και αυτόνομες Εκκλησίες (π.χ. την Ελληνική. τη Ρωσική. τη Σερβική κ.ά.)· βασίζεται στο ορθόδοξο δόγμα (Αγ. Τριάδα. εκπόρευση τού Αγ. Πνεύματος μόνο από τον Πατέρα κ.ά.. βλ. κ. λ. *πιστεύω*) **3. ορθόδοξος** (ο). ***ορθόδοξη*** (η) χριστιανός που πρεσβεύει τα δόγματα τής Ανατολικής Χριστιανικής Εκκλησίας. σε αντιδιαστολή προς τους οπαδούς των άλλων χριστιανικών δογμάτων (π.χ. ρωμαιοκαθολικούς, προτεστάντες) • **4.** αυτός που συμφωνεί με την ορθή θρησκευτική πίστη, το ορθό δόγμα **5.** (κατ᾽ επέκτ.) αυτός που ακολουθεί με συνέπεια και χωρίς παρεκκλίσεις τις αρχές μιας ιδεολογίας ή θεωρίας: ~ *μαρξιστής / δημοτικιστής* • **6.** αυτός που συμφωνεί με τα καθιερωμένα. με τα παραδεκτά: ~ *πρακτική / μέθοδος* ΑΝΤ. ανορθόδοξος. — **ορθόδοξα** κ. (λόγ.) **ορθοδόξως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀρθο-* + *-δοξος* < *δόξα*. αρχική σημ. «γνώμη, άποψη»].

ορθοδρομία (η) {ορθοδρομιών} ΝΑΥΤ. (για πλοίο) ο συντομότερος πλους. που γίνεται πάνω σε τόξο τού μέγιστου κύκλου τής Γης ΑΝΤ. λοξοδρομία. — **ορθοδρομικός,** -ή, -ό, **ορθοδρομώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. orthodromie < αρχ. *ὀρθοδρομῶ* < *ὀρθός* + *-δρομῶ* < *δρόμος*].

ορθοέπεια (η) {χωρ. πληθ.} η σωστή γλωσσική διατύπωση, ο σωστός χειρισμός τού λόγου. — **ορθοεπής,** -ής, -ές [μτγν.], **ορθοεπώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέπεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρθο-* + *-έπεια* < *-επής* < *ἔπος*, πβ. *ἀμετρο-έπεια. καλλι-έπεια*].

ορθόκεντρο (το) {ορθοκέντρ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. το σημείο στο οποίο τέμνονται μεταξύ τους τα τρία ύψη κάθε τριγώνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. orthocentre].

ορθοκέρατος, -η, -ο [μτγν.] (ζώο) που έχει όρθια. στητά κέρατα.

ορθολογικός, -ή, -ό [1893] αυτός που συμφωνεί με τον ορθό λόγο, λογικός: ~ *εξήγηση / βάση / κατανομή πόρων / λειτουργία υπηρεσίας / νόημα* ΣΥΝ. ορθολογιστικός. ρασιοναλιστικός ΑΝΤ. ανορθολογικός, ιρασιοναλιστικός. — **ορθολογικ-ά / -ώς** επίρρ., **ορθολογικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός*.

ορθολογισμός (ο) [1852] **1.** η σκέψη ή η κρίση σύμφωνα με τους κανόνες τής λογικής **2.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία που υποστηρίζει ότι ο ορθός λόγος (δηλ. η λογική) αποτελεί την κύρια και ασφαλέστερη πηγή γνώσεως, σε αντιδιαστολή προς τον εμπειρισμό, τη θεοκρατία τού Μεσαίωνα ή την αναγωγή τής παράδοσης σε αυθεντία: *κριτικός / ηθικός / θρησκευτικός* ~ ΣΥΝ. ρασιοναλισμός ΑΝΤ. ανορθολογισμός, ιρασιοναλισμός. — **ορθολογιστής** (ο) [1852], **ορθολογίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συνεκφοράς από τη φρ. *ορθός λόγος*. απόδ. τού γερμ. Rationalismus].

ορθολογιστικός, -ή, -ό [1868] αυτός που σχετίζεται με τον ορθολογισμό· ΦΡ. ***ορθολογιστική οργάνωση*** η αναδιοργάνωση επιχείρησης έτσι ώστε να αξιοποιούνται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι δυνατότητές της. — **ορθολογιστικά** επίρρ.

ορθομαρμάρωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κάλυψη τής επιφάνειας τοίχου με μαρμάρινες πλάκες.

ορθομετρικός, -ή, -ό (κρύσταλλο) τού οποίου οι άξονες τέμνονται κάθετα και σχηματίζουν ορθές γωνίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. orthometric].

ορθομετωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κανονικός, φυσιολογικός σχηματισμός τού μετώπου.

ορθό(ν) (το) [αρχ.] **1.** αυτό που είναι σωστό. πρέπον • **2.** ΑΝΑΤ. το κατώτατο τμήμα τού παχέος εντέρου, το οποίο καταλήγει στον πρωκτό ΣΥΝ. ευθύ, απευθυσμένο.

ορθοπαιδική κ. (συχνή ορθ.) **ορθοπεδική** (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος, που ασχολείται με την παθολογία και τη θεραπεία των βλαβών (μορφολογικών και λειτουργικών) τού οστεομυϊκού κινητικού συστήματος τού ανθρώπινου σώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthopédie].

ορθοπαιδικός, -ή, -ό [1898] κ. (συχνή ορθ.) **ορθοπεδικός 1.** αυτός που σχετίζεται με την ορθοπαιδική: ~ *κλινική / πάθηση / παπούτσια / στρώμα* **2. *ορθοπαιδικός*** (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ορθοπαιδική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. orthopédique].

ορθοπαιδική ή ορθοπεδική; Τον όρο **ορθοπαιδική** έπλασε το 1741 ο Γάλλος γιατρός Nicolas Andry (1658-1742). καθηγητής στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων, στο έργο του *Traité d'**orthopédie** ou l'art de prévenir et corriger **dans les enfants** les difformités du corps (Πραγματεία περί **ορθοπαιδίας** ή προλήψεως και θεραπείας των σωματικών δυσπλασιών στα παιδιά)*. Ας σημειωθεί ότι το γαλλ. é αποδίδει το ελλην. *αι*: ***pé**dagogie = **παι**δαγωγική*, ***pé**diatrique =*

παιδιατρική. *pé*derastic = *παιδεραστία* κ.ά. Το 1771 πλάστηκαν και οι όροι **orthopédique (ορθοπαιδικός)** και **orthopédiste (ορθοπαιδικός** γιατρός). Όπως είναι φανερό, ο όρος πλάστηκε από τον Andry, για να δηλώσει τη διόρθωση σωματικών δυσπλασιών τού παιδιού: orthopédie < *ορθο-* + *παιδ-* + *-ία*. Όλο το έργο, άλλωστε, τού Andry περιείχε γενικές οδηγίες και γνώσεις για «τροφούς» και «παιδαγωγούς». Κατ' επέκτασιν, ο όρος χρησιμοποιήθηκε εν συνεχεία και για ενηλίκους. Η ετυμολογία αυτή είναι ευρύτερα αποδεκτή, γι' αυτό και στην Αγγλική ο όρος orthopaedics (από το orthopédie) τείνει να επικρατήσει. Πώς, όμως, προήλθε ο όρος **ορθοπεδική** με -ε-; Ο όρος αυτός οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση τής λέξης είτε με το pes, pedis «πόδι» τής Λατινικής είτε με το ελλην. **πέδη** (πβ. *χειρο-***πέδη**, *τροχο-***πέδη**), οπότε *ορθοπεδική* είναι το «να ορθώνεις (τα οστά) με πέδες» (με δεσμά / επίδεση / επιδέσμους κ.τ.ό.). Άρα η ετυμολογικά (σύμφωνα με την προέλευση τής λέξης) ορθή γραφή είναι το *ορθοπαιδική*, όσο και αν η ορθοπαιδική δεν είναι μόνο για παιδιά. Σε αυτήν προσκρούει η γραφή που εσφαλμένα επικράτησε, το *ορθοπεδική*. Ορθότερος και από τους δύο όρους θα ήταν το **παιδορθωτική** ή, έστω, το **πεδορθωτική**. Όπως και ο σωστός όρος θα ήταν **οδοντορθωτική** και όχι *ορθοδοντική*!
Ως προς τον όρο **λογοπεδική**, που άρχισε να χρησιμοποιείται τελευταία αντί τού **λογοθεραπεία**, πρόκειται περί τερατογενέσεως, αφού σημαίνει «χρησιμοποιώ πέδες ("δεσμά"), για να θεραπεύσω τον λόγο»!

ορθοπεταλιά (η) ποδηλασία κατά την οποία ο ποδηλάτης δεν κάθεται στη σέλα, αλλά πατάει τα πετάλια όρθιος.

ορθόπλωρος, -η, -ο [μεσν.] (πλοίο) που κινείται με την πλώρη. — **ορθοπλωρίζω** ρ.

ορθοποδώ ρ. αμετβ. {ορθοποδείς... | ορθοπόδησα} (συνήθ. στον οικονομικό τομέα) αναλαμβάνω τις χαμένες μου δυνάμεις: *χρειάστηκε να περάσει ένας χρόνος από την κρίση, για να μπορέσει η επιχείρηση να ορθοποδήσει* ΣΥΝ. αποκαθίσταμαι. Επίσης **ορθοποδίζω**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀρθοποδῶ (-έω)* < *ὀρθο-* + *-ποδῶ* < *-πόδης* < *πούς, ποδός*].

ορθοπραξία (η) {χωρ. πληθ.} η ορθή πράξη, το να πράττει κανείς ορθά: *η ορθοδοξία είναι και ~*.
[ΕΤΥΜ. < *ορθο-* + *-πραξία* < *πράξη*, πβ. κ. μτγν. *ὀρθοπραγία*].

ορθόπτερο (το) {ορθοπτέρ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. έντομο όπως η ακρίδα και ο γρύλος που φέρει εξωτερικά ανεπτυγμένες πτέρυγες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Orthopteron].

ορθοπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που συντελεί στη θεραπεία των παθήσεων, όπως ο στραβισμός, η ανεπάρκεια συγκλίσεως κ.λπ.: ~ *ασκήσεις* (για την ορθή επικέντρωση των οφθαλμικών αξόνων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthoptique].

ορθός, -ή, -ό **1.** (αυτός που βρίσκεται) σε όρθια στάση (με έμφαση και στο παράστημα): *στεκόταν ~ και μας μιλούσε* ΣΥΝ. όρθιος • **2.** (μτφ.) αυτός που είναι κατάλληλος για την περίσταση· σωστός: *η απόφασή του ήταν ~* || ~ *σκέψη / άποψη / ενέργεια / γραφή* ΑΝΤ. λανθασμένος, εσφαλμένος, ακατάλληλος· ΦΡ. (α) **ορθός λόγος** ο ορθολογισμός (βλ.λ.) (β) ***πολιτικά ορθός*** αυτός που ενεργεί σύμφωνα με τις αρχές τής πολιτικής ορθότητας (βλ. λ. *πολιτικός*) **3. ορθό(ν)** (το) βλ.λ. **4.** ΜΑΘ. ***ορθή γωνία*** γωνία ενενήντα μοιρών. - **ορθ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Ϝορθ-Ϝός* (με ανομοιωτική αποβολή τού *-Ϝ-*) ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *werdh- «μεγαλώνω, αυξάνω», πβ. σανσκρ. ūrdhwá- «ίσιος, ψηλός», várdhati «υψώνω, σηκώνω», κ.ά. Η απουσία τού αρχικού δίγαμμα από τη μυκ. γεν. o-to-wo-we-o (πιθ. **ὀρθϜωϜεος* «αυτός που έχει τα αφτιά τεντωμένα [όρθια]»), έχει οδηγήσει στην εναλλακτική υπόθεση ότι η λ. συνδ. με το ρ. *ὄρ-νυ-μι* «εγείρω, ορμώ» (βλ. λ. *ορμή*), αν και η ανομοιωτική αποβολή τού *-Ϝ-* αποτελεί ικανή εξήγηση. Βλ. κ. *ὄρθρος*. Η φρ. *πολιτικά ορθός* αποδίδει την αγγλ. politically correct].

ορθοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. **1.** εξέταση τού ματιού με ορθοσκοπικό φακό • **2.** η εξέταση τού ορθού με ορθοσκόπιο. Επίσης **ορθοσκοπία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthoscopy].

ορθοσκοπικός, -ή, -ό **1.** (οπτικό όργανο) που έχει επίπεδο οπτικό πεδίο, ώστε να μην παραμορφώνει αναλογίες τού αντικειμένου που εικονίζεται σε αυτό: ~ *φακός* **2.** αυτός που σχετίζεται με την ορθοσκόπηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthoscopic].

ορθοσκόπιο (το) {ορθοσκοπί-ου | -ων} **1.** ειδικό όργανο για την εξέταση τής εσωτερικής επιφάνειας τού ορθού **2.** οπτικό όργανο για την εξέταση τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. < *ορθο-* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «εξετάζω, παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthoscope].

ορθοστασία (η) {χωρ. πληθ.} το να στέκεται κανείς όρθιος: *πιάστηκαν τα πόδια μου από την πολλή ~*.
[ΕΤΥΜ. < *ορθο-* + *-στασία* < *στάση*].

ορθοστάτης (ο) {ορθοστατών} **1.** κατακόρυφο στήριγμα, με το οποίο συγκρατείται κάτι όρθιο: ~ *βιβλίων* **2.** ΑΡΧΙΤ. (α) επιμελημένος λίθος μεγαλύτερου ύψους από τους λίθους των λοιπών στρώσεων, που αποτελούν τη βάση των τοίχων αρχαίου κτηρίου (β) ξύλινη ή μεταλλική δοκός που τοποθετείται κατακόρυφα για στήριξη κατασκευών, π.χ. γεφυρών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρθο-* + *-στάτης* < θ. στα-, πβ. κ. *ἵστα-μαι*].

ορθοστατικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με την ορθοστασία: ~ *υπόταση* (βλ.λ.) / *σύνδρομο*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthostatic].

ορθόστηθος, -η, -ο (λογότ.) αυτός που έχει στητό στήθος: ~ *κορίτσι*.

ορθοστοιχία (η) {ορθοστοιχιών} (συνήθ. για φυτά) η τοποθέτηση, διάταξη σε ευθεία σειρά. — **ορθόστοιχος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthostichy].

ορθότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να είναι (κάτι) ορθό, σωστό· ΦΡ. ***πολιτική ορθότητα*** βλ. λ. *πολιτικός*.

ορθοτομία (η) [μτγν.] {ορθοτομιών} **1.** η τομή σε ευθεία γραμμή **2.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή τού ορθού.

ορθοτομώ ρ. μετβ. {ορθοτομείς... | ορθοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** τέμνω κάτι σε ευθεία γραμμή, ευθυγραμμίζω **2.** ερμηνεύω ή διδάσκω σωστά: *η Εκκλησία ορθοτομεί τον λόγο τής αληθείας* (πβ. *ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας*. Κ.Δ. *Β΄ Τιμόθ.* 2, 15).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀρθοτομῶ (-έω)* < *ὀρθο-* + *-τομῶ* < *τομή*].

ορθοτονώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ορθοτόνη-σα, -θηκα, -μενος} ΓΡΑΜΜ. τονίζω σωστά. — **ορθοτόνηση** (η) [μτγν.].

ορθοτροπισμός (ο) ΒΟΤ. η ανάπτυξη των φυτών με κατακόρυφη διεύθυνση. Επίσης **ορθοτροπία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthotropisme].

ορθόφρων (ο/η) {ορθόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.-σπάν.) αυτός που σκέπτεται λογικά, με σύνεση ΣΥΝ. συνετός, σώφρων, νουνεχής ΑΝΤ. άφρων, άμυαλος. — **ορθοφροσύνη** (η), **ορθοφρονώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, λογικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρθο-* + *-φρων* < *φρην, φρενός* (βλ.λ.), πβ. *ὑψηλόφρων, σώ-φρων, ταπεινό-φρων*].

ορθοφωνία (η) [1830] {χωρ. πληθ.} **1.** η ορθή και ευκρινής άρθρωση και εκφορά τού λόγου **2.** μέθοδος με την οποία (α) διδάσκεται η ορθή άρθρωση και εκφορά τού λόγου (β) ελαττώνονται ή θεραπεύονται οι φωνητικές παθήσεις (τραυλισμός κ.ά.). Επίσης **ορθοφωνητική**. — **ορθοφωνητικός,** -ή, -ό κ. **ορθοφωνικός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthophonie].

ορθρινός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (λόγ.) αυτός που συμβαίνει νωρίς το πρωί ΣΥΝ. εωθινός ΑΝΤ. εσπερινός, βραδινός **2.** ΣΤΡΑΤ. **ορθρινό** (το) εγερτήριο σάλπισμα· (ειδικότ.) το σάλπισμα που ακούγεται στους στρατώνες, για να ξυπνήσουν οι στρατιώτες.

όρθρος (ο) ΕΚΚΛΗΣ. η ακολουθία που ψάλλεται στους ναούς κατά την ανατολή τού ηλίου και προηγείται τής Θείας Λειτουργίας ΣΥΝ. εωθινός· ΦΡ. ***όρθρου βαθέως*** (*ὄρθρου βαθέως*. Κ.Δ. Λουκ. 24, 1) ενώ ήταν ακόμη βαθιά χαράματα ΑΝΤ. εσπερινός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **Ϝόρθ-ρος* < *ὀρθός* (βλ.λ.), οπότε η λ. θα σήμαινε την έναρξη τής ημέρας κατά την αυγή (δηλ. όταν η μέρα αρχίζει να μεγαλώνει και ο ήλιος να υψώνεται). πβ. αρχ. σλαβ. ranŭ «την αυγή» (< *wrōdh-no-), σανσκρ. várdhati «υψώνω, σηκώνω». Ωστόσο, η απουσία τ. με αρχικό δίγαμμα καθιστά αξιοπρόσεκτη (όπως και στο επίθ. *ὀρθός*) την παλαιότερη άποψη περί αναγωγής στο ρ. *ὄρ-νυ-μι* «εγείρω, ορμώ» (βλ. λ. *ορμή*), πβ. λατ. orior «ανατέλλω, σηκώνομαι», ortus «ανατολή»].

ορθώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {όρθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στήνω, κτίζω (κυρ. κάτι που έχει μεγάλο ύψος): *όρθωσαν ψηλά τείχη και πύργους* || (κ. μτφ.) *η παρεξήγηση αυτή όρθωσε ένα τείχος ανάμεσά μας* **2.** στήνω (κάτι) όρθιο, το φέρνω σε όρθια θέση: ~ *μνημείο / οδόφραγμα* ΣΥΝ. υψώνω· ΦΡ. ***ορθώνω το ανάστημά μου*** υιοθετώ θαρραλέα συμπεριφορά, επιδεικνύω τόλμη: *στις κρίσιμες ώρες όρθωσε το ανάστημά του απέναντι στους τυράννους* **3.** (μεσοπαθ. ***ορθώνομαι***) στέκομαι όρθιος: *μπροστά μας ορθώνονταν οι ουρανοξύστες τής πόλης*. — **όρθωση** (η) [αρχ.], **ορθωτικός,** -ή, -ό [1809].

οριακός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται στο όριο: ~ *πλειοψηφία* (πλειοψηφία εξαιρετικά εύθραυστη και ασθενής με πολύ λίγες ψήφους πάνω από το όριο που προβλέπεται κάθε φορά) || ~ *αύξηση των ποσοστών / των κερδών* || ~ *σημείο* || *«εξαιτίας τής ~ διαθεσιμότητας ιπτάμενου προσωπικού, η αεροπορική εταιρεία ματαίωσε την επόμενη πτήση»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) κρίσιμος: *η οικονομία τής χώρας / η υγεία του βρίσκεται σε ~ κατάσταση*. — **οριακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. marginal].

οριγανέλαιο (το) {οριγανελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. το αιθέριο έλαιο που παράγεται από τη ρίγανη ΣΥΝ. ριγανόλαδο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. origanum oil].

ορίγανο (το) (λόγ.) η ρίγανη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρίγανον / ὀρίγανος, ἡ*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο βορειοαφρικανικής προελ., όπως και το φερώνυμο φυτό. Η λ. παρετυμολογήθηκε προς τα ουσ. *ὄρος* και *γάνος* «στολίδι, λάμψη» (βλ. κ. *γανώνω*)].

οριενταλισμός (ο) **1.** (στη ζωγραφική) είδος που απεικονίζει τοπία, πρόσωπα ή σκηνές από την καθημερινή ζωή τής Μέσης Ανατολής και τής Β. Αφρικής **2.** η μελέτη τής ιστορίας και τού πολιτισμού των λαών τής Ανατολής, ειδικότ. τού ισλαμικού αραβικού κόσμου **3.** (ειδικότ.) λόγος για την Ανατολή υπεργενικευτικά, υπεραπλουστευτικά, μη αποδεικτικά· π.χ. ότι η Ανατολή είναι συναίσθημα, μυστικισμός, υπανάπτυξη κ.λπ. — **οριενταλιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. orientalisme < oriental «ανατολικός» < λατ. orientalis].

ορίζοντας (ο) {οριζόντων} **1.** η νοητή γραμμή που φαίνεται να αποτελεί το όριο ανάμεσα στον ουρανό και στο έδαφος ή στην επιφάνεια τής θάλασσας: *ένα πλοίο φάνηκε στον ~* || *στα βάθη των ~* (βλ. λ. *βάθος*) **2.** (γενικότ.) οπτικό πεδίο, ό,τι μπορεί κανείς να αντικρίσει με τα μάτια του: *όλος του ο ~ ήταν μια απέραντη κοιλάδα*· (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) **3.** τα όρια γνώσεων, ενδιαφερόντων, πνευματικών ενασχολήσεων (κάποιου): *διευρύνω τους ~ μου* **4.** ο βαθμός στον οποίο έχει κανείς ανοιχτό μυαλό: *ευρείς ~* **5.** τα όρια των προοπτικών, οι δυνατότητες· ΦΡ. ***ανοίγω (νέους) ορίζοντες*** βλ. λ. *ανοίγω* **6.** το σύνολο στοιχείων ή παραγόντων που συνθέτουν μια κατάσταση: *οι*

εξελίξεις διαγράφονται δυσοίωνες στον πολιτικό ~ || *«δεν φαίνεται στον ~ υπαρκτή απειλή για την κυβέρνηση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ορίζων* (ενν. *κύκλος*), ουσιαστικοπ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *ορίζω*. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε πολλές γλώσσες, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. horizon, γερμ. Horizont κ.ά.].

οριζόντιος, -α, -ο [1766] **1.** παράλληλος προς το έδαφος, αυτός που βρίσκεται σε επίπεδο παράλληλο προς τον ορίζοντα: *τα μπουκάλια τού κρασιού τοποθετούνται στην κάβα σε ~ θέση* (ξαπλωτά) || *στο μονόζυγο ο αθλητής κρατιέται από την ~ δοκό* **2.** ΝΟΜ. ***οριζόντια ιδιοκτησία*** ιδιαίτερη μορφή κυριότητας σε ακίνητο, η οποία αποτελείται από δύο στοιχεία: την αποκλειστική κυριότητα σε όροφο οικοδομής ή σε διαμέρισμά του και την αναγκαστική συγκυριότητα στα κοινά μέρη τού όλου ακινήτου (οικόπεδο, θεμέλια, εξωτερικοί χώροι, κλιμακοστάσιο κ.λπ.) ΣΥΝ. οριζόντια συνιδιοκτησία, ιδιοκτησία κατ' ορόφους, οροφοκτησία **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που αναφέρεται στη σχέση μεταξύ ανθρώπων που ανήκουν στα ίδια επίπεδα διαφορετικών ιεραρχικών κλιμάκων **4.** αυτός που αναφέρεται στον ορίζοντα. — **οριζόντια / οριζοντίως** [1799] επίρρ., **οριζοντιότητα** (η) [1845].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. horizontal].

οριζοντιώνω ρ. μετβ. [1894] {οριζοντίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ σε οριζόντια θέση **2.** (μεσοπαθ. ***οριζοντιώνομαι***) (μτφ.) πλαγιάζω, γέρνω ώστε να βρεθώ σε οριζόντια θέση: *οριζοντιώθηκα μια βδομάδα με γρίπη* || *ο παίκτης οριζοντιώθηκε προς το έδαφος προσπαθώντας ν' αποκρούσει τη χαμηλή μπαλιά.* — **οριζοντίωση** (η) [1887].

ορίζουσα (η) ΜΑΘ. αλγεβρικό άθροισμα που αποτελείται από v^2 αριθμούς, οι οποίοι είναι τοποθετημένοι σε ν οριζόντιες γραμμές και ν κάθετες· χρησιμοποιείται για τη λύση συστημάτων με γραμμικές εξισώσεις.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. ενεστ. τού ρ. *ορίζω* (ως απόδ. τού γαλλ. déterminant), που μεταφέρθηκε ως θηλ. κατ' επίδρ. τής λ. *γραμμή* και για να αποφευχθεί η συσχέτιση με τον (αρσ.) *ορίζοντα* (φαινόμενο προφύλαξης)].

ορίζω ρ. μετβ. {όρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αποφασίζω (τον χρόνο ή τον τόπο) στον οποίο θα γίνει (κάτι): *~ την ημερομηνία τού γάμου* || *~ τον τόπο τελέσεως τού συνεδρίου* || *πρέπει να ορίσουμε τη μέρα και την ώρα τής συνάντησης* ΣΥΝ. καθορίζω **2.** θέτω τα όρια σε (κάτι): *δύο ευθείες ορίζουν ένα επίπεδο* || *τα σύνορα τής επαρχίας ορίζονται από τρεις οροσειρές* || *το κτήμα δυτικά ορίζεται από δημόσιο δρόμο* ΣΥΝ. προσδιορίζω **3.** δίνω σε κάποιον (συγκεκριμένη ιδιότητα, σύμφωνα με την οποία θα ενεργήσει, θα επιτελέσει ρόλο, θα εκτελέσει καθήκοντα): *τον όρισε εκπρόσωπό του στο συνέδριο* || *ορίστηκαν τα μέλη τής επιτροπής* **4.** αποφασίζω ή επιλέγω: *ορίστηκαν οι διαιτητές των αγώνων* || *ορίστηκε η ύλη των εξετάσεων* || *ορίστηκαν τα τεκμήρια διαβίωσης* • **5.** επισημαίνω τα βασικά χαρακτηριστικά (προσώπου ή πράγματος), δίνω τον ορισμό του: *πώς θα ορίσουμε τον άνθρωπο;* || *~ μια έννοια* || *τι ορίζεται ως «παιδεία»;* **6.** διατυπώνω με σαφήνεια, καθορίζω: *ο νόμος ορίζει ρητώς ότι...* || *οι ποινές που ορίζει ο νόμος* • **7.** (λαϊκ.) δίνω διαταγή, εκφράζω με απόλυτο τρόπο μια επιθυμία: *«όρισε ο κύρης της να παντρευτεί»* || *όπως ορίζετε θα γίνει!* || *τι ορίζει η αφεντιά σου;* **8.** έχω υπό την εξουσία μου: *ο ληστής όριζε πενήντα νοματαίους* || *τα παλιά χρόνια η οικογένειά του όριζε όλο τον κάμπο* ΣΥΝ. εξουσιάζω, κυβερνώ • **9.** φθάνω, έρχομαι (σε προσφωνήσεις υποδοχής επισκέπτη, ταξιδιώτη κ.λπ.): *καλώς όρισες!* || *καλώς ορίσατε!* || *καλώς να ορίσετε στο σπιτικό μας!* **10.** (η προστ. ***ορίστε***) βλ.λ. **11.** (η μτχ. ***ορισμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ορίζω* < *όρος* (βλ.λ.). Η λ. σήμαινε αρχικώς «προσδιορίζω με ακρίβεια την έκταση ενός χώρου, τα σύνορά του», άρα και «εντοπίζω το σημασιολογικό πεδίο μιας λέξεως, ξεχωρίζοντάς την από άλλες». Ήδη αρχ. η σημ. «καθορίζω τις ενέργειες κάποιου, διατάσσω»].

Ορινόκος (ο) ποταμός τού Β. τμήματος τής Ν. Αμερικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Orinoco < γλ. Γκουαρανί ori-noco «χώρος κωπηλασίας»].

όριο (το) {ορί-ου | -ων} **1.** το σημείο πέρα από το οποίο δεν μπορεί να εκτείνεται ή να υπάρξει (κάτι), η μεγαλύτερη δυνατή έκταση, ο ανώτατος δυνατός βαθμός: *κατοικεί στα ~ τού δήμου Αθηναίων* || *δεν αντέχω άλλο, έχω φτάσει στα ~ μου!* || *έχει και η υπομονή τα ~ της!* || *το θράσος του δεν είχε ~* || *σε όλα τα πράγματα υπάρχει και ένα ~* || *οι νόμοι καθορίζουν τα ~ τής δράσης μας σε κοινωνικό επίπεδο* || *«~ τού κόσμου μου είναι τα ~ τής γλώσσας μου»* (Λ. Βιτγκενστάιν) || *ξεπέρασες κάθε ~* || *τα ανώτατα επιτρεπτά ~ ρύπανσης*· ΦΡ. (α) ***εντός / εκτός των ορίων*** (+γεν.) κ. ***μέσα στα όρια*** (+γεν.) μέσα σε καθορισμένο χώρο, με προσδιορισμένα όρια: *εντός των ορίων μιας χώρας / τής λογικής / τού εφικτού* || *μέσα στα όρια τού κόσμου μας* (β) ***θέτω / βάζω ένα όριο (σε κάτι)*** βάζω φραγμό, καθορίζω ένα σημείο, πέρα από το οποίο καθετί θεωρείται αυθαίρετο, ασύδοτο, παράνομο κ.λπ.: *πρέπει να θέσουμε ένα ~ στην ανεξέλεγκτη προβολή διαφημίσεων* || *ποιος θα βάλει όρια στην ελευθερία τής έκφρασης;* (γ) ***όριο ηλικίας*** βλ. λ. *ηλικία* (δ) ***μέχρις ενός ορίου*** (για την αξία τού μέτρου σε κάθε δραστηριότητα): *επιτρέπονται τα πάντα, αλλά ~* (ε) ***το έσχατο όριο*** το τελευταίο επιτρεπτό ή ανεκτό σημείο: *έφτασε στο ~ τής υπομονής του*· (ειδικότ.) (στ) ***βγαίνω από τα όρια*** βλ. λ. *βγαίνω* **2.** το διαχωριστικό σημείο: *το ~ μεταξύ μεγαλοφυΐας και τρέλας* || *το ~ ανάμεσα σε δύο έννοιες* || *τα ~ μεταξύ Μεσαίωνα και Αναγέννησης είναι ασαφή* **3.** το σημείο πέρα από το οποίο αρχίζει κάτι άλλο: *έφτασε στα ~ τής τρέλας* || *το ανώτατο / κατώτατο ~ των μισθών* || *το πάθος του για εκείνη αγγίζει τα ~ τής μανίας* **4.** το σημείο πέρα από το οποίο αποκτά κανείς συγκεκριμένο δικαίωμα: *ο αθλητής ξεπέρασε το ~ για τους Ολυμπιακούς Αγώνες* || *έπιασα το ~ για τη συμμετοχή στην κλήρωση* **5.** (ειδικότ.) το σημείο που θεωρείται φραγμός, κάτι αξεπέραστο: *ο άλτης τού επί κοντώ ξεπέρασε το ~ των έξι μέτρων* || *ξέρω τα ~ μου, γι' αυτό δεν κάνω υπερβολές* **6. όρια** (τα) οι φραγμοί (ηθικοί, κοινωνικοί): *αυτός ο άνθρωπος δεν έχει όρια!* (για ενοχλητικό ή θρασύ άνθρωπο χωρίς αναστολές) **7.** το σύνορο: *ο Έβρος ποταμός αποτελεί ένα φυσικό ~ τής Ελλάδας προς τα ανατολικά* || *χαράζω τα ~ ενός οικοπέδου* **8.** το ανώτατο επιτρεπτό σημείο, μέγεθος κ.λπ.: *το ~ ταχύτητας σε αυτό τον δρόμο είναι τα εκατό χιλιόμετρα* || *παραβίασε το ~ ασφαλείας.* — **οριακός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όριον*, υποκ. τού ουσ. *όρος* (βλ.λ.), χωρίς σμικρυντική σημ.].

οριοθετώ ρ. μετβ. {οριοθετείς... | οριοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσδιορίζω σε κάτι τα όριά του: *~ πρόβλημα / επιστημονικό πεδίο / την υφαλοκρηπίδα* ΣΥΝ. καθορίζω. — **οριοθέτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οριοθετώ (-έω)* < *όριον* + *-θετώ*, βλ. κ. *θέτω*].

> **οριοθετώ ή οροθετώ;** Σήμερα έχει επικρατήσει στη χρήση ο τ. **οριοθετώ** (και **οριοθέτηση**), που μαρτυρείται ήδη από τον 2ο αι. μ.Χ. Παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε περισσότερο η λ. **ορο-θετώ** (από τη λ. *όρος*, ό «όριο»), που είναι ήδη αρχαία (1ου αι. μ.Χ.), ενώ η λ. **ορο-θεσία**, επίσης αρχαία, είναι ακόμη παλαιότερη (2ου αι. π.Χ.). Άρα και οι δύο λέξεις είναι σωστές (*οριοθετώ* και *οροθετώ*, *οριοθέτηση* και *οροθέτηση*), σημαίνουν το ίδιο και δεν ευσταθεί ότι ορθότερο είναι το **οροθετώ**. Και οι δύο λέξεις **όρος** (ο) και **όριο** (το) χρησιμοποιήθηκαν στην Αρχαία με την ίδια σημασία, σήμερα δε το σύνθετο με τη λ. *οριο- (οριοθετώ)* είναι ετυμολογικά και σημασιολογικά περισσότερο διαφανές και κατανοητό από τον ομιλητή (η λ. *όρος*, ο είναι γνωστή σήμερα με τη σημ. «προϋπόθεση»).

όρισμα (το) {ορίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. γενικός όρος στη σύνταξη που χρησιμοποιείται για να δηλώσει τόσο το υποκείμενο όσο και τα συμπληρώματα (αντικείμενα) τού ρήματος· π.χ. στην πρόταση «ο Γιάννης έστειλε γράμμα τού αδελφού του» έχουμε τρία ορίσματα, το υποκείμενο και δύο αντικείμενα· τα ορίσματα προσδιορίζουν το σθένος (βλ.λ.) τού ρήματος.

ορισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει οριστεί, που έχει αποφασιστεί με ακρίβεια η λειτουργία του, η θέση, ο χρόνος τελέσεως κ.λπ.: *οι όροι τού συμβολαίου είναι σαφώς ~ και απόλυτα δεσμευτικοί* ΣΥΝ. καθορισμένος, διατυπωμένος **2.** (εμφατ.) συγκεκριμένος: *ένας ~ αριθμός ανθρώπων φώναζε* **3.** (στον πληθ. ***ορισμένοι***, *-ες, -α* σε χρήση αόριστης αντωνυμίας) κάποιοι, μερικοί: *~ φορές αισθάνομαι σαν να βρίσκομαι σε άλλη χώρα* || *~ τραγούδια έχουν διασωθεί* || *~ άνθρωποι δεν καταλαβαίνουν τι τους λες!* || *έχω ~ αμφιβολίες για την αξία του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ωρισμένος*, ουσιαστικοπ. μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ορίζω*].

ορισμένως επίρρ. (λόγ.-σπάν.) σίγουρα, χωρίς αμφιβολία ΣΥΝ. ασφαλώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.

ορισμός (ο) **1.** (α) η ακριβής και σαφής περιγραφή τής σημασίας ή των σημασιών μιας λέξης, όπως συνάγονται από τη χρήση / τις χρήσεις τής λέξης· ο προσδιορισμός των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων τής σημασίας μιας λέξης, έτσι ώστε να διακρίνεται από κάθε άλλη: *σαφής / καλός / επιτυχημένος / ανακριβής / πρόχειρος ~* || *ο ~ μιας δύσκολης έννοιας*· ΦΡ. ***εξ ορισμού*** για κάτι που είναι αυτονόητο, που προκύπτει από το ίδιο το περιεχόμενο μιας έννοιας: *ο Θεός είναι ~ αγαθός* (β) (ειδικότ.) το τμήμα λεξικογραφικού λήμματος, στο οποίο δίνεται η σημασία τής αντίστοιχης λέξης ΣΥΝ. ερμήνευμα **2.** ΦΙΛΟΣ. η διατύπωση που αποσκοπεί στο να αποδώσει την ουσία μιας έννοιας, βασιζόμενη στο προσεχές γένος στο οποίο αυτή υπάγεται και στην ειδοποιό (βλ.λ.) διαφορά της από άλλες έννοιες που υπάγονται στο ίδιο γένος, π.χ. ο ορισμός τού ανθρώπου: *«ζῷον λόγον ἔχον»* περιλαμβάνει το γένος *(«ζῷον»)* και την ειδοποιό διαφορά από τα άλλα ζώα *(«λόγον ἔχον»)* • **3.** (λαϊκ.) η επιθυμία ή διαταγή (κάποιου, συνήθ. ανώτερου κοινωνικά): *Στους ~ σας! Ό,τι ζητήσετε, θα το έχετε!* || *«αν είν' ο ~ σας, Χριστού τη θεία γέννηση να πω στ' αρχοντικό σας»* (χριστουγεννιάτικα κάλαντα).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ορίζω* (βλ.λ.)].

ορίστε προστ. τού *ορίζω* **1.** ως τυπική έκφραση, όταν απευθυνόμαστε σε κάποιον δίνοντάς του κάτι: *~ τα ρέστα σας* || *~ παρακαλώ, το ποτό που ζητήσατε* || *~ το ψητό, ~ κι η σαλάτα* **2.** ως απάντηση, όταν μας απευθύνει τον λόγο κάποιος, κυρ. κάποιος στον οποίο οφείλουμε σεβασμό: *–Κύριε Γιάννη! –~!* || *–Γκαρσόν! –~!* ΣΥΝ. μάλιστα, παρακαλώ **3.** για περιπτώσεις στις οποίες απευθυνόμαστε σε κάποιον, ζητώντας του να κάνει ή να πει κάτι: *~, καθίστε!* || *~, τι θέλετε;* || *~, σας ακούω* **4.** ως στερεότυπη έκφραση, μόλις σηκώσουμε το ακουστικό τού τηλεφώνου: *~, ποιος είναι;* **5.** σε ερώτηση, όταν δεν ακούσαμε κάτι καλά: *~, δεν σας ακούω καλά* **6.** (για έντονη απορία, έκπληξη): *~; Άκουσα καλά ή με γελούν τ' αφτιά μου;* || *~: Συμβαίνουν τέτοια πράγματα;* **7.** να, ιδού (κυρ. με αποδοκιμαστική διάθεση, ειρωνεία, έκπληξη): *~ κατάσταση! Τι άλλο θα δούμε ακόμη!* || *~ πώς σε κατάντησε ο εγωισμός σου!* || (εμφατ.) *~ μας! Εσύ θα μου πεις τι θα κάνω;*

οριστική (η) ΓΛΩΣΣ. η έγκλιση που εκφράζει τη δέσμευση τού ομιλητή ότι αυτό που λέει είναι αληθινό, πραγματικό, βέβαιο (η οριστική με ορισμένους δείκτες *θα, να, ας* μπορεί να δηλώνει και τροπικότητα· βλ. λ. *τροπικότητα*): *η κόρη του διορίστηκε στο Δημόσιο* || *ο ουρανός είναι γαλανός* || *κατά τη γνώμη μου, ο υποψήφιος αδικήθηκε από την επιτροπή* (διατύπωση μειωμένης βεβαιότητας τού ομιλητή) || *κλίνω ένα ρήμα στην ~ τού ενεστώτα* || *η ~ αορίστου τού «βρίσκω» είναι «βρήκα» και η υποτακτική «να βρω»* || *δυνητική ~* (βλ. λ. *δυνητικός*).

οριστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η τελική διευθέτηση

ή ολοκλήρωση: *η ~ τής συμφωνίας ειρήνευσης / τής ημερομηνίας τού γάμου / τής συνεργασίας δύο εταιρειών.* — **οριστικοποιώ** ρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. finalisation].

οριστικός, -ή, -ό **1.** τελικός, αυτός στον οποίο έχει καταλήξει κανείς με απόλυτη βεβαιότητα, που δεν πρόκειται να αλλάξει: *η ~ μου απόφαση είναι αυτή* || *η θέση μου είναι ~ και αμετάκλητη* || *ελήφθησαν ~ μέτρα για τα αυθαίρετα κτίσματα* || *~ διακοπή τής συνεργασίας τους με την εταιρεία* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που προσδιορίζει πρόσωπο ή πράγμα κατά τρόπο τέτοιον, ώστε να το ξεχωρίζει από άλλα ομοειδή: *~ άρθρο* (το άρθρο *ο, η, το*) || *~ αντωνυμία* (η αντωνυμία *αυτός, -ή, -ό*) || *~ σύνθετο* (βλ. λ. *σύνθετος*) (β) **οριστική** (η) βλ.λ. - **οριστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **οριστικότητα** (η) [1845].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οριστικός* < *οριστός* < *ορίζω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

όρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φάλαινα χρώματος μαύρου με μεγάλες λευκές κηλίδες στην κάτω επιφάνεια τού σώματός της, που ζει από τον Αρκτικό Ωκεανό μέχρι την Ανταρκτική. Επίσης **όρκη**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. orque < λατ. orca «είδος κήτους»].

ορκίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {όρκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να δώσει όρκο: *τον όρκισε στην Παναγία να μην αποκαλύψει το μυστικό* **2.** (για προϊστάμενο υπηρεσίας, αξιωματούχο κ.λπ.) απαγγέλλω τον όρκο σε κάποιους που συγκατατίθενται ή/και τον επαναλαμβάνουν κατά την τελετή τής επίσημης ανάληψης των καθηκόντων τους: *ο αρχιεπίσκοπος ορκίζει τη νέα κυβέρνηση* || *ο πρύτανης όρκισε τους πτυχιούχους τής Σχολής* • **3.** ζητώ από (κάποιον) παρακαλώντας θερμά, με μεγάλη συναισθηματική φόρτιση: *σε ορκίζω σε ό,τι έχεις ιερό, μην πεις σε κανέναν τίποτε!* ΣΥΝ. ικετεύω· (μεσοπαθ. **ορκίζομαι**) **4.** διαβεβαιώνω με όρκο: *~ ότι τον είδα στον τόπο τού εγκλήματος* || *~ να πω την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς φόβο και πάθος* || *της ορκίστηκε αιώνια πίστη* || *~ στο Ευαγγέλιο / στην ψυχή τής μάννας μου / στα παιδιά μου / σε ό,τι αγαπάω πιο πολύ / σε ό,τι έχω ιερό* || *-Δεν σε πιστεύω ό,τι κι αν λες! –Σε τι θες να σου ορκιστώ;* || *σου ~ στον Θεό και σ' όλους τους αγίους ότι σου λέω την αλήθεια!* || *νομίζω ότι ήταν αυτός· αλλά δεν ~ κιόλας!* || (κ. στην προστ.) *–Δεν το έκανα εγώ. –Ορκίσου!* ΣΥΝ. δίνω/παίρνω όρκο· ΦΡ. **σου τ' ορκίζομαι** ως έκφραση διαβεβαίωσης: *αλήθεια λέω, ~!* **5.** δίνω όρκο σε επίσημη τελετή ότι θα είμαι πιστός στα καθήκοντα που αναλαμβάνω: *αύριο ορκίζονται οι απόφοιτοι τής Σχολής Ευελπίδων* **6.** (η μτχ. **ορκισμένος,** *-η, -ο*) φανατικός, άσπονδος: *είναι ~ εχθρός του στην πολιτική.* — **όρκιση** (η).

> **ορκίζομαι – ομνύω.** Και τα δύο είναι αρχαίες λέξεις και σημαίνουν «παίρνω / δίνω όρκο». Στην Αρχαία χρησιμοποιούσαν κυρ. τη φρ. *ὀμνύω (ὄμνυμι) ὅρκον*, ενώ το **ορκίζω** το χρησιμοποιούσαν ως μεταβιβαστικό «βάζω/κάνω κάποιον να δώσει όρκο». Σε νεότερους χρόνους το *ορκίζομαι* ήλθε να αποτελέσει το κύριο ρ., που δηλώνει τη σημ. «παίρνω, δίνω όρκο». Σήμερα το **ομνύω** είναι γνωστό κυρ. από το ομώνυμο ποίημα τού Καβάφη και από τα λόγια τού Χριστού στο Ευαγγέλιο «*Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως· μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶν τοῦ Θεοῦ, μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστιν τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶν τοῦ μεγάλου βασιλέως· μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ποιῆσαι ἢ μέλαιναν*» (Κ.Δ. Ματθ. 5, 34-36). Το *ομνύω* είναι γνωστό και από τα σύνθετα που σχηματίστηκαν με αυτό (με έκταση μάλιστα τού **-ο-** σε **-ω-**): *ορκ-ωμοσία, συν-ωμότης (συν-ωμοτώ, συν-ωμοσία), εξ-ωμότης, αν-ωμοτί* («χωρίς όρκο»). Από το **όρκος / ορκίζομαι** πλάστηκαν και χρησιμοποιούνται τα: *έν-ορκος* (αρχική σημ. «ορκισμένος, με όρκο»), *επί-ορκος, ψευδ-ορκία, ευ-όρκως* («με σεβασμό στον όρκο μου»), *εξ-ορκίζω (εξ-ορκιστής, εξ-ορκισμός), ορκωτός, ορκο-δοσία, ορκ-ωμοσία, ορκο-πάτης.*

ορκοδοσία (η) [1834] {ορκοδοσιών} το να δίνει κανείς όρκο, η ορκωμοσία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.
[ΕΤΥΜ. < *όρκος* + *-δοσία* < *δότης*].

ορκοδοτώ ρ. αμετβ. {ορκοδοτείς... | ορκοδότησα} (επίσ.) δίνω ένορκη διαβεβαίωση, συνήθ. ενώπιον δικαστηρίου ή αρχής.
[ΕΤΥΜ. < *όρκος* + *-δοτώ* < *δότης*].

ορκοληψία (η) [1833] {ορκοληψιών} (επίσ.) η όρκιση προσώπου ενώπιον δικαστού ή άλλης αρμόδιας αρχής κατά την ανάληψη των καθηκόντων του ως δημόσιου λειτουργού.

όρκος (ο) η διαβεβαίωση που δίνει κανείς για την αλήθεια ισχυρισμού ή ότι θα κάνει αυτό που λέει, συχνά επικαλούμενος τον Θεό ή άγιο πρόσωπο ή γενικότ. κάτι απολύτως σεβαστό: *δίνω / κάνω / παίρνω ~* (ορκίζομαι) || *έδωσε ~ ενώπιον Θεού και ανθρώπων* || *τηρώ / πατάω / καταπατώ τον ~ μου* || *δεν κρατάει τον ~ του* || *έδωσε ~ στη ζωή τής μάννας του* || *~ συζυγικής πίστης / σιωπής / αγνείας / αιώνιας φιλίας*· ΦΡ. (α) **όρκος τού Ιπποκράτη** βλ. λ. *Ιπποκράτης* (β) **όρκος αίματος** βλ. λ. *αίμα* (γ) **ακαδημαϊκός όρκος** βλ. λ. *ακαδημαϊκός* (δ) ΝΟΜ. **δικαστικός όρκος** ο όρκος που επιβάλλεται στον διάδικο με πρωτοβουλία τού δικαστηρίου και όχι τού αντιδίκου του (επακτός όρκος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅρκος*, αβεβ. ετύμου. Η παλαιότερη εκδοχή συνδ. τη λ. με το ουσ. *ἕρκος* «εμπόδιο, φραγμός» με τη σημ. τής ισχυρής δέσμευσης (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου «*ὅρκοι· δεσμοί, σφραγῖδες*»)· ορισμένοι μελετητές μάλιστα ταύτισαν τη λ. με τη μυθική Στύγα, στα νερά τής οποίας ορκίζονταν (και δεσμεύονταν) ακόμη και θεοί. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, αν η φρ. *ὀμνύναι ὅρκον* σημαίνει «πιάνω τον όρκο» (βλ. λ. *ομνύω*), τότε η λ. ίσως δήλωνε το ιερό αντικείμενο που κρατούσε κανείς, προκειμένου να προσδώσει επισημότητα στον όρκο του. Ωστόσο, η αναγωγή σε αμάρτυρο λατ. *sorcus «κλάδος» (πβ. υποκ. surculus) δεν είναι ευρύτερα αποδεκτή, αφού υποστηρίζεται συνήθ. ότι surculus < surus «κλάδος»].

ορκωμοσία (η) {ορκωμοσιών} το να δίνει κανείς επισήμως όρκο και συνεκδ. η επίσημη τελετή στην οποία δίδεται όρκος (κατά την ανάληψη καθηκόντων, την ολοκλήρωση σπουδών και την απονομή τίτλου κ.ά.): *η ~ των πτυχιούχων τής Νομικής / των νεοσυλλέκτων / τής νέας κυβέρνησης* || *η τελετή τής ~* || *στην ~ παρέστησαν πολλοί επίσημοι* || *η ~ θα μεταδοθεί τηλεοπτικώς.* — **ορκωμοτώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁρκωμοσία* < αρχ. *ὁρκωμότης*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ὅρκον ὀμόσαι* (απρφ. αορ. τού ρ. *ὄμνυμι*, βλ. κ. *ὀμνύω*) με επίθημα *-της* και έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει (πβ. *συν-ωμότης*)].

ορκωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει δώσει όρκο **2.** (α) ΝΟΜ. **ορκωτό δικαστήριο** δικαστήριο που αποτελείται από ενόρκους (βλ.λ.) και τακτικούς δικαστές: *μικτό ~* (β) **ορκωτός λογιστής** επαγγελματίας λογιστής αναγνωρισμένος από την πολιτεία και τις λογιστικές ενώσεις, ώστε να ασκεί αντικειμενικό έλεγχο σε επιχειρήσεις. — **ορκωτικός,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

Ορλεάνη (η) πόλη τής Κ. Γαλλίας στις όχθες τού Λίγηρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Orléans < λατ. Aurelianum. Η πόλη ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού Ρωμαίου αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου (λατ. Marcus Aurelius), όταν ξαναχτίστηκε τον 3ο αι. μ.Χ.].

ορλόν (το) {άκλ.} συνθετική ύλη για ύφανση, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη αντοχή και χρησιμοποιείται αναμεμιγμένη με μαλλί ή άλλες υφάνσιμες ύλες (βλ. λ. *ακρυλικός*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. orlon (κατά το nylon) < orle < δημώδ. λατ. orula < λατ. ora «περιθώριο»].

ορμαθός (ο) (λόγ.) **1.** σύνολο όμοιων πραγμάτων περασμένων σε σύρμα, σκοινί, μεταλλικό κρίκο κ.λπ.: *~ κλειδιών* ΣΥΝ. (λαϊκ.) αρμαθιά **2.** (μτφ.) πλήθος όμοιων πραγμάτων: «*η πρώην πρωθυπουργός κατηγορείται για ~ καταχρήσεων*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρμαθός* < *ὅρμος* «αλυσίδα, χορδή» + παραγ. επίθημα *-αθος*, πβ. *κάλαθος*. Το *ὅρμος* (ίσως άσχετο προς το επίσης αρχ. *ὅρμος* «αραξοβόλι, φυσικός λιμενίσκος», βλ.λ.), εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *εἴρω* «συνδέω» (< *serjo, με ψίλωση, βλ. λ. *είρ-μός, ἔρμα*)].

ορμέμφυτος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από ένστικτο και όχι από λογική επεξεργασία· κυρ. το ουδ. **ορμέμφυτο** (το) [1805] ένστικτο. — **ορμεμφύτως** επίρρ. [1858].
[ΕΤΥΜ. < *ορμή* + *έμφυτος*, απόδ. τού γαλλ. instinct (βλ. κ. *ένστικτο*)].

ορμή (η) **1.** κίνηση προς τα εμπρός, που χαρακτηρίζεται από δύναμη, σφοδρότητα: *έπεσε με ~ πάνω του και τον τραυμάτισε* || *ρίχνω μια πέτρα με ~* || *πετάγομαι με ~* || *οι αθλητές ξεκίνησαν με ~* || *οι στρατιώτες ρίχτηκαν με ~ εναντίον των εχθρών* **2.** (για φυσικά φαινόμενα) η σφοδρότητα, η ένταση: *ο αέρας χτυπούσε με ~ τα παντζούρια* || *τα κύματα έσπαγαν με ~ στην προβλήτα* || *η χιονοστιβάδα έπεσε με ~ πάνω στην κατασκήνωση των εκδρομέων* **3.** ΦΥΣ. το φυσικό μέγεθος που ορίζεται ως το γινόμενο τής μάζας ενός αντικειμένου επί την ταχύτητά του **4.** ΨΥΧΟΛ. σωματική και ψυχική προδιάθεση τού ανθρώπου, που τον οδηγεί στην ικανοποίηση έντονων βιολογικών αναγκών: *η σεξουαλική / γενετήσια ~* || *η ~ προς ικανοποίηση τού αισθήματος τής πείνας* || *ο έλεγχος των βιολογικών ~ είναι δυνατός για τον άνθρωπο* **5.** (ειδικότ.) **ορμές** (οι) η επιθυμία για σεξουαλική συνεύρεση: *είναι όλο ορμές σ' αυτή την ηλικία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρμή* < *ὀρ-σμᾱ (με πρόληψη τής δασύτητας) < *ὄρ-νυμι* «εγείρω, παροτρύνω» < Ι.Ε. *er- «θέτω σε κίνηση, ξεσηκώνω», πβ. σανσκρ. ṛṇóti, χεττ. arnumi, ίσως και λατ. orior «ανατέλλω». Δυσερμήνευτος παραμένει ο φωνηεντισμός σε *ὀρ-*· ίσως, κατά μία άποψη, παρουσιάζεται ενεστωτική βράχυνση **ὤρ-νυ-μι* > *ὄρ-νυ-μι* (πβ. **στώρ-νυ-μι* > *στόρ-νυ-μι, στρω-τός*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το *ὀρ-* εμφανίζει τη συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *er-, κάτι που όμως συνηθίζεται μόνο σε αιολ. τύπους. Ομόρρ. *Λα-έρ-της, ἐρ-εθ-ίζω* (βλ.λ.)].

ορμήνεια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η καθοδήγηση, οι συμβουλές σε κάποιον για το πώς πρέπει να συμπεριφερθεί σε συγκεκριμένη περίσταση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁρμηνεύω* (βλ.λ.)].

ορμηνεύω ρ. μετβ. {ορμήν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) καθοδηγώ (κάποιον), συμβουλεύω (κάποιον) τι πρέπει να πει ή να κάνει σε συγκεκριμένη περίσταση ΣΥΝ. νουθετώ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁρμηνεύω* < αρχ. *ἑρμηνεύω*, από τη συνεκφορά τής αντων. *σοῦ* με το ρ. *ἑρμηνεύω*: *σοῦ ἑρμηνεύω* > *σοὐρμηνεύω* > *ὁρμηνεύω*].

ορμητήριο (το) [αρχ.] {ορμητηρί-ου | -ων} ο τόπος από τον οποίο ορμά κανείς, από τον οποίο ξεκινά τις δραστηριότητές του· συνήθ. για παράνομη δράση (πειρατών, ληστών κ.λπ.): *η Μήλος υπήρξε ~ πειρατών* || (γενικότ.-μτφ.) *το εξοχικό του σπίτι είναι το ~ για τις καλοκαιρινές του εξορμήσεις.*

ορμητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που διαθέτει ορμή, που εκδηλώνεται με ένταση και σφοδρότητα: *τα ~ νερά τού χειμάρρου.* — **ορμητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ορμητικότητα** (η) [1874]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

ορμιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το σκοινί στο οποίο δένουν το αγκίστρι. Επίσης **ορμίδι** κ. **αρμίδι** κ. **αρμίθι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρμιά* < *ὅρμος* «αλυσίδα, χορδή» (για το οποίο βλ. λ. *ορμαθός*)].

ορμίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {όρμισ-α, -τηκα, -μένος} οδηγώ πλοίο σε όρμο, για να αγκυροβολήσει. — **όρμιση** (η) [μτγν.].

ορμίσκος (ο) [μτγν.] μικρός όρμος (βλ.λ.).

ορμόνη (η) {ορμονών} **1.** ΒΙΟΛ. ουσία που παράγεται από ενδοκρινή αδένα ή από ειδικό νευρικό κύτταρο τού οργανισμού και που εκκρίνεται σε πολύ μικρές ποσότητες στην κυκλοφορία τού αίματος ή διαχέεται μέσω των κυτταρικών μεμβρανών, ρυθμίζοντας τις φυσιολογικές λειτουργίες τού οργανισμού (λ.χ. τον μεταβολισμό ή την ανάπτυξη): *αυξητική / ζωική / φυτική / γεννητική* ~ || *η ινσουλίνη, η θυροξίνη, η αδρεναλίνη είναι γνωστές ~ τού οργανισμού* **2.** ουσία που χρησιμοποιείται στην κτηνοτροφία και στις καλλιέργειες για την τεχνητή αύξηση τού όγκου των ζώων ή των καρπών, καθώς και την ταχύτερη ωρίμαση των φυτών: *κρέατα με ορμόνες* **3.** ΦΥΣΙΟΛ. ***σωματοτρόπος ορμόνη*** ορμόνη που εκκρίνεται από την υπόφυση και ρυθμίζει την ανάπτυξη τού σώματος ΣΥΝ. σωματοτροπίνη, αυξητική ορμόνη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. hormone < αρχ. *ὁρμῶν*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *ὁρμῶ*].

ορμονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις ορμόνες: ~ *διαταραχές / ανωμαλία.* — **ορμονικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρος, < αγγλ. hormonic].

ορμονοθεραπεία (η) {ορμονοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρήση φυσικών ή συνθετικών ορμονών για θεραπευτικούς σκοπούς (λ.χ. η χορήγηση ινσουλίνης στον σακχαρώδη διαβήτη, θυροξίνης στην ανεπάρκεια τού θυρεοειδούς, αλλά και σε κακοήθη νεοπλάσματα μαστού κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hormonotherapy].

όρμος (ο) κοίλωμα στη γραμμή τής ακτής, όπου η θάλασσα εισχωρεί στην ξηρά και είναι δυνατό το αγκυροβόλημα (πβ. λ. *κόλπος*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅρμος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Ανεπαρκής η αναγωγή στο ουσ. *ὁρμή*, αφού οι προτεινόμενες σημ. «σημείο αναχωρήσεως πλοίου», «τόπος όπου το πλοίο ταλαντεύεται στο κύμα, ενώ έχει αγκυροβολήσει» (πβ. σανσκρ. sárma- «κύμα») και «τόπος κατάλληλος για αγκυροβόλημα» δεν παρέχουν ικανοποιητική εξήγηση. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το ουσ. *όρμος* ανάγεται στο ρ. *εἴρω* «συνδέω» (βλ. λ. *είρμός*), οπότε αποτελεί μετωνυμία τού αρχ. *ὅρμος* «αλυσίδα, χορδή» (βλ. λ. *ορμαθός*) με τη σημ. «αλυσίδα τής άγκυρας». Τέλος, έχει προταθεί η σύνδεση με τη λ. *ἕρμα* (βλ.λ.), με την προϋπόθεση ότι *ἕρμα* «πέτρα», οπότε το ουσ. *όρμος* θα δήλωνε τον πετρώδη τόπο, στον οποίο μπορεί να προσδεθεί το πλοίο].

ορμώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ορμάς... | ορμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** κινούμαι προς τα εμπρός με ορμή: *όρμησε μπροστά ασυγκράτητος* || (μτφ.) *το καΐκι όρμησε άφοβα μες στα αφρισμένα κύματα* **2.** (καθημ.) κινούμαι εναντίον (κάποιου) με ορμή, επιτίθεμαι: *ορμούν καταπάνω τους και τους τρέπουν σε φυγή* || *του όρμηξε και τον χτύπησε με γροθιές* || *ένα σκυλί τού όρμηξε στον δρόμο* (μεσοπαθ. **ορμώμαι**) **3.** ξεκινώ από κάτι (π.χ. ένα στοιχείο) ή παρακινούμαι από κάτι: *από πού ορμήθηκες και έφθασες σ' αυτό το συμπέρασμα;* **4.** (λόγ.) κατάγομαι: *εκ Βόλου ορμηθείσα / ορμωμένη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρμῶ (-άω)* < *ὁρμή* (βλ.λ.)].

όρνεο (το) → όρνιο

ορνεοσκοπία (η) {ορνεοσκοπιών} παρατήρηση τού πετάγματος και των κραυγών των πτηνών για την πρόβλεψη τού μέλλοντος. — **ορνεοσκόπος** (ο/η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀρνεοσκόπος* < *ὄρνεον* + *-σκόπος* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

όρνιθα (η) {ορνίθων} (αρχαιοπρ.) η κότα (βλ.λ.). Επίσης (λογιότ.) **όρνις** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄρνις, -ιθος (ὁ / ἡ)* < θ. *ὀρν-ι-* (με παρέκταση -θ- για τις ανάγκες τής κλίσεως) < I.E. *or-n- «αετός, μεγάλο πουλί», πβ. χετ. har-aš, γότθ. ara, αρχ. γερμ. aro / aru, αρχ. αγγλ. earn, αρχ. σλαβ. orilŭ κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ὄρν-εον*. Η λ. *ὄρνις* αναφερόταν αρχικά σε κάθε είδους πτηνό, ενώ η λ. *ὄρνεον* περιοριζόταν στα αρπακτικά και η λ. *οἰωνός* σε εκείνα που χρησίμευαν ως δείκτες τού μέλλοντος, ως προμηνύματα. Αργότερα, η λ. *ὄρνις* περιορίστηκε στα κατοικίδια πτηνά και, τελικά, δήλωσε αποκλειστικά την κότα].

ορνίθι (το) {ορνιθ-ιού | -ιών} το κοτόπουλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρνίθιον*, υποκ. τού *ὄρνις*].

ορνιθόγαλο (το) ποώδες φυτό με βολβό και λευκά, κίτρινα ή πράσινα άνθη.

ορνιθοειδές (το) [μτγν.] κάθε πτηνό που ανήκει στην ειδική κατηγορία πτηνών που περιλαμβάνει την κότα, τον φασιανό, το παγώνι κ.ά. ΣΥΝ. ορνιθόμορφα.

ορνιθοκλέπτης (ο) [μτγν.] {ορνιθοκλεπτών} (λόγ.) αυτός που κλέβει όρνιθες ΣΥΝ. (καθημ.) κλεφτοκοτάς.

ορνιθοκομείο (το) [μεσν.] το ορνιθοτροφείο (βλ.λ.).

ορνιθοκομία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η ορνιθοτροφία (βλ.λ.). — **ορνιθοκομικός,** -ή, -ό.

ορνιθοκόμος (ο/η) ο ορνιθοτρόφος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀρνιθο-* + *-κόμος* < κομῶ «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. κ. *-κομία*)].

ορνιθολογία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα πτηνά. — **ορνιθολόγος** (ο/η), **ορνιθολογικός,** -ή, -ό [1871].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ornithologie].

ορνιθόμορφος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τη μορφή πτηνού **2.** ΖΩΟΛ. ***ορνιθόμορφο*** (το) κάθε πτηνό που ανήκει στην ίδια τάξη, η οποία περιλαμβάνει είδη όπως η όρνιθα, ο φασιανός, η πέρδικα, το παγώνι, η γαλοπούλα κ.ά., τα οποία έχουν ως χαρακτηριστικά τους το βαρύ σώμα, τις κοντές στρογγυλεμένες φτερούγες, τα ισχυρά πόδια και το κοντό με ελαφρά κάμψη προς τα κάτω ράμφος ΣΥΝ. ορνιθοειδές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. Galliformes (νόθο σύνθ.)].

ορνιθόμυαλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει μυαλό όρνιθας, άμυαλος ή ελαφρόμυαλος ΣΥΝ. (καθημ.) κοκορόμυαλος.

ορνιθοπωλείο (το) [μτγν.] (λόγ.) το κατάστημα όπου πωλούνται όρνιθες και γενικότ. πουλερικά ΣΥΝ. (καθημ.) κοτοπουλάδικο.

ορνιθοπώλης (ο) [μτγν.] {ορνιθοπωλών} (λόγ.) ο πωλητής ορνίθων, γενικότ. πουλερικών.

ορνιθόρρυγχος (ο) [1848] αμφίβιο και ωοτόκο θηλαστικό με πλατιά ουρά και στόμα που μοιάζει με ράμφος: *ο ~ τής Αυστραλίας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ornithorynque].

ορνιθοσκαλίσματα (τα) {ορνιθοσκαλισμάτων} τα πολύ άσχημα γράμματα, οι κακογραφίες.

ορνιθοτροφείο (το) [μτγν.] η ειδική εγκατάσταση για την εκτροφή πουλερικών ΣΥΝ. ορνιθοκομείο.

ορνιθοτροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή πουλερικών σε ειδικές εγκαταστάσεις ΣΥΝ. ορνιθοκομία. — **ορνιθοτρόφος** (ο/η) [μτγν.], **ορνιθοτροφικός,** -ή, -ό [1896].

ορνιθώνας (ο) [μτγν.] **1.** το ορνιθοτροφείο **2.** το κοτέτσι.

όρνιο (το) **1.** αρπακτικό πτηνό που μοιάζει με γεράκι, ο γύπας **2.** (υβριστ.) πρόσωπο ανόητο ή ανίδεο ΣΥΝ. βλάκας, αστοιχείωτος ΑΝΤ. ξεφτέρι, σαΐνι. Επίσης (λόγ.) **όρνεο** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὄρνιον* < αρχ. *ὄρνεον*, βλ. λ. *όρνιθα*].

όρνις (ο/η) → όρνιθα

ορντέβρ (το) (παλαιότ. ορθ. *ορ ντ'εβρ*) {άκλ.} έδεσμα που σερβίρεται πριν από το κυρίως φαγητό, για να ανοίγει την όρεξη ΣΥΝ. ορεκτικό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. hors-d'œuvre «εκτός κυρίου γεύματος» < hors «εκτός» + œuvre «έργο» (< λατ. opera)].

ορντινάντσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο στρατιώτης που έχει αποσπαστεί στην προσωπική υπηρεσία αξιωματικού **2.** (γενικότ.) ο υποτακτικός, αυτός που εκτελεί εντολές.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ordinanza «εντολή, διαταγή» (από τη φρ. compagnia d'ordinanza «υπασπιστής») < ordinare «διατάσσω, τακτοποιώ» < λατ. ordino < ordo «τάξη, ευταξία»].

ορο- κ. **ορεο-** κ. **ορεό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με το βουνό: *ορο-πέδιο, ορο-σειρά, ορεο-γραφία, ορογένεση.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ὀρο-πέδιον, ὀρεο-βάτης, ὀρεο-φύλαξ*), που προέρχεται από το αρχ. *ὄρος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. orogenèse].

ορο- κ. **ορό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το σύνορο, το όριο: *ορο-θετώ, ορο-σήμανση, ορό-σημο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ὁρο-ποτῶ*), που προέρχεται από το ουσ. *ὅρος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε μεταφρ. δάνεια, λ.χ. αγγλ. sero-positive «ορο-θετικός»].

οροαιματώδης, -ης, -ες [1891] {οροαιματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. αυτός που αποτελείται από ορό, ο οποίος περιέχει αιμοσφαίρια: ~ *υγρό / όγκος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sérosanguin].

οροαντίδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. **1.** βιολογική αντίδραση στον ορό τού αίματος πάσχοντος ατόμου (π.χ. συγκόλληση, καθίζηση κ.ά.) **2.** η ανίχνευση ουσιών στον ορό τού αίματος για τη διάγνωση νοσημάτων, καθώς και για τον προσδιορισμό τής ομάδας αίματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. séroréaction].

ορόγαλα (το) {ορογάλ-ατος | -ατα, -άτων} το υδαρές υπόλειμμα τού γάλακτος από την εξαγωγή τού βουτύρου και τού τυριού.
[ΕΤΥΜ. < *ορός* + *γάλα*].

ορογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. το σύνολο των κινήσεων τού φλοιού τής Γης που συντελούν στη δημιουργία των οροσειρών. Επίσης **ορογένεια.** — **ορογενετικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orogenèse].

οροδιαγνωστική (η) [1896] ΙΑΤΡ. μέθοδος διαγνώσεως λοιμωδών και άλλων νοσημάτων. Επίσης **οροδιάγνωση.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sérodiagnostic (νόθο σύνθ.)].

οροδιαγνωστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διάγνωση διαφόρων ασθενειών με οροαντιδράσεις.

οροθεραπεία (η) [1894] {οροθεραπειών} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας ή προλήψεως λοιμώξεων και δηλητηριάσεων, που στηρίζεται στη χρήση ανθρώπινων ή ζωικών ορών τού αίματος ΣΥΝ. οροθεραπευτική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sérothérapie (νόθο σύνθ.)].

οροθεραπευτικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που αναφέρεται στην οροθεραπεία **2.** ***οροθεραπευτική*** (η) η οροθεραπεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sérothérapique (νόθο σύνθ.)].

οροθεσία (η) [μτγν.] {οροθεσιών} (λόγ.) ο προσδιορισμός των ορίων ΣΥΝ. οροθέτηση, οροσήμανση.

οροθέσιο (το) [μτγν.] {οροθεσί-ου | -ων} οτιδήποτε χρησιμεύει ως δηλωτικό συνόρων (λ.χ. πέτρες, πάσσαλοι κ.λπ.) ΣΥΝ. ορόσημο, όριο.

οροθετικός[1], -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την οροθεσία· ΦΡ. ***οροθετική γραμμή*** η εδαφική γραμμή που αποτελεί σύνορο μεταξύ γειτονικών χώρων.

οροθετικός[2], -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που στον ορό τού αίματός του έχουν εντοπιστεί αντισώματα έναντι συγκεκριμένων ιών: ~ *για το A.I.D.S.* ΣΥΝ. φορέας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. seropositive].

οροθετώ ρ. μετβ. {οροθετείς... | οροθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσδιορίζω και χαράζω σύνορα (μεταξύ εδαφικών τμημάτων, περιοχών, χωρών) **2.** καθορίζω τα όρια που πλαισιώνουν (κάτι). — **οροθέτηση** (η) [1855]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οριοθετώ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὁροθετῶ (-έω)* < *ὅρος* + *-θετῶ*, βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*].

ορολογία (η) [1846] {ορολογιών} το σύνολο των ειδικών όρων που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένο γνωστικό ή επαγγελματικό χώρο: *ιατρική / τεχνική / νομική / ναυτική* ~. — **ορολογιακός,** -ή, -ό κ. **ορολογικός.**

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. terminologie (νόθο σύνθ.)].

ορολογιακός – ορολογικός – ωρολογιακός. Από τύπους σε *-ία / -εία*, καθώς και από τύπους σε *-ιος / -ιο*, σχηματίζονται παράγωγα σε **-ιακός** (αντί **-ικός**): *επαρχ-ία – επαρχ-ιακός, μανία – μανιακός, εργασία – εργασιακός, περιουσία – περιουσιακός, συγκοινωνία – συγκοινωνιακός, ναυτιλία – ναυτιλιακός, κοιλία – κοιλιακός, περιφέρεια – περιφερειακός, οικογένεια – οικογενειακός, πολιτεία – πολιτειακός, επιφάνεια – επιφανειακός, ήλιος – ηλιακός, προνόμιο – προνομιακός, κρανίο – κρανιακός, ημερολόγιο – ημερολογιακός* κ.τ.ό. Άρα από το **ορολογία** θα σχηματιστεί επίθ. **ορολογιακός**, όπως και από το **ωρολόγιο** θα σχηματιστεί επίθ. **ωρολογιακός**. Ως εκ τούτου, ο τ. *ορολογιακός* είναι κανονικός. Ωστόσο, για λόγους προφύλαξης, επειδή το *ορολογιακός* συμπίπτει με το *ωρολογιακός*, σχηματίστηκε τ. **ορολογικός** που χρησιμοποιείται περισσότερο.

ορονοσία (η) {ορονοσιών} ΙΑΤΡ. η νόσος που προέρχεται από ενέσεις ορού αίματος για θεραπευτικούς σκοπούς και εκδηλώνεται με δερματικό εξάνθημα, οίδημα τού προσώπου και των άκρων, πυρετό, πονόκοιλο και ναυτία.
[ΕΤΥΜ. Αποδ. τού γαλλ. maladie du sérum].

οροπέδιο (το) {οροπεδί-ου | -ων} η πεδινή έκταση σε ορεινό σχηματισμό (βουνό ή λόφο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀροπέδιον* < *ὄρος* + *πεδίον*].

ορός κ. (εσφαλμ.) **ορρός** (ο) **1.** ΒΙΟΛ. το κίτρινο υδατώδες υγρό που απομένει ύστερα από την πήξη τού αίματος και έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε λευκώματα **2.** ΙΑΤΡ. ***(θεραπευτικός) ορός*** (α) ο ορός (σημ. 1) ανθρώπου ή ζώου που έχει ανοσοποιηθεί κατά μικροβίων διαφόρων λοιμωδών νοσημάτων, ο οποίος χρησιμοποιείται θεραπευτικά, προκειμένου να εισαχθούν στον οργανισμό τα αντισώματα που περιέχει: *αντιλυσσικός / αντιτετανικός / αντιδιφθεριτικός ~* (β) διάλυμα μεταλλικών αλάτων που χορηγείται ενδοφλεβίως για την αντιμετώπιση αιμορραγιών, αφυδατώσεως, δηλητηριάσεων κ.ά. (γ) (συνεκδ.) το δοχείο που περιέχει το παραπάνω διάλυμα μαζί με τα εξαρτήματά του: *καθώς τον βγάζουν έξω για περίπατο, μια νοσοκόμα τού κρατάει τον ~ || έσπασε ο ~* • **3.** ***ορός τής αλήθειας*** φάρμακο που χορηγείται ενδοφλεβίως (πεντοθάλη) προκαλώντας ελαφρά νάρκωση, ώστε αυτός που βρίσκεται υπό την επήρειά του να μην ψεύδεται και να μην αποκρύπτει πράγματα που δεν θα ήθελε να αποκαλύψει (πβ. *ανιχνευτής ψεύδους*, λ. *ανιχνευτής*) • **4.** (λόγ.) το υδαρές υπόλειμμα γάλακτος που απομένει ύστερα από την αφαίρεση τού βουτύρου και τής τυρίνης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τυρόγαλο, υπόλειμμα γάλακτος μετά την πήξη του», ετεροιωμ. βαθμ. (με ιων. ψίλωση) τού Ι.Ε. *ser- «ρέω, κυλώ», πβ. σανσκρ. sará- «ρέων», λατ. serum «ορός» κ.ά. Βλ. κ. *έρπω, ρέω*. Η γρ. *ορρός*, αν και απαντά ήδη σε βυζαντινά χειρόγραφα, οφείλεται μάλλον σε εσφαλμ. ανάγνωση].

όρος (ο) **1.** η προϋπόθεση με δεσμευτικό περιεχόμενο: *θέτω / υπαγορεύω τους ~ μου || απαράβατος / ρητός / πρωτεύων ~ || διατύπωση / επιβολή όρων || δυσβάστακτοι / σκληροί / ταπεινωτικοί ~ || παραβαίνω / τηρώ / παραβιάζω / πληρώ τους ~ τής συμφωνίας || «με αυτούς τους ~, η σύγκρουση θα λάβει τη μορφή ενός νέου Ψυχρού Πολέμου»* (εφημ.)· ΦΡ. (α) ***υπό όρους*** με προϋποθέσεις: *τον άφησαν ελεύθερο ~* (β) ***υπό έναν όρο / υπό τον όρο*** (+ότι) υπό μία / την προϋπόθεση: *θα σου δανείσω το αμάξι μου, υπό τον όρο ότι θα μου το φέρεις πίσω μέχρι το βράδυ* (γ) ***άνευ όρων*** βλ. λ. *άνευ* • **2.** ***όροι*** (οι) η κατάσταση πραγμάτων, οι συνθήκες, τα δεδομένα: *οι ~ διαβίωσης / εργασίας / απασχόλησης / ασφαλείας*· ΦΡ. ***επί ίσοις όροις*** βλ. λ. *ίσος* **3.** η λέξη ή φράση με ειδικό περιεχόμενο, η οποία δηλώνει έννοια από συγκεκριμένο χώρο (επιστήμες, καλές τέχνες, επαγγέλματα κ.λπ.): *η έκφραση «το κατά κεφαλήν εισόδημα» είναι ~ τής οικονομίας || ιατρικοί / νομικοί / φιλολογικοί ~* • ΦΡ. (α) ***εφ' όρου ζωής*** βλ. λ. *ζωή* (β) ***μέσος όρος*** βλ. λ. *μέσος* • **4.** (σε συντακτικές, μαθηματικές ή λογικές δομές) δομικό, συστατικό στοιχείο: *οι ~ τής πρότασης / αναλογίας / πολυωνύμου / συλλογισμού || ο δεύτερος ~ συγκρίσεως στη Ν. Ελληνική εκφέρεται με την πρόθεση «από»* (βλ. λ. *σύγκριση*)· ΦΡ. ***όροι (τού) κλάσματος*** ο αριθμητής και ο παρονομαστής κλάσματος: *οι ~ τού 3/5 είναι οι αριθμοί 3 και 5* • **5.** ΑΡΧΑΙΟΛ. το ορόσημο, μικρή στήλη που δηλώνει όριο: *~ τής αθηναϊκής αγοράς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμο, σύνθετος*. — **ορικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅρος* (ήδη μυκ. wo-wo) < *Ϝόρ-Ϝος, που συνδ. με λατ. urvus «αυλάκι» (< *wr̥-wos), ρ. urvo «διανοίγω αυλάκι», πιθ. και με το αρχ. ρ. *ἐρύω* «τραβώ, σύρω» (< *Ϝερύω). Φαίνεται πως η αρχική σημ. τής λ. ήταν επίσης «αυλάκι», από όπου προήλθε η σημ. «χαραγμένο όριο, σύνορο». Η φρ. *υπό όρους* αποδίδει το γαλλ. sous conditions].

όρος (το) {όρ-ους | -η, -έων} (λόγ.) το φυσικό ύψωμα που ξεπερνά κατά προσέγγιση τα 500 μέτρα: *το ~ Όλυμπος || το θεοβάδιστον ~ Σινά || το Άγιον ~ (ο Άθως)* ΣΥΝ. βουνό· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***στα όρη, στ' άγρια βουνά*** (i) σε απομακρυσμένες και δυσπρόσιτες περιοχές (ii) ως τυπική φράση σε ξόρκι: *να φύγει (ενν. το κακό) ~!* (β) ΑΝΑΤ. ***όρος τής Αφροδίτης*** το εφήβαιο των γυναικών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. ρηματικό ουσ. τού *ὄρ-νυ-μι* «εγείρω, παροτρύνω» (βλ. κ. *ορμή*), που συνδ. με σανσκρ. r̥sva- «ψηλός». Η λ. εμφανίζει αρχικό *ο-* αντί τού αναμενομένου *ε-* (*ἔρος, πβ. *γένος, τέλος* κ.ά.) προφανώς κατ' αναλογίαν προς το ρ. *ὄρνυμι, ὀρέσθαι* (αόρ.). Στη Ν. Ελληνική η λ. απαντά ως α' συνθ. με τις εξής μορφές: (α) *ορο-* (ήδη αρχ., πβ. *ὀρο-πέδιον*) (β) *ορει-*, από τη δοτ. ενικού *ὄρει* (ήδη αρχ., πβ. *ὀρεί-χαλκος*) (γ) *ορεσι-*, από τη δοτ. πληθ. *ὄρεσι* (ήδη αρχ., πβ. *ὀρεσί-βιος*) (δ) *ορεο-*, από το επίθ. *ὄρε(ι)ος* < *ὄρος* (ήδη μτγν., πβ. *ὀρεο-φύλαξ*)].

οροσειρά (η) [1886] σειρά ορέων που συνιστούν μία συνεχή ενότητα: *η ~ τής Πίνδου / των Άνδεων*.

οροσήμανση (η) [1879] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η τοποθέτηση οροσήμων για τον προσδιορισμό εκτάσεως ΣΥΝ. οροθέτηση.

ορόσημο (το) [1833] {οροσήμ-ου | -ων} **1.** το σημάδι που τοποθετείται, προκειμένου να προσδιορίσει τα όρια εκτάσεως στην ξηρά ή στη θάλασσα ΣΥΝ. οροθέσιο, σύνορο **2.** (συνήθ. μτφ.) το χρονικό σημείο ή το καθοριστικής σημασίας γεγονός, που σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας περιόδου: *η Επανάσταση τού 1821 αποτελεί το πιο σημαντικό ~ τής νεότερης ελληνικής ιστορίας* ΣΥΝ. σταθμός.
[ΕΤΥΜ. < *όρος*, ο + *-σημο* < *σήμα*, απόδ. τού γερμ. Markzeichen].

οροφή (η) **1.** το εσωτερικό επιστέγασμα δωματίου ΣΥΝ. ταβάνι **2.** (συνεκδ.) η σκεπή κτηρίου ΣΥΝ. στέγη **3.** το πάνω μέρος οχήματος που σκεπάζει, καλύπτει το σαλόνι, τον χώρο όπου κάθονται ο οδηγός και οι επιβάτες: *η ~ τού αυτοκινήτου* **4.** (μτφ.) το ανώτατο όριο, ο αριθμός που δεν επιτρέπεται να ξεπεραστεί: *η διαμορφωμένη ~ των μισθών αμφισβητείται από την Α.Δ.Ε.Δ.Υ.* ΣΥΝ. πλαφόν • **5.** το ανώτατο ύψος στο οποίο μπορεί να πετάξει αεροπλάνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρέφω* «καλύπτω, σκεπάζω (για στέγες σπιτιών)», που συνδ. με αρχ. γερμ. hirni-reba «κρανίο», πιθ. κ. αρχ. γερμ. rippa «πλευρά, μεριά», αρχ. αγγλ. ribb. Στη σημ. «ανώτατο όριο» η λ. αποδίδει το γαλλ. plafond (βλ. κ. *πλαφόν*)].

οροφοδιαμέρισμα (το) {οροφοδιαμερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το διαμέρισμα πολυκατοικίας που καταλαμβάνει ολόκληρο όροφο.

όροφος (ο) {ορόφ-ου | -ων, -ους} **1.** ο χώρος που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δύο διαδοχικά δάπεδα ενός οικοδομήματος και αποτελείται από ένα ή περισσότερα διαμερίσματα: *μένω στον δεύτερο ~*· ΦΡ. ***κατά όροφο πολυκατοικία*** η πολυκατοικία, κάθε διαμέρισμα τής οποίας καταλαμβάνει ολόκληρο τον χώρο ανάμεσα σε δύο διαδοχικά δάπεδα **2.** (ειδικότ.) (α) κάθε όροφος (σημ. 1) πάνω από το ισόγειο και τον ημιώροφο, εφόσον υπάρχει: *ανεβαίνω από το ισόγειο στον πρώτο ~*· (β) ***ιδιοκτησία κατ' όροφο*** η οριζόντια ιδιοκτησία **3.** καθένα από τα επίπεδα στα οποία χωρίζεται ένα πράγμα, μια κατασκευή: *οι ~ γαμήλιας τούρτας* • **4.** το τμήμα που συγκροτεί το κύριο σώμα ενός πυραύλου και περιέχει το προωθητικό υλικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρέφω* «καλύπτω, σκεπάζω (για στέγες σπιτιών)». Βλ. λ. *οροφή*].

ορρός (ο) ➤ ορός

ορρωδώ ρ. αμετβ. {ορρωδείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) χάνω το θάρρος μου, λιποψυχώ ή διστάζω: *δεν ~ προ ουδενός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρρωδῶ (-έω) / ἀρρωδῶ* (ιων.), αβεβ. ετύμου. Ο Ησύχιος και άλλοι αρχαίοι λεξικογράφοι εξηγούσαν το ρ. *ὀρρωδῶ* ως «ιδρώνω από τον φόβο μου» και το συσχέτιζαν με τις λ. *ὄρρος* «οπίσθια, γλουτοί», *δέος, ἰδίω* «ιδρώνω» (πβ. *ὄρρος· οἱ γὰρ δεδοικότες ἰδίουσι τὸν ὄρρον, ὅ ἐστιν ἱδροῦσιν*), άποψη παρετυμολογική. Σύμφωνα με διαφορετική εκδοχή, το ρ. ανάγεται στο επίθ. **ὀρρώδης* «δειλός» (< *ὄρρος*), αλλά η σύνδεση δεν ερμηνεύει τον ιων. τ. *ἀρρωδῶ*, ο οποίος μάλλον είναι αρχικός (οπότε *ὀρρωδῶ* < *ἀρρωδῶ*, με προληπτική αφομοίωση)].

όρσε επιφών. (λαϊκ.) να· όταν μουντζώνουμε κάποιον: *~ πέντε* (μούντζωμα με τη μία παλάμη ανοιχτή) / *δέκα* (με τις δύο παλάμες)· ΦΡ. ***όρσε γαμπρέ κουφέτα!*** κοροϊδευτικά ή επιτιμητικά για κάποιον που δεν κατάφερε να κάνει κάτι από ανικανότητα ή κακή εκτίμηση.
[ΕΤΥΜ. < *όρισε* (με συγκοπή), προστ. τού ρ. *ορίζω*].

Ορτανσία (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Hortensie < λατ. Hortensia, θηλ. τού ρωμαϊκού Hortensius (ονομασία πατριάς), πιθ. < λατ. hortus «κήπος»].

ορτανσία (η) {ορτανσιών} καλλωπιστικό φυτό με μεγάλα φύλλα σε σχήμα καρδιάς, σφαιρικές ταξιανθίες και πολλά λευκά, ροζ, κόκκινα, μοβ ή μπλε άνθη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. hortensia, όνομα που δόθηκε τον 18ο αι. προς τιμήν τής Hortense Lepaute, στην οποία αφιερώθηκε το άνθος].

όρτσα επιφών. ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) στρέψε προς τον άνεμο: *~ τα πανιά!* ΣΥΝ. (λόγ.) πρόσαγε!
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. orza, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο ολλ. lurts «προς τα αριστερά»].

ορτσάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {όρτσ-αρα κ. -άρισα, -αρισμένος} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) στρέφω το πλοίο προς τον άνεμο ΣΥΝ. προσάγομαι ΑΝΤ. ποδίζω, επιδίδω. — **ορτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. orzare < orza (βλ. λ. *όρτσα*)].

ορτύκι (το) {ορτυκ-ιού | -ιών} ορνιθόμορφο μικρόσωμο πουλί που ζει σε ψηλή ποώδη βλάστηση, σε ακαλλιέργητα βοσκοτόπια, αγρούς, λιβάδια και χέρσα εδάφη, τρέφεται δε με σπόρους, προνύμφες εντόμων και σαλιγκάρια.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *ὄρτυξ, -υγος* < **Ϝόρτ-υξ* (πβ. *κόκκ-υξ*, με το ίδιο επίθημα -υξ), που πιθ. συνδ. με Ι.Ε. λ. για το ίδιο πτηνό, λ.χ. σανσκρ. vartaka-, βεδ. vartikā- (με επιθήματα -aka-, -ikā-)].

όρυγμα (το) {ορύγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μέρος τού εδάφους σκαμμένο βαθιά ΣΥΝ. τάφρος, χαντάκι **2.** ο βόθρος • **3.** ΣΤΡΑΤ. η τάφρος που σκάφτηκε για οχυρωματικό σκοπό, την προστασία δηλ. από τα εχθρικά πυρά ΣΥΝ. χαράκωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ορύσσω* (βλ.λ.)].

όρυζα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το ρύζι· ΦΡ. (σκωπτ.) ***βράσε όρυζα / ρύζι*** σε περιπτώσεις που αντιμετωπίζει κανείς δύσκολη κατάσταση χωρίς δυνατότητα βελτίωσης: *αν έρθει κι άλλος λογαριασμός τώρα που ξέμεινα από λεφτά, ~!* ΣΥΝ. άσ' τα να πάνε, καήκαμε.
[ΕΤΥΜ. μτγν., δάνειο από την Α. Περσία, πβ. πάστο vrižē (πληθ.), σανσκρ. vrīhi. Βλ. κ. *ρύζι*].

ορυζάλευρο (το) {ορυζαλεύρ-ου | -ων} (λόγ.) το αλεύρι που προέρχεται από επεξεργασία αποφλοιωμένων σπερμάτων ρυζιού ΣΥΝ. ρυζάλευρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rice flour].

ορυζάμυλο (το) {ορυζαμύλ-ου | -ων} το άμυλο που προκύπτει από την κατεργασία τού ρυζιού και χρησιμοποιείται ως βασικό υλικό κατασκευής καλλυντικών (πούδρας κ.ά.).

ορυζοκαλλιέργεια (η) {ορυζοκαλλιεργειών} **1.** η καλλιέργεια ρυζιού **2.** η έκταση όπου γίνεται η καλλιέργεια ρυζιού.

ορυζόμυλος (ο) (λόγ.) {ορυζομύλων} **1.** το μηχάνημα ή το σύνολο των μηχανημάτων που χρησιμεύουν για την επεξεργασία τού ρυζιού **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο λειτουργούν τα παραπάνω μηχανήματα.

ορυζώνας (ο) [μεσν.] έκταση γης σπαρμένη με ρύζι, φυτεία ρυζιού.

ορυκτέλαιο (το) {ορυκτελαί-ου | -ων} λιπαντικό έλαιο που αποτελεί συνήθ. προϊόν τής κλασματικής απόσταξης τού αργού πετρελαίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. mineral oil].

ορυκτό (το) φυσικό, συνήθ. στερεό, σώμα με ορισμένη χημική σύσταση και εσωτερική κρυσταλλική δομή, που βρίσκεται στην επιφάνεια τής Γης ή στο υπέδαφος: *ο σίδηρος, ο άργιλος, ο ασβεστόλιθος είναι ορυκτά* || *πολύτιμα ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρυκτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ὀρυκτός* (βλ.λ.)].

ορυκτογεωλογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των ορυκτών. — **ορυκτογεωλογικός**, -ή, -ό [1841].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. minéralogie géologique].

ορυκτογραφία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τα είδη και τις παραλλαγές των ορυκτών. — **ορυκτογραφικός**, -ή, -ό.

ορυκτολογία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η επιστήμη που μελετά τα ορυκτά από πλευράς φυσικών ιδιοτήτων, χημικής σύστασης, εσωτερικής δομής, προέλευσης, εμφάνισης και κατανομής τους στη φύση. — **ορυκτολόγος** (ο/η) [1802], **ορυκτολογικός**, -ή, -ό [1867].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oryctologie].

ορυκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που εξορύσσεται από τη γη· ΦΡ. ***ορυκτός πλούτος*** το σύνολο των ορυκτών που περιέχει το υπέδαφος μιας χώρας **2.** ***ορυκτό*** (το) βλ.λ. **3.** αυτός που έχει απολιθωθεί και διατηρείται στα πετρώματα τού φλοιού τής Γης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρύσσω* (βλ.λ.)].

ορυκτοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής αναζήτησης και τής κατεργασίας ορυκτών. — **ορυκτοτεχνικός**, -ή, -ό.

ορυμαγδός (ο) (λόγ.) **1.** δυνατός θόρυβος από πολλούς διαφορετικούς ήχους, γενικευμένη αναστάτωση ΣΥΝ. πανδαιμόνιο, σαματάς **2.** (μτφ.) πλήθος (έντονων αντιδράσεων, εκδηλώσεων): *~ δηλώσεων / διαμαρτυριών / απειλών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. εκφραστ. λ. (με επίθημα *-δος*, χαρακτηριστικό λέξεων που έχουν τη σημ. «θόρυβος», λ.χ. *κέλαδος, ἄραδος*). Η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὀρυγμάδες· θόρυβοι* ενισχύει την υπόθεση ότι *ὀρυμαγδός* < **ὀρυγ-αδ-μός* (με αντιμετάθεση) < *ὀρυγάζω*, που συνδ. με τα συνώνυμα *ἐρεύγ-ομαι* «ρεύομαι» και *ὠρύομαι* (βλ.λ.). Η «γλώσσα» *ὀρυγμάδες* αποτελεί μάλλον παρεκτεταμένο τ. τού αμάρτυρου **ὀρυγμός* < θ. **ὀρυγ-*].

ορύσσω κ. **ορύττω** ρ. αμετβ. {όρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} (αρχαιοπρ.) ανοίγω όρυγμα. — **όρυξη** [αρχ.] κ. **ορυχή** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀρύχ-jω* < *ὀ-* προθεμ. + *rukh- (με εκφραστ. δασύ), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *reu-k- «σκάβω, γδέρνω», πβ. σανσκρ. luñcati «μαδώ, γδέρνω», λατ. runco «σκαλίζω» (> ιταλ. roncare), ιρλ. rucht «χοίρος», γοτθ. raupjan «μαδώ, γδέρνω» κ.ά. Παράγ. *ὄρυγ-μα, ὀρυκτός, ὄρυξις (-η), ὀρυχ-εῖο* κ.ά.].

ορυχείο (το) [1867] ο τόπος στον οποίο γίνεται συστηματική εξαγωγή ορυκτών από το υπέδαφος: *το Λαύριο ήταν γνωστό στην αρχαιότητα για τα ~ αργύρου του* (πβ. λ. *μεταλλείο*).
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. που αποσπάστηκε από αρχ. σύνθετα, λ.χ. *χρυσ-ωρυχεῖον, ἀργυρ-ωρυχεῖον*. Ο σχηματισμός κατά το μτγν. *ὀρυχή* < αρχ. *ὀρύσσω* (βλ.λ.)].

ορφανεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ορφάνε-ψα, -μένος} (καθημ.) μένω ορφανός, χάνω τους γονείς μου: *ορφάνεψε από μικρός* || (μτφ.) *ορφάνεψε η χώρα με τον χαμό τού μεγάλου ηγέτη.* — **ορφάνεμα** (το) κ. (εκφραστ.) **ορφάνια** (η).

ορφανίζω ρ. μετβ. [αρχ.] απορφανίζω (βλ.λ.).

ορφανικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον ορφανό ή την ορφάνια.

ορφανισμός (ο) [μεσν.] απορφανισμός (βλ.λ.).

ορφανός, -ή, -ό αυτός που έχει χάσει τον έναν ή και τους δύο γονείς: *~ από μάννα* || *μένω ~* || *τα ~ τού πολέμου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὄρφος* (+ παραγ. επίθημα *-ανός*) < Ι.Ε. *orbho- «ορφανός», πβ. λατ. orbus «στερημένος από κάτι, ορφανός» (αργότερα «τυφλός»), αρμ. orb «ορφανός», γοτθ. arbi «κληρονόμος», γερμ. erben «κληρονομώ» κ.ά. Η λ. *ὀρφανός* δήλωνε αρχικώς τόσο τον στερούμενο γονέων όσο και εκείνον που δεν είχε παιδιά, περιορίστηκε όμως γρήγορα στην πρώτη σημ.].

ορφανοτροφείο (το) [μτγν.] το ίδρυμα στο οποίο τρέφονται και κατοικούν ορφανά παιδιά.

Ορφέας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. αοιδός, μουσικός και ποιητής, ιδρυτής μυστηριακών τελετών και ιερέας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὀρφεύς, -έως*, πιθ. προελλην. κύρ. όν. ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, συνδ. με το Ι.Ε. *orbho- «ορφανός» (βλ. κ. *ὀρφανός*), αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ο Ορφέας είχε στερηθεί τη σύζυγό του Ευρυδίκη].

ορφικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ορφέα ή τον ορφισμό: *~ ύμνος* || *~ μυστήρια* **2.** ***Ορφικά*** (τα) σύνολο ποιημάτων που αποδίδονται στον Ορφέα **3.** ***Ορφικοί*** (οι) (α) οι οπαδοί θρησκευτικής κίνησης που εμφανίστηκε κατά τον 6ο αι. π.Χ. και διαδόθηκε σε όλο τον ελληνικό κόσμο (β) οι ορφικοί ποιητές • **4.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αυτός που σχετίζεται με τη ζωγραφική τάση τού ορφισμού.

ορφισμός (ο) [1812] **1.** μυστηριακή θρησκεία τού 6ου αι. π.Χ., που διαδόθηκε σε όλο τον τότε ελληνικό κόσμο και επιδίωκε τον εν ζωή εξαγνισμό τής ψυχής τού ανθρώπου, ώστε αυτή να επιστρέψει στην πηγή της, δηλ. στον Θεό • **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τάση τής κυβιστικής ζωγραφικής, που έδινε προβάδισμα στη διάταξη των χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orphisme].

ορχεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τού ενός ή και των δύο όρχεων. Επίσης **ορχεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orchectomy].

ορχεοεπιδιδυμίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των όρχεων και των επιδιδυμίδων από βακτηρίδια ή άλλους μικροοργανισμούς.

όρχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (αρχαιοπρ.) ο χορός. — **ορχηστικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄρχησις* < *ὀρχοῦμαι* (βλ.λ.)].

ορχηστής (ο) [αρχ.], **ορχηστρίδα** (η) [αρχ.] {ορχηστρίδων} (αρχαιοπρ.) ο επαγγελματίας χορευτής.

ορχήστρα (η) {ορχηστρών} **1.** η σχετικά μεγάλη ομάδα μουσικών οργάνων και εκτελεστών που συμμετέχουν στην εκτέλεση μουσικών έργων: *φιλαρμονική / συμφωνική* (βλ.λ.) *~* || *~ δωματίου / εγχόρδων / τζαζ* || *την Ορχήστρα των Χρωμάτων διηύθυνε ο Μ. Χατζιδάκις* **2.** ο χώρος τού θεάτρου στον οποίο παίζουν οι μουσικοί και βρίσκεται ανάμεσα στη σκηνή και την πλατεία • **3.** ο κυκλικός χώρος που βρισκόταν μπροστά από τη σκηνή τού αρχαιοελληνικού θεάτρου και στον οποίο εκινείτο και χόρευε ο δραματικός χορός. — **ορχηστρικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χώρος (πλατεία) τού αρχαίου θεάτρου, προορισμένος για χορό». < *ὀρχοῦμαι* (πβ. απρφ. αορ. *ὀρχῆσ-θαι*). βλ.λ. Στη σημ. 1 η λ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. orchestre].

ορχιαλγία (η) {ορχιαλγιών} ΙΑΤΡ. η νευραλγία των όρχεων, που οφείλεται σε ορχίτιδα.
[ΕΤΥΜ. < *ὄρχις* + *-αλγία* < *ἄλγος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orchialgia].

ορχιδέα (η) {δύσχρ. ορχιδεών} αγγειόσπερμο φυτό των θερμών κλιμάτων, τού οποίου τα άνθη αποτελούνται από τρία σέπαλα και τρία πέταλα, εκ των οποίων το μεγαλύτερο έχει τρεις λοβούς· διακρίνεται για την πρωτοτυπία τού σχήματος και την ποικιλία των χρωμάτων και των αποχρώσεών του.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. orchidea < λατ. orchis «φυτό τού οποίου οι ρίζες έχουν σχήμα όρχεων» < αρχ. *ὄρχις* (βλ.λ.)].

όρχις (ο) {όρχ-εως, -ι | -εις, -εων} ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο γεννητικούς αδένες τού άνδρα και των αρσενικών ζώων, ο οποίος παράγει σπερματοζωάρια ΣΥΝ. (!) αρχίδι. — **ορχικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *orĝhi- / *r̥ghi- «όρχις», πβ. αλβ. herdhë, μέσ. ιρλ. uirgge, αρμ. orji-k', λιθ. eržilas «επιβήτορας» κ.ά.].

ορχίτιδα (η) [1896] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού όρχεως. — **ορχιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orchite].

Ορχομενός (ο) κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἐρχομενός* (με αφομοίωση), αβεβ. ετύμου. Στη Μυκηναϊκή μαρτυρούνται και οι δύο τύποι: e-ko-me-no και o-ko-me-no. Ως προς την ετυμ., η προφανής σύνδ. με το ρ. *ἔρχομαι* οδηγεί σε σημασιολ. αδιέξοδο, ενώ η αναγωγή στο ουσ. *ὄρχος* «κήπος, σειρά φυτών, δενδροστοιχία» προκαλεί μορφολ. προβλήματα, καθώς δεν αιτιολογεί το αρχικό *ἐ-* στον τ. *Ἐρχομενός*].

όρχος (ο) ΣΤΡΑΤ. **1.** στρατιωτικός σχηματισμός που έχει ως αποστολή τον εφοδιασμό στρατιωτικής μονάδας με τα κατάλληλα υλικά σε καιρό πολέμου **2.** ο χώρος στον οποίο φυλάσσονται και συντηρούνται τα οχήματα, τα άρματα ή τα πυροβόλα στρατιωτικής μονάδας: *~ οχημάτων / αρμάτων / πυροβόλων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ως αρχική θεωρηθεί η σημ. «φράχτης, περίβολος», τότε πιθ. η λ. συνδ. με το ρ. *εἵργω* «περιφράσσω, εμποδίζω» (βλ. λ. *ειρκτή*) και ανάγεται στη ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *werg(h) «περιορίζω, περικλείω», πβ. αρχ. σκανδ. virgill «χορδή», μέσ. γερμ. erwergen, γερμ. erwürgen «πνίγω, στραγγαλίζω», πιθ. κ. αλβ. varg «αλυσίδα, στέμμα»].

ορχούμαι ρ. αποθ. {ορχείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) χορεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρχοῦμαι (-έο-)*, αβεβ. ετύμου. Η υπόθεση ότι το ρ. αποτελεί επιτατικό τ. τού *ἔρχομαι* δεν ικανοποιεί μορφολογικώς και σημασιολογικώς. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με σανσκρ. r̥ghāyáti «τρέμω, μαίνομαι» και ανάγεται σε Ι.Ε. *ergh- «τρέμω, σείω». Το ρ. *ὀρχοῦμαι* σήμαινε «χορεύω» κατ' αντιδιαστολή προς το ίδιο το ρ. *χορεύω* «σχηματίζω χορό» και προς το ρ. *σκιρτῶ* «πηδώ»].

ορώ ρ. αμετβ. {οράς...· μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) βλέπω· (παλαιότ. στην προστ. *όρα*) βλέπε· ως υπόδειξη σε βιβλίο για παραπομπή: *όρα σελ. 25.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁρῶ (-άω)* < **Ϝορ-άω* < θ. *(s)wor-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wer- «παρατηρώ, προσέχω, φρουρώ», πβ. αρχ. γερμ. wara «προσοχή» (αγγλ. be-ware «προσέχω»), λατ. vereor «ευλαβούμαι, φοβούμαι» κ.ά. Παράγ. *ὅρα-σις (-η), ὁρα-τός, ὅρα-μα, -ωρός* (β' συνθ., π.χ. *θυρ-ωρός*), *-ουρός* (β' συνθ., πβ. *κηπ-ουρός*) κ.ά.].

ορώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ορώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με ορό **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που περιέχει ορό: *~ εξίδρωμα / μηνιγγίτιδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ος, η, ο αναφορική αντων. (αρχαιοπρ.) αυτός που, ο οποίος· στις ΦΡ. (α) ***εκ των ων ουκ άνευ*** βλ. λ. *άνευ* (β) ***ο περί ου ο λόγος*** *(ό περί οὗ ὁ λόγος)* αυτός για τον οποίο μιλούμε (γ) ***καθ' ο*** *(καθ' ὅ)* (i) λόγω τού ότι (ii) ακριβώς όπως, σύμφωνα με αυτό που (δ) ***δι' ο*** *(δι' ὅ)* για αυτό: *~ και εγένετο* (ε) ***εξ ου / εξού*** *(ἐξ οὗ)* από το οποίο· κυρ. για να δηλωθεί η συνέπεια, αυτό που προέρχεται από κάτι: *από μικρός αγαπούσε τη θάλασσα, ~ και η μανία του για οτιδήποτε έχει σχέση με αυτήν* (στ) ***ο μη γένοιτο*** *(ὃ μὴ γένοιτο*, Δημοσθ. 381) πράγμα που μακάρι να μη συμβεί (λέγεται σε υπόθεση που διατυπώνει κανείς, ευχόμενος να μη συμβεί το περιεχόμενό της): *αν, ~, μαθαίνατε ότι ο γυιος σας παίρνει ναρκωτικά, τι θα κάνατε;* (ζ) ***ους ο Θεός συνέζευξε, άνθρωπος μη χωριζέτω*** βλ. λ. *συζευγνύω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅς, ἥ, ὅ* < I.E. *yos, *yā, *yod, πβ. σανσκρ. yaḥ, yā, yad, αρχ. σλαβ. iže, jaže, αβεστ. yō, yā, yat κ.ά. Παράγ. *οἷος, ὅσος, ὁποῖος* (βλ.λ.) κ.ά. Από την αντων. *ὅς, ἥ, ὅ* παράγονται και τα *ενώ (ἐν-ᾦ), αφού (ἀπό + οὗ)*].

οσάκις επίρρ. (λόγ.) κάθε φορά που, όσες φορές: *~ του μιλάω για την πρώην γυναίκα του, αλλάζει θέμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁσάκις* < *ὅσος* + παραγ. επίθημα *-άκις*].

Ο.Σ.Ε. (ο) Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος.

Οσετία (η) αυτόνομη δημοκρατία τής ΝΔ. Ρωσίας στα σύνορα με τη Γεωργία.

οσετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Οσέτους ή την Οσετία **2.** ***οσετική γλώσσα / Οσετική*** γλώσσα που ανήκει στην ιρανική οικογένεια γλωσσών, ομιλείται στην περιοχή τού Καυκάσου και διακρίνεται σε Ανατολική και σε Δυτική Οσετική.

Οσέτοι (οι) λαός τού Καυκάσου που κατοικεί στην περιοχή τής Γεωργίας και μιλά την οσετική γλώσσα. Επίσης **Οσέτιοι**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Osseles, αγν. ετύμου].

οσημέραι επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μέρα σε μέρα, με τον καιρό: *παρά την επανεκλογή του στη θέση τού προέδρου, η αμφισβήτησή του εντείνεται ~ και περισσότερο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁσημέραι*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ὅσαι ἡμέραι*].

Οσιολογιότατος (ο) ως προσφώνηση λογίων ιερομονάχων και μοναχών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

οσιομάρτυρας (ο/η) {οσιομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. όσιος που μαρτύρησε για τη χριστιανική πίστη. Επίσης (λόγ.) **οσιομάρτυς** [μεσν.] {οσιομάρτυρος}.

όσιος, -ία, -ο **1.** (σπάν.) αφοσιωμένος στο θείο, ιερός· ΦΡ. ***δεν έχω ούτε ιερό ούτε όσιο*** βλ. λ. *ιερός* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (ως προσωνυμία) ο μοναχός τού οποίου η μνήμη τιμάται από την Εκκλησία: *~ Λουκάς*· ΦΡ. ***κάνω την οσία (Μαρία)*** υποκρίνομαι τον ευσεβή, τον σεμνό. — **οσιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅσιος*, αγν. ετύμου. Δεν είναι επιτυχημένη η αναγωγή σε αμάρτυρο τ. **ἅτιος* (πβ. σανσκρ. satyá- «αληθής») < I.E. *snt-ijo-, η οποία παρουσιάζει μορφολ. δυσχέρειες. Στην Ελληνική υπήρχε σαφής διάκριση μεταξύ των επιθ. *ὅσιος, δίκαιος* και *ἱερός*. Ως *ὅσιος* χαρακτηριζόταν αυτός που υποτάσσεται στους θεϊκούς νόμους, που προσκολλάται πιστά στις θεϊκές απαιτήσεις, ενώ η λ. *δίκαιος* αναφέρεται κυρ. στους ανθρώπινους νόμους και δεν είχε αρχικώς θρησκ. χρήση, η δε λ. *ἱερός* περιγράφει πράγματα και χώρους που αρμόζουν στους θεούς].

Οσιότατος (ο) ως προσφώνηση ιερομονάχων και μοναχών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

Όσιρις (ο) {Όσιρ-ιος κ. -εος κ. -ιδος} θεός τής αρχαίας Αιγύπτου, αδελφός και σύζυγος τής θεάς Ίσιδος· συμβολίζει την αιώνια αναγέννηση τής φύσης. Επίσης **Όσιρης**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αιγυπτ. Usir, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. woser «ισχυρός»].

Ο.Σ.Κ. (ο) Οργανισμός Σχολικών Κτηρίων.

όσκαρ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜ. βραβείο τής Ακαδημίας Τέχνης και Επιστημών τού Κινηματογράφου των Η.Π.Α., το οποίο απονέμεται στους παραγωγούς και τους συντελεστές κινηματογραφικών ταινιών που κρίνονται επιτυχημένες: *~ ξένης ταινίας / σκηνοθεσίας / α' ανδρικού ρόλου / β' γυναικείου ρόλου / σεναρίου* ‖ (κ. σκωπτ.) *~ βλακείας*.
[ΕΤΥΜ. Από δημοφιλές ανέκδοτο, σύμφωνα με το οποίο το αγαλματίδιο που προσφέρεται ως βραβείο έμοιαζε με τον Oscar Pierce, κτηματία και συγγενή μέλους τής Ακαδημίας που απονέμει τα βραβεία].

Όσλο (το) η πρωτεύουσα τής Νορβηγίας.
[ΕΤΥΜ. < νορβ. Oslo < αρχ. νορβ. os «εκβολή ποταμού» (πβ. λατ. os «στόμα»). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. παράγεται από το όνομα As μιας σκανδ. θεότητας και το όνομα τού ποταμού Lo, ενώ η μεσν. λατ. ονομασία ήταν Ansloga. Η πόλη ονομαζόταν Christiana / Kristiania από το 1624 έως το 1924 προς τιμήν τού βασιλιά Χριστιανού Δ'].

οσμανικός, -ή, -ό οθωμανικός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *Οσμάν*, βλ. λ. *οθωμανός*].

Οσμανλής (ο) {Οσμανλήδες} ο Οθωμανός (βλ.λ.). — **οσμανλήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. osmanli, βλ. λ. *Οθωμανός*].

οσμή (η) **1.** οτιδήποτε διεγείρει το αισθητήριο τής όσφρησης, η μυρωδιά: *ιδιάζουσα / βαριά / διαπεραστική / δυσάρεστη / ανυπόφορη ~* ‖ *το αποσμητικό χώρου αναδίδει μια ευχάριστη ~* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ***φίλτρο οσμών*** συσκευή που χρησιμοποιείται για τον κλιματισμό εσωτερικών χώρων και την απορρόφηση των διαφόρων οσμών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀδ-σμά* (με αφομοίωση τού *-δ-* και απλοποίηση τού συμπλέγματος) < *ὄζω* (βλ.λ.) < **ὀδ-jω*].

> ***οσμή: συνώνυμα.*** Η ρίζα *od- έδωσε την κύρια λέξη για όλη τη σημασιολογική οικογένεια, τη λ. **ὀδ-μή* > *ὀσμή* (πβ. λατ. od-or, από όπου γαλλ. odeur, αγγλ. odor) και το αρχ. ρ. *ὄζω*. Η **οσμή** δηλώνει τόσο την ευχάριστη όσο και τη δυσάρεστη μυρωδιά. Από την ίδια ρίζα *οδ-* προήλθε το παραγωγικό επίθημα **-ώδης**, από σύνθετα όπως το *ευ-ώδης* (< **ευ-όδης*, με τροπή τού *-ο-* σε *-ω-* λόγω τής συνθέσεως· βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*). Το *-ώδης* σήμαινε αρχικά «αυτός που μυρίζει», αργότερα δε έγινε απλό παραγωγικό επίθημα επιθέτων (*δηλητηρι-ώδης, στοιχει-ώδης* κ.τ.ό.· πβ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ώδης*). Από το *-ώδης* παράγονται τρία σύνθετα: το **ευ-ώδης** «αυτός που μυρίζει ωραία *(ευ)*», **δυσ-ώδης** «αυτός που μυρίζει άσχημα *(δυσ-)*» και το αρχ. **μυρ-ώδης** (< *μύρον* + *-ώδης*) «αυτός που μυρίζει σαν το μύρο, που έχει ωραίο άρωμα», από όπου το **μυρωδιά** (< *μυρωδ-ιά*) «η ευχάριστη ή δυσάρεστη οσμή» (από το αρχ. *μύρον* και το ρ. *μυρ-ίζω*, ήδη αρχαίο). Από την ίδια ρίζα ως παράγωγα αντίστοιχων επιθέτων (των *κάκ-οσμος* και *εύ-οσμος*) προήλθαν τα **κακοσμία** «άσχημη μυρωδιά» και **ευοσμία** «ωραία μυρωδιά». Ουδέτερη σημασία (καλή και κακή) έχει το **άπνοια** «καλή και κακή μυρωδιά». Αντιθέτως, μόνο για κακή μυρωδιά χρησιμοποιούνται τα **αποφορά, βρόμα** και **μπόχα** (< **απόχα* < *αποχύνω*· πβ. *απόνερα*) και για καλή η **μοσχοβολιά / μοσχοβόλημα**.

οσμηρός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που αναδίδει συγκεκριμένη οσμή ΣΥΝ. οσμογόνος. — **οσμηρότητα** (η).

οσμιδρωσία (η) {οσμιδρωσιών} ΙΑΤΡ. η έκκριση ιδρώτα που αποπνέει δυσάρεστη οσμή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmidrosis].

οσμίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {οσμίστηκα} **1.** μυρίζω, οσφραίνομαι: *η αστυνομία χρησιμοποίησε λαγωνικά ειδικά εξασκημένα στο να οσμίζονται ναρκωτικές ουσίες* **2.** (μτφ.) αντιλαμβάνομαι εγκαίρως (συνήθ. κάτι αρνητικό): *«έχει καταφέρει να βγει αλώβητος από περιπέτειες χάρις στο εξαιρετικό του προσόν να οσμίζεται τις κακοτοπιές»* (εφημ.) ΣΥΝ. παίρνω μυρωδιά, μυρίζομαι.

όσμιο (το) [1812] {οσμίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Os) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **οσμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmium. Το στοιχείο οφείλει την ονομασία του στη δυσάρεστη οσμή ορισμένων από τις χημικές ενώσεις του].

οσμογόνος, -ος, -ο (λόγ.-σπάν.) οσμηρός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *οσμή* + *γόνος* (βλ.λ.)].

οσμολογία (η) {χωρ. πληθ.} η σπουδή των διαφόρων οσμών και οσμηρών ουσιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmology].

οσμομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προσδιορισμός τής οξύτητας τής όσφρησης. Επίσης **οσμομετρία**. — **οσμομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmometry].

οσμόμετρο (το) {οσμομέτρ-ου | -ων} το όργανο μετρήσεως τής οξύτητας τού αισθητηρίου τής όσφρησης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmometer].

όσμωση (η) • ώσμωση

όσο επίρρ. **1.** σε όποια ποσότητα, χρόνο, ένταση κ.λπ., στον βαθμό που: *πιες ~ θέλεις* ‖ *προσπάθησε ~ μπορείς* ‖ *δες, ~ γίνεται, τι μπορείς να αλλάξεις* ‖ *θα αντέξω ~ μπορώ περισσότερο* ‖ (ως απόδοση στο *τόσο*) *θα δουλέψω τόσο, ~ μου επιτρέπουν οι δυνάμεις μου*· ΦΡ. (α) (με απόδοση το *τόσο*) ***όσο... τόσο*** (μεσν.) στην ίδια ποσότητα, ένταση κ.λπ., όσο και κάτι άλλο: *~ πιο πολύ καταπιέζονταν τόσο περισσότερο αντιδρούσαν* (β) ***όσον αφορά σε*** σε σχέση με: *δεν έχω να προσθέσω τίποτε ~ αυτό το θέμα* (γ) ***όσο για*** σε ό,τι αφορά, σε σχέση με· χρησιμοποιείται συνήθ. προκειμένου να αναφερθεί στα προηγούμενα: *οι άλλοι έχουν εξασφαλίσει το μέλλον τους, ~ μένα, ένας Θεός ξέρει τι θα γίνει* ‖ (με επιθετική διάθεση) *~ σένα, θα δεις τι έχεις να πάθεις!* (δ) ***όσο να 'ναι*** (i) οπωσδήποτε, όπως και να το κάνουμε: *Σκέφτομαι να τον επισκεφτώ αυτές τις μέρες. –Καλά θα κάνεις γιατί ~, μόνος του ζει, γέρος είναι, έχει ανάγκη από παρέα* (ii) ως μετριαστική καταφατική απάντηση (αντί τού σαφούς «ναι»): *–Λες να τον πειράξει που δεν θα έρθω στη γιορτή; Ε, ~!* (iii) όσο κι αν κοστίζει: *θα το αγοράσω ~* (ε) ***όσο-όσο*** σε εξαιρετικά χαμηλή τιμή: *τα πουλάει ~, γιατί έχει ανάγκη από χρήματα* (στ) ***όσο κι αν / και να*** (μεσν. σύνδ.) μολονότι: *θα παντρευτούν, ~ δεν θέλουν οι γονείς τους* **2.** (ως χρον. σύνδ.) (α) μέχρι, έως ότου: *~ να φας το φαγητό σου, προλαβαίνω να ψωνίσω* (β) κατά τον χρόνο που: *~ εσύ διαβάζεις, εγώ παίζω*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής αρχ. αντων. *ὅσος* (βλ.λ.), τού οποίου η επιρρ. χρήση είναι ήδη αρχ. Η φρ. *όσον αφορά σε...* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. en ce qui concerne...].

οσονούπω επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε λίγο, όπου να 'ναι: *αναμένεται ~ η άφιξη τού πρωθυπουργού*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅσον οὔπω* < *ὅσον* (ουδ. τού επιθ. *ὅσος*) + *οὔπω* «όχι ακόμα, όχι μέχρι τώρα»].

όσος, -η, -ο αντων. **1.** (για την εισαγωγή αναφορικών προτάσεων που δηλώνουν παραβολή) τόσος σε μέγεθος, ποσότητα, ένταση κ.λπ., όπως και κάποιος άλλος / κάτι άλλο: *έχω τόσες γνώσεις όσες κι εσύ* ‖ *θα πάρεις ακριβώς όσα ζήτησες*· ΦΡ. ***όσος... τόσος*** ίδιος στην ποσότητα, ένταση κ.λπ. με κάποιον/κάτι άλλο: *όσο ενθουσιασμό είχε στην αρχή, τόση η απογοήτευσή του στο τέλος* **2.** (ως επιθετικός προσδιορισμός) καθένας, οποιοσδήποτε: *~ άνθρωποι ήταν παρόντες, μπορούν να σου το επιβεβαιώσουν* **3.** (+και να / κι αν) ανεξαρτήτως τού πόσος: *θα του δώσουμε όσα και να ζητήσει* ‖ *~ φορές κι αν με στενοχώρησε, εγώ πάντα τον συγχωρούσα* **4.** (στον πληθ.) όλοι: *του έκλεψαν όσα είχε και δεν είχε* ‖ *ευχαρίστησε όλους όσοι εργάστηκαν για την ολοκλήρωση τού έργου* **5.** **όσα** (τα) το πλήθος αυτών που: *(τα) ~ τράβηξα δεν λέγονται*· ΦΡ. (α) ***όσα-όσα*** όσο-όσο (βλ. λ. *όσο*) (β) (παροιμ.) ***όσα ξέρει ο***

νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος γνωρίζει περισσότερα αυτός που είναι πιο κοντά σε ένα ζήτημα (γ) ***όσα πάνε κι όσα έρθουν*** για να εκφραστεί ανεμελιά, αδιαφορία (δ) ***όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος (όλος)*** ένα σοβαρό συμβάν (συνήθ. αρνητικό) μπορεί να γίνει σε οποιαδήποτε στιγμή (ε) ***μύρια όσα*** βλ. λ. *μύριοι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅσος* < **όσ-jος* < αντων. *ὅς, ἥ, ὅ* (βλ.λ.) + επίθημα *-jo-* (βλ. λ. *τόσος*)].

οσοσδήποτε, οσηδήποτε, οσοδήποτε αντων. **1.** τόσος όσος: *μπορεί να πας σε οσαδήποτε καταστήματα θέλεις· πουθενά δεν θα το βρεις φθηνότερα* ΣΥΝ. όσος **2.** (+κι αν) ανεξαρτήτως τού πόσος: *οσηδήποτε δύναμη κι αν βάλεις, δεν θα μπορέσεις να το ανοίξεις* **3. οσοδήποτε** (ως επίρρ.) σε οποιαδήποτε ποσότητα, χρόνο, ένταση κ.λπ.: *μπορείς να πάρεις ~ θέλεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁσοσδήποτε* < *ὅσος* + αοριστολ. μόριο *δήποτε* «κάποτε» < *δή* + *ποτέ*].

Ο.Σ.Π.Α. (η) Ομοσπονδία Σωματείων Πολιτικής Αεροπορίας.

οσποδάρος (ο) ΙΣΤ. τίτλος αρχόντων, κυρ. τής Βλαχίας και τής Μολδαβίας, που ήταν υποτελείς στον σουλτάνο τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. hospodar < ουκραν. hospod' «κύριος, αφέντης» < αρχ. σλαβ. gospod].

όσπριο (το) {οσπρί-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) ο ξηρός, πλούσιος σε άμυλο, εδώδιμος καρπός φυτών με σημαντική θρεπτική αξία, όπως τα φασόλια, η φακή, τα ρεβίθια, ο αρακάς κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄσπριον*, αγν. ετύμου. Οι συνδέσεις με το ουσ. *σπεῖρον* «ένδυμα, κάλυμμα» ή με το ρ. *σπείρω* δεν ικανοποιούν μορφολογικώς, αφού δεν ερμηνεύουν το αρχικό *ὀ-*. Η υπόθεση ότι πρόκειται για δάνειο παραμένει εξίσου μετέωρη].

οσπριοειδής, -ής, -ές {οσπριοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος με όσπριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

οσπριοφάγος, -ος, -ο [1845] αυτός που τρώει ή προτιμά να τρώει όσπρια. -- **οσπριοφαγία** (η) [1897].

Όσσα (η) όρος τής Θεσσαλίας που χωρίζεται από τον Όλυμπο με την κοιλάδα των Τεμπών· αλλιώς *Κίσσαβος* (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

Οστάνδη (η) πόλη τού ΝΔ. Βελγίου στη Βόρεια Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Ostend < ολλ. Oostende «ανατολικό άκρο», καθώς η πόλη βρίσκεται στο ανατολικό άκρο μιας μεγάλης παραλιακής περιοχής, στην απόληξη τής διώρυγας Γάνδης – Μπρυζ].

οστάριο (το) {οσταρί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το μικρό οστό ΣΥΝ. κοκκαλάκι **2.** ΑΝΑΤ. ***ακουστικά οστάρια*** βλ. λ. *ακουστικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀστάριον*, υποκ. τού αρχ. *ὀστέον* / *ὀστοῦν*].

οσταλγία (η) {οσταλγιών} ΙΑΤΡ. κάθε πόνος των οστών.
[ΕΤΥΜ. < *οστε(ο)-* + *-αλγία* < *άλγος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéalgie].

οστεάλευρο (το) {οστεαλεύρ-ου | -ων} λεπτή σκόνη που προκύπτει από άλεση οστών και χρησιμοποιείται στη διατροφή των ζώων, ως λίπασμα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bone meal].

οστεΐνη (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. αζωτούχος οργανική ένωση που αποτελεί την κύρια ουσία τού οστίτη ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ostein].

οστέινος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) κατασκευασμένος από οστά ΣΥΝ. κοκκάλινος.

οστεΐτιδα (η) → οστίτιδα

οστεο- κ. **οστεό-** κ. **οστε-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τα οστά: **1.** τού ανθρώπινου σώματος: *οστεο-πόρωση, οστεο-πλαστική* **2.** των νεκρών: *οστεο-φυλάκιο, οστεο-θήκη.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ὀστεο-γενής, ὀστεο-λογία*), που προέρχεται από το ουσ. *ὀστοῦν* / *ὀστέον* (βλ. λ. *οστό*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. ostéomyélite, ostéo-phyte)].

οστεοαρθρικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τις αρθρώσεις των οστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoarthrique].

οστεοαρθρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρονία φλεγμονώδης ή εκφυλιστική πάθηση μιας άρθρωσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoarthrite].

οστεοβλάστη (η) {οστεοβλαστών} ΒΙΟΛ. μεγάλο κυβικό κύτταρο που παράγει οστεΐνη και είναι υπεύθυνο για τη σύνθεση των νέων οστών, τόσο κατά την αρχική τους δημιουργία όσο και κατά τον μετασχηματισμό τους.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *-βλάστη* < *βλαστάνω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoblaste].

οστεογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΦΥΣΙΟΛ. ο σχηματισμός οστού. Επίσης **οστεογονία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéogenèse].

οστεογενής, -ής, -ές {οστεογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που έγινε ή διαπλάστηκε από οστό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀστεο-* + *-γενής* < *γένος*].

οστεογονία (η) → οστεογένεση

οστεογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που συντελεί στην παραγωγή και διάπλαση οστών: *~ κύτταρο.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéogène].

οστεοειδής, -ής, -ές {οστεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με οστό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoïde].

οστεοθήκη (η) [μτγν.] {οστεοθηκών} το ξύλινο ή μετάλλινο κιβώτιο, μέσα στο οποίο αποτίθενται τα οστά των νεκρών, κυρ. μετά την εκταφή ΣΥΝ. λειψανοθήκη.

οστεοκλασία (η) {οστεοκλασιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση, κατά την οποία θραύονται ορισμένα οστά για τη θεραπεία δυσμορφίας ή τη διόρθωση βλάβης μέλους τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *-κλασία* < αρχ. *κλῶ* «σπάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoclasie].

οστεόλιθος (ο) {οστεολίθ-ου | -ων, -ους} **1.** το απολιθωμένο οστό **2.** ΧΗΜ. ορυκτό φωσφορικό άλας τού ασβεστίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osteolite].

οστεόλιπος (το) {οστεολίπ-ους | -η, -ών} ΧΗΜ. η λιπαρή μάζα που λαμβάνεται από τα οστά με τις διαδικασίες τού βρασμού, τής εκχύλισης ή τής κατεργασίας με υδρατμούς υπό πίεση και χρησιμοποιείται στη σαπωνοποιία.

οστεολογία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής ανατομίας που μελετά τα οστά. — **οστεολογικός,** -ή, -ό.

οστεόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η καταστροφή οστού με εξαφάνιση τού πρωτεϊνικού στοιχείου και των αλάτων τού ασβεστίου από τον οστίτη ιστό, συχνότερα από μεταστάσεις νεοπλάσματος: *η ακτινογραφία έδειξε πολλαπλές ~ στη λεκάνη.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéolyse].

οστεομαλακία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νόσος που χαρακτηρίζεται από αφαλάτωση των οστών με παράλληλη ελάττωση τού επιπέδου τού ασβεστίου και τού φωσφόρου στο αίμα. Επίσης **οστεομαλακυναία** κ. **οστεομαλάκυνση**.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *-μαλακία* < *μαλακός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéomalacie].

οστεομετρία (η) {οστεομετριών} η μέτρηση των διαστάσεων των οστών που σχηματίζουν τον ανθρώπινο σκελετό. — **οστεομετρικός** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osteometry].

οστεόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή οστού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ossiform].

οστεομυελίτιδα (η) [1881] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των οστών και τού οστικού μυελού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéomyélite].

οστεοπάθεια (η) {οστεοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση των οστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéopathie].

οστεοπλασία (η) {οστεοπλασιών} ο σχηματισμός, η διάπλαση των οστών ΣΥΝ. οστέωση. — **οστεοπλαστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osteoplasty].

οστεοπλαστική (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση που αποσκοπεί στην αποκατάσταση κατεστραμμένου οστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéoplastique].

οστεοποίηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η οστέωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ossification].

οστεοπόρωση (η) [1857] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νόσος που χαρακτηρίζεται από ανεπαρκή παραγωγή τού βασικού υλικού από το οποίο αναπτύσσεται ένα οστό ή από σημαντική ελάττωση τής περιεκτικότητάς του σε ασβέστιο· είναι συνήθης κυρίως στις γυναίκες μετά την εμμηνόπαυση ή την αφαίρεση των ωοθηκών και επιφέρει κίνδυνο καταγμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osteoporosis].

οστεορραφία (η) [1895] {οστεορραφιών} ΙΑΤΡ. η επανασύνδεση τμημάτων θραυσμένου οστού με μεταλλικό σύρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéorraphie].

οστεοσάρκωμα (το) [1857] {οστεοσαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος που προέρχεται από κύτταρα τού οστίτη ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéosarcome].

οστεοσκλήρυνση (η) [1889] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική πύκνωση τού οστίτη ιστού. Επίσης **οστεοσκλήρωση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéosclérose].

οστεοτρύπανο (το) {οστεοτρυπάν-ου | -ων} ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στην οστεορραφία και την ανάτρηση οστών (λ.χ. κρανιοανάτρηση).

οστεοφυλάκιο (το) [1889] {οστεοφυλακί-ου | -ων} ο χώρος νεκροταφείου στον οποίο φυλάσσονται οι λειψανοθήκες των νεκρών.

οστεόφυτο (το) [1839] {οστεοφύτ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ανώμαλο οστέινο μόρφωμα που αποτελεί καλοήθη υπερπλασία, χαρακτηρίζει τις περιπτώσεις εκφυλιστικών αρθροπαθειών και συνήθ. έχει τη μορφή ράμφους, κέρατος, αγκαθιού κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéophyte].

οστεοψαθύρωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. κληρονομική νόσος τής νηπιακής ηλικίας, που καθιστά τα οστά εύθραυστα και εύθρυπτα.
[ΕΤΥΜ. < *οστεο-* + *ψαθύρωση* < *ψαθυρός* (βλ.λ.) «εύθρυπτος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéopsathyrose].

οστεώδης, -ης, -ες [μτγν.] {οστεώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (α) αυτός που μοιάζει με οστό, που έχει τη μορφή οστού ΣΥΝ. οστεοειδής **2.** (α) αυτός που έχει ισχνή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. κοκκαλιάρης (β) αυτός που έχει λίγη σάρκα και φαίνονται τα οστά: *~ σώμα / πρόσωπο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

οστέωμα (το) [1891] {οστεώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος, αποτελούμενος από οστίτη ιστό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostéome].

οστέων → οστό

οστεώνω ρ. μετβ. **1.** μεταβάλλω σε οστό **2.** (μεσοπαθ. ***οστεώνομαι***) (για χόνδρο) μεταβάλλομαι σε οστό.

οστέωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣΙΟΛ. το σύ-

νολο των φαινομένων που συντελούν στην παραγωγή οστίτη ιστού.

όστια (η) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. ο καθαγιασμένος άζυμος άρτος, ο οποίος προσφέρεται ως θεία κοινωνία στους πιστούς κατά τη ρωμαιοκαθολική λειτουργία (βλ. κ. λ. *άζυμος*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. hostia «σφάγιο, θυσία» (< ρ. hostio «πλήττω, χτυπώ»), που οφείλεται στη διδασκαλία (τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας) περί τής Θείας Ευχαριστίας ως θυσίας].

οστινάτο (το) ΜΟΥΣ. μουσικό θέμα ή ρυθμικό σχήμα που επαναλαμβάνεται επίμονα στη διάρκεια ενός μουσικού κομματιού ή περάσματος και εμφανίζεται συνήθ. στα συνοδευτικά μέρη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ostinato «πείσμων, επίμονος» < ρ. ostinarsi «επιμένω, πεισμώνω» < λατ. obstinare].

όστις, ήτις, ό,τι αναφορική αντωνυμία τής Αρχαίας· εν χρήσει μόνο το ουδ. ό,τι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅστις, ἥτις, ὅ,τι*, σύνθ. από την αναφ. αντων. *ὅς, ἥ, ὅ* και το αοριστολ. *τίς*, που κλίνονται συγχρόνως σε όλες τις πτώσεις].

οστίτης (ο) [μτγν.] {οστιτών} ΒΙΟΛ. (ως επίθ.) **1.** αυτός που αναφέρεται, ανήκει ή εμπεριέχεται στα οστά: ~ *μυελός* **2.** ***οστίτης ιστός*** ο ερειστικός ιστός από τον οποίο σχηματίζεται το οστό.

οστίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού οστίτη ιστού, που προκαλείται από μικροβιακά, παρασιτικά ή χημικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostite].

οστό (το) (λόγ.) καθένα από τα σκληρά τμήματα τού σώματος που αποτελούν τον σκελετό τού ανθρώπου και κάθε σπονδυλοζώου: *εντοπίστηκε καρκίνος στα* ~ ΣΥΝ. κόκκαλο· ΦΡ. (α) ***ιερό οστό / οστούν*** βλ. λ. *ιερός* (μτφ.) (β) ***παίρνω / λαμβάνω σάρκα και οστά*** γίνομαι πραγματικότητα, υλοποιούμαι: *το όνειρό του πήρε σάρκα και οστά* || *η ιδέα για τη δημιουργία χώρων πρασίνου παίρνει σάρκα και οστά με την κατασκευή πάρκων* ΣΥΝ. πραγματοποιούμαι (γ) (εμφατ.) ***με σάρκα και οστά*** (*σάρκα καὶ ὀστέα*. Κ.Δ. Λουκ. 24, 39) ο ίδιος αυτοπροσώπως (δ) (λόγ.) ***μέχρι μυελού οστέων*** (*μέχρι μυελοῦ ὀστέων*. μεσν. φρ.) μέχρι το μεδούλι στο εσωτερικό τού κοκκάλου, εντελώς, στο έπακρο: *είναι Α.Ε.Κ.* ~. Επίσης (λόγ.) **οστούν** {οστέων}. — **οστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀστέον / ὀστοῦν* < I.E. *ost(h)- «κόκκαλο», πβ. σανσκρ. ásthi, αβεστ. ast-, χεττ. haštai, ενώ το λατ. os, ossis, εμφανίζει ερμηνευτικές δυσκολίες. Ομόρρ. *ὀστα-κός* (> *αστακός*, βλ.λ.), *ὀστ-ρ-ακο(ν), ἀστρά-γ-αλος* κ.ά.].

Οστράβα (η) πόλη τής Α. Τσεχίας κοντά στα σύνορα με την Πολωνία.
[ΕΤΥΜ. < τσεχ. Ostrava, από τον ποταμό Ostravice (< ostrov «νησί»), καθώς η πόλη κείται στη συμβολή του με τον Όντερ].

οστρακιά (η) ΙΑΤΡ. λοιμώδης παιδική ασθένεια, που χαρακτηρίζεται από εξάνθημα στο δέρμα και ενάνθημα στο στόμα και στον φάρυγγα και, κατά την αποδρομή της, από απολέπιση τής επιδερμίδας ΣΥΝ. σκαρλατίνα.

οστρακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {οστράκισ-α, -θηκα, -μένος} εξοστρακίζω (βλ.λ.). — **οστρακισμός** (ο) [αρχ.].

όστρακο (το) {οστράκ-ου | -ων} **1.** το σκληρό οστεώδες περίβλημα ασπόνδυλων ζώων (λ.χ. χελώνας, αστακού, κοχυλιών) ΣΥΝ. κέλυφος, καυκί, καύκαλο, καβούκι **2.** (συνεκδ.) η ύλη που λαμβάνεται από οστεώδη περιβλήματα όπως τα παραπάνω για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων • **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. θραύσμα πήλινου αντικειμένου (αγγείου ή κεραμιδιού)· (ειδικότ.) μικρή πήλινη πινακίδα ή θραύσμα πήλινου αγγείου, στο οποίο χάρασσε ο Αθηναίος πολίτης το όνομα προσώπου που έκρινε ότι έπρεπε να εξοστρακιστεί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄστρακον* < θ. *ὀστ-* (τού ουσ. *ὀστοῦν*, βλ.λ.) με παρέκταση *-ρ-* και παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό με το ουσ. *ὀστα-κός*].

οστρακόδερμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει περίβλημα από όστρακο **2.** ΖΩΟΛ. ***οστρακόδερμο*** (το) {οστρακοδέρμ-ου | -ων} κάθε υδρόβιο ζώο, το σώμα τού οποίου περιβάλλεται από όστρακο, π.χ. τα μαλάκια, τα καρκινοειδή κ.ά. ΣΥΝ. οστρακοειδές, οστρακώδες.

οστρακοειδής, -ής, -ές [1896] {οστρακοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που έχει τη μορφή οστράκου **2.** ΖΩΟΛ. ***οστρακοειδές*** (το) το οστρακόδερμο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οστρακολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** ΖΩΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα όστρακα • **2.** ΦΙΛΟΛ. κλάδος τής παπυρολογίας που ασχολείται επιστημονικά με τα γραπτά κείμενα, τα οποία διασώζονται χαραγμένα πάνω σε όστρακα (θραύσματα πήλινων αγγείων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ostracologie].

οστρακοφόρος, -ος, -ο [1891] ΖΩΟΛ. αυτός που καλύπτεται από οστρακώδες περίβλημα.

οστρακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {οστρακώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με όστρακο ή έχει τα γνωρίσματα τού οστράκου **2.** ΖΩΟΛ. ***οστρακώδες*** (το) το οστρακόδερμο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

οστρεοκαλλιέργεια (η) {οστρεοκαλλιεργειών} η οστρεοτροφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ostréiculture (νόθο σύνθ.)].

οστρεοκομία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η οστρεοτροφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *οστρεο-* (< αρχ. *ὄστρε(ι)ον* «στρείδι») + *-κομία* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. κ. *-κομία*)].

όστρεο(ν) (το) {οστρέ-ου | -ων} (λόγ.) το στρείδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄστρεον / ὄστρειον* < θ. *ὀστ-ρ-* τού ουσ. *ὀστέον / ὀστοῦν* (βλ. λ. *οστό*) με παρέκταση *-ρ-*. Βλ κ. *στρείδι*].

οστρεοτροφείο (το) [1885] χώρος στον οποίο εκτρέφονται στρείδια.

οστρεοτροφία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η συστηματική εκτροφή στρειδιών. — **οστρεοτρόφος** (ο) [1894].
[ΕΤΥΜ. < *οστρεο-* (< αρχ. *ὄστρε(ι)ον* «στρείδι», βλ.λ.) + *-τροφία* < *τροφή*].

όστρια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο νότιος άνεμος (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) νότος και (καθημ.) νοτιάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. ostro «νότος, νοτιάς» < λατ. auster].

οστριογάρμπης (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ νότιου και νοτιοδυτικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λιβόνοτος.
[ΕΤΥΜ. < *όστρια* + *γαρμπής*].

οστριοσιρόκος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ νότιου και νοτιοανατολικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) ευρόνοτος.
[ΕΤΥΜ. < *όστρια* + *σιρόκος*].

-οσύνη παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ιδιότητα: *ντροπαλ-οσύνη, αγνωμ-οσύνη, μετριοφρ-οσύνη* **2.** (περιληπτ.) σύνολο προσώπων που χαρακτηρίζονται από ορισμένη ιδιότητα: *ρωμι-οσύνη, χριστιαν-οσύνη*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τ. *-συνᾱ* (< I.E. *-tunā) και απαντά αρχικώς σε παράγωγα επιθέτων ή ουσ. σε *-ων* ή *-ος* (λ.χ. *σώφρων – σωφροσύνη, ἀγνώμων – ἀγνωμοσύνη, ἅγιος – ἁγιωσύνη*), από όπου επεκτάθηκε ως αυτοτελές μόρφημα (λ.χ. αρχ. *κλεπτ-οσύνη, μαντ-οσύνη*)].

Ο.Σ.Υ.Π.Α. (η) Ομοσπονδία Συλλόγων Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας.

Ο.Σ.Φ.Π. (ο) Ολυμπιακός Σύνδεσμος Φιλάθλων Πειραιώς.

οσφραίνομαι ρ. μετβ. αποθ. {οσφράνθηκα} (λόγ.) **1.** αισθάνομαι με την όσφρησή μου ΣΥΝ. μυρίζω, οσμίζομαι **2.** (μτφ.) υποψιάζομαι, διαισθάνομαι ή προαισθάνομαι: ~ *παρατυπίες στη διανομή των κερδών* || ~ *τον κίνδυνο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀδ-σ-φραίνομαι* < **ὀδ-* (< I.E. *od- «μυρίζω, αναδίδω οσμή», για το οποίο βλ. λ. *ὄζω*) + *-φραίνομαι* < *φρην, φρενός* (βλ.λ.), πβ. κ. *εὐ-φραίνομαι, εὔ-φρων*].

οσφραντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την όσφρηση **2.** αυτός που έχει ιδιαίτερα ανεπτυγμένη την αίσθηση τής όσφρησης. - **οσφραντικότητα** (η).

όσφρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μία από τις πέντε αισθήσεις, με την οποία αντιλαμβανόμαστε τις οσμές: *οξεία / δυνατή* ~ **2.** (μτφ.) η ικανότητα να διαισθάνεται ή να προβλέπει κανείς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄσφρησις* < *ὀσφραίνομαι* (βλ.λ.)].

οσφρητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την όσφρηση: ~ *όργανο*. — **οσφρητικότητα** (η).

οσφυαλγία (η) {οσφυαλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που εμφανίζεται στη μέση (στο κάτω μέρος τής ράχης και πάνω από τους γλουτούς), οφείλεται σε τραυματισμό ή ερεθισμό των ιστών γύρω από τη σπονδυλική στήλη κυρ. ύστερα από κόπωση, απότομη κίνηση, ανύψωση βάρους ή τοπική ψύξη. — **οσφυαλγικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀσφυ(ο)-* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

οσφυϊκός, -ή, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με την οσφύ: ~ *χώρα / σπόνδυλοι / παρακέντηση*.

οσφυοκάμπτης (ο) {οσφυοκαμπτών} (λόγ.-εκφραστ.) ο δουλοπρεπής. — **οσφυοκαμψία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *οσφύς, -ύος* + *-κάμπτης* < *κάμπτω*].

οσφύς (η) {οσφύ-ος | -ες} ΑΝΑΤ. η οπίσθια χώρα των κοιλιακών τοιχωμάτων δεξιά και αριστερά τής σπονδυλικής στήλης, κάτω από τη βάση τού θώρακα και πάνω από τις λαγόνες ΣΥΝ. μέση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀσφῦς, -ύος*, αγν. ετύμου. Η άποψη ότι πρόκειται για σύνθετη λ. από το θ. τής λ. *ὀστοῦν* και το θ. *φυ-* τού ρ. *φύομαι*, δεν ευσταθεί μορφολογικώς. Ομοίως, παραμένει μετέωρη η ερμηνεία *ὀσφῦς, ὀσφύος* < **ὀσχ-Ϝ-ος*, που συνδ. με αβεστ. ascu-].

όσχεο (το) {οσχέ-ου | -ων} ΑΝΑΤ. **1.** ο σακοειδής θύλακος που περιέχει τους όρχεις **2.** ***αναρτήρας οσχέου*** βλ. λ. *αναρτήρας*. — **οσχεϊκός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὄσχεον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὄσχεος*, παράλλ. τ. τού ουσ. *ὄσχη*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ὀ-* προθεμ. + *-σχη* < θ. *σχ-* τού ρ. *ἔχω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-σχ-ον*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με μεσν. περσ. azg «κλάδος» (> σύγχρ. περσ. azay)].

οσχεοπλασία (η) {οσχεοπλασιών} ΙΑΤΡ. η πλαστική χειρουργική επέμβαση στον χώρο τού οσχέου.
[ΕΤΥΜ. < *όσχεο* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oschéoplastie].

Ο.Τ.Α. (ο) Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

όταν σύνδ. **1.** εισάγει χρονική πρόταση: ~ *το αποφασίσω, θα σου το ανακοινώσω* (αφού / μόλις το αποφασίσω) || ~ *έφθασα στο σπίτι, δεν βρήκα κανέναν* (τη στιγμή που) || ~ *τρώνε, δεν μιλάνε* (κατά τη διάρκεια, ενώ) **2.** εισάγει χρονικοϋποθετική πρόταση: ~ *πιστεύεις στις ικανότητές σου, θα επιτύχεις* (ειδικότ.) **3.** (α) (για επανάληψη πράξης στο παρελθόν) κάθε φορά που: ~ *με έβλεπε, άλλαζε δρόμο* (β) (για αόριστη επανάληψη πράξης στο παρόν και στο μέλλον) κάθε φορά που (θα), οσάκις: ~ *κουράζεται, καταφεύγει στη μαγεία τής μουσικής* **4.** (απλώς χρονικός) τότε που, κατά τον χρόνο που, τη στιγμή που: ~ *έμαθα την επιτυχία του στο πανεπιστήμιο, χάρηκα* **5.** (εκφραστ.) εισάγει πρόταση που δηλώνει αντίθεση ανάμεσα σε πράξεις που συμβαίνουν συγχρόνως: ~ *εγώ σκοτωνόμουν στη δουλειά, αυτός καθόταν*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅταν* < *ὅτε* (χρον. σύνδ.) + *ἄν*. Το *ὅτε* (ήδη μυκ. o-te) προέρχεται από το ουδ. *ὅ* (τής αντων. *ὅς, ἥ, ὅ*) και το συνδ. μόριο *τε* (βλ.λ.)].

οτέ επίρρ. (αρχαιοπρ.) κάποτε· μόνο σε φρ. τού τ. *οτέ μεν..., οτέ δε...* άλλοτε μεν..., άλλοτε δε...
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὁτέ* (το σχήμα *ὁτὲ μὲν... ὁτὲ δὲ* απαντά στον Αριστοτέλη) < *ὅτε*, με καταβιβασμό τόνου (βλ. λ. *όταν*)].

Ο.Τ.Ε. (ο) Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος.

o tempora o mores! λατ. (φρ. τού Κικέρωνος· προφέρεται *ο τέμ-πορα ο μόρες*) ελλην. *ω καιροί! ω ήθη!* ως αρνητικός σχολιασμός των

σύγχρονων καιρών και ηθών.

-ότητα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ιδιότητα ή κατάσταση: *εγκαρδι-ότητα, δουλικ-ότητα, σφριγηλ-ότητα* **2.** (περιληπτ.) σύνολο προσώπων που χαρακτηρίζονται από ορισμένη ιδιότητα: *ανθρωπ-ότητα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-ότης, -ότητος*, παραγ. επίθημα που ανάγεται σε τ. *-tāt-* (< I.E. *-tāt-) και απαντά κυρίως σε παράγ. επιθέτων σε *-ος, -υς* (λχ. *νέος - νεότης, ταχύς - ταχύτης*), από όπου αυτονομήθηκε στη συνέχεια (λ.χ. *έν-ότης, ποι-ότης*)].

ότι σύνδ.· εισάγει ειδική πρόταση: *μου είπε ~ με πήρες τηλέφωνο* ΣΥΝ. πως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅτι*, ουδ. τής αναφ. αντων. *ὅστις* (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως ειδικός και αιτιολογικός σύνδ.].

ό,τι αντων. {μόνο σε εν. ονομ. κ. αιτ.} **1.** κάθε πράγμα που, αυτό που, όποιο πράγμα: *δεν μπορείς να κάνεις ~ θέλεις* || *θα έχεις ~ ζητήσεις* || *ας το ξεχάσουμε· ~ έγινε, έγινε·* ΦΡ. (α) **ό,τι (κι) ό,τι** για κάτι που δεν έχει υψηλή ποιότητα, δεν είναι προσεγμένο: *εμείς πουλάμε υφάσματα πολυτελείας, όχι ~!* (β) **...κι ό,τι να 'ναι** για να δηλώσουμε ότι δεν έχουμε ιδιαίτερες απαιτήσεις, ότι μας είναι ευπρόσδεκτο οτιδήποτε από αυτά που χρειαζόμαστε: *Στην κατάσταση που βρεθήκαμε από τους σεισμούς ποιος νοιάζεται για πολυτέλειες; Ρούχα να 'ναι ~!* || *το θέμα είναι να έχεις να τρως· φαΐ να 'ναι ~!* **2.** (+ κι αν / και να) ανεξαρτήτως τού ποιος, πόσος, ανεξαρτήτως τού είδους: *~ δρόμο* και *να πάρεις, θα φθάσεις* || *~ βιβλίο κι αν του δώσεις, θα το διαβάσει* **3.** (ως επίθ.) όποιος, οποιοσδήποτε, όσος: *δεν μπορώ ν' ακούω ~ ανοησία έρθει στον καθένα* || *αύριο θα βάλω πλυντήριο· δώσε μου ~ άπλυτα έχεις* || *~ απορίες έχεις, θα τις συζητήσουμε μετά* • **4. ό,τι (που)** ακριβώς τη στιγμή που· λέγεται συνήθ. για (κάποιον/κάτι) που εμφανίζεται ακριβώς τη στιγμή που γίνεται λόγος για αυτό(ν): *Καλώς τον Γιάννη! ~ σε σκεφτόμουνα / λέγαμε για σένα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅ,τι*, ουδ. τής αναφ. αντων. *ὅστις* (βλ.λ.)].

> **ότι – ό,τι – οτιδήποτε.** Το αοριστολογικό **ό,τι** *(Ό,τι και να πεις, έχεις δίκιο)* διακρίνεται κανονικά στη γραφή από τον ειδικό σύνδεσμο **ότι** *(Είπε ότι συμφωνεί)* με τη χρήση τού κόμματος μετά το *ο- (ό,τι)* ή -στον έντυπο λόγο παλαιότερα- με τη μεσολάβηση ενός κενού διαστήματος ανάμεσα στο *ο-* και το *-τι (ό τι).* Το αοριστολογικό **οτιδήποτε** δεν χρειάζεται κόμμα, γιατί ως σύνθετο (με το σημασιολογικό *-δήποτε*) διακρίνεται αυτομάτως από το ειδικό *ότι.*

οτιδήποτε αντων. **1.** οποιοδήποτε πράγμα, ό,τι κι αν: *μπορείς να πετύχεις ~, αρκεί να προσπαθήσεις* || *~ (κι αν) του πω, θα φέρει αντιρρήσεις* || *~ θέλεις, ζήτα το από μένα* **2.** (καταχρ. ως επίθ.) οποιοσδήποτε: *~ πρόβλημα (κι αν) έχεις, μη διστάσεις να μου το πεις* || *~ απορίες έχετε, θα τις λύσουμε μετά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ότιδήποτε* < *ὅ,τι* (βλ.λ.) + αοριστολ. μόριο *δήποτε* (< *δή* + *πότε*)].

Ο.Τ.Ο.Ε. (η) Ομοσπονδία Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδος.

οτοκιού (το) {άκλ.} συσκευή σε τηλεοπτικό στούντιο, στην οποία προβάλλεται σε μεγέθυνση το κείμενο που εκφωνεί ο παρουσιαστής ειδήσεων δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι δεν διαβάζει κείμενο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. autocue].

οτομοτρίς (το) {άκλ.} η αυτοκινητάμαξα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. automotrice, θηλ. τού automoteur < auto- «αυτόματος» + moteur «μηχανή, κινητήρας»].

οτοστόπ (το) {άκλ.} το να σταματά ένας πεζοπόρος διερχόμενο όχημα, κάνοντας ειδικό σήμα με το χέρι για να τον μεταφέρει δωρεάν κάπου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. auto-stop].

ότου στους τύπους *μέχρις ότου, αφότου, έως ότου,* που λειτουργούν ως σύνδεσμοι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὅτου*, αρχαϊκή γεν. τής αντων. *ὅστις* (βλ.λ.)].

οτρηρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) εργατικός, φιλόπονος, ακάματος, δραστήριος: *~ θεράπων τής επιστήμης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ὀτρ-* (που απαντά και στο ρ. *ὀτρύνω* «ωθώ, προτρέπω», βλ. λ. *παροτρύνω*) + παραγ. επίθημα *-ηρός* (πβ. *πον-ηρός, μοχθ-ηρός*). Το θ. *ὀτρ-* ανάγεται σε *ὀ-* προθεμ. + μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *twer- «ωθώ, προτρέπω», πβ. σανσκρ. tvárate «επείγομαι, βιάζομαι», αρχ. γερμ. dweran «γυρίζω ορμητικά, ταχέως» κ.ά.].

Οττάβα (η) η πρωτεύουσα τού Καναδά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Ottawa, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει την πόλη, < αλγκον. adawe «μεγάλος ποταμός» ή «έμπορος» (αβεβ. σημ.). Η πόλη έλαβε αυτή την ονομασία το 1854, ενώ μέχρι τότε ονομαζόταν Bytown, από το όνομα τού Βρετανού συνταγματάρχη John By].

Ο.Τ.Υ. (η) Ομοσπονδία Ταχυδρομικών Υπαλλήλων.

ου[1] επιφών. (συνήθ. παρατεταμένο: *ουουου*) εκφράζει: **1.** αποδοκιμασία· και στη ΦΡ. **ου να μου χαθείς!** άντε χάσου! **2.** θαυμασμό: *~! Τι ωραίο σπίτι!* **3.** επιβεβαίωση (αντί τού «βέβαια», «σίγουρα»): *–Έφυγε το καράβι; – ~, τώρα!* || *–Σου άρεσε το γλυκό; –~, να 'χα κι άλλο!*
[ΕΤΥΜ. < Ηχομιμητ. λ., πβ. μτγν. επιφών. *οὐαί*, αρχ. αρνητ. μόριο *οὐ(κ)*].

ου[2] κ. **ουκ** (μπροστά από φωνήεν) μόρ. (αρχαιοπρ.) **1.** μην· για τον σκωπτικό σχηματισμό γνωμικών κατ' αναλογίαν προς τις Δέκα Εντολές (*... οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ φονεύσεις...*, βλ. λ. *εντολή*, ΠΙΝ.) με τα οποία εκφράζεται αποτροπή: *~ μπλέξεις!* **2.** όχι· κυρ. στις ΦΡ. (α) **ναι ή ου;** ναι ή όχι; (β) **ου γαρ έρχεται μόνον** (*οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον*) δεν έρχεται μόνο του (ενν. *το γήρας*)· για τα δεινά που συνοδεύουν τη γεροντική ηλικία, π.χ. άνοια, βαρηκοΐα κ.λπ. (γ) **ουκ ολίγοι, -ες, -α** πολλοί, -ές, -ά: *για την αγορά ενός ακινήτου πρέπει να συγκεντρωθούν ουκ ολίγα έγγραφα* || *ακούστηκαν ουκ ολίγες μεγαλοστομίες στην εκδήλωση* (δ) **ουκ εν τω πολλώ το ευ** (*οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ*) το καλό, το αξιόλογο δεν βρίσκεται στην ποσότητα αλλά στην ποιότητα (ε) **ουκ αν λάβοις παρά τού μη έχοντος** βλ. λ. *λαμβάνω* (στ) **ου παντός πλειν ες Κόρινθον** βλ. λ. *Κόρινθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. αρνητ. μόριο, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. ud, γοτθ. ūt «εκτός – εξ ολοκλήρου», αρμ. oč «δεν», αρχ. σλαβ. u- (πβ. u-bogŭ «φτωχός») κ.ά. Το μόριο *οὐ* εμφανίζεται ως *οὐκ* προ φωνήεντος και ως *οὐχ* προ δασέος φωνήεντος. Κατ' αντιδιαστολή προς το μόριο *μή* (βλ.λ.), το οποίο εξέφραζε υποκειμενική άρνηση, το *οὐ* δήλωσε την αντικειμενική και απόλυτη απόρριψη].

-ού παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** επάγγελμα: *μυλων-ού, ψαρ-ού, αβγουλ-ού* **2.** ιδιότητα (μεγεθ.): *γλωσσ-ού, χειλ-ού* **3.** ανδρωνυμικό: *Μιχαλ-ού, Νικολ-ού.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο οφείλεται σε μεταπλασμό θηλ. ονομάτων σε *-ώ* με βάση την αιτ. *-οῦν* (λ.χ. αρχ. *Ἰώ, - Ἰοῦν, ἀλωπώ - ἀλωποῦν* → *ἀλωποῦ / ἀλεποῦ*), από όπου αυτονομήθηκε στη συνέχεια].

ουά επιφών.· δηλώνει το κλάμα τού μωρού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. επιφών., πβ. λατ. vah].

ουαί επιφών. (αρχαιοπρ.) αλίμονο· ΦΡ. (α) **ουαί και αλίμονο** για κάτι οριακό, ακραίο ή απαράδεκτο, το οποίο θα έχει σοβαρές επιπτώσεις, αν συμβεί (επομένως, πρέπει να αποτραπεί): *~ αν τα παιδιά δεν σέβονται τους γονείς τους* || (ως απειλή) *~ σου αν δεν ζητήσεις συγγνώμη!* (β) **ουαί τοις ηττημένοις** (*οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις*, λατ. vae victis) αλίμονο σε αυτούς που έχουν ηττηθεί, κυρ. επειδή είναι έρμαια τής βούλησης των νικητών τους (γ) **ουαί υμίν (Γραμματείς και Φαρισαίοι υποκριταί)** (*οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί*, Κ.Δ. Ματθ. 23, 15) ως έντονη αποδοκιμασία προς πρόσωπα συνήθ. με υψηλή κοινωνική θέση και υποκριτική συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. μτγν., που συνδ. με τα συνώνυμα λατ. vae, αρμ. vay, γοτθ. wai, λετ. wai κ.ά. Το ρητό *οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις* αποτελεί λόγ. μετάφραση τού λατ. vae victis, που μαρτυρείται στον ιστορικό Τίτο Λίβιο].

Ουαλία (η) γεωγραφική και πολιτική διαίρεση και πριγκιπάτο τού Ηνωμένου Βασιλείου, στο Δ. τμήμα τού νησιού τής Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Κάρντιφ, όπου ένα ποσοστό των κατοίκων μιλά την Ουαλική. — **Ουαλός** (ο), **Ουαλή** (η), **ουαλικός, -ή, -ό, Ουαλικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Wales < αρχ. αγγλ. walh «ξένος», ονομασία που δόθηκε στους ντόπιους Ουαλούς (Κέλτες) από τους Αγγλοσάξονες (γερμανογενείς) εποίκους λόγω τής διαφοράς τους στη γλώσσα και στον πολιτισμό. Το ουαλ. Cymru προέρχεται από τη λ. cymry «συμπατριώτες»].

Ουάσινγκτον (η) {άκλ.} η πρωτεύουσα των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. Η αμερικανική πρωτεύουσα οφείλει το όνομά της στον πρώτο πρόεδρο των Η.Π.Α. George Washington (1732-1799). Το ίδιο το επώνυμο προέρχεται από την ονομασία μιας μικρής πόλης και ερμηνεύεται ως «καταυλισμός των Wassa» (Wassa < αρχ. αγγλ. wāth «κυνηγώ» + sige «νίκη»)].

ουβερτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. **1.** αυτοτελές εισαγωγικό κομμάτι σε ευρύτερη μουσική σύνθεση, σουίτα, μπαλλέτο, όπερα κ.λπ. ΣΥΝ. εισαγωγή, πρελούδιο **2.** (συνεκδ.) συμφωνικό ποίημα, σύνθεση για ορχήστρα στην οποία αποδίδεται μουσικά ένα δραματικό περιεχόμενο: *συμφωνική ~ «1812» τού Τσαϊκόφσκι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ouverture «άνοιγμα, εισαγωγή» < ouvrir «ανοίγω» < δημώδ. λατ. *operire < λατ. aperire «ανοίγω»].

ούγαινα (η) {ουγαινών} ψάρι με μυτερό ρύγχος, που μοιάζει με σαργό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕαινα* (βλ.λ.), με ανάπτυξη ευφωνικού *-γ-* και προφορά τού *ὑ-* ως [u] μέσω ορισμένων διαλέκτων (λ.χ. πβ. κυπρ. *μούγια* < αρχ. *μυῖα*, ποντ. *κούνα* < αρχ. *κύων*). Η σημ. *ψάρι* (τού *ὕαινα*) ήδη μτγν.].

ου γαρ έρχεται μόνον → ου[2]

Ουγγαρία (η) (ουγγρ. Magyar Köztársaság = Δημοκρατία τής Ουγγαρίας) κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βουδαπέστη, επίσημη γλώσσα την Ουγγρική και νόμισμα το φορίντ (φιορίνι). - - **Ούγγρος** κ. (καθημ.) **Ουγγαρέζος** (ο), **Ουγγαρέζα** (η), **Ουγγρικά** κ. (λαϊκ.) **Ουγγαρέζικα** (τα), **ουγγρικός, -ή, -ό** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **ουγγαρέζικος, -η/-ια, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. Hungaria, πιθ. από τον ρωσ. ποταμό Ugra, ΝΔ. τής Μόσχας, αν και ορισμένοι το συνδέουν με τη λ. Hun, τίτλο των Μογγόλων αυτοκρατόρων (βλ. λ. *χαν*). Το ουγγρ. Magyar προέρχεται από το αρχ. ουγγρ. όνομα Magy «άνθρωποι, λαοί»].

Ουγενότοι (οι) Γάλλοι διαμαρτυρόμενοι με ιδιαίτερη πολιτικοστρατιωτική οργάνωση, οι οποίοι ήρθαν σε σύγκρουση με τους ρωμαιοκαθολικούς σε θρησκευτικούς πολέμους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Huguenot < γερμ. (ελβετ.) eidgenot < γερμ. Eidgenossen «ομόσπονδοι», ενώ η σημερινή γαλλ. γρ. οφείλεται στην επίδραση τού ονόματος τού Ελβετού πολιτικού Bezanson Hugues, ο οποίος ηγήθηκε κινήσεως για παροχή ανεξιθρησκίας μετά τις εκτεταμένες σφαγές των Ουγενότων από τους ρωμαιοκαθολικούς].

ούγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένα από τα κατά μήκος άκρα υφάσματος, όπου αποτυπώνεται συνήθ. η προέλευση και η σύσταση του.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *οὔια* < μτγν. *οὖα* < αρχ. *ὄα* / *ὤα* / *ᾦα* «προβειά, περιθώριο» (βλ. λ. *ᾦα*)].

Ουγκάντα (η) (αγγλ. Republic of Uganda = Δημοκρατία τής Ουγκάντας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Καμπάλα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το σελίνι. — **Ουγκαντέζος** (ο), **Ουγκαντέζα** (η), **ουγκαντέζικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Uganda < σουαχίλι Uganda «χώρα των Γκάντα» < u «χώρα, γη» + Ganda, ονομασία ιθαγενών λαών, αγν. ετύμου].

ουγκαριτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη σφηνοειδή γραφή που ανακαλύφθηκε σε επιγραφές τής αρχαίας πόλης Ουγκαρίτ, στην

περιοχή τής σημερινής Β. Συρίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Ugaritic < Ugarit, αρχαία πόλη τής Β. Συρίας, < σουμερ. ugāru «πεδιάδα»].

ουγκιά (η) μονάδα βάρους σε διάφορες χώρες, η οποία ισοδυναμεί με 28,34 γραμμάρια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ούγγία* / *ούγκία* < λατ. uncia «δωδεκατημόριο» < unus «ένας», πβ. γοτθ. unkja, αρχ. αγγλ. ynče, ιρλ. unga].

-ουδάκι υποκοριστικό επίθημα ουδέτερων ουσιαστικών: (σταυρός) *σταυρ-ουδάκι*, (λαιμός) *λαιμ-ουδάκι*, (μωρό) *μωρ-ουδάκι*.
[ΕΤΥΜ. Υποκορ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επιθήματα *-ούδι* + *-άκι*].

ουδαμόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από κανένα μέρος, από πουθενά: ~ *συνάγεται ότι ο κατηγορούμενος διέπραξε το έγκλημα* ΑΝΤ. πανταχόθεν, ολούθε, από παντού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν-.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ούδαμός* «κανείς» + *-θεν* (βλ.λ.)].

ουδαμού επίρρ. (αρχαιοπρ.) πουθενά: ~ *τής Γης φέρονται οι κυβερνώντες κατ' αυτόν τον τρόπο* ΑΝΤ. πανταχού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ούδαμοῦ* < *ούδαμός* «κανείς» (μόνο πληθ.) < *ούδέ* + **άμός* «κάποιος». Το αοριστολ. **άμος*, που μαρτυρείται μόνο στα σύνθ. και σε επιρρ. εκφράσεις (λ.χ. *άμῶς*, *άμῆ*), ανάγεται σε τ. *sm̥-os (βλ. λ. *ἅμα*) και συνδ. με σανσκρ. sama-].

ουδαμώς επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο: ~ *αποδεικνύεται ότι έχει δίκιο* ΣΥΝ. καθόλου, διόλου, ποσώς, ούτε κατ' ελάχιστον.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ούδαμῶς*, βλ. λ. *ούδαμοῦ*]

ουδέ σύνδ. (αρχαιοπρ.-διαλεκτ.) ούτε και ΣΥΝ. μηδέ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ού* (βλ.λ.) + *δέ*].

ουδείς, ουδεμία, ουδέν αντων. {ουδενός, ουδεμιάς | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) ούτε ένας, κανένας ΑΝΤ. όλοι, πάντες· ΦΡ. (α) ***επ' ουδενί*** με κανέναν τρόπο, σε καμιά περίπτωση (β) ***κατ' ουδένα τρόπο*** καθόλου, ουδόλως (γ) ***ουδείς αναντικατάστατος*** βλ. λ. *αναντικατάστατος* (δ) ***ουδείς εκών κακός*** κανείς δεν είναι κακός με τη θέλησή του (ε) ***ουδείς δύναται δυσί κυρίοις δουλεύειν*** (*ούδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν*, Κ.Δ. Ματθ. 6, 24) κανείς δεν μπορεί να υπηρετεί δύο κυρίους (στ) ***ουδέν μονιμότερον τού προσωρινού*** τίποτε πιο μόνιμο από το προσωρινό, κάτι που ξεκινά ως προσωρινό καταλήγει να διατηρείται επ' αόριστον (ζ) ***ουδέν σχόλιον*** ως απάντηση που δείχνει ότι κάποιος δεν επιθυμεί να δηλώσει ή να σχολιάσει κάτι: *στην ερώτηση των δημοσιογράφων ο κυβερνητικός εκπρόσωπος απάντησε: «~ !»*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ούδέ* + *εἷς, μία, ἕν*. Από το ουδ. *οὐδέν* (< *ούδέ* + *ἕν*) έχει προέλθει το αρνητ. μόριο *δέν* (βλ.λ.)].

ουδέποτε επίρρ. [αρχ.] ούτε μία φορά, ποτέ ΑΝΤ. πάντοτε.

ουδετερόδυνος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. (για ηλεκτρονικό ενισχυτή ή ασύρματο δέκτη) ο απαλλαγμένος από κυμάνσεις που μπορούν να παραχθούν δευτερογενώς μέσα στις ηλεκτρονικές λυχνίες τής ενίσχυσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neutrodyne (νόθο σύνθ.) < neutro- (< λατ. neuter) + -dyne < αρχ. *δύναμις*].

ουδετερόνιο (το) {ουδετερονί-ου | -ων} το νετρόνιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neutron].

ουδετεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναγνώριση καθεστώτος ουδετερότητας, η οποία συνεπάγεται την εξαίρεση από την πολεμική δράση υπηρεσιών, οργανισμών, περιοχών, πόλεων ή μνημείων. — **ουδετεροποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neutralisation].

ουδέτερος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν παίρνει το μέρος ούτε τού ενός ούτε τού άλλου: *έμεινε ~ στη διαφωνία μας* **2.** (συνεκδ.) αυτός που μένει αδρανής, που δεν συμμετέχει στη συλλογική δράση **3.** αυτός που μεταξύ δύο εμπόλεμων πλευρών δεν παίρνει το μέρος καμιάς: *η Σουηδία κράτησε ~ στάση στους δύο παγκόσμιους πολέμους* ‖ *~ χώρα*· ΦΡ. ***ουδέτερη ζώνη*** (i) η λωρίδα εδάφους που περιλαμβάνεται μεταξύ των συνοριακών γραμμών δύο χωρών, χωρίς να ανήκει σε καμιά από τις δύο (ii) η εδαφική έκταση στην οποία απαγορεύονται στρατιωτικές επιχειρήσεις ύστερα από συμφωνία των εμπόλεμων δυνάμεων **4.** (εκφραστ.-συνήθ. μειωτ.) αυτός που δεν έχει κανένα ισχυρό χαρακτηριστικό γνώρισμα: *οι σχέσεις τους δεν ήταν ούτε καλές ούτε κακές: ήταν ουδέτερες* **5.** ΧΗΜ. αυτός που δεν ανήκει ούτε στα οξέα ούτε στα αλκάλια: *~ ένωση* / *άλας* • **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***ουδέτερο γένος*** το γραμματικό γένος στο οποίο κατατάσσονται τα ονόματα που δεν είναι ούτε αρσενικού ούτε θηλυκού γένους (β) ***ουδέτερο (όνομα)*** όνομα ουδετέρου γένους: *τα ονόματα που έχουν άρθρο «το» (π.χ. τραπέζι, πιάτο, σπίτι) είναι ~* (γ) ***ουδέτερη διάθεση*** η διάθεση στην οποία ανήκουν τα ρήματα, σύμφωνα με τη σημασία των οποίων το υποκείμενο ούτε ενεργεί ούτε δέχεται ενέργεια από άλλον, αλλά βρίσκεται σε μια κατάσταση (π.χ. *κοιμάμαι, ζω, πεινώ* κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ούδέ* + *ἕτερος*, πβ. *μηδ-έτερος*].

ουδετερότητα (η) [1824] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς ουδέτερος, να μη συμμετέχει σε διενέξεις: *τηρώ στάση ουδετερότητας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neutralité].

ουδετερόφιλος, -η, -ο αυτός που προτιμά να μένει ουδέτερος. — **ουδετεροφιλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. neutrophil (νόθο σύνθ.)].

ουδετερώνω ρ. μετβ. [1837] {ουδετέρ-ωσα, -ώθηκα, -ωμένος} ΦΥΣ. ΧΗΜ. κάνω κάτι ουδέτερο: *~ χημική ένωση* / *ηλεκτρικό αγωγό*. — **ουδετέρωση** (η) [1836].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neutraliser].

-ούδι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών: *νεαρ-ούδι, αγγελ-ούδι, μαθητ-ούδι*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μτγν. υποκ. επίθημα *-ούδιον*, συνηθισμένων ουσιαστικών σε *-οῦς*, λ.χ. *φλοῦς – φλούδιον, χνοῦς – χνούδιον*].

ουδόλως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο, καθόλου, διόλου ΣΥΝ. ούτε κατ' ελάχιστον.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ούδέ* + *ὅλως* < *ὅλος*].

ουδός (ο) ΦΥΣΙΟΛ. **1.** η ελάχιστη τιμή τής ισχύος ενός ερεθίσματος, που αρκεί για να προκαλέσει διέγερση ή συγκεκριμένο αίσθημα (π.χ. η ελάχιστη ένταση ακουστικού ερεθίσματος που μπορεί να γίνει αντιληπτό από το αφτί) **2.** το ποσό ουσίας που μπορεί να επαναρροφηθεί από τον νεφρό, πέρα από το οποίο η ουσία αποβάλλεται στα ούρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ούδός* / *όδός* < **όδϜός*, αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το αρχ. *οὖδας* «έδαφος, δάπεδο» (το *ού-* φαίνεται ριζικό και όχι αποτέλεσμα συναιρέσεως **ό-Ϝοδ-* / **ό-Ϝεδ-*), ενώ ούτε η αναγωγή στις λ. *όδός* και *ἔδαφος* ικανοποιεί].

Ο.Υ.Ε.Τ. (η) Ομοσπονδία Υπαλλήλων Ελληνικών Τραπεζών.

ΟΥΕΦΑ (η) (U.E.F.A. = αγγλ. Union of European Football Associations) Ευρωπαϊκή Ένωση Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών.

ουζάδικο (το) το κατάστημα στο οποίο σερβίρονται ούζο και ουζομεζέδες ΣΥΝ. ουζερί.

ουζερί (το) {άκλ.} το ουζάδικο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ούζο* + *-ερί*, κατά τα γαλλ. pâtisserie, confisserie].

Ουζμπεκιστάν (το) {άκλ.} (ουζμπεκ. Ozbekiston Respublikasi = Δημοκρατία τού Ουζμπεκιστάν) κράτος τής Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Τασκένδη, επίσημη γλώσσα την Ουζμπεκική και νόμισμα το σομ Ουζμπεκιστάν. — **Ουζμπέκος** (ο), **Ουζμπέκα** (η), **ουζμπεκικός,** -ή, -ό, **Ουζμπεκικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < ουζμπεκ. Ozbekiston «χώρα των Ουζμπέκων» (περσ. ostān «χώρα»). Οι Ουζμπέκοι οφείλουν το όνομά τους στον Μογγόλο χαν Uzbek / Öz Beh (1282-1341)].

ούζο (το) **1.** άχρωμο οινοπνευματώδες ελληνικό ποτό, το οποίο παρασκευάζεται με ανάμειξη αλκοολών που έχουν αρωματιστεί (με απόσταξη ή διαβροχή) με σπόρους ανίσου (και ενδεχομένως μαράθου), μαστίχα Χίου και άλλους αρωματικούς σπόρους, φυτά και καρπούς· συχνά πίνεται αραιωμένο με νερό **2.** (ως επιφών.) χλευασμός απευθυνόμενος σε μεθυσμένο. — (υποκ.) **ουζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. από την ιταλ. φρ. uso Massalia, η οποία δήλωνε το ελληνικής παραγωγής ποτό, που προοριζόταν «για χρήση (εμπορική) τής Μασσαλίας». Κατ' άλλη άποψη, < τουρκ. üzüm «σταφύλι»].

ουζομεζές (ο) {ουζομεζέδες} οτιδήποτε προσφέρεται ως μεζές συνοδευτικά μαζί με ούζο, κυρ. θαλασσινά.

ουζοπότης (ο) [1896] {ουζοποτών}, **ουζοπότισσα** (η) {δύσχρ. ουζοποτισσών} πρόσωπο που πίνει συχνά ούζο. — **ουζοποσία** (η).

ουζοπωλείο (το) (λόγ.) το ουζάδικο (βλ.λ.).

ουζοπώλης (ο) {ουζοπωλών} (λόγ.) ο ιδιοκτήτης ουζοπωλείου.

Ο.Υ.Θ. (ο) Οργανισμός Ύδρευσης Θεσσαλονίκης.

ουίσκι (το) {άκλ.· σπάν. πληθ. -ια} οινοπνευματώδες ποτό εξ αποστάξεως, που παράγεται από διάφορα σιτηρά. — (υποκ.) **ουισκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. whisky < ιρλ. uisce beatha ή < κελτ. (Σκωτίας) uisge beatha «νερό τής ζωής» (πβ. λατ. aqua vitae)].

ουκ μόρ. → ου[2]

ουκέτι επίρρ. (αρχαιοπρ.) όχι πια, όχι στο εξής ΣΥΝ. μηκέτι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ούκ* (βλ. λ. *ού*) + *ἔτι* «ακόμη» (βλ.λ.)].

-ούκλα μεγεθυντικό παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών: *χερούκλα, ψαρ-ούκλα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *πανούκλα*), που προέρχεται από το μτγν. λατ. -ucla, συγκεκομμ. τ. τού υποκορ. λατ. -(u)cula].

Ουκρανία (η) (ουκρ. Ukraïna) κράτος τής Α. Ευρώπης, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Κίεβο, επίσημη γλώσσα την Ουκρανική και νόμισμα τη χρίβνα. — **Ουκρανός** (ο), **Ουκρανή** (η), **ουκρανικός,** -ή, -ό, **Ουκρανικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. Ukraina < αρχ. ρωσ. Oukraine «συνοριακή χώρα» < ou «δίπλα, προς» + kray «περιοχή», που ονομάστηκε έτσι επειδή αποτελούσε τη συνοριακή γη τής μεσν. Ρωσίας κατά την επιδρομή των Τατάρων (13ος αι.)].

-ούλα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών θηλυκού γένους: *καρδ-ούλα, γατ-ούλα, μικρ-ούλα, γυναικ-ούλα* (βλ.λ.), *παιδ-ούλα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προήλθε από το λατ. -ulla].

-ουλάκι υποκοριστικό επίθημα ουδέτερων ουσιαστικών *(αβγ-ουλάκι)*, επιρρημάτων *(λιγ-ουλάκι)* και επιθέτων *(μικρ-ουλάκι)*.
[ΕΤΥΜ. < *-ούλι* + *-άκι* (υποκ. επιθήματα)].

ουλαμαγός (ο) [1841] ΣΤΡΑΤ. διοικητής ουλαμού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ουλαμός* + *-αγός* (< *ἄγω*), πβ. *λοχαγός*].

ουλαμός (ο) ΣΤΡΑΤ. τμήμα Όπλου ή Σώματος τού Στρατού Ξηράς, αριθμητικώς μεγαλύτερο από τη διμοιρία, αλλά μικρότερο από τον λόχο: *~ παρελάσεως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Ϝολαμός* (το αρχικό *ού-* οφείλεται σε μετρική έκταση) < θ. **Ϝολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. **Ϝελ-* τού ρ. *είλέω* «συγκεντρώνω, συναθροίζω» (< **Ϝελ-ν-έω*), για το οποίο βλ. λ. *ἴλη*].

ουλάνος (ο) (παλαιότ.) ο λογχοφόρος ιππέας τού γερμανικού, αυστριακού, πολωνικού ή ρωσικού στρατού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. uhlan < πολ. ulan < τουρκ. oğlan «αγόρι, υπηρέτης»].

ουλεμάς (ο) {ουλεμάδες} μουσουλμάνος νομομαθής και θεολόγος· από τους ουλεμάδες προέρχονται οι μουφτήδες, οι καδήδες και ανώτεροι θρησκευτικοί αξιωματούχοι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ulema < αραβ. ʿulamā, πληθ. τού ʿalim «σοφός, γνώστης»].

Ούλεν (η) {άκλ.} (παλαιότ.) η εταιρεία παροχής πόσιμου νερού στο

λεκανοπέδιο Αττικής· (συνεκδ.) η παροχή πόσιμου νερού.
[ΕΤΥΜ. Από την επωνυμία τής αμερικανικής εταιρείας *Γιούλεν και Σία* (με επί κεφαλής τον Ερρ. Γιούλεν), η οποία το 1931 κατασκεύασε την τεχνητή λίμνη τού Μαραθώνα και το δίκτυο υδρεύσεως τού λεκανοπεδίου Αττικής].

ουλή (η) το σημάδι που αφήνει στο δέρμα τραύμα ή έλκος που θεραπεύτηκε: *έχει μια βαθιά ~ στο πόδι του από μαχαιριά.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Fολ-σά ή *Fολ-νά, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. volnus «τραύμα», ουαλ. gweli, αρχ. ιρλ. fuil «αίμα» (μέσ. ιρλ. fuili «αιματηρά τραύματα») κ.ά., αν και όλες οι συνδέσεις προσκρούουν σε μορφολογικές δυσχέρειες. Βλ. κ. *αλίσκομαι*].

-ούλης παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών αρσενικού γένους: *μικρ-ούλης, χαζ-ούλης, εαυτ-ούλης.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-ούλι*].

-ούλι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών ουδετέρου γένους: *σακ-ούλι, μικρ-ούλι.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. *-ούλλιν* < αρχ. *-ύλλιον* (λ.χ. *δενδρ-ύλλιον*), ή, κατ' άλλη άποψη, < θηλ. *-ούλα* (βλ.λ.). Από το ουδ. σχηματίστηκε το αρσ. *-ούλης*].

-ούλιακας (μειωτ.) παραγωγικό επίθημα που δίνει μεγαλύτερη έμφαση, προσδίδει μειωτική, υβριστική διάθεση στην αρνητική ιδιότητα που δηλώνει το θέμα: *χαζ-ούλιακας, μπεκρ-ούλιακας, στραβ-ούλιακας.*
[ΕΤΥΜ. < *-ούλι* / *-ούλης* + επίθημα *-άκος* (βλ.λ.)].

ουλίτιδα (η) [1884] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ή χρονία φλεγμονή των ούλων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. gingivite].

ούλο (το) το σαρκώδες τμήμα τού σαγονιού, που περιβάλλει τις φατνιακές αποφύσεις των γνάθων και την οστέινη ουσία των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὖλον* (κυρ. πληθ. *οὖλα*), αβεβ. ετύμου. Η λ. συνήθ. αναλύεται ως *Fόλ-σον ή *Fόλ-νον, αλλά, εν τοιαύτη περιπτώσει, δεν ικανοποιεί ούτε η σύνδεση με το ρ. *εἰλῶ* «συγκεντρώνω, πιέζω» (βλ. λ. *ἴλη*) με τη σημ. τής συμπαγούς μάζας των ούλων ούτε η αναγωγή στο ρ. *εἰλῶ* / *ἴλλω* «κυλώ, περιστρέφω» (βλ. λ. *ίλιγγος*) με αναφορά στο γεγονός ότι τα ούλα περικαλύπτουν τα δόντια].

ουλορραγία (η) {ουλορραγιών} ΙΑΤΡ. η τοπική αιμορραγία των ούλων, που οφείλεται κυρ. σε ουλίτιδα.
[ΕΤΥΜ. < *ούλο* + *-ρραγία* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < αρχ. *ῥήγνυμι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*].

ούλος, -η, -ο (λαϊκότ.) όλος: *σπίτι με τα ~ του* (δεν του λείπει τίποτα) || *γυναίκα με τα ~ της* (έχει όλα τα χαρίσματα).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *οὖλος* < αρχ. *ὅλος* (βλ.λ.)].

-ουλός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, που δηλώνουν αυτόν που μοιάζει με κάποιον/κάτι, που πλησιάζει στο χαρακτηριστικό το οποίο δηλώνει το θέμα: *παχ-ουλός, μακρ-ουλός.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο ανάγεται στο ουδ. *-ούλι* < αρχ. *-ύλλιον*. Βλ. κ. *-ύλλιο*].

ουλτιμάτουμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) το τελεσίγραφο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. ultimatum «έσχατη ειδοποίηση» < λατ. ultimus «έσχατος, τελευταίος»].

ουλτραμαρίν (το) {άκλ.} το έντονο μπλε χρώμα· (κ. ως επίθ.): *η ~ μπλούζα μου θέλει πλύσιμο.* Επίσης **ουλτραμαρίνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ultramarin (λ.χ. une blouse ultramarine) < ultra «πλέον, επιπλέον» + marin «θαλάσσιος, αυτός που έχει το γαλάζιο χρώμα τής θάλασσας»].

ουλώδης, -ης, -ες {ουλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που θυμίζει ουλή **2.** γεμάτος ουλές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ουμανισμός (ο) **1.** ΙΣΤ. πνευματική κίνηση που εμφανίστηκε στη Δ. Ευρώπη κατά την Αναγέννηση και χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια να εξυψωθεί το ανθρώπινο πνεύμα στην κριτική και ορθολογική του διάσταση με επιστροφή στις κλασικές πηγές τής ελληνορρωμαϊκής αρχαιότητας **2.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία και στάση ζωής που τοποθετεί τον άνθρωπο υπεράνω όλων των άλλων αξιών, που πιστεύει κυρ. στον πολιτισμένο, μορφωμένο άνθρωπο ως αξία: *«Η θρησκεία τού μέλλοντος θα είναι ο καθαρός ~, δηλαδή η λατρεία όλων αυτών που προέρχονται από τον άνθρωπο»* (Ε. Ρενάν). — **ουμανιστής** (ο), **ουμανίστρια** (η), **ουμανιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. humanismus < humanus «ανθρώπινος» (< homo «άνθρωπος»)].

Ουμβρία (η) περιοχή τής Κ. Ιταλίας στα Απέννινα Όρη. Επίσης **Ούμβρια**. — **ουμβρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. / λατ. Umbria < Umbro, όν. ποταμού, που πιθ. συνδ. με το αρχ. *ὄμβρος* (βλ.λ.)].

-ούμενος, -η (κ. -ένη), **-ο** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό μετοχής μεσοπαθητικού ενεστώτα: *φοβ-ούμενος, απαιτ-ούμενος,* (κ. ως ουσ.) *φορολογ-ούμενος.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα μτχ. μέσου ενεστώτα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που αρχικώς απαντά σε συνηρημένα ρ. τύπου *-έω* / *-όω* (λ.χ. *κατηγορώ – κατηγορούμενος, δικαιώ – δικαιούμενος*), αργότερα δε γνώρισε –στη λαϊκή γλώσσα– περιορισμένη επέκταση και σε άλλα ρ. (λ.χ. *μέλλω – μελλ-ούμενος, χρειάζομαι – χρειαζ-ούμενος*)].

U.N.E.S.C.O. (η) {άκλ.} (προφέρεται *Ουνέσκο*) (αγγλ. United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation) οργάνωση τού Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, που αποσκοπεί, μέσω ποικίλων διακρατικών προγραμμάτων, στη συνεργασία των κρατών-μελών στους τομείς τής εκπαίδευσης, τής επιστήμης και τού πολιτισμού.

Ουνία (η) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. το σύνολο των μελών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας ή και των αρχαίων ανατολικών Εκκλησιών (Αρμενικής, Κοπτικής, Συριακής κ.ά.) που αναγκάστηκαν να υπαχθούν στη δικαιοδοσία τού Πάπα, ιδιαίτερα στην Α. Πολωνία, Δ. Ουκρανία, Τρανσυλβανία, Σλοβακία, Συρία κ.λπ. υπό την πίεση των πολιτικών αρχών· όσοι δέχθηκαν την υποταγή στη δικαιοσία τού Πάπα ονομάστηκαν *Ουνίτες* ή *Ουνιάτες*, ενώ η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία τούς απέδωσε την ονομασία «Ελληνόρρυθμοι Καθολικοί». Επίσης **ουνιτισμός** (ο) [1882].
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. unia «ένωση» < λατ. unus «ένας»].

ουνιβερσαλισμός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. θρησκευτική κίνηση που πρωτοεμφανίστηκε στα μέσα τού 18ου αι. στην Ευρώπη και αναπτύχθηκε στην Αμερική και η οποία υποστήριζε το δόγμα τής σωτηρίας των ψυχών όλων των ανθρώπων ύστερα από ορισμένη περίοδο εξαγνισμού κατά τη μεταθανάτια ζωή **2.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που υποστηρίζει την προτεραιότητα τού συνολικού έναντι τού μερικού καλού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. universalisme < universel < λατ. universalis «καθολικός, γενικός» (< universus)].

ουνισόνο κ. **ουνίσονο** (το) ΜΟΥΣ. η ταυτοφωνία (βλ.λ.): *οι δύο μπάσοι τραγουδούν ~ || έξι μελωδίες για πιάνο σε ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. unisono «ταυτόφωνος, ομόφωνος»].

ουνίτης (ο) [1830] {ουνιτών} το μέλος τής Ουνίας (βλ.λ.). — **ουνιτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Uniti (πληθ.) «ενωμένοι, ενωτικοί» < λατ. unitus < ρ. unio «ενώνω» (< unus «ένας»)].

Ούννος (ο) **1.** ΙΣΤ. το μέλος νομαδικού ασιατικού λαού, που κατά τον 5ο αι. μ.Χ., με αρχηγό τον Αττίλα, εξαπλώθηκε με εκτεταμένες επιδρομές σε μεγάλο μέρος τής Κ. και Α. Ευρώπης και απείλησε να κατακτήσει τη Ρώμη **2.** (μτφ.-μειωτ.) *Ούννοι* (οι) πλήθος που προκαλεί καταστροφές, στίφη βαρβάρων (συνήθ. για τα πλήθη των τουριστών ή για τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Οὖννοι* < μτγν. λατ. Hunni, λ. μογγολ. προελ. που σημαίνει απλώς «άνθρωπος, άνδρας»].

unus testis nullus testis λατ. (προφέρεται *ούνους τέστις νούλους τέστις*) ελλην. *ένας μάρτυς, κανένας μάρτυς·* (κυρ. στα νομικά) για να αποδειχθεί κάτι πρέπει να υπάρχει μαρτυρία περισσοτέρων τού ενός ατόμων.

ούπα (το) {άκλ.} πλαστικό βύσμα που μπορεί να τοποθετηθεί σε οποιοδήποτε υλικό (τούβλο, ξύλο κ.λπ.) για την ασφαλέστερη στήριξη κάθε είδους βίδας.

Ο.Υ.Π.Α.Ε. (η) Ομοσπονδία Υπαλληλικού Προσωπικού Αυτοκινήτων Ελλάδος.

Ουπανισάδες (οι) ΘΡΗΣΚ. ινδουιστικά κείμενα που περιέχουν παραλλαγές των Βεδών (βλ. λ. *Βέδες*) σε στίχους ή σε πεζό λόγο. Επίσης **Ουπανισάντ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < σανσκρ. Upaniṣad, κυριολ. «το να κάθεται κανείς δίπλα σε κάτι» < upa «πλησίον» + ni «κάτω» + sīdati «κάθεται»].

ουρά (η) **1.** (στα ζώα) η συνήθ. επιμήκης και ευκίνητη προέκταση τής σπονδυλικής στήλης πέρα από τον κορμό τού σώματος ή οποιαδήποτε λεπτή σωματική προέκταση ζώου, που μοιάζει με τη δομή αυτή: *γάτα με φουντωτή ~ || η ~ τού αλόγου || η ~ τού πετεινού* (τα φτερά) *|| η ~ τού παγωνιού / τού ψαριού·* ΦΡ. (α) (ειρων.) ***μη στάξει η ουρά τού γαϊδάρου*** για κάτι που δεν είναι τόσο σημαντικό όσο παρουσιάζεται (β) ***φάγαμε το βόδι / τον γάιδαρο, στην ουρά θα σταματήσουμε / θα δυσκολευτούμε / θα κολλήσουμε;*** προκειμένου να προτρέψουμε κάποιον να ολοκληρώσει μια προσπάθεια τής οποίας το μεγαλύτερο ή δυσκολότερο μέρος έχει ήδη αντιμετωπίσει (γ) ***γάτα με τις εννιά ουρές*** μαστίγιο που αποτελείται από εννέα σχοινιά ή λουριά συνδεδεμένα με λαβή **2.** (στον άνθρωπο) οι τελευταίοι σπόνδυλοι στο κάτω μέρος τής σπονδυλικής στήλης ΣΥΝ. κόκκυγας· ΦΡ. (α) ***χώνω παντού την ουρά μου*** αναμειγνύομαι σε πολλά ζητήματα, ανακατεύομαι παντού (β) ***κουνάω την ουρά μου*** βλ. λ. *κουνώ* (γ) ***βάζω την ουρά στα σκέλια*** (*κρύπτω τὴν οὐρὰ εἰς τὰ σκέλη*, μεσν. φρ.) βλ. λ. *σκέλια* (δ) ***βγάζω την ουρά μου έξω*** αποστασιοποιούμαι από υπόθεση, αποποιούμαι ενδεχόμενες ευθύνες (ε) ***βάζει ο διάβολος την ουρά του*** βλ. λ. *διάβολος* (στ) ***βάζω / χώνω την ουρά μου (κάπου)*** αναμειγνύομαι σε μια υπόθεση: *όπου βάζει αυτός την ουρά του προκύπτει πρόβλημα* ● **3.** ΒΟΤ. ο μίσχος καρπού ή φύλλου ΣΥΝ. κοτσάνι **4.** (α) το πίσω άκρο πράγματος ή σειράς: *η ~ τής πορείας / τής διαδήλωσης / τής παράταξης / αεροπλάνου / κομήτη / νυφικού* (β) επίμηκες τμήμα που θυμίζει στο σχήμα ουρά (σημ. 1): *οι ~ στα μαλλιά* (γ) ΜΟΥΣ. ***πιάνο με ουρά*** το πιάνο που χρησιμοποιείται σε συναυλίες, οι χορδές τού οποίου είναι παράλληλες με τα πλήκτρα σε αντίθεση με το όρθιο πιάνο (πβ. *όρθιο πιάνο*, λ. *πιάνο*) **5.** σειρά ατόμων που περιμένουν κάτι: *περιμένω / μπαίνω στην ~ || φεύγω από την ~ || κάνω* (σχηματίζω) */ πηδώ την ~ || μπροστά στα ταμεία σχηματίζονται μεγάλες ~* **6.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των στρατιωτών που ακολουθούν το κύριο σώμα στρατιωτικής φάλαγγας ΣΥΝ. οπισθοφυλακή ΑΝΤ. εμπροσθοφυλακή ● ΦΡ. (α) ***με (την) ουρά*** σε μεγάλη ποσότητα, αφθόνως: *ψέματα / λεφτά ~* (β) (παροιμ.) ***πίσω έχει η αχλάδα την ουρά*** βλ. λ. *αχλάδα*. — (υποκ.) **ουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀρσ-ιά, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ersā «ουρά», πβ. αρχ. γερμ. ars «οπίσθια», χεττ. arraš, αρμ. or κ.ά.].

ούρα (τα) (λόγ.) υγρό τού σώματος που αποτελεί διάλυμα των άχρηστων προϊόντων τού μεταβολισμού και ορισμένων άλλων ουσιών, σχηματίζεται στα νεφρά, καθώς οι ουσίες αυτές αποβάλλονται από το αίμα, αποθηκεύεται στην ουροδόχο κύστη και τελικά απεκκρίνεται από τον οργανισμό διά μέσου τής ουρήθρας: *ανάλυση / εξέταση / έκκριση / απέκκριση / στάση / ακράτεια ούρων* ΣΥΝ. (οικ.) κάτουρο, κατρουλιό, τσίσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὖρον* (κυρ. πληθ.) < *οὐρῶ* (υποχωρητ.). βλ.λ.].

-ούρα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: **1.** αφηρημένων, που δηλώνουν ενέργεια ή αποτέλεσμα ενέργειας: *ανακατωσ-ούρα, χαιρετ-ούρα, φαγ-ούρα, χασ-ούρα* **2.** μεγεθυντι-

κών. συνήθ. με μειωτική σημασία: *λαϊκ-ούρα, μαλλ-ούρα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *σαβ-ούρα*, μεσν. *σκοτ-ούρα*), που απαντά αρχικώς σε λατινογενείς λ. (λ.χ. μτγν. *σαβούρα* < λατ. saburra, μεσν. *κλεισούρα* < λατ. clausura), αργότερα δε επεκτάθηκε και σε ελληνικά θέματα με τη συμβολή και τού μεγεθ. επιθήματος *-ούρι* (λ.χ. *λασπ-ούρα, θολ-ούρα, χασ-ούρα, αγιαστ-ούρα* κ.ά.)].

ουραγκοτάγκος κ. **ουρακοτάγκος** (ο) **1.** μεγαλόσωμος ανθρωποειδής πίθηκος με ιδιαίτερα μακριά χέρια και πυκνό, ακατάστατο, καστανέρυθρο τρίχωμα, ο οποίος ζει αποκλειστικά στα δάση τού Βόρνεο και τής Σουμάτρας (Ινδονησία) **2.** (μτφ.-σκωπτ.) άσχημος άνθρωπος με άγριο παρουσιαστικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. ourangutan(g) < μαλαϊκ. orang hutan < orang «άνθρωπος» + hutan «δάσος»].

ουραγός (ο/η) **1.** (α) τελευταίος σε βαθμολογία, κατάταξη ή κλίμακα αξιολόγησης: *ο Πανσερραϊκός είναι ~ στη βαθμολογία* ‖ *η χώρα αυτή είναι ~ στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημα των κατοίκων τους* (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που ακολουθεί τελευταίος ΑΝΤ. ταγός, μπροστάρης **2.** ΣΤΡΑΤ. ο υπαξιωματικός που τοποθετείται τελευταίος σε τμήμα που εκτελεί πορεία **3.** ΝΑΥΤ. το πλοίο που βρίσκεται στο τέλος νηοπομπής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ουρά* + *-αγός* < *άγω*].

ουραιμία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση στο αίμα μεγάλης ποσότητας ουρίας και άλλων ουσιών τού μεταβολισμού ως ένδειξη βαριάς νεφρικής ανεπάρκειας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urémie].

ουραίος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την ουρά **2.** αυτός που βρίσκεται στην ουρά: το ~ *πτερύγιο των ψαριών* **3.** ΣΤΡΑΤ. ***ουραίο*** (το) το κινητό μέρος οπισθογεμούς τουφεκιού, που είναι προσαρμοσμένο στην ουρά τής κάννης και αποτελεί τμήμα τού κλείστρου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὐραῖος* < *οὐρά*].

Ουράλης (ο) ποταμός τής Α. Ευρώπης και τής Δ. Ασίας, που πηγάζει από τα Ουράλια Όρη και εκβάλλει στην Κασπία Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. Ural, βλ. λ. *Ουράλια*].

Ουράλια (τα) {Ουραλίων} οροσειρά τής Β. Ρωσίας, η οποία αποτελεί φυσικό όριο μεταξύ τού ευρωπαϊκού και τού ασιατικού της τμήματος. — **ουραλικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Oural, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ταταρ. ural «σύνορο», ενώ, κατ' άλλη άποψη, από λ. τοπικών γλωσσών ur «βουνό» και ala «κορυφή, στέγη»].

ουραλοαλταϊκός, -ή, -ό [1894] **1.** ΓΛΩΣΣ. ***ουραλοαλταϊκή γλώσσα*** καθεμιά από τις γλώσσες, οι οποίες ανήκουν στη μεγάλη γλωσσική ομάδα, που περιλαμβάνει τις φιννοουγγρικές γλώσσες (Φινλανδική, Ουγγρική κ.ά.), γλώσσες ορισμένων λαών τής Σιβηρίας, καθώς και τις αλταϊκές γλώσσες (Τουρκική, Μογγολική κ.λπ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τα έθνη που μιλούν ουραλοαλταϊκές γλώσσες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Ural-Altaic < Ural (βλ. λ. *Ουράλια*) + Altaic < Altai «Αλτάια όρη». Η ονομασία Altai είναι αβεβ. ετύμου, έχει δε συνδεθεί από ορισμένους με μογγολ. alt «χρυσός»].

ουρανής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα τού ουρανού ΣΥΝ. γαλάζιος, θαλασσής **2.** ***ουρανί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού ουρανού ΣΥΝ. γαλάζιο, θαλασσί.

Ουρανία (η) **1.** κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής αστρονομίας **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *οὐρανός* (βλ.λ.)].

ουράνια (τα) [μτγν.] {ουρανίων} (λογοτ.) ο ουρανός· ΦΡ. (μτφ.) ***στα ουράνια*** σε κατάσταση υπέρτατης ευτυχίας: *πετάω ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*.

ουρανικός, -ή, -ό [1881] ΓΛΩΣΣ. (φθογγική παραλλαγή συμφώνου) που προφέρεται, καθώς η επιφάνεια τής γλώσσας αγγίζει τον ουρανίσκο, π.χ. το *κ* στο *κήπος*, το *γ* στο *γέρος*, το *χ* στο *χέρι*, το *γκ* στο *έγκυρος* (πβ. λ. *υπερωικός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. palatal].

ουράνιο (το) [1861] {ουρανίου} ΧΗΜ. το βαρύτερο ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο U), που περιέχεται στον στερεό φλοιό τής Γης και τού οποίου τα μεταλλεύματα αποτελούν πηγές πυρηνικών καυσίμων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.,< νεολατ. uranium (από το όνομα τού πλανήτη Ουρανού, που είχε ανακαλυφθεί λίγο πριν από το χημικό στοιχείο)].

ουράνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ουρανό, αυτός που βρίσκεται στον ουρανό ή προέρχεται από αυτόν: ~ *σώματα / φαινόμενα*· ΦΡ. (α) ***ουράνιο τόξο*** σειρά ομόκεντρων έγχρωμων φωτεινών τόξων στον ουρανό ως αποτέλεσμα τής διάθλασης και αντανάκλασης των ηλιακών ακτίνων από σταγονίδια νερού στην ατμόσφαιρα (συνήθ. μετά από βροχή) (βλ. κ. λ. *ίριδα*) (β) ***ουράνια σφαίρα*** η φανταστική σφαίρα στην εσωτερική επιφάνεια τής οποίας έχουμε την ψευδαίσθηση ότι βρίσκονται τα ουράνια σώματα· έχει ακαθόριστη ακτίνα και το κέντρο της ταυτίζεται με το κέντρο τής Γης (γ) ***ουράνιος χάρτης*** ο χάρτης ενός τμήματος ή ολόκληρου τού ουρανού **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***ουράνια μηχανική*** ο κλάδος που ερευνά την κίνηση των ουρανίων σωμάτων τού κοσμικού διαστήματος **3.** (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με το θείο, γενικότ. αυτός που λόγω τής εξαιρετικότητάς του ξεπερνά τα ανθρώπινα: ~ *ομορφιά / Πατέρας* (ο Θεός) ΣΥΝ. θείος.

ουρανίσκος (ο) ΑΝΑΤ. το άνω τοίχωμα τής στοματικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υποκ. τού αρχ. *οὐρανός* (βλ.λ.)].

ουρανισκόφωνος, -η, -ο [1836] ουρανικός (βλ.λ.).

ουρανισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ανδρική παθητική ομοφυλοφιλία. — **ουρανιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. uranism < γερμ. Uranismus < αρχ. *Οὐρανία* (επίθ. τής θεάς Αφροδίτης)].

ουρανοβάμων, -ων, -ον {ουρανοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (σπάν.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητας, στον δικό του φανταστικό κόσμο ΣΥΝ. αιθεροβάμων, φαντασιοκόπος ΑΝΤ. ρεαλιστής. — **ουρανοβατώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οὐρανο-* + *-βάμων* < *βαίνω* (πβ. *αιθερο-βάμων*)].

ουρανοβάτης (ο) {ουρανοβατών} ο ουρανοβάμων.
[ΕΤΥΜ. < *ουρανός* + *-βάτης* < *βαίνω*, πβ. *υπνο-βάτης*].

ουρανογνωσία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η γνώση και η έρευνα τού ουρανού και των ουρανίων σωμάτων.

ουρανογραφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η μελέτη των σχετικών θέσεων των αστέρων και τής αναγνώρισής τους στον ουρανό με τη βοήθεια αστρονομικών χαρτών **2.** το σύνολο των βιβλίων και χαρτών που βοηθούν στην αναγνώριση των ουρανίων σωμάτων.

ουρανογραφικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ουρανογραφία **2.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) ***ουρανογραφική σφαίρα*** η απεικόνιση τής ουράνιας σφαίρας (β) ***ουρανογραφικές συντεταγμένες*** σύστημα σφαιρικών συντεταγμένων, αντίστοιχο με το σύστημα γεωγραφικών συντεταγμένων.

ουρανοθέμελα (τα) {χωρ. γεν.} (λογοτ.) τα θεμέλια τού ουρανού: *σείστηκαν τα ~*.

ουρανοκατέβατος, -η, -ο 1. αυτός που έχει σταλεί από τον Θεό ή θεωρείται ότι έχει καθοριστεί από τη μοίρα ΣΥΝ. θεόπεμπτος, θεόσταλτος **2.** αυτός που παρουσιάζεται αιφνιδίως, χωρίς να αναμένεται: ~ *τύχη / βοήθεια* ‖ *ήρθε ~* ΣΥΝ. απρόοπτος, ανέλπιστος, ξαφνικός. — **ουρανοκατέβατα** επίρρ.

ουρανόλιθος (ο) [1847] {ουρανολίθ-ου | -ων, -ους} η πέτρα που έπεσε από τον ουρανό, ο αερόλιθος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uranolithe].

ουρανολογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική περιγραφή των αστερισμών, των ουρανίων σωμάτων και γενικά των ουρανίων φαινομένων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uranologie].

ουρανομήκης, -ης, -ομηκες [αρχ.] {ουρανομήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που εκτείνεται σε τόσο μεγάλο μήκος ή ύψος, ώστε να δίνει την εντύπωση ότι φθάνει μέχρι τον ουρανό: ~ *φλόγες / κραυγές*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ουρανοξύστης (ο) {ουρανοξυστών} το πολύ ψηλό, πολυώροφο κτήριο: *οι ~ τής Ν. Υόρκης*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. skyscraper].

ουρανόπεμπτος, -η, -ο (σπάν.) **1.** αυτός που έχει σταλεί από τον Θεό ΣΥΝ. θεόσταλτος, θεόπεμπτος **2.** (συνεκδ.) ανέλπιστος: ~ *ευκαιρία* ΣΥΝ. θεόσταλτος, θεόπεμπτος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ουρανο-* + *-πεμπτος* < *πέμπω*].

Ουρανός (ο) [αρχ.] **1.** ΜΥΘΟΛ. ο πατέρας τού Κρόνου και τής Ρέας και σύζυγος τής Γαίας **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ο τρίτος σε μέγεθος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, με χημική σύσταση αντίστοιχη τού Δία και τού Κρόνου.

ουρανός (ο) **1.** ο ατμοσφαιρικός αέρας και το διάστημα πέρα από αυτόν, όπως φαίνονται από τη Γη, με τη μορφή ημισφαιρικού θόλου που έχει ως βάση τον ορίζοντα: *όταν η μέρα είναι καλή, ο ~ είναι γαλανός* ‖ *μεταξύ ουρανού και γης* ‖ *καθαρός / συννεφιασμένος / σκοτεινός / νεφοσκεπής / έναστρος ~* ‖ (κ. σε πληθ.) *άνοιξαν οι ~* (βρέχει καταρρακτωδώς) ΣΥΝ. στερέωμα, ουράνιος θόλος, ουράνια· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***στον έβδομο ουρανό*** σε κατάσταση υπέρτατης ευτυχίας (β) (παροιμ.) ***καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται*** βλ. λ. *αστραπή* (γ) ***κινώ γη και ουρανό*** χρησιμοποιώ όλα τα διαθέσιμα μέσα, προκειμένου να πετύχω κάτι (δ) ***στον ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ. *γη* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (συνήθ. στον πληθ.) η κατοικία τού Θεού, των αγγέλων, των αγίων και των ουρανίων δυνάμεων, καθώς και ο τόπος στον οποίο πηγαίνουν οι ψυχές των νεκρών, ο παράδεισος: *η βασιλεία των ~* ‖ *οι πύλες τού / των ~* ‖ *φωνή από τους ~* **3.** το θολοειδές επιστέγασμα: ~ *κρεβατιού / θρόνου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η παλαιότ. σύναψη τού θεωνυμίου *Οὐρανός* με το αντίστοιχο σανσκρ. Várunaḥ, με υποθ. τ. **ὀ-(F)ορανός* (με ὀ-πρόθεμ.) δεν ευσταθεί φωνητικώς (το **ὀFo-* παρουσιάζεται συνηρημένο χωρίς ίχνος από δίγαμμα). Σύμφωνα με την πιο πιθανή εκδοχή, *οὐρανός* < **Fορσ-ανός* (για το επίθημα, πβ. *ὀρφ-ανός, ξό-α-νον* κ.ά.), που συνδ. με σανσκρ. varsá- «βροχή» και ίσως με το ρ. *οὐρῶ* (βλ.λ.), οπότε η λ. θα προσδιόριζε τον τόπο από τον οποίο προέρχεται η βροχή. Ορισμένοι προεκτείνουν αυτή την άποψη, προτείνοντας επίσης συνδέσεις με λιθ. viršùs «υψηλότερη κορυφή» και με σανσκρ. varşman- «ύψος». Τέλος, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για δάνειο αγν. ετύμου. Στο βιβλικό λεξιλόγιο ο *οὐρανός* περιγράφεται συχνά ως η κατοικία τού Θεού, τού Χριστού και των αγγέλων (λ.χ. Κ.Δ. Ιωάνν. 6, 51: *ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς*). Η χρήση τής λ. στην αστρονομία αποτελεί αντιδάν. από νεολατ. Uranus < αρχ. *Οὐρανός*, θεωνύμιο].

ουρανόσταλτος, -η, -ο [1896] ουρανόπεμπτος (βλ.λ.).

ουρανώνω ρ. μετβ. {ουράνω-σα, -θηκα, -μένος} ΓΛΩΣΣ. προκαλώ ουράνωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. palataliser].

ουράνωση (η) ΓΛΩΣΣ. η μετατροπή συμφώνου σε ουρανικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. palatalisation].

-ουργός παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών, τα οποία δηλώνουν αυτόν που ασκεί συγκεκριμένο έργο: *πυροτεχν-ουργός, αμπελ-ουργός, σιδηρ-ουργός, μελισσ-ουργός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται

από σύνθετα με συνδετικό φωνήεν -ο- και επίθημα -εργός (< ἔργον), λ.χ. ἀμπελ-ο-εργός > ἀμπελουργός].

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύνθετα με β' συνθετικό το **-εργός** από το **έργο** ήδη στην Αρχαία σχηματίστηκαν σε -ουργός, με συναίρεση τού συνδετικού φωνήεντος **-ο-** και τού **-ε**(ργός) σε **-ου**(ργός). Κατ' άλλη άποψη, το β' συνθετικό ήταν -οργός από το **έρδω** «ενεργώ, πράττω», οπότε -ο + -οργός > -ουργός. Στην πραγματικότητα φαίνεται, όπως δείχνουν τα αρχαία **αγαθοεργός** (Ηρόδοτος) και **γεωργός** (< γη-οργός < γα-Fοργός) ή το μυκ. **τοξοFοργός**, ότι και οι δύο πηγές (-εργός και -οργός) χρησιμοποιήθηκαν για τον σχηματισμό των συνθέτων αυτών. Όπως είναι βέβαιο ότι τονίστηκαν όλα στη λήγουσα, με εξαίρεση τα (αρχαία ήδη) **κακούργος** και **πανούργος** (ίσως το κακούργος, που ήταν αρχικά κακοεργός, να μεταπλάστηκε αναλογικά προς το πανούργος, με το οποίο συνέπιπτε σημασιολογικά). Γι' αυτό και το **χειρουργός** (αρχαία ήδη λ.) και όχι το **χειρούργος** είναι το σωστό (βλ. λ. χειρουργός). Παραδείγματα: *υπουργός, δημιουργός, αμπελουργός, μεταλλουργός, ξυλουργός, ταχυδακτυλουργός, μηχανουργός, πυροτεχνουργός, σιδηρουργός, μελισσουργός, μουσουργός, δραματουργός, θαυματουργός, ταπητουργός, λειτουργός, υφαντουργός, πλαστουργός, αυτουργός, στιχουργός, θερμουργός, γενεσιουργός* κ.ά. → *χειρουργός*

ουρήθρα (η) {ουρηθρών} ο πόρος που εκτείνεται από την ουροδόχο κύστη ώς το έξω ουρηθρικό στόμιο και χρησιμεύει στην αποβολή των ούρων, στον άνδρα δε και στην έξοδο τού σπέρματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ούρ(ο)-* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*, πβ. *κολυμβ-ήθρα, κηρήθρα* κ.ά.].

ουρηθραλγία (η) [1889] {ουρηθραλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στην ουρήθρα.
[ΕΤΥΜ. < *ουρήθρα* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthralgie].

ουρηθρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ουρήθρα: ~ *στόμιο*. Επίσης **ουρηθραίος, -α, -ο** [1897].

ουρηθρίτιδα (η) [1895] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. βακτηριακή μόλυνση και φλεγμονή τής ουρήθρας: *γονοκοκκική* ~ (η βλεννόρροια ή γονόρροια) || *σαπροφυτική* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthrite].

ουρηθρορραγία (η) [1889] ΙΑΤΡ. η αιμορραγία από τραυματισμό ή βλάβη τής ουρήθρας.
[ΕΤΥΜ. < *ουρήθρα* + *-ρραγία* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. urethrorrhagia].

ουρηθροσκοπία (η) {ουρηθροσκοπιών} η ενδοσκοπική εξέταση τής ουρήθρας με ειδικό όργανο. Επίσης **ουρηθροσκόπηση** [1895]. — **ουρηθροσκοπικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < *ουρήθρα* + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthroscopie].

ουρηθροσκόπιο (το) [1898] {ουρηθροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το ιατρικό όργανο με το οποίο γίνεται εξέταση τού εσωτερικού τής ουρήθρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthroscope].

ούρημα (το) [αρχ.] {ουρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΥΣΙΟΛ. το προϊόν τής ούρησης, τα ούρα.

ούρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η διαδικασία αποβολής των ούρων από την ουροδόχο κύστη ΣΥΝ. κατούρημα.

ουρητήρας (ο) [αρχ.] ΑΝΑΤ. ο πόρος που οδηγεί τα ούρα από κάθε νεφρό στην ουροδόχο κύστη.

ουρητήριο (το) [1864] {ουρητηρί-ου | -ων} χώρος για ούρηση: *δημόσια* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*.

ουρητηρίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού ουρητήρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ureteritis].

ουρητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τα ούρα ή την ούρηση.

ουρί (το) [1851] {άκλ.} καθεμιά από τις ωραίες γυναίκες που, σύμφωνα με τη μουσουλμανική θρησκεία, προορίζεται για την τέρψη των καλών μουσουλμάνων στον Παράδεισο· ΦΡ. ***ουρί (τού Παραδείσου)*** ως χαρακτηρισμός για πάρα πολύ όμορφη (συνήθ. νεαρή) γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. houri < περσ. hūri < αραβ. ḥūr, πληθ. τού ḥaurā «(γυναίκα) με μάτια αντιλόπης»].

ουρία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αζωτούχος ανθρακική ένωση που εμφανίζεται στα ούρα, στο γάλα, στη χολή, στο αίμα και στον ιδρώτα· είναι η πρώτη οργανική ένωση που συντέθηκε σε χημικό εργαστήριο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. urée < urine < λατ. urina. Βλ. κ. *ουρώ*].

-ουριά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: **1.** μεγεθυντικών με μειωτική σημασία: *λασπ-ουριά* **2.** (περιληπτ.) που δηλώνουν σύνολο προσώπων με κοινή ιδιότητα: *κλεφτ-ουριά*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επιθήματα *-ούρα* και *-ιά*].

ουρικός, -ή, -ό [1802] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ούρα **2.** ΦΥΣΙΟΛ. (α) ***ουρικό οξύ*** το τελικό προϊόν τού μεταβολισμού ορισμένων πρωτεϊνών, το οποίο αποβάλλεται εν μέρει με τα ούρα και εν μέρει με τη χολή στο έντερο (β) ***ουρική αρθρίτιδα*** πάθηση που προκαλείται από παθολογικά αυξημένο ουρικό οξύ ΣΥΝ. ποδάγρα (γ) ***ουρική διάθεση*** η οργανική τάση προς εκδήλωση νόσων που οφείλονται σε διαταραχές μεταβολισμού τού ουρικού οξέος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urinaire].

ουριοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ουριοδρομείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΝΑΥΤ. (για πλοίο) πλέω με ούριο άνεμο, αρμενίζω πρίμα. — **ουριοδρομία** (η) [1872].

ούριος, -α, -ο (για άνεμο) αυτός που είναι ευνοϊκός για τα πλοία, πνέει δηλαδή με κατεύθυνση από την πρύμνη προς την πλώρη ΣΥΝ. πρίμος ΑΝΤ. ενάντιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὖρος* «ευνοϊκός άνεμος», πιθ. < **ὄρFος*, που συνδ. με τα ρ. *ὄρνυμαι* «ορμώ, ξεκινώ», *ὀρούω* (βλ. λ. *ορμή*)].

ουρλιάζω ρ. αμετβ. {ούρλιαξα} **1.** (για σκυλιά και άγρια ζώα) βγάζω άγρια και μακρόσυρτη κραυγή, χαρακτηριστική τού είδους μου: *οι λύκοι / τα τσακάλια ουρλιάζουν τη νύχτα* ΣΥΝ. σκούζω **2.** (εκφραστ. για πρόσ.) βγάζω μακρόσυρτη, άγρια κραυγή: ~ *από τους πόνους / από φρίκη* ΣΥΝ. κραυγάζω, ωρύομαι, σκούζω **3.** (μτφ.-για στοιχεία τής φύσης) παράγω ήχο που θυμίζει κραυγή: *έξω ο άνεμος ούρλιαζε δαιμονισμένα* ΣΥΝ. βουίζω. — **ουρλιαχτό** κ. (σπανιότ.) **ούρλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ουριάζω* < αρχ. *ὠρύομαι* (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε *-ιάζω*. Το *-λ-* τού τ. *ουρλιάζω* οφείλεται στην επίδρ. τού συνωνύμου ιταλ. urlare].

ουρλιαχτό (το) **1.** (για σκυλιά και άγρια ζώα) η άγρια και μακρόσυρτη κραυγή: *το ~ τού λύκου* **2.** (εκφραστ. για πρόσ.) (συνήθ. στον πληθ.) η άγρια και μακρόσυρτη κραυγή, στριγγλιά: *τα ~ από τους θαλάμους βασανιστηρίων* **3.** (μτφ. για στοιχεία τής φύσης) η βοή, ο θόρυβος που θυμίζει κραυγή: *το ~ τού ανέμου*.
[ΕΤΥΜ. < *ουρλιάζω* (θ. *ουρλιακ-*, πβ. αόρ. **ούρλιακ-σα > ούρλιαξα*) + παραγ. επίθημα *-τό*].

ουρμπανισμός (ο) **1.** η αστυφιλία **2.** η πολεοδομία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. urbanisme (< λατ. urbs «πόλη»)].

urbi et orbi λατ. (προφέρεται *ούρμπι ετ όρμπι*) ελλην. *στην πόλη και στην οικουμένη*, δηλ. παντού.

Ουρντού (η/τα) γλώσσα ινδικής προελεύσεως, η οποία αποτελεί την επίσημη γλώσσα τού Πακιστάν.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Urdu < χίντι (zabān) urdū «(γλώσσα) των σκηνών»].

ουρογεννητικός, -ή, -ό [1816] ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που παράγει ούρα: ~ *αύλακα* ΣΥΝ. ουροποιητικός **2.** αυτός που σχετίζεται με το σύστημα τής ούρησης και τής αναπαραγωγής: ~ *όργανα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urogénital].

ουρογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ακτινολογική εξέταση τού ουροποιητικού συστήματος, που γίνεται για διαγνωστικούς σκοπούς, κατά την οποία το σύστημα σκιαγραφείται με την ενδοφλέβια ένεση προϊόντος διαλυτού στο νερό, αλλά αδιαπέραστου από τις ακτίνες X, το οποίο τελικά απεκκρίνεται από τους νεφρούς ΣΥΝ. ενδοφλέβια πυελογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urographie].

ουροδοχείο (το) [μτγν.] (λόγ.) δοχείο για ούρα ΣΥΝ. (οικ.) καθοίκι, γιογιό. Επίσης (σπανιότ.) **ουροδόχη** (η) [μτγν.].

ουροδόχος, -ος, -ο **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που δέχεται τα ούρα, που περιέχει ούρα **2.** ***ουροδόχος κύστη*** όργανο στο κατώτερο τμήμα τής κοιλιακής χώρας, όπου συγκεντρώνονται τα ούρα κατά την κάθοδό τους από τα νεφρά και πριν αποβληθούν από την ουρήθρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οὐρο-* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

ουρολαγνία (η) η πρόκληση σεξουαλικής διέγερσης με τα ούρα ή την ούρηση. — **ουρολάγνος** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. urolagnia].

ουρολιθίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός λίθων στις απαγωγούς ουροφόρους οδούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. urolithiasis].

ουρόλιθος (ο) [1839] {ουρολίθ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. σχηματισμός από άλατα σε μορφή μικρού λίθου, που συσσωρεύονται στις ουροφόρους οδούς ΣΥΝ. (λαϊκ.) πέτρα (νεφρού).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urolithe].

ουρολογία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο τις παθήσεις τού ουροποιητικού συστήματος και στα δύο φύλα και επιπλέον τού γεννητικού συστήματος στον άνδρα. — **ουρολογικός, -ή, -ό** [1893], **ουρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urologie].

ουρολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ουρολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urologue].

ουρολοίμωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} ΙΑΤΡ. η λοίμωξη τού ουροποιητικού συστήματος.

ουροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία σχηματισμού των ούρων.

ουροποιητικός, -ή, -ό [1836] ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σχηματισμό ούρων: ~ *όργανα* ΣΥΝ. ουρογεννητικός **2.** ***ουροποιητικό σύστημα*** το σύστημα των οργάνων που συνεργάζονται για τον σχηματισμό των ούρων και την ακόλουθη αποβολή τους από τον οργανισμό, δηλ. οι δύο νεφροί, οι νεφρικοί κάλυκες, η νεφρική πύελος, οι ουρητήρες, η ουροδόχος κύστη και η ουρήθρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uropoiétique].

ουροποιογεννητικός, -ή, -ό [1891] ΦΥΣΙΟΛ. σχετικός με τα ουροποιητικά και τα γεννητικά όργανα: ~ *σύστημα* ΣΥΝ. ουρογεννητικός.

ουροσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οπτική εξέταση, η επισκόπηση των ούρων για διαγνωστικούς σκοπούς. — **ουροσκοπικός, -ή, -ό, ουροσκοπικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ουρο-* + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. uroscopy].

ουροσυλλέκτης (ο) {ουροσυλλεκτών} δοχείο για τη συλλογή ούρων που προορίζονται για ιατρική εξέταση.

Ουρουγουάη (η) (ισπ. República Oriental del Uruguay = Ανατολική Δημοκρατία τής Ουρουγουάης) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Μοντεβιδέο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Ουρουγουάης. — **Ουρουγουανός** (ο), **Ουρουγουανή** (η), **ουρουγουανός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Uruguay (από τον ομώνυμο ποταμό, που σχηματίζει τα δυτικά φυσικά σύνορα τής χώρας) < ινδιάν. uru «πουλί» + guay «ουρά»].

ουροφόρος, -ος, -ο ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που διοχετεύει ή μεταφέρει τα ούρα: ~ *σωληνάριο* / *οδοί* (το σύστημα που απομακρύνει τα ούρα από τους νεφρούς).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. urinifère].

Ουρσουλίνα (η) [1895] {Ουρσουλινών} **1.** μέλος γυναικείου μοναχικού τάγματος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που είναι αφιερωμένο στην Αγία Ούρσουλα **2.** (στον πληθ.) σχολείο που διευθύνεται από μέλη τού παραπάνω μοναχικού τάγματος και όπου διδάσκεται ως κύρια γλώσσα η Γαλλική.

ουρώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ουρείς... | ούρησα} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) αποβάλλω τα ούρα διά τής φυσικής οδού ΣΥΝ. (οικ.) κατουρώ, (ευφημ.) κάνω το νερό μου ♦ **2.** (μετβ.) αποβάλλω μαζί με τα ούρα: ~ *αίμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὐρῶ (-έω)* < **Fορσ-έω*, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *wers- «βρέχω - δροσιά», πβ. σανσκρ. várṣati «βρέχει», ιρλ. frass «βροχή». Ομόρρ. *ἕρσ-η* «δροσιά» (βλ. κύρ. όν. *Ἕρση*), πιθ. *οὐρανός* (< **Fορσ-ανός*). Το ρ. *οὐρῶ* χρησιμοποιήθηκε ως ευφημιστικό υποκατάστατο τού ρ. *ὀμείχω* «κατουρώ» (βλ. λ. *μοιχός*)].

ους (το) {ωτ-ός | ώτ-α, -ων} (αρχαιοπρ.) το αφτί (βλ.λ.): *μιλώ / απευθύνομαι / διαμαρτύρομαι εις ώτα μη ακουόντων* (δηλ. προς ανθρώπους που δεν έχουν διάθεση να με προσέξουν, να με λάβουν υπ' όψιν)· ΦΡ. (α) ***τείνω το ους*** προσπαθώ να ακούσω, στρέφω την προσοχή μου, για να ακούσω (β) ***τείνω ευήκοον ους*** ακούω με ευνοϊκή διάθεση, είμαι πρόθυμος να ακούσω και να εισακούσω (γ) ***ο έχων ώτα ακούειν ακουέτω*** (*ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω*, Κ.Δ. Ματθ. 11, 15, Λουκ. 14, 35) αυτός που είναι ικανός να αντιληφθεί κάτι, ας το αντιληφθεί: *εγώ ό,τι είχα να πω το είπα· ~!* ΣΥΝ. ο νοών νοείτω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὖς / ὦς* < **ὄ(F)ος* < **οὖσ-ος* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-σ-* και συμφωνική αντιπροσώπευση τού *-F-* προ φωνήεντος). Η παρουσία φωνηεντισμού *ο-* στην αρχή τής λ., καθότι δεν μαρτυρείται σε άλλες συνώνυμες λ. των I.E. γλωσσών, ερμηνεύεται ως προϊόν αναλογίας προς τις λ. *ὄμμα, ὀφθαλμός, ὄψις* κ.τ.ό. Η λ. ανάγεται σε I.E. *aus-os «αφτί», πβ. αρχ. σλαβ. uxo, λατ. auris (< *aus-is), γαλλ. oreille, ισπ. oreja (< λατ. auricula, υποκ. τού auris), γοτθ. auso, γερμ. Ohr, αγγλ. ear κ.ά. Ομόρρ. *αἰσθάνομαι* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παρειά, αφτί*].

-ούσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ενέργεια: *χαμηλοβλεπ-ούσα* **2.** ιδιότητα: *σαραντοποδαρ-ούσα, ξανθομαλλ-ούσα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από θηλ. μτχ. ενεστώτα συνηρημένων ρ. (βλ. λ. *-ων, -ούσα, -ούν*), και επεκτάθηκε σε μη συνηρημένα ρ. και σε άλλα παράγωγα (λ.χ. *λαλῶ – λαλοῦσα, ἐλεῶ – ἐλεοῦσα*, οπότε και *βρομ-ούσα, λεχ-ούσα, ξανθομαλλ-ούσα*) με πιθανή επίδρ. τού αρχ. επιθήματος *-οῦσσα / -όεσσα* (θηλ. τού *-όεις*) διαφόρων τοπωνυμίων (λ.χ. *Φαρμακ-οῦσσα, Δρυμ-οῦσσα*), που προέρχεται από τ. **ο-Fεντ-ς* (< I.E. *-went-)].

ουσάρος (ο) (παλαιότ.) ο στρατιωτικός που ανήκε σε σώμα ελαφρού ιππικού, αρχικά στην Ουγγαρία και αργότερα στη Γαλλία, την Πολωνία και σε άλλες χώρες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ουγγρ. huszar, αβεβ. ετύμου, ίσως < husz «είκοσι», επειδή σε κάθε είκοσι στρατευσίμους αναλογούσε ένας που προοριζόταν για το ιππικό. Κατ' άλλη άποψη, η οποία σήμερα τείνει να γίνει περισσότερο αποδεκτή, huszar < σερβοκρ. husār «πειρατής» < μεσν. λατ. cursarius (βλ. κ. *κουρσάρος*)].

ουσία (η) {ουσιών} **1.** (α) υλικό στοιχείο, φυσικό σώμα, συνήθ. σε ρευστή κατάσταση: *βλαβερές / λιπαρές / χρωστικές / θρεπτικές / δηλητηριώδεις / χημικές / ναρκωτικές ~* ΣΥΝ. ύλη (β) ΑΝΑΤ. ***φαιά ουσία*** βλ. λ. *φαιός* **2.** η πραγματική υπόσταση ενός πράγματος, το είναι του, το σύνολο των βασικών στοιχείων από τα οποία αποτελείται **3.** (κατ' επέκτ.) το βάθος, ο πυρήνας, το κεντρικό σημείο: *οι συνομιλίες δεν εισήλθαν / έφθασαν ακόμη στην ~ τού θέματος / τού προβλήματος* ΣΥΝ. επίκεντρο, καρδιά **4.** (γενικότ.) το πραγματικό περιεχόμενο ή το σημαντικότερο στοιχείο, ό,τι έχει πραγματική σημασία, σπουδαιότητα: *ο ανταποκριτής δεν απέδωσε πιστά την ~ τής συζήτησης* || *κρατούν μόνο τους τύπους και αδιαφορούν για την ~* || *αντιλαμβάνομαι / ανακαλύπτω την ~ των πραγμάτων / τής ζωής / των ανθρώπινων σχέσεων* || *προσέξτε με, γιατί αυτό που λέω έχει ~* || *λόγια με ~* ΣΥΝ. νόημα, βάθος· ΦΡ. (α) ***κατ' ουσίαν / στην ουσία*** στην πραγματικότητα, κατά βάθος: *το πρόβλημα έχει ~ λυθεί· απομένει να ρυθμιστούν μερικές λεπτομέρειες* ΣΥΝ. τυπικά (β) ***επί τής ουσίας*** όσον αφορά στο περιεχόμενο, το νόημα, όχι στον τύπο: *συζήτηση ~* (γ) ***η ουσία είναι...*** το βασικότερο πράγμα είναι... : *~ να μπει ένα τέλος στην αυθαιρεσία* **5.** ***δικαστήριο τής ουσίας*** κάθε δικαστήριο που κρίνει την ουσία τής υποθέσεως, όλες τις αποδείξεις – όχι τους τύπους, τις προθεσμίες κ.λπ. **6.** (ειδικότ.-μτφ.) το θρεπτικότερο μέρος τής τροφής: *χωρίς λάδι και αλάτι το φαγητό δεν έχει ~* || *στον ζωμό βρίσκεται όλη η ~ τού κρέατος* **7.** ΦΙΛΟΣ. (α) το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν τη σταθερή φύση των πραγμάτων, ανεξαρτήτως των αλλαγών που μπορεί να υφίστανται ή τής πολλαπλότητας των μορφών με τις οποίες μπορεί να εμφανίζονται (β) (στην αριστοτελική φιλοσοφία) η σπουδαιότερη από τις δέκα κατηγορίες, που διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες εννέα, οι οποίες εκφράζουν απλώς «συμβεβηκότα»· ΦΡ. ***ουσίες δεύτερες*** ποιότητες δεύτερες, βλ. λ. *ποιότητα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὖσα*, θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *εἰμί (ὤν, ὄντος)*, θ. *οντ-* + επίθημα -ya > **ὄντya* > **ὄνσα* > *οὖσα* + *-ία* > *οὐσία.* Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «περιουσία» (που διατηρήθηκε ώς τον Μεσαίωνα), χρησιμοποιήθηκε δε αμέσως στη φιλοσοφία εναλλασσόμενη με τη λ. *φύσις* στη σημ. «σταθερή, αμετάβλητη πραγματικότητα». Η σημερινή βασική σημ. πρωτοαπαντά στον Αριστοτέλη].

ουσιαστικά επίρρ. **1.** κατ' ουσίαν, στην πραγματικότητα: *δεν μου το είπε ακριβώς έτσι, αλλά ~ αυτό εννοούσε* || *~ αυτή είναι ο αρχηγός τής οικογένειας!* ΣΥΝ. πραγματικά **2.** με ουσιαστικό τρόπο: *θέλω να συνεργαστούμε ~ οι δυό μας.* Επίσης (λόγ.) **ουσιαστικώς** [1805].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. substantiellement].

> **ουσιαστικά – ουσιωδώς.** Οι δύο λέξεις συγχέονται στη χρήση, ενώ διαφέρουν σημασιολογικά μεταξύ τους. Το **ουσιαστικά** σημαίνει (α) «κατ' ουσίαν, στην πραγματικότητα», λειτουργώντας ως προτασιακό επίρρημα *(Ουσιαστικά, τα δύο κράτη έχουν συμφωνήσει και μένει να υπογραφεί η σχετική συμφωνία)* και (β) «με ουσιαστικό τρόπο, σε βάθος, όχι τυπικά ή επιφανειακά» *(Πρέπει να κατανοηθούν ουσιαστικά τα προβλήματα που χωρίζουν τους δύο λαούς, για να αντιμετωπιστούν και σωστά).* Το **ουσιωδώς** σημαίνει «κατά πολύ, σε σημαντικό βαθμό» *(Οι δύο προτάσεις που υπέβαλε η εταιρεία, διαφέρουν ουσιωδώς μεταξύ τους· ουσιαστικά, είναι αντίθετες).*

ουσιαστικοποιώ ρ. μετβ. [1889] {ουσιαστικοποιείς... | ουσιαστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΓΛΩΣΣ. χρησιμοποιώ (λέξη) ως ουσιαστικό· εύχρ. η μτχ. ***ουσιαστικοποιημένος,*** *-η, -ο: η λέξη «φυσική» είναι ~ επίθετο.* — **ουσιαστικοποίηση** (η) [1860].
[ΕΤΥΜ. < *ουσιαστικοποίηση*, απόδ. τού γερμ. Substantivierung].

ουσιαστικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που αναφέρεται στην ουσία των πραγμάτων, στο κύριο περιεχόμενο (πβ. κ. λ. *ουσιώδης*): *θα συμμετάσχω μόνο σε συνομιλίες με ~ χαρακτήρα και όχι σε εθιμοτυπικές συναντήσεις* || *~ εγγυήσεις / ανάγκες / βοήθεια / μέτρο / έλεγχος / συζήτηση / διαφορά / μεταβολή / επίδραση / υποχώρηση* ΑΝΤ. ανούσιος, κενός **2.** ΓΛΩΣΣ. **ουσιαστικό** (το) [1796] κάθε όνομα που ανήκει σε μέρος τού λόγου, το οποίο δηλώνει πρόσωπο, ζώο, πράγμα ή αφηρημένη έννοια· στην Ελληνική έχει δικό του γένος, αριθμό και πτώση, δηλ. συνήθ. κλίνεται και (μέσα στην πρόταση) μπορεί να συνοδεύεται από άρθρο, π.χ. *(ο) άνδρας, (το) παιδί, (η) γάτα, (η) αγάπη, (η) ειρήνη, (η) φωνή, (η) ομόνοια, (η) ευσυνειδησία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιώδης.*
[ΕΤΥΜ. < *ουσία* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. substantiel. Η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. substantif στη σημ. 2. Σε μτγν. κείμενο απαντά «άπαξ» το επίθ. *οὐσιαστικός*, αλλά η σημ. του είναι άγνωστη].

> **ουσιαστικό – υπόσταση – όνομα – επίθετο.** Έχει ιδιαίτερο γλωσσικό ενδιαφέρον η προέλευση και εμφάνιση τού επιθ. **ουσιαστικός** και τού ονόματος **ουσιαστικό** ως γραμματικού όρου σε σχέση και με τους συναφείς γραμματικούς όρους (όνομα και επίθετο). Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκε σε ευρεία έκταση η λ. **ουσία** τόσο στη φιλοσοφία, την επιστήμη και στα γράμματα όσο (με τη σημ. «περιουσία») και στην καθημερινή γλώσσα. Η λ. *ουσία* χρησιμοποιήθηκε επίσης από τη φιλοσοφία στη γραμματική, για να δηλώσει τα όντα (πρόσωπα, ζώα ή πράγματα) στα οποία αναφέρονται τα **ονόματα**. Η λ. *ουσιαστικός* και ο όρος *ουσιαστικό* είναι άγνωστα στους αρχαίους (το *ουσιαστικός* απαντά άπαξ σε κείμενο τής μεταγενέστερης Ελληνικής με αμφίβολη σημασία). Ο «ιδρυτής» τής Γραμματικής, ο Διονύσιος ο Θραξ (1ος αι. π.Χ.), χρησιμοποιεί (και καθιερώνει) τον όρο **όνομα** τόσο για τα μετέπειτα αποκληθέντα *ουσιαστικά* όσο και γι' αυτά που «τίθενται επ' αυτών», τα **επίθετα** (όνομα = 1. ουσιαστικό 2. επίθετο). Έως τον 18ο αιώνα τόσο το επίθ. *ουσιαστικός* όσο και ο γραμματικός όρος *ουσιαστικό* δεν είναι γνωστά. Το 1796 ο Κοραής (στη *Γραμματική τής κοινής ελληνικής γλώσσης*) χρησιμοποιεί τη λ. *ουσιαστικό* ως γραμματικό όρο, για να αποδώσει το ξένο (γαλλ.) substantif, ενώ το **ουσιαστικός** εμφανίζεται από το 1890 ως απόδοση τού γαλλ. substantiel.
> Όπως μαρτυρεί ο συνεχιστής τής *Εκκλησιαστικής Ιστορίας* τού Ευσεβίου, ο Σωκράτης (380-440 μ.Χ.), *«οἱ νεώτεροι τῶν φιλοσόφων ἀντὶ τῆς οὐσίας τῇ λέξει τῆς* ***ὑποστάσεως*** *ἐχρήσαντο»* (Σωκρ., *Εκκλησ. Ιστ.* 3.7). Στους μεταγενέστερους δηλ. χρόνους η λ. **υπόστασις** (< *υφ-ίσταμαι*) «ό,τι υπόκειται, η υποδομή, η ύλη για να υπάρξει κάτι», άρα «η ουσία, η ύπαρξη» χρησιμοποιήθηκε αντί τού γενικότερου όρου *ουσία.* Το *υπόστασις* μεταφράστηκε από τους Ρωμαίους ως **substantia**, από όπου το substantivum και το substantialis, καθώς και τα νεότ. (substance) substantif και substantiel. Αυτά μεταφράστηκαν αργότερα στην Ελληνική ως *ουσιαστικό* και *ουσιαστικός.*
> Είναι εξόχως χαρακτηριστικά όσα γράφει ο Στέφ. Κουμανούδης *(Συναγωγή Νέων Λέξεων...)* για τη λ. *ουσιαστικό: «Θαῦμα μ' ἔσχε μέγα, ὅτι ἀναζητήσας τῇ 21 Ἰαν. 1888 ἐν τοῖς Λεξικοῖς τοῦ Ἀνθ. Γαζῆ, τοῦ Riemer καὶ τοῦ Ἀθ. Σακελλαρίου δὲν εὗρον ταύτην τὴν λέξιν, τὴν τόσον κατατετριμμένην παρ' ἡμῶν παίδων ὄντων. Δὲν τὴν ἔχει δέ, ὡς εἶδα ὕστερον, οὔτε ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἑρ. Στεφάνου. Πότε δ' ἐγεννήθη ἡ εὐλογημένη;»* Ο ίδιος παραδίδει ότι ο μέγας φιλόλογος Κωνσταντίνος Κόντος ψέγει τη χρήση τής λ., παρατηρώντας συγχρόνως *«ἀλλὰ κατέστη οὕτω σύνηθες τοῖς νέοις γραμματικοῖς, ὥστε οὐδαμῶς ἐγὼ ἀξιῶ νὰ ἐπιτιμήσῃ τις τῷ Ἰω. Πανταζίδῃ, ποιησαμένῳ αὐτοῦ* [ενν. τής λ. ουσιαστικόν] *χρῆσιν».*

ουσιοεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εξάρτηση από νόμιμες ή παράνομες ουσίες.

ουσιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ουσιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· ουσιωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει βαρύνουσα σημασία, σημαντικός (πβ. λ. *ουσιαστικός*): *δεν υπάρχει ~ διαφορά από χθες στην κατάσταση τού αρρώστου* || *~ διαφορά / ρόλος / θέμα / παράγοντας / παράλειψη / βήμα / ερώτημα* ΣΥΝ. βασικός, κεφαλαιώδης, θεμελιώδης ΑΝΤ. επουσιώδης, ασήμαντος **2.** ***ουσιώδες*** (το) το πιο σημαντικό στοιχείο: *το ~ αυτής τής υπόθεσης είναι ότι εξασφάλισες μόνιμη απασχόληση.* — **ουσιωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ουσιαστικά,

-ης, -ης, -ες.

> **ουσιώδης – ουσιαστικός.** Παρότι οι δύο λέξεις εναλλάσσονται στον καθημερινό λόγο αδιακρίτως, ο προσεκτικός ομιλητής χρησιμοποιεί το **ουσιαστικός** όταν αναφέρεται σε κάτι επί τής ουσίας *(το ουσιαστικό περιεχόμενο μιας δήλωσης, η ουσιαστική διαφορά δύο θεωριών)*, ενώ το **ουσιώδης** όταν μιλά για κάτι σημαντικό, που έχει βαρύτητα *(πρόκειται για ουσιώδες λάθος στον χειρισμό τού θέματος, η συμβολή του στην επίλυση τού προβλήματος υπήρξε ουσιώδης)*.

usus norma loquendi λατ. (προφέρεται ούζους *νόρμα λοκβέντι*) η χρήση είναι ο κανόνας τού λόγου (η χρήση καθιερώνει το σωστό και το λάθος στην ομιλία).

ουστ επιφών. (λαϊκ.) χρησιμοποιείται για να διώξουμε σκύλο και κατ' επέκτ. ενοχλητικό ή δυσάρεστο άνθρωπο: *~! Δρόμο από 'δώ!* ΣΥΝ. ξουτ, φύγε, ξεκουμπίσου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. uşt].

ούτε σύνδ. **1.** (ως συμπλεκτικός σύνδ.) συνδέει παρατακτικώς αρνητικές προτάσεις ή δύο αρνητικά σκέλη προτάσεων: *δεν ξέρω ~ θέλω να μάθω* || (εμφατ.) *άνθρωπος σαν κι αυτόν δεν βρέθηκε και ~ πρόκειται να βρεθεί ποτέ* || *δεν ήλθε ~ ο ένας ~ ο άλλος* ΣΥΝ. μήτε, ουδέ, μηδέ **2.** (επαναλαμβανόμενος, δύο ή περισσότερες φορές) συνδέει παρατακτικώς προτάσεις, φράσεις ή λέξεις και δηλώνει άρνηση για καθεμιά από αυτές: *~ μπορώ ~ θέλω να σε εξυπηρετήσω* || *~ σπίτι του πήγα ~ του τηλεφώνησα* || *~ εγώ ~ εσύ τραγουδάμε σωστά – δεν τραγουδάμε σωστά ~ εγώ ~ εσύ* ΣΥΝ. μήτε, ουδέ, μηδέ· ΦΡ. (α) ***ούτε λίγο ούτε πολύ*** βλ. λ. *λίγο* (β) ***ούτε φωνή ούτε ακρόαση*** βλ. λ. *φωνή* (γ) ***ούτε γάτα ούτε ζημιά*** βλ. λ. *γάτα* (δ) ***ούτε κρύο ούτε ζέστη*** βλ. λ. *ζέστη* **3.** (ως μόριο, συχνά + καν) δηλώνει έντονη, εμφατική άρνηση σε αυτό που ακολουθεί, αποκλείοντάς το παρά τα αναμενόμενα: *~ λέξη για όλα αυτά στην αδελφή σου!* || *μη χάσεις το παιδί ~ στιγμή από τα μάτια σου* || *δεν έμεινε ~ ψίχουλο στο τραπέζι* || *στην κηδεία του δεν πήγε ~ καν η αδελφή του* || *απ' τον φόβο του δεν μπορούσε ~ να μιλήσει* || *ούτε τού παππά!* (ενν. *να μην το πεις*, δηλ. να κρατηθεί τελείως μυστικό)· ΦΡ. (α) ***ούτε συζήτηση*** δεν υπάρχει αμφιβολία, δεν το συζητούμε καν: *Πιστεύεις ότι λέει αλήθεια; – ~! Ξέρω πόσο τίμιος είναι* (β) ***ούτε κατά διάνοια(ν)*** σε καμία περίπτωση, πέρα από κάθε σκέψη (γ) ***ούτε ψύλλος στον κόρφο σου*** βλ. λ. *ψύλλος* (δ) ***και ούτε*** (ελλειπτικά) για να δηλωθεί ότι δεν ισχύει καν αυτό που έχει μόλις ειπωθεί: *στο πάρτι ήταν είκοσι άτομα ~* (λιγότερα από είκοσι άτομα).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. συμπλεκτικός σύνδ. (συνδέει αρνητικές έννοιες, εν αντιθέσει με το *τε*, που συνδέει θετικές) < *οὐ* (βλ.λ.) αρνητ. μόριο + *τε*. Το εγκλιτικό μόριο *τε* (ήδη μυκ. qe) ανάγεται σε Ι.Ε. *k^{w}e, πβ. σανσκρ. -ca, λατ. -que (λ.χ. ne-que «ούτε»), γοτθ. -h (λ.χ. ni-h «ούτε») κ.ά. Απαντά συχνά ως β' συνθ. σε μόρια και συνδέσμους, λ.χ. *μή-τε, εἴ-τε*].

ούτι (το) {χωρ. γεν.} λαϊκό έγχορδο μουσικό όργανο, που μοιάζει με λαούτο και παίζεται με πένα· έχει μεγάλο ηχείο σε σχήμα αχλαδιού και φαρδύ μπράτσο χωρίς τάστα με κεφαλή που σχηματίζει ορθή γωνία· φέρει πέντε ζεύγη χορδών καθώς και μία μονή χορδή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ut < αραβ. al ud, βλ. κ. *λαούτο*].

ουτιδανός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) ανάξιος λόγου, αυτός που δεν διαθέτει κύρος ή σπουδαιότητα ΣΥΝ. τιποτένιος, μηδαμινός, ποταπός. — **ουτιδανότητα** (η) [1782].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οὔτις* (< *οὐ*, αρνητ. μόριο + *τίς*) + παραγ. επίθημα *-ανός*. Το παρεμβαλλόμενο *-δ-* (*οὐ-τιδ-ανός*) ίσως οφείλεται στο ουδ. *τίδ τής αντωνυμίας *τίς* (πβ. λατ. qui-d), όπου το *-δ-* δεν διατηρήθηκε ως τελικό σύμφωνο (*τίδ > τί, πβ. κ. *ἀλλοδ-απός*)].

ουτοπία (η) [1874] {ουτοπιών} **1.** κάθε ιδέα, θεωρία ή επιδίωξη που βρίσκεται τελείως εκτός πραγματικότητας, που δεν μπορεί να υπάρξει παρά μόνο στη φαντασία: *η ~ μιας ανθρωπότητας ευτυχισμένης, χωρίς πολέμους και μίση* || *έχασε τη ζωή του κυνηγώντας μιαν ~* ΣΥΝ. χίμαιρα, φαντασιοκοπία **2.** (ειδικότ.) η συγκεκριμένη και λεπτομερειακή περιγραφή ιδανικής κοινωνίας ή κοινότητας ανθρώπων, συνήθ. σε συγκεκριμένο λογοτεχνικό έργο (π.χ. στην *Πολιτεία* τού Πλάτωνος, στο ομώνυμο έργο τού Τόμας Μορ κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. λατ. Utopia < αρνητ. μόριο *οὐ-* + *-τοπία* < *τόπος*. Η λ. πλάστηκε από τον Άγγλο φιλόσοφο Sir Thomas More το 1516, ο οποίος τιτλοφόρησε ένα έργο του ως *De insula Utopia*].

ουτοπικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα και τις ιδιότητες τής ουτοπίας, που δεν πραγματοποιήθηκε ούτε μπορεί να πραγματοποιηθεί ποτέ: *~ όραμα / σχέδιο / πολιτική* ΣΥΝ. χιμαιρικός, απραγματοποίητος, ανεφάρμοστος ΑΝΤ. ρεαλιστικός, πραγματιστικός, πραγματοποιήσιμος, εφαρμόσιμος, εφικτός, κατορθωτός **2.** ***ουτοπικός σοσιαλισμός*** ο οραματισμός για μια δίκαιη και ευτυχισμένη κοινωνία και γενικότ. για τη βελτίωση τού ανθρώπου βάσει των αρχών τού σοσιαλισμού, όπως αναπτύχθηκε στις αρχές τού 19ου αι. από τους Φουριέ, Σαιν-Σιμόν, Όουεν κ.ά.· σε αντιδιαστολή προς τον επιστημονικό σοσιαλισμό των Μαρξ-Ένγκελς. — **ουτοπικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. utopic].

ουτοπισμός (ο) [1892] κάθε ιδέα ή θεωρία που αποτελεί ουτοπία, που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. utopism].

ουτοπιστής (ο) [1893], **ουτοπίστρια** (η) {ουτοπιστριών} πρόσωπο τού οποίου οι ιδέες ή οι επιδιώξεις βρίσκονται εκτός πραγματικότητας και δεν μπορούν να υπάρξουν παρά μόνο στη φαντασία ΑΝΤ. ρεαλιστής. — **ουτοπιστικός,** -ή, -ό, **ουτοπιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

ούτος, αύτη, τούτο αντων. {τούτου (θηλ. ταύτης) | ούτοι (θηλ. αύται, ουδ. ταύτα), τούτων} (αρχαιοπρ.) αυτός, τούτος· στις ΦΡ. (α) ***διά ταύτα*** (*διὰ ταῦτα*, αρχ. φρ.) γι' αυτό τον λόγο, εξαιτίας αυτού / αυτών: *~ φρονώ ότι...* ΣΥΝ. όθεν (β) (ως ουσ.) ***διά ταύτα*** (το) το συμπέρασμα: *σωστές οι διαπιστώσεις, αλλά προχωρήστε και στο ~* (γ) ***μετά ταύτα*** (*μετὰ ταῦτα*, αρχ. φρ.) μετά από αυτά, κατόπιν ΣΥΝ. έπειτα (δ) ***κατά ταύτα*** (*κατὰ τοῦτο*, αρχ. φρ.) σύμφωνα με αυτά, όπως ελέχθη προηγουμένως (ε) ***προς τούτο*** (*πρὸς τοῦτο*, αρχ. φρ.) γι' αυτό τον λόγο, με αυτό τον σκοπό (στ) ***επί τούτω*** (*ἐπὶ τούτοις*, αρχ. φρ.) με πρόθεση, επίτηδες (βλ. κ. *ad hoc*) (ζ) ***προς τούτοις*** (*πρὸς τούτοις*, αρχ. φρ.) εκτός από αυτά, ακόμη, επιπλέον ΣΥΝ. προσέτι, συν τοις άλλοις (η) ***ως εκ τούτου*** κατά συνέπεια, επομένως (θ) ***εντούτοις*** ωστόσο, όμως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὗτος, αὕτη, τοῦτο*. Η αντωνυμία περιλαμβάνει ως α' συνθ. το θ. τού άρθρου *ὁ, ἡ (ἅ), τό* με παρέκταση *-υ* / *-F* (οπότε *οὑ-, αὑ-, του-*). Το β' συνθ. *-το* / *-τα* προέρχεται από Ι.Ε. *to- / *ta- (για το οποίο βλ. λ. *τόσος*)].

Ουτρέχτη (η) ιστορική πόλη και περιοχή τής Κ. Ολλανδίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ολλ. Utrecht, που προέρχεται από την ονομασία τού ρωμαϊκού οικισμού Trajectum ad Rhenum «πέρασμα στον Ρήνο» με συνεπίδραση τού αρχ. γερμ. μορίου ūt «έξω»].

-ούτσικος, -η/-ια, -ο υποκοριστικό επίθημα επιθέτων: *μεγαλ-ούτσικος, αλμυρ-ούτσικος*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *καλ-ούτσικος, μικρ-ούτσικος*), που ανάγεται στο μεσν. επίθημα *-ούτσης* (< ιταλ. -uccio, λ.χ. μεσν. *ἀδελφ-ούτσης*) + *-ικός*].

ούτω κ. **ούτως** (προ φωνήεντος) επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) κατ' αυτό τον τρόπο, έτσι ΑΝΤ. άλλως· στις ΦΡ. (α) ***ούτως ή άλλως*** βλ. λ. *άλλως* (β) ***ούτως εχόντων των πραγμάτων*** (*οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων*, αρχ. φρ.) όπως έχουν τα πράγματα, με αυτά τα δεδομένα, υπό αυτές τις συνθήκες ΣΥΝ. εν τοιαύτη περιπτώσει (γ) ***ούτως ειπείν*** (*οὕτως εἰπεῖν*, αρχ. φρ.) σαν να λέμε, κατά κάποιον τρόπο, που λέει ο λόγος ΣΥΝ. τρόπον τινά (δ) ***και ούτω καθεξής*** βλ. λ. *καθεξής*.

ουφ επιφών. **1.** εκφράζει δυσαρέσκεια, δυσφορία: *~, με σκότισες πρωί-πρωί!* **2.** εκφράζει ανυπομονησία: *~, μ' έσκασες πια!* **3.** εκφράζει ανακούφιση: *~, τελείωσα επιτέλους!* **4.** αποδίδει γραπτώς (π.χ. σε κόμικς) το λαχάνιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *οὔφ* / *ὄφ*, ονοματοποιημένη λ. από τον ήχο τού αναστεναγμού].

ουφάδικο (το) (λαϊκ.) μαγαζί με ηλεκτρονικά παιχνίδια («ούφο», βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ούφο* + παραγ. επίθημα *-άδικο* (βλ.λ.)].

ούφο (το) (οικ.) **1.** το άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενο αντικείμενο (Α.Τ.Ι.Α.), π.χ. ένας ιπτάμενος δίσκος, το οποίο πιστεύουν πολλοί ότι προέρχεται από εξωγήινο πολιτισμό **2.** (σκωπτ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα ή που η εμφάνιση, η συμπεριφορά του κ.λπ. είναι αλλόκοτη, περίεργη ή γενικότ. προσφέρεται για διακωμώδηση ΣΥΝ. άσχετος, χαζός • **3.** το ηλεκτρονικό παιγνίδι.
[ΕΤΥΜ. Οπτικό δάνειο από τα αρχικά U.F.O. τής αγγλ. φρ. Unidentified Flying Object «άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενο αντικείμενο»].

ουφολόγος (ο) (ειρων.) πρόσωπο που ασχολείται με την ύπαρξη των ούφο.
[ΕΤΥΜ. < *ούφο* + *-λόγος* (βλ.λ.)].

ουχ ήττον → ήσσων

-ούχος, -ος, -ο (λόγ.) λεξικό επίθημα το οποίο δηλώνει ότι κάποιος κατέχει ή περιέχει κάτι: *τροπαι-ούχος, ανθρακ-ούχος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ἔχω*, αρχικώς έπειτα από συναίρεση, λ.χ. *ῥαβδ-οῦχος, ταλαντ-οῦχος* κ.ά.].

Ουψάλα (η) πόλη τής Α. Σουηδίας, παγκοσμίως γνωστή για το γεωδυναμικό της ινστιτούτο.
[ΕΤΥΜ. < σουηδ. Uppsala «άνω Sala» < upp «άνω» + Sala, χωριό που υπήρχε στην περιοχή].

οφ επιφών.· δηλώνει δυσφορία, λύπη, στενοχώρια: *~, τι έπαθα!* || (επιτατ.) *«~ αμάν, γίνηκα μπεκρής»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *ουφ*, ηχομιμητ. λ.].

οφ-δι-ρέκορντ χωρίς να καταγραφεί (κάτι), ανεπισήμως: *σε ~ συνομιλία, ο υπουργός φέρεται να έχει πει ότι οδεύουμε προς εκλογές.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. off the record].

οφειλέτης (ο) [αρχ.] {οφειλετών}, **οφειλέτρια** (η) {οφειλετριών} **1.** το πρόσωπο που οφείλει, που χρωστά σε άλλον χρήματα ή άλλη παροχή: *κακόπιστος ~* ΣΥΝ. χρεώστης, χρεωφειλέτης **2.** ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο υποχρεούται απέναντι σε κάποιον άλλον (δανειστή) σε ορισμένη παροχή (πράξη ή παράλειψη). Επίσης (λόγ.) **οφειλέτις** (η) [αρχ.] {οφειλέτιδος}.

οφειλή (η) [αρχ.] **1.** οτιδήποτε χρωστά κανείς, κυρ. προκειμένου για υλικό αγαθό (χρήματα ή άλλο σχετικό): *παλαιές ~ προς το Δημόσιο* || *η Δ.Ε.Η. προτίθεται να διακόψει την παροχή ρεύματος στους δήμους που δεν θα καταβάλουν αμέσως τις ~ τους προς αυτήν* ΣΥΝ. χρέος **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε ισχύει ως υποχρέωση: *γαμήλια ~* ΣΥΝ. καθήκον **3.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. η υποχρέωση για παροχή.

οφείλω ρ. μετβ. {όφειλα} **1.** είμαι υποχρεωμένος να δώσω, συνήθ. να ανταποδώσω (σε κάποιον κάτι): *του ~ τις 100.000 που μου δάνεισε συν τους τόκους* || *οφείλει μεγάλα ποσά στο Δημόσιο* ΣΥΝ. χρωστώ **2.** (κατ' επέκτ.) αναγνωρίζω (ηθική οφειλή): *του οφείλω αιώνια ευγνωμοσύνη για το καλό που μου έκανε* ΣΥΝ. χρωστώ **3.** (+να) είμαι ή αισθάνομαι υποχρεωμένος, έχω καθήκον: *τα παιδιά οφείλουν να σέβονται τους γονείς τους* || *η αντιπολίτευση οφείλει να λάβει θέση επί τού ζητήματος* • **4.** (μεσοπαθ. **οφείλομαι**) έχω την αιτία μου, πρέπει να αποδοθώ σε (κάτι): *η καθυστέρηση οφείλεται σε ατύχημα* || *οι εσωκομματικές συγκρούσεις οφείλονται στις προσωπικές φιλοδοξίες ορισμένων στελεχών* **5.** (η μτχ. **οφειλόμενος,** -η, -ο) (α) αυτός τον οποίο χρωστά κανείς: *το ~ ποσόν* || *ο ~ σεβασμός* || *η ~ ευγνωμοσύνη*

ΣΥΝ. χρ(ε)ωστούμενος (β) **οφειλόμενο** (το) το χρέος ΣΥΝ. οφειλή • ΦΡ. (λόγ.) **ως μη ώφειλε / ως μη ώφελε** *(ώς μή ὤφελε)* που δεν θα έπρεπε· για κάτι που θα έπρεπε να μην είχε γίνει: *διατύπωσε κρίσεις. ~, για υποθέσεις που αγνοούσε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀφείλω* / *ὀφέλλω* (ήδη μυκ. o-pe-ro-te: *ὀφείλοντες*) < **ὀφέλ-νω* / **ὀφέλ-ω*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *ὀφέλλω* «αυξάνω, μεγαλώνω» (βλ. λ. *ὄφελος*)].

όφελος (το) {οφέλ-ους | -η, -ών} (λόγ.) οτιδήποτε έχει τον χαρακτήρα υλικής ή ηθικής απολαβής: *το επάγγελμά μας είναι λειτούργημα και η άσκησή του δεν αποβλέπει μόνο σε υλικά ~* ΣΥΝ. ωφέλεια, κέρδος ΑΝΤ. ζημία· ΦΡ. (α) **προς όφελος (κάποιου)** για το καλό, υπέρ (+γεν.): *οι επιστημονικές ανακαλύψεις πρέπει να χρησιμοποιούνται ~ τής προστασίας τού περιβάλλοντος* (β) **ποιο το όφελος; / τι το όφελος;** για ποιον ουσιαστικό λόγο, τι καλό πρόκειται να αποφέρει (π.χ. μια ενέργεια);: *Κι αν δείξω κατανόηση, ~; Αυτός δεν πρόκειται ν' αλλάξει μυαλά!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀφέλλω* «αυξάνω, μεγαλώνω» < **ὀφέλ-jω* < Ι.Ε. *obhel- «αυξάνω», πβ. αρμ. awel-i «περισσότερο», y-awel-um «αυξάνω, προσθέτω» κ.ά. Αν η σύνδεση με το μυκ. o-pe-ro «χρέος, έλλειμμα» είναι έγκυρη, τότε η λ. *ὀ-φείλω* εντάσσεται στην ίδια λεξιλογική οικογένεια. Βλ. κ. *ὠφελῶ*].

> **όφελος – ωφέλεια, οφείλω – ωφελώ.** Οι λέξεις συνδέονται ετυμολογικά. Από το αρχ. **οφέλλω** «αυξάνω, μεγαλώνω» προήλθε το **όφελος** «πλεονέκτημα, κέρδος, ωφέλεια» (πληθ. *οφέλη*). Ως σύνθετο το *όφελος* έδωσε τα *αν-ωφελής, επ-ωφελής* κ.ά. (το -ω- λόγω τής συνθέσεως· βλ. λ. *σύνθετος*), από όπου τα **ωφελώ, ωφέλεια**. Επομένως, τα *όφελος – ωφέλεια*, μολονότι ομόρριζα και συνώνυμα, διαφέρουν ορθογραφικώς. Ομοίως, το αρχ. **οφείλω**, παράλληλος τύπος τού αρχ. *ὀφέλλω*, γράφεται με ο-, ενώ το **ωφελώ** με ω- (από τα σύνθετα *αν-ωφελής* κ.τ.ό.). Ήτοι: *οφέλλω > όφελος > αν-ωφελής > ωφελώ / ωφέλεια.*
> • **οφειλέτης** (όχι *οφελέτης*). **οφειλήματα** (όχι *οφελήματα*). Στην Κυριακή Προσευχή *(Πάτερ ἡμῶν, ...)*, συχνά στη φρ. *«καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν»*, αντί τού *οφειλήματα* (*οφείλω > οφείλημα* «οφειλή») και τού *οφειλέταις* (*οφείλω > οφειλέτης*) ακούγονται εσφαλμένως (από παρασύνδεση με τα *ωφελώ, όφελος*) οι τ. «οφελήματα» και «οφελέταις».
> • **ως μη ώφελε / ώφελον** σημαίνει «που δεν θα έπρεπε» *(Παρά την αντίδραση τού κόσμου επιχείρησε, ως μη ώφελε, να καλύψει το σκάνδαλο με νομοθετική ρύθμιση).* Η φρ. είναι αρχαία (το **ώφελον** είναι αόριστος β' τού *οφείλω / οφέλλω*) και τη χρησιμοποιούσαν θετικά για κάτι που εύχονταν να γίνει και αρνητικά για κάτι που απεύχονταν. Χρησιμοποιείται επίσης και στον παρατατικό **(ως μη ώφελλε / ώφελλον)** και στον α' αόριστο **(ως μη ώφειλε / ώφειλαν)**.
> • **εξοφλώ.** Ομόρριζο τού *οφείλω* (θ. *οφελ-*, μηδενισμ. βαθμίδα τού θέματος **οφλ-**) είναι το αρχ. **όφλω** (από τον αόρ. β' *ὦφλον* τού αρχ. *ὀφλισκάνω* «οφείλω, χρωστώ»), που ως σύνθετο **εξ-οφλώ** χρησιμοποιείται και σήμερα με τη σημ. «αποπληρώνω, ξεπληρώνω» (χρέος, οφειλή κ.λπ.).

οφθαλμαλγία (η) [1847] {οφθαλμαλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος τού ματιού ΣΥΝ. (καθημ.) πονόματος.
[ΕΤΥΜ. < *οφθαλμ(ο)-* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmalgie].

οφθαλμαπάτη (η) [1887] {οφθαλμαπατών} **1.** η κατάσταση κατά την οποία νομίζει κανείς ότι βλέπει πράγματα ανύπαρκτα ΣΥΝ. ψευδαίσθηση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε νομίζει κανείς ότι βλέπει, χωρίς να υπάρχει πραγματικά: *οι ταξιδιώτες στην έρημο έχουν συχνά οφθαλμαπάτες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. optical illusion].

οφθαλμία (η) [αρχ.] {οφθαλμιών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε φλεγμονώδης πάθηση τού ματιού ΣΥΝ. οφθαλμοπάθεια.

οφθαλμιατρείο (το) [1853] το δημόσιο ή ιδιωτικό ιατρείο ή θεραπευτήριο για τη διάγνωση και θεραπεία των παθήσεων των οφθαλμών.

οφθαλμιατρικός, -ή, -ό [1880] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ιατρική των ματιών: *~ κλινική* ΣΥΝ. οφθαλμολογικός **2.** (ειδικότ.) **οφθαλμιατρική** (η) κλάδος τής ιατρικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής λειτουργίας τού ματιού και τη θεραπεία των παθήσεών του ΣΥΝ. οφθαλμολογία.

οφθαλμίατρος (ο/η) [1889] {οφθαλμιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός ειδικευμένος στη διάγνωση και θεραπεία των παθήσεων των ματιών ΣΥΝ. οφθαλμολόγος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδοντίατρος.*

οφθαλμικός, -ή, -ό [μτγν.] (επιστημ.) **1.** ο σχετικός με το μάτι: *~ αρτηρία / φλέβα / νεύρο / βολβός* || *~ νόσημα / πάθηση* **2.** ΑΝΑΤ. **οφθαλμικός κόγχος** η κοιλότητα τού κρανίου, μέσα στην οποία βρίσκεται ο βολβός τού οφθαλμού.

οφθαλμολογία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τής ανατομίας, τής φυσιολογίας και των παθήσεων τού ματιού και των σχετικών οργάνων, δηλ. των βλεφάρων, των δακρυϊκών αδένων και των δακρυϊκών οδών ΣΥΝ. οφθαλμιατρική. — **οφθαλμολόγος** (ο/η) [1867], **οφθαλμολογικός,** -ή, -ό, **οφθαλμολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmologie].

οφθαλμοπάθεια (η) [1884] {οφθαλμοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση τού οφθαλμού και των προσαρτημάτων του (βλεφάρων, δακρυϊκών αδένων κ.ά.) ΣΥΝ. οφθαλμία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmopathie].

οφθαλμοπορνεία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ερωτική ικανοποίηση που αντλείται από την παρατήρηση τού ερωτικού αντικειμένου ΣΥΝ. ηδονοβλεψία, (λαϊκ.) μπανιστήρι, μάτι. — **οφθαλμοπόρνος** (ο) [1892], **οφθαλμοπόρνη** (η).

οφθαλμός (ο) (λόγ.) **1.** (επιστημ.) το αισθητήριο όργανο τής όρασης, το μάτι ΣΥΝ. (λόγ.-σπάν.) όμμα· ΦΡ. (α) **διά γυμνού οφθαλμού / με γυμνό οφθαλμό** μόνο με το μάτι, χωρίς τη βοήθεια οπτικών οργάνων: *αστέρας ορατός ~* ΣΥΝ. με γυμνό μάτι (β) **ως κόρην οφθαλμού** ως κάτι εξαιρετικά πολύτιμο και ευπαθές, για κάτι που προσέχω πολύ και φροντίζω (γ) **χάρμα οφθαλμών** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι ωραίο, κομψό, γοητευτικό: *ο κήπος αυτή την εποχή είναι ~* (δ) **αποστρέφω τους οφθαλμούς** απομακρύνω το βλέμμα (από πρόσωπο ή πράγμα) (ε) (μτφ.) **εν ριπή οφθαλμού** *(ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ*, Κ.Δ. Α' *Κορινθ.* 15, 52) πάρα πολύ γρήγορα, στη στιγμή, ακαριαία ΣΥΝ. αμέσως, πάραυτα (στ) **οφθαλμόν αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόντος** *(ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος*, Π.Δ. *Έξοδ.* 21, 24) (ως δόγμα) για να εκφραστεί η επιθυμία τής αντεκδικήσεως, τής ανταποδόσεως των ίσων· στην αντίληψη αυτή αντιτίθεται η χριστιανική περί συγχωρήσεως των εχθρών ή όσων μας αδικούν (ζ) **έστιν Δίκης οφθαλμός (ος τα πάνθ' ορά)** *(ἔστιν Δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ*, Μενάνδρου *Μονόστιχοι* 179) (υπάρχει το μάτι τής Δικαιοσύνης, το οποίο βλέπει τα πάντα) καμία αδικία δεν μένει για πάντα ατιμώρητη **2.** ΒΟΤ. όργανο τού φυτού σε σχήμα μικρού εξογκώματος πάνω στον βλαστό, από το οποίο εκφύεται νέος βλαστός ή άνθος ΣΥΝ. μάτι • **3.** ΤΥΠΟΓΡ. η άνω επιφάνεια τού τυπογραφικού στοιχείου, που μελανώνεται και τυπώνει στο χαρτί • **4.** ΝΑΥΤ. καθεμία από τις δύο οπές στις πλευρές τής πλώρης πλοίου, μέσα από τις οποίες διέρχεται η αλυσίδα τής άγκυρας ΣΥΝ. (λαϊκ.) όκιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὀφθ-αλ-jομαι* (πβ. *ἰνδάλλομαι – ἴνδαλμα*) < **ὀφθ-*, με εκφραστ. δασέα σύμφωνα αντί των αναμενομένων **ὀπτ-* (πβ. *ὀπτικός*) και επίθημα *-αλ-*. Το θ. **ὀφθ-* < **ὀπτ-* ανάγεται σε Ι.Ε. *ok^{w}- *(οπ-)*, για το οποίο βλ. λ. *ὄμμα, ὄψις (-η)*. Η φρ. *διά γυμνού οφθαλμού* αποδίδει τη γαλλ. à œil nu].

> **οφθαλμός: ομόρριζα.** Από τη ρίζα **οπ-* (Ι.Ε. *ok^{w}-, πβ. λατ. oculus «μάτι» –από όπου γαλλ. œil «μάτι», ιταλ. occhio, ισπ. ojo-, αγγλ. eye, γερμ. Auge) παρήχθησαν τόσο το αρχ. **όμμα** (< **οπ-μα*), από όπου το *ομμάτ-ιον* > **μάτι**, όσο και το **οφθαλμός** (< **οπ-θαλ-μός*). Από το *οφθαλμός* (που σήμερα χρησιμοποιείται μόνο ως ιατρικός όρος) έχουμε τα επίθ. **οφθαλμο-φανής** και **εξ-όφθαλμος** (όχι *εξώφθαλμος*! Δεν συνδέεται με το *εξω-*, αλλά με το **εξ** + *οφθαλμός*). Και τα δύο σημαίνουν «ολοφάνερος», αλλά το *εξ-όφθαλμος* χρησιμοποιείται συχνά και με τη σημασιολ. απόχρωση τού «βγάζει μάτι», άρα τού «φανερός», που λέγεται από τον ομιλητή με υπονοούμενη επίπληξη *(«δεν το βλέπεις...»): εξόφθαλμη αδικία, εξόφθαλμη παρανομία, εξόφθαλμο πέναλτι* κ.λπ. Επίσης από το *οφθαλμός* προέρχεται το **εν-οφθαλμίζω** «μπολιάζω» (για φυτά) και το **επ-οφθαλμιώ** «έχω τα μάτια μου καρφωμένα σε κάτι, επιζητώ, επιδιώκω».

οφθαλμοσκόπηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού βυθού τού οφθαλμού με ειδικό όργανο (οφθαλμοσκόπιο) για τη διάγνωση πιθανών παθήσεων. Επίσης **οφθαλμοσκοπία** [1891]. — **οφθαλμοσκοπικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmoscopie].

οφθαλμοσκόπιο (το) [1891] {οφθαλμοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. η ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται κατά την οφθαλμοσκόπηση και αποτελείται από κοίλο κάτοπτρο, το οποίο διοχετεύει το φως λυχνίας στον βυθό τού οφθαλμού τού εξεταζομένου και φέρει στο κέντρο του οπή, για να παρατηρεί μέσα από αυτήν ο εξεταστής ιατρός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophthalmoscope].

οφθαλμοφανής, -ής, -ές {οφθαλμοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· οφθαλμοφανέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διακρίνεται πολύ εύκολα, που γίνεται αμέσως αντιληπτός, που δεν μπορεί να κρυφτεί: *είναι ~ ότι οδηγούμαστε σε πρόωρες εκλογές* || *~ αδικία / λάθος* ΣΥΝ. εξόφθαλμος, καταφανής, ολοφάνερος, πασιφανής, προφανής, πασίδηλος ΑΝΤ. αφανής, αδιόρατος. — **οφθαλμοφανώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀφθαλμο-* + *-φανής* < *φαίνομαι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*].

οφικιάλιος (ο) {οφικιαλί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) αξιωματούχος τού κράτους ή τής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. officialis < officium «υπηρεσία, έργο» < officio «υπηρετώ, υπουργώ» (< ob- + facio «κάνω, πράττω»)].

οφίκιο κ. **οφίτσιο** (το) {οφικί-ου | -ων} **1.** το κρατικό ή εκκλησιαστικό αξίωμα: *πατριαρχικό ~* **2.** η ανώτερη θέση που καταλαμβάνει κανείς, κυρ. στη διοίκηση: *πολλοί είναι οι πολιτικοί που αγωνίζονται για τα ~ και όχι για το κοινό καλό* ΣΥΝ. αξίωμα, τίτλος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀφ(φ)ίκιον* < λατ. officium «υπηρεσία, έργο» < officio «υπηρετώ, υπουργώ» (< ob- + facio «κάνω, πράττω»)].

οφικλείδα (η) χάλκινο πνευστό μουσικό όργανο.
[ΕΤΥΜ. < *ὄφις* + *κλείδα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ophicléide].

οφιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {οφιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός τού οποίου το σχήμα ελίσσεται σχηματίζοντας κύματα: *~ δρόμος / ποταμός* ΣΥΝ. φιδωτός, ελικοειδής, κυματοειδής ΑΝΤ. ευθύγραμμος, ευθύς. — **οφιοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

οφιολατρία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} η λατρεία τού φιδιού, το να αποδίδονται στα φίδια ή γενικότ. στα ερπετά θεϊκές τιμές. — **οφιολάτρης** (ο), **οφιολάτρις** (η) {-ιδος}.

οφιούχος (ο) ευμεγέθης αστερισμός που εκτείνεται προς τις δύο

πλευρές τού ουράνιου Ισημερινού και περιβάλλεται από τους αστερισμούς τού Ηρακλή, τού Όφεως, τού Ζυγού, τού Σκορπιού, τού Τοξότη και τής Ασπίδας· μερικοί τον θεωρούν ως το δέκατο τρίτο ζώδιο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Ophiuchus].

οφίς (το) {άκλ.} μακρόστενος χώρος / διάδρομος για πρόσβαση στα δωμάτια διαμερίσματος ή χώρων υπηρεσίας στα ξενοδοχεία ή κτήρια επιχειρήσεων, υπηρεσιών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. office (κατά τη σημασιολ. πορεία τού αγγλ. office), αρχική σημ. «αξίωμα, λειτούργημα», < λατ. officium].

όφις (ο) {όφ-εως, -ιν | -εις, -εων} **1.** (αρχαιοπρ.) το φίδι· ΦΡ. (α) ***γίνεσθε φρόνιμοι ως όφεις*** (*γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὄφεις*, Κ.Δ. Ματθ. 10, 16) (προτροπή να είναι κανείς συνετός, αλλά και γρήγορος στις αντιδράσεις του, όπως το φίδι) (β) ***ο όφις με ηπάτησε*** (*ὁ ὄφις ἠπάτησέ με*, Π.Δ. *Γένεσις* 3, 13) (συχνά ειρων.) λέγεται όταν θέλουμε να ρίξουμε αλλού τις ευθύνες μας **2.** σύμβολο ή ενσάρκωση δαίμονα, συνήθ. αγαθού, σε διάφορες θρησκείες **3.** (στην Αγία Γραφή) ο μεταμορφωμένος σε φίδι Σατανάς, που παραπλάνησε τους Πρωτοπλάστους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *ogʷhi- «ερπετό, φίδι», πβ. σανσκρ. áhi-, αβεστ. aži-, αρμ. iž. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ονόματα εντόμων και ερπετών συχνά αποτελούσαν γλωσσικά «ταμπού» και έτσι ερμηνεύεται η ποικίλη αντιπροσώπευση τού Ι.Ε. θ. Δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί η σύνδεση τής λ. με το ουσ. *ἔχις* (ίδια σημ.), για το οποίο βλ. λ. *ἔχιδνα*].

οφίταιο (το) ➝ οφίκιο

όφου επιφών.· δηλώνει δυσφορία, λύπη, αγανάκτηση, στενοχώρια: ~, *τι πάθαμε!* || ~ *! Δεν μπορώ να σε ακούω πια.*
[ΕΤΥΜ. < *οχ* (βλ.λ.) με την επίδρ. τού ουφ].

οφρύς (η) {οφρύ-ος | -ες, -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) το φρύδι **2.** ΤΟΠΟΓΡ. η χαρακτηριστική γραμμή υψώματος, που χωρίζει την ανώτερη επιφάνειά του (την κορυφή) από τον κορμό **3.** ΣΤΡΑΤ. ο γεωμετρικός τόπος που αποτελείται από σημεία των πλαγιών υψώματος, από τα οποία αποκαλύπτεται στα μάτια τού παρατηρητή όλο το έδαφος μπροστά, μέχρι τις υπώρειες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀφρῦς, -ύος*, βλ. λ. *φρύδι*].

οφσάιντ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) **1.** η αντικανονική θέση παίκτη (που δεχόμενος τη μπάλα δεν καλύπτεται από αντίπαλο αμυντικό), από την οποία οποιαδήποτε ενέργειά του θεωρείται άκυρη: *το γκολ ακυρώθηκε, γιατί ο επιθετικός ήταν (σε θέση)* ~ **2.** (συνεκδ.) η ενέργεια παίκτη που γίνεται από θέση την οποία δεν επιτρέπουν οι κανονισμοί: *το γκολ ακυρώθηκε ως* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. offside «έξω από την προκαθορισμένη / επιτρεπόμενη γραμμή ή περιοχή»].

όφσετ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. σύγχρονη μηχανική μέθοδος εκτυπώσεως που βασίζεται στην αλληλαπώθηση νερού και λίπους και αντικατέστησε την παλαιότερη λιθογραφία, εξασφαλίζοντας άριστη ποιότητα εκτυπώσεως, κυρίως πολύχρωμων φωτογραφιών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. offset].

οφφίκιο (το) ➝ οφίκιο

οχ επιφών.· δηλώνει πόνο (σωματικό και ψυχικό), δυσφορία, στενοχώρια, έκπληξη κ.ά.: ~, *με πόνεσες!* || ~, *εσύ είσαι; Δεν σε γνώρισα!* || (επιτατ.) ~ *αμάν!* || ~, *Θεέ μου! Τι συμφορά!*
[ΕΤΥΜ. μεσν., ηχομιμητ. λ., από τον ήχο τού αναστεναγμού].

οχαδερφισμός (ο) (εκφραστ.) το να αποφεύγει κανείς να αναλάβει τις ευθύνες του, να κάνει το καθήκον του, η παθητική στάση. — **οχαδερφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *οχ αδερφέ*, που δηλώνει αδιαφορία και αναλγησία ως προς τα γενικότερα προβλήματα, + παραγ. επίθημα *-ισμός*].

οχεία (η) → οχεύω

όχεντρα (η) {οχεντρών} (λαϊκ.) **1.** η οχιά ΣΥΝ. (λόγ.) έχιδνα **2.** (μτφ.) η γυναίκα που συμπεριφέρεται με κακία, που είναι γεμάτη κακοβουλία και μοχθηρία ΣΥΝ. στρίγγλα, μέγαιρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἔχεντρα* (το αρχικό ὀ- υπό την επίδρ. τού *ὄφις*) < αρχ. *ἔχιδνα*, πιθ. υπό την επίδρ. τού ουσ. *σκολόπ-εντρα*].

οχετός (ο) **1.** αυλάκι ή υπόγεια σήραγγα, με την οποία διοχετεύεται το νερό στο επιθυμητό σημείο: *μεταγωγή υδάτων με* ~ || *σωλήνας οχετού* ΣΥΝ. ρείθρο **2.** (ειδικότ.) υπόγειος αγωγός ή σήραγγα, που δέχεται τα νερά τής βροχής, καθώς επίσης και τις ακαθαρσίες, τα απόβλητα των οικημάτων και τα διοχετεύει στη θάλασσα ή στις εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού ΣΥΝ. υπόνομος **3.** μεγάλος κτιστός λάκκος, σκαμμένος στο υπέδαφος οικήματος, στον οποίο διοχετεύονται οι ακαθαρσίες και τα απόβλητα των ενοίκων ΣΥΝ. βόθρος **4.** (μτφ.) οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από απρέπειες: *το στόμα του είναι* ~ (χρησιμοποιεί συνέχεια απρεπείς λέξεις).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀχῶ (-έω)* «κρατώ, βαστάζω – φέρω» (πβ. μεσοπαθ. *ὀχοῦμαι* «μεταφέρομαι με όχημα»), ετεροιωμ. βαθμ. τού σπάνιου ρ. *ἔχω* «μεταφέρω», για το οποίο βλ. λ. *ὄχημα*].

οχεύω ρ. μετβ. {όχευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ. για αρσενικά ζώα) έρχομαι σε συνουσία με (το θηλυκό) ΣΥΝ. (λαϊκ.) βατεύω, μαρκαλίζω. — **οχευτής** (ο) {μτγν.}, **οχεία** (η) {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δεν ικανοποιεί μορφολογικώς και σημασιολογικώς η παλαιότ. σύνδεση με το ρ. *ὀχοῦμαι* «μεταφέρομαι με όχημα». Ίσως η λ. συνδ. με το ρ. *ἔχω* με τη σημ. «υποτάσσω, εξουσιάζω», ενώ, κατ' άλλους, ετυμολογικά συγγενής είναι η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὀχῶμαι· πηδῶ* (βλ. λ. *ὄχημα*). Τέλος, έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι το ρ. *ὀχεύω* ανάγεται στο αρχ. ουσ. *ὀχεύς* «μοχλός που εφαρμόζει σε τρύπα τού κασώματος τής πόρτας (σύρτης) ή που "θηλυκώνει" τη ζώνη» (< *ἔχω*) με μεταφορική σημασιολ. εξέλιξη].

όχημα (το) {οχήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** οποιαδήποτε μηχανική κατασκευή φέρει τροχούς και χρησιμοποιείται ως μεταφορικό μέσο, π.χ. η άμαξα, το αυτοκίνητο, η μοτοσυκλέτα, το βαγόνι τού σιδηροδρόμου κ.ά.: *δεν επιτρέπεται η διέλευση οχημάτων* || *πυρκαγιά εκδηλώθηκε στο πρώτο ~ τής ταχείας* || *επιβατηγό / φορτηγό / ρυμουλκό / σιδηροδρομικό / πυροσβεστικό / τεθωρακισμένο / ιππήλατο / δίτροχο / αμφίβιο* ~ **2.** (μτφ.) το μέσο διά τού οποίου γίνεται κάτι: *«η εταιρεία αυτή αποτελεί το αποκλειστικό ~ των Βρετανών για την ανάπτυξη πολλαπλών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στη χώρα μας»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀχῶ (-έω)* «κρατώ, βαστάζω – φέρω» (πβ. μεσοπαθ. *ὀχοῦμαι* «μεταφέρομαι με όχημα»), ετεροιωμ. βαθμ. τού σπάνιου ρ. *ἔχω* «μεταφέρω» < Ι.Ε. *wegh- «κινώ, μεταφέρω», πβ. σανσκρ. váhati, λατ. veho, vehiculum «όχημα» (> γαλλ. véhicule, ισπ. vehiculo), γερμ. Weg «οδός», αγγλ. way κ.ά. Παράγ. *ὀχε-τός*, πιθ. κ. *ὄχ-λος* (βλ.λ.)].

οχηματαγωγό (το) (επίσ.) **1.** το πλοίο που μεταφέρει οχήματα (φορτηγά και επιβατηγά) ΣΥΝ. (αγγλ.) φεριμπότ **2.** ΣΤΡΑΤ. πολεμικό πλοίο που είναι σε θέση να μεταφέρει αυτοκίνητα, άρματα μάχης και στρατεύματα και αποτελεί αποβατική μονάδα τού στόλου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. car ferry].

όχθη (η) {σπάν. οχθών} **1.** η ζώνη τής ξηράς που βρίσκεται πολύ κοντά στην επιφάνεια τού νερού λίμνης ή ποταμού: *η γέφυρα ενώνει τις δύο ~ τού ποταμού* || *πέρασε στην αντίπερα ~ τού ποταμού* ΣΥΝ. όχθος, ακροποταμιά, ακρολιμνιά **2.** (κατ' επέκτ.) πλευρά, παράταξη: *αποστάτησε από το κόμμα και πέρασε στην αντίπερα* ~ (στην άλλη παράταξη).
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου. Η λ. φέρει επίθημα *-θη*, που απαντά σε λ. όπως *μόχ-θος, βρόχ-θος, ρόχ-θος* κ.ά. Ως προς την ετυμ., η αναγωγή στην ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ἔχω* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς].

όχι επίρρ. **1.** ως αρνητική απάντηση, για την απόρριψη πρότασης, αιτήματος κ.λπ. ή για την έκφραση διαφωνίας: *Θέλεις καφέ; –~, ευχαριστώ!* || *–Είσαι έτοιμος; –~ ακόμα!* || *Νομίζω τη «Ρωμιοσύνη» την έγραψε ο Ελύτης. –~, την έγραψε ο Ρίτσος!* ΑΝΤ. ναι **2.** **όχι** (το) (α) η άρνηση, η αρνητική απάντηση (β) (με κεφ.) η ιστορική άρνηση τής Ελλάδας να επιτρέψει τη διέλευση ιταλικών στρατευμάτων από το έδαφός της κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (28 Οκτωβρίου 1940), πράγμα που σήμανε την κήρυξη πολέμου εναντίον της από την Ιταλία: *η επέτειος τού* ~ **3.** (γενικότ.) δηλώνει άρνηση τού περιεχομένου τής φράσης που ακολουθεί: *εμείς, και ~ αυτός, φταίμε για ό,τι συνέβη* || *στους μεγάλους πρέπει να λες «εσείς» και ~ «εσύ»* || *Αυτή είναι τυρόπιτα! ~ σαν την άλλη, που φάγαμε χτες!* || *τον χτύπησα, ~ για να τον πονέσω, αλλά για να τον φοβίσω* || (σε συνθήματα) ~ *στον πόλεμο!* **4.** για άρνηση τής σημασίας επιθέτου ή επιρρήματος, χωρίς όμως να ισχύει το αντίθετο: *–Πώς περάσατε χθες; –~ άσχημα* (δεν περάσαμε άσχημα, αλλά ούτε και πολύ ωραία) || (+ότι) *η κατάσταση που επικρατούσε στην εταιρεία προ πενταετίας ήταν απελπιστική· ~ ότι τώρα είναι όλα ρόδινα* **5.** (α) για την κλιμάκωση τής άρνησης: *αν σε ξαναδώ μπροστά μου, ~ ο πατέρας σου, ~ η αστυνομία, ούτε ο Θεός ο ίδιος δεν σε σώζει!* (β) στην έναρξη ή σε κατακλείδα αποφατικής πρότασης, για να εξάρει την αρνητική της χροιά: ~, *δεν θα σ' αφήσω να το κάνεις αυτό* **6.** δηλώνει απαγόρευση: ~, *μην πας εκεί, είναι επικίνδυνο!* **7.** (ελλειπτικά) δηλώνει άρνηση στη θέση πλήρους αρνητικής πρότασης: *–Πιστεύεις ότι ο Στάθης είναι πλούσιος; –Νομίζω πως* ~ **8.** (+να) αντί: *καιρός να βρεις μια δική σου δουλειά, ~ να ζητάς απ' τον πατέρα σου λεφτά κάθε λίγο και λιγάκι!* **9.** πολύ περισσότερο / λιγότερο: *εδώ δεν μπορούσα να το σηκώσω, όταν ήμουν νέος, ~ τώρα που έχω γεράσει!* **10.** (ως επιφών.) εκφράζει απογοήτευση, δυσάρεστη έκπληξη, ξαφνική και έντονη δυσαρέσκεια: *–Άκουσα ότι ο Δημήτρης έχασε τη δουλειά του –~! Είναι τρομερό!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὐχί*, επιτατ. τ. τού αρνητ. επιρρ. *οὐκ / οὐχ* (βλ. λ. *οὐ*). Το αρχικό ὀ- τού τ. *ὄχι* οφείλεται σε έκκρουση των φωνηέντων στη φρ. *ἐγὼ οὐχί > ἐγώχι > ἐγ' ὄχι*, όπου το ισχυρότερο φωνήεν [ο] θεωρήθηκε αρχικό].

οχιά (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ερπετό) **1.** δηλητηριώδες φίδι που ζει στην Ευρώπη, τη Βόρεια Αφρική και την Εγγύς Ανατολή, με τριγωνικό κεφάλι και χρώμα γκρίζο, καφέ ή κοκκινωπό και με χαρακτηριστική σκούρα, τεθλασμένη ταινία στη ράχη ΣΥΝ. όχεντρα, (λόγ.) έχιδνα **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που ενεργεί με κακία και δολιότητα, κυρ. η γεμάτη κακοβουλία και μοχθηρία γυναίκα ΣΥΝ. φίδι ΑΝΤ. άγγελος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔχις* «ερπετό, φίδι» (βλ. λ. *ἔχιδνα*), με την επίδρ. τού ουσ. *ὄφις*].

οχλαβοή (η) ➝ οχλοβοή

οχλαγωγία (η) {οχλαγωγιών} ο θόρυβος που προέρχεται από πλήθος ανθρώπων, από πολλές, δυνατές φωνές, που μπερδεύονται μεταξύ τους: *δεν μπορούσα να τον ακούσω μέσα στην* ~ ΣΥΝ. οχλοβοή, χλαλοή. — **οχλαγωγικός**, -ή, -ό {μτγν.}, **οχλαγωγώ** ρ. {μτγν.} {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὀχλαγωγός* < *ὄχλος* + *ἀγωγός* < *ἄγω*].

οχληρός, -ή/-ά, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί ενόχληση ή δυσαρέσκεια: ~ *υπόθεση / ζήτημα / εργασία* || ~ *επισκέπτης* ΣΥΝ. ενοχλητικός, φορτικός ΑΝΤ. ευχάριστος. — **οχληρ-ά / -ώς** {μτγν.} επίρρ., **οχληρότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀχλῶ (-έω)* «ενοχλώ, αναστατώνω» (αρχική σημ. «θέτω σε κίνηση, ανακατεύω») < *ὄχλος* (βλ.λ.)].

όχληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** η πρόκληση δυσαρέσκειας, η ενόχληση **2.** ΝΟΜ. η πρόσκληση τού δανειστή προς τον οφειλέτη να εκπληρώσει την παροχή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄχλησις* < *ὀχλῶ (-έω)* < *ὄχλος*].

οχλοβοή κ. (λαϊκότ.) **οχλαβοή** (η) (λόγ.) η βοή που προέρχεται από πολλούς ανθρώπους συγκεντρωμένους, ο θόρυβος τού πλήθους, τού όχλου ΣΥΝ. οχλαγωγία.
[ΕΤΥΜ. < *ὄχλος* + *βοή*. Ο τ. *οχλαβοή* οφείλεται στην επίδρ. τού συνωνύμου *οχλαγωγία*].

οχλοκρατία (η) {μτγν.} {οχλοκρατιών} **1.** η πολιτική κατάσταση κα-

τά την οποία επικρατεί ο όχλος, η κυριαρχία τού πλήθους ως παρεκτροπή ή εκφυλισμός τής δημοκρατίας **2.** (κατ᾽ επέκτ.) η απουσία κυβέρνησης ή διοίκησης σε οργανωμένη κοινωνία, η αναρχία. — **οχλοκρατικός**, -ή, -ό [1843]. **οχλοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

οχλοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {οχλοκρατείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κυβερνώμαι από τον όχλο, άγομαι και φέρομαι από το πλήθος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

όχλος (ο) (μειωτ.) **1.** το άτακτο και ανεξέλεγκτο πλήθος, που εμφανίζει συχνά τάσεις αναταραχής, πρόκλησης καταστροφών κ.λπ. **2.** ΠΟΛΙΤ. το σύνολο ατόμων που συσπειρώνονται και δρουν υπό την επίδραση συναισθηματικών παρορμήσεων, χωρίς πολιτική ωριμότητα και αυτοέλεγχο ΣΥΝ. μάζα **3.** ο πολύς λαός, τα κοινωνικά στρώματα που θεωρούνται κατώτερα ή χυδαία ΣΥΝ. συρφετός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., τής οποίας η αρχική σημ. είναι δύσκολο να προσδιοριστεί. Αν θεωρηθεί ότι ανήκει σε λεξιλογική οικογένεια που δηλώνει «κίνηση, αναταραχή», τότε πιθ. *ὄχλος* < **Fόχ-λος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *wegh- «κινώ, μεταφέρω», πβ. σανσκρ. vahas- «όχημα», λατ. vexo «σείω, ταράζω» (> γαλλ. vexer), αρχ. γερμ. wagōn «όχημα», γερμ. Wagen, αγγλ. wagon κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *ὄχη-μα* (βλ.λ.). Παράγ. *ὀχ-λῶ*, *ὀχλ-ηρός*, *ὀχλ-εύς* κ.ά.].

Ο.Χ.Ο.Α. (ο) Οργανισμός Χρηματοδότησης Οικονομικής Ανάπτυξης.

όχου επιφών.· δηλώνει δυσφορία, λύπη, στενοχώρια, αγανάκτηση: ~! *Τι κακό μάς βρήκε!* || ~! *Δεν μπορώ να σε αντέξω άλλο!* (βλ. κ. λ. *όφου*).
[ΕΤΥΜ. < *οχ*, κατά το *όφου*].

Οχρίδα (η) η Αχρίδα (βλ.λ.).

οχτόβα (η) → οκτάβα

οχταγωνικός, -ή, -ό → οκταγωνικός

οχτάγωνος, -η, -ο → οκτάγωνος

οχτάδα (η) → οκτάδα

οχτάεδρος, -η, -ο → οκτάεδρος

οχτοετία (η) → οκταετία

οχτακοσαριά κ. **οκτακοσαριά** (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά οχτακοσαριά*** περίπου οχτακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *οχτακόσια* + *παραγ. επίθημα -αριά*].

οχτακόσια (το) → οκτακόσια

οχτακόσιοι, -ιες, -ια → οκτακόσιοι

οχτακοσιοστός, -ή, -ό → οκτακοσιοστός

οχταπλάσιος, -α, -ο → οκταπλάσιος

οχτάπλευρος, -η, -ο → οκτάπλευρος

οχτάστηλος, -η, -ο → οκτάστηλος

οχτάστιχος, -η, -ο → οκτάστιχος

οχτάωρος, -η, -ο → οκτάωρος

όχτρητα (η) → έχθρητα

οχτρός (ο) → εχθρός

οχτώ (το) → οκτώ

Οχτώβρης (ο) → Οκτώβριος

οχτωβριονός, -ή, -ό → οκτωβριανός

οχυρό (το) **1.** η αμυντική τοποθεσία (συνήθ. σε φυσικό ύψωμα) που έχει ενισχυθεί με κατάλληλα έργα, ώστε να διασφαλίζεται η περιφρούρηση τής γύρω περιοχής, η απόκρουση εχθρικών επιθέσεων: *κυριεύω / καταλαμβάνω ~* || *απόρθητο ~* **2.** (μτφ.) (α) ο χώρος στον οποίο μια εξουσία, παράταξη κ.λπ. έχει πολύ μεγάλη ισχύ: *η πολιτεία τού Τέξας αποτελεί ~ των Ρεπουμπλικάνων* ΣΥΝ. κάστρο, προμαχώνας, προπύργιο (β) σύνολο ανθρώπων που υποστηρίζει μια ιδέα, κίνηση κ.λπ.· ΦΡ. ***τελευταίο οχυρό*** οι τελευταίοι άνθρωποι που υποστηρίζουν κάτι, η περιοχή όπου διατηρείται ακόμη κάτι το οποίο έχει εκλείψει παντού: *η Νότια Αφρική ήταν μέχρι πρόσφατα το τελευταίο ~ των φυλετικών διακρίσεων.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὀχυρός*].

οχυρός, -ή, -ό **1.** (για χώρους ή τοποθεσίες) αυτός που βρίσκεται σε ασφαλές σημείο, που αποτελεί ισχυρή αμυντική θέση και δεν μπορεί να κυριευθεί εύκολα από τον εχθρό: *~ θέση / πόλη / φρούριο* ΣΥΝ. δυσπρόσβλητος ΑΝΤ. ανοχύρωτος **2.** (ειδικότ.) **οχυρό** (το) βλ.λ. — **οχυρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού επιθ. *ἐχυρός* «σταθερός, ισχυρός», τού οποίου το θ. *ἐχ-* ανάγεται σε I.E. *segh-, από όπου και το ρ. *ἔχω* (βλ.λ.). Το επίθ. *ἐχυρός* συνδ. επίσης με σανσκρ. sáhuri «ισχυρός, νικηφόρος», sáhas- «ισχύς, νίκη», πιθ. κ. αρχ. γερμ. sigu- «νίκη»].

οχύρωμα (το) [αρχ.] {οχυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η θέση που διαθέτει φυσική ή/και τεχνητή οχύρωση και καταλαμβάνεται δύσκολα ΣΥΝ. οχυρό, φρούριο **2.** (κατ᾽ επέκτ.) οποιοδήποτε τεχνικό έργο έχει ως σκοπό να αναχαιτίζει και συγχρόνως να προφυλάσσει: *κατασκεύασαν με χώμα ένα πρόχειρο ~, για να προφυλαχθούν από τα νερά.*

οχυρωματικός, -ή, -ό [1845] ΣΤΡΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την οχύρωση, με τα οχυρώματα, που αποσκοπεί στην οχύρωση: *~ έργα.*

οχυρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {οχύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (θέση, τοποθεσία κ.λπ.) οχυρή, ενισχύω με αμυντικά έργα, την κάνω δυσπρόσβλητη από τον εχθρό: *ο νέος ηγεμόνας ανήγειρε τείχη, για να οχυρώσει την πόλη* ΣΥΝ. ταμπουρώνω **2.** (μεσοπαθ. ***οχυρώνομαι***) (α) (κυριολ.) καταλαμβάνω ή δημιουργώ οχυρή θέση, για να προφυλαχθώ από επίθεση: *οι στρατιώτες οχυρώθηκαν μέσα στο χωριό, απ᾽ όπου απέκρουαν τις επιθέσεις τού εχθρού* (β) (μτφ. *~ πίσω από κάτι*) καταφεύγω σε (κάτι): *οχυρώνεται πίσω από τους τύπους και αποφεύγει να απαντήσει επί τής ουσίας* ΣΥΝ. προφασίζομαι.

οχύρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να οχυρώνεται θέση, τοποθεσία, περιοχή κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εκσκαφικών, οικοδομικών ή άλλων έργων, που εκτελούνται με σκοπό την αμυντική ενίσχυση θέσης, τοποθεσίας, περιοχής.

οχυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ο σχετικός με την οχύρωση ΣΥΝ. οχυρωματικός **2.** ΣΤΡΑΤ. ***οχυρωτική*** (η) ο κλάδος τής στρατιωτικής τέχνης και επιστήμης, που μελετά και εφαρμόζει τρόπους ενισχύσεως τής αμυντικής ικανότητας στρατιωτικών θέσεων έτσι, ώστε να ανθίστανται σε εχθρικές επιθέσεις.

οψέποτε επίρρ. (λόγ.-σπάν.) κάποτε ή οποτεδήποτε στο μέλλον: *~ με χρειαστείς, θα είμαι στη διάθεσή σου* || *~ γίνει, θα επιφέρει πολλές δυσκολίες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. φρ. *ὀψέ ποτε / ὀψέ* (βλ. λ. *όψιμος*) + *ποτέ*].

όψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το πώς φαίνεται (κάποιος/κάτι), η εξωτερική εμφάνιση: *με το βάψιμο το σπίτι άλλαξε ~* || *η νυχτερινή ~ τού λιμανιού* || (κ. μτφ.) *ο έρωτας δίνει στη ζωή άλλη ~* **2.** το εξωτερικό μέρος πράγματος, αυτό που κατεξοχήν φαίνεται: *θέλω να δω την ~ τού υφάσματος* (την επιφάνεια που φαίνεται, όχι την ανάποδη) || (μτφ.) *η άλλη ~ τού προβλήματος*· ΦΡ. (μτφ.) ***η άλλη όψη τού νομίσματος*** βλ. λ. *νόμισμα* **3.** (ειδικότ.-για πρόσ.) το πρόσωπο και το ύφος, η έκφραση: *είχε ~ σοβαρή και μετρημένη* || *από την ~ του κατάλαβα ότι ήταν κουρασμένος* || *γελαστή / καλοκάγαθη ~* ΣΥΝ. θωριά, φυσιογνωμία· ΦΡ. ***εξ όψεως / κατ᾽ όψιν*** από πλευράς μορφής, αναγνωρίζοντας μόνο τη μορφή, χωρίς προσωπική γνωριμία: *τον γνωρίζω μόνο κατ᾽ όψιν· δεν ξέρω τι είδους άνθρωπος είναι* || *εξ όψεως δεν μπορείς να βγάζεις συμπεράσματα για έναν άνθρωπο* **4.** (σπάν.) το βλέμμα: *«Σε γνωρίζω από την ~ / που με βια μετράει τη γη»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. ματιά· ΦΡ. (λόγ.) ***εκ πρώτης όψεως*** με την πρώτη εντύπωση, χωρίς ουσιαστικότερη εξέταση: *~ μου φάνηκε καλός άνθρωπος* **5.** (μτφ.) η οπτική γωνία, η θεωρητική σκοπιά: *όταν ήμουν νέος, έβλεπα τα πράγματα από την ευχάριστη ~ τους* ΣΥΝ. άποψη, πλευρά· ΦΡ. (α) ***υπ᾽ όψιν / υπόψη*** (i) (ως υπόμνηση, για να τονιστεί κάτι) να μην ξεχάσεις / ξεχάσετε: *~ ότι αύριο δεν θα κυκλοφορούν τα μονά αυτοκίνητα* || *δεν πρόκειται να ξανασχοληθώ εγώ μ᾽ αυτά, ~!* (ii) ως σημείωση σε φάκελο, φαξ, επιστολή, που δηλώνει ποιος θα ασχοληθεί με αυτό: *«τα δικαιολογητικά πρέπει να κατατεθούν σε φάκελο στη Γραμματεία τής Σχολής (~ κυρίας Παπαδοπούλου)»* (εφημ.) (β) ***λαμβάνω υπ᾽ όψιν (μου)*** υπολογίζω, δεν ξεχνώ: *πριν αποφασίσεις, πρέπει να λάβεις υπ᾽ όψιν όλα τα δεδομένα* (γ) ***έχω υπ᾽ όψιν (μου)*** έχω στον νου μου: *ήταν φυσικό ότι, όταν μιλούσε για άνθρωπο εργατικό και ικανό, είχε εσένα υπ᾽ όψιν του* || *~ τη δυσκολία αυτού που ζητώ, δεν υπάρχει όμως άλλη λύση* (δ) ***στα υπ᾽ όψιν*** σε αυτά που πρέπει να έχει κανείς στον νου του, που δεν πρέπει να ξεχαστούν: *δεν προλαβαίνουμε να επιλύσουμε τώρα αυτό το πρόβλημα· σημείωσέ το ~* (ε) ***εν όψει / ενόψει*** (+γεν.) (i) για κάτι που γίνεται επειδή επίκειται κάτι άλλο να συμβεί: *αναμένονται πολιτικές εξελίξεις ~ τής εκλογής νέου προέδρου Δημοκρατίας* (ii) πριν, έχοντας χρονικά μπροστά μας ένα γεγονός: *βρισκόμαστε ~ εκλογών* (iii) μπροστά στα μάτια μου, για κάτι που έχει ήδη φανεί: *εχθρός ~!* **6.** ΟΙΚΟΝ. ***λογαριασμός όψεως*** λογαριασμός για τη διεκπεραίωση χρηματικών συναλλαγών με επιταγές και εμβάσματα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄψις* < **ὄπ-σις* < θ. **ὀπ-*, για το οποίο βλ. λ. *όπή*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *εξ όψεως* (< de vue), *εν όψει* (< en vue de...), *εκ πρώτης όψεως* (< à première vue) κ.ά.].

> **υπ᾽ όψιν – υπόψη, εν όψει / ενόψει.** Είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται η φράση **λαμβάνω / έχω υπ᾽ όψιν** με την εμπρόθετη παγιωμένη έκφραση **υπ᾽ όψιν** αντί τού **υπόψη** *(λαμβάνω υπόψη)*, το οποίο παροδηγεί (μπορεί να εκληφθεί σαν *η υπόψη, τής υπόψης...*). Πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα ότι η επιρρ. φράση **ενόψει** (ή **εν όψει**) χρησιμοποιείται για μελλοντικά γεγονότα, για κάτι που πρόκειται να γίνει: *Ενόψει των εκλογών που θα διεξαχθούν μετά από 14 μήνες, οι πολιτικοί αμιλλώνται σε υποσχέσεις και παροχές.* Δεν είναι σωστό να πούμε: *Ενόψει τού τραγικού δυστυχήματος που έλαβε χώρα στην εθνική οδό, ο υπουργός συνεκάλεσε σε σύσκεψη τον αρχηγό και ανώτατους αξιωματικούς τής Τροχαίας* (!).

οψιανός (ο) → οψιδιανός

οψιγενής, -ής, -ές {οψιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που γεννήθηκε μετά τον θάνατο τού πατέρα του **2.** αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται καθυστερημένα και παράκαιρα: *~ ενδιαφέρον.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ὀψι-* (βλ. λ. *οψέ*) + *-γενής* (< *γίγνομαι*), πβ. αόρ. β' *ἐ-γενόμην*].

οψιδιανός κ. **οψιονός** (ο) ΟΡΥΚΤ. σκληρό ηφαιστειογενές πέτρωμα με υαλώδη μορφή και στιλπνό, μαύρο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. obsidianus (lapis), εσφαλμ. τ. τού obsianus (> μτγν. *ὀψιανός*), από το όνομα τού *Obsius*, ο οποίος (σύμφωνα με τον Πλίνιο) ανακάλυψε το εν λόγω πέτρωμα στην Αιθιοπία].

οψιμαθής, -ής, -ές {οψιμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που έμαθε κάτι αργά. — **οψιμαθώς** επίρρ. [μτγν.]. **οψιμάθεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὀψι-* (< *ὀψέ*, βλ.λ.) + *-μαθής* (< *μαθαίνω*), πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον*].

όψιμος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται αργά, μετά το κατάλληλο ή αναμενόμενο χρονικό διάστημα: *~ βροχή / ομολογία / καταγγελία* || *~ άνοιξη / χειμώνας* ΣΥΝ. καθυστερημένος ΑΝΤ. πρώιμος, πρόωρος **2.** αυτός που εκδηλώνεται καθυστερημένα: *~ ενδιαφέρον / ζήλος / πάθος* ΑΝΤ. πρόωρος **3.** (συνήθ. μειωτ. για πρόσ. ή φαινόμενα) αυτός που εμφανίζεται, ενεργεί ή δραστηριοποιείται με καθυστέρηση: *το κόμμα πρέπει να στηριχθεί στα παλιά και δοκιμασμένα του στελέχη και όχι σε ~ υποστηρικτές* || *~ μιμητής / ζηλωτής* || *~ άνοιξη / χειμώνας* ΑΝΤ. πρώιμος **4.** (για γεωργικά προϊόντα) αυτός που αναπτύσσεται ή ωριμάζει αργότερα από το κανονικό: *τα καρπούζια που εμφανίζονται στην αγορά τον χειμώνα είναι ~* || *~ σοδιά / καρπός* ΑΝΤ. πρώιμος **5.** ***όψιμα*** (τα) οι τελευταίοι καρποί και γενικότ. τα φυτά των οποίων η

σπορά και συγκομιδή γίνεται αργά. — **όψιμα / οψίμως** {μτγν.} επίρρ., **οψιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όψέ*, πβ. κ. *πρώ-ιμος*. Το αρχ. επίρρ. *όψέ* έχει τελικό -*ε* δυσερμήνευτο, ενώ ο αιολ. τ. *ὄψι* έχει μάλλον αποσπαστεί από τα σύνθ. (πβ. *όψι-μαθής*, *όψι-γενής*). Το θ. *όψ-* (< *όπ-σ-*) συνδ. με τις λατ. προθ. op, ob, καθώς και με το ελλην. *όπι-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού *ἐπί*, βλ. λ. *ὄπι-σθεν*)].

οψιόν (η) {άκλ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. η παραχώρηση τού δικαιώματος να αποδεχθεί ή όχι κάποιος μια συναλλαγή στο πλαίσιο των όρων που του προτείνονται ΣΥΝ. προαίρεση **2.** (στο χρηματιστήριο) συμφωνία αγοράς ή πώλησης μετοχών σε καθορισμένη τιμή για συγκεκριμένη προθεσμία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. option < λατ. optio, -onis].

οψιφανής, -ής, -ές {οψιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φάνηκε αργά, με καθυστέρηση. — **οψιφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όψι-* (βλ. λ. *όψέ*) + -*φανής* (< *φαίνομαι*), πβ. παθητ. αορ. β' *ἐ-φάν-ην*].

όψομαι ρ. αμετβ. αποθ. (αρχαιοπρ.) θα δω· στις ΦΡ. (α) ***οψόμεθα (ες Φιλίππους)*** (*όψόμεθα ἐς Φιλίππους*, Πλουτ. *Βροῦτος* 36) (i) θα δούμε (ενν. τι μας επιφυλάσσει το μέλλον, ποιες θα είναι οι εξελίξεις): *Ποιος ξέρει πού θα οδηγηθούμε με αυτή την πολιτική*: ~ (ii) θα έρθει η ώρα τού ξεκαθαρίσματος των λογαριασμών (β) ***ας όψεται*** (+ουσ.) (*ὑμεῖς ὄψεσθε*, Κ.Δ. Ματθ. 27, 24) για κάποιον που θεωρείται ο φταίχτης, ο υπαίτιος για δυσάρεστη κατάσταση: *το νησί μας είναι παρατημένο στη μοίρα του· ας όψονται οι βουλευτές μας, που μας θυμούνται μόνο στις εκλογές!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μέλλ. τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω», που προέρχεται από το ίδιο θ. με το ουσ. *ὄψις* (βλ.λ.)].

Π

Π, π: πει ή πι, το δέκατο έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Το γράμμα αυτό τόσο στην Αρχαία όσο και στη Ν. Ελληνική αποδίδει το κλειστό άηχο χειλικό σύμφωνο [p]. Αρχικά, η δεξιά κεραία τού γράμματος ήταν πολύ μικρή, πράγμα που οδήγησε στη μορφή τού κλειστού στο επάνω άκρο του *πει* (P), μορφή που ξεκίνησε στο δυτικό ελληνικό αλφάβητο, για να επεκταθεί αργότερα στο (ελληνικής προελεύσεως) λατινικό αλφάβητο. Βαθμηδόν, η δεξιά κεραία τού γράμματος, σύμφωνα με την αρχή τής συμμετρίας που ίσχυσε στη μορφή των γραμμάτων, προεκτάθηκε προς τα κάτω και εξισώθηκε προς την αριστερή κεραία (Π). Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα το ίδιο συλλαβόγραμμα, συμβατικά το Π, χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει και τα τρία είδη χειλικών συμφώνων (το συλλαβόγραμμα *πα* δήλωσε και τα *βα* – *φα*, το *πε* και τα *βε* – *φε*, το *πο* και τα *βο* – *φο* κ.ο.κ.). Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν τη μορφή και την ονομασία τού γράμματος *πει* στο βορειοσημιτικό γράμμα pē, που σήμαινε «το στόμα». Από αυτό προήλθε ακροφωνικώς (p-ē) το γράμμα *π*, το οποίο αποδόθηκε στην Ελληνική ως **πεῖ**, επηρεάζοντας και τη μορφή των γραμμάτων **ξεῖ, φεῖ, χεῖ** και **ψεῖ**. Αργότερα στην Αρχαία Ελληνική με τον ιωτακισμό, το *πει* κατέληξε σε **πῖ** (ομοίως και *φῖ, χῖ, ψῖ* και *ξῖ*), από όπου η σημερινή ορθογραφία τού γράμματος **πι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Π, π *πει* κ. *πι*· *το δέκατο έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου* (βλ. κ. λ. *πει, αριθμός*).

π ΜΑΘ. διεθνές σύμβολο τού πραγματικού αριθμού (βλ. λ. *πραγματικός*, σημ. 3), που εκφράζει τη σχέση μεταξύ μιας περιφέρειας και τής διαμέτρου της· ο αριθμός αυτός είναι υπερβατικός (μία κατά προσέγγιση τιμή του είναι 3,14).
[ΕΤΥΜ. Από το πρώτο γράμμα τής λ. *περιφέρεια*].

π. συντομ. για ιερέα, πατήρ: *ο π. Ιωάννης*.

πα[1] επιφών.· επαναλαμβανόμενο ***πα πα πα*** δηλώνει: **1.** άρνηση: *α ~, δεν πρόκειται να πάω!* **2.** έκπληξη, κυρ. δυσάρεστη: *~, τι ανυπόμονος άνθρωπος!*
[ΕΤΥΜ. Ονοματοποιημένη λ.].

πα[2] (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο ρε τής ευρωπαϊκής.
[ΕΤΥΜ. Οι νότες τής βυζαντινής μουσικής ονομάστηκαν με βάση τα πρώτα επτά γράμματα τού αλφαβήτου, στα οποία προστέθηκαν κατά περίπτωση σύμφωνα ή φωνήεντα για τη διευκόλυνση τής ανάγνωσης: *πΑ, Βου, Γα, Δι, κΕ, Ζω, νΗ*].

πα' ρ. ‣ πηγαίνω

Π.Α. 1. (η) Πολεμική Αεροπορία **2.** (το) Πανεπιστήμιο Αθηνών.

παγαίνω ρ. ‣ πηγαίνω

παγάκι (το) {χωρ. γεν.} κυβοειδές μικρό κομμάτι πάγου, που σχηματίζεται μέσα σε ειδικές παγοθήκες και χρησιμοποιείται συνήθ. για να διατηρηθεί κάτι παγωμένο ή να αραιωθεί με κρύο νερό (συνήθ. στον πληθ.): *πίνω το ουίσκι μου σκέτο, χωρίς παγάκια* || *φτειάχνω παγάκια στην κατάψυξη*.

παγανιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η καταδίωξη, η ανίχνευση και η σύλληψη (ζώου ή ανθρώπου)· κυρ. στη ΦΡ. ***βγαίνω παγανιά*** αρχίζω να ψάχνω, να καταδιώκω (κάποιον): *«ο Χάρος βγήκε παγανιά, μες στη δική μου γειτονιά»* (λαϊκ. τραγ.). Επίσης **παγάνα** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παγανέα* / *παγάνα* < *παγανεύω* (υποχωρητ.) < λατ. paganus «χωρικός, κάτοικος αγροτικής περιοχής» (< pagus «κώμη, χωριό»). Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το σλαβ. pogonja].

παγανισμός (ο) η ειδωλολατρία, ο πολυθεϊσμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. paganisme < pagan < λατ. paganus (> μτγν. *παγανός*) «ειδωλολάτρης» (αρχική σημ. «χωρικός»), επειδή στα χωριά διατηρήθηκαν περισσότερο τα ειδωλολατρικά έθιμα, < λατ. pagus «χωριό»].

παγανιστής (ο), **παγανίστρια** (η) {παγανιστριών} ο ειδωλολάτρης ή πολυθεϊστής. — **παγανιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. paganiste. Βλ. λ. *παγανισμός*].

παγανός (ο) (λαϊκ.) καλικάντζαρος, ξωτικό. Επίσης **παγανό** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «χωρικός, κάτοικος αγροτικής περιοχής» (επειδή εκεί διατηρήθηκαν περισσότερο τα ειδωλολατρικά έθιμα), < λατ. paganus (για το οποίο βλ. λ. *παγανισμός*)].

Παγασιτικός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής Α. Θεσσαλίας στον νομό Μαγνησίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παγασίτης (κόλπος)* < *Παγασαί*, λιμάνι των Φερών, από το οποίο ξεκίνησε η Αργοναυτική Εκστρατεία].

Παγγαία (η) ΓΕΩΛ. η υποθετική πρωτοήπειρος που κάλυπτε τη μισή περίπου Γη και περιβαλλόταν από έναν παγκόσμιο ωκεανό και από την οποία, σύμφωνα με τη θεωρία τής μετατόπισης των ηπείρων, προήλθαν οι σημερινές ήπειροι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., πβ. αγγλ. Pangaea < *παγ-* (< *παν-*) + *γαία* (βλ. λ. *γη*)].

Παγγαίο (το) όρος τής Α. Μακεδονίας στον νομό Καβάλας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παγγαῖον (ὄρος)* < **Πάγ-γαιον* (με καταβιβασμό τόνου κατά τις πλάγιες πτώσεις) < *παγ-* (< *πᾶν*) + *-γαιον* < *γαῖα* / *γῆ*].

παγγένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. θεωρία η οποία διατυπώθηκε το 1868 από τον Κ. Δαρβίνο, σύμφωνα με την οποία κάθε κύτταρο τού οργανισμού αντιπροσωπεύεται από ένα μικρό εκβλάστημα, το γεμμύλιο (παγγόνο κατά τον ντε Βρις), το οποίο συσσωρεύεται μαζί με όλα τα όμοιά του στα ωάρια και στα σπερματοζωάρια και μεταβιβάζει τους ιδιαίτερους χαρακτήρες τού προγόνου στον μεταγενέστερο οργανισμό. Επίσης **παγγενεσία**.
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *γένεση*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pangenesis].

παγγερμανισμός (ο) [1879] πολιτική ιδεολογία και εθνικιστική κίνηση, που επεδίωκε τη συνένωση όλων των λαών γερμανικής καταγωγής και την υπαγωγή τους σε ενιαία πολιτική εξουσία (πβ. *πανσλαβισμός*)· αναπτύχθηκε κατά τον 19ο αι. και επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τον εθνικοσοσιαλισμό (βλ.λ.) τού Α. Χίτλερ. — **παγγερμανιστής** (ο) [1898], **παγγερμανίστρια** (η), **παγγερμανιστικός, -ή, -ό** [1890].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pangermanisme].

παγγνωσία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. η ιδιότητα τού Θεού να γνωρίζει τα πάντα ΣΥΝ. παντογνωσία.
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *-γνωσία* < *γνώση*].

παγγόνο (το) ΒΙΟΛ. μικρό εκβλάστημα που αντιστοιχεί σε κάθε κύτταρο τού οργανισμού κατά τη θεωρία τής παγγένεσης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *-γόνο* < *γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pangene].

παγέα (η) {παγεών} κουπί που έχει σχήμα φτυαριού και βυθίζεται κάθετα στο νερό· χρησιμοποιείται στις πιρόγες και στα κανό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pagaie < μαλαϊκ. pengajoeh].

παγερός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι ψυχρός σαν πάγος, πάρα πολύ κρύος: *~ άνεμος* / *νύχτα* || (μτφ.) *η ~ ησυχία τού νεκροταφείου* / *τού ερημόσπιτου* ΣΥΝ. παγωμένος ΑΝΤ. καυτός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν εκδηλώνει θέρμη και εγκαρδιότητα, που χαρακτηρίζεται από ψυχρότητα και αυστηρότητα, σχεδόν εχθρικός: *~ υποδοχή* / *συμπεριφορά* / *τρόπος* ΣΥΝ. ψυχρός ΑΝΤ. ζεστός, θερμός, εγκάρδιος, ένθερμος **3.** αυτός που δεν εκδηλώνεται με προθυμία, που γίνεται ή εκδηλώνεται για τους τύπους: *~ χειροκρότημα* / *ενδιαφέρον* ΣΥΝ. τυπικός ΑΝΤ. πρόθυμος, θερμός. — **παγερ-ά / -ώς** επίρρ., **παγερότητα** (η) [1883].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πάγος* (βλ.λ.) + *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

παγέτες (οι) {δύσχρ. παγετών} αστραφτερά μικρά και λεπτά φύλλα πλαστικού, μετάλλου, γυαλιού κ.λπ., που ράβονται πάνω σε κοστούμια καλλιτεχνών ή σε βραδινά φορέματα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. paillettes, πληθ. τού paillette, υποκορ. τού paille «άχυρο, καλαμάκι» < λατ. palea].

παγετός (ο) ΜΕΤΕΩΡ. **1.** το καιρικό φαινόμενο, κατά το οποίο επικρατούν στην ατμόσφαιρα θερμοκρασίες χαμηλότερες από το σημείο πήξεως τού νερού (0°C), οπότε κάθε υγρό τού φυσικού περιβάλλοντος μετατρέπεται σε πάγο και συχνά στερεοποιούνται οι χυμοί των φυτών, με συνέπεια μεγάλες καταστροφές στις καλλιέργειες ΑΝΤ. καύσωνας, κάψα, λάβρα **2.** η απευθείας κρυστάλλωση τής ατμοσφαιρικής υγρασίας (χωρίς δηλ. να μεταβληθεί προηγουμένως σε βροχή) και η απόθεσή της στο έδαφος ΣΥΝ. πάχνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *παγ-* (τού ρ. *πήγ-νυ-μι*, βλ. λ. *πάγος*) + παραγ. επίθημα *-ετός*, πβ. *όχ-ετός, σκελ-ετός*].

παγετώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παγετώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** (α) αυτός που είναι ψυχρός σαν πάγος, που έχει ή προκαλεί χαμηλή θερμοκρασία: *~ αέρας* (β) ΓΕΩΛ. ***παγετώδης εποχή*** καθεμιά από τις γεωλογικές περιόδους κατά τις οποίες τεράστιοι παγετώνες κάλυπταν μεγάλες εκτάσεις **2.** ΙΑΤΡ. ***παγετώδης κατάσταση*** η παθολογική κατάσταση που παρατηρείται σε βαριές μορφές λοιμωδών νοσημάτων και χαρακτηρίζεται από ψύξη των άκρων, αίσθημα έντονου ψύχους και τάση προς κατάρρευση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

παγετώνας (ο) [1879] ΓΕΩΛ. **1.** μεγάλη μάζα πάγου, η οποία σχηματίζεται από τη συνεχή ανακρυστάλλωση τού χιονιού στις περιοχές όπου οι καιρικές συνθήκες δεν επιτρέπουν την τήξη του κατά τη διάρκεια τού καλοκαιριού (δηλ. στους πόλους και στις πολύ υψηλές ορεινές περιοχές) και η οποία επεκτείνεται ή κινείται αργά προς τα κάτω **2.** ***περίοδοι των παγετώνων*** χρονικές περίοδοι κατά τις οποίες

μεγάλες εκτάσεις τής Γης (και όχι μόνο οι πολικές περιοχές), καλύπτονταν από πάγο. — **παγετωνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *παγετός* + -*ών*, -*ώνος*, απόδ. τού γαλλ. glacier].

παγιασόν (το) {άκλ.} ψάθινο καπέλο με μικρό γύρο, ψαθάκι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. paillasson < paillasse «σάκκος» < paille «άχυρο, καλαμάκι» < λατ. palea].

παγίδα (η) **1.** κάθε όργανο ή κατασκευή (π.χ. δόκανο, λάκκος, ξόβεργες), που χρησιμεύει στη σύλληψη θηράματος ή στην εξόντωση ζώου: *ο λαγός πιάστηκε στην ~* || *στήνω ~* (μτφ.) **2.** κάθε φυσικό εμπόδιο ή κατασκευή που μπορεί να προκαλέσει ατύχημα, να βλάψει: *οι ανοιχτές λακκούβες στους δρόμους αποτελούν ~ για τους πεζούς και για τα διερχόμενα οχήματα* **3.** (α) το τέχνασμα που αποσκοπεί στο να ξεγελάσει ή να παρασύρει (κάποιον): *έπεσε ο ίδιος στην ~ που έστησε για τους άλλους* || *κάθε ερώτηση τού ανακριτή έκρυβε και μία ~* || *αποφεύγω την ~* ΣΥΝ. ενέδρα, δόλος, απάτη, τέχνασμα (β) οτιδήποτε μπορεί να παροδηγήσει: *τέτοιου είδους ειδήσεις αποτελούν ~ παραπληροφόρησης για το κοινό* **4.** (ειδικότ. σε εξετάσεις) το ζήτημα που είναι έτσι διατυπωμένο, ώστε να μπορεί να παραπλανήσει τον εξεταζόμενο· παραπειστική ερώτηση / θέμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παγίς*, -*ίδος* < *πάγη* «παγίδα, θηρευτικό δίχτυ» < θ. *παγ*- τού ρ. *πήγ-νυ-μι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην* (βλ. λ. *πήζω*)].

παγιδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {παγίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** συλλαμβάνω χρησιμοποιώντας παγίδα: *οι κυνηγοί άνοιξαν λάκκο, για να παγιδεύσουν το αγρίμι*· (μτφ.) **2.** ακινητοποιώ, αποκλείω (κάποιον/κάτι) στερώντας κάθε δυνατότητα διαφυγής: *τα υποστηρίγματα τής στοάς κατέρρευσαν και παγίδευσαν τον άτυχο μεταλλωρύχο* || *η χιονοθύελλα παγίδευσε χιλιάδες τροχοφόρα στην εθνική οδό* || *τουλάχιστον άλλα είκοσι άτομα βρίσκονται παγιδευμένα κάτω από τα ερείπια* ΑΝΤ. ελευθερώνω **3.** (α) φέρνω σε δυσχερή θέση χρησιμοποιώντας τέχνασμα: *ο ανακριτής παγίδευσε τον ύποπτο με τις ερωτήσεις του, αναγκάζοντάς τον να πέσει σε αντιφάσεις* (β) (για το τηλέφωνο κάποιου) τοποθετώ στο τηλέφωνο (κάποιου) μηχανισμό παρακολούθησης των συνδιαλέξεων (γ) (για το αυτοκίνητο κάποιου) τοποθετώ εκρηκτικό μηχανισμό στο αυτοκίνητο κάποιου **4.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***παγιδεύομαι***) καταλήγω σε δυσάρεστη ή επιβλαβή κατάσταση από την οποία αδυνατώ να ξεφύγω: *«ολοένα και περισσότεροι νέοι παγιδεύονται στον ερεβώδη κόσμο των ναρκωτικών»* (εφημ.). — **παγίδευση** (η), **παγιδευτικός**, -ή, -ό [μεσν.].

παγιοποιώ ρ. μετβ. {παγιοποιείς... | παγιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) μόνιμο, σταθερό, παγιώνω (μια κατάσταση). — **παγιοποίηση** (η) [1890].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. consolider].

πάγιος, -α, -ο **1.** αυτός που δεν υπόκειται σε μεταβολές, που δεν αλλάζει εύκολα φύση, θέση, κατάσταση κ.λπ., που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και μονιμότητα: *~ αποδοχές / δαπάνη / θέση / αρχή / κατάσταση / αίτημα / τακτική* || *τα ~ περιουσιακά στοιχεία μιας εταιρείας* ΣΥΝ. σταθερός, μόνιμος, αμετακίνητος, αμετάβλητος ΑΝΤ. μεταβαλλόμενος **2.** ***πάγιο*** (το) {πάγι-ου | -ων} το ποσό που προστίθεται σταθερά σε λογαριασμό (π.χ. τής Δ.Ε.Η., τής Ε.ΥΔ.Α.Π. ή τού Ο.Τ.Ε. ή κινητής τηλεφωνίας) ανεξαρτήτως τής καταναλώσεως ή των τηλεφωνικών μονάδων που χρεώνονται στον συνδρομητή. — **πάγια / παγίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *παγ*- τού ρ. *πήγ-νυ-μι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην*, βλ. λ. *πάγος*, *πήζω*].

παγιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {παγίω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) πάγιο, μόνιμο: *οι τιμές θα παγιωθούν στα ίδια επίπεδα με πέρυσι* || *παγιώνεται η αντίληψη αυτή στην κοινή γνώμη* ΣΥΝ. παγιοποιώ, σταθεροποιώ, μονιμοποιώ ΑΝΤ. μεταβάλλω, αλλάζω. — **παγίωση** (η) [μτγν.].

παγκάκι (το) {χωρ. γεν.} το συνήθ. ξύλινο σταθερό κάθισμα για τρία ή περισσότερα άτομα σε ανοικτούς, δημόσιους χώρους (κατά μήκος των πεζοδρομίων, σε στάσεις, πάρκα, πλατείες κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πάγκος* (βλ.λ.)].

παγκάκιστος, -η, -ο **1.** εντελώς κακός, γεμάτος κακία ΣΥΝ. σατανικός, πανούργος **2.** ***παγκάκιστος*** (ο) ο Διάβολος, ως έκφραση τού απόλυτου κακού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παγ*- (< *παν*-) + *κάκιστος*].

πάγκακος, -η, -ο πάρα πολύ κακός, γεμάτος κακία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παγ*- (< *παν*-) + *κακός*].

πάγκαλος, -η, -ο (σπάν.-λόγ.) αυτός που έχει κάθε ομορφιά, πάρα πολύ όμορφος ΣΥΝ. πανέμορφος, ωραιότατος. — **παγκάλως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παγ*- (< *παν*-) + *καλός*].

παγκάρι (το) {παγκαρ-ιού | -ιών} εκκλησιαστικό έπιπλο που στήνεται (συνήθ. δεξιά από τη δυτική είσοδο τού ναού) για την πώληση κεριών στους πιστούς.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παγκάριον*, υποκ. τού ουσ. *πάγκος* (βλ.λ.)].

πάγκοινος, -η, -ο αυτός που είναι κοινός σε όλους, που είναι κτήμα όλων· (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται σε όλους: *η πολιτικολογία είναι ~ χαρακτηριστικό των Ελλήνων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παγ*- (< *παν*-) + *κοινός*].

παγκοίνως επίρρ. [μτγν.] κυρ. στη ΦΡ. ***είναι παγκοίνως γνωστό ότι...*** είναι γνωστό σε όλους ότι...

παγκορασίδες (οι) η κατώτερη ηλικιακή ομάδα κοριτσιών για αγώνες στίβου: *χειμερινοί αγώνες εφήβων, νεανίδων [...], παγκορασίδων*.
[ΕΤΥΜ. < *παν*- (βλ.λ.) + *κορασίδες*, κατ' αναλογίαν προς το αντίστοιχο *παμπαίδες*].

πάγκος κ. (λαϊκ.) **μπάγκος** (ο) **1.** (α) επιμήκης ξύλινη κατασκευή, αποτελούμενη από μακριά σανίδα και υποστηρίγματα σε καθεμιά από τις δύο άκρες της, που χρησιμοποιείται ως πρόχειρο κάθισμα πολλών ατόμων: *οι θεατές τής υπαίθριας παράστασης κάθονταν σε πάγκους* || *ο ~ των αναπληρωματικών παικτών μιας ομάδας στο γήπεδο* (β) (ειδικότ.) ο χώρος για τον προπονητή και τους αναπληρωματικούς παίκτες μιας ομάδας: *τα σφυρίγματα τού διαιτητή προκάλεσαν ένταση στους ~ των δύο ομάδων* || *όλη την προηγούμενη σεζόν γυάλιζε τον ~ τής ομάδας του* (ήταν αναπληρωματικός) || *μετά τον τραυματισμό του κάθισε στον ~ για το υπόλοιπο τού αγώνα* (βγήκε από το παιχνίδι) **2.** ξύλινη κατασκευή σε μορφή μακρόστενου τραπεζιού, που χρησιμοποιείται σε εργαστήρια για την τοποθέτηση εργαλείων, συσκευών κ.ά. κατά τη διάρκεια εργασίας: *ο ~ τού ξυλουργού / τού τσαγκάρη* **3.** (α) (σε καταστήματα) το επιμήκες έπιπλο ή κατασκευή, πίσω από την οποία βρίσκεται ο πωλητής ή (προκειμένου για μπαρ) ο σερβιτόρος (β) η κατασκευή που χρησιμοποιούν οι μικροπωλητές για να τοποθετούν τα εμπόρευμά τους: *~ τού εφημεριδοπώλη / τού ανθοπώλη* **4.** η σανίδα πάνω στην οποία κάθονται οι κωπηλάτες· ΦΡ. ***κάθε κατεργάρης στον πάγκο του*** βλ. λ. *κατεργάρης* • **5.** (λαϊκ.) μεγάλης εκτάσεως αμμώδης ή βραχώδης προεξοχή τού βυθού λίγο κάτω από την επιφάνεια τού νερού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(μ)πάγκος* < ιταλ. banco (με την επίδρ. τού συνωνύμου panca) < γερμ. Bank / διαλεκτ. Pank (ίδια σημ.)].

παγκοσμιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η δημιουργία μιας παγκόσμιας οικονομικής ζώνης, μιας παγκόσμιας αγοράς, όπου τα προϊόντα θα κινούνται ελεύθερα· η μετατροπή τής οικουμένης σε μια ενιαία οικονομική, πολιτική και πολιτιστική επικράτεια **2.** (κατ' επέκτ.) η οικουμενική διεύρυνση κατάστασης, θεσμού, ιδέας κ.τ.ό.: *η ~ τής εκπαίδευσης / τής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. διεθνοποίηση, οικουμενικότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. globalisation].

παγκοσμιοποιώ ρ. μετβ. {παγκοσμιοποιείς... | παγκοσμιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι παγκόσμιο, να ισχύει / σε παγκόσμια κλίμακα, ιδ. στο πλαίσιο τής διαδικασίας παγκοσμιοποίησης τής αγοράς: (συνήθ. μεσοπαθ.) *η πληροφόρηση έχει παγκοσμιοποιηθεί* || *το αμερικανικό πρότυπο αγοράς παγκοσμιοποιείται* || (κυρ. η μτχ. ***παγκοσμιοποιημένος***, -η, -ο): *~ αγορά / κοινωνία / πλανήτης / κουλτούρα* || *«στους διεθνείς οργανισμούς παίζεται η τύχη τής παγκοσμιοποιημένης πλέον οικονομίας και η τύχη ολόκληρων λαών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. globalise].

παγκόσμιος, -α, -ο **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με ολόκληρο τον κόσμο, με κάθε έθνος, με κάθε κράτος τής Γης: *~ ασφάλεια / ειρήνη / σύρραξη / ενδιαφέρον / ακτινοβολία / αποδοχή / πρόβλημα / αγορά / εξελίξεις / ύφεση* ΣΥΝ. διεθνής, οικουμενικός (β) ***παγκόσμιος πόλεμος*** ο πόλεμος στον οποίο εμπλέκονται όλα ή σχεδόν όλα τα ισχυρά κράτη τού κόσμου· (ειδικότ.) καθένας από τους δύο μεγάλους πολέμους τού 20ού αι.: *πρώτος ~* (1914-18) || *δεύτερος ~* (1939-45) (γ) ΑΘΛ. ***παγκόσμιο ρεκόρ*** επίδοση αθλητή η οποία ξεπερνά κάθε προηγούμενη καταγεγραμμένη επίδοση στον κόσμο: *κάνω ~* || *σπάω το ~* (δ) ***παγκόσμιο χωριό*** ο κόσμος, όπως εξελίχθηκε στο τέλος τού 20ού αι. χάρη στην τεχνολογία, κυρ. στις τηλεπικοινωνίες και στη μεταφορά πληροφοριών μέσω δικτύων έτσι, ώστε να δίνει την εντύπωση ενός «χωριού», όπου οι αποστάσεις σε ό,τι αφορά την πρόσβαση σε πληροφορίες, γνώση, εικόνες, αλλά και προϊόντα και παροχή υπηρεσιών, θα έχουν εκμηδενιστεί **2.** ΦΥΣ. ***παγκόσμια έλξη*** η ιδιότητα των ουράνιων σωμάτων (πλανητών) να αναπτύσσουν αμοιβαία έλξη μεταξύ τους **3.** ΠΛΗΡΟΦ. ***Παγκόσμιος Ιστός*** (συντομ. www) το σύνολο των (ηλεκτρονικών) ιστοσελίδων που είναι τοποθετημένες στο Διαδίκτυο και προσπελάζονται μέσω των φυλλομετρητών. — **παγκόσμια / παγκοσμίως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παγ*- (< *παν*-) + -*κόσμιος* < *κόσμος*. Ο όρος *παγκόσμιο χωριό* (αγγλ. world village) πλάστηκε από τον Αμερικανό επικοινωνιολόγο Marshall McLuhan (1960). Ο όρ. *παγκόσμιος ιστός* αποδίδει τον αγγλ. Worldwide Web].

παγκοσμιότητα (η) [1869] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού παγκοσμίου, το να είναι κάτι παγκόσμιο: *η ~ τής χριστιανικής διδασκαλίας* ΣΥΝ. οικουμενικότητα.

παγκρατιστής (ο) [αρχ.] αθλητής τού παγκρατίου (βλ.λ.).

παγκράτιο (το) {παγκρατίου} μικτό αρχαιοελληνικό αγώνισμα, που συνδύαζε πάλη και πυγμαχία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παγκράτιον* < *παγκρατής* «πανίσχυρος, κυρίαρχος» < *παγ*- (< *παν*-) + -*κρατής* < *κρατώ*].

πάγκρεας (το) {παγκρέατος | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. μεγάλος, σύνθετος αδένας που βρίσκεται πίσω από το στομάχι και εκκρίνει ένζυμα στο έντερο και ινσουλίνη στο αίμα. — **παγκρεατικός**, -ή, -ό [1843].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παγ*- (< *παν*-) + *κρέας*].

παγκρεατίνη (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. προϊόν που λαμβάνεται από το νωπό πάγκρεας ζώων (κυρ. χοίρου) και χορηγείται για φαρμακευτική χρήση σε περιπτώσεις λοιμώξεων και παθήσεων λόγω των υδρολυτικών ενζύμων που περιέχει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pancréatine].

παγκρεατίτιδα (η) [1861] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρονία ή οξεία φλεγμονή τού παγκρέατος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pancréatite].

παγκρήτιος, -α (λόγ. -ος), -ο [1896] αυτός που αναφέρεται σε όλη την Κρήτη ή σε όλους τους Κρήτες.
[ΕΤΥΜ. < *παγ*- (βλ. λ. *παν*-) + -*κρήτιος* < *Κρήτη*].

παγκύπριος, -α, -ο [1886] αυτός που σχετίζεται με όλη την Κύπρο ή όλους τους Κυπρίους: *Παγκύπριο Γυμνάσιο*.
[ΕΤΥΜ. < *παγ*- (< *παν*-) + *κύπριος*].

παγκυτοπενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική ελάττωση των ερυθρών και λευκών αιμοσφαιρίων και των αιμοπεταλίων τού αίματος. Επίσης **παγκυτταροπενία**.

[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *κυτο-* (< *κύτος*· για τη σύγχυση μεταξύ των λ. *κύτταρο* και *κύτος* βλ. λ. *κυτταρο-*, α' συνθ.) + *πενία*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pancytopenia].

παγόβουνο (το) [1897] **1.** τεράστια, πλωτή μάζα πάγου, η οποία έχει αποκοπεί από το άκρο παγετώνα και επιπλέει στις ανοικτές θάλασσες, κυρ. τής Ανταρκτικής και τής Γροιλανδίας: *ο Τιτανικός βυθίστηκε ύστερα από τη σύγκρουσή του με ~·* ΦΡ. ***η κορυφή τού παγόβουνου*** (i) το τμήμα τού παγόβουνου που εξέχει από την επιφάνεια τής θάλασσας και αντιστοιχεί στο ένα δέκατο τού συνολικού του ύψους (ii) (μτφ.) κάθε στοιχείο μιας σοβαρής υπόθεσης, το οποίο έρχεται στην επιφάνεια, σε σχέση με τα υπόλοιπα, που είναι σοβαρότερα και τα οποία δεν είναι φανερά ή γνωστά: *οι μέχρι τώρα αποκαλύψεις για το σκάνδαλο δεν είναι παρά μόνο ~* **2.** (μτφ.) ο ψυχρός άνθρωπος, που δεν εκδηλώνει τα συναισθήματά του ΣΥΝ. παγοκολόνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. iceberg (πβ. φρ. the tip of the iceberg «η κορυφή τού παγόβουνου»)].

παγόδα (η) [1866] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ναός ή ιερό κτήριο τής Άπω Ανατολής, συνήθ. πυργοειδούς κατασκευής με πολλούς ορόφους, των οποίων οι στέγες έχουν προεξοχές με χαρακτηριστικά γυρίσματα προς τα πάνω **2.** (συνεκδ.) μικρό μεταλλικό ή πορσελάνινο ειδώλιο, που λατρεύεται στους βουδιστικούς ναούς • **3.** χρυσό ινδικό νόμισμα • **4.** ξύλινο γυναικείο πέδιλο **5.** μανίκι γυναικείας ρόμπας, που φαρδαίνει από το ύψος τού αγκώνα και κάτω.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. pagoda < χίντι pagoda < πρακριτ. bhagodi < σανσκρ. bhagavatī «ιερός, ευλογημένος, άγιος»].

παγοδρομία (η) [1871] {παγοδρομιών} **1.** η κίνηση, η ολίσθηση πάνω σε πάγο με παγοπέδιλα ΣΥΝ. πατινάζ **2.** αγώνας με παγοπέδιλα: *νίκησε στις ~* ΣΥΝ. πατινάζ. — **παγοδρομικός, -ή, -ό** [1892].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Eislaufen].

παγοδρόμιο (το) [1887] {παγοδρομί-ου | -ων} **1.** αθλητική εγκατάσταση με ειδικά διαμορφωμένη και συντηρούμενη πίστα, που έχει λεία παγωμένη επιφάνεια για παγοδρομίες **2.** φυσικός χώρος κατάλληλος για παγοδρομίες (στις βόρειες χώρες, η παγωμένη, λεία επιφάνεια αβαθούς λίμνης).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Eisbahn].

παγοδρόμος (ο/η) [1887] αθλητής που μετέχει σε παγοδρομίες ΣΥΝ. πατινέρ. — **παγοδρομώ** ρ. [1864] {-είς...}.

παγοθήκη (η) [1862] {παγοθηκών} θήκη μέσα στην οποία βάζει κανείς νερό, για να γίνει πάγος (κυρ. για να σχηματιστούν παγάκια).

παγοθραύστης (ο) {παγοθραυστών} **1.** όργανο που τοποθετείται στην πλώρη παγοθραυστικού για τη θραύση των πάγων και τη διάνοιξη οδών ναυσιπλοΐας στις παγωμένες θάλασσες **2.** (συνεκδ.) το παγοθραυστικό.

παγοθραυστικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για τη θραύση των πάγων, που σπάει τους πάγους: *~ εξοπλισμός / μηχανή* **2.** ***παγοθραυστικό*** (το) πλοίο κατασκευασμένο ειδικά για τον θρυμματισμό των πάγων στις βόρειες θάλασσες και τη διάνοιξη και συντήρηση περασμάτων για τη ναυσιπλοΐα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ice-breaker].

παγοκολόνα (η) {παγοκολονών} **1.** τεμάχιο πάγου ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου σχήματος (κυρ. για τη συντήρηση τροφίμων κατ' οίκον πριν από τη διάδοση των ηλεκτρικών ψυγείων) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ψυχρά, χωρίς να εκδηλώνει συναισθήματα ΣΥΝ. παγόβουνο.

παγοκόφτης κ. (λόγ.) **παγοκόπτης** (ο) {παγοκοφτών} εργαλείο ή μηχάνημα για τον τεμαχισμό τού πάγου σε μικρά κομμάτια.

παγοκρύσταλλος (ο) {παγοκρυστάλλ-ου | -ων, -ους} **1.** κρύσταλλος που έχει σχηματιστεί κατά την πήξη τού νερού **2.** κάθε κρυσταλλική μικροσκοπικών διαστάσεων μορφή πάγου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ice crystal].

παγοκύστη (η) {-ης κ. -ύστεως | -ύστεις, -ύστεων} **1.** ο ελαστικός σάκος που γεμίζει με πάγο και χρησιμοποιείται σε διάφορες παθολογικές καταστάσεις, λ.χ. κεφαλαλγίες, περιπτώσεις διάσεισης κ.λπ., για να ελαττώσει την αίσθηση τού πόνου, τής ζάλης κ.λπ. **2.** η παγοθήκη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ice bag].

παγοκυψέλη (η) {παγοκυψελών} καθεμία από τις κυψέλες στις οποίες είναι χωρισμένη μια μικρή σακούλα μιας χρήσεως, οι οποίες επικοινωνούν μεταξύ τους, γεμίζουν με νερό από στενό στόμιο, το οποίο δένεται κόμπο σφιχτά, και στη συνέχεια καταψύχονται, ώστε να σχηματιστούν παγάκια.

παγόνι (το) → παγώνι

παγοπέδιλο (το) [1871] {παγοπεδίλ-ου | -ων} υπόδημα ειδικού τύπου, εφοδιασμένο με μεταλλική λεπίδα, με την οποία γλιστρά στον πάγο, κατάλληλο για παγοδρομίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. patin à glace].

παγόπληκτος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει δεχτεί την καταστροφική επίδραση τού παγετού, (γενικότ.) τής επικράτησης χαμηλών θερμοκρασιών: *~ καλλιέργειες.*

παγοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση νοσηρών οργανικών συμπτωμάτων λόγω τού ψύχους ή τής εκτεταμένης έκθεσης στον πάγο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πάγος* + *-πληξία* < *πλήττω*].

παγόπλοιο (το) {παγοπλοί-ου | -ων} έλκηθρο με πανιά, που κινείται με τη δύναμη τού ανέμου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. iceboat].

παγοποιία (η) [1898] {παγοποιιών} **1.** η βιομηχανική παραγωγή τεχνητού πάγου **2.** η βιομηχανία παραγωγής πάγου με τεχνικά μέσα. — **παγοποιείο** (το) [1833], **παγοποιός** (ο) [1880], **παγοποιητικός, -ή, -ό, παγοποιώ** ρ. {-είς...}.

παγοπωλείο (το) [1896] (παλαιότ.) το κατάστημα πώλησης πάγου.

παγοπώλης (ο) {παγοπωλών} (παλαιότ.) ο έμπορος ή πωλητής πάγου (συνήθ. για τα ψυγεία που λειτουργούσαν με παγοκολόνες).

πάγος (ο) **1.** η στερεά μορφή τού νερού ύστερα από την ψύξη του (σε θερμοκρασίες κάτω των 0° Κελσίου): *το ψυγείο χρειάζεται απόψυξη, γιατί μαζεύει ~* || *ξηρός ~* (ψυκτικό μέσο) || *τράπεζα πάγου* (τεράστια, επιπλέουσα μάζα πάγου προσκολλημένη στην ξηρά, προέκταση παγετώνα) **2.** η παγωμένη επιφάνεια υδάτινου όγκου: *ο πατινέρ γλιστρούσε με χάρη στον ~* || *χορός στον ~* (αγώνισμα καλλιτεχνικού πατινάζ) **3.** μάζα πάγου: *βάζω το κρέας στον ~, για να διατηρηθεί* || *ουίσκι με ~·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***σπάω τον πάγο*** ξεπερνώ την αρχική αμηχανία ή τυπικότητα, δημιουργώ ατμόσφαιρα άνεσης και οικειότητας: *στην αρχή είπε δυο-τρία αστεία, για να σπάσει τον πάγο* (β) ***βάζω (κάποιον) στον πάγο*** αφήνω σκόπιμα σε αχρηστία, στερώ από (κάποιον) τη δυνατότητα δράσεως: *το νέο καθεστώς έβαλε τους αντιπάλους του στον πάγο* (γ) (αργκό) ***βάζω (σε κάποιον) πάγο*** επιπλήττω: *ο προϊστάμενος του 'βαλε πάγο, γιατί έρχεται συνεχώς στη δουλειά καθυστερημένος* **4.** (μτφ.) οτιδήποτε γίνεται αισθητό ως εξαιρετικά κρύο ή προκαλεί ψύξη: *η θάλασσα είναι ~, μη διανοηθείς να βουτήξεις!* ΣΥΝ. (για νερό) μπούζι **5.** ο παγετός, η επικράτηση χαμηλών θερμοκρασιών, το έντονο ψύχος: *ο ~ κατέστρεψε τη σοδειά* ΣΥΝ. παγωνιά **6.** (μτφ. για πρόσ.) ο ψυχρός άνθρωπος, ο τυπικά ή ελάχιστα εγκάρδιος, φιλικός: *~ σκέτος αυτή η γυναίκα, ούτε ίχνος αυθορμητισμού δεν έχει!* ΣΥΝ. παγόβουνο, παγοκολόνα • **7. Άρειος Πάγος** βλ.λ. — (υποκ.) **παγάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθετί στερεωμένο, σκληρό, βράχος» (πβ. κ. *Άρειος Πάγος*), συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. *παγ-* (ρ. *πήγ-νυ-μι*) < Ι.Ε. *pāg- / *păk- «σταθεροποιώ, στερεώνω», πβ. λατ. pan-g-o «πήζω, στερεώνω», pag-ina «σελίδα» (> ισπ. página), pactum «συνθήκη» (δηλ. «εδραιωμένη συμφωνία»), pax «ειρήνη» (> γαλλ. paix, ισπ. paz), αρχ. γερμ. fāhan «παγιδεύω, συλλαμβάνω» (< *fa-n-h-an), γερμ. fangen κ.ά. Ομόρρ. *παγ-ίς (-ίδα), παγ-ερός, παγ-ετός, πάσσαλος* (< **πάκ-jαλος*), *πηκ-τός, πάχνη* (< *pák-snā), *ἄ-παξ* (βλ.λ.), *πάγ-ιος* κ.ά. Μεταφρ. δάνειο αποτελεί η φρ. *σπάω τον πάγο* (< γαλλ. briser la glace)].

παγούρι (το) {παγουρ-ιού | -ιών} φορητό δοχείο νερού, κυρ. για εκδρομείς, στρατιώτες, πεζοπόρους κ.λπ. ΣΥΝ. φλασκί. — (υποκ.) **παγουράκι** (το), (μεγεθ.) **παγούρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παγούριον*, υποκ. τού αρχ. *πάγουρος* «κάβουρας» (< *πάγος* + *οὐρά*, δηλ. «αυτός που έχει σκληρή ουρά»), πιθ. από το αρχικό σχήμα τού δοχείου].

πάγουρος (ο) **1.** (λαϊκ.) ο κάβουρας **2.** ΖΩΟΛ. είδος δεκάποδων καρκινοειδών τής θάλασσας, που εγκαθίστανται και ζουν μέσα σε άδεια όστρακα μαλακίων. Επίσης **πάγουρας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *παγούρι*].

παγχρονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η συνδυαστική εξέταση των γλωσσικών φαινομένων τόσο σε διαχρονική όσο και σε συγχρονική διάσταση. — **παγχρονικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός*.
[ΕΤΥΜ. < *παγ-* (< *παν-*) + *-χρονία* < *χρόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. panchronic].

πάγω κ. **πάω** ρ. → πηγαίνω

πάγωμα (το) [μεσν.] {παγώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η στερεοποίηση υγρού ή ρευστού σε θερμοκρασίες κάτω των 0°C: *το ~ τού νερού* ΑΝΤ. ξεπάγωμα **2.** η μείωση τής θερμοκρασίας ενός σώματος πέρα από τα φυσιολογικά επίπεδα, η ψύξη του: *το ~ τού κρέατος στο ψυγείο για τη συντήρησή του* || *το ~ των άκρων μπορεί να έχει παθολογικά αίτια* ΑΝΤ. ζέσταμα, θέρμανση **3.** (για κινούμενη εικόνα) η ακινητοποίηση: *το καινούργιο βίντεο έχει τέλειο ~ τής εικόνας* ΣΥΝ. παύση· (μτφ.) **4.** η πρόκληση ψυχρότητας ή εντονότατης αμηχανίας μεταξύ ανθρώπων: *το ~ τής κοινής γνώμης από τις αποκαλύψεις* **5.** (μτφ.) η προσωρινή διακοπή, η αναστολή διαδικασίας, προδιαγεγραμμένης εξέλιξης: *το ~ των διαπραγματεύσεων / των προσλήψεων / τής έρευνας* || *οι δύο χώρες συμφώνησαν το ~ των εξοπλισμών* ΑΝΤ. επιτάχυνση **6.** η σταθεροποίηση, η καθήλωση σε συγκεκριμένα επίπεδα χωρίς μεταβολές: *~ των ημερομισθίων / των πιστώσεων / των δανείων / των τιμών / των ενοικίων / των δαπανών* ΑΝΤ. αύξηση **7.** η δέσμευση (τραπεζικών καταθέσεων).

παγωμάρα (η) {χωρ. πληθ.} η αίσθηση έντονης αμηχανίας που προκαλείται από ένα απροσδόκητα δυσάρεστο γεγονός: *τα πρώτα εκλογικά αποτελέσματα προκάλεσαν ~ στους οπαδούς τού κόμματος.*
[ΕΤΥΜ. < *πάγωμα* + παραγ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *τρομ-άρα*].

παγωμένος, -η, -ο → παγώνω

Παγώνα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *παγώνι*].

παγώνι (το) {παγων-ιού | -ιών} ορνιθόμορφο πτηνό, το αρσενικό τού οποίου φημίζεται για τη μεγάλη, φανταχτερή ουρά του, που τα φτερά της έχουν πλούσιο ιριδίζοντα χρωματισμό, κυκλικά μοτίβα (μάτια) και ανοίγουν σαν βεντάλια προς εντυπωσιασμό τού θηλυκού ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) ταώς· ΦΡ. ***φουσκώνω σαν (το) παγώνι*** περπατώ ή στηνομαι με έπαρση: *μια καλή κουβέντα να του πεις κι αμέσως φουσκώνει σαν το παγώνι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παώνιον* (με ανάπτυξη ενδοφωνηεντικού *-γ-* χάριν ευφωνίας), υποκ. τού μτγν. *πάων* < λατ. pavo, βλ. κ. *ταώς*].

παγωνιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο κρύος καιρός: *το βράδυ έχει ~, ντύσου χοντρά!* || *η ~ κατέστρεψε τις καλλιέργειες* ΣΥΝ. κρύο, ψύχος.

παγωνιέρα (η) {δύσχρ. παγωνιερών} **1.** μικρών διαστάσεων ψυγείο πάγου, είδος μονωμένου κιβωτίου με ειδικό τμήμα για την τοποθέτηση πάγου, που χρησιμοποιείται για τη συντήρηση ή την ψύξη ποτών και τροφίμων **2.** ειδικά διαμορφωμένη θήκη για την ψύξη τού νερού σε ομοιόμορφα, ξεχωριστά κομμάτια· θήκη για τα παγάκια.
[ΕΤΥΜ. < *παγώνω* + παραγ. επίθημα *-ιέρα* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. glacière].

παγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πάγω-σα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** στερεοποιώ (υγρό ή ρευστό) εκθέτοντάς το σε θερμοκρασίες κάτω των 0° Κελσίου ΣΥΝ. καταψύχω **2.** προκαλώ την κατακόρυφη πτώση τής θερμοκρασίας (κάποιου): *ο βοριάς πάγωνε τα πάντα στο πέρασμά του* || *να παγώσετε τη σαμπάνια πριν από το σερβίρισμα* || *τα τζάμια ήταν παγωμένα από τον πρωινό παγετό*· (μτφ.) **3.** προκαλώ (σε κάποιον) έντονη αμηχανία ή δυσάρεστο συναίσθημα (φόβο, δυσαρέσκεια κ.λπ.), ώστε να μη μπορεί να αντιδράσει: *το σκοτεινό του βλέμμα σε πάγωνε αμέσως* **4.** σταματώ ή αναστέλλω (την εξέλιξη διαδικασίας): *η κυβέρνηση αποφάσισε να παγώσει τους διορισμούς μέχρι τις εκλογές* || *έχουν παγώσει όλες τις διαπραγματεύσεις* **5.** καθηλώνω, διατηρώ σε σταθερά επίπεδα. εμποδίζοντας μεταβολές. αυξήσεις: *λόγω τής λιτότητας έχουν παγώσει τους μισθούς και τις συντάξεις* || *δάνεια με παγωμένες πιστώσεις* **6.** δεσμεύω (τραπεζικές καταθέσεις για καθορισμένο χρονικό διάστημα): *με τα ομόλογα παγώνεις τα λεφτά σου για έναν χρόνο τουλάχιστον* ♦ (αμετβ.) **7.** (για υγρά ή ρευστά) στερεοποιούμαι (σε θερμοκρασίες κάτω των 0° Κελσίου): *το νερό παγώνει στους 0° Κελσίου* || *η τούρτα πρέπει πρώτα να παγώσει και μετά να κοπεί* || *η λίμνη πάγωσε από το κρύο* || *Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός* **8.** γίνομαι κρύος. κρυώνω: *πάγωσαν τα χέρια μου από το κρύο* || *πίνει πάντα παγωμένη τη μπίρα του* **9.** αισθάνομαι έντονο κρύο: *θα παγώσεις, αν κάνεις μπάνιο με τόσο κρύο νερό* || (μτφ.) *παγώσαμε!* (ειρωνικά για αστείο που κρίνεται «κρύο»)· (μτφ.) **10.** αδυνατώ να αντιδράσω από αμηχανία ή έντονη αρνητική φόρτιση (φόβο. απογοήτευση κ.λπ.): *πάγωσε μπροστά στο φρικτό θέαμα* || *είχε παγώσει το αίμα του* (είχε τρομοκρατηθεί) || *το χαμόγελο πάγωσε στα χείλη του* ΣΥΝ. παραλύω, μουδιάζω **11.** καθηλώνομαι. σταθεροποιούμαι σε συγκεκριμένα επίπεδα: *οι μισθοί παγώνουν επί δύο τουλάχιστον έτη στο πλαίσιο τού σταθεροποιητικού προγράμματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα. εργαστικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *παγῶ (-όω)* < αρχ. *πάγος*].

παγωτατζής (ο) {παγωτατζήδες} ο υπαίθριος πωλητής παγωτών.
[ΕΤΥΜ. < *παγωτό* + παραγ. επίθημα *-ατζής*. πβ. κ. *χωρατ-ατζής*].

παγωτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} συσκευή για την παρασκευή παγωτού.
[ΕΤΥΜ. < *παγωτό* + παραγ. επίθημα *-ιέρα* (βλ.λ.)].

παγωτό (το) παγωμένο γλύκυσμα που παρασκευάζεται από κρέμα ή γάλα. ζάχαρη, αρωματικές ουσίες, χημικά πρόσθετα (όπως ζελατίνη. που βελτιώνουν την υφή τού προϊόντος) και (συχνά) αβγά: *~ βανίλια / σοκολάτα / φράουλα / ανάμικτο* (με περισσότερες από μία γεύσεις) || *~ ξυλάκι / οικογενειακό* (σε οικογενειακή. μεγάλη συσκευασία) / *πύραυλος / χωνάκι.* — (υποκ.) **παγωτάκι** (το), **παγωτίνι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πάγος* + παραγ. επίθημα *-ωτό*. πβ. *ζαχαρ-ωτό. αμυγδαλ-ωτό.* μεταφρ. δάνειο από ιταλ. gelato].

Πάδοβα (η) πόλη τής ΒΑ. Ιταλίας. Επίσης (παλαιότ.) **Πάδουα**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Padova / Padua < λατ. Patavium < κελτ. padi «πεύκα», καθώς περιβαλλόταν από πλούσια πευκοδάση].

Πάδος (ο) ποταμός τής Β. Ιταλίας που πηγάζει από τις Άλπεις και εκβάλλει στην Αδριατική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Padus (> ιταλ. Po) < κελτ. padi «πεύκα», καθώς περιβαλλόταν από πλούσια πευκοδάση].

Π.Α.Ε. (η) **1.** Πανελλήνια Αθλητική Ένωση **2.** Ποδοσφαιρική Ανώνυμος Εταιρεία.

παέλια (η) (προφέρεται κ. *παέγια*) ρύζι μαγειρεμένο συνήθ. με θαλασσινά και αρωματισμένο με σαφράν.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. paella < λατ. patella «πιατάκι. λεκανάκι». υποκ. τού patera «πιάτο. φιάλη»].

παζάρεμα (το) {παζαρέμ-ατος | -ατα. -άτων} (καθημ.) **1.** το να παζαρεύει κανείς (κάτι) **2.** (μτφ.-μειωτ.) οι (συνήθ. παρασκηνιακές) διαπραγματεύσεις: *άρχισαν τα ~ μεταξύ των κομμάτων για τη συμφωνία σε υποψήφιο κοινής αποδοχής* || (και για αθέμιτη συναλλαγή): *άρχισαν το ~ για εθνικές υποχωρήσεις.*

παζαρευτής (ο) (λαϊκ.) αυτός που θέλει να παζαρεύει στις αγορές· που είναι καλός στο παζάρεμα.

παζαρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {παζάρεψα} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** διαπραγματεύομαι (κατά την αγορά αντικειμένου) με σκοπό όσο το δυνατόν ευνοϊκότερη τιμή: *το παζάρευε καιρό το διαμέρισμα. αλλά τελικά δεν τα βρήκε με τον ιδιοκτήτη* ΣΥΝ. διαπραγματεύομαι **2.** (μτφ.-μειωτ.) προβαίνω σε ηθικά απαράδεκτη συναλλαγή. διαπραγματεύομαι κάτι μη διαπραγματεύσιμο: *δεν επιτρέπεται μια κυβέρνηση να παζαρεύει τα εθνικά μας δίκαια* ♦ **3.** (αμετβ.) κάνω παζάρι. διαπραγματεύομαι με παζάρεμα: *δεν ξέρει να παζαρεύει και θα τον πιάσουν κορόιδο.*

παζαρήσιος, -ια, -ιο αυτός που πωλείται στο παζάρι, στη λαϊκή αγορά· (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει ευτελή ποιότητα ΣΥΝ. πανηγυριώτικος. Επίσης **παζαριάτικος**, -η, -ο.

παζάρι (το) {παζαρ-ιού | -ιών} **1.** η δημόσια συγκέντρωση εμπόρων. κυρ. μικροπωλητών. σε συγκεκριμένο χώρο για την πώληση των προϊόντων τους (κυρ. σε χώρες τής Ανατολής): *στο ~ βρίσκεις πολλές ευκαιρίες* ΣΥΝ. λαϊκή αγορά **2.** η αγορά που οργανώνεται κατά τη διάρκεια τοπικού εορτασμού, πανηγυριού: *στο ~ έρχονται να ψωνίσουν απ' όλα τα γύρω χωριά* **3.** (συνεκδ.) ο καθιερωμένος δημόσιος χώρος για αγοραπωλησίες όπως οι παραπάνω. η δημόσια αγορά: *πέρασε κι απ' το ~. να χαζέψει τον κόσμο*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τι θέλει / γυρεύει η αλεπού στο παζάρι*** βλ. λ. *αλεπού* (β) ***κίνησε ο Εβραίος να πάει στο παζάρι κι ήταν(ε) (ημέρα) Σάββατο*** βλ. λ. *Σάββατο* **4.** το παζάρεμα: *είναι έμπειρος στις πωλήσεις και δεν τον πιάνεις στο ~* || (κ. στον πληθ.) *άρχισε τα ~ γι' αυτό το παλιό γραφείο. αλλά ο παλαιοπώλης δεν ήθελε να το πουλήσει* || *δεν κάνω παζάρια* (δεν παζαρεύω) || (κ. μτφ.) *παζάρια με τη συνείδησή μου εγώ δεν κάνω* (δεν κάνω υποχωρήσεις και συμβιβασμούς).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παζάριον* < τουρκ. pazar < περσ. bāzār «αγορά»].

παζαριώτης [μεσν.] κ. **παζαρίτης** (ο) {παζαριωτών} **1.** μικροπωλητής που μετέχει σε παζάρι ΣΥΝ. έμπορος **2.** (με κεφ.) (επί Τουρκοκρατίας) ο κάτοικος τής Αθήνας.

παζλ (το) {άκλ.} **1.** παιχνίδι που αποτελείται από χάρτινα ή ξύλινα κομμάτια. τα οποία πρέπει να συνδυαστούν μεταξύ τους. ώστε να σχηματίσουν μια εικόνα· (μτφ.) **2.** σύνολο στοιχείων τα οποία συνδυαζόμενα οδηγούν σε συμπεράσματα και ολοκληρώνουν την εικόνα που έχουμε για μια κατάσταση κ.λπ.: *τώρα που τα κομμάτια τού παζλ μπαίνουν σιγά-σιγά στη θέση τους. αρχίζω να καταλαβαίνω τι πραγματικά συνέβη* **3.** οτιδήποτε φαίνεται δυσερμήνευτο, αλλά προσπαθούμε να το αναπαραστήσουμε συνολικά με τη σύνθεση των λεπτομερειών του: *η αστυνομία συνθέτει τώρα τα κομμάτια τού παζλ αυτής τής υπόθεσης.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. puzzle. αγν. ετύμου].

παθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπαθα} ♦ (μετβ.) **1.** υφίσταμαι, μου συμβαίνει (βλάβη. αρνητική εξέλιξη κ.λπ.): *~ ατύχημα / ζημιά / καταστροφή / σοκ / μεγάλο κάζο / συμφορά / κακό* || *βγήκαν όλοι σώοι. χωρίς να πάθουν το παραμικρό* || *από λίγο κρασάκι δεν έπαθε κανείς τίποτα* || *αυτά παθαίνει κανείς, όταν δεν προσέχει!* || (και για τρόφιμα, μηχανές κ.λπ.) *το τυρί δεν παθαίνει τίποτε. αν το βάλεις στο ψυγείο* (δεν χαλάει) || *το αυτοκίνητο έπαθε βλάβη* || *κάτι παθαίνει ώρες-ώρες η τηλεόραση και χάνεται η εικόνα*· ΦΡ. (α) ***καλά να (τα) πάθεις!*** (μεσν. φρ.) (ως χαιρέκακο σχόλιο) για την έκφραση τής ικανοποίησης από κάτι δυσάρεστο που συνέβη σε κάποιον. επειδή έτσι τιμωρείται: *σου 'λεγα να φορέσεις κάτι ζεστό να μην κρυώσεις και δεν μ' άκουσες· τώρα αρρώστησες. ~!* (β) ***τι έπαθες(;)*** τι σου συμβαίνει, τι σε απασχολεί: *~ και είσαι στενοχωρημένος;* || *~ και γελάς;* ΣΥΝ. τι τρέχει; (γ) ***την παθαίνω*** (μεσν. φρ.) υφίσταμαι ατυχία. πέφτω θύμα απάτης, δόλου κ.λπ.: *πρόσεχε μην την ξαναπάθεις!* || *την πάθαμε όλοι με τις ψεύτικες υποσχέσεις του για μεγάλα κέρδη* || *την πάθαμε σαν αγράμματοι* (μας κορόιδεψαν) ΣΥΝ. την πατάω (δ) ***θα δεις τι θα πάθεις!*** ως απειλή ότι κάποιος θα τιμωρηθεί γι' αυτά που κάνει: *όταν έρθει ο πατέρας σου. ~!* || *αν ξαναπείς βρομόλογα. ~!* (ε) ***βρε τι πάθαμε! / βρε τι έχουμε πάθει*** ως σχόλιο που δηλώνει ήπια ενόχληση ή αγανάκτηση από καταστάσεις που μας φαίνονται παράλογες. ευτράπελες. περίεργες ή στις οποίες δοκιμάζονται τα νεύρα μας: *Βρε τι έχουμε πάθει μ' αυτό τον άνθρωπο! Δεν τολμάς να του πεις ένα αστείο κι αμέσως αρπάζεται!* || *Βρε τι πάθαμε! Θα σταματήσεις επιτέλους να κλαις και να μου πεις τι σου συνέβη;* (στ) ***παθαίνω πλάκα*** βλ. λ. *πλάκα* ♦ (αμετβ.) **2.** υφίσταμαι κάτι αρνητικό: *αν δεν πάθεις. δεν θα μάθεις!* **3.** αποκτώ πρόβλημα (κυρ. υγείας): *θα πάθουν τα μάτια σου μ' αυτό το φως* || *έπαθε η υγεία του σ' αυτό το υπόγειο*· ΦΡ. ***είδα κι έπαθα*** κατέβαλα πολύ μεγάλη προσπάθεια. απηύδησα: *~ να φτάσω στη δουλειά μ' αυτό το μποτιλιάρισμα* || *~ να λύσω την άσκηση / να καταλάβω τις ασυναρτησίες του* **4.** βιώνω έντονο πάθος: *~ για σένα!* || *~ όταν ακούω αυτό το τραγούδι* ΣΥΝ. αναστατώνομαι **5.** (αργκό) εκπλήσσομαι. χάνω τα λογικά μου: *Έπαθα! Δεν περίμενα ν' ακούσω τέτοιο πράγμα!* || *μόλις άνοιξε την πόρτα και με είδε εκεί, έπαθε!* ΣΥΝ. τρελαίνομαι. (οικ.) μένω **6.** (μεσοπαθ. **παθαίνομαι**) (οικ.) απορροφώμαι πλήρως, κυριεύομαι από πάθος: *παθαίνεται με τα ποδοσφαιρικά κι όλο τσακώνεται* || *παθαίνεται με οτιδήποτε καταπιάνεται* ΣΥΝ. παθιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. μτγν.. από τον αόρ. β' *ἔπαθον* τού αρχ. *πάσχω* (βλ.λ.). κατά το σχήμα *ἔμαθον – μανθάνω - μαθαίνω, ἔτυχον – τυγχάνω – τυχαίνω.* Διαφορετικό το μτγν. *παθαίνω* «εμποτίζω με πάθος» (< *πάθος*)].

-πάθεια λεξικό επίθημα ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** πάθηση: *νεφρο-πάθεια. καρδιο-πάθεια* **2.** πάθος ή έντονη τάση για κάτι: *ωραιο-πάθεια. μυστικο-πάθεια. ηττο-πάθεια* **3.** την ορισμένου είδους στάση των άλλων απέναντι σε κάτι/κάποιον: *συμ-πάθεια. αντι-πάθεια* **4.** τον βαθμό τής ψυχικής διάθεσης κάποιου απέναντι σε κάτι/κάποιον: *μετριο-πάθεια, εμ-πάθεια* **5.** τον βαθμό στον οποίο είναι δυνατόν κάποιος να υποστεί βλάβη: *ευ-πάθεια.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*) και αρχικώς προσδιόριζε τον βαθμό και το είδος τού πάθους. τής ψυχικής ορμής (λ.χ. *ἀντι-πάθεια. μετριο-πάθεια. ἡδυ-πάθεια*). Μέσω νεολατ. όρων (καθώς και άλλων ευρωπ. γλωσσών) το β' συνθ. -pathia / -pathie / -pathy επανήλθε στην Ελληνική. δηλώνοντας είδη χρονίων ασθενειών (λ.χ. γαλλ. cardio-pathie, αγγλ. osteo-pathy κ.ά.)].

πάθημα (το) [αρχ.] {παθήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δυσάρεστο συμβαίνει σε (κάποιον). η αρνητική εμπειρία: *τα ~ τής Ελλάδας από τον Εμφύλιο* || *το τελευταίο τους ~ φαίνεται πως τους συνέτισε λίγο*· ΦΡ. (παροιμ.) ***το πάθημα (γίνεται) μάθημα*** βλ. λ. *μάθημα.* — (υποκ.) **παθηματάκι** (το).

-παθής, -ής. -ές λεξικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος έχει πληγεί από κάτι: *σεισμο-παθής. πλημμυρο-παθής* **2.** τον βαθμό στον οποίο κάποιος μπορεί να υποστεί βλάβη: *ευ-παθής* **3.** ότι κάποιος έχει ορισμένη πάθηση: *καρδιο-παθής. νεφρο-παθής. ψυχο-παθής* **4.** ότι κάποιος έχει πάθος με κάτι ή έντονη τάση για κάτι: *ωραιο-παθής. εγω-παθής, μυστικο-παθής. ηττο-παθής* **5.** ότι κάποιος προκαλεί ορισμένου είδους στάση των άλλων απέναντί του: *συμ-παθής. αντι-παθής* **6.** ότι κάποιος έχει ορισμένου βαθμού ψυχική διάθεση απέναντι σε κάτι/κάποιον: *μετριο-παθής, εμ-παθής, περι-παθής.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*) και αρχικώς προσδιόριζε τον βαθμό και το είδος τού πάθους. τής ψυχικής ορμής που χαρακτηρίζουν κάποιον (λ.χ. *ἀντι-παθής. μετριο-παθής, ἡδυ-παθης*). Μέσω νεολατ. όρων (καθώς και άλλων ευρωπ. γλωσσών) το β' συνθ. -pathe επανήλθε στην Ελληνική δηλώνοντας είδη χρονίων ασθενειών

(λ.χ. cardio-pathe, osteo-pathe κ.ά.)].

πάθηση (η) [αρχ.] {-η κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μη φυσιολογική ή προσωρινά διαταραγμένη κατάσταση τού οργανισμού ή οργάνου του: ~ *των νεφρών* / *τής καρδιάς* / *τού εγκεφάλου* / *των ματιών* || *χρόνια* / *οξεία* ~ ΣΥΝ. νόσος, ασθένεια, αρρώστια.

παθητικό (το) **1.** ο λογαριασμός που εμφανίζει έλλειμμα ή είναι ζημιογόνος: *το ~ τής επιχείρησης ανέρχεται σε 5 δις* || *η επιχείρηση εμφανίζει ~* ΑΝΤ. ενεργητικό **2.** το σύνολο των οικονομικών υποχρεώσεων εταιρείας ή μεμονωμένου ατόμου: ~ *βραχυπρόθεσμο* (υποχρεώσεις που λήγουν σε λιγότερο από έναν χρόνο) || ~ *μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο* (που λήγουν μετά από έναν χρόνο) || ~ *εικονικό* (για ανύπαρκτες υποχρεώσεις) || ~ *ληξιπρόθεσμο* (υποχρεώσεις απαιτητές από τους δικαιούχους) || ~ *πραγματικό* (υποχρεώσεις προς τρίτους) ΑΝΤ. ενεργητικό **3.** (μτφ.) οτιδήποτε υπάρχει εις βάρος κάποιου: *η ομάδα έχει μέχρι στιγμής 15 γκολ στο ~ της* || *ως υπουργός έχει στο ~ του δύο αποτυχημένες μεταρρυθμίσεις.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. passif].

παθητικός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία ενεργητικότητας, που δεν ανταποκρίνεται, δεν αντιδρά: *η δημοκρατία δεν πραγματώνεται με την ~ υποταγή στην εξουσία, αλλά με τον συνεχή έλεγχό της* || ~ *στάση* / *συμπεριφορά* / *αποδοχή* || *ο τηλεθεατής είναι ~ δέκτης μηνυμάτων* ΑΝΤ. ενεργητικός· ΦΡ. (α) ***παθητική αντίσταση / διαμαρτυρία*** η αντίθεση (π.χ. σε κυβέρνηση, κυβερνητική απόφαση ή νόμο) που εκδηλώνεται με την άρνηση συμμορφώσεως και συνεργασίας ή με άλλες ειρηνικές μεθόδους, χωρίς τη χρήση βίας: *η καθιστική διαμαρτυρία και η απεργία πείνας αποτελούν μορφές παθητικής αντίστασης* (β) ***παθητικό κάπνισμα*** (συνήθ. σε κλειστό χώρο) η εισπνοή από κάποιον που δεν καπνίζει τού καπνού από τσιγάρο, πούρο ή πίπα άλλου (*παθητικός καπνιστής*) (γ) ***παθητική ασφάλεια*** η ασφάλεια στην οδήγηση αυτοκινήτου, που εξασφαλίζεται από την ενισχυμένη κατασκευή του για τη μείωση των συνεπειών σε περίπτωση σύγκρουσης ΑΝΤ. ενεργητική ασφάλεια (δ) ***παθητικός ομοφυλόφιλος*** ο ομοφυλόφιλος άνδρας που κατά τη σεξουαλική πράξη αναλαμβάνει τον ρόλο τού θηλυκού (ε) ***παθητικό αδυνάτισμα*** το αδυνάτισμα που επιτυγχάνεται με ειδικές θεραπείες και δίαιτες, χωρίς σωματική άσκηση (στ) ***παθητική απεργία*** η λευκή απεργία (βλ. λ. *λευκός*) (ζ) ***παθητική τετραδιεύθυνση*** η ταυτόχρονη στροφή και των τεσσάρων τροχών, ώστε να γίνεται πιο εύκολο το παρκάρισμα **2.** αυτός που εκφράζει έντονα συναισθήματα, κυρ. ερωτικά, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη συναισθηματική φόρτιση: ~ *ματιά* / *μουσική* / *φωνή* / *τραγούδι* / *αγκάλιασμα* || (με κεφ.) *η ~ Συμφωνία τού Τσαϊκόφσκι* ΣΥΝ. παθιάρικος, παθιασμένος **3.** ***παθητικό*** (το) βλ.λ. • **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***παθητική φωνή*** η κατηγορία ρηματικών τύπων που έχουν στο πρώτο ενικό πρόσωπο οριστικής ενεστώτα την κατάληξη *-μαι*, π.χ. *εργάζομαι, κοιμάμαι, χτυπιέμαι* (β) ***παθητική διάθεση*** η κατηγορία ρημάτων που δηλώνουν ενέργεια την οποία δέχεται το υποκείμενο, κανονικά με μεταβατικά ρήματα ενεργητικής διάθεσης, π.χ. ο τύπος *«ταχυδρομήθηκε»* στην πρόταση *«το γράμμα ταχυδρομήθηκε από την υπάλληλο»* (πβ. λ. *ενεργητική διάθεση*, λ. *ενεργητικός – μέση διάθεση*, λ. *μέσος – ουδέτερη διάθεση*, λ. *ουδέτερος*)· η παθητική διάθεση χρησιμοποιείται, κατά κανόνα, από τον ομιλητή, όταν ενδιαφέρεται να εξειδικεύσει ή να προβάλει στον λόγο του τον αποδέκτη (το αντικείμενο) και όχι τον δράστη (το υποκείμενο) τής ενέργειας τού ρήματος (γ) αυτός που σχετίζεται με: (i) την παθητική φωνή: ~ *κλίση* (ii) την παθητική διάθεση: ~ *σύνταξη* / *ρήμα*. — **παθητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **παθητικότητα** (η) [1821].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παθητός* < *πάθος*, κατά τα ρηματικά επίθ. σε *-τός*. Αρχική σημ. τής λ. ήταν «γεμάτος πάθος, συναισθηματική ορμή», με αποτέλεσμα να δηλώσει (στον Αριστοτέλη) και αυτόν που δεν ανθίσταται στα πάθη, ως εκ τούτου τον μη ενεργητικό, τον αδρανή. Ο γραμμ. όρ. είναι μτγν., ενώ η σημ. 3 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. passif, καθώς και ορισμένες φρ., λ.χ. *παθητική αντίσταση* (< αγγλ. passive resistance), *παθητικό κάπνισμα* (< αγγλ. passive smoking) κ.ά.].

παθιάζω ρ. μετβ. {παθιάσ-τηκα, -μένος} κάνω κάποιον να ενεργεί με πάθος, με μεγάλο ζήλο και ορμή: *θέλουν να παθιάσουν τους οπαδούς τους εν όψει των εκλογών* ΣΥΝ. φανατίζω· (κυρ. μεσοπαθ. ***παθιάζομαι***) δίνομαι, αφοσιώνομαι σε κάτι με πάθος, ψυχή τε και σώματι: *παθιάζεται με ό,τι καταπιαστεί* || *είναι παθιασμένος με την επιστήμη του.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πάθος*].

παθιάρης, -α, -ικο {παθιάρηδες} (εκφραστ.) αυτός που είναι παθιασμένος, που αποπνέει ή διακατέχεται από πάθος: ~ *γυναίκα* / *φωνή* ΣΥΝ. λάγνος, παθιάρικος.
[ΕΤΥΜ. < *πάθος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αγαθ-ιάρης*].

παθιάρικος, -η, -ο (εκφραστ.) γεμάτος πάθος: ~ *αγκάλιασμα* / *τραγούδι* / *χορός* / *χάδι* ΣΥΝ. παθιασμένος, λάγνος. — **παθιάρικα** επίρρ.

παθογένεια (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μελέτη των αιτίων και των μηχανισμών τής πρόκλησης και ανάπτυξης των διαφόρων νοσημάτων. Επίσης **παθογένεση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathogénie].

παθογενής, -ής, -ές [1891] {παθογεν-ούς | -είς (ουδ.-ή)} παθογόνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *πάθος* + *-γενής*, θ. γεν- τού αρχ. ρ. *γίγνομαι* (αόρ. β' *ἐ-γενόμην*, πβ κ. *γένος*). Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. pathogène].

παθογόνος, -ος, -ο [1885] ΙΑΤΡ. αυτός που μπορεί να προκαλέσει πάθηση, που συμβάλλει στην πρόκληση νόσου: ~ *αίτιο* / *μικροοργανισμός* / *παράγοντας* / *δράση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathogène].

παθολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα αίτια, τη φύση και τα στάδια εξελίξεως των νόσων, κυρ. των εσωτερικών οργάνων, σε επίπεδο πρόληψης, διάγνωσης και θεραπείας: *γενική* / *κυτταρική* / *συγκριτική* (μεταξύ νόσων ανθρώπων και ζώων) / *πειραματική* (με σκόπιμη πρόκληση νόσου χάριν τής επιστημονικής έρευνας) ~ **2.** τα συμπτώματα και τα στάδια εξελίξεως μιας νόσου: *η ~ τού καρκίνου* **3.** το σύνολο των προβληματικών στοιχείων σε συγκεκριμένο χώρο ή σύστημα: *η ~ τού δημοκρατικού πολιτεύματος* || *κοινωνική ~* (βία, ναρκωτικά, συγκρούσεις κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathologie, άσχετο προς το μτγν. *παθολογία* «μελέτη των παθών»].

παθολογικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παθολογία ή τον παθολόγο: ~ *ανατομία* (παθολογοανατομία) || ~ *εξέταση* / *όροι* **2.** αυτός που σχετίζεται με την πάθηση, τα συμπτώματα και τα στάδια εξελίξεώς της: ~ *κατάσταση* / *όγκος* / *ανάπτυξη* ΑΝΤ. φυσιολογικός • **3.** (κ. για πρόσ.) αυτός που υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια, που φθάνει στο πάθος, στην εμμονή: ~ *ψεύτης* / *καπνιστής* / *ζήλια* || *η ~ αγάπη της προς το παιδί της.* — **παθολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

παθολογοανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά τις μεταβολές νοσούντων ιστών και οργάνων. Επίσης **παθολογική ανατομία**. — **παθολογοανατομικός, -ή, -ό.**

παθολογοανατόμος (ο/η) γιατρός με ειδίκευση στην παθολογοανατομία.

παθολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην παθολογία· ειδικότ. γιατρός που κάνει διάγνωση ασθενειών και ενδεχομένως παραπέμπει τον ασθενή σε γιατρό με σχετική ειδίκευση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathologiste].

παθός (ο) {εύχρ. κυρ. στην ονομ. εν.} (λαϊκ.) αυτός που έχει εμπειρία από δυσάρεστη κατάσταση, που έχει βιώσει τα επακόλουθά της: *είμαι κι εγώ ~ και σε καταλαβαίνω* ΣΥΝ. παθών· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***ο παθός (γίνεται) μαθός*** αυτός που έχει πάθει, έχει μάθει· για κάποιον που του έγινε μάθημα το πάθημα (β) ***ο παθός γιατρός*** για να δηλωθεί ότι ο πιο κατάλληλος για να συναισθανθεί τον πόνο κάποιου και να του συμπαρασταθεί, είναι αυτός που έχει πάθει κάτι ανάλογο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παθών* (μτχ. αορ. β' τού ρ. *πάσχω*), κατά το σχήμα *μαθών – μαθός, δράκων – δράκος* κ.ά.].

πάθος (το) {πάθ-ους | -η, -ών} **1.** η μεγάλη και διαρκής ένταση των συναισθημάτων, σε βαθμό που να μην ελέγχει η κρίση τη συμπεριφορά τού ατόμου: *αγαπά και μισεί με ~* || *τον έχει κυριεύσει το ~* || *οι μεσογειακοί λαοί φημίζονται για το ~ τους* || *έγκλημα πάθους* **2.** (α) η εντονότατη επιθυμία για κάτι, που επιζητεί συνεχή ικανοποίηση και επιφέρει εξάρτηση από το αντικείμενο τής επιθυμίας: *το ~ τού ποτού* / *τής χαρτοπαιξίας* / *τής εξουσίας* / *τού χρήματος* || *τον κατέστρεψε το ~ του για τον ιππόδρομο* (β) το να αρέσει σε κάποιον πάρα πολύ κάτι, η συστηματική και ολόψυχη ενασχόληση με κάτι: *έχει ~ με τον χορό* / *τη μουσική* / *την ποίηση* **3.** (α) ο ενθουσιώδης ζήλος, η ολόψυχη συμμετοχή: *αγωνίζεται με ~ για τη νίκη* / *για τη δημοκρατία* (β) η γεμάτη συναισθηματική φόρτιση έκφραση, εκδήλωση: *χορεύει* / *φιλά με ~* || *αυτός ο ηθοποιός έχει πολύ ~ στο παίξιμό του* || *μέγα πλήθος, μέγα ~ χαρακτήριζε την προεκλογική συγκέντρωση* **4.** η κορύφωση τής ερωτικής επιθυμίας: *ήταν η εποχή τού μεγάλου τους ~* || *τον τύφλωσε το ~ του για εκείνη* **5.** (κ. στον πληθ.) η εμπάθεια, το μίσος: *ας πάψουν επιτέλους τα πολιτικά ~* || *αναμοχλεύω* / *καλλιεργώ* / *κατασιγάζω τα εμφυλιοπολεμικά ~ τού λαού* **6.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που εμπνέει ή προς το οποίο διοχετεύεται η έντονη επιθυμία, ο ενθουσιώδης ζήλος: *το μεγάλο του ~ ήταν αυτή η γυναίκα* || *το ~ του είναι το ποδόσφαιρο* / *η τζαζ* • **7.** ***πάθη*** (τα) (α) οι ταλαιπωρίες, κυρ. ψυχικές, που έχει κανείς υποστεί, ό,τι τον έχει κάνει να υποφέρει: *διηγείται τα ~ των προσφύγων* (β) (ειδικότ. με κεφ.) τα μαρτύρια που υπέστη ο Χριστός μέχρι τον θάνατό του στον σταυρό· ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***Εβδομάδα των Παθών*** η Μεγάλη Εβδομάδα (βλ. λ. *μεγάλος, εβδομάδα*) (β) ***(τραβάω) τα πάθη τού λιναριού / τού Χριστού*** ή ***(τραβάω) των παθών μου τον τάραχο*** (υφίσταμαι) κάθε είδους ψυχική ή σωματική ταλαιπωρία: *τού λιναριού τα πάθη τράβηξε ο χριστιανός, μέχρι να του δώσουν το επίδομα πολυτέκνων* • **8.** ΓΛΩΣΣ. μεταβολή θεματικού ή καταληκτικού φθόγγου λέξεως κατά την εκφορά σε συνεχή λόγο: *ένα από τα ~ των φωνηέντων είναι η έκθλιψη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίσθημα, αγάπη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάσχω* (βλ.λ.) < *πάθ-σκω].

πάθω (να/θα) ρ. → παθαίνω

παθών (ο) {παθ-όντος, -όντα | -όντες, -όντων}, **παθούσα** (η) {παθ-ούσης | -ουσών} το πρόσωπο που έχει υποστεί τις αρνητικές επιπτώσεις πράξης (κυρ. αξιόποινης) ή κατάστασης που έχει προκαλέσει άλλος: *κατέβαλε στον παθόντα αποζημίωση 3.000.000 δρχ.* ΣΥΝ. θύμα. Επίσης **παθόντας** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. αορ. β' (*ἔ-παθ-ον*) τού αρχ. ρ. *πάσχω*].

παιάνας (ο) **1.** (κατά την ελληνική αρχαιότητα) (α) θρησκευτικό, χορικό άσμα, ωδή ή ύμνος προς τον Απόλλωνα (ή την Αρτέμιδα) ως ευχαριστήρια έκφραση για την αποσόβηση κακού, τη λύτρωση από συμφορά (β) πολεμικό άσμα (εμβατήριο) που τραγουδούσαν οι στρατιώτες πριν και κατά τη διάρκεια τής μάχης (γ) είδος μέτρου (με τρεις βραχείες και μία μακρά συλλαβή) **2.** επινίκιος ύμνος ή άσμα θριαμβικού, δοξαστικού χαρακτήρα **3.** (κατ' επέκτ.) έντονη θριαμβολογία, επινίκιος πανηγυρισμός: *οι ηττημένοι θα πρέπει να συνηθίσουν τους εχθρικούς ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παιάν, -ᾶνος* < *παιᾱϝων (πβ. μυκ. δοτ. pa-ja-wo-ne), αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *παίω* «χτυπώ» μέσω αμάρτυρου ουσ. *παϝιᾱ «χτύπημα», υποθέτοντας ότι ο Απόλλων (τού οποίου η λ. *Παιάν* / *Παιήων* αποτελούσε τίτλο) θεράπευε τις ασθένειες με ένα «θεϊκό» χτύπημα. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ρ. *παύω*, ενώ δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναγωγή σε λ. τού προ-

ελλην. υποστρώματος ή να πρόκειται για δάνειο].

παιανίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {παιάνισα} (κυρ. για ορχήστρες. μπάντες) εκτελώ (μουσική σύνθεση. κυρ. θριαμβικού χαρακτήρα, π.χ. ύμνους, εμβατήρια κ.λπ.): *η μπάντα τού δήμου παιάνιζε εορταστικά εμβατήρια σε όλη τη διάρκεια τής παρέλασης.*

παιγμένος, -η, -ο (αργκό) αυτός που βρίσκεται σε πολύ άσχημη ψυχολογική κατάσταση ή δείχνει πολύ κουρασμένος ή συμπεριφέρεται με περίεργο τρόπο.

παιγνίδι (το) ‣ παιχνίδι

παίγνιο κ. (λαϊκ.) **μπαίγνιο** (το) (σημ. 2) {παιγνί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το παιχνίδι· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***τυχερά παίγνια*** η χαρτοπαιξία (βλ. κ. *τυχερά παιχνίδια.* λ. *τυχερός*) (β) ΣΤΡΑΤ. ***πολεμικό παίγνιο*** άσκηση τακτικής επί χάρτου για τους αξιωματικούς των Ενόπλων Δυνάμεων **2.** πρόσωπο ή πράγμα που βρίσκεται στην απόλυτη διάθεση (κάποιου): ~ *στα χέρια των ισχυρών* ΣΥΝ. άθυρμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παίγνιον* / *παίχνιον* (ιων.) < **παίδ-ν-ιον* < θ. *παιδ-* (τού ρ. *παίζω,* βλ.λ.) + υποκ. επίθημα *-(ν)ιον.* Το δασύ *-χ-* στον ιων. τ. *παίχνιον* οφείλεται σε εκφραστ. λόγους].

παιγνιόχαρτο (το) [1833] {παιγνιοχάρτ-ου | -ων} (λόγ.) το τραπουλόχαρτο (βλ.λ.).

παιγνιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παιγνιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που λειτουργεί ως αστείο, που έχει τον φαιδρό χαρακτήρα παιχνιδιού: ~ *φύση* / *χαρακτήρας* / *σχόλιο* / *ύφος* / *διάθεση* ΣΥΝ. παιχνιδιάρικος, (αρχαιοπρ.) φιλοπαίγμων. — **παιγνιωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

παιδαγώγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (σπάν.) η διαπαιδαγώγηση ΣΥΝ. εκπαίδευση, παιδαγωγία.

παιδαγωγία (η) [αρχ.] {παιδαγωγιών} (σπάν.) η διαπαιδαγώγηση, η παροχή γνώσεων και αρχών σε παιδί μέσω τής διδασκαλίας ΣΥΝ. παιδαγώγηση, εκπαίδευση.

παιδαγωγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την παιδαγωγική, τον παιδαγωγό ή το εκπαιδευτικό σύστημα: ~ *τμήμα* / *έργο* / *προσφορά* || *ένα άρτιο από ~ πλευράς βιβλίο* ΣΥΝ. εκπαιδευτικός (β) ***παιδαγωγική (επιστήμη)*** η επιστήμη που εξετάζει τη διδασκαλία, την εκπαιδευτική διαδικασία σε επίπεδο τόσο θεωρητικών αρχών όσο και εκπαιδευτικών μεθόδων (γ) ***Παιδαγωγική Σχολή*** / (παλαιότ.) ***Ακαδημία*** η ανώτατη σχολή από την οποία αποφοιτούν όσοι πρόκειται να εργαστούν ως δάσκαλοι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (δ) ***Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*** δημόσια υπηρεσία που έχει ως αντικείμενο την επιστημονική έρευνα των εκπαιδευτικών ζητημάτων. την επιμόρφωση τού προσωπικού τής δημόσιας εκπαίδευσης και την εποπτεία τής λειτουργίας των σχολείων όλων των τύπων • **2.** αυτός που συμβάλλει θετικά στην εκπαιδευτική διαδικασία ΑΝΤ. αντιπαιδαγωγικός. — **παιδαγωγικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παιδαγωγός (ο/η) **1.** το πρόσωπο που αναλαμβάνει υπεύθυνα τη διαπαιδαγώγηση παιδιού ή παιδιών: *στην αρχαία Ρώμη οι ~ ήταν συχνά Έλληνες αιχμάλωτοι. που ασκούσαν και χρέη ελληνοδιδασκάλου* || *οι νηπιαγωγοί. οι δάσκαλοι, οι καθηγητές στα σχολεία και στα πανεπιστήμια είναι ~* **2.** πρόσωπο που με την προσφορά του ασκεί σημαντική επίδραση στο σύνολο, διαμορφώνοντας αντιλήψεις και εμπνέοντας τους άλλους αποτελώντας γι' αυτούς πρότυπο: *ο Όμηρος υπήρξε ~ όλων των Ελλήνων τής αρχαιότητας* • **3.** επιστήμονας ειδικευμένος στην παιδαγωγική.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παιδ(ο)-* + *ἀγωγός* < *ἄγω*].

παιδαγωγώ ρ. μετβ. [αρχ.] {παιδαγωγείς... | παιδαγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (σπάν.) διαπαιδαγωγώ (βλ.λ.).

παιδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μικρό παιδί: *πέντε χρονών ~* || *ωραίο ~ η Στέλλα* || (ως οικ. προσφώνηση) *Τι λες, ~ μου; Είσαι καλά:* **2.** (μειωτ.) ο πολύ αφελής, εύπιστος και άπειρος άνθρωπος: *τι να ξέρει το ~ από οικονομικά!*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παιδάκιον*. υποκ. τού αρχ. *παιδίον* (βλ. λ. *παιδί*)].

παϊδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό πλευρό ζώου. κυρ. σφαγίου **2.** ***παϊδάκια*** (τα) ψημένα παΐδια. κυρ. από αρνί ή κατσίκι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *παΐδι* (βλ.λ.)].

παιδαράς (ο) ‣ παίδαρος

παιδαρέλλι (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ.) το μικρό παιδί ή ο χωρίς κρίση και ωριμότητα νέος ΣΥΝ. παιδάριο.
[ΕΤΥΜ. < *παιδάριο* + υποκ. επίθημα *-έλλι*. πβ. κ. *κρικ-έλλι*].

παιδάριο (το) {παιδαρί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το μικρό παιδί ΣΥΝ. παιδάκι, παιδαρέλλι **2.** (μειωτ.) άνθρωπος χωρίς ανεπτυγμένη κρίση, ο ανόητος νέος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παιδάριον*. υποκ. τού *παῖς, παιδός*].

παιδαριώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παιδαριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (κακόσ.) αυτός που ταιριάζει ή δικαιολογείται μόνο σε μικρό παιδί (ως δείγμα αφέλειας, ανωριμότητας. επιπολαιότητας): ~ *ερωτήματα* / *συμπεριφορά* / *αντίδραση* ΣΥΝ. παιδιάστικος. — **παιδαριωδώς** επίρρ. [μτγν.], **παιδαριωδία** (η) [1845]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες. ανόητος.*

παίδαρος (ο) (εκφραστ.) **1.** (α) το ανεπτυγμένο, γερό παιδί (β) το εύρωστο βρέφος, μωρό: *γέννησε έναν ~ τεσσεράμισι κιλά!* **2.** ο ωραίος γεροδεμένος νέος με αρρενωπή εμφάνιση: *όταν μεγαλώσει αυτός. θα γίνει ένας ~!* ΣΥΝ. κούκλος, παλληκάρι, (εκφραστ.) μαννάρι. Επίσης (λαϊκ.) **παιδαράς** (σημ. 2).

παιδεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική παροχή γνώσεων. η διαδικασία αγωγής που στοχεύει στην άνοδο τού πνευματικού επιπέδου (κάποιου): *η ~ των νέων είναι σοβαρή υπόθεση* || *με ποιοτικές εκπομπές η κρατική τηλεόραση επιδιώκει να γίνει φορέας παιδείας* || *δωρεάν* / *υποχρεωτική ~* ΣΥΝ. εκπαίδευση, μόρφωση· ΦΡ. ***ανθρωπιστική παιδεία*** βλ. λ. *ανθρωπιστικός* **2.** ό,τι έχει αποκομίσει κανείς ως αποτέλεσμα μάθησης. οι ποικίλες πνευματικές επιδράσεις που έχει δεχθεί: *άνθρωπος με μουσική* / *γαλλική* / *κλασική ~* ΣΥΝ. μόρφωση, καλλιέργεια, κουλτούρα **3.** (γενικότ.) η ποιότητα τής ανατροφής (κάποιου), η πνευματική και ηθική του αγωγή: *ακόμη και το πώς τρώει κανείς είναι ζήτημα παιδείας* **4.** το συνήθ. δημόσιο σύστημα μαζικής ισότιμης παροχής γνώσεων στα μέλη ενός συνόλου. το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα: *μικρότερο από κάθε άλλη φορά το ποσοστό τού προϋπολογισμού για την ~* || *οι απεργοί καθηγητές ζητούν την αναβάθμιση τής κρατικής ~ για την αντιμετώπιση τής παραπαιδείας* || (με κεφ.) *Υπουργείο Εθνικής ~ και Θρησκευμάτων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαιδεία, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παιδεύω* (βλ.λ.). Η λ. δήλωνε εξαρχής την εκπαιδευτική διαδικασία ανατροφής ενός παιδιού. τη διανοητική του καλλιέργεια, όπως παρέχεται από ένα ίδρυμα].

> **παιδεία: συνώνυμα.** Η καλλιέργεια των νοητικών, των ψυχικών και των σωματικών δυνάμεων των νέων μέσα από ένα γενικό και προκαθορισμένο από κάθε χώρα σύστημα αποτελεί το εκπαιδευτικό (σχολικό) σύστημα μιας χώρας. Σκοπός ενός τέτοιου συστήματος είναι να παράσχει **παιδεία**. Η λ. *παιδεία* στην Αρχαία σήμαινε ό,τι περίπου η σημερινή λ. **κουλτούρα**, δηλ. τη γενικότερη πνευματική και ψυχική **καλλιέργεια** τού ανθρώπου και μαζί τον πολιτισμό. Σήμερα με τη σημασιολογική αντίθεση τεχνικού / υλικού **πολιτισμού** (civilisation) και **καλλιέργειας / κουλτούρας** (culture), το *παιδεία* δηλώνει μόνο την καλλιέργεια, κυρ. μέσα από τη σχολική εκπαίδευση. αλλά και εκτός αυτής με γενικότερη έννοια. Η λ. **εκπαίδευση** αναφέρεται κυρ. στην παιδεία που παρέχει το σχολικό σύστημα *(προσχολική – πρωτοβάθμια / στοιχειώδης – δευτεροβάθμια / μέση – τριτοβάθμια / ανώτατη εκπαίδευση)*. στο ίδιο το σύστημα (εκπαιδευτικό σύστημα) και στους λειτουργούς του (εκπαιδευτικούς). Ωστόσο. το σχολείο και η εκπαίδευση γενικότερα αποβλέπουν όχι μόνο στην παροχή γνώσεων και στην καλλιέργεια τής νόησης των μαθητών, αλλά και στη **μόρφωση**, τη διαμόρφωση τής προσωπικότητας, στη **διάπλαση** τού χαρακτήρα τους και στην εν γένει **διαπαιδαγώγησή** τους. Η ανάπτυξη τού ψυχικού κόσμου τού μαθητή. τού ήθους, των μορφών συμπεριφοράς του και γενικότ. η ανάπτυξη και άσκηση όλων των πλευρών τής προσωπικότητας τού μαθητή που δεν έχουν σχέση με τη γνώση, συνιστούν ό,τι αποκαλούμε **αγωγή**.

παιδεμός (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) η ταλαιπωρία: *τέρμα δεν έχει ο ~ του!* Επίσης **παίδεμα** (το) [μεσν.] κ. **παίδεψη** (η) [μεσν.].

παιδεραστής (ο) [αρχ.], **παιδεράστρια** (η) [μτγν.] {παιδεραστριών} το ενήλικο άτομο που αναπτύσσει σεξουαλική σχέση με ανήλικο άτομο (παιδί ή έφηβο) ΣΥΝ. παιδόφιλος.

παιδεραστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ερωτική σχέση που αναπτύσσει ενήλικος με ανήλικο ΣΥΝ. παιδοφιλία. — **παιδεραστικός,** -ή, -ό [μτγν.].

παίδευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μέθοδος, το σύστημα διαπαιδαγώγησης, μεταβίβασης γνώσεων: *η ~ των πολιτών στη δημοκρατία πρέπει να ξεκινά από το σχολείο* ΣΥΝ. παιδεία, αγωγή **2.** η μόρφωση (κάποιου), το σύνολο των γνώσεων, η συνολική καλλιέργεια που έχει αποκτήσει.

παιδευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παίδευση, τη διαπαιδαγώγηση: *η τιμωρία που του επέβαλε ο δάσκαλος έχει ~ χαρακτήρα* || ~ *διαδικασία* / *αξία* / *ρόλος* ΣΥΝ. εκπαιδευτικός, μορφωτικός. — **παιδευτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παιδεύω ρ. μετβ. {παίδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος (λόγ. πεπαιδευμένος)} **1.** υποβάλλω σε ταλαιπωρία: *αυτό το παιδί είναι άτακτο και με παιδεύει όλη μέρα* || (κ. μεσοπαθ.) *ο καημένος παιδεύτηκε στα τελευταία του απ' αυτή την αρρώστια* ΣΥΝ. ταλαιπωρώ, βασανίζω, τυραννώ· **ΦΡ.** (α) ***ον αγαπά Κύριος παιδεύει*** (ὃν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, Π.Δ. *Παροιμ.* 3, 12) για τα οφέλη που μπορεί τελικά να αποκομίζει κανείς μετά από συνεχείς δοκιμασίες, ταλαιπωρίες (β) ***αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα*** βλ. λ. *αμαρτία* (γ) ***άκουε γέρου συμβουλή και παιδεμένου γνώμη*** βλ. λ. *γέρος* **2.** καταβάλλω πολύ κόπο και προσπάθεια για τη διερεύνηση θέματος, ζητήματος, προβλήματος ή την επισκευή μηχανήματος: *μην το παιδεύεις άλλο το μηχάνημα, θα το δώσουμε στον μάστορα* • **3.** (λόγ.-σπάν.) παιδαγωγώ, διαμορφώνω την πνευματική και ηθική ανάπτυξη (κάποιου): *σ' αυτές τις χώρες ο λαός δεν είχε παιδευθεί στη δημοκρατία. καθώς βρισκόταν διαρκώς υπό απολυταρχικά καθεστώτα* ΣΥΝ. εκπαιδεύω, μορφώνω **4.** (μεσοπαθ. ***παιδεύομαι***) ταλαιπωρούμαι, βασανίζομαι προσπαθώντας να επιτύχω κάτι: *παιδεύτηκα μ' αυτή την άσκηση* || *μην παιδεύεσαι άλλο, βρήκα τι θα κάνουμε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκπαιδεύω. ανατρέφω», < *παῖς, παιδός*. Αργότερα η λ. προσέλαβε και τη σημ. «διορθώνω. επιβάλλω ποινή», εξαιτίας των πειθαρχικών τιμωριών που συνόδευαν την ανατροφή των παιδιών].

παίδεψη (η) → παιδεμός

παιδί (το) {παιδ-ιού | -ιών} **1.** το μικρής ηλικίας άτομο. κυρ. το άτομο που βρίσκεται μεταξύ βρεφικής και εφηβικής ηλικίας: *σε όλα τα ~ αρέσουν τα παραμύθια. τα παιχνίδια. τα γλυκά* || *δεν είσαι πια ~, σε λίγο κλείνεις τα 15!* || *τώρα είσαι μεγάλο ~· δεν κάνει να κλαις!* || *~ ακόμα, πήγαινα στο χωράφι και βοηθούσα τον πατέρα μου στις δουλειές* || *καλό* / *κακό* / *άτακτο* / *ζωηρό* / *κακομαθημένο* / *κακοαναθρεμμένο* / *ανάγωγο* / *ατίθασο* / *υπάκουο* / *χαριτωμένο ~* || *παιδιά με ειδικές ανάγκες* **2.** (γενικότ.) το μικρής ηλικίας άτομο, τού οποίου η σωματική και πνευματική ανάπτυξη δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί: *τα ~ τού Γυμνασίου και τού Λυκείου* || *δεν είσαι πια ~· είσαι άντρας με ευθύνες* || *«μικρό ~ σαν ήμουνα και πήγαινα σχολείο»* (τραγ.) ΦΡ. ***παιδί πράμα*** βλ. λ. *πράγμα* **3.** (ειδικότ.) το άτομο που δεν έχει φθάσει

ακόμη στο ορισμένο από τον νόμο όριο τής ενηλικίωσης ή γενικότ. στην απαιτούμενη ωριμότητα, το νεαρό άτομο: *είναι ανεπίτρεπτο να βλέπουν τα ~ σκηνές βίας στην τηλεόραση* || *είναι απαγορευμένο να πωλούνται αλκοολούχα ποτά σε παιδιά·* ΦΡ. (α) ***από παιδί*** από την παιδική ηλικία: *τον ξέρω ~· μαζί μεγαλώσαμε* || *~ μπήκα στη βιοπάλη* ΣΥΝ. εξ απαλών ονύχων (β) ***παιδί-θαύμα*** το μικρής ηλικίας άτομο που είναι προικισμένο με εξαιρετικό ταλέντο, με ικανότητες εξαιρετικά ασυνήθιστες για την ηλικία του: *ο Μότσαρτ υπήρξε ~· σε ηλικία 5 ετών έγραφε μενουέτα και σε ηλικία 13 ετών συνέθετε όπερες* (γ) ***το τρομερό παιδί*** το συνήθ. νεαρής ηλικίας άτομο που ξεχωρίζει στον χώρο του για το έντονα δημιουργικό, ανανεωτικό πνεύμα του: *η Φρ. Σαγκάν χαρακτηρίστηκε ~ τής γαλλικής λογοτεχνίας* (δ) (σκωπτ.) ***η ώρα τού παιδιού*** η δραστηριότητα που δεν παίρνει κανείς στα σοβαρά, η κατάσταση στην οποία κυριαρχεί η παιγνιώδης διάθεση: (κυρ. στο σχολείο) *όταν ο καθηγητής δεν επιβάλλεται στην τάξη, το μάθημα γίνεται ~* (ε) ***παιδί τού δρόμου*** το αλητάκι (στ) ***παιδιά των φαναριών*** νεαρής ηλικίας άτομα που επαιτούν από οδηγούς οχημάτων γύρω από τα φανάρια των δρόμων **4.** νεαρό άτομο, ως προς το πόσο εμφανίσιμο και ερωτικά ελκυστικό είναι: *ωραίο ~ ο Στέλιος / η Άννα* **5.** ο γόνος, ο γυιος ή η κόρη (κάποιου): *η περιουσία του θα μείνει στα ~ του* || *το ~ μου είναι δικηγόρος* || *κάνω παιδιά* (τεκνοποιώ, αποκτώ απογόνους) || *περιμένω ~* (είμαι έγκυος) || *ρίχνω το παιδί* βλ. λ. *ρίχνω* || *μεγαλώνω / ανατρέφω τα ~ μου* || *νόθο ~* ΣΥΝ. τέκνο· ΦΡ. (α) ***παιδί τού πατέρα / τής μητέρας*** αυτό που μοιάζει στον πατέρα / στη μητέρα του ως προς την εμφάνιση ή τη συμπεριφορά, που ακολουθεί έντονα, πιστά το πρότυπο ενός γονέα (β) (μειωτ.) ***παιδί τής μαμμάς*** το μαμμόθρεφτο, αυτό που έχει προσκολληθεί στη μητρική προστασία (γ) (παροιμ.) ***τού παιδιού μου το παιδί είναι δυο φορές παιδί μου*** για την αδυναμία που δείχνουν ο παππούς και η γιαγιά στα εγγόνια τους (δ) (εκφραστ.) ***παιδί τού λαού*** το διακεκριμένο πρόσωπο που έχει λαϊκή καταγωγή, κυρ. αυτό που εκφράζει τον λαό μέσα από το έργο του (π.χ. λαϊκός τραγουδιστής, ηθοποιός που έχει ερμηνεύσει ρόλους, οι οποίοι συγκινούν τον απλό λαό κ.λπ.): *«ταινία με το ~, τον Ν. Ξανθόπουλο»* (εφημ.) (ε) ***χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα*** για περιστάσεις, συνθήκες μεγάλης αναστάτωσης, σύγχυσης (στ) ***κάνε παιδί να δεις καλό!*** σχόλιο γονέα ο οποίος δυσαρεστήθηκε από τη συμπεριφορά τού παιδιού του απέναντί του **6.** (για ζώα) το νεογνό, ο νεοσσός, το μικρό ενός ζώου: *η γάτα θηλάζει τα ~ της* **7.** (παλαιότ.-λαϊκ.) το αγόρι, σε αντιδιαστολή προς το κορίτσι: *απ' την πρώτη του γυναίκα είχε δύο ~ κι ένα κορίτσι* ΣΥΝ. αγόρι **8.** ο απόγονος: *πόσο αισθάνονται οι σημερινοί Έλληνες ~ τού Πλάτωνα και τού Περικλή;* **9.** (μτφ.) (+γεν.) (ως χαρακτηρισμός) το πρόσωπο που έχει διαμορφωθεί υπό την καθημερινή επίδραση συγκεκριμένων παραγόντων, γέννημα θρέμμα (συγκεκριμένης κατάστασης, εποχής): *~ τής Κατοχής / τού Εμφυλίου / τής εποχής του / τού Διαφωτισμού·* ΦΡ. ***παιδιά των λουλουδιών*** βλ. λ. *λουλούδι* **10.** (α) υπάλληλος μικρής ηλικίας, κυρ. για βοηθητικές, δευτερεύουσες εργασίες: *στείλε το ~ στο περίπτερο, να κάνει ψιλά* (β) (ειδικότ.) ο μικρής ηλικίας σερβιτόρος: *~! Φέρε τον λογαριασμό·* (μτφ.) **11.** (α) (συχνά μειωτ.) ο άνθρωπος που παρουσιάζει δείγματα ανωριμότητας, συμπεριφοράς που δεν ταιριάζουν σε ενήλικο: *Μη γίνεσαι ~! Άσε τα πείσματα και σκέψου λογικά!* (β) (χαϊδευτ.) ο ενήλικος που παρουσιάζει χαριτωμένα χαρακτηριστικά τής παιδικής ηλικίας (π.χ. αθωότητα, ζωντάνια, χάρη κ.λπ.): *κατά βάθος είναι ένα μεγάλο ~·* ΦΡ. ***ξαναγίνομαι παιδί*** ξαναγυρίζω στην παιδική μου ηλικία ή συμπεριφέρομαι σαν παιδί ή χαίρομαι με παιδικά πράγματα: *«τα καταστήματα παιδικών και νεανικών ειδών είναι τόσο πλούσια σε είδη, σχέδια και φαντασία, που πολύ ενήλικοι θέλουν να ξαναγίνουν παιδιά ή να αποκτήσουν παιδιά για να τους τα αγοράσουν»* (εφημ.) || *όταν παρακολουθεί ποδόσφαιρο ξαναγίνεται παιδί* **12.** (κλητ. ***παιδιά***) (α) (ως οικεία προσφώνηση σε παρέα, σε ομάδα προσώπων): *~, σας φέρνω νέα!* || *βρε, καλώς τα ~!* (β) (για να αναφερθεί κανείς σε ομάδα οικείων προσώπων): *–Είχες καθόλου νέα απ' τα ~;* (π.χ. τον Χρίστο και την Ελένη)· *–Ναι, συνεχίζουν το γαμήλιο ταξίδι τους* || *χαιρετισμούς στα ~!* ● ΦΡ. ***παιδί μου / παιδάκι μου*** (ως οικεία προσφώνηση): *τι σου συμβαίνει, ~, και είσαι έτσι;* || *κάτσε, βρε ~, να τα συζητήσουμε!* || *αμάν, βρε παιδάκι μου, ούτε ένα αστείο δεν μπορούμε να κάνουμε;* — (υποκ.) **παιδάκι** (το) [μεσν.] (βλ.λ.), (μεγεθ.) **παίδαρος** (βλ.λ.) κ. **παιδαράς** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος, ανόητος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παιδίον*, υποκ. τού ουσ. *παῖς (ὁ/ἡ)* < **παϝ-ί-δ-ς* < θ. **παϝ-* < *pəu-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *pew- / *pow- «μικρός, λίγος», πβ. σανσκρ. putrá- «γυιος», λατ. puer «γυιος, αγόρι», pau-per «φτωχός», γοτθ. fula «πουλάρι», αγγλ. foal κ.ά. Παράγ. *παιδ-εύω, παίζω* (βλ.λ.), *παίγ-νιο(ν), παίκ-της* κ.ά.].

παΐδι (το) {παϊδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πλευρό ανθρώπου ή ζώου (το οστό και οι σάρκες): *τον κλότσησε και του 'σπασε τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παγίδιον* (με σίγηση τού ενδοφωνητικού -γ-), υποκ. τού αρχ. *παγίς*].

παιδιά (η) {παιδι-ών} (αρχαιοπρ.) **1.** παιχνίδι για ομάδα παιδιών: *αθλητική ~* (αθλοπαιδιά) **2.** το ανάλαφρο, περιπαικτικό αστείο, ο χαριεντισμός· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***χάριν παιδιάς*** για κάτι που λέγεται ως αστείο, προκειμένου να προκαλέσει γέλιο, να φαιδρύνει την ατμόσφαιρα: *ελέχθη ~ και το εξής...* (β) ***εντός / εκτός παιδιάς*** εντός / εκτός παιχνιδιού (κυρ. στα ομαδικά αθλήματα) κατά τη διάρκεια / πέραν τής καθορισμένης διάρκειας ή τού επίσημου χρόνου τού κανονικού παιχνιδιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παίζω* (βλ.λ.)].

παιδιακήσια επίρρ. → παιδιάστικος

παιδιακήσιος, -ια, -ιο → παιδιάστικος

παιδιακίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} *κάνω σαν παιδί, συμπεριφέρομαι με παιδιάστικο τρόπο* ΣΥΝ. παιδιαρίζω.
[ΕΤΥΜ. < *παιδιακήσιος* < *παιδί* + *-άκι* (υποκ.) + *-ίζω*, ίσως κατά το *παιδιαρίζω*].

παιδιακίστικα επίρρ. → παιδιάστικος

παιδιακίστικος, -η, -ο → παιδιάστικος

παιδιαρίζω ρ. αμετβ. {παιδιάρισα} (για ενηλίκους) υιοθετώ συνήθειες, συμπεριφορά παιδιού, έχω παιδιάστικες εκδηλώσεις αταίριαστες με την ηλικία μου ΣΥΝ. παιδιακίζω.
[ΕΤΥΜ. < *παιδί* + *-(αρ)ίζω*, πβ. *σαχλαμαρίζω, σαλιαρίζω*].

παιδιαρίσματα (τα) {παιδιαρισμάτων} εκδηλώσεις που ταιριάζουν ή δικαιολογούνται μόνο σε παιδί, παιδαριώδεις πράξεις: *άσε τα ~ και σοβαρέψου!*

παιδιάστικος, -η, -ο αυτός που δεν ταιριάζει στη συμπεριφορά ώριμου ενηλίκου, που δικαιολογείται μόνο σε παιδί: *~ καμώματα / φόβοι / δικαιολογίες* ΣΥΝ. παιδικός. Επίσης **παιδιακήσιος, -ια, -ιο** κ. **παιδιακίστικος, -η, -ο.** — **παιδιάστικα** κ. **παιδιακήσια** κ. **παιδιακίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παιδίστικος*, κατά τα ρ. σε *-ιάζω*].

παιδιατρική (η) [1888] ΙΑΤΡ. ο ιατρικός κλάδος που ασχολείται με την ανάπτυξη, τη φροντίδα και τις ασθένειες (διάγνωση, πρόληψη, θεραπεία) βρεφών και παιδιών (ώς το 14ο έτος τής ηλικίας τους). — **παιδιατρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédiatrie].

παιδίατρος (ο/η) [1886] {παιδιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός ειδικευμένος στην παιδιατρική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδοντίατρος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédiatre].

παιδικάτα (τα) (καθημ.) η παιδική ηλικία (κάποιου): *στα ~ του έτρεχε στις αλάνες κι έπαιζε μπάλα.*
[ΕΤΥΜ. < *παιδικός*, πβ. κ. *μικράτα, νιάτα*].

παιδικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το παιδί: *~ ηλικία / ανάπτυξη / συνήθεια / θέατρο / γιορτή / λογοτεχνία / τροφή / εργασία / βιβλίο / ταινία / παιχνίδι / ρούχο / φίλος* || *~ αρρώστια* (που εμφανίζεται συνήθ. από την εμβρυϊκή ώς την εφηβική ηλικία) || *θυμήθηκε τα ~ μας χρόνια, πόσο ανέμελα ήταν!* || *στο βιβλίο του ξαναγυρίζει στην εποχή τής ~ αθωότητας* || *~ δικαστήρια* (για την εκδίκαση υποθέσεων ανηλίκων)· ΦΡ. (α) ***παιδικός σταθμός*** δημόσιο ή ιδιωτικό ίδρυμα που αναλαμβάνει με ειδικευμένο προσωπικό την καθημερινή διατροφή, διαπαιδαγώγηση, ψυχαγωγία μικρών παιδιών (βρεφών και νηπίων) (β) ***παιδική χαρά*** (i) ειδικά διαμορφωμένη περιοχή για το υπαίθριο παιχνίδι των παιδιών με ανάλογο εξοπλισμό, π.χ. κούνιες, τσουλήθρες κ.λπ. (ii) (μτφ.) ο χώρος από τον οποίο απουσιάζει η τάξη, όπου ο καθένας κάνει ό,τι θέλει: *κατάντησαν το γραφείο ~!* **2.** (μτφ.) εξαιρετικά απλός, εύκολος: *είχε ~ απορίες* || *δείχνει ~ αφέλεια ώρες-ώρες* ΣΥΝ. απλοϊκός, παιδιάστικος. — **παιδικά** επίρρ.

παιδικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.} σύνολο χαρακτηριστικών που ταιριάζουν σε παιδί, κυρ. η αθωότητα: *το πρόσωπό της είχε μια ~, που δεν συμβάδιζε με την ηλικία της.*

παιδιόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από την παιδική ηλικία, από μικρό παιδί ήδη: *επέδειξε ~ έντονη κλίση στις τέχνες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παιδίον* + *-θεν* (βλ.λ.)].

παιδίσκη (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) η νεαρής ηλικίας γυναίκα, το μικρό κορίτσι: *αθώα ~* ΣΥΝ. κορασίδα, παιδούλα.

παιδισμός (ο) η παθολογική διατήρηση σε ενήλικα άτομα ψυχοσωματικών χαρακτηριστικών τής παιδικής ηλικίας με αντίστοιχη απουσία των χαρακτηριστικών ενηλίκου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. infantilisme].

παιδο- κ. **παιδό-** κ. **παιδ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με παιδί: *παιδο-κόμος, παιδό-τοπος, παιδο-χειρουργός, παιδ-αγωγός.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. τού αρχ. ουσ. *παῖς, παιδ-ός* (λ.χ. *παιδο-κτόνος, παιδο-νόμος, παιδό-φιλος, παιδ-αγωγός*), ενώ εμφανίζεται και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. péd-iatre)].

παιδοβούβαλος (ο) ως χαρακτηρισμός για πολύ χοντρό παιδί ή χοντρό και μαλθακό άντρα. Επίσης **παιδοβούβαλο** (το).

παιδόγγονα (τα) [μεσν.] (λαϊκ.) παιδιά και εγγόνια μαζί.

παιδογένεση (η) [1889] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η αναπαραγωγή από ζώα που βρίσκονται σε στάδιο προνύμφης ή γενικά σε πολύ πρώιμο στάδιο ανάπτυξης ΣΥΝ. παιδογονία (βλ. κ. λ. *νεοτενία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédogenèse].

παιδογονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η γέννηση παιδιών **2.** η παιδογένεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παιδο-* + *-γονία* < *γόνος*].

παιδοδοντίατρος (ο/η) {-ου κ. -άτρου | -ων κ. -άτρων, -ους κ. -άτρους} οδοντίατρος ειδικευμένος στην πρόληψη και αντιμετώπιση των οδοντιατρικών προβλημάτων των παιδιών. — **παιδοδοντιατρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paedodontist].

παιδοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η ανατροφή και η περιποίηση μικρών παιδιών. — **παιδοκομικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παιδο-* + *-κομία* < *κομῶ* «περιποιούμαι, φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

παιδοκόμας (ο/η) [μτγν.] το πρόσωπο που ασχολείται με την παιδοκομία.

παιδοκομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {παιδοκομείς... | παιδοκόμησα} ασχολούμαι με την ανατροφή και την περιποίηση μικρών παιδιών.

παιδοκτονία (η) [μτγν.] {παιδοκτονιών} **1.** ο φόνος παιδιού από τον γονέα του **2.** ΝΟΜ. έγκλημα το οποίο διαπράττει η μητέρα μόνον (ιδιαίτερο έγκλημα) που με πρόθεση σκοτώνει το παιδί της κατά τον τοκετό ή και μετά τον τοκετό, αλλά ενώ εξακολουθούσε η διατάραξη τού οργανισμού της από τον τοκετό, και το οποίο ο νόμος τιμωρεί

ηπιότερα από την απλή ανθρωποκτονία.

παιδοκτόνος (ο/η) το πρόσωπο που έχει διαπράξει παιδοκτονία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παιδο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

παιδολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής παιδαγωγικής που μελετά την ψυχοσωματική ανάπτυξη και εξέλιξη των παιδιών. — **παιδολόγος** (ο/η) [1886], **παιδολογικός, -ή, -ό** [1894].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédologie].

παιδολόι κ. **παιδολόγι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-περιληπτ.) πλήθος παιδιών: *το ~ τής γειτονιάς* ΣΥΝ. παιδομάνι, μαρίδα.
[ΕΤΥΜ. < *παιδο-* + *-λό(γ)ι* < *λέγω*, με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

παιδομάζωμα (το) [μεσν.] {παιδομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} (κατά την Τουρκοκρατία) η αρπαγή παιδιών χριστιανικών οικογενειών, με σκοπό τον εξισλαμισμό τους και την κατάταξή τους μετά την ενηλικίωση στα τάγματα γενιτσάρων.

παιδομάνι (το) {χωρ. γεν.} πλήθος παιδιών ΣΥΝ. παιδολόι.
[ΕΤΥΜ. < *παιδο-* + *-μάνι* (βλ.λ.)].

παιδομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής πειραματικής παιδαγωγικής, που έχει ως αντικείμενο μελέτης τη μέτρηση των σωματικών οργάνων και των ψυχοσωματικών και πνευματικών ικανοτήτων των παιδιών (*σωματομετρία* κ. *ψυχομετρία* αντίστοιχα). — **παιδομετρικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédométrie].

παιδομορφισμός (ο) μορφή σωματικής δυσπλασίας ενηλίκου, η οποία συνίσταται στη μη φυσιολογική διατήρηση παιδικών σωματικών γνωρισμάτων ΣΥΝ. παιδισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paedomorphism].

παιδονόμος (ο/η) [αρχ.] (παλαιότ.) το πρόσωπο που φροντίζει για την τήρηση τής τάξης και την ορθή συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο και στο εξωσχολικό περιβάλλον. — **παιδονομία** (η) [αρχ.], **παιδονομικός, -ή, -ό** [1890].

παιδόπουλο (το) (λαϊκ.) το μικρό παιδί.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παιδόπουλον* < *παιδο-* + *-πουλον* (βλ.λ.)].

παιδότοπος (ο) {-ου κ. -όπου | -ων κ. -όπων, -ους κ. -όπους} υπαίθριος χώρος ειδικά διαμορφωμένος, ώστε να μπορούν να παίξουν και να ψυχαγωγηθούν παιδιά ΣΥΝ. παιδική χαρά.

παιδοτρίβης (ο) {κλητ. παιδοτρίβα | παιδοτριβών} (στην αρχαία Ελλάδα) εκπαιδευτής που δίδασκε στα παιδιά πάλη και άλλες γυμναστικές ασκήσεις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παῖς, παιδός* + *-τρίβης* < *τρίβω*].

παιδούλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) το μικρό κορίτσι ΣΥΝ. κοριτσόπουλο, (λόγ.) παιδίσκη.

παιδοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η παιδεραστία. — **παιδόφιλος** (ο) [μτγν.], **παιδοφιλικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paedophilia]

παιδοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο τις επεμβάσεις σε παιδιά. — **παιδοχειρουργός** (ο/η), **παιδοχειρουργικός, -ή, -ό**.

παιδοψυχιατρική (η) ο κλάδος τής ψυχιατρικής που έχει ως αντικείμενο τις ψυχικές ασθένειες των παιδιών. — **παιδοψυχίατρος** (ο/η), **παιδοψυχιατρικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédopsychiatrie].

παιδοψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής ψυχολογίας που έχει ως αντικείμενο τα ψυχικά φαινόμενα τής παιδικής ηλικίας. — **παιδοψυχολόγος** (ο/η), **παιδοψυχολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pédopsychologie].

παιζογελώ ρ. αμετβ. {παιζογελάς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) **1.** παίζω και γελώ συγχρόνως **2.** κάνω πειράγματα σε κάποιον.

παίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπαιξα, παίχ-θηκα (καθημ. -τηκα), παιγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ασχολούμαι με (συγκεκριμένο παιχνίδι): *~ σκάκι / τάβλι / κυνηγητό* || *τα παιδιά παίζουν κλέφτες και αστυνόμους* || *το παιδί παίζει τη σβούρα του* (αντί *παίζει με τη σβούρα*) || (μεσοπαθ.) *πώς παίζεται αυτό το παιχνίδι;* ΦΡ. (α) ***παίζω το παιχνίδι (κάποιου)*** εξυπηρετώ με τις ενέργειές μου τα συμφέροντα (κάποιου): *όποιος δεν εκφράσει ανοιχτά την υποστήριξή του στην κυβέρνηση, παίζει το παιχνίδι τής αντιπολίτευσης* (β) ***παίζω άσχημο παιχνίδι (σε κάποιον)*** (i) εξαπατώ (κάποιον) παραπλανώντας ή παγιδεύοντάς τον: *του έπαιξαν άσχημο παιχνίδι και του έφαγαν όλη την περιουσία* (ii) οδηγώ (κάποιον) στην καταστροφή: *η μοίρα τής έπαιξε άσχημο παιχνίδι και μέσα σε μία νύχτα έχασε όλα όσα απέκτησε με κόπους τόσα χρόνια* (γ) ***παίζω (σκοτεινά, βρόμικα, ύποπτα κ.τ.ό.) παιχνίδια (στην πλάτη / εις βάρος κάποιου)*** δολοπλοκώ, μηχανορραφώ, ενεργώ κρυφά μαζί με άλλους εις βάρος κάποιου: *μερικοί ασυνείδητοι παραγωγοί παίζουν βρόμικα παιχνίδια στην πλάτη των ανύποπτων καταναλωτών* || *κάποιοι έπαιξαν σκοτεινά παιχνίδια εις βάρος τού εθνικού μας νομίσματος* (δ) ***παίζω (κάτι / κάποιον) στα δάχτυλα*** γνωρίζω (κάτι/κάποιον) πάρα πολύ καλά, χειρίζομαι (κάτι) με άνεση ή έχω (κάποιον) τού χεριού μου, τον κάνω ό,τι θέλω : *τον κώδικα Μορς τον ~* || *τη φυσική την ~* (ε) ***παίζω ξύλο / μπουνιές / σφαλιάρες κ.λπ. με (κάποιον)*** (i) δέρνομαι, έρχομαι σε συμπλοκή: *μπορεί να είμαστε φίλοι, αλλά παίζουμε ξύλο πολλές φορές* (ii) (μτφ.-οικ.) έχω μεγάλη οικειότητα με (κάποιον): *είναι φιλαράκι μου, παίζουμε σφαλιάρες μαζί* (στ) ***τις παίζω (σε κάποιον)*** δέρνω, ξυλοκοπώ (κάποιον): *δεν καθόταν φρόνιμα, του τις έπαιξε, λοιπόν, η μάννα του και ησύχασε* (ζ) (!-λαϊκ.) ***παίζω το πουλί μου / την παίζω*** (i) αυνανίζομαι (ii) χάνω τον χρόνο μου, χρονοτριβώ (η) ***παίζουμε τις κουμπάρες*** βλ. λ. *κουμπάρα* (θ) ***παίζουμε την κολοκυθιά*** βλ. λ. *κολοκυθιά* **2.** (κυρ. στη γλώσσα των παιδιών, ~ κάποιον) δέχομαι (κάποιον) στο παιχνίδι ως συμπαίκτη: *τα άλλα παιδιά δεν τον παίζουν, γιατί είναι ζαβολιάρης* **3.** ασχολούμαι με (συγκεκριμένο αγώνισμα, άθλημα): *~ ποδόσφαιρο / τένις / μπάσκετ* **4.** (α) ασχολούμαι με, συμμετέχω σε (τυχερό παιχνίδι): *~ χαρτιά / πρέφα / πόκερ / ΠΡΟ-ΠΟ* (β) βάζω (συγκεκριμένο ποσό ή αντικείμενο που κατέχω) ως στοίχημα συμμετέχοντας σε τυχερό παιχνίδι: *κάθε μέρα παίζονται μεγάλα ποσά στο καζίνο* || (μτφ.) *~ τη ζωή μου / το κεφάλι μου κορώνα-γράμματα* (ρισκάρω)· ΦΡ. (μτφ.) ***τα παίζω όλα για όλα*** ριψοκινδυνεύω τα πάντα (γ) χρησιμοποιώ (τραπουλόχαρτο που έχω) κατά τη διάρκεια τού παιχνιδιού: *δεν έπρεπε να παίξεις τώρα τον ρήγα σου*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***παίζω το τελευταίο μου χαρτί*** βλ. λ. *χαρτί* (β) ***παίζω με ανοιχτά χαρτιά*** βλ. λ. *ανοιχτός* (γ) ***παίζω διπλό παιχνίδι*** ή ***παίζω σε δύο / διπλό ταμπλό*** (i) μεταξύ δύο πλευρών, αντιπάλων ή με αντίθετα συμφέροντα, υποστηρίζω (ή προσποιούμαι ότι υποστηρίζω) πότε τον έναν και πότε τον άλλον και συνήθ. τους το κρύβω (ii) έχω συγχρόνως δύο ερωτικούς συντρόφους, συχνά χωρίς να το γνωρίζουν ΣΥΝ. το έχω δίπορτο ● **5.** ερμηνεύω (συγκεκριμένο ρόλο): *πολλοί μεγάλοι ηθοποιοί έχουν παίξει τον ρόλο τού Οιδίποδα / τον Οιδίποδα* || *στον κινηματογράφο έπαιζε συνήθως τον κακό*· ΦΡ. (α) ***παίζω ρόλο*** (i) (σε κάτι) επιδρώ, συμβάλλω (σε κάτι): *το μορφωτικό επίπεδο των γονέων παίζει σπουδαίο ρόλο στην ανατροφή των παιδιών* || *σ' αυτή την υπόθεση, απ' ό,τι ξέρω, έπαιξες κι εσύ κάποιον ρόλο* (ii) (τριτοπρόσ.) έχει σημασία: *στις επαγγελματικές σχέσεις παίζει ρόλο το πώς θα μιλήσεις, πώς θα ντυθείς...* || *δεν παίζει ρόλο το τι λες, αλλά πώς το λες* (β) (μτφ.) ***παίζω θέατρο*** βλ. λ. *θέατρο* **6.** παριστάνω, υποκρίνομαι, προσποιούμαι: *μας παίζει τον ωραίο* ΣΥΝ. καμώνομαι· ΦΡ. (αργκό) ***το παίζω*** συμπεριφέρομαι σαν, παριστάνω: *~ διανοούμενος / γκόμενος / λεφτάς* || (με έκφραση ενόχλησης ή ειρων.) *δηλαδή, εσύ τώρα* ***πώς μας το παίζεις;*** (τι μας παριστάνεις;) **7.** (α) (για τηλεόραση, κινηματογράφο) προβάλλω: *οι κινηματογράφοι παίζουν το «Αντεργκράουντ» τού Κουστουρίτσα* || *τι παίζει σήμερα η τηλεόραση;* (β) (καταχρ. για θέατρο) φιλοξενώ (συγκεκριμένο έργο) στη σκηνή μου: *το Εθνικό Θέατρο παίζει συχνά ελληνικά έργα* ΣΥΝ. ανεβάζω **8.** (α) ερμηνεύω, εκτελώ (μουσική σύνθεση): *~ τον εθνικό ύμνο* || *η ορχήστρα μας θα παίξει κομμάτια ελαφράς μουσικής* || *~ ένα τραγούδι στο πιάνο* (β) (συνεκδ.) ερμηνεύω, εκτελώ μουσική σύνθεση (συγκεκριμένου μουσικού είδους ή συνθέτη): *αυτή η ορχήστρα παίζει μόνο κλασική μουσική* || *~ Μπετόβεν / Λιστ* **9.** χειρίζομαι (μουσικό όργανο), ώστε να παράγεται μουσικός ήχος: *~ βιολί / πιάνο / ούτι*· ΦΡ. (μτφ.) ***η κοιλιά μου παίζει ταμπούρλο*** πεινάω πάρα πολύ ♦ (αμετβ.) **10.** ενεργώ χωρίς συγκεκριμένο σκοπό, αλλά με σκοπό την ευχαρίστηση, τη διασκέδαση: *τα παιδιά παίζουν στον κήπο* || *~ με τις κούκλες μου* || *~ με τους φίλους μου*· ΦΡ. (α) ***δεν παίζω!*** (i) λέγεται από παιδιά, όταν διαμαρτύρονται, επειδή αισθάνονται ότι αδικούνται στο παιχνίδι: *Α, ~! Είπαμε να μην κάνουμε ζαβολιές!* (ii) (σκωπτ.) για να δηλωθεί δυσαρέσκεια, για να εκφραστεί διαμαρτυρία με παιγνιώδη διάθεση: *~! Αλλιώς τα συμφωνήσαμε, αλλιώς μου τα λες τώρα!* (iii) (προειδοποιητικά) δεν αστειεύομαι: *Για πρόσεξε πώς μου μιλάς! Εγώ ~!* **11.** (*~ με κάτι*) χρησιμοποιώ (κάτι) σαν παιχνίδι, χρησιμοποιώ (κάτι) με σκοπό άλλον από αυτόν για τον οποίο προορίζεται: *~ αμήχανα με τα κουμπιά τού σακακιού μου*· ΦΡ. (α) ***παίζω με τις λέξεις*** αξιοποιώ τις ομοιότητες ή τις διαφορές (υπαρκτές ή ανύπαρκτες) μεταξύ λέξεων: (i) για υφολογικούς ή χιουμοριστικούς σκοπούς (ii) (επίσης ***παίζω με τα λόγια***) για να αποφύγω να μιλήσω ξεκάθαρα ή να δυσκολέψω τον συνομιλητή μου: *Με τις λέξεις θα παίζουμε τώρα; Αφού καταλαβαίνεις πολύ καλά τι θέλω να πω* (β) ***παίζω (με κάποιον) όπως η γάτα με το ποντίκι*** επιφέρω μικρά πλήγματα εις βάρος (κάποιου) από θέση ισχύος, χωρίς να του δίνω το τελειωτικό χτύπημα, για να παρατείνω την αγωνία του (γ) ***παίζω με τα νεύρα (κάποιου)*** διασκεδάζω εκνευρίζοντας (κάποιον) (δ) ***παίζω με τον πόνο (κάποιου)*** λέω κάτι που ενοχλεί κάποιον άλλον, θίγω το αδύνατο σημείο του είτε εσκεμμένα είτε χωρίς να το θέλω: *μην παίζεις με τον πόνο του μιλώντας γι' αυτήν, αφού ξέρεις ότι την αγαπάει ακόμα* (ε) ***παίζω με τη φωτιά*** ριψοκινδυνεύω, ενεργώ χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν συγκεκριμένο κίνδυνο: *όποιος αναμειγνύεται σε αυτά τα πράγματα παίζει με τη φωτιά* (στ) ***παίζω εν ου παικτοίς*** (*παίζω ἐν οὐ παικτοῖς*, Ιωάνν. Χρυσ. *Ὁμιλίαι* 31, 5) (αρχαιοπρ.) παίζω με πράγματα με τα οποία δεν μπορεί να παίζει κανείς, αντιμετωπίζω με επιπολαιότητα ή χωρίς την πρέπουσα σοβαρότητα κάτι που απαιτεί σοβαρή αντιμετώπιση· (καταχρ.) ***εν ου παικτοίς*** (ως χαρακτηρισμός) αυτός με τον οποίο δεν πρέπει να παίζει κανείς: *«αν οι πολιτικές ηγεσίες συμφωνήσουν ότι η εξωτερική πολιτική είναι ~ και την εξαιρέσουν από το γήπεδο των κομματικών, προσωπικών ανταγωνισμών...»* (εφημ.) (ζ) ***παίζω με τα αισθήματα (κάποιου)*** βλ. λ. *αίσθημα* **12.** φέρομαι επιπόλαια, χωρίς σοβαρότητα: *μην παίζεις μαζί μου!* || *Τι* (νομίζεις); *Παίζουμε; Εδώ κάνουμε επαγγελματική δουλειά!* ΦΡ. (α) ***όχι, παίζουμε!*** (θριαμβευτικά) για να εκφραστεί η ικανοποίηση κάποιου για επίδοση, επιτυχία του κ.λπ.: *–Λοιπόν, είσαι καταπληκτικός! Δεν περίμενα να το φτειάξεις τόσο γρήγορα! –~!* (β) ***παίξε-γέλασε*** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που δεν χρειάζεται να το παίρνει κανείς στα σοβαρά· συνήθ. αρνητ.: *αυτή η σχολή δεν είναι ~· πρέπει να διαβάζεις πολύ!* || *εδώ είναι Βαλκάνια, δεν είναι ~* (γ) ***τα παιδιά παίζει*** (τα παιδιά παίζουν· στερεότυπο παράδειγμα των σχολικών βιβλίων για την αττική σύνταξη) (ειρων.) για κάποιον/κάποιους που δεν φέρονται σοβαρά, όπως αρμόζει στην ηλικία τους: *–Τι κάνουν οι φίλοι σου; –Δεν εννοούν να σοβαρευτούν· ~* **13.** (α) αγωνίζομαι σε αθλητικό παιχνίδι: *την Κυριακή ο Ο.Φ.Η. παίζει εκτός έδρας με τον Πανιώνιο* (β) αγωνίζομαι: *έπαιξαν με μυαλό και πάθος και νίκησαν* || *ο παίκτης αυτός θα παίζει από φέτος στο καλύτερο πρωτάθλημα τής Ευρώπης* **14.** λαμβάνω μέρος σε τυχερά παιχνίδια: *– στον ιππόδρομο* || *κάθε άνθρωπος με τις αδυναμίες του· άλλος πίνει, άλλος καπνίζει, άλλος παίζει...*· ΦΡ. ***παίζω στο χρηματιστήριο*** αγοράζω και πουλώ συστηματικά μετοχές **15.** (α) (μτφ.-οικ.

τριτοπρόσ. **παίζει, παίζουν** (κάποιος/κάτι) βρίσκεται στο προσκήνιο, στην επικαιρότητα, (κάποιοι) μιλούν για (κάποιον/κάτι): *το όνομά του παίζει πολύ τον τελευταίο καιρό στα σενάρια για τη διαδοχή τού αρχηγού τού κόμματος* (ακούγεται ως πιθανή λύση) (β) έχω σοβαρές πιθανότητες για κάτι: *«ως τόπος διεξαγωγής τής προετοιμασίας των κωπηλατών, εκτός από τα Γιάννενα, παίζει και η λίμνη Καϊάφα στην Ηλεία»* (εφημ.) **16.** κινούμαι ή δίνω την οπτική εντύπωση ότι κινούμαι ακανόνιστα και με συνεχείς εναλλαγές: *η φλόγα τού κεριού παίζει (τρεμοπαίζει)*· ΦΡ. **παίζει το μάτι μου** (i) τρεμοπαίζει το βλέφαρό μου από νευρική σύσπαση (βλ. κ. λ. *μάτι*) (ii) κοιτάζω γύρω μου τους άλλους με ερωτικό ενδιαφέρον: *αν και παντρεμένος, παίζει το μάτι του* **17.** (μτφ.) αυξομειώνομαι, παρουσιάζω διακυμάνσεις: *οι τιμές των μετοχών παίζουν στο χρηματιστήριο* ● **18** (για μηχανήματα που παράγουν ήχο ή εικόνα) λειτουργώ: *τι έπαθε το κασετόφωνο / η τηλεόραση και δεν παίζει;* ● ΦΡ. (αργκό) (α) **τα παίζω** (i) τρομοκρατούμαι: *τα 'παιξαν, όταν είδαν τους αστυνομικούς να έρχονται προς το μέρος τους* (ii) εξαντλούμαι: *τα 'χω παίξει· δεν αντέχω άλλο* (iii) (για μηχάνημα) χαλώ, παύω να λειτουργώ: *ο εκτυπωτής λειτουργούσε αδιάκοπα για πολλές ώρες, ώσπου στο τέλος τα 'παιξε* (β) **δεν παίζομαι** είμαι ασυναγώνιστος, δεν μπορεί να με νικήσει κανείς: *δεν παίζεται στο μπιλιάρδο*· (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. **παίζεται**) **19.** κρίνεται η τύχη (κάποιου): *στις εξετάσεις αυτές ~ το επαγγελματικό τους μέλλον* ΣΥΝ. διακυβεύεται **20.** δεν είναι σίγουρο: *δεν ξέρω αν θα φύγουμε αύριο· ~ ακόμα* **21.** (κάτι) συμβαίνει, (κάτι) γίνεται: *κάτι ~ εδώ και έναν μήνα με την πώληση αυτής τής επιχείρησης, αλλά κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τι!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παίδ-jω < παῖς, παιδός (βλ. κ. παιδί). Εκτός τής σημερινής βασικής σημ. (που είναι και η αρχική), η λ. σήμαινε επίσης «χορεύω» (πβ. επιγραφή Διπύλου: *ὅς νυν ὀρχηστῶν ἀταλότατα παίζει*), όπως απαντά και στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (Π.Δ. Ἔξοδος 32, 6: *ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν παίζειν*)].

παίκτης [μτγν.] κ. (καθημ.) **παίχτης** (ο) {παικτών}, **παίκτρια** κ. (καθημ.) **παίχτρια** (η) {παικτριών} **1.** το πρόσωπο που συμμετέχει σε παιχνίδι (αθλητικό, τυχερό ή ψυχαγωγικό): *ο καλύτερος ~ τής ομάδας || αμυντικός / επιθετικός ~ || αναπληρωματικός ~ ||* (σε χαρτοπαίγνιο) *μοιράζουμε 6 φύλλα σε κάθε ~* **2.** το πρόσωπο που παίζει συστηματικώς τυχερά παιχνίδια: *επαγγελματίας ~ ρουλέτας* ΣΥΝ. τζογαδόρος **3.** (σπάν.-γενικότ.) οργανοπαίκτης: *~ μουσικού οργάνου.* — (υποκ.) **παιχτάκι** (το), (μεγεθ.) **παιχταράς** (ο).

παικτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να γίνει αντικείμενο παιγνιδιού· μόνο στη ΦΡ. **παίζω εν ου παικτοίς** βλ. λ. *παίζω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παικ-τός* (ρηματ. επίθ.) < αρχ. *παίζω*].

παινάδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το γνώρισμα, η ιδιότητα που αξίζει να επαινεθεί ΣΥΝ. αρετή, προτέρημα, χάρισμα ΑΝΤ. ψεγάδι.
[ΕΤΥΜ. < *παινώ* + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. *μοιρ-άδι, ψεγ-άδι*].

παινεσιάρης, -α, -ικο {παινεσιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που παινεύει συχνά τον εαυτό του, που περιαυτολογεί ΣΥΝ. καυχησιάρης.
[ΕΤΥΜ. < *παινεσιά* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *καυχησ-ιάρης*].

παινεύω ρ. μετβ. {παίν-εσα κ. -εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) **1.** επαινώ **2.** (μεσοπαθ. **παινεύομαι**) περιαυτολογώ: *να μην / δεν θέλω να το παινευτώ, αλλά είμαι ο καλύτερος στο είδος μου* **3.** (η μτχ. **παινεμένος, -η, -ο**) αυτός που επαινείται συχνά, που έχει φήμη ΣΥΝ. φημισμένος. — **παίνεμα** (το) [μεσν.] κ. **παινεσιά** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παινῶ* (< αρχ. *ἐπαινῶ*), κατά τα ρ. σε *-εύω*].

παινώ ρ. μετβ. → επαινώ

παίξιμο (το) [μεσν.] {παιξίμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** το να παίζει κανείς (κάτι)· (συνήθ.-ειδικότ.) **2.** ο τρόπος με τον οποίο παίζει κανείς: *από το ~ κατάλαβα πως ήταν ο Χιώτης* (από τον τρόπο που έπαιζε μπουζούκι) **3.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύει ένας ηθοποιός τον ρόλο του: *Τι ~! Είναι πραγματικά μεγάλη ηθοποιός* ● **4.** το να κινείται (κάτι) πέρα-δώθε: *το ~ τού ματιού της.*

παίρνω ρ. μετβ. {πήρα (να / θα πάρω), πάρθηκα, παρμένος} **1.** πιάνω και φέρνω κοντά μου: *πήρε το βιβλίο από το τραπέζι και άρχισε να το διαβάζει || πάρε το ξεσκονόπανο και ξεσκόνισε λίγο! || ~ το μωρό στην αγκαλιά μου* **2.** κάνω (κάτι/κάποιον) να φύγει από τη θέση του και να βρεθεί κοντά μου: *δεν δουλεύει πια σε αυτή την υπηρεσία· τον πήρε ο πρόεδρος στο γραφείο του*· ΦΡ. (σκωπτ.) (α) **πάρ' τον στον γάμο σου, να σου πει «και τού χρόνου»** για κάποιον που είπε λόγο ακατάλληλο προς την περίσταση (β) (μτφ.) **πάρ' τον έναν και χτύπα τον άλλο** βλ. λ. *άλλος* **3.** λαμβάνω και μεταφέρω (μαζί μου), καλώ (κάποιον) να με ακολουθήσει: *πήρε τον φάκελο μαζί του || θα πάρει μαζί του στην Πάτρα και τον ανιψιό του || θα πάρω εγώ τις βαλίτσες σου*· ΦΡ. (εκφραστ.) (α) **παίρνω τα μπογαλάκια μου / των ομματιών μου / τα μάτια μου** (μεσν. φρ.) φεύγω, εγκαταλείπω (έναν τόπο στον οποίο ήμουν για καιρό) (β) (μτφ.) **παίρνω (κάποιον / κάτι) αμπάριζα** βλ. λ. *αμπάριζα* (γ) **παίρνω (κάποιον) φαλάγγι** βλ. λ. *φαλάγγι* **4.** συναντώ και συνοδεύω ή μεταφέρω (κάποιον κάπου): *θα με πάρει από το αεροδρόμιο η γυναίκα μου με το αυτοκίνητο* **5.** οδηγώ, κάνω (κάποιον) να έρθει μαζί μου, καλώ (κάποιον) να με ακολουθήσει: *τον πήρε στο γραφείο του / παράμερα, για να συζητήσουν ιδιαιτέρως*· ΦΡ. (α) **τον πήραν μέσα** τον έβαλαν φυλακή (β) (μτφ.) **με παίρνει ο διάβολος** καταστρέφομαι: *από τότε που έμπλεξε με το καζίνο, τον πήρε ο διάβολος* (γ) **να σε πάρει (ο διάβολος / η οργή)** (διάολ' ἔπαρέ τον, μεσν. φρ.) υβριστ. σε κάποιον (δ) **να πάρει (ο διάβολος / η οργή)** για να εκφραστεί αγανάκτηση ή απογοήτευση: *~! Ξέχασα τα κλειδιά τού σπιτιού στο γραφείο* **6.** αποσπώ (κάτι) από τη θέση του και το φέρνω κοντά μου, ώστε να το έχω εγώ: *μου πήρε το μολύβι και τώρα δεν έχω να γράψω*· ΦΡ. **παίρνω τα μυαλά (κάποιου)** βλ. λ. *μυαλό* **7.** (μτφ.) αποσπώ από κάποιον (κάτι που με ενδιαφέρει να μάθω): *~ πληροφορίες / αποτυπώματα* (βλ.λ.) || *κρατά το στόμα του κλειστό· δεν του παίρνεις κουβέντα*· ΦΡ. (α) **παίρνω λόγια (από κάποιον)** εκμαιεύω, αποσπώ με πλάγιο τρόπο πληροφορίες (από κάποιον) (β) **παίρνω το αίμα μου πίσω** βλ. λ. *αίμα* **8.** (γενικότ.) αποσπώ, οικειοποιούμαι, κάνω δικό μου (κάτι που δεν μου ανήκε): *το κράτος τούς πήρε τα κτήματα, χωρίς να τους αποζημιώσει*· ΦΡ. **παίρνω ιδέες** υιοθετώ πράγματα που δεν είχα σκεφτεί ο ίδιος βλέποντάς τα αλλού: *η υποψήφια του συνδυασμού είδε την ταινία και πήρε ιδέες για τη δική της προεκλογική εκστρατεία* **9.** κλέβω, αρπάζω: *μου πήραν το πορτοφόλι* **10.** (α) κυριεύω: *πήραν την Πόλη οι Τούρκοι* (β) (οικ.) νικώ, κερδίζω σε παιχνίδι: *μας πήρε όλους στο τάβλι* **11.** (α) αποκτώ: *το πρόσωπό του πήρε ένα περίεργο χρώμα*· ΦΡ. (μτφ.) (α) **παίρνω δύναμη / δυνάμεις** δυναμώνω, ενθαρρύνομαι (β) **παίρνω μορφή** διαμορφώνομαι, αποκτώ ορισμένο σχήμα, ορισμένη μορφή (γ) **παίρνω σάρκα και οστά** βλ. λ. *σάρκα* (δ) **παίρνω κιλά** παχαίνω (ε) **παίρνω χρώμα** βλ. λ. *χρώμα* (β) κληρονομώ: *το κτήμα θα το πάρει ο μεγάλος γυιος και το σπίτι ο μικρός* **12.** αγοράζω ή ενοικιάζω: *~ καινούργιο αυτοκίνητο || πόσα έδωσες για να το πάρεις; || ~ διαμέρισμα || τι δώρο πήρες τής γυναίκας σου;* **13.** μου δίνουν: *τι δώρα πήρες απ' τους γονείς σου; || ~ βραβείο / άδεια / μισθό / υποτροφία / δίπλωμα* ΣΥΝ. δέχομαι· ΦΡ. (α) **παίρνω άφεση** συγχωρούμαι (β) **πάρε-δώσε** (το) οι δοσοληψίες· (γενικότ.) οι σχέσεις: *αποφεύγω να έχω πολλά ~ με τέτοιους ανθρώπους* **14.** λαμβάνω ως αμοιβή, εισπράττω: *~ πολλά λεφτά απ' τη δουλειά μου || πόσα παίρνει την ώρα;* **15.** τρώω ή πίνω (κάτι που μου προσφέρουν): *θα πάρετε ένα γλυκό / ένα λικέρ;* **16.** δέχομαι (κάτι που μου στέλνουν), παραλαμβάνω: *~ ένα γράμμα / ένα δέμα / μια είδηση* **17.** προσλαμβάνω: *~ καινούργιο υπάλληλο* **18.** παντρεύομαι: *ο άντρας που θα πάρω, θέλω να είναι μορφωμένος || ποιος θα βρεθεί να την πάρει, τώρα που γέρασε;* **19.** μετακινώ, απομακρύνω: *πάρε τα παιχνίδια σου απ' το πάτωμα || πάρ' τον από μπροστά μου, να μην τον βλέπω!* **20.** παρασύρω, απομακρύνω βίαια (κάτι) από τη θέση του: *τον πήρε το ρεύμα || το πήραν τα κύματα || ο δυνατός αέρας πήρε τα κεραμίδια από τις στέγες*· ΦΡ. (α) **με πήρε και με σήκωσε** βασανίστηκα, ταλαιπωρήθηκα πολύ (β) **να το πάρει το ποτάμι;** να πω τη λύση; (λέγεται από κάποιον που έχει πει ένα αίνιγμα, όταν ο ερωτώμενος δεν καταφέρνει να το λύσει) **21.** χτυπώ, πετυχαίνω, βρίσκω: *τα σκάγια τον πήραν στο πόδι* **22.** προλαβαίνω: *μας πήρε η νύχτα* **23.** ακολουθώ (δρόμο, πορεία κ.λπ.): *~ τον δρόμο για το χωριό ||* (μτφ.) *~ στραβό δρόμο || «Με τι καρδιά, με τι πνοή [...] πήραμε τη ζωή μας· λάθος. Κι αλλάξαμε ζωή»* (Γ. Σεφέρης)· ΦΡ. (α) **παίρνω δρόμο** βλ. λ. *δρόμος* (β) **δρόμο παίρνω, δρόμο αφήνω** (στερεότυπη φράση στα παραμύθια) ξεκινώ για μεγάλη διαδρομή ή για να πάω γρήγορα κάπου (γ) **παίρνω σβάρνα** βλ. λ. *σβάρνα* (δ) **παίρνω τον ανήφορο** βλ. λ. *ανήφορος* (ε) **παίρνω αποστάσεις** απομακρύνομαι, αποφεύγω να συμφωνήσω ή διαφοροποιούμαι: *ο υπουργός πήρε αποστάσεις από τις θέσεις που εξέφρασε ο πρωθυπουργός* **24.** σε φράσεις που δηλώνουν αναχώρηση και περιπλάνηση κάπου: *~ τους δρόμους || ~ τα βουνά || πήρα τις γειτονιές να ρωτάω γι' αυτόν* **25.** εκλαμβάνω, θεωρώ: *με πήραν για ηλίθιο || δεν ξέρω πώς θα το πάρει· είναι πολύ εύθικτος || μην το πάρεις προσωπικά αυτό που θα πω, μιλάω γενικά*· ΦΡ. (α) **παίρνω (κάτι) βαριά / κατάκαρδα / επί πόνου** στενοχωριέμαι πολύ για (κάτι), στο οποίο αποδίδω πολύ μεγάλη σημασία (β) **παίρνω (κάτι) από την ανάποδη / ανάποδα / στραβά** καταλαβαίνω κάτι με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που ισχύει, παρεξηγώ: *το πήρε ανάποδα αυτό που του είπα και τώρα μου κρατάει μούτρα || να σου πω κάτι προσωπικό, αλλά μην το πάρεις στραβά* **26.** αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω: *~ κάτι κατά γράμμα / τοις μετρητοίς || τον πήρε το μάτι μου να ανεβαίνει τη σκάλα || δεν πήρε τίποτε το αφτί μου*· ΦΡ. **παίρνω είδηση / χαμπάρι / μυρωδιά / πρέφα** αντιλαμβάνομαι, αισθάνομαι: *εδώ έχει βουίξει ο τόπος, αλλά αυτός δεν έχει πάρει είδηση* **27.** εξετάζω: *ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή || ας πάρουμε τώρα την άλλη περίπτωση || ~ (κάτι) ως παράδειγμα* **28.** έχω την ικανότητα να μαθαίνω· κυρ. στη ΦΡ. **δεν (τα) παίρνει τα γράμματα** **29.** χωρώ: *η αίθουσα είναι μεγάλη· παίρνει πολύ κόσμο* **30.** διαρκώ: *θα μας πάρει όλη τη νύχτα· καλύτερα ν' αρχίσουμε αύριο το πρωί* **31.** φθάνω, επαρκώ, είμαι σε θέση, έχω τη δυνατότητα, την ικανότητα ή την άνεση: *πρόσεχε· δεν σε παίρνει να αντιμιλάς στον διευθυντή σου! || δεν μας παίρνει ο καιρός να τα πούμε*· ΦΡ. **όσο δεν παίρνει / ώς εκεί που δεν παίρνει** όσο είναι δυνατόν, όσο γίνεται: *είμαι ανεκτικός ~* ● **32.** αναλαμβάνω: *πήρε αυτός τα βάρη τής οικογένειας, όταν πέθανε ο πατέρας του*· ΦΡ. (α) **παίρνω (κάτι) πάνω μου** βλ. λ. *επάνω* (β) **παίρνω στα χέρια μου (κάτι)** αναλαμβάνω την ευθύνη (για κάτι): *νέοι άνθρωποι πήραν στα χέρια τους τις τύχες τού δήμου* ● **33** (+να) αρχίζω, ξεκινώ: *πήρε να βραδιάζει...* ΣΥΝ. πιάνω **34.** σε φράσεις που δηλώνουν ότι αρχίζει κανείς να έχει συγκεκριμένη στάση ή έκφραση: *~ πόζα / στάση / ύφος / έκφραση* **35.** (αρχίζω να) τραγουδώ με συγκεκριμένο τρόπο (ένα τραγούδι): *δεν πήραμε το τραγούδι σωστά*· ΦΡ. **παίρνω ψηλά τον αμανέ** βλ. λ. *αμανές* **36.** σε φράσεις με ουσιαστικό, όπου το «παίρνω» λειτουργεί ως απολεξικοποιημένο (βλ.λ.) ρήμα: *~ στροφή* (αντί *στρίβω*) || *~ ανάσα* (αντί *ανασαίνω*) || *~ βράση* (αντί *βράζω*) || *~ κρύωμα* (αντί *κρυολογώ*) || *~ απόφαση* (αντί *αποφασίζω*) || *~ τέλος* (αντί *τελειώνω*) **37.** (για μηχανή λήψεως) κινηματογραφώ ή εγγράφω σε βίντεο: *μας παίρνει η κάμερα* **38.** μετρώ (με ειδικό όργανο): *~ την πίεση τού πατέρα μου* **39.** επιδέχομαι: *αυτή η αρρώστια δεν παίρνει γιατρειά*· ΦΡ. **παίρνω από** επιδέχομαι: *δεν παίρνει από λόγια / συμβουλές* **40.** εισάγω στον οργανισμό μου: *πήρες το χάπι σου; || ~ ναρκωτικά* **41.** υφίσταμαι (κάτι δυσάρεστο και ξαφνικό): *πήρα την πρώτη κρυάδα / το πρώτο σοκ || πήρα μια τρομάρα!* **42.** χρησιμοποιώ (μεταφορικό μέσο) σε συγκεκριμένη στιγμή: *~ λεωφορείο / ταξί || όταν έχει πολλή κίνηση, δεν ~ το αυτοκίνητο* ● **43.** καταλαμβάνω, πιάνω: *με πήρε ο ύπνος* (αποκοιμήθηκα) || *με πήραν τα δάκρυα || με πήρε το παράπονο* ● **44.** τηλεφωνώ (σε κάποιον): *θα*

σε πάρω, όταν γυρίσω σπίτι· ΦΡ. **παίρνω (κάποιον) στο τηλέφωνο** τηλεφωνώ σε κάποιον • ΦΡ. (α) **παίρνω θέση** βλ. λ. θέση (β) **παίρνω σειρά** (i) αποκτώ συγκεκριμένη θέση σε σειρά: *οι πτυχιούχοι των καθηγητικών σχολών παίρνουν σειρά για διορισμό* (ii) (μτφ.) ετοιμάζομαι να ακολουθήσω: *ο πρώτος και ο δεύτερος ξεκίνησαν ήδη και παίρνουν σειρά ο τρίτος, ο τέταρτος και ο πέμπτος* (γ) **παίρνω μέρος** (+σε) συμμετέχω: *στον διαγωνισμό παίρνουν μέρος 40 υποψήφιοι* (δ) **παίρνω το μέρος (κάποιου)** υποστηρίζω (κάποιον) (ε) **παίρνω μπρος** βλ. λ. *εμπρός* (στ) **παίρνω (κάποιον) από κοντά / από δίπλα** (i) παρακολουθώ, κατασκοπεύω (κάποιον) (ii) φροντίζω να είμαι συνεχώς κοντά σε (κάποιον) (ζ) **παίρνω (κάποιον) από πίσω** ακολουθώ (κάποιον) κατά πόδας, τον παρακολουθώ: *την πήρε από πίσω για να δει πού θα πάει* || *ένας αδέσποτος σκύλος μας είχε πάρει από πίσω μέχρι το σπίτι* (η) (οικ.) **παίρνω τα πάνω μου** βλ. λ. *επάνω* (θ) **παίρνω φωτιά** βλ. λ. *φωτιά* (ι) **παίρνω αέρα** βλ. λ. *αέρας* (ια) **παίρνω (κάποιον) στο ψιλό / στον μεζέ** κοροϊδεύω, περιγελώ (κάποιον) (ιβ) (αργκό) **τα παίρνω (στο κρανίο)** εκνευρίζομαι, αναστατώνομαι: *τα 'χω πάρει (στο κρανίο) μ' αυτή την κατάσταση* || *τα πήρα κι εγώ μόλις μου μίλησε έτσι και τον κατσάδιασα* (ιγ) (οικ.) **τα παίρνω** χρηματίζομαι, δωροδοκούμαι: *λέγεται ότι οι υπάλληλοι σ' αυτή την υπηρεσία τα παίρνουν!* (ιδ) **τα παίρνω χοντρά** (i) (εμφατ.) χρηματίζομαι (ii) (~ *από κάποιον*) εκμεταλλεύομαι την άγνοια, την ευπιστία ή την καλοσύνη κάποιου και του αποσπώ μεγάλα χρηματικά ποσά: *«πέντε μεγαλοδικηγόροι παραμυθιάζουν φυλακισμένους ότι θα τους στήσουν ευνοϊκές δίκες και τους τα παίρνουν χοντρά!»* (εφημ.) (ιε) **τα παίρνω κάτω από το τραπέζι** χρηματίζομαι, παίρνω κρυφά χρήματα (για αθέμιτο σκοπό), ενώ φαινομενικά όλα έχουν γίνει νόμιμα (ιστ) **πάρ' τα!** λέγεται όταν μουντζώνει κανείς (κάποιον) ΣΥΝ. να, όρσε! (ιζ) (λαϊκ.) **τον παίρνω** (i) (!-για γυναίκα) έρχομαι σε συνουσία, κάνω έρωτα ΣΥΝ. (!) πηδιέμαι (ii) (!-για άνδρα) κάνω παθητικό ομοφυλοφιλικό σεξ ΣΥΝ. (!) πηδιέμαι (iii) αποκοιμιέμαι: *ξάπλωσε και τον πήρα για λίγο* (ιη) **παίρνω ανάποδες** βλ. λ. *ανάποδος* (ιθ) **πάρ' τον κάτω** για την πτώση κάποιου μετά από χτύπημα ή ξαφνική αδιαθεσία: *του δίνει μια και ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολεξικοποιημένα ρήματα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *επαίρνω* < αρχ. *ἐπαίρω* «σηκώνω, υψώνω - παίρνω, αποσπώ» (βλ.λ.) < *ἐπ(ι)-* + *αἴρω*].

παις (ο/η) {παιδ-ός, -α | -ες, -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) το παιδί· σε τυποποιημένες ή παλαιότ. χρήσεις: *Νοσοκομείο Παίδων* || ΑΘΛ. *εθνική ομάδα παίδων και εθνική ομάδα εφήβων* || *«Η Διάπλασις των Παίδων»* (νεανικό λογοτεχνικό περιοδικό τού πρώτου μισού τού 20ού αι.)· ΦΡ. ***ίτε παίδες Ελλήνων*** (*ἴτε, παῖδες Ἑλλήνων*, πβ. Αισχύλ. *Πέρσαι* 402: *ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε*) εμπρός, παιδιά των Ελλήνων, εμπρός Έλληνες **2.** (οικ. ο τ. ***παίδες***) ως προσφώνηση σε φίλους σε παρέα ατόμων: *~, ώρα να φύγουμε!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παῖς, παιδός*, βλ. λ. *παιδί*].

Παΐσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα πατριαρχών, επισκόπων, μοναχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].

παϊτόνι κ. **παετόνι** (το) {παϊτόν-ιού | -ιών} (παλαιότ.) είδος επιβατικής άμαξας με τέσσερεις τροχούς και ένα άλογο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. payton / fayton < γαλλ. phaéton < αρχ. *Φαέθων* (μυθικό πρόσωπο), γυιός τού Ηλίου, που χάθηκε οδηγώντας το άρμα τού πατέρα του].

παιχνίδι κ. (σπάν.) **παιγνίδι** το {παιχνιδ-ιού | -ιών} **1.** οποιαδήποτε ενέργεια δεν έχει συγκεκριμένο πρακτικό σκοπό, αλλά προσφέρει ευχαρίστηση, επειδή είναι διασκεδαστική: *~ με τις κούκλες / με στρατιωτάκια / με τη μπάλα*· ΦΡ. (α) **θεατρικό παιχνίδι** θεατρική δραστηριότητα με παιδαγωγικό σκοπό (β) **παιχνίδια με τις λέξεις** τρόπος υπεκφυγής, λέγοντας ότι δεν εννοεί κάποιος αυτό που οι άλλοι καταλαβαίνουν: *δεν θα κάνουμε τώρα ~: το εννοούσες αυτό ή όχι;* (γ) **ερωτικό παιχνίδι** κάθε πράξη μεταξύ εραστών, η οποία διεγείρει τον ερωτικό πόθο (δ) (μτφ.) **το παιχνίδι τής γάτας με το ποντίκι** η σειρά από μικρά πλήγματα που επιφέρει κανείς από θέση ισχύος εις βάρος αντιπάλου, παρατείνοντας την αγωνία του, χωρίς να φθάνει στο τελειωτικό, όπως όταν η γάτα παίζει με το θήραμά της, πριν το κατασπαράξει **2.** (α) (ειδικότ.) οποιαδήποτε δραστηριότητα πραγματοποιείται σύμφωνα με ορισμένους κανόνες (και ενδεχομένως με συγκεκριμένα αντικείμενα), αποσκοπώντας είτε στη διασκέδαση είτε στην απόκτηση χρημάτων: *γνωστά παιδικά ~ είναι το κρυφτό, το κυνηγητό, η αμπάριζα κ.ά.* || *το σκάκι είναι δύσκολο / απαιτητικό ~* || *βγαίνω απ' το ~* || *ατομικό / ομαδικό / αθλητικό ~* || *τυχερά ~* (βλ. λ. *τυχερός*) (β) μία από τις διαδοχικές φάσεις παιχνιδιού, που η καθεμιά τους υπολογίζεται για το τελικό αποτέλεσμα· παρτίδα: *μου πήρε τρία ~ στο τάβλι / στο κουμκάν* **3.** (συνεκδ.) το αντικείμενο με το οποίο παίζει κανείς (π.χ. σβούρα, στρατιωτάκια κ.ά.): *ακριβό / επιτραπέζιο / μουσικό ~* || *κατάστημα παιχνιδιών* **4.** (ειδικά) ο αθλητικός αγώνας, η αναμέτρηση: *το ~ θα διεξαχθεί σε ουδέτερο γήπεδο* ΣΥΝ. αγώνας, ματς· ΦΡ. ***χάνω το παιχνίδι*** αποτυγχάνω: *αν περιμένουμε να αλλάξουν αυτοί τακτική για να ενεργήσουμε, το χάσαμε το παιχνίδι!* **5.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο παίζει κανείς σε αθλητικό αγώνα: *αποβλήθηκε για αντιαθλητικό ~* || *σκληρό ~* || *το ~ είναι στημένο / σικέ*· ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) ***κάνω παιχνίδι*** παίρνω την πρωτοβουλία των ενεργειών: *άσε τους άλλους και κάνε παιχνίδι μόνος σου* **6.** (μτφ.) η αναμέτρηση **7.** (μειωτ.) οποιαδήποτε μη σοβαρή ενέργεια: *Πρόσεχε, γιατί εγώ δεν κάνω παιχνίδια! Όταν λέω κάτι, το εννοώ!* **8.** ως χαρακτηρισμός για έργο που δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο, η εύκολη υπόθεση: *για έναν πεπειραμένο αυτή η δουλειά είναι ~* || (κ. το υποκ.) *για μένα τέτοιες ασκήσεις είναι παιχνιδάκι* **9.** το σύνολο ποικίλων ενεργειών και χειρισμών, συνήθ. με χαρακτήρα πονηρό: *ύποπτα ~ συμφερόντων παίζονται πίσω απ' τις πλάτες τού λαού* || *το ~ τής διαδοχής* || *του έπαιξε βρόμικο ~* || *οι φαρμακοβιομήχανοι παίζουν χοντρό ~ με τα φάρμακα* || *το ~ τής επικράτησης μεταξύ των δύο αντιπάλων παίζεται στις πλάτες τού λαού* **10.** σειρά ενεργειών που δεν φαίνεται να οδηγούν πουθενά: *με κούρασε αυτό το ~ σχετικά με το ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο* **11.** ανταγωνιστική διαδικασία στην οποία συμμετέχουν πολλοί, οι εξελίξεις σε συγκεκριμένο ζήτημα: *θέτοντας η Μ. Βρετανία θέμα τουρκικής μειονότητας στην Κύπρο το 1955, έβαλε και την Τουρκία στο ~* (στις εξελίξεις για το Κυπριακό)· ΦΡ. **παιχνίδι νεύρων** ανταγωνιστική διαδικασία στην οποία ο καθένας προσπαθεί να πλήξει τον αντίπαλο ψυχολογικά, ώστε να κάνει εσφαλμένη ενέργεια **12.** το να παιχνιδίζει κάτι: *το ~ των χρωμάτων στους πίνακες ενός ζωγράφου.* — (υποκ.) **παιχνιδάκι** (το) (κυρ. σημ. 3, 8).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παιγνίδιον*, υποκ. τού *παίγνιον* / *παίχνιον* (βλ. λ. *παίγνιο*)].

παιχνιδιάρης, -α, -ικο {παιχνιδιάρηδες} **1.** αυτός που του αρέσει να παίζει, που αγαπά τα παιχνίδια και γενικότ. δεν έχει σοβαρή συμπεριφορά **2.** (συνήθ. γυναίκα) που αγαπά τα ερωτικά παιχνίδια, τις ερωτοτροπίες. — **παιχνιδιάρικος**, -η/-ια, -ο, **παιχνιδιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παιγνιδιάρης* < *παιγνίδι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ξεχασι-άρης*].

παιχνιδίζω ρ. αμετβ. {παιχνίδισα} **1.** συμπεριφέρομαι με παιγνιώδη διάθεση: *«η νίκη, αφού παιχνίδισε και με τους δύο, δεν διάλεξε κανέναν»* (εφημ.) **2.** κινούμαι σε διάφορες κατευθύνσεις χωρίς συγκεκριμένο σκοπό: *το φως παιχνίδιζε στο νερό.* — **παιχνίδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παιγνιδίζω* < *παιγνίδι*].

παιχνιδότοπος (ο) χώρος με πολλά παιχνίδια, για να παίζουν τα παιδιά: *σε πολλά σούπερ-μάρκετ υπάρχουν παιχνιδότοποι για τα παιδιά των πελατών.*

παίχτης (ο) ➝ παίκτης

παιωνία (η) {παιωνιών} καλλωπιστικό φυτό με μεγάλα λουλούδια σε χρώμα άσπρο, ροζ ή φούξια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παιών, -ῶνος*, παράλλ. τ. τού *παιάν, -ᾶνος* (βλ.λ.) στη σημ. «θεραπευτής, γιατρός», αφού *Παιάν* / *ΠαιάϜων* ήταν αρχικώς το όνομα ενός θεού προς τον οποίο απευθύνονταν με δυνατές κραυγές για σωτηρία. Το φυτό ονομάστηκε έτσι εξαιτίας των θεραπευτικών ιδιοτήτων των ριζών του].

Π.Α.Κ. (το) Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα· αντιδικτατορική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1968 στο εξωτερικό από τον Ανδρέα Παπανδρέου.

πακετάρω ρ. μετβ. {πακετάρισ-α, -τηκα, -μένος} συσκευάζω (κάτι) σε πακέτο. — **πακετάρισμα** (το).

πακέτο (το) **1.** (α) δέμα που περιλαμβάνει τακτοποιημένα αντικείμενα (β) χάρτινο κουτί στο οποίο έχουν τοποθετηθεί, τακτοποιηθεί λίγα ή πολλά πράγματα, συνήθ. ομοειδή ΣΥΝ. πάκο, κούτα **2.** (ειδικότ.) το μικρό κουτί τσιγάρων: *πόσα πακέτα καπνίζεις την ημέρα;* **3.** η δέσμη (προτάσεων, απόψεων, όρων, μέτρων) σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα, που θεωρείται ως ενιαίο σύνολο, ή το σύνολο πραγμάτων που προσφέρονται όλα μαζί και όχι το καθένα χωριστά: *~ νέων μέτρων για την αντιμετώπιση τού νέφους* || *η τιμή τού ~ λογισμικού που προσφέρεται για γραμματειακή υποστήριξη είναι συμφέρουσα* || *τα φροντιστήρια ξένων γλωσσών προσφέρουν πακέτα προετοιμασίας υποψηφίων για όλα τα επίσημα διπλώματα* || *η εταιρεία μας προσφέρει υψηλό ~ αποδοχών, εκπαίδευση, ευκαιρίες εξέλιξης* || *~ παρεχομένων υπηρεσιών / αμυντικών συστημάτων / αντιαεροπορικού εξοπλισμού / διακοπών* || (ειδικότ. για το συμφωνημένο σύνολο οικονομικών παροχών από την Ε.Ε. προς τις χώρες-μέλη, ακολουθούμενο από το όνομα τού εκάστοτε προέδρου της): *το ~ Ντελόρ / Σαντέρ*· ΦΡ. (οικ.-λαϊκ.) ***πάω πακέτο (με κάποιον)*** συνδέομαι τόσο στενά με κάποιον, ώστε δεν μπορεί να νοηθεί ο ένας χωρίς τον άλλον: *αυτοί οι δύο πάνε πακέτο· αν καλέσεις τον έναν, πρέπει να καλέσεις και τον άλλον* **4.** ως β' όρος σε φραστικές λέξεις, όπως *λύση-πακέτο, προσφορά-πακέτο* κ.ά.· (ειδικότ.) ΦΡ. ***συμφωνία-πακέτο*** (i) συμφωνία στην οποία ο αγοραστής πληρώνει μία καθορισμένη τιμή για ένα σύνολο προϊόντων ή υπηρεσιών (ii) συμφωνία ή σχέδιο στο οποίο η έγκριση ενός μέρους προϋποθέτει και την έγκριση των άλλων μερών • **5.** (αργκό των νέων) απογοήτευση, δυσάρεστη εξέλιξη, πάθημα: *μεγάλο ~ η σημερινή μέρα· όλα μου πήγαν στραβά·* κυρ. στη ΦΡ. ***τρώω πακέτο***: *έφαγα πακέτο με τις εξετάσεις στο σχολείο* || *«την είχε ερωτευθεί κι όταν τα χάλασαν, έφαγε πακέτο»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pacchetto < γαλλ. paquet < μέσ. ολλ. pak «δέσμη». Η φρ. *συμφωνία-πακέτο* αποδίδει το αγγλ. package-deal].

Πακιστάν (το) {άκλ.} (ουρντού Jamhūryat Islāmī Pakistan = Ισλαμική Δημοκρατία τού Πακιστάν) κράτος τής Ν. Ασίας με πρωτεύουσα το Ισλαμαμπάντ, επίσημη γλώσσα την Ουρντού και νόμισμα τη ρουπία Πακιστάν. — **Πακιστανός** (ο), **Πακιστανή** (η), **πακιστανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ουρντού Pakistan. Τα τρία πρώτα γράμματα τής ονομασίας προέρχονται από τα αρχικά των ονομάτων **P**unjab, **A**fghanistan και **K**ashmir, τρεις περιοχές που περιβάλλουν ή περικλείονται στη χώρα, και το β' συνθ. -stan «χώρα». Είναι χαρακτηριστικό ότι το α' συνθ. Pak- συμπίπτει με την περσ. λ. pak «αγνός, γνήσιος», οπότε το όνομα Pakistan συχνά ερμηνεύεται παρετυμολογικά ως «χώρα των αγνών ανθρώπων»].

πάκο (το) **1.** το πακέτο (βλ.λ., σημ. 1) **2.** η στοίβα. Επίσης **πάκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pacco < μεσ. ολλ. pak «δέσμη»].

pacta sunt servanda λατ. (προφέρεται *πάκτα σουντ σερβάντα*) ελλην. *οι συμφωνίες πρέπει να τηρούνται*· αρχή τού δικαίου, κατά την οποία οι συμφωνίες των συμβαλλομένων είναι δεσμευτικές.

πακτωλός (ο) πλούσιο απόθεμα, τεράστια ποσότητα (αγαθών): *~ χρημάτων / κερδών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ποταμός τής Λυδίας, γνωστός για τα ψήγματα χρυσού

που περιείχαν τα νερά του, αγν. ετύμου].

πάκτωνας (ο) {πακτώνων} η μικρή τετράγωνη βάρκα χωρίς καρίνα, που χρησιμεύει για τον καθαρισμό και τη βαφή τού πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάκτων, -ωνος* < αρχ. *πακτῶ (-όω)* «στερεώνω» < *πα-κτός / πηκτός* (βλ.λ.)].

πακτώνω ρ. μετβ. {πάκτωσα} ενοικιάζω, εκμισθώνω (αγροτικό κτήμα). — **πάκτωση** [μεσν.] κ. **πάχτωση** (η), **πάκτωμα** κ. **πάχτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πάκτον* < λατ. pactum «σύμβαση, συνθήκη» (< ρ. paciscor «συνάπτω συμφωνία, διομολογούμαι». πβ. μτχ. pactus)].

ΠΑΛ / PAL (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα μεταδόσεως έγχρωμου τηλεοπτικού σήματος γερμανικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται κυρ. στην Ευρώπη, την Αυστραλία και σε χώρες τής Αφρικής (πβ. ΣΕΚΑΜ / SECAM, NTSC).
[ΕΤΥΜ. Αρκτικόλεξο από το αγγλ. Phase Alternating Line «μεταβολή φάσεως ανά γραμμή»].

παλ επίθ. {άκλ.} (χρώμα) που είναι άτονο, όχι έντονο: *τοίχοι βαμμένοι σε ~ αποχρώσεις* ΑΝΤ. έντονος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pâle < λατ. pallidus «ωχρός» < ρ. pallere «ωχριώ, χλομιάζω»].

πάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πλατύ και κυρτό, δρεπανοειδές σπαθί ανατολικής προελεύσεως: *«που 'χουν τ' ασήμια τα πολλά, τις ασημένιες ~»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. γιαταγάνι ● **2.** (παλαιότ.) το πλατύ τμήμα τού κουπιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pala «φτυάρι» < λατ. pāla < *pag-slā, από το θ. τού ρ. pa-n-g-ere «πήγνυμι». Όμοια προέλευση έχει το τουρκ. pala].

παλαβιάρης, -α, -ικο αυτός που κάνει απερίσκεπτες ή παράτολμες πράξεις, που συμπεριφέρεται με παράλογο τρόπο· ο παλαβός.
[ΕΤΥΜ. < *παλαβός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ.λ.)].

παλαβός, -ή, -ό (εκφραστ.) **1.** τρελός ΣΥΝ. ανισόρροπος, μουρλός· ΦΡ. ***κάνω την παλαβή / το 'χω ρίξει στην παλαβή*** παριστάνω τον ανήξερο, προσποιούμαι ότι δεν καταλαβαίνω: *«δεν ντρέπονται, σοβαροί άνθρωποι που κάνουν την παλαβή ή μήπως τους έχει εξουδετερώσει κι αυτούς ο φόβος;»* (εφημ.) **2.** αυτός που ενεργεί παράτολμα, που είναι ριψοκίνδυνος **3.** (+με / +για) αυτός που είναι σφοδρά ερωτευμένος: *ήταν παλαβός για τη Ντίνα* ΣΥΝ. παλαβιάρης. — **παλαβιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **παλαλός* (με ανομοίωση) < αρχ. *ἀπολωλός*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ἀπόλλυμι* «καταστρέφω, χάνω». Κατ' άλλη άποψη, λιγότερο πιθανή, *παλαβός* < **παλαβιός* < **παλάβια* < *παλάβρα* (βλ.λ.). Τέλος, έχει προταθεί και η αναγωγή στον αρχ. αιολ. τ. *πάλαος* (με ανάπτυξη ευφωνικού *-β-*), διαλεκτ. τ. τού επιθ. *παλαιός* (βλ.λ.)].

παλάβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** λόγος στομφώδης, που εκφράζει αλαζονική περιαυτολογία **2.** η παλαβομάρα (βλ.λ.). — **παλάβρας** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, τρελός*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < ισπανοεβρ. (λαντίνο) palavra (ισπ. palabra «λέξη, λόγος») < λατ. parabola < αρχ. *παραβολή*].

παλαβομάρα (η) (εκφραστ.) **1.** η έλλειψη διανοητικής ισορροπίας και σύνεσης ΣΥΝ. μούρλα, τρέλα **2.** (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από μεγάλη απερισκεψία ΣΥΝ. μούρλα, τρέλα.
[ΕΤΥΜ. < **παλάβωμα* (< *παλαβώνω*) + παραγ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *φαγωμ-άρα, στραβωμ-άρα*].

παλαβώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παλάβωσα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) παλαβό, τρελό ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι παλαβός ΣΥΝ. τρελαίνομαι. — **παλάβωμα** (το).

παλάγκο (το) ΝΑΥΤ. σύστημα τροχαλιών για τη φόρτωση και εκφόρτωση πλοίων ΣΥΝ. πολύσπαστο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < ιταλ. palanco < λατ. phalangae < αρχ. *φάλαγξ*].

πάλαι επίρρ. (αρχαιοπρ.) προ πολλού, τον παλιό καιρό· ΦΡ. ***πάλαι ποτέ*** (Αριστοφ. *Πλοῦτος* 1002) κάποτε, σε παλαιότερη εποχή: *η ~ Βρετανική Αυτοκρατορία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., τού οποίου η κατάλ. *-αι* παραμένει δυσερμήνευτη (πβ. *χαμ-αί, παρ-αί, κατ-αί*). Ως προς το θ. *παλ-*, επικρατέστερη φαίνεται η εκδοχή σύμφωνα με την οποία ανάγεται σε τ. *kʷl-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷel- «μακριά» (τοπική και χρονική σημ.), και συνδ. με το αρχ. επίρρ. *τῆλε* «μακριά» (βλ. λ. *τηλε-*), καθώς και με σανσκρ. caramá- «τελευταίος, έσχατος». Δεν αποκλείεται η ρίζα *kʷel- να εμφανίζεται και στις λ. *τέλος, πέλομαι* έπειτα από ιδιαίτερη σημασιολ. εξέλιξη. Βλ. κ. *παλαιός*].

παλαιικός, -ή, -ό [μεσν.] (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στην παλαιά εποχή: *~ ρούχα / παιχνίδια* ΣΥΝ. αρχαιότροπος ΑΝΤ. νεωτεριστικός, μοντέρνος. — **παλαιικότητα** (η).

παλαίμαχος, -η, -ο [1895] **1.** αυτός που έχει μακρά πολεμική πείρα ΣΥΝ. βετεράνος ΑΝΤ. απόλεμος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει μακρά πείρα σε συγκεκριμένο χώρο: *~ δημοσιογράφος / αστυνομικός / ποδοσφαιριστής* ΑΝΤ. αρχάριος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*.
[ΕΤΥΜ. < *πάλαι* + *-μαχος* < *μάχομαι*].

παλαιο- κ. **παλαιό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι είναι: **1.** αρχαίος: *παλαιο-χριστιανικός* **2.** παλαιός: *παλαιο-βιβλιοπωλείο* **3.** οπισθοδρομικός: *παλαιο-κομματισμός* (πβ. λ. *παλιο-*).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *παλαιός* (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. palaeo-graphy. Βλ. κ. *παλιο-*].

παλαιοανθρωπολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής παλαιοντολογίας και τής φυσικής ανθρωπολογίας, ο οποίος μελετά την προέλευση και εξέλιξη τού ανθρώπινου είδους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeanthropology].

παλαιοβιβλιοπωλείο (το) το βιβλιοπωλείο όπου πωλούνται παλιά και μεταχειρισμένα βιβλία. — **παλαιοβιβλιοπώλης** (ο) [1862], **παλαιοβιβλιοπωλικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. bouquinerie].

παλαιοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής βιολογίας που μελετά τις οργανικές μορφές οι οποίες έζησαν στην επιφάνεια τής Γης σε παλαιότερες γεωλογικές περιόδους. — **παλαιοβιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeobiology].

παλαιοβοτανική (η) κλάδος τής παλαιοντολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των απολιθωμένων φυτών και των λειψάνων τους. — **παλαιοβοτανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeobotany].

παλαιογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η γεωγραφία επιλεγμένων τμημάτων τής επιφάνειας τής Γης σε συγκεκριμένες παλαιότερες περιόδους τού γεωλογικού χρόνου. - **παλαιογεωγραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeogeography].

παλαιογραφία (η) [1811] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ανάγνωση, τη χρονολόγηση και τον προσδιορισμό τής προελεύσεως των γραπτών κειμένων παλαιότερων εποχών, τα οποία σώζονται σε παπύρους, περγαμηνές ή χαρτί. — **παλαιογράφος** (ο/η) [1865], **παλαιογραφικός**, -ή, -ό [1837].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléographie].

παλαιοεθνολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής εθνολογίας που έχει ως αντικείμενο τα προϊστορικά έθνη. — **παλαιοεθνολόγος** (ο/η), **παλαιοεθνολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeoethnology].

παλαιοελλαδίτης [1886] κ. **παλιοελλαδίτης** (ο) {παλαιοελλαδιτών}, **παλαιοελλαδίτισσα** κ. **παλιοελλαδίτισσα** (η) {δύσχρ. παλαιοελλαδιτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από τη Στερεά Ελλάδα ή την Πελοπόννησο, τις πρώτες περιοχές που εντάχθηκαν στο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος: *«ο πατέρας μου ήταν ζόρικος ~ που διορίστηκε τηλεγραφητής στις "Νέες Χώρες" (έτσι λέγανε προπολεμικά τη Μακεδονία και τη Θράκη)»* (εφημ.). — **παλαιοελλαδίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *παλαιο-* + *ελλαδίτης* + *-ικος* (βλ. λ. *-ικός*)].

παλαιοζωικός, -ή, -ό [1867] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογική περίοδο κατά την οποία παρατηρούνται τα παλαιότερα ίχνη ζωής **2.** ***Παλαιοζωικός Αιώνας*** ένας από τους αιώνες τού γεωλογικού χρόνου· αποτελείται από τις περιόδους *Κάμβριο, Ορδοβίσιο, Σιλούριο, Δεβόνιο, Λιθανθρακοφόρο, Πέρμιο* και πιστεύεται ότι συνδέεται με την εμφάνιση ζωής στον πλανήτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeozoic].

παλαιοζωολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής παλαιοντολογίας, ο οποίος ερευνά και ταξινομεί τα απολιθώματα των ζωικών οργανισμών. — **παλαιοζωολόγος** (ο/η), **παλαιοζωολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeozoology].

παλαιοημερολογίτης κ. (λαϊκ.) **παλιοημερολογίτης** (ο) {παλαιοημερολογιτών}, **παλαιοημερολογίτισσα** κ. (λαϊκ.) **παλιοημερολογίτισσα** (η) {δύσχρ. παλαιοημερολογιτισσών} ο χριστιανός ορθόδοξος υποστηρικτής τής διατήρησης τού παλαιού ιουλιανού ημερολογίου –χωρίς τη διόρθωση των 13 ημερών, η οποία καθιερώθηκε στην Ελλάδα το 1923– και τής τέλεσης όλων των εκκλησιαστικών εορτών σύμφωνα με το ημερολόγιο αυτό. — **παλαιοημερολογιτισμός** (ο), **παλαιοημερολογίτικος**, -η, -ο.

παλαιόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από παλιά ΣΥΝ. έκπαλαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παλαιο-* + *-θεν* (βλ.λ.)].

παλαιοκαθολικός, -ή, -ό [1874] το μέλος εκκλησιαστικής κίνησης, η οποία δέχεται τα βασικά δόγματα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, αλλά απορρίπτει ως καινοτομίες το αλάθητο τού Πάπα, την άσπιλη σύλληψη τής Θεοτόκου κ.ά. — **παλαιοκαθολικισμός** (ο) [1888].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. altkatholisch].

παλαιόκαινος, -η, -ο [1884] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το Παλαιόκαινο **2.** ***Παλαιόκαινο*** (το) {Παλαιοκαίνου} γεωλογική περίοδος που ξεκίνησε πριν από 65 εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε περίπου 11 εκατομμύρια χρόνια, πρώτη από τις τρεις υποδιαιρέσεις τής τριτογενούς περιόδου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeocene].

παλαιοκλιματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις κλιματικές συνθήκες που επικράτησαν στη Γη κατά τις διάφορες γεωλογικές περιόδους και εποχές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. palaeoclimatology].

παλαιοκομματικός, -ή, -ό ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με το οπισθοδρομικό πολιτικό κατεστημένο, που ενεργεί καιροσκοπικά και αντίκειται σε κάθε μορφή εκσυγχρονισμού: *~ πρακτική*.

παλαιοκομματισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. η πολιτική νοοτροπία και πρακτική που αντιτίθεται σε κάθε μορφή εκσυγχρονισμού· χαρακτηριστικά της είναι η δημαγωγία, το ρουσφέτι, οι μικροκομματικές επιδιώξεις κ.λπ.

παλαιολιθικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Παλαιολιθική Εποχή **2.** ***Παλαιολιθική Εποχή*** η παλαιότερη περίοδος τού ανθρώπινου πολιτισμού, κατά την οποία ο άνθρωπος κατασκεύαζε εργαλεία και όπλα από ακατέργαστη πέτρα και ζούσε συλλέγοντας την τροφή του **3.** (μτφ.-μειωτ.) πεπαλαιωμένος, ξεπερασμένος: *~ αντιλήψεις / τακτική*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléolithique].

παλαιομοδίτικος, -η, -ο κ. **παλιομοδίτικος** **1.** αυτός που ακολουθεί την παλαιότερη μόδα: *~ ρούχα* **2.** σύμφωνος με ξεπερασμένα πρότυπα: *~ αντιλήψεις / συνήθειες*.

παλαιοντολογία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης τους οργανισμούς που έζησαν στη Γη κατά τη διάρκεια των παλαιότερων γεωλογικών εποχών. — **παλαιοντολογικός**, -ή, -ό [1859].
[ΕΤΥΜ. < *παλαι(ο)-* + *οντο-* (< *ον*) + *-λογία* (< *λέγω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléontologie].

παλαιοντολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που ασχολείται με την επιστήμη τής παλαιοντολογίας.
[ΕΤΥΜ. < *παλαι(ο)-* + *οντο-* (< *ον*) + *-λόγος* (< *λέγω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléontologue].

παλαιοπωλείο (το) [1871] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται παλιά και μεταχειρισμένα αντικείμενα (βιβλία, έργα τέχνης κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Althandel].

παλαιοπώλης (ο) {παλαιοπωλών}, **παλαιοπώλισσα** (η) {παλαιοπωλισσών} έμπορος παλαιών και μεταχειρισμένων αντικειμένων. — **παλαιοπωλικός**, -ή, -ό.

παλαιός, -ά, -ό (λόγ.) **1.** παλιός (βλ.λ.): *επάνοδος στο ~ καθεστώς* **2.** ***παλαιός αιγιαλός*** η ζώνη ξηράς που προέκυψε από τη μετακίνηση τής ακτογραμμής προς τη θάλασσα, οφείλεται σε φυσικές προσχώσεις, τεχνικά έργα ή άλλες αιτίες και οριοθετείται από τη νέα γραμμή παραλίας και τη γραμμή τού παλαιού αιγιαλού **3.** ΘΡΗΣΚ. ***Παλαιά Διαθήκη*** (συντομ. Π.Δ.) (στον χριστιανισμό) συλλογή βιβλίων που αποτελούν το πρώτο μέρος τής Αγίας Γραφής και περιέχουν όσα αποκάλυψε ο Θεός στους ανθρώπους μέσω τού Μωυσή και των προφητών στον λαό Ισραήλ, σε αντιδιαστολή προς την Καινή Διαθήκη (βλ. λ. *καινός*), όπου η αλήθεια αποκαλύπτεται μέσω τού Ιησού Χριστού και των Αποστόλων· είναι γνωστά κυρ. στην ελληνική τους μετάφραση από τους Εβδομήκοντα (Ο΄). περιλαμβάνονται δε σε αυτά ο «Νόμος», οι «Προφήτες» και τα «Αγιόγραφα» (τα ιστορικά βιβλία τού εβραϊκού κανόνα) **4.** ***παλαιοί*** (οι) αυτοί που έζησαν παλιά, οι πρόγονοι: *οι ~ ήξεραν τον καιρό παρατηρώντας τον ουρανό.* — **παλαιά** επίρρ., **παλαιότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **παλαι-Fός* < *πάλαι* (βλ.λ.). Αν. εντούτοις, θεωρηθεί ότι το μυκ. pa-ra-jo ταυτίζεται με το επίθ. *παλαιός*, τότε *παλαιός* < **παλα-jός* < *πάλαι*].

παλαιοχριστιανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους: *~ κοινότητες* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής βυζαντινής αρχαιολογίας μεταξύ τής εμφανίσεως τού χριστιανισμού ως θρησκείας και τού πρώτου μισού τού 7ου αι.: *~ βασιλική / κατακόμβες / ανάγλυφα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléochrétien].

πάλαι ποτέ ‣ πάλαι

παλαιστής (ο), **παλαίστρια** (η) {παλαιστριών} πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με το αγώνισμα τής πάλης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλαίω* (βλ.λ.)].

παλαιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παλαιστή ή με το αγώνισμα τής πάλης **2.** ***παλαιστική*** (η) η τέχνη τού παλαιστή.

Παλαιστίνη (η) **1.** περιοχή τής Μέσης Ανατολής, που εκτείνεται από τα παράλια τής Μεσογείου Θαλάσσης ώς τον ποταμό Ιορδάνη και από τα σημερινά σύνορα τού Ισραήλ με τον Λίβανο ώς την περιοχή τής Γάζας **2.** περιορισμένα αυτοδιοικούμενη περιοχή στα πρώην κατεχόμενα από το Ισραήλ εδάφη τής Δυτικής Όχθης τού Ιορδάνη που προορίζεται να γίνει η εθνική εστία των Αράβων τής παραπάνω περιοχής (σημ. 1), οι οποίοι εκδιώχθηκαν με την ίδρυση τού κράτους τού Ισραήλ (1948). — **Παλαιστίνιος** (ο) [1891], **Παλαιστίνια** (η), **παλαιστινιακός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. Pleséth «χώρα των Φιλισταίων». Βλ. λ. *Φιλισταίοι*].

παλαιστινιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Παλαιστίνη και τους Παλαιστινίους **2.** ***Παλαιστινιακό*** (το) το πρόβλημα που δημιούργησε η μετοίκηση Εβραίων από όλο τον κόσμο στην περιοχή τής Παλαιστίνης από το 1882 παρά τις αντιδράσεις των Αράβων κατοίκων τής περιοχής, καθώς και η δημιουργία τού κράτους τού Ισραήλ το 1948· οι συγκρούσεις με τα αραβικά κράτη τής περιοχής είχαν ως αποτέλεσμα 600.000 Παλαιστίνιοι να γίνουν πρόσφυγες και να καταληφθούν από το Ισραήλ οι κατοικούμενες αποκλειστικά από Παλαιστινίους περιοχές τής Λωρίδας τής Γάζας και τής Δυτικής Όχθης τού Ιορδάνη, οι οποίες εποικίσθηκαν με Ισραηλινούς.

παλαίστρα (η) {παλαιστρών} **1.** ο υπερυψωμένος και περιφραγμένος χώρος μέσα στον οποίο διεξάγεται το αγώνισμα τής πάλης **2.** (μτφ.) το πεδίο αναμέτρησης (πολιτικής, πνευματικής κ.λπ.) ΣΥΝ. στίβος, κονίστρα, αρένα, στάδιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλαίω* (βλ.λ.)].

παλαίω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.-σπάν.) παλεύω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., με επίθημα *-jo, αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί ούτε μορφολογικώς ούτε σημασιολογικώς η σύνδεση με το ρ. *πάλλω*. Βλ. κ. *πάλη*].

παλαιώνω [αρχ.] κ. (καθημ.) **παλιώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παλαίωσα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) παλαιό (ειδικότ.) **2.** (για οινοπνευματώδες ποτό) βελτιώνω τα οργανοληπτικά χαρακτηριστικά ποτού, διατηρώντας το για πολύ χρόνο σε ξύλινο βαρέλι **3.** κάνω (έπιπλο) να δείχνει παλαιό, ενώ δεν είναι ♦ **4.** (αμετβ.) γίνομαι παλαιός, φθείρομαι από το πέρασμα τού χρόνου.

παλαίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (λόγ.) το να γίνεται κάτι παλαιό, η φθορά από τον χρόνο· (ειδικότ.) **2.** η διαδικασία βελτίωσης των οργανοληπτικών χαρακτηριστικών οινοπνευματωδους ποτού (κρασιού, ουίσκι) μέσω τής επί μακρόν παραμονής του σε ξύλινα βαρέλια **3.** η τεχνική με την οποία ένα έπιπλο δείχνει παλαιό, ενώ δεν είναι.

παλαμάκια (τα) {χωρ. γεν.} τα επανειλημμένα χτυπήματα τής μιας παλάμης πάνω στην άλλη ως έκφραση επιδοκιμασίας, χαράς, ενθουσιασμού ΣΥΝ. χειροκροτήματα.
[ΕΤΥΜ. < *παλάμη* + υποκ. επίθημα *-άκι*].

παλαμάρι (το) {παλαμαρ-ιού | -ιών} το χοντρό σχοινί για την πρόσδεση τού πλοίου στην προβλήτα τού λιμανιού ΣΥΝ. καραβόσκοινο, (λόγ.) κάλως.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. palamar < ιταλ. palamara < μεσν. λατ. palamarius, αβεβ. ετύμου, πιθ. ανάγεται στο αρχ. *παλάμη*, οπότε ίσως πρόκειται για αντιδάν. Έχει υποστηριχθεί ότι και η τουρκ. λ. ανάγεται στην Ελληνική].

παλάμη (η) {παλαμών} **1.** η έσω επιφάνεια τού άκρου χεριού μεταξύ καρπού και ρίζας των δακτύλων· ΦΡ. ***εν τη παλάμη και ούτω βοήσομεν*** (*ἐν τῇ παλάμῃ καὶ οὕτω βοήσομεν*) για να πραγματοποιηθεί κάτι, πρέπει πρώτα να δοθούν τα ανάλογα ανταλλάγματα, να καταβληθεί το αντίτιμό του ● **2.** μονάδα μήκους που ισοδυναμεί με το 1/10 τού μέτρου. Επίσης (λαϊκότ.) **απαλάμη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **pl̥ə-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. **pelə-* «ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. palma (> γαλλ. paume), planus «ομαλός, επίπεδος», αρχ. ιρλ. lām «χέρι», αρχ. γερμ. folma «παλάμη», αρχ. αγγλ. folm κ.ά. Ομόρρ. *πέλ-αγος* (βλ.λ.), *πλάγ-ιος* (βλ.λ.), *πλάξ* (*-κα*), πιθ. κ. *πλάσσω*, *πλανῶ* κ.ά. Η φρ. *ἐν τῇ παλάμῃ καὶ οὕτω βοήσομεν* οφείλεται στη συνήθεια των κληρικών να πληρώνονται για τις υπηρεσίες τους].

παλαμιαίος, -α, -ο [1843] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την παλάμη **2.** αυτός που έχει τις διαστάσεις μιας παλάμης ΣΥΝ. σπιθαμιαίος.

παλαμίδα (η) ψάρι, είδος τόννου, με μακρουλό σώμα, μικρό ρύγχος, ραβδωτή μπλε ραχιαία επιφάνεια και ασημόχρωμη κοιλιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παλαμίς, -ίδος* < αρχ. *πηλαμύς, -ύδος* (με προληπτ. αφομοίωση, ίσως υπό την επίδρ. τού ουσ. *παλάμη*), αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο ή προελλην. λ. Σύμφωνα με άλλη άποψη, *πηλαμύς* < *πηλός* + *ἀμύς* «είδος λιμναίας χελώνας», άλλος τύπος τού αρχ. *ἐμύς*, πιθ. < *ἐμῶ*].

παλαμίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {παλάμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) πιάνω (κάτι) με την παλάμη **2.** (σπάν.) χτυπώ με την παλάμη μου ● **3.** ΝΑΥΤ. επαλείφω με την παλάμη εξωτερικό μέρος καραβιού με μείγμα από πίσσα, θειάφι και λίπος. — **παλάμισμα** (το).

παλαμικός[1], -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. σχετικός με την παλάμη.

παλαμικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Κ. Παλαμά και το έργο του: *~ παράδοση / σχολή / ποίηση.*

παλάμισμα (το) ‣ παλαμίζω

παλαμοειδής, -ής, -ές [1896] {παλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα παλάμης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

παλαμοσχιδής, -ής, -ές {παλαμοσχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΒΟΤ. (φύλλο) που έχει σχήμα ανοικτής παλάμης και είναι χωρισμένο σε οξείς λοβούς σαν δάχτυλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *παλάμη* + *-σχιδής* < *σχίζω*].

παλάντζα κ. **μπαλάντζα** (η) {παλαντζών} (λαϊκ.) φορητή ζυγαριά παλαιού τύπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. balanza < *palanga < λατ. phalanx < αρχ. *φάλαγξ*. Κατ' άλλη άποψη, το βεν. balanza ανάγεται σε δημώδ. λατ. *bilancia < λατ. bilanx «ζυγαριά με δύο δίσκους»].

παλαντζάρω κ. **μπαλαντζάρω** ρ. αμετβ. {παλαντζάρισα} (λαϊκ.) **1.** γέρνω πότε προς τη μία, πότε προς την άλλη μεριά **2.** (μτφ.) (α) δεν είμαι σταθερός στις πεποιθήσεις και στη γνώμη μου, υποστηρίζω διαφορετικές απόψεις ανάλογα με τις περιστάσεις (β) αμφιταλαντεύομαι, κλίνω πότε προς τη μία και πότε προς την άλλη επιλογή. — **παλαντζάρισμα** κ. **μπαλαντζάρισμα** (το).

παλάντζας κ. **μπαλάντζας** (ο) (λαϊκ.-ειρων.) πρόσωπο που αλλάζει εύκολα, και ανάλογα με τις περιστάσεις, γνώμη ΣΥΝ. ανεμοδούρας.

Παλάου (το) (αγγλ. Republic of Palau = Δημοκρατία τού Παλάου) νησιωτικό κράτος στον Ειρηνικό Ωκεανό Α. των Φιλιππινών με πρωτεύουσα την Όρεορ. επίσημες γλώσσες την Παλαϊκή και την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Palau < τοπική γλ. Belau «πύλη τής μάχης»].

παλάσκα κ. **μπαλάσκα** (η) {παλασκών} θήκη φυσιγγίων ΣΥΝ. φυσιγγιοθήκη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. palaska < αρχ. γερμ. flasca (πβ. γερμ. Flasche)].

παλάτι (το) {παλατ-ιού | -ιών} **1.** το ανάκτορο βασιλιά ή ηγεμόνα ΣΥΝ. ανάκτορο **2.** (συνεκδ.) ο βασιλιάς και ο κύκλος του ως φορέας πολιτικής εξουσίας: *το ~ εξανάγκασε τον πρωθυπουργό σε παραίτηση* ΣΥΝ. ανάκτορα (τα). στέμμα **3.** (μτφ.-εκφραστ.) μεγαλοπρεπές οικοδόμημα, πολυτελής οικία. — (υποκ.) **παλατάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανάκτορο*, *κύριος*, *-α*, *-ο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παλάτιον* < λατ. palatium, από τον ρωμαϊκό Παλατινό λόφο (λατ. Palatinus Collis), όπου βρισκόταν το ανάκτορο τού Ρωμαίου αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου].

παλατιανός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το παλάτι ΣΥΝ. ανακτορικός, βασιλικός **2.** ***παλατιανός*** (ο) ο άνθρωπος των ανακτόρων ΣΥΝ. αυλικός.

πάλε επίρρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) πάλι.

πάλεμα (το) ‣ παλεύω

Παλέρμο (το) πόλη τής Β. Σικελίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Palermo < λατ. Panormus < αρχ. *Πάνορμος* (< *παν-* + *ὅρμος*), με τη σημ. «ασφαλής όρμος», ελληνικής ονομασία φοινικικής αποικίας].

παλέτα (η) {παλετών} **1.** η επίπεδη, ξύλινη ή μεταλλική, πλάκα, πάνω στην οποία αναμειγνύει τα χρώματα ο ζωγράφος· (κ. μτφ.): *«τα εκφραστικά μέσα που διαθέτει στην ~ του ένας κινηματογραφιστής»* (εφημ.) **2.** (συνεκδ.) η χρωματική κλίμακα που μεταχειρίζεται ο καλλιτέχνης **3.** ξύλινη βάση, πάνω στην οποία στοιβάζονται και μεταφέρονται αντικείμενα (π.χ. περιοδικά, εφημερίδες κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. paletta, υποκ. τού pala «φτυάρι» (βλ. κ. *πάλα*)].

παλεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πάλεψα} ♦ (αμετβ.) **1.** συμμετέχω σε αγώνα πάλης **2.** (+με) συμπλέκομαι (με κάποιον), προσπαθώντας να τον νικήσω με τη σωματική μου δύναμη **3.** (μτφ.) (+με / εναντίον) αγωνίζομαι (εναντίον κάποιου) προσπαθώντας να τον νικήσω: *~ με ισχυρά*

συμφέροντα **4.** αγωνίζομαι. προσπαθώ σκληρά: *πάλεψε σκληρά, για να σπουδάσει* ♦ **5.** (μετβ.) αγωνίζομαι επιμένοντας σε κάτι. δεν εγκαταλείπω την προσπάθεια: «*το πάλεψε μέχρι τέλους το ματς. αλλά δεν κατάφερε να ισοφαρίσει*» (εφημ.)· κυρ. στη ΦΡ. ***το παλεύω***: *έχουμε λίγες ελπίδες. αλλά θα το παλέψουμε κι ό.τι γίνει* ‖ *δεν τα πολυκαταφέρνει αλλά. τουλάχιστον, το παλεύει.* — **πάλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πάλη* (βλ.λ.)].

πάλη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΑΘΛ. το αγώνισμα κατά το οποίο οι αθλητές μάχονται σώμα με σώμα. προσπαθώντας να ρίξουν κάτω ο ένας τον άλλον: *ελληνορρωμαϊκή / ελεύθερη ~* **2.** (γενικότ.) η σωματική συμπλοκή **3.** (μτφ.) η προσπάθεια για επικράτηση, η αναμέτρηση, ο αγώνας: *~ των τάξεων / των ιδεών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλαίω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

πάλι κ. (διαλεκτ.) **πάλε** [μεσν.] επίρρ. (για την έκφραση επανάληψης) **1.** για μία ακόμη φορά. εκ νέου. ξανά: *πήρα τώρα τα μισά. θα έρθω ~ αύριο να πάρω τα υπόλοιπα* ‖ *όχι ~!* ‖ *~ τα ίδια:* **2.** για τη δήλωση τής αποκατάστασης. τής επαναφοράς, τής επιστροφής: *τον έδιωξε η χούντα και γύρισε πάλι στη δουλειά του μερικά χρόνια αργότερα με τη μεταπολίτευση* ΣΥΝ. πίσω **3.** από την άλλη πλευρά. εξάλλου: *ο Ανδρέας είναι πιο εργατικός, ο Χρίστος ~ είναι πιο ευφυής* ● ΦΡ. (α) ***και πάλι*** για την έκφραση αντίθεσης, παρ' όλα αυτά, έστω και έτσι: *λένε ότι είχε θυμώσει· ~. μια καλημέρα έπρεπε να μου την πει!* (β) ***πάλι καλά*** για να δηλωθεί ότι τα πράγματα θα μπορούσαν να είναι και χειρότερα: *Μας έκλεψαν το βίντεο. ~· θα μπορούσαν να μας είχαν πάρει πολύ περισσότερα!* ‖ *δηλαδή ~ που δεν μας σκότωσαν κιόλας!* Επίσης (αρχαιοπρ.) **πάλιν**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάλιν*, αρχική σημ. «προς τα πίσω». πιθ. αιτ. ενικού αμάρτυρου ουσ. **πάλις* «επιστροφή, γύρισμα» < *k^{w}ḷ-. συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *k^{w}el- (> αρχ. *πέλομαι*), για το οποίο βλ. λ. *πόλος*. Οι φρ. *πάλιν ιέναι. βαίνειν* συνετέλεσαν στη σημερινή σημ., καθώς και στη χρήση τής αιτ. ως επιρρήματος].

παλιά επίρρ. **1.** τον παλιό καιρό: *~ οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν ζώα για τις μετακινήσεις τους* **2.** πριν από πολύ καιρό: *είναι φίλος μου από ~* **3.** άλλοτε. στο παρελθόν: *δεν είμαι τόσο υπομονετικός όσο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος.*

παλιάλογο (το) (καθημ.) το γέρικο ή δύστροπο άλογο.

παλιάμπελο (το) στη ΦΡ. ***ας πάει και το παλιάμπελο*** βλ. λ. *πηγαίνω.*

παλιανθρωπιά (η) **1.** το να είναι κάποιος παλιάνθρωπος ΣΥΝ. αχρειότητα, φαυλότητα **2.** (συνεκδ.) η πράξη που ταιριάζει σε παλιάνθρωπο.

παλιάνθρωπος (ο) {παλιανθρώπ-ου | -ων, -ους} (υβριστ.) ο κακοήθης άνθρωπος. ο αχρείος.

παλιατζήδικο (το) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται παλιά και ιδίως μεταχειρισμένα αντικείμενα ΣΥΝ. παλαιοπωλείο.

παλιατζής (ο) {παλιατζήδες} ο μικρέμπορος που αγοράζει ή μεταπωλεί παλιά και μεταχειρισμένα αντικείμενα ΣΥΝ. παλαιοπώλης.
[ΕΤΥΜ. < *παλιά* (ουδ. τού επιθ. *παλιός*) + *-τζής* (βλ.λ.)].

παλιατζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάθε παλιό. φθαρμένο ή πολυχρησιμοποιημένο αντικείμενο ΣΥΝ. παλιατσαρία.
[ΕΤΥΜ. < *παλιατζής* + παραγ. επίθημα *-ούρα*].

παλιατσαρία κ. **παλιατζαρία** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) **1.** σύνολο παλαιών, φθαρμένων ή και άχρηστων αντικειμένων **2.** οτιδήποτε παλαιό. φθαρμένο ή και άχρηστο.

παλιάτσος (ο) **1.** κωμικό πρόσωπο λαϊκών θεαμάτων· (μτφ.-μειωτ.) **2.** ο γελοίος άνθρωπος **3.** άνθρωπος με γελοία εμφάνιση ΣΥΝ. καραγκιόζης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pagliaccio < paglia «άχυρο» < λατ. palea].

παλιγγενεσία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το ξαναζωντάνεμα. η αναζωογόνηση **2.** η γέννηση για δεύτερη φορά. η αναγέννηση· ΦΡ. (μτφ.) ***εθνική παλιγγενεσία*** η απελευθέρωση των Ελλήνων από τους Τούρκους μετά την Επανάσταση τού 1821.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παλιν-* (με αφομοίωση τού *-ν-* προς το επόμενο αρχικό σύμφωνο) + *-γενεσία* < *γένεσις*].

παλικαράς (ο) → παλληκαράς

παλικαρήσιος, -ια. -ιο → παλληκαρήσιος

παλικάρι (το) → παλληκάρι

παλικαριά (η) → παλληκαριά

παλικαροσύνη (η) → παλληκαροσύνη

παλικινησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συνεχής επανάληψη τής ίδιας κίνησης. όπως συμβαίνει στις ψυχοκινητικές κρίσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. palikinésie].

παλιλλογία (η) [αρχ.] {παλιλλογιών} **1.** η επανάληψη των ίδιων λέξεων ή φράσεων **2.** η αναδίπλωση (βλ.λ., σημ. 3).

παλίλλογος, -ος. -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που επαναλαμβάνει, που αναμασά τα ίδια λόγια ΣΥΝ. ταυτολόγος.

παλιλλογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παλιλλογείς...· μόνο στον ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) επαναλαμβάνω, αναμασώ με τρόπο ανιαρό τα ίδια λόγια ΣΥΝ. ταυτολογώ.

παλιμπαιδισμός (ο) **1.** ΨΥΧΟΛ. η εμφάνιση συμπεριφοράς παιδιού σε άτομο προχωρημένης ηλικίας **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε πράξη ενηλίκου, η οποία ταιριάζει σε παιδί. — **παλιμπαιδίζω** ρ.

παλίμπαις (ο) {παλίμπαιδ-ος. -α | -ες. παλιμπαίδων} (αρχαιοπρ.) ο μεγάλης ηλικίας άνθρωπος, που εμφανίζει συμπεριφορά παιδιού ΣΥΝ. γεροξεκούτης. ξεμωραμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παλιν-* (με αφομοίωση τού *-ν-* προς το επόμενο αρχικό σύμφωνο) + *παῖς. παιδός*].

παλίμψηστος, -η, -ο **1.** (για παπύρους. περγαμηνές. κώδικες κ.λπ.) αυτός τού οποίου το αρχικό κείμενο έχει αποξεσθεί. προκειμένου να γραφτεί νέο κείμενο **2.** ***παλίμψηστο*** (το) {παλιμψήστ-ου | -ων} το χειρόγραφο παπύρου ή περγαμηνής. τού οποίου η πρώτη γραφή έχει αποξεσθεί. για να γραφτεί νέο κείμενο.
[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «ξαναξυσμένος». < *παλιν-* (με αφομοίωση τού *-ν-* προς το επόμενο αρχικό σύμφωνο) + *ψηστός* < **ψήω* «ξύνω, αποξέω» (βλ. λ. *ψήνω*)].

πάλιν επίρρ. → πάλι

παλιν- κ. **παλίν-** α' συνθετικό που δηλώνει την επανάληψη: *παλιλ-λογώ. παλίν-δρομος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το επίρρ. *πάλιν* (βλ. κ. *πάλι*) και εμφανίζεται: (α) ως *παλιν-* προ φωνήεντος και προ των συμφώνων *δ. ζ, θ, ν. σ. τ* (λ.χ. *παλιν-όρθωση, παλίν-δρομος*) (β) ως *παλιγ-* προ των συμφώνων *γ. κ. ξ, χ* (λ.χ. *παλιγ-γενεσία. παλίγ-κτιστος*) (γ) ως *παλιμ-* προ των συμφώνων *μ. β. π. φ, ψ* (λ.χ. *παλίμ-βουλος. παλίμ-ψηστος*) και (δ) ως *παλιλ- / παλιρ-* προ των συμφώνων *-λ-* και *-ρ-* αντίστοιχα (λ.χ. *παλιλ-λογία, παλίρ-ροια*)].

παλινδρόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} [μεσν.] **1.** η κίνηση εναλλάξ προς τα εμπρός και προς τα πίσω **2.** η υπαναχώρηση από θέση. άποψη **3.** η επαναφορά τής μήτρας στο φυσιολογικό επίπεδο μετά τον τοκετό. Επίσης **παλινδρομία** (η) [αρχ.].

παλινδρομικός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που παρουσιάζει διαδοχική ή και ισόχρονη φορά προς τα εμπρός και προς τα πίσω: *~ κίνηση.* Επίσης **παλίνδρομος,** -η. -ο [μτγν.]. — **παλινδρομικ-ά / -ώς** [1868] επίρρ.

παλινδρομώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παλινδρομείς... | παλινδρόμησα} **1.** κινούμαι εναλλάξ προς τα εμπρός και προς τα πίσω **2.** (μτφ.) μεταβάλλω συνεχώς γνώμη. δέχομαι πότε τη μία και πότε την άλλη, συχνά και την αντίθετη, άποψη.

παλιννοστώ ρ. αμετβ. {παλιννοστείς... | παλιννόστησα} (λόγ.) επιστρέφω στην πατρίδα ΣΥΝ. επαναπατρίζομαι· συχνά η μτχ. ***παλιννοστούντες*** (οι) οι επαναπατριζόμενοι. — **παλιννόστηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παλι(ν)νοστῶ (-έω)* < *παλί(ν)νοστος* < *πάλι(ν)* + *νόστος*].

παλινόρθωση (η) [1855] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επανεγκατάσταση στην εξουσία (κυρ. βασιλέων): *~ των Βουρβώνων / τής δυναστείας / τής μοναρχίας* **2.** (συνήθ. ειδικότ.) η επαναφορά μοναρχικού καθεστώτος ΣΥΝ. επαναφορά. επανεγκατάσταση ΑΝΤ. πτώση. εκθρόνιση. **παλινορθώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. restauration].

παλίντροπος, -ος, -ο στη ΦΡ. ***παλίντροπος αρμονία*** η αρμονία τού κόσμου σύμφωνα με τη θεωρία τού Ηρακλείτου. η οποία επέρχεται από την ισορρόπηση αντίρροπων τάσεων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «*παλίνδρομος*. αυτός που επιστρέφει – ευμετάβλητος». < *πάλιν* + *τρόπος*].

παλινωδία (η) {παλινωδιών} **1.** η ανάκληση όσων ειπώθηκαν προηγουμένως **2.** η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από ανακολουθίες και αντιφάσεις (συχνά στον πληθ.): *οι ~ στην εξωτερική πολιτική προκαλούν αναξιοπιστία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παλινῳδία* < *παλινῳδῶ* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς αναφορικά με μια ωδή τού Στησιχόρου, στην οποία ο ποιητής ανακαλούσε όσα υβριστικά είχε πει προηγουμένως εις βάρος τής Ελένης].

παλινωδώ ρ. αμετβ. {παλινωδείς...· μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) ανακαλώ όσα υποστήριξα προηγουμένως ΣΥΝ. (καθημ.) λέω και ξελέω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παλινῳδῶ (-έω)* < *παλιν-* + *-ῳδῶ* < *ᾠδή*].

παλιο- κ. **παλιό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** παλαιότητα. φθορά: *παλιό-ρουχα. παλιο-πάπουτσο* **2.** το παλαιό. κατ' αντιδιαστολή προς το νέο. το σημερινό (αντί τού λόγ. ***παλαιο-***): *παλιο-ελλαδίτης. παλιο-ημερολογίτης* **3.** (υβριστ.) κακή ποιότητα ή κατάσταση: *παλιο-χαρακτήρας, παλιό-γερος. παλιο-δουλειά.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το επίθ. *παλιός* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παλαιο-*].

παλιοβρόμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υβριστ. για γυναίκα.

παλιόγερος (ο). **παλιόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υβριστ. για ηλικιωμένο πρόσωπο ΣΥΝ. βρομόγερος. (!) κωλόγερος.

παλιογυναίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** υβριστ. για γυναίκα **2.** (ειδικότ.) η ανήθικη γυναίκα, η πόρνη. Επίσης **παλιογύναικο** (το).

παλιοδουλειά (η) **1.** η κουραστική. επικίνδυνη κ.λπ. δουλειά **2.** η άχαρη δουλειά ή η δουλειά που δεν αποφέρει πολλά.

παλιόδρομος (ο) ο δρόμος που βρίσκεται σε άσχημη κατάσταση και είναι δύσβατος.

παλιοελλαδίτης (ο) → παλαιοελλαδίτης

παλιοζωή (η) (εκφραστ.) η ζωή που είναι γεμάτη στενοχώριες, ώστε να μην αξίζει να τη ζει κανείς: «*~. παλιόκοσμε και παλιοκοινωνία*» (τραγ.)

παλιοθήλυκο (το) υβριστ. για κορίτσι ή γυναίκα ΣΥΝ. βρομοθήλυκο, παλιογύναικο. τσουλί.

παλιόκαιρος (ο) ο άστατος καιρός.

παλιοκοινωνία (η) υβριστ. για την κοινωνία.

παλιοκόριτσο (το) υβριστ. για κορίτσι.

παλιόκοσμος (ο) υβριστ. για την κοινωνία, το σύνολο των ανθρώπων.

παλιοκουβέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) λόγος με χυδαίο περιεχόμενο ΣΥΝ. αισχρολογία, βρομόλογο, βωμολοχία.

παλιομοδίτικος, -η. -ο → παλαιομοδίτικος

παλιόμουτρο (το) (υβριστ.) άνθρωπος φαύλος, κακοήθης ΣΥΝ. (αργκό) μπαγάσας, μασκαράς. παλιοτόμαρο.

παλιόπαιδο (το) υβριστ. για παιδί ΣΥΝ. βρομόπαιδο, (!) κωλόπαιδο.

παλιοπάπουτσο (το) [μεσν.] το παπούτσι που έχει φθαρεί με την πάροδο τού χρόνου ή/και τη συνεχή χρήση.

παλιοπαρέα (η) {παλιοπαρεών} **1.** (κακόσ.) η παρέα που απαρτίζεται από κακής ποιότητας ανθρώπους: *έμπλεξε με παλιοπαρέες* ● **2.** (εύσημο-χαϊδευτ.) η συντροφιά ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με

μακροχρόνιους φιλικούς δεσμούς: *η ~ τού στρατού.*

παλιόπραμα (το) {χωρ. γεν.} **1.** αντικείμενο με ευτελή αξία **2.** παλιό, φθαρμένο αντικείμενο.

παλιόρουχο (το) [μεσν.] ρούχο φθαρμένο ή από ευτελές ύφασμα.

παλιός, -ιά, -ιό **1.** αυτός που υπάρχει ή έχει γίνει από παλιά: *τα έπιπλα είναι ~ || με το χτύπημα άνοιξε η ~ του πληγή || το πρόβλημα είναι ~· δεν εμφανίστηκε τώρα || η αξία ενός γραμματοσήμου εξαρτάται και από το πόσο ~ είναι || ~ κρασί || ~ και ένδοξη οικογένεια || ~ σχολείο / δρόμος / πίνακας* ΑΝΤ. νέος, καινούργιος, πρόσφατος· ΦΡ. (εκφραστ.) (α) ***γράφω (κάποιον/κάτι) στα παλιά μου τα παπούτσια*** βλ. λ. *παπούτσι* (β) ***παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί*** βλ. λ. *αμπέλι* (γ) ***παλιό ημερολόγιο*** το ιουλιανό ημερολόγιο (βλ. λ. *ιουλιανός*) **2.** αυτός που υπήρχε πιο πριν (από άλλον): *μερικά βιβλία τα έχω αφήσει στο ~ μου σπίτι || στη συναυλία τραγούδησαν και μερικές ~* τους επιτυχίες ΑΝΤ. τωρινός, καινούργιος **3.** (για πόλεις, οικισμούς, αντί τού λόγ. *παλαιός*) αυτός που προϋπήρξε άλλου ομωνύμου ή συγχρόνου: *~ Κόρινθος / Φάληρο* **4.** αυτός που ανήκει στο παρελθόν, σε προηγούμενη περίοδο: *κοιτώντας την Πλάκα παίρνεις μια ιδέα τού πώς ήταν η ~ Αθήνα*· ΦΡ. (καθημ.) (α) ***στα παλιά τα χρόνια*** στο παρελθόν: *~ οι άνθρωποι είχαν φιλότιμο* (β) ***τα παλιά*** το παρελθόν και όσα συνέβησαν σε αυτό: *βρήκα κάτι φίλους απ' τον στρατό και πήγαμε σε μια ταβέρνα να θυμηθούμε ~* (γ) ***παλιοί*** (οι) οι προγενέστεροι, οι πρόγονοι: *οι ~ είχαν άλλες αντιλήψεις* **5.** αυτός που αναφέρεται στο μακρινό παρελθόν: *~ αναμνήσεις* **6.** αυτός που προέρχεται από εποχή τού παρελθόντος: *~ τραγούδια / θρύλοι / έθιμα / συνήθειες* **7.** αυτός που ανήκει στο παρελθόν και δεν έχει θέση στη σύγχρονη πραγματικότητα: *ιδέες ~ και ξεπερασμένες || Αυτά είναι ~ ιστορίες. Τι θέλεις τώρα και τις ξανασκαλίζεις;* **8.** αυτός που είναι γνωστός από καιρό, που δεν είναι πρωτότυπος και γι' αυτό δεν έχει επιτυχία: *~ το κόλπο ν' αλλάζουμε θέμα κάθε φορά που η κουβέντα μάς δυσκολεύει* **9.** (για πρόσ.) (α) αυτός που ανήκει από πολύ καιρό σε συγκεκριμένο χώρο, που ασχολείται από πολύ καιρό με συγκεκριμένο αντικείμενο: *είναι ~ στην πιάτσα και ξέρει || ~ ναυτικός / δικηγόρος / βασιλόφρων / κεντρώος* (β) ***παλιός*** (ο) ο στρατιώτης που υπηρετεί ήδη πολλούς μήνες ΣΥΝ. παλιοσειρά ΑΝΤ. νέος· ΦΡ. ***ο παλιός είν' αλλιώς*** (i) (στρατιωτική αργκό) σε πληρέστερη φρ. «ο νέος είν' ωραίος, αλλά ο παλιός είν' αλλιώς»· για να δηλωθεί ότι ο στρατιώτης που υπηρετεί ήδη πολλούς μήνες έχει προνομιακή μεταχείριση έναντι τού νεοσυλλέκτου ή ότι γνωρίζει να αντιμετωπίζει καλύτερα τις καταστάσεις (ii) ως σχόλιο για την ικανότητα προσώπου με πολλά χρόνια πείρας σε έναν τομέα δραστηριότητας να επιλύει καλύτερα τα προβλήματα **10.** αυτός που είχε στο παρελθόν συγκεκριμένη ιδιότητα, αυτός που δεν είναι πλέον εν ενεργεία, ο πρώην: *~ βουλευτής / δήμαρχος / καθηγητής* **11.** αυτός με τον οποίο στο παρελθόν υπήρχε ορισμένου είδους σχέση: *~ φίλος απ' τον στρατό || συνάντηση παλιών συμμαθητών*· ΦΡ. ***παλιά αμαρτία*** βλ. λ. *αμαρτία*. Επίσης (λόγ.) **παλαιός,** -ά, -ό (βλ.λ.). — (υποκ.) **παλιούτσικος,** -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο, συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παλαιός* (με συνίζηση), βλ.λ.].

παλιοσειρά (η) (στρατιωτική αργκό) ο στρατιώτης που υπηρετεί ήδη πολλούς μήνες, ο παλιός. Επίσης **παλιοσείρι** (το).

παλιοσίδερο (το) **1.** άχρηστο ή σκουριασμένο σίδερο **2.** ***παλιοσίδερα*** (τα) τα σιδερένια τμήματα παλαιών πλοίων, οχημάτων, συσκευών κ.λπ., τα οποία πωλούνται ως υλικό σιδήρου.

παλιοσκρόφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) παλιογουρούνα· υβριστ. για γυναίκα.

παλιόσκυλο (το) **1.** (α) αδέσποτο σκυλί, κοπρόσκυλο (β) επιθετικός ή ενοχλητικός σκύλος **2.** (υβριστ. για πρόσ.) κακός άνθρωπος.

παλιόσπιτο (το) **1.** σπίτι σε κακή κατάσταση **2.** (ευφημ.) οίκος ανοχής.

παλιοτόμαρο (το) υβριστ. για αχρείο και κακοήθη άνθρωπο.

παλιούρι (το) {δύσχρ. παλιουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) θάμνος με αγκάθια στα κλαδιά του, τα οποία χρησιμοποιούνται σε περιφράξεις.
[ΕΤΥΜ. < **παλιούριον*, υποκορ. τού αρχ. *παλίουρος*, αβεβ. ετύμου. Ενώ το α' συνθ. *παλι-* προέρχεται αναμφίβολα από το επίρρ. *πάλιν*, η αναγωγή τού β' συνθ. *-ουρος* στη λ. *οὐρά* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Ίσως ισχύει η αναγωγή στο αρχ. *οὖρον / οὖρα*, αφού το φυτό εθεωρείτο διουρητικό].

παλιόφαγο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} το κακής ποιότητας φαγητό.

παλιόφιλος (ο) **1.** ο φίλος από τα παλιά χρόνια **2.** (χαϊδευτ.) ο καλός φίλος, το φιλαράκι.

παλιοφυλλάδα (η) (κακόσ.) έντυπο, κυρ. εφημερίδα, με συκοφαντικό, προπαγανδιστικό ή ακόμη και αισχρολογικό περιεχόμενο (βλ. κ. λ. *φυλλάδα*).

παλιόχαρτο (το) **1.** κομμάτι χαρτιού σε κακή κατάσταση, τσαλακωμένο, φθαρμένο κ.λπ. **2.** (μτφ.) τίτλος σπουδών ή χαρτονόμισμα χωρίς πραγματικό αντίκρισμα: *πολλά πτυχία έχουν καταντήσει ~* ΣΥΝ. (!) κωλόχαρτο.

παλίρροια (η) {παλιρροιών} το φαινόμενο τής περιοδικής ανύψωσης και υποχώρησης τής στάθμης τής θάλασσας λόγω τής έλξεως που ασκούν στην υδρόσφαιρα η Σελήνη και ο Ήλιος (βλ. ειδικότ. λ. *άμπωτις, πλημμυρίδα*). — **παλιρροϊκός,** -ή, -ό κ. **παλιρροιακός.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια, -ρρ-.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλίρρους* < *παλιρ-* (< *παλιν-*) + *ῥοῦς* < *ῥέω*].

παλιρροιογράφος (ο) [1894] το όργανο που καταγράφει τις μεταβολές τής στάθμης τής θάλασσας λόγω τής παλίρροιας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. marégraphe (νόθο σύνθ.)].

παλιρροιόμετρο (το) [1896] {παλιρροιομέτρ-ου | -ων} ο παλιρροιογράφος (βλ.λ.).

παλίσανδρο κ **παλίσαντρο** (το) [1889] {παλισάνδρ-ου | -ων} ξύλο ποιότητας από τη Βραζιλία και την Ινδία, καφεκίτρινο, σκληρό και μυρωδάτο, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων και μπιμπελό. Επίσης **παλισάνδρη** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. palissandre < ολλ. palissander, από τοπική διάλεκτο τού Σουρινάμ].

παλιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πάλιω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ). παλαιώνω (βλ.λ.) ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι παλιός: *αφήνουν το κρασί σε δρύινα βαρέλια για πολύ καιρό, ώστε να παλιώσει || πάλιωσε πια αυτό το αστείο ||* (στον στρατό) *έχει παλιώσει πια, είναι δώδεκα μήνες σ' αυτή τη μονάδα* **3.** φθείρομαι από την πολλή χρήση: *πάλιωσαν τα ρούχα / τα παπούτσια του / τα μηχανήματα.* — **πάλιωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παλαιῶ (-όω)* < *παλαιός*].

πάλκο (το) η εξέδρα, το βάθρο· το υπερυψωμένο τμήμα κέντρου διασκέδασης, πάνω στο οποίο ανεβαίνουν και παίζουν οι οργανοπαίκτες και τραγουδούν οι τραγουδιστές: *κινείται με άνεση στο ~ || αστέρι τού λαϊκού ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. palco «εξέδρα» < παλ. γαλλ. bauc < φρανκον. *balk].

παλκοσένικο (το) **1.** το σανίδωμα τής σκηνής θεάτρου **2.** (συνεκδ.) το θέατρο: *βγήκε στο ~* (έγινε ηθοποιός).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. palcoscenico (νόθο σύνθ.) < palco «εξέδρα, πάλκο» + scenico (< μτγν. *σκηνικός*)].

Παλλάδα (η) προσωνυμία τής θεάς Αθηνάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παλλάς, -άδος* < θ. *παλλ-* τής λ. *παλλακή* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως επίθ. τής θεάς Αθηνάς με τη σημ. «παρθένος»].

παλλάδιο (το) {παλλαδί-ου | -ων} **1.** ειδώλιο τής Παλλάδας Αθηνάς, το οποίο πιστευόταν ότι προστάτευε την πόλη των Αθηνών **2.** (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως προστατευτικό μέσο: *οι συνταγματικές ελευθερίες συνιστούν το ~ τής δημοκρατίας* • **3.** ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pd), το πιο εύτηκτο στοιχείο τής οικογένειας τού λευκόχρυσου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παλλάδιον*, υποκ. τού *Παλλάς, -άδος* (βλ.λ.). Στη σημ. τού χημικού στοιχείου η λ. χρησιμοποιήθηκε το 1803 από τον Άγγλο χημικό W. Wollaston, ο οποίος το ονόμασε με βάση τον αστεροειδή *Παλλάς*, που είχε ανακαλυφθεί τον προηγούμενο χρόνο].

παλλαϊκός, -ή, -ό αυτός που πραγματοποιείται με την υποστήριξη και τη συμμετοχή ολόκληρου τού λαού: *~ συγκέντρωση / άμυνα.*
[ΕΤΥΜ. < *παλ-* (< *παν-*) + *λαϊκός*].

παλλαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η αίσθηση παλμικών κινήσεων ιστού ή οστού τού σώματος, όταν αυτό έρχεται σε επαφή με μια διαπασών που δονείται.
[ΕΤΥΜ. < *πάλλω* + *-αισθησία* < *αίσθηση*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pallaesthesia].

παλλακεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η συμβίωση γυναίκας με άνδρα, χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος.

παλλακίδα (η) **1.** (στην αρχαιότητα) γυναίκα που συμβίωνε με έγγαμο άνδρα, χωρίς να είναι η νόμιμη σύζυγός του **2.** (μειωτ.) η γυναίκα που συμβιώνει με άνδρα ως ερωμένη του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παλλακίς, -ίδος* < *παλλακή*, αγν. ετύμου. Δεν γίνεται αποδεκτή η υπόθεση περί σημιτ. δανείου (πβ. εβρ. pīlegeš, αραμ. pīlagtā), ενώ δεν ικανοποιούν σημασιολογικώς οι αναγωγές στο αβεστ. pairikā «είδος θηλυκής θεότητας που αποπλανά με μάγια» ή στο

παλιο- *α' συνθετικό (μειωτικό)*

παλι-αλεπού (η)
παλι-άλογο (το)
παλι-άμπελο (το)
παλιο-αέρας (ο)
παλιο-αλήτης (ο)
παλιο-απατεώνας (ο)
παλιο-αράπης (ο)
παλιο-αστεία (τα)
παλιο-βάπορο (το)
παλιό-βουνο (το)
παλιό-βουρτσα (η)
παλιο-βρισιές (οι)
παλιο-βροχή (η)
παλιό-γατα (η)
παλιό-γιδα (η)
παλιο-γλυκό (το)
παλιο-γούρουνο (το)
παλιο-γραβάτα (η)
παλιο-γυναικάς (ο)
παλιό-δεντρο (το)
παλιο-ζαγάρι (το)
παλιο-ζητιάνος (ο)
παλιο-θεατρίνος (ο)
παλιο-κάραβο (το)
παλιό-καστρο (το)
παλιο-κερατάς (ο)
παλιο-κέφαλο (το)
παλιο-κλέφτης (ο)
παλιο-κουβάς (ο)
παλιο-κουβέντες (οι)
παλιό-κρασο (το)
παλιο-κρέας (το)
παλιο-κρέβατο (το)
παλιο-κυράτσα (η)
παλιό-λαδο (το)
παλιό-λογα (τα)
παλιο-λούλουδα (τα)
παλιο-λωποδύτης (ο)
παλιο-μάγαζο (το)
παλιο-μακάρονα (παλιο-μακαρόνια) (τα)
παλιό-μαλλο (το)
παλιο-μήνας (ο)
παλιο-μπαμπέσης (ο)
παλιο-μπεκρής (ο)
παλιο-μπελάς (ο)
παλιό-νερα (τα)
παλιο-ντίβανο (το)
παλιο-ντουνιάς (ο)
παλιο-ντούφεκο (το)
παλιο-ντύσιμο (το)
παλιό-ξυλα (τα)
παλιό-πανο (το)
παλιο-παντελόνι (παλιο-παντέλονο) (το)
παλιο-πίστολο (το)
παλιο-πλύσιμο (το)
παλιο-πόδαρα (τα)
παλιο-πούλι (το)
παλιο-πούστης (ο)
παλιο-πουτάνα (η)
παλιο-ράψιμο (το)
παλιο-ρολόι (το)
παλιο-ροχαλητό (το)
παλιο-σάπουνο (το)
παλιο-σέντονα (παλιο-σεντόνια) (τα)
παλιο-σιδέρωμα (το)
παλιο-στάφυλα (τα)
παλιό-τουρκος (ο)
παλιο-τράγουδο (το)
παλιο-τράπεζο (το)
παλιο-τσάρουχα (τα)
παλιό-τυρο (το)
παλιο-υποκριτής (ο)
παλιο-φαντάρος (ο)
παλιο-φάρα (η)
παλιο-φέρσιμο (το)
παλιο-φόρεμα (το)
παλιο-φωνάρες (οι)
παλιο-φωνές (οι)
παλιο-χαραμοφάης (ο)
παλιό-χορτα (τα)
παλιο-χτένισμα (το)
παλιο-χώραφο (το)
παλιο-χώρι (το)
παλιο-χωριάτης (ο)
παλιό-ψαθα (η)
παλιό-ψαρα (τα)
παλιο-ψεύτης (ο)

περσ. pari «μάγισσα». Το λατ. paelex είναι μάλλον δάνειο από την Ελληνική. Η λ. δήλωνε κυρίως την «ομόκλινη σύντροφο», η οποία (στην αρχ. Αθήνα) κατείχε θέση κατώτερη από τη νόμιμη σύζυγο, εθεωρείτο απλώς καθημερινή συμβία, αλλά ανώτερη από την *εταίρα* και την *πόρνη*. Βλ. κ. *Παλλάδα*, *παλληκάρι*].

πάλλευκος, -η, -ο **1.** τελείως λευκός ΣΥΝ. ολόλευκος, κάτασπρος ΑΝΤ. κατάμαυρος **2.** (μτφ.) ηθικά ανεπίληπτος ΣΥΝ. πάναγνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλ-* (< *παν-*) + *λευκός*].

παλληκαράς (ο) (σχολ. ορθ. *παλικαράς*) {παλληκαράδες} (εκφραστ.) **1.** ο γενναίος, θαρραλέος άνδρας **2.** (ειρων.) ο άνδρας που παριστάνει τον γενναίο, τον ζόρικο ΣΥΝ. νταής.

παλληκαρήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *παλικαρήσιος*) αυτός που ταιριάζει σε παλληκάρι: ~ *φέρσιμο / στάση / περπάτημα* ΣΥΝ. αντρίκειος, λεβέντικος. Επίσης **παλληκαρίστικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

παλληκάρι (το) (σχολ. ορθ. *παλικάρι*) {παλληκαρ-ιού | -ιών} (εκφραστ.) **1.** άνδρας νεαρής ηλικίας: *Μεγάλο κρίμα! 25 χρονών ~ και να μείνει ανάπηρος!* **2.** ο άνδρας που φέρει όλες τις αρετές που συνδέονται με τη νεότητα (ομορφιά, σφρίγος, ζωντάνια, θάρρος, αρρενωπότητα κ.λπ.) ΣΥΝ. λεβέντης **3.** ως προσφώνηση σε νέο άνδρα: *δώσ' μου λίγη βοήθεια, ~ μου!* — (υποκ.) **παλληκαράκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παλληκάριον*, υποκ. τού αρχ. *πάλληξ / πάλλαξ* «παιδί (που δεν έχει εισέλθει στην εφηβεία)» < *παλλακή* (υποχωρητ.), βλ. λ. *παλλακίδα*. Η ετυμολογία τής λ. δεν δικαιολογεί ορθογραφία *παλικάρι* (με -ι- και ένα -λ-)].

παλληκαριά (η) [μεσν.] (σχολ. ορθ. *παλικαριά*) **1.** η ιδιότητα τού να είναι κανείς παλληκάρι (βλ.λ.) **2.** η ηρωική πράξη, το γενναίο κατόρθωμα ΣΥΝ. ανδραγάθημα, ανδραγαθία **3.** (οικ.) πράξη δύσκολη, κοπιαστική ή η εξυπηρέτηση: *θα κάνεις την ~ να κατεβάσεις μερικές κούτες από το πατάρι;* || *κάνεις μια ~, να πας να μου φέρεις την εφημερίδα απ' το γραφείο μου;* Επίσης **παλληκαροσύνη** [μεσν.] (σημ. 1).

παλληκαρισμός (ο) (σχολ. ορθ. *παλικαρισμός*) (μειωτ.) η επίδειξη ανύπαρκτης γενναιότητας ΣΥΝ. νταϊλίκι, λεονταρισμός.

παλληκαρίστικος, -η, -ο ▸ παλληκαρήσιος

παλληκαροσύνη (η) → παλληκαριά

πάλλω ρ. μετβ. {συνήθ. σε ενεστ. κ. παρατ.· αόρ. έπαλα} **1.** θέτω σε παλμική κίνηση: ~ *τη χορδή* ΣΥΝ. δονώ, κραδαίνω ΑΝΤ. σταθεροποιώ, στερεώνω· (μεσοπαθ. ***πάλλομαι***) **2.** βρίσκομαι σε παλμική κίνηση: *η χορδή πάλλεται* || *η καρδιά πάλλεται* (χτυπά) **3.** (μτφ.-για πλήθος) αισθάνομαι ζωηρή συγκίνηση: *τα πλήθη πάλλονται από ενθουσιασμό* **4.** ΑΣΤΡΟΝ. ***παλλόμενος αστέρας*** αστέρας που μεταβάλλει την ακτίνα του **5.** ***παλλόμενο φανάρι*** φωτεινός σηματοδότης τής οδικής κυκλοφορίας πορτοκαλί χρώματος που αναβοσβήνει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **παλ-jω* < *p]- συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. τής λ. *πέλας* (βλ. λ. *πελά-της*, *πλησίον*). Η λ. συνδ. επίσης με το λατ. pello «σπρώχνω, θέτω σε κίνηση» (> pulsus «παλμός»)].

παλμαρέ (το) {άκλ.} κατάλογος νικητών ή επιτυχιών σε αγώνα, διαγωνισμό κ.λπ.: *«στο μπάσκετ, το ~ του Άρη είναι μοναδικό»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. palmarès < λατ. palmaris «αυτός που αξίζει να λάβει τον κλάδο τού φοίνικος (ως σύμβολο νίκης)» < palma «παλάμη – φοίνικας (μτφ. βραβείο, έπαθλο)»].

παλμικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παλμό **2.** αυτός που γίνεται με παλμούς: ~ *κίνηση / ραντάρ* || *κινητά τηλέφωνα που ειδοποιούν με ~ δόνηση.* — **παλμικ-ά / -ώς** [1836] επίρρ.

παλμογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την οπτική απεικόνιση, γραφική αναπαράσταση και μέτρηση των μεταβολών ενός μεγέθους σε συνάρτηση με τον χρόνο. — **παλμογράφημα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. oscillographe (νόθο σύνθ.)].

παλμός (ο) **1.** παλινδρομική κίνηση μικρής διάρκειας και εύρους ΣΥΝ. κραδασμός, δόνηση **2.** (ειδικότ.) η ρυθμική συστολή και διαστολή τής καρδιάς: *αυξάνονται / μειώνονται οι ~ τής καρδιάς* || (μτφ.) *ο ~ τής υφηλίου χτυπάει δυνατά στην πόλη όπου διεξάγονται οι ειρηνευτικές συνομιλίες* **3.** (μτφ.) η ένταση, ο ρυθμός, ο ενθουσιασμός που πάλλει: *η διαδήλωση είχε όγκο και ~* ● **4.** ΑΘΛ. το σύνολο των προπαρασκευαστικών κινήσεων που εκτελεί αθλητής κατά τη ρίψη σφαίρας ή ακοντίου ή (ειδικότ.) άλτης πριν από το άλμα του ● **5.** ΦΥΣ. η απότομη και για μικρό διάστημα μεταβολή φυσικού μεγέθους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάλλω* (βλ.λ.)].

Παλμύρα (η) αρχαία πόλη τής Κ. Συρίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο < αρχ. *Πάλμυς* (ομηρικό ανθρωπωνύμιο) < ουσ. *πάλμυς, -υδος* «βασιλιάς» < λυδ. 'almluš. Στην Π.Δ. η Παλμύρα ονομάζεται Tadmor (*Β' Χρονικών* 8, 4)].

παλμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παλμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με παλμό **2.** αυτός που έχει παλμό.

παλούκι (το) {παλουκ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) μυτερός πάσσαλος που μπήγεται στο χώμα· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***τού σκοινιού και τού παλουκιού*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που είναι εντελώς διεφθαρμένος και γι' αυτό ανήκει στο κοινωνικό περιθώριο: *μάζεψε γύρω του ανθρώπους ~ και έφτειαξε συμμορία* ΣΥΝ. (λόγ.) εξώλης και προώλης (β) ***πηδάω πολλά παλούκια*** κάνω πολλές παράτολμες ή παράνομες ενέργειες (πράγμα που σημαίνει ότι για κάποια απ' όλες θα υποστώ τις συνέπειες): (παροιμ.) *«όποιος πηδάει πολλά παλούκια κάποιο του μπαίνει στον κώλο»* **2.** (μτφ.-οικ.) ανυπέρβλητα δύσκολο έργο, εμπόδιο: *αυτό το μάθημα είναι πολύ ~.* — (υποκ.) **παλουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παλούκιον*, υποκ. τού λατ. paluceus < palus «πάσσαλος» (> μτγν. *πάλος*)].

παλουκιά (η) [μεσν.] χτύπημα με παλούκι.

παλουκοκαύτης (ο) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. (παροιμ.) ***Μάρτης γδάρτης και κακός παλουκοκαύτης*** για τα απροσδόκητα κρύα τού Μαρτίου, που αναγκάζουν τους ανθρώπους να καίνε ακόμη και τα παλούκια για να ζεσταθούν, εξαντλώντας τα αποθέματα τής οικογένειας σε καύσιμη ύλη.

παλουκώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {παλούκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** διαπερνώ με παλούκι το σώμα κάποιου (προκειμένου να τον θανατώσω): *όσους συνέλαβαν οι Τούρκοι τούς παλούκωσαν* ΣΥΝ. (λόγ.) ανασκολοπίζω **2.** (μεσοπαθ. ***παλουκώνομαι***) (μτφ.-οικ.) μένω ακίνητος στη θέση όπου κάθομαι: *παλουκώσου στην καρέκλα σου και μην κουνηθείς από 'κεί!* — **παλούκωμα** (το).

πάλσαρ (το) {άκλ.} ελλην. *παλλόμενος αστέρας* ΑΣΤΡΟΝ. περιστρεφόμενος αστέρας νετρονίων, που εκπέμπει σε κανονικά χρονικά διαστήματα ραδιοκύματα με τη μορφή παλμών, δημιουργώντας ισχυρό μαγνητικό πεδίο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pulsar (με επίθημα -ar κατά το quasar) < pulse «παλμός» (< λατ. pulsus)].

παλτό (το) πανωφόρι με μανίκια, κατασκευασμένο από χοντρό ύφασμα για προστασία από το κρύο, που κλείνει με κουμπιά και έχει συνήθ. μεγάλο μάκρος: *βαρύ / γούνινο / χειμωνιάτικο ~.* — (υποκ.) **παλτουδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. palto < γαλλ. paletot < μέσ. αγγλ. paltok «σακάκι, κάπα», αγν. ετύμου].

παλτουδιά (η) (λαϊκ.) καλής ποιότητας παλτό, που το καμαρώνει κανείς.
[ΕΤΥΜ. < *παλτό* + παραγ. επίθημα *-ουδιά* < *-ούδι* (βλ.λ.)].

παμ- → παν-

Παμβώτις (η) {Παμβώτιδ-ος, -α} η λίμνη των Ιωαννίνων (βλ. λ. *Ιωάννινα*, σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παμβῶτις, -ώτιδος* < *παν-* + *-βῶτις* < θ. *βω-*, εκτεταμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *βόσκω* (βλ.λ.). Η ονομασία περιγράφει τον ζωτικό ρόλο τής λίμνης στην τροφοδοσία τής περιοχής].

Πάμισος (ο) **1.** παραπόταμος τού Πηνειού τής Θεσσαλίας, που πηγάζει από τη Ν. Πίνδο **2.** ποταμός τής ΝΔ. Πελοποννήσου, που διαρρέει τον νομό Μεσσηνίας και εκβάλλει στον Μεσσηνιακό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο πελασγ. αρχής, όπως συμβαίνει και με άλλα που εμφανίζουν επίθημα *-(ι)σος* (λ.χ. *Κηφισός, Ἰλισσός, Ἀμνισός* κ.ά.)].

παμβαλκανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλα τα κράτη τής Βαλκανικής: ~ *διάσκεψη*.

Παμμακάριστος (η) [μτγν.] {Παμμακαρίστου} ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τής Παναγίας.

παμμακεδονικός, -ή, -ό [1895] που έχει σχέση με όλη τη Μακεδονία ή τους Μακεδόνες: ~ *συνέλευση / συγκέντρωση*.

παμμέγιστος, -ίστη, -ιστο [μτγν.] πάρα πολύ σπουδαίος.

παμμικρασιατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλη τη Μ. Ασία ή όλους τους Μικρασιάτες.
[ΕΤΥΜ. < *παν-* (βλ.λ.) + *μικρασιατικός*].

παμπ (η) {άκλ.} μπαρ αγγλικής προελεύσεως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pub, συντομογραφία τού public (house) «δημόσιο (σπίτι)», στο οποίο τα αλκοολούχα ποτά διατίθενται ελεύθερα στους θαμώνες].

πάμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλη πεδιάδα τής Ν. Αμερικής, κατάλληλη για βοσκή ζώων ή τελείως άγονη: *οι ~ τής Αργεντινής*.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. pampa, από λ. τής γλ. Κετσούα (ινδιάνικη γλ. τής Ν. Αμερικής)].

παμπαίδες (οι) η μικρότερη ηλικιακή ομάδα αγοριών που λαμβάνουν μέρος σε αθλητικούς αγώνες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάμπαιδες* «η κατώτερη ηλικιακή ομάδα (για αγώνες στίβου)» < *παν-* (βλ.λ.) + *παῖδες*].

παμπάλαιος, -η, -ο [αρχ.] πάρα πολύ παλιός ΣΥΝ. παλαιότατος.

παμπελοποννησιακός, -ή, -ό [1896] αυτός που αναφέρεται σε όλη την Πελοπόννησο ή σε όλους τους Πελοποννησίους.

παμπληθής, -ής, -ές [αρχ.] {παμπληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (σπάν.) αυτός που αποτελείται από μεγάλο πλήθος: ~ *συγκέντρωση / διαδήλωση* ΣΥΝ. αθρόος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πάμπλουτος, -η, -ο [αρχ.] πάρα πολύ πλούσιος ΣΥΝ. (εκφραστ.) ζάμπλουτος, βαθύπλουτος ΑΝΤ. πάμφτωχος, θεόφτωχος.

πάμπολλοι, -ες, -α [αρχ.] πάρα πολλοί.

παμπόνηρος, -η, -ο [αρχ.] πάρα πολύ πονηρός ΣΥΝ. τετραπέρατος, πανούργος.

παμφάγος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που τρέφεται με κάθε είδους τροφή· (ειδικότ.) αυτός που είναι και χορτοφάγος και σαρκοφάγος: *ο άνθρωπος είναι ~ ζώο* **2.** (μτφ.) αυτός που καταστρέφει τα πάντα: ~ *πυρ.* — **παμφαγία** (η) [1892].

πάμφθηνος, -η, -ο [1883] αυτός που έχει εξαιρετικά φθηνή τιμή ΑΝΤ. πανάκριβος, απλησίαστος, (εκφραστ.) φωτιά και λάβρα. — **πάμφθηνα** επίρρ.

Παμφιλία (η) γυναικείο όνομα.

Πάμφιλος (ο) {-ου κ. -ίλου} όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πάμ-* (< *παν-*) + *φίλος*].

πάμφτωχος, -η, -ο κ. **πάμπτωχος** [μεσν.] πάρα πολύ φτωχός ΣΥΝ. θεόφτωχος, επί ξύλου κρεμάμενος ΑΝΤ. βαθύπλουτος, ζάμπλουτος.

πάμφωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που καταυγάζεται από φως, γεμάτος φως ΣΥΝ. κατάφωτος, ολόφωτος ΑΝΤ. ολοσκότεινος.

παμψηφεί επίρρ. (λόγ.) με όλες τις ψήφους, ομόφωνα: *εξελέγη ~ πρόεδρος τού συλλόγου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παμψηφεί* < *παμ-* (< *παν-*) + *ψῆφος* + επιρρ. επίθημα *-εί*].

παμψηφία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των ψήφων.

παμψυχισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η θεωρία, σύμφωνα με την οποία κάθε υλικό σώμα δεν είναι μόνο ζώσα ύλη, αλλά έχει και ψυχική ουσία. — **παμψυχιστής** (ο), **παμψυχίστρια** (η).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. panpsychisme].

Παν (ο) {Παν-ός, -α} ΜΥΘΟΛ. θεότητα που συνήθ. παριστανόταν με πόδια, κέρατα και γένια τράγου και ενσάρκωνε τη γενετήσια δύναμη τής ζωής. Επίσης (καθημ.) **Πάνας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*. *-α*. *-ο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. θεωνύμιο, αρκαδικής προέλ., αγν. ετύμου. Η αρχαιότατη δοτ. *Παονι* δείχνει ότι το μακρό *-ᾱ-* (*Πᾶν*) είναι πιθανώς προϊόν συναιρέσεως. Έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι το όνομα ανάγεται σε τ. **Παύσων* και συνδ. με σανσκρ. Pūṣan-, θεότητα που προστάτευε τα ποίμνια (πβ. σανσκρ. púṣ-yati «προοδεύω, επιτυγχάνω»), με εναλλαγή των θ. *pāus- / *pūs-. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για προελλην. θεωνύμιο, που ίσως συνδ. με το όνομα **Παιάων / Παιήων* (βλ. λ. *παιάνας*). Η υπόθεση, τέλος, ότι το όνομα συνδ. με το ιλλυρ. pā-ne-u «φουσκώνω, διογκώνω», δεν θεωρείται πιθ.].

παν (το) {παντ-ός | -ων} **1.** το όλον, το σύνολο: *η αρχή είναι το ήμισυ τού ~* **2.** το σύμπαν, ο κόσμος, η οικουμένη **3.** (μτφ.) το σημαντικότερο στοιχείο: *το ~ στη ζωή τού ανθρώπου είναι η υγεία* **4.** το καθετί· ΦΡ. (α) ***πάντα εν σοφία εποίησας*** (*πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας*. Π.Δ. *Ψαλμ.* 103, 24) όλα με σοφία τα δημιούργησες (Κύριε) (β) ***εν παντί*** σε οποιαδήποτε περίπτωση (γ) ***πάντα ρει*** (*πάντα ῥεῖ*. Ηράκλειτος. βλ. Πλάτ. *Θεαίτητος* 182c) όλα αλλάζουν, όλα μεταβάλλονται (βλ. κ. λ. *πας*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πᾶν*, ουδ. τού επιθ. *πᾶς* (βλ.λ.)].

παν- κ. **παμ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται σε πολύ μεγάλο, στον υπέρτατο βαθμό: *πάμ-πλουτος, παν-έξυπνος* **2.** ένα σύνολο: *παν-ελλήνιος, παγ-κρήτιος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουδ. *πᾶν* (βλ.λ.) και εμφανίζεται: (α) ως *παν-* προ φωνήεντος και προ των συμφώνων *δ, ζ, θ, ν, σ, τ* (λ.χ. *παν-άγαθος, παν-δοχεῖον*) (β) ως *παμ-* προ των συμφώνων *β, μ, π, φ, ψ* (λ.χ. *πάμ-πολλοι, παμ-ψηφεί*) (γ) ως *παγ-* προ των συμφώνων *γ, κ, ξ, χ* (λ.χ. *πάγ-κοινος, παγ-χρησία*) (δ) ως *παλ-* και *παρ-* προ των συμφώνων *λ* και *ρ* αντίστοιχα (λ.χ. *πάλλευκος, παρ-ρησία*)].

πάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) (παλαιότ.) τεμάχιο λευκού υφάσματος, με το οποίο περιτύλιγαν τα βρέφη ΣΥΝ. σπάργανο (β) κομμάτι από απορροφητικό υλικό με το οποίο τυλίγουν τα μωρά (σπανιότ. και ηλικιωμένα άτομα) ή τους το φορούν σαν βρακάκι (πάνα-βρακάκι), για να διατηρούνται στεγνά **2.** πανί που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τού φούρνου **3.** η μούχλα που εμφανίζεται στην επιφάνεια τροφίμων.
[ΕΤΥΜ. < *πανί* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. «κρούστα, μεμβράνη» οδήγησε επίσης στη σημ. «μούχλα (τροφίμων)» (πβ. ιταλ. panno «πανί, ύφασμα - κρούστα, πέτσα»)].

πανάγαθος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διαθέτει καλοσύνη σε υπέρτατο βαθμό· συνήθ. προσωνυμία τού Θεού.

Παναγία κ. (λαϊκ.) **Παναγιά** (η) **1.** ιερό πρόσωπο τού χριστιανισμού, η μητέρα τού Ιησού Χριστού, η Θεοτόκος (βλ.λ.)· είναι γνωστή με πάρα πολλά προσωνύμια ανάλογα με τις ιδιότητες που της αποδίδονται, τις αγιογραφικές της παραστάσεις ή τον τόπο όπου βρίσκονται οι ναοί της, όπως *Γρηγορούσα, Ευαγγελίστρια, Οδηγήτρια, Ελεούσα, Ζωοδόχος Πηγή, Γοργοεπήκοος, Βρεφοκρατούσα, Μυρτιδιώτισσα, Γιάτρισσα, Ρόδον το Αμάραντον, Άξιον Εστί κ.ά.*· ΦΡ. (α) ***Παναγία(-ιά) μου!*** (i) για την έκφραση έκπληξης: *~! Τι μεγάλο ψάρι!* (ii) για την έκφραση τρόμου: *~! Μήπως έπαθε κάτι σοβαρό;* (β) ***Έλα, Παναγία μου! / Ο Χριστός κι η Παναγία!*** για την έκφραση μεγάλης έκπληξης ή και φόβου: *~! Έγιναν τέτοια πράματα;* **2.** (μτφ.-συχνά ειρων. ως χαρακτηρισμός) αυτός που εμφανίζεται εντελώς αθώος και φρόνιμος, εξαιρετικά σεμνός: *από τότε που ο καθηγητής τούς απείλησε ότι δεν θα πάνε εκδρομή, είναι όλοι τους Παναγίες στο μάθημα*· ΦΡ. ***αλογάκι τής Παναγιάς*** βλ. λ. *αλογάκι*. — (υποκ.) **Παναγίτσα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μτγν. επιθ. *πανάγιος*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως προσωνυμία τής μητέρας τού Ιησού Χριστού από τον 4ο αι. μ.Χ.· ονομάστηκε δε *Παναγία* για την άκρα παρθενία και αγιότητά της, που έγινε αιτία να καταστεί μητέρα τού Θεού (χωρίς, ωστόσο, κατά τη διδασκαλία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, να είναι απαλλαγμένη από το προπατορικό αμάρτημα, όπως πρεσβεύουν οι Ρωμαιοκαθολικοί)].

πανάγιος, -ία, -ιο [μτγν.] **1.** αυτός που φέρει την ιδιότητα τού αγίου σε υπέρτατο βαθμό **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Πανάγιος / Άγιος Τάφος*** ο τάφος τού Ιησού Χριστού στα Ιεροσόλυμα, καθώς και ο τόπος και ο ναός όπου βρίσκεται ο τάφος.

Παναγιότατος (ο) [μεσν.] {Παναγιοτάτου} ως τιμητική προσφώνηση τού Οικουμενικού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

παναγιότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού παναγίου ή προσφώνηση τού Οικουμενικού Πατριάρχη.

Παναγιώτα (η) γυναικείο όνομα.

Παναγιώτης (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., που προέρχεται από το όψιμο μτγν. *Παναγία* (βλ.λ.)].

πάναγνος, -η, -ο [μτγν.] αγνός σε υπέρτατο βαθμό ΣΥΝ. πανάμωμος, πανάχραντος ΑΝΤ. παμμίαρος, πανάθλιος.

παναγροτικός, -ή, -ό αυτός στον οποίο παίρνουν μέρος, συμμετέχουν όλοι οι αγρότες: *~ συλλαλητήριο*.

πανάδα (η) **1.** πρόχειρο φαγητό που αποτελείται από βρασμένο ψωμί και λάδι ή γάλα • **2.** (συνήθ. στον πληθ.) υποκίτρινη κηλίδα τού ανθρώπινου δέρματος, κυρ. στο πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. < *πάνα* «μούχλα (σε τρόφιμα)» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άδα*, πιθ. κατά το *ραγάδα*].

πανάθεμα (π' ανάθεμα) επιφών. → ανάθεμα

Παναθήναια (τα) [αρχ.] {Παναθηναίων} η σημαντικότερη εορτή στην Αθήνα τής κλασικής αρχαιότητας, η οποία γινόταν κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμήν τής πολιούχου θεάς Αθηνάς.

παναθηναϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με όλους τους Αθηναίους ή ολόκληρη την πόλη τής Αθήνας: *Παναθηναϊκό Στάδιο* **2.** ***Παναθηναϊκός*** (ο) (Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος, συντομ. Π.Α.Ο.) αθλητικό σωματείο τής Αθήνας που ιδρύθηκε το 1908 **3.** (συνεκδ.) οπαδός τού παραπάνω σωματείου.

πανάθλιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** εξαιρετικά κακοήθης, εντελώς φαύλος **2.** ο πολύ δυστυχισμένος και αξιολύπητος **3.** εντελώς άθλιος, χείριστης ποιότητας: *«κουνήματα, τσαχπινιές, σάχλες, σκερτσάκια πλημμύρισαν το ~ σκηνικό»* (εφημ.) || *ζούσε σε ένα ~ διαμέρισμα*.

Παναιτωλικό (το) όρος τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παναιτωλικόν*, αρχική σημ. «γενική συνέλευση των Αιτωλών». < *παν-* + *αἰτωλικόν*. Μνημονεύεται επίσης το μτγν. όνομα *Παναιτώλιον*].

πανάκεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** φάρμακο που θεωρείται ότι θεραπεύει κάθε ασθένεια **2.** (μτφ.) το μέσο επιλύσεως οποιουδήποτε προβλήματος: *πολλοί θεωρούσαν την ένταξη τής χώρας στην Ε.Ο.Κ. ως ~ για όλα τα προβλήματα τού κράτους*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πανακής* «αυτός που θεραπεύει τα πάντα» < *παν-* + *-ακής* < *ἄκος* «θεραπεία» < **ἄκ-ος* (όπως μαρτυρεί η δάσυνση των συμφώνων στα σύνθετα με *ἀφ-* και *ἐφ-*) < Ι.Ε. *yēk- / *yək- «επισκευάζω, διορθώνω», πβ. ιρλ. hícc «θεραπεία». Το ρ. *ἀκέομαι* «θεραπεύω» διακρινόταν από το ρ. *ἰῶμαι*, διότι δεν αναφερόταν στον γιατρό που πραγματοποιούσε τη θεραπεία, αλλά στο ίδιο το φάρμακο ή την ασθένεια. Βλ. κ. *ἀν-ήκεσ-τος*].

πανάκριβος, -η, -ο [1887] πάρα πολύ ακριβός ΑΝΤ. πάμφθηνος. — **πανάκριβα** επίρρ.

Παναμάς (ο) (ισπ. República de Panamá = Δημοκρατία τού Παναμά) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη τού Παναμά, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το μπαλμπόα. — **Παναμέζος** (ο), **Παναμέζα** (η), **παναμαϊκός**, -ή, -ό [1893] κ. (καθημ.) **παναμέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Panamá, ινδιάν. λ. (των Γκουαρανί), άγν. σημ., ίσως «τόπος πολλών ψαριών»].

παναμάς (ο) {παναμάδες} μαλακό ψάθινο καπέλο από φύλλα θάμνου τής Κ. Αμερικής. — (υποκ.) **παναμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. panama, από την ομώνυμη χώρα τής Κ. Αμερικής].

παναμερικανικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την αμερικανική ήπειρο **2.** αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη τη χώρα των Η.Π.Α. και τους κατοίκους της.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Pan-American (νόθο σύνθ.)].

παναμερικανισμός (ο) [1898] κίνημα αλληλεγγύης των χωρών τής Αμερικής, που χρονολογείται από το 1822 και έθεσε ως στόχο την ανάπτυξη όσο το δυνατόν στενότερων σχέσεων μεταξύ των αμερικανικών κρατών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. panamericanism (νόθο σύνθ.)].

παναμώμητος (η) [μτγν.] {παναμωμήτου} ΕΚΚΛΗΣ. πάναγνη (ως προσωνυμία τής Θεοτόκου).

πανάμωμος, -η, -ο [αρχ.] πάναγνος.

πανανθρώπινος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με όλους τους ανθρώπους: *~ είναι η επιθυμία για ειρήνη* || *~ συναδέλφωση / αλληλεγγύη*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. panhuman (νόθο σύνθ.)].

πανάξιος, -α, -ο [μτγν.] απολύτως άξιος. — **πανάξια** επίρρ.

πά' να πει σύνδ. (λαϊκ.) δηλαδή.

παναραβικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλους τους Άραβες.

παναραβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} πολιτικό κίνημα που αποσκοπεί στη συνένωση των αραβόφωνων χωρών σε μία κοινότητα ή σε ένα ενιαίο κράτος. — **παναραβιστής** (ο), **παναραβίστρια** (η), **παναραβιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. panarabisme (νόθο σύνθ.)].

πανάρετος, -η, -ο [μτγν.] απολύτως ενάρετος.

πανάρχαιος, -α (καθημ. -η), -ο [μτγν.] αυτός που προέρχεται από τα βάθη τής αρχαιότητας, εξαιρετικά αρχαίος: *~ παράδοση / θεσμός / πολιτισμός / έθιμο*.

πανάσχημος, -η, -ο [μεσν.] πάρα πολύ άσχημος ΣΥΝ. κακάσχημος, αποκρουστικός ΑΝΤ. πανέμορφος, πεντάμορφος.

παναφρικανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αφρική εξ ολοκλήρου ή ειδικότ. με τα αφρικανικά κράτη στο σύνολό τους: *~ διάσκεψη*.

παναφρικανισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. πολιτική αντίληψη που εμφανίστηκε στην Αφρική την εποχή των αντιαποικιακών εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων και υποστηρίζει την πολιτική ενότητα τού αφρικανικού χώρου και την αλληλεγγύη μεταξύ των αφρικανικών εθνών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. panafricanisme (νόθο σύνθ.)].

Παναχαϊκό (το) όρος τής ΒΔ. Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Παναχαϊκόν* < *παν-* + *ἀχαϊκόν* < *Ἀχαΐα*].

πανάχραντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που δεν φέρει ηθικό στίγμα ΣΥΝ. πάναγνος, πάλλευκος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τής Θεοτόκου.

πανδαιμόνιο (το) [1824] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία επικρατούν εκκωφαντικοί θόρυβοι, κυρ. από φωνές, κραυγές και κρότους, σε συνδυασμό με πλήρη σύγχυση και αταξία: *προκαλείται / ξεσπά / (επ)ακολουθεί ~* ΣΥΝ. πανζουρλισμός, χαμός ΑΝΤ. τάξη, ησυχία, ηρεμία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pandaemonium, λ. που χρησιμοποίησε ο Άγγλος ποιητής John Milton στο έργο του *Χαμένος Παράδεισος* (*Paradise Lost*, 1667), ονομάζοντας έτσι την «υψηλή πρωτεύουσα τού Σατανά και των ομοίων του» (the high capital of Satan and his

peers)].

πανδαισία (η) {σπάν. πανδαισιών} (λόγ.) **1.** πλούσιο και μεγαλοπρεπές συμπόσιο, στο οποίο παρατίθεται μεγάλη ποικιλία εδεσμάτων και ποτών ΣΥΝ. λουκούλλειο γεύμα, ευωχία, φαγοπότι **2.** η απόλαυση που πηγάζει από αφθονία και ποικιλία αισθητικών ή πνευματικών ερεθισμάτων: *μουσική / θεατρική / καλλιτεχνική / οπτική ~ || ~ χρωμάτων* ΣΥΝ. πλούτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *-δαισία* < *-δαίτης* < *δαίομαι* «χωρίζω, μοιράζω», τού οποίου το παράγ. *δαί-νυ-μι* απέκτησε την εξειδικευμένη σημ. «παραθέτω δείπνο, στο οποίο ο καθένας έχει προκαθορισμένη θέση». Για την ετυμ. βλ. λ. *δαίμων, συν-δαιτυμών*].

πανδαμάτωρ (ο) {πανδαμάτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων}, **πανδαμάτειρα** (η) {πανδαματειρών} (αρχαιοπρ.) αυτός που δαμάζει, που υποτάσσει ή εξαφανίζει τα πάντα· κυρ. στη ΦΡ. ***πανδαμάτωρ χρόνος*** (Σιμωνίδης 4, 5) ο χρόνος όλα τα νικά, όλα τα δαμάζει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *-δαμάτωρ* < θ. *δαμα-* τού ρ. *δάμνημι* «δαμάζω» (βλ. λ. *δαμάζω*)].

πάνδεινα (τα) {χωρ. γεν.} μεγάλα δεινά ή ταλαιπωρίες: *οι λαοί τής Μικράς Ασίας υπέστησαν τα ~ από τους Τούρκους || τράβηξα τα ~, μέχρι να ξεμπερδέψω από τη γραφειοκρατία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάνδεινα* (ως ουσ. στον πληθ.) < αρχ. επίθ. *πάνδεινος* < *παν-* + *δεινός*].

πανδέκτης (ο) [μτγν.] {πανδεκτών} **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που δέχεται μέσα του τα πάντα: *η ομάδα αίματος AB είναι ~* (όποιος ανήκει σε αυτή την ομάδα μπορεί να δεχθεί μετάγγιση από οποιαδήποτε άλλη ομάδα) ΑΝΤ. πανδότης **2.** το βιβλίο που αποτελεί συλλογή (αποφθεγμάτων, διαφόρων πληροφοριών κ.λπ.) **3.** ΝΟΜ. συλλογή νόμων ή νομικών κειμένων, όπως η συλλογή τής νομοθεσίας τού Ιουστινιανού Α' (527-565) **4.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Πανδέκτης*** (ο) λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

πανδημία (η) {πανδημιών} ΙΑΤΡ. η επιδημία που εξαπλώνεται πολύ γρήγορα και προσβάλλει ολόκληρο τον πληθυσμό συγκεκριμένης περιοχής. — **πανδημικός**, -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pandemia, κατά το *επιδημία* (νεολατ. epidemia), < *παν-* + *-δημία* < *δήμος*].

πάνδημος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται με τη συναίνεση και τη συμμετοχή ολόκληρου τού λαού: *~ πένθος / εορτασμός / συλλαλητήριο / υποδοχή / θρήνος* ΣΥΝ. παλλαϊκός, γενικός, καθολικός. — **πανδήμως** επίρρ. [μτγν.].

πανδοχέας (ο) {πανδοχεί-ς} ο ιδιοκτήτης πανδοχείου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πανδοχεύς* / αρχ. *πανδοκεύς* < *παν-* + *-δοχεύς* / *-δοκεύς* < *δέχομαι* / *δέκομαι*].

πανδοχείο (το) (παλαιότ.) οίκημα, συνήθ. κτισμένο κοντά σε δρόμο ή πέρασμα, το οποίο προσφέρει κατάλυμα, τροφή, ενδεχομένως και ψυχαγωγία σε ταξιδιώτες ΣΥΝ. χάνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πανδοχεῖον* / αρχ. *πανδοκεῖον* < *παν-* + *-δοχεῖον* / *-δοκεῖον* < *δέχομαι* / *δέκομαι*].

Πανδώρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η πρώτη θνητή γυναίκα, την οποία έπλασε ο Ήφαιστος και στην οποία δόθηκε από τους θεούς ως γαμήλιο δώρο ένα πιθάρι *(το κουτί τής Πανδώρας)* που περιείχε όλα τα δεινά, το οποίο άνοιξε παρά τη διαταγή τού Δία, με αποτέλεσμα να ξεχυθούν τα δεινά αυτά στον κόσμο· ΦΡ. ***(ανοίγω) το κουτί τής Πανδώρας*** ενεργώ έτσι, ώστε να προκύψει μια σειρά από δεινά: *«η συλλογή πληροφοριών για τα γονίδια συγκεκριμένων ατόμων ανοίγει το κουτί τής Πανδώρας σε ό,τι αφορά ηθικά ζητήματα, αφού υπάρχει σπάνια ο κίνδυνος η πληροφορία να χρησιμοποιηθεί κατά τρόπο μη χρηστό»* (εφημ.) **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *παν-* + *-δώρα* < *δῶρον*].

πανέ επίρρ. κ. επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει τηγανιστεί, αφού τυλιχθεί σε μείγμα αβγού και τριμμένης φρυγανιάς: *κοτόπουλο ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pané, μτχ. τ. τού ρ. paner < λατ. panis «ψωμί»].

πανεθνικός, -ή, -ό [1895] αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται με τη συμμετοχή ολόκληρου τού έθνους: *~ προσπάθεια / συναγερμός / εορτασμός.*

πανεκπαιδευτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε όλους όσοι σχετίζονται με την εκπαίδευση: *«μαθητές, φοιτητές και εκπαιδευτικοί προετοιμάζονται για το πανελλήνιο ~ συλλαλητήριο...»* (εφημ.).

πάνελ (το) {άκλ.} **1.** ομάδα ανθρώπων (κυρ. ειδικών σε συγκεκριμένο αντικείμενο), η οποία έχει κληθεί να συζητήσει ορισμένο θέμα (π.χ. τηλεοπτική συζήτηση, συζήτηση σε συνέδριο κ.ά.): *το ~ αποτελούσαν ειδικοί σε θέματα τής ευρωπαϊκής οικονομίας || στο συνέδριο θα οργανωθούν τρία σημαντικά ~ για αντίστοιχους τομείς τής επιστήμης* **2.** (συνεκδ.) η συζήτηση που διεξάγεται από το πάνελ ΣΥΝ. συζήτηση στρογγυλής τραπέζης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. panel < μέσ. γαλλ. panel «κομμάτι ρούχου, υφάσματος» < δημώδ. λατ. *pannelus, υποκ. τού λατ. pannus «ύφασμα, ταινία»].

πανελλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την Ελλάδα, που καλύπτει ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο: *~ απεργία / συνέδριο / διάσκεψη / εξετάσεις* (οι εισαγωγικές εξετάσεις για την Ανώτατη Εκπαίδευση· παλαιότερη ονομασία των Γενικών Εξετάσεων) ΣΥΝ. πανελλήνιος. — **πανελλαδικ-ά / -ώς** επίρρ.

Πανέλληνες (οι) [αρχ.] {Πανελλήνων} το σύνολο των Ελλήνων, όλοι γενικά οι Έλληνες, ανεξάρτητα από τον τόπο γεννήσεως ή διαμονής.

πανελληνιονίκης (ο) {πανελληνιονικών} ο αθλητής που νίκησε σε πανελλήνιους αγώνες: *αναδείχθηκε ~.*

πανελλήνιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με όλους τους Έλληνες ή/και με ολόκληρη την Ελλάδα, που γίνεται, εκδηλώνεται με τη συμμετοχή όλων των Ελλήνων: *~ έρανος / αγώνες / ευχή / εκστρατεία / πένθος / αίτημα / διαγωνισμός / συνέδριο / ρεκόρ / έρευνα* **2.** (ειδικότ.) ***πανελλήνιο(ν)*** (το) {πανελληνίου} το σύνολο των Ελλήνων: *το σκάνδαλο συγκλόνισε το ~ || το έργο τού διαπρεπούς επιστήμονα είναι γνωστό στο ~.* — **πανελλήνια / πανελληνίως** [1890] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. επίθ. < *Πανελλήνιον* «ναός τού Δία στην Αίγινα, όπου συνεδρίαζε το σώμα των Πανελλήνων»].

πανελλήνιο (το) ➤ πανελλήνιος

πανέμορφος, -η, -ο εξαιρετικά όμορφος: *~ κοπέλα / αγόρι / γυναίκα / νησί / φύση* ΣΥΝ. πεντάμορφος, ωραιότατος ΑΝΤ. πανάσχημος, κακάσχημος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παν-* + *ἔμορφος* (βλ. κ. *όμορφος*)].

πανένδοξος, -η, -ο [μτγν.] πάρα πολύ ένδοξος.

πανένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει γίνει από πανί, πάνινος.

πανέντιμος, -η, -ο [μεσν.] πάρα πολύ έντιμος.

πανέξυπνος, -η, -ο εξαιρετικά έξυπνος: *~ παιδί / σκυλί / κόλπο / τέχνασμα* ΣΥΝ. (λογιότ.) ευφυέστατος, (μτφ. για πρόσ.) σπίθα, σπίρτο ΑΝΤ. πανηλίθιος.

πανεπιστημιακός, -ή, -ό [1858] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πανεπιστήμιο (βλ.λ.) ή τους καθηγητές, τους φοιτητές, τους θεσμούς τού πανεπιστημίου: *~ παράδοση / μόρφωση / μάθημα / κοινότητα / ίδρυμα / τίτλος / πτυχίο / έτος / έδρα / σχολή / κλινική / σπουδές / άσυλο / παιδεία / σύγγραμμα / εργαστήριο* **2.** ***πανεπιστημιακός*** (ο/η) κάθε μέλος τού διδακτικού-ερευνητικού προσωπικού ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος. — **πανεπιστημιακώς** επίρρ. [1867].

> **πανεπιστημιακός: πανεπιστημιακή ιεραρχία.** Η ισχύουσα σήμερα ιεραρχία στους διδάσκοντες στα πανεπιστήμια, στην ανωτάτη ή τριτοβάθμια Εκπαίδευση, είναι (από την ανώτερη προς την κατώτερη βαθμίδα) η εξής: **καθηγητής, αναπληρωτής καθηγητής, επίκουρος καθηγητής, λέκτορας**. Προϋπόθεση και για τις τέσσερεις βαθμίδες τού Διδακτικού Επιστημονικού Προσωπικού (Δ.Ε.Π.) είναι το διδακτορικό δίπλωμα (η επί διδακτορία διατριβή). Όταν δεν χρειάζεται –ή δεν θέλει κανείς– να δηλωθεί η βαθμίδα στην κλίμακα τής πανεπιστημιακής ιεραρχίας, χρησιμοποιείται η γενικής σημασίας λέξη **πανεπιστημιακός**, που δηλώνει ότι κάποιος ανήκει στα μέλη Δ.Ε.Π. ενός πανεπιστημίου, είτε αυτό είναι Α.Ε.Ι. (Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, δηλ. πανεπιστήμιο ή πολυτεχνείο) είτε είναι Τ.Ε.Ι. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα).
> Μέχρι το 1982, οπότε έγινε η τελευταία εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Ανώτατη Εκπαίδευση, η πανεπιστημιακή ιεραρχία ήταν διαμορφωμένη (από την ανώτερη προς την κατώτερη βαθμίδα) ως εξής: **τακτικός καθηγητής, έκτακτος καθηγητής** (μόνιμος ή επί θητεία), **υφηγητής** (εντεταλμένος να διδάσκει ή άμισθος), **επιμελητής, βοηθός**. Προϋπόθεση για τις βαθμίδες τού επιμελητή και άνω ήταν το διδακτορικό δίπλωμα. Με τον πανεπιστημιακό νόμο τού 1982 οι **εντεταλμένοι υφηγητές** έγιναν **επίκουροι καθηγητές**, οι δε **άμισθοι υφηγητές** έγιναν **άμισθοι επίκουροι καθηγητές**.
> **Ομότιμος καθηγητής** καθίστατο αυτομάτως μέχρι το 1982 κάθε συνταξιοδοτούμενος καθηγητής, ενώ μετά το 1982 ο τίτλος αυτός χορηγείται κατόπιν αποφάσεως τού οικείου Τμήματος τού Α.Ε.Ι. **Επίτιμος διδάκτωρ** είναι τίτλος που χορηγείται από ένα Τμήμα τού πανεπιστημίου σε εξέχουσες επιστημονικές προσωπικότητες άλλων πανεπιστημίων, καθηγητές ή, σπανιότερα, συγγραφείς, πολιτικούς κ.ά. **Επίτιμος καθηγητής** είναι ο ανώτερος πανεπιστημιακός τίτλος, που απονέμεται σπανιότερα σε εξέχουσες φυσιογνωμίες πανεπιστημιακών καθηγητών τού ιδίου πανεπιστημίου με πρόταση τού Τμήματος και απόφαση τής Συγκλήτου τού πανεπιστημίου.

πανεπιστήμιο (το) [1810] {πανεπιστημί-ου | -ων} **1.** εκπαιδευτικό ίδρυμα που παρέχει ανώτατη εκπαίδευση στις θεωρητικές και θετικές (φυσικές) επιστήμες και στους διαφόρους επιμέρους κλάδους και τομείς τους και έχει την εξουσία να απονέμει στους φοιτητές τον βαθμούς και τίτλους πτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών, ενώ παράλληλα παράγει ερευνητικό έργο σε καθέναν από τους παραπάνω γνωστικούς χώρους: *μπαίνω / φοιτώ στο ~ || αποφοιτώ από το ~ ||*

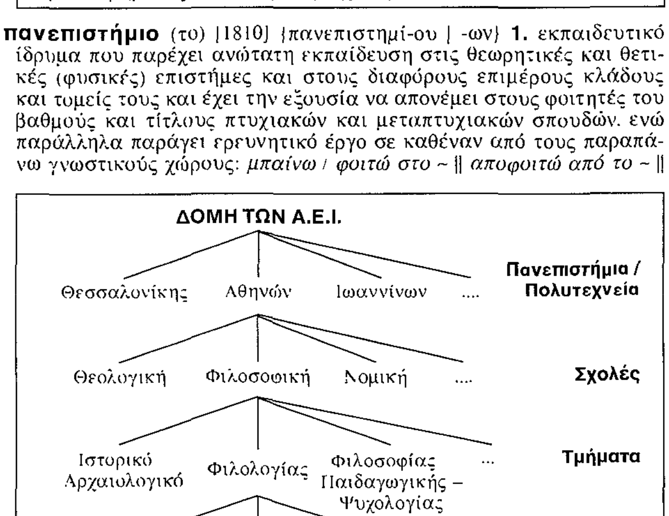

βγάζω το ~· ΦΡ. **ανοιχτό πανεπιστήμιο** βλ. λ. *ανοιχτός*· (συνεκδ.) **2.** το σύνολο των διδασκόντων και διδασκομένων κάθε πανεπιστημίου (σημ. 1), οι καθηγητές και οι φοιτητές του: *το ~ είναι ανάστατο μετά την ανακοίνωση των τελευταίων υπουργικών αποφάσεων* ΣΥΝ. πανεπιστημιακή κοινότητα **3.** το συγκρότημα των κτηρίων ή κάθε μεμονωμένο κτήριο, όπου στεγάζονται οι αίθουσες διδασκαλίας, τα εργαστήρια, τα γραφεία και γενικά το σύνολο των υπηρεσιών τού πανεπιστημίου (σημ. 1): *ο τελευταίος σεισμός προκάλεσε μικρές ζημιές στην οροφή τού ~ ‖ οι φοιτητές έκαναν κατάληψη στο ~* **4.** (μτφ.) οποιοσδήποτε χώρος ή κατάσταση, μέσα στην οποία αποκτά κανείς πολύτιμες εμπειρίες και γνώσεις: *το μεγάλο ~ τής ζωής ‖ η δουλειά στα καράβια ήταν για μένα ~* (πβ. λ. *σχολείο*).
[ΕΤΥΜ. < *παν-* + *-επιστήμιο* < *επιστήμη*. μεταφρ. δάνειο από μεσν. λατ. universitas].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τη λ. **πανεπιστήμιο** έπλασε ο Αδαμάντιος Κοραής το 1810, πιθανόν ως ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο τού επιθέτου **πανεπιστήμιος: πανεπιστήμιο** (ενν. ίδρυμα ή διδακτήριο). Ο Άνθιμος Γαζής στον *Λόγιο Ερμή* (1812) θεωρεί ορθότερο τον όρο **πανεπιστημόνιο** (από τη λ. **πανεπιστήμων**), ενώ τον ίδιο καιρό (1816) ο ιατροφιλόσοφος Πέτρος Ηπίτης εισάγει τον όρο **πανεπιστημείο** (σε **-είο** κατά το *σχολ-είο*), ήδη δε από το 1800 έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρύτερα η ονομασία **πανδιδακτήριο**. Όλα αυτά στην προσπάθεια να αποδοθεί στα Ελληνικά ο αντίστοιχος ξένος όρος, το λατ. **universitas** (ιταλ. università, γαλλ. université, αγγλ. university, γερμ. Universität), που δήλωνε την καθολικότητα τής γνώσης, το σύνολο των επιστημών. Όπως εξηγεί δε στον εναρκτήριο λόγο του ο νομικός, καθηγητής τής Φιλοσοφικής Σχολής και πρώτος πρύτανης τού Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Κωνσταντίνος Σχινάς (1801-1857), προτού φτάσει το πανεπιστήμιο να είναι universitas literarum, ήτοι πανδιδακτήριο των επιστημών, ονομάστηκε universitas *«ὡς ἐκ τῆς συμμορίας, ἢ μᾶλλον συντεχνίας διδασκόντων καὶ διδασκομένων, λατινιστὶ Universitas, ἤτοι Universitas magistrorum et scholarium»*. Και η ίδρυση τού πανεπιστημίου (μέχρι να εγκαινιαστεί στις 3 Μαΐου τού 1837) και η ονομασία του (ξεκίνησε ως «Οθώνειο», για να μετονομαστεί αργότερα σε «Εθνικό και Καποδιστριακό») και η λειτουργία του προκάλεσαν πολλές συζητήσεις. Παντοειδείς πικρίες και αφορμές γέννησαν νωρίς πικρόχολα σχόλια και ειρωνικές παραφθορές τής ονομασίας «πανεπιστήμιο», που διασώζει ο καθηγητής Στέφανος Κουμανούδης στο Λεξικό του (*Συναγωγὴ νέων λέξεων*..., έκδ. 1900), συνοδεύοντάς τες με χαριτωμένα και αποκαλυπτικά σχόλια. Έτσι ο Αλέξ. Θεμ. Φιλαδελφεύς (που γράφει στην εφημ. *Ακρόπολις* με το ψευδώνυμο «Γορίλλας») το βαφτίζει **πανεπιζήμιο** (1895)! **Πανλυμαντήριο** το ειρωνεύεται η *Ακρόπολις* (1893) και **Πανσκοτιστήριο** το αποκαλεί ο Γερ. Ζωχιός, για να προκαλέσει το σχόλιο τού Κουμανούδη *«Γερ. Ζωχιὸς ἔγραψεν οὕτω πρὶν γίνῃ ἐν αὐτῷ καθηγητὴς ὁ υἱός του Ἰωάννης»*. Τέλος, όταν ο Δημήτριος Ν. Βερναρδάκης χαρακτηρίζει το πανεπιστήμιο ως **κηφηνοτροφείο**, ο Κουμανούδης επισημειώνει *«Δ.Ν. Βερναρδάκης, ὅταν αὐτὸς ἦτο ἐκτὸς αὐτοῦ* (ενν. τού πανεπιστημίου)»!

πανεπιστημιούπολη [1894] κ. (ορθότ.) **πανεπιστημιόπολη** (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} (α) οικοδομικό συγκρότημα που ανήκει σε πανεπιστήμιο και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων αίθουσες διδασκαλίας, εργαστήρια, βιβλιοθήκες, εστίες, χώρους άθλησης και αναψυχής των φοιτητών κ.ά. (β) η έκταση την οποία καταλαμβάνει το παραπάνω συγκρότημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αδριανούπολη*.

> **πανεπιστημιούπολη ή πανεπιστημιόπολη, μεγαλούπολη ή μεγαλόπολη κ.τ.ό.;** Οι περισσότεροι ομιλητές λένε –και γράφουν– τους τύπους με *-ου-* **(πανεπιστημιούπολη, μεγαλούπολη)** αναλογικά προς τα **Αλεξανδρούπολη, Αδριανούπολη, Κωνσταντινούπολη** κ.τ.ό. Ωστόσο, ενώ τα τοπωνύμια Αλεξανδρούπολη (< *Αλεξάνδρου πόλη*), Αδριανούπολη (< *Αδριανού πόλη*), Κωνσταντινούπολη (< *Κωνσταντίνου πόλη*) έχουν σχηματιστεί κανονικά με το α' συνθετικό σε γενική πτώση, τα **πανεπιστημιούπολη** και **μεγαλούπολη** έγιναν από τα *πανεπιστήμιο + πόλη* και *μεγάλη + πόλη* και θα έπρεπε, όπως όλα τα σύνθετα, να συνδέονται με το συνδετικό φωνήεν *-ο-* (πβ. *παιδί + κόσμος > παιδ-***ό***-κοσμος, λίμνη + θάλασσα > λιμν-***ο***-θάλασσα, μεγάλος + βιομήχανος > μεγαλ-***ο***-βιομήχανος* κ.ο.κ.). Άρα προτιμότεροι για τον προσεκτικό ομιλητή είναι οι τύποι *πανεπιστημιόπολη* και *μεγαλόπολη*, όμοια όπως λέμε και *κωμ-ό-πολη, αγροτ-ό-πολη, μητρ-ό-πολη, ακρ-ό-πολη, νεκρ-ό-πολη, λουτρ-ό-πολη, κοσμ-ό-πολη (κοσμοπολίτικος)* κ.ά. Το ίδιο ισχύει και για τύπους όπως *εργατούπολη, παιδούπολη, κηπούπολη*, που ακούγονται ενίοτε αντί των *εργατόπολη, παιδόπολη, κηπόπολη* κ.τ.ό.

πανεπιστήμων (ο/η) {πανεπιστήμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που κατέχει πολλές επιστήμες, που γνωρίζει διάφορους τομείς τού επιστητού **2.** αυτός που γνωρίζει τα πάντα, ο κάτοχος όλων των ανθρώπινων γνώσεων ΣΥΝ. παντογνώστης. — **πανεπιστημοσύνη** (η) [1867].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παν-* + *ἐπιστήμων* (βλ.λ.)].

πανεράκι (το) → πανέρι

πανεράς (ο) {πανεράδες} πρόσωπο που κατασκευάζει και πουλά πανέρια.

πανεργατικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται από όλους τους εργάτες, που περιλαμβάνει το σύνολο των εργατών: *~ απεργία / συγκέντρωση / συνέδριο.*

πανέρημος, -η, -ο [μτγν.] κ. (λαϊκότ.) **πανέρμος 1.** (για τοποθεσίες, χώρες, κτίσματα κ.λπ.) εντελώς έρημος από ανθρώπους: *~ πόλη / σπίτι / δρόμος* **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει μείνει τελείως μόνος, χωρίς συντρόφους, που έχει εγκαταλειφθεί στην τύχη του ΣΥΝ. ολομόναχος, κατάμονος, μόνος κι έρημος.

πανέρι (το) {πανερ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** δοχείο από πλεχτές φυτικές ίνες, που έχει σχήμα πλατιού και ρηχού καλαθιού και χρησιμοποιείται κυρ. για τη μεταφορά τροφίμων σε σχετικά μεγάλες ποσότητες: *έβγαζε τα καρβέλια από τον φούρνο και τα μάζευε σε ένα ~ ‖ μετέφερε την πραμάτεια του σε πανέρια* ΣΥΝ. κοφίνι, (λόγ.) κάνιστρο **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα τροφίμων ή άλλων υλικών που χωρούν σε πανέρι (σημ. 1): *έφερε πεσκέσι δύο ~ φρούτα* ΣΥΝ. πανεριά. — (υποκ.) **πανεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. panerium < λατ. panarium «αρτοφόριο, καλάθι για ψωμί» < panis «ψωμί»].

πανεριά (η) (λαϊκ.) η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει ένα πανέρι: *μια ~ ψωμί.*

πανέρμος, -η, -ο ▸ πανέρημος

πανέτοιμος, -η, -ο [1889] εντελώς έτοιμος, αυτός που έχει προετοιμαστεί από κάθε άποψη και για οτιδήποτε: *το κόμμα μας είναι ~ να αναλάβει τη διακυβέρνηση τής χώρας* ΣΥΝ. ετοιμότατος.

πανεύκολος, -η, -ο πάρα πολύ εύκολος, που δεν έχει την παραμικρή δυσκολία. — **πανεύκολα** επίρρ.

πανευρωπαϊκός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την Ευρώπη και με όλους τους Ευρωπαίους: *~ διάσκεψη / αγώνες / ρεκόρ.*

Πανευρώπη (η) ενωμένη σε μία πολιτική και οικονομική ομοσπονδία Ευρώπη, σύμφωνα με το όραμα διανοουμένων και πολιτικών μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

πανευτυχής, -ής, -ές [μεσν.] {πανευτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} εξαιρετικά ευτυχής: *είμαι ~ που σας γνώρισα* ΣΥΝ. τρισευτυχισμένος, ευτυχέστατος ΑΝΤ. δυστυχέστατος, πανάθλιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πανζουρλισμός (ο) [1896] {χωρ. πληθ.} **1.** η μεγάλη αναστάτωση που προκαλείται από τις αντιδράσεις πολλών ανθρώπων (είτε από χαρά είτε από ανησυχία ή φόβο): *μόλις μαθεύτηκαν τα ευχάριστα νέα, έγινε ~ στην αίθουσα* ΣΥΝ. πανδαιμόνιο, κοσμοχαλασιά, χαμός **2.** (συνεκδ.) ο ομαδικός ενθουσιασμός.
[ΕΤΥΜ. < *παν-* + *ζούρλα* + παραγ. επίθημα *-ισμός*].

πανζωοτία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (στην κτηνιατρική) επιδημική ασθένεια που προσβάλλει όλα τα ζώα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. panzootie].

πανηγύρι (το) {πανηγυρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** ο ομαδικός εορτασμός τής μνήμης αγίου ή άλλης θρησκευτικής επετείου, που τελείται με τη συμμετοχή των κατοίκων περιοχής και περιλαμβάνει θρησκευτικές εκδηλώσεις (λειτουργία, λιτανεία κ.λπ.), αλλά και σύσταση προσωρινής υπαίθριας αγοράς, χορό κ.λπ.: *στο ~ τού Προφήτη Ηλία μαζεύεται κόσμος απ' όλο το νησί* **2.** (κατ' επέκτ.) ομαδική και θορυβώδης διασκέδαση, κυρ. σε χωριό (με δημοτικούς χορούς, όργανα κ.λπ.): *το ~ τού γάμου ‖ στήνω τρελό / μεγάλο ~* ΣΥΝ. γλέντι, ξεφάντωμα· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***για τα πανηγύρια*** (ως χαρακτηρισμός) (i) για κάποιον που στερείται σοβαρότητας ΣΥΝ. για γέλια (ii) (αντικείμενο) κακής ποιότητας, αυτό που δεν έχει καμία αξία (β) ***χαρές και πανηγύρια*** μεγάλη χαρά, ενθουσιασμός: *η κόρη τους μπήκε στο πανεπιστήμιο και τώρα έχουν ~* **3.** ***πανηγύρια*** (τα) εκδηλώσεις ενθουσιασμού (συνήθ. μαζικές): *οι φίλαθλοι είχαν αρχίσει κιόλας τα ~ πριν από τη λήξη τού αγώνα* **4.** (συνεκδ.) μεγάλη, υπαίθρια αγορά που λειτουργεί ανά τακτά χρονικά διαστήματα και στην οποία πωλούνται κυρ. αγροτικά, οικοτεχνικά και βιοτεχνικά προϊόντα: *λαϊκό / αγροτικό ~* ΣΥΝ. εμποροπανήγυρη, παζάρι **5.** (μτφ.) φασαρία με διαπληκτισμούς, τσακωμούς: *κάθε φορά που γυρίζω πολύ αργά στο σπίτι, έχουμε ~* (τσακωμό με τους γονείς). Επίσης (λόγ.) **πανήγυρις** (η) {πανηγύρεως} (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πανηγύριον*, υποκ. τού αρχ. *πανήγυρις* < *παν-* + *ἄγυρις* «συνάθροιση πλήθους, αγορά» (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τής λ. *ἀγορά* (βλ.λ.). πβ. κ. *ὁμήγυρις*].

πανηγυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πανηγύρισ-α, -τηκα} εκδηλώνω με έντονο τρόπο τον ενθουσιασμό και την υπερβολική χαρά μου για κάτι: (αμετβ.) *οι φίλαθλοι πανηγυρίζουν για την πρόκριση τής ομάδας τους* ‖ (μετβ.) *ο λαός πανηγυρίζει έξαλλα στους δρόμους τη μεγάλη νίκη.*

πανηγυρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από την ενθουσιώδη ατμόσφαιρα πανηγυριού, γενικότ. από εορταστική ατμόσφαιρα: *~ έναρξη λειτουργίας τού ραδιοσταθμού ‖ ~ εκδηλώσεις ‖ ~ τόνος / ατμόσφαιρα / χαρακτήρας εκδήλωσης* ΣΥΝ. εορταστικός **2.** αυτός που πραγματοποιείται στο πλαίσιο επετειακού εορτασμού ή επίσημης τελετής: *~ ομιλία για την επέτειο τού «Όχι»* **3.** (μτφ.) αυτός που έχει καθολικό χαρακτήρα ή/και είναι εξαιρετικά εμφανής και, ως εκ τούτου, αδιαμφισβήτητος: *~ αναγνώριση / διάψευση / αθώωση* ΣΥΝ. ολοφάνερος **4.** ***πανηγυρικός (λόγος)*** (α) ο λόγος που εκφωνείται επί τη ευκαιρία επετειακού εορτασμού ή επίσημης τελετής: *ο λυκειάρχης θα εκφωνήσει τον ~ τής ημέρας* (β) (μτφ.) ο ιδιαίτερα θερμός έπαινος, το υπερβολικό εγκώμιο: (κ. ειρων.) *ακούω τον ~ μου* (ακούω σφοδρές επικρίσεις, με επιτήδευση έντονα) **5.** ΕΚΚΛΗΣ. ***πανηγυρικό*** (το) λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που περιέχει αναγνώσματα για κάθε γιορτή ξεχωριστά. — **πανηγυρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πανηγυρισμός (ο) κάθε εκδήλωση που φανερώνει ενθουσιασμό και μεγάλη χαρά για κάτι (συνήθ. επιτυχία): (συνήθ. στον πληθ.): *άρχισαν οι ~ με βεγγαλικά και κορναρίσματα ‖ οι ~ των οπαδών ενός κόμματος για την εκλογική του νίκη ‖ οι ~ των φιλάθλων κράτησαν ώς το*

πρωί.

πανηγυριστής (ο) [μτγν.] αυτός που λαμβάνει μέρος σε πανηγύρι (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) **πανηγυριώτης** [1888] κ. **πανηγυρτζής**. (θηλ.) **πανηγυριώτισσα** κ. (λαϊκ.) **πανηγυρτζού** (η).

πανηγυριώτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με το πανηγύρι (βλ.λ.) ή/και με τον πανηγυριστή (βλ.λ.) **2.** αυτός που ταιριάζει σε πανηγύρι, που έχει τον χαρακτήρα πανηγυριού: ~ *ατμόσφαιρα / διάθεση* ΣΥΝ. πανηγυρικός, γιορτινός, χαρμόσυνος ΑΝΤ. πένθιμος, θλιβερός. — **πανηγυριώτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πανηγυριώτης* < *πανηγύρι* + παραγ. επίθημα *-ώτης*].

πανηγυρτζήδικος, -η, -ο (συνήθ. μειωτ.) αυτός που ταιριάζει σε πανηγύρι ή σε πανηγυριστή (κυρ. χαμηλής αισθητικής και θορυβώδης): «*η ~ πανελλήνια πρεμιέρα τής ταινίας*» (εφημ.).

πανηπειρωτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που αναφέρεται σε όλη την Ήπειρο ή σε όλους τους Ηπειρώτες: ~ *συνέδριο.*

πανθεϊσμός (ο) [1766] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. μεταφυσική κοσμοθεωρία, κατά την οποία η δημιουργός δύναμη, δηλ. ο Θεός, ταυτίζεται με τις δυνάμεις και τους νόμους τής φύσης **2.** ΘΡΗΣΚ. η λατρεία όλων αδιακρίτως των θεών όλων των θρησκειών. Επίσης **πανθεΐα** (η) [1812]. — **πανθεϊστής** (ο) [1858], **πανθεΐστρια** (η), **πανθεϊστικός**, -ή, -ό [1852], **πανθεϊστικ-ά / -ώς** [1870] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. panthéisme].

πάνθεο(ν) (το) [αρχ.] {πανθέου | χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των θεοτήτων θρησκείας: *το ρωμαϊκό / το ελληνικό ~* **2.** (συνεκδ.) ναός ή τόπος αφιερωμένος σε όλους τους θεούς θρησκείας **3.** (κατ' επέκτ. σε ορισμένες χώρες) λαμπρό και μεγαλοπρεπές οικοδόμημα, που αποτελεί χώρο ταφής μεγάλων ανδρών ή γενικότ. που είναι αφιερωμένο στη μνήμη μεγάλων ανδρών **4.** (μτφ. +γεν.) το σύνολο μεγάλων φυσιογνωμιών: *η Ελλάδα κατέταξε τον εκλιπόντα στο ~ των ηρώων της* || *πέρασε στο ~ τής ιστορίας.*

πανθεσσαλικός, -ή, -ό [1896] αυτός που αναφέρεται σε όλη τη Θεσσαλία ή σε όλους τους Θεσσαλούς: ~ *απεργία.*

πανθεσσαλονίκειος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που αναφέρεται σε όλη τη Θεσσαλονίκη ή σε όλους τους Θεσσαλονικείς: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών* (Π.Α.Ο.Κ.).

πάνθηρας (ο) {πανθήρων} αρπακτικό σαρκοφάγο αιλουροειδές, που ζει σε ολόκληρη σχεδόν την Ασία και την Αφρική και έχει χρώμα καστανοκίτρινο με μαύρες κηλίδες που σχηματίζουν κύκλους (βλ. κ. λ. *λεοπάρδαλη*) ή χρώμα εντελώς μαύρο *(μαύρος ~).*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάνθηρ, -ηρος*, δάνειο από την Άπω Ανατολή, ίσως συνδ. με σανσκρ. puṇḍarīka- «τίγρη». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο **πάρθηρ*, η δε εξέλιξη **πάρθηρ > πάνθηρ* οφείλεται σε παρετυμολ. ανάλυση τού ονόματος στις λ. *πάν* και *θηρώ* «κυνηγώ» (πβ. κ. *θηρίο*)].

πανθομολογούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1870] **1.** (τριτοπρόσ. ***πανθομολογείται***) ομολογείται από όλους, είναι γενικώς παραδεκτό: ~ *ότι βαδίζουμε προς εκλογές* **2.** (η μτχ. ***πανθομολογούμενος***, *-η, -ο*) αυτός που είναι κοινώς παραδεκτός, ως προς τον οποίο συμφωνούν όλοι: *η ανικανότητα τού υπουργού είναι ~· του λείπει και η αποφασιστικότητα και η ευφυΐα* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, αναντίρρητος ΑΝΤ. αμφισβητήσιμος, αμφίβολος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < *πανθ-* (< *παντ(ο)-*) + *ομολογούμαι*].

πανθρακικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε όλη τη Θράκη ή σε όλους τους Θράκες: ~ *συνέδριο.*

πανί (το) {παν-ιού | -ιών} **1.** κομμάτι υφάσματος (κυρ. για καθάρισμα): *πάρε το ~ και ξεσκόνισε / καθάρισε το τζάμι / γυάλισε τα παπούτσια* || *η σημαία, για όποιον δεν τη βλέπει ως ιερό σύμβολο, είναι απλώς ένα ~* **2.** (σπάν.-ειδικότ.) λεπτό ύφασμα από λινάρι ή βαμβάκι, συνήθ. λευκού χρώματος· ΦΡ. (α) ***γίνομαι πανί / γίνομαι άσπρος σαν το πανί*** χάνω το χρώμα μου, γίνομαι κατάχλομος ΣΥΝ. χλομιάζω (β) ***μένω πανί με πανί*** μένω εντελώς απένταρος, χωρίς καθόλου χρήματα, με άδεια τσέπη **3.** (παλαιότ.) μικρό κομμάτι από μαλακό ύφασμα, που χρησίμευε για την περιτύλιξη βρέφους: *αλλάζω τα ~ τού μωρού* ΣΥΝ. πάνα, σπάργανο • **4.** το ιστίο (βλ.λ.) πλοίου: *το καράβι άνοιξε τα ~ του και χάθηκε στον ορίζοντα* || *τα καΐκια αρμένιζαν με τα ~ φουσκωμένα* || *σηκώνω πανιά* ΣΥΝ. άρμενο· ΦΡ. (α) ***κάνω πανιά*** (μεσον. φρ.) (i) (για πλοία) έχω απλωμένα τα ιστία και ετοιμάζομαι να αποπλεύσω (ii) (μτφ. για πρόσ.) φεύγω: *παράτησε όλες τις δουλειές του στη μέση κι έκανε πανιά για την Ελβετία / για νέες περιπέτειες* (β) ***ώρα καλή στην πρύμνη σου κι αγέρα στα πανιά σου*** βλ. λ. *αέρας* (γ) ***ανοίγω πανιά*** βλ. λ. *ανοίγω* **5.** (α) η οθόνη τού κινηματογράφου (β) (συνεκδ.) ο κινηματογράφος. — (υποκ.) **πανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παν(ν)ίον*, υποκ. τού *πάν(ν)ος (ό)* < λατ. pannus «κομμάτι υφάσματος, ταινία»].

πανιάζω ρ. αμετβ. {πάνιασ-α, -μένος} (καθημ.) **1.** (εκφραστ.) χάνω το χρώμα μου, γίνομαι κατάχλομος: *όταν ακούσαμε τους πυροβολισμούς, πανιάσαμε από την τρομάρα μας* || *πανιασμένα χείλη* ΣΥΝ. χλομιάζω, κερώνω, κιτρινίζω, ωχριώ **2.** (για τρόφιμα) χάνω τη φρεσκάδα μου, αλλοιώνεται η σύστασή μου ΣΥΝ. χαλάω, μπαγιατεύω. — **πάνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πάνα* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άζω*].

πανίβλακας (ο) (υβριστ.-εκφραστ., για πρόσ.) πολύ μεγάλος βλάκας.
[ΕΤΥΜ. Από τη λ. *βλάκας* κατά τα επίθ. *παν-ύψηλος, παν-ηλίθιος*, των οποίων το *πανύ-* θεωρήθηκε α' συνθετικό].

πανίδα (η) {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. το σύνολο των ζωικών ειδών στη στεριά ή τη θάλασσα: *ασιατική / μεσογειακή / θαλάσσια ~* || ~ *των σπηλαίων / των ορέων* || *η πανίδα και η χλωρίδα μιας χώρας* (τα ζώα και τα φυτά της). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. Η λ. προέρχεται από το θεωνύμιο *Πάν* και αποτελεί απόδ. τού νεολατ. fauna < λατ. Faunus «Φαύνος», ρωμαϊκή θεότητα αντίστοιχη τού Πανός].

πανιδρωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έντονη εφίδρωση ολόκληρου τού σώματος.

πανίερος, -η, -ο [μτγν.] ιερός στον απόλυτο βαθμό· συνήθ. στον υπερθ. *πανιερότατος*, βλ. λ. *κληρικός*. ΣΧΟΛΙΟ.

πανιερότατος, -η, -ο [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που είναι πολύ ιερός· (με κεφ.) παλαιότ. ως τιμητική προσφώνηση μητροπολίτη τιτουλάριου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

πανιερότητα (η) {χωρ. πληθ.} η απόλυτη ιερότητα· προσφώνηση μητροπολίτη τιτουλάριου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

πανικά (τα) (λαϊκ.) τα λεπτά και συνήθ. λευκά βαμβακερά υφάσματα: *γυρίζει στα χωριά και πουλάει ~ και ασπρόρουχα.*

πανικοβάλλω ρ. μετβ. {πανικό-βαλα, -βλήθηκα, -βλημένος} **1.** προκαλώ πανικό σε (κάποιον): *η ήττα των δημοτικών εκλογών έχει πανικοβάλει την κυβέρνηση* ΑΝΤ. ενθαρρύνω **2.** (μεσοπαθ. ***πανικοβάλλομαι***) καταλαμβάνομαι από πανικό: *με την είδηση τής κήρυξης πολέμου ο κόσμος πανικοβλήθηκε* || *Μην πανικοβάλλεσαι! Προσπάθησε να δεις το θέμα ψύχραιμα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. paniquer].

πανικόβλητος, -η, -ο αυτός που έχει κυριευθεί από πανικό: *οι ένοικοι βγήκαν πανικόβλητοι απ' το φλεγόμενο σπίτι* ΣΥΝ. πανικοβλημένος, τρομοκρατημένος ΑΝΤ. ψύχραιμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. paniqué].

πανικός (ο) {χωρ. πληθ.} ο έντονος φόβος που παραλύει τη λογική σκέψη και οδηγεί κάποιον σε κατάσταση εκτός ελέγχου, ενδεχομένως και σε παράλογες αντιδράσεις (π.χ. άτακτη φυγή, υστερικές κραυγές κ.λπ.): *ο σεισμός έσπειρε τον ~ στους κατοίκους* || *η πυρκαγιά στον μικρό κινηματογράφο προκάλεσε ~ στους θεατές* || *καταλαμβάνομαι / κυριεύομαι από ~* || ~ *στο χρηματιστήριο από τη ραγδαία υποτίμηση των αξιών* || *δημιουργείται / επικρατεί / με πιάνει ~* ΑΝΤ. ψυχραιμία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *πανικός* (*θόρυβος, τάραχος* κ.ά.) < αρχ. θεωνύμιο *Πάν*, λόγω τού φόβου και τού θορύβου με τον οποίο συνδεόταν η παρουσία τού θεού. Η φρ. *σπέρνω τον πανικό* αποδίδει τη γαλλ. semer la panique].

πάνινος, -η, -ο κατασκευασμένος από πανί, δηλ. βαμβακερό ή λινό: ~ *κάλυμμα / παπούτσι.*

πανισλαμισμός (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} πολιτικοθρησκευτικό κίνημα που επιδιώκει τη γενική διάδοση τού ισλαμισμού και τη συνένωση όλων των μουσουλμανικών εθνών υπό μία κοινή αρχή. — **πανισλαμιστής** (ο), **πανισλαμίστρια** (η), **πανισλαμιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. panislamisme (νόθο σύνθ.)].

πανίσχυρος, -η, -ο [μτγν.] πάρα πολύ ισχυρός, αυτός που διαθέτει τεράστια ισχύ (πολιτική, κοινωνική, οικονομική): ~ *αντίπαλος / συμμορία / χώρα / στόλος / στρατός / κυβέρνηση* ΣΥΝ. ισχυρότατος, παντοδύναμος ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος.

πανιώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την Ιωνία και με όλους όσοι κατάγονται από αυτήν: *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος.*

πανκ (η/το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. ροκ μουσική με δυναμικό, έντονο ρυθμό και γρήγορο τέμπο, που αποτελεί την έκφραση τού ομώνυμου κινήματος: *μου αρέσει η ~* || *ακούω ~* **2.** κίνημα διαμαρτυρίας κατά των κατεστημένων μορφών ενδύσεως και συμπεριφοράς, που εκδηλώθηκε κυρ. στη Μ. Βρετανία και στις Η.Π.Α. στα τέλη τής δεκαετίας τού 1970 με την υιοθέτηση άκρως αντισυμβατικής συμπεριφοράς και εμφάνισης (λ.χ. σκισμένα ρούχα, μεταλλικές αλυσίδες, προκλητικά ασυνήθιστη κόμμωση, βάψιμο των μαλλιών σε αφύσικα έντονα χρώματα κ.ά.) **3.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με το κίνημα τής πανκ και τους οπαδούς του: ~ *δίσκος / ντύσιμο / κούρεμα* **4. πανκ** (ο/η) οπαδός τού κινήματος πανκ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. punk, αρχική σημ. «πόρνος, ανήθικος», αγν. ετύμου].

πανκιό (το) {χωρ. γεν.} (αργκό) νεαρός πανκ (πβ. λ. *φρικιό*).

παννυχίδα (η) **1.** (λόγ.) ολονύκτια διασκέδαση **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ολονύκτια ακολουθία που τελείται κατά ορισμένο λειτουργικό τυπικό στις μονές και στους ενοριακούς ναούς την παραμονή εορτής ή έπειτα από θεομηνία ΣΥΝ. ολονυκτία, αγρυπνία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παννυχίς, -ίδος* < *παν-* + *-νυχίς* < *νύξ, νυκτός* «νύχτα». Η παρουσία τού δασέος *-χ-* στον τ. *παννυχίς* και σε παρόμοια άλλα σύνθετα, είναι δυσεξήγητη, ίσως οφείλεται στην επίδρ. τού *-υ-*].

πανό (το) {άκλ.} μακρόστενο τεμάχιο από ύφασμα, πλαστικό ή χαρτί, στο οποίο αναγράφονται πολιτικά συνθήματα, διαφημίσεις και το οποίο μεταφέρεται τεντωμένο σε δύο ξύλα ή κρεμιέται σε τοίχο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. panneau < pan «κομμάτι υφάσματος» < λατ. pannus].

πανόδετος, -η, -ο [1892] (βιβλίο) δεμένο με πανί, που έχει εξώφυλλο επικαλυμμένο με ειδικό ύφασμα: ~ *σύγγραμμα / τόμος.*
[ΕΤΥΜ. < *πανί* + *δετός* < *δένω*, απόδ. τού αγγλ. cloth-bound].

πανοικεί επίρρ. (αρχαιοπρ.) μαζί με όλη την οικογένεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *οἶκος* + επιρρ. επίθημα *-εί*].

πανόμοιος, -α, -ο [μτγν.] εντελώς όμοιος ΣΥΝ. ολόιδιος, ίδιος και απαράλλακτος, φτυστός ΑΝΤ. ανόμοιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος.*

πανομοιότυπος, -η, -ο [1823] **1.** (για σχέδιο, εικόνα, υπογραφή κ.λπ.) αυτός που μοιάζει απόλυτα (με άλλον ή άλλους), που αποτελεί ακριβές αντίγραφο ΑΝΤ. ανόμοιος **2. *πανομοιότυπο*** (το) (α) ακριβές αντίγραφο πρωτοτύπου, η απόλυτα πιστή αναπαράστασή του: ~ *εικόνας* ΣΥΝ. αντίγραφο, αντίτυπο, κόπια (β) αυτός που μοιάζει καταπληκτικά (με άλλον) στην εμφάνιση ή στον χαρακτήρα κ.λπ.: *είναι το ~ τού παππού του!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*

πανοπλία (η) {πανοπλιών} **1.** το σύνολο των αμυντικών και επιθετικών όπλων, που έφεραν επάνω τους οι πολεμιστές παλαιότερων επο-

χών και στα οποία περιλαμβάνονταν συνήθ. η περικεφαλαία, ο θώρακας, οι περικνημίδες, το ξίφος, η ασπίδα, το δόρυ κ.ά. ΣΥΝ. οπλισμός, αρματωσιά **2.** πολεμική ένδυση από ανθεκτικό υλικό (κυρ. μέταλλο), ώστε να αντιστέκεται σε πλήγματα από βέλη, δόρατα, λόγχες, ξίφη κ.λπ.: *αρχαία / μεσαιωνική* ~ **3.** (μτφ.) οτιδήποτε προσφέρει κάλυψη και προστασία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάνοπλος*].

πάνοπλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που φέρει όλο τον απαραίτητο οπλισμό: ~ *πολεμιστής / φρουρός* ΑΝΤ. άοπλος, αφοπλισμένος, ξαρμάτωτος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εφοδιαστεί με όλα τα απαραίτητα (για την αντιμετώπιση μιας κατάστασης): *η ομάδα μας θα κατέβει* ~, *χωρίς απώλειες ή προβλήματα, στον αγώνα* || *ήρθε* ~ *στις εξετάσεις.*

πανόραμα (το) [1831] {πανοράματος | χωρ. πληθ.} **1.** η συνολική άποψη από ψηλά (εκτεταμένου τοπίου): *από την κορυφή τού λόφου απολαμβάνεις το* ~ *τής πόλης* ● **2.** έργο ζωγραφικής μεγάλων διαστάσεων, που εικονίζει τοπίο ή αφηγηματικές σκηνές και καταλαμβάνει ολόκληρη την επιφάνεια επίπεδου ή συνηθέστερα καμπύλου τοίχου, φωτίζεται δε κατά τέτοιον τρόπο, ώστε τα παριστώμενα να μοιάζουν πραγματικά, σαν να βρίσκονται στον ανοιχτό ορίζοντα ● **3.** συσκευή σε σχήμα κιβωτίου, εφοδιασμένη με φακό στη μία πλευρά, μέσα από τον οποίο βλέπει κανείς σε μεγέθυνση εναλλασσόμενες εικόνες ανθρώπων, τοπίων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. panorama].

πανοραμικός, -ή, -ό κ. **πανοραματικός** [1869] **1.** αυτός που προσφέρει συνολική άποψη από ψηλά: *από αυτή την κορυφή έχει κανείς* ~ *θέα τής πόλης* **2.** ΚΙΝΗΜ. (α) ***πανοραμική λήψη*** (i) η ειδική λήψη που πραγματοποιείται χωρίς μετακίνηση τής κινηματογραφικής μηχανής, αλλά με απλή και αργή περιστροφή της (ii) λήψη κατά την οποία οι αναλογίες των διαστάσεων τού κάδρου (η σχέση ύψους και πλάτους τού πλαισίου μέσα στο οποίο αποτυπώνεται στο φιλμ η εικόνα) είναι μεγαλύτερες από τον συνήθη τύπο και στην οποία περιλαμβάνονται επιμέρους κατηγορίες, όπως το σινεμασκόπ (β) ***πανοραμική οθόνη*** οθόνη μεγαλύτερων διαστάσεων από την κανονική, ειδική για την προβολή ταινιών που έχουν γυριστεί με πανοραμική λήψη **3.** (στην οδοντιατρική) ***πανοραμική ακτινογραφία*** ακτινογραφία ολόκληρης τής οδοντοστοιχίας. — **πανοραμικ-ά / -ώς** κ. **πανοραματικ-ά / -ώς** [1860] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. panoramic].

πανορθόδοξος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με όλους τους Ορθοδόξους, που περιλαμβάνει όλες τις Ορθόδοξες Εκκλησίες: ~ *διάσκεψη / σύνοδος.*

πάνορμος, -ος, -ο 1. (λιμάνι ή όρμος) όπου είναι δυνατή η ασφαλής αγκυροβολία πλοίων **2.** ***πάνορμος*** (ο) {πανόρμ-ου | -ων, -ους} φυσικό λιμάνι, όρμος όπου μπορούν να αγκυροβολήσουν πλοία με ασφάλεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τόπος κατάλληλος για ελλιμενισμό» (επίσης ονομασία αρχ. πόλεων, που διέθεταν λιμένα), < *παν-* + *όρμος*].

πανοσιολογιότατος, -η, -ο [1801] ΕΚΚΛΗΣ. όσιος και λόγιος στον υπέρτατο βαθμό· (με κεφ.) ως προσφώνηση προς λόγιους (με πανεπιστημιακή μόρφωση) αρχιμανδρίτες (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

πανόσιος, -α, -ο [μτγν.] όσιος στον απόλυτο βαθμό.

πανοσιότατος, -η, -ο [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. όσιος σε απόλυτο βαθμό· (με κεφ.) ως προσφώνηση άγαμου κληρικού και ιερομονάχου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. — **πανοσιότητα** κ. (λόγ.) **πανοσιότης** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

πανούκλα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** η πανώλης (βλ.λ.): *τον Μεσαίωνα η* ~ *θέριζε την Ευρώπη*· ΦΡ. (εκφραστ.) ***απ' έξω κούκλα κι από μέσα πανούκλα*** για γυναίκα που έχει ωραία εξωτερική εμφάνιση, αλλά εξαιρετικά κακό χαρακτήρα **2.** (μτφ.) γυναίκα εξαιρετικά δύσμορφη και μοχθηρή ΣΥΝ. στρίγγλα, λάμια, καρακάξα ΑΝΤ. κούκλα, καλλονή. — **πανουκλιάζω** ρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. panucula, υποκ. τού panus «οίδημα, πρήξιμο»].

πανουκλιάρης, -α, -ικο {πανουκλιάρηδες} (καθημ.) αυτός που έχει προσβληθεί από πανούκλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πανουκλιασμένος, (λόγ.) πανωλόβλητος.

πανουργία (η) [αρχ.] {πανουργιών} **1.** η ιδιότητα τού πανούργου: *ο Αίας φημιζόταν για τη λεβεντιά του και ο Οδυσσέας για την* ~ ΑΝΤ. αγαθότητα **2.** (συνεκδ.) το δόλιο τέχνασμα: *κατάφερε με* ~ *να πετύχει τον σκοπό του.*

πανούργος, -α, -ο 1. (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να μηχανεύεται κάθε είδους δόλιο τέχνασμα, για να επιτύχει τους σκοπούς του: ~ *σχέδιο / τέχνασμα* || ~ *συνωμότης / μάγος* ΣΥΝ. δόλιος, κατεργάρης, επίβουλος ΑΝΤ. αγαθός, απονήρευτος **2.** (γενικότ.) εξαιρετικά πονηρός ΣΥΝ. παμπόνηρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πανοῦργος*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πᾶν ἔργον (ποιῶν / τελῶν* κ.τ.ό.), πβ. κ. *κακοῦργος*. Η λ. εξελίχθηκε σημασιολογικώς «επί κακώ», δηλώνοντας όχι μόνον αυτόν που εκτελεί τα πάντα, αλλά και εκείνον που είναι σε θέση να μετέλθει οτιδήποτε, για να επιτύχει τον σκοπό του].

πανσεβάσμιος, -α, -ο [μτγν.] πάρα πολύ σεβαστός ή σεβαστός από όλους: *Πάσχα* ~.

πανσέληνος (η) [αρχ.] {πανσελήν-ου | -ων, -ους} το ολόγιομο φεγγάρι, η φάση τής σελήνης κατά την οποία το ορατό στη γη ημισφαίριό της φωτίζεται ολόκληρο από τον ήλιο και φαίνεται σαν ένας τέλειος φωτεινός δίσκος: *απόψε έχει* ~ || *η αυγουστιάτικη* ~ *είναι η ωραιότερη τού χρόνου.*

πάνσεπτος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που αξίζει τον απόλυτο σεβασμό όλων, σεβαστός και ιερός στον υπέρτατο βαθμό: ~ *εικόνα / πάθη* (τα πάθη τού Ιησού Χριστού).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παν-* + *σεπτός* (βλ.λ.)].

πανσές (ο) {πανσέδες} **1.** φυτό με χαμηλό ύψος, πλούσιο φύλλωμα και μεγάλα, πολύχρωμα άνθη, το οποίο καλλιεργείται ως καλλωπιστικό **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού, που αποτελείται από πέντε πέταλα με βελούδινη υφή και ο χρωματισμός του είναι συνδυασμός τριών βασικών αποχρώσεων, συνήθ. τού μπλε ή τού μοβ, τού κίτρινου και τού λευκού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pensée «σκέψη» (< ρ. penser «σκέπτομαι»), επειδή το συγκεκριμένο άνθος έχει συνδεθεί με τις ευχάριστες σκέψεις και αναμνήσεις].

πανσέτα (η) → παντσέτα

πανσιόν (η) {άκλ.} μικρό ξενοδοχείο χωρίς ιδιαίτερες πολυτέλειες, για διαμονή και διατροφή ΣΥΝ. ξενώνας· ΦΡ. ***πανσιόν ηλικιωμένων*** το γηροκομείο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pension, αρχική σημ. «περιοδική καταβολή τακτικού μισθώματος», < λατ. pensio «μίσθωμα, πληρωμή» < ρ. pendo «ζυγίζω, πληρώνω»].

πανσλαβικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλους τους Σλάβους.

πανσλαβισμός (ο) [1855] ιδεολογία και πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε κυρ. στη Ρωσία τον 19ο και κατά τις αρχές τού 20ού αι. και αποσκοπούσε στην πολιτική συνένωση των σλαβικών λαών σε ενιαίο κράτος υπό ρωσικό έλεγχο (πβ. λ. *παγγερμανισμός*). — **πανσλαβιστής** (ο) [1861], **πανσλαβίστρια** (η), **πανσλαβιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pan-slavisme (νόθο σύνθ.)].

πάνσοφος, -η, -ο [αρχ.] απόλυτα σοφός, αυτός που γνωρίζει τα πάντα, που κατέχει κάθε τομέα τού επιστητού: *ο* ~ *Θεός* ΑΝΤ. αδαής, αμαθέστατος, αγράμματος. — **πανσοφία** (η) [μτγν.], **πάνσοφα / πανσόφως** [αρχ.] επίρρ.

πανσπερμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) (κυριολ.) η ανάμειξη κάθε είδους σπερμάτων, μείγμα που αποτελείται από διαφορετικά στη μορφή και την προέλευση σπέρματα (β) (μτφ.) ανάμειξη κάθε είδους στοιχείων, συνονθύλευμα από διάφορα ανόμοια πράγματα **2.** (ειδικότ. μτφ.) (+γεν.) πλήθος ανθρώπων διαφορετικής προελεύσεως και κατηγορίας: *στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. υπήρχε* ~ *λαών και εθνοτήτων* ● **3.** ΒΙΟΛ. θεωρία τού 19ου αιώνα για την προέλευση τής ζωής στη Γη, η οποία δέχεται ότι η ζωή μπορεί να μεταφερθεί από τον έναν πλανήτη στον άλλον και κατά συνέπεια η ζωή στη Γη προήλθε από σπέρματα που μεταφέρθηκαν πάνω στους μετεωρίτες ή μαζί με την κοσμική σκόνη από τις εκρήξεις των ηφαιστείων τής σελήνης. Επίσης **πανσπερμισμός** (ο) (σημ. 3). — **πανσπερμικός, -ή, -ό** [1895].

πανσπερμιστής (ο) [1863], **πανσπερμίστρια** (η) {πανσπερμιστριών} ο οπαδός τής βιολογικής θεωρίας τής πανσπερμίας (βλ.λ.).

πανσπουδαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλους τους σπουδαστές, που περιλαμβάνει όλους τους σπουδαστές: ~ *διάσκεψη / συνέδριο / συγκέντρωση.*

πανστρατιά (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κινητοποίηση όλων των διαθέσιμων στρατιωτικών δυνάμεων για την αντιμετώπιση κινδύνου **2.** (μτφ.) η συνέγερση όλου τού ανθρώπινου δυναμικού μιας περιοχής, χώρας κ.λπ. για την επίτευξη επιδιωκόμενου υψηλού στόχου: *η κυβέρνηση κήρυξε* ~ *για την εξάλειψη τού αναλφαβητισμού στη χώρα.*

πάντα επίρρ. **1.** σε κάθε χρονικό διάστημα, σε κάθε στιγμή: *δεν ήταν* ~ *έτσι σκληρός· κάποτε ήταν πολύ ευαίσθητος* || *παντού και* ~ ΣΥΝ. πάντοτε, (αρχαιοπρ.) αεί, αείποτε ΑΝΤ. ποτέ, ουδέποτε· ΦΡ. (α) ***για πάντα*** για όλο τον υπόλοιπο χρόνο, στο διηνεκές: *έφυγε* ~· *δεν θα τον ξαναδείς ποτέ πια* || *θα μείνει* ~ *στη μνήμη μας* ΣΥΝ. διά παντός (β) ***μια για πάντα*** για μία φορά, χωρίς να χρειαστεί να υπάρξει δεύτερη: *θα λύσω το πρόβλημα* ~ (δεν πρόκειται να ξαναεμφανιστεί το πρόβλημα) || *σου το λέω* ~ (δεν πρόκειται να σου το ξαναπώ): *μείνε μακριά απ' την κόρη μου!* ΣΥΝ. (λόγ.) άπαξ διά παντός (γ) ***πάντα άξιος*** βλ. λ. *άξιος* **2.** επανειλημμένως, συνεχώς: ~ *έρχεται πρώτος στους αγώνες ταχύτητας* **3.** σε κάθε περίπτωση, χωρίς εξαίρεση: *το φαγητό είναι* ~ *άνοστο, όταν δεν έχει αλάτι* ΣΥΝ. πάντοτε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεί.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. επίρρ., από την αιτ. τής αρχ. αντωνυμίας *πᾶς* (βλ.λ.), όπως απαντά στη φρ. *(τὸν) πάντα (χρόνον)*].

πάντα αντων. → πας

πάντα (το) {άκλ.} σπάνιο θηλαστικό τής Α. Ασίας, που ζει σήμερα μόνο στα δάση τού Σετσουάν (Κίνα) και σε αιχμαλωσία, μοιάζει πολύ με αρκούδα και έχει γούνα χρώματος λευκού με μαύρους ώμους και πόδια και μαύρες κηλίδες στα αφτιά και γύρω από τα μάτια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. panda, λ. τής νεπαλικής γλώσσας].

Πανταζής (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Από την ευχή *πάντα (να) ζει*].

πανταλόνι (το) ‣ παντελόνι

παντάναξ (ο) {παντάν-ακτος, -ακτα | -ακτες, -άκτων} (αρχαιοπρ.) (κυρ. για τον Θεό) ο βασιλέας των πάντων, ο άρχοντας τού κόσμου, τού σύμπαντος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παντ(ο)-* + *ἄναξ*].

παντάνασσα (η) {πανταν-άσσης | -ασσών} ΕΚΚΛΗΣ. η βασίλισσα των πάντων, τού κόσμου, τού σύμπαντος· προσωνυμία τής Θεοτόκου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παντ(ο)-* + *ἄνασσα*].

πανταντίφ κ. **παντατίφ** (το) {άκλ.} κόσμημα που κρεμιέται συνήθ. με λεπτή αλυσίδα από τον λαιμό ΣΥΝ. μενταγιόν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pendentif «κρεμαστό (κόσμημα)» < *pendentivus < λατ. pendens, μτχ. τού ρ. pendeo «κρέμομαι»].

παντάπασι(ν) επίρρ. (αρχαιοπρ.) εξ ολοκλήρου, ολοκληρωτικά, τελείως: «*αδιαφόρησαν* ~ *στην Σπάρτη για την επιγραφή αυτή*» (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. πλήρως, παντελώς, ολωσδιόλου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάντα-* (< *πᾶς*) + *πᾶσιν*, δοτ. πληθ. τής αντωνυμίας *πᾶς*].

παντατίφ (το) ‣ πανταντίφ

πανταχόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από κάθε μέρος, από όλες τις πλευρές: *η κυβερνητική πρόταση δέχεται καταιγιστικά πυρά ~* ΣΥΝ. από παντού, ολούθε ΑΝΤ. ουδαμόθεν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παντ-* (< *πᾶς, παντός*) + ουρανικό πρόσφυμα *-αχ-* + *-θεν* (βλ.λ.)].

πανταχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε κάθε τόπο, σε όλα τα μέρη: *«ο Θεός είναι ~ παρών»* ΑΝΤ. ουδαμού· ΦΡ. ***πανταχού τής Γης*** σε όλα τα μέρη τού κόσμου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πανταχοῦ* < *παντ-* (< *πᾶς, παντός*) + ουρανικό πρόσφυμα *-αχ-* + επιρρ. επίθημα *-οῦ*].

πανταχούσα (η) ▸ απανταχούσα

Πάντειος (η) {Παντείου} (πλήρης ονομασία: *Πάντειος Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών*) ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα τής Αθήνας που λειτουργεί από το 1932 και παρέχει τη δυνατότητα για σπουδές σχετικές με διάφορα επιστημονικά αντικείμενα (πολιτικές επιστήμες, κοινωνιολογία, ιστορία-φιλοσοφία, δημοσιογραφία, ψυχολογία κ.ά.). Επίσης **Πάντειο Πανεπιστήμιο**.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού εθνικού ευεργέτη *Αλεξ. Πάντου*, πολιτευτή από τον Βόλο, ο οποίος διέθεσε όλη του την περιουσία για να ιδρυθεί η σχολή. Αυτό συνέβη το 1932 με εκτελεστή τής διαθήκης τον τότε πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο].

Παντελεήμων (ο) {Παντελεήμον-ος, -α} **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Παντελής**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παντ(ο)-* + *ἐλεήμων*].

Παντελής (ο) (καθημ.) Παντελεήμων (βλ.λ.)· ΦΡ. ***τα ίδια Παντελάκη μου, τα ίδια Παντελή μου*** για κάτι που επαναλαμβάνεται μονότονα ΣΥΝ. όλο τα ίδια και τα ίδια.
[ΕΤΥΜ. Συγκεκομμένος τ. τού ονόματος *Παντελεήμων* (βλ.λ.)].

παντελής, -ής, -ές {παντελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ολοσχερής, πλήρης, ολικός: *~ έλλειψη τροφίμων στην αγορά* || *~ άγνοια* ΑΝΤ. μερικός. — **παντελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *-τελής* < *τέλος*].

Παντελία (η) γυναικείο όνομα.

παντελόνι κ. (παλαιότ.) **πανταλόνι** (το) {παντελον-ιού | -ιών} (καθημ.) κυρ. ανδρικό, αλλά και γυναικείο ένδυμα, που περιβάλλει καθένα από τα σκέλη χωριστά και το κάτω μέρος τού κορμού μέχρι τη μέση: *είσαι μεγάλος πια, για να κυκλοφορείς συνέχεια με κοντό ~* || *μακρύ / κοτλέ / τζιν / μάλλινο / στενό / φαρδύ ~* || *το μπατζάκι / ο καβάλος / οι τσέπες τού ~* || *~ με ζώνη / με τιράντες* ΣΥΝ. (λόγ.-σπάν.) περισκελίδα. — (υποκ.) **παντελονάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pantaloni (πληθ.) < κυρ. όν. Pantalone, όνομα ήρωα τής ιταλ. commedia dell'arte (17ος αι.), ο οποίος φορούσε μακριές και φαρδιές περισκελίδες. Το ιταλ. όν. ανάγεται σε παλαιότ. Pantaleone < αρχ. κύρ. όν. *Πανταλέων* (< *πᾶς, παντός* + *λέων*)].

πα-ντε-ντέ (το) ελλην. *βήματα των δύο, βήματα για δύο·* μέρος μπαλέτου που εκτελείται από δύο χορευτές, χορευτικό ντουέτο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pas de deux].

παντεπόπτης (ο) {παντεποπτών} **1.** αυτός που τα βλέπει, τα παρατηρεί όλα **2.** (με κεφ.) (ο) ως προσωνυμία τού Θεού· ΦΡ. ***παντεπόπτης οφθαλμός*** ο οφθαλμός τού Θεού που απεικονίζεται στην αγιογραφία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παντ(ο)-* (βλ.λ.) + *ἐπόπτης*].

παντέρημος, -η, -ο [μεσν.] κ. **παντέρμος 1.** (για άψυχα) εντελώς έρημος από ανθρώπους: *~ πόλη / σπίτι* ΣΥΝ. πανέρημος **2.** (για έμψυχα) αυτός που ζει τελείως μόνος, χωρίς συντρόφους: *έμεινε ~ στη ζωή* ΣΥΝ. ολομόναχος, κατάμονος, μόνος κι έρημος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παντ(ο)-* + *ἔρημος*].

πάντες → πας

παντεσπάνι (το) {χωρ. γεν.} γλύκυσμα σε μορφή πίτας, που παρασκευάζεται με αλεύρι, ζάχαρη και αβγά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pandispanya < ιταλ. pan di Spagna «ψωμί τής Ισπανίας»].

παντζάρι (το) {παντζαρ-ιού | -ιών} τεύτλο (βλ.λ.) με βολβό κόκκινου χρώματος, ο οποίος τρώγεται ωμός ή βρασμένος ως σαλατικό ή γαρνιτούρα άλλου φαγητού ΣΥΝ. κοκκινογούλι· ΦΡ. ***γίνομαι κόκκινος / κοκκινίζω σαν το παντζάρι*** κοκκινίζει το πρόσωπό μου (από ντροπή, υπερένταση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pancar < αρμ. banjar «λαχανικά»].

παντζούρι (το) {παντζουρ-ιού | -ιών} (καθημ.) το εξωτερικό κάλυμμα παραθύρου, ξύλινο ή αλουμινένιο, που έχει τοποθετηθεί έτσι, ώστε να ανοίγει προς τα έξω ΣΥΝ. παραθυρόφυλλο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pancur < γαλλ. abat-jour (βλ. λ. *αμπαζούρ*), που είχε αρχικώς τη σημ. «παραθυρόφυλλο»].

παντζουρόβεργα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδική ράβδος με κυκλική διατομή και αρθρωτή λαβή, που τοποθετείται πάνω στο ένα από τα δύο παντζούρια, καταλήγει στις άκρες της σε δύο γάντζους, με τους οποίους στρέφεται και μαγγώνει σε δύο εξαρτήματα στην κάσα κατά το κλείσιμο των παντζουριών.

παντί ▸ πας

παντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σημαία, κυρ. η ναυτική ΣΥΝ. φλάμπουρο, μπαϊράκι· ΦΡ. (μτφ.) ***σηκώνω παντιέρα*** εξεγείρομαι, επαναστατώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. bandiera < προβηγκ. ban(d)iera < banda «στράτευμα» < γοτθ. bandwa].

παντ(ο)- κ. **παντ-** κ. **πανθ-** λεξικό πρόθημα που προσδίδει σε κάτι τη σημασία τού καθολικού, τού συνολικού, τού απόλυτου, καθώς και αυτού που αναφέρεται σε όλους ή σε όλα: *παντο-γνώστης, παντοκράτωρ, παντο-πωλείο, παντ-έρμος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πᾶς, παντός* (βλ.λ.) και απαντά ως *πανθ-* πριν από δασυνόμενο φωνήεν (πβ. *πανθ-ομολογοῦμαι*)].

Πάντοβα (η) ▸ Πάδοβα

παντογνώστης (ο) [1897] {σπάν. παντογνωστών}, **παντογνώστρια** (η) {παντογνωστριών} πρόσωπο που γνωρίζει τα πάντα, που έχει πάμπολλες γνώσεις: *κάνει τον ~ και δεν δέχεται συμβουλές από κανέναν* || *ο Θεός είναι ~*. — **παντογνωσία** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. omniscient].

παντογράφος (ο) [1847] ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή με την οποία επιτυγχάνεται η ακριβής μηχανική αντιγραφή σχεδίου ή εικόνας, ακόμη και τρισδιάστατων μορφών, στην ίδια ή σε διαφορετική κλίμακα από την αρχική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pantographe].

παντοδότης (ο) {παντοδοτών} **1.** αυτός που δίνει, παρέχει τα πάντα **2.** (με κεφ.) (ο) ως προσωνυμία τού Θεού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παντ(ο)-* (βλ.λ.) + *δότης*].

παντοδυναμία (η) {χωρ. πληθ.} το να έχει κάποιος απόλυτη δύναμη, να είναι πανίσχυρος: *κανείς δεν μπορούσε να τον αμφισβητήσει στο κόμμα την περίοδο τής ~ του* || *ονειρεύεται την ~ τής αυτοκρατορίας που κατέρρευσε*.

παντοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να πράξει ή να επιτύχει τα πάντα, που διαθέτει απεριόριστη ισχύ: *~ δικτάτορας / επιχειρηματίας / σπείρα / εχθρός / άρχοντας* || (κατ' επέκτ.) *ο ~ έρωτας* || *~ ένστικτο / όπλο* ΣΥΝ. πανίσχυρος ΑΝΤ. αδύναμος, ανίσχυρος **2.** (με κεφ.) (ο) ως προσωνυμία τού Θεού.

παντοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {παντοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) κάθε είδους: *το κόμμα αντιμετώπισε στο παρελθόν ~ διώξεις* (βίαιες, ποινικές, πολιτικές κ.λπ.) || *~ ενίσχυση / στερήσεις / σχόλια* ΣΥΝ. ποικίλος, ποικιλόμορφος. — **παντοειδώς** επίρρ. [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

παντοίος, -α, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που είναι κάθε είδους ή κάθε γένους, ποικίλος σε μορφή (κυρ. στον πληθ.): *μετήλθε παντοία μέσα για την πολιτική του επικράτηση* (πβ. κ. *«ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον»* από τον Ακάθιστο Ύμνο) ΣΥΝ. παντοειδής, ποικίλος. — **παντοίως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παντοῖος* < θ. *παντ-* (< *πᾶς, παντός*) + επίθημα *-οῖος*, πβ. *ἀλλοῖος, ποῖος* κ.ά.].

παντοιοτρόπως επίρρ. [μτγν.] (αρχαιοπρ.) με κάθε τρόπο, με όλα τα μέσα: *τα μέλη τού συλλόγου μας βοηθούν ~ τις άπορες οικογένειες* ΣΥΝ. ποικιλοτρόπως.

παντοκράτορας (ο) {παντοκρατόρων}, **παντοκράτειρα** (η) [μτγν.] {παντοκρατειρών} **1.** αυτός που εξουσιάζει, που κυβερνά τα πάντα ΣΥΝ. παντοδύναμος, πανίσχυρος ΑΝΤ. αδύναμος, ανίσχυρος **2.** ***Παντοκράτορας*** (ο) (α) προσωνυμία τού Θεού (β) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. (με κεφ.) ο Ιησούς Χριστός σε συγκεκριμένο τύπο εικονογραφικής παράστασης (στον τρούλο εκκλησίας ή σε φορητές εικόνες) ως εξουσιαστής των πάντων, να ευλογεί με το δεξί χέρι, κρατώντας το Ευαγγέλιο με το αριστερό. Επίσης (λόγ.) **παντοκράτωρ** [μτγν.] {παντοκράτορος}. — **παντοκρατορία** (η) [μτγν.], **παντοκρατορικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παντοκράτωρ, -ορος* < *παντ(ο)-* + *-κράτωρ* < *κρατῶ*].

παντομίμα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} **1.** θεατρικό είδος στο οποίο η δράση εκφράζεται όχι με τον λόγο, αλλά με ειδικές μιμητικές κινήσεις τού σώματος, χειρονομίες και εκφράσεις τού προσώπου των ηθοποιών, καθώς επίσης και με την όρχηση ΣΥΝ. μιμόδραμα **2.** η γλώσσα των μιμητικών χειρονομιών και εκφράσεων, η μιμόγλωσσα. — **παντομιμικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. pantomime < λατ. pantomimus < μτγν. *παντόμιμος* < *παντ(ο)-* + *μῖμος*].

παντοπωλείο (το) (επίσ.) κατάστημα στο οποίο πωλούνται κάθε είδους αγαθά πρώτης ανάγκης, κυρ. τρόφιμα ΣΥΝ. μπακάλικο. — **παντοπώλης** (ο) [μτγν.], **παντοπώλισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παντοπωλεῖον* < αρχ. *παντοπώλιον* (πβ. κ. μτγν. *παντοπώλης, παντοπωλέω, παντοπωλία*) < *παντ(ο)-* + *-πώλιον* < *πωλῶ*. Οι λ. χρησιμοποιήθηκαν για να αντικαταστήσουν τα τουρκ. *μπακάλικο, μπακάλης*].

παντός ▸ πας

πάντοτε επίρρ. (εμφατ.) πάντα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αείποτε, αεί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πᾶς, παντός* + *-τε* (πβ. *πό-τε, τό-τε* κ.ά.)].

παντοτινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που υπάρχει πάντοτε, που υφίσταται συνεχώς ή διαρκεί για πάντα: *~ ομορφιά / χαρά / ευτυχία / ευγνωμοσύνη / πίστη* ΣΥΝ. διαρκής, αιώνιος, αδιάκοπος ΑΝΤ. προσωρινός, πρόσκαιρος, εφήμερος. — **παντοτιν-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

παντού επίρρ. σε κάθε τόπο, σε όλα τα μέρη: *είναι από αυτούς που χώνουν τη μύτη τους ~* || *έψαξα ~, αλλά δεν το βρήκα* || *σύντομα τα νέα διαδόθηκαν ~* || *άνθρωποι ήρθαν τρέχοντας από ~, για να δουν το θέαμα* || *μετά το χτύπημα πονούσα ~* (σε όλο μου το σώμα) ΣΥΝ. (λόγ.) πανταχού, απανταχού, (λαϊκ.) ολούθε ΑΝΤ. πουθενά, (αρχαιοπρ.) ουδαμού· ΦΡ. ***παντού τα πάντα*** σε όλο τον κόσμο συμβαίνουν τα ίδια πράγματα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παντοῦ* < *πάντα* + επιρρ. κατάλ. *-οῦ* (πβ. κ. *ἄλλος – ἀλλοῦ*)].

παντουρανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} εθνικιστικό κίνημα των λαών τουρανικής καταγωγής, δηλ. Τούρκων, Τουρκμενίων, Ουζμπέκων, Καζάχων κ.ά. (από το όνομα *Τουράν*, ιρανική ονομασία τού Τουρκμενιστάν, που θεωρήθηκε κοιτίδα των παραπάνω λαών), το οποίο αναπτύχθηκε στη Ρωσική Αυτοκρατορία τον 19ο αι. ως αντίδραση των μουσουλμανικών λαών στην πίεση τής Ρωσίας για τον βίαιο εκχριστιανισμό τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Pan-Turanism (νόθο σύνθ.)].

παντουρκισμός (ο) {χωρ. πληθ.} πολιτική κίνηση που πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι., θέτοντας ως στόχο την πολιτική ένωση όλων των τουρκόφωνων λαών εντός και εκτός τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Pan-Turkism (νόθο σύνθ.)].

παντούφλα (η) → παντόφλα

παντουφλάδικο (το) → παντοφλάς

παντόφλα κ. (λαϊκ.) **παντούφλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόχειρο υπόδημα, μαλακό και αναπαυτικό, που φοριέται μέσα στο σπίτι. — (υποκ.) **παντοφλίτσα** (η) κ. **παντοφλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. pantofola < μεσν. **παντό-φελλος* «(υπόδημα) εξ ολοκλήρου από φελλό» < *παντ(ο)-* + *φελλός*. Ο τ. *παντούφλα* προέρχεται από γαλλ. pantoufle < ιταλ. pantofola].

παντοφλάς κ. (λαϊκότ.) **παντουφλάς** (ο) {παντοφλάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή/και πουλά παντόφλες. — **παντοφλάδικο** κ. (λαϊκότ.) **παντουφλάδικο** (το).

παντοφλέ επίθ. {άκλ.} (υπόδημα) χωρίς κορδόνια και με χαμηλό τακούνι.
[ΕΤΥΜ. < *παντόφλα* + *-έ* (βλ.λ.)].

παντοχή (η) → απαντοχή

παντρειά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ο γάμος: *είσαι ακόμη πολύ νέα για ~* || *δεν κάνει για ~*· ΦΡ. (α) ***τής παντρειάς*** (ως χαρακτηρισμός) σε ηλικία γάμου, ώριμος για γάμο: *κορίτσι ~* (β) (μτφ.-σκωπτ.) ***με το ζόρι παντρειά*** για οτιδήποτε δεν είναι αποτέλεσμα επιλογής, αλλά επιβάλλεται πιεστικά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ύπανδρειά* < *ύπανδρεύω* (βλ. κ. *παντρεύω*)].

πάντρεμα (το) {παντρέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** ο γάμος, η παντρειά **2.** (συνήθ. μτφ.) η σύνθεση, η σύζευξη διαφορετικών στοιχείων: *το ~ στοιχείων από διαφορετικούς πολιτισμούς.*

παντρεμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει παντρευτεί, που έχει σύζυγο: *~ άνδρας / γυναίκα* || *είναι παντρεμένοι εδώ και δύο χρόνια* || (κ. ως ουσ.) *έχει δεσμό με έναν ~* ΣΥΝ. έγγαμος ΑΝΤ. ανύπαντρος, ελεύθερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*

παντρεύω ρ. μετβ. {πάντρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** (συνήθ. για γονείς ή άλλα μέλη μιας οικογένειας) δίνω σε γάμο (το παιδί μου, το πρόσωπο τού οποίου είμαι κηδεμόνας): *θέλουν να την παντρέψουν με το ζόρι* **2.** *(~ κάποιον)* εξασφαλίζω σε (κάποιον) τις υλικές προϋποθέσεις, για να μπορέσει να κάνει οικογένεια, να παντρευτεί: *δούλευαν σκληρά, για να παντρέψουν τις αδελφές τους* ΣΥΝ. αποκαθιστώ **3.** (για κληρικούς ή δημοτικούς / κοινοτικούς άρχοντες) τελώ τους γάμους (κάποιου), ενώνω με τα δεσμά τού γάμου: *συνάντησα τον παπά που μας πάντρεψε* ΣΥΝ. νυμφεύω, στεφανώνω **4.** (για κουμπάρο) αλλάζω σε (κάποιους) τα στέφανα κατά την τελετή τού γάμου: *θα μας παντρέψει ένας παιδικός μου φίλος* ΣΥΝ. στεφανώνω ● **5.** (μτφ.-εκφραστ.) συνδυάζω, συνταιριάζω: *«παντρέψαμε τη σύγχρονη τεχνολογία με την παράδοση»* (από διαφήμιση) ΣΥΝ. ενώνω, συνδυάζω· (μεσοπαθ. ***παντρεύομαι***) **6.** λαμβάνω (γυναίκα ή άνδρα) ως σύζυγο: *θέλω να την παντρευτώ* || *αυτό τον χρόνο θα παντρευτούμε* ΣΥΝ. (λόγ.) (για άνδρες) νυμφεύομαι, (για γυναίκες) υπανδρεύομαι, (καθημ.) στεφανώνομαι, ανοίγω σπίτι ΑΝΤ. χωρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ύπανδρεύω* < μτγν. *ύπανδρος* (βλ.λ.)].

παντρολόγημα (το) {παντρολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) (κυρ. στον πληθ.) οι διάφορες συζητήσεις και διαπραγματεύσεις για τη σύναψη γάμου, που διεξάγονται ανάμεσα στις οικογένειες των υποψηφίων συζύγων ΣΥΝ. προξενέματα, προξενιά.

παντρολογίστρα κ. (σπάν.) **παντρολογήτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η γυναίκα που κάνει συνοικέσιο, που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο οικογένειες για την επίτευξη συμφωνίας για γάμο των παιδιών τους ΣΥΝ. προξενήτρα.
[ΕΤΥΜ. < *παντρολογώ* (από το θ. τού αορ. *παντρολόγησ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. *προξενή-τρα, μοιρολογή-τρα*). Ο τ. *παντρολογίστρα* κατά τα παράγωγα σε *-ίστρα* από ρ. σε *-ίζω (γυρ-ίζω - γυρ-ίστρα, χωρ-ίζω - χωρ-ίστρα)*].

παντρολογώ ρ. μετβ. {παντρολογ-είς κ. (λαϊκότ.) -άς... | παντρολόγησα, -ιέμαι, -ήθηκα} (λαϊκ.) **1.** κάνω συζητήσεις για τη σύναψη γάμου (για λογαριασμό κάποιου), επιδιώκω να παντρέψω: *την ανεψιά της την παντρολογούσε με τον γιο τού παπά* **2.** (μεσοπαθ. ***παντρολογιέμαι***) επιδιώκω να παντρευτώ, βρίσκομαι σε συζητήσεις με σκοπό τον γάμο: *παντρολογιόταν με κάποιον δικηγόρο, αλλά τελικά δεν έγινε τίποτα.*

παντσέτα κ. **πανσέτα** (η) {χωρ. πληθ.} κομμάτι χοιρινού κρέατος από την περιοχή τής κοιλιάς τού ζώου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pancetta «κοιλίτσα - κρέας από κοιλιά χοιρινού», υποκορ. τού pancia «κοιλιά» < παλ. γαλλ. pance < λατ. pantex (κυρ. πληθ. pantices «έντερα»)].

πάντων → παν, πας

πάντως επίρρ. [αρχ.] **1.** (για την έκφραση αντίθεσης προς όσα έχουν λεχθεί) παρ' όλα αυτά, ωστόσο, όμως, εντούτοις: *κάνει βέβαια λάθη, έχει ~ την τόλμη να το παραδεχθεί·* (ειδικότ.) **2.** σε κάθε περίπτωση, όπως και αν έχουν τα πράγματα: *ας το έχετε ~ υπ' όψιν σας* (έστω και αν δεν το χρειαστείτε) || *το ενδεχόμενο τής αυτοκτονίας ~ αποκλείεται* (τα υπόλοιπα ενδεχόμενα είναι πιθανά) ΣΥΝ. μια φορά, εν πάση περιπτώσει ΑΝΤ. ενδεχομένως, αναλόγως **3.** διαχωρίζοντας κάτι από όσα έχουν λεχθεί (μέχρι δεδομένης στιγμής): *δεν ξέρω τι κάνουν οι άλλοι, εγώ ~ δεν πρόκειται να δεχθώ.*

πάνυ επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε πολύ μεγάλη ποσότητα ή βαθμό, πάρα πολύ ΣΥΝ. (λόγ.) λίαν, άγαν, σφόδρα ΑΝΤ. λίγο, ελάχιστα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πᾶν*, ουδ. τού επιθ. *πᾶς* (βλ.λ.). Το καταληκτικό *-υ* δεν έχει μέχρι τώρα ερμηνευθεί ικανοποιητικά, αν και, σύμφωνα με μια άποψη, είναι παράλληλο προς εκείνο τής αντων. *οὗτος* (βλ.λ.)].

πανύψηλος, -η, -ο εξαιρετικά ψηλός: *~ γυναίκα / παλληκάρι / κτήριο / τοίχος* ΣΥΝ. θεόρατος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παν-* + *ὑψηλός*].

πανψυχισμός (ο) → παμψυχισμός

πάνω επίρρ. → επάνω

πανωκάπουλα επίρρ. (λαϊκ.) καβάλα στα καπούλια ζώου.

πανωλεθρία (η) {σπάν. πανωλεθριών} **1.** η βαρύτατη ήττα, η ολοκληρωτική καταστροφή: *το κόμμα υπέστη ~ στις εκλογές* || *η εκστρατεία κατά τής Ε.Σ.Σ.Δ. κατέληξε σε ~ τού χιτλερικού στρατού* **2.** (κατ' επέκτ.) η πλήρης αποτυχία: *~ στις εξετάσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πανώλεθρος* «εξ ολοκλήρου κατεστραμμένος» < *παν-* + *ὤλεθρος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄλεθρος* (βλ.λ.)].

πανώλης (η) {πανώλους | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. βαρύτατη λοιμώδης νόσος, αιτία θανατηφόρων επιδημιών κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα, που οφείλεται στον βάκιλο τού Γερσέν και προσβάλλει τους λεμφαδένες *(βουβωνική ~)* ή το αναπνευστικό σύστημα *(πνευμονική ~)*, προκαλώντας υψηλό πυρετό, δύσπνοια, αιμοπτύσεις, θόλωση τής διάνοιας, παραλήρημα κ.ά. ΣΥΝ. πανούκλα **2.** (λόγ.) κοινή ονομασία διαφόρων θανατηφόρων επιδημικών νόσων **3.** κοινή ονομασία διαφόρων λοιμωδών νόσων, που προσβάλλουν κατοικίδια ζώα: *~ των βοοειδών / των χοίρων.* Επίσης (καθημ.) **πανώλη**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παν-* + *-ώλης* < θ. *ὀλ-* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ρ. *ὄλλυμι*, πβ. κ. *ἐξ-ώλης, προ-ώλης*. Βλ. κ. *ὄλεθρος*].

πανωπροίκι κ. **απανωπροίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η πρόσθετη προίκα (βλ.λ.), το ποσό τής προίκας που συμπληρώνει αυτή που είχε συμφωνηθεί αρχικά.

Πανωραία (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Πανωραία* / *Πανώρια* < *παν-* + *ὡραία*].

πανώριος, -ια, -ιο (λαϊκ.) πάρα πολύ όμορφος: *~ κόρη / μορφή* ΣΥΝ. πανέμορφος, ωραιότατος ΑΝΤ. κακάσχημος, αποκρουστικός, τερατόμορφος. - **πανώρια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πανώραιος* (με συνίζηση) < *παν-* + *ὡραῖος*].

πανωσάγονο (το) (λαϊκ.) η άνω γνάθος ΑΝΤ. κατωσάγονο.

πανωσέντονο (το) (καθημ.) το επάνω σεντόνι τού κρεβατιού, αυτό με το οποίο σκεπάζεται κανείς, σε αντιδιαστολή προς το κάτω (κατωσέντονο), που χρησιμεύει για να καλύπτει το στρώμα.

πανωσήκωμα (το) {πανωσηκώματος} νέο κτίσμα που κατασκευάζεται επάνω από υπάρχουσα οικοδομή ΣΥΝ. υπερκατασκευή.

πανωτόκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-κακόσ.) (συνήθ. στον πληθ.) ο τόκος που επιβάλλεται επί των τόκων καθυστερούμενων οφειλών σε τράπεζα και πιστωτικό οργανισμό· ανατοκισμός: *«οι τράπεζες επέβαλλαν πανωτόκια χωρίς προηγούμενη συμφωνία με τον οφειλέτη»* (εφημ.) || *«οι δικαστές καλούνται να αποφασίσουν αμετάκλητα αν ο ανατοκισμός από τις τράπεζες, τα περίφημα πανωτόκια, είναι παράνομος»* (εφημ.). Επίσης (λόγ.) **επανωτόκιο**.

πανωφόρι κ. **επανωφόρι** (το) {πανοφωρ-ιού | -ιών} μακρύ συνήθ. χειμερινό ένδυμα με μανίκια, ανδρικό ή γυναικείο, που φοριέται επάνω από τα άλλα ρούχα (π.χ. το παλτό, η καμπαρντίνα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐπανωφόριον* < *ἐπάνω* + *-φόριον* < *φέρω*].

παξιμάδι (το) {παξιμαδ-ιού | -ιών} **1.** κομμάτι ψωμιού που έχει ψηθεί και δεύτερη φορά, ώστε να αποβάλει όλη του την υγρασία και να σκληρύνει πολύ, για να μπορεί να διατηρηθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα: *βουτώ το ~ στο τσάι* || *στα μνημόσυνα προσφέρουν καφέ με ~* || *κριθαρένιο / σταρένιο ~*· ΦΡ. (εκφραστ.-!) ***κάνω το σκατό μου παξιμάδι*** αξιοποιώ και τα πιο άχρηστα πράγματα, προσπαθώντας να κάνω οικονομία ● **2.** το κινητό εξάρτημα που βιδώνει γύρω από ακίνητο κοχλία (βίδα) και χρησιμεύει στη σύνδεση αντικειμένων μεταξύ τους ΣΥΝ. (λόγ.) περικόχλιο. — (υποκ.) **παξιμαδάκι** (το), (μεγεθ.) **παξιμαδάρα** κ. **παξιμάδα** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παξιμάδιον* < μτγν. *παξαμάδιον* (με ανομοίωση), υποκ. τού ουσ. *παξαμᾶς* «φρυγανισμένο ψωμί, παξιμάδι», από το όνομα τού *Παξάμου*, αρτοποιού και μαγείρου τού 1ου αι. μ.Χ.].

παξιμαδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παξιμάδιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (το ψωμί) παξιμάδι ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι σκληρός σαν παξιμάδι, σκληραίνω στην αφή όπως το παξιμάδι **3.** (μτφ.-για πρόσ.) χάνω βάρος, συρρικνώνομαι ΣΥΝ. αδυνατίζω. - **παξιμάδιασμα** (το).

Παξοί (οι) νησί των Επτανήσων Ν. τής Κέρκυρας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, πληθ. τού *Παξός*, αγν. ετύμου].

Π.Α.Ο. (ο) Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος.

Π.Α.Ο.Κ. (ο) Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών. — **παοκτσής** (κ. **-τζής**) (ο), **παοκτσήδικος,** -η, -ο (κ. **-τζήδικος**).

παπά (τα) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) τα παπούτσια.
[ΕΤΥΜ. Λ. τής παιδικής γλώσσας].

παπαγαλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρός παπαγάλος **2.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο το οποίο διασπείρει συνήθ. ανυπόστατες φήμες: *τα ~ τού Χρηματιστηρίου προεξοφλούσαν άνοδο τού δείκτη τιμών γι' αυτή την εβδομάδα.*

παπαγαλία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η μηχανική και χωρίς κατανόηση απομνημόνευση κειμένου: *το σχολείο θα έπρεπε να αποτρέπει τους μαθητές από τη στείρα ~* ΣΥΝ. παπαγαλισμός, απομνημόνευση **2.** (ως επίρρ.) με άκριτη αποστήθιση: *ξέρει το μάθημα ~* ΣΥΝ. παπαγαλιστί.

παπαγαλίζω ρ. μετβ. {παπαγάλισα} **1.** επαναλαμβάνω μηχανικά και άκριτα (λόγια άλλου): *το μόνο που ξέρει είναι να παπαγαλίζει τις δηλώσεις τού αρχηγού του* || *στο βιβλίο του, αντιγράφοντας μια γνωστή μελέτη, παπαγαλίζει τα ίδια πράγματα* **2.** αναπαράγω αυτολεξεί (κεί-

μενο που έχω απομνημονεύσει), χωρίς να κατανοώ το περιεχόμενό του: *οι μαθητές συχνά παπαγαλίζουν την ιστορία και τα θρησκευτικά.* — **παπαγάλισμα** (το) κ. **παπαγαλισμός** (ο).

παπαγαλιστί επίρρ. [1890] (λόγ.) με στείρα απομνημόνευση, χωρίς πρωτοτυπία ή/και κατανόηση τού περιεχομένου ΣΥΝ. παπαγαλία, παπαγαλίστικα.

παπαγαλίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη στείρα επανάληψη ή απομνημόνευση, χωρίς κατανόηση τού περιεχομένου: ~ *μάθηση.* — **παπαγαλίστικα** επίρρ.

παπαγάλος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. πτηνό) **1.** τροπικό πτηνό με λαμπερό, πολύχρωμο φτέρωμα και ισχυρό, έντονα γαμψό ράμφος, που ζει και σε αιχμαλωσία ως κατοικίδιο· ορισμένα είδη του έχουν την ικανότητα να μιμούνται την ανθρώπινη ομιλία ΣΥΝ. (λόγ.) ψιττακός **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που επαναλαμβάνει μηχανικά τα λόγια άλλων ή που απομνημονεύει αυτολεξεί κείμενα, χωρίς να κατανοεί το περιεχόμενό τους: *πολλοί μαθητές είναι ~· αποστηθίζουν μηχανικά το μάθημα τής ημέρας* ● **3.** ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο (πένσα) με το οποίο σφίγγει κανείς μεταλλικά αντικείμενα ορισμένου πάχους· αποτελείται από δύο σκέλη, που συνδέονται με βίδα στο μέσον και απολήγουν σε λαβή που πιάνει το αντικείμενο, η οποία έχει σχήμα ράμφους. — (υποκ.) **παπαγαλάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pappagallo (με την επίδρ. τού gallo «πετεινός» < λατ. gallus) < αραβ. bab(ba)gā (> μεσν. *παπαγάς*)].

παπάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΒΟΤ. εδώδιμος καρπός τροπικού δέντρου, ο οποίος έχει γλαφυρώς γλυκιά γεύση και ευχάριστο άρωμα και χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. papaya, από διάλεκτο τής Καραϊβικής].

παπαδάκι (το) → παππαδάκι

παπαδαρειό (το) → παππαδαρειό

παπαδιά (η) → παππαδιά

παπαδικός, -ή, -ό → παππαδικός

παπαδίστικος, -η, -ο → παππαδίστικος

παπαδοκόρη (η) → παππαδοκόρη

παπαδοκρατία (η) → παππαδοκρατία

παπαδοκρατούμαι ρ. → παππαδοκρατούμαι

παπαδολόι (το) → παππαδολόι

παπαδοπαίδι (το) → παππαδοπαίδι

παπαδοπούλα (η) → παππαδοπούλα

παπαδόπουλο (το) → παππαδόπουλο

παπάζι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το πλέγμα που συνδέει τη φούντα με το φέσι (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) η φούντα τού φεσιού **3.** ΝΑΥΤ. το στουπί που χρησιμοποιείται για το σφουγγάρισμα τού καταστρώματος πλοίου μετά το πλύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. papazi].

παπάκης (ο) (διαλεκτ.-χαϊδευτ.) πατέρας ΣΥΝ. πατερούλης, μπαμπάς, μπαμπάκας.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. τής παιδικής γλώσσας].

παπάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) **1.** ο νεοσσός τής πάπιας (βλ.λ.), το μικρό σε μέγεθος παπί ● **2.** δίτροχο μηχανοκίνητο όχημα μικρού κυβισμού ΣΥΝ. παπί ● **3.** (στην αργκό τής ΠΛΗΡΟΦ.) το σύμβολο @ που χρησιμοποιείται στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις τού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, π.χ. lexicon@otenet.gr

πάπαλα επιφών.· τέλος, τελείωσε: ~, *τα φάγαμε όλα τα λεφτά· τώρα δεν έχουμε μία!* || *τελειώσαμε, ~, δεν έχουμε να πούμε τίποτα!*
[ΕΤΥΜ. Λ. τής παιδικής γλώσσας].

παπαλίνα (η) εδώδιμο μικρό ψάρι που μοιάζει με σαρδέλλα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. papalina, αρχική σημ. «είδος σκούφου», θηλ. τού επιθ. papalino «παπικός» (< papa «Πάπας»)].

παπανδρεϊσμός (ο) η πολιτική πρακτική και ιδεολογία τού Α. Παπανδρέου (1919-1996).

παπάρα (η) (οικ.) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ψωμί μουσκεμένο (σε νερό, γάλα, λάδι σαλάτας κ.λπ.) **2.** φαγητό από μικρά κομμάτια ψωμιού σε ζωμό: *κάνω τη σούπα μου ~* **3.** (μτφ. στον πληθ.) ανόητα λόγια.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. papara < σλαβ. popara < popariam «ζεματίζω»].

παπάρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (υβριστ.) ανόητο πρόσωπο.

παπαράτσι (ο) {άκλ.} φωτοδημοσιογράφος που επιδιώκει συστηματικά και συχνά με ριψοκίνδυνο τρόπο ιδίως τη λήψη τολμηρών φωτογραφιών ή ιδιωτικών στιγμών διάσημων προσώπων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. paparazzo, από το όνομα που χρησιμοποίησε ο Ιταλός σκηνοθέτης F. Fellini για τον φιλοχρήματο φωτορεπόρτερ τής ταινίας του *La Dolce Vita* (1959)].

παπαρδέλα (η) **1.** (οικ.-συνήθ. στον πληθ.) φλύαρα λόγια χωρίς νόημα και σοβαρότητα, κουβέντα τού αέρα, αερολογία: *εσύ κοίτα τη δουλειά σου και μην ακούς τις ~ τους* ΣΥΝ. ανοησία, μωρολογία, μπούρδα, αρλούμπα, (λόγ.) φληνάφημα **2.** (μειωτ.) γυναίκα που συνηθίζει να λέει ανοησίες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pappardelle (πληθ.) «λαζάνια – μακρύ, σχοινοτενές κείμενο ή λόγος» < προβηγκ. papard < ρ. pa(p)parc «τρώω» < λατ. pappa, νηπιακή λ. με τη σημ. «τροφή»].

παπαρδέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που συνηθίζει να μιλάει συνέχεια, ασταμάτητα και να λέει ανοησίες.

παπάρι (το) {παπαρ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) το ανδρικό γεννητικό όργανο· (στον πληθ.) οι όρχεις: *στα ~ μου* (δεν με νοιάζει).
[ΕΤΥΜ. < *παπάρα* (βλ.λ.)].

παπαριά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-!) (συνήθ. στον πληθ.) ανοησίες, ψέματα: *άσε τις ~ και λες μου τι έγινε!*

παπαρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ποώδες φυτό με κατακόκκινο άνθος, οδοντωτά φύλλα και λεπτούς βλαστούς, που περιέχουν γαλακτικό χυμό· είναι από τα πιο γνωστά ανοιξιάτικα αγριολούλουδα ΣΥΝ. (λόγ.) μήκων· ΦΡ. (μτφ. για πρόσ.) ***γίνομαι (σαν) παπαρούνα*** κοκκινίζω από ντροπή, έξαψη κ.λπ. **2.** (λαϊκ.) το όπιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < διαλεκτ. ιταλ. paparina ή ρουμ. paparoană < λατ. papaver].

παπάς (ο) → παππάς

πάπας (ο) {παπών} **1.** ΘΡΗΣΚ. ο αρχιεπίσκοπος Ρώμης, αρχηγός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και, από το 1929, κοσμικός αρχηγός τού κράτους τού Βατικανού: *το αλάθητο* (βλ.λ.) / *το πρωτείο τού ~* ΣΥΝ. (Μέγας) Ποντίφικας, Άγιος Πατέρας· ΦΡ. (μτφ.) ***κρατάω τον πάπα από τ' αρχίδια*** επαίρομαι χωρίς να έχω πραγματική αξία, υπερεκτιμώ τις δυνατότητές μου **2.** (μτφ.) πρόσωπο με πολύ μεγάλο κύρος στον χώρο του, η αυθεντία: *ο ~ τής ομοιοπαθητικής / τής θεατρικής κριτικής* ΣΥΝ. γκουρού **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (ως τιμητικός τίτλος) ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάππας*, εκφραστ. λ. τής παιδικής γλώσσας, η οποία προέρχεται από την κλητ. *πάππα* με αναδιπλασιασμό τού θ. *πα-* τής λ. *πα-τήρ* (πβ. κ. *μάμμη*). Παρόμοιοι εκφραστ. σχηματισμοί εμφανίζονται και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. pappa, γαλλ. pappa, γερμ. Papa κ.ά. Η λ. στην ελληνορρωμαϊκή εποχή χρησιμοποιήθηκε επίσης ως προσφώνηση προς επισκόπους και ανώτερους κληρικούς, ειδικότ. δε προς τον επίσκοπο Ρώμης και ηγέτη τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (πβ. ιταλ. Papa). Βλ. κ. *πάππος, παππούς*].

παπατζής (ο) → παππατζής

παπατρέχας (ο) → παππατρέχας

παπαφίγκος (ο) ΝΑΥΤ. τετράγωνο ιστίο που τοποθετείται στα υψηλότερα σημεία τού κεντρικού καταρτιού ιστιοφόρου πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < βεν. papafigo (ιταλ. pappafico), αρχική σημ. «ο συκοφάγος, είδος πτηνού που τρώει σύκα», < papa- (< λατ. pappare «τρώγω») + figo < λατ. ficus «σύκο»].

παπήσιος, -α, -ο → πάπια

παπί (το) {παπ-ιού | -ιών} **1.** η μικρή πάπια (βλ.λ.) ΣΥΝ. παπάκι· ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι παπί*** γίνομαι μούσκεμα: *τα παιδιά παίζουν μπάλα όλη μέρα και γίνονται παπί στον ιδρώτα* ● **2.** δίτροχο μηχανοκίνητο όχημα μικρού κυβισμού ΣΥΝ. παπάκι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παπ(π)ίον*, υποκ. τού μτγν. *πάππος* «είδος πουλιού». Βλ. κ. *πάπια*].

πάπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** υδρόβιο πτηνό με φαρδύ ράμφος και κοντό λαιμό, το οποίο εκτρέφεται κυρ. για το κρέας του ΣΥΝ. (λόγ.) νήσσα (βλ.λ.)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κάνω την πάπια*** προσποιούμαι ότι δεν γνωρίζω ή ότι δεν καταλαβαίνω (κάτι), κάνω τον κουτό: *όταν ρώτησε ο προϊστάμενος ποιος είχε γράψει το λανθασμένο ποσό στον λογαριασμό, εκείνος έκανε την πάπια* (για να αποφύγει να αποκαλυφθεί) (β) ***περπατώ σαν πάπια*** περπατώ γέρνοντας έντονα σε κάθε βήμα μου μία προς τα δεξιά και μία προς τα αριστερά (γ) ***σαν πάπια έξω απ' το νερό*** για κάποιον εντελώς αδέξιο στις κινήσεις του ● **2.** πλατύ δοχείο, το σχήμα τού οποίου θυμίζει πάπια (σημ. 1), που χρησιμοποιείται για τη συλλογή των απεκκρίσεων –κυρ. των ούρων– των ασθενών, οι οποίοι δεν μπορούν να σηκωθούν από το κρεβάτι. — **παπήσιος**, -α, -ο (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < μτγν. *πάππος* «είδος πουλιού» < αρχ. *πάππος* «παππούς». Σύμφωνα με άλλη άποψη, πρόκειται για ηχομιμητική λ. από τον ήχο τής φωνής τού πουλιού].

παπιγιόν κ. **παπιόν** (το) {άκλ.} λαιμοδέτης που δένει μπροστά, στη βάση τού λαιμού, σε σχήμα φιόγκου. — (υποκ.) **παπιονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. papillon «πεταλούδα» < λατ. papilio, -onis].

παπιγιονάκιας κ. **παπιονάκιας** (ο) {παπιγιονάκηδες} (μειωτ.-σκωπτ.) πρόσωπο που φορά παπιγιόν και γενικότ. έχει εξεζητημένα κομψή εμφάνιση και συμπεριφορά ΣΥΝ. κομψευόμενος, δανδής.

παπικός, -ή, -ό [1828] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πάπα: ~ *εξουσία / θρόνος / έδρα / πρωτείο·* ΦΡ. ***Παπική Εκκλησία*** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία **2.** **παπικός** (ο) (μειωτ.) ο καθολικός.

παπισμός (ο) [1785] {χωρ. πληθ.} **1.** το δόγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, ότι ο πάπας είναι εκπρόσωπος τού Θεού επί τής Γης και διάδοχος τού Αποστόλου Πέτρου και ως εκ τούτου έχει το αλάθητο σε θέματα πίστεως σύμφωνα με τη σχετική απόφαση τής Α' Βατικανής Συνόδου (1870) ΣΥΝ. ρωμαιοκαθολικισμός **2.** η κοσμική εξουσία τού πάπα, το κράτος τού Βατικανού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. papismo].

πάπισσα (η) [1788] {παπισσών} γυναίκα που έγινε πάπας· από την ηρωίδα τού μυθιστορήματος τού Ε. Ροΐδη *Η Πάπισσα Ιωάννα.*

πάπλωμα (το) {παπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} υφασμάτινο κλινοσκέπασμα, που είναι παραγεμισμένο με βαμβάκι, μαλλί, πούπουλα ή άλλη μαλακή ύλη και χρησιμεύει για την προστασία από το δυνατό κρύο ΣΥΝ. (λόγ.) εφάπλωμα· ΦΡ. (μτφ.) ***(ο) καβγάς (είναι) για το πάπλωμα*** για σύγκρουση στην οποία προβάλλονται επιφανειακά αίτια και αποκρύπτεται η πραγματική αιτία, που είναι το συμφέρον.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *επάπλωμα / εφάπλωμα* < μτγν. *εφαπλώ (-όω)* < *εφ- (επι-) + απλώ*].

παπλωματάς (ο) [μεσν.] {παπλωματάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή επιδιορθώνει παπλώματα (βλ.λ.). — **παπλωματάδικο** (το).

παπόρι (το) → βαπόρι

παποσύνη (η) [1881] {χωρ. πληθ.} το αξίωμα και η εξουσία τού πάπα (βλ.λ.).

Παπούα-Νέα Γουινέα (η) (αγγλ. Independent State of Papua New Guinea = Ανεξάρτητο Κράτος τής Παπούα-Νέας Γουινέας) νησιωτικό κράτος στον ΝΔ. Ειρηνικό Ωκεανό Β. τής Αυστραλίας με πρωτεύουσα το Πορτ Μόουρσμπι, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Μοτού και νόμισμα το κίνα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Papua, από το όνομα των ιθαγενών τής περιοχής, που

προέρχεται από το μαλαϊκό pua-pua «σγουρός, κατσαρός» και αναφέρεται στα μαλλιά τους. Για το όνομα *Γουινέα* βλ.λ.].

παπουτσάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό παπούτσι • **2.** ***παπουτσάκια*** (τα) φαγητό από μελιτζάνες γεμιστές με μπεσαμέλ και κιμά που ψήνονται στον φούρνο.

παπουτσής (ο) [μεσν.] {παπουτσήδες} (καθημ.) **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει ή/και πουλά παπούτσια ΣΥΝ. (λόγ.) υποδηματοποιός **2.** πρόσωπο που επιδιορθώνει παπούτσια (βλ.λ.), που ασχολείται επαγγελματικά με την επισκευή υποδημάτων ΣΥΝ. τσαγκάρης. Επίσης **παπουτσάς** {παπουτσάδες}. — **παπουτσήδικο** κ. **παπουτσάδικο** (το).

παπούτσι (το) {παπουτσ-ιού | -ιών} (καθημ.) περικάλυμμα τού κάτω μέρους τού ποδιού, κατασκευασμένο από δέρμα. ύφασμα ή συνθετική ύλη, που φέρει σόλα στο σημείο που έρχεται σε επαφή με το έδαφος και φοριέται για την ένδυση των ποδιών: *βάζω / γυαλίζω / ξεσκονίζω τα ~ μου* || *τα κορδόνια τού ~* || *ένα ζευγάρι παπούτσια* || *με στενεύουν τα ~ μου* || *μαύρο / καφέ / άνετο / στενό / ανδρικό / γυναικείο / παιδικό / ψηλοτάκουνο / αθλητικό ~* || *~ περιπάτου* ΣΥΝ. (λόγ.) υπόδημα· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***γράφω (κάποιον / κάτι) στα παλιά μου τα παπούτσια*** δεν δίνω καμιά σημασία (σε κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. περιφρονώ ΑΝΤ. λογαριάζω, υπολογίζω (β) ***δίνω (σε κάποιον) τα παπούτσια στο χέρι*** διώχνω (κάποιον): *η γυναίκα του του έδωσε τα παπούτσια στο χέρι και τον έστειλε πίσω στη μάννα του* (γ) ***βάζω (σε κάποιον) τα δυο πόδια σε ένα παπούτσι*** βλ. λ. *βάζω* (δ) ***βγάζω γλώσσα παπούτσι*** μιλάω πολύ και προσβλητικά. αυθαδιάζω (ε) (παροιμ.) ***παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είν' και μπαλλωμένο*** είναι προτιμότερο να παντρεύεται κανείς άνθρωπο από τον τόπο του (και όχι ξένο) παρά τα όποια μειονεκτήματά του. — (υποκ.) **παπουτσάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **παπουτσάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παπούτσιν* < τουρκ. pabuç < περσ. pāpūš «κάλυμμα τού ποδιού» < pā «πόδι» + pūši-dan «σκεπάζω, καλύπτω»].

παπουτσώνω ρ. μετβ. {παπούτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) εφοδιάζω με παπούτσια: *«Ο παπουτσωμένος γάτος»* (τίτλος γνωστού παραμυθιού) ΣΥΝ. ποδένω. — **παπούτσωμα** (το).

παππα- (για ιερείς) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων: *ο παππα-Γιώργης, ο παππα-Θανάσης. ο παππα-Χρίστος*.
[ΕΤΥΜ. Το ουσ. *παππάς* (βλ.λ.) ως λεξικό πρόθημα].

παππαδάκι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδάκι*) {χωρ. γεν.} **1.** παππάς που έχει χειροτονηθεί πρόσφατα, νεαρός στην ηλικία παππάς **2.** μικρό αγώρι ντυμένο με άμφια. που βοηθεί τον ιερέα κατά την τέλεση των ιερών ακολουθιών.

παππαδαρειό (το) (σχολ. ορθ. *παπαδαριό*) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ.-μειωτ.) πλήθος ιερέων ΣΥΝ. παππαδολόι, παππαδομάνι **2.** το σύνολο των ιερωμένων. ο κλήρος.
[ΕΤΥΜ. < θ. *παππαδ(ο)-* (< *παππάδες*. πληθ. τού *παππάς*) + παραγ. επίθημα *-αρειό* (πβ. *σκουπιδ-αρειό, αλητ-αρειό*)].

παππαδιά (η) (σχολ. ορθ. *παπαδιά*) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η σύζυγος τού παππά (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) πρεσβυτέρα **2.** (μτφ.-ειρων.) γυναίκα υπερβολικά ντροπαλή και σεμνότυφη.

παππαδικός, -ή, -ό [μεσν.] (σχολ. ορθ. *παπαδικός*) (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους παππάδες: *~ ρούχο / συμπεριφορά* ΣΥΝ. παππαδίστικος **2.** ***παππαδική*** (η) το έργο και το αξίωμα τού παππά, το να είναι κανείς παππάς, το λειτούργημα τού παππά ΣΥΝ. ιεροσύνη **3.** ***παππαδικά*** (τα) τα ράσα που φοράει ο παππάς. τα ιερά άμφια ΣΥΝ. παππαδίστικα **4.** ***παππαδικό μέλος*** (στη βυζαντινή μουσική) κατηγορία βυζαντινών μελών με εκτενή μορφή (χερουβικά, κοινωνικά κ.λπ.)· ονομάζεται έτσι, γιατί τα μέλη αυτά ψάλλονται ενόσω ο ιερέας (παππάς) ιερουργεί (βλ. κ. *ειρμολογικό μέλος, στιχηραρικό μέλος*).

παππαδίστικος, -η. -ο (σχολ. ορθ. *παπαδίστικος*) (λαϊκ.-οικ.) **1.** (συχνά μειωτ.) αυτός που σχετίζεται με τον παππά: *~ λόγια* ΣΥΝ. παππαδικός, (λόγ.) ιερατικός **2.** ***παππαδίστικα*** (τα) τα ράσα που φορά ο παππάς, η ιερατική περιβολή ΣΥΝ. παππαδικά. άμφια **3.** (πουκάμισο) χωρίς γιακά, όπως των ιερέων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

παππαδοκόρη (η) (σχολ. ορθ. *παπαδοκόρη*) {χωρ. γεν. πληθ.} η κόρη τού παππά.

παππαδοκρατία (η) (σχολ. ορθ. *παπαδοκρατία*) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) κυριαρχία τού κλήρου στην πολιτική. κοινωνική κ.λπ. ζωή ΣΥΝ. (λογιότ.) κληρικοκρατία.

παππαδοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1880] {παππαδοκρατείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} βρίσκομαι υπό την απόλυτη κυριαρχία τού κλήρου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

παππαδολόι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδολόι*) {χωρ. γεν.} (οικ.) **1.** (περιληπτ.) πλήθος παππάδων, πολλοί ιερείς μαζί ΣΥΝ. παππαδαρειό **2.** (συνήθ. μειωτ.) το σύνολο των παππάδων, ο κλήρος ΣΥΝ. παππαδαρειό.
[ΕΤΥΜ. < θ. *παππαδ(ο)-* (< *παππάδες*, πληθ. τού ουσ. *παππάς*) + λεξικό επίθημα *-λό(γ)ι* < *λέγω*].

παππαδομάνι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδομάνι*) (περιληπτ.-συχνά μειωτ.) το παππαδολόι.
[ΕΤΥΜ. < θ. *παππαδο-* (< *παππάδες*, πληθ. τού ουσ. *παππάς*) + λεξικό επίθημα *-μάνι* (βλ.λ.)].

παππαδοπαίδι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδοπαίδι*) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το παιδί τού παππά ΣΥΝ. παππαδόπουλο **2.** το παππαδάκι (βλ.λ., σημ. 2).

παππαδοπούλα (η) (σχολ. ορθ. *παπαδοπούλα*) η παππαδοκόρη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *παππαδο-* (< *παππάδες*, πληθ. τού ουσ. *παππᾶς*) + *-πούλα* (βλ. λ. *-πουλο*)].

παππαδόπουλο (το) (σχολ. ορθ. *παπαδόπουλο*) (λαϊκ.) ο γυιος τού παππά ΣΥΝ. παππαδοπαίδι.

παππάς (ο) (σχολ. ορθ. *παπάς*) {παππάδες} (καθημ.) **1.** ο ιερέας (βλ.λ.) ΣΥΝ. κληρικός, ιερωμένος, ρασοφόρος ΑΝΤ. λαϊκός, κοσμικός· ΦΡ. (α) ***ούτε τού παππά (να μην το πεις)*** βλ. λ. *λέγω* (β) (παροιμ.) ***ή παππάς παππάς ή ζευγάς ζευγάς*** βλ. λ. *ζευγάς* (γ) (παροιμ.) ***ο παππάς πρώτα τα γένια του βλογάει*** βλ. λ. *γένι* (δ) ***αλλού ο παππάς, αλλού τα ράσα του*** βλ. λ. *αλλού* (ε) ***(κάτι) είναι αλλουνού παππά ευαγγέλιο*** βλ. λ. *άλλος* (στ) (παροιμ.) ***τα ράσα δεν κάνουν τον παππά*** βλ. λ. *ράσο* (ζ) ***τρελός παππάς σε βάφτισε*** βλ. λ. *βαπτίζω* (η) (παροιμ.) ***(αν είσαι) και παππάς, με την αράδα σου θα πας*** όποια και αν είναι η ιδιότητά σου ή η κοινωνική σου θέση, πρέπει να τηρείται η σειρά προτεραιότητας· για κάτι που πρέπει να τηρηθεί χωρίς διακρίσεις (θ) ***τώρα που βρήκαμε παππά / παππάδες, ας θάψουμε πέντ' έξι / να θάψουμε και ζωντανούς*** για περιπτώσεις στις οποίες, όταν βρίσκεται κάποιος εύκαιρος ή πρόθυμος για κάτι. του ζητούν να κάνει επιπλέον πράγματα **2.** μία από τις φιγούρες τής τράπουλας. ο ρήγας **3.** (συνεκδ.) παράνομο παραπλανητικό παιχνίδι. που οργανώνεται σε πολυσύχναστους χώρους (κυρ. στον δρόμο) και κατά το οποίο ένας επιτήδειος (ο παππατζής) τοποθετεί ανάποδα τρία τραπουλόχαρτα. από τα οποία το ένα είναι ρήγας («παππάς»). και τα εναλλάσσει γρήγορα. παρακινώντας τους περαστικούς (με τη χαρακτηριστική φράση «εδώ ο παππάς. εκεί ο παππάς, πού είν' ο παππάς;») να ποντάρουν χρήματα στο κλειστό φύλλο. το οποίο υποθέτουν ότι είναι ο ρήγας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παππᾶς* < αρχ. *πάππας* (βλ. λ. *πάπας*). Η σημ. 3 μαρτυρείται από το 1890].

> **παππάς ή παπάς; με ένα ή με δύο -π-;** Ήδη στον Όμηρο (*Οδ.* ζ 57) απαντά η λ. **πάππας** με τη σημ. «μπαμπάς». Η Ναυσικά μιλώντας στον πατέρα της Αλκίνοο τον αποκαλεί *«πάππα φίλε»* (πατερούλη μου). Πρόκειται για λ. τής παιδικής γλώσσας που σχηματίστηκε με «διπλό διπλασιασμό»: διπλασιασμό τής ρίζας (το *πα-* τού *πατήρ* διπλασιάζεται σε ***πά-πα****ς*) και διπλασιασμό τού συμφώνου *-π-* (πά**π**πας). που είναι γνωστός ως «εκφραστικός διπλασιασμός» και είναι συνήθης στην παιδική και, εν γένει. στη συναισθηματική γλώσσα (πβ. και *μά**μμ**η* από το *μά-τηρ*· από το *μάμμη/μάμμα* προήλθε το **μάννα**, που γι' αυτό γράφεται με δύο *-ν-*· βλ.λ.). Από το *πάππας* σχηματίστηκαν στην Αρχ. Ελληνική παράγωγα. όπως *παππίας* και *παππίδιον* (υποκοριστικά και τα δύο τού *πατέρας*· πβ. νεότ. *πατερούλης. μπαμπάκας* κ.τ.ό.) και τα ρήματα *παππάζω* και *παππίζω* («φωνάζω *μπαμπά*») κ.ά. Ομοίως. από εδώ παράγεται και το αρχ. **πάππος** (πβ. τη σημερ. φράση *«πάππου προς πάππου»*), από όπου το μεσν. **παππούς**. Στην Αρχαία σχηματίστηκαν από το *πάππος* και τα σύνθετα **πρόπαππος**, *επίπαππος* και *παππεπίπαππος* (για να δηλωθούν οι *προπαππούδες*). Από αυτά προκύπτει ότι η λ. **παππάς** (μαζί με τα σύνθετα και τα παράγωγά της) πρέπει να γράφεται με δύο *-π-*, αφού προήλθε στους μεσαιωνικούς χρόνους από την ομηρική ήδη λ. *πάππας* με καταβιβασμό τού τόνου (*πάππας* > *παππᾶς*, κατά τον τονισμό των πολλών εκφραστικών μεταγενεστέρων λ. σε *-ᾶς*. όπως τα *Ἀγαθᾶς, Ἀριστᾶς, Δημᾶς. Δωρᾶς, Μικᾶς, φαγᾶς. ἀβ(β)ᾶς. μαχαιρᾶς, παξαμᾶς. χειλᾶς. χαλκωματᾶς. ἐμβαδᾶς. κορυζᾶς. ἀργᾶς, μαρικᾶς* κ.ά., που δήλωναν υποκοριστικά και επαγγελματικά ονόματα. καθώς και ονόματα πουλιών).
> Η χρήση τού *παππάς* με τη σημ. «ιερέας» προφανώς εξελίχθηκε στην ίδια πορεία με τη λ. *πατήρ*. που χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. τού «ιερέας» *(ο πατήρ Βασίλειος / πάτερ Βασίλειε)*. Το ότι εμφανίζονται απλογραφημένοι (με ένα *-π-*) τύποι τής λ. *πάππας* στους πρωτοχριστιανικούς κυρίως χρόνους και ότι η λ. *παππάς* απαντά και απλογραφημένη (με ένα *-π-*) στους μεσαιωνικούς χρόνους. δεν ανατρέπει την ιστορική ορθογραφία τής λ., που είναι. όπως είδαμε. με δύο *-π-*. Δεν μπορούμε να γράφουμε αλλιώς τους αρχαίους και αλλιώς τους νεότερους χρονολογικά τύπους τής ίδιας λέξης! Ούτε μπορούμε να γράφουμε *παππούς* με δύο *-π-* και να γράφουμε με ένα *-π-* το *παππάς*, από όπου προήλθε το *παππούς*! Λόγοι ορθογραφικής συνέπειας μάλιστα θα μας υποχρέωναν να γράψουμε και **πάππας** (με δύο *-π-*) τον τίτλο τού αρχηγού τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, αν η μακραίωνη χρήση δεν είχε επιβάλει μαζί με το σχίσμα και μια ορθογραφική και τονική διαφοροποίηση τής λ. *πάπας*.

παππατζής (ο) (σχολ. ορθ. *παπατζής*) {παππατζήδες} (οικ.) **1.** ο επιτήδειος που παίζει το τυχερό παιχνίδι «παππάς» (βλ.λ., σημ. 3) **2.** (μτφ.) αυτός που μεταχειρίζεται τεχνάσματα. για να εξαπατήσει τους άλλους ΣΥΝ. απατεώνας. αγύρτης. — **παππατζήδικος**, -ια, -ο. **παππατζήδικα** επίρρ.

παππατρέχας (ο) (σχολ. ορθ. *παπατρέχας*) {χωρ. πληθ.} (σκωπτ.) **1.** ο ιερέας που διαβάζει πολύ γρήγορα τα κείμενα των ιερών ακολουθιών **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διαβάζει πολύ γρήγορα, γενικότ. που πράττει και ενεργεί με μεγάλη βιασύνη, χωρίς τη δέουσα προσοχή.
[ΕΤΥΜ. < *παππάς* + *-τρέχας* < *τρέχω*, από ομώνυμο διήγημα τού Α. Κοραή].

πάππος (ο) **1.** (λόγ.) ο παππούς· ΦΡ. (α) ***πάππου προς πάππου*** από παππού σε παππού· από πολύ παλαιά παράδοση, κατά πατροπαράδοτο τρόπο: *«από ~, από γενιά σε γενιά, έχουν δουλέψει όλοι τους σ' αυτό το εργοστάσιο»* (εφημ.) (β) ***πατέρας προς πάππου*** από τον πατέρα στον γυιο κ.ο.κ. («οικογενειακή υπόθεση»): *«Οι Μεντεσέν είχαν τη δημαρχία φέουδο ~»* (εφημ.) **2.** ΒΟΤ. λοφίο ή στεφάνη από χνούδι και σπανιότ. από λέπια ή οδόντες. που σχηματίζεται στον καρπό ορισμένων φυτών και βοηθεί στη διασπορά των σπερμάτων από τον άνεμο. επομένως και στον πολλαπλασιασμό τού είδους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *πάππας* (βλ. λ. *πάπας*)].

παππουδίστικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ταιριάζει σε παππού: *~ φερσίματα / φυσιογνωμία* ΑΝΤ. μωρουδίστικος.

παππούλης (ο) {παππούληδες} **1.** (χαϊδευτ.) ο παππούς **2.** ο γέροντας ΣΥΝ. γεροντάκος, γεροντάκι **3.** ο γέροντας ιερέας ή μοναχός.

παππούς (ο) {παππούδες} (καθημ.) **1.** ο πατέρας τού πατέρα ή τής μητέρας, ο γονέας τού γονέα: *ο ~ παίζει με τα εγγονάκια του* ΣΥΝ. (λόγ.) πάππος· ΦΡ. (εκφραστ.) ***έλα, παππού μου, να σου δείξω τ' αμπελοχώραφά σου*** βλ. λ. *αμπελοχώραφα* **2.** (κατ' επέκτ.) (α) κάθε άνδρας προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ. γέροντας, ηλικιωμένος, (αργκό) πουρό(ς) (β) μεγάλος σε ηλικία σε σχέση με τους υπόλοιπους, πρόσωπο που βρίσκεται στο τέλος τής καριέρας του (ασχέτως ηλικίας): *«απ' ό,τι δείχνει η απόδοσή τους οι παππούδες τής ομάδας περνούν δεύτερη νιότη»* (εφημ.) **3. *παππούδες*** (οι) (α) ο παππούς και η γιαγιά: *πήγαμε στο χωριό να δούμε τους παππούδες μας* (β) οι πρόγονοι: *το μυστικό αυτό το κρατούμε από τον καιρό των ~ μας* || *«ο Όμηρος, ο ~ των Ελλήνων»* (Ι. Κακριδής). – (υποκ.) **παππούλης** (ο) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παππούς / πάππους < παππούας* < αρχ. *παππίας*, υποκ. τού *πάππας* (βλ. λ. *πάπας*)].

πάπρικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κόκκινη πιπεριά **2.** (συνεκδ.) το κόκκινο πιπέρι με την έντονα καυτερή γεύση, που παρασκευάζεται από τους καρπούς της και χρησιμοποιείται ως μπαχαρικό ΣΥΝ. κοκκινοπίπερο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν., < σερβοκρ. paprika < papar «πιπέρι» < αρχ. *πέπερι* (βλ. λ. *πιπέρι*) ή < λατ. piper].

Παπ-τεστ (το) → τεστ

παπυρικός, -ή, -ό → *πάπυρος*

παπύρινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πάπυρο: *~ αντικείμενο / χειρόγραφο*.

παπυρογραφία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής γραφής σε πάπυρο. — **παπυρογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. papyrographie].

παπυρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. ο αρχαιογνωστικός κλάδος που ασχολείται με την ανάγνωση, τη μελέτη και τη συντήρηση των αρχαίων κειμένων που έχουν σωθεί σε πάπυρο, σχετίζεται δε στενά με την παλαιογραφία και την κλασική φιλολογία. — **παπυρολόγος** (ο/η), **παπυρολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. papyrology].

πάπυρος (ο) {παπύρ-ου | -ων, -ους} **1.** υδρόβιο φυτό που φύεται κυρ. στην Αίγυπτο (στις όχθες τού Νείλου) και από τις λωρίδες τού στελέχους του κατασκεύαζαν οι αρχαίοι Αιγύπτιοι γραφική ύλη, ευρύτατα διαδεδομένη στον αρχαίο κόσμο· (συνεκδ.) **2.** η γραφική ύλη από το παραπάνω φυτό **3.** κείμενο γραμμένο στην παραπάνω γραφική ύλη (κυρ. προκειμένου για κείμενα που σώζονται από την αρχαιότητα): *οι ~ τής Οξυρρύγχου* **4.** οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί με πρώτη ύλη τον πάπυρο (σημ. 1). — **παπυρικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο αιγυπτ. προελ. με επικρατέστερη την αναγωγή στο αιγυπτ. pa-p-ouro «αυτός που ανήκει (αποκλειστικά) στον βασιλιά», επειδή ο πάπυρος και η διακίνησή του αποτελούσε βασιλικό μονοπώλιο στην Αίγυπτο].

παρά κ. **παρ'** (πριν από φωνήεν) πρόθ.· δηλώνει: **1.** αντίθεση, εναντίωση, παράβαση ή υπέρβαση (+αιτ.): *το έκανα ~ τη θέλησή μου* || *ενήργησε ~ τη συμφωνία*· ΦΡ. (α) ***παρά (πάσαν) προσδοκίαν*** αντίθετα με ό,τι αναμενόταν, χωρίς να το περιμένει κανείς (β) ***παρ' αξίαν*** (*παρὰ τὴν ἀξίαν*, Θουκ. 7, 77) χωρίς να αξίζει: *κατέχει αυτή τη θέση ~* (γ) ***παρ' ελπίδα*** αντίθετα προς ό,τι ελπίζει κανείς: *αν ~ δεν πάνε καλά τα πράγματα, θα εφαρμόσουμε το εναλλακτικό σχέδιο* (δ) ***παρά φύσιν*** αντίθετα προς ό,τι θεωρείται φυσικό: *~ ασέλγεια* (ε) ***παρά ταύτα*** αντίθετα προς αυτά (που έχουν αναφερθεί), εντούτοις: *Δεν μελετά καθόλου στο σπίτι. ~ παίρνει καλούς βαθμούς στα μαθήματα* (στ) ***παρ' όλα αυτά*** εντούτοις: *Είπε ότι θα βοηθήσει οικονομικά. ~, όταν του ζητήθηκε η βοήθεια, έκανε τον ανήξερο* (ζ) ***παρ' όλον, -η, -ο*** βλ. λ. *όλος* (η) ***παρά ποτέ*** περισσότερο από κάθε άλλη φορά, όσο ποτέ άλλοτε: *τώρα ~ είναι η στιγμή να δράσω* **2.** αφαίρεση, ελάττωση, υστέρηση (+ αιτ., + αριθμητ.): *απέτυχε να εκλεγεί ~ μία ψήφο* || *~ 10 εκατοστά θα έπαιρνε το πρώτο βραβείο* || *η ώρα είναι δώδεκα ~ τέταρτο*· ΦΡ. (α) ***παρά τρίχα (να)*** με ελάχιστη διαφορά, λίγο έλειψε να...: *το άλλο αυτοκίνητο ήρθε κι έπεσε με δύναμη στο μπροστινό μου· τη γλύτωσα ~!* || *~ σώθηκε, τραυματίστηκε σοβαρά και γλύτωσε τον θάνατο* (β) ***παρά λίγο / παρ' ολίγον*** για λίγο, λίγο έλειψε να...: *~ να προκαλέσει σοβαρό ατύχημα* || *έπαιξαν καλά και ~ να μας κερδίσουν* || *σε μια στροφή σταμάτησε απότομα και ~ να τρακάρει με τον από πίσω της* (γ) ***παρά μία τεσσαράκοντα*** (λόγ.) (φρ. από τον Απόστολο Παύλο, κυριολ. σημαίνει «τριανταεννέα χτυπήματα»)· (γενικότ.) πολύ ξύλο, πολλά χτυπήματα: *τσακώθηκε με έναν οδηγό στον δρόμο και, εκτός από το ότι βρίστηκαν άσχημα, έφαγε ~* (δ) ***στο παρά πέντε*** λίγο πριν να είναι πολύ αργά για κάτι: *έφτασε στο αεροδρόμιο ~, ενώ ήδη γινόταν η τελευταία αναγγελία τής πτήσης του* **3.** εξαίρεση ή περιορισμό (+αιτ.): *δε ζητώ τίποτε άλλο ~ τη φιλία σου* || *δε θα φάω ~ μόνο φρούτο* **4.** εναλλαγή (+αιτ.): *μέρα ~ μέρα* (κάθε δεύτερη μέρα), || *σκαλί ~ σκαλί* (κάθε δεύτερο σκαλί) **5.** (λόγ.) τόπος: θέση ή κίνηση κοντά / παράλληλα / δίπλα σε (+αιτ.): *έπλεαν ~ την ακτή*· ΦΡ. (α) ***παρα θίν' αλός*** (*παρὰ θῖν' ἁλός*, Ομήρ. Ιλ. Α 326) στην ακρογιαλιά (β) ΣΤΡΑΤ. ***παρά πόδα!*** ως παράγγελμα με το οποίο οι οπλίτες διατάζονται να σταθούν σε στάση προσοχής με το όπλο στηριγμένο στο έδαφος, δίπλα στο δεξί τους πόδι (γ) ***παρά το πλευρόν κάποιου*** δίπλα σε κάποιον ως συνεργάτης / σύμμαχος ή άμεσος βοηθός: *είμαστε όλοι ~ τού δοκιμαζόμενου γειτονικού λαού* **6.** (αρχαιοπρ.) προέλευση (+γεν.): *πληροφορήθηκαν ~ τών αρμοδίων ότι επίκειται άφιξη πολλών ξένων επισήμων* **7.** σε αρχαιοπρ. παγιωμένες εκφράσεις (+δοτ.) που δηλώνουν εγγύτητα ή τον χώρο στον οποίο βρίσκεται ή κινείται κανείς: *είναι δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω* || *υπουργός ~ τω πρωθυπουργώ* **8.** για αναφορά στο έργο κάποιου συγγραφέα αντί τής πρόθ. *σε*, π.χ. *η λέξη απαντά παρ' Ομήρω*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pa-ro, με κατάλ. -ο, πβ. *ἀπ-ό, πρ-ό*), αρχική σημ. «παραπλεύρως, δίπλα», < *pr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως, πβ. χεττ. peran, λατ. peren-diē «μεθαύριο», per «διά» (> ισπ. por), prae «προ», γοτθ. fra-, αγγλ. for- (λ.χ. for-give «συγχωρώ»), γερμ. ver- (λ.χ. ver-lieren «χάνω») κ.ά. Ομόρρ. *περ-ί, πέρ-α, πρ-ό, πρό-ς, πρ-ίν* κ.ά.].

παρά σύνδ. **1.** δηλώνει παραβολή ή σύγκριση· εισάγει τον β' όρο συγκρίσεως: *με αυτό που έκανες περισσότερο έβλαψες παρά ωφέλησες την υπόθεσή μας* || (παροιμ.) *«κάλλιο αργά ~ ποτέ»* **2.** εκφράζει αντίθεση (αντί τού *αλλά*): *δεν φτάνει που έχει άδικο, ~ επιμένει κιόλας* **3.** (ειδικότ.) δηλώνει εξαίρεση μετά από άρνηση: *στον έρημο δρόμο δεν ακουγόταν τίποτε άλλο ~ ο θόρυβος των βημάτων του* ΣΥΝ. μόνο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. *παρά* (πρόθ.)].

πάρα επιρρηματικός τ., μόνο στη ΦΡ. ***πάρα πολύς / πολύ*** (για τη δήλωση ακόμη μεγαλύτερης ποσότητας από αυτήν που εκφράζει το *πολύς / πολύ*): *έχω πάρα πολλή δουλειά· δεν μπορώ να την κάνω όλη μόνος μου* || *περάσαμε πάρα πολύ ωραία*.
[ΕΤΥΜ. Επιτατ. τ. (με αναβιβασμό τόνου, ήδη μεσν.) τής πρόθ. *παρά* (βλ.λ.)].

παρα- κ. **παρά-** κ. **παρ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** κοντά, δίπλα, πλησίον: *παρα-θαλάσσιος, παρα-κάθημαι, παρα-φυάδα, παρα-πλέω* **2.** παράλληλα **3.** δραστηριότητα που αναπτύσσεται εκτός των νομίμων ορίων: *παρα-παιδεία, παρα-οικονομία, παρα-κράτος, παρ-εκκλησιαστικός* **4.** την απόκλιση από το κανονικό, το συνηθισμένο: *παρα-τυπία, παρά-νομος* **5.** σφάλμα, απόκλιση από το ορθό: *παρ-ακούω, παρά-νοια, παρ-αίσθηση* **6.** παραβολή, σύγκριση τής σχετικής ομοιότητας ή συναγωνισμό: *παρα-βάλλω, παρα-θέτω, παρα-βγαίνω, παρ-όμοιος, παρα-πλήσιος* **7.** αντικατάσταση ή υποκατάσταση: *παρα-μάννα, παρα-κόρη, παρα-πόρτι, παρα-νόμι* **8.** μεταβολή ή αλλοίωση σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό: *παρ-αλλάσσω, παρ-οδηγώ, παρα-πείθω* **9.** αφαίρεση, στέρηση, απομάκρυνση ή αποφυγή: *παρ-αιτούμαι, παρα-κάμπτω* **10.** υπερβολή: *παρα-λέω, παρα-κάνω, παρα-τρώω, παρα-γίνομαι, παρα-δουλεύω, παρα-φορτώνω, παρα-είμαι* **11.** (συχνά εμφατ.) σε φρ. τού τύπου ***έχει και παραέχει σημασία, με νοιάζει και με παρανοιάζει,*** προκειμένου να δηλωθεί ότι κάτι ισχύει / συμβαίνει και με το παραπάνω (οι τ. με το *παρα-* που δηλώνουν υπερβολή διατηρούν το τελικό *-α* τού *παρα-* και συχνά την εσωτερική αύξηση, όταν υπάρχει ο ίδιος ρηματικός τ. με άλλη σημ., π.χ. *παραέδωσα* (ενώ *παρέδωσα < παραδίδω*), *παραέμεινα* (ενώ *παρέμεινα < παραμένω*) αλλά *παραέφαγα* κ. *παράφαγα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.

παρα- *α' συνθετικό (δηλώνει υπερβολή)*

παρα-ακριβαίνω (ρ.)
παρα-αλευρώνω (ρ.)
παρα-αντιπαθώ (ρ.)
παρα-αργώ (ρ.)
παρα-αρκώ (ρ.)
παρα-ασχημαίνω (ρ.)
παρα-βάζω (ρ.)
παρα-βαραίνω (ρ.)
παρα-βαρώ (ρ.)
παρα-βγάζω (ρ.)
παρα-βοηθώ (ρ.)
παρα-βράζω (ρ.)
παρα-βρέχει (ρ.)
παρα-βρομίζω (ρ.)
παρα-βρομώ (ρ.)
παρα-γελώ (ρ.)
παρα-γεμίζω (ρ.)
παρα-γεράζω (ρ.)
παρα-γερνώ (ρ.)
παρα-γκρινιάζω (ρ.)
παρα-γλεντώ (ρ.)
παρα-γλιστρώ (ρ.)
παρα-γλυκαίνω (ρ.)
παρα-διαβάζω (ρ.)
παρα-διασκεδάζω (ρ.)
παρα-διψάω (ρ.)
παρα-δουλεύω (ρ.)
παρα-δυσκολεύω (ρ.)
παρα-έρχομαι (ρ.)
παρα-ζαρώνω (ρ.)
παρα-ζεσταίνω (ρ.)
παρα-ηρεμώ (ρ.)
παρα-ησυχάζω (ρ.)
παρα-θαυμάζω (ρ.)
παρα-θέλω (ρ.)
παρα-θρασύνομαι (ρ.)
παρα-θρηνώ (ρ.)
παρα-ϊκανοποιώ (ρ.)
παρα-ϊσιώνω (ρ.)
παρα-κάθομαι (ρ.)
παρα-καίω (ρ.)
παρα-καπνίζω (ρ.)
παρα-κλαδεύω (ρ.)
παρα-κλαίω (ρ.)
παρα-κοιτάζω (ρ.)
παρα-κοκκινίζω (ρ.)
παρα-κολλώ (ρ.)
παρα-κονταίνω (ρ.)
παρα-κουβαλώ (ρ.)
παρα-κουβεντιάζω (ρ.)
παρα-κουνώ (ρ.)
παρα-κουράζομαι (ρ.)
παρα-κουράζω (ρ.)
παρα-κουρεύω (ρ.)
παρα-κρυώνω (ρ.)
παρα-κυκλοφορώ (ρ.)
παρα-λειτουργώ (ρ.)
παρα-μαδώ (ρ.)
παρα-μαζεύω (ρ.)
παρα-μακραίνω (ρ.)
παρα-μαλώνω (ρ.)
παρα-μασώ (ρ.)
παρα-μεθώ (ρ.)
παρα-μοιάζω (ρ.)
παρα-μοχθώ (ρ.)
παρα-μπαίνω (ρ.)
παρα-μπορώ (ρ.)
παρα-μυρίζω (ρ.)
παρα-νευριάζω (ρ.)
παρα-νυστάζω (ρ.)
παρα-ξαπλώνω (ρ.)
παρα-ξενυχτώ (ρ.)
παρα-ξοδεύω (ρ.)
παρα-ομορφαίνω (ρ.)
παρα-παίζω (ρ.)
παρα-παινεύω (ρ.)
παρα-παίρνω (ρ.)
παρα-παχαίνω (ρ.)
παρα-πεινάω (ρ.)
παρα-περνάω (ρ.)
παρα-περπατώ (ρ.)
παρα-πηδώ (ρ.)
παρα-πιέζω (ρ.)
παρα-πικραίνω (ρ.)
παρα-πίνω (ρ.)
παρα-πιστεύω (ρ.)
παρα-πληθαίνω (ρ.)
παρα-πονάω (ρ.)
παρα-πονηρεύω (ρ.)
παρα-πρασινίζω (ρ.)
παρα-προσέχω (ρ.)
παρα-προχωρώ (ρ.)
παρα-ράβω (ρ.)
παρα-σαλεύω (ρ.)
παρα-σκεπάζω (ρ.)
παρα-σκοτεινιάζω (ρ.)
παρα-σπαταλώ (ρ.)
παρα-στολίζω (ρ.)
παρα-συμπαθώ (ρ.)
παρα-συννεφιάζω (ρ.)
παρα-σφίγγω (ρ.)
παρα-ταιριάζω (ρ.)
παρα-τεντώνω (ρ.)
παρα-τηγανίζω (ρ.)
παρα-τιμώ (ρ.)
παρα-τραβώ (ρ.)
παρα-τραγουδώ (ρ.)
παρα-τρίβω (ρ.)
παρα-τρίζω (ρ.)
παρα-τρομάζω (ρ.)
παρα-τσαλακώνω (ρ.)
παρα-ϋπάρχω (ρ.)
παρα-ϋποφέρω (ρ.)
παρα-ϋφαίνω (ρ.)
παρα-φλυαρώ (ρ.)
παρα-φορτώνω (ρ.)
παρα-φορώ (ρ.)
παρα-φουσκώνω (ρ.)
παρα-φτάνω (ρ.)
παρα-φυσώ (ρ.)
παρα-φωνάζω (ρ.)
παρα-χαζεύω (ρ.)
παρα-χορεύω (ρ.)
παρα-χοροπηδώ (ρ.)
παρα-χορταίνω (ρ.)
παρα-χρησιμοποιώ (ρ.)
παρα-χτυπάω (ρ.)
παρα-ψήνω (ρ.)

[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την αρχ. πρόθ. *παρά* (βλ.λ.)].

παραακούω ρ. μετβ. {παράκουσα} **1.** ακούω πολύ καλά: *–Άκουσες τι σου είπα; –Άκουσα και παράκουσα* **2.** ακούω συχνά, πολλές φορές: *παρα(α)κούγεται τώρα τελευταία το θέμα τής εμπλοκής τής χώρας μας στην κρίση των Βαλκανίων* (πβ. κ. λ. *παρακούω*).

παραβαίνω ρ. μετβ. {αρχ.} {παρέβην, -ης, -η... (κ. πληθ. παραβήκαμε, παραβήκατε), να/θα παραβώ} ενεργώ αντίθετα προς (περιορισμό, κανόνα), δεν τηρώ: *ο δικαστής παρέβη τον όρκο του* || ~ *νόμο* / *καθήκον* / *υπόσχεση* / *εντολή* / *κανονισμό* / *υποχρέωση* / *όρια* / *συμφωνία* ΣΥΝ. παραβιάζω, καταπατώ, αθετώ, αναιρώ.

παραβάλλω ρ. μετβ. {αρχ.} {παρέβαλα | παρα-βλήθηκα, -βεβλημένος} παραθέτω (δύο ή περισσότερα πράγματα, δεδομένα, καταστάσεις), για να επισημάνω τα κοινά σημεία και τις διαφορές τους: *καλείσθε να παραβάλετε τα δύο κείμενα, για να διαπιστώσετε αν είναι τού ιδίου συγγραφέα ή όχι* || *τα πρόσωπα τού Σαίξπηρ μπορούν να παραβληθούν προς αυτά τού Ευριπίδη* ΣΥΝ. συγκρίνω, παραλληλίζω, αντιπαραβάλλω.

παραβάν (το) {άκλ.} κατασκευή από ξύλο, μέταλλο ή και ύφασμα που τοποθετείται έτσι, ώστε να απομονώνεται χώρος, αντικείμενο κ.λπ. και να μην εκτίθεται σε κοινή θέα: *πήγε πίσω από το ~, για να αλλάξει* / *για να βάλει το ψηφοδέλτιο στον φάκελο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. paravent < para- (< ρ. parer «προφυλάσσομαι» < λατ. paro) + vent «άνεμος» (< λατ. ventus)].

παράβαση (η) [1832] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (α) η μη τήρηση (των ισχυόντων ή συμφωνηθέντων): *η παραμικρή ~ τού νόμου θα επισύρει άμεσες κυρώσεις* || *τροχαία ~* || *~ τού καταστατικού* ΣΥΝ. αθέτηση, καταπάτηση ΑΝΤ. τήρηση (β) ***παράβαση καθήκοντος*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί υπάλληλος ο οποίος με πρόθεση παραβαίνει τα καθήκοντα τής υπηρεσίας του με σκοπό είτε να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο όφελος είτε να βλάψει το κράτος ή κάποιον άλλον (γ) ***παράβαση στρατιωτικής εντολής*** στρατιωτικό αδίκημα που συνίσταται σε συνειδητή ενέργεια στρατιωτικού αντίθετη με τις εντολές που του είχαν δοθεί (δ) ***κατά παράβαση*** (+γεν.) παραβαίνοντας, μη τηρώντας: *ενήργησαν ~ διεθνών και εθνικών κανόνων* || *«η επιλεκτική χρηματοδότηση τής εκλογικής πελατείας ~ τής συνταγματικώς κατοχυρωμένης αρχής τής ισότητας των πολιτών»* (εφημ.) • **2.** ΦΙΛΟΛ. το κύριο χορικό μέρος τής παλαιάς αττικής κωμωδίας, στο οποίο ο χορός αλλάζει θέση, στρέφεται προς τους θεατές και, εκπροσωπώντας τον ποιητή, δίνει συμβουλές, εκθέτει τη γνώμη τού ποιητή σχετικά με τα δρώμενα στη σκηνή, σχολιάζει την πολιτική επικαιρότητα, λέγει σκώμματα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράβασις* < *παραβαίνω*].

παραβάτης (ο) {παραβατών}, **παραβάτιδα** (η) [μτγν.] {παραβατίδων} το πρόσωπο που παραβαίνει (νόμο, κανόνα, όρκο): *οι ~ οδηγοί* || *οι ~ τιμωρούνται* || (με κεφ.) *Ιουλιανός ο ~* (ο Βυζαντινός αυτοκράτορας που προσπάθησε να αναβιώσει την αρχαία ελληνική θρησκεία). Επίσης **παραβάτισσα** (η) [μεσν.]. — **παραβατικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραβαίνω*].

παραβατικότητα (η) {χωρ. πληθ.} (στην εγκληματολογία) η παράνομη συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από παραβάσεις νομικών και κοινωνικών κανόνων: *εφηβική ~.*

παραβγαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {παραβγήκα} **1.** αγωνίζομαι (παράλληλα με άλλον), για να συγκριθούν οι επιδόσεις μας: *παραβγαίνουμε στο κολύμπι;* || *με προκάλεσε να παραβγούμε στη σκοποβολή* ΣΥΝ. αναμετρούμαι, συναγωνίζομαι **2.** (συνεκδ. με άρνηση *δεν*) νικώ: *κανένας δεν του παραβγαίνει στο τρέξιμο* • **3.** βγαίνω έξω από το σπίτι (για διασκέδαση) περισσότερο από όσο πρέπει.

παραβιάζω ρ. μετβ. {παραβίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** παραβαίνω, δεν τηρώ: *και οι δύο πλευρές των αντιμαχομένων παραβίασαν τη συμφωνία εκεχειρίας* || *η απόφαση αυτή παραβιάζει το Σύνταγμα* || *~ κρατικό* / *υπηρεσιακό απόρρητο* || *~ συνθήκη* / *διάταξη* / *πρωτόκολλο* / *τα ανθρώπινα δικαιώματα* ΣΥΝ. αναιρώ ΑΝΤ. κρατώ, τηρώ, σέβομαι **2.** ανοίγω (συνήθ. πόρτα, χρηματοκιβώτιο κ.λπ.) χρησιμοποιώντας βίαια μέσα: *ο κακοποιός παραβίασε την εξωτερική πόρτα* / *την κλειδαριά ασφαλείας τού σπιτιού·* ΦΡ. ***παραβιάζω ανοικτές θύρες / πόρτες / πύλες*** επιτυγχάνω κάτι χωρίς την αναμενόμενη δυσκολία ή ανακαλύπτω κάτι χωρίς σημασία ή προφανές, που το βλέπουν ή το γνωρίζουν όλοι **3.** εισέρχομαι παράνομα, εισέρχομαι σε (χώρο όπου απαγορεύεται η είσοδός μου): *τουρκικά αεροσκάφη παραβίασαν τον εθνικό εναέριο χώρο* || *~ άσυλο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. (συνήθ. τ. *παραβιάζομαι*) < *παρα-* + *βιάζω* / *-ομαι*. Η φρ. *παραβιάζω ανοικτές θύρες* αποτελεί απόδ. τής αγγλ. force an open door].

παραβίαση (η) [1832] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ενέργεια που γίνεται αντίθετα προς ό,τι έχει θεσπιστεί ή συμφωνηθεί επίσημα: *~ κανόνων Διεθνούς Δικαίου* / *συμφωνίας* / *νόμου* / *συνθήκης* / *ανθρωπίνων δικαιωμάτων* / *τής ισχύουσας νομοθεσίας* / *τού απορρήτου των συνδιαλέξεων* / *τής οικογενειακής γαλήνης* / *εθνικού εναερίου χώρου* **2.** η απασφάλιση με παράνομο τρόπο: *~ τής κλειδαριάς τού σπιτιού* / *τής πόρτας τού χρηματοκιβωτίου από διαρρήκτες* **3.** η παράνομη είσοδος από κάποιον σε χώρο όπου απαγορεύεται να εισέλθει: *~ των συνόρων* / *τού εναέριου χώρου* / *τού πανεπιστημιακού ασύλου.*

παραβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η ανατομική ένωση δύο οργανισμών (όπως συμβαίνει στα σιαμαία αδέλφια) κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να έχουν από κοινού όργανα τού σώματος, σωματικές λειτουργίες κ.λπ. **2.** ΖΩΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο διαφορετικά είδη κοινωνικών εντόμων, κυρ. μυρμηγκιών, χρησιμοποιούν την ίδια φωλιά, αλλά διατηρούν προνύμφες τους σε ιδιαίτερους χώρους. — **παραβιωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parabiosis].

παραβλάπτω ρ. μετβ. {αρχ.} {παρέβλαψα, παραβλάφθηκα} (λόγ.) προκαλώ ζημιά σε (κάτι): *η συμφωνία αυτή παραβλάπτει τα συμφέροντα τού λαού* ΣΥΝ. βλάπτω, ζημιώνω ΑΝΤ. ωφελώ.

παραβλαστάνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παραβλάστησα} (λόγ.) **1.** βλαστάνω δίπλα σε κάτι άλλο **2.** βγάζω παρακλάδια, παραφυάδες **3.** (μτφ.) εμφανίζομαι κοντά ή μαζί με κάτι άλλο.

παραβλάσταρο (το) η παραφυάδα (βλ.λ.).

παραβλάστη (η) [μτγν.] {παραβλαστών} **1.** ΒΟΤ. βλαστός που φυτρώνει κοντά στο μητρικό φυτό, κυρ. από τις ρίζες ή τον υπόγειο κορμό του, και μπορεί να μεταφυτευθεί ως ανεξάρτητο φυτό (βλ. κ. λ. *παραφυάδα*) ΣΥΝ. παραβλάσταρο **2.** ΑΝΑΤ. ο εμβρυϊκός ιστός αμέσως μετά τον πρώτο σχηματισμό τού εμβρύου. Επίσης **παραβλάστημα** (το) [μτγν.].

παραβλέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέβλεψα (παραείδα στις σημ. 3, 4)} **1.** αφήνω απαρατήρητο: *μην παραβλέπετε τους κινδύνους και τις δυσχέρειες τού ταξιδιού* ΣΥΝ. αγνοώ ΑΝΤ. παρατηρώ, προσέχω **2.** αφήνω συνειδητά απαρατήρητο: *οι αστυνομικοί συχνά παραβλέπουν κάποιες μικροπαραβάσεις* || *θα το παραβλέψω αυτή τη φορά, την επόμενη όμως θα είμαι αυστηρός* • **3.** βλέπω (κάποιον/κάτι) πολύ συχνά **4.** βλέπω πολύ καλά, συνήθ. στη ΦΡ. ***βλέπω και παραβλέπω.*** — **παράβλεψη** (η) [μτγν.].

παραβλήθηκα ρ. → παραβάλλω

παράβλημα (το) {παραβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΑΥΤ. στρογγυλό κατασκεύασμα από πλέγμα σχοινιών, δέρμα, πλαστικό κ.ά., που κρέμεται στα πλευρά σκάφους και το προστατεύει από σύγκρουση ή τριβή με την προβλήτα ή με άλλο σκάφος, όταν προσπαθεί να αγκυροβολήσει ΣΥΝ. στρωμάτσο, μπαλόνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραβάλλω* (βλ. κ. *βλῆμα*)].

παραβλητός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να παραβληθεί, να συγκριθεί με κάποιον άλλο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παραβάλλω* (βλ. κ. *βλῆ-μα*)].

παραβολή (η) **1.** (κυριολ.) η παράθεση (δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων), με σκοπό να ανευρεθούν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους: *~ χειρογράφων* ΣΥΝ. σύγκριση, αντιπαραβολή, παραλληλισμός • **2.** αλληγορική αφήγηση που περιέχει κάποιο δίδαγμα· κυρ. προκειμένου για τις διδακτικές αφηγήσεις τού Ιησού: *η ~ τού Ασώτου* • **3.** ΓΕΩΜ. είδος ανοιχτής επίπεδης καμπύλης γραμμής **4.** το ακραίο τμήμα αγρού που δεν μπορεί να οργωθεί ή και ολόκληρος αγρός, που αποτελείται από μικρή και στενή λωρίδα γης και, ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατόν να οργωθεί • **5.** ΝΑΥΤ. το σύνολο των χειρισμών προσπέλασης και πρόσδεσης πλοίου κατά μήκος τής προκυμαίας ή άλλου πλοίου ΣΥΝ. πλεύρισμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραβάλλω*].

παραβολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παραβολή (βλ.λ.), αυτός που έχει χαρακτήρα αλληγορίας: *~ λόγος* / *διήγηση* **2.** αυτός που έχει τη μορφή παραβολής, είδους καμπύλης γραμμής: *~ κάτοπτρο* / *σπείρωμα.*

παράβολο (το) {παραβόλ-ου | -ων} **1.** η προκαταβολή χρηματικού ποσού ως παρακαταθήκης σε δικαστικές υποθέσεις· κυρ. σε περιπτώσεις εφέσεων, ώστε να χρησιμεύει ως ενέχυρο ή εγγύηση για την πληρωμή προστίμου **2.** παραστατικό έγγραφο τής καταβολής σε δημόσια αρχή ορισμένου χρηματικού ποσού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράβολον*, ουδ. τού επιθ. *παράβολος* < *παραβάλλω*].

παραβρίσκομαι ρ. → παρευρίσκομαι

παράβυστος, -η, -ο στη ΦΡ. ***εν κρυπτώ (και παραβύστω)*** (*ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστῳ*) κρυφά και μυστικά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραβύω* «φράζω, μπήγω, αποκλείω» < *παρα-* + *βύω* (βλ. λ. *βύσμα*). Η φρ. *ἐν παραβύστῳ* απαντά στον Δημοσθένη και στον Αριστοτέλη].

παραβώ (να/θα) ρ. → παραβαίνω

παραγάγγλιο (το) {παραγαγγλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. **1.** άθροισμα κυττάρων που αποτελούν τμήμα τού επινεφριδιακού συστήματος **2. παραγάγγλια** (τα) μεμονωμένες καστανοκίτρινες σφαιρικές μάζες ιστού, που συνδέονται με διάφορα όργανα, λ.χ. την καρδιά, την κοιλιακή αορτή κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paraganglion].

παραγάγω (να/θα) ρ. → παράγω

παραγάδι (το) {παραγαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αλιευτικό όργανο σε σχήμα μακριού νήματος (μέχρι 200 μέτρα), από το οποίο κρέμονται σε σταθερές αποστάσεις άλλα μικρότερα νήματα με δολωμένα αγκίστρια στο άκρο τους, ενώ το όλο σύστημα βυθίζεται στο νερό και συγκρατείται στον βυθό με βαρίδια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παραγαύδιον*, υποκ. τού *παραγαύδης* «είδος φορέματος με κρόσσια» < λατ. paragauda, πιθ. περσ. δάνειο].

παραγγελέας (ο) {παραγγελέ-ων} ΝΟΜ. ο συμβαλλόμενος στη σύμβαση παραγγελίας για λογαριασμό τού οποίου συμβάλλεται ο παραγγελιοδόχος ενεργώντας στο όνομά του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παραγγελεύς* «κατήγορος» < αρχ. *παραγγέλλω*].

παραγγελία (η) [αρχ.] {παραγγελιών} **1.** (α) μήνυμα διά μέσου τού οποίου ζητεί κανείς να πραγματοποιηθεί επιθυμία ή εντολή του: *φέρνω* / *πηγαίνω ~* (σε κάποιον) || *μου έδωσε ~ η μάννα μου, όταν πάω στη Λαμία, να περάσω από τη θεία μου* || *εκτελώ ~* (β) (συνεκδ.) αυτό που έχει ζητηθεί: *–Μου έφερες την ~ μου; –Όχι, δεν μπόρεσα να βρω πουθενά αυτά που μου ζήτησες·* ΦΡ. ***κατά παραγγελία*** σύμφωνα με ό,τι έχει παραγγείλει, έχει ζητήσει από κάποιον κάποιος: *πολλοί ζωγράφοι δημιούργησαν αριστουργήματα ~ πλούσιων πελατών τους·* (ειδικότ.) **2.** η εντολή σε δημιουργό (καλλιτέχνη ή τεχνίτη) για συγκεκριμένη εργασία: *δέχτηκε πολλές ~ από πλούσιους Αθηναίους να ζωγραφίσει το πορτρέτο τους* || *είναι πνιγμένος στις ~* **3.** (στο εμπόριο)

(α) εντολή για την προμήθεια ή την κατασκευή ορισμένου εμπορικού ή βιομηχανικού είδους: *η χώρα μας προέβη σε ~ νέων λεωφορείων από γερμανική εταιρεία·* ΦΡ. **επί παραγγελία / κατόπιν παραγγελίας** με παραγγελία (σημ. 3): *κατασκευάζουμε κοστούμια ~* (β) (συνεκδ.) το εμπόρευμα ή το προϊόν, για την προμήθεια ή την κατασκευή τού οποίου δίνεται εντολή: *οι ~ στρατιωτικού υλικού δεν παραδόθηκαν ακόμη* || *τα παπούτσια νούμερο 47 είναι ειδική ~* **4.** (σε εστιατόριο, ζαχαροπλαστείο, καφενείο κ.λπ.) (α) το να πει ο πελάτης στον σερβιτόρο τι θέλει να φάει ή να πιει: *ο σερβιτόρος παίρνει (τις) ~* (β) (συνεκδ.) ό,τι ζητεί ο πελάτης να φάει ή να πιει ● **5.** (ο τ. ***παραγγελιά***) το να ζητήσει πελάτης νυχτερινού κέντρου από την ορχήστρα να του παίξει συγκεκριμένο τραγούδι· (συνεκδ.) το τραγούδι που έχει ζητήσει ● **6.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους (ο παραγγελιοδόχος) αναλαμβάνει την υποχρέωση να συνάπτει συμβάσεις με τρίτα πρόσωπα στο όνομά του αλλά για λογαριασμό τού άλλου συμβαλλομένου (τού παραγγελέα). Επίσης (λαϊκ.-οικ.) **παραγγελιά**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω*.

παραγγελιοδότης (ο) [1871] {παραγγελιοδοτών} ο παραγγελέας (βλ.λ.).

παραγγελιοδοχικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παραγγελιοδόχο (βλ.λ.): *~ γραφείο* **2.** ΟΙΚΟΝ. (ειδικότ.) ***παραγγελιοδοχική λογιστική*** κλάδος τής λογιστικής που ασχολείται με τις εγγραφές, οι οποίες απεικονίζουν τις συναλλαγές τού παραγγελιοδόχου.

παραγγελιοδόχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ. ο συμβαλλόμενος στη σύμβαση παραγγελίας ο οποίος αναλαμβάνει την υποχρέωση να συνάπτει συμβάσεις με τρίτα πρόσωπα στο όνομά του αλλά για λογαριασμό τού αντισυμβαλλομένου του (ο οποίος ονομάζεται *παραγγελέας*) (πβ. λ. *παραγγελιοδότης*).
[ΕΤΥΜ. < *παραγγελία* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

παραγγέλλω [αρχ.] κ. **παραγγέλνω** [μεσν.] ρ. μετβ. {παράγγειλα (λόγ. παρήγγειλα), παραγγέλθηκα, παραγγελμένος (λόγ. παρηγγελμένος)} **1.** στέλνω μήνυμα (σε κάποιον) μέσω τρίτου προσώπου: *του παράγγειλε με κάποιον φίλο του να μη μπλεχτεί στην ιστορία / να έρθει αμέσως* ΣΥΝ. διαμηνύω, μηνώ, διαβιβάζω **2.** (ειδικότ. για αρχές, αξιωματούχους κ.λπ.) ζητώ με διαταγή: *ο υπουργός Εθνικής Άμυνας παρήγγειλε ετοιμότητα των Ενόπλων Δυνάμεων τής χώρας* ΣΥΝ. προστάζω, διατάζω **3.** (στο εμπόριο) δίνω εντολή απευθείας ή μέσω παραγγελιοδόχου για προμήθεια ή κατασκευή προϊόντος, βιομηχανικού είδους κ.λπ.: *δεν μπορούσε να βρει το βιβλίο στην Ελλάδα και το παρήγγειλε από το εξωτερικό* || *~ δύο καινούργια κοστούμια στον ράφτη μου* || *«κοιμήσου και παρήγγειλα στην Πόλη τα προικιά σου...»* (νανούρισμα) **4.** (σε εστιατόριο, καφενείο, ζαχαροπλαστείο κ.λπ.) λέω στον σερβιτόρο τι θέλω να φάω ή να πιω: *~ μία σαλάτα / έναν καφέ* || *έχετε παραγγείλει;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω*, *-γκ-*.

παράγγελμα (το) [αρχ.] {παραγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά) εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης κίνησης, αυτό που παραγγέλλεται ή διατάσσεται: *ο γυμναστής έδινε τα ~ και τα παιδιά εκτελούσαν* ΣΥΝ. εντολή **2.** (εκφραστ.) αυτό που υπαγορεύεται (από την ηθική, τη συνείδηση, το δίκαιο κ.λπ.): *να ακολουθείς πάντα τα ~ τής συνειδήσεώς σου* ΣΥΝ. επιταγή.

παραγγελματικός, -ή, -ό → παραγγελτικός

παραγγέλνω ρ. → παραγγέλλω

παραγγελτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα παραγγελίας ή παραγγέλματος: *~ σήμα / γράμμα / σημείωμα*. Επίσης **παραγγελματικός**.

παραγίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {παράγιν-α (κ. παραέγινα), -ωμένος} **1.** ξεπερνώ τα όρια, φθάνω στην υπερβολή, στα άκρα: *παράγινε το κακό!* (η κατάσταση έγινε ανυπόφορη) ΣΥΝ. απογίνομαι **2.** (+κατηγορούμενο) αποκτώ ιδιότητα πέρα από το κανονικό ή το ανεκτό όριο: *παράγινες γκρινιάρης τον τελευταίο καιρό!* **3.** (ειδικότ. για καρπούς) γίνομαι πολύ ώριμος, αρχίζω να χαλάω: *τα σύκα παράγιναν και πέφτουν* || *παραγινωμένες ντομάτες* ΣΥΝ. υπερωριμάζω, παραωριμάζω. — **παραγίνωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *γίνομαι*, άσχετο από το αρχ. *παραγίγνομαι* «βρίσκομαι παραπλεύρως, έρχομαι ως βοηθός»].

παραγιός (ο) → παραγυιός

παράγκα (η) {παραγκών} μικρό πρόχειρο οίκημα, κατασκευασμένο από κάθε διαθέσιμο υλικό (σανίδες, λαμαρίνες κ.λπ.): *δίπλα στα λατομεία ήταν οι ~, όπου ζούσαν οι εργάτες* || *στήνω μία ~ προσφύγων / Τσιγγάνων / αστέγων* ΣΥΝ. παράπηγμα. — (υποκ.) **παραγκούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μπαράκα* (με μετάθεση τής ηχηρότητας ή μέσω τού τουρκ. paranga) < ιταλ. baracca < ισπ. barraca «καλύβα από λάσπη» < ιβηρ. *barro- «λάσπη»].

παραγκούπολη (η) {παραγκουπόλ-εις, -εων} πόλη ή οικισμός που αποτελείται από παράγκες.

παραγκωνίζω ρ. μετβ. {παραγκώνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** θέτω στο περιθώριο (κάποιον που αποτελεί εμπόδιο): *το κλίμα στην εταιρεία είναι πολύ ανταγωνιστικό· ο ένας προσπαθεί να παραγκωνίσει τον άλλον, για να φθάσει στην κορυφή* ΣΥΝ. υποσκελίζω, παραμερίζω ΑΝΤ. προωθώ, ενισχύω **2.** (σπάν.) απωθώ με τον αγκώνα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρ(α)-* + *-αγκωνίζω* < *αγκών*].

παραγκωνισμός (ο) [1897] (μτφ.) ο εκτοπισμός (κάποιου) στο περιθώριο, ο παραμερισμός του, ώστε να έχει μειωμένη αξία, δυνατότητα παρέμβασης, προβολής κ.λπ.: *ο ~ του ήταν σκόπιμος, ώστε να μη διεκδικήσει μετέπειτα την προεδρία* ΣΥΝ. υποσκελισμός. Επίσης **παραγκώνιση** (η) [1889].

παραγλώσσα (η) {παραγλωσσών} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των επικοινωνιακών στοιχείων που, χωρίς να ανήκουν στη γλώσσα, υποβοηθούν τη γλωσσική επικοινωνία με το να διευκρινίζουν και να συμπληρώνουν τα γλωσσικά μηνύματα (π.χ. εκφράσεις τού προσώπου, χειρονομίες κ.τ.ό.) ΣΥΝ. μιμόγλωσσα. — **παραγλωσσικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paralanguage (νόθο σύνθ.)].

παραγλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής γλωσσολογίας που έχει ως αντικείμενο μελέτης την παραγλώσσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paralinguistics (νόθο σύνθ.)].

παραγναθίδα (η) (λόγ.) η φαβορίτα. — **παραγναθίδιος**, -α, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραγναθίς, -ίδος* «το τμήμα τής περικεφαλαίας που προστάτευε τα μάγουλα» < *παρα-* + *-γναθίς* < *γνάθος*. Η λ. με τη σημ. «φαβορίτα» μαρτυρείται από το 1896].

παραγνωρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {παραγνώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** υποτιμώ τη σημασία (στοιχείου, γεγονότος κ.λπ.): *παραγνωρίζεις τη σπουδαιότητα αυτής τής εφεύρεσης* **2.** δεν αξιολογώ (κάτι/κάποιον) τόσο όσο πραγματικά αξίζει: *στην πατρίδα του παραγνώρισαν την αξία του και πήγε στο εξωτερικό, όπου θριάμβευσε·* (συχνά στη μεσοπαθ. μτχ. ***παραγνωρισμένος***, *-η, -ο*): *πέθανε παραγνωρισμένος· πέρασαν πολλά χρόνια, μέχρι να δικαιωθεί το έργο του* ΣΥΝ. υποτιμώ ΑΝΤ. αναγνωρίζω, εκτιμώ ● **3.** αναγνωρίζω λανθασμένα, δεν αντιλαμβάνομαι ορθά την ταυτότητα κάποιου προσώπου: *παραγνώρισα τον γιο σου και τον πέρασα για υπάλληλο* ● **4.** γνωρίζω (κάτι/κάποιον) πάρα πολύ καλά, σε ΦΡ. τού τύπου *τον γνωρίζω και τον παραγνωρίζω τον κύριο* **5.** (μεσοπαθ. ***παραγνωρίζομαι***) αποκτώ (με κάποιον) υπερβολική οικειότητα, που οδηγεί σε παρεξήγηση: *παραγνωριστήκαμε, μου φαίνεται, και δεν θα τα πάμε καλά.* — **παραγνώριση** (η) [1852] (σημ. 1), **παραγνώρισμα** (το) (σημ. 2).

παράγοντας (ο) {παραγόντων} **1.** οτιδήποτε προϋποτίθεται ως απαραίτητο στοιχείο ή συντελεί ώστε να γίνει ή να προκύψει κάτι, οτιδήποτε συμβάλλει στην παραγωγή αποτελέσματος: *η τόλμη υπήρξε καθοριστικός ~ τής επιτυχίας μας* || *η ανάπτυξη τής οικονομίας είναι βασικός / ουσιαστικός ~ για την ευημερία τής χώρας* || *η απόφαση ελήφθη υπό την επίδραση ποικίλων ~* || *η ολοκλήρωση τού έργου αποτελεί συνάρτηση πολλών ~* || *η χώρα μας αποτελεί σταθεροποιητικό ~ στην ευρύτερη περιοχή* || *οργανικοί, ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες συνέβαλαν στην ανάπτυξη τής ασθένειας* ΣΥΝ. συντελεστής· ΦΡ. **ανθρώπινος παράγοντας** βλ. λ. *ανθρώπινος* **2.** πρόσωπο που διαθέτει κύρος και επιρροή και, ως εκ τούτου, πρωτοστατεί σε συγκεκριμένο τομέα: *το έργο θα ολοκληρωθεί με τη συνδρομή των οικονομικών ~ τής περιοχής* || *πολιτικός / κομματικός ~* || *σημαντικός ~ τής κοινωνικής ζωής τού τόπου* ΣΥΝ. προσωπικότητα ● **3.** ΜΑΘ. καθένας από τους αριθμούς (ή τις παραστάσεις) από τους οποίους παράγεται γινόμενο με πολλαπλασιασμό: *στον πολλαπλασιασμό 3 επί 5, παράγοντες είναι το 3 και το 5* || *στο γινόμενο (x + 1) (3x + 2) παράγοντες είναι η x + 1 και η 3x + 2* ΣΥΝ. πολλαπλασιαστέος, πολλαπλασιαστής. Επίσης (λόγ.) **παράγων** {παράγοντος}. — **παραγοντικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράγων, -οντος*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *παράγω*. Η λ. επαναφέρθηκε σε χρήση χάρις στις σημ. τού αρχ. *παράγω* «οδηγώ, κατευθύνω · τροποποιώ», με τις οποίες καλύπτεται το εύρος χρήσεων τής λ. σήμερα].

παραγοντίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (μειωτ.) συμπεριφέρομαι ως σημαντική προσωπικότητα σε έναν χώρο: *μόλις εκλέχθηκε στο δημοτικό συμβούλιο, άρχισε να παραγοντίζει και δημιούργησε αντιπάθειες.*

παραγοντίσκος (ο) (μειωτ. για πρόσ.) μικρός και ασήμαντος παράγοντας (βλ.λ., σημ. 2), που δεν διαθέτει αξιόλογη επιρροή.

παραγοντισμός (ο) (κακόσ.) η επικράτηση (συνήθ. με παράτυπες ή αντικανονικές παρεμβάσεις, λ.χ. στην πολιτική, αθλητική κ.λπ. ζωή) προσώπων που διαθέτουν επιρροή και που ελέγχουν τους μηχανισμούς (παράγοντες), εις βάρος των αρχών που διέπουν τη λειτουργία των μηχανισμών αυτών: *το συνδικαλιστικό κίνημα κινδυνεύει να διαβρωθεί από τον ~ και την παλαιοκομματική νοοτροπία.* — **παραγοντίστικος**, -η, -ο.

παραγοντοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΜΑΘ. (για αλγεβρικές παραστάσεις) η μετατροπή σε γινόμενο απλούστερων παραγόντων: *~ αριθμού / πολυωνύμου.* — **παραγοντοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. factorisation].

Παραγουάη (η) (ισπ. República del Paraguay = Δημοκρατία τής Παραγουάης) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα την Ασουνσιόν, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το γκουαρανί. — **Παραγουανός** (ο), **Παραγουανή** (η), **παραγουανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Paraguay, από τον ομώνυμο ποταμό τής χώρας, τού οποίου το όνομα ανάγεται στις ινδιάν. λ. (τής γλώσσας Γκουαρανί) para «νερό, ποταμός» και guay «γεννημένος»].

παραγραμματισμός (ο) [μεσν.] η αλλοίωση λέξεως με αλλαγή ή εσφαλμένη τοποθέτηση γράμματος ΣΥΝ. αναγραμματισμός. — **παραγραμματίζω** ρ. [μτγν.].

παραγραφή (η) [αρχ.] ΝΟΜ. **1.** θεσμός τού ουσιαστικού δικαίου, σύμφωνα με τον οποίον μία αξίωση παύει να είναι δικαστικά επιδιώξιμη εάν ο δικαιούχος της παραλείψει να την ασκήσει μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα το οποίο ορίζεται στον νόμο (βλ. *αποσβεστική προθεσμία*) **2.** η κατάργηση των νόμιμων συνεπειών αδικήματος λόγω τής παρέλευσης ορισμένου χρόνου από την τέλεσή του: *~ τού αξιοποίνου* (η άρση τού δικαιώματος τής πολιτείας να επιβάλει ποινή) || *~ ποινής* (η άρση τού δικαιώματος τής πολιτείας να επιβάλει την έκτιση ποινής που έχει ήδη οριστεί).

παράγραφος (η) [μτγν.] {παραγράφ-ου | -ων, -ους} **1.** τμήμα γραπτού κειμένου, που αποτελείται συνήθ. από περισσότερες τής μιας περιόδους, διαθέτει νοηματική αυτοτέλεια και αλληλουχία σε σχέση με το υπόλοιπο κείμενο και έχει ως εξωτερικό γνώρισμα ότι ξεκινά από

νέα αράδα: *ο χωρισμός ενός κειμένου σε παραγράφους* || *αλλάζω* ~ **2.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) το σύμβολο (§), που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την αρχή τού παραπάνω τμήματος πεζού κειμένου (β) η προκαθορισμένου μεγέθους εσοχή στην αρχή τού πρώτου στίχου των κειμένων που στοιχειοθετούνται **3.** ΝΟΜ. η επιμέρους διάταξη νόμου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.

παραγράφω ρ. μετβ. {παρ-έγραψα, -αγράφηκα κ. (καθημ.) -αγράφτηκα (λόγ. -εγράφην. -ης, -η.... μτχ. παραγραφείς. -είσα. -έν), -αγεγραμμένος} **1.** ΝΟΜ. ακυρώνω τη δυνατότητα δικαιώματος (αγωγής, μήνυσης) ή τις νομικές συνέπειες από τη διάπραξη αδικήματος λόγω παρελεύσεως τής καθορισμένης από τον νόμο προθεσμίας: *παραγεγραμμένο αδίκημα* • **2.** γράφω για πολλή ώρα, περισσότερη από όσο χρειάζεται.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γράφω παραπλεύρως, παρεμβάλλω στο κείμενο». < *παρα-* + *γράφω*. Η σημ. «ζητώ αναβολή τής δίκης» είναι μτγν.].

παραγυιός (ο) (σχολ. ορθ. *παραγιός*) (λαϊκ.) **1.** νεαρός μαθητευόμενος τεχνίτης, που βοηθεί τον μάστορα στη δουλειά ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσιράκι, κάλφας **2.** (σπανιότ.) ο θετός γυιος, το υιοθετημένο παιδί ΣΥΝ. ψυχοπαίδι **3.** (παλαιότ.) νεαρός στην ηλικία υπηρέτης: *δούλευε* ~ || *τον έχω ~ για τα θελήματα.*

παράγω ρ. μετβ. {παρατ. παρήγα, παρή-γαγα (να/θα παραγάγω), -χθην, -ης, -η... (μτχ. παραχθείς, -είσα, -έν), -γμένος} **1.** δημιουργώ (προϊόν). κυρ. σε μεγάλες ποσότητες: *το εργοστάσιό μας παράγει υφάσματα* || *~ ενέγεια / πρώτες ύλες* ΣΥΝ. φτειάχνω, βγάζω, κατασκευάζω **2.** (για τη γη) δίνω ως καρπό: *ο τόπος μας παράγει λάδι, βαμβάκι και λίγα κηπευτικά* **3.** (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να υπάρξει: *οι σιελογόνοι αδένες παράγουν σάλιο* || *οι παλμικές κινήσεις παράγουν ήχο* || *η ανεργία παράγει βία* **4.** δημιουργώ. αποδίδω· ΦΡ. ***παράγω έργο*** είμαι αποδοτικός στην εργασία μου, είμαι δημιουργικός: *πολλοί εργάζονται στο Δημόσιο, χωρίς να παράγουν καθόλου έργο*· (μεσοπαθ. ***παράγομαι***) **5.** δημιουργούμαι. προκύπτω: *λόγω βιασύνης παράγονται πρόχειρα κείμενα* || *αυτά τα κοινωνικά φαινόμενα παράγονται από την πολιτική αστάθεια* **6.** ΓΛΩΣΣ. σχηματίζομαι (από άλλη λέξη): *η λέξη «λόγος» παράγεται από το ρήμα «λέγω»* **7.** ΦΙΛΟΣ. οδηγούμαι σε συμπέρασμα ακολουθώντας κατά τον συλλογισμό παραγωγική πορεία, δηλαδή από το γενικό προς το μερικό (παραγωγικός συλλογισμός). — **παραγωγιμότητα** (η), **παραγώγιμος,** -η. -ο [1865]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ παραπλεύρως, δίπλα ή κοντά σε τόπο», < *παρ(α)-* + *ἄγω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και οδήγησε στον σχηματισμό τού λατ. ρήματος pro-duco. Στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «προσπερνώ περπατώντας, παρέρχομαι» (πβ. Ματθ. Κ'. 30: *δύο τυφλοί καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν ἀκούσαντες, ὅτι Ἰησοῦς παράγει· Α' Ιωάνν.* 2, 17: *καὶ ὁ κόσμος παράγεται καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ*)].

παραγωγή (η) [αρχ.] **1.** (γενικά) η δημιουργία, ο σχηματισμός (πράγματος που πριν δεν υπήρχε): *η ~ χλωροφύλλης με τη φωτοσύνθεση* || *η ~ ηλεκτρικής ενέργειας* || (για προϊόντα τής διανοίας) *η ~ κειμένων / έργων τέχνης / λογοτεχνίας / επιστημονικών διατριβών* || *η ~ νομοθετικού έργου* **2.** το σύνολο των διαδικασιών που αποσκοπούν στη δημιουργία προϊόντος. κυρ. σε μεγάλες ποσότητες: *μαζική / εξατομικευμένη* ~ || *πρωτογενής* ~ (προκειμένου για πρώτες ύλες) || *δευτερογενής* ~ (η βιοτεχνία και η βιομηχανία, δηλ. η αξιοποίηση των πρώτων υλών για την τελική δημιουργία προϊόντος) || *τριτογενής* ~ (ο τομέας τής παροχής υπηρεσιών. με τις οποίες επιτυγχάνεται η διοχέτευση προϊόντων στην αγορά και διευκολύνονται οι συναλλαγές) || *κόστος παραγωγής* || *γεωργική / βιομηχανική* ~ || *~ χαρτιού / πετρελαίου / χάλυβα / αυτοκινήτων* || *από την ~ στην κατανάλωση* || *οι τιμές των προϊόντων μένουν σταθερές στους τόπους παραγωγής* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των προϊόντων σε συγκεκριμένο τομέα: *η φετινή ~ μαλλιού είναι η μεγαλύτερη των τελευταίων χρόνων* || *η εθνική* ~ (το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από την εθνική οικονομία στη διάρκεια ενός έτους) || (μτφ.) *πνευματική* ~ (όλα τα πνευματικά προϊόντα. π.χ. συγγράμματα. μελέτες, λογοτεχνικά. καλλιτεχνικά έργα) || *η ~ δίσκων ποιοτικής μουσικής μειώνεται διαρκώς* **4.** (α) χρηματοδότηση καλλιτεχνικού έργου. κυρ. κινηματογραφικής ταινίας ή τηλεοπτικής εκπομπής: *ταινία αμερικανικής* ~ (ταινία που χρηματοδοτήθηκε με αμερικανικά κεφάλαια) (β) η συντονισμένη ενεργοποίηση μέσων και παραγόντων (οικονομικών, καλλιτεχνικών. τεχνολογικών. διευθυντικών κ.λπ.) για την πραγματοποίηση τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής, κινηματογραφικής ταινίας (γ) (συνεκδ.) η ίδια η τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή, κινηματογραφική ταινία κ.λπ.: *ελληνική / ευρωπαϊκή / ανεξάρτητη* ~ **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) η δημιουργία μιας νέας λέξης από ήδη υπάρχουσα: *η ~ ρηματικών επιθέτων με τη βοήθεια τού επιθήματος -τος (π.χ. ζηλεύω > ζηλευ-τός. πλουμίζω > πλουμισ-τός κ.λπ.)* (β) η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής σύνταξης (προφορικής ή γραπτής) ενός κειμένου ΣΥΝ. δημιουργία. εκπόνηση ΑΝΤ. πρόσληψη **6.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) λογικός συλλογισμός, κατά τον οποίο από μια γενική πρόταση συνάγεται άλλη λιγότερο γενική ή μερική στο περιεχόμενό της (από το όλον το μέρος, βλ. κ. *παραγωγικός συλλογισμός. λ. παραγωγικός*) ΑΝΤ. επαγωγή • **7.** ΣΤΡΑΤ. σχηματισμός στρατιωτών. κατά τον οποίο τα διάφορα τμήματα στέκονται ή πορεύονται σε φάλαγγα με μικρό μέτωπο. δηλ. κατά δυάδες ή τριάδες. και με μεγάλο βάθος ΣΥΝ. ουλαμός **8.** ΝΑΥΤ. ***γραμμή παραγωγής*** πλεύση πλοίων. συνήθ. πολεμικών. το ένα πίσω από το άλλο.

-παραγωγή β' συνθετικό που δηλώνει την καλλιέργεια ή εκτροφή και παραγωγή ενός πράγματος: *κρεατο-παραγωγή, οινο-παραγωγή, βιβλιο-παραγωγή*.

παραγωγικός, -ή, -ό [1836] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παραγωγή ή τον παραγωγό: *~ διαδικασίες / τομέας / μέσα / δυνάμεις / δομές / μονάδα / σχέσεις* || *είναι από τους πιο ~ συγγραφείς· γράφει δύο μυθιστορήματα τον χρόνο* **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***παραγωγική δυναμικότητα*** η μέγιστη ικανότητα κλάδου ή τομέα να παραγάγει σε ορισμένο χρονικό διάστημα ορισμένη ποσότητα προϊόντων (β) ***παραγωγικοί συντελεστές*** η γη, η εργασία και το κεφάλαιο είτε ως σύνολο είτε χωριστά, όπως υπολογίζονται στη διαδικασία τής παραγωγής (γ) ***παραγωγική αξία*** η αξία τού κόστους ενός προϊόντος, κατ' αντιδιαστολή προς την αξία τής κατανάλωσής του (δ) ***παραγωγικός συνεταιρισμός*** συνεταιρισμός παραγωγών προϊόντος **3.** αυτός που προάγει την παραγωγή: *~ επένδυση / έξοδα* **4.** αυτός που αποδίδει παραγωγή. που αποδίδει έργο: *~ εργασία / επιχείρηση* || (για πρόσ.) *~ υπάλληλος* || (για χωράφια. ζώα κ.λπ.) *~ αγρός / κατσίκα* ΣΥΝ. αποδοτικός **5.** ΦΙΛΟΣ. (α) ***παραγωγικός συλλογισμός*** συλλογισμός που προχωρεί από γενικές κρίσεις σε μερικές, π.χ. «*Οι Λάκωνες είναι ολιγόλογοι. άρα και ο Βρασίδας, που είναι Λάκων, είναι ολιγόλογος*» ΑΝΤ. επαγωγικός συλλογισμός (β) ***παραγωγική μέθοδος*** η αποδεικτική μέθοδος που βασίζεται σε συλλογισμούς τού παραπάνω τύπου ΑΝΤ. επαγωγική μέθοδος **6.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που χρησιμοποιείται για την παραγωγή νέων λέξεων: *~ κατάληξη / επίθημα / πρόθημα* || *το ~ επίθημα -άκι χρησιμοποιείται για την παραγωγή υποκοριστικών ουδετέρων.* — **παραγωγικ-ά / -ώς** [1880] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. productif. Στη γλωσσ. σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. derivational].

παραγωγικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.} **1.** η απόδοση τής παραγωγής. η ικανότητα ή η δυνατότητα για παραγωγή: *υπάλληλος με μεγάλη* ~ **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) η αποτελεσματική χρήση των πόρων και των μέσων παραγωγής, ώστε να λαμβάνεται η μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα αγαθών και η ανώτερη δυνατή ποιότητα υπηρεσιών με το χαμηλότερο κόστος: *πρέπει να αυξηθεί η ~ των δημοσίων υπηρεσιών* ΣΥΝ. αποδοτικότητα, απόδοση (β) η σχέση ανάμεσα στον όγκο τής παραγωγής που πραγματοποιήθηκε και στα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για τον σκοπό αυτόν: *~ εργασίας / κεφαλαίου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. productivité].

παραγωγός (ο/η) **1.** αυτός που παράγει (καλλιεργεί ή κατασκευάζει) προϊόν κατ' αντιδιαστολή προς τον έμπορο: *αγόρασε γάλα και τυρί κατευθείαν από τον* ~ **2.** αυτός που παράγει. που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή προϊόντος, κυρ. γεωργικού. κατ' αντιδιαστολή προς τον καταναλωτή: *~ σιταριού / λαδιού / οπωροκηπευτικών* || *προτιμάτε να αγοράζετε προϊόντα απευθείας από τους ~:* (πβ. λ. *μεσάζων*) **3.** ο επιχειρηματίας ή φορέας που χρηματοδοτεί τη δημιουργία κινηματογραφικού (ή τηλεοπτικού. θεατρικού) έργου: *ο σκηνοθέτης έπεισε τον ~ τής ταινίας να αυξήσει το κεφάλαιο τής παραγωγής* **4.** το πρόσωπο ή ο φορέας που αναλαμβάνει την παραγωγή τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής: *στον ραδιοφωνικό ενημερωτικό μαραθώνιο κατά τού έιτζ μετέχουν όλοι οι γνωστοί ~ των μουσικών προγραμμάτων τού σταθμού* **5.** αυτός που δημιουργεί ή προξενεί κάτι: *οι υδρατμοί είναι ~ βροχής*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απατηλός. παροδηγητικός», < αρχ. *παράγω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. producteur].

παραγωγός, -ός. -ό [μτγν.] αυτός που παράγει (κάτι): *~ χώρα*.

παράγωγος, -η (λόγ. -ος). -ο (λόγ.) **1.** (α) αυτός που παράγεται από άλλον: *~ προϊόν* (β) ΓΛΩΣΣ. ***παράγωγοι χρόνοι*** βλ. *ιστορικοί / παράγωγοι χρόνοι*, λ. *ιστορικός* **2.** ***παράγωγο*** (το) {παραγώγ-ου | -ων} (α) ό,τι παράγεται δευτερευόντως από άλλο προϊόν: *η βενζίνη είναι ~ τού πετρελαίου* (β) ΓΛΩΣΣ. (i) (λέξη) που σχηματίστηκε όχι απευθείας από ρίζα, αλλά από το θέμα άλλης λέξης (ονόματος, ρήματος κ.λπ.) με προσθήκη σε αυτό κατάληξης ή/και προσφύματος. λ.χ.: *το υποκοριστικό ουσιαστικό «παιδάκι» είναι παράγωγο τού «παιδί»* || *το ρήμα «φιλοσοφώ» είναι παράγωγο τού ουσιαστικού «φιλόσοφος»* || *το ρήμα «παραδειγματίζω» είναι ~ τού ουσιαστικού «παράδειγμα»* (γ) ΟΙΚΟΝ. ***παράγωγα*** (τα) (ή *χρηματο-οικονομικά παράγωγα προϊόντα*) (αγγλ. Derivatives) μία από τις πλέον σύγχρονες μεθόδους κάλυψης κινδύνων από εμπορικές. επενδυτικές ή κερδοσκοπικές πράξεις. είναι δηλαδή τα χρηματο-οικονομικά εργαλεία διαχειρισης κινδύνων συναλλάγματος και κινδύνων επιτοκίου· ονομάζονται έτσι διότι δεν αποτελούν χωριστή κατηγορία προϊόντων. αλλά «παράγονται» ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων συναλλαγών, των οποίων το υποκείμενο μέσο (δηλαδή το αντικείμενο που μπορεί να αγοραστεί ή πωληθεί) μπορεί να είναι μετοχή, ομολογία, εμπόρευμα. πολύτιμα μέταλλα, συνάλλαγμα. τραπεζικό δάνειο ή μόνο ο τόκος του. προθεσμιακό συμβόλαιο ή ακόμη και ένας χρηματιστηριακός δείκτης: *η Αγορά Παραγώγων τού Χρηματιστηρίου Αξιών* **3.** ΧΗΜ. ***παράγωγος*** (η) {παραγώγ-ου | -ων. -ους} κάθε χημική ένωση που προέρχεται από άλλη με αντικατάσταση υδρογόνου ή ομάδας ατόμων από άλλα άτομα ή ρίζες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευκίνητος». < *παράγω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

-παραγωγός β' συνθετικό που δηλώνει: **1.** το πρόσωπο που παράγει επαγγελματικά κάτι: *σιτο-παραγωγός* **2.** (σε επίθ.) σημαντική παραγωγή ενός προϊόντος: *πετρελαιο-παραγωγός* (χώρα), *ελαιο-παραγωγός* (περιοχή).

παράγων (ο) → παράγοντας

παραγώνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ο χώρος κοντά στο τζάκι ΣΥΝ. γωνιά, παραστιά **2.** (συνεκδ.) το τζάκι τού σπιτιού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *παραγώνιος* < *παρα-* + *-γώνιος* < *γωνία*].

παράγωνος, -η, -ο χώρος που δεν έχει σχήμα κανονικού ορθογωνίου, που δεν είναι όλες οι γωνίες του ορθές: *~ οικόπεδο / δωμάτιο*.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *γωνία* (πβ. κ. μεσν. *παραγωνιά*)].

παραδάκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) **1.** χρήμα. λεφτά: *αν δεν δουλέψεις, πώς θα βγει το ~;* **2.** (ειδικότ.) πολύ χρήμα: *το φυσάει το* ~ (είναι πλού-

σιος).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *παράς* (βλ.λ.), πληθ. *παράδες*].

παραδαρμένος, -η, -ο → παραδέρνω

παραδαρμός (ο) → παραδέρνω

παραδεδεγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι ευρείας αποδοχής για την αξία, την ορθότητα, τη σπουδαιότητά του: ~ *απόψεις / αρχές / διδασκαλίες* || (κ. ως ουσ.) *αμφισβητεί τα παραδεδεγμένα*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *παραδέχομαι*].

παραδεδομένος, -η, -ο → παραδίδω

παράδειγμα (το) {παραδείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συγκεκριμένη περίπτωση που μπορεί να χρησιμοποιείται για να καταστήσει σαφέστερο κάτι πιο γενικό, πιο αφηρημένο ή για να υποστηρίξει έναν ισχυρισμό: *ο ναός αυτός αποτελεί τυπικό ~ γοτθικής αρχιτεκτονικής* || *ένα ~ για τη λέξη «άγριος» είναι «ο λύκος είναι άγριο ζώο»* || *πάρε (ως) ~ τα τελευταία γεγονότα και θα δεις ότι έχω δίκιο* || *δώσε μου ένα ~, για να καταλάβω τι εννοείς!* || *καλό / εύστοχο / διδακτικό / διαφωτιστικό ~*· ΦΡ. ***για παράδειγμα / παραδείγματος χάριν*** (συντομ. π.χ.) / (λόγ.) ***επί παραδείγματι*** (λατ. exempli gratia) για την αναφορά περίπτωσης με την οποία αποδεικνύεται ή γίνεται σαφέστερο κάτι που λέγεται: *πολλά ζώα με φτερά δεν μπορούν να πετάξουν, ~ οι κότες, οι πάπιες, οι πιγκουίνοι κ.ά.* **2.** οτιδήποτε λειτουργεί ως θετικό ή αρνητικό πρότυπο, οτιδήποτε δείχνει πώς πρέπει ή δεν πρέπει να ενεργεί κανείς: *ακολουθώ το ~ κάποιου* || *το φωτεινό ~ τού αστυνόμου που έπεσε κατά την εκτέλεση τού καθήκοντος* || *το ~ των προηγουμένων πρέπει να σε συνετίσει* || *για το κατάντημα κάθε σπάταλου να έχεις για ~ τον εξάδελφό σου*· ΦΡ. (α) ***δίνω το καλό παράδειγμα*** γίνομαι πρότυπο προς μίμηση: *οι μεγάλοι πρέπει να δίνουν το καλό παράδειγμα στα παιδιά* (β) ***παράδειγμα προς αποφυγήν / προς μίμησιν*** οτιδήποτε πρέπει να έχει κανείς υπ' όψιν του, για να το αποφεύγει ή για να το μιμηθεί (γ) ***ζωντανό παράδειγμα*** για πρόσωπο που αποδεικνύει εμπράκτως ότι κάτι ισχύει ή μπορεί να πραγματοποιηθεί: *αυτός ο άνθρωπος αποτελεί ~ αυτοθυσίας* ● **3.** ΓΛΩΣΣ. το σύνολο γλωσσικών στοιχείων που επιτελούν συναφή λειτουργία, συνδέονται μνημονικά με βάση ένα κοινό τους χαρακτηριστικό και μπορούν να εμφανίζονται το ένα αντί τού άλλου σε συγκεκριμένη θέση τής πρότασης: *το μορφολογικό ~ τού ενεστώτα τού ρήματος «γράφω» αποτελούν οι τύποι: γράφω, γράφεις, γράφει, γράφουμε, γράφετε, γράφουν* (βλ. *παραδειγματικός άξονας, παραδειγματικές σχέσεις*, λ. *παραδειγματικός*). — (υποκ.) **παραδειγματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραδείκνυμι* «παραβάλλω, παρουσιάζω μέσω συγκρίσεως» < *παρα-* + *δείκνυμι* «δείχνω», βλ. κ. *δείγμα*].

παραδειγματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παραδειγμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω παράδειγμα σε (κάποιον) (για το πώς πρέπει να ενεργεί στο εξής): *ελπίζω η αποτυχημένη σου προσπάθεια να σε παραδειγματίσει* **2.** σωφρονίζω με το παράδειγμα (κυρ. με τιμωρία): *ο δάσκαλος τον τιμώρησε, για να παραδειγματίσει τους άλλους* **3.** (μεσοπαθ. ***παραδειγματίζομαι***) διδάσκομαι (από το καλό ή κακό παράδειγμα, το πάθημα, την τιμωρία άλλου): *μακάρι να παραδειγματιστείτε από αυτόν και να συνεχίσετε το έργο του!*

παραδειγματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελεί παράδειγμα προς σωφρονισμό: ~ *τιμωρία* **2.** αυτός που αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση: ~ *πειθαρχία / τάξη / εργασία* ΣΥΝ. υποδειγματικός, πρότυπος ● **3.** (α) ***παραδειγματικός άξονας*** (i) ΜΑΘ. ο ένας από τους δύο κάθετα τεμνόμενους άξονες, που συνιστούν το καρτεσιανό σύστημα αναφοράς, κατ' αντιδιαστολή προς τον συνταγματικό (οριζόντιο) άξονα (ii) ΓΛΩΣΣ. κατηγοριοποίηση των γλωσσικών στοιχείων από τον γλωσσολόγο Φ. ντε Σωσσύρ, έτσι όπως συνδέονται τα στοιχεία αυτά στο μυαλό μας, στην εσωτερικευμένη γνώση που έχουμε τής μητρικής μας γλώσσας, κατά ομάδες («παραδείγματα», π.χ. το παράδειγμα τού ουσιαστικού, τού ρήματος, τα διάφορα παραδείγματα κλίσεως ουσιαστικών, ρημάτων κ.ο.κ., το παράδειγμα των συνωνύμων, των ομορρίζων), ώστε η χρήση τού ενός να ανακαλεί στη μνήμη άλλα που ανήκουν στο ίδιο παράδειγμα (βλ.λ.) (β) ΓΛΩΣΣ. ***παραδειγματικές σχέσεις*** οι συνειρμικές ή μνημονικές σχέσεις μεταξύ των γλωσσικών στοιχείων, οι οποίες βασίζονται στην υποκαταστασιμότητα, δηλ. στη δυνατότητα καθενός όρου να αντικαταστήσει άλλον, που δεν εμφανίζεται μέσα στην πρόταση και που ανήκει στο ίδιο γλωσσικό παράδειγμα, π.χ. στην πρόταση *ο μαθητής έλυσε το πρόβλημα*, το άρθρο ο ως προσδιορισμός μπορεί να αντικατασταθεί από τα επίσης προσδιοριστικά *ένας, κάποιος* κ.ά., το *μαθητής* από τα *σπουδαστής, φοιτητής* κ.ά., που ανήκουν στο ίδιο παράδειγμα συνωνύμων. — **παραδειγματικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παράδειγμα*. Οι γλωσσ. σημ. ανάγονται στο γαλλ. αντιδάν. paradigmatique (λ.χ. axe paradigmatique «παραδειγματικός άξονας»)].

παραδειγματισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η προβολή παραδείγματος (κυρ. ποινής που επιβάλλεται σε κάποιον) για σωφρονισμό και συνεκδ. ο σωφρονισμός που επιτυγχάνεται με τον τρόπο αυτόν: *ο δάσκαλος τον τιμώρησε για / προς ~*.

παραδεισένιος, -ια, -ιο αυτός που φαίνεται σαν να ανήκει στον παράδεισο λόγω τής εξαιρετικής του ωραιότητας: ~ *ομορφιά / τοπίο* ΣΥΝ. παραδείσιος.

παραδεισιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** παραδεισένιος: ~ *συνθήκες* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον παράδεισο.

παραδείσιος, -α, -ο [1854] **1.** αυτός που ταιριάζει στον παράδεισο, που διαθέτει εξαιρετική ωραιότητα: ~ *τοπίο* ΣΥΝ. παραδεισένιος, παραδεισιακός, θεσπέσιος, ονειρικός, παραμυθένιος **2.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον παράδεισο (βλ.λ.): ~ *αθωότητα* **3.** ***παραδείσιο πτηνό*** στρουθιόμορφο πτηνό που ζει κυρ. στη Νέα Γουινέα, στις Μολούκες Νήσους και στη Β. Αυστραλία και ξεχωρίζει για το πολύχρωμο φτέρωμα και τους θεαματικούς χρωματισμούς τού αρσενικού.

παράδεισος (ο) {παραδείσ-ου | -ων, -ους} **1.** Π.Δ. ο κήπος στον οποίο ο Θεός εγκατέστησε τους Πρωτοπλάστους Αδάμ και Εύα και από τον οποίο εκδιώχθηκαν ύστερα από την πτώση, το προπατορικό αμάρτημα ΣΥΝ. κήπος τής Εδέμ **2.** ΘΕΟΛ. (α) ο περίλαμπρος νοητός ουράνιος χώρος στον οποίο, κατά τη χριστιανική παράδοση, εγκαθίστανται οι ψυχές των δικαίων μετά θάνατον ΑΝΤ. κόλαση (β) η κατάσταση τής ουράνιας ευτυχίας και μακαριότητας των δικαίων, οι οποίοι μετά τη μέλλουσα κρίση θα κληρονομήσουν τη βασιλεία τού Θεού **3.** (γενικότ.) τόπος μεταθανάτιας ευδαιμονίας, κατά το δόγμα διαφόρων μονοθεϊστικών θρησκειών (λ.χ. τού χριστιανισμού, τού ισλαμισμού, τού ιουδαϊσμού) και κατά τις πεποιθήσεις όσων λαών πίστευαν στην αθανασία τής ψυχής (λ.χ. των αρχαίων Περσών, Σκανδιναβών κ.ά.)· ΦΡ. (παροιμ.) ***το ξύλο βγήκε απ' τον παράδεισο*** ο ξυλοδαρμός αποτελεί άριστο μέσο σωφρονισμού **4.** τόπος πανέμορφος και ειδυλλιακός: *τα εξωτικά νησιά είναι επίγειοι ~* ΑΝΤ. κόλαση **5.** (μτφ.) (α) κατάσταση που προσφέρει τη μέγιστη ικανοποίηση (σε κάποιον): *ο χώρος των υπολογιστών είναι ο ~ του!* (β) τόπος που θεωρείται ιδανικός για κάτι/κάποιον: *η χώρα αυτή είναι φορολογικός ~* || *το Παρίσι είναι ο ~ των καλλιτεχνών και των ποιητών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος, πάρκο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < μέσ. περσ. *pardēz (> σύγχρ. περσ. pālēz «κήπος»), πβ. κ. αβεστ. pairi-daēza «περίκλειστος (κήπος)». Η αντίστοιχη εβρ. λ. είναι pardēs «κήπος», η οποία θεωρείται επίσης περσ. δάνειο. Βλ. λ. *Εδέμ*].

παραδεκτός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **παραδεχτός** αυτός που έγινε ή μπορεί να γίνει αποδεκτός, που αναγνωρίζεται ως σωστός ή θεμιτός: ~ *επιχείρημα / στάση* ΣΥΝ. αποδεκτός ΑΝΤ. απαράδεκτος, απορριπτέος.

παραδέρνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {παράδ-ερα (παραέδερα στη σημ. 4), -αρμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (κυρ. για πλοία) χτυπιέμαι και κλυδωνίζομαι από τα κύματα: *η βαρκούλα παράδερνε ώρες μες στη φουρτούνα* **2.** (μτφ.-για πρόσ.) παλεύω με αντίξοες καταστάσεις, υποφέρω δεινά και ταλαιπωρίες, χωρίς να ησυχάζω: *χρόνια παράδερνε στην Αφρική, αλλά δεν κατόρθωσε να πλουτίσει* ΣΥΝ. βωλοδέρνω **3.** (η μτχ. ***παραδαρμένος, -η, -ο***) αυτός που έχει υποστεί πολλές δοκιμασίες, που έχει περάσει βάσανα και ταλαιπωρίες ΣΥΝ. τυραννισμένος, πολυπαθής ΑΝΤ. ευτυχής ♦ (μετβ.) **4.** δέρνω κάποιον πολύ. — **παραδαρμός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παραδέρω* «γδέρνω» < *παρα-* + *δέρω* (βλ. κ. *δέρνω*). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

παραδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {παραδέ-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -δεγμένος} **1.** δέχομαι (κάτι) ως ορθό και δίκαιο, συμφωνώ (με κάτι): ~ *ότι αυτή είναι η καλύτερη λύση* || ~ *κάτι εμμέσως* || *δεν παραδέχεται ότι υπάρχει ζωή σε άλλους πλανήτες* || *πολεμάει αλύπητα όσους δεν παραδέχονται τις απόψεις του* ΣΥΝ. δέχομαι, αποδέχομαι, εγκρίνω, επιδοκιμάζω ΑΝΤ. αρνούμαι, απορρίπτω, αμφισβητώ **2.** επιβεβαιώνω (κάτι) ως αληθινό, προβαίνοντας σε ομολογία: ~ *τα λάθη μου / τα ελαττώματά μου / ότι έχω άδικο / την ήττα μου* || ~ *ότι φοβάμαι τα αεροπλάνα / τα φίδια* ΣΥΝ. αναγνωρίζω, ομολογώ ΑΝΤ. αρνούμαι **3.** (για πρόσ.) κρίνω (κάποιον) άξιο: *στη μαγειρική τον ~· είναι αξεπέραστος* ΣΥΝ. αναγνωρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μετοχή*.

παραδίδω κ. (καθημ.) **παραδίνω** ρ. μετβ. {παρέδωσα (παραέδωσα στη σημ. 14), παραδόθηκα, παραδομένος (λόγ. παραδεδομένος)} **1.** (~ *κάτι σε κάποιον*) (α) δίνω (κάτι) στα χέρια (κάποιου): *του ~ δέμα / γράμμα / εμπορεύματα / ένα μήνυμα* || *αν βρεις πολύτιμα αντικείμενα, πρέπει να τα παραδώσεις στην αστυνομία* || *οι διαγωνιζόμενοι πρέπει να παραδώσουν τις κόλλες τους ώς τις 12.00* ΣΥΝ. δίνω ΑΝΤ. παραλαμβάνω· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***παραδίδω τα όπλα*** (*παραδίδωμι ὅπλα*, Ξενοφ. *Κύρου Ἀνάβασις* 5, 1, 28) ομολογώ ότι νικήθηκα, υποκύπτω ΣΥΝ. καταθέτω τα όπλα, συνθηκολογώ (β) ***παραδίδω το πνεύμα / την ψυχή / την ύστατη πνοή*** (*παρέδωκεν τὸ πνεῦμα*, Κ.Δ. Ιωάνν. 19, 30) πεθαίνω ΣΥΝ. ξεψυχώ, εκπνέω (β) δίνω για χρήση: *το υπουργείο θα παραδώσει το έργο στην κυκλοφορία σε έναν μήνα* || *οι νέες εγκαταστάσεις θα παραδοθούν για λειτουργία από την κατασκευάστρια εταιρεία σύντομα*· (ειδικότ.) **2.** εκχωρώ ή μεταβιβάζω την κυριότητα ή τη χρήση πράγματος: *δεν θα παραδώσουμε ούτε σπιθαμή ελληνικού εδάφους!* || *οι πολιορκημένοι είναι αποφασισμένοι να μην παραδώσουν το φρούριο* **3.** μεταβιβάζω (αρχή, αξίωμα, υπηρεσία κ.λπ.) σε αντικαταστάτη: ~ *τη διεύθυνση / τη διοίκηση / το ταμείο / την προεδρία* || ~ *τα ηνία τής εξουσίας σε κάποιον* ΣΥΝ. παραχωρώ ΑΝΤ. παραλαμβάνω, αναλαμβάνω **4.** εμπιστεύομαι (πρόσωπο ή πράγμα) στη φροντίδα (κάποιου): *σου ~ το παιδί, να το φροντίσεις όσο θα λείπω* || *θα φυλάξουμε για πάντα τις πολύτιμες υποθήκες που μας παραδώσατε* ΣΥΝ. αφήνω, αναθέτω **5.** αφήνω (κάποιον/κάτι) στην εξουσία ή στο έλεος (κάποιου): *παραδόθηκε στις φλόγες* (στην καταστρεπτική δύναμη τής φωτιάς) || *τον παρέδωσε στην κοινή χλεύη* **6.** (για πρόσ.) θέτω (κάποιον) στην εξουσία άλλου: *η Ιταλία παρέδωσε τον καταχραστή στις ελληνικές αρχές* (εξέδωσε) || *ο Ιούδας παρέδωσε τον Χριστό στους σταυρωτές του* (κατέδωσε, πρόδωσε) || *οι Αυστριακοί παρέδωσαν τον Ρήγα στους Τούρκους* **7.** μεταδίδω γνώσεις (υπό μορφή μαθήματος)· ΦΡ. ***παραδίδω μαθήματα*** (i) κάνω μαθήματα ως ειδικευμένος στη διδασκαλία συγκεκριμένου μαθήματος: *ζει παραδίδοντας μαθήματα ξένων γλωσσών* (ii) ενεργώ διδακτικά (προς τρίτους), υποδεικνύω πώς πρέπει να ενεργεί κανείς ή λειτουργώ ως υπόδειγμα: *στη χθεσινή ομιλία του στη Βουλή ο υπουργός παρέδωσε μαθήματα πολιτικής ρητορικής*· (μεσοπαθ. ***παραδίδομαι / παραδίνομαι***) **8.** παύω κάθε αντίσταση και θέτω τον εαυτό μου στη διάθεση τού αντιπάλου: *ο καταζητούμενος παραδόθηκε στην αστυνομία* || ~ *άνευ όρων* ΣΥΝ. καταθέτω τα όπλα **9.** (μτφ.) αφιερώνω όλη μου την ενέργεια, τις σκέψεις ή και τα αισθήματά μου, προσηλώνομαι: ~ *σε διαλογισμούς / σε ονειροπολήσεις* || *«και παρεδίδετο εις σκέψεις φιλοσοφικάς και εις*

ποιητικάς εικόνας» (Α. Παπαδιαμάντης) ΣΥΝ. αφοσιώνομαι, αφιερώνομαι, επιδίδομαι **10.** (μτφ.-κακόσ.) υποδουλώνομαι απόλυτα (σε πάθος, συνήθεια κ.λπ.): *έχει παραδοθεί στην ακολασία / στις ηδονές* || *μην παραδίνεσαι τόσο εύκολα στην απελπισία* ΣΥΝ. αφήνομαι, ενδίδω ΑΝΤ. αντιστέκομαι **11.** αφήνομαι (σε καταστροφή): *η πόλη παραδόθηκε στη λεηλασία* **12.** (τριτοπρόσ. ***παραδίδεται***) λέγεται, αναφέρεται από την παράδοση: *συγκέντρωσε και δημοσίευσε ό,τι ~ σχετικά με την Άλωση τής Πόλης* ΣΥΝ. θρυλείται, μαρτυρείται **13.** (λόγ.) ***παραδεδομένα*** (τα) όσα προέρχονται από την παράδοση (τα ήθη, τα έθιμα κ.λπ.) • **14.** (μόνο στον τ. *παραδίνω*) δίνω σε πολύ μεγάλη ποσότητα, περισσότερο από όσο πρέπει: *μην του παραδίνεις θάρρος, γιατί θα αρχίσει να αυθαιρετεί* || *το λάθος μου είναι ότι σου παραέδωσα σημασία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παραδίδωμι* < *παρα-* + *δίδωμι* «δίνω»].

παραδίπλα επίρρ. **1.** πιο δίπλα, παραπλεύρως: *στεκόταν εδώ ~* **2.** (ως επίθ.) αμέσως διπλανός: *η ~ πόρτα.*

παραδιπλανός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται παραπλεύρως, μετά τον διπλανό.

παραδομένος, -η, -ο → παραδίδω

παραδοξογράφος (ο/η) [μεσν.] (λόγ.) **1.** ΦΙΛΟΛ. καθένας από τους συγγραφείς τής ελληνιστικής και μεταγενέστερης εποχής, που τα έργα τους περιγράφουν φαινόμενα, επιτεύγματα ή γεγονότα, τα οποία θεωρούνται παράδοξα, δηλ. ξεφεύγουν από την καθιερωμένη λογική τάξη και την κοινή εμπειρία και προκαλούν την έκπληξη και τον θαυμασμό των αναγνωστών **2.** (γενικότ.) συγγραφέας παράδοξων ιστοριών.

παραδοξολογία (η) [αρχ.] {παραδοξολογιών} **1.** η περιγραφή ή διήγηση θαυμαστών και απίθανων πραγμάτων **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ακούγεται παράξενα, σαν να μην ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ό,τι δεν είναι αληθοφανές ΣΥΝ. τερατολογία. Επίσης **παραδοξολόγημα** (το) [μτγν.].

παραδοξολόγος (ο/η) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που διηγείται πράγματα παράδοξα, ακατανόητα, που δεν συμβιβάζονται με τη λογική ΣΥΝ. τερατολόγος, παράλογος. — **παραδοξολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

παράδοξος, -η, -ο **1.** (γενικά) αυτός που βρίσκεται τελείως έξω από τα συνηθισμένα, που παραβιάζει τη φυσική τάξη των πραγμάτων και γι' αυτό δεν γίνεται εύκολα πιστευτός: *διηγείται ~ ιστορίες* || *έλυσε το πρόβλημα με πολύ ~ τρόπο* || *χθες μου συνέβη ένα πολύ ~ περιστατικό* ΣΥΝ. αλλόκοτος ΑΝΤ. συνήθης, κανονικός, φυσιολογικός **2.** ***παράδοξο(ν)*** (το) {παραδόξ-ου | -ων} (α) οτιδήποτε φαίνεται άτοπο (ως αντίθετο προς τις παραδεκτές αντιλήψεις, τα συνηθισμένα ή τα λογικώς αναμενόμενα): *το ~ τής υπόθεσης βρίσκεται στην αντίδραση των ενδιαφερομένων· κανείς δεν μπορεί να την εξηγήσει* (β) ΦΥΣ. κάθε φυσικό φαινόμενο που φαίνεται να περιέχει αντιφάσεις και να αντιβαίνει στους κανόνες τής κοινής λογικής: *υδροστατικό ~* **3.** ΙΑΤΡ. (παθολογικό φαινόμενο) που φαίνεται να βρίσκεται σε αντίθεση με τα άλλα συμπτώματα τής ασθένειας: *~ σφυγμός* (αραιός σφυγμός που παρατηρείται σε περίπτωση υψηλού πυρετού). — **παραδοξότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-δοξος* < *δόξα* «γνώμη, άποψη» (βλ.λ.)].

παραδόξως επίρρ. [αρχ.] κατά παράξενο, ανεξήγητο τρόπο (ως σχόλιο σε γεγονός που αναφέρεται): *~, δεν ασχολήθηκε καθόλου με αυτό το ζήτημα* (είναι παράξενο που δεν ασχολήθηκε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα.*

παραδόπιστος, -η, -ο (λαϊκ.) υπερβολικά φιλοχρήματος, πρόσωπο που θεωρεί το χρήμα ως υπέρτατη αξία ΣΥΝ. φιλάργυρος, τσιγγούνης ΑΝΤ. αφιλοκερδής, γενναιόδωρος. — **παραδοπιστία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης.*
[ΕΤΥΜ. < *παράς* (πληθ. *παράδες*) + *πιστός*].

παράδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** το δόσιμο, το να παραδίδει κανείς κάτι σε κάποιον: *η εταιρεία μας εγγυάται την άμεση ~ τού προϊόντος στο σπίτι τού πελάτη* || *~ δεμάτων / εμπορευμάτων / αποσκευών* || *πληρωτέος κατά την ~* || *δελτίο παραδόσεως* ΣΥΝ. επίδοση ΑΝΤ. παραλαβή, λήψη· (ειδικότ.) **2.** η μεταβίβαση εξουσίας, υπηρεσίας, αξιώματος κ.λπ. στον διάδοχο ή τον αντικαταστάτη: *η ~ τού θρόνου στον διάδοχο* **3.** (α) το να τίθεται (κάποιος/κάτι) υπό την εξουσία, την κυριαρχία άλλου: *η ~ τού εγκληματία στις αρχές* (β) η παραδοχή ήττας και η υποταγή στις αξιώσεις τού εχθρού ή τού αντιπάλου: *η ~ των πολιορκουμένων* || *ο στρατηγός αξίωσε την άνευ όρων ~ τής πόλης* • **4.** η διδασκαλία μαθήματος, η διαδικασία μεταδόσεως γνώσεων: *μετά την εξέταση στο μάθημα τής ημέρας αρχίζει η ~ τού επόμενου κεφαλαίου* || *οι ~ τού καθηγητή θα αρχίσουν την επόμενη εβδομάδα* || *~ μαθημάτων Αγγλικής* ΣΥΝ. διδαχή, μάθημα • **5.** το σύνολο αλλά και το καθένα χωριστά από τα στοιχεία τού παρελθόντος ενός πολιτισμού, που διασώζονται προφορικά και μεταδίδονται από στόμα σε στόμα και από γενιά σε γενιά: *το έθιμο αυτό προέρχεται εκ παραδόσεως* || *η επέτειος εορτάστηκε σύμφωνα με την ~* || *υπέρμαχος / λάτρης τής ~* || *κρατώ την ~·* ΦΡ. (α) ***λαϊκή παράδοση*** η παράδοση που περιλαμβάνει το σύνολο των έργων ή των δραστηριοτήτων που εκφράζουν τον λαό και χαρακτηρίζεται από ανωνυμία, τυποποίηση, συλλογικότητα κ.ά. ΑΝΤ. λόγια παράδοση (β) ***λόγια παράδοση*** η παράδοση που περιλαμβάνει τα έργα των λογίων και που χαρακτηρίζεται από προσωπικό ύφος, πρωτοτυπία, επεξεργασία κ.ά. ΑΝΤ. λαϊκή παράδοση **6.** ***παραδόσεις*** (οι) (α) τα ήθη και τα έθιμα, οι καθιερωμένες αρχές και συνήθειες, ηθικές αντιλήψεις κ.λπ., που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά: *πρέπει να τηρούμε τις ~* || *λαϊκές / πανάρχαιες ~* ΣΥΝ. τα παραδεδομένα, τα πατροπαράδοτα (β) μυθικές διηγήσεις που πλάθονται από τον λαό: *σύμφωνα με τις ~, τη σπηλιά φρουρούσε ένας δράκος* ΣΥΝ. μύθοι, θρύλοι **7.** η συνήθεια, το να γίνεται κάτι σε σταθερή βάση με προσήλωση στην τήρηση των τύπων: *είναι ~ στην οικογένειά μας να δίνουμε δύο ονόματα στο πρώτο παιδί·* ΦΡ. ***κατά παράδοση*** σύμφωνα με ορισμένη συνήθεια: *τον χορό ανοίγει ~ το τιμώμενο πρόσωπο* **8.** ΘΕΟΛ. ***Ιερά Παράδοση*** η μία από τις πηγές τής ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας, μαζί με την Αγία Γραφή, η οποία περιλαμβάνει τις διδασκαλίες των Πατέρων τής Εκκλησίας και όσα έχουν διατυπωθεί στις εκκλησιαστικές συνόδους **9.** ΦΙΛΟΛ. (α) ***άμεση παράδοση*** το σύνολο των χειρογράφων ενός έργου που έχουν διασωθεί (β) ***έμμεση παράδοση*** τα παραθέματα ενός κειμένου που παραδίδονται από άλλους συγγραφείς και, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι μεταφράσεις σε άλλες γλώσσες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, έθνος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράδοσις* < *παραδίδωμι* (βλ. λ. *παραδίδω*)].

παραδοσιακά επίρρ. **1.** σύμφωνα με την παράδοση: *σκέφτομαι / ντύνομαι / μαγειρεύω / ζω ~* • **2.** (καταχρ.) σύμφωνα με τον παγιωμένο, συνηθισμένο τρόπο: *~ τις Κυριακές όλη η οικογένεια πηγαίναμε για φαγητό σε μια ψαροταβέρνα* ΣΥΝ. κατά παράδοση.

παραδοσιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται όπως απαιτεί η παράδοση, που συμφωνεί με τα πρότυπα που καθιερώθηκαν από την παράδοση: *οι τουρίστες προτιμούν τις ταβέρνες με ~ ατμόσφαιρα* || *~ τρόπος ζωής / τέχνη / ποίηση / μουσική / ενδυμασία / αρχιτεκτονική / οικισμός / χορός / μέθοδος / επάγγελμα / οργανοπαίκτης / ελληνική κουζίνα / φαγητό* ΑΝΤ. νεωτεριστικός, μοντέρνος· ΦΡ. (α) ***παραδοσιακοί ρόλοι*** οι ρόλοι που αντιστοιχούν στην παραδοσιακή κοινωνία (β) ***παραδοσιακή κοινωνία*** η κοινωνία πριν από τη βιομηχανική εποχή, η οποία χαρακτηριζόταν κυρίως από τον αγροτικό προσανατολισμό της, την περιορισμένη χρήση τεχνολογίας, τη σταθερότητα των εθίμων, την αυστηρότητα των ηθών κ.ά. **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παραδοσιακή / σχολική γραμματική*** η γραμματική που αποσκοπεί στην εκμάθηση τής μητρικής γλώσσας για χρηστικούς σκοπούς, κυρίως μέσα στο σχολείο, μέσω εμπειρικής προσέγγισης τής δομής της και όχι σύμφωνα με συγκεκριμένο θεωρητικό υπόβαθρο (μολονότι δεν στερείται παντελώς θεωρητικής βάσεως)· διαρθρώνεται σε φθογγολογικό, τυπολογικό και ετυμολογικό μέρος, στηρίζεται στην κατηγοριοποίηση στα γνωστά «μέρη τού λόγου», επιμένει στους πίνακες παραδειγμάτων των γραμματικών τύπων (ονόματος, ρήματος κ.λπ.) και έχει, κατά κανόνα, ρυθμιστικό χαρακτήρα **3.** αυτός που έχει διαμορφωθεί από παλιά και έχει συγκεκριμένα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά: *οι ~ ψηφοφόροι τού κόμματος προτιμούν άλλον τύπο αρχηγού* || *η ~ δομή τού υπουργείου αίφνης ανατρέπεται.* — **παραδοσιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. traditionnel].

παραδοσιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η αντίληψη σύμφωνα με την οποία πρέπει να διατηρείται οτιδήποτε έχει σχέση με την παράδοση ή προέρχεται από αυτήν. Επίσης **παραδοσιαρχία**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. traditionalisme].

παραδοτέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να παραδοθεί στον δικαιούχο: *το εμπόρευμα είναι ~ στις δύο τού μηνός* ΑΝΤ. παραληπτέος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραδίδωμι* (βλ. λ. *παραδίδω*)].

παραδότης (ο) {παραδοτών} αυτός που παραδίδει (κάτι): *ο ~ τού εμπορεύματος* ΑΝΤ. παραλήπτης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παραδίδωμι* (βλ. λ. *παραδίδω*)].

παραδουλεύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η γυναίκα που βοηθεί στις δουλειές τού σπιτιού επ' αμοιβή: *παίρνω ~ τρεις φορές τον μήνα* ΣΥΝ. οικιακή βοηθός.

παραδουνάβιος, -α, -ο [1853] αυτός που βρίσκεται κοντά στον ποταμό Δούναβη: *~ ηγεμονίες* (η Μολδαβία και η Βλαχία κατά την περίοδο τής Τουρκοκρατίας) ΣΥΝ. παρίστριος.

παραδοχή (η) **1.** η αναγνώριση τής ορθότητας (γνώμης ή πράγματος): *οι επισημάνσεις του έτυχαν γενικής ~* || *~ τής ενοχής / τής αποτυχίας / των ελαττωμάτων μου* || *~ τής ανωτερότητας κάποιου* ΣΥΝ. αποδοχή, ομολογία, αναγνώριση ΑΝΤ. άρνηση, απόρριψη **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε γίνεται δεκτό ως αληθινό ή έγκυρο για τις ανάγκες συλλογισμού, επιχειρήματος κ.λπ.: *οι ισχυρισμοί του βασίζονται σε λανθασμένες ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραδέχομαι*].

παραδρομή (η) (λόγ.) η έλλειψη προσοχής, η απροσεξία: *λάθος εκ παραδρομής* ΣΥΝ. απροσεξία, αβλεψία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-δρομή* < απρφ. *δραμεῖν* (που χρησιμοποιήθηκε ως απρφ. αορ. β' τού ρ. *τρέχω*). βλ. λ. *δρόμος*].

παραδώ [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **παραδώθε** επίρρ. (καθημ.) (για κίνηση) πιο εδώ, πιο κοντά: *έλα λιγάκι ~!* ΑΝΤ. παρακεί.

παραδώσω (να/θα) ρ. → παραδίδω

παραείμαι ρ. συνδετ. {παραήμουν} (καθημ.) είμαι περισσότερο από όσο πρέπει, έχω (ιδιότητα) σε υπερβολικό βαθμό: *παραείναι παχύς, πρέπει να κάνει δίαιτα* || *παραείσαι σπάταλος· κάνε λίγη οικονομία!*

παραεκκλησιαστικός, -ή, -ό → παρεκκλησιαστικός

παραεμπόριο κ. **παρεμπόριο** (το) {παραεμπορίου | χωρ. πληθ.} η άσκηση εμπορίου με παράνομο τρόπο.

παραεξουσία (η) {παραεξουσιών} (κακόσ.) ομάδα προσώπων που οργανώνονται συνήθ. με την ανοχή ή την κάλυψη τής επίσημης εξουσίας και δρουν παρασκηνιακά, κατά τρόπον ώστε να επηρεάζουν τους φορείς της ή γενικά να επεμβαίνουν στο έργο της. — **παραεξουσιαστικός,** -ή, -ό.

παραέξω επίρρ. (καθημ.) περισσότερο προς τα έξω, πιο έξω: *έλα ~!* ΑΝΤ. παραμέσα.

παραέχω ρ. μετβ. {παραείχα} (καθημ.) έχω σε υπερβολικό βαθμό (κάτι): *Παραέχεις θάρρος! Να είσαι πιο προσεκτικός!* || (κ. ως βοηθητικό ρήμα) *παραέχεις πάρει θάρρος τώρα τελευταία!* (αντί *έχεις παραπάρει...*) || *παραέχουν μεγαλώσει τα χόρτα τού κήπου.*

παραζάλη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** δυνατή ζάλη και σύγχυση: *μέσα στην ~ του δεν ήξερε τι έκανε* **2.** (κατ' επέκτ.) μεγάλος θόρυβος και ταραχή:

κατόρθωσε να το σκάσει μέσα στην ~ ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, ανακατωσούρα.

παραζαλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {παραζάλισ-α | -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ ζαλάδα, πονοκέφαλο σε κάποιον με τις ενοχλήσεις μου **2.** ενοχλώ πολύ κάποιον. — **παραζάλισμα** (το).

παραθαλάσσιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται κοντά στη θάλασσα: ~ *περιοχή / θέρετρο / χωριό / οικόπεδο* ΣΥΝ. παράλιος, παράκτιος ΑΝΤ. μεσόγειος.

παραθαρρεύω ρ. αμετβ. {παραθάρρεψα} (καθημ.) παίρνω υπερβολικό θάρρος: *πες του να μην παραθαρρεύει μαζί μου.*

παραθείο (το) {χωρ. πληθ.} φωσφορούχος οργανική ένωση, που χρησιμοποιείται ευρύτατα στη γεωργία ως εντομοκτόνο φάρμακο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parathion].

παράθεμα (το) [μτγν.] {παραθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΛ. το απόσπασμα από συγγραφικό έργο, που παρατίθεται αυτούσιο σε κείμενο ή σπανιότ. στον προφορικό λόγο: *το βιβλίο του βρίθει παραθεμάτων αρχαίων φιλοσόφων* **2.** ΜΟΥΣ. η σύνθεση που συνδυάζει έναν αριθμό γνωστών μελωδιών, είτε ταυτόχρονα είτε σπανιότ. διαδοχικά, για τη δημιουργία ιλαρής εντύπωσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό.*

παραθερίζω ρ. αμετβ. [1887] {παραθέρισα} περνώ το καλοκαίρι μου: *Πού θα παραθερίσετε φέτος; -Στο εξοχικό μας στο Πόρτο Ράφτη* ΣΥΝ. καλοκαιριάζω ΑΝΤ. ξεχειμωνιάζω.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-θερίζω* < *θέρος* (κατά το αρχ. *παρα-χειμάζω*), άσχετο από το μτγν. *παραθερίζω* «θερίζω παράνομα (σε γειτονικό χωράφι)»].

παραθερισμός (ο) [1887] η διαμονή κατά το καλοκαίρι σε τόπο εξοχικό: *φέτος πήγαμε στη Σάμο για ~.*

παραθεριστής (ο), **παραθερίστρια** (η) {παραθεριστριών} το πρόσωπο που παραθερίζει, που διαμένει στην εξοχή κατά το καλοκαίρι: *οι ~ μένουν στο χωριό μας από τον Ιούνιο ώς τον Σεπτέμβριο.*

παραθεριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον παραθερισμό ή τους παραθεριστές: ~ *περιοχή / κέντρο / οικισμός.*

παραθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παραθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} θερμαίνω υπερβολικά ΣΥΝ. παραζεσταίνω.

παράθεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (κυριολ.-σπάν.) η τοποθέτηση ενός αντικειμένου κοντά σε άλλο ΣΥΝ. παράταξη **2.** η εξέταση δύο ή περισσότερων πραγμάτων για την επισήμανση ομοιοτήτων, διαφορών, αναλογιών ΣΥΝ. παραβολή, αντιπαραβολή, σύγκριση, παραλληλισμός, αντιβολή **3.** (επίσ.) αναφορά στον γραπτό ή προφορικό λόγο: ~ *επιχειρημάτων / χωρίων αρχαίων συγγραφέων / αποσπασμάτων από τη Βίβλο / ερωτημάτων* ΣΥΝ. παρουσίαση, μνημόνευση **4.** (κατ' επέκτ.) η παρουσίαση πραγμάτων που ενισχύουν ισχυρισμό, συλλογισμό κ.λπ.: ~ *εγγράφων* **5.** (επίσ.) η προσφορά (φαγητού): ~ *γεύματος* ● **6.** ΓΛΩΣΣ. ουσιαστικό ή αντωνυμία που λειτουργεί ως ομοιόπτωτος προσδιορισμός συνήθ. σε ουσιαστικό, εντάσσοντάς το σε γενικότερη κατηγορία· ισοδυναμεί με αναφορική πρόταση, λ.χ. *η Αγιά Σοφιά, το μέγα μοναστήρι* (αντί η *Αγιά Σοφιά, που είναι μέγα μοναστήρι*).

παραθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράθεση **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παραθετικά*** (τα) οι τύποι τού συγκριτικού και υπερθετικού βαθμού επιθέτων και επιρρημάτων: *τα ~ τού «ευγενής» είναι «ευγενέστερος, ευγενέστατος».*

παραθέτω ρ. μετβ. {παρέθεσα, παρατίθεμαι, παρατέθ-ηκα (λόγ. παρετέθην, -ης, -η..., μτχ. παρατεθείς, -είσα, -έν), -ειμένος} **1.** (σπάν.) θέτω (πράγματα) το ένα κοντά στο άλλο ΣΥΝ. παρατάσσω **2.** (επίσ.) (λόγ.) εξετάζω (δύο ή περισσότερα πράγματα), για να εντοπίσω πιθανές ομοιότητες, διαφορές, αναλογίες κ.λπ. μεταξύ τους: ~ *κείμενα / αντικείμενα* ΣΥΝ. αντιπαραθέτω, παραβάλλω, αντιπαραβάλλω, συγκρίνω, παραλληλίζω **3.** αναφέρω (σειρά πραγμάτων): *πριν καταλήξει η επιτροπή σε απόφαση, οι δύο πλευρές θα παραθέσουν τα επιχειρήματά τους* || ~ *παραδείγματα / συμπεράσματα / χωρία αρχαίων συγγραφέων* ΣΥΝ. (καθημ.) αραδιάζω **4.** (κατ' επέκτ.) εμφανίζω (κάτι που ενισχύει ισχυρισμό, συλλογισμό κ.λπ.): ~ *έγγραφα / αποδεικτικά στοιχεία / την επίμαχη επιστολή* ΣΥΝ. προσκομίζω **5.** (επίσ.) προσφέρω (φαγητό): *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας θα παραθέσει επίσημο δείπνο προς τιμήν τού ξένου πρωθυπουργού.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παρατίθημι* < *παρα-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].

παραθεωρώ ρ. μετβ. {παραθεωρείς... | παραθεώρ-ησα, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) εξετάζω κάτι επιπόλαια, παραμελώ ή παραβλέπω κάτι: *δεν πρέπει να παραθεωρήσουμε ότι, παρά τα σημερινά της προβλήματα, η Ρωσία παραμένει μια υπολογίσιμη δύναμη στον παγκόσμιο χάρτη.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *παραθεωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «εξετάζω κάτι παραλλήλως προς κάτι άλλο, συγκρίνω», < *παρα-* + *θεωρῶ*. Η σημ. «παραβλέπω» είναι μτγν.].

παράθημα (το) {παραθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό στοιχείο που τίθεται στην αρχή, στο μέσον ή στο τέλος λέξεως (πρόθημα, ένθημα, επίθημα) για τον σχηματισμό ή την κλίση της· με την ίδια έννοια χρησιμοποιείται περισσότερο ο όρος *πρόσφυμα* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-θημα* (< αρχ. *τίθημι*), κατ' αναλογίαν προς τους όρους *έν-θημα, επί-θημα, πρό-θημα.* Πβ. κ. μτγν. *παραθήματα* «κοσμήματα, παράσημα»].

παράθλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΟΠΤ. το φαινόμενο κατά το οποίο μια δέσμη φωτός δεν έχει ευθύγραμμη διάδοση, όταν διέρχεται από μικρή οπή και πέφτει πάνω σε ειδικό διάγραμμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. diffraction].

παραθρησκευτικός, -ή, -ό αυτός που δραστηριοποιείται στον χώρο μιας θρησκείας έξω από τα όρια των επίσημων θρησκευτικών φορέων: ~ *οργάνωση.*

παραθυμώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {παραθύμω-σα, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) θυμώνω υπερβολικά ♦ **2.** (μετβ.) θυμώνω, εξοργίζω υπερβολικά.

παραθυράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό σε μέγεθος παράθυρο· (μτφ.) **2.** (καθημ.) η δυνατότητα να παρακαμφθεί ένας νόμος ή κανόνας· κυρ. η ασάφεια στη διατύπωση ενός νόμου, η οποία διευκολύνει κάποιον να τον παρακάμψει ή να αποφύγει τις κυρώσεις που επιβάλλει: *βρήκε ένα ~ στη διάταξη / στον νόμο* **3.** (γενικότ.) η δυνατότητα να γίνει κάτι διαφορετικό από ό,τι έχει προβλεφθεί, από ό,τι έχει προκαθοριστεί: *η ανακοίνωση φαίνεται λιγότερο αδιάλλακτη, καθώς αφήνει ~ για συμβιβασμό.*

παραθυρεοειδής, -ής, -ές [1892] {παραθυρεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. ***παραθυρεοειδής αδένας*** καθένας από τους τέσσερεις μικρούς ενδοκρινείς αδένες που βρίσκονται κοντά στον θυρεοειδή και με τις ουσίες που εκκρίνουν συμβάλλουν αποφασιστικά στον έλεγχο τού επιπέδου τού ασβεστίου στο αίμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parathyroïde].

παραθύρι (το) {παραθυρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-λογοτ.) το παράθυρο (βλ.λ.): *«το ~ σου άνοιξε / ρίξε μου μια γλυκιά ματιά»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παραθύριον*, υποκ. τού ουσ. *παραθύρα* «πλάγια πόρτα» < *παρα-* + *θύρα*].

παράθυρο (το) {παραθύρ-ου | -ων} **1.** άνοιγμα σε τοίχο ή τείχωμα κλειστού χώρου (κτηρίου ή μεταφορικού μέσου), το οποίο χρησιμεύει για αερισμό και φωτισμό τού εσωτερικού του: *ανοικτό / κλειστό ~* || *κοίταζε από το ~ στον δρόμο* || *στην καινούργια πολυκατοικία κάνουν μεγάλα ~* || *το ~ τού αυτοκινήτου / τού βαγονιού* **2.** (ειδικότ.) το τζάμι με το οποίο καλύπτεται κάθε τέτοιο άνοιγμα: *καθαρίζω τα ~ τού σπιτιού* || *τα ηλεκτρικά ~ ενός οχήματος* **3.** (συνεκδ.) το κούφωμα, (ξύλινο, αλουμινένιο, μεταλλικό κ.λπ.) πλαίσιο στο οποίο στερεώνεται το τζάμι, με το οποίο καλύπτεται το παραπάνω άνοιγμα: *δεν βάλαμε ακόμη τα ~ στην οικοδομή* **4.** το παραθυρόφυλλο (σημ. 1): *ανοίγω διάπλατα τα ~ τού σπιτιού, να μπει καθαρός αέρας* ● **5.** (σε τηλεοπτικές συζητήσεις) το μέρος τής τηλεοπτικής εικόνας στο οποίο εμφανίζεται (συνήθ. μέσα σε πλαίσιο) πρόσωπο που δεν βρίσκεται στο στούντιο, αλλά συμμετέχει για ορισμένο χρόνο στη συζήτηση εμφανιζόμενο έτσι στην οθόνη μαζί με τους υπόλοιπους συνομιλητές: *ο πολιτικός αυτός είναι τακτικός θαμώνας των ~ των δελτίων ειδήσεων* **6.** ΠΛΗΡΟΦ. ο ορθογώνιος χώρος στην οθόνη, στον οποίο εμφανίζεται μέρος αρχείου ή εικόνας ή γενικότερα πληροφορίες που αφορούν σε δραστηριότητα τού Η/Υ· είναι δυνατόν να υπάρχουν στην οθόνη συγχρόνως περισσότερα παράθυρα και ο χρήστης να τα χρησιμοποιεί εκ περιτροπής ● **7.** (μτφ.) (α) (κακόσ.) η χρησιμοποίηση πλαγίων μέσων για την επίτευξη σκοπού: *σ' αυτή τη θέση μπήκε από το ~* (δηλ. διορίστηκε όχι με τον καθιερωμένο και νόμιμο τρόπο) (β) οτιδήποτε διευκολύνει την πρόσβαση ή την επικοινωνία με κάτι άλλο: *τα βιβλία ανοίγουν ένα ~ στον κόσμο* (προσφέρουν δηλ. τη δυνατότητα να γνωρίσει κανείς εν μέρει τον κόσμο) || ~ *στο όνειρο / στη ζωή* (γ) καθετί που διευκολύνει μελλοντική εξέλιξη: *η διατύπωση αυτή αφήνει ένα ~ για πρόσθετες αυξήσεις* **8.** (για νόμο) η ασάφεια στη διατύπωση νόμου, η οποία διευκολύνει κάποιον να τον παρακάμψει ή να αποφύγει τις κυρώσεις που επιβάλλει· το παραθυράκι (σημ. 2) ● **9.** (στον ιππόδρομο) τα τελευταία 400 μ. τού στίβου τού ιπποδρόμου. — (υποκ.) **παραθυράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παράθυρος* (ενν. *θύρα*), με αλλαγή γένους, < *παραθύρα* «πλάγια πόρτα» < *παρα-* + *θύρα.* Στην πληροφ. η λ. αποδίδει το αγγλ. window].

παραθυρόφυλλο (το) [1889] **1.** καθένα από τα ξύλινα, μεταλλικά κ.λπ. πλαίσια, με τα οποία κλείνονται εξωτερικά τα παράθυρα, για να προστατεύεται το τζάμι και να εμποδίζεται η είσοδος τού φωτός στο κτήριο ΣΥΝ. παντζούρι **2.** καθένα από τα τζαμωτά πλαίσια, με τα οποία φράσσονται τα ανοίγματα των παραθύρων, ώστε να μπαίνει φως, αλλά να εμποδίζεται η είσοδος τού κρύου και τού αέρα μέσα στο κτήριο.

παραϊατρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με επαγγελματική ενασχόληση βοηθητική τού έργου των γιατρών (λ.χ. στη διάγνωση και τη θεραπεία ασθενειών): ~ *επαγγέλματα* (λ.χ. οι οδοντοτεχνίτες, οι οπτικοί, οι μαίες, τα νοσηλευτικά επαγγέλματα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paramedical (νόθο σύνθ.)].

παραίνεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ο συμβουλευτικός λόγος, η προσπάθεια επηρεασμού (κάποιου) προς το θεωρούμενο ως σωστό ή ενδεδειγμένο: *χάρη στις ~ των δικών του συνέχισε τις σπουδές του* ΣΥΝ. συμβουλή, νουθεσία **2.** ο προτρεπτικός λόγος: *ύστερα από τις έντονες ~ τού πλήθους πήρε τον λόγο* ΣΥΝ. προτροπή. — **παραινετικός**, -ή, -ό [μτγν.], **παραινετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή.*

παραινώ ρ. μετβ. {παραινείς... | παρήνεσα} (λόγ.) **1.** προτρέπω (κάποιον) να κάνει (κάτι), παρακινώ **2.** απευθύνομαι συμβουλευτικά προς (κάποιον), τον ωθώ προς αυτό που θεωρώ σωστό ή ενδεδειγμένο: *τον ~ προς το καλό* ΣΥΝ. συμβουλεύω, νουθετώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραινῶ (-έω)* < *παρ(α)-* + *αἰνῶ* < *αἶνος*].

παραίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** αισθητηριακή εμπειρία που δεν προκαλείται από πραγματικά ερεθίσματα, αλλά από διάφορες σωματικές και πνευματικές δυσλειτουργίες ή από αντίδραση σε συγκεκριμένες τοξικές ουσίες: *οπτικές / ακουστικές ~* **2.** (συνεκδ.) η αίσθηση που προκαλείται από τέτοια εμπειρία, καθώς και το αντικείμενο ή η σκηνή που οπτικοποιείται: *έντονη ~* || *η μόνιμη ~ του ήταν ότι χτυπούσε μια καμπάνα* || *βλέπω / έχω παραισθήσεις.* — **παραισθητικός**, -ή, -ό [1862], **παραισθητικά** επίρρ.

παραισθησία (η) [1892] {παραισθησιών} μη φυσιολογική αίσθηση λόγω διαταραχής τής αισθητικότητας τού δέρματος, π.χ. το μυρμήγκιασμα, το μούδιασμα, το γαργαλητό κ.λπ. — ***παραισθησιακός***, -ή,

-ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paresthésie].

παραισθησιογόνος, -ος, -ο (για φάρμακα, ουσίες) αυτός που προκαλεί παραισθήσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hallucinogène (νόθο σύνθ.)].

παραίτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ηθελημένη εγκατάλειψη συγκεκριμένης θέσης, αξιώματος ή δικαιώματος: ~ *από την προεδρία* || *δίνω / υποβάλλω την ~ μου* || *εξαναγκάζομαι σε ~* || *δήλωση παραιτήσεως* || *ζητώ την ~ κάποιου* || *δέχομαι την ~ σου* **2.** (συνεκδ.) έγγραφο με το οποίο δηλώνει κανείς επισήμως στην αρμόδια αρχή ότι εγκαταλείπει θέση, αξίωμα ή δικαίωμά του: *έχω την ~ του στο γραφείο μου* || *σκίζω την ~ κάποιου* || *~ από κληρονομικό δικαίωμα* **3.** (μτφ.) η εγκατάλειψη (προσπάθειας, αγώνα, διεκδίκησης), συνήθ. από απογοήτευση ή ηττοπάθεια: *η ~ απ' τη ζωή* || *στα λόγια του διέκρινε μια ~ και βαθιά απογοήτευση.*

παραίτιος, -α, -ο(ν) (αρχαιοπρ.) αυτός που ευθύνεται για κάτι (μερικώς ή εξ ολοκλήρου).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)- + αἴτιος*].

παραιτούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {παραιτείσαι... | παραιτή-θηκα, -μένος} (+από) **1.** υποβάλλω την παραίτησή μου, εγκαταλείπω εκουσίως θέση, αξίωμα ή δικαίωμα που έχω: *~ από την αρχηγία / από τη θέση τού διευθυντή / από την εταιρεία / από βουλευτής / από τη διαδοχή στον θρόνο υπέρ κάποιου / από κάθε αξίωση* || (λόγ. + γεν.) *δήλωσε ότι παραιτείται παντός δικαιώματός του / τού αξιώματός του* **2.** χάνω το ενδιαφέρον μου, τη διάθεση για συμμετοχή και δραστηριοποίηση σε κάτι, αποδέχομαι μια κατάσταση με ηττοπάθεια: *~ απ' τη ζωή* || (απολύτως) *μετά τον θάνατο τής κόρης του έχει παραιτηθεί εντελώς* **3.** (η μτχ. ***παραιτημένος**, -η, -ο*) αυτός που έχει εγκαταλείψει κάθε διεκδίκηση, αγώνα ή προσπάθεια, που αποδέχεται παθητικά ή μοιρολατρικά μια κατάσταση: *προκαλεί θλίψη να βλέπεις παλιούς αγωνιστές παραιτημένους ή συμβιβασμένους να σιωπούν μπροστά στα σύγχρονα προβλήματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραιτοῦμαι (-έο-)*, αρχική σημ. «ζητώ χάρη, ικετεύω» (κατ' επέκτ. «ζητώ να απαλλαγώ από καθήκον ή υποχρέωση») < *παρ(α)- + αἰτοῦμαι*].

παραιτώ ρ. μετβ. {παραιτείς... | παραίτησα} καταχρ. σχηματισμός ενεργ. τύπου μόνο για ειρων. χρήση, προκειμένου να υποδηλώσουμε ότι κάποιος που ισχυρίστηκε ότι παραιτήθηκε με δική του θέληση, στην πραγματικότητα εξαναγκάστηκε σε παραίτηση: *τον παραίτησαν από υπουργό* (πβ. λ. *αυτοκτονώ*).

παρακάθημαι ρ. αμετβ. αποθ. {παρακάθ-ησαι, -ηται, -ήμεθα, -ησθε, -ηνται· εύχρ. στον ενεστ. κ. στη μτχ. παρακαθήμενος, -η, -ο} (λόγ.) **1.** κάθομαι δίπλα (σε κάποιον), κυρ. με βάση συγκεκριμένη ιεραρχία **2.** μετέχω (σε συγκέντρωση με επίσημο χαρακτήρα): *~ σε συνέδριο / συμπόσιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα- + κάθημαι* (βλ. λ. *κάθομαι*)].

παράκαιρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμβαίνει σε ακατάλληλο χρόνο, που δεν γίνεται την πρέπουσα χρονική στιγμή ή περίοδο: *μη βιαστείς· θα είναι ~ κάτι τέτοιο αυτή την εποχή* || *η αντίδρασή του ήταν ~ και ετεροχρονισμένη* ΣΥΝ. άκαιρος, ανεπίκαιρος ΑΝΤ. επίκαιρος, έγκαιρος. — **παράκαιρα / παρακαίρως** [αρχ.] επίρρ.

παρακάλεση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκότ.) η παράκληση (βλ.λ.).

παρακάλεσμα (το) {παρακαλέσμ-ατος | -ατα, -άτων} η παράκληση (βλ.λ.).

παρακαλεστής (ο) (λαϊκ.) **1.** αυτός που παρακαλεί για κάτι **2.** (παλαιότ.) αυτός που μεσολαβεί για ένα προξενιό ΣΥΝ. προξενητής.

παρακαλεστικός, -ή, -ό αυτός που εκφράζει ή χαρακτηρίζει μια παράκληση: *~ τόνος / φωνή* ΣΥΝ. παρακλητικός, ικετευτικός. — **παρακαλεστικά** επίρρ.

παρακαλεστός, -ή, -ό κ. **παρακαλετός** (λαϊκ.) αυτός που γίνεται κατόπιν παρακλήσεως ή (για πρόσ.) αυτός που κάνει κάτι, επειδή τον παρακάλεσαν: *αν είναι να 'ρθει παρακαλεστός για να βοηθήσει, να μην έρθει καθόλου* || *και το φιλί που δίνει, κι αυτό ~!* — **παρακαλεστά** κ. **παρακαλετά** επίρρ.

παρακαλετό (το) (λαϊκ.) η παράκληση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *παρακαλώ + -ετό*. πβ. κ. *μπορ-ετό*].

παρακάλια (τα) (καθημ.) οι παρακλήσεις (βλ.λ.): *πότε με ~, πότε με φοβέρες, προσπαθούσε να της αλλάξει γνώμη.*
[ΕΤΥΜ. < *παρακαλώ* (υποχωρητ.)].

παρακαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρακαλ-είς κ. -άς... | παρακάλεσα, -αλούμαι, -λήθηκα, -αλεσμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ζητώ (από κάποιον) (κάτι που θέλω) ως χάρη, με ικετευτικό ή ευγενικό τρόπο: *τον παρακάλεσε να τη βοηθήσει / να κάνει ησυχία / να φύγει / να μεταφέρει κάτι / να μην πει τίποτα σε κανέναν* || *έπεσε στα πόδια της να την παρακαλέσει* || *μέσα μου ~ να μην έρθει* (εύχομαι) || *μία φορά θα σε παρακαλέσω, μετά θ' αλλάξω τακτική!* **2.** εκφράζω (κάτι) ως δέηση, ικεσία ή προσευχή: *~ τον Θεό να τους έχει καλά!* ΣΥΝ. δέομαι, προσεύχομαι **3.** ως τυπική έκφραση ευγενείας, η οποία αναλόγως τού επιτονισμού χρησιμοποιείται: (α) ως επιφών. ή ρήμα, για να ζητήσει κανείς την άδεια για κάτι: *Σας ~, μου δίνετε ένα ποτήρι νερό;* || *~, μπορώ να περάσω;* (β) για να απαντήσει κανείς σε ευχαριστία: *-Ευχαριστώ! -~, δεν κάνει τίποτα!* (γ) για να δηλώσει κανείς ότι είναι διαθέσιμος ή πρόθυμος να εξυπηρετήσει, όπως λ.χ. ο υπάλληλος καταστήματος απευθυνόμενος σε πελάτη ή κάποιος που απαντά στο τηλέφωνο: *~, τι θα πάρετε;* (δ) για να εκφράσει κανείς προειδοποίηση ή επισήμανση, συνήθ. με αυστηρότητα: *~ κύριε! Γίνεστε ενοχλητικός!* || *~! Καθίστε στις θέσεις σας!* (ε) αντί για κατάφαση (ναι!) σε ερώτηση: *-Μπορώ να περάσω; -~* (στ) σε απάντηση σε τηλεφωνική κλήση: *ποιος τηλεφωνεί, ~;* || *λέγετε, ~!* || (κ. απολύτως) *~!* (= λέγετε, ομιλείτε!) ♦ **4.** (αμετβ.) ζητώ κάτι που επιθυμώ πάρα πολύ: *πολλοί παρακαλούν για μια θέση στο Δημόσιο* **5.** (στον τ. ***παρακαλάω***) χρησιμοποιώ παρακλήσεις: *εγώ δεν κάθομαι να ~ όταν θέλω κάτι, το παίρνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρακαλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «καλώ σε βοήθεια – ενθαρρύνω», < *παρα- + καλῶ*. Η χρήση τής λ. σε εκφράσεις ευγενείας είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. je vous prie «σας παρακαλώ», vous êtes prié de «παρακαλείσθε να...» κ.ά.].

> **παρακαλώ: συνώνυμα.** Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν κυρ. με τη σημ. τού «παρακαλώ» το **δέομαι**, από όπου, μέσω τής εκκλησιαστικής γλώσσας, παρέμεινε μέχρι σήμερα το ουσ. **δέηση** «η παράκληση, κυρ. προς τον Θεό». Ήδη στους χρόνους τής Κοινής, ο γραμματικός Ερμογένης ψέγει τη χρήση τού **παρακαλώ** και τού **ερωτώ** στη θέση τού *δέομαι*. Από τότε επιδίδει η χρήση τού *παρακαλώ*, που επικράτησε πλήρως στους μετέπειτα χρόνους μέχρι και σήμερα, ενώ το *ερωτώ*, που στην Α.Γ. χρησιμοποιείται κανονικά με τη σημ. τού «παρακαλώ», βαθμηδόν περνά στη σημ. τού «θέτω ερώτηση, ζητώ να μάθω», την οποία έχει και σήμερα. Το αρχ. **ικετεύω**, από το **ικέτης**, σήμαινε αρχικά «ζητώ άσυλο ως ξένος ή εξόριστος». Από τη σημ. αυτή μετέπεσε στη σημ. «θερμοπαρακαλώ, παρακαλώ με όλη μου την ψυχή», ακόμη και «παρακαλώ (γονατιστός) για πολύ σοβαρό θέμα». Το **εκλιπαρώ** έχει και αυτό επιτατική σημ., σημαίνει «παρακαλώ επίμονα, πιεστικά, θερμά». Σύστοιχες σημασίες προς τα ρήματα από τα οποία προέρχονται, έχουν και τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: **παράκληση, ικεσία, εκλιπάρηση**. Τα *παράκληση* και *ικεσία* μαζί με το *δέηση* χρησιμοποιούνται πολύ και στην εκκλησιαστική υμνογραφία.

παρακαμπτήριος (η) (ενν. οδός) [1892] {παρακαμπτηρί-ου | -ων, -ους} ο, δευτερεύων συνήθ., δρόμος που παρέχει στους οδηγούς τη δυνατότητα να αποφύγουν τη διέλευση μέσα από μια πόλη ή από άλλο σημείο μεγάλης κυκλοφορίας ή να παρακάμψουν ένα εμπόδιο. — **παρακαμπτήριος,** -α, -ο.

παρακάμπτω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρέκαμψα, παρακάμφθηκα} **1.** κινούμαι γύρω (από κάτι), ώστε να το αποφύγω, ξεπερνώντας το: *μας συμφέρει να παρακάμψουμε το κέντρο κινούμενοι περιφερειακώς, για να μην πέσουμε σε κίνηση* || (για πλοία) *~ το ακρωτήριο* (παραπλέω)· (μτφ.) **2.** αποφεύγω (εμπόδιο), ξεπερνώ (αντιξοότητα): *παρέκαμψε όλες τις απαγορευτικές ρυθμίσεις με επιδέξιους νομικούς ελιγμούς* || *«στις προθέσεις τού κοινοτικού επιτρόπου είναι να παρακάμψει το ελληνικό βέτο για τη χρηματοδότηση τής Τουρκίας»* (εφημ.) **3.** αφήνω (κάτι) χωρίς να του δώσω σημασία, χωρίς να σταθώ σε αυτό: *~ το σχόλιό σου και προχωρώ στο ζητούμενο* || *μπορούμε να συμφωνήσουμε αρχικώς, παρακάμπτοντας κάποιες μικροδιαφορές μας* ΣΥΝ. αντιπαρέρχομαι.

παράκαμψη (η) [1876] {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} **1.** το να παρακάμπτει κανείς (κάτι): *κάνω ~* || *η ~ ενός εμποδίου / μιας πόλης* || *~ από την πορεία* **2.** (συνεκδ.) ο δρόμος τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς για να παρακάμψει κάτι, η παρακαμπτήριος: *η τροχαία θα διαθέσει στην κυκλοφορία μία νέα ~, ειδικά για τη μέρα τής επιστροφής* **3.** (μτφ.) η αποφυγή ή υπέρβαση (εμποδίου, αντιξοότητας): *η ~ μιας χρονοβόρας διαδικασίας / τού βέτο που μπορεί να ασκήσει μια χώρα.* — (υποκ.) **παρακαμψούλα** (η) (σημ. 1).

παρακάνω ρ. μετβ. {παράκανα} κάνω (κάτι) σε υπερβολικό βαθμό: *~ υποχωρήσεις και οι άλλοι το εκμεταλλεύονται·* ΦΡ. **το παρακάνω** υπερβάλλω (σε κάτι): *το παρακάνει με τη δουλειά, θα πάθει υπερκόπωση!* || *το παράκανε με τις φιλοφρονήσεις πια!*

παρακατάθεση (η) [1892] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η κατάθεση σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο χρημάτων ή κινητών αντικειμένων για φύλαξη ή παραλαβή από δανειστή, ο οποίος αρνείται να παραλάβει αυτά που του οφείλονται **2.** ΝΟΜ. η κατάθεση χρημάτων, αντικειμένων, εγγράφων ή τίτλων αξιών στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων από τον οφειλέτη για απόσβεση τής υποχρέωσής του.

παρακαταθέτης (ο) [1833] {παρακαταθετών} πρόσωπο που καταθέτει χρήματα ή περιουσιακά κινητά στοιχεία σε πρόσωπο ή οργανισμό, υπογράφοντας σύμβαση παρακαταθήκης.

παρακαταθέτω ρ. μετβ. {παρακατ-έθεσα, -ατίθεμαι, -ατέθηκα, -ατεθειμένος} καταθέτω (χρήματα ή κινητά περιουσιακά στοιχεία) σε τρίτο (φυσικό ή νομικό) πρόσωπο για φύλαξη ή απόσβεση τής οφειλής μου προς υπερήμερο δανειστή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρακατατίθημι < παρα- + κατα- + τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

παρακαταθήκη (η) [αρχ.] {παρακαταθηκών} **1.** η κατάθεση (χρημάτων ή κινητών περιουσιακών στοιχείων) σε τρίτο (φυσικό ή νομικό) πρόσωπο για φύλαξη ή για την απόσβεση οφειλής προς υπερήμερο δανειστή: *Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων* (Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, υπαγόμενο στο Υπουργείο Οικονομικών, το οποίο λειτουργεί ως πιστωτικός οργανισμός για τη φύλαξη παρακαταθηκών και την παροχή δανείων) **2.** (συνεκδ.) ό,τι παρακατατίθεται (συνήθ. χρηματικό ποσό ή κινητά περιουσιακά στοιχεία) **3.** το σύνολο των προϊόντων που χρησιμοποιούνται ως απόθεμα για έκτακτες περιστάσεις **4.** (μτφ.) οτιδήποτε διαφυλάσσεται ως πολύτιμη κληρονομιά, που επιβάλλει την απόλυτη συμμόρφωση προς αυτήν, συνήθ. τα λόγια, η σκέψη, το έργο σημαντικού προσώπου: *το έργο που άφησε πίσω του αποτελεί πολύτιμη ~* || *η ~ που μας άφησαν οι αρχαίοι πρόγονοί μας* || *ιερή ~.*

παρακατιανός, -ή, -ό (καθημ.-μειωτ.) **1.** αυτός που είναι κατώτερης ποιότητας ή αξίας: *~ ρούχο / γιατρός* (με αμφίβολη κατάρτιση) || *«οι διαφημίσεις και τα βιντεοκλίπ αντιμετωπίζονται ως ~ είδος στην τέχνη»* (εφημ.) **2.** (για πρόσ.) αυτός που ανήκει σε χαμηλότερο κοινωνικό στρώμα.

[ΕΤΥΜ. < *παρακάτω* + παραγ. επίθημα *-ι(α)νός*, πβ. *μεσ-ιανός*].

παρακάτω επίρρ. [μτγν.] **1.** (τοπικά) λίγο πιο κάτω: *μένω εδώ ~, στο επόμενο στενό* ΑΝΤ. παραπάνω **2.** (χρονικά) στη συνέχεια, στην εξέλιξη (ιστορίας, υπόθεσης κ.λπ.), περαιτέρω: *τι γίνεται ~ στην ταινία;* || *~ θα δούμε μία-μία τις υποπεριπτώσεις τού θέματος* ΣΥΝ. έπειτα, μετά **3.** σε κατώτερο σημείο, χαμηλότερο επίπεδο (από πλευράς αρνητικής εξέλιξης): *εδώ που φθάσαμε, δεν έχει ~* **4.** (για ποσό) σε μικρότερη τιμή: *δεν το πουλάω το σπίτι ~* **5.** (α) (ως επίθ.) αυτοί που ακολουθούν (σε κατάλογο): *στην Ε.Ε. ανήκουν οι ~ χώρες: Μ. Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία...* ΣΥΝ. εξής (β) ο αμέσως κατώτερος στην ιεραρχία: *ο ~ απ' αυτόν, ο τμηματάρχης.*

παρακαυκάσιος, -α, -ο [1854] αυτός που βρίσκεται σε περιοχή κοντά στον Καύκασο: *η ~ ρωσική δημοκρατία τού Νταγκεστάν.*

παρακεί επίρρ. (καθημ.) πιο πέρα, πιο εκεί: *μη στέκεσαι τόσο κοντά μου· πήγαινε λίγο ~* ΣΥΝ. παραδίπλα ΑΝΤ. παραδώ (βλ. κ. λ. *παρέκει*).

παράκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παράκει-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται· μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) βρίσκομαι, στέκομαι κοντά σε (κάποιον), δίπλα (βλ. κ. λ. *παρακείμενος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

παρακείμενος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται δίπλα σε (κάποιον/κάτι) **2.** ΓΛΩΣΣ. χρόνος τού ρήματος που δηλώνει το παρελθόν (γι' αυτό συχνά μπορεί στη Ν. Ελληνική να αντικατασταθεί από τον αόριστο) και μπορεί να συνδέει τη χρονική βαθμίδα τού παρελθόντος με το παρόν δηλώνοντας ότι η ενέργεια / κατάσταση τού ρήματος έχει συντελεστεί, έχει τελειώσει, αλλά το αποτέλεσμά της διατηρείται και ενδιαφέρει το παρόν· σχηματίζεται στην ενεργητική φωνή με το βοηθητικό ρ. *έχω* + άκλ. ρηματικό τ. τέλειου ποιού ενεργείας (π.χ. *λύσ-ει*) που συνήθως χαρακτηρίζεται ως απαρέμφατο (π.χ. *έχω λύσει, έχω λυθ-εί*) και στη μεσοπαθητική φωνή σχηματίζεται σπανιότερα και με το βοηθητικό ρ. *είμαι* και τη μεσοπαθ. μτχ. (π.χ. *είμαι λυμένος*): *ο Μάνος έχει μετακομίσει σε άλλη περιοχή* || *το γάλα έχει ακριβύνει* || *δεν έχω ταξιδέψει ποτέ στην Κίνα* || *έχω επισκεφθεί πολλές φορές το σπίτι τους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρακείμενος* (ενν. *χρόνος*), ουσιαστικοπ. αρσ. τής μτχ. τού αρχ. *παράκειμαι* (< *παρα-* + *κεῖμαι*)].

παρακελευσματικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που εκφράζει προτροπή, που έχει υποκινητικό χαρακτήρα ΣΥΝ. προτρεπτικός, παραινετικός ΑΝΤ. αποτρεπτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***παρακελευσματική πρόταση*** (στην Αρχαία Ελληνική) η πρόταση που εκφράζει προτροπή και εκφέρεται σε υποτακτική, π.χ. *τού Κυρίου δεηθῶμεν!* (β) ***παρακελευσματικό μόριο*** καθένα από τα μόρια με τα οποία εκφράζεται προτροπή, π.χ. *να, ας, μη, να μη, άιντε να, για, για να* κ.λπ. — **παρακελευσματικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

παρακεντές (ο) {παρακεντέδες} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) εργάτης για έκτακτες ή βοηθητικές εργασίες, που είναι στην υπηρεσία κτηματία **2.** (συνεκδ.) αυτός που ζει παρασιτικά εις βάρος κάποιου ΣΥΝ. παράσιτος **3.** ο τιποτένιος άνθρωπος, ο άνθρωπος χωρίς αξία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. perakende].

παρακέντηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η διάτρηση με αιχμηρό εργαλείο σωματικής κοιλότητας ή οργάνου και η διείσδυση στο εσωτερικό, κυρ. για την εκκένωση τού υγρού που περιέχει ή για διαγνωστικούς λόγους (βιοψία).

παρακεντρικός, -ή, -ό [1879] αυτός που σχετίζεται με το παράκεντρο (βλ.λ.), που είναι παράκεντρος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paracentrique].

παράκεντρο (το) {παρακέντρ-ου | -ων} **1.** ΓΕΩΜ. (σε τρίγωνο) το σημείο από το οποίο διέρχονται η εσωτερική διχοτόμος μιας γωνίας και οι εξωτερικές διχοτόμοι των άλλων δύο γωνιών του **2.** η περιοχή δίπλα, κοντά στο κέντρο ΑΝΤ. απόκεντρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paracentre].

παράκεντρος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται δίπλα στο κέντρο ΑΝΤ. απόκεντρος **2.** ***παράκεντρο*** (το) βλ.λ.

παρακεντώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παρακεντείς... | παρακέντησα} ΙΑΤΡ. κάνω παρακέντηση (βλ.λ.).

παρακινδυνευμένος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη κάθε επιφύλαξης, υπερβολικά τολμηρός: *~ ενέργεια / πρωτοβουλία / εκτίμηση / πρόβλεψη* || *ήταν πολύ παρακινδυνευμένο ένα τέτοιο βήμα τόσο νωρίς* ΣΥΝ. ριψοκίνδυνος ΑΝΤ. ασφαλής, επιφυλακτικός. — **παρακινδυνευμένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρακεκινδυνευμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *παρακινδυνεύω*].

παρακινδύνευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η εξαιρετικά τολμηρή και επικίνδυνη ενέργεια ΣΥΝ. τόλμημα, αποκοτιά.

παρακίνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ώθηση (κάποιου) προς δράση, η παρότρυνση: *με την ~ των φίλων του ασχολήθηκε με το θέατρο* ΣΥΝ. προτροπή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.

παρακινητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που παρακινεί, που προτρέπει σε δράση: *~ λόγια* ΣΥΝ. προτρεπτικός. — **παρακινητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παρακινώ ρ. μετβ. [αρχ.] {παρακινείς... | παρακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προτρέπω, ωθώ σε συγκεκριμένη ενέργεια: *τον παρακίνησε το παράδειγμα τού αδελφού του!* || *~ κάποιον να προσπαθήσει / να δουλέψει / να πει ό,τι ξέρει* || (κ. μεσοπαθ.) *στις πράξεις τους αυτές παρακινούνται από την επιθυμία τους για ανθρωπιστική προσφορά* ΣΥΝ. ενθαρρύνω, παροτρύνω, παραινώ ΑΝΤ. αποτρέπω. — **παρακινητής** (ο).

παρακλάδι (το) [μεσν.] {παρακλαδ-ιού | -ιών} **1.** κλαδί που φυτρώνει από τις μασχάλες των φύλλων δέντρου ή θάμνου: *κόβει τα ~, για να πάρει ύψος το δεντράκι* **2.** (μτφ.) το ξεχωριστό κομμάτι ενός συνόλου, μιας ενότητας, που διαφοροποιείται και αναπτύσσεται αυτοτελώς, παραμένοντας ωστόσο μέρος αυτού τού συνόλου: *επιχείρηση με παρακλάδια σε πολλές χώρες* || *τα ~ επιστήμης / μιας οικογένειας* || *η τρομοκρατική οργάνωση έχει παρακλάδια σε διάφορες χώρες* ΣΥΝ. παράρτημα, κλάδος.

παρακλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με εκπροσώπους ή ενέργειες οργανώσεων, οι οποίες δρουν πέρα από τις νόμιμα αναγνωρισμένες ή εκλεγμένες οργανώσεις κλάδου εργαζομένων: *~ αιτήματα / διεκδικήσεις.*

παράκληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η έκφραση προς κάποιον ενός ζητήματος, το να ζητεί κανείς από κάποιον κάτι ως χάρη με ευγενικό ή ικετευτικό τρόπο: *απευθύνω ~ σε κάποιον* || *θερμή / ευγενική ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) παρακαλετό, (λόγ.) έκκληση **2.** (συνεκδ.) το αίτημα, ό,τι ζητεί κανείς από κάποιον ως χάρη: *του μίλησε ανοιχτά, με την ~ να μην πει τίποτα σε κανέναν* ΣΥΝ. (λόγ.) έκκληση **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο παρακλητικός κανόνας (βλ. λ. *παρακλητικός*): *ψάλλω / διαβάζω την ~ τής Παναγίας* (β) ***παρακλήσεις*** (οι) οι δύο παρακλητικοί κανόνες τής Θεοτόκου που ψάλλονται κυρ. τον δεκαπενταύγουστο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.

παρακλητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράκληση, που χαρακτηρίζει την παράκληση: *~ τόνος / φωνή / ύφος* ΣΥΝ. δεητικός, ικετευτικός, παρακαλεστικός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Παρακλητική*** (η) ***/ Παρακλητικόν*** (το) το λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με κανόνες και τροπάρια όλων των ημερών τής εβδομάδας και στους οκτώ ήχους τής βυζαντινής μουσικής ΣΥΝ. Μεγάλη Οκτώηχος (β) ***παρακλητικός κανόνας*** είδος ακολουθίας με ικετευτικό χαρακτήρα, κυρ. προς τιμήν τής Θεοτόκου: *μικρός / μεγάλος ~.* — **παρακλητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

παράκλητος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που καλείται ως βοηθός, τον οποίο καλεί κάποιος που χρειάζεται συμπαράσταση ή καθοδήγηση **2.** Κ.Δ. (με κεφ.) (*ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*, Κ.Δ. Ιωάνν. 14, 26) το Άγιο Πνεύμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «νομικός βοηθός, συνήγορος», < *παρακαλῶ (-έω)*].

παρακμάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρήκμασ-α, -μένος} πέφτω σε παρακμή, καταπίπτω από άποψεως δύναμης, αξίας, ζωτικότητας: *μετά τον Περικλή άρχισε να παρακμάζει η αθηναϊκή δημοκρατία* || (η μτχ. ***παρηκμασμένος, -η, -ο***) *~ κοινωνία / τέχνη / κίνημα* ΣΥΝ. ξεπέφτω, φθίνω, (μτφ.) πέφτω, μαραίνομαι ΑΝΤ. ακμάζω.

παρακμή (η) [μτγν.] **1.** η σταδιακή απώλεια δύναμης, ζωτικότητας ή αξίας: *η ~ τής κοινωνίας / μιας χώρας* || *η ~ τού φοιτητικού κινήματος / τού κράτους πρόνοιας* **2.** (συνεκδ.) η χρονική περίοδος που ακολουθεί μια περίοδο ακμής και χαρακτηρίζεται από τη σταδιακή απώλεια δύναμης, ζωτικότητας: *έζησε στην ~ τής ελληνικής αρχαιότητας* || *ένας από τους εκπροσώπους τής ~ τής αττικής κωμωδίας* **3.** (ειδικότ.) ο (ηθικός) ξεπεσμός: *ηθική ~ τής νεολαίας* ΣΥΝ. (μτφ.) σήψη.

παρακμιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει σε περίοδο παρακμής, που σχετίζεται με την παρακμή: *βρισκόμαστε σε ένα ~ αδιέξοδο* **2.** αυτός που φέρει χαρακτηριστικά που θυμίζουν παρακμή, μαρασμό, συνήθ. κατά νοσηρό τρόπο: *ο υπερρεαλισμός χαρακτηρίστηκε από το ναζιστικό καθεστώς ~ τέχνη.*

παρακόβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραέκοψα, παρακομμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κόβω (κάτι) περισσότερο από όσο χρειάζεται ή είναι ωραίο: *μην τα παρακόψεις τα μαλλιά σου!* **2.** (για αιχμηρά αντικείμενα, εργαλεία κοπής) είμαι πάρα πολύ κοφτερός: *παρακόβει αυτό το μαχαίρι* ♦ **3.** (αμετβ.) χάνω την ένταση ή τη δύναμή μου: *παραέκοψε το χρώμα τού ρούχου με το πλύσιμο.*

παρακοή (η) [αρχ.] η άρνηση υπακοής ή συμμόρφωσης ΣΥΝ. ανυπακοή, απείθεια ΑΝΤ. υπακοή.

παρακοιμούμαι κ. **παρακοιμάμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {παρακοιμήθηκα} κοιμάμαι πάρα πολλή ώρα, παραπάνω από όσο πρέπει: *παρακοιμήθηκε κι έχασε την πτήση!* || *Παρακοιμήθηκες! Μεσημέριασε πια!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρακοιμῶμαι (-άο-)*, αρχική σημ. «κοιμάμαι (ως φρουρός) δίπλα σε κάποιον με εξουσία», < *παρα-* + *κοιμῶμαι* (βλ. κ. *κοιμούμαι*)].

παρακοιμώμενος (ο) [μτγν.] {παρακοιμωμέν-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ανώτατος αξιωματούχος τής αυλής, επί κεφαλής των θαλαμηπόλων, που κοιμόταν στον προθάλαμο τού κοιτώνα τού αυτοκράτορα **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο έμπιστος ισχυρού συνήθ. προσώπου, άνθρωπος τής απολύτου εμπιστοσύνης κάποιου: *είναι από τους ~ τού πρωθυπουργού.*

παρακοινοβούλιο (το) {παρακοινοβουλί-ου | -ων} (σκωπτ.) ομάδα πολιτικών παραγόντων που δρουν παρασκηνιακά κατά των εκλεγμένων βουλευτών, υπονομεύοντας το κοινοβουλευτικό έργο.

παρακολούθημα (το) [μτγν.] {παρακολουθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι επακολουθεί αμέσως μετά από ένα γεγονός, τα άμεσα επακόλουθά του: *η διάσπαση ήταν ~ τής εκλογικής τους ήττας* ΣΥΝ. επακόλουθο **2.** *(~ ακινήτου)* οτιδήποτε συνδέεται με το κυρίως ακίνητο ή έχει στενή σχέση με αυτό, π.χ. κήπος, αυλή κ.ά.

παρακολούθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (σπάν.) το να ακολουθεί κανείς (κάποιον/κάτι) από κοντά, ώστε να μη χάνει τα ίχνη του **2.** η παρουσία (σε δημόσια εκδήλωση) με την ιδιότητα τού θεατή: *η ~ τής παρέλασης* || *η ~ τού τελικού από χιλιάδες οπαδούς των δύο ομάδων* **3.** η συμμετοχή σε (εκπαιδευτική, μορφωτική διαδικασία) με την ιδιότητα τού διδασκομένου: *η ~ μαθημάτων Αγγλικής / χορού / πληροφορικής* || *η ~ ενός σεμιναρίου* || *η ~ τού ανώτερου κύκλου μαθημάτων προϋποθέτει υψηλό επίπεδο γνώσεων* **4.** (α) η θέαση ή ακρόαση (τηλεοπτικού / ραδιοφωνικού προγράμματος): *~ εκπομπής / σειράς / ψυχαγωγικού προγράμματος* (β) η αυτοπρόσωπη μαρτυρία (γεγονότος): *η ~ τού ατυχήματος* || *η ~ τού τσακωμού των γονιών από τα μικρά παιδιά δεν τα ωφελεί* **5.** ο έλεγχος τής πορείας

(διαδικασίας) ή τής συνέχειας μιας πορείας: *τα παιδιά χρειάζονται συνεχή ~ από τους γονείς τους* (λ.χ. για το αν αναπτύσσονται φυσιολογικά. αν αντιμετωπίζουν προβλήματα, αν και γιατί αλλάζει η συμπεριφορά τους. τι αντιδράσεις έχουν σε διάφορα ερεθίσματα. αν διαβάζουν, αν έχουν φίλους κ.λπ.) || *η ~ ενός ασθενούς από τον γιατρό του* || *η ~ των πολιτικών διεργασιών σε μια χώρα* **6.** ο έλεγχος και η καταγραφή με κρυφά. συνήθ. παράνομα, μέσα των ενεργειών (κάποιου): *η ~ κάποιου από ντετέκτιβ* || *η ~ τού τηλεφώνου με κοριούς.*

παρακολουθώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρακολουθείς... | παρακολούθ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** ακολουθώ (κάποιον) από κοντά. ώστε να μη χάνω τα ίχνη του: *ο μυστικός αστυνομικός τον παρακολουθούσε* **2.** παρευρίσκομαι (σε δημόσια εκδήλωση. λ.χ. αθλητική. κοσμική. καλλιτεχνική κ.λπ.) ως θεατής: *~ τον τελικό τού μπάσκετ στο γήπεδο* || *~ επίδειξη μόδας / την παρέλαση / απονομή βραβείων* **3.** μετέχω (σε εκπαιδευτική. μορφωτική διαδικασία) με την ιδιότητα τού διδασκομένου: *~ ένα σεμινάριο / τα μαθήματα στο σχολείο / τις παραδόσεις ενός καθηγητή / μαθήματα υποκριτικής / χορού / πληροφορικής* **4.** είμαι θεατής ή ακροατής (εκπεμπόμενου μηνύματος ή γεγονότος): *~ εκπομπή / μουσικό αφιέρωμα* || *~ άθελά μου έναν καβγά / ένα δυστύχημα / ένα έγκλημα* **5.** δίνω προσοχή (σε κάτι): *με παρακολουθείς;* || *δεν παρακολουθεί καθόλου τον καθηγητή. όλο αφαιρείται* **6.** κατανοώ, βγάζω νόημα (από κάτι): *δεν μπορώ να τον παρακολουθήσω έτσι όπως τα λέει μπερδεμένα* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι **7.** (μτφ.) έχω συνεχή ενημέρωση (για τα στάδια. τη δυναμική. τη συνέχεια μιας εξέλιξης. για τη ζωή και τη δράση κάποιου): *~ την καριέρα ενός καλλιτέχνη / τις πολιτικές διεργασίες / τις διακυμάνσεις ενός φαινομένου / την ανάρρωση τού ασθενούς / τη συμπεριφορά τού ζώου* || *ο πατέρας του τον παρακολουθεί σε κάθε του βήμα στον επαγγελματικό στίβο* || *«ο ειδικός απεσταλμένος για το Κόσοβο παρακολουθεί με ενδιαφέρον και από απόσταση την ανταλλαγή δηλώσεων και επιστολών»* (εφημ.) **8.** ενημερώνομαι κρυφά και συνήθ. με παράνομο τρόπο (για τις ενέργειες κάποιου): *έβαλε ντετέκτιβ, για να τον παρακολουθεί* || *~ κάποιον με κοριούς* || *~ το τηλέφωνο κάποιου* ΣΥΝ. κατασκοπεύω. (για τηλέφωνα) υποκλέπτω ♦ (αμετβ.) **9.** συμμετέχω σε διαδικασία με την ιδιότητα τού διδασκομένου: *έναν χρόνο δεν παρακολουθούσε, πώς θα περάσει στις εξετάσεις;* **10.** έχω την προσοχή μου σε (κάτι): *τι ρωτήσατε. δεν παρακολουθούσα!* || *αν δεν παρακολουθεί, δεν θα έχει απορίες!* **11.** ανταποκρίνομαι επαρκώς σε κάτι, καταλαβαίνω: *αν το επίπεδο είναι πολύ υψηλό. δεν θα μπορεί να παρακολουθήσει* || *πώς να παρακολουθήσω. αφού δεν ξέρω λέξη Ιταλικά;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω.*

παρακόρη (η) {παρακορών} (λαϊκ.) **1.** η υιοθετημένη κόρη, ψυχοκόρη **2.** νεαρή κοπέλα που εργάζεται και μένει σε ένα σπίτι. αναλαμβάνοντας τις δουλειές τού νοικοκυριού ΣΥΝ. υπηρέτρια.

παράκουος, -η, -ο αυτός που συμπεριφέρεται με ανυπακοή ΣΥΝ. απείθαρχος, ανυπάκουος. απειθής ΑΝΤ. υπάκουος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παρ(α)-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκούω* (πβ. *ὑπ-ήκοος*)].

παρακουσία (η) {παρακουσιών} αλλοίωση τής αισθήσεως τής ακοής. κατά την οποία κανείς αντιλαμβάνεται λανθασμένα τους ήχους. Επίσης **παράκουση** [μτγν.].

παράκουσμα (το) [αρχ.] {παρακούσμ-ατος | -ατα. -άτων} το εσφαλμένο άκουσμα, η παραπλανητική ακουστική αντίληψη.

παρακούω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {παράκουσα κ. (λόγ.) παρήκουσα} ♦ **1.** (αμετβ.) ακούω λανθασμένα, αντιλαμβάνομαι κάτι άλλο από αυτό που έχει λεχθεί: *δεν μπορεί να είπε κάτι τέτοιο· θα παράκουσες* ♦ **2.** (μετβ.) δείχνω απείθεια. δεν υπακούω: *παράκουσε τους γονείς του και πήγε εκεί όπου του είχαν απαγορεύσει να πάει* ΣΥΝ. απειθώ.

παρακράτημα (το) [1896] {παρακρατήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μέρος παραγωγής που δεν διατίθεται στην αγορά. προκειμένου οι τιμές να συγκρατηθούν σε ορισμένο ύψος **2.** (κατά την εκμετάλλευση των δασών) το δέντρο που διατηρείται. προκειμένου να δώσει σκληρότερη ποιότητα ξύλου.

παρακράτηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αφαίρεση (μέρους από το χρηματικό ποσό που πρέπει να αποδοθεί σε κάποιον): *~ προϊόντος / φόρου / εισφοράς για το ταμείο συντάξεως* **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που παρακρατείται: *έχει παρακρατήσεις δέκα χιλιάδων.*

παρακρατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το παρακράτος: *~ οργάνωση / δράση / κύκλοι / κέντρα* **2.** ***παρακρατικός*** (ο) κάθε άτομο που μετέχει στο παρακράτος ή εξυπηρετεί τις επιδιώξεις του: *για τα έκτροπα ευθύνονται οι ~.* — **παρακρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

παρακράτος (το) {παρακράτους | χωρ. πληθ.} εξουσιαστικός μηχανισμός πολιτικοστρατιωτικού χαρακτήρα με ισχυρές διασυνδέσεις και πρόσβαση στους μηχανισμούς τής επίσημης κρατικής εξουσίας. παράλληλα προς τους οποίους αναπτύσσει αυθαίρετη. μυστική και παράνομη δράση είτε συμπληρωματικά προς αυτούς, κυρ. ως προς την καταστολή αντιφρονούντων προσώπων και κομμάτων. είτε εμποδίζοντας την εφαρμογή τής επίσημης πολιτικής (π.χ. σε ασταθή και νεοεγκαθιδρυθέντα δημοκρατικά καθεστώτα): *το ~ έδρασε στα επεισόδια τής χθεσινής συγκέντρωσης* || *για τη δολοφονία του ευθύνεται το ~ που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. parastate].

παρακρατώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {παρακρατείς... | παρακράτησα. -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. παρακρατηθείς. -είσα, -έν), -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αφήνω αδιάθετο ένα τμήμα τής παραγωγής ως απόθεμα ή για να συγκρατήσω σε συγκεκριμένο ύψος την τιμή του στην αγορά **2.** κρατώ (μέρος από το χρηματικό ποσό που πρέπει να αποδώσω σε κάποιον): *από τον μισθό σου παρακρατούνται τα χρήματα για την ασφάλισή σου* || *παρακρατηθείς φόρος* ♦ **3.** (αμετβ.) έχω διάρκεια μεγαλύτερη από την κανονική ή επιθυμητή: *παρακράτησε αυτή η κατάσταση, πρέπει ν' αλλάξετε κάτι* || *παρακράτησε η πλάκα / το αστείο. δεν νομίζεις;* ΣΥΝ. παρατραβάω.

παράκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις. -ούσεων} **1.** κρούση μουσικού οργάνου σε λανθασμένο τόνο ΣΥΝ. παραφωνία **2.** ακουστική παραίσθηση που ως ψυχικό και συνήθ. παθολογικό φαινόμενο συνίσταται στην εσφαλμένη αντίληψη εξωτερικού ερεθίσματος· ΦΡ. (μτφ.) ***παθαίνω παράκρουση*** αναστατώνομαι ιδιαιτέρως έντονα. χάνω τον αυτοέλεγχό μου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράκρουσις* < *παρακρούω* «εξαπατώ. παραλογίζω» < *παρα-* + *κρούω*].

παράκτιος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται κοντά σε ακτή: *~ περιοχή* || *~ οργανισμοί* (που επηρεάζονται από την παλίρροια) || *αύξηση τής αξίας των κατοικιών στην ~ ζώνη* **2.** ΑΘΛ. ***παράκτια πετοσφαίριση*** η πετοσφαίριση (βόλεϊ) στην αμμουδιά. σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο (ιδ. την καλοκαιρινή περίοδο)· αλλιώς *μπιτς-βόλεϊ* (το). — **παράκτια / παρακτίως** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-άκτιος* < *ἀκτή*. Η φρ. *παράκτια πετοσφαίριση* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. beach volley].

παρακυβέρνηση (η) [1894] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ομάδα προσώπων που δρα κατ' αυθαίρετο τρόπο παράλληλα προς την κυβέρνηση. παρεμβαίνοντας στο έργο της.

παρακύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η εξωμήτρια κύηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. paracyesis].

παράκυκλος (ο) [μτγν.] {παρακύκλ-ου | -ων. -ους} **1.** η επιφάνεια που περιλαμβάνεται μεταξύ των περιφερειών, περιγραμμάτων δύο ομόκεντρων κύκλων **2.** μικρός και λεπτός δακτύλιος από διάφορα υλικά, ο οποίος περνιέται γύρω από το παξιμάδι μιας βίδας, ώστε αυτό να εφαρμόζει καλύτερα ΣΥΝ. ροδέλα.

παρακώλυση (η) [1886] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η εμπόδιση (ενέργειας) με την πρόκληση προβλημάτων, κωλυμάτων (ώστε να μην ολοκληρωθεί): *η ~ τής κυκλοφορίας των οχημάτων* || *συστηματική ~ κατά την άσκηση των καθηκόντων κάποιου.* Επίσης (σπάν.) **παρακώλυμα** (το) [1886].

παρακωλύω ρ. μετβ. {παρακώλυ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) εμποδίζω (ενέργεια) παρεμβάλλοντας εμπόδια. δυσκολίες. κωλύματα: *παρακωλύει συστηματικά τη διαδικασία τής ψηφοφορίας αρνούμενος να προσέλθει* || *~ το έργο κάποιου* ΣΥΝ. παρεμποδίζω.

παραλαβαίνω ρ. ➝ παραλαμβάνω

παραλαβή (η) **1.** η λήψη από παραλήπτη πράγματος που του έχει αποσταλεί: *η ~ ενός δέματος από το ταχυδρομείο* || *~ νέου εμπορεύματος* || *κάνω ~* (παραλαμβάνω) || *φορτώθηκαν εις παραλαβήν σας* (για προϊόντα που στέλνονται με φορτωτική στο όνομα κάποιου) ΑΝΤ. παράδοση **2.** (συνεκδ.) ό,τι παραλαμβάνει κανείς: *αυτά τα ρούχα είναι νέα ~* **3.** (συνεκδ.) (α) το τμήμα υπηρεσίας ή καταστήματος. από το οποίο κανείς παραλαμβάνει ένα έγγραφο, το προϊόν που έχει αγοράσει κ.λπ.: *δουλεύει / είναι στην ~* || *θα πάτε στην ~ να σας εξυπηρετήσουν* (β) ο χώρος υπηρεσίας ή καταστήματος. στον οποίο βρίσκεται το παραπάνω τμήμα: *η ~ είναι μετά το ταμείο* **4.** η επίσημη ανάληψη τής διοίκησης ενός οργανισμού. φορέα. η ανάληψη αξιώματος, θέσης: *μετά την ορκωμοσία τής κυβέρνησης θα γίνει η ~ των υπουργείων* **5.** η ανάληψη ευθύνης για τη συνοδία και μεταφορά (κάποιου) από ένα μέρος σε άλλο: *~ τής ομάδας από το πούλμαν. για να οδηγηθεί στο γήπεδο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. < *παραλαμβάνω*, πβ. κ. *λαμβάνω* *λαβή*].

παραλαλητό (το) (λαϊκ.) το παραμιλητό (βλ.λ.).

παραλαλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} γλωσσική διαταραχή κατά την οποία ο ήχος που παράγεται κατά την ομιλία δεν είναι ο επιθυμητός, αφού στη θέση ενός φθόγγου εκφωνείται άλλος. — **παραλαλικός,** -ή, -ό.

παραλαλώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {παραλαλείς... | παραλάλησα} παραμιλώ (βλ.λ.).

παραλαμβάνω [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **παραλαβαίνω** ρ. μετβ. {παρέλαβα, παραλήφθηκα (λόγ. παρελήφθην. -ης. -η..., μτχ. παραληφθείς. -είσα, -έν)} **1.** παίρνω ως παραλήπτης κάτι που μου έχει αποσταλεί: *παρέλαβα μια επιστολή / ένα δέμα* || *~ εμπορεύματα* **2.** αναλαμβάνω τη διαχείριση μιας κατάστασης. όπως είχε διαμορφωθεί από τον προκάτοχό μου: *η νέα κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι παρέλαβε χάος από την προηγούμενη* || *παραλάβατε μια υγιή επιχείρηση και την καταστήσατε προβληματική!* **3.** (ειδικότ.) αναλαμβάνω τη συνοδία ή τη μεταφορά (κάποιου) από ένα μέρος. υποδέχομαι: *θα παραλάβει το γκρουπ από το αεροδρόμιο και θα τους πάει στο ξενοδοχείο* || *αύριο θα πάμε να παραλάβουμε τον αδελφό μου απ' το λιμάνι* **4.** αναλαμβάνω επίσημα τα καθήκοντά μου (σε θέση. αξίωμα): *~ ένα υπουργείο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

παραλειπόμενα (τα) [αρχ.] {παραλειπομένων} **1.** όλα όσα παραλείπονται (ως περιττά ή ευκόλως εννοούμενα) ή αποσιωπώνται: *τα ~ συζήτησης / συνεδρίου / συνάντησης* **2.** ***Παραλειπομένων Βίβλος*** ιστορικό βιβλίο τής Π.Δ., στο οποίο έχουν περιληφθεί όσα είχαν παραλειφθεί από προγενέστερα ιστορικά βιβλία της· αλλιώς *Χρονικών* (Α', Β').

παραλείπω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρ-έλειψα. -αλείφθηκα (λόγ. παρελείφθην. -ης, -η..., μτχ. παραλειφθείς. -είσα, -έν)} **1.** αποκλείω, δεν περιλαμβάνω (κάποιον/κάτι) σε σύνολο, αφήνω έξω από σειρά. κατάσταση ή κατάταξη: *παρέλειψαν το όνομά του από τον κατάλογο των υποψηφίων* || *αυτό το σημείο δεν έχει ενδιαφέρον. ας το παραλείψουμε* || *δεν πρέπει να παραλείψουμε. τέλος, και μια άλλη σημαντική μορφή τής σύγχρονης μουσικής...*· ΦΡ. ***τα ευκόλως εννοούμενα παραλείπονται*** βλ. λ. *εννοώ* **2.** ξεχνώ, αμελώ: *μην παραλείψεις να τηλεφωνήσεις. αν αλλάξει κάτι!* || *έχει παραλείψει ουσιώδη στοιχεία τού κεφαλαίου.*

γι' αυτό πήρε χαμηλό βαθμό **3.** αποσιωπώ, δεν αναφέρω σκοπίμως: *συνήθως παραλείπει αυτά που δεν τον συμφέρει να μαθευτούν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

παράλειψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} **1.** το να παραλείπει κανείς (κάτι), ώστε να μην περιλαμβάνεται σε σύνολο, σειρά, κατάσταση ή κατάταξη: *η ~ δύο λέξεων κατά την αντιγραφή ενός κειμένου* || *η ~ τού ονόματός του από τον κατάλογο των επιτυχόντων λίγο έλειψε να προκαλέσει επεισόδιο*· ΦΡ. ***κατά παράλειψιν / παράλειψη*** παραλείποντας, μη αναφέροντας: *το ουσιαστικό «αρουραίος» προέκυψε ~ τού «μυς», το οποίο προσδιόριζε ως επίθετο στην Αρχαία* **2.** η παράβλεψη, το να ξεχάσει, να αγνοήσει ή να αμελήσει κανείς (κάτι): *ήταν ~ να μην τους καλέσετε στην εκδήλωση* **3.** η αποφυγή τής αναφοράς σε (κάτι), η αποσιώπησή του: *η σκόπιμη ~ των νεότερων στοιχείων για την υπόθεση αποσκοπούσε στην παραπλάνηση τού κοινού* ΣΥΝ. παρασιώπηση **4.** (συνεκδ.) ό,τι παραλείπεται: *διαπιστωμένες παραλείψεις στην εκτέλεση ενός έργου* || *θα ήταν σημαντική ~ να μην αναφέρουμε και αυτό τον σπουδαίο δημιουργό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσιωπητικά, ελλιπής, λαμβάνω.*

παραλέω ρ. μετβ. {παραείπα} λέω περισσότερα (πράγματα)· στη ΦΡ. ***τα παραλέω*** μιλώ με υπερβολικό τρόπο, υπερβάλλω σε αυτά που λέω: *τα παραλές· δεν έκανα παρά μόνο το καθήκον μου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραλέγω* (ήδη στον Ιπποκράτη μαρτυρείται η σημ. «απεραντολογώ, μιλώ εκτός θέματος») < *παρα-* + *λέγω*].

παραλήγουσα (η) [μτγν.] {σπάν. παραληγουσών} η συλλαβή πριν από τη λήγουσα, η προτελευταία συλλαβή μιας λέξεως: *η ~ τής λέξης «ποταμός» είναι το «-τα-».*

παραληπτέος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που πρέπει να παραληφθεί ΑΝΤ. παραδοτέος.

παραλήπτης (ο) [μτγν.] {παραληπτών}, **παραλήπτρια** (η) {παραληπτριών} **1.** πρόσωπο που παραλαμβάνει, που δέχεται (κάτι): *έγινε ~ πολλών διαμαρτυριών* ΣΥΝ. δέκτης, αποδέκτης ΑΝΤ. παραδότης **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο προς το οποίο αποστέλλεται μια επιστολή: *ποιος είναι ο ~ τού γράμματος;* ΑΝΤ. αποστολέας **3.** (συνεκδ.) το όνομα τού προσώπου προς το οποίο αποστέλλεται κάτι, όπως αναγράφεται στον φάκελο επιστολής: *ο ~ είναι στο κάτω και δεξιό μέρος τού φακέλου* || *αυτό το γράμμα δεν έχει ~!* || *μην ξεχάσεις να βάλεις ~!*

παραλήρημα (το) [μτγν.] {παραληρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ακατάσχετη και ασυνάρτητη ομιλία ΣΥΝ. παραμιλητό **2.** (μτφ.-κακόσ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ειρμού και τυφλό πάθος, κυρ. φανατισμό: *εθνικιστικό ~* || *ένα ~ μίσους και οργής* **3.** ΙΑΤΡ. (α) οξεία αλλά αναστρέψιμη ψυχική διαταραχή, που χαρακτηρίζεται από απώλεια τού προσανατολισμού, αδυναμία αντιλήψεως τού περιβάλλοντος, ψευδαισθήσεις ή παραισθήσεις και βίαιη συμπεριφορά τού ασθενούς ΣΥΝ. ντελίριο (β) ***λογορροϊκό παραλήρημα*** (λατ. delirium verborum) παραληρηματική κατάσταση στην οποία ο ασθενής είναι υπερβολικά ομιλητικός (γ) ***τρομώδες παραλήρημα*** (λατ. delirium tremens) σύνδρομο που εμφανίζεται σε άτομα που έχουν αναπτύξει εξάρτηση από το αλκοόλ και χαρακτηρίζεται κυρ. από τρέμουλο, οπτικές παραισθήσεις και αστάθεια (δ) ***συστηματικό παραλήρημα*** βλ. λ. *συστηματικός* **4.** (μτφ.) η κατάσταση βίαιου ενθουσιασμού ή έντονης ψυχικής έξαρσης, υστερίας: *~ τού πλήθους σε ροκ συναυλία* ΣΥΝ. αμόκ.

παραληρηματικός, -ή, -ό 1. ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με το παραλήρημα **2.** (μτφ.) αυτός που θυμίζει παραλήρημα: *~ λογύδριο.* — **παραληρηματικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραληρώ ρ. αμετβ. {παραληρείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** έχω παραλήρημα: *παραληρεί από τον πυρετό* **2.** (μτφ.) λέω πράγματα που δεν έχουν νόημα, μιλώ φλύαρα και ασυνάρτητα ΣΥΝ. φλυαρώ **3.** (μτφ.) παραφέρομαι από ενθουσιασμό, κατέχομαι από ξέφρενη και ασυγκράτητη έξαρση: *το πλήθος παραληρούσε στο άκουσμα τής φωνής του.* — **παραληρητικός, -ή, -ό** [1891].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραληρώ* < *παρα-* + *ληρώ (-έω)* «λέω ανοησίες» < *λῆρος* «ανόητα λόγια άνευ αξίας», αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *la- «φωνάζω», ονοματοποιημένη ρίζα, πβ. λιθ. ló-ti «φωνάζω, κραυγάζω», αρχ. σλαβ. la-jǫ, αρμ. lam «κλαίω», ίσως και λατ. lāmentum «θρήνος» κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *λά-σκω* «κραυγάζω, φωνάζω». Βλ. κ. *λαλώ*].

παραλής (ο) {παραλήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει πολλά λεφτά, ο πλούσιος ΣΥΝ. λεφτάς ΑΝΤ. φτωχός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paralı].

παραλήφθηκα ρ. → παραλαμβάνω

παράληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η παραλαβή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράληψις* < *παραλαμβάνω*].

παραλία (η) {παραλιών} **1.** (α) (γενικά) η χερσαία ζώνη κατά μήκος τής γραμμής μεταξύ στεριάς και θάλασσας: *οι τουρίστες προτιμούν τις ~ με άμμο* || *~ λουομένων* ΣΥΝ. ακτή, γιαλός, ακρογιαλιά, ακροθαλασσιά, περιγιάλι (β) (ειδικότ.) η συνεχόμενη τού αιγιαλού ζώνη ξηράς, που καθορίζεται από την πολιτεία σε πλάτος μέχρι και 50 μέτρων από τη γραμμή που ορίζει τον αιγιαλό, η οποία απαιτείται για την επικοινωνία τής ξηράς με τη θάλασσα, καθώς και για την εξυπηρέτηση εθνικών, κοινωφελών, αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών σκοπών: *νομοθετική ρύθμιση για τα κτίσματα στον αιγιαλό και στην ~* **2.** (καθημ.-συνεκδ.) η περιοχή κατά μήκος τής παραλίας και τα κέντρα διασκεδάσεως που βρίσκονται σε αυτή την περιοχή: *η ~ μαζεύει κόσμο τώρα το καλοκαίρι* || *τα μεγάλα ονόματα που τραγουδούν στην ~* ΣΥΝ. (τα) παραλιακά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακτή, θάλασσα, πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραλία* (ενν. *γῆ* / *χώρα*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *παράλιος* (βλ.λ.)].

παράλια (τα) [μτγν.] {παραλίων} οι παράκτιες εκτάσεις, οι ακτές μιας χώρας ΑΝΤ. ηπειρωτικά.

παραλιακός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παραλία, που είναι κτισμένος ή βρίσκεται στην παραλία: *~ κέντρο / ξενοδοχείο / πόλη / κτήμα* ΣΥΝ. παράλιος, παραθαλάσσιος ΑΝΤ. ηπειρωτικός, μεσόγειος **2.** αυτός που βρίσκεται κατά μήκος ακτής: *~ δρόμος / ζώνη* **3.** ***παραλιακά*** (τα) (α) η περιοχή τής παραλίας, καθώς και οι παράκτιες περιοχές: *καλοκαίριασε και ο κόσμος συνηθίζει τις βόλτες προς τα ~* (β) (συνεκδ.) τα κέντρα διασκέδασης που λειτουργούν στις παραθαλάσσιες περιοχές: *τα ~ μαζεύουν πολύ κόσμο.* - **παραλιακ-ά / -ώς** [1889] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

παραλίγο επίρρ. (καθημ.) λίγο ακόμα και, λίγο έλειψε να: *~ να τρακάρουμε, πρόσεχε!* || *στη συζήτηση προέκυψε ότι ~ να βγούμε συγγενείς!* || *α, ~ να το ξεχάσω!* ΣΥΝ. (εκφραστ.) παρά τρίχα, στο τσακ. Επίσης (λόγ.) **παρ' ολίγο.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *παρ' ὀλίγον*].

παραλίμνιος, -α, -ο [1894] αυτός που βρίσκεται κοντά σε λίμνη: *~ περιοχή / οικισμός.*

παράλιος, -α, -ο παραλιακός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-άλιος* < *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα» (βλ. λ. *αλάτι*)].

παραλλαγή (η) **1.** η επέμβαση σε κάτι, η τροποποίησή του, ώστε να παραλλάσσει ΣΥΝ. διαφοροποίηση, μεταβολή **2.** (α) καθεμιά από τις μορφές ενός πράγματος, η ποικιλία: *η ~ σχήματος / σχεδίου* (β) καθένας από τους δυνατούς συνδυασμούς (προβλέψεις) σχετικά με το αποτέλεσμα αγώνα που έχει τη δυνατότητα να παίξει ο παίκτης τού ΠΡΟΠΟ: *διπλή ~* (π.χ. 1Χ, Χ2 κ.λπ.) || *τριπλή ~* (1Χ2) **3.** ΜΟΥΣ. ο μετασχηματισμός μελωδίας ή μουσικού θέματος με αλλαγές ή αναπτύξεις στην αρμονία, στον ρυθμό και στη μελωδία χωρίς αλλοίωση τού αρχικού θέματος: *«Παραλλαγές αίνιγμα»* (σύνθεση τού Ε. Έλγκαρ) **4.** ΒΙΟΛ. απόκλιση στη δομή ή τον χαρακτήρα ενός κυττάρου, ατόμου ή ομάδας ατόμων από άλλο τού ίδιου είδους **5.** ΖΩΟΛ. το σύνολο των χαρακτήρων που επιτρέπουν σε ένα ζώο να εντάσσεται στο περιβάλλον του, χωρίς να ξεχωρίζει εύκολα η μορφή του (μιμητισμός, ομοιοχρωμία) **6.** ΣΤΡΑΤ. (α) η μερική κωδικοποίηση μηνύματος με αντικατάσταση των καίριων λέξεων με άλλες συνθηματικές ή με ομάδες γραμμάτων ή αριθμών (β) το καμουφλάζ (βλ.λ.): *στολή παραλλαγής* **7.** ΝΑΥΤ. η γωνία μεταξύ βορρά και βορρά πυξίδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραλλάσσω.* Στη μουσ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. variation].

παράλλαγμα (το) [αρχ.] {παραλλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η παραλλαγή (βλ.λ.) **2.** (λαϊκ.) οποιαδήποτε απόκλιση από το κανονικό, κυρ. η δυσμορφία κάποιου (είτε λόγω αρρώστιας είτε λόγω ατυχήματος).

παραλλάζω ρ. → παραλλάσσω

παραλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την παράλλαξη: *~ μέτρηση αποστάσεως.* - **παραλλακτικ-ά / -ώς** επίρρ.

παράλλαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΝΑΥΤ. (για πλοία) η διόπτευση ενός σημείου 90 μοίρες δεξιά ή αριστερά τής πορείας τού πλοίου **2.** ΑΣΤΡΟΝ. η γωνιακή μετατόπιση τής φαινόμενης θέσης ενός ουράνιου αντικειμένου πάνω στην ουράνια σφαίρα, όταν παρατηρείται από δύο σημεία που απέχουν πολύ μεταξύ τους **3.** ΤΟΠΟΓΡ. η διαφορά που φαίνεται να έχει η κατεύθυνση ή η θέση ενός σώματος, όταν μετατοπίζεται η θέση τού παρατηρητή: *σφάλμα παραλλάξεως οργάνου μετρήσεως.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράλλαξις,* αρχική σημ. «μεταβολή θέσεως», < *παραλλάσσω*].

παραλλάσσω [αρχ.] κ. **παραλλάζω** ρ. αμετβ. {παρήλλα-ξα, -γμένος} **1.** διαφοροποιούμαι ελαφρώς ως προς κάτι, παρουσιάζω μικρές διαφορές: *συχνά οι τιμές παραλλάσσουν αναλόγως τού καταστήματος* || *οι δύο φούστες παραλλάζουν μόνο στην ποιότητα* ΣΥΝ. ποικίλλω **2.** ΝΑΥΤ. διοπτεύω ένα σημείο 90 μοίρες δεξιά ή αριστερά από την πλώρη πλοίου.

παραλληλεπίπεδο (το) [μτγν.] {παραλληλεπιπέδ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. πρίσμα με έξι βάσεις, που όλες τους είναι παραλληλόγραμμα.

παραλληλεπίπεδος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για στερεά) αυτός που έχει επιφάνειες επίπεδες και παράλληλες μεταξύ τους, που ορίζεται, περιλαμβάνεται μεταξύ δύο παράλληλων επιπέδων **2.** ΓΕΩΜ. ***παραλληλεπίπεδο*** (το) βλ.λ.

παραλληλία (η) {παραλληλιών} **1.** η ιδιότητα τού παραλλήλου ΣΥΝ. παραλληλότητα **2.** η τοποθέτηση δύο πραγμάτων σε παράλληλη θέση· ΦΡ. (α) ***παραλληλία μαθημάτων*** η συνάφεια διδασκομένων αντικειμένων (β) ***αξίωμα παραλληλίας*** (στην ευκλείδειο γεωμετρία) αξίωμα κατά το οποίο από ένα σημείο Α διέρχεται μόνο μία παράλληλος προς δεδομένη ευθεία ε.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parallélisation].

παραλληλίζω ρ. μετβ. {παραλλήλισ-α, -θηκα, -μένος} **1.** (λόγ.-σπάν.) τοποθετώ σε παράλληλη θέση **2.** (μτφ.) παραβάλλω (κάτι με κάτι άλλο), το συγκρίνω: *παραλλήλισε τα πρόσφατα γεγονότα με την εξέγερση τού Μάη τού '68.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paralléliser].

παραλληλισμός (ο) **1.** η τοποθέτηση σε παράλληλη θέση **2.** η παραβολή, η συγκριτική αντιστοίχιση: *ο ~ του με τον Μ. Αλέξανδρο ήταν υπερβολικός* ΣΥΝ. αντιπαραβολή, σύγκριση **3.** η επανάληψη ίδιων συντακτικών δομών για την απόδοση διαφορετικού περιεχομένου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parallélisme].

παραλληλόγραμμο (το) [μτγν.] {παραλληλογράμμ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. τετράπλευρο σχήμα, καθεμιά από τις πλευρές τού οποίου είναι παράλληλη με την απέναντί της: *ορθογώνιο ~.*

παραλληλόγραμμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει παράλληλες γραμμές **2.** ΓΕΩΜ. ***παραλληλόγραμμο*** (το) βλ.λ. — **παραλληλογράμμως** επίρρ. [μτγν.].

παραλληλογράφος (ο) γεωμετρικό όργανο για τη χάραξη παράλληλων γραμμών.

παράλληλος, -η (λόγ. -ος). -ο **1.** (για γραμμές, ευθείες, σειρές κ.λπ.) (α) αυτός που όλα τα σημεία του απέχουν εξίσου από άλλον, χωρίς να τέμνεται με αυτόν όσο και αν προεκταθούν: *~ δρόμοι / διάδρομοι / σειρές καθισμάτων / ευθύγραμμα τμήματα* (β) **παράλληλη (ευθεία)** ευθεία που, όσο και αν προεκταθεί, δεν τέμνει άλλη ευθεία ή επίπεδο (γ) ΗΛΕΚΤΡ. ***παράλληλη σύνδεση*** διάταξη ηλεκτρικού κυκλώματος, στην οποία όλα τα στοιχεία και τα εξαρτήματά του βρίσκονται υπό κοινή τάση, όπου όλοι οι θετικοί πόλοι είναι συνδεδεμένοι με το ένα άκρο και όλοι οι αρνητικοί με το άλλο **2.** αυτός που απαιτεί ή συνίσταται στη δημιουργία γραμμών ή σειρών όπως οι παραπάνω: *~ στοίχιση / παράταξη* **3.** (για επίπεδα) αυτό που έχει την ίδια κάθετο με κάποιο άλλο, που τέμνονται καθέτως από την ίδια ευθεία **4.** ***παράλληλος*** (ο/η) {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους}, ***παράλληλη*** (η) (α) καθεμιά από τις νοητές γραμμές που είναι παράλληλη προς τον ισημερινό και δείχνει το γεωγραφικό πλάτος μιας περιοχής (β) ΝΑΥΤ. το σημείο τής γήινης επιφάνειας, στο οποίο την τέμνει επίπεδο κάθετο στον άξονα τής γήινης σφαίρας (γ) δρόμος παράλληλος προς κάποιον άλλο: *στην πρώτη ~ θα στρίψετε δεξιά* **5.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει πολλές αντιστοιχίες, αναλογίες ή και ομοιότητες με κάποιον άλλο: *στη ζωή τους ακολούθησαν ~ πορεία·* ΦΡ. ***βίοι παράλληλοι*** βλ. λ. *βίος* **6.** (α) αυτός που συμπίπτει χρονικά, που υπάρχει ή συμβαίνει συγχρόνως με κάτι άλλο: *~ τηλεοπτική σύνδεση με δύο στούντιο* || *~ δράση* || *είχε ~ σχέση και εκτός γάμου* || *~ συνομιλίες για διευθέτηση τής κρίσης* ΣΥΝ. ταυτόχρονος· ΦΡ. **εκ παραλλήλου** (i) ταυτοχρόνως: *απασχολείται ~ σε δύο εργασίες* (ii) ταυτόχρονη θετική και αρνητική διατύπωση τού ίδιου νοήματος ως ρητορικό / συντακτικό σχήμα (β) ΤΕΧΝΟΛ. ΠΛΗΡΟΦ. αυτός που σχετίζεται με την ταυτόχρονη εκτέλεση δύο ή περισσότερων εργασιών ή την ταυτόχρονη λειτουργία δύο ή περισσότερων συνδεδεμένων συσκευών, τμημάτων Η/Υ κ.λπ.: *~ επεξεργασία / διασύνδεση / μεταφορά δεδομένων* ΑΝΤ. σειραϊκός. — **παράλληλα / παραλλήλως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *παρ' ἀλλήλους* (πβ. κ. *κατάλληλος*). Βλ. κ. *ἀλλήλων*].

παραλληλότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού παραλλήλου ΣΥΝ. παραλληλία.

παραλογή (η) δημοτικό τραγούδι με αφηγηματικό χαρακτήρα και φανταστικό περιεχόμενο: *η ~ «τού νεκρού αδελφού»* || *η ~ «τού γεφυριού τής Άρτας».*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < αρχ. *παρακαταλογή* «είδος αφηγηματικού ρυθμού (στη μουσική) με μελοδραματική παρουσίαση» (με απλολογία) < *παρα-* + *καταλογή* < *καταλέγω* «αφηγούμαι λεπτομερώς» (*κατα-* + *λέγω*)].

παραλογητό (το) (λαϊκ.) ο παραλογισμός (βλ.λ.).

παραλογιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {παραλόγιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) τρελαίνομαι, παύω να σκέφτομαι και να συμπεριφέρομαι λογικά ΣΥΝ. τα χάνω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να τρελαθεί. — **παραλόγιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραλογίζομαι* (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε *-ιάζω* (πβ. κ. *ζυγίζω - ζυγιάζω, λογίζω - λογιάζω* κ.ά.)].

παραλογίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {παραλογίσ-τηκα, -μένος} ενεργώ ή μιλώ κατά παράλογο τρόπο: *Καταλαβαίνεις ότι παραλογίζεσαι; Τι είναι αυτά που λες;* ΣΥΝ. παραφρονώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παράλογος*].

παραλογισμός (ο) [αρχ.] **1.** ο λαθεμένος, παράλογος τρόπος σκέψεως: *αυτή η απόφαση είναι προϊόν παραλογισμού, είναι σκέτη τρέλα* **2.** (συνεκδ.) κάθε λόγος ή πράξη που αντιβαίνει στη λογική: *αυτό που λες είναι σκέτος ~!* || *πάψε τους ~ κι έλα στα συγκαλά σου!* ΣΥΝ. ανοησία, τρέλα, παραλογητό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

παραλογιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παραλογισμό: *~ σκέψη / πράξη* ΣΥΝ. παράλογος, παραλογικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που κάνει σκοπίμως ή από ανικανότητα λαθεμένους συλλογισμούς. — **παραλογιστικά** επίρρ.

παράλογο (το) [μτγν.] {παραλόγ-ου | -ων} **1.** (α) η κατάσταση κατά την οποία ο άνθρωπος δεν αναγνωρίζει σκοπό ή λογική στην ύπαρξή του, αποδεχόμενος το άσκοπο και παράλογο τής ανθρώπινης ύπαρξης (β) καθετί που δεν ερμηνεύεται με την κοινή λογική: *το ~ μιας απόφασης* || *το ~ στην υπόθεση αυτή είναι ότι μου ζητήθηκε να πληρώσω, ενώ ζητούσα αποζημίωση·* ΦΡ. ***ιστορία τού παραλόγου*** για κάθε κατάσταση που έχει παράλογα στοιχεία: *«η ~ στη δομή των υπουργικών συμβουλίων αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό όλων των κυβερνήσεων από συστάσεως τού ελληνικού κράτους»* (εφημ.) **2.** το φιλοσοφικό και λογοτεχνικό δόγμα, κατά το οποίο οι άνθρωποι ζουν απομονωμένοι σε έναν μάταιο και παράλογο κόσμο: *ο Καμύ είναι από τους κύριους εκφραστές τής τέχνης τού ~* **3.** ***θέατρο τού παραλόγου*** (γαλλ. théâtre de l'absurde) (α) πρωτοποριακό θεατρικό ρεύμα που κυριάρχησε στη δεκαετία τού '50, κατά το οποίο καταλύεται ο δεσμός ανάμεσα στις λέξεις και τις πράξεις, αφού τον θεατρικό λόγο χαρακτηρίζει η γλωσσική ασυναρτησία και η παρωδία των καθιερωμένων αξιών· πρόκειται για πνευματικό καρπό τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σε μια εποχή όπου κάθε όραμα κλονιζόταν κι ο άνθρωπος αποξενωνόταν από τη φύση του: *ο Ιονέσκο είναι από τους θεμελιωτές τού θεάτρου τού παραλόγου* (β) (καθημ.) κάθε κατάσταση παραλογισμού: *η κυβερνητική πολιτική με τις συνεχείς αντιφάσεις της είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός*.

παράλογος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αντιβαίνει στους νόμους τής λογικής, που υπάρχει, συμβαίνει ή προκύπτει κατά τρόπο που δεν είναι λογικός: *~ ενέργεια / σκέψη / φόβος / βία* || *είναι παράλογο να πιστεύεις ότι φταις για κάτι που ούτε έκανες ούτε προκάλεσες!* ΣΥΝ. άλογος ΑΝΤ. λογικός, (λόγ.) έλλογος **2.** (καθημ.-γενικότ.) αυτός που δεν δικαιολογείται σύμφωνα με ό,τι ισχύει: *είναι ~ οι οικονομικές απαιτήσεις του για μια τέτοια δουλειά* ΣΥΝ. αδικαιολόγητος, εξωφρενικός ΑΝΤ. εύλογος, δικαιολογημένος **3.** (για πρόσ.) αυτός που ενεργεί ή μιλά με τρόπο που δεν ταιριάζει σε λογικό άνθρωπο: *Μη γίνεσαι ~! Λες τα πράγματα ψύχραιμα!* **4.** ***παράλογο*** (το) βλ.λ. — **παράλογα / παραλόγως** [αρχ.] επίρρ.

> **παράλογος: συνώνυμα.** Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να συλλάβει κανείς και να δηλώσει γλωσσικά ό,τι δεν είναι **λογικό**. Μπορεί να το θεωρήσει ότι παραβιάζει τη λογική ή ότι στερείται λογικής ή ότι δεν στηρίζεται πουθενά ή ότι βρίσκεται έξω από τη λογική και, ενίοτε, ότι την υπερβαίνει. Ό,τι παραβιάζει τη λογική είναι **παράλογο** (παρά τον λόγον, «κατά παράβαση τής λογικής»). Ό,τι στερείται λογικής είναι **άλογο** *(Δεν είναι η λογική που διέπει τις πράξεις του, αλλά άλογα συναισθήματα και ανεξέλεγκτες παρορμήσεις).* Ό,τι δεν στηρίζεται πουθενά, ό,τι είναι εκτός τόπου (και χρόνου) είναι **άτοπο** *(Είναι άτοπο να δέχεσαι ότι η μόρφωση επιτυγχάνεται ερήμην τής γνώσης· η μόρφωση προϋποθέτει συνειδητή γνώση αιτιών και αιτιατών πραγμάτων, γεγονότων και καταστάσεων).* Ό,τι δεν μπορεί να συλλάβει ή να κρίνει κανείς με τη λογική, γιατί βρίσκεται έξω από τα όρια τής λογικής, είναι **εξωλογικό** ή, εφόσον την υπερβαίνει, είναι **υπερλογικό** *(Η έννοια τού Θεού είναι απρόσιτη στον ανθρώπινο νου, γιατί είναι από τη φύση της εξωλογική και υπερλογική).* Ό,τι παραβιάζει τους κανόνες τής λογικής φθάνοντας στα όρια τής παραφροσύνης, είναι **εξωφρενικό** *(Τα λόγια και οι πράξεις του είναι εξωφρενικές· οδηγείται σταθερά στην παράνοια).* Αντίστοιχη προς την κατάσταση αυτή είναι η φράση **έξω φρενών** *(Η στάση του στο θέμα και η όλη συμπεριφορά του μας έκανε έξω φρενών),* ενώ με την ίδια σημασία και με περισσότερη έμφαση χρησιμοποιείται και η φράση **άνω ποταμών** *(Δεν μπορώ να κάνω μ' αυτό τον άνθρωπο· είναι άνω ποταμών).* Ας σημειωθεί ότι η α' φράση αφορά τόσο στον ομιλητή όσο και σε άλλα πρόσωπα *(είμαι έξω φρενών - κάνω κάποιον έξω φρενών),* ενώ η φρ. *άνω ποταμών* χρησιμοποιείται από τον ομιλητή για άλλα πρόσωπα *(είναι πλέον άνω ποταμών).* Πιθανότερες για την έκφραση τού παραλόγου είναι οι φράσεις **εκτός τόπου και χρόνου** και **έξω από κάθε λογική**.

παραλογοτεχνία (η) {παραλογοτεχνιών} το σύνολο των λογοτεχνικών έργων που δεν συγκαταλέγονται στις κοινώς αποδεκτές κατηγορίες τού έντεχνου λόγου: *πολλά έργα επιστημονικής φαντασίας, αστυνομικά ή αισθηματικά ρομάντζα θεωρούνται ότι ανήκουν στην ~* (πβ. κ. λ. *παραφιλολογία*). — **παραλογοτεχνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. paralittérature (νόθο σύνθ.)].

παραλυμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει παραλύσει: *~ χέρι / σώμα* ΣΥΝ. παράλυτος· (μτφ.) **2.** αυτός που έχει αποδιοργανωθεί, αποσυντονιστεί: *παρέλαβε ένα ~ Δημόσιο χωρίς κατάλληλο δίκτυο παροχής υπηρεσιών* **3.** (για πρόσ.) άτομο διεφθαρμένο ΣΥΝ. (λόγ.) ακόλαστος, έκλυτος ΑΝΤ. χρηστός, εγκρατής, ηθικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραλελυμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *παραλύω*].

παράλυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η απώλεια (ολική ή μερική) τής κινητικής ικανότητας των μυών, η οποία προκαλείται από τραυματισμό ή πάθηση (ανατομική αλλοίωση) τού νευρικού συστήματος, τού εγκεφάλου ή του νωτιαίου μυελού: *παιδική ~* (παλαιότ. η πολιομυελίτιδα) || *περιοδική / γενική / προϊούσα / μαιευτική ~* (τού παιδιού κατά τον τοκετό) || *χιαστή ~* (ημιπληγία) || *~ τού χεριού* **2.** (ειδικότ.) η δυσκολία ενάρξεως ή ολοκληρώσεως τής κίνησης, λόγω μουδιάσματος, πιασίματος κ.λπ. **3.** (μτφ.) κατάσταση προσωρινής νάρκης, αδράνειας: *~ τού νου* **4.** ο αποσυντονισμός, η αποδιοργάνωση: *η ~ των διοικητικών υπηρεσιών / τής κρατικής μηχανής / τής κυκλοφορίας* ΣΥΝ. διάλυση, (λαϊκ.) ξεχαρβάλωμα.

παραλυσία (η) [1834] {παραλυσιών} **1.** ΙΑΤΡ. η παράλυση (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η ζωή που έχει ολοκληρωτικά παραδοθεί σε ακολασίες και κραιπάλες, η έκλυτη ζωή: *βουτηγμένος στην ~ και τη διαφθορά.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paralysie].

παραλυτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράλυση: *~ συμπτώματα / φαινόμενα / βάδισμα* **2.** αυτός που επιφέρει παράλυση: *η ~ ενέργεια των αναισθητικών φαρμάκων* **3.** αυτός που έχει πάθει παράλυση: *~ χέρι / σώμα / άκρο* ΣΥΝ. παράλυτος **4.** ***παραλυτικός*** (ο), ***παραλυτική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από παράλυση, που είναι παράλυτο.

παράλυτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πάθει παράλυση: *~ χέρι / άκρο / σώμα* || *έμεινε παράλυτος ύστερα από σοβαρό αυτοκινητικό δυστύχημα* **2.** ***παράλυτος*** (ο) {παραλύτ-ου | -ων, -ους}, ***παράλυτη*** (η) άτομο που πάσχει από μερική ή γενική παράλυση: *χρειάζεται ειδική μέριμνα για τους ~.*

παραλύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρ-έλυσα, -αλυμένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ παράλυση (σε μέλος τού σώματος): *η αρρώστια τού είχε παραλύσει τα πόδια* **2.** επιφέρω σωματική εξάντληση, αδυναμία κινήσεως ή αντιδράσεως: *τον είχε παραλύσει το βλέμμα της* || *τα είχε παραλύσει η παγωνιά και η πείνα* ΣΥΝ. εξασθενίζω **3.** (μτφ.) δυσχεραίνω ή καθιστώ αδύνατη την εύρυθμη λειτουργία: *η ξαφνική νεροποντή παρέλυσε το κέντρο τής Αθήνας* || *χάλασε το φανάρι κι έχει παραλύσει την κυκλοφορία* || *η απεργία παρέλυσε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες* ΣΥΝ. αποσυντονίζω ♦ (αμετβ.) **4.** πάσχω από παράλυση (γενική ή μερική), μένω παράλυτος: *μετά το εγκεφαλικό παρέλυσε όλη η δεξιά πλευρά του* **5.** αδυνατώ να κινηθώ, να αντιδράσω, χάνω τις δυνάμεις μου λόγω ψυχικής ή σωματικής εξάντλησης, μεγάλης έντασης: *παρέλυσε στο άγγιγμά της* || *είχε παραλύσει ολόκληρη από τον τρόμο / το σοκ / την κούραση / το κρύο / την αγωνία* ΣΥΝ. μένω άφωνος, καταρρέω, (αργκό) μένω **6.** (μτφ.) αποσυντονίζομαι, δυσχεραίνεται η εύρυθμη λειτουργία μου: *έχει παραλύσει η οικονομία τής χώ-*

ρας || *παρέλυσε ο δημόσιος τομέας / η κυκλοφορία κατά μήκος τής οδού Κηφισίας / η εμπορική δραστηριότητα στο νησί* ΣΥΝ. αποδιοργανώνομαι, απορρυθμίζομαι, νεκρώνω.

παραμάγειρος (ο) ο βοηθός τού μάγειρα. Επίσης (λαϊκότ.) **παραμάγειρας**.

παραμαγνητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα που εμφανίζουν ορισμένα υλικά, τα οποία έλκονται, όταν βρεθούν στο μαγνητικό πεδίο μαγνήτη: *πυρηνικός ~* (λόγω πυρηνικών μαγνητικών ροπών). — **παραμαγνητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paramagnetism].

παραμάζωμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η φόρα: *παίρνω ~* || *πηδώ με / χωρίς ~*· ΦΡ. ***παίρνω (κάποιον / κάτι) παραμάζωμα*** (i) παρασύρω καθώς περνώ (ii) κατατροπώνω (κάποιον) (iii) κατσαδιάζω (κάποιον).

παράμαλλο (το) (λαϊκ.) **1.** το νήμα τής πετονιάς που καταλήγει στο αγκίστρι **2.** καθένα από τα λεπτά και κοντά νήματα, από τα οποία κρέμονται τα αγκίστρια τού παραγαδιού.

παραμάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλη καρφίτσα, η οποία λυγίζει σχηματίζοντας ελατήριο, κλείνει με ασφάλεια που καλύπτει την άκρη (μύτη) της και συγκρατεί μαζί δύο υφάσματα ή άκρες υφάσματος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. paramano (απόδ. τού γαλλ. parement) < ρ. parare «κοσμώ, στολίζω» (< λατ. paro)].

παραμάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γυναίκα που αναλαμβάνει επί πληρωμή τον θηλασμό ξένου βρέφους: *της κόπηκε το γάλα και πήραν ~* ΣΥΝ. θηλάστρια, (λαϊκ.) βυζάστρα, βυζάχτρα **2.** γυναίκα που ως οικότροφος αναλαμβάνει την ανατροφή, το μεγάλωμα παιδιού: *όπου κι αν πάει, την ακολουθεί η ~ της* || *τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε από την ~ του* ΣΥΝ. νταντά, γκουβερνάντα, βάγια.

παραμάσχαλα κ. (λαϊκ.) **παραμάσκαλα** επίρρ.· κάτω από τη μασχάλη, στο άνοιγμα τής μασχάλης: *προχωρούσε με την ομπρέλα ~* ΣΥΝ. (λόγ.) υπό μάλης.

παραμεθόριος (η) [1888] {παραμεθορί-ου | -ων, -ους} **1.** η περιοχή που βρίσκεται κοντά στα σύνορα **2.** (γενικότ.-περιληπτ.) το σύνολο των απομακρυσμένων, ακριτικών περιοχών τής χώρας (πβ. λ. *μεθόριος*).

παραμεθόριος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που βρίσκεται κοντά στα σύνορα: *~ περιοχή / οικισμός / φυλάκιο / χωριό* ΣΥΝ. συνοριακός, μεθοριακός **2.** ***παραμεθόριος*** (η) βλ.λ. Επίσης **παραμεθοριακός**, -ή, -ό [1896]. — **παραμεθόρια** επίρρ.

παραμέληση (η) [1851] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αμέλεια στην εκπλήρωση των καθηκόντων, η μη εκδήλωση τού απαιτούμενου ενδιαφέροντος: *η ~ των σπουδών του υπονομεύει το μέλλον του* || *η ~ τής υγιεινής / τής καθαριότητας / τής εμφάνισής του* ΣΥΝ. εγκατάλειψη. Επίσης **παραμέλημα** (το).

παραμελώ ρ. μετβ. {παραμελείς... | παραμέλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δεν δείχνω το απαιτούμενο ενδιαφέρον, την απαραίτητη φροντίδα για (κάτι/κάποιον): *έχει παραμελήσει εντελώς τον εαυτό της λόγω τού πένθους* || *~ τις υποχρεώσεις / τα παιδιά / τις σπουδές / το σπίτι / την εργασία μου* ΣΥΝ. εγκαταλείπω, (μτφ.) αφήνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραμελῶ (-έω)* < *παρ(α)-* + *ἀμελῶ*].

παραμένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρέμεινα (παραέμεινα στη σημ. 4)} **1.** εξακολουθώ να βρίσκομαι σε έναν τόπο: *πολύς κόσμος παρέμεινε στην πλατεία και μετά το τέλος τής συναυλίας* || *οι μαθητές θα παραμείνουν στο μουσείο για ειδική ξενάγηση* || *οι στρατιώτες παρέμειναν στις θέσεις τους* **2.** μένω σε έναν τόπο ή χώρο προσωρινά (ή μόνιμα από τον χρόνο εγκαταστάσεως και μετά): *θα παραμείνουν στην Τρίπολη για όλο το τριήμερο* || *παρέμεινε στο Παρίσι πέντε χρόνια για σπουδές* || *παρέμεινε στο νοσοκομείο μερικές μέρες* || *παρέμειναν στη νέα τους πατρίδα ώς το τέλος τής ζωής τους* **3.** εξακολουθώ να έχω μια ιδιότητα, να βρίσκομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση, θέση ή διάθεση: *παρέμεινε πολλή ώρα σιωπηλός / φοβισμένος / όρθιος / μόνος* || *~ γοητευτικός / τεμπέλης / φανατικός εργένης / πιστός φίλος* || *η κατάσταση πρέπει να παραμείνει ως έχει* || *(το) γεγονός παραμένει ότι τα αρχικά προβλήματα, που προκάλεσαν την επέμβαση, δεν έχουν λυθεί* || *~ στην υπηρεσία / στην εξουσία / σε άγνοια / στις αρχές μου / στις επιφυλάξεις μου / σε επιφυλακή* || *άγνωστο παραμένει πότε θα αποκατασταθούν οι ζημιές από τον σεισμό* • **4.** μένω κάπου πιο πολύ από όσο πρέπει ή επιτρέπεται: *παραέμεινε στην κατάψυξη και θα θέλει ώρα να ξεπαγώσει* || *παραέμεινα στον ήλιο και έπαθα εγκαύματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.

παράμερα επίρρ. **1.** πιο πέρα, κατά μέρος: *την πήρε ~, για να μην ακούσουν οι υπόλοιποι* ΣΥΝ. στη μπάντα, στην άκρη, παραπέρα **2.** σε απομακρυσμένο μέρος, απόμερα: *πήγαν κάπου ~, να βρουν την ησυχία τους* ΣΥΝ. μακριά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παραμερέα* < *παρα-* + *-μερέα* < *μερέα* (> *μεριά*) < *μέρος*].

παραμερίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {παραμέρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω (κάτι) παράμερα, στην άκρη: *παραμέρισε λίγο τα βιβλία σου, ν' ακουμπήσω τον δίσκο* || *παραμέρισε τους περίεργους που είχαν συγκεντρωθεί, για να περάσει* **2.** (μτφ.) (α) κάνω (κάποιον) πέρα, παραγκωνίζω, προσπερνώ ή ξεπερνώ με ύπουλα, αθέμιτα μέσα: *παραμέρισαν πολλούς ικανότερους, για να δώσουν τη θέση σ' αυτόν που είχε το μέσον* ΣΥΝ. (λόγ.) υποσκελίζω (β) ξεπερνώ κάτι που με εμποδίζει, δεν το αφήνω να με επηρεάζει: *ας παραμερίσουμε τις διαφορές μας και ας δώσουμε τα χέρια* || *χρειάστηκε να παραμερίσει πολλές προκαταλήψεις / φόβους / δισταγμούς / ανασφάλειες* || *παραμέρισε την υπερηφάνειά του και ζήτησε βοήθεια* || *~ κάθε εμπόδιο / το συγκεκριμένο ζήτημα / την τυπική διαδικασία* ♦ **3.** (αμετβ.) πηγαίνω στην άκρη, κάνω τόπο, φεύγω από τη μέση: *τους φώναξε να παραμερίσουν, για να περάσει το ασθενοφόρο* || *παραμέρισε ιπποτικά, για να προηγηθούν οι κυρίες* ΣΥΝ. υποχωρώ, τραβιέμαι. — **παραμέρισμα** (το).

παραμερισμός (ο) [1889] το παραμέρισμα, ο παραγκωνισμός.

παράμερος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε κάπως απομακρυσμένο, αποκομμένο μέρος: *~ τοποθεσία / λιμανάκι* ΣΥΝ. απομονωμένος, απόμερος, απόκεντρος ΑΝΤ. κεντρικός.
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *παράμερα* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

παραμέσα επίρρ. (καθημ.) πιο μέσα ακόμα, πιο πολύ προς το εσωτερικό: *αν προχωρήσεις ~, θα βρεις κι άλλα πράγματα, που δεν φαίνονται απέξω* ΑΝΤ. παραέξω.

παραμεσημβρινός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται κοντά, που είναι δίπλα στον μεσημβρινό.

παραμεσόγειος, -α, -ο [1801] αυτός που συνορεύει με μεσογειακές χώρες, που βρίσκεται κοντά στη Μεσόγειο Θάλασσα ή βρέχεται από αυτή ΣΥΝ. μεσογειακός.

παράμεσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται κοντά στο κέντρο, στη μέση **2.** ***παράμεσος*** (ο) [μτγν.] το δάχτυλο που βρίσκεται ανάμεσα στον μέσο και τον μικρό ΣΥΝ. (λόγ.) δακτυλίτης.

παραμετρικός, -ή, -ό ΜΑΘ. αυτός που περιέχει ή σχετίζεται με παράμετρο ή παραμέτρους: *~ παράσταση καμπύλης* (εκφράζει τις συντεταγμένες ενός σημείου τής καμπύλης σε συνάρτηση με μία παράμετρο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parametric].

παράμετρος (η) [1786] {παραμέτρ-ου | -ων, -ους} **1.** η ποσότητα που χρησιμοποιείται ως μονάδα μετρήσεως άλλων ποσοτήτων **2.** ΜΑΘ. μεταβλητή προβλήματος η οποία όμως συμπεριφέρεται ως σταθερά **3.** (στη στατιστική) μεταβλητή που εισάγεται στον μαθηματικό τύπο κάθε στατιστικής κατανομής, ώστε οι πιθανές τιμές της να ανταποκρίνονται σε διαφορετικές κατανομές **4.** ΟΙΚΟΝ. ο όρος μιας εξίσωσης, που καθορίζει τη σχέση μεταξύ των μεταβλητών· ο συντελεστής **5.** (μτφ.) κάθε πλευρά, διάσταση ενός θέματος: *το πρόβλημα πρέπει να εξεταστεί σ' όλες του τις ~* || *μια χρήσιμη / νέα / κρυφή / σημαντική ~* || *καθοριστική ~ τής οικογενειακής ευτυχίας είναι η επικοινωνία* ΣΥΝ. συνιστώσα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paramètre].

παραμητρικός, -ή, -ό [1879] ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κοντά στη μήτρα ΣΥΝ. παραμήτριος.

παραμήτριος, -α, -ο **1.** ΑΝΑΤ. ο παραμητρικός (βλ.λ.) **2.** ***παραμήτριο*** (το) {παραμητρί-ου | -ων} συνδετικός ιστός των πλαγίων τής μήτρας κάτω από το περιτόναιο: *φλεγμονή τού παραμητρίου*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. parametrium (σημ. 2)].

παραμικρός, -ή, -ό ελάχιστος, ο πιο ασήμαντος: *με την ~ δυσκολία απογοητεύεται!* || *άνετα, χωρίς το ~ άγχος* || *δεν έχω την ~ ιδέα γι' αυτά που μου λες!* || *σε μια τέτοια εγχείρηση το ~ λάθος είναι μοιραίο*· ΦΡ. ***με το παραμικρό*** χωρίς λόγο, με το τίποτα: *έχουν σπάσει τα νεύρα του και ~ βάζει τις φωνές* || *είναι άβγαλτος στη δουλειά και τα χάνει ~!* || *~ που θ' ακουστεί, ξυπνάει.*

παραμιλάω ρ. αμετβ. {παραμίλησα} μιλώ παραπάνω από το κανονικό, λέω περισσότερα από όσα πρέπει ή χρειάζεται: *Κλείνω τώρα. Παραμιλήσαμε κι έχω και δουλειές!* ΣΥΝ. πολυμιλώ.

παραμίλημα (το) {παραμιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το παραμιλητό, το παραλήρημα από πυρετό, αρρώστια ή κατά τη διάρκεια τού ύπνου ΣΥΝ. ντελίριο.

παραμιλητό (το) **1.** λόγος χωρίς ειρμό, έντονα διαταραγμένος, αποσπασματικός και ακατανόητος, που οφείλεται σε οργανική ή ψυχική διαταραχή, το παραλήρημα: *το ~ από τον πυρετό κράτησε όλη νύχτα* ΣΥΝ. ντελίριο **2.** (μτφ.) ο συνεχής, ακατάσχετος λόγος: *ενθουσιώδες / ερωτικό ~*.

παραμιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {παραμιλάς... | παραμίλησα} **1.** παραληρώ (από οργανική, ψυχική διαταραχή ή στον ύπνο μου): *παραμιλούσε όλη νύχτα από τον πυρετό* **2.** μονολογώ, μιλώ μόνος μου, χωρίς να με ακούει ή να με καταλαβαίνει κανείς: *παραμιλά όλη την ώρα, σαν να ζει στον κόσμο του* || *περπατάει και παραμιλάει* || (μτφ.) *όλη η Ελλάδα παραμιλά από θαυμασμό και συγκίνηση γι' αυτή τη διάκριση* || *μας έκανε πάλι να παραμιλάμε με τις εμπνεύσεις του* • **3.** (μόνο στον τ. *παραμιλάω*) μιλάω περισσότερο απ' όσο χρειάζεται.

παραμονεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραμόνεψα} ♦ **1.** (μετβ.) στήνω ενέδρα σε κάποιον, περιμένω (κάποιον) να εμφανιστεί παραφυλάγοντας: *τον παραμόνεψαν στα παλιά του λημέρια και τον έπιασαν στα πράσα* ΣΥΝ. παραφυλάω, στήνω καρτέρι ♦ **2.** (αμετβ.) περιμένω έχοντας στήσει ενέδρα: *ο εχθρός παραμονεύει στα γύρω υψώματα* || (μτφ.) *αγνοούν τους κινδύνους που παραμονεύουν* || *ο θάνατος παραμόνευε παντού* ΣΥΝ. (λόγ.) ελλοχεύω, καραδοκώ, ενεδρεύω. — **παραμόνεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παραμονή*, στη σημ. «ενέδρα»].

παραμονή (η) {χωρ. πληθ. (σημ. 1-4)} **1.** το να μένει κάποιος κάπου για ορισμένο χρόνο: *η ~ τους στην πόλη μας συνοδεύτηκε από επεισόδια* || *ο χρόνος παραμονής στο κτήμα ήταν πολύ μικρός* || *όσοι αλλοδαποί έχουν νόμιμα δικαιολογητικά παίρνουν άδεια παραμονής στη χώρα μας* **2.** το να εξακολουθεί κάποιος να βρίσκεται σε ένα μέρος ή σε μια κατάσταση: *η ~ στον χώρο μετά τη λήξη τού επισκεπτηρίου απαγορεύεται* || *η ~ ομάδας νεαρών στον χώρο τής συγκέντρωσης και μετά το τέλος της ανησύχησε την αστυνομία* **3.** το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κάποιος παραμένει σε ένα μέρος ή σε μια κατάσταση: *κατά την ~ του στην Αθήνα, επισκέφθηκε την Ακρόπολη* || *πολύχρονη ~ στο εξωτερικό για σπουδές* **4.** η διατήρηση ιδιότητας, θέσεως κ.λπ.: *η ~ του στο υπουργείο κρίνεται στον επόμενο ανασχηματισμό* || *συζητείται η ~ του στον θίασο / στην τεχνική ηγεσία / στην παράταξη* || *η ~ τής χώρας στο ΝΑΤΟ* • **5.** η μέρα που προηγείται

γιορτής, επετείου ή γεγονότος: *την ~ των εκλογών απαγορεύεται η κατανάλωση οινοπνευματωδών* || *η ~ τού Πάσχα είναι το Μ. Σάββατο* || *την ~ των Χριστουγέννων όλα τα κέντρα είναι κλεισμένα για ρεβεγιόν* **6. παραμονές** (οι) οι τελευταίες μέρες πριν από ένα γεγονός: *οι ~ τού γάμου τους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παραμένω*].

παραμόνιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι μόνιμος και σταθερός (ανεξάρτητα από το αν ισχύουν ακόμα τα αίτια, που τον προκάλεσαν αρχικώς): *~ μαγνητισμός* (για ηλεκτρομαγνήτη που ο μαγνητισμός του εξακολουθεί και αφού διακοπεί η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος).

παραμορφώνω ρ. μετβ. {παραμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κακόσ.) αλλοιώνω (προς το χειρότερο) τα χαρακτηριστικά, αλλάζω την εμφάνιση σε (κάτι/κάποιον): *ο καθρέφτης αυτός έχει την ιδιότητα να παραμορφώνει τη μορφή όποιου στέκεται μπροστά του* **2.** (μτφ.) παρουσιάζω (κάτι) με τρόπο που αλλοιώνει την πραγματική του υπόσταση: *ο τρόπος με τον οποίο μεταδόθηκε η είδηση παραμορφώνει τα γεγονότα* ΣΥΝ. διαστρεβλώνω, παραποιώ • **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***παραμορφώνομαι*** ειρων.) αποκτώ μόρφωση υπερβολικά εξειδικευμένη ή εξεζητημένη, μορφώνομαι υπερβολικά: *εσύ δεν μορφώθηκες, παραμορφώθηκες*. — **παραμόρφωμα** (το) (σημ. 1) [1814].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παραμορφῶ (-όω)* < *παρα-* + *-μορφῶ* < *μορφή*].

παραμόρφωση (η) [1837] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αλλαγή (προς το χειρότερο) τής μορφής, τού σχήματος ή και των διαστάσεων: *το σώμα του είχε υποστεί φρικτή ~ από τα βασανιστήρια* || *~ δομικών κατασκευών* (λ.χ. λόγω σεισμού) || *ελαστική ~* (που διαρκεί όσο επενεργεί η δύναμη που την προκάλεσε) || *πλαστική ~* (που μένει και όταν δεν επενεργεί η δύναμη που την προκάλεσε) **2.** (μτφ.) η σκόπιμη αλλοίωση: *η ~ τής αλήθειας* || *μεθοδευμένη ~ των γεγονότων* ΣΥΝ. παραποίηση, διαστρέβλωση **3.** (στη ραδιοηλεκτρολογία) κάθε διαφοροποίηση τού (οπτικού ή ηχητικού) σήματος, που εκπέμπεται από μια πηγή, καθώς αυτό διέρχεται από άλλο μέσο (λ.χ. ενισχυτή ήχου), επηρεάζοντας την ποιότητα τού εκπεμπόμενου σήματος: *~ συχνότητος* (ραδιοτηλεοπτικού σήματος, μηνύματος από παρεμβολές).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déformation].

παραμορφωτής (ο) ΜΟΥΣ. ηλεκτρική συσκευή, εξάρτημα τής ηλεκτρικής κιθάρας, με την οποία συνδέεται με καλώδιο και προκαλεί την παραμόρφωση τού ήχου της, χρησιμοποιείται δε κυρ. στη ροκ μουσική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. distorter].

παραμορφωτικός, -ή, -ό [1895] **1.** (κυριολ.) αυτός που προκαλεί παραμόρφωση: *~ αρθρίτιδα* **2.** (μτφ.) που προκαλεί αλλοίωση τής πραγματικότητας, τής αληθινής ή ορθής πλευράς των πραγμάτων: *«~ φαινόμενα, όπως η ταύτιση τού υπουργείου με τον υπουργό...»* (εφημ.)· ΦΡ. ***παραμορφωτικός φακός / καθρέφτης*** (i) (κυριολ.) φακός ή καθρέφτης που προκαλεί την οπτική παραμόρφωση ειδώλου, μεγεθύνοντάς το σε διαφορετικό βαθμό στα επιμέρους τμήματά του (ii) (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται κανείς τα πράγματα διαστρεβλωμένα, διαφορετικά απ' ό,τι είναι στην πραγματικότητα αλλά σύμφωνα με τον δικό του τρόπο σκέψης: *«οι αναλυτές αυτοί βλέπουν τα γεγονότα με καθαρά συναισθηματικό τρόπο και προφανώς μέσα από τους παραμορφωτικούς φακούς τής ψυχροπολεμικής περιόδου»* (εφημ.). — **παραμορφωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραμπρός επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** (τοπ.) λίγο πιο μπρος: *κάνε ένα βήμα ~, γιατί μου κρύβεις τη θέα* ΑΝΤ. παραπίσω • **2.** (χρον.) λίγο πιο πριν, νωρίτερα: *δεν πάει πολύς καιρός, δύο μέρες ~ ήταν!* ΑΝΤ. μετά, αργότερα.

παραμυθάς (ο) {παραμυθάδες}, **παραμυθού** (η) {παραμυθούδες} **1.** πρόσωπο που διηγείται παραμύθια με παραστατικότητα, που ξέρει να διηγείται ωραία ιστορίες: *οι παλιοί ~ τού χωριού μιλούσαν με την ψυχή τους* **2.** πρόσωπο που επαγγελματικά ασχολείται με τη συγγραφή παραμυθιών: *ο Χανς Κρίστιαν Άντερσεν είναι από τους πιο μεγάλους ~* **3.** πρόσωπο που λέει ψέματα συστηματικά και πειστικά: *μην τον ακούς τι κάθεται και λέει, είναι μεγάλος ~* ΣΥΝ. ψεύτης, ψευδολόγος, ψευταράς. Επίσης **παραμυθατζής** (ο) {παραμυθατζήδες}, **παραμυθατζού** (η) {παραμυθατζούδες}.

παραμυθένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει μια ιδιότητα σε τέτοιον βαθμό, ώστε μόνο σε παραμύθι ή στη σφαίρα τής φαντασίας μπορεί να τη βρει κανείς: *~ ομορφιά / πλούτη / γάμος / τοπίο* || *δεν μπορώ να το πιστέψω, είναι όλα ωραία, ~*.

παραμυθητικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προσφέρει παραμυθία, παρηγοριά: *~ λόγος* ΣΥΝ. παρηγορητικός, συμπονετικός. — **παραμυθητικά** επίρρ.

παραμύθι (το) {παραμυθ-ιού | -ιών} **1.** φανταστική ιστορία, κυρ. για παιδιά, με έντονα τα στοιχεία τού εξωπραγματικού και τού παραλόγου, τού υπερφυσικού και τού μαγικού, με συνήθ. ψυχαγωγικό και συχνά διδακτικό χαρακτήρα: *λαϊκά ~* (αυτά που διαδίδονται από γενιά σε γενιά ως σημαντικό τμήμα τής πολιτιστικής κληρονομιάς ενός λαού) || *το ~ τής Σταχτοπούτας / τής Κοκκινοσκουφίτσας* || *τα ~ τής γιαγιάς* || *μία φορά κι έναν καιρό, όπως λένε στα ~* || *«κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη, δώσ' της κλότσο να γυρίσει, ~ ν' αρχινήσει»* (τυπική αρχή λαϊκού παραμυθιού) || *«~, ~ το κουκκί και το ρεβίθι»* ΣΥΝ. μύθος· ΦΡ. (α) ***...τού παραμυθιού*** για πρόσωπα ή καταστάσεις που χρησιμοποιούνται σταθερά σε τέτοιου είδους ιστορίες ως μοτίβα: *η νεράιδα / η πριγκίπισσα / η βασίλισσα / το δάσος / η ωραία / το κάστρο / ο νάνος / ο δράκος / η κακιά μάγισσα τού παραμυθιού* (β) (ειδικότ.) ***ο πρίγκιπας / το πριγκιπόπουλο / το βασιλόπουλο τού παραμυθιού*** ο ιδανικός άνδρας (όπως στα παραμύθια), τον οποίο ορισμένες ρομαντικές γυναίκες ονειρεύονται ότι κάποτε θα συναντήσουν και θα τις ερωτευθεί (και γι' αυτό συχνά δεν δημιουργούν σχέσεις ή δεν παντρεύονται): *ο ένας σου βρομάει, ο άλλος σου ξινίζει, κάτσε και περίμενε το πριγκιπόπουλο τού παραμυθιού* **2.** (μτφ.) η ψεύτικη ιστορία, το μεγάλο ψέμα: *βρε, άσε το ~ και πες τι έγινε πραγματικά!* || *πάει να μας πουλήσει ~, ποιος τα πιστεύει αυτά;* || *πουλώ / χάφτω το ~* ΣΥΝ. ψέμα· ΦΡ. (α) ***τέλος / τέλειωσαν τα παραμύθια!*** ως προειδοποίηση / απειλή να σταματήσει κάποιος να ψεύδεται ή να ζει με ψευδαισθήσεις: *Από σήμερα ~! Να δούμε την αλήθεια κατάματα και να στρωθούμε στη δουλειά!* (β) ***παραμύθια τής Χαλιμάς*** βλ. λ. *Χαλιμά* **3.** (συνεκδ.) βιβλίο που περιλαμβάνει ιστορίες τού παραπάνω είδους: *άφησε το ~ πάνω στο τραπέζι* ΣΥΝ. παραμυθολόγιο. — (υποκ.) **παραμυθάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παραμύθιον* «παρηγοριά, ανακούφιση, ενθάρρυνση» (η λ. αργότερα έλαβε και τη σημ. τής φανταστικής, πλαστής ιστορίας, η οποία αποσκοπούσε να παρηγορήσει και να τέρψει τον ακροατή) < *παραμυθοῦμαι (-όο-)* «παρηγορώ, ανακουφίζω» < *παρα-* + *-μυθοῦμαι* < *μῦθος*. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. *παραμύθι* προέρχεται (με απευθείας σύνθεση) από *παρα-* + *-μύθος* + κατάλ. *-ι* και, ως εκ τούτου, δεν συνδέεται με το αρχ. *παραμύθιον*].

παραμυθία (η) {παραμυθιών} (λόγ.) κάθε πράξη ή λόγος που στοχεύει στην παρηγοριά, στην ψυχική ανακούφιση (κάποιου): *λόγοι παραμυθίας* || *«στη μουσική ζητούν ~ / και στ' αυθόρμητα δάκρυα πού και πού»* (Γ. Αθάνας) ΣΥΝ. παρηγοριά, υποστήριξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραμυθοῦμαι (-όο-)* «παρηγορώ, ανακουφίζω» < *παρα-* + *μυθοῦμαι* < *μῦθος*].

παραμυθιάζω ρ. μετβ. {παραμύθιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.-οικ.) **1.** λέω σε (κάποιον) παραμύθια, ψέματα: *παραμυθιάζει όλο τον κόσμο για τις δήθεν σπουδές που έχει κάνει, τις επιχειρήσεις του στο εξωτερικό, τις υψηλές γνωριμίες του και άλλα παρόμοια·* (μεσοπαθ. ***παραμυθιάζομαι***) **2.** πιστεύω στα ψέματα που ακούω: *οι νέοι σήμερα δεν παραμυθιάζονται από τη διαφήμιση* || *πολλοί παραμυθιάστηκαν από τον ψευτο-χρηματιστή για μεγάλο και γρήγορο κέρδος και του εμπιστεύθηκαν τα χρήματά τους* **3.** δημιουργώ στον εαυτό μου προσδοκίες για κάτι το οποίο στην πραγματικότητα είναι απίθανο να συμβεί: *της αρέσει να παραμυθιάζεται ότι μια μέρα θα γυρίσει κοντά της*. — **παραμύθιασμα** (το).

παραμυθολόγιο (το) {παραμυθολογί-ου | -ων} βιβλίο με παραμύθια (εικονογραφημένο ή μη), συλλογή παραμυθιών.

παραμυθολογώ ρ. αμετβ. {παραμυθολογείς... | παραμυθολόγησα} **1.** λέω παραμύθια, εξιστορώ φανταστικές ιστορίες **2.** (μτφ.) λέω ψέματα, έχω την τάση να πλάθω ψεύτικες ιστορίες ΣΥΝ. ψευδολογώ, ψεύδομαι. — **παραμυθολόγος** (ο/η) [1889].

παρανάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} σφάλμα στην ανάγνωση, συνήθ. χειρογράφου, λόγω σύγχυσης τού αναγνώστη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. lectio falsa].

παρανάλωμα (το) {παραναλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό που καταστρέφεται, φθείρεται· συνήθ. στη ΦΡ. ***γίνομαι παρανάλωμα (τού πυρός / τής φωτιάς)*** καίγομαι, καταστρέφομαι ολοκληρωτικά: *μέσα σε λίγα λεπτά είδε την περιουσία του να γίνεται παρανάλωμα τού πυρός παρά τις γενναίες προσπάθειες των πυροσβεστών*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παραναλῶ (-όω) / παραναλίσκω* < *παρ(α)-* + *ἀναλίσκω* (βλ.λ.)].

παρανεφρικός, -ή, -ό (για ανατομικά όργανα) αυτός που βρίσκεται κοντά στα νεφρά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paranephric].

παράνθιος, -α, -ο [1851] (για τμήματα φυτών) αυτός που φυτρώνει κοντά στο άνθος: *~ φύλλο*.

παρανοειδής, -ής, -ές {παρανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει χαρακτήρα παράνοιας, που θυμίζει ή μοιάζει με σύμπτωμα ή εκδήλωση παράνοιας: *γεροντική άνοια παρανοειδούς τύπου* ΣΥΝ. παρανοϊκός. — **παρανοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paranoid].

παρανόηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η λανθασμένη κατανόηση, η εσφαλμένη ερμηνεία: *η έλλειψη προσοχής κατά την εκφώνηση των θεμάτων οδηγεί συχνά σε παρανοήσεις* ΣΥΝ. παρερμηνεία.

παράνοια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η πνευματική διαταραχή, κατά την οποία το άτομο σχηματίζει εσφαλμένες πεποιθήσεις, καταλογίζοντας συνήθ. κατά λογικοφανή τρόπο εχθρικές προθέσεις σε άλλα πρόσωπα (τα οποία θεωρεί διώκτες του, συνωμότες, σκευωρούς κ.λπ.), εμφανίζει αδυναμία κοινωνικής προσαρμογής και έντονη επιθετικότητα **2.** (μτφ.) κάθε είδους παραλογισμός, κατάσταση στην οποία απουσιάζει η λογική τεκμηρίωση και συνέπεια: *ομαδική / γραφειοκρατική ~* || *η ~ τής καθημερινής ζωής στην πόλη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρανοῶ* (βλ.λ.)].

παρανοϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράνοια: *~ ιδέα / εκδήλωση / αντίδραση / εμμονή / προσωπικότητα / φύση / χαρακτήρας* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι εντελώς παράλογος, που στερείται λογικής βάσεως: *λέει ~ πράγματα* ΑΝΤ. λογικός, φυσιολογικός **3. παρανοϊκός** (ο), **παρανοϊκή** (η) αυτός που πάσχει από παράνοια: *ξανάρθε εκείνος ο ~* || *έμπλεξε με παρανοϊκό!* — **παρανοϊκ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paranoïque].

παρανόμι (το) {δύσχρ. παρανομ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το επίθετο, επώνυμο **2.** το παρατσούκλι (βλ.λ.) ΣΥΝ. παρωνύμιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *παρα-* + *(ό)νομα* (με έκκρουση)].

παρανομία (η) [αρχ.] {παρανομιών} **1.** κάθε πράξη αντίθετη προς τους γραπτούς ή άγραφους νόμους: *φέρνουμε στο φως τις ~ τής διοίκησης τής εταιρείας* ΣΥΝ. ανομία **2.** (περιληπτ.) το σύνολο τής παράνομης δραστηριότητας: *η ~ είναι πολύ συχνό φαινόμενο* || *ζει μέσα / βουτηγμένος στην ~*· ΦΡ. ***βγαίνω / περνώ στην παρανομία*** γίνομαι

παράνομος, αναπτύσσω παράνομη δράση: *με την αλλαγή τού καθεστώτος η οργάνωση πέρασε στην παρανομία* ΣΥΝ. παρανομώ.

παρανομιάζω κ. **παρανομάζω** ρ. μετβ. {παρανόμ(ι)ασα} (λαϊκ.) βγάζω παρανόμι σε (κάποιον).

παράνομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που γίνεται με τρόπο που παραβιάζει τους νόμους: ~ *στάθμευση / αγοραπωλησία / είσοδος / κατοχή όπλων / απόλυση / κράτηση / απόφαση / σύλληψη / στοίχημα / Τύπος / κυνήγι* ‖ (καταχρ.) ~ *σχέση* (εξωσυζυγική) ΣΥΝ. (λόγ.) αθέμιτος, έκνομος ΑΝΤ. νόμιμος, σύννομος **2.** ***παράνομος*** (ο) {παρανόμ-ου | -ων, -ους}. ***παράνομη*** (η) αυτός που παραβαίνει τους νόμους: *το κυνήγι των παρανόμων* ‖ *ένα γουέστερν με σερίφηδες και παρανόμους.* — **παράνομα / παρανόμως** [αρχ.] επίρρ.

παρανομώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρανομείς... | παρανόμησα} ενεργώ κατά παράνομο τρόπο, παραβαίνω την κείμενη νομοθεσία: ~ *εις βάρος τού κράτους φοροδιαφεύγοντας.*

παρανοώ ρ. μετβ. {παρανοείς... | παρανό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταλαβαίνω (κάτι) με εσφαλμένο τρόπο, δίνω σε (κάτι) λανθασμένη ερμηνεία: *παρανόησε τα λεγόμενα / τις προθέσεις / το νόημα τής χειρονομίας μου και έγινε παρεξήγηση* ΣΥΝ. παρεξηγώ, παρερμηνεύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρανοῶ (-έω) < παρα-* + *νοῶ < νοῦς*].

παρανυφάκι (το) {χωρ. γεν.} παιδί που συνοδεύει τη νύφη στην εκκλησία, κρατώντας την άκρη τού φορέματός της ή τις λαμπάδες.

παράνυφος κ. (λόγ.) **παράνυμφος** (ο/η) [αρχ.] {παρανύμφ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο νεαρής ηλικίας, συνήθ. κοπέλα, που συνοδεύει τη νύφη (ή και τον γαμπρό) στην εκκλησία και στέκεται κοντά τους κατά την τέλεση τού μυστηρίου **2.** (λόγ.) ο κουμπάρος, το πρόσωπο που αλλάζει τα νυφικά στέφανα κατά την τελετή τού γάμου.

παρανυχίδα (η) → παρωνυχίδα

παραξενεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραξέν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ **1.** (μετβ.) δημιουργώ (σε κάποιον) απορίες, υποψίες, έκπληξη, τον προβληματίζω: *πραγματικά με παραξένεψε η αντίδρασή του· ομολογώ ότι δεν την περίμενα* ‖ *τα λόγια του με παραξένεψαν και με έβαλαν σε υποψίες* ‖ *μη σε παραξενεύει που είναι τόσο σκληρός· τα βάσανα τής ζωής τον έκαναν έτσι* ΣΥΝ. ξενίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι παράξενος, αποκτώ ιδιοτροπίες, παραξενιές: *όσο γερνά, τόσο παραξενεύει!* ΣΥΝ. παραξενιάζω **3.** (μεσοπαθ. ***παραξενεύομαι***) απορώ, μου φαίνεται κάτι παράξενο: *μόλις τον είδα να φεύγει τρέχοντας παραξενεύτηκα· μετά κατάλαβα ότι ήταν ο πορτοφολάς* ‖ *μην παραξενευτείς αν δεις τα μαγαζιά ανοιχτά τόσο αργά· εδώ ισχύει άλλο ωράριο.*

παραξενιά (η) η ιδιοτροπία, προσωπική εκδήλωση ή συμπεριφορά που αποκλίνει από το αναμενόμενο ή το συνηθισμένο: *με τα χρόνια όλοι αποκτούμε τις ~ μας.* — **παραξενιάζω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα.*

παραξενοδοχία (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των δωματίων, κατοικιών κ.λπ. που ενοικιάζονται ως τουριστικά καταλύματα χωρίς να είναι επίσημα δηλωμένα και χωρίς να πληρούν όλους τους κανόνες καλής λειτουργίας.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + αρχ. *ξενοδοχία* «περιποίηση τού ξένου» (< *ξενοδόχος*)].

παράξενος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αποκλίνει από τα αναμενόμενα και συνηθισμένα δημιουργώντας απορία, έκπληξη, προβληματισμό ή υποψίες: ~ *χρώμα / σχήμα / ιδέες / αντιδράσεις* ‖ *αυτά είναι ~ πράγματα, δεν τα καταλαβαίνω* ‖ *είχε ένα βλέμμα πολύ ~, δεν ξέρω τι ήθελε!* ΣΥΝ. αλλόκοτος, ασυνήθιστος ΑΝΤ. κανονικός, συνηθισμένος **2.** αυτός που συμπεριφέρεται περίεργα ή ιδιότροπα: *έγινε πολύ ~ κι όλο γκρινιάζει* ‖ ~ *κορίτσι, δεν μοιάζει καθόλου στ' άλλα παιδιά!* ‖ *γεροπαράξενε!* **3.** ***παράξενα*** (τα) τα μυστήρια, καθετί το αφύσικο, το ανεξήγητο: *πάντα τον γοήτευαν τα ~ τής ζωής* ‖ *όλα τα ~ εδώ μέσα συμβαίνουν!* — **παράξενα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός.*

παραξηλώνω ρ. μετβ. {παραξήλω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) ξηλώνω (ρούχο ή ύφασμα) πιο πολύ από όσο χρειάζεται: *παραξηλώθηκε η φούστα, θέλει ράψιμο όλο το στρίφωμα!* ΦΡ. (μτφ.) **το παραξηλώνω** φθάνω στα άκρα, ξεπερνώ τα όρια: *το 'χεις παραξηλώσει τον τελευταίο καιρό με τα ψώνια και τις διασκεδάσεις· κοίτα να μαζευτείς λιγάκι!* ΣΥΝ. το παρατραβώ.

παραξόνιος, -α, -ο **1.** αυτός που είναι τοποθετημένος κοντά στον άξονα **2.** ***παραξόνιο*** (το) {παραξονί-ου | -ων} (παλαιότ.) σιδερένιο καρφί που τοποθετείται στο άκρο τού άξονα μιας άμαξας για λόγους ασφαλείας, προκειμένου να μη φεύγει ο τροχός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-αξόνιος < ἄξων*].

παραοικονομία (η) {χωρ. πληθ.} το κύκλωμα παράνομης οικονομίας, οι οικονομικές δραστηριότητες που δεν καταγράφονται από τις επίσημες κρατικές υπηρεσίες (και κατά συνέπεια δεν υφίστανται ούτε έλεγχο ούτε φορολόγηση): *στην Ελλάδα ανθεί η ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. parallel economy].

Παραολυμπιάδα (η) η Ολυμπιάδα στην οποία διαγωνίζονται πρόσωπα με ειδικές ανάγκες. — **παραολυμπιακός,** -ή, -ό.

παραπάει ρ. → παραπηγαίνω

παραπαιδεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η παιδεία που παρέχεται εκτός τής επίσημα αναγνωρισμένης δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης (κυρ. τα επί πληρωμή ιδιαίτερα ή ομαδικά μαθήματα): *το καινούργιο νομοσχέδιο αποσκοπεί και στον περιορισμό τής ~* **2.** (καταχρ.) η φροντιστηριακή εκπαίδευση.

παραπαίδι (το) {παραπαιδιού} (λαϊκ.) **1.** το υιοθετημένο παιδί ΣΥΝ. θετό παιδί **2.** νεαρός υπηρέτης.

παραπαίω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** περπατώ χωρίς σταθερότητα, τρεκλίζοντας: ~ *απ' τη ζάλη* **2.** (μτφ.) είμαι αποδυναμωμένος, ασταθής, χωρίς σταθερό προσανατολισμό: *η παραπαίουσα κυβέρνηση κατέφυγε σε σπασμωδικούς χειρισμούς* ‖ *η οικονομία τής χώρας παρέπαιε υπό το βάρος των ελλειμμάτων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *παίω* «χτυπώ, πλήττω». Το ρ. *παίω* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως < **παFίω*, που συνδ. με λατ. pavio «χτυπώ». Ο τ. *παίσω* (μέλλ.) θεωρείται υστερογενής. Σύμφωνα με άλλη άποψη, αρχικός θεωρείται ο τ. **παίσω*, που συνδ. με λατ. pinso «κόβω», πράγμα που δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Εξακολουθούν να υπάρχουν ερωτήματα ως προς το αν η λ. *παιάν* ή και το ρ. *πταίω* θα μπορούσαν να ενταχθούν στην ίδια λεξιλογική οικογένεια].

παραπανήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *παραπανίσιος*) αυτός που ξεπερνά τα κανονικά ή επιθυμητά όρια, ο επιπλέον: *έχει ~ αλάτι το φαγητό* ‖ *προσπαθεί να χάσει τα ~ κιλά* ‖ *είχα μερικά κουπόνια ~ και του τα έδωσα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

παραπάνω επίρρ. [μεσν.] **1.** σε ψηλότερο σημείο, πιο πάνω (από κάτι/κάποιον): *μη σταματήσεις στον δεύτερο όροφο, ανέβα ~* ΑΝΤ. παρακάτω **2.** πιο πέρα: *έστριψε σ' ένα στενό ~* ΣΥΝ. παραπέρα, παρακεί **3.** πιο πολύ, περισσότερο: *έχει μερικά κιλά ~ από το κανονικό* ‖ *μείναμε λίγο ~, μέχρι που νύχτωσε* ‖ *δεν είναι ~ από είκοσι!* ‖ *Μπα! Είναι πολύ ~!* ‖ (σε σύγκριση) *αυτόν τον αγαπούσε ~ κι απ' τον αδελφό του* ‖ *τα πράγματα είναι κάτι ~ από δύσκολα* ΣΥΝ. επιπλέον· ΦΡ. (α) ***(και) με το παραπάνω*** κατά τρόπο που δεν αφήνει περιθώρια για αμφισβήτηση, κατά τον πλέον ικανοποιητικό τρόπο, καλύτερα ή περισσότερο από το αναμενόμενο: *ό,τι πει το κάνει και ~* ‖ *τυ ευχαριστήθηκα και ~* (β) ***ένα παραπάνω που...*** για τον πρόσθετο λόγο ότι...: *πρέπει να προσέχεις τα λόγια σου μαζί της· ~ ξέρεις ότι παρεξηγεί εύκολα* ΣΥΝ. επιπροσθέτως **4.** σε προηγούμενο σημείο: *αυτό δεν αναφέρεται ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ανωτέρω **5.** (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται σε ψηλότερο σημείο από κάποιον άλλο ή λίγο πιο μακριά: *ανέβα στο ~ σκαλοπάτι* ‖ *ο ~ όροφος έχει καλύτερη θέα* ‖ *να σχολιαστεί το ~ κείμενο* ‖ *εδώ κοντά μένει, στην ~ γειτονιά* **6.** (ως ουσ.) αυτός που αναφέρεται ή αναφέρθηκε πριν, σε προηγούμενο σημείο κειμένου: *όλα τα ~ είναι αληθή και τεκμηριωμένα* ‖ *σχετικά με τους ~, πρόκειται για εξαίρετους επιστήμονες.*

παραπάτημα (το) {παραπατήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μπέρδεμα στο περπάτημα, το στραβό βήμα (λ.χ. από γλίστρημα) ΣΥΝ. στραβοπάτημα, (λόγ.) ολίσθημα **2.** (μτφ.) το παροδικό και όχι καθοριστικό σφάλμα στο οποίο υποπίπτει κάποιος, η μικρή αποτυχία σε μια προσπάθεια: *άλλο ένα τέτοιο ~ και τελειώνει η πολιτική του καριέρα!* ‖ *ένα απλό ~ ήταν, ας το παραβλέψουμε!* ‖ ~ *τής πρωτοπόρου τού πρωταθλήματος* (ήττα ή ισοπαλία) ΣΥΝ. παραστράτημα, αποτυχία.

παραπατώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {παραπατ-είς κ. -άς... | παραπάτησα} **1.** μπερδεύω το βήμα μου: ~ *στο σκαλοπάτι και πέφτω από τις σκάλες* ΣΥΝ. στραβοπατώ **2.** (μτφ.) υποπίπτω σε (ελαφρό) παράπτωμα ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, παραστρατώ **3.** περπατώ χωρίς σταθερότητα, ταλαντευόμενος συνεχώς: *παραπατούσε μεθυσμένος, ώσπου σωριάστηκε κάτω* ΣΥΝ. τρεκλίζω.

παραπείθω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέπεισα} (λόγ.) παραπλανώ (κάποιον): *παρέπεισε τον πελάτη με ψεύτικες εγγυήσεις* ΣΥΝ. ξεγελώ, εξαπατώ.

παραπειστικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει την ικανότητα ή την πρόθεση να παραπείσει, να παραπλανήσει: ~ *επιχείρημα / μέθοδος / ερώτηση* (που μπορεί να παγιδεύσει είτε ως διφορούμενη είτε επειδή υποβάλλει στοιχεία που δεν έχουν ομολογηθεί ή αναφερθεί). — **παραπειστικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραπεμπτικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός μέσω τού οποίου γίνεται η παραπομπή (σε δίκη, ιατρική εξέταση κ.λπ.): ~ *βούλευμα / σημείωμα / διαδικασία* ‖ ~ *λήμμα* (που παραπέμπει για ερμηνεία σε άλλο λήμμα) **2.** ***παραπεμπτικό*** (το) το ειδικό έντυπο με το οποίο ο γιατρός στέλνει πελάτη του για εξετάσεις. — **παραπεμπτικ-ά / -ώς** [1892] επίρρ.

παραπέμπω ρ. μετβ. {παρέπεμψα, παραπέμφθηκα} **1.** (για υποθέσεις, έγγραφα κ.λπ.) αναθέτω σε αρμόδιο όργανο ή πρόσωπο, υπάγω στην αρμοδιότητα, στον τομέα ευθύνης του: *παρέπεμψε την υπόθεση στον εισαγγελέα* ‖ *παρέπεμψαν το θέμα στο συμβούλιο / στο συνέδριο / στον Ο.Η.Ε.* ‖ (μεσοπαθ.) *η διαφορά παραπέμφθηκε σε διαιτησία* ‖ *η υπόθεση παραπέμφθηκε στις (ελληνικές) καλένδες* **2.** (για πρόσ.) στέλνω κάποιον να αποταθεί περαιτέρω σε άλλο πρόσωπο, κυρ. στο πλαίσιο τυπικής διαδικασίας: *αν δεν θέλουν να σε εξυπηρετήσουν, θα σε παραπέμπουν από το ένα γραφείο στο άλλο* **3.** (ειδικότ.) οδηγώ σε δίκη, καθιστώ (κάποιον) υπόδικο: *η Βουλή τον παρέπεμψε στο Ειδικό Δικαστήριο για τα σκάνδαλα* **4.** παραθέτω πλήρως και με ακρίβεια πληροφορίες για την πηγή, από την οποία άντλησα στοιχεία: *στο σημείο αυτό ~ σε προηγούμενη εργασία μου για το θέμα* ‖ *πολλοί νέοι μελετητές παραπέμπουν στα συγγράμματά του* ΣΥΝ. κάνω παραπομπή **5.** (γενικότ.) στέλνω (κάποιον) να συμβουλευθεί συγκεκριμένη πηγή: *παρέπεμψε τους δημοσιογράφους στις χθεσινές του δηλώσεις* **6.** (μτφ.) θυμίζω, φέρνω στον νου, επιτρέπω τη σύνδεση με (κάτι): *τέτοια επεισόδια / ιδεολογήματα παραπέμπουν σε νοοτροπίες άλλων εποχών* ‖ *η τεχνική του παραπέμπει πολύ συχνά στους αρχαίους τραγικούς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ διά μέσου – συνοδεύω». < *παρα-* + *πέμπω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

παραπέρα επίρρ. **1.** (τοπικό) πιο πέρα, σε ένα μέρος λίγο πιο μακριά: *εδώ ~ μένω, στο πιο πάνω στενό* ‖ *κάνε λίγο ~ να βλέπω καλύτερα!* ΑΝΤ. παραδώθε **2.** (χρονικό) περαιτέρω, στο μέλλον: *να δούμε τι θα κάνει ~ στη ζωή του* ΣΥΝ. μελλοντικά, μετά.

παραπέτασμα (το) {παραπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κρεμαστό χώρισμα από βαρύ κυρ. ύφασμα, που κρύβει ή απομονώνει έναν χώρο ΣΥΝ. προκάλυμμα, κουρτίνα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προτάσσεται, για να καλύψει, να κρατήσει κάτι χωριστό, μυστικό: *υπάρχει ένα ~ πυκνού μυστηρίου γύρω από τα μελλοντικά της σχέδια* ‖ ~ *μυστικοπάθειας* ΣΥΝ. πέπλο· ΦΡ. ***(σιδηρούν) παραπέτασμα*** η Σοβιετική Ένωση

και οι χώρες επιρροής της, όπως χαρακτηρίζονταν κυρ. από τις χώρες τής Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (τού ΝΑΤΟ) κατά τα χρόνια τού Ψυχρού Πολέμου, λόγω των αυστηρών περιορισμών στη διακίνηση ανθρώπων και ιδεών που ίσχυε στις χώρες αυτές.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-πέτασμα* < *πετάννυμι* (βλ. λ. *πετώ*). Η φρ. *σιδηρούν παραπέτασμα* αποδίδει την αγγλ. Iron Curtain, την οποία πρωτοχρησιμοποίησε ο Ου. Τσώρτσιλ σε επιστολή του προς τον πρόεδρο Τρούμαν στις 12 Μαΐου 1945].

παραπέτο (το) **1.** χαμηλή, προστατευτική χτιστή κατασκευή κατά μήκος δρόμου, γέφυρας κ.λπ. ΣΥΝ. στηθαίο **2.** ΝΑΥΤ. η κουπαστή.
[ΕΤΥΜ. < βεν. parapeto < para- (< parar «προστατεύω, καλύπτω») + peto «στήθος» (ιταλ. petto) < λατ. pectus «στήθος, στέρνο»].

παραπετώ ρ. μετβ. {παραπετάς... | παραπέτ-αξα, -ιέμαι, -άχτηκα, -α(γ)μένος} εγκαταλείπω παραπέρα, αφήνω παράμερα (κάτι) ως άχρηστο ή λόγω απροσεξίας: *το είχαν παραπετάξει γι' άχρηστο, αλλά τους το ζήτησαν ως αντίκα αξίας* || (κυρ. η μτχ. **παραπεταμένος,** *-η, -ο*) *το έγγραφο ήταν ~ κάπου στο γραφείο μέσα σε άλλα χαρτιά* || (για πρόσ.) *τόσα χρόνια τον είχαν παραπεταμένο· τώρα ανακάλυψαν ότι αξίζει!* — **παραπέταμα** (το).

παραπέφτω ρ. αμετβ. {παράπεσα κ. παραέπεσα (σημ. 1)} **1.** πέφτω περισσότερο ή πιο συχνά από το κανονικό ή το επιθυμητό: *του παραπέφτουν τα μαλλιά, χρειάζεται ειδική θεραπεία* || *παραέπεσε η ακροαματικότητα τού σταθμού* || *παραπέφτει κοντό αυτό το φόρεμα* || *παράπεσε αλάτι στο φαγητό* **2.** ρίχνομαι ή αφήνομαι παράμερα από απροσεξία ή ως άχρηστος: *κάπου θα παράπεσε το σημείωμα, ψάξε να το βρεις.*

παραπηγαίνω ρ. αμετβ. {παραπήγα (να/θα παραπάει)} πηγαίνω συχνότερα από το κανονικό (κάπου): *τώρα τελευταία παραπηγαίνει στον γιατρό, συμβαίνει τίποτα;* || (μτφ.) *παραπήγε άσχημα στις εξετάσεις·* ΦΡ. **αυτό παραπάει!** για κάτι απαράδεκτο, που ξεπερνά τα όρια, που είναι η τελευταία σταγόνα στο ποτήρι: *είπαμε να ανεχθούμε τις ιδιοτροπίες του, αλλά ~.* Επίσης **παραπάω**.

παράπηγμα (το) {παραπήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πρόχειρη, κυρ. ξύλινη κατασκευή για τη στέγαση ανθρώπων, η παράγκα ΣΥΝ. καλύβα **2. *παραπήγματα*** (τα) (α) τα εξαρτήματα τού καταστρώματος και των τοιχωμάτων πλοίου (β) πρόχειρος, κυρ. εκτός σχεδίου, οικισμός στα περίχωρα αστικού κέντρου (γ) στρατιωτική κατασκήνωση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραπήγνυμι* «εμπήγω κάτι κοντά σε άλλο, εμφυτεύω» < *παρα-* + *πήγνυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

παραπίσω επίρρ. **1.** (τοπ.) ακόμη πιο πίσω: *μπροστά πήγαινε ο αρχηγός και ~ οι υπόλοιποι* ΑΝΤ. παραμπρός **2.** (ως ουσ.) αυτός που βρίσκεται πίσω από άλλον: *ο ~ κάτι θέλει* (χρον.) **3.** σε κατοπινό χρόνο, μετέπειτα: *μ' αυτό που έτυχε, όλες οι προετοιμασίες πήγαν ~* ΣΥΝ. αργότερα **4.** πιο πριν: *για θυμήσου δέκα χρόνια ~ πώς ήταν τα πράγματα* ΣΥΝ. νωρίτερα.

παραπλανητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που παραπλανά: *~ απάντηση / υπόσχεση / διαφήμιση / δεδομένα / εικόνες τής τηλεόρασης / τέχνασμα / χαμόγελο* ΣΥΝ. παραπειστικός. — **παραπλανητικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραπλανώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παραπλανάς... | παραπλάν-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} προξενώ πλάνη (σε κάποιον), ενεργώ έτσι, ώστε κάποιος να οδηγηθεί σε εσφαλμένο συμπέρασμα το οποίο με ευνοεί: *ο στρατηγός παραπλάνησε τους εχθρούς με ένα ευφυές τέχνασμα* || *προσπάθησε να παραπλανήσει τους ξένους δημοσιογράφους παρουσιάζοντας μια εξωραϊσμένη εικόνα των φυλακών* || *η μελοδραματική αντίδραση ήταν για να παραπλανήσει το δικαστήριο* || *παραπλάνησε τους ψηφοφόρους με ψεύτικες υποσχέσεις* ΣΥΝ. παραπείθω, ξεγελώ, παρασύρω, κοροϊδεύω, εξαπατώ. — **παραπλάνηση** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.*

παράπλευρος, -η, -ο **1.** αυτός που συνορεύει άμεσα με κάτι, που εφάπτεται κατά μήκος μιας πλευράς του: *~ οικόπεδο / κήπος / δωμάτιο / διαμέρισμα* ΣΥΝ. προσκείμενος **2.** αυτός που γίνεται, κινείται κατά μήκος μιας πλευράς, γραμμής: *~ κυκλοφορία οχημάτων* **3.** αυτός που προκαλείται εξαιτίας άλλου, έμμεσος· κυρ. σε ευφημ. φρ.: *οι βομβαρδισμοί στρατιωτικών στόχων είχαν και ~ απώλειες* (δηλ. ανθρώπινες). — **παράπλευρα / παραπλεύρως** [1852] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. latéral. Στη σημ. «έμμεσος» η λ. αποδίδει ανάλογη χρήση τού αγγλ. side και collateral, λ.χ. *παράπλευρες ζημίες / απώλειες* < αγγλ. collateral damages].

παραπλέω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέπλευσα} πλέω κοντά σε (κάτι): *~ το ακρωτήριο τού Σουνίου / τα μικρασιατικά παράλια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

παραπληγία (η) {παραπληγιών} παράλυση των κάτω άκρων τού σώματος λόγω κακώσεως ή νόσου τού νωτιαίου μυελού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραπληγία* / *-πληξία*, αρχική σημ. «ημιπληγία», < *παραπλήξ*, *-ήγος* < *παρα-* + *-πλήξ* < *πλήττω*].

παραπληγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παραπληγία **2. *παραπληγικός*** (ο), ***παραπληγική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από παραπληγία. Επίσης **παράπληκτος,** -η, -ο [αρχ.].

παραπληροφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η σκόπιμα κακή πληροφόρηση, που χαρακτηρίζεται από τη μετάδοση ανακριβών, μονόπλευρα διογκωμένων ή επινοημένων (ψευδών) πληροφοριών ή/και την απόκρυψη άλλων: *η ~ των μέσων μαζικής ενημέρωσης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. misinformation].

παραπληροφορώ ρ. μετβ. {παραπληροφορείς... | παραπληροφόρησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επεμβαίνω στον τρόπο μετάδοσης πληροφοριών, παραποιώντας την αλήθεια (αποκρύπτοντας, υπερτονίζοντας, τροποποιώντας ή κατασκευάζοντας ψευδείς ειδήσεις): *κατηγόρησε τα Μ.Μ.Ε. ότι παραπληροφορούν την κοινή γνώμη.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. misinform].

παραπλήρωμα (το) [μτγν.] {παραπληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προστίθεται, για να συμπληρώσει ή να ολοκληρώσει κάτι ΣΥΝ. συμπλήρωμα **2.** ΓΕΩΜ. (*~ μιας γωνίας*) η γωνία η οποία με τη δεδομένη έχουν άθροισμα 180°.

παραπληρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το παραπλήρωμα: *~ χαρακτήρας / λειτουργία / στοιχείο* ΣΥΝ. συμπληρωματικός **2.** ΓΕΩΜ. ***παραπληρωματικές γωνίες*** δύο γωνίες, που το άθροισμά τους είναι 180°. - **παραπληρωματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παραπλήσιος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε κοντινή απόσταση, δίπλα σε (κάποιον/κάτι): *σε ~ χώρο / κτήριο / οίκημα* ΣΥΝ. παράπλευρος **2.** αυτός που διαφοροποιείται ελάχιστα από (κάποιον/κάτι), που είναι περίπου ίδιος: *προτίμησε ένα ~ σχέδιο* || *μια ~ άποψη* ΣΥΝ. παρεμφερής, παρόμοιος. - - **παραπλήσια / παραπλησίως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος, όμοιος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-πλήσιος* < *πλησίος* «κοντινός» (βλ. λ. *πλησίον*)].

παράπλους (ο) [αρχ.] {παράπλου | χωρ. πληθ.} η πλεύση σε κοντινή απόσταση, κατά μήκος ή παράλληλα (κυρ. προς ακτή): *ο ~ ακρωτηρίου / ακτών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

παραποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εσκεμμένη αλλοίωση πράγματος με σκοπό την εξαπάτηση: *~ εγγράφου / τής αλήθειας.*

παραποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παραποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αλλοιώνω εσκεμμένα την αληθινή φύση ή τον γνήσιο χαρακτήρα πράγματος, ώστε να δίνει παραπλανητική εντύπωση, να εξαπατά: *~ τα γεγονότα / τα στοιχεία / τα έγγραφα / τα αποτελέσματα εξετάσεων* || *μετέδωσαν παραποιημένες ορισμένες φράσεις, διαστρεβλώνοντας το νόημα των δηλώσεών του.* - - **παραποιητής** (ο) [1854].

παραπολιτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το πα-ρασκήνιο τής επίσημης πολιτικής: *~ στήλη εφημερίδας* || *~ σχόλιο / επικαιρότητα / είδηση / ενδιαφέρον* **2.** (α) **παραπολιτικά** (τα) οι στήλες των εφημερίδων που αναφέρονται στο πολιτικό παρασκήνιο (β) ***παραπολιτική*** (η) η ενασχόληση με το πολιτικό παρασκήνιο: *να ξεφύγουμε από την παγίδα τής ~ και ν' ασχοληθούμε με τα προβλήματα τού λαού.* — **παραπολιτικ-ά / -ώς** επίρρ.

παραπομπή (η) **1.** η μεταβίβαση ή ανάθεση τής διευθέτησης ενός θέματος στο αρμόδιο όργανο ή πρόσωπο: *η ~ των επιχειρήσεων στην Επιτροπή Ανταγωνισμού για ολιγοπωλιακές πρακτικές* || *~ των διαφορών των δύο χωρών ενώπιον τού Διεθνούς Δικαστηρίου τής Χάγης* **2.** η κατά τον νόμο απόδοση κατηγορίας σε κάποιον και η εκκίνηση δικαστικής διαδικασίας εναντίον του: *η Βουλή αποφάσισε την ~ τριών υπουργών στο Ειδικό Δικαστήριο* **3.** ΦΙΛΟΛ. η επεξηγηματική σημείωση ή υποσημείωση σε κείμενο (με σχετική ένδειξη, αρίθμηση κ.λπ.), στην οποία αναφέρεται η πηγή από την οποία έχουν ληφθεί στοιχεία ή αποσπάσματα και μπορεί ο αναγνώστης να ανατρέξει για την εξακρίβωσή τους, την παραβολή τους με άλλα ή για περισσότερες πληροφορίες: *η ακρίβεια των ~ χαρακτηρίζει τις καλές επιστημονικές εργασίες* **4.** (κατ' επέκτ.) η αναφορά σε άλλα στοιχεία (σχετικά με το θέμα), η σύνδεση, συσχέτιση με δεδομένα: *οι συνεχείς ~ του σε καταστάσεις και γεγονότα τού παρελθόντος κούρασαν το ακροατήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μεταφορά – συνοδία (εφοδίων και προϊόντων)», < *παραπέμπω*. Η φιλολ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. renvoi].

παραπομπή σε κείμενα. Τα κείμενα, λόγω τής έκτασής τους, υποδιαιρούνται σε μικρότερες ενότητες (ανάλογες με το είδος τού κειμένου), ώστε να μπορεί κανείς να παραπέμψει σε αυτά. Προκειμένου για φιλολογικά (λογοτεχνικά κ.ά.) κείμενα, παραπέμπουμε σε **χωρία** τού κειμένου, αναφέροντας μαζί και τον αριθμό τού **στίχου** (προκειμένου για αρχαία κείμενα), ενδεχομένως και τον αριθμό τού **βιβλίου**, στο οποίο περιέχεται το χωρίο. Π.χ. Θουκ. 4, 37, 5 (τέταρτο βιβλίο, χωρίο 37, στίχος 5)· Ομήρου *Ιλ.* 3. 54 ή Γ 54 (τρίτο βιβλίο / ραψωδία, στίχος 54). Όταν παραπέμπουμε σε νομικά κείμενα, η παραπομπή γίνεται σε **άρθρα** τού νόμου, σε **παραγράφους** (αριθμημένες υποδιαιρέσεις των άρθρων) και σε **εδάφια** (αριθμημένες υποδιαιρέσεις των παραγράφων), π.χ. ν. 1780/58 αρθ.(ρ.) 30, παρ. 5, εδ.(άφ.) 4. Η παραπομπή σε χωρία τού Ευαγγελίου γίνεται με βάση το ανάλογο **Ευαγγέλιο** (Ιωάνν., Μάρκ., Ματθ., Λουκ.), το **κεφάλαιο** και το **εδάφιο**. Π.χ. Λουκ. 4, 12 (κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, κεφάλαιο 4, εδάφιο 12). Βεβαίως, ο απλούστερος και συνηθέστερος τρόπος είναι η παραπομπή σε **σελιδαρίθμηση**, σε αριθμό **σελίδας** ενός βιβλίου· π.χ. Ν. Καζαντζάκη, *Ταξιδεύοντας στην Αγγλία*, σ. 25 (η χρήση **σσ.** ως πληθυντικού είναι ξενισμός –πβ. αγγλ. pp.– και πρέπει να αποφεύγεται: όχι Δ. Σολωμού, *Άπαντα*, **σσ.** 17-34, αλλά Δ. Σολωμού, *Άπαντα*, **σ.** 17-34).

παραπόνεμα (το) {παραπονέμ-ατος | -ατα, -άτων} το παράπονο (βλ.λ.). Επίσης **παραπόνεση** (η).

παραπονεμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει παράπονο για κάτι: *τον είδα ~ και τον λυπήθηκα* || *πολλοί έμειναν παραπονεμένοι από τη λύση που δόθηκε* **2.** αυτός που εκφράζει ή περιέχει παράπονο: *τα ~ λόγια τού τραγουδιού / τής μάννας του.* — **παραπονεμένα** επίρρ.

παραπονετικός, -ή, -ό αυτός που εξωτερικεύει, που εκφράζει παράπονο: *~ λόγια.* - **παραπονετικά** επίρρ.

παραπονιάρης (ο) {παραπονιάρηδες}, **παραπονιάρα** (η) πρόσωπο που αρέσκεται ή καταφεύγει συχνά (και χωρίς σοβαρό λόγο) στην έκφραση παραπόνων ΣΥΝ. κλαψιάρης. — **παραπονιάρικος,** -η, -ο, επίρρ. **παραπονιάρικα.**
[ΕΤΥΜ. < *παράπονο* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αγαθ-ιάρης*].

παραπονιέμαι ρ. ➔ παραπονούμαι

παράπονο (το) {παραπόν-ου | -ων} **1.** η δυσαρέσκεια από τη διάψευση των δικαιολογημένων προσδοκιών (κάποιου) ή από την παραγνώ-

ριση τής προσφοράς ή τής αξίας του: *είχε μεγάλο ~ για την τόση αχαριστία των παιδιών της* || *δεν είχε ~, η ζωή στάθηκε γενναιόδωρη μαζί του* || *το είπε και του έφυγε το ~* || *έχω παράπονα από σένα· έφυγες και με ξέχασες!* ΦΡ. (α) ***το 'χω παράπονο*** (i) έχω κάτι ως βαθύτερη επιθυμία: *παράπονο το 'χω να σε δω μια φορά καλά ντυμένη* (ii) πικραίνομαι, έχω πληγωθεί από κάτι: *~ που δεν μου είπαν ούτε ένα ευχαριστώ!* (β) ***με παίρνει / πιάνει το παράπονο*** θλίβομαι εξαιτίας μιας δυσάρεστης ή άδικης κατάστασης: *σαν θυμόταν τη ζωή στη Σμύρνη πριν από την καταστροφή τού '22. την έπιανε το παράπονο* || *τον πήρε το παράπονο κι άρχισε να κλαίει* (γ) ***δεν έχω κανένα παράπονο*** δεν υπάρχει τίποτε για το οποίο θα μπορούσα να εκφράσω δυσαρέσκεια: *Από σένα ~. Με φρόντισες και με το παραπάνω. Από τους άλλους. όμως...* **2.** η εξωτερίκευση διαμαρτυρίας σχετικά με μια κατάσταση που είναι άδικη ή θίγει ένα πρόσωπο ή σύνολο: *συνεχίζονται τα ~ των εμπόρων για τα αντικειμενικά κριτήρια* || *η σύμβαση έγινε αποδεκτή χωρίς παράπονα από τη μία ή την άλλη πλευρά* || *όταν αρχίζει τα ~. δεν την αντέχω!* ΦΡ. (α) ***κάνω / υποβάλλω παράπονα*** εκφράζω την αντίθεσή μου. διαμαρτύρομαι ως θιγόμενος (προσωπικά ή συλλογικά): *του έκανε παράπονα για τα ειρωνικά σχόλιά του!* || *υποβολή παραπόνων στην αρμόδια υπηρεσία* (β) ***τα παράπονά αου στον δήμαρχο / ατον Ο.Η.Ε.*** για διαμαρτυρία που πρέπει να έχει άλλον αποδέκτη, για την οποία άλλος είναι υπεύθυνος: *Τι τα λες σε μένα αυτά: ~!* (γ) ***κουτί παραπόνων*** βλ. λ. *κουτί* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε κάνει κάποιον να αισθανθεί ότι αδικείται ή παραγνωρίζεται: *το ~ του είναι ότι δεν του έδωσαν καν σημασία, ενώ είχε χρήσιμα στοιχεία να τους παρουσιάσει.* — (υποκ.) ***παραπονάκι*** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παράπονον* < *παραπονοῦμαι* (υποχωρητ.)].

παραπονούμαι κ. **παραπονιέμαι** ρ. αμετβ. {παραπον-είσαι... | παραπονέ-θηκα, -μένος} **1.** εκφράζω παράπονο: *συνέχεια παραπονιέται για τη φτώχια του* || *φυσικό είναι να σου παραπονιέται. έτσι που του μιλάς* **2.** εκφράζω τη δυσαρέσκειά μου για (κάτι). διαμαρτύρομαι (χωρίς βίαιες αντιδράσεις): *οι εργαζόμενοι παραπονούνται για την αύξηση τής φορολογίας* ΣΥΝ. δυσανασχετώ **3.** (ειδικότ. η μτχ. ***παραπονούμενος**, -η. -ο*) (συνήθ. το αρσ. ως ουσ.) ο στρατιώτης ο οποίος εμφανίζεται στην αναφορά τής μονάδας του αναφέροντας άδικη μεταχείριση εις βάρος του: *αν συνεχίσει ο λοχίας να μου φέρεται έτσι. θα βγω ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παραπονοῦμαι* < *παρα-* + *πονῶ* / *-οῦμαι*].

παραπόρτι (το) [μεσν.] {παραπορτ-ιού | -ιών} πόρτα μικρών διαστάσεων δίπλα στη μεγάλη εξώπορτα. στα πλάγια ή στην πίσω πλευρά κτηρίου.

παραποτάμιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται ή αναπτύσσεται κοντά στις όχθες ποταμού: *~ πληθυσμός / πολιτισμός / οικισμός / φυτά.* — ***παραποταμίως*** επίρρ.

παραπόταμος (ο) [1859] {παραποτάμ-ου | -ων, -ους} ποταμός που συμβάλλει σε άλλον μεγαλύτερο ποταμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Nebenfluß].

παραπούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** κηπευτικό φυτό. λαχανικό· κυρ. στη ΦΡ. (παροιμ.) ***καιρός φέρνει / σπέρνει / βγάζει τα λάχανα, καιρός τα παραπούλια*** καθετί στον καιρό του· για να πετύχει κάτι. πρέπει να γίνει τη σωστή στιγμή **2.** το νέο βλαστάρι, η παραφυάδα. κυρ. αυτή που φυτρώνει μετά το κόψιμο τού κύριου άνθους.

παραπροίκι (το) {παραπροικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σύνολο των χρημάτων και των περιουσιακών στοιχείων που δίνονται ως επιπλέον προίκα ΣΥΝ. πανωπροίκι. εξώπροικο.

παραπροϊόν (το) {παραπροϊόντ-ος | -ων} **1.** προϊόν που προκύπτει δευτερευόντως ή τυχαία κατά τη διαδικασία παραγωγής άλλου προϊόντος **2.** (μτφ.) το αποτέλεσμα μιας ενέργειας που προκύπτει χωρίς πρόθεση ή πρόβλεψη. κυρ. το κατώτερης σημασίας πνευματικό ή καλλιτεχνικό δημιούργημα: *τα εικαστικά ~ τής διαφήμισης* ΣΥΝ. υποπροϊόν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. by-product].

παράπτωμα (το) {παραπτώμ-ατος | -ατα, -άτων} το χωρίς μεγάλη σημασία λάθος. το σφάλμα: *πειθαρχικό / ηθικό / λεκτικό ~* || *δεν θα του πάρουμε το κεφάλι για ένα ~!* ΣΥΝ. παρατυπία, ολίσθημα. — (υποκ.) **παραπτωματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παραπίπτω* «πέφτω, σφάλλω» (βλ. κ. *πτῶμα*)].

παραρρήνιος, -α. -ο [1854] αυτός που βρίσκεται κοντά ή δίπλα στον ποταμό Ρήνο: *τα ~ κρατίδια τής Γερμανίας.*
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-ρρήνιος* < *Ρῆνος*].

παράρριζο (το) ΒΟΤ. κάθε διακλάδωση τού κύριου κορμού μιας ρίζας.

παράρτημα (το) {παραρτήμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** καθένα από τα επιμέρους αυτόνομα τμήματα ευρύτερου συνόλου ή δικτύου. το οποίο διατηρεί την αυτοτέλειά του έχοντας ξεχωριστή λειτουργική αξία από τα υπόλοιπα τμήματα αυτού τού συνόλου. συγχρόνως όμως είναι οργανικά συνδεδεμένο με αυτά. όπως λ.χ. τα διαφορετικά καταστήματα μιας τράπεζας. οι διαφορετικοί τομείς μιας σχολής, το τμήμα ενός βιβλίου που ακολουθεί το κυρίως κείμενό του κ.λπ.: ~ *τραπέζης / βιβλιοθήκης / λεξικού / τηλεφωνικού καταλόγου / κτηρίου* **2.** (ειδικότ.) ειδική έκδοση εφημερίδας για την κάλυψη τής έκτακτης επικαιρότητας: *έκτακτο ~!* ΦΡ. ***βγάζω παράρτημα*** (i) εκδίδω έκτακτο φύλλο εφημερίδας λόγω σημαντικής ειδησεογραφίας: *όλες οι εφημερίδες έβγαλαν παράρτημα ύστερα από τη νέα τρομοκρατική επίθεση* (ii) (μτφ.) κοινοποιώ νέο σε όλους χωρίς εξαίρεση: *της το είπε για μυστικό κι αυτή το 'βγαλε παράρτημα* ΣΥΝ. διαλαλώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παραρτῶ (-άω)* «κρεμώ στο πλάι ή πάνω σε κάτι» < *παρ(α)-* + *ἀρτῶ* «κρεμώ» (βλ. κ. *ἀναρτῶ*)].

παράς (ο) {παράδες} **1.** η κατώτατη λογιστική υποδιαίρεση τής τουρκικής λίρας (1/40 τού γροσιού)· ΦΡ. (α) ***δεν δίνω έναν παρά (για κάτι / κάποιον)*** απαξιώ να ενδιαφερθώ, να ασχοληθώ: *~ ό,τι κι αν λες!* ΣΥΝ. δεν δίνω δεκάρα / μία (β) ***δεν αξίζει / κάνει / πιάνει / μετράει έναν παρά*** δεν αξίζει τίποτε: *τι να πουλήσει· όλα τα έπιπλά του μαζί δεν κάνουν έναν παρά* (γ) ***δέκα στον παρά*** (για πρόσωπα ή πράγματα) μηδαμινής αξίας, εντελώς ευτελή: *τέτοιους βρίσκεις ~* (δ) (λαϊκ.) ***μπιρ παρά*** (i) (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο ευτελές. χωρίς αξία (ii) χωρίς λεφτά ή πάρα πολύ φτηνά, σχεδόν τσάμπα: *πήρε το κτήμα ~* **2.** (περιληπτ. συνήθ. στον πληθ.) το χρήμα, τα λεφτά: *βγάζει πολλούς ~ μ' αυτή τη δουλειά!* || *δεν έχει παράδες ο φτωχός* || *νύφη με ~* (με προίκα) || *~ με ουρά!* || *κάποτε είχε πολλούς ~, αλλά τα έχασε όλα στα χαρτιά·* ΦΡ. (α) ***τον έχω τον παρά*** έχω οικονομική άνεση. κερδίζω πολλά: *για να ξοδεύει τόσα. τον έχει τον παρά* (β) ***λυπάμαι τον παρά*** είμαι τσιγγούνης: *δεν βάζει το χέρι στην τσέπη. τον λυπάται τον παρά* (γ) (παροιμ.) ***Έχεις παράδες; Σου κάνουν τεμενάδες!*** το χρήμα κατεξοχήν αποτελεί μέσον κοινωνικής προβολής και καταξίωσης, το χρήμα «μετράει» (δ) (παροιμ.) ***για τον παρά κολάζεσαι, με τον παρά κι αγιάζεις*** ο άνθρωπος καταφεύγει συχνά σε αθέμιτα μέσα για την απόκτηση χρημάτων. εντούτοις η κατάλληλη αξιοποίησή τους μπορεί να κάνει μεγάλο καλό. να προσφέρει πολλά (ε) (παροιμ.) ***με τον παρά μου και την κυρά μου*** με τα χρήματα γίνονται τα πάντα (στ) ***η φτήνια τρώει τον παρά*** βλ. λ. *φτήνια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. para < περσ. pāra «κομμάτι, τμήμα – νόμισμα»].

παρασάγγης (ο) {παρασαγγών} αρχαίο μέτρο μήκους των Περσών, ίσο περίπου με 5.243 μέτρα· μόνο στη ΦΡ. ***απέχω παρασάγγας*** έχω τεράστια διαφορά. βρίσκομαι πολύ μακριά: *ως επίδοση και διαγωγή απέχει παρασάγγας από τους συμμαθητές του* || *η συνεργασία τους υπήρξε επιτυχής. παρότι οι απόψεις τους απέχουν παρασάγγας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχ. περσ. farsang].

παρασάνταλος, -η, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός που είναι ανακόλουθος. που του λείπει η συγκρότηση και η τάξη· (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που δεν μετρά τις πράξεις και τα λόγια του: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ατσούμπαλος. άτσαλος. (λόγ.) ατάσθαλος. (καθημ.) ακατάστατος.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-σάνταλος* < *σαντάλι* / *σανδάλι*].

παράσειον (το) {παρασεί-ου | -ων} (επίσ.) μικρή χρωματιστή σημαία, που η άκρη της χωρίζεται στα δύο και χρησιμοποιείται για σημαιοστολισμό ή για την επικοινωνία μέσω σημάτων (στο ναυτικό ή στον στρατό) ΣΥΝ. σημαιάκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παράσειον* < *παρα-* + *-σειον* < *σείω*].

παρασελήνη (η) [1799] {χωρ. πληθ.} οι φωτεινοί δακτύλιοι που εμφανίζονται γύρω από τη σελήνη ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλώνι τού φεγγαριού. Επίσης ***παρασελήνιο*** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasélène].

παρασελίδιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που είναι γραμμένος ή σημειωμένος στο περιθώριο τής σελίδας: *~ σημείωση / διόρθωση.*

παρασέρνω ρ. ➝ παρασύρω

παρασήμανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η χρήση σημείων ή συμβόλων για την εκπομπή μηνυμάτων. με στόχο τη συνεννόηση ή την επικοινωνία ΣΥΝ. κρυπτογραφία, σημειογραφία **2.** η δημιουργία νόθων αντιγράφων, η παραχάραξη ΣΥΝ. παραποίηση. — **παρασημαίνω** ρ. [αρχ.].

παρασημαντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παρασήμανση **2.** ***παρασημαντική*** (η) [μτγν.] (κυρ. στην αρχαιοελληνική και βυζαντινή μουσική) η χρησιμοποίηση γραπτών συμβόλων για την παράσταση μουσικών φθόγγων. ώστε να είναι δυνατή η μουσική ανάγνωση ενός κειμένου· αλλιώς *μουσική σημειογραφία.*

παρασημείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η σημείωση στο περιθώριο (κειμένου. σελίδας). — **παρασημειώνω** ρ. [μτγν.].

παράσημο (το) {παρασήμ-ου | -ων} **1.** διακριτικό μετάλλιο ή έμβλημα. που απονέμεται από αρμόδιους, επίσημους φορείς ως ένδειξη αναγνωρίσεως και τιμής σε πρόσωπα για εξαίρετες πράξεις ή για την προσφορά τους στον πολεμικό. επιστημονικό. πνευματικό ή καλλιτεχνικό τομέα: *το ~ τής Λεγεώνας τής Τιμής* || *~ ανδρείας / εξαιρέτων πράξεων·* ΦΡ. (α) (σκωπτ.-λαϊκ.) ***(πήρε / κέρδισε) το παράσημο τής ανοιχτής παλάμης*** (δηλ. μια μούντζα) για ανθρώπους που η προσφορά τους δεν αναγνωρίζεται. αντιμετωπίζεται με αδιαφορία, υποτιμάται ή και λοιδορείται από τους άλλους. χωρίς καμία προοπτική ανταπόδοσης ή επαίνου: *τι θέλει και κοπιάζει τόσο. αφού στο τέλος θα πάρει κι αυτός το ~!* (β) ***αντιποίηση παρασήμου*** βλ. λ. *αντιποίηση* **2.** (ευφημ.-λαϊκ.) το αφροδίσιο νόσημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράσημον*. ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *παράσημος* < *παρα-* + *-σημος* < *σῆμα*].

παρασημοφορία (η) [1853] η απονομή και η αποδοχή παρασήμου: *τελετή παρασημοφορίας.* Επίσης **παρασημοφόρηση**.

παρασημοφορώ ρ. μετβ. [1886] {παρασημοφορείς... | παρασημοφόρησα. -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} απονέμω παράσημο (σε κάποιον).
[ΕΤΥΜ. < *παράσημο* + *-φορώ* < *φέρω* (βλ. κ. *φορώ*)].

παρασιτία (η) [μτγν.] {παρασιτιών} η ιδιότητα τού παρασίτου.

παρασιτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα παράσιτα: *~ οργανισμός / ανάπτυξη* **2.** αυτός που προκαλείται από παράσιτα. που οφείλεται σε αυτά: *~ νόσος / ασθένεια* ΣΥΝ. παρασιτογενής **3.** (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με τον παρασιτισμό: *~ ζωή / συνήθεια.* — **παρασιτικ-ά / -ώς** [1885] επίρρ.

παρασιτισμός (ο) [1888] **1.** η σχέση μεταξύ οργανισμών. κατά την οποία ο ένας ζει ως παράσιτο εις βάρος τού άλλου **2.** (μτφ.) η ανάπτυξη εις βάρος άλλων. το να εξαρτάται κανείς πλήρως από άλλους απομυζώντας τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasitisme].

παράσιτο (το) {παρασίτ-ου | -ων} **1.** ΒΙΟΛ. (κυριολ.) οργανισμός που

ζει μέσα ή πάνω σε φυτό ή ζώο άλλου είδους (ξενιστή) εις βάρος του, αντλώντας από αυτό τα συστατικά που χρειάζονται για τη διατροφή και την ανάπτυξή του **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εξασφαλίζει υποστήριξη ή πλεονεκτήματα, επιβαρύνοντας και απομυζώντας άλλους και κατά κανόνα χρησιμοποιώντας ευτελή μέσα (π.χ. κολακείες), χωρίς να προσφέρει ο ίδιος σε ανταπόδοση κάτι χρήσιμο ή ωφέλιμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) παρακεντές, χαραμοφάης **3.** ***παράσιτα*** (τα) (στο ραδιόφωνο, το τηλέφωνο, στην τηλεόραση και την τηλεγραφία) θόρυβοι ή παραμορφώσεις σήματος που παρεμβάλλονται κατά τη λήψη ραδιοηλεκτρικών κυμάτων, αλλοιώνοντας το εκπεμπόμενο σήμα: *κάνω ~ (παρεμβολές)* ΣΥΝ. (για την τηλεόραση) χιονάκι, χιόνια.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *παράσιτος*. Στη σημ. 1 αποτελεί αντιδάνειο από γαλλ. parasite, ενώ στη σημ. των ηλεκτρομαγνητικών παρεμβολών αποδίδει το αγγλ. jamming].

παρασιτογενής, -ής, -ές {παρασιτογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλείται από παράσιτα: *~ νόσος* ΣΥΝ. παρασιτικός. – **παρασιτογενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *παράσιτο* + *-γενής* < ρ. *γίγνομαι*, πβ. κ. *γέν-ος*].

παρασιτοκτόνος, -ος, -ο [1876] (ουσία, φάρμακο) που εξοντώνει τα παράσιτα.
[ΕΤΥΜ. < *παράσιτο* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. parasiticide (νόθο σύνθ.)].

παρασιτολογία (η) [1891] **1.** ΒΙΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική μελέτη των παρασίτων (συνήθ. των ζώων) και τού παρασιτισμού, με την περιγραφή τής μορφολογίας των παρασίτων και τη συστηματική ταξινόμησή τους **2.** ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής νοσολογίας, ο οποίος εξετάζει την επίδραση των παρασίτων στον ανθρώπινο οργανισμό και ιδ. τις παθολογικές αλλοιώσεις ή διαταραχές που προκαλούν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasitologie].

παράσιτος, -η, -ο **1.** αυτός που τρέφεται και αναπτύσσεται εις βάρος άλλων απομυζώντας τους: *~ οργανισμός* **2.** ***παράσιτο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που τρώει στο τραπέζι άλλου και προσπαθεί να ανταποδώσει με κολακείες και υπερβολικούς επαίνους», < *παρα-* + *σῖτος*].

παρασιτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρασιτείς... | παρασίτησα} **1.** ζω ως παράσιτο **2.** (μτφ.) ζω απομυζώντας και επιβαρύνοντας άλλους.

παρασίτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία παρασίτων στο δέρμα ή το σώμα ανθρώπων ή ζώων (π.χ. φθειρίαση, σκώληκες τού εντέρου) **2.** πάθηση που προκαλείται από παράσιτα (π.χ. εχινόκοκκος).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parasitosis].

παρασιώπηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σκόπιμη παράλειψη, αποφυγή σχολιασμού ή περαιτέρω αναφοράς (ενός πράγματος), η απόκρυψη, συγκάλυψη ή υποβάθμισή του: *η ~ γεγονότος / πληροφοριών / καταγγελιών / στοιχείων* || *~ εγκλήματος* (η παράλειψη τής έγκαιρης ειδοποίησης για σχεδιαζόμενο ή συντελούμενο έγκλημα) ΣΥΝ. αποσιώπηση.

παρασιωπώ ρ. μετβ. [αρχ.] {παρασιωπάς... | παρασιώπ-ησα, -ώμαι, -άται,... -ήθηκα, -ημένος} αποφεύγω να αναφέρω (κάτι) σκοπίμως, παραλείπω να σχολιάσω, να θίξω (κάτι): *παρασιωπούν την αλήθεια, για να μην ξεσπάσει σκάνδαλο* || *παρασιωπούν εντελώς ότι πρόκειται για μια ιστορία αιώνων* ΣΥΝ. αποκρύπτω (βλ. κ. λ. *αποσιωπώ*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιωπώ*.

παρασκευάζω ρ. μετβ. {παρασκεύασ-α, -τηκα, -μένος} φτειάχνω (κάτι) ύστερα από προετοιμασία, αφού συγκεντρώσω τα απαραίτητα: *~ φάρμακο / γεύμα / εδέσματα / γλυκά / μείγμα* ΣΥΝ. ετοιμάζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-σκευάζω* < *σκεῦος* / *σκευή*].

Παρασκευάς (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. κύρ. όν. < *Παρασκευή* (βλ.λ.)].

παρασκεύασμα (το) [αρχ.] {παρασκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που παρασκευάζει κανείς: *αναμειγνύετε τα υλικά και αφήνετε το ~ στο ψυγείο για 20'* **2.** (ειδικότ.) μείγμα φαρμακευτικών ουσιών: *φαρμακευτικό ~* **3.** κάθε βιολογικό δείγμα, κυρ. τμήμα ανθρώπινου σώματος, που έχει διατηρηθεί και προετοιμαστεί κατάλληλα για μικροσκοπική εξέταση.

παρασκευαστήριο (το) [1858] {παρασκευαστηρί-ου | -ων} **1.** χώρος εξοπλισμένος ειδικά για τις ανάγκες παρασκευαστικής διαδικασίας **2.** ΝΑΥΤ. χώρος σε ναύσταθμο, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή εξαρτημάτων πλοίου.

παρασκευαστής (ο) [αρχ.], **παρασκευάστρια** (η) {παρασκευαστριών} **1.** πρόσωπο που παρασκευάζει (κάτι), που αναλαμβάνει ή εποπτεύει την παρασκευή ουσίας, μείγματος, φαρμάκου κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) μέλος τού βοηθητικού προσωπικού πανεπιστημίου ή σχολείου επιφορτισμένο με την προετοιμασία των υλών και των οργάνων των εργαστηριακών ασκήσεων και πειραμάτων.

παρασκευαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παρασκευή, που μπορεί να παρασκευάσει, να προετοιμάσει κάτι: *~ διαδικασία*. — **παρασκευαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

Παρασκευή (η) **1.** η έκτη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή), η τελευταία καθημερινή πριν από το Σαββατοκύριακο· ΦΡ. ***Μεγάλη Παρασκευή*** (i) η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας, κατά την οποία γίνεται η αποκαθήλωση και ψάλλεται η ακολουθία τού επιταφίου θρήνου, η κατεξοχήν ημέρα πένθους τής χριστιανοσύνης (ii) (καθημ.-εκφραστ.) το βαρύ πένθος, κάθε κατάσταση ή έκφραση μεγάλης λύπης και συνεκδ. το άτομο που βρίσκεται σε τέτοια κατάσταση: *έφτασε σαν τη ~, συννεφιασμένος και άκεφος* **2.** οσιομάρτυς τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Η χρήση τής αρχ. λ. *παρασκευή* «προετοιμασία» (βλ.λ.) ως ονομασίας τής έκτης ημέρας τής εβδομάδας είναι μτγν. και αρχικώς δήλωνε την ημέρα προετοιμασίας πριν από το Σάββατο τού Ιουδαϊκού Πάσχα (πβ. Κ.Δ. Μάρκ. 15, 42: *καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης, ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ ὅ ἐστιν προσάββατον*). Η έκτη ημέρα τής εβδομάδας στις λατινογενείς γλώσσες έχει ως αφετηρία τη λατ. dies Veneris «ημέρα τής Αφροδίτης» (από όπου γαλλ. vendredi, ισπ. viernes, ρουμ. vineri κ.ά.), τού οποίου μετάφραση αποτέλεσε το αρχ. γερμ. friatag (< Frigg, αρχαία γερμ. θεότητα τού έρωτα), από όπου γερμ. Freitag, αγγλ. Friday κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όν. (ήδη μτγν.) με αφορμή τη θρησκευτική χρήση της].

παρασκευή (η) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία δημιουργίας κατόπιν προετοιμασίας: *η ~ τροφίμων / γλυκού / φαρμάκου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-σκευή* < *σκευή* «εξοπλισμός, εφόδια» (βλ.λ.), πβ. *ἀπο-σκευή, συ-σκευή, δια-σκευή* κ.ά.].

παρασκηνιακός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα παρασκήνια (θεάτρου): *~ χώρος / εξοπλισμός* **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται στο παρασκήνιο, που χαρακτηρίζεται από μυστικότητα, που έχει κρυφό και ανεπίσημο χαρακτήρα: *~ διεργασίες / συνεννοήσεις / κινήσεις / διαβουλεύσεις / ζυμώσεις* ΣΥΝ. υπόγειος, μυστικός, κρυφός. — **παρασκηνιακ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.

παρασκήνιο (το) {παρασκηνί-ου | -ων} **1.** (εύχρ. κυρ. στον πληθ.) ο χώρος τής θεατρικής σκηνής πίσω και δίπλα από τα σκηνικά, που μένει αθέατος στο κοινό και εξυπηρετεί την είσοδο των ηθοποιών στην κυρίως σκηνή και τη μετακίνησή τους πίσω από αυτήν **2.** (μτφ.) η κρυφή και ανεπίσημη δραστηριότητα που επηρεάζει άμεσα τις εξελίξεις: *τα ~ τής πολιτικής / τής διπλωματίας / τής διάσκεψης / των καλλιστείων* || *μάθετε τα πάντα για τα ~ τής κρίσιμης εκλογής* || *άνθρωπος τού ~* || *έντονο υπήρξε το ~ που προηγήθηκε τής προεδρικής εκλογής* ΣΥΝ. καμαρίλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρασκήνιον* (κυρ. πληθ.) < *παρα-* + *-σκήνιον* < *σκηνή*].

παρασκιά (η) [1812] η μερική ή ατελής σκιά που σχηματίζεται γύρω από τη σκιά αδιαφανούς σώματος (λ.χ. ενός πλανήτη) στον χώρο όπου το φως που εκπέμπει η φωτεινή πηγή φθάνει μερικώς μόνο, χωρίς να εμποδίζεται εντελώς.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pénombre < νεολατ. penumbra < λατ. paene «σχεδόν, περίπου» + umbra «σκιά»].

παρασόκακο (το) (λαϊκ.) μικρό και στενό δρομάκι.

παρασόλι (το) {χωρ. γεν.} φορητή ομπρέλα για προφύλαξη από τις ηλιακές ακτίνες ΣΥΝ. (λόγ.) αλεξήλιο. Επίσης **παρασόλ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parasole < para- (< parare «καλύπτω, προστατεύω» < λατ. paro) + sole «ήλιος» (< λατ. sol)].

παρασούσουμος, -η, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός τού οποίου τα χαρακτηριστικά τού προσώπου μοιάζουν παραμορφωμένα, πολύ δύσμορφος, κακάσχημος ΣΥΝ. (λαϊκ.) ασχημομούρης, κακομούτσουνος.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-σούσουμος* < *σουσούμι* «διακριτικό γνώρισμα» (βλ.λ.)].

παρασπάδα (η) παραφυάδα που βγαίνει κατευθείαν από τη ρίζα δέντρου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρασπάς, -άδος* «παραφυάδα» < αρχ. *παρασπῶ* «σύρω βιαίως προς τα πλάγια» < *παρα-* + *σπῶ* (βλ. κ. *σπάζω*)].

παρασπαδίας (ο) {παρασπαδιών} ΑΝΑΤ. ανωμαλία στη διάπλαση τού πέους, κατά την οποία το στόμιο τής ουρήθρας εκβάλλει πλάγια.
[ΕΤΥΜ. < *παρασπῶ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. paraspadia].

παράσπιτο (το) (καθημ.) το μικρό (συνήθ. πρόχειρο) οίκημα δίπλα στο κυρίως κτίσμα, που χρησιμοποιείται ως βοηθητικός χώρος.

παρασπονδία (η) [1893] {παρασπονδιών} (λόγ.) η πράξη που παραβιάζει υποσχέσεις ή συμφωνίες, που συνιστά αθέτηση των συμφωνημένων: *μετά τη διαπιστωμένη ~ τής γείτονος χώρας, η συμφωνία για μορατόριουμ άρχισε να κλονίζεται* ΣΥΝ. απιστία. Επίσης ***παρασπόνδηση*** [μτγν.]. — ***παρασπονδώ*** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

παράσπονδος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται με παραβίαση ή αθέτηση των συμφωνημένων: *~ ενέργεια / πράξη / απόπειρα* **2.** (για πρόσ.) αυτός που κάνει παρασπονδίες, παραβιάζει συμφωνίες ή συνθήκες ΣΥΝ. επίορκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-σπονδος* < *σπονδή*].

παρασπονδυλικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κοντά στη σπονδυλική στήλη: *~ γάγγλια*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. juxtaspinal].

παρασπόρι (το) {παρασπορ-ιού | -ιών} το μέρος τού τσιφλικιού που ο μισθωτής καλλιεργεί, κρατώντας όλη τη σοδειά για τον εαυτό του, χωρίς να αποδίδει κάτι στον εκμισθωτή-ιδιοκτήτη.

παραστάδα (η) η τετράγωνη κολόνα ή δοκός που προσαρμόζεται στο τελείωμα πόρτας ή παραθύρου ή στην άκρη τού τοίχου τής προσόψεως κτηρίου, κυρ. για διακοσμητικούς λόγους ή για την ενίσχυση τής αντοχής, τής ανθεκτικότητας μιας οικοδομής ΣΥΝ. παραστάτης. Επίσης (λόγ.) **παραστάς** {παραστάδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραστάς, -άδος* < *παρίσταμαι* (πβ. κ. *συ-στά-δ-ην*) < *παρ(α)-* + *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

παραστάθηκα ρ. → παραστέκομαι

παρασταίνω ρ. → παριστάνω

παράσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η παρουσίαση θεατρικού έργου σε ακροατήριο, η εκτέλεση θεατρικής παραγωγής στη σκηνή: *εντυπωσιακή ~ με ακριβά σκηνικά και κοστούμια, μεγάλη ορχήστρα και πολυμελή θίασο* || *άρτια τεχνικώς / ολοκληρωμένη / διασκεδαστική / μοντέρνα / ευρηματική / συναρπαστική ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***δίνω παράσταση*** (i) ανεβάζω, παρουσιάζω θεατρικό έργο: *το Εθνικό Θέατρο πρόκειται να δώσει δύο παραστάσεις τής τραγωδίας «Μήδεια» στο Ηρώδειο* (ii) κάνω επίδειξη, δίνω μαθήματα τεχνικής σε κάτι: *έδωσε παράσταση δεξιοτεχνίας / υποκριτικής* (β) ***κλέβω την παράσταση*** βλ. λ. *κλέβω* • **2.** η απόδοση με συγκεκριμένο τρόπο (κυρ.

αφηρημένων) πραγμάτων, ώστε να γίνονται αισθητά, απτά: *η ~ μουσικών ήχων με νότες* **3.** (συνεκδ.) καθετί που αποδίδεται με συγκεκριμένο τρόπο **4.** (ειδικότ.) η εικαστική αποτύπωση (συγκεκριμένων ή αφηρημένων) εικόνων από τον εξωτερικό ή τον εσωτερικό κόσμο: *σύνθετες / γραμμικές / έγχρωμες / δισδιάστατες ~ || οι ανάγλυφες ~ τού Παρθενώνα || τα αρχαία αγγεία φέρουν συχνά παραστάσεις από γνωστούς μύθους || ~ θρησκευτικές / με σκηνές μαχών / τελετών / από την καθημερινή ζωή* **5.** (α) ΦΙΛΟΣ. η αναπαράσταση στη συνείδηση με αφηρημένο τρόπο εικόνων που έχουν ήδη εγγραφεί σε αυτήν, χωρίς την επενέργεια εξωτερικού ερεθίσματος (β) ΨΥΧΟΛ. η εντύπωση, η εικόνα που καταγράφεται μέσω των αισθήσεων και διατηρείται στη συνείδηση, ακόμα και όταν πάψουν να επενεργούν τα ερεθίσματα που την προκάλεσαν: *ακριβείς και έντονες ~ (εποπτείες) σχηματίζουν τα ειδητικά άτομα || ~ συγκεχυμένη / σαφής / οπτική / ακουστική / γευστική / οσφραντική / αφής || ανάπλαση / συνειρμός παραστάσεων || προσλαμβάνουσα ~ || είναι παιδί τής πόλης και δεν έχει παραστάσεις από την αγροτική ζωή·* ΦΡ. ***αλλάζω παραστάσεις*** αλλάζω περιβάλλον, ώστε να μην βλέπω και να ακούω τα ίδια: *πήγε ένα ταξίδι στο εξωτερικό, για να αλλάξει παραστάσεις* **6.** ΜΑΘ. (α) ***αλγεβρική παράσταση*** σύνολο ή συνδυασμός αριθμών και γραμμάτων που συνδέονται μεταξύ τους με τα σύμβολα των τεσσάρων πράξεων (ή και δυνάμεων, ριζών κ.λπ.): *ακεραία ~ || ρητή ~ || άρρητη ~* (β) ***γραφική παράσταση*** (i) σειρά διακριτών ή συνεχόμενων σημείων (π.χ. σχεδίου, σχεδιαγράμματος, ευθείας, καμπύλης κ.λπ.), καθένα από τα οποία αντιπροσωπεύει την τιμή συγκεκριμένης παραμέτρου (ii) (γενικότ.) οποιοδήποτε σχέδιο προκύπτει από τη σύνδεση σημείων με ευθείες γραμμές ● **7.** η κοινωνική ή επαγγελματική εμφάνιση που επιβάλλεται να κάνει κανείς λόγω τής ιδιότητάς του σε συγκεκριμένες εκδηλώσεις: *ως βουλευτής έχει πολλές ~ σε εκδηλώσεις φορέων, γιορτές, εγκαίνια κ.λπ.·* ΦΡ. ***έξοδα παραστάσεως*** επίδομα που δικαιολογείται σε βουλευτή, αξιωματούχο, υπάλληλο κ.λπ. για την κάλυψη των εξόδων που έχει λόγω επαγγέλματος: *δικαιολογεί 100.000 δρχ. μηνιαίως ως ~* **8.** (ειδικότ.) η κατά τον νόμο απαιτούμενη παρουσία δικηγόρου ή πληρεξουσίου σε δικαστήριο ή αρμόδια αρχή ● **9.** διπλωματική διαμαρτυρία επίσημου αντιπροσώπου εκ μέρους τού κράτους του: *«κλήθηκαν οι πρέσβεις και τους έγινε έντονη ~ για τις τουρκικές απειλές»* (εφημ.). — **παραστασούλα** (η) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράστασις*, αρχική σημ. «τοποθέτηση στο πλάι - απομάκρυνση». < *παρίστημι* < *παρ(α)-* + *ἵστημι*, βλ. κ. *παριστάνω*. Ήδη μτγν. είναι η σημ. «παρουσίαση, έκθεση» (ειδικώς ενώπιον δικαστηρίου), ενώ ως όρος τής ψυχολογίας αποδίδει το γαλλ. perception. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ. *έξοδα παραστάσεως* (< γαλλ. frais de représentation), *γραφική παράσταση* (< γαλλ. plan graphique), *αλγεβρική παράσταση* (< γαλλ. notation algébrique)].

παραστάτης (ο) {παραστατών}, **παραστάτισσα** (η) {παραστατισσών} **1.** πρόσωπο που στέκεται δίπλα σε (κάποιον) ενισχύοντάς τον, στηρίζοντάς τον, που παραστέκεται σε (κάποιον): *άγγελος ~!* ΣΥΝ. (λόγ.) συνεπίκουρος, (καθημ.) βοηθός, συμπαραστάτης **2.** (κυρ. σε σχολικές ή στρατιωτικές παρελάσεις κ.λπ.) πρόσωπο που βρίσκεται στη δεξιά ή την αριστερή πλευρά τού σημαιοφόρου ή πίσω από αυτόν: *αριστερός ~ είναι ο μαθητής τής Β' τάξης με την υψηλότερη βαθμολογία την προηγούμενη χρονιά* **3.** (κυρ. σε στρατιωτικές παρατάξεις) ο στρατιώτης που είναι δίπλα σε άλλον στρατιώτη (είτε από τη δεξιά είτε από την αριστερή του πλευρά) **4.** η παραστάδα (βλ.λ.). Επίσης **παραστάτιδα** (η) [αρχ.] {παραστατίδων}.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που στέκεται δίπλα ή κοντά», < *παρίσταμαι* < *παρ(α)-* + *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

παραστατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με παράσταση, με εικόνες ή σχήματα που παριστάνουν (κάτι): *~ διδασκαλία || ~ γεωμετρία* (με μελέτη των ιδιοτήτων τής παραστάσεως ενός σχήματος σε ένα ή περισσότερα επίπεδα) (β) αυτός που αποδίδει κάτι με συγκεκριμένο τρόπο: *ο ζωγράφος αυτός είναι εκπρόσωπος τής ~ ζωγραφικής* **2.** αυτός που εκφράζει κάτι με παραστατικότητα: *~ αφήγηση / απόδοση / περιγραφή* ΣΥΝ. ζωντανός **3.** ***παραστατικό*** (το) (α) το δικαιολογητικό δαπάνης που υποβάλλει κανείς σε αρμόδια υπηρεσία (β) (στον πληθ.) η πληρωμή δικηγόρου για την παράστασή του σε δίκη. — **παραστατικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παραστατικότητα (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η πιστότητα και η ζωντάνια με την οποία εκφράζεται κανείς ή παρουσιάζει (κάτι): *η ~ τής αφήγησής του συνεπήρε τους πάντες.*

παραστέγασμα (το) [1835] {παραστεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} υπόστεγο ή στέγη με κλίση.

παραστέκομαι ρ. αμετβ. αποθ. {παραστάθηκα} **1.** προσφέρω βοήθεια, συμπαραστέκομαι (σε κάποιον): *παρά τις διαφορές τους της παραστάθηκαν πάντα, όταν χρειάστηκε βοήθεια || η οικογένεια πάντα παραστέκεται στα μέλη της* **2.** (η μτχ. ***παραστεκάμενος***, *-η, -ο* κ. ***παραστεκούμενος***) (α) ο παραστάτης, ο υπασπιστής, το μέλος επίσημης συνοδίας: *έφθασε ο βασιλιάς με εκατό ~!* (β) (μτφ.) ο βοηθός, αυτός που προσφέρει υποστήριξη (σε κάποιον): *δεν χρειάζεται παραστεκάμενους, τα καταφέρνει μόνος του μια χαρά* (γ) (μειωτ.) αυτός που δουλοπρεπώς προσφέρει τις υπηρεσίες του (σε κάποιον): *έγινε κι αυτός ~ τού υπουργού.* Επίσης **παραστέκω** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

παραστήλιο (το) [1858] {παραστηλί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. μικρός ιστός μερικών τύπων ιστιοφόρων στο πίσω μέρος τού σκάφους, κοντά στην πρύμνη.

[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *στήλιο* < *στήλη*].

παράστημα (το) {παραστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η εμφάνιση (κάποιου), η εντύπωση που δημιουργείται από τον τρόπο με τον οποίο στέκεται ή περπατά: *περήφανο / λαμπρό / αγέρωχο ~* ΣΥΝ. κορμοστασιά **2.** (ειδικότ.) η ευθυτενής στάση τού σώματος: *ο εύζωνος πρέπει να έχει ~.*

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «άγαλμα τοποθετημένο δίπλα σε άλλο», < αρχ. *παρίσταμαι* < *παρ(α)-* + *ἵσταμαι*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. prestance].

παραστήσω (να/θα) ρ. → παριστάνω

παραστιά (η) (λαϊκ.) η εστία σπιτιού, το τζάκι ΣΥΝ. στια, γωνιά, παραγώνι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρέστιος* < *παρ(α)-* + *ἔστιος* < *ἑστία* ή, κατ' άλλη άποψη, < μτγν. *πυρεστία* < *πῦρ* + *ἑστία*, με παρετυμολ. επίδρ. τής πρόθ. *παρά*].

παραστράτημα (το) {παραστρατήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η παρέκκλιση από τους προσωπικούς ή τους κοινούς ηθικούς κανόνες: *ήταν ένα ~, αλλά ξαναμπήκε στον σωστό δρόμο* ΣΥΝ. (λόγ.) παράπτωμα, παρεκτροπή, ολίσθημα, (καθημ.) ξεστράτισμα **2.** (ειδικότ.) η παράνομη ερωτική σχέση: *μόλις παντρεύτηκε κι άρχισε τα ~!* ΣΥΝ. περιπετειούλα, (λαϊκ.) τσιλημπούρδισμα. — (υποκ.) **παραστρατηματάκι** (το).

παραστρατίζω ρ. ▸ παραστρατώ

παραστράτισμα (το) {παραστρατίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το παραστράτημα (βλ.λ.).

παραστρατιωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με οργανώσεις (ανεπίσημες ή παράνομες) στρατιωτικής δομής και χαρακτήρα, οι οποίες αναπτύσσουν στρατιωτική δράση (με ανορθόδοξο ή παράνομο τρόπο), σε περιπτώσεις στις οποίες κατά τη γνώμη τους έπρεπε να επεμβαίνει ο τακτικός στρατός: *~ ομάδες || τα μέλη ρατσιστικής παραστρατιωτικής οργάνωσης επιτέθηκαν με αυτόματα όπλα εναντίον καταυλισμού λαθρομεταναστών.* — **παραστρατιωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paramilitary (νόθο σύνθ.)].

παραστρατώ ρ. αμετβ. {παραστρατείς... | παραστράτη-σα, -μένος} υποπίπτω σε ηθικό παράπτωμα, εκτρέπομαι, ακολουθώ ανήθικη ζωή: *με τέτοιες παρέες πώς να μην παραστρατήσει; || είχε παραστρατήσει, αλλά ξαναγύρισε στον σωστό δρόμο || παραστρατημένη γυναίκα.* Επίσης **παραστρατίζω** [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παραστρατῶ* < *παρα-* + *-στρατῶ* < *στράτα*].

παραστώ (να/θα) ρ. ▸ παρίσταμαι

παρασυμπαθητικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το παρασυμπαθητικό σύστημα **2.** ΑΝΑΤ. ***παρασυμπαθητικό σύστημα*** τμήμα τού αυτόνομου νευρικού συστήματος, που λειτουργεί κατά τρόπο ρυθμιστικό και ανταγωνιστικό προς το συμπαθητικό σύστημα, π.χ. μειώνοντας τους ρυθμούς τής καρδιάς ή συστέλλοντας την κόρη τού ματιού.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parasympathetic].

παρασυναγωγή (η) [μτγν.] **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η παράνομη ή μυστική συγκέντρωση για την τέλεση ιερουργίας αντίθετα προς τις διατάξεις ή την έγκριση των καταστατικών οργάνων τής Εκκλησίας (β) συνέλευση σχισματικών ή αιρετικών κληρικών ή/και λαϊκών χωρίς την έγκριση τής Εκκλησίας **2.** (μτφ.) συγκέντρωση προσώπων με κοινές αντιλήψεις ή επιδιώξεις, που γίνεται κατά τρόπο μυστικό ή παράνομο: *εν όψει των εσωκομματικών εκλογών οι φράξιες άρχισαν ήδη τις ~.*

παρασύνθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΛΩΣΣ. ο σχηματισμός λέξεως από άλλη σύνθετη λέξη, π.χ. *τηλεφωνώ* (< *τηλέφωνο*).

παρασύνθετος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λέξη) που παράγεται: (α) από σύνθετη λέξη: *το ρ. «παρασιτώ» είναι ~ από τη σύνθετη λέξη «παράσιτος»* (β) από συνεκφορά δύο ή περισσότερων λέξεων, όπως η λέξη *Αρεοπαγίτης* από τις λέξεις *Άρειος Πάγος* **2.** ***παρασύνθετα*** (τα) οι παράνομες λέξεις.

παρασύνθημα (το) [μτγν.] {παρασυνθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η δεύτερη από τις προκαθορισμένες λέξεις ή σύντομες φράσεις, με την οποία ολοκληρώνεται το αναγνωριστικό σύνθημα από αξιωματικό ή υπαξιωματικό, που ενεργεί έφοδο ελέγχου σε φυλάκιο: *μόλις ο εφοδεύων αξιωματικός είπε το σύνθημα, ο σκοπός τού φώναξε: προχώρει στο ~ (πες το ~)* **2.** (μτφ.-καθημ.) κάθε στοιχείο με το οποίο επιχειρείται η συνθηματική αναγνώριση ανθρώπων τού ίδιου χώρου (πολιτικού, κοινωνικού, ιδεολογικού κ.λπ.): *πιάνω το ~* (το καταλαβαίνω).

παρασύρω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρ-έσυρα, παρα-σύρθηκα, -συρμένος} **1.** σέρνω (κάτι/κάποιον) προς το μέρος μου, εξουδετερώνοντας κάθε αντίστασή του, αποσπώ και τραβώ βίαια προς ορισμένη κατεύθυνση: *η θάλασσα παρέσυρε τη βάρκα στ' ανοιχτά || ο ποταμός παρέσυρε τα πάντα στο πέρασμά του || τον παρέσυρε το πλήθος* ΣΥΝ. συμπαρασύρω **2.** (μτφ.) συνεπαίρνω (κάποιον), τον αναστατώνω αίροντας τις αναστολές και τις αντιστάσεις του: *τον παρέσυρε ο θυμός / η οργή / το πάθος του || τους παρέσυρε ο παλμός των λόγων του / τής φωνής του || τους παρέσυρε ο ωραίος καιρός και βγήκαν στη λιακάδα* ΣΥΝ. (εκφραστ.) ξεμυαλίζω **3.** (μτφ.) ξεγελώ (κάποιον), παρέχω παραπλανητικά δεδομένα (σε κάποιον) και τον οδηγώ όπου θέλω εγώ: *είχε παρασύρει πολλούς να επενδύσουν με ψεύτικες υποσχέσεις και εγγυήσεις || τον παρέσυρε στον κακό δρόμο! || ο ικανός δημοσιογράφος τον παρέσυρε σε συνεχείς αντιφάσεις!* **4.** βγάζω (κάποιον) από την πορεία του (με αρνητικές συνέπειες): *άγνωστο όχημα παρέσυρε και τραυμάτισε θανάσιμα νεαρό ποδηλάτη* **5.** (ειδικότ.) αποπλανώ κυρ. ανήλικο άτομο: *παρέσυρε το κορίτσι με τα γλυκόλογα και τα χάδια του!* ΣΥΝ. ξελογιάζω, πλανεύω. Επίσης (λαϊκ.) **παρασέρνω**.

παρασύρω - παραπλανώ - πλανεύω - δελεάζω - γοητεύω - σαγηνεύω. Σε όλη τη σειρά των συνωνύμων υπόκειται η έννοια τού «εξαπατώ», τής «απάτης». Η δήλωση αυτή είναι σχετικώς ουδέτερη στα **παρασύρω** και **παραπλανώ**, όπου το προρρηματικό **παρά** εκφράζει τη χρήση τρόπων που παρεκκλίνουν, αποκλίνουν από το ορθό και λειτουργούν παραπειστικά. Το στοιχείο τής εξαπάτησης

συνδεδεμένο με ελκυστικούς τρόπους. με τη χρήση μέσων που θέλγουν και παρασύρουν, δηλώνεται από τα λοιπά ρήματα. Στο **πλανεύω** (< αρχ. *πλανῶ*· πβ. *πλάνη*. *πλάνος*. *αποπλανώ*) η εξαπάτηση υπέχει το ερωτικό στοιχείο *(Τον πλάνεψαν τα μάτια της)*. Στο **δελεάζω** (< *δέλεαρ*) η εξαπάτηση επιτυγχάνεται μέσα από θέλγητρα, από προσφορές αρεστές στο υποψήφιο θύμα. Η γοητεία είναι το μέσο επηρεασμού και εξαπάτησης στο **γοητεύω**. το οποίο μπορεί να έχει και καλή σημασία *(Μας γοήτευσε η μουσική του)*. Το *γοητεύω* (από το **γόης**) διατηρεί το στοιχείο τής μαγείας, τού μυστηριώδους, που είναι εγγενές στη λέξη (*γόης*, από το *γοῶ* «θρηνώ. κραυγάζω δυνατά», ξεκίνησε να είναι ο μάγος που με κραυγές και επικλήσεις σε υπέρτερες δυνάμεις προσπαθεί να εντυπωσιάσει και να παραπλανήσει όσους καταφεύγουν σε αυτόν). Τέλος, το **σαγηνεύω** (από το **σαγήνη** «δίχτυ για ψάρεμα») σημαίνει ότι χρησιμοποιώ σαγήνες. θέλγητρα. για να οδηγήσω κάποιον εκεί όπου θέλω παραπλανώντας τον. Ωστόσο, το *σαγηνεύω*. όπως και το *γοητεύω*. έχει αναπτύξει και καλή σημασία *(Με την τέχνη του σαγήνευε τα πλήθη)*, αφού το *σαγήνη* από «δίχτυ» εξελίχθηκε σε «θέλγητρο».

παρασυστολή (η) ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική παράταση τού χρόνου μεταξύ συστολής και διαστολής τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasystole].

παρασχέθηκα ρ. ▸ παρέχω

παροσχηματισμός (ο) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. ο σχηματισμός λέξεως από άλλη με αλλαγή τής κατάληξής της.

παρασχίδα (η) (λόγ.) κάθε μικρό κομμάτι ξύλου που έχει αποσχιστεί από μεγαλύτερο ΣΥΝ. σχίζα. πελεκούδι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρασχίδες* (μόνο πληθ.) < *παρασχίζω* «σχίζω κατά μήκος» < *παρα-* + *σχίζω*].

Παράσχος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Από την εκκλ. φρ. *παράσχου Κύριε* (βλ.λ.), όπου απαντά η προστ. αορ. β' τού αρχ. *παρέχω*].

παράσχου Κύριε ΕΚΚΛΗΣ. (δέηση κατά την ακολουθία τής Θείας Λειτουργίας) στείλε. δώσε. Κύριε. Θεέ μου.

παράσχω (να/θα) ρ. → παρέχω

παράτα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η παρέλαση ευρταστικού, πανηγυρικού χαρακτήρα **2.** (μειωτ.-ειρων.) εντυπωσιακή και θορυβώδης εκδήλωση που γίνεται δημοσίως.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parata < ρ. parare (μέσ. σημ.) «παρουσιάζομαι, εμφανίζομαι» < λατ. paro «προετοιμάζω»].

παράτα[2] (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η παράταση: *δεν είχε να πληρώσει τη δόση τού δανείου και ζήτησε ~* || *ο αγώνας μπάσκετ πάει στην ~.*

παρατάθηκα ρ. → παρατείνω

παράταιρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσαρμονία. που δεν είναι ταιριαστός: *το σχέδιό του βγήκε ~, θέλει συνλούπωμα* || *~ ανδρόγυνο / ντύσιμο* ΣΥΝ. αταίριαστος ΑΝΤ. ταιριαστός. αρμονικός. — **παράταιρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-ταιρος* < *ταίρι*].

παρατακτικός, -ή. -ό [1898] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράταξη **2.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την κατά παράταξη σύνδεση (βλ. λ. *παράταξη*): *~ σύνδεσμοι* (οι συμπλεκτικοί. οι αντιθετικοί, οι διαζευκτικοί, οι διαχωριστικοί, οι συμπερασματικοί). — **παρατακτικ-ά / -ώς** επίρρ.

παράταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η τοποθέτηση σε συγκεκριμένες θέσεις, κατά δεδομένο τρόπο: *η ~ τού στρατεύματος στην πεδιάδα* || *η λανθασμένη ~ των παικτών άφηνε ακάλυπτη την άμυνα στις επιθέσεις των αντιπάλων* **2.** (ειδικότ.) η τοποθέτηση πραγμάτων ή προσώπων σε συνεχόμενη διάταξη. ώστε να βρίσκονται δίπλα-δίπλα ή να σχηματίζουν ευθύγραμμους στοίχους και ζυγούς: *πυκνή / αραιή / αμυντική / κυκλική ~* || *~ των δυνάμεων κατά μήκος των συνόρων* || *~ εργαλείων* || *~ σε βάθος / κατά μέτωπο* || *οι μαθητές παρήλασαν σε άψογη ~* ΣΥΝ. τάξη. σειρά, γραμμή **3.** τμήμα στρατιωτικής ή ναυτικής δύναμης παρατεταγμένο σε θέση μάχης ή τιμητικά σε επίσημη εκδήλωση: *επιθεώρησε την ~ των στρατιωτών*· ΦΡ. (α) ***εν πομπή (και παρατάξει)*** (i) με μεγάλη επισημότητα, με όλες τις τιμές: *ακολούθησε ~ η κατάθεση στεφάνων* (ii) (ειρων.) με κωμική μεγαλοπρέπεια. πομπώδη υπερβολή, ο ένας μετά τον άλλον σύμφωνα με τυπικό που καταντά γελοίο: *κατέφθασαν αμέσως όλοι οι υπουργοί. ~ να «συμπαρασταθούν» στους πληγέντες* (β) ***μάχη εκ παρατάξεως*** με τους αντιμαχομένους παρατεταγμένους τον έναν απέναντι στον άλλο ΑΝΤ. κλεφτοπόλεμος **4.** σύνολο τού οποίου τα μέλη συνδέονται με κοινές αντιλήψεις. επιδιώξεις ή συμφέροντα: *η μεγάλη ~ των δημοκρατικών κομμάτων* || *συνδικαλιστική / πολιτική / φοιτητική ~* **5.** (ειδικότ.) το πολιτικό κόμμα: *μέλη τής ίδιας ~* **6.** ΓΛΩΣΣ. ***κατά παράταξη σύνδεση*** η σύνδεση όμοιων όρων ή προτάσεων (κύρια πρόταση με κύρια, δευτερεύουσα πρόταση με δευτερεύουσα. υποκείμενο με υποκείμενο κ.λπ.), κατ' αντιδιαστολή προς την καθ' υπόταξη σύνδεση.
παραταξιακός, -ή, -ό (σημ. 4. 5), **παραταξιακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράταξις*, αρχική σημ. «η πρώτη γραμμή τής μάχης (όπου οι στρατιώτες είναι τοποθετημένοι δίπλα-δίπλα)». < *παρατάσσω*. Η σημ. «πολιτικό κόμμα» είναι ήδη αρχ.].

παράταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** η επέκταση τού χρονικού πλαισίου, μέσα στο οποίο πρέπει να ολοκληρωθεί (κάτι): *ανακοινώθηκε νέα ~ τής προθεσμίας για την υποβολή των δηλώσεων* || *παρά τις συνεχείς ~, αδιέξοδες παραμένουν οι συνομιλίες* || *~ τής αβεβαιότητας / κρίσης* || *η συνέλευση αποφάσισε ~ τής απεργίας για μία εβδομάδα* || *με την εγχείρηση κερδίζει ~ ζωής δύο χρόνων* **2.** (ειδικότ. σε αγώνες αθλημάτων με καθορισμένο χρόνο) (α) ο πρόσθετος χρόνος τού αγώνα, που δίνεται σύμφωνα με τον κανονισμό σε περίπτωση ισόπαλου αποτελέσματος στην κανονική διάρκεια, ώστε να αναδειχθεί νικητής: *εφόσον και η ~ λήξει ισόπαλη. το αποτέλεσμα θα κριθεί στα πέναλτι* (β) (συνεκδ.) ο αγώνας που διεξάγεται κατά το πρόσθετο αυτό χρονικό διάστημα: *νίκησε στην ~* || *όλα θα κριθούν στην ~.* — (υποκ.) **παρατασούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράτασις* < *παρατείνω* (βλ. κ. *τάση*)].

παρατάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέταξα, παρα-τάχθηκα. -(τε)-ταγμένος} **1.** (για πρόσ. και πράγματα) τοποθετώ σε συνεχόμενη διάταξη. δίπλα-δίπλα. βάζω στη σειρά ή στοιχίζω σε ζυγούς: *οι μαθητές παρατάχθηκαν για προσευχή* || *τραπεζάκια παραταγμένα κατά μήκος τής προκυμαίας* || *τα Μ.Α.Τ. είχαν παραταχθεί γύρω από τον χώρο τής συγκέντρωσης* ΣΥΝ. τοποθετώ. παραθέτω, αραδιάζω **2.** (για επιχειρήματα. απόψεις κ.λπ.) εκθέτω διαδοχικά. διατυπώνω με σειρά: *παρέταξε σειρά επιχειρημάτων. τεκμηριώνοντας τη θέση του* ΣΥΝ. διατυπώνω.

παρατατικός (ο) ΓΛΩΣΣ. παρελθοντικός χρόνος τού ρήματος, ο οποίος τοποθετεί μια ενέργεια ή κατάσταση σε χρονικό σημείο ή διάστημα το οποίο προηγείται χρονικά τής στιγμής που λέγεται κάτι από τον ομιλητή· ειδικότ. δηλώνει: (α) διάρκεια στο παρελθόν: *χθες όλο το μεσημέρι έβλεπε τηλεόραση* (β) συνήθεια ή επανάληψη στο παρελθόν (επαναληπτικός): *κάθε Σάββατο βράδυ πηγαίναμε στον κινηματογράφο* (γ) ότι μια πράξη εξελισσόταν στο παρελθόν. όταν διακόπηκε από μια άλλη: *μιλούσα στη μητέρα μου. όταν χτύπησε το τηλέφωνο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρατατικός* (ενν. *χρόνος*) < αρχ. *παρατείνω*].

παρατεθειμένος, -η, -ο ▸ παραθέτω

παρατέθηκα ρ. ▸ παραθέτω

παρατείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέτεινα. παρα-τάθηκα. -τεταμένος} **1.** επεκτείνω τα χρονικά πλαίσια, όρια (γεγονότος ή καταστάσεως), δίνω διάρκεια σε (κάτι): *~ την παραμονή μου / συνάντηση / προθεσμία / τις διακοπές μου* || *~ την απόλαυση / την αγωνία / το μαρτύριο κάποιου* ΣΥΝ. επιμηκύνω ΑΝΤ. συντομεύω **2.** (η μτχ. ***παρατεταμένος***, *-η, -ο*) αυτός που διαρκεί πέρα από το κανονικό ή το συνηθισμένο. που συνεχίζεται επί πολύ: *~ χειροκροτήματα ακολούθησαν την ομιλία του* || *~ σφυρίγματα* || *~ περίοδος ξηρασίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

παρατειχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρατείχισ-α. -τηκα. -μένος} περιβάλλω (κάτι) με τείχος. κτίζω τείχος κοντά και παράλληλα προς άλλο.

παρατεταμένος, -η, -ο → παρατείνω

παράτημα (το) → παρατώ

παρατήρημα (το) [μτγν.] {παρατηρήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που παρατηρεί κανείς· κυρ. στη ΦΡ. ***κακό παρατήρημα*** κακός οιωνός. κακό σημάδι.

παρατήρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το κοίταγμα, η ενατένιση: *η ~ τής φύσης / τής βροχής / τού κόσμου που περνούσε* **2.** η προσεκτική και συστηματική παρακολούθηση και εξέταση ή καταγραφή εξέλιξης, κατάστασης. γεγονότος ή φαινομένου: *η ~ τής ιστορικής αλληλουχίας / των φυσικών φαινομένων / των καιρικών μεταβολών / των διακυμάνσεων των τιμών* **3.** (ειδικότ.-επιστημ.) γνωστική μέθοδος που διακρίνεται από το πείραμα, κατά την οποία ο ερευνητής (παρατηρητής) μελετά απευθείας (εμπειρικά) ένα αυστηρώς καθορισμένο αντικείμενο (φαινόμενο, ομάδα ανθρώπων κ.λπ.) και καταγράφει με συγκεκριμένο τρόπο δεδομένα, για να εξεταστούν στη συνέχεια στατιστικά, συγκριτικά και να διατυπωθούν αναλόγως ως συμπέρασμα: *η ~ μιας φυλής στον Αμαζόνιο* **4.** (συνεκδ.) προφορική ή γραπτή διατύπωση που περιέχει το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει κάποιος ύστερα από εξέταση ενός πράγματος ή την ενασχόληση με αυτό: *όλοι έκαναν την ίδια ~* || *οι ~ κάποιου για τη ζωή στις πόλεις / τα άγρια ζώα / τη γλώσσα των νέων* || *παρατηρήσεις επί τού νομοσχεδίου* || *εύστοχες / ουσιαστικές / τεκμηριωμένες / εποικοδομητικές ~* || *οι γενικές και προκαταρκτικές ~ τού ομιλητή* ΣΥΝ. σχόλιο. επισήμανση **5.** (ειδικότ.) ο αρνητικός σχολιασμός, η επίπληξη ή επίκριση για (κάτι): *ο δάσκαλος της έκανε ~, επειδή μιλούσε* || *του έγινε ~ για το ακατάλληλο ντύσιμο και την αγενή συμπεριφορά του* || *τον ενόχλησε η άδικη ~ τής μητέρας του* ΣΥΝ. σύσταση, επίκριση **6.** το θέμα γραπτής εξέτασης, η άσκηση: *η πρώτη ~ ήταν πολύ δύσκολη και δεν την απάντησε κανείς* ΣΥΝ. ζητούμενο. ερώτηση. θέμα. — (υποκ.) **παρατηρησούλα** (η) (σημ. 5-6).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρατήρησις* < αρχ. *παρατηρῶ* (βλ.λ.). Η λ. δήλωσε εξαρχής τη στενή και συστηματική παρακολούθηση, καθώς και τη διατύπωσή της].

παρατηρήσιμος, -η. -ο [μτγν.] αυτός τον οποίο μπορεί να παρατηρήσει κανείς.

παρατηρητήριο (το) [1878] {παρατηρητηρί-ου | -ων} φυσική ή ειδικά διαμορφωμένη θέση. από την οποία γίνεται η παρατήρηση με ειδικά όργανα (κιάλια, τηλεσκόπια κ.λπ.): *πολεμικό ~* || *από το ~ παρατηρούσε τη συμπεριφορά των πουλιών.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. observatoir].

παρατηρητής (ο) [μτγν.]. **παρατηρήτρια** (η) {παρατηρητριών} **1.** πρόσωπο που παρατηρεί. που κάνει παρατηρήσεις **2.** (ειδικότ.) επιστήμονας (ανθρωπολόγος, κοινωνιολόγος κ.λπ.) που καταγράφει δεδομένα σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο παρατήρησης (ομάδα, φαινόμενο κ.λπ.) και που (στην έρευνα κοινωνικών ομάδων) συμμετέχει ο ίδιος στις δραστηριότητες των προσώπων που παρατηρεί **3.** (μειωτ.) πρόσωπο που αρκείται να βλέπει. χωρίς να συμμετέχει: *ενεργοποιήσου. πάψε να είσαι απλός ~ των εξελίξεων* **4.** πρόσωπο που παρακολουθεί χωρίς επίσημη ιδιότητα ή δικαίωμα πλήρους συμμετοχής: *παρακολούθησε το συνέδριο ως ~* **5.** ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που κατοπτεύει εχθρικές κινήσεις (από παρατηρητήριο ή άλλη θέση): *οι ~ μάς επεσήμαναν μετακινήσεις στρατευμάτων στα σύνορα* **6.** (α) εντεταλμένος αντιπρόσωπος (χώρας ή οργανισμού), που ως μέλος ειδικού σώματος συμμετέχει σε συζητήσεις χωρίς δικαίωμα ψήφου ή επικύρωσης απο-

φάσεων, ψηφισμάτων (β) (στον πληθ.) οι αντιπρόσωποι διεθνούς οργανισμού, με ειδική απόφαση τού οποίου (αποδεκτή από τα ενδιαφερόμενα μέρη) μεταβαίνουν σε περιοχή με ειδικά προβλήματα (πόλεμο, ταραχές), για να ενημερωθούν για τα προβλήματά της πιστοποιώντας ή εγγυώμενοι την εγκυρότητα διαδικασιών, π.χ. εκλογών, ειρηνευτικών συνομιλιών κ.λπ.: *αποστολή παρατηρητών τού Ο.Η.Ε. στην Κύπρο* (γ) ΑΘΛ. πρόσωπο που ορίζεται από εθνική ή διεθνή ομοσπονδία να παρακολουθήσει τη διεξαγωγή αγώνα και να καταγράψει όσα σχετίζονται με την ορθή διεξαγωγή του: *στην έκθεσή του ο ~ τού αγώνα σημειώνει όλα τα έκτροπα και επιρρίπτει τις ευθύνες στην αδράνεια τής διοίκησης των γηπεδούχων.*

παρατηρητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει ανεπτυγμένη την ικανότητα τής προσεκτικής και λεπτομερούς παρατήρησης, που συγκρατεί και εντοπίζει στο σύνολο και στις λεπτομέρειές της μια εικόνα ή κατάσταση: *είναι πολύ ~, δεν του ξεφεύγει τίποτα!* ΣΥΝ. (λόγ.) οξυδερκής **2.** αυτός που έχει αποδοκιμαστικό ή επιτιμητικό χαρακτήρα: *την ενόχλησε ο έντονα ~ τόνος τής φωνής του* ΣΥΝ. επικριτικός, αποδοκιμαστικός. — **παρατηρητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

παρατηρητικότητα (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα τής λεπτομερούς και προσεκτικής παρατήρησης, εντοπισμού και καταγραφής των εντυπώσεων στη μνήμη: *μεγάλη / οξεία ~* || *έχει μεγάλη ~: αμέσως πρόσεξε την αλλαγή στη θέση των επίπλων στο σαλόνι.*

παρατηρώ ρ. μετβ. {παρατηρείς... | παρατήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βλέπω με προσοχή (κάτι) εξετάζοντάς το ή καταγράφοντας στοιχεία για αυτό: *παρατηρώντας τα παιδιά να παίζουν, καταλαβαίνεις τον χαρακτήρα τους* || *~ την κίνηση τής αγοράς / τα ζώα τής ζούγκλας / κάτι στο μικροσκόπιο / τις κινήσεις κάποιου* ΣΥΝ. κοιτάζω, βλέπω, παρακολουθώ, εξετάζω **2.** εντοπίζω (κάτι), το διακρίνω: *παρατήρησα μια σημαντική αλλαγή στη συμπεριφορά του* || *παρατήρησε το βλέμμα / το τρέμουλο / το σχόλιο κάποιου* || (κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ.) *παρατηρείται αύξηση τής εμπορικής κίνησης τις ημέρες των εορτών* || *παρατηρήθηκαν κρούσματα αισχροκέρδειας* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι, διακρίνω **3.** παρακολουθώ συνεχώς (κάποιον), ελέγχοντας τις κινήσεις του: *σε ~ από την ώρα που μπήκες και είσαι συνεχώς αφηρημένος* **4.** διατυπώνω (προφορικά ή γραπτά κάτι) ως σχόλιο, επισημαίνω (κάτι): *θα ήθελα σύντομα να παρατηρήσω ότι...* || *~ πως αντιφάσκεις* || *«κάνει κρύο», παρατήρησε* ΣΥΝ. σημειώνω **5.** αναφέρομαι επικριτικά σε (κάποιον), του κάνω παρατήρηση: *τον παρατηρούσε συχνά για την αμέλειά του* || *τον παρατήρησε τρεις φορές, επειδή μιλούσε στην τάξη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρατηρῶ (-έω)* < *παρα-* + *τηρῶ* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παρατήρηση*].

παρατίθεμαι ρ. → παραθέτω

παρατιμονιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** ο λανθασμένος χειρισμός τού τιμονιού κατά την οδήγηση: *ήπιε κι άρχισε τις ~* ΣΥΝ. στραβοτιμονιά **2.** (μτφ.) λαθεμένη επιλογή, άστοχη κίνηση, επικίνδυνος ή άστοχος χειρισμός: *σε τέτοιες στιγμές και η παραμικρή ~ είναι μοιραία.* Επίσης **παρατιμόνιασμα** (το). — **παρατιμονιάζω** ρ.

παράτιτλος (ο) {παρατίτλ-ου | -ων, -ους} τίτλος (εφημερίδας ή περιοδικού) που τίθεται δίπλα ή κάτω από τον κύριο τίτλο, διευκρινιστικά ή συμπληρωματικά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Nebentitel].

παράτολμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που η τόλμη του ξεπερνά τα λογικά ή ασφαλή όρια: *~ σκέψη / σχέδιο / υπόθεση / πράξη / οδήγηση / ακροβατική φιγούρα* ΣΥΝ. ριψοκίνδυνος, τολμηρός. — **παράτολμα / παρατόλμως** [μτγν.] επίρρ., **παρατολμώ** ρ. [μτγν.] {-άς...}.

παρατονία (η) [1896] {παρατονιών} ο λανθασμένος μουσικός τόνος, το φάλτσο.

παρατονίζω ρ. μετβ. [1830] {παρατόνισ-α, -τηκα, -μένος} τονίζω λαθεμένα, βάζω τον τόνο σε άλλη συλλαβή από αυτήν που πρέπει: *πολλά παιδιά παρατονίζουν τις λέξεις ή δεν τις τονίζουν καθόλου.* — **παρατονισμός** (ο) [1830].

παράτονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει εσφαλμένο μουσικό τονισμό, ο φάλτσος: *~ τραγούδι / φωνή* ΣΥΝ. παράφωνος **2.** ΓΛΩΣΣ. (λέξη, συλλαβή) που έχει τονιστεί λανθασμένα κατά την ομιλία, την ανάγνωση ή στο γραπτό κείμενο **3.** [1858] ΝΑΥΤ. το σχοινί ή το συρματόσχοινο που δένεται από τον ιστό στην πρύμνη τού πλοίου για τη στήριξη τού ιστού ΣΥΝ. παταράτσο ΑΝΤ. πρόtονος, στράλι. — **παράτονα** επίρρ.

παρατραβηγμένος, -η, -ο 1. υπερβολικός, απίθανος, εκτός πραγματικότητας: *αυτή η επιστημονική θεωρία είναι τόσο παρατραβηγμένη, που θυμίζει σενάριο επιστημονικής φαντασίας* **2.** αυτός που ξεπερνά τα επιτρεπτά / ανεκτά όρια, ακραίος: *η συμπεριφορά του ήταν ~ και άφησε τις χειρότερες εντυπώσεις.*

παρατραβώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρατράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** τραβώ, τεντώνω (κάτι) υπερβολικά: *μην παρατραβάς το λαστιχάκι, θα σπάσει·* ΦΡ. (α) ***παρατραβάω το σκοινί*** ενεργώ με τρόπο που οδηγεί σε υπέρβαση των ανεκτών ορίων, συμπεριφέρομαι με ακραίο τρόπο: *το έχει παρατραβήξει το σκοινί αυτός ο μαθητής· αν ξανακάνει τα ίδια, θα αποβληθεί από το σχολείο!* ΣΥΝ. το παρακάνω (β) ***το παρατραβάω*** ξεπερνώ τα ανεκτά όρια, με αποτέλεσμα να γίνομαι ενοχλητικός ή δυσάρεστος: *είπαμε να της μιλήσει σκληρά για να τη συνετίσει, αλλά αυτός το παρατράβηξε και την έκανε να κλαίει* || *τα κανάλια το έχουν παρατραβήξει μ' αυτή την υπόθεση· έναν μήνα τώρα όλο με τον παιδοκτόνο ασχολούνται!* ΣΥΝ. το παρακάνω **2.** επιμηκύνω χρονικά κάτι πάρα πολύ, ώστε καταντά κουραστικό: *την παρατράβηξε την ομιλία του και νυστάξαμε όλοι* ♦ (αμετβ.) **3.** διαρκώ περισσότερο από το κανονικό ή το ανεκτό: *Παρατράβηξε αυτή η ιστορία με το πτυχίο σου! Θα πιστεύεις επιτέλους να το πάρεις;*

παρατράγουδο (το) επεισόδιο που συνιστά εκτροπή από τους γενικώς παραδεκτούς κανόνες (κοινωνικής αρμονίας και ευπρέπειας) (συνήθ. στον πληθ.): *στο ποδοσφαιρικό ντέρμπι δεν υπήρξε κανένα ~* || *σ' αυτή την τηλεοπτική συζήτηση είχαμε πολλά ~: συνεχείς διακοπές και βαριές ύβρεις ανταλλάσσονταν μεταξύ συνομιλητών.*

παρατράπεζα (η) {παρατραπεζών} η ανάπτυξη παράνομων και αδιαφανών οικονομικών δραστηριοτήτων από άτομα που αποσκοπούν μέσω τής εξαπάτησης και τής οικονομικής εκμετάλλευσης των συναλλασσομένων στην τοκογλυφία και την παράνομη διακίνηση χρημάτων. — **παρατραπεζικός, -ή, -ό.**

παρατραπέζιο (το) [μεσν.] {παρατραπεζί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το μικρό τραπέζι που βρίσκεται αριστερά από την Αγία Τράπεζα, στο οποίο τοποθετούνται τα Τίμια Δώρα κατά την προσκομιδή και συμβολίζει τη φάτνη τής Βηθλεέμ.

παρατρεχάμενος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που κάνει θελήματα ή βοηθητικές εργασίες, υπηρετώντας ένα πρόσωπο **2.** αυτός που ακολουθεί ισχυρά πρόσωπα, προσπαθώντας να κερδίσει ή να διατηρήσει την εύνοιά τους: *μερικοί πολιτικοί κοιτάζουν πώς να τακτοποιήσουν τους ~ τους και λησμονούν το γενικότερο συμφέρον.*
[ΕΤΥΜ. < *παρατρέχω* + *-άμενος*, πβ. *λεγ-άμενος*].

παρατρέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρέτρεξα κ. παραέτρεξα (σημ. 2)} ♦ **1.** (μετβ.) (για πράγμ.) προσπερνώ (κάτι) χωρίς να του δίνω τη σημασία που πρέπει: *παρέτρεξε σημαντικά χωρία τού κειμένου* ΣΥΝ. παραλείπω, παραβλέπω ♦ **2.** (αμετβ.) τρέχω πάρα πολύ, κάνω πάρα πολλούς δρόμους: *παρατρέξαμε σήμερα, ώρα να ξεκουραστούμε.*

παράτριμμα (το) [μτγν.] {παρατρίμματος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μικροβιακή φλεγμονή τής επιδερμίδας και τού χορίου τού δέρματος, που συνοδεύεται από κοκκινίλα και εμφανίζεται πάνω σε δύο εφαπτόμενες δερματικές επιφάνειες εξαιτίας τής προστριβής μεταξύ τους, από υπερίδρωση τού δέρματος ή από άλλες εκκρίσεις ΣΥΝ. σύγκαμα.

παρατρώω κ. **παρατρώγω** ρ. αμετβ. {παράφαγα κ. παραέφαγα} τρώω περισσότερο από το κανονικό, υπερβολικά ΣΥΝ. ντερλικώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρευρίσκομαι*.

παρατσούκλι (το) {παρατσουκλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) όνομα που δίνεται σε πρόσωπο με βάση χαρακτηριστική του ιδιότητα: *το κανονικό του όνομα ήταν Δημ. Γκόγκος, αλλά όλοι τον ξέρουν με το ~ «Μπαγιαντέρας»* ΣΥΝ. παρωνύμιο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **παρατίτλιον* (με τσιτακισμό), υποκ. τού μτγν. *παράτιτλον* < *παρα-* + *-τιτλον* < *τίτλος*].

παρατυπία (η) [1849] {παρατυπιών} η παράβαση των τύπων, των ισχυόντων νόμων· (συνεκδ.) η πράξη που συνιστά παράβαση αυτών που ισχύουν: *διαπιστώθηκε σειρά παρατυπιών στην εκτέλεση τού έργου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*.

παράτυπος, -η, -ο αυτός που γίνεται κατά παράβαση των τύπων, των ισχυόντων νόμων: *η διαδικασία εκλογής του στη συγκεκριμένη θέση ήταν εντελώς ~* ΣΥΝ. αντικανονικός ΑΝΤ. νομότυπος. — **παράτυπα / παρατύπως** [1871] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πλαστός», < *παρα-* + *-τύπος*].

παρατυπώ ρ. αμετβ. {παρατυπείς... | παρατύπησα} ενεργώ έξω από το πλαίσιο των τυπικών διαδικασιών και των νομικών διατάξεων, κάνω παράτυπες ενέργειες.

παρατυπώνω ρ. μετβ. {παρατύπω-σα, -θηκα, -μένος} ΤΥΠΟΓΡ. τυπώνω (κάτι) κακώς ή εσφαλμένα. — **παρατύπωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρατυποῦμαι (-όο-)*, αρχική σημ. «πλαστογραφώ», < *παρα-* + *-τυποῦμαι* < *τύπος*].

παράτυφος (ο) {παράτυφ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. λοιμώδες νόσημα που εμφανίζει συμπτώματα παρόμοια με τον τυφοειδή πυρετό και προκαλείται από διάφορα είδη σαλμονέλας πλην εκείνης τού τύφου. — **παρατυφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paratyphoid (fever)].

παρατώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {παρατάς... | παράτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφήνω, εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) οριστικά ή στην τύχη: *παράτησε τις σπουδές του* || *παράτησε τη γυναίκα του και τα παιδιά του και εξαφανίστηκε* || *βρέθηκε το αυτοκίνητό του παρατημένο σε έναν επαρχιακό δρόμο·* ΦΡ. (α) (οικ.) ***δεν με παρατάς! / παράτα με!*** άφησέ με ήσυχο, μη με ενοχλείς (β) ***τα παρατάω*** εγκαταλείπω την προσπάθεια: *πολλές φορές σκέφτηκε να τα παρατήσει· πάντοτε όμως, έμενε κι αγωνιζόταν ώς το τέλος.* — **παράτημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραιτῶ*, με αποκατάσταση τής προθ. *παρα-* στη σύνθεση (βλ. κ. *παραιτούμαι*)].

παραΰστερα επίρρ. (λαϊκ.) πιο ύστερα, πιο μετά, αργότερα.

παράυτα επίρρ. (αρχαιοπρ.) αμέσως, στη στιγμή: *διετάχθη να εμφανιστεί ~ ενώπιον τού διοικητή* ΣΥΝ. χωρίς καθυστέρηση, ευθύς αμέσως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *παρ' αὐτά* (ενν. *τὰ πράγματα*)].

παραφασάδα (η) (σε ύφασμα) το ελάττωμα στην ύφανση.
[ΕΤΥΜ. < *παρα-* + *-φασάδα* < *φασά* «τρόπος ύφανσης» < **φασιά* < μτγν. *ὑφασία* (με καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού άτονου αρχικού *ὑ-*) < αρχ. *ὑφαίνω*].

παραφασία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τού προφορικού λόγου, κατά την οποία ο ασθενής υποκαθιστά λέξεις ή μορφήματα με άλλα, με αποτέλεσμα ο λόγος να γίνεται ακατανόητος.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *αφασία* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paraphasie].

παράφερνα (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) τα αγαθά που δίνονται στη νύφη ως επιπλέον προίκα ΣΥΝ. εξώπροικα, πανωπροίκια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (χωρίς ενικό) < *παρα-* + *-φερνα* < αρχ. *φερνή* «προίκα» < * bher-nā (< Ι.Ε. *bher- «φέρνω»), συνδ. με αρμ. beṙn «φορτίο», αλβ. barrë κ.ά. Η λ. *φερνή* δήλωνε την υποχρεωτική προσφορά θρησκ. χα-

ρακτήρα σε τελετές και στον γάμο, όπου όμως γρήγορα αντικαταστάθηκε (ως νομικός όρ.) από τη λ. *προίξ* (βλ.λ.)].

παραφερνάλια (τα) {παραφερναλίων} τα παρεπόμενα, οι διάφορες συνέπειες ή εκφάνσεις ενός φαινομένου ή ενέργειας: *πολλοί γοητεύονται από τα υλικά και κοινωνικά ~ τής ζωής των διασήμων.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. paraphernalia < μεσν. λατ. paraphernalia < μτγν. *παράφερνα* (βλ.λ.)].

παραφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+γεν.) μοιάζω υπερβολικά, περισσότερο από όσο θα περίμενε κανείς με κάποιον: *παραφέρνει τής μάννας του, δεν νομίζεις;*

παραφέρομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παραφέρθηκα} ξεπερνώ τα όρια τής ευπρέπειας, εκφράζομαι με λόγια ή πράξεις ανάρμοστες: *ήπιαμε πολύ και χάσαμε τον αυτοέλεγχό μας, γι' αυτό παραφερθήκαμε* || *μην παραφέρεστε, κύριε, βρίσκεστε σε δημόσιο χώρο!* ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, εκτραχηλίζομαι ΑΝΤ. συγκρατούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

παραφθείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρέφθειρα, παρεφθάρην, -ης, -η,... παρεφθαρμένος} αλλοιώνω (κάτι) εν μέρει ή προς το χειρότερο: ~ *το νόημα ενός κειμένου* || ~ *τη γλώσσα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

παραφθορά (η) [μτγν.] η αλλοίωση (εν μέρει ή προς το χειρότερο): *η ~ ενός κειμένου / τής γλώσσας.*

> **παραφθορά λεκτική.** Στην Ελληνική, όπως και στις άλλες γλώσσες, χρησιμοποιήθηκε συχνά προς διακωμώδηση ο μηχανισμός τής παραφθοράς μιας λέξης (ή φράσης) με εναλλαγή ενός ή περισσότερων φθόγγων, έτσι ώστε η παρεφθαρμένη λ. να θυμίζει ετυμολογικά και σημασιολογικά άλλη λέξη, αντίθετης ή «κακής» σημασίας και να σατιρίζει με αυτό τον τρόπο πρόσωπα και πράγματα. Τέτοιες παραφθορές λέξεων υπήρξαν και είναι και σήμερα συχνές στην Ελληνική: *μεταβράσεις* αντί *μεταφράσεις*, *φέρετρο* αντί *θέρετρο*, *αχρειεπίσκοπος* αντί *αρχιεπίσκοπος*, *ουλή* αντί *βουλή*, *πανεπιζήμιο* αντί *πανεπιστήμιο*.

παραφιλολογία (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των έργων τού γραπτού λόγου, που δεν θεωρούνται ότι ανήκουν στον χώρο τής λογοτεχνίας, καθώς δεν πληρούν τις αναγκαίες αισθητικές προϋποθέσεις και υποτάσσονται στο καταναλωτικό πνεύμα (π.χ. φθηνά ερωτικά, αστυνομικά μυθιστορήματα, περιπέτειες, σινερομάντσα κ.λπ.) (πβ. κ. λ. *παραλογοτεχνία*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. paralittérature (νόθο σύνθ.)].

παραφινέλαιο (το) ΧΗΜ. μείγμα ελαιώδες και διαφανές, χρώματος σκούρου κίτρινου προς το καφέ, που παράγεται από την παραφίνη (βλ.λ.) και χρησιμοποιείται για επαλείψεις επιφανειών, καθώς και στη φαρμακευτική, συνήθ. ως καθαρτικό. Επίσης (λαϊκ.) **παραφινόλαδο**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. paraffin oil].

παραφίνη (η) [1867] {παραφινών} ΧΗΜ. άχρωμη ή λευκή λιπαρή ουσία που αποτελείται από μείγμα στερεών υδρογονανθράκων, παράγεται από το πετρέλαιο και χρησιμοποιείται για την παραγωγή κεριών, καλλυντικών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. paraffine < par- (< λατ. parum «λίγο») + -affine (< λατ. affinis «οικείος, συγγενικός»), ονομασία που δόθηκε στη συγκεκριμένη ομάδα ουσιών, επειδή είναι δύσκολο να εντοπιστούν συγγένειές της με άλλες ουσίες].

παραφίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. επίχριση ή εμποτισμός χαρτιών ή χαρτονιών με παραφίνη, για να γίνουν αδιάβροχα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. paraffinage].

παραφορά (η) {χωρ. πληθ.} η σφοδρότητα ή η ένταση με την οποία εκδηλώνεται ένα συναίσθημα: *πάνω στην ~ τής ζήλιας του την κακοποίησε.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραφέρω / -ομαι*].

παράφορος, -η, -ο (για συναίσθημα) που εκδηλώνεται με σφοδρότητα: ~ *έρωτας / αγάπη* ΣΥΝ. σφοδρός, ορμητικός, θυελλώδης. — **παράφορα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παραφέρω*].

παραφορτώνω ρ. μετβ. {παραφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επιβαρύνω (κάποιον) με πρόσθετο φορτίο, φορτώνω υπερβολικά: ~ *μουλάρι / γάιδαρο* || *γύρισε παραφορτωμένη με ψώνια* **2.** (μτφ.) επιφορτίζω (κάποιον) με πάρα πολλές εργασίες: *συνηθίζει να παραφορτώνει τους μαθητές του με ασκήσεις* • **3.** (μεσοπαθ. **παραφορτώνομαι**) γίνομαι φορτικός σε κάποιον: *αισθάνομαι πως σου ~ ζητώντας σου τόσες χάρες* ΣΥΝ. γίνομαι φόρτωμα σε κάποιον. — **παραφόρτωμα** (το).

παραφουσκώνω ρ. μετβ. {παραφούσκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φουσκώνω (κάτι) υπερβολικά, υπέρμετρα **2.** (μτφ.) μεγεθύνω (κάτι) πέρα από το κανονικό, εμφανίζω (κάτι) μεγαλύτερο από ό,τι είναι (για ιδιοτελείς σκοπούς): ~ *τον λογαριασμό τού πελάτη* || *η υπόθεση βγήκε προς τα έξω από τα Μ.Μ.Ε. παραφουσκωμένη*· ΦΡ. **τα παραφουσκώνω** παρουσιάζω τα πράγματα με τρόπο υπερβολικό, μεγαλοποιώ μια κατάσταση, τα παραλέω: *ασφαλώς έγιναν σημαντικά λάθη απ' τη μεριά του, αλλά οι καλοθελητές τα παραφούσκωσαν.*

παραφράζω ρ. μετβ. {παρέφρασα, παραφράστηκα, παρεφρασμένος} αποδίδω ελεύθερα το νόημα (λόγων, κειμένου), το εκφράζω με άλλες λέξεις: ~ *πρόταση* || *παραφράζοντας τα λόγια τού ποιητή, έκανε ένα επίκαιρο λογοπαίγνιο.* — **παραφραστής** (ο) [μτγν.], **παραφραστικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρα-* + *φράζω* «δηλώνω, εξηγώ» (βλ. λ. *φράση*)].

παράφραση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η απόδοση τού νοήματος (λόγων, κειμένου) με διαφορετικά λόγια: *ασκήσεις παραφράσεως* **2.** (συνεκδ.) το κείμενο που αποτελεί απόδοση με διαφορετικά λόγια άλλου κειμένου ή των λόγων (κάποιου): *επιτυχημένη / κακή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση*.

παραφρενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια παραληρηματική ψύχωση, που χαρακτηρίζεται από φαντασιώσεις, από ανάμειξη τού πραγματικού και τού φανταστικού κόσμου και από μανία καταδίωξης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paraphrénie].

παραφρονώ ρ. αμετβ. {παραφρονείς... | παραφρόνησα} (λόγ.) χάνω τη διανοητική μου ισορροπία, χάνω τα λογικά μου ΣΥΝ. τρελαίνομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραφρονῶ (-έω)* < *παράφρων* (βλ.λ.)].

παραφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η απώλεια τής διανοητικής ισορροπίας, η τρέλα: *έχει φθάσει στα όρια τής ~* || *«το γαρ πολύ τού έρωτος γεννά ~»* (τραγ.) ΣΥΝ. φρενοβλάβεια **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία συμβαίνουν πράγματα παράλογα, που δεν τα χωρά ο νους τού ανθρώπου: *η ~ τού πολέμου* || *ζει μέσα στην ~ τής ζωής στη μεγαλούπολη.*

παράφρων, -ων, -ον {παράφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που έχει χάσει τη διανοητική του ισορροπία, τα λογικά του ΣΥΝ. τρελός ΑΝΤ. σώφρων, εχέφρων. Επίσης (καθημ.) **παράφρονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός, -ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρα-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

παραφυάδα (η) **1.** ΒΟΤ. ο νέος βλαστός που βγαίνει στη ρίζα φυτού ΣΥΝ. παραβλάσταρο, παραβλάστημα, αποφυάδα, παραπούλι **2.** **παραφυάδες** (οι) μέθοδος αναπαραγωγής των φυτών, κατά την οποία θάβεται ένας μίσχος στο έδαφος, ενώ είναι προσκολλημένος στο φυτό, ώστε να βγάλει ρίζες και να σχηματίσει νέο φυτό **3.** (μτφ.) το παρακλάδι: *είναι δύσκολο να εξαρθρωθεί πλήρως η τρομοκρατία λόγω των πολλών ~ της* || *~ εγκληματικής οργάνωσης* ΣΥΝ. διακλάδωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραφυάς, -άδος* < *παραφύομαι* (το ενεργ. *παραφύω* είναι μτγν.) < *παρα-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

παραφυλάω ρ. μετβ. {παραφύλαξα} παρακολουθώ κρυφά (κάποιον), παρατηρώ κρυφά τις κινήσεις του και τον περιμένω να εμφανιστεί (κάπου): *τον παραφύλαξαν στη γωνία και τον μαύρισαν στο ξύλο* ΣΥΝ. παραμονεύω, στήνω ενέδρα/καρτέρι, (λόγ.) ελλοχεύω. — **παραφύλαξη** (η) [μτγν.] κ. **παραφύλαγμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραφυλάσσω* «επιτηρώ, φρουρώ» < *παρα-* + *φυλάσσω*].

παράφυλλο (το) [1852] {παραφύλλ-ου | -ων} ΒΟΤ. καθεμιά από τις δύο φυλλοειδείς αποφύσεις που βρίσκονται στη βάση τού φύλλου και προστατεύουν τους οφθαλμούς.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. stipula].

παραφυσικός, -ή, -ό (για φαινόμενο) αυτός που δεν εξηγείται με τους γνωστούς φυσικούς νόμους, που αποδίδεται σε δυνάμεις που δεν ερμηνεύονται από την επιστήμη (πβ. λ. *υπερφυσικός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. paranormal (νόθο σύνθ.)].

παραφωνία (η) {παραφωνιών} **1.** ΜΟΥΣ. ένας ή περισσότεροι φθόγγοι ή μουσικό σημείο ή μέρος που ακούγονται αντιαισθητικά, εξέρχονται εμφανώς των κανόνων τού μουσικού στυλ, είναι γραμμένοι, παίζονται ή ακούγονται «λάθος»: *αυτό το κομμάτι έχει όλο παραφωνίες* ΣΥΝ. λάθος, φάλτσο, δυσαρμονία **2.** (μτφ.) οποιοδήποτε στοιχείο έρχεται σε δυσαρμονία με άλλα στοιχεία τού συνόλου: *μοναδική ~ μέσα στο κλίμα τού γενικού ενθουσιασμού και τής συναίνεσης υπήρξε η μικρόψυχη κριτική ενός συνέδρου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paraphonie, άσχετο από το μτγν. *παραφωνία* «αρμονία»].

παράφωνος, -η, -ο **1.** ΜΟΥΣ. (για μουσικό φθόγγο) ο φθόγγος που δημιουργεί παραφωνία (βλ.λ.) ΣΥΝ. φάλτσο, παράτονος, παράχορδος, δυσαρμονικός **2.** (για πρόσ.) κακόφωνος, φάλτσος: *δεν τραγουδάει καλά, είναι ~* **3.** αυτός που δεν ταιριάζει στο περιβάλλον του, σε ένα σύνολο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο ακουόμενος παράλληλα ή συνοδευτικά», < *παρα-* + *-φωνος* < *φωνή*].

παραφωτίς (η) [1858] {παραφωτίδος} (λόγ.) ΝΑΥΤ. το φινιστρίνι (βλ.λ.).

παραφωτισμός (ο) [μτγν.] ο ατελής, ο αμυδρός φωτισμός.

παραχαϊδεύω ρ. μετβ. {παρα-χάιδεψα, -χαϊδεμένος} **1.** χαϊδεύω κάποιον πολύ, για πολλή ώρα **2.** κάνω όλα τα χατίρια σε κάποιον ΣΥΝ. κακομαθαίνω. — **παραχάιδεμα** (το).

παραχαράκτης (ο) [μτγν.] {παραχαρακτών}, **παραχαράκτρια** (η) [1887] {παραχαρακτριών} πρόσωπο που παραχαράσσει (νομίσματα): *η αστυνομία εξάρθρωσε σπείρα παραχαρακτών.*

παραχάραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος παραποιεί ή νοθεύει ελληνικό ή ξένο μεταλλικό νόμισμα ή χαρτονόμισμα με σκοπό να το θέσει σε κυκλοφορία σαν γνήσιο, καθώς και όποιος προμηθεύεται τέτοιο νόμισμα για τον ίδιο σκοπό **2.** (γενικότ.) η διαστρέβλωση, η αλλοίωση τού περιεχομένου (προς όφελος κάποιου): *η ~ τής ιστορίας τής Μακεδονίας* ΣΥΝ. πλαστογράφηση, νόθευση, χάλκευση.

παραχαράσσω [μτγν.] κ. **παραχαράζω** ρ. μετβ. {παραχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** παραποιώ (νόμισμα), κατασκευάζω πλαστό αντίγραφό του **2.** (μτφ.) διαστρέφω, παρουσιάζω (κάτι) ως αληθινό χρησιμοποιώντας πλαστά στοιχεία: *~ την αλήθεια / την ιστορία* ΣΥΝ. νοθεύω, πλαστογραφώ, χαλκεύω.

παραχειμάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παραχείμασα} (λόγ.) περνώ τον χειμώνα κάπου ΣΥΝ. διαχειμάζω, ξεχειμωνιάζω. — **παραχείμαση** (η).

παραχθώ (να/θα) ρ. → παράγω

παραχοντραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραχόντρυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) υπερβολικά παχύ: *θα παραχοντρύνεις το παιδί με τόσα που το ταΐζεις* **2.** (μτφ.) δίνω υπερβολικές διαστάσεις σε (κάτι): *μην παραχοντραίνεις τα γεγονότα· δεν έγιναν έτσι ακριβώς* ΣΥΝ. παραφουσκώνω ♦ (αμετβ.) **3.** παχαίνω υπερβολικά: *παραχόντρυνα τον χειμώνα, πρέπει ν' αρχίσω δίαιτα* • **4.** για κάτι που αποκτά μεγαλύτερες διαστάσεις, αποκτά μεγαλύτερη σοβαρότητα: *παραχόντρυνε το παιχνίδι·*

άρχισαν να ποντάρουν πολύ μεγάλα ποσά.

παράχορδος, -η, -ο [μεσν.] (για ήχους ή έγχορδα όργανα) αυτός που ηχεί παράφωνα, επειδή δεν κρούεται η κατάλληλη χορδή ΣΥΝ. παράτονος ΑΝΤ. αρμονικός.

παραχρήμα επίρρ. (αρχαιοπρ.) αμέσως, πάραυτα, την ίδια στιγμή· συνήθ. στη ΦΡ. ***αυθωρεί και παραχρήμα*** βλ. λ. *αυθωρεί*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραχρῆμα*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *παρὰ (τὸ) χρῆμα* (< *χρῶμαι* «χρειάζομαι, έχω ανάγκη – χρησιμοποιώ»), με τη σημ. ότι κάτι πρέπει να γίνει αμέσως μόλις παρουσιαστεί ανάγκη γι' αυτό. Βλ. κ. *αὐτόχρημα*].

παράχρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (σπάν.) η κακή χρήση, η κατάχρηση.

παραχρόνου (τού) ως επίρρ.· (κυρ. προφορ.) τον μεθεπόμενο χρόνο: *αύξηση δεν προβλέπεται ούτε τού χρόνου ούτε τού ~.*

παράχωμα (το) [μτγν.] {παραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πρόχωμα που κατασκευάζεται στα πλάγια διώρυγας ή τάφρου • **2.** ο σωρός χώματος που τοποθετείται γύρω από τη ρίζα φυτού ή μοσχεύματος, με σκοπό τη διατήρηση τής υγρασίας τού εδάφους **3.** (συνεκδ.) η κάλυψη με χώμα • **4.** (ειρων.) ο ενταφιασμός.

παραχώνω ρ. μετβ. {παράχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σκεπάζω με χώμα **2.** χώνω πολύ βαθιά μέσα στη γη **3.** (μτφ.) (α) θάβω, ενταφιάζω (β) κρύβω κάτι μέσα ή πίσω από πολλά άλλα πράγματα: *είχε παραχώσει τις φωτογραφίες στη γωνιά μιας παλιάς βιβλιοθήκης.* — **παράχωση** (η) [1891] κ. **παραχώσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραχώννυμι* < *παρα-* + *χώννυμι* (βλ. κ. *χώνω*)].

παραχώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η εκούσια μεταβίβαση πράγματος ή δικαιώματος (σε κάποιον): ~ *γης / περιουσίας / οικοπέδου* (β) η εκχώρηση τμήματος χώρας ή δικαιωμάτων σε άλλο κράτος, με συνθήκη ή με καταναγκασμό: *εδαφικές ~ || η ~ αυτονομίας σε μια περιοχή τής αυτοκρατορίας* **2.** το να αποσύρεται κανείς εκούσια από κάτι που δικαιούται ή του ανήκει, το να επιτρέπει σε (κάποιον) να κάνει (κάτι, τού οποίου η πραγματοποίηση εξαρτάται από τη δική του συγκατάθεση): *η κυβέρνηση δεν προτίθεται να κάνει παραχωρήσεις στα εθνικά θέματα || η ~ χώρου στον αντίπαλο·* ΦΡ. (α) ***θεία παραχώρηση*** η ανοχή τής ανθρώπινης αμαρτίας από τον Θεό για λόγους παιδευτικούς και σωτηριολογικούς: *αυτό συνέβη / έγινε κατά ~* (β) ***κατά παραχώρηση*** αποσυρόμενος από δικαίωμα που έχω: *τους μείωσε το ενοίκιο ~.*

παραχωρητήριο (το) [1833] {παραχωρητηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο γίνεται παραχώρηση ενός πράγματος.

παραχωρητής (ο) [1838], **παραχωρήτρια** (η) {παραχωρητριών} πρόσωπο που παραχωρεί (κάτι σε κάποιον).

παραχωρητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που εκφράζει παραχώρηση· **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***παραχωρητική πρόταση*** η δευτερεύουσα πρόταση που εκφράζει κάτι το οποίο συμβαίνει κατά παραχώρηση και σε αντίθεση προς αυτό που δηλώνει το ρήμα τής πρότασης από την οποία εξαρτάται, π.χ. θα βγω έξω, *ακόμη κι αν βρέχει* ΣΥΝ. ενδοτική πρόταση (πβ. *εναντιωματική πρόταση*, λ. *εναντιωματικός*) (β) ***παραχωρητικός σύνδεσμος*** καθένας από τους συνδέσμους που εισάγουν παραχωρητικές προτάσεις (π.χ. *και ας, ακόμη και αν, και να*).

παραχωρώ ρ. μετβ. {παραχωρείς... | παραχώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιτρέπω σε (κάποιον) να χρησιμοποιήσει (κάτι που κατέχω ή δικαιούμαι): *σας ~ τη θέση μου στο θέατρο / στο λεωφορείο || ~ τη σειρά μου σε έναν ηλικιωμένο* ΣΥΝ. προσφέρω **2.** μεταβιβάζω, εκχωρώ (σε κάποιον πράγμα ή δικαίωμα): ~ *τα δικαιώματα εκδόσεως ενός βιβλίου || «έκανε διακανονισμό με τους κληρονόμους τού γαιοκτήμονα, οι οποίοι παραχώρησαν την έκταση αυτή με σύμβαση "χρησιδανείου"»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραχωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «δίνω χώρο ή θέση σε κάποιον», < *παρα-* + *-χωρῶ* < *χώρα / χῶρος*].

παράχωση (η) → παραχώνω

παραχώσιμο (το) → παραχώνω

παραψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο γνωστικός χώρος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα παραφυσικά (βλ.λ.) φαινόμενα (λ.χ. την τηλεκίνηση, την τηλεπάθεια κ.ά.) — **παραψυχολόγος** (ο/η), **παραψυχολογικός,** -ή, -ό, ***παραψυχολογικ-ά / -ώς*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parapsychology].

παράωρα κ. **πάρωρα** επίρρ.· πολύ αργά, σε πολύ προχωρημένη ώρα.

παραωριμάζω ρ. αμετβ. {παραωρίμασ-α, -μένος} **1.** (για καρπούς) ωριμάζω περισσότερο από όσο πρέπει ΣΥΝ. παραγίνομαι **2.** (μτφ. για πρόσ.) (α) έχω γεράσει αρκετά (β) (σπάν.) έχω περάσει την ηλικία που είναι κατάλληλη για γάμο.

πάρδαλις (η) {παρδάλ-εως | -εις, -εων} (λόγ.) σαρκοβόρο αιλουροειδές, που μοιάζει με τον ιαγουάρο (βλ.λ.) και έχει χρώμα ωχρό με σκούρες κηλίδες και γραμμές· κυρ. η λεοπάρδαλη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. με επίθημα *-αλις* (πβ. *δάμ-αλις*), το οποίο δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικώς. Η λ. αποτελεί δάνειο ανατολ. προελ., πβ. περσ. palang (το σανσκρ. pṛdāku- θεωρείται δάνειο από την Περσική). Τα λατ. pardus, pardalis είναι δάνεια από την Ελληνική. Βλ. κ. *παρδαλός*].

παρδαλός, -ή, -ό **1.** (για ζώα) αυτός που έχει κηλίδες, στίγματα στο δέρμα του· ΦΡ. (μτφ.) ***θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι*** βλ. λ. *κατσίκι* **2.** (συχνά μειωτ.) αυτός που έχει ποικίλο χρωματισμό, πολλά χρώματα: ~ *ρούχα* ΣΥΝ. πολύχρωμος ΑΝΤ. μονόχρωμος **3.** ***παρδαλή*** (η) η γυναίκα ελευθερίων ηθών. — **παρδαλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάρδαλις* (βλ.λ.), λόγω των ποικίλων χρωματικών διατάξεων που εμφανίζονται στο δέρμα ορισμένων αιλουροειδών και ειδικότ. τής λεοπάρδαλης].

πάρδος (ο) η αρσενική πάρδαλις (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μτγν. < λατ. pardus / pardalis < αρχ. *πάρδαλις* (βλ.λ.)].

παρέα (η) {παρεών} **1.** η συντροφιά, η συναναστροφή: *κάναμε πολλή ~ στον στρατό || έρχεσαι μαζί μας για ~; || δεν κάνει καλή ~, είναι εκνευριστικός || του κρατάω ~ όσο λείπει η γυναίκα του* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που μας κρατάει συντροφιά, με το οποίο βρισκόμαστε μαζί: *πάρε και την ~ σου και καθίστε μαζί μας || δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα, είμαι με ~ || πού να βρεις ~ σ' αυτή την ερημιά; ||* (συνεκδ. κ. για πράγματα) *το βιβλίο είναι η καλύτερη ~* **3.** (γενικότ.) οι φίλοι, τα πρόσωπα με τα οποία επικοινωνεί κανείς και περνά αρκετό χρόνο μαζί τους: *δεν έχει καλές ~ || τον κατέστρεψαν οι κακές ~* **4.** (ειδικότ.) σύνολο προσώπων που βρίσκονται μαζί: *τη φασαρία ξεκίνησε μια ~ στρατιωτών || δίπλα μας κάθονταν δύο ~ ηλικιωμένων* ΣΥΝ. συντροφιά. — (υποκ.) **παρεΐτσα** κ. ***παρεούλα*** (η).
[ΕΤΥΜ. < ισπανοεβρ. parea < ισπ. pareja «ανδρόγυνο» < επίθ. parejo «όμοιος» (πβ. γαλλ. pareil) < λατ. pār (ίδια σημ.)].

παρέβην ρ. → παραβαίνω

παρέβλεψα ρ. → παραβλέπω

παρεγκεφαλίδα (η) ΑΝΑΤ. το τμήμα τού εγκεφάλου που βρίσκεται στο οπίσθιο μέρος τής κρανιακής κοιλότητας κάτω από τον εγκεφαλικό φλοιό και δίπλα στον προμήκη μυελό· αποσκοπεί στην ισορροπία των μυών και στον συντονισμό των στοιχειωδών κινήσεων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρεγκεφαλίς, -ίδος* < *παρ(α)-* + *-εγκεφαλίς* < *ἐγκέφαλος*].

παρεγκεφαλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. νόσος που προσβάλλει την παρεγκεφαλίδα και παρατηρείται κυρ. ως επιπλοκή των λοιμωδών νοσημάτων τής παιδικής ηλικίας. — **παρεγκεφαλιδικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. cerebellitis].

παρέγχυμα (το) {παρεγχύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΝΑΤ. ο σπογγώδης ιστός από τον οποίο αποτελούνται τα συμπαγή σπλάχνα τού σώματος, το συκώτι, ο σπλήνας, οι πνεύμονες και οι νεφροί **2.** ΒΟΤ. μόνιμος απλός φυτικός ιστός. — **παρεγχυματικός,** -ή, -ό [1885].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρεγχέω* < *παρ(α)-* + *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-χέω* (βλ. κ. *χύνω*)].

παρεγχυματώδης, -ης, -ες [1836] {παρεγχυματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελείται από παρέγχυμα **2.** αυτός που μοιάζει με παρέγχυμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

παρεδρεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρήδρευσα} είμαι πάρεδρος, ασκώ τα καθήκοντα τού παρέδρου.

πάρεδρος (ο/η) {παρέδρ-ου | -ων, -ους} **1.** (κυριολ.) αυτός που κάθεται δίπλα στην έδρα **2.** (γενικά) αυτός που αναπληρώνει ανώτερο υπάλληλο ή υπουργό: ~ *τού Παιδαγωγικού Ινστιτούτου* **3.** ΝΟΜ. (α) τακτικός δικαστής (β) ***πάρεδρος πρωτοδικών*** ο τακτικός δικαστής που έχει τον πρώτο βαθμό στην ιεραρχία (γ) ***πάρεδρος Συμβουλίου Επικρατείας*** μέλος τού Συμβουλίου Επικρατείας, που μετέχει στις συνεδρίες και ως εισηγητής με γνώμη αλλά χωρίς ψήφο (δ) ***πάρεδρος Ελεγκτικού Συνεδρίου*** λειτουργός που ασκεί τον προληπτικό έλεγχο τού λογιστικού τμήματος διαφόρων επιχειρήσεων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-εδρος* < *ἕδρα*. Η λ. περιέγραφε αρχικώς τον βοηθό τού δικαστή, εκείνον που καθόταν δίπλα στη δικαστική έδρα. Αποδόθηκε ως τίτλος στη Θέμιδα *(Διὸς πάρεδρος)*, στους συμβούλους τού Ξέρξη, στους εφόρους τής αρχ. Σπάρτης και στους βοηθούς των αρχόντων στην αρχ. Αθήνα. Στη σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assesseur].

παρέδωσα ρ. → παραδίδω

πάρε-δώσε (το) {άκλ.} **1.** οι οικονομικές σχέσεις, οι συναλλαγές: *έχω ~ με την εφορία* ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλισβερίσι, νταραβέρι, (λόγ.) δούναι και λαβείν **2.** οι διαπροσωπικές σχέσεις: *έχει πολλά ~ τελευταία με τους γείτονες* ΣΥΝ. συναναστροφή.

παρέθεσα ρ. → παραθέτω

παρειά (η) (λόγ.) **1.** το μάγουλο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πλευρά αγγείου ή πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρειά / παραύα* (αιολ.) < **παρᾱϝά* (πβ. μυκ. δυϊκ. para-wa-jo «μέρη τού κράνους που κάλυπταν τα μάγουλα») < **παρ-αυσ-α* < *παρ(α)-* + **αυσ-* < Ι.Ε. *aus- «αφτί» (βλ. λ. *οὖς*)].

παρεισάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρεισήγαγα (να/θα παρεισαγάγω), παρεισήχθην, -ης, -η.... παρεισηγμένος} (λόγ.-σπάν.) εισάγω εμμέσως, επιτηδείως ή κρυφά: *ο εισηγητής τής πλειοψηφίας παρεισήγαγε στο νομοσχέδιο ύποπτες ρυθμίσεις.* — **παρεισαγωγή** (η) [μτγν.].

παρείσακτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μπήκε αντικανονικά ή κρυφά (κάπου), χωρίς να το δικαιούται: *στην αίθουσα συνεδριάσεων υπήρχαν κάποιοι ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρεισάγω* < *παρ(α)-* + *εἰσάγω*].

παρεισδύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρεισέδυσα} (λόγ.) εισέρχομαι κρυφά ή επιτηδείως ΣΥΝ. παρεισφρέω, παρεισέρχομαι, εμφιλοχωρώ. — **παρείσδυση** (η) [μτγν.].

παρεΐστικος, -η, -ο αυτός που ανήκει ή ταιριάζει σε παρέα ή έχει τον χαρακτήρα παρέας: ~ *κλίμα / ατμόσφαιρα / αστείο / περιβάλλον / συζήτηση / παιχνίδι.* — **παρεΐστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *παρέα* + παραγ. επίθημα *-ίστικος* (βλ.λ.)].

παρεισφρέω ρ. αμετβ. (εσφαλμ. *παρεισφρύω*) {παρατ. παρεισέφρεα, αόρ. παρεισέφρησα} (λόγ.) παρεισδύω (βλ.λ.): *στη συγκέντρωση είχαν παρεισφρήσει ύποπτα άτομα || στα Ομηρικά Έπη παρεισέφρησαν αιολικά γλωσσικά στοιχεία.* — **παρείσφρηση** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρ(α)-* + αρχ. *εἰσφρέω* «εισδύω, εισέρχομαι» < *εἰσ-* + *-φρέω* < θ. *φρ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *φέρω* (βλ.λ.)].

παρεισφρέω ή παρεισφρύω; Συχνά λέμε ή γράφουμε **παρεισφρύω** (με -*ύ*-) αντί τού **παρεισφρέω** (με -*έ*-). Στη χρήση τού *παρεισφρύω* παρασυρόμαστε από το συνώνυμο **παρεισδύω** (με -*ύ*-), επειδή ο αόριστος *παρεισέφρησα* συμπίπτει ακουστικά με τον αόριστο *παρεισέδυσα*. Ήτοι, επειδή *παρεισέφρησα* = *παρεισέδυσα*, λέμε και

> *παρεισφρύω* όπως το *παρεισδύω*. Ωστόσο, το σωστό είναι *παρεισφρέω – παρεισέφρησα: Στο κείμενό του παρεισφρέουν συνήθως λάθη, γιατί δεν έχει χρόνο να το ελέγξει καλά – Στις πορείες διαμαρτυρίας συχνά παρεισφρέουν ύποπτα άτομα.*

παρεισφρύω ρ. ▸ παρεισφρέω

παρεκβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} πραγματοποιώ παρέκβαση (βλ.λ.) σε (κάτι).

παρέκβαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η απομάκρυνση, η λοξοδρόμηση (ομιλητή ή συγγραφέα) από το θέμα του: *μεγάλη ~* || *κάνει πολλές ~ και δεν μπορώ να παρακολουθήσω τη σκέψη του*· ΦΡ. ***κατά παρέκβαση*** ξεφεύγοντας, εγκαταλείποντας προσωρινά το θέμα: *αναφέρθηκε ~ και στα έθιμα των γειτονικών λαών.* — **παρεκβατικός,** -ή, -ό [μτγν.], **παρεκβατικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση.*

παρέκει [μεσν.] κ. **παρακεί** επίρρ.· πιο πέρα, μακρύτερα· ΦΡ. ***ώς εδώ και μη παρέκει!*** φτάνει πια, αρκετά ώς εδώ, τα όρια τής ανοχής εξαντλήθηκαν: *αρκετά σε ανεχτήκαμε· ~!*

παρεκκλήσι (το) {παρεκκλήσ-ιού | -ιών} μικρή εκκλησία ή τμήμα μεγαλύτερης εκκλησίας με δική του Αγία Τράπεζα: *η λειτουργία τελέστηκε στο ~ τού ναού.* Επίσης (λόγ.) **παρεκκλήσιο** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξωκκλήσι.*

παρεκκλησιαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δραστηριότητες, οι οποίες έχουν εκκλησιαστικό ή θρησκευτικό γενικότ. περιεχόμενο, αλλά οργανώνονται από μη εκκλησιαστικούς φορείς: *~ οργανώσεις / σωματεία* || *επεισόδια προκάλεσαν τα μέλη ~ οργανώσεων έξω από κινηματογράφο* || (κ. ως ουσ.) *η δράση των ~ απασχόλησε την Ιεραρχία τής Εκκλησίας.*

παρεκκλίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρεξέκλινα} ♦ **1.** (μετβ.) (λόγ.) (+γεν.) παρουσιάζω παρέκκλιση από (την κανονική πορεία κ.λπ.): *το πλοίο παρεξέκλινε τής πορείας του* || *έχουμε παρεκκλίνει αισθητά των προβλέψεων τού προϋπολογισμού / τού αρχικού σχεδιασμού* ΣΥΝ. λοξοδρομώ ♦ **2.** (αμετβ.) (+από) (μτφ.) παύω να ακολουθώ την αρχική ή την αναμενόμενη τακτική ή αυτήν που είχα υποσχεθεί, ξεφεύγω από τις αρχικές ιδεολογικές, πολιτικές ή ηθικές μου αρχές: *όσο περνά ο καιρός, είναι προφανές ότι το κόμμα παρεκκλίνει από τις διακηρυγμένες αρχές του* || *η στάση του δηλώνει ότι έχει παρεκκλίνει από τις ιδεολογικές του αρχές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*

παρέκκλιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η απομάκρυνση από την αρχική, την ορθή ή τη διακηρυγμένη πορεία: *ιδεολογική / κομματική ~* || *στο ταξίδι κάναμε μια ~, για να επισκεφθούμε τα γύρω χωριά* ΣΥΝ. λοξοδρόμηση **2.** (ειδικότ.) η απομάκρυνση από τους ηθικούς κανόνες: *στη ζωή του έκανε αρκετές ηθικές ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω, σύγκλιση.*

παρέκταση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αύξηση τής έκτασης· (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. η επαύξηση τού αριθμού των συλλαβών μιας λέξης με προσθήκη ή επένθεση (βλ.λ.)· λ.χ. *εφάνη → εφάνηκε.*

παρεκτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρεξέτεινα, παρεκτάθηκα, παρεκτεταμένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** δίνω μεγαλύτερη έκταση σε (κάτι) ΣΥΝ. επεκτείνω, επιμηκύνω ΑΝΤ. βραχύνω **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παρεκτεταμένη ρίζα*** η ρίζα που περιλαμβάνει και πρόσφυμα, π.χ. η ρίζα *δεικνυ-* τού αρχαίου ρήματος *δείκνυμι,* η οποία περιλαμβάνει την αρχική ρίζα *δεικ-* και το πρόσφυμα *-νυ-.*

παρεκτός επίρρ. [μτγν.] εκτός εάν, εξόν.

παρεκτρέπομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παρεκτράπηκα κ. (λόγ.) παρεξετράπην, -ης, -η... (μτχ. παρεκτραπείς, -είσα, -έν)} **1.** απομακρύνομαι από την κανονική μου θέση ή πορεία: *το αυτοκίνητο παρεκτράπηκε στο αντίθετο ρεύμα τής κυκλοφο-ρίας* ΣΥΝ. ξεστρατίζω, παρεκκλίνω **2.** (μτφ.) (α) ξεφεύγω από την αποδεκτή συμπεριφορά, συμπεριφέρομαι απρεπώς: *ήπιε πολύ χτες και παρεκτράπηκε, δεν ήξερε τι έλεγε και τι έκανε!* || *«να προσέξεις μην τυχόν παρεκτραπείς, γιατί να ξέρεις πως θα παρεξηγηθείς»* (λαϊκ. τραγ.) (β) παραφέρομαι, γίνομαι έξω φρενών ΑΝΤ. αυτοκυριαρχούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

παρεκτροπή (η) [μτγν.] **1.** η απομάκρυνση από την κανονική πορεία ή θέση: *η ~ τής μαγνητικής βελόνας τής πυξίδας από τη θέση τού μαγνητικού βορρά* || *στις βολές πυροβολικού υπολογίζονται η ~ και το βεληνεκές* **2.** (μτφ.) η απόκλιση από το επιτρεπτό, η συμπεριφορά που προκαλεί προβλήματα, που διαταράσσει το ήπιο κλίμα: *ηθική / κοινωνική ~* ΣΥΝ. εκτροπή, παρέκκλιση.

παρέλαβα ρ. ▸ παραλαμβάνω

παρέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επίσημα οργανωμένη διέλευση σε σχηματισμούς ομάδων στρατού, μαθητών, σωματείων κ.ά. από τους κεντρικούς δρόμους μιας πόλης και ενώπιον επισήμων, λόγω επετείου, γιορτής ή άλλου κοινωνικού γεγονότος: *η ~ των επιλεγμένων σωμάτων τού Στρατού Ξηράς ολοκληρώνεται σε λίγο* || *η ~ των καρναβαλιστών αρχίζει* **2.** (συνεκδ.) η όλη εκδήλωση που περιλαμβάνει ως κεντρικό της στοιχείο τη διέλευση διαταγμένων ομάδων (στρατού, μαθητών, σωματείων κ.ά.): *πήγα στην ~* **3.** (μτφ.-ειρων.) (α) το επιδεικτικό πέρασμα προσώπων από χώρους στους οποίους συχνάζουν ή κάθονται πολλοί άνθρωποι: *κάθε βράδυ στο κλαμπ έχουμε ~ από νεαρές που ονειρεύονται να γίνουν μοντέλα* (β) η διέλευση πολλών προσώπων (συνήθ. με κοινά γνωρίσματα) μπροστά από συγκεκριμένο σημείο: *τα απογεύματα μπροστά από το σπίτι μας έχουμε ~ από τους μαθητές που σχόλασαν απ' το διπλανό σχολείο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρέλασις* < αρχ. *παρελαύνω*].

παρελαύνω ρ. αμετβ. {παρήλασα} **1.** βαδίζω μαζί με άλλους σε διαταγμένους σχηματισμούς μπροστά από επίσημα πρόσωπα, περνώντας από τους κεντρικούς δρόμους μιας πόλης, κατά τον εορτασμό επετείων ή κατά τη διάρκεια τελετής: *στρατιωτικά τμήματα παρήλασαν κατά τον εορτασμό για την επέτειο τής εθνεγερσίας* || *τώρα παρελαύνει η μαθητιώσα νεολαία* **2.** (μτφ.) συνήθ. για γεγονότα, εικόνες, μνήμες κ.λπ. που περνούν διαδοχικά, το ένα πίσω από το άλλο: *μέσα από το φιλμ παρήλασαν τα γεγονότα μιας ολόκληρης ζωής* **3.** περνώ, συνήθ. επιδεικτικά, μπροστά από πρόσωπα, προσπαθώντας να ελκύσω την προσοχή τους: *πολλοί ομιλητές παρήλασαν από το βήμα* || (ειρων.) *κάθε βράδυ στην πίστα τού μαγαζιού παρελαύνουν όλα τα «ψώνια» τής νυχτερινής Αθήνας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προσπερνώ οδηγώντας άρμα», < *παρ(α)-* + *ἐλαύνω* (βλ.λ.)].

παρέλευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ. για χρόνο) το πέρασμα, η πάροδος: *μετά την ~ μικρού χρονικού διαστήματος έλαβε μια επιστολή.*

παρελήφθην ρ. ▸ παραλαμβάνω

παρελθόν (το) {παρελθόντος | χωρ. πληθ.} **1.** ο χρόνος που πέρασε, το χρονικό διάστημα που προηγείται τού παρόντος: *κατά το ~ υπήρξε σπουδαίο πρόσωπο* || *δεν ζούμε πια στο ~· τα πράγματα έχουν αλλάξει* || *με την εμπειρία τού ~ οδεύουμε προς ένα καλύτερο μέλλον* || *η υπόθεση τού έργου μάς μεταφέρει στο μακρινό ~* ΣΥΝ. τα παλιά ΑΝΤ. παρόν, μέλλον **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των γεγονότων που προηγήθηκαν σχετικά με πρόσωπα, λαούς, κράτη κ.λπ., η ιστορία ατόμων, ομάδων ή λαών: *το ένδοξο / ηρωικό ~ τού ελληνικού έθνους* || *άτομο με σκοτεινό / ύποπτο ~* || *το σύνθημά του ήταν: λήθη στο ~!* **3.** (ειδικότ.) η έντονη ζωή που έχει ζήσει κανείς, το χρονικό διάστημα που πέρασε και που είναι γεμάτο εμπειρίες από διάφορες καταστάσεις τής ζωής: *αποκαλύφθηκε το ~ τής γυναίκας του* || *είναι ένας άνθρωπος χωρίς ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής αρχ. μτχ. *παρελθών,* που χρησιμοποιήθηκε ως μτχ. αορ. β' τού ρ. *παρέρχομαι*].

> **παρελθόν – παρόν – μέλλον.** Είναι χαρακτηριστικό ότι και τα τρία αυτά ουσιαστικά που δηλώνουν τις τρεις βασικές βαθμίδες τού χρόνου, προέρχονται από μετοχές: το **παρελθόν** είναι μτχ. αορ. τού **παρέρχομαι** *(παρέρχομαι – παρῆλθον > παρελθών – παρελθοῦσα – παρελθόν)*· το **παρόν** είναι μτχ. ενεστ. τού **πάρειμι** *(πάρειμι > παρών – παροῦσα – παρόν)*· το **μέλλον** είναι μτχ. ενεστ. τού **μέλλω** *(μέλλω > μέλλων – μέλλουσα – μέλλον).* Τα τρία ονόματα διατηρούν την κλίση τής μετοχής: *παρελθόν – παρελθόντος – παρελθόντα – παρελθόντων· παρόν – παρόντος – παρόντα – παρόντων· μέλλον – μέλλοντος – μέλλοντα – μελλόντων.*

παρελθοντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το παρελθόν, που αναφέρεται σε αυτό (κατ' αντιδιαστολή προς τον παροντικό και τον μελλοντικό): *~ χρόνοι* (λ.χ. ο αόριστος) / *κατάσταση* ΣΥΝ. περασμένος, παλιός. — **παρελθοντικ-ά / -ώς** επίρρ.

παρελθοντολογία (η) [1893] {παρελθοντολογιών} η αναφορά στο παρελθόν, το να μιλά κανείς για το παρελθόν: *ας αφήσουμε τις ~ και ας ασχοληθούμε με το παρόν!* — **παρελθοντολογώ** ρ. {-είς...}, **παρελθοντολόγος** (ο/η), **παρελθοντολογικός,** -ή, -ό.

παρελθών, -ούσα, -όν {παρελθ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που ανήκει στο παρελθόν, που έχει παρέλθει, ο περασμένος: *τα παρελθόντα έτη σημειώθηκε μικρή άνοδος τού πληθωρισμού* **2.** (ειδικότ.) ο αμέσως προηγούμενος, αυτός που μόλις τελείωσε: *το κυβερνητικό έργο κατά την παρελθούσα τετραετία* **3.** ***παρελθόν*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. ρ. *παρέρχομαι*].

παρέλκει, παρέλκουν ρ. τριτοπρόσ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} είναι περιττό ή μη ενδεδειγμένο: *κάθε αναφορά στο ζήτημα αυτό παρέλκει.*

παρελκόμενο (το) {παρελκομέν-ου | -ων} **1.** εξάρτημα που συμπληρώνει ή βελτιώνει (κάτι) (ως προς την επίδοση, την αισθητική κ.λπ.) (συνήθ. στον πληθ.): *τα μαχητικά αεροσκάφη F-16 μπορούν να δεχθούν μια τεράστια ποικιλία όπλων, αισθητήρων και παρελκομένων* || *η τσάντα, τα κοσμήματα, η ζώνη είναι απαραίτητα ~ μιας κομψής εμφάνισης* || *τα προσκέφαλα, οι αερόσακοι, ο κλιματισμός είναι παρελκόμενα ενός αυτοκινήτου* ΣΥΝ. αξεσουάρ **2.** (μτφ.) **παρελκόμενα** (τα) οι ξηροί καρποί ή τα φρούτα που συνοδεύουν φιάλη οινοπνευματώδους ποτού σε νυκτερινό κέντρο διασκέδασης: *η φιάλη ουίσκι κοστίζει 30.000 δρχ. χωρίς τα ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προσθήκη», μτχ. ενεστ. τού αρχ. *παρέλκω / -ομαι*].

παρέλκυση (η) ▸ παρελκύω

παρελκυστικός, -ή, -ό [1831] αυτός που σχετίζεται με την αναβολή εκτελέσεως ενός έργου: *~ τακτική / πολιτική / μέθοδος.* — **παρελκυστικά** επίρρ.

παρελκύω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρείλκυσα, παρελκύσθηκα} κάνω (κάτι) να διαρκέσει περισσότερο από όσο πρέπει, να αργοπορήσει, το επιβραδύνω ΣΥΝ. (καθημ.) τρενάρω. — **παρέλκυση** (η) [μτγν.].

παρεμβαίνω ρ. αμετβ. {λόγ. αόρ. παρενέβην, -ης, -η...} **1.** παρεμβάλλομαι, μπαίνω ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα (σε συζήτηση, καβγά, πρόβλημα) ή πράγματα, διακόπτω εκφράζοντας δική μου στάση ή άποψη: *άφησέ μας μόνους και μην παρεμβαίνεις!* || *στον διάλογό τους παρενέβη ένας από τους παρισταμένους* ΣΥΝ. αναμειγνύομαι, ανακατεύομαι **2.** (ειδικότ.) μεσολαβώ συμβιβαστικά ανάμεσα σε αντιτιθέμενα μέρη: *ο Ο.Η.Ε. παρενέβη στη διαμάχη μεταξύ των δύο χωρών* **3.** (κακόσ.) επεμβαίνω ρυθμιστικά, προσπαθώ να καθορίσω τις εξελίξεις: *κατά τη φιλελεύθερη αντίληψη, το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομική ζωή* || *~ στα εσωτερικά άλλων χωρών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ταιριάζω - μπαίνω ανάμεσα», < *παρ(α)-* + *ἐμβαίνω.* Η σημ. «μεσολαβώ» είναι απόδ. τού γαλλ. intervenir].

παρεμβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρενέβαλα, (λόγ.) παρενεβλήθην, -ης,

-η... (μτχ. παρεμβληθείς, -είσα, -έν) κ. παρεμβλήθηκα, παρεμβεβλημένος} **1.** τοποθετώ κάτι μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων: *στον λόγο του παρενέβαλε αποσπάσματα από διάφορους συγγραφείς* || (μεσοπαθ.) *στο φιλμ παρεμβάλλονται σκηνές από άλλες ταινίες* ΣΥΝ. παρενθέτω **2.** δημιουργώ εμπόδια (παράσιτα) στη μετάδοση σήματος ραδιοηλεκτρικής συσκευής: *κάποιος παρεμβάλλει σήματα στη συχνότητά μας και εμποδίζει τη λήψη τού δικού μας σήματος* || (κ. μεσοπαθ.) *πειρατικοί ραδιοσταθμοί παρεμβάλλονται στη συχνότητα τής κρατικής ραδιοφωνίας* **3.** (μεσοπαθ. ***παρεμβάλλομαι***) μπαίνω ως τρίτος στη γραμμή επικοινωνίας άλλων: *την ώρα που μιλούσαμε στο τηλέφωνο, παρενεβλήθη κάποιος και μας σχολίαζε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση*.

παρέμβαση (η) [1840] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επέμβαση, η ανάμειξη κάποιου σε υπόθεση άλλων: *η ~ τρίτων / ξένων στα εσωτερικά προβλήματα μιας χώρας* || *τα αιτήματα των απεργών ικανοποιήθηκαν ύστερα από ~ τού αρμόδιου υπουργού* || *το όλο θέμα διευθετήθηκε έπειτα από κυβερνητική ~* || *καλοπροαίρετη / σκόπιμη / ανεπιθύμητη ~* || *η θεραπεία αποδόθηκε σε θεϊκή ~* **2.** (συνεκδ.) ό,τι παρεμβάλλεται: *παρεμβάσεις μεταγενέστερων συγγραφέων σε κείμενο* ΣΥΝ. παρεμβολή **3.** η κατάθεση απόψεων για ένα θέμα κατά τη διάρκεια συζητήσεως: *τηλεοπτική ~* || *βουλευτές φώτισαν το όλο θέμα με τις διαφορετικές και ποικίλες ~ τους* ● **4.** ΝΟΜ. (α) η συμμετοχή τόσο στην έννομη σχέση όσο και στη διαδικασία τής δίκης τρίτου προσώπου με την ιδιότητα κυρίου ή βοηθητικού διαδίκου (β) ***κύρια παρέμβαση*** η συμμετοχή στη δίκη τρίτου προσώπου το οποίο αντιποιείται το επίδικο δικαίωμα και υπό την έννοια αυτή γίνεται κύριος διάδικος υποβάλλοντας αυτοτελές αίτημα δικαστικής προστασίας (γ) ***πρόσθετη παρέμβαση*** η συμμετοχή στη δίκη τρίτου προσώπου το οποίο δεν υποβάλλει νέο αίτημα δικαστικής προστασίας, αλλά απλώς υποστηρίζει το αίτημα δικαστικής προστασίας που ήδη εκκρεμεί, εάν παρεμβαίνει υπέρ τού ενάγοντος, ή ζητεί την απόρριψή του, εάν παρεμβαίνει υπέρ τού εναγομένου.
[ΕΤΥΜ. < *παρεμβαίνω* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. intervention].

ΣΧΟΛΙΟ Το ***παρέμβαση*** είναι το ουσ. τού **παρεμβαίνω** και έχει αμετβ. χρήση, σε αντίθεση με το **παρεμβολή**, το ουσ. τού **παρεμβάλλω**, που έχει περισσότερο μετβ. χρήση: *Απαγορεύεται η παρέμβαση μιας χώρας στα εσωτερικά άλλης – Η παρεμβολή παρασίτων από ανταγωνιστές εμποδίζει τον ραδιοφωνικό σταθμό να ακούγεται ευκρινώς – Η παρέμβαση τής Ευρωπαϊκής Ένωσης στο θέμα τής Κύπρου μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης*. Το *παρέμβαση* έχει, κατά κανόνα, καλή σημασία (εύσημο), ενώ το *παρεμβολή* έχει τις περισσότερες φορές αρνητική σημασία (κακόσημο): *Η παρεμβολή αδαών μεσολαβητών θα βλάψει τελικά την υπόθεση, που άρχισε να προχωρεί σωστά με την παρέμβαση των ενδιαφερομένων, οι οποίοι γνωρίζουν το πρόβλημα*. Το **επέμβαση** υποδηλώνει δυναμική (εξουσιαστική, πολεμική κ.λπ.) ανάμειξη και είναι ισχυρότερο τού *παρέμβαση*. Τέλος, το **παρέκβαση** είναι το αντίθετο τού *παρέμβαση*, δηλώνοντας την απόκλιση, την προσωρινή απομάκρυνση από ένα θέμα. Σε σχέση με το **παρένθεση**, το *παρέκβαση* δηλώνει το να βγει κανείς έξω από κάτι (συνήθ. από το θέμα για το οποίο μιλάει), προσθέτοντας πληροφορίες που είτε δεν σχετίζονται άμεσα με το θέμα ή και θα μπορούσαν να λείπουν, ενώ το **παρένθεση** δηλώνει προσθήκη ήσσονος σημασίας πληροφοριών, συνδεομένων με το θέμα, αλλά που ο ομιλητής δεν κρίνει σκόπιμο να προβάλει.

παρεμβατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παρέμβαση ή τον παρεμβατισμό: *~ οικονομία / πρωτοβουλία / προσπάθεια / αποστολή / τακτική*. — **παρεμβατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. interventionniste].

παρεμβατισμός (ο) η ρυθμιστική παρέμβαση τού κράτους στην οικονομική (ή και κοινωνική) ζωή, με σκοπό τη δικαιότερη κατανομή τού εισοδήματος, την προστασία των δημοσίων αγαθών, τη διόρθωση των ατελειών τής οικονομίας και γενικότ. την προαγωγή τής κοινωνικής ευημερίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. interventionnisme].

παρέμβλημα (το) [1805] {παρεμβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) καθετί που παρεμβάλλεται (κάπου) ΣΥΝ. παρεμβολή, παρενθήκη.

παρέμβλητος, -η, -ο [1840] αυτός που παρεμβάλλεται: *~ σκηνές σε ένα έργο* ΣΥΝ. εμβόλιμος.
[ΕΤΥΜ. < *παρεμβάλλω / -ομαι*, πβ. κ. *αποβάλλω — απόβλητος*].

παρεμβολή (η) **1.** η τοποθέτηση (κάποιου) ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πράγματα: *στην ιστορία τού Ηροδότου είναι συχνή η ~ μυθολογικών αφηγήσεων* ΣΥΝ. παρέμβαση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε παρεμβάλλεται: *~ μεταγενέστερων διορθωτών στο αρχικό κείμενο* **3.** (α) η ύπαρξη φυσικού ή τεχνητού εμποδίου (παρασίτων) κατά τη μετάδοση σήματος ραδιοηλεκτρικών συσκευών: *ένας πειρατικός σταθμός έκανε παρεμβολές στη συχνότητα τού σταθμού και δεν μπορούσα να δω τίποτα στην οθόνη* || *λόγω τής κακοκαιρίας υπήρχαν παρεμβολές στον ασύρματο* (β) (ειδικότ.) η ηχητική μεσολάβηση (τρίτου ή τρίτων που συνομιλούν) σε τηλεφωνική επικοινωνία: *υπήρξε κάποια ~ καθώς μιλούσαμε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρεμβάλλω*].

παρέμβυσμα (το) [1897] {παρεμβύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. ελαστικό βύσμα σε σχήμα δακτυλίου που παρεμβάλλεται στις συνδέσεις διαφόρων μεταλλικών κομματιών (αγωγών, σωλήνων κ.λπ.), για να εξασφαλίζει τη στεγανότητα τής σύνδεσης ή την αποφυγή τριβών ΣΥΝ. (λαϊκ.) φλάντζα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρεμβύω* «παρενείρω, παρενθέτω» < *παρ(α)-* + *ἐμβύω* < *ἐν-* + *βύω* «κλείνω, αποφράσσω» (βλ. λ. *βύσμα*)].

παρεμπιπτόντως επίρρ. [1833] (λόγ.) κατά παρέμβαση, παρενθετικά· (εισάγει κάτι που λέγεται επ' ευκαιρία και παρεκκλίνοντας από το κύριο θέμα για το οποίο γίνεται λόγος): ο *Αλέξανδρος απέκτησε την προσωνυμία «μέγας»· ~, ποιος άλλος ηγέτης ονομάστηκε «μέγας»;* ΣΥΝ. επ' ευκαιρία.
[ΕΤΥΜ. Επιρρ. τ. τής μτχ. *παρεμπίπτων* τού αρχ. *παρεμπίπτω* (στη μτγν. σημ. «συμβαίνω κατά τύχη, συμπτωματικά»), απόδ. τού γαλλ. incidemment].

παρεμπιπτόντως: με ή χωρίς -μ- (παρεπιπτόντως); Το συνηθισμένο επίρρημα **παρεμπιπτόντως** (από τη μετοχή *παρεμπίπτων*, που λειτουργεί ως επίθετο) ανάγεται στο ρ. **παρ-εμ-πίπτω**, δηλ. στο ρ. **πίπτω** σύνθετο με τις προθέσεις **παρά** και **εν** *(εμ-)*. Ως εκ τούτου, η λ. έχει το **-μ-**: *παρ-****εμ****-πίπτω* > *παρ-****εμ****-πίπτων (-οντος)* > *παρ-****εμ****-πιπτόντως*. Σε σχέση με τη σημασία τής λ., χρησιμοποιείται από τον ομιλητή, για να περάσει σε άλλο συναφές θέμα ή σε άλλες πληροφορίες, με την ευκαιρία που του δίδεται από κάτι που ο ίδιος ή ο συνομιλητής του ανέφερε: *Διάβασα στην εφημερίδα ότι θα αλλάξει το σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων· παρεμπιπτόντως, έχεις να μου συστήσεις κανένα καλό φροντιστήριο για τα παιδιά;* Το *παρεμπιπτόντως* δηλ. συνιστά παρέκβαση από τα λεγόμενα και συνειρμική μετάβαση σε άλλο θέμα, επ' ευκαιρία των αμέσως προλεχθέντων.

παρεμπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρατ. παρενέπιπτα} (λόγ.) παρεμβάλλομαι, μεσολαβώ μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων.

παρεμποδίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρεμπόδισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αποτελώ εμπόδιο ή παρεμβάλλω εμπόδια σε (κάποιον/κάτι): *~ την κυκλοφορία οχημάτων / τις προσπάθειες κάποιου* ΑΝΤ. διευκολύνω, υποβοηθώ. — **παρεμπόδιση** (η) [1833]. **παρεμποδιστικός,** -ή, -ό.

παρεμπόριο (το) ▸ παραεμπόριο

παρεμφαίνω ρ. μετβ. {παρατ. παρενέφαινα} (λόγ.) δηλώνω εμμέσως ΣΥΝ. υποδηλώνω, υποσημαίνω. — **παρέμφαση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *ἐμφαίνω* < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *φαίνω / -ομαι* (βλ.λ.). Πβ. κ. *απαρέμφατο*].

παρεμφατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που παρεμφαίνει, που υποδηλώνει κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παρεμφατικές εγκλίσεις*** η οριστική, η υποτακτική, η ευκτική και η προστακτική, οι οποίες δηλώνουν το πρόσωπο και τον αριθμό, κατ' αντιδιαστολή προς το απαρέμφατο, που δεν τα δηλώνει.

παρεμφερής, -ής, -ές {παρεμφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες προς κάποιον άλλον: *~ ζήτημα / λύση / περίπτωση / διαπίστωση* ΣΥΝ. παρόμοιος, παραπλήσιος, συναφής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, όμοιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *ἐμφερής* «παρόμοιος» < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *-φερής* < *φέρω*].

παρενδύομαι ρ. αμετβ. [1860] {αόρ. παρενεδύθην, -ης, -η...} (λόγ.) ντύνομαι με ρούχα τού αντίθετου φύλου.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *ενδύομαι*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. travestir, άσχετο με το μτγν. *παρενδύομαι* «διεισδύω κρυφά»].

παρενδυσία (η) {χωρ. πληθ.} σεξουαλική απόκλιση, κατά την οποία ένας άνδρας ερεθίζεται σεξουαλικά φορώντας γυναικεία ρούχα, λ.χ. οι τραβεστί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transvestisme].

παρενδυσίας (ο) {παρενδυσιών} άνδρας που, κατά σεξουαλική απόκλιση, ντύνεται γυναικεία ΣΥΝ. τραβεστί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. travesti].

παρενέργεια (η) {παρενεργειών} **1.** η ανεπιθύμητη επίδραση φαρμάκου ή ουσίας στον ανθρώπινο οργανισμό: *το καινούργιο εμβόλιο δεν έχει καμία απολύτως ~* || *πριν πάρεις το φάρμακο διάβασε τις ~* (δηλ. τις ανεπιθύμητες ενέργειες) *στις οδηγίες χρήσεως* **2.** (μτφ.) οι αρνητικές συνέπειες ενός φαινομένου, γεγονότος, ενέργειας κ.λπ.: *τα οικογενειακά προβλήματα επιφέρουν σοβαρές ~ στην ομαλή κοινωνικοποίηση τού ατόμου* || *η αξιοποίηση τής πρότασης αυτής θα συμβάλει στην πρόληψη δυσάρεστων παρενεργειών στον κοινοβουλευτικό βίο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Nebenwirkung].

παρένθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (κυριολ.) η παρεμβολή μεταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων ΣΥΝ. επένθεση **2.** (συνεκδ.) η προσωρινή απομάκρυνση από το θέμα στον γραπτό ή τον προφορικό λόγο: *θα μου επιτρέψετε να ανοίξω μια ~ και να πω ότι...* || *κλείνει η ~ και ξαναγυρίζω στο αρχικό μας θέμα* ΣΥΝ. παρέκβαση **3.** ΓΛΩΣΣ. το σημείο στίξεως που χρησιμοποιείται, για να δηλώσει ότι κάτι παρεμβάλλεται στον λόγο, προκειμένου να επεξηγήσει, να συμπληρώσει ή να διαφωτίσει καλύτερα κάτι που έχει λεχθεί ή γραφεί· σύμβολο «( )»: *ανοίγω / κλείνω ~* ΦΡ. ***εντός παρενθέσεως / (μέσα) σε παρένθεση*** για το τμήμα τού λόγου που τοποθετείται μέσα στο παραπάνω σύμβολο **4.** (μτφ.) διάλειμμα, το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο καταστάσεις: *το ταξίδι αυτό αποτέλεσε ευχάριστη ~ σε μια δύσκολη περίοδο τής ζωής του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρέμβαση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρένθεσις* < *παρεντίθημι* < *παρ(α)-* + *ἐν-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*)].

παρενθετικός, -ή, -ό [1874] αυτός που βρίσκεται μέσα σε παρένθεση ή παρεμβάλλεται στον λόγο, για να επεξηγήσει, να συμπληρώσει κ.λπ.: *~ πρόταση / κείμενο*. — **παρενθετικ-ά / -ώς** [1874] επίρρ.

παρένθετος, -η, -ο **1.** αυτός που παρεμβάλλεται, που παρεντίθεται κάπου **2.** ΓΛΩΣΣ. (για τμήμα γραπτού λόγου) αυτός που βρίσκεται μέσα σε παρένθεση: *~ πρόταση / νόημα* ΣΥΝ. παρενθετικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρεντίθημι* < *παρ(α)-* + *ἐν-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω, τί-*

θεμαι)].

παρενθέτω ρ. μετβ. [1889] {παρενέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. παρεντίθεμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. παρενετιθέμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. παρενετέθην, -ης, -η..., μτχ. παρακ. παρεντεθειμένος} (λόγ.) τοποθετώ (κάτι) μεταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων ΣΥΝ. παρεμβάλλω.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *εν-* + *θέτω*].

παρενθήκη (η) [αρχ.] {παρενθηκών} το παρέμβλημα (βλ.λ.).

παρεννοώ ρ. → παρανοώ

παρενόχληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** η διατάραξη τής ησυχίας (κάποιου), το να προκαλεί κανείς προβλήματα σε (κάποιον): *υφίσταται συνεχείς ~ από ανταγωνιστές του* || *εχθρικές ομάδες προκαλούσαν παρενοχλήσεις στο στράτευμα κατά τη μετακίνησή του* **2.** (ειδικότ.) η προσβλητική ενόχληση, το να ενοχλεί κανείς κάποιον θίγοντας την αξιοπρέπειά του· ΦΡ. ***σεξουαλική παρενόχληση*** βλ. λ. *σεξουαλικός*. — **παρενοχλώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

παρεντερικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (για τροφές υγρές ή φαρμακευτικές ουσίες) αυτή που χορηγείται από άλλη οδό και όχι από τον εντερικό σωλήνα (λ.χ. υποδορίως, ενδοφλεβίως κ.ά.): *~ θρέψη*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parenteral].

παρεντίθεμαι ρ. → παρενθέτω

πάρεξ επίρρ.· εκτός, παρεκτός: *«μήγαρις έχω τίποτες άλλο στον νου μου ~ ελευθερία και γλώσσα;»* (Δ. Σολωμός).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρέκ / παρέξ* < *παρ(α)-* + *ἐκ / ἐξ* (βλ.λ.)].

παρεξήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εσφαλμένη ερμηνεία φαινομένου ή κατάστασης: *θα πρόκειται ασφαλώς για ~· εγώ δεν είπα τίποτα τέτοιο* || *και για να μην υπάρξει καμιά ~, σας ξεκαθαρίζω από την αρχή τη θέση μου* || *το πρόβλημα οφείλεται σε ~!* ΣΥΝ. παρανόηση **2.** (συνεκδ.) η δυσαρέσκεια που οφείλεται στην παρανόηση των πραγματικών προθέσεων (κάποιου): *δημιουργήθηκε μια ~ μεταξύ τους, που κατέληξε σε ψύχρανση των σχέσεών τους*.

παρεξηγησιάρης, -α, -ικο {παρεξηγησιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που παρεξηγεί τις προθέσεις των άλλων, εύθικτος. Επίσης **παρεξηγιάρης**.
[ΕΤΥΜ. < *παρεξήγηση* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *καυχησ-ιάρης*].

παρεξηγήσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να παρεξηγηθεί: *~ συμπεριφορά / θέση*.

παρεξηγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παρεξηγείς... | παρεξήγ-ησα, -ούμαι κ. (καθημ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ερμηνεύω με εσφαλμένο τρόπο το περιεχόμενο (δήλωσης, φράσης, στάσης, ενέργειας κ.ά.): *με παρεξηγήσατε· δεν ήθελα να σας θίξω με αυτό που είπα* || *μη με παρεξηγείς που δεν μπορώ να παρευρεθώ στον γάμο σου* ΣΥΝ. παρερμηνεύω, παρανοώ **2.** (μεσοπαθ. ***παρεξηγούμαι***) θίγομαι από τη συμπεριφορά (κάποιου): *παρεξηγήθηκε, επειδή του έκανα ορισμένες υποδείξεις* ΣΥΝ. δυσαρεστούμαι, προσβάλλομαι **3.** (η μτχ. ***παρεξηγημένος***, *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει θεωρήσει ενέργεια, λόγο, στάση κ.λπ. άλλου ως προσβλητική για τον ίδιο, με αποτέλεσμα την ψύχρανση ή διακοπή των σχέσεών του μαζί του: *είμαστε παρεξηγημένοι· δεν μιλιόμαστε* (β) αυτός που δεν τον έχουν κατανοήσει σωστά οι άλλοι, που δεν έχουν αντιληφθεί τις ικανότητές του, την αξία του κ.λπ.: *υπήρξε ~ προσωπικότητα των ελληνικών γραμμάτων και μόλις πρόσφατα αναγνωρίστηκε η αξία του*.

παρεό (το) {άκλ.} μακρόστενο ή τετράγωνο κομμάτι από λεπτό ύφασμα, που τυλίγουν οι γυναίκες γύρω από το σώμα τους· συνήθ. φοριέται στην παραλία πάνω από το μαγιό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. paréo, λ. τής Ταϊτής].

παρεπιδημώ ρ. αμετβ. {παρεπιδημείς...· εύχρ. κυρ. στη μτχ. ενεστ. παρεπιδημών, -ούσα, -ούν} (λόγ.) διαμένω πρόσκαιρα σε ξένο τόπο. — **παρεπιδημία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρεπιδημῶ (-έω)* < *παρεπίδημος* < *παρ(α)-* + αρχ. *ἐπίδημος* «αυτός που διαμένει προσωρινά σε άλλον τόπο» (< *ἐπι-* + *δῆμος*)].

παρεπίτροπος (ο) [1851] {παρεπιτρόπ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. ο δεύτερος επίτροπος ανηλίκου, που επιτηρεί τις πράξεις τού επιτρόπου και τον αναπληρώνει.

παρεπόμενο (το) {παρεπομέν-ου | -ων} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** η συνέπεια, το αποτέλεσμα φαινομένου ή ενέργειας: *οι δυσλειτουργίες τού εκπαιδευτικού μας συστήματος και τα ~ τους* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παρεπόμενα*** (τα) υποκατηγορίες των ονομάτων ή των ρημάτων με τις οποίες εξειδικεύεται η έννοιά τους, όπως είναι το γένος, ο αριθμός, η πτώση για τα ονόματα, η φωνή, η διάθεση, η συζυγία, ο χρόνος, η έγκλιση, ο αριθμός και το πρόσωπο για τα ρήματα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *παρέπομαι* «συνοδεύω, ακολουθώ, προκύπτω ως συνεπαγόμενο» < *παρ(α)-* + *ἕπομαι* (βλ.λ.)].

πάρεργο (το) [αρχ.] {παρέργ-ου | -ων} κάθε δευτερεύουσα απασχόληση: *για μερικούς μαθητές η μελέτη έχει καταντήσει ~* || *δούλευε σε εργοστάσιο και την ξυλουργική την είχε ως ~*.

παρέργως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** με αμέλεια, χωρίς τη δέουσα προσοχή **2.** παρεμπιπτόντως.

παρερμηνεία (η) {παρερμηνειών} η εσφαλμένη ερμηνεία που οδηγεί σε παρανόηση: *η αρνητική του στάση οφείλεται προφανώς σε ~ των προθέσεών μου* ΣΥΝ. παρεξήγηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. misinterpretation].

παρερμηνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρερμήνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ερμηνεύω λανθασμένα: *~ τα λόγια / τις προθέσεις κάποιου* ΣΥΝ. παρανοώ, παρεξηγώ. — **παρερμήνευση** (η) [1782], **παρερμηνευτής** (ο) [μεσν.].

παρέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παρήλθα} παύω να υπάρχω ή να ισχύω, περνώ και φεύγω: *παρέρχονται οι ώρες / οι μήνες / τα χρόνια / οι αιώνες* || *παρήλθε ανεπιστρεπτί η εποχή τής παντοδυναμίας του* || *παρήλθε ο κίνδυνος / η προθεσμία*· ΦΡ. ***έρχομαι και παρέρχομαι*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δείξουμε ότι κάτι είναι εφήμερο, δεν διαρκεί για πάντα, συνήθ. όταν αντιδιαστέλλουμε κάτι με καθορισμένη ή περιορισμένη διάρκεια προς κάτι που έχει διαχρονική αξία ή μόνιμα αποτελέσματα: *οι διοικήσεις των δημοσίων οργανισμών έρχονται και παρέρχονται· το θέμα είναι τι έργο αφήνουν πίσω τους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρελθόν, αποθετικός*.

πάρεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η χαλάρωση **2.** ΙΑΤΡ. η ελαφρά παράλυση, η οποία εκδηλώνεται με ελάττωση τής μυϊκής ισχύος τού προσβληθέντος μυός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πάρεσις* < *παρίημι* «αφήνω να πέσει, χαλαρώνω» < *παρ(α)-* + *ἵημι* (για το οποίο βλ. λ. *αφήνω*)].

παρέστην ρ. → παρίσταμαι

παρέστησα ρ. → παριστάνω

παρεστιγμένος, -η, -ο ΜΟΥΣ. (φθόγγος) **1.** που είναι αυξημένος κατά το ήμισυ τής αξίας του και που παριστάνεται στο πεντάγραμμο με μία τελεία δεξιά από το φθογγόσημό του **2.** ***παρεστιγμένο φθογγόσημο*** (στη μουσική γραφή) το φθογγόσημο που φέρει στη δεξιά του πλευρά μια στιγμή, τελεία (·)· δηλώνει την επαύξηση τής χρονικής διάρκειας («αξίας», βλ.λ.) τού φθογγοσήμου κατά το ήμισυ τής αρχικής· (η δεύτερη στιγμή, *δις παρεστιγμένο φθογγόσημο*, επαυξάνει τη χρονική διάρκεια τού φθογγοσήμου κατά το εν τέταρτο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + αρχ. *ἐστιγμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *στίζω* (βλ.λ.)].

παρέστιος, -α/-ος, -ον (λόγ.) αυτός που βρίσκεται κοντά στο τζάκι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *ἑστιος* < *ἑστία*].

παρεστώς, -ώσα, -ώς {παρεστ-ώτος (θηλ. -ώσης) | -ώτες (ουδ. -ώτα), -ώτων (θηλ. -ωσών)} (λόγ.) αυτός που παρίσταται, που παρευρίσκεται κάπου: *ο επίσκοπος κήρυξε τον θείο λόγο προ τού πλήθους τού παρεστώτος λαού*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. ρ. *παρίσταμαι*].

παρέσχον ρ. → παρέχω

παρετυμολογία (η) [1874] {παρετυμολογιών} η εσφαλμένη ετυμολογία λέξεως ή φράσεως, η εξήγηση τής προέλευσής της με αντιεπιστημονικό τρόπο, σύμφωνα με την προσωπική αντίληψη κάποιου (λ.χ. επειδή δύο λέξεις είναι ομόηχες, τις συνδέει κανείς και ετυμολογικά, χωρίς όμως να προκύπτει κάτι τέτοιο επιστημονικά): *μια συνηθισμένη ~ είναι η αναγωγή τής λέξης «μπριζόλα» σε φράση «εν πυρί ζέει όλα»!* ΣΥΝ. λαϊκή ετυμολογία. — **παρετυμολογώ** ρ. {-είς...}, **παρετυμολογικός**, -ή, -ό [1898], **παρετυμολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Volksetymologie, άσχετο με το μτγν. *παρετυμολογία* «αναφορά σε ετυμολογία»].

παρευθύς επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ευθύς αμέσως, πάραυτα.

παρευξείνιος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται σε περιοχή γύρω ή κοντά στον Εύξεινο Πόντο: *συνεργασία των ~ χωρών*.

παρευρίσκομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παρευρέθηκα (λόγ. παρευρέθην, -ης, -η...)} (λόγ.) είμαι παρών (κάπου): *~ σε διάλεξη / σε επίσημη εκδήλωση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, βρίσκω*.

> **παρευρίσκομαι ή παραβρίσκομαι;** Από τύπο αορίστου **παραβρέθηκα**, που χρησιμοποιείται μερικές φορές αντί τού κανονικού **παρευρέθηκα**, σχηματίστηκε και τ. ενεστώτα **παραβρίσκομαι** αντί τού **παρευρίσκομαι**. Επειδή η όλη χρήση τής λ. είναι τυπική και λόγια, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο τ. *παρευρίσκομαι*, ώστε να είναι σαφέστερη και η σημ. τής πρόθεσης **παρα-** ως «εκεί, πλησίον, κοντά», έναντι τού **παρα-βρίσκομαι**, όπου η **παρα-** μπορεί να εκληφθεί και με τη σημ. «υπερβολικά, πάρα πολύ» (πβ. *παρατρώω, παρα-δουλεύω*).

παρεφθαρμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει υποστεί φθορά, αλλοίωση: *~ χωρίο ενός κειμένου* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παρεφθαρμένη γλώσσα*** η γλώσσα πίτζιν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού μτγν. *παραφθείρω* (ίδια σημ.) < *παρα-* + *φθείρω*].

παρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. παρέσχον, -ες, -ε... (να/θα παράσχω), παρασχέθηκα, (σπάν.) παρεσχημένος} (λόγ.) **1.** προσφέρω (σε κάποιον κάτι): *~ βοήθεια / υλικά και μορφωτικά εφόδια / οικονομική υποστήριξη / διαβεβαίωση / προστασία / τα εχέγγυα / εγγυήσεις / συμβουλές / οδηγίες / χρήσιμες διευκρινίσεις / ασφάλεια / άδεια* || (μεσοπαθ.) *μας παρέχεται η δυνατότητα να αξιοποιήσουμε τις γνώσεις μας* || *στους τραυματίες παρασχέθηκαν οι πρώτες βοήθειες* || (μεσοπαθ. μτχ. ενεστ.) *η ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών τής εταιρείας μας βελτιώνεται συνεχώς* ΣΥΝ. δίνω, χορηγώ ● **2.** προκαλώ, προξενώ: *αυτό το κείμενο μάς παρέχει δυσκολίες* || *ελπίζω να μη μας παράσχει εμπόδια κατά την έρευνα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω*.

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η χρήση τού **παρέχω** σε μερικούς χρόνους και τύπους γεννά δυσκολίες. Έτσι ακούγονται ενίοτε χρήσεις όπως *«του παράσχει τις δυνατότητες να πετύχει»* ή *«τους παρέσχουν όλες τις δυνατές διευκολύνσεις»* κ.ά. Οι χρήσεις αυτές είναι εσφαλμένες (το **παράσχει** αντί τού **παρέχει**, το **παρέσχουν** αντί τού **παρέχουν** κ.ο.κ.). Το πρόβλημα προκαλείται από τον αρχαιοπρεπή αόριστο (β΄) τής οριστικής **παρέσχον** *(παρέσχες, παρέσχε, παρέσχομεν, παρέσχετε, παρέσχον)*, ιδ. σε ορισμένα πρόσωπα: *Του παρέσχον την ευκαιρία – Παρέσχομεν πολλές δυνατότητες* (το γ΄ πρόσ. *του παρέσχε την ευκαιρία* δεν γεννά πρόβλημα). Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα, στην οριστική τού αορίστου χρησιμοποιούνται οι εξής διατυπώσεις: (α) Χρήση τού παρατ. **παρείχα**, -ες, -ε... αντί τού αορίστου (μειονέκτημα: δεν γίνεται διάκριση παρατατικού και αορίστου, διάρκειας / επανάληψης και στιγμιαίας / συνοπτικής ενέρ-

γειας) (β) Χρήση φτειαχτού τύπου **παρείξα**, -ες, -ε... αναλογικά προς έναν νεότερο τ. **παρέξω** αντί τού *παράσχω*: *Τους παρείξε ό,τι χρειάστηκαν* (μειονέκτημα: πρόκειται για φτειαχτό, ανύπαρκτο τύπο, που ωστόσο κάνει διάκριση μεταξύ αορίστου και παρατατικού) (γ) Χρήση αορίστου από συνώνυμα ρήματα κατά το φαινόμενο τού «συμπληρωματισμού» σε ορισμένες χρήσεις: *Τους έδωσε τη δυνατότητα* (αντί *παρέσχε τη δυνατότητα*) - *προσέφερε τις υπηρεσίες του* (αντί *παρέσχε τις υπηρεσίες του*). Από τις τρεις προσεγγίσεις προτιμότερες είναι η γ' και, λιγότερο, η α' (όταν δεν προκαλείται σύγχυση). Εξάλλου, η υποτακτική αορίστου και ο μέλλοντας *να παράσχω, -εις, -ει... / θα παράσχω, -εις, -ει...* μπορούν να χρησιμοποιούνται ασχέτως τού τι γίνεται στην οριστική. Η χρήση νέου ενεστώτα **παράσχω** (από τον μέλλοντα και την υποτακτική) αντί τού **παρέχω** είναι και εσφαλμένη και περιττή. το ίδιο και τού τ. **παρέσχω**. Άρα το **παρέχω** σχηματίζεται και χρησιμοποιείται ως εξής: *παρέχω - παρείχα - θα παρέχω - θα παράσχω - παρείχα / παρέσχον - έχω παράσχει· παρέχομαι - παρεχόμουν - θα παρέχομαι - θα παρασχεθώ - παρασχέθηκα - έχω παρασχεθεί.*

παρήγα ρ. → παράγω

παρήγαγα ρ. → παράγω

παρήγγειλα ρ. → παραγγέλλω

παρηγόρηση (η) → παρηγορώ

παρηγορητής (ο) [1898], **παρηγορήτρια** (η) (παρηγορητριών) πρόσωπο που παρηγορεί, που προσφέρει παρηγοριά. Επίσης (λαϊκ.) **παρηγορήτρα** (η).

παρηγορητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συμβάλλει στο να παρηγορηθεί κάποιος: ~ *λόγια* ΣΥΝ. (λόγ.) παραμυθητικός. — **παρηγορητικά** επίρρ.

παρηγοριά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ανακούφιση ή ο μετριασμός τού ψυχικού πόνου με ενθαρρυντικά λόγια ή πράξεις: *αναζητούσε στήριγμα και* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) παραμυθία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε μπορεί να μαλακώσει τον ψυχικό πόνο: *τα λόγια σου ήταν η ~ μου στη δύσκολη ώρα* ‖ *ο γυιος της ήταν η ~ της στη δυστυχία*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***παρηγοριά στον άρρωστο, ώσπου να βγει η ψυχή του*** για απατηλές υποσχέσεις ή μάταιες ελπίδες, τις οποίες προσπαθούμε να δώσουμε σε κάποιον, προκειμένου να του απαλύνουμε τον πόνο, μέχρι να συμβεί η αναπόφευκτη αρνητική εξέλιξη: *το να του λες ότι έχει ακόμα κάποιες ελπίδες να νικήσει, είναι ~!* (β) (ειρων.) ***μαύρη παρηγοριά*** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που, ενώ γίνεται για ανακούφιση, αποδεικνύεται ότι δεν μετριάζει το πρόβλημα ή, αντιθέτως, το οξύνει: *είπε να μας κρατήσει συντροφιά, για να μας βοηθήσει ψυχολογικά· ~! Άρχισε να μας λέει τα δικά του βάσανα και γίναμε χειρότερα!* ● **3.** το δείπνο μετά την κηδεία, η μακαριά· ΦΡ. ***ο καφές τής παρηγοριάς*** (i) ο καφές που σερβίρεται μετά από κηδεία ή μνημόσυνο (ii) (ειρων.-σκωπτ.) ως σχόλιο για τον καφέ που πίνει κάποιος μετά από κάτι δυσάρεστο που του συνέβη: *-Καλά, μην κλαις! Να σου φτειάξω έναν καφέ: -Ναι, τον καφέ τής παρηγοριάς!* Επίσης (λαϊκ.) **παρηγόρια** κ. (λόγ.) **παρηγορία** [αρχ.].

παρηγορικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΑΤΡ. (για θεραπευτική μέθοδο) που αποσκοπεί στην ανακούφιση τού ασθενούς από τα συμπτώματα ασθένειας, η οποία δεν επιδέχεται ουσιαστική θεραπεία ΣΥΝ. παρηγορητικός.

παρήγορος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δίνει παρηγοριά, κουράγιο: ~ *φαινόμενο / μηνύματα* ΣΥΝ. ενθαρρυντικός, ανακουφιστικός ΑΝΤ. αποθαρρυντικός· ΦΡ. ***το παρήγορο είναι...*** αυτό που ανακουφίζει, που μετριάζει ένα αρνητικό συναίσθημα είναι...: *η ήττα ήταν βαριά· ~ ότι οι νέοι παίκτες έδειξαν πως έχουν μέλλον.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*, με τη σημασιολ. επίδρ. τού ρ. *ἀγορεύω*].

παρηγορώ ρ. μετβ. [αρχ.] {παρηγορείς... | παρηγόρ-ησα, -ούμαι κ. (καθημ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} περιορίζω τη θλίψη, τον ψυχικό πόνο (κάποιου) με λόγια ή πράξεις που του δίνουν θάρρος ή του δημιουργούν αίσθημα ασφαλείας, ευχάριστη διάθεση ή αισιοδοξία: *την παρηγορούσε η σκέψη πως γρήγορα θα επέστρεφε στην πατρίδα* ‖ *με τα αστεία και τα καμώματά του προσπαθούσε να παρηγορήσει τους αρρώστους* ‖ *τα τραγούδια του μας παρηγορούσαν στην εξορία* ΣΥΝ. καταπραΰνω, ανακουφίζω. — **παρηγόρηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.

παρηκμασμένος, -η, -ο → παρακμάζω

παρήκοος, -ος, -ον → παράκουος

παρήλασα ρ. → παρελαύνω

παρήλθα ρ. → παρέρχομαι

παρήλικος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία ΣΥΝ. ηλικιωμένος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρῆλιξ* < *παρ(α)-* + *ἧλιξ, -ικος* «συνομήλικος» (βλ. λ. *ἡλικία*)].

παρήλιο (το) {παρηλί-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. το φάσμα τού Ηλίου, που αντανακλάται στα σύννεφα και εμφανίζεται με τη μορφή ομόκεντρων κυκλικών κηλίδων γύρω από τον Ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρήλιον*, παράλλ. τ. τού αρχ. *παρήλιος* < *παρ(α)-* + *ἥλιος*].

παρήλιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται κοντά στον Ήλιο.

παρήμερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμβαίνει κάθε δεύτερη μέρα, αυτός που συμβαίνει μέρα παρά μέρα.

Πάρης (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας τού Τρωικού κύκλου, δευτερότοκος γυιος τού βασιλιά τής Τροίας Πριάμου και τής Εκάβης, ο οποίος με την αρπαγή τής ωραίας Ελένης προκάλεσε τον Τρωικό Πόλεμο **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Πάρις** {Πάριδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πάρις*, αγν. ετύμου, πιθ. ιλλυρικό δάνειο].

παρήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η επανάληψη τού ίδιου φθόγγου σε συνεχόμενες συλλαβές ή λέξεις είτε στον γραπτό είτε στον προφορικό λόγο **2.** το σχήμα λόγου που δημιουργείται, όταν επαναλαμβάνονται λέξεις ομόηχες ή η ίδια συλλαβή, ο ίδιος φθόγγος, με σκοπό τη δημιουργία ακουστικών εντυπώσεων (λ.χ. *«τραγούδι τραγουδήστε μου, χιλιοτραγουδισμένο»*). — **παρηχώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

παρηχητικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που δηλώνει ή επιφέρει παρήχηση: ~ *διάταξη φθόγγων*. — **παραχητικ-ά / -ώς** επίρρ.

παρήχθην ρ. → παράγω

Παρθένα (η) γυναικείο όνομα.

παρθένα (η) **1.** η γυναίκα που δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με άνδρα και διατηρεί ανέπαφο τον παρθενικό υμένα της· ΦΡ. ***μωρές παρθένες*** βλ. λ. *μωρός* **2.** (με κεφ.) προσωνύμιο τής Παναγίας: *Παναγιά ~, βοήθα μας!* Επίσης (λόγ.) **παρθένος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρθένος* (βλ.λ.)].

παρθεναγωγείο (το) [1849] (παλαιότ.) το εκπαιδευτήριο στο οποίο φοιτούσαν μόνο κορίτσια, πριν καθιερωθεί η μικτή εκπαίδευση.
[ΕΤΥΜ. < *παρθένος* + *-αγωγείο* < *αγωγός*].

παρθενιά κ. (λόγ.) **παρθενία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση γυναίκας που δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με άνδρα **2.** (συνεκδ.) ο παρθενικός υμένας: *έχασε την ~ της σε μικρή ηλικία*· ΦΡ. ***παίρνω την παρθενιά*** (για άνδρα) διαρρηγνύω τον παρθενικό υμένα γυναίκας ερχόμενος σε ερωτική επαφή μαζί της **3.** (μτφ.-μόνο στον τ. *παρθενία*) η αγνότητα, η κατάσταση καθαρότητας, που προκύπτει από την αποχή κάποιου από πονηρές πράξεις ή επιθυμίες: *η παρθενία τής ψυχής του αποτυπωνόταν και στο πρόσωπό του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.

Παρθενία (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

παρθενικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παρθένα και την παρθενία: ~ *υμένας* (η μεμβράνη που κλείνει την είσοδο τού κόλπου στις παρθένες) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα: ~ *ψυχή* **3.** (μτφ.) αυτός που συμβαίνει για πρώτη φορά: ~ *ταξίδι πλοίου* ‖ *η ~ του εμφάνιση σε τελικό διοργάνωσης / στην τηλεόραση*. — **παρθενικότητα** (η) [1885].

παρθένιο (το) [αρχ.] {παρθενί-ου | -ων} λυρικό χορικό άσμα που τραγουδιόταν κατά την ελληνική αρχαιότητα από παρθένες σε διάφορες γιορτές.

Παρθένιος (ο) {-ου κ. -ίου} όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *παρθένος* (με τη σημ. που προσέλαβε η λ. κατά τους πρώτους αιώνες μ.Χ.)].

παρθενογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η αναπαραγωγή οργανισμού χωρίς γονιμοποίηση, δηλ. με τη συμμετοχή μόνο τού ενός φύλου (τού θηλυκού) **2.** (γενικότ.) η παραγωγή έργου, φαινομένου κ.λπ. εκ τού μηδενός, από το τίποτα, χωρίς να έχει προηγηθεί κάτι που να λειτούργησε ως αρχική πηγή, πρόγονος, επίδραση κ.λπ.: ~ *στην τέχνη*. Επίσης **παρθενογονία** [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parthenogénèse].

παρθενοκαρπία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. ο σχηματισμός και η ανάπτυξη καρπού, χωρίς να έχει προηγηθεί γονιμοποίηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parthenocarpy].

Παρθενόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις Σειρήνες **2.** ΜΥΘΟΛ. μητέρα τού Λυκομήδη, βασιλιά τής Σκύρου **3.** γυναικείο όνομα **4.** (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για γυναίκα πολύ συντηρητική και αυστηρή στις ηθικές απόψεις και την εμφάνισή της.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρθένος* + *-οπη*, θηλ. τού παραγ. επιθήματος *-οψ*, που ανάγεται στο θ. *ὀπ-* τού παρακειμένου *ὄπ-ωπ-α* (βλ. κ. *όψ-η*, *οπ-ή*)].

παρθενορραφή (η) η ραφή για αποκατάσταση με ιατρική επέμβαση παρθενικού υμένα, ο οποίος έχει διαρραγεί ΣΥΝ. υμενοπλαστική.

παρθένος, -ος (καθημ. -α), -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με το αντίθετο φύλο: ~ *νέος* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα και ψυχική καθαρότητα: ~ *ήθη* ΣΥΝ. άσπιλος, αδιάφθορος ΑΝΤ. ανήθικος **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ακόμη στη φυσική του κατάσταση, που δεν έχει υποστεί εξωτερική επέμβαση ή αλλοίωση: *η ~ βλάστηση* ‖ *η ~ φύση τής Ν. Αμερικής* ‖ ~ *δάσος* ‖ *αγνό ~ μαλλί* ΣΥΝ. φυσικός, ανεκμετάλλευτος· ΦΡ. ***παρθένο έδαφος*** χώρος, αντικείμενο έρευνας με το οποίο δεν έχει ασχοληθεί ακόμη κανείς σε ικανοποιητικό βαθμό: *αυτή η περίοδος τής ελληνικής ιστορίας είναι παρθένο έδαφος για τον μελετητή*· **Παρθένος** (η) **4.** [μτγν.] ως προσωνύμιο τής Παναγίας: *η ~ Μαρία* ‖ *«η Παρθένος σήμερον, τον Υπερούσιον τίκτει»* ● **5.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου **6.** ΑΣΤΡΟΛ. το έκτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 23/8-22/9 **7.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, όπως και το αντίστοιχο λατ. virgo. Δεν είναι γνωστή η Ι.Ε. λ. για τη σημ. «παρθένος», ενώ καμία από τις διατυπωθείσες ετυμολογίες δεν ευσταθεί (πβ. τις ανεπιτυχείς συνδέσεις με το ρ. *εὐθενέω*, με τη λ. *πτόρθος* «κλαδί, βλαστός», με το ρ. *θῆσθαι* «θηλάζω», με αρχ. ιρλ. ainder «νέα γυναίκα», και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκυρθάλιος· νεανίσκος*). Αναπόδεικτη είναι η εικασία περί αναγωγής σε πελασγ. δάνειο. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *παρθένο δάσος / έδαφος / μαλλί* (< γαλλ. forêt / terre / laine vierge). Ως απόδ. τού λατ. Virgo η λ. χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό τού φερώνυμου αστερισμού].

παρθενοφθορία (η) [μεσν.] {παρθενοφθοριών} η ρήξη τού παρθενικού υμένα ΣΥΝ. διακόρευση.

Παρθενώνας (ο) {-α κ. -ώνος} ο ναός τής Αθηνάς Παρθένου στην Ακρόπολη των Αθηνών, στον οποίο υπήρχε λατρευτικό χρυσελεφάντινο άγαλμα τής θεάς· αρχιτέκτονες ήταν ο Ικτίνος και ο Καλλικρά-

της και γλύπτης ο Φειδίας· αποτελεί ένα από τα τελειότερα έργα τής παγκόσμιας τέχνης, δείγμα τής κλασικής αρχιτεκτονικής τού 5ου αι. π.Χ.· κατά την πρώτη δεκαετία τού 19ου αι. γλυπτά τού ναού *(μάρμαρα τού Παρθενώνα)* εκλάπησαν από τον Βρετανό λόρδο Έλγιν και μεταφέρθηκαν στο Λονδίνο, όπου και βρίσκονται μέχρι σήμερα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελγίνεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παρθενών, -ῶνος* < *παρθένος*, αφού ο ναός οικοδομήθηκε προς τιμήν τής Αθηνάς Παρθένου].

παρθενωπός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει όψη παρθένου **2.** (μτφ.) αυτός που έχει θηλυπρεπείς τρόπους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρθένος* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

πάρθηκα ρ. ▸ παίρνω

Παρθία (η) ΙΣΤ. αρχαία χώρα τής ΝΔ. Ασίας, που καταλάμβανε το Α. τμήμα τού ιρανικού οροπεδίου στα σύνορα τού σημερινού Τουρκμενιστάν και τού Αφγανιστάν.

πάρθιος, -α, -ο(ν) σχετικός με τους Πάρθους, αρχαίο λαό που κατοικούσε στην Παρθία· κυρ. στη ΦΡ. ***πάρθιον βέλος*** απροσδόκητο, ύπουλο χτύπημα· (ειδικότ.) ύπουλος προσβλητικός λόγος που λέγεται την τελευταία στιγμή. Επίσης **παρθικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Πάρθοι*, αγν. ετύμου. Η φρ. *πάρθιον βέλος* (πβ. αγγλ. Parthian arrow) οφείλεται στην τακτική των Πάρθων ιππέων να τοξεύουν απροσδόκητα γυρίζοντας το σώμα τους, ενώ οπισθοχωρούσαν].

παριανός, -ή, -ό → Πάρος

παρίας (ο) [1868] {παριών} πρόσωπο χωρίς πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, που ζει στο κοινωνικό περιθώριο: *οι ~ των αστικών κέντρων* || (μτφ.) *«η Καμπότζη, αναγνωρισμένη από ελάχιστες χώρες, έγινε ο ~ τής διεθνούς κοινότητας»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προλετάριος.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pariah < paraiyan (γλ. Ταμίλ), λ. που προσδιόριζε μέλη κατώτερης ινδικής κάστας ή χωρίς κάστα, αρχική σημ. «τυμπανιστής» (από το κληρονομικό καθήκον των μελών τής κάστας να χρησιμεύουν ως τυμπανιστές στις γιορτές), < parai «τύμπανο»].

πάριζα (η) τύπος αλλαντικού θερμικά επεξεργασμένου και συσκευασμένου σε ειδικό πλαστικό περίβλημα. — (υποκ.) **παριζάκι** (το).

πάριος, -α, -ο → Πάρος

παρίσθμιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται κοντά σε ισθμό **2.** ΑΝΑΤ. ***παρίσθμια*** (τα) {παρισθμίων} τα πλάγια μέλη τής σαρκώδους υπερώας τού στόματος.

Παρίσι (το) {Παρισιού | λόγ. πληθ. Παρίσιοι (οι) κ. Παρίσια (τα), -ίων} **1.** η πρωτεύουσα τής Γαλλίας **2.** οι τ. ***Παρίσιοι*** κ. ***Παρίσια*** σε διάφορες φρ., ενίοτε ειρων., όπως: *πολιτευτής* ***εκ Παρισίων*** || *συμβαίνουν* ***και εις Παρισίους*** *τέτοια περιστατικά* (δηλ. και στα πλέον πολιτισμένα μέρη) || *«Η Παναγία των Παρισίων»* (γαλλ. *Notre-Dame de Paris*, μυθιστόρημα τού Β. Ουγκώ). — **Παριζιάνος** (ο), **Παριζιάνα** (η), **παρισινός,** -ή, -ό [1869] κ. (καθημ.) **παριζιάνικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. ονόματος, πβ. γαλλ. Paris < λατ. Parisii, ονομασία κελτ. φύλου, που είχε την πρωτεύουσά του σε νησίδα τού ποταμού Σηκουάνα (η οποία έφερε το λατ. όνομα Lutetia «(κατοικία) στη λάσπη» < lutum «πηλός, λάσπη»). Ως προς την ετυμ. τού ονόματος Parisii, έχουν προταθεί διάφορες απόψεις, περισσότερο ή λιγότερο πιθανές, όπως: 1) από τις κελτ. λ. par «βάρκα» και gwys «άνθρωποι, άνδρες», 2) < αρχ. *βᾶρις* «βάρκα» (απίθανη εκδοχή) και 3) < λατ. Bar Isis «γυιος τής Ίσιδος» (η λ. bar «γυιος» είναι αραμ.), άποψη χωρίς θεμελιωμένη σημασιολ. στήριξη].

παρίσταμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρίστα-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, μτχ. παριστάμενος | (παρατ.) παριστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | (αόρ.) παρέστην, -ης, -η... (να/θα παραστώ)} (λόγ.) **1.** είμαι παρών, παρευρίσκομαι (κάπου): *στην τελετή παρέστη και ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας* || *στον εορτασμό θα παραστεί ο πρωθυπουργός* || (κ. η μτχ. ***παριστάμενος,*** *-η, -ο) απευθυνόμενος στους παρισταμένους ο πρωθυπουργός επισήμανε τις προτεραιότητες τής κυβέρνησης* • **2.** ΝΟΜ. (α) είμαι παρών σε δίκη ως συνήγορος (δικηγόρος υπεράσπισης) (κάποιου) (β) ***παρίσταται διά*** έκφραση την οποία χρησιμοποιεί ο δικηγόρος στο ακροατήριο κατά την εκφώνηση τής υποθέσεως, για να δηλώσει ότι ο πελάτης του και διάδικος στη δίκη δεν παρίσταται αυτοπροσώπως αλλά διά τού δικηγόρου του (γ) ***παρίσταται μετά*** έκφραση την οποία χρησιμοποιεί ο δικηγόρος στο ακροατήριο κατά την εκφώνηση τής υποθέσεως για να δηλώσει ότι ο πελάτης του και διάδικος στη δίκη παρίσταται μαζί με εκείνον (τον δικηγόρο του). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παριστάνω.*

παριστάνω ρ. μετβ. {παρέστησα, παραστάθηκα} **1.** αποδίδω (κάτι) με εικόνα, σχέδιο, γλυπτό κ.λπ., απεικονίζω: *οι πίνακες αυτοί παριστάνουν νεκρές φύσεις* || *τι παριστάνει αυτό το γλυπτό;* **2.** (για ηθοποιούς) υποδύομαι θεατρικό ρόλο: *στο έργο ~ έναν αλήτη στο Μπρονξ* ΣΥΝ. παίζω **3.** (μτφ.) υποκρίνομαι ότι είμαι κάτι, εμφανίζομαι ως κάτι που δεν είμαι: *~ τον άγιο* || *μη μας παριστάνεις την αθώα περιστερά!* **4.** εκδηλώνω ορισμένη συμπεριφορά (με τρόπο επιδεικτικό και ενοχλητικό για τους άλλους), επιδιώκω να φαίνομαι ως κάτι: *~ τον έξυπνο / τον σπουδαίο / τον ωραίο* ΣΥΝ. εμφανίζομαι ως. (οικ.) το παίζω. Επίσης (λαϊκ.) **παρασταίνω** κ. (λόγ.) **παριστώ** [μτγν.] {-άς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρίστημι* (κατά τα ρ. σε *-άνω*) < *παρ(α)-* + *ἵστημι* (βλ. κ. *στήνω, ίσταμαι*). Ομοίως και ο τ. *παριστῶ* (μτγν.), που σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς τα συνηρημένα σε *-άω* (πβ. κ. *συνίστημι – συνιστῶ, ἐφίστημι – ἐφιστῶ*)].

> **παριστάνω – παριστώ – παρίσταμαι.** Τα **παριστάνω** και **παριστώ** διαφέρουν σημασιολογικά από το **παρίσταμαι**. *Παρίσταμαι* σημαίνει «είμαι παρών, παρευρίσκομαι»: *Στην τελετή θα παρίστανται όλοι οι παλαιοί πολεμιστές – Στη δεξίωση παρέστησαν και πολλοί καλλιτέχνες.* Το *παριστάνω* σημαίνει «παρουσιάζω, εμφανίζω, αληθινά ή ψεύτικα, κάποιον ή κάτι»: *Η εικόνα που βλέπουμε παριστάνει την Παναγία βρεφοκρατούσα, εικόνα τού 14ου αιώνα! – Ο Μινωτής παρέστησε και πάλι τον Οιδίποδα στην τραγωδία που ανέβηκε στο Εθνικό Θέατρο – Μας παριστάνει τον έξυπνο και τον ικανό, αλλά ελάχιστα προσφέρει στην εταιρεία.* Δημοτικότερος τ. τού *παριστάνω* είναι το **παρασταίνω** και λογιότερος το *παριστώ*, που χρησιμοποιούνται παράλληλα με την ίδια σημασία. Το *παριστάνω* ανήκει στις «μέσες λέξεις», δηλ. αυτές που έχουν εύσημη και κακόσημη μαζί σημασία (βλ. λ. *κακόσημος*). Συχνά χρησιμοποιείται και το σύνθετο τού *παριστάνω* με την πρόθ. *ανά*, το **αναπαριστάνω**, που επίσης εμφανίζει τύπους **αναπαριστώ** και **αναπαρασταίνω**.

παρίστριος, -α (λόγ. -ία), -ο [1816] (παλαιότ.) αυτός που βρίσκεται κοντά στον ποταμό Ίστρο (Δούναβη): *~ ηγεμονίες* ΣΥΝ. παραδουνάβιος.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *-ίστριος* < *Ἴστρος*].

παρκαδόρος (ο) (καθημ.) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να παρκάρει και να ξεπαρκάρει αυτοκίνητα σε οργανωμένο πάρκινγκ: *δουλεύει τα βράδια ως ~ σε νυχτερινό κέντρο.*
[ΕΤΥΜ. < *παρκ(άρω)* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

παρκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρκάρισ-α (κ. πάρκαρα), -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) σταθμεύω (αυτοκίνητο ή άλλο όχημα), αφήνω το όχημά μου (κάπου) (για όσον χρόνο δεν το χρησιμοποιώ): *~ το αυτοκίνητο / μηχανάκι / φορτηγό* ♦ **2.** (αμετβ.) σταθμεύω: *~ αντικανονικά* || *δεν βρίσκεις πια χώρο να παρκάρεις!* || *πάρκαρα παράνομα και* ***πήρα κλήση.*** Επίσης (λαϊκ.) **παρκέρνω.** — **παρκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. parquer < parc (βλ. κ. *πάρκο*)].

παρκέ (το) {άκλ.} ελλην. *σανίδωμα·* το λείο δάπεδο αιθουσών και δωματίων ή γηπέδων (λ.χ. μπάσκετ), που αποτελείται από μικρές και λεπτές σανίδες εκλεκτού ξύλου ταιριασμένες μεταξύ τους: *καθαρίζω / γυαλίζω το ~* || *περνάω το ~ με λούστρο·* ΦΡ. ***κάνω παρκέ*** καθαρίζω και γυαλίζω το ξύλινο δάπεδο ΣΥΝ. παρκετάρω.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parquet, υποκ. τού parc «πάρκο» (βλ. κ. *πάρκο*)].

παρκέτα (η) {δύσχρ. παρκετών} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) το δρομόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. barchetta, υποκ. τού barca «βάρκα» (βλ. λ. *βάρκα*)].

παρκετάρω ρ. μετβ. {παρκετάρισ-α, -μένος} γυαλίζω το παρκέ με παρκετίνη. — **παρκετάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. parqueter < parquet (βλ. κ. *παρκέ*)].

παρκετέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ηλεκτρική μηχανή που χρησιμοποιείται στο γυάλισμα τού παρκέ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parqueteuse < ρ. parqueter (βλ. κ. *παρκετάρω*)].

παρκετίνη (η) {χωρ. πληθ.} αλοιφή ή υγρό που χρησιμοποιείται στο γυάλισμα τής επιφάνειας τού παρκέ.
[ΕΤΥΜ. < *παρκέτο* (βλ.λ.)].

παρκέτο (το) **1.** καθεμιά από τις ξύλινες σανίδες εκλεκτού ξύλου, από τις οποίες αποτελείται το παρκέ: *όρθιο / λοξό / καρφωτό / κολλητό ~* **2.** το παρκέ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parchetto < γαλλ. parquet (βλ. λ. *παρκέ*)].

πάρκινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *χώρος στάθμευσης* **1.** ο χώρος στον οποίο αφήνει κανείς το αυτοκίνητό του ή άλλο όχημα για όσον χρόνο δεν το χρησιμοποιεί: *βρήκα ~ στο παρακάτω στενό* || *βρίσκω / ψάχνω για ~* **2.** (ειδικότ.) ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος για τη στάθμευση αυτοκινήτων ή άλλων οχημάτων: *υπαίθριο / στεγασμένο / πολυώροφο / υπόγειο ~* || *αφήνω το αυτοκίνητο στο ~* ΣΥΝ. γκαράζ **3.** η στάθμευση αυτοκινήτου ή άλλου οχήματος σε τυχαίο ή ειδικό χώρο για στάθμευση: *το ~ είναι δύσκολο* || *πληρώνω αρκετά κάθε μήνα για ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. parking, γερούνδιο τού ρ. park < park «πάρκο» (βλ. κ. *πάρκο*)].

πάρκινσον (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. πάθηση τού κεντρικού νευρικού συστήματος, που εκδηλώνεται σε μεγάλη συνήθ. ηλικία και χαρακτηρίζεται από τρέμουλο των χεριών, κάμψη τού σώματος προς τα εμπρός, αδυναμία κ.ά.· αλλιώς *τρομώδης παράλυση.* — **παρκινσονικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Άγγλου χειρουργού J. Parkinson (1755-1824), ο οποίος την περιέγραψε το 1817].

πάρκο (το) **1.** μεγάλη έκταση γης με γρασσίδι, φυτά, δέντρα, μερικές φορές τεχνητές λίμνες ή ποταμάκια, συνήθ. μέσα σε μεγάλες πόλεις, που προορίζεται για αναψυχή των κατοίκων: *όταν έχει λιακάδα, ο κόσμος ξεχύνεται στα ~·* ΦΡ. (α) **ζωολογικό πάρκο** βλ. λ. *ζωολογικός* (β) ***πάρκο (ψυχαγωγίας / παιχνιδιών)*** μεγάλη έκταση πρωτότυπα διαμορφωμένη που προσφέρει δυνατότητα ψυχαγωγίας με διάφορους δημιουργικούς και επιμορφωτικούς τρόπους (π.χ. ξεναγήσεις στο διάστημα σε ειδικές αίθουσες προβολών) ή με συμμετοχή σε παιχνίδια παρόμοια με τού λούνα-παρκ (π.χ. τρενάκια μεγάλων ταχυτήτων, λαβύρινθους κ.λπ.): *το πάρκο τής Ντίσνεϊλαντ είναι πολύ διασκεδαστικό για μικρά παιδιά* **2.** μεγάλη έκταση γης, η οποία διατηρείται στη φυσική της κατάσταση ως προς τον φυτικό και ζωικό της κόσμο: *το εθνικό ~ τής Κένυας* **3. αιολικό πάρκο** βλ. λ. *αιολικός* • **4.** τετράγωνη ή κυκλική κατασκευή με πλέγμα γύρω-γύρω, μέσα στο οποίο αφήνει κανείς βρέφη, για να παίξουν, να κινούνται με ασφάλεια, να μάθουν να στέκονται κ.λπ. — (υποκ.) **παρκάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parco < μτγν. λατ. parricum, πιθ. < μέσ. γερμ. *parruk «περίφραξη, περίκλειστος χώρος»].

> **πάρκο – παράδεισος.** Οι δύο λέξεις έχουν μακρινή σημασιολογική σχέση, καθώς ξεκινούν από τη σημ. «περιφραγμένος χώρος»: το **πάρκο** από ιταλ. parco, που ανάγεται στο όψιμο λατ. parricum και αυτό στο μέσ. γερμ. parruk «περιφραγμένος χώρος, περίφραξη»· το αρχ. **παράδεισος** είναι δάνειο από την αρχ. περσική (πβ. αβεστ.

pairi-daēza = *περί-τοιχος) μέσω τού ιραν. pardēz «κήπος» (αρχική σημ. «περιφραγμένος χώρος με δέντρα»).

παρκοκρέβατο (το) πάρκο για μωρά το οποίο χρησιμοποιείται και για ύπνο.

παρκόμετρο (το) {παρκομέτρ-ου | -ων} το μηχάνημα με το οποίο προσδιορίζεται και ελέγχεται ο χρόνος στάθμευσης των αυτοκινήτων σε δημόσιους δρόμους ή πλατείες· τοποθετείται συνήθ. στα πεζοδρόμια και λειτουργεί με κέρματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. parcomètre (νόθο σύνθ.)].

πάρλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ακατάσχετη και ανούσια κατά κανόνα φλυαρία: *άρχισε πάλι την ~* ΦΡ. ***πιάνω την πάρλα*** αρχίζω να μιλώ (σε κάποιον) χωρίς σταματημό.
[ΕΤΥΜ. < *παρλάρω* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

παρλαπίπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) οι ανόητες κουβέντες, οι χαζομάρες: *άφησε τις ~ και σοβαρέψου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αερολογίες*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < γερμ. Paperlapapp «φλυαρία», με την επίδρ. τού ουσ. *πάρλα*].

παρλαπίπας (ο) πρόσωπο που μιλά πολύ και λέει ανοησίες ΣΥΝ. φαφλατάς.

παρλάρω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) μιλώ ακατάσχετα, φλυαρώ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. parlare «μιλώ, φλυαρώ» < μεσν. λατ. parabolare < λατ. parabola < αρχ. *παραβολή*, στη μτγν. σημ. «παραβολή τού Χριστού»].

παρλάτα (η) {δύσχρ. παρλατών} σατιρικός – κωμικός μονόλογος ηθοποιού, συχνά με συνοδία μουσικής, σε θεατρική παράσταση (κυρ. επιθεωρησιακής μορφής).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. parlata «φλυαρία, πολυλογία» < parlare < μεσν. λατ. parabolare < parabola < αρχ. *παραβολή* (βλ.λ.)].

παρλιακός, -ή, -ό αυτός που λέει ανοησίες.
[ΕΤΥΜ. < *πάρλα* + παραγ. επίθημα *-ιακός*].

παρμεζάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κίτρινο σκληρό ιταλικό τυρί, που παρασκευάζεται από γάλα αγελάδας και χρησιμοποιείται συνήθ. τριμμένο στα ζυμαρικά: *του αρέσει να τρώει τα μακαρόνια με τριμμένη ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parmesan, από το όνομα τής ιταλ. πόλης Parma].

Παρμενίδης (ο) {-η κ. -ου} αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από την Ελέα τής Κάτω Ιταλίας (β' μισό τού 6ου αι. - α' μισό τού 5ου αι. π.Χ.)· ανέπτυξε σε ένα εκτενές ποίημα τη θεωρία περί τού όντος και των φαινομένων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., εκτεταμ. τ. των ον. *Παρμένων* / *Παρμενίων*, < πρόθ. *παρ(α)-* + *μεν-* (< ρ. *μένω*)].

Παρμενίων (ο) {Παρμενίων-ος, -α} **1.** στρατηγός τού Μ. Αλεξάνδρου **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Παρμενίωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. *Παρμενίδης*].

παρμένος, -η, -ο → παίρνω

παρμπρίζ κ. **μπαρμπρίζ** (το) {άκλ.} ελλην. *ανεμοθώρακας, αλεξήνεμον, αλεξιανέμιον*· η διαφανής επιφάνεια (από γυαλί) στο μπροστινό μέρος αυτοκινήτου (τζάμι) αλλά και μοτοσυκλέτας, βενζινακάτου κ.λπ., που προστατεύει από τον άνεμο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pare-brise < pare- (< ρ. parer «καλύπτω, προφυλάσσω» < λατ. paro) + brise «άνεμος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < bise «ψυχρός βόρειος άνεμος», με την επίδρ. τής λ. gris «γκρι»].

παρνασσικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Παρνασσό • **2.** αυτός που είναι οπαδός τής ποιητικής σχολής τού παρνασσισμού (βλ.λ.).

παρνασσισμός (ο) ΦΙΛΟΛ. ποιητικό ρεύμα που εμφανίστηκε στη Γαλλία κατά τη δεκαετία τού 1860 και κυριάρχησε ώς το τέλος τού 19ου αι., αναζητούσε την ποιητική έμπνευση στον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό και επιδίωκε την αυστηρή τήρηση των στιχουργικών κανόνων και την άψογη μορφική επεξεργασία τού στίχου. — **παρνασσιστής** (ο), **παρνασσιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parnassisme. Ως προσδιοριστική ονομασία τής φερώνυμης ποιητικής σχολής, η λ. ανάγεται στον τίτλο τού γαλλ. περιοδικού Le Parnasse contemporain «Ο σύγχρονος Παρνασσός» (1866), που ανθολογούσε ποιητές τής εποχής].

Παρνασσός (ο) όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας, που εκτείνεται στους νομούς Βοιωτίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Παρνασ(σ)ός*, αβεβ. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο. Ως προς τον προσδιορισμό τής ετυμ., είναι αξιοσημείωτο ότι τα ανατολικά τοπωνύμια σε -sso / -ssa θεωρούνται λουβιακά, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι η ρίζα parna- «σπίτι» είναι κοινή στη Χεττιτική και τη Λουβιακή. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το τοπωνύμιο πρέπει να είχε αρχικώς τη μορφή **Λαρνασσός* με ασιατ. πρόθεμα **Λα-*. Ομόρρ. *Πάρνης (-ηθα), Πάρνων*].

Πάρνηθα (η) το μεγαλύτερο σε ύψος και έκταση βουνό τής Αττικής, στο Β. τμήμα της.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πάρνης, -ηθος*, τοπωνύμιο που παρουσιάζει πιθ. την ίδια ρίζα parna- τού τοπωνυμίου *Παρνασ(σ)ός* (βλ.λ.)].

παρντεσού (το) {άκλ.} το ελαφρό πανωφόρι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. par-dessus «από πάνω»].

παρντόν (το) {άκλ.} (σπάν.) **1.** συγγνώμη, με συγχωρείτε: *~, μπορώ να περάσω;* **2.** (σε ερώτηση, για να δείξουμε ότι δεν ακούσαμε ή δεν καταλάβαμε καλά): *~, πώς είπατε;* || *~! Άκουσα καλά ή με γελούν τ' αφτιά μου;*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pardon < ρ. pardonner «συγχωρώ» < μτγν. λατ. perdonare «προσφέρω μετά χαράς» < λατ. πρόθεμα per- (επιτατ.) + donare «δίνω»].

Πάρνων (ο) {Πάρνων-ος, -α} οροσειρά τής ΝΑ. Πελοποννήσου, η οποία διαγράφει μέχρι το μέσον της περίπου τα όρια των νομών Αρκαδίας και Λακωνίας και τής οποίας η νοτιότερη προέκταση φθάνει ώς το ακρωτήριο Μαλέας. Επίσης **Πάρνωνας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πάρνων*, τοπωνύμιο που παρουσιάζει πιθ. την ίδια ρίζα parna- τού τοπωνυμίου *Παρνασ(σ)ός* (βλ.λ.)].

παροδικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που δεν διαρκεί, που περνά γρήγορα: *~ φαινόμενο / κρίση / ίωση / συννεφιά* ΣΥΝ. πρόσκαιρος, προσωρινός ΑΝΤ. μόνιμος. — **παροδικ-ά / -ώς** επίρρ., **παροδικότητα** (η) [1892].

παρόδιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί κοντά σε δρόμο.

παροδίτης (ο) [αρχ.] {παροδιτών} (λόγ.) αυτός που περνά από κάποιον δρόμο, ο διαβάτης, ο οδοιπόρος.

παροδοντίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή των ιστών που στηρίζουν κάθε δόντι.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parodontitis].

πάροδος (η) [αρχ.] {παρόδ-ου | -ων, -ους} **1.** ο μικρότερος και δευτερεύων δρόμος που οδηγεί σε άλλον μεγαλύτερο: *το σπίτι του ήταν σε μια ~ τής λεωφόρου Κηφισίας·* ΦΡ. **εν παρόδω** βλ. λ. *ειρήσθω εν παρόδω* • **2.** το πέρασμα, η παρέλευση: *η ~ τού χρόνου* || *μετά την ~ ενός έτους / μιας περιόδου* • **3.** καθεμιά από τις δύο πλάγιες εισόδους στην ορχήστρα τού αρχαίου θεάτρου **4.** (συνεκδ.) το πρώτο χορικό που ψάλλεται από τον χορό τού αρχαίου δράματος κατά την είσοδό του στην ορχήστρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

παροικία (η) [μτγν.] {παροικιών} το σύνολο και η οργάνωση (η κοινότητα) των ομοεθνών που κατοικούν σε ξένη πόλη ή χώρα: *ελληνική ~ τής Αυστραλίας / τής Αμερικής*.

παροικιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παροικία ή τους παροίκους: *ο ~ ελληνισμός*.

παροικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {παροίκισ-α, -θηκα, -μένος} εγκαθιστώ παροίκους, ιδρύω παροικία· πβ. λ. *αποικίζω, εποικίζω*.

πάροικος (ο) [αρχ.] {παροίκ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που κατοικεί κοντά σε κάποιον ΣΥΝ. γείτονας • **2.** αυτός που κατοικεί σε ξένη χώρα και δεν έχει πολιτικά δικαιώματα.

παροικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παροικείς...· εύχρ. κυρ. στη μτχ. ενεστ. παροικών, -ούσα, -ούν} είμαι πάροικος· ΦΡ. ***οι παροικούντες την Ιερουσαλήμ*** (Κ.Δ. Λουκ. 24, 18: *σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἰερουσαλὴμ καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα...;*) για πρόσωπα τα οποία βρίσκονται στο κέντρο των εξελίξεων και γνωρίζουν από προσωπική αντίληψη τα γεγονότα: *~ γνωρίζουν καλά τι συνέβη με την υπουργική παρέμβαση.* — **παροίκηση** (η) [αρχ.].

παροιμία (η) {παροιμιών} **1.** σύντομο λαϊκό απόφθεγμα (έμμετρο ή πεζό), που εκφράζει αλληγορικά ή σκωπτικά μια αλήθεια, που αποτελεί προϊόν μακρόχρονης πείρας και λέγεται για να παραδειγματίσει, να διδάξει ή για να σχολιάσει μια κατάσταση: *ο γυιος ακολούθησε το επάγγελμα τού πατέρα του· βλέπεις, «το μήλο κάτω από τη μηλιά θα πέσει»* || *όσο λιγότεροι θα συζητήσουμε, τόσο καλύτερα· «όπου λαλούν πολλοί κοκόροι, αργεί να ξημερώσει»* **2. *Παροιμίαι*** (αι) βιβλίο τής Π.Δ., που περιλαμβάνει κυρ. συλλογές παροιμιών τού Σολομώντος κ.ά. — **παροιμιακός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-οιμία* < *οἴμη* «άσμα, ποίημα, ποιητικός λόγος» (για το οποίο βλ. λ. *προοίμιο*). Ο Ησύχιος καταγράφει τις «γλώσσες»: «*παροιμίαι· παραινέσεις, νουθεσίαι ἠθῶν ἔχουσαι καὶ παθῶν ἐπανόρθωσιν*» και «*παροιμία· βιωφελὴς λόγος παρὰ τὴν ὁδὸν λεγόμενος, οἷον παροδία, οἶμος γὰρ ἡ ὁδός*» (όπου συνδέει τη λ. παρετυμολογικά με τη λ. *οἶμος* «οδός»). Το βιβλίο *Παροιμίαι* τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι ως απόδ. τού εβρ. τίτλου Mišlēh (ίδια σημ.). Στην Κ.Δ. η λ. απαντά ελάχιστες φορές και έχει τη σημ. «παραβολή (τού Χριστού)» (Ιωάνν. 16, 25: *ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν*)].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **παροιμία** έχει ετυμολογηθεί από τις λ. *παρά* + *οἶμος* «οδός», από τα ρητά που γράφονταν πάνω στους οδοδείκτες (*Ερμαί:* στήλες με κεφαλή Ερμού, που δήλωναν τις αποστάσεις ή την κατεύθυνση) στην αρχαία Αττική, για να διαβάζονται από τους οδοιπόρους. Ο λεξικογράφος Ησύχιος (5ος αι. μ.Χ.) παραδίδει: «*παροιμία· βιωφελὴς λόγος παρὰ τὴν ὁδὸν λεγόμενος, οἷον παροδία, οἶμος γὰρ ἡ ὁδός*». Η σύγχρονη επιστημονική ετυμολογία παράγει τη λ. *παροιμία* από *παρά* + *οἴμη* «τραγούδι, ποίημα, ποιητική απαγγελία», συνδέοντάς την με τη λ. **προοίμιο** (από τη φράση «*πρὸ οἴμης*» ή «*πρὸ οἴμου*»), που σήμαινε αρχικά «αυτό που βρίσκεται προ τού κυρίου ποιήματος, το πρελούδιο». Πιθανόν η λ. *οἴμη* να παρήχθη (στο λεξιλόγιο των αοιδών) από το *οἶμος*, ξεκινώντας από φράσεις όπως «*οἶμος ἀοιδῆς*», «*λύρης οἶμος*», «*ἐπέων οἶμος*» κ.τ.ό.

παροιμιογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** αυτός που γράφει, συλλέγει ή και ερμηνεύει παροιμίες **2. *παροιμιογράφοι*** (οι) συλλογείς, σχολιαστές και ερμηνευτές παροιμιών, οι οποίες μας παραδόθηκαν σε κείμενα τής ελληνικής, κυρ. κλασικής, λογοτεχνίας.

παροιμιόμυθος (ο) {παροιμιομύθ-ου | -ων, -ους} αλληγορική παροιμία που προέρχεται από μύθο ή αληθινό περιστατικό το οποίο και περιλαμβάνεται μέσα στην παροιμία· π.χ. *ρώτησαν την καμήλα τι της αρέσει, ανήφορος ή ο κατήφορος κι εκείνη απάντησε «καλά, ίσιος δρόμος δεν υπάρχει;»*.

παροιμιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {παροιμιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που λέγεται σαν παροιμία: *~ φράση* **2.** (συνεκδ.) αυτός που είναι γνωστός και ξακουστός σε όλους: *~ ανδρεία / αρετή / κακία* ΣΥΝ. περιώνυμος **3.** (μτφ.) ανυπολόγιστος, μυθώδης: *~ πλούτος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

παρ' ολίγο επίρρ. ➔ παραλίγο

παρόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κουβέντα, τα λόγια που λέει κάποιος· (συνήθ. κακόσ.) ανόητος ή χωρίς αξία λόγος: *άσε τις ~, να μιλήσουμε σοβαρά!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parola «λέξη, λόγος». βλ. κ. *πάρλα*].

παρόλο κ. **παρ' όλο(ν)** σύνδ. (+που) εισάγει εναντίωση: *παρόλο που διαφωνώ, θα δεχθώ τις προτάσεις σας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. malgré tout].

παρομοιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρομοίασ-α, -τηκα} παραβάλλω (κάποιον/κάτι) με όμοιό του, κάνω παρομοίωση: *για τη γενναιότητά του τον παρομοίασαν με λιοντάρι.* Επίσης (λόγ.-σπάν.) **παρομοιώνω** [μτγν.]. — **παρομοιαστικός**, -ή, -ό.

παρόμοιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που είναι σχεδόν όμοιος με (κάποιον/κάτι): *~ αντιλήψεις έχει και ο πατέρας της* || *μια ~ περίπτωση συνέβη και σε μένα* ΣΥΝ. παρεμφερής, παραπλήσιος. — **παρόμοια / παρομοίως** (βλ.λ.) [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος*.

παρομοίως επίρρ. [μτγν.] **1.** με τον ίδιο τρόπο: *ενεργώ ~* **2.** (ως απάντηση σε ευχή) το ίδιο και για σένα, για σας: *–Καλό απόγευμα! –~!* || *–Καλή ξεκούραση! –~!*

παρομοίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} σχήμα λόγου, με το οποίο συγκρίνεται ή παραβάλλεται κάποιος/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο πολύ γνωστό για συγκεκριμένη ιδιότητά του, την οποία εμφανίζει και ο συγκρινόμενος και που εκφέρεται συνήθ. με το μόριο «σαν», λ.χ. *πετάει σαν πουλί / αργός σαν χελώνα / άσπρος σαν το γάλα*, αλλά και με το «όπως», το «καθώς», το «όμοιος με» κ.ά.

παρόν (το) {παρόντος | χωρ. πληθ.} το τμήμα τού χρόνου κατά το οποίο υπάρχουμε, ομιλούμε ή ενεργούμε, κατ' αντιδιαστολή προς το παρελθόν και το μέλλον ΣΥΝ. τώρα· ΦΡ. (α) ***προς το παρόν*** για την ώρα: *~ δεν υπάρχουν νεότερες εξελίξεις* ΣΥΝ. προσωρινά (β) ***επί τού παρόντος*** σε ό,τι αφορά στον χρόνο που διανύουμε: *~ δεν έχω να προσθέσω τίποτα* (γ) ***τού παρόντος*** που αφορά στο παρόν, σε αυτή τη στιγμή: *αυτό το θέμα δεν είναι ~· θα το συζητήσουμε μιαν άλλη στιγμή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρελθόν*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής αρχ. μτχ. *παρών* (βλ.λ.). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *τού παρόντος* (< γαλλ. de présent), *προς το παρόν* (< γαλλ. pour le présent), *επί τού παρόντος* (< γαλλ. quant à présent)].

παρόνομα (το) [1833] {παρονόμ-ατος | -ατα, -άτων} το επώνυμο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. cognomen].

παρονομάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρονόμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ονομάζω (κάποιον/κάτι), αλλοιώνοντας (ελαφρά) το όνομά του **2.** βγάζω παρατσούκλι σε (κάποιον).

παρονομασία (η) [μτγν.] {παρονομασιών} σχήμα λόγου που δημιουργείται από την παράθεση ομόηχων, συνήθ. συγγενών ετυμολογικά, λέξεων.

παρονομαστής (ο) [1769] ΜΑΘ. **1.** ο ένας από τους δύο όρους τού κλάσματος, που γράφεται κάτω από την κλασματική γραμμή (στα αριθμητικά κλάσματα δηλώνει σε πόσα μέρη διαιρέθηκε η ακέραια μονάδα, για να σχηματιστεί το κλάσμα), λ.χ. *στο κλάσμα 5/2, το 2 είναι ο ~·* ΦΡ. ***στον ίδιο παρονομαστή*** στην ίδια κατάσταση: *μετά από τόσο κόπο καταλήξαμε πάλι ~!* **2.** (α) ***απαλοιφή παρονομαστών*** βλ. λ. *απαλοιφή* (β) ***κοινός παρονομαστής*** (i) ΜΑΘ. για δύο ή περισσότερα κλάσματα που έχουν τον ίδιο παρονομαστή (ii) (μτφ.) το κοινό στοιχείο (προσώπων, πραγμάτων, καταστάσεων): *«πρόκειται για τρεις διαφορετικές κοινωνίες που έχουν όμως ως ~ την προσδοκία για αποκατάσταση τής κοινωνικής συνοχής»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρωνυχίδα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dénominateur].

> **παρονομαστής ή παρανομαστής;** Το σωστό είναι **παρ-ονομαστής** από το ρ. **παρ-ονομάζω**. Το **παρανομαστής** προήλθε από ετυμολογική επίδραση συνθέτων τής πρόθεσης *παρά* μπροστά από σύμφωνο (πβ. *παρα-νομώ, παρα-νοώ, παρά-νομος, παρά-νυμφος* κ.λπ.).

παροντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το παρόν (κατ' αντιδιαστολή προς τον μελλοντικό και τον παρελθοντικό) ΣΥΝ. τωρινός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***παροντικοί χρόνοι*** ο ενεστώτας και ο παρακείμενος.

παρόξυνση (η) [1766] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ο εξερεθισμός, η έξαψη. — **παροξυντικός**, -ή, -ό [αρχ.].

παροξύνω ρ. μετβ. {παρόξυ-να, -νθηκα, -μμένος} **1.** ερεθίζω, εξάπτω • **2.** ΓΛΩΣΣ. τονίζω με οξεία την παραλήγουσα λέξεως, λ.χ. *παροιμία, ελέγχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *οξύνω* < *οξύς*. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

παροξυσμός (ο) [αρχ.] **1.** απότομη και σύντομη εκδήλωση συναισθήματος ή πράξης σε πολύ έντονο βαθμό: *~ γέλιου / βίας* • **2.** ΙΑΤΡ. (α) νευρική κρίση μικρής διάρκειας, που επέρχεται και τελειώνει απότομα και χαρακτηρίζεται από ακούσιες κινήσεις και συμπτώματα ανάλογα με την αιτία (σπασμοί, βήχας κ.λπ.) (β) η περίοδος μιας νόσου ή πόνου, στην οποία τα συμπτώματα φθάνουν στη μέγιστη έντασή τους.

παροξύτονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λέξη) που τονίζεται στην παραλήγουσα **2.** (στίχος) τού οποίου η τελευταία λέξη τονίζεται στην παραλήγουσα.

παροπλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρόπλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** θέτω σε κατάσταση παροπλισμού (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αφαιρώ από (κάποιον) αρμοδιότητες, τον περιορίζω σε καθήκοντα κατώτερα τής θέσης ή των ικανοτήτων του: *η νέα κυβέρνηση παρόπλισε αρκετούς ικανούς διευθυντές οργανισμών*.

παροπλισμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) η κατάσταση τού πλοίου, κατά την οποία τού έχουν αφαιρεθεί τα αναγκαία για τον πλου συστήματα και εξαρτήματα και μένει αγκυροβολημένο, συντηρούμενο στοιχειωδώς από ελάχιστο πλήρωμα: *ο ~ τού θωρηκτού «Αβέρωφ»* ΣΥΝ. δέσιμο (β) η διακοπή τής χρήσης (πράγματος) για τον σκοπό που προοριζόταν ή/και η απόσυρσή του: *~ αυτοκινήτου / πλατφόρμας στη θάλασσα / τεθωρακισμένου άρματος* **2.** (μτφ.-για πρόσ.) η απογύμνωση από αρμοδιότητες, ο περιορισμός τής δικαιοδοσίας (κάποιου): *μετά την αλλαγή διοικήσεως θεωρείται βέβαιος ο ~ του ή η αντικατάστασή του* ΣΥΝ. αποδυνάμωση, περιθωριοποίηση. Επίσης **παρόπλιση** (η).

παρόραμα (το) {παροράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** λάθος που συμβαίνει από αβλεψία στη δακτυλογράφηση ή στο τυπογραφείο: *διόρθωση παροραμάτων* ΣΥΝ. αβλέπτημα **2.** ***παροράματα*** (τα) το σύνολο των τυπογραφικών σφαλμάτων τυπωμένου βιβλίου, που τίθεται στο τέλος τού βιβλίου σε ξεχωριστό πίνακα, ώστε να τα λάβει υπ' όψιν του ο αναγνώστης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρορώ* «παραβλέπω» < *παρ(α)-* + *ορώ*].

παροργίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρόργισ-α, -τηκα, -μένος} οργίζω (κάποιον) σε μεγάλο βαθμό ΣΥΝ. εξοργίζω. — **παροργισμός** (ο) [μτγν.] κ. **παρόργιση** (η).

παρόρμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ακατανίκητη, αιφνίδια και συνήθ. υποσυνείδητη τάση προς την εκτέλεση πράξης χωρίς αναστολές ή αντιστάσεις ικανές να την εξουδετερώσουν: *ισχυρή / ξαφνική / στιγμιαία ~* || *δεν ήταν μια υπολογισμένη πράξη, όσο ~ τής στιγμής* || *ποιητική ~*.

παρορμητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει χαρακτήρα παρόρμησης (προτροπής), που εκδηλώνεται ή προκύπτει ως παρόρμηση: *~ εκδηλώσεις ενθουσιασμού* **2.** (για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει, εξωτερικεύει τις παρορμήσεις του· ο αυθόρμητος και εκδηλωτικός, σε αντίθεση προς τον συγκρατημένο, αυτόν που λειτουργεί περισσότερο με τη λογική, παρά με το συναίσθημα: *~ τύπος / χαρακτήρας* ΣΥΝ. ενθουσιώδης. — **παρορμητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ., **παρορμητικότητα** (η).

παρορμητισμός (ο) **1.** η τάση να ενεργεί κανείς υπό την επίδραση τής ψυχικής του διάθεσης, να εκδηλώνει αμέσως τα συναισθήματα, τις επιθυμίες του κ.λπ. **2.** (κακόσ.) η επιπόλαιη και βιαστική λήψη αποφάσεων υπό την επίδραση επιθυμιών, ενθουσιασμού κ.λπ.: *ο ~ των νέων πολλές φορές τούς παρασύρει σε λανθασμένες επιλογές.*

παρορώ ρ. μετβ. {παροράς...} (αρχαιοπρ.) **1.** αφήνω κάτι να περάσει χωρίς να του δώσω ιδιαίτερη προσοχή ή προσποιούμαι πως δεν το βλέπω ΣΥΝ. παραβλέπω, (λόγ.) αντιπαρέρχομαι, (καθημ.) κάνω τα στραβά μάτια **2.** αντιμετωπίζω χωρίς ενδιαφέρον, αδιάφορα **3.** υποτιμώ τη σημασία πράγματος ΣΥΝ. περιφρονώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρορώ (-άω)* < *παρ(α)-* + *ορώ* (βλ.λ.)].

Πάρος (η) **1.** νησί των Κυκλάδων Δ. τής Νάξου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Παροικιά*. — **Παριανός** κ. (λόγ.) **Πάριος** [αρχ.] (ο), **Παριανή** κ. (λόγ.) **Πάρια** κ. **Παρία** (η), **παριανός**, -ή, -ό κ. (λόγ.) **πάριος**, -ία, -ο [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

παρότι σύνδ. (γράφεται συχνά κ. *παρ' ότι*) (λόγ.) εισάγει εναντιωματικές προτάσεις· παρόλο που, αν και: *απέτυχε, ~ είχε κάνει συστηματική προσπάθεια* ΣΥΝ. μολονότι.

παρότρυνση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} η ενθάρρυνση (κάποιου) να ενεργήσει κατά συγκεκριμένο τρόπο: *ασχολήθηκε με το θέατρο με ~ των δικών του* || *~ για δράση* ΣΥΝ. παρακίνηση, ενθάρρυνση. — **παροτρυντικός**, -ή, -ό [μεσν.], **παροντρυντικ-ά / -ώς** επίρρ.

παροτρύνω ρ. μετβ. {παρότρυν-α, -θηκα} ωθώ, ενθαρρύνω (κάποιον), ώστε να προβεί σε συγκεκριμένη ενέργεια: *στα κείμενά του παρότρυνε τους υποδούλους να ξεσηκωθούν* || *παρότρυνε τους αθλητές του να συνεχίσουν την προσπάθεια* ΣΥΝ. παρακινώ, προτρέπω, ενθαρρύνω ΑΝΤ. αποθαρρύνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *οτρύνω* «ενθαρρύνω, παρακινώ» < **οτρύ-ν-jω* (με ενεστωτικό ένθημα *-ν-*) < *ο-* πρόθεμ. + θ. **τρυ-* / **τρυ-* < **twr-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **twer-* «ωθώ, προτρέπω», πβ. σανσκρ. tvárate «επείγομαι, βιάζομαι», αρχ. γερμ. dweran «γυρίζω ορμητικά, ξαφνικά» κ.ά. Βλ. κ. *οτρ-ηρός*].

παρουσία (η) {παρουσιών} **1.** το να παρίσταται (κάποιος) σε ένα μέρος, το να είναι παρών: *η ~ τους στα εγκαίνια σχολιάστηκε ιδιαίτερα / ενόχλησε / πέρασε απαρατήρητη / υπήρξε διακριτική / ήταν επιβεβλημένη* || *κάνω αισθητή την ~ μου* || *μαζική / τιμητική ~* || *η ~ εγγυητριών δυνάμεων σε μια χώρα* || *αυτή τη βδομάδα είχε περισσότερες απουσίες παρά παρουσίες* || *ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας τίμησε με την ~ του την εκδήλωση·* ΦΡ. (α) ***παρουσία (κάποιου) (παρουσία)*** ενώ (κάποιος) είναι παρών: *~ τού πρωθυπουργού και άλλων επισήμων έγινε λαμπρή στρατιωτική παρέλαση* (β) ***παίρνω παρουσίες*** καταγράφω σε ονομαστικό κατάλογο ποιος είναι παρών: *ο καθηγητής πήρε παρουσίες πριν από την έναρξη τού μαθήματος* ΣΥΝ. εμφάνιση ΑΝΤ. απουσία **2.** η εμφάνιση (κάποιου) υπό την (επαγγελματική, επιστημονική κ.ά.) ιδιότητά του σε χώρους ή εκδηλώσεις που σχετίζονται με αυτήν: *ως πολιτικός αναλυτής έχει συνεχή ~ στα δελτία ειδήσεων* || *είναι διακεκριμένος φυσικός με τακτική ~ σε επιστημονικά συνέδρια και ειδικά περιοδικά* **3.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος (που παρίσταται, βρίσκεται κάπου): *γοητευτική / γλυκιά / αιθέρια / ανάλαφρη ~* || *τον συνοδεύουν πάντα εντυπωσιακές ~* **4.** ***Δευτέρα Παρουσία*** (α) ΘΕΟΛ. η δεύτερη ένδοξη έλευση τού Χριστού στη Γη κατά τη συντέλεια των αιώνων, για να κρίνει τους ανθρώπους (ζώντες και νεκρούς) (β) (μτφ.) στο πολύ μακρινό μέλλον, στον «αιώνα τον άπαντα»: *Πότε θα πληρωθούμε; Τη ~;* **5.** (καταχρ.) η ύπαρξη (προσώπου ή πράγματος), το να υπάρχει (κάποιος/κάτι): *η ~ ιχνοστοιχείων στο δείγμα* || *η ~ ληστών στην περιοχή, αποθαρρύνει τους τουρίστες από το να την επισκεφθούν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, παρώνυμα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πάρειμι* «είμαι παρών» (< *παρ(α)-* + *εἰμί*), βλ. κ. *οὐσία*].

παρουσιάζω ρ. μετβ. {παρουσίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επιδεικνύω, εμφανίζω σε άλλον (κάτι): ~ *σε κάποιον την ταυτότητα / επιταγή / συναλλαγματική / τα συμβόλαια* **2.** ΣΤΡΑΤ. (κατά την απόδοση τιμών) (α) στέκομαι προσοχή κρατώντας κατακόρυφα το όπλο με το αριστερό χέρι και έχοντας τη δεξιά παλάμη ανοικτή και κάθετα τοποθετημένη στο κοντάκι: *οι στρατιώτες τού αγήματος παρουσίασαν όπλα* (β) (ειδικότ. ο τ. *παρουσιάστε*) ως παράγγελμα για την εκτέλεση τής παραπάνω κίνησης: *ο αξιωματικός φώναξε: ~. αρμ!* (γ) **παρουσιάστε** (το) ο τρόπος αποδόσεως τιμών με τον παραπάνω τρόπο: *δεν εκτελεί σωστά το ~* **3.** (μτφ.) για κάτι που γίνεται εμφανές σε δεδομένη στιγμή ή κατά την εξέλιξη μιας κατάστασης: *η εξεύρεση λύσεως παρουσιάζει δυσκολίες* || *η υπόθεση παρουσιάζει ενδιαφέρον* || *ο προϋπολογισμός παρουσιάζει έλλειμμα* || *οι δείκτες τιμών παρουσιάζουν ανοδική τάση* || *η κατάστασή του παρουσιάζει επιδείνωση* || *οι τιμές των ακινήτων παρουσιάζουν αυξητική τάση* || (για σύμπτωμα / ασθένεια) ~ *αλλεργία / υψηλό πυρετό* ΣΥΝ. εμφανίζω **4.** προβάλλω προς τα έξω συγκεκριμένη εικόνα, κάνω συγκεκριμένη εκτίμηση για (κάποιον/κάτι): *τον είχαν παρουσιάσει για χαζό, αλλά είναι τετραπέρατος* || *τα πράγματα δεν είναι έτσι όπως θέλουν να τα παρουσιάσουν* || *δεν μπορεί να είναι τόσο κακός, όσο τον παρουσιάζουν* **5.** παρέχω (για κάποιον/κάτι) τις απαραίτητες κατατοπιστικές πληροφορίες, ώστε να τον γνωρίσουν οι άλλοι: *τον παρουσίασε στους φίλους του / στο ακροατήριο / στον προϊστάμενό του* || *παρουσίασε το νέο βιβλίο του* || *παρουσίασε τη φίλη του στους γονείς του* **6.** γνωστοποιώ το περιεχόμενο κάποιου πράγματος, εκθέτοντας στους άλλους όλα εκείνα τα στοιχεία που βοηθούν στο να γίνει πλήρως κατανοητό, να διασαφηθούν όλες οι πτυχές του: ~ *μια πρόταση / ένα θέμα / τον φάκελο μιας υποψηφιότητας* **7.** εκθέτω (έργα μου): ~ *τα έργα μου στην Εθνική Πινακοθήκη* **8.** (για καλλιτεχνικό έργο, πρόγραμμα κ.λπ.) ανεβάζω στη σκηνή ή προβάλλω σε κοινό: *για δεύτερη συνεχή χρονιά θα παρουσιάσουν τον «Γλάρο» τού Τσέχοφ* || *οι κρατικοί τηλεοπτικοί σταθμοί παρουσιάζουν συχνά εκπαιδευτικά προγράμματα* **9.** (για τηλεοπτική, ραδιοφωνική εκπομπή ή ψυχαγωγικό πρόγραμμα) εκφωνώ (ειδήσεις, πρόγραμμα) ή συντονίζω εκπομπή (ανακοινώνοντας τα θέματα, τους καλεσμένους, ελέγχοντας τη ροή τής συζήτησης ή των θεμάτων κ.λπ.): ~ *τις ειδήσεις των 20.00* || ~ *μεταμεσονύκτια εκπομπή* ΣΥΝ. εκφωνώ· (μεσοπαθ. **παρουσιάζομαι**) **10.** εμφανίζομαι μπροστά σε κάποιον (συνήθ. ιεραρχικώς ανώτερο): ~ *στον διοικητή* || *ειδοποιήθηκε ξαφνικά να παρουσιαστεί για δουλειά τη Δευτέρα* **11.** (για στρατεύσιμο) πηγαίνω στον στρατό, εμφανίζομαι σε στρατιωτ. μονάδα νεοσυλλέκτων· (καθημ.) πηγαίνω φαντάρος: *πού παρουσιάζεται ο γιος σου;* **12.** εμφανίζομαι ανταποκρινόμενος σε έκκληση ή αίτηση, δίνω το «παρών»: *παρουσιάστηκαν πολλοί εθελοντές* **13.** φαίνομαι, εμφανίζομαι, γίνομαι ορατός, αντιληπτός: *παρουσιάστηκαν κρούσματα χολέρας* || *μπροστά του παρουσιάστηκε μια μαγευτική θέα / ένα όραμα / μια τρομακτική μορφή / ένας νέος άνδρας* || *αν παρουσιαστεί η κατάλληλη ευκαιρία, δεν θα την αφήσω να πάει χαμένη* ΣΥΝ. φαίνομαι **14.** προκύπτω (συνήθ. ξαφνικά): *δεν παρουσιάστηκε ακόμα η ανάγκη λήψεως εκτάκτων μέτρων* || *τελευταία στιγμή παρουσιάστηκε διαφωνία των διοργανωτών* ΣΥΝ. (λόγ.) αναφύομαι, ανακύπτω.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «είμαι παρών», < αρχ. *παρουσία*. Οι σύγχρονες σημ. (ενεργ. και μεσοπαθ.) αποτελούν απόδ. τού γαλλ. (se) présenter, όπως καταδεικνύεται και από διάφορες φρ.: *παρουσιάζω το βιβλίο μου / τις ειδήσεις* (< γαλλ. présenter mon livre / le journal), *δεν παρουσιάζω συμπτώματα / δυσκολίες* (< γαλλ. ne pas présenter des symptômes / difficultés), *παρουσιάζω όπλα* (< γαλλ. présenter des armes), *παρουσιάζομαι στον διευθυντή* (< γαλλ. se présenter au directeur), *αν παρουσιαστεί ευκαιρία* (< γαλλ. si l'occasion se présente) κ.ά.].

παρουσίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επίδειξη, η εμφάνιση (προσώπου ή πράγματος) μπροστά σε κάποιον: *η ~ των απαραίτητων εγγράφων / αποδείξεων* ΣΥΝ. προσκόμιση **2.** η προβολή (προς τα έξω) κατά συγκεκριμένο τρόπο: *η ~ του ως μεγάλου ταλέντου από τους διαφημιστές δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα* **3.** οι συστάσεις, κατατοπιστικές πληροφορίες που δίδονται για πρόσωπο σε προφορική ανακοίνωση, βιβλίο ή στον Τύπο: *η ~ τού ομιλητή από τον συντονιστή τής συζήτησης* || *η ~ τού νέου υπαλλήλου στους συνεργάτες του* || *εκτενής / διεξοδική / σύντομη / ολιγόλογη ~* **4.** η εκφώνηση ραδιοφωνικής εκπομπής, η εμφάνιση (κάποιου) ως παρουσιαστή σε τηλεοπτική εκπομπή: *η ~ τού νυχτερινού δελτίου ειδήσεων / ενός ψυχαγωγικού προγράμματος* **5.** η επίσημη εκδήλωση στην οποία παρουσιάζεται στο κοινό (κάτι): ~ *βιβλίου* || *νέου δίσκου*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. présentation].

παρουσιάσιμος, -η, -ο [1889] αυτός που μπορεί (που είναι κατάλληλος ή επιτρέπεται) να παρουσιαστεί σε άλλους (δημοσίως, λόγω τής καλής του εμφάνισης) ΣΥΝ. εμφανίσιμος.

παρουσιαστής (ο) [1840], **παρουσιάστρια** (η) {παρουσιαστριών} πρόσωπο που παρουσιάζει (τηλεοπτική, ραδιοφωνική εκπομπή, ψυχαγωγικό πρόγραμμα σε κέντρο διασκεδάσεως κ.λπ.) στο κοινό: ~ *τού κεντρικού δελτίου ειδήσεων / ενός τηλεοπτικού σταθμού*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. présentateur].

παρουσιαστικό (το) [1897] η συνολική εικόνα που δίνει κάποιος στους άλλους, η εξωτερική του εμφάνιση· (ειδικότ.) η φυσιογνωμία: *ωραίο / υπερήφανο / ευγενικό ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευπρόσωπος*.

παροχέας (ο) {παροχ-έα, -έων} αυτός που παρέχει (κάτι): ~ *τηλεφωνικών / διαδικτυακών / χρηματιστηριακών υπηρεσιών*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παροχεύς* < αρχ. *παροχή*].

παροχέτευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (α) η αλλαγή με τεχνικά μέσα τής ροής (π.χ. υδάτων), ώστε να διοχετευθεί από κεντρικό αγωγό προς άλλον: ~ *οχετού / αυλακιού / χειμάρρου / ποταμού* (β) (για την οδική κυκλοφορία) η διοχέτευση οχημάτων από κεντρική οδική αρτηρία σε άλλη: *σε ώρες αιχμής είναι αναγκαία η ~ τής κυκλοφορίας σε δρόμους παράλληλους με τον κεντρικό* **2.** ΙΑΤΡ. θεραπευτική διαδικασία απομάκρυνσης από το σώμα ή αλλαγής ροής προς άλλο όργανο παθολογικών ή φυσιολογικών υγρών που παράγονται σε μεγάλες ποσότητες **3.** το σύνολο των αγωγών ή των καλωδίων δικτύου / αγωγού, μέσω των οποίων γίνεται η μεταφορά (ρεύματος, νερού, φωταερίου, φυσικού αερίου) από τον αγωγό ή τη γραμμή διανομής στον μετρητή τού καταναλωτή.

παροχετευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παροχέτευση: ~ *διαδικασία* **2.** αυτός μέσω τού οποίου γίνεται η παροχέτευση, που είναι κατάλληλος γι' αυτήν: ~ *σύστημα αγωγών*. — **παροχετευτικά** επίρρ.

παροχετεύω ρ. μετβ. {παροχέτευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) αλλάζω με τεχνικά μέσα τη ροή (π.χ. υδάτων), ώστε να διοχετευθεί από κεντρικό αγωγό σε άλλον: ~ *τα νερά ποταμού σε κανάλι* (β) (για την οδική κυκλοφορία) διοχετεύω οχήματα από κεντρική οδική αρτηρία σε άλλη: *λόγω τής κίνησης στον κεντρικό δρόμο, οι τροχονόμοι παροχέτευαν την κυκλοφορία στους κοντινούς μικρούς δρόμους* **2.** ΙΑΤΡ. απομακρύνω για θεραπευτικούς λόγους από το σώμα ή αλλάζω τη ροή προς άλλο όργανο παθολογικών ή φυσιολογικών υγρών που παράγονται σε μεγάλες ποσότητες **3.** μεταφέρω ηλεκτρικό ρεύμα από το πλησιέστερο κέντρο διανομής σε σύστημα αγωγών εσωτερικής εγκατάστασης.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-οχετεύω* < *ὀχετός*].

παροχή (η) **1.** (α) η χορήγηση, το να δίνει κανείς (κάτι): *αίτηση για την ~ ηλεκτρικού ρεύματος σε μια περιοχή* || ~ *γκαζιού / πετρελαίου / νερού / φυσικού αερίου* || *η ~ γνώσεων μέσω τής διδασκαλίας* || *τομέας παροχής υπηρεσιών* || ~ *επιχορηγήσεων / υπηρεσιών ασφαλείας / βοηθείας* ΣΥΝ. προσφορά (β) ΝΟΜ. η συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) τού οφειλέτη η οποία συνιστά εκπλήρωση τής υποχρέωσής του απέναντι στον δανειστή **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε παρέχεται: *οικονομικές / κοινωνικές ~* (προς όφελος των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων) **3.** η σύνδεση τής εσωτερικής εγκατάστασης κτηρίου με το δίκτυο διανομής: *μετά την προσωρινή διακοπή λόγω έργων τής Ε.ΥΔ.Α.Π. αποκαταστάθηκε η ~ νερού* **4.** ΦΥΣ. η ποσότητα (υγρού ή αερίου) που διοχετεύεται ανά δευτερόλεπτο μέσα από μια διάταξη: *αύξηση τής ~* || ~ *ποταμού* (συνήθ. τα κυβικά μέτρα νερού που ανά δευτερόλεπτο διέρχονται από σημείο τού ποταμού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρέχω*].

παρόχθιος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται, αναπτύσσεται ή διαμένει κοντά σε όχθη (ποταμού ή λίμνης): ~ *έκταση / φυτό / οικισμός*· ΦΡ. **παρόχθια ζώνη** η συνεχόμενη τής όχθης των μεγάλων λιμνών και πλευσίμων ποταμών ζώνη ξηράς, που καθορίζεται από την πολιτεία σε πλάτος μέχρι και πενήντα (50) μέτρων από το προς την ξηρά όριο τής όχθης.

[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *-όχθιος* < *όχθη*. Ως τεχν. όρ. η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. riparian].

παροχολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εξαγγελία παροχών: *στην προεκλογική περίοδο η ~ από την κυβέρνηση και την αξιωματική αντιπολίτευση δίνει και παίρνει* || *η ~ χαϊδεύει τ' αφτιά των ψηφοφόρων* **2.** το σύνολο όσων λέγονται και γράφονται σχετικά με τις εξαγγελίες παροχών: *ας αφήσουμε την ~ κι ας εξετάσουμε πιο σημαντικά θέματα*.

[ΕΤΥΜ. < *παροχή* + *-λογία* (βλ.λ.)].

παρρησία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έκφραση τής προσωπικής γνώμης με θάρρος και ειλικρίνεια: *μίλησε με ~, υπερασπιζόμενος τις θέσεις του* ΣΥΝ. θάρρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, -ρρ-*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ-* (< *παν-*) + *-ρησία* < *ῥῆσις* «λόγος, ομιλία» (βλ.λ.)].

παρρησιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εκφράζεται ή διατυπώνεται με παρρησία: ~ *λόγοι*. — **παρρησιαστικώς** επίρρ. [μτγν.].

παρσέκ (το) {άκλ.} ΑΣΤΡΟΝ. μονάδα μετρήσεως τής απόστασης, που χρησιμοποιείται στην αστρονομία και ισούται με 3,26 έτη φωτός.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parsec < par(allaxe) sec(onde) < parallaxe «παράλλαξη» + seconde «δευτερόλεπτο»].

πάρσιμο (το) {πάρσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να παίρνει κανείς (κάτι) **2.** (μτφ.) η άλωση, η κυρίευση με στρατιωτικά μέσα: *το ~ τής Πόλης απ' τους Τούρκους* ΣΥΝ. κατάληψη **3.** το κόψιμο με το οποίο κάτι γίνεται πιο μικρό, στενό ή κοντό: *τα μαλλιά του θέλουν ~ στο σβέρκο* || *το φουστάνι χρειάζεται λίγο ~ στα μανίκια και στη μέση* • **4.** (μτφ.) η σεξουαλική πράξη.

[ΕΤΥΜ. < θ. *παρ-* (τής υποτ. **πάρω** τού ρ. *παίρνω*) + *-σιμο* (πβ. κ. *σύρσιμο, φέρ-σιμο*)].

παρσισμός (ο) [1872] ο ζωροαστρισμός (βλ.λ.), κυρ. όπως διαμορφώθηκε ως θρήσκευμα Ινδών οπαδών τού Ζωροάστρη. - **παρσιστής** (ο).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Parsisme < περσ. pārs-i < Pārs «Περσία»].

πάρτα (η) (συνήθ. στον πληθ. **πάρτες**) η απομόνωση ενός φωνητικού ή οργανικού μέρους από μια παρτιτούρα (βλ.λ.) και η χωριστή εκτύπωσή του, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί από τους μουσικούς που πρόκειται να το εκτελέσουν: *η ~ τού βιολιού* || *οι ~ των οργάνων*.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parte «μέρος, τμήμα» < λατ. parts, -tis].

παρτάλι (το) {δύσχρ. παρταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φθαρμένο, κουρελιασμένο ρούχο ή ύφασμα ΣΥΝ. κουρέλι.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. partal].

πάρτα όλα (το) {άκλ.} (παλαιότ.) επιτραπέζιο παιχνίδι, σαν μικρή ρουλέτα, με περιστρεφόμενο δίσκο στον οποίο αναγράφονται διάφορες ενδείξεις (π.χ. «βάλε δύο», «πάρε ένα», «πάρτα όλα» κ.ά.).

παρταόλας (ο) (σκωπτ.) αυτός που κερδίζει τα πάντα· για άνθρωπο που είναι πολύ τυχερός σε τυχερό παιχνίδι ή που καταφέρνει να απο-

κομίσει από κάπου το μεγαλύτερο κέρδος.

παρτενέρ (ο/η) {άκλ.} **1.** το πρόσωπο με το οποίο συνεργάζεται ή σχετίζεται κανείς στο πλαίσιο καθορισμένης σχέσης (συνεργασίας): *ο μόνιμος ~ της στην παρουσίαση τού κεντρικού δελτίου ειδήσεων* **2.** (ειδικότ.) (α) αυτός που χορεύει με (κάποιον) άλλον, ο ένας από δύο ανθρώπους που χορεύουν μαζί (ως ζευγάρι): *ο ~ στο καλλιτεχνικό πατινάζ* || *αδέξιος / έμπειρος / επιδέξιος ~* ΣΥΝ. συγχορευτής (β) αυτός που σε ένα παιχνίδι ανήκει στην ίδια ομάδα με κάποιον άλλον: *ψάχνει για ~, για να συμπληρώσουν καρέ* || *~ στο τένις* ΣΥΝ. συμπαίκτης (γ) ο συμπρωταγωνιστής (σε θεατρική, κινηματογραφική ή τηλεοπτική παραγωγή): *μόνιμος ~ σε όλες τις ταινίες της τα τελευταία χρόνια* **3.** ο ερωτικός σύντροφος: *ήρθε στο πάρτι με τον ~ της.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. partenaire < αγγλ. partner < μέσ. αγγλ. parcener «συγκληρονόμος» (με την επίδρ. τού ουσ. part «μέρος, τμήμα») < αρχ. γαλλ. parçonier < parçon < δημώδ. λατ. *partiönem < λατ. partitio «μερισμός, διανομή, διαίρεση» (< ρ. partio)].

παρτέρι (το) {παρτερ-ιού | -ιών} **1.** τμήμα κήπου που χωρίζεται από τον υπόλοιπο με χαμηλά χωρίσματα, πρασιές ή μονοπατάκια και στο οποίο καλλιεργούνται κυρ. χαμηλά καλλωπιστικά φυτά: *~ με τουλίπες* ΣΥΝ. βραγιά **2.** (συνεκδ.) τα λουλούδια που καλλιεργούνται σε αυτό το κομμάτι τού κήπου: *ανθισμένα ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parterre < φρ. par terre «επί γης» < par (< λατ. per) + terre (< λατ. terra «χώρα»)].

πάρτη (η) (λαϊκ.) ο εαυτός μου, τα προσωπικά μου συμφέροντα· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***κοιτάω την πάρτη μου*** ενδιαφέρομαι αποκλειστικά και μόνο για το δικό μου συμφέρον, αδιαφορώντας για τους άλλους: *μην περιμένεις ηρωισμούς σε μια εποχή που ο καθένας κοιτάει μόνο την πάρτη του!* (β) ***για (την) πάρτη μου*** (i) για το προσωπικό μου συμφέρον: *πρώτα θα φροντίσω ~ και μετά για τους άλλους* ΣΥΝ. για τον εαυτούλη μου (ii) για μένα, σε σχέση ή αναφορικά με μένα: *μη στενοχωριέσαι για πάρτη μου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. parte «μέρος, τμήμα, μερίδιο» (πληθ. parti) < λατ. pars, -tis].

πάρτι (το) {άκλ.} η (συνήθ. εορταστική) συγκέντρωση φίλων και γνωστών σε ένα σπίτι ή άλλον οικείο χώρο για διασκέδαση, συζήτηση, χορό, όπου προσφέρονται ποτά ή και φαγητό: *~ γενεθλίων / στη θάλασσα* || *επίσημο / παιδικό / υπαίθριο / αποχαιρετιστήριο ~* || *~ υποδοχής των πρωτοετών φοιτητών* || *κάνω ~* || *πηγαίνω σε ~* || *μετά τις εξετάσεις τα ~ δίνουν και παίρνουν.* — (υποκ.) **παρτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. party, αρχική σημ. «κόμμα, σύνολο ανθρώπων με κοινή άποψη και δράση», < αρχ. γαλλ. partie < ρ. partir «μοιράζω, διαιρώ» (< λατ. partio)].

παρτίδα (η) **1.** (για εμπορεύματα) το μέρος ενός συνόλου: *σκάρτη / γερή / καλή ~* || *μια ~ ύφασμα / αυτοκινήτων* ● **2.** ο γύρος σε επιτραπέζιο παιχνίδι: *τον άφησε να κερδίσει στην πρώτη ~, για να ποντάρει περισσότερα στη δεύτερη* || *μια ~ σκάκι / χαρτιά / μπιλιάρδο / τάβλι* **3.** ***παρτίδες*** (οι) οι σχέσεις, τα πάρε-δώσε με κάποιον: *δεν έχω πια ~ μαζί τους!* || *τι ~ έχεις μαζί του και σου τηλεφωνεί τόσο συχνά;* ΣΥΝ. δοσοληψίες, (λαϊκ.) νταραβέρια.
[ΕΤΥΜ. < βεν. partida (ιταλ. partita) < ρ. partire «διαιρώ, μοιράζω, κατανέμω» (< λατ. partio)].

παρτιζάνος (ο) ελληνικ. *αντάρτης* **1.** μέλος γιουγκοσλαβικής ανταρτικής οργάνωσης κατά τη διάρκεια τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου **2.** εθελοντής μαχητής που αγωνίζεται υπέρ ενός εθνικού, κοινωνικού, πολιτικού ή θρησκευτικού ιδεώδους ως μέλος μικρής ευέλικτης στρατιωτικής ομάδας, που έχει ως στόχο τη μεγαλύτερη δυνατή φθορά τού εχθρού ΣΥΝ. αντάρτης. — **παρτιζάνικος**, -η, -ο, **παρτιζάνικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. partisan < ιταλ. partigiano, αρχική σημ. «μαχητής υπέρ τού κόμματος, υπέρ μιας παρατάξεως», < parte «μέρος, τμήμα» (< λατ. pars, -tis)].

παρτιτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η χειρόγραφη ή τυπωμένη καταγραφή των ορχηστρικών και φωνητικών μερών μουσικού έργου σε παράλληλα πεντάγραμμα: *ανάγνωση μιας ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. partitura < ρ. partire «διαιρώ, μοιράζω, κατανέμω» < λατ. partio].

παρτός, -ή, -ό (ρούχο) που έχει πιο μεγάλο ή στενό κόψιμο σε ένα σημείο είτε για να εφαρμόζει καλύτερα είτε για να αφήνει ελεύθερο ένα μέλος τού σώματος: *μπλούζα με ~ ώμους* (που αφήνει ακάλυπτους τους ώμους) || *εσώρουχο ~ στους γοφούς* || *παντελόνι ιππασίας ~ στα γόνατα* (που στενεύει στα γόνατα) || *σακάκι ~ στη μέση* (μεσάτο). — **παρτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *παίρνω*, από το θ. *παρ-* (υποτ. αορ. *πάρ-ω*) + *-τός* (ρηματ. επίθ.)].

παρτούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) σεξουαλική πράξη στην οποία μετέχουν περισσότερα από δύο άτομα ΣΥΝ. όργιο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. partouse / partouze < partie «μέρος, μερίδιο» < παλ. γαλλ. partir «μοιράζω, κατανέμω» (< λατ. partio)].

παρτσακλό (το) (εκφραστ.-καθημ.) (νεαρό συνήθ.) άτομο τού οποίου η συμπεριφορά ή η εμφάνιση είναι ανάρμοστη.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου. ίσως συνδ. με τουρκ. parcak «κουρελιασμένος»].

παρτσάς (ο) {παρτσάδες} (κυρ. για κρέας ή ύφασμα) καθένα από τα πολλά κομμάτια, στα οποία έχει κοπεί ή σχιστεί (κάτι). — **παρτσαδιάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. parça < περσ. pārča (ίδια σημ.)].

παρτ-τάιμ επίθ. {άκλ.} ελληνικ. *μερική απασχόληση* **1.** (για εργασία) αυτός που αντιστοιχεί σε μέρος τού πλήρους ωραρίου: *~ απασχόληση / εργασία* **2.** (ως επίρρ.) με μειωμένο ωράριο εργασίας: *δουλεύω ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. part-time].

παρυδάτιος, -α, -ο αυτός που εντοπίζεται, αναπτύσσεται ή διαβιοί κοντά σε νερό: *~ φυτό / οικοσύστημα.*
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *-υδάτιος* < *ύδωρ, ύδατος*].

παρυφή (η) **1.** το τελείωμα υφάσματος ή ενδύματος ΣΥΝ. ούγια **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το άκρο, το όριο: *οι ~ τού βουνού / τής λίμνης / τής πόλης / ενός δάσους* **3.** (μτφ.) το περιθώριο: *ζουν στις ~ τής κοινωνίας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παρυφαίνω* «υφαίνω στα πλάγια ή κατά μήκος υφάσματος» (υποχωρητ.) < *παρ(α)-* + *ὑφαίνω*].

παρφέ (το) (συνήθ. ορθ. *παρφαί*) {άκλ.} παγωτό που περιέχει κρέμα γάλακτος: *~ κρέμα / σοκολάτα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. parfait, αρχικώς (1871) «παγωτό που περιείχε μόνο κρέμα και αρωματική ουσία», από τη σημ. «αγνός, αμιγής» τού επιθ. parfait (< λατ. perfectus)].

παρφουμαρίζω ρ. μετβ. {παρφουμάρισ-α, -τηκα, -μένος} (συνήθ. το μεσοπαθ. ***παρφουμαρίζομαι***) βάζω άρωμα (κυρ. έντονο) ή κολόνια, αρωματίζω: *φρεσκοξυρισμένος και παρφουμαρισμένος.* Επίσης **παρφουμάρω**. — **παρφουμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. parfumer < παλ. ιταλ. parfumare (σύγχρ. profumare) < δημώδ. λατ. *perfumare < per- (επιτατ.) + λατ. fumo «καπνίζω, αναδίδω καπνό» (< fumus «καπνός»)].

παρωδία (η) {παρωδιών} **1.** η σκωπτική ή σατιρική μίμηση τού ύφους, τού θέματος ή χαρακτήρα σοβαρού (λογοτεχνικού, φιλοσοφικού, κινηματογραφικού κ.λπ.) έργου, με υπερτονισμό των αδυναμιών του: *αυτό το έργο αποτελεί ~ τού σαιξπηρικού αριστουργήματος* || *ο «Δον Κιχώτης» είναι ~ των ιπποτικών μυθιστορημάτων* **2.** (μτφ.) η διακωμώδηση· η εξόφθαλμα ανεπιτυχής εκτέλεση ή αναπαραγωγή μιας διαδικασίας: *εξετάσεις / δίκη / εκλογές-παρωδία* (όχι πραγματικές, γελοίες / κωμικές) ΣΥΝ. γελοιοποίηση, φτηνή απομίμηση. — **παρωδιακός**, -ή, -ό [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρῳδία* < *παρῳδός* < *παρ(α)-* + *-ῳδός* < *ᾠδή*].

παρωδώ ρ. μετβ. {παρωδείς... | παρωδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** απομιμούμαι (έργο) διακωμωδώντας (το), υπερτονίζοντας τα αδύνατα σημεία ή τις ιδιαιτερότητές του με κωμικό τρόπο: *ο Αριστοφάνης στις κωμωδίες του παρωδεί τους τραγικούς ποιητές* **2.** μιμούμαι κάτι με σκοπίμως αδέξιο τρόπο, ώστε να το γελοιοποιώ: *στη «Βατραχομυομαχία» παρωδούνται οι ήρωες τής «Ιλιάδας».*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρῳδῶ (-έω)* < *παρ(α)-* + *-ῳδῶ* < *ᾠδή*].

παρωθώ ρ. μετβ. {αρχ.} {παρωθείς... | παρώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (αρχαιοπρ.) **1.** ωθώ, ασκώντας πίεση από τα πλάγια **2.** (μτφ.) προτρέπω σε δράση ΣΥΝ. παρακινώ, υποκινώ, παρορμώ. — **παρώθηση** (η).

παρών, -ούσα, -όν {παρ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (θηλ. -ούσες, ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που παρευρίσκεται (κάπου), που υπάρχει: *ενώ ήταν ~ όταν φώναξα το όνομά του, εκείνος δεν απάντησε* || *ο απουσιολόγος είπε πως όλοι οι μαθητές ήταν παρόντες* ΑΝΤ. απών· ΦΡ. (α) ***πανταχού παρών*** (ως ιδιότητα) αυτός που βρίσκεται παντού: *«ο Θεός είναι ~»* (β) ***διά τού παρόντος*** (ενν. εγγράφου) λόγω τής ισχύος ή με την επίδειξη (εγγράφου) (γ) ***τού παρόντος / τής παρούσης*** τής στιγμής αυτής, για τώρα (συνήθ. σε αρνητ. προτ. για τη χρονική αναβολή πράξης): *ο καταλογισμός ευθυνών δεν είναι ~, προέχουν άλλα* (δ) ***επί τού παρόντος / προς το παρόν*** για την ώρα, μέχρι τώρα: *αυτά ~· μόλις έχουμε κάτι νεότερο, θα σας ειδοποιήσουμε* (ε) ***εξαιρουμένων οι παρόντες*** για την ευγενική εξαίρεση παρευρισκομένου ή συνομιλητή από το σύνολο προς το οποίο απευθύνουμε μια κατηγορία (το οποίο σχολιάζουμε αρνητικά και στο οποίο ο ίδιος εντάσσεται) (στ) ***δίνω το «παρών»*** παρευρίσκομαι κάπου, συμμετέχω: *όλες οι οργανώσεις των αποδήμων έδωσαν το «παρών» στο συλλαλητήριο* **2.** ως απάντηση σε κλήση: *ο δάσκαλος φώναξε το όνομά του και αυτός απάντησε «παρών»* **3.** αυτός που υπάρχει, υφίσταται αυτή τη στιγμή, ο τωρινός: *η παρούσα κυβέρνηση / κατάσταση* ΣΥΝ. σημερινός **4.** ***παρόν*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *πάρειμι* «είμαι παρών» (κατά λέξη «βρίσκομαι παραπλεύρως, στέκομαι δίπλα») < *παρ(α)-* + *εἰμί*. Βλ. κ. *ὤν*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *διά τού παρόντος* (< γαλλ. par le présent), *δεν είναι τού παρόντος / τής παρούσης* (< γαλλ. ce n'est pas du présent / de l'heure présente), *πανταχού παρών* (< μτγν. λατ. omnipresens) κ.ά.].

πάρων (ο) {πάρ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} (λόγ.) ΝΑΥΤ. είδος ιστιοφόρου, το μπρίκι.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου].

παρωνύμιο (το) [μτγν.] {παρωνυμί-ου | -ων} όνομα που δίνεται σε κάποιον, εκτός από το προσωπικό του όνομα, σκωπτικά ή για να ξεχωρίσει από άλλον συνονόματό του ΣΥΝ. παρατσούκλι, παρανόμι. Επίσης **παρωνυμία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

παρώνυμο (το) {παρωνύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις λέξεις που μοιάζουν φωνητικά, αλλά διαφοροποιούνται σημασιολογικά, λ.χ. *κράση – κρασί; τονικά / μορφολογικά / φωνολογικά ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παρώνυμον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *παρώνυμος*, αρχική σημ. «αυτός που παράγεται από άλλο όνομα με μικρή μεταβολή», < *παρ(α)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

παρωνυχία (η) {παρωνυχιών} φλεγμονή τής δερματικής πτυχής γύρω από το νύχι (χεριού ή ποδιού): *οξεία / χρόνια ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παρ(α)-* + *-ωνυχία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυξ, -υχος* (βλ. κ. *νύχι*)].

παρωνυχίδα κ. **παρανυχίδα** (η) **1.** ακιδωτό εξόγκωμα τού δέρματος στη βάση ή στο πλάι τού νυχιού, ακρωνυχίδα **2.** (μτφ.) η ασήμαντη λεπτομέρεια, η πλευρά ενός θέματος που δεν αξίζει να αναφερθεί ή να προσεχθεί ιδιαίτερα: *αυτό είναι μόνο η ~ τού όλου προβλήματος* ● **3.** φυτό που το αφέψημά του χρησιμοποιείται εμπειρικά για την καταπολέμηση στομαχικών διαταραχών και τού άσθματος.

ΠΑΡΩΝΥΜΑ

Με τον όρο **παρώνυμα** χαρακτηρίζονται λέξεις που έχουν παραπλήσια μορφή (**παρ-ώνυμο** < *παρά* + *όνομα*), όχι όμως και την ίδια σημασία (οπότε πρόκειται για **συν-ώνυμα**)· μοιάζουν δηλ. ως προς τον γραμματικό τύπο *(κυμαίνομαι – κυματίζω)*, τον τονισμό *(γέρος – γερός)* ή την προφορά *(μοίραρχος – μέραρχος)*. Στη συνηθισμένη περίπτωση που διαφέρει μόνον ο τόνος, μιλάμε για **τονικά παρώνυμα**, σε περιπτώσεις που διαφέρει ο γραμματικός τύπος, πρόκειται για **γραμματικά** (ή **μορφολογικά**) **παρώνυμα** και, όταν η ομοιότητα συνίσταται σε παραπλήσια προφορά, μιλάμε για **φωνολογικά παρώνυμα**. Τα παρώνυμα διαφέρουν από τα **ομόηχα** (βλ.λ.), που είναι λέξεις οι οποίες συμπίπτουν απολύτως στην προφορά. Συνήθη παρώνυμα τής Ελληνικής, που γεννούν δυσκολίες και λάθη στη χρήση διαφόρων λέξεων, είναι:

Α	
αγία	**αγυιά** («δρόμος». πβ. *αγυιόπαις*)
αγνεία (πβ. *αγνός*)	**άγνοια**
αθέρας («στάχυ, κόψη, αφρός»)	**αιθέρας**
αιρετός («εκλεγμένος»)	**αιρετικός**
αλήτης	**αλιτήριος** *(~ συμπεριφορά)*
αμαρτωλός	**αρματολός** (άρματα)
αμνησία	**αμνηστία**
αμυγδαλιά	**αμυγδαλή** (αδένας)
ανθρώπινος	**ανθρωπινός**
ανία («πλήξη»)	**άνοια** (πβ. *νους*)
απορία	**απόρροια** (< *απορρέω*)
αχρησία (πβ. *χρήση*)	**αχρηστία** (πβ. *άχρηστος*)
Β	
βιοτικός (πβ. *βιοτή* «ζωή»)	**βιωματικός** (πβ. *βιώματα*)
βράγχια	**βράχια**
βρόγχος	**βρόχος**
βρόμα («δυσοσμία»)	**βρόμη** (δημητριακά)
βύθος («λήθαργος»)	**βυθός** *(~ θάλασσας)*
βώλος	**σβώλος**
Γ	
γένεση	**γέννηση**
γενιά (η)	**γένια** (τα)
γέρνω	**γερνώ**
γέρος	**γερός**
γιαλός	**γυαλί**
γυναικείος	**γυναίκειος**
Δ	
δειλός	**Δήλος**
δεινή (δεινός)	**δίνη** («στρόβιλος»)
δρομέας	**δρομαίος** *(ήλθε ~)*
Ε	
εγκληματώ (πβ. *έγκλημα*)	**εγκλιματίζω** (πβ. *κλίμα*)
εκατόμβη	**κατακόμβη**
έκλειψη	**έκθλιψη** *(~ φωνήεντος)*
έλαιο	**έλεος** («ευσπλαχνία»)
εξαιρώ (πβ. *εξαίρεση*)	**εξαίρω** (πβ. *έξαρση*)
επενδυτής	**επενδύτης**
επήρεια (< *επηρεάζω*)	**επιρροή**
επιβολή (< *επιβάλλω*)	**επιβουλή** («σκέψη ή ενέργεια εναντίον κάποιου»)
επωδός («ρεφρέν»)	**επωδή** («ξόρκι»)
έρμαιο *(~ τής τύχης)*	**έρμα** *(~ τού πλοίου)*
εταίρος (πβ. *εταιρεία*)	**έτερος** («άλλος»)
ετοιμόλογος	**ετυμολόγος** (ετυμολογία)
ευγένεια	**Ευγενία** (γυναικείο όνομα)
ευημερία (< *ευημερώ*)	**ευμάρεια** («πλούτος»)
Η	
ήμερος	**ήρεμος**
ημίτονο (μαθηματικός όρ.)	**ημιτόνιο** (μουσικός όρ.)
ηπειρωτικός (~ *κλίμα*)	**ηπειρώτικος** (πβ. *Ήπειρος*)
Θ	
θάλαμος (ο) **θαλάμη** (η) *(~ όπλου)*	**θαλάμι** (το) («φωλιά χταποδιών»)
θαμπός	**θάμπος** (το)
θέα	**θεά**
θεία («θεϊκή»)	**θεια**
θείος («θεϊκός)	**θειος**
θόλος («καμάρα»)	**θολός**
Ι	
Ινδός (πβ. *Ινδία*)	**Ινδιάνος** (ερυθρόδερμος)
Κ	
καλόβολος	**καλόβουλος** (πβ. *κακόβουλος*)
καλός **κάλλος** (το)	**κάλος** (ο) *(ο ~ τού ποδιού)*
κάμαρα	**καμάρα**
κάμαρη (η)	**καμάρι** (το)
κανόνας	**κάνονας** (εκκλησ. τιμωρία)
κάρρο	**καρό**

κεφάλαιο	**κεφαλαίο**
κλιτός	**κλίτος** (το) *(~ ναού)*
κόμμα	**κόμμι** *(ελαστικό ~)*
κουρά	**κούρα**
κούφος («ελαφρός») **κούφιος**	**κουφός**
κυμαίνομαι	**κυματίζω**
Λ	
λατόμος	**υλοτόμος** («ξυλοκόπος»)
λειτουργία	**λειτουργιά** («άρτος»)
Μ	
μαγιά (η) («προζύμι»)	**μάγια** (τα)
μέραρχος	**μοίραρχος**
μεταλλείο	**μετάλλιο**
μετόπη *(~ αρχαίου ναού)*	**μέτωπο**
μήλο	**μύλος**
μοναχός	**μονάχος**
μόνος	**μονός**
μπούζι	**μπουζί**
μπούνια (τα)	**μπουνιά** (η)
Ν	
νόμος	**νομός**
νότος (ο) **νοτιά** (η)	**νώτα** (τα) («πλάτη»)
νύφη **νιφάδα** *(~ χιονιού)*	**συννυφάδα**
Ο	
όαση	**επώαση** (< *επωάζω*)
οδύνη (πβ. *επώδυνος*)	**ωδίνες** *(~ τοκετού)*
ονομαστικός *(~ πτώση)*	**ονοματικός**
όρος (ο) **όρος** (το) («βουνό»)	**ορός** (ο) *(~ αίματος)*
οροφή (η) («στέγη»)	**όροφος** (ο)
Π	
παιδεία (η) **παιδιά** (η) («παιχνίδι»)	**παιδιά** (τα)
παίρνω	**περνώ**
παρρησία («θάρρος γνώμης»)	**παρουσία**
παρωνύμιο («παρατσούκλι»)	**παρώνυμο** («παραπλήσιο»)
πεινώ	**πίνω**
πείρα	**πυρά** («φωτιά»)
πενιά (τού μπουζουκιού)	**πενία** («φτώχια»)
περίπτωση	**περίσταση** (στον πληθ. «συνθήκες»)
περίσσιος (< *περισσεύω*)	**περιττός**
περιστερά («περιστέρι»)	**περιστέρα** (θηλ. περιστέρι)
περιτομή	**προτομή**
πηλήκιο («καπέλο»)	**πηλίκο** (στη διαίρεση)
ποιόν (πβ. *ποιότητα*)	**πύο(ν)** (πβ. *πυώδης*)
πολιτικός	**πολίτικος** (πβ. *Πόλη*)
πότε	**ποτέ**
πρόγονος	**προγονός** («παιδί προηγούμενου γάμου»)
πρόσκομμα («εμπόδιο»)	**πρόσχωμα** (πβ. *χώμα*)
προσωπείο («μάσκα – προσποίηση»)	**προσωπίδα** («μάσκα»)
πρότυπο («υπόδειγμα»)	**πρωτότυπο** *(μετάφραση από το ~)*
πωλητής	**πολίτης**
Ρ	
ρήξη (< *ρηγνύω*)	**ρίψη** (< *ρίπτω*)
ριπή (< *ρίπτω*)	**ροπή** (< *ρέπω*)
Σ	
σήραγγα («δίοδος»)	**σύριγγα** (πβ. *ένεσης*)
σπηλιά	**σπιλ(ι)άδα** («ρυτίδωμα τής θάλασσας από ριπή ανέμου»)
στερώ	**υστερώ**
στήλη («πέτρινη πλάκα»)	**στύλος** («κολόνα»)
στίβος	**στοίβα** («σωρός»)
σφαγείο («τόπος σφαγής»)	**σφάγιο** («σφαχτό»)
σφήκα	**σφίγγα** *(~ τής Αιγύπτου)*
σχολείο	**σχόλιο** (< *σχολιάζω*)
σώγαμπρος («γαμπρός που μένει με τα πεθερικά»)	**σύγγαμπρος** («σύζυγος γυναικαδέλφης»)
Τ	
τελωνείο	**τελώνιο** («δαιμόνιο»)

τεχνητός («μη φυσικός, μη γνήσιος»)	**τεχνικός** («με τέχνη - τεχνολόγος»)
τζάμι	**τζαμί**
τύραννος (ο)	**Τίρανα** (τα) (πρωτ. Αλβανίας)
Υ	
υδρο- (< *ύδωρ*)	**ιδρώς** (< *ιδρώνω*)
Φ	
φορά (η) (~ *τού βέλους*) **φόρα** (η)	**φόρα** (τα/η) (*βγάζω στα/στη φόρα*)
φτενός («λεπτός»)	**φτηνός**
Χ	
χαραμάδα (~ *πόρτας*)	**χαραματιά** («χάραγμα»)
χείλος	**χυλός** («πολτός»)
χόνδρος (στην ανατομία)	**χοντρός**
χορός	**χώρος**
χωριό	**χωρίο** (~ *κειμένου*)
Ψ	
ψεύδος	**ψευδός**
ψίχα (η) **ψιχία** (τα) («ψίχουλα»)	**ψυχή** (η)
Ω	
ώμος	**ωμός**
ωφέλεια («χρησιμότητα»)	**όφελος** («κέρδος»)
ωφέλημα (< *ωφελώ*)	**οφειλήματα** (< *οφείλω*)
ωφελώ	**οφείλω**

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρωνυχίς, -ίδος* < *παρ(α)-* + *-ωνυχίς* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυξ, -υχος* (βλ. κ. *νύχι*)].

ΣΧΟΛΙΟ Αρχικός είναι ο τ. **παρ-ωνυχίδα** (*παρά* + *όνυξ* «νύχι», με -*ω*- λόγω τής συνθέσεως). Ο τ. **παρανυχίδα** (όπως και **παρανομαστής** έναντι τού **παρονομαστής**) έγινε με αναλογική επίδραση από τα πολλά σύνθετα με *παρα-*. → *παρονομαστής*

παρωπίδα (η) καθεμιά από τις δύο δερμάτινες καλύπτρες που στερεώνονται στο κεφάλι ζεμένου ζώου, περιορίζοντας το οπτικό του πεδίο και αναγκάζοντάς το να βλέπει μόνο μπροστά· ΦΡ. (α) ***έχω / φορώ / βάζω παρωπίδες*** για πρόσ. στενόμυαλο, που στερείται ευρύτητας σκέψεως, κυρ. λόγω προκαταλήψεων (β) ***βγάζω τις παρωπίδες*** διευρύνω τους ορίζοντές μου, πλατύνω τη σκέψη μου, γίνομαι δεκτικός σε νέα μηνύματα: *πρέπει να βγάλουμε πια τις παρωπίδες τού δογματισμού και τού φανατισμού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρωπίς, -ίδος* < *παρ(α)-* + *-ωπίς* < **ὤψ, ὠπός* «όψη» (πβ. κ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α*), βλ. κ. *-ωπός*].

πάρωρα επίρρ. {μτγν.} (λαϊκ.) πέρα από την κανονική ή κανονισμένη ώρα, αργά.

παρώρεια (η) {παρωρειών} (λόγ.) οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. ριζοβούνι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρ(α)-* + *-ώρεια* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄρος*].

παρωρίτης (ο) {παρωριτών} (λόγ.) αυτός που μένει έξω τα βράδια ώς αργά, διασκεδάζοντας ή τριγυρνώντας άσκοπα ΣΥΝ. νυχτόβιος, ξενύχτης.
[ΕΤΥΜ. < *παρ(α)-* + *ώρα* + *-ίτης*, πβ. κ. *ανατολ-ίτης, ερημ-ίτης*].

πάρωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που συμβαίνει, προκύπτει ή εκδηλώνεται με καθυστέρηση, πέρα από την κανονική ή ορισμένη ώρα ΣΥΝ. παράκαιρος, καθυστερημένος ΑΝΤ. πρόωρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *παρ(α)-* + *-ωρος* < *ὥρα*].

παρωτίδα (η) ο μεγαλύτερος σιαλογόνος αδένας, που βρίσκεται μπροστά και κάτω από το αφτί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *παρωτίς, -ίδος* < *παρ(α)-* + *-ωτίς* < *οὖς, ὠτός*].

παρωτίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδες μεταδοτικό νόσημα που οφείλεται σε ιό και χαρακτηρίζεται από φλεγμονώδη διόγκωση τής παρωτίδας (συνήθ. και άλλων σιαλογόνων αδένων), καθώς και από φλεγμονή (σε ορισμένες περιπτώσεις) τού παγκρέατος, των μηνίγγων, των όρχεων (επιφέροντας ακόμα και στείρωση) και τού οπτικού ή ακουστικού νεύρου ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαγουλάδες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parotitide].

παρωχημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ξεπεραστεί, που έχει παρέλθει ή δεν είναι μοντέρνος: ~ *χρόνος / εποχές / καιροί / ιδέες / αντιλήψεις / νομοθεσία* ΣΥΝ. ξεπερασμένος ΑΝΤ. σύγχρονος, μοντέρνος. — **παρωχημένως** επίρρ. {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *παροίχομαι* «προσπερνώ, φεύγω» < *παρ(α)-* + *οἴχομαι* «απομακρύνομαι, φεύγω» < θ. *οἰχ-* < *oigh, που συνδ. με αρμ. ěj «κατεβαίνει», ίσως και με χεττ. igāi- «καταστρέφομαι». Ενδιαφέρουσα είναι η υπόθεση ότι το θ. *οἰχ-* παρουσιάζει δασύ επίθημα *-χ-* (*gh-) και βασικό θ. οἰ-, το οποίο αποτελεί την ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω, θα πάω» (βλ. λ. *ιταμός, ἐξίτηλος*). Η σύνδεση με το ουσ. *ἴχνος* δεν έχει τεκμηριωθεί].

πας, πάσα, παν αντων. {παντός (θηλ. πάσης), (δοτ.) παντί (θηλ. πάση), (αιτ.) πάντα (θηλ. πάσαν, ουδ. παν) | πάντες (θηλ. πάσαι, ουδ. πάντα), πάντων (θηλ. πασών), (δοτ.) πάσι (θηλ. πάσαις), (αιτ.) πάντας (θηλ. πάσας, ουδ. πάντα)} (αρχαιοπρ.) **1.** ολόκληρος, στο σύνολό του, χωρίς ελλείψεις: *ορκίστηκε να πει την πάσα(ν) αλήθεια, χωρίς να κρύψει τίποτα* || *τσάρος πασών των Ρωσιών* || *προσήλθε εν πάση δόξη και χλιδή* ΣΥΝ. όλος, άπας, σύμπας· ΦΡ. (α) ***διά παντός*** (*διὰ παντὸς χρόνου*, Αισχύλ. *Αἴας* 705) για πάντα, εσαεί: *αποβλήθηκε ~ από το σχολείο του* (β) ***άπαξ διά παντός*** βλ. λ. *άπαξ* (γ) ***εν παντί (και πάντοτε)*** (*ἐν παντί*, αρχ. φρ.) σε κάθε περίπτωση και οποτεδήποτε: *υπήρξε ~ φίλος και πιστός σύντροφος* (δ) ***επί παντός (τού) επιστητού*** για κάθε ζήτημα: *εκφέρει άποψη ~* (ε) ***παντός είδους*** κάθε είδους: *κάθε καλοκαίρι πραγματοποιούνται ~ φεστιβάλ* || *υφάσματα ~* **2. *πάντες*** (οι) το σύνολο, όλοι: *οι ~ συμφωνούν* || *οι ~ θα το θεωρούσαν λογικό*· ΦΡ. (α) ***τοις πάσι*** (*τοῖς πᾶσι*, αρχ. φρ.) σε όλους: *είναι γνωστό ~ το φιλανθρωπικό της έργο* (β) ***πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φεισόμεθα τής ζωής ημών*** (*πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν*, απάντηση τού Κων/νου Παλαιολόγου στον πολιορκητή Μωάμεθ) όλοι εκουσίως θα πεθάνουμε και δεν θα λυπηθούμε τη ζωή μας (γ) ΕΚΚΛΗΣ. ***Άγιοι Πάντες*** όλοι οι γνωστοί και άγνωστοι άγιοι: *η ημέρα των Αγίων Πάντων* (βλ. κ. λ. *παν, άπας*) **3.** οποιοσδήποτε, κάθε: *πας μη Έλλην βάρβαρος* || *πάσα γνώμη σεβαστή* || *πάσα προσφορά δεκτή* || *έρευνες προς πάσαν κατεύθυνση διεξάγει η αστυνομία* || *η αγάπη θεραπεύει πάσαν νόσον*· ΦΡ. (α) ***παντί τρόπω*** (*παντὶ τρόπῳ*) με κάθε τρόπο (β) ***πάση θυσία*** (*πάσῃ θυσίᾳ*) με κάθε θυσία, με κάθε τρόπο (γ) ***ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος*** βλ. λ. *τάφος* (δ) ***κατά πάσαν πιθανότητα*** μάλλον, πιθανόν: *για να μην έχει φθάσει ακόμη, ~ βρήκε κίνηση* (ε) ***διά παν ενδεχόμενο*** για κάθε περίπτωση: ~ *θα ρίξω κι εγώ μια ματιά στο σπίτι, μήπως και είναι κανένα παράθυρο ανοιχτό* ΣΥΝ. για καλό και για κακό (στ) ***από πάσης απόψεως*** από κάθε πλευρά, κάθε σημείο: ~ *έχει άδικο, γιατί και δεν κράτησε τον λόγο του και τον προσέβαλε μπροστά στους φίλους του* (ζ) ***εν πάση περιπτώσει*** σε κάθε περίπτωση, όπως και να έχει: ~, *τι θέλεις να κάνω για σένα;* (η) ***πάσης φύσεως*** κάθε είδους: *«εντός πωλούνται ~ υλικά»* || *οι ~ παρεχόμενες υπηρεσίες* (θ) ***ανά πάσα στιγμή*** οποιαδήποτε στιγμή: *το μοιραίο μπορεί να συμβεί ~* || *πρέπει να είμαστε ~ έτοιμοι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πᾶς* < **πάντ-ς* (με αντέκταση), ήδη μυκ. pa-te = *πάντες*, pa-sa = *πᾶσα*, pa-si = *πᾶσι*, που συνδ. με τοχ. puk, po, ponta (πληθ.). Οι μυκ. τ. αποκλείουν τη σύνδεση με το ρ. **πάομαι* «κατέχω, λαμβάνω» (< *kwā-) και με το λατ. quantus «πόσος». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με το επίρρ. *πύξ* (βλ.λ.) και με το αριθμ. *πέντε*, αναγόμενη σε αρχική ρίζα με βασική σημ. «ολοκλήρως, μαζί», πβ. αρχ. γερμ. fust «γροθιά» (> γερμ. Faust, αγγλ. fist), χεττ. panku «όλος». Η σημασιολ. διάκριση μεταξύ των επιθ. *πᾶς* «ο καθένας, έκαστος» και *ὅλος* «ολόκληρος», που εμφανίζεται και στα λατ. omnis και totus, δεν διατηρήθηκε στον πληθ. (στη Ν. Ελληνική), όπου οι τ. *όλοι* και *πάντες* (λιγότερο συχνός) συνέπεσαν στη σημ. «όλοι ανεξαιρέτως». Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *εν πάση περιπτώσει* (< γαλλ. en tout cas), *από πάσης απόψεως* (< γαλλ. à tous égards), *διά παν ενδεχόμενον* (< γαλλ. pour toute éventualité) κ.ά.].

Π.Α.Σ. 1. (η) Πανελλήνια Αντιαλκοολική Σταυροφορία **2.** (ο) Ποδοσφαιρικός Αθλητικός Σύλλογος.

πάσα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (στα ομαδικά αθλήματα) η μεταβίβαση τής μπάλας από τον έναν παίκτη στον άλλον: *μακρινή / δυνατή / δύσκολη ~* || *~ ακριβείας* || *στέλνω / βγάζω ~ σε συμπαίκτη* **2.** (καθημ.) η ικανότητα ενός παίκτη να περνά σε συμπαίκτη του με ακρίβεια τη μπάλα: *χρειάζονται παίκτη με καλή ~* || *έξυπνος παίκτης, αλλά υστερεί στην ~* **3.** (γενικότ.) το πέρασμα ενός πράγματος σε άλλο πρόσωπο· κυρ. στη ΦΡ. (μτφ.-οικ.) ***κάνω (κάποιον / κάτι) πάσα*** (i) μεταθέτω σε άλλον την αντιμετώπιση ζητήματος ή προσώπου: *όταν τα βρήκε σκούρα με την υπόθεση, την έκανε πάσα σε άλλον δικηγόρο* || *βιαζόταν πολύ και τον τελευταίο πελάτη τον έκανε πάσα σ' άλλον υπάλληλο* (ii) δίνω σε άλλον, προσφέρω σε τρίτον: *αν σου τύχει καμιά δουλειά που δεν τη θες, κάνε την πάσα σε μένα που έχω ανάγκη.* — (υποκ.) **πασούλα** κ. **πασίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Υποχωρητ. από το ρ. *πασάρω* (βλ.λ.)].

πάσα[2] αντων. → πας

πασαβιόλα (η) ▸ μπασαβιόλα

πασαδόρος (ο/η) (συνήθ. στο βόλεϊ) ο παίκτης που κατεξοχήν καθορίζει τον ρυθμό και το στυλ παιχνιδιού μιας ομάδας, δίνοντας κατάλληλες πάσες στους συμπαίκτες του.
[ΕΤΥΜ. < *πάσα* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. *γυψα-δόρος, μπαλα-δόρος* κ.ά.].

πασαένας, πασαμία, πασαένα αντων. (λαϊκ.) ο καθένας: *αυτή τη δουλειά δεν μπορεί να την κάνει ο ~.*
[ΕΤΥΜ. < *πάσα* (θηλ. τού επιθ. *πας*, βλ.λ.) + *ένας, μία, ένα*, κατά το *καθένας, καθεμία, καθένα*].

πασαένας > πασαμία > πασαένα – καθένας. Οι αοριστολογικοί τύποι με το **πασα-** χρησιμοποιούνται στον προφορικό κυρίως λόγο και σε απλούστερο έως λαϊκότερο ύφος, για να καταστήσουν από την πλευρά τού ομιλητή πιο έντονα αοριστολογική, πιο απρόσωπη, πιο αδύνατη, συχνά και με υποτιμητική χροιά, την αναφορά τού ομιλητή σε πρόσωπα: *Δεν μπορεί ο πασαένας να έχει γνώμη για την οικονομία τής χώρας – Εδώ η πασαμία μικροεπιχείρηση προσπαθεί να εμφανίσει στην Εφορία τεράστια έξοδα δημοσίων σχέσεων!* Λιγότερο χρωματισμένη και εμφατική είναι η χρήση τής αόριστης αντωνυμίας **καθένας–καθεμία / καθεμιά–καθένα**: *Καθένας μπορεί να ισχυριστεί ότι πλήττεται από τα νέα μέτρα, πρέπει όμως και να μπορεί να το αποδείξει.*

πασάλειμμα (το) → πασσάλειμμα

πασαλείφω ρ. ▸ πασσαλείφω

πασαλίκι (το) {δύσχρ. πασαλικ-ιού | -ιών} **1.** η ιδιότητα και το αξίω-

μα τού πασά **2.** η περιοχή που υπαγόταν στη διοίκηση ενός πασά **3.** (μτφ.) η άνετη και πολυτελής ζωή που ταιριάζει σε πασά, η καλοπέραση: *τον καλόμαθε στο ~ κι άντε να δουλέψει!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paşalık].

πασαμέντο (το) {άκλ.} το σοβατεπί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passamento < passare «περνώ» < λατ. passus «βήμα»].

πασαπνοάριο (το) [1873] {πασαπνοαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** βιβλίο βυζαντινής μουσικής που περιέχει τους στίχους των Ψαλμών 148, 149 και 150, οι οποίοι αρχίζουν με το «Πάσα πνοή αινεσάτω τον Κύριον...» και ψάλλονται στον όρθρο **2.** (συνεκδ.) καθένας από τους Ψαλμούς αυτούς των οποίων τώρα ψάλλονται μόνο οι δύο πρώτοι στίχοι.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *πάσα πνοή* + παραγ. επίθημα *-άριο* (βλ.λ.)].

πασαπόρτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το διαβατήριο· ΦΡ. (α) ***δίνω (σε κάποιον) πασαπόρτι*** διώχνω (κάποιον): *όταν κατάλαβε πως τον εξαπατούσε, του 'δωσε πασαπόρτι* ΣΥΝ. κάνω κάποιον πέρα (β) (μτφ.) ***παίρνω πασαπόρτι*** με διώχνουν, απολύομαι: *άλλη μια γκάφα να ξανακάνει και θα πάρει πασαπόρτι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passaporto (πληθ. passaporti) < γαλλ. passeport < passe- (< ρ. passer «περνώ») + port «λιμάνι» (< λατ. portus)].

πασαρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** υπερυψωμένος διάδρομος ή εξέδρα, πάνω στην οποία περπατούν τα μανεκέν κατά τις επιδείξεις μόδας, ώστε η κίνησή τους να μην εμποδίζεται από το κοινό και συγχρόνως να επιτρέπεται η καλύτερη δυνατή παρουσίαση των ρούχων στους υποψήφιους πελάτες: *η εμφάνιση των φιναλίστ στην ~ με μαγιό και με βραδινές τουαλέτες*· ΦΡ. (α) ***ανεβαίνω στην πασαρέλα*** αρχίζω να εργάζομαι ως μανεκέν (β) ***κάνω πασαρέλα*** παρουσιάζω ρούχα σε επιδείξεις μόδας ως μανεκέν **2.** (μτφ.) κάθε μέρος στο οποίο συχνάζουν ή συνυπάρχουν πολλοί, συνήθ. καλοντυμένοι, άνθρωποι, που έχουν την τάση να επιδεικνύονται: *«Δεν θα κάνουμε το σχολείο ~!» είπε ο διευθυντής αναφερόμενος στην αμφίεση των μαθητών.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. passerelle < passer «περνώ» (< λατ. passus «βήμα»)].

πασάρω ρ. μετβ. {πάσ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.-οικ.) **1.** μεταβιβάζω, περνώ (κάτι) σε άλλον (συνήθ. χέρι-χέρι): *έλυσε την άσκηση και πάσαρε τη λύση στον διπλανό του* **2.** (σε ομαδικά αθλήματα) δίνω πάσα, μεταβιβάζω τη μπάλα σε συμπαίκτη μου: *του πάσαρε τη μπάλα και του έδωσε έτοιμο γκολ* **3.** (σε συναλλαγή) δίνω ή πουλώ σε κάποιον κάτι ελαττωματικό ή χαμηλής ποιότητας προϊόν, χωρίς να το αντιληφθεί: *σε αφελείς πελάτες πασάρει ό,τι του έχει ξεμείνει* || *του πάσαρε πλαστά χαρτονομίσματα χωρίς να το καταλάβει.* Επίσης (λαϊκότ.) **πασέρνω**. — **πασάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passare «περνώ» < λατ. *passāre < passus «βήμα»].

πασάς (ο) {πασάδες} **1.** ΙΣΤ. ως τίτλος με τον οποίο προσαγορευόταν αμέσως μετά το όνομά του υψηλός αξιωματούχος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: *ο Αλή-πασάς των Ιωαννίνων* **2.** (καθημ.-εκφραστ.) αυτός που ζει άνετα, με πολυτέλεια και χωρίς σκοτούρες, που απολαμβάνει τις υπηρεσίες των άλλων: *τον έχουνε ~ στο σπίτι του, ό,τι θελήσει το έχει*· ΦΡ. ***πασάς στα Γιάννενα*** για κάποιον που ζει πολυτελώς, που έχει τα πάντα: *στο καινούργιο του διαμέρισμα είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάς.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paşa].

πασατεμπάς (ο) {πασατεμπάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που πουλάει πασατέμπο.

πασατέμπος (ο) (περιληπτ.) **1.** οι σπόροι τής νεροκολοκύθας που τρώγονται καβουρντισμένοι και αλατισμένοι ως ξηροί καρποί **2.** (μτφ.) η ασήμαντη, περιστασιακή απασχόληση (κάποιου), για να μην πλήττει: *«και το κατάλαβα πως ήμουνα για σε / ο ~ σου για να περνά η ώρα»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passa-tempo «κάτι για να περνά η ώρα» < passa- (< ρ. passo «περνώ») + tempo «χρόνος»].

ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. (η) Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών.

πάση αντων. (π.χ. *πάση θυσία*) ▸ πας

πασίγνωστος, -η, -ο αυτός που είναι γνωστός σε όλους: ~ *ταινία / βιβλίο* ΣΥΝ. διάσημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιβόητος, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πασι-* (< αρχ. *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *γνωστός*].

πασίδηλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι εμφανής σε όλους, ο ολοφάνερος: *είναι πασίδηλα τα αίτια τής κρίσης* || *είναι ~ η υποκρισία του* ΣΥΝ. πασιφανής. — **πασιδήλως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πασι-* (< αρχ. *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *δῆλος* «φανερός» (βλ.λ.)].

πασιέντσα κ. **πασιέντζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ατομικό παιχνίδι με τραπουλόχαρτα, με το οποίο πιστεύεται ότι βρίσκει κανείς τι του επιφυλάσσει η τύχη ή αν θα πραγματοποιηθεί κάποια επιθυμία του: *ρίχνω ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pazienza «υπομονή» < λατ. patientia (< ρ. patior «πάσχω, υπομένω»)].

Πασιφάη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Ηλίου και τής Περσηίδας, σύζυγος τού Μίνωα· γέννησε τον Μινώταυρο από τον ταύρο που έστειλε ο Ποσειδώνας στον Μίνωα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θεότητα τού φωτός, αρχική σημ. «φανερή σε όλους». < *Πασιφάᾱ* < **Πασιφάεια*, θηλ. τού επιθ. *πασιφαής* (με αναβιβασμό τόνου) < *πασι-* (< *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *-φαής* < *φάος / φῶς*].

πασιφανής, -ής, -ές {πασιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι σε όλους φανερός, ολοφάνερος: *είναι ~ η αντιπάθεια τού ενός για τον άλλο* ΣΥΝ. πασίδηλος. — **πασιφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πασι-* (< *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *-φανής* < *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

πασιφισμός (ο) ελλην. *ειρηνισμός*· η αντίθεση στη διεξαγωγή πολέμων και στη χρήση βίας ως μέσων για τη διευθέτηση διαφορών· η άρνηση συμμετοχής σε πολεμικές ενέργειες λόγω αρχών ή πεποιθήσεων. — **πασιφιστής** (ο), **πασιφίστρια** (η), **πασιφιστικός**, -ή, -ό, **πασιφιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pacifisme < pacifique < λατ. pacificus «ειρηνοποιός» < ρ. pacifico < pax, -cis «ειρήνη» + -fico < facio «ποιώ»].

πασίχαρος, -η, -ο αυτός που είναι γεμάτος χαρά, εξαιρετικά χαρούμενος ΣΥΝ. περιχαρής.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πασι-* (< αρχ. *πᾶσι*, δοτ. πληθ. τού επιθ. *πᾶς*) + *-χαρος* < *χαίρω*].

ΠΑ.Σ.Κ. (η) Πανελλήνια Σοσιαλιστική Κίνηση.

Π.Α.Σ.Κ.Ε. (η) Πανελλήνια Αγωνιστική Συνδικαλιστική Κίνηση Εργαζομένων.

πασκίζω ρ. ▸ πασχίζω

πάσο (το) (καθημ.) **1.** το βήμα, το περπάτημα· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***με το πάσο μου*** με τους δικούς μου ρυθμούς, χωρίς να βιάζομαι, σιγά-σιγά: *τέλειωσε τη δουλειά σου με το πάσο σου· δεν βιαζόμαστε* (β) ***δεν κάνω πάσο*** μένω στα ίδια, στάσιμος, δεν εξελίσσομαι, δεν έχω πρόοδο: *η δουλειά δεν κάνει πάσο* **2.** το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας, μετακινήσεως: *ως αξιωματούχος είχε ~ για όλη την επικράτεια* **3.** ειδικό εισιτήριο που χορηγείται από αρμόδιους φορείς (κρατικούς, πανεπιστημιακούς κ.λπ.) και εξασφαλίζει σταθερή έκπτωση ή και δωρεάν είσοδο στα μέσα μαζικής μεταφοράς, στα θέατρα, στους κινηματογράφους, στα μουσεία: *για να βγάλεις φοιτητικό εισιτήριο, πρέπει να δείξεις το ~ σου* • **4.** η απόσταση μεταξύ δύο διαδοχικών σπειρών μιας βίδας: *βίδα με χοντρό ~* ΣΥΝ. βήμα • **5.** (σε κτήρια) κτιστό ή ξύλινο χαμηλό χώρισμα ανάμεσα σε δύο χώρους, που επιτρέπει την επικοινωνία μεταξύ τους: *ένα ~ χωρίζει την κουζίνα από την τραπεζαρία* • ΦΡ. ***(πάω / πηγαίνω) πάσο*** (στη χαρτοπαιξία ή σε άλλα τυχερά παιχνίδια) (i) αφήνω τη σειρά μου να περάσει, δεν μετέχω σε έναν γύρο παιχνιδιού (ii) αρκούμαι σε κάτι ή το αποδέχομαι χωρίς αντιρρήσεις ή αμφισβητήσεις: *εγώ ~ και κάνε ό,τι νομίζεις!* || *~, δέχομαι τους όρους σου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. passo «βήμα, πέρασμα» < λατ. passus].

ΠΑ.ΣΟ.Κ. (το) Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα· κόμμα που ιδρύθηκε το 1974 από τον Α. Παπανδρέου.

πασοκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το ΠΑ.ΣΟ.Κ., με την ιδεολογία που εκφράζει ή με τους οπαδούς του: ~ *νίκη / συγκέντρωση / φυλλάδιο.* — **πασοκικά** επίρρ.

πασόκος (ο), **πασόκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) οπαδός ή οργανωμένο μέλος τού ΠΑ.ΣΟ.Κ. — (υποκ.) **πασοκάκι** (το).

πασοκτζής (ο) {πασοκτζήδες}, **πασοκτζού** (η) {πασοκτζούδες} (λαϊκ.) οπαδός ή μέλος τού ΠΑ.ΣΟ.Κ. — **πασοκτζήδικος,** -η, -ο.

πασουμάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (παλαιότ.) γυναικείο υπόδημα **2.** γυναικεία παντόφλα με τακούνι. Επίσης **πασούμι** {πασουμιού}.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. başmak. Ο τ. *πασούμι* (χωρίς το επίθημα *-άκι*) σχηματίστηκε επειδή ο τ. *πασουμάκι* θεωρήθηκε υποκοριστικό (πβ. κ. *τσαρδάκι - τσαρδί*)].

Π.Α.Σ.Π. (η) Πανελλήνια Αγωνιστική Σπουδαστική Παράταξη (η οποία πρόσκειται στο ΠΑ.ΣΟ.Κ.). — **πασπίτης** (ο), **πασπίτισσα** (η), **πασπίτικος**, -η, -ο.

πασπάλη κ. **πάσπαλη** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κάθε ουσία τριμμένη, που έχει γίνει λεπτή σκόνη (με την οποία πασπαλίζεται κάτι) **2.** (ειδικότ.) η λεπτή σκόνη που σηκώνεται κατά την άλεση (κυρ. τού αλευριού) **3.** (γενικότ.) η σκόνη ΣΥΝ. κονιορτός. Επίσης **πασπάλι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν υπάρχει βάση για σύνδεση με το συνώνυμο ουσ. *παιπάλη* «λεπτότατο αλεύρι, άχνη»].

πασπαλίζω ρ. μετβ. {πασπάλισ-α, -τηκα, -μένος} καλύπτω (κάτι) με σκόνη που σκορπίζω πάνω του: *πασπάλισε το γλυκό με ζάχαρη άχνη.* — **πασπάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πασπάλη* (βλ.λ.)].

πασπαρτού (το) {άκλ.} **1.** κλειδί που ανοίγει όλες τις πόρτες **2.** (μτφ.) πρόσωπο, πράγμα ή μέθοδος που λύνει κάθε πρόβλημα, που ταιριάζει σε όλες τις περιπτώσεις • **3.** λεπτό χαρτόνι πάνω στο οποίο τοποθετούνται φωτογραφίες ή εικόνες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. passe-partout «περνά παντού» < passe- (< ρ. passer «περνώ» < λατ. passus «βήμα») + partout «παντού» < par- (< λατ. per «διά») + tout «όλος» (< λατ. totus)].

πασπατεύω ρ. μετβ. {πασπάτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** ανιχνεύω με τα δάχτυλα, πιάνω αναγνωριστικά ή διερευνητικά, εξετάζω (κάτι) με τα χέρια: *πασπάτευε τη βασιλόπιτα, να βρει πού είναι το φλουρί* ΣΥΝ. ψηλαφώ **2.** αγγίζω απαλά (κυρ. με τα χέρια): *μην το πασπατεύεις άλλο το φυτό, θα το κατσιάσεις!* **3.** (ειδικότ.) αγγίζω με ερωτική επιθυμία. — **πασπάτεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < **πασπαλεύω* < αρχ. *πασπάλη* (βλ.λ.)].

Π.Α.Σ.Π.Ε. (η) Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών· παλαιότ. ονομασία τού Παντείου Πανεπιστημίου (βλ. λ. *Πάντειος*).

πασσάλειμμα (το) (σχολ. ορθ. *πασάλειμμα*) {πασσαλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επιπόλαιη ή άτεχνη επάλειψη **2.** λέκιασμα, λέρωμα **3.** (μτφ.) πρόχειρο και επιπόλαιο διάβασμα: *έκανε ένα ~ στην ύλη τής ιστορίας, νομίζοντας ότι αρκεί για να περάσει.* — (υποκ.) **πασσαλειμματάκι** (το).

πασσαλάκι (το) ▸ πάσσαλος

πασσαλείφω κ. **πασσαλείβω** ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *πασαλείφω*) {πασσάλει-ψα, -φτηκα, -μμένος} (καθημ.) **1.** επαλείφω (κάτι) με πρόχειρο, ανομοιόμορφο και ακαλαίσθητο τρόπο: ~ *τους τοίχους / το πρόσωπο* || ~ *μια φέτα με βούτυρο!* ΣΥΝ. αλείφω **2.** λεκιάζω (κάτι) με υλικό που λερώνει: ~ *τα χέρια μου με μελάνια και μπογιές* || *πασσάλειψε τα ρούχα του με σάλτσες και κρασί* ΣΥΝ. βρομίζω, μουντζουρώνω **3.**

(μτφ.) μαθαίνω επιφανειακά, χωρίς να αφομοιώνω και χωρίς να συστηματοποιώ τις γνώσεις που αποκτώ: *άλλο είναι να μελετάς κι άλλο να πασσαλείφεις.*
[ΕΤΥΜ. < **πισσαλείφω* (με προληπτική αφομοίωση) < *πίσσ(α)* + *αλείφω* (πβ. μτγν. *πισσαλοιφῶ*)].

πασσαλόκτιστος, -η, -ο κ. **πασσαλόχτιστος** αυτός που έχει χτιστεί ή θεμελιωθεί σε πασσάλους: ~ *σπίτι / οικισμός.*

πασσαλόπηγμα (το) [1861] {πασσαλοπήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των πασσάλων που έχουν στερεωθεί στο έδαφος, αποτελώντας τη βάση για τη θεμελίωση πρόχειρου οικοδομήματος **2.** πρόχειρο φράγμα από πασσάλους, για να συγκρατεί μια μάζα χωμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *πάσσαλος* + *-πηγμα* < αρχ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *πήζω*)].

πασσαλοπήκτης (ο) [1884] {πασσαλοπηκτών} ΤΕΧΝΟΛ. μηχάνημα για την τοποθέτηση πασσάλων στο έδαφος.
[ΕΤΥΜ. < *πάσσαλος* + *-πήκτης* < αρχ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. κ. *πηχτός*)].

πασσαλόπηκτος, -η, -ο αυτός που στηρίζεται σε πασσάλους: *οι ~ καλύβες τής λιμνοθάλασσας τού Μεσολογγίου.*

πάσσαλος (ο) {πασσάλ-ου | -ων, -ους} χοντρή, ξύλινη ή μεταλλική ράβδος, που μπήγεται συνήθ. στο έδαφος, στηρίζοντας ή οριοθετώντας κάτι: *έβαλε δύο-τρεις μικρούς ~, για να βοηθήσει τα δεντράκια ν' αναπτυχθούν ίσια* || *ένας φράχτης από πασσάλους* ΣΥΝ. παλούκι · ΦΡ. (λόγ.) ***πάσσαλος πασσάλω εκκρούεται*** (*πάσσαλος πασσάλῳ ἐκκρούεται*, Ευστάθιος 126, 13) η βία αντιμετωπίζεται με βία, η απειλή με απειλή. — (υποκ.) **πασσαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξύλο που μπήγεται στο χώμα», < **πάκ-yαλος* (πιθ. μέσω τ. **πάσσων* < **πάκ-yων*) < θ. **πακ-* τού ρ. *πήγνυμι* (πβ. *πηκ-τός*), για το οποίο βλ. λ. *πήζω, πηγή*. Η λ. συνδ. επίσης με λατ. paciscor «συνάπτω συνθήκη, διομολογούμαι» (πβ. μτχ. pac-tus), pālus «πάσσαλος» (< *pak-slo-), αρχ. γερμ. fāhan «αρπάζω, πιάνω» (> γερμ. fähig «ικανός») κ.ά.].

πασσαλοσανίδα (η) [1897] ΤΕΧΝΟΛ. επιμήκης σανίδα από χάλυβα, σκυρόδεμα, μέταλλο ή ξύλο, που έχει αιχμηρό το κάτω άκρο της, ώστε να μπήγεται στο έδαφος, και ειδικά διαμορφωμένη διατομή, ώστε να συναρθρώνεται πλευρικά με άλλες όμοιες σανίδες για τον σχηματισμό σχετικά στεγανών τοιχωμάτων σε προβληματικά εδάφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. palplanche].

πασσάλωμα (το) [1894] {πασσαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τοποθέτηση πασσάλων **2.** (περιληπτ.) οι πάσσαλοι στους οποίους στερεώνεται ή από τους οποίους απαρτίζεται ένας φράχτης. Επίσης **πασσάλωση** (η) [1883].

πασσαλώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {πασσάλω-σα, -θηκα, -μένος} μπήγω πασσάλους (κυρ. περιφράσσοντας, οριοθετώντας μια έκταση) ή στερεώνω με πασσάλους (π.χ. ισχυροποιώντας κατασκευή).

passim λατ. επίρρ. (προφέρεται *πάσιμ*) ελλην. *σποράδην*· εδώ και εκεί· για παραπομπή που πληροφορεί τον αναγνώστη ότι το θέμα με την ένδειξη passim βρίσκεται διάσπαρτο, σε πολλά σημεία τού κειμένου.
[ΕΤΥΜ. < λατ. passim «σποράδην» < passus «διεσπαρμένος», μτχ. τού pandere «διασπείρω»].

πασσιφλόρα (η) ποώδες ή θαμνώδες φυτό, συνήθως αναρριχώμενο, με ιδιόμορφα άνθη κίτρινα, πράσινα, γαλάζια ή κόκκινα και θεραπευτικές ιδιότητες ΣΥΝ. ρολογιά, ρολόι· αλλιώς *παθανθές* (το) [1852].
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. passiflora < passio «πάθος» + flos, -ris «άνθος», επειδή το άνθος και τα φύλλα του έφεραν στον νου το ακάνθινο στεφάνι και τα καρφιά των *Παθών* τού Χριστού].

πασσιφλορίνη (η) φάρμακο μη τοξικό, που παρασκευάζεται από το φυτό πασσιφλόρα και χρησιμοποιείται κυρίως ως ηρεμιστικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. passiflorine. Βλ. κ. *πασιφλόρα*].

πάστα (η) {παστών} **1.** (γενικά) κάθε ζυμαρικό **2.** γλυκό που παρασκευάζεται κυρ. από παντεσπάνι και κρέμα σε διάφορες γεύσεις: ~ *αμυγδάλου* || *αγοράζω / φτειάχνω / τρώω πάστες* • **3.** η ιδιοσυγκρασία, η φύση, ο χαρακτήρας ενός προσώπου, η ποιότητά του: *είναι από ~ καλλιτέχνη / πολιτικού* || *έχει καλή ~* || *είναι φτειαγμένοι από την ίδια ~* ΣΥΝ. φύση, (λαϊκ.) στόφα. — (υποκ.) **παστάκι** (το), **παστούλα** κ. **παστίτσα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pasta < μτγν. λατ. pasta < μτγν. *πάστη* «σάλτσα ανακατεμένη με αλεύρι, ζύμη», ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *παστός* (βλ.λ.)].

παστάδα (η) (λόγ.) το νυφικό υπνοδωμάτιο, γενικά ο κοιτώνας, η κρεβατοκάμαρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παστάς, -άδος*, αρχική σημ. «κιονοστοιχία στην είσοδο τού σπιτιού, προπύλαια, πρόδομος», < **παρ-στάς*, συγκεκομμ. τ. τού ουσ. *παραστάς* (< *παρίσταμαι*). Η σημ. «νυφικό δωμάτιο» είναι μτγν. και οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με τη λ. *παστός* (βλ.λ.)].

πασταφλόρα (η) γλυκό φούρνου με βάση από ζύμη και επίστρωση μαρμελάδας, πάνω στην επιφάνεια τής οποίας είναι τοποθετημένες σταυρωτά λεπτές λωρίδες ζύμης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pasta frolla «είδος πάστας που τρίβεται εύκολα» < pasta (βλ. λ. *πάστα*) + επίθ. frollo «μαλακός, τρυφερός» (< λατ. fragilis «εύθραυστος, εύθρυπτος»)].

παστέλ (το) {άκλ.} **1.** κάθε αχνό, απαλό χρώμα σε ελαφρούς τόνους: *φέτος θα φορεθούν πολύ τα ~* || (ως επίθ.) *οι ~ αποχρώσεις μού πάνε* **2.** (α) ξηρό μείγμα από καθαρή χρωματιστή σκόνη, λευκή κιμωλία (για τους ανοιχτότερους τόνους) και συνδετικό υλικό, που στερεοποιείται με την προσθήκη νερού και κολλώδους ουσίας, το οποίο χρησιμοποιείται στη ζωγραφική (β) (συνεκδ.) κιμωλία, χρωματιστό μολύβι ή κραγιόνι από τέτοιο υλικό: *σχεδιάζω προσωπογραφία με ~* **3.** (συνεκδ.) το σχέδιο ή ο ζωγραφικός πίνακας που σχεδιάστηκε με τέτοια κραγιόνια: *εξαιρετικό ~ φιλοτεχνημένο από τον Μανέ* ΣΥΝ. κρητιδογραφία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pastel, αρχική σημ. «είδος χρωματιστού γλυκού, πάστας», < ιταλ. pastello < μτγν. λατ. pastellus < λατ. pastillus, υποκ. τού ουσ. pānis «ψωμί» (< *pasnis)].

παστέλι (το) {παστελ-ιού | -ιών} μακρόστενο σκληρό γλύκυσμα από μέλι και σουσάμι ή φιστίκια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παστίλλιν* < ιταλ. pastello, για το οποίο βλ. λ. *παστέλ*. Δεν υπάρχει ετυμολ. σύνδεση με τη λ. *πάστα* (βλ.λ.)].

παστεριωμένος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί παστερίωση: ~ *γάλα.*

παστερίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η θερμική επεξεργασία τροφίμων που καταστρέφει επιβλαβείς μικροοργανισμούς, χωρίς να αλλοιώνει ριζικά την ποιότητα και τη γεύση τους. — **παστεριώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pasteurisation, από το όνομα τού Γάλλου χημικού και μικροβιολόγου L. Pasteur (1822-95), ο οποίος εισηγήθηκε τη φερώνυμη μέθοδο το 1860].

παστεριωτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την παστερίωση υγρών τροφίμων.

παστίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό φαρμακευτικό δισκίο: ~ *για τον βήχα* ΣΥΝ. χάπι, ταμπλέτα **2.** αρωματική καραμέλα: ~ *με γεύση μέντας.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pastiglia < ισπ. pastilla < λατ. pastillus, υποκ. τού ουσ. panis «ψωμί» (< *pasnis)].

παστιτσάδα (η) παραδοσιακό κερκυραϊκό φαγητό που περιλαμβάνει κοκκινιστό κρέας ή κοτόπουλο με χοντρά μακαρόνια.
[ΕΤΥΜ. < *παστίτσ(ιο)* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *μακαρον-άδα*].

παστίτσιο[1] (το) φαγητό φούρνου με μακαρόνια, κιμά και κρέμα μπεσαμέλ: *ένα ταψί / κομμάτι ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pasticcio < μτγν. λατ. *pasticium, υποκ. τού ουσ. pasta (βλ. λ. *πάστα*)].

παστίτσιο[2] (το) το λογοτεχνικό, μουσικό και γενικότ. καλλιτεχνικό έργο, το οποίο συντίθεται κατά μίμηση πρωτότυπου έργου, τού οποίου αναπαράγει μοτίβα ή τεχνικά στοιχεία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pastiche < ιταλ. pasticcio (βλ. λ. *παστίτσιο*[1])].

παστοκύδωνο (το) γλύκυσμα από τον πολτό κυδωνιών που έχουν βράσει με ζάχαρη ΣΥΝ. κυδωνόπαστο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

παστοράλε (το) {άκλ.} ελλην. *ποιμενικό* ΜΟΥΣ. είδος ενόργανης ή φωνητικής σύνθεσης, συχνά σε 6/8 ή σε 12/8· αποδίδει ένα περιεχόμενο αγροτικό ή βουκολικό, γενικότερα ειδυλλιακό (βλ. λ. *ειδύλλιο*), όπως το αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος τής πόλης (απομίμηση τής φλογέρας τού βοσκού κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pastorale < λατ. pastoralis «ποιμενικός» < pastore «ποιμένας, βοσκός» (βλ. κ. *πάστορας*)].

πάστορας (ο) {-α κ. -ος | -όρων} προτεστάντης ιερέας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάστωρ, -ορος* < λατ. pastor «ποιμένας, βοσκός» (< ρ. pasco «ποιμένω, τρέφω», μτχ. pastus)].

παστορέλα (η) {παστορελών} **1.** μουσικό κομμάτι βασισμένο σε βουκολικής εμπνεύσεως στίχους ή σκοπούς **2.** (ειδικότ. στους ρωμαιοκαθολικούς) χριστουγεννιάτικο μουσικό κομμάτι, που απομιμείται την ποιμενική μουσική κατά τη λειτουργία τής Θείας Γέννησης. Επίσης **παστοράλι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pastorella (πβ. κ. επίθ. pastorale) < pastore «ποιμένας, βοσκός» < λατ. pastor (βλ. κ. *πάστορας*)].

παστός, -ή, -ό (για τρόφιμα) **1.** αυτός που συντηρείται σε αλάτι ή άλμη, παστωμένος: ~ *σαρδέλες / ρέγκες* ΣΥΝ. αλίπαστος **2. παστό** (το) κάθε τρόφιμο που συντηρείται με πάστωμα • ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) παστό στο ξύλο*** χτυπώ αλύπητα και άγρια, μαυρίζω (κάποιον) στο ξύλο. — **παστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλατισμένος, συντηρημένος σε άλμη», < *πάσσω* «πασπαλίζω, ραίνω» < **πάτ-jω*, αγν. ετύμου. Δεν έχει διευκρινιστεί η σχέση τού ρ. με τον αρχαϊκό αόρ. *πῆν*, αν και από ορισμένους παραβάλλεται η σχέση τού ουσ. *πῆ-μα* με το λατ. patior «πάσχω» ή τού ρ. *λή-θω* με το λατ. la-teo «λανθάνω, κρύβομαι» (πβ. κ. *δῆμος, δα-τέομαι*). Από ετυμολογικής πλευράς η διευκρίνιση αυτής τής σχέσης δεν θα προσέφερε τίποτα, έχει δε απορριφθεί η σύνδεση με το λατ. quatio «σείω, τινάζω» και με το τοχ. kat- «σπέρνω, σκορπίζω». Το ρ. *πάσσω* απέκτησε και τη μεταφορική σημ. «διακοσμώ», από την οποία προέκυψε η μτγν. σημ. «νυφικό κρεβάτι (δηλ. διακοσμημένο με στολίδια)»].

παστουρμάς κ. **παστρουμάς** (ο) {παστουρμάδες} παστό κρέας (κυρ. από βουβάλι ή καμήλα) καρυκευμένο και αποξηραμμένο, το οποίο αναδίδει βαριά, έντονη μυρωδιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pastırma].

πάστρα (η) {χωρ. πληθ.} η καθαριότητα: *το σπίτι έλαμπε από ~* ΑΝΤ. βρόμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σπάστρα* (με προληπτική ανομοίωση τού *σ-*) < *σπαστρεύω* (υποχωρητ.), βλ. λ. *παστρεύω*].

παστρεύω ρ. μετβ. {πάστρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} καθαρίζω, αφαιρώ τη βρομιά από κάτι: ~ *το σπίτι / το τζάκι.* — **πάστρεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σπαρτεύω* «καθαρίζω με σκούπα από σπάρτο» (με μετάθεση τού *σ-* και αντιμετάθεση συμφώνων στο σύμπλεγμα *-ρτ-*) < αρχ. *σπάρτον* (βλ.λ.). Από συμφυρμό των τ. *παστρεύω* και *σπαρτεύω* προήλθε το μεσν. *σπαστρεύω* (> *σπάστρα* > *πάστρα*, βλ.λ.)].

παστρικός, -ή (λαϊκότ. -ιά), -ό [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** καθαρός: ~ *σπίτι / νοικοκυριό / χωριό* **2.** (μτφ.) ξεκάθαρος, τίμιος: *αυτός κάνει μόνο ~ δουλειές* || *Μίλα ντόμπρα! Θέλω ~ κουβέντες!* || ~ *απάντηση / θέση* **3.** (μτφ.-ειρων. για πρόσ.) αυτός που είναι αμφιβόλου ηθικής ή ύποπτος για παράνομες δοσοληψίες: ~ *κουμάσι!* **4.** (στον τ. *παστρικιά* — παλαιότ.) η πόρνη. — **παστρικά** επίρρ.

παστρουμάς (ο) → παστουρμάς

παστώνω ρ. μετβ. {πάστω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για τρόφιμα) κάνω (κάτι) παστό, συντηρώ σε άλμη ή σε αλάτι: *~ το κρέας / σαρδέλες / ρέγκες*· ΦΡ. (μτφ.) ***παστώνω στο ξύλο*** ξυλοφορτώνω άγρια (κάποιον), μαυρίζω στο ξύλο **2.** (μτφ.) στρυμώχνω πολλούς ανθρώπους μαζί, τον έναν δίπλα στον άλλον (όπως τα κομμάτια τού κρέατος): *επιβάτες παστωμένοι σαν σαρδέλες στο λεωφορείο* **3.** (σκωπτ.-μτφ.) βάζω μεγάλη ποσότητα υλικού πάνω σε κάτι (λ.χ. καλλυντικού στο πρόσωπο), πασσαλείφω. — **πάστωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παστός* (βλ.λ.)].

Πάσχα (το) {άκλ.} **1.** η μεγαλύτερη χριστιανική εορτή εις ανάμνησιν τής Αναστάσεως τού Χριστού· ο εορτασμός τού Πάσχα δεν συμπίπτει σε όλους τους χριστιανούς (ορθοδόξους, ρωμαιοκαθολικούς, προτεστάντες), επειδή ο υπολογισμός τής εορτής γίνεται με διαφορετικά ημερολόγια **2.** η ημέρα τού Πάσχα, η Κυριακή τού Πάσχα: *το ~ πέφτει νωρίς φέτος*· ΦΡ. (α) ***κάνω Πάσχα*** (i) περνώ εορταστικά την ημέρα τού Πάσχα: *πού θα κάνετε Πάσχα φέτος;* (ii) τρώω πολύ καλά: *Φάγαμε και ήπιαμε καλά. Κάναμε Πάσχα σήμερα!* (β) (παροιμ.) ***ούτε φέτος Λαμπρή ούτε τού χρόνου Πάσχα*** για τους εξαιρετικά αναβλητικούς, που είναι πάντα ασυνεπείς στην τήρηση των υποσχέσεών τους (γ) ***κάθε Πάσχα και Χριστούγεννα*** σε αραιά χρονικά διαστήματα, σπάνια: *πλένεται ~* **3.** (συνεκδ.) η περίοδος των διακοπών ή αργιών λόγω τής γιορτής τού Πάσχα (συνήθ. η Μεγάλη Εβδομάδα): *το ~ θα πάμε διακοπές στο εξωτερικό* **4.** μεγάλη εορτή τού ιουδαϊσμού εις ανάμνησιν τής Εξόδου των Εβραίων από την Αίγυπτο και τής διάβασης τής Ερυθράς Θαλάσσης • **5.** ***Νήσος τού Πάσχα*** (ισπ. Isla de Pàscua) νησί που αποτελεί το ανατολικότερο σημείο τής Πολυνησίας, γνωστό για τα διάσπαρτα, πέτρινα αγάλματά του.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αραμ. pascha < εβρ. pesah «πέρασμα, παρέλευση», λ. που περιέγραφε τη δεκάτη πληγή κατά των Αιγυπτίων, όπου, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, ο άγγελος προσπερνούσε τις πόρτες των Ιουδαίων που ήταν βαμμένες με αίμα αρνιού και δεν θανάτωνε τα πρωτότοκά τους (πβ. Π.Δ. *Έξοδος* 12, 23: *καὶ παρελεύσεται Κύριος τὴν θύραν καὶ οὐκ ἀφήσει τὸν ὀλεθρεύοντα εἰσελθεῖν εἰς τὰς οἰκίας ὑμῶν πατάξαι*). Η εβραϊκή εορτή τού Πάσχα γινόταν εις ανάμνηση τής σωτηρίας των Εβραίων από τους Αιγυπτίους. Όπως ο παλαιός Ισραήλ εόρταζε το πέρασμα από την Αίγυπτο στη Γη τής Επαγγελίας, έτσι και ο νέος Ισραήλ τής Χάριτος (πβ. Κ.Δ. *Γαλάτ.* 6, 16: *Ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ*) εορτάζει τη θυσία και την Ανάσταση τού Χριστού, με την οποία πέρασε από τη δουλεία στην ελευθερία, από τον θάνατο στη ζωή. Και όπως στην πρώτη περίπτωση αιτία τής σωτηρίας έγινε ο αμνός με το αίμα τού οποίου βάφτηκαν οι θύρες των Εβραίων, έτσι και στο χριστιανικό Πάσχα αιτία τής σωτηρίας είναι ο Αμνός τού Θεού, ο Χριστός, που με τη θυσία του μας έσωσε από τον θάνατο και την αμαρτία].

πασχάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} γιορτάζω το Πάσχα, παύω τη νηστεία τής Σαρακοστής και τρώω κανονικά ΣΥΝ. αρταίνομαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *Πάσχα*].

Πασχάλης (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πασχαλία* (βλ. λ. *πασχαλιά*), ονομασία που συνδ. με τη γιορτή τού Πάσχα].

Πασχαλιά (η) **1.** το Πάσχα (βλ.λ.) ΣΥΝ. Λαμπρή **2.** (μετωνυμ.) κάθε μέρα πλούσιας κατανάλωσης φαγητών, πολυφαγίας, κυρ. μετά από περίοδο νηστείας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πασχαλία* < μτγν. *Πάσχα*].

πασχαλιά (η) μικρό δέντρο ή θάμνος με μικρά ιώδη, λευκά ή ρόδινα αρωματικά άνθη, που σχηματίζουν ταξιανθίες, το οποίο καλλιεργείται κυρ. ως διακοσμητικός θάμνος.

Πασχαλία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Πασχαλιά**.

πασχάλια (τα) → πασχάλιο

πασχαλιάτικα επίρρ.· κατά την περίοδο τού Πάσχα ή την ίδια την ημέρα τού Πάσχα: *αρρώστησα ~!*

πασχαλινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με το Πάσχα, που γίνεται κατά τις ημέρες τού Πάσχα: *~ τραπέζι / έθιμο / αβγό / διακοπές / ρούχα* ΣΥΝ. λαμπριάτικος. — **πασχαλινά** επίρρ. Επίσης **πασχαλιάτικος, -η, -ο.**

Πασχάλιο(ν) (το) {πασχαλί-ου | (κ. πασχάλ-ια), -ων} ΕΚΚΛΗΣ. πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι ημερομηνίες των κινητών εορτών κάθε έτους με αφετηρία την ημερομηνία εορτασμού τού Πάσχα· ΦΡ. ***χάνω τ' αβγά και τα πασχάλια*** βλ. λ. *αβγό*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πασχάλιον* «κατάλογος κινητών εορτών, των οποίων η ημερομηνία εξαρτάται από τον εορτασμό τού Πάσχα», ουδ. τού επιθ. *πασχάλιος* < μτγν. *Πάσχα*].

πασχαλίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό έντομο με χαρακτηριστικά κόκκινα φτερά με μαύρα στίγματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) κοκκινέλα, λαμπρίτσα.

πασχίζω κ. (λαϊκ.) **πασκίζω** ρ. μετβ. {πάσχισα} (καθημ.) (+να) καταβάλλω εντονότατη προσπάθεια, εργάζομαι, αγωνίζομαι (για κάτι) με όλες μου τις δυνάμεις και με δυσκολία: *πασχίζει να εξυπηρετήσει και να ικανοποιήσει τους πάντες* ‖ *άδικα πασχίζεις να της εξηγήσεις, δεν καταλαβαίνει Ελληνικά!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πάσχω* (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε *-ίζω*, προκειμένου να δηλωθεί η ενεργ. σημ. «καταβάλλω έντονες προσπάθειες»].

πάσχω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** ταλαιπωρούμαι από ασθένεια, νοσώ: *~ από κατάθλιψη / από μια σπάνια αρρώστια / απ' την καρδιά μου / από αμνησία* **2.** υποφέρω, υφίσταμαι έντονη ψυχική δοκιμασία, αισθάνομαι εσωτερικό πόνο εξαιτίας γεγονότος ή καταστάσεως: *είναι ένας αληθινός άνθρωπος που πάσχει για τον διπλανό του* ΣΥΝ. (μτφ.) πονώ **3.** υστερώ σημαντικά, παρουσιάζω αδυναμίες: *η αγροτική πολιτική πάσχει* ‖ *η επιχειρηματολογία του πάσχει σε πολλά σημεία* **4.** (η λόγ. μτχ. ενεστ. ***πάσχων, -ουσα, -ον***) (α) αυτός που υποφέρει (σωματικά ή ψυχικά): *τα πάσχοντα από κατάθλιψη άτομα* (β) αυτός που παρουσιάζει προβλήματα: *η πάσχουσα οικονομία μιας χώρας* **5.** (αργκό) είμαι νοητικά διαταραγμένος, δεν στέκω καλά στο μυαλό μου: *Μην ασχολείσαι μαζί του! Το άτομο πάσχει!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πάθ-σκω* (με σίγηση τού *-θ-* και μετάθεση τής δασύτητας στο *-κ-*) < θ. **παθ-* (πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*), συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. *πενθ-*, το οποίο απαντά στον αρχ. μέλλ. *πείσομαι* (< **πένθ-σομαι*, με σίγηση τού *-θ-* και αντέκταση) και στον ετεροιωμ. παρακ. *πέ-πονθ-α*. Σύμφωνα με μια εκδοχή, το ρ. συνδ. με λιθ. kenčiù «υποφέρω» και με αρχ. ιρλ. c-ess(a)im (ίδια σημ.), οπότε ανάγεται σε Ι.Ε. *q^{w}enth- «υποφέρω». Κατ' άλλη άποψη, πρέπει να προτιμηθεί η αναγωγή σε Ι.Ε. *bhendh- «δένω» (με την έννοια ότι το *πάθος* δεσμεύει τον πάσχοντα) και η σύνδεση με τη λ. *πενθερός* (βλ.λ.). Ομόρρ. *πάθ-ος, πένθ-ος* (βλ.λ.)].

πατ (η) {άκλ.} (στη ραπτική) **1.** κομμάτι από ύφασμα που ράβεται ως τελείωμα σε τσέπες, γιακάδες **2.** πιέτα που καλύπτει τις κουμπότρυπες, τα κουμπιά ή το φερμουάρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. patte < αρχ. γερμ. *paita «ένδυμα»].

πατ (το) {άκλ.} (στο σκάκι) η αναγκαστική ισοπαλία, που προκύπτει όταν ο ένας από τους δύο παίκτες δεν μπορεί να κάνει πλέον καμία κίνηση χωρίς να απειληθεί ο βασιλιάς του (πβ. λ. *ματ, ρουά, ρεν*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pat < ιταλ. patta «συμφωνία, ισοπαλία» < λατ. pacta, πληθ. τού pactum «συνθήκη, σύμβαση», ουδ. τής μτχ. pactus τού ρ. paciscor «συνομολογώ, συνάπτω συνθήκη»].

πάταγος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο έντονος, εκκωφαντικός κρότος, κυρ. από σπάσιμο ή βίαιη πρόσκρουση αντικειμένων: *ο αέρας έκλεισε την πόρτα με ~* **2.** (μτφ.) ο ισχυρός αντίκτυπος, η εντονότατη αίσθηση που προκαλείται από ένα γεγονός, η ταραχή που προκαλεί: *η πρόσφατη αποκάλυψη / το σκάνδαλο / η είδηση έκανε πάταγο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονοματοποιημένη λ., με εκφραστ. θ. *πατ-*, επίθημα *-αγ-* (πβ. *ἀλαλ-αγ-ή, ὀλολ-υγ-ή*) και κατάλ. *-ος*. Ομόρρ. *πατάσσω* (βλ.λ.)].

παταγώδης, -ης, -ες [1897] {παταγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (για αρνητικές καταστάσεις) αυτός που έχει ισχυρό αντίκτυπο, που προκαλεί μεγάλη εντύπωση ή αναστάτωση: *παρά τη μεγάλη διαφήμιση η ταινία ήταν μια ~ αποτυχία* ΣΥΝ. θορυβώδης, εκκωφαντικός. — **παταγωδώς** επίρρ. [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πατάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το χαλάκι μπροστά από την εξώπορτα για το σκούπισμα των ποδιών πριν από την είσοδο σε ένα κτήριο ΣΥΝ. (λόγ.) ποδόμακτρο **2.** κάθε μικρό και στενό χαλί ή κομμάτι μοκέτας: *το ~ του μπάνιου / τού αυτοκινήτου* ΣΥΝ. χαλάκι **3.** μικρό κομμάτι από δέρμα ή πλαστικό, που τοποθετείται στο πίσω μέρος των παπουτσιών, συνήθ. κάτω από τον πάτο, για καλύτερη εφαρμογή ή για να μην πληγώνεται το πόδι κατά το περπάτημα ΣΥΝ. πάτος.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πάτος* (βλ.λ.)].

πάταξη (η) [1847] {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} **1.** η καταπολέμηση, η οριστική εξάλειψη: *η ~ τής παραπαιδείας / τής ανεργίας / τής εγκληματικότητας / τής τρομοκρατίας / τής γραφειοκρατίας* ΣΥΝ. καταστολή **2.** η αμείλικτη τιμωρία: *~ των φοροφυγάδων / των εμπόρων ναρκωτικών.*
[ΕΤΥΜ. < ρ. *πατάσσω* (βλ.λ.)].

Πατάπιος (ο) {Παταπίου} άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].

παταράτσο (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο παράτονος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. paterazzo < προβηγκ. pato «πόδι»].

πατάρι (το) {παταρ-ιού | -ιών} **1.** χώρος, συνήθ. πάνω από το ύψος τής πόρτας σπιτιού ή άλλου οικοδομήματος, που χρησιμοποιείται κυρ. ως αποθήκη για τη φύλαξη αντικειμένων **2.** η υπερυψωμένη (συνήθ. ξύλινη) κατασκευή που σχηματίζει ένα δεύτερο επίπεδο δαπέδου στο εσωτερικό σπιτιού ή καταστήματος. — (υποκ.) **παταράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πάτος* (βλ.λ.)].

πατάσσω ρ. μετβ. {πάτα-ξα, -χθηκα} **1.** κυπώ, τιμωρώ (παραδειγματικά): *~ τους ενόχους / τους ταραξίες*· ΦΡ. ***πάταξον μεν, άκουσον δε*** (*πάταξον μέν, ἄκουσον δέ*, Πλουτ. *Θεμιστοκλῆς* 11, 4) χτύπησέ με, αλλά άκουσέ με (από την απάντηση τού Θεμιστοκλή στον Ευρυβιάδη στο συμβούλιο των στρατηγών πριν από την ναυμαχία στη Σαλαμίνα) **2.** καταστέλλω (κάτι), εξαλείφω οριστικά: *η κυβέρνηση φιλοδοξεί να πατάξει τη φοροδιαφυγή / την τρομοκρατία.* — **πάταξη** (η) [1847].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πατ-άκ-jω*, ονοματοποιημένη λ., < εκφραστ. θ. *πατ-* + επίθημα *-ακ-* + κατάλ. *-jω*. Ομόρρ. *πάταγος* (βλ.λ.)].

πατάτα (η) {πατατών} **1.** ο εδώδιμος αμυλούχος κόνδυλος τού ομώνυμου φυτού (βλ. κ. *πατατιά*), ο οποίος έχει συνήθ. καστανή φλούδα, λευκή ώς κίτρινη σάρκα και αποτελεί νοστιμότατη και πολύ εύπεπτη τροφή: *η συγκομιδή / αποθήκευση πατάτας* ‖ *καθαρίζω / κόβω πατάτες* ΣΥΝ. (λόγ.) γεώμηλο **2.** (συνεκδ.) ο μαγειρεμένος κόνδυλος αυτού τού φυτού και το αντίστοιχο φαγητό ή συμπλήρωμα (γαρνίρισμα): *κρέας με πατάτες* ‖ *~ τηγανητές / βραστές / προτηγανισμένες / κατεψυγμένες / ψιλοκομμένες / λειωμένες* (πουρές) / *φούρνου* **3.** το φυτό που παράγει αυτούς τους κονδύλους: *η ~ μεταφέρθηκε στην Ευρώπη από τη Ν. Αμερική* **4.** (σκωπτ.) οτιδήποτε έχει χοντροκομμένο στρογγυλοειδές σχήμα: *συγκρίνεται αυτό το σώμα μ' αυτή την ~;* **5.** (μτφ.) (α) η χοντρή γκάφα, το χοντροκομμένο λάθος: *τέτοιες ~ δεν κάνει ούτε ο Κώστας, που είναι γνωστός γκαφατζής!* (β) (για πράγμα ή κατάσταση) ό,τι χαρακτηρίζεται από έλλειψη ουσιαστικού νοήματος και ενδιαφέροντος, πραγματικής αξίας: *τι κάθομαι κι ακούω τέτοιες ~!* ‖ *~ η ταινία!* ΣΥΝ. βλακεία, σαχλαμάρα. — (υποκ.) **πατατούλα** κ. **πατατίτσα** (η) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. patata < batata «γλυκοπατάτα», από γλώσσα των ιθαγενών τής Αϊτής].

πατατάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** καθεμιά από τις μικρές, λεπτές και επίπεδες αλατισμένες φέτες πατάτας. που τηγανίζονται μέχρι να γίνουν τραγανές και συνήθ. διατίθενται συσκευασμένες σε σακουλάκια: *πατατάκια με ρίγανη / με πάπρικα* **2.** (συνεκδ.) ***πατατάκια*** (τα) η σακούλα με το παραπάνω περιεχόμενο: *αγόρασα δύο* ~ ΣΥΝ. τσιπς.

πατατάλευρο (το) |1893| αλεύρι από πατάτες.

πατάτας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο χοντρό και δυσκίνητο.

πατατιά (η) (καθημ.) πολυετές ποώδες φυτό τού οποίου ο εδώδιμος κόνδυλος είναι η γνωστή πατάτα (βλ.λ., σημ. 1).

πατατοκαθαριστής (ο) εργαλείο για το καθάρισμα τής πατάτας.

πατατοκεφτές (ο) {πατατοκεφτέδες} κεφτές που παρασκευάζεται από μείγμα λειωμένης πατάτας. βουτύρου και αβγού με καρυκεύματα. — (υποκ.) **πατατοκεφτεδάκι** (το).

πατατοσαλάτα (η) {δύσχρ. πατατοσαλατών} σαλάτα που έχει ως βάση κομμάτια βρασμένης πατάτας.

πατατούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κοντό πανωφόρι από χοντρό μάλλινο ύφασμα για άνδρες.
[ΕΤΥΜ. < βεν. patatuco (με αλλαγή γένους κατά το *κάπα*), από συμφυρμό των λ. patata «πατάτα» και patalocco «μπούφος των βάλτων», επειδή αρχικά τη φορούσαν Βενετοί ναυτικοί].

πατατοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} η συχνή ή σε μεγάλες ποσότητες κατανάλωση πατατών.

πατατοφάγος (ο/η) πρόσωπο που τρώει πολλές πατάτες, που του αρέσουν πολύ οι πατάτες.

πατατράκ (το) {άκλ.} (εκφραστ.) **1.** ο πάταγος. η αναστάτωση που ακολουθεί μια βίαιη, απρόβλεπτη ανατροπή δεδομένων, κυρ. με αρνητική επίπτωση σε πρόσωπα και καταστάσεις: *έπαθαν ~ και ακόμα δεν μπορούν να συνέλθουν* || *είχε γίνει μεγάλο ~ τότε μ' εκείνο το σκάνδαλο* ΣΥΝ. σοκ. κάζο **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το γεγονός που προκαλεί τέτοια σύγχιση και ταραχή: *η κατακόρυφη μείωση τής εκλογικής τους δύναμης αποτελεί μεγάλο ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patatrac, ηχομιμητική λ.].

πατέ (το) {άκλ.} μείγμα από πολτοποιημένο ή ψιλοκομμένο κρέας (συκώτι κυρ. χήνας), χορταρικά κ.ά.. το οποίο συνήθ. σερβίρεται κρύο ως ορεκτικό: ~ *χοιρινού / λαγού / κουνελιού*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pâté < παλ. γαλλ. pasté < μτγν. λατ. pasta (βλ. λ. *πάστα*)].

πατέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, με το οποίο κατοχυρώνεται σε εφευρέτη η πατρότητα και το δικαίωμα εκμετάλλευσης τής εφεύρεσής του **2.** (συνεκδ.) το δικαίωμα εκμετάλλευσης μιας εφεύρεσης ή πρωτότυπης ιδέας: *η εταιρεία προσφέρει δεκάδες εκατομμύρια για την ~ τού προϊόντος* **3.** (λαϊκ.) κάθε επινόηση τής στιγμής, με την οποία επισκευάζει κανείς μια μηχανή, επιδιορθώνει κάτι που χάλασε, αποκαθιστά τη λειτουργία κ.λπ.: *ο τεχνίτης έκανε μια ~ και έφτειαξε τον μηχανισμό τού παλιού ψυγείου*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patente < μεσν. λατ. (littera) patens «ανοικτή (βασιλική) επιστολή. η οποία παρείχε στον κάτοχό της συγκεκριμένα προνόμια» (πβ. γαλλ. lettres patentes, κατ' αντιδιαστολή προς τα lettres closes ή lettres de cachet). Ο τ. patens είναι μτχ. τού λατ. ρ. pateo «είμαι ανοικτός. φανερός. πρόδηλος»].

πατεντάρω ρ. μετβ. {πατεντάρισ-α, -μένος} κατοχυρώνω εφεύρεση ή πρωτότυπη ιδέα, ώστε να μου αναγνωριστεί η πατρότητα και το δικαίωμα εκμετάλλευσής της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patentare < patente (βλ. κ. *πατέντα*)].

πατεντάτος, -η, -ο αυτός στον οποίο έχει κατοχυρωθεί μια ιδιότητα. που είναι γνωστός και αναγνωρίσιμος με αυτήν: ~ *αριστερός* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος. φανερός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patentato < ρ. patentare].

πάτερ {βλ. λ. *πατέρας*} κυρ. σε προσφωνήσεις κληρικών: *σας χαιρετώ, πάτερ-Νικόλαε*· επίσης εσφαλμ. αντί τού ορθού *πατήρ*: *ήλθε ο ~ Νικόλαος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κλητ. τού ουσ. *πατήρ* (βλ. λ. *πατέρας*), η οποία (ήδη τον Μεσν.) συχνά χρησιμοποιήθηκε ως ονομαστική (πβ. κ. *ὦ δέσποτα* → *ὁ δέσποτας*)].

πατέρα (η) (παλαιότ.) βακτηρία σε σχήμα Τ, που χρησιμοποιούσαν οι γέροντες στους ναούς για να στηρίζονται.
[ΕΤΥΜ. Συντομευμένος τ. τού *πατερίτσα* (βλ.λ.)].

πατέρας (ο) {-ες κ. -άδες} **1.** ο αρσενικός γονέας, ο γεννήτορας: *ορφανός και από πατέρα και από μητέρα* || *φυσικός / θετός ~* || (για ζώα) *ο ~ τού σκύλου μας ήταν γκριφόν και η μητέρα του κανίς*· ΦΡ. (α) ***γίνομαι πατέρας*** αποκτώ το πρώτο παιδί μου (β) (για γυναίκες) ***κάνω κάποιον πατέρα*** γεννώ το παιδί που έχω συλλάβει από την ερωτική σχέση μου με έναν άνδρα (γ) (παροιμ.) ***άκουγε τον πατέρα σου κι ορμήνευε τον γυιο σου*** καθήκον τού γυιου είναι η υπακοή και τού γονέα η καθοδήγηση και η νουθεσία (δ) ***από (τον) πατέρα*** (για συγγενείς) από την πλευρά τού πατέρα, από το πατρικό σόι: *παππούς / θείος ~* (ε) ***πάτερ φαμίλιας*** βλ.λ. (στ) ***ημέρα τού πατέρα*** (η) η τρίτη Κυριακή τού Ιουνίου. η οποία είναι τιμητικά αφιερωμένη στην προσφορά τού πατέρα στην οικογένεια (ζ) ***πατέρας-αφέντης*** ο τύπος τού πατέρα που συμπεριφέρεται αυταρχικά στην οικογένειά του **2.** (γενικότ.) ο αρσενικός κηδεμόνας σε μια οικογένεια: *μεγαλώνω χωρίς ~*· ΦΡ. ***στέκομαι (για κάποιον) πατέρας*** αναλαμβάνω τον πατρικό ρόλο απέναντι σε (κάποιον), κηδεμονεύω ΣΥΝ. μπαμπάς **3.** (ειδικότ.) ο πεθερός. όπως προσφωνείται από τον γαμπρό ή τη νύφη του **4.** αυτός από τον οποίο προκύπτει (κάτι): *κατά τον Ηράκλειτο πατέρας πάντων είναι ο πόλεμος* **5.** αυτός που δημιουργεί. εισηγείται (κάτι), που πρωτοανακαλύπτει ή πρωτοκατασκευάζει (κάτι): *ο Ηρόδοτος. ο ~ τής Ιστορίας* || *ο Φρόυντ, ο ~ τής ψυχανάλυσης* || *ο Γουτεμβέργιος ήταν ο ~ τής τυπογραφίας* **6.** (μτφ.) αυτός που ενεργεί υπέρ και εξ ονόματος άλλων, που έχει ηγετικό, προστατευτικό ή καθοδηγητικό ρόλο· ΦΡ. (α) ***πατέρας τού έθνους / τής φυλής*** (i) αυτός που το έργο του, η προσφορά και το παράδειγμά του εμπνέουν και καθοδηγούν έναν λαό (ii) (συνήθ. ειρων. κ. *εθνοπατέρας*) ο βουλευτής (ως εκλεγμένος εκπρόσωπος τού λαού στο Κοινοβούλιο) (β) ***πνευματικός πατέρας*** βλ. λ. *πνευματικός* • **7.** ΘΕΟΛ. ο Θεός, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τα άλλα δύο πρόσωπα τής Αγίας Τριάδας (τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα): *Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα* || *Πατέρα επουράνιε!* ΦΡ. ***Πάτερ ημών*** βλ.λ. **8.** ***πατέρες*** (οι) (α) (κ. *πατεράδες*) οι προηγούμενες γενιές. οι πρόγονοι: *οι ~ μας αγωνίστηκαν για τη δική μας ελευθερία* || *πρέπει να διατηρήσουμε την κληρονομιά των ~ μας* || οι *πρόσφυγες επέστρεψαν στη γη των ~* ΣΥΝ. προπάτορες (β) προσωνυμία των αγίων τής Εκκλησίας και των κληρικών· ΦΡ. (α) ***Πατέρες τής Εκκλησίας / Άγιοι Πατέρες*** επιφανείς εκκλησιαστικοί άνδρες, που κατά τους πρωτοχριστιανικούς αιώνες με το σημαντικό συγγραφικό. διδακτικό και επιστημονικό τους έργο και το παράδειγμα ζωής που έδωσαν. εξέφρασαν την αυθεντική πίστη τής Εκκλησίας και συνέβαλαν στην καθιέρωση τού χριστιανισμού και τη διατύπωση τού Ορθοδόξου δόγματος (β) ***φιλοσοφία των Πατέρων*** ο κλάδος τής φιλοσοφίας που αναλύει τις κοσμοθεωρίες των Πατέρων τόσο τής Ανατολικής όσο και τής Δυτικής Χριστιανικής Εκκλησίας (γ) ***Κυριακή των Αγίων Πατέρων*** γιορτή αφιερωμένη στη μνήμη των Αγίων Πατέρων. που μετείχαν στις Οικουμενικές Συνόδους (η έκτη Κυριακή μετά το Πάσχα, η δεύτερη Κυριακή του Ιουλίου και η τρίτη Κυριακή τού Οκτωβρίου) (δ) ***Νηπτικοί Πατέρες*** βλ. λ. *νηπτικός*. Επίσης (λόγ.) **πατήρ** {πατρός} (βλ. λ. *πάτερ*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πατήρ, πατρός* «πατέρας, αρχηγός τής οικογένειας» (ήδη μυκ. pa-te) < I.E. *patēr- (ίδια σημ.). πβ. σανσκρ. pitār-. λατ. pater (> γαλλ. père, ισπ. padre). γοτθ. fadar, αρχ. γερμ. fater (> γερμ. Vater), αγγλ. father κ.ά. Η λ. απαντά ως α' συνθ. με τη μορφή *πατρο-* (πβ. *πατρο-κτόνος*) και ως β' συνθ. με τη μορφή *-πατρος / -πατρα* (πβ. *Κλεο-πάτρα*)].

πατερημά κ. **πατερμά** (τα) (λαϊκ.) το πάτερ ημών (βλ.λ.): *«κάνει χίλιους σταυρούς και πατερμά»* (Λ. Λασκαράτος).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν.. σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *Πάτερ ἡμῶν* (μτγν.) τής Κυριακής Προσευχής πιθ. από τις προσευχές των μοναχών τις οποίες αριθμούσαν με το κομποσκοίνι· πβ. το αντίστοιχο pater noster των ρωμαιοκαθολικών].

Πάτερ ημών (το) {άκλ.} **1.** η Κυριακή Προσευχή (βλ.λ.) που αρχίζει με αυτές τις δύο λέξεις: *λέω / μαθαίνω το ~* || *θα το μάθεις όπως λες το ~* **2.** (μτφ.) τυποποιημένα λόγια που επαναλαμβάνει κανείς συχνά ή με πολύ μεγάλη άνεση σαν κάτι που ξέρει πολύ καλά ή κατά τρόπο ενοχλητικό: *άρχισε πάλι το ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πάτερ ἡμῶν*. βλ. λ. *Κυριακή*].

πατερικός, -ή. -ό |μεσν.| αυτός που σχετίζεται με τους έγκριτους στην εκκλησιαστική συνείδηση Πατέρες τής Εκκλησίας (Μ. Αθανάσιο, Μ. Βασίλειο. Γρηγόριο τον Θεολόγο, Ιωάννη Χρυσόστομο. Γρηγόριο Νύσσης κ.ά.): ~ *κείμενα / διδασκαλία / θεολογία*.

πατερίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ειδικό βοηθητικό μπαστούνι που στερεώνεται κάτω από τη μασχάλη κατά το περπάτημα, κυρ. όταν κάποιος έχει σπάσει το πόδι του ή δεν μπορεί με άνεση να στηριχθεί ή να περπατήσει μόνος του: *βάζω / βγάζω τις* ~ ΣΥΝ. δεκανίκι **2.** (λαϊκ.) ΕΚΚΛΗΣ. η ράβδος τού δεσπότη. η ποιμαντορική ράβδος • **3.** καρχαρίας με σφυροειδές κεφάλι, γκριζωπό χρώμα και μήκος περίπου τεσσάρων μέτρων· αλλιώς *ζύγαινα*.
[ΕΤΥΜ. < **πατεριτσή* < μεσν. *πατερική* (ενν. *ῥάβδος ἢ βακτηρία*), αντί τού ορθού *πατρ-ική*. πιθ. λόγω τής προσφωνήσεως «πάτερ». Ήδη μτγν. οι φρ. *ποιμαντικὴ ῥάβδος / βακτηρία*)].

πατερμά (τα) ‣ πατερημά

πατερναλισμός (ο) **1.** σύστημα. αντίληψη ή πρακτική διοικήσεως, ασκήσεως πολιτικής και γενικότ. ελέγχου (ατόμων. ομάδων. εργαζομένων κ.λπ.) με κηδεμονευτικό και προστατευτικό χαρακτήρα. που, κατά τα οικογενειακά πρότυπα, προβάλλει ως δεδομένη την καλή θέληση τού εργοδότη / προϊσταμένου / κυβερνήτη κ.λπ.. τη στοργή και το πατρικό ενδιαφέρον του για το καλό κάθε εργαζομένου. πολίτη κ.λπ. και που εκφράζεται με υλικές παροχές. χωρίς όμως την παροχή δικαιωμάτων συμμετοχής, αναλήψεως υπεύθυνων θέσεων κ.λπ. **2.** η τάση να προσπαθεί κανείς (ηγέτης. συνδικαλιστής. αρχηγός ομάδας κ.λπ.) να προστατεύει και να κηδεμονεύει όσους εκπροσωπεί. — **πατερναλιατής** (ο). **πατερναλίατρια** (η), **πατερναλιατικός,** -ή. -ό. **πατερναλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. paternalisme < λατ. paternus «πατρικός» < pater «πατέρας»].

πάτερο (το) (λαϊκ.) μεγάλο, συνήθ. ξύλινο δοκάρι για την υποστήριξη στέγης ή πατώματος· ΦΡ. (σκωπτ.-εκφραστ.) ***κολοκύθια στο πάτερο*** (i) για λόγια ή πράξεις που δεν έχουν κανένα νόημα ή λογική σύνδεση μεταξύ τους: *μα τι ~ μου τσαμπουνάς;* (ii) ως έκφραση αμφισβήτησης ή αποδοκιμασίας όσων ειπώθηκαν: *–Μας διαβεβαίωσαν ότι θα μεριμνήσει ο υπουργός προσωπικά για το θέμα σας. –~ !* Επίσης **πατερό**.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *πατερόν* < αρχ. *πάτος* + παραγ. επίθημα *-ερό(ν)*, πβ. κ. *τσαγ-ερό, λαδ-ερό*].

πατερούλης (ο) {πατερούληδες} **1.** (ως τρυφερή προσφώνηση) ο πατέρας **2.** ΙΣΤ. (α) καθένας από τους τσάρους τής Ρωσίας (β) (ειδικότ.) ο Στάλιν (*Σοβιετικός ηγέτης* την περίοδο 1924-1953) (ως αγαθός προστάτης τού λαού κατά την τότε επίσημη προπαγάνδα).

πάτερ φαμίλιας (ο) {άκλ.} **1.** ο πατέρας ως επί κεφαλής τής οικογένειας και υπεύθυνος για τη λειτουργία της: *με τον ερχομό τού δεύτερου παιδιού μεγάλωσαν και οι ευθύνες του ως ~* **2.** (κακόσ.) ο οικογενειάρχης που λειτουργεί αυταρχικά και συγκεντρωτικά: *επιμέ-*

νει να λειτουργεί σαν ~ ελέγχοντας τη ζωή όλων μέσα στο σπίτι. [ΕΤΥΜ. < λατ. pater familias].

πάτημα (το) [μτγν.] {πατήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πατά κανείς (κάποιον/κάτι) με το πόδι, το ποδοπάτημα: *το ~ τού χαλιού* || *το ~ τού ποδιού τού γαμπρού από τη νύφη στην τελετή τού γάμου* **2.** το ίχνος που αφήνει το βήμα (κάποιου): *ακολούθησαν τα ~ τού ζώου* || *το κύμα έσβησε το ~ του στην άμμο* ΣΥΝ. πατημασιά, σημάδι, ίχνος· ΦΡ. ***των μπροστινών πατήματα, των πισινών γεφύρια*** βλ. λ. *μπροστινός* **3.** το περπάτημα, ο τρόπος βαδίσματος: *ανάλαφρο / αγέρωχο / κομψό ~* || *το περήφανο ~ τής πέρδικας* || *το αθόρυβο, ανάλαφρο ~ τής γάτας* ΣΥΝ. περπατησιά, βήμα **4.** (συνεκδ.) ο ήχος από το περπάτημα (κάποιου): *κατάλαβα ότι ήρθε από τα βαριά ~ στη σκάλα* ΣΥΝ. πατημασιά **5.** (α) η συμπίεση, το ζούληγμα (καρπού) με τα πόδια για την εξαγωγή τού χυμού (του): *το ~ των σταφυλιών* (β) η συμπίεση αντικειμένων, ώστε να μειωθεί ο όγκος τους: *το ~ χαρτιών για να χωρέσουν στο κουτί / των ρούχων για να κλείσει η βαλίτσα* ΣΥΝ. πατίκωμα **6.** η πίεση που ασκεί κανείς σε αντικείμενο με το χέρι ή το πόδι, για να λειτουργήσει: *το ~ τού κουμπιού / τού φρένου / των πλήκτρων* **7.** (α) η πίεση αντικειμένου πάνω σε επιφάνεια: *το ~ τού μολυβιού στο χαρτί για να γράφει πιο έντονα* (β) (ειδικότ.) το σιδέρωμα: *το παντελόνι σου θέλει ~, έχει τσαλακωθεί* **8.** το φάρδος σκαλοπατιού, η επιφάνεια τού κατωφλιού: *επικίνδυνη αυτή η σκάλα, έχει πολύ στενό ~* **9.** (μτφ.) η δικαιολογία στην οποία στηρίζεται κάποιος, το πρόσχημα: *γύρευε ~, για να φύγει από την εταιρεία* || *αναζητείται νομικό ~* ΣΥΝ. πρόφαση, αφορμή **10.** (λογότ.) η κυρίευση, η κατάληψη με επιδρομή, πολιορκία ή επίθεση: *το ~ τής Πόλης / τής Τριπολιτσάς* ΣΥΝ. άλωση, κούρσεμα **11.** (λαϊκ.-σκωπτ.) το ερωτοχτύπημα: *τέτοιο ~ με γυναίκα πρώτη φορά παθαίνει* ΣΥΝ. (οικ.) κόλλημα **12.** ***πατήματα*** (τα) το φέρσιμο, οι συνήθειες, οι αντιδράσεις και η συμπεριφορά (κάποιου), ο τρόπος ζωής του: *κάθε άνθρωπος έχει τα ~ του, θέλει ειδική μεταχείριση!* || *δεν έχει σταθερά ~, χρειάζεται μια τάξη στη ζωή του* ΣΥΝ. συμπεριφορά, τρόποι, συνήθειες, (λαϊκ.) χούγια. — (υποκ.) **πατηματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσχημα.*

πατημασιά (η) **1.** το ίχνος από το βήμα, το σημάδι που αφήνει το πόδι ανθρώπου ή ζώου: *νωπές ~ στο χιόνι / στη βρεγμένη άμμο* || *ακολούθησαν τις ~ τού ζώου ώς τη φωλιά του* ΣΥΝ. πάτημα, σημάδι, ίχνος, πατησιά **2.** το περπάτημα, κυρ. ο ήχος τού βήματος: *ανάλαφρη / βαριά ~* || *ακούστηκαν κοντινές ~* ΣΥΝ. περπατησιά, βήμα. [ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *πάτημα* και *πατησιά*].

πατήρ (ο) ➝ πατέρας

πατησιά (η) η πατημασιά (βλ.λ.).

πατητή (η) **1.** τρόπος ραψίματος (τρύπωμα) *με πυκνές βελονιές* • **2.** παιχνίδι στη θάλασσα στο οποίο κανείς πιέζει το κεφάλι και τους ώμους κάποιου άλλου, ώστε να τον βυθίσει στο νερό.

πατητήρι (το) {πατητηρ-ιού | -ιών} ανοιχτός επίπεδος χώρος, συνήθ. με χαμηλή κτιστή περίφραξη, για το πάτημα των σταφυλιών και την ταυτόχρονη διοχέτευση τού χυμού τους σε βαρέλια ΣΥΝ. ληνός. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πατητήριον* < αρχ. *πατῶ* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *παρατηρη-τήριο*].

πατητής (ο), **πατήτρια** (η) {πατητριών} πρόσωπο που μετέχει στο πάτημα των σταφυλιών. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πατῶ*].

πατητός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει συμπιεστεί, πατικωθεί **2.** ***πατητό*** (το) παιδικό ομαδικό παιχνίδι, με βασικό σκοπό να πατήσει το ένα παιδί το πόδι τού άλλου χωρίς να πατήσουν το δικό του. — **πατητά** επίρρ.

πατίκι (το) {πατικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το ξυλοπόδαρο (κουτσού) • **2.** το υπόδημα· (ειδικότ.) η ίσια γυναικεία παντόφλα (χωρίς τακούνι). [ΕΤΥΜ. < *πατῶ* + *-ίκι*, πβ. *χαμαλ-ίκι, ξυλ-ίκι*].

πατικώνω ρ. μετβ. {πατίκω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) πιέζω (κάτι) προς τα κάτω μειώνοντας τον όγκο του: *~ τα ρούχα στη βαλίτσα / τον καπνό στην πίπα* || *~ το χώμα τού γηπέδου*· ΦΡ. ***την πατικώνω*** (ενν. *την κοιλιά μου*) τρώω μέχρι κορεσμού. — **πατίκωμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *πατίκι* (βλ.λ.)].

πατιλέτα (η) {δύσχρ. πατιλετών} (στη ραπτική) κομμάτι υφάσματος που προστίθεται σε σημείο (συνήθ. τελείωμα) ενδύματος για να το διακοσμήσει ή να καλύψει (π.χ. τα κουμπιά): *η ~ των κουμπιών τού πουκαμίσου* || *~ τής τσέπης.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. pattelette, υποκ. τού patte < παλ. γερμ. paita «ένδυμα, ρούχο»].

πατίνα (η) {πατινών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. το πρασινωπό στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια αντικειμένων από χαλκό ή με μεγάλη περιεκτικότητα σε χαλκό και τα προστατεύει από την ατμοσφαιρική διάβρωση **2.** επίχρισμα με ειδικό χρώμα ή βερνίκι σε διάφορα αντικείμενα, κυρ. έπιπλα, για διακοσμητικούς λόγους ή για την προστασία τους. [ΕΤΥΜ. < βεν. patina < λατ. patina «τηγάνι – λοπάδα»].

πατινάδα (η) **1.** ερωτικό μουσικό κομμάτι, που τραγουδιέται με συνοδεία κιθάρας στους δρόμους τη νύχτα **2.** (στην Κρήτη) η μαντινάδα, το ερωτικό ή άλλου περιεχομένου δίστιχο. [ΕΤΥΜ. < *μα(ν)τινάδα* (βλ.λ.), με την επίδρ. τού διαλεκτ. *πατινός* «τελευταίος» (< *πάτος*), επειδή αυτό το είδος τραγουδιού ήταν το τελευταίο στα γλέντια].

πατινάζ (το) {άκλ.} **1.** το άθλημα στο οποίο ο αθλητής μετακινείται σε λεία και επίπεδη επιφάνεια (χιονιού, πάγου) με παγοπέδιλα ή τροχοπέδιλα: *~ επί πάγου / στον πάγο* (η παγοδρομία) || *καλλιτεχνικό ~* (με μουσική επένδυση και εκτέλεση υποχρεωτικών και ελεύθερων κινήσεων) **2.** το γλίστρημα πάνω σε λεία επιφάνεια (με ειδικά πέδιλα): *γρήγορο ~.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. patinage < patiner, βλ. κ. *πατινάρω*].

πατινάρω[1] ρ. αμετβ. {πατινάρισα} κάνω πατινάζ, κινούμαι σε λεία επιφάνεια ή στον πάγο γλιστρώντας με ειδικά παγοπέδιλα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. patiner < patin, βλ. κ. *πατίνι*].

πατινάρω[2] ρ. μετβ. {πατινάρισ-α, -μένος} επιχρίω μια επιφάνεια με ειδικό χρώμα ή βερνίκι· κάνω πατίνα. — **πατινάρισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *πατίνα* + παραγ. επίθημα *-άρω*].

πατίνι (το) {πατιν-ιού | -ιών} **1.** ξύλινη σανίδα με τιμόνι κάθετο στην πάνω πλευρά και με μικρές ρόδες στο κάτω μέρος της, με την οποία μετακινείται κανείς δίνοντας ώθηση με το ένα πόδι και πατώντας το άλλο πάνω της· ΦΡ. ***κάνω τη ζωή (κάποιου) πατίνι*** δυσκολεύω τη ζωή κάποιου, τον ταλαιπωρώ **2.** ***πατίνια*** (τα) τα τροχοπέδιλα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. patin / ιταλ. pattino (πληθ. pattini) < patte «πέλμα, πατούσα», ονοματοποιημ. λ. από τον θόρυβο δύο αντικειμένων, που προσκρούουν το ένα στο άλλο].

Πατινιώτης (ο) ➝ Πάτμος

πατιρντί (το) {άκλ.} (λαϊκ.) φασαρία, σαματάς: *τώρα αρχίζει το ~ των εκλογών* ΣΥΝ. νταβαντούρι. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. patırdı].

πατισερί (η) {άκλ.} **1.** το κατάστημα που πουλά γλυκά, το ζαχαροπλαστείο **2.** κρέμα που βάζουν σε τούρτες. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. pâtisserie < pâte «ζύμη» < μτγν. λατ. pasta, βλ. λ. *πάστα*].

πατκιούτ επίρρ.· πολύ γρήγορα : *ήρθαν φίλοι ξαφνικά στο σπίτι και μαγειρέψαμε ~* ΣΥΝ. στο πει και φει, τάκα-τάκα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. patküt «ξαφνικός θόρυβος, χτύπημα»].

Πάτμος (η) **1.** νησί των Β. Δωδεκανήσων, στο οποίο ο Ευαγγελιστής Ιωάννης έγραψε την *Αποκάλυψη* **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Πάτμιος** κ. (διαλεκτ.) **Πατινιώτης** (ο), **Πάτμια** κ. (διαλεκτ.) **Πατινιώτισσα** (η), **πατμιακός, -ή, -ό** κ. (διαλεκτ.) **πατινιώτικος, -η, -ο.** [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

πατόκορφα επίρρ.· από πάνω μέχρι κάτω, σε ολόκληρο το σώμα: *τον κατάβρεξε ~*· κυρ. στις ΦΡ. ***βρίζω / (περι)λούζω (κάποιον) πατόκορφα*** βρίζω (κάποιον) χυδαία: *τον έλουσε πατόκορφα, τον έκανε να μην ξέρει από πού να φύγει.*

πατόξυλο (το) **1.** το ξύλινο δοκάρι, πάνω στο οποίο καρφώνονται οι σανίδες τού πατώματος ή τής στέγης **2.** χοντρή σανίδα στον πάτο κιβωτίου, βαρελιού ή αμαξιού.

πάτος (ο) **1.** το πιο χαμηλό σημείο, η κατώτερη επιφάνεια χώρου ή αντικειμένου: *ναυάγιο στον ~ τής θάλασσας* || *ο ~ τού ποτηριού / βαρελιού / μιας δεξαμενής* ΣΥΝ. πυθμένας, βυθός· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***βρίσκω / πιάνω (τον) πάτο*** ή ***φτάνω στον / ώς τον πάτο (τού βαρελιού)*** φθάνω στο έσχατο σημείο (στο χειρότερο σημείο): *η οικονομία τής χώρας βρήκε πάτο* || *ίσως όταν φτάσει στον πάτο (τού βαρελιού) να σηκώσει κεφάλι* (β) ***πάω στον πάτο*** (κυριολ. κ. μτφ.) βουλιάζω: *το σκάφος ανατράπηκε και το φορτίο πήγε στον πάτο* || (μτφ.) *οι εισπράξεις έχουν πάει στον πάτο* ΣΥΝ. καταποντίζομαι (γ) ***από την κορφή ώς τον πάτο*** από πάνω ώς κάτω, πατόκορφα (δ) ***έρχομαι / είμαι πάτος*** έρχομαι / είμαι τελευταίος: *στο τρέξιμο έρχεται πάτος* || *στα μαθηματικά είναι πάτος* (ε) ***άσπρο πάτο*** (ως πρόποση για ποτά) μέχρι την τελευταία σταγόνα, όλο το περιεχόμενο τού ποτηριού: *εβίβα κι ~!* **2.** (στα υποδήματα) (α) η σόλα, το πέλμα ΣΥΝ. (λόγ.) κάττυμα (β) λεπτό (υφασμάτινο ή πλαστικό) υπόστρωμα στο εσωτερικό τού παπουτσιού: *ορθοπαιδικοί ~*· (μτφ.) ΦΡ. (οικ.) ***μου βγαίνει ο πάτος*** ξεπατώνομαι, εξαντλούμαι από την προσπάθεια: *~ στη δουλειά* ΣΥΝ. (εκφραστ.) κατακουράζομαι, ξεθεώνομαι, (μτφ.) πεθαίνω, (λόγ.) δεινοπαθώ • **3.** (ευφημ.) ο πισινός, τα οπίσθια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βυθός.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δρόμος πολυσύχναστος, που πατιέται συχνά», πιθ. < *πατῶ* (υποχωρητ., πβ. *περί-πατος* < *περι-πατῶ, ἀπό-πατος* < *ἀπο-πατῶ*). Η άποψη ότι η λ. *πάτος* αποτελεί παράλλ. τ. τού ουσ. *πόντος* (βλ.λ.) δεν αιτιολογεί την αρχική σημ. «δρόμος που πατιέται συχνά», αφού η σημ. «πυθμένας, βυθός» θεωρείται υστερογενής και απαντά μόνο σε μτγν. πηγές. Εφόσον απορριφθεί η προαναφερθείσα σύνδεση, οι λ. *πατῶ* και *πάτος* είναι αγν. ετύμου].

-πατος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που έχει συγκεκριμένο αριθμό πάτων ή ορόφων: *αυτή η βαλίτσα είναι δίπατη* || *έχτισε ένα ωραιότατο τρίπατο σπίτι.* [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πάτος*].

πατουά (το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. τοπικό ιδίωμα μιας γλώσσας, κυρ. τής Γαλλικής, το οποίο διαφοροποιείται από την καθιερωμένη, κοινή μορφή τής γλώσσας αυτής. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. patois < παλ. γαλλ. patoier «φέρομαι αδέξια, άκομψα» < pate (σύγχρ. γαλλ. patte) «πέλμα, πατούσα»].

παταυλιά κ. **πατουκλιά** (η) (διαλεκτ.) φράχτης σχηματισμένος από βάτους ή θάμνους ΣΥΝ. βατουλιά. [ΕΤΥΜ. Διαλεκτ. τ. τού ουσ. *βατουλιά* (βλ.λ.)].

πατούμενο (το) (λαϊκ.) το παπούτσι: *αγόρασε και καινούργιο ~ για τον γάμο!* ΣΥΝ. (λόγ.) υπόδημα.

πατούνα (η) ➝ πατούσα

πατούρα (η) (λαϊκ.) **1.** εγκοπή ή προεξοχή σε πλαϊνή επιφάνεια αντικειμένου (σανίδας, εργαλείου, σωλήνα, μηχανικής εγκατάστασης κ.λπ.) για την ενίσχυση τής αντοχής του ή για την προσαρμογή του, καθώς και για το στερέωμά του σε άλλη επιφάνεια, σε άλλο αντικείμενο **2.** χαμηλότερο επίπεδο επιφάνεια μεταλλικού τυπογραφικού στοιχείου, που πλαισιώνει τη βάση του, επιτρέποντάς του να εξέχει. [ΕΤΥΜ. < *πατῶ* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολ-ούρα*].

πατούσα κ. (διαλεκτ.) **πατούνα** κ. **πατούχα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το κάτω μέρος τού ανθρώπινου ποδιού, το πέλμα: *οι τρυφερές ~ τού μωρού* || *ξυπόλυτος, με γυμνές ~* **2.** (συνεκδ.) το τμήμα τής κάλτσας που καλύπτει το πέλμα αυτού που τη φορά: *ριγέ κάλτσες με μονόχρωμες ~.* — (υποκ.) **πατουσίτσα** κ. **πατουσούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *πατώ*].

πατούχας (ο) (λαϊκ.) αυτός που έχει μεγάλες πατούσες, μεγάλα πόδια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πατούχα* < *πάτος* + *-ούχα* < *ἔχω*, με την επίδρ. τού ουσ. *πατούσα*].

Πάτρα (η) πόλη τής ΒΔ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Αχαΐας. Επίσης (λόγ.) **Πάτραι** (αι) [αρχ.] {Πατρών}. — **Πατρινός** κ. (λόγ.) **Πατρεύς** (ο), **Πατρινή** κ. (λαϊκ.) **Πατρινιά** (η), **πατρινός, -ή, -ό** κ. (λόγ.) **πατραϊκός**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πάτραι*, αγν. ετύμου].

πατραγαθία (η) [μτγν.] {πατραγαθιών} η ανδραγαθία των προγόνων, των πατέρων, τα επιτεύγματα αρετής και δόξας που μας κληροδότησαν.

Πατραϊκός (Κόλπος) (ο) κόλπος μεταξύ τής ΒΔ. Πελοποννήσου (στον νομό Αχαΐας) και τής Στερεάς Ελλάδας.

πατραλοίας (ο) {πατραλοιών} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει σκοτώσει τον πατέρα του ΣΥΝ. πατροκτόνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατρ(ο)-* (< *πατήρ, -τρός*) + *-αλοίας* < *ἀλοιάω* (επικ.) / *ἀλοῶ* «χτυπώ, κοπανίζω» < θ. *ἀλω-* (με επική βράχυνση). Βλ. λ. *αλώνι, άλως*].

πατρί προς τον. στον πατέρα· μόνο στη ΦΡ. ***δόξα πατρί*** βλ. λ. *δόξα*.

πάτρια (τα) → πάτριος

πατριά (η) (στην κοινωνική ανθρωπολογία) υποδιαίρεση μιας φυλής, τα μέλη τής οποίας έχουν κοινές θρησκευτικές, πολιτικές, κοινωνικές αρχές, συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς συγγενείας εξ αίματος και αναγνωρίζουν ένα πρόσωπο ως κοινό τους πρόγονο ΣΥΝ. γένος, φάρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατήρ, -τρός*].

πατριαρχείο (το) [μεσν.] **1.** το κτήριο στο οποίο διαμένει ο Πατριάρχης, η έδρα τού Πατριάρχη **2.** η οργανωτική υποδομή, οι διοικητικές υπηρεσίες, μέσω των οποίων ασκείται το πατριαρχικό έργο: *συντονισμένες ενέργειες τού ~ για την προβολή τού έργου του* **3.** καθένας από τους αρχιεπισκοπικούς θρόνους τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, καθώς και το τμήμα τής Εκκλησίας που εμπίπτει στη δικαιοδοσία τού αντίστοιχου πατριάρχη: *~ Αλεξανδρείας / Αντιοχείας / Ιεροσολύμων / Σερβίας / Ρωσίας*· ΦΡ. ***Οικουμενικό Πατριαρχείο*** το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ως έδρα τού Οικουμενικού Πατριάρχη και προκαθημένου τής Ορθόδοξης Ανατολικής Χριστιανικής Εκκλησίας.

πατριαρχεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} έχω τον τίτλο και εκτελώ τα καθήκοντα τού πατριάρχη. Επίσης **πατριαρχώ** [μεσν.] {-είς...}.

πατριάρχης (ο) {πατριαρχών} **1.** αυτός στον οποίο ανάγεται η καταγωγή μιας πατριάς (βλ.λ.), ο αρχηγός γένους, φυλής **2.** Π.Δ. καθένας από τους γενάρχες, τους αρχηγούς των φυλών τού ισραηλιτικού λαού, λ.χ. ο Αβραάμ **3.** ***Πατριάρχης*** (ο) ο τίτλος τού ανώτατου επισκόπου και αρχηγού μιας Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας· (ειδικότ.) ***Οικουμενικός Πατριάρχης*** ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως και προκαθήμενος τής Ανατολικής Ορθοδόξου Χριστιανικής Εκκλησίας **4.** (μτφ.) πρόσωπο στο οποίο αποδίδεται η πατρότητα ιδέας, πρακτικής, μεθόδου κ.λπ.: *ο Άνταμ Σμιθ είναι ο ~ τού φιλελευθερισμού* ΣΥΝ. πατέρας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πατριά* + *-άρχης* < *ἄρχω*. Η χρήση τής λ. ως τίτλου στην Κων/πολη και στις υπόλοιπες αυτοκέφαλες Εκκλησίες είναι μεσν.].

πατριαρχία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού πατριάρχη και η εξουσία που ασκεί **2.** η θητεία τού πατριάρχη • **3.** (στην κοινωνική ανθρωπολογία) κοινωνικό σύστημα, σύμφωνα με το οποίο ο άνδρας (πατέρας) ασκεί την εξουσία σε όλους τους τομείς τής κοινωνικής ζωής (θρησκεία, οικονομία, πολιτική, οικογένεια κ.λπ.), μεταβιβάζει στον μεγαλύτερο γιο την εξουσία και την περιουσία και από αυτόν παίρνουν τα παιδιά το όνομα ΑΝΤ. μητριαρχία.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η ιδιότητα τού επί κεφαλής ιουδαϊκής κοινότητας», < *πατριάρχης*. Η σημ. 1 είναι μεσν.].

πατριαρχικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πατριάρχη ή το πατριαρχείο: *~ ράβδος / θρόνος / σύνοδος* (βλ.λ.) **2.** αυτός που προέρχεται από τον πατριάρχη, που δίνεται από αυτόν: *~ ευλογία / άδεια* **3.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει επιβλητικότητα και κύρος: *~ μεγαλοπρέπεια* • **4.** αυτός που σχετίζεται με το κοινωνικό πρότυπο τής πατριαρχίας: *~ δομή / οργάνωση / λειτουργία / σύστημα / οικογένεια / παράδοση* || *~ κοινωνία* (στην οποία οι οικογενειακές σχέσεις οργανώνονται με βάση τον κεντρικό ρόλο τού πατέρα, τη διαμονή τής νύφης στην οικία τού γαμπρού και τη μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων από πατέρα σε γιο) ΑΝΤ. μητριαρχικός. — **πατριαρχικ-ά / -ώς** επίρρ.

πατρίδα (η) **1.** η χώρα ή ο τόπος καταγωγής ή γεννήσεως: *τα Άβδηρα είναι η ~ τού Δημοκρίτου* ΣΥΝ. γενέτειρα· ΦΡ. (α) ***ιδιαίτερη πατρίδα*** το χωριό ή η πόλη, στην οποία γεννήθηκε κανείς ή από την οποία κατάγεται: *το Πάσχα θα κάνει διακοπές στην ~ του, την Κέρκυρα* (β) ***χαμένες πατρίδες*** οι περιοχές όπου άκμασε ο ελληνισμός στο παρελθόν και τώρα ανήκουν σε άλλο κράτος ή έχουν χάσει τους ελληνικούς πληθυσμούς τους (κυρ. τα παράλια τής Μικράς Ασίας, η Κωνσταντινούπολη, ο Πόντος) (γ) ***δεύτερη πατρίδα*** ο τόπος στον οποίο πέρασε κανείς τα περισσότερα χρόνια τής ζωής του ή η χώρα στην οποία δημιούργησε και διακρίθηκε: *η Αμερική υπήρξε η ~ του* **2.** ο τόπος ή η χώρα εγκατάστασης, όπου ένα άτομο διαμορφώνεται ως προσωπικότητα: *έκαναν ~ τους τις πεδιάδες τού Νότου*· ΦΡ. ***όπου γης και πατρίς*** βλ. λ. *γη* **3.** (γενικότ.) οτιδήποτε συνδέει τα άτομα-μέλη ενός έθνους, το πάτριο έδαφος και η κοινή κληρονομιά τους, καθώς και τα ίδια τα μέλη τού συνόλου, τού έθνους: *πολέμησαν για την ~* || *ο υπέρ πατρίδος αγών* || *είχε πεθυμήσει την ~ και πιο πολύ τον ήλιο και τους απλούς ανθρώπους της*· ΦΡ. ***πατρίς, θρησκεία, οικογένεια*** (παλαιότ.) το τρίπτυχο αξιών που προβλήθηκε κατεξοχήν από τα συντηρητικά κόμματα **4.** (συνεκδ.) (α) το σύνολο των κατοίκων μιας χώρας, ο λαός της: *αγαπήθηκε απ' όλη την πατρίδα* (β) (ειδικότ.) η πολιτεία (όταν λειτουργεί εξ ονόματος τού λαού τής χώρας): *η ~ τιμά τα ξενιτεμένα παιδιά της* **5.** (συνεκδ.-λαϊκ., ως προσφώνηση σε πρόσωπο από την ίδια χώρα ή πόλη): *χαθήκαμε, βρε ~!* || *~, κι εσύ εδώ;* ΣΥΝ. συμπατριώτης **6.** ο τόπος στον οποίο πρωτοεμφανίζεται ή πρωτοδημιουργείται κάτι: *η Ελλάδα είναι η ~ τής δημοκρατίας* ΣΥΝ. κοιτίδα, λίκνο. Επίσης (λόγ.) **πατρίς** [αρχ.] {πατρίδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πατρίς, -ίδος*, ποιητ. τ. θηλ. τού επιθ. *πάτριος* (βλ.λ.), πβ. φρ. *πατρὶς γαῖα, πατρὶς ἄρουρα, πατρὶς πόλις* (όπου εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ως επίθ.). Η λ. απαντά ουσιαστικοποιημένη ήδη στον Όμηρο].

πατριδογνωσία (η) {χωρ. πληθ.} σχολικό μάθημα (κυρ. των πρώτων τάξεων τού δημοτικού) γενικών γνώσεων σχετικά με το άμεσο περιβάλλον των μαθητών, την ιδιαίτερη πατρίδα τους από ιστορική, γεωγραφική, λαογραφική κ.λπ. άποψη ΣΥΝ. πατριδογραφία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Heimatkunde].

πατριδογραφία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} η πατριδογνωσία (βλ.λ.).

πατριδοκαπηλία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η σκόπιμη συναισθηματική φόρτιση τού λαού σχετικά με εθνικά θέματα για την επίτευξη ιδιοτελών σκοπών, ατομικών συμφερόντων: *πολιτικοί που επιδίδονται στην ~, για να αναρριχηθούν στην εξουσία.* — **πατριδοκάπηλος** (ο/η) [1897].

πατριδολατρία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η βαθιά αγάπη για την πατρίδα, η λατρεία προς καθετί που ανήκει ή παραπέμπει σε αυτήν: *η ~ των Ελλήνων* ΣΥΝ. φιλοπατρία. — **πατριδολάτρης** (ο) [1895], **πατριδολάτρισσα** (η), **πατριδολατρικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.

πατριδωνυμικό (το) όνομα που δείχνει τον τόπο καταγωγής, διαμονής ή μετοικήσεως (κάποιου), όπως *Κρητικός, Αθηναίος, Ναπολιτάνος* κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *πατρίδα* + *-ωνυμικό* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

Πατρικία (η) γυναικείο όνομα.

Πατρίκιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Patricius < patricius (βλ. λ. *πατρίκιος*)].

πατρίκιος (ο) {πατρικί-ου | -ων, -ους}, **πατρικία** (η) {πατρικιών} (στο ρωμαϊκό και βυζαντινό κράτος) μέλος τής ανώτατης (κοινωνικά και πολιτικά) τάξης ΑΝΤ. πληβείος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. patricius < pater, -tris «πατέρας»].

πατρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πατέρα ή τους προγόνους: *~ εξουσία / ευθύνη / στοργή / αισθήματα* || *το ~ πρότυπο* || *~ φίλος* **2.** (α) αυτός που δίνεται, κληρονομείται ή προέρχεται από τον πατέρα ή τους προγόνους: *~ όνομα / περιουσία / προστασία* (β) ***πατρικό*** (το) (i) το σπίτι στο οποίο μεγαλώνει κανείς ή το οικογενειακό του ή που κληρονομεί από τον πατέρα του: *επισκέφτηκε το ~ του στο χωριό* (ii) το οικογενειακό όνομα γυναίκας πριν παντρευτεί (γ) ***πατρικά*** (τα) η περιουσία που κληρονομεί κανείς από τον πατέρα του **3.** (μτφ.) αυτός που τρυφερότητα, η στοργικότητα και ο συμβουλευτικός του ρόλος ή χαρακτήρας μοιάζουν με τις αντίστοιχες ιδιότητες τού πατέρα: *ο ~ τόνος στη φωνή τού προϊσταμένου.* — **πατρικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **πατρικότητα** (η) [μεσν.].

πατρινός, -ή, -ό → Πάτρα

πατριός (ο) ‣ πατρυιός

πάτριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους προγόνους, που προέρχεται ή μεταβιβάζεται από αυτούς κληρονομικώς: *~ εδάφη / ήθη / εστία / νόμοι / θεοί* ΣΥΝ. πατρογονικός, προγονικός, πατροπαράδοτος **2.** ***πάτρια*** (τα) τα ήθη και έθιμα, οι παραδόσεις και οι ιδέες που αποτελούν την κληρονομιά ενός λαού.

πατρίς (η) → πατρίδα

πατριώτης (ο) {πατριωτών}, **πατριώτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει την ίδια πατρίδα με κάποιον άλλον, ο συντοπίτης: *είναι πατριώτες, μεγάλωσαν στο ίδιο χωριό* ΣΥΝ. συγχωριανός, συμπολίτης, συμπατριώτης **2.** πρόσωπο που αγαπά την πατρίδα του και αγωνίζεται γι' αυτήν, που τιμά ό,τι συνδέεται με την ιστορία, την παράδοση, τη γλώσσα της κ.λπ. ΣΥΝ. φιλόπατρις ΑΝΤ. άπατρις **3.** ως προσφώνηση αγνώστου ή ως χαιρετισμός: *~, από πού πάνε για το χωριό;* || *γεια χαρά, πατριώτη!* — (υποκ.) **πατριωτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατριά* + *-ώτης* (πβ. *ἰδι-ώτης, στρατι-ώτης, δεσμ-ώτης*). Η λ. αναφερόταν αρχικά στους βαρβάρους, οι οποίοι συνδέονταν μόνο με κοινή καταγωγή και πατρίδα, ενώ για τους Έλληνες εχρησιμοποιείτο κυρ. ο όρ. *πολῖται / συμπολῖται*, ο οποίος αναφερόταν στην ιδιότητά τους ως μελών ελεύθερης πόλης-κράτους. Αργότερα (μτγν.) η σημ. γενικεύθηκε].

πατριωτικά επίρρ.· κατά τρόπο που αρμόζει σε πατριώτη (σημ. 2)· ΦΡ. ***παίρνω (κάτι) πατριωτικά*** αντιμετωπίζω (κάτι) με ένθερμο τρόπο, με τον ίδιο ζήλο που δείχνει κάποιος, όταν αγωνίζεται για την πατρίδα του: *έχει πάρει πατριωτικά το θέμα και ξενυχτάει κάθε μέρα στη δουλειά.*

πατριωτικός, -ή, -ό [1857] αυτός που σχετίζεται με τον πατριώτη, τον πατριωτισμό: *~ αγώνας / συμπεριφορά / πράξη / τραγούδι / αισθήματα* ΣΥΝ. εθνικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. patriotique, άσχετο από το αρχ. *πατριωτικός* «ο αναφερόμενος σε πατριά»].

πατριωτισμός (ο) [1790] η έμπρακτη αφοσίωση και αγάπη κάποιου προς την πατρίδα του: *η τήρηση τού Συντάγματος επαφίεται στον ~ των Ελλήνων* || *η θυσία του αποτέλεσε εκδήλωση ύψιστου ~* ΣΥΝ. φιλοπατρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός*.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. patriotisme].

πατρο- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τον πατέρα ή τους πατέρες, δηλ. τους προγόνους: *πατρο-γονικός, πατρο-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πατήρ, -τρός*].

πατρόγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πλατιά βούρτσα για πλαστικά χρώματα που η επιφάνειά της έχει σχήμα ορθογωνίου παραλληλογράμμου.

πατρογονικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που είναι κληρονομημένος, από τον πατέρα ή τους προγόνους: ~ *σπίτι / κειμήλιο / κτήματα* **2.** αυτός που αποτελεί μέρος τής προγονικής κληρονομιάς: ~ *συνήθειες / εστίες / ήθη / έθιμα* ΣΥΝ. πατροπαράδοτος **3. *πατρογονικά*** (τα) (α) οι πρόγονοι, οι πατέρες (β) τα κληρονομημένα κτήματα.

πατρογραμμικός, -ή, -ό 1. (στην κοινωνική ανθρωπολογία) αυτός που σχετίζεται με τον τύπο αναγνωρίσεως τής καταγωγής και κοινωνικής οργάνωσης, ο οποίος ορίζει την καταγωγή αποκλειστικά με βάση την πατρική γενεαλογική γραμμή, ενώ ταυτοχρόνως δεν αναγνωρίζει κανένα δικαίωμα στους συγγενείς από την πλευρά τής μητέρας **2.** (στην εθνολογία) αυτός που σχετίζεται με το σύστημα συγγένειας, το οποίο δίνει βαρύτητα μόνο στην καταγωγή από την πλευρά τού πατέρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. patrilinear (νόθο σύνθ.)].

πατρόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από την πλευρά τού πατέρα **2.** από την εποχή των προγόνων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατρο-* + παραγ. επίθημα *-θεν* (βλ.λ.)].

Πάτροκλος (ο) {-ου κ. -όκλου} **1.** ήρωας τού Τρωικού Πολέμου, στενός παιδικός φίλος και γενναίος συμπολεμιστής τού Αχιλλέα, ο οποίος σκοτώθηκε από τον Έκτορα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. παράλλ. τ. τού ονόματος *Πατροκλῆς* «αυτός που έχει ένδοξο πατέρα» < *πατρο-* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.)].

πατροκτονία (η) [μτγν.] {πατροκτονιών} ο φόνος τού πατέρα από παιδί του.

πατροκτόνος, -ος, -ο 1. αυτός που διαπράττει τον φόνο τού πατέρα του ή ευθύνεται γι' αυτόν: (συνεκδ.) ~ *χείρ* **2. *πατροκτόνος*** (ο/η) πρόσωπο που φόνευσε τον πατέρα του: *ο ~ ομολόγησε την πράξη του στον ανακριτή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πατρο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

πατρολογία (η) [1833] {πατρολογιών} **1.** κλάδος τής θεολογίας που μελετά τα έργα και τη διδασκαλία των Πατέρων και όλων των εκκλησιαστικών συγγραφέων **2.** (συνεκδ.) συλλογή συγ-γραμμάτων εκκλησιαστικών συγγραφέων: *Ελληνική Πατρολογία* (Patrologia Graeca) (το σύνολο των έργων των Πατέρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας). — **πατρολογικός, -ή, -ό** [1872], ***πατρολογικ-ά / -ώς*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. patrologia].

πατρόν (το) {άκλ.} φύλλο χαρτιού ή άλλου ημιδιαφανούς υλικού με τυπωμένο υποδειγματικό σχέδιο, βάσει τού οποίου πρέπει να κοπεί το ύφασμα για ένα ρούχο· ΦΡ. ***βγάζω ένα πατρόν*** κατασκευάζω ένα υποδειγματικό σχέδιο βάσει τού οποίου κόβω ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. patron «υπόδειγμα για κοπή υφάσματος» < patron «αρχηγός, οδηγός» < λατ. patronus «πάτρων» (βλ. κ. *πάτρων*)].

πατρόνα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η ιδιοκτήτρια ή διευθύντρια οίκου ανοχής ΣΥΝ. μαντάμ **2.** (σπάν.) η οικοδέσποινα ή η ιδιοκτήτρια καταστήματος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patrona, θηλ. τού patrono < λατ. patronus, βλ. κ. *πάτρων*].

πατρόνα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) η φυσιγγιοθήκη, η παλάσκα: *«να πάρω το ντουφέκι μου, την όμορφη ~»* (ριζίτικο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. patrona < γερμ. Patron [tasche] < γαλλ. στρατ. όρ. patron «φυσίγγιο» + γερμ. Tasche «θήκη»].

πατρονάρω ρ. μετβ. {πατρονάρισα} **1.** παρεμβαίνω προστατευτικά κατευθύνοντας την εξέλιξη, τις επιλογές κάποιου κατά τρόπο δεσμευτικό τής θελήσεώς του ή με αθέμιτα μέσα: *τα κόμματα επιχειρούν να πατρονάρουν τους εργαζομένους μέσα από ελεγχόμενα συνδικαλιστικά όργανα || δεν δέχεται να του πατρονάρει την καριέρα / τη ζωή του κανένας* **2.** επιχορηγώ κάποιον (ιδιώτη, φορέα, οργανισμό κ.λπ.) για την υλοποίηση των σχεδίων του, συμβάλλω ή στηρίζω τη δραστηριότητά του: *μεγάλος εκδοτικός οργανισμός πατρονάρει τον ραδιοφωνικό σταθμό*. — **πατρονάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. patronner < patron «αρχηγός, οδηγός» (< λατ. patronus). Βλ. λ. *πάτρων*].

πάτρονας (ο) → πάτρωνας

πατρονίστ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που σχεδιάζει πατρόν.
[ΕΤΥΜ. < *πατρόν* + παραγ. επίθημα *-ίστ* (< γαλλ. -ist) κατά τα γαλλ. προελ. *μοντελίστ, σολίστ* κ.ά.)].

πατροπαράδοτος, -η, -ο αυτός που έχει κληρονομηθεί από τους προγόνους, που αποτελεί μέρος τής πατρώας παράδοσης: ~ *ήθη και έθιμα / φιλοξενία* ΣΥΝ. πάτριος, πατρογονικός, παραδοσιακός. — **πατροπαράδοτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πατρο-* + *-παράδοτος* (< *παραδίδωμι*), πβ. κ. *έτοιμο-παράδοτος, ά-παράδοτος*].

πατρότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού πατέρα: *η ~ τον ωρίμασε || «η λυτρωμένη ψυχή έχει συνείδηση τής πατρότητας του Θεού και συγχρόνως τής δικής της υιότητας αλλά και αμαρτωλότητας»* **2.** η άμεση σχέση μεταξύ πατέρα και παιδιού: *η ~ συνεπάγεται ευθύνες || παιδί αγνώστου πατρότητος*· ΦΡ. ***πατρότητα τέκνου*** η γνησιότητα τού παιδιού ως προς τον πατέρα, η οποία εξακριβώνεται με διάφορες μεθόδους, λ.χ. με αναλύσεις αίματος **3.** (μτφ.) το να είναι κανείς ο δημιουργός ή εμπνευστής πράγματος: *πιστοποιήθηκε η ~ τού πίνακα || ερίζουν για την ~ τής ιδέας / τής εφεύρεσης / τής ανακάλυψης*.

πατροτοπικός, -ή, -ό (στην κοινωνική ανθρωπολογία) (τύπος εγκατάστασης) που επιβάλλεται στους νεονύμφους στο πλαίσιο πατριαρχικής κοινωνίας, σύμφωνα με τον οποίο η νύφη εγκαθίσταται στην κατοικία τού γαμπρού: ~ *οικογένεια*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. patrilocal (νόθο σύνθ.)].

πατρυιός (ο) (σχολ. ορθ. *πατριός*) (για τα παιδιά μιας γυναίκας) ο θετός πατέρας, ο σύζυγος τής μητέρας τους ύστερα από χηρεία ή διαζύγιο ΑΝΤ. φυσικός πατέρας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πατρυιός* (< αρχ. *πατήρ*), κατ' αναλογίαν προς το αρχ. *μητρυιά* (βλ.λ.)].

πάτρωνας (ο) {πατρώνων} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) υψηλά ιστάμενο πρόσωπο, συνήθ. πατρίκιος, που προστάτευε (νομικά ή κυρ. οικονομικά) άτομο κατώτερης κοινωνικής τάξης, απελεύθερο κ.λπ. (πβ. λ. *πελάτης*) **2.** πρόσωπο που έχει υπό την προστασία του άλλο πρόσωπο (ή ομάδα), παρέχοντας νομική και οικονομική κάλυψη **3.** (ειδικότ.-κακόσ.) πρόσωπο που δεν εμφανίζεται συχνά στο προσκήνιο, ωστόσο καθοδηγεί και ελέγχει τη δράση άλλων: *οι ~ τής πολιτικής / των κομμάτων* ΣΥΝ. προστάτης. Επίσης (αρχαιοπρ.) **πάτρων** [μτγν.] {πάτρωνος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πάτρων, -ωνος* < λατ. patronus «προστάτης» (< pater «πατέρας»). Στην αρχ. Ρώμη ο patronus ήταν ο προστάτης απελεύθερου δούλου και τον εκπροσωπούσε στα δικαστήρια και στη σύγκλητο ως συνήγορος].

πατρωνία (η) [μτγν.] {πατρωνιών} **1.** η ιδιότητα και το έργο τού πάτρωνα, κυρ. η παροχή προστασίας **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (α) το καταχρηστικό δικαίωμα προσώπου ή κόμματος με εξουσία να ευνοεί πρόσωπα χρήσιμα ή αρεστά σε αυτό ΣΥΝ. ευνοιοκρατία, ρουσφετολογία, φαβοριτισμός (β) εξουσιαστική σχέση που συνίσταται στην παροχή κυρ. πολιτικής προστασίας με αντάλλαγμα την παροχή υπηρεσιών, εξυπηρετήσεων κ.λπ. εκ μέρους τού προστατευομένου προς τον προστάτη του.

πατρωνυμία (η) [μεσν.] {πατρωνυμιών} η ονομασία (κάποιου) με όνομα παραγόμενο από το πατρικό, π.χ. *Ατρείδης, ο γυιος τού Ατρέα*.

πατρωνυμικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει σχηματιστεί από το πατρικό όνομα· κυρ. ως ουσ. ***πατρωνυμικό*** (το) κύριο όνομα που παράγεται από το όνομα τού πατέρα ή τού γενάρχη οικογένειας, δηλώνοντας την καταγωγή από αυτόν: *Νικολάου* (γυιος τού Νικολάου), *Πετρίδης* (γυιος τού Πέτρου) κ.λπ.

πατρώνυμο (το) {πατρωνύμ-ου | -ων} το όνομα τού πατέρα (κάποιου): *στην αίτηση συμπληρώστε και το ~*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *πατρώνυμος* < *πατρ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*].

πατρώος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κληροδοτείται, μεταβιβάζεται από τους προγόνους: ~ *γη / εδάφη / κληρονομιά* ΣΥΝ. πατρογονικός, πάτριος, πατροπαράδοτος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πατρῷος* < *πάτρως, -ως* «θείος από την πλευρά τού πατέρα», που συνδ. με λατ. patruus και σανσκρ. pitṛvyá-. Το επίθ. *πατρῷος* αναφερόταν κυρ. στην πατρική περιουσία, κατ' αντιδιαστολή προς το επίθ. *πάτριος*, το οποίο αναφερόταν στους νόμους, στις παραδόσεις και στα προγονικά έθιμα].

πατσαβούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το κουρέλι που χρησιμοποιείται για καθάρισμα, ξεσκόνισμα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε βρόμικο και κουρελιασμένο ύφασμα **3.** (υβριστ.) γυναίκα χωρίς αξιοπρέπεια ή πολύ άσχημη **4.** (μτφ.) κακής ποιότητας έντυπο με κείμενα προσβλητικά, χυδαία ΣΥΝ. φυλλάδα, παλιοφυλλάδα. Επίσης **πατσαβούρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. spazza(d)ura < ρ. spazzare «σκουπίζω, καθαρίζω», αρχική σημ. «αδειάζω, κενώνω», < παλαιότ. spazzo < λατ. spatium «χώρος, διάστημα»].

πατσαβουριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πατσαβούριασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) (συνήθ. για ρούχα) κάνω (κάτι) σαν πατσαβούρι, το τσαλακώνω και το λερώνω.

πατσάς (ο) {πατσάδες} **1.** το στομάχι, η κοιλιά και τα ποδαράκια σφαγμένου ζώου **2.** (συνεκδ.) το φαγητό που παρασκευάζεται από το στομάχι, την κοιλιά, τα ποδαράκια (συνήθ. και το κεφάλι) ζώου: ~ *ψιλοκομμένος / σαλονικιός* (με κόκκινη σάλτσα) || *«πατσάς καθ' εκάστην»* (επιγραφή σε εστιατόριο)· ΦΡ. (α) ***κάνω τα μούτρα κάποιου πατσά*** ξυλοκοπώ κάποιον ανηλεώς, του «σπάω τα μούτρα» (β) ***βουρ στον πατσά!*** βλ. λ. *βουρ* • **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που παρουσιάζει έντονη χαλάρωση ή γήρανση, ο ελάχιστα σφριγηλός και γεροδεμένος. Επίσης **πατσά** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paça < περσ. pača «πόδια (σφαγίου, όταν είναι μαγειρεμένα)»].

πατσατζήδικο (το) το ειδικό μαγειρείο που σερβίρει πατσά.

πατσατζής (ο) {πατσατζήδες} αυτός που μαγειρεύει και πουλάει πατσά σε μαγειρείο (πατσατζήδικο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. paçacı].

πάτσγουορκ (το) {άκλ.} **1.** κομμάτια υφάσματος διαφορετικών χρωμάτων και σχεδίων που ράβονται μεταξύ τους και χρησιμεύουν ως ενδύματα, κουβέρτες κ.λπ. **2.** (μτφ.) οτιδήποτε αποτελείται από κομμάτια διαφορετικού χρώματος: *βλέπαμε από το αεροπλάνο το ~ που σχημάτιζαν οι διαφορετικές καλλιέργειες*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. patchwork < patch «μπάλλωμα βούλλα» + work «έργο»].

πατσές (οι) θηλ. {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** μικρά, μαγειρεμένα κομμάτια από εντόσθια σφαγίου, κυρ. από στομάχι αρνιού ή μόσχου ΣΥΝ. πατσάς **2.** (μτφ.) το πάχος στην κοιλιά (κάποιου): *κάνε λίγο γυμναστική, να πέσουν οι ~*.

πάτσι επίρρ. (λαϊκ.) ισοπαλία, ίσα-ίσα· κυρ. στις ΦΡ. ***είμαι / έρχομαι πάτσι (με κάποιον)*** πατσίζω: *νίκησε ο καθένας από μία φορά, άρα εί-*

ναι ~ || *σου έδωσα. μου έδωσες. είμαστε* ~.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < ιταλ. pace «ειρήνη» στη διαλεκτ. φρ. siamo pace «είμαστε ισόπαλοι»].

πατσίζω ρ. αμετβ. {πάτσισα} ισοφαρίζω (κάποιον) στην επίδοση. έρχομαι ίσα-ίσα μαζί του· (συχνότ.) ανταποδίδω την πράξη (κάποιου) με άλλη ισοδύναμη: *κάνε του κι εσύ το ίδιο. να πατσίσετε* || *κέρασε την άλλη φορά εσύ. για να πατσίσεις* ΣΥΝ. ισοφαρίζω.

πατσουλί (το) {δύσχρ. πατσουλ-ιού | -ιών} **1.** αιθέριο έλαιο από την Κίνα, την Ιάβα και την Αυστραλία με χρήση στην αρωματοποιία **2.** (συνεκδ.) το άρωμα από το παραπάνω αιθέριο έλαιο **3.** (κακόσ.) φτηνό και βαρύ άρωμα: *βρομάει* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. patchouli < αγγλ. patchouli/-ly < pacculi (γλώσσα Ταμίλ, < pacc «πράσινος» + ilai «φύλλο»), πβ. κ. χίντι paccoli].

πατσούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ως μειωτ. χαρακτηρισμός για συνήθως γυναίκα μεγάλης ηλικίας με γερασμένο και χαλαρό δέρμα και ατημέλητη. Επίσης **πατσούρω**.
[ΕΤΥΜ. πιθ. < *πατσα(β)ούρα* ή θηλ. τού επιθ. *πατσούρης / πατσουρός* «πλακωτός – κουτσομύτης» < *πατσός* «σιμός»].

πατώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πατ-είς κ. -άς... | πάτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος κ. (λόγ.) πεπατημένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιέζω με τα πόδια κάτι, το ποδοπατώ: ~ *σταφύλια / ένα μυρμήγκι / το χαλί / ένα καρφί* || ~ *το αποτσίγαρο στον δρόμο* || *το χώμα θέλει να πατηθεί, για να «κάτσει»* ΦΡ. (α) **πατώ πόδι** προβάλλω έντονα απαίτησή μου, επιβάλλω τη δική μου επιθυμία, κυρ. για να εμποδίσω κάτι, απαιτώ να με λάβουν οι άλλοι σοβαρά υπ' όψιν τους: *δεν μπορείς να τους αφήνεις να κάνουν ό,τι θέλουν· πρέπει να πατήσεις πόδι!* (β) **πατείς με πατώ σε** για πολυπληθείς συγκεντρώσεις. για μεγάλο συνωστισμό: *παραμονές Χριστουγέννων στα μαγαζιά γίνεται* ~ || *ο χώρος ήταν πολύ μικρός για τόσα άτομα κι ήταν όλοι* ~ (γ) (εκφραστ.) **πατώ στον κάλο (κάποιον) / πατώ τον κάλο (κάποιου)** βλ. λ. *κάλος* (δ) **πατάω τη μπανανόφλουδα / πεπονόφλουδα** πέφτω σε παγίδα (ε) **πατάω το πόδι μου (κάπου)** πηγαίνω (σε ένα μέρος): *να μην πατήσεις ξανά το πόδι σου εδώ!* (να μην ξανάρθεις) (στ) **πατάω επί πτωμάτων / στο πτώμα κάποιου** βλ. λ. *πτώμα* (ζ) **πατάω (γερά) στα πόδια μου** μπορώ να αντιμετωπίζω ο ίδιος ό,τι μου συμβαίνει, έχω καλή υποδομή. γερές βάσεις· ΦΡ. (α) **πατάω γκάζι** πιέζω με το πόδι το γκάζι, για να επιταχύνω· (μτφ.) αυξάνω την ταχύτητά μου, επισπεύδω: *πρέπει να πατήσεις γκάζι. για να φθάσουμε έγκαιρα* (β) **πατάω φρένο** πιέζω με το πόδι το φρένο, για να μειώσω την ταχύτητα τού οχήματος που οδηγώ· (μτφ.) επιβραδύνω, δεν βιάζομαι: *πάτα φρένο. ακόμη είσαι στην αρχή* (γ) **το πατάω** οδηγώ με μεγάλη ταχύτητα **2.** ακουμπώ το πέλμα τού ποδιού μου (συνήθ. ακούσια) πάνω στο πόδι κάποιου άλλου: *πρόσεξε, με πατάς!* || *με πάτησε με το τακούνι και με τρέλανε στον πόνο* **3.** (οικ.) πιέζω κάτι προς τα κάτω, μειώνοντας τον όγκο του: *αν δεν πατήσεις τα ρούχα. δεν θα χωρέσουν στη βαλίτσα* || *πάτησέ τα λίγο τα μαλλιά σου, να μην είναι τόσο φουντωτά* ΣΥΝ. πατικώνω, (για πράγμ.) μαζεύω. στοιβάζω **4.** πιέζω (με δάχτυλα ή πόδι) εξάρτημα (συσκευής / οχήματος) ή ένα κουμπί. για να παραχθεί το προσδοκώμενο αποτέλεσμα: *πατήστε το κουμπί, για να κάνει στάση το λεωφορείο* || ~ *τα πλήκτρα τού πιάνου* || ~ *τον διακόπτη για το φως* **5.** (οικ.) πιέζω με δύναμη (κάτι) πάνω σε επιφάνεια ή το τονίζω (ώστε να είναι πιο έντονο το αποτέλεσμα): *μην πατάς τόσο το στυλό. όταν γράφεις* || *πάτησε λίγο ακόμα το σχέδιο. γιατί βγήκαν αχνά τα χρώματά του* **6.** (οικ.) σιδερώνω κάτι: *μου πατάς το πουκάμισο στον γιακά:* || *πάτησε λίγο το παντελόνι για να κάνει τσάκιση* **7.** κυριεύω. καταλαμβάνω (μετά από έφοδο ή πολιορκία): *οι Τούρκοι πάτησαν την Πόλη* || *ποτέ κατακτητής δεν πάτησε τη Μάνη* ΣΥΝ. αλώνω **8.** (για οχήματα) χτυπώ (κάποιον). συνήθ. σκοτώνω με χτύπημα, τον παρασύρω (τραυματίζοντας ή σκοτώνοντάς τον): *τον πάτησε αυτοκίνητο. καθώς διέσχιζε τον δρόμο!* || *είναι γρουσουζιά για έναν οδηγό να πατήσει γάτα* **9.** παραβιάζω, αθετώ: ~ *τον όρκο μου / τη συμφωνία* ΣΥΝ. καταπατώ **10.** (εκφραστ.) καταβάλλω, εξοντώνω ολοκληρωτικά. νικώ κατά κράτος: *θα τους πατήσουμε στον αγώνα!* **11.** (+ αριθμό που δείχνει ηλικία) αποκτώ την ηλικία (που δηλώνει ο αριθμός). λ.χ. *πατάω τα πενήντα* (γίνομαι πενήντα ετών) **12.** (προφορ. + ουσιαστικό) κάνω (ό,τι δηλώνει το ουσιαστικό) σε μεγάλο βαθμό ή εντατικά: ~ *δουλειά* (δουλεύω εντατικά) || ~ *φαΐ* (τρώω πολύ) || ~ *βρισιδι* (βρίζω, καθυβρίζω) || ~ *τρέξιμο* (τρέχω) || ~ *φωνές* (βάζω τις φωνές, φωνάζω) || ~ *(κάτι) γέλια* (γελώ. βάζω τα γέλια) ΣΥΝ. ρίχνω· ΦΡ. **την πατάω (με κάποιον)** (i) ερωτεύομαι (κάποιον): *νομίζω πως την έχει πατήσει με τη Ρένα* ΣΥΝ. τσιμπιέμαι (ii) ζημιώνομαι: *την πατήσαμε με τον νέο υπάλληλο. δεν φαίνεται και πολύ εργατικός!* ♦ (αμετβ.) **13.** ακουμπώ το πέλμα τού ποδιού (κάπου) κατά την κίνηση: *δεν πάτησε καλά στο κατέβασμα και στραμπούληξε το πόδι του* || *εκεί όπου πατάς είναι σάπιο το σανίδι και θα σπάσει* || *μ' αυτά τα τακούνια δεν πατάς σταθερά* **14.** περπατώ πάνω σε (κάτι): *οι αναστενάρηδες πατούν σε αναμμένα κάρβουνα. χωρίς να καίγονται* ΦΡ. (α) **δεν πατάς καλά** δεν έχεις σωστή πορεία, συμπεριφορά (β) **πατάω στα νύχια** ακροπατώ, περπατώ στις άκρες των ποδιών, για να μην κάνω θόρυβο (γ) **πατάω καλά / γερά** βρίσκομαι σε καλή και σίγουρη κατάσταση ή έχω σωστές βάσεις (δ) **δεν ξέρω πού πατώ και πού πηγαίνω** έχω χάσει τον προσανατολισμό μου (ε) **αλλού πατάω κι αλλού βρίσκομαι** βλ. λ. *αλλού* **15.** (ειδικότ.) αυξάνω την ταχύτητα (οχήματος). επιταχύνω: *πάτα να τους προλάβουμε!* **16.** στηρίζομαι με σταθερότητα σε επιφάνεια, ακουμπώ με όλη την επιφάνεια τής βάσης μου: *το τραπέζι δεν πατάει καλά. όλο κουνιέται* || *βάλε πιο μέσα το βάζο να πατάει ολόκληρο. γιατί θα πέσει* **17.** περνάω. διέρχομαι (από κάπου). διαβαίνω ένα μέρος: *δεν πατά αμάξι σε τέτοιες ανηφοριές, θα διαλυθεί* || *δεν υπάρχει πια μέρος στον πλανήτη, όπου να μην έχει πατήσει ο άνθρωπος* **18.** πηγαίνω σε ένα μέρος. εμφανίζομαι (κάπου): *δεν* ~ *ποτέ σε τέτοια μέρη* || *πότε πάτησες τελευταία φορά στην εκκλησία:* || *δεν λέει να πατήσει στο μαγαζί μετά τον προχθεσινό καβγά* **19.** (η μτχ. **πεπατημένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πατῶ (-έω)*, αγν. ετύμου. Βλ. λ. *πάτος*].

πάτωμα (το) {πατώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η επίπεδη κατώτατη επιφάνεια δωματίου ή κλειστού χώρου όπου πατούμε: ~ *στρωμένο με πλακάκια / με μωσαϊκό* || *μαρμάρινα / ξύλινα* ~ ΣΥΝ. δάπεδο **2.** ο όροφος κτηρίου: *ανέβηκα τρία* ~ *από τις σκάλες. γιατί είχε χαλάσει ο ανελκυστήρας*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πατώνω*].

πατωματζής (ο) {πατωματζήδες} τεχνίτης ειδικευμένος στην επένδυση των δαπέδων σε οικοδομές. σπίτια κ.λπ. Επίσης **πατωματάς**.

πατώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πάτωσα} ♦ (μετβ.) **1.** κατασκευάζω το δάπεδο κτηρίου: *τώρα πατώνουν το σπίτι* **2.** κατασκευάζω ή στερεώνω τον πάτο σε σκεύος, κιβώτιο. βαρέλι κ.λπ. **3.** τοποθετώ, συσκευάζω κάτι συμπιέζοντάς το. ώστε να μειωθεί ο όγκος του ΣΥΝ. πατικώνω ♦ (αμετβ.) **4.** αγγίζω τον βυθό θάλασσας, ποταμού κ.λπ. με τα πέλματα: *στα βαθιά δεν πατώνεις* || *κολυμπούσε μέχρι εκεί όπου πάτωνε* **5.** (μτφ.) έρχομαι τελευταίος σε διαγωνισμό. εξετάσεις, εκλογές κ.λπ.: *στις εξετάσεις για το πανεπιστήμιο πάτωσε*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πάτος*].

πατωσιά (η) **1.** η επικάλυψη επιφάνειας με σανίδες **2.** (συνεκδ.) το δάπεδο κτηρίου ΣΥΝ. πάτωμα **3.** η σκαλωσιά σε οικοδομή.
[ΕΤΥΜ. < *πατώνω* (αόρ. *πάτωσ-α*) + *-ιά*. πβ. κ. *σκαλωσ-ιά*].

παύλα (η) {παυλών} **1.** το σημείο στίξεως (–) που δηλώνει: (α) την αλλαγή τού ομιλητή σε διάλογο, π.χ. *–Θα έρθεις μαζί; -Όχι. έχω δουλειά* (β) (όταν χρησιμοποιούνται δύο μαζί. δηλ. ως διπλή παύλα) διακοπή τού λόγου για την παρεμβολή (ανάμεσά τους) αυτοτελούς ή παρενθετικής φράσης ή πρότασης (αντί για τη χρήση κομμάτων ή παρένθεσης). π.χ. *η μικρότερη κόρη του –θα 'ταν δεν θα 'ταν δώδεκα χρονών- έπαιζε στην αυλή*· ΦΡ. **τελεία και παύλα** βλ. λ. *τελεία* **2.** μουσική παύση. — (υποκ.) **παυλίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παῦλα*, αρχική σημ. «παύση. διακοπή». < *παύω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-λα*, πβ. *τρώγ-λη*].

παύλειος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον Απόστολο Παύλο: ~ *θεολογία*.

Παυλίνα (η) γυναικείο όνομα.

Παύλος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. με γνωστότερο τον *Απόστολο των Εθνών* ο οποίος εισήλθε στον χριστιανισμό λίγα χρόνια μετά τον θάνατο τού Χριστού (οπότε και ονομάστηκε *Παύλος*, ενώ πριν ονομαζόταν Σαούλ) και αναδείχθηκε σε ηγετική προσωπικότητα μεταξύ των Αποστόλων με σημαντικότατο επιστολικό έργο (14 επιστολές) **2.** όνομα πατριαρχών. επισκόπων. παπών και ηγεμόνων **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Παῦλος* < λατ. paulus «μικρός». επίθ. που συνόδευε ως παρωνύμιο ορισμένα ρωμαϊκά κύρ. ονόματα].

Παυσανίας (ο) **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός. αρχιστράτηγος των Ελλήνων στη μάχη των Πλαταιών (479 π.Χ.). που θανατώθηκε στην πατρίδα του ως ένοχος προδοσίας (467-466 π.Χ.) **2.** αρχαίος Έλληνας πεζογράφος (β' μισό τού 2ου αι. μ.Χ.) από τη μικρασιατική Λυδία. σημαντικότερο έργο τού οποίου είναι το *Ελλάδος Περιήγησις* **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κυρ. όν. < ουσ. *παυσανίας* «αυτός που ανακουφίζει από τη θλίψη» < *παυσ(ι)-* (< *παύω*, πβ. *παῦσ-ις*) + *-ανίας* < *ἀνία*].

παύση κ. (λαϊκ.) **πάψη** (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} **1.** το σταμάτημα, η μόνιμη ή προσωρινή διακοπή: ~ *εργασιών / πληρωμών* || *στην ομιλία του έκανε πολλές* ~ *από συγκίνηση* || *αμηχανία* ΣΥΝ. λήξη. κατάπαυση **2.** η απόλυση εργαζομένου: *ανακοινώθηκε η οριστική* ~ *του από την εταιρεία* **3.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται η απόλυση: *πήρε στα χέρια την* ~ *του* **4.** (σε μουσική σύνθεση) η χρονική διάρκεια χωρίς ήχο **5.** ΜΟΥΣ. (ή **σημείο παύσεως**) το μουσικό σημείο τού πενταγράμμου με το οποίο δηλώνεται η χρονική διάρκεια χωρίς ήχο: ~ *ογδόου / τετάρτου*. — (υποκ.) **παυσούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παῦσις* < *παύω* (βλ.λ.)].

παυσίλυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που περιορίζει τη στενοχώρια. που μειώνει την ένταση τής λύπης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παυσι-* (< *παύω*. πβ. *παῦσ-ις*) + *-λυπος* < *λύπη*].

παυσίπονο (το) φάρμακο που καταπραΰνει τον πόνο: *παίρνει* ~. *για να τα καταφέρει να σταθεί* ΣΥΝ. αναλγητικό.

παυσίπονος, -η, -ο αυτός που ανακουφίζει από τον πόνο ΣΥΝ. αναλγητικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παυσι-* (< *παύω*, πβ. *παῦσ-ις*) + *πόνος*].

παύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπαψα κ. (λόγ.) έπαυσα, παύ-θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω τέλος (σε κάτι), σταματώ προσωρινά ή μόνιμα: *πάψτε τις φασαρίες και τα κλάματα* || (+να) ~ *να ασχολούμαι μ' αυτό το ζήτημα* || (στρατ. διαταγή) *παύσατε πυρ!* (σταματήστε να πυροβολείτε) **2.** απολύω. απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση του. αφαιρώ τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που έχω παραχωρήσει (σε κάποιον): *τον έπαυσαν λόγω των πολιτικών του φρονημάτων* ΣΥΝ. απολύω ♦ (αμετβ.) **3.** αναστέλλω. διακόπτω για ένα χρονικό διάστημα ή μόνιμα: *όλη νύχτα ο άερας δεν έπαψε* (καταλάγιασε) *ούτε στιγμή* **4.** κάνω ησυχία. σταματώ να κάνω θόρυβο: *Πάψε πια! Δεν μπορώ τις φωνές σου* || *πες στα παιδιά να πάψουν και να κάτσουν φρόνιμα* ΣΥΝ. σωπαίνω, σιγώ **5.** (η αρχαιοπρ. προστ. **παύσασθε**) ως παράγγελμα στη γυμναστική για τη διακοπή άσκησης ή κίνησης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι το ρ. είχε αρχική σημ. «χτυπώ κάποιον, για να τον απομακρύνω» (με αφετηρία κυρ. τη χρήση τού ρ. στον Όμηρο, λ.χ. *«παῦσαι, ἄγριον ἄνδρα»*, *«παῦσαι Ἕκτορα μάχης»*) και ότι το αρχαιότερο θ. απαντά στον αόρ. *παῦ-σαι*. βάσει τού οποίου σχηματίστηκε ο ενεστ. *παύω*. Σε αυτή την

περίπτωση το θ. *παυ-* πιθ. ανάγεται στο ρ. *παίω* «πλήττω, χτυπώ» < **παF-ίω* (βλ. λ. *παρα-παίω*), που συνδ. με λατ. pavio «χτυπώ». Το ρ. *παύω* είχε εξαρχής μετβ. σημ. «κάνω κάποιον να σταματήσει» και συνοδευόταν πάντοτε από αντικείμενο προσώπου ή πράγματος, ενώ το ρ. *λήγω* (αμετβ.) εξέφραζε τη σημ. «τελειώνω, εκπνέω χρονικώς»].

παύω – τελειώνω: συνώνυμα. Τα συνώνυμα τού **παύω** δηλώνουν γενικά τη σημ. «δεν συνεχίζω (να κάνω) κάτι»: *Έπαψε να έρχεται στα μαθήματα – Έπαυσαν ξαφνικά οι δοκιμές για την εκτόξευση πυραύλων λόγω ελλείψεως κονδυλίων – Όταν μπήκαμε μέσα, έπαψαν τη συζήτηση / έπαψε η συζήτηση.* Όμοια χρησιμοποιούνται το **σταματώ** και το (σημασιολογικά πιο χαρακτηρισμένο ρήμα) **διακόπτω**. Από τα ρήματα αυτά διαφέρει το **τελειώνω** και η σειρά των ρημάτων, που επίσης δηλώνουν ότι «δεν συνεχίζεται να γίνεται κάτι» με την πρόσθετη βασική πληροφορία ότι «έχει περατωθεί, έχει φθάσει στο τελικό του όριο»: *Ο καθηγητής τελείωσε τα μαθήματά του – Τα μαθήματα τελείωσαν.* Όμοια σημασία εμφανίζουν τα ρήματα **τερματίζω, περατώνω, φέρω εις πέρας, αποτελειώνω**, καθώς και τα ρήματα **ολοκληρώνω** και **λήγω**. Από τα δύο τελευταία ρήματα το μεν **ολοκληρώνω** δηλώνει στη σωστή του χρήση (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. *ολοκληρώνω*) τη σημ. «τελειώνω κάτι πλήρως ή με πληρότητα» (*Ολοκληρώθηκαν οι εργασίες για την κατασκευή τού υπόγειου σιδηροδρόμου τής πόλης – Με το τελευταίο του βιβλίο ολοκλήρωσε το έργο του στη θεωρία τής παιδείας*), το δε **λήγω** σημαίνει ό,τι και το *τελειώνω* αλλά σε αμετάβατη χρήση (δηλ. χωρίς συμπλήρωμα τού ρήματος): *Έληξαν χθες οι εργασίες τού συνεδρίου για την πολιτική τής Ελλάδας στα Βαλκάνια – Λήγει αύριο η προθεσμία υποβολής δηλώσεων στην εφορία.*

πάφιλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ορείχαλκος (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) κάθε ορειχάλκινο έλασμα ή αντικείμενο μικρού πάχους **3.** μεταλλικό υλικό, κόσμημα μικρής αξίας, ψεύτικο.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. προέρχεται από συμφυρμό τού τουρκ. pafta «μεταλλική πλάκα» και τού ουσ. *φύλλο* (οπότε η ορθότ. γρ. θα ήταν *πάφυλλας*), αλλά φαίνεται ότι το ίδιο το τουρκ. pafta ανάγεται στο ελλην. *πάφιλας*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο ρ. *παφλάζω*, από τον ήχο που παράγει το μεταλλικό έλασμα (με ανάπτυξη ευφωνικού *-ι-* μεταξύ των συμφώνων τού συμπλέγματος *-φλ-*)].

παφιλένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ορείχαλκο: ~ *θήκη* ΣΥΝ. ορειχάλκινος **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει μικρή αξία ΣΥΝ. ευτελής.

παφλάζω ρ. αμετβ. {πάφλασα} **1.** (κυρ. για τον ήχο –φλοίσβο– των κυμάτων τής θάλασσας κατά την πρόσκρουσή τους σε βράχια ή στην ακτή) κάνω παφλασμό ΣΥΝ. κοχλάζω **2.** (σπάν. για υγρά, φαγητά κ.λπ.) φθάνω σε βρασμό ΣΥΝ. βράζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονοματοποιημένο ρ., με ενεστωτ. αναδιπλασιασμό και ανομοίωση: *πα-φλάζω* < **φα-φλάδ-jω*. Το θ. **φλαδ-* θα μπορούσε πιθ. να συσχετιστεί με τον αρχ. αόρ. *φλαδεῖν* «σπάζω, σχίζω» και με το αρχ. ουσ. *φλέδων* «φλυαρία», πράγμα που οδηγεί σε θ. *bhl̥-d- / *bhled-, μεταπτωτ. βαθμ. (με παρέκταση -d-) τού Ι.Ε. *bhel- «θορυβώ, φουσκώνω (κατά τη διάρκεια βρασμού)» (για το οποίο βλ. λ. *φλέβα*). Σε αυτή την περίπτωση, το ρ. πιθ. συνδ. με λατ. blatio «φλυαρία»].

παφλασμός (ο) [μεσν.] ο ήχος τού δυνατού φλοίσβου, κυρ. από την πρόσκρουση σώματος στη θάλασσα ή σε άλλη υδάτινη επιφάνεια ή από κύματα που πέφτουν με ορμή στην ακτή ή σε βράχια: ~ *των κυμάτων / από πέτρα που πέφτει στο νερό / των κουπιών.* Επίσης **πάφλασμα** (το) [αρχ.] {παφλάσματος}.

Πάφος (η) πόλη τής ΝΔ. Κύπρου. — **Πάφιος** (ο), **Πάφια** (η), **πάφιος, -α, -ο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

παφ-πούφ (το) {άκλ.} το κάπνισμα: *άρχισε πάλι το ~ και μας ντουμάνιασε.*

παχαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {πάχυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) πιο παχύ: *παχαίνουν τις αγελάδες με ορμονούχες τροφές* ΣΥΝ. χοντραίνω **2.** κάνω (κάποιον) να φαίνεται παχύτερος: *αυτό το φόρεμα σε ~* ♦ **3.** (αμετβ.) παίρνω κιλά, γίνομαι πιο παχύς: *με την εγκυμοσύνη φυσικό ήταν να παχύνει* ΑΝΤ. αδυνατίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

παχάκια (τα) {χωρ. γεν.} τα σημεία τού σώματος στα οποία συσσωρεύεται το περιττό λίπος: *δεν είναι και τόσο αδύνατος· τα 'χει τα ~ του* (πβ. λ. *ψωμάκια*).

πάχνη (η) {χωρ. πληθ.} η υγρασία που πέφτει το πρωί, η κρυσταλλοποιημένη δροσιά: *τα δέντρα σκεπάστηκαν με ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πάγ-σν-ᾱ* / **πάκ-σν-ᾱ* < θ. **παγ-* / **πακ-* τού ρ. *πήγ-νυμι* (πβ. κ. *πάγ-ος, πηκ-τός*), με την έννοια ότι η πάχνη αποτελεί στερεοποιημένη (παγωμένη) δροσιά].

παχνί (το) {παχν-ιού | -ιών} **1.** κοίλη εσοχή σε τοίχο στάβλου ή ξύλινη κατασκευή για την τοποθέτηση των ζωοτροφών ΣΥΝ. φάτνη **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο τρώει ένα ζώο.
[ΕΤΥΜ. < **παθν-ίον*, υποκ. τού μτγν. *πάθνη* (παράλλ. τ. τού αρχ. *φάτνη*) < **φάθ-να* (με προληπτική ανομοίωση). Βλ. λ. *φάτνη*].

παχνιάζω ρ. αμετβ. {πάχνιασα} καλύπτομαι με πάχνη. — **πάχνιασμα** (το).

πάχος (το) {πάχ-ους | -η (λαϊκ. -ια), -ών} **1.** μία από τις τρεις διαστάσεις στερεού σώματος (κατ' αντιδιαστολή προς το ύψος και το πλάτος ή το μήκος και το πλάτος): *όλες οι φωτοτυπίες έχουν το ίδιο πάχος και επιλέγεις το ύψος και το πλάτος τους* **2.** (για ανθρώπους, ζώα) (α) η μάζα, ο συνολικός όγκος ενός σώματος: *τι ~ έχει*: (β) το περιττό, το παραπανήσιο βάρος: *στις μέρες μας το ~ θεωρείται αντιαισθητικό* ΣΥΝ. παχυσαρκία **3.** (συνεκδ.) το ξίγγι, λίπος υπέρβαρου σώματος: *έχεις πολύ ~· χρειάζεσαι δίαιτα!* || *τα πάχη μου τα κάλλη μου* (το παχουλό σώμα είναι θελκτικό· συνηθισμένη παλαιότ. φρ.) **4.** (για υγρά, κυρ. παχύρρευστα) ο βαθμός πυκνότητας: *το καλό ελαιόλαδο ξεχωρίζει από το πάχος του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παχύς* (βλ.λ.), πβ. κ. *βάθος – βαθύς, βάρος – βαρύς, τάχος – ταχύς*].

παχουλός, -ή, -ό (για ανθρώπους και ζώα) αυτός που είναι κάπως παχύς, ο ευτραφής ΣΥΝ. χοντρούλης, γεμάτος, (ευφημ.) εύσωμος ΑΝΤ. αδυνατούλης. — (υποκ.) **παχουλούτσικος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. **παχυλός* (βλ.λ.)].

παχυ- κ. **παχύ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** είναι παχύ: *παχύ-δερμο, παχύ-σαρκος* **2.** έχει μεγάλη πυκνότητα: *παχύ-ρρευστος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *παχύς* (βλ.λ.)].

παχυδερμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) το να έχει κανείς παχύ δέρμα: *κύριο γνώρισμα των ελεφάντων είναι η ~* ΣΥΝ. χοντροδερμία **2.** (μτφ.) η έλλειψη ευαισθησίας, δραστηριότητα ή συμπεριφορά που φανερώνει συνειδησιακή και ηθική αναλγησία: *η διεθνής κοινότητα κωφεύει στα προβλήματα των τριτοκοσμικών κρατών με χαρακτηριστική ~* ΣΥΝ. αναισθησία, αναλγησία, αφιλοτιμία, απάθεια ΑΝΤ. ευαισθησία, φιλοτιμία **3.** ΙΑΤΡ. η αύξηση τού πάχους τού δέρματος, που οφείλεται σε ινώδη υπερπλασία και παρατηρείται σε περιπτώσεις ελεφαντιάσεως (βλ.λ.) **4.** (ειδικότ. στα ζώα) δερματοπάθεια με κύριο σύμπτωμα την αύξηση τού πάχους τού δέρματος, που παρατηρείται κυρ. στα άλογα, τα βοοειδή, στους χοίρους και τους σκύλους και αποτελεί επακόλουθο χρόνιων εκζεμάτων, μολυσματικής δερματίτιδας κ.ά. Επίσης **παχυδερμισμός** (ο) (σημ. 2). — **παχυδερμικός, -ή, -ό** [1879]

παχύδερμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει παχύ δέρμα: ~ *θηλαστικό* ΣΥΝ. χοντρόπετσος ΑΝΤ. λεπτόδερμος **2.** (μτφ., κυρ. ως ουσ.) αυτός που δεν συγκινείται ούτε θίγεται, που συμπεριφέρεται χωρίς λεπτότητα και ευαισθησία ή κατά τρόπο ασυνείδητο ΣΥΝ. αναίσθητος ΑΝΤ. ευαίσθητος **3.** ΖΩΟΛ. ***παχύδερμο*** (το) θηλαστικό με πολύ παχύ και άτριχο δέρμα, που ανήκει στην ίδια κατηγορία, στην οποία ανήκει ο ελέφαντας, ο χοίρος, ο ρινόκερος κ.λπ.

παχυκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπέρμετρη αύξηση τού πάχους των οστών τής κεφαλής και κυρ. τού κρανίου. — **παχυκέφαλος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pachycephalia].

παχυλός, -ή, -ό 1. (συνήθ. για αμοιβές, μισθούς κ.λπ.) αυτός που είναι περισσότερος ή μεγαλύτερος από όσο πρέπει ή συνηθίζεται: ~ *αμοιβή / μισθός / σύνταξη / αποζημίωση / αποδοχές / απολαυές* ΣΥΝ. άφθονος, πλούσιος, αδρός ΑΝΤ. ισχνός, πενιχρός **2.** (ειδικότ. για αρνητικές ιδιότητες) αυτός που είναι ιδιαίτερα έντονος, εμφανής: ~ *άγνοια / αμάθεια* ΣΥΝ. πλήρης, παντελής ΑΝΤ. μερικός. — **παχυλ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **παχυλότητα** (η) [1835].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. **παχυλός* (όπως επιμαρτυρείται από το αρχ. επίρρ. *παχυλῶς* και από το μυκ. όν. pa-ku-ro₂ = *Παχυλίων*), υποκ. τού αρχ. *παχύς* (βλ.λ.)].

παχύμετρο (το) {παχυμέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο ακριβείας που χρησιμοποιείται κυρ. στην οικοδομή για τη μέτρηση (τού πάχους) αντικειμένων· αποτελείται από έναν βαθμονομημένο κανόνα και από έναν δρομέα που μετακινείται πάνω στον κανόνα· και οι δύο απολήγουν σε παράλληλες μεταξύ τους προεκτάσεις-ράμφη, μεταξύ των οποίων τοποθετείται και συσφίγγεται ελαφρώς το μετρούμενο αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pachymeter].

πάχυνση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} (λόγ.) η αύξηση τού πάχους, το να παχαίνει κανείς: *μέθοδοι παχύνσεως των βοοειδών, που προορίζονται για παραγωγή κρέατος* ΑΝΤ. λέπτυνση.

παχυντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί αύξηση τού πάχους, που συντελεί στην πάχυνση: ~ *τροφή / δίαιτα* ΑΝΤ. (λόγ.) απισχναντικός.

παχύνω ρ. → παχαίνω

παχύρρευστος, -η, -ο [1842] (λόγ.) (για υγρά) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα, ώστε να ρέει δύσκολα, που είναι πηχτός και ρέει αργά: ~ *σιρόπι / κόλλα / σάλτσα / ουσία* ΣΥΝ. πυκνόρρευστος ΑΝΤ. αραιός, λεπτόρρευστος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. dickflüßig].

παχύς, -ιά (λόγ. -εία), **-ύ** {παχ-ύ κ. -ιού κ. (λόγ.) -έος (θηλ. -ιάς κ. λόγ. -είας) | -ιοί κ. (λόγ.) -είς (θηλ. -ιές κ. λόγ. -είες, ουδ. -ιά κ. λόγ. -έα), -ιών (κ. λόγ. -έων) (θηλ. -ιών κ. λόγ. -ειών)} **1.** αυτός που έχει μεγάλο πάχος ή όγκο: ~ *χαλί / τοίχος / κρούστα / στρώμα χιονιού / χείλη* ΣΥΝ. χοντρός ΑΝΤ. λεπτός **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει πολύ λίπος, μεγάλο βάρος: ~ *σώμα / πόδια / χέρια / πρόσωπο* || *περίοδος παχιών / παχειών* (όχι *παχέων*) *αγελάδων* (βλ. λ. *αγελάδα*) || «*τον Αύγουστο που είναι ~ οι μύγες*» (βλ. λ. *Αύγουστος*) ΣΥΝ. παχύσαρκος, παχύσωμος, (λόγ.) εύσαρκος, ευτραφής ΑΝΤ. αδύνατος, άπαχος, λιπόσαρκος **3.** (ειδικότ. για φαγητά) αυτός που έχει μαγειρευθεί με πολύ λίπος, βούτυρο ή λάδι: ~ *σούπα* **4.** (ειδικότ. για κρέατα και άλλα τρόφιμα) αυτός που διαθέτει μεγάλη ποσότητα λίπους: ~ *μπριζόλα / τυρί* **5.** (ειδικότ.) **παχύ** (το) το λιπαρό μέρος τού κρέατος κατ' αντιδιαστολή προς την καθ' αυτήν σάρκα ΣΥΝ. ξίγγι ΑΝΤ. ψαχνό **6.** (για υγρά) αυτός που διαθέτει μεγάλη πυκνότητα, ώστε να ρέει δύσκολα, που βρίσκεται σε ημίρρευστη κατάσταση: ~ *σιρόπι / σάλτσα* ΣΥΝ. πηχτός, παχύρρευστος, πυκνόρρευστος ΑΝΤ. λεπτόρρευστος, αραιός **7.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διαθέτει πολύ μεγάλη πυκνότητα, δασύς: ~ *φύλλωμα / τρίχωμα / φρύδια / μουστάκι / πρασινάδα / χόρτο / ίσκιος / σύννεφα* ΑΝΤ. αραιός **8.** αυτός που περιέχει κάτι σε μεγάλη ποσότητα, που φαίνεται

γεμάτος από αυτό που περιέχει: ~ *κομπόδεμα* / *πορτοφόλι* **9.** (μτφ.) αυτός που έχει πομπώδη χαρακτήρα, που είναι εντυπωσιακός αλλά όχι ουσιαστικός, χωρίς σοβαρό περιεχόμενο: ~ *λόγια* / *κουβέντες* / *υποσχέσεις* ΣΥΝ. πομπώδης **10.** (για το έδαφος) εύφορος: ~ *γη* **11.** ΑΝΑΤ. ***παχύ έντερο*** το κατώτερο τμήμα τού εντέρου, που καταλήγει στον πρωκτό και αποτελείται από τρία τμήματα -το τυφλό, το κόλον και το ορθό (απευθυσμένο)-, η κύρια λειτουργία τού οποίου είναι να μετατρέπει τα υπολείμματα/υποπροϊόντα τής λειτουργίας τής πέψης σε κόπρανα και να τα αποβάλλει από τον οργανισμό. — **παχύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φαχ-ύς* (με ανομοίωση) < *bhn̥gh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhengh- «παχύς, πυκνός», πβ. σανσκρ. bahú- «άφθονος, ευρύς». Παράγ. *πάχ-ος, παχ-ύνω, παχ-υλός* κ.ά.].

παχυσαρκία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η υπέρμετρη ανάπτυξη τού λιπώδους ιστού και κατά συνέπεια ο μεγάλος όγκος και το υπερβολικό βάρος κάποιου.

παχύσαρκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που το σώμα του χαρακτηρίζεται από υπέρμετρη ανάπτυξη τού λιπώδους ιστού και κατά συνέπεια από μεγάλο όγκο και υπερβολικό βάρος ΣΥΝ. παχύς, χοντρός, ευτραφής, παχύσωμος ΑΝΤ. λιπόσαρκος, λεπτός, αδύνατος.

παχύσωμος, -η, -ο [1862] αυτός που έχει παχύ σώμα, αυξημένο λίπος και βάρος ΣΥΝ. παχύσαρκος.

παχύτητα (η) → παχύς

παχύφυλλος, -η, -ο (για φυτά) αυτός που έχει παχιά (και μεγάλα) φύλλα: ~ *δέντρο*.

Παχώμιος (ο) {Παχωμίου} όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].

πάψη (η) → παύση

πάω (να/θα) ρ. → πηγαίνω

Π.Β. (ο) Πρόεδρος (τής) Βουλής.

Π.Β.Ε.Ε. (η) Πρόνοια Βορείων Επαρχιών Ελλάδος.

Π.Γ.Α.Π. (το) Πολεοδομικό Γραφείο Αθήνας-Προαστίων.

Π.Γ.Δ.Μ. (η) Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας (FYROM)· το κράτος των Σκοπίων.

Π.Γ.Π. (το) Πολιτικό Γραφείο Πρωθυπουργού.

Π.Δ. 1. (η) Παλαιά Διαθήκη **2.** (το) Προεδρικό Διάταγμα.

Π.Ε.Α.Ε.Α. (η) Πανελλήνια Ένωση Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης.

Π.Ε.Α.Κ. (η) Πανελλήνια Ένωση Αδιορίστων Καθηγητών.

Π.Ε.Α.Π. (η) Πανελλήνια Ένωση Αναπήρων Πολέμου.

Π.Ε.Α.Τ. (το) Πρακτορείο Εφημερίδων Αθηναϊκού Τύπου.

Πεδεμόντιο (το) {Πεδεμοντίου} περιοχή τής ΒΔ. Ιταλίας στα σύνορα με τη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Pedemontium (> ιταλ. Piemonte) < pede- (< pes, pedis «πόδι») + -montium < mons, -ntis «όρος, βουνό», επειδή η περιοχή βρίσκεται στους πρόποδες των Άλπεων].

πέδη (η) (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο μέσω τού οποίου επιτυγχάνεται η επιβράδυνση ή η ακινητοποίηση ή διατηρείται η ακινησία κινητού μηχανικού συγκροτήματος: ~ *τριβής* || *μαγνητική* / *υδραυλική* ~ ΣΥΝ. φρένο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθοπαιδική*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πέδικλο αλόγων», < Ι.Ε. *ped- «πόδι» (για το οποίο βλ. λ. *πεδίο, πόδι*). Ομόρρ. *πέδ-ιλο(ν)*, αρχ. *πέδ-ον* (> *πεδίον*), *πεζός* (< **πεδ-jό-*), *πούς* (< **πόδ-ς*) κ.ά. Ως προς τη σημ. «εμπόδιο, ποδοπέδη», πβ. αρχ. *έμ-ποδών* (> *εμποδίζω*), λατ. pedica «πέδη, πέδικλο», im-ped-io «εμποδίζω, εμπλέκω»].

-πέδη β' συνθετικό λέξεων, οι οποίες δηλώνουν το όργανο που εμποδίζει την κίνηση: *χειρο-πέδη, τροχο-πέδη, ποδο-πέδη*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πέδη* (βλ.λ.)].

πέδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η επιβράδυνση ή το σταμάτημα τής κίνησης τροχού οχήματος, που επιτυγχάνεται με τη βοήθεια πέδης (φρένου) ΣΥΝ. φρενάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πέδησις* < αρχ. *πεδώ (-άω)* «πεδικλώνω, περιδένω» < *πέδη* (βλ.λ.)].

πεδιάδα (η) περιοχή τής επιφάνειας τής γης σχετικά επίπεδη, που βρίσκεται συχνότ. σε χαμηλό ή μέσο υψόμετρο και έχει χαμηλή βλάστηση: *απέραντη* / *εύφορη* / *γόνιμη* / *πλούσια* / *καταπράσινη* ~ ΣΥΝ. κάμπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεδιάς, -άδος* < *πεδίον* (βλ.λ.)].

πέδικλο (το) {πέδικλ-ου | -ων} δεσμός που προσαρμόζεται στα πόδια των ζώων, για να μην απομακρύνονται από ορισμένη περιοχή ή για να συνηθίσουν σε συγκεκριμένο βηματισμό. Επίσης (λαϊκ.) **πε(ρ)δούκλι** (το) κ. **πε(ρ)δούκλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πέδικλον* < λατ. pediculus (υποκ. τού pes «πόδι») ή, κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των λατ. pedica «ποδοπέδη» και pedula (πληθ. ουδ. τού pedulis < pes)].

πεδικλώνω κ. **περδικλώνω** κ. **πεδουκλώνω** [μεσν.] κ. **περδουκλώνω** ρ. μετβ. {πεδίκλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βάζω πέδικλο (σε κάποιον) **2.** (κυριολ. κ. μτφ.) βάζω τρικλοποδιά (σε κάποιον), τον κάνω να πέσει παρεμβάλλοντας το πόδι μου ή κάτι άλλο ανάμεσα στα πόδια του, καθώς προχωρεί ΣΥΝ. τρικλοποδιάζω, μπουρδουκλώνω. — **πεδίκλωμα** κ. **περδίκλωμα** κ. **πεδούκλωμα** κ. **περδούκλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πεδικλώ* < *πέδικλον*. Ο τ. *περδικλώνω* οφείλεται σε συμφυρμό με το ρ. *μπερδεύω*, πβ. κ. *μπουρδουκλώνω*].

πέδιλο (το) {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων} **1.** ελαφρύ (συνήθ. καλοκαιρινό) ανοιχτό υπόδημα, από δέρμα ή άλλο υλικό, που αφήνει τμήμα τού πέλματος, τού ταρσού ακάλυπτο **2.** ειδικής κατασκευής υπόδημα, που χρησιμοποιείται μόνο για συγκεκριμένη δραστηριότητα: ~ *τού πατινάζ* (παγοπέδιλο) || ~ *για κολύμπι* / *καταδύσεις* (βατραχοπέδιλο) • **3.** ξύλινο ή μεταλλικό κομμάτι, που χρησιμεύει για την υποστήριξη αντικειμένου ή για την προφύλαξή του από τη φθορά: ~ *τής προσωμίδας κοντακίου* (το κομμάτι μετάλλου που επικαλύπτει την άκρη (προσωμίδα) τού κοντακίου των όπλων και ακουμπά στον ώμο) • **4.** (ειδικότ.-σπάν.) θηλιά από σχοινί, με την οποία δένουν τα πόδια των αλόγων τη νύχτα και των αγελάδων κατά το άρμεγμα • **5.** ΜΟΥΣ. (α) ποδοκίνητος μηχανισμός με διάφορες λειτουργίες: στο πιάνο ρυθμίζει την ένταση (φόρτε-πιάνο) τού ήχου, στην άρπα το πέρασμα από μία τονικότητα (κλίμακα) σε άλλη, στο εκκλησιαστικό όργανο θέτει σε λειτουργία τους αυλούς των βαθύτερων ηχητικών περιοχών, σε ορισμένα κρουστά (τύμπανα) χρησιμοποιείται για την κρούση τους ή για την αλλοίωση τού ήχου (β) ισοκράτημα, τόνος κρατημένος επίμονα, κυρίως στην τονική ή τη δεσπόζουσα, πάνω στον οποίο ηχούν ποικίλματα μελωδικά, αρμονικά, ή ρυθμικά ή επαναλαμβανόμενες συγχορδίες ΣΥΝ. ποδόπληκτρο, πεντάλ • **6.** ΝΑΥΤ. ξύλινη βάση στο εσωτερικό ιστιοφόρου σκάφους, πάνω στην οποία στερεώνεται το κατάρτι τού σκάφους • **7.** (στις οικοδομές) το πεπλατυσμένο κάτω άκρο κάθε μεγάλης, τσιμεντένιας κολόνας, που αποτελεί τμήμα των θεμελίων οικοδομής ΣΥΝ. πέλμα. — (υποκ.) **πεδιλάκι** (το), (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέδιλον* (ήδη μυκ. pe-di-ro) < Ι.Ε. *ped- «πόδι» (βλ. λ. *πεδίο, πόδι*) + παραγ. επίθημα *-ιλον* (πβ. *στρόβ-ιλος*)].

πεδιλοδρομία (η) {πεδιλοδρομιών} (λόγ.) παιχνίδι ή άθλημα κατά το οποίο ο αθλητής γλιστρά πάνω σε λεία επιφάνεια με τροχοπέδιλα ή σε επιφάνεια πάγου με παγοπέδιλα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. patinage (βλ. *πατινάζ*)].

πεδιλοποιείο (το) το εργοστάσιο κατασκευής πεδίλων.

πεδιλοποιία (η) [1855] η τέχνη και η βιοτεχνία κατασκευής πεδίλων (βλ.λ.) ΣΥΝ. σανδαλοποιία. — **πεδιλοποιός** (ο/η) [1870].

πεδιλώνω ρ. μετβ. [1858] {πεδίλω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) εφοδιάζω (κάτι) με ξύλινο ή μεταλλικό πέδιλο (βλ.λ., σημ. 3) που χρησιμεύει ως υποστήριγμα: ~ *βλήμα* / *την προσωμίδα τού κοντακίου*. — **πεδίλωση** (η) [1858].

πεδιλωτός, -ή, -ό [1858] (για αντικείμενα) αυτός που έχει εφοδιαστεί με ξύλινο ή μεταλλικό πέδιλο (βλ.λ., σημ. 3): ~ *βλήμα* ΣΥΝ. πεδιλωμένος.

πεδινός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με πεδιάδα: ~ *καλλιέργεια* / *κλίμα* / *πυροβολικό* ΑΝΤ. ορεινός **2.** (α) (ειδικότ. για τόπο) αυτός που έχει πεδιάδες, που αποτελείται κατά το μεγαλύτερο μέρος του από πεδιάδες: ~ *χώρα* / *περιοχή* / *επαρχία* ΑΝΤ. ορεινός (β) ***πεδινά*** (τα) το σύνολο των περιοχών μιας χώρας ή περιφέρειας με χαμηλό υψόμετρο: *η Ε.Μ.Υ. προβλέπει για αύριο βροχές στα* ~ **3.** (ειδικότ. για έδαφος) αυτός που μοιάζει με πεδιάδα, επίπεδος: ~ *έκταση* ΣΥΝ. ομαλός ΑΝΤ. λοφώδης, ορεινός **4.** (ειδικότ. για πρόσ. και πράγματα) αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί στην πεδιάδα: ~ *χωριό* / *πληθυσμός* ΣΥΝ. καμπήσιος ΑΝΤ. ορεινός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πεδι-εινός* (πβ. κ. *όρ-εινός*) < *πεδίον*].

πεδίο (το) (λόγ.) **1.** περιοχή ή χώρος, όπου αναπτύσσεται ορισμένη δραστηριότητα: *στρατιωτικό* ~ || *η περιοχή μετατράπηκε σε* ~ *θρησκευτικών και εθνικιστικών συγκρούσεων*· ΦΡ. (α) ***πεδίο δοκιμών*** περιοχή στην οποία διεξάγονται δοκιμές οποιουδήποτε υλικού ή μέσου, κυρ. στρατιωτικού, για τον καθορισμό τής αντοχής του, τής διάρκειας ζωής του, για τον εντοπισμό των αδύνατων σημείων του (β) ΣΤΡΑΤ. ***πεδίο ασκήσεων*** καθορισμένη έκταση, στην οποία ασκούνται μονάδες στρατού, εκπαιδεύονται οδηγοί αρμάτων μάχης ή πυροβόλων κ.λπ. (γ) ***πεδίο βολής*** τοποθεσία που έχει διαμορφωθεί κατάλληλα, για να ασκούνται οι στρατιώτες στη σκοποβολή, στα νέα όπλα και σε θέματα τακτικής (δ) ***πεδίο μάχης*** (i) ο χώρος στον οποίο διεξάγεται μάχη (ii) (μτφ.) χώρος στον οποίο αναπτύσσονται συγκρούσεις, υπάρχουν ισχυρές αντιπαραθέσεις: *σε* ~ *μετατράπηκε χθες το συνέδριο τού κόμματος* **2.** ο χώρος που ορίζεται σε σχέση με αντιληπτική λειτουργία ή ορισμένο σημείο· ΦΡ. (α) ***οπτικό πεδίο*** η έκταση τού χώρου, μέσα στον οποίο περιλαμβάνονται όλα τα σημεία που γίνονται ορατά από το ανθρώπινο μάτι ή από οπτικό όργανο (διόπτρα, μικροσκόπιο κ.λπ.): *για λίγο το αυτοκίνητο χάθηκε από το* ~ *τους* || *φύγε από μπροστά, μου κλείνεις το* ~ (β) ***βάθος πεδίου*** βλ. λ. *βάθος* **3.** (κατ' επέκτ.) η νοητή περιοχή εντός των ορίων τής οποίας αναπτύσσεται μια δραστηριότητα: *η πρόσφατη ανακάλυψη ανοίγει ένα καινούργιο* ~ *στην έρευνα κατά τού καρκίνου* || *το* ~ *των ενδιαφερόντων κάποιου* || *το* ~ *έρευνας ενός επιστήμονα* || *αφήνω ελεύθερο το* ~ *δράσης στους αντιπάλους μου* || ~ *ανταγωνισμού* / *συνεργασίας επιχειρήσεων* || *γεωπολιτικό* / *στρατηγικό* / *διπλωματικό* ~ ΣΥΝ. σφαίρα, τομέας, χώρος **4.** ΦΥΣ. η περιοχή εντός τής οποίας μια δύναμη επηρεάζει ένα σώμα: *ακουστικό* / *δυναμικό* / *μαγνητικό*, *ηλεκτρομαγνητικό* / *ηλεκτρικό* / *ηλεκτροστατικό* ~ || ~ *βαρύτητας* / *ακτινοβολίας κεραίας* **5.** ΜΑΘ. ***πεδίο ορισμού*** (για τη συνάρτηση μεταξύ δύο μεταβλητών) το σύνολο των τιμών που παίρνει η ανεξάρτητη μεταβλητή χ, από την οποία εξαρτάται η άλλη μεταβλητή ψ **6.** ΠΛΗΡΟΦ. τμήμα εγγραφής σε μια βάση δεδομένων, που περιέχει μία συγκεκριμένη πληροφορία· π.χ. σε μια βάση δεδομένων που περιέχει στοιχεία ατόμων, το όνομα τού κάθε ατόμου μέσα στην εγγραφή καταχωρίζεται στο πεδίο που λέγεται «NAME» **7.** ΓΛΩΣΣ. ***σημασιολογικό πεδίο*** διακριτό τμήμα τού λεξικού που ορίζεται από έναν όρο ή μια έννοια· περιλαμβάνει λέξεις που έχουν σχέση υπωνυμίας με τον όρο ή την έννοια, π.χ. το σημασιολογικό πεδίο τού όρου «κάθισμα» περιλαμβάνει τις λέξεις «καρέκλα», «πολυθρόνα», «σκαμπό», «μπερζέρα» κ.ά. **8.** (κυριολ.-σπάν.) περιοχή τής γήινης επιφάνειας με έδαφος σχετικώς επίπεδο και ομαλό, που βρίσκεται συνήθ. σε χαμηλό ή μέσο υψόμετρο: *Θριάσιο* ~ || *στα Καταλαυνικά* ~ *το 451 μ.Χ. ο Αέτιος και ο Θεοδώριχος νίκησαν τον Αττίλα* ΣΥΝ. πεδιάδα· ΦΡ. ***Ηλύσια Πεδία*** βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεδίον* < *πέδον* «έδαφος, γη» < Ι.Ε. *ped- «πόδι» (με τη

διευρυμένη σημ. τού τόπου στον οποίο πατάει το πόδι, δηλ. τού εδάφους), πβ. σανσκρ. padá- «βήμα. ίχνος». χεττ. pedan «τόπος, τοποθεσία», αρμ. het «ίχνος», αρχ. σκανδ. fet «βήμα». λατ. op-pid-um «μικρή πόλη» (κατ' αντιδιαστολή προς το urbs «μεγάλη πόλη, η Ρώμη») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πούς* (γεν. *ποδ-ός*), *πεζός* (< **πεδ-jό-*), *πέδ-η* κ.ά. Παράγ. *πεδι-άς (-άδα). πεδ-ινός* κ.ά. Αρκετές σημ. τής λ. *πεδίο*. που ανήκουν στο σύγχρονο επιστημ. λεξιλόγιο. αποτελούν μεταφρ. δάνεια. όπως η σημ. τής λ. στην πληροφορική (< αγγλ. field). Ομοίως αποτελούν μεταφρ. δάνεια και οι ακόλουθες φρ. και όροι. λ.χ. *πεδίο μάχης / βολής / δράσεως* (< γαλλ. champ de bataille / de tir / d'action). *οπτικό / μαγνητικό / σημασιολογικό πεδίο* (< γαλλ. champ visuel / magnétique / sémantique), *βάθος πεδίου* (< γαλλ. profondeur de champ), *αφήνω το πεδίο ελεύθερο σε κάποιον* (< γαλλ. laisser le champ libre à quelqu'un) κ.ά.].

Π.Ε.Δ.Μ.Ε.Δ.Ε. (η) Πανελλήνια Ένωση Διπλωματούχων Μηχανικών Εργοληπτών Δημοσίων Έργων.

Π.Ε.Ε.Α. (η) **1.** Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης **2.** Πανελλήνια Ένωση Εφέδρων Αξιωματικών.

Π.Ε.Ε.Ε.Π.Π. (η) Πανελλήνια Ένωση Επαναπατρισθέντων Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων.

Π.Ε.Ε.Θ. (η) Πανελλήνια Ένωση Ελευθέρου Θεάτρου.

πεζάντε επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική και τεχνική ένδειξη: βαριά, με βάρος: *αυτές οι νότες παίζονται ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pesante «βαρύς» < ρ. pesare «ζυγίζω. βαραίνω» < λατ. pensare].

πεζεβέγκης κ. **μπεζεβέγκης** (ο) {πεζεβέγκηδες} (λαϊκ.) ο προαγωγός, ο μαστροπός· (υβριστ.) αισχρός άνθρωπος, αχρείος. ρουφιάνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. pezevenk < αρμ. bozawag].

πεζεύω ρ. αμετβ. {πέζεψα} κατεβαίνω από υποζύγιο, ιδ. από άλογο: *δύο χωρικοί τον βοήθησαν να πεζέψει* ΣΥΝ. (λόγ.) αφιππεύω, ξεπεζεύω, ξεκαβαλικεύω. — **πέζεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ταξιδεύω πεζός. πεζοπορώ», < *πεζός*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

πεζή επίρρ. (λόγ.) με τα πόδια. περπατώντας: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας μετέβη ~ στο μνημείο τού Αγνώστου Στρατιώτου* ΣΥΝ. βαδίζοντας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεζῇ* < *πεζός*].

πεζικάριος (ο) {πεζικαρί-ου | -ων, -ους} (λαϊκ.) ο μόνιμος ή έφεδρος στρατιώτης ή αξιωματικός που υπηρετεί στο Πεζικό (βλ. λ. *πεζικός*).
[ΕΤΥΜ. < *πεζικό* + παραγ. επίθημα *-άριος*, πβ. κ. *λεγεων-άριος. σπαθ-άριος*].

πεζικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τους πεζούς στρατιώτες. τον Στρατό Ξηράς: *~ όπλα / δυνάμεις* **2. *Πεζικό*** (το) (α) το πολυαριθμότερο και βασικότερο μάχιμο τμήμα τού Στρατού Ξηράς. το οποίο δρα συνήθ. πεζό και με φορητό οπλισμό (β) (συνεκδ.-περιληπτ.) το σύνολο των στρατιωτών που υπηρετούν σε αυτό το τμήμα τού Στρατού Ξηράς.

πεζο- κ. **πεζό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται: **1.** με τον πεζό λόγο: *πεζο-γραφία, πεζο-λογία* **2.** με τον πεζό (λ.χ. κατ' αντιδιαστολή προς τον οχούμενο ή τον έφιππο): *πεζο-πόρος. πεζό-δρομος, πεζο-δρόμιο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *πεζός* (βλ.λ.)].

πεζόβολος (ο) (λαϊκ.) αλιευτικό δίχτυ από καννάβι. λινάρι ή βαμβάκι. που έχει σχήμα κώνου και χρησιμεύει για ψάρεμα σε ρηχά νερά. Επίσης **πεζόβολο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πεζο-* (< αρχ. *πέζα*, δωρ. και αρκαδ. λ. για τη σημ. «πόδι», η οποία απαντά σε μτγν. συγγραφείς με τις σημ. «μπορντούρα ρούχου» και «στρογγυλό αλιευτικό δίχτυ») + *-βόλος* < *βάλλω*. Το αρχ. *πέζα* < **πέδ-jα* < I.E. *ped- «πόδι» (βλ. λ. *πεδίο. πόδι*)].

πεζογέφυρα (η) {πεζογεφυρών} στενή γέφυρα που έχει κατασκευαστεί για να διευκολύνει τη διάβαση πεζών από ένα σημείο σε άλλο.

πεζογράφημα (το) [1894] {πεζογραφήμ-ατος | -ατα. -άτων} ΦΙΛΟΛ. λοτεχνικό έργο γραμμένο σε πεζό λόγο (και όχι σε έμμετρο ή ποιητικό) ΑΝΤ. ποίημα.

πεζογραφία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η συγγραφή λογοτεχνικού έργου σε πεζό λόγο: *φιλολογική ~* (αγγλ. non fiction) ‖ *λογοτεχνική ~* (αγγλ. fiction) **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο πεζός λόγος κατ' αντιδιαστολή προς τον έμμετρο, τον ποιητικό: *ο τομέας στον οποίο διακρίθηκε είναι η ~* ΣΥΝ. πρόζα, πεζολογία ΑΝΤ. ποίηση **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των πεζών λογοτεχνικών έργων: *νεοελληνική / αγγλική / γαλλική / σύγχρονη / νεότερη ~* **4.** (περιληπτ.) το σύνολο των πεζών λογοτεχνικών έργων που ανήκουν σε συγκεκριμένο είδος: *αφηγηματική / ηθογραφική ~.* — **πεζογραφικός**, -ή, -ό [1857], **πεζογραφικώς** επίρρ. [1839].

> **λογοτεχνική πεζογραφία – φιλολογική πεζογραφία.** Με τον χαρακτηρισμό **λογοτεχνική πεζογραφία** (αγγλ. fiction) δηλώνονται πεζογραφήματα (αγγλ. prose) που ανήκουν κυρίως στα είδη που είναι γνωστά ως *μυθιστόρημα* και *διήγημα* και τα συναφή (*μυθιστορηματική βιογραφία. ιστορικά διηγήματα* κ.λπ.). Για ό,τι η αγγλόφωνη βιβλιογραφία χαρακτηρίζει ως non-fiction, δηλαδή για τα *δοκίμια* και τις *μελέτες* που αναφέρονται με φιλολογικό τρόπο στην ερμηνεία, ανάλυση και σχολιασμό λογοτεχνικών έργων. προσιδιάζει ο χαρακτηρισμός **φιλολογική πεζογραφία**. Η *λογοτεχνική πεζογραφία* στηρίζεται στη *μυθοπλασία* (αυτή είναι η κατεξοχήν σημασία και τού αγγλοσαξονικού όρου fiction) και έχει ως χαρακτηριστικό την αφήγηση (αγγλ. narration). Η *λογοτεχνική πεζογραφία* ως πεζογραφία διαφέρει τόσο από την *ποίηση* όσο και από τα *θεατρικά έργα*. μολονότι και αυτά δεν στερούνται συχνά τού στοιχείου τής μυθοπλασίας ή και τής αφήγησης. Αντιθέτως. η *φιλολογική πεζογραφία* ως επιστημονική (ή και διαισθητική / εμπειρική) μελέτη συμπεριλαμβάνει την πραγμάτευση ποιητικών και θεατρικών έργων.

πεζογράφος (ο/η) [μτγν.] συγγραφέας πεζών λογοτεχνικών έργων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

πεζογραφώ ρ. [μτγν.] {πεζογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (α) γράφω πεζογράφημα (β) είμαι πεζογράφος • **2.** γράφω (λέξη) με πεζά γράμματα ΑΝΤ. κεφαλαιογραφώ.

πεζοδρόμηση (η) ▸ πεζοδρομώ

πεζοδρομία (η) [1851] {πεζοδρομιών} (σπάν.) περπάτημα ή τρέξιμο με τα πόδια, το να πορεύεται κάποιος πεζή (και όχι με όχημα ή υποζύγιο) ΣΥΝ. πεζοπορία.

πεζοδρόμιο (το) [1833] {πεζοδρομί-ου | -ων} **1.** το ελαφρώς υπερυψωμένο (συνήθ. πλακόστρωτο) δάπεδο. που κατασκευάζεται και στις δύο πλευρές δρόμου ή γέφυρας και χρησιμοποιείται για να περπατούν οι πεζοί: *περίμενε ν' ανάψει πράσινο, για να περάσει στο απέναντι ~* ‖ *για να τον αποφύγω, άλλαξα ~* ‖ *φαρδύ / στενό ~* **2.** (η έναρθρη γεν. ***τού πεζοδρομίου*** ως κακόσ. χαρακτηρισμός) τού υποκόσμου: *γυναίκα / γλώσσα / έκφραση ~* ‖ *στη δημόσια ζωή τείνουν να επικρατήσουν τα ήθη και οι πρακτικές ~* **3.** (λαϊκ.) η άσκηση πορνείας κυρ. στους δρόμους. σε δημόσιους χώρους και όχι σε προσωπικό χώρο ή σε οίκο ανοχής· ΦΡ. ***κάνω / βγαίνω / καταλήγω στο πεζοδρόμιο*** εκπορνεύομαι: *κάνει πεζοδρόμιο στη Συγγρού.* — **πεζοδρομιακός**, -ή, -ό (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *πεζο-* + *-δρόμιο* < *δρόμος*. απόδ. τού γαλλ. trottoir. άσχετη με το μεσν. *πεζοδρόμιον* «αγώνας δρόμου πεζών»].

πεζοδρόμος (ο/η) [μεσν.] **1.** αυτός που βαδίζει ή τρέχει με τα πόδια ΣΥΝ. πεζοπόρος ΑΝΤ. εποχούμενος **2.** (σπάν.) αυτός που λαμβάνει μέρος σε αγώνα δρόμου, που συμμετέχει σε αυτόν ΣΥΝ. δρομέας.

πεζόδρομος (ο) {πεζοδρόμ-ου | -ων, -ους} ο δρόμος που προορίζεται αποκλειστικά για την κυκλοφορία των πεζών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. pedestrian (zone)].

πεζοδρομώ ρ. μετβ. {πεζοδρομείς... | πεζοδρόμ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (δρόμο) σε πεζόδρομο (συνήθ. πλακοστρώνοντάς τον): *η δημοτική αρχή αποφάσισε να πεζοδρομήσει όλους τους δρόμους που οριοθετούν το εμπορικό τρίγωνο.* — **πεζοδρόμηση** (η).

πεζοκεφαλαία (τα) (για οικογένειες γραμμάτων που χρησιμοποιούνται στην τυπογραφία) πεζά και κεφαλαία γράμματα στο ίδιο κείμενο.

πεζολογία (η) [μτγν.] {πεζολογιών} **1.** ομιλία ή γραφή σε πεζό λόγο. όχι σε έμμετρο ή ποιητικό ΣΥΝ. πεζογραφία. πρόζα ΑΝΤ. ποίηση. στιχουργία **2.** (μτφ.-κακόσ.) η σύνθεση ποιημάτων και γενικότ. γραπτών κειμένων χωρίς γνήσια ποιητική πνοή. χωρίς έμπνευση. — **πεζολογικός**, -ή. -ό [1878]. **πεζολογικά** επίρρ.. **πεζολογώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.

πεζολόγος (ο/η) [μτγν.] **1.** αυτός/αυτή που γράφει ή μιλάει σε πεζό λόγο, ο/η συγγραφέας πεζογραφημάτων ΣΥΝ. πεζογράφος ΑΝΤ. ποιητής. στιχουργός **2.** (κακόσ.) ο μονότονος και πληκτικός ομιλητής ή συγγραφέας. αυτός που γράφει κοινοτοπίες ή ασημαντότητες.

πεζολογώ ρ. ▸ πεζολογία

πεζοναύτης (ο) [1886] {πεζοναυτών} ΣΤΡΑΤ. άνδρας των Ειδικών Δυνάμεων τού Στρατού Ξηράς. ειδικά εκπαιδευμένος για τη διεξαγωγή αποβατικών επιχειρήσεων σε συνεργασία με το Πολεμικό Ναυτικό και την Αεροπορία, καθώς επίσης και για την εξουδετέρωση παράκτιων προγεφυρωμάτων. — **πεζοναυτικός**, -ή. -ό.

πεζοπορία (η) [μτγν.] {πεζοποριών} πορεία με τα πόδια. το να διανύει κανείς μια απόσταση (συνήθ. μεγάλη) πεζός ΣΥΝ. περπάτημα. πεζοδρομία. οδοιπορία. — **πεζοπορικός**, -ή, -ό [1892], **πεζοπορικώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία*.

πεζοπόρος, -ος. -ο **1.** (λόγ.) αυτός που πορεύεται πεζός: *~ τμήματα τού στρατού* **2. *πεζοπόρος*** (ο/η) πρόσωπο που ταξιδεύει πεζός ΣΥΝ. οδοιπόρος. πεζοδρόμος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πεζοπορῶ (-έω)* (υποχωρητ.) < *πεζο-* + *-πορῶ* < *πόρος* (πβ. κ. *βραδυ-πορῶ, όδοι-πορῶ*)].

πεζοπορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πεζοπορείς... | πεζοπόρησα} πηγαίνω με τα πόδια, πορεύομαι πεζός.

πεζός, -ή. -ό **1.** αυτός που πορεύεται με τα πόδια, που διασχίζει αποστάσεις περπατώντας: *κινούμαι ~* ‖ *έφθασε ~* ‖ (συχνά κ. ως ουσ.) *η αστυνομία επέτρεπε μόνο στους ~ να περάσουν* ‖ *διάβαση πεζών* **2.** (ειδικότ. για τμήμα στρατού) αυτός που ενεργεί μόνο στην ξηρά (και όχι στη θάλασσα ή στον αέρα): *~ στράτευμα / άγημα* ‖ (κ. ως ουσ.) *ο στρατός του περιελάμβανε χιλιάδες πεζούς και λίγους ιππείς* • **3.** (για τον γραπτό λόγο) αυτός που δεν είναι έμμετρος, ποιητικός: *~ κείμενο / απόσπασμα* ΣΥΝ. πεζογραφικός ΑΝΤ. έμμετρος. ποιητικός· ΦΡ. ***πεζός λόγος*** (περιληπτ.) το σύνολο των πεζογραφημάτων γλώσσας. χώρας ή εποχής: *ο νεοελληνικός ~* ΣΥΝ. πεζογραφία, πρόζα ΑΝΤ. ποίηση. στιχουργία **4. *πεζό*** (το) το πεζογράφημα: *τα ~ τού Γ. Βιζυηνού είναι καλύτερα από τα ποιήματά του* ‖ *έγραψε ένα ~ και ένα ποίημα* • **5. *πεζό (στοιχείο)*** το μικρό στοιχείο. το μη κεφαλαίο γράμμα • **6.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μονοτονία και κοινοτοπίες. που δεν διαθέτει πρωτοτυπία ή γλαφυρότητα. που στερείται συγκινήσεων. ποιητικής εξάρσεως κ.λπ.: *~ γλώσσα / έκφραση / ύφος / πραγματικότητα / παρόν / ζωή / εποχή* ΣΥΝ. κοινός. κοινότοπος. μονότονος. τετριμμένος. πληκτικός, ανιαρός ΑΝΤ. πρωτότυπος, γλαφυρός. ποιητικός. συναρπαστικός **7.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν ξεφεύγει από τα συμβατικά πλαίσια. που στερείται εμπνεύσεως, ποιητικότητας: *Τι ~ που είσαι! Μόνο τον ύπνο και το φαγητό σκέφτεσαι!* ΣΥΝ. κοινότοπος, συνηθισμένος, μπανάλ ΑΝΤ. ρομαντικός. — **πεζά / πεζή** (βλ.λ.)

[αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πεδ-jός* < I.E. *ped- «πόδι» (για το οποίο βλ. λ. *πόδι. πεδίο*). Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. επίθ. pád-ya- «ο σχετιζόμενος με το πόδι». Ομόρρ. *πέδ-η*, αρχ. *πέδ-ον* (> *πεδίον*), *πούς* (γεν. *ποδ-ός*). *πέζα* (βλ. λ. *πεζόβολος*) κ.ά. Η σημ. τού πεζού λόγου (κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιητικό) είναι ήδη αρχ. και αποτέλεσε το πρότυπο για τη λατ. φράση pedestris oratio].

πεζότητα (η) [1860] {χωρ. πληθ.} η απουσία πρωτοτυπίας. ενδιαφέροντος. συναισθήματος ή έμπνευσης, γενικώς στοιχείων που δίνουν σε κάτι/κάποιον ενδιαφέρον και γοητεία: *η ~ τής καθημερινότητας* || *η ~ του τον έκανε αφόρητα πληκτικό.*

πεζοτράγουδο (το) (λογοτ.) πρόζα με ρυθμό ή ποίημα γραμμένο σε μορφή πεζού.

πεζούλι (το) {πεζουλ-ιού | -ιών} **1.** μικρός χαμηλός τοίχος από πέτρα, ο οποίος χτίζεται ακριβώς δίπλα στον εξωτερικό τοίχο κτηρίου. ώστε να εφάπτεται σε αυτόν και χρησιμεύει λ.χ. για να κάθεται κανείς: *έκατσε στο ~ τής εκκλησίας. για να ξεκουραστεί* **2.** μικρός τοίχος, συνήθ. πρόχειρα χτισμένος. που συγκρατεί το χώμα σε κατωφερές έδαφος ΣΥΝ. ξερολιθιά **3.** η άκρη τού πεζοδρομίου. Επίσης **πεζούλα** (η) (σημ. 1). — (υποκ.) **πεζουλάκι** (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. μεσν.. υποκ. τού αρχ. *πέζα* (βλ. λ. *πεζόβολος*)].

πεζούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το Πεζικό. οι πεζοί στρατιώτες ΑΝΤ. καβαλαρία.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πεζός* + παραγ. επίθημα *-ούρα* (πβ. *θολ-ούρα. χασούρα*)].

πεθαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πέθα-να. -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για έμβια όντα) παύω να ζω. σταματούν οι βιολογικές και (για έμψυχα) πνευματικές λειτουργίες μου, παύω να υπάρχω ως ζωντανός οργανισμός: *ο ασθενής πέθανε το βράδυ από καρδιακή προσβολή* || *αυτό θα το θυμάται. ώσπου να πεθάνει* || *πέθανε από φυσικό θάνατο* || *~ από το κρύο / την πείνα / τη δίψα* || *τα δέντρα πεθαίνουν όρθια* || *τα ζώα πέθαναν από σπογγώδη εγκεφαλοπάθεια* ΣΥΝ. (για πρόσ.) αποβιώνω. ξεψυχώ. (για ζώα) ψοφώ ΑΝΤ. ζω, υπάρχω· ΦΡ. (α) ***ποιος ζει, ποιος πεθαίνει*** για να δείξουμε ότι πρέπει κανείς να κάνει κάτι στο παρόν και όχι σε συγκεκριμένο μελλοντικό χρονικό σημείο, αφού το μέλλον είναι αβέβαιο: *εγώ τώρα το χρειάζομαι το δάνειο· μετά από τρεις μήνες ~!* || *Μέχρι αύριο ~! Τώρα πρέπει να συζητήσουμε το πρόβλημα!* (β) (παροιμ.) ***όποιου του μέλλει να πνιγεί, ποτέ του δεν πεθαίνει*** βλ. λ. *μέλλω* **2.** (α) (σε ενεστ.) βρίσκομαι στο τελευταίο μου στάδιο. φθίνω και σύντομα θα πάψω να υπάρχω: *«απόψε πεθαίνει ο φασισμός»* (σύνθημα) || *ένας κόσμος που πεθαίνει αργά-αργά* (β) (για πρόσ.) βρίσκομαι σε κακή βιολογική κατάσταση, ώστε αργά ή γρήγορα θα πάψω να ζω: *~ από ανίατη ασθένεια* || *πεθαίνει μόνος κι αβοήθητος* (γ) (μτφ.) παύω να υπάρχω: *πέθανε η αγάπη τους / το πάθος των πρώτων χρόνων* || *«το τζάμπα πέθανε»* (επιγραφή σε καταστήματα) || *όπως λέγεται. η ελπίδα πεθαίνει τελευταία* **3.** (+για) (α) δίνω τη ζωή μου (για συγκεκριμένο σκοπό), είμαι διατεθειμένος να θυσιαστώ (για κάτι): *η πατρίδα τιμά όσους πεθαίνουν για την ελευθερία* || *~ για τη δημοκρατία / την τιμή μου / την πίστη / τα πιστεύω μου* ΣΥΝ. θυσιάζομαι (β) (οικ.-εκφραστ.) λατρεύω (κάποιον/κάτι), μου αρέσει σε υπερβολικό βαθμό: *~ για τέτοια ανέκδοτα / βόλτα στη λιακάδα / ταξίδια / κρασί και καλή παρέα / ένα γλυκό / τηγανητές πατάτες / περιπέτειες!* ΣΥΝ. λαχταρώ, τρελαίνομαι. (οικ.) ψοφάω **4.** (+από) αισθάνομαι (κάτι) πολύ έντονα. ώστε να μη μου είναι πια ανεκτό ή να με εξαντλεί: *~ από πλήξη / ανία* || *πέθανα από τον φόβο μου* (φοβήθηκα υπερβολικά) || *έχω πεθάνει από την κούραση / την ορθοστασία / το τρέξιμο* || (μτφ.) *~ από επιθυμία / πόθο / έρωτα*· ΦΡ. ***πεθαίνω τής πείνας / τής δίψας*** αισθάνομαι πολύ έντονα πείνα ή δίψα **5.** (+σε + έναρθρο ουσιαστικό) κάνω σε υπερβολικό βαθμό. μέχρις εξαντλήσεως (αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό): *πέθανα στα γέλια / στην κούραση / στο τρέξιμο / στη δουλειά / στο πηγαινέλα* (στις μετακινήσεις) || *με πέθανε στις ερωτήσεις* (με ρωτούσε ακατάπαυστα) ♦ (μετβ.) **6.** προκαλώ τον θάνατο (κάποιου): *το παιδί το πέθαναν τα φάρμακα / τα ναρκωτικά* || *οι γιατροί τον πέθαναν τον άνθρωπο· θα ζούσε ακόμη. αν δεν είχε πέσει σε ατζαμήδες!* ΣΥΝ. σκοτώνω **7.** προκαλώ έμμεσα τον θάνατο (κάποιου): *τον πέθανε ο καημός τής κόρης του* || *εσύ θα με πεθάνεις με τα καμώματά σου!* **8.** (μτφ.) βασανίζω (κάποιον). τον υποβάλλω σε δοκιμασία. ώστε να υποφέρει: *το νέο αφεντικό τούς έχει πεθάνει στη δουλειά* || *την πέθανε με τη ζήλια του* ΣΥΝ. κατατυραννώ. (κατα)ταλαιπωρώ. παιδεύω, ξεθεώνω **9.** (ειδικότ.) προκαλώ (σε κάποιον) μεγάλο πόνο: *αυτό το δόντι με έχει πεθάνει δυο μέρες τώρα* || *όταν έχει υγρασία. με πεθαίνει το πόδι μου* **10.** (η μτχ. ***πεθαμένος,*** *-η. -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀπεθαίνω* < αρχ. *ἀποθνήσκω* (βλ. λ. *θνήσκω. θνητός*), από τον αόρ. β' *ἀπέθανε* (γ' εν. πρόσ.) κατά τα ρ. σε *-αίνω*, πβ. κ. *ὑπάγω – ὑπῆγε – πηγαίνω*].

πεθαίνω: συνώνυμα. Η έννοια τού *θανάτου* καθορίζει βιολογικά και ψυχικά όλη τη ζωή τού ανθρώπου. γι' αυτό και είναι φυσικό η κατάσταση τής αποχώρησης από τη ζωή, τής μετάστασης από τη ζωή στον θάνατο. να δηλώνεται σε όλες τις γλώσσες με πλήθος λέξεων και φράσεων. Στην Ελληνική. η σημασία τού «πεθαίνω» δηλώνεται με ουδέτερο – περιφραστικό τρόπο. με διατύπωση λόγια, συναισθηματική · βιωματική, θεολογική / θρησκεύουσα, με φράσεις που δηλώνουν τον τρόπο με τον οποίο επέρχεται ο θάνατος καθώς και με σχολιασμένο – μειωτικό τρόπο. Ειδικότερα: (α) ουδέτερη – περιφραστική δήλωση: **φεύγω από τη ζωή / από τον κόσμο, αφήνω τον κόσμο / την τελευταία μου πνοή, χάνω τη ζωή μου, καταλήγω** (β) λόγια δήλωση: **αποβιώνω, εκπνέω, τερματίζω τον βίο, υποκύπτω στο μοιραίο, εκμετρώ τον βίο / το ζην, προσμετρώ το ζην, φεύγω / εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο, επέρχεται το μοιραίο / ο θάνατος** (γ) συναισθηματική · βιωματική διατύπωση: **σβήνω, ξεψυχώ, τελειώνω, χάνομαι, κλείνω τα μάτια, πάω καλειά μου, μας άφησε χρόνους, τον βρήκε ο χάρος / ο θάνατος, τον πήρε ο χάρος, βγήκε η ψυχή του, έφυγε για τον άλλο / τον κάτω κόσμο, σώθηκε το λάδι / το καντήλι του, σβήνει το καντήλι μου, σώθηκαν οι μέρες / τα καρβέλια του, κατέβηκε στον τάφο, τον έφαγε το μαύρο χώμα / σκοτάδι** (δ) θεολογική / θρησκεύουσα διατύπωση: **αναπαύομαι, κοιμήθηκε, τον πήρε ο Θεός, παρέδωσε το πνεύμα / την ψυχή του / την ύστατη πνοή, συγχωρήθηκε /** (λαϊκ.) **αχωρέθηκε, μεθίσταμαι (μετέστη) εις τας αιωνίους μονάς, εκπληρώνω / εξοφλώ το κοινόν χρέος, εκδημώ εις Κύριον** (ε) τρόπος θανάτου: **μένω στον τόπο, πέφτω / μένω ξερός, μένω σέκος / αφήνω (κάποιον) σέκο, μένω στα χέρια (κάποιου), βρίσκω άδοξο τέλος, πήγε σαν το σκυλί στ' αμπέλι** (στ) σχολιασμένη – μειωτική διατύπωση: **τα τίναξε, τίναξε τα πέταλα / τα κώλα, τα κακάρωσε, τα τέζαρε, πάει (κοροϊδίστικα / άδοξα), ψόφησε (σαν σκυλί), πήγε στα θυμαράκια / στα κυπαρίσσια**.
Αρκετές είναι οι φράσεις και τα ρήματα που δηλώνουν τα βαθιά γεράματα ή την κατάσταση τού ετοιμοθάνατου: (α) συναισθηματική – βιωματική δήλωση: **είναι στα τελευταία του, (όπου να 'ναι) τον περιμένουνε, χαροπαλεύει, ψυχομαχεί, αργοπεθαίνει** (β) λόγια δήλωση: **πνέω τα λοίσθια, ψυχορραγώ** (γ) σχολιασμένη · μειωτική διατύπωση: **τα 'φαγε τα ψωμιά του, είναι με το ένα πόδι στον τάφο, θα φάμε κόλλυβα, είναι τού θανατά**.

πεθαμενατζήδικος, -η. -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** αυτός που θυμίζει νεκρό. κηδεία ή είναι μουντός σαν πένθιμος: *βγάλε αυτά τα πεθαμενατζήδικα ρούχα και βάλε κάτι πιο φωτεινό. πιο ζωντανό!* **2. πεθαμενατζήδικο** (το) η νεκροφόρα ή το γραφείο κηδειών.

πεθαμενατζής (ο) {πεθαμενατζήδες} (λαϊκ.-μειωτ.) ο νεκροθάφτης.
[ΕΤΥΜ. < *πεθαμένος* + παραγ. επίθημα *-ατζής*, πβ. κ. *φορτηγ-ατζής*].

πεθαμένος, -η. -ο [μεσν.] **1.** νεκρός. αυτός που έχει πεθάνει. που έχει πάψει να ζει: *προσπάθησαν να τον σώσουν, αλλά δυστυχώς ήταν ήδη ~* ΑΝΤ. ζωντανός **2.** (ειδικότ. λαϊκ.) ***πεθαμένα*** (τα) τα μέλη τής οικογένειας ή τα συγγενικά πρόσωπα που έχουν πεθάνει· ΦΡ. ***να συγχωρεθούν τ' αποθαμένα / τα πεθαμένα σου*** να συγχωρηθούν οι νεκροί συγγενείς σου (ευχή προς κάποιον. όταν του ζητούμε κάποια χάρη· χρησιμοποιείται κυρ. από ζητιάνους, όταν ζητούν ελεημοσύνη) **3.** (γενικότ.) αυτός που έχει πάψει να υφίσταται: *~ παρελθόν / όνειρα* ΑΝΤ. ζωντανός **4.** (μτφ.) αυτός που έχει εξαντληθεί (σωματικά ή ψυχικά). που έχει ταλαιπωρηθεί πολύ: *είμαι ~ από την κούραση* ΣΥΝ. εξαντλημένος. αποκαμωμένος. κατάκοπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός.*

πεθαμός κ. **αποθαμός** (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (για έμψυχα) ο θάνατος. η παύση των λειτουργιών τής ζωής: *αρρώστησε ο τύραννος, αλλά πεθαμό δεν είχε* ΣΥΝ. θάνατος· ΦΡ. ***τού πεθαμού*** (i) για πρόσωπο που κοντεύει να πεθάνει: *είναι ~* ΣΥΝ. τού θανατά (ii) αυτός που είναι πολύ θλιμμένος ή κουρασμένος σε μεγάλο βαθμό: *τον βρήκαν ~ απ' τη λύπη του* **2.** (μτφ.) μεγάλος κόπος ή ταλαιπωρία· σωματικός, ψυχικός βασανισμός: *αυτές οι εξετάσεις ήταν σωστός ~* ΣΥΝ. ταλαιπωρία, μαρτύριο, εξάντληση, ξεθέωμα. σκοτωμός.

πεθερά (η) [μεσν.] (για τον καθένα από τους δύο συζύγους) η μητέρα τού / τής συζύγου. δηλ. (για τη γυναίκα) η μητέρα τού γαμπρού και (για τον άνδρα) η μητέρα τής νύφης: *δεν με χωνεύει η ~ μου*· ΦΡ. (α) ***τα λέω στην πεθερά, για να τ' ακούει η νύφη*** μιλώ με υπαινικτικό τρόπο. ώστε αυτός με τον οποίο μιλώ να μεταβιβάσει τα λόγια μου στο πρόσωπο προς το οποίο πραγματικά απευθύνονται ή για να τα ακούσει αυτός στον οποίο πραγματικά αναφέρονται, χωρίς ξεκάθαρα να το δηλώσω (β) ***κακιά πεθερά*** (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που γκρινιάζει και κάνει συνέχεια παρατηρήσεις (γ) ***(για) να σ' αγαπά η πεθερά σου*** λέγεται προς κάποιον που διαλέγει ή τυχαίνει να φάει τη γωνία τού ψωμιού (δ) ***σ' αγαπά η πεθερά σου*** ως αστεϊσμός σε κάποιον που φτάνει (κάπου) πριν αρχίσουν όλοι να τρώνε. — (υποκ.) **πεθερούλα** (η).

πεθερικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πεθερό ή την πεθερά: *~ σπίτι* **2. *πεθερικά*** (τα) (α) ο πεθερός και η πεθερά μαζί και σπανιότ. οι στενοί συγγενείς τους (β) (συνεκδ.) το σπίτι και η οικογένεια τού πεθερού: *σήμερα θα πάω επίσκεψη στα ~ μου.*

πεθερός (ο) (για τον καθένα από τους δύο συζύγους) ο πατέρας τού / τής συζύγου, δηλ. (για τη γυναίκα) ο πατέρας τού γαμπρού και (για τον άνδρα) ο πατέρας τής νύφης: *ο μέλλων ~ μου* || *συντηρείται από τον ~ του* || (παροιμ.) *«σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο ~».* — (υποκ.) **πεθερούλης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πενθερός* < θ. *πενθ-* < I.E. *bhendh- «δένω, συνδέω», πβ. σανσκρ. bándhu- «γονέας. συγγενής», γοτθ. bindan «δένω» (> γερμ. binden. αγγλ. bind) κ.ά. Ομόρρ. *φάτνη / πάθνη* (< **φάθ-νᾱ*). Το ουσ. *πενθερός* δήλωνε αρχικώς τον εξ αγχιστείας συγγενή. κυρίως δε τον πατέρα τής συζύγου (κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *έκυρός*, η οποία δήλωνε τον πατέρα τού συζύγου). Η λ. *πενθερός*. που αποτελεί αρχαϊκό όρο τής πατριαρχικής οικογένειας. αντικατέστησε το ουσ. *έκυρός*. δηλώνοντας τον πατέρα και των δύο συζύγων].

πεθυμιά (η) (λαϊκ.) η επιθυμία.

πεθυμώ ρ. ▸ επιθυμώ

πει κ. **πι** (το) {άκλ.} **1.** Η. π· το δέκατο έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***στο πει και φει*** πολύ γρήγορα. την ίδια στιγμή (από τη συμβολική έννοια που είχαν στον Μεσαίωνα τα γράμματα π και φ ως αρχικά των λέξεων *παλούκι* (ανασκολοπισμός) και *φούρκα* (αγχόνη), όπου οδηγούνταν με συνοπτικές διαδικασίες οι καταδικασμένοι για αξιόποινη πράξη) ΣΥΝ. αμέσως. στο άψε-σβήσε ΑΝΤ. καθυστερημένα (βλ. κ. λ. *αριθμός*) **2.** (προφορ.) όργανο σχήματος Π, στο οποίο στηρί-

ζονται πρόσωπα με κινητικές δυσκολίες κατά την κίνησή τους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πῖ* < αρχ. *πεῖ* < σημιτ. pē «στόμα»].

πειθαναγκάζω ρ. μετβ. [1815] {πειθανάγκασ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εξαναγκάζω (κάποιον) να πεισθεί (σε κάτι) χρησιμοποιώντας ψυχολογική βία ή απειλές.
[ΕΤΥΜ. < *πειθανάγκη* (βλ.λ.)].

πειθαναγκασμός (ο) [1871] ο εξαναγκασμός (κάποιου) να δεχθεί κάτι είτε με τη χρήση ψυχολογικής βίας ή απειλών είτε λόγω τής αναπότρεπτης εξέλιξης των πραγμάτων.

πειθανάγκη (η) {χωρ. πληθ.} ο εξαναγκασμός σε συμφωνία ή συμμόρφωση. είτε με την άσκηση ψυχολογικής βίας ή απειλών είτε λόγω τής αναπότρεπτης εξέλιξης των πραγμάτων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πειθ-* (< *πείθω*) + *ἀνάγκη*].

πειθαρχείο (το) [1887] **1.** ΣΤΡΑΤ. το στρατιωτικό κρατητήριο. ο χώρος δηλ. τού στρατοπέδου στον οποίο κρατούνται κατά τη διάρκεια τής νύχτας και τού ελεύθερου χρόνου τής ημέρας ή επί ολόκληρο το εικοσιτετράωρο οι στρατιώτες που έχουν τιμωρηθεί με πειθαρχικές ποινές κράτησης ή φυλάκισης **2.** (ειδικότ.) το ειδικό, απομονωμένο κελλί φυλακής, στο οποίο μεταφέρονται για ορισμένο χρονικό διάστημα οι κρατούμενοι που έχουν παραβιάσει τον εσωτερικό κανονισμό τής φυλακής ΣΥΝ. απομόνωση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. (cellule) disciplinaire].

πειθάρχηση (η) → πειθαρχώ

πειθαρχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η υποταγή στους ανωτέρους ή σε ορισμένες αρχές. η υπακοή στις διαταγές, στους νόμους. στους ισχύοντες κανόνες: *για να μειωθούν τα ατυχήματα, απαιτείται η ~ των οδηγών και η συμμόρφωσή τους προς τις υποδείξεις των τροχονόμων* || *στο στρατόπεδο η ζωή κυλά υπό συνθήκες αυστηρής ~* || *επικρατεί / επιβάλλεται / χαλαρώνει / διασαλεύεται η ~* || *σκληρή / σιδερένια / στοιχειώδης / κοινωνική / κομματική ~* ΣΥΝ. υπακοή. υποταγή. ευπείθεια ΑΝΤ. απειθαρχία. απείθεια· ΦΡ. (α) ***στρατιωτική πειθαρχία*** (i) η απόλυτη υποταγή κάθε κατώτερου στρατιώτη στις διαταγές κάθε ανωτέρου, όπως ορίζει ο στρατιωτικός κανονισμός· (κατ' επέκτ. μεταξύ ομοιοβάθμων) η υπακοή κάθε νεοτέρου στον αρχαιότερο (ii) (μτφ.) η αυστηρή υπακοή στις εντολές τού διευθυντή ή αρχηγού σε εργασιακό, πολιτικό ή άλλον χώρο: *στην εταιρεία έχουν επιβάλει ~* (β) ***ενσυνείδητη / εσωτερική πειθαρχία*** η υπακοή σε αρχές ή σε πρόσωπα που έχουν εξουσία με την ίδια τη θέληση τού αρχομένου (γ) ***εξωτερική πειθαρχία*** η υπακοή σε κανόνες και υποχρεώσεις, που επιβάλλεται με τον φόβο ή την απειλή τιμωρίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.

πειθαρχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πειθαρχία: *~ παράπτωμα / δίωξη / επιτροπή / μέτρα / απόφαση / έλεγχος / κυρώσεις / ποινή* (αυτή που καθορίζεται από ειδικές διατάξεις και επιβάλλεται με καθορισμένη διαδικασία από πολυμελή συμβούλια, προϊστάμενες αρχές κ.λπ. σε δημοσίους υπαλλήλους. οι οποίοι παρέβησαν τα επαγγελματικά τους καθήκοντα)· ΦΡ. (α) ***πειθαρχικό (συμβούλιο)*** το πολυμελές όργανο υπηρεσίας, σώματος, οργανισμού ή άλλου θεσμού, που έχει τη δικαιοδοσία να επιβάλλει ποινές για υπηρεσιακούς λόγους και συγκεκριμένα παραπτώματα: *οι τρεις «αντάρτες» τού κόμματος παραπέμπονται αύριο στο ~* (β) ***Πειθαρχικό Δίκαιο*** τμήμα τού Δημοσίου Δικαίου, το οποίο περιλαμβάνει κανόνες και διατάξεις που ρυθμίζουν τις υποχρεώσεις και τη συμπεριφορά των δημοσίων υπαλλήλων και τις κυρώσεις σε περίπτωση μη τηρήσεως των υποχρεώσεων αυτών **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που πρόθυμα υπακούει στους ανωτέρους του ή/και στις αρχές, που δεν παραβαίνει τις εντολές τους. που εκτελεί ευσυνείδητα τα καθήκοντά του: *~ στρατιώτης / υπάλληλος / εκτελεστής* ΣΥΝ. πειθαρχημένος, πειθήνιος, υπάκουος ΑΝΤ. απείθαρχος, απειθής, ανυπάκουος. — **πειθαρχικ-ά / -ώς** [1833] επίρρ.

πειθαρχώ ρ. αμετβ. {πειθαρχείς... | πειθάρχ-ησα. -ούμαι, -ημένος} **1.** (συνήθ. +σε) υπακούω στους ανωτέρους ή στις αρχές, ενεργώ σύμφωνα με τη θέληση και τις επιθυμίες τους, εκτελώ τις διαταγές και τις εντολές τους: *καθήκον τού πολίτη είναι να πειθαρχεί στους νόμους* || *οι πέντε βουλευτές αποφάσισαν να μην πειθαρχήσουν στη γραμμή τού κόμματος* || *~ στις αποφάσεις τού συνδικαλιστικού μου φορέα* ΑΝΤ. απειθαρχώ, απειθώ **2.** (γενικότ.) υπακούω σε κανόνες, συμμορφώνομαι προς τις υποδείξεις: *αν δεν πειθαρχήσουμε όλοι στη δεδομένη οικονομική πολιτική. η χώρα θα βουλιάξει.* — **πειθάρχηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πειθαρχῶ (-έω)* < *πείθαρχος* < *πειθ-* (< *πείθω*) + *-αρχος* < *ἄρχω*].

πειθήνιος, -α, -ο αυτός που πειθαρχεί απόλυτα, που εκτελεί τυφλά κάθε εντολή και διαταγή, χωρίς να προβάλλει αντιρρήσεις. διαφωνίες: *τον έχουν μετατρέψει σε ~ όργανό τους* ΣΥΝ. πειθαρχικός, υπάκουος ΑΝΤ. απείθαρχος, ανυπάκουος. — **πειθήνια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πειθ-* (< *πείθω*) + *-ήνιος* < *ἡνία* (βλ. λ. *ηνίο*)].

πειθώ (η) {πειθούς | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η δύναμη και η ικανότητα να πείθει κανείς τους άλλους: *διέθετε μεγάλη ~ και επέβαλλε πάντα την άποψή του* ΣΥΝ. πειστικότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πειθ-* τού ρ. *πείθω* (βλ.λ.)].

πείθω ρ. μετβ. {έπεισα. πείσ-θηκα (καθημ. -τηκα), πεπεισμένος} **1.** κάνω (κάποιον) να συμφωνήσει μαζί μου, να αποδεχθεί τη γνώμη μου ή ό,τι του προτείνω (χρησιμοποιώντας λογικά επιχειρήματα): *αγωνιζόταν να πείσει το δικαστήριο για την αθωότητά του* || *η διαφήμιση δεν έπεισε το κοινό να αγοράσει το προϊόν* ΑΝΤ. αναγκάζω, εξαναγκάζω· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***ου με πείσεις καν με πείσης*** *(οὐ με πείσεις κἂν με πείσῃς)* για ανθρώπους υπέρμετρα πείσμονες και ισχυρογνώμονες, που δεν μεταβάλλουν την άποψή τους, ακόμη και όταν καταλαβαίνουν ότι έχουν άδικο (β) ***ανάγκα και θεοί πείθονται*** βλ. λ. *ανάγκη* **2.** (η μτχ. ***πεπεισμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, πιθανός, πλάθω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (αρχαιότερος ο μέσ. ενεστ. *πείθομαι*) < θ. *πειθ-* < Ι.Ε. *bheidh- «πείθω. εμπιστεύομαι», πβ. λατ. fido, fidelis «πιστός» (> γαλλ. fidèle, ισπ. fiel). αλβ. bē «όρκος», αρχ. γερμ. beitten «εξαναγκάζω, ωθώ». γερμ. bitten «παρακαλώ». αγγλ. bid «διατάσσω» κ.ά. Ομόρρ. *πισ-τός, πίσ-τις (-η), πιθ-ανός. πε-ποίθ-ησις (-η). πεῖσ-μα* κ.ά.].

πείνα (η) {χωρ. πληθ. (εκτός ΦΡ. δ. στ)} **1.** το αίσθημα που προκαλείται σε ζωντανό οργανισμό από την έλλειψη τροφής: *τόσες ώρες δεν έχει φάει τίποτα· πώς να μην έχει τέτοια ~!* || *μεγάλη / τρομερή / σφοδρή / διαβολεμένη ~* || *τρώω για να ικανοποιήσω την ~ μου*· ΦΡ. (α) ***ψοφάω / πεθαίνω τής πείνας*** πεινώ πάρα πολύ (β) ***δεν σε βλέπω από την πείνα*** πεινώ τόσο πολύ, ώστε οι αισθήσεις μου δεν λειτουργούν· πεινώ πάρα πολύ (γ) ***βρομούν τα χνότα μου από την πείνα*** (i) είμαι πολύ πεινασμένος (ii) είμαι πολύ φτωχός (δ) ***έχω μια πείνα / κάτι πείνες*** πεινώ πάρα πολύ: *~ που τρώω κι εσένα ακόμη / που δεν λέγεται!* (ε) (παροιμ.) ***η πείνα κάστρα καταλεί και χώρες παραδίνει*** αυτοί που στερούνται των αναγκαίων προς το ζην χάνουν, εκτός από την υλική, και την ηθική δύναμη να αντισταθούν σε οτιδήποτε (στ) ***τραβάω πείνα / πείνες*** βρίσκομαι σε πολύ δυσχερή οικονομική κατάσταση (ζ) ***πείνα και των γονέων*** βλ. λ. *γονέας* (η) ***απεργία πείνας*** βλ. λ. *απεργία* **2.** η γενική και διαρκής έλλειψη τροφίμων και το σύνολο των δυσχερειών που αυτή προκαλεί: *στην Κατοχή πέθαναν χιλιάδες από την ~* || *κατοχική ~* || *κάθε χρόνο εκατομμύρια άνθρωποι πεθαίνουν από την ~ στον κόσμο* ΣΥΝ. λιμοκτονία, λιμός, σιτοδεία. ασιτία **3.** (η γεν. ***πείνας*** ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν επαρκεί ούτε για τα βασικά βιοτικά αγαθά: *μισθός / σύνταξη ~* **4.** (μτφ.) έντονο αίσθημα στέρησης και σφοδρή επιθυμία (για κάτι): *σεξουαλική ~* ΑΝΤ. κόρος, κορεσμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεῖνα* (ο τ. *πείνη* είναι αρχαιότ.). αβεβ. ετύμου, ίσως < **πέν-ja*, που εμφανίζει το θ. τού ρ. *πένομαι* «μοχθώ, κοπιάζω» (αργότερα «στερούμαι των αναγκαίων. είμαι πένης»)].

πεινάλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **πεινάλα** (η) πρόσωπο που πεινάει πάρα πολύ και συνεχώς.
[ΕΤΥΜ. < *πείνα* + μεγεθ. επίθημα *-άλας*].

πειναλέος, -α. -ο **1.** αυτός που πεινά πολύ και διαρκώς ΣΥΝ. πεινασμένος. (εκφραστ.) λιμασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ φτωχός και που πεινά. γιατί δεν έχει να φάει: *~ πλήθος* || *έθνος πειναλέων* ΣΥΝ. λιμασμένος ΑΝΤ. χορτάτος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πεῖνα* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

πεϊνιρλί (το) {πεϊνιρλ-ιού | -ιών} μακρόστενη πίτα που γεμίζεται στην επάνω επιφάνειά της με τυρί και άλλα υλικά (π.χ. αυγό, μπέικον κ.λπ.) και σερβίρεται ζεστή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. peynirli (poğaça) «(μπουγάτσα) με τυρί» < peynir «τυρί» < περσ. panir].

πεινώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [αρχ.] {πεινάς... | πείνασ-α, -μένος} **1.** αισθάνομαι πείνα. έχω ανάγκη τροφής. επιθυμώ να φάω: *~· δεν έχω φάει τίποτα από το πρωί* || *~ σαν λύκος!* (υπερβολικά)· ΦΡ. (παροιμ.) ***των φρονίμων τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγειρεύουν*** βλ. λ. *φρόνιμος* **2.** λιμοκτονώ, πεθαίνω από έλλειψη τροφής: *οι λαοί τού Τρίτου Κόσμου πεινάνε* **3.** δεν έχω τα μέσα, για να εξοικονομήσω τα προς το ζην: *αν κλείσει το εργοστάσιο. θα πεινάσει πολύς κόσμος* ΣΥΝ. λιμοκτονώ **4.** ποθώ πολύ, αναζητώ κάτι· στη ΦΡ. ***μακάριοι οι πεινώντες και διψώντες την δικαιοσύνην*** *(μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην. ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται*, Κ.Δ. Ματθ. 5. 6) ευτυχισμένοι αυτοί που επιθυμούν διακαώς τη δικαιοσύνη (γιατί αυτοί θα ικανοποιηθούν) **5.** (η μτχ. ***πεινασμένος,*** *-η. -ο*) (α) αυτός που αισθάνεται πείνα ΣΥΝ. νηστικός, άφαγος. ατάιστος ΑΝΤ. χορτασμένος. χορτάτος (β) (μτφ.) πολύ φτωχός, αυτός που δεν έχει να φάει: *~ λαός*· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο πειναcμένος καρβέλια ονειρεύεται*** ο καθένας επιθυμεί σφοδρά αυτό που στερείται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

πείρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η γνώση που αποκτάται όχι θεωρητικά, αλλά στην πράξη κατά την εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων που κατέχει (κάποιος) ή με την εξάσκηση: *έχω ~ σ' αυτά τα πράγματα* || *έχει ~ στην προετοιμασία υποψηφίων για το πανεπιστήμιο* || *προσωπική / κοινωνική / επαγγελματική / καθημερινή / διδακτική / μακρά / μακροχρόνια / λαϊκή / πλούσια / πολιτική / πολύτιμη ~* || *έχω / αποκτώ / αποκομίζω ~* || *έχω ~ τού πράγματος* (το ξέρω καλά) ΑΝΤ. απειρία· ΦΡ. (α) ***εκ πείρας*** διαθέτοντας σχετικές εμπειρίες: *μιλάω ~· δεν είναι θεωρίες αυτά που σου λέω!* (β) ***έχω πικρή πείρα*** (+γεν. / +από) έχω οδυνηρές ή δυσάρεστες εμπειρίες (από κάτι): *~ από τέτοιες δίαιτες: στην αρχή χάνεις πολλά κιλά και μετά τα ξαναπαίρνεις* || *~ τέτοιας αγενούς συμπεριφοράς* **2.** (μτφ.) η συσσωρευμένη γνώση που έχει κάποιος σε έναν ή διάφορους τομείς. το σύνολο των εμπειριών στη ζωή· ό,τι αποκομίζει κανείς συνολικά (ως γνώση για τον κόσμο, τους ανθρώπους. τη ζωή), ώστε να μπορεί να συμβουλεύει. να καθοδηγεί κ.λπ.: *~ ζωής / τού κόσμου* ΣΥΝ. γνώσεις. σοφία, (μτφ.) φώτα· ΦΡ. ***μιλάει η πείρα!*** για περιπτώσεις στις οποίες μας συμβουλεύει κάποιος που έχει εμπειρίες, που ξέρει: *να τον ακούς. όταν σε συμβουλεύει· εδώ ~!* **3.** ΦΙΛΟΣ. η αισθητηριακή αντανάκλαση τού εξωτερικού κόσμου στη συνείδηση. το σύνολο των στοιχείων που υποπίπτουν στην αντίληψή μας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπειρογνώμονας. παρώνυμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεῖρα*, αρχική σημ. «προσπάθεια. απόπειρα», < **πέρ-ja* < Ι.Ε. *per-, ρίζα ευρείας διαδόσεως με βασική σημ. «προχωρώ προς τα εμπρός. διεισδύω». Η σημ. αυτή αιτιολογεί τη σύνδεση με πολλές Ι.Ε. λ., πβ. λατ. periculum «δοκιμή. κίνδυνος», peritus «δοκιμασμένος, έμπειρος» (ex-per-tus «πεπειραμένος» > γαλλ. expert), αρμ. p'orj «δοκιμή». αρχ. γερμ. fāra «κίνδυνος». γερμ. Ge-fahr. αγγλ. fear «φόβος» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πεῖρ-ας / πέρ-ας. πέρ-α, περ-ί, περ-όνη, παρ-ά. πρ-ός,*

πρ-ίν, πόρ-πη, πόρ-ος, πορ-θμός κ.ά. Παράγ. αρχ. *πειρά-ομαι* «προσπαθώ» (πβ. ἀπο-πειρῶμαι), *πειρα-τής, πειρ-άζω, πεῖρα-μα* κ.ά.].

> **πείρα - εμπειρία.** Συχνά η λ. *εμπειρία* χρησιμοποιείται εσφαλμένως αντί τού *πείρα*. Λέγεται λ.χ.: *Είναι καθηγήτρια των Γαλλικών με μεγάλη εμπειρία!* Κανονικά η **εμπειρία** δηλώνει μεμονωμένα βιώματα, κομμάτια αυτοτελή που έχει ζήσει ο καθένας *(Είχε πολλές εμπειρίες από τη θητεία του στον στρατό)*, ενώ η **πείρα** είναι αποτέλεσμα πολλών ή τού συνόλου των εμπειριών που έχει ζήσει ο άνθρωπος. Η *πείρα* δηλ. είναι περιληπτική έννοια σε σχέση με τις μεμονωμένες εμπειρίες: *Έχοντας ζήσει πολλά στη ζωή του, έχοντας ταξιδέψει πολύ, απέκτησε μεγάλη πείρα, που τον βοήθησε να καταλαβαίνει καλύτερα τους άλλους και να ενεργεί σωστά.*

πείραγμα (το) {πειράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) η ενόχληση (κάποιου) είτε από λόγια είτε από χειρονομίες: *πρέπει να ενοχλήθηκε, δεν άφησε όμως να φανεί κανένα ~ στη φωνή ή στο ύφος του* **2.** (ειδικότ.) λόγος ή χειρονομία που αποτελεί έκφραση ερωτικής επιθυμίας ή κρύβει ερωτικό υπονοούμενο: *ενοχλητικό / χυδαίο ~* **3.** καλοπροαίρετο αστείο, που λέγεται για να διασκεδάσουμε με τις αντιδράσεις κάποιου (βλ. λ. πειράζω): *ένα αθώο ~ ήταν, μην παρεξηγείσαι!* **4.** η τροποποίηση μηχανής για την καλύτερη απόδοσή της.

πειράζω ρ. μετβ. {πείρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** ενοχλώ (κάποιον) με λόγια ή έργα, ώστε να αισθάνεται δυσάρεστα, να στενοχωριέται ή να εκνευρίζεται: *τον πειράζουν οι φωνές των παιδιών* || *η αλαζονική συμπεριφορά του με πείραξε* || *δεν με πείραξαν τόσο τα λόγια του όσο ο τόνος τής φωνής του* || *εκείνο που με πειράζει περισσότερο είναι που θα μείνω μόνη μου* || *θα σε πείραζε, αν άνοιγα το παράθυρο;* **2.** (ειδικότ. τριτοπρόσ. ***πειράζει***) είναι ενοχλητικό, προξενεί ενόχληση: *~ ν' αφήσω εδώ τα πράγματά μου;* || *~ να καπνίσω;* || *τι πειράζει κι αν φύγω;* ΦΡ. ***δεν πειράζει*** (για να καθησυχάσουμε κάποιον) δεν έγινε τίποτα κακό: *παιδί είναι, αν κάνει και καμιά αταξία, ~!* || *- Συγγνώμη, σας λέρωσα! —~!* **3.** (ειδικότ.) θίγω (κάποιον), προσβάλλω: *πολύ με πείραξε η συμπεριφορά του!* || *τον είδα πειραγμένο απ' τα λόγια σου* || *Εσύ γιατί πειράχτηκες; Αφού δεν εννοούσε εσένα!* ΣΥΝ. πληγώνω, πικάρω **4.** λέω κάποιο σχόλιο ερωτικού περιεχομένου προς κάποιον: *κάποιος πείραξε την κοπέλα του και έγινε καβγάς* || *όποτε περνούσε μπροστά από την οικοδομή, οι εργάτες την πείραζαν, άλλοτε με τολμηρές κουβέντες κι άλλοτε με χαρακτηριστικά σφυρίγματα* **5.** κάνω αστεία εις βάρος κάποιου, τον ειρωνεύομαι, τον κοροϊδεύω (συχνά χωρίς πρόθεση να τον προσβάλω, μόνο για να τον δω να θυμώνει): *Μην του δίνεις σημασία! Σε πειράζει, δεν το λέει στα σοβαρά* || *εγώ τον ~ κι εκείνος θυμώνει!* || *στην αρχή πείραζε ο ένας τον άλλον, αλλά γρήγορα ήρθαν στα χέρια* ΣΥΝ. αστειεύομαι, χωρατεύω, περιπαίζω **6.** αγγίζω (κάτι) ή μετακινώ (κάτι) από τη θέση του (προκαλώντας ενόχληση σε άλλον): *ποιος πείραξε τους δίσκους μου;* || *μην πειράξεις τίποτα, θέλω να τα βρω όπως τα άφησα!* || *μη με κοιτάς έτσι, εγώ δεν πείραξα τίποτα!* || *ποιος πείραξε το ράδιο κι έχασα τον σταθμό που άκουγα;* ΣΥΝ. σκαλίζω **7.** (ειδικότ.) αγγίζω (κάτι) επίμονα προκαλώντας ενόχληση, επιδεινώνοντας μια άσχημη κατάσταση: *μην πειράζεις τα σπυράκια σου, θα σου μείνουν σημάδια* **8.** (α) προξενώ βλάβη, κάνω κακό (σε κάποιον/κάτι): *τον πειράζει το ποτό* || *με πειράζει ο θόρυβος* || *μην τολμήσει κανείς να τον πειράξει, θα έχει να κάνει μαζί μου!* || *μη φοβάσαι, δεν θα σου πειράξουμε ούτε τρίχα* || *έφαγαν θαλασσινά και τους πείραξαν* (έπαθαν διάρροια) ΑΝΤ. ωφελώ (β) (για φυτά ή ζώα) επιφέρω βλάβη, κάνω κακό σε (κάτι): *τα λουλούδια τα πείραξε η νοτιά* || *τα κοπάδια τα πείραξε η ζέστη* ΑΝΤ. ωφελώ **9.** (ειδικότ. η μτχ. ***πειραγμένος***, *-η, -ο*) (α) (για συσκευές, αντικείμενα κ.λπ.) που έχουν υποστεί παρέμβαση, προσθήκη, τροποποίηση, ώστε να αποδίδουν καλύτερα ή να ξεχωρίζουν: *το αυτοκίνητο είναι ~* (για να έχει αυξημένη ιπποδύναμη) || *το μπράτσο τού μπουζουκιού είναι ~* (για να ταιριάζει στο παίξιμο τού οργανοπαίκτη) (β) (μτφ. πρόσ.) αυτός που έχει διανοητική βλάβη ή που δίνει τέτοια εντύπωση: *είναι ~, δεν στέκει στα καλά του* **10.** (σπάν.) βάζω (κάποιον) σε πειρασμό, τον υποβάλλω σε ηθική δοκιμασία ΣΥΝ. δοκιμάζω, σκανδαλίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δοκιμάζω, προσπαθώ», < *πεῖρα* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

Πειραιάς (ο) πόλη στις ακτές τού Σαρωνικού Κόλπου, το επίνειο τής Αθήνας και το μεγαλύτερο λιμάνι τής Ελλάδας. Επίσης (λόγ.) **Πειραιεύς** {Πειραιώς} κ. (λαϊκ.) **Περαίας**. — **Πειραιώτης** (ο), **Πειραιώτισσα** (η), **πειραιώτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **πειραϊκός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πειραιεύς* < επίρρ. *πέρα(ν)* «απέναντι», ερμηνεία που απαντά για πρώτη φορά στον γεωγράφο Στράβωνα (1ος αι.), επειδή κατά τους προϊστορικούς χρόνους ο Πειραιάς ήταν νησί απέναντι από την Αθήνα, με την οποία φαίνεται ότι συνδεόταν μέσω μιας στενής λωρίδας γης].

πειρακτικός, -ή, -ό → πειραχτικός

πείραμα (το) {πειράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τεχνητή πρόκληση ή αναπαραγωγή διαφόρων φυσικών, φυσιολογικών ή ψυχικών φαινομένων σε συνθήκες εργαστηρίου με σκοπό τη μελέτη και εξακρίβωση τής φύσης τους, των νόμων που τα διέπουν, των αιτιών και των αποτελεσμάτων τους, καθώς επίσης και την ανεύρεση πιθανής πρακτικής εφαρμογής τους: *η επιστημονική έρευνα στη φυσική στηρίζεται στην παρατήρηση και το ~* || *κάνω / εκτελώ / διεξάγω ~* || *ο γιατρός κατηγορείται ότι διεξήγε πειράματα σε ανθρώπους* ΣΥΝ. πειραματισμός **2.** (γενικότ.) η δοκιμαστική προσπάθεια για την επίτευξη στόχου ή η εφαρμογή σχεδίου ή προγράμματος με στόχο να διαπιστωθεί στην πράξη η αξία του: *η μεταπολίτευση στη γειτονική χώρα αποτελεί στην ουσία σημαντικότατο ~ εκδημοκρατισμού* || *τα νέα μέτρα για την παιδεία αποτελούν ένα πρωτοποριακό ~* ΣΥΝ. απόπειρα, δοκιμή **3.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε δοκιμαστική προσπάθεια (συνήθ. χωρίς συστηματικότητα και οργάνωση): *δεν είναι ώρα για πειράματα· πρέπει να εργαστούμε με δοκιμασμένες μεθόδους* || *μην κάνεις πειράματα με τόσο επικίνδυνα θέματα* ΣΥΝ. πειραματισμός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πειρῶ / -ῶμαι (-άο-)* «προσπαθώ, δοκιμάζω» < *πεῖρα* (βλ.λ.). Ως επιστημ. όρ. η λ. αποδίδει το αγγλ. experiment].

πειραματίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1876] {πειραματίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** διεξάγω πειράματα, χρησιμοποιώ συστηματικά το επιστημονικό πείραμα, για να επαληθεύσω θεωρία ή για να καταλήξω σε συμπεράσματα, εφαρμόζω στην πράξη θεωρητικές γνώσεις για παρατήρηση ή άσκηση: *επιστήμονες πειραματίστηκαν επιτυχώς με το δηλητήριο τής κόμπρας για τη θεραπεία διαφόρων ασθενειών* **2.** κάνω δοκιμές, επιχειρώ να πράξω ή να επιτύχω (κάτι): *το υπουργείο πειραματίστηκε με την εφαρμογή τού νέου φορολογικού νομοσχεδίου και απέτυχε παταγωδώς* ΣΥΝ. δοκιμάζω, αποπειρώμαι **3.** κάνω δοκιμές (συνήθ. με τρόπο μη συστηματικό και ανοργάνωτο), προσπαθώ να επιτύχω (κάτι) δοκιμάζοντας διάφορες μεθόδους: *Μην πειραματίζεσαι συνέχεια! Διάλεξε κάτι και ακολούθησέ το!* || *αποτύχαμε, γιατί πειραματιζόμασταν ενώ το πρωτάθλημα ήταν σε εξέλιξη!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πειραματικός, -ή, -ό [1766] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πείραμα ή που γίνεται με πείραμα: *~ εργαστήριο / απόδειξη / έρευνα / έλεγχος / κέντρο*· ΦΡ. (α) ***πειραματική επιστήμη*** επιστήμη που χρησιμοποιεί κυρ. το πείραμα, για να επαληθεύσει τις υποθέσεις ή να διατυπώσει τις θεωρίες της (λ.χ. τα μαθηματικά, η φυσική) (β) ***πειραματική ομάδα*** ομάδα ατόμων, η οποία υποβάλλεται σε πειράματα στο πλαίσιο επιστημονικής έρευνας υπό ελεγχόμενες συνθήκες, προκειμένου να ελεγχθεί η επίδραση ορισμένων παραγόντων στη συμπεριφορά των μελών της **2.** αυτός που έχει δοκιμαστικό, όχι ολοκληρωμένο ή επίσημο χαρακτήρα: *~ στάδιο / πεδίο / λειτουργία σταθμού / πρόγραμμα* ΣΥΝ. δοκιμαστικός ΑΝΤ. επίσημος **3.** (α) (στην τέχνη) αυτός που δεν ακολουθεί τα καθιερωμένα αισθητικά πρότυπα, που πρωτοπορεί, που πειραματίζεται σε καινούργια θέματα ή τεχνικές: *~ μουσική / κινηματογράφος / σκηνή* (στο θέατρο) (β) (στην εκπαίδευση) αυτός που ακολουθεί καινούργιες μεθόδους διδασκαλίας: *~ σχολείο*. — **πειραματικ-ά / -ώς** [1819] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. experimental].

πειραματισμός (ο) [1887] **1.** η συστηματική εκτέλεση πειραμάτων· (ειδικότ.) η παραγωγή υπό συνθήκες εργαστηρίου φαινομένων για τη μελέτη και εξακρίβωση τής φύσης τους, των νόμων που τα διέπουν, των αιτιών και των αποτελεσμάτων τους **2.** η δοκιμαστική προσπάθεια που επιχειρείται, χωρίς να είναι γνωστό τι είδους αποτέλεσμα θα έχει: *ο χώρος τής παιδείας δεν αντέχει συνεχείς πειραματισμούς*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. experimentation].

πειραματιστής (ο) [1840], **πειραματίστρια** (η) {πειραματιστριών} **1.** πρόσωπο που κάνει πειράματα, που πειραματίζεται ΣΥΝ. δοκιμαστής **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην εκτέλεση επιστημονικών πειραμάτων σε συγκεκριμένο τομέα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. experimentalist].

πειραματόζωο (το) το ζώο που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο επιστημονικών ερευνών για τη διεξαγωγή πειραμάτων (συχνά επώδυνων) στα διάφορα όργανα τού σώματός του: *τα ινδικά χοιρίδια, τα κουνέλια και οι πίθηκοι χρησιμοποιούνται συχνότατα ως πειραματόζωα* || (μτφ.) *κατά τη διάρκεια τού Ψυχρού Πολέμου χιλιάδες στρατιώτες έγιναν ~ για τη μελέτη τής επίδρασης τής πυρηνικής ενέργειας στον άνθρωπο.*

πειρασμός (ο) **1.** η διέγερση επιθυμίας για κάτι κακό, η παρόρμηση προς αμαρτία είτε από εσωτερική διάθεση είτε από εξωτερικό ερέθισμα: *αντιστέκομαι / ενδίδω στον ~* || *καταπολεμώ / νικώ τον ~* || *οι ~ τής σάρκας* || *«Ο τελευταίος ~»* (έργο τού Ν. Καζαντζάκη)· ΦΡ. ***βάζω / μπαίνω στον πειρασμό*** (+να) (ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν, Κ.Δ. Ματθ. 26, 41) κάνω κάποιον να αισθάνεται ή αισθάνομαι ο ίδιος τον πειρασμό να κάνω (κάτι): *όταν είδα τα μήλα κόκκινα και ωραία, μπήκα στον πειρασμό να κόψω δύο* **2.** (ειδικότ. στη θρησκευτική ζωή ως προσωποποιημένη δύναμη) αυτός που κατεξοχήν παρακινεί τον άνθρωπο στην αμαρτία, το πνεύμα τού κακού, ο Σατανάς: *μην αφήνεις τον ~ να σε κυβερνά!* **3.** (γενικότ.) η έντονη επιθυμία για κάτι· κυρ. στη ΦΡ. ***δεν αντέχω στον πειρασμό να...*** δεν μπορώ να αντισταθώ στην επιθυμία να (κάνω κάτι): *δεν άντεξα στον πειρασμό να μη σ' το πω* || *~ βλέπω τόσα γλυκά και να μη δοκιμάσω ένα* ΣΥΝ. πρόκληση **4.** (συνεκδ.) (α) το αντικείμενο τής επιθυμίας, αυτό που ποθούμε και που συνήθ. αποτελεί υλική απόλαυση: *αυτό το γλυκό είναι ~* || *ένας τέτοιος ~ είναι ακατανίκητος* || *ο ~ τής σάρκας / τού χρήματος* (β) αυτός που του αρέσει να πειράζει, που ευχαριστείται να ενοχλεί, να ερεθίζει, ακόμη και να βασανίζει τους άλλους: *φύγε από 'δώ, βρε πειρασμέ, δεν σε αντέχω άλλο!* ΣΥΝ. πειραχτήρι (γ) (ειδικότ.) κάθε πρόσωπο που προκαλεί έντονο ερωτικό πόθο με την εμφάνιση, το ντύσιμο, τη συμπεριφορά του κ.λπ.: *με αυτό το φόρεμα ήταν σωστός ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ., «δοκιμή, προσπάθεια», < αρχ. *πειράζω* (βλ.λ.)].

πειρατεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** κάθε ληστεία, αρπαγή ή γενικότ. κάθε διαρπαγή ή βιαιοπραγία που εκδηλώνεται στον διεθνή θαλάσσιο χώρο από ενόπλους συνήθ. ληστές τής θάλασσας (πειρατές) και στρέφεται κατά τής ζωής και τής περιουσίας ναυτικών και ναυτιλλομένων ή έχει στόχο την κλοπή φορτίου πλοίου (πβ. λ. *κουρσάρος*) **2.** (κατ' επέκτ.) η κλοπή υλικού, σχεδίων, προγραμμάτων ή η παράνομη αντιγραφή και εμπορική τους εκμετάλλευση, η κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας: *~ τηλεοπτικού / ραδιοφωνικού / ηλεκτρονικού υλικού* || *~ σε βιντεοκασέτες / προγράμματα υπολογιστών* (λογισμικό).

— **πειρατεύω** ρ. {μτγν.}.

πειρατής (ο). **πειρατίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ληστής που δρα στη θάλασσα· μέλος τού πληρώματος σκάφους που ενεργεί πειρατεία εις βάρος εμπορικών και επιβατικών πλοίων (ανεξαρτήτως τής εθνικότητάς τους). χωρίς να καλύπτεται για τη δράση του από συγκεκριμένη χώρα ή πολιτεία, χωρίς δηλ. το σκάφος του να φέρει σημαία (κατ' αντιδιαστολή προς τον κουρσάρο. ο οποίος ενεργεί καταδρομές εντεταλμένος από συγκεκριμένη αρχή και εναντίον εχθρικής χώρας) (πβ. λ. *κουρσάρος*): *πειρατές αλωνίζουν και σήμερα στις θάλασσες τής ΝΑ. Ασίας* **2.** (μτφ.) ο ιδιοκτήτης παράνομου ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού (ραδιοπειρατής, τηλεπειρατής).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πειρῶ* / *-ῶμαι (-άω)* «προσπαθώ. δοκιμάζω» < *πεῖρα* (βλ.λ.)].

πειρατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πειρατεία ή τους πειρατές: ~ *επιδρομή* / *ενέργεια* / *μάστιγα* **2.** (μτφ.) αυτός που υπάρχει. κυκλοφορεί ή λειτουργεί κρυφά και παράνομα, χωρίς άδεια από τα αρμόδια όργανα τής πολιτείας: ~ *(ραδιοφωνικός) σταθμός* / *ταξί* / *κασέτα* ΣΥΝ. παράνομος. λαθραίος ΑΝΤ. νόμιμος **3.** (ειδικότ.) **πειρατικό** (το) το πλοίο των πειρατών: *«το ~ τού Κάπταιν Jimmy»* (Ν. Καββαδίας).

πειραχτήρι (το) {πειραχτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πρόσωπο (συνήθ. παιδί ή νεαρός) που αρέσκεται να πειράζει ή να ενοχλεί τους άλλους. που θέλει να αστειεύεται μαζί τους ή να τους περιπαίζει με λόγια. πράξεις, χειρονομίες, συνήθ. χωρίς κακή πρόθεση ΣΥΝ. πειρασμός, καλαμπουρτζής. χωρατατζής.
[ΕΤΥΜ. < **πειρακτ-ήριος* < αρχ. *πειράζω*].

πειραχτικός, -ή. -ό κ. **πειρακτικός** αυτός που υπάρχει, λέγεται ή γίνεται, για να πειράξει, να ενοχλήσει ή και να προσβάλει: ~ *λόγος* / *βλέμμα* / *μούτρο* / *διάθεση*. — **πειραχτικ-ά / -ώς** [1884] επίρρ.

πείρος (ο) → πίρος

πεις, πει, πείτε ρ. ▸ λέω

πεισιθάνατος, -η. -ο αυτός που ωθεί προς τον θάνατο, την αυτοκτονία: ~ *φιλοσοφία* / *έργο* / *ποίηση*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πεισι-* (< *πείθω*) + *θάνατος*].

Πεισίστρατος (ο) {-ου κ. -άτου} αρχαίος Αθηναίος πολιτικός (600-527 π.Χ.). ο οποίος εγκαθίδρυσε τυραννίδα στην Αθήνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πεισι-* (< *πείθω*) + *στρατός*].

πείσμα (το) {πείσμ-ατος | -ατα, -άτων} η έντονη. διαρκής επιμονή (κάποιου) σε ορισμένη γνώμη ή ενέργεια: *οι δύο ομάδες διεκδίκησαν με ~ και φανατισμό τη νίκη* || *μεγάλο* / *τυφλό* / *αδικαιολόγητο* ~ ΣΥΝ. ισχυρογνωμοσύνη. πεισμονή. (λαϊκ.) γινάτι ΑΝΤ. ενδοτικότητα, υποχωρητικότητα, διαλλακτικότητα· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***το πείσμα βγάζει πρήσμα*** (πρήξιμο) η ισχυρογνωμοσύνη βλάπτει πάντοτε αυτόν που την έχει ΣΥΝ. το γινάτι βγάζει μάτι (βλ. λ. *γινάτι*) (β) ***από πείσμα*** εξαιτίας ισχυρογνωμοσύνης. από εγωιστική επιμονή σε (κάτι). από αντίδραση: *δεν μου μιλάει ~. αν και ξέρει ότι έχω δίκιο* (γ) ***το βάζω πείσμα να...*** αποφασίζω να κάνω κάτι οπωσδήποτε: *το 'βαλε πείσμα να με κάνει ν' αλλάξω κόμμα* (δ) ***κάνω πείσματα*** κάνω νάζια (βλ. λ. *νάζι*) (ε) ***σε πείσμα (κάποιου)*** για να δηλωθεί ότι κάποιος κάνει, πετυχαίνει κ.λπ. κάτι αντίθετα από τις επιθυμίες ή τις προβλέψεις των άλλων: ~ *όλων κατάφερε να γίνει η πρώτη γυναίκα αστροναύτης*. — (υποκ.) **πεισματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πεῖσμα*, αρχική σημ. «πειθώ – πεποίθηση». < αρχ. *πείθω*].

πεισματάρης (ο) {πεισματάρηδες}. **πεισματάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που μιλά ή ενεργεί με πείσμα: *οι γέροι γίνονται συνήθως πεισματάρηδες* || *είναι ~ σαν μουλάρι* ΣΥΝ. (λόγ.) πείσμων, ισχυρογνώμων, (καθημ.) ξεροκέφαλος. αγύριστο κεφάλι ΑΝΤ. διαλλακτικός. συζητήσιμος, συγκαταβατικός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πεῖσμα. -ατος* + παραγ. επίθημα *-άρης*. πβ. *νοικ-άρης*. *διαβατ-άρης*, *μπροστ-άρης* κ.ά.].

πεισματάρικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από πείσμα: ~ *φέρσιμο* / *έκφραση* / *σιωπή* / *άρνηση* / *μουλάρι* / *γατί* ΣΥΝ. (λόγ.) πεισματώδης. — **πεισματάρικα** επίρρ.

πεισματικός, -ή. -ό [μτγν.] πεισματάρικος (βλ.λ.). — **πεισματικά** επίρρ.

πεισματοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (σπάν.) η πεισματική εμμονή σε λόγο ή πράξη. το πείσμα ΣΥΝ. ισχυρογνωμοσύνη ΑΝΤ. ενδοτικότητα, διαλλακτικότητα.

πεισματώδης, -ης. -ες [1859] {πεισματώδ-ους | -εις (ουδ. -η). -ών} (λόγ.) πεισματάρικος (βλ.λ.). — **πεισματωδώς** επίρρ. [1809]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πεισματώνω ρ. → πεισμώνω

πεισμονή (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη και εγωιστική επιμονή σε πράξη ή ενέργεια. το πείσμα ΣΥΝ. πεισματοσύνη. ισχυρογνωμοσύνη. εμμονή ΑΝΤ. ενδοτικότητα. διαλλακτικότητα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πεῖσμα* + παραγ. επίθημα *-ονή*, πβ. *πλησμ-ονή*. *φλεγμ-ονή*].

πείσμωμα (το) ▸ πεισμώνω

πείσμων, -ων. -ον [1892] {πείσμ-ονος. -ονα | -ονες (ουδ. -ονα). -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μεγάλο πείσμα ΣΥΝ. πεισματάρης **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που λέγεται ή γίνεται με πείσμα ή από πείσμα, που φανερώνει ισχυρογνωμοσύνη: ~ *άρνηση* / *εμμονή* / *αγώνας* / *αντίσταση* / *σιγή*. Επίσης **πείσμονας** (ο/η). — **πεισμόνως** επίρρ. [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.

πεισμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πείσμω-σα. -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ το πείσμα (κάποιου), κάνω (κάποιον) να αντιδράσει εντόνως αρνητικά. διεγείρω την οργή. τον θυμό του: *πρόσεξε μην τον πεισμώσεις με αυτά που λες* ΣΥΝ. εκνευρίζω ΑΝΤ. ηρεμώ. γαληνεύω ♦ **2.** (αμετβ.) βάζω (κάτι) πείσμα. γίνομαι ισχυρογνώμων, επιμένω (σε κάτι) από αντίδραση: *πείσμωσε και δεν λέει να φάει τίποτε* ΣΥΝ. (εκφραστ.) μουλαρώνω ΑΝΤ. υποχωρώ. ενδίδω. Επίσης **πεισματώνω** [μεσν.]. — **πείσμωμα** κ. **πεισμάτωμα** (το).

πειστήριο (το) {πειστηρί-ου | -ων} **1.** αντικείμενο που συντελεί στη βεβαίωση τής τελέσεως ενός εγκλήματος ή στην απόδειξη τής ενοχής ή τής αθωότητας τού κατηγορουμένου: *τα ~ τού φρικτού εγκλήματος* || *εύγλωττο* / *ατράνταχτο* / *επαρκές* / *αδιάσειστο* ~ ΣΥΝ. απόδειξη, αποδεικτικό στοιχείο. τεκμήριο **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε αποδεικνύει ότι συνέβη ένα γεγονός. ότι τελέστηκε μια πράξη κ.λπ.: *το αρχαιότερο ~ τής παρουσίας τού ανθρώπου στη Γη βρέθηκε στην αφρικανική ήπειρο* ΣΥΝ. μαρτυρία.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *πειστήριος* < **πειθ-τήριος* < **πειθ-* (< *πείθω*, με συριστικοποίηση τού *-θ-*) + παραγ. επίθημα *-τήριος*, απόδ. τού γερμ. Beweisstück].

πειστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει τη δύναμη, την ικανότητα να πείθει. να διαμορφώνει τη γνώμη των άλλων: ~ *επιχείρημα* / *λόγος* / *εξήγηση* / *κριτική* / *τρόπος* / *αποτέλεσμα* / *απόδειξη* / *μαρτυρία* / *απάντηση*. — **πειστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.

πειστικότητα (η) [1862] η ικανότητα (κάποιου) να πείθει. να είναι πειστικός: *η ~ των επιχειρημάτων* / *των λόγων του*.

Π.Ε.Κ. 1. (η) Πανελλήνια Ένωση Κινηματογραφιστών **2.** (το) Περιφερειακό Εκπαιδευτικό Κέντρο.

Π.Ε.Κ.Α. (η) Πολιτιστική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα.

Πεκίνο (το) η πρωτεύουσα τής Κίνας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Pékin < κινεζ. Pei-ping «βόρεια ειρήνη», όπως ονομαζόταν η πρωτεύουσα κατά τα έτη 1368-1416 (πρώτη δυναστεία των Μινγκ) και κατά την περίοδο 1928-1949, όταν πρωτεύουσα ήταν η πόλη Nan-jing «νότια πρωτεύουσα». Όταν το Πεκίνο ανακηρύχθηκε ξανά πρωτεύουσα τής Κίνας το 1949, του δόθηκε η σημερινή ονομασία (*που υπήρχε και παλαιότερα*) Beijing «βόρεια πρωτεύουσα»].

πεκινουά (το) {άκλ.} μικρόσωμο κατοικίδιο σκυλί ράτσας (σαλονιού) με πλούσιο. μακρύ τρίχωμα, πλατύ κεφάλι, κρεμαστά αφτιά και σκουρόχρωμο ρύγχος· προέρχεται από την Κίνα (περιοχή Πεκίνου).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pékinois < Pékin «Πεκίνο»].

πεκορίνο (το) {άκλ.} είδος κίτρινου ιταλικού τυριού από πρόβειο γάλα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pecorino. κατά λέξη «πρόβειος». < pecora «πρόβατο», από τον πληθ. τού λατ. pecus. -oris].

πεκούνια (τα) (λαϊκ.) τα χρήματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pecunia < λατ. pecunia «περιουσία, χρήματα» < pecus. -oris «ζώο. κτήνος»].

Π.Ε.Λ. (η) Πανελλήνια Ένωση Λογοτεχνών.

πελαγήσιος, -ια. -ιο αυτός που σχετίζεται με το πέλαγος: ~ *ψάρι* / *αέρας* / *αύρα* ΣΥΝ. (λόγ.) πελάγιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

Πελαγία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *η οσία ~ τής Τήνου* **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επιθ. *πελάγιος* (< *πέλαγος*)].

πελαγίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πελάγισα} (σπάν.) διαπλέω το πέλαγος, ταξιδεύω με πλοίο στο ανοιχτό πέλαγος ΣΥΝ. πελαγοδρομώ.

πελάγιος, -ία. -ο [αρχ.] (λόγ.) πελαγήσιος.

πελαγοδρόμημα (το) {πελαγοδρομήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ναυσιπλοΐα σε πέλαγος **2.** (μτφ.) η πορεία χωρίς πλήρη έλεγχο τής κατεύθυνσης. όταν κανείς παραπαίει. βρίσκεται σε σύγχυση, απεραντολογεί.

πελαγοδρομία (η) [1877] {πελαγοδρομιών} **1.** η ναυσιπλοΐα στο πέλαγος. στην ανοιχτή θάλασσα ΣΥΝ. θαλασσοπορία. ποντοπορία. πελαγοδρόμημα. πελαγοδρόμηση **2.** (μτφ.) η απώλεια τού ελέγχου λόγων και πράξεων. τής επαφής με την πραγματικότητα ΣΥΝ. απεραντολογία, σύγχυση.

πελαγοδρόμος, -ος, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που διαπλέει τα πελάγη. που ταξιδεύει στην ανοιχτή θάλασσα: ~ *πλοίο* ΣΥΝ. θαλασσοπόρος. ποντοπόρος.

πελαγοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πελαγοδρομείς... | πελαγοδρόμησα} **1.** (κυριολ.-σπάν.) διαπλέω το πέλαγος. ταξιδεύω στην ανοιχτή θάλασσα ΣΥΝ. πελαγίζω **2.** (κυρ. μτφ.) (α) βρίσκομαι σε σύγχυση, χάνω τον ειρμό και τον έλεγχο των σκέψεων ή των πράξεών μου. διαταράσσεται η επαφή μου με την πραγματικότητα: *οι σημερινοί άνθρωποι πελαγοδρομούν μέσα στα προσωπικά τους προβλήματα* ΣΥΝ. παραπαίω. χάνομαι (β) (ειδικότ.) ξεφεύγω από το βασικό θέμα λόγου, κειμένου κ.λπ., κάνω μεγάλες παρεκβάσεις χωρίς ειρμό: *ο ομιλητής πελαγοδρομούσε σε λεπτομέρειες, χωρίς να θίξει καθόλου την ουσία* ΣΥΝ. απεραντολογώ, χάνομαι. — **πελαγοδρόμηση** (η).

πέλαγος (το) {πελάγ-ους | -η, -ών} **1.** θαλάσσια περιοχή με έκταση μικρότερη από τον ωκεανό και τη θάλασσα. που βρίσκεται συνήθ. ανάμεσα σε νησιά ή σε νησιά και τμήματα ξηράς και κατονομάζεται με βάση την παρακείμενη χώρα ή τη μυθολογική παράδοση τής περιοχής: *Κρητικό* / *Θρακικό* ~ || *Αιγαίο* / *Ιόνιο* / *Ικάριο* ~ **2.** (γενικότ.) η ανοιχτή θάλασσα. αυτή που βρίσκεται μακριά από τις ακτές: *οι ψαρόβαρκες ανοίχτηκαν στο ~* || *ο στόλος των πειρατών όργωνε τα ~ και λεηλατούσε τις ακτές* || *αγναντεύω το ~* || *γαλάζιο* / *σκούρο* / *βαθύ* / *φουρτουνιασμένο* / *ανταριασμένο* ~ **3.** (μτφ.) οτιδήποτε πολύ μεγάλο σε όγκο. σε μέγεθος. σε πλήθος, έκταση, ποσότητα: *πλέαμε όλοι μας σε πελάγη ευτυχίας*. Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **πέλαγο** κ. (λαϊκότ.) **πέλαο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πελα-* + παραγ. επίθημα *-γος* (πβ. κ. *τένα-γος*). Το θ. *πελα-* ανάγεται σε Ι.Ε. *pelə- «ευρύς. επίπεδος». πβ. λατ. planus (> γαλλ. plain. ισπ. llano), palma «παλάμη» (> γαλλ. paume). αρχ. γερμ. folma, αγγλ. folm κ.ά. Ομόρρ. *παλά-μη* (βλ.λ.), *πλάγ-ιος*, *πλάξ (-κα)*. πιθ. κ. *πλάσσω*. *πλανῶ* κ.ά.].

πελάγρα (η) [1866] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δερματική νόσος με κύριο σύμπτωμα τα ερυθηματώδη εξανθήματα, η οποία οφείλεται σε αβιταμίνωση και συνοδεύεται από πεπτικές και νευρικές διαταραχές.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pellagra (νόθο σύνθ.) < pelle «δέρμα» (< λατ. pellis) + -agra (< ελλην. *-άγρα*, βλ. λ. *ποδ-άγρα*)].

πελαγώνω ρ. αμετβ. {πελάγω-σα, -μένος} (λαϊκ.) περιέρχομαι σε αμηχανία, βρίσκομαι σε σύγχυση εξαιτίας δυσχερειών, προβλημάτων κ.λπ., δεν ξέρω τι να κάνω: *έπεσε πολλή δουλειά και έχω πελαγώσει* || *πελαγώνεις με το παραμικρό* ΣΥΝ. σαστίζω, τα χάνω, δεν βρίσκω άκρη. — **πελάγωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πελαγῶ (-όω)*, αρχική σημ. «πλημμυρίζω», < αρχ. *πέλαγος*].

πελάδα (η) (λαϊκ.) πρόχειρη καλύβα κτισμένη από άχυρα ή καλάμια πάνω σε πασσάλους, συνήθ. μέσα σε λιμνοθάλασσα: *οι ~ στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < βεν. pelada < ρ. pelar (ιταλ. pelare) «αποφλοιώνω, μαδώ, αποψιλώνω» < μτγν. λατ. pilare < λατ. pilus «τρίχωμα»].

πελάζω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) πλησιάζω, προσεγγίζω· κυρ. στη ΦΡ. ***όμοιος ομοίω αεί πελάζει*** (*ὅμοιος ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει*, Πλάτ. *Συμπόσιον* 195 b) (i) είναι σύνηθες στους ανθρώπους να συναναστρέφονται τους ομοίους τους· ο καθένας επιλέγει τη συναναστροφή ανθρώπου με τον οποίο έχει κοινά χαρακτηριστικά, κοινές ιδιότητες ΣΥΝ. όμοιος τον όμοιο κι η κοπριά τα λάχανα (ii) (μειωτ.) για ανθρώπους που εμπλέκονται σε κακές παρέες και που ενεργούν και οι ίδιοι άσχημα: *πάλι μπλεγμένος είναι με ύποπτα άτομα που κυνηγάει η αστυνομία για υποθέσεις ναρκωτικών· λέει πως δεν φταίει, αλλά ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αόρ. *πελά-σ(σ)αι* (απρφ.) < I.E. *pelə- «ωθώ, προσκρούω – ευρύς, επίπεδος». πβ. λατ. pello «ωθώ, πλήττω», pulsare «κρούω, κτυπώ» (> γαλλ. pousser «σπρώχνω, ωθώ», ισπ. pulsar), αρχ. ιρλ. eblaid «θα σπρώξει» (< *pi-plā-seti) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πέλας, πελά-της, πλησ-ίον, πλή-ν* κ.ά.].

πελαργόμορφα (τα) τάξη πτηνών, τα μέλη τής οποίας είναι παρυδάτια, μεγαλόσωμα και μακρύλαιμα πτηνά, όπως οι πελαργοί, οι ερωδιοί, τα φλαμίγκο κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. Ciconiforma (πληθ.)].

πελαργόνι (το) {πελαργον-ιού | -ιών} πολυετές ποώδες ή θαμνώδες φυτό, που ανήκει στο ίδιο γένος με τα γεράνια, έχει παχιά, σαρκώδη φύλλα και λευκά, ρόδινα ή μοβ άνθη, που διατάσσονται κατά ταξιανθίες. Επίσης **πελαργόνιο**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pelargonium].

πελαργός (ο), **πελαργίνα** (η) **1.** παρυδάτιο αποδημητικό πτηνό, μεγαλόσωμο, με χαρακτηριστικά μακρύ και πλατύ, κόκκινου χρώματος ράμφος, ψηλά και δυνατά πόδια, λευκό φτέρωμα και μεγάλες, μαύρες φτερούγες, που συνηθίζει να αναπαύεται στηριζόμενο στο ένα μόνο πόδι ΣΥΝ. (λαϊκ.) λέλεκας, λελέκι **2.** σε φρ. που σχετίζονται με την εγκυμοσύνη: *τα μωρά δεν τα φέρνει ο ~* (γιατί ορισμένοι γονείς εξηγούσαν την τεκνοποιία στα μικρά παιδιά με το αφελές «το μωρό το έφερε ο πελαργός») || *η επίσκεψη τού πελαργού* (δηλ. η εγκυμοσύνη) *τη χαροποίησε*. — **πελαργικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πελαϜ-αργός* < **πελαϜός* «φαιός, μελανόχρωμος, μαύρος» (βλ. λ. *πελιδνός*) + *ἀργός* «λευκός» (βλ. λ. *ἄργιλ(λ)ος, Ἀργώ*). Ο συνδυασμός αυτών των σημασιών οφείλεται μάλλον στο μαυρόασπρο χρώμα των φτερών του].

πελασγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τους Πελασγούς: *~ γλώσσα* **2.** (ειδικότ.) αυτός που κατασκευάστηκε από τους Πελασγούς: *~ τείχος* (το αρχαιότατο τείχος τής Ακροπόλεως των Αθηνών, γνωστό και ως «Εννεάπυλο»).

Πελασγοί (οι) (συνήθ. στους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς) οι Προέλληνες (είτε στο σύνολό τους είτε κατά το μεγαλύτερο τμήμα τους) που κατοικούσαν στον ελλαδικό χώρο και στα μικρασιατικά παράλια (καθώς και στις ακτές τής Ιλλυρίας, τής Ιταλίας και γενικότ. τής ανατολικής λεκάνης τής Μεσογείου Θαλάσσης) πριν από την κάθοδο των ελληνικών φύλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. ανθρωπωνύμιο. Η παλαιότ. αναγωγή σε τ. **Πελαγσ-κοί* με τη σημ. «κάτοικοι των πεδιάδων» (που θα συνδεόταν με τη λ. *πέλαγος*) είναι αμφίβολη].

Πελασγός (ο) ΜΥΘΟΛ. γενάρχης των Πελασγών (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *Πελασγοί*].

πελατεία (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των αγοραστών ή καταναλωτών των προϊόντων καταστήματος, επιχείρησης κ.λπ. ή των ανθρώπων που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες ελεύθερου επαγγελματία: *το μαγαζί του ήταν γωνιακό και είχε μεγάλη ~* || *δικηγόρος με πολυάριθμη και εκλεκτή ~* || *πολυπληθής / καλή / πλούσια / αριστοκρατική / σταθερή / μόνιμη / φοιτητική / γερή* (πολυάριθμη) *~* **2.** (ειδικότ. κακόσ.) το σύνολο των προσώπων που υποστηρίζουν κάποιον ως ανταπόδοση των εξυπηρετήσεων που τους κάνει αθέμιτα· ΦΡ (μειωτ.) ***εκλογική πελατεία*** το σύνολο των ψηφοφόρων υποψηφίου ή κόμματος, κυρ. εκείνοι που προσφέρουν την ψήφο τους ως αντάλλαγμα για εξυπηρετήσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. clientèle].

πελατειακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πελατεία ή τον πελάτη **2.** (ειδικότ. κακόσ.) αυτός που σχετίζεται με την αθέμιτη εξυπηρέτηση προσώπων ως αντάλλαγμα την παροχή υποστήριξης από αυτούς: *~ σχέσεις* (οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα και στους ψηφοφόρους τους, όταν ως αντάλλαγμα ή προϋπόθεση τής ψήφου τίθεται η ικανοποίηση αιτημάτων για προσωπική εξυπηρέτηση των ψηφοφόρων) / *σύστημα / δίκτυο / πρακτική*.

πελάτης (ο) {πελατών}, **πελάτισσα** (η) {πελατισσών} **1.** αυτός που αγοράζει από συγκεκριμένο κατάστημα ή επιχείρηση ή που συχνάζει σε ορισμένο κέντρο διασκέδασης: *ο ~ έχει πάντα δίκιο* || *απαιτητικός / ανεπιθύμητος / περαστικός / μόνιμος / τακτικός / δύσκολος ~* || *άγρα πελατών* ΣΥΝ. αγοραστής, καταναλωτής· ΦΡ. (α) ***δεν σταυρώνω πελάτη*** δεν μπορώ να βρω πελάτη ή δεν έρχεται κανένας πελάτης (στο κατάστημά μου): *ενώ παλαιότερα το μαγαζί πήγαινε καλά, τώρα δεν σταυρώνει πελάτη* (β) ***κυνηγάω τους πελάτες με το ντουφέκι*** αναζητώ απεγνωσμένα πελάτες **2.** (ειδικότ.) αυτός που χρησιμοποιεί επί πληρωμή τις υπηρεσίες ελεύθερου επαγγελματία: *~ ιατρού / δικηγόρου* • **3.** (οικ.-λαϊκ.) αυτός που θεωρείται εξασφαλισμένος από κάποιον (συνήθ. ως χαρακτηρισμός αντιπάλου που ηττάται μονίμως από συγκεκριμένο αντίπαλο) **4.** (κακόσ.) αυτός που υποστηρίζει κάποιον ως αντάλλαγμα για την αθέμιτη εξυπηρέτηση που του κάνει, π.χ. αυτός που ανταλλάσσει την ψήφο του προς βουλευτή ή υποψήφιο με ρουσφέτι **5.** ΠΛΗΡΟΦ. ο θυγατρικός υπολογιστής ενός δικτύου υπολογιστών, στον οποίο εκτελούμε την εργασία μας, με μικρές υπολογιστικές και αποθηκευτικές δυνατότητες, σε σχέση με τον εξυπηρετητή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που πλησιάζει, που προσεγγίζει», < θ. *πελα-*, για το οποίο βλ. λ. *πελάζω*. Στην αρχαία Ελλάδα *πελάτης* ονομαζόταν κάθε μέλος τής τάξεως των ελευθέρων αλλά φτωχών πολιτών, που υποχρεώνονταν να μισθώνουν την εργασία τους για να ζήσουν. Στην αρχαία Ρώμη cliens ονομαζόταν κάθε μέλος τής τάξεως πολιτών με περιορισμένα δικαιώματα, που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους σε ισχυρό πρόσωπο (πατρίκιο), εξασφαλίζοντας τη νομική και οικονομική προστασία του. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. μεταφρ. δάνειο από λατ. cliens].

πελατολόγιο (το) {πελατολογί-ου | -ων} κατάλογος που περιλαμβάνει το σύνολο των πελατών μιας εταιρείας, επιχείρησης, καταστήματος κ.λπ.: *με την κατάλληλη προώθηση των προϊόντων μας θα επιτύχουμε μια αισθητή διεύρυνση τού ~ τής εταιρείας* || *στο ~ τής επιχείρησης περιλαμβάνονται 15.000 επαγγελματίες*.
[ΕΤΥΜ. < *πελάτης* + *-λόγιο* (βλ.λ.)].

πελεκάνος (ο) υδρόβιο, ψαροφάγο πτηνό, μεγαλόσωμο, με αδέξιο βάδισμα αλλά μεγάλη ικανότητα στην κολύμβηση, λευκό ή ρόδινο φτέρωμα, με χαρακτηριστικό μεγάλο, διασταλτό σάκο στο κάτω μέρος τού ράμφους του, μέσα στον οποίο αποθηκεύει τη λεία του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πελεκᾶνος* < λατ. pelecanus < αρχ. *πελεκάν, -ᾶνος*, από το θ. *πελεκ-* τού ουσ. *πέλεκυς* (βλ.λ.), λόγω τού ράμφους τού πτηνού, που κόβει σαν πέλεκυς].

πέλεκας (ο) (λαϊκ.-μεγεθ.) ο μεγάλος σε μέγεθος πέλεκυς, μεγάλο τσεκούρι ΣΥΝ. μπαλτάς, πελέκι.

πελέκημα (το) [μτγν.] {πελεκήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο ή η κατεργασία υλικού με τον πέλεκυ: *το ~ τού ξύλου* ΣΥΝ. πελέκηση **2.** (μτφ.) ο ανελέητος δαρμός ΣΥΝ. ξυλοκόπημα, ξυλοφόρτωμα.

πελέκηση (η) → πελεκώ

πελεκητής (ο) [μτγν.] ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στην κοπή και κατεργασία ξύλου ή άλλου υλικού με αιχμηρό όργανο.

πελεκητός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πελεκηθεί, που τον έχουν κατεργαστεί με αιχμηρό όργανο: *~ κορμός* ΣΥΝ. πελεκημένος ΑΝΤ. απελέκητος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει λαξευθεί: *~ λίθος / μάρμαρο* ΣΥΝ. λαξεμένος.

πελέκι (το) → πέλεκυς

πελεκίζω ρ. → πελεκώ

πελεκισμός (ο) [μτγν.] ο αποκεφαλισμός ανθρώπου με πέλεκυ ΣΥΝ. καρατόμηση.

πελεκούδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) κομμάτι πελεκημένου ξύλου, που έχει αποσπαστεί από μεγαλύτερο τμήμα ή από κορμό με πελέκημα: *μικρό / κοφτερό ~* ΣΥΝ. πελέκημα, σχίζα· ΦΡ. ***θα καεί το πελεκούδι*** για μεγάλη διασκέδαση με μουσική, χορό, γλέντι τρικούβερτο. Επίσης **πελεκούδα** (η).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *πελεκούδα* < **πελεκ-ίδα* < αρχ. *πελεκῶ*].

πέλεκυς (ο) {-υ κ. -έκεως | -έκεις, -έκεων} (λόγ.) **1.** κοπτικό αιχμηρό όργανο που αποτελείται από μεταλλική, συνήθ. σφηνοειδούς σχήματος, κεφαλή με πλατιά λεπίδα ακονισμένη στο ένα ή και στα δύο της άκρα, προσαρμοσμένη στο άκρο ξύλινης ράβδου, που παλαιότερα το χρησιμοποιούσαν ως εργαλείο αλλά και ως όπλο: *διπλούς ~* (κυρ. στη μινωική Κρήτη) || *αμφίστομος ~* (που διαθέτει λεπίδα ακονισμένη και στα δύο άκρα) ΣΥΝ. τσεκούρι **2.** (μτφ.) η επαπειλούμενη ποινή ή οτιδήποτε λειτουργεί ως απειλή: *στις κεφαλές των ενόχων θα πέσει βαρύς ο ~ τής δικαιοσύνης* || *ορισμένες κατηγορίες επαγγελματιών βρίσκονται υπό τον ~ τής διπλής φορολογίας*. Επίσης (λαϊκ.) **πελέκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που ταυτίζεται με σανσκρ. paraśú-. Γίνεται γενικώς αποδεκτό ότι η λ. *πέλεκυς* (και η σανσκρ. αντίστοιχη) δεν έχει I.E. προέλευση λόγω τής μορφολογικής δομής της. Ωστόσο, η απώτερη καταγωγή τού όρου παραμένει αβέβαιη, καθώς η υποτεθείσα σύνδεση με ακκαδ. pilakku «αδράχτι» έχει απορριφθεί λόγω σημασιολ. αποστάσεως. Βλ. κ. *πελεκάνος*].

πελεκώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {πελεκάς... | πελέκ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κόβω ή κατεργάζομαι σκληρό φυσικό υλικό, κυρ. ξύλο ή πέτρα, με τσεκούρι ή άλλο αιχμηρό εργαλείο **2.** (κατ' επέκτ.) κόβω (κάτι) σε κομμάτια: *πελέκησε τον κορμό για καυσόξυλα* ΣΥΝ. τεμαχίζω. Επίσης (λαϊκ.-σπάν.) **πελεκίζω** [μτγν.]. — **πελέκηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πελεκῶ (-άω)* < *πέλεκυς* (βλ.λ.)].

πελερίνα (η) {πελερινών} φαρδύ, μονοκόμματο πανωφόρι με κουκούλα, για άνδρες και γυναίκες, χωρίς μανίκια, που ρίχνεται στους ώμους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pèlerine, αρχικώς «ένδυμα προσκυνητών», < pèlerin «αυτός που πραγματοποιεί προσκύνημα, ταξίδι προς ιερό τόπο ή περιοχή» < λατ. peregrinus «αλλοδαπός, ξένος»].

πελιδνός, -ή, -ό (λόγ.) (για το χρώμα τού δέρματος ανθρώπου) αυτός

που έχει χλομιάσει, που η όψη του δείχνει έντονα ωχρή, αρρωστημένη: ~ *χείλη* || *ο κατηγορούμενος προσήλθε στο δικαστήριο καταβεβλημένος και ~ από την αγωνία* ΣΥΝ. ωχρός, χλομός. — **πελιδνότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πελι-δνός* / *πελι-τνός* < Ι.Ε. *pel- / *pol- «ωχρός, φαιός, γκρίζος», που συνδ. με σανσκρ. pálikni- «γκρίζος». Ομόρρ. *πολιός* (βλ.λ.), ίσως κ. *Πέλ-οψ*].

Πέλλα (η) {-ας κ. -ης} **1.** η σημαντικότερη πόλη τής αρχαίας Μακεδονίας, η νεότερη (μετά τις Αιγές) πρωτεύουσα των Μακεδόνων βασιλέων και γενέτειρα τού Μ. Αλεξάνδρου **2.** κωμόπολη τής Κ. Μακεδονίας **3.** ***νομός Πέλλας*** κ. ***Πέλλης*** νομός τής Κ. Μακεδονίας με πρωτεύουσα την Έδεσσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που ταυτίζεται με τη μτγν. «γλώσσα» τού Ησυχίου *πέλλα· λίθος*, με την έννοια τού βραχώδους εδάφους, όπου ήταν χτισμένη η πόλη. Ως προς την ετυμ. τού ουσ. *πέλλα*, υποστηρίζεται η αναγωγή του σε τ. **πέλ-σα* και σε Ι.Ε. *pels- «βράχος», πβ. σανσκρ. pāṣya-, πάστο parša, ιρλ. all, αρχ. γερμ. felis (> γερμ. Fels) κ.ά.].

πελλάγρα (η) → πελάγρα

πέλμα (το) {πέλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κάτω επιφάνεια τού ποδιού από τη φτέρνα ώς την άκρη των δαχτύλων, στην οποία στηρίζεται το πόδι και η οποία έρχεται σε επαφή με το έδαφος, τον πάτο τού παπουτσιού κ.λπ.: *περπάτησε ξυπόλυτος και λέρωσε τα ~ του* ΣΥΝ. πατούσα **2.** (κατ' επέκτ.) το κατώτερο τμήμα τού παπουτσιού, αυτό που έρχεται σε επαφή με το έδαφος ΣΥΝ. σόλα, κάττυμα **3.** (κατ' επέκτ.) αντίστοιχου σχήματος τεμάχιο δέρματος ή άλλου υλικού, που τίθεται στο εσωτερικό τού υποδήματος **4.** η κάτω επιφάνεια τού ποδιού ή τής οπλής των ζώων **5.** το τμήμα τής εξωτερικής επιφάνειας τροχού, το οποίο έρχεται σε επαφή με το έδαφος, το οδόστρωμα: *νέο λάστιχο με ειδικό ~ για γερό κράτημα* **6.** ΜΗΧΑΝ. (α) μεταλλικό εξάρτημα που μοιάζει με την κάτω επιφάνεια τού ποδιού ανθρώπου και χρησιμεύει στον χειρισμό μοχλού με το πόδι (β) κάθε μεταλλικό στέλεχος που χρησιμεύει ως βάση οργάνου, μηχανήματος κ.λπ.: *~ σιδηροτροχιάς / τροχού / οδοστρωτήρα* (η παχιά σιδερένια στεφάνη τού τροχού τού οδοστρωτήρα, με την οποία ισοπεδώνεται το έδαφος) **7.** κατασκευή σε σχήμα κόλουρης πυραμίδας, που αποτελεί τη βάση κολόνας από οπλισμένο σκυρόδεμα (μπετόν αρμέ) ΣΥΝ. πέδιλο. — **πελματικός**, -ή, -ό [1836].
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ. σε *-μα* (πβ. *δέρ-μα*, *ἕρ-μα*), που ανάγεται σε Ι.Ε. *pel- «περιτυλίγω, καλύπτω», πβ. λατ. pellis «δέρμα» (> γαλλ. peau, ισπ. piel), αρχ. γερμ. fel, γερμ. Fell, αγγλ. fell κ.ά. Ομόρρ. *πέλ-τη*, πιθ. κ. *ἐρυσί-πελ-ας* (βλ.λ.) κ.ά.].

πελματόδερμα (το) {πελματοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} ειδικά κατεργασμένο, χοντρό δέρμα, που λαμβάνεται από μεγαλόσωμα βοοειδή, από το οποίο κατασκευάζονται σόλες υποδημάτων ΣΥΝ. σολόδερμα.

Πελοπίδας (ο) **1.** αρχαίος Θηβαίος στρατηγός και πολιτικός (410-364 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Πέλοψ, -οπος* (βλ. λ. *Πελοπόννησος*)].

Πελοποννησιακός Πόλεμος (ο) [μτγν.] ο μεγαλύτερος εμφύλιος πόλεμος τής αρχαίας Ελλάδας (431-404 π.Χ.) ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη, που είχε ως αποτέλεσμα το τέλος τής αθηναϊκής ηγεμονίας και την παρακμή τού πολιτειακού συστήματος τής κλασικής ελληνικής πόλης-κράτους.

Πελοπόννησος (η) {Πελοποννήσου} χερσόνησος και γεωγραφικό διαμέρισμα τής Ν. Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας, Αχαΐας, Ηλείας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας ΣΥΝ. Μοριάς (βλ.λ.). — **Πελοποννήσιος** (ο) [μτγν.], **Πελοποννήσια** κ. (λόγ.) **Πελοποννησία** (η), **πελοποννησιακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *Πέλοπος νῆσος*, που αποτυπώνει τη μυθολογική εκδοχή για την ονομασία τής χερσονήσου. Ο Όμηρος χρησιμοποιεί για την περιοχή την αόριστη ονομασία *Ἄργος* και *μέσον Ἄργος*. Από ετυμολογικής πλευράς το κύρ. όν. *Πέλοψ* θεωρείται συγγενές με τις λ. *πελιδνός* (βλ.λ.) και *πολιός*].

> **Πελοπόννησος – Αλόννησος – Επτάνησος – Δωδεκάνησος.** Το διπλό *-ν-* δικαιολογείται ετυμολογικώς στα **Πελοπόννησος** (< *Πέλοπος + νῆσος, -νν- < -σν*) και **Αλόννησος** (< *ἅλς, ἁλός + νῆσος*), αλλά τα **Επτάνησος** (< *Επτά + νήσος*) και **Δωδεκάνησος** (< *Δώδεκα + νήσος*) γράφονται κανονικά με ένα *-ν-*. Για το **Πέλοπος νῆσος**, πβ. *Αλεξάνδρου πόλις* (> **Αλεξανδρούπολις**), *Κωνσταντίνου πόλις* (> **Κωνσταντινούπολις**) κ.ο.κ. Διπλό *-ν-* στο *Επτάννησος* ή το *Δωδεκάννησος* (όπως εγράφησαν παλαιότερα) θα δικαιολογείτο μόνο αναλογικώς προς το *Πελοπόννησος*, πράγμα που δεν είναι πειστικό.

πέλος (το) {πέλους | χωρ. πληθ.} το χνούδι ενός υφάσματος, χαλιού, μοκέτας κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pelo < λατ. pilus «τρίχα»].

πελότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μαξιλαράκι που χρησιμοποιούν κυρ. οι μοδίστρες, για να μπήγουν πάνω του βελόνες ή καρφίτσες ΣΥΝ. βελονοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pelote < δημώδ. λατ. *pilotta, υποκ. τού λατ. pila «σφαίρα, μπάλα»].

πελούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** έκταση εδάφους σε κήπο, αθλητικές εγκαταστάσεις ή άλλον χώρο, που καλύπτεται με χαμηλή και πυκνή χλόη ΣΥΝ. γκαζόν, χλοοτάπητας **2.** το τμήμα τής κερκίδας ιπποδρόμου, από το οποίο παρακολουθούν τους αγώνες οι θεατές με εισιτήριο β' θέσης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pelouse < λατ. pilosus < pilus «τρίχα»].

Πέλοψ (ο) {Πέλοπ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Ταντάλου, σύζυγος τής Ιπποδάμειας, πατέρας τού Ατρέα και τού Θυέστη. Επίσης **Πέλοπας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *πελ-* (< *πελιός* «ωχρός, γκρίζος», ομόρρ. τού *πελιδνός*, βλ.λ.) + *-οψ* < θ. *ὀπ-* τού τ. *ὄπ-ωπ-α* (παρακ. τού *ὁρῶ*), για το οποίο βλ. λ. *όψ-η, οπ-ή*. Βλ. κ. *Πελοπόννησος*].

πελταστής (ο) (κατά την αρχαιότητα) στρατιώτης ελαφρά οπλισμένος με πέλτη και ακόντιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πελτάζω* < *πέλτη* (βλ.λ.)].

πελτές κ. **μπελτές** (ο) {πελτέδες} **1.** συμπυκνωμένος πολτός ντομάτας, που περιέχει αλάτι και άλλες συντηρητικές ουσίες, οι οποίες εμποδίζουν την αλλοίωσή του· χρησιμοποιείται στη μαγειρική αντί για φρέσκια ντομάτα ΣΥΝ. τοματοπολτός, ντοματοπελτές **2.** γλύκυσμα από χυμό φρούτων που έχει πήξει με ζάχαρη: *κυδώνι ~* ΣΥΝ. μαρμελάδα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pelte < περσ. palude].

πέλτη (η) {πελτών} (στην αρχαιότητα) ελαφριά, μικρών διαστάσεων ασπίδα, σχήματος μισοφέγγαρου, συνήθ. πλεκτή από κλωνάρια ιτιάς, η οποία είχε κάλυψη από δέρμα γίδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Καθόσον η *πέλτη* ως όπλο εισήχθη από τους Θράκες, δεν είναι απίθανο η λ. να έχει μη ελληνική καταγωγή. Ωστόσο, ο μορφολογικός σχηματισμός και η σημ. καθιστούν αποδεκτή την αναγωγή στο θ. τού ουσ. *πέλ-μα* (βλ.λ.) και τού λατ. pellis «δέρμα». Το μόρφημα *-τ-* (*πέλ-τ-η*) παραμένει δυσεξήγητο και η σύνδεση με σανσκρ. paṭa «κάλυμμα, σκέπασμα» δεν έχει τεκμηριωθεί].

πελώριος, -α, -ο αυτός που έχει πολύ μεγάλο μέγεθος, τεράστιες διαστάσεις: *~ βουνό / οικοδόμημα / δέντρο / κύμα / οθόνη / σώμα* || (μτφ.) *~ έργο / λάθος / ψεύδος / θέμα / πρόβλημα / ερωτηματικό* ΣΥΝ. θεόρατος, τεράστιος, υπερμεγέθης, κολοσσιαίος, γιγάντειος ΑΝΤ. μικροσκοπικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τερατώδης» (κυρ. για θεούς, ήρωες, όπλα ή και για θαλάσσια κύματα), < *πέλωρ* «υπερφυσικό τέρας» < *kʷer-ōr (με ανομοίωση τού πρώτου -r-). Η λ. *πέλωρ* αποτελεί αιολ. τ., ο οποίος στις άλλες διαλέκτους απαντά με αρχικό *τ-* (όπως στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *τελώριος· μέγας, πελώριος* και *τέλωρ· πελώριον, μακρόν, μέγα*). Αυτή η ανάλυση οδηγεί στην ετυμολογική συσχέτιση με το ουσ. *τέρας* (βλ.λ.)].

Π.Ε.Μ.Ε.Ν. (η) Πανελλήνια Ένωση Μηχανικών Εμπορικού Ναυτικού.

Πέμπτη (η) η πέμπτη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή)· ΦΡ. ***Μεγάλη Πέμπτη*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας, οπότε εορτάζεται ο Μυστικός Δείπνος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἡ πέμπτη* (ενν. *ἡμέρα*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πέμπτος* (βλ.λ.). Στις λατινογενείς γλώσσες η χρησιμοποιούμενη λ. ανάγεται στη λατ. dies Jovis «ημέρα τού Διός» (από όπου γαλλ. jeudi, ισπ. jueves, ρουμ. joui), ενώ στις γερμανικές γλώσσες η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από τη Λατινική, καθώς ανάγεται σε αρχ. γερμ. thonarestag (από τη γερμ. θεότητα Thonar, θεός τού κεραυνού όπως ο Ζευς), από όπου γερμ. Donnerstag, αγγλ. Thursday, σουηδ. Torsdag κ.ά.].

πεμπτημόριο (το) {πεμπτημορί-ου | -ων} το ένα από τα πέντε ίσα μέρη, στα οποία έχει διαιρεθεί ένα σύνολο, το ένα πέμπτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεμπτημόριον* < *πέμπτος* + *μόριον* (πβ. *τεταρτη-μόριον, δεκατη-μόριον*)].

πέμπτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 5ος στην αραβική αρίθμηση, Ε' ή ε' στην ελληνική και V στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό πέντε (5): *~ ημέρα / εβδομάδα / μήνας / χρόνος / γενεά / τόμος*· ΦΡ. ***πέμπτη φάλαγγα*** βλ. λ. *φάλαγγα* **2. *πέμπτος*** (ο) (α) ο πέμπτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο πέμπτος μήνας τού έτους, ο Μάιος: *η 1/5 (πρώτη πέμπτου) είναι επίσημη αργία* **3. *πέμπτη*** (η) (α) ταχύτητα οχήματος: *βάζω ~* (β) η πέμπτη ημέρα κάθε μήνα: *την 5/6 (πέμπτη Ιουνίου) τελείωσαν τα μαθήματα* (γ) ***Πέμπτη*** (η) βλ.λ. (δ) η πέμπτη τάξη τού Δημοτικού Σχολείου: *έμεινε στην ~* (ε) ΜΟΥΣ. η πέμπτη κατά σειρά βαθμίδα των ευρωπαϊκών και των βυζαντινών μουσικών κλιμάκων· ΦΡ. ***διάστημα πέμπτης*** το διάστημα τής μουσικής κλίμακας ανάμεσα σε πέντε διαδοχικούς (μουσικούς) φθόγγους **4. *πέμπτο*** (το) καθένα από τα πέντε ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο: *κληρονόμησε τα 2/5 (δύο πέμπτα) τής περιουσίας* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *penkʷ-tos «πέμπτος», πβ. λατ. quintus (> ισπ. quinto), λιθ. peñktas, αρχ. σλαβ. pętŭ, γοτθ. fimfta, γερμ. fünfte, αγγλ. fifth κ.ά. Ομόρρ. *πέντε* (βλ.λ.)].

πεμπτουσία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το πιο σημαντικό συστατικό, το κατεξοχήν χαρακτηριστικό, το ουσιωδέστερο περιεχόμενο ύλης, όντος, ιδέας κ.λπ.: *η ~ τής διδασκαλίας του είναι η αγάπη προς τον συνάνθρωπο* ΣΥΝ. απόσταγμα, ουσία.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη μτγν. φρ. *πέμπτη οὐσία*, η οποία αναφερόταν στον αιθέρα, το πέμπτο στοιχείο τής φύσεως που προστέθηκε από τον Αριστοτέλη (τα υπόλοιπα τέσσερα: *γῆ, ὕδωρ, πῦρ, ἀήρ*). Το μεσν. λατ. quinta essentia (> γαλλ. και αγγλ. quintessence) είναι μεταφρ. δάνειο από την Ελληνική].

πεμπτοφαλαγγίτης (ο) {πεμπτοφαλαγγιτών} **1.** αυτός που μετέχει στην πέμπτη φάλαγγα (βλ. λ. *φάλαγγα*), που δρα υπέρ τού εχθρού **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που υπονομεύει προσπάθεια, αγώνα, κίνημα. — ***πεμπτοφαλαγγίτικος***, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ο όρ. *πέμπτη φάλαγγα* (ισπ. quinta columna) πλάστηκε κατά τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο, ίσως από τα λόγια τού στρατηγού José Miaja Menad, που υπεράσπιζε τη Μαδρίτη, ο οποίος, όταν άκουσε ότι θα επετίθεντο τέσσερεις φάλαγγες εναντίον του, δήλωσε ότι φοβόταν την πέμπτη (δηλ. την προδοσία)].

πέμπω ρ. τής Αρχ. Ελληνικής, που σήμαινε «στέλνω, αποστέλλω» και σώζεται σε αρκετά παράγωγα και σύνθετα τής σημερινής Ελληνικής (*πομπή, πομπός, αναπέμπω, παραπέμπω, εκπέμπω, παραπομπή, εκπομπή* κ.ά.), καθώς και στον λαϊκότ. αόρ. *έπεψα* «έστειλα»: *του 'πεψε*

ευχές για καλά στέφανα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Ίσως πρόκειται για νεωτερικό σχηματισμό τής Αρχ. Ελληνικής, αφού καμία τεκμηριωμένη σύνδεση με άλλες Ι.Ε. γλώσσες δεν υπάρχει. Η υπόθεση περί πελασγικού δανείου δεν έχει αποδειχθεί].

πένα¹ (η) {σπάν. πενών} **1.** (α) (παλαιότ.) όργανο γραφής από φτερό πτηνού, που το καλάμι του είχε αιχμηρή απόληξη και το χρησιμοποιούσαν για γραφή και σχεδίαση, βουτώντας το σε μελάνι ΣΥΝ. γραφίδα, κάλαμος (β) (ειδικότ.) όργανο γραφής ή σχεδίου με μεταλλική μύτη, που έχει το σχήμα τής τριγωνικής αιχμηρής απόληξης τού καλαμιού τού φτερού, βουτιέται επίσης σε μελάνι ή τροφοδοτείται με αμπούλα που τοποθετείται στο στέλεχός του: *βουτάω την ~ στο μελανοδοχείο / στη σινική μελάνη || ~ καλλιγραφίας / σκίτσου || ~ ακριβή / πολυτελείας·* ΦΡ. ***ακονίζω την πένα μου*** βλ. λ. *ακονίζω* **2.** (μτφ.) η συγγραφική ικανότητα, η δύναμη και η εγκυρότητα τής γραφής: *δημοσιογράφος με δυνατή ~ || από την ~ του έχουν βγει αριστουργήματα* **3.** μικρό και λεπτό πλήκτρο από κόκκαλο, πλαστικό ή άλλο υλικό, το οποίο χρησιμοποιείται για την κρούση των χορδών μουσικών οργάνων, π.χ. τού μαντολίνου, τής κιθάρας, τού μπουζουκιού κ.λπ.· ΦΡ. ***στην πένα*** πολύ ωραία, τέλεια, χωρίς ψεγάδι: *ντυμένος ~* ΣΥΝ. άψογα ΑΝΤ άσχημα, απρόσεκτα. — (υποκ.) **πενάκι** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. penna < λατ. penna, αρχική σημ. «φτερό», (< *pet-s-nā). Βλ. λ. *πέτομαι*].

πένα² (η) {πενών} υποδιαίρεση τής αγγλικής λίρας, που αντιστοιχεί στο ένα εκατοστό τής αξίας της.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. penny < αρχ. αγγλ. pen(n)ig < λατ. pannus «ύφασμα που χρησιμοποιήθηκε και ως συναλλακτικό μέσο», πβ. κ. γερμ. Pfennig].

πενάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή πένα **2.** ειδική λεπτή πένα που χρησιμοποιούν οι σκιτσογράφοι για τα σκίτσα τους.

πεναλτάκιας (ο) {πεναλτάκηδες} (ποδοσφαιρική αργκό) ο διαιτητής ποδοσφαιρικού αγώνα που καταλογίζει συχνά πέναλτι.
[ΕΤΥΜ. < *πέναλτι* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *γυαλ-άκιας*].

πέναλτι (το) (παλαιότ. ορθ. *πέναλτυ*) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο, το πόλο, το χάντμπολ) **1.** η αυστηρότερη ποινή που καταλογίζει ο διαιτητής εις βάρος τής αμυνόμενης ομάδας, όταν παίκτης της ενεργήσει αντικανονικά μέσα σε καθορισμένο χώρο (π.χ. στο ποδόσφαιρο, εντός τής μεγάλης περιοχής): *το σημείο τού ~* (το σημείο απ' όπου εκτελείται αυτή η ποινή, π.χ. στο ποδόσφαιρο, η λευκή κουκκίδα όπου τοποθετείται η μπάλα για το σουτ) *|| εκτελώ / χτυπάω ~ || ο τερματοφύλακας απέκρουσε το ~ || σφυρίζω / δίνω / καταλογίζω ~* **2.** (συνεκδ.) ο τρόπος εκτέλεσης τής παραπάνω ποινής: *οι ποδοσφαιριστές έκαναν προπόνηση στα ~* **3. πέναλτι** (τα) (σε ποδοσφαιρικούς αγώνες που προκρίνεται η μία από τις δύο αντίπαλες ομάδες) το τελευταίο στάδιο αγώνα που ακολουθεί την παράταση (όταν αυτή λήξει ισόπαλη), στο οποίο κρίνεται ο νικητής, αφού εκτελέσουν οι παίκτες σουτ εναλλάξ με τον παραπάνω τρόπο (σημ. 1), οπότε κερδίζει η ομάδα που θα σημειώσει τα περισσότερα γκολ: *ο αγώνας στην κανονική του διάρκεια και στην παράταση έληξε ισόπαλος· έτσι, θα κριθεί στα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. penalty «ποινή, τιμωρία» < μεσν. λατ. poenalitas < poenalis < λατ. poena < αρχ. *ποινή*].

Π.Ε.Ν.Ε.Ν. (η) ΝΑΥΤ. Πανελλήνια Ένωση Ναυτών Εμπορικού Ναυτικού.

πενήντα (το) {άκλ.} **1.** σαράντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 50 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 50: *~ χρόνια / δραχμές* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). Επίσης (λόγ.) **πεντήκοντα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πεντήκοντα* < *πεντ-* (< *πέντε*) + συνδετικό φωνήεν *-η-* (πβ. *έξ-ή-κοντα, όγδο-ή-κοντα*) + *-κοντα* (< Ι.Ε. *dkomt- «δεκάδα», με δυσεξήγητο το τελικό *-α*, βλ. κ. *τριά-κοντα*). Το *πεντήκοντα* συνδ. επίσης με τα συνώνυμα σανσκρ. pancā-śát και αρμ. yi-sum (< *hingi-sun)].

πενηντα- κ. **πενηντά-** κ. **πενηντ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό πενήντα (50): *πενηντά-χρονος, πενηντ-άρης* **2.** είναι πενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *πενηντα-πλάσιος.*

πενηντάδραχμο (το) νόμισμα μεταλλικό ή (παλαιότ.) χαρτονόμισμα, που έχει αξία πενήντα δραχμών ΣΥΝ. πενηντάρικο, πενηντάρι.

πενηνταράκι (το) {χωρ. γεν.} (παλαιότ.) **1.** μεταλλικό κέρμα αξίας πενήντα λεπτών, το μισό τής δραχμής • **2.** μέτρο χωρητικότητας που ισούται με πενήντα δράμια υγρού: *τον κέρασα ένα ~ ρακί.*

πενηντάρης (ο) {πενηντάρηδες}, **πενηντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας πενήντα ετών ή περίπου πενήντα ΣΥΝ. πεντηκονταετής, πενηντάχρονος **2.** (ειδικότ. το θηλ.-λαϊκ.) χρηματικό ποσό πενήντα χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πενήντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

πενηντάρι (το) {πενηνταρ-ιού | -ιών} **1.** το πενηντάδραχμο ΣΥΝ. πενηντάρικο **2.** μηχανάκι πενήντα κυβικών.

πενηνταριά (η) {χωρ. πληθ.} πενήντα· στη ΦΡ. ***καμιά πενηνταριά*** περίπου πενήντα: *έφερε για το πάρτι ~ δίσκους* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πενήντα* + παραγ. επίθημα *-ριά*].

πενηνταρίζω ρ. αμετβ. {πενηντάρισα} κλείνω τα πενήντα χρόνια τής ηλικίας μου, γίνομαι πενήντα ετών.

πενηντάρικο (το) κέρμα ή (παλαιότ.) χαρτονόμισμα αξίας πενήντα δραχμών ΣΥΝ. πενηντάρι, πενηντάδραχμο (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πενήντα* + παραγ. επίθημα *-άρικο*].

πένης (ο) {πέν-ητος, -ητα | -ητες, -ήτων} (λόγ.) αυτός που μόλις και μετά βίας εξασφαλίζει τα απαραίτητα για τη ζωή, ο φτωχός: *«κατήντησα σχεδόν ανέστιος και πένης»* (Κ. Π. Καβάφης) ΑΝΤ. πλούσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πένομαι* «μοχθώ, κοπιάζω» και αργότερα «βρίσκομαι σε ένδεια, στερούμαι των αναγκαίων» (βλ.λ.)].

πενθ- ▸ πεντα-

πενθήμερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **πενταήμερος** **1.** αυτός που διαρκεί πέντε ημέρες, που περιλαμβάνει χρονικό διάστημα πέντε ημερών: *~ προθεσμία / εκδρομή / απεργία / περιορισμός* **2. πενθήμερο** (το) {πενθημέρ-ου | -ων} (α) χρονικό διάστημα πέντε ημερών: *οι εργασίες τής διασκέψεως θα διακοπούν επί ~* (β) (ειδικότ.) η εργάσιμη εβδομάδα των πέντε ημερών (δηλ. εκτός Σαββάτου και Κυριακής): *για τους υπαλλήλους τού δημοσίου τομέα ισχύει το ~* **3. πενθήμερη** κ. (λαϊκ.) **πενταήμερη** (η) εκδρομή διάρκειας πέντε ημερών που πραγματοποιούν οι μαθητές τής Γ' Λυκείου προς το τέλος τής σχολικής περιόδου. (Βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πενθ-* (< *πέντε*) + *-ήμερος* < *ημέρα*].

πενθημιμερής, -ής, -ές {πενθημιμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από πέντε μισά, δηλ. δυόμισι ολόκληρα μέρη **2.** ΜΕΤΡ. ***πενθημιμερής τομή*** η τομή τού δακτυλικού εξαμέτρου και τού ιαμβικού τριμέτρου, η οποία χωρίζει τον στίχο στο μέσο τού τρίτου μετρικού ποδός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πενθ-* (< *πέντε*) + *ημι-* (βλ.λ.) + *-μερής* (< *μέρος*)].

πενθηφορώ ρ. αμετβ. [1842] {πενθηφορείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** (για γυναίκες) ντύνομαι στα μαύρα, για να πενθήσω τον θάνατο αγαπημένου προσώπου ΣΥΝ. μαυροφορώ **2.** (για άνδρες) φορώ πένθος, δηλ. μαύρη γραβάτα και μαύρη ταινία στον βραχίονα (ή και στο καπέλο).
[ΕΤΥΜ. < *πένθος* + *φορώ* (με συνδετικό φωνήεν *-η-*, πβ. *δαφνη-φορώ, λαμπαδη-φορώ, στεφανη-φορώ*)].

πένθιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πένθος ή φανερώνει πένθος: *~ ένδυμα / εμβατήριο / χρώμα / κρέπια / διακόσμηση / πέπλος* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί βαθιά λύπη, μελαγχολία: *~ δειλινό / φωνή / σιωπή* ΣΥΝ. μελαγχολικός, θλιβερός, ζοφερός ΑΝΤ. χαρούμενος, εορταστικός, πανηγυρικός **3.** (μτφ.) αυτός που μαρτυρεί βαθύ πόνο και θλίψη, μελαγχολία: *~ ύφος / ατμόσφαιρα / έκφραση* ΣΥΝ. θλιμμένος ΑΝΤ. χαρούμενος, ευφρόσυνος. — **πένθιμα** επίρρ.

πένθος (το) {πένθ-ους | -η, -ών} **1.** βαθιά θλίψη, μεγάλη ψυχική οδύνη λόγω δυστυχίας ή συμφοράς και κυρ. εξαιτίας τού θανάτου συγγενικού, προσφιλούς προσώπου: *η οικογένειά μας ευχαριστεί όλους όσοι συμμετείχαν στο ~ μας || βυθίζομαι / τυλίγομαι στο ~ || εκδήλωση / ημέρα πένθους || βαρύ / επίσημο / δημόσιο / πανελλήνιο ~* ΑΝΤ. χαρά, γιορτή· ΦΡ. ***εθνικό πένθος*** περίοδος συνήθ. μιας, δύο ή τριών ημερών, που καθορίζεται επίσημα από την κυβέρνηση για όλη την επικράτεια λόγω τού θανάτου μεγάλης προσωπικότητας ή εξαιτίας θλιβερών συμβάντων πανεθνικής σημασίας: *οι σημαίες κυματίζουν μεσίστιες λόγω εθνικού πένθους* **2.** (συνεκδ.) τα εξωτερικά σημεία που δηλώνουν θλίψη για τον θάνατο προσφιλούς προσώπου, δηλ. τα μαύρα ρούχα, η μαύρη γραβάτα, η μαύρη ταινία στον βραχίονα ή/και στο καπέλο, παλαιότ. τα μαύρα κρέπια στα παράθυρα κ.λπ.: *Γιατί φοράς ~; Ποιον έχασες;* **3.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο πενθεί κανείς τον θάνατο προσφιλούς προσώπου σύμφωνα με τα ήθη και τα έθιμα τής κοινωνίας (λ.χ. φορώντας πένθιμη ενδυμασία, απέχοντας από κοινωνικές εκδηλώσεις, γιορτές κ.λπ.): *τρίμηνο / εξάμηνο / ετήσιο ~ || έναρξη / λήξη πένθους || δεν θα γιορτάσει φέτος λόγω πένθους.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πενθ-*, τού οποίου η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ρ. *πάσχω* (< **πάθ-σκω*, πβ. μέλλ. *πείσομαι* < **πένθ-σομαι*). Για ενδεχόμενες περαιτέρω συνδέσεις βλ. λ. *πάσχω*].

πενθώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πενθείς... | πένθησα} ♦ **1.** (μετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση πένθους, αισθάνομαι βαθιά θλίψη και οδύνη για τον θάνατο προσφιλούς προσώπου: *πενθήσαμε τους νεκρούς μας || συνεχίζει να πενθεί τον χαμό τής μητέρας της* ♦ (αμετβ.) **2.** (ειδικότ.) φέρω τα εξωτερικά σημάδια τού πένθους (λ.χ. μαύρα ρούχα, μαύρη γραβάτα, μαύρο περιβραχιόνιο κ.λπ.) σύμφωνα με το καθιερωμένο τυπικό: *θα πενθήσει έναν χρόνο και μετά θα βγάλει τα μαύρα* ΣΥΝ. μαυροφορώ, (λόγ.) πενθηφορώ ΑΝΤ. ασπροφορώ, λευκοφορώ **3.** (κατ' επέκτ.) κατέχομαι από μεγάλη θλίψη, από βαθύ αίσθημα οδύνης: *όλη η ανθρωπότητα πενθεί για τη μεγάλη απώλεια* ΣΥΝ. θλίβομαι, λυπούμαι, πονώ ΑΝΤ. χαίρομαι, γιορτάζω.

πενιά (η) (λαϊκ.) **1.** το χτύπημα τής χορδής μουσικού οργάνου με πένα και ο ήχος που παράγεται: *έπαιξε δυο-τρεις ~ στο μπουζούκι || ρίχνω μια ~* **2.** (συνεκδ.) η μουσική που ακούγεται στα κέντρα λαϊκής διασκέδασης, όπου κυριαρχεί το μπουζούκι ως βασικό όργανο: *απόψε το βράδυ θα πάμε ν' ακούσουμε πενιές || παίξε μου μια γλυκιά ~.*
[ΕΤΥΜ. < *πένα¹*].

πενία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η στέρηση των αναγκαίων, η ανεπάρκεια και των στοιχειωδέστερων πόρων για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης· η φτώχια: *η οικογένειά του ζούσε σε κατάσταση πενίας || (μτφ.) πνευματική / μουσική / καλλιτεχνική / γλωσσική ~* ΣΥΝ. ένδεια, ανέχεια, απορία ΑΝΤ. πλούτος, ευπορία, ευμάρεια, ευημερία· ΦΡ. (α) ***πενία τέχνας κατεργάζεται*** οι στερήσεις και οι δυσκολίες αναγκάζουν τον άνθρωπο να γίνει εφευρετικός, να επινοεί πρωτότυπες λύσεις και έξυπνα τεχνάσματα (β) ***πενίας ευεργέτημα*** η δικαστική απαλλαγή τού απόρου διαδίκου από την υποχρέωση προκαταβολής των δικαστικών εξόδων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πένομαι* «μοχθώ, κοπιάζω» και αργότερα «βρίσκομαι σε ένδεια, στερούμαι των αναγκαίων» (βλ.λ.)].

πενικιλίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. αντιβιοτικό φάρμακο που απομονώθηκε από προϊόντα, τα οποία παράγουν διάφορα είδη μυκήτων, και χρησιμοποιείται ευρύτατα εναντίον τής δράσης των παθογόνων μικροβίων και βακτηρίων, καθώς επίσης και ως αντισηπτικό (ανακαλύφθηκε το 1928 από τον Άγγλο βακτηριολόγο σερ Α. Φλέμινγκ).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. penicillin < νεολατ. penicillium «είδος μύκητα» < λατ. penicillum «γραφίδα, χρωστήρας», υποκ. τού penis «πέος - ουρά»].

πενιουάρ (το) {άκλ.} **1.** ελαφρό και φαρδύ γυναικείο ένδυμα για το σπίτι σε ποικίλο μήκος ΣΥΝ. ρόμπα **2.** μικρή μπέρτα από λεπτό ύφασμα, που ρίχνουν συνήθ. οι γυναίκες στους ώμους, όταν χτενίζονται στο κομμωτήριο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. peignoir < peigner «χτενίζω» < μτγν. λατ. pectinare < λατ. pecten, -inis «χτένα»].

πενιχρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** φτωχικός: ~ *γεύμα / τροφή / εμφάνιση* ΣΥΝ. ευτελής ΑΝΤ. πλούσιος, άφθονος, πολυτελής **2.** (κατ' επέκτ.) πάρα πολύ λίγος ή υπερβολικά μικρός, αυτός που δεν επαρκεί (για κάτι): ~ *αμοιβή / αποδοχές / εισόδημα / σύνταξη / μισθός / συγκομιδή / μέσα / πληροφορίες / προοπτικές / γνώσεις* ΣΥΝ. ισχνός, γλίσχρος ΑΝΤ. πολύς **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει μεγάλη αξία ή ουσιαστικό περιεχόμενο, ο ανάξιος λόγου: ~ *αποτελέσματα / επιχειρήματα* ΣΥΝ. ασήμαντος, ανάξιος ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός. — **πενιχρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **πενιχρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. εκφραστ. επίθ. < ρ. *πένομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-χρος* (βλ.λ.), πβ. *μελι-χρός* (στο οποίο μάλλον οφείλεται η αναλογική επέκταση τού *-ι-*). *βδελυ-χρός*].

πέννα (η) → πένα[1]

πένομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) στερούμαι τα αναγκαία μέσα για άνετη διαβίωση, ζω σε οικονομική ένδεια: *άλλοι πένονται και άλλοι διαβιούν πολυτελώς* ΑΝΤ. ευημερώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μοχθώ, κοπιάζω», αβεβ. ετύμου. Δεν είναι σαφώς διαπιστωμένο αν η αρχική σημ. τού ρ. περιελάμβανε την ενασχόληση με συγκεκριμένες εργασίες, λ.χ. ύφανση, άπλωμα, πλέξιμο κ.τ.ό. (δεν υπάρχει καμία σχετική αναφορά στα Ομηρικά Έπη). Αν παρακαμφθεί αυτή η δυσκολία και θεωρήσουμε ως αρχική τη γενική σημ. «απλώνω, τεντώνω», τότε το ρ. πιθ. συνδέεται με λιθ. pìnti «πλέκω», αρχ. σλαβ. pęti «τεντώνω», αρμ. hannum / henum «υφαίνω», γερμ. spinnen «γνέθω». Ήδη αρχ. αλλά μεθομηρική είναι η σημ. «οφείλω να εργαστώ σκληρά για τα προς το ζην», η οποία περιορίστηκε στη δήλωση τής σημ. «βρίσκομαι σε ένδεια, στερούμαι των αναγκαίων». Ομόρρ. *πέν-ης, πεν-ία, πενι-χρός, πόν-ος* (βλ.λ.). *πον-ῶ* κ.ά.].

πένσα (η) {πενσών} **1.** μεταλλική λαβίδα, που αποτελείται από δύο σκέλη σταυρωτά και συνδεδεμένα μεταξύ τους με πίρο ή βίδα, με την οποία μπορεί κανείς να πιάσει, να τραβήξει, να κάμψει ή να κόψει αντικείμενο ΣΥΝ. τσιμπίδα, τανάλια • **2.** είδος ραφής σε ορισμένα σημεία των ενδυμάτων, για να εφαρμόζουν καλύτερα στο σώμα: *χρειάζομαι ακόμη δύο ~ στη μέση, για να στενέψει λίγο το φόρεμα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pince < παλ. γαλλ. pincier «σφίγγω, τσιμπώ, πιάνω» < δημώδ. λατ. *pinctiare, πιθ. < *punctiare < λατ. punctio, -ōnis «νύγμα, τσίμπημα, κέντημα»].

πεντα- κ. **πεντά-, πεντο-** κ. **πεντό, πεντ-** κ. **πέντ-, πενθ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό πέντε (5): *πεντα-σύλλαβος, πεντα-ετής, πεντό-λιρο, πεντάκλωνος, πεντο-χίλιαρο, πέντ-αθλο, πενθ-ήμερο* **2.** είναι πέντε φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *πεντα-πλάσιος* **3.** έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *πεντα-κάθαρος, πεντα-νόστιμος, πεντάμορφος* (όμορφος).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *πέντε*. Ο τ. *πεντε-* (λ.χ. *πεντέ-μηνον, πεντε-δάκτυλος*) είναι ο αρχαιότερος, ο τ. *πεντα-* (λ.χ. *πεντά-στιχος, πεντά-φυλλον*) οφείλεται σε αναλογική επίδρ. των συνθ. *δεκα-, τρια-* κ.τ.ό., ενώ ο τ. *πεντο-* παρουσιάζει συνδετικό φωνήεν *-ο-* (λ.χ. *πεντό-λιρο, πεντο-χίλιαρο*) και είναι νεότερος. Και οι τρεις τ. εμφανίζονται (με έκθλιψη) ως *πεντ-* προ φωνήεντος (λ.χ. *πέντ-αθλον*). Στην ήδη μεσν. επιτατική σημ. ορισμένων συνθέτων με α' μέρος *πεντα-* (λ.χ. *πεντά-μορφος, πεντα-νόστιμος*) ίσως επέδρασε παρετυμολογικά ο τ. *παντα-*. Τέλος, ο τ. *πενθ-* χρησιμοποιείται πριν από δασυνόμενο φωνήεν (λ.χ. *πενθ-ήμερος, πενθ-ημιμερής*)].

πεντάβαθμος, -η, -ο → πεντα-, -βαθμος

πεντάγλωσσος, -η, -ο → πεντα-, -γλωσσος

πεντάγραμμο (το) {πενταγράμμ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. **1.** σύστημα πέντε οριζόντιων παράλληλων γραμμών με ίση απόσταση μεταξύ τους, στις γραμμές και στα διαστήματα τού οποίου γράφονται οι φθόγγοι τής ευρωπαϊκής (δυτικής) μουσικής (ενώ χρησιμοποιούνται και βοηθητικές γραμμές, πάνω και κάτω, για τους οξύτερους και τους βαθύτερους φθόγγους) **2.** (συνεκδ.) το τραγούδι ως τομέας επαγγελματικής ενασχόλησης: *αστέρι τού ~* || *κάνω καριέρα / βγαίνω στο ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pentagramma < μτγν. *πεντάγραμμον* «πεντάλφα (των Πυθαγορείων)»].

πενταγωνικός, -ή, -ό → πεντα-, -γωνικός

πεντάγωνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει πέντε γωνίες: ~ *σχήμα / οικοδόμημα* **2. πεντάγωνο** (το) {πενταγών-ου | -ων} ΜΑΘ. επίπεδο γεωμετρικό σχήμα (πολύγωνο), που αποτελείται από πέντε γωνίες και πέντε πλευρές: *κανονικό ~* (αυτό που έχει τις γωνίες και τις πλευρές ίσες μεταξύ τους) ΣΥΝ. πεντάπλευρο **3. Πεντάγωνο** (το) (α) μεγάλο δημόσιο κτήριο πενταγωνικού σχήματος στην Ουάσιγκτον των Ηνωμένων Πολιτειών τής Αμερικής, στο οποίο στεγάζονται το αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας και τα Γενικά Επιτελεία των Ενόπλων Δυνάμεων (Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας) (β) (κατ' επέκτ.) το κτηριακό συγκρότημα στο οποίο στεγάζονται το ελληνικό Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, τα Γενικά Επιτελεία τού Στρατού, τού Ναυτικού και τής Αεροπορίας και οι σχετικές υπηρεσίες εξυπηρέτησης τού κοινού: *ο πρωθυπουργός θα προεδρεύσει συσκέψεως στο ~* (γ) (συνεκδ.) τα πρόσωπα που διοικούν το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και τα Γενικά Επιτελεία, καθώς επίσης και το σύνολο των υπηρεσιών που αυτά περιλαμβάνουν: *από το ~ δεν δόθηκε καμία πληροφορία σχετικά με τον τόπο διεξαγωγής τής αεροναυτικής άσκησης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεντάγωνος* < *πεντα-* + *-γωνος* < *γωνία*. Η σημ. 3 αποτελεί αντιδάν. από αγγλ. Pentagon, εξαιτίας τού σχήματος που έχει το κτηριακό συγκρότημα τού Υπουργείου Άμυνας των Η.Π.Α.]

πεντάδα (η) **1.** σύνολο πέντε προσώπων με την ίδια ιδιότητα ή πέντε ομοειδών πραγμάτων: *έστειλε φρουρά μια ~ στρατιώτες* || *μια ~ αβγά / μήλα* **2.** (ειδικότ.) η σύνθεση ομάδας μπάσκετ σε συγκεκριμένο αγώνα ή τμήμα αγώνα: *η αρχική ~ τής ομάδας* || *γνωστή ~* || *με ποια ~ θα κατέβει στο ντέρμπι η ομάδα;* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεντάς, -άδος* < *πέντε*].

Πενταδάκτυλος (ο) {-ου κ. -ύλου} οροσειρά τής Κύπρου που διασχίζει το ΒΑ. τμήμα τού νησιού (με πέντε κύριες κορυφές σε σχήμα «ανοικτής παλάμης») καταλαμβάνοντας ολόκληρη σχεδόν την επαρχία τής Κερύνειας· αποτελεί σύμβολο αντίστασης και κατοχής από το 1974. Βλ. κ. λ. *Αττίλας, Κύπρος, Κυπριακό, πράσινος, ψευδοκράτος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*.

πενταδάκτυλος, -η, -ο → πεντα-, -δάκτυλος

πεντάδιπλος, -η, -ο → πεντα-, -διπλος

πεντάδραχμο [αρχ.] κ. **πεντόδραχμο** (το) {πενταδράχμ-ου | -ων} μεταλλικό νόμισμα (κέρμα) αξίας πέντε δραχμών, το τάλιρο (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

πεντάδυμος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που περιλαμβάνει πέντε έμβρυα: ~ *κύηση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που γεννήθηκε μαζί με τέσσερα άλλα τέκνα στην ίδια γέννα από την ίδια μητέρα: ~ *αδελφοί* **3. *πεντάδυμα*** (τα) πέντε αδέλφια που γεννήθηκαν στην ίδια γέννα: *γέννησε ~*.
[ΕΤΥΜ. < *πεντα* (< *πέντε*) + *-δυμος*, που αποσπάστηκε από το αρχ. *δίδυ-μος*, αναδιπλ. τ. τού *δύο* + παραγ. επίθημα *-μος*].

πενταεδρικός, -ή, -ό → πεντα-, -εδρικός

πεντάεδρος, -η, -ο → πεντα-, -εδρος

πενταετής, -ής, -ές → πεντα-, -ετής

πενταετία (η) → πεντα-, -ετία

πενταήμερος, -η, -ο → πενθήμερος

πενταθέσιος, -α, -ο → πεντα-, -θέσιος

πένταθλο (το) {πεντάθλου | χωρ. πληθ.} **1.** σύνθετο άθλημα τής κλασικής αρχαιότητας, το οποίο περιελάμβανε πέντε επιμέρους αγωνίσματα, τρία ελαφρά –άλμα, δρόμο και ακόντιο– και δύο βαρέα – δίσκο και πάλη **2.** σύγχρονο σύνθετο άθλημα, που διεξάγεται κυρ. από γυναίκες και περιλαμβάνει πέντε ατομικά αγωνίσματα: δρόμο εκατό μέτρων μετ' εμποδίων, σφαιροβολία, άλμα εις ύψος, άλμα εις μήκος και δρόμο οκτακοσίων μέτρων (πβ. λ. *δέκαθλο*). — **πενταθλητής** (ο), **πενταθλήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πένταθλον* < *πέντ(ε)-* + *ἆθλον / ἄεθλον* «έπαθλο, αγώνισμα» (βλ. λ. *ἆθλος*)].

πεντάθυρος, -η, -ο → πεντα-, -θυρος

πεντακάθαρος, -η, -ο 1. τελείως καθαρός, αυτός που δεν έχει την παραμικρή βρομιά: ~ *πουκάμισο / χέρια / ξενοδοχείο / θάλασσα / δρόμος* ΣΥΝ. ολοκάθαρος, κατακάθαρος· (μτφ.) **2.** αυτός που δεν περιέχει αμφισημίες ή αοριστίες, εξαιρετικά σαφής: ~ *σκέψη / κατάσταση* ΣΥΝ. καθαρός, ξεκάθαρος, διαυγής ΑΝΤ. αόριστος, ασαφής **3.** αδιαμφισβήτητος: *πέτυχε μια ~ νίκη επί τού αντιπάλου*. — **πεντακάθαρα** επίρρ.

πεντάκις επίρρ. → πεντα-, -άκις

πεντάκιλος, -η, -ο → πεντα-, -κιλος

πεντάκλιτος, -η, -ο → πεντα-, -κλιτος

πεντάκλωνος, -η, -ο → πεντα-, -κλωνος

πεντακοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μηχανή πεντακοσίων κυβικών εκατοστών **2.** (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού, κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα πεντακόσια δράμια ΣΥΝ. πεντακοσάρι **3.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό πεντακοσίων χιλιάδων δραχμών: *βγάζει μια ~ τον μήνα* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πεντακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

πεντακοσάρι (το) {δύσχρ. πεντακοσαρ-ιού | -ιών} **1.** χαρτονόμισμα ή κέρμα αξίας πεντακοσίων δραχμών ΣΥΝ. πεντακοσάρικο **2.** (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα πεντακόσια δράμια ΣΥΝ. πεντακοσάρα **3.** χρηματικό ποσό πεντακοσίων χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πεντακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρι* (< *-άριο*, βλ.λ.)].

πεντακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} πεντακόσια· στη ΦΡ. ***καμιά πεντακοσαριά*** περίπου πεντακόσιοι, -ιες, -ια: *θα 'ταν ~ διαδηλωτές* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πεντακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

πεντακοσάρικο (το) χαρτονόμισμα ή κέρμα αξίας πεντακοσίων δραχμών. Επίσης **πεντακοσάρι** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *πεντακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρικο*].

πεντακόσια (το) {άκλ.} τετρακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 500 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

πεντακόσιοι, -ιες, -ια {πεντακοσίων} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 500: ~ *στρατιώτες / κιλά* **2.** ΙΣΤ. ***Βουλή των Πεντακοσίων*** κεντρικό πολιτειακό όργανο τής αθηναϊκής δημοκρατίας με νομοπαρασκευαστικά καθήκοντα, στο οποίο συμμετείχαν πενήντα βουλευτές από καθεμιά από τις δέκα φυλές των Αθηνών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πεντα-* (< *πέντε*) + *-κόσιοι* < *-κάτιοι* (βλ. λ. *ἑ-κατόν*), με τροπή τού *-α-* σε *-ο-* κατ' αναλογίαν προς άλλα αριθμητικά (πβ. *τριάκοντα, τρια-κοστός*) και με συριστικοποίηση τού *-τ-* προ τού *-ι-* (πβ. *φύ-σις* < *φύ-τις*)].

πεντακοσιοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 500ός στην αραβι-

κή αρίθμηση. Φ' ή φ' στην ελληνική και D στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό πεντακόσια (500) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

πεντακοσιομέδιμνος (ο) |αρχ.| {πεντακοσιομεδίμν-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος τής πρώτης κοινωνικής τάξης στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των πεντακοσίων μεδίμνων (βλ. κ. λ. *τριακοσιομέδιμνος, διακοσιομέδιμνος, θήτης*).

πεντακοσιοστός, -ή, -ό |αρχ.| αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό 500 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

πεντάλ (το) {άκλ.} **1.** εξάρτημα μηχανήματος ή οργάνου, που με το πάτημα τού ποδιού θέτει σε κίνηση ή λειτουργία άλλον μηχανισμό: *το ~ τού γκαζιού* (στο αυτοκίνητο) / *τής ραπτομηχανής* / *τού πιάνου* ΣΥΝ. πετάλι, πέδιλο, (λόγ.) ποδόπληκτρο **2.** ΜΟΥΣ. (α) το πληκτρολόγιο τού εκκλησιαστικού οργάνου, το οποίο παίζεται με τα πόδια (β) (συνεκδ.) ο ισοκράτης, το ισοκράτημα (λόγω τού ότι στη μουσική για εκκλησιαστικό όργανο ο ισοκράτης παιζόταν συνήθως από το πεντάλ).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pédale < ιταλ. pedale, από το ουδ. τού λατ. επιθ. pedalis < pes, pedis «πόδι»].

πεντάλεπτος, -η, -ο → πεντα-, -λεπτος

πεντάλιτρος, -η, -ο → πεντα-, -λιτρος

πεντάλφα (η) |μτγν.| γραφικό σχήμα που προκύπτει από τον συνδυασμό πέντε κεφαλαίων Α και χαρασσόταν από τους Πυθαγορείους με μία μονοκοντυλιά· αποτέλεσε ανά περιόδους το σύμβολο τής αιωνιότητας, τής ένωσης τού πνεύματος με την ύλη κ.ά., ενώ σήμερα είναι σύμβολο των ελευθεροτεκτόνων και γενικότ. μυστικό ή αποκρυφιστικό σύμβολο.

πενταμελής, -ής, -ές → πεντα-, -μελής

πενταμερής, -ής, -ές |μτγν.| {πενταμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αφορά σε πέντε μέρη, στον οποίο εμπλέκονται πέντε μέρη: *~ συνομιλία / διάσκεψη / διαπραγμάτευση* **2.** ΒΙΟΛ. (ως ουσ.) κάθε οργανισμός ή όργανο, όπως ο αστερίας, ορισμένα άνθη κ.λπ., όπου κάθε σύνολο αποτελείται από πέντε ή πολλαπλάσια τού πέντε ομοειδή στοιχεία (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — **πενταμερώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πεντάμετρος, -η, -ο |μτγν.| ΜΕΤΡ. **1.** αυτός που αποτελείται από πέντε μετρικούς πόδες: *~ στίχος* **2. *πεντάμετρο*** (το) {πενταμέτρ-ου | -ων} ο πεντάμετρος στίχος.

πεντάμηνος, -η, -ο → πεντα-, -μηνος

πενταμηνία (η) → πεντα-, -μηνία

πενταμηνιαίος, -α, -ο → πεντα-, -μηνιαίος

πεντάμορφος, -η, -ο (λαϊκ.) πάρα πολύ όμορφος, αυτός που διαθέτει εξαιρετική ωραιότητα: *~ κόρη* || *η ~ και το τέρας* (παραμύθι) ΣΥΝ. ωραιότατος, πανέμορφος.
[ΕΤΥΜ. < *πεντα-* (< *παντα-*, με παρετυμολ. προς το *πέντε*) + *όμορφος*].

πεντάνιο (το) |1884| {πεντανί-ου | -ων} ΧΗΜ. άχρωμος, υγρός, σε κανονικές συνθήκες, υδρογονάνθρακας (C_5H_{12}) με ευχάριστη οσμή, πτητικός και ιδιαίτερα εύφλεκτος, που χρησιμοποιείται ως διαλύτης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pentane, επειδή περιέχει πέντε άτομα άνθρακα].

πεντανόστιμος, -η, -ο πάρα πολύ νόστιμος.
[ΕΤΥΜ. < *πεντα-* (< *παντα-*, με παρετυμολ. προς το *πέντε*) + *νόστιμος*].

πεντάξενος, -η, -ο (λογοτ.-εκφραστ.) αυτός που είναι εντελώς ξένος.

πενταπέταλος, -η, -ο → πεντα-, -πέταλος

πενταπλασιάζω ρ. → πεντα-, -πλασιάζω

πενταπλάσιος, -α, -ο → πεντα-, -πλάσιος

πεντάπλευρος, -η, -ο → πεντα-, -πλευρος

πενταπλός, -ή, -ό → πεντα-, -πλός

πεντάπορτος, -η, -ο → πεντα-, -πορτος

πεντάπρακτος, -η, -ο → πεντα-, -πρακτος

πεντάπτωτος, -η, -ο → πεντα-, -πτωτος

πεντάπυλος, -η, -ο → πεντα-, -πυλος

πεντάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) νόμισμα πολύ μικρής αξίας, ίσο με το ένα εικοστό τής δραχμής (πέντε λεπτά): *νικέλινη / χάλκινη ~* ΣΥΝ. πεντάλεπτο **2.** (μτφ.) πολύ μικρό χρηματικό ποσό: *τόσα χρόνια δουλειά και δεν έχει στην άκρη μία ~ για ώρα ανάγκης* (πβ. λ. *δεκάρα*) ΑΝΤ. περιουσία, πλούτος· ΦΡ. (α) ***τής πεντάρας*** πολύ χαμηλής ποιότητας: *μυθιστόρημα / έργο ~* || *«Η όπερα ~»* (*Die Dreigroschenoper*, τίτλος θεατρικού έργου τού Μπ. Μπρεχτ) ΣΥΝ. ευτελής ΑΝΤ. ουσιαστικό, αξίας (β) (αρνητ.) ***πεντάρα τσακιστή*** ευτελέστατο χρηματικό ποσό, τίποτα: *στη διαθήκη του δεν τους άφησε ~* ΣΥΝ. δεκάρα τσακιστή, φράγκο (γ) (μτφ.) ***δεν δίνω πεντάρα (τσακιστή)*** αδιαφορώ παντελώς: *~ γι' αυτά που λέει ο κόσμος για μένα* ΣΥΝ. (καθημ.) σκασίλα μου ΑΝΤ. νοιάζομαι (δ) ***δεν αξίζει πεντάρα*** δεν έχει καμιά απολύτως αξία: *το εμπόρευμα ~* || *Τι κάθεσαι και ασχολείσαι μ' αυτόν; ~!* (ε) ***μιας πεντάρας*** μικρής αξίας ή δυσκολίας: *δεν μπορεί να κάνει ~ δουλειά* || *«~ νιάτα»* (τίτλος θεατρικού έργου τού Κ. Πρετεντέρη) **3.** (συνεκδ.-λαϊκ.) σύνολο πέντε ομοίων πραγμάτων: *η ομάδα έφαγε ~* (πέντε γκολ) || *του 'ριξε ~ ο διοικητής* (πέντε ημέρες τιμωρία) **4. *πεντάρες*** (οι) η ζαριά κατά την οποία και τα δύο ζάρια, όταν ακινητοποιηθούν, φέρουν στην πάνω επιφάνεια πέντε κουκκίδες (τον αριθμό πέντε): *κέρδισε την παρτίδα με τις ~ που έφερε στο τέλος* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — (υποκ.) **πενταράκι** (το) κ. **πενταρούλα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα, φτώχια*.

πεντάρης (ο) → πεντα-, -άρης

πεντάρι (το) {πενταρ-ιού | -ιών} **1.** (α) ο αριθμός πέντε και το ψηφίο που τον συμβολίζει: *ένα ~ ήταν σημειωμένο από τον καθηγητή στο τέλος τού γραπτού* (β) ο βαθμός 5, η βάση στη δεκάβαθμη κλίμακα βαθμολογίας: *πήρε ένα ~ στην τοπολογία και πέρασε το μάθημα* **2.** (συνεκδ.) το φύλλο τής τράπουλας που έχει στις τέσσερεις άκρες του τον αριθμό πέντε και στο μέσο του πέντε φορές το σύμβολο τού χρώματος στο οποίο ανήκει το συγκεκριμένο χαρτί: *~ καρό / σπαθί / κούπα / μπαστούνι* || *είχα πάνω μου δύο ~ και δεν ήξερα πώς να τα ξεφορτωθώ* **3.** (συνεκδ.) κατοικία ή επαγγελματική στέγη, που αποτελείται από πέντε δωμάτια: *ακριβό / σύγχρονο / επιπλωμένο / ανατολικό / υπό κατασκευή ~* **4.** (στο μπάσκετ) θέση καλαθοσφαιριστή (σέντερ) και (συνεκδ.) ο ίδιος ο καλαθοσφαιριστής που παίζει στη θέση αυτή: *η ομάδα, για να ισχυροποιηθεί, χρειάζεται ένα καλό ~* **5.** σύνολο πέντε σωστών προβλέψεων σε τυχερό παιχνίδι, π.χ. στο ΛΟΤΤΟ. — (υποκ.) **πενταράκι** (το) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. < *πέντε* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

πεντάρικος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλή οικονομική αξία: *~ μαραφέτι* ΣΥΝ. φτηνός ΑΝΤ. πανάκριβος.

πενταροδεκάρες (οι) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το άθροισμα από νομίσματα αξίας πέντε και δέκα λεπτών τής δραχμής: *μια χούφτα πενταροδεκάρες* **2.** (μτφ.) ευτελέστατο ποσό: *άλλαξε δουλειά, γιατί του έδιναν ~* ΣΥΝ. ψίχουλα.

πεντάρφανος, -η, -ο αυτός που έχει χάσει τους γονείς του και δεν έχει κανέναν άλλον συγγενή ή προστάτη: *μεγάλωσε ~ μέσα στους δρόμους*.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Ίσως < *πέντ(ε)-* επιτατ. + *ορφανός* ή, κατ' άλλη άποψη, < **παντ-όρφανος* (< *πάντα* + *ορφανός*), με παρετυμολ. επίδρ. τού αριθμητ. *πέντε*].

πενταρχία (η) {πενταρχιών} **1.** ο τρόπος διοικήσεως κράτους ή οργανισμού, κατά τον οποίο η ανώτατη εξουσία μοιράζεται εξίσου ανάμεσα σε πέντε άτομα: *η ~ τής εξουσίας / των Μεγάλων Δυνάμεων* (η Ιερά Συμμαχία) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***πενταρχία των Πατριαρχών*** ο εκκλησιαστικός θεσμός που προέβαλλε την πρωτοκαθεδρία των πέντε Πατριαρχών (Ρώμης και Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων), στους οποίους εντασσόταν ο Πάπας τής Ρώμης μέχρι το σχίσμα των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσης (1054).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πεντ(ε)-* + *-αρχία* < *ἄρχω*].

πεντάς (η) → πεντάδα

πεντάσημος, -η, -ο (στη μετρική) αυτός που αποτελείται από πέντε πρώτους χρόνους: *~ μέτρο* ΣΥΝ. πεντάχρονος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πεντα-* (< *πέντε*) + *-σημος* < *σῆμα*].

πεντάστιχος, -η, -ο → πεντα-, -στιχος

πεντάστυλος, -η, -ο → πεντα-, -στυλος

πεντασύλλαβος, -η, -ο → πεντα-, -σύλλαβος

πεντατάξιος, -α, -ο → πεντα-, -τάξιος

πεντάτευχος, -η, -ο |μτγν.| **1.** αυτός που αποτελείται από πέντε τεύχη: *~ τόμος* ● **2. *Πεντάτευχος*** (η) {Πεντατεύχου} το σύνολο των πέντε πρώτων βιβλίων τής Παλαιάς Διαθήκης (*Γένεσις, Έξοδος, Λευιτικόν, Αριθμοί, Δευτερονόμιον*), τα οποία θεωρούνται έργα τού ίδιου του Μωυσή ΣΥΝ. (εβρ.) Τορά (η).

πεντάτομος, -η, -ο → πεντα-, -τομος

πεντατονικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. αυτός που χρησιμοποιεί πέντε φθόγγους μέσα στο διάστημα τής οκτάβας: *~ κλίμακα / μουσική* (σε χρήση ιδ. στη λαϊκή μουσική τής Άπω Ανατολής, π.χ. τής Κίνας, αλλά και τής Κ. Ευρώπης).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pentatonique].

πεντάφυλλος, -η, -ο → πεντα-, -φυλλος

πενταφωνία (η) |1882| {πενταφωνιών} ΜΟΥΣ. η εκτέλεση και το ίδιο το μουσικό έργο που έχει γραφτεί σε πέντε διαφορετικές μελωδικές γραμμές (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — **πεντάφωνος**, -η, -ο, **πενταφωνικός**, -ή, -ό, **πενταφωνικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. quintetto (βλ. κ. *κουιντέτο*)].

πεντάφωτος, -η, -ο → πεντα-, -φωτος

πεντάχορδος, -η, -ο → πεντα-, -χορδος

πεντάχρονα (τα) → πεντα-, -χρονα

πεντάχρονος, -η, -ο → πεντα-, -χρονος

πενταχρωμία (η) → πεντα-, -χρωμία

πεντάχρωμος, -η, -ο → πεντα-, -χρωμος

πεντάωρος, -η, -ο → πεντα-, -ωρος

πενταώροφος, -η, -ο → πεντα-, -ώροφος

πέντε (το) {άκλ.} **1.** τέσσερα συν ένα, ίσος με τον αριθμό των δαχτύλων ενός χεριού ή ενός ποδιού τού ανθρώπου, ο αριθμός 5 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 5: *~ στρατιώτες / μήλα / πέτρες / παιδιά / ώρες*· ΦΡ. (α) ***στους πέντε δρόμους*** σε κατάσταση απόλυτης εγκατάλειψης: *τον πέταξαν ~* (β) (παροιμ.) ***κάλλιο πέντε και στο χέρι (παρά δέκα και καρτέρει)*** για περιπτώσεις που πρέπει να προτιμηθεί μικρότερο αλλά βέβαιο κέρδος, από μεγαλύτερο αλλά μελλοντικό και αβέβαιο (γ) (οικ.) ***πάρε πέντε (να μη σ' τα χρωστάω) / να σου πέντε κι άλλα πέντε!*** για περιπτώσεις που κάποιος μουντζώνει κάποιον άλλον σε ένδειξη δυσφορίας ή αγανάκτησης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέντε* / (αιολ.) *πέμπε* < Ι.Ε. *penkʷe- «πέντε», πβ. σανσκρ. pañca, αρμ. hing, λατ. quinque (> γαλλ. cinq, ισπ. cinco, ιταλ. cinque), γοτθ. fimf, γερμ. fünf, αγγλ. five κ.ά. Είναι πιθ. το αριθμητ. *πέντε* να συνδ. με λ. που σημαίνουν «γροθιά» (δηλ. τα πέντε δάχτυλα ενωμένα σφιχτά), πβ. αρχ. γερμ. fūst, αρχ. σλαβ. pęstĭ, για τα οποία βλ. λ. *πύξ, πυγμή*. Ομόρρ. *πέμπ-τος* (βλ.λ.)].

Πεντέλη (η) όρος στα ΒΑ. τού νομού Αττικής, διεθνώς γνωστό για τα χιονόλευκα μάρμαρά του (*πεντελικό μάρμαρο*), από τα οποία έχει κατασκευαστεί το συγκρότημα τής Ακρόπολης. — **πεντελικός**, -ή, -ό |μτγν.|.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, που απαντά κυρ. ως *Πεντελικὸν ὄρος*].

πεντηκονθήμερος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τού οποίου η διάρκεια είναι

πενήντα ημέρες: ~ *ομηρεία / νηστεία* ΣΥΝ. (καθημ.) πενηνταήμερος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *πεντήκοντ(α)-* + *-ήμερος* < *ημέρα*].

πεντήκοντα (το) ▸ πενήντα

πεντηκοντα- κ. **πεντηκοντά-** κ. **πεντηκοντ-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό πενήντα (50): *πεντηκοντα-ετής, πεντηκοντ-άκις* **2.** είναι πενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *πεντηκοντα-πλάσιος.*

πεντηκοντάδα (η) η πενηντάδα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεντηκοντάς, -άδος* < *πεντήκοντα* (βλ. κ. *πενήντα*)].

πεντηκοντάδραχμο (το) [αρχ.] (λόγ.) το πενηντάρικο.

πεντηκονταετηρίδα (η) ▸ πεντηκοντα-, -ετηρίδα

πεντηκονταετής, -ής, -ές ▸ πεντηκοντα-, -ετής

πεντηκονταετία (η) ▸ πεντηκοντα-, -ετία

πεντηκοντάκις επίρρ. ▸ πεντηκοντα-, -άκις

πεντηκοντούτης (ο) {πεντηκοντουτών}, **πεντηκοντούτις** (η) {πεντηκοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας πενήντα ετών ΣΥΝ. πεντηκονταετής, πενηντάχρονος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **πεντηκοντο-έτης* (με συναίρεση) < *πεντήκοντα* + *-ετής* < *έτος*].

πεντηκοστάριο (το) {πεντηκοσταρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή υμνολογία) λειτουργικό βιβλίο που περιλαμβάνει τα υμνολόγια τής Πεντηκοστής (Κυριακής τού Πάσχα μέχρι την Κυριακή των Αγίων Πάντων). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *πεντηκοστάριον* < μτγν. *Πεντηκοστή* (βλ.λ.)].

Πεντηκοστή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. (α) η χριστιανική εορτή η οποία εορτάζεται πενήντα ημέρες μετά το Πάσχα σε ανάμνηση τής επιφοίτησης τού Αγίου Πνεύματος σε 120 μαθητές τού Ιησού και τιμάται ως γενέθλια ημέρα τής Εκκλησίας (β) το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά την έλευση τού Αγίου Πνεύματος με μορφή φλογών στις κεφαλές των Αποστόλων.

πεντηκοστημόριο (το) {πεντηκοστημορί-ου | -ων} η ποσότητα που αντιστοιχεί στο ένα πεντηκοστό από ένα σύνολο: *και το ~ αυτής τής ουσίας μπορεί να τινάξει στον αέρα ένα σπίτι.* [ΕΤΥΜ. < *πεντηκοστός* + *μόριο*].

πεντηκοστιανός (ο), **πεντηκοστιανή** (η) ΘΡΗΣΚ. ο οπαδός τής Εκκλησίας τής Πεντηκοστής, προτεσταντικής αίρεσης που εμφανίστηκε στις αρχές τού 20ού αι. στις Η.Π.Α. και πήρε το όνομά της από την εορτή τής Πεντηκοστής (βλ.λ.)· οι πιστοί της βαπτίζονται στο Άγιο Πνεύμα και με αυτό τον τρόπο αποκτούν το χάρισμα τής γλωσσολαλίας (βλ.λ.), τής προφητείας κ.λπ., διδάσκουν ότι ο Χριστός θα έλθει στη Γη για χιλιόχρονη βασιλεία, ότι η τιμή των ιερών εικόνων αποτελεί ειδωλολατρία κ.ά.

πεντηκοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 50ός στην αραβική αρίθμηση, Ν' ή ν' στην ελληνική και L στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό πενήντα (50): *ο ~ ακροατής που θα μας τηλεφωνήσει κερδίζει μία ηλεκτρική συσκευή* || ~ *επέτειος* **2. Πεντηκοστή** (η) βλ.λ. (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

πεντικιούρ (το) {άκλ.} η αισθητική περιποίηση των ποδιών (ιδ. των δαχτύλων, νυχιών), η οποία γίνεται συνήθ. από επαγγελματίες σε ειδικούς χώρους (λ.χ. στούντιο αισθητικής, κομμωτήρια). — **πεντικιουρίστας** (ο), **πεντικιουρίστα** (η). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. pédicure < pédi- (< λατ. pes, pedis «πόδι») + cure «φροντίδα» (< λατ. cura)].

πεντο- → πεντα-

πεντόβολα (τα) → πεντόβωλα

πεντοβολώ ρ. αμετβ. {πεντοβολάς... | πεντοβόλησα} (λογοτ.) αναδίδω πολύ ευχάριστη μυρωδιά: *πεντοβόλησαν οι κήποι με την άνοιξη* ΣΥΝ. ευωδιάζω, μοσχοβολώ. — **πεντοβόλημα** (το). [ΕΤΥΜ. < *πεντο-* επιτατ. (βλ. λ. *πεντα-*) + *-βολώ* < *βάλλω*].

πεντόβωλα (τα) (σχολ. ορθ. *πεντόβολα*) **1.** παιδικό παιχνίδι κατά το οποίο οι παίκτες έχουν πέντε βώλους ή λιθαράκια ο καθένας, τα πετούν με συγκεκριμένους συνδυασμούς στον αέρα και προσπαθούν να τα ξαναπιάσουν με το ίδιο χέρι **2.** (συνεκδ.) οι βώλοι ή τα λιθαράκια με τα οποία παίζεται το παραπάνω παιχνίδι. [ΕΤΥΜ. < *πεντο-* (< *πέντε*) + *-βωλα* < *βώλος*].

πεντόδραχμο (το) → πεντάδραχμο

πεντοζάλης (ο) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακός κρητικός χορός κατά τον οποίο οι χορευτές σχηματίζουν κύκλο. [ΕΤΥΜ. < *πεντο-* (< *πέντε*) + *-ζάλης* < *ζάλο* «βήμα», πιθ. < αρχ. *σάλος* (βλ. λ. *σαλεύω*)].

πεντόλιρο (το) [1896] το νόμισμα αξίας πέντε λιρών: *σχισμένο / φρεσκοτυπωμένο ~.*

πέντολο (το) {άκλ.} το όργανο που αποτελείται από ένα σφαιρίδιο κρεμασμένο με νήμα από σταθερό, οριζόντιο στήριγμα, το οποίο έχει την ιδιότητα να ταλαντεύεται γύρω από το κέντρο βάρους τού συστήματος χωρίς να ακινητοποιείται ΣΥΝ. εκκρεμές. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. pendolo «εκκρεμές» < λατ. pendulus «κρεμαστός, αιωρούμενος» < ρ. pendo «κρέμομαι, αιωρούμαι»].

πεντόφραγκο (το) [1890] **1.** το νόμισμα που αντιστοιχεί σε αξία πέντε φράγκων (λ.χ. Γαλλίας): *φρεσκοτυπωμένο / νικέλινο ~* **2.** (παλαιότ.) το νόμισμα που αντιστοιχεί σε αξία πέντε δραχμών ΣΥΝ. πεντάδραχμο, τάλιρο.

πεντοχίλιαρο (το) (παλαιότ.) χαρτονόμισμα αξίας πέντε χιλιάδων δραχμών.

πεολειξία (η) {πεολειξιών} η χρησιμοποίηση τού στόματος και τής γλώσσας για την ερωτική διέγερση και ικανοποίηση τού πέους ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) τσιμπούκι, πίπα. [ΕΤΥΜ. < *πέος* + *-λειξία* < αρχ. *λείχω* «γλείφω» (βλ. λ. *γλείφω*), πβ. κ. *αιδοιο-λειξία*].

πέος (το) {πέ-ους | -η, -ών} το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. ανδρικό μόριο, (!-λαϊκ.) πούτσος, (!) καυλί, (!) ψωλή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *pesos «πέος», πβ. σανσκρ. pasas-, λατ. pēnis (< *pes-ni-s) κ.ά. (λ.-ταμπού που, παρότι αρχαιότατη, συνήθως αποφεύγεται από τους συγγραφείς). Βλ. κ. *πόσθη*].

πεπαιδευμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει διαμορφωθεί πνευματικά μέσα από τη διαδικασία τής παιδείας: *η προσπάθεια των ~ να μορφώσουν το γένος* ΣΥΝ. μορφωμένος, (καθημ.) γραμματιζούμενος ΑΝΤ. απαίδευτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *παιδεύω*].

πεπαλαιωμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι παλιός, που έχει πια παλιώσει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *παλαιώ (-όω)*].

πεπατημένη (η) ο καθιερωμένος και δοκιμασμένος τρόπος αντιμετώπισης ενός θέματος, αυτός που ακολουθείται από όλους (συνήθ. κακόσ.): *ακολουθεί την ~ και δεν του αρέσουν οι πρωτοτυπίες και το ρίσκο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πατώ*].

πεπειραμένος, -η, -ο (λόγ.) έμπειρος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *πειρῶμαι* «προσπαθώ, επιχειρώ» (ήδη αρχ. η σημ. «γνωρίζω εκ πείρας, κατέχω σαφή γνώση ενός πράγματος») < *πεῖρα*].

πεπεισμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πειστεί για κάτι: *είμαι ~ για την αθωότητά του.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πείθω*].

Π.Ε.Π.Ε.Ν. (η) ΝΑΥΤ. Πανελλήνια Ένωση Πλοιάρχων Εμπορικού Ναυτικού.

πεπερασμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει συγκεκριμένα όρια, που καθορίζεται μέσα σε πλαίσιο: ~ *διάστημα / χώρος / δυνατότητες* ΑΝΤ. άπειρος. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *περαίνω,* ως μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fini].

πεπερόνι (το) {άκλ.} η κόκκινη γλυκιά πιπεριά: *πίτσα με ~.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. peperoni (πληθ.) < pepe < λατ. piper < αρχ. *πέπερι* (βλ. λ. *πιπέρι*)].

πεπιεσμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση υψηλής πίεσης: ~ *αέρας* **2.** αυτός που έχει υποστεί υψηλή πίεση: ~ *χαρτόνι.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πιέζω*].

πεπλατυσμένος, -η, -ο (λόγ.) (σχήμα ή σώμα) που είναι λιγότερο κυρτό από το συνηθισμένο και πλησιάζει προς το επίπεδο: *ψάρι με ~ σώμα.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πλατύνω*].

πέπλο (το) **1.** κομμάτι υφάσματος από λεπτό νήμα και με αραιή ύφανση, το οποίο χρησιμεύει για να καλύπτουν οι γυναίκες το πρόσωπο και το κεφάλι τους: *νυφικό / αραχνοΰφαντο / λεπτοδουλεμένο / μεταξωτό / ολόλευκο / τούλινο / επίσημο / πένθιμο ~* ΣΥΝ. καλύπτρα, βέλο **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μας εμποδίζει να βλέπουμε καθαρά, να έχουμε καλή θέα ή αντίληψη των πραγμάτων: *το ~ τής νύχτας / τού σκοταδιού* || *το μαύρο ~* || *βαρύ ~ μυστηρίου σκεπάζει την υπόθεση* ΣΥΝ. κάλυμμα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πέπλον* < αρχ. *πέπλος,* με αλλαγή γένους].

πέπλος (ο) αρχαίο γυναικείο ένδυμα με πτυχώσεις, που ήταν κατασκευασμένο από πολυτελές ύφασμα χωρίς μανίκια και στερεωνόταν είτε από τους ώμους είτε από τον έναν ώμο και τη ζώνη: *δωρικός / βαρύτιμος / κεντημένος ~* || *ο ~ τής Αθηνάς* (το λεπτό και με αραιή ύφανση κομμάτι υφάσματος, που περιέφεραν κατά την πομπή των Παναθηναίων, για να καλύψουν τελικά με αυτό το άγαλμα τής Αθηνάς). [ΕΤΥΜ. αρχ., αναδιπλ. τ. τού θ. *-πλ-,* μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «διπλώνω – πτυχή», που συνδ. με λατ. sim-pl-us «απλός», du-pl-us «διπλός» και απαντά επίσης στα επίθ. *ἁ-πλ-όος, δι-πλ-όος,* πιθ. και στο ρ. *πλέκω* (βλ.λ.). Η λ. παρουσιάζει παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό με το ουσ. *κύ-κλ-ος*].

πεποιημένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** κατασκευασμένος, μη αυθεντικός ή προσποιητός **2.** (για λέξη) που μιμείται κάποιον ήχο. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ποιῶ*].

πεποίθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η απόλυτη βεβαιότητα ότι αυτό που πιστεύει ή ισχυρίζεται κανείς ισχύει πραγματικά: *έχω ασφαλή ~ ότι θα τα καταφέρω* || *ακλόνητη / ατράνταχτη / βαθιά ριζωμένη / σταθερή ~* ΑΝΤ. αβεβαιότητα, αμφιβολία (β) η αίσθηση σταθερότητας και σιγουριάς που αποπνέει αυτός που είναι βέβαιος για ό,τι πιστεύει ή ισχυρίζεται: *η φωνή του ήταν γεμάτη ~* || *μιλά με απόλυτη ~* ΣΥΝ. αυτοπεποίθηση, σιγουριά ΑΝΤ. αστάθεια, αβεβαιότητα· ΦΡ. ***με την πεποίθηση ότι*** με τη βεβαιότητα ότι: *~ θα αποτελέσει μια χρήσιμη επένδυση, προχωρήσαμε στην αγορά των υπερσύγχρονων αυτών μηχανημάτων* || *μιλώ με την ~ ότι εκφράζω τη γνώμη όλων* **2. πεποιθήσεις** (οι) το σύνολο των αρχών στις οποίες καθένας πιστεύει με σταθερότητα: *δεν μπορώ να πράξω κάτι αντίθετο στις ~ μου* || *καταδικάστηκε όχι για κάτι που έκανε, αλλά για τις πολιτικές / θρησκευτικές του ~* ΣΥΝ. φρονήματα, απόψεις· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***είμαι τής πεποιθήσεως*** έχω την άποψη: *~ ότι δεν ενεργούμε σωστά* ΣΥΝ. πιστεύω, θεωρώ (β) ***εκ πεποιθήσεως*** συνειδητά, λόγω αρχών: *είναι ~ εργένης* ΑΝΤ. εκ των πραγμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πεποίθησις* < αρχ. *πέ-ποιθ-α,* παρακ. τού ρ. *πείθω,* ο οποίος εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού θ.].

πεπόνι (το) {πεπον-ιού | -ιών} καλοκαιρινός καρπός με κιτρινωπό ή κίτρινο χρώμα, στρογγυλό ή ελλειψοειδές σχήμα, σκληρή φλούδα και χυμώδη, νόστιμη και αρωματική σάρκα: *γινωμένο / μυρωδάτο / σάπιο ~* || *~ με προσούτο για ορεκτικό·* ΦΡ. (ειρων.) ***βαρύ πεπόνι*** για πρόσω-

πο που προσποιείται ότι δεν αγαπά τις συναναστροφές και δύσκολα μιλά σε άλλον. γενικότ. κλειστός και απλησίαστος: *Άσ' τον αυτόν! Είναι ~ και δεν μας καταδέχεται* ΣΥΝ. μουτρωμένος, απρόσιτος, (λαϊκ.) πολλά βαρύς. — (υποκ.) **πεπονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πεπόνιον*, υποκ. τού αρχ. *πέπων*, αρχική σημ. «ώριμος (για φρούτα)», < Ι.Ε. *pekʷ- «μαγειρεύω, ωριμάζω». πβ. σανσκρ. pak-vá- «ώριμος». αρχ. περσ. pox «μαγειρευμένος, ώριμος». Ομόρρ. *πέσσω* «μαγειρεύω, χωνεύω» (< *pekʷ-jō), για το οποίο βλ. λ. *πέψη*].
πεπονιά (η) {μεσν.} φυτό των θερμών κλιμάτων, καρπός τού οποίου είναι το πεπόνι (βλ.λ.).
πεπονοειδής, -ής, -ές {πεπονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το ελλειπτικό σχήμα τού πεπονιού: *το ράγκμπι παίζεται με μία ~ μπάλα* ΣΥΝ. ελλειψοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
πεπονόσπορος (ο) ο σπόρος τής πεπονιάς: *σαπισμένος / φρέσκος ~.*
πεπονόφλουδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το εξωτερικό περίβλημα τού πεπονιού· ΦΡ. (μτφ.-καθημ.) ***πατώ την πεπονόφλουδα*** (i) πέφτω σε παγίδα, δεν αντιλαμβάνομαι ότι κάποιοι «μου την έχουν στήσει»: *την πάτησε την πεπονόφλουδα που του πέταξαν και άρχισε να τους λέει τα πάντα για το ταμείο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πατάω τη μπανανόφλουδα, την πατάω, την παθαίνω, τσιμπώ το δόλωμα (ii) ερωτεύομαι σφοδρά.
πεπραγμένα (τα) **1.** ό,τι έχει πράξει ή αποφασίσει ένα συμβούλιο, μια επιτροπή ή ένα συνέδριο: *κυκλοφόρησαν τα ~ τού συνεδρίου για τη γλώσσα* || *έκθεση πεπραγμένων* **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο στο οποίο περιλαμβάνονται όσα έχει πράξει ή αποφασίσει ένα συμβούλιο, μια επιτροπή ή ένα συνέδριο.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *πράττω*, απόδ. τού νεολατ. acta].
πεπρωμένο (το) **1.** αυτό που έχει ήδη αποφασιστεί να γίνει, που έχει προκαθοριστεί από ανώτερη δύναμη (τη μοίρα): *είναι το ~ αυτού τού λαού να αγωνίζεται συνέχεια* ΣΥΝ. γραφτό, γραμμένο, μοίρα, μοιραίο, ριζικό· ΦΡ. ***το πεπρωμένον φυγείν αδύνατον*** *(το πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον)* δεν μπορεί κανείς να ξεφύγει από τη μοίρα του **2.** (συνεκδ.) η ίδια η μοίρα, η δύναμη που υποτίθεται ότι προκαθορίζει τις τύχες των ανθρώπων: *υπάρχει ή όχι ~;* || *η δύναμη τού ~* **3. πεπρωμένα** (τα) ο προορισμός (που ιστορικά έχει ένα έθνος, μια φυλή κ.λπ.): *τα ~ τής φυλής μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. απρόσ. παρακ. *πέπρωται* «έχει καθοριστεί από τη μοίρα, είναι προδιαγεγραμμένο». τού αμάρτυρου ενεστ. **πόρω* «παρέχω, προσφέρω» (μαρτυρείται μόνον ο αόρ. β' *πορ-εῖν*), που ανάγεται στην ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *per-, όπως απαντά στις λ. *πείρω* «διαπερνώ, διασχίζω» (βλ. λ. *περ-όνη*), *πόρ-ος* (βλ.λ.), *πέρ-νη-μι* (βλ. λ. *πόρνη*), και συνδ. με σανσκρ. pūrdhi «δώρο», λατ. portō «φέρω, κομίζω»].
πέπρωται ρ. αμετβ. απρόσ. {παρατ. επέπρωτο} (αρχαιοπρ.) έχει καθοριστεί από τη μοίρα, πρόκειται να συμβεί (χωρίς τίποτα να μπορεί να το σταματήσει): *επέπρωτο να το ζήσουμε και αυτό* ΣΥΝ. είναι γραμμένο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *πεπρωμένο*].
πεπτίδιο (το) {πεπτιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. ΒΙΟΛ. κάθε βιολογικής σημασίας χημική ένωση που περιέχει μικρό αριθμό αμινοξέων, και συνήθ. παίζει ρόλο ορμόνης, αλλά μπορεί να επιτελεί και άλλους βιοχημικούς ρόλους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. peptide < pept- (βλ. λ. *πεπτόνη*) + παραγ. επίθημα -ide].
πεπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πέψη ή συντελεί σε αυτήν: *~ αδένες / νευρικό πλέγμα / σύστημα / σωλήνας / όργανα / διαταραχή / νόσος.* — **πεπτικότητα** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πεπ-τός* (ρηματικό επίθ.) < *πέσσω* «μαγειρεύω – χωνεύω» (βλ. λ. *πέψη*)].
πεπτόνη (η) [1893] {πεπτονών} (στη βιοχημεία) το μείγμα των αμινοξέων και πολυπεπτιδίων, όπως προκύπτει από τη δράση ενζύμων σε πρωτεΐνες· παράγεται στο λεπτό έντερο κατά τη διάρκεια τής πέψης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Pepton < αρχ. *πεπτόν*, ουδ. τού ρηματ. επιθ. *πεπτός* < *πέσσω* «μαγειρεύω, χωνεύω» (βλ. λ. *πέψη*)].
περ. συντομ.· περιοδικό.
πέρα επίρρ. **1.** (τοπ.) (α) από ένα σημείο και μετά: *~ από τη γέφυρα δεν υπήρχε άλλο κτίσμα* ΑΝΤ. πριν (β) απέναντι: *μένει ~ από εδώ* || *η ~ γειτονιά* (γ) μακριά: *κοίταξε αόριστα ~* || *~ από θάλασσες και στεριές*· ΦΡ. (α) ***πέρα-δώθε*** από τη μία ώς την άλλη πλευρά: *βάδιζε όλη την ώρα νευρικός ~* ΣΥΝ. πάνω-κάτω (β) ***πέρα για / ώς πέρα*** σε απόλυτο βαθμό: *τα έχει χαμένα πέρα ώς πέρα!* || *είναι πέρα για πέρα αληθινά όσα σου λέω* ΣΥΝ. εντελώς ΑΝΤ. καθόλου (γ) ***τα βγάζω πέρα*** αντεπεξέρχομαι σε δύσκολες καταστάσεις και ιδ. ως προς τα οικονομικά: *με έναν μισθό δύσκολα τα βγάζει πέρα μια οικογένεια* ΣΥΝ. τα καταφέρνω, τα βολεύω (δ) ***πέρα βρέχει*** βλ. λ. *βρέχει* (ε) ***κάνω πέρα*** (i) παραμερίζω, κάνω στην άκρη: *κάνε πέρα να περάσω!* (ii) (μτφ.) μένω σε απόσταση, δεν αναμειγνύομαι: *εσένα δεν σου πέφτει λόγος, κάνε πέρα* (στ) ***κάνω (κάποιον / κάτι) πέρα*** (i) βάζω (κάποιον/κάτι) στην άκρη (ii) διώχνω ή απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από κοντά μου: *μόλις έμαθε για τη διαγωγή του, τον έκανε πέρα* (ζ) (μτφ.) ***εδώ πέρα*** σε αυτή την περίπτωση, σε αυτό το σημείο τής συζήτησης ή στον χώρο και χρόνο που συζητούμε: *τι είναι αυτά που μου λες ~!* (η) (λαϊκ.-οικ.) ***ά(ι) 'σα πέρα!*** φύγε, απομακρύνσου· συχνά ως απόρριψη των λεγομένων ή τής συμπεριφοράς κάποιου ΣΥΝ. άντ' από δω, άντε χάσου **2.** (+ άρθρο ως προσδιορισμός) αυτός που βρίσκεται μακριά από εδώ: *πήγε στους ~ κάμπους* || *η ~ χώρα* **3.** (χρον.) (α) (+από) από ένα χρονικό σημείο και μετά: *~ από τις πέντε θα με βρίσκεις πάντα στο σπίτι* ΣΥΝ. μετά ΑΝΤ. πριν (β) (από + χρον. προσδ. + *και πέρα*): *από το 1997 και πέρα δεν θα ισχύουν οι φοροαπαλλαγές* **4.** από ένα ποσό και πάνω: *δεν μπορώ να διαθέσω ~ από δέκα χιλιάδες* ΣΥΝ. περισσότερο, πάνω ΑΝΤ. λιγότερο, κάτω **5.** (ως επιτατικό άλλων επιρρ., για να τονιστεί η απόσταση): *βλέπεις ίσα ~ εκείνο τον φάρο;* || *έλα εδώ ~ να μας πεις τα νέα σου* || *τι δουλειά είχες εσύ εκεί ~;* • **6.** (α) (+γεν. / +από) εκτός από: *~ τούτου, πρέπει να δούμε τις άλλες πτυχές τού προβλήματος* || *~ από αυτό, τι άλλο προτείνεις;* || *~ από αυτό δεν μπορώ να κάνω τίποτα* (β) (+από) έξω από, εκτός των ορίων: *αυτό που συνέβη είναι ~ από τη σφαίρα τής φαντασίας!* || *μου ζητάς πράγματα ~ από τις δυνατότητές μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εντελώς, επιτατικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέρα* / *πέραν*. Ο τ. *πέρα* αποτελεί πιθ. την οργανική πτώση ενός ουσ. *πέρα*, τού οποίου ο τ. *πέραν* είναι η αιτιατική (πβ. Αισχύλ. *Ἀγαμέμν.* 190: *Χαλκίδος πέραν ἔχων* «καταλαμβάνοντας την πλευρά απέναντι από τη Χαλκίδα»). Οι τ. ανάγονται σε Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως, πβ. σανσκρ. pára «απέναντι, από την άλλη πλευρά» κ.ά. Ομόρρ. *παρ-ά, περ-ί, πέρ-ας, πόρ-ος, πρ-ό, πρ-ίν, πρ-ός, πόρ-πη* κ.ά.].

πέρα – πέραν. Στην Αρχαία οι δύο λέξεις διέφεραν: το ***πέρα*** σήμαινε «από ένα σημείο και μετά», ενώ το **πέραν** σήμαινε «στην απέναντι πλευρά». Ήδη στην Αρχ. Ελληνική το *πέραν* χρησιμοποιήθηκε και με τη σημασία τού *πέρα* (= πέρα από...). Στη Νέα Ελληνική το *πέραν* χρησιμοποιείται συχνά αντί τού *πέρα*, θεωρούμενο δηλ. ως άλλος τύπος τού *πέρα*, σαν το -ν τού *πέραν* να ήταν ευφωνικό (πβ. *δεν – δε, μην – μη* κ.τ.ό.).

περαίνω ρ. μετβ. {επέρανα, πεπερασμένος} (λόγ.) φέρω εις πέρας, εκτελώ, ολοκληρώνω: *ο ομιλητής περαίνει τον λόγο του με ένα ρητό* ΑΝΤ. αρχίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. < **περαν-jω* < επίρρ. *πέρα(ν)* (βλ. λ. *πέρα*)].
περαιτέρω επίρρ. (λόγ.) **1.** από ένα σημείο και μετά: *δεν θα ήθελα να προχωρήσω ~, για να μη θίξω κανέναν* || *η ~ παραμονή σας εδώ θα προκαλούσε προβλήματα* ΣΥΝ. πιο πέρα **2. περαιτέρω** (τα) αυτά που αποτελούν αναγκαία, μεταγενέστερα στάδια μιας διαδικασίας: *αύριο θα δείτε τον δικηγόρο για τα ~*· ΦΡ. ***μη περαιτέρω*** (το) το σημείο πέρα από το οποίο δεν μπορεί να συνεχιστεί μια κατάσταση: *όταν τα πράγματα έφθασαν πλέον στο ~, αποφάσισαν να χωρίσουν* ΣΥΝ. το απροχώρητο, μη παρέκει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., συγκρ. βαθμός τού επιθ. *περαῖος* «αυτός που βρίσκεται στην απέναντι πλευρά» < *πέρα* + *-ιος*].
περαιώνω ρ. μετβ. {περαίω-σα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) ολοκληρώνω ένα έργο: *~ έναν ναό / ένα κτήριο* ΣΥΝ. τελειώνω, αποπερατώνω ΑΝΤ. αρχίζω. — **περαίωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περαιῶ (-όω)*, αρχική σημ. «μεταφέρω απέναντι» < *περαῖος* «αυτός που βρίσκεται στην απέναντι πλευρά» < *πέρα* + *-ιος*. Η σημ. «ολοκληρώνω τη μεταφορά, τη συναλλαγή» είναι μτγν.].
πέραμα (το) {περάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πέρασμα, η διάβαση και το σημείο από το οποίο αυτή γίνεται **2.** είδος βάρκας ή σχεδίας που χρησιμοποιείται για το πέρασμα από μία ακτή σε άλλη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περῶ (-άω)* (βλ. λ. *περνώ*)].
περαματάρης (ο) {περαματάρηδες} (λαϊκ.) οδηγός βάρκας ή σχεδίας που χρησιμοποιείται για να περνά κανείς από μια ακτή ή όχθη σε άλλη.
[ΕΤΥΜ. < *πέραμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-άρης*].
Πέραμος (η) {Περάμου} πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο μέχρι το 1922.
Πέραν (το) συνοικία τής Κωνσταντινουπόλεως Β. τού Κερατίου Κόλπου. Επίσης **Πέρα**.
[ΕΤΥΜ. Η συνοικία *Πέραν* ονομάστηκε έτσι (ήδη μεσν.) επειδή βρισκόταν «πέραν» τού κυρίως τμήματος τής πόλεως, από το οποίο τη χώριζε ο Κεράτιος Κόλπος].
πέραν επίρρ. (αρχαιοπρ.) (συνήθ. +γεν.) **1.** αντίκρυ, απέναντι: *η ~ των Άλπεων Γαλατία* || *οι ~ τού Δουνάβεως επαρχίες* ΑΝΤ. εντεύθεν **2.** μακριά από, έξω από: *ήταν ~ πάσης υποψίας* (δεν τον υποψιαζόταν κανείς) || *~ πάσης αμφιβολίας* || «*~ τού καλού και τού κακού*» (*Jenseits von Gut und Böse*, έργο τού Φ. Νίτσε) **3.** εκτός από ή πιο πολύ από: *~ τούτου, δεν μπορεί να γίνει τίποτε άλλο* || *~ αυτού δεν έχω να πω τίποτε άλλο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πέρα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ., βλ. λ. *πέρα*].
πέρας (το) {πέρ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) **1.** το σημείο στο οποίο τελειώνει (κάτι): *στο ~ τής ομιλίας του υπήρξε δριμύς* || *τη γύρεψε στα ~ τής γης* || *συγκεντρώθηκαν άνθρωποι από τα ~ τού κόσμου* ΣΥΝ. τέλος, τέρμα, άκρη ΑΝΤ. αρχή **2.** η ολοκλήρωση, η αποπεράτωση έργου: *με το ~ των εργασιών πληρώθηκαν αμέσως* ΑΝΤ. εγκαίνια, αρχή· ΦΡ. ***φέρω (κάτι) εις / σε πέρας*** ολοκληρώνω (κάτι): *έφερε εις / σε πέρας όλες τις εργασίες που του ανατέθηκαν* ΣΥΝ. αποπερατώνω ΑΝΤ. αρχίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. αττικός τ. τού επικού *πεῖραρ* / *πεῖρας* < **πέρϝαρ* (με αντέκταση) < *per-wr̥-, που συνδ. με σανσκρ. párvan- «κόμβος, δεσμός» (άλλωστε το ουσ. *πεῖραρ* έχει και τη σημ. «τα άκρα τού σχοινιού, θηλιά») και ανάγεται στο Ι.Ε. *per-, για το οποίο βλ. λ. *πέρ-α, παρ-ά* κ.ά.].
πέρασα ρ. ▸ περνώ
πέραση (η) το πέρασμα, η διάβαση· κυρ. στη ΦΡ. ***έχω πέραση*** (i) σημειώνω (εμπορική) επιτυχία: *το ύφος του και η μουσική του δεν έχουν πέραση στις μέρες μας* || *αυτού τού είδους τα προϊόντα έχουν πέραση στις λαϊκές γειτονιές* || *το καλοκαίρι τα μπαράκια έχουν μεγάλη πέραση* (ii) έχω αυξημένο κύρος, ισχύω ή επηρεάζω: *τα κόλπα σου δεν έχουν πέραση σε μένα* || *ο λόγος του έχει πέραση* ΣΥΝ. περνάω, έχω ισχύ (iii) γίνομαι αποδεκτός, αρέσω (για την εξωτερική μου εμφάνιση): *παρά τα χρονάκια του, έχει ακόμα πέραση στις γυναίκες* ΣΥΝ. περνά και μπογιά μου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέρασις* < *περῶ* «περνώ, διασχίζω» < *πέρα* (βλ.λ.)].

περασιά (η) (λαϊκ.) **1.** το μέρος από όπου είναι δυνατή η διάβαση ή από όπου συνηθίζει να περνά κανείς: *δεν έχει ~ απ' αυτό το μέρος* ΣΥΝ. διάβαση, πόρος ΑΝΤ. αδιέξοδο, εμπόδιο • **2.** ΤΥΠΟΓΡ. η νοητή ευθυγράμμιση, καθέτως ή οριζοντίως, κειμένων ή/και εικόνων κατά τη σύνθεση των σελίδων ή το μοντάζ (βλ.λ.) **3.** (γενικότ.) η ευθυγράμμιση στη διάταξη αντικειμένων από ορισμένη πλευρά, η διάταξη ώστε να στοιχίζονται στην ίδια νοητή ευθεία (αριστερά, δεξιά, πάνω, κάτω): *τις γλάστρες θα τις βάλεις κατά μήκος τού διαδρόμου ~ αριστερά* || *οι κολόνες πάνε περασιά στην άκρη τής κεραμοσκεπής.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *περασ-* (από τον αόρ. *πέρασα* τού ρ. *περνώ*) + *-ιά*. πβ. *καθισ-ιά, φορεσ-ιά*].

πέρασμα (το) {περάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σημείο από όπου μπορεί κανείς να διαβεί, να περάσει ή και να διασχίσει μια έκταση ή να υπερβεί ένα εμπόδιο: *άνοιξε ~ μέσα από την πυκνή βλάστηση* || *σε κάποιο σημείο τού ποταμού υπάρχει ~* || *στενό / απότομο / κρυφό / απαγορευμένο / σκοτεινό / επικίνδυνο ~* ΣΥΝ. πόρος, διάβαση **2.** (ειδικότ.) το μέρος από το οποίο συνηθίζει να περνά κανείς: *εδώ είναι καλό ~ για τους κυνηγούς* (από εδώ περνούν θηράματα) || *έπιασαν το τραπέζι απέναντι από το καλό ~· όλες οι όμορφες περνούσαν από εκεί* **3.** η διέλευση (κάποιου) από ένα σημείο: *στο ~ του βγήκαν όλοι και κοιτούσαν* || *στο ~ μου από τη γειτονιά σας εντυπωσιάστηκα από τα ψηλά κτήρια* || *δεν επιτρέπεται από 'δώ το ~ μεγάλων οχημάτων·* ΦΡ. ***αφήνω στο πέρασμά μου*** για τα αποτελέσματα των ενεργειών κάποιου: *οι επιδρομείς άφησαν στο πέρασμά τους καμένα χωριά και πλήθος νεκρών* || *ο τυφώνας δεν άφησε τίποτα όρθιο στο πέρασμά του* ΣΥΝ. αφήνω πίσω μου **4.** η μετάβαση από ένα σημείο σε ένα άλλο ή από μια κατάσταση σε άλλη: *το ~ τού αέρα μέσα από τις χαραμάδες* || *το ~ από την εφηβεία στην ωριμότητα* **5.** το να περνά κανείς (κάτι) μέσα από ένα υλικό: *το ~ τής κλωστής στη βελόνα* **6.** (για χρόνο) η πάροδος: *με το ~ τού χρόνου μαλάκωσε ο χαρακτήρας της* || *το ~ των αιώνων* ΣΥΝ. διάβα, παρέλευση • **7.** η κάλυψη επιφάνειας με συγκεκριμένο υλικό: *ένα μόνο ~ κάνει τα τζάμια αόρατα* || *το ταβάνι θέλει ακόμα ένα ~ με μπογιά* ΣΥΝ. χέρι • **8.** η σύντομη εμφάνιση ή πρόσκαιρη παρουσία: *είχε ένα σύντομο ~ σε μια ταινία* || *έκανε ένα ~ παλιότερα και από το θέατρο* **9.** ΜΟΥΣ. (α) τμήμα μελωδίας ή μουσικής σύνθεσης, ασχέτως τού μεταβατικού ή όχι χαρακτήρα του στο πλαίσιο τής μουσικής φόρμας (β) δεξιοτεχνική παρεμβολή σε ένα μουσικό κομμάτι, ιδίως οργανικό, συχνά γραμμένη σε μικρές νότες: *ο Σοπέν στα έργα του χρησιμοποιεί δεξιοτεχνικά ~* [(γαλλ. passage)]. — (υποκ.) **περασματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *περασ-* (από τον αόρ. *πέρασα* τού ρ. *περνώ*) + παραγ. επίθημα *-μα*].

περασμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει παρέλθει (κυρ. για χρόνο / χρονικό σημείο): *την ~ Δευτέρα συνέβη το μοιραίο* ΣΥΝ. προηγούμενος ΑΝΤ. προσεχής, επόμενος **2.** αυτός που έχει ξεπεράσει συγκεκριμένο χρονικό σημείο: *ήταν περασμένες δέκα, όταν χτύπησε το κουδούνι* || *έχει περασμένα τα σαράντα* **3.** αυτός που δεν είναι πλέον στην επικαιρότητα ή που δεν υπάρχει πια, που ανήκει πλέον στο παρελθόν: *«περασμένα μεγαλεία και διηγώντας τα να κλαις»* (Δ. Σολωμός) || *«περασμένες μου αγάπες»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. ξεπερασμένος, παλιός ΑΝΤ. νέος, μοντέρνος, σύγχρονος **4.** ***περασμένα*** (τα) όλα τα γεγονότα, τα συμβάντα, τα πάθη, οι περιπέτειες κ.λπ. που έχουν περάσει: *μη σκέφτεσαι πια τα ~* ΣΥΝ. παρελθόν· ΦΡ. ***περασμένα ξεχασμένα*** λέγεται ως προτροπή για συμφιλίωση ή παρηγοριά, προκειμένου κάποιος να ξεχάσει προβλήματα τού παρελθόντος, καταστάσεις ή γεγονότα που δεν λαμβάνει υπ' όψιν του ούτε υπολογίζει πια: *παλαιότερα είχαμε τσακωθεί αγρίως, αλλά τώρα, ~· κάναμε μια νέα αρχή* • **5.** (για επιφάνεια) αυτός που τον έχουν καλύψει με συγκεκριμένο υλικό: *το μπαούλο είναι ~ με βερνίκι* • **6.** (για σκοινί, λουρί κ.τ.ό.) αυτός που έχει τοποθετηθεί κάπου: *τα χαλινάρια ήταν ~ στο υποζύγιο* || *είχε μια τσάντα περασμένη στον ώμο* • **7.** αυτός που έχει καταχωριστεί: *τα έξοδα τής εταιρείας είναι περασμένα στην ανάλογη στήλη* || *οι διορθώσεις είναι περασμένες στον Η/Υ* || *οι σημειώσεις ήταν ~ με το χέρι πάνω στο βιβλίο* • **8.** αυτός που τον έχουν αλέσει με μηχάνημα: *φρούτα περασμένα στο μπλέντερ.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *περνώ*].

περαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που περνά από κάπου, χωρίς να εγκαθίσταται, που διαβαίνει από (κάπου): *πλανόδιοι έμποροι ~ από τα μέρη μας* || *στηρίζεται σε περαστικούς και όχι μόνιμους πελάτες* || *ήμουν ~ από τη γειτονιά σας και χτύπησα να πω μια καλησπέρα* || (ως ουσ.) *κάποιοι ~ σταμάτησαν, για να βοηθήσουν το θύμα τού τροχαίου* • **2.** αυτός που διαρκεί λίγο, που έρχεται και φεύγει: *~ ιδιοτροπία / αδιαθεσία / κρίση / ευτυχία / αγάπες / εραστές / μπόρα* || *αυτά όλα είναι περαστικά* (περνούν εύκολα, ιδ. για ασθένειες) ΣΥΝ. εφήμερος, πρόσκαιρος ΑΝΤ. μόνιμος· ΦΡ. ***(εύχομαι) περαστικά (σε κάποιον)*** εύχομαι η αδιαθεσία, η ασθένεια ή κάποιο κακό να διαρκέσει λίγο, να περάσει σύντομα.
[ΕΤΥΜ. < *περαστός*].

περαστός, -ή, -ό **1.** (για πράγμα) που τοποθετείται ή προσαρμόζεται σε κάτι άλλο με το να περάσει ένα μέρος τού ενός μέσα στο άλλο (χωρίς συγκόλληση, κάρφωμα κ.λπ.): *~ παραθυρόφυλλα / αλουμινοκατασκευές* ΣΥΝ. κλειδωτός ΑΝΤ. καρφωτός, κολλητός • **2.** αυτός που του έχουν στραγγίξει ή τον έχουν περάσει από σουρωτήρι ή τρίφτη: *~ ντομάτα.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *περασ-* (από τον αόρ. *πέρασα* τού ρ. *περνώ*) + παραγ. επίθημα *-τός*].

περατζάδα (η) (λαϊκ.) **1.** ο περίπατος κατά μήκος δρόμου, προβλήτας, παραλίας κ.λπ., η βόλτα: *πάνε να πιούνε καφέ στην πλατεία, να κουτσομπολέψουν, να κάνουν ~* **2.** το σύντομο πέρασμα από κάπου: *έκανε και μια ~ από τα εγκαίνια για να μην πούμε ότι δεν ήρθε* **3.** (συνεκδ.) το σημείο από όπου περνά πολύς κόσμος: *τον είδα χθες το βράδυ στην ~ μπροστά από το λιμάνι.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. *περνώ*. Ίσως από **περάντζα* (< *πέρα* + παραγ. επίθημα *-άντζα*) + παραγ. επίθημα *-άδα*].

περατώνω ρ. μετβ. {περάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) οδηγώ σε τέλος και ολοκλήρωση: *ο ναός περατώθηκε με τη συνδρομή των πιστών* || *τα δημόσια έργα θα περατωθούν μέσα στην προσεχή τριμηνία* ΣΥΝ. αποπερατώνω, ολοκληρώνω, φέρω εις πέρας, τελειώνω ΑΝΤ. **αρχίζω,** ξεκινώ. — **περάτωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παύω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περατῶ (-όω)* (αρχ. *περατοῦμαι*) < αρχ. *πέρας, -τος*].

περβάζι κ. **πρεβάζι** (το) {περβαζ-ιού | -ιών} **1.** το κάτω οριζόντιο τμήμα τού πλαισίου ενός παραθύρου: *ακούμπησε τα χέρια της στο ~ τού παραθύρου* **2.** (σπάν.) το πλαίσιο πόρτας ή παραθύρου: *ξύλινο / μεταλλικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pervaz < περσ. parwaz «κράσπεδο ενδύματος»].

περβολάρης (ο) → περιβολάρης

περβόλι (το) → περιβόλι

περγαμέλαιο (το) [1890] {περγαμελαί-ου | -ων} το αιθέριο έλαιο τού περγαμόντου (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται πολύ στην αρωματοποιία (στην παρασκευή κολόνιας).

περγαμηνή (η) **1.** (α) η λεπτή, υπόλευκη μεμβράνη από καλά κατεργασμένο δέρμα προβάτου, κατσικιού ή μοσχαριού, η οποία χρησίμευε για να γράφουν πάνω της (πριν από την εμφάνιση τού χαρτιού): *φυσική / τεχνητή / καλοδιατηρημένη / αρχαία / παλίμψηστη / πολύτιμη ~* (β) τέτοιο υλικό με σύγχρονη επεξεργασία, που χρησιμοποιείται ως επένδυση εξωφύλλων στη βιβλιοδεσία ή ως επιφάνεια για καλλιτεχνικά έργα (ζωγραφική, γραφή κειμένων κ.ά.) **2.** (συνεκδ.) (α) το κείμενο που έχει καταγραφεί πάνω σε τέτοιο υλικό: *οι φιλολογικές διορθώσεις στηρίχθηκαν στην ~ και όχι στους παπύρους* (β) κάθε επίσημο ή πολυτελές έγγραφο, το περιεχόμενο τού οποίου είναι γραμμένο σε φυτική περγαμηνή (σε κοινό χαρτί με επίδραση θειικού οξέος χωρίς κόλλα): *πήρε την ~ με τον τίτλο σπουδών* || *παρέλαβε την ~ σε ειδική τελετή* • **3. *περγαμηνές*** (οι) η αξία κάποιου, που αποδεικνύεται από τα έργα του, τους τίτλους και τις διακρίσεις του: *ήρθε από το εξωτερικό με γερές ~, για να διεκδικήσει τη θέση τού καθηγητή* || *οι ~ σας στον πολιτικό στίβο μιλούν για την αξία σας* || *παίκτης με ~ στον διεθνή χώρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *περγαμηνός* (κυρ. στη φρ. *περγαμηνή τέχνη*), από το όνομα τής αρχ. πόλης *Περγάμου* (τής Μικράς Ασίας), όπου για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε κατεργασμένο δέρμα αιγοπροβάτων ως μεμβράνη για γραφή].

περγαμηνοειδής, -ής, -ές [1839] {περγαμηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στην υφή με περγαμηνή: *~ περιτύλιγμα / χαρτί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

περγαμηνοποιία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τέχνη που έχει ως αντικείμενο την κατεργασία δερμάτων για την κατασκευή περγαμηνών.

περγαμόντο (το) **1.** το εσπεριδοειδές δένδρο και ο κίτρινος καρπός (σαν νεράντζι, βλ.λ.) που παράγει, ο οποίος χρησιμοποιείται συνήθ. στη ζαχαροπλαστική **2.** (συνεκδ.) το γλυκό κουταλιού που παρασκευάζεται από τη φλούδα τού παραπάνω καρπού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. bergamotto < παλ. τουρκ. beg armudi «το αχλάδι τού άρχοντα», ονομασία είδους αχλαδιού, πιθ. υπό την επίδρ. τού αραβοτουρκ. τοπωνυμίου Bergama (< αρχ. *Πέργαμος*)].

Πέργαμος (η) {Περγάμου} πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αφού η πόλη (κατά τη μυθολογία) ιδρύθηκε από τον *Πέργαμο*, γιο τού Νεοπτόλεμου. Το τοπωνύμιο συνδέεται με το αρχ. *πύργος* (βλ.λ.) μέσω τού Ι.Ε. *bhr̥gh- (πβ. γερμ. Berg «όρος»). Η τουρκ. ονομασία Bergama προέρχεται από την Ελληνική].

πέργκολα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το τμήμα ενός κήπου ή πάρκου ή γενικά ανοιχτού χώρου, που είναι έτσι διαμορφωμένο, ώστε οι περιπατητές να βαδίζουν κάτω από μια κατασκευή, την οποία καλύπτουν αναρριχητικά φυτά που προσφέρουν πλούσια σκιά: *βρήκε ησυχία και δροσιά στην ~* ΣΥΝ. υπόστεγο **2.** σιδερένια, ξύλινη ή αλουμινένια κατασκευή από μακρόστενες ράβδους, που διασταυρώνονται σχηματίζοντας ρόμβους ή άλλα σχήματα, πάνω στην οποία αναρριχώνται φυτά ή στερεώνονται τέντες ή καλάμια, ενώ άλλοτε διαθέτει κεραμοσκεπή· τοποθετείται γύρω από στεγασμένο χώρο ή ως στέγαστρο για δροσιά και σκιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pergola < λατ. pergula «στεγασμένος χώρος, μονοπάτι», αγν. ετύμου].

περγουλιά κ. **περγολιά** (η) (λαϊκ.) το αναρριχώμενο κλήμα: *μια ~ γεμάτη καρπούς* ΣΥΝ. κληματαριά, κρεβατίνα. Επίσης **πέργολα** κ. **πέργουλα** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πέργκολα*].

πέρδικα (η) {περδίκων} **1.** ορνιθοειδές πτηνό μετρίου μεγέθους με χοντρό και στρογγυλό σώμα, δυνατές φτερούγες, κοντή ουρά, χαρακτηριστικό κελάηδημα και καμαρωτό περπάτημα, το οποίο αποτελεί θήραμα κυνηγών **2.** (ως χαρακτηρισμός) γυναίκα με όμορφο παράστημα και καμαρωτό περπάτημα: *«καλώς τηνα την ~ / που περπατεί λεβέντικα»* (λαϊκό δίστιχο) || *«σαν πάπια, χήνα περπατεί, σαν ~ γραμμένη»* (δημοτ. τραγ.). — (υποκ.) **περδικάκι** κ. **περδικούλι** κ. **περδικόπουλο** κ. **περδικοπούλι** (το) κ. **περδικούλα** (η) (βλ.λ.). **περδικήσιος,** -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέρδιξ, -ικος* < θ. *περδ-* τού ρ. *πέρδομαι* (βλ.λ.), πιθ. λόγω τού θορύβου που προκαλούν τα φτερά τού πουλιού].

περδικήσιος, -ια, -ιο → πέρδικα

περδίκι (το) {περδικ-ιού | -ιών} η μικρή ή νεογέννητη πέρδικα ΣΥΝ. περδικάκι· ΦΡ. ***γίνομαι / είμαι περδίκι*** γίνομαι / είμαι καλά στην υγειά μου: *μόλις άκουσε τις φίλες της να έρχονται, έγινε αμέσως*

περδίκι! || *«σε έναν μήνα θα είσαι περδίκι», του είπε ο γιατρός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περδίκιον*, υποκ. τού αρχ. *πέρδιξ* (βλ. λ. *πέρδικα*)].

περδικλώνω ρ. ‣ πεδικλώνω

περδικομάνι (το) {χωρ. γεν.} πολλές πέρδικες μαζεμένες: *τέτοιο ~ δεν είχαν ξαναδεί οι κυνηγοί.*
[ΕΤΥΜ. < *πέρδικα* + *-μάνι* (βλ.λ.)].

περδικοπαγίδα (η) ο μηχανισμός που χρησιμοποιείται, για να πιάνονται οι πέρδικες.

περδικοπάτημα (το) {περδικοπατήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτύπωμα από το πέλμα τής πέρδικας ΣΥΝ. χνάρι, ίχνος.

περδικοπούλι κ. **περδικόπουλο** (το) ‣ πέρδικα

περδικόστηθη (η) αυτή που περπατά με το στήθος στητό σαν τής πέρδικας: *~ και γαϊτανοφρυδούσα* ΣΥΝ. καμαρωτή.

περδικούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρή ή νεογέννητη πέρδικα ΣΥΝ. περδικάκι, περδικόπουλο, περδικούλι, περδίκι· ΦΡ. ***το λέει η περδικούλα μου*** έχω την ψυχική δύναμη, το θάρρος ή/και την αντοχή να κάνω κάτι: *ας είναι ογδόντα χρόνων, το λέει η περδικούλα του στον χορό* ΣΥΝ. το λέει η καρδιά του, είναι παλληκάρι.

περδικούλι (το) → πέρδικα

πέρδομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) αφήνω πορδή (βλ.λ.) ΣΥΝ. πορδίζω, (οικ.) κλάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ. < I.E. *perd- (ίδια σημ.), πβ. σανσκρ. párdate, ρωσ. perdéti, λιθ. pérdžu, αρχ. γερμ. ferzan, αγγλ. fart κ.ά. Ομόρρ. *πέρδιξ (-ικα)*. Παράγ. *πορδή* (βλ. κ. *τσιλημπουρδίζω*). Παρόμοια σημ. εμφανίζει το εκφραστ. I.E. θ. *pezd- (> αρχ. *βδέω*), για το οποίο βλ. λ. *βδελυρός, βδελύσσομαι*].

περεστρόικα (η) (στην πρώην Σοβιετική Ένωση) η ανασυγκρότηση σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, οι αλλαγές που προεξαγγέλθηκαν κυρ. από τον Μιχαήλ Γκορμπατσόφ από το 1985 και μετά· (γενικότ.) κάθε ριζική ανασυγκρότηση κυρ. ενός σοσιαλιστικού συστήματος ΣΥΝ. αναδιάρθρωση, αναδόμηση.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. perestroïka < πρόθ. pere «ανά» + stroïka «δόμηση, κατασκευή»].

περηφανεύομαι ρ. ‣ υπερηφανεύομαι

περηφάνια (η) → υπερηφάνεια

περήφανος, -η, -ο ‣ υπερήφανος

Περθ (το) πόλη τής Δ. Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Perth, που οφείλει την ονομασία του στον Άγγλο υπουργό Αποικιών Sir George Murray (1772-1846), ο οποίος καταγόταν από το Πέρθσερ (Perthshire) τής Σκωτίας].

περί πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** (α) (+γεν.) αναφορά σε κάτι (=σχετικά με, για): *γίνεται λόγος ~ αλλαγών στην εξωτερική πολιτική τής χώρας* || *δεν πρόκειται ~ αυτού που νομίζεις* || *~ τίνος πρόκειται;* ΦΡ. (α) ***έχω (κάποιον) περί πολλού*** (*περί πολλοῦ ποιεῖσθαί τινα*, Ηροδ. 1, 73) αναγνωρίζω μεγάλη αξία σε κάποιον, τον θεωρώ σημαντικό (β) ***περί ανέμων και υδάτων*** για διάφορα θέματα, χωρίς συνοχή μεταξύ τους: *μίλησαν για λίγο ~ και μετά άρχισαν να συζητούν για το επίμαχο θέμα* (γ) ***περί όνου σκιάς*** για ασήμαντα πράγματα: *εδώ ήρθαμε να μιλήσουμε για το πρόβλημά μας κι όχι ~* (δ) ***περί ορέξεως ουδείς λόγος / περί ορέξεως κολοκυθόπιτα*** δεν επιτρέπεται να κρίνει κανείς τις ιδιαίτερες προτιμήσεις και τα γούστα των άλλων (ε) ***ο περί ου ο λόγος / η περί ης ο λόγος κ.λπ.*** αυτός / αυτή κ.λπ. για τον οποίο / την οποία κ.λπ. γίνεται λόγος: *η περί ης ο λόγος κυρία μάς έχει απασχολήσει πολλές φορές με την αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά της* (β) (+αιτ.) το θέμα με το οποίο ασχολείται κάποιος: *μελέτη / σύγγραμμα ~ την αστρονομία / ~ τα μαθηματικά* **2.** υπολογισμό κατά προσέγγιση (= περίπου) (+αριθμητ., +αιτ.): *~ τα μεσάνυχτα ακούστηκε ένας περίεργος θόρυβος* || *~ τα 10 εκ. δρχ. συγκεντρώθηκαν για τους σεισμοπαθείς* **3.** (+αιτ.) εγγύτητα μεταφορικά (= γύρω από, κοντά σε): *οι ~ τον πρόεδρο* (τα πρόσωπα τού περιβάλλοντός του). (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περί* / *πέρι* (ήδη μυκ., πβ. το σύνθ. pe-ri-ro-qo = *περίλοιποι*) < I.E. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως (το τελικό *-ι* τού τ. *περ-ί* αποτελεί μάλλον μαρτυρία τοπικής πτώσεως), πβ. σανσκρ. pári, λατ. per (> ισπ. por), γοτθ. fair-, γερμ. ver-, αρχ. σλαβ. prě-, ρωσ. pere-, αλβ. për κ.ά. Ομόρρ. *παρ-ά, πέρ-α, πέρ-ας, πρ-ό, πρ-ίν, πόρ-ος* κ.ά.].

περι- κ. **περί-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** από όλες τις πλευρές, γύρω-γύρω: *περι-λούω, περι-λαίμιο, περι-κυκλώνω, περί-βλεπτος* **2.** (α) με κυκλική κίνηση, με περιστροφή: *περι-στρέφομαι, περι-διαβάζω, περι-έλιγμα* (β) την κίνηση από μια αφετηρία προς ένα τέρμα: *περιοδεία, περι-έρχομαι* **3.** επίταση τής σημ. τού β' συνθετικού: *περί-φημος, περι-ζήτητος* **4.** προσοχή, φροντίδα: *περι-θάλπω, περι-ποίηση* **5.** αδιαφορία, υποτιμητική αντιμετώπιση: *περι-φρονώ*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *περί* (βλ.λ.)].

περιάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιήγαγα (να/θα περιαγάγω, μτχ. περιαγαγών, -ούσα, -όν)} (αρχαιοπρ.) **1.** περιφέρω (κάποιον/κάτι): *τον περιήγε σαν πολύτιμο εύρημα από συγκέντρωση σε συγκέντρωση* **2.** (κακόσ.) οδηγώ (κάποιον) σε δυσάρεστη θέση ή κατάσταση: *τα μεγάλα οικονομικά ανοίγματα τον περιήγαγαν σε δεινή οικονομική κατάσταση* ΣΥΝ. καταντώ.

περιαγωγή (η) (στην κινητή τηλεφωνία) η δυνατότητα χρήσης μιας σύνδεσης στο εξωτερικό μέσω ενός τοπικού δικτύου: *υπηρεσία περιαγωγής* || *η εταιρεία έχει ~ σε 60 χώρες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περιστροφή, περιφορά», < *περιάγω*. Η τεχνολ. σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. roaming].

περιαδενίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή γύρω από έναν αδένα, στον συνδετικό ιστό που τον περιβάλλει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. periadenitis].

περιαδράχνω ρ. μετβ. {περιάδραξα} πιάνω (κάποιον) γερά και από παντού: *τον περιάδραξε και του 'ριξε ένα γερό χέρι ξύλο* || (μτφ.) *στο τελευταίο του άρθρο περιάδραξε όλους τους σύγχρονους ποιητές* ΣΥΝ. αρπάζω, βουτάω.

περιαιρετός, -ή, -ό αυτός που είναι πρόσθετος σε μια κατασκευή και γι' αυτό μπορεί να αποσπαστεί από αυτήν: *~ κλίμακα* (η ανεμόσκαλα).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιαιρῶ* «αφαιρώ κάτι που περιβάλλει, αποσπώ» < *περι-* + *αἱρῶ* (βλ. λ. *αφ-αιρώ*)].

περίακτος, -ος, -ο **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει τη δυνατότητα να περιστρέφεται γύρω από κεντρικό σημείο ή άξονα **2.** (α) ***περίακτος*** (η) {περιάκτ-ου | -ων, -ους} μηχάνημα για την αλλαγή σκηνικών στο αρχαίο θέατρο (β) ***περίακτο*** (το) {περιάκτ-ου | -ων} αρχαία πολεμική μηχανή για την εκτόξευση βλημάτων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιάγω*].

περιαλείφω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιάλει-ψα, -φθηκα, -μμένος} (λόγ.) επιχρίω όλες τις επιφάνειες ενός σώματος, το αλείφω γύρω-γύρω ΣΥΝ. περιχρίω.

Περίανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** τύραννος τής Κορίνθου (6ος αι. π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας, που συνέβαλε στην ακμή τής πόλης του **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *περι-* + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

περιάνθιο (το) [1852] {περιανθί-ου | -ων} τα εξωτερικά μέρη τού άνθους, τα πέταλα και τα σέπαλα (η στεφάνη και ο κάλυκας).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perianthium].

περίαπτο(ν) (το) {περιάπτ-ου | -ων} (λόγ.) το αντικείμενο που θεωρείται ότι έχει τη μαγική ικανότητα να αποτρέπει ή και να απομακρύνει το κακό ΣΥΝ. (καθημ.) φυλαχτό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίαπτον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περίαπτος* < *περιάπτω* «κρεμώ γύρω από κάτι (ενν. γύρω από τον λαιμό)» < *περι-* + *ἅπτω* «συνδέω, συναρμόζω, κρεμώ» (βλ. λ. *άπτομαι*)].

περιαρθρικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται γύρω από την άρθρωση: *~ ιστός / πόνος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. periarticular (νόθο σύνθ.)].

περιαρθρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης αντίδραση που δημιουργείται στους ιστούς γύρω από τις αρθρώσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périarthrite].

περιαρτηρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή που εντοπίζεται στον έξω χιτώνα τής αρτηρίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périartérite].

περιαστικός, -ή, -ό αυτός βρίσκεται εντός ζώνης πλάτους 500 μέτρων από τα όρια σχεδίου πόλης ή οικισμού: *~ περιοχές / ακίνητα.* — **περιαστικά** επίρρ.

περιαυγάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {περιαύγασα} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) εκπέμπω λάμψη προς όλες τις κατευθύνσεις: *η δόξα του περιαύγαζε σε όλο τον κόσμο* ΣΥΝ. λάμπω, φέγγω ΑΝΤ. σκοτεινιάζω ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) καθιστώ (κάτι) ένδοξο: *οι επιτυχίες του περιαυγάζουν τη σταδιοδρομία του* ΣΥΝ. λαμπρύνω, δοξάζω ΑΝΤ. αμαυρώνω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *αὐγάζω* < *αὐγή*].

περιαύγαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (σπάν.) η λάμψη ή δόξα που σκορπίζει γύρω του κανείς ● **2.** ΟΠΤ. το φαινόμενο κατά το οποίο δημιουργείται η εντύπωση ότι μια επιφάνεια έχει μεγαλύτερο εμβαδόν από όσο πραγματικά έχει εξαιτίας τού ισχυρού φωτισμού που πέφτει πάνω της.

περιαυγής, -ής, -ές {περιαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. ολόφωτος, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-αυγής* < *αὐγή*].

περιαύλιο (το) [μεσν.] {περιαυλί-ου | -ων} η αυλή που έχει περίφραξη και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνήθ. εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περίβολος.

περιαυτολογώ ρ. αμετβ. {περιαυτολογείς... | περιαυτολόγησα} μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαυτολογήσω, αλλά μαγειρεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπαινούμαι, καυχώμαι, καυχησιολογώ, κομπάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαυτολόγος**, -ος, -ο [μεσν.], **περιαυτολογία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιαυτολογῶ (-έω)* < *περι-* + *αὐτο-* + *-λογῶ* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαυχένιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται γύρω από τον αυχένα: *~ χώρα / πόνος* **2. περιαυχένιο** (το) [μτγν.] {περιαυχενί-ου | -ων} (α) το περιλαίμιο που τοποθετείται γύρω από τον αυχένα τού ζώου ΣΥΝ. λαιμαριά (β) ΜΗΧΑΝ. κρίκος ή στεφάνη με έλικες στο εσωτερικό, ώστε να μπορεί να συνδέει μεταλλικά τεμάχια μεταξύ τους ΣΥΝ. κολάρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-αυχένιος* < *αὐχήν, -ένος* (βλ.λ.)].

περιβάλλον (το) {περιβάλλ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** (α) οι φυσικές, τεχνητές ή/και κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες ζει και αναπτύσσεται κανείς ή απλώς υπάρχει (κάτι): *φυσικό / κοινωνικό / εργασιακό ~* || *έχει χάσει την επαφή με το ~* || *δεν επικοινωνεί με το ~* (β) (γενικότ.) οτιδήποτε βρίσκεται γύρω από κάτι άλλο: *άλλαξε θέση στο βάζο· δεν ταιριάζει με το ~* ΣΥΝ. περίγυρος **2.** ΒΙΟΛ. ο χώρος μέσα στον οποίο αναπτύσσονται κύτταρα και οργανισμοί και από τον οποίο εξαρτώνται, αφού τους προσφέρει ενέργεια ή υλικά στοιχεία και δέχεται τα προϊόντα τους **3.** ΟΙΚΟΛ. ο χώρος, καθώς και όλοι οι παράγοντες που επιδρούν σε έναν οργανισμό και καθορίζουν την ανάπτυξη και την ύπαρξή του (σε αντίθεση με ό,τι σχετίζεται με τα γονίδια)· (κατ' επέκτ.) όλος ο φυσικός κόσμος μέσα στον οποίο ζούμε: *μόλυνση / ρύπανση / καταστροφή / προστασία / Δίκαιο τού περιβάλλοντος* || *Υπουργείο Περιβάλλοντος* **4.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο φυσικός χώρος, καθώς και όλες οι πολιτισμικές, κοινωνικές και οικονομικές παράμετροι που επιδρούν στη ζωή ενός ατόμου μέσα στην κοινωνία: *το ~ επιδρά κα-*

θοριστικά στη διαμόρφωση τής προσωπικότητας τού ανθρώπου **5.** (ειδικότ.) οι άνθρωποι που ζουν γύρω από ένα άτομο επηρεάζοντάς το και διαμορφώνοντας έναν κύκλο μέσα στον οποίο κινείται: *δεν είχε την κατάλληλη ώθηση από το ~, ώστε να προχωρήσει σε σπουδές || άνθρωπος τού πρωθυπουργικού περιβάλλοντος || πληροφορίες από το στενό ~ τού προέδρου μιλούν για παραίτηση* ΣΥΝ. περίγυρος **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***γλωσσικό περιβάλλον*** τα εντός κειμένου γλωσσικά στοιχεία που περιβάλλουν (προηγούνται ή έπονται) μιας γλωσσικής πληροφορίας (λέξης, φράσης, πρότασης κ.τ.ό.) και καθορίζουν την κατανόηση και ερμηνεία της ΣΥΝ. περικείμενο, συμφραζόμενα (β) ***εξωγλωσσικό / καταστασιακό περιβάλλον*** τα πραγματικά στοιχεία (πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις, συνθήκες κ.λπ.) τα οποία συνδέονται με ένα κείμενο και βοηθούν στην κατανόησή του (πβ. κ. λ. *πραγματολογία*) **7.** ΠΛΗΡΟΦ. ο συνδυασμός λογισμικού και υλικού που παρέχεται στον χρήστη ενός Η/Υ και οι δυνατότητες που απορρέουν από τον συνδυασμό αυτόν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίγυρος*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού τ. *περιβάλλων*, μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *περιβάλλω*. Ορισμένες σύγχρονες μτφ. σημ. αποτελούν απόδ. των αγγλ. background, environment, καθώς και τού γαλλ. milieu].

περιβαλλοντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το περιβάλλον: *~ ομάδα δράσης / επιστήμη* (οικολογία) */ εκπαίδευση / νομοθεσία / υποβάθμιση / μελέτη / συνθήκες*.

περιβαλλοντολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΛ. ο ειδικός επιστημονικός κλάδος που ερευνά το περιβάλλον στο οποίο ζει ο άνθρωπος, με σκοπό τη βελτίωση τής ζωής μέσα σε αυτό. — **περιβαλλοντολόγος** (ο/η). **περιβαλλοντολογικός, -ή, -ό. περιβαλλοντολογικά** επίρρ.

περιβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έβαλα, -βλήθηκα (λόγ. περιεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. περιβληθείς, -είσα, -έν), -βεβλημένος} **1.** βάζω (κάτι) γύρω από κάτι άλλο: *περιέβαλε την πόλη με τείχη* ΣΥΝ. περικλείω **2.** είμαι τοποθετημένος γύρω από κάτι άλλο, ώστε να το κλείνω εντός μου: *μια σειρά δέντρων / ο μαντρότοιχος περιβάλλει την αυλή* **3.** (μτφ.) βρίσκομαι στο περιβάλλον (κάποιου), υπάρχω στον χώρο όπου κινείται: *οι κίνδυνοι που περιβάλλουν τους νέους είναι μεγάλοι* ΣΥΝ. περικυκλώνω **4.** (με κάτι) δείχνω σε κάποιον (συνήθ. θετική) διάθεση, του συμπεριφέρομαι (με ορισμένο τρόπο): *~ κάποιον με αγάπη / στοργή / εκτίμηση / σεβασμό / απόλυτη εμπιστοσύνη* ΣΥΝ. αγκαλιάζω • **5.** (λόγ.-μεσοπαθ. ***περιβάλλομαι***) φορώ στολή ή γενικότ. ένδυμα· κυρ. μτφ.: *περιεβλήθη το ένδυμα τής εξουσίας και φέρεται αλαζονικά*· ΦΡ. ***περιβάλλομαι το μοναχικό σχήμα*** γίνομαι μοναχός ΣΥΝ. καλογερεύω, μονάζω.

περιβάλλων, -ουσα, -ον (λόγ.) αυτός που περιβάλλει (κάποιον/κάτι), που είναι γύρω τους: *ο ~ χώρος ενός κτηρίου*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *περιβάλλω*].

περίβλεπτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να δει από όπου και αν βρίσκεται: *τα νέα προϊόντα τοποθετούνται σε ~ σημείο* ΣΥΝ. περίοπτος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει κερδίσει την εκτίμηση και την αποδοχή όλων: *κατέχει ~ κοινωνική θέση* ΣΥΝ. περίοπτος, εξέχων ΑΝΤ. ασήμαντος, τυχαίος. **περιβλέπτως** επίρρ. [μτγν.].

περίβλημα (το) {περιβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε καλύπτει ένα σώμα από κάθε του πλευρά: *δερμάτινο / πολυτελές / πρόχειρο / προστατευτικό / χάρτινο / λεπτό / άθραυστο / φυτικό / τεχνητό ~* ΣΥΝ. περικάλυμμα **2.** ΤΕΧΝΟΛ. είδος επένδυσης το οποίο τοποθετείται γύρω από τμήμα πηγής που παράγει θερμότητα: *μεταλλικό / ξύλινο ~ καπνοδόχου* ΣΥΝ. πουκάμισο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιβάλλω* (πβ. κ. *βλῆμα - βάλλω*)].

περιβόητος, -η, -ο αυτός τού οποίου η φήμη έχει φθάσει παντού ΣΥΝ. ξακουστός, περιλάλητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-βόητος* < *βοῶ*].

> **περιβόητος – διαβόητος.** Οι δύο λέξεις χρησιμοποιήθηκαν για πολύ χρόνο, για να δηλώσουν και οι δύο «κάποιον/κάτι που έχει μεγάλη φήμη, που είναι φημισμένος» με μια υφολογική διαφορά: το **διαβόητος** χρησιμοποιήθηκε με αρνητική χροιά (για κακό, τρόπον τινά, όνομα), ενώ το **περιβόητος** με καλή χροιά: *Συνελήφθη ο διαβόητος αρχηγός τής συμμορίας που εφοδίαζε με ναρκωτικά όλη τη χώρα — Ο δημοσιογράφος κατάφερε να συναντήσει και να πάρει συνέντευξη από τον περιβόητο ηγέτη των Κούρδων*. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται συχνά και το *περιβόητος* με αρνητική χροιά και τείνει να σημαίνει ό,τι και το *διαβόητος*: *Πρόκειται για τον περιβόητο ληστή που απασχόλησε τη δικαιοσύνη και στο παρελθόν*. Κατόπιν αυτών είναι ασφαλέστερο επικοινωνιακά, για να μην παρανοηθεί κανείς, να χρησιμοποιεί για τη θετική σημασία επίθετα όπως το **περιώνυμος** ή **πασίγνωστος** ή **διάσημος** κ.τ.ό.: *Το περιώνυμο έργο τού Σαίξπηρ ανέβασε φοιτητικός θίασος στην «Ίριδα» — Ο πρωθυπουργός τής χώρας είναι πασίγνωστος για τα ευφυολογήματά του*.

περιβολάκι (το) → περιβόλι

περιβολάρης κ. (λαϊκ.) **περβολάρης** (ο) {περ(ι)βολάρηδες}, **περιβολάρισσα** κ. (λαϊκ.) **περβολάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που καλλιεργεί περιβόλι ΣΥΝ. κηπουρός, μπαξεβάνης.

περ(ι)βολάρικος, -η, -ο αυτός που καλλιεργείται σε περιβόλια: *~ χόρτα*. Επίσης **περ(ι)βολαρήσιος, -α, -ο.**

περιβολή (η) οτιδήποτε χρησιμοποιεί κανείς για να καλύψει το σώμα του· το ένδυμα: *μόνον με κόσμια ~ επιτρέπεται η είσοδος στη μονή || προκλητική / αξιοπρεπής / αχαρακτήριστη / μοντέρνα / κλασική / εθνική / επίσημη ~* ΣΥΝ. ενδυμασία, αμφίεση, ντύσιμο, στολή, φορεσιά· ΦΡ. ***εν αδαμιαία περιβολή / με αδαμιαία περιβολή*** βλ. λ. *αδαμιαίος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιβάλλω* (πβ. κ. *βολή - βάλλω*)].

περιβόλι κ. (λαϊκ.) **περβόλι** (το) {περιβολ-ιού | -ιών} **1.** η συνήθ. περιφραγμένη έκταση γης, μέσα στην οποία καλλιεργούνται λουλούδια, λαχανικά, χόρτα και οπωροφόρα δένδρα: *περιτοιχισμένο / ολάνθιστο / καταπράσινο / δροσερό / ηλιοφώτιστο / μυρωδάτο / ποτισμένο / εγκαταλελειμμένο / χορταριασμένο ~* ΣΥΝ. κήπος, μπαξές **2.** (ως χαρακτηρισμός) (α) άνθρωπος ευχάριστος: *Είναι σκέτο ~! Πάντα μας διασκεδάζει με τις ιστορίες του*· ΦΡ. (ειρων.) ***μου έκανε την καρδιά περιβόλι*** με στενοχώρησε πολύ: *περίμενα να μου πει κάτι ευχάριστο, αλλά ~* (β) (μειωτ.-ειρων.) πρόσωπο που λέει ανόητα ή αφελή πράγματα: *Είναι σκέτο ~! Όταν ανοίξει το στόμα του γίνεται μεγάλη πλάκα / δεν μπορείς να φανταστείς τι λέει*. — (υποκ.) **περ(ι)βολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιβόλιον*, υποκ. τού αρχ. *περίβολος*].

περίβολος (ο) {περιβόλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** η δομική κατασκευή με την οποία περικλείεται ένας μη στεγασμένος χώρος μπροστά ή γύρω από κτήριο ΣΥΝ. αυλόγυρος, μάντρα, μαντρότοιχος, φράκτης **2.** (συνεκδ.) ο μη στεγασμένος χώρος μπροστά ή γύρω από κτήριο που ορίζεται από την παραπάνω κατασκευή: *τα παιδιά έπαιζαν στον ~ τού σχολείου || απλόχωρος / άδειος / φυτεμένος / καγκελόφραχτος / ιδιωτικός / καθαρός ~* ΣΥΝ. αυλή, περίγυρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιβάλλω*].

περιβραχιόνιο (το) {περιβραχιονί-ου | -ων} η υφασμάτινη ταινία που τοποθετείται γύρω από το μπράτσο κάποιου, για να φανερώνει ιδιότητά του ή να τον διακρίνει από άλλους: *το μαύρο ~ τού πένθους || το ~ τού αρχηγού τής ποδοσφαιρικής ομάδας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιβραχιόνιον*, ουδ. τού επιθ. *περιβραχιόνιος* (μαρτυρείται ως μτγν.) < *περι-* + *-βραχιόνιος* < *βραχίων*].

περιβρέχω ρ. μετβ. [μεσν.] {περι-έβρεξα, -βράχηκα, -βρεγμένος} (λόγ.) (για θάλασσα) βρέχω από όλες τις πλευρές· συνήθ. μεσοπαθ.: *ένα νησί περιβρέχεται από αλμυρά ή γλυκά νερά*.

περίγειο (το) {περιγεί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. το πλησιέστερο προς τη Γη σημείο τής τροχιάς ουράνιου σώματος, που περιφέρεται γύρω από αυτή: *το ~ τής Σελήνης* ΑΝΤ. απόγειο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-γειος* < *γῆ*. πβ. *ὑπό-γειος, ὑπέρ-γειος*].

περιγέλαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που τον περιγελούν ΣΥΝ. καταγέλαστος.

περιγελώ ρ. μετβ. [μτγν.] {περιγελάς... | περιγέλασ-α, -τηκα, -μένος} φέρομαι με ειρωνικό και χλευαστικό τρόπο ΣΥΝ. κοροϊδεύω, πειράζω, περιπαίζω, χλευάζω. **περιγέλασμα** (το), **περιγελαστής** (ο) [1796], **περιγελαστικός, -ή, -ό, περιγελαστικά** επίρρ.

περίγελως κ. **περίγελος** (ο) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ.} αυτός τον οποίο χλευάζουν ή κοροϊδεύουν όλοι: *με τα καμώματά του έγινε ο ~ τού χωριού* ΣΥΝ. γελοίος, φαιδρός, (λαϊκ.) σούργελο. Επίσης **περίγελο** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περιγελῶ*].

περιγεννητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη χρονική στιγμή τής γέννησης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. perinatal (νόθο σύνθ.)].

περιγιάλι (το) {δύσχρ. περιγιαλ-ιού | -ιών} (λογοτ.) το τμήμα τής ξηράς που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα: *απάνεμο / βραχώδες / αμμώδες / γραφικό / φιλόξενο / ήσυχο / ερημικό ~* ΣΥΝ. ακρογιάλι, ακροθαλασσιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιαλιά*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *περιγιάλιν* < *παραγιάλιν* (με παρετυμολ. επίδρ. τής πρόθ. *περί*), ουδ. τού μτγν. επιθ. *παραιγιάλιος* < *παρ(α)-* + *-αιγιάλιος* < *αἰγιαλός*].

περίγλυφος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο στολίζουν γλυπτές παραστάσεις: *~ αέτωμα / ναός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περιγλύφω* < *περι-* + *γλύφω* (βλ.λ.)].

περίγραμμα (το) [μτγν.] {περιγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η πραγματική ή νοητή γραμμή που καθορίζει οπτικά την εξωτερική μορφή ή τις διαστάσεις σώματος ή σχήματος: *μόλις άναψε ο προβολέας πίσω του, διαγράφηκε καθαρά το ~ τού σώματός του* **2.** (μτφ.) το γενικό πλαίσιο: *το ~ τής πολιτικής του έχει διαμορφωθεί από τους προκατόχους του || το ~ των απόψεων κάποιου* ΣΥΝ. πλαίσιο, γραμμή.

περιγραφή (η) **1.** η διαδικασία απόδοσης (με γραπτό ή προφορικό λόγο, κινήσεις, σχέδια) των χαρακτηριστικών προσώπου, αντικειμένου, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ., ώστε να μπορεί κάποιος να σχηματίσει μια όσο το δυνατόν ακριβέστερη εικόνα γι' αυτά (χωρίς να τα έχει δει ο ίδιος): *την ~ τού αγώνα κάνει γνωστός αθλητικογράφος || η ~ δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα || αναλυτική / ανατριχιαστική / ακριβής / απλή / γραφική / ενθουσιώδης / γλαφυρή / σπαραχτική / εντυπωσιακή / ζωντανή / πιστή / ποιητική / λεπτομερής / ρεαλιστική / εξωπραγματική / ρομαντική / συνοπτική ~* ΣΥΝ. αναπαράσταση **2.** (ειδικότ.) αφήγηση, εξιστόρηση: *πού και πού διέκοπτε την ~ των γεγονότων κι έπινε μια γουλιά* **3.** ΓΕΩΜ. η σχεδίαση σχήματος γύρω από κάποιο άλλο έτσι, ώστε το δεύτερο σχήμα να εφάπτεται σε αυτό που το περικλείει ΑΝΤ. εγγραφή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γενικό περίγραμμα, σχήμα». < *περιγράφω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

περιγραφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την περιγραφή: *οι μαθητές έγραψαν μια ~ έκθεση με θέμα την επίσκεψη σε μουσείο* • **2.** αυτός που διαθέτει την ικανότητα να περιγράφει: *χαρακτηριστικό τού Σ. Μυριβήλη είναι το έντονα ~ ύφος || ο ~ λόγος του ζωντανεύει εικόνες από το παρελθόν* ΣΥΝ. παραστατικός, εναργής, ζωντανός, εκφραστικός ΑΝΤ. πεζός, ουδέτερος, άτονος **3.** αυτός που δίνει προτεραιότητα στην ακριβή απόδοση τής μορφής / τής δομής, χωρίς να ερμηνεύει ή να ρυθμίζει: *~ γλωσσολογία || η ~ μετεωρολογία περιγράφει τα ατμοσφαιρικά φαινόμενα, χωρίς να τα αναλύει* ΑΝΤ. ερμηνευτικός. — **περιγραφικ-ά / -ώς** επίρρ. [1889], **περιγραφικότητα** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συμπερασματικός (για συνδέσμους)». < αρχ. *περιγραφή*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. descriptif].

περιγράφω ρ. μετβ. {περι-έγραψα, -γράφ(τ)ηκα, -γεγραμμένος} **1.** αποδίδω (με λόγια, κινήσεις, σχέδια) τα χαρακτηριστικά προσώπου, αντικειμένου, καταστάσεως κ.λπ., ώστε να μπορέσει κάποιος να σχηματίσει ακριβή εικόνα γι' αυτό: ~ *ένα τοπίο / ποδοσφαιρικό αγώνα / τον κακοποιό στην αστυνομία / το καινούργιο μου σπίτι* || ~ *με ενάργεια / αποσπασματικά / πετυχημένα* ΣΥΝ. αναπαριστώ, παριστάνω, (απ)εικονίζω, σκιαγραφώ **2.** (ειδικότ.) αφηγούμαι, εξιστορώ: ~ *τι συνέβη στην εκδήλωση / πώς εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα* • **3.** ΓΕΩΜ. σχεδιάζω σχήμα έτσι, ώστε να περικλείει ένα άλλο· (κυρ. η λόγ. μτχ. **περιγεγραμμένος**, -η, -ο): ο ~ *κύκλος ενός τριγώνου* ΑΝΤ. εγγράφω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σύρω γραμμή γύρω από κάτι – ορίζω, προσδιορίζω», < *περι-* + *γράφω*].

περίγυρα επίρρ.· γύρω από όλες τις πλευρές: ~ *στο σπίτι δεν υπήρχε ψυχή* ΣΥΝ. ολόγυρα, τριγύρω.

περίγυρος (ο) **1.** (γενικά) ό,τι περιβάλλει κάτι άλλο **2.** (ειδικότ.) δομική κατασκευή που περιβάλλει ανοικτό χώρο ή κτίσμα: *ο ~ τού σχολείου / τής εκκλησίας* ΣΥΝ. περίβολος, αυλόγυρος, μάντρα **3.** (μτφ.) το υλικό ή/και ανθρώπινο πλαίσιο που καθορίζει τον χώρο μέσα στον οποίο κινείται ο άνθρωπος: *κοινωνικός / οικογενειακός / σχολικός / φυσικός* ~ ΣΥΝ. περιβάλλον. Επίσης (λαϊκ.) **περίγυρο** (το).

> **περίγυρος – περιβάλλον.** Η λ. **περίγυρος** με τη σημ. «περιβάλλον» είναι σχετικώς νέα. Πλάστηκε ως απόδοση στη δημοτική τού τύπου **περιβάλλον**, ο οποίος θεωρήθηκε λογιότερος και γι' αυτό, σε παλαιότερη οξεία φάση τού γλωσσικού ζητήματος, κρίθηκε προτιμότερο να αντικατασταθεί στη «γνήσια δημοτική» (πβ. και την αντιμετώπιση άλλων αναλόγων λέξεων, όπως το **φωνήεν**, το **καθήκον**, το **μέλλον**, το **παρόν**, το **παρελθόν** κ.ά.). Σε αυτό συνέβαλε και το ότι η λ. *περιβάλλον* χρησιμοποιήθηκε κατεξοχήν για τη δήλωση τού «φυσικού περιβάλλοντος», ενώ το *περίγυρος* δήλωσε κυρίως το «κοινωνικό περιβάλλον» *(κοινωνικός περίγυρος)*. Ωστόσο, η λ. **περίγυρος** (ο) και **περίγυρο** (το) είναι καθαρώς δημοτικές λέξεις, που χρησιμοποιήθηκαν (και χρησιμοποιούνται ακόμη) για να δηλώσουν «το περιτοίχισμα, τον περίβολο, το περίφραγμα» (αυλής, κτηρίου κ.ά.), ό,τι αλλιώς ονομάζουμε **μάντρα**. Από αυτή την άποψη είναι σκόπιμο να προτιμάμε τη λ. **περιβάλλον**, παράλληλα έστω προς τη μεταφορική δήλωση τού κοινωνικού περιβάλλοντος, από τη λ. **περίγυρος**.

περίδακρυς, -υς, -υ [μτγν.] {περιδάκρ-υος | -υες, -ύων} (λόγ.) αυτός που είναι γεμάτος δάκρυα, που ετοιμάζεται να κλάψει ή έχει μόλις κλάψει ΣΥΝ. δακρυσμένος, βουρκωμένος, δακρύβρεχτος.

περιδεής, -ής, -ές {περιδε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει καταληφθεί από μεγάλο φόβο ΣΥΝ. έντρομος ΑΝΤ. άτρομος, άφοβος. — **περιδεώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-δεής* < *δέος*, πβ. *ψοφο-δεής*].

περίδεμα (το) [μεσν.] {περιδέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) κάθε υλικό που χρησιμοποιείται για να συγκρατηθούν μαζί αντικείμενα: *γερό / φθαρμένο / κομμένο / σκληρό / ατσαλένιο / υφασμάτινο* ~ ΣΥΝ. δέσιμο. Επίσης **περίδεσμος** (ο) [μτγν.].

περιδένω ρ. μετβ. {περι-έδεσα, -δέθηκα} **1.** συγκρατώ μαζί αντικείμενα χρησιμοποιώντας (απλή ή κολλητική) ταινία ή άλλο παρόμοιο υλικό, το οποίο περνώ γύρω τους σφίγγοντάς τα: ~ *τα βιβλία / τα δέματα / τους φακέλους* ΣΥΝ. περισφίγγω **2.** ΙΑΤΡ. συγκρατώ ζωτικό όργανο μέσω χειρουργικής επεμβάσεως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιδέω* < *περι-* + *δέω* (βλ. λ. *δένω*)].

περιδέραιο (το) {περιδεραί-ου | -ων} κόσμημα που φοριέται γύρω από τον λαιμό: *πολύτιμο / χρυσό / αρχαίο* ~ ΣΥΝ. κολιέ, (λαϊκ.) γιορντάνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιδέραιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιδέραιος* (μαρτυρείται ως μτγν.) < *περι-* + *-δέραιος* < *δέρη* «λαιμός, τράχηλος». Το αρχ. *δέρη* < **dερϝᾱ* συνδ. με σανσκρ. grīvā «λαιμός», ρωσ. griva «χαίτη», ενώ η σχέση του με το ρ. *βιβρώσκω* (βλ. λ. *βρώση*) παραμένει ανεπιβεβαίωτη].

περίδεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. η χειρουργική εφαρμογή ράμματος γύρω από ένα αγγείο ή γύρω από ένα κοίλο όργανο: ~ *τραχήλου τής μήτρας σε καθ' έξιν αποβολές.*

περίδεσμος (ο) → περίδεμα

περίδετος, -η, -ο αυτός που είναι δεμένος γύρω-γύρω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιδέω* < *περι-* + *δέω* «δένω» (βλ. λ. *δένω*)].

περιδιαβάζω ρ. αμετβ. [1809] {περιδιάβασα} περπατώ κοιτάζοντας γύρω μου χωρίς συγκεκριμένο σκοπό: *περιδιάβαζε στα σοκάκια τής παλιάς πόλης* || (μτφ.) ~ *στα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων* ΣΥΝ. τριγυρνώ, σουλατσάρω, βολτάρω, σεργιανίζω. Επίσης **περιδιαβαίνω**. — **περιδιάβαση** (η) [1809] κ. **περιδιάβασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παραδιαβάζω* (με την επίδρ. τής πρόθ. *περί*) < *παρα-* + *διαβάζω*].

περιδιαβάτης (ο) [1862] {περιδιαβατών} αυτός που περιδιαβάζει (βλ.λ.). Επίσης **περιδιαβαστής**.

περιδίνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ροή ενός ρευστού, κατά την οποία οι γραμμές τής ροής σχηματίζουν καμπύλες ή κλειστούς βρόχους (λ.χ. οι ρουφήχτρες, οι δίνες στα ποτάμια, όταν υπάρχουν εμπόδια στο ρεύμα τους κ.λπ.).

περιδίνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που στροβιλίζεται σχηματίζοντας δίνη.

περιδινώ ρ. μετβ. {περιδινείς... | περιδίνησα} **1.** γυρίζω κάτι σε κυκλική τροχιά, ώστε να σχηματίσει δίνη: *το ορμητικό ρεύμα τού ποταμού περιδίνησε τα κλαδιά που είχαν πέσει στα νερά του από την καταιγίδα* ΣΥΝ. στροβιλίζω, περιστρέφω, στριφογυρίζω **2.** (ειδικότ. μεσοπαθ. **περιδινούμαι**) στροβιλίζομαι, στρέφομαι συνεχώς γύρω από τον άξονά μου: *ορισμένοι δερβίσηδες φθάνουν σε έκσταση περιδινούμενοι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιδινῶ (-έω)* < *περι-* + *-δινῶ* < *δίνη*].

περιδρομιάζω ρ. αμετβ. {περιδρόμιασα} (οικ.) τρώω υπερβολικά μεγάλη ποσότητα φαγητού: *στο γλέντι περιδρομιάσαμε* ΣΥΝ. παρατρώω, (οικ.) τρώω τον περίδρομο / τον αγλέορα / το καταπέτασμα. — **περιδρόμιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *περίδρομος*].

περίδρομος (ο) **1.** φλεγμονή τού δέρματος, που σχηματίζεται στην περιοχή γύρω από το νύχι ΣΥΝ. παρωνυχία, (λαϊκ.) τριγυρίστρα • **2.** ιδιαίτερα έντονος κωλικός πόνος στο στομάχι ΣΥΝ. κωλικόπονος· ΦΡ. (α) (ως κατάρα) **περίδρομος να σε κόψει!** να σε πιάσει πόνος στο στομάχι! (β) (οικ.) **περίδρομος!** σταμάτα να μιλάς ΣΥΝ. σκάσε, βούλλωσ' το! (γ) **τρώω / κατεβάζω τον περίδρομο** τρώω πάρα πολύ μεγάλη ποσότητα φαγητού ΣΥΝ. περιδρομιάζω, (αργκό) ταρατσώνω (δ) **φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περίδρομο** βλ. λ. *τρώω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. τ. τού επιθ. *περίδρομος* < *περι-* + *δρόμος*. Ως προς τη σημ. που σχετίζεται με το υπερβολικό φαγητό, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για μεταφορική επέκταση τής σημ. «σχοινί που συγκρατεί το δίχτυ»].

> **περίδρομος – αγλέο(υ)ρας – άμπακος – αβλέμονας.** Έχουν ενδιαφέρον οι φράσεις που πλάστηκαν στην Ελληνική για να δηλώσουν (μαζί με τα ρήματα *τρώγω – πίνω*) την υπερβολική κατανάλωση φαγητού ή ποτού. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των φράσεων είναι –όπως άλλωστε αναμένεται– η μεταφορική σημασιολογική τους προέλευση και η εκφραστικότητά τους. Η συχνότερη από αυτές, η λ. **περίδρομος** *(τρώει / πίνει τον περίδρομο)* φαίνεται ότι προήλθε μεταφορικά από το πρήξιμο, το φούσκωμα τού πληγωμένου δαχτύλου, από τη λ. *περίδερμος*, παρεφθαρμένη και από παρετυμολογική σύνδεση με το (αρχ.) *περίδρομος* «το γύρω-γύρω, περιφέρεια, στεφάνη». Το «πρήξιμο» ως μεταφορική απεικόνιση τής πρησμένης από το φαγητό κοιλιάς έδωσε και τις φράσεις **την τύλωσε** «έφαγε πολύ, φούσκωσε η κοιλιά του», *(τύλος* = πρήξιμο) και **την έκανε ταράτσα**. Το αρχαίο ήδη όνομα τού φυτού *ελλέβορος*, παρεφθαρμένο σε **αγλέο(υ)ρας** *(ελλέβορος* > **ελλέβο(υ)ρας* > **αλλέβο(υ)ρας* > **αλλέο(υ)ρας* > *αγλέο(υ)ρας)*, έδωσε τη σημ. τού «υπερβολικού φαγητού (ποτού)». Αυτό μπορεί να προήλθε από την υπερβολική συνήθως συμπεριφορά των ανθρώπων που έπιναν ελλέβορο, ανθρώπων που έπασχαν από παράνοια (πβ. σύγχρονες φράσεις «*τρώει / πίνει σαν τρελός*», δηλ. υπερβολικά, ανεξέλεγκτα). Ομοίως, το **άμπακος** από το ιταλ. abbaco (< λατ. abacus < ελλην. *ἄβαξ*, *-ακος*), δήλωσε την υπερβολική, τη σχολαστική ενασχόληση με υπολογισμούς σε άβακα και μεταφορικά την υπερβολική ενασχόληση και κατανάλωση φαγητού. Το ίδιο και η λ. **αβλέμονας**, η οποία είτε από το υπερβολικό βάθος, τα άπατα τού βυθού τής θάλασσας τα οποία δεν βλέπεις (*ἀ-βλέμμων* [< *βλέμμα*] *βυθός*) είτε από το ανεξέλεγκτο ποτό (αρχ. *ἀβλεμής – ἀβλεμέως* στη φρ. *ἀβλεμέως πίνειν*) δήλωσε μεταφορικά την υπερβολική κατανάλωση φαγητού / ποτού.

περιδρομόχορτο (το) το φυτό ασφόδελος.

περιείχα ρ. → περιέχω

περιέκτης (ο) {περιεκτών} καθετί (π.χ. κουτί, σωληνάριο, μπουκάλι κ.λπ.) που περιέχει κάτι ΣΥΝ. κοντέινερ.
[ΕΤΥΜ. < *περιέχω*, βάσει τού επιθ. *περιεκτικός*, πβ. κ. *εφεκτικός, καχεκτικός*].

περιεκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιλαμβάνει αναλογικά μεγάλη ποσότητα από κάτι: *τροφή περιεκτική σε βιταμίνες* || *βιβλίο περιεκτικό πληροφοριών και γνώσεων* ΣΥΝ. γεμάτος, μεστός, πλήρης ΑΝΤ. άδειος, λειψός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό πληροφορητικότητας, που περιέχει πολλά ουσιώδη, χωρίς να περιττολογεί: ~ *λόγος / άρθρο / έκθεση* ΣΥΝ. μεστός, ουσιώδης **3.** ΓΛΩΣΣ. **περιεκτικά** (τα) ονόματα που δηλώνουν τόπο όπου υπάρχει πλήθος προσώπων, ζώων ή πραγμάτων, π.χ. *ορνιθώνας, στρατώνας, αμπελώνας*. — **περιεκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιέχω*].

περιεκτικότητα (η) [1877] {χωρ. πληθ.} η ποσότητα ενός στοιχείου που περιέχεται σε κάτι, η αναλογία του ως προς αυτό: *η ~ ποτού σε οινόπνευμα* || *υψηλή / χαμηλή ~ σε πρωτεΐνες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. capacité].

περιέλιγμα (το) {περιελίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που τυλίγεται γύρω από κάτι **2.** (ειδικότ.) κάθε λεπτό κυλινδρικό επίμηκες σώμα που τυλίγεται γύρω από άλλο.
[ΕΤΥΜ. < *περιελίσσω*].

περιέλιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} η περιστροφή γύρω από κάτι: *η ~ τού κισσού*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιέλιξις* < αρχ. *περιελίσσω*].

περιελίσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-είλιξα, -ελίχθηκα} περιστρέφω κάτι γύρω από κάτι άλλο: ~ *σύρμα γύρω από κοντάρι.*

περιεπλάκην ρ. → περιπλέκω

περιεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {περιεργάστηκα} παρατηρώ (κάτι) με ιδιαίτερη προσοχή και σε κάθε του λεπτομέρεια: ~ *ένα κόσμημα / τη διακόσμηση τού σπιτιού / μια ομάδα τουριστών* ΣΥΝ. εξετάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περίεργος*. Το ρ. δήλωσε στην Αρχ. τόσο τη σημ. «προβληματίζομαι υπερβολικά ή άσκοπα για κάτι, απασχολούμαι χωρίς νόημα» όσο και τη σημ. «επεξεργάζομαι λεπτομερώς»].

περιέργεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έντονη επιθυμία (κάποιου) να μάθει τι είναι, πώς λειτουργεί ή εξελίσσεται (κάτι): *η ~ είναι η αρχή τής επιστημονικής έρευνας* || *τον κοίταξε όλο ~* || *έχω ~ να δω πώς θα κα-*

ταλήξει αυτή η ιστορία **2.** (ειδικότ.) η επιθυμία (κάποιου) να μαθαίνει για τις υποθέσεις των άλλων. το ενδιαφέρον για το τι κάνουν οι άλλοι, κυρ. στην ιδιωτική τους ζωή: *η ~ είναι ενοχλητική || δεν του είπαμε τι συνέβη και κοντεύει να σκάσει από την ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *περιεργία* < *περίεργος*].

περίεργος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ερευνητική διάθεση, που θέλει να μαθαίνει τι είναι και πώς γίνεται το καθετί: *ο μικρός ήταν ~ κι έμαθε γρήγορα τα κόλπα τής δουλειάς || είμαι ~ να δω πού θα καταλήξει αυτή η ιστορία* **2.** αυτός που θέλει να μαθαίνει τι συμβαίνει σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν: *από ανθρώπους ~, που χώνουν τη μύτη τους παντού, μην περιμένεις καλό* **3.** αυτός που είναι δύσκολο να ερμηνευθεί και να κατανοηθεί: *ο ένας μπαίνει, ο άλλος βγαίνει· ~ πράγματα συμβαίνουν σ' αυτό το σπίτι || οι επιστήμονες παρατήρησαν ~ αστρικά φαινόμενα* ΣΥΝ. ασυνήθιστος, ανεξήγητος **4. περίεργο** (το) καθετί αξιοπρόσεκτο και δύσκολο να εξηγηθεί, παράξενο πράγμα: *Περίεργο! Πώς και δεν σε ειδοποίησε κανείς; || το ~ τής υποθέσεως είναι ότι κανείς από τους αδικουμένους δεν τα κατήγγειλε αυτά* ΣΥΝ. παράξενο **5.** αυτός που με τα εξωτερικά χαρακτηριστικά ή τη στάση του δίνει την εντύπωση προσώπου που διαφέρει από τους άλλους: *~ τύπος ο φίλος σου· δεν μου γεμίζει το μάτι* ΣΥΝ. ασυνήθιστος, παράξενος, διαφορετικός ΑΝΤ. συνηθισμένος, κανονικός **6.** αυτός που αποκλίνει από το κανονικό: *~ γεύση έχει το τυρί· θα είναι χαλασμένο* ΣΥΝ. παράξενος. — **περίεργα / περιέργως** (βλ.λ.) [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που άσκοπα προβληματίζεται για κάτι». < *περι-* + *-εργος* < *ἔργον*].

περιέργως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) κατά παράδοξο τρόπο, που δεν εξηγείται εύκολα: *~, δεν έχει βγει ακόμη καμία επίσημη ανακοίνωση, παρά τον σάλο που έχει ξεσπάσει·* ΦΡ. **όλως περιέργως** κατά εντελώς ανεξήγητο, παράδοξο τρόπο: *αν και ευέξαπτος, ~ δεν αντέδρασε στις προκλήσεις τού συνομιλητή του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα.*

περιέρχομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {περιήλθα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) κινούμαι γύρω από κάτι, μέσα σε μια περιοχή ή ανάμεσα σε αντικείμενα ή ανθρώπους: *~ τις αρχαιότητες / πόλεις και χωριά / ξένους τόπους* ΣΥΝ. περιφέρομαι, γυρίζω ΑΝΤ. στέκομαι ♦ **2.** (αμετβ.) (α) καταλήγω από κάποιον σε κάποιον άλλον: *όλη του η περιουσία περιήλθε στο Δημόσιο || περιήλθε εις γνώσιν μου ότι...* (πληροφορήθηκα ότι...) *|| περιήλθε στα χέρια μου φάκελος με αποκαλυπτικά στοιχεία* (β) οδηγούμαι σε ορισμένη κατάσταση: *~ σε απόγνωση / σε ένδεια / αδιέξοδο* ΣΥΝ. φθάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

περιεστάλην ρ. → περιστέλλω

περιέστειλα ρ. → περιστέλλω

περιεστραμμένος, -η, -ο → περιστρέφω

περιέταμα ρ. → περιτέμνω

περιεχόμενο (το) {περιεχομέν-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε περιέχεται μέσα σε κάτι: *το ~ τού δέματος / τού κουτιού / τού συρταριού || άδειασε το ~ τής τσέπης του στο τραπέζι* **2.** το θέμα στο οποίο αναφέρεται κάποιος/κάτι: *το ~ βιβλίου / ομιλίας / άρθρου / επιστολής / συνομιλιών* ΣΥΝ. (για ταινία, θεατρ. έργο, βιβλίο) υπόθεση **3.** (α) τα αξιόλογα στοιχεία που έχει κάποιος/κάτι: *είναι άνθρωπος με ~ και είναι ευχάριστο να συζητάς μαζί του || ένα βιβλίο φτωχό σε ~* (β) κάθε αξιόλογος στόχος, ο οποίος δίνει ενδιαφέρον νόημα και αξία σε κάτι: *δώστε ~ στη ζωή των παιδιών σας και δεν θα κινδυνεύσουν από τα ναρκωτικά || περιφέρεται ζώντας μια ζωή χωρίς κανένα ~* ΣΥΝ. νόημα **4.** (στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες) η πληροφορία, η σημασία λέξης, σήματος κ.ά. (κατ' αντιδιαστολή προς τη μορφή τους): *το ~ τού όρου «αγάπη» είναι ευρύ || συχνά, η κατάχρηση ορισμένων λέξεων τις καθιστά κενές περιεχομένου || στην προπαγάνδα χρησιμοποιούνται όροι οι οποίοι στερούνται περιεχομένου και ο καθένας τούς αντιλαμβάνεται όπως τον συμφέρει || το ~ μιας φράσης || το ~ ενός έργου τέχνης / ενός συμβόλου* ΑΝΤ. μορφή **5.** αυτό το οποίο περιλαμβάνει μια δραστηριότητα: *μου εξήγησε το ~ τής δουλειάς του || το εκπαιδευτικό ~ ενός προγράμματος* ΣΥΝ. αντικείμενο ● **6. περιεχόμενα** (τα) τα θέματα που περιλαμβάνει βιβλίο, περιοδικό ή σύγγραμμα και τα οποία δίδονται συνήθ. υπό μορφήν καταλόγου από τίτλους κεφαλαίων, υποκεφαλαίων και με παράθεση τού αριθμού τής σελίδας όπου μπορεί κανείς να τα αναζητήσει: *πίνακας περιεχομένων || ψάχνω στα ~ το κεφάλαιο που με ενδιαφέρει.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού τ. *περιεχόμενος*, μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *περιέχω*. Στη σημ. 6 η λ. αποδίδει το αγγλ. contents].

περιέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} περιλαμβάνω εντός μου ή στη σύνθεσή μου κάτι: *ο φάκελος περιέχει πολύτιμα έγγραφα || το ποτό αυτό περιέχει πολύ οινόπνευμα || το νομοσχέδιο περιέχει διατάξεις για τις φοροαπαλλαγές || το άρθρο περιέχει πλήθος ανακριβειών* ΣΥΝ. περικλείω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω, περιλαμβάνω.*

περίζηλος, -η, -ο [μεσν.] πολύ ζηλευτός, επίζηλος.

περιζήτητος, -η, -ο [1856] αυτός που έχει μεγάλη ζήτηση, που τον θέλουν πολλοί: *είναι ~ στις κοινωνικές συγκεντρώσεις || ~ γαμπρός / ρόλος σε ένα θεατρικό έργο / μουσειακό αντικείμενο / θέση σε μια υπηρεσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανάρπαστος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. recherché].

περίζωμα (το) [μτγν.] {περιζώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** φαρδύ κομμάτι από ύφασμα ή δέρμα, που καλύπτει την περιοχή από τη μέση ώς τα γόνατα: *σκισμένο / ματωμένο / βαρύ ~* ΣΥΝ. ποδιά, μπροστέλα ● **2.** κάθε λωρίδα (λ.χ. από ξύλο) σε κτήριο, που χρησιμεύει για διακόσμηση ή για ενίσχυση· (ειδικότ.) το σοβατεπί (βλ.λ.) ● **3.** ΝΑΥΤ. ζώνη στην εξωτερική πλευρά και κατά μήκος τού πλοίου, κοντά στην ίσαλο γραμμή, η οποία προστατεύει το σκάφος από προσκρούσεις.

περιζώνω ρ. μετβ. {περι-έζωσα, -ζώθηκα κ. -ζώστηκα, -ζωμένος κ. -ζωσμένος} κλείνω ή σχηματίζω κλοιό από όλες τις πλευρές: *την αγροικία έχουν περιζώσει οι φλόγες || οι αστυνομικοί περιέζωσαν από παντού τη γιάφκα* ΣΥΝ. περικυκλώνω, περιβάλλω. — **περίζωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιζώννυμι* < *περι-* + *ζώννυμι* (βλ. κ. *ζώνω*)].

περιήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επίσκεψη ενός χώρου για αναψυχή ή για έρευνα και μελέτη ΣΥΝ. τουρισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

περιηγητής (ο) [μτγν.], **περιηγήτρια** (η) [1886] {περιηγητριών} πρόσωπο που επισκέπτεται έναν τόπο για αναψυχή ή για να γνωρίσει και να μελετήσει τα αξιοθέατα, τα μνημεία και τον τρόπο ζωής των κατοίκων του: *ο αρχαιολογικός χώρος γέμισε περιηγητές || τα βιβλία των περιηγητών τού 19ου αι. δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή στη χώρα μας* ΣΥΝ. τουρίστας. — **περιηγητικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

περιηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {περιηγείσαι... | περιηγήθηκα} ταξιδεύω σε έναν τόπο είτε για αναψυχή είτε για να γνωρίσω και να μελετήσω τα αξιοθέατα, τα μνημεία και τον τρόπο ζωής των κατοίκων του: *περιηγήθηκε την Ήπειρο και τη Μακεδονία και εξέδωσε βιβλίο με τις εντυπώσεις του* ΣΥΝ. γυρίζω, περιοδεύω, ταξιδεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιηγοῦμαι (-έο-)*, αρχική σημ. «αναλαμβάνω να δείξω τον δρόμο (κυρ. σε ορειβασία)». < *περι-* + *ἡγοῦμαι*].

περιήλιο (το) [1825] {περιηλί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. το κοντινότερο προς τον Ήλιο σημείο τής τροχιάς ενός ουράνιου σώματος: *το ~ τής Γης / τής Αφροδίτης* ΑΝΤ. αφήλιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perihelium].

περιθάλπω ρ. μετβ. {περιέθαλψα} **1.** προσφέρω προστασία και βοήθεια σε όποιον έχει ανάγκη: *~ ασθενή / κατατρεγμένο / πρόσφυγες* ΣΥΝ. φροντίζω, περιποιούμαι **2.** (ειδικότ.) παρέχω ιατρική βοήθεια σε οργανωμένη μονάδα και εκτός αυτής: *το νοσοκομείο περιέθαλψε τους τραυματίες* ΣΥΝ. φροντίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *θάλπω* (βλ.λ.)].

περίθαλψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -άλψεως | χωρ. πληθ.} η παροχή βοήθειας, φροντίδας, η περιποίηση κάποιου: *υγειονομική / ιατροφαρμακευτική ~·* ΦΡ. ***κοινωνική περίθαλψη*** ο τομέας τής κρατικής πολιτικής με αντικείμενο την ανακούφιση σε ιατροφαρμακευτικό, οικονομικό κ.λπ. επίπεδο των λιγότερο ευνοημένων πολιτών.

περίθλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΦΥΣ. η απόκλιση κύματος από την αρχικά ευθύγραμμη πορεία του εξαιτίας τής πρόσπτωσής του σε κάποιο εμπόδιο ή σχισμή μικρών διαστάσεων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περίθλασις* < *περιθλῶ* < *περι-* + *θλῶ (-άω)* «σπάζω» (βλ. λ. *θλάση*)].

περιθωριακός, -ή, -ό (κακόσ.) **1.** αυτός που ζει ή ανήκει στο κοινωνικό περιθώριο: *~ ομάδες / άτομο / έντυπο ||* (κ. ως ουσ.) *οι ~ ζουν σε άθλιες συνθήκες ζωής* **2.** ασήμαντος, που δεν ανήκει στον πυρήνα των εξελίξεων: *αυτό το θέμα είναι ~· άλλα είναι τα κρίσιμα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. marginal].

περιθώριο (το) {περιθωρί-ου | -ων} **1.** ο κενός χώρος γύρω από το τυπωμένο κείμενο ή τις εικόνες μιας σελίδας: *σημειώσεις στο ~ τής σελίδας || ρύθμιση περιθωρίου στις γραφομηχανές ή τους Η/Υ* ΣΥΝ. πλαίσιο, άκρη **2.** (κατ' επέκτ.) ακάλυπτο, επιπρόσθετο διάστημα μέσα στο οποίο υπάρχει άνεση ή ελευθερία κινήσεων: *φέρε το τραπέζι πιο κοντά, έχει ~* (μτφ.) **3.** οι δυνατότητες για κάτι, πέρα από κάποιο οριακό σημείο: *υπάρχει ~ ακόμη κέρδους / χρόνου / κινήσεων / ελιγμών / βελτιώσεως των σχέσεών τους / ανάπτυξης || υπάρχουν πολλά ~ καλύτερης συνεργασίας και αποτελεσματικότερης διαχείρισης || πρέπει να βιαστούμε· τα χρονικά ~ στενεύουν! || τι ~ λάθους έχει αυτή η μέθοδος μέτρησης;* ΦΡ. ***αφήνω (σε κάποιον) περιθώριο / περιθώρια (για κάτι)*** δίνω (σε κάποιον) τη δυνατότητα (για κάτι): *η νέα δήλωση τού υπουργού δεν αφήνει περιθώρια παρερμηνείας των αρχικών δηλώσεων || τα αποτελέσματα τής ιατρικής αυτής έρευνας αφήνουν περιθώρια αισιοδοξίας για τους καρκινοπαθείς || ενήργησε αστραπιαία· δεν του άφησε κανένα περιθώριο αντίδρασης* **4.** οτιδήποτε δεν βρίσκεται στο επίκεντρο, στο κύριο μέρος: *στο ~ τής διάσκεψης / των εργασιών τής Συνόδου Κορυφής || οδηγώ / βάζω κάποιον στο ~* (του αφαιρώ το δικαίωμα για δράση, τον βγάζω εκτός μάχης, τον παραμερίζω) ΣΥΝ. πλαίσιο, άκρη **5.** (α) ο εξωκοινωνικός χώρος στον οποίο ζουν, ηθελημένα ή όχι, άτομα που χαρακτηρίζονται από τάσεις φυγής, αποστασιοποίησης και μη συμμετοχής στα κοινωνικά δρώμενα εξαιτίας τής απόκλισης και σύγκρουσής τους με τα αποδεκτά πρότυπα τής κοινωνίας, λόγω ιδεολογικής διαφοροποίησης ή εξαιτίας τού χαμηλού οικονομικού και πνευματικού τους επιπέδου: *«η ανεργία μπορεί να οδηγήσει μια μερίδα τού πληθυσμού στο κοινωνικό ~»* (εφημ.) (β) (κακόσ.) ο χώρος στον οποίο ζουν και κινούνται οι απόκληροι τής κοινωνίας, καθώς και άτομα με αντικοινωνική συμπεριφορά ● **6.** ΟΙΚΟΝ. ***εμπορικό περιθώριο*** η διαφορά μεταξύ τής τιμής αγοράς και τής τιμής πώλησης στην αλυσίδα διανομής των αγαθών και υπηρεσιών.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **περιθεώριον* < μτγν. *περιθεωρῶ* «παρατηρώ από όλες τις πλευρές» (< *περι-* + *θεωρῶ*) ή, κατ' άλλη άποψη, < αρχ. *περιθέω* «περιτρέχω, περιβάλλω». Ορισμένες μτφ. σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. marge, λ.χ. *περιθώριο λάθους / κέρδους / κινήσεως* (< une marge d'erreur / du bénéfice / de manœuvre). *ζει στο περιθώριο* (< il vit en marge)].

περιθωριοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **1.** κοινωνικό φαινόμενο που απαντά σε πολλές κοινωνίες και κυρ. στη σύγχρονες ανεπτυγμένες κοινωνίες, κατά το οποίο τμήματα τού πληθυσμού δεν καταφέρνουν να απολαμβάνουν τα δικαιώματα που η κοινωνία παραχωρεί στα μέλη της **2.** (ειδικότ.) η εκούσια ή ακούσια ενσωμάτωση κάποιου στο κοινωνικό περιθώριο (βλ.λ., σημ. 5) **3.** η απώ-

λεια τής σημαντικής θέσης που έχει κάποιος και ο περιορισμός του σε ασήμαντο ρόλο: *η απομονωτική πολιτική οδήγησε αυτή τη χώρα στην ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. marginalisation].

περιθωριοποιώ ρ. μετβ. {περιθωριοποιείς... | περιθωριοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οδηγώ κάποιον στο κοινωνικό περιθώριο, τον καθιστώ περιθωριακό: *φοβούνται ότι η αυστηρή οικονομική πολιτική θα περιθωριοποιήσει τα ασθενέστερα λαϊκά στρώματα* **2.** δεν επιτρέπω σε κάποιον να κινηθεί στο επίκεντρο τής δραστηριότητας, τον κάνω να χάσει τον σημαντικό ρόλο που είχε και να περιοριστεί σε ασήμαντο ρόλο: *οι άστοχες ενέργειες στην εξωτερική πολιτική είχαν ως αποτέλεσμα να περιθωριοποιηθεί η χώρα αυτή πολιτικά.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. marginaliser].

περιίπταμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {περιίπτ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, μτχ. περιιπτάμενος, -η, -ο | παρατ. περιιπτ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) ίπταμαι γύρω από (κάτι).

πέρικαλα επίρρ.: πολύ καλά: *καλά και ~!* ΣΥΝ. άριστα, εξαιρετικά ΑΝΤ. κακά, χάλια.

περικαλλής, -ής, -ές {περικαλλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαθέτει εξαιρετική ομορφιά: *~ νέος / ναός / αρχιτεκτόνημα / πρόσωπο / κόσμημα* ΣΥΝ. πανέμορφος ΑΝΤ. άσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-καλλής* < *κάλλος*].

περικαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {περικάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} (λόγ.) καλύπτω από όλες τις πλευρές, γύρω-γύρω ΣΥΝ. περιβάλλω. — **περικάλυμμα** (το) [αρχ.] κ. **περικάλυψη** (η) [μτγν.].

περικάμπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έκαμψα, -κάμφθηκα, -κεκαμμένος} λυγίζω (κάτι), ώσπου να πάρει το σχήμα τής καμπύλης ΣΥΝ. κυρτώνω, καμπυλώνω. — **περίκαμψη** (η) [μτγν.].

περικάρδιο (το) [αρχ.] {περικαρδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η μεμβράνη που περιβάλλει την καρδιά. — **περικαρδι(α)κός, -ή, -ό** [1836].

περικαρδίτιδα (η) [1854] ΙΑΤΡ. φλεγμονή που εντοπίζεται στο περικάρδιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. péricardite].

περικάρπιο (το) [αρχ.] {περικαρπί-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. το τμήμα τού χεριού που περιβάλλει τον καρπό **2.** (συνεκδ.) το βαμβακερό περίβλημα που φορούν οι αθλητές στον καρπό τού χεριού τους • **3.** ΒΟΤ. το εξωτερικό περίβλημα τού καρπού ενός φυτού. — **περικαρπι(α)κός, -ή, -ό.**

περικαυλίδα (η) (λόγ.) το προφυλακτικό ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπότα.
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *-καυλίδα* < *καυλός*].

περίκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {περίκει-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται | (παρατ.) περιεκ-είμην, -εισο, -ειτο, -είμεθα, -εισθε, -ειντο} (αρχαιοπρ.) βρίσκομαι τοποθετημένος γύρω από όλες τις πλευρές ενός στοιχείου ή πράγματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

περικείμενο (το) {περικειμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό και εξωγλωσσικό περιβάλλον ενός κειμένου· ό,τι συνδέεται με ένα κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. context].

περικεντρικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται κοντά στο κέντρο: *~ δρόμος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pericentric].

περίκεντρο (το) {περικέντρ-ου | -ων} ΜΑΘ. **1.** το σημείο όπου τέμνονται οι μεσοκάθετοι των πλευρών ενός τριγώνου και είναι το κέντρο τού περιγεγραμμένου στο τρίγωνο κύκλου **2.** (α) το κέντρο τού κύκλου ή τής σφαίρας όπου είναι εγγεγραμμένο ένα πολύγωνο ή στερεό σχήμα (β) ***περίκεντρο πολυγώνου*** το κέντρο κύκλου ο οποίος είναι περιγεγραμμένος σε πολύγωνο (γ) ***περίκεντρο πολυέδρου*** το κέντρο σφαίρας που είναι περιγεγραμμένη σε πολύεδρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pericentrum].

περικεφαλαία (η) {περικεφαλαιών} **1.** είδος καλύμματος τής κεφαλής των στρατιωτών κατά την αρχαιότητα, που απαρτιζόταν από το κράνος και ένα λοφίο: *σπαρτιατική / αρχαία / βαριά / αστραφτερή / σιδερένια ~*· ΦΡ. ***βλάκας με περικεφαλαία*** για πρόσωπο αποδεδειγμένα χαζό, χωρίς μυαλό ή εξυπνάδα ΣΥΝ. πανηλίθιος ΑΝΤ. πανέξυπνος **2.** (παλαιότ.) μεγάλο κράνος σκαφάνδρου με στρογγυλές θυρίδες με το οποίο καταδυόταν ο δύτης (π.χ. σφουγγαράς) σε μεγάλο βάθος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *περικεφάλαιος* < *περι-* + *-κεφάλαιος* < *κεφαλή*].

περικλαδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {περικλάδ-εψα, -εύτηκα} κλαδεύω γύρω-γύρω, από όλες τις πλευρές.

περικλεής, -ής, -ές {περικλε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει μεγάλη φήμη, που γνωρίζει μεγάλη δόξα: *~ ήρωας / θάνατος* ΣΥΝ. ένδοξος, ξακουστός, ευκλεής ΑΝΤ. ακλεής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-κλεής* < *κλέος* «δόξα»].

περίκλειστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κλειστός από όλες τις πλευρές: *~ κτίσμα*. — **περίκλειστα** επίρρ.

περικλείω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έκλεισα, περι-κλείστηκα, -κλεισμένος} **1.** κλείνω (κάτι) από όλες τις πλευρές: *την πόλη περικλείουν επτά λόφοι || ψηλοί τοίχοι περικλείουν τον κήπο* **2.** περιλαμβάνω: *οι στίχοι αυτοί περικλείουν όλο τον ρομαντισμό τού ποιητή.* — **περίκλειση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλείνω, περιλαμβάνω*.

Περικλής (ο) {-η κ. -έους} **1.** σπουδαίος πολιτικός τής αρχαίας Αθήνας (490-429 π.Χ.), αρχηγός τής δημοκρατικής παράταξης, ο οποίος συνετέλεσε καθοριστικά στην ανάδειξη τής Αθήνας σε κυρίαρχη δύναμη τού ελληνικού χώρου και σε κέντρο πολιτισμού τόσο, ώστε ο αιώνας στον οποίο έδρασε να ονομαστεί «ο χρυσούς αιών τού Περικλέους» **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Περικλῆς* «ένδοξος, φημισμένος» < *περι-* + *-κλῆς* < *-κλέϝης* < *κλέος* «δόξα» (< **κλέϝος*). Βλ. κ. *κλέος*].

περικνημίδα (η) **1.** (λόγ.) κάλυμμα τής κνήμης, που τοποθετείται απευθείας πάνω στο πόδι: *υφαντή / πλουμιστή / τσόχινη / βαριά ~* ΣΥΝ. κάλτσα **2.** ΑΘΛ. το προστατευτικό (συνήθ. πλαστικοποιημένο) κάλυμμα τής κνήμης, που τοποθετείται μέσα από την κάλτσα, για να προστατεύει το πόδι από χτυπήματα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περικνημίς, -ίδος* < *περι-* + *-κνημίς* < *κνήμη*].

περικνήμιο (το) {περικνημί-ου | -ων} το κάλυμμα τής κνήμης που καλύπτει το πόδι από τον αστράγαλο ώς το γόνατο, συνήθ. πάνω από το παντελόνι, και αποτελεί μέρος στρατιωτικών ή κυνηγετικών στολών ΣΥΝ. γκέτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περικνήμια (τά)* < *περι-* + *-κνήμια* < *κνήμη*].

περικόβω ρ. → περικόπτω

περικοκλάδα (η) **1.** κάθε φυτό με πολλά στελέχη, που έχει την τάση να απλώνεται και να καλύπτει μεγάλη έκταση αναρριχώμενο: *πυκνή / καταπράσινη / σκιερή / μαραμένη / ενοχλητική ~* **2.** (μτφ.) ***περικοκλάδες*** (οι) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από πλεονασμούς, περίτεχνες βερμπαλιστικές διατυπώσεις: *άσε τις ~ και λέγε τι ζητάς* ΣΥΝ. σάλτσες, φιοριτούρες.
[ΕΤΥΜ. < *περιπλοκάδα* (βλ.λ.), με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *κλαδί*].

περίκομψος, -η, -ο [αρχ.] πολύ κομψός ή εξεζητημένα περίτεχνος: *~ χτένισμα / στολισμός / ύφος* ΣΥΝ. πολυστόλιστος. — **περίκομψα** επίρρ.

περικοπή (η) **1.** ο περιορισμός, η μείωση: *~ εισοδημάτων / παροχών / μισθών / συντάξεων / επιδομάτων / πιστώσεων / των δημοσίων δαπανών || περικοπές στον προϋπολογισμό* ΣΥΝ. ελάττωση, περιστολή **2.** (ειδικότ.) η αφαίρεση τμημάτων από ένα έργο επειδή κρίνονται επικίνδυνα (από ιδεολογικής, ηθικής κ.λπ. απόψεως) ή ενοχλητικά για κάποιους· συνήθ. διενεργείται εξαιτίας λογοκρισίας: *η ταινία προβλήθηκε ολόκληρη χωρίς περικοπές || νέα έκδοση τού βιβλίου χωρίς τις ~ τής λογοκρισίας* **3.** αυτοτελές, αυτόνομο απόσπασμα, χωρίο κειμένου (κυρ. τής Αγίας Γραφής) που αναγιγνώσκεται στις ακολουθίες τής θείας λατρείας ή επιλέγεται για διδακτικούς σκοπούς (στο κατηχητικό ή το σχολείο): *~ από τα Ευαγγέλια / τις επιστολές των Αποστόλων / τη Βίβλο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περικόπτω*].

περικόπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιέκοψα, περικό-πηκα, -μμένος κ. (λόγ.) περικεκομμένος} **1.** κάνω περικοπές σε (κάτι), μειώνω: *η νέα κυβέρνηση περικόπτει τις δαπάνες για την υγεία* ΣΥΝ. ελαττώνω, περιορίζω ΑΝΤ αυξάνω **2.** αφαιρώ μέρος από ένα σύνολο, κυρ. από ολοκληρωμένο έργο: *περιέκοψαν τις επίμαχες σκηνές τού έργου.*

περικόχλιο (το) {περικοχλί-ου | -ων} (λόγ.) το μεταλλικό, κυρ. κυλινδρικό εξάρτημα, με το οποίο στερεώνεται στη θέση της η βίδα· το παξιμάδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περικόχλιον* < *περι-* + *-κόχλιον* < *κοχλίας*].

περικυκλώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περικύκλω-σα, -θηκα, -μένος} κυκλώνω από παντού, παρατάσσω ή παρατάσσομαι κυκλικά γύρω από (κάποιον/κάτι) σχηματίζοντας κλοιό: *οι εχθροί περικύκλωσαν το στρατόπεδο || βρέθηκε περικυκλωμένος από πλήθος θαυμαστών του* ΣΥΝ. περικλείω. — **περικύκλωση** (η) [αρχ.].

περιλαβαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {περίλαβα} αρπάζω (κάποιον/κάτι) με επιθετικό τρόπο· επιτίθεμαι λεκτικά: *τον περίλαβε με τα χειρότερα λόγια, τον έκανε ρεζίλι || θα σε περιλάβει κι εσένα, σαν έρθει η σειρά σου || (ως απειλή) κάτσε καλά, μη σε περιλάβω!* (πβ. λ. *περιλαμβάνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

> **περιλαβαίνω – περιλαμβάνω.** Το **περι-λαβαίνω** σημαίνει κυρίως «πιάνω (κάποιον/κάτι), ασχολούμαι, έχω να κάνω με κάποιον» και σχηματίζει τον αόρ. με τον τ. **περί-λαβα**: *Αν σε περιλάβω στα χέρια μου... – Τους περιλαβαίνει τον έναν μετά τον άλλον και τους εξευτελίζει.* Το **περι-λαμβάνω** σημαίνει «περιέχω, περικλείω μέσα» και σχηματίζει κανονικά τον αόριστο ως **περι-έλαβα**: *Δεν τον περιέλαβαν στους εκλογικούς συνδυασμούς – Ο πίνακας των επιτυχόντων περιλαμβάνει 200 ονόματα.*

περιλαίμιο (το) [1856] {περιλαιμί-ου | -ων} **1.** (α) (γενικά) οτιδήποτε φοριέται ή τοποθετείται γύρω από τον λαιμό (περιβάλλοντάς τον) (β) (ειδικότ. σε στολές) ο γιακάς **2.** δερμάτινη ή μεταλλική λωρίδα ή αλυσίδα, που στερεώνεται γύρω από τον λαιμό ζώου και χρησιμοποιείται κυρ. για τον έλεγχο των κινήσεών του προσαρμοσμένο σε αλυσίδα ή την αναγνώρισή του: *το ~ τού σκύλου* ΣΥΝ. λουράκι, κολάρο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού τουρκ. yaka «γιακάς»].

περιλάλητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι γνωστός σε όλους, που συζητείται έντονα: *τα ~ πλούτη του βασιλιά || ~ ομορφιά* ΣΥΝ. ονομαστός, ξακουστός, περιβόητος, (λόγ.) περιώνυμος.

περιλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιέλ-αβα, (λόγ.) -ήφθην, -ης, -η... (μτχ. περιληφθείς, -είσα, -έν)} **1.** περικλείω, εμπεριέχω (κάτι): *η περιουσία του περιλαμβάνει πλήθος κινητών και ακινήτων || το κτήμα περιλαμβάνει τα δύο σπίτια και όλη την έκταση μέχρι τον δρόμο* **2.** διαθέτω ως μέλη ή μέρη, απαρτίζομαι από (συγκεκριμένα στοιχεία): *η οργάνωση αυτή περιλαμβάνει είκοσι τοπικές || ο σύλλογος περιελάμβανε τότε ελάχιστα μέλη* **3.** (ειδικότ. για κείμενα) έχω ως περιεχόμενο, ως αντικείμενο: *το βιβλίο περιλαμβάνει τα γεγονότα τής Κατοχής σε δέκα ενότητες* ΣΥΝ. περιέχω **4.** ενσωματώνω, εντάσσω (κάτι/κάποιον) σε ένα σύνολο ή στα ήδη υπάρχοντα: *η τιμή περιλαμβάνει και τα έξοδα διατροφής στο ξενοδοχείο || τον περιέλαβαν στη λίστα των υποψηφίων* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνω, συνυπολογίζω **5.** (η γεν. τής μεσοπαθ. μτχ. ενεστ. ***περιλαμβανομένου (-ης) / περιλαμβανομένων***) συνυπολογίζοντας: *όλοι, περιλαμβανομένων και των αντιπολιτευομένων, επικρότησαν τότε την απόφαση τού προέδρου || οι περισσότεροι, και εμού περιλαμβανομένου, ήταν εξυργισμένοι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιλαβαίνω, λαμβάνω*.

περιλαμβάνω – συμπεριλαμβάνω, περιέχω – εμπεριέχω, περικλείω – εμπερικλείω. Βασική σημασία όλων των ρημάτων αυτών είναι η δήλωση τού «περιεχομένου», τού ότι «κάτι τοποθετείται μέσα σε ορισμένα όρια». Η σημασία αυτή εκφράζεται είτε δυναμικά **(περιλαμβάνω, περικλείω)** είτε στατικά **(περιέχω)**. Κατ' επέκταση, δηλώνεται από τα ίδια ρήματα η σημασία τού «εντάσσω κάτι σε ένα σύνολο» **(εμπεριέχω, εμπερικλείω)** ή η σημ. τού «προσθέτω στα ήδη υπάρχοντα» **(συμπεριλαμβάνω)**. Οι λεπτές αυτές σημασιολογικές αποχρώσεις είναι καλό να τηρούνται στην προσεγμένη επικοινωνία, ώστε να μη φαίνονται ότι «όλα σημαίνουν το ίδιο» και μπορούν να χρησιμοποιούνται αδιακρίτως.

περιλαμπής, -ής, -ές [μτγν.] {περιλαμπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο περίλαμπρος. — **περιλαμπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

περίλαμπρος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που λάμπει από κάθε πλευρά, εξαιρετικά λαμπερός ΣΥΝ. (λόγ.) περιλαμπής, (εκφραστ.) ολοφώτεινος, ολόλαμπρος ΑΝΤ. (λόγ.) αλαμπής **2.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει μεγάλη λαμπρότητα και ακτινοβολία: *~ νίκη / επιτυχία*. - **περίλαμπρα** επίρρ.

περιληπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ή μπορεί να περιλάβει πολλά, που με συντομία και λιτότητα αναφέρει πολλά: *~ έκθεση των πεπραγμένων* || *~ παρουσίαση των θέσεων τού κόμματος* ΣΥΝ. συνοπτικός ΑΝΤ. εκτενής, μακροσκελής **2.** (για γραπτό κείμενο) αυτός που έχει τη μορφή περίληψης: *κεφάλαιο σε ~ μορφή* ΣΥΝ. βραχυλογικός ΑΝΤ. αναλυτικός **3.** ΓΛΩΣΣ. ***περιληπτικό όνομα*** κοινό όνομα σε ενικό αριθμό, που δηλώνει πλήθος ομοειδών προσώπων, ζώων ή πραγμάτων, τα οποία συγκροτούν ενιαίο σύνολο, λ.χ. οι λέξεις *λαός, αστυνομία, οικογένεια, εργατιά* κ.λπ. — **περιληπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

περίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η σύντομη απόδοση τού περιεχομένου γραπτού ή προφορικού κειμένου: *του έκανε μια ~ τής ομιλίας τού προέδρου* || *στο τέλος κάθε κεφαλαίου ακολουθεί ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ρεζουμέ, (λόγ.) σύνοψη· ΦΡ. (λόγ.) **εν περιλήψει** με λίγα λόγια, με συντομία: *το θέμα ~ ετέθη ως εξής...* — (υποκ.) **περιληψούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίληψις*, αρχική σημ. «αντίληψη των γενικών αρχών, των βασικών σημείων». < *περιλαμβάνω* (πβ. κ. *λῆψις – λαμβάνω*)].

περιλούζω ρ. μετβ. {περι-έλουσα, -λούστηκα} **1.** βρέχω από κάθε πλευρά **2.** (μτφ.) καθυβρίζω (κάποιον): *τον περιέλουσε με ακατονόμαστες φράσεις*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιλούω* < *περι-* + *λούω*].

περίλυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι πάρα πολύ λυπημένος: *την κοίταζε με ~ ύφος* ΣΥΝ. καταστενοχωρημένος, καταλυπημένος ΑΝΤ. περιχαρής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-λυπος* < *λύπη*].

περιμαζεύω ρ. μετβ. {περιμάζ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** μαζεύω πράγματα που έχουν σκορπίσει: *~ τις σημειώσεις που σκόρπισε ο αέρας* || *~ τα θρύψαλα τού σπασμένου βάζου* ΣΥΝ. περισυλλέγω ΑΝΤ. σκορπώ **2.** περιορίζω και ελέγχω (κάποιον/κάτι): *δεν μπορεί να περιμαζέψει τη σκέψη του* || *~ τη γλώσσα μου* (προσέχω τι λέω, παύω να είμαι αυθάδης) || *περιμάζεψε τον γυιο σου, γιατί ενοχλεί τον κόσμο!* ΣΥΝ. συμμαζεύω **3.** προσφέρω περίθαλψη, φροντίδα: *βρήκε το κουτάβι στον δρόμο και το περιμάζεψε στο σπίτι της* || *το ίδρυμα περιμαζεύει αστέγους*. Επίσης (λαϊκ.) **περιμαζώνω** [μεσν.]. — **περιμάζεμα** κ. (λαϊκ.) **περιμάζωμα** (το).

περιμένω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {περίμενα} ♦ (μετβ.) **1.** παραμένω στο ίδιο σημείο, ώσπου να έρθει (κάποιος/κάτι) ή μέχρι να συμβεί (κάτι προγραμματισμένο ή αναμενόμενο): *~ το τρένο / το λεωφορείο / το τρόλεϊ* || *~ ταξί στην πιάτσα* || *θα σε ~ στη γωνία* || *ποιον περιμένεις τόση ώρα;* || *~ να περάσουν τα οχήματα τής παρέλασης* **2.** είμαι σε αναμονή για (κάτι μελλοντικό): *~ τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || *~ να δω τι θα γίνει μετά τις εκλογές* || *~ πώς και πώς την επιστροφή τής κόρης του από το εξωτερικό* || (για κάτι που πρόκειται να συμβεί) *ποιος ξέρει τι τον περιμένει στην ξενιτειά* || *μας περιμένουν εκπλήξεις*· ΦΡ. (α) (για ετοιμοθάνατο) ***περιμένουμε (κάποιον)*** αναμένουμε ότι θα πεθάνει από ώρα σε ώρα: *τον περιμένουμε τον παππού, είναι στα τελευταία του* (β) (για γυναίκα) ***περιμένω παιδί*** είμαι έγκυος **3.** (μτφ.) είμαι διαθέσιμος ή σε ετοιμότητα να δεχθώ (κάποιον/κάτι): *έξω τον περίμενε ένα αυτοκίνητο, δώρο των γονιών του* || *αρχίζουν οι διακοπές· τα νησιά μάς περιμένουν* **4.** θεωρώ (κάτι) πιθανό, ενδεχόμενο να συμβεί: *έχει μάθει να περιμένει τα χειρότερα* || *δεν ήταν κάτι που μας ξάφνιασε, το περιμέναμε!* || *αυτά να τα περιμένεις από άξεστους ανθρώπους* || *το περίμενες αυτό από τέτοιον άνθρωπο;* || (προτρεπτικά) *τι περιμένεις και δεν τον διώχνεις;* ΦΡ. ***δεν το περίμενα*** για κάτι απροσδόκητο, απρόοπτο: *~ να παρεξηγηθείς!* || *~ να συμπεριφερθεί έτσι στον φίλο του!* **5.** (α) έχω προσδοκία ή ελπίδα για (κάτι): *οι νέοι περιμένουν έναν καλύτερο κόσμο* || *~ ότι θα βελτιωθούν τα οικονομικά μου* || *τι περιμένεις απ' τη ζωή σου;* ΦΡ. ***τα περιμένω όλα από (κάποιον)*** (i) θεωρώ (κάποιον) ικανό για τα πάντα: *από αυτόν να τα περιμένεις όλα, είναι διάολος σκέτος!* (ii) έχω την προσδοκία να φροντίσει άλλος για τις δικές μου υποθέσεις, να τα κάνει όλα για μένα: *πρέπει να βοηθήσει κι αυτός στο σπίτι, δεν μπορεί να τα περιμένει όλα από τη γυναίκα του!* (β) (ειδικότ.) προσέχω πότε θα συμβεί (κάτι που ελπίζω) ή εύχομαι να συμβεί: *περιμένει την κατάλληλη ευκαιρία, για να ανταποδώσει την προσβολή* || *περιμένει να κάνει ο αντίπαλος το μοιραίο λάθος* ♦ (αμετβ.) **6.** βρίσκομαι σε κατάσταση αναμονής: *δεν αντέχω να ~, χωρίς να κάνω τίποτα* || *μην περιμένεις πια, όλα τελείωσαν μεταξύ μας* **7.** κάνω υπομονή: *περίμενε και θα δεις· μη βιάζεσαι!* ΦΡ. ***στο περίμενε*** σε αναμονή διαρκείας: *τον έχει μια ζωή ~ με υποσχέσεις για διορισμό* **8.** αναβάλλομαι, καθυστερώ: *οι διακοπές σου μπορούν να περιμένουν· τώρα προέχουν άλλα* || *τα καυτά προβλήματα τής παιδείας δεν μπορούν να περιμένουν άλλο* ΣΥΝ. καθυστερώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.

περιμένω – αναμένω – προσμένω. Το **περιμένω** με παθητικό το **αναμένομαι** σημαίνει γενικά «βρίσκομαι σε κατάσταση αναμονής για συνάντηση ή απάντηση σε κάτι που έχει ήδη κανονιστεί ή ζητηθεί». Το ***προσμένω*** (στη λογοτ. και την προφορ. γλώσσα) σημαίνει το ίδιο, με έντονο το στοιχείο τής επιθυμίας, τής λαχτάρας. Το **αναμένω** (λογιότ. και τής γραπτής γλώσσας) σημαίνει κυρ. «προβλέπω με αρκετή βεβαιότητα» (πιθανολογώ) ή «περιμένω με ενδιαφέρον» (προσβλέπω, προσδοκώ). Σε όλα, πάντως, υπόκειται η τοπική σημ. («βρίσκομαι κάπου για να...»). → *μένω*

περιμετρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίμετρο: *~ διάταξη / ζώνη / δρόμος*. — **περιμετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perimetric].

περίμετρος (η) {περιμέτρ-ου | -ων, -ους} το περίγραμμα δισδιάστατου σχεδίου και το μήκος αυτού τού περιγράμματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίμετρος* (ενν. *γραμμή*), λ. που αρχικώς χρησιμοποιήθηκε μόνον ως επίθ., < *περι-* + *-μετρος* < *μέτρον*].

περιμήτριο (το) {περιμητρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. πέταλο τού περιτοναίου που καλύπτει τη μήτρα. — **περιμητρικός,** -ή, -ό [1876].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perimetrium].

περιμητρίτιδα (η) [1879] {-ας κ. -ίτιδος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των ιστών που βρίσκονται γύρω από τη μήτρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périmétrite].

περίνεο (το) {περινέου} ΑΝΑΤ. περιοχή μεταξύ των εξωτερικών γεννητικών οργάνων και τού πρωκτού, η οποία εκτείνεται εσωτερικά μέχρι τους μυς στη βάση τής πυέλου και στις γύρω δομές των οστών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίνεος / περίναιος (ὁ)* (αρχαιότ. ο τ. σε *-αιος*), ανατομικός όρ., < *περ(ι)-* + *-ιναιος* < ρ. *ἰνάω / -έω* «αδειάζω, εκκενώνω», οπότε η λ. θα προσδιόριζε την περιοχή από την οποία το σώμα αποβάλλει τα περιττώματα. Το αρχ. *ἰνάω / -έω* ανάγεται σε τ. **ισνά-ω*, συνδ. με σανσκρ. iṣ-nā-ti, «ρίχνω, θέτω σε κίνηση», καθώς και με το ρ. *ἰαίνω* (βλ.λ.)].

περινεοτομή (η) ΙΑΤΡ. η διατομή τού περινέου για την πρόληψη ρήξης κατά τον τοκετό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perineotomy].

περινεορραφή (η) ΙΑΤΡ. η συρραφή τού περινέου, τόσο σε περιπτώσεις τομής όσο και σε περιπτώσεις ρήξης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perineorrhaphy].

περινεύριο (το) {περινευρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. μεμβράνη τού συνδετικού ιστού, που συγκρατεί τις δέσμες των νευρικών ινών στο εσωτερικό τού νεύρου. — **περινευρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perineurium].

περινευρίτιδα (η) [1865] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού περινευρίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perineuritis].

περίνους, -ους, -ουν [μτγν.] (κυρ. στον υπερθ. ***περινούστατος,*** *-η, -ο*) (αρχαιοπρ.) αυτός που διακρίνεται για τη συγκρότηση τής σκέψης και τη σύνεσή του: *~ νομοθέτης* ΣΥΝ. μυαλωμένος, (λόγ.) νουνεχής, σώφρων, συνετός. — **περίνοια** (η) [αρχ.].

πέριξ πρόθ. κ. επίρρ. **1.** (ως πρόθ.) γύρω από (κάτι): *~ τής πρωτευούσης / τού τείχους* **2.** (ως επίρρ. με άρθ.) αυτός που βρίσκεται κοντά, γειτονικός: *η Ελλάδα και οι ~ βαλκανικές χώρες* **3. πέριξ** (τα) (α) η έκταση ή η περιοχή κοντά ή δίπλα σε ένα μέρος: *το εργοστάσιο και τα ~ αντιμετωπίζουν οξύ πρόβλημα* || *«όταν συμβεί στα ~ φωτιές να καίνε»* (λαϊκ. τραγ.) (β) (ειδικότ.), η περιοχή γύρω από αστικό κέντρο: *πήγαν εκδρομή στα ~* || *έφυγαν από το κέντρο και τώρα μένουν στα ~* ΣΥΝ. περίχωρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πέρι-κ-ς* < *περί* (βλ.λ.) + ένθημα *-κ-* + επιρρ. κατάλ. *-ς* (πβ. *μέχρι-ς*)].

περιοδεία (η) [μτγν.] {περιοδειών} ταξίδι με προγραμματισμένες διαδοχικές στάσεις σε διαφορετικά μέρη για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένου σκοπού: *~ θιάσου σε επαρχιακές πόλεις για παραστάσεις* || *προεκλογική ~ υποψηφίου* ΣΥΝ. τουρνέ.

περιοδεύω ρ. αμετβ. [μτχ. ενεστ. περιοδεύων, -ουσα, -ον | περιόδευσα} **1.** κάνω περιοδεία: *το μουσικό μας συγκρότημα θα περιοδεύσει όλο τον Αύγουστο*· ΦΡ. ***περιοδεύων θίασος*** (i) θίασος που κάνει περιοδεία (ii) (μτφ.-μειωτ.) σύνολο ανθρώπων που έχει χάσει τη σοβαρότητά του και το κύρος του: *οι βουλευτές τού κόμματος θυμίζουν περιοδεύοντα θίασο* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***περιοδεύον (σώμα)*** το Συμβούλιο Επιλογής Οπλιτών (Σ.Ε.Ο.), που περιοδεύει ανά τη χώρα για να ρυθμίζει τη στρατολογική κατάσταση των εφήβων· ΦΡ. ***περνάω περιοδεύον*** για τον έφηβο που περνάει από την εξέταση τού παραπάνω συμβουλίου, πριν τελειώσει το Λύκειο: *τα αγόρια τής τάξης θα περάσουν περιοδεύον αύριο*. — **περιόδευση** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *ὁδεύω* < *ὁδός*].

περιοδικό (το) **1.** (α) περιοδική έκδοση συγκεκριμένης ή ποικίλης θεματολογίας, που περιλαμβάνει κυρ. κείμενα, όπως άρθρα, ρεπορτάζ, συνεντεύξεις κ.λπ. ψυχαγωγικού, ενημερωτικού ή επιστημονικού χαρακτήρα, συνήθ. με πλούσιο φωτογραφικό υλικό ή εικόνες: *δεκαπενθήμερο / εβδομαδιαίο / μηνιαίο ~* || *~ μόδας / κινηματογράφου / κόμικς / ποικίλης ύλης* || *φιλολογικό / πολιτικό / εφηβικό / νεανικό / οικονομικό / σοβαρό / έγκυρο ~* (β) κάθε τεύχος αυτού τού εντύπου: *μου δίνεις για λίγο το ~ σου, να δω κάτι;* || *~ τσέπης* (μικρού μεγέθους) || *ξεφυλλίζω το ~* **2.** (συνεκδ.) (α) η επιχείρηση που εκδίδει το έντυπο αυτό: *συνεργάτης / διευθυντής τού ~* || *το ~ δεν είναι κερδοφόρο και θα κλεί-*

σει (β) οι κτηριακές εγκαταστάσεις (συντάξεως και εκτυπώσεως) τής παραπάνω επιχείρησης: *όλο το βράδυ θα είναι στο ~. μέχρι να τελειώσει το μοντάζ* (γ) το προσωπικό που απασχολείται σε αυτή την επιχείρηση: *από σήμερα ανήκει κι αυτός στο ~* **3.** (στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση) εκπομπή συγκεκριμένης θεματολογίας: *το πολιτικό / οικονομικό / καλλιτεχνικό ~ τού νέου καναλιού* ΣΥΝ. μαγκαζίνο. — (υποκ.) **περιοδικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιοδικός* από φρ. όπως *περιοδικό (έντυπο)*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périodique (πβ. ισπ. periódico «εφημερίδα»)].

περιοδικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκύπτει ή εμφανίζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα: *~ φαινόμενα || ημερήσιος και ~ Τύπος || ~ έκθεση επιτροπής / επιθεώρηση* **2. περιοδικός δεκαδικός αριθμός** αριθμός τού οποίου μια ομάδα δεκαδικών ψηφίων επαναλαμβάνεται συνεχώς και με την ίδια σειρά έπειτα από μια θέση. π.χ. ο αριθμός 64.321321321... ή 8,45313131... **3.** ΧΗΜ. **περιοδικό σύστημα / περιοδικός πίνακας των στοιχείων** πίνακας κατατάξεως των χημικών στοιχείων σε κάθετες και οριζόντιες στήλες. με βάση την κατά τακτά διαστήματα εμφάνιση αναλόγων ιδιοτήτων σε αυτά *(περιοδικός νόμος)*, όταν κατατάσσονται κατ' αύξοντα ατομικό αριθμό (βλ. ΠΙΝ. *περιοδικού συστήματος*)· εφευρέτης του ήταν ο Ρώσος Ντμίτρι Μεντελέγεφ. — **περιοδικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

περιοδικότητα (η) [1841] {χωρ. πληθ.} η κατά τακτά χρονικά διαστήματα επανεμφάνιση, η περιοδική επανάληψη (ενός φαινομένου): *η ~ τής αμπώτιδας και πλημμυρίδας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périodicité].

περιοδολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο χωρισμός, η υποδιαίρεση γνωστικού αντικειμένου σε επιμέρους χρονικές περιόδους που έχουν ορισμένα χαρακτηριστικά, με σκοπό την ανάλυση και τη μελέτη του: *η ~ τής ιστορίας τής λογοτεχνίας / τής ιστορίας τής μόδας / τής εποχής τού σιδήρου.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. périodisation].

περιοδοντικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το περιοδόντιο: *~ απόστημα / μεμβράνη* (ο σαρκώδης ιστός μεταξύ δοντιού και φατνίου).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. periodontic].

περιοδόντιο (το) {περιοδοντί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. **1.** το περιόστεο (βλ.λ.) τής οδοντικής ρίζας **2.** το σύστημα στηρίξεως τού δοντιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. periodontium].

περιοδοντίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των περιοδοντικών ιστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. periodontitis].

περίοδος (η) {περιόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) ο χρονικός κύκλος που προσδιορίζεται από την επανεμφάνιση φαινομένου, την επανάληψη γεγονότος ή σειράς γεγονότων: *η ~ των Χριστουγέννων / των διακοπών / των βροχών / τού καλοκαιριού || σχολική / βουλευτική ~* (η τετραετής βουλευτική θητεία) (β) συγκεκριμένο χρονικό διάστημα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: *η προεκλογική / μετεγχειρητική / μεταπολιτευτική ~ || ~ οξύτητας / κρίσεως / λιτότητας / ακμής / χάριτος* (βλ. λ. *χάρη*) */ πειραματισμού / αιχμής / επωάσεως / ανάρρωσης / πυρετού || διερχόμεθα μία ~ ισχνών αγελάδων για την οικονομία μας || την ~ τής χούντας ήταν στο Παρίσι || από τη νέα ποδοσφαιρική ~ θα αγωνίζεται στον Άγιαξ || παρατεταμένη ~ ξηρασίας || η ~ των καλοκαιρινών αδειών* ΣΥΝ. φάση· ΦΡ. **κατά περιόδους** πότε-πότε, ενίοτε: *~ έγιναν προσπάθειες εκσυγχρονισμού. αλλά απέτυχαν* ΣΥΝ. από καιρό σε καιρό, κατά καιρούς **2.** ΦΥΣ. ο χρόνος που χρειάζεται ένα σώμα για την εκτέλεση μιας επαναλαμβανόμενης κίνησης: *~ εκκρεμούς* **3.** (για γυναίκα) η έμμηνη ρύση: *μου έρχεται / έχω ~ || ο κύκλος τής ~* **4.** ΓΛΩΣΣ. το τμήμα γραπτού λόγου που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο διαδοχικών τελειών· η περίοδος αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις. π.χ. *ο ταχυδρόμος δεν ήρθε, γιατί σήμερα είναι αργία και κανείς δεν εργάζεται* (εδώ έχουμε μία περίοδο που αποτελείται από τρεις προτάσεις, μία κύρια και δύο δευτερεύουσες)· στην πράξη. συχνά αντί τού όρου «περίοδος» χρησιμοποιείται ο όρος «πρόταση» **5.** ΜΟΥΣ. ενότητα μουσικών φράσεων που συνδέονται μεταξύ τους **6.** ΧΗΜ. κάθε οριζόντια σειρά τού περιοδικού πίνακα των στοιχείων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «περιόδευση (σε κυκλική διεύθυνση)», < *περι- + ὁδός*. Η λ. ήδη στην Αρχ. δήλωσε έναν κύκλο χρόνου. χρονικό διάστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από σταθερά γεγονότα που επαναλαμβάνονται (λ.χ. γιορτές, Ολυμπιακοί Αγώνες, θητεία σε δημόσια αξιώματα)].

περίοικος (ο) [αρχ.] {περιοίκ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που διαμένει δίπλα σε (κάποιον). ο γείτονας: *οι ~ διαμαρτυρήθηκαν για τη δυνατή μουσική κατά τις ώρες κοινής ησυχίας.*

περίοπτος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι ορατός από κάθε πλευρά: *το νέο απόκτημα τού μουσείου τοποθετήθηκε σε ~ θέση || ~ γλυπτό / άγαλμα* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει κερδίσει την αποδοχή και την αναγνώριση όλων: *~ κοινωνική θέση* ΣΥΝ. περίβλεπτος, επιφανής. — **περίοπτα / περιόπτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι- + ὀπτός*, ρηματικό επίθ. τού ρ. *ὁρῶ*, πβ. *ὄπ-ωπ-α* (παρακ.). Βλ. κ. *ὀπτικός*].

περιορίζω ρ. μετβ. {περιόρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** συγκρατώ (κάτι) μέσα σε συγκεκριμένα όρια: *προσπαθούν να περιορίσουν την έκταση τής πετρελαιοκηλίδας* ΣΥΝ. περικλείω ΑΝΤ. επεκτείνω, διευρύνω **2.** δεσμεύω (κάποιον) εντός ορισμένων ορίων. αφαιρώ (από κάποιον) τη δυνατότητα ελεύθερης κίνησης έξω από έναν χώρο: *περιόρισαν τους αιχμαλώτους σ' ένα μοναστήρι || τον περιόρισαν στο σπίτι μέχρι τη διαλεύκανση τής υπόθεσης* ΣΥΝ. κρατώ **3.** εμποδίζω την ελεύθερη δράση ή έκφραση: *~ τα δικαιώματα / τη δράση κάποιου || κάνε ό,τι θέλεις· δεν σε περιορίζει κανείς || ο αμυντικός παίκτης κατάφερε να περιορίσει τον αντίπαλό του* **4.** (α) μειώνω (κάτι), ώστε να βρίσκεται μέσα σε αποδεκτά όρια: *ο γιατρός τού είπε να περιορίσει το κάπνισμα || ~ τα έξοδά μου / τις δημόσιες εμφανίσεις μου / τις αρνητικές επιπτώσεις* (από κάτι) *|| ~ δραστικά την κατανάλωση νερού* (β) (ειδικότ.) μειώνω (κάτι που ενοχλεί): *περιόρισε λιγάκι τα νεύρα / τη γλώσσα / τις εκφράσεις σου* ΣΥΝ. περιμαζεύω. συγκρατώ (γ) μειώνω (κάτι) παρεμποδίζοντάς το: *~ την όραση / τη θέα κάποιου* ΣΥΝ. δυσχεραίνω ΑΝΤ. διευκολύνω· (μεσοπαθ. **περιορίζομαι**) **5.** κινούμαι μέσα σε συγκεκριμένα όρια. δεν ξεπερνάω τα όρια ενός χώρου: *η δράση του περιορίστηκε στην ορεινή Αχαΐα* || (μτφ.) *η συζήτηση περιορίστηκε στην ανταλλαγή ύβρεων || οι φιλοδοξίες του περιορίζονται εντός των ορίων τής εταιρείας μας || «τα περί νέου φορέα περιορίζονται για την ώρα σε επίπεδο συζήτησης και δεν αποτελούν επεξεργασμένη πρόταση»* (εφημ.) **6.** αρκούμαι σε κάτι ή φθάνω ώς ορισμένο σημείο: *ας περιοριστούμε στα δικά μας κι ας αφήσουμε τα ξένα || ποτέ δεν μπόρεσε να περιοριστεί στα λίγα* **7.** (η μτχ. **περιορισμένος, -η, -ο**) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «σημαδεύω τα όρια, τα σύνορα». < *περι- + ὁρίζω*. Στους εκκλησ. συγγραφείς πρωτοαπαντά η σημερινή σημ. (λ.χ. Κλήμης: *ὀρέξεις αὐταρκείᾳ περιορίζονται*)].

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

1A — Ομάδα
1 — Ατομικός αριθμός
H — Σύμβολο
Υδρογόνο — Όνομα στοιχείου

1A	2A	3B	4B	5B	6B	7B	8B	8B	8B	1B	2B	3A	4A	5A	6A	7A	8A
1 H Υδρογόνο																	2 He Ήλιο
3 Li Λίθιο	4 Be Βηρύλλιο											5 B Βόριο	6 C Άνθρακας	7 N Άζωτο	8 O Οξυγόνο	9 F Φθόριο	10 Ne Νέον
11 Na Νάτριο	12 Mg Μαγνήσιο											13 Al Αλουμίνιο	14 *Si Πυρίτιο	15 P Φωσφόρος	16 S Θείο	17 Cl Χλώριο	18 Ar Αργό
19 K Κάλιο	20 Ca Ασβέστιο	21 Sc Σκάνδιο	22 Ti Τιτάνιο	23 V Βανάδιο	24 Cr Χρώμιο	25 Mn Μαγγάνιο	26 Fe Σίδηρος	27 Co Κοβάλτιο	28 Ni Νικέλιο	29 Cu Χαλκός	30 Zn Ψευδάργυρος	31 Ga Γάλλιο	32 *Ge Γερμάνιο	33 *As Αρσενικό	34 Se Σελήνιο	35 Br Βρώμιο	36 Kr Κρυπτό
37 Rb Ρουβίδιο	38 Sr Στρόντιο	39 Y Ύττριο	40 Zr Ζιρκόνιο	41 Nb Νιόβιο	42 Mo Μολυβδαίνιο	43 Tc Τεχνήτιο	44 Ru Ρουθήνιο	45 Rh Ρόδιο	46 Pd Παλλάδιο	47 Ag Άργυρος	48 Cd Κάδμιο	49 In Ίνδιο	50 Sn Κασσίτερος	51 *Sb Αντιμόνιο	52 *Te Τελλούριο	53 I Ιώδιο	54 Xe Ξένο
55 Cs Καίσιο	56 Ba Βάριο	57 La Λανθάνιο	20 Hf Άφνιο	73 Ta Ταντάλιο	74 W Βολφράμιο	75 Re Ρήνιο	76 Os Όσμιο	77 Ir Ιρίδιο	78 Pt Λευκόχρυσος	79 Au Χρυσός	80 Hg Υδράργυρος	81 Tl Θάλλιο	82 Pb Μόλυβδος	83 Bi Βισμούθιο	84 *Po Πολώνιο	85 At Άστατο	86 Rn Ραδόνιο
87 Fr Φράγκιο	88 Ra Ράδιο	89 Ac Ακτίνιο	104 Unq	105 Unp	106 Unh	107 Uns	108 Uno	109 Une									

	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71
Σειρά των λανθανιδών	Ce Δημήτριο	Pr Πρασεοδύμιο	Nd Νεοδύμιο	Pm Προμήθειο	Sm Σαμάριο	Eu Ευρώπιο	Gd Γαδολίνιο	Tb Τέρβιο	Dy Δυσπρόσιο	Ho Όλμιο	Er Έρβιο	Tm Θούλιο	Yb Υττέρβιο	Lu Λουτήτιο

	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103
Σειρά των ακτινιδών	Th Θόριο	Pa Πρωτακτίνιο	U Ουράνιο	Np Ποσειδώνιο	Pu Πλουτώνιο	Am Αμερίκιο	Cm Κιούριο	Bk Μπερκέλιο	Cf Καλιφόρνιο	Es Αϊνστάινιο	Fm Φέρμιο	Md Μεντελέβιο	No Νομπέλιο	Lr Λορένσιο

περιορίσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να περιοριστεί ΑΝΤ. απεριόριστος.

περιορισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κλεισμένος μέσα σε κάποια όρια **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευρύτητας ή πληρότητας: *~ αντίληψη / νοημοσύνη / καλλιέργεια / ευθύνη* || *το χιόνι και η ~ ορατότητα δυσκόλεψαν την ανάβαση* ΑΝΤ. ευρύς, υψηλός, ικανός **3.** (γενικότ.) λίγος, μικρός: *ο χρόνος είναι πάντα ~ για τέτοιες συζητήσεις* || *~ χώρος / προοπτικές επιτυχίας / γνώσεις / επιπτώσεις / ενδιαφέρον* ΑΝΤ. απεριόριστος **4.** (μτφ.) αυτός που τον έχουν υπό αυστηρό, ηθικό συνήθ., έλεγχο, που ελέγχουν τις δραστηριότητές του: *όταν ήταν μικρή, οι γονείς της την είχαν πολύ περιορισμένη.* — **περιορισμένα** επίρρ.

περιορισμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) η μείωση τής έκτασης, των διαστάσεων (φαινομένου ή δραστηριότητας): *~ τής αισχροκέρδειας / τής προπαγάνδας / των δαπανών / τής σπατάλης / τού τσιγάρου* ΣΥΝ. μετριασμός, ελάττωση, περιστολή, περικοπή (β) η συγκράτηση εντός ορίων, ώστε να μην υπάρξει επέκταση: *ο ~ τής πυρκαγιάς ήταν έργο δύσκολο* **2.** η παρεμπόδιση τής ελεύθερης δράσης ή έκφρασης: *~ τού δικαιώματος για ελεύθερη έκφραση* || *~ τής πολιτικής δράσης κάποιου* **3.** (για πρόσ.) (α) ο εγκλεισμός, η στέρηση τής ελευθερίας (κάποιου): *~ σε αναμορφωτήριο / σε ψυχιατρείο / σε μοναστήρι* (β) (συνεκδ.) η ποινή τού εγκλεισμού σε κρατητήριο / φυλακή κ.λπ.: *του επέβαλαν τριήμερο ~*· ΦΡ. ***κατ' οίκον περιορισμός*** η αναγκαστική παραμονή κάποιου στο σπίτι του κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου, τής εκτελεστικής εξουσίας, στρατιωτικής ή αστυνομικής αρχής: *του επιβλήθηκε ~* **4.** (α) η συγκράτηση από υπερβολές και καταχρήσεις, η παραμονή εντός συγκεκριμένων ορίων ευπρέπειας, ορθότητας κ.λπ.: *τα παιδιά χρειάζονται συχνά ~, για να μη γίνονται ανάγωγα* (β) (συνεκδ.-συνήθ. στον πληθ.) κανόνες ή μέτρα που θέτουν όρια (σε κάτι): *οι ηθικοί ~ τής κοινωνίας* || *υπάρχουν ορισμένοι ~ στην εφαρμογή αυτού τού κανόνα* || *μια ζωή χωρίς περιορισμούς* || *η κυβέρνηση θέτει περιορισμούς στην ιδιωτική πρωτοβουλία* || *επιβάλλω περιορισμούς στην εισαγωγή / κατανάλωση / διακίνηση προϊόντων.*

περιοριστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική ή ηλεκτρική διάταξη που περιορίζει τις τιμές φυσικού μεγέθους κατά τις μεταβολές του σε ασφαλή ή επιθυμητά επίπεδα: *~ ταχύτητας / υπέρτασης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. limiteur].

περιοριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιορίζει, που επιβάλλει περιορισμούς: *εφαρμόζονται ~ μέτρα / διατάξεις στην κυκλοφορία των οχημάτων* || *αφέθηκε ελεύθερος με ~ όρους, με τη σύμφωνη γνώμη ανακριτή και εισαγγελέα* || *~ νόμοι μετανάστευσης.* — **περιοριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

περιόστεο (το) {περιοστέ-ου | -ων} ΑΝΑΤ. σκληρή μεμβράνη, που περιέχει αιμοφόρα αγγεία και νεύρα και η οποία καλύπτει όλο το οστό, εκτός από την άκρη του, που βρίσκεται μέσα σε άρθρωση. — **περιοστεϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *περιόστεος* < *περι-* + *-όστεος* < *όστοῦν*].

περιοστίτιδα (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επώδυνη φλεγμονή τού περιοστέου, η οποία προκαλείται συνήθ. από χτύπημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périostite].

περιουσία (η) {περιουσιών} **1.** το σύνολο των υλικών αγαθών που έχει ένα πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) και τα οποία μπορούν να αποτιμηθούν σε χρήμα· τα υπάρχοντά του: *κινητή και ακίνητη ~* || *μοναδικός κληρονόμος τής πατρικής ~* || *στα χαρτιά χάνονται ολόκληρες περιουσίες* || *το δάσος αυτό αποτελεί εκκλησιαστική ~* || *κάνω ~* (γίνομαι πλούσιος) ΣΥΝ. βίος **2.** κάθε μεγάλο χρηματικό ποσό, τα πολλά λεφτά: *αυτό το φόρεμα κοστίζει μια ~* || *αυτό το σπίτι μού στοίχισε μια ~* **3.** (μτφ.) ό,τι αξιόλογο διαθέτει κανείς: *αυτή είναι η ~ μου· τα παιδιά και οι φίλοι μου* || *η πνευματική ~ μου*· ΦΡ. (λόγ.) ***εκ περιουσίας*** από όσες γνώσεις διαθέτω, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια ή προετοιμασία, από αυτά που ξέρω ήδη: *για τέτοια θέματα δεν χρειάζεται να προετοιμάζεται καθόλου· μιλάει ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιαστικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ό,τι περιβάλλει κάποιον, τα αποκτήματά του», < *περι-* + *οὐσία* (βλ.λ.) < ρ. *εἰμί*].

> **περιουσία: συνώνυμα.** Κύρια λέξη για τη δήλωση των υλικών αγαθών που έχει κάποιος είναι η λ. **περιουσία.** Η λ. είναι αρχαία και σήμανε αρχικά «αυτά που υπάρχουν γύρω από κάποιον», «αυτά που έχει κανείς γύρω του» καθώς και άλλες σημασίες (περίσσεια αγαθών κ.ά.). Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν με την ίδια σημασία κυρίως τη λ. *οὐσία*. Χρησιμοποιούσαν επίσης τη λ. *ὕπαρξη*, όπως και τη λ. **υπάρχοντα**. Η τελευταία αυτή λ. δηλώνει και σήμερα την περιουσία. Το απαρέμφατο τού *έχω* ως ουσιαστικό **το έχει** (< *ἔχειν*) δηλώνει επίσης την ίδια σημασία. Το ίδιο και η λ. **βιος** (το). Ενδιαφέρον έχει ότι στην αρχαία η λ. **βίος** (ο), από την οποία προήλθε η λ. *βιος* (το), σήμαινε κυρίως τη ζωή, το να ζει κανείς, ενώ την περιουσία δήλωνε η λ. *ζωή*, η οποία όμως δεν διατήρησε τη σημασία αυτή και στη Ν. Ελληνική (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βίος*). Λέγοντας ότι κάποιος «έχει κτήματα» δηλώνουμε επίσης αντιστοίχως την ακίνητη και την κινητή περιουσία. Το ίδιο –την κινητή περιουσία - δηλώνουν και οι λ. **αγαθά** και **καλά** *(Ο Θεός τού χάρισε πολλά αγαθά να ζήσει άνετα αυτός και τα παιδιά του – Έχει όλα τα καλά τού κόσμου και εντούτοις παραπονείται συνεχώς για λεφτά).* Αξιολογικά, για τη δήλωση μεγάλης περιουσίας, χρησιμοποιούνται οι λ. **θησαυρός** και **πλούτος / πλούτη** (τα), ενώ η περιουσία με έμφαση στη σημασία «αυτά με τα οποία ζει κανείς» δηλώνεται με τις λ. **εισοδήματα, πόροι, μέσα** (προς το ζην), **τρόπος**.

περιουσιακός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την περιουσία: *~ στοιχεία / δικαιώματα / διαφορές* || *η ~ κατάσταση κάποιου.* — **περιουσιακ-ά / -ώς** επίρρ.

περιούσιος, -α, -ο ιδιαίτερα αγαπητός, προσφιλής: *~ λαός τού Θεού* (οι Ισραηλίτες, κατά την Π.Δ.) ΣΥΝ. εκλεκτός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιουσία* (βλ.λ.), πβ. κ. *ἐπι-ούσιος*].

περιοχή (η) **1.** (α) η εδαφική έκταση: *το σχολείο τής ~ είναι από τα καλύτερα* || *αγροτική / βιομηχανική ~* || *παραθαλάσσια / βραχώδης / δασώδης ~*· ΦΡ. ***γεωγραφική περιοχή*** έκταση ή μέρος μιας χώρας με ξεχωριστή μορφολογία εδάφους ή πληθυσμιακή κατανομή (β) ***Περιοχή Πληροφόρησης Πτήσεων*** (F.I.R., Flight Information Region) η ζώνη μέσα στην οποία ένα κράτος έχει επιφορτιστεί με τον έλεγχο και την ευθύνη τής κυκλοφορίας πολιτικών και στρατιωτικών αεροσκαφών **2.** (α) ο χώρος που περιβάλλει ένα σημείο, που αποτελεί την περιφέρεια ή την προέκτασή του: *η ~ τού αεροδρομίου θα αναβαθμιστεί* || *η ~ τής πρωτεύουσας / τού εργοστασίου / τού σταδίου* (β) (γενικότ.) ο γύρω χώρος: *δεν ακούστηκε τίποτα στην ~* || (συνεκδ.) *όλη η ~ είναι ήσυχη* (γ) (ειδικότ.) ο χώρος γύρω από ανατομικό όργανο: *η ~ των πνευμόνων / τής καρδιάς* || *κοιλιακή / ηπατική ~* ΣΥΝ. χώρα **3.** (μτφ.) ο τομέας δραστηριότητας, κυρ. επιστημονικής, καλλιτεχνικής, πνευματικής κ.λπ.: *η ~ τής πολιτικής / τής ηθικής / τής διαφήμισης* **4.** (μτφ.) η έκταση τής εξουσίας και των αρμοδιοτήτων προσώπου (φυσικού ή νομικού): *το ζήτημα δεν εμπίπτει στην ~ των καθηκόντων μου* || *~ εκτός τής δικαιοδοσίας κάποιου* ΣΥΝ. πεδίο, χώρος, σφαίρα **5.** (στο ποδόσφαιρο) διαγραμμισμένος χώρος τού γηπέδου μπροστά από τις δύο εστίες: *μικρή ~* (μπροστά από τη θέση τού τερματοφύλακα) || *μεγάλη ~* (εντός τής οποίας έχει δικαίωμα ο τερματοφύλακας να πιάνει τη μπάλα με τα χέρια). — **περιοχικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το τμήμα γης που περικλείεται από γνωστά ή δεδομένα όρια», < *περιέχω*].

περιπαθής, -ής, -ές {περιπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· περιπαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διακατέχεται από έντονο πάθος, που εξωτερικεύει μεγάλη ένταση συναισθημάτων: *~ φιλί / χορός / λόγος / ομιλία* ΣΥΝ. παθιασμένος, παθητικός ΑΝΤ. αδιάφορος. — **περιπαθώς** επίρρ. [μτγν.], **περιπάθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-παθής* < *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

περιπαίζω ρ. μεταβ. [μεσν.] {περιέπαιξα} **1.** γελώ εις βάρος κάποιου, πειράζοντάς τον με αστεία ή εκμεταλλευόμενος την αφέλειά του ΣΥΝ. κοροϊδεύω, περιγελώ **2.** εξαπατώ (κάποιον) εμπαίζοντάς τον: *ένας πολιτικός δεν μπορεί να περιπαίζει την κοινή γνώμη με τέτοια φτηνά κόλπα* ΣΥΝ. εμπαίζω, ξεγελώ. — **περίπαιγμα** (το).

περιπαικτικός, -ή, -ό [1897] κ. **περιπαιχτικός** αυτός που περιπαίζει, που προκαλεί το γέλιο εις βάρος (κάποιου): *~ ύφος / διάθεση / χαμόγελο / βλέμμα / σχόλιο* || *ανασήκωσε τα φρύδια με ~ αυστηρότητα* ΣΥΝ. κοροϊδευτικός, περιγελαστικός. — **περιπαικτικ-ά / -ώς** [1837] επίρρ.

περιπατητής (ο) [μτγν.], **περιπατήτρια** (η) [1796] {περιπατητριών} πρόσωπο που κάνει βόλτα ή βγαίνει συχνά για περίπατο: *αμέριμνος ~.*

περιπατητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον περιπατητή ή τον περίπατο • **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη φιλοσοφία τού Αριστοτέλη: *~ φιλοσοφία / Σχολή* (β) ***περιπατητικοί*** (οι) οι μαθητές τού Λυκείου (βλ. λ. *λύκειο*, ΕΤΥΜ.) και γενικότ. οι οπαδοί τής φιλοσοφίας τού Αριστοτέλη: *ο Θεόφραστος, ο Αριστόξενος και ο Στράτων ανήκαν στους ~.* — **περιπατητικ-ά / -ώς** επίρρ.

περίπατος (ο) {περιπάτ-ου | -ων, -ους} **1.** το χωρίς βιασύνη περπάτημα (για εκτόνωση και αναψυχή): *πηγαίνω ~* || *παίρνω / βγάζω κάποιον (για) ~* || *τις Κυριακές κάνει έναν ~ μέχρι την παραλία* ΣΥΝ. βόλτα, σεργιάνι **2.** (γενικότ.) η συνήθ. σύντομη διαδρομή για αναψυχή: *~ με ποδήλατο / με αμάξι* **3.** (κατ' επέκτ.) φυσικός ή ειδικά διαμορφωμένος χώρος αναψυχής, που προσφέρεται για περπάτημα: *ο αγαπημένος μου ~ από την πάνω πλευρά τού δάσους*· ΦΡ. (εκφραστ.-σκωπτ.) ***(κάτι) πάει περίπατο*** για περιπτώσεις που κάτι χάνεται οριστικά ή καταστρέφεται: *πάνε περίπατο και τα λεφτά και τα σπίτια· τα έχασε όλα στα χαρτιά* || *έπαθε ατύχημα και πήγαν περίπατο τα ταξίδια και η ξεκούραση* **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι που δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο, που γίνεται με άνεση, με ευκολία: *το ντέρμπι εξελίχθηκε σε ~ τού Ολυμπιακού*· ΦΡ. (α) ***κάνω περίπατο*** πετυχαίνω (κάτι) με ευκολία, χωρίς να κοπιάσω: *ο Μουσσολίνι πίστευε ότι θα κάνει περίπατο στον πόλεμο με την Ελλάδα* (β) ***διά περιπάτου*** με μεγάλη ευκολία: *πίστευαν ότι η ομάδα τους θα πάρει ~ το πρωτάθλημα* • **5.** ***Περίπατος*** (ο) η φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε στην Αθήνα ο Αριστοτέλης. — (υποκ.) **περιπατάκος** (ο) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιπατῶ (-έω)* (υποχωρητ.), βλ. λ. *περπατώ*].

περιπατώ ρ. ▸ περπατώ

περιπεπλεγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει περιπλακεί, μπλεγμένος, μπερδεμένος· ΦΡ. (ειρων.) ***περιπεπλεγμένες περιπλοκές*** για μεγάλο μπέρδεμα, σύγχυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *περιπλέκω*].

περιπέτεια (η) {περιπετειών} **1.** η απροσδόκητη τροπή των γεγονότων, ικανή να προκαλέσει ένταση συναισθημάτων, ταλαιπωρίες, αναστάτωση ή κινδύνους: *του αρέσουν οι ~, γι' αυτό αναλαμβάνει συχνά επικίνδυνες αποστολές* || *στους γέρους ναυτικούς αρέσει να διηγούνται τις ~ τους στη θάλασσα* || *πολεμικές ~* || *διάθεση για ~* **2.** (συνεκδ.) το αρνητικό γεγονός, η ταλαιπωρία ή η αρνητική εξέλιξη: *ας ευχηθούμε να μην έχουμε περιπέτειες με την πολιτική αστάθεια* || *περάσαμε μια μικρή ~ με την εγχείρηση τού Νίκου!* ΦΡ. ***βάζω (κάποιον) σε περιπέτειες*** βάζω (κάποιον) σε μπελάδες **3.** (συνήθ. στον πληθ.) τα βάσανα, οι ταλαιπωρίες: *οι ~ των προσφύγων* **4.** (μτφ.) δραστηριότητα ή σειρά γεγονότων, που χαρακτηρίζονται από απρόοπτα, αγωνία, δράση, κινδύνους: *η ζωή είναι μια μεγάλη ~!* || *η ~ τού διαστήματος*

(η εξερεύνησή του) **5.** (συνεκδ.) η εναλλαγή των καταστάσεων και τα απρόοπτα: *η ζωή χρειάζεται και λίγη ~, αλλιώς είναι πληκτική* **6.** (στην αρχ. τραγωδία) η ξαφνική μεταβολή τής κατάστασης τού ήρωα, από την ευτυχία στη δυστυχία κ.λπ. **7.** (στη λογοτ. ή στον κινηματογράφο) (α) (συνήθ. στον πληθ.) σειρά γεγονότων με παθήματα, έντονη δράση, αγωνία κ.λπ.: *οι ~ ενός περιηγητή* || *οι ~ τού Γκιούλιβερ* (β) (συνεκδ.) ταινία ή έργο με έντονο το στοιχείο τής δράσης, τής έντασης, τής αγωνίας κ.λπ.: *πρωταγωνιστεί σε μια ~ που θα σας κόψει την ανάσα!* || *~ κατασκοπίας* **8.** η σύντομη και συνήθ. επιφανειακή ερωτική σχέση: *πριν από τον γάμο είχε πολλές ~* || *~ τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. ιστορία, ιστοριούλα, φλέρτ, σχέση. — (υποκ.) **περιπετειούλα** (η) (συχνότ. στις σημ. 2, 5 και 8).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δυσμενής τροπή τής καταστάσεως», < *περιπετής* «αυτός που πέφτει πάνω σε κάτι και το καλύπτει – αυτός που περιπίπτει σε δυσμενή θέση» < *περι-* + *-πετής* < θ. *πετ-* τού ρ. *πίπτω* (βλ.λ.)].

περιπετειώδης, -ης, -ες [1897] {περιπετειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει ή προκαλεί πολλές περιπέτειες: *~ ιστορία / ταινία / ζωή / πλοκή / άφιξη* ΑΝΤ. ήσυχος, ήρεμος. — **περιπετειωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. aventureux].

περιπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {περιέπεσα} (λόγ.) **1.** καταλήγω σε χειρότερη κατάσταση: *ο ασθενής περιέπεσε σε κώμα* ΣΥΝ. περιέρχομαι **2.** υποπίπτω: *ο μάρτυς περιέπεσε σε αντιφάσεις*.

περιπλακώ (να/θα) ρ. ▸ περιπλέκω

περιπλάνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χωρίς σκοπιμότητα ελεύθερη μετακίνηση, περιδιάβαση: *η ~ στα σοκάκια τού νησιού* || (μτφ.) *~ τής σκέψης / τού νου* || *η ~ στις σελίδες ενός βιβλίου* **2.** η απομάκρυνση από τη σωστή ή επιδιωκόμενη πορεία: *η ~ του είχε ευτυχή κατάληξη, αφού εντοπίστηκε από αστυνομικούς και επέστρεψε σώος στο σπίτι* || *παρασύρθηκε σε άσκοπες ~, που του στοίχισαν χρόνο και χρήμα.* — **περιπλανητικός,** -ή, -ό, **περιπλανητικά** επίρρ.

περιπλανώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {περιπλανάσαι..., μτχ. περιπλανώμενος, -η, -ο | περιπλανή-θηκα, -μένος} **1.** περιφέρομαι χωρίς σκοπό και χωρίς υποχρεωτική κατεύθυνση ή πορεία: *περιπλανήθηκα στο δάσος / στα σοκάκια* || (μτφ.) *τα μάτια του περιπλανήθηκαν για λίγο στα πρώτα καθίσματα τού θεάτρου* **2.** γυρίζω από 'δώ κι από 'κεί, πηγαίνω σε διάφορες περιοχές (κυρ. στη μτχ. ενεστ. ***περιπλανώμενος**, -η, -ο*): *~ μουσικοί / τσιγγάνοι / τσίρκο* ΣΥΝ. τριγυρίζω· ΦΡ. ***περιπλανώμενος Ιουδαίος*** Ιουδαίος καταδικασμένος, σύμφωνα με λαϊκό μεσαιωνικό θρύλο, σε διαρκή περιπλάνηση μέχρι την ημέρα τής κρίσεως· (συνήθ. μτφ.) για άνθρωπο που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση χωρίς να ριζώνει, να εγκαθίσταται κάπου μόνιμα **3.** παρεκκλίνω από τη σωστή ή την αρχική μου πορεία: *δύο ώρες περιπλανήθηκε στο σκοτάδι, μέχρι να βρει τον δρόμο* || *βρήκε το παιδί να περιπλανιέται φοβισμένο στους δρόμους*. Επίσης (καθημ.) **περιπλανιέμαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιπλανῶμαι (-άο-)* < *περι-* + *πλανῶ / -ῶμαι* < *πλάνη*].

περιπλέκω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έπλεξα, -πλέχθηκα (λόγ. περιεπλάκην, -ης, -η...), -πλεγμένος (λόγ. -πεπλεγμένος)} **1.** πλέκω (κάτι) γύρω και ανάμεσα από (κάτι άλλο): *περιέπλεξε το σχοινί στον ιστό* ΣΥΝ. μπλέκω, μπερδεύω, εμπλέκω **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) περίπλοκο, περισσότερο σύνθετο και δύσκολο στην ανάλυση ή την επίλυσή του: *οι αντικρουόμενες καταθέσεις των μαρτύρων περιπλέκουν την υπόθεση* || *περιπλέκει τον λόγο του με σύνθετες συντάξεις και βερμπαλισμούς* || *~ το νόημα / την κατάσταση / ένα θέμα.*

περιπλέον επίρρ. (παλαιότ.) επιπλέον.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *περίπλεος / -ως* < *περι-* + *πλείων / πλέων* (βλ. λ. *πλέον*), κατ' αναλογίαν προς το *επιπλέον*].

περιπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {περιέπλευσα} πλέω περιφερειακά, γύρω από κάτι: *~ ακρωτήριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

περιπλοκάδα (η) η περικοκλάδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιπλοκάς, -άδος* < αρχ. *περιπλέκω*].

περιπλοκή (η) (λόγ.) **1.** το μπέρδεμα, η παρεμβολή στοιχείων, ώστε να εμποδίζεται το τελικό αποτέλεσμα: *η ~ των διαπραγματεύσεων / τού ζητήματος* || *περαιτέρω περιπλοκές θα οδηγούσαν στην εγκατάλειψη τού σχεδίου* ΣΥΝ. μπλέξιμο **2.** (για ασθένεια) η επιπλοκή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιπλέκω*].

περίπλοκος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι πολύ σύνθετος, που αποτελείται από πολλά στοιχεία με σύνθετη δομή: *~ μηχανισμός / λειτουργία / σχέδιο* ΣΥΝ. πολύπλοκος ΑΝΤ. απλός **2.** (για ύφος) αυτός που είναι εξεζητημένα περίτεχνος και δυσνόητος: *~ στυλ / γράψιμο / έκφραση / διατύπωση* ΣΥΝ. στρυφνός ΑΝΤ. λιτός **3.** (μτφ.) αυτός που λόγω τής πολλαπλότητάς του προκαλεί δυσχέρειες, εμπόδια: *~ υπόθεση / εξήγηση / πρόβλημα / κατάσταση* ΣΥΝ. δυσχερής, δύσκολος, μπερδεμένος ΑΝΤ. εύκολος. — **περίπλοκα** επίρρ., **περιπλοκότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιπλέκω*].

περίπλους (ο) {περίπλου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η πλεύση, το ταξίδι με πλοίο παράλληλα προς τις ακτές, γύρω από νησί ή ήπειρο: *ο ~ τής Πελοποννήσου* **2.** (συνεκδ.) σύγγραμμα με γεωγραφικές πληροφορίες και περιγραφή των παραλίων: *~ τής Ινδικής Χερσονήσου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιπλέω*].

περιπνευμονία (η) [αρχ.] (παλαιότ.) η πνευμονία (βλ.λ.). — **περιπνευμονικός,** -ή, -ό [αρχ.].

περιπόδιο (το) {περιποδί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) η κάλτσα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *περιπόδιος* < *περι-* + *-πόδιος* < *πούς, ποδός*].

περιπόθητος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) εξαιρετικά επιθυμητός, έντονα ποθητός: *~ κόρη / πατρίδα* ΣΥΝ. πολυπόθητος, προσφιλέστατος.

περιποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η φροντίδα που παρέχει κανείς σε (κάποιον/κάτι): *η ~ τού κήπου* || *ειδικά προϊόντα για την ~ των μαλλιών / τού δέρματος / τής επιδερμίδας / τού προσώπου / τού σώματος* || *ιατρική / επιστημονική / ολοκληρωμένη ~* ΣΥΝ. επιμέλεια **2.** (ειδικότ.) η επί πληρωμή (επαγγελματική) παροχή υπηρεσιών σε κάποιον (κυρ. ιατρικής ή αισθητικής φύσεως): *η ~ των ασθενών γίνεται από εξειδικευμένο νοσηλευτικό προσωπικό* || *την ~ προσώπου αναλαμβάνει αισθητικός* **3.** (συνεκδ.) κάθε επίσκεψη σε κέντρο αισθητικής φροντίδας: *δώρο και μία ~ όποια μέρα και ώρα επιθυμείτε* **4.** το σύνολο των εκδηλώσεων φροντίδας και ενδιαφέροντος, η εκδήλωση αβροφροσύνης: *δεν μας έχει συνηθίσει σε τέτοιες ~* || *την πρώτη φορά που πήγαμε σπίτι της, μας τρέλανε στην ~!* || *από ~ άλλο τίποτα!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιποίησις*, αρχική σημ. «διάσωση, εξασφάλιση», < *περιποιῶ (-έω)* (βλ. λ. *περιποιούμαι*). Η σημ. «φροντίδα, εξασφάλιση» είναι μτγν.].

περιποιητικός, -ή, -ό [μτγν.] (για πρόσ.) αυτός που προσφέρει περιποίηση: *φιλόξενος και ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. εξυπηρετικός. — **περιποιητικά** επίρρ., **περιποιητικότητα** (η) [1893].

περιποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. {περιποιείσαι... | περιποιή-θηκα, -μένος} **1.** αναλαμβάνω την περιποίηση, φροντίζω επιμελώς και με προσοχή (κάποιον/κάτι): *περιποιείται πολύ τα μαλλιά / τα ρούχα της / τον κήπο / το σπίτι* || *~ τους αστέγους και τους αρρώστους* || *~ το τραύμα τού παιδιού* ΣΥΝ. φροντίζω ΑΝΤ. παραμελώ **2.** (ειδικότ.) προσφέρω επί πληρωμή υπηρεσίες (σε κάποιον): *προσέλαβε δύο υπηρέτες, για να την περιποιούνται* || *μας περιποιήθηκαν πολύ καλά στο ξενοδοχείο / στην ταβέρνα* **3.** (για επισκέπτη ή ξένο) προσφέρω ό,τι χρειάζεται κανείς για να περάσει ευχάριστα, ενεργώ με φιλόξενο τρόπο: *η μητέρα περιποιήθηκε τους φίλους μου* || *περιποιηθήκαμε τους ξένους όσο καλύτερα μπορούσαμε* • **4.** (ειρων.) περιλαβαίνω (κάποιον), τον χτυπώ ή του επιτίθεμαι βίαια, τιμωρώντας τον: *του έστησε καρτέρι και τον περιποιήθηκε για τα καλά!* **5.** (η μτχ. ***περιποιημένος**, -η, -ο*) (α) (κυρ. για πρόσ.) αυτός που έχει προσεγμένη εμφάνιση: *~ κοπέλα* ΣΥΝ. κομψός, ευπρεπής, φροντισμένος ΑΝΤ. απεριποίητος (β) (για πράγμ.) αυτός που έχει γίνει με προσοχή και επιμονή στις λεπτομέρειες: *~ χτένισμα / βάψιμο / νύχι / ρούχο* ΣΥΝ. προσεγμένος, επιμελημένος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιποιοῦμαι (-έο-)*, αρχική σημ. «κρατώ κάτι αποκλειστικά για τον εαυτό μου, κερδίζω, αποκτώ», μέση φωνή τού ρ. *περιποιῶ* «διασφαλίζω, διατηρώ» < *περι-* + *ποιῶ*. Η σημ. «εξασφαλίζω» ήδη αρχ.].

περιποιώ τιμή(ν) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αποδίδω τιμή σε κάποιον, τον τιμώ: *δεν σας περιποιούν τιμήν δηλώσεις τέτοιου ύφους*.

περιπολάρχης (ο) {περιπολαρχών} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός ή υπαξιωματικός επί κεφαλής περιπόλου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περίπολος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

περιπολία (η) [αρχ.] {περιπολιών} **1.** ΣΤΡΑΤ. η περιφορά μικρής ένοπλης ομάδας εντός στρατοπέδου για τον έλεγχο τής ασφάλειάς του ή σε ευρύτερη περιοχή για τη φύλαξή της: *βγαίνω / πηγαίνω / κάνω ~* (περιπολώ) **2.** (γενικότ.) η περιφορά σε μια περιοχή για συγκεκριμένο σκοπό: *το περιπολικό τής Αστυνομίας / το σκάφος τού Λιμενικού είχε βγεί ~* || *αστυνομικοί κάνουν ~ έξω από το σχολικό συγκρότημα μετά τις καταγγελίες για την εμφάνιση εμπόρων ναρκωτικών.*

περιπολικό (το) **1.** αστυνομικό αυτοκίνητο εξοπλισμένο με σειρήνα-φάρο που αναβοσβήνει και ασύρματο τηλέφωνο για συνεχή επικοινωνία με το κέντρο επιχειρήσεων τής Άμεσης Δράσης, κατάλληλο για περιπολίες και καταδιώξεις: *τους ληστές καταδίωξαν τα ~ τής Άμεσης Δράσης* • **2.** μικρό ταχύπλοο σκάφος τού Λιμενικού Σώματος με ελαφρό οπλισμό, κυρ. για τη δίωξη τού λαθρεμπορίου και τής λαθραλιείας.
[ΕΤΥΜ. < *περίπολος*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. patrol car / boat].

περίπολος (η) {περιπόλ-ου | -ων, -ους} **1.** ολιγομελές στρατιωτικό απόσπασμα, που περιφέρεται σε καθορισμένο χώρο για την τήρηση τής τάξης, τον έλεγχο τής ασφάλειας στρατοπέδου ή τον εντοπισμό τού εχθρού σε καιρό πολέμου **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μελών αυτού τού αποσπασμάτος: *μόλις πέρασε η ~* **3.** πολεμικό πλοίο που περιπολεί σε συγκεκριμένη ναυτική περιοχή. Επίσης (λαϊκ.) **περίπολο** (το). — **περιπολώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιπέλομαι* «περιφέρομαι – περικυκλώνω» < *περι-* + *πέλομαι* (βλ. λ. *πόλος*)].

περίπου επίρρ.: όχι ακριβώς, υπολογίζοντας κατά προσέγγιση: *~ έτσι έχουν τα πράγματα* || *θα ήταν ~ δέκα το βράδυ, ίσως δύο-τρία λεπτά πριν ή μετά* ΣΥΝ. πάνω-κάτω ΑΝΤ. ακριβώς, επακριβώς· ΦΡ. ***στο περίπου*** γενικά, χωρίς επακριβή υπολογισμό ή καθορισμό: *μπορείς να θυμηθείς ~ πόσα άτομα ήταν;* || *πες μου ~ τι σου είπε.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. φρ. *περί που*].

> **περίπου: συνώνυμα.** (α) *Το ποτήρι είναι σχεδόν γεμάτο – Είναι σχεδόν 20 ετών* (β) *Είναι περίπου 20 ετών – Ήταν περίπου έτοιμοι να συμφωνήσουν.* Από τα παραδείγματα φαίνεται ότι το **σχεδόν** δηλώνει προσέγγιση σε έννοια χωρίς να υπερβαίνει τα όριά της (π.χ. γεμάτος · σχεδόν γεμάτος = όχι παραπάνω από γεμάτος), ενώ το **περίπου** δηλώνει κάτι που βρίσκεται είτε πριν είτε μετά τα όρια ορισμένης έννοιας, π.χ. *περίπου είκοσι ετών* (= περισσότερο ή λιγότερο από είκοσι ετών). Στην ίδια κατηγορία με το *σχεδόν* ανήκουν τα: **κοντά, μόλις, μόλις και μετά βίας**· στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα: **περίπου, κατά προσέγγισι(ν), πάνω-κάτω, λίγο ως πολύ, κατά το μάλλον ή ήττον**.

περιπτεράς (ο) {περιπτεράδες}, **περιπτερού** (η) {περιπτερούδες}

(καθημ.) ιδιοκτήτης περιπτέρου ΣΥΝ. (επίσ.) περιπτερούχος.

περίπτερο (το) {περιπτέρ-ου | -ων} **1.** ξύλινο κατασκεύασμα σε σχήμα μικρού κτίσματος, μέσα από το οποίο ο ιδιοκτήτης του πουλάει μικροαντικείμενα (τσιγάρα, εφημερίδες, περιοδικά κ.λπ.)· συνήθ. είναι εγκατεστημένο σε πεζοδρόμιο ή πλατεία: *οι εφημερίδες κρέμονται στο ~* **2.** μικρών διαστάσεων βοηθητικό κτίσμα σε κήπο ή στην ύπαιθρο, που χρησιμεύει ως καταφύγιο για ανάπαυση, αναψυχή ή προφύλαξη από ξαφνική αλλαγή τού καιρού: *ξεκουράζεται στο ~ τής πισίνας* || *κυνηγετικό ~* **3.** κάθε κατασκευή, οικοδόμημα ή τμήμα οικοδομήματος για τη διαφημιστική και ενημερωτική παρουσίαση ή και πώληση εκθεμάτων: *στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης εντυπωσίασε το ~ τού Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ.* || *έδωσαν ραντεβού στο ~ τού Ε.Ο.Τ.* · (υποκ.) **περιπτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *περίπτερος*, αρχική σημ. «κτίσμα που περιβάλλεται από κιονοστοιχία». < *περι-* + *πτερος* < *πτερόν*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. kiosque].

περίπτερος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (για αρχαίους ναούς) αυτός που εξωτερικά στηρίζεται σε κιονοστοιχίες και στις τέσσερεις πλευρές του: *ο Παρθενώνας είναι ~ ναός* ΣΥΝ. περίστυλος.

περιπτερούχος (ο/η) ο περιπτεράς ή η περιπτερού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *περίπτερο* + *-ούχος* < *έχω*].

> **περιπτερούχος ή περιπτεριούχος;** Από λέξεις που έχουν -ι- στο θέμα τους σχηματίζονται κανονικά παράγωγα σε **-ιούχος**: *πτυχίο* – **πτυχιούχος**, *σύνταξη (σύνταξις)* – **συνταξιούχος**, *εκατομμύριο* – **εκατομμυριούχος**, *πρατήριο* – **πρατηριούχος** κ.τ.ό. Από το θέμα όλων των άλλων λέξεων σχηματίζονται παράγωγα σε **-ούχος**: *βιταμίνη* – **βιταμινούχος**, *οξυγόνο* – **οξυγονούχος**, *αξίωμα (αξιώματ-ος)* – **αξιωματούχος**, *τάλαντο* – **ταλαντούχος**, *άδεια* – **αδειούχος**, *άριστα* – **αριστούχος** κ.τ.ό. Κατόπιν αυτών, από τη λ. *περίπτερο* παράγεται κανονικά το **περιπτερ-ούχος**, ενώ το **περιπτεριούχος** έχει σχηματιστεί προφανώς κατ' αναλογία προς άλλα (κανονικά) παράγωγα σε *-ιούχος* (*πτυχιούχος, πρατηριούχος* κ.λπ.).

περίπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (λόγ.) ο εναγκαλισμός: *θερμή / ερωτική ~* ΣΥΝ. αγκάλιασμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περίπτυξις* < αρχ. *περιπτύσσω* «αγκαλιάζω» < *περι-* + *πτύσσω* «διπλώνω» (βλ.λ.)].

περίπτυστος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που είναι άξιος πλήρους περιφρονήσεως: ~ *δημοσίευμα* ΣΥΝ. κατάπτυστος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περιπτύω* < *περι-* + *πτύω*].

περίπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το περιστατικό, ό,τι συμβαίνει ή συνέβη: *σπάνια ~ θάρρους* || ~ *δικαστικής πλάνης / διαφωνίας / απάτης* || *μεμονωμένη / ακραία / ασυνήθιστη ~* ΣΥΝ. ενδεχόμενο· ΦΡ. (α) ***σε περίπτωση*** (+γεν. / +που) εφόσον προκύψει (κάτι): ~ *ανάγκης ειδοποίησέ το 100* (β) ***σε αντίθετη περίπτωση*** διαφορετικά, κατά την αντίθετη εκδοχή: *αν μπορέσεις, πάρε τηλέφωνο· ~, τα λέμε αύριο* (γ) ***σε καμιά περίπτωση*** ποτέ, ό,τι και αν προκύψει: ~ *δεν νομιμοποιείται η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. ουδέποτε (δ) ***δεν υπάρχει περίπτωση*** αποκλείεται: ~ *να δώσει το υπουργείο άδεια σε τέτοια επιχείρηση* (ε) ***εν πάση περιπτώσει / σε κάθε περίπτωση*** (*ἐν πάσῃ περιπτώσει*) όπως και να έχει, ανεξαρτήτως των συνθηκών, των προϋποθέσεων: ~, *εσύ έκανες το καθήκον σου και δεν χρειάζεται να ανησυχείς* || ~, *πάρε και την ταυτότητά σου, μήπως χρειαστεί* (στ) ***εν τοιαύτη περιπτώσει*** (*ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει*) σε (μια) τέτοια περίπτωση: *μπορεί και να μην εξελιχθεί έτσι η υπόθεση· ~, πάντως, εμείς θα είμαστε έτοιμοι* (ζ) ***στην καλύτερη περίπτωση / των περιπτώσεων*** στην πιο αισιόδοξη εξέλιξη των πραγμάτων: ~ *να πάρεις πίσω τα μισά απ' τα λεφτά που σου χρωστάει* (η) ***κατά περίπτωση*** ανάλογα με την περίπτωση: *ενεργεί κατά βούληση και ~* (θ) ***(κάποιος είναι) ειδική περίπτωση*** (i) για πρόσωπο που απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση: *θέλω να τον περιποιηθείς, γιατί είναι ~* (ii) πρόσωπο που η συμπεριφορά του είναι ιδιόρρυθμη: *μίλα του με το μαλακό, γιατί είναι ~* **2.** η πραγματική κατάσταση: *δεν είναι αυτή η ~ που νομίζεις, πρόκειται για άλλη παρόμοια* **3.** ο ασθενής ή ο πελάτης: *να 'χαμε δυο-τρεις ~ σαν κι αυτόν, θα ξεπουλούσαμε αμέσως* || *ως ψυχίατρος έχει εξετάσει διάφορες ~* **4.** (αργκό) (α) το περίεργο ή ασυνήθιστο άτομο: *μην του δίνεις σημασία· είναι ~!* || *ο Γιάννης είναι μοναδική ~* (β) το εξαίρετο δείγμα, το καλύτερο μέρος ή μέλος μιας ομάδας / κατηγορίας: *πρόκειται για ~ γιατρού και ανθρώπου.* — (υποκ.) **περιπτωσούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίπτωσις* (στη μτγν. σημ. «τυχαίο συμβάν») < *περιπίπτω* (βλ. κ. *πτώση*). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εν τοιαύτη περιπτώσει* (< γαλλ. en tel cas), *εν πάση περιπτώσει* (< γαλλ. en tout cas), *σε καμία περίπτωση* (< γαλλ. en aucun cas), *σε περίπτωση* (+γεν.) (< γαλλ. en cas de...), *σε αντίθετη περίπτωση* (< γαλλ. dans le cas contraire)].

περιπτωσιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη περίπτωση ή (καταχρ.) με μία περίσταση: *πρόκειται για ~ εφαρμογή τού νόμου.* — **περιπτωσιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. casual].

περιπτωσιολογία κ. **περιπτωσεολογία** (η) [1891] {περιπτωσιολογιών} η ενασχόληση με μεμονωμένες περιπτώσεις ή επιμέρους λεπτομέρειες ενός ζητήματος. — **περιπτωσιολογικός, -ή, -ό**, **περιπτωσιολογικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, ειδησιολογία*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. casuistique].

περιρραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιέρρανα} ραίνω αυτούς που βρίσκονται γύρω μου: *ο ιερέας περιέρρανε τους πιστούς.*

περιρραντήριο (το) {περιρραντηρί-ου | -ων} **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. χρυσό ή αργυρό σκεύος ή συνήθ. λίθινη λεκάνη με βάση διαφόρων μορφών, το οποίο τοποθετούσαν στην είσοδο κάθε ιερού χώρου γεμάτο με αγιασμένο νερό, με το οποίο ραίνονταν οι πιστοί πριν εισέλθουν στον χώρο αυτόν **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η αγιαστούρα, το μικρό δοχείο με το οποίο οι ιερείς ραίνουν τους πιστούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιρραντήριον* < *περιρραίνω*].

περιρρέω ρ. μετβ. {παρατ. περιέρρεα} **1.** ρέω γύρω από (κάποιον), περιβρέχω **2.** (μτφ.) διαπερνώ, διαποτίζω: «*έτσι περιρρέει την ασφαλιστική αγορά η ανησυχία [...] ότι κάτι σαθρό υπάρχει στην ιδιωτική ασφάλιση*» (εφημ.) **3.** ***περιρρέουσα ατμόσφαιρα*** (α) το περιβάλλον, το σύνολο των πολιτικών, οικονομικών, πολιτιστικών κ.λπ. συνθηκών σε σχέση με το πώς επιδρούν στην εμφάνιση ενός φαινομένου (β) (γενικότ.) η ατμόσφαιρα που υπάρχει διάχυτη σε έναν χώρο, μεταξύ ατόμων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *ῥέω*. Ο όρος *περιρρέουσα ατμόσφαιρα* χρησιμοποιήθηκε από τον Εμμ. Ροΐδη, για να αποδώσει το πνεύμα τού γαλλ. όρου milieu τού Hippolyte Taine].

περισκελίδα (η) ό,τι περιβάλλει τα σκέλη, κυρ. το παντελόνι: *ανδρική / γυναικεία ~* (παντελόνι) || *στρατιωτική ~* || *εσωτερική ~* (σώβρακο) (βλ. λ. *σκελέα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περισκελίς, -ίδος* < *περι-* + *-σκελίς* < *σκέλος*].

περίσκεψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έψεως | χωρ. πληθ.} ο προσεκτικός και υπεύθυνος συνυπολογισμός κάθε δεδομένου και λεπτομέρειας, η προσεκτική σκέψη και συνεχής εξέταση: *επέδειξε μεγάλη ~ κατά την επιλογή των συνεργατών του* || *μιλάει χωρίς ~ και συχνά με αλαζονεία* || *μια τέτοια σημαντική απόφαση απαιτεί ~* ΑΝΤ. επιπολαιότητα, απερισκεψία.

περίσκιος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που καλύπτεται από σκιά ή που η σκιά του πέφτει ολόγυρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-σκιος* < *σκιά*].

περισκόπηση (η) → περισκοπώ

περισκόπιο (το) [1861] {περισκοπί-ου | -ων} όργανο για την κατόπτευση αντικειμένων, το οποίο αποτελείται από έναν σωλήνα με ειδική εσωτερική διάταξη πρισμάτων, κατόπτρων και φακών και χρησιμοποιείται κυρ. στα υποβρύχια, ώστε να μπορεί ο χειριστής να παρατηρεί έναν χώρο από το εσωτερικό, χωρίς να φαίνεται. — **περισκοπικός, -ή, -ό**, **περισκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périscope].

περισκοπώ ρ. μετβ. {περισκοπείς... | περισκόπησα} παρατηρώ εξεταστικά και με μεγάλη προσοχή κάθε σημείο ενός χώρου: *ο κυβερνήτης τού υποβρυχίου περισκοπεί την επιφάνεια τής θάλασσας* ΣΥΝ. κατοπτεύω, βολιδοσκοπώ, επιθεωρώ. — **περισκόπηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περισκοπῶ (-έω)* < *περι-* + *σκοπῶ* «εξετάζω, παρατηρώ προσεκτικά» (βλ.λ.)].

περισπασμός (ο) **1.** η απόσπαση τής προσοχής σε δευτερεύοντα θέματα, η απομάκρυνση τής σκέψης από το βασικό, πρωτεύον ζήτημα: *κάθε ~ τού οδηγού κατά την οδήγηση μπορεί να αποβεί μοιραίος* ΑΝΤ. συγκέντρωση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αποσπά την προσοχή από την κύρια ενασχόληση (κάποιου): *οι φωνές και οι ερωτήσεις του είναι ένας διαρκής ~, που δεν μου επιτρέπει να συγκεντρωθώ στη δουλειά μου* **3.** (ειδικότ.) οι μόνιμες φροντίδες ή στενοχώριες κάποιου: *οικογενειακοί / επαγγελματικοί ~* ΣΥΝ. έγνοια, σκοτούρα, φροντίδα, μέριμνα. Επίσης **περίσπαση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περισπῶ* (βλ.λ.)].

περισπέρμιο (το) [1861] {περισπερμί-ου | -ων} ΒΟΤ. ο λευκωματούχος, αποταμιευτικός ιστός γύρω από το σπέρμα πολλών καρπών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périsperme].

περισπούδαστος, -η, -ο 1. αυτός που αξίζει ή επιτυγχάνεται με σοβαρή και εις βάθος μελέτη και ανάλυση: ~ *δοκίμιο / σύγγραμμα / έρευνα / έργο / μελέτη* ΣΥΝ. εμβριθής **2.** (ειρων.) σοβαροφανής και δήθεν βαθυστόχαστος: *άλλη μία μετριότητα ενδεδυμένη το γνωστό ~ ύφος των ημιμαθών.* — **περισπούδαστα / περισπουδάστως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περισπουδάζω* < *περι-* + *σπουδάζω*].

περισπώ ρ. μετβ. {περισπάς | περιέσπασα, περισπ-ώμαι, -άται..., -άστηκα, -ασμένος} **1.** δημιουργώ περισπασμό σε (κάποιον), τον αποσπώ από την κύρια ενασχόλησή του: *η δυνατή μουσική τον περισπά από το διάβασμά του* ΣΥΝ. αποσπώ • **2.** (μεσοπαθ. **περισπώμαι**) (α) (για λέξη, συλλαβή, φωνήεν) τονίζομαι με περισπωμένη: *μακρό προ βραχέος περισπάται* || *περισπώμενη συλλαβή* (β) ***περισπώμενα (ρήματα)*** τα συνηρημένα ρήματα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περισπῶ (-άω)* < *περι-* + *σπῶ* (βλ. λ. *σπάζω*)].

περισπωμένη (η) ένας από τους τρεις τόνους (῀) [οι άλλοι δύο: η οξεία (´) και η βαρεία (`)], η οποία στο μονοτονικό σύστημα έχει καταργηθεί ΣΥΝ. (παλαιότ.) οξυβαρεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τονισμός, τόνος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περισπωμένη* (ενν. *προσῳδία*), ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. *περισπώμενος* τού αρχ. *περισπῶ* (βλ.λ.)].

περίσσεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το πλεόνασμα, η ποσότητα που περισσεύει ΣΥΝ. περίσσευμα ΑΝΤ. έλλειψη **2.** η ύπαρξη μεγάλων ποσοτήτων από (κάτι), η αφθονία: ~ *αγαθών / φαγητού* ΣΥΝ. πληθώρα.

περίσσευμα [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **περίσσεμα** (το) {περισσεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι περισσεύει, η ποσότητα που μένει ως υπόλοιπο: ~ *στον οικογενειακό προϋπολογισμό* || *φάγαμε όλοι και μας έμεινε ~ και για το βράδυ* ΣΥΝ. πλεόνασμα ΑΝΤ. έλλειμμα, υστέρημα **2.** η αφθονία, το να υπάρχει (μια ιδιότητα) σε βαθμό παραπάνω από το συνηθισμένο: ~ *θάρρους / καλοσύνης / καρδιάς / ψυχής / αγάπης* ΣΥΝ. περίσσεια· ΦΡ. (λόγ.) ***εκ γαρ τού περισσεύματος τής καρδίας το στόμα λαλεί*** (*ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ*, Κ.Δ. Ματθ. 12, 34. Λουκ. 6, 45) (i) το στόμα μιλάει από το περίσσευμα τής καρδιάς, με αποτέλεσμα να εκδηλώνει αυτό που πραγματικά αι-

σθάνεται ή σκέφτεται κανείς (ii) με αυθόρμητο, πηγαίο τρόπο.

περισσεύω ρ. αμετβ. {περίσσεψα} **1.** υπερβαίνω την κανονική, επιθυμητή ή προβλεπόμενη ποσότητα ή τον επιτρεπόμενο αριθμό: *όσα χρήματα περισσεύουν, τα αποταμιεύει* || *όσοι επιβάτες περισσεύουν να κατεβούν* ΣΥΝ. πλεονάζω ΑΝΤ. υπολείπομαι· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει*** βλ. λ. κοφίνι (β) ***δεν μου περισσεύουν*** (ενν. *τα λεφτά*) για να ξεκαθαρίσουμε ότι θεωρούμε ένα έξοδο περιττή πολυτέλεια (γ) ***φτάνει και περισσεύει*** αρκεί τόσο, δεν χρειάζεται περισσότερο, είναι υπεραρκετό **2.** μένω ως πλεόνασμα, περίσσευμα: *μας περίσσεψε λίγο κρέας από χθες* **3.** (μτφ.) υπάρχω σε αφθονία, σε μεγάλη συχνότητα: *περίσσεψε η υποκρισία στη χθεσινή συζήτηση* ΣΥΝ. αφθονώ ΑΝΤ. ελλείπω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περισσός*].

περίσσιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που υπάρχει παραπάνω από το κανονικό ή το σύνηθες, σε αφθονία: ~ *αγάπη* / *πλούτος* / *ομορφιά* ΣΥΝ. άφθονος, πλούσιος ΑΝΤ. λιγοστός **2.** αυτός που περισσεύει, που είναι περιττός: *πέταξε το ~ φαγητό* || *πες λίγα και σωστά και άσε τα ~ λόγια* ΣΥΝ. παραπανήσιος, περιττός. — **περίσσια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *περισσός*, πβ. κ. *ορθός – όρθιος*].

περισσός, -ή, -ό περίσσιος (βλ.λ.): ~ *πλούτη* / *ομορφιά* || *υπάρχει ~ μίσος* ΣΥΝ. άφθονος, υπεραρκετός, παραπανήσιος· ΦΡ. (λόγ.) ***(ως) εκ (τού) περισσού*** (ἐκ περισσοῦ, Πλάτ. *Πρωταγόρας* 338c) επιπλέον, χωρίς να είναι απαραίτητο, αναγκαίο: *υπήρξε ~ εργατικός παρά την τεράστια περιουσία του*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού επιθ. *περιττός* (βλ.λ.)].

περισσότερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **περσότερος** πιο πολύς, μεγαλύτερος σε ποσότητα, ένταση, διάρκεια: *οι γυναίκες ήταν περισσότερες από τους άνδρες* || *αγόρασε περισσότερες από δέκα εφημερίδες* || *όποιος βρει τις ~ απαντήσεις κερδίζει* || *ρίξε ~ φως στη σκηνή* || *ο γιατρός τού συνέστησε ~ άθληση και λιγότερο τσιγάρο* ΑΝΤ. λιγότερος. — **περισσότερο** κ. (λαϊκ.) **περσότερο** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμ. τού επιθ. *περισσός*].

περίσταλση (η) {-ης κ. -άλσεως | -άλσεις, -άλσεων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των ακούσιων μυϊκών, κυματοειδών κινήσεων συστολής και χαλάρωσης, που προκαλούνται με τη διαδοχική συστολή των κυκλικών μυών τού τοιχώματος τού εντέρου και περνούν κατά μήκος τού πεπτικού σωλήνα πιέζοντας την τροφή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. peristalsis].

περισταλτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να περιστέλλει, να προκαλεί συρρίκνωση, περιορισμό των διαστάσεων ή των συνεπειών φαινομένου ή κατάστασης: ~ *μέτρα κατά τής φοροδιαφυγής* ΣΥΝ. περιοριστικός, κατασταλτικός **2.** αυτός που σχετίζεται με την περίσταλση: ~ *κύματα* (αντανακλαστικές συσπάσεις τού οισοφάγου, τού στομάχου και των εντέρων) || ~ *κινήσεις* (η περίσταλση). — **περισταλτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιστέλλω*].

περίσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κατάσταση που συνδέεται με δεδομένο γεγονός, που το προσδιορίζει ή το τροποποιεί: *τα κατά ~ καθήκοντα* (ΝΟΜ. αυτά που επιβάλλει η επικρατούσα κατάσταση) || *η ~ απαιτούσε μεγάλη σοβαρότητα* **2.** (συνήθ. στον πληθ.) οι επικρατούσες συνθήκες, η συνολική κατάσταση: *αν τον ευνοήσουν οι ~, θα εξελιχθεί σε μεγάλο πολιτικό* || *φάνηκε κατώτερος / αντάξιος των ~* (απέτυχε / μπόρεσε να αντεπεξέλθει σε ορισμένη κατάσταση)· ΦΡ. ***αίρομαι στο ύψος των περιστάσεων*** βλ. λ. αίρω **3.** (συνεκδ.) κοινωνική εκδήλωση: *αγόρασε ένα επίσημο φόρεμα ειδικά για την ~* **4.** η κακή, μη ευνοϊκή συγκυρία: *μη ρωτάς πώς έφθασα ώς εδώ, οι ~ φταίνε* **5.** η ευνοϊκή συγκυρία, η σωστή στιγμή, η ευκαιρία: *θέλω να επωφεληθώ τής περιστάσεως, για να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου* || *εκμεταλλεύτηκε την ~ και η τύχη τον αντάμειψε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίστασις*, αρχική σημ. «το να στέκεται κανείς ολόγυρα, το να περιβάλλει κάτι», < *περιΐστημι* «περιβάλλω, περικυκλώνω» (< *περι-* + *ἵστημι*, βλ. λ. *ἵσταμαι*). Η σημερινή σημ. είναι μτγν. Παρόμοιο σχηματισμό παρουσιάζει το αντίστοιχο λατ. circumstantia < circum-sto «περικυκλώνω» (< circum- «περι-» + -sto «ίσταμαι»), που αποτελεί μεταφρ. δάνειο από την Ελληνική].

περιστασιακός, -ή, -ό αυτός που προκύπτει κατά περίσταση, ανάλογα με τη στιγμή ή την κατάσταση: ~ *απασχόληση σε μια εργασία*. — **περιστασιακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. circonstanciel].

περιστατικό (το) **1.** το τυχαίο και απρόοπτο γεγονός: *διηγούμαι ένα ~* || *μου συνέβησαν μερικά περίεργα ~* ΣΥΝ. γεγονός, συμβάν **2.** κάθε δυσάρεστο και αναπάντεχο γεγονός: *το ~ τού θανάτου του βύθισε την οικογένεια στο πένθος* ΣΥΝ. ατύχημα **3.** (συνεκδ.) κάθε περίπτωση (ιδ. ατυχήματος) που έχει να αντιμετωπίσει κανείς (λ.χ. ένας ασθενής, τραυματίας κ.λπ. που πρέπει να περιθάλψει ένας γιατρός κ.τ.ό.): *δύσκολο / σοβαρό / βαρύ / ελαφρό ~*· ΦΡ. (α) ***έκτακτο περιστατικό*** η περίπτωση κάποιου, που λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που ισχύουν (λ.χ. λόγω καύσωνα), αναζητεί νοσοκομειακή περίθαλψη: *είχαμε αρκετά ~ με αναπνευστικά προβλήματα λόγω νέφους* (β) ***επείγον περιστατικό*** βλ. λ. επείγων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεγονός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιστατικόν*, πβ. φρ. *τά περιστατικά πράγματα* «οι κρίσιμες περιστάσεις», ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιστατικός* < αρχ. *περίστασις*].

περιστάχυο (το) {περισταχύ-ου | -ων} το εξωτερικό περίβλημα σταχυού.

περιστέλλω ρ. μετβ. {περιέστ-ειλα, -άλην, -ης, -η..., -αλμένος} (λόγ.-κυριολ. κ. μτφ.) **1.** περιορίζω την έκταση, την ποσότητα ή την ένταση: *πρέπει να περισταλούν τα έξοδα τού Δημοσίου* || *περιέστειλε την έκταση τής πολιτικής κρίσης* || *«επιχείρησαν να περιστείλουν το αναφαίρετο δικαίωμα των ιδιοκτητών να αξιοποιήσουν απεριόριστα την ιδιοκτησία τους»* (εφημ.) **2.** συγκρατώ, περιορίζω εντός ορίων: *«πολλές φορές περιστείλαμε τις θέσεις μας σε θέματα εξωτερικής πολιτικής»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *στέλλω* (βλ. κ. *στέλνω*)].

περιστερά (η) **1.** το θηλυκό περιστέρι· ΦΡ. ***αθώα περιστερά*** (ειρων.) πρόσωπο που παριστάνει τον αθώο και ανίδεο για κάτι το οποίο έχει κάνει: *μας κάνει την αθώα περιστερά, ενώ είναι γνωστό ότι έχει κατακλέψει τη μισή Αθήνα στα χαρτιά* **2.** ΘΡΗΣΚ. (α) το περιστέρι που έφερε στον Νώε το κλαδί ελιάς (και σύμβολο ειρήνης) μετά τον κατακλυσμό (β) η συμβολική παράσταση τού Αγίου Πνεύματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *πελιστερά (με ανομοίωση τού -λ-, ίσως υπό την επίδρ. τού *περί*) < *πελισ-, που ανάγεται στη λ. *πελιός* «μελανωπός, ωχρός» (βλ. λ. *πελιδνός*), + *-τερος* (που εμφανίζεται και στην περσ. λ. kabōtar «(μπλε) περιστερά»). Εντούτοις, η παρουσία θ. *πελισ- για την οικογένεια λέξεων *πελιός, πελιδνός, πελειάς* κ.ά. θεωρείται αμφίβολη].

περιστέρα (η) [μεσν.] {περιστερών} **1.** το θηλυκό περιστέρι **2.** (χαϊδευτ.) η ωραία, αγαπημένη γυναίκα ή κόρη: ~ *μου!* || *να' τη η ~!*

περιστεράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό περιστέρι ΣΥΝ. πιτσούνι **2.** (χαϊδευτ.) η τρυφερή, όμορφη και αθώα ύπαρξη: ~ *μου!*

περιστερήσιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που σχετίζεται με τα περιστέρια **2.** αυτός που προέρχεται από περιστέρι: ~ *αβγά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

περιστέρι (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) {περιστερ-ιού | -ιών} πουλί με μικρό, παχουλό σώμα, μικρό, στρογγυλό κεφάλι και χαρακτηριστική φωνή· φωλιάζει κυρ. σε κτήρια ή σε κοιλώματα δέντρων ή βράχων, σε θάμνους κ.λπ., γνωστό και για τη μονογαμική ζωή του· ΦΡ. (α) ***ταχυδρομικό περιστέρι*** κάθε περιστέρι με μεγάλη αντοχή και ταχύτητα πτήσεως, που εκπαιδεύεται να επιστρέφει στο σημείο αφετηρίας του και χρησιμοποιείται π.χ. ως αγγελιαφόρος (β) ***περιστέρι τής ειρήνης*** (i) το σύμβολο τής ειρήνης (ii) (μτφ.) οποιοσδήποτε άνθρωπος καθιερώνεται για τη δράση του ως ειρηνιστής: *δολοφόνησαν τον Ούλοφ Πάλμε, το ~*. — (υποκ.) **περιστεράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *περιστέριον*, υποκ. τού αρχ. *περιστερά* (βλ.λ.)].

περιστεριώνας (ο) → περιστερώνας

περιστερόμορφος, -η, -ο αυτός που μοιάζει με περιστέρι: ~ *πτηνό*.

περίστερος (ο) (λαϊκ.) το αρσενικό περιστέρι.

περιστεροτροφείο (το) [μτγν.] ειδικά διαμορφωμένος χώρος για την εκτροφή περιστεριών.

περιστεροτροφία (η) [1891] η συστηματική εκτροφή περιστεριών. — **περιστεροτρόφος** (ο/η) [μτγν.], **περιστεροτροφικός,** -ή, -ό [1891].

περιστερώνας [μτγν.] κ. **περιστεριώνας** (ο) ειδικά διαρρυθμισμένη ξύλινη ή χτιστή κατασκευή για εξημερωμένα περιστέρια.

περιστήθιο (το) {περιστηθί-ου | -ων} (λόγ.) ο γυναικείος στηθόδεσμος ΣΥΝ. σουτιέν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιστήθιον* (πρωτοαπαντά στην Π.Δ., δηλώνοντας έναν ζωστήρα τού στήθους που έφερε ο Ιουδαίος αρχιερέας, πβ. *Έξοδος* 28, 4) < *περι-* + *-στήθιον* < *στῆθος*].

περιστοιχίζω ρ. μετβ. {περιστοίχισ-α, -τηκα, -μένος} περικλείω (κάποιον) από κάθε πλευρά, δημιουργώντας κλοιό γύρω του: *κατέφθασε περιστοιχισμένος από δεκάδες θαυμαστές του* || *το σπίτι περιστοιχίζεται από ψηλά δέντρα* ΣΥΝ. περιβάλλω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *στοιχίζω* < *στοῖχος*].

περιστολή (η) **1.** η μείωση τής έκτασης, τής ποσότητας ή τής έντασης: ~ *των δαπανών* / *των προσλήψεων* ΣΥΝ. ελάττωση, περικοπή, περιορισμός **2.** η συγκράτηση, ο περιορισμός εντός συγκεκριμένων ορίων: *πρέπει να υπάρξει ~ τής σπατάλης σε όλα τα επίπεδα* || ~ *τής βίας* / *τής πορνείας* / *τής οξύτητας* / *των κλοπών* ΣΥΝ. χαλιναγώγηση, καταστολή.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιστέλλω*].

περιστόμιο (το) [μτγν.] {περιστομί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ό,τι βρίσκεται γύρω από το στόμιο **2.** ΖΩΟΛ. η περιοχή γύρω από το στόμα ζώων **3.** ο δερμάτινος ιμάντας, το λουρί τού χαλινού, που περιβάλλει το κάτω τμήμα τής κεφαλής τού αλόγου.

περίστρεπτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μπορεί να περιστραφεί, περιστρεφόμενος.
[ΕΤΥΜ. < *περιστρέφω*].

περιστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έστρεψα, -στράφηκα (λόγ. περιεστράφην, -ης, -η...), -εστραμμένος} **1.** κάνω (κάτι) να στραφεί γύρω από άξονα, από σταθερό σημείο: *η Σελήνη περιστρέφεται γύρω από τη Γη* || *περιστρεφόμενες πόρτες* || ~ *έναν τροχό* ΣΥΝ. γυρίζω, στριφογυρίζω **2.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. **περιστρέφομαι**) κινούμαι γύρω από ένα θέμα σε συζήτηση, επανέρχομαι σε αυτό διαρκώς: *η συζήτηση περιστράφηκε γύρω από θέματα εξωτερικής πολιτικής*.

περιστροφή (η) [αρχ.] **1.** η κίνηση γύρω από (κάτι): ~ *τροχού* / *έλικα* **2.** **περιστροφές** (οι) οι περιττές αναφορές σε δευτερεύοντα ζητήματα ή η απομάκρυνση από το κυρίως θέμα: *απάντησε αμέσως και ξεκάθαρα, χωρίς ~* || *άσε τις ~ και μπες κατευθείαν στο θέμα* ΣΥΝ. απερίφραστα, ξεκάθαρα.

περιστροφικός, -ή, -ό [1861] αυτός που συνεπάγεται ή λειτουργεί με περιστροφή: ~ *κίνηση τής Γης* || ~ *πιεστήριο* (εκτυπωτική μηχανή) || ~ *διακόπτης*. — **περιστροφικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

περίστροφο (το) {περιστρόφ-ου | -ων} μικρό φορητό πυροβόλο όπλο, με κυλινδρική θήκη για σφαίρες, το οποίο πυροβολεί διαδοχικά, χωρίς να χρειάζεται νέα όπλιση.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *περίστροφος* (< *περιστρέφω*), που χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού αγγλ. revolver].

περιστύλιο (το) [μτγν.] {περιστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. κιονοστοιχία ή σύστημα κιονοστοιχιών που περιβάλλει ένα οικοδόμημα, σχηματίζο-

ντας στοά γύρω από αυτό: ~ *τού αρχαίου ναού* || *το ~ τής Βουλής* ΣΥΝ. περίστυλο.

περίστυλος, -η, -ο [αρχ.] ΑΡΧΙΤ. **1.** (αρχαίος ναός) που περιβάλλεται από κιονοστοιχία ΣΥΝ. περίπτερος **2.** ***περίστυλο*** (το) το περιστύλιο (βλ.λ.).

περίστωο (το) {περιστώ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) ΑΡΧΙΤ. το περιστύλιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περίστωον* / *περιστόιον* < *περι-* + *-στωον* / *-στόιον* < *στωϊά* / *στοιά*, παράλλ. τ. τού ουσ. *στοά*].

περισυλλέγω ρ. μετβ. [μτγν.] {περισυν-έλεξα, -ελέγην, -ης, -η... (μτχ. περισυλλεγείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1.** μαζεύω από διάσπαρτα σημεία, συγκεντρώνω σκόρπια πράγματα: *περισυνέλεξε τα σκορπισμένα χειρόγραφα* **2.** (μτφ.) περιμαζεύω, θέτω (κάποιον) υπό την προστασία μου: *στο ίδρυμά της περισυνέλεξε κάθε ταλαιπωρημένο και άστεγο που χτύπησε την πόρτα της* || *ελικόπτερο περισυνέλεξε τους ναυαγούς τού μοιραίου σκάφους.*

περισυλλογή (η) [1863] **1.** η συγκέντρωση (από κάποιον) αντικειμένων που βρίσκονται διασκορπισμένα σε διάφορα σημεία: *η ~ των εγγράφων* / *των αποδεικτικών στοιχείων* || *συνεχίστηκε όλη νύχτα η ~ των πτωμάτων από το πολύνεκρο δυστύχημα* ΣΥΝ. περιμάζεμα· ΦΡ. ***όχημα περισυλλογής*** αυτοκίνητο που μαζεύει διάφορα πράγματα από όπου τα βρίσκει: *~ απορριμμάτων* / *ναρκών* **2.** (μτφ.) η περίσκεψη, ο βαθύς συλλογισμός: *είναι η ώρα τής ~ και τής ευθύνης για όλους μας* || *έπεσε σε βαθιά ~!*

περισυνάγω ρ. μετβ. [μτγν.] {περισυν-ήγαγα (να/θα περισυναγάγω), -ήχθην, -ης, -η..., -ηγμένος} (λόγ.) **1.** περισυλλέγω, συγκεντρώνω διασκορπισμένα ή εγκαταλελειμμένα μέλη ενός συνόλου ΣΥΝ. συναθροίζω, περιμαζεύω **2.** συγκεντρώνω (κάποιον/κάτι) γύρω από ένα σημείο. — **περισυναγωγή** (η) [1882].

περισφίγγω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έσφιξα, -σφίχτηκα, -εσφιγμένος} σφίγγω (κάτι) με περιστροφή ή μέσα σε κάτι άλλο· (συνήθ. μτφ.) σχηματίζω κλειστό κύκλο, κλοιό γύρω από κάποιον ή κάτι, κυρ. με απειλητικές, εχθρικές διαθέσεις: *τα εχθρικά στρατεύματα περιέσφιξαν ασφυκτικά την πόλη* ΣΥΝ. ζώνω. — **περίσφιγξη** (η) [μτγν.].

περισώζω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έσωσα, -σώθηκα, -σωσμένος} σώζω ανασύροντας ή περισυλλέγοντας (κάποιον/κάτι) ανάμεσα από ένα πλήθος πραγμάτων / προσώπων που κινδυνεύουν: *περιέσωσε από τη φωτιά τα βιβλία του* || *όσοι περισώθηκαν από τα ναυαγοσωστικά δεν πίστευαν στην τύχη τους* || *«μετά τη λήξη τού Εμφυλίου, προσπάθησε να περισώσει μαρτυρίες ζώντων πρωταγωνιστών»* (εφημ.) ΣΥΝ. διασώζω, σώζω. — **περίσωση** (η) [1896].

περιτάμω (να/θα) ρ. ▸ περιτέμνω

περιτειχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιτείχισ-α, -τηκα, -μένος} περιβάλλω με τείχος, χτίζω (κάτι) ολόγυρα, κυρ. προστατευτικά ή για να το διαχωρίσω: *~ την πόλη.* — **περιτείχιση** (η) [αρχ.] κ. **περιτειχισμός** (ο) [αρχ.].

περιτείχισμα (το) [αρχ.] {περιτειχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τείχος που περιβάλλει μια έκταση: *ενισχύω* / *κατασκευάζω το ~ τής πόλης* ΣΥΝ. οχύρωμα **2.** (συνεκδ.) η έκταση που περικλείεται μέσα σε αυτό το τείχος, που έχει περιτειχιστεί.

περιτέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έταμα (να/θα περιτάμω), -τμήθηκα, -τετμημένος} **1.** τέμνω (κάτι) ολόγυρα, το κόβω γύρω-γύρω **2.** κάνω περιτομή (βλ.λ.) (σε κάποιον). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, τμήμα.*

περίτεχνος, -η, -ο αυτός που έχει δημιουργηθεί, δουλευτεί με μαστοριά και μεράκι, που φανερώνει καλαισθησία και φαντασία: *~ χτένισμα* / *σκάλισμα* / *σχέδιο* / *στίχος* / *λόγος* / *διατύπωση* ΣΥΝ. καλοδουλεμένος, αριστοτεχνικός ΑΝΤ. άτεχνος, κακότεχνος. — **περίτεχνα** / **περιτέχνως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *-τεχνος* < *τέχνη*, πβ. κ. *έν-τεχνος, ά-τεχνος*].

περίτμητος, -η, -ο [1889] αυτός που του έχει γίνει περιτομή.
[ΕΤΥΜ. < *περιτέμνω*].

περιτοιχίζω ρ. μετβ. [1895] {περιτοίχισ-α, -τηκα, -μένος} περιβάλλω (έναν χώρο) με τοίχο, συνήθ. χαμηλό: *~ το κτήμα* / *τον κήπο μου* ΣΥΝ. περιφράσσω. — **περιτοίχιση** (η) [1896].

περιτοίχισμα (το) {περιτοιχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο τοίχος που έχει κτιστεί γύρω από έναν χώρο, που περιβάλλει μια έκταση ΣΥΝ. περίφραξη **2.** (συνεκδ.) η έκταση που έχει περιτοιχιστεί.

περιτοιχισμός (ο) το κλείσιμο ενός χώρου γύρω-γύρω με τοίχο ΣΥΝ. περιτοίχιση.

περιτομή (η) **1.** (α) η αφαίρεση τής ακροποσθίας, τής πτυχής τού δέρματος που καλύπτει τη βάλανο (την άκρη) τού πέους (κυρ. ως θρησκευτική τελετή των Εβραίων και των Μουσουλμάνων) (β) ***γυναικεία περιτομή*** εθιμική διαδικασία σε χώρες τού Τρίτου Κόσμου (κυρ. Αφρικής), κατά την οποία αφαιρούνται τα έξω χείλη των γυναικείων γεννητικών οργάνων και η κλειτορίδα από τα μικρά κορίτσια **2.** ΙΑΤΡ. επέμβαση για τη θεραπεία τής φίμωσης στους άνδρες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιτέμνω*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς στην Π.Δ. από τους Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. brit].

περιτόναιο (το) {περιτοναί-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. η λεπτή και διαφανής μεμβράνη που καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια τής κοιλιακής κοιλότητας και περιβάλλει τα σπλάχνα ● **2.** ΝΑΥΤ. (α) η κουπαστή του πλοίου (β) το κεντρικό ιστίο πλοίου. — **περιτοναϊκός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιτόναιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιτόναιος* (που μαρτυρείται ως μτγν.) «αυτός που είναι τεντωμένος γύρω από κάτι, που εκτείνεται γύρω του» < *περιτείνω* (< *περι-* + *τείνω*). Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. peritoneum, γαλλ. péritoine κ.ά.].

περιτονίτιδα (η) [1876] ΙΑΤΡ. οξεία, συνήθως, μικροβιακή φλεγμονή τού περιτοναίου ή χρονία από ειδική λοίμωξη: *φυματιώδης ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. péritonite].

περίτρανος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που γίνεται φανερός κατά τον πλέον αδιαμφισβήτητο τρόπο: *~ απόδειξη* / *νίκη* / *απάτη* / *ψέμα* ΣΥΝ. ολοφάνερος, καταφανής. — **περίτρανα** επίρρ.

περιτραχήλιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται γύρω από τον τράχηλο ή τον περιβάλλει **2.** ***περιτραχήλιο*** (το) {περιτραχηλίου | -ων} (α) το πετραχήλι (βλ.λ.) (β) το περιδέραιο (βλ.λ.).

περιτρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιέτρεξα} **1.** (κυριολ.) ταξιδεύω ολόγυρα, πηγαίνω παντού, τριγυρνώ με ταχύτητα: *περιέτρεξε την ύπαιθρο, στο πλαίσιο τής προεκλογικής του εκστρατείας* **2.** (μτφ.) μεταβιβάζομαι από τον ένα στον άλλον, διαδίδομαι: *το μήνυμά του για συναδέλφωση και αλληλεγγύη περιέτρεξε την οικουμένη* **3.** κάνω κύκλο, περιστρέφομαι γύρω από (κάτι): *ο δρόμος περιτρέχει τον λόφο* / *τη λίμνη.*

περιτρίγυρα επίρρ. (καθημ.) ολόγυρα ΣΥΝ. γύρω-γύρω.

περιτριγυρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {περιτριγύρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για πλήθος πραγμάτων, προσώπων) περιβάλλω από κάθε πλευρά, κινούμαι ή βρίσκομαι γύρω από (κάποιον/κάτι): *βρέθηκε περιτριγυρισμένος από εκατοντάδες θαυμαστές του* || *είμαστε περιτριγυρισμένοι από εχθρούς* || *η λίμνη περιτριγυρίζεται από πυκνό δάσος* ΣΥΝ. (για πρόσ.) περικυκλώνω **2.** τριγυρίζω (κάποιον) επιδιώκοντας οφέλη ή για συγκεκριμένο σκοπό, βρίσκομαι συνεχώς δίπλα, γύρω του: *τον περιτριγυρίζουν πολλοί για τα λεφτά και τις διασυνδέσεις του, κάνοντάς του τον φίλο* || *την περιτριγυρίζουν αρκετοί έστω και για ένα ραντεβού.* — **περιτριγύρισμα** (το).

περίτρομος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατατρομοκρατηθεί, που έχει κυριευθεί από φόβο ΣΥΝ. έντρομος, περιδεής. — **περιτρόμως** επίρρ. [μτγν.].

περιτροπή (η) η διαδοχή, η κατά σειρά εναλλαγή· κυρ. στη ΦΡ. ***εκ περιτροπής*** (*ἐκ περιτροπῆς*, Διονυσ. Αλικαρν. 5, 2) με εναλλασσόμενη σειρά: *η ~ κυκλοφορία των αυτοκινήτων στον δακτύλιο τής Αθήνας* ΣΥΝ. εναλλαγή. — **περιτροπικός**, -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυκλική στροφή, αναποδογύρισμα». < *περιτρέπω* < *περι-* + *τρέπω*].

περιττεύω ρ. αμετβ. {περίττευσα} γίνομαι ή είμαι περιττός, άχρηστος: *τα είπες όλα με τη συμπεριφορά σου· τα λόγια περιττεύουν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αττ. τ. τού ρ. *περισσεύω* (βλ.λ.). Ο αττ. τ. διατήρησε στη Ν. Ελληνική την κακόσημη έννοια τού ρ. «πλεονάζω ως μη αναγκαίος», ενώ ο τ. *περισσεύω* διασώζει την εύσημη έννοια «πλεονάζω ως χρήσιμος» (φαινόμενο προφύλαξης)].

περιττοδάκτυλος, -η, -ο [μτγν.] (χορτοφάγο θηλαστικό) που έχει περιττό (και όχι άρτιο) αριθμό δαχτύλων κυρ. στα πίσω πόδια, όπως π.χ. ο ρινόκερος.

περιττολογία (η) [αρχ.] {περιττολογιών} η περιττή ομιλία, λόγος χωρίς χρησιμότητα ή ανάγκη. Επίσης **περιττολόγημα** (το).

περιττολόγος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που λέει περιττολογίες.

περιττολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {περιττολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} λέω περιττά πράγματα: *δεν ~, παραθέτω μόνο τα απαραίτητα!*

περιττός, -ή, -ό **1.** αυτός που περισσεύει, που είναι άχρηστος, επειδή ξεπερνά τα αναγκαία ή κανονικά όρια: *μην κάνεις ~ έξοδα* || *γιατί να κάνεις ~ κόπο, αφού υπάρχει η εύκολη λύση;* || *κάνε δίαιτα, για να χάσεις τα ~ κιλά* ΣΥΝ. επιπλέον ΑΝΤ. απαραίτητος· ΦΡ. ***είναι περιττό*** είναι ανώφελο, δεν έχει καμία χρησιμότητα: *~ να μιλάμε, αφού δεν καταλαβαινόμαστε* **2.** ΜΑΘ. ***περιττός αριθμός*** ο φυσικός ακέραιος αριθμός που, όταν διαιρείται διά τού 2, αφήνει υπόλοιπο μονάδα, λ.χ. οι αριθμοί 5, 7 κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς τους άρτιους (ζυγούς) αριθμούς ΣΥΝ. μονός ΑΝΤ. άρτιος. — **περιττ-ά** / **-ώς** [αρχ.] επίρρ., **περιττότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περισσός* / *-ττός* (αττ.), αρχική σημ. «αυτός που υπερβαίνει τα κανονικά όρια», < *πέριξ* (βλ.λ.). Το επίθ. απαντά μόνο μετά τον Όμηρο, στη δε Ν. Ελληνική οι παράλληλοι τ. *περισσός* και *περιττός* έχουν διαφοροποιηθεί σημασιολογικώς (βλ. λ. *περιττεύω*)].

περιττοσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (όνομα) που στις πλάγιες πτώσεις τού ενικού και σε όλες τις πτώσεις τού πληθυντικού αριθμού έχει μία επιπλέον συλλαβή από όσες έχει η ονομαστική, λ.χ. *πατρίς, πατρίδος, πατρίδα* κ.λπ.

περίττωμα (το) {περιττώμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) κάθε ουσία που δεν απορροφάται από τον οργανισμό κατά την πέψη και αποβάλλεται ως άχρηστη κατά την αφόδευση· κόπρανο ΣΥΝ. απόπατημα, κόπρος. — **περιττωματικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περίσσωμα* / *-ττωμα* < *περισσός* / *-ττός* + παραγ. επίθημα *-ωμα*].

περιτύλιγμα (το) [1880] {περιτυλίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τύλιγμα (πράγματος) γύρω-γύρω με κάτι άλλο: *το ~ των δώρων* || *ο υπάλληλος ήταν πολύ προσεκτικός στο ~* ΣΥΝ. περιτύλιξη, αμπαλάρισμα **2.** (συνεκδ.) το χαρτί ή άλλο υλικό, με το οποίο είναι περιτυλιγμένο κάτι: *φανταχτερό* / *χριστουγεννιάτικο ~.*

περιτυλίγω ρ. μετβ. {περιτύλι-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** τυλίγω (κάτι) γύρω-γύρω, από όλες τις πλευρές: *~ το δώρο με γυαλιστερό χαρτί* **2.** τυλίγω (κάτι) γύρω-γύρω σε (κάτι άλλο): *~ την αλυσίδα* / *την άγκυρα* || *~ την κλωστή γύρω από το δάκτυλό μου.* — **περιτύλιξη** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιτυλίσσω* < *περι-* + *τυλίσσω*].

περιυβρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιύβρισ-α, -θηκα} (λόγ.) **1.** βρίζω έντονα ΣΥΝ. καθυβρίζω **2.** συμπεριφέρομαι κατά προσβλητικό ή αγενή τρόπο, υποτιμώντας την αξία και το κύρος (προσώπου ή πράγματος): *~ τους θεσμούς.*

περιύβριση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η χυδαία εξύβριση **2.** (α) ***περιύβριση αρχής*** η δημόσια εξύβριση κρατικών, δημοτικών ή κοινοτικών αρχών και αρχηγών κομμάτων (β) ***περιύβριση συμβόλων*** βλ. λ. *σύμβολο* (γ) ***περιύβριση νεκρού*** βλ. λ. *νεκρός.*

περιφάνεια (η) ‣ περηφάνια

περιφανής, -ής, -ές {περιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· περιφανέστ-ερος, -ατος} αυτός που είναι φανερός σε όλους, που καταδεικνύεται πέρα από κάθε αμφισβήτηση στους πάντες: ~ *νίκη* / *επιτυχία* ΣΥΝ. καταφανής, ολοφάνερος. — **περιφανώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιφαίνομαι* (ο ενεργ. τ. είναι μτγν.) < *περι-* + *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *έ-φάν-ην*)].

περιφέρεια (η) {περιφερειών} **1.** η κλειστή καμπύλη γραμμή, που αποτελεί το όριο ενός κύκλου και όλα τα σημεία της απέχουν εξίσου από το κέντρο του **2.** η εξωτερική επιφάνεια ενός σχήματος, κυρ. κυλινδρικού, σφαιρικού ή ημισφαιρικού: *η ~ στήλης / κολόνας / δοκού* || *η ~ τής σφαίρας / τού τρούλου* **3.** η περιοχή που βρίσκεται γύρω από έναν χώρο, κυρ. στις παρυφές πόλεως ή αστικού κέντρου ή το σύνολο των περιοχών που βρίσκονται μακριά από την πρωτεύουσα. η ύπαιθρος: *αποκέντρωση σημαίνει ενίσχυση τής ~* || *τα εργοστάσια πρέπει να μεταφερθούν στην ~ τής πόλης* || *στην ~ τού αεροδρομίου ο συντελεστής δόμησης είναι χαμηλός* || *τα σχολεία τής ~ έχουν πολλές επιτυχίες στις εξετάσεις* **4.** η εδαφική έκταση που έχει οριοθετηθεί ως ξεχωριστή περιοχή για διοικητικούς λόγους: ~ *Διοικήσεως Πρωτευούσης* || *εκλογική / αστυνομική ~* **5.** (μτφ.) οι χώρες τού Τρίτου Κόσμου (ως προς το επίκεντρο των οικονομικών εξελίξεων) ● **6.** (περιληπτ. για το γυναικείο σώμα) η λεκάνη και οι γλουτοί: *έχει ιδανική αναλογία στήθους και περιφέρειας* || *θέλει να αδυνατίσει στην ~* **7.** (περιληπτ.-καθημ.) οι παχουλοί γλουτοί: *έχει ~ και δεν βρίσκει εύκολα φούστα* ΣΥΝ. παχάκια, ψωμάκια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιφερής* < *περιφέρω*].

περιφερειακός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με την περιφέρεια, την περιοχή στις παρυφές πόλεως ή αστικού κέντρου: ~ *δρόμος* / *σχολείο*· ΦΡ. ΟΙΚΟΝ. ***περιφερειακή ανάπτυξη*** βλ. λ. *ανάπτυξη* **2.** (γενικότ.) αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο των εξελίξεων: *η χώρα αυτή μετατρέπεται σε ~ υπερδύναμη* || ~ *τηλεοπτικό κανάλι* / *πρωτάθλημα* / *διοίκηση* / *οργάνωση κόμματος* / *θέατρο* || ~ *συνεργασία στα Βαλκάνια* || ~ *χώρες* / *συμμαχία* / *ζώνες επιρροής* **3. περιφερειακός** (ο) ο δρόμος που δεν περνά μέσα από την πόλη, που έχει χαραχτεί στην περιφέρεια τού οδικού δικτύου μιας περιοχής: *οδικά έργα στον ~ τού Γαλατσίου* **4.** ΠΛΗΡΟΦ. ***περιφερειακή συσκευή / μονάδα*** κ. ***περιφερειακό*** (το) κάθε συσκευή που συνδέεται με την κεντρική μονάδα επεξεργασίας χωρίς να αποτελεί τμήμα της, π.χ. ο εκτυπωτής, η οθόνη κ.λπ. — **περιφερειακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *περιφερειακή ανάπτυξη* (< αγγλ. regional development), *περιφερειακός δρόμος* (< αγγλ. circular road), *περιφερειακή μονάδα* (< αγγλ. peripheral unit) κ.ά.].

περιφερειάρχης (ο/η) {(θηλ. περιφερειάρχου) | περιφερειαρχών} ο διοικητής περιφέρειας (διοικητικής): ~ *Αττικής*.

περιφερής, -ής, -ές {περιφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για επιφάνεια, γραμμή κ.λπ.) αυτός που έχει κυκλικό σχήμα: ~ *κίνηση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιφέρω*].

περιφερικός, -ή, -ό [1841] αυτός που έχει καμπύλο, κυκλικό σχήμα: ~ *τροχιά* ΣΥΝ. περιφερής, κυκλικός, καμπύλος. — **περιφερικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périphérique].

περιφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έφερα, -φέρθηκα} **1.** μεταφέρω (κάτι) γύρω-γύρω, κυρ. διαγράφοντας κυκλική τροχιά: ~ *τον Επιτάφιο* / *την ιερή εικόνα* ΣΥΝ. περιάγω **2.** (συνήθ. ειρων.) επιδεικνύω (κάτι) χωρίς ντροπή: *περιφέρει τη μιζέρια του από εκπομπή σε εκπομπή* || *περιέφερε άνετα το πάχος της στην παραλία, χωρίς να ντρέπεται από τα σχόλια*· ΦΡ. ***περιφέρω το βλέμμα*** παρατηρώ τριγύρω (χωρίς να δίνω ιδιαίτερη προσοχή, χωρίς συγκεκριμένο σκοπό) **3.** (μεσοπαθ. ***περιφέρομαι***) (α) ολοκληρώνω κυκλική τροχιά: *η Σελήνη περιφέρεται γύρω από τη Γη* ΣΥΝ. περιστρέφομαι (β) τριγυρνώ άσκοπα εδώ και εκεί σε ένα μέρος: *εντόπισαν έναν ύποπτο να περιφέρεται μπροστά στην τράπεζα* || *στο γραφείο περιφέρεται συνεχώς αμίλητος και σκεπτικός* ΣΥΝ. περιπλανώμαι.

περίφημος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει αποκτήσει μεγάλη φήμη: *τα ~ γαλλικά αρώματα* / *ελληνικά νησιά* || *εξελίχθηκε σε ~ γιατρό* / *επιστήμονα* / *καλλιτέχνη* || *η ~ Μόνα Λίζα τού ντα Βίντσι* ΣΥΝ. ξακουστός, ονομαστός, διάσημος, πασίγνωστος, (λόγ.) περιώνυμος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος **2.** άξιος λόγου, θαυμασμού: *-Πώς σου φάνηκε το γεύμα; -Περίφημο!* || *είναι ένας ~ χαρακτήρας* || *τελικά, αποδείχθηκε ~ χορευτής* ΣΥΝ. θαυμάσιος, υπέροχος **3.** (ειρων.) αυτός που έχει βγάλει όνομα (έχει γίνει αρνητικά γνωστός): *αυτός είναι λοιπόν ο ~ γυναικοκατακτητής!* ΣΥΝ. περιβόητος, διαβόητος. - **περίφημα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-φημος* < *φήμη*].

περιφλεγής, -ής, -ές [αρχ.] {περιφλεγ-ούς | -είς, (ουδ. -ή)} αυτός που έχει παραδοθεί στις φλόγες, που καίγεται από παντού. — **περιφλεγώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

περίφοβος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κυριευθεί από φόβο ΣΥΝ. περίτρομος, φοβισμένος, κατατρομαγμένος, (λόγ.) έμφοβος, περιδεής ΑΝΤ. άφοβος, άτρομος.

περιφορά (η) **1.** η κυκλική ή κυκλοειδής μετακίνηση (κάποιου) με επιστροφή στην αρχική του θέση: *η ~ τού Επιταφίου* || *η ~ τού δίσκου στην εκκλησία*· ΦΡ. (επίσ.) ***διά περιφοράς*** περνώντας από χέρι σε χέρι: *το έγγραφο να υπογραφεί ~* **2.** η κυκλική κίνηση γύρω από σταθερό άξονα: *η ~ των χεριών στη γυμναστική* **3.** ΑΣΤΡΟΝ. η περιοδική κίνηση ουράνιου σώματος γύρω από άλλο, η ολοκλήρωση μιας περιφοράς: ~ *τής Γης γύρω από τον Ήλιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιφέρω*].

περίφραγμα (το) [μτγν.] {περιφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο φράχτης που έχει τοποθετηθεί γύρω από μια έκταση: *ενισχυμένο* / *ξύλινο ~* **2.** (συνεκδ.) η έκταση που έχει περιφραχθεί.

περιφράζω ρ. → περιφράσσω

περίφρακτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει περιφραχθεί, που έχει κλειστεί με φράχτη από όλες τις πλευρές.

περίφραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η τοποθέτηση περιφράγματος (σε έναν χώρο): *η ~ τού οικοπέδου ήταν παράνομη* ΣΥΝ. περιτοίχιση, φράξιμο **2.** το περίφραγμα (βλ.λ.).

περίφραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΛΩΣΣ. **1.** το σχήμα λόγου, που χάριν παραστατικότητας και ζωντάνιας αποδίδει μία έννοια με περισσότερες από μία λέξεις, λ.χ. «η χώρα τού ανατέλλοντος ηλίου» αντί «η Ιαπωνία» **2.** (γενικότ.) η απόδοση μιας έννοιας με περισσότερες από μία λέξεις, λ.χ. «είμαι γραμμένος» αντί τού «γράφτηκα».
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *περίφρασις* < αρχ. *περιφράζομαι* «σκέπτομαι, αναλογίζομαι» (μτγν. *περιφράζω* «χρησιμοποιώ περιφράσεις») < *περι-* + *φράζω* / *-ομαι* «εκφράζω, λέγω» (βλ. λ. *φράση*)].

περιφράσσω κ. **περιφράζω** ρ. μετβ. {περι-έφραξα, -φράχτηκα, -φραγμένος} περιβάλλω μια έκταση με φράχτη, βάζω περίφραγμα: ~ *ένα οικόπεδο* ΣΥΝ. περιβάλλω, περιτοιχίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιφράσσω* / *-ττω* < *περι-* + *φράσσω* / *-ττω* (βλ.λ.)].

περιφραστικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την περίφραση, που έχει διατυπωθεί με περίφραση: *προτιμούσε την ~ διατύπωση, τον αναλυτικό λόγο* ΑΝΤ. μονολεκτικός, βραχυλογικός, λακωνικός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***περιφραστικοί χρόνοι*** οι συντελικοί χρόνοι, για τον σχηματισμό των οποίων χρησιμοποιούνται τα βοηθητικά ρήματα, άκλιτοι τύποι ή παθητικές μετοχές, λ.χ. *έχω* / *είχα* / *θα έχω ενημερώσει, έχω* / *είχα* / *θα έχω ενημερωθεί, είμαι* / *ήμουν* / *θα είμαι ενημερωμένος* κ.λπ. — **περιφραστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

περιφρόνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η απόδοση μειωμένης σημασίας και αξίας (σε κάτι/κάποιον), η άρνηση αναγνωρίσεως και αποδοχής του: *η ~ προς τον κίνδυνο* || ~ *για τα λεφτά* ΣΥΝ. καταφρόνηση ΑΝΤ. εκτίμηση **2.** η αντιμετώπιση με αδιάφορο και υποτιμητικό τρόπο: *σε τέτοιου είδους σχόλια αξίζει μόνο ~* || *κοιτάζω* / *απορρίπτω με ~* || *νιώθω ~ για τέτοια άτομα* ΣΥΝ. καταφρόνια.

περιφρονητέος, -α, -ο [μεσν.] αυτός που του αξίζει περιφρόνηση, που πρέπει να αντιμετωπιστεί με περιφρόνηση: ~ *σχόλιο* / *υπαινιγμός* || *τέτοια ποσά δεν είναι περιφρονητέα* ΣΥΝ. ανάξιος λόγου, ασήμαντος ΑΝΤ. σεβαστός, αξιοσέβαστος.

περιφρονητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εκφράζει περιφρόνηση: *ένα ~ βλέμμα* / *σχόλιο* / *γέλιο* ΣΥΝ. υποτιμητικός, καταφρονητικός. - **περιφρονητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

περίφροντις (ο/η) {περιφρόντ-ιδος | -ιδες, -ίδων} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει αναλάβει πολλές φροντίδες, που έχει πολλές έγνοιες: ~ *οικογενειάρχης* / *πρωθυπουργός* ΣΥΝ. πολυάσχολος ΑΝΤ. αδιάφορος.
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *φροντίς*, *-ίδος*].

περιφρονώ ρ. μετβ. {περιφρονείς... | περιφρόν-ησα, -ούμαι (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδίδω μικρή αξία και σημασία (σε κάποιον/κάτι)· θεωρώ ανάξιο λόγου ή προσοχής: *περιφρονούσε τα χρήματα και τ' αξιώματα* ΣΥΝ. υποτιμώ ΑΝΤ. εκτιμώ, αποδίδω αξία **2.** (ειδικότ.) αψηφώ (κάποιον/κάτι), δεν τον λογαριάζω: ~ *τον κίνδυνο* / *τον εχθρό* / *τις δημοσκοπήσεις*. — **περιφρονητής** (ο) [μεσν.], **περιφρονήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιφρονώ (-έω)* < *περι-* + *φρονώ* (βλ.λ.)].

περιφρούρηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εγκατάσταση φρουράς γύρω από (κάποιον/κάτι), η φρούρηση (προσώπου, πράγματος ή μιας συγκέντρωσης πολιτών) από πολλές πλευρές: *οι φοιτητές δημιούργησαν ομάδες περιφρούρησης τού χώρου τού Πολυτεχνείου για την περίοδο των εορταστικών εκδηλώσεων* **2.** (μτφ.) η διαφύλαξη, η μαχητική υπεράσπιση: ~ *τής προσωπικής του ζωής από τις αδιάκριτες επεμβάσεις τρίτων*.

περιφρουρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {περιφρουρείς... | περιφρούρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φρουρώ από κάθε πλευρά, τοποθετώ φρουρά ολόγυρα: *ειδική μονάδα περιφρουρεί το κτήριο νυχθημερόν* || *οι διαδηλωτές περιφρούρησαν οι ίδιοι την πορεία* ΣΥΝ. προφυλάσσω **2.** (μτφ.) προστατεύω από κάθε πλευρά, προφυλάσσω από παντού: *εμείς πρέπει να περιφρουρήσουμε την τήρηση των νόμων* || ~ *τα συμφέροντά μου* / *την ευτυχία τής οικογένειάς μου*.

περιχαράζω ρ. ‣ περιχαράσσω

περιχαρακώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιχαράκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** οριοθετώ μια έκταση κατασκευάζοντας χαράκωμα και γενικότ. οχυρώνω έναν χώρο, μια τοποθεσία: *ο εχθρός περιχαρακώθηκε στην πίσω πλευρά τού λόφου* **2.** (συνήθ. μτφ.) προφυλάσσω (κάτι) κατά τρόπο που εξασφαλίζει, διαφυλάσσει την ακεραιότητά του: *η ενίσχυση των ατομικών ελευθεριών περιχαρακώνει την ουσιαστική σημασία τής δημοκρατίας* **3.** (μεσοπαθ. ***περιχαρακώνομαι***) (μτφ.) απομονώνομαι, κλείνομαι κάπου, αποφεύγω την επαφή με τους άλλους: *η αποτυχία του τον οδήγησε να περιχαρακωθεί σ' έναν κύκλο στενών φίλων*.

περιχαράκωση (η) [1879] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο περιορισμός ή η οριοθέτηση μιας έκτασης με χαράκωμα: *η ~ τής μονάδας πίσω από τον λόφο* **2.** (μτφ.) η προφύλαξη και η διασφάλιση τής ακεραιότητας (κάποιου), ώστε να μην κινδυνεύει, να μην απειλείται: *η ~ τής προσωπικής ζωής από τις επεμβάσεις τρίτων* ΣΥΝ. περιφρούρηση **3.** η εθελοντική απομόνωση (κάποιου) από τους υπολοίπους: *η ~ του στο στενό πλαίσιο τού οικογενειακού του κύκλου, τον έκανε αντικοινωνικό* ΣΥΝ. (οικ.) μάζεμα, κλείσιμο. Επίσης **περιχαράκωμα** (το) [μτγν.].

περιχαράσσω κ. (λαϊκ.) **περιχαράζω** ρ. μετβ. [μτγν.] {περιχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} χαράζω τα σύνορα, τα όρια γύρω από κάτι, π.χ. σκά-

βοντας τάφρο ΣΥΝ. χαράζω, περιορίζω. — **περιχάραξη** (η) [μτγν.].

περιχαρής, -ής, -ές {περιχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκδηλώνει ή κατέχεται από μεγάλη χαρά: *κατέφθασε ~ για τη νίκη της ομάδας του* ΣΥΝ. καταχαρούμενος, πασίχαρος ΑΝΤ. περίλυπος. Επίσης (λαϊκ.) **περίχαρος**, -η, -ο. — **περιχαρώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *-χαρής* < *χαίρω*].

περιχειρίδα (η) [1861] ό,τι φοριέται, περνιέται ή εφαρμόζει γύρω από το χέρι, κυρ. τον βραχίονα ή τον καρπό (λ.χ. η μανσέτα).
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *-χειρίδα* < *χειρ. χειρός*, απόδ. τού γαλλ. manchon].

περιχέω ρ. → περιχύνω

περιχόνδριο (το) [1836] {περιχονδρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. ινώδης μεμβράνη που καλύπτει τους χόνδρους, επιτελώντας λειτουργία ανάλογη προς αυτήν τού περιοστέου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perichondrium].

περιχρίω ρ. μετβ. [μτγν.] {περιέχρισα} επιχρίω, καλύπτω μια επιφάνεια με αλοιφή.

περίχρυσος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει χρυσή επικάλυψη ΣΥΝ. επιχρυσωμένος.

περιχρυσώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {περιχρύσω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω μια επιφάνεια με επίστρωση χρυσού ΣΥΝ. επιχρυσώνω. — **περιχρύσωση** (η) [1889].

περίχυμα (το) {περιχύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περίχυση επιφάνειας ή σώματος με υγρό ΣΥΝ. κατάβρεγμα, ράντισμα **2.** (συνεκδ.) το υγρό που περιχύνεται.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιχέω* < *περι-* + *χέω* (βλ. λ. *χύνω*)].

περιχύνω ρ. μετβ. [μεσν.] {περι-έχυσα κ. περίχυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** χύνω υγρό σε (κάτι), καλύπτοντας κάθε σημείο ή διαποτίζοντάς το ολόκληρο: *~ το παγωτό με σιρόπι* ΣΥΝ. διαποτίζω, διαβρέχω **2.** καταβρέχω (κάποιον/κάτι): *τον περιέχυσε με σαμπάνια*. Επίσης (λόγ.) **περιχέω** [αρχ.]. — **περίχυση** (η) [μτγν.].

περιχυτός, -ή, -ό αυτός που έχει περιχυθεί, διαποτιστεί σε όλα του τα σημεία από μια ουσία.

περίχωρα (τα) [αρχ.] {περιχώρων} η εδαφική έκταση που βρίσκεται γύρω από μια πόλη, στην περιφέρειά της: *εντοπίστηκε στα ~ της Αθήνας* ΣΥΝ. παρυφές.

περιχώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. **1.** η ταυτόχρονη συνύπαρξη και διακεκριμένη ενύπαρξη στην Αγία Τριάδα των τριών προσώπων, τού Πατέρα, τού Υιού και τού Αγίου Πνεύματος **2.** η ένωση στον Χριστό (ασυγχύτως, ατρέπτως, αχωρίστως, αδιαιρέτως) τής θείας και τής ανθρώπινης φύσεως στην υπόσταση τού Λόγου τού Θεού, κατά τους όρους τής Γ' (431) και τής Δ' (451) Οικουμενικής Συνόδου. (Βλ. κ. λ. *αλληλοπεριχώρηση*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιχώρησις*, αρχική σημ. «περιστροφή», < *περιχωρώ* < *περίχωρος* < *περι-* + *χώρος*. Η θρησκ. σημ. πρωτοαπαντά τον 4ο αι. μ.Χ. σε εκκλησ. συγγραφείς (λ.χ. *τῆς εἰς ἀλλήλας τῶν Χριστοῦ φύσεων περιχωρήσεως*, Μάξιμος Ομολ. *Πύρρων*, 91)].

περιώμιο (το) {περιωμί-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) λεπτό και φαρδύ πανωφόρι χωρίς μανίκια που καλύπτει τους ώμους και την πλάτη ΣΥΝ. μπέρτα.
[ΕΤΥΜ. < *περι-* + *-ώμιο* < *ώμος*].

περιώνυμος, -η, -ο (λόγ.) γνωστός σε όλους, αυτός που έχει μεγάλη φήμη, που το όνομά του το ξέρουν όλοι: *~ πολιτικός / στρατηγός* ΣΥΝ. ξακουστός, περίφημος, ονομαστός ΑΝΤ. ανώνυμος, άσημος, άγνωστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα, περιβόητος, φημισμένος, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

περιωπή (η) {χωρ. πληθ.} η εξέχουσα (κοινωνική) θέση, το αναγνωρισμένο κύρος· (μόνο στη γεν. **περιωπής** ως χαρακτηρισμός) αναγνωρισμένης αξίας, μεγάλου κύρους, υψηλής κοινωνικής θέσης: *άνθρωπος / επιστήμονας ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + θ. *-ωπ-*, που απαντά και στον παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ. λ. *όψη*)].

πέρκα (η) {περκών} εδώδιμο ψάρι με αγκαθωτά κόκκινα ή πορτοκαλιά πτερύγια, σώμα πεπιεσμένο στα πλευρά και χρώμα πράσινο με σκούρες, κάθετες ραβδώσεις.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πέρκη* < επίθ. **περκός* < I.E. *perk- «μελανόστικτος, με πολύχρωμες ραβδώσεις», πβ. σανσκρ. pŕsni- «μελανόστικτος» (πβ. αρχ. *περκ-νός*, ίδια σημ.), αρχ. γερμ. forhana «πέστροφα», σουηδ. färna, μέσ. ιρλ. erc «μελανόστικτος – σαύρα, αγελάδα», ουαλ. erch «μελανόστικτος» κ.ά.].

περκάλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) λεπτό βαμβακερό ύφασμα που χρησιμοποιείται κυρ. στην κατασκευή ασπρόρουχων, εσωρούχων κ.λπ.: *~ βενετσιάνικο*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. percalle < ισπ. percale < περσ. pärgalä].

πέρκνα (η) {περκνών} (σπάν.) κηλίδα καστανού ή μαύρου χρώματος, που εμφανίζεται το καλοκαίρι στο πρόσωπο και γενικά στα ακάλυπτα μέλη τού σώματος ανθρώπων με πολύ ανοιχτόχρωμο και λεπτό δέρμα λόγω των ηλιακών ακτίνων ΣΥΝ. φακίδα. Επίσης **περκνάδα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περκνός* «μελανόστικτος», για το οποίο βλ. λ. *πέρκα*].

πέρλα (η) {περλών} **1.** το μαργαριτάρι (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) το τεχνητό μαργαριτάρι, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή κομψοτεχνημάτων, ψεύτικων κοσμημάτων, ως διακοσμητικό φορεμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. perla < μεσν. λατ. pernula, υποκ. τού λατ. perna «χοιρομέρι – μαργαριτάρι κοχυλιού»].

περλέ (το) {άκλ.} **1.** το χρώμα τού μαργαριταριού (πέρλας) **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει λαμπερό χρώμα, που γυαλίζει: *~ κραγιόν / βερνίκι νυχιών* || *πούδρα ~* || *κόκκινο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. perlé].

περλίτης (ο) {περλιτών} (στη μεταλλουργία) συστατικό των χαλύβων και άλλων κραμάτων, το οποίο, όταν το παρατηρεί κανείς στο μικροσκόπιο, μοιάζει σαν να αποτελείται από μία σειρά μαργαριταριών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. perlite. Βλ. κ. *πέρλα*].

περμανάντ (η/το) {άκλ.} **1.** ειδική τεχνική τής κομμωτικής, η οποία περιλαμβάνει επάλειψη των μαλλιών με χημικές ουσίες, υποβολή σε θερμότητα κ.λπ., ώστε να γίνουν σγουρά και να παραμείνουν έτσι για μεγάλο χρονικό διάστημα (συνήθ. μερικούς μήνες): *κάνω ~* **2.** (συνεκδ.) η μορφή των μαλλιών που επιτυγχάνεται με την παραπάνω τεχνική: *τα μαλλιά της είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (ondulation) permanente «μόνιμος κυματισμός – κατσάρωμα μαλλιών μεγάλης διάρκειας» < λατ. permanens «διαρκής, μόνιμος» < permaneo «εμμένω, διαρκώ»].

per mare, per terra ιταλ. (προφέρεται *περ μάρε, περ τέρα*) ελλην. *κατά θάλασσα, κατά γην*· παντού: *τον έψαχνα ~ και τελικά μου τηλεφώνησε εκείνος*.

πέρμιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με το Πέρμιο **2. *Πέρμιο*** (το) {Περμίου} το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου, που άρχισε 280 και τελείωσε 250 εκατομμύρια χρόνια πριν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. permian < Perm, περιοχή τής Α. Ρωσίας].

περνοδιαβαίνω ρ. αμετβ. {περνοδιάβηκα} (λαϊκ.) περνώ από κάποιο σημείο κατ' επανάληψη, συνηθίζω να περνώ από συγκεκριμένο σημείο: *όλο περνοδιάβαινε από τη γειτονιά της γυρεύοντας αφορμή να της μιλήσει* ΣΥΝ. συχνοπερνώ, συχνοδιαβαίνω. — **περνοδιαβασιά** (η).

περντάχι (το) → μπερντάχι

περνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {περνάς... | πέρ-ασα, -νιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** πηγαίνω ή έρχομαι σε ένα μέρος συνεχίζοντας κατόπιν την πορεία μου: *κάθε πότε περνά το λεωφορείο / το πλοίο;* || *θα περάσει η Χριστίνα ν' αφήσει τα κλειδιά* || *δεν πέρασε ο ταχυδρόμος σήμερα* || *περνούσα απ' έξω και είπα να πω ένα γεια* ΣΥΝ. (για πρόσ.) διαβαίνω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μου περνάει (κάτι) από το μυαλό / τον νου*** σκέφτομαι (κάτι): *μου πέρασε απ' το μυαλό ότι μπορεί να ήταν αναμιγμένη στο σκάνδαλο, αλλά δεν ήθελα να το πιστέψω* (β) ***μου περνάει η ιδέα / η σκέψη κ.λπ.*** συλλαμβάνω μια ιδέα, σκέφτομαι κάτι (κυρ. ξαφνικά): *αργούσε να φανεί και μου πέρασε η ιδέα μήπως είχε πάθει κάτι* **2.** αναπτύσσομαι (προς συγκεκριμένη κατεύθυνση): *η γραμμή τού τρένου περνάει δίπλα από την εθνική οδό* **3.** (α) διέρχομαι, κινούμαι μέσα (από κάτι): *η κλωστή αυτή δεν περνάει στη βελόνα* || *ο αέρας / ο ήλιος περνά μέσα από τις χαραμάδες* || *οι διαρρήκτες έσκαψαν, πέρασαν τον τοίχο κι έφθασαν στο χρηματοκιβώτιο* || *με καλή ηχομόνωση δεν περνάει κανένας θόρυβος* || *ο δρόμος περνάει μέσ' απ' το χωριό* (β) (μτφ.) έχω (κάτι) ως απαραίτητο στάδιο προς την ολοκλήρωσή μου, εξαρτώμαι (από κάτι): *ο δρόμος για την προεδρία περνάει πρώτα από το συνέδριο τού κόμματος*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ο έρωτας περνάει από το στομάχι*** η καλή μαγείρισσα κερδίζει ερωτικά έναν άνδρα ή κρατά κοντά της τον σύζυγό της (β) ***(κάτι) περνάει από το χέρι (κάποιου)*** το αν θα γίνει κάτι ή όχι εξαρτάται από κάποιον: *αν περνούσε από το χέρι μου, θα σε κρατούσα στη δουλειά, αλλά, βλέπεις, άλλος κάνει κουμάντο εδώ!* **4.** (+σε) (μτφ. σε περιφράσεις) ξεκινώ να (κάνω αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό): *~ στην επίθεση* (επιτίθεμαι) / *στην αντεπίθεση* (αντεπιτίθεμαι) / *στην άμυνα* (αμύνομαι) **5.** (α) προσέρχομαι (κάπου): *για την οριστική απάντηση περάστε αύριο* || *πέρασα από την αρμόδια υπηρεσία και υπέβαλα αίτηση* (β) κινούμαι (από έναν χώρο σε άλλον): *πέρνα μέσα, μη στέκεσαι στη βροχή* || *περάστε έξω, κύριε!* || *περάστε στην αίθουσα αναμονής* || (μτφ.) *ας περάσουμε τώρα στο θέμα που μας ενδιαφέρει*· ΦΡ. ***περνώ με κόκκινο*** παραβιάζω τον κόκκινο σηματοδότη: *πήρε κλήση, γιατί πέρασε με κόκκινο* (γ) μεταβαίνω σε άλλη κατάσταση, φάση, περίοδο κ.λπ.: *το Χρηματιστήριο έχει περάσει σε φάση ανάκαμψης* || *«η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει περάσει από χτες σε μια νέα ιστορική περίοδο»* (εφημ.) || *με την ηρωική αυτοθυσία του πέρασε στην αθανασία* **6.** αποτελώ παρελθόν, παρέρχομαι: *πέρασαν και τα Χριστούγεννα* || *πάει, πέρασε ο πόνος* || *πέρασε η μόδα των μακριών μαλλιών* || *περίμενε να περάσει η αναταραχή, για να κάνει δηλώσεις*· ΦΡ. (α) ***μου περνάει (κάτι)*** παύει να με απασχολεί ή να με ενοχλεί (κάτι): *μου πέρασε ο πονοκέφαλος* || *την πείραξε αυτό που της είπες, αλλά θα της περάσει* (β) (ως απειλή) ***δεν θα περάσει έτσι αυτό!*** για κάτι το οποίο θεωρείται ότι θα έχει συνέπειες, ότι δεν θα τελειώσει και δεν θα ξεχαστεί χωρίς αντίδραση **7.** (μτφ. για τον χρόνο) προχωρώ στο μέλλον: *η ώρα περνούσε ήρεμα / ευχάριστα* || *περνούν οι μέρες / τα χρόνια* || *Πέρασε η ώρα. Πρέπει να φύγω*· ΦΡ. ***για να περνά η ώρα*** χωρίς σοβαρό σκοπό, για εκτόνωση ή ψυχαγωγία, ώστε να μην πλήττει κανείς: *είπαμε να δούμε λίγο τηλεόραση, για να περάσει η ώρα* **8.** (α) (+τροπικό επίρρ.) έχω συγκεκριμένη (ψυχική) διάθεση (ως αποτέλεσμα των όσων κάνω, τού τρόπου που ζω, των ασχολιών μου κ.λπ.): *ποτέ δεν ~ καλά μ' αυτή την παρέα* || *–Πώς πέρασες χθες; Πληκτικά, μείναμε σπίτι βλέποντας τηλεόραση* || *~ δύσκολα αυτό τον καιρό* || (ευχετ.) *καλά να περάσετε!* (β) (γενικότ.) ζω (με συγκεκριμένο τρόπο): *δεν περνούσε καλά με τον πρώτο της σύζυγο* || *πώς περνάνε οι πλούσιοι;* || *περνά ζωή και κότα* **9.** (+από) υποβάλλομαι σε (διαδικασία κρίσεως ή ελέγχου από θεσμοθετημένο όργανο): *η πρότασή του θα περάσει από το συμβούλιο* || *~ από εξετάσεις / υγειονομική επιτροπή / ανάκριση / πειθαρχικό / λογοκρισία / συνέντευξη / δίκη* || *οι ισολογισμοί δεν έχουν περάσει ακόμα από έλεγχο* **10.** έρχομαι αντιμέτωπος με (κάτι κυρ. δύσκολο ή επικίνδυνο): *για σκέψου από πού πέρασε αυτός ο άνθρωπος για να φθάσει εκεί!* || *~ από σαράντα κύματα* (από πλήθος δυσκολιών) **11.** (α) (ειδικότ. για πρόσ.) πετυχαίνω (σε διαδικασία επιλογής): *πέρασε στις εξετάσεις για το δίπλωμα οδήγησης* || *έδωσε ξανά εξετάσεις, αλλά δεν πέρασε* (β) (ειδικότ.) προκρίνομαι: *από κάθε όμιλο περνάνε στην ημιτελική φάση οι δύο πρώτες ομάδες* **12.** (+επίθ. ή επίρρ.) προκαλώ συγκεκριμένο αποτέλεσμα, συ-

γκεκριμένη εντύπωση: *με τέτοια εμφάνιση, πώς να περάσει απαρατήρητη;* || *μην αφήνεις τέτοιες ευκαιρίες να περνούν ανεκμετάλλευτες* || *η υπόθεση πέρασε στο ντούκου* **13.** (+για) θεωρούμαι ως (κάτι που δεν είμαι), μου αποδίδεται ιδιότητα ή αξία που δεν έχω: *περνά για ωραίος / έξυπνος / πολύ πλούσιος* **14.** (α) μεταβιβάζομαι: *μετά τον θάνατό του η περιουσία του πέρασε στο κράτος* || *τα έθιμά μας περνούν από πατέρα σε γιο·* ΦΡ. ***(κάτι) περνάει στα χέρια (κάποιου)*** (i) για τη μεταβίβαση κυριότητας, την αλλαγή ιδιοκτήτη: *η εταιρεία πέρασε στα χέρια ξένου ομίλου εταιρειών* (ii) για τη μεταβίβαση αρμοδιότητας: *η υπόθεση από τον δήμο πέρασε στα χέρια τού υπουργού Μεταφορών* (β) αλλάζω καθεστώς: *μετά την πτώση τού Σάχη το Ιράν πέρασε στα χέρια των ισλαμιστών* **15.** εντάσσομαι (κάπου): *το άρθρο πέρασε στην πρώτη σελίδα* || *με τις αλλαγές που επήλθαν στην εταιρεία, πέρασα στο τμήμα δημοσίων σχέσεων* || *ο παίκτης πέρασε στον αγώνα ως αλλαγή* **16.** (μτφ.) καθιερώνομαι με συγκεκριμένη ιδιότητα: *πέρασε στην ιστορία ως ένας από τους μεγάλους μεταρρυθμιστές* **17.** λαμβάνω την έγκριση αρμοδίου (προσώπου ή συλλογικού οργάνου): *το νομοσχέδιο πέρασε* (δηλ. ψηφίστηκε) *από τη Βουλή* || *όσο εξαρτάται από μένα, αυτό δεν πρόκειται να περάσει* || *«η αμερικανική κυβέρνηση προσπάθησε να περάσει έναν γενικό νόμο σχετικά με το τι θεωρείται κόσμιο και τι όχι»* (εφημ.) **18.** (α) γίνομαι αποδεκτός ή επιβάλλομαι, επικρατώ: *οι συνδικαλιστές προειδοποιούν ότι τα νέα μέτρα τής κυβέρνησης δεν θα περάσουν* || *στην κοινή γνώμη έχει περάσει η εκδοχή που καλλιέργησαν τα Μ.Μ.Ε. για τον φόνο* || *δεν θα περάσει ο φασισμός* (β) ισχύω, έχω αντίκρισμα: *σ' αυτόν δεν περνάει μέσο·* ΦΡ. (α) ***περνάει η μπογιά μου*** βλ. λ. μπογιά (β) ***μου περνά / περνά το δικό μου*** πετυχαίνω αυτό που θέλω, γίνεται αυτό που επιδιώκω: *είναι κακομαθημένος κι έχει μάθει πάντα να περνάει το δικό του* (γ) ***αυτά δεν περνάνε εδώ / σε μένα κ.λπ.*** ως προειδοποίηση σε κάποιον ότι τα μέσα που χρησιμοποιεί συνήθως για να καταφέρνει τους άλλους να του ικανοποιούν τις επιθυμίες, σε εμάς δεν έχουν κανένα αποτέλεσμα, δεν «πιάνουν»: *άσ' τα αυτά που ξέρεις· εδώ δεν περνάνε!* **19.** αναγνωρίζομαι επίσημα ως έγκυρος, ότι ισχύω, έχω αντίκρισμα: *είναι παλιό αυτό το νόμισμα, δεν περνάει πια* || *το εισιτήριο περνά μόνο στα λεωφορεία, δεν είναι για τα τρένα* **20.** (μτφ.) αλλάζω θέση (στο πλαίσιο οργανωμένου συστήματος ή βαθμολογικής, ιεραρχικής κλίμακας κ.λπ.): *μετά την ήττα του πέρασε στην έκτη θέση τής παγκόσμιας κατάταξης* || *η ταινία πέρασε στην κορυφή των εισπράξεων μετά από τρεις εβδομάδες προβολής·* ΦΡ. ***περνώ μπροστά*** προηγούμαι: *η φιλοξενούμενη ομάδα πέρασε μπροστά στο σκορ* **21.** διακινούμαι, εισάγομαι ή μεταφέρομαι (διά μέσου ορισμένου σημείου): *τα ναρκωτικά περνάνε στη χώρα μας από αφύλακτα συνοριακά σημεία* **22.** καλύπτω τα έξοδά μου, ανταποκρίνομαι στις ανάγκες μου: *~ δεν ~ με τα χρήματα που έχω* || *αν τα λεφτά που έχεις δεν σου φθάνουν να περάσεις, σου δανείζω όσα χρειάζεσαι* || *μόνο με τη σύνταξή του πώς να περάσει;* ♦ (μετβ.) **23.** φθάνω σε (ένα μέρος) και κατόπιν συνεχίζω την πορεία μου χωρίς να μείνω, διέρχομαι από (ένα σημείο): *θα περάσεις τη λεωφόρο και θα κάνεις δεξιά* || *πέρασαν κάμπους και βουνά, πριν αντικρίσουν τη θάλασσα* **24.** μεταφέρω (κάποιον/κάτι) από ένα μέρος σε άλλο ή πηγαίνω (κάποιον/κάτι) στον προορισμό του διά μέσου ενός σημείου: *πέρασε τη γριούλα στο απέναντι πεζοδρόμιο* || *πέρασαν τα καννόνια από το γεφύρι* || *Πώς θα περάσεις το τραπέζι από την πόρτα; Δεν χωράει* **25.** (α) (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να μπει από τη μία πλευρά ανοίγματος και να βγει από την άλλη: *πέρασέ μου την κλωστή στη βελόνα* || *~ το κορδόνι στα παπούτσια* || *~ το αλεύρι από το κόσκινο / το τυρί από τον τρίφτη* (β) (γενικότ.) διαποτίζω (επιφάνεια) και εμφανίζομαι από την άλλη της πλευρά: *η υγρασία πέρασε τον τοίχο* **26.** (α) αλείφω ή βάφω (κάτι): *~ το τραπέζι με λούστρο* || *~ τον τοίχο ένα χέρι ακόμα* (τον βάφω) || (κ. μεσοπαθ.) *η ξύλινη επιφάνεια πρώτα λειαίνεται, μετά ζωγραφίζεται και στο τέλος περνιέται με λούστρο* (β) καθαρίζω (επιφάνεια) σε όλη της την έκταση: *έχει περάσει όλο το σπίτι* (ενν. το έχει καθαρίσει) *με σαπούνια και απορρυπαντικά* **27.** (γενικά) βάζω (κάτι κάπου), τοποθετώ (κάτι) κατάλληλα, ώστε να εφαρμόζει ή να στερεώνεται σε συγκεκριμένη θέση: *του πέρασε ένα ζακετάκι στους ώμους* || *~ τα χαλινάρια στο άλογο* || *~ τη θηλιά στον λαιμό κάποιου* || *~ τις κουρτίνες στα κουρτινόξυλα* || *της πέρασε το δαχτυλίδι στο δάχτυλο* || *του πέρασαν τις χειροπέδες στα χέρια* **28.** (μτφ.) (α) ζω (συγκεκριμένο χρονικό διάστημα) με συγκεκριμένο τρόπο: *πώς θα περάσεις το τριήμερο;* || *τα ~ καλά / ωραία / ήσυχα* || *τώρα περνά την εφηβεία / την κλιμακτήριο* (β) ζω, μένω, διαβιώ (σε συγκεκριμένο χώρο) για ένα χρονικό διάστημα: *τα παιδικά του χρόνια τα πέρασε στην Πόλη* || *πέρασε δέκα χρόνια στην Τρίπολη* **29.** υποβάλλω (κάποιον/κάτι) σε μια διαδικασία ή κατάσταση (κυρ. δοκιμάζοντάς τον, ελέγχοντάς τον ή προκειμένου να τον ταλαιπωρήσω): *τους πέρασε από ανάκριση / συνέντευξη* || *πέρασε τους υπαιτίους από δίκη·* ΦΡ. (α) ***περνώ (κάποιον) από μαχαίρι / λεπίδι*** σφάζω, εξοντώνω (κάποιον): *όσους είχαν τουρκέψει τους πέρασαν από λεπίδι* (β) ***περνώ (κάποιον / κάτι) από (ψιλό) κόσκινο*** βλ. λ. κόσκινο (γ) ***περνώ (κάποιον) γενεές δεκατέσσερεις*** βλ. λ. γενεά **30.** αντιμετωπίζω (κάτι δυσάρεστο, δύσκολο ή επικίνδυνο): *πέρασε πολλά στη ζωή του* || *πέρασε πρόσφατα έναν χωρισμό* || *η γενιά τού '40 πέρασε πόλεμο και κατοχή* || *έχει περάσει την ανεμοβλογιά* **31.** αντιμετωπίζω με επιτυχία (διαδικασία επιλογής ή αξιολόγησης): *πέρασε τις εξετάσεις εύκολα* || *πέρασε το τεστ με είκοσι / πετυχαίνοντας υψηλές επιδόσεις* || *ποιοι πέρασαν στον τελικό;* (προκρίθηκαν) || *περνάς το μάθημα με αυτά που έγραψες;* **32.** (για εξεταστή) αξιολογώ θετικά (εξεταζόμενο ή υποψήφιο), κρίνω (κάποιον) άξιο (να προαχθεί, να προβιβαστεί κ.λπ.): *συνήθως περνάει τους περισσότερους φοιτητές, δεν κόβει πολλούς* || *τον πέρασε ο φιλόλογος στην έκθεση, αλλά τον έκοψε ο μαθηματικός* ΑΝΤ. απορρίπτω, (καθημ.) κόβω **33.** (α) (*~ κάποιον/κάτι για*) θεωρώ ότι (κάποιος/κάτι είναι κάτι που δεν είναι στην πραγματικότητα), αποδίδω σε (κάποιον/κάτι ιδιότητα ή αξία που δεν έχει): *όπως σε είδα από μακριά, σε πέρασα για τη Μαίρη* || *την περνάνε για σπουδαίο πρόσωπο έτσι όπως κινείται και μιλάει με υπεροπτικό ύφος* || *για ηλίθιο με περνάς και μου λες τέτοια ψέματα;* || (κ. μεσοπαθ.) *περνιέται για πολύ έξυπνος, αλλά οι επιλογές του δείχνουν το αντίθετο* (β) νομίζω ότι (κάποιος/κάτι) είναι (κάτι), θεωρώ ως· κυρ. στη ΦΡ. ***τι το πέρασες (εδώ);*** τι φαντάστηκες ότι είναι (εδώ);: ~, *σπίτι σου και συμπεριφέρεσαι έτσι; Εδώ είναι δημόσια υπηρεσία!* **34.** μεταβιβάζω: *πέρασε όλη του την περιουσία στη γυναίκα του* || *πέρασε τη μπάλα στον συμπαίκτη του* **35.** εντάσσω (κάποιον/κάτι) (κάπου): *ο αρχισυντάκτης πέρασε την είδηση στην πρώτη σελίδα* || *ο προπονητής πέρασε τον νεαρό παίκτη στο παιχνίδι* (λ.χ. ως αλλαγή) **36.** κάνω (κάτι) αντιληπτό ή αποδεκτό (προβάλλοντάς το κατάλληλα): *στους λόγους του προσπαθεί να περάσει στον λαό ρατσιστικά μηνύματα* || *η συμβολική αυτή ενέργεια πέρασε σε όλη την υφήλιο το μήνυμα ότι η δημοκρατία στη χώρα αυτή δεν λειτουργεί ομαλά* **37.** καταγράφω, καταχωρίζω (κάτι): *έχει περάσει στο ημερολόγιό του όλη σχεδόν την παιδική του ηλικία* || *σε ποια σελίδα περνούμε τα έξοδα κινήσεως;* || *είναι περασμένος στα μητρώα τού δήμου* || *~ τις απουσίες στο απουσιολόγιο / τα στοιχεία σε ηλεκτρονικό αρχείο* ΣΥΝ. σημειώνω **38.** διαβάζω (κάτι): *περνά τουλάχιστον μία φορά την ύλη και μετά αρχίζει επαναλήψεις* || *πέρασε ξανά τις σημειώσεις του πριν από τη συζήτηση* || *~ τη σελίδα βιαστικά / προσεκτικά* **39.** υπερέχω (κάποιου σε κάτι): *με περνούσε πάντα στη φυσική / στο τρέξιμο / στο ύψος / στην καλλιγραφία* ΣΥΝ. υπερτερώ ΑΝΤ. υστερώ **40.** υπερβαίνω: *με τη συμπεριφορά του περνάει κάθε όριο ευπρέπειας* || *έχεις περάσει πια τα όρια τής ανοχής μου* **41.** μεταφέρω (από ένα σημείο σε άλλο): *επιχείρησε να περάσει στη χώρα μας δέκα κιλά ηρωίνη* **42.** (!) γαμώ, πηδώ: *την έχουν περάσει πολλοί* **43.** (η μτχ. **περασμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, σπάζω, εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *περνώ* < αρχ. *περώ* (-άω) (< *πέρα*, βλ.λ.), από τον αόρ. *ἐπέρασα*, κατά το σχήμα *ἐκέρασα – κερνῶ, ἐγέρασα – γερνῶ, ἐξέρασα – ξερνῶ* κ.ά.].

περόνη (η) {περονών} (λόγ.) **1.** λεπτό και αιχμηρό μεταλλικό αντικείμενο σε σχήμα καρφιού χωρίς κεφαλή, με το οποίο διατρυπά κανείς δύο ή περισσότερα αντικείμενα (λ.χ. κομμάτια υφάσματος) και τα συνδέει ή τα στερεώνει μαζί ΣΥΝ. καρφίτσα **2.** (στην αρχαιότητα) εξάρτημα τής γυναικείας αμφίεσης σε σχήμα καρφίτσας με σφαιρίδιο (ή κόσμημα) στη μία του άκρη, που το χρησιμοποιούσαν για τη συγκράτηση και διακόσμηση των ενδυμάτων και των μαλλιών ΣΥΝ. πόρπη • **3.** ΑΝΑΤ. μακρύ και λεπτό οστό που καταλαμβάνει το έξω πλάγιο τμήμα τής κνήμης • **4.** ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλικό καρφί που συνδέει τμήματα μηχανών μεταξύ τους· ΦΡ. (ειδικότ.) ***ασφαλιστική περόνη / περόνη ασφαλείας*** μεταλλικό καρφί που εισέρχεται σε ειδική οπή στο άκρο εξαρτήματος (λ.χ. σε χειροβομβίδα) και χρησιμεύει για να το ασφαλίζει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πείρω* «διατρυπώ, διαπερνώ» < *πέρ-jω < Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως (για το οποίο βλ. λ. *πέρα, περί*). Το ρ. *πείρω* συνδ. επίσης με το συνώνυμο αρχ. σλαβ. na-perjǫ «διατρυπώ», αλβ. sh-poroj, σανσκρ. pārṣati (αόρ.) κ.ά. Ομόρρ. *πόρ-πη* (βλ.λ.), *πόρ-ος, πορ-θμός* κ.ά.].

περονιάζω ρ. μετβ. {περόνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.-σπάν.) καρφώνω (κάτι) πέρα για πέρα με το πιρούνι ή άλλο αιχμηρό αντικείμενο ΣΥΝ. διατρυπώ **2.** (συνήθ. μτφ.) διαπερνώ: *το κρύο μάς περόνιαζε ώς το κόκκαλο* || *η νυχτερινή υγρασία μάς περονιάζει ώς το μεδούλι* ΣΥΝ. διατρυπώ. — **περόνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *περόνη*].

περονισμός (ο), πολιτικό κίνημα το οποίο δημιουργήθηκε στην Αργεντινή την περίοδο 1945-1946 προς υποστήριξη τής επιτυχημένης τελικά, προεδρικής υποψηφιότητας τού Χουάν Ντομίνγκο Περόν και τής κυβέρνησής του αργότερα. — **περονιστής** (ο), **περονίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. peronismo, από το όνομα τού Αργεντινού πολιτικού Juán Domingo Perón (1895-1974)].

περονόσπορος (ο) [1892] **1.** μύκητας ο οποίος ζει ως παράσιτο σε υπέργεια τμήματα καλλιεργούμενων φυτών (λ.χ. τού αμπελιού) **2.** (συνεκδ.) σοβαρή ασθένεια των φυτών που προκαλείται από τους παραπάνω μύκητες και έχει ως κύριο σύμπτωμά της την εμφάνιση κηλίδων από χνούδι ή μούχλα στην κατώτερη επιφάνεια των φύλλων και σπανιότ. στους βλαστούς, τα άνθη και τους καρπούς· ΦΡ. ***πέφτει περονόσπορος*** γίνεται μεγάλη ζημιά ή καταστροφή ή επικρατεί ερημιά: *ούτε ένας πελάτης δεν μπήκε από το πρωί· περονόσπορος έπεσε;*
[ΕΤΥΜ. < *περόνη* + *σπόρος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. peronospora].

Περού (το) {άκλ.} (ισπ. República del Perú = Δημοκρατία τού Περού) κράτος τής Ν. Αμερικής στα παράλια τού Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα τη Λίμα, επίσημες γλώσσες την Ισπανική και την Κετσούα και νόμισμα το νέο σολ. — **Περουβιανός** (ο), **Περουβιανή** (η), **περουβιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Perú, από το όνομα τού ποταμού Birú < piru / biru «νερό, ποταμός» (γλώσσα Γκουαρανί)].

περουζές (ο) {περουζέδες} (λαϊκ.) πολύτιμος λίθος με γαλαζοπράσινο χρώμα ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) καλαΐς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. peruze].

περούκα (η) {περουκών} πρόσθετη, τεχνητή κόμη που κατασκευάζεται από φυσικές ή τεχνητές τρίχες και καλύπτει μέρος ή το σύνολο τού τριχωτού τής κεφαλής: *του έπεσαν τα μαλλιά και φόρεσε ~* || *οι ηθοποιοί φορούσαν περούκες* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) φενάκη. — (υποκ.) **περουκίνι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. perrucca / parrucca, αρχική σημ. «χαίτη, μακριά κόμη».

< *pilūcca < λατ. pilus «τρίχα. κόμη»].

Π.Ε.Ρ.Π.Α. (το) Πρόγραμμα Ελέγχου Ρύπανσης Περιβάλλοντος Αθήνας.

περπάτημα (το) [μεσν.] {περπατήμ-ατος | (σπάν.) -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να περπατά κανείς. η μετακίνηση με τα πόδια: *το ~ κάνει καλό στην υγεία* || *τα παπούτσια αυτά με δυσκολεύουν στο ~* ΣΥΝ. βάδισμα **2.** (συνεκδ.) η κάλυψη αποστάσεων με τα πόδια, το να μετακινείται κανείς πεζός (χωρίς μεταφορικό μέσο): *με γρήγορο ~ θα φθάσεις εκεί σε ένα τέταρτο* ΣΥΝ. πορεία, πεζοπορία **3.** (συνεκδ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο περπατά κανείς. το είδος τού βαδίσματός του: *γοργό / ελαφρό / λικνιστικό / σταθερό / λεβέντικο / υπερήφανο / βαρύ / νωχελικό ~* ΣΥΝ. περπατησιά, βήμα, βηματισμός, βάδισμα.

περπατημένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει αποκτήσει πολλές και ποικίλες εμπειρίες. ώστε να γνωρίζει καλά τη ζωή. να έχει πείρα (ιδίως από διασκεδάσεις ή από ερωτικές σχέσεις): *είναι ~ γυναίκα και το δείχνει* ΣΥΝ. έμπειρος ΑΝΤ. άβγαλτος, άπειρος, απονήρευτος.

περπατησιά κ. (λαϊκότ.) **περπατηξιά** (η) (λαϊκ.) ο τρόπος με τον οποίο βαδίζει κανείς: *κουρασμένη / βαριά ~* ΣΥΝ. βάδισμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *περπάτησα* τού ρ. *περπατώ* και επίθημα *-ιά*. πβ. κ. *σπρωξ-ιά, απλωσ-ιά, καθισ-ιά* κ.ά.].

περπατητά επίρρ. **1.** με τα πόδια, όχι με μεταφορικό μέσο: *διέσχισε ~ τη χώρα* ΣΥΝ. περπατώντας. πεζή **2.** με κανονικό περπάτημα. με συνηθισμένο βηματισμό: *η απόσταση είναι μία ώρα ~* ΣΥΝ. βάδην.

περπατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η στράτα (βλ.λ.) για τα μωρά.
[ΕΤΥΜ. < *περπατώ* + παραγ. επίθημα *-ούρα*].

περπατώ (κ. -άω) κ. (λόγ.) **περιπατώ** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {περπατάς κ. (σπανιότ.) -είς... | περπάτ-ησα, -ιέμαι. -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κάνω βήματα. μετακινούμαι με τα πόδια. πηγαίνω πεζός σε συγκεκριμένο προορισμό: *~ νευρικά / γρήγορα / σβέλτα / αργά / αγέρωχα / ανάλαφρα / στις μύτες των ποδιών / με χάρη* || (παροιμ.) «*αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει*» (οι τυχεροί προκόβουν στη ζωή, αυτοί έχουν μέλλον) ΣΥΝ. βαδίζω, βηματίζω **2.** (ειδικότ.) κάνω περίπατο. βαδίζω με άνεση για αναψυχή: *θέλεις να περπατήσουμε λίγο;* || *κάθε πρωί έχω τη συνήθεια να περπατάω* ΣΥΝ. περιφέρομαι **3.** (μτφ.-συνήθ. σε προτάσεις με άρνηση) εξελίσσομαι ικανοποιητικά. σύμφωνα με τις προβλέψεις: *το σχέδιό μας δεν περπατάει· κάπου έχει σκαλώσει!* || *Η υπόθεσή σου δεν περπατάει. Μάλλον θα απορριφθεί η αίτησή σου* ♦ (μετβ.) **4.** διασχίζω (τόπο / απόσταση με τα πόδια): *αυτό τον δρόμο τον έχω περπατήσει πολλές φορές* || *μπορείς να περπατήσεις την απόσταση από εδώ μέχρι το χωριό σε περίπου μία ώρα* ΣΥΝ. διαβαίνω, βαδίζω. διανύω· ΦΡ. **το περπατάω** πηγαίνω με τα πόδια (κάπου): *πάμε να το περπατήσουμε, κοντά είμαστε!* || *δεν το περπατάμε καλύτερα, αντί να πάρουμε ταξί;* ● **5.** (ειδικότ.-οικ.) συνοδεύω (πρόσωπο) σε περίπατο ή συνήθ. στα νυχτερινά κέντρα διασκεδάσεως. τις λέσχες. τα κλαμπ κ.λπ.: *πότε θα σε περπατήσω στα μέρη μας;* **6.** (μεσοπαθ. **περπατιέμαι**) (καθημ. συνήθ. για δρόμο) (α) είμαι κατάλληλος για περπάτημα, για πεζοπορία: *το δρομάκι είναι χωματόδρομος. αλλά περπατιέται* (β) δεν έχω πολλή κίνηση (και μπορεί να κινηθεί κανείς άνετα με το αυτοκίνητο): *σήμερα περπατιέται η Κατεχάκη* **7.** (η μτχ. **περπατημένος,** *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *περπατώ* < αρχ. *περιπατῶ (-έω)* (με συγκοπή) < *περι-* + *πατῶ*. Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. marcher].

πέρπυρο (το) → υπέρπυρο

Π.Ε.Ρ.Ρ.Α.Ε.Ν. (η) ΝΑΥΤ. Πανελλήνια Ένωση Ραδιοτηλεγραφητών και Ραδιοηλεκτρονικών Αξιωματικών Εμπορικού Ναυτικού.

Περσέας (ο) ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Δία και τής Δανάης. κόρης τού βασιλιά τού Άργους· γνωστά κατορθώματά του ήταν ο αποκεφαλισμός τής Μέδουσας και η σωτηρία τής Ανδρομέδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Περσεύς*. αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδεόταν από αρχαίους λεξικογράφους με το αρχ. *πέρθω* «καταστρέφω» (αόρ. *ἔπερσα*). Αρκετές πιθανότητες συγκεντρώνει η άποψη ότι το όνομα *Περσεύς* αποτελεί υποκοριστικό ενός συνθέτου **Περσίπολις*. ίσως παράλλ. τού *Περσέπολις* «αυτός που καταστρέφει μια πόλη» (από το ρ. *πέρθω*). ενώ η σύνδεση με αρχ. σλαβ. perą «χτυπώ» δεν τεκμηριώνεται επαρκώς. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η άποψη ότι το όνομα έχει προελληνική προέλευση].

περσέμολο (το) ο μαϊντανός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. prezzemolo (με αντιμετάθεση) < λατ. petroselinum < μτγν. *πετροσέλινον* «σέλινο που φύεται σε πετρώδες έδαφος»].

Περσεφόνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τής Δήμητρας και τού Δία και σύζυγος τού Πλούτωνα, θεά τού Κάτω Κόσμου. τής βλάστησης και τής μυστηριακής λατρείας τής φύσης **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όνομα, τού οποίου η αρχική μορφή είναι δύσκολο να εξακριβωθεί. Απαντούν οι τύποι: *Περσεφόνη. Φερσεφόνᾱ, Φερσέφαττα. Πηρεφόνεια.* Αν αρχικός θεωρηθεί ο τ. *Φερσε-* (αμφίβολης σημ.), τότε η μορφή *Περσε-* οφείλεται σε ανομοίωση. ενώ ο τ. *Πηρε-* εξηγείται από τροποποιήσεις τού συμπλέγματος *-ρσ-* ακολουθούμενες από έκταση. Ωστόσο. έχει υποστηριχθεί επίσης ότι αρχικός είναι ο τ. *Περσε-*. από όπου ο τ. *Φερσε-*, που οφείλεται σε αφομοίωση προς το δασύ σύμφωνο τού β' συνθ. *(Φερσε-φόνη)*. Εξίσου δυσχερής παραμένει η ερμηνεία τού β' συνθ. *-φόνη / -φάττα* (< **φατ-jă*), ανάλυση που οδηγεί σε συσχετισμό με τη λ. *φόνος* (αλλά η Περσεφόνη δεν ήταν φόνισσα κατά τη μυθολογία). Σύμφωνα με άλλη άποψη. περισσότερο πιθανή. το α' συνθ. ανάγεται σε αμάρτυρο ουδ. **φέρος* (< *φέρω*) και το β' συνθ. στην Ι.Ε. ρίζα *gʷhen- «άφθονος» (βλ. λ. *φθηνός*), οπότε το όνομα θα σήμαινε «αυτή που προσφέρει αφθονία»].

πέραι επίρρ. → πέρυσι

Περσία (η) **1.** αρχαία χώρα στις Α. ακτές τού Περσικού Κόλπου **2.** το Ιράν (βλ.λ.). — **Πέρσης** (ο) [αρχ.]. **Περσίδα** (η) [αρχ.], **περσικός,** -ή, -ό [αρχ.] (βλ.λ.) κ. (καθημ.) ***πέρσικος,*** -η, -ο, **Περσικά** κ. (καθημ.) **Πέρσικα** (τα).

περσίδα (η) (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις λεπτές, οριζόντιες λωρίδες από ξύλο. μέταλλο ή πλαστικό. που αποτελούν το εξωτερικό κάλυμμα παραθύρου και οι οποίες μπορούν με ειδικό μηχανισμό να στρέφονται ταυτοχρόνως επιτρέποντας τον φωτισμό τού χώρου, την είσοδο αέρα κ.λπ: *ανοίγω / κλείνω / ανεβάζω / κατεβάζω τις ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. persienne, θηλ. τού Perse «Πέρσης». καθώς υπήρχε η άποψη ότι τέτοια παραθυρόφυλλα χρησιμοποιούσαν στην Περσία].

περσικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθημ.) **πέρσικος,** -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την Περσία (βλ.λ.) ή τους Πέρσες. αυτός που προέρχεται από την Περσία: *~ χαλί / λογοτεχνία* ΣΥΝ. ιρανικός **2.** (α) ***Περσικός (Κόλπος)*** κόλπος ανάμεσα στην Αραβική Χερσόνησο και το ΝΑ. Ιράν (β) ΙΣΤ. ***Περσικοί Πόλεμοι / Περσικά*** (τα) οι πόλεμοι που διεξήχθησαν κατά την αρχαιότητα (492-466 π.Χ.) μεταξύ των Ελλήνων και των Περσών και κατέληξαν σε θριαμβευτική νίκη των Ελλήνων.

περσινός, -ή, -ό → περυσινός

περσόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κυριολ.) το θεατρικό προσωπείο, η μάσκα τού ηθοποιού **2.** (μτφ.) η εικόνα που σκόπιμα καλλιεργεί και προβάλλει κανείς για τον εαυτό του στους άλλους: *καλύπτει τις αδυναμίες του πίσω από την ~ τού σκληρού ηγέτη* || «*έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό της, αλλά αυτό είναι μέρος τής ~ της*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. persona «πρόσωπο – προσωπείο»].

περσοναλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία βασιζόμενη κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία τού Mounier, η οποία κατεξοχήν προβάλλει την αξία τού ανθρώπινου προσώπου. τής ανθρώπινης οντότητας, που δεν υπόκειται σε αντικειμενική εξήγηση, αλλά είναι στραμμένη στην αυτο-δημιουργία και τη «συνειδησιακή αμοιβαιότητα». - **περσοναλιστής** (ο). **περσοναλίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. personnalisme < personnel (< μτγν. λατ. personalis < λατ. persona «πρόσωπο»)].

persona non grata λατ. (προφέρεται *περσόνα νον γκράτα*) ελλην. *πρόσωπο ανεπιθύμητο·* αλλοδαπό φυσικό πρόσωπο. το οποίο είτε δεν γίνεται δεκτό σε μια χώρα είτε καλείται από την πολιτική εξουσία τής χώρας αυτής να εγκαταλείψει τη χώρα σε ορισμένη προθεσμία ως ανεπιθύμητο.

περσότερος, -η, -ο → περισσότερος

πέρυσι κ. **πέρσι** επίρρ.· κατά το προηγούμενο έτος, τη χρονιά που πέρασε: *δεν έχει βρέξει από ~* || *τα θέατρα φέτος πηγαίνουν καλύτερα από ~* ΦΡ. (α) ***κάθε πέρσι και καλύτερα*** (ως σχόλιο) η κατάσταση επιδεινώνεται συνεχώς από χρονιά σε χρονιά: *-Πώς πάνε οι δουλειές; -~!* (β) (παροιμ.) ***πέρσι κάηκε, φέτος μύρισε / πέρσι ψόφησε, φέτος βρόμησε*** για καθυστερημένο σχολιασμό ή άκαιρη αντίδραση σε γεγονός που συνέβη πριν από πολύ καιρό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέρυσι / πέρυτι* (δωρ.) < Ι.Ε. *peruti- «πέρυσι», πβ. αρμ. heru, μέσ. γερμ. vert. αρχ. ιρλ. ónnurid κ.ά. Το επίρρ. είναι σύνθετο από το πρόθεμα *per-, δηλωτικό κατευθύνσεως (βλ. λ. *πέρ-α*), και από τη μηδενισμ. βαθμ. *wt- τής λ. *ἔτος* (< **Fέτ-ος*, βλ.λ.), το δε *-ι* προφανώς αποτελεί υπόλειμμα τοπικής πτώσεως].

περυσινός, -ή, -ό [αρχ.] κ. **περσινός** αυτός που σχετίζεται με το προηγούμενο έτος, με τη χρονιά που πέρασε: *~ κρασί / εκδήλωση / συγκομιδή·* ΦΡ. ***περσινά ξινά σταφύλια*** βλ. λ. *ξινός*.

περφεξιονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** αντίληψη και στάση ζωής που συνίσταται στην επιδίωξη τού τέλειου αποτελέσματος σε κάθε πράξη ή δραστηριότητα ΣΥΝ. τελειοθηρία **2.** (ειδικότ.) ΘΕΟΛ. θρησκευτική αίρεση στην Αγγλία και την Αμερική τού 19ου αι.. η οποία πρέσβευε ότι οι πιστοί έχουν τη δυνατότητα να επιτύχουν την τελειότητα των αγίων στο πλαίσιο μιας κοινωνίας κοινοκτημοσύνης. — **περφεξιονιστής** (ο). **περφεξιονίστρια** (η). **περφεξιονιστικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. perfectionnisme (< λατ. perfectus «τέλειος»)].

πεσέτα (η) {πεσετών} (παλαιότ.) η νομισματική μονάδα τής Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. peseta, υποκ. τού ουσ. peso, αρχική σημ. «βάρος», < λατ. pensum (< ρ. pendo «ζυγίζω, σταθμίζω»)].

πεσιμισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η ψυχική διάθεση και η γενικότ. στάση ζωής, κατά την οποία ο άνθρωπος έχει την τάση να βλέπει τα πράγματα μόνο από την άσχημη όψη τους και προβλέπει για το μέλλον μόνο δυσάρεστες εξελίξεις ΣΥΝ. απαισιοδοξία ΑΝΤ. αισιοδοξία, οπτιμισμός **2.** (κατ' επέκτ.) η πίστη ότι το κακό και ο πόνος στον κόσμο κυριαρχούν επί τού καλού και τής ευτυχίας **3.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που πρεσβεύει ότι η ουσία των πραγμάτων είναι κατά βάση κακή ή τείνει προς το κακό και ότι ο παρών κόσμος είναι ο χειρότερος από όλους τους κόσμους που μπορούν δυνητικά να υπάρξουν. — **πεσιμιστής** (ο). **πεσιμίστρια** (η). **πεσιμιστικός,** -ή, -ό. **πεσιμιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pessimisme < λατ. pessimus «χείριστος», υπερθ. βαθμός τού επιθ. malus «κακός»].

πέσιμο (το) {πεσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η απώλεια τής ισορροπίας και η πτώση στο έδαφος: *το ~ από τη σκάλα τού κόστισε δύο κατάγματα* || *το άλογο αφηνίασε ξαφνικά κι ο αναβάτης είχε πολύ άσχημο ~* **2.** (μτφ.-προφορ.) η καθοδική πορεία: *το ~ των τιμών των μετοχών* **3.** (για οικοδομήματα) η κατάρρευση. το γκρέμισμα: *το ~ τού σπιτιού / τού μνημείου από τους σεισμούς* ΑΝΤ. οικοδόμηση **4.** το να ρίχνεται (κάποιος/κάτι) με ορμή πάνω σε πράγμα, αντικείμενο: *το ~ τού αυτοκινήτου πάνω στο δέντρο* ΣΥΝ. πρόσκρουση, σύγκρουση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πέσιμον*, από τον μτγν. αόρ. *ἔπεσα* τού αρχ. ρ. *πίπτω* (βλ. λ. *πέφτω*). πβ. κ. *τρέξ-ιμο, γράψ-ιμο. κλείσ-ιμο*].

πεσκαδούρος (ο) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) γάντζος που χρησιμοποιείται για

την αγκίστρωση τής άγκυρας και τη στερέωσή της στη θέση της, όταν το πλοίο αναχωρεί από το λιμάνι.
[ΕΤΥΜ. < βεν. pescadore «ψαράς, αλιέας» (πβ. κ. *τροβαδούρος*) < pescare «ψαρεύω» (< λατ. piscor)].

πεσκαντρίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ψάρι τού βυθού, με μεγάλο κεφάλι, πλατύ στόμα, αιχμηρά δόντια και σώμα χωρίς λέπια, καλυμμένο με αγκαθωτές απολήξεις.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pescatrice (διαλεκτ. piscadriži) < λατ. piscatrix, -icis < piscis «ιχθύς, ψάρι»].

πεσκέσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** δώρο που αποτελείται κυρ. από φαγώσιμα είδη ή ποτά: *έφερα από τους συγγενείς σας ένα ~: δυο κιλά μπαρμπούνια και έναν αστακό* ΣΥΝ. δώρο, φίλεμα **2.** (κατ' επέκτ.) τυχαίο απόκτημα, οτιδήποτε καλό έρχεται ξαφνικά, χωρίς προσπάθεια ή ανταλλάγματα: *μαζί με την προαγωγή του 'ρθε ~ και ο πρώτος λαχνός στο λαχείο* ΣΥΝ. λαχείο, κελεπούρι· ΦΡ. (α) ***του πηγαίνει / μου έρχεται (κάτι) πεσκέσι*** αποκτώ (κάτι καλό) ξαφνικά· (ειρων.) παθαίνω κάτι κακό χωρίς να το περιμένω: *του 'ρθε ~ από την εφορία να πληρώσει πρόσθετο φόρο* (β) ***τού διαβόλου πεσκέσι / για τον διάβολο πεσκέσι*** για άνθρωπο πονηρό, δόλιο και ανήθικο.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *πεσκέσιον* < τουρκ. peşkeş < περσ. peš-kaš «δώρο»].

πεσμένος, -η, -ο → πέφτω

πεσσόμορφος, -η, -ο (για κατασκευές, κτίσματα) αυτός που έχει σχήμα πεσσού, που μοιάζει με πεσσό: *~ επιτύμβιες στήλες*.

πεσσός (ο) (λόγ.) **1.** καθεμιά από τις ξύλινες ή κοκκάλινες ωοειδείς ψηφίδες, με τις οποίες παιζόταν στην αρχαιότητα ένα παιχνίδι παρόμοιο με τη ντάμα (*πεσσεία*) **2.** (κατ' επέκτ.) καθεμιά από τις ψηφίδες, με τις οποίες παίζονται πάνω σε άβακα διάφορα παιχνίδια (λ.χ. το τάβλι) ΣΥΝ. πούλι, πιόνι **3.** ΑΡΧΙΤ. (α) τετράγωνος κίονας πάνω στον οποίο στηρίζονται οι αψίδες τού θόλου των χριστιανικών ναών (β) κολόνα που στηρίζει το προστώο τής εισόδου οχυρωμένων μονών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. ή ξένη λέξη. Οι υποθέσεις περί σημιτ. ετυμολογίας (λ.χ. αραμ. pīs(s)ā «πέτρα, τραπεζάκι»), όπως και οι συνδέσεις με σανσκρ. pāṣāṇ «ζάρι», pāṣī «πέτρα» δεν τεκμηριώνονται ικανοποιητικά].

πέστο (η) {άκλ.} σάλτσα από κοπανισμένα υλικά (τριμμένη παρμεζάνα, βασιλικό, σκόρδο, κουκουνάρια), συντηρημένα σε λάδι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pesto < ρ. pestare «ποδοπατώ – κοπανίζω, τρίβω» < μτγν. λατ. pistāre, θαμιστ. τού λατ. pinsere, ίδια σημ.].

πέστροφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψάρι των ποταμών και λιμνών, που εκτρέφεται και σε ιχθυοτροφεία για το εύγευστο κρέας του· έχει καστανό ή ασημόγκριζο χρώμα με μαύρες κηλίδες κατά μήκος τής ράχης και μεγάλο στόμα με κοφτερά δόντια.
[ΕΤΥΜ. < βουλγ. pъstrъva «παρδαλή, στικτή», με παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *επιστρέφω*].

πέσω (να/θα) ρ. → πέφτω

πεσών (ο) {πεσ-όντος, -όντα | -όντες, -όντων} (λόγ.-επίσ.) ο νεκρός τού πολέμου, αυτός που σκοτώθηκε στο πεδίο τής μάχης: *μνημείο των ~ || εψάλη επιμνημόσυνη δέηση για τους ~ τού αλβανικού μετώπου*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' *(ἔ-πεσ-ον)* τού αρχ. ρ. *πίπτω*].

πέταγμα (το) {πετάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κίνηση στον αέρα με τη χρησιμοποίηση φτερών ή μηχανικών μέσων: *το ~ των πουλιών || το γρήγορο ~ τού αεροπλάνου* ΣΥΝ. πτήση **2.** η κάλυψη απόστασης με αεροπλάνο, το αεροπορικό ταξίδι: *το ~ με την Ολυμπιακή για το Παρίσι* ΣΥΝ. πτήση • **3.** το να ρίχνει, να πετά κανείς (κάτι), η εκτόξευση (αντικειμένου): *το ~ τής πέτρας / τού δίσκου / τού ακοντίου* ΣΥΝ. ρίψη· ΦΡ. ***το πέταγμα τού χαρταετού*** η ώθηση τού χαρταετού προς τα πάνω, ώστε να κινείται στον αέρα, με τη βοήθεια τού ανέμου και τον κατάλληλο χειρισμό τού σπάγκου (καλούμπας) που συγκρατεί τον χαρταετό.

πεταγμένος, -η, -ο → πεταμένος

πετάγομαι ρ. αμετβ. {πετά-χτηκα, -(γ)μένος} **1.** σηκώνομαι από τη θέση μου ξαφνικά και απότομα: *μόλις άκουσε το νέο, πετάχτηκε επάνω σαν να τον δάγκωσε φίδι || ~ από τον ύπνο μου* (έχω ανήσυχο ύπνο) ΣΥΝ. τινάζομαι, αναπηδώ **2.** (γενικότ.) τινάζομαι με ορμή προς τα πάνω, εκτοξεύομαι με δύναμη: *το νερό τού σιντριβανιού πετάχτηκε ψηλά* ΣΥΝ. υψώνομαι **3.** (για πρόσ.) πηγαίνω (κάπου) γρήγορα και συνήθ. μόνο για λίγο: *πετάξου ώς το περίπτερο να μου πάρεις χαρτομάντηλα || θα πεταχτώ κάποια στιγμή να σε δω*· ΦΡ. ***πετάγομαι από το ένα θέμα στο άλλο*** αλλάζω συνεχώς θέμα, χωρίς να ολοκληρώσω κάποιο: *δεν γίνεται σοβαρή συζήτηση, όταν πεταγόμαστε από το ένα θέμα στο άλλο* **4.** (μτφ. για πρόσ.) επεμβαίνω άκαιρα σε συνομιλία τρίτων, παρεμβαίνω σε συζήτηση με θρασύτητα: *εσύ να μην πετάγεσαι όταν μιλούν οι μεγαλύτεροί σου || (!-λαϊκ.) πετιέται σαν πορδή!* ΣΥΝ. ανακατεύομαι **5.** (συνήθ. ο τ. ***πετιέμαι***) ρίχνομαι στα σκουπίδια: *ό,τι δεν χρησιμοποιείται θα πετιέται* **6.** (η μτχ. ***πεταμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. Επίσης ***πετιέμαι*** κ. (λαϊκ.-σπανιότ.) ***πετιούμαι***.
[ΕΤΥΜ. Μέσ. τ. τού ρ. *πετώ*, από τον αόρ. *πέταξα*, κατά το σχήμα *φύλαξα – φυλάγομαι*].

πεταλάκι (το) → πέταλο

πεταλάς (ο) {πεταλάδες} (λαϊκ.) ο πεταλωτής.

πετάλι (το) {πεταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μοχλός που λειτουργεί με το πόδι και θέτει σε κίνηση μηχανή, ποδήλατο κ.λπ. ΣΥΝ. πεντάλ, ποδόπληκτρο· ΦΡ. ***κάνω πετάλι*** ωθώ με τα πόδια κυκλικά τους μοχλούς τού ποδηλάτου, για να αναπτύξει ταχύτητα.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πεντάλ*].

πεταλιά (η) (καθημ.) καθεμιά από τις κυκλικές κινήσεις τού ποδιού, με τις οποίες ο ποδηλάτης ή άλλος χειριστής ποδοκίνητου μηχανήματος γυρίζει το πετάλι: *με γρήγορες ~ πλησίασε τον προπορευόμενο ποδηλάτη*.

πεταλίδα (η) θαλάσσιο γαστερόποδο με νόστιμη σάρκα και ανοιχτό κωνικό κέλυφος, που ζει κολλημένο στους βράχους τής παράκτιας ζώνης όλων των θαλασσών.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πατελίδα* (με την επίδρ. τής λ. *πέταλο*), υποκ. τού μτγν. *πάτελλα* «πιάτο» < λατ. patella «λεκάνη, πινάκιο», υποκ. τού patina < μτγν. *πατάνη* «επίπεδο πιάτο». Το ουσ. *πατάνη* παρουσιάζει παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό με τη συνώνυμη λ. *λεκ-άνη*. Ως προς την ετυμ., η λ. συνδ. με χεττ. pattar «είδος δοχείου όπου τοποθετούσαν τους σπόρους» (τοπ. και δοτ. paddani), αλλά δεν είναι σαφές αν η ελλην. λ. προέρχεται από τη χεττιτική ή αν και οι δύο λ. προέρχονται από κοινό Ι.Ε. όρο].

πετάλιο (το) [μτγν.] {πεταλί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (σπάν.) μικρό σε μέγεθος πέταλο (βλ.λ.) **2.** μικρός δίσκος από στιλπνό μέταλλο ή πλαστικό, που χρησιμοποιείται για διακόσμηση γυναικείων ενδυμάτων, πολύτιμων υφασμάτων, εργοχείρων κ.λπ. ΣΥΝ. πούλια **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε λεπτό μεταλλικό έλασμα.

Πεταλιοί (οι) νησιά τού Ν. Ευβοϊκού Κόλπου μεταξύ τής Αττικής και τής Εύβοιας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πεταλιά (νῆσος)* < αρχ. *πέταλον* (βλ.λ.)].

πέταλο (το) {πετάλ-ου | -ων} **1.** σιδερένιο καμπυλωτό έλασμα που προσαρμόζεται στην οπλή ζώου (κυρ. αλόγου, μουλαριού, βοδιού κ.λπ.), για να την προστατεύει από τη φθορά και να εξασφαλίζει σταθερότητα στο βάδισμα: *άκουγα τα ~ των αλόγων να χτυπούν ρυθμικά πάνω στο καλντερίμι*· ΦΡ. (α) ***μια στο καρφί και μια στο πέταλο*** βλ. λ. *καρφί* (β) (αργκό) ***γάτα με πέταλα*** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο πανέξυπνο, που καταλαβαίνει τα πάντα και δύσκολα ξεγελιέται **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε μεταλλικό έλασμα σε σχήμα μισοφέγγαρου, ιδίως αυτό που έχει οπές και καρφώνεται μερικές φορές στις μύτες και στα τακούνια των παπουτσιών, για να τα προφυλάσσει από τη φθορά **3.** (συνεκδ.) κάθε αντικείμενο ή χώρος που έχει το σχήμα τού προστατευτικού ελάσματος τής οπλής των ζώων: *φόρεσε ένα μικρό χρυσό ~ στον λαιμό, για να του φέρει, υποτίθεται, τύχη* **4.** (ειδικότ.) το τμήμα τού γηπέδου που περιλαμβάνει τις καμπύλες γωνίες των κερκίδων και τις εξέδρες πίσω από τα τέρματα των ομάδων: *έβγαλα εισιτήριο στο ~* **5.** ΒΙΟΛ. καθένα από τα τμήματα τού άνθους που αποτελούν τη στεφάνη και, στα φυτά που επικονιάζονται, έχουν έντονα χρώματα και άρωμα· ΦΡ. (αργκό) ***τινάζω τα πέταλα*** χάνω τη ζωή μου, πεθαίνω. — (υποκ.) **πεταλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέταλον* < δισύλλ. θ. *πετα-* τού ρ. *πετάννυμι* (βλ. λ. *πετώ*) + παράγ. επίθημα *-αλο(ν)*].

πεταλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πεταλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με πέταλο: *~ λουκέτο / στροφή* (δρόμου) ΣΥΝ. πεταλόσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πεταλοποιείο (το) [1888] εργαστήριο κατασκευής πετάλων για τις οπλές ΣΥΝ. πεταλουργείο.

πεταλοποιός (ο) [μτγν.] πρόσωπο που κατασκευάζει πέταλα για οπλές υποζυγίων ΣΥΝ. πεταλουργός.

πεταλόσχημος, -η, -ο [1889] πεταλοειδής (βλ.λ.): *~ λύρα*.

πεταλούδα (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. έντομο) **1.** λεπιδόπτερο έντομο, με χαρακτηριστικά πλατιά, ευκίνητα, πολύχρωμα φτερά και κεραίες **2.** (μτφ.-ευφημ.) γυναίκα ελευθερίων ηθών που ασκεί πορνεία στον δρόμο ή στα νυχτερινά κέντρα διασκεδάσεως: *~ τής νύχτας* (πόρνη) • **3.** κολυμβητική τεχνική κατά την οποία το σώμα κινείται με συσπάσεις μέσα στο νερό και τα χέρια εκτελούν κυκλικές κινήσεις βγαίνοντας και έξω από το νερό και προς τα εμπρός • **4.** τεχνητό δόλωμα που αποτελείται από μεταλλικό έλασμα, το οποίο γυαλίζει μέσα στο νερό σαν καθρεφτάκι και προσελκύει τα ψάρια • **5.** μεταλλικό περικόχλιο που έχει το σχήμα πεταλούδας με ανοιγμένα τα φτερά της. — (υποκ.) **πεταλουδίτσα** (η) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < μτγν. *πετηλίς, -ίδος* «ακρίδα», «γλώσσα» τού Ησυχίου, αβεβ. ετύμου, ίσως ανήκει στη λεξιλογική οικογένεια τού αρχ. *πετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω» ή τού *πέτομαι* «πετώ»].

πεταλουδίζω ρ. αμετβ. {πεταλούδισα} πετώ γοργά και χαριτωμένα σαν πεταλούδα ΣΥΝ. πεταρίζω. — **πεταλούδισμα** (το).

πεταλουργείο (το) [1847] το πεταλοποιείο.

πεταλουργός (ο) ο τεχνίτης που κατασκευάζει πέταλα για τις οπλές των αλόγων, των μουλαριών και των βοδιών ΣΥΝ. πεταλοποιός. — **πεταλουργία** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πέταλον* + *-ουργός* < *ἔργον*].

πεταλώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {πετάλω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ πέταλα (στα πέλματα των οπλών των υποζυγίων) ΣΥΝ. καλιγώνω ΑΝΤ. ξεπεταλώνω· ΦΡ. (εκφραστ.) ***και ψύλλους / τον διάβολο πεταλώνω*** είμαι πανούργος, πανέξυπνος, μπορώ να καταφέρω τα πάντα. — **πετάλωση** (η) [μτγν.] κ. **πετάλωμα** (το).

πεταλωτήριο (το) [1833] {πεταλωτηρί-ου | -ων} το εργαστήριο ή ο τόπος όπου πεταλώνονται τα άλογα και τα άλλα υποζύγια.

πεταλωτής (ο) [1870] ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην προσαρμογή των πετάλων στις οπλές των αλόγων και των άλλων υποζυγίων ΣΥΝ. καλιγωτής, αλμπάνης.

πεταλωτικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τον πεταλωτή ή το πετάλωμα: *~ εργαλεία*.

πέταμα (το) {πετάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πετάει, να απορρίπτει κανείς κάτι άχρηστο: *το λάστιχο αυτό θέλει ~* ΑΝΤ. φύλαξη· ΦΡ. (μτφ.) ***για πέταμα*** (i) (για πράγμ.) χωρίς καμιά αξία: *τα περισσότερα διηγήματα που έχει γράψει είναι ~* (ii) (για πρόσ.) χωρίς ικανότητες: *αυτός ο υπάλληλος είναι ~· όλο λάθη κάνει* **2.** η άσκοπη και αλόγιστη δαπάνη: *δεν έχω λεφτά για ~* ΣΥΝ. ξόδεμα.
[ΕΤΥΜ. < *πέταγμα* (< ρ. *πετώ*), με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος. Ενώ το *πέταγμα* διατήρησε τη σημ. τής πτήσεως (λ.χ. *το πέταγμα των γλάρων*), το *πέταμα* περιορίστηκε στη σημ. «απόρριψη

άχρηστων πραγμάτων» (φαινόμενο προφύλαξης)].

πεταμένος, -η, -ο κ. **πεταγμένος** **1.** αυτός που έχει πεταχτεί, κυρ. διότι δεν χρησιμεύει σε τίποτα: *ρούχα τσαλακωμένα και ~ στη γωνιά* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει γίνει ή ξοδευτεί άσκοπα, που έχει σπαταληθεί: *~ κόποι / λεφτά* ΣΥΝ. μάταιος, άσκοπος, χαμένος, περιττός ΑΝΤ. σκόπιμος, επωφελής, ωφέλιμος.

πέταξα ρ. → πετώ

πεταρίζω ρ. αμετβ. {πετάρισα} **1.** (κυρ. για νεοσσούς) χτυπώ τα φτερά μου, πετώ με αστάθεια: *το μικρό πουλί πετάρισε φοβισμένα* ΣΥΝ. φτερουγίζω **2.** (μτφ.) κάνω γοργές, αβέβαιες ή ακόμα και ακούσιες κινήσεις, σκιρτώ: *τα ματόκλαδά της πετάρισαν στο φως* ΣΥΝ. τρέμω. — **πετάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ρ. *πετώ* και *λαχταρώ* – *λαχταρίζω*].

πεταρούδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το μικρό πουλί που δοκιμάζει να πετάξει ΣΥΝ. νεοσσός **2.** (μτφ.) το μικρό παιδί που αρχίζει να περπατάει ΣΥΝ. ξεπεταρούδι.
[ΕΤΥΜ. < *πεταρίζω* + υποκ. επίθημα *-ούδι*, πβ. *μαθητ-ούδι, αγγελ-ούδι, αρκ-ούδι*].

Πέτας (ο) κωμόπολη τής Ν. Ηπείρου στον νομό Άρτας, όπου το 1822 στρατιωτικό σώμα Ελλήνων και Φιλελλήνων ηττήθηκε από τους Τουρκαλβανούς στην προσπάθειά τους να βοηθήσουν τους Σουλιώτες.
[ΕΤΥΜ. Η κωμόπολη οφείλει το όνομά της στον ιερολοχίτη *Ιωάννη Πέτα* (1799-1828), ο οποίος πολέμησε στο Δραγατσάνι και αργότερα στο πλευρό τού Καραϊσκάκη στον Πειραιά].

πέτασος (ο) {πετάσ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** πλατύγυρο ψάθινο ή δερμάτινο καπέλο, που προφυλάσσει το πρόσωπο από τον ήλιο ή τη βροχή **2.** (μτφ.) πλατύ φύλλο φυτού που μοιάζει στο σχήμα με πλατύγυρο καπέλο **3.** ΒΟΤ. το οπίσθιο και συνήθ. μεγαλύτερο πέταλο τής στεφάνης των ψυχανθών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < δισύλλ. θ. *πετα-* τού αρχ. *πετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω» (βλ. λ. *πετώ*) + παραγ. επίθημα *-σος*].

πεταχτός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που προεξέχει, που γίνεται εύκολα ορατός: *πρόσωπο με ~ αφτιά* • **2.** αυτός που γίνεται πολύ γρήγορα: *του έδωσε ένα ~ φιλί* || *μια ~ ματιά*· ΦΡ. ***στα πεταχτά*** στα γρήγορα, βιαστικά: *έριξε μια ματιά ~ στο γράμμα* || *μοίραζε τους μεζέδες ~ και μετά καθόταν* • **3.** αυτός που γίνεται με πέταγμα, ρίχνοντας, πετώντας κάτι: *το χρώμα στις ντουλάπες περνιέται πεταχτό, με πιστόλι βαφής και όχι με πινέλο* **4. *πεταχτό*** (το) το πρώτο στρώμα κονιάματος, με το οποίο περνιέται ένας τοίχος: *ο χτίστης έριχνε στον τοίχο ~* • **5.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ ζωηρός, γεμάτος ζωντάνια, που εκφράζεται με έντονες χειρονομίες και κινήσεις: *μια κοπέλα όμορφη και ~* ΣΥΝ. εύθυμος, πρόσχαρος, κεφάτος ΑΝΤ. άκεφος, βαρύθυμος, κατσούφης. — **πεταχτά** επίρρ.

πεταχτούλης, -α, -ι/-ικο {πεταχτούληδες} **1.** (χαϊδευτ.) αυτός που είναι χαριτωμένα ζωηρός και εύθυμος: *~ μωρό* **2.** (ειδικότ. για προσ.) που (επιδιώκει να) είναι χαριτωμένα προκλητικός, που εκδηλώνει ανάλαφρη ερωτική διάθεση: *μεγάλωσε κι έγινε νόστιμη και ~* ΣΥΝ. τσαχπίνης.

πετεινά (τα) [αρχ.] {μόνο στον πληθ.} τα πουλιά· στη ΦΡ. ***τα πετεινά τού ουρανού*** όλα τα ζώα που πετούν, τα πτηνά ΣΥΝ. πετούμενα.

πετεινάρι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** ο νεαρός ή μικρόσωμος πετεινός: *στην αυλή λάλησε ένα ~* || *μαδημένο ~* ΣΥΝ. κοκοράκι **2.** (μτφ.) νεαρός άνδρας με οξύθυμο, εριστικό και προκλητικό χαρακτήρα ΣΥΝ. ευερέθιστος, εριστικός. — **πετειναράκι** (το).

πετεινός (ο) το αρσενικό τής κότας με το χαρακτηριστικό κόκκινο λειρί πάνω στο κεφάλι του, ο κόκορας (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) αλέκτωρ· ΦΡ. (παροιμ.) ***είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα*** βλ. λ. *γάιδαρος.* — (υποκ.) **πετεινάρι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ., που εμφανίζει το θ. *πετ-* τού ρ. *πέτομαι* «πετώ» (βλ.λ.). Ανεξακρίβωτος παραμένει ο μορφολογικός σχηματισμός τής λ. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι *πετεινός* < **πετεσ-νός* (με απλοποίηση και αντέκταση) < **πέτος*, αμάρτυρο σιγμόληκτο ουδ., υπόθεση που δεν έχει επιβεβαιωθεί παρά την παρουσία των συνθ. σε *-πετής*. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το ουσ. *πετεινός* ανάγεται απευθείας στο ρ. *πέτομαι* με σχηματισμό κατ' αναλογίαν προς επίθ. όπως *φα-εινός, όρ-εινός* κ.ά.].

πετέχια (η) ΙΑΤΡ. αιμορραγική κηλίδα τού δέρματος ή βλεννογόνου, που εμφανίζεται χωρίς τραυματική αφορμή και θεωρείται χαρακτηριστική τής πορφύρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. petecchia (οπτικό δάνειο) < δημώδ. λατ. *(im)-peticula, υποκ. τού impetix < λατ. impeto «προσβάλλω, επιτίθεμαι»].

πετιέμαι ρ. → πετώ, πετάγομαι

πετιμέζι κ. **πετμέζι** (το) {πετιμεζιού} (λαϊκ.) **1.** το γλυκό, παχύρρευστο υγρό που παράγεται από συμπύκνωση τού μούστου με βράσιμο για πολλή ώρα σε σιγανή φωτιά **2.** (μτφ.) καθετί που είναι πάρα πολύ γλυκό: *με τόση ζάχαρη που έριξες, τον έκανες τον καφέ ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pekmez (με ευφωνική διάσπαση τού συμπλέγματος), ίσως < περσ. bigmāz «κρασί»].

πετιμεζόχωμα (το) {πετιμεζοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} λευκό χώμα που περιέχει ανθρακικό νάτριο και χρησιμοποιείται κατά την παρασκευή τού πετιμεζιού (βλ.λ.), εξουδετερώνοντας τα οξέα τού γλεύκους.

πετιφούρ κ. **πτιφούρ** κ. **πτι-φούρ** (το) {άκλ.} μικρό γεμιστό γλύκυσμα ή αλμυρό (σε μέγεθος μπουκιάς).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. petit-four < petit «μικρός» (< δημώδ. λατ. *pititus) + four (< παλ. γαλλ. forn < λατ. furnus «κλίβανος, φούρνος»)].

πέτο (το) καθένα από τα δύο μπροστινά αναδιπλωμένα τμήματα ανδρικού ή γυναικείου σακακιού, παλτού ή άλλου ενδύματος, που αποτελούν τη συνέχεια και το τελείωμα τού γιακά, κυρ. στο ύψος τού θώρακα: *τον έπιασε από το ~* || *περνούσε μια καρφίτσα / ένα λουλούδι πάντοτε στο δεξί ~* || *μεγάλο / φαρδύ / στενό / βελούδινο ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. petto < λατ. pectus «στήθος»].

πέτομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εύχρηστ. μόνο στον ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) **1.** ανεβαίνω ψηλά, πετώ: *το πουλί πέτεται* || (μτφ.) *η σκέψη / ο νους πέτεται* ΣΥΝ. φτερουγίζω **2.** (μτφ.) έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, πιστεύω ότι είμαι σπουδαίος και το δείχνω: *«τη δύναμή του επέτετο, πολλά 'τον καυκησάρης»* (Ερωτόκριτος) ΣΥΝ. επαίρομαι, κομπάζω, καυχιέμαι ΑΝΤ. ταπεινοφρονώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πετώ, πέφτω», < Ι.Ε. *pet- / petə- «πετώ, πέφτω», πβ. σανσκρ. patati, λατ. peto «κατευθύνομαι προς συγκεκριμένο τόπο, επιτίθεμαι», penna «φτερό» (< *pet-na), ουαλ. hedeg «πετώ» κ.ά. Ομόρρ. *πετ-εινός* (βλ.λ.), *πτη-νό(ν), πτῆ-σις (-η), πτε-ρό(ν), πί-πτ-ω, πτῶ-μα* κ.ά.].

πετονιά (η) λεπτό και ανθεκτικό νήμα, συνήθ. από νάιλον, που χρησιμεύει στην κατασκευή αλιευτικών εργαλείων (λ.χ. παραγαδιών), τυλίγεται και στερεώνεται σε φελλό και φέρει στο άκρο του αγκίστρι για την αλίευση μεγάλων ψαριών.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *πετώ* + παραγ. επίθημα *-όνι* ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < *αποτονιά* < **από-τονος* < *απο-* + *τόνος* «νήμα» (με επίδρ. τού ρ. *πετώ*)].

πετόσφαιρα (η) {πετοσφαιρών} ΑΘΛ. **1.** η μπάλα τού βόλεϊ **2.** (συνεκδ.) η πετοσφαίριση.

πετοσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το βόλεϊ (βλ.λ.) **2. *παράκτια πετοσφαίριση*** το μπιτς-βόλεϊ (βλ. κ. λ. *παράκτιος*). — **πετοσφαιριστής** (ο), **πετοσφαιρίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < *πετόσφαιρα* < *πετο-* (< *πετώ*) + *σφαίρα*, απόδ. τού αγγλ. volley (βλ. λ. *βόλεϊ*)].

πετούγια (η) → μπετούγια

πετούμενος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που πετά: *«ώρα καλή στην πρύμνη σου κι αγέρα στα πανιά σου κι ούτε πουλί ~ να μην βρεθεί μπροστά σου»* (ΦΡ. που λέγεται ευχετ. προς κάποιον που αναχωρεί) ΣΥΝ. ιπτάμενος ΑΝΤ. χερσαίος **2. *πετούμενο*** (το) το πτηνό: *ψηλά στον βράχο που φωλιάζουν τα ~* ΣΥΝ. πουλί.

πετούνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες φυτό, ιθαγενές τής Ν. Αμερικής, με μικρά φύλλα και άνθη με πλατιά πέταλα που διατάσσονται σε σχήμα χοάνης· καλλιεργείται ως καλλωπιστικό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. petunia < γαλλ. (απηρχ.) petun «καπνός» < πορτ. petum < petyn (γλ. Τούπι)].

πέτρα (η) {πετρών} **1.** σκληρή και συμπαγής μάζα ή θραύσμα βράχου με ποικίλα σχήματα, η οποία βρίσκεται στο έδαφος: *μικρή / στρογγυλή / επίπεδη / κοφτερή / γυαλιστερή / πλατιά ~* || *«άσπρη ~ ξέξασπρη κι απ' τον ήλιο ξεξασπρότερη»* (γλωσσοδέτης) ΣΥΝ. (λόγ.) λίθος· ΦΡ. (α) ***ρίχνω (μαύρη) πέτρα πίσω μου*** φεύγω από κάπου οριστικά και αμετάκλητα με την προοπτική να μην ξαναγυρίσω ποτέ (β) ***παίρνω (κάποιον) με τις πέτρες*** διώχνω (κάποιον) με άσχημο και απότομο τρόπο (γ) ***στείβω την πέτρα*** είμαι πολύ γερός, έχω μεγάλη σωματική δύναμη: *είκοσι χρονών παλληκάρι, που στείβει την πέτρα* (δ) ***ρίχνω την πέτρα τού αναθέματος (σε κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *ανάθεμα* (ε) ***όποια πέτρα κι αν σηκώσεις, τον βρίσκεις / είναι από κάτω*** για πρόσωπο που αναμειγνύεται παντού, έχει πολλές δραστηριότητες, γνωριμίες και διασυνδέσεις σε όλους τους χώρους (στ) ***(δεν μένει) πέτρα πάνω στην πέτρα*** (*λίθος ἐπὶ λίθον*, Κ.Δ. Ματθ. 24, 2) για ολοκληρωτική καταστροφή, όταν δεν μένει τίποτα όρθιο: *ο σεισμός ισοπέδωσε την πόλη, δεν έμεινε ~!* || *~ να μη μείνει!* (ζ) (εμφατ.) ***και οι πέτρες*** (στο τέλος προτάσεως) οι πάντες (χωρίς καμία εξαίρεση): *σ' αυτό το μέρος με ξέρουν ~* || *όταν εξιστορούσε τα βάσανά του, κλαίγανε ~* (η) ***πέτρα τού σκανδάλου*** (*λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου*, Κ.Δ. *Ρωμ.* 9, 33 κ. *Α΄ Πέτρ.* 2, 8) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε είναι η αιτία διαμάχης, προκαλεί έριδες ή είναι η αφορμή για να ξεσπάσει σκάνδαλο: *η νεαρή γραμματέας τού προέδρου, η ~, το οποίο απασχολεί την κοινή γνώμη, καταθέτει αύριο ενώπιον δικαστηρίου* (θ) (παροιμ.) ***πέτρα που κυλά, μαλλί / χόρτα / μούχλα δεν πιάνει*** όποιος είναι δραστήριος δεν κινδυνεύει να μείνει στάσιμος ή να στερηθεί τα αναγκαία **2.** (μτφ.) καθετί σκληρό, στερεό και συμπαγές: *μπαγιάτεψε το ψωμί, ~ έγινε!* || (μτφ.) *έχει καρδιά από ~* (είναι σκληρός, δείχνει ψυχρότητα κι αναλγησία) || *κάνω ~ την καρδιά* (γίνομαι σκληρός ή οπλίζομαι με μεγάλη υπομονή και καρτερία) || *τα ποντίκια του είναι ~* (έχει ιδιαίτερα γυμνασμένους μυς) **3.** (κατ' επέκτ.) μεγάλη σε όγκο και σκληρή μάζα ριζωμένη στο έδαφος, ο βράχος: *σκαρφαλώναμε στο βουνό και ματώναμε τα πόδια μας στις μυτερές ~* || *σε κάθε ~ βάζαν φουρνέλο, για να ξεχερσώσουν το έδαφος* **4.** ΝΑΥΤ. βραχώδης όγκος που εξέχει από τη θάλασσα: *όταν έχει φουρτούνα, οι ~ γύρω απ' το ακρωτήριο γίνονται παγίδες θανάτου για τα διερχόμενα πλοία* ΣΥΝ. βράχος, βραχονησίδα, σκόπελος, ξέρα· ΦΡ. ***Συμπληγάδες (Πέτρες)*** (i) ΜΥΘΟΛ. οι δύο βράχοι που ανοιγόκλειναν καταστρέφοντας τα πλοία που περνούσαν ανάμεσά τους· γνωστοί από την Αργοναυτική Εκστρατεία (ii) (μτφ.) κάθε δύσκολη, επικίνδυνη ή προβληματική κατάσταση από την οποία πρέπει να διέλθει κανείς: *οι ~ τής διεθνούς διπλωματίας* • **5.** πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος (διαμάντι, αμέθυστος, ζαφείρι κ.λπ.), που τοποθετείται σε κοσμήματα, αντικείμενα μεγάλης αξίας κ.λπ.: *της έκανε δώρο ένα δαχτυλίδι με ~* ΣΥΝ. πετράδι • **6.** ΙΑΤΡ. (α) μικρό κομμάτι από σκληρό υλικό (συνήθ. από άλατα) που σχηματίζεται σε ορισμένα όργανα τού οργανισμού: *έχει ~ στα νεφρά / στη χολή* (β) η σκληρή κιτρινωπή ουσία που σχηματίζεται ανάμεσα στα δόντια: *ο οδοντίατρος θα μου κάνει καθαρισμό, για να βγάλει την ~* ΣΥΝ. τρυγία. — (υποκ.) **πετρούλα** (η) (σημ. 1, 5, 6).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μεγάλος βράχος», αγν. ετύμου. Καμία από τις προταθείσες συνδέσεις, όπως με τα ρ. *πίπτω* και *πετάννυμι*, με το λατ. im-petigo «λειχήνας» ή με το λατ. taberna «σκηνή, καλύβα» (μέ-

σω αμάρτυρου *τέπρα > *πέτρα*, με αντιμετάθεση), δεν θεωρείται πιθ.].

πετράδι (το) {πετραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (υποκ.) μικρή σε μέγεθος πέτρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πετρούλα, λιθαράκι, χαλίκι, ψηφίδα **2.** (κατ' επέκτ.) πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή κοσμημάτων, κομψοτεχνημάτων κ.λπ. ως διακοσμητικό στοιχείο: *σπάνιο / μοναδικό / ανεκτίμητο ~*. — (υποκ.) **πετραδάκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπόλειμμα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετράδι(ν)*, υποκ. τού αρχ. *πέτρα*].

πετραρχικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Πετράρχη, περίφημο Ιταλό ουμανιστή, λόγιο και ποιητή τής Αναγέννησης: *~ έργο / σονέτο*.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Ιταλού λογίου και ποιητή Francesco Petrarca (1304-1374), εξελληνισμένο σε *Πετράρχης*].

πετράς (ο) {πετράδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που εργάζεται σε λατομείο ΣΥΝ. λατόμος, λιθοτόμος, λιθοκόπος **2.** ο ειδικός τεχνίτης που κατεργάζεται την πέτρα ΣΥΝ. πετροκόπος, λιθοξόος.

πετραχήλι (το) {πετραχηλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στενό και μακρύ άμφιο με χρυσοκέντητους σταυρούς, που κρεμά ο ιερέας από τον τράχηλο κατά τη διάρκεια των ιερών ακολουθιών ΣΥΝ. (λόγ.) επιτραχήλιο· ΦΡ. ***τάζω (σε κάποιον) λαγούς με πετραχήλια*** δίνω (σε κάποιον) ψεύτικες ή υπερβολικές υποσχέσεις, γνωρίζοντας ότι δεν πρόκειται να πραγματοποιηθούν ΣΥΝ. τάζω (σε κάποιον) τον ουρανό με τ' άστρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *περιτραχήλιον* (με απλολογία), ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *περιτραχήλιος* < *περι-* + *τράχηλος*].

πετρελαιαγωγός (ο) σωληνωτός αγωγός μεγάλου μήκους, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά τού αργού πετρελαίου από τον τόπο αντλήσεώς του στα διυλιστήρια ή στις εγκαταστάσεις φορτώσεως σε δεξαμενόπλοια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oil pipeline].

πετρελαιάς (ο) {πετρελαιάδες} (λαϊκ.) **1.** ο ιδιοκτήτης πετρελαιοπηγών, αυτός που αντλεί από το υπέδαφος και εμπορεύεται το πετρέλαιο **2.** ο έμπορος πετρελαίου, πρόσωπο που προμηθεύεται (καθαρό) πετρέλαιο από τα διυλιστήρια και το διοχετεύει στην αγορά (σε σπίτια, βιομηχανίες κ.λπ.): *ήρθε ο ~ και μας γέμισε τη δεξαμενή τού καλοριφέρ*.

πετρελαϊκός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το πετρέλαιο: *~ πολιτική / τιμές / βιομηχανία / κρίση / κοιτάσματα*.

πετρέλαιο (το) {πετρελαί-ου | -ων} **1.** (α) σύνθετο μείγμα κυρ. υδρογονανθράκων, πολύ εύφλεκτο και με έντονη, χαρακτηριστική οσμή, που απαντά στο υπέδαφος σε υγρή μορφή με λιπαρή ή ελαιώδη υφή, προέρχεται από την αργή αποσύνθεση οργανικών ουσιών και χρησιμοποιείται ευρύτατα ως καύσιμο για την κίνηση μηχανών, για θέρμανση, φωτισμό και ως πρώτη ύλη στη βιομηχανία πετροχημικών προϊόντων, αποτελώντας έτσι τη βάση τής παγκόσμιας βιομηχανικής παραγωγής: *εξόρυξη / εισαγωγή / εξαγωγή / παραγωγή / ανεύρεση / ανάφλεξη πετρελαίου* || *διυλιστήριο / λάμπα / θερμάστρα / μηχανή / κοίτασμα / πηγή πετρελαίου* || *βρίσκω / βγάζω / αντλώ / πουλώ ~* || *~ θέρμανσης / κίνησης* ΣΥΝ. μαύρος χρυσός (β) ΧΗΜ. ***αργό πετρέλαιο*** το πετρέλαιο με τη μορφή που έχει όταν αντλείται, προτού δηλ. υποστεί απόσταξη, για να εξαχθούν τα διάφορα προϊόντα του (βενζίνη, κηροζίνη κ.ά.) (γ) ***ακάθαρτο πετρέλαιο*** η μορφή που παίρνει το πετρέλαιο μετά το στάδιο τής απόσταξης και πριν από τον καθαρισμό του, για να αφαιρεθούν οι άχρηστες ουσίες (δ) ***φωτιστικό πετρέλαιο*** η κηροζίνη (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το απόθεμα πετρελαίου (που έχει στην κατοχή της μια χώρα): *τα ~ τής Σαουδικής Αραβίας / τού Τέξας* || *όλοι οι πόλεμοι γίνονται για το ~* • ΦΡ. ***αλλάζω τα πετρέλαια (κάποιου)*** βλ. λ. *αλλάζω*.
[ΕΤΥΜ. < *πέτρα* + *έλαιο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < μεσν. λατ. petroleum (νόθο σύνθ.)].

πετρελαιοειδές (το) {πετρελαιοειδ-ούς | -ή} (κυρ. στον πληθ.) καθένα από τα προϊόντα τής απόσταξης και γενικά τής επεξεργασίας τού αργού πετρελαίου, δηλ. το ντίζελ, τα ορυκτέλαια, η βενζίνη, τα υγραέρια (προπάνιο, βουτάνιο κ.ά.) κ.λπ.

πετρελαιοκηλίδα (η) μεγάλη μάζα πετρελαίου, η οποία επιπλέει στην επιφάνεια υδάτινου όγκου (λ.χ. θάλασσας) σχηματίζοντας κηλίδα (εκτάσεως έως και αρκετών χιλιομέτρων) και η οποία προκαλείται κυρ. από διαρροή πετρελαίου από πλοίο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oil slick].

πετρελαιοκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η κίνηση (μηχανημάτων, οχημάτων κ.λπ.) με πετρέλαιο (ως καύσιμη ύλη).

πετρελαιοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας, που αποτελείται από μηχανή εσωτερικής καύσεως, η οποία λειτουργεί με πετρέλαιο και επιτρέπει την αυτανάφλεξη τού καυσίμου μείγματος ΣΥΝ. κινητήρας ντίζελ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. diesel motor].

πετρελαιοκίνητος, -η, -ο [1894] αυτός που κινείται με πετρέλαιο: *~ μηχανή / όχημα / πλοίο* (που κινείται με μηχανή ντίζελ).

πετρελαιομηχανή (η) μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με πετρέλαιο ΣΥΝ. ντίζελ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. diesel engine].

πετρελαιοπαραγωγός, -ός, -ό [1890] (λόγ.) αυτός που παράγει πετρέλαιο: *~ χώρα / περιοχή* || *Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών* (συντομ. Ο.ΠΕ.Κ.). — **πετρελαιοπαραγωγικός**, -ή, -ό, **πετρελαιοπαραγωγή** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oil-producing].

πετρελαιοπηγή (η) η πηγή από όπου αντλείται πετρέλαιο, ο χώρος από όπου εξορύσσεται το πετρέλαιο: *οι ~ τής Σαουδικής Αραβίας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oil-well].

πετρελαιόπισσα (η) {χωρ. πληθ.} το μαύρο πυκνόρρευστο υλικό που απομένει στους λέβητες μετά την απόσταξη τού πετρελαίου.

πετρελαιοφόρος, -α/-ος, -ο [1889] **1.** αυτός που περιέχει πετρέλαιο, που είναι γεμάτος πετρέλαιο: *~ περιοχή / στρώμα (γης) / κοίτασμα* **2.** αυτός που μεταφέρει πετρέλαιο: *~ αγωγός / πλοίο* **3.** (ειδικότ.) ***πετρελαιοφόρο*** (το) πλοίο ειδικά κατασκευασμένο και εξοπλισμένο για τη μεταφορά πετρελαίου ΣΥΝ. δεξαμενόπλοιο, τάνκερ, (λαϊκ.) γκαζάδικο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. < *πετρέλαιο* + *-φόρος* < *φέρω*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pétrolifère].

πετρένιος, -ια, -ιο ▸ πέτρινος

πετριά (η) (λαϊκ.) **1.** το πέταγμα, η ρίψη πέτρας: *έφαγε μια ~ στο κεφάλι* **2.** (μτφ. συνήθ. κακόσ.) η έντονη επιθυμία να ασχοληθεί κάποιος με κάτι: *από νεαρής ηλικίας είχε την ~ τής πολιτικής* ΣΥΝ. λόξα, τρέλα, έμμονη ιδέα.

πέτρινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει φτειαχτεί, κατασκευαστεί από πέτρα: *~ τοίχος / σπίτι / κτίσμα / κολόνα / στύλος / πάτωμα / κάθισμα* ΣΥΝ. (λόγ.) λίθινος **2.** αυτός που αποτελείται από πέτρα ή είναι γεμάτος πέτρες: *~ όγκος* ΣΥΝ. πετρώδης, βραχώδης· ΦΡ. ***πέτρινα χρόνια*** πολύ δύσκολη περίοδος, γεμάτη δοκιμασίες, απογοητεύσεις κ.λπ. **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που διαθέτει μεγάλη σκληρότητα, που δεν λυγίζει, δεν κάμπτεται εύκολα: *~ καρδιά / πρόσωπο / αδιαφορία / σιωπή* ΣΥΝ. σκληρός, ψυχρός. Επίσης (σπάν.) **πετρένιος**, -ια, -ιο.

πετρίτης (ο) [μεσν.] {πετριτών} (λαϊκ.) γεράκι που παλαιότ. το γύμναζαν και το χρησιμοποιούσαν στο κυνήγι: *«...στα έμπα μπήκε σαν αϊτός, στα ξέβγα σαν ~»* (ακριτικό τραγ.).

πετροβάμβακας (ο) {πετροβαμβάκων} θερμομονωτικό και ηχομονωτικό υλικό το οποίο δεν καίγεται, δεν προσβάλλεται από μικροοργανισμούς και δεν απορροφά υγρασία.

πετροβολώ ρ. μετβ. {πετροβολ-είς κ. -άς... | πετροβόλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ρίχνω πέτρες εναντίον (προσώπου ή πράγματος), χτυπώ (κάποιον) πετώντας πέτρες: *το εξαγριωμένο πλήθος πετροβολούσε τα γραφεία τού κόμματος* || *«με το ποτάμι μάλωνε και το πετροβολούσε»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. λιθοβολώ **2.** (κατ' επέκτ.) ρίχνω σε κάποιον κάθε είδους μικρά αντικείμενα σαν βροχή: *«να μάσω μοσχοκάρυδα να την πετροβολήσω»* (δημοτ. τραγ.) **3.** (μτφ.) επιτίθεμαι εναντίον (κάποιου), λ.χ. με κατηγορίες, προσβολές: *όσο και να με πετροβολούν, εγώ δεν αλλάζω γνώμη ούτε κάνω πίσω*· ΦΡ. ***πετροβολούν το δέντρο που έχει καρπούς*** για άδικες επιθέσεις που γίνονται εναντίον προσώπου με αξία, το οποίο έχει και μπορεί να προσφέρει. — **πετροβόλημα** (το) κ. **πετροβολισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πετροβολῶ (-έω)* < αρχ. *πετροβόλος* < *πετρο-* + *-βόλος* < *βάλλω*].

πετρογαλή (η) [1889] μικρόσωμο καγκουρό που ζει στις βραχώδεις περιοχές τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrogale].

πετρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. το σύνολο των διεργασιών, με τις οποίες σχηματίζονται τα πετρώματα, ιδίως τα εκρηξιγενή και τα μεταμορφωμένα. — **πετρογενετικός**, -ή, -ό, **πετρογενετικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. petrogenesis].

πετρογκάζ (το) {άκλ.} συσκευή μαγειρέματος που λειτουργεί με φιάλη γκαζιού.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *πετρο-* (< petro- < μεσν. λατ. petroleum) + *γκάζι* (βλ.λ.)].

πετρογονία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος τής πετρογραφίας, που εξετάζει τη γένεση και τον σχηματισμό των πετρωμάτων τής Γης.
[ΕΤΥΜ. < *πετρο* + *-γονία* < *γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrogonie].

πετρογραφία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική περιγραφή των μακροσκοπικών και μικροσκοπικών χαρακτηριστικών των πετρωμάτων. — **πετρογραφικός**, -ή, -ό [1882].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrographie].

πετροδολάριο (το) {πετροδολαρί-ου | -ων} (κυρ. στον πληθ.) τα χρηματικά ποσά σε δολάρια που εισρέουν στις πετρελαιοπαραγωγούς χώρες, κυρ. τού Περσικού Κόλπου, από την πώληση τού πετρελαίου και που χρησιμοποιούνται κατόπιν από αυτές για καταθέσεις, επενδύσεις κ.λπ. στις χώρες τής Δύσης. Επίσης **πετροδόλαρο**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. petrodollar < petro(leum) + dollar].

πετροκάραβο (το) ΝΑΥΤ. μικρό, βραχώδες νησί χωρίς όρμο ή αγκυροβόλιο· ξέρα με ψηλούς βράχους ΣΥΝ. βραχονησίδα, βραχονήσι.

πετροκάρβουνο (το) (λαϊκ.) ο ορυκτός άνθρακας, ο γαιάνθρακας ΣΥΝ. (λόγ.) λιθάνθρακας.

πετροκερασιά (η) (λαϊκ.) κερασιά των ορεινών κυρ. περιοχών, που καλλιεργείται για τους γλυκούς και τραγανούς καρπούς της, οι οποίοι ωριμάζουν από τα μέσα Μαΐου ώς τον Ιούλιο (ανάλογα με την περιοχή) και χρησιμοποιούνται συνήθως για γλυκό.

πετροκέρασο (το) ο καρπός τής πετροκερασιάς (βλ.λ.).

πετροκοπιό (το) (λαϊκ.) ο χώρος όπου εξορύσσεται ή/και κόβεται η πέτρα ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) νταμάρι, (λόγ.) λατομείο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετροκόπιον* < *πετροκόπος* (βλ.λ.)].

πετροκόπος (ο) (λαϊκ.) **1.** εργάτης λατομείου που κόβει πέτρες ΣΥΝ. λατόμος **2.** τεχνίτης που κατεργάζεται την πέτρα ΣΥΝ. λιθοξόος **3.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχάνημα για το σπάσιμο τής πέτρας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πετρο-* + *-κόπος* < *κόπτω*].

πετροκότσυφας (ο) (λαϊκ.) ωδικό πτηνό, κότσυφας που ζει σε βραχώδεις περιοχές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πετροκόσσυφος* < *πετρο-* + *κόσσυφος* (βλ. κ. *κότσυφας*)].

πετρόλ (το) {άκλ.} **1.** απόχρωση ανάμεσα στο μπλε, το γκρι και το

πράσινο (που προσιδιάζει στο χρώμα τού πετρελαίου) **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει την παραπάνω απόχρωση: ~ *πουκάμισο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (bleu) pétrole < μεσν. λατ. petroleum].

πετρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. επιστημονικός κλάδος που μελετά τη χημική σύσταση, τον ιστό και την υφή, την εμφάνιση και την κατανομή των πετρωμάτων, καθώς επίσης και την προέλευσή τους σε σχέση με τις φυσικοχημικές συνθήκες και τις γεωλογικές διεργασίες ΣΥΝ. πετρογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrologie].

πετρομπάρμπουνο (το) είδος μπαρμπουνιού που ζει σε πετρώδεις βυθούς.

πετροπέρδικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το πτηνό πέρδικα η ελληνική, που ζει στα βουνά, σε πετρώδη μέρη.

πετροπόλεμος (ο) **1.** συμπλοκή μεταξύ αντιπάλων που εκτοξεύουν πέτρες: ο ~ *μεταξύ των οπαδών των δύο ομάδων είχε ως αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό αρκετών από αυτούς* **2.** παιδικό παιχνίδι μεταξύ ομάδων, καθεμιά από τις οποίες προσπαθεί να πετύχει τους αντιπάλους της με πέτρες **3.** (μτφ.) πόλεμος ή δολιοφθορά που διεξάγεται με αιφνίδιες επιθέσεις εναντίον των αντιπάλων: ~ *δηλώσεων* ΣΥΝ. κλεφτοπόλεμος.

Πέτρος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Απόστολο Πέτρο, τον ιδρυτή, κατά τους ρωμαιοκαθολικούς, τής Εκκλησίας τής Ρώμης **2.** όνομα πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμόνων, πριγκίπων και βασιλέων: *ο Μεγάλος* ~ (τσάρος τής Ρωσίας) **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *πέτρος* «λίθος, πέτρα» < *πέτρα* (βλ.λ.) με αλλαγή γένους. Στην Κ.Δ. το όνομα εμφανίζεται ως μετάφραση τού αραμ. Cepha «πέτρα, βράχος» στην εξελληνισμένη μορφή *Κηφᾶς* (πβ. Ιωάνν. 1, 42: *...σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωάννου, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος*). Μέσω τού λατ. Petrus το όνομα διαδόθηκε ευρέως σε ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. Peter, γαλλ. Pierre, ισπ. Pedro, γερμ. Peter, ρωσ. Pyotr].

πετροσέλινο (το) [μτγν.] (λαϊκ.) ο μαϊντανός ΣΥΝ. μακεδονήσι.

πετρότοπος (ο) (λαϊκ.) πετρώδες μέρος, τόπος γεμάτος πέτρες: *όλη η περιοχή από εδώ μέχρι τη θάλασσα είναι* ~ ΣΥΝ. βραχότοπος, (πληθ.) κατσάβραχα. Επίσης **πετροτόπι** (το).

Πετρούλα (η) γυναικείο όνομα.

πετροφυής, -ής, -ές {πετροφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-για φυτά) αυτός που φύεται πάνω σε πέτρα ή βράχο ή προσκολλάται στον βράχο: ~ *λειχήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πέτρο-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

πετροχελίδονο (το) (λαϊκ.) χελιδόνι (βλ.λ.) που ζει σε βραχώδεις περιοχές. Επίσης **πετροχελιδόνι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετροχελιδών, -όνος* < *πετρο-* + *χελιδών*].

πετροχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις μεθόδους παρασκευής χημικών προϊόντων με πρώτη ύλη το πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pétrochimie].

πετροχημικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πετροχημεία: ~ *βιομηχανία* / *προϊόν* **2.** (ειδικότ.) ***πετροχημικά*** (τα) τα χημικά παράγωγα τού πετρελαίου, όλα τα προϊόντα που παράγονται με πρώτη ύλη το πετρέλαιο (πλαστικά, συνθετικό καουτσούκ κ.ά.) **3.** ***πετροχημικός*** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην πετροχημεία.

πετρόχορτο (το) (λαϊκ.) κάθε χόρτο που φύεται πάνω σε πέτρες ή βράχους.

πετρόψαρο (το) (λαϊκ.) ψάρι που ζει στους βράχους τού βυθού, οι οποίοι είναι σκεπασμένοι με φύκια και άλλα θαλάσσια φυτά, όπως λ.χ. ο σπάρος, η πέρκα ΑΝΤ. αφρόψαρο.

πετρόψυχος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει ψυχή σκληρή σαν πέτρα, που δεν συμπονεί, δεν αισθάνεται οίκτο: ~ *ηγεμόνας* ΣΥΝ. σκληρόκαρδος, άσπλαχνος ΑΝΤ. πονόψυχος. — **πετροψυχιά** (η).

πετρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πετρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** (για τόπους) αυτός που είναι γεμάτος πέτρες ή αποτελείται κυρ. από πέτρες, από βράχους: ~ *περιοχή* / *λόφος* / *νησί* ΣΥΝ. βραχώδης ΑΝΤ. χωματώδης **2.** (σπανιότ.) αυτός που μοιάζει με πέτρα, όμοιος με πέτρα στη μορφή και την υφή: ~ *ύλη* / *μείγμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *-ης, -ης, -ες*.

πέτρωμα (το) {πετρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΕΩΛ. κάθε ορυκτό ή συσσωμάτωμα ορυκτών που απαντά στη φύση σε μεγάλη μάζα ή σημαντική ποσότητα και καταλαμβάνει τμήμα τού στερεού φλοιού τής Γης (λιθόσφαιρα): *εκρηξιγενές* ~ (που σχηματίστηκε από στερεοποίηση υλικού, το οποίο είχε λειώσει κατά τη διάρκεια εκρήξεως ηφαιστείου) || *ιζηματογενές* ~ (που αποτελείται από θραύσματα προϋπαρχόντων πετρωμάτων ή από υλικά καθιζήσεως σε διαλύματα) || *μεταμορφωμένο* ~ (από πετρώματα των δύο προηγουμένων κατηγοριών, τα οποία όμως υπέστησαν μεταβολές στην ορυκτολογική σύσταση, υφή και δομή τους υπό συγκεκριμένες συνθήκες) || *στερεό* / *πολύτιμο* / *ηφαιστειογενές* / *πυριγενές* ~ **2.** η μεταβολή υγρού σε στερεό, το πήξιμο: *το* ~ *τού σιροπιού* ΣΥΝ. πήξη, πάγωμα, στερεοποίηση ΑΝΤ. (λόγ.) τήξη, ρευστοποίηση, (καθημ.) νερούλιασμα, λειώσιμο **3.** (μτφ.) το να μείνει κανείς ακίνητος και άφωνος (σαν πέτρα) από μεγάλη έκπληξη ή φόβο ΣΥΝ. μαρμάρωμα, κοκκάλωμα, κέρωμα **4.** η μεταβολή (προσώπου, πράγματος κ.λπ.) σε πέτρα: *το* ~ *τού πριγκιπόπουλου από τον κακό μάγο* || *το* ~ *τού δάσους* ΣΥΝ. απολίθωση, μαρμάρωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχικές σημ. «πέτρινη μάζα – λιθοβολισμός», < *πετρῶ (-όω)* «απολιθώνω». Ο γεωλ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. roche].

πετρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πέτρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μεταβάλλω (κάτι) σε πέτρα, μεταμορφώνω (πρόσωπο / πράγμα) σε πέτρα: *η κακιά μάγισσα πέτρωσε το βασιλόπουλο* ΣΥΝ. απολιθώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (για υγρά) μεταβάλλομαι σε στερεό, χάνω τη ρευστότητά μου, γίνομαι συμπαγής: *το σιρόπι έμεινε πολύ ώρα στο ψυγείο και πέτρωσε* ΣΥΝ. στερεοποιούμαι, πήζω ΑΝΤ. ρευστοποιούμαι, υγροποιούμαι, λειώνω· (μτφ.) **3.** γίνομαι σκληρός σαν την πέτρα: *το τσιμέντο πέτρωσε* || *το παγωτό πέτρωσε στην κατάψυξη* **4.** παύω να αισθάνομαι συμπόνια, οίκτο: *η καρδιά του πέτρωσε* ΣΥΝ. σκληραίνω ΑΝΤ. μαλακώνω **5.** ακινητοποιούμαι, δεν μπορώ να αντιδράσω από τρόμο, έκπληξη, αμηχανία ή άλλο ισχυρό συναίσθημα: *μόλις αντίκρισα το πτώμα, πέτρωσα* || *με το που άκουσε τα νέα, πέτρωσε* ΣΥΝ. μαρμαρώνω, παγώνω, κοκκαλώνω, αποσβολώνομαι, κερώνω.

πετρωτός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί από πέτρα ή αποτελείται από πέτρες, βράχους: ~ *καλντερίμι* / *πλαγιά* ΣΥΝ. πέτρινος, λίθινος.

πέτσα (η) {πετσών} (λαϊκ.) **1.** το φυσικό, εξωτερικό περίβλημα των οργάνων, των μυών και των ιστών τού σώματος στους ανθρώπους και στα περισσότερα ζώα: *η* ~ *πάνω από την πληγή* || *τρώω την* ~ *από το κρέας* / *το κοτόπουλο* || *βγάζω τις* ~ (το καμένο και ξεραμένο δέρμα από την ηλιοθεραπεία) ΣΥΝ. δέρμα, επιδερμίδα, πετσί· ΦΡ. (α) ***δεν έχω πέτσα*** δεν αισθάνομαι ντροπή, φέρομαι αναίσχυντα (β) ***μου σηκώνεται η πέτσα*** φρίττω, αισθάνομαι δυσάρεστη έκπληξη, ανατριχιάζω **2.** το λεπτό, σχετικά σκληρό και προστατευτικό στρώμα που σχηματίζεται πάνω στην επιφάνεια υλικού μετά από στερεοποίηση, βρασμό ή άλλη διαδικασία: *η* ~ *τού γάλακτος* / *τού γιαουρτιού* ΣΥΝ. κρούστα. — (υποκ.) **πετσούλα** (η), **πετσάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. pezza «κομμάτι υφάσματος» < μεσν. λατ. pettia, κελτ. αρχής, πβ. ουαλ. peth «πράγμα»].

πετσέτα (η) {πετσετών} **1.** κομμάτι μαλακού, απορροφητικού υφάσματος, που χρησιμοποιείται για το σκούπισμα των χεριών, τού προσώπου ή τού σώματος μετά το πλύσιμο ή για το στέγνωμα υγρών αντικειμένων: *μονόχρωμη* / *καθαρή* / *χνουδωτή* ~ || ~ *προσώπου* / *μπάνιου* / *ποδιών* / *χεριών* / *τής θάλασσας* **2.** κομμάτι υφάσματος που χρησιμοποιείται κατά το γεύμα για το σκούπισμα των χεριών και των χειλιών ή/και για την προφύλαξη των ενδυμάτων από τους λεκέδες ΣΥΝ. (λόγ.) χειρόμακτρο **3.** η χαρτοπετσέτα (βλ.λ.). — (υποκ.) **πετσετάκι** (το) κ. **πετσετούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. pezzetta, υποκ. τού pezza (βλ. λ. *πέτσα*)].

πετσετέ επίθ. {άκλ.} (για ύφασμα) αυτός που έχει υφή πετσέτας.

πετσετοθήκη (η) [1891] {πετσετοθηκών} **1.** η θήκη των πετσετών που χρησιμοποιούνται κατά το φαγητό **2.** μικρό έπιπλο ή σκεύος, στο οποίο κρέμονται οι πετσέτες για το σκούπισμα των χεριών, τού προσώπου ή τού σώματος μετά το πλύσιμο.

πετσετόπανο (το) κομμάτι απορροφητικού υφάσματος που χρησιμοποιείται για το σκούπισμα και στέγνωμα, π.χ. των πιατικών ΣΥΝ. πετσέτα.

πετσί (το) {πετσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το φυσικό, εξωτερικό περίβλημα τού σώματος των ανθρώπων και των περισσότερων ζώων ΣΥΝ. δέρμα, πέτσα, τομάρι· ΦΡ. (α) ***είμαι / γίνομαι / μένω πετσί και κόκκαλο*** είμαι ή καταντώ πολύ αδύνατος (β) ***μπαίνω στο πετσί (κάποιου)*** κατανοώ το περιεχόμενο, μπαίνω στην ουσία (πράγματος): *ο ηθοποιός μπήκε στο πετσί τού ρόλου του* (γ) ***δεν χωράω στο πετσί μου*** είμαι διαρκώς ανήσυχος ή ανάστατος ή αναζητώ συνέχεια κάτι (δ) ***γνωρίζω / νιώθω (κάτι) στο πετσί μου*** έχω προσωπική και επώδυνη πείρα (γεγονότος ή κατάστασης): *τη δικτατορία τη γνώρισαν στο πετσί τους* **2.** κατεργασμένο δέρμα ζώου: *τσάντα* / *σακάκι από* ~ **3.** (μτφ.) κάθε πράγμα που έχει σκληρύνει σε μεγάλο βαθμό: *το κρέας παραψήθηκε και έγινε* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δέρμα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετσίν*, υποκ. τού ιταλ. pezzo «κομμάτι» < pezza (βλ. λ. *πέτσα*) ή < **πέσκιον*, υποκ. τού μτγν. *πέσκος* «δέρμα, φλούδα»].

πετσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {πέτσιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-οικ.) ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) σκληρό σαν το πετσί (βλ.λ.) ΑΝΤ. ξεπετσιάζω ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι σκληρός σαν πετσί: *το κρέας πέτσιασε* **3.** πιάνω πέτσα, καλύπτεται η επιφάνειά μου από κρούστα: *το γάλα πέτσιασε*. **πέτσιασμα** (το) [μεσν.].

πετσικάρω ρ. αμετβ. {πετσικάρισα} (λαϊκ.) παίρνω κυρτό σχήμα, λυγίζω: *η πόρτα πετσικάρισε* ΣΥΝ. κυρτώνω. — **πετσικάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. pizzicare «τσιμπώ, τσούζω» (με την επίδρ. τού ουσ. *πέτσα*) < pizzare (ίδια σημ.) < pizzo «αιχμή, κορυφή», λ. εκφραστ., αγν. ετύμου].

πέτσικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** πολύ λίγος, αυτός που δεν επαρκεί για κάτι: ~ *ύφασμα* (μικρότερο από όσο χρειάζεται) ΣΥΝ. λειψός ΑΝΤ. αρκετός, άφθονος **2.** (ειδικότ. για σκληρή επιφάνεια) αυτός που έχει κυρτώσει: ~ *πόρτα* ΣΥΝ. κυρτωμένος, λυγισμένος ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

πέτσινος, -η, -ο **1.** φτειαγμένος από πετσί, αυτός που έχει κατασκευαστεί από δέρμα: ~ *ζακέτα* / *σακάκι* / *τσάντα* / *βαλίτσα* ΣΥΝ. δερμάτινος **2.** ***πέτσινο*** (το) ανδρικό ή γυναικείο πανωφόρι, μακρύ ή κοντό.

πετσοκόβω ρ. μετβ. {πετσόκο-ψα, -πηκα, -μμένος} (εκφραστ.) **1.** κόβω (κάτι) σε μικρά κομμάτια, κατατεμαχίζω ΣΥΝ. κατακομματιάζω **2.** (μτφ.) περικόπτω πολλά ή και σημαντικά σημεία (κειμένου, κινηματογραφικής ταινίας, ρεπορτάζ κ.λπ.): *η λογοκρισία πετσόκοψε την ταινία* || ~ *μισθούς* / *αποδοχές* **3.** (μτφ.) σκοτώνω με αγριότητα, με βάρβαρο τρόπο ΣΥΝ. κατασφάζω, κατακρεουργώ, μακελλεύω **4.** (μεσοπαθ. ***πετσοκόβομαι***) (συνήθ. κατά το ξύρισμα) κόβομαι σε πολλά σημεία. — **πετσόκομμα** (το).

πέτσωμα (το) {πετσώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η επένδυση ή επικάλυψη επιφάνειας με δέρμα: *το* ~ *των παπουτσιών* **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε επικάλυψη επιφάνειας με οποιοδήποτε υλικό **3.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. η εξωτερική επικάλυψη ξύλινου ή σιδερένιου πλοίου με επάλληλες σειρές σανίδων ή λαμαρινών αντιστοίχως **4.** (μτφ.) χρηματικό ποσόν που δίνεται ως αμοιβή για αμφίβολες, κρυφές ή και ύποπτες υπηρεσίες ΣΥΝ. λουφές.

πετσώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {πέτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** επικαλύπτω (κάτι) εξωτερικώς ή επενδύω εσωτερικώς με δέρμα, ντύνω με πετσί: ~ *τα παπούτσια* ΣΥΝ. σολιάζω· ΦΡ. (εκφραστ.) ***πετσώνω την κοιλιά μου*** τρώω πάρα πολύ, παραγεμίζω την κοιλιά μου με φαγητό ΣΥΝ. παρατρώγω **2.** (κατ' επέκτ.) επικαλύπτω επιφάνεια με οποιοδήποτε υλικό **3.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. επικαλύπτω την εξωτερική επιφάνεια πλοίου με σανίδες ή λαμαρίνες.

πετυχαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πέτυχ-α, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κατορθώνω, πραγματοποιώ (κάτι που επιθυμώ ή μου έχει ανατεθεί): *πετυχαίνει πάντα αυτό που θέλει, γιατί κάνει σωστές κινήσεις* || *η ομάδα πέτυχε συντριπτική νίκη* **2.** φτειάχνω (κάτι) όπως πρέπει να γίνει: *αυτή τη φορά το πέτυχα το γλυκό!* || *ο ζωγράφος σε έχει πετύχει στο πρόσωπο* ● **3.** ΑΘΛ. πραγματοποιώ συγκεκριμένη επίδοση ή σκοπό αθλήματος: ~ *γκολ / καλάθι / πόντο* ΣΥΝ. βάζω ● **4.** σημαδεύω με επιτυχία (κάποιον/κάτι), βρίσκω (τον στόχο): *η πέτρα τον πέτυχε στο μέτωπο* || ~ *τον στόχο από μακριά* || ~ *διάνα* (ευστοχώ απόλυτα) ΣΥΝ. ευστοχώ ΑΝΤ. αστοχώ, αποτυγχάνω· ΦΡ. ***το πέτυχα*** κατάλαβα (κάτι) σωστά, βρήκα τη σωστή απάντηση: *μπράβο, το πέτυχες, αυτό ήταν!* || *για φαντάσου, το πέτυχε με την πρώτη!* ● **5.** (α) μου τυχαίνει (κάποιος/κάτι), βρίσκω κατά τύχη: *πέτυχα μια καλή ευκαιρία στις εκπτώσεις!* || (για να δηλώσουμε δυσαρέσκεια ή ειρωνεία) *μωρέ γαμπρός / θέση να σου πετύχει!* (β) συναντώ τυχαία (κάποιον): *τον πέτυχα την ώρα που έφευγε και δεν μπόρεσα να του μιλήσω πολύ* ΣΥΝ. ανταμώνω ♦ (αμετβ.) **6.** έχω επιτυχή έκβαση, ολοκληρώνομαι με αίσιο τρόπο: *η εγχείρηση / η παράσταση πέτυχε* **7.** (για πρόσ.) έχω επιτυχή (επαγγελματική συνήθ.) εξέλιξη, αποκτώ κοινωνικό κύρος: *έχεις όλες τις προϋποθέσεις να πετύχεις στη ζωή σου* || *κατάφερε να πετύχει χωρίς τη βοήθεια κανενός* ΣΥΝ. προκόβω ΑΝΤ. αποτυγχάνω **8.** αντιμετωπίζω με επιτυχία (εξέταση, διαγωνισμό, κ.λπ.), περνώ επιτυχώς (δοκιμασία): *ο γιος του πέτυχε πρώτος στο Πολυτεχνείο!* ΣΥΝ. περνώ ΑΝΤ. απορρίπτομαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από το θ. τού αορ. β' *έπετυχ-ον* (το αρχικό *έ-* θεωρήθηκε συλλαβική αύξηση) τού αρχ. *έπιτυγχάνω* (βλ.λ.). Πβ. κ. *λαγχάνω* – *λαχαίνω*, *λαμβάνω* - *λαβαίνω* κ.ά.].

πετυχημένος, -η, -ο κ. **επιτυχημένος** **1.** αυτός που έχει επιτύχει τον σκοπό του, που έχει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα: ~ *βολή / χρώμα / φόρεμα* (που δημιούργησε την επιθυμητή εντύπωση ή που ταιριάζει σε αυτόν που το φορά) || *το μέρος που διάλεξε για το ραντεβού ήταν* ~ (κατάλληλο για την περίσταση) ΣΥΝ. εύστοχος **2.** αυτός που γίνεται, διεξάγεται ή ολοκληρώνεται με επιτυχία: ~ *εγχείρημα / λύση / παράσταση* || *η οικονομική του πολιτική υπήρξε ~, αφού οδήγησε σε μείωση τού πληθωρισμού και αύξηση των εξαγωγών* ΣΥΝ. επιτυχής, ευδόκιμος ΑΝΤ. ανεπιτυχής **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που ευδοκίμησε ή κατόρθωσε ό,τι επεδίωκε: ~ *επιχειρηματίας / δικηγόρος / οικογενειάρχης* ΑΝΤ. αποτυχημένος. — **πετυχημένα** επίρρ.

πετώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πετάς... | πέτ-αξα, -ιέμαι κ. -άγομαι, -άχτηκα, -α(γ)μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για πτηνά και έντομα) κινούμαι στον αέρα φτερουγίζοντας: *η πεταλούδα πετούσε από λουλούδι σε λουλούδι* || *ο αϊτός πετάει ψηλά* || *οι γλάροι πετάνε μες στα κατάρτια* || (μτφ.) *η σκέψη του πέταξε πίσω στην πατρίδα* ΣΥΝ. φτερουγίζω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πετώ στα σύννεφα*** (i) είμαι πολύ χαρούμενος: *κέρδισε το πρώτο βραβείο και πετά στα σύννεφα* (ii) δεν έχω επαφή με την πραγματικότητα, ζω στον κόσμο μου: *δεν μπορώ να συνεννοηθώ με αυτό τον άνθρωπο· πετά μονίμως στα σύννεφα* (β) ***πετώ απ' τη χαρά μου*** είμαι πολύ χαρούμενος (γ) ***πετούν τα μυαλά μου (στον αέρα)*** σκέφτομαι ή/και συμπεριφέρομαι με επιπολαιότητα, είμαι φαντασιόπληκτος (δ) ***πετά η καρδιά μου (για κάποιον / κάτι)*** λαχταρώ (κάτι) ολόψυχα: ~ *για σένα / να σε δω* (ε) ***–Πετάει ο γάιδαρος; –Πετάει!*** βλ. λ. *γάιδαρος* **2.** (για αεροσκάφη και κάθε συσκευή που κινείται στον αέρα) κινούμαι στον αέρα με μηχανικά μέσα (έλικες, πτερύγια, μηχανές κ.λπ.) ή χάρη στην ειδική μου κατασκευή: *το αερόστατο πετούσε πάνω από τον χώρο τής έκθεσης* || *με τι ταχύτητα πετάει ένα αεροπλάνο τύπου «Μιγκ»;* || *κοίτα πόσο ψηλά πετά ο χαρταετός!* **3.** (α) (για επιβάτες ιπτάμενων μεταφορικών μέσων ή μηχανών) ταξιδεύω: *αύριο πετάμε οικογενειακώς για Λονδίνο* || ~ *με την Ολυμπιακή* || ~ *με πτήση τσάρτερ / με τζάμπο* (β) (για πιλότους, αεροπόρους) εκτελώ πτήση, κυβερνώ αεροσκάφος: *ο πρώτος άνθρωπος που πέταξε πάνω από τον Ατλαντικό* **4.** (εκφραστ.) κινούμαι με ταχύτητα, περπατώ με πολύ γρήγορο βήμα: *δεν έτρεχε απλώς, πετούσε!* || *«... επετούσαν προς την οικίαν εκείνων»* (Α. Παπαδιαμάντης) || *μπήκε πρώτος στην τελική ευθεία πετώντας προς το τέρμα και τη νίκη* **5.** (κατ' επέκτ.) ξεφεύγω από (κάποιον που με καταδιώκει) ή εξαφανίζομαι από το μέρος στο οποίο βρισκόμουν, δραπετεύω: *οι κρατούμενοι πέταξαν χωρίς να τους πάρει κανείς χαμπάρι* **6.** (μτφ.) χάνομαι: *πάει, πέταξε η ευκαιρία!* ΦΡ. ***πέταξε το πουλάκι*** χάθηκε η ευκαιρία: *τότε που σου το έδινα μισοτιμής δεν το ήθελες· τώρα είναι αργά, πάει, ~!* **7.** (μτφ.) προχωρώ με επιτυχία, τα καταφέρνω με μεγάλη άνεση και ευκολία: *στη συνέντευξη πετούσε, αφού γνώριζε όλα τα θέματα* || *και στ' άλλα μαθήματα είναι καλός, αλλά στην ιστορία πετάει!* ΦΡ. (οικ.) ***πετάει η ομάδα!*** για ομάδα ή οποιοδήποτε σύνολο προσώπων που συνεργάζονται με επιτυχία, που έχουν υψηλή απόδοση επιτυγχάνοντας τους στόχους τους **8.** (οικ.) εξέχω έντονα (κατά τρόπο ανεπιθύμητο ή ακαλαίσθητο): *δεν στρώνουν καλά τα μαλλιά της, πετάει μια τούφα απ' τα πλάγια* || *δεν μπορώ να βλέπω αυτό το καρφί να πετάει έτσι στον τοίχο!* ♦ (μετβ.) **9.** ρίχνω (κάτι), εκτοξεύω σε απόσταση ή με δύναμη: *πετούσε πέτρες στη θάλασσα* || *πέταξε από πάνω του τα σκεπάσματα, γιατί ζεσταινόταν* || *πέταξε το όπλο του και το 'βαλε στα πόδια* || *το άλογο πέταξε κάτω τον αναβάτη του* || *πέταξε ένα κόκκαλο στον σκύλο·* ΦΡ. (α) (οικ.-μτφ.) ***πετάω (κάποιου) τα μάτια έξω*** (i) (!) κάνω έρωτα σε (κάποιον) με τρόπο βίαιο ή εξαντλώντας τον (ii) νικώ (κάποιον) συντρίβοντάς τον, ταπεινώνοντάς τον (β) ***πετάω τη σκούφια μου (για κάτι)*** για κάτι που μου αρέσει πάρα πολύ και είμαι πάντα πρόθυμος γι' αυτό: ~ *για καβγά / φασαρία / χορό / γλέντι* **10.** (ειδικότ.) εκπέμπω (κάτι): (μτφ.) *τα μάτια του πετούσαν σπίθες* **11.** (μτφ.) (α) απευθύνω (κάτι σε κάποιον): *του πέταξε ένα υπονοούμενο σκέτο φαρμάκι* (β) λέω (κάτι) κυρ. ξαφνικά: *πετάει κάτι ψέματα και δεν μπορώ να τα μπαλλώσω με τίποτα* || *τι ήταν πάλι αυτό που πέταξες χθες;* || *την πέταξες πάλι την κοτσάνα!* || *μου πέταξε μια κουβέντα τις προάλλες για μια περίεργη υπόθεση· τι λες να εννοούσε;* **12.** απαλλάσσομαι από (κάτι που θεωρώ άχρηστο, ανεπιθύμητο κ.λπ.): *δες τι θα κρατήσεις και τι θα πετάξεις* || ~ *τα σκουπίδια / το στυλό που τέλειωσε* || *τόνοι φρούτων θα πεταχτούν στις χωματερές* || *πέταξε πια τα μαύρα, ως πότε θα πενθείς;* **13.** (μτφ. για πρόσ.) σπρώχνω ή διώχνω (κάποιον) μακριά ως άχρηστο ή ανεπιθύμητο: *αν συνεχίσεις τη φασαρία, θα πω να σε πετάξουν έξω* || *τον πέταξε απ' το γραφείο του με τις κλοτσιές* || *τον εκμεταλλεύτηκε κι έπειτα τον πέταξε σαν στειμμένη λεμονόκουπα* || *πετάνε χίλιους υπαλλήλους στον δρόμο* || ~ *κάποιον στην άκρη / στο περιθώριο* || *πέταξαν τους εχθρούς στη θάλασσα* **14.** δίνω (κάτι σε κάποιον) κατά τρόπο που εκφράζει θυμό, που προσβάλλει την αξιοπρέπειά του: *τους πέταξε την παραίτηση στα μούτρα κι έφυγε* **15.** αφήνω ή βάζω (κάτι) κάπου με τρόπο που δημιουργεί άσχημη εντύπωση: *πετά τα πράγματά του δεξιά κι αριστερά / όπου βρει* || *Τι το πέταξες αυτό εδώ; Μάζεψέ το!* **16.** (οικ.) κάνω (κάτι) να εξέχει ή να φαίνεται (κυρ. κατά τρόπο έντονο, ακαλαίσθητο ή προκλητικό): *αυτό το φόρεμα πετάει το μισό στήθος έξω* || *η υγρασία πέταξε όλο τον σοβά στο μέρος αυτό* **17.** (κυρ. για χρήματα) σπαταλώ, ξοδεύω ασυλλόγιστα και άσκοπα: *πέταξε μία περιουσία στα χαρτιά* **18.** (καθημ.) μεταφέρω (κάποιον) στον προορισμό του με μεταφορικό μέσο: *πάρε ένα ταξί να σε πετάξει μέχρι την πλατεία* || *με πετάς μέχρι το γραφείο;* **19.** (για φυτά) βγάζω καινούργιους βλαστούς, εκβλαστάνω: *η τριανταφυλλιά πέταξε μπουμπούκια* || *η μηλιά πέταξε φύλλα·* ΦΡ. (μτφ.) ***πετάω μπόι*** ψηλώνω: *ο γιος σου πέταξε μπόι απότομα και δυσκολεύτηκα να τον αναγνωρίσω!* **20.** (η μτχ. ***πεταμένος, -η, -ο***) βλ.λ. (Βλ. κ. λ. *πετάγομαι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πετώ*, υποχωρητ. από τους τ. *πετάσω / έπέτασα*, μέλλ. και αόρ. τού αρχ. *πετάννυμι*, κατά το σχήμα *χαλάσω – έχάλασα – χαλώ*. Το αρχ. *πετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω» < Ι.Ε. *pet- / petə- «ανοίγω, εκτείνω» (δεν συνδέεται με το θ. τού ρ. *πέτομαι*, βλ.λ.), πβ. λατ. pateo «είμαι ανοικτός, φανερός», αρχ. γερμ. fadam «νήμα, κλωστή» (> γερμ. Faden), αρχ. ισλ. faðmr «νήμα, οργυιά» κ.ά. Ομόρρ. *πέταλο(ν)*. Παράγ. *(κατα)πέτα-σμα*. Το μεσν. *πετώ*, παρότι ετυμολογικώς ανάγεται στο ρ. *πετάννυμι*, έλαβε τη σημ. τού ρ. *πέτομαι* (βλ.λ.)].

πευκάκι (το) → πεύκο

πεύκη (η) → πεύκο

πευκιάς (ο) → πευκώνας

πεύκινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πεύκο: ~ *βελόνα / ρετσίνι / ξύλο* **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει κατασκευασθεί από ξύλο πεύκου: ~ *τραπέζι / βαρέλι / έπιπλο*.

πεύκο (το) ρητινοφόρο δέντρο με παχύ, τραχύ και αυλακωμένο κορμό, βελονοειδή φύλλα (πευκοβελόνες) και επιμήκεις ή κυλινδρικούς κώνους (κουκουνάρια) ΣΥΝ. πευκόδεντρο. Επίσης **πεύκη** (η) [αρχ.]. — (υποκ.) **πευκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πεύκη*, με αλλαγή γένους (κατά το *δέντρο*), < Ι.Ε. *peuk- «πεύκο» (αρχική σημ. «τρυπώ, μπήγω»), πβ. λιθ. pušis, αρχ. γερμ. fiuhta (> γερμ. Fichte), μέσ. ιρλ. ochtach, αρχ. πρωσ. peuse κ.ά. Ομόρρ. *πύξ, πυγμή* (βλ.λ.)].

πευκοβελόνα (η) {πευκοβελονών} το φύλλο τού πεύκου που έχει σχήμα και μορφή βελόνας.

πευκόδασος κ. **πευκοδάσος** (το) {πευκοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος από πεύκα ΣΥΝ. πευκώνας, πευκιάς.

πευκόδεντρο (το) {-ου κ. -έντρου | -ων κ. -έντρων} το πεύκο ΣΥΝ. πεύκη, πεύκος.

πεύκος (ο) το συνήθ. ψηλό, ογκώδες ή μεγάλης ηλικίας πεύκο.

πευκόφυτος, -η, -ο (για τόπο) αυτός που είναι φυτεμένος με πεύκα: ~ *περιοχή / πλαγιά*.
[ΕΤΥΜ. < *πεύκο* + *-φυτος* < *φύω / -ομαι*].

πευκώνας (ο) [μτγν.] δάσος πεύκων, τόπος κατάφυτος από πεύκα ΣΥΝ. πευκόδασος. Επίσης (λαϊκ.) **πευκιάς** {πευκιάδες}.

Π.Ε.Υ.Φ.Α. (η) Πανελλήνια Ένωση Υπαλλήλων Φύλαξης Αρχαιοτήτων.

Π.Ε.Φ. (η) Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων.

πεφιλημένος, -η, -ο (λόγ.) (κυρ. για νεκρούς) προσφιλής, αγαπημένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *φιλῶ* (βλ.λ.)].

Π.Ε.Φι.Π. (η) Πανελλήνια Ένωση Φίλων των Πολυτέκνων.

πεφταστέρι {πεφταστερ-ιού | -ιών} κ. **πεφτάστρι** (το) (λαϊκ.) μετεωρόλιθος που αναφλέγεται κατά την προστριβή του στην ατμόσφαιρα τής Γης και φαίνεται σαν αστέρι που πέφτει, διάττων αστέρας. Επίσης **πεφτάστερο**.

Πέφτη (η) (λαϊκότ.) η Πέμπτη.

πέφτω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έπεσα, πεσμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κινούμαι προς τα κάτω, από ψηλότερο σημείο σε χαμηλότερο: *κάτι πρέπει να έπεσε, γιατί ακούστηκε ένας θόρυβος* || *είδε ένα άστρο να πέφτει κι έκανε μια ευχή·* (για καιρικά φαινόμενα) *πέφτει βροχή / χιόνι* || *πέφτουν τής βροχής οι στάλες·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πέφτω από τα σύννεφα*** εκπλήσσομαι δυσάρεστα, απογοητεύομαι ξαφνικά (επειδή συνέβη κάτι που δεν περίμενα ούτε μπορούσα ποτέ να το φανταστώ): *όταν οι γείτονες έμαθαν ότι ο φιλήσυχος συνταξιούχος ήταν ο δράστης τού εγκλήματος, έπεσαν από τα σύννεφα* (β) ***πέσε πίτα να σε φάω*** για κάποιον που τα περιμένει όλα έτοιμα ή που περιμένει να του τα προ-

σφέρουν οι άλλοι: *«δεν είναι η λευτεριά ~· είναι κάστρο που το παίρνεις με το σπαθί σου»* (Ν. Καζαντζάκης) (γ) ***έπεσε απ' την Ακρόπολη και στάθηκε όρθιος*** βλ. λ. *Ακρόπολη* **2.** (ειδικότ.) καταλήγω σε χαμηλότερο σημείο (έχοντας αφεθεί ή ριχτεί από ψηλότερο): *μήπως είδες πού έπεσε το στυλό; || η ατομική βόμβα που έπεσε στη Χιροσίμα || οι σταγόνες έπεφταν πάνω στο τζάμι τού παραθύρου || από την έκπληξη, της έπεσε το ποτήρι από τα χέρια·* ΦΡ. (α) ***δεν πέφτει καρφίτσα*** υπάρχει μεγάλος συνωστισμός, δεν υπάρχει καθόλου χώρος ελεύθερος (β) (μτφ.) ***πέφτει η ματιά μου (σε κάποιον / κάτι)*** βλέπω ή παρατηρώ ξαφνικά ή τυχαία (κάποιον/κάτι): *έπεσε η ματιά του σε μια αγγελία που τον ενδιέφερε* (γ) ***πέφτω στα μαλακά*** παθαίνω μικρές ζημιές, υφίσταμαι μικρές τιμωρίες ή λίγες αρνητικές συνέπειες **3.** χάνω την ισορροπία μου και καταλήγω στο έδαφος: *παραπάτησε κι έπεσε || τα μωρά που μαθαίνουν να περπατούν πέφτουν συνεχώς || έπεσε κι έσπασε το πόδι του* **4.** παύω να είμαι όρθιος, να έχω όρθια στάση και γέρνω (μπροστά ή πίσω): *μόλις άρχισαν οι πυροβολισμοί, έπεσαν όλοι κάτω || θα πέσω κάτω από την κούραση || το κάθισμα πέφτει προς τα πίσω || έπεσε στα γόνατα και παρακαλούσε·* ΦΡ. ***πέσε κάτω!*** ρίξου στο έδαφος, ξάπλωσε κάτω: *~! Θα σε πετύχει καμιά αδέσποτη σφαίρα!* **5.** φεύγω από τη θέση μου, αποσπώμαι και φέρομαι με το βάρος μου προς τα κάτω: *το φθινόπωρο πέφτουν τα φύλλα των δέντρων || του πέφτουν τα μαλλιά, θα κάνει φαλάκρα·* ΦΡ. (μτφ.) ***πέφτουν κεφάλια*** (i) εκτελούνται πολλοί με αποκεφαλισμό (ii) (μτφ.) τιμωρούνται αυστηρά ή χάνουν τη θέση τους πολλοί: *προσέξτε καλά, γιατί, αν το μάθει ο διευθυντής, θα πέσουν κεφάλια* **6.** κρέμομαι, έχω συγκεκριμένο μάκρος: *τα μαλλιά της έπεφταν στους ώμους της* **7.** εφαρμόζω (στο σώμα ή σε αντικείμενο): *πώς σου πέφτει το παλτό; || τα μανίκια τού σακακιού μού πέφτουν κοντά·* ΦΡ. ***(κάτι) μου πέφτει κουτί*** βλ. λ. *κουτί* **8.** καταρρέω, γκρεμίζομαι: *μερικά σπίτια κινδύνεψαν να πέσουν στον τελευταίο σεισμό* || (παροιμ.) *«αν δεν παινέψεις το σπίτι σου, θα πέσει να σε πλακώσει»·* ΦΡ. ***να πέσει το ταβάνι / ο ουρανός να με πλακώσει*** για να βεβαιώσουμε κάποιον για την ισχύ, την αλήθεια των λόγων μας: *αν λέω ψέματα, ~!* **9.** (καθημ. για όργανα τού σώματος) υφίσταμαι παθολογική μετατόπιση: *της έπεσε η μήτρα* **10.** (α) χαλαρώνω, χάνω το σφρίγος ή την ελαστικότητά μου, γίνομαι πλαδαρός: *έχει πεσμένο στήθος* (β) (για το πέος) χάνω τη στύση ΑΝΤ. σηκώνομαι **11.** περιέρχομαι (σε συγκεκριμένη, συνήθ. αρνητική κατάσταση): *~ σε δυσμένεια / στην αφάνεια / σε μελαγχολία / σε κώμα / σε νάρκη || ~ νεκρός / άρρωστος || ~ θύμα ληστείας·* ΦΡ. (α) ***πέφτω στην παγίδα / στη φάκα / στο δόκανο / στα δίχτυα / νύχια / πλοκάμια (κάποιου)*** παγιδεύομαι (από κάποιον) ή γίνομαι το θύμα απάτης ή πλεκτάνης που έχει στηθεί εναντίον μου: *οι ληστές έπεσαν στο δόκανο τής αστυνομίας || πολλοί νέοι πέφτουν στα δίχτυα εμπόρων ναρκωτικών || έπεσε στην παγίδα που του έστησαν σαν πρωτάρης!* (β) ***πέφτω στο κενό*** δεν καταλήγω πουθενά, αποτυγχάνω: *η προσπάθεια ανατροπής του έπεσε στο κενό* ΑΝΤ. επιτυγχάνω (γ) ***πέφτω στα χέρια (κάποιου)*** συλλαμβάνομαι ή παγιδεύομαι (από κάποιον) και γενικά περιέρχομαι στον έλεγχο, στην ιδιοκτησία, την κατοχή ή την απόλυτη εξουσία (κάποιου): *η πόλη έπεσε στα χέρια των Αράβων || τα μυστικά έγγραφα έπεσαν στα χέρια τού εχθρού* (δ) ***πέφτω στο στόμα / στη γλώσσα (κάποιου)*** γίνομαι αντικείμενο δυσμενούς και κακόβουλου σχολιασμού (από κάποιον): *πρόσεχε μην πέσεις στο στόμα του· δεν σε ξεπλένει ούτε ο Νιαγάρας!* (ε) ***πέφτω ξερός*** βλ. λ. *ξερός* **12.** *(~ σε κάτι)* διαπράττω κάτι: *~ σε αντιφάσεις / σε λάθη* **13.** ξαπλώνω στο κρεβάτι για ύπνο, κοιμάμαι: *νύσταξα, πάω να πέσω || συνήθως ~ νωρίς, γιατί έχω πρωινό ξύπνημα·* ΦΡ. (μτφ.) ***πέφτω στο κρεβάτι / στο στρώμα*** αρρωσταίνω και μένω στο κρεβάτι **14.** φαίνομαι ή εστιάζομαι σε συγκεκριμένο σημείο: *ο ήσκιος των δέντρων έπεφτε στα παγκάκια τού κήπου || όλοι οι προβολείς και τα φλας έπεσαν πάνω του || η έμφαση στη χρήση τού ρήματος «συναναστρέφομαι» πέφτει στην έννοια των σχέσεων* **15.** (για πρόσ.) πεθαίνω (σε μάχη, συμπλοκή): *τιμούμε όσους έπεσαν το '40 υπερασπιζόμενοι τα σύνορά μας || ~ στο πεδίο τής τιμής / τής μάχης || έπεσε κατά την εκτέλεση τού καθήκοντος* **16.** ανατρέπομαι χάνοντας τη θέση που κατέχω: *έπεσε η κυβέρνηση* **17.** υποβιβάζομαι: *η ομάδα φέτος έπεσε στη Β΄ κατηγορία·* ΦΡ. (α) ***πέφτω στα μάτια (κάποιου)*** χάνω την εκτίμηση και τον σεβασμό που είχε (κάποιος) για μένα: *μετά την αήθη στάση της έπεσε πολύ στα μάτια μου* (β) ***πέφτω πολύ χαμηλά*** ξεπέφτω ηθικά, ενεργώ ή συμπεριφέρομαι κατά τρόπο που με εκθέτει: *το επίπεδο τού πολιτικού λόγου έχει πέσει πολύ χαμηλά || με αυτό που έκανες έπεσες πολύ χαμηλά* (γ) (μτφ.) ***πέφτουν τα μούτρα μου*** αισθάνομαι μεγάλη αμηχανία, νιώθω ντροπή, χάνω την υπερηφάνειά μου: *μετά από τέτοια γκάφα έχουν πέσει τα μούτρα μου* (δ) (μτφ.) ***πέφτει η μύτη μου*** χάνω την υπερηφάνεια ή την αλαζονεία μου: *Γιατί δεν κάνεις δουλειές τού σπιτιού; Φοβάσαι μη σου πέσει η μύτη;* **18.** κυριεύομαι ύστερα από επίθεση, πολιορκία κ.λπ.: *η Πόλη έπεσε το 1453* **19.** υποκύπτω σε ερωτική πολιορκία, ενδίδω: *τόσο καιρό τη γυρόφερνε, στο τέλος έπεσε* **20.** (για έμβρυο) αποβάλλομαι: *της έπεσε το παιδί στον τέταρτο μήνα* **21.** κατευθύνομαι με ορμή ή επιθετική διάθεση προς (κάποιον/κάτι): *το αυτοκίνητο έπεσε πάνω στον στύλο τής Δ.Ε.Η. || μια συμμορία ληστών έπεσε πάνω στο καραβάνι·* ΦΡ. (α) ***πέφτω στη φωτιά (για κάποιον / κάτι)*** είμαι έτοιμος να αντιμετωπίσω οποιονδήποτε κίνδυνο ή να θυσιαστώ (για κάποιον/κάτι): *για χάρη σου ~!* (β) ***πέφτω στην αγκαλιά (κάποιου)*** (*πρὸς ἀγκάλαις πίπτειν*, Ευριπ. *Ἴων* 962) (i) ρίχνομαι στην αγκαλιά (κάποιου) (ii) (κακόσ.-μτφ.) εξαναγκάζω (κάποιον) να γίνει υποχείριο τρίτου: *η δική μας ολιγωρία οδήγησε τη μικρή χώρα να πέσει στην αγκαλιά των αντιπάλων μας* (γ) (μτφ.) ***πέφτω δίπλα (σε κάποιον)*** προσκολλώμαι (σε κάποιον) για ιδιοτελείς σκοπούς: *οι αεριτζήδες πέφτουν δίπλα στους αφελείς και τους γδέρνουν* (δ) (μτφ.) ***πέφτω από κοντά / δίπλα (σε κάποιον)*** πλησιάζω φορτικά και με επιτηδειότητα (κάποιον), για να πετύχω κάτι, να αποσπάσω οφέλη: *όλο μου πέφτει από δίπλα για λεφτά, αλλά δεν σκοπεύω να του δώσω* (ε) (εκφραστ.) ***πέφτουν βροχή*** εναλλάσσονται με μεγάλη ταχύτητα, χωρίς σταματημό: *οι προτάσεις για να εμφανιστεί στην τηλεόραση ~ || οι πυροβολισμοί έπεφταν βροχή κατά τη συμπλοκή* (στ) ***πέφτω πάνω (σε κάποιον / κάτι)*** (i) προσκρούω τυχαία πάνω (σε κάποιον/κάτι): *έπεσε πάνω στο γραφείο, καθώς μπήκε βιαστικά* (ii) συναντώ (κάποιον/κάτι) απροσδόκητα ή τυχαίνω σε μια κατάσταση: *έπεσε πάνω σε διαδήλωση / καβγά || έπεσα πάνω σ' έναν παλιό μου φίλο από το δημοτικό* (iii) επιτίθεμαι (σε κάποιον): *θεωρήθηκε τόσο απάνθρωπη η στάση του, που όλος ο Τύπος έπεσε πάνω του* (iv) ορμώ πάνω (σε κάτι): *ο παίκτης έπεσε με δύναμη πάνω στη μπάλα και την κλότσησε μακριά* (v) κατεβαίνω καλύπτοντας (κάτι): *παρατηρούσε την ομίχλη που έπεφτε σιγά-σιγά πάνω στις κορυφές* (ζ) ***πέφτουν (όλοι) να φάνε (κάποιον)*** στρέφονται (όλοι) εναντίον (κάποιου): *μια κουβέντα είπε και έπεσαν όλοι να τον φάνε* **22.** (ειδικότ.) αφοσιώνομαι (σε κάτι), επιδίδομαι με ζήλο (σε κάτι): *πλησιάζουν εξετάσεις κι έχει πέσει στο διάβασμα·* ΦΡ. (εμφατ.) ***πέφτω με τα μούτρα σε κάτι*** αφοσιώνομαι απολύτως σε κάτι: *έχει πέσει με τα μούτρα στο διάβασμα* **23.** (κακόσ.) εμπλέκομαι σε μια κατάσταση: *έπεσε από μικρός στις καταχρήσεις και στα ναρκωτικά* **24.** προκύπτω κατά αιφνίδιο τρόπο: *έπεσε επιδημία / θανατικό / συμφορά / κρύο / παγωνιά* ΣΥΝ. ενσκήπτω **25.** σε φρ. όπως ***πέφτει η νύχτα, πέφτει το σκοτάδι*** νυχτώνει, σκοτεινιάζει **26.** για κάτι που εξαπλώνεται ή επικρατεί κάπου: *όποτε θίγω αυτό το ζήτημα, πέφτει σιωπή στην παρέα || τρόμος έπεσε πάνω στην πόλη || έπεσε σιωπή / κατήφεια στους συνέδρους* **27.** (α) εξασθενώ, γίνομαι λιγότερο δυνατός ή έντονος: *το βράδυ ο αέρας πέφτει λίγο* (β) (για αξίες, μεγέθη κ.λπ.) χάνω την αξία μου, μειώνεται η τιμή μου: *το δολάριο θα πέσει κι άλλο || πέφτουν συνεχώς οι μετοχές τής εταιρείας || έχει πεσμένο αιματοκρίτη || θα πέσει ο πυρετός, μην ανησυχείς! || είναι πεσμένη η κίνηση τού μαγαζιού·* ΦΡ. (μτφ.) ***πέφτει το ηθικό μου*** χάνω το θάρρος μου, απελπίζομαι **28.** (α) περιέρχομαι στον έλεγχο, στην αρμοδιότητα (κάποιου): *ευτυχώς έπεσε σε καλό γιατρό* (β) έρχομαι αντιμέτωπος με (κάποιον/κάτι) ή μου τυχαίνει (κάτι): *ο γάμος είναι λαχείο, δεν ξέρεις σε τι άνθρωπο θα πέσεις || να δούμε σε ποιον όμιλο θα πέσουμε·* ΦΡ. ***μου πέφτει το λαχείο / ο λαχνός / ο πρώτος αριθμός κ.λπ.*** κερδίζω το λαχείο, τον λαχνό, τον πρώτο αριθμό κ.λπ. **29.** αναλογώ (σε κάποιον βάσει δεδομένων ή κατόπιν συμφωνίας): *όσο πιο πολλοί πάρουμε μέρος στη μοιρασιά, τόσο πιο λίγα πέφτουν στον καθένα μας·* ΦΡ. (α) ***μου πέφτει πολύ / βαρύ (κάτι)*** (κάτι) είναι ανώτερο από την αξία ή τις δυνάμεις μου, τις προσδοκίες μου: *το καθήκον που μου αναθέσατε μου πέφτει βαρύ* (β) ***μου πέφτει λίγο*** δεν μου αρκεί (κάποιος/κάτι): *της πέφτει λίγο αυτό το ποσό· θέλει περισσότερα* || (συνήθ. ειρων.) *λίγο σου πέφτει τέτοιο σπίτι και διαμαρτύρεσαι; || Λίγη του πέφτει τέτοια γυναίκα; Αυτός δεν πιάνει δεκάρα μπροστά της!* (γ) ***δεν μου πέφτει λόγος*** δεν δικαιούμαι να ομιλώ, δεν μπορώ να εκφέρω άποψη: *εμένα ~· αυτά είναι προσωπικά σας θέματα* **30.** (για γεγονότα, εορτές, επετείους κ.λπ.) προσδιορίζομαι χρονικώς, συμπίπτω με (συγκεκριμένη ημερομηνία): *φέτος η 28η Οκτωβρίου έπεφτε Τρίτη || πότε πέφτει το Πάσχα;* **31.** (για τόπους, περιοχές) προσδιορίζομαι τοπικά, βρίσκομαι: *κατά πού πέφτει το χωριό; || από 'κεί πέφτει η ανατολή* **32.** (για πρόσ.) χάνω την ευεξία μου: *φαίνεσαι πεσμένος, είσαι καλά; || έχει πέσει τελευταία με την αρρώστια τής γυναίκας του* **33.** γίνομαι πιο αδύνατος, αδυνατίζω: *κάνε λίγο γυμναστική να πέσει η κοιλιά! || είναι δύσκολο να πέσουν τα κιλά από μια ηλικία και μετά* **34.** υπολογίζω στις ΦΡ. (α) ***πέφτω μέσα*** προβλέπω, υπολογίζω επιτυχώς: *~ στις προβλέψεις μου* (β) ***πέφτω έξω*** (i) κάνω λάθος στις κρίσεις, στις ενέργειες, στους υπολογισμούς μου: *δεν έχουν έτσι τα πράγματα, πέφτεις έξω!* ΣΥΝ. σφάλλω (ii) καταστρέφομαι οικονομικώς, χρεωκοπώ: *η επιχείρηση έπεσε έξω* ΣΥΝ. πτωχεύω, βαράω κανόνι **35.** σε φράσεις που δηλώνουν ξυλοδαρμό: ***έπεσε πολύ ξύλο*** *ανάμεσα στους αντίπαλους οπαδούς || κάτσε και διάβασε, γιατί* ***θα πέσει σφαλιάρα!*** || ***πέφτει αγία ράβδος*** (ξυλοφόρτωμα, χειροδικία για σωφρονισμό) ♦ (μετβ.) (αργκό) **36.** δίνω (κάτι) άμεσα και γρήγορα: *είδες πώς τα έπεσε τα χιλιάρικα! || πέσε τώρα* (τα λεφτά) *και τα βρίσκουμε!* ● ΦΡ. ***την πέφτω (σε κάποιον)*** (i) επιτίθεμαι: *του την έπεσαν για να του πάρουν τα λεφτά* (ii) (μτφ.) προσεγγίζω (κάποιον) ερωτικά, κολλάω σε (κάποιον): *είναι ωραία κοπέλα και της την πέφτουν όλοι.* Επίσης (λόγ.) **πίπτω** [αρχ.]. – **πέσιμο** (το) [μεσν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πίπτω*, με ανομοίωση τού *-π-* προ τού *-τ-* (πβ. *γραπτός – γραφτός*) και με την επίδρ. τού αορ. *ἔπεσα*. Το *πί-πτ-ω* εμφανίζει ενεστωτικό αναδιπλασιασμό τού θ. *-πτ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pet- «πέφτω, πετώ», για το οποίο βλ. λ. *πέτομαι*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *πέφτω από τα σύννεφα* (< γαλλ. tomber des nues), *πέφτω σε λάθος / σε δυσμένεια* (< γαλλ. tomber dans l'erreur / en disgrâce), *έπεσε στα χέρια μου* (< γαλλ. il m'est tombé entre les mains) κ.ά.].

πεφυσιωμένος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που εκδηλώνει μεγάλη έπαρση, που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία, υπεροψία.

[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού μτγν. *φυσιῶ (-όω)* < αρχ. *φῦσα* «φυσερό, πνοή» (βλ. λ. *φυσῶ*)].

πεφωτισμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει «φωτιστεί» πνευματικά, καλλιεργημένος και ανοιχτόμυαλος: *~ πνεύμα / νους* **2. πεφωτισμένος** (ο) οπαδός διαφόρων θρησκευτικών ομάδων στη Δύση, που έδρασαν σε πολλούς τόπους και εποχές, έχοντας την πεποίθηση ότι φωτίζονται απευθείας από τον Θεό, χωρίς τη μεσολάβηση των Μυστηρίων τής Εκκλησίας: *οι πεφωτισμένοι τής Βαβαρίας / τής Ισπανίας* **3.** ***πεφωτισμένη δεσποτεία*** βλ. λ. *δεσποτεία.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *φωτίζω*. Η σημ. 3 είναι μεταφρ.

δάνειο από γερμ. aufgeklärte (Despotie)].

πε-χά (το) (σύμβολο pH) {άκλ.} ΧΗΜ. ποσοτικός συντελεστής που καθορίζει την οξύτητα ή την αλκαλικότητα κάθε υδατικού ή άλλου υγρού διαλύματος, υπολογίζεται με ειδικές συσκευές και έχει ευρύτατη εφαρμογή στη χημεία, τη βιολογία και σε άλλες επιστήμες: *κρέμα με ουδέτερο ~, που δεν βλάπτει το δέρμα.*
[ΕΤΥΜ. Διεθνής όρ. pH < γερμ. P(otenz) «δύναμη» + σύμβολο H τού υδρογόνου (Hydrogen), οπότε η περίφραση έχει κυρίως τη σημ. «δυναμικό υδρογόνο»].

πέψη (η) {-ης κ. -έως | χωρ. πληθ.} το σύνολο των κατεργασιών στις οποίες υποβάλλονται οι τροφές στο πεπτικό σύστημα, ώστε να μετατραπούν οι θρεπτικές ύλες που περιέχουν σε προϊόντα κατάλληλα για απορρόφηση από το έντερο ΣΥΝ. χώνεψη, χώνεμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέψις* < *πέσσω* < *pekʷ-jω < Ι.Ε. *pekʷ- «μαγειρεύω, βράζω», πβ. σανσκρ. pácati, αλβ. pjek, λατ. coquo (> γαλλ. cuire), γερμ. kochen, αγγλ. cook κ.ά. Ομόρρ. *πεπ-τικός, πέπ-ων* (βλ. κ. *πεπόνι*) κ.ά.].

πεψίνη (η) [1876] {πεψινών} ΒΙΟΛ. ένζυμο που περιέχεται στο γαστρικό υγρό και συμβάλλει καθοριστικά στην πέψη των πρωτεϊνών των τροφών (λ.χ. τού κρέατος, των αβγών, των γαλακτοκομικών προϊόντων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. pepsine < αρχ. *πέψις*].

ΠΖ (συντομ.) ▸ πεζικό

πήγα ρ. → πηγαίνω

πηγάδα (η) (λαϊκ.) βαθύ και πλατύ πηγάδι, από το οποίο η άντληση νερού γίνεται με αρδευτικό μηχάνημα.

πηγαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό σε μέγεθος (και βάθος) πηγάδι **2.** μικρή ομάδα προσώπων που συζητούν μεταξύ τους (συνήθ. όρθιοι) για ένα θέμα (χωριστά από το υπόλοιπο σύνολο στο οποίο ανήκουν): *οι συζητήσεις για τις επικείμενες εκλογές δίνουν και παίρνουν στα ~ τής πλατείας Ομονοίας || μετά την ομιλία τού πρωθυπουργού σχηματίσθηκαν τα συνηθισμένα ~ στους διαδρόμους τής Βουλής.*

πηγαδάς (ο) {πηγαδάδες} (λαϊκ.) ο εργάτης που ανοίγει πηγάδια.

πηγαδήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το πηγάδι ή που αντλείται από πηγάδι: *~ νερό* ΣΥΝ. (λόγ.) φρεάτιος (πβ. λ. *πηγαίος, κρηναίος*).

πηγάδι (το) {πηγαδ-ιού | -ιών} **1.** τεχνητό όρυγμα με σημαντικό βάθος και κυλινδρικό άνοιγμα, που χρησιμοποιείται για την άντληση νερού από το υπέδαφος (δηλ. από τον υδροφόρο ορίζοντα): *από την ξηρασία τα πηγάδια τού χωριού ξεράθηκαν* ΣΥΝ. (λόγ.) φρέαρ· ΦΡ. ***(εγώ) στο πηγάδι κατούρησα;*** ως έκφραση κάποιου που τον αποκλείουν από κάτι που δίνεται σε άλλους, που θεωρεί ότι γίνεται διάκριση εις βάρος του: *Όλοι οι άλλοι πήρανε δώρο· εγώ γιατί να μην πάρω; ~;* **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε βαθύ όρυγμα που ανοίγεται στο έδαφος για οποιονδήποτε λόγο: *~ μεταλλείου / θεμελίων.* — (υποκ.) **πηγαδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πηγάδιον*, υποκ. τού αρχ. *πηγή*].

πηγαδόνερο (το) (λαϊκ.) το νερό τού πηγαδιού, αυτό που προέρχεται από πηγάδι.

πηγαδόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) στρογγυλό και επίπεδο κομμάτι από πέτρα, που χρησιμοποιείται για να σκεπάζει το στόμιο τού πηγαδιού.

πηγάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {(ε)πήγασα} **1.** (για ποταμούς) έχω τις πηγές μου σε ορισμένο σημείο: *ο θεσσαλικός Πηνειός πηγάζει από την Πίνδο* ΑΝΤ. εκβάλλω, χύνομαι **2.** (μτφ.) απορρέω, προέρχομαι: *σύμφωνα με το Σύνταγμα, όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό || τα ερωτήματα αυτά πηγάζουν από την αγωνία για το μέλλον || η ομορφιά και η γοητεία πηγάζουν και από την καλλιέργεια τής ψυχής και τού πνεύματος* ΣΥΝ. εκπορεύομαι, προκύπτω.

πηγαιμός (ο) (σχολ. ορθ. *πηγεμός*) (λαϊκ.-λογοτ.) το να πηγαίνει κανείς (κάπου), η πορεία προς συγκεκριμένο προορισμό: *«σαν βγεις στον ~ για την Ιθάκη...»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. (λόγ.) μετάβαση ΑΝΤ. ερχομός.
[ΕΤΥΜ. < *πηγαίνω*, κατ' αναλογίαν προς το *ερχομός*].

πηγαινέλα (το) {άκλ.} (λαϊκ.) το να πηγαινοέρχεται κανείς, η συχνή μετάβαση και επιστροφή: *να σου λείπουν τα πολλά ~ στη γειτονιά της* ΣΥΝ. σούρτα-φέρτα (τα).
[ΕΤΥΜ. < προστ. *πήγαινε* + *έλα*].

πηγαινοέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενεργ. πηγαινοφέρνω· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} πηγαίνω και έρχομαι συχνά, μεταβαίνω (κάπου) κατ' επανάληψη και επιστρέφω (από εκεί). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πηγαινοφέρνω ρ. μετβ. {μέσ. πηγαινοέρχομαι· κυρ. στον ενεστ.} πηγαίνω (κάτι/κάποιον) (κάπου) και (το/τον) φέρνω: *~ τα παιδιά στο σχολείο.*

πηγαίνω κ. (καθημ.) **πάω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πηγαίνεις κ. πα-ς, -ει, -με, -τε, -ν(ε) | πήγα (να/θα πάω)} ♦ (αμετβ.) **1.** προχωρώ και φθάνω (κάπου με τα πόδια ή με όχημα), πορεύομαι προς ορισμένο προορισμό: *~ στη δουλειά με λεωφορείο || από πού πάνε για το κέντρο; || πάμε καλά για τη θάλασσα; || πώς πάει κανείς για τον Βόλο;* ΣΥΝ. (λόγ.) οδεύω· ΦΡ. (α) ***πήγαιν' έλα*** (το) βλ. λ. *πηγαινέλα* (β) (ως απειλή) ***πού θα μου πας;*** δεν θα μου ξεφύγεις, θα σε βρω: *Μου ξέφυγε, αλλά πού θα μου πάει; Δεν θα τον ξαναπετύχω; Τότε να δεις τι έχει να πάθει!* (γ) ***πήγαινε στο καλό / στην ευχή*** (i) (ευχετ.) ας έχεις καλή πορεία, ας είσαι καλά (ii) (ευφημ.) φύγε από εδώ, απάλλαξέ με από την παρουσία σου: *~, δεν μπορώ να σε βλέπω άλλο* (δ) (προφορ.) ***δεν πά' να...*** για να εκφράσουμε την αποδοκιμασία, την αποστροφή μας ή την απόρριψή μας προς (κάποιον/κάτι), που πλέον μας γίνεται αδιάφορος: *~ πνιγεί, αρκετά τραβήξαμε εξαιτίας του || ~ κάνει ό,τι θέλει, αρκετά ασχολήθηκα μαζί της* **2.** (κατ' επέκτ.) φεύγω, εγκαταλείπω τον χώρο όπου βρίσκομαι: *είναι αργά πια, είναι ώρα να πηγαίνουμε!* ΦΡ. (α) (ειρων.) ***από 'κεί / 'δώ πάν' κι (οι) άλλοι*** σε περιπτώσεις που κάποιος δείχνει ότι δεν τον ενδιαφέρει, δεν τον απασχολεί κάτι που συνέβη: *δεν θα κάτσω να σκάσω. ~!* (β) ***πήγαινε από 'δώ / (λαϊκ.) α, πάγαινε από 'δώ*** φύγε, παράτα με **3.** φθάνω στο σημείο προορισμού μου: *πήγε το γράμμα; || πότε πήγε η ειδοποίηση στο υπουργείο;* ΦΡ. ***πάω φυλακή / πάω μέσα*** καταλήγω στη φυλακή, καταδικάζομαι σε φυλάκιση: *είχε πάει φυλακή για πολλά χρόνια* **4.** (για δρόμο) οδηγώ σε συγκεκριμένο σημείο, καταλήγω σε ορισμένο σημείο: *το μονοπάτι πηγαίνει μέχρι την κορυφή || πάρε τον δρόμο που πηγαίνει στην κεντρική πλατεία* **5.** (+σε) συχνάζω (κάπου), παρακολουθώ (κάτι) συστηματικά μεταβαίνοντας σε συγκεκριμένο μέρος: *πηγαίνει πολύ στο θέατρο || σε ποιο μπαρ πηγαίνετε; || πηγαίνεις στο γήπεδο;* **6.** φθάνω μέχρι ενός σημείου: *το νερό είχε πάει μέχρι τη μέση τού υπογείου* **7.** (καθημ.) εντάσσομαι σε συγκεκριμένο χώρο ή πλαίσιο καταλαμβάνοντας συγκεκριμένη θέση: *αν θες να γίνεις γιατρός, θα πας στη δεύτερη δέσμη || Πού θα πάει το τραπέζι; Στο σαλόνι ή στην κουζίνα;* **8.** βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση ή έχω συγκεκριμένη εξέλιξη ή κατάληξη: *~ καλά / άσχημα || πώς πάει η υγεία; || πάνε άσχημα οι δουλειές του || πώς πάει το σχολείο; || πού θα πάει αυτή η κατάσταση; || η προεκλογική εκστρατεία πήγε πολύ καλά!* ΦΡ. (α) ***πηγαίνω κατά δια(β)όλου*** έχω πολύ κακή εξέλιξη, οδηγούμαι από το κακό στο χειρότερο (β) ***όσο πάω και...*** εξελίσσομαι σταθερά προς μια κατεύθυνση με το πέρασμα τού χρόνου: *όσο πάει και γίνεται καλύτερος μαθητής || ~ παχαίνω || όσο πάει και ξεχνάει· γέρασε, βλέπεις!* (γ) ***πώς (τα) πας / πώς περνάς;*** είσαι καλά, τι κάνεις; (δ) (εκφραστ.-για πρόσ.) ***μου πηγαίνει να / με πηγαίνει ζουμί*** φοβούμαι πάρα πολύ, τρομάζω: *μόλις πετάχτηκε μπροστά του το σκυλί μες στο σκοτάδι και στην ερημιά, του πήγε να!* (ε) ***και πάει λέγοντας*** βλ. λ. λέγω (στ) ***δεν πάει άλλο*** (κάτι) δεν μπορεί να συνεχιστεί άλλο: *πρέπει να τιμωρηθούν για να καταλάβουν ότι ~ αυτή η κατάσταση* **9.** (α) (+για) επιδιώκω (να κάνω ή να γίνω κάτι), έχω θέσει στόχο να γίνω ή να επιτύχω (κάτι): *πάει για υπουργός || ~ για πρόεδρος || πας φιρί-φιρί για καβγά ||* (παροιμ.) *«πήγε για μαλλί και βγήκε κουρεμένος»* (β) (ειδικότ.) ακολουθώ έναν επαγγελματικό, ηθικό κ.λπ. δρόμο, προτίθεμαι να γίνω (κάτι): *τα παράτησε όλα και πήγε δασκάλα στον Έβρο* **10.** (+να) (α) κοντεύω: *πάνω που πήγαινε να με πάρει ο ύπνος, με ξύπνησες! || η νύχτα τελείωσε, πάει να ξημερώσει || πήγα να πεθάνω από τον φόβο μου || μόλις το έμαθα, πήγα να σκάσω || πάω να τρελαθώ από την αγωνία!* (β) (συνήθ. σε αόρ.) είμαι έτοιμος, έχω την πρόθεση να (κάνω κάτι): *κάτι πήγε να πει, αλλά σιώπησε* **11.** (ειδικότ. για όργανα, μηχανές, συσκευές κ.λπ.) λειτουργώ (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *–Το ρολόι σου πάει καλά; Πηγαίνει τρία λεπτά πίσω* **12.** (α) τελειώνω, ανήκω στο παρελθόν: *πάνε πια τα ωραία χρόνια! || πάνε αυτά που ήξερες, τελειώσανε!* ΣΥΝ. (λόγ.) παρέρχομαι, (καθημ.) περνώ (β) χάνομαι: *πήγε νέος αυτός* (πέθανε νέος) *|| πάνε τα λεφτά, τα πήραν οι κλέφτες || πάει η τσάντα μου, δεν τη βρίσκω πουθενά || πάει το τρένο, το χάσαμε! || κρίμα να πάει τζάμπα τέτοιο ταλέντο! || όταν αποφάσισαν να επέμβουν οι αστυνομικοί, πάει, είχε πετάξει πια το πουλάκι* (είχε διαφύγει ο παράνομος) *|| αν στην πρώτη αποτυχία αρχίζουν οι γκρίνιες και οι μουρμούρες, πάει, το 'χασε το πρωτάθλημα·* ΦΡ. (α) ***ας πάει και το παλιάμπελο*** ας χαθούν όλα, αδιαφορώ για το τι θα συμβεί, για τις επιπτώσεις: *προκειμένου να σπουδάσεις παιδί μου, ~, θα το πουλήσω το οικόπεδο!* (β) ***πάω σαν το σκυλί (στ' αμπέλι)*** βλ. λ. σκυλί **13.** (+σε) καταναλώνομαι, ξοδεύομαι για (κάτι): *όλα τους τα λεφτά πηγαίνουν σε γλέντια και διασκεδάσεις! || πού πάνε τα χρήματα των κοινοτικών επιδοτήσεων;* ΣΥΝ. δαπανώμαι **14.** (καθημ.) έχω συγκεκριμένη αξία ή κόστος, ανέρχομαι σε συγκεκριμένη τιμή: *πόσο πάει αυτό το σακάκι; || πόσο πάει το μάρκο;* ΣΥΝ. αξίζω, στοιχίζω, κοστίζω· ΦΡ. (εκφραστ.-λαϊκ.) ***πόσο πάει το μαλλί;*** (για κάτι που είναι ή θεωρούμε ακριβό) πόσο κοστίζει; **15.** (τριτοπρόσ. ***πάει, πάνε***) (α) είναι ταιριαστό, αρμόζει: *αυτό το ύφος δεν σου πάει* (β) (για ρούχα και άλλα προσωπικά είδη) δίνει ωραία εμφάνιση, ταιριάζει με το σύνολο: *πάει καφέ παλτό με ροζ φούστα; || δεν σου πάνε τα κοντά μαλλιά / οι μίνι φούστες·* ΦΡ. ***πάω παντού / με όλα*** ταιριάζω με όλα, συνδυάζομαι με τα πάντα: *τα μαύρα παπούτσια πάνε με όλα τα ρούχα* **16.** (απρόσ. ***πάει / πηγαίνει***) αρμόζει, είναι σωστό: *πάει να καλέσεις τον έναν και να μην καλέσεις τον άλλον; || δεν πάει να μην του πάρεις ένα δώρο, αφού σε κάλεσε στη γιορτή του* **17.** χωρώ, αναλογώ: *–Πόσες φορές πάει το 2 στο 10; –5·* ΦΡ. ***και πολύ (μου) πηγαίνει*** είναι υπεραρκετό για μένα, ξεπερνά κατά πολύ τα όσα ανέμενα, προσδοκούσα ή αξίζω: *και πολύ τής πηγαίνει που της έδωσες τόσα λεφτά για τέτοια δουλειά!* (δεν άξιζε τόσο) **18.** (για τραγούδια, μουσική, στίχους) έχω ορισμένη δομή, σειρά, συγκεκριμένο περιεχόμενο και μορφή που αναγνωρίζονται: *άκου πώς πάει το τραγούδι || η μουσική μετά πάει πιο γρήγορα || δεν πάει έτσι εδώ, κάτι άλλο λέει* ♦ (μετβ.) **19.** *(~ κάποιον)* οδηγώ (κάποιον) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, συνοδεύω (κάποιον): *κάθε πρωί τον πηγαίνει η μάννα του στο σχολείο || τον πήγαν στον γιατρό, αλλά δεν του βρήκε τίποτα || να σε πάω μέχρι τον σταθμό;* **20.** (ειδικότ. για τυχερά παιχνίδια ή στοιχήματα) στοιχηματίζω (συνήθ. χρηματικό ποσό): *πάω ένα χιλιάρικο στο πέντε σπαθί* ΣΥΝ. ποντάρω **21.** (αργκό) έχω καλή εντύπωση για (κάποιον), μου αρέσει: *πολύ τον πάω αυτό τον άνθρωπο || δεν τις πάω με τίποτα τις κοσμικές συγκεντρώσεις·* ΦΡ. ***πάω (κάποιον) με τα χίλια*** μου αρέσει (κάποιος) πάρα πολύ, τον συμπαθώ απεριόριστα **22.** οδηγώ (κάποιον) στις αρχές (αστυνομικές, δικαστικές κ.ά.): *~ (κάποιον) στην αστυνομία / στον εισαγγελέα / στα δικαστήρια* ΣΥΝ. καταγγέλλω, μηνύω, ενάγω ● ΦΡ. (α) ***το πάω (κάπου)*** αποσκοπώ σε (κάτι), επιδιώκω (κάτι): *Όλο γελάκια και υπονοούμενα είναι τον τελευταίο καιρό. Δεν μπορώ να καταλάβω πού το πάει* (β) ***(κάτι) πάει κάτω*** (i) καταπίνω (κάτι): *πιες το με τη μια, να πάει κάτω!* (ii) (αρνητ.) δεν μπορώ να φάω τίποτα: *δεν πάει τίποτα κάτω, έχω σκάσει από το πολύ φαγητό!* (γ) ***τι***

πάει / πά' να πει... τι σημαίνει...: ~ *δεν κατάλαβες: Σου το έχω εξηγήσει δέκα φορές!* || ~ *«αστικός μετασχηματισμός»:* (δ) ***πάω και...*** για να σχολιαστεί κάτι με αρνητικό τρόπο, να παρουσιαστεί ως άστοχη, λανθασμένη ή ανεπιθύμητη η επιλογή κάποιου: *όλο πάει και μπλέκει με αλλοπρόσαλλους ανθρώπους* || *πας και λες στον καθένα τα μυστικά σου!* || *πήγε κι αγόρασε δύο πίνακες, κι αυτοί της βγήκαν πλαστοί* || *τι πας κι ανακατεύεσαι, αφού κάθε φορά τσακώνεσαι:* (ε) (οικ.-μειωτ.) ***πάω στο κρεβάτι με (κάποιον)*** κάνω έρωτα με (κάποιον): *πάει στο κρεβάτι με τον πρώτο τυχόντα, δεν σέβεται τον εαυτό της.* Επίσης (λαϊκ.) **παγαίνω** κ. (λαϊκότ.) **πααίνω / πηαίνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον παρατ. *ὑπ-ῆγον* και τον μεσν. αόρ. *ὑπ-ῆγα* τού αρχ. *ὑπάγω*, με εσφαλμένο μορφολογικό χωρισμό και σίγηση τού αρκτικού *ὑ-* κατά το σχήμα *μανθάνω – ἔμαθον – μαθαίνω, τυγχάνω – ἔτυχον – τυχαίνω* κ.ά. Ο τ. *παγαίνω* < μεσν. *ὑπαγαίνω* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ὑ-*), από τους παρελθοντικούς χρόνους τού αρχ. *ὑπάγω* κατά το σχήμα *ἔτυχα – τυχαίνω, ἔπαθα – παθαίνω*. Ο τ. *πάω* < μεσν. *πάγω* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*) < αρχ. *ὑπάγω* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ὑ-*). Το αρχ. *ὑπάγω* (βλ.λ.) είχε ήδη στη μεθομηρική γλώσσα (Ηρόδοτος, τραγικοί, Αριστοφάνης κ.ά.) την αμετβ. σημ. «φεύγω μακριά, υποχωρώ», καθώς και τη σημ. «προχωρώ, προελαύνω». Με τη σημερινή σημ. η λ. χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Κ.Δ. (λ.χ. «*ποῦ ὑπάγεις;*» Ιωάνν. 16, 5)].

πηγαίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που ρέει, που αναβλύζει ή αντλείται από πηγή: ~ *ύδωρ* **2.** (συχνότ. μτφ.) αυτός που προκύπτει ή υπάρχει (σε κάποιον) κατ' απόλυτα φυσικό τρόπο, χωρίς πίεση, αυθόρμητα: ~ *ενθουσιασμός / έμπνευση / χιούμορ / καλοσύνη / ταλέντο / γέλιο / αίσθημα / κέφι* ΣΥΝ. γνήσιος, αβίαστος ΑΝΤ. βεβιασμένος, προσποιητός. — **πηγαιότητα** (η).

πήγανο (το) {πηγάν-ου | -ων} ο απήγανος (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πήγανον*, αβεβ. ετύμου. Το φυτό είχε θεραπευτικές και αιμοστατικές ιδιότητες, αλλά η ακριβής λειτουργία του δεν έχει εξακριβωθεί. Ίσως αποτελεί δάνειο μεσογειακής προελ.].

Πήγασος (ο) {-ου κ. -άσου} **1.** ΜΥΘΟΛ. φτερωτό άλογο που βοήθησε τον Περσέα και τον Βελλεροφόντη στα κατορθώματά τους· συνδεδεμένο κυρ. με τον Απόλλωνα και τις Νύμφες, υπήρξε σύμβολο τής ποιητικής έμπνευσης και (στους ρωμαϊκούς χρόνους) τής αθανασίας • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής μεγάλος αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου.

[ΕΤΥΜ. αρχ., με παραγ. επίθημα *-ασος* (πβ. αρχ. *πέτ-ασος, κόμπ-ασος, Ἔλ-ασος, Δάμ-ασος*), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το ουσ. *πηγή* δεν είναι ισχυρή σημασιολογικώς, αλλά πιθανότερη φαίνεται η αναγωγή στο επίθ. *πηγός* «ισχυρός» (< *πήγνυμι*), το οποίο δεν είχε τη σημ. «λευκός», όπως είχε υποτεθεί από εσφαλμ. ερμηνεία ομηρικού χωρίου. Η προελληνική αρχή τής λ. δεν μπορεί να αποκλεισθεί].

πηγεμός (ο) → πηγαιμός

Πηγή (η) γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. Από την εορτή τής *Ζωοδόχου Πηγής* (βλ. λ. *ζωοδόχος*)].

πηγή (η) **1.** άνοιγμα στο έδαφος, φυσικό ή τεχνητό, από το οποίο αναβλύζει νερό ή άλλο υγρό, που προέρχεται από υπόγειες φυσικές δεξαμενές: ~ *ύδατος / πετρελαίου* || *παίρνω / αντλώ νερό από την* ~ ΣΥΝ. (για νερό-λαϊκ.) νερομάννα, κεφαλάρι· ΦΡ. (ειδικότ.) (α) ***θερμή πηγή*** βλ. λ. *θερμοπηγή* (β) ***μεταλλική πηγή*** η πηγή τής οποίας το νερό είναι πλούσιο σε διαλυμένες σε αυτό ανόργανες ουσίες και αέρια (γ) ***ιαματική πηγή*** η μεταλλική πηγή τής οποίας το νερό είναι κατάλληλο για τη θεραπεία ορισμένων ασθενειών (δ) (μτφ.) ***από την πηγή*** από το πρόσωπο ή τον χώρο όπου δημιουργείται, συντελείται (κάτι): *μαθαίνω μια πληροφορία* ~ **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το σημείο από το οποίο πηγάζει (ένας ποταμός): *οι ~ τού Αχελώου είναι στην Πίνδο* **3.** (μτφ.) ο τόπος ή ο χώρος από όπου προέρχεται πράγμα, αντικείμενο, κατάσταση κ.λπ., η αφετηρία: *στο μέλλον θα πρέπει να αναζητήσουμε άλλες ~ δανεισμού* || *βασική προϋπόθεση τής οικονομικής αναπτύξεως είναι η ορθολογική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών* ~ || *το θέατρο είναι μια αστείρευτη ~ συγκινήσεων* **4.** (μτφ.) η αιτία, ο λόγος: *η φτώχια είναι ~ πολλών δεινών για τον άνθρωπο* **5.** (μτφ.) (α) το πρόσωπο που δίνει μια πληροφορία ή είδηση, που παρέχει τη γνώση (κάποιου πράγματος): *κυβερνητική / δημοσιογραφική / επίσημη / καλώς πληροφορημένη / έγκυρη / ανεξακρίβωτη* ~ (β) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε παρέχει άφθονα (κάτι), δίνει συνεχώς και ανεξάντλητα (κάτι): *στην ιδιωτική του ζωή υπήρξε αστείρευτη ~ κεφιού, ζωντάνιας και γέλιου* || *αυτός είναι μοναδική ~ ανεκδότων* ΣΥΝ. πακτωλός **6.** (ειδικότ.) κάθε στοιχείο ή μαρτυρία (πρωτότυπο κείμενο, αυθεντικό έγγραφο, σύγγραμμα, πρόσωπο κ.λπ.) μιας εποχής, από τη μελέτη τού οποίου συνάγονται άμεσα συμπεράσματα και επαληθεύονται γεγονότα: *προϋπόθεση κάθε ιστορικής ερευνητικής εργασίας είναι η εξαντλητική έρευνα των* ~ || *οι Βυζαντινοί χρονογράφοι δεν αποτελούν πάντοτε αξιόπιστες ~ για την εποχή τους* **7.** ΦΥΣ. κάθε υλικό, μέσο ή σύστημα που παρέχει ενέργεια υπό οποιαδήποτε μορφή: *ηχητική / θερμική / φωτεινή / ραδιενεργός* ~ **8.** ΘΕΟΛ. ***Ζωοδόχος Πηγή*** βλ. λ. *ζωοδόχος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, σχηματισμένη όπως και τα ουσ. *πληγ-ή, ζω-ή, λήθ-η*. Αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ορισμένες Ι.Ε. λ. με τη σημ. «πηγή» εκφράζουν επίσης την έννοια τού ψύχους (πβ. αρχ. σλαβ. studenici, λιθ. šaltìnis), τότε η λ. *πηγή* ανάγεται πιθ. στο ρ. *πήγνυμι* (πβ. *πηγ-υλίς* «πάγος», *παγ-ετός, πάγ-ος*). Βλ. κ. *πήζω*].

πήγμα (το) {πήγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-σπάν.) **1.** κάθε κατασκεύασμα που προήλθε από συναρμολόγηση πολλών κομματιών και αποτελεί τον σκελετό αντικειμένου: ~ *βαγονιού / αυτοκινήτου / σκηνής θεάτρου* ΣΥΝ. συναρμολόγημα **2.** (ειδικότ. για τροχοφόρα) το τμήμα τού οχήματος που βρίσκεται πάνω από τους τροχούς ΣΥΝ. αμάξωμα, σασί.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῆγμα* < *πήγνυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

πηγούνι (το) → πιγούνι

πηδάλιο (το) {πηδαλί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ΝΑΥΤ. το κινητό όργανο με το οποίο δίνεται στο πλοίο η επιθυμητή διεύθυνση και επιτυγχάνονται οι απαραίτητοι ελιγμοί· το τιμόνι: *το σκάφος κινδύνεψε λόγω βλάβης τού* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) δοιάκι **2.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των οργάνων που χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο τής περιστροφής τού αεροσκάφους γύρω από τους τρεις άξονές του: ~ *ύψους-βάθους / κλίσεως / διευθύνσεως* ΣΥΝ. τιμόνι **3.** τμήμα τού μηχανισμού ρολογιού, με τον οποίο μεγεθύνεται ή ελαττώνεται το μήκος σπειροειδούς ελατηρίου **4.** (μτφ.) ο διοικητικός έλεγχος, η διακυβέρνηση χώρας, οργανισμού κ.λπ.: *ο εξόριστος πολιτικός επιστρέφει, για να αναλάβει εκ νέου το ~ τού κράτους* ΣΥΝ. τιμόνι, ηνία (τα) • **5.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Πηδάλιο*** (το) συλλογή κανόνων και σχολιασμός σε λαϊκή γλώσσα, που συντάχθηκε στα τέλη τού 18ου αι. από τους αγιορείτες μοναχούς Νικόδημο και Αγάπιο και περιλαμβάνει τους κανόνες των Οικουμενικών και των Τοπικών Συνόδων, τους αποστολικούς κανόνες και τους κανόνες των Πατέρων τής Εκκλησίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πιλότος.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηδάλιον*, υποκ. τού **πήδ-αλ-ον* < *πηδόν* «το πλατύ μέρος τού κουπιού» + επίθημα *-αλ-ον* (πβ. *ρόπ-αλον, πέτ-αλον*). Το ουσ. *πηδ-όν* εμφανίζει την εκτεταμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *ped- «πόδι» (βλ. λ. *πόδι*) και συνδ. με λιθ. pėdà «πατούσα, πέλμα», αρχ. σλαβ. pěši «με τα πόδια», πβ. αρχ. *ποσί(ν)*].

πηδαλιούχος (ο) (λόγ.) πρόσωπο που χειρίζεται το πηδάλιο (βλ.λ.) πλοίου, που κατευθύνει το σκάφος με τη βοήθεια τού πηδαλίου ΣΥΝ. τιμονιέρης, πιλότος. — **πηδαλιουχία** (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πηδαλιοῦχος* < *πηδάλιον* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

πηδαλιουχώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πηδαλιουχείς... | πηδαλιούχ-ησα, -ούμαι (μτχ. πηδαλιουχούμενος, -η, -ο), -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** χειρίζομαι το πηδάλιο, κυβερνώ πλοίο με το πηδάλιο ΣΥΝ. (λαϊκ.) τιμονιάρω **2.** (η μτχ. ***πηδαλιουχούμενος**, -η, -ο*) αυτός που φέρει πηδάλιο, που κυβερνάται ή μπορεί να κυβερνηθεί με πηδάλιο: ~ *όχημα.* — **πηδαλιούχηση** (η).

πήδημα (το) [αρχ.] {πηδήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αναπήδηση, η ύψωση τού σώματος με γρήγορη ώθηση προς τα πάνω, η εκτίναξή του πιο πάνω από το σημείο στο οποίο βρισκόταν: *μ' ένα ~ βρέθηκε από το μπαλκόνι στον δρόμο* ΣΥΝ. άλμα, (λαϊκ.) σάλτο· ΦΡ. (α) ***για ψύλλου πήδημα*** βλ. λ. *ψύλλος* (β) (παροιμ.) ***ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα*** βλ. λ. *ιδού* • **2.** (!-λαϊκ.) η συνουσία (βλ. κ. λ. *πηδώ*) • **3.** (ειδικότ.-αργκό) η (συνήθ. σκόπιμη) ταλαιπωρία ή κακομεταχείριση που υφίσταται κανείς: *από την πρώτη μέρα στο στρατόπεδο άρχισε το ~ για τους νεοσυλλέκτους.* Επίσης (λαϊκ.-σπάν.) **πηδηματιά** κ. **πηδηξιά** (η) (σημ. 1). — (υποκ.) **πηδηματάκι** (το).

πηδηχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει την ικανότητα ή την τάση να πηδά: ~ *έντομο / ζώο* **2.** αυτός που γίνεται με πηδήματα: ~ *βήμα / βάδισμα / χορός.* — (υποκ.) **πηδηχτούλης**, -α, -ι/-ικο, **πηδηχτά** επίρρ.

πήδος (ο) (λαϊκ.) μεγάλο πήδημα, άλμα σε μεγάλη απόσταση: *έδωσε έναν ~ και γαντζώθηκε στο τελευταίο βαγόνι τού τρένου.*

[ΕΤΥΜ. < *πηδώ* (υποχωρητ.)].

πηδώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πηδάς... | πήδ-ησα κ. -ηξα, -ιέμαι, -ήθηκα (καθημ. -ήχτηκα), -η(γ)μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (α) υψώνομαι πάνω από το έδαφος, δίνοντας ώθηση στο σώμα με λύγισμα των ποδιών και των χεριών, τινάζομαι προς τα πάνω, πραγματοποιώ επιτόπιο άλμα (β) μετακινούμαι στον χώρο από ένα σημείο σε άλλο με μία κίνηση (άλμα), καλύπτω την απόσταση εκτινάσσοντας το σώμα μου από το ένα σημείο στο άλλο, χωρίς να ακουμπήσω με τα πόδια στον ενδιάμεσο χώρο: *πηδούσε από βράχο σε βράχο, προσπαθώντας να γλυτώσει* (γ) τινάζομαι από υψηλότερο σημείο προς χαμηλότερο ή αντιστρόφως: *κατόρθωσε να πηδήξει από το παράθυρο τού φλεγόμενου σπιτιού στον δρόμο και να σωθεί* || *ο ιππότης πήδηξε πάνω στο άλογό του και απομακρύνθηκε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαλτάρω, πετάγομαι· ΦΡ. (α) ***πηδώ από τη χαρά μου*** κάνω χαρούμενες κινήσεις, τινάζομαι όλος χαρά, χαίρομαι πάρα πολύ (β) (παροιμ.) ***μοναχός σου χόρευε και όσο θέλεις πήδα*** βλ. λ. *χορεύω* **2.** κινούμαι πάνω-κάτω ή πέρα-δώθε, πάλλομαι, δονούμαι: *όταν άκουσα την είδηση, η καρδιά μου πήδησε στο στήθος μου* ΣΥΝ. σκιρτώ **3.** (μτφ. + από κάτι σε κάτι) αλλάζω απότομα και χωρίς σοβαρή αιτία αντικείμενο λόγου, σκέψης, ενέργειας κ.λπ.: *δεν μπορούμε να κάνουμε διάλογο, αν πηδάμε συνεχώς από το ένα θέμα στο άλλο!* || *για κάμποσα χρόνια πηδούσε από το ένα επάγγελμα στο άλλο και δεν στέριωνε πουθενά* ΣΥΝ. μεταπηδώ • **4.** (!-λαϊκ. για άνδρα) κάνω έρωτα, έχω σεξουαλική δραστηριότητα ♦ (μετβ.) **5.** περνώ με άλμα πάνω από πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ.: *πήδησε το χαντάκι και ξέφυγε* || *ο διαρρήκτης πήδησε τη μάντρα κι έφυγε τρέχοντας* **6.** (μτφ.) παραλείπω (κάτι) κατά την προφορική ή γραπτή έκθεση ζητήματος ή κατά τη μελέτη, την ανάγνωση, την αντιγραφή κ.λπ. κειμένου: *έτσι όπως τα είπες, πήδηξες το σημαντικότερο!* || *βιαζόταν να τελειώσει το διάβασμα και πηδούσε ολόκληρες παραγράφους!* • **7.** (για επίπεδο / τάξη σε εκπαιδευτικό σύστημα) πηγαίνω σε μεγαλύτερη τάξη από την κανονική, εγγράφομαι σε κύκλο μαθημάτων που αντιστοιχεί σε υψηλότερο επίπεδο: *είχε εξαιρετική επίδοση την περασμένη χρονιά και φέτος πήδηξε τάξη· από την τρίτη πήγε στην πέμπτη* • **8.** (!-λαϊκ. για άνδρα) κάνω έρωτα σε (κάποια) ΣΥΝ. (!) γαμώ **9.** (μτφ.-αργκό) ταλαιπωρώ (κάποιον), τον υποβάλλω σε σωματική ή ψυχική δοκιμασία, τον εξουθενώνω: *μας έχει πηδήξει στο κουβάλημα από το πρωί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηδῶ (-άω)*, εκφραστ. ρ. που εμφανίζει την εκτεταμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *ped- «πόδι» (βλ. λ. *πόδι*) και συνδ. με σανσκρ. pád-yate «πέφτω», ā-pad- «εισέρχομαι», αρχ. αγγλ. ge-fetan «πέφτω», αγγλ. fetch «πηγαίνω και φέρνω» κ.ά.].

πήζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπηξα, πηγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταβάλλω (κά-

τι) από υγρό σε στερεό, επιδρώ ώστε (μια ουσία) να χάσει τη ρευστότητά της και να στερεοποιηθεί: ~ *γιαούρτι* / *τυρί* (φτειάχνω γιαούρτι / τυρί από ρευστό γάλα με συγκεκριμένη διαδικασία) **2.** κουράζω, καταπονώ (κάποιον): *μας έχει πήξει στη δουλειά από το πρωί* ♦ (αμετβ.) **3.** μεταβάλλομαι από ρευστό σε στερεό ή πυκνόρρευστο: *έπηξε η κρέμα* / *η σάλτσα*· ΦΡ. (μτφ.) ***πήζει το μυαλό μου*** βλ. λ. *μυαλό* • **4.** (συνήθ. +σε / από) γεμίζω πάρα πολύ, είμαι υπερβολικά, ασφυκτικά γεμάτος από (κάτι): *κάθε Παρασκευή οι δρόμοι πήζουν από τα αυτοκίνητα των εκδρομέων* || *έπηξε το δωμάτιο στον καπνό, δεν ανοίγουμε κανένα παράθυρο;* || (αργκό) *έπηξε στο τάλιρο* (πλούτισε, έβγαλε πολλά χρήματα)· ΦΡ. ***πήζω στο κλάμα*** κλαίω υπερβολικά από τη στενοχώρια μου: *από τότε που χώρισαν έχει πήξει στο κλάμα* ΣΥΝ. πλαντάζω (στο κλάμα) • **5.** (+από) ασφυκτιώ, δεν μπορώ πλέον να ανεχθώ κάτι (επειδή το κάνω ή το ζω συνέχεια): *έπηξα απ' την πολλή δουλειά, δεν αντέχω άλλο!* || *έχω πήξει πια απ' τα ψέματά της!* ΣΥΝ. μπουχτίζω, (λόγ.) απαυδώ **6.** (η μτχ. ***πηγμένος***, -η, -ο) (α) αυτός που έχει πήξει: ~ *γιαούρτι* (β) υπερβολικά απασχολημένος με κάτι, χωρίς ελεύθερο χρόνο: *μέχρι την Τετάρτη είμαι ~· θα τα πούμε άλλη μέρα.* — **πήξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*, *-ίζω*.

[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έπηξα* τού μτγν. *πήσσω*, κατά το σχήμα *έκραξα – κράζω*, *έσταξα – στάζω*. Το ρ. *πήσσω* αποτελεί μτγν. τ. τού αρχ. *πήγ-νυ-μι* (πβ. αόρ. *έπηξα* < **έ-πηκ-σα*, από όπου και το ρ. *πήσσω* < **πήκ-jω*) < I.E. θ. *pāg- / *pāk- «σταθεροποιώ, στερεώνω», πβ. λατ. pang-o «πήζω, στερεώνω», palus «πάσσαλος» (< *pak-slos), pax «ειρήνη» (> γαλλ. paix, ισπ. paz), αρχ. γερμ. fāhan «παγιδεύω, συλλαμβάνω» (< *fa-n-h-an), γερμ. fangen, ein-fach «απλός, εύκολος» κ.ά. Ομόρρ. *πάγ-ος*, *παγ-ίς* (*-ίδα*), *παγ-ετός*, *πάσσαλος* (< **πάκ-jαλος*), *πάχνη* (< *pāk-snā), *ναυ-πηγ-ός*, *ά-παξ* (βλ.λ.), πιθ. κ. *πηγ-ή* (βλ.λ.) κ.ά.].

πηκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πήξη (βλ.λ.) **2.** αυτός που προκαλεί ή υφίσταται πήξη: ~ *ουσία* / *ένωση* **3.** (ειδικότ.) αυτός που επιφέρει πήξη με πάγωμα, με ψύξη: ~ *οξύ*. — **πηκτικότητα** (η) [1889].

πηκτός, -ή, -ό → πηχτός

πηλάλα κ. **πιλάλα** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το γρήγορο τρέξιμο, η τρεχάλα **2.** (ως επίρρ.) τρέχοντας. Επίσης **πηλαλητό / πιλαλητό** κ. **πηλάλημα / πιλάλημα** (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < *πηλαλώ* (υποχωρητ.)].

πηλαλώ κ. **πιλαλώ** (κ. -άω) ρ. αμετβ. {πηλαλάς... | πηλάλησα} (λαϊκ.) τρέχω γρήγορα.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πηλαλώ*, αβεβ. ετύμου. Ίσως να πρόκειται για προϊόν συμφυρμού των **(ε)πηλ[ώ + απολ]αλώ*· ο υποθετ. τύπος **επηλώ* δικαιολογείται από αόρ. *επήλασα* (τού *επελαύνω*) «ορμώ, τρέχω ορμητικά» κατά το σχήμα *γέλασα – γελώ*, *χάλασα – χαλώ* με διατήρηση τής αύξησης και στην οριστική. Το ήδη μτγν. ρ. *απολαλώ* «μιλώ απερίσκεπτα», σε νεότερους χρόνους (διαλεκτικά) σήμανε και «φωνάζω το ποίμνιο να έρθει, να τρέξει κοντά μου»].

πηλήκιο (το) [1870] {πηληκί-ου | -ων} καπέλο με γείσο, που αποτελεί τμήμα τής στολής των στρατιωτικών, των αστυνομικών και παλαιότ. των μαθητών ΣΥΝ. κασκέτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *πήληξ* «περικεφαλαία», αβεβ. ετύμου, ομηρικό ουσ. με επίθημα *-ηξ* (πβ. *θώρ-ηξ* / *-αξ*), πιθ. δάνειο. Οι αρχαίοι συνέδεσαν τη λ. με το ρ. *πάλλω*, άποψη ελάχιστα πειστική. Στη σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. casquette].

πηλίκο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** ΜΑΘ. το αποτέλεσμα τής διαίρεσης: *το ~ τής διαίρεσης τού 10 με το 5 είναι το 2*· ΦΡ. ***μηδέν εις το πηλίκον*** βλ. λ. *μηδέν* **2.** ΨΥΧΟΛ. ***νοητικό πηλίκο*** η σχέση ανάμεσα στη χρονολογική και τη νοητική ηλικία τού ατόμου, που δείχνει και τον βαθμό τής ευφυΐας του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηλίκον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τής ερωτηματικής αντων. *πηλίκος* «πόσο μεγάλος, ποιας ηλικίας» < μόριο *π(ο)-* (για το οποίο βλ. λ. *πό-θεν*, *πό-τε*) + *ήλίκος* (βλ. λ. *ήλικία*). Η λ. *πηλίκος* συνδ. επίσης με αρχ. σλαβ. kolikŭ «πόσος» και λατ. qualis «ποιος» κ.ά. Στη μαθ. σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. quotient (< λατ. quotiens «πηλίκος»)].

πήλινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πηλό: ~ *σκεύος* / *αγγείο* / *δοχείο* / *λεκάνη* ΣΥΝ. κεραμικός· ΦΡ. (μτφ.) ***πήλινα πόδια*** η επιφανειακή και σαθρή στήριξη (που έχει κανείς), η οποία δεν εξασφαλίζει σταθερότητα ή πραγματική δύναμη: *ο γίγαντας με τα πήλινα πόδια* (για μεγάλες σε έκταση και πληθυσμό χώρες χωρίς πραγματική στρατιωτική και οικονομική ισχύ).

Πήλιο (το) {Πηλίου} όρος τής Θεσσαλίας στο Α. τμήμα τού νομού Μαγνησίας. — **Πηλιορείτης** (ο), **Πηλιορείτισσα** (η), **πηλιορείτικος,** -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πήλιον*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

πηλοβάτης (ο) βάτραχος που σκάβει την άμμο ή τη λάσπη με τα πίσω πόδια του και χώνεται σε αυτήν ΣΥΝ. πηλοβατίδα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πηλός* + *-βάτης* < *βαίνω*].

πηλοβατίδα (η) ο πηλοβάτης.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πηλοβατίς*, *-ίδος* < *πηλός* + *-βατις* < *βαίνω*].

πηλοβατώ ρ. αμετβ. [1886] {πηλοβατείς...} (λόγ.-σπάν.) περπατώ μέσα σε λάσπες.

πηλοπλάστης (ο) [1890] {πηλοπλαστών}, **πηλοπλάστρια** (η) {πηλοπλαστριών} τεχνίτης που πλάθει τον πηλό για την κατασκευή αγγείων, σκευών κ.λπ. ΣΥΝ. αγγειοπλάστης, πηλουργός, κεραμέας.

πηλοπλαστικός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τον πηλοπλάστη: ~ *εργαλείο* / *τεχνική* ΣΥΝ. κεραμευτικός **2.** (ειδικότ.) ***πηλοπλαστική*** (η) [1865] η τέχνη τής κατασκευής αντικειμένων από πηλό ΣΥΝ. κεραμευτική / κεραμική, κεραμουργία, κεραμοπλαστική.

πηλός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** μείγμα κυρ. αργιλικών χωμάτων, που ζυμώνεται με νερό μέχρι να γίνει ομοιογενής πυκνόρρευστος πολτός και χρησιμοποιείται στην αγγειοπλαστική, την κατασκευή τούβλων, κεραμιδιών, προπλασμάτων γλυπτικής κ.ά. αντικειμένων: *νωπός* / *πυρίμαχος* (που αντέχει σε υψηλές θερμοκρασίες) / *εύπλαστος* / *ασβεστούχος* ~ ΣΥΝ. άργιλος, αργιλόχωμα **2.** χώμα ζυμωμένο με νερό, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική ως κολλητική ουσία ή σπανιότ. ως κονίαμα ΣΥΝ. λάσπη.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) Η λ. συνδ. με το λατ. palus «έλος, τέλμα, στάσιμα ύδατα» και με το ρ. palleo «ωχριώ, χλομιάζω», πβ. *πελ-ιός*, *πελ-ιδνός* (β) Η λ. συνδ. με το λατ. squalus «σκεπασμένος με πηλό, βρόμικος» και με αρχ. σλαβ. kalŭ «πηλός» (γ) Η λ. αποτελεί πελασγικό δάνειο και ανήκει στην ίδια κατηγορία με τα ουσ. *πλίνθος* και λιθ. balà «έλος», pélke «τέλμα» (δ) Η «γλώσσα» τού Ησυχίου *πάσκος*· *πηλός* έχει οδηγήσει και στην άποψη ότι *πηλός* < **πάσ-λός* χωρίς περαιτέρω συνδέσεις].

πηλοστρόφιο (το) {πηλοστροφί-ου | -ων} (λόγ.) μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την ανάμειξη οικοδομικών υλικών.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πηλοστρόφιον* < *πηλός* + *-στρόφιον* < *στρέφω*].

πηλοσωλήνας (ο) είδος σωλήνα που είναι κατασκευασμένος από πηλό και που χρησιμοποιείται σε αποχετεύσεις, σε υπονόμους κ.λπ.

πηλουργός (ο/η) (λόγ.) ο πηλοπλάστης (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πηλός* + *-ουργός* < *έργον*].

πηλοφόρι (το) {πηλοφορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μεγάλη πλατιά σανίδα ή δοχείο όπου οι εργάτες τοποθετούσαν παλαιότερα τη λάσπη και τη μετέφεραν στους χτίστες· ΦΡ. ***δουλεύω πηλοφόρι*** κουβαλώ τη λάσπη στην οικοδομή **2.** μέσου μεγέθους σανίδα με χειρολαβή, πάνω στην οποία τοποθετείται η λάσπη που θα χρησιμοποιήσει ο χτίστης.

[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μτγν. *πηλοφόρος* < αρχ. *πηλοφορώ (-έω)* (υποχωρητ.) < *πηλός* + *-φορώ* < *φέρω*].

πηλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πηλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με πηλό, που έχει τη μορφή πηλού: ~ *γη* / *υλικό* / *ουσία* **2.** (σπανιότ. για τόπους) γεμάτος από πηλό, αυτός που έχει πολλή λάσπη: ~ *περιοχή* ΣΥΝ. βορβορώδης, λασπώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

Πηνειός (ο) **1.** ποταμός τής Θεσσαλίας, που πηγάζει από τα βουνά τής Πίνδου (περιοχή Κατάρας), διαρρέει την κοιλάδα των Τεμπών και εκβάλλει στο Αιγαίο Πέλαγος Ν. τού Πλαταμώνα **2.** ποταμός τής Πελοποννήσου, που πηγάζει από το όρος Ερύμανθος και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Πηνελόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Ικαρίου και τής Περίβοιας, σύζυγος τού Οδυσσέα και μητέρα τού Τηλεμάχου· ήδη από την αρχαιότητα αποτελεί το διαχρονικό σύμβολο τής συζυγικής πίστης και αφοσίωσης **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πηνέλοψ*, *-οπος* «είδος πάπιας», αγν. ετύμου (το επίθημα *-οψ* απαντά συχνά σε ονόματα πουλιών, πβ. *αέρ-οψ*, *δρύ-οψ*, *μέρ-οψ*). Δεν είναι αναγκαίο να υποθέσουμε ότι το όνομα *Πηνελόπη* αναφερόταν αρχικώς σε θεότητα με μορφή πουλιού. Επίσης, δεν ευσταθεί η άποψη ότι το όνομα προέρχεται από τις λ. *πήνη* (βλ. λ. *πηνίο*) και *ολόπτω* «μαδώ, αφαιρώ»].

πηνίο (το) (λόγ.) **1.** μικρός κύλινδρος ή κώνος από χαρτόνι, ξύλο, μέταλλο ή άλλο υλικό, γύρω από τον οποίο τυλίγεται νήμα για ράψιμο, ύφανση, κέντημα κ.λπ. ΣΥΝ. (καθημ.) μασούρι, καρούλι, κουβαρίστρα **2.** ΦΥΣ. (στην ηλεκτρολογία) διάταξη που αποτελείται από συρμάτινο ή λεπτό σωληνωτό ηλεκτρικό αγωγό, μονωμένο ή όχι, ο οποίος τυλίγεται σπειροειδώς σε πολλές στρώσεις ελεύθερα στον αέρα ή γύρω από κυλινδρικό στήριγμα και σχηματίζει μαγνητικό πεδίο με φορά τον άξονα τής περιτυλίξεως· χρησιμοποιείται ευρύτατα στις περισσότερες εφαρμογές τού ηλεκτρομαγνητισμού, λ.χ. στη δημιουργία συνηχών συντονισμού σε κύκλωμα, την παραγωγή ισχυρών μαγνητικών πεδίων κ.ά.: ~ *διαρροής* / *προστασίας* / *σύζευξης* / *εστίασης*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηνίον*, υποκ. τού *πήνη* «μίτος, μασούρι», αγν. ετύμου. Δεν ικανοποιεί η σύνδεση με λατ. pannus «πανί, ταινία» ούτε με αρχ. γερμ. fano «κομμάτι υφάσματος» (> γερμ. Fahne «σημαία»), που παρουσιάζει σημασιολογικά και μορφολογικά κενά. Στην ηλεκτρολογία η λ. αποδίδει το γαλλ. bobine (βλ. κ. *μπομπίνα*)].

πήξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το φαινόμενο τής μεταβάσεως σώματος από την υγρή στη στερεή κατάσταση: ~ *γάλακτος* / *νερού* / *μετάλλου* / *αίματος* ΣΥΝ. (καθημ.) πήξιμο, πάγωμα, στερεοποίηση ΑΝΤ. τήξη, ρευστοποίηση, λειώσιμο· ΦΡ. ***σημείο πήξεως*** η θερμοκρασία στην οποία επιτυγχάνεται η στερεοποίηση ΑΝΤ. σημείο τήξεως • **2.** (σπανιότ.) η συναρμογή πολλών τεμαχίων, συνήθ. ξύλινων, ώστε να απαρτίσουν ένα όλο, να σχηματίσουν ενιαίο αντικείμενο: ~ *σκηνής* ΣΥΝ. συναρμολόγηση, συνένωση, σύμπηξη.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πήξις* < *πήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *πήζω*)].

πήξιμο (το) → πήζω

πηξιοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μέθοδος για τον προσδιορισμό τού σημείου πήξεως των διαλυμάτων. — **πηξιοσκόπιο** (το).

[ΕΤΥΜ. < *πηξιο-* (< *πήξη*) + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», απόδ. τού αγγλ. cryoscopy].

πήρα ρ. → παίρνω

πηροδακτυλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συγγενής δυσμορφία δακτύλων (των ποδιών ή των χεριών), κατά την οποία αυτά είναι πολύ μικρά, στρεβλά ή κολοβά.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perodactyly].

πηροδάκτυλος, -η, -ο αυτός που πάσχει από πηροδακτυλία.

[ΕΤΥΜ. < *πηρός* «ανάπηρος» + *δάκτυλος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. perodactylous].

πηρομελής, -ής, -ές {πηρομελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εμφανίζει πηρομελία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πηρός* «ανάπηρος» (αγν. ετύμου) + *-μελής* < *μέλος*].

πηρομελία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συγγενής απουσία ή ανωμαλία διαπλάσεως των άκρων, η οποία προκαλείται από εσφαλμένη διαίρεση τού εμβρύου κατά το στάδιο τής πρώιμης ενδομήτριας ζωής· η εμφάνιση τέτοιων κρουσμάτων πήρε τραγικές διαστάσεις στις αρχές τής δεκαετίας τού '60 λόγω τής χρήσεως θαλιδομίδης (βλ.λ.) από εγκύους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. peromelia].

πηρούνι (το) → πιρούνι

πήτα (η) → πίτα

πήχης (ο) {πήχ-εις, -εων} (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. το τμήμα καθενός από τα άνω άκρα, που εκτείνεται από τον αγκώνα μέχρι τον καρπό ΣΥΝ. αντιβράχιο ● **2.** μονάδα μετρήσεως μήκους που ποικίλλει κατά χώρες και εποχές: *αγγλικός / γαλλικός / αρχαίος ελληνικός* (0,4624 μ.) / *ρωμαϊκός* (0,4436 μ.) / *βασιλικός* (1μ.) ~ **3.** (α) μονάδα μήκους, που ισούται με 0,648 μ., χρησιμοποιείται κυρ. στο εμπόριο και υποδιαιρείται σε οκτώ (8) ρούπια: *πήρε τέσσερις ~ ύφασμα, για να ράψει ένα φουστάνι* || *θύμωσε και κατέβασε τα μούτρα του έναν ~* (β) ***τεκτονικός πήχης*** για τη μέτρηση κυρ. οικοπέδων, ίσος με 0,75 μ. (γ) ***τετραγωνικός τεκτονικός πήχης*** μονάδα μετρήσεως επιφανείας ίσος με 0,5625 μ. **4.** (κατ' επέκτ.) σανίδα επιμήκης, λεπτή και πολύ μικρού πλάτους (συνήθ. δύο ως τρία εκατοστά). Επίσης (λόγ.) **πήχυς** (ο) {πήχεως} (σημ. 1-2) κ. (λαϊκ.) **πήχη** (η) {μεσν.} (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῆχυς* < Ι.Ε. *bhāghu- «πήχυς, το τμήμα τού χεριού ανάμεσα στον καρπό και τον αγκώνα», πβ. σανσκρ. bāhú-ḥ «βραχίονας», αρχ. σκανδ. bōgr «βραχίονας, ώμος», αρχ. γερμ. buog (< Bug «ωμοπλάτη») κ.ά.].

πηχτή (η) φαγητό που αποτελείται από τον πηγμένο ζωμό και κομματάκια από βρασμένο κεφάλι χοίρου ή πόδια, εντόσθια ζώων κ.λπ. ή από ψάρια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πηκτή*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *πηκτός*].

πηχτός, -ή, -ό κ. **πηκτός 1.** (για υγρά) αυτός που έχει πήξει, που έχει στερεοποιηθεί: *~ αίμα / γάλα* **2.** (κατ' επέκτ. για υγρά) αυτός που ρέει με δυσκολία, παχύρρευστος: *~ σάλτσα / σιρόπι* ΣΥΝ. πυκνόρρευστος ΑΝΤ. αραιός **3.** (μτφ.) πολύ πυκνός, αυτός τον οποίο δεν μπορεί να διαπεράσει κανείς (εύκολα): *~ σκοτάδι / ομίχλη* ΣΥΝ. βαθύς, αδιαπέραστος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηκτός* < *πήγ-νυ-μι*, πβ. αόρ. *ἔπηξα* (< **ἐ-πηκ-σα*). Βλ. λ. *πήζω*].

πήχτρα (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) (συνήθ. ως επίρρ.) **1.** οτιδήποτε είναι πολύ πηχτό, συμπυκνωμένο ή παχύρρευστο: *η σούπα έγινε ~!* **2.** (κατ' επέκτ.) μέρος ασφυκτικά γεμάτο, όπου παρατηρείται μεγάλος συνωστισμός: *τα πεζοδρόμια ήταν ~ στον κόσμο* || *οι εθνικές οδοί είναι ~ από τα αυτοκίνητα των εκδρομέων*· ΦΡ. (μτφ.) ***σκοτάδι πήχτρα*** βαθύ σκοτάδι, χωρίς καθόλου φως, απόλυτη σκοτεινιά.
[ΕΤΥΜ. < *πήζω* (πβ. *πη-χτός*) + παραγ. επίθημα *-τρα*].

πηχυαίος, -α, -ο {αρχ.} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μήκος ή ύψος ενός πήχυ: *~ ανάστημα / άγαλμα* **2.** (για τυπογραφικά στοιχεία) πολύ μεγάλος, αυτός που έχει μεγάλο μήκος και πλάτος: *~ τίτλος εφημερίδας*.

πήχυς (ο) → πήχης

Π.Θ. (το) Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

πι (το) → πει

πια κ. (διαλεκτ.-σπάν.) **πλια** επίρρ. (καθημ.) **1.** περισσότερο, πλέον: *ο άνδρας της έχει ~ περάσει τα σαράντα* || *αυτή η εποχή ανήκει ~ στο παρελθόν* **2.** κιόλας, ήδη: *τον χωρισμό τους τον έχει ~ ξεπεράσει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη*.
[ΕΤΥΜ. < *πλιά* < μεσν. *πλεά* < αρχ. *πλέα*, πληθ. τού *πλέον*].

πιανίσιμο επίρρ. ΜΟΥΣ. **1.** (α) (τρόπος μουσικού παιξίματος, αφορά στην ένταση τού μουσικού ήχου) πολύ σιγά και απαλά: *το θέμα εμφανίζεται στο αγγλικό κόρνο, ενώ τα έγχορδα παίζουν ~* (β) αντίστοιχη ένδειξη μουσικής εκτέλεσης τής παρτιτούρας (σημειώνεται ως pp) **2.** (συνεκδ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται πιανίσιμο: *το δεύτερο μέρος τής συμφωνίας καταλήγει σε ένα ~ όλης τής ορχήστρας* ΑΝΤ. φορτίσιμο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pianissimo, υπερθ. βαθμ. τού piano (βλ. λ. *πιάνο*)].

πιανίστας (ο) {πιανιστών}, **πιανίστρια** (η) {πιανιστριών} **1.** ο καλλιτέχνης τού πιάνου, αυτός που ξέρει να παίζει πιάνο **2.** (ειδικότ.) ο επαγγελματίας καλλιτέχνης τού πιάνου, ο οποίος κερδίζει τα προς το ζην παίζοντας πιάνο (σε ρεσιτάλ, σε ηχογραφήσεις, σε κέντρα διασκεδάσεως κ.λπ.). Επίσης **πιανίστα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pianista < piano (βλ. κ. *πιάνο*)].

πιάνο[1] (το) **1.** το πιο διαδεδομένο μουσικό όργανο τής δυτικής μουσικής· ο ήχος παράγεται από σειρά ατσάλινων ή ορειχάλκινων χορδών, οι οποίες είναι στερεωμένες σε μεταλλική βάση σχήματος άρπας· η μεταλλική αυτή βάση τοποθετείται μέσα σε ξύλινο κιβώτιο (αντηχείο), το οποίο στερεώνεται είτε σε κατακόρυφη θέση *(όρθιο ~)*, είτε σε οριζόντια *(~ με ουρά)*· οι χορδές κρούονται με σύστημα σφυριών, ενώ ο ήχος σταματά με σύστημα πνιγέων (μαξιλαράκια)· ο πιανίστας χειρίζεται τον μηχανισμό αυτό, μέσω ενός πληκτρολογίου (κλαβιέ), με χαρακτηριστικές σειρές άσπρων και μαύρων πλήκτρων: *παίζω / μαθαίνω ~* || *τραγούδι με συνοδία πιάνου* || *ηλεκτρικό ~* (ο ήχος του ενισχύεται ηλεκτρονικά) || *ηλεκτρονικό ~* (ο ήχος του παράγεται ηλεκτρονικά) || *υδραυλικό ~* (η πιανόλα) **2.** (συνεκδ.) η μουσική που παίζεται με πιάνο: *ρεσιτάλ / κοντσέρτο / διαγωνισμός πιάνου.* — (υποκ.) **πιανάκι** (το), **πιανιστικός, -ή, -ό, πιανιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piano, που αποσπάστηκε από την παλαιότερη ονομασία τού οργάνου piano forte < piano «σιγά» + forte «δυνατά». Η λ. piano ανάγεται στο λατ. planus «ομαλός, αργός» (> γαλλ. plain)].

πιάνο[2] επίρρ. **1.** (τρόπος μουσικού παιξίματος, αφορά στην ένταση τού μουσικού ήχου) σιγά: *τα πνευστά παίζουν ~* **2.** ένδειξη μουσικής εκτέλεσης τής παρτιτούρας, σημειώνεται ως p, σημαίνει εκτέλεση με μικρή ένταση ήχου, σιγά **3.** (συνεκδ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται πιάνο, σιγά: *το ~ που ακολουθεί, μας οδηγεί στο δεύτερο θέμα τής ουβερτούρας* ΑΝΤ. φόρτε.
[ΕΤΥΜ. ιταλ. piano < λατ. planus «ομαλός, επίπεδος» (> γαλλ. plain)].

πιανόλα (η) ΜΟΥΣ. μηχανικό πιάνο, το οποίο παράγει ήχο με τη βοήθεια ειδικού μηχανισμού, ο οποίος θέτει σε λειτουργία τα πλήκτρα του ΣΥΝ. υδραυλικό πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Pianola < piano. Ο όρος πλάστηκε στις Η.Π.Α. το 1901 ως εμπορική ονομασία].

πιάνο μπαρ (το) {άκλ.} κέντρο διασκέδασης με ήσυχη ατμόσφαιρα, στο οποίο προσφέρεται ποτό ή φαγητό με τη συνοδία πιάνου και γενικώς ελαφράς μουσικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. piano bar].

πιάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπιασα | πιάσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** παίρνω (κάτι) με το χέρι και το κρατώ, βαστώ (κάτι) στο χέρι, στην παλάμη μου: *πιάσε τη μπάλα τώρα που θα την πετάξω* || *πιάσε γερά το ποτήρι, μη σου πέσει* || *περπατούσαν πιασμένοι χέρι-χέρι*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πιάνω (κάποιον) στο στόμα μου*** μιλώ για (κάποιον) ή αναφέρω το όνομά του, ιδίως για να τον κακολογήσω ή να τον κουτσομπολέψω: *καλύτερα να μη σε πιάσει αυτή στο στόμα της· δεν σε ξεπλένει ούτε ο Νιαγάρας!* || *την αδελφή μου να μην την πιάνεις στο στόμα σου!* (β) ***δεν τον πιάνει το μάτι μου*** δεν φαίνεται τόσο σημαντικός, όσο τελικώς αποδεικνύεται, δεν μου «γεμίζει το μάτι»: *δεν τον πιάνει το μάτι σου, κι όμως, όλα τα καταφέρνει!* (γ) ***πιάνω τον ταύρο από τα κέρατα*** βλ. λ. *ταύρος* **2.** ακουμπώ (κάτι) ελαφρά με τα δάχτυλά μου, αγγίζω κάτι: *μην το πιάνεις, είναι λερωμένο* || *πιάσε το ύφασμα, να δεις τι ποιότητα είναι* ΣΥΝ. αγγίζω **3.** (ειδικότ.) αρπάζω (κάποιον/κάτι) ξαφνικά, κρατώ με δύναμη ή με τη βία: *τον έπιασε από το μπράτσο και τον έσυρε έξω* **4.** παίρνω (κάτι) στα χέρια μου, προκειμένου να το μεταχειριστώ, κάνω (κάτι) με τη βοήθεια πράγματος που κρατώ: *δεν πιάνει βιβλίο στα χέρια του* (δεν διαβάζει) || *έχει πιάσει ποτέ βελόνα να ράψει κανένα κουμπί;* (δεν έχει ράψει τίποτα)· ΦΡ. ***πιάνω χαρτί και μολύβι*** ετοιμάζομαι να γράψω: *πιάσε χαρτί και μολύβι να σου υπαγορεύσω ένα κείμενο* **5.** (κατ' επέκτ.) (α) συλλαμβάνω και κρατώ (κάποιον), ιδίως μετά από καταδίωξη, κυνηγητό ή ενέδρα, τον έχω δέσμιο, τον εμποδίζω να φύγει: *κυνήγησαν τους δραπέτες, αλλά δεν κατάφεραν να τους πιάσουν* || *η εφορία προσπαθεί να πιάσει τους φοροφυγάδες* (β) συλλαμβάνω (θήραμα): *οι κυνηγοί έπιασαν δυο αλεπούδες ζωντανές* || *ο ψαράς έπιασε πολλά ψάρια* || (κ. μεσοπαθ.) *ο ποντικός πιάστηκε στη φάκα* **6.** εντοπίζω (κάποιον) να κάνει (κάτι) κυρ. επιλήψιμο, συλλαμβάνω επ' αυτοφώρω: *τον έπιασαν να κλέβει το ταμείο* || *τον έπιασε η γυναίκα του να την απατά*· ΦΡ. ***πιάνω (κάποιον) στα πράσα*** βλ. λ. *πράσο* **7.** αντιλαμβάνομαι (κάποιον) ως ένοχο (για επιλήψιμη πράξη): *την έπιασα να με κοροϊδεύει μπρος στα μάτια μου* || *πιάστηκε από τα ίδια του τα λόγια, άλλα έλεγε τη μια μέρα, άλλα την άλλη* (δηλ. αποδείχτηκε μόνος του ψεύτης) ΣΥΝ. αποδεικνύω ● **8.** καταλαμβάνω χώρο, ορισμένη θέση, έχοντας συγκεκριμένο σκοπό: *έπιασαν τα στενά για να μη μπορεί να ξεφύγει κανείς* || (μτφ.) *έχουν πιάσει τα καλύτερα πόστα στην επιχείρηση*· ΦΡ. (α) ***πιάνω θέση*** βρίσκω ελεύθερη θέση και την καταλαμβάνω: *πήγαν νωρίς στο γήπεδο, για να πιάσουν θέσεις* || *πιάσε εκείνη τη θέση που μόλις άδειασε!* (β) ***πιάνω τόπο*** (i) (κυριολ.) καταλαμβάνω χώρο: *αυτός ο μπουφές πιάνει πολύ τόπο!* (ii) (μτφ.) χρησιμοποιούμαι κατάλληλα, φέρνω αποτέλεσμα: *μακάρι τα λόγια σου να πιάσουν τόπο και να του αλλάξουν τα μυαλά!* **9.** μισθώνω ακίνητο για κατοικία, επαγγελματική στέγη κ.λπ. και γενικά χρησιμοποιώ (κάτι) καταβάλλοντας ενοίκιο: *έπιασαν καινούργιο διαμέρισμα* || *έπιασε το γωνιακό κατάστημα* ΣΥΝ. νοικιάζω **10.** καταλαμβάνω (κάποιον) κατά τρόπο, ώστε να γίνομαι αισθητός, εμφανής· παρουσιάζομαι σε (κάποιον) ως σύμπτωμα: *κάθε δειλινό με πιάνει μελαγχολία* || *όταν το σκέφτομαι με πιάνει το παράπονο / τρέλα / μανία / θυμός* || *Τους έπιασε όλους κοιλόπονος. Κάτι θα έφαγαν και τους πείραξε* || *την έπιασαν οι πόνοι* (άρχισαν οι ωδίνες τού τοκετού) ΣΥΝ. παθαίνω· ΦΡ. (α) ***με πιάνει ο πόνος (για κάτι)*** (i) (κυριολ.) αρχίζω να πονώ (ii) (μτφ.-ειρων.) ενδιαφέρομαι για (κάποιον), συμπονώ ή αρχίζω να συμπάσχω με (κάποιον): *Τώρα σ' έπιασε ο πόνος για κείνον; Τόσον καιρό που υπέφερε τι έκανες;* (β) ***με πιάνουν τα διαόλια / μπουρίνια μου*** εξοργίζομαι (γ) ***με πιάνει*** μου έρχεται ξαφνική επιθυμία: *δεν ξέρω τι με πιάνει ώρες-ώρες και παραφέρομαι* || *χειμωνιάτικα, με έπιασε να φάω φράουλες* **11.** (για μέλος τού σώματος) εμφανίζω δυσλειτουργία προκαλώντας σωματική ή ψυχική διαταραχή: *μ' έπιασε το κεφάλι μου* (έχω πονοκέφαλο) || *με πιάνει η καρδιά μου / η κοιλιά μου* || *θα με πιάσουν τα νεύρα μου* **12.** φθάνω σε σημείο, ηλικία κ.λπ.: *μόλις έπιασε τα εξήντα* || *το αυτοκίνητο πιάνει σε ευθεία άνετα τα 200 χιλιόμετρα την ώρα* ΣΥΝ. (μτφ.) μπαίνω, πατάω **13.** (για χώρους, δοχεία, σκεύη) έχω χωρητικότητα, μπορώ να περιλάβω (συγκεκριμένη ποσότητα): *το βαρέλι πιάνει δεν πιάνει τα τριακόσια κιλά* ΣΥΝ. χωράω, παίρνω **14.** (για εμπόρευμα, περιουσιακό στοιχείο) έχω συγκεκριμένη αξία, φτάνω σε αξία, κοστίζω: *το σπίτι αυτό πιάνει γύρω στα πενήντα εκατομμύρια* || *πόσο πιάνει αυτό το βραχιόλι;* **15.** εισπράττω, έχω τζίρο: *αυτό το κλαμπ πιάνει μέχρι και τρία εκατομμύρια την ημέρα* || *τα τελευταία χρόνια έπιασε πολλά λεφτά* ΣΥΝ. (καθημ.) μαζεύω· ΦΡ. (α) ***πιάνω την καλή*** έχω μεγάλη επιτυχία, κερδίζω (ξαφνικά) πολλά χρήματα: *μόλις πιάσουμε την καλή, θα σου αγοράσω ό,τι ποθείς* (β) ***τα πιάνω*** παίρνω χρήματα για ορισμένη εκδούλευση, δωροδοκούμαι: *όλοι τα πιάνουν για να σ' εξυπηρετήσουν* ΣΥΝ. τα παίρνω (γ) ***τα πιάνω τα λεφτά μου*** βγάζω όσα ξόδεψα, κάνω απόσβεση τού κεφαλαίου μου (δ) (ειρων.) ***(τώρα) τα πιάσαμε τα λεφτά μας!*** ως σχόλιο για αποτυχημένη επιλογή: *Αυτόν πήραν για σύμβουλο στην εταιρεία: ~!* ● **16.** (για πλοία) φτάνω σε τόπο, αράζω: *το ξημέρωμα το καράβι έπιασε Κάβο-Μαλιά*

|| *σε δύο ώρες θα πιάσουμε πάλι λιμάνι* ΣΥΝ. δένω • **17.** (μτφ.) συναντώ ιδιαιτέρως (κάποιον), σταματώ ή διακόπτω (κάποιον) για να επικοινωνήσω μαζί του προσωπικώς: *θα τον πιάσω και θα του ζητήσω τον λόγο* || *έπιασαν τον βουλευτή τής περιφέρειάς τους και του ζήτησαν ρουσφέτι* || *πιάσ' τον και πες του δύο κουβέντες για το θέμα μας* **18.** (κατ' επέκτ.) επηρεάζω (κάποιον) με πλάγια μέσα, ώστε να ενεργήσει υπέρ μου, δωροδοκώ, εξαγοράζω: *έπιασε τα μέλη τής επιτροπής, για να εγκρίνουν το σχέδιό του* || (κ. μεσοπαθ.) *ο διαιτητής είχε πιαστεί από παράγοντες τής γηπεδούχου ομάδας* ΣΥΝ. (μτφ.) ψήνω, λαδώνω • **19.** (για τυχερά παιχνίδια) μαντεύω τον σωστό αριθμό ή τη σωστή απάντηση, κερδίζω: *~ το ΛΟΤΤΟ / το ΠΡΟ-ΠΟ / τον πρώτο αριθμό τού λαχείου* **20.** φτάνω (κάποιον): *δεν τον πιάνει κανείς στα μαθηματικά, είναι ο καλύτερος·* ΦΡ. (α) ***ποιος με πιάνει τώρα!*** (για μεγάλη επιτυχία) είμαι ασυναγώνιστος, θα κατορθώσω πλέον πολλά: *τώρα που κέρδισε το λαχείο, ποιος τον πιάνει!* (β) ***δεν πιάνομαι*** ξεφεύγω επιδέξια, ξεγλιστρώ: *δεν πιάνεται αυτός ο παίκτης από κανέναν αντίπαλο* **21.** επιδρώ με συγκεκριμένο τρόπο σε (κάποιον/κάτι), δρω αποτελεσματικά, κατά τον επιθυμητό τρόπο: *το φάρμακο θα σε πιάσει γρήγορα και δεν θα πονάς* || *φάε κάτι να σε πιάσει* (να μην πεινάς) **22.** επενεργώ συνήθ. βλαπτικά ή με δυσάρεστα αποτελέσματα στις αισθήσεις ή στη λειτουργία οργάνου κ.λπ.: *τον πιάνει το κρασί* (ζαλίζεται ή μεθάει εύκολα) || *με πιάνει η θάλασσα* (ζαλίζομαι εύκολα στο πλοίο, παθαίνω ναυτία) || *τον πιάνει πολύ εύκολα ο ήλιος* (μαυρίζει εύκολα) || *να μη σε πιάσει κακό μάτι* (να μη σε ματιάσουν) **23.** ενεργώ έτσι, ώστε κάποιος να γίνει αυτό που εγώ επιθυμώ: *δεν είναι εύκολο να τον πιάσεις φίλο* || *~ κάποιον γκόμενο·* ΦΡ. ***πιάνω (κάποιον) κορόιδο*** εξαπατώ (κάποιον): *τον πιάσανε κορόιδο και του πουλήσανε μεταχειρισμένο μηχάνημα για καινούργιο!* **24.** (για γυναίκα) συλλαμβάνω, μένω έγκυος, στη ΦΡ. ***πιάνω παιδί*** **25.** ξεκινώ δραστηριότητα, απασχόληση, καταπιάνομαι με (κάτι): *έπιασε δουλειά σε μεγάλη επιχείρηση* || *~ εύκολα φιλίες* || *αν πιάσει την κουβέντα, δεν σταματά!* ΣΥΝ. (λόγ.) συνάπτω ΑΝΤ. σταματώ, τελειώνω **26.** (+και) ξεκινώ και κάνω (κάτι) με αποφασιστικότητα ή διάθεση: *έπιασε κι έβαψε όλο το σπίτι μόνος του* || *έπιασε κι έλυσε όλες τις ασκήσεις* **27.** ακολουθώ ορισμένη πορεία: *αν πιάσεις την εθνική, θα είσαι εδώ σε μισή ωρίτσα* || *πιάσε αυτό το δρομάκι και θα σε βγάλει ακριβώς στο πάνω μέρος τού χωριού* **28.** γεμίζω από (κάτι): *δεν λουζόταν κι έπιασε ψείρες* || *το σπίτι έπιασε κοριούς* || *η λεκάνη έπιασε πουρί* **29.** (οικ.) φέρνω: *να πιάσω λίγο τυράκι και λίγες ελίτσες μαζί με το κρασί;* || *για πιάσε δύο κιλά από κείνα τα μήλα* **30.** υπολογίζω ως ή περιλαμβάνω (κάτι) μαζί με (κάτι) άλλο: *τα επιδόματα θα τα βάλω χωριστά, δεν θα τα πιάσω στον μισθό σου* || *αυτή τη λύση θα την πιάσετε για σωστή;* || (κ. μεσοπαθ.) *τα δανεικά που σου 'δωσα δεν πιάνονται* ΣΥΝ. λογαριάζω, συνυπολογίζω, συμπεριλαμβάνω **31.** (οικ.) καταλαβαίνω, κατανοώ, αντιλαμβάνομαι: *δεν τα έπιασε τα υπονοούμενα που άφησες* || *το ξαναλές, γιατί δεν τα 'πιασα καλά αυτό που είπες;* || *με πιάνεις τι σου λέω;* || *πού να τα πιάσεις αυτά εσύ, είναι ψιλά γράμματα για σένα!* ♦ (αμετβ.) **32.** (για φυσικά φαινόμενα) συμβαίνω, εκδηλώνομαι: *έπιασε βροχή* (βρέχει) / *αέρας* (φυσάει) / *κρύο* / *ζέστη* / *φουρτούνα* **33.** (για φαγητά) αρχίζω να καίγομαι, να κολλώ στην κατσαρόλα: *πρόσεξε μην πιάσει το κρέας!* **34.** κολλώ ή εφαρμόζω σε επιφάνεια, χωρίς να δημιουργώ εξογκώματα: *εδώ η μπογιά δεν έπιασε καλά* **35.** μαγκώνω, σκαλώνω ή ακινητοποιούμαι κάπου, κυρ. επειδή εμποδίζομαι από κάτι: *κάπου πρέπει να πιάνει το κλειδί και δεν γυρίζει στην κλειδαριά* || *το φερμουάρ έπιασε στο ύφασμα και δεν κλείνει* || *η άγκυρα δεν έπιασε καλά στον βυθό* (δεν ακινητοποιήθηκε) **36.** (κατ' επέκτ.) έχω επίδραση, πετυχαίνω τον σκοπό μου, φέρνω το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: *εδώ δεν πιάνουν τα παρακάλια* || *πιάνει η ευχή του* / *η κατάρα του* / *το κόλπο* || *θα πιάσουν τα μάγια;* || *έπιασε η συνταγή!* ΣΥΝ. πετυχαίνω ΑΝΤ. αποτυγχάνω **37.** (για φυτό ή σπόρο) βγάζω ρίζες και βλαστούς, βλαστάνω: *έχει γόνιμο χώμα και ό,τι φυτέψεις πιάνει* (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***πιάνομαι***) **38.** κρατιέμαι από (κάποιον/κάτι), στηρίζομαι, βαστιέμαι: *τελευταία στιγμή πιάστηκε από τη βάρκα και σώθηκε* || *πιάσου από τις εσοχές και τις εξοχές τού βράχου, για να σκαρφαλώσεις* ΣΥΝ. γαντζώνομαι· ΦΡ. **ο πνιγμένος από τα μαλλιά του πιάνεται** αυτός που βρίσκεται σε απόγνωση καταφεύγει σε οποιοδήποτε μέσο σωτηρίας **39.** (*~ με κάποιον*) έρχομαι στα χέρια, συγκρούομαι με (κάποιον): *χώρισέ τους πριν πιαστούν για τα καλά* || *πιάστηκαν οι οπαδοί τής μιας ομάδας με τους οπαδούς τής άλλης και τα επεισόδια πήραν γρήγορα διαστάσεις* ΣΥΝ. μαλώνω, τσακώνομαι **40.** παραλύω (μερικώς ή ολικώς) ή μουδιάζω: *τόση ώρα κάθομαι, πιάστηκαν τα πόδια μου* || *έχω πιαστεί από τη γυμναστική* / *από το πολύ τρέξιμο και πονάω παντού* || *είναι πιασμένος όλος μου ο σβέρκος και η πλάτη από το κρύωμα* **41.** (α) αποκτώ οικονομική άνεση, πολλά χρήματα: *τώρα τελευταία είχε δύο καλές δουλειές και πιάστηκε για τα καλά* ΣΥΝ. πλουτίζω ΑΝΤ. φτωχαίνω (β) καταξιώνομαι, γίνομαι γνωστός, γνωρίζω επιτυχία: *αν δουλέψεις καλά και πιαστείς, ο ένας πελάτης θα σου φέρνει τον άλλον!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.

[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *επίασα* τού αρχ. *πιάζω*, κατά το σχήμα *έφθασα – φθάνω, έχασα – χάνω*. Το αρχ. *πιάζω* αποτελεί παράλλ. τ. (δωρ. και μτγν. αττ.) τού ρ. *πιέζω* (βλ.λ.)].

πιάσιμο (το) {πιασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πιάνει κανείς (κάτι), το κράτημα: *το ~ τής χειρολαβής / τού ποτηριού* **2.** (ειδικότ.) η σύλληψη: *το ~ τού δολοφόνου / τού πληγωμένου ζώου* **3.** (ειδικότ.-για πράγματα) το μέρος ή το σημείο από όπου πιάνει κανείς: *τα ~ τής στάμνας* ΣΥΝ. λαβή, χερολαβή **4.** το να αγγίζει κανείς (κάτι) με τα δάχτυλά του: *η γαρδένια μαραίνεται και με το πιο απαλό ~* || *ρούχο τραχύ / απαλό στο ~* || *τα μαλλιά της ήταν μαλακά στο ~* ΣΥΝ. άγγιγμα, ακούμπημα· (μτφ.) **5.** (για φυτά) η ευδοκίμηση, η ανάπτυξη: *το ~ τής τριανταφυλλιάς είναι σχεδόν αδύνατο σε αμμώδες έδαφος* ΣΥΝ. ριζοβόλημα, εκβλάστηση, φύτρωμα **6.** (λαϊκ. για γυναίκες) η σύλληψη και η κύηση: *στην κατάστασή της το ~ παιδιού δεν είναι εύκολη υπόθεση* **7.** η εκμίσθωση ακινήτου για κατοικία, επαγγελματική στέγη κ.λπ.: *το ~ σπιτιού* ΣΥΝ. ενοικίαση **8.** το να ράβει ή να στερεώνει κανείς πρόχειρα ύφασμα, χαρτί ή άλλο υλικό: *το ~ τού πανιού / τού σχισμένου ρούχου* ΣΥΝ. ράψιμο, στερέωμα • **9.** (για φαγητά) το κάψιμο, το να κολλήσει (το φαγητό) στην κατσαρόλα **10.** (για αντικείμενα) (α) το να μαγγώσει, να πιαστεί (κάτι κάπου): *το ~ τής φούστας στον φράχτη* ΣΥΝ. μάγγωμα (β) η στήριξη ή στερέωση (πράγματος) από άλλο αντικείμενο ή πάνω σε άλλο αντικείμενο: *το ~ τής άγκυρας στον βυθό / των ελαστικών στον δρόμο* ΣΥΝ. κράτημα • **11.** η μερική ή ολική παράλυση, η δυσκαμψία μέλους ή ολόκληρου τού σώματος: *το ~ τού ποδιού / τού χεριού / τού λαιμού / τής μέσης* || *δεν μπορώ να κουνηθώ από το ~* ΣΥΝ. αγκύλωση, μούδιασμα **12.** (λαϊκ.) ***πιασίματα*** (τα) οι καμπύλες τού γυναικείου σώματος, κυρ. το στήθος και οι γλουτοί: *είναι γυναίκα με πολλά ~*. — (υποκ.) **πιασιματάκι** (το), **πιασιματάκια** (τα) (σημ. 12).

πιάσμα (το) {πιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η λαβή, το χερούλι.
[ΕΤΥΜ. < *πιάνω*, από το θ. τού αορ. *έπιασ-α* και το παραγ. επίθημα *-μα* (πβ. *άλεσ-μα*)].

πιάστρα[1] (η) {πιαστρών} κομμάτι χοντρού υφάσματος, το οποίο χρησιμοποιείται για να πιάνει χωρίς να καίγεται τα μαγειρικά σκεύη που έχουν θερμανθεί.
[ΕΤΥΜ. < *πιάνω*, από το θ. *πιασ-* τού αορ. *έπιασ-α* και το παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. κ. *χαλάσ-τρα, κρεμάσ-τρα*)].

πιάστρα[2] (η) {πιαστρών} νομισματική μονάδα που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τής αιγυπτιακής λίρας ΣΥΝ. γρόσι. Επίσης **πιάστρο** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piastra «λεπτό φύλλο μετάλλου» < μτγν. λατ. plastrum < λατ. emplastrum (βλ. κ. *έμπλαστρο*)].

πιαστράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό αντικείμενο που χρησιμεύει στο πιάσιμο άλλων πραγμάτων **2.** τσιμπιδάκι ή φουρκέτα για το πιάσιμο των μαλλιών.

πιάτα (τα) {μόνο πληθ.} τα κύμβαλα (βλ.λ.), ως τακτικά όργανα τής συμφωνικής ορχήστρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piatti, πληθ. τού piatto, βλ. λ. *πιάτο*].

πιατάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό πιάτο: *το ~ τού καφέ*.

πιατέλα (η) {πιατελών} μεγάλο, ρηχό πιάτο, στρογγυλού ή ελλειψοειδούς σχήματος, που χρησιμοποιείται στο σερβίρισμα των φαγητών στο τραπέζι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piattella, υποκ. τού ουσ. piatto (βλ. λ. *πιάτο*)].

πιατέλο (το) μικρό πιάτο: *~ τού γλυκού* ΣΥΝ. πιατάκι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piattello, υποκ. τού piatto (βλ. λ. *πιάτο*)].

πιατικό (το) (καθημ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) το σύνολο των πιάτων κάθε είδους και μεγέθους, κυρ. ενός νοικοκυριού: *πλένω τα ~ μου* || *παίρνω τα ~ για το καινούργιο σπίτι* **2.** καθένα από τα σκεύη σερβιρίσματος (ενός νοικοκυριού), κάθε τμήμα σερβίτσιου: *πάρ' της ένα ~ για δώρο*.

πιατίνι (το) {πιατιν-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. το κύμβαλο (βλ.λ.): *ο ντράμερ χτύπησε τα πιατίνια με τη μπαγκέτα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piattino (πληθ. piattini), υποκ. τού piatto (βλ. λ. *πιάτο*)].

πιάτο (το) **1.** οικιακό σκεύος από διάφορα υλικά, συνήθ. στρογγυλό με βαθύ ή ρηχό κοίλωμα και κυκλικό χείλος, στο οποίο τοποθετούνται και σερβίρονται φαγητά, φρούτα ή γλυκά: *τρώω από το ίδιο ~ με κάποιον* || *~ πορσελάνινο / πήλινο / μεταλλικό / εμαγέ / γυάλινο / πυρίμαχο / πλαστικό / χάρτινο* (μιας χρήσεως) || *~ βαθύ / ρηχό / τής σούπας / τού φρούτου* || *άσπρο / τετράγωνο / διακοσμητικό ~* (ζωγραφισμένο ή σκαλισμένο, το οποίο συνήθ. κρεμιέται στον τοίχο ή στερεώνεται σε ειδική προθήκη)· ΦΡ. (α) ***στο πιάτο*** έτοιμα, χωρίς κόπο: *τα θέλει όλα ~, ο ίδιος δεν κάνει τίποτα!* (β) ***πλένω πιάτα*** εργάζομαι ως πλύντης στην κουζίνα εστιατορίου: *έφυγε μετανάστης στην Αμερική και στην αρχή έπλενε πιάτα για να ζήσει* || (σκωπτ.) *μην παραγγέλνεις τόσο ακριβά φαγητά, γιατί μας βλέπω να πλένουμε πιάτα στο τέλος* (επειδή δεν θα μπορούμε να πληρώσουμε τον λογαριασμό) **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα φαγητού που σερβίρεται σε κάθε τέτοιο σκεύος: *έφαγε τρία ~ φακές* ΣΥΝ. μερίδα **3.** (συνεκδ.) κάθε ξεχωριστό φαγητό που σερβίρεται σε ένα τραπέζι: *το πρώτο / το δεύτερο / το κυρίως ~* || *πλήρες γεύμα με πέντε ~* **4.** το κάτοπτρο δορυφορικής λήψεως, η δορυφορική κεραία **5.** (εκφραστ.) επίπεδη έκταση γης (κυρ. όπως τη βλέπει κανείς από ψηλότερο τόπο): *από την Ακρόπολη φαινόταν ~ η Αθήνα* **6.** ***πιάτα*** (τα) βλ.λ. — (υποκ.) **πιατάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piatto < δημώδ. λατ. *plattus < αρχ. *πλατύς*].

πιατοθήκη (η) {πιατοθηκών} το έπιπλο ή το σκεύος στο οποίο τοποθετούνται όρθια τα πιάτα, κυρ. μετά το πλύσιμό τους, για να στεγνώσουν ή για τη φύλαξή τους.

πιάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.-σπάν.) η πλατεία **2.** (συνεκδ.) τόπος συναλλαγών, η αγορά, το παζάρι: *κυκλοφορεί στην ~ και ξέρει τις τιμές·* ΦΡ. (α) ***βγάζω στην πιάτσα*** (i) (για εμπορεύματα) κυκλοφορώ στην αγορά, διαθέτω προς πώληση (ii) (για πρόσ.) οδηγώ στην πορνεία (β) ***κάνω πιάτσα*** εκδίδομαι, κάνω πεζοδρόμιο (γ) ***άνθρωπος τής πιάτσας*** (i) άτομο που γνωρίζει καλά πώς λειτουργεί η αγορά, με μεγάλη πείρα στο εμπόριο και στις δοσοληψίες (ii) (μειωτ.) πρόσωπο αμφίβολης ηθικής ποιότητας (δ) ***βγαίνω στην πιάτσα*** (i) κυκλοφορώ, αρχίζω να ασχολούμαι με τον κόσμο τής αγοράς και να μαθαίνω τη νοοτροπία τους, τις συνήθειές τους κ.λπ.: *έχει βγει από μικρός στην πιάτσα και ξέρει τα κόλπα* (ii) εκπορνεύομαι **3.** συγκεκριμένο σημείο (δρόμου ή πλατείας) στο οποίο σταθμεύουν ταξί, περιμένοντας ωσότου παραλάβουν πελάτη: *αν θες να βρεις ταξί, προχώρησε παρακάτω που έχει ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piazza < λατ. platea «φαρδύς δρόμος» < αρχ.

πλατεία, θηλ. τού επιθ. *πλατύς*].

πιατσέβολε επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική ένδειξη για παίξιμο με τρόπο άνετο, ευχάριστο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piacevole < υστερολατ. placibilis (< λατ. placēre «αρέσω»)].

πίβοτ (ο/η) {άκλ.} (στο μπάσκετ) **1.** θέση παίκτη στο κέντρο τής ρακέτας και συνεκδ. ο παίκτης που παίζει σε αυτή τη θέση **2.** η στροφή τού παίκτη περί τον άξονά του για να πετύχει καλάθι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. pivot «στρέφομαι περί τον άξονά μου» < γαλλ. pivot «στρόφιγγα», αγν. ετύμου].

πιγκουίνος (ο) πουλί τής Ανταρκτικής, το οποίο δεν μπορεί να πετάξει, αλλά κινείται όρθιο, έχει μικρές φτερούγες τις οποίες χρησιμοποιεί ως πτερύγια στο νερό, ογκώδες, μονοκόμματο σώμα, μικρό κεφάλι και κοντό λαιμό, άσπρη κοιλιά, λαιμό και πόδια, μαύρο κεφάλι και ράχη. — (υποκ.) **πιγκουινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pinguino < γαλλ. pinguin < αγγλ. penguin, πιθ. < ουαλ. pen gwyn «λευκό κεφάλι»].

πιγούνι (το) (παλαιότ. ορθ. *πηγούνι*) {πιγουν-ιού | -ιών} το κάτω τμήμα τού σαγονιού που προεξέχει. — (υποκ.) **πιγουνάκι** (το), (μεγεθ.) **πιγούνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πιγούνιν* < *πουγούνιν* < μτγν. *πωγώνιον*, υποκ. τού αρχ. *πώγων* (βλ.λ.)].

πίδακας (ο) {πιδάκων} **1.** φυσική πηγή, το νερό τής οποίας εκτοξεύεται προς τα πάνω **2.** το σιντριβάνι (βλ.λ.) **3.** (γενικότ.) υγρό που πετάγεται με ορμή προς τα πάνω από ορισμένο σημείο, σχηματίζοντας λεπτή στήλη: ~ *πετρελαίου* || (μτφ.) ~ *αίματος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῖδαξ, -ακος*, αβεβ. ετύμου. Η λ. εμφανίζει επίθημα *-αξ* και ανήκει στην ίδια λεξιλογική οικογένεια με τα ρ. *πιδάω* και *πιδύω* (πβ. *δια-πιδύω*). Συνδ. πιθ. με τον αρχ. πληθ. *πίσεα* αμάρτυρου ουσ. **πῖσος* «υγρό λιβάδι» (< **πίδ-σ-ος*), αλλά δεν έχουν βεβαιωθεί περαιτέρω συνδέσεις. Δεν ικανοποιούν οι συσχετισμοί με αρχ. σκανδ. feitr «λίπος»].

πιδακίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} αναβλύζω.

πιεζογραφία (η) {πιεζογραφιών} ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. τεχνική καταγραφής τής πίεσης με τη βοήθεια πιεζογράφου (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται κυρ. για τη μέτρηση τής αρτηριακής πίεσης και των μεταβολών της και για τη μελέτη τής μυϊκής συστολής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. piézographie].

πιεζογράφος (ο) ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. διάταξη για τη μέτρηση τής εντάσεως πιέσεων ή δονήσεων με τη βοήθεια πιεζοηλεκτρικού πλακιδίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. piézographe].

πιεζοηλεκτρισμός (ο) ΗΛΕΚΤΡ. η δημιουργία ηλεκτρικών φορτίων στην επιφάνεια κρυστάλλων λόγω τής μηχανικής παραμόρφωσής τους (λ.χ. όταν αυτή συμπιέζεται). — **πιεζοηλεκτρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. piezoelectricity].

πιεζομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. **1.** η μέτρηση των υψηλών κυρ. πιέσεων **2.** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τη συμπιεστότητα των υγρών. — **πιεζομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. piezometry].

πιεζόμετρο (το) [1886] {πιεζομέτρ-ου | -ων} **1.** όργανο μετρήσεως τής συμπιεστότητας των υγρών **2.** όργανο καθορισμού τής πιεζομετρικής ή υδροστατικής στάθμης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. piezometer].

πιέζω ρ. μετβ. {πίεσ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ωθώ, σπρώχνω (κάτι) ασκώντας δύναμη προς τα μέσα ή πάνω σε άλλο σταθερό αντικείμενο: ~ *το κουμπί τής τηλεόρασης / την πινέζα με το δάχτυλο στον τοίχο* || *πίεσες πολύ την κιμωλία στον πίνακα κι έσπασε* **2.** σφίγγω (συνήθ. με ενοχλητικό τρόπο): *η ζώνη με πιέζει* || *η γραβάτα μού πιέζει τον λαιμό* **3.** (μτφ.) ασκώ πίεση σε (κάποιον), προσπαθώ με διάφορους τρόπους να τον κάνω να δεχτεί (κάτι): *οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις πιέζουν για άρση τού βέτο* || *τον πιέζουν οι συνάδελφοί του να θέσει υποψηφιότητα*· ΦΡ. ***πιέζω τον εαυτό μου*** ασκώ πίεση στον εαυτό μου, εντείνω τις προσπάθειές μου, ενεργοποιώντας τις δυνάμεις μου, προκειμένου να επιτύχω έναν στόχο: ~ *να προσπαθήσω περισσότερο* || *πρέπει να πιέσω τον εαυτό μου πολύ για να διαβάσω, δεν έχω καμιά όρεξη για μελέτη* **4.** (μτφ.) εξωθώ (κάποιον) να πράξει (κάτι) παρά τη θέλησή του, εξαναγκάζω: *πιέστηκε από τους ανωτέρους του να υπογράψει* **5.** (μτφ.) προκαλώ θλίψη σε (κάποιον), τον στενοχωρώ ή τον φέρνω σε δύσκολη θέση: *τον πιέζει το άγχος / ο ρυθμός τής δουλειάς* || *πιέζεται από οικονομικά προβλήματα* || *είναι πολύ πιεσμένη λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων* **6.** (α) ΣΤΡΑΤ. παρενοχλώ ασφυκτικά την παράταξη (τού αντιπάλου) (β) ΑΘΛ. περιορίζω τις κινήσεις του αντιπάλου, ώστε να τον αναγκάσω να κάνει λάθος, καλύπτοντας τους ελεύθερους χώρους και φυλάγοντας στενά τους παίκτες, ή επιχειρώ συνεχείς επιθέσεις: *οι παίκτες μας πίεζαν τους αντιπάλους σε όλο το γήπεδο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με παλαιότερη άποψη, η λ. αποτελεί σύνθετο, τού οποίου το α' τμήμα *πι-* είναι μορφή τής πρόθ. *ἐπί* (πβ. σανσκρ. pi-, λιθ. -pi, βλ. κ. *ἐπί*), ενώ το β' τμήμα είναι το ρ. *ἕζω* / *-ομαι* «καθίζω, κάθομαι» (βλ. λ. *ἕδ-ρα*), οπότε η σημ. τού ρ. θα ήταν «επικάθημαι, ωθώ κάτι χρησιμοποιώντας δύναμη ή βάρος, ασκώντας πίεση». Εν τοιαύτη περιπτώσει, η λ. θα συνδέεται με το σανσκρ. pīḍáyati «πιέζω, συντρίβω» (< *pi-zd-eyō). Ωστόσο, κατ' άλλη εκδοχή, το σανσκρ. pīḍáyati ανάγεται σε ρίζα *pizd-, πράγμα που οδηγεί στην υπόθεση ότι το ρ. *πιέζω* αποτελεί μεταπλασμό τού **πίζω* υπό την επίδρ. τού ρ. *ἕζω*. Στην ίδια κατηγορία τοποθετείται από μερικούς και το λατ. pīnsō «καταστρέφω, κόβω»].

πιένες (οι) {χωρ. γεν.} η πώληση όλων των εισιτηρίων θεατρικής παραστάσεως λόγω τής πολύ μεγάλης προσέλευσης θεατών· κυρ. στις ΦΡ. ***έχω / σημειώνω / γνωρίζω (μεγάλες) πιένες*** θριαμβεύω, σημειώνω μεγάλη εισπρακτική επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piena, θηλ. τού pieno «γεμάτος, πλήρης» < λατ. plenus].

Π.Ι.Ε.Π. (το) Παγκόσμιο Ίδρυμα Εξυπηρετήσεως Πανεπιστημίων.

Πιερία (η) περιοχή και νομός τής Κ. Μακεδονίας με πρωτεύουσα την Κατερίνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Πίερες (οἱ)*, ονομασία αρχ. θρακικού φύλου, που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά το 1200 π.Χ. Από ορισμένους μελετητές το ανθρωπωνύμιο συνδ. με το αρχ. επίθ. *πιερός / πιαρός* «παχύς, πλούσιος» (πβ. το ουσ. *πῖαρ* «λίπος»), ιδ. αν ληφθεί υπ' όψιν η περίφραση *γῆ πίειρα* «πλούσια γη», πβ. αρχ. ιρλ. īriu «χώρα, γη» (< *pī-wer-yō)].

Πιέρια Όρη (τα) {Πιερίων Ορέων} όρος τής Μακεδονίας στον νομό Πιερίας.

πιερότος (ο) πρόσωπο τής παλαιάς ιταλικής κωμωδίας, που έπαιζε τον ρόλο τού υπηρέτη και φορούσε κοντό και πλατύ χιτώνα λευκού χρώματος, με πτυχωτό γιακά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλ. ιταλ. pierroto < γαλλ. pierrot, υποκ. τού ονόματος Pierre «Πέτρος»].

πίεση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η άσκηση δύναμης πάνω σε επιφάνεια: *ισχυρή / μέτρια* ~ || *η ~ που ασκείται στα τοιχώματα δοχείου από το υγρό που περιέχει* **2.** ΦΥΣ. το φυσικό μέγεθος που ορίζεται ως ο λόγος τής δύναμης που ασκείται κάθετα σε μια επιφάνεια προς το εμβαδόν τής επιφάνειας αυτής: *ατμοσφαιρική / αεροστατική / υδροστατική* ~ **3.** (μτφ.) η ένταση ή η δυσφορία που αισθάνεται κανείς, επειδή τον στενοχωρεί, τον πιέζει (κάτι): *νιώθω ~ λόγω των εντατικών ρυθμών εργασίας* || *αισθάνεται μεγάλη ~ λόγω των χρεών του* **4.** το σύνολο των ενεργειών που αποσκοπούν στο να πειστεί ή να εξαναγκαστεί κάποιος να κάνει (κάτι) ή να συμμορφωθεί (προς μία γραμμή): *οι ομογενείς άσκησαν ~ στον πρόεδρο των Η.Π.Α., για να πάρει θέση υπέρ τής χώρας μας* || *ασκώ ασφυκτική ~ σε κάποιον* || *η απόφαση ελήφθη κατόπιν πιέσεων*· ΦΡ. (α) ***ομάδα πίεσης*** σύνολο ανθρώπων με κοινές επιδιώξεις και συμφέροντα, που προσπαθούν να πείσουν ή να αναγκάσουν την πολιτική ηγεσία να υιοθετήσει σε συγκεκριμένα ζητήματα τις θέσεις τους, κυρ. αξιοποιώντας την πολιτική, οικονομική και κοινωνική τους θέση ή επιρροή ΣΥΝ. λόμπι (β) ***μοχλός πιέσεως*** βλ. λ. *μοχλός* **5.** ΦΥΣΙΟΛ. (α) ***(αρτηριακή) πίεση*** η πίεση (σημ. 1) που ασκείται στο τοίχωμα των αρτηριών από το αίμα τής καρδιάς που κυκλοφορεί στο εσωτερικό τους και οφείλεται στις συστολές τής καρδιάς οι οποίες προωθούν το αίμα στις αρτηρίες και στην αντίσταση που αυτές παρουσιάζουν στη ροή τού αίματος: *παίρνω την ~ κάποιου* (τη μετρώ, λ.χ. με πιεσόμετρο) || *μεγάλη / μικρή* ~ (η μεγαλύτερη / μικρότερη τιμή στην κλίμακα μετρήσεώς της) || *έχω* ~ (β) ***φλεβική πίεση*** η πίεση που ασκείται στο τοίχωμα των φλεβών από το αίμα, το οποίο βρίσκεται στο εσωτερικό τους και η οποία είναι ανεξάρτητη από τις συστολές τής καρδιάς (γ) ***πίεση αίματος*** βλ. λ. *αίμα*· ΦΡ. (καθημ.) ***μου ανεβαίνει η πίεση*** (i) εντείνεται η λειτουργία τής καρδιάς λόγω ταραχής, έντασης κ.λπ., ανεβαίνουν οι σφυγμοί μου (πάνω από το φυσιολογικό) (ii) (μτφ.) εκνευρίζομαι (κ. ***κάποιος μου ανεβάζει την πίεση*** κάποιος με εκνευρίζει): *κάθε φορά που τον βλέπω να τεμπελιάζει, μου ανεβάζει την πίεση* **6.** ΑΘΛ. ο περιορισμός των κινήσεων τού αντιπάλου, ώστε να μη μπορεί να οργανώσει επίθεση, ή η συνεχής επιθετική δραστηριότητα, που τον αναγκάζει να αμύνεται: *ασφυκτική ~ ασκεί η Α.Ε.Κ. στον Π.Α.Ο. το τελευταίο δεκάλεπτο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίεσις* < *πιέζω* (βλ.λ.)].

πιεσόμετρο (το) {πιεσομέτρ-ου | -ων} **1.** συσκευή μετρήσεως τής πίεσης των αερίων και των υγρών, το μανόμετρο **2.** ΙΑΤΡ. όργανο για τη μέτρηση τής αρτηριακής πίεσης, το οποίο αποτελείται από ελαστική περιχειρίδα, η οποία φουσκώνει και εφαρμόζει γύρω από τον βραχίονα και συνδέεται με συσκευή που καταγράφει την πίεση με βάση το ύψος στήλης υδραργύρου ή πίνακα ενδείξεων, δίνοντας δύο τιμές αρτηριακής πιέσεως: μία για τη συστολική και μία για τη διαστολική ΣΥΝ. σφυγμομανόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. piessiomètre].

πιεστήριο (το) {πιεστηρί-ου | -ων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία ή τη βιοτεχνία για τη συμπίεση διαφόρων σωμάτων ή την εξαγωγή τού χυμού και των υγρών από αυτά ΣΥΝ. πρέσα (β) ***υδραυλικό πιεστήριο*** τύπος μηχανής που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία πολύ υψηλών πιέσεων, προκειμένου να ελεγχθεί η ανθεκτικότητα μεταλλικών οργάνων ή μηχανών ή κατά την κατεργασία μετάλλων (γ) ***πιεστήριο συσκευασίας*** χειροκίνητη ή μηχανοκίνητη διάταξη που χρησιμοποιείται στη συσκευασία και τυποποίηση βιομηχανικών ή γεωργικών προϊόντων (δ) ***στιλβωτικό πιεστήριο*** μηχανική διάταξη με την οποία εξασκείται πίεση σε ύφασμα, για να λειανθεί η επιφάνειά του **2.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) μηχανικό σύστημα το οποίο χρησιμοποιείται για την εκτύπωση βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων κ.λπ.: *παραδοσιακό / λινοτυπικό* ~ || ~ *όφσετ* (β) (συνεκδ.) η αντίστοιχη φάση εκτυπώσεως βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων κ.λπ.: *το κείμενο πρέπει να είναι έτοιμο για το* ~· ΦΡ. ***επί τού πιεστηρίου*** (για κείμενα, πληροφορίες, ειδήσεις, οι οποίες περιλαμβάνονται σε μια έκδοση, π.χ. εφημερίδα) ακριβώς στη φάση τής εκτύπωσης, ενώ έχει ήδη διαμορφωθεί η ύλη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιεστήριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *πιεστήριος* (< αρχ. *πιέζω*). Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. presse, γερμ. Presse].

πιεστής (ο) [1889] ο τεχνίτης τυπογραφείου που χειρίζεται το τυπογραφικό πιεστήριο ΣΥΝ. τυπωτής, εκτυπωτής.

πιεστικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που ασκεί πίεση, που πιέζει: ~ *αίτημα / άμυνα στον αντίπαλο / παρέμβαση* **2.** αυτός που επείγει, που ζητεί άμεση αντιμετώπιση: *οι ~ ανάγκες τής αγοράς* **3.** αυτός που

λειτουργεί καταπιεστικά, επιβάλλοντας περιορισμούς και δεσμεύσεις: *η οικογένειά της ήταν ιδιαίτερα ~ σε θέματα σχετικά με τις εξόδους.* — **πιεστικ-ά / -ώς** επίρρ., **πιεστικότητα** (η) [1896].

πιεστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να πιεστεί, να ελαττωθεί κατά τον όγκο, όταν του ασκηθεί πίεση ΣΥΝ. συμπιεστός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πιέζω* (βλ.λ.)].

πίεστρο(ν) (το) {πιέστρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** κάθε όργανο για την άσκηση πιέσεως και για σύσφιξη (λ.χ. το έμβολο μηχανών) **2.** ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για την επίσχεση τής αιμορραγίας, την παρακώλυση τής κυκλοφορίας σε μέλος τού σώματος και την πίεση των νεύρων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίεστρον* < *πιέζω* (βλ.λ.)].

πιετά (η) {άκλ.} η ζωγραφική ή γλυπτική σύνθεση που απεικονίζει την Παναγία να θρηνεί κρατώντας στα γόνατά της τον νεκρό Ιησού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pietà «οίκτος, συμπόνια» < λατ. pietas «ευσέβεια, θεοσεβής φόβος»].

πιέτα (η) {πιετών} τεχνητή πτυχή ενδύματος: *φούστα με πιέτες* ΣΥΝ. δίπλα, τσάκιση. — (υποκ.) **πιετούλα** κ. **πιετίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. pieta (ιταλ. pietta) < λατ. *plicta < μτχ. plicitus τού ρ. plico «διπλώνω, πτυχώνω»].

πιετισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. προτεσταντική, ανανεωτική θρησκευτική κίνηση που αναπτύχθηκε τον 17ο αι. στους κόλπους κυρ. τού λουθηρανισμού, αποσκοπώντας στην τόνωση τού θρησκευτικού συναισθήματος μέσω τής καθιέρωσης αυστηρών ηθικών κανόνων με την αντίληψη ότι η τελειοποίηση τού ανθρώπου επιτυγχάνεται κυρ. με εντατική ατομική προσπάθεια και με επενέργεια τού θείου λόγου και όχι με το βάπτισμα ή τη θεία χάρη· ανάλογα φαινόμενα αναπτύχθηκαν επίσης στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία με την ανανεωτική κίνηση τής *νέας ευσέβειας* (λατ. devotio moderna) κατά τον 15ο αι. και στην Αγγλικανική Εκκλησία με το ευσεβιστικό κίνημα τού πουριτανισμού κατά τον 17ο αι. ΣΥΝ. ευσεβισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. piétisme < piété < λατ. pietas «ευσέβεια, θεοσεβής φόβος»].

Πίζα (η) πόλη τής Δ. Ιταλίας στον ποταμό Άρνο, γνωστή για τον κεκλιμένο πύργο της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Pisa, ετρουσκ. αρχής, αγν. ετύμου].

πιζάμα (η) → πιτζάμα

πιθαμή (η) → σπιθαμή

-πίθαμος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πιθαμών: *τρι-πίθαμος.*

πιθανοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική θεωρία κατά την οποία η ανθρώπινη γνώση έχει τη σημασία και την αξία μόνο τής πιθανότητας, εφόσον η απόλυτη αλήθεια δεν είναι δυνατόν ποτέ να γίνει γνωστή, ο άνθρωπος δεν μπορεί να φθάσει στην απόλυτη αλήθεια και, κατά συνέπεια, οφείλει να αρκείται στη διάκριση προτάσεων πιθανών σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό.
[ΕΤΥΜ. < *πιθανός* + *-κρατία* < *-κράτης* < *κρατώ*. απόδ. τού γαλλ. probabilisme].

πιθανολόγημα (το) [μτγν.] {πιθανολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} λόγος, γνώμη ή επιχείρημα που βασίζεται σε πιθανότητες.

πιθανολογία (η) [αρχ.] {πιθανολογιών} **1.** λόγος τού οποίου η ακρίβεια ή η αλήθεια βασίζεται σε πιθανότητες και όχι σε βεβαιότητα **2.** (συνεκδ.) υπόθεση, εικασία.

πιθανολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {πιθανολογείς... | πιθανολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** θεωρώ (κάτι) ενδεχόμενο, πιθανό ΣΥΝ. υποθέτω, (λόγ.) εικάζω, εικοτολογώ **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***πιθανολογείται***) φέρεται, λέγεται ως πιθανό: *~ ότι θα έχουμε εκλογές το φθινόπωρο* ΣΥΝ. εικάζεται.

πιθανόν επίρρ. [αρχ.] (+να) ίσως, είναι δυνατόν (να συμβεί κάτι) σύμφωνα με τα δεδομένα: *~ να άργησε λόγω τής κίνησης* || *είναι ~ να καθυστερήσει η πτήση λόγω τής κακοκαιρίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πιθανός.*

πιθανός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να γίνει ή να ισχύσει, αναμενόμενος σύμφωνα με τα δεδομένα: *είναι πολύ ~ μια τέτοια εκδοχή* || *αποτελεί ~ εξέλιξη* ΣΥΝ. ενδεχόμενος ΑΝΤ. απίθανος **2.** ΓΛΩΣΣ. ***πιθανοί κόσμοι*** όρος που χρησιμοποιείται ιδίως στη σημασιολογία, για να δηλώσει πιθανές χρήσεις λέξεων, φράσεων κ.λπ. σε μορφές τής πραγματικότητας διαφορετικές από τον κόσμο τής πραγματικότητας που ισχύει στο «εδώ και τώρα» τής εκφώνησης τού ομιλητή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, ενδεχόμενος, ίσως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πιθ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *πείθω*, + παραγ. επίθημα *-ανός*. πβ. *ίκ-ανός, στεγ-ανός*. Η φρ. *πιθανοί κόσμοι* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. possible worlds].

> **πιθανόν – πιθανώς – είναι πιθανόν.** Το (αρχ. ήδη) επίθ. **πιθ-ανός** (< *πείθ-ω*) σημαίνει «πιθανότητα, κάτι που μπορεί να γίνει». Η δήλωση πιθανότητας με το επίθ. *πιθανός* και το επίρρ. *πιθανώς* γίνεται με τέσσερις τρόπους: (α) με τη φρ. **είναι πιθανόν να**: *Οι εκλογές είναι πιθανόν να διεξαχθούν τον Δεκέμβριο* (β) με την ελλειπτική φρ. **πιθανόν να** (ενν. *είναι*): *Οι εκλογές πιθανόν να διεξαχθούν τον Δεκέμβριο* (γ) με το επίρρ. **πιθανώς**: *Οι εκλογές θα διεξαχθούν πιθανώς τον Δεκέμβριο* (δ) καταχρηστική χρήση τού *πιθανώς* με *να*, **πιθανώς να**: *Οι εκλογές πιθανώς να διεξαχθούν τον Δεκέμβριο.*
> Σημειωτέον ότι το *πιθ-ανός*, μολονότι παράγεται από το *πείθ-ω*, γράφεται με *-ι-*, διότι σχηματίζεται από τη μηδενισμένη βαθμίδα τού θέματος: **πειθ-** (κανονική / ισχυρή βαθμίδα): **πιθ-** (μηδενισμένη βαθμίδα)· πβ. **πιθ-τός > πιστός·λείπ-ω: ελ-λιπ-ής, λιπό-θυμος* (βλ. λ. *ελλιπής*).

πιθανότητα (η) {πιθανοτήτων} **1.** η δυνατότητα να συμβεί (κάτι), η αναμενόμενη εξέλιξη σύμφωνα με τα δεδομένα: *έχει πολλές ~ να πετύχει, εφόσον έχει προετοιμαστεί καλά και διαθέτει τα απαιτούμενα προσόντα* || *υπάρχει μόνο μία ~ να έρθει, αν αύριο δεν έχει δουλειά* || *μηδενικές / ανύπαρκτες ~* ΦΡ. ***κατά πάσα(ν) πιθανότητα*** σύμφωνα με την πιο πιθανή εκδοχή, όπως είναι πιθανό: *~ οδηγούμαστε σε εκλογές* || *~ θα το έχω έτοιμο αύριο, εκτός αν τύχει κάτι έκτακτο* **2.** (συνεκδ.) το πιθανό γεγονός, η πιθανή περίσταση ή περίπτωση: *η άρνησή του ήταν μία ~ που δεν είχαμε υπολογίσει* || *πού να φανταστεί κανείς μια τέτοια ~!* **3.** (στη στατιστική) (α) η σχετική δυνατότητα να συμβεί ένα γεγονός, όπως εκφράζεται από την αναλογία τού αριθμού όλων των πιθανών περιπτώσεων προς τον συνολικό αριθμό των περιπτώσεων στις οποίες αυτό το γεγονός συμβαίνει: *έχει μία στις δέκα ~ να πετύχει στον διαγωνισμό* || *όταν ρίχνεις ένα κέρμα κορώνα-γράμματα, έχεις μία στις δύο ~ να έρθει γράμματα* (β) η σχετική συχνότητα με την οποία εμφανίζεται ή είναι πιθανόν να εμφανιστεί ένα γεγονός **4.** ΜΑΘ. (α) το πηλίκο τού αριθμού των ευνοϊκών περιπτώσεων για ένα γεγονός ενός πειράματος τύχης προς τον αριθμό όλων των δυνατών περιπτώσεων αυτού τού πειράματος τύχης (β) ***θεωρία των πιθανοτήτων*** η θεωρία τής ανάλυσης, τής μελέτης, τής πιθανότητας και των πράξεων μεταξύ των συμβάντων ενός δειγματικού χώρου (γ) ***νόμος των πιθανοτήτων*** ο στατιστικός υπολογισμός των προϋποθέσεων εκδηλώσεως ενός φαινομένου, βάσει τού οποίου κάτι θεωρείται πιθανό ή απίθανο: *και με τον νόμο των πιθανοτήτων να το πάρεις, δεν γίνεται να αστοχείς συνέχεια· κάποια στιγμή θα πετύχεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ίσως, πιθανός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πιθανότης, -ητος*, αρχική σημ. «πειστικότητα», < *πιθανός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

πιθανοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις πιθανότητες: (στη στατιστική) *~ εξίσωση / συσχετισμός.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. probabilistic].

πιθανώς επίρρ. [αρχ.] κατά πάσα πιθανότητα: *~ καθυστέρησε λόγω τής κίνησης* || *η εκλογή νέου προέδρου ~ θα οδηγήσει σε ανακατατάξεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πιθανός, ίσως.*

πιθαράς (ο) {πιθαράδες} (παλαιότ.) τεχνίτης που κατασκευάζει πιθάρια.

πιθάρι (το) {πιθαρ-ιού | -ιών} πήλινο αγγείο μεγάλων διαστάσεων με ευρύ στόμιο, παχιά τοιχώματα και συνήθ. μικρές λαβές, που χρησιμοποιείται για την εναποθήκευση ξηρών ή υγρών τροφών ΣΥΝ. πίθος, κιούπι. — (υποκ.) **πιθαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιθάριον*, υποκ. τού αρχ. *πίθος* (βλ.λ.)].

πιθηκάνθρωπος (ο) [1891] {πιθηκανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ. ανθρωποειδές που είχε χαρακτηριστικά πιθήκου και θεωρείται ότι έζησε πριν από 500.000 χρόνια, χρησιμοποιούσε λίθινα εργαλεία και τη φωτιά **2.** (σκωπτ.) ο πολύ άσχημος άνθρωπος, ο ασχημομούρης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pithecanthropus].

πιθηκήσιος, -ια, -ο (σχολ. ορθ. *πιθηκίσιος*) αυτός που μοιάζει με ή ταιριάζει σε πίθηκο. — **πιθηκήσια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πίθηκος* + παραγ. επίθημα *-ήσιος* (βλ.λ.)].

πιθηκίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πιθήκισα} (κακόσ.) μιμούμαι άκριτα τη συμπεριφορά, τα ήθη ή το ντύσιμο άλλων, κυρ. κατά τρόπο άκομψο και αφύσικο, χωρίς να έχω αφομοιώσει τα στοιχεία αυτά ΣΥΝ. μαϊμουδίζω. — **πιθηκισμός** (ο) [αρχ.].

πιθηκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {πιθηκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με πίθηκο ΣΥΝ. πιθηκόμορφος **2.** (για πρόσ. ως χαρακτηρισμός) ο άσχημος άνθρωπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πιθηκόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει τη μορφή πιθήκου ΣΥΝ. πιθηκοειδής.

πιθηκομούρης, -α, -ικο {πιθηκομούρηδες} αυτός που το πρόσωπό του θυμίζει πίθηκο, πάρα πολύ άσχημος.

πίθηκος (ο) {πιθήκ-ου | -ων, -ους} **1.** θηλαστικό που ζει στα δάση των θερμών περιοχών, με τρίχωμα που καλύπτει το σώμα (εκτός από το πρόσωπο), το εσωτερικό των ποδιών, των χεριών και τα οπίσθια, με στρογγυλό κεφάλι και συνήθ. προτεταμένες γνάθους, μακριά μυώδη ουρά, την οποία χρησιμοποιεί για να κρεμιέται από τα δέντρα· προσαρμόζεται εύκολα στο ανθρώπινο περιβάλλον και θεωρείται το κοντινότερο βιολογικά είδος προς τον άνθρωπο **2.** (μτφ.-σκωπτ.) άνθρωπος πολύ άσχημος στην όψη. — (υποκ.) **πιθηκάκι** (το), **πιθηκικός,** -ή, -ό [1890].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, που εμφανίζει παραγ. επίθημα *-ᾱκος / -ηκος*, όπως και άλλα ονόματα ζώων, πβ. *μύρμηξ, -ηκος, ἱέραξ, -ᾱκος*. Η παλαιότερη υπόθ. κατά την οποία η λ. συνδ. με το λατ. foedus «άσχημος, δύσμορφος», δεν είναι πειστική, αφού το μοναδικό της επιχείρημα είναι η χρήση τού μτγν. *καλλίας* (< αρχ. *κάλλος*) κατ' ευφημισμόν για τον πίθηκο. Ίσως πρόκειται για δάνειο].

πίθος (ο) (λόγ.) το πιθάρι· ΦΡ. (α) ΜΥΘΟΛ. ***πίθος των Δαναΐδων*** πιθάρι χωρίς πυθμένα, το οποίο οι Δαναΐδες είχαν καταδικαστεί να προσπαθούν να γεμίσουν κουβαλώντας συνέχεια νερό, χωρίς φυσικά αυτό να γεμίζει ποτέ (β) ***αντλώ εις πίθον Δαναΐδων*** (*ἀντλῶ εἰς πίθον Δαναΐδων*, Λουκιαν. *Τίμων* 18) για κάθε μάταιη προσπάθεια, η οποία αποκλείεται να τελεσφορήσει, είναι καταδικασμένη σε αποτυχία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. qe-to «δοχείο»), αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με τον μυκ. τ., η λ. θα πρέπει να αναχθεί σε θ. με αρχικό χειλοϋπερωικό φθόγγο και με εναλλαγή φωνηεντισμού -e / -i. Οι συνδέσεις με λ. εκτός τής Ελληνικής δεν έχουν τεκμηριωθεί (λ.χ. λατ. fidēlia «χύτρα» < *fides-lia, αρχ. ισλ. bīda «δοχείο γάλακτος»), κυρ. επειδή η παρουσία τού μυκ. τ. δεν επιτρέπει την υιοθέτηση κοινού αρχικού θ. με ηχηρό δασύ (*bhidh-)].

πιθώνω ρ. → απιθώνω

πίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (στα τραπουλόχαρτα) το μπαστούνι (βλ.λ.):

«*Ντάμα* ~» (θεατρικό έργο τού Α.Σ. Πούσκιν) **2.** (συνεκδ.) το πείσμα, ο θυμός που έχει κάποιος λόγω ενοχλήσεως: *δεν του μιλώ εδώ και μια βδομάδα από* ~· ΦΡ. ***έχω πίκα (κάποιον)*** τον έχω άχτι ΣΥΝ. φούρκα **3.** το σκωπτικό πείραμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. picca «αιχμή» < γαλλ. pique < ρ. piquer < δημώδ. λατ. *piccare «τρυπώ, κεντώ» < λατ. picus «δρυοκολάπτης»].

πικάντικος, -η, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που έχει έντονη γεύση (συνήθ. λόγω μπαχαρικών, καρυκευμάτων, αλλαντικών κ.λπ.): ~ *σάλτσα / καναπεδάκια* **2.** χαριτωμένα προκλητικός, τολμηρός, ερεθιστικός (χωρίς όμως υπερβολή): ~ *ταινία / ανέκδοτο.* — **πικάντικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. piccante «αιχμηρός» < piccare < picca «αιχμή» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικάπ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή για την αναπαραγωγή ήχων εγγεγραμμένων σε δίσκο βινυλίου (βλ.λ.), η οποία αποτελείται από ένα επίπεδο (πλατό), πάνω στο οποίο περιστρέφεται με ηλεκτροκίνητο μηχανισμό ο δίσκος, και έναν βραχίονα που απολήγει σε κεφαλή με βελόνα στην άκρη (συνήθ. με κομμάτι διαμαντιού), η οποία ακολουθεί τις αυλακώσεις τού δίσκου καθώς περιστρέφεται.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pick-up «μαζεύω, σηκώνω κάτι από κάτω – αποτυπώνω»].

Πικαρδία (η) περιοχή τής Β. Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Picardie < παλλ. γαλλ. pic (> σύγχρ. pique), με τη σημ. «αιχμή» (βλ. κ. *πίκα*)].

πικάρω ρ. μετβ. {πίκαρα κ. πικάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** πειράζω, κάνω (κάποιον) να ενοχληθεί: *δεν το εννοούσε, το είπε για να σε πικάρει* **2.** προκαλώ πείσμα σε (κάποιον) ΣΥΝ. πεισμώνω. — **πικάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piccare < picca «αιχμή» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικεδένιος, -α, -ο αυτός που είναι κατασκευασμένος από πικέ: ~ *κουβέρτα / κάλυμμα.* Επίσης **πικέ** {άκλ.}.

πικές (ο) {πικέδες} βαμβακερό ύφασμα με ανάγλυφα σχήματα ή σχέδια στην ύφανσή του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. (tissu) piqué «(ύφασμα) φοδραρισμένο» < piquer «τρυπώ, φοδράρω» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικέτα (η) {πικετών} χάρτινη επιφάνεια (πλακάτ), πάνω στην οποία γράφονται συνθήματα και την οποία περιφέρουν διαδηλωτές σε πορείες (πικετοφορίες).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. picchetto (κατά τα θηλ.), βλ. κ. *πικέτο*].

πικέτο (το) **1.** χαρτοπαίγνιο που παίζεται με τριάντα δύο τραπουλόχαρτα (έχουν αφαιρεθεί τα χαρτιά από τα δυάρια μέχρι και τα εξάρια) **2.** η δεσμίδα από τα τριάντα δύο αυτά χαρτιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. picchetto «μικρός πάσσαλος – είδος χαρτοπαιγνίου» < γαλλ. piquet < ρ. piquer «τρυπώ» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικετοφορία (η) {πικετοφοριών} διαδήλωση μικρής ομάδας ατόμων, στην οποία καθένας κρατάει ένα πλακάτ (μια πικέτα) ή έχει πάνω του στερεωμένη πινακίδα με σύνθημα ή σύντομο κείμενο, με το οποίο ενημερώνει ή διαμαρτύρεται για συγκεκριμένο ζήτημα.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *πικέτο* (βλ.λ.) + *-φορία* < *-φόρος* < *φέρω*].

πίκι (το) {πικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το κέρας (βλ.λ.) ΑΝΤ. κέρκος, ράντα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. picchi, πληθ. τού picco «κορυφή – κέρας» < λατ. pic(c)us].

πίκλα (η) **1.** νερό με ξίδι ή αλάτι που χρησιμοποιείται για τη συντήρηση λαχανικών ή κρέατος **2.** (συνήθ. στον πληθ.) σαλάτα που περιέχει κομματάκια συντηρημένων λαχανικών και η οποία συνοδεύει κυρίως το κρύο φαγητό **3.** ***πίκλες*** (οι) πράσινες ελιές διατηρημένες στο παραπάνω υγρό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pickle < μέσ. αγγλ. pikkyl / pekille < μέσ. κάτω γερμ. pekel (> γερμ. Pökel «άλμη»), αγν. ετύμου].

πικνίκ (το) {άκλ.} πρόχειρο γεύμα στην εξοχή με φαγητά που έχουν φέρει έτοιμα από το σπίτι οι εκδρομείς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pique-nique, εκφραστ. σύνθετο αβεβ. ετύμου. Υποστηρίζεται ότι το α΄ συνθ. pique ανάγεται στο ρ. piquer «τρυπώ» με τη σημ. «κόβω με τα δόντια, τρώγω» (βλ. λ. *πίκα*), ενώ το β΄ συνθ. αποτελεί ομοιοκατάληκτη επέκταση με τη λ. nique «πράγμα άχρηστο, άνευ αξίας» (εκφραστ. λ.)].

πίκο- α΄ συνθετικό λέξεων (στο Διεθνές Σύστημα Μονάδων), που υποδηλώνει πολλαπλασιασμό επί 10^{-12} τής μονάδας μπροστά από την οποία τοποθετείται.
[ΕΤΥΜ. < pico-, όρ. τού Διεθνούς Συστήματος Μονάδων (S.I.), που προέρχεται από το ιταλ. piccolo «μικρό» (βλ. κ. *πίκολο*)].

πίκολο (το) (ή **πίκολο φλάουτο**) {άκλ.} ΜΟΥΣ. παραλλαγή τού φλάουτου, μικρό φλάουτο, το οποίο ηχεί σε ψηλότερες ηχητικές περιοχές από το κοινό φλάουτο· έχει διαπεραστικό ήχο και συμμετέχει τακτικά στη συμφωνική ορχήστρα, κατά κανόνα ως το οξύτερο όργανό της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piccolo < εκφραστ. θ. *pīcc-, παράλλ. προς το poco «λίγος» < λατ. paucus].

Π.Ι.Κ.Π.Α. (το) Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιλήψεως.

πίκρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πικρή γεύση: *η ~ τού καφέ* ΣΥΝ. πικρότητα ΑΝΤ. γλυκύτητα **2.** (μτφ.) το συναίσθημα μεγάλης στενοχώριας που προέρχεται από κάτι δυσάρεστο: *έμεινε με την ~ τής αποτυχίας* ‖ *οι ~ και τα βάσανα τον γέρασαν* ΣΥΝ. λύπη, βάσανο, φαρμάκι ΑΝΤ. ευφροσύνη, χαρά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πικραίνω* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *γλύκα – γλυκαίνω, τρέλα – τρελαίνω, ανάσα – ανασαίνω*].

πικραγγουριά (η) αγριο πολυετές ποώδες φυτό, που φυτρώνει συνήθ. σε άγονες περιοχές, τού οποίου οι ώριμοι, κρεμαστοί καρποί αποκόπτονται πολύ εύκολα, εκτινάσσοντας τα σπέρματα και τον πολύ πικρό και ερεθιστικό για τα μάτια χυμό τους.

πικράγγουρο (το) ο καρπός τής πικραγγουριάς.

πικράδα (η) {χωρ. πληθ.} η πικρή γεύση: *βάλε λίγη ζάχαρη, να σπάσει η* ~ ΣΥΝ. πικρίλα, φαρμακίλα ΑΝΤ. γλυκάδα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πίκρα* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. *ζάλη – ζαλάδα*].

πικραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αρχ.} {πίκρα-να, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σπάν.) προκαλώ ή αφήνω πικρή γεύση: *η μελιτζάνα πικραίνει κάπως το φαγητό* ΣΥΝ. πικρίζω **2.** (μτφ.) προκαλώ στενοχώρια, λύπη σε (κάποιον): *πίκρανε συγγενείς και φίλους με την αχαριστία του* ‖ (μεσοπαθ.) *πικράθηκε από την άδικη στάση του* ΣΥΝ. στενοχωρώ, δυσαρεστώ, λυπώ, φαρμακώνω ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι πικρός: *μη βάλεις άλλη κουταλιά καφέ, γιατί θα πικράνει πολύ* **4.** (η μτχ. ***πικραμένος, -η, -ο***) βλ.λ.

πικραλίδα (η) πολυετές ποώδες, εδώδιμο φυτό με άκαμπτο, τριχωτό βλαστό και μπλε άνθη, το οποίο τρώγεται ως λαχανικό ή σαλάτα ΣΥΝ. πικρομάρουλο, πικροράδικο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πικραλίς, -ίδος* < *πικρίς, -ίδος* + παραγ. επίθημα *-αλίδα*, πβ. κ. *καυκαλ-ίδα, πεταλ-ίδα*].

πικραμένος, -η, -ο αυτός που έχει πικραθεί, έχει στενοχωρηθεί πολύ (από κάποιον/κάτι): *ήταν ~ από την αχαριστία όσων βοήθησε* ‖ *έφυγε από τη ζωή ~*· ΦΡ. ***θα γελάσει (κι) ο κάθε πικραμένος*** για κάτι τόσο αστείο ή γελοίο που θα προκαλέσει το γέλιο ακόμη και σε αυτόν που αισθάνεται πίκρα. — **πικραμένα** επίρρ.

πικραμυγδαλιά (η) η αμυγδαλιά τής οποίας οι καρποί έχουν πικρή γεύση.

πικραμύγδαλο (το) [μεσν.] {πικραμυγδάλ-ου | -ων} ο καρπός τής πικραμυγδαλιάς.

πικραμυγδαλόλαδο (το) αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τα πικραμύγδαλα, μοιάζει με το αμυγδαλόλαδο και χρησιμοποιείται όπως και αυτό.

πικραντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να κάνει κάτι πικρό ΑΝΤ. γλυκαντικός.

πικρία (η) [αρχ.] {πικριών} **1.** η δυσάρεστη ψυχική κατάσταση, η στενοχώρια: *η ~ τής ήττας* ΣΥΝ. θλίψη **2.** η γεύση τού πικρού ΣΥΝ. πικρίλα.

πικρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {πίκρισα} ♦ **1.** (αμετβ.) έχω ή αποκτώ πικρή γεύση: *η ρίγανη / ο καφές / το πικραμύγδαλο πικρίζει* ΑΝΤ. γλυκίζω ♦ **2.** (μετβ.) δίνω ή αφήνω πικρή γεύση: *η μελιτζάνα πικρίζει κάπως το φαγητό.* — **πίκρισμα** (το).

πικρίλα (η) {χωρ. πληθ.} η γεύση τού πικρού: *το χάπι άφηνε μια ~ στο στόμα* ΣΥΝ. πικράδα, φαρμακίλα ΑΝΤ. γλύκα.
[ΕΤΥΜ. < *πικρός* + *-ίλα* (βλ.λ.), πβ. *ξιν-ίλα, ψαρ-ίλα, μαυρ-ίλα*].

πίκρισμα (το) → πικρίζω

πικρο- κ. **πικρό-** κ. **πικρ-** α΄ συνθετικό που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β΄ συνθετικό: **1.** έχει πικρή γεύση: *πικρ-αμύγδαλο, πικροδάφνη* **2.** προκαλεί πικρία, δημιουργεί στενοχώριες και καημούς: *πικρο-θάλασσα, πικρο-κυματούσα, πικρο-καρδίζω, πικρο-βάσανα* **3.** χαρακτηρίζεται από πίκρα, κρύβει ή εκδηλώνει θλίψη, στενοχώρια: *πικρό-καρδος, πικρό-γελο.*
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πικρός* (βλ.λ.)].

πικροαίματος, -η, -ο άνθρωπος με στρυφνό, δύστροπο ή αντιπαθητικό χαρακτήρα.

πικροβάσανα (τα) {πικροβασάνων} τα βάσανα που προκαλούν μεγάλες πίκρες.

πικρόγελο (το) το πικραμένο γέλιο, που δεν δηλώνει χαρά αλλά θλίψη ΑΝΤ. γλυκόγελο.

πικρόγευστος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει πικρή γεύση.

πικρόγλυκος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι γλυκός και πικρός ταυτόχρονα **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ευχάριστος μαζί και δυσάρεστος.

πικρόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που λέει λόγια πικρά, τα οποία πληγώνουν τους άλλους ΣΥΝ. δηκτικός, φαρμακόγλωσσος ΑΝΤ. γλυκόγλωσσος.

πικροδάφνη (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} αειθαλής θάμνος ή μικρό δέντρο των περιοχών τής Μεσογείου, με δηλητηριώδη γαλακτώδη χυμό και εντυπωσιακά ρόδινα (αλλά και λευκά, κόκκινα ή κιτρινωπά) άνθη, που φυτρώνουν σε δέσμες στην κορυφή των κλαδιών· καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό για τα άνθη του και ανθοφορεί όλο το καλοκαίρι ΣΥΝ. ροδοδάφνη.

πικροθάλασσα (η) {πικροθαλασσών} η θάλασσα ως πρόξενος κακών και συμφορών (λ.χ. ναυαγίων), που προκαλούν βάσανα και πίκρες: *«θάλασσα ~ και πικροκυματούσα»* (δημοτ. τραγ.).

πικροκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πικροκάρδισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) πικραίνω την καρδιά, στενοχωρώ (κάποιον): *μην τον πικροκαρδίζεις* ΣΥΝ. κακοκαρδίζω ♦ **2.** (αμετβ.) πικραίνομαι, θλίβομαι: *μη μου πικροκαρδίζεις κι όλα θα πάνε καλά.*

πικρόκαρδος, -η, -ο **1.** αυτός που τρέφει κακά, φθονερά αισθήματα για τους άλλους ΣΥΝ. φθονερός **2.** αυτός που έχει πικραθεί, κακοκαρδιστεί.

πικροκυματούσα (η) (λαϊκ.) ως χαρακτηρισμός τής θάλασσας, επειδή τα κύματά της φέρνουν πίκρες και στενοχώριες στους ανθρώπους.
[ΕΤΥΜ. < *πικρο-* + *-κυματούσα* < *κύμα*, πβ. *ξανθομαλλ-ούσα, γλυκολαλ-ούσα*].

πικρόλογα (τα) πικρά λόγια που πληγώνουν ΑΝΤ. γλυκόλογα.

πικρομάρουλο (το) η πικραλίδα (βλ.λ.).

πικροπηγή (η) [1888] μεταλλική πηγή από την οποία τρέχει νερό που πικρίζει, διότι περιέχει μαγνήσιο και θειικό νάτριο.

πικροράδικο (το) η πικραλίδα (βλ.λ.).

πικρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τη γεύση τού καφέ χωρίς ζάχαρη: ~

ποτό / φάρμακο ΑΝΤ. γλυκός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί θλίψη, πίκρα: *η ~ αλήθεια* (που δεν είναι ευχάριστη) || *η ήττα είναι ~* || *έζησε ~ στιγμές* || *πικρά είν' τα ξένα* (η ξενιτειά) ΣΥΝ. λυπηρός **3.** (μτφ.) αυτός που φανερώνει πίκρα, λύπη ή στενοχώρια: *μ' ένα χαμόγελο ~* || *~ λόγια / δάκρυα / σχόλια* ΑΝΤ. γλυκός. — **πικρά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *pik-rós, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *peik- «σημειώνω, χαράζω – κεντώ, τέμνω, ερεθίζω», πβ. σανσκρ. piṁśáti «κόβω, τέμνω», αρχ. σλαβ. pĭsati «γράφω», pĭstrŭ «πολύχρωμος, παρδαλός» κ.ά. Ομόρρ. *ποικ-ίλος* (βλ.λ.)].

πικρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (σπάν.) **1.** η πικρή γεύση: *η ~ τού καφέ* ΑΝΤ. γλύκα **2.** (μτφ.) η πικρία ΑΝΤ. γλυκύτητα.

πικρούτσικος, -η/-ια, -ο αυτός που πικρίζει κάπως, που έχει ελαφρώς πικρή γεύση ΑΝΤ. γλυκούτσικος.

πικρόχολος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από πρόθεση να υποτιμήσει, να ενοχλήσει ή να κατηγορήσει κάποιον: *~ σχόλιο / διαπίστωση / παρατήρηση* || *~ άνθρωπος, δεν ακούς καλό λόγο απ' το στόμα του για κανέναν!* — **πικρόχολα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πικρο-* + *χόλος* (βλ.λ.)].

πικτόγραμμα (το) {πικτογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} σχέδιο ή απλοποιημένη εικονογραφική παράσταση, που απεικονίζει με συμβολικό τρόπο συγκεκριμένη σημασία, ώστε να μεταβιβάζει μήνυμα, όπως λ.χ. το ιδεόγραμμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. pictogram (νόθο σύνθ.) < picto- (< λατ. pictus «ποικίλος, στικτός», μτχ. τού ρ. pingo «ζωγραφίζω, γράφω») + -gram (< αρχ. *γράμμα*)].

πικτογραφία (η) {πικτογραφιών} η χρήση πικτογραμμάτων ως προστάδιο τής γραφής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. pictography (νόθο σύνθ.) < picto- (βλ. κ. *πικτόγραμμα*) + -graphy < *-γραφία*].

πιλάλα (η) → πηλάλα

πιλαλώ ρ. → πηλαλώ

πίλαστρο (το) {πιλάστρ-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. τετράγωνος στύλος προσαρμοσμένος σε τοίχο ΣΥΝ. παραστάδα, πεσσός.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pilastro «παραστάδα, στήλη» < μεσν. λατ. palestrata (με επίδρ. τού pila «κολόνα») < μτγν. λατ. parastata / parastatēs < αρχ. *παραστάτης*].

πιλατεύω ρ. μετβ. {πιλάτεψα} (λαϊκ.-εκφραστ.) ταλαιπωρώ, βασανίζω (κάποιον): *μία ώρα με πιλάτευε, μέχρι να μου πει τι ήθελε.* — **πιλάτεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Αβέβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. κύρ. όν. *Πιλᾶτος* (ο Ρωμαίος διοικητής τής Ιουδαίας που έδωσε την άδεια για τη σταύρωση τού Χριστού) < λατ. (Pontius) Pilatus (< επίθ. pilatus «οπλισμένος με ακόντιο» < pilum «ακόντιο»). Κατ' άλλη άποψη, *πιλατεύω* < *(α)πιλατ-εύω < μτγν. *ἀπελάτης* (βλ.λ.)].

Πιλάτος (ο) → Πόντιος Πιλάτος

πιλάφι (το) {πιλαφ-ιού | -ιών} **1.** φαγητό από ρύζι βρασμένο με καρυκεύματα, το οποίο συνήθ. σερβίρεται ως συμπλήρωμα σε διάφορα πιάτα, λ.χ. με κρέας: *μύδια με ~* **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι ανούσιο, χαλαρό, χωρίς ενδιαφέρον: *το ματς ήταν ~.* — (υποκ.) **πιλαφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pilav < περσ. palāv / pilav, αρχικώς «φαγητό με κρέας ή ψάρι, καλυμμένο με βρασμένο ρύζι και γαρνιρισμένο με αβγά ή κρεμμύδια»].

πίλημα (το) {πιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χοντρό ύφασμα που αποτελείται από συμπιεσμένες τρίχες ζώων ΣΥΝ. κετσές **2.** (συνεκδ.) τεμάχιο τέτοιου υφάσματος, από το οποίο κατασκευάζονται καπέλα ύστερα από κατάλληλη επεξεργασία ΣΥΝ. καστόρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πιλῶ (-όω)* < *πῖλος* (βλ.λ.)].

πίλινγκ (το) (συνήθ. ορθ. *πήλινγκ*) [άκλ.] η απολέπιση τής επιφάνειας τής επιδερμίδας με τη χρήση κατάλληλων καλλυντικών ή χημικών ουσιών *(χημικό ~)*, που επιτυγχάνουν την απομάκρυνση των νεκρών κυττάρων και την εξάλειψη αντιαισθητικών σημαδιών, κηλίδων ή ουλών τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. peeling < ρ. peel «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω» < μέσ. αγγλ. pelen < μέσ. γαλλ. peler < λατ. pilare < pilus «τρίχα»].

πιλοποιείο (το) [1871] (λόγ.) το εργοστάσιο ή το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται καπέλα ΣΥΝ. καπελάδικο.

πιλοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατασκευή καπέλων **2.** το πιλοποιείο.

πιλοποιός (ο/η) (λόγ.) ο κατασκευαστής καπέλων ΣΥΝ. καπελάς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πῖλος* (βλ.λ.) + *-ποιός* < *ποιῶ*].

πιλοπωλείον (το) [1887] (λόγ.) κατάστημα που πωλεί καπέλα ΣΥΝ. καπελάδικο. — **πιλοπώλης** (ο) [1894].

πίλος (ο) (λόγ.) καπέλο, κυρ. κατασκευασμένο από πίλημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῖλος*, αβεβ. ετύμου. Δεν είναι μορφολογικώς αποδεκτή η σύνδεση με αρχ. γερμ. filz (> γερμ. Filz «σκουφί»), αρχ. αγγλ. felt, οι οποίες συνδέονται μάλλον με αρχ. γερμ. falzen «εφαρμόζω, βάζω μέσα» και αρχ. ρωσ. pŭlstĭ «κάλυμμα» ως προερχόμενες από κοινό Ι.Ε. *pel-d-os. Επίσης δεν φαίνεται πιθανή η σύνδεση με λατ. pilleus «καπέλο» και pilus «τρίχα» (< Ι.Ε. *pil-s-). Επικρατεί κυρ. η άποψη ότι το λατ. pilus είναι αγν. ετύμου, ενώ τόσο το λατ. pilleus όσο και το αρχ. *πῖλος* αποτελούν ανεξάρτητα δάνεια (ως τεχν. όροι), αγν. προελ.].

πιλοτάρω ρ. αμετβ. {πιλόταρα κ. πιλοτάρισα} **1.** οδηγώ πλοίο ή αεροσκάφος ΣΥΝ. πλοηγώ **2.** (μτφ.) κατευθύνω με κατάλληλους χειρισμούς: *~ ένα πρόγραμμα.* — **πιλοτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pilotare < pilota (βλ. κ. *πιλότος*)].

πιλοτή (η) ισόγειος χώρος κτηρίου, συνήθ. πολυκατοικίας, στον οποίο υπάρχει η είσοδος και ο οποίος δεν έχει περιτοιχιστεί (ώστε να φαίνονται οι κολόνες του κτηρίου) και χρησιμοποιείται συνήθ. ως χώρος στάθμευσης για τα αυτοκίνητα των ενοίκων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pilotis «πασσάλωση, θεμελίωση με πασσάλους» < pilot «είδος πασσάλου με σιδερένια αιχμή» < pile «στύλος» (< λατ. pila «στήλη, στύλος»)].

> **πιλοτή ή πυλωτή;** Η λέξη δεν συνδέεται ετυμολογικά με το **πύλη**, ώστε να δικαιολογείται η γραφή **πυλωτή**. Προέρχεται από το γαλλ. pilotis (< pile «στύλος, κολόνα» < λατ. pila), γι' αυτό και πρέπει να γράφεται **πιλοτή**.

πιλοτήριο (το) {πιλοτηρί-ου | -ων} ο ειδικά διαμορφωμένος και εξοπλισμένος χώρος αεροσκάφους (καμπίνα), από τον οποίο ο πιλότος κατευθύνει το αεροπλάνο.
[ΕΤΥΜ. < *πιλότος* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. *χειρισ-τήριο, καθαριστήριο, πιεσ-τήριο* κ.ά.].

πιλοτίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. το πλοιάριο τού πιλότου, πλοηγίδα (βλ.λ.) Επίσης **πιλοτίνα**.
[ΕΤΥΜ. < *πιλότος* + παραγ. επίθημα *-ίνα*, πβ. *ψηστ-ίνα, καφετ-ίνα*].

πιλοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πιλότο ή τον πλοηγό **2.** (για σχέδια, προγράμματα κ.λπ.) αυτός που εφαρμόζεται ή γίνεται δοκιμαστικά, προκειμένου από την πειραματική εφαρμογή ή εκτέλεσή του να συναχθούν τα συμπεράσματα για τις πιθανές τροποποιήσεις, βελτιώσεις αντίστοιχων σχεδίων, προγραμμάτων που θα υλοποιηθούν περαιτέρω στα πρότυπα αυτού: *~ πρόγραμμα διδασκαλίας των νέων βιβλίων σε επιλεγμένα σχολεία* || *~ επεισόδιο* (τηλεοπτικής σειράς). — **πιλοτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. pilot (σε φρ. όπως pilot programme / project)].

πιλότος (ο/η) **1.** (α) ο οδηγός, χειριστής αεροσκάφους: *~ τής Ολυμπιακής / τής πολεμικής αεροπορίας* || *ικανός / έμπειρος ~* (β) ΤΕΧΝΟΛ. ***αυτόματος πιλότος*** βλ. λ. *αυτόματος* **2.** ΝΑΥΤ. ο πλοηγός (βλ.λ.) **3.** (σε φραστικές λέξεις ως χαρακτηρισμός με ενωτικό) για δοκιμαστικό πρόγραμμα, σχέδιο κ.λπ., που χρησιμοποιείται πειραματικά ως οδηγός, προκειμένου να συναχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για άλλα ανάλογα προγράμματα: *ένα οικιστικό πρόγραμμα-πιλότος* || *επεισόδιο-πιλότος* (πριν από το κανονικό γύρισμα τηλεοπτικής σειράς).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piloto < δημώδ. λατ. *pēdōta < μεσν. **πηδώτης* < αρχ. *πηδόν* «τιμόνι, πηδάλιο» (βλ. λ. *πηδάλιο*)].

> **πιλότος ή πηλώτος;** Αν η ετυμολογία τής λ. από ελλην. ***πηδώτης*** (το οποίο όμως δεν μαρτυρείται) ήταν ασφαλής και αν ετηρείτο αυστηρά η γραφή που υπαγορεύει η ετυμολογία, τότε η γραφή **πηλώτος** θα ήταν προτιμότερη: αρχ. ελλην. **πηδόν** «τιμόνι» (πβ. **πηδάλιο**) > μεσν. **πηδ-ώτης* «τιμονιέρης, οιακοστρόφος» > δημώδ. λατ. *pedota > νεότ. ιταλ. pilota (με ανομοιωτική τροπή τού d σε l και τού e σε i, πβ. μεσν. γαλλ. pilotte > γαλλ. pilote > αγγλ. pilot) > νεοελλ. *πηλώτος* (από το *πηδ-ώτης*). Ωστόσο, η «περιπετειώδης» ιστορία τής λέξης γεννά αμφιβολίες (το *πηδώτης* δεν μαρτυρείται ως λέξη)· έτσι είναι προτιμότερη η απλούστερη γραφή **πιλότος**.

πιλοφορώ ρ. αμετβ. {-είς… | πιλοφόρησα} (λόγ.) φορώ καπέλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιλοφορῶ (-έω)* < *πῖλος* (βλ.λ.) + *φορῶ*].

πίνα (η) {πινών} μεγαλόσωμο μαλάκιο, το οποίο απαντά στις θερμές και εύκρατες θάλασσες· έχει τριγωνικό και επίμηκες όστρακο, που καλύπτεται με σειρές μεγάλων λεπιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίνη / πῖνα*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογ. προελ., ενώ αμφίβολη θεωρείται η σύνδεση με εβρ. penin «κοράλλι». Οι κώδικες παραδίδουν συχνά και τη γρ. *πίννα*].

πίνακας (ο) {πινάκων} **1.** επίπεδη και λεία επιφάνεια από ξύλο ή πλαστικό, πάνω στην οποία γράφει κανείς με κιμωλία ή μαρκαδόρο (σε σχολείο, αίθουσα συνεδριάσεων κ.λπ.): *γράφω στον ~* || *σβήνω τον ~* || *σηκώνω μαθητή στον ~* (λ.χ. για να τον εξετάσω προφορικά στο μάθημα)· ΦΡ. ***πίνακας ανακοινώσεων*** ειδική επιφάνεια από ξύλο ή φελλό, πάνω στην οποία επικολλώνται ή καρφιτσώνονται ανακοινώσεις **2.** κατάλογος που έχει αναγραφεί σε χαρτί ή ειδική επιφάνεια (ξύλινη, μεταλλική κ.λπ.), που περιλαμβάνει σειρά ονομάτων, πραγμάτων κ.λπ.: *~ εμπορευμάτων* ΣΥΝ. λίστα **3.** (ειδικότ.) κατάλογος στον οποίο αναφέρονται με αλφαβητική σειρά στοιχεία που μπορεί να βρει κανείς σε βιβλίο, ο οποίος είναι τυπωμένος σε ξεχωριστή σελίδα τού βιβλίου· ευρετήριο: *~ περιεχομένων / ονομάτων και όρων / λέξεων* **4.** η συστηματική έκθεση στοιχείων σχετικών με ένα θέμα με τη μορφή σειράς στηλών με δεδομένα ή διαγραμμάτων και γραφημάτων: *οι μεταβολές στον πληθωρισμό φαίνονται στον ~ τής σελίδας 10* || *στατιστική μελέτη με πίνακες* **5.** ζωγραφική παράσταση πάνω σε επίπεδη επιφάνεια (ξύλο, χαρτί, μουσαμά ή άλλο υλικό): *ένα σαλόνι γεμάτο πίνακες* || *αγοράζω / πουλώ / συλλέγω πίνακες* || *~ ζωγραφικής* || *κλασικός / μοντέρνος / διάσημος ~* || *πίνακες τού μεγάλου ζωγράφου εκτίθενται σε κεντρική γκαλερί των Αθηνών* **6.** ΗΛΕΚΤΡ. το σύνολο των εξαρτημάτων και οργάνων που προορίζονται για τον έλεγχο τής λειτουργίας ή τής κατάστασης των ηλεκτρικών κυκλωμάτων, καθώς και για τον χειρισμό τους: *~ διανομής* (στους σταθμούς ή υποσταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας) || *~ εισαγωγής* (στη θέση όπου καταλήγει η παροχή) || *γενικός ~* (που περιέχει τις ασφάλειες και τους διακόπτες, οι οποίοι ασφαλίζουν τα επιμέρους κυκλώματα εσωτερικής εγκατάστασης, καθώς και όλη την εγκατάσταση ως ενιαίο κύκλωμα) || *ενδεικτικός ~* (με φωτεινούς σηματοδότες, που επιτρέπουν τον οπτικό έλεγχο τής λειτουργίας ηλεκτρικού ή τηλεφωνικού κυκλώματος) • ΦΡ. ***(ζητώ) την κεφαλή (κάποιου) επί πίνακι*** βλ. λ. *ζητώ*. - (υποκ.) **πινακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίναξ, -ακος*, τεχν. όρ., που εμφανίζει επίθημα *-αξ*, πβ. *κάμ-αξ, κλῖμ-αξ, σχίδ-αξ*. Η λ. συνδ. με σανσκρ. pināka- «μπαστούνι,

καλάμι», αρχ. σλαβ. pĭnĭ «κορμός δέντρου, κούτσουρο» (> σερβοκρ. pānj). μέσ. γερμ. vinc «σωρός ξύλων» κ.ά. Σχετικά με τη σημασιολ. εξέλιξη «κομμάτι ξύλου, κούτσουρο» → «πίνακας», πβ. λατ. cōdex (caudex) «κούτσουρο, κλαδί – πίνακας, βιβλίο». Ήδη αρχ. είναι οι σημ. τής επιφάνειας γραφής ή ζωγραφικής, καθώς και των πλαισίων στα οποία εμφανίζονται χαρτογραφικές ή αστρονομικές πληροφορίες. Στη μτγν. γλώσσα συναντούμε επίσης τους πίνακες ανακοινώσεων και τους καταλόγους με ταξινομημένες πληροφορίες. Στον ηλεκτρισμό η λ. αποδίδει το γαλλ. tableau].

πίνακι → πίνακας

πινακίδα (η) **1.** επίπεδη επιφάνεια (από ξύλο, μέταλλο, πλαστικό, πηλό κ.λπ.), πάνω στην οποία αναγράφονται διάφορα στοιχεία με κατατοπιστικό περιεχόμενο: ~ *καταστήματος* / *επαγγελματική* (δικηγόρου, γιατρού, πολιτικού κ.λπ.) || *ζωγραφική* / *εγχάρακτη* / *πήλινη* ~ ΣΥΝ. ταμπέλα, επιγραφή **2.** (ειδικότ.) ***πινακίδες*** (οι) οι ειδικές μεταλλικές πλάκες, στις οποίες αναγράφεται ο αριθμός κυκλοφορίας οχήματος και που τοποθετούνται μία στο μπροστινό και μία στο πίσω μέρος τού οχήματος: ~ *οδικής κυκλοφορίας* || *η Τροχαία τού αφαίρεσε τις ~ κυκλοφορίας* || *κυκλοφορεί με κλεμμένες* / *ξένες* ~ **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. πλάκα πάνω στην οποία έχει χαραχθεί κείμενο ή σχέδιο: *μυκηναϊκές* ~. — (υποκ.) **πινακιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πινακίς, -ίδος* < αρχ. *πίναξ*].

πινακίδιο (το) [αρχ.] {πινακιδί-ου | -ων} **1.** καρτέλα στην οποία σημειώνουμε (κάτι) **2.** τριπλότυπο στο οποίο αναγράφονται οι εντολές αγοραπωλησίας χρεωγράφων από χρηματιστές.

πινάκιο (το) {πινάκι-ου | -ων} **1.** μικρός πίνακας **2.** (λόγ.) επιτραπέζιο σκεύος, συνήθ. πήλινο, για το σερβίρισμα φαγητού· πιάτο· ΦΡ. ***αντί πινακίου φακής*** (*ἀντὶ πινακίου φακῆς*, βλ. ΕΤΥΜ.) με ευτελές αντάλλαγμα: *τους βρήκαν στην ανάγκη και αγόρασαν το οικόπεδό τους* ~ **3.** ΝΟΜ. βιβλίο τού οποίου οι σελίδες έχουν αριθμηθεί και μονογραφηθεί από τον προϊστάμενο τού δικαστηρίου και στο οποίο εγγράφονται με αριθμητική σειρά οι διαφορές και οι υποθέσεις που πρόκειται να εκδικαστούν στο ακροατήριο σε καθεμία δικάσιμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πινάκιον*, υποκ. τού ουσ. *πίναξ*. Η φρ. *ἀντὶ πινακίου φακῆς* ανάγεται στη βιβλική αφήγηση (Π.Δ. *Γένεσις*, 25), κατά την οποία ο Ησαύ, πρωτότοκος γιος τού Ισαάκ, πούλησε τα πρωτοτόκια στον αδελφό του Ιακώβ για ένα πιάτο φακή].

πινάκλ (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται με τράπουλα των πενήντα δύο φύλλων από δύο, τρία ή και τέσσερα άτομα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pinacle < μτγν. λατ. pinnaculum «πτερύγιο», υποκ. τού λατ. pinna «φτερό», παράλλ. τ. τού penna (βλ. λ. *πένα*[1])].

πινακογραφία (η) [μτγν.] {πινακογραφιών} ΤΥΠΟΓΡ. ο καθορισμός των προδιαγραφών και η εργασία στοιχειοθεσίας ή σύνθεσης ενός πίνακα (βλ.λ., σημ. 2 κ. 3).

πινακοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πινακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στο σχήμα με πίνακα, που έχει επίπεδη επιφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πινακοθήκη (η) [μτγν.] {πινακοθηκών} **1.** κτήριο που λειτουργεί ως μόνιμο εκθετήριο ζωγραφικών πινάκων: *η Εθνική Πινακοθήκη* **2.** η συλλογή πινάκων ζωγραφικής **3.** (μτφ.) έργο (συνήθ. ηθογραφικό) στο οποίο παρουσιάζεται μια ποικιλία χαρακτήρων, όπου περιγράφονται διάφορα πρόσωπα: *η ~ των ηλιθίων* || *το βιβλίο είναι μια ~ των προσωπικοτήτων τής επανάστασης*.

πινακωτή (η) **1.** (στους φούρνους) επιμήκης ξύλινη σανίδα με χωρίσματα, μέσα στα οποία τοποθετούνται τα ζυμωμένα ψωμιά και αφήνονται ωσότου φουσκώσουν (να ανέβει η ζύμη τους), πριν μεταφερθούν στον φούρνο, για να ψηθούν **2.** (συνεκδ.) το ψωμί που ψήνεται σε τέτοιο σκεύος **3.** (παλαιότ.) ομαδικό παιδικό παιχνίδι: «~, ~ *από το άλλο μου τ' αφτί, γιατί 'ναι η μάννα μου κουφή*» (παιδικό τραγ.).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. επιθ. **πινακωτός* < αρχ. *πινάκιον* (βλ.λ.)].

πινάπ-γκερλ (το) {άκλ.} νεαρή, ελκυστική γυναίκα, όπως εμφανίζεται σε φωτογραφία ή αφίσα (συνήθ. μεγάλων διαστάσεων) σε προκλητική πόζα: *η γνωστή ηθοποιός ξεκίνησε την καριέρα της ποζάροντας ως ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. pin-up-girl < pin up «καρφιτσώνω, στερεώνω» + girl «κορίτσι»].

πινγκ-πόνγκ (το) {άκλ.} ελλην. *επιτραπέζια αντισφαίριση*· παιχνίδι αντισφαίρισης (τένις) που παίζεται πάνω σε επίπεδο τραπέζι που χωρίζεται σε δύο ίσες περιοχές με ένα δίχτυ απλωμένο κάθετα στη μέση του και σε όλο το πλάτος του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ping-pong, ηχομιμητική λ. από τον ήχο που προκαλεί η αναπήδηση τής μπάλας στο τραπέζι].

Πίνδαρος (ο) {-ου κ. -άρου} **1.** αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (περ. 520-446 π.Χ.), ο οποίος συνέθεσε ωδές και επινίκιους ύμνους προς τιμήν των νικητών των πανελλήνιων αγώνων **2.** ανδρικό όνομα. — **πινδάρειος, -α, -ο** [αρχ.] κ. **πινδαρικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που συνδ. με το τοπωνύμιο *Πίνδος* (βλ.λ.)].

Πίνδος (η) η μεγαλύτερη σε έκταση οροσειρά τής Ελλάδας, η οποία εκτείνεται από ΒΔ. προς ΝΑ. μεταξύ τής Ηπείρου και τής Θεσσαλίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kʷi-n-d-os (αντί **Τίνδος*, με υπερίσχυση τού αιολ. τύπου), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷei-d- «λευκός, φωτεινός, λαμπρός», οπότε το όνομα θα δήλωνε τη λευκή οροσειρά. Στο ίδιο Ι.Ε. θ. ανάγονται και άλλοι τ., πβ. σανσκρ. śvind-ati «λάμπω, φεγγίζω», γοτθ. hveits «λευκός», αρχ. γερμ. (h)wiz, γερμ. weiß, αγγλ. white κ.ά.].

πινέζα (η) {πινεζών} **1.** μικρό λεπτό καρφί με πλατύ κεφάλι, που χρησιμοποιείται για τη στερέωση, το καρφίτσωμα ελαφρών αντικειμένων (λ.χ. χαρτιών, φωτογραφιών) πάνω σε ξύλινες επιφάνειες, στον τοίχο κ.λπ. **2.** (μτφ.-σκωπτ.) πολύ κοντός άνθρωπος. — (υποκ.) **πινεζούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. punaise «κοριός» < δημώδ. λατ. *putinasius, από συμφυρμό τού ρ. *putīre (< λατ. putēre «σαπίζω, διαβρώνω») + λατ. nasus «μύτη»].

πινελάρω ρ. μετβ. {πινελάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάφω με πινέλο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pennellare < pennello (βλ. λ. *πινέλο*)].

πινελιά (η) **1.** το ίχνος που αφήνει ένα πινέλο με χρώμα πάνω σε επιφάνεια· (συνεκδ.) **2.** η ποσότητα χρώματος που μπορεί να συγκρατήσει το πινέλο κάθε φορά που χρησιμοποιείται: *θέλει μια-δυο ~ μαύρο, για να πάρει πιο σκούρα απόχρωση το μείγμα τού χρώματος* **3.** κάθε κίνηση τού ζωγράφου με το πινέλο (κατά τη δημιουργία πίνακα): *τράβηξε μια γρήγορη ~* || *ζωγράφιζε με προσεκτικές* / *ακριβείς* / *λεπτές ~* || *τελείωσε το έργο με λίγες ~* **4.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο αποδίδει ένας λογοτέχνης τις λεπτομέρειες σε περιγραφή: *σκιαγραφεί με λεπτές ~ την προσωπικότητα τού ήρωα*.

πινέλο (το) **1.** εργαλείο ζωγραφικής που αποτελείται από ένα στέλεχος, συνήθ. ξύλινο ή πλαστικό, με βουρτσάκι στην άκρη, όπου τοποθετείται το χρώμα **2.** (γενικότ.) κάθε λεπτή βούρτσα που χρησιμοποιείται για τη βαφή αντικειμένων ή για να απλώνουμε υλικό σε επιφάνεια: *απλώνετε το αβγό μ' ένα ~ πάνω στο ζυμωμένο τσουρέκι* (ειδικότ.) **3.** πολύ μικρό βουρτσάκι, που χρησιμοποιείται για το ομοιόμορφο άπλωμα τού κραγιόν στα χείλη **4.** φουντωτή βούρτσα με ξύλινη ή μεταλλική λαβή, που χρησιμοποιεί κανείς για να απλώσει τον αφρό στο δέρμα, όταν ξυρίζεται. — (υποκ.) **πινελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pennello < λατ penicillus «γραφίδα, χρωστήρας», παράλλ. τ. τού penicullus, υποκ. τού penis «ουρά – πέος»].

πινοκύτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ενεργητική απορρόφηση υγρών τού περιβάλλοντος από το κύτταρο μέσα από αύλακες τής πλασματικής μεμβράνης ΣΥΝ. κυτταροποσία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pinocytosis < pino- (< *πίνω*) + cytosis < cyt- (βλ. λ. *κυτο-, κυτταρο-*)].

πίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ήπια (να/θα πιω, προστ. πιες, πιείτε | (λαϊκ.) πιέτε), πιωμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ρουφώ (υγρό) με το στόμα, ώστε να καταλήξει στο στομάχι: ~ *γάλα* / *πορτοκαλάδα*· ΦΡ. (α) ***πίνω το αίμα (κάποιου)*** βλ. λ. *αίμα* (β) ***πίνω το (πικρό) ποτήρι*** δοκιμάζω δυσάρεστο συναίσθημα λόγω αρνητικής καταστάσεως: ~ *τής προδοσίας* / *τής αχαριστίας* || *θα το πιω κι αυτό το ποτήρι και ελπίζω να μην ξανασυμβεί κάτι τέτοιο* (γ) (σε επισκέπτη) ***τι θα πιείτε / θα πιείτε κάτι;*** τι ποτό να σας προσφέρω; (δ) ***τι πίνεις;*** ποιο είναι το αγαπημένο ή το συνηθισμένο ποτό σου; (ε) ***να πιεις (κάποιον) στο ποτήρι*** για άνθρωπο συνήθ. νεαρής ηλικίας με πολύ ωραίο, δροσερό πρόσωπο: *ένα κορίτσι σαν τα κρύα νερά· να το πιεις στο ποτήρι!* (στ) ***πίνω νερό στο όνομα (κάποιου)*** δείχνω απεριόριστη εμπιστοσύνη και σεβασμό σε κάποιον (λόγω των ικανοτήτων, τού ήθους του κ.λπ.) (ζ) ***τα πίνω*** καταναλώνω οινοπνευματώδες ποτά, συνήθ. σε μεγάλη ποσότητα: *χτες τα πίναμε μαζί στην ταβέρνα* (η) ***πίνω το καταπέτασμα*** καταναλώνω τεράστιες ποσότητες οινοπνευματωδών ποτών (θ) ***Γιάννης κερνά και Γιάννης πίνει*** βλ. λ. *κερνώ* (ι) ***ήπια το αμίλητο νερό*** σιωπώ, δεν λέω κουβέντα **2.** (μτφ.) συγκρατώ (υγρό) στο εσωτερικό μου, απορροφώ: *το χώμα ήπιε όλο το νερό* ΣΥΝ. ρουφώ, τραβώ **3.** (λαϊκ.) καταναλώνω ποσότητα χαπιών ή φαρμάκου· (ειδικότ.) καπνίζω (καπνό, τσιγάρο) ή παίρνω ναρκωτικά (κυρ. χασίς) ♦ (αμετβ.) **4.** καταναλώνω (οινοπνευματώδες ποτό): *βάλε να πιω* || *ούτε καπνίζει ούτε πίνει· κάνει υγιεινή ζωή* || *πίνει πολύ, αλλά αντέχει* || ~ *σαν σφουγγάρι* (πολύ, υπερβολικά) **5.** (ειδικότ.) έχω εθιστεί στο αλκοόλ, είμαι πότης: *ήταν γνωστό το πάθος του: έπινε* **6.** κάνω πρόποση: ~ *στην υγειά* / *εις υγείαν κάποιου* **7.** (μτφ.) (για οινοπνευματώδη ποτά) προκαλώ επιπλοκές στην υγεία· καταβάλλω, εξασθενίζω: *το ποτό να το πίνεις, όχι να σε πίνει* **8.** (για ύφασμα ή ρούχο) γίνομαι στενότερος, μικραίνουν οι διαστάσεις μου: *το παντελόνι ήπιε στο πλύσιμο* ΣΥΝ. (οικ.) μαζεύω, μπαίνω **9.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***πίνεται, πίνονται***) (α) (κυρ. για ποτό) είναι κατάλληλο ή ευχάριστο να το πιει κανείς: *αυτό το κρασί δεν πίνεται· έχει χαλάσει* (β) (ειδικότ. για νερό) είναι πόσιμο: *το νερό τής περιοχής δεν πίνεται· έχει πολλά άλατα* **10.** (η μτχ. ***πιωμένος***, *-η, -ο*) μεθυσμένος: *γύρισε στο σπίτι του αργά τη νύχτα ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *pī- / pō(i)- «πίνω», πβ. σανσκρ. pāti, αρμ. əmpem, αλβ. pi, λατ. bibo (< *pibo), γαλλ. boire, ισπ. beber κ.ά. Ομόρρ. *πῶ-μα, πό-τος, πο-τήριο(ν), πό-σις (-η), πό-της, πό-σι-μος, ἄμ-πω-τις* (βλ.λ.) κ.ά. Η σημ. 3 οφείλεται σε απόδ. ανάλογων χρήσεων τού τουρκ. icmek «πίνω, ρουφώ (τον καπνό)»].

πίξελ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. το μικρότερο στοιχείο (φωτοβολών κόκκος) εικόνας που μπορεί να εμφανιστεί.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pixel < pix (πληθ. τού pic, συντομ. τού picture «εικόνα») + el(ement) «στοιχείο»].

πιο επίρρ.· περισσότερο, πλέον (για τον σχηματισμό τού συγκριτικού βαθμού των επιθέτων και των επιρρημάτων): *ο Γιάννης είναι ~ γρήγορος* / *ωραίος από τον Κώστα* || *αν ερχόσουν ~ νωρίς απ' ό,τι συνήθως, θα τον προλάβαινες*· με ουσ.: *είναι ικανοί να τσακωθούν για το ποιος είναι ~ άνδρας από τον άλλον* (περισσότερο αρρενωπός, σκληρός κ.λπ.) || *είναι ο ~ επαγγελματίας από όσους καλλιτέχνες έχω γνωρίσει*. Επίσης (λαϊκ.) **πλιο** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλιό* < *πλέο* (με συνίζηση) < αρχ. *πλέον*. Βλ. κ. *πια*].

πιόνι (το) {πιον-ιού | -ιών} **1.** (στο σκάκι) καθένα από τα μικρά τεμάχια που ονομάζονται «στρατιώτες»· (καταχρ.) κάθε τεμάχιο τού σκακιού: *τα ~, δηλ. οι στρατιώτες μπορούν να κινηθούν μόνο ένα τετράγωνο μπροστά* || *τοποθετώ τα ~ στη σκακιέρα* || *τρώω το ~ τού αντιπάλου* (πβ. λ. *κομμάτι*, σημ. 5) **2.** (κατ' επέκτ.) καθένα από τα πούλια επιτραπέζιου παιχνιδιού (λ.χ. ντάμας) **3.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που κατευθύνεται ολοκληρωτικά από άλλους για την εξυπηρέτηση δικών τους σκοπών, άβουλο όργανο: *οι πολίτες δεν πρέπει να γίνονται πιό-*

νια *στα παιχνίδια* εξουσίας *των πολιτικών κομμάτων* ΣΥΝ. ενεργούμενο. – (υποκ.) **πιονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pion «πεζικάριος, στρατιώτης» < μτγν. λατ. pedo, -ōnis (ίδια σημ.) < λατ. pes, pedis «πόδι»].

πιονιέρος (ο). **πιονιέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ηγείται κοινωνικής ή πνευματικής κινήσεως, που ανοίγει νέους δρόμους σε έναν τομέα: *από τους ~ τής εξερεύνησης τού διαστήματος* ΣΥΝ. πρωτοπόρος, σκαπανέας, πρόσκοπος ΑΝΤ. ουραγός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pionnier < pion «πεζικάριος, στρατιώτης» (βλ. λ. *πιόνι*)].

πιόσιμο (το) {πιοσίματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η πόση, το να πίνει κανείς κάτι.
[ΕΤΥΜ. < *πόσιμο*, με την επίδρ. τής υποτ. αορίστου *πιω*].

πιότερο κ. **πλιότερο** επίρρ. (λαϊκ.) περισσότερο: *σ' αγαπώ ~ από ποτέ* ΣΥΝ. πιο πολύ.

πιότερος, -η, -ο κ. **πλιότερος** (λαϊκ.) περισσότερος, πιο πολύς.
[ΕΤΥΜ. < **πλεότερος* (με συνίζηση) < αρχ. *πλειότερος*, συγκρ. βαθμός τού επιθ. *πλέως* (ιων. *πλέος*), για το οποίο βλ. λ. *πλέον*. Βλ. κ. *πιο*].

πιοτής (ο) {πιοτήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που πίνει πολύ, που μεθάει ΣΥΝ. μέθυσος, μπεκρής.

πιοτί (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.-σπάν.) το ποτό.
[ΕΤΥΜ. < *πιοτό* + *-ί*, κατά τα *φαΐ, κρασί*].

πιοτό (το) ‣ ποτό

πίπα (η) {πιπών} **1.** καπνοσύριγγα για να εισπνέει κανείς καπνό, που αποτελείται από μία υποδοχή σαν μικρό κύπελλο, η οποία γεμίζεται με καπνό και συνδέεται με σωληνωτό στέλεχος με επιστόμιο, από το οποίο εισπνέεται ο καπνός: *γεμίζω / καθαρίζω / ανάβω την ~ || ξύλινη / σκαλιστή ~* ΣΥΝ. τσιμπούκι **2.** μικρό ξύλινο ή κοκκάλινο σωληνοειδές αντικείμενο καπνίσματος, στην άκρη τού οποίου τοποθετείται το τσιγάρο **3.** (!-λαϊκ.) η πεολειξία (βλ.λ.): *παίρνω / κάνω ~ (σε κάποιον)* ΣΥΝ. τσιμπούκι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pipa < μεσν. λατ. pipa < λατ. pipāre «πιππίζω», ονοματοποιημένη λ.].

πιπεράτος, -η, -ο {μεσν.} **1.** αυτός που έχει γεύση πιπεριού, γεύση καυστική: *πολύ ~ βγήκε το φαγητό* **2.** (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από δριμύτητα και καυστικότητα ΣΥΝ. (λόγ.) δηκτικός, (καθημ.) πειρακτικός, (μτφ.) τσουχτερός (β) αυτός που είναι σκανδαλιστικά τολμηρός, ερεθιστικός (χωρίς όμως να οδηγείται στα άκρα): *~ ανέκδοτα / σκηνές ταινίας* ΣΥΝ. πικάντικος.

πιπέρι (το) {πιπερ-ιού | -ιών} **1.** αναρριχώμενο φυτό με ποώδη κλαδιά και βλαστό αποξυλωμένο στη βάση του, φύλλα ωοειδή, παχιά, με μικρά λεπτά άνθη και πράσινους σφαιρικούς καρπούς, που όταν ωριμάζουν γίνονται κόκκινοι, μαύροι ή κιτρινωποί **2.** μπαχαρικό με καυτερή γεύση, συνήθ. τριμμένο σε μικρούς κόκκους, που παρασκευάζεται από τους αρωματικούς καρπούς τού παραπάνω φυτού: *άσπρο / μαύρο / κόκκινο / τριμμένο ~ || βάζω ~ στο φαγητό || «πώς το τρίβουν το πιπέρι (τού διαβόλου οι καλογέροι)»* (δημοτ. τραγ. και ο αντίστοιχος αποκριάτικος τολμηρός χορός)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όποιος έχει πολύ πιπέρι, βάζει και στα λάχανα*** όποιος διαθέτει κάτι σε αφθονία, το χρησιμοποιεί καταχρηστικά· για πρόσωπο που κάνει υπερβολές (β) ***θα σου βάλω πιπέρι στο στόμα / στη γλώσσα*** (ως απειλή, συνήθ. σε μικρό παιδί που μιλά με άσχημο τρόπο ή άπρεπα) θα σε τιμωρήσω (είτε βάζοντας στην πραγματικότητα πιπέρι στη γλώσσα είτε επιβάλλοντας άλλου είδους αυστηρή τιμωρία): *μη λες κακές κουβέντες, ~.* — (υποκ.) **πιπεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πιπέριν* < μτγν. *πίπερι* (με ανομοίωση) < αρχ. *πέπερι*, δάνειο αγν. προελ., όπως και το αντίστοιχο σανσκρ. pippa-li, πιθ. μέσω τού εμπορίου. Το λατ. piper (> γερμ. Pfeffer) είναι παράλλ. ανεξάρτητο δάνειο].

πιπεριά (η) **1.** θαμνώδες φυτό, με απλά ανοιχτοπράσινα και σχετικώς μικρά φύλλα, λευκά άνθη και πολύσπερμο πράσινο ή κιτρινοπράσινο, σαρκώδη καρπό (που, σε ορισμένες ποικιλίες, γίνεται κόκκινος ή κίτρινος όταν ωριμάσει), με μακρύ κωνικό ώς σφαιρικό σχήμα **2.** ο καρπός τού παραπάνω φυτού, που τρώγεται ωμός σε σαλάτες και μαγειρευτός και, όταν έχει καυτερή γεύση, χρησιμοποιείται ως ορεκτικό ή (τριμμένος σε σκόνη) ως μπαχαρικό: *γεμιστή ~ || κόκκινη ~.* — (υποκ.) **πιπερίτσα** (η).

πιπεριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος μέσα στο οποίο τοποθετείται πιπέρι.
[ΕΤΥΜ. < *πιπέρι* + *-ιέρα*, πβ. *τσαγ-ιέρα, αλατ-ιέρα* κ.ά.].

πιπερίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την καυστική γεύση τού πιπεριού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πεπερίζω* < αρχ. *πέπερι* (βλ. κ. *πιπέρι*)].

πιπερίνη (η) {πιπερινών} ΧΗΜ. αζωτούχος οργανική ένωση, που αποτελεί ένα από τα καυστικά συστατικά τού κοινού μαύρου ή λευκού πιπεριού και χρησιμοποιείται για τον αρωματισμό τού μπράντι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pipérine < λατ. piper (βλ. κ. *πιπέρι*)].

πιπεροδοχείο (το) [1871] (λόγ.) η πιπεριέρα (βλ.λ.).

πιπερόριζα (η) {πιπερορριζών} ποώδες φυτό, η ρίζα τού οποίου (γνωστή και ως τζίντζερ) έχει έντονα καυτερή γεύση και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την ποτοποιία.

πιπερώνω ρ. μετβ. {πιπέρω-σα, -θηκα, -μένος} ρίχνω στο φαγητό πιπέρι. -- **πιπέρωμα** (το).

πιπί (το) {χωρ. γεν.} (στη γλώσσα των νηπίων) **1.** το γεννητικό όργανο τού βρέφους **2.** (συνεκδ.-ευφημ.) η ούρηση: *πήγε για ~ του || κάνω ~* ΣΥΝ. τσίσα.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοποιημένη λ. τής βρεφικής ηλικίας, πβ. γαλλ. pipi].

πίπιζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. ξύλινο πνευστό όργανο (που μοιάζει με καραμούζα), το οποίο παράγει οξύ, διαπεραστικό ήχο, έχει έκταση μία οκτάβα και δύο φθόγγους, φέρει έξι οπές από τη μία πλευρά και μία από την άλλη και έχει διπλό γλωσσίδι.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. pipëza].

πιπίζω ρ. → πιππίζω

πιπίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τεχνητή θηλή, ελαστική ή πλαστική, την οποία πιπιλίζουν τα βρέφη, για να έχουν την ψευδαίσθηση τού θηλασμού και να μην κλαίνε **2.** (συνεκδ.) το πιπίλισμα **3.** (κατ' επέκτ.) καθετί που χρησιμεύει για πιπίλισμα **4.** (μτφ. για επιχείρημα, άποψη κ.λπ.) αυτό που επαναλαμβάνει κανείς στερεότυπα, όταν αναφέρεται σε ένα πρόβλημα: *η «κρίση των αξιών» έχει καταντήσει ~ στο στόμα πολλών σχολιαστών τής επικαιρότητας* ΣΥΝ. καραμέλα.
[ΕΤΥΜ. < *πιπιλίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

πιπιλίζω ρ. μετβ. {πιπίλισα} (οικ.) βυζαίνω με αργές κινήσεις των χειλιών· ΦΡ. (μτφ.) ***πιπιλίζω το μυαλό (κάποιου)*** (i) ζαλίζω (κάποιον) με τις φλυαρίες μου (ii) επαναλαμβάνω (κάτι) συνεχώς (σε κάποιον), για να τον κάνω να το πιστέψει. Επίσης **πιπιλώ** {-άς...}. -- **πιπίλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. pipilare < λατ. pipilare, ονοματοποιημένη λ. (βλ. κ. *πιππίζω*)].

πιπιλιστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με πιπίλισμα. · **πιπιλιστά** επίρρ.

πιππίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (για μικρά πουλιά, νεοσσούς) βγάζω φωνή που μοιάζει με τον ήχο «πι, πι». — **πίππισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοποιημένη λ., όπως και τα αντίστοιχα λατ. pipilo, pipio, γερμ. piepen «τιττυβίζω», καθώς και το σανσκρ. pippaka «είδος πουλιού»].

πιππίνι (το) {πιππιν-ιού | -ιών} **1.** ο νεοσσός τού περιστεριού ΣΥΝ. πιτσούνι **2.** (μτφ.) όμορφο κορίτσι ● **3.** ΜΟΥΣ. η γλωσσίδα πνευστών οργάνων.
[ΕΤΥΜ. < *πιππίζω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νι*].

πίπτω ρ. → πέφτω

πιράνχας (το) {άκλ.} **1.** σαρκοβόρο ψάρι, άγριο και αδηφάγο, που αφθονεί κυρ. στους ποταμούς τής Βραζιλίας, ζει σε σμήνη, τρέφεται με ψάρια και άλλα θηλαστικά, ενώ είναι επικίνδυνο και για τον άνθρωπο· το σώμα του είναι πεπλατυσμένο στα πλευρά, καλύπτεται από λέπια ασημένια (στη ράχη και στις πλευρές) και κόκκινα (στην κοιλιά) **2.** (μτφ.) ο αδίστακτος και επικίνδυνος καιροσκόπος, που εκμεταλλεύεται ανθρώπους και καταστάσεις με άγρια και αδηφάγο διάθεση: *τα ~ τής τοκογλυφίας έχουν οδηγήσει πολλούς στην καταστροφή.*
[ΕΤΥΜ. < πορτ. piranha, λ. τής διαλέκτου Τούπι (ιθαγενών τής Βραζιλίας, < pira «ψάρι» + sainha «δόντι»)].

πιρέξ (το) → πυρέξ

πιρόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελαφρύ μακρόστενο πλοιάριο, που στην πρωτόγονη μορφή του φτειάχνεται από έναν κορμό δέντρου σκαμμένο κατά μήκος, με μυτερή κυρτή πρύμνη και πλώρη, προωθείται με κουπιά και χρησιμοποιείται ακόμη σε ποικίλες παραλλαγές από πρωτόγονες φυλές τού Ειρηνικού και τού Ινδικού Ωκεανού (πβ. λ. *κανό, καγιάκ*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pirogue < ισπ. pirágua, λ. των ιθαγενών τής Καραϊβικής].

πίρος (ο) **1.** είδος στρόφιγγας που τοποθετείται στο πάνω μέρος τού κρασοβάρελου· ΦΡ. ***κρασί από τον πίρο*** κρασί που παίρνεται από τον πίρο δοκιμαστικά (επειδή δεν έχει λαμπικάρει ακόμη το περιεχόμενο τού βαρελιού) ● **2.** το μπουλόνι (βλ.λ.), που χρησιμεύει ως άξονας τροχαλίας ή πολυσπάστου ή εξαρτήματος μηχανής. -- (υποκ.) **πιράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. piro < λατ. epiurus < αρχ. *ἐπίουρος* «φρουρός – ξύλινο πώμα» < *ἐπι-* + *οὖρος* «φύλακας, φρουρός» (πβ. κ. *θυρωρός*)].

πιροσκί (το) {άκλ.} αφράτη πίτα από ψημένη ζύμη γεμισμένη με κιμά ή λουκάνικο κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. pirožki, πληθ. τού pirožók, υποκ. τού piróg «κρεατόπιτα»].

πιρουέτα (η) {πιρουετών} (στον χορό, στις παγοδρομίες κ.λπ.) η επί τόπου πλήρης περιστροφή τού σώματος χορευτή ή χορεύτριας γύρω από τον άξονά του/της, καθώς ισορροπεί σταθερά στο ένα πόδι, ενώ με το άλλο πόδι, το κεφάλι και τα χέρια δίνει στο σώμα τη φορά τής κίνησης: *η ~ στο μπαλλέτο / στις παγοδρομίες || θεαματική / χορευτική / τριπλή ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pirouette, υποκ. τού δημώδ. λατ. *piro «βούλλωμα, πίρος» (βλ. λ. *πίρος*)].

πιρούνι (το) (παλαιότ. ορθ. *πηρούνι*) {πιρουν-ιού | -ιών} **1.** επιτραπέζιο σκεύος φαγητού που αποτελείται από λαβή, στέλεχος και τρεις ή τέσσερεις αιχμηρές άκρες, κατάλληλες να καρφώσουν τις στερεές τροφές: *ασημένιο / πλαστικό ~ || ~ με ξύλινη λαβή* ΦΡ. (σκωπτ.) ***γερό πιρούνι*** πρόσωπο που τρώει πολύ **2.** το μπροστινό μέρος τού σκελετού δικύκλου που καταλήγει σε δύο βραχίονες μέσα στους οποίους προσαρμόζεται ο τροχός: *το ποδήλατό μου έχει ~ με αμορτισέρ.* — (υποκ.) **πιρουνάκι** (το), (μεγεθ.) **πιρούνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πιρούνι(ν)* < μτγν. *περόνιον*, υποκ. τού αρχ. *περόνη* (βλ.λ.)].

πιρουνιά (η) η ποσότητα τού φαγητού που μπορεί να συγκρατήσει το πιρούνι: *έφαγε δυο ~ και σταμάτησε.*

πιρουνιάζω ρ. μετβ. {πιρούνιασ-α, -τηκα, -μένος} καρφώνω, τρυπώ με πιρούνι. — **πιρούνιασμα** (το).

Π.Ι.Σ. (ο) Πανελλήνιος Ιατρικός Σύλλογος.

πισθάγκωνα επίρρ. με τους αγκώνες προς τα πίσω: *δένω ~ κάποιον* (με τους καρπούς ενωμένους πίσω από την πλάτη του).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀπισθάγκωνα* < *ὄπισθεν* + *ἀγκών(ας)*].

πισινά (τα) **1.** ο πισινός ΣΥΝ. οπίσθια, (οικ.) κώλος ● **2.** τα πίσω σκέλη των τετράποδων ζώων: *το άλογο σηκώθηκε στα ~ του.*

πισίνα (η) {πισίνων· ο τ. αυτός χρησιμοποιείται από τους ομιλητές για λόγους προφύλαξης αντί τού τ. πισινών} **1.** τεχνητή δεξαμενή νερού. που χρησιμοποιείται για κολύμβηση, κολυμβητικούς αγώνες ή αναψυχή (λ.χ. σε ξενοδοχεία. πολυτελείς κατοικίες): *στεγασμένη / ανοιχτή / υπαίθρια / ιδιωτική / θερμαινόμενη ~* || *~ ολυμπιακών διαστάσεων* (ορθογώνιου σχήματος με μήκος 50 μέτρων και ελάχιστο πλάτος 21 μέτρων, για αγώνες κολύμβησης και υδατοσφαίρισης) **2.** (συνεκδ.) το νερό που περιέχεται στην παραπάνω δεξαμενή: *πέφτω / βουτώ / κολυμπώ στην ~* || *τα μάτια του ήταν ερεθισμένα από το χλώριο τής ~.* — (υποκ.) **πισινούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piscina «ιχθυοτροφείο» < λατ. piscīna (ίδια σημ.) < piscis «ψάρι»].

πισινός (ο) το οπίσθιο μέρος τής λεκάνης, οι γλουτοί ΣΥΝ. πισινά, (οικ.) κώλος· ΦΡ. ***τα θέλει ο πισινός του*** για πρόσωπο που με τη συμπεριφορά του ευνοεί ή προκαλεί μια κατάσταση (οι συνέπειες τής οποίας δεν θα του είναι ευχάριστες). — (υποκ.) **πισινούλης** (ο).

πισινός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται στο πίσω μέρος: *~ πόρτα / θρανίο / πόδια ζώου* || (ως ουσ.) *η πισινή μου στις εξετάσεις αντέγραφε από μένα* ΣΥΝ. οπίσθιος ΑΝΤ. μπροστινός· ΦΡ. (α) ***κρατώ πισινή*** ενεργώ με επιφυλακτικότητα, επειδή δεν είμαι σίγουρος για την κατάληξη μιας υπόθεσης. δεν αποκαλύπτω ούτε χρησιμοποιώ όλα τα πλεονεκτήματα που διαθέτω (β) (παροιμ.) ***των μπροστινών πατήματα, των πισινών γεφύρια*** βλ. λ. *μπροστινός* **2. *πισινός*** (ο) βλ.λ. **3. *πισινά*** (τα) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < **οπισ-ινός* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου ο-) < αρχ. *ὀπίσω* (βλ. κ. *πίσω*)].

πίσσα (η) {πισσών} **1.** η σκούρα καφέ ώς μαύρη ρευστή ή παχύρρευστη μάζα. που παράγεται κατά την ξηρή απόσταξη οργανικών ουσιών. λ.χ. ξύλου (ξυλόπισσα). λιγνίτη (λιγνιτόπισσα) ή λιθάνθρακα (λιθανθρακόπισσα). η οποία χρησιμοποιείται ευρέως στην οδοποιία (ασφαλτόπισσα). αλλά και ως πρώτη ύλη σε πολλούς κλάδους τής χημικής βιομηχανίας **2.** (μτφ. ως επίθ.) αυτός που είναι πολύ σκούρος. σκοτεινός· κατάμαυρος: *σκοτάδι ~. δεν φαινόταν τίποτα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *piq-yă < I.E. *pi-q- «πίσσα», πβ. λατ. pix. picis. ρωσ. pikulu κ.ά. Το αρχ. γερμ. pch (> γερμ. Pech «πίσσα») είναι δάνειο από τη Λατινική. Είναι πιθανή η σύνδεση τής λ. *πίσσα* με το αρχ. ουσ. *πίτυς* «είδος κωνοφόρου δέντρου» (βλ.λ.), το οποίο ανάγεται σε I.E. *pitu- «τροφή, ποτό»].

πισσάρω ρ. μετβ. {πισσάρισ-α. -τηκα. -μένος} καλύπτω (μια επιφάνεια) με πίσσα. συνήθ. για στεγανοποίηση: *~ τη λαμαρίνα τού αυτοκινήτου / την ταράτσα τού σπιτιού.* — **πισσάρισμα** (το).

πισσάσφαλτος (η) [μτγν.] {πισσασφάλτ-ου | -ων, -ους} η φυσική ή κατεργασμένη καθαρή άσφαλτος. η οποία προέρχεται από ορυκτό ή παράγεται από πετρέλαιο ΣΥΝ. ασφαλτόπισσα.

πισσοκονίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η πισσόστρωση (βλ.λ.).

πισσόλιθος (ο) {πισσολίθ-ου | -ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. ηφαιστειακή ύαλος με χρώμα μαύρο. κόκκινο ή ανοιχτό πράσινο και θαμπή λάμψη· έχει την ιδιότητα. σε υψηλές θερμοκρασίες, να εκλύει αέρια με πολύ μεγαλύτερο όγκο από αυτόν που έχει ως ύαλος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Pechstein].

πισσόστρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** η επικάλυψη τού οδοστρώματος με πίσσα ΣΥΝ. ασφαλτόστρωση **2.** η επάλειψη αντικειμένου με πίσσα.

πισσόχαρτο (το) {πισσοχάρτ-ου | -ων} παχύ φύλλο χαρτιού με επάλειψη από διάλυμα πίσσας, το οποίο είναι αδιάβροχο και χρησιμοποιείται για την προστατευτική συσκευασία αντικειμένων ευπαθών στην υγρασία, για την κάλυψη πρόχειρων κτισμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tar paper].

πισσώνω ρ. μετβ. {πίσσω-σα, -θηκα, -μένος} επαλείφω, επιστρώνω με πίσσα: *~ τον δρόμο* (ασφαλτοστρώνω) ΣΥΝ. κατραμώνω, ασφαλτώνω. — **πίσσωμα** (το) κ. **πίσσωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πισσῶ (-όω)* < αρχ. *πίσσα*].

πισσωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει επαλειφθεί με πίσσα.

πίστα (η) {πιστών} **1.** ο επίπεδος χώρος στο κέντρο σταδίου ή ιπποδρόμου, στον οποίο διεξάγονται γυμναστικές ασκήσεις και αθλητικοί αγώνες ΣΥΝ. στίβος, κονίστρα **2.** (στα κέντρα διασκεδάσεως) ειδικά διαμορφωμένος επίπεδος ελεύθερος χώρος (χωρίς τραπέζια), συνήθ. με επίστρωση παρκέ. στον οποίο μπορούν να χορέψουν οι πελάτες: *σηκώνομαι / χορεύω στην ~* || *γέμισε η ~* || *πρώτο τραπέζι ~* (το καλύτερο τραπέζι τού κέντρου μπροστά στην ~) **3.** μεγάλη επίπεδη έκταση. κατάλληλα διαμορφωμένη για τη διεξαγωγή αγώνων ταχύτητας (αυτοκινήτων. μοτοσυκλετών. μοτοποδηλάτων): *διεθνής ~* (στην οποία διεξάγονται διεθνείς αγώνες) **4.** ο ειδικά διαμορφωμένος επίπεδος ανοιχτός χώρος αεροδρομίου ή αεροπλανοφόρου (για την τροχοδρόμηση των αεροπλάνων κατά την απογείωση και την προσγείωσή τους) ή ελικοδρομίου (για την προσγείωση και απογείωση ελικοπτέρων): *τον ξένο επίσημο θα υποδεχθεί τιμητικό άγημα παρατεταγμένο στην ~ τού αεροδρομίου* **5.** το μέρος χιονισμένου βουνού. το οποίο είναι κατάλληλο και διατίθεται για χιονοδρομίες: *οι χιονοδρομικές ~ τού Παρνασσού* || *οι μεγάλες ~ δεν έχουν ανοίξει ακόμα* (δεν διατίθενται στο κοινό, συνήθ. λόγω χαμηλών χιονοπτώσεων). — (υποκ.) **πιστούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. piste < παλ. ιταλ. pista < μτγν. λατ. pistare «ποδοπατώ» < λατ. pi(n)sĕre «ποδοπατώ. κοπανίζω» (μτχ. pistum)].

πιστάκη (η) {πιστακών} η φιστικιά (βλ.λ.). Επίσης **πιστακιά**.
[ΕΤΥΜ. μτγν.. ανατολ. δάνειο. αγν. προελ.. όπως και το αντίστοιχο περσ. pista].

πιστάκιον (το) [μτγν.] {πιστακί-ου | -ων} το φιστίκι (βλ.λ.).

πιστευτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός τον οποίο μπορεί να πιστέψει κανείς: *είναι δυνατόν να γίνουν πιστευτά τέτοια πράγματα;* ΑΝΤ. απίστευτος.

πιστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πίστ-εψα, -εύτηκα} ♦ (μετβ.) **1.** αναγνωρίζω (κάποιον) ως ειλικρινή. αποδέχομαι (κάποιον/κάτι) ως αληθινό: *Γιατί δεν με πιστεύεις; Την αλήθεια σου λέω* || *τον πιστεύω. γιατί είναι τίμιος άνθρωπος* || *δεν το πιστεύει ότι έγινε κάτι τέτοιο* || *ποιον να πιστέψεις. όταν ο καθένας παρουσιάζει και μία διαφορετική εκδοχή:* ΦΡ. ***να το δω και να μην το πιστέψω*** για πράγματα που θεωρούμε απίθανο να γίνουν. παρόλο που θα ευχόμαστε να συμβούν: *Ο Κώστας να διαβάσει από μόνος του τα μαθήματά του; ~!* (+σε) **2.** (α) έχω εμπιστοσύνη (σε κάποιον/κάτι). εμπιστεύομαι ως αξιόπιστο: *πώς να πιστέψω στις υποσχέσεις του, αφού ποτέ δεν τις τηρεί·* ΦΡ. ***δεν πιστεύω στ' αφτιά / στα μάτια μου*** για κάτι που θεωρούμε απίθανο. πρωτοφανές· δυσκολεύομαι να συνειδητοποιήσω αυτό που ακούω ή βλέπω: *τι μου λες. ~!* (β) εμπιστεύομαι (κάποιον/κάτι) με τη βεβαιότητα ότι θα τα καταφέρει: *~ σε σένα. ξέρω ότι δεν θα με διαψεύσεις* || *ο προπονητής τής ομάδας τόνισε ότι πιστεύει στους παίκτες του και στις δυνατότητές τους* **3.** δέχομαι ότι (κάποιος/κάτι) υπάρχει ή λειτουργεί κατά συγκεκριμένο τρόπο ή διαθέτει συγκεκριμένες ιδιότητες: *~ στα ζώδια / στη μοίρα / στην τύχη* || *πιστεύεις στα φαντάσματα / στους εξωγήινους / στο μάτιασμα / στη γλωσσοφαγιά / στα όνειρα:* (ότι έχουν προφητική αξία) **4.** (ειδικότ.) έχω θρησκευτική πίστη σε (κάτι): *οι αρχαίοι πίστευαν στους θεούς τού Ολύμπου* || *σε ποιον θεό πιστεύεις:* || *δεν πιστεύει στον Θεό* (είναι άθεος) **5.** ασπάζομαι ως ιδεολογία. πρεσβεύω ή ακολουθώ (κάτι) ως προσωπικό σύστημα αρχών: *~ στον φιλελευθερισμό / στον σοσιαλισμό / στη δημοκρατία / στον διάλογο / στην ελευθερία τού πολίτη* • **6.** (+ότι) έχω τη γνώμη, εκτιμώ: *~ ότι θα μας θυμηθεί* || *~ ότι πρόκειται για σπουδαία διπλωματική επιτυχία* ΣΥΝ. νομίζω, φρονώ **7.** (+να) ελπίζω (έχοντας και κάποια επιφύλαξη): *~ να μην του είπες όσα συζητήσαμε!* || *~ να κατάλαβε τι θέλουμε απ' αυτόν* || *~ όλα να πάνε καλά* ΣΥΝ. εύχομαι· ΦΡ. (α) ***δεν πιστεύω να...*** για την έκφραση ανησυχίας μην τυχόν συμβεί κάτι: *~ μην του έδωσες το γράμμα μου!* || *~ έχουμε πάλι μπλεξίματα* ΣΥΝ. δεν φαντάζομαι να... (β) ***θέλω να πιστεύω ότι...*** ελπίζω ότι: *~ δεν θα φανεί αδιάλλακτος* ♦ **8.** (αμετβ.) έχω πίστη στον Θεό. είμαι πιστός συγκεκριμένης θρησκείας: *εσύ πιστεύεις;* ΦΡ. ***πίστευε και μη ερεύνα*** βλ. λ. *ερευνώ* • **9. *πιστεύω*** (το) (α) το σύνολο των αρχών. των ιδεών και των αξιών στις οποίες έχει πίστη κάποιος: *δεν κάνει τίποτα που να μην είναι σύμφωνο με τα ~ του* || *δεν μ' ενδιαφέρουν τα ~ τού καθενός αλλά οι πράξεις του* (β) ΘΡΗΣΚ. το σύμβολο τής χριστιανικής πίστεως, που αρχίζει με τη λέξη «πιστεύω». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή. νομίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πίστις* (βλ.λ.)].

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ
(το «πιστεύω»)

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, παντοκρατορα. ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς. ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.
Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱόν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.
Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα. οὐ ποιηθέντα. ὁμοούσιον τῷ Πατρί. δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.
Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνευματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.
Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.
Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.
Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.
Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.
Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον. τὸ ζωοποιόν. τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.
Εἰς μίαν. ἁγίαν. καθολικὴν καὶ ἀποστολικην Ἐκκλησίαν.
Ὁμολογῶ ἕν βαπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.
Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.
Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

πίστη (η) {-ης κ. -εως , -εις, -εων} (+σε) **1.** η βεβαιότητα ότι κάτι που απορρέει από θεία αποκάλυψη ή ανθρώπινη αναζήτηση είναι αληθινό. υπάρχει ή ισχύει: *έδειξε ~ στα λόγια του* || *η ~ στην ύπαρξη θεού* || *η ~ σε ξωτικά / φαντάσματα* ΑΝΤ. αμφιβολία. δυσπιστία, αβεβαιότητα. απιστία **2.** (ειδικότ.) η αποδοχή τής ύπαρξης θεού και η προσήλωση σε αυτόν. το να δέχεται κανείς την ύπαρξη και την ουσία του, σύμφωνα με συγκεκριμένο θρησκευτικό δόγμα: *σταθερή / φλογερή / βαθιά ~* || *η ~ του είχε κλονιστεί* || (παροιμ.) *«η ~ και βουνά κινεί»* || *η ~ σου σε έσωσε* (*ἡ πίστις σου σέσωκέν σε*, Κ.Δ. Ματθ. 9, 22) **3.** το θρήσκευμα, η θρησκεία: *χριστιανική / μουσουλμανική ~·* ΦΡ. (α) ***αλλάζω την πίστη (κάποιου)*** βλ. λ. *αλλάζω* (β) ***αλλάζω πίστη*** βλ. λ. *αλλάζω* (γ) ***σύμβολο τής πίστεως*** το «Πιστεύω» (βλ. λ. *πιστεύω*, ΠΙΝ.) (δ) (μτφ.) ***βγάζω την πίστη (κάποιου)*** ταλαιπωρώ. υποβάλλω (κάποιον) σε εξαντλητική εργασία: *αυτή η δουλειά μού 'βγαλε την πίστη* (ε) ***μα την πίστη μου!*** για να δηλώσουμε έκπληξη, απορία ή για να βεβαιώσουμε κάποιον για την αλήθεια ή την ισχύ όσων λέμε: *~, δεν περίμενα τέτοια συμπεριφορά!* || *ήταν ένα ψάρι θεόρατο, ~!* (στ) ***υπέρ πίστεως***

και πατρίδος (i) (ενν. *αγώνας*) για τη θρησκεία και την πατρίδα: *θυσιάστηκαν ~* (ii) *(κάτι πηγαίνει υπέρ πίστεως και πατρίδος)* (σκωπτ.-ειρων.) για κάτι που χάνεται, ξοδεύεται άδικα **4.** (α) η παραδοχή τής αξίας, τής σπουδαιότητας (ιδέας, αρχής, θεωρίας κ.λπ.) και η υποστήριξή τους: *η ~ στα ιδεώδη τής δημοκρατίας / στην ιδέα τού έθνους / στα δίκαια τού ανθρώπου / στην οικουμενικότητα τής τέχνης* (β) η αυστηρή προσήλωση: *ορκίστηκε ~ στο καθεστώς / στον βασιλιά / στο Σύνταγμα* || *παίρνω όρκο πίστεως·* ΦΡ. ***άρθρο πίστεως*** βλ. λ. *άρθρο* **5.** η εμπιστοσύνη σε (κάποιον/κάτι): *είχε ~ στις δυνατότητές του* || *δείχνω ~ στην αξία κάποιου / στις γνώσεις του* || *μη δίνεις πίστη στα λόγια του· δεν μπορείς να τον εμπιστευτείς·* ΦΡ. ***καλή τη πίστει*** *(καλῇ τῇ πίστει* = λατ. bona fide, πάπυρος 2ου αι. μ.Χ.) με εμπιστοσύνη, με καλόπιστη διάθεση **6.** η αφοσίωση στον/στη σύζυγο και η αποφυγή τής μοιχείας: *συζυγική ~* ΑΝΤ. απιστία ● **7.** ΟΙΚΟΝ. η πράξη με την οποία κάποιος δανείζει σε άλλον ένα ποσό, με τη συμφωνία ότι θα του το επιστρέψει σε ορισμένο χρόνο προσαυξημένο με τον τόκο που συμφωνήθηκε: *καταναλωτική ~* (για αγορές αγαθών) || *κτηματική ~* (για αγορά ακίνητης περιουσίας) || *βραχυπρόθεσμη* (που εξοφλείται σύντομα) / *μακροπρόθεσμη / μεσοπρόθεσμη ~* **8.** (περιληπτ.) το σύνολο των δανείων ή των πιστώσεων που δίνονται σε διάφορους τομείς, η δανειοδότηση από τράπεζες και κρατικούς συνήθ. φορείς: *αγροτική / ναυτική / βιομηχανική / ξενοδοχειακή ~* ΣΥΝ. πίστωση **9.** (ειδικότ.) η αξιοπιστία εμπόρου ΣΥΝ. (καθημ.) κρέντιτο· ΦΡ. ***καλή πίστη*** η εντιμότητα, ευθύτητα και ειλικρίνεια που απαιτείται να επιδεικνύει κάποιος (κυρ. στις συναλλαγές): *η ~ πρέπει να διέπει τις συναλλαγές* || *ενεργώ με ~* || *άνθρωπος / αγοραστής καλής πίστεως.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίστις* < **πίθ-τις* (με συριστικοποίηση τού *-θ-* προ τού *-τ-*) < θ. **πιθ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *πείθ-ω* /*-ομαι* (βλ.λ.). Η λ., σύμφωνα με την ετυμολογία και την αρχαία χρήση της, δεν δήλωνε την ευπιστία, την τυφλή προσήλωση, αλλά το αίσθημα τής βεβαιότητας που αποκτούσε κάποιος έχοντας πεισθεί από τις αποδείξεις. Γι' αυτό η λ. συχνά ελάμβανε και τη σημ. «εγγύηση, επιβεβαίωση»].

πιστικός [μτγν.] κ. **μπιστικός** (ο) (λαϊκ.) **1.** μισθωτός βοσκός **2.** (στον τ. *μπιστικός*) έμπιστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. νοικοκύρης.

πιστοδοτώ ρ. μετβ. {πιστοδοτείς... | πιστοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} δίνω, παρέχω πίστωση ως φυσικό ή νομικό πρόσωπο. — **πιστοδότηση** (η), **πιστοδότης** (ο), **πιστοδοτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. faire crédit].

πιστόλα κ. **μπιστόλα** (η) {πιστολών} **1.** (μεγεθ.) το μεγάλο πιστόλι **2.** όπλο με κοντή κάννη, που χρησιμοποιήθηκε κατά την Επανάσταση τού 1821.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pistola < μέσ. γαλλ. pistole < μέσ. γερμ. pischulle / pitschole < τσεχ. pišťal «καλάμι, σύριγγα, πίπα» (πιθ. μεταφορικά για ένα είδος πυροβόλου όπλου τού 15ου αι.)].

πιστολαδόρος (ο) ελαιοχρωματιστής ή λουστραδόρος ειδικευμένος στη χρήση πιστολιού βαφής.
[ΕΤΥΜ. < *πιστολι* / *-α* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

πιστολάκι κ. **μπιστολάκι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το μικρό πιστόλι: *πλαστικό ~* (ψεύτικο συνήθ. ως παιχνίδι) **2.** ηλεκτρική φορητή συσκευή (σε σχήμα που θυμίζει πιστόλι), η οποία εκπέμπει ζεστό αέρα και χρησιμοποιείται για το στέγνωμα και το χτένισμα των μαλλιών: *επαγγελματικό ~* || *~ με εξάρτημα για μαλλιά περμανάντ* ΣΥΝ. σεσουάρ **3.** (συνεκδ. στα κομμωτήρια) το χτένισμα των μαλλιών από τον κομμωτή / την κομμώτρια: *δεν θα τα κόψω σήμερα, θα κάνω μόνο ~* (θα μου τα χτενίσουν) || *είναι πολύ καλή στο ~* (για κομμώτρια που χτενίζει καλά).

πιστολάς (ο) {πιστολάδες} (λαϊκ.) αυτός που συνηθίζει να οπλοφορεί (συνήθ. επιδεικτικά), χρησιμοποιώντας την απειλή όπλου στην καθημερινή συναναστροφή του, για να πετύχει τους σκοπούς του: *οι ~ τής άγριας Δύσης.*

πιστολέρο (ο) {άκλ.} ο ικανός σκοπευτής που οπλοφορεί συνέχεια και χρησιμοποιεί με μεγάλη ταχύτητα και επιδεξιότητα το πιστόλι του.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. pistolero < pistola (βλ. λ. *πιστόλα*)].

πιστολέτο (το) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** κρουστικό μηχάνημα, το οποίο λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα ή ηλεκτρικό ρεύμα και χρησιμοποιείται για τη θραύση και τη διάτρηση σκληρών επιφανειών, κυρ. κατά τις εργασίες σε τεχνικά ή οικοδομικά έργα **2.** το πιστόλι βαφής (βλ. λ. *πιστόλι*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pistolet, υποκ. τού pistole (βλ. κ. *πιστόλα*)].

πιστολήπτης (ο) {πιστοληπτών}, **πιστολήπτρια** (η) {πιστοληπτριών} φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο είναι αποδέκτης τής πίστωσης που παρέχει ο πιστοδότης.

πιστοληπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πιστολήπτη **2.** ***πιστοληπτική ικανότητα*** η φερεγγυότητα τού πιστολήπτη: *η τράπεζα εξέτασε την ~ του, για να του χορηγήσει δάνειο.* — **πιστοληπτικ-ά / -ώς** επίρρ.

πιστόλι κ. **μπιστόλι** (το) {πιστολ-ιού | -ιών} **1.** μικρό φορητό μονόκαννο όπλο: *εξάσφαιρο / πλαστικό* (ψεύτικο) *~* || *~ σκοποβολής / φωτοβολίδων* || *κουβαλάω / φέρω ~* || *ρίχνω με το ~* (πυροβολώ)· ΦΡ. (α) ***γρήγορο πιστόλι*** (i) πρόσωπο που οπλίζει και πυροβολεί πολύ γρήγορα (ii) (μτφ.-οικ.) πρόσωπο που τελειώνει πολύ γρήγορα μια δουλειά (β) (για άτομο που οπλοφορεί) ***τραβάω πιστόλι*** βγάζω το όπλο από τη θήκη του και σκοπεύω εναντίον κάποιου· (γενικότ.) απειλώ (κάποιον) με το όπλο: *έγινε παρεξήγηση και κάποιος μεθυσμένος τράβηξε πιστόλι* (γ) ***βάζω το πιστόλι στον κρόταφο κάποιου*** απειλώ ότι θα σκοτώσω κάποιον, δεν αφήνω κανένα περιθώριο επιλογής σε κάποιον: *«δεν ζητάω συγγνώμη, ακόμη και αν μου βάλετε το πιστόλι στον κρόταφο»* (εφημ.) **2.** (ειδικότ.) το άσφαιρο όπλο τού αφέτη στις αθλητικές διοργανώσεις **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό εργαλείο για τεχνικές εργασίες, π.χ. για ψεκασμό με χρώμα, κάρφωμα κ.λπ. — (υποκ.) **πιστολάκι** (βλ.λ.) κ. **μπιστολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πιστόλα* (βλ.λ.)].

πιστολιά κ. **μπιστολιά** (η) **1.** βολή με πιστόλι **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που συνοδεύει βολή με πιστόλι: *ακούστηκε μια ~.*

πιστολίδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-περιληπτ.) πολλές και απανωτές πιστολιές, η ανταλλαγή πυροβολισμών: *πολύ ~ έχει αυτή η ταινία* || *έπεσε άγριο ~ στην καταδίωξη των ληστών.*
[ΕΤΥΜ. < *πιστόλι* + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. *τουφεκ-ίδι, καννον-ίδι, μουσκ-ίδι*].

πιστολίζω ρ. μετβ. {πιστόλισ-α, -τηκα, -μένος} πυροβολώ (κάποιον) με πιστόλι. — **πιστολισμός** (ο).

πιστολοθήκη (η) {πιστολοθηκών} η θήκη, συνήθ. δερμάτινη, μέσα στην οποία φυλάσσεται πιστόλι και η οποία συνήθ. περνιέται στη ζώνη.

πίστομα επίρρ. → απίστομα

πιστόνι (το) {πιστον-ιού | -ιών} **1.** ΜΗΧΑΝ. έμβολο κινητήρα (αυτοκινήτου, αεροπλάνου κ.λπ.) **2.** ΜΟΥΣ. κινητό τμήμα των χάλκινων πνευστών οργάνων (π.χ. στο τρομπόνι), που βοηθεί τον εκτελεστή να επιμηκύνει τον σωλήνα τού οργάνου και τη φθογγική έκτασή του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. piston < ιταλ. pistone < pista, αρχική σημ. «πατημασιά, πατημένος δρόμος» (βλ. λ. *πίστα*)].

πιστοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η βεβαίωση, η επικύρωση τής αλήθειας ή τής γνησιότητας ενός πράγματος: *~ ταυτότητας / υπογραφής* || *η ~ τής γνησιότητας εγγράφου από γραφολόγο.* — **πιστοποιητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

πιστοποιητικό (το) [1833] επίσημο έγγραφο που βεβαιώνει ορισμένη κατάσταση ή γεγονός: *~ υγείας / γεννήσεως / γάμου* || *για τη δικαιολόγηση των απουσιών χρειάζεται ~ από τον γιατρό·* ΦΡ. ***πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων*** (κυρ. κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο) επίσημο έγγραφο με το οποίο πιστοποιούνταν τα πολιτικά φρονήματα και η πολιτική τοποθέτηση κάποιου και το οποίο προσκόμιζε υποχρεωτικά κανείς για την πρόσληψή του στο Δημόσιο ή σε στρατιωτικές υπηρεσίες, ώστε να αποκλείονται από τις θέσεις αυτές οι πολίτες αριστερής ιδεολογικής τοποθέτησης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. certificat].

πιστοποιητικός, -ή, -ό → πιστοποίηση

πιστοποιώ ρ. μετβ. {πιστοποιείς... | πιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βεβαιώνω ότι (κάτι) είναι γνήσιο ή όχι, συνήθ. με επίσημο έγγραφο· εκδίδω ως δημόσια αρχή έγγραφο (πιστοποιητικό), με το οποίο βεβαιώνω την ύπαρξη πραγματικού γεγονότος ή ορισμένης κατάστασης ή την ακρίβεια δεδομένων στοιχείων (κυρ. ως εμπειρογνώμονας): *ο ιατροδικαστής πιστοποίησε τα αίτια θανάτου τού θύματος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιστοποιῶ (-έω)* < *πιστός* + *ποιῶ*].

πιστός, -ή, -ό (+σε) **1.** αυτός που πιστεύει σε θρησκευτικό δόγμα, ευλαβής: *~ χριστιανός / μουσουλμάνος·* ΦΡ. ***όσοι πιστοί προσέλθετε*** *(ὅσοι πιστοὶ προσέλθετε*, από τη Θεία Λειτουργία) όσοι πιστεύετε πλησιάστε· (μτφ.) όσοι είστε οπαδοί, φίλοι, θιασώτες (κάποιου) ή σας αρέσει αυτό που προσφέρουμε, ελάτε (να συμμετάσχετε κ.λπ.): *ο κινηματογράφος μας έχει ειδικό αφιέρωμα στον Φελλίνι· ~!* **2. πιστός** (ο), ***πιστή*** (η) (συνήθ. στον πληθ.) (α) αυτός που πιστεύει σε ορισμένη θρησκεία: *οι ~ μαζεύτηκαν στην εκκλησία από νωρίς* || *οι ~ τού Ισλάμ* (β) (μτφ.-γενικότ.) ο οπαδός: *οι ~ τού κόμματος* || *οι ~ μιας ποδοσφαιρικής ομάδας* **3.** (για σύζυγο) αυτός που δεν μοιχεύει: *του έμεινε πιστή ώς το τέλος τής ζωής της* **4.** αυτός που παραμένει σταθερός και ακλόνητος σε (κάτι), που δεν μεταβάλλει άποψη, στάση κ.λπ., που δείχνει συνέπεια: *έμεινε ~ στις αξίες του ώς το τέλος τής ζωής του* || *μένω ~ στις αρχές μου / στα ιδεώδη / στις διακηρύξεις / στην παράταξή μου / στον λόγο / στην υπόσχεσή μου* ΣΥΝ. συνεπής, αμετακίνητος ΑΝΤ. ασυνεπής, ασταθής **5.** (ειδικότ.) αυτός που δεν μεταβάλλει συνήθειες, προτιμήσεις, που τηρεί κάτι συστηματικά: *~ στα προϊόντα τής χώρας του* || *~ στην έξοδο τού Σαββάτου* **6.** αυτός που είναι αφοσιωμένος σε (κάποιον): *~ σκυλί / φίλος* **7.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ακρίβεια (στην απόδοση πρωτοτύπου ή γεγονότος): *~ αντιγραφή / μετάφραση / απόδοση / περιγραφή* || *ο πίνακας αποτελεί ~ αναπαράσταση τής καθημερινής αγροτικής ζωής στον Μεσαίωνα* ΣΥΝ. ακριβής. — **πιστά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ελλιπής, *έμπιστος, πιθανός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πιθ-τός* (με συριστικοποίηση τού *-θ-* προ τού *-τ-*, πβ. κ. *πίστις* < **πίθ-τις*) < θ. **πιθ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *πείθ-ω* (βλ.λ.)].

πιστότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (σπάν.) η αξιοπιστία κάποιου ως προς ιδιότητά του, ώστε να είναι άξιος εμπιστοσύνης **2.** η ακρίβεια τής απόδοσης (ενός πράγματος): *η ~ τής μετάφρασης / τής μεταφοράς θεατρικού έργου στον κινηματογράφο* **3.** (ειδικότ.) η ικανότητα οργάνου μετρήσεως να δίνει πάντα την ίδια τιμή σε κάθε μέτρηση τού αυτού μεγέθους, όσες φορές και αν αυτή επαναληφθεί **4.** η ικανότητα ραδιοφωνικού δέκτη ή ενισχυτή να αναπαράγει χωρίς παραμόρφωση τον ήχο· ΦΡ. ***υψηλή πιστότητα*** η ικανότητα ενός συστήματος αναπαραγωγής ήχου να αποδίδει χωρίς καμία αλλοίωση όλα τα χαρακτηριστικά τής μουσικής που μεταδίδει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πιστότης, -ητος* < *πιστός* (βλ.λ.). Οι σημ. 2-4 αποτελούν απόδ. τού αγγλ. fidelity].

πιστούχος, -ος, -ο [1889] αυτός που λαμβάνει πίστωση.
[ΕΤΥΜ. < *πίστη* + *-ούχος* < *έχω*].

πιστοχρεώνω ρ. μετβ. [1897] {πιστοχρέω-σα, -θηκα, -μένος} εγγράφω στα λογιστικά βιβλία πιστώσεις και χρεώσεις: *~ λογαριασμό* (παρακολουθώ καταθέσεις και αναλήψεις, καταγράφοντας την κίνησή του) ΣΥΝ. χρεωπιστώνω. — **πιστοχρέωση** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. créditer et débiter].

πιστρόφια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η εορταστική συνεστίαση των νεονύμφων και των συγγενών τους την όγδοη μέρα τού γάμου, όταν κατά το έθιμο επιστρέφουν στην οικία των γονέων τής νύφης.
[ΕΤΥΜ. < **επιστρόφια* (με σίγηση τού αρχικού ατόνου *ε-*) < *επιστρέφω*].

πιστώνω ρ. μετβ. {πίστω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** παρέχω πίστωση σε (κάποιον) **2.** καταγράφω σε λογιστικό βιβλίο χρηματικό ποσό που δίνεται ως πίστωση σε κάποιον.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πιστῶ (-όω)*, αρχική σημ. «εγγυώμαι, παρέχω διαβεβαιώσεις», < *πιστός*. Ως οικονομικός όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. créditer].

πίστωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η παροχή χρημάτων ως δανείου ή αγαθών (εμπορευμάτων) με απόδοση τού αντιτίμου τους στο μέλλον: *τραπεζικές / παραγωγικές / καταναλωτικές ~·* ΦΡ. ***επί πιστώσει*** με δυνατότητα πληρωμής στο μέλλον: *αγορές ~* ΑΝΤ. τοις μετρητοίς **2.** η εγγραφή στα λογιστικά βιβλία τού ποσού με το οποίο πιστώνεται κάποιος **3.** η άδεια που παρέχει η νομοθετική εξουσία στην εκτελεστική να δαπανήσει ορισμένο ποσό, που κρίνεται απαραίτητο για τη λειτουργία τού κράτους: *μειώνονται οι ~ για κοινωνικές δαπάνες·* ΦΡ. (μτφ.) ***πίστωση χρόνου*** η προθεσμία που δίνεται σε κάποιον, προκειμένου να ολοκληρώσει ένα έργο: *η καινούργια κυβέρνηση χρειάζεται ~, για να αποδείξει τι μπορεί να κάνει.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίστωσις*, αρχική σημ. «διαβεβαίωση», < *πιστῶ (-όω)* < *πιστός*. Ως οικονομικός όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. crédit].

πιστωτής (ο) [μτγν.], **πιστώτρια** (η) [1889] {πιστωτριών} αυτός που πιστώνει, που δίνει χρήματα με πίστωση.

πιστωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την πίστωση: *~ ιδρύματα·* ΦΡ. ***πιστωτική κάρτα*** βλ. λ. *κάρτα*.

πίσω επίρρ. **1.** (α) (για στάση / θέση) σε χώρο που βρίσκεται στην αντίθετη κατεύθυνση από αυτή προς την οποία κινείται ή βλέπει κανείς: *το αυτοκίνητο που βρίσκεται ~ μας* || *ο επιβάτης στάθηκε ~ μας* || *κάθομαι ~ από κάποιον στο τρένο* ΑΝΤ. μπροστά, εμπρός (β) (για κίνηση) προς την αντίθετη κατεύθυνση από αυτήν στην οποία βλέπει ή προς την οποία κινείται κανείς: *έλα ~ με προσοχή* || *γυρίζω ~ απότομα* || *πάω ~ με την όπισθεν* (για οδηγό οχήματος)· ΦΡ. (α) ***μπρος γκρεμός / βαθύ και πίσω ρέμα*** βλ. λ. *γκρεμός* (β) (παροιμ.) ***πίσω έχει η αχλάδα την ουρά*** βλ. λ. *αχλάδα* **2.** (για κτήρια) στην αντίθετη πλευρά από αυτήν στην οποία βρίσκεται η είσοδος: *έχει χώρο για παρκάρισμα ~* || *η αυλή βρίσκεται ~* || (ως επίθ.) *η ~ πόρτα τού μαγαζιού* || *έφυγε από την ~ πόρτα·* ΦΡ. (α) ***(κάποιος) δεν πάει πίσω!*** (κάποιος) κάνει κάτι στον ίδιο βαθμό ή εξίσου καλά / άσχημα με κάποιον άλλον: *είναι ο Αντώνης έξυπνος, αλλά κι ο Αντρέας ~!* || *κατηγορείς τους άλλους για αδιαφορία, αλλά κι εσύ δεν πας πίσω!* (β) ***κάνω πίσω*** (i) υποχωρώ: *οι εχθροί έκαναν πίσω* (ii) (μτφ.) εγκαταλείπω άποψη ή στάση μου, γίνομαι πιο διαλλακτικός: *μετά τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων το υπουργείο έκανε πίσω* ΣΥΝ. κάμπτομαι (iii) (για οδηγό οχήματος ή όχημα) κινούμαι με την όπισθεν: *κάνε λίγο πίσω με προσοχή!* || *η νταλίκα έκανε απότομα πίσω και χτύπησε το αυτοκίνητο που ακολουθούσε* (γ) ***παίρνω πίσω (κάτι)*** (μεσν. φρ.) (i) ξαναπαίρνω (κάτι που έχω δώσει ή πουλήσει), μου επιστρέφεται (κάτι): *αν δεν σας ικανοποιήσει η συσκευή που αγοράσατε, θα την πάρω πίσω* || *πήρε πίσω το ελαττωματικό εξάρτημα και το αντικατέστησε με καινούργιο* (ii) (μτφ.) ανακαλώ (κάτι): *ο υπουργός πήρε πίσω το νομοσχέδιο μετά τις καταγγελίες για χαριστικές ρυθμίσεις* || *πάρ' το πίσω αυτό που είπες, αλλιώς δεν θα σου ξαναμιλήσω!* (δ) ***μπρος-πίσω*** (i) για παλινδρομική κίνηση· κινούμαι μια φορά / ένα βήμα μπροστά και μια φορά / ένα βήμα πίσω: *η κούνια πάει ~* (ii) (στο μπάσκετ) λανθασμένος χειρισμός τής μπάλας, κατά τον οποίο ο παίκτης που έχει ήδη περάσει τη γραμμή τού κέντρου τού γηπέδου προς την άμυνα του αντιπάλου, στέλνει τη μπάλα να περάσει τη γραμμή προς την πλευρά τής άμυνάς του: *κάνω ~* || *ο διαιτητής σφύριξε ~* **3.** (+από) στη μη ορατή πλευρά, σε αυτήν που κρύβει ένας όγκος (λ.χ. κτήριο, λόφος κ.λπ.): *το γήπεδο βρίσκεται ~ από τον ουρανοξύστη* || *το πάρκο είναι ~ από το ξενοδοχείο* || *~ από το βουνό περνάει ένα ποτάμι* **4.** στο σημείο από όπου ξεκίνησε ή έφυγε (κάποιος): *το λεωφορείο γυρίζει ~ σε μία ώρα* (στην αφετηρία) || *έστειλαν τους λαθρομετανάστες ~* (στη χώρα τους) || *οι ξενιτεμένοι ονειρεύονται να έρθουν μια μέρα ~* (στην πατρίδα τους) || *άφησε την πρωτεύουσα και πήγε ~* (στο χωριό του) **5.** (για εσωτερικό χώρο) στο βάθος, στο τέλος: *στο λεωφορείο κάθεται πάντα ~* || (ως επίθ.) *κάθισε στα ~ θρανία* **6.** στην πλάτη, στα νώτα τού σώματος: *η σφαίρα τον βρήκε ~·* ΦΡ. (α) (αργκό) ***τη φέρνω (σε κάποιον) από πίσω*** συμπεριφέρομαι ύπουλα, άνανδρα (σε κάποιον): *στην αρχή τού συμπεριφέρθηκαν καλά και στο τέλος τού την έφεραν από πίσω* (β) ***πίσω μου σ' έχω σατανά*** βλ. λ. *σατανάς* (γ) ***τρέχω πίσω από κάποιον*** ακολουθώ κάποιον όπου πηγαίνει· (συνήθ. μτφ.) πηγαίνω όπου πηγαίνει κάποιος (ζητώντας κάτι ή από ενδιαφέρον): *είναι ερωτευμένος μαζί της και τρέχει συνεχώς πίσω της σαν σκυλάκι* (υπάκουα, αφοσιωμένα) || *τρέχει από πίσω του και του ζητάει δανεικά* (δ) ***πηγαίνω / έρχομαι πίσω (από κάποιον)*** (μεσν. φρ.) ακολουθώ (κάποιον) (ε) ***ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου*** βλ. λ. *μαύρος* (στ) ***πίσω από την πλάτη (κάποιου)*** βλ. λ. *πλάτη* **7.** (ειδικότ. για ρούχα) στην πλευρά που καλύπτει την πλάτη ή/και τα οπίσθια: *μια φούστα με σχίσιμο ~* || (ως επίθ.) *η ~ τσέπη* (κωλότσεπη) **8.** (για κάποιον που ακολουθεί σε σειρά) κατόπιν, μετά από: *τερμάτισε δεύτερος, ~ από το φαβορί·* ΦΡ. ***αφήνω (κάποιον) πίσω*** (i) ξεπερνώ (κάποιον), προηγούμαι: *πάτησε γκάζι και τον άφησε ένα χιλιόμετρο πίσω* (ii) αφήνω ως (πνευματική ή άλλη) κληρονομιά, καταλείπω: *άφησε πίσω του σπουδαίο έργο* (iii) πεθαίνω και αφήνω (συγγενείς) εν ζωή: *άφησε πίσω του γυναίκα και παιδιά* (iv) εγκαταλείπω: *«φεύγω κι αφήνω πίσω μου συντρίμμια»* (τραγ.) **9.** (μτφ.) σε κατώτερη κατάσταση από αυτή που θα έπρεπε, σε υστέρηση: *είμαστε ~ στη βιομηχανία σε σχέση με άλλες χώρες* || *αυτός ο μαθητής είναι ~ στα μαθηματικά·* ΦΡ. ***μένω πίσω*** (i) υστερώ: *στα μαθήματά του έμεινε πίσω* (ii) καθυστερώ, βραδύνω: *το λεωφορείο έχει μείνει πολύ πίσω και θ' αργήσει να φτάσει* (iii) απομένω σε έναν τόπο: *οι άντρες μετανάστευσαν, οι γυναίκες και τα παιδιά τους, όμως, έμειναν πίσω* **10.** για την επιστροφή ποσού ή άλλου αντικειμένου: *«τα λεφτά μας ~!»* (σύνθημα εξαπατημένων πελατών) || *ζητούν ~ τα κλεμμένα* || *δεν πήρε ~ δραχμή* || *του έδωσε ~ το βιβλίο του* **11.** (για χρόνο) στο παρελθόν: *μ' αυτές τις διηγήσεις με πήγε δέκα χρόνια ~·* ΦΡ. (μτφ. για ρολόι) ***πάω πίσω*** δείχνω ότι είναι νωρίτερα από ό,τι στην πραγματικότητα: *το ρολόι σου πάει πίσω μία ώρα· είναι δέκα και δείχνει εννέα* **12.** (μτφ.) σε προηγούμενη κατάσταση (συνήθ. για να δηλωθεί οπισθοδρόμηση, επιστροφή σε χειρότερη κατάσταση): *ύστερα από μια περίοδο ανάπτυξης, ~ πάλι η οικονομία* || *αυτές οι μέθοδοι μας γυρνούν ~ στον Εμφύλιο* **13.** (+από) στο παρασκήνιο: *ποιος βρίσκεται ~ από την απόπειρα δολοφονίας;* || *~ από το πραξικόπημα βρίσκονται ξένες δυνάμεις* **14.** (ως επιφών.) για να μην προχωρήσει κανείς ή για να οπισθοχωρήσει (ιδ. όταν μας απειλεί): *~ ρε! Μην προχωρείς!* || *~ και σ' έφαγα!* (μην προχωρείς, γιατί θα σε σκοτώσω) **15.** (+από) για να δηλωθεί η πραγματικότητα, η αληθινή πλευρά των πραγμάτων: *~ από τα χαμόγελα και τα ωραία λόγια υπήρχε φθόνος και αντιζηλία.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀπίσω / ὀπίσσω* (< **ὀπί-τ-jω*), παράλλ. τ. τού *ὄπισθεν* (βλ.λ.)].

πισωβελονιά (η) βελονιά στο κέντημα ή στο ράψιμο με κίνηση τής βελόνας προς τα δεξιά ΣΥΝ. πισωγάζι.

πισωγάζι (το) {πισωγαζ-ιού | -ιών} η πισωβελονιά (βλ.λ.).

πισωγλέντης (ο) {πισωγλέντηδες} (λαϊκ.-σκωπτ.) ο ομοφυλόφιλος άνδρας.

πισωγύρισμα (το) {πισωγυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κίνηση προς τα πίσω, η οπισθοχώρηση **2.** (μτφ.) η επιστροφή σε παλαιότερες, ξεπερασμένες ή συντηρητικές μεθόδους: *πολλοί βουλευτές τού κυβερνώντος κόμματος μίλησαν για πισωγυρίσματα σε πρακτικές τού παρελθόντος, που υπονομεύουν την πορεία προς την πρόοδο.* — **πισωγυρίζω** ρ.

> **πισωγύρισμα – πισωγυρίζω.** Η λ. **πισωγύρισμα** και, λιγότερο, το **πισωγυρίζω** πέρασαν στο πολιτικό λεξιλόγιο κατά τα χρόνια τής μεταπολίτευσης και ιδ. στη δεκαετία τού '80, για να δηλώσουν ό,τι σήμαιναν οι λογιότερες λ. **οπισθοχώρηση**, **οπισθοδρόμηση** και **επιστροφή**. Για να αποφευχθεί το λογιότερο λεξικό πρόθημα **οπισθο-** ή το βιωματικά άχρωμο **επιστροφή**, πλάστηκε στη θέση τους η πιο εκφραστική και λαϊκή λέξη *πισωγύρισμα*. Ας σημειωθεί ότι στα *Απομνημονεύματα* τού στρατηγού Μακρυγιάννη χρησιμοποιείται το ρ. **πισωδρομώ** με τη σημασία «τρέπω εις φυγήν»: *Τότε μας πισωδρόμησαν πάλε και κόντεψαν να με πιάσουνε ζωντανόν.*

πισωδρομώ ρ. αμετβ. {πισωδρομείς... | πισωδρόμησα} στρέφομαι προς τα πίσω ΣΥΝ. οπισθοχωρώ, οπισθοδρομώ, πισωγυρίζω. — **πισωδρόμισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγύρισμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀπισθοδρομῶ* (βλ.λ.), με αντικατάσταση τού επιρρ. *ὄπισθεν* από το *πίσω* ως αποτέλεσμα εκδημοτικισμού].

πισωκάπουλα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (για αναβάτη αλόγου ή μοτοσυκλέτας) στα καπούλια τού υποζυγίου ή στο πίσω κάθισμα μηχανής **2.** (μτφ.) με τα νώτα.

πισωκολλητό (το) (!) **1.** η στάση που παίρνει το ζευγάρι κατά τη διάρκεια τής σεξουαλικής πράξης, κατά την οποία η διείσδυση τού πέους στον κόλπο γίνεται από τα νώτα **2.** η πρωκτική συνουσία. — **πισωκολλητά** επίρρ.

πισώκωλα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** με τα νώτα: *πάει ~ αντί να πηγαίνει κανονικά* **2.** από πίσω.

πισώπλατα επίρρ. **1.** στην πλάτη, στα νώτα: *η σφαίρα τον βρήκε ~* **2.** (μτφ.) δόλια, ύπουλα: *μας χτύπησαν ~* ΣΥΝ. άνανδρα.

πίτα (η) {πιτών} **1.** άζυμο αρτοσκεύασμα που παρασκευάζεται πρόχειρα, ψήνεται συνήθ. στο τηγάνι και έχει λεπτό, πεπλατυσμένο και στρογγυλό σχήμα: *σουβλάκι με ~* **2.** σύνθετο παρασκεύασμα (μαγειρικό ή ζαχαροπλαστικό) με ζυμωτά φύλλα, λ.χ. σφολιάτας, που ψήνεται στον φούρνο και η γέμιση του οποίου αποτελείται από διάφορα μείγματα, κυρ. με κρέας ή χορταρικά (αν πρόκειται για φαγητό) ή με ζάχαρη και άλλα υλικά (όταν πρόκειται για γλυκό) (π.χ. τυρόπιτα, κρεατόπιτα, κοτόπιτα, σπανακόπιτα, μηλόπιτα) (βλ. κ. λ. *μπουρέκι*)· ΦΡ. (α) ***πέσε πίτα να σε φάω*** βλ. λ. *πέφτω* (β) ***από πίτα που δεν τρως, τι σε μέλει / νοιάζει κι αν καεί*** βλ. λ. *νοιάζει* (γ) ***και την πίτα ολόκληρη / σωστή και τον σκύλο χορτάτο*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος έχει υπερβολικές απαιτήσεις, αρνούμενος να προβεί στις στοιχειώδεις υποχωρήσεις, προκειμένου να εξασφαλίσει κάτι, που τα θέλει όλα δικά του (δ) (εκφραστ.) ***κάνω (κάποιον) πίτα*** κατανικώ, συντρίβω (κάποιον) (ε) ***γίνομαι πίτα*** (i) ισοπεδώνομαι: *έπεσε πάνω του ολόκληρη νταλίκα και το αυτοκίνητο έγινε πίτα* (ii) μεθώ: *πήγε σε ένα μπαρ κι έγινε πίτα* **3.** γλυκό που παρασκευάζεται κυρ. με αλεύρι, φρέσκο βούτυρο, ζάχαρη, γάλα και αβγά ζυμωμένα μαζί σε σφιχτή ζύμη, που ψήνεται στον φούρνο **4.** (ειδικότ.) η βασιλόπιτα: *το φλουρί τής ~* || *ο σύλλογός μας θα κόψει αύριο την ~ του* **5.** (συνεκδ.) η γιορτή που διοργανώνεται κυρ. από συλλόγους, σωματεία κ.λπ. για το κόψιμο τής βασιλόπιτας με συγκέντρωση των μελών, λ.χ. σε κέντρο **6.** (μτφ.) σύνολο από ομοειδή αντικείμενα ή από πρόσωπα με κοινή ιδιότητα, το οποίο αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος (οικονομικού, πολιτικού) και που μπορεί να διαιρεθεί σε μέρη (μερίδια): *«τα δύο κόμματα επιδιώκουν το καθένα για τον εαυτό του το μεγαλύτερο μερίδιο από την εκλογική ~»* (εφημ.) || *το μεγαλύτερο μέρος τής διαφημιστικής ~ πηγαίνει στην τηλεόραση* || *«τα πέντε εκατομμύρια τής Αθήνας και τού

Πειραιά αποτελούν τη μεγάλη ~ για τα ιδιωτικά κανάλια κι εμείς στην επαρχία είμαστε τα τρίμματα που μένουν στο ταψί» (εφημ.) **7.** (καθημ.) στατιστικό γράφημα σε κυκλικό σχήμα, που αναπαριστά τη διαίρεση ενός συνόλου σε μερίδια. — (υποκ.) **πιτούλα** (η) (σημ. 1-4) κ. **πιτάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. pitta < λατ. picta < αρχ. *πηκτή*, θηλ. τού επιθ. *πηκτός* (βλ.λ.). Απίθανη η αναγωγή στον αττ. τ. *πίττα* τής λ. *πίσσα*. Ο όρος *πίτα* που χρησιμοποιείται στη στατιστική, είναι απόδ. τού αγγλ. pie chart].

πίτα ή πίττα ή πήτα; Η ορθογραφία μιας λέξης πηγάζει από την ετυμολογία της. Όταν η ετυμολόγηση μιας λέξης διαφορείται, τότε προτιμάται στην ορθογραφική παράστασή της η απλούστερη γραφή. Το νεοελλ. **πίτα** προέρχεται από το ιταλ. pitta, το οποίο ανάγεται στο λατ. picta, που με τη σειρά του προέρχεται πιθανότατα από το ελλην. **πηκτή**. Πρόκειται δηλ. για αντιδάνειο (λέξη ελληνική μέσω μιας ξένης γλώσσας). Αν η ετυμολογία αυτή ευσταθεί, τότε θα ήταν προτιμότερη η γραφή **πήτα** (πβ. *πηκτή*). Ωστόσο, η λέξη ετυμολογείται, κατ' άλλους, από το αρχ. **πίττα** (= πίσσα), οπότε θα έπρεπε να γράφεται ως **πίττα**. Η αμφιβολία περί την ετυμολογία τής λ. επιβάλλει την απλούστερη γραφή, εξού και συνήθ. γράφουμε **πίτα**.

πιτζάμα κ. **πιζάμα** (η) {πιτζαμών} ελαφρύ και άνετο ένδυμα ύπνου, που αποτελείται από δύο κομμάτια: το πάνω μέρος μοιάζει με σακάκι ή μπλούζα και το κάτω μέρος μοιάζει με παντελόνι: *βαμβακερή / μεταξωτή ~ || ανδρική / γυναικεία ~ || καλοκαιρινή / χειμωνιάτικη ~* ΦΡ. ***πιτζάμα-πάρτι*** πάρτι στο οποίο οι καλεσμένοι είναι ντυμένοι όπως όταν πηγαίνουν για ύπνο, με τα ρούχα για τον ύπνο: *~ με μαξιλαροπόλεμο.* — (υποκ.) **πιτζαμούλα** (η) κ. **πιτζαμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pyjama < χίντι pājāma < περσ. pā «πόδι» + jāma «ένδυμα»].

πίτζιν (η) {άκλ.} ελλην. *παρεφθαρμένη γλώσσα*· ΓΛΩΣΣ. μορφή γλώσσας που δημιουργείται από την ανάμειξη δύο άλλων γλωσσών, συνήθως μιας με διεθνές κύρος και μιας ιθαγενούς, η οποία δεν χρησιμοποιείται ως μητρική από καμία από τις δύο γλωσσικές κοινότητες που έρχονται σε επαφή· χρησιμοποιείται κυρ. κατά τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ ανθρώπων που έχουν διαφορετικές μητρικές γλώσσες και μόνο για τη διευκόλυνση τής επικοινωνίας τους (πβ. λ. *κρεολός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Pidgin (English), αβεβ. ετύμου, ίσως πρόκειται για παρεφθαρμένη κινεζ. προφορά τής λ. business].

πίτζιν ή παρεφθαρμένες γλώσσες. Έτσι λέγονται οι μορφές γλωσσικής επικοινωνίας που δημιουργούνται κατά τη συνάντηση μιας «ισχυρής» ξένης γλώσσας και μιας «αδύναμης» επιχώριας γλώσσας από τις ανάγκες για αδρομερή συνεννόηση σε θέματα εμπορικών συναλλαγών και για πρακτικές ανάγκες. Στην περίπτωση αυτή με επιλογή στοιχείων και από τις δύο γλώσσες και με υπεραπλουστευμένες δομές σχηματίζεται, τελικά, μια παρεφθαρμένη μορφή τής επιχώριας γλώσσας (π.χ. παρεφθαρμένα ινδιάνικα με έντονη ανάμειξη τής Αγγλικής υπήρξε η γλώσσα Σινούκ, που μιλήθηκε παλαιότερα στην Ουάσιγκτον και στο Όρεγκον). Οπωσδήποτε, οι *πίτζιν* γλωσσικές μορφές έχουν, συνήθως, προσωρινό και τεχνητό χαρακτήρα, καθώς και περιορισμένη έκταση χρήσεως. Αντιθέτως, οι **κρεολές** ή **μιγάδες γλώσσες** προέρχονται από την ανάδειξη μιας *πίτζιν / παρεφθαρμένης γλώσσας* σε επίσημη γλώσσα μιας περιοχής. Σε αυτή την περίπτωση η ανάμειξη είναι ακόμη μεγαλύτερη, όπως απαιτεί η χρήση τής γλώσσας σε όλες τις μορφές επικοινωνίας (εξού και γίνεται λόγος για *μιγάδα γλώσσα*), και φυσικά από τη στιγμή που μια κρεολή ή μιγάδα γλώσσα λειτουργεί ως επίσημη γλώσσα, υφίσταται και τις αλλαγές που συμβαίνουν στην εξέλιξη κάθε φυσικής γλώσσας.

πίτουρο (το) ο φλοιός που απομένει από την άλεση των δημητριακών, κυρ. τού σιταριού, και ο οποίος χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή (π.χ. για κότες)· ΦΡ. (α) ***τρώω πίτουρα*** είμαι υπερβολικά αφελής, χαζός: *το κατάλαβε, δεν τρώει και πίτουρα* (β) (παροιμ.) ***όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρών' οι κότες*** βλ. λ. *ανακατεύω* (γ) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** βλ. λ. *ακριβός*. Επίσης (λόγ.) **πίτυρον** {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πίτυρον* (κυρ. πληθ.), για το οποίο βλ. λ. *πιτυρίδα*].

πίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} λεπτή ζύμη ψωμιού, πάνω στην οποία απλώνονται διάφορα υλικά (π.χ. τυρί, ντομάτες, ζαμπόν, μπέικον, μανιτάρια κ.λπ.) και η οποία ψήνεται σε φούρνο: *~ ναπολιτάνα / μαργαρίτα* (τυρί-ντομάτα) / *ιταλική* (με λεπτή ζύμη) / *ψημένη σε χωριάτικο φούρνο / έτοιμη* (εμπορίου) / *ατομική / οικογενειακή* (μεγάλου μεγέθους). — (υποκ.) **πιτσούλα** (η) κ. **πιτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pizza, αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. ανάγεται σε μτγν. λατ. φρ. picea (plācenta) «πισσοειδής πλακούντας, δηλ. αρτοσκεύασμα με υλικά σε ρευστή μορφή», όπου picea το ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. piceus < λατ. pix, picis «πίσσα». Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται απλώς για διαλεκτ. παραλλαγή τού ιταλ. pitta (βλ. λ. *πίτα*)].

πιτσαδόρος (ο) ο υπάλληλος πιτσαρίας που ασχολείται με την παρασκευή τής πίτσας· (καταχρ.) ο υπάλληλος που κάνει εξωτερικές διανομές πίτσας σε πελάτες.
[ΕΤΥΜ. < *πίτσα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

πιτσαρία (η) {δύσχρ. πιτσαριών} κατάστημα στο οποίο παρασκευάζονται και σερβίρονται πίτσες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pizzeria < pizza (βλ. κ. *πίτσα*)].

πίτσι-πίτσι (το) {άκλ.} (οικ.) κουβεντούλα ή κουτσομπολιό: *πιάνω / αρχίζω το ~.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

πιτσικάτο επίρρ. ΜΟΥΣ. **1.** τρόπος παιξίματος εγχόρδων οργάνων με νύξη των χορδών από τον εκτελεστή με τα δάχτυλα και όχι με το δοξάρι: *τα βιολιά παίζουν ~* ΑΝΤ. άρκο **2.** (συνεκδ. ως ουσ.) μουσικό μέρος στο οποίο τα έγχορδα παίζουν πιτσικάτο: *ένα ~ των εγχόρδων.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pizzicato «τσιμπητό» < ρ. pizzicare «τσιμπώ, κεντώ» < pizzare (ίδια σημ.), εκφραστ. λ.].

πίτσικος, -η, -ο μικρός, ασήμαντος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. piç + παραγ. επίθημα *-ικος*].

πιτσιλάδα (η) → πιτσυλάδα

πιτσιλιά (η) → πιτσυλιά

πιτσιλίζω ρ. → πιτσυλίζω

πιτσιλιστός, -ή, -ό → πιτσυλιστός

πιτσιλώ ρ. → πιτσυλίζω

πιτσιρίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό κορίτσι ή νεαρή κοπέλα.

πιτσιρικαρία (η) (περιληπτ.) ομάδα από πιτσιρίκια.

πιτσιρίκι (το) {πιτσιρικ-ιού | -ιών} (οικ.) μικρό παιδί (και των δύο φύλων): *μεγάλωσε αλλά παίζει ακόμη με τα ~ || έφερε μαζί και τα ~ του* (τα παιδιά του). — (υποκ.) **πιτσιρικάκι** (το).

πιτσιρίκος (ο) το μικρό αγώρι. Επίσης (λαϊκ.) **πιτσιρικάς.**
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. piccirillo «μικρό παιδί, μωρό», κατά τα ονόματα σε *-ικος*. Το ιταλ. piccirillo αποτελεί υποκ. τού συνωνύμου picciolo < picciolino (υποχωρητ.) < piccinino (με ανομοίωση) < μτγν. λατ. *pitzinuinus < pisinnus / pitinnus, λ. τής παιδικής γλώσσας].

πιτσούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** θηλυκό περιστέρι **2.** (α) (μτφ.-χαϊδευτ.) όμορφο ή παχουλό κορίτσι (β) μωρό κοριτσάκι.

πιτσούνι (το) {πιτσουν-ιού | -ιών} **1.** το μικρό περιστέρι **2.** (μτφ.-χαϊδευτ.) (α) όμορφο μικρό κορίτσι (β) καθένας από δύο ερωτευμένους: *κοίτα τα ~ μου πώς κοιτιούνται στα μάτια!* — (υποκ.) **πιτσουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. piccione < λατ. pipio, -ōnis «περιστέρι», ηχομιμητική λ.].

πιτσυλάδα (η) (συνήθ. ορθ. *πιτσιλάδα*) σημάδι, στίγμα τής επιδερμίδας ΣΥΝ. φακίδα, πανάδα.

πιτσυλιά (η) (συνήθ. ορθ. *πιτσιλιά*) η κηλίδα, ο λεκές σε ακανόνιστα σχήματα πάνω σε επιφάνεια, που δημιουργείται από τη ρίψη υγρού (νερού, ακάθαρτης ουσίας) σε αυτή.

πιτσυλίζω ρ. μετβ. (συνήθ. ορθ. *πιτσιλίζω*) {πιτσύλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** πετώ ή αφήνω να πέσουν πάνω σε (κάποιον) σταγόνες νερού ή άλλου υγρού **2.** (συνεκδ.) δημιουργώ κηλίδες σε επιφάνεια ρίχνοντας σε αυτή μικρή ποσότητα υγρού (νερού, ακάθαρτης ουσίας) ΣΥΝ. λερώνω, λεκιάζω, κηλιδώνω ΑΝΤ. ξελεκιάζω. Επίσης **πιτσυλώ** {-άς...}. — **πιτσύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιτυλίζω* (με τσιτακισμό) < αρχ. *πίτυλος* «ρυθμική κίνηση των χεριών κατά την κωπηλασία, καθώς και το πλατάγισμα τού κουπιού στο νερό», αβεβ. ετύμου. Δεν έχει τεκμηριωθεί η σύνδεση με το ρ. *πίπτω* (μέσω θεμάτων *πιτ- / πετ-*) ούτε θεωρείται πιθ. η υπόθεση ότι πρόκειται για ηχομιμητική λ. από τον κρότο τού κουπιού στο νερό].

πιτσυλιστός, -ή, -ό κ. **πιτσυλωτός** (συνήθ. ορθ. *πιτσιλιστός, πιτσιλωτός*) **1.** αυτός που είναι κατάστικτος με κηλίδες, με πιτσυλιές: *~ δέρμα* **2.** αυτός που γίνεται με πιτσύλισμα: *~ επίχρισμα τοίχου.*

πιτσυλώ ρ. → πιτσυλίζω

πιτς-φιτίλι επίρρ. αμέσως, γρήγορα· μόνο στη ΦΡ. ***στο πιτς-φιτίλι*** βλ. λ. *φιτίλι*.

πίττα (η) → πίτα

πιττάκιο (το) {πιττακί-ου | -ων} **1.** (παλαιότ.) η επιστολή, το γραπτό μήνυμα· (ειδικότ.) **2.** (στο Βυζάντιο) μικρός πίνακας που προοριζόταν για γραφή και χρησιμοποιούνταν κυρ. στις υπηρεσίες τού παλατιού τής Κωνσταντινούπολης, στον οποίο οι πολίτες μπορούσαν να τοποθετούν τις αναφορές τους προς τον αυτοκράτορα για διάφορα θέματα **3.** ΝΟΜ. αρχιερατικό γράμμα με το οποίο γνωστοποιείται σε κληρικό ή εκκλησιαστικό αξιωματούχο προαγωγή, διάκριση ή τιμωρία του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιττάκιον*, αγν. ετύμου. Ορισμένες χρήσεις τού λατ. δανείου pittacium «λωρίδα δέρματος» θα μπορούσαν να συνδεθούν με το αρχ. *πίσυγγος* «υποδηματοποιός, σκυτοτόμος» (δάνειο, αγν. ετύμου), άποψη που εγείρει σημαντικά μορφολογικά ερωτήματα. Καμία ετυμολογική σχέση δεν φαίνεται να υπάρχει με το ουσ. *πίσσα* ούτε συνεισφέρει καθόλου στην ετυμολόγηση το λεσβ. ανθρωπωνύμιο *Πιττακός*. Η υπόθεση ότι πρόκειται για θρακικό δάνειο δεν γίνεται αποδεκτή].

Πιττακός (ο) *ο Μυτιληναίος*· αρχαίος Έλληνας πολιτικός (650-570 π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. θρακ. προελ.].

πιτυρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από λεπτή απολέπιση και που εκδηλώνεται με την παραγωγή ξηρών ή λιπαρών λεπιών στο τριχωτό τού δέρματος τής κεφαλής (πιτυρίδα) και (συνήθ.) με κνησμό που οφείλεται σε μύκητα (από μύκητες προκαλείται επίσης η *ροδόχρους πιτυρίαση* και η *ποικιλόχρους πιτυρίαση*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιτυρίασις* < αρχ. *πίτυρον* (βλ. κ. *πιτυρίδα*)].

πιτυρίδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση μικρών, λευκών κομματιών στο τριχωτό τής κεφαλής λόγω πιτυριάσεως: *σαμπουάν κατά της ~ || έχω ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πιτυρίς (ἐλαία)* «είδος ελιάς, η οποία ομοίαζε στο χρώμα με φλοιό σιτηρών (πίτουρο)» < *πίτυρον* «πίτουρο» (κυρ. πληθ. *πίτυρα*), πιθ. < *πύτυρον (με ανομοίωση), που συνδ. με λατ. putus «αγνός, καθαρός», σανσκρ. pávana- «λιχνιστήρι», αρχ. γερμ. fowen

«κοσκινίζω» κ.ά. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ουσ. *πίτυλος* (βλ. κ. *πιτσυλίζω*)].

πίτυρον (το) ➤ πίτουρο

πιτυρούχος, -ος, -ο [1889] αυτός που περιέχει πίτουρο: ~ *αλεύρι*.
[ΕΤΥΜ. < *πίτυρο* + *-ούχος* < *έχω*].

πίτυς (η) {πίτ-υος, -υν | -υες, -ύων} (αρχαιοπρ.) η κουκουναριά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *pi-tu-, οπότε συνδ. με λατ. pinus, αλβ. pishë (ίδια σημ.), για τα οποία προϋποτίθεται αναγωγή σε τ. *pit-s-nu-s. Δυσχερής η σύνδεση με τη λ. *πίσσα*].

πίφερο (το) ΜΟΥΣ. ξύλινο πνευστό μουσικό όργανο, που μοιάζει με μικρό πλαγίαυλο και παίζεται με το ένα χέρι, ενώ με το άλλο ο μουσικός χτυπά τύμπανο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. piffero < μεσν. λατ. piffarus < μέσ. γερμ. pfîfer «αυλητής» (> γερμ. pfeifer)].

πιω (να/θα) ρ. ➤ πίνω

πιώμα (το) {πιώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε πίνει κανείς **2.** το ποτό, ιδ. το αλκοολούχο.
[ΕΤΥΜ. Από την υποτ. αορ. *πιω* (τού ρ. *πίνω*) + *-μα*].

πιωμένος, -η, -ο → πίνω

Π.Κ. (ο) Πρόεδρος Κυβερνήσεως.

πλαγγόνα (η) (λόγ.) κέρινο ομοίωμα ανθρώπου με κάπως πεπλατυσμένο σώμα, κινητά χέρια και πόδια· κούκλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλαγγών, -όνος* «κέρινη κούκλα», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. *πλάζω* «εκτρέπω, πλανώ» (βλ. λ. *πλαγκτόν*), το οποίο ανάγεται σε αρχικό θ. **πλάγγ-jω*, αλλά η σημασιολ. συσχέτιση των δύο λ. φαίνεται σχεδόν αδύνατη].

πλάγι (το) ➤ πλάι

πλαγιά (η) καθεμιά από τις δύο πλευρές λόφου ή βουνού ΣΥΝ. (λόγ.) κλιτύς, (καθημ.) βουνοπλαγιά, ποδιά ΑΝΤ. ρίζωμα, πρόποδες, (λόγ.) υπώρεια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλαγία*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πλάγιος*].

πλαγιάζω[1] ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {πλάγιασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** ξαπλώνω στο κρεβάτι για ξεκούραση ή για ύπνο: *πήγε δώδεκα η ώρα, ακόμα να πλαγιάσεις;* ● **2.** (μτφ.) συνουσιάζομαι: *έχει πλαγιάσει με πολλούς* ● **3.** ΝΑΥΤ. πλέω όσο το δυνατόν πλησιέστερα σε σχέση με την ευθεία διεύθυνσης τού ανέμου ♦ **4.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) επικλινές, το κάνω πλάγιο, πλαγιαστό: ~ *τα γράμματα μου*. — **πλάγιασμα** (το).

πλαγιάζω[2] ρ. μετβ. {πλαγί-ασα, -άστηκα, -ασμένος} ΓΛΩΣΣ. εκφέρω σε πλάγιο λόγο: ~ *ευθεία ερώτηση* (τη μετατρέπω σε πλάγια ερώτηση). — **πλαγιασμός** (ο) [μτγν.].

πλαγιαστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κλίση ΣΥΝ. γειρτός, λοξός ΑΝΤ. όρθιος **2.** (για πρόσ.) αυτός που είναι ξαπλωμένος. — **πλαγιαστά** επίρρ.

πλαγίαυλος (ο) {πλαγιαύλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΜΟΥΣ. ξύλινο πνευστό μουσικό όργανο που έχει σχήμα αυλού ΣΥΝ. φλάουτο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πλαγι(ο)-* + *αυλός*].

πλαγιο- κ. **πλαγιό-** κ. **πλαγί-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό έχει πλάγια κατεύθυνση, κλίση ή γίνεται, επιχειρείται από τα πλάγια: *πλαγιο-δρομώ, πλαγί-αυλος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *πλάγιος* (βλ.λ.)].

πλαγιοβάδισμα (το) {πλαγιοβαδίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο αργός βηματισμός εκγυμνασμένου αλόγου, που εκτελείται σε τέσσερεις χρόνους. Επίσης **πλαγιοβάδιση** (η) [1891].

πλαγιοδέτης (ο) [1858] {πλαγιοδετών} ΝΑΥΤ. το χοντρό σχοινί που δένεται πάνω στην άγκυρα τού πλοίου ή στην αλυσίδα της.
[ΕΤΥΜ. < *πλαγιο-* + *-δέτης* < *δένω*].

πλαγιοδετώ ρ. μετβ. [1897] {πλαγιοδετείς... | πλαγιοδέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δένω αγκυροβολημένο πλοίο με πλαγιοδέτη, ώστε να πάρει πλάγια κλίση. — **πλαγιοδέτηση** (η).

πλαγιοδιποδίζω ρ. αμετβ. {πλαγιοδιπόδισα} (για άλογο) κινούμαι με πλαγιοδιποδισμό (βλ.λ.).

πλαγιοδιποδισμός (ο) τεχνητός βηματισμός αλόγου, που εκτελείται σε δύο χρόνους, κατά τον οποίο το άλογο κάθε φορά μετακινεί προς τα εμπρός συγχρόνως ένα μπροστινό και ένα οπίσθιο πόδι τής ίδιας πλευράς· ο φυσικός βηματισμός τής καμήλας και τής καμηλοπάρδαλης.

πλαγιοδρομώ ρ. αμετβ. [1889] {πλαγιοδρομείς... | πλαγιοδρόμησα} ΝΑΥΤ. (για ιστιοφόρο) δέχομαι τον άνεμο στην πλευρά ΑΝΤ. εναντιοδρομώ. — **πλαγιοδρομία** (η) [1887].

πλαγιοκοπώ ρ. μετβ. {πλαγιοκοπείς... | πλαγιοκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιτίθεμαι από τα πλάγια, προσβάλλω (στόχο) κινούμενος από τα πλάγια: *άτακτες ομάδες ανταρτών πλαγιοκόπησαν τη φάλαγγα.* **πλαγιοκόπημα** (το) κ. **πλαγιοκόπηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *πλαγιο-* + επιτατ. *-κοπώ* < *κόπτω*, πβ. *σφυρο-κοπώ, πλευροκοπώ, γρονθο-κοπώ* κ.ά.].

πλαγιομετωπικός, -ή, -ό (σύγκρουση) κατά την οποία το μπροστινό τμήμα οχήματος συγκρούεται με το πλάγιο μέρος άλλου οχήματος. — **πλαγιομετωπικ-ά / -ώς** επίρρ.

πλαγιοποδίζω ρ. αμετβ. {πλαγιοπόδισα} (για άλογα) βαδίζω με πλαγιοποδισμό (βλ.λ.).

πλαγιοποδισμός (ο) [1891] (για άλογα) ο πλαγιοδιποδισμός (βλ.λ.).

πλάγιος, -α (λόγ. -ία), **-ο** **1.** αυτός που έχει κλίση, που δεν έχει παράλληλη θέση ή διεύθυνση σε σχέση με (κάτι/κάποιον) ΣΥΝ. κεκλιμένος, λοξός, στραβός ΑΝΤ. ίσιος, κάθετος: *φέρω μια ~ γραμμή* || ~ *γράμματα / ματιά* (με την άκρη τού ματιού) ΣΥΝ. (κυρ. για τα γράμματα) πλαγιαστός **2.** ΤΥΠΟΓΡ. ***πλάγια / κυρτά στοιχεία*** τα πλαγιαστά τυπογραφικά στοιχεία οποιασδήποτε οικογένειας γραμμάτων, πεζά (βλ.λ.) ή κεφαλαία **3.** αυτός που βρίσκεται παραπλεύρως, δίπλα σε (κάποιον/κάτι), κατ' αντιδιαστολή προς τον μπροστινό και τον κεντρικό: *από τις ~ θέσεις δεν βλέπεις καλά τη σκηνή* || ~ *επιθετικός παίκτης* (αυτός που κινείται στα πλάγια τού γηπέδου) || *οι ~ προβολείς τού θεάτρου* ΣΥΝ. πλαϊνός, παράπλευρος, διπλανός **4.** ΑΘΛ. ***πλάγιο (άουτ)*** (στο ποδόσφαιρο) (i) η έξοδος τής μπάλας από τις δύο παράλληλες κατά μήκος τού γηπέδου γραμμές, μέσα στις οποίες και μόνο επιτρέπεται να παίζεται το παιχνίδι (ii) η επαναφορά τής μπάλας στο γήπεδο με τα δύο χέρια από παίκτη αντίπαλο τής ομάδας που έβγαλε τη μπάλα εκτός γηπέδου **5.** (μτφ.) αυτός που προκύπτει ή εκδηλώνεται έμμεσα ΑΝΤ. άμεσος, ευθύς **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***πλάγιος λόγος*** η μορφή λόγου κατά την οποία μεταφέρονται τα λόγια άλλου ομιλητή με διάφορες σημασιοσυντακτικές προσαρμογές (προσώπου, χρόνου, τόπου κ.λπ.) και όχι αυτούσια (όπως στον ευθύ λόγο, βλ. λ. *ευθύς*), π.χ. ο ευθύς λόγος *Μας είπε την προηγούμενη εβδομάδα: «Θα φύγω για το εξωτερικό αύριο»*, μεταφέρεται στον πλάγιο λόγο ως *«Μας είπε την προηγούμενη εβδομάδα ότι θα έφευγε για το εξωτερικό την επόμενη μέρα»* ΑΝΤ. ευθύς λόγος (β) ***πλάγια ερώτηση*** μεταφορά ερώτησης άλλου ομιλητή με διάφορες σημασιοσυντακτικές προσαρμογές και όχι αυτούσια (όπως στην ευθεία ερώτηση, βλ. λ. *ευθύς*)· π.χ. η ευθεία ερώτηση *Με ρώτησε: «Θέλετε να έρθετε μαζί μας;»* μεταφέρεται ως *«Με ρώτησε αν θέλουμε να πάμε μαζί τους»* (γ) ***πλάγια πτώση*** η γενική, η αιτιατική (και η δοτική για τα αρχαία) πτώση, κατ' αντιδιαστολή προς την ονομαστική και την κλητική (ορθές ή ευθείες πτώσεις) **7.** ΜΟΥΣ. ***πλάγιος ήχος*** (στη βυζαντινή μουσική) καθένας από τους τέσσερεις τελευταίους ήχους-τρόπους στη σειρά τής οκταηχίας: *ήχος πλάγιος τού πρώτου / τού δευτέρου* **8.** (μτφ.) αυτός που δεν ακολουθεί τη νόμιμη, την αποδεκτή οδό, που δεν εντάσσεται στα νόμιμα, στα αποδεκτά πλαίσια: *ακολουθεί ~ μέσα, για να πετύχει τους σκοπούς του* ΣΥΝ. παράνομος ΑΝΤ. νόμιμος, ξεκάθαρος, τίμιος **9.** ***πλάγια*** (τα) βλ. λ. *πλάι* ● **10.** ***πλάγιοι συγγενείς*** οι εξ αγχιστείας συγγενείς ΑΝΤ. εξ αίματος συγγενείς. — **πλάγια / πλαγίως** [αρχ.] επίρρ., **πλαγιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *plə-g-jo-, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς την α' συλλαβή) τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *pelə- «ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. plaga «τοποθεσία, χώρα – απλωμένο κυνηγετικό δίχτυ», αρχ. γερμ. flah «επίπεδος, πεδινός» (> γερμ. flach), νορβ. flak «πέλμα» κ.ά. Ομόρρ. *παλά-μη, πέλαγος, πλάξ (-κα)* κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς τον επίπεδο, αυτόν που δεν είναι κάθετος (αντιτιθέμενη έτσι στα επίθ. *ἀντίος* και *ὀρθός*) και κατ' επέκτ. τον λοξό, αυτόν που παρουσιάζει κλίση (κυρ. στο στρατιωτικό λεξιλόγιο)].

πλαγιότιτλος (ο) [1894] {πλαγιοτίτλ-ου | -ων, -ους} ο συμπληρωματικός τίτλος άρθρου, κειμένου ή τμήματος τού κειμένου, που τίθεται δίπλα από αυτό (στο περιθώριο τής σελίδας): *βάζω πλαγιοτίτλους σε όλες τις παραγράφους τού κειμένου.*

πλαγιοτροπισμός (ο) ΒΟΤ. το φαινόμενο κατά το οποίο φυτό ή φυτικό όργανο, παρότι φωτίζεται από παντού και με την ίδια ένταση, αναπτύσσεται μόνο κατά πλάγια διεύθυνση υπό την επίδραση τής βαρύτητας (πβ. λ. *τροπισμός*). Επίσης **πλαγιοτροπία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plagiotropism].

πλαγιοτροχασμός (ο) η μετακίνηση τού αλόγου όπως στην πλαγιοβάδιση, όχι όμως με βαδισμό αλλά με τροχασμό (βλ.λ.).

πλαγιοφύλακας (ο) [μτγν.] {πλαγιοφυλάκων} στρατιώτης που μετέχει σε πλαγιοφυλακή, που κατά τη διάρκεια μάχης φυλάσσει τις πλευρές τής παράταξης.

πλαγιοφυλακή (η) [1887] η στρατιωτική μονάδα ή το απόσπασμα που προστατεύει τα πλευρά κινούμενης φάλαγγας από εχθρική επίθεση (πβ. λ. *οπισθοφυλακή*).

πλαγιοφυλακώ ρ. αμετβ. {πλαγιοφυλακείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} είμαι μέλος πλαγιοφυλακής. Επίσης **πλαγιοφυλάσσω**. — **πλαγιοφύλαξη** (η).

πλαγκτόν (το) {πλαγκτού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (περιληπτ.) το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών που εμφανίζονται στο νερό (θαλασσών, λιμνών, ποταμών) και επιπλέουν σε αυτό παρασυρόμενα από τα ρεύματα τού νερού και στα οποία περιλαμβάνονται κυρ. μικροσκοπικά φύκια και πρωτόζωα. — **πλαγκτονικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. plankton < αρχ. *πλαγκτόν*, ουδ. τού επιθ. *πλαγκτός* «περιπλανώμενος, άστατος» < ρ. *πλάζω* «εκτρέπω, πλανώ» < **πλάγγ-jω*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *plāg- «χτυπώ, πλήττω» (με εκφραστ. έρρινο ένθημα), πβ. λατ. plango «χτυπώ, πλήττω (το στήθος μου από απόγνωση)» (> γαλλ. plaindre «θρηνώ, παραπονούμαι», ισπ. plañir), plaga «πληγή» (> ισπ. llaga), αρχ. γερμ. fluoh «κατάρα» (> γερμ. Fluch) κ.ά. Ομόρρ. *πλήττω* (< *plāk-jō), *πλαγγ-ών(-όνα), πληγ-ή, πλῆγ-μα*, πιθ. κ. *Συμ-πληγ-άδες* (βλ.λ.)].

πλαδαρεύω ρ. αμετβ. {πλαδάρεψα} γίνομαι πλαδαρός: *«η πάλαι ποτέ καλλονή χαλάρωσε και πλαδάρεψε»* (εφημ.).

πλαδαρός, -ή, -ό **1.** (για τα σαρκώδη μέλη τού σώματος) αυτός που είναι χαλαρός, που έχει αγύμναστους μυς: ~ *μπράτσο / κοιλιά* ΑΝΤ. σφιχτός, δεμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει αγύμναστο ή χαλαρό σώμα: *με την καθιστική δουλειά έχει γίνει πολύ ~* **3.** (μτφ.) αυτός που τα μέλη του δεν έχουν ισχυρή σύνδεση, που στερείται ισχυρής συνοχής: *στο τέλος ο λόγος του γίνεται ~, με επαναλήψεις και ανούσιες περιγραφές* || ~ *ύφος*. — **πλαδαρά** επίρρ., **πλαδαρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ. με παραγ. επίθημα *-αρός* (πβ. *ρυπ-αρός, μαδ-αρός, κλαδ-αρός*), αβεβ. ετύμου. Δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστούν επακριβώς οι αντιστοιχίες με Ι.Ε. λ., αν και φαίνεται πιθ. η σύνδεση με λιθ. peldu, peldėti «κολυμπώ» ή ακόμη και με λιθ. pilù «ποτίζω, χύνω», αρμ. hełum (< *pel-nu-mi). Σε αυτή την περίπτωση, δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση τού *πλαδαρός* με τη λεξιλογική οικογένεια τού ρ. *πίμπλημι* «γεμίζω» (βλ. λ. *πλῆθος*)].

πλαζ (η) {άκλ.} ομαλή, αμμώδης παραλία (φυσικά ή τεχνητά διαμορ-

φωμένη) για μπάνιο και αναψυχή, συνήθ. αξιοποιημένη τουριστικά: *~ τού Ε.Ο.Τ. / ξενοδοχείου || ιδιωτική ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. plage < ιταλ. piaggia «χώρα, πλευρά, παραλία» < μεσν. λατ. plagia (πβ. φρ. in plagia montis «στην πλαγιά τού βουνού») < αρχ. *πλαγία*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πλάγιος*].

πλάθω κ. (λόγ.) **πλάσσω** ρ. μετβ. {έπλασα, πλάσ-τηκα (λογ. -θηκα), -μένος} **1.** δημιουργώ (κάτι) και του δίνω μορφή: *ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο / τον κόσμο* || (μτφ.) *οι λαοί πλάθουν μύθους για την προέλευσή τους || ο ποιητής έπλασε τις μορφές των ηρώων του με μοναδικό τρόπο* **2.** (κυρ.) μαλάσσω εύπλαστη ύλη (π.χ. ζύμη, πηλό κ.λπ.) δίνοντάς της σχήμα: *~ κουλλουράκια || ~ αγγεία* **3.** (μτφ.) διαμορφώνω με ορισμένο τρόπο (χαρακτήρα, ήθος, σκέψη κ.λπ.): *ο συγγραφέας πλάθει το υλικό του με μαεστρία || η προσωπικότητά του πλάστηκε μέσα στις αντιξοότητες τής ζωής* **4.** (η μτχ. ***πλασμένος***, *-η, -ο*) (+για) δημιουργημένος για, προορισμένος από τη φύση του για (κάτι): *~ για νίκες / δράση / έρωτα || «όμορφος κόσμος ηθικός, αγγελικά πλασμένος»* (Δ. Σολωμός) **5.** (μτφ.) κατασκευάζω (με τη φαντασία μου), επινοώ (κάτι) ανύπαρκτο στην πραγματικότητα: *κατηγόρησε μερίδα τού Τύπου ότι πλάθει κακόβουλα σενάρια εις βάρος του || μέσα στην απελπισία του έπλαθε όνειρα για ένα καλύτερο αύριο.*
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έ-πλασ-α* τού αρχ. *πλάσσω*, κατά το σχήμα *έγνεσα* · *γνέθω, έκλωσα - κλώθω*. Το αρχ. *πλάσσω / -ττω* < *πλαθ-jω, αβεβ. ετύμου, με αρχική σημ. «απλώνω λεπτή σκόνη, επαλείφω», από όπου η λ. προσέλαβε σημαντικές χρήσεις αναφορικά με τη δημιουργία τού κόσμου, τη μυθοπλασία, την εφευρετικότητα. Είναι πιθ. η αναγωγή τού ρ. στο Ι.Ε. θ. *pelə- «ευρύς, επίπεδος» (βλ. λ. *παλά-μη, πέλα-γος*). Το σανσκρ. dehmi «επιχρίω, επαλείφω» και το λατ. fingo «κατασκευάζω, πλάθω, επινοώ» εμφανίζουν παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη].

> **πλάθω – πλάσσω / πλάττω.** Το ρήμα στην αρχική του μορφή (αρχαία και λόγια) ήταν **πλάσσω / πλάττω** (στην πράξη επικράτησε στη Ν. Ελληνική ο ιωνικός τ. *πλάσσω* αντί τού καθαρώς αττικού *πλάττω*): *αναπλάσσω, διαπλάσσω, μεταπλάσσω* (όλα αρχαία). Σε νεότερους χρόνους σχηματίστηκε στην ομιλουμένη τ. **πλάθω** (αντί τού *πλάσσω / πλάττω*) από τα *έπλασα / πλάσω* κατά το πρότυπο: *κλώσω / έκλωσα* - **κλώθω**, *νιώσω / ένιωσα* **νιώθω**, *πείσω / έπεισα* – **πείθω** κ.τ.ό. Έτσι, στο απλό ρήμα επικρατεί ο τ. με *-θ- (πλάθω)*. Τα σύνθετα όμως διατηρούν, κατά κανόνα, τον αρχικό τύπο: *αναπλάσσω – διαπλάσσω – μεταπλάσσω* (τα *αναπλάθω, διαπλάθω* και *μεταπλάθω* χρησιμοποιούνται στον καθημερινό λόγο, γιατί στο γλωσσικό αίσθημα των ομιλητών συνδέονται περισσότερο με το απλό ρήμα *πλάθω*).

πλάι (το) {χωρ. γεν. | πλάγια κ. πλαϊνά, πλαϊνών} **1.** η πλαϊνή πλευρά: *το ~ τού σπιτιού / τού πλοίου || το πεζοδρόμιο βρίσκεται στο ~ τού δρόμου || είναι κλειδωμένη η εξώπορτα· έλα από το ~!* **2.** (ειδικότ.) το πλευρό τού ανθρώπου· ΦΡ. (α) ***στο πλάι*** στην πλαϊνή πλευρά: *η πόρτα βγαίνει ~ τού κήπου || η μπάλα τον βρήκε ~ || άλλος κοιμάται ~, άλλος μπρούμυτα, άλλος ανάσκελα* (β) ***με το πλάι*** γυρνώντας από τη μία πλευρά, στρίβοντας και προτάσσοντας το ένα πλευρό: *το κιβώτιο δεν χωράει να περάσει ίσια, βάλ' το ~* ΣΥΝ. πλάγια ΑΝΤ. κατά μέτωπο (γ) (μτφ.) ***στέκομαι στο πλάι (κάποιου)*** προσφέρω την υποστήριξή μου σε (κάποιον): *ό,τι κι αν τύχει, θα σταθούν στο πλάι του || στάθηκε πάντα στο πλάι του πιστός σύντροφος* ΣΥΝ. συμπαρίσταμαι (δ) ***πλάι-πλάι*** δίπλα-δίπλα: *το ζευγάρι στάθηκε ~ στην εκκλησία || τα πατρικά τους σπίτια στο χωριό είναι ~* **3. *πλάγια*** (τα) οι πλευρές: *έχτισαν στα ~ τού βουνού* (στις πλαγιές) **4.** (ως επίρρ.) πλαγίως, από την πλαϊνή ή τη διπλανή πλευρά: *στρίψε ~ || πήγαινε ~* (δίπλα) *στον γείτονα, να σου δώσει το τρυπάνι του.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλάγι(ν)* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -γ-) < αρχ. *πλάγιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *πλάγιος* (βλ.λ.)].

πλαϊνός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται παραπλεύρως, στο πλάι (κάποιου): *το ~ σπίτι || η ~ θέση είναι πιασμένη || ~ ραφή* ΣΥΝ. διπλανός, παράπλευρος **2.** (ως ουσ.) αυτός που είναι εγκατεστημένος ή κάθεται δίπλα σε (κάποιον): *ο ~ μου στο θρανίο είναι στενός φίλος μου || βάζει δυνατά τη μουσική και ενοχλεί τους ~* (ενν. τους γείτονες) ΣΥΝ. διπλανός.

πλαίσιο (το) {πλαισί-ου | -ων} **1.** το περιθώριο, κυρ. τετράπλευρου σχήματος, που περιβάλλει ένα αντικείμενο ή κατασκεύασμα ίδιου σχήματος και μικρότερων διαστάσεων: *το ~ τού παραθύρου* (κούφωμα) || *το ~ τής πόρτας* (κάσα) **2.** (α) (σε βιβλία, τετράδια κ.λπ.) το περιθώριο που μένει κενό (λ.χ. γύρω από το κείμενο): *το ~ τής σελίδας* (β) τετράπλευρο κενό σχήμα, στο οποίο μπορεί να γράφει κανείς: *γράφω στο ~ τού εξωφύλλου το όνομά μου* **3.** (α) ο σκελετός (από διάφορα υλικά, κυρ. ξύλο, μέταλλο κ.λπ.) που περιβάλλει ένα αντικείμενο στερεώνοντας, προφυλάσσοντας ή διακοσμώντας το: *~ για το κέντημα || οι βαλίτσες έχουν συνήθως ένα ενισχυτικό ~, για ν' αντέχουν στα χτυπήματα κατά τη μεταφορά* ΣΥΝ. τελάρο (β) (ειδικότ.) ο σκελετός οχήματος, το σασί (βλ.λ.): *αριθμός πλαισίου τού αυτοκινήτου* **4.** (ειδικότ.) το διακοσμητικό περιθώριο ή περίβλημα φωτογραφίας ή πίνακα: *σκαλιστό / περίτεχνο / λιτό / ασημένιο ~* ΣΥΝ. κορνίζα, κάδρο **5.** (μτφ.) τα όρια (χρονικά, νομικά, ιδεολογικά, ηθικά κ.λπ.) εντός των οποίων συμβαίνει ή μπορεί να συμβεί (κάτι): *~ δράσεως || όλα συζητούνται στο ~ ενός ειλικρινούς και ανοιχτού διαλόγου || πέτυχε το καλύτερο δυνατό μέσα στο ~ τού εφικτού || νόμιμα / λογικά / επιθυμητά / κατεστημένα / παραδοσιακά / δημοκρατικά / περιορισμένα ~* ΣΥΝ. όρια· ΦΡ. (α) ***στο πλαίσιο*** (+γεν.) κατά τη διάρκεια ή εντός των προγραμματισμένων δραστηριοτήτων ή μέσα στα όρια ενός θεσμού: *η συνάντηση των δύο πρωθυπουργών στο ~ τής διαβαλκανικής συνδιάσκεψης || ~ τής Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχονται πολλές δυνατότητες συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίων των χωρών-μελών* (β) ***νόμος-πλαίσιο*** βλ. λ. *νόμος* **6.** (ειδικότ.) τα δεδομένα εποχής, καθεστώτος, κοινωνίας κ.λπ., μέσα στα οποία έγινε ή γίνεται (κάτι): *μέσα στο ~ τής σύγχρονης ζωής υπάρχουν και οι εξηγήσεις για τα προβλήματά της.* — (υποκ.) **πλαισιάκι** (το) (σημ. 1-4).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλαίσιον*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθούν οι συνδέσεις με τις λ. *πλατύς, πλάτος* ούτε με λιθ. plaitýtis «καυχώμαι, μεγαλαυχώ», plìnti «απλώνομαι, εκτείνομαι»].

> ***στο πλαίσιο ή στα πλαίσια;*** Η φράση αποτελεί νεολογισμό τής Ελληνικής, που προήλθε πιθανότατα από το γαλλ. **dans le cadre de(s)** και ενισχύθηκε από το αγγλ. **within the frame of** (που πιθανόν να προέρχεται και αυτό από τη Γαλλική). Και στις δύο γλώσσες η φράση απαντά σε ενικό, πράγμα που είναι λογικό, όταν χρησιμοποιεί κανείς τη λ. **πλαίσιο** (γαλλ. cadre, πβ. *κάδρο*, αγγλ. frame). Από αυτή την άποψη φαίνεται προτιμότερη η χρήση τής φράσης σε ενικό: *Η απόφαση ελήφθη στο πλαίσιο τής αγροτικής πολιτικής που ακολουθεί η κυβέρνηση.* Ωστόσο, από την αντίστοιχη και καθαρώς ελληνική φράση ***μέσα στα όρια*** ή ***εντός των ορίων*** *(Η απόφαση ελήφθη εντός των ορίων τής αγροτικής πολιτικής που χάραξε η κυβέρνηση)* χρησιμοποιήθηκε η φράση αναλογικά σε πληθυντικό: *Είμαστε υποχρεωμένοι να κινηθούμε στα πλαίσια των οικονομικών δυνατοτήτων που επιτρέπει ο προϋπολογισμός τού Ιδρύματος.* Σήμερα στη χρήση τείνει να καθιερωθεί μάλλον η φράση ***στα πλαίσια***· και οι δύο φράσεις μπορούν να εναλλαχθούν με την αντίστοιχη ελληνική φράση *«Είμαστε υποχρεωμένοι να κινηθούμε* ***εντός των ορίων*** *των οικονομικών...»* ή –για να αποφύγουμε τις αλλεπάλληλες γενικές– μπορούμε να πούμε: *«...να κινηθούμε* ***μέσα στα όρια*** *των οικονομικών...»* ή και απλώς *«...να κινηθούμε* ***εντός*** *των οικονομικών δυνατοτήτων...».*

πλαισιώνω ρ. μετβ. {πλαισίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ πλαίσιο γύρω από (κάτι) ΣΥΝ. περιβάλλω **2.** (μτφ.) βρίσκομαι γύρω από (κάποιον), σχηματίζω ή αποτελώ το περιβάλλον του: *τον δρόμο πλαισιώνουν λεύκες και από τις δύο πλευρές || ανάλαφρες μπούκλες πλαισίωναν το ωραίο πρόσωπο* **3.** (κυρ. για πρόσ.) εργάζομαι ή αναπτύσσω δράση κοντά σε κάποιον ως συνεργάτης ή βοηθός του: *τον μεγάλο πρωταγωνιστή πλαισιώνει ένας εξίσου λαμπρός θίασος || είχε την τύχη να πλαισιώνεται από ένα λαμπρό επιτελείο συνεργατών.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλαισιῶ (-όω)* < αρχ. *πλαίσιον* (βλ.λ.). Στη μτφ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. encadrer].

πλαισίωση (η) [1891] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση πλαισίου γύρω από (κάτι): *η ~ τού πίνακα με ακριβή / ξυλόγλυπτη κορνίζα* ΣΥΝ. περιβολή, (για πίνακες) κορνιζάρισμα **2.** η τοποθέτηση πράγματος ή συνόλου πραγμάτων γύρω από (κάτι), ώστε να αποτελεί (να αποτελούν) το πλαίσιό του, το περιβάλλον του: *η ~ τού Ολυμπιακού Σταδίου από πλήθος σύγχρονων αθλητικών εγκαταστάσεων* || (μτφ.) *η ~ τού μεγάλου σταρ από νέους ταλαντούχους ηθοποιούς.* Επίσης **πλαισίωμα** (το).

Πλάκα (η) συνοικία τής Αθήνας ΒΑ. τής Ακρόπολης, η οποία μαζί με τη συνοικία τού Ψυρρή αποτελέσε τον αρχικό πολεοδομικό πυρήνα τής σύγχρονης Αθήνας. — **Πλακιώτης** (ο), **Πλακιώτισσα** (η), **πλακιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Η παλαιότ. ετυμ. από αρβανίτικο pljakë «γριά – παλιά», οπότε *pljak Αθήνα* θα σήμαινε «γριά · παλιά Αθήνα», δεν ευσταθεί. Η λ. *Πλάκα* παράγεται από το αρχ. *πλάξ, -κός* και αποτελεί συνήθη ονομασία πολλών τοποθεσιών στην Ελλάδα].

πλάκα (η) {πλακών} **1.** επίπεδο στερεό σώμα από οποιοδήποτε σκληρό υλικό, κυρ. πέτρα ή μέταλλο, με μικρό πάχος: *ο Μωυσής έλαβε τις δέκα εντολές σε δύο ~ || ενεπίγραφη ~* **2.** (ειδικότ.) λεπτό κομμάτι πέτρας ή τσιμέντου κομμένο συνήθ. τετράγωνο, που χρησιμοποιείται για την ομοιόμορφη επίστρωση επιφανειών (κυρ. δαπέδων, δρόμων κ.λπ.) και τού οποίου το πάχος είναι λιγότερο από πέντε εκατοστά: *οι ~ τού πεζοδρομίου || αυλή με μαρμάρινες ~* **3.** πινακίδα, συνήθ. μικρών διαστάσεων, η οποία εντοιχίζεται ή αναρτάται τιμητικά, ενημερωτικά ή διακοσμητικά: *η μπρούντζινη ~ στην είσοδο έγραφε ότι το ιατρείο είναι στον τρίτο όροφο || αναμνηστική ~ || ~ με τα ονόματα των πεσόντων* **4.** οτιδήποτε έχει πεπλατυσμένο σχήμα: *μία ~ σαπούνι / σοκολάτα || η ~ τού ρολογιού* (το καντράν) || *πλάκες χρυσού*· ΦΡ. ***(τα 'χω) πλάκα τα γαλόνια*** (i) (για αξιωματικούς, στρατιωτικούς) έχω μεγάλα διακριτικά σήματα στη στολή, κατέχω υψηλή θέση, μεγάλο βαθμό (ii) (σκωπτ.) έχω διακριθεί σε έναν τομέα, θεωρούμαι εξαιρετικά ικανός σε κάτι **5.** (α) η επίπεδη θερμαινόμενη επιφάνεια στις κουζίνες ή τις ψηστιέρες (λ.χ. στα εστιατόρια), όπου μαγειρεύει ή ψήνει κανείς (β) καθεμιά από τις δύο θερμαινόμενες επιφάνειες τής τοστιέρας: *αντικολλητικές ~* **6.** η ταφόπλακα ΣΥΝ. ταφόπετρα **7.** (παλαιότ.) μικρό και λεπτό φύλλο σχιστόλιθου, στο οποίο έγραφαν οι μαθητές ΣΥΝ. αβάκιο **8.** ο δίσκος τού γραμμοφώνου **9.** (καθημ.) η ιατρική ακτινογραφία: *βγάζω ~ || τι έδειξε η ~;* **10.** (στις οικοδομές) το δάπεδο κάθε ορόφου, που αποτελείται από άμμο, τσιμέντο, χαλίκι χυμένα μέσα σε καλούπια: *καταβρέχω την ~, για να μη σκάσει*· ΦΡ. ***ρίχνω πλάκα*** χύνω το τσιμέντο σε ειδικά καλούπια, για να κατασκευάσω τα δάπεδα, κυρ. σε πολυώροφα κτίσματα **11.** κάθε πλατιά έκταση (γης), η επιφάνεια τής οποίας έχει ομαλή διαμόρφωση (π.χ. χωρίς υψώματα, χαράδρες κ.λπ.) **12.** ΓΕΩΛ. καθένα από τα συμπαγή κομμάτια τού γήινου φλοιού, η μετακίνηση των οποίων θεωρείται ότι ευθύνεται για φαινόμενα όπως η απομάκρυνση των ηπείρων και η πρόκληση σεισμών: *αφρικανική / ευρωασιατική / λιθοσφαιρική ~* **13.** (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) καθετί που εμφανίζεται επίπεδο, ίσιο, χω-

ρίς καμπύλες: *στήθος / κοιλιά ~* • **14.** περιπαικτικό αστείο εις βάρος κάποιου και γενικότ. η διασκέδαση με πειράγματα και αστεία: *τέτοια ~ δεν είχε ξαναγίνει || το κλίμα δεν σηκώνει την ~· πρέπει να είσαι συβαρός! || αυτό δεν είναι ~, είναι κακοήθεια || μεγάλη / χοντρή ~·* ΦΡ. (α) ***κάνω πλάκα (σε κάποιον)*** (i) διασκεδάζω κοροϊδεύοντας, πειράζοντας (κάποιον), γελώντας εις βάρος (κάποιου): *του κάνανε πολλές πλάκες στις διακοπές* (ii) αστειεύομαι με κάποιον. του λέω για αστείο κάτι που δεν ισχύει: *τώρα πλάκα μού κάνεις ή σοβαρολογείς;* (β) ***για πλάκα*** για αστείο, για να διασκεδάσουμε και να γελάσουμε, όχι στα σοβαρά: *στο σχολείο δεν πας για την πλάκα σου || ~ το είπε, δεν το εννοούσε!* (γ) ***το ρίχνω στην πλάκα*** αρχίζω να αστειεύομαι με κάτι, να διασκεδάζω θεωρώντας το αστείο, γελοίο: *αντί να θυμώσουν, το έριξαν στην πλάκα* (δ) ***σπάω πλάκα*** διασκεδάζω (συνήθ. με κάποιον που προκαλεί το γέλιο ή εις βάρος κάποιου): *σπάσαμε πολλή πλάκα με τα καμώματά του* (ε) ***πλάκα (στην) πλάκα*** (i) κάνοντας το ένα αστείο μετά το άλλο: *~, στο τέλος τον θύμωσαν!* (ii) χωρίς να το περιμένει κανείς· για κάτι που, ενώ στην αρχή θεωρείται απίθανο και το ειρωνεύεται ή το κοροϊδεύει κανείς, στη συνέχεια πραγματοποιείται: *~, μας την έφερε εκείνος στο τέλος!* ΣΥΝ. αστεία-αστεία (στ) ***έχω πλάκα*** είμαι αστείος: *αυτό το έργο έχει πλάκα || πολλή πλάκα έχεις, το ξέρεις;* (ζ) ***πλάκα έχει / θα 'χει να...*** για πιθανή αλλά ανεπιβεβαίωτη ανεπιθύμητη κατάσταση ή εξέλιξη: *πλάκα θα 'χει να μας άκουσε την ώρα που συζητούσαμε γι' αυτόν || έχει πλάκα να μας κορόιδεψε κι εμείς να τον πιστέψαμε!* (η) ***τής πλάκας*** ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι ασήμαντο, ανάξιο λόγου: *μη δίνεις σημασία· αυτά που γράφει είναι ~!* (θ) ***παθαίνω πλάκα / παθαίνω την πλάκα μου*** (οικ.) (i) εντυπωσιάζομαι, μένω άναυδος: *μόλις είδα το σπίτι τους έπαθα πλάκα· άλλο να στα λέω και άλλο να τα βλέπεις!* (ii) *(~ με κάποιον)* ερωτεύομαι κάποιον: *έχει πάθει την πλάκα του μαζί της* • **15.** ***οδοντική πλάκα*** η μαλακή κολλώδης υπόλευκη μεμβράνη, που σχηματίζεται στην επιφάνεια των δοντιών και απαρτίζεται κυρ. από βακτηρίδια και άλλες ύλες **16.** ΙΑΤΡ. ***ακλήρυνση κατά πλάκας*** βλ. λ. *σκλήρυνση* **17.** ΗΛΕΚΤΡ. ***πλάκα συσσωρευτή / μπαταρίας*** ηλεκτρόδιο επαναφορτιζόμενης μπαταρίας **18.** ΤΥΠΟΓΡ. σελίδα ή σελίδες στοιχειοθετημένες από μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία και κατάλληλα τοποθετημένες μέσα σε πλαίσιο (φόρμα) για εκτύπωση σε παραδοσιακό τυπογραφικό πιεστήριο· επίσης, φύλλο αλουμινίου (τσίγκος), επάνω στο οποίο έχει αποτυπωθεί το προς εκτύπωση υλικό για όφσετ ή βαθυτυπία **19.** ***φωτογραφική πλάκα*** η γυάλινη επίπεδη επιφάνεια που καλύπτεται από ειδική φωτοευαίσθητη χημική ουσία. στην οποία αποτυπώνεται το αρνητικό τού φωτογραφιζόμενου αντικειμένου. – (υποκ.) ***πλακούλα*** (σημ. 1-3) κ. ***πλακίτσα*** (η) (σημ. 14).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλάξ, -κός* < *pla-k-. μηδενισμ. βαθμ. (ως προς την α' συλλαβή) τού δισύλλ. I.E. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος», πβ. λιθ. plākanas «επίπεδος», αρχ. σκανδ. flog «πέλαγος», αρχ. γερμ. fluoh, πιθ. κ. λατ. pla-n-cus «πλατύπους» (με έρρινο ένθημα) κ.ά. Ομόρρ. *παλά-μη, πέλα-γος, πλάγ-ιος* κ.ά. Η σημ. «αστείο, ευτράπελο» ανάγεται στο γαλλ. blague (που παρετυμολογήθηκε προς το *πλάκα* λόγω ομοηχίας), το οποίο προέρχεται από ολλ. balg «φάκελος, σάκος». Στη Γαλλική οι σημ. «άδειος σάκος» και «ευτράπελο» συνδέονται μεταξύ τους, πβ. γαλλ. fou «τρελός, ανόητος» < λατ. follis «σάκος ή μπαλόνι γεμάτο αέρα»].

πλακάζ (το) {άκλ.} η επένδυση τής επιφάνειας ενός υλικού (συνήθ. ξύλου ή μετάλλου) με φύλλα ή πλάκες υλικού ακριβότερης ποιότητας: *έκανε τα κουφώματα ~ με ξύλο καρυδιάς.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. placage < plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακάκι (το) {πλακακ-ιού | -ιών} **1.** μικρή τετράγωνη. παραλληλόγραμμη ή εξαγωνική πλάκα από ανθεκτικό υλικό, μονόχρωμη ή πολύχρωμη, με ή χωρίς διακοσμητικά σχέδια. που χρησιμοποιείται για την επένδυση τοίχων, την επίστρωση δαπέδων: *τα ~ τού μπάνιου / τής κουζίνας || θα βάλω πλακάκια στους τοίχους* ΣΥΝ. πλακίδιο· ΦΡ. (λαϊκ.) ***τα κάνω πλακάκια (με κάποιον)*** ταιριάζω τα συμφέροντά μου με τα συμφέροντα άλλου. κυρ. κατά παράνομο ή ανήθικο τρόπο. ώστε να καλυπτόμαστε και οι δύο: *οι εκπρόσωποι των εργαζομένων τα έκαναν πλακάκια με τ' αφεντικά || τα 'χουν κάνει πλακάκια και ο ένας καλύπτει τον άλλον* ΣΥΝ. (λαϊκ.) τα βρίσκω, τα συμφωνώ ΑΝΤ. (λαϊκ.) τα σπάω, τα χαλάω **2.** ΙΑΤΡ. μικρή επιφάνεια από γυαλί που φέρει υλικό βιοψίας για κυτταρολογική εξέταση.

πλακάς (ο) {πλακάδες} **1.** ο τεχνίτης που τοποθετεί τα πλακάκια στους τοίχους ή στα δάπεδα **2.** ο έμπορος που πουλάει πλακάκια.

πλακάτ (το) {άκλ.} πρόχειρη επιγραφή ή πινακίδα που αναρτάται σε δημόσιο χώρο ή μεταφέρεται από διαδηλωτή (κυρ. κατά τη διάρκεια πικετοφορίας) και στην οποία αναγράφονται συνθήματα ή άλλα μηνύματα, κυρ. διεκδικητικού ή προπαγανδιστικού περιεχομένου.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Plakat < γαλλ. placard «αφίσα» < plaquer < ολλ. placken «επικολλώ. μπαλλώνω»].

πλακατζής (ο) {πλακατζήδες}, **πλακατζού** (η) {πλακατζούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει συχνά πλάκες, που του αρέσουν τα αστεία ή οι φάρσες. — **πλακατζήδικος**, -η, -ο.

πλακάτο (το) ΤΥΠΟΓΡ. χρώμα που βγαίνει στην εκτύπωση σε ενιαία απόχρωση, χωρίς διακυμάνσεις και στον ίδιο τόνο· αλλιώς *φόντο.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. placcato < ρ. placcare < γαλλ. plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που το σχήμα του μοιάζει με πλάκα ή έχει συμπιεστεί. ώστε να αποκτήσει μεγαλύτερο πλάτος και μικρότερο πάχος: *~ πέτρα* **2.** ***πλακέ*** (το) μέταλλο που έχει επενδυθεί με λεπτό επίστρωμα από χρυσάφι ή ασήμι.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plaqué. μτχ. τ. τού ρ. plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακέτα (η) {πλακετών} **1.** πλάκα μικρών διαστάσεων: *στον συγγραφέα επιδόθηκε τιμητική ~ για την προσφορά του στα γράμματα* ΣΥΝ. πλακίδιο. πλακάκι • **2.** σύντομη συλλογή ποιημάτων.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plaquette. υποκ. τού ουσ. plaque < ρ. plaquer (υποχωρητ.), βλ. κ. *πλακάζ*].

πλακί (το) {άκλ.} λαδερό φαγητό με ντομάτα. κρεμμύδι κ.ά. που μαγειρεύεται κυρ. σε ταψί ή ρηχή χύτρα: *ψάρι ~.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλακίον*, υποκ. τού *πλάξ* (βλ.λ.). Η λ. αναφερόταν αρχικά κυρ. στο σκεύος όπου προετοίμαζαν και έψηναν το φαγητό, αργότερα δε (μεσν.) και στο ίδιο το φαγητό].

πλακίδιο (το) [1883] {πλακιδί-ου | -ων} πλάκα μικρού σχήματος ΣΥΝ. πλακάκι. πλακέτα.

πλακοειδής, -ής, -ές [1839] {πλακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα πλάκας ΣΥΝ. πλακέ. — **πλακοειδώς** επίρρ. [1839].

πλακομούνι (το) {πλακομουν-ιού | -ιών} (!) η σεξουαλική πράξη μεταξύ δύο γυναικών ΣΥΝ. λεσβιασμός. τριβαδισμός.

[ΕΤΥΜ. < *πλακώνω + μουνί*].

πλακοπαγίδα (η) παγίδα για μικρά πουλιά, που αποτελείται κυρ. από μία μεγάλη πλάκα.

πλακόπιτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πίτα που έχει ψηθεί πάνω σε πλάκα.

πλακόστρωμα (το) {πλακοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η πλακόστρωση (βλ.λ.).

πλακοστρώνω ρ. μετβ. {πλακόστρω-σα, -θηκα. -μένος} επενδύω τοίχο ή δάπεδο με πλάκες ή πλακάκια: *πλακοστρωμένη αυλή || δεν έχουν πλακοστρώσει ακόμα τα πεζοδρόμια.*

πλακόστρωση (η) [1865] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η επένδυση τοίχου ή δαπέδου με πλάκες ή πλακάκια: *η ~ τού πεζοδρομίου από τα συνεργεία τού δήμου* ΣΥΝ. πλακόστρωμα **2.** (συνεκδ.) ο χώρος που έχει στρωθεί με πλάκες: *μαρμάρινη ~.*

πλακόστρωτος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που έχει πλακοστρωθεί: *~ αυλή* **2.** ***πλακόστρωτο*** (το) επιφάνεια, κυρ. δαπέδου ή δρόμου. στρωμένη με πλάκες: *ανηφόριζε το γραφικό ~ τού χωριού.*

πλακούντας (ο) το όργανο με το οποίο στα περισσότερα θηλαστικά το έμβρυο συνδέεται με τη μήτρα. λαμβάνει την τροφή του και αποβάλλει τις άχρηστες ουσίες που παράγει με τον μεταβολισμό του· σχηματίζεται από την ένωση τής βλεννογόνου μεμβράνης τής μήτρας με τις μεμβράνες τού εμβρύου και αποβάλλεται μετά τον τοκετό ΣΥΝ. ύστερο· ΦΡ. ***αποκόλληση πλακούντα*** βλ. λ. *αποκόλληση.* — (υποκ.) **πλακούντιο** (το) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλακοῦς, -οῦντος*, αρχική σημ. «γλύκυσμα», < **πλακόεις* (με συναίρεση τής γεν. ενικού **πλακό-εντος > πλακοῦντος*) < *πλάξ, -κός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

πλακουντώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πλακουντώδ-ους | -εις (ουδ. -η). -ών} αυτός που μοιάζει ως προς το σχήμα με πλακούντα. Επίσης **πλακουντοειδής**, -ής, -ές.

πλακουτσωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει υποστεί πλάτυνση λόγω συμπίεσης: *~ κουλλούρα* ΣΥΝ. πεπλατυσμένος **2.** αυτός που έχει κάπως πλατύ σχήμα: *~ μύτη / κεφάλι / πέτρα* ΣΥΝ. πλακωτός. πλακώδης. Επίσης **πλακουτσός**. — **πλακουτσωτά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *πλακουτσώνω < πλακουτσός < πλάκα*].

πλακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πλακώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με πλάκα ΣΥΝ. πλακοειδής, πλακέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πλάκωμα (το) {πλακώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** (α) η κάλυψη (κάποιου πράγματος) από (κάτι) (β) η άσκηση πίεσης σε ένα σώμα από βάρος που πέφτει πάνω του ΣΥΝ. πίεση **2.** (συνήθ. μτφ.) έντονο αίσθημα δυσφορίας (κυρ. στο στήθος ή στο στομάχι). καταθλιπτική πίεση: *αυτό το ερημονήσι σού δημιουργεί ένα ~ με τη μονοτονία του! || ψυχικό ~* (ψυχοπλάκωμα) *|| νιώθει τέτοιο ~, που δεν μπορεί ν' αναπνεύσει* • **3.** (εκφραστ.) η σύγκρουση ή συμπλοκή σε καβγά: *άγριο ~ για ένα τρακάρισμα* • **4.** (!) η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. συνουσία.

πλακώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** συντρίβω (κάτι) με το βάρος μου πέφτοντας πάνω του: *η δοκός υποχώρησε και πλάκωσε δύο εργάτες·* ΦΡ. (παροιμ.) ***αν δεν παινέψεις το σπίτι σου, θα πέσει να σε πλακώσει*** η παραγνώριση δικών μας προσώπων ή πραγμάτων πλήττει πρώτιστα εμάς: *να πούμε κάτι και για την επιτυχία τής εκπομπής μας. γιατί ~* **2.** ασκώ πίεση σε (κάτι) με το βάρος σώματος που τοποθετώ πάνω του: *πλάκωσε την ψάθα με μια πέτρα. γιατί φυσάει* **3.** καλύπτω (κάποιον/κάτι) από κάθε πλευρά: *μαύρο σκοτάδι πλάκωνε τα βουνά || πλάκωσε το παιδί με το σώμα της. για να το κρύψει* **4.** (εκφραστ.-καθημ.) καταναλώνω (κάτι) υπερβολικά: *κάθισαν στην ταβέρνα και πλάκωσαν τα κρέατα. τις σαλάτες, τα κρασιά* **5.** (μτφ.) (α) προκαλώ πλάκωμα σε (κάποιον). του προξενώ δυσφορία: *ένιωθε να τον πλακώνει κάτι στο στήθος και να μη μπορεί ν' αναπνεύσει* ΣΥΝ. βαραίνω (β) προκαλώ έντονα αρνητική φόρτιση, πίεση ή κατάθλιψη σε (κάποιον): *τα κλειστά παράθυρα του πλάκωναν την ψυχή* ΣΥΝ. καταπιέζω, φορτίζω **6.** (!-λαϊκ.) (για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή. συνουσιάζομαι ΣΥΝ. (!) γαμώ **7.** ξυλοκοπώ (κάποιον): *τον πλάκωσε στις μπουνιές || πάψε να με προκαλείς. γιατί θα σε πλακώσω! || ~ κάποιον στο ξύλο* (τον ξυλοκοπώ) ♦ **8.** (αμετβ.) (α) προκύπτω κατά απρόβλεπτο τρόπο (ως ανεπιθύμητος ή παρά τη θέληση κάποιου) ή (για ομάδα ανθρώπων) εμφανίζομαι ξαφνικά ή μαζικά: *πάνω που είχαμε ξαπλώσει. πλάκωσε το σόι! || φύγε με το καλό, πριν πλακώσει η αστυνομία || πλάκωσαν οι τουρίστες και γέμισε η παραλία κόσμο!* (β) (για καιρικά φαινόμενα) φτάνω με ιδιαίτερη ένταση: *πλάκωσαν νωρίς φέτος οι ζέστες! || πλάκωσε ο χειμώνας || πλάκωσαν τα χιόνια || «μαύρη μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν καλοιακούδα»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) ενσκήπτω, επέρχομαι· (μεσοπαθ. ***πλακώνομαι***) (μτφ.) **9.** κάνω (κάτι) με τρόπο υπερβολικό: *πλακω-*

θήκαμε στο φαγητό / στα αντηλιακά / στο διάβασμα / στα αστεία **10.** συμπλέκομαι, έρχομαι στα χέρια (με κάποιον): *άρχισαν να μαλώνουν και στο τέλος πλακώθηκαν* || *πλακώθηκαν* (στο ξύλο) *οι οπαδοί των δύο ομάδων.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πλακῶ (-όω)*, αρχική σημ. «επιστρώνω με μαρμάρινες πλάκες», < αρχ. *πλάξ, -κός*].

πλάκωση (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (μτφ.) το πλάκωμα, το έντονο αίσθημα δυσφορίας και βάρους: ~ *στο στήθος / στο στομάχι / στην καρδιά.*

πλακωτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που το σχήμα του μοιάζει με πλάκα: ~ *μύτη / πέτρα* ΣΥΝ. πλακουτσωτός, (λόγ.) πλακοειδής, πεπλατυσμένος **2.** (για επιφάνειες, κυρ. δάπεδα) πλακόστρωτος (βλ.λ.) **3.** ***πλακωτό*** (το) παιχνίδι στο τάβλι. — **πλακωτά** επίρρ.

πλαναισθησία (η) [1891] {πλαναισθησιών} η δημιουργία εσφαλμένων αισθημάτων λόγω φυσιολογικών ή παθολογικών αιτίων ΣΥΝ. ψευδαισθησία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. hallucination].

πλανάρω ρ. ➝ πλανίζω

πλάνεμα (το) {πλανέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η παραπλάνηση (κάποιου) με απατηλές υποσχέσεις, κολακείες ή ψευδή στοιχεία: *το ~ τού λαού με μεγάλα λόγια* ΣΥΝ. ξεγέλασμα, εξαπάτηση **2.** ο ερωτικός εντυπωσιασμός κάποιου, ώστε να χάσει το μυαλό του, να παρασυρθεί εντελώς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πλανεύω* (βλ.λ.)].

πλανεμπορία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} το επάγγελμα τού πλανόδιου πωλητή ή το πλανόδιο εμπόριο.
[ΕΤΥΜ. < *πλάνης* + *εμπορία*].

πλανερός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πλάνη: ~ *υπόθεση / σύμπτωση / λόγια* ΣΥΝ. απατηλός, παραπλανητικός. — **πλανερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πλάνη* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. *φλογ-ερός, παγ-ερός, φθον-ερός*].

πλανεύω ρ. μετβ. {πλάν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** παρασύρω (κάποιον) με απατηλές υποσχέσεις, κολακείες ή ψευδή στοιχεία: *πλάνεψε τον λαό με ωραία λόγια και υποσχέσεις* || *τον πλάνεψαν οι κολακείες* ΣΥΝ. παραπλανώ, ξεγελώ **2.** (κατ' επέκτ.) προκαλώ εσφαλμένη εντύπωση για (κάτι), προξενώ ψευδαισθήσεις ή παραισθήσεις: *αν δεν με πλανεύουν τα μάτια μου, αυτός είναι ο Γιάκης* **3.** (ειδικότ.) εντυπωσιάζω (κάποιον) ερωτικά και τον κάνω ό,τι θέλω, του παίρνω τα μυαλά: *πλανεύει γέρους και νιους η πονηρή ματιά σου* || *τα χείλη και τα χάδια της τον πλάνεψαν.* — **πλανευτής** (ο), **πλανεύτρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πλανῶ* (βλ.λ.)].

πλάνη[1] (η) {πλανών} **1.** (α) εκτίμηση ή άποψη που έχει στηριχθεί σε εσφαλμένα δεδομένα, η λανθασμένη αντίληψη: *είναι μία πλατιά διαδεδομένη ~, εντελώς αστήρικτη επιστημονικώς·* ΦΡ. ***(και έσται) η εσχάτη πλάνη χείρων τής πρώτης*** (*καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης*, Κ.Δ. Ματθ. 27, 64) το να ξανακάνει κανείς λάθος ή το να επαναλάβει προηγούμενο σφάλμα του, είναι περισσότερο μειωτικό ή έχει χειρότερες συνέπειες από τη διάπραξη ενός λάθους για πρώτη φορά: *στιγμάτισε τους ατυχείς χειρισμούς και πρότεινε αλλαγή τακτικής τονίζοντας ότι ~!* (β) η εσφαλμένη γνώση ή η ασυνείδητη άγνοια τής πραγματικότητας: *πραγματική / νομική / δικαστική ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των συνθηκών που ευνοούν λανθασμένες κρίσεις, η παραπλανητική κατάσταση: *η ~ τής νιότης / τού έρωτα* || *καθώς βρισκόταν σε τέτοια ~, δεν μπορούσε να δει την πραγματικότητα* || *βγάζω κάποιον από την ~ του* (του αποκαλύπτω την πραγματικότητα, του δείχνω το λάθος του) **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ξεγελά, παραπλανά, οδηγεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα και επιλογές: *η ~ τού κόσμου* || *όλες οι συμβουλές και τα καλοπιάσματά του αποδείχθηκαν ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω, λάθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλανῶ / -ῶμαι* (βλ.λ.)].

πλάνη[2] (η) {πλανών} **1.** εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη λείανση τού ξύλου ή τού ασβεστοκονιάματος τοίχων ΣΥΝ. (λαϊκ.) τριβίδι **2.** εργαλειομηχανή για την κοπή και την κατεργασία επίπεδων μεταλλικών επιφανειών: *μηχανουργική ~* ΣΥΝ. ροκάνι.
[ΕΤΥΜ. < λατ. plana, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. planus, -a -um «ομαλός, επίπεδος»].

πλάνης (ο/η) {πλάν-ητος | -ήτων} (αρχαιοπρ.) αυτός που μετακινείται διαρκώς, που δεν σταθεροποιείται η θέση, η κατάσταση ή η διαμονή του ΣΥΝ. περιπλανώμενος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλανῶ / -ῶμαι* (βλ.λ.)].

πλανητάριο (το) {πλανητάρι-ου | -ων} **1.** ειδική εγκατάσταση που με τη χρήση ικανού αριθμού κινούμενων προβολέων έχει τη δυνατότητα να αναπαριστά σε ειδικό ημισφαιρικό θόλο την ουράνια σφαίρα (με τις αλλαγές της κατά εποχές, τις κινήσεις των σωμάτων, ορισμένα αστρονομικά φαινόμενα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) η αίθουσα ή το κτήριο όπου στεγάζεται η παραπάνω εγκατάσταση: *τα παιδιά επισκέφτηκαν το ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. planetarium].

πλανητάρχης (ο) {χωρ. πληθ.} (ως χαρακτηρισμός) ο πρόεδρος των Η.Π.Α. ως ηγέτης τής μόνης υπερδύναμης στον πλανήτη (μετά την κατάρρευση τής Σοβιετικής Ένωσης).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. planet man].

πλανήτης (ο) {πλανητών} ΑΣΤΡΟΝ. **1.** κάθε ετερόφωτο ουράνιο σώμα που διαγράφει τροχιά γύρω από τον Ήλιο ή άλλον αστέρα· στο ηλιακό μας σύστημα περιλαμβάνονται εννέα κύριοι πλανήτες (κατά σειρά αυξανόμενης απόστασης από τον Ήλιο): ο Ερμής, η Αφροδίτη, η Γη, ο Άρης, ο Δίας, ο Κρόνος, ο Ουρανός, ο Ποσειδώνας, ο Πλούτωνας **2.** (κατ' επέκτ.) ουράνιο σώμα που περιφέρεται γύρω από άλλους, εκτός τού Ηλίου, αστέρες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλάνης* (βλ.λ.)].

πλανητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους πλανήτες: ~ *σύστημα* (σύνολο πλανητών που περιστρέφονται γύρω από τον Ήλιο ή άλλον αστέρα).

πλανητοειδής, -ής, -ές {πλανητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που είναι όμοιος με πλανήτη **2.** ***πλανητοειδείς*** (οι) πολύ μικρά σώματα τού ηλιακού μας συστήματος, που περιφέρονται γύρω από τον Ήλιο, κυρ. ανάμεσα στις τροχιές τού Άρη και τού Δία ΣΥΝ. αστεροειδείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. planétoïde].

πλανητολογία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ. κλάδος τής αστρονομίας που έχει ως αντικείμενο τη συγκριτική φυσική μελέτη των πλανητών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. planétologie].

πλανίδι (το) {πλανιδ-ιού | -ιών} (καθημ.) λεπτό κομμάτι τής επιφάνειας ξύλου, που αποκόπτεται από το κυρίως σώμα κατά τη λείανσή του με πλάνη ΣΥΝ. ροκανίδι.

πλανιέμαι ρ. ➝ πλανώ

πλανίζω ρ. μετβ. {πλάνισ-α, -τηκα, -μένος} λειαίνω ξύλινη επιφάνεια με πλάνη ΣΥΝ. ροκανίζω. Επίσης **πλανάρω**. — **πλάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πλάνη*[2] (βλ.λ.)].

πλάνο (το) **1.** (α) το σχέδιο που περιλαμβάνει όλα τα στάδια, σύμφωνα με τα οποία πρέπει να προχωρήσει και να ολοκληρωθεί συγκεκριμένη διαδικασία: ~ *δράσης / ανάπτυξης / μάχης* || *έμεινε συνεπής στο αρχικό ~.* *παραδίδοντας το έργο εντός των προθεσμιών* || *πενταετές ~* ΣΥΝ. πρόγραμμα, σχεδιασμός (β) το πρόχειρο σχέδιο ενός κειμένου: *πριν γράψεις την έκθεση, κάνε ένα ~* **2.** το σχέδιο που αναπαριστά σε κλίμακα μία άποψη κατασκευής ή μηχανής: *του παρέδωσε τα ~ τού εργοστασίου* || *του έδειξε ένα μπροστινό ~ τού κτηρίου* || *εντυπωσιακό / πρώτο / λεπτομερές / συνολικό ~* **3.** (ειδικότ.) η κάτοψη (κυρ. κτηρίου): *το ~ τού πρώτου ορόφου ήταν το ίδιο με τού ισογείου* ΣΥΝ. σχεδιάγραμμα • **4.** (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η λήψη: *αργό / γρήγορο ~* || *μακρινό / κοντινό ~ στο πρόσωπο* (γκρο πλαν)· ΦΡ. ***(σε) πρώτο πλάνο*** (i) χωρίς την παρεμβολή άλλης εικόνας ή αντικειμένου: *η σταρ ήθελε να βγαίνει ~ σε όλες τις σκηνές!* (ii) (μτφ.) στο επίκεντρο τής προσοχής: ~ *και πάλι σε όλα τα δελτία οι δηλώσεις τού πρωθυπουργού.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. plan < λατ. planus «επίπεδος, ομαλός». Η φρ. *(σε) πρώτο πλάνο* αποδίδει τη γαλλ. au premier plan].

πλανόβιος, -α, -ο [1893] αυτός που περνά τη ζωή του περιπλανώμενος ΣΥΝ. πλάνης.
[ΕΤΥΜ. < *πλάνος* (βλ.λ.) + *βίος*].

πλανόδιος, -α, -ο αυτός που δεν στεγάζεται μόνιμα κάπου, που μετακινείται, περιφέρεται· συνήθ. για επαγγελματία χωρίς μόνιμη επαγγελματική στέγη (λ.χ. κατάστημα), που γυρίζει στις γειτονιές έχοντας το εμπόρευμά του σε όχημα: ~ *μικροπωλητής / έμπορος* || ~ *εμπόριο* || ~ *μουσικός / ζωγράφος* ΣΥΝ. περιπλανώμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πλάνος* (βλ.λ.) + *-όδιος* < *ὁδός*].

πλάνος, -α, -ο **1.** αυτός που ασκεί έντονη και κυρ. παραπλανητική έλξη, που μπορεί να παρασύρει ή να ξεγελάσει με τη γοητεία του: ~ *ομορφιά / βλέμμα / μάτια* || ~ *υπόσχεση / λόγια* **2.** (για πρόσ.) αυτός που εκμεταλλεύεται τη γοητεία του, για να παρασύρει, να εξαπατήσει ή να εντυπωσιάσει· ο γόης: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. πλανευτής **3.** αυτός που οδηγεί ή στηρίζεται σε πλάνη: ~ *στοχασμοί / επιθυμίες / πόθοι* • **4.** (σπάν.) **πλάνος** (ο) περιπλανώμενος: *«παράξενα που με κοιτούν τον πλάνο οι ασάλευτες κυρίες των επαρχιών»* (Γ. Αθάνας). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλανῶ / -ῶμαι* (υποχωρητ.), βλ.λ. Ήδη στην Αρχ. απαντά ουσιαστικοποιημένο το αρσ. *πλάνος (ὁ)* με τη σημ. «περιπλανώμενος»].

πλάνταγμα (το) {πλαντάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η στενοχώρια που δεν αντέχεται, που εξαντλεί τις ψυχικές δυνάμεις (κάποιου) **2.** κάθε ασυγκράτητο, έντονο ξέσπασμα. Επίσης **πλανταγμός** (ο).

πλαντάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάντα-ξα, -γμένος} (εκφραστ.) ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ αβάσταχτη στενοχώρια σε (κάποιον): *τους έχει πλαντάξει με τα καμώματά του* ♦ (αμετβ.) **2.** δοκιμάζω αβάσταχτη στενοχώρια, αισθάνομαι ανυπόφορη δυστυχία για κάποιον λόγο: *πλάνταξε απ' το κακό του / απ' τον θυμό του / από έρωτα* ΣΥΝ. σκάω (από το κακό μου) **3.** ασφυκτιώ, δεν μπορώ να πάρω αέρα, πνίγομαι: ~ *στο κλάμα* (δεν παίρνω ανάσα από τους λυγμούς) || (ως κατάρα) *να σκάσεις και να πλαντάξεις!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλαντάσσω* (πβ. *τινάζω – τινάσσω, τάζω – τάσσω*) < *πλατάσσω* «χτυπώ μεταξύ τους δύο επίπεδα σώματα» < αρχ. *πλατύς*].

πλανώ ρ. μετβ. {πλανάς... | πλάν-εσα κ. -εψα, -ώμαι, -άσαι... (καθημ. *πλανιέμαι*), -ήθηκα, -εμένος κ. -ημένος} **1.** παρασύρω με ψεύτικα, ανακριβή στοιχεία, παραπλανώ ΣΥΝ. εξαπατώ, ξεγελώ, πλανεύω **2.** ασκώ έντονη ερωτική έλξη ή γοητεία σε (κάποιον) ΣΥΝ. πλανεύω, ξελογιάζω· (μεσοπαθ. ***πλανώμαι*** κ. (καθημ.) ***πλανιέμαι***) **3.** τριγυρνώ σε διάφορα μέρη, περιφέρομαι εδώ κι εκεί: *πλανήθηκε χρόνια στην ξενιτειά, μέχρι να ριζώσει εδώ* || *πλανήθηκε στο δάσος / στην πόλη* ΣΥΝ. περιπλανώμαι, περιφέρομαι **4.** (μτφ.) διαμορφώνω εσφαλμένη γνώμη ή εκτίμηση, κάνω λάθος: *πλανάται οικτρά όποιος νομίζει πως θα υποχωρήσουμε* ΣΥΝ. γελιέμαι· ΦΡ. (α) ***το πλανάσθαι ανθρώπινον*** βλ. λ. *ανθρώπινος* (β) ***πλανώμαι πλάνην οικτράν*** βρίσκομαι σε μεγάλη πλάνη **5.** (μτφ.) (α) (για ειδήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) κυκλοφορώ, διαδίδομαι ως φήμη: *πλανώνται πολλά για το παρελθόν του, αλλά ο ίδιος δεν λέει τίποτα* || *αφήνει να πλανάται το ενδεχόμενο τής παραίτησής του* || *όσο πλανάται αυτή η φήμη χωρίς διάψευση, οι αντιδράσεις θα γίνονται εντονότερες* (β) γίνομαι αισθητός, υπάρχω ως απειλή: *ο κίνδυνος πιθανής σύρραξης πλανάται πάνω απ' τη χώρα* ||

η τελευταία του απειλή πλανάται ακόμα στη σκέψη όλων ΣΥΝ. αιωρούμαι ● **6.** ΕΚΚΛΗΣ. αποδέχομαι μια ψευδή διδασκαλία ή πίστη, παρασύρομαι και ακολουθώ άλλη πίστη: *οι πλανημένοι ξαναγύρισαν στην ορθή πίστη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, παρασύρω, λάθος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλανῶμαι (-άο-)* (το ενεργ. *πλανῶ* είναι μτγν.), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το Ι.Ε. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος» και, ως εκ τούτου, με τις λ. *πέλα-γος, παλά-μη, πλά-ξ* δεν έχει ισχυρή τεκμηρίωση. Από την άλλη πλευρά, ούτε η σύνδεση με τα ρ. *πλήσσω* και *πλάζω* (βλ. λ. *πλαγκτόν*) ή με το λατ. planus «ομαλός, επίπεδος» φαίνεται επαρκής από μορφολογικής και σημασιολογικής πλευράς. Έχει προταθεί η συσχέτιση με αρχ. ισλ. flana «περιπλανώμαι εδώ κι εκεί», ενώ εξίσου εύθραυστη θεωρείται η αναγωγή στο λατ. pālor «πλανώμαι, περιφέρομαι».]

πλασάρισμα (το) {πλασαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** (για εμπόρευμα) η προώθηση: *για να πουλήσει ένα περιοδικό, χρειάζεται έξυπνο ~ στην αγορά* **2.** (γενικότ.) η προώθηση (κάποιου πράγματος) με δημιουργία κατάλληλης εικόνας: *το ~ του σ' όλα τα κανάλια ως νέου ταλέντου συμπίπτει με την κυκλοφορία τού πρώτου του δίσκου* **3.** (στο ποδόσφαιρο και το βόλεϊ) (α) το τεχνικό χτύπημα ή σπρώξιμο τής μπάλας προς το αντίπαλο τέρμα (στο ποδόσφαιρο) ή την αντίπαλη πλευρά (στο βόλεϊ) (β) η τοποθέτηση (παίκτη) στην κατάλληλη θέση: *το ~ τού επιθετικού μπροστά στο τέρμα.*

πλασαριστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με πλασέ (βλ.λ.): *~ σουτ.* **πλασαριστά** επίρρ.

πλασάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάσαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λαϊκ.) **1.** (για εμπορεύματα) βρίσκω πελάτες, διακινώ ή εξασφαλίζω τη διάθεση προϊόντος· προωθώ: *το βιβλίο ήταν καλό, αλλά δεν το πλάσαραν καλά στην αγορά* || *του πλάσαρε σκάρτο πράγμα* || *πλάσαρε ναρκωτικά σε μαθητές γυμνασίου!* **2.** (γενικότ.) προωθώ (κάτι/κάποιον) κατά τον ευνοϊκότερο, τον πλέον επωφελή τρόπο: *τα νεανικά περιοδικά τον πλασάρουν ως το νέο είδωλο τής νεολαίας* || *κατάφερε να πλασαριστεί ανάμεσα στους επικρατέστερους υποψηφίους* || *ξέρει να πλασάρει αυτό που κάνει ως κάτι σημαντικό* **3.** (στο ποδόσφαιρο και το βόλεϊ) (α) κάνω πλασέ (βλ.λ.) από σημείο πολύ κοντά στο τέρμα ή στο δίχτυ: *πλάσαρε τον τερματοφύλακα από κοντά σημειώνοντας γκολ* || (κ. αμετβ.) *η μπαλιά ήταν δυνατή και ο παίκτης δεν πρόλαβε να πλασάρει* || *πλάσαρε τη μπάλα πάνω απ' το μπλοκ κερδίζοντας πόντο* (β) (μεσοπαθ. ***πλασάρομαι***) τοποθετούμαι σε κατάλληλη θέση στο γήπεδο: *είχε πλασαριστεί έγκαιρα για το γκολ.* Επίσης **πλασαρίζω**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. αντιδάν. placer «τοποθετώ, θέτω» < place «τοποθεσία, χώρος» < λατ. platea < αρχ. *πλατεῖα*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πλατύς*.]

πλασέ (το) {άκλ.} **1.** (στο ποδόσφαιρο και το βόλεϊ) τεχνικό, όχι δυνατό χτύπημα τής μπάλας με το εσωτερικό τού ποδιού ή των χεριών, συνήθ. από κοντινή απόσταση (για γκολ ή πόντο): *με ένα ωραίο ~ έστειλε τη μπάλα στα δίχτυα* ● **2.** (στον ιππόδρομο) στοίχημα που κερδίζει, αν το άλογο στο οποίο έχει ποντάρει κάποιος τερματίσει μεταξύ των δύο ή τριών πρώτων. — (υποκ.) **πλασεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. placé, μτχ. τ. τού ρ. placer «τοποθετώ, θέτω», βλ. κ. *πλασάρω*.]

πλασέμπο (το) {άκλ.} **1.** φάρμακο το οποίο χορηγείται σε ασθενή με σκοπό περισσότερο την ψυχολογική του στήριξη και ανακούφιση παρά τη θεραπεία τής αρρώστιας του **2.** αδρανής ουσία προς την οποία δοκιμάζεται συγκριτικά η χρησιμότητα μιας άλλης (π.χ. φαρμάκου) σε ελεγχόμενες συνθήκες εργαστηρίου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. placebo, αρχική σημ. «εσπερινή νεκρώσιμη λειτουργία (των Καθολικών)» < λατ. placebo (μέλλ. τού placeo «είμαι αρεστός, προκαλώ ευχαρίστηση»), που ήταν η αρχική λέξη τού πρώτου αντιφώνου τής λειτουργίας].

πλάση (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το πλάσιμο, το να πλάθει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. σχηματισμός, διαμόρφωση, πλάσιμο **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των δημιουργημάτων τού Θεού: *όλη η ~ αναγεννάται την άνοιξη* ΣΥΝ. κτίση, σύμπαν, κόσμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλάσις* < *πλάσσω*, βλ. κ. *πλάθω*].

-πλασία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** ανάπτυξη μέρους τού σώματος με ορισμένο τρόπο: *νεο-πλασία, δυσ-πλασία* **2.** γενικότ. ανάπτυξη μέρους τού σώματος: *οστεο-πλασία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, το οποίο ανάγεται στο ελληνογενές νεολατ. -plasia (λ.χ. γαλλ. dys-plasie, néo-plasie) < αρχ. *πλάσις* (βλ.λ.)].

-πλάσια / -ίως λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές αυξάνεται κάτι: *του ανταπέδωσε διπλάσια.*

-πλασιάζω λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές αυξάνεται κάτι: *διπλασίασαν τον μισθό του.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-πλασιάζω*, μτγν. *τρι-πλασιάζω*), που προέρχεται από επίθετα με επίθημα *-πλάσιος* (βλ.λ.)].

-πλασιασμός λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν πόσες φορές αυξάνεται κάτι: *τριπλασιασμός των κερδών.*

πλασιέ (ο/η) {άκλ.} εμπορικός αντιπρόσωπος που αναλαμβάνει ο ίδιος με προμήθεια τη διάθεση προϊόντος σε εμπόρους ή ιδιώτες, μετά από επιτόπια επίδειξη τού προϊόντος σε αυτούς: *~ βιβλίων / καλλυντικών.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. placier < placer «τοποθετώ, θέτω» (βλ. λ. *πλασάρω*)].

πλάσιμο (το) {πλασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πλάθει κανείς (κάτι): *το ~ τού ανθρώπου από χώμα* **2.** (ειδικότ.) το ζύμωμα και η διαμόρφωση υλικού στην τελική του μορφή: *το ~ τού ψωμιού / τού τσουρεκιού* **3.** (μτφ.) η διαμόρφωση (χαρακτήρα, ήθους, σκέψης κ.λπ.) μέσα από ορισμένη διαδικασία: *το ~ ενός παιδιού από τους γονείς και τους δασκάλους του* ΣΥΝ. διάπλαση.
[ΕΤΥΜ. < θ. *πλασ-* (τού αορ. *ἔ-πλασ-α*, ρ. *πλάθω*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. *γράψ-ιμο, ψήσ-ιμο*].

-πλάσιος, -α, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν πόσες φορές είναι κάποιος/κάτι μεγαλύτερος ή περισσότερος από κάποιον άλλον: *διέθεσε τριπλάσια κεφάλαια για επενδύσεις* || *για τόσο πολλά άτομα πρέπει να ετοιμάσεις τετραπλάσιο καφέ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-πλός, αριθμός.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα αριθμητ. επιθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. *δι-πλάσιος, τρι-πλάσιος*), που ανάγεται σε τ. *-πλάτ-ιος* (με συριστικοποίηση τού -τ- προ τού -ι-, πβ. δωρ. *δι-πλάτ-ιος*) < *-*πλάτος* < *-p l-tos, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «διπλώνω, πτυχώνω», πβ. λατ. sim-plus «απλός», du-plus «διπλός», μέσ. ιρλ. diabul «διπλός» (< *dwei-plo-), αρχ. σκανδ. falda «πτυχή, δίπλα» (γερμ. Falte, ίδια σημ.) κ.ά. Ομόρρ. *ἁ-πλοῦς* (βλ.λ.)].

πλάσμα (το) {πλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το δημιούργημα (κάποιου), ό,τι έχει πλάσει κανείς: *όλοι οι άνθρωποι είναι πλάσματα τού Θεού* **2.** (μτφ.) το φανταστικό δημιούργημα, επινόημα: *όλες αυτές οι ιστορίες που διηγείται είναι πλάσματα τής φαντασίας του* **3.** (ειδικότ.) (α) κάθε άνθρωπος, λ.χ. σε φράσεις όπως: *ηλίθιο / ανόητο / περίεργο / μυστήριο ~* (β) άνθρωπος ή ζώο εξαιρετικής ομορφιάς και χάρης: *αυτά τα καθαρόαιμα είναι μοναδικά ~!* || *Τι ~ είναι αυτό! Τι σώμα, τι πρόσωπο!* || *θεσπέσιο ~* ● **4.** ΙΑΤΡ. το υγρό τού αίματος ή τής λέμφου, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τα κυτταρικά συστατικά του, μέσα στα οποία αιωρούνται τα αιμοσφαίρια και τα αιμοπετάλια **5.** (α) ΦΥΣ. αέριο υψηλού ιοντισμού που αποτελείται από σχεδόν ίσο αριθμό ηλεκτρονίων και φορτισμένων θερμικά ιόντων· είναι εξαιρετικά διαδεδομένο στο σύμπαν και χρησιμοποιείται σε τεχνολογικές εφαρμογές (β) ΤΕΧΝΟΛ.-ΠΛΗΡΟΦ. ***οθόνη πλάσματος*** τύπος επίπεδης οθόνης που περιέχει νέον ανάμεσα σε οριζόντια και κάθετα ηλεκτρόδια και παρουσιάζει πολύ σταθερή εικόνα. — (υποκ.) **πλασματάκι** (το) (σημ. 1-3)
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλάσσω*, βλ. κ. *πλάθω*. Ο όρ. τής Φυσικής ανάγεται στο νεολατ. αντιδάν. plasma].

πλασματικός, -ή, -ό {μτγν.} αυτός που δεν στηρίζεται σε πραγματικά δεδομένα, φανταστικός, υποθετικός ή ψεύτικος: *τα στοιχεία που δόθηκαν είναι ~, δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα* ΣΥΝ. πλαστός ΑΝΤ. πραγματικός, υπαρκτός. — **πλασματικ-ά / -ώς** επίρρ.

πλασμ(ατ)οκύτταρο (το) {πλασμ(ατ)οκυττάρ-ου | -ων} καθένα από τα κύτταρα που εκκρίνουν αντισώματα, εντοπίζονται στο αίμα και στον συνδετικό ιστό και είναι πολύ σημαντικά για την ανοσία τού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. plasmocyte < plasmo- (< *πλάσμα*) + cyte (< *κύτος*). Για τη σύγχυση των όρων *κύτταρο* και *κύτος* στους ελληνογενείς ξέν. όρους, βλ. λ. *κυτταρο-*].

πλασμόλυση (η) [1891] {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ΒΟΤ. η αποκόλληση κυτταροπλάσματος από τα κυτταρικά τοιχώματα λόγω τής απώλειας νερού εξαιτίας τού φαινομένου τής ώσμωσης. Επίσης **πλασμολυσία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. plasmolyse].

πλασμώδιο (το) [1892] {πλασμωδί-ου | -ων} **1.** κύτταρο που απαρτίζεται από πολλούς πυρήνες **2.** το μικρόβιο που ευθύνεται για την εκδήλωση τής ελονοσίας στον άνθρωπο. **πλασμωδιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *πλάσμα* + *-ώδιο* < *-ώδης* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. plasmodium].

πλάσσω ρ. → πλάθω

πλαστάρι (το) {πλασταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ψωμί ψημένο δύο φορές, γαλέτα.
[ΕΤΥΜ. < *πλάθω* (πβ. *πλάστ-ης*) + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. *λιθ-άρι, βλαστ-άρι* κ.ά.].

πλασταριά (η) (λαϊκ.) πλατιά σανίδα για το πλάσιμο τού ζυμαριού ή για τον σχηματισμό του σε φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < *πλάστης* + παραγ. επίθημα *-αριά*, πβ. κ. *ζυγ-αριά, κληματαριά*].

πλαστελίνη (η) {χωρ. πληθ. στη σημ. 1, πλαστελινών στη σημ. 2} **1.** υλικό εξαιρετικά εύπλαστο, που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία προπλασμάτων **2.** (ειδικότ.) η παραπάνω ύλη σε διάφορες αποχρώσεις για παιδικές κατασκευές (πλάσιμο ομοιωμάτων ή σχημάτων): *παίζει με τις ~* || *έφτειαξε ένα ανθρωπάκι από ~.*
[ΕΤΥΜ. Εμπορική ελληνογενής ονομασία, < αγγλ. plastiline < ρ. *πλάσσω* (πβ. *πλαστ-ικός*)].

πλαστεπώνυμος, -η, -ο αυτός που φέρει πλαστό επώνυμο ή επωνυμία: *~ επιστολή.*

πλαστήρι (το) {πλαστηρ-ιού | -ιών} ο πλάστης (βλ.λ., σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλαστήριον* < αρχ. *πλάσσω* + παραγ. επίθημα *-τήρι(ον)*, πβ. *χειρισ-τήρι(ον), σκαλισ-τήρι(ον)*].

πλάστης (ο) {πλαστών}, **πλάστρια** (η) {πλαστριών} (σημ. 1) **1.** αυτός που πλάθει (κάτι), που δίνει μορφή σε (κάτι) πλάθοντάς το: *~ κέρινων ομοιωμάτων / πήλινων αγγείων* **2.** ***Πλάστης*** (ο) ο δημιουργός τού κόσμου, ο Θεός: *δόξαζε τον ~ για τ' αγαθά που του 'δωσε* ΣΥΝ. Δημιουργός, Πλαστουργός ● **3.** κυλινδρική, επιμήκης, συνήθ. ξύλινη ράβδος για το άνοιγμα φύλλου ή το στρώσιμο τής ζύμης ΣΥΝ. πλαστήρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλάσσω* (βλ.λ.)].

πλάστιγγα (η) {πλαστίγγων} **1.** μεγάλη ζυγαριά κατάλληλη για τη μέτρηση μεγάλων βαρών **2.** (μτφ.) σε περιπτώσεις συναγωνισμού, διεκδίκησης από υποψηφίους θέσης, αξιώματος, τίτλου κ.λπ.: κυρ. στη ΦΡ. ***η πλάστιγγα γέρνει / κλίνει υπέρ (κάποιου)*** (κάποιος/κάτι) αρχίζει να ξεχωρίζει, να κερδίζει έδαφος έναντι των υπολοίπων: *η πλάστιγγα φαίνεται να γέρνει υπέρ τού παλαιότερου υποψηφίου στο συνέ-*

δριο για την εκλογή προέδρου.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλάστιγξ, -ιγγος*, εκφραστ. όρ. με επίθημα *-ιγγ-* (πβ. *φόρμ-ιγξ, στρόφ-ιγξ*), αβεβ. ετύμου. Η σημ. «πλατύς δίσκος ζυγαριάς» οδηγεί στην ευρεία λεξιλογική οικογένεια τού Ι.Ε. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος». Ωστόσο, ο ακριβής σχηματισμός παραμένει αμφίβολος: η αναγωγή σε τ. **πλαστός* δεν αιτιολογεί την παρουσία τού *-στ-*, ενώ η σύνδεση με το ρ. *πλάσσω* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Αν υποθέσουμε ότι **πλαστός < *πλατ-τος*, θα μπορούσαμε να το συσχετίσουμε ίσως με τη λ. *πλάτη* (βλ.λ.)].

πλαστικό (το) **1.** πολυμερές συνθετικό υλικό που αναμειγνυόμενο με ουσίες μικρού μοριακού βάρους μορφοποιείται εύκολα· μπορεί να έχει διάφορες ιδιότητες ανάλογα με τη δομή και τη σύστασή του: *το ~ έχει αντικαταστήσει τα φυσικά υλικά σε πλήθος κατασκευών* **2.** (ειδικότ.) σκληρό αδιάβροχο κάλυμμα δαπέδων με ειδική σύνθεση και χρωστικές ουσίες για τη δημιουργία των επιθυμητών χρωμάτων και σχεδίων: *ντύνω με ~ το γραφείο* **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των πλαστικών αντικειμένων καθημερινής χρήσεως: *το ~ έχει πνίξει την πόλη μας.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. plastique].

πλαστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΧΗΜ. η εισαγωγή πλαστικοποιητή σε πολυμερή ουσία, με συνέπεια τον διαχωρισμό των μορίων της και την ελάττωση των μεταξύ τους αλληλεπιδράσεων, ώστε να είναι πιο εύκαμπτη, πιο ευλύγιστη **2.** (στην αστροναυτική) η μετατροπή τού στερεού καυσίμου ενός πυραύλου σε πλαστική μάζα με την εισαγωγή πλαστικοποιητή (λ.χ. νιτρογλυκερίνης), που καίγεται μαζί με το καύσιμο **3.** (καθημ.) η επένδυση επιφάνειας με πλαστικό για την ενίσχυση τής ανθεκτικότητάς της και την προφύλαξή της από φθορά. — **πλαστικοποιητικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plasticisation].

πλαστικοποιητής (ο) ουσία που προστίθεται σε ένα υλικό μειώνοντας τη δυσκαμψία του, κάνοντάς το πιο εύπλαστο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plasticiser].

πλαστικοποιώ ρ. μετβ. {πλαστικοποιείς... | πλαστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εισάγω πλαστικοποιητή σε πολυμερή ουσία (πολυμερές), αυξάνοντας την πλαστικότητά της **2.** επικαλύπτω επιφάνεια με λεπτή επένδυση πλαστικού, την επιστρώνω με λεπτό πλαστικό στρώμα, φύλλο ή βερνίκι: *~ το εξώφυλλο / το χαρτί || οι πλαστικοποιημένες καρτέλες με τα ονόματα των συνέδρων.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plasticise].

πλαστικός, -ή, -ό 1. (για ύλες) αυτός που διαμορφώνεται ή επιτυγχάνει τη διαμόρφωση ενός πράγματος με πλάσιμο, που μπορεί να πλάθει ή να πλάθεται: *~ ύλες* (τα πλαστικά)· ΦΡ. (α) ***πλαστική παραμόρφωση*** βλ. λ. *παραμόρφωση* (β) ***πλαστική (εγχείρηση)*** η χειρουργική επέμβαση που αποσκοπεί στη συντήρηση, ανάπλαση, επιδιόρθωση ή αντικατάσταση των δύσμορφων, τραυματισμένων ή χαμένων μελών τού σώματος ή για βελτίωση τής εμφανίσεως: *κάνω ~ στο πρόσωπο / στη μύτη / στο στήθος* (γ) ***πλαστικός χειρουργός*** γιατρός ειδικευμένος στις παραπάνω επεμβάσεις (δ) ***πλαστική (χειρουργική)*** κλάδος τής χειρουργικής που ασχολείται με τις παραπάνω επεμβάσεις (ε) ***πλαστική επανορθωτική*** κλάδος τής πλαστικής χειρουργικής που αποβλέπει στην αποκατάσταση φθοράς ή βλάβης που προκαλείται κυρ. από ατυχήματα **2.** ***πλαστική*** (η) κάθε τέχνη, κυρ. η γλυπτική, ως τέχνη τής δημιουργίας (με το σκάλισμα) τρισδιάστατων σχημάτων και μορφών **3.** (στην τέχνη) αυτός που αποδίδει το τρισδιάστατο των μορφών, κυρ. τις αναλογίες, τους όγκους και τις καμπύλες των σωμάτων: *η βυζαντινή αγιογραφία δεν εμμένει στην ~ αναπαράσταση των σωμάτων·* ΦΡ. (α) ***πλαστικές τέχνες*** κάθε τέχνη (π.χ. γλυπτική) που αποδίδει τις μορφές τρισδιάστατες ή σαν τρισδιάστατες (β) ***πλαστικές εικόνες*** οι ζωντανές αναπαραστάσεις πινάκων ή γλυπτών από άνθρωπο ΣΥΝ. ταμπλό βιβάν • **4.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλαστικό: *~ είδη / παιχνίδια / φυτά* (διακοσμητικές απομιμήσεις φυτών) */ ρούχα* (από συνθετικές ίνες) *|| ~ κάθισμα / ποτήρι / τσάντα / ζώνη / σακούλα / σημαία / δάπεδο·* ΦΡ. (α) ***πλαστική εκρηκτική ύλη*** μείγμα από εκρηκτική ύλη και κατάλληλο πλαστικοποιητή, το οποίο πλάθεται και στο χέρι και χρησιμεύει ως εκρηκτική γόμωση όπλου ή γεν. ως εκρηκτική ύλη (β) ***πλαστικά χρώματα*** εύχρηστα χρώματα, κυρ. για την επικάλυψη μεγάλων επιφανειών, που στεγνώνουν εύκολα και έχουν μεγάλη ευκαμψία, αντοχή και σκληρότητα (γ) ***πλαστικό χρήμα*** βλ. λ. *χρήμα* **5.** ***πλαστικό*** (το) βλ.λ. — **πλαστικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλαστός* (< *πλάσσω*). Η λ. αναφερόταν αρχικώς στις τέχνες που περιελάμβαναν πλάσιμο πηλού ή κεριού, ακόμη δε και στη γλυπτική. Στις σύγχρονες σημ. έχουν συμβάλει ανάλογες χρήσεις των ελληνογενών γαλλ. plastique, αγγλ. plastic].

πλαστικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα σώματος να παραμορφώνεται μόνιμα υπό την επίδραση εξωτερικών δυνάμεων χωρίς να θραύεται **2.** η ιδιότητα εικαστικού έργου να αποδίδει με ρεαλισμό και ενδεχομένως με μεγάλη έμφαση τους όγκους και τις καμπύλες των σωμάτων: *η ~ των αγαλμάτων τής Αναγέννησης* **3.** η ιδιότητα πράγματος (κτηρίου, τοπίου, εικόνας κ.λπ.) να μην είναι μονοκόμματο, να δίνει την εντύπωση ότι έχει ευλυγισία, ποικιλία και εναλλαγή μορφών: *το ελληνικό τοπίο με τις βουνοκορφές και τις κοιλάδες του έχει ~ || η εναλλαγή τού λευκού των πλίνθων με το κόκκινο τού κεραμικού διακόσμου στη βυζαντινή τοιχοδομία δίνει στο οικοδόμημα ~.*

πλαστογράφημα (το) [μεσν.] {πλαστογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} έγγραφο που έχει πλαστογραφηθεί.

πλαστογράφηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πλαστογραφία: *η ~ επισήμου εγγράφου διώκεται ποινικά* ΣΥΝ. παραποίηση, νόθευση **2.** (μτφ.) η σκόπιμη διαστρέβλωση των αληθινών δεδομένων, η αλλοίωση των πραγματικών στοιχείων: *~ τής ιστορίας για λόγους πολιτικής προπαγάνδας* ΣΥΝ. αλλοίωση.

πλαστογραφία (η) [μτγν.] {πλαστογραφιών} αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος καταρτίζει πλαστό έγγραφο ή νοθεύει έγγραφο με σκοπό να παραπλανήσει με τη χρήση του άλλον σχετικά με γεγονός που μπορεί να έχει έννομες συνέπειες: *διώκεται για ~* ΣΥΝ. παραποίηση, νόθευση. — **πλαστογράφος** (ο/η) [μτγν.], **πλαστογραφικός**, -ή, -ό [1896], **πλαστογραφικά** επίρρ.

πλαστογραφώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πλαστογραφείς... | πλαστογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απομιμούμαι δόλια και με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια τον γραφικό χαρακτήρα (κάποιου) ή τα διακριτικά επίσημα σύμβολα εγγράφου ή τίτλου (προκειμένου να εξαπατήσω πρόσωπο ή αρχή): *~ την υπογραφή / το χειρόγραφο / τα γράμματα / την αφιέρωση / τις σημειώσεις κάποιου* **2.** (γενικότ.) συντάσσω πλαστό έγγραφο ή τίτλο ή νοθεύω γνήσιο για λόγους προσωπικού συμφέροντος: *πλαστογραφημένο χαρτονόμισμα || είχε πλαστογραφήσει τα αρχεία / τους λογαριασμούς / τα πρακτικά τής συνεδρίασης* ΣΥΝ. παραποιώ, παραχαράσσω **3.** (μτφ.) αλλοιώνω τα πραγματικά δεδομένα, παρουσιάζω διαστρεβλωμένη εκδοχή ως γνήσια: *επιχειρούν συστηματικά να πλαστογραφήσουν την ελληνική ιστορία για λόγους προπαγάνδας* ΣΥΝ. διαστρεβλώνω, χαλκεύω.

πλαστοπροσωπία (η) [1885] {πλαστοπροσωπιών} η δόλια παρουσίαση προσώπου με τα στοιχεία άλλου, το να υποδύεται κανείς ότι είναι κάποιος άλλος (με σκοπό την πρόκληση βλάβης ή για λόγους προσωπικού συμφέροντος): *του ασκήθηκε μήνυση για ~.* — **πλαστοπροσωπώ** ρ. {-είς...}.

πλαστός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει γίνει κατ' απομίμηση ενός άλλου και χρησιμοποιείται δολίως αντί τού πραγματικού: *~ έγγραφο / χαρτονόμισμα / πιστοποιητικό || ~ υπογραφή / διαθήκη* ΣΥΝ. ψεύτικος, (λόγ.) κίβδηλος, νόθος, παραποιημένος ΑΝΤ. γνήσιος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται γνησιότητας και αυθορμητισμού: *~ ευγένεια / καλοσύνη* ΣΥΝ. προσποιητός, επιτηδευμένος, ανειλικρινής ΑΝΤ. απροσποίητος, πηγαίος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα αλλά επινοείται για λόγους σκοπιμότητας: *~ ιστορία / επιχείρημα / γεγονός || όλη αυτή η φημολογία δεν είναι παρά ~ κατασκεύασμα των αντιπάλων μας* ΣΥΝ. κατασκευασμένος. — **πλαστά** επίρρ., **πλαστότητα** (η) [1838].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλάσσω* (βλ. λ. *πλάθω*)].

πλαστούργημα (το) [μτγν.] {πλαστουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει δημιουργηθεί, έχει πλαστεί ΣΥΝ. δημιούργημα, πλάσμα **2.** ΘΕΟΛ. ο άνθρωπος ως δημιούργημα τού Πλάστη, τού Θεού • **3.** οτιδήποτε δεν ανταποκρίνεται σε αληθινά δεδομένα, έχει εξωπραγματικό ή φανταστικό χαρακτήρα ΣΥΝ. μύθευμα.

πλαστουργός (ο) **1.** (με κεφ., κυρ. ως προσωνυμία τού Θεού) ο δημιουργός, ο πλάστης **2.** (κακόσ.-μτφ.) αυτός που κατασκευάζει ανυπόστατες ιστορίες, ψέματα **3.** (ως επίθ.) αυτός που μπορεί να δημιουργεί, που διαθέτει δημιουργικότητα: *~ νους / δύναμη* ΣΥΝ. δημιουργικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός.*

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «γλύπτης», < θ. *πλαστ-* (< πλάσσω) + *-ουργός < έργον*].

πλαστουργώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πλαστουργείς... | πλαστούργησα} δημιουργώ, πλάθω (κάτι), του δίνω σχήμα, μορφή.

πλαταγή (η) [αρχ.] ο χαρακτηριστικός ήχος που παράγεται από την πρόσκρουση δύο πλατιών επιφανειών.

πλαταγίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πλατάγισα} ♦ **1.** (αμετβ.) βγάζω τον χαρακτηριστικό ήχο που παράγεται από τη (συνήθ. επαναλαμβανόμενη) πρόσκρουση δύο πλατιών επιφανειών: *τα κύματα πλατάγιζαν στην πρύμνη || οι σημαίες πλαταγίζουν στον αέρα || πλαταγίζουν οι τέντες / τα πανιά* ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να βγάλει τον παραπάνω ήχο: *πλατάγισε τη γλώσσα στο στόμα του || ~ τις παλάμες.* — **πλατάγισμα** (το) κ. **πλαταγισμός** (ο).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλαταγῶ (-έω)* (όπως μαρτυρείται στο ομηρικό σύνθετο *συμ-πλατάγησεν*), αρχική σημ. «χειροκροτώ», κατά τα ρ. σε *-ίζω* (πβ. κ. *διευκρινῶ – διευκρινίζω, ἐξασθενῶ - ἐξασθενίζω*). Το ρ. προέρχεται από συμφυρμό τού ρ. *παταγῶ* (βλ. λ. *πάταγος*) με λ. όπως *πλήττω, πληγή* κ.τ.ό.].

Πλαταιές (οι) αρχαία πόλη τής Βοιωτίας, κοντά στην οποία ο ενωμένος ελληνικός στρατός νίκησε τον περσικό το 479 π.Χ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πλαταιαί*, πληθ. τού *Πλάταια* < επίθ. *πλατύς* (βλ.λ.). Ως προς τον ακριβή σχηματισμό τού τοπωνυμίου, θεωρείται ότι συνδ. με σανσκρ. pṛthivī «γη, πλατιά επιφάνεια», ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, πρόκειται για αφομοιωμένο τ. τού επιθ. *πλατεία* (θηλ. τού *πλατύς*)].

πλαταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάτυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πιο πλατύ: *θα κάνουν κι άλλη λωρίδα, για να πλατύνουν τον δρόμο* ΣΥΝ. φαρδαίνω ΑΝΤ. στενεύω **2.** (μτφ.) προσδίδω μεγαλύτερη ευρύτητα σε (κάτι): *τα ταξίδια πλαταίνουν τους ορίζοντες τού ανθρώπου* ΣΥΝ. διευρύνω ΑΝΤ. περιορίζω ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι πιο πλατύς: *στο σημείο αυτό πλαταίνει ο ποταμός* ΣΥΝ. ανοίγω **4.** (μτφ.) αποκτώ μεγαλύτερη ευρύτητα: *με το διάβασμα πλαταίνει ο νους τού ανθρώπου* ΣΥΝ. διευρύνομαι ΑΝΤ. περιορίζομαι. Επίσης (λόγ.) **πλατύνω** [αρχ.] (βλ.λ.). — **πλάτυνση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλατύνω* (βλ.λ.) κατά το σχήμα *βαθύνω – βαθαίνω*].

πλατάνι (το) {πλατάν-ιού | -ιών} ο πλάτανος (βλ.λ.).

πλατανιάς (ο) τόπος με πλατάνους.

πλάτανος (ο) {πλατάν-ου | -ων, -ους} μεγάλο φυλλοβόλο δέντρο με χοντρό κορμό, μεγάλο ύψος (μέχρι και 30 μέτρων), πλατιά σε μέγεθος παλάμης φύλλα και αγκαθωτούς καρπούς, που απαντά στις όχθες ποταμών, σε ρεματιές και χαράδρες και είναι γνωστό για τη σκιά που προσφέρει ΣΥΝ. πλατάνι· ΦΡ. ***χαιρέτα μου τον πλάτανο*** για να δείξουμε ότι κάτι αργεί υπερβολικά να γίνει ή ότι δεν υπάρχει περίπτωση να γίνει.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλάτανος (ή)*, αβεβ. ετύμου. Η αρχαιότερη (ομηρική) μορφή τής λ. είναι ο τ. *πλατάνιστος (ή)*, τού οποίου το επίθημα *-στος* εμφανίζεται μόνο στο ουσ. *άκαστος* «σφένδαμνος» και στο τοπων. *Όγχηστός*, ενώ ο δευτερογενής σχηματισμός *πλάτανος* εμφανίζει το συχνό επίθημα *-ανος* (πβ. *βοτ-άνη*, *ῥάφ-ανος*). Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για δέντρο τής Ασίας ή τής ΝΑ. Ευρώπης (από όπου εισήχθη το όνομά του) και συνδέθηκε παρετυμολογικά με το επίθ. *πλατύς*, προσδιορίζοντας το δέντρο που έχει πλατύ φύλλωμα ή φλοιό].

πλατανότοπος (ο) τόπος με πολλούς πλατάνους ΣΥΝ. πλατανιάς.

πλατανόφυλλο (το) το φύλλο τού πλατάνου.

πλατάρα (η) η φαρδιά, ανοιχτή (συνήθ. γυμνασμένη) πλάτη.

πλαταράς (ο) {πλαταράδες} (λαϊκ.) άνδρας με πλατιά, γερή, γυμνασμένη πλάτη.

πλατάρια (τα) {πλαταριών} (λαϊκ.) τα εντόσθια των πουλερικών καθώς και οι φτερούγες, ο λαιμός και το κεφάλι τους μαγειρεμένα.
[ΕΤΥΜ. < *πλάτη* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

πλατεία (η) {πλατειών} **1.** ο ανοιχτός κοινόχρηστος χώρος που σχηματίζεται στο σημείο όπου τέμνονται δύο ή περισσότεροι δρόμοι, ειδικά διαμορφωμένος, ώστε να μπορεί ο κόσμος να κάθεται, να κάνει περίπατο ή να παίζουν τα παιδιά: *έργα για τη διαμόρφωση τής ~ τού χωριού* || *ζει σε μια πόλη με μεγάλες ~, με δέντρα και χώρους άθλησης* **2.** (κατ' επέκτ.) η περιοχή και οι δρόμοι γύρω από τον χώρο αυτόν: *το Δημαρχείο είναι στην ~* || *το λεωφορείο περνάει απ' την ~;* **3.** (σε θέατρα, κινηματογράφους κ.λπ.) ο μεγάλος χώρος μπροστά από τη σκηνή ή την οθόνη, στον οποίο τοποθετούνται οι θέσεις των θεατών (κατ' αντιδιαστολή προς τον εξώστη που είναι υπερυψωμένος): *έκλεισε τρεις θέσεις στην ~ για την απογευματινή παράσταση* **4.** (συνεκδ.) οι θεατές που παρακολουθούν από τις θέσεις αυτές: *ολόκληρη η ~ ξέσπασε σε γέλια!* — (υποκ.) **πλατειούλα** κ. **πλατεΐτσα** (η) (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *πλατεῖα (ὁδός)*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *πλατύς* (βλ.λ.). Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ορισμένες χρήσεις τού γαλλ. αντιδαν. place].

πλατειάζω ρ. αμετβ. {πλατείασα} (λόγ.) χρησιμοποιώ περισσότερες λέξεις ή φράσεις από ό,τι είναι απαραίτητο ή κάνω μεγάλες παρεκβάσεις ΣΥΝ. πολυλογώ, περιττολογώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μιλώ με δωρική προφορά (δηλ. με πολλά μακρά -α-), < *πλατύς* (θηλ. *πλατεῖα*)].

πλατειασμός (ο) {μτγν.} **1.** η χρήση περιττών λέξεων ή φράσεων στον λόγο: *ο καλός ομιλητής αποφεύγει τους ~ στον λόγο του* **2.** (συνεκδ.) κάθε περιττή φράση ή λέξη που συνιστά παρέκβαση: *ο ~ σε αυτό το σημείο δυσχεραίνει το νόημα* || *στις εκθέσεις του έχει πολλούς ~.*

πλατειαστικός, -ή, -ό αυτός που περιέχει πλατειασμούς, που πλατειάζει: *~ λόγος / έκφραση / διατύπωση* ΑΝΤ. πυκνός. — **πλατειαστικά / -ώς** επίρρ.

πλάτεμα (το) {πλατέμ-ατος | -ατα, άτων} (λαϊκ.) το να πλαταίνει (κάτι) ΣΥΝ. πλάτυνση, διεύρυνση ΑΝΤ. στένεμα.

πλάτη (η) {πλατών} **1.** το πίσω μέρος τού ανθρώπινου σώματος από τον λαιμό (σβέρκο) ώς το τέλος τής σπονδυλικής στήλης: *του έδωσε ένα φιλικό χτύπημα στην ~* || *οι ραχιαίοι είναι οι μύες τής ~* || *αυτό το φόρεμα αφήνει τη μισή ~ έξω!* ΣΥΝ. νώτα, ράχη· ΦΡ. (α) ***γυρίζω την πλάτη*** (i) (κυριολ.) στρέφω τα νώτα μου σε κάποιον, έτσι που να μην τον βλέπω από μπροστά: *γύρισε την πλάτη και κοιμήθηκε* (ii) (μτφ.) *(~ σε κάποιον)* απαξιώ να ασχοληθώ με (κάποιον) ή να τον βοηθήσω, περιφρονώ: *αυτοί, που τόσο τους είχε βοηθήσει, του γύρισαν την πλάτη, όταν χρειάστηκε τη βοήθειά τους* (β) ***πίσω από την πλάτη (κάποιου)*** κρυφά από (κάποιον) και χωρίς αυτός να είναι παρών, ερήμην του: *τον κουτσομπολεύουν ~ του!* || *(από) μπροστά τού κάνει τον φίλο και ~ τον διαβάλλει* (γ) ***κάνω πλάτες (σε κάποιον)*** προσφέρω (σε κάποιον) την απαραίτητη υποστήριξη, τον καλύπτω, του παρέχω άλλοθι, κυρ. για απαγορευμένη ή επιλήψιμη πράξη: *όταν έβγαινε ραντεβού μαζί του, εγώ της έκανα πλάτες* (δ) ***έχω (γερές) πλάτες*** γνωρίζω πρόσωπα ικανά να με υποστηρίξουν, έχω μέσον: *έχει πλάτες και τα κάνει αυτά!* || *αν δεν έχεις πλάτες, δεν σε προσλαμβάνουν* (ε) ***έχω στην πλάτη μου (κάτι / κάποιον)*** έχω επιφορτισθεί με την ευθύνη για (κάποιον/κάτι), έχω αναλάβει το βάρος τής ευθύνης του: *έχει ολόκληρη οικογένεια στην πλάτη του* (στ) ***πλάτη με πλάτη*** για ανθρώπους που κάθονται έτσι, ώστε κοιτάζοντας ο καθένας μπροστά του να βλέπουν προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση: *ήμαστε ~ στο λεωφορείο, γι' αυτό δεν σε είδα* **2.** η ράχη ζώου: *η ~ τού ταύρου / τής γάτας* **3.** (ειδικότ.) το μέρος τού σώματος των σφαγίων που αντιστοιχεί στην ωμοπλάτη, η σπάλα: *αγόρασε κρέας από την ~* || *ζαμπόν από ~* **4.** (συνεκδ.) το τμήμα ρούχου που καλύπτει την πλάτη: *πρέπει να φαρδύνει την ~, γιατί τραβάει στις ραφές* **5.** (γενικότ.) το πίσω μέρος κάθε αντικειμένου, που χρησιμεύει για τη στήριξη, την ενίσχυσή του κ.λπ.: *η ~ τής καρέκλας / τού καναπέ* ΣΥΝ. ράχη **6.** το τμήμα βιβλίου που καλύπτει («ντύνει») το δέσιμο των σελίδων του ΣΥΝ. ράχη. — (υποκ.) **πλατούλα** κ. **πλατίτσα** (η), (μεγεθ.) **πλατάρα** (η) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλατεῖα*, θηλ. τού επιθ. *πλατύς* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με Ι.Ε. συνώνυμες, οι οποίες παρουσιάζουν ποικίλα επιθήματα, λ.χ. χεττ. paltana- «ωμοπλάτη», αρχ. σλαβ. plešte, ιρλ. leithe (< *pletyā-)].

πλατίνα (η) [1823] {χωρ. πληθ.} **1.** ο λευκόχρυσος (βλ.λ.) ● **2.** ΜΗΧΑΝ. μεταλλικός διακόπτης στη μηχανή αυτοκινήτου για την αύξηση τής τάσης τού ηλεκτρικού ρεύματος, τού οποίου οι επαφές παλαιότ. κατασκευάζονταν από λευκόχρυσο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ισπ. platina, υποκ. τού plata «άργυρος, ασήμι» < δημώδ. λατ. *plattus «ευρύς, επίπεδος» < αρχ. *πλατύς*].

πλατινέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για μαλλιά) αυτός που έχει έντονα στιλπνό και ανοιχτό ξανθό χρώμα ΣΥΝ. πλατινένιος **2. *πλατινέ*** (το) έντονα στιλπνό και ανοιχτό ξανθό χρώμα μαλλιών, συνήθ. βαμμένων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. platiné, βλ. κ. *πλατίνα*].

πλατινένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλατίνα: *~ δακτυλίδι*· ΦΡ. ***πλατινένιος δίσκος*** τιμητικός δίσκος (μουσικής / τραγουδιών), ο οποίος απονέμεται από την εταιρεία που τον κυκλοφόρησε στους συντελεστές τού δίσκου, εφόσον πετύχει κυκλοφορία μεγαλύτερη από 50.000 αντίτυπα **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει έντονα στιλπνό και ανοιχτό ξανθό χρώμα: *~ μαλλιά* ΣΥΝ. πλατινέ.

πλατό (το) {άκλ.} **1.** κάθε πλατιά επίπεδη επιφάνεια **2.** (ειδικότ.) μεγάλος χώρος για το γύρισμα εσωτερικών σκηνών σε κινηματογραφικό στούντιο **3.** (συνεκδ.) τα παρασκήνια, κυρ. τα κινηματογραφικά, και γενικότ. ο καλλιτεχνικός κόσμος: *νέα από τα ~ τού Χόλλυγουντ* **4.** το περιστρεφόμενο, επίπεδο και κυκλικό εξάρτημα τού πικάπ και (παλαιότ.) τού φωνογράφου, πάνω στο οποίο τοποθετείται ο δίσκος **5.** (συνεκδ.) το μουσικό πρόγραμμα και οι μουσικές εκπομπές σε ραδιοφωνικούς σταθμούς: *το τελευταίο του τραγούδι ακούγεται συνέχεια σε όλα τα ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. plateau < plat < δημώδ. λατ. *plattus «ευρύς, επίπεδος» < αρχ. *πλατύς*].

πλατόνι (το) {πλατον-ιού | -ιών} κερασφόρο ελάφι, τα κέρατα τού οποίου έχουν πολλές διακλαδώσεις.
[ΕΤΥΜ. < *πλατύς* + παραγ. επίθημα *-όνι*, πβ. *γλαρ-όνι*, *ψαρ-όνι*, *χαρτόνι*].

πλάτος (το) {πλάτ-ους | -η, -ών} **1.** η δεύτερη μεγαλύτερη διάσταση τρισδιάστατου σώματος, κατ' αντιδιαστολή προς το μήκος και το ύψος του: *το ~ τού τοίχου / τού δωματίου / τού κιβωτίου* ΣΥΝ. φάρδος, εύρος **2.** η πιο μικρή διάσταση δισδιάστατου σχήματος, κατ' αντιδιαστολή προς το μήκος του: *το ~ τού δρόμου / τής σελίδας / τού γηπέδου* **3.** κάθε επίπεδη επιφάνεια και γενικότ. η ευρεία, πλατιά έκταση: *τα ~ τής θάλασσας*· ΦΡ. (α) ***γεωγραφικό πλάτος*** βλ. λ. *γεωγραφικός* (β) ***σε όλα τα μήκη και πλάτη τής Γης*** παντού στον κόσμο, σε κάθε γωνιά τής Γης: *ταξίδεψε ~* || *η ειρήνη είναι ευχή των ανθρώπων ~* **4.** (μτφ.) η ευρύτητα: *~ γνώσεων / απόψεων / ενδιαφερόντων* **5.** ΦΙΛΟΣ. το σύνολο των αντικειμένων στα οποία αναφέρεται μία έννοια· ΦΡ. ***κατά πλάτος*** (*κατὰ πλάτος*, Αριστοτ. *Μετεωρ.* 341b, 34) στο σύνολο των επιμέρους πτυχών ενός θέματος, σε όλες τις πιθανές εκφάνσεις ή εκδοχές του, από κάθε πλευρά, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το «εις βάθος» (βλ. λ. *βάθος*): *η ~ ανάπτυξη τού θέματος υπήρξε διεξοδική* || *~ διερεύνηση ενός ζητήματος* ● **6.** η μέγιστη απόσταση εκκρεμούς σώματος από τη θέση ισορροπίας του κατά την ταλάντωσή του: *~ ταλαντώσεως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλατύς* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με τα συνώνυμα σανσκρ. práthas- «πλάτος», αβεστ. fraθah-, ίσως και με ιρλ. leth «πλευρά»].

πλατς (το) {άκλ.} (καθημ.) ο ήχος που κάνει κάτι, όταν πέφτει στο νερό.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

πλάτσα-πλούτσα (το) {άκλ.} (καθημ.) οι άγαρμπες κινήσεις μέσα στο νερό, κυρ. στα ρηχά: *έπεσε στη θάλασσα κι άρχισε τα ~.* Επίσης **πλατς-πλουτς** κ. **πλιτς-πλατς**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητικές λ., πβ. *μπαμ-μπουμ*].

πλατσουρίζω ρ. αμετβ. {πλατσούρισα} κινούμαι ή πέφτω με αστείο ή άγαρμπο τρόπο μέσα στα νερά, κυρ. στα ρηχά τής θάλασσας: *το παιδί διασκέδαζε πλατσουρίζοντας στην άκρη τού γιαλού.* — **πλατσούρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. (< *πλατς*), πβ. *ναν-ουρίζω*].

πλάττω ρ. ▸ πλάθω

πλατυ- κ. **πλατύ-** α' συνθετικό που αποδίδει (σε κάτι) την ιδιότητα τού πλάτους, τής ευρύτητας: *πλατυ-κέφαλος, πλατυ-μέτωπος, πλατύ-στερνος, πλατυ-ποδία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πλατύς* (βλ.λ.)].

πλατύγυρος, -η, -ο (κυρ. για καπέλα) αυτός που έχει πλατύ γύρο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. broad-brimmed].

πλατυκέρατος, -η, -ο (για ζώα) αυτός που έχει πλατιά, χοντρά κέρατα: *~ ελάφι.*

πλατυκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανώμαλος σχηματισμός τού κρανίου, κατά τον οποίο το οπίσθιο μέρος του εμφανίζεται αφύσικα πεπλατυσμένο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. platycéphalie].

πλατυκέφαλος, -η, -ο {μτγν.} **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από πλατυκεφαλία **2.** αυτός που έχει ανοιχτό, πλατύ μέτωπο, φαρδύ κούτελο ΣΥΝ. πλατυκούτελος.

πλατυκούτελος, -η, -ο (λαϊκ.) πλατυκέφαλος (βλ.λ., σημ. 2).

πλατυμέτωπος, -η, -ο {μτγν.} αυτός που έχει πλατύ μέτωπο.

πλατύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αρχ.} {πλάτυνα, πεπλατυσμένος} (λόγ.) πλαταίνω (βλ.λ.). — **πλάτυνση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

πλατυπόδαρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει πλατύ πέλμα, ανοιχτή πατούσα **2.** αυτός που εμφανίζει πλατυποδία.
[ΕΤΥΜ. < *πλατυ-* + *ποδάρι*, πβ. μτγν. *πλατύπους, -οδος*].

πλατύποδας (ο) {πλατυπόδων} πρόσωπο που πάσχει από πλατυποδία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλατύπους, -οδος* < *πλατυ-* + *πούς, ποδός*].

πλατυποδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσπλασία τού ποδιού, συνήθ. κληρονομική, κατά την οποία το πέλμα δεν σχηματίζει καμάρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. flatfoot].

πλατύς, -ιά (λόγ. -εία), **-ύ** {πλατ-ιού | -ιοί κ. (λόγ.) -είς (ουδ. -ιά), -ιών (θηλ. λόγ. -ειών)· πλατύτ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει χαρακτηριστικά μεγάλο πλάτος: *~ μέτωπο / πεζοδρόμιο* ΣΥΝ. φαρδύς, ευρύς ΑΝΤ. στενός· ΦΡ. ***φαρδύς-πλατύς*** βλ. λ. *φαρδύς* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευρύτητα, που περιλαμβάνει πολλά επιμέρους στοι-

χεία: *η λέξη πρέπει να νοηθεί εδώ με την ~ της έννοια* || *~ αποδοχή* ΣΥΝ. εκτεταμένος, ευρύς. **πλατιά / πλατέως** [μτγν.] επίρρ.. **πλατύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *plṭú-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pleta- «πλατύς, ευρύς». πβ. σανσκρ. pṛthú- «πλατύς». αρμ. lain (< *plɑtə-no-), ουαλ. lledu «ευρύνω. πλατύνω» κ.ά. Ομόρρ. *πλάτ-ος, πλατα-μών(ας), πλάτ-η, πλάτ-ανος, Πλάτ-ων* (βλ.λ.) κ.ά.].

πλατύσκαλο (το) **1.** σκαλοπάτι πλατύτερο από τα υπόλοιπα. που σχηματίζεται στο σημείο όπου στρίβει η σκάλα **2.** ο πλατύς χώρος στο τέλος μιας σκάλας, κυρ. σε κάθε όροφο οικοδομήματος.

πλάτυσμα (το) {πλατύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει υποστεί πλάτυνση **2.** (στα φυτά) το έλασμα των φύλλων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πλατύνω*].

πλατύστερνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει φαρδύ, ανοιχτό στέρνο ΣΥΝ. ευρύστερνος ΑΝΤ. στενοθώρακος.

πλατύστομος, -η, -ο [μτγν.] (κυρ. για αγγεία) αυτός που έχει πλατύ στόμιο: *~ πιθάρι / βάζο.*

πλατύσωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ανοιχτή σωματική διάπλαση, πλατύ κορμό.

Πλατυτέρα (η) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. η εικόνα τής Παναγίας που εικονογραφείται στο εσωτερικό τής κόγχης τού Αγίου Βήματος των ναών, η οποία συνήθ. την παριστά δεομένη ή βρεφοκρατούσα, σε θρόνο, τονίζοντας τον ρόλο τής Θεοτόκου στην ενανθρώπηση τού Χριστού ως «Πλατυτέρας των Ουρανών», αφού δέχθηκε στους κόλπους τον «αχώρητον» στο κοσμικό σύμπαν.

πλατύφυλλος, -η, -ο [αρχ.] (για φυτά και άνθη) αυτός που τα φύλλα ή τα πέταλά του έχουν πλατύ σχήμα: *~ δέντρο / λουλούδι* || *~ βασιλικός* ΑΝΤ. στενόφυλλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.*

πλατύχωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πλατύ, ανοιχτό χώρο: *~ αίθουσα / κτήριο / δωμάτιο / δρόμος* ΑΝΤ. στενόχωρος.

πλατφόρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κάθε οριζόντια επιφάνεια ή επίπεδη κατασκευή υψωμένη πάνω από το μέσο επίπεδο τού γύρω χώρου **2.** (ειδικότ.) κάθε υπερυψωμένο δάπεδο ή άλλη οριζόντια επιφάνεια, που χρησιμοποιείται ως εξέδρα ή σκηνή **3.** ο υπερυψωμένος χώρος μεταξύ ή κατά μήκος των γραμμών σιδηροδρομικού σταθμού, από τον οποίο γίνεται η επιβίβαση στα βαγόνια ΣΥΝ. αποβάθρα **4.** ο ανοιχτός χώρος στο τέλος βαγονιού επιβατικής αμαξοστοιχίας για τη διευκόλυνση τής εισόδου των επιβατών, βαγόνι με διάδρομο προς το επόμενο βαγόνι **5.** ανοιχτό ρυμουλκούμενο όχημα (ή βαγόνι) για τη μεταφορά μεγάλων φορτίων και βαριών μηχανημάτων ● **6.** ΠΟΛΙΤ. οι κοινές θέσεις και αρχές που υπερασπίζεται ένα άτομο και κυρ. μια ομάδα ατόμων, π.χ. ένα πολιτικό κόμμα· (ειδικότ.) το κοινό σημείο, η κοινή βάση για την επίτευξη συμφωνίας: *βρήκαμε την ~, για να συνεργαστούμε στις εκλογές* ● **7. *πλατφόρμες*** (οι) παπούτσια με ενιαία χοντρή σόλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. plate-forme < plat(e) «πλατύς, επίπεδος» (< δημώδ. λατ. *plattus < αρχ. *πλατύς*) + forme «μορφή» (< λατ. forma)].

πλάτωμα (το) {πλατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο πλατύς, ανοιχτός χώρος: *εκεί πιο κάτω ο δρόμος έχει ένα ~* ΣΥΝ. πλατωσιά.
[ΕΤΥΜ. < *πλάτος* + παραγ. επίθημα -ωμα. πβ. *ύψ-ωμα, ίσι-ωμα*].

Πλάτων (ο) {Πλάτων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (428/427-348/347 π.Χ.), που διατύπωσε την έννοια τής τριμερούς ψυχής, τη θεωρία των Ιδεών και τής γνώσεως ως αναμνήσεως, μαθητής τού Σωκράτη, ιδρυτής τής Ακαδημίας και δάσκαλος τού Αριστοτέλη· το σημαντικότατο και πλούσιο φιλοσοφικό έργο του (κυρ. οι διάλογοί του) ανήκει στις βάσεις τού δυτικού πολιτισμού **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Πλάτωνας.**
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει φαρδιές πλάτες»· χρησιμοποιήθηκε ως παρωνύμιο τού γνωστού φιλοσόφου, επειδή είχε αυτό το σωματικό χαρακτηριστικό. Το όνομα ανάγεται στο επίθ. *πλατύς* (βλ.λ.)].

πλατωνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Πλάτωνα ή τη φιλοσοφία και το έργο του: *~ διάλογοι / θεωρία / σκέψη* **2. πλατωνικός** (ο) αυτός που αποδέχεται ή επηρεάζεται από το φιλοσοφικό σύστημα τού Πλάτωνος **3.** (μτφ.) αυτός που εντάσσεται στη σφαίρα του νοητού ή τού ιδεατού ● ΦΡ. ***πλατωνικός έρωτας*** η σχέση στην οποία υπόκειται ερωτικό συναίσθημα και η οποία δεν ολοκληρώνεται σεξουαλικά. — **πλατωνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πλατωνισμός (ο) [1809] **1.** το φιλοσοφικό σύστημα τού Πλάτωνος και (γενικότ.) το σύνολο των διατυπωμένων ιδεών του· ΦΡ. ***πλατωνισμός τού πνεύματος*** η περιοριστική για την ελεύθερη έρευνα εμφατική προσήλωση σε μια ιδέα ΣΥΝ. δογματισμός **2.** (μτφ.) κάθε ενέργεια που στερείται πρακτικού αποτελέσματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. platonisme].

πλατωνιστής (ο) [1871] διανοητής ή φιλόσοφος που έχει δεχθεί την επίδραση των μεταφυσικών, ηθικών και πολιτειακών θεωριών τού Πλάτωνος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. platoniste].

πλατωσιά (η) το πλάτωμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *πλάτωση* (< αρχ. *πλατοῦμαι (-όο-)* «γίνομαι επίπεδος» < *πλάτος*). κατά τα θηλ. σε -ιά. πβ. *φυλλωσ-ιά, αρματωσ-ιά, απλωσ-ιά*].

πλαφόν (το) {άκλ.} ελλην. οροφή· το ανώτατο καθορισμένο όριο, η υπέρβαση τού οποίου απαγορεύεται: *η επιτροπή καθόρισε ~ στις τιμές των προϊόντων / των επιτοκίων / των πιστωτικών καρτών.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plafond «οροφή» < plat fond < plat «επίπεδος» (< δημώδ. λατ. *plattus < αρχ. *πλατύς*) + fond «βάθος» (< λατ. fundus «βυθός»)].

πλαφονιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φωτιστικό στερεωμένο στην οροφή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plafonnier < plafond «οροφή» (βλ. κ. *πλαφόν*)].

πλέγμα (το) {πλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο, που είναι πλεγμένο: *συρμάτινο ~ για τον φράκτη* || *δικτυωτό ηλεκτροφόρο ~* || *λεπτό ~ για τα μαλλιά* ΣΥΝ. δίχτυ, (για μαλλιά) φιλέ **2.** ΑΝΑΤ. δίκτυο διαπλεκόμενων νεύρων (*βραχιόνιο ~, ηλιακό ~*) ή αγγείων **3.** (μτφ.) σύνολο στοιχείων που συνδέονται στενά μεταξύ τους και αλληλοεπηρεάζονται: *~ δυσχερειών / παραγόντων / σχέσεων / συμφερόντων / εξουσίας* || *ένα ~ από κανάλια, γέφυρες και στενά σοκάκια* ΣΥΝ. δίκτυο **4.** ΟΙΚΟΛ. ***τροφικό πλέγμα*** η πολυδιάστατη σχέση μεταξύ των οργανισμών που ανήκουν σε ένα οικοσύστημα, κατά την οποία ορισμένα είδη αποτελούν την τροφή άλλων ειδών (πβ. *τροφική αλυσίδα.* λ. *αλυσίδα,* κ. *τροφική πυραμίδα.* λ. *πυραμίδα*) **5.** ΨΥΧΟΛ. το σύμπλεγμα, κόμπλεξ: *~ ανωτερότητας.* — **πλεγματικός,** -ή, -ό [1836].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλέκω* (βλ.λ.). Η σημ. τού δικτύου νεύρων και αγγείων αποτελεί απόδ. τού γαλλ. plexus].

πλέθρο (το) **1.** αρχαία μονάδα μήκους ίση με 100 πόδες, το 1/6 τού σταδίου (29,57 σημερινά μέτρα) **2.** μονάδα μετρήσεως τού εμβαδού επιφανειών ίση με 874,38 τετραγωνικά μέτρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλέθρον,* λ. που παρουσιάζει επίθημα -θρον (πβ. *βέρεθρον*). αβεβ. ετύμου. Η πιθανότερη εκδοχή είναι η αναγωγή στο αρχ. ρ. *πέλομαι* «γυρίζω, περιστρέφω» (βλ. λ. *πόλος*), με τη σημ. τής διαδρομής που διανύουν οι περιστρεφόμενοι τροχοί μιας άμαξας. Δεν είναι ικανοποιητική η σύνδεση με το ρ. *πίμπλημι* «γεμίζω». Ο ομηρικός τ. *πέλεθρον* είναι ο αρχαιότερος, ενώ ο τ. *πλέθρον* οφείλεται σε συγκοπή τού -ε-].

πλειάδα (η) **1.** σύνολο από πολλούς ανθρώπους με συγκεκριμένη (θετική) ιδιότητα: *τον μεγάλο πρωταγωνιστή πλαισιώνει (μια) ~ εκλεκτών ηθοποιών* ΣΥΝ. πλήθος **2.** (α) ΜΥΘΟΛ. ***Πλειάδες*** (οι) οι εφτά κόρες τού γίγαντα Άτλαντα, που μεταμορφώθηκαν σε περιστέρια ή αστέρια από τον Δία και θεωρούνταν δημιουργοί τού τραγουδιού και των νυχτερινών γιορτών (β) ΑΣΤΡΟΝ. ο ομώνυμος αστερισμός **3.** ομάδα επτά Αλεξανδρινών ποιητών (3ος αι. π.Χ.), που περιελάμβανε τους Λυκόφρονα τον Χαλκιδέα, Αλέξανδρο τον Αιτωλό, Φιλίσκο τον Κερκυραίο, Όμηρο τον Βυζάντιο, Σωσίθεο τον Αλεξανδρέα, Σωσιφάνη τον Συρακόσιο και Διονυσιάδη τον εκ Ταρσού **4.** ομάδα Γάλλων ποιητών οι οποίοι επί βασιλείας Ερρίκου Β' επιχείρησαν να ανανεώσουν τη γαλλική ποίηση εισάγοντας νέες μορφές (σονέτο) και να αποκαθάρουν τη γαλλική γλώσσα από την κενή ρητορεία· οι διασημότεροι από αυτούς είναι ο Ρονσάρ και ο Ντυ Μπελλαί. Επίσης (λόγ.) **Πλειάς** {Πλειάδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πλειάς, -άδος* (ο πληθ. *Πλειάδες* είναι ομηρικός), αβεβ. ετύμου, σχηματισμός με επίθημα -αδ- (πβ. *Ὑάδες,* ονομασία αστερισμού). Έχει προταθεί η σύνδεση με περσ. λ. για τον ίδιο αστερισμό, λ.χ. περσ. parvīn (πληθ.), πάστο pērūne (πληθ.), αβεστ. paoiryaēinyas (πληθ.), αλλά όλοι οι ανωτέρω τ. φαίνεται να έχουν σχηματιστεί κατ' αναλογίαν προς το αβεστ. paoirya- «ο πρώτος». Ίσως στην Ελληνική η λ. *Πλειάδες* να συνδ. με το ρ. *πλέω,* αφού η ανατολή και η δύση αυτού τού αστερισμού έχει ιδιαίτερο νόημα για τους ναυτικούς. Οι συνδέσεις με τα επίθ. *πολύς, πλείων* ή με τις λ. *πάλη,* λατ. pulvis «σκόνη» και σανσκρ. palava- «τσόφλι, άχυρο» θεωρούνται εξαιρετικά αμφίβολες. Ο γραμματικός Ηφαιστίων απέδωσε τον χαρακτηρισμό *Πλειάδες* σε επτά Αλεξανδρινούς τραγικούς ποιητές, ενώ το 1553 συνεστήθη ένας όμιλος επτά Γάλλων αναγεννησιακών ποιητών, που έλαβε την ονομασία La Pléiade, με σκοπό τον εμπλουτισμό τής γαλλικής λογοτεχνίας και γλώσσας από τους κλασικούς. Σε αυτό τον όμιλο οφείλεται και η σημερινή σημ. τής λ.].

πλεϊμέικερ κ. **πλέι-μέικερ** (ο) {άκλ.} παίκτης (συνήθ. στο μπάσκετ) ο οποίος οργανώνει το παιχνίδι τής ομάδας του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. play-maker].

πλεϊμπάκ κ. **πλέι-μπάκ** (το) {άκλ.} **1.** η αναπαραγωγή ήχων, εικόνων κ.λπ. από δίσκο ή ταινία εγγραφής **2.** η συσκευή ή το πλήκτρο (λ.χ. σε ένα πικάπ) με το οποίο γίνεται η αναπαραγωγή αυτή: *πάτα το ~ να ξανακούσεις το τραγούδι* || *δεν τραγουδάει ο ίδιος· έχουν βάλει ~* (μαγνητοφωνημένο τραγούδι, ενώ ο τραγουδιστής απλώς ανοιγοκλείνει το στόμα του) || (κ. ως επίρρ.) *τραγουδάει ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. playback].

πλεϊμπόι κ. **πλέι-μπόι** (ο) {άκλ.} άνδρας με πολλές ερωτικές κατακτήσεις, που επιδιώκει μια ζωή άνεσης και επιπόλαιης διασκέδασης χωρίς υποχρεώσεις ή δεσμεύσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. playboy].

πλειο- κ. **πλειό-** κ. **πλειονο-** κ. **πλεον-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει: **1.** το περισσότερο συγκριτικά: *πλειο-δοτώ* **2.** το μεγαλύτερο μέρος από ένα σύνολο, το μεγαλύτερο ποσοστό: *πλειονο-ψηφία, πλεον-εξία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *πλειοψηφία*), που προέρχεται από το αρχ. *πλείων* (βλ. λ. *πλέον*)].

πλειοδοσία (η) [1871] {πλειοδοσιών} η προσφορά υψηλότερης τιμής σε δημοπρασία ή πλειστηριασμό ΑΝΤ. μειοδοσία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, πλειονοψηφία.*

πλειοδότης (ο) [1833] {πλειοδοτών}, **πλειοδότρια** (η) [1871] {πλειοδοτριών} αυτός που πλειοδοτεί (βλ.λ.) ΑΝΤ. μειοδότης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, πλειονοψηφία.*
[ΕΤΥΜ. < *πλειο-* (< αρχ. *πλεῖον / πλέον,* ουδ. τού επιθ. *πλείων,* βλ. λ. *πλέον*) + *δότης*].

πλειοδοτικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την πλειοδοσία (βλ.λ.): *~ διαγωνισμός* ΑΝΤ. μειοδοτικός.

πλειοδοτώ ρ. αμετβ. [1871] {πλειοδοτείς... | πλειοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (σε πλειστηριασμό ή δημοπρασία) προσφέρω υψηλότερη τιμή, υποβάλλω καλύτερη πρόταση ΑΝΤ. μειοδοτώ **2.** (μτφ.-συχνά κακόσ.) εκδηλώνω (κάτι) σε μεγαλύτερο βαθμό (από τους άλ-

λους): *τα κόμματα τής αντιπολίτευσης πλειοδοτούν σε λαϊκίστικα συνθήματα* || *έσπευσε ο αρχηγός τους να πλειοδοτήσει σε εμπρηστικές δηλώσεις και ύβρεις* ΣΥΝ. υπερθεματίζω ΑΝΤ. υστερώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, πλειονοψηφία*.

[ΕΤΥΜ. < *πλειο-* (< αρχ. *πλεῖον* / *πλέον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων*, βλ. λ. *πλέον*) + *-δοτώ* < *δότης*].

Πλειόκαινο (το) [1867] {Πλειοκαίνου} ΓΕΩΛ. **1.** υποδιαίρεση τής Τριτογενούς γεωλογικής περιόδου, η οποία ξεκίνησε πριν από 7 περίπου εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε 4,5 περίπου εκατομμύρια χρόνια **2.** το σύστημα των πετρωμάτων που σχηματίστηκαν στην παραπάνω εποχή. — **πλειοκαινικός**, -ή, -ό [1867].

[ΕΤΥΜ. < *πλειο-* (< αρχ. *πλεῖον* / *πλέον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων*, βλ. λ. *πλέον*) + *-καινο* < *καινός* «καινούργιος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pliocene].

πλειονότητα (η) {πλειονοτήτων} το μεγαλύτερο μέρος ενός συνόλου: *η ~ των ερωτηθέντων απάντησε θετικά* || *η ~ των μαθητών κάνει φροντιστήριο* || *στην ~ τους οι Έλληνες είναι φιλόξενοι άνθρωποι* ΑΝΤ. μειονότητα.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλειονότης, -ητος* < αρχ. *πλεῖον* / *πλέον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων*, βλ. λ. *πλέον*].

πλειονοψηφία (η) ➝ πλειοψηφία

> **πλειονοψηφία – πλειοψηφία, μειονοψηφία – μειοψηφία.** Η λ. **πλειονοψηφία** είναι ήδη αρχαία, καίτοι με διαφορετική σημασία. Ο τύπος **πλειοψηφία** είναι νεότερος. Νεότερη είναι και η λ. **μειονοψηφία** (1829) καθώς και ο τ. **μειοψηφία** (1874). Ορθότεροι (από πλευράς σχηματισμού) είναι οι τύποι *πλειονο-ψηφία* και *μειονο-ψηφία*, αφού τα σύνθετα σχηματίζονται κανονικά με το θέμα τού α' συνθετικού (που βρίσκεται στη γενική): *πλείων*, γεν. ***πλείον**-ος*, σύνθετο **πλειον-ο-ψηφία** και *μείων*, γεν. ***μείον**-ος*, σύνθετο **μειον-ο-ψηφία** (και ρήματα **πλειονοψηφώ, μειονοψηφώ**). Ο Στέφ. Κουμανούδης στη *Συναγωγή νέων λέξεων*... (λ. *πλειοψηφία*) παρατηρεί: «*Ἐν τοῖς Λεξ. τῆς παλαιᾶς κεῖται ἡ **πλειονοψηφία**, ἥτις καὶ αὐτὴ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1829 (ἐν τῇ Ἐγκληματικῇ διαδικασίᾳ) καὶ παρὰ Φιλ.[ίππῳ] Ἰω.[άννου] 1849, καὶ ἄλλοις καὶ ἐν τῇ ἐφημεριδογραφίᾳ εἶναι ἐν χρήσει πολλῇ*». Η βραχύτερη μορφή (και γι' αυτό πιο εύκολη στη χρήση) των τ. *πλειοψηφία* και *μειοψηφία* τούς έχει, στην πράξη, εξασφαλίσει ευρύτερη έκταση χρήσεως. Τα **πλειοδότης** (*πλειοδοσία, πλειοδοτώ*) και **μειοδότης** (*μειοδοσία, μειοδοτώ*) καθώς και τα **πλεονεκτώ** (*πλεονέκτης, πλεονεξία*) και **μειονεκτώ** (*μειονεξία*) είναι διαφορετικής παραγωγής: **πλείον / μείον** + *δίδω* (*δότης*), **πλέον / μείον** + *έχω*.

πλειονοψηφώ ρ. ➝ πλειοψηφώ

πλέι οφ (τα) {άκλ.} ΑΘΛ. (σε διάφορα ομαδικά αθλήματα) σύνολο αγώνων που δίνουν μεταξύ τους οι ομάδες με βάση τη βαθμολογική θέση που έχουν καταλάβει στην κανονική περίοδο τού πρωταθλήματος, προκειμένου να γίνει η τελική κατάταξη.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. play off].

πλειοψηφία κ. (ορθότ.) **πλειονοψηφία** (η) [μτγν.] {πλειοψηφιών} **1.** το μεγαλύτερο τμήμα, ο μεγαλύτερος αριθμός των μελών ενός συνόλου (ψήφων ή ψηφοφόρων): *εξελέγη πρόεδρος με την υποστήριξη τής ~* || *μεγάλη / άνετη / σίγουρη / συντριπτική / μικρή / επισφαλής / οριακή ~* ΣΥΝ. μειοψηφία· ΦΡ. (α) ***απόλυτη πλειοψηφία*** βλ. λ. *απόλυτος* (β) ***σχετική πλειοψηφία*** ο αριθμός (ψήφων, εδρών) υποψηφίου ή κόμματος, που ξεπερνά τον αριθμό των αντιπάλων του χωριστά, χωρίς να φτάνει τις μισές συν μία (γ) ***οριακή πλειοψηφία*** η απόλυτη πλειοψηφία που αποκτάται για ελάχιστες ψήφους παραπάνω ή με ποσοστό που μόλις υπερβαίνει (σε δεκαδικά ψηφία) το 50% (λ.χ. 50.04% έναντι 49.06% τού αντιπάλου) (δ) ***έχω την πλειοψηφία*** επηρεάζω, ελέγχω το μεγαλύτερο μέρος ενός συνόλου, υποστηρίζομαι από τα περισσότερα μέλη του (ε) ***κατά πλειοψηφία*** (i) ανάλογα με το ποιος συγκεντρώνει τις περισσότερες ψήφους, τι επιθυμούν οι περισσότεροι: *στη δημοκρατία οι αποφάσεις λαμβάνονται ~* (ii) στο μεγαλύτερο μέρος: *στο σχολείο φοιτούν ~ παιδιά μεταναστών* ΣΥΝ. κυρίως **2.** ο αριθμός των ψήφων ή των ψηφοφόρων που αποτελούν τη διαφορά ανάμεσα στον πρώτο και στον δεύτερο: *η απόφαση ελήφθη με ~ τριών μόλις ψήφων* **3.** (συνεκδ.) η κοινωνική, πολιτική κ.λπ. ομάδα ή το κόμμα που συγκεντρώνει την πλειονότητα των μελών ενός συνόλου, τής Βουλής κ.λπ. (σε ψηφοφορία) ή των ψήφων: *η ~ συχνά κατοχυρώνει τα προνόμιά της εις βάρος των διαφόρων μειονοτήτων*· ΦΡ. ***σιωπηρή πλειοψηφία*** (i) σύνολο μελών μιας κοινωνίας, οι οποίοι μπορεί να μη λαμβάνονται υπ' όψιν εξαιτίας τής μετριοπάθειάς τους, αποτελούν όμως τη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών που θα έπρεπε να ακουστεί (ii) σύνολο ανθρώπων, των οποίων οι απόψεις παραμένουν αδήλωτες, αν και αποτελούν την πλειοψηφία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλειονοψηφία* < *πλειονο-* (< αρχ. *πλεῖον* / *πλέον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων*, βλ. λ. *πλέον*) + *-ψηφία* < *ψῆφος*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *απόλυτη / σχετική / οριακή / σιωπηρή πλειοψηφία* (< αγγλ. absolute / relative / marginal / silent majority)].

πλειοψηφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελεί πλειοψηφία: *~ ρεύμα* **2.** ΠΟΛΙΤ. ***πλειοψηφικό (σύστημα)*** το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο σε κάθε εκλογική περιφέρεια εκλέγονται μόνο οι υποψήφιοι τού συνδυασμού που πλειοψηφεί (πβ. *απλή, ενισχυμένη αναλογική*, λ. *αναλογικός*). — **πλειοψηφικ-ά / -ώς** επίρρ.

πλειοψηφώ κ. (ορθότ.) **πλειονοψηφώ** ρ. αμετβ. [1874] {πλειοψηφείς... | πλειοψήφησα} διαθέτω ή κατακτώ την πλειοψηφία: *εξελέγη πρόεδρος πλειοψηφώντας έναντι τού αντιπάλου του* ΣΥΝ. μειοψηφώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία*.

πλειστάκις επίρρ. (λόγ.) πάρα πολύ συχνά, πολλές φορές: *εξεδήλωσε ~ τη δυσαρέσκειά του κατά τον πλέον εμφατικό τρόπο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλεῖστος* (βλ.λ.) + επιρρ. επίθημα *-άκις*].

πλειστηριάζω ρ. μετβ. {πλειστηριάσ-α, -τηκα, -μένος} πουλώ κάτι σε πλειστηριασμό ΣΥΝ. δημοπρατώ, εκπλειστηριάζω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλειστήρης* «πολλαπλός – μακράς διαρκείας» < *πλεῖστος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ήρης*, πβ. *φρεν-ήρης, ποδ-ήρης*].

πλειστηρίαση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ο πλειστηριασμός.

πλειστηρίασμα (το) {πλειστηριάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το τίμημα πράγματος που πλειστηριάσθηκε.

πλειστηριασμός (ο) [μτγν.] ανοιχτή, δημόσια διαδικασία πώλησης, στην οποία η τελική τιμή καθορίζεται μέσω μιας σειράς διαδοχικών και αυξανόμενων προσφορών από τους ενδιαφερομένους και το πωλούμενο αντικείμενο ή περιουσιακό στοιχείο (κινητό ή ακίνητο) κατοχυρώνεται στον πλειοδότη, δηλ. στον ενδιαφερόμενο που προσέφερε τελικά τα περισσότερα χρήματα: *βγάζω στον ~ έναν πίνακα* || *η τιμή εκκινήσεως τού καναπέ στον ~ καθορίστηκε στις 200.000* (πβ. λ. *δημοπρασία*) ΣΥΝ. πλειστηρίαση.

Πλειστόκαινο (το) {Πλειστοκαίνου} ΓΕΩΛ. **1.** η δεύτερη από τις δύο υποδιαιρέσεις τής Τεταρτογενούς γεωλογικής περιόδου, η οποία ξεκίνησε πριν από 1,7 εκατομμύρια χρόνια και συνεχίστηκε μέχρι πριν από 10.000 χρόνια **2.** το σύστημα των πετρωμάτων που σχηματίστηκαν στην παραπάνω εποχή. — **πλειστοκαινικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < *πλεῖστος* (βλ.λ.) + *καινός* «καινούργιος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pleistocene].

πλείστος, -η, -ο (λόγ.) **1.** πάρα πολύς (ως προς την ποσότητα, το πλήθος): *~ συμπολίτες μας υφίστανται τα δεινά τής ανεργίας* || *~ λόγοι μάς αναγκάζουν να ακυρώσουμε τελικώς τη συμφωνία μας* ΑΝΤ. ελάχιστος· ΦΡ. (α) ***ως επί το πλείστον*** (*ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον*, Θουκ. 4, 14) στο μεγαλύτερο ποσοστό, σε πολύ μεγάλο βαθμό, κατά κύριο λόγο: *οι ερωτικές του σχέσεις υπήρξαν ~ εφήμερες και επιφανειακές* || *τους νέους ~ απασχολεί το επαγγελματικό τους μέλλον* (β) ***κατά το πλείστον*** (*κατὰ τὸ πλεῖστον*, Πολύβιος 11, 4, 7) κατά το πιο μεγάλο μέρος, στο μεγαλύτερο τμήμα: *οι κάτοικοι τού νησιού είναι ~ ναυτικοί* **2.** (στον πληθ.) οι πιο πολλοί: *οι ~ των γνωστών του τυγχάνουν γιατροί*· ΦΡ. ***πλείστοι όσοι / πλείστα όσα*** (*ὅσας πλείστας*, Ηροδ. 6, 4) πολλοί και διάφοροι ή πολλά και διάφορα: *πλείστοι όσοι εκδηλώνουν κατά καιρούς ενδιαφέρον για την τουριστική αξιοποίηση τής περιοχής μας* || *~ παράδοξα συμβαίνουν στην κοινωνία μας*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλεῖστος* < **πλή-ιστος* (με βράχυνση τού φωνήεντος -η- προ ημιφώνου και συμφώνου, κατά τον νόμο τού Osthoff) < *plē-isto- (όπου το -is- αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. τού συγκριτικού επιθήματος *-jes / *-jos και συνοδεύεται από το υπερθ. επίθημα -t(h)o-), μεταπτωτ. βαθμ. (μηδενισμ. ως προς την α' συλλαβή και εκτεταμ. ως προς τη β' συλλαβή) τού Ι.Ε. *pela- «πληρώ, γεμίζω», για το οποίο βλ. τα ομόρρ. *πλή-ρης, πολ-ύς, πλῆ-θος* κ.ά. Το επίθ. *πλεῖστος* συνδ. με τα συνώνυμα αβεστ. fraēšta και αρχ. σκανδ. fleistr].

πλεκτάνη (η) {δύσχρ. πλεκτανών} **1.** (κυριολ.) ΝΑΥΤ. χοντρό πλέγμα σχοινιού σε σχήμα κορδονιού, που τοποθετείται γύρω από τον άξονα τού έλικα, εμποδίζοντας την είσοδο των νερών στο σκάφος ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαλαμάστρα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε σχεδιάζεται με πρόθεση να παραπλανήσει, να εξαπατήσει, να παγιδεύσει: *στήνω / ετοιμάζω / αποκαλύπτω μια ~* || *θύμα σκοτεινής ~* ΣΥΝ. δολοπλοκία, μηχανορραφία.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σπείρα, καθετί περιτυλιγμένο», < *πλέκω* (πβ. *πλεκ-τός*) + παραγ. επίθημα *-άνη* (πβ. *βοτ-άνη, σκαπ-άνη, χοάνη*). Η μτφ. σημ. είναι μτγν.].

πλεκτήριο [1891] κ. (καθημ.) **πλεχτήριο** (το) {πλεκτηρί-ου | -ων} χώρος εξοπλισμένος με πλεκτικές μηχανές, κυρ. εργαστήριο ή τμήμα βιομηχανικής μονάδας, για την κατασκευή πλεκτών ενδυμάτων.

πλέκτης [μεσν.] {πλεκτών} κ. (καθημ.) **πλέχτης** (ο), **πλέκτρια** [μτγν.] {πλεκτριών} κ. (καθημ.) **πλέχτρια** (η) τεχνίτης σε πλεκτήριο ή ειδικευμένος στον χειρισμό πλεκτικών μηχανών. Επίσης (καθημ.) **πλέχτρα** (η) {πλεχτρών}. — **πλεκτικός**, -ή, -ό [αρχ.] κ. **πλεχτικός**.

πλεκτοβιομηχανία (η) βιομηχανία κατασκευής πλεκτών ενδυμάτων.

πλεκτομηχανή (η) μηχανή που χρησιμοποιείται για την κατασκευή πλεκτών ενδυμάτων.

πλεκτός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθημ.) **πλεχτός 1.** αυτός που έχει πλεχτεί, που έχει φτειαχτεί με πλέξιμο: *~ καλάθι / ψάθα / ύφασμα / ζακέτα* **2. πλεκτό** (το) (α) ένδυμα που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο: *φορούσε ένα χοντρό ~ για το κρύο* || *τα ~ πλένονται στο χέρι* (β) το εργόχειρο που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο **3.** ΜΕΤΡ. ***πλεκτή ομοιοκαταληξία*** μορφή ομοιοκαταληξίας, κατά την οποία οι στίχοι ομοιοκαταληκτούν ανά δύο, δηλ. ο πρώτος με τον τρίτο, ο δεύτερος με τον τέταρτο κ.λπ. — **πλεκτ-ά / -ώς** επίρρ.

πλέκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπλεξα, πλέ-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κατασκευάζω (κάτι) στρίβοντας μακριά και λεπτά υλικά (λ.χ. κλωστές, σχοινιά, τρίχες, κλαδιά), ώστε να περνά το ένα γύρω ή πάνω από το άλλο ή μέσα στο άλλο, όπως στο δίχτυ: *~ ένα καλάθι / ρούχο / ζευγάρι γάντια / μια κουβέρτα / στεφάνι με λουλούδια* || *~ τα μαλλιά μου κοτσίδες*· ΦΡ. ***πλέκω τα δάχτυλα / χέρια*** περνώ τα δάχτυλα τού ενός χεριού ανάμεσα στα δάχτυλα τού άλλου ενώνοντας τα χέρια: *έπλεξε τα χέρια με χαριτωμένη αμηχανία* (μτφ.) **2.** τυλίγω (κάτι) γύρω από (κάτι άλλο): *το μωρό έπλεξε τα χεράκια του γύρω από τον λαιμό τού πατέρα του* **3.** συνδυάζω επιμέρους στοιχεία συνθέτοντας (κάτι): *~ μια ιστορία* ΣΥΝ. σχεδιάζω, συνθέτω, πλάθω· ΦΡ. ***πλέκω το εγκώμιο (κάποιου)*** λέω επαινετικά λόγια για (κάποιον): *ο πρωθυπουργός έπλεξε το εγκώμιο τού υπουργού του* ♦ **4.** (αμετβ.) ασχολού-

μαι με το πλέξιμο, κατασκευάζω (κάτι) πλεκτό: *από μικρή την έμαθαν να πλέκει και να κεντάει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *plĕk-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «διπλώνω, πτυχώνω», πβ. σανσκρ. praśna- «πλέγμα», αρχ. σλαβ. pletą «πλέκω», αρχ. γερμ. flehtan (> γερμ. flechten «πλέκω»), αγγλ. flax «λινάρι», λατ. *pleco (όπως μαρτυρείται στα σύνθετα im-plicāre «εμπλέκω, συνδέω», ex-plicāre «εξηγώ», sim-plex «απλός» κ.ά.). Παράγ. *πλέγμα, πλοκ-ή, πλεκτ-άνη, πλόκ-αμος* κ.ά. Ήδη στην Αρχ. χρησιμοποιούνται μεταφορικώς οι εκφράσεις *πλέκω ῥήματα, λόγους, ὕμνους, ᾠδάς*].
πλεμάτι (το) {πλεματ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** καθετί που έχει πλεχτεί, που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο: *το ~ τής αράχνης* ΣΥΝ. πλέγμα, δίχτυ **2.** (ειδικότ.) (α) κάθε δικτυωτός σάκος (β) δίχτυ για ψάρεμα ΣΥΝ. απόχη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλεγμάτιον* (με σίγηση τού -γ-, πβ. κ. *πράμα – πράγμα*), υποκ. τού ουσ. *πλέγμα*].
πλεμόνι (το) {πλεμον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πνευμόνι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πνευμόνιον* (με ανομοίωση τού -ν- και σίγηση τού διαρκούς [v] προ τού -μ-), υποκ. τού αρχ. *πνεύμων, -ονος* (βλ.λ.)].
πλέμπα (η) {πλεμπών} (μειωτ.) τα κατώτερα στρώματα τής κοινωνίας, ο πολύς λαός, ο όχλος: *αυτός είναι αριστοκράτης· τι δουλειά έχει με την ~!* ΣΥΝ. συρφετός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. plebe < λατ. plebs «πλήθος, όχλος»].
πλεμπάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) η πλέμπα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. plebagia < λατ. plebeja, θηλ. τού επιθ. plebejus «δημοτικός, κοινός, χυδαίος» < plebs, -is «όχλος, πλήθος»].
πλένω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπλυνα, πλύ-θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καθαρίζω (κάτι) βυθίζοντάς το σε νερό ή υγρό διάλυμα (σαπουνάδα), τρίβοντάς το μέσα σε αυτό (με τα χέρια ή με βούρτσα) ή βρέχοντάς το με αυτό: *~ τα ρούχα / τα πιάτα / τα πατώματα / τους τοίχους* ‖ *~ τα χέρια / τα μαλλιά / το πρόσωπο / τα δόντια μου* ‖ *~ κάτι με απορρυπαντικό / με σαπούνι / με σφουγγάρι / με λάστιχο* ‖ *η βροχή έπλυνε τους δρόμους·* ΦΡ. (α) ***να πλένεις το στόμα σου όταν μιλάς / πριν μιλήσεις για (κάποιον/κάτι)*** για αναφορά σε πρόσωπα, γεγονότα ή καταστάσεις μεγάλης σπουδαιότητας και άξια μεγάλου σεβασμού: *όταν μιλάς για τη μάννα μου, να πλένεις το στόμα σου με σαπούνι!* (β) ***τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς*** βλ. λ. *αράπης* ♦ **2.** (αμετβ.) καθαρίζω τα ρούχα: *πλένει και σιδερώνει από το πρωί·* (μεσοπαθ. **πλένομαι**) **3.** καθαρίζομαι, κάνω μπάνιο: *την ώρα που τηλεφώνησες πλενόμουν·* (ειδικότ.) καθαρίζω το πρόσωπό μου, νίβομαι: *μόλις ξύπνησα και δεν έχω πλυθεί ακόμη* **4.** (τριτοπρόσ.-συνήθ. για ρούχα) για τη θερμοκρασία στην οποία πρέπει να πλυθεί ένα ρούχο: *αυτό το πουκάμισο πλένεται στο πλυντήριο στους 40°* ‖ *αυτό το ρούχο δεν πλένεται σε ζεστό νερό* ‖ *τα μάλλινα πλένονται με κρύο νερό και στο χέρι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πλύνω* (από τον αόρ. *ἔπλυνα*, κατά το σχήμα *ἔμεινα – μένω*) < *πλύ-ν-jω (με ενεστωτικό έρρινο ένθημα) < *plu-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pleu- «ρέω, πλέω, κολυμπώ», πβ. σανσκρ. pupluve (μέσ. παρακ. τού ρ. plávate «κολυμπώ, πλέω»), αρμ. lua-na-m «πλένω», λατ. pluere «βρέχω» (> γαλλ. pleuvoir, ισπ. llover), αρχ. γερμ. flewen «πλένω», γερμ. fliessen «ρέω, τρέχω», αγγλ. flow κ.ά. Ομόρρ. *πλέ-ω, πλοῦς (< πλό-ος), πλο-ῖο(ν), πλοῦ-τος* κ.ά.].
πλεξάνα (η) {πλεξανών} (καθημ.) πλεξίδα κυρ. ξερών κρεμμυδιών ή σκόρδων.
[ΕΤΥΜ. < *πλέξη* + παραγ. επίθημα *-άνα*, πβ. *δαγκ-άνα, φαγ-άνα*].
πλέξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** ο τρόπος με τον οποίο έχει πλεχτεί ή πλέκεται (κάτι): *απλή / πολύπλοκη / διπλή / ελαστική / ενισχυμένη / παραδοσιακή ~* ‖ *~ λαστιχωτή στους μηρούς* **2.** η ίδια η ύφανση, η υφή ενός υφάσματος, το προϊόν τού πλεξίματος: *λεία / απαλή / χοντρή / ζεστή / ανάγλυφη / κοτλέ / ζέρσεϊ / μεταξένια ~.*
πλέξιγκλας (το) {άκλ.} ελαφρύ και διαφανές πλαστικό υλικό που μοιάζει με γυαλί, με εξαιρετική αντοχή στις καιρικές μεταβολές και στις πιέσεις· χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κατασκευή τής καλύπτρας τού πιλότου καθώς και παραθύρων, παρμπρίζ αεροσκαφών, σκαφών και οχημάτων, για πινακίδες ή και έπιπλα. Επίσης **πλεξιγκλάς**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. plexiglas (εμπορική ονομασία) < plexi- (< λατ. plexus «πλεκτός», μτχ. τού ρ. plecto «πλέκω») + glass «γυαλί»].
πλεξίδα (η) → πλεξούδα
πλέξιμο (το) {πλεξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κατασκευή πράγματος με στρίψιμο μακριών και λεπτών υλικών, ώστε το ένα να περνιέται γύρω, μέσα ή πάνω από το άλλο και να ενώνονται: *το ~ τού καλαθιού / τού πουλόβερ / τής κοτσίδας* **2.** (ειδικότ.) η διαδικασία κατασκευής υφάσματος κατά την οποία σχηματίζει κανείς θηλιές με συνεχές νήμα και το περνάει ανάμεσα από αυτές με ειδικές βελόνες ή βελονάκι ή με πλεκτική μηχανή: *τα κορίτσια έμαθαν από μικρά ~ και κέντημα.*
πλεξούδα κ. **πλεξίδα** (η) [μεσν.] **1.** η κοτσίδα, μαλλιά πλεγμένα μεταξύ τους κατά μήκος με διάφορους τρόπους **2.** η μορφή με την οποία πωλούνται τα σκόρδα ή τα κρεμμύδια (που θυμίζει κοτσίδα πλεγμένη): *αγόρασε δύο πλεξούδες σκόρδα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πλεξούδι* < *πλέξη* + υποκ. επίθημα *-ούδι*].
πλέον επίρρ. (λόγ.) **1.** για τον περιφραστικό σχηματισμό τού συγκριτικού βαθμού: *ο ~ σημαντικός / διαβασμένος / αναγνωρισμένος συγγραφέας·* ΦΡ. (α) ***πλέον τού δέοντος*** περισσότερο από όσο είναι απαραίτητο ή απαιτούμενο: *εργάζεται ~* ‖ *η απόδοσή του υπήρξε ~ ικανοποιητική* ΣΥΝ. υπέρ το δέον (β) ***πλέον ή βέβαιον*** περισσότερο και από βέβαιο ΣΥΝ. πέραν πάσης αμφιβολίας **2.** (α) πια, ήδη: *ό,τι έγινε τότε ανήκει ~ στο παρελθόν* ‖ *είναι ~ αργά, αποκλείεται να προλάβεις* (β) μελλοντικά, από εδώ και πέρα: *υποσχέθηκε να είναι ~ πιο προσεκτικός στις επιλογές του* (γ) (με αριθμητ.) παραπάνω: *στη δημοσκόπηση μετείχαν ~ των δέκα χιλιάδων νέων από 15 έως 25 ετών* ‖ *εψήφισαν ~ των διακοσίων* ΣΥΝ. περισσότερο (βλ. κ. λ. *επιπλέον*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλέον / πλεῖον*, ουδ. τού επιθ. *πλείων / πλέων* < *πλήj-ων (με βράχυνση κατά το *πλεῖστος*, βλ.λ.) < *plē-is-on- (που χρησιμοποιήθηκε ως συγκρ. βαθμός τού επιθ. *πολύς*), μεταπτωτ. βαθμ. (μηδενισμ. ως προς την α΄ συλλαβή και εκτεταμ. ως προς τη β΄ συλλαβή) τού Ι.Ε. *pela- «πληρώ, γεμίζω», για το οποίο βλ. τα ομόρρ. *πλῆ-θος, πλή-ρης, πολ-ύς* κ.ά. Το επιθ. *πλείων* συνδ. με αβεστ. frāyah «πολύς, περισσότερος», σανσκρ. prāyah (επίρρ.)].
πλεονάζω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. πλεονάζων, -ουσα, -ον | πλεόνασα} **1.** περισσεύω, είμαι περιττός: *οι προσλήψεις έγιναν χωρίς προγραμματισμό, με αποτέλεσμα να πλεονάζουν τουλάχιστον χίλιοι υπάλληλοι* **2.** βρίσκομαι σε μεγαλύτερη ποσότητα από το αναμενόμενο ή το κανονικό: *στον λόγο του πλεονάζουν τα συνθήματα, ενώ απουσιάζουν αισθητά οι ουσιαστικές προτάσεις.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλέον* (βλ.λ.)].
πλεόνασμα (το) [μτγν.] {πλεονάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι μένει επιπλέον, η περιττή ποσότητα: *οι αλόγιστες προσλήψεις δημιούργησαν ~ προσωπικού* ‖ *~ αποθήκης / ταμείου / προϋπολογισμού / εμπορικού ισοζυγίου* ΣΥΝ. περίσσευμα ΑΝΤ. έλλειμμα, υστέρημα **2.** (ειδικότ.) (α) το μέρος, κυρ. αγροτικής παραγωγής, που δεν απορροφήθηκε από την αγορά: *~ ρυζιού / καφέ / εσπεριδοειδών* (β) ΟΙΚΟΝ. η ποσότητα παραγόμενου αγαθού που μένει αδιάθετη.
πλεονασμός (ο) [αρχ.] **1.** η ύπαρξη πλεονάσματος **2.** ΓΛΩΣΣ. η χρήση περιττών λέξεων ή άλλων γλωσσικών στοιχείων στον λόγο, κατά τέτοιον τρόπο ώστε να επαναλαμβάνεται η ίδια σημασία, π.χ. (ως λογοτεχνικό μέσο) *«του 'στειλε ο Αλήπασας χαρτί κι ένα κομμάτι γράμμα»*, (για έμφαση στον προφορικό λόγο) *«μην ξανάρθεις πάλι εδώ!»*, (ως γλωσσικό σφάλμα) *ξαναεπαναλαμβάνω, από ανέκαθεν.*
πλεοναστικός, -ή, -ό 1. αυτός που συνιστά πλεονασμό ή που σχετίζεται με αυτόν: *~ έκφραση / διατύπωση* ΑΝΤ. ελλειπτικός **2.** αυτός που εμφανίζει ή προκύπτει ως περίσσευμα, πλεόνασμα: *~ ισοζύγιο / προϋπολογισμός* ΑΝΤ. ελλειμματικός. — **πλεοναστικ-ά / -ώς** επίρρ., **πλεοναστικότητα** (η).
πλεονέκτημα (το) [αρχ.] {πλεονεκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το θετικό χαρακτηριστικό πράγματος, καθετί που ευνοεί μια επιθυμητή εξέλιξη: *η φοίτηση σε ένα καλό σχολείο παρέχει πολλά ~* ‖ *είναι μεγάλο ~ οι διασυνδέσεις του με πολιτικούς* ‖ *εκμεταλλεύεται όλα τα ~ τής θέσης του, για να ανέλθει κοινωνικά* ΣΥΝ. ατού ΑΝΤ. μειονέκτημα **2.** ό,τι αποκομίζει κανείς ως όφελος, κέρδος: *τι ~ θα έχει, αν κάνει μία τέτοια παραχώρηση;* ‖ *η λύση αυτή έχει πολλά ~* ‖ *είναι μεγάλο ~ γι' αυτόν που μπορεί να αγοράζει με έκπτωση* ΣΥΝ. ωφέλεια **3.** η θέση υπεροχής ή ανωτερότητας: *οι τελευταίες εξελίξεις τού δίνουν σαφές ~ έναντι τού αντιπάλου του* ΣΥΝ. προβάδισμα ● **4.** (στο τένις) ο πρώτος πόντος που κερδίζεται μετά από ισοπαλία ● ΦΡ. (στο ποδόσφαιρο για διαιτητές) ***αφήνω (το) πλεονέκτημα*** δεν καταλογίζω φάουλ υπέρ μιας ομάδας, όταν μπορεί να συνεχίσει την επιθετική της προσπάθεια, που τη φέρνει σε ευνοϊκή θέση: *αν ο διαιτητής άφηνε το πλεονέκτημα, θα είχε μπει γκολ.* — (υποκ.) **πλεονεκτηματάκι** (το).
πλεονέκτης (ο) {πλεονεκτών}, **πλεονέκτρια** (η) {πλεονεκτριών} αυτός που επιζητεί διαρκώς να αποκτά και να κατέχει όσο το δυνατόν πιο πολλά, που δεν αρκείται σε όσα έχει: *η εύκολη επιτυχία τον έκανε ~ και άπληστο* ‖ *να χαίρεσαι με ό,τι έχεις και μη γίνεσαι ~* ΣΥΝ. άπληστος, αχόρταγος ΑΝΤ. ολιγαρκής. Επίσης (λαϊκ.) **πλεονέχτρα** (η) {δύσχρ. πλεονεχτρών}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλέον* + *-έκτης* < *ἔχω*, πβ. κ. μτγν. *καχ-έκτης*].
πλεονεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που παρέχει πλεονεκτήματα, που υπερέχει έναντι άλλου: *βρίσκεται σε ~ θέση σε σχέση με τους συνυποψηφίους του* ‖ *επέλεξε την πιο ~ λύση* ΣΥΝ. ευνοϊκός ΑΝΤ. μειονεκτικός. — **πλεονεκτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
πλεονεκτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το να ευνοείται (κάποιος), να διαθέτει πλεονέκτημα, να πλεονεκτεί ΣΥΝ. υπεροχή ΑΝΤ. μειονεκτικότητα.
πλεονεκτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πλεονεκτείς...· συνήθ. σε ενεστ. κ. παρατ.} διαθέτω την υπεροχή έναντι (κάποιου), βρίσκομαι σε πλεονεκτική θέση: *η γηπεδούχος ομάδα πλεονεκτεί λόγω έδρας* ‖ *~ αριθμητικά / οικονομικά / στρατιωτικά* ΣΥΝ. υπερέχω ΑΝΤ. υστερώ, μειονεκτώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονοψηφία.*
πλεονεξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τάση να μην αρκείται κανείς σε ό,τι και αν αποκτά, αλλά να επιδιώκει διαρκώς περισσότερα (από όσα κατέχει, αξίζει, δικαιούται ή έχει πραγματικά ανάγκη): *η ~ του δεν τον αφήνει να χαρεί αυτά που έχει* ΣΥΝ. απληστία ΑΝΤ. ολιγάρκεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, πλειονοψηφία.*
πλεούμενο (το) κάθε πλωτή κατασκευή, σκάφος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλεούμενον* < αρχ. *πλέω* + *-ούμενον* (τής μτχ. τού μεσοπαθ. ενεστ. συνηρημένων ρ.), πβ. *μελλ-ούμενος, χαρ-ούμενος*].
πλεούσα (η) {πλεουσών} ΝΑΥΤ. το μέρος τού πλοίου που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας, τα ύφαλα μέρη του ΣΥΝ. (λαϊκ.) γάστρα, βρεχάμενα ΑΝΤ. έξαλα (τα).
[ΕΤΥΜ. < *πλέω* + *-ουσα* (θηλ. μτχ. ενεστ. συνηρημένων ρ.), πβ. *ελε-ούσα, πατ-ούσα*].
πλερέζα (η) {σπάν. πλερεζών} πολύ λεπτό μαύρο ύφασμα, με το οποίο οι γυναίκες καλύπτουν το κεφάλι ή το πρόσωπό τους σε ένδειξη μεγάλου πένθους· ΦΡ. ***βάζω / φοράω πλερέζες*** στενοχωριέμαι πολύ, παίρνω κάτι πολύ βαριά: *δεν θα φορέσουμε και πλερέζες, επειδή χάσαμε στο ποδόσφαιρο!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pleureuse < pleurer «κλαίω» < λατ. plorare].
πλέρια επίρρ. (λαϊκ.) πλήρως: *«όσο γνωρίζεις πιο καλά, τόσο αγαπάς πιο πλέρια»* (Κ. Παλαμάς).
πλέριος, -α, -ο (λαϊκ.) ολοκληρωμένος, αυτός που δεν έχει ψεγάδι ή

έλλειψη, πλήρης: ~ *δημοκρατική αντίληψη* || *σε ~ δημοτική* ΣΥΝ. πλήρης, τέλειος.
[ΕΤΥΜ. < *πλήρης* (βλ.λ.), κατά τα επίθ. *ακέριος, στέριος*].

πλερωμή (η) ➧ πληρωμή

πλερώνω ρ. → πληρώνω

πλέυ μπόυ (το) ➧ πλεϊμπόι

πλευρά (η) **1.** καθεμιά από τις εξωτερικές επιφάνειες ενός αντικειμένου· (ειδικότ.) κάθε επίπεδη επιφάνεια στερεού: *το έπιπλο ήταν χτυπημένο σε μία ~* || *~ κύβου / κουτιού* **2.** κάθε γραμμή που οριοθετεί, περιγράφει ένα γεωμετρικό σχήμα: *οι δύο κάθετες ~ μιας ορθής γωνίας* || *οι ίσες ~ ενός τετραγώνου* **3.** καθεμιά από τις δύο πλατιές επιφάνειες ενός λεπτού, επίπεδου αντικειμένου: *η έξω ~ τής πόρτας* || *οι δύο ~ ενός νομίσματος / φύλλου / χαρτιού / υφάσματος* **4.** καθεμιά από τις πλαϊνές επιφάνειες ενός αντικειμένου, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το μπροστινό, πίσω, κάτω ή πάνω μέρος του **5.** καθένα από τα δύο πλαϊνά μέρη ή τμήματα ενός πράγματος: *η δεξιά / αριστερή ~ τού δρόμου* **6.** καθένα από τα δύο πλάγια μέρη τού κορμού τού ανθρώπινου σώματος: *δέχτηκε σφαίρα στη δεξιά ~* ΣΥΝ. πλευρό **7.** (ειδικότ.) καθένα από τα οστά με το χαρακτηριστικό μακρύ, κοίλο και τοξοειδές σχήμα που σχηματίζουν το θωρακικό κύτος: *υπέστη κάταγμα στην τρίτη δεξιά ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) παΐδι **8.** το αντίστοιχο μέρος τού σώματος ζώων ή σφαγίων, που χρησιμοποιείται για φαγητό **9.** κάθε περιοχή, κατεύθυνση ή θέση που προσδιορίζεται ως προς έναν κεντρικό άξονα, χώρο ή σημείο: *η βόρεια ~ τής πόλης* || *το κάστρο βρίσκεται στην πάνω ~ τού νησιού* || *αυτή η ~ τής τάξης έχει πολύ ήλιο το πρωί* || *ο κόσμος άρχισε να συρρέει απ' όλες τις ~* || *περικυκλωμένοι από κάθε ~* || *φυσούσε απ' την ~ τής θάλασσας* **10.** (συνεκδ.) οι άνθρωποι που βρίσκονται παραταγμένοι ή τοποθετημένοι (κυρ. με συγκεκριμένο τρόπο) σε κάθε τέτοια περιοχή, κατεύθυνση ή θέση: *η δεξιά ~ τής στρατιωτικής παράταξης δεν έδειξε μαχητικότητα* || *αυτή η ~ των μαθητών παρήλασε χωρίς συντονισμό* **11.** ο χώρος σε πολύ κοντινή απόσταση γύρω από κάποιον: *στη δεξιά του ~ στεκόταν ένας αλλοδαπός* **12.** (κ. στον πληθ.) οι παρυφές: *οι ~ τού βουνού* **13.** καθεμιά από δύο ή περισσότερες ανταγωνιζόμενες ομάδες, παρατάξεις κ.λπ.: *ποια ~ κέρδισε;* || *και οι δύο ~ έχουν δίκιο* || *καμιά ~ δεν υποχώρησε* || *όλες οι ~ επέδειξαν πνεύμα συνεργασίας* || *ας ακουστεί και η άλλη ~* (λατ. audiatur altera pars) **14.** (μτφ.) η άποψη, ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζεται ή εκδηλώνεται ένα φαινόμενο ή πρόβλημα: *από οικονομικής ~ συμφέρει αυτή η αγορά* || *εξετάστηκαν προσεκτικά όλες οι ~ τού προβλήματος* || *μία άγνωστη ~ τού χαρακτήρα του / τού έργου του* || *ο αισιόδοξος βλέπει πάντα τη θετική ~ των πραγμάτων*· ΦΡ. ***από την άλλη πλευρά*** βλ. λ. *άλλος* **15.** (μτφ.) η θέση (κάποιου), η στάση που τηρεί εκφράζοντας (κάποιον), παίρνοντας το μέρος του ή βάσει μιας αρχής, κυρ. αντιπαραθέμενος (με κάποιον άλλον): *είμαι πάντα με την ~ των αδυνάτων* || *απ' τη δική μου ~ αρνούμαι να συμφωνήσω με τέτοιες ενέργειες* || *απ' την ~ της έχει δίκιο* || *από πλευράς μου δεν υπάρχει αντίρρηση* **16.** η οικογένεια από την οποία κατάγεται ο γονέας (κάποιου): *έχει πολλά ξαδέλφια από την ~ τής μητέρας του* || *απ' την ~ τού πατέρα του είναι όλοι ξανθοί.* — (υποκ.) **πλευρούλα** κ. **πλευρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στο μυκ. τοπων. pe-re-u-ro-na-de: *Πλευρῶνάδε*), λ. σχηματισμένη όπως και το ουσ. *νευρά* (οπότε *πλε-υρ-ά*), πιθ. < *πλεϜ-ρά, που ανάγεται σε *πλε-Ϝαρ, το οποίο εμφανίζει μεταπτωτ. βαθμ. (μηδενισμ. στην α' συλλαβή και συνεσταλμ. στη β' συλλαβή) τού Ι.Ε. *pela- «ευρύς, επίπεδος» (για το οποίο βλ. λ. *παλά-μη, πέλα-γος*)].

πλευρεκτομή (η) {πλευρεκτομιών} ΙΑΤΡ. η τμηματική ή συνολική αφαίρεση πλευράς ή πλευρών σε χειρουργική επέμβαση. Επίσης **πλευρεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pleurectomy].

πλευρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πλεύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (για πλοία, σκάφη κ.λπ.) αράζω με τη μία πλευρά στην προκυμαία ή δένω δίπλα σε άλλο πλοίο: *το καράβι μόλις πλεύρισε· σε λίγο θα αρχίσει η εκφόρτωση των εμπορευμάτων* ♦ (μετβ.) **2.** (για πλοία, σκάφη κ.λπ.) πλησιάζω στην πλευρά πλοίου: *οι πειρατές τούς πλεύρισαν και κατέλαβαν το πλοίο με έφοδο* ΣΥΝ. πέφτω δίπλα **3.** (μτφ.) προσεγγίζω (κάποιον) χωρίς να εκτίθεμαι άμεσα ή να φανερώνω ξεκάθαρα τις επιδιώξεις και τα κίνητρά μου, κυρ. με ύποπτο ή ανορθόδοξο τρόπο: *τον πλεύρισε ένας στον δρόμο για λαθραία ρολόγια* ΣΥΝ. (λαϊκ.) διπλαρώνω. — **πλεύριση** (η).

πλευρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πλευρά ή το πλευρό: *~ τόξο* **2.** αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται από τα πλάγια ή κατευθύνεται στην πλευρά (κάποιου): *~ χτύπημα / επίθεση / κίνηση.* — **πλευρικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

πλεύρισμα (το) {πλευρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λαϊκ.) η προσέγγιση από τα πλάγια ή με μία πλευρά: *το ~ τού πλοίου στην προκυμαία* **2.** (μτφ.) η προσέγγιση (κάποιου) με ιδιοτελείς επιδιώξεις και ανορθόδοξες μεθόδους, χωρίς να αποκαλύπτονται αμέσως οι πραγματικές προθέσεις τού άλλου: *το ~ μικρών παιδιών από επιτήδειους για ναρκωτικά* ΣΥΝ. διπλάρωμα, πλησίασμα, πλεύριση.

πλευρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού λεπτού περιβλήματος των πνευμόνων (υπεζωκότος) με ή χωρίς εκροή υγρού στην πλευρική κοιλότητα, η οποία χαρακτηρίζεται από ξηρό βήχα και πόνο στην πλευρά που έχει προσβληθεί: *υγρά / ξηρά / οξεία / χρονία / μονόπλευρη / δεξιά / δίπλευρη / πυώδης / φυματιώδης / κακοήθης / μεταστατική ~.* Επίσης (λαϊκ.) **πλευρίτης** (ο). — **πλευριτικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλευρῖτις (νόσος)* < *πλευρά*].

πλευριτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλευρίτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να αρρωστήσει από πλευρίτιδα ή γενικότ. να κρυολογήσει σοβαρά: *κλείσε το ανοιχτό παράθυρο, γιατί θα μας πλευριτώσει* ♦ **2.** (αμετβ.) αρρωσταίνω από πλευρίτιδα ή αποκτώ πολύ δυνατό κρύωμα: *θα πλευριτώσει το παιδί· τόση ώρα είναι μέσα στα ρεύματα!* — **πλευρίτωμα** (το).

πλευρό (το) **1.** το πλάγιο μέρος κάθε πράγματος, η πλευρά: *δεχτήκαμε επίθεση στο αριστερό ~ τής παράταξης* **2.** (ειδικότ.) η πλευρά τού ανθρώπινου σώματος: *είχε χτυπήσει στο ~* || *ανασηκώθηκε στο δεξί ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπάντα· ΦΡ. (α) ***μ' αυτό / απ' αυτό το πλευρό να κοιμάσαι!*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος θεωρεί δεδομένες και σίγουρες ορισμένες εξελίξεις, έχοντας στηριχθεί σε λανθασμένα ή ανύπαρκτα στοιχεία, έχοντας διαμορφώσει λανθασμένη εκτίμηση, κρίση ή εφησυχάζοντας: *Έχεις την εντύπωση πως θα σε βοηθήσουν, αν πάθεις τίποτα; ~!* (β) ***στο πλευρό (κάποιου)*** (i) ακριβώς δίπλα σε (κάποιον) (κυρ. σε ένδειξη ή πιστοποίηση στενής σχέσης): *ό,τι και να γίνει, σε θέλω ~ μου απόψε!* || *τα τελευταία χρόνια ήταν ~ του σε κάθε δημόσια εμφάνισή του* (ii) (μτφ.) σε συμπαράσταση, σε βοήθεια (κάποιου): *οι φίλοι του στάθηκαν πάντα ~ του ακόμα και στις πιο δύσκολες στιγμές* || *για ό,τι θελήσεις, εμείς θα είμαστε ~ σου* (γ) ***αλλάζω πλευρό*** βλ. λ. *αλλάζω* **3.** καθένα από τα τοξοειδή θωρακικά οστά ανθρώπου ή ζώου: *έσπασε δύο ~ στο ατύχημα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) παΐδι. — (υποκ.) **πλευράκι** (το) (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλευρόν*, παράλλ. τ. τού ουσ. *πλευρά* (βλ.λ.), πβ. κ. *νεῦρον – νευρά*].

πλευροκόπημα (το) {πλευροκοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} η επίθεση με πυρά στην πλευρά εχθρικής παράταξης ή θέσης ΣΥΝ. πλευροκόπηση.

πλευροκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το πλευροκόπημα. — **πλευροκοπικός**, -ή, -ό, **πλευροκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.

πλευροκοπώ ρ. μετβ. {πλευροκοπείς... | πλευροκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χτυπώ εχθρικό στρατιωτικό σχηματισμό ή οχυρωματική θέση επιτιθέμενος από τα πλάγια: *τους πλευροκόπησαν στα στενά, προτιμώντας τον κλεφτοπόλεμο από την κατά μέτωπο σύγκρουση!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλευροκοπῶ (-έω)* < *πλευρά* + *-κοπῶ* < *κόπτω*].

-πλευρος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πλευρών: *πεντάπλευρο κουτί* || *τετράπλευρο σχήμα* || (το ουδ. ως ουσ.) *σχεδιάζω ένα τετράπλευρο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τετρά-πλευρον*, μτγν. *τρί-πλευρος*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *πλευρά*].

πλευροτομή (η) ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση διανοίξεως τού υπεζωκότος, για να αφαιρεθούν τα πυώδη εκκρίματα που έχουν συγκεντρωθεί. Επίσης **πλευροτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pleurotomie].

πλευρωδυνία (η) [1879] ΙΑΤΡ. πόνος που εντοπίζεται στην επιφάνεια τού θώρακα και στα μεσοπλεύρια διαστήματα λόγω οργανικών παθήσεων ή νευραλγιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < *πλευρά* + *-ωδυνία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *οδύνη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pleuro-dy-nia].

πλεύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} ο πλους και η πορεία σκάφους, καθώς και η απόσταση που καλύπτει· ΦΡ. ***γραμμή πλεύσεως*** βλ. λ. *γραμμή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλεῦσις* < αρχ. *πλέω* (πβ. αόρ. *ἔπλευσα*)].

πλεύσιμος, -η, -ο [μεσν.] πλωτός, αυτός που μπορεί να τον διαπλεύσει κανείς: *~ ύδατα / στενά* ΣΥΝ. πλευστός.

πλευστός, -ή, -ό **1.** πλωτός (βλ.λ.) **2.** **πλευστόν** (το) (α) η ικανότητα ενός σκάφους να πλέει με ασφάλεια ΣΥΝ. πλευστότητα (β) οργανισμός που πλέει υποβρυχίως, λ.χ. οι μέδουσες.
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού *πλέω* (πβ. αόρ. *ἔπλευσα*)].

πλευστότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} **1.** ΝΑΥΤ. ο βαθμός ασφαλούς πλεύσεως, που εξασφαλίζεται από την κατασκευή ενός πλοίου ΣΥΝ. πλευστόν, πλοϊμότητα **2.** το συνολικό βάρος που υποβαστάζει αεροπλάνο ή αερόπλοιο ως προς την ανυψωτική του δύναμη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. navigability].

πλεύσω (να/θα) ρ. → πλέω

πλέχτης (ο) ➧ πλέκτης

πλεχτικός, -ή, -ό → πλεκτικός

πλεχτός, -ή, -ό → πλεκτός

πλέχτρια κ. (καθημ.) **πλέχτρα** (η) ➧ πλέκτης

πλέω ρ. αμετβ. {έπλευσα} **1.** (για σκάφη, πλοία κ.λπ.) κινούμαι στην επιφάνεια υδάτινου όγκου, ελέγχοντας την πορεία και την ταχύτητά μου, ταξιδεύω σε θάλασσα, λίμνη ή ποταμό: *το πλοίο έπλευσε για Πειραιά κατά μήκος των παραλίων* **2.** (για ανθρώπους) ταξιδεύω με πλοίο (για συγκεκριμένο προορισμό): *πλέουμε προς Πάρο* **3.** διατηρούμαι στην επιφάνεια τού νερού ή άλλου υγρού χωρίς να βυθίζομαι: *τα νούφαρα έπλεαν στη λίμνη* || *μικρά κομμάτια φελλού έπλεαν στο κρασί* ΣΥΝ. επιπλέω **4.** (μτφ.) (+μέσα / σε κάτι) (α) φαίνομαι δυσανάλογα μικρός μέσα σε κάτι, που μου πέφτει υπερβολικά πολύ ή μεγάλο: *αδυνάτισε τόσο, που πλέει μέσα στο σακάκι του* || *η σαλάτα πλέει στο λάδι* || *το φαγητό πλέει στη σάλτσα* ΣΥΝ. (μτφ.) κολυμπώ (β) διαθέτω (κάτι) σε αφθονία: *δεν ξέρει τι έχει, πλέει στο χρήμα* (γ) είμαι ολόκληρος βρεγμένος από (κάτι): *το πρόσωπό του έπλεε στον ιδρώτα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλέϜ-ω < Ι.Ε. *pleu- «ρέω, πλέω, κολυμπώ», πβ. σανσκρ. plávate (ίδια σημ.), λατ. pluit «βρέχει», pluvia «βροχή» (> γαλλ. pluie, ισπ. lluvia), αρχ. γερμ. fluot (> γερμ. Flut «πλημμύρα»), αγγλ. flood κ.ά. Ομόρρ. *πλύ-νω* (βλ.λ.), *πλοῦς* (< *πλό-ος*), *πλο-ῖο(ν)*, *πλοῦ-τος*, *πλω-τός* κ.ά.].

πλέω – πλους: σύνθετα. Από το ρ. **πλέω** σχηματίστηκε στην Αρχαία το **πλους** (< *πλό-ος, με συναίρεση). Η πλούσια ναυτική ζωή των Ελλήνων δημιούργησε σειρά συνθέτων των *πλέω* και *πλους* με ποικιλία σημασιών ανάλογα με τη φορά, τον τρόπο και τον σκοπό τού *πλου*. **Σύνθετα**: *πλέω – πλους*, **κατα-πλέω – κατά-πλους** (άφιξη), **απο-πλέω – από-πλους** (αναχώρηση), **εισ-πλέω – είσ-πλους** (εί-

σοδος), **εκ-πλέω – έκ-πλους** (έξοδος), **δι-εκ-πλέω – δι-έκ-πλους** (έξοδος διά μέσου...), **δια-πλέω – διά-πλους** (τού Ατλαντικού Ωκεανού, η διάσχιση, πλεύση διά μέσου), **παρα-πλέω – παρά-πλους** (πλεύση δίπλα, παράλληλα με...), **περι-πλέω – περί-πλους** (γύρω από...), **ανα-πλέω – ανά-πλους** (ειδική δήλωση πλεύσεως αντίθετα προς το ρεύμα τού ποταμού, προς τα πίσω). Επίσης **επι-πλέω, υπο-πλέω, συμ-πλέω, υπερ-πλέω, προσ-πλέω**.

πληβείος (ο), **πληβεία** (η) {πληβειών} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) κάθε μέλος τής κατώτερης κοινωνικής τάξης, κατ' αντιδιαστολή προς τους ευγενείς πατρικίους **2.** (κατ' επέκτ.-μειωτ.) κάθε άνθρωπος με ταπεινή καταγωγή: *δεν καταδέχεται να μιλά με πληβείους.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πληβεῖος* < λατ. plebejus «δημοτικός, κοινός, χυδαίος» < plebs, -is «όχλος, πλήθος»].

πληγείς, -είσα, -έν ➔ πλήττω

πληγή (η) **1.** το τραύμα που προκαλείται στο σώμα (κάποιου): ~ *στο γόνατο / από πέσιμο / από μαχαίρι / σφαίρα* || *ο γιατρός καθάρισε και έδεσε τις ~ τού τραυματία* || *βαθιά / ανοιχτή / επιπόλαιη ~* **2.** διάσπαση τού δερματικού ιστού ή ρήξη βλεννογόνου μεμβράνης (συχνά με σχηματισμό πύου) λόγω μολύνσεως, ασθένειας κ.λπ. ΣΥΝ. έλκος· ΦΡ. (α) ***ξύνω / αναξέω / ανοίγω (παλιές) πληγές*** βλ. λ. *ανοίγω* (β) (παροιμ.) ***αν δεν ξεσαμαρώσεις τον γάιδαρο, δεν βλέπεις τις πληγές του*** σε περιπτώσεις που τα βάσανα κάποιου περνούν απαρατήρητα, όταν αυτός δεν διαμαρτύρεται ή δεν κάνει παράπονα, ο πόνος του μένει συχνά άγνωστος, κρυφός **3.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε πλήττει (κάποιον), προξενεί μια νοσηρή ή επώδυνη κατάσταση: *η ~ των ναρκωτικών / τής ανεργίας / τής παραοικονομίας* || *αυτός ο άνθρωπος είναι ~ για τον κλάδο μας!* ΦΡ. ***οι δέκα πληγές τού Φαραώ / τής Αιγύπτου*** (i) (στην Π.Δ.) οι δέκα συμφορές με τις οποίες ο Θεός τιμώρησε τους Αιγυπτίους, εξαναγκάζοντας τον Φαραώ να απελευθερώσει τους Εβραίους (ii) (μτφ.) οι συνεχόμενες, διαδοχικές συμφορές **4.** (μτφ.) η τραυματική, επώδυνη εμπειρία: *οι ~ τού εμφυλίου πολέμου* || *ο τελευταίος χωρισμός άφησε πολλές ~ και στους δυο τους·* ΦΡ. (α) ***ανοιχτή πληγή*** η οδυνηρή, τραυματική εμπειρία που δεν έχει ξεπεραστεί, που εξακολουθεί να προκαλεί πόνο: *~ τού έγινε αυτή η ιστορία· δεν μπορεί με τίποτα να την ξεπεράσει* (β) ***κρυφή πληγή*** η οδυνηρή εμπειρία που δεν μοιράζεται, δεν ανακοινώνει κάποιος, κρατώντας την κρυφή: *κάποια ~ τον σιγοτρώει, μα δεν μιλά σ' άνθρωπο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *plā-gā, θ. που εμφανίζεται και στο ρ. *πλήσσω / -ττω* (< *plā-q-jō). Βλ. λ. *πλήττω*].

πληγιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλήγιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ πληγή σε (κάποιον/κάτι): *τα καινούργια παπούτσια τον πλήγιασαν λίγο στη φτέρνα* || *τον πλήγιασαν τα τριαντάφυλλα με τα αγκάθια τους* ΣΥΝ. πληγώνω ♦ (αμετβ.) **2.** σχηματίζω, αποκτώ πληγή: *πλήγιασαν τα πόδια του απ' το πολύ περπάτημα* || *θα πληγιάσουν τα χέρια σου απ' τη δουλειά χωρίς γάντια!* **3.** μεταβάλλομαι σε πληγή: *πλήγιασε το σπυρί από το ξύσιμο.* — **πλήγιασμα** (το).

πλήγμα (το) {πλήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ.-σπάν.) ισχυρό, βίαιο χτύπημα: *καταφέρω / φέρω ~ εναντίον κάποιου* || *~ στο κρανίο με κλομπ* **2.** (μτφ.) γεγονός με ισχυρό αρνητικό αντίκτυπο, καταστροφικές ή επώδυνες συνέπειες: *η αποχώρησή του ήταν ισχυρό ~ για την αξιοπιστία τής παράταξης* || *το σκάνδαλο αυτό ήταν καταλυτικό ~ για τη δημοτικότητά του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλῆγμα* < θ. *pla-g-ma, που εμφανίζεται και στο ρ. *πλήσσω / -ττω* (< *plā-q-jō). Βλ. κ. *πλήττω*].

πληγώνω ρ. μετβ. {πλήγω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προξενώ πληγή, προκαλώ τραυματισμό (σε κάποιον): *τον χτύπησε με δύναμη και του πλήγωσε το σαγόνι* || *οι πληγωμένοι μεταφέρθηκαν επειγόντως στο νοσοκομείο* ΣΥΝ. τραυματίζω, λαβώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ ψυχικό πόνο σε (κάποιον): *την πλήγωσαν οι άδικες κατηγορίες και τα κουτσομπολιά τού κόσμου* || (κ. η μτχ. ***πληγωμένος**, -η, -ο*) *αισθανόταν πληγωμένος από την αδιαφορία των συναθρώπων του* ΣΥΝ. στενοχωρώ, πικραίνω **3.** θίγω, προσβάλλω: *~ τα αισθήματα / την υπόληψη / την υπερηφάνεια κάποιου.* — **πλήγωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πληγῶ (-όω)* < αρχ. *πληγή*].

πληθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλήθυν-α, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) αυξάνω (κάτι) σε αριθμό: *οι πολλαπλοί καθρέπτες πληθαίνουν τους αντικατοπτρισμούς των ειδώλων* ΑΝΤ. λιγοστεύω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι περισσότερος ή μεγαλύτερος: *τελευταία έχουν πληθύνει τα κρούσματα βίας στα γήπεδα* ΣΥΝ. αυξάνω ΑΝΤ. λιγοστεύω· ΦΡ. ***αυξάνεσθε και πληθύνεσθε*** βλ. λ. *αυξάνω.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **πληθύνω** [αρχ.]. — **πλήθυνση** (η) [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *ἐ-πλήθ-υνα* τού αρχ. *πληθύνω* (< *πλῆθος*), κατά το σχήμα *βαθύνω - βαθαίνω, πλατύνω – πλαταίνω*].

πληθάριθμος (ο) {πληθαρίθμ-ου | -ων, -ους} ΜΑΘ. **1.** (για πεπερασμένα σύνολα) ο αριθμός των στοιχείων που απαρτίζουν ένα σύνολο ΣΥΝ. πληθικός αριθμός, απόλυτος αριθμός **2.** (για μη πεπερασμένα σύνολα) η ισχύς· αλλιώς *υπερπεπερασμένος αριθμός.*

πλήθεμα (το) {πληθέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το να αυξάνει (κάτι) σε μέγεθος ή ποσότητα ΣΥΝ. αύξηση.

πληθικός αριθμός (ο) ο πληθάριθμος (βλ.λ.).

πληθοπαραγωγή (η) ΟΙΚΟΝ. η μαζική παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων ή η παραγωγή τους σε μεγάλες ποσότητες.

πλήθος (το) {πλήθ-ους | -η, -ών} **1.** μεγάλο σύνολο προσώπων, ζώων, πραγμάτων, γεγονότων κ.λπ.: *~ βιβλίων / αυτοκινήτων / προβλημάτων / κρουσμάτων / παραγόντων / τάσεων* || *~ συνεργατών / εχθρών* **2.** ο μεγάλος αριθμός: *λόγω τού ~ των αιτήσεων δόθηκε παράταση για την υποβολή τους* **3.** (κ. στον πληθ.) πολλοί άνθρωποι συγκεντρωμένοι: *το ~ ξεχύθηκε στους δρόμους, να υποδεχτεί τους νικητές* || *ως χαρισματικός ηγέτης ήξερε πώς να γοητεύει τα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθώρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλῆθος* < θ. *πλη-* < I.E. *plē- «πληρώ, γεμίζω» (που μαρτυρείται και στο ρ. *πί-μ-πλη-μι* «γεμίζω»). πβ. σανσκρ. prāṇa «πλήρης, γεμάτος», λατ. plenus (> γαλλ. plein, ισπ. lleno), αρμ. li (< *plē-jo-s), αλβ. plot, αρχ. γερμ. fol (> γερμ. voll), αγγλ. full κ.ά. Ομόρρ. *πλείων / πλέων* (< **πλήj-ων*), *πλή-ρης, πληθ-ώρα, πλησ-μονή* (βλ.λ.) κ.ά.].

πληθυντικός (αριθμός) (ο) ΓΛΩΣΣ. (α) μορφολογική κατηγορία με ιδιαίτερες καταλήξεις στην κλίση ονομάτων και ρημάτων, που χρησιμοποιείται στον λόγο για αναφορά σε περισσότερα τού ενός πρόσωπα, ζώα ή πράγματα: *η λέξη «βία» δεν έχει ~* || *η λέξη «χώρα» στη γενική πληθυντικού τονίζεται στη λήγουσα («χωρών»)* || *το ρήμα «ρίχνω» στον ~ κλίνεται ως εξής: ρίχνουμε, ρίχνετε, ρίχνουν(ε)·* προκειμένου για ρήματα το α' πληθυντικό πρόσωπο δηλώνει περισσότερα τού ενός πρόσωπα στα οποία συμπεριλαμβάνεται το α' πρόσωπο, π.χ. *δένουμε* (= δένω + δένεις / δένω + δένει / δένω + δένετε / δένω + δένουν)· το β' πληθυντικό πρόσωπο δηλώνει επίσης περισσότερα τού ενός πρόσωπα στα οποία συμπεριλαμβάνεται το β' και δεν συμπεριλαμβάνεται το α', π.χ. *δένετε* (= δένεις + δένεις / δένεις + δένει / δένεις + δένετε / δένεις + δένουν) (β) (συνεκδ.) κάθε τύπος λέξεως που ανήκει στην παραπάνω μορφολογική κατηγορία: *ο ~ τού «πόλη» είναι «πόλεις»·* ΦΡ. (α) ***πληθυντικός (ευγενείας)*** το β' πρόσωπο πληθυντικού σε αντωνυμίες και ρήματα, στις περιπτώσεις που απευθύνεται κανείς σε πρόσωπο προς το οποίο θέλει να δείξει σεβασμό ή όταν απευθύνεται σε άγνωστο πρόσωπο ή προς κάποιον με τον οποίο δεν υπάρχει οικειότητα, π.χ. *τι κάνετε;* (αντί *τι κάνεις;*), *πώς είστε;* (αντί *πώς είσαι;*) (β) ***πληθυντικός μεγαλοπρεπείας*** το α' πρόσωπο πληθυντικού σε αντωνυμίες και ρήματα, στις περιπτώσεις που χρησιμοποιείται από πρόσωπα τα οποία κατέχουν πολύ υψηλό αξίωμα (π.χ. παλαιότ. από βασιλείς), προκειμένου να αναφερθούν στον εαυτό τους (γ) ***πληθυντικός μετριοφροσύνης*** το α' πρόσωπο πληθυντικού που χρησιμοποιεί ο ομιλητής στη θέση τού α' ενικού, για να δείξει σαν συλλογική μια ατομική ενέργεια, θέση, πράξη κ.λπ.: *στο βιβλίο αυτό προτείνουμε* (αντί *προτείνω*) *την εξής λύση* (δ) ***πληθυντικός συμμετοχής / οικειότητας*** το α' πρόσωπο πληθυντικού αντί για το β' ενικό πρόσωπο, που χρησιμοποιεί ο ομιλητής και που τον φέρει να συμμετέχει στην κατάσταση, ενέργεια κ.λπ. τού συνομιλητή: *τι γινόμαστε* (αντί *τι γίνεσαι;*) || *περάσαμε* (αντί *πέρασες*) *τις εξετάσεις;* (ε) ***αποκλειστικός πληθυντικός*** ο πληθυντικός *εμείς* που αποκλείει το β' πρόσωπο (εγώ και αυτός ή εμείς και αυτοί) (στ) ***εγκλειστικός πληθυντικός*** ο πληθυντικός *εμείς* που περιλαμβάνει και το β' πρόσωπο (εγώ και εσύ ή εμείς και εσείς) (ζ) ***μιλώ στον πληθυντικό*** μιλώ χρησιμοποιώντας τον πληθυντικό ευγενείας ΣΥΝ. (σκωπτ.) με το «σεις» και με το «σας» ΑΝΤ. μιλώ στον ενικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πληθυντικός (ἀριθμός)* < αρχ. *πληθύνω*].

πληθύνω ρ. ➔ πληθαίνω

πληθύς (η) {πληθύος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) μεγάλος αριθμός ανθρώπων ή αφθονία πραγμάτων: *η ~ των αγαθών τούς έκανε εντύπωση* || *ο πληθυντικός αποτελεί δήλωση τής ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλῆθος*, πιθ. με την επίδρ. τού ρ. *πληθύνω*].

πληθυσμικός, -ή, -ό κ. **πληθυσμιακός** αυτός που σχετίζεται με τον πληθυσμό: *~ ανάπτυξη / έκρηξη* (η κατακόρυφη αύξηση τού πληθυσμού, η δημογραφική έκρηξη) / *έλεγχος* (ο έλεγχος τής μεταβολής τού πληθυσμού· πβ. λ. *μαλθουσιανισμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εποχή.*

πληθυσμικός ή πληθυσμιακός; Το σωστό είναι **πληθυσμ-ικός**, αφού είναι παράγωγο τής λ. **πληθυσμός** (πβ. *σεισμός – σεισμικός, κόσμος – κοσμικός, θεσμός – θεσμικός, πόλεμος – πολεμικός* κ.ά.). Παράγωγα σε **-ιακός** σχηματίζονται, κατά προφύλαξιν, από πρωτόθετα ονόματα με -ι- μπροστά από την κατάληξη -ος / -ο: *ήλι-ος > ηλιακός, προνόμι-ο > προνομι-ακός.* Για τον ίδιο λόγο πρέπει να προτιμώνται το **ερασμ-ικός** (*ερασμική προφορά*, από το *Έρασμος*) αντί τού **ερασμ-ιακός**· επίσης, το **εποχ-ικός** (< *εποχ-ή*) αντί τού **εποχ-ιακός** κ.ά. ➔ *εποχή*

πληθυσμογράφημα (το) {πληθυσμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το διάγραμμα των μεταβολών τού όγκου τμήματος τού σώματος σε συνάρτηση με τις μεταβολές τής αιματώσεως που δίνει ο πληθυσμογράφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plethysmogram].

πληθυσμογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η καταγραφή των διακυμάνσεων τού όγκου τμήματος τού σώματος με τη βοήθεια τού πληθυσμογράφου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plethysmography].

πληθυσμογράφος (ο) ΙΑΤΡ. το ειδικό όργανο, το οποίο καταγράφει τις διακυμάνσεις τού όγκου τμήματος τού σώματος, που προκαλούνται από τις μεταβολές τής αιματώσεώς του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plethysmograph].

πληθυσμός (ο) **1.** ο συνολικός αριθμός των ανθρώπων που κατοικούν σε ορισμένο τόπο: *αγροτικός / αστικός / ημιαστικός ~* || *πυκνότητα / αύξηση / μείωση τού πληθυσμού·* ΦΡ. (α) ***ενεργός πληθυσμός*** το σύνολο των ανθρώπων που εργάζονται (β) ***κίνηση πληθυσμού*** οι αυξομειώσεις τού πληθυσμού, που οφείλονται στις γεννήσεις, στους θανάτους, στις αποδημίες και τις μεταναστεύσεις (γ) ***ανταλλαγή πληθυσμών*** βλ. λ. *ανταλλαγή* **2.** ΒΙΟΛ. ο αριθμός των ζώων ή των φυτών ορισμένου είδους ή ανώτερης ταξινομικής κατηγορίας που υπάρχουν σε μια περιοχή.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πολλαπλασιασμός», < αρχ. *πληθύνω.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. population < λατ. populus «λαός, πλήθος»].

πληθώρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μεγάλος αριθμός, πλήθος: *~ αγαθών /*

επιχειρημάτων ΣΥΝ. αφθονία, υπερεπάρκεια ΑΝΤ. ανεπάρκεια, έλλειψη ● **2.** ΙΑΤΡ. η αύξηση τού όγκου τού αίματος πάνω από τα φυσιολογικά όρια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλῆθος* + παραγ. επίθημα *-ώρα* (πβ. *θαλπ-ωρή*), που ανάγεται στο επίθημα *-ωλός* (βλ.λ.) με ανομοίωση τού *-λ-*].

πληθώρα – πλήθος. Η λ. **πληθώρα** σημαίνει ήδη από την Αρχαία (η λ. είναι ομηρική) «το μεγάλο πλήθος» με συνδηλώσεις πλησμονής, υπερβολικού πλήθους (πβ. το εκφραστικό νεοελλ. «χαμός»): *Πληθώρα κόσμου γέμισε ασφυκτικά την αίθουσα - Στο κείμενό του βρίσκει κανείς πληθώρα λαθών.* Έναντι τής επιτατικής έννοιας τού *πληθώρα*, η λ. **πλήθος** αποτελεί την κανονική δήλωση: *Πλήθος φοιτητών συνωθείται μπροστά από την αίθουσα τού εστιατορίου.* Ας σημειωθεί ότι με τη λ. **πληθώρα** δεν χρησιμοποιείται αόριστο άρθρο (δεν θα πούμε *«μια πληθώρα κόσμου...»*), αντίθετα προς τη χρήση τής λ. **πλήθος**: *Ένα μεγάλο πλήθος παιδιών τού Τρίτου Κόσμου ζει σε κατάσταση πείνας.* Επίσης μετά τις φράσεις *πλήθος / πληθώρα* (φοιτητών, ανθρώπων, πραγμάτων κ.λπ.) το ρήμα που ακολουθεί χρησιμοποιείται κανονικά σε **ενικό** (γραμματική συμφωνία) ή και σε **πληθυντικό** (νοηματική συμφωνία): *Πλήθος φοιτητών παρακολούθησε την εκδήλωση – Πλήθος φοιτητών παρακολούθησαν την εκδήλωση.*

πληθωρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** πλούσιος σε όγκο, μεγάλος σε διαστάσεις: *το στήθος της ήταν ~* (και ευφημ.) παχύς: *ένας ~ κύριος* || *μια ~ γυναίκα* **2.** (για ιδιότητα) που υπάρχει σε πολύ μεγάλο βαθμό: *το ~ ταλέντο ενός ηθοποιού* **3.** αυτός που τείνει να καλύψει τον χώρο, που δείχνει ότι επιβάλλεται στον χώρο: *η ~ παρουσία του γεμίζει τη σκηνή τού θεάτρου* **4.** αυτός που κινείται και εκφράζεται με πολλούς και διάφορους τρόπους, που τον χαρακτηρίζει η ποικιλία των ενδιαφερόντων και των ενασχολήσεων: *ένας ~ τύπος* || *ένας πολύπλευρος, ~ καλλιτέχνης* || *~ έκφραση* **5.** αυτός που εξωτερικεύει με τρόπο ζωηρό ή και υπερβολικό τα συναισθήματά του: *~ χαρακτήρας* ● **6.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από πληθώρα (βλ.λ., σημ. 2). — **πληθωρικότητα** (η).

πληθωρισμός (ο) **1.** ΟΙΚΟΝ. η αύξηση τού γενικού επιπέδου τιμών, η κατάσταση στην οποία ο ρυθμός με τον οποίο αυξάνει η προσφορά χρήματος είναι ταχύτερος από τον ρυθμό αυξήσεως τής παραγωγής, πράγμα που οδηγεί σε σημαντική μείωση τής πραγματικής αγοραστικής αξίας τού χρήματος (πβ. λ. *τιμάριθμος*)· ΦΡ. (α) ***καλπάζων πληθωρισμός*** η κατάσταση στην οποία ο ρυθμός τής ανόδου των τιμών συνεχώς εντείνεται και επιταχύνεται ΣΥΝ. υπερπληθωρισμός (β) ***λανθάνων / κρυφός / συγκεκαλυμμένος πληθωρισμός*** η κατάσταση στην οποία οι τιμές συγκρατούνται με άμεσα κυβερνητικά μέσα (γ) ***εισαγόμενος πληθωρισμός*** ο πληθωρισμός που εισάγεται σε μια χώρα με τα προϊόντα που εισάγει, λόγω τού αυξανόμενου κόστους παραγωγής τους **2.** (καταχρ.) η πληθώρα, η αφθονία (αγαθών, ειδών, πραγμάτων): *~ πτυχιούχων.*
[ΕΤΥΜ. < *πληθώρα*, απόδ. τού αγγλ. inflation (< λατ. in-flatio «φούσκωμα – διόγκωση»)].

πληθωριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πληθωρισμό: *~ νόμισμα* (που κυκλοφορεί για να καλύψει τη ζήτηση χρήματος λόγω τής γενικής ανόδου τιμών) / *τάσεις.* — **πληθωριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

πληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί πλήξη, ανία: *~ άτομο / ατμόσφαιρα / παράσταση* ΣΥΝ. ανιαρός, βαρετός, κουραστικός ΑΝΤ. ενδιαφέρων, ευχάριστος. — **πληκτικά** επίρρ., **πληκτικότητα** (η).

-πληκτος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος/κάτι έχει πληγεί (από κάτι): *σεισμό-πληκτος, κεραυνό-πληκτος* **2.** ότι κάποιος είναι προσκολλημένος σε κάτι/κάποιον ή διακατέχεται από κάτι: *προγονό-πληκτος, φαντασιό-πληκτος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *θαλασσό-πληκτος*, μτγν. *θεό-πληκτος, δαιμονιό-πληκτος*), που προέρχεται από το ρ. *πλήττω*].

πλήκτρο (το) **1.** καθένα από τα κουμπιά γραφομηχανής, αριθμομηχανής ή ηλεκτρονικού υπολογιστή, που αντιστοιχεί σε ορισμένο ψηφίο ή σύμβολο (το οποίο και γράφει ή αναπαριστά σε οθόνη) ή σε ορισμένη λειτουργία, την οποία επιτελεί αφού πατηθεί **2.** ΜΟΥΣ. (α) καθένα από τα μακρόστενα, συνήθ. από ελεφαντόδοντο, κομμάτια σε μουσικό όργανο (π.χ. στο πιάνο), τα οποία, αφού πατηθούν, θέτουν σε παλμική κίνηση αντίστοιχες χορδές, παράγοντας μουσικές νότες (β) (λόγ.) καθένα από τα ξύλινα μακρόστενα ραβδιά, με τα οποία κρούει κανείς κρουστό όργανο (λ.χ. τύμπανο) ΣΥΝ. μπαγκέτα (γ) το μεταλλικό όργανο με το οποίο χτυπάει κανείς την καμπάνα, για να ηχήσει ΣΥΝ. γλωσσίδι **3.** το ρόπτρο (βλ.λ.) ● **4.** ΖΩΟΛ. το μεγάλο οστέινο νύχι στο πίσω δάχτυλο πουλιού, π.χ. τού πετεινού, το οποίο και χρησιμοποιείται ως όπλο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλῆκτρον* < *πλήσσω / -ττω* (< **πλήκ-jω*) + παραγ. επίθημα *-τρον*. Βλ. λ. *πλήττω*].

πληκτρολόγιο (το) {πληκτρολογί-ου | -ων} **1.** ΜΟΥΣ. η σειρά των πλήκτρων μουσικού οργάνου **2.** (α) το σύνολο των πλήκτρων που είναι ενσωματωμένα στη συσκευή γραφομηχανής ή αριθμομηχανής (β) περιφερειακή συσκευή με πλήκτρα, που εισάγει δεδομένα σε ηλεκτρονικό υπολογιστή (γ) σειρά πλήκτρων στη μπροστινή επιφάνεια κινητού τηλεφώνου: *κλείδωμα πληκτρολογίου* (ειδική λειτουργία που αποτρέπει το πάτημα των πλήκτρων κατά λάθος) **3.** ΤΥΠΟΓΡ. σειρά πλήκτρων για τη στοιχειοθεσία κειμένων των συστημάτων λινοτυπίας, μονοτυπίας και φωτοστοιχειοθεσίας ΣΥΝ. κλαβιέ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των αγγλ. keyboard, γαλλ. clavier].

πληκτρολογώ ρ. μετβ. {πληκτρολογείς... | πληκτρολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω (κάτι) στο πληκτρολόγιο, κυρ. ηλεκτρονικού υπολογιστή. — **πληκτρολόγηση** (η).

πληκτροφόρος, -ος, -ο **1.** αυτός που έχει πλήκτρα **2.** ΜΟΥΣ. ***πληκτροφόρα όργανα*** τα μουσικά όργανα στα οποία η παραγωγή τού ήχου γίνεται με την πίεση των δακτύλων πάνω σε πλήκτρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλῆκτρον* + *-φόρος* < *φέρω*].

πλήμη (η) {χωρ. πληθ.} η φάση τής παλίρροιας κατά την οποία τα νερά φτάνουν στο μεγαλύτερο ύψος τους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλήμη* / αρχ. *πλήσμη* < θ. *πλη-* τού ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω, πληρώ» (βλ. λ. *πλημύρα, πλημοχόη*)].

πλημμελειοδικείο (το) [1833] το δικαστήριο στο οποίο δικάζονται πλημμελήματα (βλ.λ.). — **πλημμελειοδίκης** (ο/η) [1833]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα.*

πλημμέλημα (το) {πλημμελήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ. κάθε αδίκημα που επισύρει ποινή φυλακίσεως από 10 ημέρες έως 5 χρόνια ή ποινή χρηματική ή, προκειμένου για εφήβους, περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα **2.** (γενικά) το παράπτωμα ή το λάθος που διαπράττει κανείς και το οποίο δεν θεωρείται ιδιαίτερα σοβαρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλημμελής* (βλ.λ.)].

πλημμελής, -ής, -ές {πλημμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· πλημμελέστ-ερος, -ατος} αυτός που δεν έχει γίνει όπως πρέπει, που παρουσιάζει ελλείψεις, παραλείψεις ή ελαττώματα: *~ εκτέλεση καθήκοντος* ΣΥΝ. ελλιπής, ελαττωματικός ΑΝΤ. άρτιος, πλήρης, άψογος. — **πλημμελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παράτονος, παράφωνος» (ως όρος τής μουσικής). < *πλημ-* (< *πλήν*, με αφομοίωση) + *-μελής* < *μέλος* «ωδή, άσμα» (κατ' αντιδιαστολή προς το *ἐμ-μελής*). Η σημ. «ελλιπής, ελαττωματικός» είναι ήδη αρχ.].

πλημμύρα (η) ▸ πλημύρα

πλημμυρίδα (η) ▸ πλημυρίδα

πλημμυρίζω ρ. ▸ πλημυρίζω

πλήμνη (η) {πλημνών} (λόγ.) **1.** η κεφαλή τού τροχού στο κέντρο του, στην οποία στερεώνονται οι ακτίνες και μέσα από την οποία διέρχεται ο άξονας ● **2.** ΝΑΥΤ. ο δακτύλιος που προσαρμόζεται στο τμήμα τροχαλίας, την οποία προστατεύει από τη φθορά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., πιθ. < θ. *πλη-* (τού ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω», βλ. κ. *πλῆθος*) + επίθημα *-μν-*, πβ. *βέλε-μν-ον, κρήδε-μν-ον* κ.ά. Ο Ησύχιος ερμηνεύει τη σημ. τού όρου *«ἀπὸ τοῦ πληροῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἄξονος»*, με την έννοια ότι πρόκειται για το συμπαγές τμήμα τού τροχού, το οποίο συνδέεται με τον άξονα].

πλημοχόη (η) {πλημοχοών} ΑΡΧΑΙΟΛ. αρχαίο αγγείο με πλατύ και κυρτό περίγραμμα, που φέρει κάλυμμα και στηρίζεται σε φαρδύ πόδι με δισκοειδή βάση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλήμη* (βλ.λ.) + *-χόη* < *χέω*].

πλημύρα (η) (σχολ. ορθ. *πλημμύρα*) {πλημυρών} **1.** η υπερχείλιση λίμνης ή ποταμού και η έξοδος των υδάτων σε χερσαία περιοχή **2.** (συνεκδ.) η ραγδαία βροχή που καλύπτει με νερό μια έκταση **3.** (μτφ.) η (ανεπιθύμητη) κάλυψη μιας επιφάνειας, ενός χώρου με νερό: *έσπασε ο σωλήνας τού νερού κι έγινε ~ στην κουζίνα* **4.** (μτφ.) η πληθώρα πραγμάτων: *η ~ των ξένων όρων που κατακλύζουν τη γλώσσα τής πληροφορικής* || *~ σκανδαλοθηρικών εντύπων* ΣΥΝ. πλησμονή, υπεραφθονία ΑΝΤ. έλλειψη, σπανιότητα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλήμυρα* / *πλημύρα*, παράλλ. τ. τού αρχ. *πλημυρίς* (βλ.λ.). Η ετυμολογία τής λ. δεν δικαιολογεί γρ. με *-μμ-*, που μολονότι μαρτυρείται στην Αρχαία, είναι προϊόν παρετυμολογίας].

πλημυρίδα (η) (σχολ. ορθ. *πλημμυρίδα*) **1.** η φάση τής παλίρροιας που χαρακτηρίζεται από την ανύψωση τής στάθμης τής θάλασσας ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουσκονεριά ΑΝΤ. άμπωτη, (λαϊκ.) φυρονεριά **2.** (μτφ.) η πλημύρα, το πολύ μεγάλο πλήθος: *η ~ βαρβαρικών φύλων που επέδραμαν στη Δ. Ευρώπη τον Μεσαίωνα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλημυρίς, -ίδος* < **πλημυρός* < *πλήμη* (που, ωστόσο, μαρτυρείται ως μτγν.). Βλ. λ. *πλήμη*. Η λ. εμφανίζεται στα περισσότερα χειρόγραφα με δύο *-μμ- (πλημμυρίς)* λόγω παρετυμολ. συνδέσεως με τις λ. *πλήν* και *μύρομαι* «χύνω δάκρυα» (πβ. *πλημ-μελής* < *πλήν* + *μέλος*). Ο σχηματισμός είναι παρόμοιος με τού επιθ. *ἁλμυρός* (βλ.λ.)].

πλημυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] (σχολ. ορθ. *πλημμυρίζω*) {πλημύρισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για ποταμό ή λίμνη) ανεβαίνει η στάθμη μου: *ο ποταμός πλημύρισε και η γύρω περιοχή μετατράπηκε σε βούρκο* **2.** (για χώρους) κατακλύζομαι, γεμίζω νερό: *πλημύρισαν πολλά υπόγεια από τη νεροποντή* **3.** (μτφ. για επιφάνεια ή χώρο) καλύπτομαι από (κάτι): *το πρόσωπό της πλημύρισε (από) δάκρυα* || *πλημύρισε η πλατεία από κόσμο* ♦ (μετβ.) **4.** γεμίζω (κάτι) με νερό ή (μτφ.) με κάθε είδους προϊόντα: *σκοπεύουν να πλημυρίσουν την αγορά με φτηνά προϊόντα από τη ΝΑ. Ασία* || *~ την αυλή με νερά* (ορθότ.) κατακλύζω **5.** (μτφ.) γεμίζω (κάποιον) με (κάτι): *τον πλημύρισαν συναισθήματα χαράς και αγάπης* || *ένα κύμα ενθουσιασμού πλημύρισε τις καρδιές τους.* — **πλημύρισμα** (το).

πλημυροπαθής, -ής, -ές (σχολ. ορθ. *πλημμυροπαθής*) {πλημυροπαθούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει πληγεί από πλημύρες: (κ. ως ουσ.) *οικονομική ενίσχυση στους ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *πλημύρα* + *-παθής* < *πάσχω*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*].

πλην πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: **1.** εξαίρεση: *προσήλθαν όλοι ~ ενός* || *~ Λακεδαιμονίων* (για κάποιους που σκεμμένα απουσιάζουν από κάποιο μεγάλο έργο, από μια κοινή προσπάθεια κ.λπ.)· ΦΡ. (α) ***πλην (τού) ότι*** εκτός (από το) ότι...: *του ανέφερε τα πάντα ~ είχε κάνει μια μικρή παρατυπία* (β) ***πλην όμως*** αλλά, ωστόσο, όμως: *δεν συμφωνώ μαζί σου, ~ είμαι υποχρεωμένος να σε βοηθήσω* **2.** ΜΑΘ. το σύμβολο τής αφαίρεσης και πρόσημο των αρνητικών αριθμών (–): *ένα ~ ένα ίσον μηδέν* ΣΥΝ. μείον **3.** ***πλην*** (τα) τα μειονεκτήματα: *αυτή η υπόθεση έχει και μερικά ~, τα οποία πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπ' όψιν*

πριν προχωρήσουμε || *η απόφαση που πήρες έχει τα συν και τα ~ της* ΣΥΝ. κατά ΑΝΤ. συν, υπέρ. (βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αιτ. αμάρτυρου ουσ., < *plā, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου Ι.Ε. θ. *pelə- / *plā- (για το οποίο βλ. λ. *πελάζω, πλησίον*). Η πρόθ. *πλήν* είχε αρχικώς τη σημ. «πλησίον, κοντά σε», αργότερα δε προσέλαβε τη σημ. «εκτός από, χωρίς». Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη παρατηρείται και στην πρόθ. *παρά*].

πλήξη (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} το δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλείται από την έλλειψη ενδιαφέροντος, τη μονοτονία, όταν δεν έχει κανείς κάτι αξιόλογο να κάνει: *στη διάλεξη πέθανα από την ~* || *δεν αντέχω την ~ των κοσμικών συγκεντρώσεων* ΣΥΝ. ανία, (οικ.) βαργεστημάρα, βαρεμάρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλῆξις* < αρχ. *πλήσσω* / *-ττω* (βλ.λ.), όπου σχολιάζεται η σημερινή σημ. τής λ.].

πληρεξούσιος, -α, -ο [1833] **1.** (α) αυτός που ενεργεί ως νόμιμος (εξουσιοδοτημένος) αντιπρόσωπος (κάποιου) (β) ***δικαστικός πληρεξούσιος*** ο δικηγόρος ο οποίος έχει νομίμως εξουσιοδοτηθεί από τον διάδικο/πελάτη του, να τον εκπροσωπήσει στο δικαστήριο και να ενεργήσει στο όνομά του (τού πελάτη) όλες τις απαραίτητες διαδικαστικές πράξεις **2. *πληρεξούσιο*** (το) {πληρεξούσ-ίου | -ίων} το έγγραφο με το οποίο παρέχεται η δυνατότητα για αντιπροσώπευση κάποιου σε δικαιοπραξία.
[ΕΤΥΜ. < *πλήρης* + *-εξούσιος* < *εξουσία*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. plénipotentiaire].

πληρεξουσιότητα (η) [1782] {χωρ. πληθ.} δικαιοπραξία τού αντιπροσωπευομένου η οποία παρέχει στον αντιπρόσωπο την εξουσία να τον αντιπροσωπεύει.

πλήρης, -ης, -ες {πλήρ-ους | -εις (ουδ. -η)· πληρέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (για δοχεία ή χώρους) αυτός που είναι γεμάτος από (κάτι), που δεν χωράει άλλο: *η φιάλη είναι ~* || *το ντεπόζιτο είναι ~· δεν χωράει άλλη βενζίνη* || *το μαγαζί απόψε είναι ~, δεν υπάρχει τραπέζι άδειο* || (+γεν.) *ένα κείμενο πλήρες λαθών* || *ένα δοχείο πλήρες γάλακτος* ΣΥΝ. κατάμεστος ΑΝΤ. άδειος **2.** (μτφ.) (+γεν.) αυτός που χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από συγκεκριμένη ιδιότητα ή συναίσθημα: *ψυχή πλήρης ευσεβείας και αρετής*· ΦΡ. (μτφ.) ***πλήρης ημερών*** (*καὶ ἐτελεύτησεν Ἰὼβ... πλήρης ἡμερῶν*, Π.Δ. *Ἰώβ* 42, 17) σε πολύ προχωρημένη ηλικία, υπέργηρος: *απεβίωσε ~* **3.** (α) αυτός που δεν του λείπει τίποτα, που περιλαμβάνει όλα όσα πρέπει: *~ εργασία / αναφορά* || *ορχήστρα πλήρης* (με όλα τα όργανα / μουσικούς) || *~ τροφή* (που περιέχει όλα τα θρεπτικά συστατικά) ΑΝΤ. ελλιπής (β) ΟΙΚΟΝ. ***πλήρης απασχόληση*** η εργασία με πλήρες ωράριο (οκτάωρο· κατ' αντιδιαστολή προς τη *μειωμένη* ή *μερική απασχόληση*, πβ. λ. *παρτ-τάιμ*) **4.** (ειδικότ.) αυτός από τον οποίο δεν έχει αφαιρεθεί τίποτε: *~ μισθός / αποδοχές* ΣΥΝ. ολόκληρος ΑΝΤ. μειωμένος **5.** αυτός που γίνεται σε απόλυτο βαθμό, ολοκληρωτικός: *~ επιτυχία / αποτυχία / καταστροφή / ήττα* || *αισθάνομαι πλήρη ικανοποίηση* **6.** αυτός που αναφέρεται σε όλη την έκταση, σε όλα τα στάδια: *~ ανάπτυξη ενός θέματος* || *σε ~ κλίμακα*. — **πλήρως** επίρρ. [μτγν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, κάθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πλῆ-ρος* < θ. **πλη-* < Ι.Ε. *plē- «πληρώ, γεμίζω», πβ. λατ. plērus «πολύς» (συνήθ. πληθ. pleri-que), αρμ. li-r «αφθονία» (< *plē-ri), γοτθ. fulls «γεμάτος, πλήρης», αρχ. γερμ. fol (> γερμ. voll), αγγλ. full κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πίμ-πλη-μι, πλῆ-θος, πλη-θύς, πλη-σμ-ονή, πλη-μ-ύρα* (βλ.λ.) κ.ά.].

πληρότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι πλήρες, γεμάτο • **2.** η απουσία παραλείψεων, ελλείψεων, λαθών κ.λπ.: *η ~ μιας επιστημονικής μελέτης* **3.** η αίσθηση κάποιου ότι οι ανάγκες του, κυρ. οι συναισθηματικές, είναι καλυμμένες: *η ~ που δίνει μια ολοκληρωμένη σχέση*.

πληροφόρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η παροχή και η πρόσληψη πληροφοριών (γύρω από πράξεις, ιδέες κ.λπ.): *η καθημερινή / έγκυρη / τακτική / συνεχής ~* || *υπεύθυνος για την ~ των δημοσιογράφων* || (καταχρ.) *έχω επαρκή / ολοκληρωμένη / πλήρη / ελλιπή / εσφαλμένη ~* || *οι δημοσιογράφοι πρέπει να παρέχουν αντικειμενική ~ στο κοινό* ΣΥΝ. ενημέρωση.

> **πληροφόρηση – πληροφορίες. Πληροφόρηση** είναι η πράξη, η ενέργεια τού να παρέχει ή να παίρνει κανείς πληροφορίες, να ενημερώνει ή να ενημερώνεται για ένα θέμα: *Θα υπάρχει καθημερινή πληροφόρηση των δημοσιογράφων για τις εξελίξεις.* **Πληροφορίες** είναι το προϊόν τής πληροφόρησης, τα γνωστικά στοιχεία που δίνει ή παίρνει κανείς. Δεν είναι ορθή η χρήση τής λ. **πληροφόρηση** με τη σημ. «πληροφορίες» (*Έχετε πληροφόρηση γι' αυτό το θέμα* αντί *Έχετε πληροφορίες γι' αυτό το θέμα*).

πληροφορητής (ο) [1840], **πληροφορήτρια** (η) {πληροφορητριών} πρόσωπο που δίνει πληροφορίες (γλωσσικές κυρ. ή ειδικού ενδιαφέροντος) στον ερευνητή ενός θέματος: *γλωσσικός ~* (πβ. λ. *πληροφοριοδότης*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. informant].

> **πληροφορητής – πληροφοριοδότης.** Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική χρήση. Σημαίνουν μεν και οι δύο «αυτόν που δίνει πληροφορίες», αλλά ο μεν **πληροφορητής** (αποδίδει το ξέν. informant) είναι αυτός που παρέχει πληροφορίες (γλωσσικές ιδ. ή άλλες) σε επιστήμονα που ερευνά ένα θέμα (π.χ. τη διάλεκτο ή τη γλώσσα ενός τόπου), ενώ **πληροφοριοδότης** είναι αυτός που επ' ανταλλάγματι (συνήθ. χρήματα, κάλυψη ή προστασία κ.λπ.) δίνει πληροφορίες σε αστυνομικούς ή στρατιωτικούς κ.λπ. για την εγκληματική ή παράνομη συνήθ. δράση υπόπτων ατόμων: *Ο γλωσσολόγος Γ. Χατζιδάκις στην έρευνά του για το ιδίωμα τής Ικαρίας χρησιμοποίησε πολλούς ντόπιους πληροφορητές, αλλά Η αστυνομία συνέλαβε τον καταζητούμενο εγκληματία από τις πληροφορίες που συνέλεξε από διάφορους πληροφοριοδότες της.*

πληροφορητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. (ως κειμενική λειτουργία) η ιδιότητα κειμένου να έχει μηνύματα πρωτότυπα, ενδιαφέροντα ή και αποκαλυπτικά για τον αποδέκτη τους: *χαμηλή ~ έχει ένα κείμενο με νοήματα αυτονόητα ή τετριμμένα.* — **πληροφορητικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. informativity].

πληροφορία (η) {πληροφοριών} **1.** κάθε στοιχείο που έχει ενδιαφέρον για κάποιον, που θα ήθελε κάποιος να το γνωρίζει· ειδικότ. οτιδήποτε ασυνήθιστο, μη κοινότυπο ή προσδοκώμενο λέγεται σε κάποιον: *Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών* || *θα ήθελα μια ~ παρακαλώ* || *πληροφορίες καταλόγου Αττικής* (υπηρεσία τού Ο.Τ.Ε. που δίνει πληροφορίες για τηλέφωνα που είναι καταχωρισμένα στον τηλεφωνικό κατάλογο Αττικής)· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. ***συλλογή πληροφοριών*** η συγκέντρωση πληροφοριών που σχετίζονται με τη στρατιωτική κατάσταση τού εχθρού **2. *πληροφορίες*** (οι) κ. ***γραφείο πληροφοριών*** η υπηρεσία στην οποία μπορεί να απευθύνεται ο πολίτης, για να μάθει πράγματα που αφορούν σε υπόθεσή του: *απευθυνθείτε στις πληροφορίες / στο γραφείο πληροφοριών* **3.** (γενικότ.) κάθε στοιχείο που μεταδίδεται από μία πηγή (μέσο ενημέρωσης κ.λπ.) σε δέκτη, κάθε ενημερωτικό στοιχείο: *τα σύγχρονα δίκτυα υπολογιστών αποτελούν ανεξάντλητες πηγές πληροφοριών* || *κάθε είδους ~* || *έχω ασφαλείς ~ για επενδύσεις ομολόγων* || *χρήσιμη / πρόσφατη / ασαφής / αποκλειστική ~* || *η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται συχνά ως «κοινωνία των πληροφοριών»* ΣΥΝ. είδηση, νέο **4.** το περιεχόμενο των σημάτων που διαβιβάζονται μέσω των διαφόρων μέσων επικοινωνίας και ενημέρωσης (τηλεφώνου, τηλεοράσεως κ.λπ.) • **5.** ΒΙΟΛ. κάθε στοιχείο που αντιγράφεται από τον γενετικό κώδικα τού D.N.A. (βλ.λ.) και μεταφράζεται από το R.N.A. — **πληροφοριακός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διαβεβαίωση, πεποίθηση», < *πληροφορῶ* (βλ.λ.). Στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «πλήρης επιβεβαίωση, πειστικότητα» (πβ. *Α' Θεσσ.* 1, 5: *τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ [ἐν] πληροφορίᾳ πολλῇ*). Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. information, renseignement].

πληροφοριακά επίρρ.· με σκοπό την πληροφόρηση: *αυτό σου το λέω εντελώς ~*. Επίσης **πληροφοριακώς**.

πληροφορική (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με την επεξεργασία ψηφιακών δεδομένων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, δηλαδή την αποθήκευση, ταξινόμηση, ανάκληση και μετάδοση δεδομένων και την αξιοποίησή τους σε ποικίλες εφαρμογές ή για την παροχή πληροφοριών· η επιστήμη των ηλεκτρονικών υπολογιστών: *η ~ εισβάλλει σε κάθε τομέα τής ζωής μας* || *διανύουμε τον αιώνα τής ~* || *τα θαύματα τής ~* || *σπουδάζω ~* || *ειδικεύομαι στην ~*· ΦΡ. ***λεωφόροι τής πληροφορικής*** το σύνολο των δικτύων που συνδέουν μεταξύ τους διάφορα κέντρα (κόμβους) πληροφορικής και στα οποία διακινείται μεγάλη ποσότητα πληροφοριών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. informatics].

> **πληροφορική ή πληροφοριακή; κυκλοφορικός ή κυκλοφοριακός;** Το ρήμα **πληροφορώ** δίνει παράγωγο **πληροφορητικός** και όχι **πληροφορικός**, όπως δείχνουν τα *ερευνώ – ερευν-ητικός, συγκινώ – συγκιν-ητικός, τιμώ – τιμ-ητικός, συμπαθώ – συμπαθ-ητικός, υποχωρώ – υποχωρ-ητικός, ορμώ – ορμ-ητικός, κολλώ – κολλ-ητικός* κ.τ.ό. Ομοίως και το ρ. **κυκλοφορώ** θα δώσει παράγωγο **κυκλοφορητικός** και όχι **κυκλοφορικός**. Επίσης τα κανονικά παράγωγα **πληροφορία** (< *πληροφορώ*) και **κυκλοφορία** (< *κυκλοφορώ*) δίνουν αντιστοίχως τα επίθετα **πληροφοριακός** (όχι *πληροφορικός*) και **κυκλοφοριακός** (όχι *κυκλοφορικός*), όπως δείχνουν τα: *ενορία – ενοριακός, αιτία – αιτιακός, πρωτοπορία – πρωτοποριακός, συγκυρία – συγκυριακός, αρτηρία – αρτηριακός, παραλία – παραλιακός, εφορία – εφοριακός, επαρχία – επαρχιακός, οικία – οικιακός, κοιλία – κοιλιακός, συνοικία – συνοικιακός, μανία – μανιακός, αποικία – αποικιακός, συντεχνία – συντεχνιακός* κ.τ.ό. Επίθετα σε **-ικός** δίνουν, προκειμένου για το ρ. φέρω, τα παράγωγα σε **-φορά** (*αναφορά – αναφορικός, προφορά – προφορικός, μεταφορά – μεταφορικός, διαφορά – διαφορικός*) και σε **-φορος** (*μισθοφόρος – μισθοφορικός, φωσφόρος – φωσφορικός, δορυφόρος – δορυφορικός, ανήφορος – ανηφορικός, κατήφορος – κατηφορικός*). Άρα το σωστό αντί τού *πληροφορική* θα ήταν είτε **πληροφορητική** (από το *πληροφορώ*) είτε **πληροφοριακή** (από το *πληροφορία*). Ομοίως, το σωστό από το *κυκλοφορία* είναι το **κυκλοφοριακός** ή από το *κυκλοφορώ* το **κυκλοφορητικός**. Το **κυκλοφορικός**, στη συνείδηση των ομιλητών, διαχωρίζει την κυκλοφορία τού αίματος από κάθε άλλη κυκλοφορία (οχημάτων κ.λπ.), αλλά δεν δικαιολογείται ως σχηματισμός.

πληροφορικός (ο) πρόσωπο ειδικευμένο στην πληροφορική (βλ.λ.).

πληροφορικάριος (ο) (προφορ.) ο πληροφορικός (βλ.λ.).

πληροφοριοδότης (ο) {πληροφοριοδοτών}, **πληροφοριοδότρια** (η) {πληροφοριοδοτριών} **1.** αυτός που δίνει χρήσιμες πληροφορίες (πβ. κ. λ. *πληροφορητής*) **2.** (ειδικότ.) ο έμμισθος πράκτορας που συγκεντρώνει πληροφορίες για λογαριασμό κρατικής μυστικής υπηρεσίας **3.** (κακόσ.) το πρόσωπο που δίνει πληροφορίες στην αστυνομία και στις κρατικές υπηρεσίες πληροφοριών για τα φρονήματα και τη δράση των πολιτών ΣΥΝ. χαφιές, καταδότης, ρουφιάνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ.

πληροφορητής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. informateur].
πληροφορώ ρ. μετβ. {πληροφορείς... | πληροφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρέχω (απευθείας) ή μεταδίδω (έμμεσα) σε κάποιον πληροφορίες (με τα μέσα πληροφόρησης, διακίνησης πληροφοριών): *οι πολίτες πληροφορούνται τις εξελίξεις από τα Μ.Μ.Ε.* || *~ το κοινό με συνέπεια και υπευθυνότητα* ΣΥΝ. ενημερώνω **2.** ανακοινώνω σε (κάποιον) ένα νέο, μια είδηση: *μόλις πληροφορηθήκαμε τον θάνατό του και είμαστε ανάστατοι* || *σας ~ ότι υπέβαλα ήδη τα χαρτιά μου* || *σας πληροφορούμε ότι ασκήθηκε αγωγή κατά τής εταιρείας* ΣΥΝ. καθιστώ ενήμερο (κάποιον), γνωστοποιώ **3.** (η μτχ. **πληροφορημένος,** -η, -ο) αυτός που έχει ενημερωθεί για (κάτι) ή που είναι γενικά ενημερωμένος: *δεν είστε σωστά πληροφορημένος· η αλήθεια είναι διαφορετική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ, πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πληροφορῶ (-έω)*, < *πλήρης* + *-φορῶ* < *-φόρος* < *φέρω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. renseigner. Στη Μτγν. Ελλην. το ρήμα είχε τη σημ. «επιτελώ / εκτελώ στο πλήρες, φέρω εις πέρας», πβ. Κ.Δ. *Β' Τιμόθ.* 4, 5: *(...) τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον* (= «φέρε σε πέρας, εκτέλεσε πλήρως»)].
πληρώ ρ. μετβ. {πληροίς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** εκπληρώνω (συγκεκριμένους όρους, προϋποθέσεις), ανταποκρίνομαι σε (κάτι): *~ τους όρους τού συμβολαίου* || *~ τις προϋποθέσεις για την ανάληψη τής αποστολής* **2.** καλύπτω (κενό σε θέσεις εργασίας, σε ιεραρχία κ.λπ.): *για να πληρωθούν οι κενές θέσεις, θα γίνουν προσλήψεις προσωπικού.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πληρῶ (-όω)* < *πλήρης* (βλ.λ.)].

πληρώ, -οίς, -οί... – δικαιούμαι, -ούσαι, -ούται... Στη σύγχρονη γλώσσα, στον γραπτό κυρ. λόγο και σε πιο λόγιο ύφος, χρησιμοποιούνται ορισμένοι τύποι των παλαιών συνηρημένων ρημάτων σε **-ώ** (από **-όω**): *πληρώ, πληροίς, πληροί, πληρούμε, πληρούτε, πληρούν – δικαιούμαι, δικαιούσαι, δικαιούται, δικαιούμεθα, δικαιούσθε, δικαιούνται.* Παραδείγματα: *Δεν μπορεί να πάρει δάνειο, διότι δεν πληροί τις προϋποθέσεις τού νόμου – Δικαιούται να υποβάλει υποψηφιότητα, αφού διαθέτει όλα τα απαιτούμενα προσόντα.* Στην ενεργητική φωνή τέτοια ρήματα είναι το **πληρώ** (γιατί το **πληρώνω** έχει αποκτήσει άλλη σημασία), σπανιότερα το **εκπληρώ** *(Εκπληροί τις υποσχέσεις του)* και τα **αξιώ** *(Αξιοί να τους προστατεύσουν από τις άδικες επιθέσεις)* και **απαξιώ** *(Απαξιοί να απαντήσει).* Στη μεσοπαθητική φωνή τέτοια ρήματα ή ρήματα που σχηματίζουν ορισμένους τύπους τους κατ' αυτό τον τρόπο (ιδ. στο γ' ενικό και γ' πληθ.) είναι τα: **υποχρεούμαι, συμποσούμαι, καρπούμαι** και **επι-καρπούμαι, ισούμαι** και **εξισούμαι, πυκνούμαι** και μεμονωμένοι τύποι όπως **υπερυψούται, ευοδούται, ογκούται, διογκούται, λυτρούται, κενούται, οξιδούται, αφιερούται, εγκολπούται, επιδεινούται** κ.ά.

πλήρωμα (το) {πληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προσωπικό εμπορικού ή πολεμικού πλοίου, αεροσκάφους, διαστημοπλοίου, αγωνιστικού αυτοκινήτου, άρματος μάχης κ.λπ.: *μόλις εκδηλώθηκε πυρκαγιά στις αποθήκες πετρελαίου, το ~ εγκατέλειψε το σκάφος* || *τα ~ των αρμάτων μάχης* || *το ~ τού αεροσκάφους ήταν ευγενικό και εξυπηρετικό* ● **2.** το σύνολο των πιστών τού χριστιανισμού, τα μέλη τής Εκκλησίας, κλήρος και λαός: *το χριστεπώνυμο ~* ● ΦΡ. **πλήρωμα τού χρόνου** (*ὅτε δὲ ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου.* Κ.Δ. *Γαλ.* 4, 4) (i) η κατάλληλη στιγμή να εκπληρωθεί το σχέδιο τού Θεού για τη σωτηρία τού ανθρώπου (ii) (καθημ.) η στιγμή που αναμένεται να συμβεί κάτι προκαθορισμένο: *έφτασε το ~, αύριο διεξάγονται οι κρίσιμες εκλογές* ● **3.** (καταχρ.-σπάν.) η πληρωμή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πληρῶ (-όω)*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].
πληρωμένος, -η, -ο (κακόσ.) **1.** αυτός που έχει πληρωθεί, για να κάνει κάτι ή γίνεται επ' αμοιβή: *~ δολοφόνος / έρωτας* **2.** αυτός που έχει δωροδοκηθεί: *ο διαιτητής ήταν ~· ευνοούσε φανερά τη μία ομάδα* ΣΥΝ. πουλημένος· ΦΡ. (μτφ.) **πληρωμένη απάντηση** η αποστομωτική απάντηση.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *πληρωμένη απάντηση* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réponse payée].
πληρωμή [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **πλερωμή** (η) **1.** η αμοιβή που δίνεται ή λαμβάνεται ως αντάλλαγμα για εργασία, παροχή υπηρεσιών, εξυπηρέτηση κ.λπ.: *~ σε χρήμα / σε είδος / με επιταγές* || *δουλεύει δίχως ~·* ΦΡ. (α) **αντί πληρωμής** για κάτι που δίνεται ως αντάλλαγμα αντί για αμοιβή: *~ τής χάρισε ένα δαχτυλίδι* (β) **επί πληρωμή** *(ἐπὶ πληρωμῇ)* με πληρωμή, με αμοιβή: *συνεργάστηκε στην έκδοση ~* **2.** (α) η καταβολή ποσού: *ημέρα πληρωμών* || *σταματώ τις ~* || *~ κατά την παράδοση* (δέματος / πράγματος) (β) **διαταγή πληρωμής** βλ. λ. *διαταγή* (γ) **παύση πληρωμών** η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ένας έμπορος όταν εμφανίζει μόνιμη ταμειακή δυσχέρεια πληρωμής των χρεών του **3.** η ανταμοιβή, η ανταπόδοση για κάτι καλό ή κακό: *ο άνθρωπος που ευεργετεί τους άλλους από αγάπη, δεν ζητάει ~.*
πληρώνω κ. (λαϊκ.) **πλερώνω** ρ. μετβ. {πλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καταβάλλω χρήματα (για αγορά, μισθοδοσία ή απόσβεση χρέους): *~ τους υπαλλήλους* || *~ με κάρτα πιστωτική / τοις μετρητοίς / με δόσεις* || *~ τα χρέη μου προς το Δημόσιο* || *~ με τόκο* || *εγώ ~, εγώ αποφασίζω* || *ποιος πληρώνει τον λογαριασμό;* || *πληρώνομαι κάθε δεκαπέντε μέρες* ΑΝΤ. εισπράττω **2.** (μτφ.) ανταποδίδω: *ο Θεός να σ' το πληρώσει το καλό που μου έκαμες* || *όλα εδώ πληρώνονται* (κάθε άνθρωπος τιμωρείται κατά τη διάρκεια τού βίου του για τις αδικίες και τις αμαρτίες του)· ΦΡ. (α) **πληρώνω με το ίδιο νόμισμα** βλ. λ. *νόμισμα* (β) **δεν πληρώνεται** για κάτι που λόγω τής ανωτερότητάς του δεν ανταποδίδεται: *το καλό που μου 'κανες ~ με τίποτε* ΣΥΝ. ξεπληρώνω **3.** (μτφ.) χρεώνομαι το κόστος ή υφίσταμαι τις συνέπειες πράξεων (δικών μου ή άλλων): *πλήρωσε την επιπολαιότητά του ακριβά: έμεινε έναν χρόνο στο νοσοκομείο* || *«εγώ ~ τα μάτια π' αγαπώ»* (λαϊκ. τραγ.) || *πλήρωσε την περιέργειά του με τη ζωή του* (σκοτώθηκε) || *ποιος πληρώνει τον βαρκάρη;* (ποιος χρεώνεται το κόστος;)· ΦΡ. (α) **πληρώνω τα σπασμένα** βλ. λ. *σπάζω* (β) **πληρώνω τη νύφη / το μάρμαρο** υφίσταμαι τις συνέπειες από λάθη άλλων: *αυτός κατέστρεψε το μηχάνημα, αλλά τη νύφη την πληρώσαμε όλοι!* || *έχουν γίνει ένα σωρό παρατυπίες· να δούμε στο τέλος ποιος θα πληρώσει το μάρμαρο!* (γ) **θα μου το πληρώσεις!** θα σε εκδικηθώ: *αυτό που μου έκανες, μια μέρα ~!* (δ) **πληρώνω αμαρτίες** βλ. λ. *αμαρτία* **4.** (μτφ.) εξαγοράζω (κάποιον) με χρήματα: *τον πλήρωσαν, για να μην τους μαρτυρήσει στην αστυνομία* || *ο διαιτητής ήταν πληρωμένος* ΣΥΝ. δωροδοκώ **5.** (η μτχ. **πληρωμένος,** -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πληρῶ (-όω)* (βλ.λ., η σημερινή σημ. είναι μτγν.) < *πλήρης*. Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θα μου το πληρώσεις!* (< γαλλ. tu me le paieras!), *πληρώνω τα σπασμένα* (< γαλλ. payer les pots cassés), *το πληρώνω ακριβά* (< γαλλ. le payer cher) κ.ά.].
πλήρως επίρρ. [μτγν.] {πληρέστ-ερα, -ατα} **1.** κατά τρόπο πλήρη, χωρίς ελλείψεις, χωρίς κενά: *ανταποκρίθηκε ~ στις υποχρεώσεις του* || *η απάντησή του μας ικανοποίησε ~* || *ένα σκάφος ~ εξοπλισμένο* ΣΥΝ. εντελώς, απολύτως ● **2.** ολοκληρωτικά, ολότελα, σε όλη την έκταση: *η πόλη καταστράφηκε ~* ΣΥΝ. ολοσχερώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εντελώς, επιτατικός.*
πλήρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το γέμισμα, το να γίνεται (κάτι) πλήρες (από κάτι): *το στόμιο πλήρωσης τού ρεζερβουάρ τού αυτοκινήτου* **2.** (μτφ.) η κάλυψη (κενού, έλλειψης): *η ~ τού συναισθηματικού κενού / των αναγκών κάποιου.*
πληρωτέος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να πληρωθεί: *επιταγές πληρωτέες μέχρι τέλους τού μηνός* || *στα παλαιότερα ελληνικά χαρτονομίσματα αναγραφόταν «πληρωτέαι επί τη εμφανίσει» ή «πληρωτέες με την εμφάνιση»* (προκειμένου για τις δραχμές που αντιστοιχούσαν στην αναγραφόμενη αξία).
πληρωτής (ο) [αρχ.], **πληρώτρια** (η) {πληρωτριών} **1.** αυτός που πληρώνει για αγορά ή απόσβεση χρέους **2.** (για γραμμάτια και συναλλαγματικές) αυτός που έχει την υποχρέωση εξοφλήσεώς τους· ΦΡ. **εγγυητής και πληρωτής** ο εγγυητής πληρώνει από δικά του χρήματα για τον οφειλέτη.
πλησιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλησίασ-α, -τηκα} ♦ (μετβ.) **1.** φέρνω (κάτι) κοντά σε (κάτι άλλο): *~ την καρέκλα στο παράθυρο* ΑΝΤ. απομακρύνω **2.** φθάνω ή πηγαίνω σε (κάποιον/κάτι), προσεγγίζω: *Μη με πλησιάζεις! Μείνε μακριά!* || *η εκφωνήτρια πλησίασε το μικρόφωνο* || *ο Έλληνας δρομέας πλησίασε τον προπορευόμενο αθλητή* || *σε αυτό το διαγώνισμα πλησίασε το άριστα* || *~ τα εξήντα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σιμώνω, ζυγώνω ΑΝΤ. απομακρύνομαι **3.** (αρνητ.) αποφεύγω, κρατώ απόσταση από (κάτι/κάποιον): *δεν πλησιάζω γλυκό εδώ και μήνες· κάνω δίαιτα* || *είναι τόσο μονόχνοτος άνθρωπος, ώστε δεν τον πλησιάζει κανείς* **4.** (για πρόσ.) (α) προσεγγίζω με δόλιο σκοπό, προσπαθώ να κερδίσω την εύνοια (κάποιου), συνήθ. με δωροδοκία: *με πλησίασαν κάποιοι και μου ζήτησαν να ευνοήσω φίλο τους στον διαγωνισμό έναντι αδράς αμοιβής* (β) προσεγγίζω ερωτικά: *προσπαθεί από καιρό να την πλησιάσει και να της εξομολογηθεί τον έρωτά του, αλλά δεν τα καταφέρνει* ♦ (αμετβ.) **5.** πηγαίνω ή έρχομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *πλησίασε προς την πόρτα / προς το παράθυρο* || *έλα, πλησίασε να σε δω!* || *η αστυνομία έχει αποκλείσει την περιοχή και δεν επιτρέπει σε κανέναν να πλησιάσει* || *όπου να 'ναι πλησιάζουμε* (φτάνουμε) ΑΝΤ. απομακρύνομαι, ξεμακραίνω **6.** προσεγγίζω χρονικά, κοντεύω (να): *ο άρρωστος πλησιάζει στο τέλος του* || *πλησιάζουν μεσάνυχτα* || *πλησιάζει το Πάσχα σε λίγες μέρες* ΣΥΝ. κοντεύω **7.** (για χρώματα ή μορφές) μοιάζω, είμαι παραπλήσιος: *πλησιάζει στο γαλάζιο, αλλά δεν είναι γαλάζιο* ΣΥΝ. προσομοιάζω. — **πλησίασμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλησίος* (βλ. λ. *πλησίον*)].
πλησιέστερος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται πιο κοντά, κοντινότερος, γειτονικότερος: *σε περίπτωση που ανακαλύψετε κάτι σχετικό με την υπόθεση, αποταθείτε στο ~ αστυνομικό τμήμα* **2.** (για συγγένεια ή σχέση) ο κοντινότερος, ο στενότερος (συγγενικώς ή φιλικώς): *ο ~ συγγενής / φίλος κάποιου.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., συγκρ. βαθμός τού αρχ. επιθ. *πλησίος* (βλ. λ. *πλησίον*)].
πλησίον επίρρ. {πλησιέστ-ερα, -ατα} **1.** (αρχαιοπρ.) (+γεν.) κοντά, σε μικρή απόσταση: *~ τού καταστήματος / τού αστυνομικού τμήματος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σιμά ΑΝΤ. μακριά **2.** **πλησίον** (ο) ο συνάνθρωπος: *αγάπα τον ~ σου όπως τον εαυτό σου* (Π.Δ. *Λευιτικόν* 19, 18: *ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *πλησίος* < *πλᾱτ-ίος* (δωρ.) < θ. *plā-, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την α' συλλαβή και εκτεταμ. τη β') τού Ι.Ε. *pelə- «ωθώ, προσκρούω – ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. pello «ωθώ, πλήττω» (< *pel-no), pulsus «κρούση» (> γαλλ. pouls, ισπ. pulso), πιθ. αρχ. γερμ. falzan «προσαρμόζω, τοποθετώ» (> γερμ. falzen) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πέλ-ας, πελ-άζω* (βλ.λ.), *πελά-της, πλή-ν* κ.ά.].
πλησιόχωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί σε γειτονική χώρα ΣΥΝ. γειτονικός, όμορος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλησίος* + *χῶρος*].
πλήσιστιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** (για πλοία) αυτός που ταξιδεύει με φουσκωμένα τα πανιά **2.** (μτφ.) αυτός που κατευθύνεται ολοταχώς (κάπου): *ερχόταν ~ κατά πάνω μας* || *πλέει ~ προς τη νίκη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλησ(ι)-* (< θ. *πλησ-* τού ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω», πβ. αόρ. *ἔ-πλησ-α*, βλ. λ. *πλήρης*) + *-ίστιος* < *ἱστίον* (βλ.λ.)].
πλησμονή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η μεγάλη ποσότητα από (κάτι): *~ αγαθών / τροφών* ΣΥΝ. αφθονία, πληθώρα ΑΝΤ. σπανιότητα, έλλειψη ● **2.** το αίσθημα πληρότητας, κορεσμού: *νιώθει πάντα ψυχική ~ ύστερα*

από το διάβασμα ενός καλού βιβλίου ΣΥΝ. χορτασμός ΑΝΤ. στέρηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πλησ-* (τού ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω». πβ. αόρ. *ἔ-πλησ-α*. βλ. κ. *πλήρης*) + παραγ. επίθημα *-μονή*. πβ. κ. *φλεγ-μονή*].

πλήττω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπληξα, επλήγην, -ης. -η... (μτχ. πληγείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) **1.** (λόγ.) καταφέρω πλήγμα. χτύπημα εναντίον (κάποιου): *συμμαχικά πυροβόλα έπληξαν εχθρικούς στόχους* ΣΥΝ. χτυπώ **2.** (μτφ.) προκαλώ ψυχική ή υλική βλάβη, ζημιώνω (κάποιον): *τα οικονομικά μέτρα τής κυβέρνησης πλήττουν τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους* ΣΥΝ. βλάπτω **3.** (η μτχ. ***πληγείς***, *-είσα. -έν*) αυτός που έχει υποστεί πλήγμα: *οι πληγείσες από τις πλημμύρες περιοχές* || *οι πληγέντες από τους σεισμούς* ♦ **4.** (αμετβ.) αισθάνομαι πλήξη, ανία, δεν βρίσκω ενδιαφέρον σε τίποτα: ~ *αφόρητα σ' αυτό το μέρος* || *αυτή η μουσική σε κάνει να πλήττεις* ΣΥΝ. βαριέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βαριέμαι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλήσσω* / *-ττω* < *plä-q-jō < I.E. *plā-k- «χτυπώ» πβ. αρχ. σλαβ. plačǫ «χτυπώ το στήθος από οδύνη», λατ. plāga «πληγή, χτύπημα» (> ισπ. llaga). γοτθ. fai-flocun «εκόπτοντο», γερμ. Fluch «κατάρα», αγγλ. fling «εκσφενδονίζω. ρίχνω» κ.ά. Ομόρρ. *πληγ-ή*, *πλῆγ-μα*, *πλῆξ-ις*. *πλῆκ-τρο(ν)* κ.ά. Το θ. *plā-k- αποτελεί ίσως παρεκτεταμένη μορφή τής μεγάλης λεξιλογικής οικογένειας τού I.E. *pela- «ευρύς. επίπεδος – απλώνω», με την έννοια «χτυπώ κάτι. ώστε να πλατυνθεί». Η σημ. 4 (αμετβ.) αποτελεί απόδ. τού γαλλ. s'ennuyer].

πλιάτσικο (το) (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε αρπάζει κανείς (κυρ. συμμορία ή άτακτος στρατός) μετά από επιδρομή: *μοιράζονται το* ~ ΣΥΝ. λεία **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί κανείς να αρπάξει. να επωφεληθεί και να κερδίσει με παράνομο τρόπο: *μυρίστηκαν ~ κι όρμησαν όλοι οι κερδοσκόποι στα έργα τού Δημοσίου* **3.** η αρπαγή. η λεηλασία: *άρχισαν από νωρίς το* ~ || *έπεσαν όλοι στο ~ μετά την παράδοση των πολιορκουμένων* ΣΥΝ. λαφυραγωγία.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. plaçkë < σλαβ. pljatška].

πλιατσικολογώ ρ. αμετβ. {πλιατσικολογείς... | πλιατσικολόγησα} αρπάζω ό,τι βρίσκω. κάνω πλιάτσικο. λεηλατώ ΣΥΝ. λαφυραγωγώ. — **πλιατσικολόγημα** (το). **πλιαταικολόγος** (ο).

πλιγούρι κ. **μπλιγούρι** (το) {πλιγουριού | χωρ. πληθ.} **1.** χοντραλεσμένο ή χοντροκοπανισμένο σιτάρι **2.** (συνεκδ.) κάθε φαγητό (κυρ. σούπα) που έχει ως βάση χοντραλεσμένο ή χοντροκοπανισμένο σιτάρι **3.** (μτφ.) άνοστο φαγητό που μοιάζει με χυλό.
[ΕΤΥΜ. < *μπλουγούρι* / *πλουγούρι* (με ανομοίωση) < τουρκ. bulgur].

πλίθα κ. **πλίθρα** (η) (λαϊκ.) ο πλίνθος (βλ.λ., σημ. 2). Επίσης **πλιθιά**.

πλιθάρι (το) {πλιθαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο πλίνθος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλιθάριον*, υποκ. τού αρχ. *πλίνθος* (βλ.λ.)].

πλιθί (το) {πλιθ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο πλίνθος (βλ.λ.).

πλίθινος, -η, -ο κ. (λόγ.) **πλίνθινος** [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλίνθους.

πλίθος (ο) → πλίνθος

πλινθοδομή (η) **1.** το οικοδόμημα που έχει κατασκευαστεί από πλίνθους (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η δόμηση. το κτίσιμο με πλίνθους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. brickwork].

πλινθόκτισμα (το) {πλινθοκτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} κτίσμα κατασκευασμένο από πλίνθους.

πλινθόκτιστος, -η. -ο [1856] αυτός που είναι χτισμένος με πλίνθους (βλ.λ.).

πλινθοπερίκλειστος, -η, -ο (στη βυζαντινή τοιχοποιία) αυτός που περιβάλλεται από τείχος κατασκευασμένο από πλίνθους.

πλινθοποιείο (το) [1893] ο χώρος (εργαστήριο. βιοτεχνία ή βιομηχανία) στον οποίο κατασκευάζονται πλίνθοι (βλ.λ.).

πλινθοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η διαμόρφωση μεταλλουργικών ή άλλων προϊόντων σε πλίνθους.

πλινθοποιός (ο) ο κατασκευαστής πλίνθων (βλ.λ.). — **πλινθοποιία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πλίνθος* + *-ποιός* < *ποιῶ*].

πλίνθος (η) κ. **πλίθος** (ο) (λόγ.) **1.** μικρό ορθογώνιο τούβλο κατασκευασμένο από αργιλώδες χώμα, που ο πηλός του συμπιέζεται σε καλούπια και ψήνεται σε κατάλληλα καμίνια ΣΥΝ. οπτόπλινθος **2.** τούβλο που κατασκευάζεται από μείγμα ασβεστολιθικού και αμμώδους υλικού και μετά από ειδική επεξεργασία (λ.χ. ζύμωση με άχυρο ή άλλο ινώδες υλικό) συμπιέζεται σε ορθογώνια καλούπια ΣΥΝ. πλίθρα, ωμόπλινθος· ΦΡ. ***λίθοι και πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα*** βλ. λ. *λίθος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλίνθος (ἡ)*. τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ή προελλην. λ. (πβ. κ. *κέραμος*)].

πλιο επίρρ. → πιο

πλιότερο επίρρ. → πιότερο

πλιότερος, -η, -ο → πιότερος

πλισάρω ρ. μετβ. {πλισάρισα} κάνω πλισέ (βλ.λ.) σε (ύφασμα). — **πλισάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. plisser. βλ. κ. *πλισές*].

πλισές (ο) {πλισέδες} **1.** οι συμμετρικές και συνεχόμενες υφάνσεις υφάσματος ΣΥΝ. πιέτα **2.** (συνεκδ.) το ύφασμα που έχει τέτοιες πτυχώσεις: *φούστα* ~. Επίσης **πλισέ** (το) κ. ως άκλ. επίθ.: *ένα ~ φόρεμα*. – (υποκ.) **πλισεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plissé «πτυχωμένος» < ρ. plisser «διπλώνω» < pli «δίπλα, πτυχή» < plier < λατ. plicare «διπλώνω»].

πλιτς-πλάτς (το) → πλάτσα-πλούτσα

πλοήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χρησιμοποίηση πλοηγού (βλ.λ.) από τα πλοία για την ασφαλέστερη είσοδο/έξοδο από λιμάνια ή τη διέλευση από επικίνδυνα σημεία (περάσματα. διώρυγες). άλλοτε υποχρεωτικά και άλλοτε με την καταβολή πλοηγικών δικαιωμάτων • **2.** η διαδικασία τής αναζήτησης και ανάκτησης ιστοσελίδων από τον παγκόσμιο ιστό (Διαδίκτυο), χρησιμοποιώντας τα ειδικά προγράμματα των φυλλομετρητών. Επίσης **πλοηγεσία** κ. **πλοηγία** (σημ. 1).

πλοηγίδα (η) [1858] βοηθητικό σκάφος για την εξυπηρέτηση φορτηγών ή επιβατηγών πλοίων, με το οποίο μετακινείται από και προς το πλοίο ο πλοηγός (βλ.λ.) ΣΥΝ. πιλοτίνα.

πλοηγικός, -ή, -ό [1858] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πλοήγηση ή τον πλοηγό **2.** (α) ***πλοηγικά δικαιώματα*** η χρηματική αποζημίωση που πληρώνουν τα πλοία. όταν χρησιμοποιούν πλοηγό (β) ***πλοηγική υπηρεσία*** η δημόσια υπηρεσία που διοικεί το σώμα των πλοηγών και εποπτεύει τις πλοηγήσεις (γ) ***πλοηγικός σταθμός*** μονάδα τής πλοηγικής υπηρεσίας που διαθέτει πλοηγούς και πλοηγίδες (βλ.λ.) για την εκτέλεση πλοηγήσεων σε ορισμένη περιοχή τής αρμοδιότητάς τους.

πλοηγός (ο) [1858] πρόσωπο με ειδικές γνώσεις για τη θάλασσα (δίπλωμα πλοιάρχου, θαλάσσια υπηρεσία) και για συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, που προσλαμβάνεται για την εκτέλεση πλοηγήσεων από τις αρμόδιες πλοηγικές υπηρεσίες: ~ *ανοικτής θαλάσσης* / *διωρύγων* / *λιμένων* / *ποταμών* ΣΥΝ. πιλότος.
[ΕΤΥΜ. < *πλο-* (< αρχ. *πλοῦς* / *πλόος*) + *-ηγός* < *άγω*, κατά το *στρατ-ηγός, οδ-ηγός, αρχ-ηγός* κ.ά.].

πλοηγώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλοηγείς... | πλοήγησα} ♦ **1.** (μετβ.) οδηγώ (πλοίο) κοντά στις ακτές. σε λιμάνι ή μέσα από θαλάσσια περάσματα. εκτελώ πλοήγηση ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι πλοηγός: ~ *στα κανάλια αρκετά χρόνια*.

-πλοΐα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** την πορεία σε υδάτινη επιφάνεια ή στον αέρα: *θαλασσο-πλοΐα. ποταμο-πλοΐα, αερο-πλοΐα* **2.** πλεύση με ορισμένη δύναμη ή μέσο: *ατμο-πλοΐα. ιστιο-πλοΐα*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ταχυ-πλοΐα*, λόγ. *ναυσι-πλοΐα*). που προέρχεται από το αρχ. *πλοῦς*].

πλοιάριο (το) {πλοιαρί-ου | -ων} **1.** κάθε σκάφος καθαρής χωρητικότητας κάτω των δέκα κόρων (βλ. λ. *κόρος*[2]): ~ *αγώνων* / *ιστιοπλοΐας* / *αλιευτικό* **2.** (γενικότ.) κάθε μικρό πλοίο ΣΥΝ. καραβάκι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοιάριον*, υποκ. τού ουσ. *πλοῖον* (βλ.λ.)].

πλοιαρχία (η) [1836] {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. η διοίκηση τού πλοίου: *ανέλαβε την ~ τού «Αριστοτέλης» στη Γιοκοχάμα*.

πλοίαρχος (ο) [1836] {πλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. **1.** το πρόσωπο που διοικεί το πλοίο, ασκεί εξουσία σε όσους επιβαίνουν σε αυτό και είναι υπεύθυνο για την τάξη. την υγεία. την ασφάλεια (προσώπων και φορτίου) και την καλή εκτέλεση τού πλου ΣΥΝ. κυβερνήτης, καπετάνιος **2.** ανώτερος αξιωματικός τού Πολεμικού και τού Εμπορικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. κ. λ. *βαθμός*. ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*.
[ΕΤΥΜ. < *πλοίο* + *-αρχος* < *άρχω*].

πλοιαρχώ ρ. αμετβ. [1857] {πλοιαρχείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΝΑΥΤ. είμαι πλοίαρχος. κυβερνώ πλοίο στο Πολεμικό ή το Εμπορικό Ναυτικό ή στο Λιμενικό Σώμα.

πλοϊκός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τον πλου· ΦΡ. ***πλοϊκοί φανοί*** τα φώτα που πρέπει να έχει αναμμένα ένα πλοίο κατά τη διάρκεια τής νυκτερινής του πορείας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πλοῦς* / *πλόος* (βλ.λ.)].

πλόιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι ευνοϊκός για τον πλου **2.** (για ποτάμι) πλωτός. — **πλοϊμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλόιμος* / *πλώιμος* < *πλοῦς* / *πλόος* (βλ.λ.). Η γρ. με *-ω-* *(πλώιμος)* οφείλεται σε επίδρ. τού ρ. *πλώω* (βλ. λ. *πλωτός*)].

πλοίο (το) **1.** (επίσ.) κάθε σκάφος καθαρής χωρητικότητας άνω των δέκα κόρων (βλ. λ. *κόρος*[2]) με αυτοδύναμη κίνηση **2.** (γενικότ.) κάθε σκάφος προορισμένο να μετακινείται στο νερό, που χρησιμοποιείται για ποικίλους σκοπούς (μεταφορά προσώπων ή φορτίων, για αναψυχή. ρυμούλκηση, επιστημονική έρευνα κ.ά.): *ακτοπλοϊκό* / *αλιευτικό* / *εκπαιδευτικό* / *εμπορικό* / *επιβατηγό* / *πολεμικό* / *καταδρομικό* / *μεταγωγικό* / *ναυαγοσωστικό* / *πετρελαιοφόρο* / *φορτηγό* ~ || *το ~ τής γραμμής* ΣΥΝ. καράβι· ΦΡ. (μτφ.) ***πλοίο τής ερήμου*** η καμήλα. — (υποκ.) **πλοιαράκι** κ. (λόγ.) **πλοιάριο** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκατος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοῖον* < **πλόϝ-ιον* < *πλέω* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να προσδιορίσει το εμπορικό πλοίο ή το πλοίο που εκτελούσε μεταφορές, π.χ. *φορτηγικά πλοῖα. πλοῖον ἁλιευτικον* (Ξενοφών), *ἱππαγωγὰ πλοῖα* (Ηρόδοτος). Στη φρ. *πλοῖα μακρά* η λ. αναφερόταν στα πολεμικά πλοία και βαθμηδόν αντικατέστησε το αρχαιότερο (ομηρικό) ουσ. *ναῦς*, το οποίο κατεξοχήν δήλωνε τα πολεμικά πλοία].

πλοίο: συνώνυμα. Η γενική λ., που δηλώνει κάθε μεγάλο σκάφος το οποίο διαπλέει τη θάλασσα για εμπορικούς ή πολεμικούς σκοπούς, είναι η λ. **πλοίο**. *Πλοία* είναι τόσο τα **εμπορικά** όσο και τα **πολεμικά** (στην αρχαιότητα το *πλοίο* ήταν για εμπορικά ταξίδια. ενώ το **ναυς** για πολεμικές συγκρούσεις, **ναυμαχίες**). Το **καράβι** (από *καράβιον* < αρχ. **κάραβος**) είναι η λ. που χρησιμοποιήθηκε στη λογοτεχνία, στη γλώσσα των ναυτικών και των νησιωτών και η λ. που χρησιμοποιείται ευρύτερα και σήμερα στην καθημερινή γλώσσα και στον προφορικό λόγο. Από τις πρώτες δεκαετίες τού 19ου αι. χρησιμοποιείται ευρέως και η λ. **βαπόρι** (< ιταλ. vapore < λατ. vapor «ατμός»), η οποία στη λόγια γραφομένη γλώσσα αποδόθηκε με τη λ. **ατμόπλοιο** (αρχικά και **ατμόπλευστον** και **ατμόπλουν**!). Μένοντας στα εμπορικά πλοία. πρέπει να αναφέρουμε το παλαιό **ιστιοφόρο** («πλοίο με πανιά») και το (άχρηστο μετά τη συγκοινωνία με αεροπλάνο) **υπερωκεάνειο** (< αγγλ. transoceanic), που εκτελούσε μακρινά υπερατλαντικά ταξίδια. Η Ελλάδα είναι γνωστή για τον μεγάλο στόλο της σε **φορτηγά** και **επιβατηγά** ή **επιβατικά** πλοία, που ανήκουν σε Έλληνες εφοπλιστές. Πολλά από αυτά είναι **πετρελαιοφόρα** (οι ναυτικοί τα λένε και **γκαζάδικα**). Στις μέρες μας και στον τόπο μας, εκτός από τα **ακτοπλοϊκά**

πλοία, είναι πολύ γνωστά και τα **πορθμεία**. γνωστά (για μεγαλύτερες αποστάσεις) και ως **οχηματαγωγά** (< αγγλ. ferry-boat), πλοία που μεταφέρουν ανθρώπους και οχήματα παντός είδους (επιβατηγά. λεωφορεία. φορτηγά. ψυγεία κ.λπ.). Η λ. που συχνά χρησιμοποιείται για κάθε είδους πλοίο. αλλά και για τα μικρά ή μεγάλα ιδιωτικά πλοία και πλοιάρια, είναι η λ. **σκάφος**.

πλοιοκτησία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιοκτησία πλοίου **2.** (α) ο ιδιοκτήτης ή οι ιδιοκτήτες πλοίου ή πλοίων (β) (περιληπτ.) το σύνολο των πλοιοκτητών (πβ. λ. *εργοδοσία*).

πλοιοκτήτης (ο) [1887] {πλοιοκτητών}, **πλοιοκτήτρια** (η) {πλοιοκτητριών} ο ιδιοκτήτης πλοίου, που έχει και την εκμετάλλευσή του: (κ. ως επίθ.) *η ~ εταιρεία*.
[ΕΤΥΜ. < *πλοίο* + *-κτήτης* < αρχ. *κτῶμαι (-αο-)* «κατέχω. είμαι ιδιοκτήτης». πβ. *ιδιο-κτήτης*].

πλοιοκτήτης – εφοπλιστής. Στην κοινή αντίληψη οι λέξεις ταυτίζονται. Ωστόσο. η σημασία τους και η έννοιά τους (στο Ιδιωτικό Ναυτικό Δίκαιο) διαφέρει: **πλοιοκτήτης** είναι ο ιδιοκτήτης τού πλοίου (αγγλ. shipowner). ενώ **εφοπλιστής** είναι ο εκμεταλλευόμενος επιχειρηματικά το πλοίο, χωρίς να είναι πάντοτε και ο ιδιοκτήτης τού πλοίου *(πλοιοκτήτης)*. Το γεγονός ότι οι περισσότεροι (ιδ. Έλληνες) πλοιοκτήτες είναι και εφοπλιστές, έχει οδηγήσει στην αντίληψη ότι οι λέξεις ταυτίζονται σημασιολογικά.

πλοκάμι (το) {πλοκαμ-ιού | -ιών} **1.** καθένας από τους βραχίονες (πόδια) τού χταποδιού **2.** (μτφ.-κακόσ.) ***πλοκάμια*** (τα) το δίκτυο ενός μηχανισμού που ελέγχει τα πάντα και μπορεί να παγιδεύσει οποιονδήποτε: *έπεσε στα ~ τής μαφίας* || *η διεθνής τρομοκρατία έχει απλώσει τα ~ της παντού* • **3.** καθένα από τα νήματα τού παραγαδιού.
[ΕΤΥΜ. < **πλοκάμιον*, υποκ. τού αρχ. *πλόκαμος* (βλ.λ.)].

πλόκαμος (ο) {πλοκάμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** το πλοκάμι **2.** η πλεξούδα μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πλοκ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού *πλέκω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αμος*. πβ. *οὐλ-αμός*, *ποτ-αμός*].

πλοκή (η) **1.** (σε λογοτεχνικό, κινηματογραφικό κ.λπ. έργο) ο τρόπος που επιλέγει ο δημιουργός να δομήσει μια σειρά γεγονότων που συνδέονται μεταξύ τους. ώστε να προκύψει μια ενδιαφέρουσα ιστορία: *η ~ τού έργου ήταν τόσο σύνθετη. ώστε δεν καταλάβαινα τι γινόταν στη σκηνή!* || *χαλαρή / συναρπαστική ~* **2.** (συνεκδ.) η ιδιότητα έργου (λογοτεχνικού, κινηματογραφικού κ.λπ.) να έχει υπόθεση, στην οποία τα γεγονότα συνδέονται μεταξύ τους επιτυχημένα και με τρόπο που επιτείνει το ενδιαφέρον: *τα αστυνομικά έργα πρέπει να έχουν ~* || *έργο με ~* **3.** (μτφ.) το πλέξιμο. ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζονται μεταξύ τους διάφορα στοιχεία: *«ένα μεγάλο μωσαϊκό, μια ~ λέξεων και θαυμάσιων εικόνων...»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλέκω* (βλ.λ.)].

πλονζόν (το) {άκλ.} **1.** βουτιά **2.** (ειδικότ.) η εκτίναξη τού σώματος (συνήθ. επάνω ή εμπρός): *με ένα εκπληκτικό ~ ο τερματοφύλακας απέκρουσε το φάουλ* ΣΥΝ. βουτιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. plongeon «βουτιά (στο νερό), άλμα» < ρ. plonger «βουτώ» < δημώδ. λατ. plumbicare < μτγν. λατ. plumbio «είδος κολυμβητικού πτηνού, που εφορμά με ταχύτητα στο νερό (σαν μολύβι) για αναζήτηση ψαριών» < λατ. plumbum «μόλυβδος»].

-πλός, -ή. -ό παραγωγικό επίθημα αριθμητικών επιθέτων που σημαίνει ότι (κάποιος/κάτι) αποτελείται από τόσα μέρη όσα δηλώνει το α' συνθετικό: *δι-πλός, τρι-πλός, τετρα-πλός* κ.λπ. Επίσης (λόγ.) **-πλούς,** -ή, -ούν (πβ. *άλμα εις τριπλούν*).
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα αριθμητικών επιθέτων τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (π.χ. *ά-πλοῦς. δι-πλοῦς. τρι-πλοῦς* κ.τ.ό.). που ανάγεται σε *-pl-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «διπλώνω. πτυχώνω». πβ. λατ. simplus «απλός», μέσ. ιρλ. diabul «διπλός» (< *dwei-plo-). αρχ. σκανδ. falda «πτυχή, δίπλα», γερμ. Falte κ.ά. Ομόρρ. *-πλάσιος* (βλ.λ.). Ο μτγν. τ. *-πλός, -ή, -όν* οφείλεται στην επίδρ. των δευτερόκλιτων επιθέτων, με τα οποία συνέπιπταν στη γενική πτώση (πβ. *καλοῦ – καλός. διπλοῦ διπλός*)].

πολλαπλασιαστικά – αναλογικά αριθμητικά: -πλός / -πλούς – -πλάσιος. Οι δύο κατηγορίες των αριθμητικών διαφέρουν μεταξύ τους. Τα αριθμητικά σε **-πλός** *(διπλός, τριπλός, δεκαπλός... πολλαπλός)*. που προήλθαν από τα λόγια αριθμητικά σε **-πλούς** *(διπλούς, τριπλούς, δεκαπλούς.... πολλαπλούς)*. έχουν πολλαπλασιαστική σημασία, δηλώνουν δηλ. από πόσα μέρη αποτελείται κάτι: *διπλή βάρδια, άλμα εις τριπλούν, διπλό ουίσκι, τριπλή γκάφα, πολλαπλές επιθέσεις* κ.τ.ό. Τα αριθμητικά σε **-πλάσιος** *(διπλάσιος, τριπλάσιος, πενταπλάσιος, εκατονταπλάσιος* κ.λπ.) δηλώνουν πόσες φορές κάτι είναι μεγαλύτερο σε σχέση με ένα άλλο (αναλογικά αριθμητικά): *Το νέο σπίτι τους είναι διπλάσιο από το παλιό – Ο μισθός που παίρνει στη νέα του δουλειά είναι σχεδόν τριπλάσιος από ό,τι στην προηγούμενη.*

πλότερ (το) {άκλ.} σειρά οργάνων, με τα οποία είναι δυνατόν να χαραχθούν πάνω σε μια επιφάνεια με γραφικά ή φωτογραφικά μέσα χαρτογραφικές λεπτομέρειες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. plotter < ρ. plot «σχεδιάζω»].

πλουμί (το) {πλουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το στολίδι (κεντητό ή ζωγραφιστό), το πλουμίδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πλουμίον*, υποκ. τού λατ. pluma «χνούδι, πούπουλο»].

πλουμίδι (το) {πλουμιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κεντητό ή ζωγραφικό διακοσμητικό στοιχείο: *είχε γεμίσει κεντητά ~ το σαλόνι* ΣΥΝ. στολίδι, κόσμημα, ποίκιλμα.
[ΕΤΥΜ. < *πλουμί* (βλ.λ.) + *-ίδι*. πβ. κ. *στολ-ίδι*].

πλουμίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {πλούμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) διακοσμώ με πλουμίδια ΣΥΝ. στολίζω. — **πλούμισμα** (το) [μεσν.].

πλουμιστός, -ή. -ό [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** διακοσμημένος με πλουμίδια ΣΥΝ. στολισμένος **2.** πολύχρωμος: *~ φτερά*.

πλουραλισμός (ο) **1.** η αρχή κατά την οποία άνθρωποι διαφορετικών φυλών, θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων κ.λπ. μπορούν να συμβιώνουν αρμονικά σε μια κοινωνία. διατηρώντας τα ιδιαίτερα γνωρίσματά τους **2.** (ειδικότ.) η δυνατότητα να εκφράζονται όλες οι απόψεις ελεύθερα σχετικά με ένα ζήτημα: *~ στα Μ.Μ.Ε.* || *ο ~ που υπάρχει σε ένα κόμμα με πολλές τάσεις* ΣΥΝ. πολυφωνία **3.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία αντιτιθέμενη στον μονισμό και τον δυϊσμό, η οποία κατανοεί και ερμηνεύει τον κόσμο με αναγωγή σε πολλαπλές και ανεξάρτητες οντότητες και αρχές ΣΥΝ. πολυαρχία ΑΝΤ. μονισμός (πβ. λ. *μονισμός, δυαρχία*). — **πλουραλιστής** (ο), **πλουραλίστρια** (η), **πλουραλιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pluralisme < λατ. pluralis «πληθυντικός» < plus, pluris «πολύς, περισσότερος»].

πλους (ο) {πλου | πλόες} (λόγ.) **1.** η πλεύση, η πορεία τού πλοίου: *κατά τον πλου παρουσιάστηκαν μηχανικά προβλήματα* ΣΥΝ. θαλασσοπορία, ρότα· ΦΡ. (λόγ.) ***εν πλω*** *(ἐν πλῷ)* κατά τον πλου, ενώ το σκάφος πλέει **2.** (συνεκδ.) το ταξίδι με πλοίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοῦς* / *πλόος* < **πλόϜ-ος* < *πλέω* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με σανσκρ. plavá- «σχεδία. αυτό που επιπλέει», ρωσ. plov «πλοίο, κανό» κ.ά.].

-πλούς, -ή, -ούν → -πλος

πλουσιοκόριτσο (το) πλούσιο κορίτσι (από πλούσια οικογένεια) ΑΝΤ. φτωχοκόριτσο.

πλουσιόπαιδο (το) πλούσιο παιδί (από πλούσια οικογένεια) ΑΝΤ. φτωχόπαιδο.

πλουσιοπάροχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που παρέχει κάτι σε αφθονία. γενναιόδωρος: *έλαβε ~ ανταλλάγματα για τη συγκατάθεσή του* || *~ γεύμα / δώρα* ΣΥΝ. (λόγ.) δαψιλής ΑΝΤ. πενιχρός. φτωχικός. — **πλουσιοπάροχα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδαψιλεύω*.

πλούσιος, -α (λόγ. -ία). -ο **1.** αυτός που διαθέτει μεγάλη περιουσία (κινητή και ακίνητη. χρήμα. οικόπεδα κ.λπ.): *προέρχεται από ~ οικογένεια* || *~ εταιρεία / φίλοι / υποψήφιος γαμπρός* || *είναι ~ σαν τον Κροίσο* || *~ χώρες / κράτη* (οι βιομηχανικά και τεχνολογικά ανεπτυγμένες χώρες. σε αντίθεση με τις φτωχές. αναπτυσσόμενες χώρες)· ΦΡ. ***κάνω πλούσιο γάμο*** (i) παντρεύομαι πλούσιο άτομο (ii) παντρεύομαι με πολυτέλειες (ακριβά ρούχα, πολυτελή δεξίωση μετά τον γάμο κ.λπ.) ΣΥΝ. εύπορος, ευκατάστατος ΑΝΤ. φτωχός. άπορος **2.** ***πλούσιος*** (ο). ***πλούσια*** (η) πρόσωπο που διαθέτει μεγάλη περιουσία, πολλά υλικά αγαθά: *πλούσιοι και φτωχοί* || *πώς περνούν οι ~*· ΦΡ. ***πλούσιοι επτώχευσαν και επείνασαν*** (από εκκλησιαστικό τροπάριο) ως σχόλιο για την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων **3.** (+σε) αυτός που εμπεριέχει σε μεγάλο αριθμό / βαθμό ή ποικιλία ορισμένα στοιχεία: *τροφή ~ σε πρωτεΐνες* || *σαμπουάν ~ σε ιχνοστοιχεία* || *άνθρωπος ~ σε χαρίσματα / αρετές* || *εποχή ~ σε λογοτεχνικά έργα* || *~ γλώσσα* (σε λεξιλόγιο και εκφραστικά μέσα) / *βιβλιοθήκη* (σε βιβλία) / *λεξιλόγιο* || *~ συγκομιδή* (σε προϊόντα) / *γη* (εύφορη) / *βλάστηση* (σε φυτά, δέντρα κ.λπ.) || *έδαφος ~ σε μεταλλεύματα* || *~ βιβλιογραφία* (πολλά κατατοπιστικά επιστημονικά βιβλία και βοηθήματα) || *~ μαλλιά / γένια* (πυκνά και πολλά) ΣΥΝ. άφθονος. δαψιλής ΑΝΤ. ανεπαρκής, λίγος **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποσότητα. αφθονία: *~ γεύμα* ΑΝΤ. ανεπαρκής· ΦΡ. ***πλούσια τα ελέη (κάποιου)*** (i) για γενναιοδωρία ή αφθονία πραγμάτων: *δόξα τω Θεώ, βγάλαμε πολύ λάδι φέτος· πλούσια τα ελέη σου, Κύριε!* (ii) (μτφ.) για πρόσωπο (κυρ. γυναίκα) με πολλά σωματικά χαρίσματα: *όλοι τη θαυμάζουν· βλέπεις, είναι πλούσια τα ελέη της!* **5.** (για πράγματα) αυτός που κοστίζει ακριβά ή/και που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια: *πρόσοψη με ~ διάκοσμο* || *διαγωνισμός με ~ δώρα* || *κάνω ~ ζωή* (ζω μέσα στην πολυτέλεια, ζω μέσα σε μεγάλες υλικές ανέσεις) **6.** για μεγάλο χρηματικό ποσό: *~ συνδρομή / αμοιβή* **7.** (για ερεθίσματα οπτικά. γευστικά κ.λπ.) αυτός που δίνει αίσθηση πληρότητας: *σοκολάτα με ~ γεύση* (που «γεμίζει» το στόμα) || *κρασί με ~ άρωμα* || *~ ήχος* (που «γεμίζει» το αφτί). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*, *φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλούσιος* < *πλούτ-ιος* (με συριστικοποίηση τού *-τ-*. πβ. *δημότ-ιος* → *δημόσ-ιος*) < *πλοῦτος* (βλ.λ.)].

πλουσιόσπιτο (το) **1.** σπίτι στο οποίο διαμένουν πλούσιοι άνθρωποι **2.** σπίτι που διακρίνεται από πολυτέλεια **3.** (μτφ.) πλούσια οικογένεια.

πλουταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλούτυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) πλούσιο ΣΥΝ. πλουτίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι πλούσιος ΑΝΤ. φτωχαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

Πλούταρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} **1.** αρχαίος Έλληνας πεζογράφος (45-120 μ.Χ.). γνωστός κυρ. για τα βιογραφικά του έργα *(Βίοι Παράλληλοι)* **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *πλοῦτος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

πλουτίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πλούτισ-α. -τηκα. -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι πλούσιος. αποκτώ πολλά υλικά αγαθά. δημιουργώ περιουσία: *πλούτισε στο εξωτερικό* || *~ γρήγορα / απ' τη μια μέρα στην άλλη* || *πολλοί πλούτισαν πατώντας επί πτωμάτων / εις βάρος άλλων / με κομπίνες / παράνομα* || *με την άνοδο τού τουρισμού στα νησιά πολλοί ξενοδόχοι και μεγαλοεργολάβοι πλούτισαν* || *άνθρωπος τίμιος δεν πλουτίζει εύκολα* ΣΥΝ. θησαυρίζω ΑΝΤ. φτωχαίνω ♦ **2.** (μετβ.) αυξάνω, διευρύνω με πρόσθετα και νέα στοιχεία: *πλούτισε τη συλλογή του με νέα και σπάνια εκθέματα* || *με τα ταξίδια πλουτίζει κανείς τις γνώσεις του* ΣΥΝ. εμπλουτίζω.

πλουτισμός (ο) [μεσν.] **1.** η απόκτηση πλούτου: *αθέμιτος / αδικαιολόγητος / γρήγορος / εύκολος* ~ **2.** η επαύξηση με την προσθήκη νέων στοιχείων: *ο ~ τού μουσείου με νέα εκθέματα* ΣΥΝ. εμπλουτισμός. Επίσης **πλούτισμα** (το).

πλουτοκράτης (ο) [1887] {πλουτοκρατών}, **πλουτοκράτισσα** (η) {πλουτοκρατισσών} (κακόσ.) πρόσωπο που έχει δύναμη και επηρεάζει τις εξελίξεις χάρη στον πλούτο του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plutocrat].

πλουτοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η συγκέντρωση τής πολιτικής δύναμης στα χέρια των πλουσίων **2.** (περιληπτ.) η τάξη των πλουσίων, που επικρατεί και καθορίζει τις εξελίξεις χάρη στον πλούτο της. — **πλουτοκρατικός**, -ή, -ό [1886]. **πλουτοκρατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλοῦτος* + *-κρατία* < *κρατῶ*].

πλουτοπαραγωγικός, -ή, -ό [1895] αυτός που παράγει πλούτο: ~ *πηγές / πόροι* ΣΥΝ. πλουτοφόρος.

πλούτος (ο) {πλούτη κ. λαϊκ. πλούτια (τα), χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το σύνολο των υλικών αντικειμένων (χρημάτων, κινητών και ακινήτων αγαθών, οικονομικών πόρων) που έχουν οικονομική αξία, συνιστούν δηλ. οικονομικά αγαθά: *ο ~ μιας χώρας / τού προηγμένου Βορρά* || «*Ο ~ των εθνών*» (*The Wealth of Nations*, τίτλος έργου τού Α. Σμιθ) || *η δίκαιη κατανομή τού* ~· ΦΡ. (α) **εθνικός πλούτος** το σύνολο όλων των οικονομικών αγαθών μιας χώρας, ενός έθνους (β) **ορυκτός πλούτος** τα εκμεταλλεύσιμα ορυκτά μιας χώρας **2.** το πλήθος, η αφθονία των αγαθών· (κ. στον πληθ.) το σύνολο τής κινητής και ακίνητης περιουσίας που κατέχει κανείς: *τα αμύθητα πλούτη ενός ηγεμόνα* || *ζεις μες στον* ~ **3.** (μτφ.) ό,τι πολυτιμότερο έχει κανείς (συνήθ. στον πληθ.): *όλα μου τα ~ είναι η οικογένειά μου* || «*όλα μας τα ~ η αγάπη ετούτη*» (τραγ.) **4.** η κατάσταση τού πλουσίου, αυτού που κατέχει πολλά αγαθά, η μεγάλη οικονομική άνεση: *ο ~ τής Βασιλεύουσας προκαλούσε τον θαυμασμό των βαρβάρων* || *ο ~ χαρακτήριζε κάθε εκδήλωσή τους* ΣΥΝ. ευμάρεια ΑΝΤ. ανέχεια, φτώχια, ένδεια **5.** (κατ' επέκτ.) η αφθονία σε ποσότητα ή και ποικιλία: *ο (λεξιλογικός) ~ τής ελληνικής γλώσσας* || ~ *γνώσεων / εμπειριών* ΣΥΝ. πληθώρα ΑΝΤ. έλλειψη, απουσία **6.** η μεγάλη ποικιλία: ~ *χρωμάτων / γεύσεων / φυσικών ήχων* || *συναισθηματικός / ψυχικός* ~ (με πολλά αξιόλογα στοιχεία, προτερήματα) || *πνευματικός* ~ (πλήθος και ποικιλία ιδεών και σκέψεων). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*, *φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοῦτος* < **πλόϜ-τος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *πλέω* (< **πλέϜ-ω*), με την έννοια των υλικών αγαθών που «έρρεαν» άφθονα. Βλ. λ. *πλέω*].

πλούτος (το) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το σύνολο των ηθικών και πνευματικών αγαθών, τα εσωτερικά χαρίσματα: «*δώρο δεν έχουνε για σε και για το μέσα ~*» (Δ. Σολωμός).

πλουτοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο αυτός που αποφέρει πλούτο ΣΥΝ. πλουτοπαραγωγικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πλοῦτος* + *-φόρος* < *φέρω*].

Πλούτων (ο) {Πλούτων-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. άλλη ονομασία (ευφημ.) τού θεού Άδη: *η αρπαγή τής Περσεφόνης από τον* ~ • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ο ένατος και πιο απομακρυσμένος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος. Επίσης **Πλούτωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πλοῦτος* (βλ.λ.)].

πλουτώνιο (το) {πλουτωνίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Pu), το οποίο χρησιμοποιείται ως καύσιμο στους πυρηνικούς σταθμούς για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και την κατασκευή πυρηνικών όπλων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πλουτώνιον*, ονομασία σπηλαίων που οι αρχαίοι θεωρούσαν εισόδους στον Κάτω Κόσμο και χαρακτηρίζονταν από αποπνικτικές αναθυμιάσεις, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *Πλουτώνιος* < αρχ. *Πλούτων*. Ο χημ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από νεολατ. plutonium].

πλουτώνιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Πλούτωνα • **2.** (α) αυτός που συντελείται στα έγκατα τής Γης ΣΥΝ. ενδογήινος (β) ***πλουτώνιες εκρήξεις*** οι ηφαιστειακές εκρήξεις (γ) ***πλουτώνια πετρώματα*** πυριγενή πετρώματα που σχηματίζονται από την κρυστάλλωση τού μάγματος (βλ.λ.) σε μεγάλα βάθη κάτω από την επιφάνεια τής Γης • **3.** αυτός που αναφέρεται στον πλουτωνισμό (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.

πλουτωνισμός (ο) παλαιότερη θεωρία σύμφωνα με την οποία ο σχηματισμός ορισμένων πετρωμάτων συνιστά αποτέλεσμα τής θερμότητας και των διεργασιών τήξεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. plutonisme].

πλοχμός (ο) (λόγ.) ΑΡΧΑΙΟΛ. μοτίβο που συναντάται στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική και ζωγραφική και έχει τη μορφή πλεξίδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πλοκ-σμός*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *πλέκ-ω* (βλ.λ.)].

πλύθηκα ρ. ▸ πλένω

πλύμα (το) {πλύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το νερό που μένει μετά το πλύσιμο ΣΥΝ. απόνερα **2.** (μτφ.) άνοστο και νερόβραστο φαγητό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πλύνω*].

πλυμένος, -η, -ο → πλένω

πλυντήριο (το) {πλυντηρί-ου | -ων} **1.** ηλεκτρική συσκευή για την αυτόματη πλύση ρούχων ή πιάτων: ~ *ρούχων / πιάτων*· ΦΡ. (μτφ.) ***πλυντήριο βρόμικου χρήματος*** επιχείρηση, ίδρυμα ή τράπεζα που χρησιμοποιείται ως προκάλυμμα, προκειμένου να νομιμοποιηθούν χρήματα που αποκτήθηκαν παράνομα· (συνεκδ.) **2.** η ποσότητα ρούχων ή πιάτων που χωράει ένα πλυντήριο: *έχω να βάλω δύο* ~ **3.** κατάστημα με ηλεκτρικές συσκευές αυτόματης πλύσεως, τις οποίες μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει έναντι ορισμένου αντιτίμου: *πάω τα ρούχα μου σ' ένα ~ δύο δρόμους πιο κάτω* **4.** χώρος εξοπλισμένος με ειδικές εγκαταστάσεις για το πλύσιμο αυτοκινήτων, μεταλλευμάτων κ.λπ. — (υποκ.) **πλυντηριάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *πλυντήριος* < *πλύνω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *σημαν-τήριος*].

πλύντης (ο) [μτγν.] {πλυντών}, **πλύντρια** (η) [μτγν.] {δύσχρ. πλυντριών} πρόσωπο που πλένει (ρούχα, πιάτα κ.λπ.) ΣΥΝ. (για πιάτα) λαντζέρης.

πλυντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χρησιμεύει στο πλύσιμο.

πλύνω (να/θα) ρ. ▸ πλένω

πλύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (γενικά) το καθάρισμα με νερό **2.** (ειδικότ.) το καθάρισμα ρούχων με σαπούνι ή απορρυπαντικό, η μπουγάδα: *βάζετε μόνο τη μισή ποσότητα απορρυπαντικού σε κάθε* ~· ΦΡ. (μτφ.-κακόσ.) ***πλύση εγκεφάλου*** βλ. λ. *εγκέφαλος* • **3.** (α) (για πληγές) η απολύμανση με αντισηπτικό (β) ΙΑΤΡ. ***πλύση στομάχου*** η απαλλαγή τού στομάχου από δηλητηριώδεις ουσίες με τη βοήθεια υγρών που προκαλούν εμετό **4.** ΧΗΜ. ο καθαρισμός μεταλλευμάτων, υφαντικών υλών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλύσις* < *πλύνω*].

πλύσιμο (το) {πλυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} η διαδικασία καθαρισμού, το να πλένει κανείς (κάτι): *το ~ των πιάτων / των ρούχων / τού αυτοκινήτου* || *το τραπεζομάντηλο θέλει* ~ (καθάρισμα) || *ρούχα που δεν μπαίνουν στο* ~ || *τοποθετεί τα ρούχα που είναι για ~ στο καλάθι* ΣΥΝ. πλύση, καθάρισμα.

πλυσταρειό (το) (παλαιότ.) ο χώρος τού σπιτιού (συνήθ. στην ταράτσα ή στο υπόγειο), όπου γινόταν το πλύσιμο των ρούχων.
[ΕΤΥΜ. < **πλυστρ-αρειό* (με ανομοιωτική αποβολή τού *-ρ-*) < *πλύστρα* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. *αλητ-αρειό*].

πλυστικά (τα) (παλαιότ.) η αμοιβή για το πλύσιμο ρούχων.
[ΕΤΥΜ. < **πλυστής* (< αρχ. *πλύνω*) + *-ικός*].

πλύστρα (η) {πλυστρών} **1.** η γυναίκα που ασχολείται επαγγελματικά με το πλύσιμο ξένων ρούχων || (μτφ.-κακόσ.) *έγινε και κυρία τώρα, η ~!* • **2.** (παλαιότ.) πέτρινη πλάκα ή σανίδα που προσαρμοζόταν στην άκρη τής σκάφης και χρησιμοποιόταν για το τρίψιμο των ρούχων κατά το πλύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < *πλύση* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. *απλώσ-τρα*, *σκοτώσ-τρα*].

πλώρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μπροστινό τμήμα τού πλοίου ΣΥΝ. (λόγ.) πρώρα ΑΝΤ. πρύμνη· ΦΡ. (α) ***από την πρύμνη ώς την πλώρη*** (κ. *πρύμα-πλώρα*) από τη μια άκρη ώς την άλλη (β) ***βάζω πλώρη*** βλ. λ. *βάζω*. Επίσης (λαϊκ.) **πλώρα**.
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *πρώρα*].

πλωρίζω ρ. αμετβ. {πλώρισα} (λαϊκ.) βάζω πλώρη, κατευθύνομαι προς κάποιο μέρος ταξιδεύοντας.

πλωριός, -ιά, -ιό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται στην πλώρη: ~ *κατάρτι* ΣΥΝ. (λόγ.) πρωραίος ΑΝΤ. πρυμνήσιος, (λόγ.) πρυμναίος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωραίος* (με αφομοίωση τού *-ρ-* και συνίζηση) < *πρώρα*].

πλωτάρχης (ο) {κλητ. πλωτάρχα | πλωταρχών} αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «κυβερνήτης πλοίου», < *πλωτός* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

πλωτήρας (ο) **1.** ΝΑΥΤ. ελαφρό σώμα που επιπλέει στο νερό ή βοηθεί άλλο σώμα να επιπλεύσει • **2.** λεμβοειδής κατασκευή που χρησιμεύει στη συγκράτηση των υδροπλάνων και των πτερύγων τους πάνω στην επιφάνεια τής θάλασσας • **3.** ωκεανογραφική συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής κίνησης των ρευμάτων • **4.** ΤΕΧΝΟΛ. κοίλος μεταλλικός ή πλαστικός κύλινδρος, που ρυθμίζει τη ροή τού νερού ή άλλου υγρού σε αποθήκες νερού ή δεξαμενές άλλων υγρών με δυνατότητα διακοπής τής παροχής για αποφυγή υπερχείλισης ΣΥΝ. φλοτέρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλωτήρ*, *-ῆρος* «ναύτης» < θ. *πλω-* τού ρ. *πλώω* (βλ. λ. *πλωτός*) + παραγ. επίθημα *-τήρ* (πβ. *κρα-τήρ*, *βα-τήρ*). Μερικές νεοελλ. τεχνολογικές σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. flotteur (βλ. λ. *φλοτέρ*)].

πλωτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πλου: ~ *προβλήματα* **2.** ***πλωτική*** (η) η ικανότητα, η επιδεξιότητα στην πλεύση.

Πλωτίνος (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (205-270 μ.Χ.), ο θεμελιωτής τής νεοπλατωνικής φιλοσοφίας **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πλωτῖνος* < ουμβρ. Plotus (λατ. Plautus > μτγν. *Πλαῦτος*) < επίθ. plotus «πλατύπους» + παραγ. επίθημα -inus].

πλωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να τον διαπλεύσει κανείς: ~ *ποταμός* **2.** αυτός που επιπλέει στην επιφάνεια τού νερού: ~ *μέσα*· ΦΡ. ***πλωτή γέφυρα*** γέφυρα που κατασκευάζεται σε ποταμούς, κυρ. σε καιρό πολέμου, και αποτελείται από κοίλα στεγανά σώματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *πλώω* «πλέω» (ιων.) < **πλώ(Ϝ)ω* < θ. plō(u)-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pleu- «πλέω, κολυμπώ», πβ. σανσκρ. plavati (ίδια σημ.), λατ. pluvia «βροχή» (> γαλλ. pluie, ισπ. lluvia, ιταλ. pioggia) κ.ά. Ομόρρ. *πλέ-ω* (βλ.λ.), *πλύ-νω*, *πλοῦς* (< *πλό-ος*), *πλο-ῖο(ν)*, *πλοῦ-τος* κ.ά.].

Π.Μ.Σ. (ο) Πανελλήνιος Μουσικός Σύλλογος.

Π.Ν. (το) Πολεμικό Ναυτικό.

πνεύμα (το) {πνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το εσωτερικό και άυλο μέρος τής ανθρώπινης ύπαρξης, που περιλαμβάνει τις σκέψεις, τις ιδέες, που αντιλαμβάνεται και παράγει κρίσεις: *θαυμάσιο / οξύ / μεστό / δημιουργικό* ~ || *ελεύθερο ~, απαλλαγμένο από προλήψεις και δεισιδαιμονίες* || *μεγάλο / επιχειρηματικό / εφευρετικό / ανήσυχο* ~ ΣΥΝ. σκέψη, μυαλό, νόηση, αντίληψη· ΦΡ. ***μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι*** βλ. λ. *πτωχός* **2.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος ως προς το πώς σκέφτεται ή συμπεριφέρεται: *ο συγγραφέας που παρουσιάζουμε υπήρξε ένα φιλελεύθερο ~ σε σκοτεινούς καιρούς* || *ο στοχαστής αυτός είναι ένα μεγάλο, σπάνιο ~ τής εποχής μας*· ΦΡ. (α) (σκωπτ.-ειρων.) ***τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται*** σε περίπτωση ταυτίσεως απόψεων μεταξύ προσώπων που δεν γνωρίζουν προηγουμένως ο ένας τις θέσεις, τις ιδέες τού άλλου: *έκανα κι εγώ την ίδια σκέψη με σένα· είδες, ~!* (β)

ανήσυχο πνεύμα βλ. λ. *ανήσυχος* (γ) ***πνεύμα αντιλογίας*** βλ. λ. *αντιλογία* **3.** πρόσωπο που ασχολείται με τον στοχασμό, τα γράμματα, τον πολιτισμό, την έρευνα και τη γνώση: *ένα σημαντικό ~ που άφησε εποχή υπήρξε ο...* **4.** (α) τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός προσώπου, έργου, κινήματος κ.λπ.: *το ~ τού υπαρξισμού είχε εμποτίσει τα γραπτά πολλών συγγραφέων εκείνης τής περιόδου* || *το ~ αυτού τού φιλοσόφου ανιχνεύεται στις θεωρίες αρκετών νεότερων δημιουργών* || *το ~ τού ρομαντισμού αντανακλάται στους στίχους του·* ΦΡ. ***αθλητικό πνεύμα*** βλ. λ. *αθλητικός* (β) το σύνολο των αντιλήψεων, των ιδεών και των τάσεων: *το ~ τής εποχής / των καιρών μας* || *αποδίδω πιστά το ~ μιας εποχής στα σκηνικά και τα κοστούμια* || *η πρωτοβουλία αυτή συντάσσεται στο ~ τής διμερούς συνεργασίας* || *το ~ που βασιλεύει στον κυβερνοχώρο* || *οι αλλαγές που θα γίνουν θα είναι στο ίδιο ~ με τις προηγούμενες·* ΦΡ. (α) ***το πνεύμα των προγόνων*** η πνευματική παράδοση, ό,τι έχει κληροδοτηθεί από την πολιτισμική παραγωγή των προγόνων (β) ***μπαίνω στο πνεύμα*** (+γεν.) αντιλαμβάνομαι τι ισχύει (σε δεδομένο χώρο) και προσαρμόζομαι: *μπήκε γρήγορα στο πνεύμα τής ομάδας / τού αγωνίσματος* || *δεν έχει μπει ακόμα στο πνεύμα τής δουλειάς* ΣΥΝ. εγκλιματίζομαι **5.** κάθε στοιχείο που χαρακτηρίζει τον τρόπο συμπεριφοράς, δράσης (κάποιου) ή το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός χώρου, το κλίμα που επικρατεί: *~ αυτοθυσίας / συνεργασίας / ανταγωνισμού / ομοψυχίας* || *ομαδικό / δημοκρατικό / ανεκτικό / φιλικό ~* **6.** (α) η ψυχική, συναισθηματική και ηθική κατάσταση τού ανθρώπου κατ' αντιδιαστολή προς την αντίστοιχη σωματική ΣΥΝ. ψυχή· ΦΡ. ***το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής*** βλ. λ. *σαρξ* (β) ***πνεύματα*** (τα) η ψυχική κατάσταση: *με την παρέμβασή του προσπάθησε να ηρεμήσει τα ~* || *εξάπτω / οξύνω / ανάβω τα ~* • **7.** το βαθύτερο νόημα, το περιεχόμενο, κατ' αντιδιαστολή προς τη μορφή, τον τύπο: *το ~ τού νόμου / τού κειμένου* ΣΥΝ. ουσία ΑΝΤ. γράμμα, τύπος • **8.** ευφυολόγημα που λέγεται συνήθ. άκαιρα και ειρωνικά: *από ~ άλλο τίποτα· από πράξεις όμως τίποτα!* κυρ. στις ΦΡ. ***κάνω / πουλάω πνεύμα*** λέω έξυπνα ή αστεία λόγια σε καταστάσεις που απαιτούν σοβαρότητα και περίσκεψη, λέω εξυπνάδες, ειρωνεύομαι: *μην πουλάς ~, η υπόθεση είναι πολύ σοβαρή* || *αυτός υποφέρει κι ο άλλος κάνει ~* • **9.** η ζωή, η ύπαρξη: *παρέδωσε το ~ (του)* (πέθανε) **10.** (α) κάθε άυλη ύπαρξη, που δεν γίνεται αντιληπτή με τις αισθήσεις (κατά τη λαϊκή φαντασία, δαίμονες, φαντάσματα κ.λπ.): *κακό / πονηρό / ακάθαρτο ~* || *καλό / αγαθό ~* (άγγελος) || *«το ~ τού κακού»* (ο Διάβολος) || *ο Θεός είναι ~* (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Άγιο Πνεύμα*** το τρίτο πρόσωπο τής ομοούσιας και αδιαίρετης Αγίας Τριάδας **11.** (ειδικότ.) (α) ένα νεκρό πρόσωπο για το οποίο πιστεύεται ότι υπάρχει με διαφορετική, άυλη υπόσταση και εμφανίζεται με διάφορους τρόπους, συχνά προκαλώντας θορύβους, τρομάζοντας τους ανθρώπους: *θορυβοποιό ~* ΣΥΝ. στοιχειό, φάντασμα (β) το μέρος τού ανθρώπου που πιστεύεται ότι επιβιώνει μετά τον θάνατο και για το οποίο υπάρχει η λαϊκή πίστη ότι μπορεί κανείς να το καλέσει να δηλώσει την παρουσία του (λ.χ. με τον πνευματισμό): *μαζεύονται σ' ένα περίεργο σπίτι και καλούν τα ~* || *τους «μίλησε» το ~ ενός προγόνου τους* • **12.** ΓΛΩΣΣ. σημείο γραφής, η ψιλή (') και η δασεία (῾), που σημειώνεται (στο πολυτονικό σύστημα) πάνω από το αρχικό φωνήεν των λέξεων: *ἀέρας, ὑγεία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πνεῦμα* < *πνέω* (βλ.λ.). Η αρχική σημ. τής λ. ήταν «πνοή, άνεμος», αλλά στο βιβλικό λεξιλόγιο χρησιμοποιήθηκε επίσης για να δηλώσει τόσο το Άγιο Πνεύμα όσο και κακά πνεύματα. Έτσι, συνδέθηκε με το αντίστοιχο εβρ. rûah «φύσημα, πνοή», το οποίο οι Εβδομήκοντα μετέφρασαν ως *πνεῦμα*. Αργότερα η λ. δήλωσε επίσης τις διανοητικές ικανότητες ενός ατόμου, που του επιτρέπουν να κινείται στον κόσμο των ιδεών, την εσωτερική του υπόσταση, βούληση και σκέψη. Η φρ. *τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται* αποδίδει τη γαλλ. les grands esprits se rencontrent].

πνεύματα: δασεία – ψιλή. Στο σύστημα των φθόγγων τής Αρχαίας Ελληνικής συμπεριλαμβανόταν και ο δασύς φθόγγος, είτε ως αυτοτελής φθόγγος στην αρχή τής λέξης μπροστά από ορισμένα φωνήεντα είτε ως συνοδευτικό στοιχείο ορισμένων συμφώνων, των λεγόμενων **δασέων**. Ο δασύς φθόγγος συνίσταται στην εκβολή ενός ποσού αέρος, μιας άχνας, που προηγείται τής εκφώνησης ενός φωνήεντος και δηλώνεται συνήθ. στη φωνητική γραφή με το |h| (πβ. την προφορά των αρχαίων ελληνικών λέξεων **ἑλληνικός** /hellēnikós/, **ἥρωες** /hérōes/, **ὑπόθεσις** /hüpóthesis/, **ὁρίζων** /horízdōn/, **ὑστερία** /hüsteria/ κ.ά., που διασώζουν τη δασύτητά τους στην προφορά και τη γραφή τους ως ξένων λέξεων σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες· πβ. αγγλ. hellenic, hero, hypothesis, horizon, hysteria). Προκειμένου για τα δασέα σύμφωνα τής Αρχαίας, πάλι μια άχνα συνοδεύει την εκφώνηση των συμφώνων p, t, k, που προφέρονται ως p^h (φ), t^h (θ), k^h (χ): **φιλοσοφία** /philosophía/ (πβ. αγγλ. philosophy), **φωτο-** /photo-/ (πβ. αγγλ. photo-), **φράσις** /phrásis/ (πβ. αγγλ. phrase), **φυσικός** /phüsikós/ (πβ. αγγλ. physical), **θέατρον** /t^héatron/ (πβ. αγγλ. theatre), **θέμα** /t^héma/ (πβ. αγγλ. theme), **θεωρία** /t^heōría/ (πβ. αγγλ. theory), **χαρακτήρ** /k^haraktḗr/ (πβ. αγγλ. character), **χάος** /k^háos/ (πβ. αγγλ. chaos), **Χριστός** /k^hristós/ (πβ. αγγλ. Christ), **χρονικός** /k^hronikós/ (πβ. αγγλ. chronicle) κ.ά. Στην Αρχαία Ελληνική το δασύ πνεύμα και τα δασέα σύμφωνα προφέρονταν αρχικά σε όλες τις διαλέκτους. Στην ιωνική διάλεκτο, το δασύ πνεύμα (και ορισμένα δασέα σύμφωνα) έπαψε νωρίς να προφέρεται, σε αντίθεση με την αττική διάλεκτο (*«Ἀττικοὶ δασυντικοί, Ἴωνες ψιλωτικοί»* έλεγαν οι Αρχαίοι γραμματικοί). Στην αττική διάλεκτο το δασύ πνεύμα αρχίζει να σιγάται ήδη από τον 3ο αι. π.Χ., η σίγησή του, πάντως, ολοκληρώνεται μόλις τον 3ο αι. μ.Χ., τότε που και τα δασέα σύμφωνα αποδασύνονται και γίνονται διαρκή σύμφωνα (p^h > f, t^h > θ, k^h > χ). Για τη δήλωση τού δασέος πνεύματος στη γραφή χρησιμοποιήθηκε το γράμμα Η. Στην ιωνική διάλεκτο, όπου νωρίς σιγήθηκε το δασύ πνεύμα, το Η που περίσσευε χρησιμοποιήθηκε για να δηλωθεί το μακρό ε (μέχρι τότε **ε** και **η** δηλώνονταν από κοινού με το γράμμα Ε, ενώ το Η δήλωνε τη δασεία: ΗΕΛΛΕΝΙΚΟΣ = *ἑλληνικός*), πράγμα που γενικεύτηκε μετά το 400 π.Χ. (ευκλείδειο αλφάβητο). Από το 200 π.Χ. με τον γραμματικό Αριστοφάνη τον Βυζάντιο αρχίζει να δηλώνεται και πάλι στη γραφή το δασύ πνεύμα (spiritus asper) και μάλιστα, κατά σχολαστική υπερβολή, και το ψιλό πνεύμα (spiritus lenis), δηλ. η έλλειψη δασείας στο φωνήεν με το οποίο αρχίζει μια λέξη! Η χρήση των πνευμάτων βαίνει παράλληλα με τη χρήση των τόνων, με την οποία από τότε συνδέεται, χωρίς αυτά τα δύο να ταυτίζονται. Τον 9ο αι. μ.Χ. μαζί με τη γενίκευση τής μικρογράμματης γραφής γενικεύεται και η χρήση των πνευμάτων και των τόνων στη γραφή, που μέχρι τότε ήταν επιλεκτική (εχρησιμοποιείτο ιδ. σε λογοτεχνικά ποιητικά κείμενα).

Για την παράσταση τής δασείας χρησιμοποιήθηκε –αρχικά στη Μεγάλη Ελλάδα– το αριστερό κομμάτι τού Η (Ͱ, ˫, ῾), ενώ για την ψιλή το δεξιό κομμάτι τού Η (⊣, ˧, ᾿): *ἑλληνικός – ἀγών*. Η γνώση των δασυνομένων λέξεων (βλ.λ.) διευκολύνει και σήμερα στην κατανόηση τής εμφάνισης δασέων σε σύνθετες λέξεις, που έχουν ως β' συνθετικό δασυνόμενη λέξη: **πενθήμερο, νυχθημερόν, εφήμερος (εφημερίδα, εφημερεύω, εφημέριος)**, όπου το *-θ-* ή το *-φ-* ερμηνεύονται όταν γνωρίζει κανείς ότι το *ημέρα* δασύνεται **(ἡμέρα)**.

‣ *δασύνω (δασυνόμενες λέξεις)*

πνευματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πνεύμα (βλ.λ.): *~ ικανότητα / ελευθερία / διαύγεια / αρετές / ολοκλήρωση / ανάταση / καλλιέργεια / καθοδήγηση / οκνηρία / ισορροπία / υγεία / σύγχυση* || *ισχυρίζεται ότι στην εποχή μας υπάρχει ~ ερημιά* ΣΥΝ. (δια)νοητικός· ΦΡ. (α) ***πνευματική δημιουργία / παραγωγή*** το σύνολο των έργων ενός συγγραφέα (β) ***πνευματική εργασία*** η σκέψη, η διανόηση, κατ' αντιδιαστολή προς τη χειρωνακτική εργασία (γ) ***πνευματική ιδιοκτησία*** το νομικό δικαίωμα συγγραφέα, εφευρέτη κ.λπ. να αναγνωρίζεται ως ιδιοκτήτης των έργων του και να παίρνει ποσοστά από την εμπορική τους εκμετάλλευση κ.λπ. (δ) ***πνευματικά δικαιώματα*** η αμοιβή, κυρ. σε ποσοστά, που εισπράττει κανείς από την εμπορική εκμετάλλευση από τρίτους έργων για τα οποία αναγνωρίζεται ως δημιουργός: *τα ~ των καλλιτεχνών / των στιχουργών* (ε) ***πνευματική κατάρτιση*** η μόρφωση, η πνευματική καλλιέργεια (στ) ***πνευματική τροφή*** (i) η γνώση, η μάθηση, καθετί που συμβάλλει στην ανάπτυξη και ενδυνάμωση των πνευματικών ιδιοτήτων (λ.χ. τής αντίληψης, τής κρίσης κ.λπ.) (ii) (συνεκδ.) οτιδήποτε προσφέρει γνώση, συμβάλλει στη μόρφωση κ.λπ.: *τα βιβλία αποτελούν ~* (ζ) ***πνευματικός ορίζοντας*** η έκταση τής αντιλήψεως και των γνώσεων (κάποιου): *η εκμάθηση ξένων γλωσσών διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες τού ανθρώπου* (η) ***πνευματική κληρονομιά / παράδοση*** το σύνολο των μνημείων λόγου και τέχνης, των παραδόσεων, των ηθών και των εθίμων που έχουν κληροδοτήσει οι πρόγονοι ενός λαού ως πολιτισμική παρακαταθήκη και συγκροτούν σε σημαντικό βαθμό την εθνική του φυσιογνωμία: *εμείς οι Έλληνες έχουμε πλούσια ~* (θ) ***πνευματικός πατέρας / πνευματική μητέρα*** (i) πρόσωπο που έχει επηρεάσει σημαντικά τη διαμόρφωση τής προσωπικής ιδεολογίας, τη συγκρότηση τού ψυχοδιανοητικού κόσμου κάποιου, τη στάση του σε διάφορα ζητήματα (υπαρξιακά, επιστημονικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.λπ.): *ο φιλόσοφος αυτός υπήρξε πνευματικός του πατέρας* || *η Εκκλησία είναι η πνευματική μητέρα των πιστών* (ii) ΕΚΚΛΗΣ. το πρόσωπο που έχει βαφτίσει κάποιον ΣΥΝ. νοννός / νοννά (iii) (στο αρσ.) ο εξομολόγος (ι) ***πνευματική συγγένεια*** βλ. λ. *συγγένεια* (ια) ***πνευματικό τέκνο*** (i) ο διάδοχος κάποιου, από τον οποίο έχει επηρεαστεί αποφασιστικά ως προς τις απόψεις τις οποίες και ακολουθεί (όχι κατ' ανάγκην πιστά): *ο Άντλερ είναι ~ τού Φρόυντ* (ii) το πρόσωπο που έχει βαφτίσει κάποιος (ως προς τον νοννό του) ΣΥΝ. βαφτισιμιός, βαφτιστήρι (ιβ) ***πνευματική ηγεσία*** το σύνολο των πνευματικών ανθρώπων, των διανοουμένων: *η ~ ενός τόπου* || *Τα προβλήματα πολλαπλασιάζονται. Τι κάνει η σύγχρονη ~;* ΣΥΝ. διανόηση, ιντελιγκέντσια (ιγ) ***πνευματικός ηγέτης*** (i) ο πνευματικός άνθρωπος, ο διανοούμενος (ii) ο θρησκευτικός ηγέτης: *ο Δαλάι Λάμα είναι ο ~ τού Θιβέτ* (ιδ) ***πνευματικός άνθρωπος*** ο άνθρωπος που ασχολείται με τα πνευματικά ζητήματα τής εποχής του και τα μελετά υπό διάφορες οπτικές γωνίες· ο άνθρωπος των γραμμάτων, τής τέχνης και τής επιστήμης (ιε) ***πνευματικό ίδρυμα / φυτώριο*** κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα, κυρ. το σχολείο (ιστ) ***πνευματικό κέντρο*** βλ. λ. *κέντρο* **2.** αυτός που βρίσκεται έξω από τον αισθητό κόσμο, άυλος: *~ όντα* (ουράνιες δυνάμεις, άγγελοι) ΣΥΝ. ασώματος ΑΝΤ. υλικός, ενσώματος • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***πνευματικός*** (ο) ο εξομολόγος ιερέας: *εμπιστεύεται στον ~ της όλες της τις ανησυχίες* • **4.** αυτός που σχετίζεται με την πνοή, την κίνηση αέρα: *η ύδραυλις ήταν ένας ~ τύπος μουσικού οργάνου.* – **πνευματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πνευματικότητα (η) [1820] {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη σε κάποιον ή σε κάτι στοιχείων που σχετίζονται με το πνεύμα και που δηλώνουν βαθύ πνευματικό περιεχόμενο: *η εμφάνιση και οι τρόποι του απέπνεαν μια ~* || *μορφές αγίων γεμάτες ~.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spiritualité].

πνευματισμός (ο) [1866] παραψυχολογική θεωρία και πρακτική, σύμφωνα με την οποία οι ψυχές των νεκρών επικοινωνούν με τους ζωντανούς μέσω φυσικών προσώπων (μέντιουμ) ή φαινομένων (*«οιωνοί»*). –– ***πνευματιστής*** (ο) [1851], ***πνευματίστρια*** (η), ***πνευματιστικός***, -ή, -ό [1865], **πνευματιστικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spiritualisme / spiritisme, άσχετο με

το μεσν. *πνευματισμός* «η χρήση των πνευμάτων (ψιλής και δασείας) ως τονικών σημείων»].

πνευματοθεραπεία (η) {πνευματοθεραπειών} ΙΑΤΡ. είδος αεροθεραπείας (βλ.λ.) που εφαρμόζεται με εισπνοές αέρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pneumatotherapy].

πνευματοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η βαθύτερη ουσία των όντων είναι το πνεύμα και η ύλη αποτελεί την αισθητή έκφρασή της ΣΥΝ. σπιριτουαλισμός ΑΝΤ. υλισμός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. spiritualisme].

πνευματοκτόνος, -ος/-α, -ο [1872] αυτός που καταπιέζει, δεσμεύει την ελεύθερη πνευματική έκφραση, που υποδουλώνει το πνεύμα: *ο ~ νόμος για τα λογοτεχνικά σωματεία.*
[ΕΤΥΜ. < *πνεύμα, -ατος* + *-κτόνος*, < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*), μεταφρ. δάνειο από γερμ. geisttötend].

πνευματολατρία (η) {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση λατρευτικού σεβασμού σε άυλα όντα, ευεργετικά ή καταστροφικά πνεύματα. — **πνευματολάτρης** (ο) [1860].

πνευματολογία (η) [1785] {χωρ. γεν. πληθ.} η μελέτη τού μεσολαβητικού ρόλου των άυλων πνευμάτων στην επικοινωνία μεταξύ Θεού και ανθρώπων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumatologie].

πνευματώδης, -ης, -ες {πνευματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από εξυπνάδα και χιούμορ, που κάνει εύστοχα και διατυπωμένα με έξυπνο τρόπο σχόλια: *~ άνθρωπος / αστείο* ΣΥΝ. σπιρτόζος, εύστροφος, ευφυής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που εμφανίζεται σαν φύσημα, πνοή», < *πνεῦμα, -ατος* + *-ώδης* (βλ.λ.). Η σύγχρονη σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. spirituel].

πνευμάτωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που προκαλείται από τη συγκέντρωση αέρα ή αερίων στις φυσικές κοιλότητες, στα όργανα ή στους ιστούς τού σώματος.

πνευμοθώρακας (ο) [1879] {πνευμοθωράκων} ΙΑΤΡ. **1.** παθολογική κατάσταση κατά την οποία εισέρχεται αέρας στην κοιλότητα τού υπεζωκότα, προκαλώντας συμπίεση του πνεύμονα και έντονη δύσπνοια **2.** (παλαιότ.) θεραπευτική μέθοδος εισαγωγής αέρα στην κοιλότητα τού υπεζωκότος (τεχνητός πνευμοθώρακας) για θεραπεία τής φυματίωσης (έχει καταργηθεί).
[ΕΤΥΜ. < *πνευμο-* (< *πνεύμα*, στη σημ. «αέρας», μορφολ. σχηματισμός αντίθετος στους κανόνες τής Ελληνικής, που θα απαιτούσε *πνευματο-*) + *θώρακας*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pneumothorax].

πνεύμονας (ο) {πνευμόνων} **1.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο όργανα τής θωρακικής κοιλότητας των σπονδυλοζώων, με τα οποία αναπνέουν: *λοίμωξη / φυματίωση / καρκίνος των ~* **2.** (μτφ.) πηγή καθαρού αέρα, χώρος αναψυχής και επαφής με τη φύση: *το πάρκο αποτελεί ~ πρασίνου* || *ένας ~ υγείας τής Αθήνας καταστράφηκε από την πυρκαγιά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πνεύμων / πλεύμων* (ο τ. *πλεύμων* είναι αρχαιότ., ενώ ο τ. *πνεύμων* οφείλεται στην επίδρ. των λ. *πνέω, πνεῦμα*) < *pleu-mon- < Ι.Ε. *pleu- «πλέω, ρέω, κολυμπώ» (επειδή οι πνεύμονες φαίνονται σαν να πλέουν σε νερό), πβ. σανσκρ. klo-mán- «δεξιός πνεύμονας» (με ανομοίωση p-m > k-m), λατ. pulmo «πνεύμονας» (< *plu-mon), γαλλ. poumon, αρχ. σλαβ. plušta (> σερβοκρ. pljuća «ήπαρ») κ.ά. Ομόρρ. *πλέ-ω* (βλ.λ.), *πλύ-νω, πλοῦς* (< *πλό-ος*), *πλο-ῖο(ν), πλοῦ-τος, πλω-τός* κ.ά.].

πνευμονεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η αφαίρεση πνεύμονα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pneumonectomy].

πνευμόνι (το) {πνευμόν-ιού | -ιών} ο πνεύμονας (βλ.λ.)· ειδικότερα ο πνεύμονας των ζώων που πωλούνται στα κρεοπωλεία: *έχει γερά ~* (έχει αντοχή). Επίσης (λαϊκ.) **πλεμόνι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πνευμόνιον*, υποκ. τού αρχ. *πνεύμων* (βλ.λ.)].

πνευμονία (η) [μτγν.] {πνευμονιών} ΙΑΤΡ. η οξεία φλεγμονή των πνευμόνων, που οφείλεται σε μικρόβια ή ιούς και εκδηλώνεται με υψηλό πυρετό, δύσπνοια, βήχα.

πνευμονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους πνεύμονες: *~ αρτηρία / ιστός / φλέβες* **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***πνευμονικό οίδημα*** η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία υγρού μέσα στις κυψελίδες τού πνεύμονα ως αποτέλεσμα συνήθ. καρδιακής ανεπάρκειας (β) ***πνευμονική εμβολή*** η αιφνίδια εμφύτευση θρόμβου αίματος ή λίπους σε κλάδο τής πνευμονικής αρτηρίας, που εκδηλώνεται με οξύ πόνο, έντονη δύσπνοια και πτώση τής αρτηριακής πίεσης.

πνευμονιόκοκκος κ. **πνευμονόκοκκος** (ο) [1894] {πνευμονιοκόκκ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. παθογόνο βακτήριο που προκαλεί κυρ. πνευμονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumocoque].

πνευμονογράφημα (το) {πνευμονογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση που δείχνει τις διακυμάνσεις τής αναπνοής.

πνευμονογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η λήψη πνευμονογραφήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumographie].

πνευμονογράφος (ο) [1895] ΙΑΤΡ. η ιατρική συσκευή με την οποία καταγράφονται οι αναπνευστικές κινήσεις και αναπαριστάνονται γραφικά οι διακυμάνσεις τής αναπνοής. — **πνευμονογραφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumographe].

πνευμονόκοκκος (ο) → πνευμονιόκοκκος

πνευμονοκονίαση κ. **πνευμοκονίαση** (η) [1879] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση των πνευμόνων, την οποία προκαλεί η παρατεταμένη εισπνοή διαφόρων τύπων σκόνης, κυρ. σε επαγγελματικούς χώρους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pneumoconiosis].

πνευμονολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την έρευνα, τη διάγνωση και τη θεραπεία των παθήσεων των πνευμόνων και των βρόγχων. — **πνευμονολόγος** (ο/η), **πνευμονολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumologie].

πνευμονοπάθεια (η) {πνευμονοπαθειών} κάθε πάθηση των πνευμόνων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumopathie].

πνευμονοπλευρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. πνευμονία μαζί με πλευρίτιδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. pleuropneumonia].

πνευμονορραγία (η) {πνευμονορραγιών} ΙΑΤΡ. **1.** η αιμορραγία από τους πνεύμονες ΣΥΝ. αιμόπτυση • **2.** η αιμορραγία μέσα στις κυψελίδες των πνευμόνων.
[ΕΤΥΜ. < *πνεύμονας* + *-ρραγία* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < αρχ. *ῥήγ-νυ-μι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumorrhagie].

πνευστιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πνευστιάς...· μόνο σε ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) αναπνέω με δυσκολία ΣΥΝ. ασθμαίνω, λαχανιάζω, (λαϊκ.) κοντανασαίνω. — **πνευστίασις** (η) [1880].

πνευστός, -ή, -ό αυτός που παράγεται ή λειτουργεί με φύσημα· ΦΡ. ***πνευστά (όργανα)*** τα μουσικά όργανα, στα οποία ο ήχος παράγεται από εκπνεόμενο αέρα (λ.χ. το κλαρίνο, η φλογέρα, η γκάιντα, το σαξόφωνο κ.λπ.): *μπάντα πνευστών* (λαϊκή ορχήστρα με πνευστά όργανα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πνέω*. Το επίθ. σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς τα αρχ. *ἄ-πνευστος, ἀνα-πνευστός* (πβ. κ. μτγν. *θεό-πνευστος*), αν και θα αναμέναμε τη μηδενισμ. βαθμ. τού θ. (πβ. παρακ. *πέ-πνυ-μαι*). Το *-σ-* τού επιθ. *πνευ-σ-τός* ίσως οφείλεται σε επίδρ. τού μτγν. ουσ. *πνεῦσις* (πβ. αρχ. σύνθ. *ἀνά-πνευσις*)].

πνέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπνευσα} (λόγ.) (για άνεμο) φυσώ: *αύριο θα πνεύσουν ισχυροί άνεμοι στο Ν. Αιγαίο·* ΦΡ. (α) ***πνέει άνεμος*** (+γεν. μιας έννοιας) επικρατεί πνεύμα / κλίμα αυτού που δηλώνει η έννοια: *~ ελευθερίας / αλλαγής / αισιοδοξίας* (β) (λόγ.) ***πνέω τα λοίσθια*** βλ. λ. *λοίσθιος* (γ) ***πνέω (τα) μένεα*** βλ. λ. *μένος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πνέ(F)ω* < Ι.Ε. *pneu- «ανασαίνω, ασθμαίνω» (εκφραστ. ονοματοποιημένη ρίζα), πβ. αρχ. σκανδ. fnýsa «βαριανασαίνω», αρχ. αγγλ. fnēosan «φταρνίζομαι», μέσ. γερμ. pfnusen «φυσώ (τη μύτη), φταρνίζομαι» κ.ά. Παράγ. *πνεῦ-μα, πνο-ή*, αρχ. *πνο-ιά* (πβ. *ἀπό-πνοια*), *πνευ-σ-τός* κ.ά. Το ρ. *πνέω* χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως β' συνθ., λ.χ. *ἀνα-πνέω, ἀπο-πνέω, εἰσ-πνέω, ἐκ-πνέω, ἐμ-πνέω* κ.ά.].

πνιγηρός, -ή, -ό κ. **πνιγερός** αυτός που δυσκολεύει την αναπνοή, αποπνικτικός: *~ ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. ασφυκτικός. — **πνιγηρότητα** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πνίγω* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. *αἰχμ-ηρός, λυπ-ηρός, πον-ηρός*].

πνιγμονή (η) ΙΑΤΡ. ασφυξία που προκαλείται από απόφραξη των αναπνευστικών οδών εξαιτίας στραγγαλισμού ή άλλης αιτίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *πνιγ-* (< *πνίγω*) + παραγ. επίθημα *-μονή* (< *-μων*), πβ. *φλέγ-ω – φλεγ-μονή*].

πνιγμός (ο) → πνίξιμο

πνίγος (το) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) η αδυναμία ή η δυσκολία να αναπνεύσει κανείς, κυρ. λόγω καύσωνα ΣΥΝ. ασφυξία, δύσπνοια, (λαϊκ.) κόμπος, αγκούσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πνῖγος* < *πνίγω*].

πνίγω ρ. μετβ. {έπνιξα, πνίγ-ηκα (προφορ. -χτηκα), πνιγμένος} **1.** προκαλώ τον θάνατο (κάποιου), κάνοντάς τον να μη μπορεί να αναπνεύσει (να πάθει ασφυξία) είτε βυθίζοντάς τον και κρατώντας τον μέσα σε νερό ή άλλο υγρό είτε χρησιμοποιώντας δηλητηριώδη αέρια ή άλλο μέσο: *τον έπνιξε μ' ένα μαξιλάρι / μ' ένα σχοινί* **2.** προκαλώ τον πνιγμό (κάποιου) στη θάλασσα (συνήθ. πληρώματος ή/και επιβατών) από αμέλεια ή σκοπιμότητα: *αυτοί τους έπνιξαν· τους έβαλαν να ταξιδέψουν σ' ένα σαπιοκάραβο, ξέροντας ότι θα βουλιάξει, για να εισπράξουν την ασφάλεια!* **3.** προκαλώ δύσπνοια: *μας έπνιξε το νέφος* || *μας πνίγουν τα καυσαέρια των αυτοκινήτων* || (μτφ.) *μας πνίξανε οι πολυκατοικίες* **4.** στραγγαλίζω: *έσφιξε τα χέρια του γύρω από τον λαιμό της και την έπνιξε* **5.** (μτφ.) στενοχωρώ πολύ: *με πνίγει το παράπονο / η αγανάκτηση* **6.** (μτφ.) εμποδίζω να εκδηλωθεί (κάτι): *~ το χασμουρητό / το γέλιο / τον θυμό / τις παρορμήσεις / τα αισθήματά μου* **7.** (κατ' επέκτ.) καταστέλλω: *~ μια εξέγερση στο αίμα* ΣΥΝ. καταπνίγω **8.** (για αγριόχορτα) φυτρώνω γύρω από φυτά, εμποδίζοντάς τα να αναπτυχθούν και οδηγώντας τα στον μαρασμό: *τα αγριόχορτα έπνιξαν τα γεράνια* **9.** (α) γεμίζω από (κάτι που μου προκαλεί σοβαρό πρόβλημα): *με πνίγουν τα χρέη* (β) (+σε) γεμίζω κάποιον με (πλήθος από κάτι): *η θεία της την έπνιξε στα φιλιά·* (μεσοπαθ. ***πνίγομαι***) **10.** πεθαίνω λόγω βίαιης απόφραξης των αναπνευστικών οδών: *πνίγηκε στη θάλασσα* || *πνίγηκε, ενώ κολυμπούσε στα βαθιά·* ΦΡ. (α) ***πνίγομαι σε μια κουταλιά νερό*** δυσκολεύομαι πολύ σε μια εύκολη περίπτωση: *η άσκηση είναι απλή· μην πνίγεσαι σε μια κουταλιά νερό!* (β) ***πνίγομαι στα ρηχά*** τα χάνω χωρίς λόγο, με την παραμικρή αιτία (γ) (υβριστ.) ***άι πνίξου!*** για να δείξουμε την αγανάκτηση ή την αποδοκιμασία μας προς κάποιον: *~, αρκετά σε ανέχτηκα!* (δ) ***να πάει να πνιγεί!*** για να εκφράσουμε αδιαφορία για κάποιον: *δεν ξέρω τι θα κάνει· ~!* (ε) (παροιμ.) ***όποιου του μέλλει να πνιγεί, ποτέ του δεν πεθαίνει*** βλ. λ. *μέλλω* **11.** με πιάνει βήχας, όταν εισέρχεται αντικανονικά από τις αναπνευστικές οδούς φαγητό ή υγρό: *μην πίνεις τόσο γρήγορα, γιατί θα πνιγείς* **12.** (μτφ.) αισθάνομαι ότι δεν μπορώ να αναπνεύσω, ασφυκτιώ: *πνίγηκα εδώ μέσα από τη σκόνη* **13.** (μτφ.) καταστέλλομαι, καταπνίγομαι: *το κίνημα πνίγηκε στο αίμα* **14.** (+σε) είμαι γεμάτος από κάτι που μου προκαλεί σοβαρά προβλήματα: *~ στα*

χρέη / στα προβλήματα || *θα πνιγούμε στα σκουπίδια* **15.** (+σε) είμαι πολύ απασχολημένος (με κάτι), δεν έχω καθόλου ελεύθερο χρόνο: ~ *στη δουλειά / στο διάβασμα* **16.** (η μτχ. **πνιγμένος,** -η, -ο) (α) αυτός που έχει πεθάνει από πνιγμό: *βρέθηκε ~·* ΦΡ. (παροιμ.) **ο πνιγμένος από τα μαλλιά του πιάνεται** βλ. λ. *πιάνω* (β) αυτός που είναι γεμάτος από (κάτι): *περιοχή / χωριό / πλαγιά ~ στο πράσινο* || *είναι ~ στα χρέη / στο άγχος* (γ) αυτός που είναι πολύ απασχολημένος με κάτι, ώστε δεν έχει καθόλου ελεύθερο χρόνο: *είμαι ~ αυτή την περίοδο, δεν μπορώ να σε συναντήσω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. ρ., αγν. ετύμου. Το συμφωνικό σύμπλεγμα *πν-* ίσως σχετίζεται με το ρ. *πνέω*. Δεν ευσταθεί η άποψη ότι στο ρ. *πνίγω* επέδρασαν οι λ. *φρύγω* «ψήνω, φρυγανίζομαι» και *κνίψ* «σκνίπα», αφού βρίσκονται σε μεγάλη σημασιολογική και μορφολογική απόσταση].

πνικτίδιο (το) {πνικτιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. καθένα από τα στοιχεία τής πέμπτης ομάδας τού περιοδικού συστήματος (ομάδα τού αζώτου), που περιλαμβάνει τα στοιχεία άζωτο, φωσφόρο, αρσενικό, αντιμόνιο και βισμούθιο (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

πνικτικός, -ή, -ό [μτγν.] πνιγηρός (βλ.λ.).

πνίξιμο (το) {πνιξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο βίαιος θάνατος που επέρχεται από ολική διακοπή τής αναπνοής (ασφυξία) μέσα σε υγρό (συνήθ. νερό): *~ σε πηγάδι / θάλασσα·* ΦΡ. **θέλεις πνίξιμο** ως απειλή προς κάποιον που έκανε κάτι ανόητο, απαράδεκτο ή ανεπίτρεπτο (πβ. *θέλεις σκότωμα, θέλεις κρέμασμα*) **2.** η δυσκολία (κάποιου) να αναπνεύσει (λ.χ. εξαιτίας τού καπνού των τσιγάρων, αναθυμιάσεων κ.ά.): *νιώθω ένα ~ μέσα σ' αυτή την αίθουσα* ΣΥΝ. ασφυξία **3.** ο στραγγαλισμός. Επίσης **πνιγμός** (ο) [αρχ.].

πνίχτης (ο) {πνιχτών} το πρόσωπο που πνίγει (κάποιον).

πνιχτός, -ή, -ό [μτγν.] (για οποιονδήποτε ήχο) αυτός που μόλις ακούγεται (πάνω που πάει να εκδηλωθεί, διακόπτεται και ακούγεται ελάχιστα ή με διακοπές): ~ *κραυγή / γέλιο* ΣΥΝ. συγκρατημένος. — **πνιχτά** επίρρ.

Π.Ν.Ο. (η) Πανελλήνια Ναυτική Ομοσπονδία.

πνοή (η) **1.** το ρεύμα, η κίνηση τού αέρα: *μια ~ βουνήσιου / παγωμένου αέρα* **2.** η αναπνοή, η ανάσα: *μέχρι την τελευταία του ~* (μέχρι να πεθάνει) || *άφησε την τελευταία του ~ στο νοσοκομείο* (πέθανε) (μτφ.) **3.** η ώθηση, η ενίσχυση, η συμβολή (προσώπου, θεσμού κ.λπ.) στην πρόοδο: *δίνω ~ σε κάποιον* (τον αναζωογονώ, τον κάνω να ξανανιώσει) || *δίνω νέα ~ στην παιδεία / στον πολιτισμό* || *«η σωστή άσκηση τής εξωτερικής πολιτικής είναι ~ ζωής για τη χώρα»* (εφημ.) **4.** η ζωντάνια: *έχει μέσα του ~ αυτός ο άνθρωπος* **5.** η έμπνευση: *ποιητική ~* ΣΥΝ. επίνοια, οίστρος **6.** η διάρκεια: *έργο μακράς ~* (έργο μακρόπνοο, διαχρονικό).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πνέω* (βλ.λ.). Η φρ. *μακράς πνοής* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. de longue haleine].

Πνομ Πεν (η) η πρωτεύουσα τής Καμπότζης.
[ΕΤΥΜ. < καμποτζ. Phnom Penh «βουνό τής αφθονίας»].

Πνύκα (η) μικρός πετρώδης λόφος τής Αθήνας κοντά στην Ακρόπολη, όπου γίνονταν οι συνελεύσεις τού αθηναϊκού δήμου κατά την αρχαιότητα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πνύξ* (γεν. *Πυκνός*), αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο. Η σύνδεση με το επίθ. *πυκνός*, που μαρτυρείται ήδη στους αρχαίους, οφείλεται σε παρετυμολογία].

πόα (η) {ποών} **1.** χαμηλό φυτό τού οποίου ο κορμός δεν είναι ξυλώδης, οι βλαστοί είναι μαλακοί και πράσινοι και πεθαίνουν κάθε χρόνο **2.** (γενικότ.) πρασινάδα, χλόη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ποίFα* (πβ. δωρ. *ποία*), που συνδ. με λιθ. pieva «λιβάδι». Οι συνδέσεις με τις λ. *πῖαρ* «λίπος», *ποιμήν* και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ποινά· ποία. Λάκωνες* δεν πείθουν].

ποάνθρακας (ο) [1882] {ποανθράκων} ΓΕΩΛ. άλλη ονομασία τής τύρφης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. turf (βλ. λ. *τύρφη*)].

πογκρόμ (το) {άκλ.} **1.** αντισημιτική κίνηση στην τσαρική Ρωσία (τέλη 19ου και αρχές 20ού αι.) **2.** (κατ' επέκτ.) (α) η επίθεση όχλου, η οποία με την ανοχή ή την έγκριση των αρχών στρέφεται εναντίον εθνικής, θρησκευτικής ή φυλετικής μειονότητας: *το ~ που εξαπέλυσαν οι Τούρκοι κατά των Ελλήνων τής Κωνσταντινούπολης το 1955* (β) οργανωμένη δίωξη κατά αντιφρονούντων: *«~ τού Σαντάμ κατά των αντιπάλων του»* (εφημ.) ΣΥΝ. διωγμός.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. pogrom «καταστροφή, ερήμωση» < ρ. pogromit < πρόθεμα po- + gromit «ερημώνω» (< grom «κεραυνός»)].

ποδάγρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια νόσος των ποδιών, που προσβάλλει κυρ. τις αρθρώσεις και οφείλεται σε αύξηση τού ουρικού οξέος στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παγίδα για τα πόδια», < *ποδ(ο)-* (< *πούς, ποδός*) + *ἄγρα* «κυνήγι, σύλληψη» (βλ.λ.). Η σημερινή ιατρ. σημ. είναι ήδη αρχ.].

ποδάρα (η) → πόδι

ποδαράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό πόδι **2.** ***ποδαράκια*** (τα) κομμένα, γδαρμένα και καθαρισμένα πόδια προβάτων και γιδιών ή γουρουνιών, που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή τού πατσά (βλ. λ. *πατσάς*) ή για σούπα.

ποδάρας κ. **ποδαράς** (ο) {ποδαράδες} αυτός που έχει πολύ μεγάλα πόδια.

ποδαράτος, -η, -ο αυτός που μετακινείται πεζός: *ανεβήκαμε ποδαράτοι στην Πάνω Χώρα·* ΦΡ. (καθημ.) ***το πήραμε / το κόψαμε (στο) ποδαράτο*** πήραμε τον δρόμο με τα πόδια, διανύσαμε την απόσταση πεζή. — **ποδαράτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ποδάρι* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. *τρεχ-άτος*].

ποδάρι (το) {ποδαρ-ιού | -ιών} (προφορ.-οικ.) το πόδι: *μάζεψε τα ~ σου από τη μέση!* || *είχε απλώσει τα ~ του πάνω στον καναπέ·* ΦΡ. ***δουλειά τού ποδαριού*** (i) η πρόχειρη εκτέλεση εργασίας, χωρίς υπευθυνότητα και επιμέλεια: *αυτή είναι ~, δεν αξίζει τα λεφτά που έδωσες!* (ii) η περιστασιακή εργασία, συνήθ. μικροδουλειές: *κάνω τώρα στην αρχή καμιά ~, μέχρι να βρω κάτι καλύτερο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποδάριον*, υποκ. τού ουσ. *πούς (ποδός)*].

ποδαρικό (το) {χωρ. πληθ.} ΛΑΟΓΡ. η καλή ή κακή τύχη που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, μπορεί να φέρει στο σπίτι το άτομο που θα πατήσει πρώτο σε αυτό την πρωτοχρονιά, την πρώτη τού μήνα ή σε άλλες χρονικά σημαντικές στιγμές: *κάνω ~ σε κάποιον.*

ποδαρίλα (η) {χωρ. πληθ.} η δυσάρεστη οσμή των ποδιών, όταν είναι άπλυτα ή όταν βγάζει κανείς τα παπούτσια του: *μυρίζει ~* || *στον κλειστό θάλαμο μας πνίγει η ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ποδάρι* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. *ξιν-ίλα, σαπίλα*].

ποδαρόδρομος (ο) {χωρ. πληθ.} το να διανύει κανείς μια απόσταση με τα πόδια: *σήμερα δεν έχουμε αυτοκίνητο· μας περιμένει λοιπόν ~* || *πεθάναμε στον ~ μέχρι να φτάσουμε στην κορυφή τού υψώματος* ΣΥΝ. πεζοπορία.

Π.Ο.Δ.Γ. (η) Παγκόσμια Οργάνωση Δημοκρατικών Γυναικών.

ποδένω ρ. μετβ. {πόδε-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** φορώ σε κάποιον τα παπούτσια του: *~ τον μικρό πριν τον πάμε περίπατο* **2.** αγοράζω παπούτσια για κάποιον: *δεν είχε λεφτά να ποδέσει τα παιδιά του!* ΣΥΝ. παπουτσώνω. — **πόδεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὑποδέω* «φοράω παπούτσια, αφού τα δέσω» (βλ. λ. *ὑπόδημα*) < *ὑπο-* + *δέω* «δένω»].

ποδεσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) τα παπούτσια.
[ΕΤΥΜ. < *ποδένω* (βλ.λ.), πβ. κ. *δένω* - *δεσιά*].

ποδηγετώ ρ. μετβ. {ποδηγετείς... | ποδηγέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κατευθύνω (κάποιον) προς την κατεύθυνση που ο ίδιος θέλω· τον ελέγχω (πνευματικά, ηθικά κ.λπ.), τον καθοδηγώ: *ο λαός συχνά ποδηγετείται από δημαγωγούς* || *σύγχρονοι σωτήρες και μεσσίες προσπαθούν να ποδηγετήσουν τις αφελείς και ανασφαλείς μάζες* ΣΥΝ. χειραγωγώ. — **ποδηγέτης** (ο) [μτγν.], **ποδηγέτηση** (η) [1894] κ. **ποδηγεσία** (η) [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποδηγετῶ (-έω)* < *ποδ(ο)-* (< *πούς, ποδός*) + *-ηγετῶ* < *ἡγέτης*].

ποδηλασία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} **1.** η μετακίνηση με ποδήλατο **2.** ΑΘΛ. το άθλημα στο οποίο οι αθλητές διαγωνίζονται σε αγώνα ταχύτητας οδηγώντας ποδήλατο.

ποδηλατάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βόλτα με το ποδήλατο.
[ΕΤΥΜ. < *ποδήλατο* + παραγ. επίθημα *-άδα*].

ποδηλατάδικο (το) μαγάζι για ενοικίαση, επισκευή ή πώληση ποδηλάτων. — **ποδηλατάς** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *ποδήλατο* + παραγ. επίθημα *-άδικο* (βλ.λ.)].

ποδηλάτης (ο) [1888] {ποδηλατών}, **ποδηλάτισσα** (η) {ποδηλατισσών} πρόσωπο που οδηγεί ποδήλατο.

ποδηλατικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με το ποδήλατο: ~ *αγώνας / γύρος τής Ελλάδας.*

ποδηλατιστής (ο) [1889], **ποδηλατίστρια** (η) {ποδηλατιστριών} ο αθλητής τής ποδηλασίας. — **ποδηλατιστικός,** -ή, -ό [1895].

ποδήλατο (το) [1845] {ποδηλάτ-ου | -ων} δίτροχο και μερικές φορές τρίτροχο όχημα, που κινείται καθώς ο αναβάτης περιστρέφει με τη μυϊκή δύναμη των ποδιών του τα πεντάλια, που κινούν μια αλυσίδα, η οποία μεταδίδει την κίνηση στους τροχούς: *αγωνιστικό / γυναικείο / παιδικό / πτυσσόμενο ~* || *~ για την πόλη / για ψώνια* || *κάνω ~·* ΦΡ. (α) ***κάνω τη ζωή (κάποιου) ποδήλατο*** τον ταλαιπωρώ, του κάνω τη ζωή δύσκολη, δεν τον αφήνω να ησυχάσει (β) ***θαλάσσιο ποδήλατο*** μικρή πλαστική πλωτή κατασκευή που κινείται με πεντάλια, όπως το κανονικό ποδήλατο, στην επιφάνεια τού νερού (γ) ***ποδήλατο γυμναστικής / στατικό ή σταθερό ποδήλατο*** όργανο γυμναστικής με πεντάλια αλλά χωρίς ρόδες, που γυμνάζει κυρ. τους μυς των ποδιών με την ίδια κίνηση που κάνει και ο αναβάτης τού παραπάνω οχήματος. — (υποκ.) **ποδηλατάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < *ποδ(ο)-* (< αρχ. *πούς, ποδός*) + *-ήλατο* < *ελατός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελαύνω*].

ποδηλατοδρομία (η) [1887] {ποδηλατοδρομιών} ο αθλητικός αγώνας ταχύτητας που διεξάγεται με αγωνιστικά ποδήλατα.

ποδηλατοδρόμιο (το) [1889] {ποδηλατοδρομί-ου | -ων} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος (πίστα) για ποδηλατοδρομίες **2.** (συνεκδ.) το κτήριο και οι εγκαταστάσεις όπου διεξάγονται ποδηλατοδρομίες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vélodrome (νόθο σύνθ.)].

ποδηλατοδρόμος (ο) [1895] αυτός που μετέχει σε αγώνες ποδηλατοδρομίας.

ποδηλατόδρομος (ο) {ποδηλατοδρόμ-ου | -ων, -ους} δρόμος ειδικά κατασκευασμένος για την κυκλοφορία ποδηλάτων.

ποδηλατώ ρ. αμετβ. [1889] {ποδηλατείς... | ποδηλάτησα} **1.** μετακινούμαι με ποδήλατο **2.** ασχολούμαι με το άθλημα τής ποδηλασίας.

ποδήρης, -ης, -ες {ποδήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ. για ενδύματα) αυτός που φθάνει μέχρι την άκρη των ποδιών: ~ *χιτώνας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ποδ(ο)-* (< *πούς, ποδός*) + παραγ. επίθημα *-ήρης*, πβ. *φρεν-ήρης, κλιν-ήρης*].

πόδι (το) {πόδ-ιού | -ιών} **1.** καθένα από τα δύο κάτω άκρα τού ανθρώπου, που πατά στο έδαφος και στηρίζει το σώμα: *έσπασε το ~ του* || *μου πονούν τα ~·* ΦΡ. (α) ***δίνω πόδι*** (παθ. ***παίρνω πόδι***) (i) διώχνω, απολύω: *του έδωσαν πόδι από τη δουλειά* || *οι υπάλληλοι που δεν αποδίδουν, γρήγορα θα πάρουν πόδι από την επιχείρηση* (ii) παίρνω δυσμενή μετάθεση: *με την αλλαγή τής κυβέρνησης πολλοί θα πάρουν πόδι από τα πόστα τους* (β) ***πατώ πόδι*** βλ. λ. *πατώ* (γ) ***πέφτω στα πόδια (κάποιου)*** παρακαλώ, ικετεύω (κάποιον): *έπεσε στα πόδια του,*

για να μην απολύσει το παιδί της (δ) σε ΦΡ. για να δείξουμε ότι είμαστε πολύ κουρασμένοι, εξαντλημένοι ή ανήμποροι για κάτι, π.χ. ***δεν με κρατούν / βαστούν (πια) τα πόδια μου*** δεν αντέχω πια, ***δεν μπορώ να πάρω τα πόδια μου*** είμαι εξαντλημένος, πολύ κουρασμένος, σέρνομαι (ε) ***σηκώνω στο πόδι*** αναστατώνω, ξεσηκώνω: *σήκωσε όλη τη γειτονιά στο πόδι* (στ) ***είμαι / βρίσκομαι στο πόδι*** είμαι συνεχώς σε έντονη κινητικότητα, δράση, βρίσκομαι σε μεγάλη αναστάτωση: ~ *όλη μέρα / από το πρωί* (εργάζομαι συνεχώς, δεν ξεκουράζομαι καθόλου) (ζ) ***λειώνω στα / τα πόδια μου*** εξαντλούμαι, κουράζομαι υπερβολικά (η) ***στο πόδι*** πρόχειρα, βιαστικά, αφρόντιστα: *γράφω / τρώω* ~ (θ) ***αφήνω (κάποιον) στο πόδι μου*** αφήνω (κάποιον) ως αντικαταστάτη μου σε μια θέση: *έφυγε στο εξωτερικό και άφησε τον γιο του στο πόδι του* (ι) ***μένω στο πόδι (κάποιου)*** αντικαθιστώ (κάποιον) (ια) ***με χέρια και με πόδια*** με κάθε μέσο, με κάθε τρόπο: *προσπάθησε να τον κρατήσει* ~ ΣΥΝ. με νύχια και με δόντια (ιβ) ***με τα πόδια*** περπατώντας, βαδίζοντας: *γύρισα στο σπίτι* ~ (ιγ) ***βάζω τα δύο πόδια (κάποιου) σ' ένα παπούτσι*** (επιτιμητικά) βλ. λ. *βάζω* (ιδ) ***θα σου κόψω τα πόδια*** βλ. λ. *κόβω* (ιε) ***με το ένα πόδι στον τάφο / στον λάκκο*** (ως χαρακτηρισμός) για πολύ ηλικιωμένο ή για ετοιμοθάνατο (ιστ) ***πάρε τα πόδια σου!*** κουνήσου!, μην κάθεσαι, μην αργοπορείς!: ~, *δεν έχουμε χρόνο για χάσιμο* (ιζ) ***το βάζω στα πόδια / βάζω τα πόδια στον ώμο / στην πλάτη*** τρέπομαι σε φυγή: *οι κλέφτες, μόλις είδαν την αστυνομία, το έβαλαν στα πόδια* (ιη) ***μου κόβονται τα πόδια*** (i) αισθάνομαι να με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις μου (ii) φοβάμαι υπερβολικά, απογοητεύομαι: *μόλις άκουσε τα άσχημα νέα, της κόπηκαν τα πόδια* (ιθ) (παροιμ.) ***όποιος δεν έχει μυαλό, έχει πόδια*** όποιος βιάζεται, είναι επιπόλαιος ή δεν προγραμματίζει τις ενέργειές του αναγκάζεται εκ των υστέρων να υποβληθεί σε ταλαιπωρία· για ανθρώπους μη προνοητικούς (κ) (παροιμ.) ***μέχρι να σηκώσει το ένα πόδι, βρομάει το άλλο*** για πρόσωπο βραδυκίνητο και τεμπέλικο (κα) ***βάζω πόδι (κάπου)*** εισέρχομαι ή εισβάλλω κάπου ή αποκτώ την κατοχή εδάφους, θέσης, αξιώματος: *οι εχθροί έβαλαν πόδι στην παραμεθόρια επαρχία* || *μετά την κομματική ηγεσία θέλει να βάλει πόδι και στην κυβέρνηση* (κβ) ***πατάω το πόδι μου (κάπου)*** βλ. λ. *πατώ* (κγ) ***μες στα πόδια (κάποιου)*** σε θέση που εμποδίζει, που προκαλεί ενόχληση (σε κάποιον): *μάζεψε τις σακούλες να μην είναι ~ μου* || *όλη μέρα είναι ~ ο φίλος σου· δεν μας αφήνει να δουλέψουμε* (κδ) ***δοκιμάζω το πόδι / το χέρι μου*** βλ. λ. *δοκιμάζω* **2.** (ειδικότ.) το τμήμα των κάτω άκρων τού ανθρώπου μετά τον αστράγαλο: *μεγάλο / μικρό* ~ **3.** (για ζώα) καθένα από τα τέσσερα άκρα, με τα οποία στηρίζονται στο έδαφος και περπατούν: *το ~ τής κατσίκας / τού αλόγου* **4.** (για έπιπλα) το τμήμα επίπλου που εξέχει από το κυρίως μέρος του, ακουμπά στο πάτωμα και το στηρίζει, το στήριγμα επίπλου: ~ *καρέκλας / πιάνου* ● **5.** καθένα από τα μακρόστενα τμήματα ξηράς μιας χερσονήσου, που εισέρχονται στη θάλασσα: *τα τρία ~ τής Χαλκιδικής* || *πήγα διακοπές στο πρώτο ~ τής Χαλκιδικής* ● **6.** (ή *αγγλικός πους*) μονάδα μήκους των αγγλοσαξονικών χωρών, ίση με το 1/3 τής γιάρδας (περίπου 30 εκατοστά) που υποδιαιρείται σε 12 ίντσες. Επίσης (λόγ.) **πους** (ο) [αρχ.] (βλ.λ.). — (υποκ.) **ποδαράκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ποδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόδιον*, υποκ. τού ουσ. *πούς* (βλ.λ.)].

ποδιά (η) **1.** κομμάτι υφάσματος που δένεται στη μέση και περιβάλλει το μπροστινό μέρος των ρούχων (που το φοράει κανείς για προστασία όταν κάνει τεχνικές εργασίες ή δουλειές τού σπιτιού): *η μητέρα φόρεσε την ~ της, για να πλύνει τα πιάτα* || *η ~ τής νοικοκυράς* || *ο τσαγκάρης φορούσε μια λερωμένη ~*· ΦΡ. (α) ***φιλώ κατουρημένες ποδιές*** βλ. λ. *κατουρώ* (β) ***πίσω από την ποδιά / το φουστάνι τής μάννας της/του*** για άτομο που δεν έχει ανεξαρτητοποιηθεί και ωριμάσει ψυχικά ή πνευματικά: *είναι συνεχώς ~* || *τρέχει ακόμη ~* **2.** (συνεκδ.) το μπροστινό μέρος γυναικείου ενδύματος, το οποίο φέρει στις τοπικές ενδυμασίες κεντητά σχέδια **3.** (ειδικότ.) ολόσωμη ρόμπα, στολή που φοριέται πάνω από τα ρούχα σε ώρες εργασίας: *ιατρική / μαθητική ~* (μπλε ποδιά που φορούσαν παλαιότερα οι μαθητές και οι μαθήτριες) **4.** (μτφ.) η πλαγιά και οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. κατωφέρεια, κλιτύς, υπώρεια ● **5.** (συνεκδ.) κατώφλι πόρτας ή παραθύρου ● **6.** ΝΑΥΤ. το τριγωνικό τμήμα ιστίου, που κυρτώνεται προς την πλώρη **7.** το μπροστινό προστατευτικό τμήμα δίτροχου οχήματος, που καλύπτει και προστατεύει τα πόδια. — (υποκ.) **ποδίτσα** (η) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ποδέα* (με συνίζηση) < αρχ. *ποδεῖον* «ταινία τυλιγμένη γύρω από τα σφυρά και τους αστραγάλους» (< *πούς, ποδός*)].

ποδίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πόδισ-α, -τηκα, -μένος} ΝΑΥΤ. ♦ (αμετβ.) **1.** στρέφω το πλοίο αντίθετα από τον άνεμο ΣΥΝ. επιδίδω ΑΝΤ. ορτσάρω, (λόγ.) προσάγομαι **2.** (κατ' επέκτ.) σταματώ την πλεύση ή αράζω σε απάνεμο όρμο ♦ **3.** (μετβ.) αναγκάζω πλοίο να σταματήσει την πλεύση και να αράξει σε απάνεμο μέρος. — **πόδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πόδι*, άσχετο από το αρχ. *ποδίζω* «δένω τα πόδια (αλόγου)»].

ποδικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το πόδι: ~ *καμπύλη / καμάρα / μυς*.

ποδίσκος (ο) ΒΟΤ. ο μίσχος από τον οποίο κρέμεται άνθος ή καρπός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υποκ. τού αρχ. *πούς, ποδός*].

πόδισμα (το) ▸ ποδίζω

Π.Ο.Δ.Ν. (η) Παγκόσμια Οργάνωση Δημοκρατικών Νέων.

ποδο- κ. **ποδό-** κ. **ποδ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση με το πόδι: *ποδο-κίνητος, ποδο-πατώ, ποδό-φρενο, ποδ-άγρα, ποδ-ήλατο* κ.ά. (πβ. λ. *χειρο-*).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πούς, ποδός*].

ποδοβόλεϊ (το) {άκλ.} βόλεϊ το οποίο παίζεται με τα πόδια αντί για τα χέρια.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *ποδο-* (< *πόδι*) + *βόλεϊ* (βλ.λ.)].

ποδοβολή (η) [1888] (λαϊκ.) το ποδοβολητό.

ποδοβολητό (το) ο θόρυβος που προκαλείται από το βάδισμα ή τρέξιμο ανθρώπων ή ζώων, κυρ. αλόγων. Επίσης **ποδοβόλημα**.

ποδοβολώ ρ. αμετβ. {ποδοβολείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για πλήθος ανθρώπων ή ζώων) προκαλώ θόρυβο, βοή με το βάδισμα ή το τρέξιμο.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-βολώ* < *-βόλος* (< *βάλλω*), πβ. *λιθο-βολώ, πυρο-βολώ*].

ποδόγυρος (ο) **1.** ο γύρος, το κάτω άκρο των γυναικείων φορεμάτων **2.** (συνεκδ.) το γυναικείο φύλο· ΦΡ. ***κυνηγώ τον ποδόγυρο / τρέχω πίσω από τον ποδόγυρο*** για άνδρα που του αρέσουν πολύ οι γυναίκες, για γυναικοκατακτητή.

ποδοδέτης (ο) [1887] {ποδοδετών} ΝΑΥΤ. μικρή κολόνα στην οποία δένεται το πόδι τού πανιού ή άλλα σχοινιά.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *δέτης* < *δένω*].

ποδοκίνητος, -η, -ο αυτός που λειτουργεί με την κίνηση των ποδιών: ~ *μηχανή / τροχός / τόρνος* ΑΝΤ. χειροκίνητος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vélocipède].

ποδοκνημικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με το πόδι και την κνήμη.

ποδοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η περιποίηση των νυχιών των ποδιών· το πεντικιούρ.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-κομία* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pédi-cure].

ποδοκροτώ ρ. αμετβ. {ποδοκροτείς... | ποδοκρότησα} χτυπώ ρυθμικά τα πόδια στο δάπεδο, για να εκδηλώσω την αποδοκιμασία μου για κάτι. — **ποδοκρότημα** (το) [1819] κ. **ποδοκρουσία** (η).

ποδοκυλώ ρ. μετβ. {ποδοκυλάς... | ποδοκύλησα} **1.** κυλώ (κάποιον/κάτι) με τα πόδια ΣΥΝ. σέρνω, κλοτσώ **2.** (μτφ.) μειώνω ηθικά, εξευτελίζω: *ποδοκύλησε το όνομα τής οικογένειάς του*. — **ποδοκύλημα** κ. **ποδοκύλισμα** (το).

ποδόλουτρο (το) [1867] το λουτρό των ποδιών για λόγους θεραπευτικούς ή καθαριότητας.

ποδόμακτρο(ν) (το) {ποδομάκτρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** η πετσέτα για το σκούπισμα των ποδιών **2.** το μικρό χαλάκι για το σκούπισμα των παπουτσιών στην είσοδο τού σπιτιού ΣΥΝ. πατάκι, χαλάκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποδόμακτρον* < *ποδο-* + *μάκτρον* (βλ.λ.)].

ποδοπατώ ρ. μετβ. {ποδοπατ-άς κ. -είς... | ποδοπάτ-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** πατώ με τα πόδια μου (κάτι) με τρόπο βίαιο: *το έξαλλο πλήθος ποδοπατούσε τα εμβλήματα και τα ιερά σύμβολα* **2.** (μτφ.) εξευτελίζω, προκαλώ ηθική μείωση: ~ *την τιμή / την αξιοπρέπεια κάποιου*. — **ποδοπάτηση** (η) [1886] κ. **ποδοπάτημα** (το) [1896].

ποδοπέδη (η) {ποδοπεδών} (λόγ.) το ποδόφρενο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ποδο-* + *πέδη* (βλ.λ.)].

ποδόπληκτρο (το) {ποδοπλήκτρ-ου | -ων} **1.** το πέδιλο τού πιάνου ΣΥΝ. πεντάλ ● **2.** το πετάλι οχήματος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pédale (βλ. κ. *πεντάλ*)].

-ποδος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό ποδιών: *τρίποδο σκαμνί* || *τετράποδα ζώα*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το αρχ. *πούς, ποδός* και αποτελεί μτγν. τ. των συνθέτων σε *-πους* (λ.χ. αρχ. *τετρά-πους* > μτγν. *τετρά-ποδος*)].

ποδόσταμα κ. **ποδόστημα** (το) {ποδοστάμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΑΥΤ. κομμάτι από ξύλο ή χάλυβα, που αποτελεί την κατακόρυφη συνέχιση τής καρίνας τού πλοίου στην πρύμνη του, το «κοράκι τής πρύμνης». Επίσης **ποδόσταμο**.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-στημα* < αρχ. *ἵ-στη-μι* «στήνω»].

ποδοσφαιράκι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** επιτραπέζιο παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης, κινώντας ξύλινα ή πλαστικά ομοιώματα ποδοσφαιριστών, επιδιώκει να ωθήσει το μπαλάκι στο τέρμα τού αντιπάλου του **2.** ***ποδοσφαιράκια*** (τα) λέσχη στην οποία πληρώνει κανείς ανάλογα με το παιχνίδι ή με την ώρα, για να παίξει ποδοσφαιράκι (σημ. 1) ή άλλο επιτραπέζιο ή ηλεκτρονικό παιχνίδι: *χαλάει όλα του τα λεφτά στα ~*.

ποδοσφαιρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το ποδόσφαιρο: ~ *αγώνας / συνάντηση / αναμέτρηση / ομάδα / σύλλογος / πρωτάθλημα / γήπεδο / ομοσπονδία* **2.** (μειωτ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα και την ατμόσφαιρα γηπέδου κατά τη διεξαγωγή ποδοσφαιρικού αγώνα (με βίαιες και απρεπείς εκδηλώσεις, έξαρση των παθών, φανατισμό κ.λπ.).

ποδοσφαιριστής (ο) [1896], **ποδοσφαιρίστρια** (η) {ποδοσφαιριστριών} παίκτης / παίκτρια ποδοσφαίρου.

ποδόσφαιρο (το) [1895] {ποδοσφαίρου | χωρ. πληθ.} ομαδικό αθλητικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο αντίπαλες ομάδες 11 παικτών, οι οποίοι, με διαδοχικές εναλλαγές τής μπάλας με τα πόδια ή με το κεφάλι και χωρίς να χρησιμοποιούν τα χέρια τους, προσπαθούν να επιτύχουν γκολ (βλ.λ.) ΣΥΝ. (καθημ.) μπάλα.
[ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-σφαιρο* < *σφαίρα*, απόδ. τού αγγλ. football].

ποδοσφαιροποιώ ρ. μετβ. {ποδοσφαιροποιείς... | ποδοσφαιροποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (μειωτ.) προσδίδω (σε μια κατάσταση) τον χαρακτήρα και την ατμόσφαιρα που έχει ένα γήπεδο κατά τη διεξαγωγή ποδοσφαιρικού αγώνα: *μερικοί πολιτικοί ποδοσφαιροποιούν την πολιτική ζωή τής χώρας* (περιορίζουν το ενδιαφέρον στο ποιο κόμμα θα υπερισχύσει ή καλλιεργούν κλίμα φανατισμού μεταξύ των αντιπάλων παρατάξεων). — **ποδοσφαιροποίηση** (η).

ποδοσφαιρόφιλος, -η, -ο αυτός στον οποίο αρέσει το ποδόσφαιρο.

ποδόφρενο (το) {ποδοφρέν-ου | -ων} φρένο που λειτουργεί με το πόδι· (ειδικότ.) το φρένο τού αυτοκινήτου ΣΥΝ. ποδοπέδη (πβ. λ. *χειρόφρενο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. foot-brake].

Π.Ο.Ε. 1. (ο) Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου **2.** (η) Πολιτικών και

Οικονομικών Επιστημών (ενν. Σχολή).

Π.Ο.Ε.Β. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Εκδοτών Βιβλιοπωλών.

Π.Ο.Ε.ΔΗ.Ν. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Εργαζομένων στα Δημόσια Νοσοκομεία.

ποετάστρος (ο) (μειωτ.) κακότεχνος και ατάλαντος στιχουργός, ποιητής.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. poetastro, υποκ. τού poeta (< λατ. poeta < αρχ. *ποιητής*)].

πόζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η φροντισμένη ή επιτηδευμένη στάση τού σώματος που παίρνει κανείς μπροστά στον φωτογραφικό φακό ή μπροστά σε ζωγράφο ή γλύπτη, για να χρησιμοποιηθεί ως μοντέλο για το έργο του: *παίρνω* ~ **2.** η φωτογραφία: *τραβήξαμε και μερικές πόζες μπροστά στα Προπύλαια* **3.** (οικ.) στάση προσποιητής σοβαρότητας ή επιτηδευμένα ακατάδεκτου ύφους: *μετά τον καβγά μας μου κρατούσε ~ για πολύ καιρό.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. posa < λατ. pausa < μτγν. *παῦσις*].

ποζάρω ρ. αμετβ. {πόζαρα κ. ποζάρισα} **1.** παίρνω κατάλληλη στάση με το σώμα μου, για να φωτογραφηθώ ή για να χρησιμοποιηθώ ως μοντέλο από καλλιτέχνη: *~ για το πορτρέτο μου / για έναν ζωγράφο* || *ποζάρισε γυμνή για ανδρικό περιοδικό* **2.** (γενικότ.) παίρνω επιτηδευμένα προσποιητή στάση, για να προκαλέσω εντύπωση: *ποζάρει, λες και είναι μεγάλος και τρανός.* — **ποζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. posare < posa, βλ. κ. *πόζα*].

ποζάτος, -η, -ο αυτός που έχει επιτηδευμένη στάση και ύφος, προσπαθώντας να προκαλέσει εντύπωση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. posato < posare, βλ. κ. *ποζάρω*].

ποζιτιβισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. ο θετικισμός (βλ.λ.). — **ποζιτιβιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. positivisme < positif «θετικός» < μτγν. λατ. positivus (< λατ. positio «θέση»)].

ποζιτρόνιο (το) {ποζιτρονί-ου | -ων} ΧΗΜ. το αντισωματίδιο τού ηλεκτρονίου, στοιχειώδες σωματίδιο αντιύλης θετικά φορτισμένο και με πολλές ιδιότητες αντίστοιχες προς αυτές τού ηλεκτρονίου, με το οποίο όταν έρθει σε επαφή αντιδρά, με αποτέλεσμα να εξαϋλωθούν και τα δύο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. positron, από συμφυρμό τού όρου posi(tive) (elec)tron «θετικό ηλεκτρόνιο»].

Π.Ο.Θ.Α. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Θεάματος-Ακροάματος.

ποθεινός, -ή, -ό (λογοτ.) ποθητός (βλ.λ.): *«ποθεινή πατρίς, χαίρε»* (Αδ. Κοραής).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ποθῶ (-έω)*, κατ' αναλογίαν προς τα επίθ. σε *-εινός* (πβ. *ἀλγ-εινός, φωτ-εινός*)].

πόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από πού, από ποιο μέρος· συνήθ. στη ΦΡ. ***πόθεν έσχες*** (το) (i) φορολογική διάταξη που προβλέπει την ακριβή δήλωση τού τρόπου με τον οποίο έχουν αποκτηθεί τα χρήματα για αγορές κινητής ή ακίνητης περιουσίας: *θα ελεγχθεί το ~ των πολιτικών* (ii) (γενικότ.) σε περιπτώσεις που ζητούμε να πληροφορηθούμε από πού κατέχει κάποιος κάτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ερωτημ. θ. *πο-* (βλ. λ. *ποιος*) + *-θεν* (βλ.λ.)].

ποθερός, -ή, -ό (λογοτ.) ποθητός (βλ.λ.).

Ποθητή (η) γυναικείο όνομα.

ποθητός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο σφοδρής επιθυμίας: *~ γυναίκα / ταίρι / στιγμή* ΣΥΝ. επιθυμητός, ποθημένος, ποθεινός.

ποθοπλαντάζω ρ. αμετβ. {ποθοπλάντα-ξα, -γμένος} (εκφραστ.) **1.** (λαϊκ.) κλαίω και οδύρομαι από ανεκπλήρωτο ερωτικό πόθο, αναστατώνομαι σωματικά και ψυχικά από έξαψη τού ερωτικού πάθους: *ποθοπλαντάζει η κόρη για τον νιο που δεν τη θέλει* **2.** (συνήθ. η μτχ. ***ποθοπλανταγμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που διακατέχεται από ανεκπλήρωτο ερωτικό πόθο, που έχει ξεχειλίσει από έρωτα. — **ποθοπλάνταγμα** (το).

ποθοπλάνταχτος, -η, -ο (λογοτ.) ποθοπλανταγμένος (βλ. λ. *ποθοπλαντάζω*): *«κι η βάρκα η ποθοπλάνταχτη πάει στων νερών τα βάθη με τού έρωτα τα πάθη»* (Β. Ρώτας).

πόθος (ο) **1.** ζωηρή επιθυμία, λαχτάρα: *~ για ζωή / εξουσία / πλούτη* || *σαρκικός / σφοδρός / διακαής / μύχιος / ανομολόγητος ~* || (ειρων.) *ευσεβείς ~* (βλ. λ. *ευσεβής*) ΣΥΝ. δίψα **2.** (ειδικότ.) η έντονη ερωτική επιθυμία, η έξαψη τού ερωτικού πάθους: *ματιά γεμάτη ~* || *σβήνω τον ~ μου* **3.** (συνεκδ.) το αντικείμενο ζωηρής επιθυμίας, λαχτάρας: *ο ~ μου ήταν να κάνω ένα μακρινό ταξίδι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φόθ-ος* (με προληπτ. ανομοίωση) < *ghʷodh-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghʷedh- «παρακαλώ, ποθώ, λαχταρώ» (όπως μαρτυρείται στον αόρ. *θεσσάσθαι* «ικετεύω» < **θεθ-σάσ-θαι*), πβ. αρχ. ιρλ. guidiu «ποθώ», λιθ. gedáu-ju «θέλω, απαιτώ», αρχ. σλαβ. žeždo «ποθώ, διψώ», πολ. żadza «ευχή – λαιμαργία, πλεονεξία» κ.ά.].

ποθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ποθείς... | πόθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αισθάνομαι πόθο για (κάτι), επιζητώ με όλη τη δύναμη τής ψυχής μου: *είχε ό,τι μπορούσε να ποθήσει μια γυναίκα στη ζωή της* || *~ λίγη στοργή / να δω την πατρίδα μου λεύτερη* ΣΥΝ. λαχταρώ **2.** ***το ποθούμενο(ν)*** το αντικείμενο έντονης επιθυμίας· ΦΡ. ***κατά το ποθούμενο*** κατά τον επιθυμητό τρόπο: *τα πράγματα εξελίχθηκαν ~* **3.** (ειδικότ.) επιθυμώ ερωτικά: *~ κάποιον / κάποια.*

-ποιείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν τον χώρο όπου κατασκευάζεται ή/και το κατάστημα όπου πωλείται κάτι: *επιπλο-ποιείο, οπλο-ποιείο, αρτο-ποιείο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἡνιο-ποιεῖον*), που προέρχεται από το ρ. *ποιῶ*. Πβ. κ. *-ποιία, -ποιός*].

ποίημα (το) {ποιήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** λογοτεχνική σύνθεση σε στίχους (σπανιότ. σε συνεχές κείμενο) με ρυθμό, με ιδιαίτερα προσεγμένη και επεξεργασμένη γλωσσική έκφραση που αποτελείται από επιλογές (φωνητικές, γραμματικές, συντακτικές, λεξιλογικές) μέσα από τη συμβατική γλώσσα ή και από *αποκλίσεις*, νεολογισμούς στο επίπεδο τής λέξης ή, κυρίως, στο επίπεδο τής φράσης («στέγνωσε η αγάπη στις τρύπιες ψυχές μας») και με έντονη χρήση τής βιωματικής / συναισθηματικής πλευράς τής γλώσσας (κατ' αντίθεση προς την αυστηρώς λογική πλευρά της): *επικό / λυρικό / ερωτικό ~* || *ο «Λάμπρος» είναι ~ τού Δ. Σολωμού* || *η πρώτη στροφή τού ~* || *συμφωνικό ~* (βλ.λ.) || *γράφω / μαθαίνω απέξω / απαγγέλλω ένα ~* ΑΝΤ. πεζό· (μτφ.) **2.** (εκφραστ.) οτιδήποτε εξαιρετικά ωραίο: *είναι (ένα) ~!* ΣΥΝ. θαύμα, αριστούργημα **3.** (ειρων.) οτιδήποτε επαναλαμβάνει κανείς μηχανικά, ενδεχομένως επειδή του το έχουν επιβάλει ή επειδή πρέπει να το πει: *έμαθε καλά το ~ του!* || *λέω το ~ μου*· ΦΡ. (ως επίρρ.) ***λέω (κάτι) (σαν) ποίημα*** λέω (κάτι) μηχανικά ή/και με μεγάλη ταχύτητα: *ο μαθητής είπε το πρώτο κεφάλαιο τής ιστορίας (σαν) ποίημα.* — (υποκ.) **ποιηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατασκεύασμα», < *ποιῶ* (βλ.λ.). Η λογοτεχνική σημ. ήδη αρχ.].

ποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τής δημιουργίας ποιημάτων· η παραγωγή ποιητικού λόγου (κατ' αντιδιαστολή προς τον πεζό λόγο)· η τέχνη και η τεχνική τής δημιουργίας τού κόσμου τού ποιητικού κειμένου, κάθε μορφή έντεχνου λόγου που διαθέτει το στοιχείο τής ποιητικότητας, μιας διαφορετικής σύλληψης και έκφρασης τής πραγματικότητας: *διαβάζω / γράφω ~* ΑΝΤ. πεζογραφία· (συνεκδ.) **2.** το σύνολο των ποιητικών έργων, τής ποιητικής παραγωγής (ενός καλλιτέχνη, μιας εποχής, ενός κινήματος): *η ~ τού 20ού αιώνα / τού Κάλβου* || *ρομαντική / συμβολιστική / υπερρεαλιστική / επική / λυρική / δραματική / ελεγειακή / μοντέρνα ~* || *η ομοιοκαταληξία και το μέτρο είναι χαρακτηριστικά τής παραδοσιακής ~* **3.** (μτφ.-εκφραστ.) οτιδήποτε φέρει αρετές που συχνά αποδίδονται στην ποίηση (σημ. 1), όπως η αρμονία, η ομορφιά, η φαντασία: *το σχέδιο τού πλοίου είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποίησις* < *ποιῶ (-έω)*. Ήδη αρχ. είναι η σημ. «κατασκευή, δημιουργία» (αντιδιαστέλλεται προς τη λ. *πρᾶξις*), καθώς και η σημ. που σχετίζεται με την καλλιτεχνική δημιουργία].

-ποίηση β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν την πραγματοποίηση ή ολοκλήρωση διαδικασίας: *τελειοποίηση, βιομηχανο-ποίηση, ανεξαρτητο-ποίηση, πολτο-ποίηση, περιθωριο-ποίηση, αποστρατιωτικο-ποίηση, αμερικανο-ποίηση.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα σύνθετα σε *-ποιῶ* και είτε έχει κληρονομηθεί από την Αρχαία (λ.χ. *ἐκ-ποίησις < ἐκ-ποιῶ, παρα-ποίησις < παρα-ποιῶ*) είτε οφείλεται σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. stabilisation «σταθεροποίηση»)].

ποιητάκος (ο) (μειωτ.) ο άσημος ποιητής.

ποιητάρης (ο) {ποιητάρηδες} (λαϊκ.) **1.** ο ποιητής **2.** λαϊκός δημιουργός που διακρίνεται για την ικανότητά του να συνθέτει στίχους πάνω σε επίκαιρα θέματα, τους οποίους και απαγγέλλει τραγουδιστά μπροστά σε κοινό κατά τη διάρκεια εορτών κ.λπ. έναντι αμοιβής.
[ΕΤΥΜ. < *ποιητής* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. *λυρ-άρης*].

ποιητής (ο), **ποιήτρια** (η) [μτγν.] {ποιητριών} **1.** πρόσωπο που γράφει ποιήματα: *ο Δ. Σολωμός και ο Κ. Καβάφης είναι από τους μεγαλύτερους Νεοέλληνες ~* || *οι τραγικοί ~ τής αρχαιότητας* || *λυρικός / επικός / μελικός / εθνικός ~* ΑΝΤ. πεζογράφος **2.** (μτφ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που έχει χαρακτηριστικά τα οποία συχνά αποδίδονται σε ποιητές, όπως ο ρομαντισμός, η ευαισθησία, η ικανότητα να χρησιμοποιεί τον λόγο με τρόπο που συγκινεί • **3.** (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που έχει δημιουργήσει το σύμπαν, ο πλάστης: *ο ~ ουρανού και γης* ΣΥΝ. δημιουργός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατασκευαστής, δημιουργός», < *ποιῶ* (βλ.λ.). Η λογοτεχνική σημ. ήδη αρχ.].

ποιητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ποίηση ή τον ποιητή: *~ λόγος / έργο / συλλογή / γλώσσα / έκφραση / σύλληψη / έμπνευση / οίστρος*· ΦΡ. ***ποιητική άδεια*** βλ. λ. *άδεια* **2.** αυτός που ξεφεύγει από την πεζή πραγματικότητα, από την καθημερινότητα: *~ σκέψεις / διάθεση* || (κ. ειρων.) *όλα αυτά περί παγκόσμιας συναδέλφωσης και αγάπης ακούγονται πολύ ~, πρέπει όμως να είμαστε ρεαλιστές* ΣΥΝ. ρομαντικός· ΦΡ. ***ποιητικός κινηματογράφος*** η κινηματογραφική τέχνη που χρησιμοποιεί στοιχεία φαντασίας και λυρισμού, εικόνες και σκηνές που αποκλίνουν από την πραγματικότητα: *ο ~ τού Αντρέι Ταρκόφσκι* **3.** ***ποιητική*** (η) (α) (στη θεωρία τής λογοτεχνίας) η μελέτη τής φύσης και των νόμων που διέπουν την ποίηση και, γενικότ., την παραγωγή λογοτεχνικού έργου (β) το προσωπικό ύφος, η ιδιαίτερη τεχνική ενός ποιητή για τη σύνθεση τού ποιητικού του έργου • **4.** ΓΛΩΣΣ. ***ποιητικό αίτιο*** βλ. λ. *αίτιο(ν).* — **ποιητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ποιητικότητα** (η) [1877].

-ποιητικός, -ή, -ό λεξικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο από αυτά είναι ικανό να παράγει αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *ουρο-ποιητικός, οινο-ποιητικός, παγο-ποιητικός.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθετα σε *-ποιῶ, -ποίηση* και είτε έχει κληρονομηθεί (λ.χ. αρχ. *τεκνο-ποιητικός, προσ-ποιητικός*) είτε ανάγεται σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. uréo-poiétique)].

-ποίητος, -η, -ο λεξικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει γίνει με το μέσο, τον τρόπο ή το όργανο που δηλώνεται από το α' συνθετικό: *χειρο-ποίητος, μηχανο-ποίητος, ηχο-ποίητος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από ρ. σε *-ποιῶ* με το επίθημα *-τος* των ρηματικών επιθέτων (λ.χ. αρχ. *προσ-ποιητός*)].

-ποιία λεξικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** την παραγωγή ή παρασκευή (από βιομηχανία, βιοτεχνία κ.λπ.) ορισμένου προϊόντος: *αρτο-ποιία, οινο-ποιία* **2.** την ίδια τη βιοτεχνική ή βιομηχανική μονάδα που παράγει ένα προϊόν: *σαπωνο-ποιία, ζυθο-ποιία* **3.**

το σύνολο γνώσεων και τεχνικής που είναι απαραίτητες για την παραγωγή ή κατασκευή αυτού που δηλώνει το α' συνθετικό: *αγαλματο-ποιία, γεφυρο-ποιία, δραματο-ποιία* **4.** (γενικότ.) τη δημιουργία: *μυθο-ποιία, επο-ποιία, στιχο-ποιία, τεκνο-ποιία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθετα σε *-ποιός* / *-ποιώ* (λ.χ. μτγν. *όπλο-ποιία, ονοματο-ποιία*, αρχ. *τεκνο-ποιία*)].

ποίκιλα ρ. ▸ ποικίλλω

ποικιλία (η) {ποικιλιών} **1.** η έλλειψη ομοιομορφίας ανάμεσα στα επιμέρους στοιχεία συνόλου, η οποία παρέχει τη δυνατότητα διαφόρων επιλογών: ~ *χρωμάτων* / *μεγεθών* / *τιμών* || *ζωή* / *δουλειά χωρίς* ~ || *στη διατροφή του πρέπει να έχει κανείς* ~ || *χάριν ποικιλίας* (για αλλαγή, για την αποφυγή τής μονοτονίας) ΣΥΝ. ανομοιομορφία **2.** (για ζώα κ. για φυτά) καθεμία από τις διαφορετικές κατηγορίες στις οποίες χωρίζεται ένα είδος: *τα σαββατιανά είναι μια* ~ *σταφυλιού* || ~ *μήλων* / *αιγοπροβάτων* / *καπνού* ΣΥΝ. παραλλαγή • **3.** πιάτο, συνήθ. κρύο, που σερβίρεται σε ταβέρνες, ουζερί κ.λπ. ως συνοδευτικό αλκοολούχου ποτού και περιέχει διάφορους μεζέδες: ~ *τυριών* / *αλλαντικών* || *πιάσε τρία ούζα και μια* ~!
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ποικίλ-jω* < *ποικίλος* (βλ.λ.)].

ποικίλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αόρ. ποίκιλ-α, -μένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) στολίζω (με επιπλέον στολίδια ή καλολογικά στοιχεία): ~ *τον λόγο μου* / *το ύφος μου* ΣΥΝ. στολίζω, διανθίζω, διακοσμώ ♦ **2.** (αμετβ.) παρουσιάζω ποικιλία, δεν είμαι ομοιόμορφος: *οι τιμές ποικίλλουν ανάλογα με την εποχή* || *οι γνώμες ποικίλλουν σ' αυτό το θέμα* || *ο χαρακτήρας και η συμπεριφορά των ανθρώπων ποικίλλουν από τόπο σε τόπο* ΣΥΝ. διαφοροποιούμαι, κυμαίνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αειθαλής, μετοχή, ποικίλος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ποικίλος* (βλ.λ.)].

ποίκιλμα (το) [αρχ.] {ποικίλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως στολίδι, ως διακοσμητικό στοιχείο ΣΥΝ. κόσμημα, πλουμίδι **2.** ΜΟΥΣ. (α) οι νότες που παρεμβάλλονται σε ένα μουσικό έργο για να το στολίσουν, να εμπλουτίσουν τον ήχο και να επιδείξουν τη δεξιοτεχνία τού εκτελεστή ΣΥΝ. φιοριτούρα (β) (ειδικότ.) στην αρμονία τής μουσικής, ο ξένος φθόγγος που απομακρύνεται από έναν φθόγγο συγχορδίας κατά ένα διάστημα δευτέρας και επιστρέφει σε αυτόν.

ποικιλόγραμμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρουσιάζει ποικίλες, διαφόρων ειδών γραμμές.

ποικιλόθερμος, -η, -ο ΒΙΟΛ (για τα κατώτερα ζώα) αυτός τού οποίου η εσωτερική θερμοκρασία μεταβάλλεται ανάλογα με τις μεταβολές τής θερμοκρασίας τού περιβάλλοντος: *τα ερπετά ανήκουν στα* ~ *ζώα* ΣΥΝ. ετερόθερμος ΑΝΤ. ομοιόθερμος. — **ποικιλοθερμία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. poikilotherm].

ποικιλόμορφος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ή μπορεί να λάβει ποικίλες μορφές ΣΥΝ. πολύμορφος **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που έχει φαινοτύπους με παραλλαγές, οι οποίες οφείλονται σε μεταβολή τού γονοτύπου στα σωματικά κύτταρα κατά την ανάπτυξη. — **ποικιλόμορφα** / **ποικιλομόρφως** επίρρ., **ποικιλομορφία** (η) [μτγν.].

ποικίλος, -η, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται σε πολλά και διαφορετικά είδη, τύπους ή μορφές: *υπάρχουν* ~ *γνώμες γι' αυτό το θέμα* || *ακούστηκαν* ~ *σχόλια για την εμφάνισή του* ΣΥΝ. πολυειδής, πολύμορφος • **2.** (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία χρωμάτων ή άλλων διακοσμητικών στοιχείων ΣΥΝ. πλουμιστός, πεποικιλμένος. — **ποικίλως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αειθαλής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρωπωνύμιο po-ki-ro-qo = *Ποικίλοψ*) < **ποῖκ-ος* + παραγ. επίθημα *-ίλος* (πβ. *όργ-ίλος, ναυτ-ίλος*). Το αμάρτυρο **ποῖκ-ος* ανάγεται σε θ. *poik-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *peik- «χαράσσω, στίζω – κεντώ, ερεθίζω», πβ. σανσκρ. péśa- «χρώμα», λατ. pingere «ζωγραφίζω», (> γαλλ. peindre, ισπ. pintar, ιταλ. pingere), αρχ. σλαβ. pisati «γράφω», αρχ. γερμ. fēh «ποικίλος» κ.ά. Ομόρρ. *πικ-ρός* (βλ.λ.). Παράγ. *ποικιλ-ία, ποικίλ-λω, ποίκιλ-μα* κ.ά.].

> **ποικίλος – ποικίλλω: ορθογραφία.** Το θέμα και των δύο λέξεων είναι **ποικίλ-**. Από αυτό, με την κατάληξη -ος (και κανονικώς με ένα -λ-) σχηματίζεται το επίθ. **ποικίλ-ος** και το παράγωγο **ποικιλ-ία**. Αντιθέτως, το ρήμα σχηματίζεται με το επίθημα *-jω-* και, κατόπιν αφομοιώσεως τού *-j-* προς το *-λ-*, γράφεται με δύο -λ-: **ποικίλ-jω* > **ποικίλλω**· πβ. και **θαλ-ερός**, αλλά **θάλλω** (< **θάλ-jω*).

ποικιλόσχημος, -η, -ο [1819] αυτός που εμφανίζεται ή λαμβάνει ποικίλα σχήματα ή μορφές ΑΝΤ. ομοιόσχημος. — **ποικιλοσχήμως** επίρρ.

ποικιλότητα (η) [1728] {ποικιλοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού ποικίλου **2.** ΒΙΟΛ. η ύπαρξη παραλλαγών στον πληθυσμό ενός είδους.

ποικιλότροπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εκδηλώνεται ή υπάρχει με ποικίλους τρόπους. — **ποικιλοτρόπως** επίρρ. [μεσν.].

ποικιλόχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εμφανίζεται σε πολλά και διαφορετικά χρώματα ΣΥΝ. *παρδαλός*, πολύχρωμος ΑΝΤ. μονόχρωμος, ομοιόχρωμος. — **ποικιλοχρωμία** (η).

ποίκιλση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίλσεως | -ίλσεις, -ίλσεων} (λόγ.) η διακόσμηση, συνήθ. υφάσματος, με διαφόρων ειδών κεντητά στολίδια, ποικίλματα ΣΥΝ. πλούμισμα.

ποικιλτής (ο) [αρχ.] τεχνίτης ειδικός στη διακόσμηση υφασμάτων με ποικίλματα.

ποικιλτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ποικιλτή ή την τέχνη του, τη διακόσμηση με ποικίλματα **2.** ***ποικιλτική*** (η) η τέχνη τής διακόσμησης υφασμάτων με ποικίλματα ΣΥΝ. κεντητική.

ποικιλώνυμος, -η, -ο [1888] αυτός που παρουσιάζεται με πολλά διαφορετικά ονόματα και κατ' επέκτ. με πολλές διαφορετικές μορφές: ~ *οργανώσεις* / *ηγεσίες* (κρατικές, κομματικές, παρακρατικές κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*
[ΕΤΥΜ. < *ποικίλος* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

ποιμαίνω ρ. μετβ. {ποίμαν-α, -θηκα} **1.** (λόγ.) (για βοσκό) οδηγώ (κοπάδι) στη βοσκή, βόσκω (κοπάδι) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. καθοδηγώ (τους πιστούς), τους φέρνω στον δρόμο τής αρετής, τής προσευχής και τής πίστης· φροντίζω τις πνευματικές τους ανάγκες με διδασκαλία και συμβουλές. — ***ποίμαναη*** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ποι-μάν-jω* < *ποι-μήν* (βλ.λ.), τού οποίου το επίθημα *-μήν* εμφανίζεται στη συνεσταλμ. βαθμ. *-μαν-*].

ποιμαντική (η) ΕΚΚΛΗΣ. κλάδος τής θεολογίας που έχει ως αντικείμενο τα καθήκοντα των κληρικών και τα σχετικά με την καθοδήγηση των πιστών.

ποιμαντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον ποιμένα, τον βοσκό ΣΥΝ. βουκολικός, ποιμενικός **2.** αυτός που ανήκει, που σχετίζεται με θρησκευτικό ηγέτη και την αποστολή του: ~ *έργο* / *ράβδος* ΣΥΝ. ποιμαντορικός **3.** ***ποιμαντική*** (η) (βλ.λ.).

ποιμαντορία (η) {χωρ. πληθ.} η καθοδήγηση των πιστών από τον πνευματικό ή θρησκευτικό τους ηγέτη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ποιμάν-τωρ* < αρχ. *ποιμαίνω* + παραγ. επίθημα *-τωρ*, πβ. *κτή-τωρ, διδάκ-τωρ, ῥή-τωρ*].

ποιμαντορικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με εκκλησιαστικό ηγέτη και την αποστολή του: ~ *καθήκοντα* / *έργο* / *εγκύκλιος* / *ράβδος* (ράβδος από ξύλο ή μέταλλο με λαβή σε σχήμα Ψ και τη μορφή δύο φιδιών με έναν σταυρό στη μέση, την οποία κρατούν αρχιερείς και ηγούμενοι μονών κατά τις ιερές ακολουθίες ως σύμβολο τής εξουσίας τους).

ποιμενάρχης (ο) {ποιμεναρχών} ΕΚΚΛΗΣ. ο ιεράρχης που αποτελεί τον πνευματικό οδηγό τού εκκλησιαστικού του ποιμνίου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ποιμήν, -ένος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

ποιμεναρχία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το έργο και το αξίωμα τού ποιμενάρχη **2.** το χρονικό διάστημα τής θητείας ποιμενάρχη.

ποιμεναρχώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {ποιμεναρχείς...} εκτελώ τα καθοδηγητικά χρέη ποιμενάρχη, είμαι ποιμενάρχης.

ποιμένας (ο) **1.** (αρχαιοπρ.) ο βοσκός προβάτων ΣΥΝ. (καθημ.) τσομπάνης, (μ)πιστικός **2.** (μτφ.) ο θρησκευτικός ηγέτης ως καθοδηγητής και σύμβουλος τού ποιμνίου του **3.** ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τού Ιησού Χριστού και κατ' επέκτ. κάθε ιερέα που κηρύσσει τον λόγο και το έργο τού Ιησού: *ο καλός ποιμήν* (ο Χριστός ως βοσκός τού ποιμνίου του σύμφωνα με παλαιοχριστιανική συμβολική παράσταση). Επίσης (αρχαιοπρ.) **ποιμήν** {ποιμένος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποιμήν, -ένος* (ήδη μυκ. po-me), που εμφανίζει επίθημα *-μήν* (πβ. κ. *λι-μήν*). Το θ. *ποι-* (με βράχυνση) < Ι.Ε. *pō(i)- «βόσκω ζώα, ποιμαίνω – προστατεύω, προφυλάσσω», πβ. σανσκρ. pāyú- «ποίμνιο», γοτθ. fōdr «θήκη», αρχ. γερμ. fotar (> γερμ. Futter «φόδρα») κ.ά. Ομόρρ. *πῶ-μα* (βλ.λ.). Παράγ. *ποιμαίνω* (< **ποι-μάν-jω*), *ποί-μν-η, ποί-μν-ιο(ν)* κ.ά.].

ποιμενικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ποιμένα, τον βοσκό, με τη ζωή και τις συνήθειές του: ~ *ποίηση* / *ειδύλλιο* / *ζωή* ΣΥΝ. βουκολικός **2.** ΖΩΟΛ. ***ποιμενικός (σκύλος)*** μεγαλόσωμος σκύλος ράτσας με παχύ τρίχωμα και μυτερά αφτιά και μουσούδι, που χρησιμοποιείται από την αστυνομία και τον στρατό **3.** ΜΟΥΣ. ***ποιμενικό*** (το) μουσική σύνθεση που αναφέρεται στη βουκολική ζωή.

ποιμήν (ο) ▸ ποιμένας

ποίμνη (η) {ποιμνών} το ποίμνιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ποι-* (βλ. λ. *ποιμένας*) + *-μν-* μηδενισμ. βαθμ. τού επιθήματος *-μην*].

ποίμνιο (το) {ποιμνί-ου | -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) πλήθος ζώων, κυρ. αιγοπροβάτων ΣΥΝ. κοπάδι **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των πιστών χριστιανικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποίμνιον*, υποκ. τού ουσ. *ποίμνη* (βλ.λ.)].

ποιμνιοβοσκή (η) [1833] (λόγ.) **1.** η βοσκή ποιμνίων, κοπαδιών **2.** τόπος κατάλληλος για βοσκή κοπαδιών ΣΥΝ. βοσκοτόπι.

ποιμνιοστάσιο (το) [1851] {ποιμνιοστασί-ου | -ων} (λόγ.) περίφρακτος χώρος, όπου φυλάσσονται και εκτρέφονται τα ποίμνια ΣΥΝ. στάνη, μαντρί, μάντρα.
[ΕΤΥΜ. < *ποίμνιο* + *-στάσιο* < *-στάτης* (< αρχ. *ἵ-στη-μι*)].

ποινή (η) **1.** κάθε είδους τιμωρία που επιβάλλεται για κολάσιμη πράξη: *παιδαγωγική* ~ (από τον δάσκαλο στον μαθητή ή από τον γονέα στο παιδί) || *πειθαρχική* ~ (σε υπαλλήλους, στρατιωτικούς κ.ά.) **2.** ΝΟΜ. η τιμωρία που επιβάλλεται (σε κάποιον) κατόπιν δικαστικής αποφάσεως και έγκειται στη στέρηση τής προσωπικής του ελευθερίας ή στην καταβολή χρημάτων: *βαριά* / *ελαφρά* / *χρηματική* / *σωματική* / *πειθαρχική* / *θανατική* / *παραδειγματική* / *εξαγοράσιμη* / *μη εξαγοράσιμη* / *εξατομικευμένη* ~ || *η εσχάτη των* ~ (η θανατική καταδίκη) || ~ *καθείρξεως* / *φυλακίσεως* / *κρατήσεως* || *επιβάλλω* / *θεσπίζω* / *υπόκειμαι σε* / *συνεπάγομαι* / *εκτίω* ~· ΦΡ. ***επί ποινή*** *(ἐπὶ ποινῇ)* (+γεν.) για παράβαση που αντιστοιχεί σε ορισμένη ποινή: *απαγορεύεται* ~ *θανάτου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τιμή αίματος, εκδίκηση (για διαπραχθέν έγκλημα)», < *k^{w}oi-nā, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *k^{w}ei- «τιμωρώ, καταβάλλω το τίμημα», πβ. αβεστ. kaenā «εκδίκηση», μέσ. ιρλ. cin «χρέος, αμάρτημα», αρχ. σλαβ. cěna «τιμή» κ.ά. Ομόρρ. *τί-νω* «πληρώνω, αποδίδω» (πβ. *ἀπο-τίνω*). Το λατ. poena (> γαλλ. peine, ισπ. pena) είναι δάνειο από την Ελληνική].

ποινικολόγος (ο/η) [1863] **1.** νομικός που έχει ειδικευθεί στο Ποινικό Δίκαιο και στην εγκληματολογία **2.** δικηγόρος που αναλαμβάνει συνήθ. ποινικές υποθέσεις. — **ποινικολογία** (η) [1891].

ποινικοποιώ ρ. μετβ. {ποινικοποιείς... | ποινικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθη-

κα, -ημένος} καθιστώ αξιόποινη μια μορφή ανθρώπινης συμπεριφοράς: ~ *τη χρήση ναρκωτικών* || (μτφ.) *με την παραπομπή στελεχών τής κυβέρνησης στο Ειδικό Δικαστήριο ποινικοποιήθηκε η δημόσια ζωή τής χώρας* ΑΝΤ. αποποινικοποιώ. **-ποινικοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. criminaliser].

ποινικός, -ή, -ό [1833] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με την ποινή, που έχει σχέση με την επιβαλλόμενη (συνήθ. από δικαστήρια) σε περίπτωση τιμωρίας ποινή: ~ *σύστημα / πρακτική / μηχανισμός / κυρώσεις / θέματα* **2.** (α) ***ποινικό μητρώο*** βλ. λ. *μητρώο* (β) ***ποινική ρήτρα*** βλ. λ. *ρήτρα* **3.** (α) αυτός που υπόκειται σε ποινή ή επιφέρει ποινή: ~ *αδίκημα / υπόθεση* (β) ***ποινική ευθύνη*** η υποχρέωση που έχει παραβάτης ποινικής νομικής διατάξεως να υποβληθεί σε ανάκριση και δίκη ενώπιον ποινικού δικαστηρίου (γ) ***ποινική δίωξη*** η δίωξη που ασκείται από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών ή τον δημόσιο κατήγορο αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν εγκλήσεως για κάθε αξιόποινη παράβαση ΣΥΝ. ποινική αγωγή **4.** αυτός που ορίζει και προκαθορίζει το είδος και το μέγεθος τής επιβαλλόμενης στον ένοχο ποινής **5.** (α) ***Ποινικός Νόμος / Κώδικας*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που ορίζουν τις αξιόποινες πράξεις και τις αντίστοιχες προς αυτές ποινές (β) ***ποινική δικονομία*** το σύνολο των κανόνων σύμφωνα με τους οποίους διεξάγεται η ποινική διαδικασία και εκτελείται η ποινή (γ) ***Ποινικό Δίκαιο*** κλάδος τού Δικαίου που ρυθμίζει την εξουσία τής πολιτείας στον καθορισμό και στην τιμωρία των αξιόποινων πράξεων: *κοινό* ~ (τού οποίου οι διατάξεις εφαρμόζονται και περιλαμβάνουν όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες που υπάγονται στην ποινική εξουσία τής πολιτείας) || *ιδιαίτερο* ~ (που αφορά σε ορισμένες κατηγορίες προσώπων ανάλογα με την ιδιότητα που κατέχουν και τις ιδιαίτερες συνθήκες στις οποίες βρίσκονται, όπως λ.χ. στον Στρατό, στην Εκκλησία κ.ο.κ.) (δ) ***τού κοινού Ποινικού Δικαίου*** (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που βρίσκεται συχνά κατηγορούμενο στο δικαστήριο για παραβάσεις που προβλέπονται από τον Ποινικό Κώδικα, κατ' αντιδιαστολή προς τις παραβάσεις τού Ειδικού Ποινικού Δικαίου. — **ποινικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ., **ποινικότητα** (η).

ποινολόγιο (το) [1887] {ποινολογί-ου | -ων} βιβλίο που τηρείται από κάθε μονάδα των Ενόπλων Δυνάμεων, από σχολεία, πλοία ή οργανισμό ο οποίος απαιτεί πειθαρχία από τα μέλη του, για την καταχώριση των παραπτωμάτων και των ποινών που επιβάλλονται.

ποϊνσέτια (η) καλλωπιστικό φυτό για κήπους και εσωτερικούς χώρους.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. poinsettia, από το όν. τού Αμερικανού πρέσβεως J.R. Poinsett (1799-1851), ο οποίος ανακάλυψε το φυτό στο Μεξικό όπου υπηρετούσε].

πόιντερ (το) {άκλ.} μεγαλόσωμος κυνηγετικός σκύλος ράτσας με κοντό τρίχωμα, συνήθ. λευκού χρώματος, με μαύρες ή ερυθροκάστανες κηλίδες και μυτερή ουρά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pointer < point «υποδεικνύω (την παρουσία και την ακριβή θέση θηράματος)»].

πόιντ σύστεμ (το) {άκλ.} σύστημα επιβολής κυρώσεων κατά των οδηγών τροχοφόρων, σύμφωνα με το οποίο ο οδηγός χρεώνεται ορισμένους πόντους για κάθε παράβαση ανάλογα με τη σοβαρότητά της και, όταν υπερβεί ορισμένο όριο, του αφαιρείται η άδεια οδηγήσεως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. point system].

ποιόν (το) {χωρ. πληθ.} **1.** (σπάν.) η ποιότητα (βλ.λ.) **2.** (για πρόσ.) το ηθικό ανάστημα, η εσωτερική αξία που καθορίζει το ήθος, τον χαρακτήρα (κάποιου): *άτομο με ύποπτο* ~ || *υπάρχουν ερωτηματικά γύρω από το ~ του* || *από τη συμπεριφορά του καταλαβαίνεις και το ~ του* • **3.** ΓΛΩΣΣ. ***ποιόν ενεργείας*** ο χαρακτήρας τής ενέργειας που περιγράφει ένας ρηματικός τύπος, κατά πόσον δηλ. αυτή είναι (προκειμένου για την Ελληνική) διαρκής, επαναλαμβανόμενη («ατελής») ή συνοπτική, στιγμιαία («τέλεια») ή και συντελεσμένη ή μη συντελεσμένη: *το ~ τού «έριχνα» είναι συνεχές (ή ατελές), ενώ τού «έριξα» στιγμιαίο (ή τέλειο)* || *το ~ τού «έχω ρίξει» είναι συντελεσμένο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. τού αοριστολογικού *ποιός, -ά, -όν* < ερωτημ. αντων. *ποῖος -α -ον* (βλ. λ. *ποιος*). Ο γλωσσ. όρ. *ποιόν ενεργείας* αποδίδει τον γερμ. Aktionsart].

ποιόν ενεργείας. Τα ρήματα τής Ελληνικής δηλώνουν δύο βασικές σημασίες (πληροφορίες), τον **χρόνο** και το **ποιόν ενεργείας**. Το *τρέχει* δηλώνει ότι η ενέργεια (το τρέξιμο) γίνεται στον παρόντα χρόνο, το *έτρεξε* σε παρελθόντα χρόνο και το *θα τρέξει* σε μέλλοντα χρόνο. Ωστόσο, η διαφορά ανάμεσα στο *έτρεχε* και το *έτρεξε* ή στο *θα τρέχει* και *θα τρέξει* δεν είναι διαφορά χρόνου αλλά διαφορά **ποιού ενεργείας**: τα *έτρεχε* και *θα τρέχει* δηλώνουν επανάληψη ή διάρκεια τής πράξης, ενώ τα *έτρεξε* και *θα τρέξει* δηλώνουν τον συνοπτικό χαρακτήρα τής πράξης, την έλλειψη επανάληψης ή διάρκειας. Ορισμένων μάλιστα εγκλίσεων η διαφορά, τής υποτακτικής *(να τρέχω – να τρέξω)* και τής προστακτικής *(τρέχε – τρέξε)*, είναι αποκλειστικά διαφορά ποιού ενεργείας και δεν έχει καμία σχέση με τη δήλωση τού χρόνου, έστω και αν (εσφαλμένα) μιλάμε για υποτακτική αορίστου ή προστακτική αορίστου! Πολλές φορές η δήλωση τού ποιού ενεργείας συνδέεται με την ίδια την υφή τής σημασίας τού ρήματος· υπάρχει εγγενώς στη λέξη, πέρα από τις γραμματικές διαφοροποιήσεις (παρατατικού – αορίστου, μέλλοντα διαρκείας – μέλλοντα στιγμιαίου). Έτσι λ.χ. το *τρέχω* εγγενώς, από τη φύση δηλ. τής σημασίας του, δηλώνει μια πράξη που έχει ανάπτυξη, διάρκεια· το ίδιο και το *ψάχνω*, ενώ το *βρίσκω* ή το *χάνω* έχουν εγγενώς στιγμιαίο, συνοπτικό χαρακτήρα ως προς τη σημασία που δηλώνουν. Άρα υπάρχει και διάκριση ανάμεσα σε λεξικό ποιόν ενεργείας *(τρέχω, ψάχνω, βρίσκω, χάνω)* και γραμματικό ποιόν ενεργείας *(έτρεχα – έτρεξα, να τρέχω – να τρέξω, τρέχε – τρέξε, θα τρέχω – θα τρέξω).*
Ως προς την ορολογία οι όροι **ποιόν ενεργείας** (γερμ. Aktionsart) και **τρόπος** είναι γενικότεροι όροι, που δηλώνουν τόσο το λεξικό όσο και το γραμματικό ποιόν ενεργείας, ενώ τελευταία χρησιμοποιούνται και οι όροι **άποψη** (aspect) και **όψη** (view), για να δηλώσουν κυρ. το γραμματικό ποιόν ενεργείας.

ποιος, -α, -ο αντων. {γεν. ποιου κ. ποιανού | ποιων κ. ποιανών} **1.** (χωρ. ουσιαστικό) σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις, όπου ζητείται να δηλωθεί η ταυτότητα ενός προσώπου: ~ *είναι;* || *με ποιον ήταν;* || *ποιον είδες;* || (στο τηλέφωνο) ~ *τον ζητεί, παρακαλώ;* || *ποιανού είναι αυτό το σημειωματάριο;* **2.** (προσδιορίζοντας ουσιαστικό) σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις για αναφορά σε ένα ή περισσότερα μέλη προσδιορισμένου συνόλου: *σε ~ συμπέρασμα οδηγούμαστε από τις παραπάνω διαπιστώσεις;* || ~ *βιβλία προτιμάς να διαβάζεις;* || *σε ~ ταξίδι σου γνωριστήκατε;* ΣΥΝ. (ουδ.) τι **3.** σε ερωτηματικές / επιφωνηματικές φράσεις, που δηλώνουν απορία, άγνοια, έκπληξη ή ευχή χωρίς αναφορά σε συγκεκριμένο πρόσωπο· ΦΡ. (α) ***ποιος να μου το 'λεγε / ποιος το περίμενε / το φανταζόταν!*** για την έκφραση έκπληξης, για να τονιστεί ότι κάτι ήταν απρόσμενο (β) ***ποιος με (σε, τον...) πιάνει*** για κάποιον που έχει ξεπεράσει πολύ σημαντικό εμπόδιο, που απέκτησε τη δυνατότητα να προοδεύσει: *ποιος τον πιάνει τώρα που κέρδισε το λαχείο!* (γ) ***ποιος στραβός δεν θέλει το φως του;*** βλ. λ. *φως* (δ) ***ποιος ξέρει;*** για να δηλωθεί άγνοια: *-Λες να μην έρθει; –*~ (δεν ξέρω) (βλ. κ. λ. *τις*[1]) (ε) ***ποιος ζει, ποιος πεθαίνει*** βλ. λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποῖος* (με συνίζηση) < ερωτημ. θ. *πο-* (για το οποίο βλ. λ. *πό-σος*) + επίθημα *-οιος*, που εμφανίζεται και στις αντων. *οἷος, τοῖος* (βλ. λ. *τοι-οῦτος*)].

-ποιός λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** αυτόν που πράττει ή προκαλεί ό,τι δηλώνει το θέμα: *κακοποιός, αγαθο-ποιός, θαυματο-ποιός, γελωτο-ποιός* **2.** τον κατασκευαστή: *αρτο-ποιός, επιπλο-ποιός, ωρολογο-ποιός, φαρμακο-ποιός* **3.** αυτόν που επιφέρει αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό: *ειρηνο-ποιός.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ποιῶ* (βλ.λ.)].

ποιότητα (η) {ποιοτήτων} **1.** το σύνολο των χαρακτηριστικών πράγματος, ό,τι το χαρακτηρίζει και το διαφοροποιεί από τα όμοιά του: *η ~ τού ήχου είναι καλή / κακή / εξαιρετική* || *υλικά άριστης / εκλεκτής* ~ || *σημασία δεν έχει η ποσότητα, αλλά η ~ τού έργου του* (μπορεί το έργο του να είναι μικρό, είναι όμως σημαντικό) **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των θετικών ιδιοτήτων: *αν θέλεις μηχανήματα ποιότητας, θα πρέπει να πληρώσεις πολλά!* || ~ *ζωής* || (καταχρ. κ. για πρόσ.) *άλλης ~ άνθρωπος ο Χάρης!* (ο Χάρης είναι αξιόλογος άνθρωπος) || *κινηματογραφική ταινία ποιότητας* **3.** εμπόρευμα που διαφοροποιείται βάσει των ιδιοτήτων του από τα ομοειδή του: *το κατάστημά μας δεν έχει τέτοια* ~ || *πρώτη* ~ **4.** ΦΙΛΟΣ. (α) (στον Αριστοτέλη) μία από τις δέκα κατηγορίες που εκφράζει τον τρόπο ύπαρξης ενός όντος (β) (στον Καντ) μία από τις κατηγορίες τής νόησης (γ) ***ποιότητες δεύτερες*** (για ορισμένους νεότερους φιλοσόφους) τα χρώματα, οι οσμές, οι ήχοι, που παράγονται από τις «πρώτες ποιότητες» (ή «ουσίες»), την έκταση, το σχήμα, τη μάζα· αλλιώς *ουσίες δεύτερες* (δ) (στη Λογική) ο χαρακτήρας προτάσεως συλλογισμού ως καταφατικής ή αρνητικής **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) η χροιά, ο ιδιαίτερος χρωματισμός ενός φθόγγου, π.χ. τού γερμ. ü (β) (για τη φωνή) το ύψος, η ένταση, η χροιά της.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποιότης, -ητος* < αοριστολ. *ποιός* (βλ. λ. *ποιόν*)].

ποιοτικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ποιότητα, τα χαρακτηριστικά πράγματος που το διακρίνουν από τα όμοιά του: ~ *ανάλυση / αναβάθμιση / έλεγχος προϊόντος / διαφορά* || *η ~ υπεροχή ενός αυτοκινήτου έναντι άλλων* **2.** (ειδικότ.) αυτός που διακρίνεται για την καλή του ποιότητα: ~ *μουσική / τραγούδι* (συχνά κατ' αντιδιαστολή προς την εμπορική μουσική, το εμπορικό τραγούδι), πβ. *ποιοτικός κινηματογράφος – εμπορικός κινηματογράφος)* **3.** ***ποιοτικό άλμα*** η αλλαγή σε είδος (ποιότητα) σε μια διαδικασία εξέλιξης, όταν σημειώνεται μια απότομη μεταβολή προς κάτι πολύ καλύτερο. — **ποιοτικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

ποίσος (ο) (λαϊκ.) μόνο στη ΦΡ. ***ο ποίσος (και) ο δείξος*** πρόσωπο για το οποίο δεν θέλουμε να κάνουμε περαιτέρω (συνήθ. αρνητική) αναφορά.
[ΕΤΥΜ. < *(θα) ποίσω* < *ποιήσω*, μέλλοντας τού αρχ. ρ. *ποιῶ*].

ποιώ ρ. μετβ. {ποιείς... | (ε)ποί-ησα, ποι-ούμαι, -ήθηκα, πεποιημένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** δημιουργώ· ΦΡ. (α) ***πάντα εν σοφία εποίησας*** *(πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 103, 24) όλα τα δημιούργησες (Κύριε) με σοφία (β) ***ποιώ / ποιούμαι την νήσσαν*** βλ. λ. *νήσσα* **2.** ***εποίει*** (σε υπογραφές καλλιτεχνικών έργων κυρ. γλυπτών): *Αρόσης ~* (το γλυπτό αυτό είναι έργο τού Λ. Δρόση).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποιῶ* < *ποιFέω* < **ποι-Fό-ς* (πβ. *-ποιός*) < *k[w]oi-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *k[w]ei- «συγκεντρώνω, τακτοποιώ, στοιβάζω», πβ. σανσκρ. cinóti (ίδια σημ.), αρχ. σλαβ. činŭ «τάξη», činiti «τακτοποιώ, τοποθετώ στη σειρά» κ.ά. Παράγ. *ποιη-τής, ποίη-μα, ποίη-σις (-η), ποιη-τός* κ.ά.].

-ποιώ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν «κάνω (κάποιον/κάτι) να είναι ή να φαίνεται αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό»: *γελοιο-ποιώ, αξιο-ποιώ, μεγαλο-ποιώ, δραματο-ποιώ, τραγικο-ποιώ, χρησιμο-ποιώ.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ποιῶ (-έω)*].

πόκα (η) {χωρ. πληθ.} παιχνίδι με χαρτιά που μοιάζει με το πόκερ, με τη μόνη διαφορά ότι δίνεται μόνο το πρώτο φύλλο κλειστό και τα υπόλοιπα ανοιχτά.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. poker, βλ. λ. *πόκερ*].

ποκάρι (το) {ποκαρ-ιού | -ιών} το μαλλί που προέρχεται από το κούρεμα προβάτου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποκάριον*, υποκ. τού αρχ. *πόκος* (βλ.λ.)].

πόκερ (το) {άκλ.} παιχνίδι με χαρτιά που παίζεται συνήθ. από 4 παίκτες με 32 φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. poker, αβεβ. ετύμου, πιθ. < μέσ. κάτω γερμ. poken «παίζω – κομπάζω» ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, συνδ. με γερμ. Poch «χτύπημα»].

πόκος (ο) ακατέργαστο μαλλί προβάτου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πέκω* «κουρεύω, χτενίζω» < I.E. *pek- «μαδώ, κουρεύω (κυρ. για μαλλί ζώων)», πβ. λατ. pecto «χτενίζω», pecten «χτένα» (> γαλλ. peigne, ισπ. peine), αρμ. asr «μαλλί προβάτου», αλβ. pilë «εργαλείο κουρέματος», ολλ. vacht «μαλλί, κούρεμα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κτείς, -ενός* «χτένα» (βλ. λ. *χτένα*)].

ΠΟΛ.ΑΝ. (η) Πολιτική Άνοιξη· πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 1993 από τον Αντώνη Σαμαρά.

πολαρόιντ (η/το) {άκλ.} φωτογραφική μηχανή που παράγει απευθείας τη φωτογραφία, χωρίς αρνητική πλάκα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Polaroid (εμπορική ονομασία) < ρ. polar(ise) «πολώνω, προσδίδω ηλεκτρομαγνητική πόλωση», + παραγ. επίθημα -oid (< αρχ. -οειδής < συνδ. φωνήεν -ο- + *-ειδής* < *εἶδος*). Τη φερώνυμη φωτογραφική μηχανή εφεύρε το 1948 ο Αμερικανός επιχειρηματίας E. Land (1909-91)].

πολέμαρχος (ο) {πολεμάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που έχει τη γενική εποπτεία και ευθύνη τού στρατεύματος σε περίοδο πολέμου: *γενναίος / μεγάλος ~* **2.** ο γενναίος πολεμιστής **3.** (στην αρχ. Αθήνα) ένας από τους εννέα άρχοντες με ετήσια θητεία και πολεμικές αρμοδιότητες **4.** (επί Τουρκοκρατίας) ο ανώτερος οπλαρχηγός με την απόλυτη εξουσία και ευθύνη των αποφάσεων και ενεργειών: *ο Λ. Τζαβέλας υπήρξε ~ τού Σουλίου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόλεμος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

πολεμικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον πόλεμο: *~ επιχειρήσεις / δύναμη / ναυτικό / αεροπορία / στόλος / πλοία / σάλπισμα / κραυγή / ανταποκριτής / χορός / αποζημιώσεις* (βλ.λ.) / *περίοδος / αναμέτρηση / βιομηχανία / μηχανή* (β) ***πολεμικές τέχνες*** τεχνικές αυτοάμυνας και εξουδετέρωσης τού αντιπάλου, που προέρχονται από την Άπω Ανατολή (τάε-κβο-ντο, τζούντο κ.λπ.) **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από φιλικά αισθήματα για τον πόλεμο ή που προοιωνίζεται πόλεμο: *~ προετοιμασίες / ατμόσφαιρα / διάθεση / πυρετός / οργασμός* ΣΥΝ. φιλοπόλεμος **3. *πολεμική*** (η) (α) η τέχνη τού πολέμου, η επιστήμη ή τεχνική τού σχεδιασμού και τής διεξαγωγής πολεμικών αναμετρήσεων με τις μικρότερες κατά το δυνατόν απώλειες (β) οξεία λεκτική επίθεση: *η αντιπολίτευση συνεχίζει με αμείωτο σθένος την ~ της εναντίον τής κυβέρνησης* **4. *πολεμικό*** (το) το πλοίο που διαθέτει τον κατάλληλο εξοπλισμό για τη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων: *στόλος με δέκα ~.* — **πολεμικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμιακός.*

πολεμικότητα (η) {χωρ. πληθ.} αυξημένη διάθεση για πόλεμο και επίλυση διαφορών με χρήση βίαιων μέσων.

πολέμιος (ο) [αρχ.] {πολεμί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που διάκειται εχθρικά απέναντι σε πρόσωπο ή κατάσταση, που μάχεται με πάθος (κάποιον/κάτι), ο αντίπαλος: *οι ~ τού καθεστώτος / τής τεχνολογίας / τού αναλφαβητισμού* ΣΥΝ. εχθρός, αντίπαλος.

πολεμιστήριος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον πόλεμο ή με όσους εμπλέκονται σε αυτόν: *~ σάλπισμα / ιαχή / σάλπιγγες* ΣΥΝ. πολεμικός.

πολεμιστής (ο), **πολεμίστρια** (η) [αρχ.] {πολεμιστριών} πρόσωπο που συμμετέχει σε πόλεμο, που πολεμά: *γενναίος / ατρόμητος / ανίκητος ~* (πβ. λ. *στρατιώτης*) ΣΥΝ. μαχητής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολεμίζω* < *πόλεμος*].

πολεμίστρα (η) [μεσν.] {δύσχρ. πολεμιστρών} άνοιγμα σε τείχος οχυρού, από όπου ο πολεμιστής μπορεί προστατευμένος να βάλλει εναντίον των αντιπάλων του.

πολεμο- κ. **πολεμό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει ως προς τον πόλεμο τη σχέση που προσδιορίζεται από το β' συνθετικό: *πολεμο-χαρής, πολεμο-κάπηλος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πόλεμος*].

πολεμοκάπηλος, -η, -ο αυτός που προκαλεί ή/και καπηλεύεται την πολεμική ατμόσφαιρα για προσωπικό όφελος: *~ κραυγές* || *~ δημοσιογράφοι εκμεταλλεύθηκαν την εθνική κρίση, για να πουλήσουν πατριωτισμό.* — **πολεμοκαπηλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. warmonger].

πολεμοπαθής, -ής, -ές {πολεμοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που ζημιώνεται υλικά από έναν πόλεμο, χωρίς να έχει συμμετάσχει ενεργά σε αυτόν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *πόλεμος* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*].

πόλεμος (ο) {πολέμ-ου | -ων, -ους} **1.** η ένοπλη σύρραξη ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων εντός τού ίδιου κράτους: *επιθετικός / αμυντικός / κατακτητικός / εθνικοαπελευθερωτικός / θρησκευτικός / ιερός* (βλ.λ.) / *παγκόσμιος / τοπικός / εμφύλιος / κατά ξηρά / κατά θάλασσα / από αέρος / αστραπιαίος* (με ταχύτητα και συνδυασμένη δράση αρμάτων, πυροβολικού και αεροπορίας) / *χημικός* (με χημικά όπλα) / *βιολογικός* (με βιολογικά όπλα) / *ατομικός / πυρηνικός / ολοκληρωτικός* (για την ολοκληρωτική εξόντωση τού αντιπάλου) *~* || *μια χώρα βρίσκεται σε ~ με άλλη χώρα* || *από την ~ πολέμου* || *τα ορφανά τού ~* || *κηρύσσεται / γίνεται / διεξάγεται / ξεσπά ~* || *~ μέχρις εσχάτων / χαρακωμάτων* || *χάνω / κερδίζω τον ~* || *ο ~ τής Ανεξαρτησίας / τού Οπίου* (στην Κίνα τον 19ο αι.) / *των Έξι Ημερών* (Ισραηλινοαραβικός το 1967) || *ο Τρωικός / Πελοποννησιακός / Εκατονταετής ~* ΑΝΤ. ειρήνη· ΦΡ. (α) ***αιτία πολέμου*** βλ. λ. *αιτία* (β) ***ακήρυκτος πόλεμος*** βλ. λ. *ακήρυκτος* (γ) ***έγκλημα πολέμου*** κάθε πράξη που αντιβαίνει προς το Δίκαιο τού Πολέμου· (ειδικότ.) κάθε παραβίαση των κανόνων μεταχειρίσεως των αιχμαλώτων πολέμου, καθώς και οι δολοφονίες, κακοποιήσεις, εκτοπίσεις ή διώξεις (πολιτικές, φυλετικές, θρησκευτικές) τού άμαχου πληθυσμού είτε κατά την έναρξη είτε κατά τη διάρκεια τού πολέμου: *καταδικάζομαι για / διαπράττω ~* (δ) ***εγκληματίας πολέμου*** πρόσωπο που έχει διαπράξει εγκλήματα πολέμου: *ο Κλάους Μπάρμπι καταδικάστηκε από γαλλικό δικαστήριο το 1987 ως ~* (ε) ***Ψυχρός Πόλεμος*** βλ. λ. *ψυχρός* (στ) ***το θέατρο τού πολέμου*** το σύνολο τής γεωγραφικής έκτασης όπου διεξάγεται ο πόλεμος (ζ) ***πόλεμος πάντων πατήρ*** (Ηράκλειτος, απόσπασμα 53) για να δηλωθεί ότι κάθε εξέλιξη οφείλεται στη σύγκρουση, στον αγώνα για την επικράτηση (η) ***αόρατος πόλεμος*** ο αγώνας κατά τής αμαρτίας στην προσπάθεια τού ανθρώπου για θέωση **2.** η ιδιαίτερη μορφή αγώνα εναντίον τού εχθρού, ο οποίος διεξάγεται κάποτε και παράλληλα προς την ένοπλη σύγκρουση: *ψυχολογικός ~* || *~ φθοράς·* ΦΡ. ***πόλεμος νεύρων*** βλ. λ. *νεύρο·* (μτφ.) **3.** ο έντονος ανταγωνισμός για την επικράτηση: *«ο ~ των αεροπορικών εταιρειών θεωρείται αιτία ατυχημάτων»* (εφημ.) || *ο ~ των πολιτισμών στο Διαδίκτυο* || *~ τιμών* (εμπορικός ανταγωνισμός με όπλο τις διακυμάνσεις των τιμών των προϊόντων) **4.** ο έντονος αγώνας (εναντίον κάποιου): *ο Τύπος εξαπέλυσε ~ εναντίον τής κυβέρνησης* || *ο ~ κατά τής τρομοκρατίας / κατά τού αναλφαβητισμού και τής αμάθειας / κατά των ναρκωτικών* || *διεξάγει ~ εναντίον των οργανωμένων συμφερόντων* **5.** η συνεχής ανταλλαγή (λεκτικών σχημάτων) ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες ομάδες στο πλαίσιο οξείας αντιπαράθεσης: *~ θέσεων / λέξεων / ανακοινώσεων / δημοσιευμάτων / διαψεύσεων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμιακός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόλεμος* / *πτόλεμος* (επικ. τ., πβ. ανθρωπωνύμια *Νεοπτόλεμος, Πτολεμαῖος*, μυκ. po-to-re-ma-ta = *Πτολεμάτας*) < ρ. *πελεμίζω*, αρχική σημ. «πάλλω (το δόρυ) – αγωνίζομαι, κοπιάζω». Ερμηνευτικά προβλήματα εγείρει η εναλλαγή των *π-* / *πτ-* στην αρχή τής λ. (πβ. κ. *πόλις* / *πτόλις*). Ως προς την ετυμ., το ρ. *πελεμίζω* ανάγεται πιθ. σε ουδ. **πέλεμα* και συνδ. με αρχ. γερμ. felm «φόβος», γοτθ. us-fil-ma «τρομαγμένος», αρχ. σκανδ. felms-fullr «τρομακτικός, φοβερός», πιθ. κ. αρμ. alm-uk «ταραχή». Η άποψη αυτή οδηγεί σε σύνδεση με την ευρεία λεξιλογική οικογένεια των λ. *πάλλω, παλμός, πλησίον, πέλας* (βλ.λ.)].

-πόλεμος β' συνθετικό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** σύγκρουση που γίνεται με ορισμένο τρόπο: *ανταρτο-πόλεμος, κλεφτο-πόλεμος, πετρο-πόλεμος* **2.** πόλεμο σε παιγνιώδη μορφή με συγκεκριμένο όργανο: *χαρτο-πόλεμος, μαξιλαρο-πόλεμος, χιονο-πόλεμος.*

πολεμοφόδια (τα) [1889] {πολεμοφοδίων} τα εφόδια τού πολέμου, το σύνολο τού υλικού εξοπλισμού, που χρησιμοποιείται σε ένοπλη σύρραξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. < *πολεμεφόδια* (με προληπτική αφομοίωση) < *πόλεμος* + *εφόδια*].

πολεμοχαρής, -ής, -ές {πολεμοχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χαίρεται με τις πολεμικές συγκρούσεις, που του αρέσει ο πόλεμος ΣΥΝ. φιλοπόλεμος ΑΝΤ. ειρηνόφιλος. Επίσης (λογοτ.) **πολεμόχαρος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πόλεμος* + *-χαρής* < *χαίρω* (παθ. αόρ. β' *ἐ-χάρ-ην*)].

πολεμώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πολεμάς... | πολέμ-ησα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα} ♦ (αμετβ.) **1.** διεξάγω πόλεμο, ένοπλο αγώνα: *οι Έλληνες πολέμησαν για την ελευθερία τους* **2.** (μτφ.) κάνω σκληρό αγώνα, καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια: *το πλοίο πολεμούσε με τα κύματα ώρες ολόκληρες* ΣΥΝ. μάχομαι, αγωνίζομαι ♦ (μετβ.) **3.** εκδηλώνω έντονη αντίθεση (προς κάποιον/κάτι): *~ το νομοσχέδιο / την κυβέρνηση / τις προλήψεις / την αδικία / τη φτώχια / την πείνα / την άγνοια / το κακό / τον φασισμό* ΣΥΝ. αντιμάχομαι, αγωνίζομαι εναντίον **4.** (+να) προσπαθώ έντονα: *πολεμάει να φανεί νέα, αλλά οι ρυτίδες δεν κρύβονται!* ΣΥΝ. μοχθώ, πασχίζω.

πολεοδομία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** σύνθετος επιστημονικός και τεχνικός κλάδος, που αποβλέπει στη σχεδίαση και την αρμονική οργάνωση στον χώρο μικρότερων ή μεγαλύτερων τμημάτων πόλης ή οικισμού, για τη διατήρηση υψηλής αισθητικής και την εξασφάλιση ανθρώπινων συνθηκών διαβίωσης **2.** το σύνολο των τεχνικών, διοικητικών, οικονομικών και κοινωνικών μέτρων, με τα οποία επιδιώκεται η αρμονική και ανθρώπινη οργάνωση των οικισμών **3.** (συνεκδ.) κρατική υπηρεσία, αρμόδια για τα παραπάνω ζητήματα: *~ Σύρου / Αθηνών.*

πολεοδομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πολεοδομία και τα μέτρα που λαμβάνονται για την αρμονική ανάπτυξη των οικισμών: *~ συγκρότημα / προγραμματισμός / μέτρα / σχεδιασμός / σχέδιο* (βλ.λ.) / *ανασυγκρότηση / υπηρεσία.* — **πολεοδομικ-ά / -ώς** επίρρ.

πολεοδόμος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην πολεοδομία. — **πολεοδόμηση** (η), **πολεοδομώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < θ. *πολε-* (< αρχ. *πόλις, -εως*) + συνδ. φωνήεν *-ο-* + *-δό-μος* < *δέμω* (βλ. κ. *δομή*)].

πόλη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (επίσ.) ο οικισμός με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων, ο οποίος είναι μεγαλύτερος από το χωριό και την κωμόπολη (βλ.λ.) **2.** (γενικά) το σύνολο μεγάλου αριθμού οικημάτων, κτηρίων με πληθυσμό σαφώς μεγαλύτερο από αυτόν τού χωριού, ο οποίος αναπτύσσει ποικίλες εμπορικές, βιομηχανικές, διοικητικές κ.λπ. δραστηριότητες: *πυκνοκατοικημένη / αραιοκατοικημένη / πολυάνθρωπη / επαρχιακή ~* || *το κέντρο τής ~* ΣΥΝ. πολιτεία· ΦΡ. (α) ***σχέδιο πόλεως*** βλ. λ. *σχέδιο* (β) ***από την πόλη έρχομαι (και στην κορφή καννέλα)*** βλ. λ. *καννέλα* (γ) ***ανοχύρωτη πόλη*** βλ. λ. *ανοχύρωτος* (δ) ***αιώνια πόλη*** (ιταλ. la città eterna) η Ρώμη (ε) ***πόλη τού φωτός***

(γαλλ. la ville lumière) το Παρίσι (συνεκδ.) **3.** οι συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν σε αστικό κέντρο: *προτιμώ την ~ από το χωριό* || *η ~ έχει αρχίσει να γίνεται εφιαλτική για τους κατοίκους της* **4.** το σύνολο των κατοίκων μιας πόλης (σημ. 1), οι πολίτες: *όλη η ~ τρομοκρατήθηκε από το χτύπημα τού Εγκέλαδου* **5.** το κέντρο τής πόλης (σημ. 1) κατ' αντιδιαστολή προς τα προάστια, τα περίχωρα: *πάω / κατεβαίνω στην ~ για ψώνια* ● **6. Πόλη** (η) η Κωνσταντινούπολη: *τα μνημεία τής Πόλης* ● **7.** ΙΣΤ. ***πόλη-κράτος*** κοινωνικοπολιτική δομή στην αρχαία Ελλάδα, όπου κάθε πόλη, με το άστυ και τη χώρα της, λειτουργούσε ως αυτόνομη κρατική οντότητα με ιδιαίτερη κοινωνική, οικονομική, στρατιωτική και διοικητική οργάνωση. Επίσης (λόγ.) **πόλις** {πόλεως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστυ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόλις* / *πτόλις* (πβ. μυκ. ανθρωπων. po-to-ri-jo = *Πτολίων*), αρχική σημ. «φρούριο, κάστρο», < θ. *πολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «πύργος, φρούριο», πβ. σανσκρ. pūr «φρούριο, πόλη», λετ. pile «πύργος, κάστρο» κ.ά. Παράγ. *πολί-της, πολι-τεία, πολιτ-ισμός, πολιτ-εύομαι* κ.ά. Η λ. *πόλις* δήλωνε εξαρχής την οχυρή ακρόπολη, όπου βρίσκονταν οι ιεροί χώροι των κατοίκων, καθώς και την κοινωνική συγκρότησή της ως αποτέλεσμα τής δράσης των πολιτών].

ΣΧΟΛΙΟ Από οικιστικής πλευράς, σε σχέση με τον αριθμό των κατοίκων και, λιγότερο, με το είδος τής επαγγελματικής απασχόλησης, διακρίνονται οι εξής κατηγορίες οικιστικών συνόλων: **οικισμός**: η μικρότερη σε αριθμό κατοίκων οικιστική περιοχή· μικρή περιοχή με μικρό αριθμό κατοικιών· **συνοικισμός**: μεγαλύτερο από τον οικισμό οικιστικό σύνολο, προερχόμενο από περισσότερους οικισμούς· **χωριό**: πολύ μεγαλύτερο οικιστικό σύνολο, απαρτιζόμενο κυρ. από κατοίκους που ασχολούνται με τη γεωργία· **κωμόπολη**: οικιστικό σύνολο, μεγαλύτερο από το χωριό και μικρότερο από την πόλη· μικρότερη πόλη, συνδεόμενη περισσότερο με αγροτικό πληθυσμό· **πόλη**: το μεγαλύτερο από όλα τα άλλα οικιστικά σύνολα, αποτελούμενο από κατοίκους που δεν είναι αγρότες.
Μεταξύ των πόλεων η «τα πρώτα φέρουσα», η πρώτη από όλες τις πόλεις μιας χώρας, όπου εδρεύει η Διοίκηση (κυβέρνηση, υπουργεία, Βουλή κ.τ.ό.) ονομάζεται **πρωτεύουσα** (ενν. πόλη), με **συμπρωτεύουσα** τη δεύτερη μεγαλύτερη σε σπουδαιότητα (ιστορία, δράση, πολιτισμό, οικονομική δύναμη κ.λπ.) πόλη. Η πιο λαμπρή και ένδοξη πόλη, που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για μια χώρα, λέγεται και **άστυ**. Έτσι η Αθήνα υπήρξε το «κλεινόν άστυ» τής Ελλάδος. Μικρότερη πόλη με έντονα τα αστικά χαρακτηριστικά είναι η **πολίχνη**, ενώ αν υπερισχύουν τα αγροτικά χαρακτηριστικά της είναι *κωμόπολη*. Μια μεγαλύτερη, συγκριτικά με τις γειτονικές, πόλη χαρακτηρίζεται συχνά ως **μεγαλόπολη** (λέγεται και **μεγαλούπολη**). Ως κατεξοχήν πόλη, **Πόλη** με κεφαλαίο Π, είναι η **Κωνσταντινούπολη**. Ο *συνοικισμός* διαφέρει από τη **συνοικία**, η οποία είναι μία από τις επιμέρους περιοχές στο κέντρο μιας πόλης (πβ. *Παγκράτι, Κολωνός, Κυψέλη, Εξάρχεια, Κολωνάκι* κ.λπ., που είναι γνωστές συνοικίες των Αθηνών). *Συνοικισμός* είναι μια πιο απομακρυσμένη από το κέντρο τής πόλης περιοχή, που συχνά στην Ελλάδα έχει ξεκινήσει ως προσφυγικός συνοικισμός (πβ. λ.χ. *Κοκκινιά, Περιστέρι, Αιγάλεω* στην Αθήνα) ή ως ειδικής ομάδας κατοίκων συνοίκηση (π.χ. *συνοικισμός Παπάγου*: συνοικισμός αξιωματικών). Μικρότερης εκτάσεως *χωριό* είναι το **χωριουδάκι**, ενώ κάθε μεγαλύτερο χωριό χαρακτηρίζεται ως **κεφαλοχώρι**, που σε μερικές περιοχές (ιδ. σε νησιά) αποτελεί τη **χώρα**, το χωριό ή την περιοχή που χρησιμεύει ως έδρα.

πολικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους πόλους τής γήινης σφαίρας: *~ παγετώνες / περιοχές / ζώνη / μέρα / νύχτα / θερμοκρασία* || *~ φως / σέλας* (διαλείπον οπτικό φαινόμενο, που εμφανίζεται σε περιοχές με μεγάλα γεωγραφικά πλάτη) **2.** (α) ***πολικός αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας* (β) ***πολική αρκούδα*** η λευκή αρκούδα που ζει στις αρκτικές περιοχές (γ) ***πολικός κύκλος*** ο αρκτικός κύκλος (βλ. λ. *αρκτικός*) **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το εξαιρετικά ψυχρό κλίμα, το οποίο επικρατεί στους γήινους πόλους: *~ κλίμα / ψύχος* ● **4.** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τους πόλους μαγνήτη ή ηλεκτρικής στήλης και τα πλησίον τους αναπτυσσόμενα φαινόμενα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polaire].

πολικότητα (η) [1821] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. **1.** ιδιότητα ή χαρακτηριστικό που παράγει διαφορετικά φυσικά αποτελέσματα στα διαφορετικά σημεία σώματος ή συστήματος, όπως ένας μαγνήτης ή μια ηλεκτρική στήλη, επιτρέποντας τη διάκριση των δύο πόλων **2.** η ιδιότητα μαγνήτη, ηλεκτρομαγνήτη ή μαγνητισμένου σώματος να προσανατολίζεται σύμφωνα με καθορισμένη διεύθυνση στο εσωτερικό μαγνητικού πεδίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polarité].

πολιοεγκεφαλίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση χαρακτηριζόμενη από φλεγμονώδη προσβολή τής φαιάς ουσίας τού εγκεφάλου.
[ΕΤΥΜ. < *πολιο-* (< *πολιός* «φαιός, υπόλευκος», βλ.λ.) + *εγκεφαλίτιδα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polioencephalitis].

πολιομυελίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ιογενής ασθένεια των κινητικών κέντρων τού νωτιαίου μυελού, που μπορεί να καταλήξει στις σοβαρότερες περιπτώσεις σε μυϊκή ατροφία και σκελετική δυσμορφία. — **πολιομυελιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *πολιο-* (< *πολιός* «φαιός, υπόλευκος», βλ.λ.) + *μυελίτιδα* (< *μυελός*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. poliomyelitis].

πολιορκητής (ο) [μτγν.] αυτός που πολιορκεί πόλη ή φρούριο.

πολιορκητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχέση με πολιορκία ή χρησιμεύει στη διεξαγωγή της: *~ μηχανές* (μηχανικές διατάξεις, όπως οι κριοί, οι καταπέλτες, οι λιθοβόλοι, που χρησιμοποιήθηκαν κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα για την πολιορκία και την κατάληψη φρουρίων).

πολιορκία (η) [αρχ.] {πολιορκιών} **1.** ο αποκλεισμός οχυρωμένης θέσεως από πολεμικές δυνάμεις που την περιστοιχίζουν, κατά τέτοιον τρόπο ώστε να κάμψουν την αντίσταση των υπερασπιστών της και να την κατακτήσουν: *στενή ~* || *λύω / σπάω την ~* || *η ~ τού Μεσολογγίου* **2.** (μτφ.) συνωστισμός πλήθους υπό συνθήκες ασφυκτικής πίεσης γύρω από συγκεκριμένο σημείο: *~ τής πρωθυπουργικής κατοικίας από τα δημοσιογραφικά συνεργεία* || *~ των λίγων αρτοπωλείων που δεν συμμετείχαν στην απεργία* **3.** (μτφ.) φορτική ενόχληση: *ερωτική ~* ● **4.** ΝΟΜ. ***κατάσταση πολιορκίας*** κήρυξη καθεστώτος έκτακτου ανάγκης με προσωρινή αναστολή ορισμένων συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων τού πολίτη και λήψη ειδικών μέτρων ασφαλείας, που εφαρμόζεται σε περιπτώσεις εξαιρετικού κινδύνου για μια χώρα.

πολιορκώ ρ. μετβ. {πολιορκείς... | πολιόρκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσπαθώ να κυριεύσω (οχυρωμένη θέση) με πολιορκία: *οι Αχαιοί πολιορκούσαν δέκα χρόνια την Τροία* **2.** (μτφ.) περιτριγυρίζω (κάποιον/κάτι) με τρόπο επίμονο (συχνά και ενοχλητικό), για να επιτύχω τον σκοπό μου: *~ μια γυναίκα* (για να την κατακτήσω ερωτικά) || *οι πειρασμοί που πολιορκούν τους νέους είναι πολλοί* || *πολλές φορές πολιορκήθηκε η εστία τής Α.Ε.Κ. κατά τη διάρκεια τού αγώνα* (οι επιθετικοί τής αντίπαλης ομάδας απείλησαν με επίτευξη τέρματος την εστία τής Α.Ε.Κ.) **3.** (μτφ.) συνωστίζομαι φορτικά γύρω από (κάποιον/κάτι): *οι εργαζόμενοι πολιορκούν το Υπουργείο Εργασίας* || *οι δημοσιογράφοι πολιορκούν με ερωτήσεις τον πρωθυπουργό.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολιορκῶ (-έω)* < **πολί-ορκος* < *πολι-* (< *πόλις*, βλ.λ.), + *-ορκος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ουσ. *ἕρκος* «φραγμός, εμπόδιο», βλ. λ. *ἕρκος (ὀδόντων)*].

πολιός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ψαρόλευκα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρωπων. po-ri-wo = *Πολίων*) < **πολ-ιϜός* < θ. *πολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «ωχρός, φαιός», πβ. σανσκρ. pálikni- «γκρίζος», αρμ. ali-k' (πληθ.) «άσπρα μαλλιά – αφρισμένα κύματα», περσ. pūr «γκρίζος», πιθ. κ. λατ. palleo «γίνομαι ωχρός, χλομιάζω». Ομόρρ. *πελι-δνός* (βλ.λ.), *πελ-αργός* (βλ.λ.), ίσως κ. *πηλ-ός* (βλ.λ.)].

πολιούχος (ο/η) προστάτης άγιος ή προστάτιδα αγία (πόλεως ή χωριού) προς τιμήν τού οποίου ή τής οποίας γίνονται πανηγυρικές εκδηλώσεις την ημέρα τής γιορτής του/της: *~ τής Πάτρας είναι ο Άγιος Ανδρέας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολιοῦχος* < *πολι-* (< *πόλις*) + *-οῦχος* < *ἔχω*].

πόλις (η) → πόλη

πόλισμα (το) {πολίσμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή πόλη, πολίχνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολίζω* «ιδρύω πόλη» < *πόλις*].

πόλισμαν κ. **πόλιτσμαν** (ο) {άκλ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο αστυνομικός, ο αστυφύλακας. Επίσης **πολισμάνος** κ. **πολιτσμάνος**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. policeman].

πολισμός (ο) η ίδρυση μιας πόλης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πολίζω* < *πόλις*].

πολίστας (ο), **πολίστρια** (η) {πολιστριών} αθλητής τού πόλο (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. υδατοσφαιριστής.
[ΕΤΥΜ. < *πόλο* + *-ίστας* (βλ.λ.)].

πολιτάρχης (ο) {πολιταρχών} ΙΣΤ. **1.** (την εποχή τού Καποδίστρια) αξίωμα αντίστοιχο προς αυτό τού διευθυντή τής *αστυνομίας* **2.** δημογέροντας στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολίτης* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

πολιτεία (η) {πολιτειών} **1.** το κράτος (ως υπέρτατη θεσμική οντότητα και ως οργανωμένη και αντιπροσωπευτική έκφραση των πολιτών της): *η ελληνική ~* || *η Βουλή τον εξέλεξε στο ύπατο αξίωμα τής ~* || *τα όργανα / οι θεσμοί / η βούληση τής ~* || *το Σύνταγμα αποτελεί τον θεμελιώδη νόμο τής ~* **2.** (ειδικότ.) η κυβέρνηση: *η ~ τίμησε τους ανθρώπους των γραμμάτων* || *η ~ λαμβάνει μέτρα για την προστασία των καταναλωτών από την αισχροκέρδεια* || *η ~ μεριμνά για τους απόρους* **3.** (στην αρχαιότητα) ο τύπος πολιτεύματος: *δημοκρατική ~* || *~ των ολίγων* ● **4.** αυτόνομη διοικητική μονάδα με κρατική υπόσταση, που αποτελεί μαζί με άλλες ομόσπονδο κράτος: *οι Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής* ● **5.** χώρα, τόπος: *ταξίδεψε σε μακρινές ~* **6.** (συνήθ. λογοτ.) η πόλη: *πολιτείες και χωριά* || *μεγάλες και πολύβουες ~* || *ταξίδι στις ~ τού Νότου* ● **7.** ο τρόπος συμπεριφοράς και δράσης: *η ~ του κατά την Κατοχή είναι άκρως αμφιλεγόμενη* (πιστεύεται ότι η δράση του στην Κατοχή ήταν προδοτική)· ΦΡ. (κ. ειρων.) ***βίος και πολιτεία*** βλ. λ. *βίος*. — (υποκ.) **πολιτειούλα** (η) (σημ. 6).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολιτεύω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Η σημ. 4 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. state].

πολιτειακός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πολίτευμα και γενικότ. με τον τρόπο ασκήσεως των εξουσιών από την πολιτεία: *~ κρίση / καθεστώς / παράγοντας / αξίωμα / θεσμός* **2.** ***πολιτειακό*** (το) (ενν. *ζήτημα*) το ζήτημα σχετικά με το τι είδους πολίτευμα πρέπει να έχει μια χώρα (προκειμένου για την Ελλάδα, βασιλευομένη ή αβασίλευτη δημοκρατία): *το ~ λύθηκε οριστικά με το δημοψήφισμα τού 1974.*

πολιτειοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} διοικητικό σύστημα κατά το οποίο η Εκκλησία είναι υποταγμένη στην πολιτεία, στο κράτος, και δεν υφίσταται ως αυθύπαρκτη οντότητα ΣΥΝ. λαϊκό κράτος. — **πολιτειοκρατικός**, -ή, -ό.

πολιτειολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} κοινωνική επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την έρευνα για τη φύση τής πολιτείας, τον τρόπο τής εξέλιξης και τής διοικητικής της οργάνωσης. — **πολιτειολόγος** (ο/η) [1888].

πολίτευμα (το) {πολιτεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σύστημα κανόνων

δικαίου στο οποίο ορίζεται ο ανώτατος φορέας τής κρατικής εξουσίας ή κυρίαρχος (ή «η πηγή των εξουσιών») και τα βασικά στοιχεία σχηματισμού, οργανικής συγκρότησης και λειτουργίας των εξουσιών τού κράτους, όπως αντιπροσωπευτική δημοκρατία, μοναρχία, ολιγαρχία κ.λπ. ΣΥΝ. πολιτικό σύστημα, πολιτικό καθεστώς, σύστημα διακυβέρνησης, μορφή κράτους **2.** ***μορφή πολιτεύματος*** το σύστημα κανόνων δικαίου που καθορίζουν τον ανώτατο φορέα εξουσίας (ή «πηγή των εξουσιών») και τις οργανωτικές βάσεις (ή αρχές) τού πολιτεύματος, όπως κοινοβουλευτική δημοκρατία, προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία, βασιλευόμενη δημοκρατία, συνταγματική μοναρχία κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολιτεύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

πολιτεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {πολιτεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** έχω ενεργό συμμετοχή στην πολιτική ζωή ενός τόπου, θέτοντας υποψηφιότητα για την εκλογή μου σε δημόσιο αξίωμα: *~ στη Β' Αθηνών* **2.** (γενικά) συμπεριφέρομαι κατά ορισμένο τρόπο, προβαίνω σε συγκεκριμένες ενέργειες: *δεν πολιτεύθηκε καλά στο θέμα των παιδιών του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μεσοπαθ. τ. τού ρ. *πολιτεύω* «είμαι (ελεύθερος) πολίτης» < *πολίτης*. Η σημ. «ασχολούμαι με την πολιτική» είναι ήδη αρχ., ενώ η σημ. «συμπεριφέρομαι» πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. (*Εφεσ.* 1, 27: *...ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε*)].

πολιτευόμενος, -η, -ο αυτός που πολιτεύεται σε συγκεκριμένη κομματική παράταξη ή ως ανεξάρτητος και έχει θέσει υποψηφιότητα για βουλευτικό αξίωμα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πολιτεύομαι* (βλ.λ.)].

πολιτευτής (ο) [μτγν.] το πρόσωπο που έχει ενεργό συμμετοχή στην πολιτική ζωή ενός τόπου, επιδιώκοντας την εκλογή του στο βουλευτικό αξίωμα.

Πολίτης (ο) {Πολιτών}. **Πολίτισσα** (η) {Πολιτισσών} (καθημ.) ο Κωνσταντινουπολίτης. — **πολίτικος, -η, -ο** (βλ.λ.).

πολίτης (ο) {πολιτών}, **πολίτις** (η) {πολίτιδ-ος, -α | -ίδων} **1.** κάθε ιθαγενές ή πολιτογραφημένο μέλος κράτους, που δικαιούται όλα τα προνόμια και έχει όλες τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη συγκεκριμένη ιθαγένεια: *είναι Έλληνας / Αμερικανός / Βρετανός ~* || *~ τού κόσμου* ΣΥΝ. υπήκοος **2.** κάθε μέλος πολιτείας με τα δικαιώματα τού εκλέγειν και τού εκλέγεσθαι: *νομοταγής ~* || *αγωγή τού ~* (μάθημα που διδάσκεται στα σχολεία για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών)· ΦΡ. (α) ***κοινωνία των πολιτών*** η κοινωνία στην οποία ένα σύνολο από θεσμούς, ομάδες και οργανώσεις συμβάλλουν στη μείωση τού αυταρχισμού (κρατικού, οικονομικού, κοινωνικού, πολιτισμικού) και στην ενίσχυση τής αυτονομίας όλων των μελών της (π.χ. αυτό συμβαίνει με τον θεσμό τού *συνηγόρου τού πολίτη*) (β) ***συνήγορος τού πολίτη*** βλ. λ. *συνήγορος* (γ) ***πολίτης δεύτερης (β' - βήτα) κατηγορίας*** πολίτης τού οποίου τα δικαιώματα δεν γίνονται σεβαστά ή αντιμετωπίζεται με περιφρόνηση από τους κρατικούς λειτουργούς • **3.** ο ιδιώτης, κατ' αντιδιαστολή προς αυτούς που υπηρετούν στον στρατό: *καλός ~!* (ως ευχή σε στρατιώτη που πρόκειται να απολυθεί) || *ομάδες πολιτών και στρατιωτών βοηθούν στην κατάσβεση τής φωτιάς* • ΦΡ. **ακαδημαϊκός πολίτης** βλ. λ. *ακαδημαϊκός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόλις* (βλ.λ.)].

πολιτικά (τα) **1.** (καθημ.) ό,τι έχει σχέση με την πολιτική (κυρ. με τα κόμματα): *ασχολούμαι με τα ~* || *καβγάς για τα ~* • **2.** η μη στρατιωτική ενδυμασία: *οι στρατιώτες υποχρεούνταν να κυκλοφορούν με στολή εξόδου και όχι με ~.*

πολιτικάντης (ο) {κ. πολιτικάντηδες} (μειωτ.) ο πολιτικός που χρησιμοποιεί ευτελή μέσα για να αναδειχθεί (π.χ. δημαγωγία, δημόσιες σχέσεις, ρουσφέτια κ.λπ.). — **πολιτικαντισμός** (ο), **πολιτικάντικος, -η, -ο**, **πολιτικάντικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. politicante < γαλλ. politiquant, μτχ. τ. τού ρ. politiquer (απηρχ.) < politique (< αρχ. *πολιτικός*)].

πολιτική (η) **1.** το σύνολο των θεμάτων που έχουν σχέση με τα κοινά, τη ζωή ενός κοινωνικού συνόλου, το σύνολο των πρακτικών διακυβέρνησης ενός κράτους και των σχέσεων μεταξύ κρατών: *ασχολούμαι (ενεργά) με την ~* || *(δεν) μ' ενδιαφέρει η ~* || *εσωτερική / εξωτερική / οικονομική / δημοσιονομική / συναλλαγματική / αγροτική / φορολογική / νομισματική / αμυντική / κοινωνική ~* **2.** (α) ο τρόπος δράσης στο πλαίσιο τού πολιτικού συστήματος: *συντηρητική / φιλελεύθερη / αριστερή / ριζοσπαστική / λαϊκίστικη / δημαγωγική / προοδευτική / ριψοκίνδυνη / ήπια / σκληρή ~* || *η ~ τής κυβέρνησης / τής αντιπολίτευσης / ενός κόμματος / μιας εφημερίδας* || *υιοθετώ / ακολουθώ / ασκώ ορισμένη ~* || (κ. στον πληθ.) *οι ~ των κομμάτων / τής κυβέρνησης* (β) (ειδικότ.) ο τρόπος άσκησης τής κρατικής εξουσίας: *δημοσιονομική / αντιπληθωριστική / φιλολαϊκή / αντεργατική / αυταρχική / αναχρονιστική / επαμφοτερίζουσα / φοροεισπρακτική / μονεταριστική ~* || *η ~ τού δήμου / τού Ελ. Βενιζέλου / τής κυβέρνησης* || *~ λιτότητας / παροχών / φορολόγησης των ακινήτων* **3.** ο τρόπος με τον οποίο ένα κράτος συμπεριφέρεται στις σχέσεις του με άλλα κράτη: *η ~ τής Ελλάδας στη βαλκανική κρίση* || *~ αντιποίνων* || *επεκτατική / ιμπεριαλιστική ~* • **4.** ο τρόπος δράσεως (οργανισμού): *η ~ τής εταιρείας είναι επιθετική* || *~ τής επιχείρησης αποτελεί η συνεργασία με μόνιμους συνεργάτες* • **5.** οι επιτήδειοι χειρισμοί (με πλάγια μέσα, διπλωματικότητα κ.λπ.) για την επίτευξη επιθυμητού στόχου: *με λίγη ~ θα καταφέρω ν' αλλάξω τη γνώμη τού πατέρα μου* || *Άσε την ~! Δεν πιάνουν αυτά σε μένα!*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. *πολιτικός*, το οποίο αρχικώς αποτελούσε μέρος διαφόρων συνεκφορών, λ.χ. *πολιτικὴ τέχνη / ἐπιστήμη / ἐπιμέλεια*. Ήδη τον 3ο αι. μ.Χ. η λ. απέκτησε τη σημ. «εταίρα, παλλακίδα» (βλ. λ. *πολιτικιά*)].

πολιτικές: πληθυντικός αφηρημένων ουσιαστικών. Τα τελευταία χρόνια ορισμένες λέξεις, που δηλώνουν αφηρημένες έννοιες (**πολιτική, λογική** κ.ά.) και που από τη σημασία τους δεν χρησιμοποιούνται σε πληθυντικό, έχουν αρχίσει να εμφανίζονται στον πολιτικό, δημοσιογραφικό κ.λπ. λόγο κατά πληθυντικό: *Οι* ***πολιτικές*** *που εφαρμόζουν τα συντηρητικά κόμματα, έχουν αλλάξει τελευταία – Δεν μπορούμε να παρακολουθήσουμε ούτε να αποδεχθούμε τέτοιες* ***λογικές*** *– Δεν υιοθετούμε τις* ***πρακτικές*** *των κομμάτων τής αντιπολίτευσης – Αυτή η νοοτροπία έχει οδηγήσει σε* ***συμπεριφορές*** *άγνωστες μέχρι σήμερα.* Σε αυτές τις περιπτώσεις ο ενικός αριθμός είναι ο συνήθης τρόπος έκφρασης: *Η* ***πολιτική*** *που εφαρμόζουν... – ... ούτε να αποδεχθούμε τέτοια* ***λογική*** *- Δεν υιοθετούμε την* ***πρακτική***... *- ... έχει οδηγήσει σε* ***συμπεριφορά*** *άγνωστη...* Η έννοια τού πλήθους προκειμένου για αφηρημένες έννοιες μπορεί να εκφραστεί, όταν χρειάζεται, με διάφορους τρόπους: *Οι μορφές πολιτικής... – τους τρόπους πρακτικής – τους τρόπους λογικής... – τις μορφές συμπεριφοράς...* Ωστόσο, η δυναμική αξιοποίηση τής γλώσσας επιτρέπει και τέτοιες χρήσεις, όταν μια αφηρημένη έννοια (η **λογική** λ.χ.) θεωρείται σε περισσότερες συγκεκριμένες μορφές εφαρμογής της.
Ας σημειωθεί ότι **πολιτικές** στα βυζαντινά χρόνια ήταν οι «κοινές γυναίκες», οι εκδιδόμενες για χρήματα.

πολιτικιά (η) (διαλεκτ.) η πόρνη. Επίσης **πολιτική**.

πολιτικο- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την πολιτική: *πολιτικο-λογία, πολιτικο-μανής, πολιτικο-ποιώ.*

πολιτικοθρησκευτικός, -ή, -ό [1878] πολιτικός και θρησκευτικός ταυτόχρονα, αυτός που σχετίζεται με την πολιτική και τη θρησκεία: *~ έριδες.*

πολιτικοκοινωνικός, -ή, -ό [1825] πολιτικός και κοινωνικός ταυτόχρονα: *~ σύστημα.*

πολιτικολογία (η) [1888] {πολιτικολογιών} (μειωτ.) η συνεχής συζήτηση για πολιτικά θέματα: *δεν μου αρέσει η παρέα τους, όταν αρχίζουν την ~.* — **πολιτικολόγος** (ο/η) [1851].

πολιτικολογώ ρ. αμετβ. [1862] {πολιτικολογείς... | πολιτικολόγησα} μιλώ διαρκώς για την πολιτική.

πολιτικομανής, -ής, -ές [1889] {πολιτικομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μανία με την πολιτική, που ασχολείται συνεχώς με την πολιτική. — **πολιτικομανία** (η) [1865]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *πολιτικός* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

πολιτικοοικονομικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με την πολιτική και την οικονομία: *το ~ καθεστώς μιας χώρας.*

πολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης και η ενεργός συμμετοχή στη δημόσια ζωή, στα πολιτικά πράγματα: *η ~ τής νεολαίας δεν συνεπάγεται και την κομματικοποίησή της* **2.** η απόδοση πολιτικού χαρακτήρα και διαστάσεων σε γεγονός, το οποίο δεν έχει κατ' ανάγκην πολιτικό περιεχόμενο: *η ~ τής θρησκευτικής διαμάχης* || *«η ~ τού γάμου τού γυιου τού τέως βασιλιά αύξησε τις κομματικές αντιπαραθέσεις στο εσωτερικό τής χώρας»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτικοποιώ.*

πολιτικοποιώ ρ. μετβ. {πολιτικοποιείς... | πολιτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδίδω πολιτικό χαρακτήρα (σε κάτι): *~ τη συζήτηση* **2.** (μεσοπαθ. ***πολιτικοποιούμαι***) αποκτώ πολιτικά ενδιαφέροντα ή αναπτύσσω πολιτική δράση: *πολιτικοποιήθηκα στα φοιτητικά μου χρόνια* || *είναι πολιτικοποιημένο άτομο.*

πολιτικοποιώ – κομματικοποιώ. Τα **πολιτικοποιώ** και **πολιτικοποιούμαι, πολιτικοποίηση, πολιτικοποιημένος** σημαίνουν γενικότερα την ενασχόληση με την πολιτική, την ανάπτυξη πολιτικών ενδιαφερόντων, την πολιτική δραστηριοποίηση και προσλαμβάνονται από τον ακροατή / αναγνώστη με θετικό περιεχόμενο. Αντίθετα, τα **κομματικοποιώ** και **κομματικοποιούμαι, κομματικοποίηση, κομματικοποιημένος** χρησιμοποιούνται με αρνητική χροιά, δηλώνοντας αυτόν που δρα σύμφωνα με κομματικές εντολές ή κατά τις κομματικές πεποιθήσεις του, αυτόν που είναι, τρόπον τινά, άμεσα εξαρτημένος από συγκεκριμένο κόμμα και ενεργεί ως κομματικό όργανο και όχι ως ελεύθερο, πολιτικά σκεπτόμενο άτομο. Το **πολιτικοποιώ** και τα ομόρριζά του είναι εύσημα, το **κομματικοποιώ** και τα ομόρριζά του είναι κακόσημα: *Το να είναι κανείς πολιτικοποιημένος είναι υποχρέωση τού πολίτη και ιδίως των νέων ανθρώπων· το να είναι κομματικοποιημένος βλάπτει, στον βαθμό που οδηγεί σε άκριτες εξαρτήσεις.*

πολιτικός (ο/η) [αρχ.] το πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά στην πολιτική και ειδικότ. ο βουλευτής, ο εκπρόσωπος τού λαού σε οποιαδήποτε πολιτική θέση: *ο Ελευθέριος Βενιζέλος θεωρείται ο μεγαλύτερος ~ τής νεότερης Ελλάδας* || *τα μέσα ενημέρωσης συχνά αποδίδουν την ευθύνη για όλα τα δεινά τής κοινωνίας στους ~.*

πολιτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πολίτη: *~ δικαιώματα / ελευθερίες* (τα βασικά δικαιώματα, ελευθερίες που παρέχονται στον πολίτη από τους νόμους τού κράτους)· ΦΡ. (α) ***πολιτική άμυνα*** βλ. λ. *άμυνα* (β) ΝΟΜ. ***πολιτική αγωγή*** η αγωγή από τον ίδιο τον παθόντα εναντίον τού κατηγορουμένου σε ποινικό δικαστήριο για την αξίωση αποζημιώσεως, χρηματικής ή ηθικής ικανοποίησης και αποκατάστασης από την ψυχική οδύνη που προκάλεσε το διαπραχθέν έγκλημα (γ) ΝΟΜ. ***πολιτική δικονομία*** το σύνολο των κανόνων που καθορίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις όσων συμμετέχουν σε δίκη και γενικότ. το πώς διεξάγεται η δίκη (δ) ***πολιτική ορθότητα*** κίνημα τής δεκαετίας τού '90, στις Η.Π.Α., που αρχικώς αποσκοπούσε στην εξάλει-

ψη κοινωνικών προκαταλήψεων και στοιχείων που δήλωναν μειωτική διάθεση απέναντι σε μεμονωμένα άτομα ή κοινωνικές ομάδες (ξένους, μαύρους, γυναίκες, ομοφυλόφιλους κ.ά.), στη χρήση γλώσσας «πολιτικής ευπρέπειας» και στην αντικατάστασή τους με εκφράσεις ουδέτερες [μη «στιγματισμένες κοινωνικά», π.χ. αντί τού μειωτ. *νέγρος* (niger) το ουδέτερο σημασιολογικά *έγχρωμος* (coloured) κ.ά.]· το κίνημα αυτό σύντομα κατέληξε σε ακρότητες και σήμερα κατηγορείται για αδιαλλαξία, φανατισμό, ακόμη και γλωσσικό φασισμό (βλ. κ. λ. *σεξισμός*) **2.** (α) αυτός που δεν υπάγεται στη στρατιωτική εξουσία: *το ~ προσωπικό / οι ~ υπάλληλοι τού Υπουργείου Εθνικής Αμύνης* (οι υπάλληλοι που δεν ανήκουν στο στράτευμα) || *~ αεροπορία* || *~ δικαστήριο* (κατ' αντιδιαστολή προς το στρατοδικείο)· ΦΡ. ***πολιτική επιστράτευση*** η επιστράτευση προσωπικού (μη στρατιωτικού) και η επίταξη των μέσων μεταφοράς για τη διευκόλυνση τής γενικής επιστράτευσης (β) αυτός που δεν υπάγεται στην Εκκλησία, στην εκκλησιαστική εξουσία· ΦΡ. ***πολιτικός γάμος*** ο γάμος που δεν τελείται με θρησκευτική τελετή, αλλά από δημόσιο λειτουργό (λ.χ. δήμαρχο) • **3.** (α) αυτός που σχετίζεται με την πολιτική: *~ σύστημα / κόμμα / αντίπαλος / στίβος / απόψεις / ευθύνη / εξουσία / συνέπειες / προσκήνιο / συντάκτης / επιρροή / λόγος / κρίση / σάτιρα / ταγός / σύμβουλος / ρεπορτάζ / σκέψη / αγώνας / λύση / παιχνίδι / επιδιώξεις / δίλημμα / αστάθεια / εφημερίδα / βούληση / κόσμος / δυνάμεις / μήνυμα / γίγνεσθαι / πρωτοβουλία / ομαλότητα / εξελίξεις* || *~ ζωή* (ο δημόσιος βίος) || *σύσσωμη η ~ ηγεσία τής χώρας καταδίκασε την τρομοκρατική ενέργεια* || *~ διαθήκη* || *οι ~ αρχηγοί* (οι αρχηγοί των κομμάτων) || *~ παρατηρητές επισημαίνουν τον κίνδυνο πραξικοπήματος* (β) ***πολιτικός μεσσιανισμός*** η πίστη στη δυνατότητα ολοσχερούς και σωτήριου πολιτικού μετασχηματισμού μέσα από τη μοναδική, χαρισματική ηγεσία ενός πολιτικού «μεσσία» ή λαϊκού «σωτήρα» (γ) ***πολιτικός σχεδιασμός*** οποιαδήποτε προγραμματική προσπάθεια πολιτικού κόμματος ή κυβέρνησης να θέσει στόχους και να προγραμματίσει δράση στο πλαίσιο συγκεκριμένης στρατηγικής (δ) ***πολιτική επανάσταση*** μια επανάσταση που αλλάζει άρδην την πολιτική κατάσταση, με νόμιμα ή με παράνομα μέσα (ε) ***πολιτική εσωστρέφεια*** η ενασχόληση των μελών και οπαδών ενός κόμματος ή μιας παράταξης με θέματα που ενδιαφέρουν μόνο τα ίδια και η άρνηση να προσαρμοστούν στο ευρύτερο περιβάλλον (στ) ***πολιτικές ελευθερίες*** οι ελευθερίες που σχετίζονται με τα δικαιώματα τού εκλέγειν και εκλέγεσθαι, τα κατεξοχήν πολιτικά δικαιώματα (ζ) ***πολιτικός κρατούμενος / πρόσφυγας*** το πρόσωπο που κρατείται στη φυλακή ή που είναι πρόσφυγας για πολιτικούς λόγους (επειδή αντίθεται στο πολιτικό σύστημα τής χώρας του) (η) ***πολιτικές επιστήμες*** (*πολιτική ἐπιστήμη*. Πλάτ. *Πολιτεία* 259c) η συστηματική και μεθοδική σπουδή των φαινομένων που έχουν σχέση με την πολιτική (θ) ***πολιτική οικονομία*** (i) σύνολο πρακτικών κανόνων σχετικά με τη συσσώρευση πλούτου από μια χώρα (ii) η κοινωνική επιστήμη που μελετά τις σχέσεις των οικονομικών φαινομένων (που αφορούν στην παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση τού πλούτου, των υλικών αγαθών) με τα κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα (βλ. κ. *οικονομική επιστήμη*, λ. *οικονομικός*) (ι) ***πολιτική γεωγραφία*** η γεωγραφία που μελετά την πολιτική οργάνωση των κρατών (ια) ***πολιτικός χάρτης*** (i) ο χάρτης που απεικονίζει τα κυριότερα πολιτικά χαρακτηριστικά (πόλεις, χωριά, σύνορα κ.λπ.) τής χαρτογραφούμενης περιοχής, κατ' αντιδιαστολή προς τον γεωφυσικό χάρτη (ii) το σύστημα των κομμάτων και γενικότ. των δυνάμεων που συνυπάρχουν στο πολιτικό σύστημα μιας χώρας: *νέο κόμμα προστέθηκε στον ~ τής χώρας* (ιβ) ***πολιτική ανθρωπολογία*** βλ. λ. *ανθρωπολογία* (ιγ) ***πολιτικό άσυλο*** βλ. λ. *άσυλο* (ιδ) ***πολιτικό γραφείο*** (i) το ιδιαίτερο γραφείο πολιτικού ή πολιτευομένου (ii) ανώτερο εκτελεστικό όργανο (κυρ. αριστερών) πολιτικών κομμάτων (ιε) ***πολιτική γραμματεία*** εκτελεστικό όργανο κόμματος (ιστ) ***πολιτικό κόστος*** βλ. λ. *κόστος* **4. πολιτικά** (τα) βλ.λ. **5. *πολιτική*** (η) βλ.λ. **6. *πολιτικός*** (ο/η) βλ.λ. • **7.** (στον υπερθετικό βαθμό) αυτός που συμπεριφέρεται σαν πολιτικός, με δεξιότητα και ευελιξία: *πολιτικότατος χειρισμός* || *πολιτικότατη κίνηση* • **8.** ΦΙΛΟΛ. ***πολιτικός στίχος*** ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος στίχος • **9. *πολιτικός μηχανικός*** ο επιστήμονας που ασχολείται με τον σχεδιασμό και την κατασκευή κτηρίων, δημοσίων έργων, όπως γεφυρών, φραγμάτων κ.λπ. — **πολιτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, κακόσημος, επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολίτης* (βλ.λ.). Ορισμένοι όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *πολιτική ορθότητα* (< αγγλ. political correctness), *πολιτικός γάμος* (< γαλλ. mariage civil), *πολιτικός μηχανικός* (< αγγλ. civil engineer) κ.ά.].

> **πολιτικό λεξιλόγιο.** Το *αδιαπραγμάτευτος* σε φράσεις όπως «*η Μακεδονία είναι αδιαπραγμάτευτη*», «*η Κύπρος είναι αδιαπραγμάτευτη*» κ.τ.ό., ανήκει σε μια σειρά στερητικών συνθέτων, που έχουν περάσει στο πολιτικό λεξιλόγιο. Τέτοιο είναι το **ανένδοτος** (αγώνας) της 10ετίας τού '60 (έμβλημα τού Γ. Παπανδρέου) και σύνθετα όπως **αδιαπραγμάτευτος, αταλάντευτος, ανυποχώρητος, αμετακίνητος** κ.ά. τής 10ετίας τού '80. Δεν πρόκειται δε για νεόπλαστες λέξεις, αλλά για αρχαίας *(ανένδοτος, αταλάντευτος)* ή λόγιας *(αδιαπραγμάτευτος, ανυποχώρητος, αμετακίνητος)* προελεύσεως λέξεις, που ενεργοποιήθηκαν στον πολιτικό λόγο.

πολίτικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που σχετίζεται με την Κωνσταντινούπολη (Πόλη): *~ κουζίνα / μεζέδες / εκκλησιές* || *χαλβάς* ~ ΣΥΝ. κωνσταντινουπολίτικος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

πολιτικοστρατιωτικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την πολιτική και τον στρατό, πολιτικός και στρατιωτικός συγχρόνως: *το ~ κατεστημένο* || *~ συμφέροντα*.

πολιτισμένα επίρρ.· με καλούς τρόπους, που μαρτυρούν πνευματική και ψυχική καλλιέργεια, με ηπιότητα, χωρίς βίαιες αντιδράσεις: *μιλώ / συμπεριφέρομαι ~* || *ας λύσουμε τη διαφορά μας ~!*

πολιτισμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ανεπτυγμένο πολιτισμό: *~ χώρες* ΑΝΤ. βάρβαρος, απολίτιστος **2.** αυτός που τηρεί όσα επιτάσσει ο κυρίαρχος πολιτισμός, που δεν είναι άξεστος, αγροίκος: *οι ~ άνθρωποι φροντίζουν την ατομική τους καθαριότητα* **3.** (ειδικότ.) αυτός που έχει εκλεπτυσμένη συμπεριφορά, που δεν αντιδρά βίαια: *ας λύσουμε τη διαφορά μας σαν ~ άνθρωποι!*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. civilisé].

πολιτισμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πολιτισμό (βλ.λ.): *ο θεσμός τής προίκας είναι ~ στοιχείο τής πατριαρχικής κοινωνίας* || *~ ανάπτυξη / πρόοδος / αξίες / κληρονομιά / διαφορές / ταυτότητα / ιδιαιτερότητες / ρίζες*. — **πολιτισμικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτιστικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cultural].

πολιτισμολογία (η) η συστηματική μελέτη των πολιτισμών. — **πολιτισμολόγος** (ο/η), **πολιτισμολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. culturology (νόθο σύνθ.)].

πολιτισμός (ο) [1804] **1.** το σύνολο των υλικών και πνευματικών επιτευγμάτων κοινωνικού συνόλου: *ανακαλύφθηκαν απομεινάρια ενός πρωτόγονου ~* **2.** το σύνολο των υλικών και πνευματικών προϊόντων τής δράσης ενός συνόλου ανθρώπων (κοινωνικού, εθνικού, θρησκευτικού κ.λπ.) σε ορισμένη ή μη εποχή και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του όπως εκφράζεται μέσα από αυτά: *η εμμονή στην ανεξαρτησία τού ατόμου είναι στοιχείο τού δυτικού ~* || *η ανάπτυξη τού Δικαίου ήταν η ρωμαϊκή συμβολή στον παγκόσμιο ~* || *έθνος με ~ αιώνων* || *βυζαντινός / λαϊκός / κυρίαρχος ~* ΣΥΝ. κουλτούρα· ΦΡ. ***σύγκρουση των πολιτισμών*** [1993] όρος που αναφέρεται στο περιεχόμενο τής θεωρίας τού Σάμουελ Χάντινγκτον για την παγκόσμια πολιτική μετά το τέλος τού Ψυχρού Πολέμου· σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα κύρια αίτια των συγκρούσεων δεν θα είναι πλέον ιδεολογικά ή οικονομικά αλλά πολιτισμικά **3.** (συνεκδ.) σύνολο ανθρώπων οι οποίοι νοούνται ως φορέας συγκεκριμένου πολιτισμού (σημ. 2): *έρχομαι σε επαφή με ξένους / άγνωστους ~* || *ένα έθιμο που επιβιώνει ακόμη σε αγροτικούς ~* **4.** ο βαθμός στον οποίο είναι ανεπτυγμένες οι πνευματικές και υλικές συνθήκες ζωής κοινωνικού συνόλου: *προηγμένος ~* **5.** (ειδικότ.) το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης κυρ. των υλικών και των πνευματικών συνθηκών ζωής ενός κοινωνικού συνόλου: *χώρα με ~* || *έφεραν τον ~ στους αγρίους / στους υπανάπτυκτους λαούς* **6.** ο σύγχρονος τρόπος ζωής ως χώρος στον οποίο κυριαρχούν οι δυνατότητες και οι ανέσεις τής σύγχρονης εποχής· (ειδικότ.) η σύγχρονη πόλη: *ζούμε μέσα στον ~· πώς είναι δυνατόν να πιστεύουμε ακόμη σε δεισιδαιμονίες;* || (κ. ειρων.) *περάσαμε δύο εβδομάδες στην εξοχή, αλλά τώρα επιστροφή στον ~!* • **7.** τα εκλεπτυσμένα ήθη και η πνευματική ανάπτυξη στη συμπεριφορά, στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, στην αισθητική έκφραση, στον τρόπο ζωής ενός κοινωνικού συνόλου: *ο αλληλοσεβασμός των πολιτών είναι ένδειξη (υψηλού) ~* **8.** το σύνολο των πνευματικών δραστηριοτήτων (διανόηση, Καλές Τέχνες κ.λπ.) ενός κοινωνικού συνόλου ή μιας χώρας: *πρέπει να αυξηθεί η οικονομική ενίσχυση τού κράτους στον ~* || *Υπουργείο Πολιτισμού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δημόσια διοίκηση». < αρχ. *πολίτης* (κατά τα ρ. σε *-ίζω*). Στους εκκλησ. συγγραφείς η λ. περιέγραψε επίσης την ευγένεια και την κομψότητα των τρόπων ενός ανθρώπου τής πόλης (βλ. κ. *αστείο*). Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. civilisation. Με τη νεότ. σημ. η λ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αδαμ. Κοραή].

πολιτιστικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πολιτισμό (βλ.λ.): *~ έκφραση / στοιχείο / εκφάνσεις / επίπεδο / ανάπτυξη / κληρονομιά / πλουραλισμός*· ΦΡ. ***πολιτιστικός ιμπεριαλισμός*** η τάση ηγεμονικής επέκτασης μιας χώρας με την επιβολή σε άλλες χώρες τής γλώσσας της ή/και των συνηθειών, των προτιμήσεών της **2.** αυτός που προάγει την πνευματική ανάπτυξη: *~ δραστηριότητες / ενίσχυση / κέντρο / σύλλογος / εκδηλώσεις / δημιουργία / αναβάθμιση / δρώμενα / αγαθά / φορέας*· ΦΡ. (α) ***πολιτιστικές ανταλλαγές*** βλ. λ. *ανταλλαγή* (β) ***πολιτιστική πρωτεύουσα*** βλ. λ. *πρωτεύουσα*. — **πολιτιστικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

> **πολιτιστικός – πολιτισμικός.** Στη σύγχρονη γλωσσική επικοινωνία παρουσιάζεται συχνά η ανάγκη να γίνει διαφοροποίηση (α) ανάμεσα στον *τεχνικό πολιτισμό* και την *πνευματική καλλιέργεια*, αντίθεση που δηλώνεται σε άλλες γλώσσες από το ζεύγος civilisation και culture, λ.χ. τής Αγγλικής, και (β) αναφορά στη λεπτή διαφορά που χωρίζει τον πολιτισμό ως πνευματικό μέγεθος, ως εθνική ιδιοπροσωπία, ως αφηρημένη έννοια, από τον πολιτισμό ως σύνολο εκφάνσεων και δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στο να ικανοποιήσουν πνευματικές ή καλλιτεχνικές αναζητήσεις, να αναπτύξουν ανάλογα ενδιαφέροντα, να προσφέρουν πολιτισμό ως πράξη. Για να επιτευχθεί αυτή η διαφοροποίηση, υπάρχει η τάση να γίνεται διάκριση ανάμεσα στα επίθετα **πολιτιστικός** και **πολιτισμικός**. Το *πολιτιστικός* χρησιμοποιείται περισσότερο για τον πολιτισμό ως σύνολο δραστηριοτήτων, καθώς και για τη δήλωση τού τεχνικού πολιτισμού, ενώ το *πολιτισμικός* τείνει να δηλώσει περισσότερο την αφηρημένη πλευρά τού πολιτισμού, καθώς και τον πολιτισμό ως πνευματική καλλιέργεια. Έτσι γίνεται λόγος για τα *πολιτισμικά γνωρίσματα ενός έθνους* και για *την πολιτιστική του δράση*· για την *πολιτισμική αξία ορισμένων παραδόσεων* και για το *πολιτιστικό δυναμικό ενός λαού*· για το *πολιτισμικό επίπεδο διαφόρων εκδηλώσεων* και για την *πολιτιστική αποτελεσματικότητα που μπορούν να έχουν*. Γενικά θα μπορούσε, με γλωσσολογι-

κούς όρους, να λεχθεί ότι ο χαρακτηρισμός *πολιτισμικός* είναι περισσότερο στατικός, ενώ ο χαρακτηρισμός *πολιτιστικός* είναι περισσότερο δυναμικός.

πολιτογράφηση (η) [1782] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγγραφή (αλλοδαπού) στα μητρώα των πολιτών κράτους, η παροχή ιθαγένειας.

πολιτογραφώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πολιτογραφείς... | πολιτογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δίνω υπηκοότητα, εγγράφω (αλλοδαπό) στα μητρώα πολιτών ενός κράτους: *μετά από τόσα χρόνια στην Ελλάδα πολιτογραφήθηκε Έλληνας* **2.** (μεσοπαθ. **πολιτογραφούμαι**) (για λέξεις ή όρους) γίνομαι αποδεκτός σε συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα: *τα τελευταία χρόνια πολλές αγγλικές λέξεις πολιτογραφήθηκαν στη γλώσσα μας.*

πολιτολογία (η) {πολιτολογιών} η πολιτική επιστήμη. — **πολιτολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. politologie].

πολιτοφύλακας (ο) [αρχ.] {πολιτοφυλάκων} μέλος τής πολιτοφυλακής.

πολιτοφυλακή (η) [1835] {χωρ. πληθ.} ένοπλο σώμα που συγκροτείται από πολίτες για τη διατήρηση τής τάξης, κυρ. σε καταστάσεις ανάγκης ΣΥΝ. εθνοφυλακή.

πόλιτσμαν (ο) → πόλισμαν

πολιτσμάνος (ο) → πόλισμαν

πολίχνη (η) {πολιχνών} (λόγ.) η μικρή πόλη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποκ. τού ουσ. *πόλις*].

πόλκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εθνικός χορός τής Βοημίας, που χορεύεται από ζευγάρια κυκλικά, σε έντονο ρυθμό· διαδόθηκε γρήγορα στην έντεχνη μουσική τής Ευρώπης κατά τη διάρκεια τού 19ου αι. ● **2.** γυναικείο ένδυμα που κουμπώνει στο στήθος και σκεπάζει το πάνω μέρος τής φούστας **3.** (ως επίρρ.) ***μαλλιά πόλκα*** κόμμωση κατά την οποία τα μαλλιά φθάνουν μέχρι τον λαιμό με οριζόντιο κόψιμο.
[ΕΤΥΜ. < τσεχ. pŭlka «μισό (βήμα)» < pŭl «μισός» ή, κατ' άλλη άποψη, < πολ. polka, θηλ. τού polak «Πολωνός»].

πολλά επίρρ. (διαλεκτ.) πολύ: ~ *βαρύς και όχι* (πικρός καφές).

πολλά επίθ. → πολύς

πολλάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολλές φορές, επανειλημμένως ΑΝΤ. σπανίως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πολλα-* (< *πολύς*, βλ.λ.), + επιρρ. επίθημα *-κις*. Το επίρρ. *πολλάκις* συνδ. με σανσκρ. purú-cid «συχνά», με αντιστοιχία των επιθημάτων *-κι(ς)* / σανσκρ. -cid].

πολλαπλασιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {πολλαπλασίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αυξάνω (κάτι) κατά μέγεθος, ποσότητα ή αριθμό, το κάνω μεγαλύτερο ή περισσότερο: *πολλαπλασίασε την περιουσία του μέσα σε πέντε χρόνια* || *με τις νέες μεθόδους πολλαπλασιάζονται οι τρόποι αντιμετωπίσεως τού καρκίνου* **2.** (ειδικότ.) εντείνω, επαυξάνω: ~ *τις προσπάθειές μου* / *τις επισκέψεις μου* ΑΝΤ. ελαττώνω, περιορίζω **3.** ΜΑΘ. κάνω πολλαπλασιασμό (με συγκεκριμένους αριθμούς ή αλγεβρικές παραστάσεις): ~ *το 5 με* / *επί το 3* (5 x 3) **4.** (μεσοπαθ. ***πολλαπλασιάζομαι***) αναπαράγομαι: *τα κουνέλια πολλαπλασιάζονται ταχύτατα* || *τα προσβεβλημένα από καρκίνο κύτταρα πολλαπλασιάζονται γρήγορα.*

πολλαπλασιασμός (ο) [μτγν.] **1.** η αύξηση κατά ποσότητα, μέγεθος, αριθμό ή ένταση: ~ *των κρουσμάτων κερδοσκοπίας* / *των πυρηνικών όπλων* ΣΥΝ. πλήθυνση ΑΝΤ. ελάττωση, μείωση **2.** η διαιώνιση τού είδους, η αναπαραγωγή: ~ *των θηλαστικών* **3.** ΜΑΘ. μία από τις δύο βασικές πράξεις μεταξύ των στοιχείων ενός συνόλου στο οποίο έχουμε ορίσει και πράξεις (δηλ. έχει τη δομή άλγεβρας) (β) μία από τις τέσσερεις πράξεις τής αριθμητικής, κατά την οποία ένας αριθμός «επαναλαμβάνεται» τόσες φορές όσο ο αριθμός με τον οποίο πολλαπλασιάζεται: *ο ~ τού 5 με* / *επί το 3 δίνει γινόμενο 15 (5 x 3 = 15)* || *ο ~ τού 20 με* / *επί το 0,4 δίνει γινόμενο 8 (20 x 0,4 = 8).*

πολλαπλασιαστέος, -α, -ο [1843] **1.** αυτός που πρέπει να πολλαπλασιαστεί **2.** ΜΑΘ. ***πολλαπλασιαστέος*** (ο) ο αριθμός που πολλαπλασιάζεται επί άλλον αριθμό: *στο 3 x 5 ~ είναι ο 3.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. multiplicande].

πολλαπλασιαστής (ο) [1766] **1.** αυτός που πολλαπλασιάζει (κάτι) (ως προς το μέγεθος ή την ποσότητα): ~ *δύναμης·* ΤΕΧΝΟΛ. **2.** επαγωγικό πηνίο που αποτελεί μέρος τού συστήματος αναφλέξεως βενζινοκινητήρα, όταν αυτή γίνεται με τη βοήθεια μπαταρίας **3.** μηχανισμός με τον οποίον μεταδίδεται η κίνηση περιστρεφόμενου άξονα σε άλλον, έτσι ώστε ο δεύτερος να περιστρέφεται ταχύτερα από τον πρώτο: ~ *ταχύτητας* **4.** ΜΑΘ. ο ένας από τους δύο παράγοντες γινομένου, που δηλώνει κατά πόσες φορές πολλαπλασιάζεται ο πολλαπλασιαστέος: *στο 3 x 5 ~ είναι ο 5* **5.** ΟΙΚΟΝ. αριθμός που δείχνει πόσες φορές μεγαλύτερο είναι το αποτέλεσμα τής επένδυσης στο εθνικό εισόδημα από την ίδια την επένδυση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. multiplicateur].

πολλαπλασιαστικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που χρησιμεύει ή είναι κατάλληλος στο να πολλαπλασιάζει (κάτι) **2.** ΓΛΩΣΣ. ***πολλαπλασιαστικό αριθμητικό*** αριθμητικό που δηλώνει από πόσα μέρη αποτελείται κάτι: *τριπλός, τετραπλός, δεκαπλός.* — **πολλαπλασιαστικά** επίρρ.

πολλαπλάσιος, -α, -ο **1.** αυτός που είναι κατά πολλές φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος από άλλον: *στις εκλογές τού 1981 το ΠΑ.ΣΟ.Κ. πήρε ~ ποσοστό εκείνου που είχε λάβει το 1974* **2.** ***πολλαπλάσιο*** (το) {πολλαπλασί-ου | -ων} (α) ΜΑΘ. ο αριθμός που προκύπτει με πολλαπλασιασμό από άλλον: *το 16 είναι ~ τού 8·* ΦΡ. (α) ***στο πολλαπλάσιο*** πολλές φορές περισσότερο: *οι κόποι μου ανταμείφθηκαν ~* (β) ***ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο*** (Ε.Κ.Π.) βλ. λ. *ελάχιστος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολλα-* (< *πολύς*, βλ.λ.) + *-πλάσιος* (βλ.λ.)].

πολλαπλός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται, σχηματίζεται ή προκύπτει από πολλά επιμέρους τμήματα: ~ *ηχώ* / *μεταβίβαση* / *καλλιέργεια* / *βοήθεια* || *κάρτα ~ διαδρομών* (π.χ. με λεωφορείο)· ΦΡ. ***(τεστ / ερωτήσεις) πολλαπλών επιλογών*** τύπος γραπτής δοκιμασίας, κατά την οποία ο εξεταζόμενος πρέπει να διαλέξει τη σωστή από μια σειρά προσφερομένων απαντήσεων. — **πολλαπλ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-πλός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολλαπλοῦς* < *πολλα-* (< *πολύς*) + *-πλοῦς* (βλ. λ. *-πλός*). Η φρ. *τεστ* / *ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multiple choice test / questions].

πολλαπλότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} (συνήθ. +γεν.) το να υπάρχει ποικιλία ή μεγάλος αριθμός (από κάτι): ~ *επιλογών* / *ενεργειών* / *επιδιώξεων* || *η ~ των χρωμάτων τού πίνακα.*

πολλαχόθεν επίρρ. (λόγ.) από πολλά μέρη: *ο άνθρωπος πρέπει ~ να συλλέγει τα χρήσιμα γι' αυτόν στοιχεία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πολλ(ο)-* (< *πολύς*) + πρόσφυμα *-αχ-* + επιρρ. επίθημα *-ό-θεν* (πβ. *ἀλλ-αχ-όθεν, ὀλιγ-αχ-όθεν*)].

πολλαχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε πολλά μέρη ή σημεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολλαχοῦ* < θ. *πολλ(ο)-* (< *πολύς*) + πρόσφυμα *-αχ-* + επιρρ. επίθημα *-οῦ*, πβ. κ. *ἀλλ-αχ-οῦ, ἑκαστ-αχ-οῦ*].

πολλαχώς επίρρ. (λόγ.) με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους: *η λέξη αυτή ερμηνεύεται ~* ΣΥΝ. ποικιλοτρόπως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολλαχῶς* < θ. *πολλ(ο)-* (< *πολύς*) + πρόσφυμα *-αχ-* + επιρρ. επίθημα *-ῶς* (πβ. *παντ-αχ-ῶς*)].

πολλή επίθ. → πολύς

πολλοί επίθ. → πολύς

πολλοστημόριο (το) {πολλοστημορί-ου | -ων} το ελάχιστο, το μικρότατο κομμάτι ενός όλου.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *πολλοστημόριος* < *πολλοστός* + *-μόριος* < *μόριον*, πβ. κ. *δεκατη-μόριον, τεταρτη-μόριον*].

πολλοστός, -ή, -ό αυτός που έχει συμβεί πολλές φορές ώς τώρα· κυρ. στη ΦΡ. ***για πολλοστή φορά***: *«για ~ φορά το τελευταίο διάστημα, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος διέψευσε ότι επίκειται ανασχηματισμός»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολλο-* (< *πολύς*) + παραγ. επίθημα *-στός*, κατ' αναλογίαν προς τα τακτικά αριθμητ. *είκο-στός, τριακο-στός* κ.ά.].

πολλώ μάλλον → μάλλον

πόλο (το) {άκλ.} **1.** αθλητικό παιχνίδι που παίζεται από δύο ομάδες με τέσσερεις έφιππους παίκτες η καθεμία, οι οποίοι προσπαθούν με μακριές ράβδους να στείλουν μια ξύλινη μπάλα στην εστία τής αντίπαλης ομάδας **2.** το γουότερ-πόλο, η υδατοσφαίριση (βλ.λ.) ● **3.** βαμβακερή μπλούζα με γιακά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. polo, λ. τής γλώσσας Μπάλτι (θιβετιανή διάλεκτος τού Κασμίρ), που έχει τη σημ. «μπάλα»].

πόλος (ο) **1.** καθένα από τα δύο άκρα τού νοητού άξονα, γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ή οποιουδήποτε άξονα γύρω από τον οποίο περιστρέφεται κάθε άλλο σφαιρικό σώμα: (με κεφ.) *Βόρειος* / *Νότιος ~* (δηλ. το βόρειο ή το νότιο άκρο, στο οποίο ο νοητός άξονας τής Γης τέμνει την επιφάνειά της) **2.** καθεμία από τις δύο περιοχές ηλεκτρικής μπαταρίας, στήλης, γεννήτριας ή μαγνήτη, που παρουσιάζουν αντίθετο ηλεκτρικό ή μαγνητικό φορτίο: *θετικός* / *αρνητικός ~* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε εμφανίζεται εκ διαμέτρου αντίθετο με κάτι άλλο ● ΦΡ. (μτφ.) ***πόλος έλξεως*** σημείο στο οποίο συγκεντρώνεται το ενδιαφέρον, η προσοχή: *τα νησιά τού Αιγαίου αποτελούν πόλο έλξεως για εκατομμύρια τουρίστες κάθε χρόνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γελαδάρης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *πέλω* / *-ομαι* «κινούμαι, περιστρέφομαι - υπάρχω» < Ι.Ε. *kʷel- «γυρίζω, στρέφω, κινούμαι», πβ. σανσκρ. cárati «κινούμαι, περιπλανώμαι», λατ. colo «καλλιεργώ, επιμελούμαι», agri-cola «γεωργός», cultura «καλλιέργεια», collum «λαιμός», αλβ. sjell «περιστρέφω», γοτθ. hals «λαιμός», γερμ. Hals, αρχ. αγγλ. hveol «τροχός» (> αγγλ. wheel) κ.ά. Ομόρρ. *κύ-κλ-ος* (βλ.λ.), *κύλ-ινδρος, κυλ-ίω, πάλ-ι(ν)*, ίσως κ. *τέλ-ος* (βλ.λ.) κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως β' συνθ. σε αρχαιότατα ουσ., για να προσδιορίσει κυρ. υπηρέτες, ιερείς, φρουρούς, οι οποίοι ασχολούνταν με τα καθήκοντά τους (πβ. *ἀμφί-πολος, περί-πολος*). Βλ. κ. *πυρ-πολῶ, βου-κόλος*. Η φρ. *πόλος έλξεως* αποδίδει τη γαλλ. pôle d'attraction].

πολτοειδής, -ής, -ές {πολτοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή πολτού ΣΥΝ. πολτώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πολτοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πολτοποιείς... | πολτοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω σε πολτό: ~ *έντυπο υλικό.* — **πολτοποίηση** (η) [1894].

πολτός (ο) ουσία ή μάζα μαλακή και παχύρρευστη, χυλός· ΦΡ. ***βασιλικός πολτός*** βλ. λ. *βασιλικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόλτος*, σχηματισμός κατά τα *χόρ-τος, φόρ-τος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. *πάλη* «αλεύρι ψιλό» και με λατ. pollen (ίδια σημ.), pulvis «σκόνη». Το λατ. puls, -tis «πολτός» είναι δάνειο από την Ελληνική, πιθ. μέσω τής ετρουσκικής].

πολτώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πολτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ο πολτοειδής (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πολύ επίρρ. **1.** (ως ποσοτικό) σε μεγάλο βαθμό: *μου αρέσει* / *τον θαυμάζω* / *την αγαπώ* / *διασκεδάζω* / *κοιμάμαι ~·* ΦΡ. (α) (ειρων.) ***πολύ που...*** (με αρνητική σημ.) καθόλου δεν: *-Ήρθε ο Θανάσης; -~ ήρθε!* || *~ τηλεφώνησε* / *ενδιαφέρεται* / *σκοτίζομαι!* (β) **λίγο-πολύ** κατά προσέγγιση, περίπου: *είπαν ~ τα ίδια πράγματα* (γ) **δεν το έχω σε πολύ** βλ. λ. *πολύς* (δ) **το πολύ / το πολύ-πολύ** βλ. λ. *πολύς* (ε) **ούτε λίγο ούτε πολύ** για να δηλωθεί ενόχληση ή έκπληξη για το μέγεθος αυτού που θα ειπωθεί: *μας ζήτησε ~ ένα ολόκληρο εκατομμύριο για μιας εβδομάδας δουλειά!* || *~ πρέπει να πουλήσω ό,τι έχω και δεν έχω, για να βρω τα λεφτά που απαιτούνται για την εγχείρηση* **2.** (+ επίθ. ή επίρρ. θετικού βαθμού) εξαίρει ή τονίζει τις ιδιότητες προσώπου,

πράγματος ή κατάστασης: *είναι ~ έξυπνος / καλός / άσχημος* || *ήρθε ~ γρήγορα* || *μιλάει ~ σιγά / αργά / καθαρά* **3.** (+ επίθ. ή επίρρ. συγκριτικού βαθμού) επιτείνει τη σημασία τής σύγκρισης· σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό: *είναι ~ καλύτερος / πιο έξυπνος / πιο υπάκουος* || *ο δρόμος είναι ~ πιο σύντομος από εδώ* **4.** σε περίφραση για τον σχηματισμό τού απόλυτου υπερθετικού βαθμού επιθέτων. μετοχών και επιρρημάτων: *~ σοφός / νωρίς / ενοχλημένος* **5.** για μεγάλο χρονικό διάστημα: *περιμένω ~* || *δεν θα μείνω ~* || *πόσο ~ μίλησε μαζί σου;* Επίσης (διαλεκτ.) **πολλά**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκετά, υπερβολικά.*
[ΕΤΥΜ. Επιρρ. χρήση (ήδη αρχ.) τού ουδ. *πολύ* τού αρχ. επιθ. *πολύς* (βλ.λ.)].

πολύ επίθ. → πολύς

πολυ- κ. **πολύ-** α΄ συνθετικό που δηλώνει: **1.** μεγάλη ποσότητα. ένταση ή έκταση: *πολυ-άνθρωπος. πολύ-μορφος. πολυ-άσχολος, πολύ-σημος* **2.** επίταση τής σημασίας τού β΄ συνθετικού: *πολυ-μιλώ. πολυ-διαβάζω, πολυ-τραβάω. πολυ-δυστυχισμένος* **3.** (ειδικότ. για τον σχηματισμό ρημάτων που χρησιμοποιούνται με άρνηση) μετριασμό αυτού που δηλώνει το β΄ συνθετικό τού ρήματος: *δεν πολυ-κατάλαβα* || *δεν πολυ-ασχολούμαι μ' αυτά* **4.** μεγάλη συχνότητα: *πολυ-τραγουδισμένος, πολυ-διαβασμένος.*
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το επίθ. *πολύς* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. αγγλ. polyester) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. multi-national «πολυεθνικός»)].

πολυαγάπητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που τον αγαπούν πολύ. πολύ αγαπητός ΣΥΝ. πολυφίλητος.

πολυαγαπώ ρ. μετβ. {πολυαγαπάς... | πολυαγάπ-ησα. -ιέμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** αγαπώ πάρα πολύ ΣΥΝ. λατρεύω, υπεραγαπώ **2.** (κυρ. η μτχ. ***πολυαγαπημένος,*** *-η, -ο*) αυτός που τον αγαπούν πάρα πολύ: *η ~ μου μητέρα / κόρη* ΣΥΝ. πολυαγάπητος.

πολυάγκιστρο (το) [αρχ.] αλιευτικό όργανο με πολλά αγκίστρια για ψάρεμα με πετονιά ή καθετή.

πολυαδενία (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή των λεμφαδένων σε πολλά σημεία τού σώματος. Επίσης **πολυαδενίτιδα**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyadenitis].

πολυαιθυλένιο (το) {πολυαιθυλενίου} ΧΗΜ. πολυμερές παράγωγο τού αιθυλενίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyethylene].

πολυαίμακτος, -η, -ο αυτός κατά τον οποίο έτρεξε πολύ αίμα, ο αιματηρός: *~ σύγκρουση των αντιπάλων* ΑΝΤ. αναίμακτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολύ-* + *-αίμακτος* (πβ. *αἷμα* · *αἱμάσσω* < **αἱμάκ-jω*). κατ' επίδρ. τού αρχ. *ἀναίμακτος*].

πολυαίματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολύ αίμα ΑΝΤ. ολιγοαίματος.

πολυαιμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη μεγάλης ποσότητας αίματος, η υπερσυγκέντρωση αίματος σε έναν οργανισμό. — **πολύαιμος**, -η, -ο [αρχ.].

πολυαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η νευρολογική διαταραχή τής αισθητικότητας, κατά την οποία μόνο ένα ερέθισμα προκαλεί πολλαπλά αισθήματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyaesthesia].

πολυακόρεστος, -η, -ο ΧΗΜ. ***πολυακόρεστα (λίπη)*** τα λίπη που προέρχονται από τροφές και είναι πλούσια σε διπλούς και τριπλούς χημικούς δεσμούς. περιλαμβάνονται δε σε αυτά τα περισσότερα φυτικά και όλα τα θαλάσσια έλαια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. polyunsaturated (νόθο σύνθ.)].

πολυανδρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη σε μια χώρα περισσότερων ανδρών σε σύγκριση με τις γυναίκες ΑΝΤ. λειψανδρία • **2.** ΕΘΝΟΛ. θεσμός κατά τον οποίο επιτρέπεται σε ορισμένες κοινωνίες μία γυναίκα να έχει συγχρόνως περισσότερους από έναν νόμιμους συζύγους ΑΝΤ. πολυγυνία **3.** (στα θηλυκά ζώα) η συνήθεια ή η πρακτική να ζευγαρώνουν ταυτόχρονα ή διαδοχικά με δύο ή περισσότερα αρσενικά • **4.** ΒΟΤ. η ύπαρξη μεγάλου αριθμού στημόνων στο άνθος ενός φυτού. — **πολυανδρικός,** -ή. -ό.

πολύανδρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (αρχαιοπρ. για τόπο) αυτός που κατοικείται από πολλούς ανθρώπους ΣΥΝ. πολυάνθρωπος • **2.** (λόγ. για γυναίκες) αυτή που έχει πολλούς συζύγους ή εραστές ταυτοχρόνως • **3.** ΒΟΤ. (φυτό) που έχει πολλούς στήμονες.

πολύανθος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που έχει πολλά άνθη **2.** αυτός που έχει πλούσια και πυκνή βλάστηση. Επίσης **πολυανθής,** -ής, -ές [αρχ.].

πολυανθρωπία (η) [αρχ.] μεγάλο πλήθος ανθρώπων, συνωστισμός ανθρώπων σε μια περιοχή ΑΝΤ. ολιγανθρωπία.

πολυάνθρωπος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που κατοικείται ή αποτελείται από πολλούς ανθρώπους: *~ ομάδα / συγκέντρωση / πόλεις* ΣΥΝ. πολυπληθής.

πολυαρθρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση που προσβάλλει συγχρόνως ή διαδοχικά πολλές αρθρώσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyarthritis].

πολυάριθμος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που εμφανίζεται σε μεγάλο αριθμό: *~ παραδείγματα* ΑΝΤ. ολιγάριθμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευάριθμος.*

πολυαρχία (η) {σπάν. πολυαρχιών} **1.** καθεστώς στο οποίο η εξουσία ασκείται από πολλά άτομα ΑΝΤ. μοναρχία. ολιγαρχία **2.** ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική θεωρία. κατά την οποία ο κόσμος αποτελείται από πολλά αυτοτελή στοιχεία ΣΥΝ. πλουραλισμός. — **πολυαρχικός,** -ή, -ό [1836].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-αρχία* < *ἄρχω*].

πολυάσχολος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλές ασχολίες, που κάνει ταυτόχρονα πολλά και διάφορα πράγματα ΑΝΤ. αργόσχολος.

πολυβασανισμένος, -η. -ο αυτός που έχει υποστεί πολλά βάσανα και ταλαιπωρίες: *~ ζωή* ΣΥΝ. πολύπαθος.

Πολύβιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** αρχαίος Έλληνας ιστορικός (200-120 π.Χ.), το έργο τού οποίου αποτελεί σημαντική πηγή για τη ρωμαϊκή ιστορία **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. «αυτός που ζει πολλά χρόνια. που μακροημερεύει» < *πολυ-* + *βίος*].

πολυβιταμίνες (οι) {πολυβιταμινών} φαρμακευτικό παρασκεύασμα που περιλαμβάνει πολλές και διαφορετικές βιταμίνες για ενίσχυση τού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multivitamins].

πολυβιταμινούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει πολλές και διάφορες βιταμίνες: *~ ρόφημα / συμπλήρωμα διατροφής / εκχύλισμα φρούτων / σκεύασμα.*
[ΕΤΥΜ. < *πολυβιταμίνες* + *-ούχος* (< *έχω*)].

πολύβλαστος, -η, -ο [1889] **1.** (φυτό) που έχει πολλούς βλαστούς **2.** (τόπος) που έχει πλούσια και πυκνή βλάστηση.

πολυβολαρχία (η) {πολυβολαρχιών} ΣΤΡΑΤ. ενισχυμένη δύναμη πυροβολικού. που αποτελείται συνήθ. από τέσσερεις διμοιρίες πολυβόλων.
[ΕΤΥΜ. < *πολυβόλο* + *-αρχία* < *άρχω*].

πολυβολείο (το) όρυγμα ή οχυρή κατασκευή για την εγκατάσταση ενός ή περισσοτέρων πολυβόλων.

πολυβολητής (ο) στρατιώτης ειδικευμένος στον χειρισμό πολυβόλου.

πολυβολισμός (ο) **1.** η ριπή *πολυβόλου* **2.** (μτφ.) διαδοχικά καταιγιστικά χτυπήματα.

πολυβόλο (το) **1.** φορητό αυτόματο όπλο που εκτελεί πολλές διαδοχικές βολές: *περιστρεφόμενο ~* **2.** (μτφ.) για κάποιον που μιλά ακατάσχετα. με πολύ γρήγορους ρυθμούς: *~ πάει η γλώσσα της / το στόμα της!* — **πολυβολώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *πολυβόλος* < *πολυ-* + *-βόλος* < *βάλλω*].

πολύβουλος, -η. -ο αυτός που έχει πολλές βουλές. σκέψεις. γνώμες και ιδέες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-βουλος* < *βουλή*].

πολύβουος, -η, -ο κ. **πολύβοος** αυτός που εκπέμπει μεγάλο θόρυβο, βοή: *~ δρόμος / πόλη.*

πολυβραβευμένος, -η, -ο αυτός που έχει τιμηθεί με πολλά βραβεία: *~ ταινία / συγγραφέας.*

πολυγαμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** ο γάμος με περισσότερα από ένα άτομα στο ίδιο χρονικό διάστημα. ο θεσμός τής πολυγυνίας για τον άνδρα και τής πολυανδρίας για τη γυναίκα ΑΝΤ. μονογαμία **2.** η διατήρηση σχέσεων ενός άνδρα με περισσότερες από μία γυναίκες κατά το ίδιο χρονικό διάστημα ΑΝΤ. μονογαμία.

πολυγαμικός, -ή. -ό [1831] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πολυγαμία **2.** αυτός που υποστηρίζει τις αρχές τής πολυγαμίας **3.** αυτός που επιθυμεί να έχει πολλές ερωτικές σχέσεις. που δεν αρκείται σε μία μόνο σχέση.

πολύγαμος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει ταυτόχρονα πολλές συζύγους ή ερωτικές συντρόφους **2.** αυτός που έχει παντρευτεί πολλές φορές.

πολυγένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. θεωρία που δέχεται την ύπαρξη περισσότερων τού ενός αρχικών τύπων. από

πολυ- *α΄ συνθετικό (συνήθ. + δεν / μην)*

πολυ-ακούω ρ.
πολυ-αλευρώνω ρ.
πολυ-ανακατεύομαι ρ.
πολυ-αντέχω ρ.
πολυ-αργώ ρ.
πολυ-βγαίνω ρ.
πολυ-βλέπω ρ.
πολυ-βράζω ρ.
πολυ-βρομίζω ρ.
πολυ-γελώ ρ.
πολυ-γκρινιάζω ρ.
πολυ-γλεντώ ρ.
πολυ-γράφω ρ.
πολυ-δακρύζω ρ.
πολυ-διαβάζω ρ.
πολυ-διασκεδάζω ρ.
πολυ-δίνω ρ.
πολυ-δουλεύω ρ.
πολυ-δυσκολεύω ρ.
πολυ-ενδιαφέρομαι ρ.
πολυ-έρχομαι ρ.
πολυ-ζεσταίνω ρ.
πολυ-ησυχάζω ρ.
πολυ-θαυμάζω ρ.
πολυ-θέλω ρ.
πολυ-θρηνώ ρ.
πολυ-ϊκανοποιώ ρ.
πολυ-ϊσιώνω ρ.
πολυ-κάθομαι ρ.
πολυ-κάνω ρ.
πολυ-καπνίζω ρ.
πολυ-κλαδεύω ρ.
πολυ-κλαίω ρ.
πολυ-κοιμάμαι ρ.
πολυ-κολλώ ρ.
πολυ-κουνώ ρ.
πολυ-κουράζω ρ.
πολυ-κρατώ ρ.
πολυ-κρυώνω ρ.
πολυ-κυκλοφορώ ρ.
πολυ-μαλώνω ρ.
πολυ-μιλώ ρ.
πολυ-μοιάζω ρ.
πολυ-νοιάζομαι ρ.
πολυ-νυστάζω ρ.
πολυ-παίζω ρ.
πολυ-παινεύω ρ.
πολυ-πεινάω ρ.
πολυ-πιέζω ρ.
πολυ-πικραίνω ρ.
πολυ-πιστεύω ρ.
πολυ-πλένω ρ.
πολυ-προσέχω ρ.
πολυ-σαλεύω ρ.
πολυ-σκέφτομαι ρ.
πολυ-σκοτίζω ρ.
πολυ-στένακτος, -η. -ο
πολυ-στολίζω ρ.
πολυ-στόχαστος, -η. -ο
πολυ-συμπαθώ ρ.
πολυ-συχνάζω ρ.
πολυ-σφίγγω ρ.
πολυ-ταιριάζω ρ.
πολυ-ταξιδεύω ρ.
πολυ-τεντώνω ρ.
πολυ-τηγανίζω ρ.
πολυ-τρίβω ρ.
πολυ-τρομάζω ρ.
πολυ-τρώω ρ.
πολυ-τσαλακώνω ρ.
πολυ-φορτώνω ρ.
πολυ-φωνάζω ρ.
πολύ-φωτος ρ.
πολυ-χαζεύω ρ.
πολυ-χαϊδεύω ρ.
πολυ-χαλάω ρ.
πολυ-χορεύω ρ.
πολυ-χορταίνω ρ.
πολυ-χρήματος, -η, -ο
πολυ-χρησιμοποιώ ρ.
πολύ-χρηστος, -η. -ο
πολυ-χρονίζω ρ.
πολυ-χωνεύω ρ.

τους οποίους προέρχονται οι διάφορες ανθρώπινες φυλές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polygenesis].

πολυγλωσσία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη, η χρήση ή η γνώση πολλών γλωσσών **2.** η έκφραση πολλών, συνήθ. αλληλοσυγκρουόμενων, απόψεων συγχρόνως ή διαδοχικά από ένα άτομο ή τα μέλη μιας ομάδας: *η ~ των μελών τής κυβέρνησης / στελεχών τής αντιπολίτευσης.*

πολύγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που γνωρίζει πολλές γλώσσες **2.** αυτός που έχει γραφτεί σε πολλές γλώσσες ή αποδίδει μια λέξη σε πολλές γλώσσες: ~ *επιγραφή / λεξικό.* **πολυγλωσσικός,** -ή, -ό.

πολύγνωμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πολλές διαφορετικές γνώμες για ένα θέμα **2.** αυτός που αλλάζει εύκολα γνώμη, που δεν μπορεί να καταλήξει σε μία απόφαση ΣΥΝ. αναποφάσιστος.

πολύγνωρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που γνωρίζει πολλά ΣΥΝ. πολύξερος, πολυμαθής.
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *-γνωρος* < *γνωρίζω* (υποχωρητ.), πβ. *πρωτόγνωρος*].

πολυγνωσία (η) [1890] η κατοχή πολλών γνώσεων.

Πολύγνωτος (ο) {-ου κ. -ώτου} αρχαίος Έλληνας ζωγράφος (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος ζωγράφισε την «Ποικίλη Στοά» στην Αγορά των Αθηνών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πολυ-* + *-γνωτος* < θ. *γνω-* τού ρ. *γι-γνώ-σκω* (βλ. κ. *γνωστός*)].

πολυγονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η δημιουργία πολλών απογόνων λόγω αυξημένης γονιμότητας ΣΥΝ. πολυτοκία.

πολύγονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γεννά πολλά (τέκνα), πολύ καρπερός ΣΥΝ. πολύτοκος.

πολύγραμμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελείται από πολλές γραμμές.

πολυγράφος (ο/η) [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πλούσιο συγγραφικό έργο· συνήθ. στον υπερθ. **πολυγραφότατος,** *-η, -ο:* ~ *συγγραφέας.* — **πολυγραφία** (η) [μτγν.].

πολύγραφος (ο) {πολυγράφ-ου | -ων, -ους} συσκευή παραγωγής αντιγράφων, που λειτουργεί με τη χρήση ειδικής μεμβράνης, πάνω στην οποία γράφεται το προς αναπαραγωγή κείμενο είτε με το χέρι είτε με γραφομηχανή· σήμερα έχει αντικατασταθεί από τα φωτοαντιγραφικά μηχανήματα. Επίσης **πολυγράφο**. - **πολυγραφικός,** -ή, -ό [1892], **πολυγραφικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Polygraph].

πολυγράφος – πολύγραφος. Το **πολυγράφος** είναι ρηματικό σύνθετο με ενεργητική σημασία: *πολυγράφος* = αυτός που γράφει πολύ / πολλά. Ανάλογη σημασία (ενεργητική) έχουν και σύνθετα όπως: *ταχυγράφος* = αυτός που γράφει ταχέως, με ταχυγραφική μέθοδο· *στενογράφος* = αυτός που γράφει με τη στενογραφική μέθοδο· *πεζογράφος, βιογράφος, αγιογράφος* (γράφω = ζωγραφίζω), *ορθογράφος, αρθρογράφος, γελοιογράφος, σεναριογράφος, δημοσιογράφος, λεξικογράφος, πρακτικογράφος, επιστολογράφος, δακτυλογράφος, χρονογράφος, σκηνογράφος, υμνογράφος, τοπογράφος, τυπογράφος, σκιτσογράφος, δραματογράφος, χαρτογράφος, φωτογράφος, γεωγράφος, λαογράφος* κ.ά. Το **πολύγραφος** είναι ρηματικό σύνθετο με οιονεί «παθητική» σημασία (πβ. *χειρόγραφος*), που δηλώνει το μηχάνημα «με το οποίο γράφονται πολλά (αντίτυπα / αντίγραφα)». Πβ. και *τηλέγραφος* αλλά *καρδιογράφος, σεισμογράφος, παλαιογράφος* κ.ά. Κατά το *τηλέγραφος* και *πολύγραφος* τονίστηκαν και *φωνόγραφος, κινηματόγραφος* αντί *φωνογράφος, κινηματογράφος.*

πολυγραφώ ρ. αμετβ. {πολυγραφείς... | πολυγράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αναπαράγω ένα γραπτό στον πολύγραφο: *πολυγραφημένες σημειώσεις.* — **πολυγράφηση** (η).

πολυγυνία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** θεσμός που επιτρέπει σε έναν άνδρα να έχει συγχρόνως περισσότερες από μία συζύγους ΑΝΤ. πολυανδρία **2.** (γενικότ.) το να έχει ένας άνδρας σχέση με περισσότερες από μία γυναίκες.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. polygyny < μτγν. *πολυγύνης* < *πολυ-* + *-γύνης* < *γυνή*].

πολυγυρισμένος, -η, -ο αυτός που έχει γυρίσει, ταξιδέψει σε πολλά μέρη, σε πολλούς τόπους.

Πολύγυρος (ο) {-ου κ. -ύρου} πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Χαλκιδικής. — **Πολυγυριώτης** (ο), **Πολυγυριώτισσα** (η), **πολυγυριώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, πιθ. (άποψη Λ. Τσοπανάκη) < *πολύ(γ)ιρος* (με παρετυμολ. προς το *γύρος*), < **πολύερος* (με τροπή *α* > *ε* λόγω τού υγρού) < μτγν. *Πολύαρος,* όνομα κτηματία τής περιοχής κατά τον 2ο ή 1ο αι. π.Χ. (< *πολύ-* + *αράομαι* < *ἀρά* «ευχή – κατάρα»)].

πολυγωνικός, -ή, -ό [1812] αυτός που έχει τη μορφή ή τα χαρακτηριστικά πολυγώνου: ~ *σχήμα / γραμμή / τραπέζι.*

πολύγωνο (το) [αρχ.] {πολυγών-ου | -ων} ΓΕΩΜ. το επίπεδο ευθύγραμμο σχήμα, που έχει περισσότερες από τέσσερεις πλευρές με τις αντίστοιχες γωνίες τους: *κανονικό* ~ (αυτό που έχει όλες τις πλευρές ίσες και τις γωνίες του ίσες).

πολύγωνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλές γωνίες: ~ *σχήματα* **2.** ***πολύγωνο*** (το) βλ.λ.

πολυδαίδαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει τη μορφή λαβυρίνθου, που είναι ιδιαίτερα πολύπλοκος στην κατασκευή του: ~ *αίθουσα / οικοδόμημα* ΣΥΝ. δαιδαλώδης **2.** (μτφ.) αυτός που είναι εξαιρετικά πολύπλοκος και δύσκολα καταλήγει σε αποτέλεσμα: ~ *διαδικασία / επιχειρηματολογία / υπόθεση* ΣΥΝ. περίπλοκος, αδιέξοδος, πολυσύνθετος.

πολύδακρυς (ο/η) [αρχ.] {πολυδάκρ-υος | -ύων} (αρχαιοπρ.) πολυδάκρυτος (βλ.λ.).

πολυδάκρυτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συνοδεύεται από πολλά δάκρυα, για τον οποίο αξίζει να χυθούν πολλά δάκρυα: ~ *ζωή* ‖ *ο ~ φίλος μας* (για νεκρό) ΣΥΝ. πολύκλαυ(σ)τος.

πολυδακτυλία (η) [1889] ΑΝΑΤ. ανωμαλία κατά την οποία τα άνω ή κάτω άκρα έχουν περισσότερα από πέντε δάκτυλα. — **πολυδάκτυλος,** -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polydactylie].

πολυδάπανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που απαιτεί ή που έγινε/γίνεται με μεγάλες δαπάνες: ~ *κρουαζιέρα / ζωή / επιχείρηση / γούστα / συνήθειες / έρευνες* ΣΥΝ. πολυέξοδος, ακριβός ΑΝΤ. ολιγοδάπανος.

πολύδενδρος, -η, -ο [αρχ.] (τόπος) που έχει πολλά δέντρα, είναι γεμάτος από δέντρα.

Πολυδεύκης (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο ένας από τους Διόσκουρους, γυιος τού Δία και τής Λήδας, δίδυμος αδελφός τού Κάστορα (βλ. κ. λ. *Κάστωρ, Διόσκουροι, δίδυμος*) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου. Δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς η σημ. και η ετυμ. τού β' συνθ. *-δευκης,* το οποίο μαρτυρείται και στο ομηρικό επίθ. *ἀ-δευκής* (ως συνοδευτικό των ουσ. *ὄλεθρος, πότμος, φῆμις, ἄτη, αἶσα*). Φαίνεται ότι η πιθανότερη σημ. τού επιθ. *ἀδευκής* είναι «αφρόντιστος, απροσδόκητος», πράγμα που θα καθιστούσε λογική τη σύνδεση με τις «γλώσσες» *δεύκω· βλέπω (Etymologicum Magnum)* και *δεύκει· φροντίζει* (Ησύχιος). Έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με το ομηρικό επίρρ. *ἐνδυκέως* «επιμελώς, με φροντίδα», η οποία θα προϋπέθετε για το *ἀδευκής* τη σημ. «αμελής, ανοικοκύρευτος»].

πολυδιαβασμένος, -η, -ο **1.** (παθητ.) αυτός που έχει διαβαστεί ή διαβάζεται από πολλούς: ~ *βιβλίο* **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει διαβάσει πολλά, μορφωμένος: *άνθρωπος* ~ ΣΥΝ. καλλιεργημένος.

πολυδιάσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διάσπαση ενός συνόλου σε πολλά μέρη: *ενδεχόμενη ήττα στις εκλογές θα οδηγήσει στην ~ τής παράταξης* ΣΥΝ. κατακερματισμός. — **πολυδιασπώ** ρ. {-άς...}.

πολυδιάστατος, -η, -ο αυτός που έχει πολλές διαστάσεις· (συνήθ. μτφ.) που διεξάγεται προς πολλές κατευθύνσεις, ο πολύπλευρος, αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από μονομέρεια: ~ *εξωτερική πολιτική* ΑΝΤ. μονοδιάστατος. — **πολυδιάστατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multi-dimensional].

πολυδιαφημισμένος, -η, -ο αυτός που έχει διαφημιστεί ή διαφημίζεται πολλές φορές: ~ *προϊόν / παράσταση.*

πολυδιήγητος, -η, -ο [1782] (ιστορία, γεγονός, πρόσωπο κ.λπ.) που η διήγησή του είναι πολύ διαδεδομένη.

πολυδιψία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία εμφανίζεται αυξημένη επιθυμία για λήψη υγρών, συνήθ. σε ασθενείς που πάσχουν από (σακχαρώδη) διαβήτη ή ορισμένες παθήσεις των ουροδόχων οδών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polydipsie].

πολυδόξαστος, -η, -ο [αρχ.] πάρα πολύ δοξασμένος: ~ *μάχη* ΣΥΝ. ένδοξος. Επίσης **πολύδοξος** [μτγν.].

πολυδουλεμένος, -η, -ο αυτός που έχει δουλευτεί με κάθε λεπτομέρεια, που τον έχουν επεξεργαστεί πολύ καλά: ~ *έργο / πίνακας / κόσμημα.*

πολύδροσος, -η, -ο [μτγν.] γεμάτος δροσιά: ~ *πηγή.*

πολυδύναμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει μεγάλες δυνάμεις ή δυνατότητες: ~ *εκπαιδευτικός οργανισμός* **2.** ***πολυδύναμο αστυνομικό τμήμα*** το αστυνομικό τμήμα που περιλαμβάνει στα όρια τής δικαιοδοσίας του πολλούς δήμους ● **3.** ΦΑΡΜ. (εμβόλιο ή ορός) που έχει παρασκευαστεί από περισσότερα τού ενός στελέχη τού ίδιου βακτηρίου ή ιού, όπως είναι το αντιγριπικό εμβόλιο. — **πολυδυναμία** (η).

Πολύδωρος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Πολύδωρας.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., < *πολυ-* + *δῶρον*].

πολύδωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι γενναιόδωρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-δωρος* (< *δῶρον*), πβ. *μεγαλό-δωρος*].

πολυεδρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τη μορφή ή τα χαρακτηριστικά πολυέδρου: ~ *κρύσταλλος / επιφάνεια* **2.** (εκλογική περιφέρεια) που έχει περισσότερες από μία βουλευτικές έδρες. — **πολυεδρικότητα** (η).

πολύεδρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει πολλές έδρες: ~ *σχήμα* **2.** ***πολύεδρο*** (το) {πολυέδρ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. στερεό σώμα (σχήμα) που περικλείεται από επίπεδα πολύγωνα, τα οποία ονομάζονται έδρες: *κανονικό* ~ (τού οποίου οι έδρες είναι κανονικά πολύγωνα και οι στερεές γωνίες ίσες) **3.** (λόγ.) αυτός που έχει πολλά καθίσματα: ~ *αίθουσα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polyèdre].

πολυεθνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελείται από πολλά έθνη, στον οποίο περιλαμβάνονται πολλές εθνότητες: ~ *κράτος* **2.** αυτός που αφορά σε πολλά έθνη ή που γίνεται με τη συμμετοχή εκπροσώπων από πολλά έθνη: ~ *διάσκεψη / εκστρατευτικό σώμα* ‖ ~ *κολοσσός / συμφέροντα* **3.** ***πολυεθνική*** (η) (ενν. *επιχείρηση, εταιρεία*) οικονομική μονάδα μεγάλων δυνατοτήτων, που δραστηριοποιείται σε παγκόσμια κλίμακα με υποκαταστήματα, παραρτήματα και θυγατρικές εταιρείες, οι οποίες ακολουθούν τις κατευθυντήριες γραμμές τής μητρικής επιχείρησης, π.χ. μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες, βιομηχανίες ειδών που καταναλώνονται παγκοσμίως κ.λπ. — **πολυεθνικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multinational].

πολυειδής, -ής, -ές {πολυειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εμφανίζεται σε πολλά είδη, με πολλές διαφορετικές μορφές ΣΥΝ. πολύμορφος, ποικίλος. — **πολυειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-ειδής* < *εἶδος*].

πολυεκατομμυριούχος (ο/η) πρόσωπο που έχει περιουσία πολλών εκατομμυρίων δραχμών, δολαρίων κ.ά.

[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *εκατομμύριο* + *-ούχος* (< *έχω*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multimillionaire].

πολυέλαιος (ο) {πολυελαί-ου | -ων, -ους} το μεγάλων διαστάσεων κρεμαστό πολύφωτο, το οποίο αναρτάται στην οροφή σαλονιών, αιθουσών δημόσιων ή ιδιωτικών χώρων ή σε εκκλησίες: *μπρούντζινος / σκαλιστός / αναμμένος ~*· ΦΡ. (ειρων.) ***σιγά τον πολυέλαιο*** για κάτι/κάποιον για το/τον οποίο δεν αξίζει να γίνεται λόγος: *Κι αν δεν έρθει τι έγινε; ~!* ΣΥΝ. σιγά!, σιγά τα λάχανα!
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-έλαιος* < *ἐλαία, ἔλαιον*].

πολυέλεος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (ως προσωνυμία τού Θεού) γεμάτος έλεος, εξαιρετικά φιλεύσπλαγχνος ΣΥΝ. οικτίρμων, πονετικός ΑΝΤ. ανελέητος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Πολυέλεος*** (ο) το τμήμα τού όρθρου κατά το οποίο διαβάζεται ο 135ος ψαλμός, στον οποίο κάθε εδάφιο τελειώνει με τη λέξη *έλεος*.

πολυέξοδος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που απαιτεί ή για τον οποίο γίνονται πολλά έξοδα: *~ εκδηλώσεις / έρευνες / διαμονή / εγχείρηση* ΣΥΝ. πολυδάπανος **2.** (για πρόσ.) αυτός που ξοδεύει πολλά: *~ οικογένεια / νοικοκυριό* ΣΥΝ. σπάταλος.

πολυεπίπεδος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από πολλά επίπεδα: *~ αίθουσα δεξιώσεων* || (μτφ.) *~ κριτική / ανάλυση.* — **πολυεπίπεδα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multilevel ή multilevelled].

πολυεργαλείο (το) εργαλείο με πολλά εξαρτήματα για ποικίλες εργασίες.

πολυεστέρας (ο) υφάνσιμο υλικό, δομική μονάδα τού οποίου είναι μία πολυεστερική ένωση. Επίσης **πολυέστερ** (το) {άκλ.} (βλ. λ. *πολυεστέρες*).

πολυεστέρες (οι) ΧΗΜ. πολυμερείς ενώσεις, των οποίων οι μακρομοριακές αλυσίδες έχουν σχηματιστεί με τη δημιουργία εστερικών ομάδων (βλ. λ. *εστέρες*) και χρησιμοποιούνται για την παραγωγή καλλυντικών, στιλβωτικών υλικών, για την κατασκευή πλαστικών, στην ηλεκτροτεχνία, τη βιομηχανία υφασμάτων κ.α.: *κορεσμένοι / ακόρεστοι / αρωματικοί ~.* — **πολυεστερικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. polyester (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *εστέρας*].

πολυετής, -ής, -ές [αρχ.] {πολυετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (φυτό) που ζει περισσότερο από έναν χρόνο, κατ' αντιδιαστολή προς το μονοετές **2.** αυτός που διαρκεί πολλά χρόνια: *~ σπουδές / υπηρεσία / θεραπεία / πείρα* (που αποκτήθηκε μετά από πολλά χρόνια) ΣΥΝ. πολύχρονος, μακροχρόνιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πολυετία (η) [μτγν.] {πολυετιών} μακροχρόνια περίοδος, διάστημα πολλών ετών: *επίδομα πολυετίας.*

πολύευκτος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που ευχόμαστε πάρα πολύ να συμβεί: *η ~ επιτυχία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-ευκτος* < *εὔχομαι*].

πολυεύσπλαγχνος, -η, -ο [μτγν.] (συνήθ. ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που δείχνει μεγάλη ευσπλαγχνία ΑΝΤ. άσπλαχνος. — **πολυευσπλαγχνία** (η) [μτγν.].

πολυζηλεμένος, -η, -ο αυτός τον οποίο ζηλεύουν πολύ ή και πολλοί: *~ θέση* ΣΥΝ. αξιοζήλευτος. Επίσης **πολυζήλευτος** [1890].

πολύζηλος, -η, -ο αυτός που δείχνει πολύ μεγάλο ζήλο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *ζῆλος*].

πολυζήτητος, -η, -ο [μεσν.] περιζήτητος (βλ.λ.).

πολύζυγο (το) {πολυζύγ-ου | -ων} όργανο τής ενόργανης γυμναστικής, το οποίο αποτελείται από δύο κατακόρυφες παραστάδες ύψους τριών μέτρων, που συνδέονται με είκοσι οριζόντιους ζυγούς (ράβδους) και το οποίο χρησιμοποιείται για την άσκηση των κοιλιακών μυών και για υπερεκτάσεις τού σώματος (πβ. λ. *μονόζυγο*).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *πολύζυγος* < *πολυ-* + *ζυγός*].

Πολυζώης (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ζώης**.
[ΕΤΥΜ. Συγκεκομ. τ. τού μεσν. επιθ. *πολυζώητος*, που αποτελούσε ευχή να ζήσει κάποιος πολλά χρόνια].

πολυζώητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ζήσει ή ζει πολλά χρόνια ΑΝΤ. λιγόζωος. — **πολυζωία** (η) [1766].

πολυήμερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει διάρκεια πολλών ημερών: *~ ταξίδι* ΑΝΤ. ολιγοήμερος.

πολύηχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που παράγει ποικιλία ήχων.

πολυθέαμα (το) [1885] {πολυθεάμ-ατος | -ατα, -άτων} το υπερθέαμα (βλ.λ.).

πολυθεΐα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η πίστη σε πολλούς θεούς, η λατρεία πολλών θεών ΑΝΤ. μονοθεΐα, μονοθεϊσμός. Επίσης **πολυθεϊσμός** (ο) [1888].

πολυθεϊκός, -ή, -ό [1854] αυτός που περιλαμβάνει πολλούς θεούς: *~ θρησκεία.*

πολυθεϊστής (ο) [1871], **πολυθεΐστρια** (η) {πολυθεϊστριών} ο οπαδός τού πολυθεϊσμού ΑΝΤ. μονοθεϊστής. — **πολυθεϊστικός, -ή, -ό** [1863].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polythéiste].

πολυθέλγητρος, -η, -ο [1872] (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει πολλά θέλγητρα, που ασκεί μεγάλη γοητεία: *~ κόρη.*

πολυθεσία (η) {χωρ. πληθ.} η κατοχή περισσότερων τής μιας έμμισθων θέσεων στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα από το ίδιο άτομο: *για την καταπολέμηση τής ανεργίας συνιστάται και ο περιορισμός τής ~.*

πολυθέσιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει πολλές θέσεις: *~ γκαράζ / όχημα* **2.** (για σχολείο) αυτό που έχει πολλές θέσεις διδασκόντων: *~ δημοτικό σχολείο.*
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *-θέσιος* < *θέση*, πβ. κ. *μονο-θέσιος, δι-θέσιος*].

πολυθεσίτης (ο) {πολυθεσιτών}, **πολυθεσίτισσα** (η) {πολυθεσιτισσών} ο υπάλληλος που κατέχει περισσότερες τής μιας έμμισθες θέσεις στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα.

πολυθόρυβος, -η, -ο [1836] αυτός που έχει ή προκαλεί πολύ θόρυβο: *~ μηχανή / δρόμος* ΣΥΝ. πολύβουος ΑΝΤ. ήσυχος.

πολυθρήνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει θρηνηθεί ή αξίζει να θρηνηθεί από πολλούς ή πολύ ΣΥΝ. πολυδάκρυτος, πολύκλαυ(σ)τος.

πολυθρόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αναπαυτικό κάθισμα με στηρίγματα για την πλάτη (και συχνά και για τα χέρια), το οποίο προορίζεται για ένα άτομο (σε αντίθεση με τον καναπέ): *κάθομαι / βουλιάζω στην ~* || *βαθιά / κλασική / μοντέρνα ~* || *κουνιστή / περιστρεφόμενη ~* || *~ γραφείου / σαλονιού / καθιστικού* || *αναπηρική ~* (το αναπηρικό καροτσάκι) || *πολυθρόνα-κρεβάτι* (που μπορεί να ανοίξει και να χρησιμοποιηθεί ως κρεβάτι). — (υποκ.) **πολυθρονίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. poltrona < poltro «κρεβάτι» < λατ. *pulliter < pullus «πώλος, πουλάρι», μέσω τής σημ. «κάθισμα, σαμάρι». Στην Ελληνική η λ. συνδέθηκε παρετυμολογικά με τις λ. *πολύς* και *θρόνος*, πράγμα που εξηγεί και τη γραφή της].

πολυθρύλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός για τον οποίο έχουν δημιουργηθεί πολλοί θρύλοι: *~ ήρωας* ΣΥΝ. ξακουστός, ονομαστός, περιλάλητος, θρυλικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

πολυϊατρείο (το) ιατρείο στο οποίο υπάρχουν γιατροί πολλών ειδικοτήτων, ώστε να μπορούν να εξυπηρετηθούν ασθενείς με διάφορες ασθένειες και προβλήματα υγείας: *τα ~ τού Ι.Κ.Α.*

πολυΐστωρ (ο/η) {πολυΐστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) **1.** πρόσωπο που έχει πολλές γνώσεις **2.** (συγγραφέας) που γράφει για ποικίλα θέματα, που ασχολείται με διάφορα είδη τού λόγου: *~ δοκιμιογράφος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *ἵστωρ*, για το οποίο βλ. λ. *ιστορία*].

πολυκαιρία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η πάροδος μεγάλου χρονικού διαστήματος (κυρ. ως αιτία φθοράς): *χαρτιά κιτρινισμένα από την ~.*

πολυκαιρίζω ρ. αμετβ. {πολυκαίρισ-α, -μένος} **1.** διαρκώ για μεγάλο χρονικό διάστημα (και υφίσταμαι τις ανάλογες συνέπειες): *έχει πολυκαιρίσει αυτή η διαμάχη* **2.** (συνήθ. η μτχ. ***πολυκαιρισμένος, -η, -ο***) αυτός που υπάρχει από πολύ καιρό, που δεν είναι καινούργιος ή φρέσκος: *~ τρόφιμα* || *~ αιτήματα.*

πολυκαιρινός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει από πολύ καιρό **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει μείνει σε αχρηστία επί μεγάλο χρονικό διάστημα και έχει παλιώσει ΣΥΝ. απηρχαιωμένος. Επίσης (λαϊκ.) **πολυκαιρίτικος, -η, -ο.**

πολυκαλλιέργεια (η) {πολυκαλλιεργειών} ΓΕΩΠ. γεωργικό σύστημα ταυτόχρονης καλλιέργειας περισσοτέρων τού ενός ειδών παραγωγής σε μια έκταση γης.

πολυκάναλος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. (για συσκευή) αυτός που έχει πολλά κανάλια: *~ ραδιοενισχυτής / ψηφιακός αποκωδικοποιητής.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multichannel].

Πολυκανδριώτης (ο), **Πολυκανδριώτισσα** (η) (λαϊκ.) αυτός που κατοικεί στη Φολέγανδρο ή κατάγεται από αυτήν ΣΥΝ. Φολεγάνδριος. — **πολυκανδριώτικος, -η, -ο.**

πολυκάντηλο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) ΕΚΚΛΗΣ. πολύφωτο αποτελούμενο από πολλά καντήλια, το οποίο χρησιμοποιείται στις εκκλησίες.

Πολύκαρπος (ο) [αρχ.] **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο Όσιος ~* **2.** ανδρικό όνομα.

πολύκαρπος, -η, -ο [αρχ.] (για τόπους κ. μτφ. για πρόσ.) αυτός που παράγει πολλούς καρπούς, εξαιρετικά γόνιμος ΣΥΝ. καρπερός ΑΝΤ. άκαρπος, άγονος. — **πολυκαρπία** (η) [αρχ.].

πολυκαταλαβαίνω ρ. μετβ. {πολυκατάλαβα} (με άρνηση) καταλαβαίνω σε ικανοποιητικό βαθμό: *δεν πολυκατάλαβε το έργο / τι είπε* || *δεν ~ από αυτά, μη με μπλέκεις.*

πολυκατάστημα (το) {πολυκαταστήμ-ατος | -ατα, -άτων} μεγάλο κατάστημα, που αποτελείται από επιμέρους τμήματα, στα οποία πωλούνται ποικίλα είδη, λ.χ. ένδυσης, οικιακού εξοπλισμού, ηλεκτρονικών κ.λπ. (πβ. λ. *σούπερ μάρκετ*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multistore].

πολυκάτεχος, -η, -ο (λαϊκ.-ειρων.) αυτός που κατέχει πολλές γνώσεις, πολυμαθής.

πολυκατοικία (η) {πολυκατοικιών} **1.** πολυώροφο οικοδόμημα (με περισσότερους από δύο ορόφους) που διαχωρίζεται σε αυτοτελή διαμερίσματα: *ανέγερση πολυκατοικίας* || *πενταώροφη ~* || *ο θυρωρός / ο διαχειριστής / τα κοινόχρηστα τής ~* || *μένουμε στην ίδια ~ σε διαφορετικούς ορόφους* **2.** (συνεκδ.) οι ένοικοι τού παραπάνω οικοδομήματος: *με τις φωνές του σήκωσε όλη την ~ στο πόδι.*

πολυκέλαδος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (πουλί) που κελαηδά πολύ **2.** (ειρων. για πρόσ.) αυτός που μιλάει πολύ ΣΥΝ. φλύαρος, πολυλογάς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *κέλαδος* «θόρυβος, ήχος» (βλ. κ. *κελαηδώ*)].

πολυκερδής, -ής, -ές [αρχ.] {πολυκερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποφέρει μεγάλο κέρδος: *~ επιχείρηση* ΣΥΝ. κερδοφόρος. — **πολυκερδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πολυκέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλά κεφάλια: *~ τέρας* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει πολλούς αρχηγούς: *~ κόμμα / ηγεσία.*

πολυκινηματογράφος (ο) σύμπλεγμα πολλών κινηματογραφικών αιθουσών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. multiplex].

πολυκλαδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που διαχωρίζεται σε πολλούς επιμέρους κλάδους, τομείς **2.** ***πολυκλαδικό (λύκειο)*** το λύκειο που παρέχει στον μαθητή τη δυνατότητα να επιλέγει μέσα από διάφορους κλάδους μαθημάτων αυτά που θα τον οδηγήσουν σε στοιχειώδη τεχνική / επαγγελματική κατάρτιση (όπως *το τεχνικό λύκειο*, βλ. λ. *τεχνικός*) ή θα προετοιμάσουν την εισαγωγή του σε Ανώτερες ή Ανώτατες Σχολές (όπως *το γενικό λύκειο*, βλ. λ. *γενικός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπαίδευση.*

πολύκλαδος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πολλά κλαδιά.

πολύκλαυτος, -η, -ο κ. **πολύκλαυστος** [αρχ.] (λόγ.) (για νεκρό) αυτός που έχει θρηνηθεί πολύ ή από πολλούς ΣΥΝ. πολυθρήνητος, πο-

λυδάκρυτος.

Πολύκλειτος (ο) {-ου κ. -είτου} ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες ανδριαντοποιούς (5ος αι. π.Χ.): *κανόνας τού* ~ (σύγγραμμα τού καλλιτέχνη όπου όριζε τις σωστές αναλογίες τού ανθρώπινου σώματος· επίσης το άγαλμα «Δορυφόρος», το οποίο ακολουθεί τις αναλογίες αυτές).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *κλειτός* «ένδοξος, ονομαστός» < **κλεϜ-ετ-ός* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -Ϝ- και συναίρεση) < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.)].

πολυκλινική (η) [1845] νοσηλευτικό ίδρυμα (κλινική) όπου μπορούν να νοσηλευθούν ασθενείς διαφορετικών παθήσεων, στο οποίο παρέχεται ιατρική φροντίδα από γιατρούς όλων των ειδικοτήτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polyclinique].

πολύκλωνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λαϊκ.) πολύκλαδος (βλ.λ.) • **2.** (καλώδιο) που αποτελείται από πολλά σύρματα.

πολυκοιτάζω ρ. μετβ. {πολυκοίτα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** κοιτάζω (κάτι/κάποιον) συχνά: *αυτός μπροστά σαν να σε πολυκοιτάζει* **2.** αποδίδω σημασία σε (κάτι), το κοιτάζω προσεκτικά: *δεν πολυκοιτάζει τους τύπους, είναι απλός σ' αυτά* ‖ *το πήρα βιαστικά, χωρίς να το πολυκοιτάξω.*

πολυκομματικός, -ή, -ό αυτός στον οποίο υπάρχουν ή συμμετέχουν πολλά κόμματα: ~ *κυβέρνηση* / *σύστημα* ΑΝΤ. μονοκομματικός.

πολυκομματισμός (ο) [1896] η ύπαρξη και λειτουργία πολλών κομμάτων: *ο ~ αποτελεί θεμέλιο λίθο τής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας* ΑΝΤ. μονοκομματισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. multipartisme].

πολυκοσμία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} ο συνωστισμός που δημιουργείται από τη συγκέντρωση πολλών ανθρώπων στον ίδιο χώρο: *αποφεύγω την* ~ ‖ *αυτές τις μέρες υπάρχει ~ στα μαγαζιά λόγω των εκπτώσεων* ΣΥΝ. κοσμοσυρροή.

πολυκοτυλήδονος, -η, -ο ΒΟΤ. αυτός που έχει περισσότερες από δύο κοτυληδόνες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polycotelydon].

πολυκουζινάκι (το) {χωρ. γεν.} σύνθετη οικιακή συσκευή που αποτελείται από δύο ηλεκτρικές εστίες, νεροχύτη και μικρό ψυγείο.

Πολυκράτης (ο) {-η κ. -άτους} **1.** τύραννος τής Σάμου (6ος αι. π.Χ.), γνωστός για τα έργα του στο νησί (λιμενικές εγκαταστάσεις, υδραγωγείο, ανάκτορο, ναός τής Ήρας) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *πολυκρατής* «πανίσχυρος, πολύ δυνατός» < *πολυ-* + *-κρατής* < *κρατώ*].

πολύκροτος, -η, -ο [αρχ.] (μτφ.) αυτός που έχει προκαλέσει αίσθηση στην κοινή γνώμη, που έχει συζητηθεί πολύ: ~ *δίκη* / *υπόθεση* / *σίριαλ* ΣΥΝ. περιβόητος, διαβόητος.

πολυκύμαντος, -η, -ο 1. (θάλασσα) που έχει πολλά κύματα ΑΝΤ. ακύμαντος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που έχει περάσει από πολλές διακυμάνσεις και περιπέτειες: ~ *βίος* / *ιστορία* ΣΥΝ. ταραχώδης, περιπετειώδης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πολυ-* + *-κύμαντος* < *κυμαίνω* (< αρχ. *κῦμα*)].

πολυκυστικός, -ή, -ό αυτός που έχει πολλές κύστεις: ~ *ωοθήκες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polycystic].

πολυκύτταρος, -η, -ο [1891] ΒΙΟΛ. αυτός που αποτελείται από πολλά κύτταρα: ~ *φυτά* / *οργανισμοί* ΑΝΤ. μονοκύτταρος. Επίσης **πολυκυτταρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. multicellulaire].

πολύκωπος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πολλά κουπιά: ~ *λέμβος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-κωπος* < *κώπη* «κουπί» (βλ. κ. *κουπί*)].

πολυλειτουργικός, -ή, -ό αυτός που επιτελεί πολλές λειτουργίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multifunctional].

πολυλογάς (ο) {πολυλογάδες}. **πολυλογού** (η) {πολυλογούδες} **1.** πρόσωπο που λέει πολλά λόγια περιττά ή ασήμαντα, που φλυαρεί ΣΥΝ. φλύαρος, φαφλατάς, γλωσσάς ΑΝΤ. λιγομίλητος, λιγόλογος **2.** (ως ουσ.) φλύαρος άνθρωπος: *δεν μπορώ τους ~.* — **πολυλογάδικος, -η, -ο.**

πολυλογία (η) [αρχ.] {δύσχρ. πολυλογιών} **1.** το να μιλάει κανείς πολύ, χωρίς να λέει κάτι ουσιαστικό: *δεν μπορώ την ~ του· αν αρχίσει, δεν σταματά με τίποτα* ΣΥΝ. φλυαρία ΑΝΤ. ολιγολογία **2.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) ό,τι λέει κανείς φλυαρώντας: *αυτά είναι πολυλογίες!* — **πολύλογος, -η, -ο** [αρχ.].

πολυλογώ ρ. αμετβ. {-είς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φλυαρώ, μιλώ ακατάπαυστα· ΦΡ. **(για) να μη σ' τα πολυλογώ** για να μη φλυαρώ, για να μπω κατευθείαν στο θέμα: ~, *έψαξα παντού, ρώτησα, αλλά αυτός είχε εξαφανιστεί.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πολυλογῶ (-έω)* < *πολυ-* + *-λογῶ* (< *λόγος*)].

πολυμαθής, -ής, -ές {πολυμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· πολυμαθέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει μάθει πολλά, που κατέχει πολλές γνώσεις (πβ. λ. *αμαθής, ημιμαθής*). — **πολυμάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-μαθής* < *μανθάνω*, πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον*].

πολυμαστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσπλασία που συνίσταται στην ύπαρξη ή εμφάνιση συμπληρωματικών μαστών στο στήθος και σπανιότ. στην πλάγια κοιλιακή ή βουβωνική χώρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymastie].

πολυμελής, -ής, -ές [αρχ.] {πολυμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποτελείται από πολλά μέλη: ~ *δικαστήριο* / *οικογένεια* / *επιτροπή* / *αντιπροσωπία* / *κυβερνητικό σχήμα* ΑΝΤ. ολιγομελής. — **πολυμέλεια** (η) [1887].

πολυμερής, -ής, -ές {πολυμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αποτελείται από πολλά μέρη ή έχει πολλές διαφορετικές πλευρές: ~ *ανάλυση* / *ερμηνεία* ΣΥΝ. πολυσύνθετος, πολύπλευρος, πολυσχιδής ΑΝΤ. μονομερής **2.** αυτός που διεξάγεται ανάμεσα σε πολλά μέρη: ~ *συμφωνία* / *ανταλλαγές* (πβ. λ. *μονομερής, διμερής*) **3.** αυτός που δεν μένει προσκολλημένος σε ένα, αλλά επεκτείνεται σε πολλά σημεία: ~ *ενδιαφέρον* / *μόρφωση* • **4.** ΧΗΜ. αυτός που έχει προκύψει από πολυμερισμό: ~ *ένωση* / *υλικό.* — **πολυμέρεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-μερής* < *μέρος*].

πολυμερίζω ρ. μετβ. {πολυμέρισ-α, -τηκα, -μένος} ΧΗΜ. παράγω (κάτι) με πολυμερισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymériser].

πολυμέριμνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολλές μέριμνες, πολλές φροντίδες.

πολυμερισμός (ο) [1895] **1.** ΧΗΜ. σειρά χημικών αντιδράσεων κατά τις οποίες σχηματίζονται χημικές ενώσεις με μεγάλο πλήθος ατόμων και μεγάλο μοριακό βάρος από τη συνένωση μεγάλου αριθμού απλούστερων όμοιων ή παρόμοιων μορίων **2.** (στην πολιτική) η συλλογική εκτέλεση συλλογικά ειλημμένων διεθνών αποφάσεων από ομάδες κυβερνήσεων ή κρατών (κατά κανόνα, υπό την αιγίδα τού Ο.Η.Ε.) ΑΝΤ. μονομερισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymérisation. Στην πολιτική σημ. η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multilateralism (αντώνυμο τού bilateralism)].

πολυμέσα (τα) ΤΕΧΝΟΛ. ο συνδυασμός οπτικών και ακουστικών μέσων, κυρ. μέσω Η/Υ, για εκπαιδευτικούς, διαφημιστικούς, ψυχαγωγικούς ή άλλους σκοπούς. - **πολυμεσικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multimedia].

πολυμεταγγιζόμενος, -η, -ο αυτός που υποβάλλεται σε αλλεπάλληλες, περιοδικά επαναλαμβανόμενες μεταγγίσεις αίματος εξαιτίας παθήσεως (λ.χ. αιμοφιλίας, μεσογειακής αναιμίας): ~ *άτομα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. polytransfused (νόθο σύνθ.)].

πολυμεταλλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. το νομισματικό σύστημα κατά το οποίο κυκλοφορούν νομίσματα από διάφορα μέταλλα (χρυσά, αργυρά, χάλκινα κ.λπ.) ΑΝΤ. μονομεταλλισμός.

πολυμετοχικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από πολλούς μετόχους: ~ *εταιρεία.*

πολύμετρο (το) {πολυμέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που περιλαμβάνει συνδυασμό οργάνων (αμπερόμετρο, βολτόμετρο και ωμόμετρο) με ευρεία χρήση σε διάφορες ηλεκτρικές μετρήσεις (τάσης, έντασης, αντίστασης κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polymeter].

πολυμέτωπος, -η, -ο αυτός που εμφανίζεται ή διεξάγεται σε πολλά μέτωπα: ~ *εκστρατεία* ‖ *η κυβέρνηση δέχεται ~ επίθεση από συνδικάτα, εφημερίδες και εσωκομματικούς αντιπάλους.*

πολυμηνόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση έμμηνης ρύσης ανά διαστήματα μικρότερα των 24 ημερών.
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *μηνο-* (< *μήνας*) + *-ρροια* (< *ρέω*, με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polymenorrhoea].

πολύμηνος, -η, -ο [1841] αυτός που έχει διάρκεια πολλών μηνών: ~ *ταξίδι* / *θεραπεία.*

πολυμηχάνημα (το) μηχάνημα κατάλληλο για πολλές εργασίες.

πολυμήχανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μηχανεύεται, επινοεί συνεχώς τεχνάσματα, για να αντεπεξέρχεται στις δυσκολίες: *ο ~ Οδυσσέας* ΣΥΝ. εφευρετικός, δαιμόνιος, ευφυής, επινοητικός.

πολυμιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {πολυμιλάς... | πολυμίλησα} μιλάω πολύ, συνήθ. λέγοντας πράγματα που δεν θα έπρεπε να μαθευτούν ή για να φανεί ότι τα γνωρίζω: *μην ~, γιατί θα βρεις τον μπελά σου.*

Πολύμνια (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής θεατρικής τέχνης **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πολυ-* + *-ύμνια* < *ὕμνος*].

πολυμορφία (η) [μτγν.] {πολυμορφιών} **1.** το να είναι κανείς πολύμορφος, το να παρουσιάζει ποικιλία στη μορφή του: *γλωσσική ~* ‖ *η ~ των ακτών* / *των αντιδράσεών κάποιου* ΑΝΤ. ομοιομορφία **2.** ΒΙΟΛ. (παλαιότ.) ο πολυμορφισμός (βλ.λ.).

πολυμορφικός, -ή, -ό 1. ΒΙΟΛ. (για οργανισμούς) αυτός που εμφανίζει διαφορετικά χαρακτηριστικά στη δομή ή λειτουργία του λόγω γενετικών διαφορών ή διαφορετικών συνθηκών ανάπτυξης: «*οι άνθρωποι είναι ~, γι' αυτό είναι αδύνατο να βρεθεί ένα φάρμακο κατάλληλο για όλους*» (εφημ.) **2.** (στη βιομηχανία) (α) προϊόν που το χαρακτηρίζει η δυνατότητα να λαμβάνει πολλές λειτουργικές μορφές και να εξυπηρετεί πολλαπλές ανάγκες: ~ *γραφείο* / *καναπές με μοντέρνο ντιζάιν που «μεταμορφώνεται» με λίγες κινήσεις* (β) **πολυμορφικό** (το) επιβατικό όχημα που παρέχει τη δυνατότητα πολλαπλής αξιοποίησης τού εσωτερικού χώρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polymorphic].

πολυμορφισμός (ο) [1896] {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. γενετική παραλλαγή που δημιουργεί διαφορετικά χαρακτηριστικά στα άτομα τής ίδιας πληθυσμικής ομάδας ή τού ίδιου είδους, λ.χ. στους ανθρώπους τις διαφορετικές ομάδες αίματος, στις ανεμώνες το διαφορετικό χρώμα των λουλουδιών κ.λπ. ΣΥΝ. πολυμορφία **2.** ΧΗΜ. η εμφάνιση χημικής ένωσης σε περισσότερες από μία διαφορετικές κρυσταλλικές μορφές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymorphisme].

πολυμορφοπύρηνο (το) {πολυμορφοπυρήνων} ΒΙΟΛ. (λευκό αιμοσφαίριο) που φαίνεται να έχει πολλούς πυρήνες με διαφορές στη μορφή και στο μέγεθος, ενώ πρόκειται για έναν πυρήνα με πολλούς λοβούς, οι οποίοι συνδέονται με λεπτότατους μίσχους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. polymorphonuclear (νόθο σύνθ.)].

πολύμορφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ή παρουσιάζει διάφορες μορφές ΣΥΝ. ποικιλόμορφος ΑΝΤ. ομοιόμορφος. — **πολύμορφα / πολυμόρφως** [μτγν.] επίρρ.

πολύμοχθος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που απαιτεί πολύ μόχθο ή γίνεται

εφικτός μετά από πολύ μόχθο: ~ *προσπάθεια / έργο / επάγγελμα* ΣΥΝ. επίπονος, κοπιαστικός, επίμοχθος.

πολύμπριζο (το) → πολύπριζο

Πολυνείκης (ο) ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Οιδίποδα και τής Ιοκάστης, αδελφός τού Ετεοκλή, τής Αντιγόνης και τής Ισμήνης· σε μονομαχία για τον θρόνο τής Θήβας οι δύο αδελφοί αλληλοσκοτώθηκαν και η Αντιγόνη, παραβαίνοντας τη διαταγή που απαγόρευε την ταφή τού Πολυνείκη ως προδότη, έθαψε τον αδελφό της.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-νείκης* < *νεῖκος* «φιλονικία – μάχη»].

πολύνεκρος, -η, -ο αυτός που έχει ως συνέπεια πολλούς νεκρούς: ~ *δυστύχημα / ναυάγιο / επιθέσεις.*

πολυνευρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. παθολογική αλλοίωση τού περιφερειακού νευρικού συστήματος. — **πολυνευριτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyneuritis].

πολύνευρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλά νεύρα ή νευρώσεις: ~ *φύλλο.*

Πολυνησία (η) [1819] **1.** σύνολο νησιών και νησιωτικών συστάδων τού Κλ. Ειρηνικού Ωκεανού, που καταλαμβάνει μια τεράστια τριγωνική έκταση, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ότι ορίζεται από τα νησιά τής Ν. Ζηλανδίας, τα νησιά τού Πάσχα και τής Χαβάης **2.** ***Γαλλική Πολυνησία*** (γαλλ. Polynésie Française) γαλλική υπερπόντια κτήση στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό, στην οποία ανήκει το νησί τής Ταϊτής με πρωτεύουσα την Παπεέτε. — **Πολυνήσιος** (ο) [1890], **Πολυνήσια** (η), **πολυνησιακός, -ή, -ό** [1898].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενές ξέν. τοπωνύμιο, < αγγλ. Polynesia].

πολυνίκης (ο) [μτγν.] {πολυνικών} (σπάν.) πρόσωπο που έχει νικήσει πολλές φορές: (ως επίθ.) ~ *προπονητής* (που έχει οδηγήσει την ομάδα του πολλές φορές σε νίκη).

πολυνομία (η) [1833] {πολυνομιών} η έλλειψη κωδικοποιημένης νομοθεσίας με την ύπαρξη πολλών, συχνά αντικρουόμενων νόμων για το ίδιο θέμα.

πολυνομοσχέδιο (το) {πολυνομοσχεδί-ου | -ων} χαρακτηρισμός νομοσχεδίου το οποίο είτε περιέχει διατάξεις που επιφέρουν αλλαγές σε πολλούς τομείς τής έννομης τάξης είτε για την ψήφισή του απαιτείται η υπογραφή περισσοτέρων τού ενός υπουργών είτε ρυθμίζει μεν ένα μόνο αντικείμενο, αλλά οι αλλαγές που επιφέρει είναι δραστικές και πολύ σημαντικές: *«~ για τη Δικαιοσύνη καταθέτει το υπουργείο αμέσως μετά τις γιορτές: τι αλλάζει στα ναρκωτικά, τις εξώσεις και τα δικαστήρια»* (εφημ.) || *«με το ~ τού υπουργείου Εθνικής Άμυνας ρυθμίζονται θέματα των αξιωματικών, τού πολιτικού προσωπικού και των αποστράτων, το θέμα τής Εθνικής Μετεωρολογικής Υπηρεσίας καθώς και ο τρόπος νέων προσλήψεων στο υπουργείο»* (εφημ.).

πολυξάκουστος, -η, -ο αυτός που έχει πολύ μεγάλη φήμη, πολύ ξακουστός ΣΥΝ. περίφημος, ονομαστός, φημισμένος. Επίσης **πολυξακουσμένος.**

Πολυξένη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η μικρότερη κόρη τού Πριάμου και τής Εκάβης **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πολύξενος* «αυτός που προσκαλεί πολλούς ξένους, που είναι φιλόξενος» < *πολυ-* + *ξένος*].

πολύξερος, -η, -ο [μεσν.] (συνήθ. ειρων.) αυτός που ξέρει πολλά: *μας κάνει τον ~* ΣΥΝ. έξυπνος.

πολυξοδιάζω ρ. αμετβ. (διαλεκτ.) ξοδεύω πολλά, κάνω σπατάλες.

πολυομβρία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) οι άφθονες και συνεχείς βροχοπτώσεις ΑΝΤ. ανομβρία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολύομβρος* < *πολυ-* + *ὄμβρος* «βροχή» (βλ.λ.)].

πολυόμματος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πολλά μάτια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-όμματος* < *ὄμμα* «μάτι, βλέμμα» (βλ.λ.)].

πολύοσμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που αναδίδει πολλές και διαφορετικές οσμές. — **πολυοσμία** (η) [μτγν.].

πολυουρεθάνη (η) πλαστική ύλη που χρησιμοποιείται κυρ. ως στεγανωτικό και μονωτικό υλικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. polyurethane < poly- (< ελλην. *πολυ-*) + ur- (< αρχ. *οὖρον, -α*) + -ethane, παραγ. τού ethyl (βλ. λ. *αιθύλιο*)].

πολυουρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού όγκου των ούρων που αποβάλλονται από τον οργανισμό μέσα σε ένα εικοσιτετράωρο σε 2 λίτρα και η οποία είναι από τα πρώτα συμπτώματα τού σακχαρώδους διαβήτη. — **πολυουρικός, -ή, -ό** [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyuria].

πολυπαθαίνω ρ. μετβ. {πολύπαθα} παθαίνω (κάτι) κατ' επανάληψη.

πολυπάθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ποικιλία ψυχικών και σωματικών παθών, στα οποία υπόκειται κάποιος.

πολύπαθος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί πολλά βάσανα, που έχει πάθει πολλά ΣΥΝ. πολυβασανισμένος. Επίσης (λόγ.) **πολυπαθής, -ής, -ές** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολυπαθής* < *πολυ-* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

πολυπαιγμένος, -η, -ο (για θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο) αυτός που έχει παιχθεί πολλές φορές: ~ *σίριαλ / ταινία / ντοκιμαντέρ.*

πολυπάω ρ. → πολυπηγαίνω

πολύπειρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διαθέτει μεγάλη πείρα: ~ *πολιτικός / προπονητής* ΑΝΤ. άπειρος. — **πολυπειρία** (η) [αρχ.].

πολυπέταλος, -η, -ο [1809] (άνθος) που έχει πολλά ελεύθερα πέταλα στη στεφάνη (πβ. λ. *μονοπέταλος*).

πολυπηγαίνω κ. **πολυπάω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. (με άρνηση) ♦ **1.** (αμετβ.) (α) πηγαίνω συχνά κάπου: *δεν ~ σινεμά* (β) ταιριάζω αρκετά: *αυτό το παντελόνι δεν πολυπηγαίνει με το σακάκι σου* ♦ **2.** (μετβ.) συμπαθώ, εκτιμώ (κάποιον) (κυρ. στον τ. **πολυπάω**): *αυτό τον τύπο δεν τον ~.*

πολυπλάνητος, -η, -ο αυτός που έχει περιπλανηθεί πολύ ή σε πολλά μέρη.

πολύπλευρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πολλές πλευρές: ~ *σχήμα* **2.** (μτφ.) (α) αυτός που εμφανίζει διαφορετικές όψεις ή δεξιότητες: ~ *ταλέντο / ιδιοφυΐα / υπόθεση* ΑΝΤ. μονόπλευρος (β) αυτός που γίνεται από πολλές πλευρές: ~ *μελέτη / αντίδραση.* — **πολύπλευρα / πολυπλεύρως** επίρρ.

πολυπληθής, -ής, -ές [μτγν.] {πολυπληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· πολυπληθέστ-ερος, -ατος} αυτός που αποτελείται από μεγάλο πλήθος: ~ *συγκέντρωση / εξόρμηση* ΣΥΝ. πολυάριθμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

πολυπλοειδής, -ής, -ές ΒΙΟΛ. (για πυρήνα, κύτταρο, οργανισμό) αυτός που περιέχει περισσότερα χρωμοσώματα, συνήθως πολλαπλάσια, από κάθε ζεύγος (πβ. λ. *διπλοειδής, απλοειδής*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyploid (κατά το diploid)].

πολυπλόκαμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πολλά πλοκάμια **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ποικίλες και ύποπτες διασυνδέσεις και επεκτείνεται σε πολλά, διαφορετικά σημεία: *η ~ επέκταση τής μαφίας ανά την υφήλιο.*

πολύπλοκος, -η, -ο αυτός που είναι υπερβολικά σύνθετος και έχει πολλά, διαφορετικά στοιχεία ή παραμέτρους, με αποτέλεσμα να μη γίνεται εύκολα κατανοητός, να μπερδεύει: ~ *μηχανισμός λειτουργίας / υπόθεση / θεωρία / θέμα / πρόβλημα* ΣΥΝ. περίπλοκος, μπερδεμένος, συγκεχυμένος ΑΝΤ. απλός. — **πολύπλοκα** επίρρ., **πολυπλοκότητα** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-πλοκος* < *πλέκω* (πβ. κ. *πλοκή*)].

πολύποδας (ο) {πολυπόδων} **1.** ΖΩΟΛ. (α) κάθε θαλάσσιο ασπόνδυλο με κυλινδρική μορφή (όπως η θαλάσσια ανεμώνη), που φέρει αγκαθωτούς πλοκάμους γύρω από το στόμα και έχει συνήθ. την ανάποδη πλευρά του προσκολλημένη σε επιφάνεια (β) το χταπόδι • **2.** ΙΑΤΡ. μαλακό σαρκώδες ή ινώδες μόρφωμα που αναπτύσσεται πάνω σε βλεννώδη επιφάνεια, όπως η μύτη, η μήτρα, το έντερο ή ο λάρυγγας και αποτελεί είτε καλοήθη όγκο είτε υπερτροφία τού βλεννογόνου. Επίσης (λόγ.) **πολύπους** [αρχ.] {πολύποδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολύπους* < *πολυ-* + *πούς, ποδός* (βλ. κ. *πόδι*)].

πολύποδος, -η, -ο αυτός που έχει πολλά πόδια.

πολυπόθητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο μεγάλου πόθου ή τού πόθου πολλών: ~ *μέρα / στιγμή* ΣΥΝ. περιπόθητος.

πολυποίκιλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που εμφανίζει εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία: ~ *προβλήματα / ενδιαφέροντα / γνώσεις / καθήκοντα.* — **πολυποίκιλα** επίρρ.

πολυποίκιλτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει πλούσια διακόσμηση, που είναι ωραία στολισμένος: ~ *κόσμημα.*

πολυπολιτισμικός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη διαφόρων και διακρινόμενων μεταξύ τους πολιτισμών: ~ *κράτη / κοινωνίες.* — **πολυπολιτισμικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. multicultural].

πολύπορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρέχει πολλά περάσματα, πολλές διαβάσεις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *πόρος* (βλ.λ.)].

πολυποσία (η) {χωρ. πληθ.} η υπερβολική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-ποσία* < *πόσις* (βλ.λ.)].

πολύπους (ο) → πολύποδας

πολυπραγμονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πολυπραγμονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κακόσ.) **1.** ασχολούμαι με πολλά πράγματα (χωρίς να είμαι ο πλέον κατάλληλος για όλα) **2.** ανακατεύομαι σε ξένες υποθέσεις από περιέργεια. — **πολυπραγμοσύνη** (η) [αρχ.].

πολυπράγμων, -ων, -ον {πολυπράγμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (κακόσ.) **1.** αυτός που έχει πολλές ασχολίες, χωρίς να μπορεί να αντεπεξέλθει σε όλες με επιτυχία ΣΥΝ. πολυάσχολος ΑΝΤ. απράγμων **2.** αυτός που ανακατεύεται σε ξένες υποθέσεις, σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν ΣΥΝ. ανακατωσούρης. Επίσης (καθημ.) **πολυπράγμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, απράγμων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *πράγμων* < *πρᾶγμα*].

πολύπραγος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που ασχολείται ή έχει ασχοληθεί με πολλά ΣΥΝ. πολυπράγμων ΑΝΤ. άπραγος **2.** αυτός που μηχανεύεται πολλά ΣΥΝ. επινοητικός, πολυμήχανος.
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *-πραγος* < θ. *πραγ-* τού ρ. *πράττω* (πβ. αρχ. *πρᾶγμα*). Βλ. κ. *άπραγος*].

πολύπριζο κ. (προφορ.) **πολύμπριζο** (το) εξάρτημα με ή χωρίς καλώδιο που συνδέεται με πρίζα και που επιτρέπει την παροχή ρεύματος σε δύο ή περισσότερες συσκευές ταυτόχρονα.

πολυπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συγκεντρώνει ή αποτελείται από πολλά πρόσωπα, πολλούς ανθρώπους: *σε ύστερες φάσεις τής βυζαντινής εικονογραφίας οι παραστάσεις είναι πιο ~* || ~ *ομάδα / επιτροπή* ΑΝΤ. ολιγοπρόσωπος **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει πολλά διαφορετικά πρόσωπα, που αλλάζει πρόσωπα και συμπεριφορά ΑΝΤ. υποκριτής. — **πολυπροσώπως** επίρρ. [μτγν.], **πολυπροσωπία** (η).

πολύπτυχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλές πτυχές: ~ *χιτώνας* **2.** (μτφ. για θέματα, υποθέσεις κ.λπ.) αυτός που παρουσιάζει πολλές όψεις, πολλές πλευρές: ~ *υπόθεση* • **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***πολύπτυχο(ν)*** (το) {πολυπτύχ-ου | -ων} (στη βυζαντινή αγιογραφία) περισσότερες από τρεις πινακίδες ενωμένες, οι οποίες έχουν στις όψεις τους ζωγραφισμένες εικόνες τού Χριστού, τής Παναγίας, αγίων κ.λπ. • **4.** έντυπο που οι σελίδες του είναι ενωμένες οριζόντια και διπλώνουν για να έχει μικρό σχήμα **5.** ΦΙΛΟΛ. ***πολύπτυχα*** (τα) (στην παλαιογραφία) σύνολο τεσσάρων έως δέκα συνενωμένων πινακίδων (βλ.λ.), που αποτελούσαν έναν κώδικα (βλ.λ.) (βλ. κ. λ. *δίπτυχο, τρίπτυχο*). ☛

ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.

πολύπτωτος, -η, -ο **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει ή συντάσσεται με πολλές πτώσεις: ~ *σύστημα* / *ρήματα* ΑΝΤ. μονόπτωτος **2.** ΦΙΛΟΛ. ***πολύπτωτο(ν)*** (το) ρητορικό σχήμα κατά το οποίο μία λέξη επαναλαμβάνεται σε μία περίοδο σε πολλές πτώσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτωτος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-πτωτος* < *πίπτω* (πβ. κ. *πτῶ-σις*, βλ.λ.)].

πολυπύρηνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λόγ.) αυτός που έχει πολλούς πυρήνες, κουκούτσια: ~ *καρπός* **2.** ΒΙΟΛ.-ΦΥΣ. αυτός που έχει περισσότερους από έναν πυρήνες: ~ *κύτταρο* ΑΝΤ. μονοπύρηνος.

πολύρριζος, -η, -ο [μτγν.] (φυτό) που έχει πολλές ρίζες.

πολύς, πολλή, πολύ {τού πολ-ύ (λόγ. πολλού) | πολλ-οί (ουδ. -ά)· (λόγ. υπερθ.) πλείστος} **1.** αυτός που υπάρχει σε μεγάλη ποσότητα: *έβαλες ~ αλάτι στο φαγητό* || *βγάζει ~ χρήμα από την καινούργια του δουλειά* || *~ ζάχαρη* / *γάλα* / *κρασί* || *~ χώρος μένει ανεκμετάλλευτος* || *πάει ~ καιρός από τότε* || *μαζεύτηκε ~ κόσμος* ΑΝΤ. λίγος· ΦΡ. ***ουκ εν τω πολλώ το ευ*** βλ. λ. *ουκ* **2.** αυτός που υπάρχει ή εμφανίζεται σε μεγάλο βαθμό, με μεγάλη ένταση: *~ κακό για το τίποτα* (αγγλ. *Much ado about nothing*, έργο τού Σαίξπηρ) || (παροιμ.) *«η ~ δουλειά τρώει τον αφέντη»* || *χρειάζεται ~ προσπάθεια ακόμη* || *θα έχει φουρτούνα σήμερα· έχει ~ αέρα* || *έχει ~ ζέστη* / *παγωνιά* / *θάλασσα* || *κάνει ~ φασαρία* / *ησυχία* || *~ φως* / *πόνος* / *γέλιο* / *θάρρος* ΣΥΝ. μεγάλος, έντονος, ισχυρός ΑΝΤ. λίγος **3.** (για χρόνο) μεγάλο διάστημα, μακρά διάρκεια: *έμεινε ~ χρόνο μακριά μας* || *περιμένω ~ ώρα* **4.** (στον πληθ. ***πολλοί***, *-ές, -ά*) αυτοί που υπάρχουν σε μεγάλο αριθμό: *έχω ~ γνωστούς, αλλά λίγοι είναι φίλοι* || *πήρε κακό βαθμό, γιατί έκανε ~ λάθη* || *~ φορές* (συχνά) || *~ άνθρωποι* / *αυτοκίνητα* / *ευκαιρίες* / *δυνατότητες* / *προβλήματα* ΑΝΤ. λίγοι· ΦΡ. (α) ***πολλές φορές*** συχνά: *~ οι νέοι αψηφούν τους κινδύνους και ενεργούν παρορμητικά* (β) (λόγ.) ***εν πολλοίς*** *(ἐν πολλοῖς)* όσον αφορά σε πολλά πράγματα, κατά πολύ, σε σημαντικό βαθμό: *αυτά που ανακοίνωσε ο υπουργός ~ δίνουν ελπίδες για ριζικές αλλαγές* **5.** (ο τ. ***πολλά***) πράγματα σε μεγάλο αριθμό· η ειδικότερη σημασία του καθορίζεται από τα συμφραζόμενα: *έκανες ~ για μένα και δεν το ξεχνώ* (με βοήθησες πολύ) || *ζητάω ~;* || *το μυαλό του κατεβάζει ~* (έχει πολλές ιδέες) || *ξέρω ~* || *~ και διάφορα* (ποικίλα και διαφορετικά πράγματα· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όποιος θέλει τα πολλά, χάνει και τα λίγα*** βλ. λ. *λίγος* (β) (με άρνηση) ***πολλά-πολλά*** η οικειότητα και οι συχνές επαφές: *δεν θέλω ~ με τους γείτονες!* || *δεν έχω ~ μαζί του* (γ) ***τα πολλά-πολλά*** το μεγαλύτερο μέρος: *πλύνε το τώρα με νερό, να φύγουν ~, και μετά θα το καθαρίσουμε καλύτερα!* (δ) ***σαν πολλά (δεν) μας τα λες!*** ως έκφραση αγανάκτησης για όσα λέει κάποιος: *Σαν πολλά δεν μας τα λες: Για μάζεψε λίγο τη γλώσσα σου!* **6.** ***πολλοί*** (οι) (α) οι περισσότεροι άνθρωποι, η πλειοψηφία: *τα κανάλια κανονίζουν το πρόγραμμά τους ανάλογα με το τι θέλουν ~* (β) ο λαός, το πλήθος: *πεινάνε ~, για να περνούν καλά οι λίγοι* **7.** ***ο πολύς*** (+ κύριο όνομα) για πολύ σημαντικό και γνωστό πρόσωπο (δηλώνει αποδοχή τής σπουδαιότητας τού προσώπου από πλευράς ομιλητή): *«γράφει ο ~ Γεώργιος Χατζιδάκις στα Ακαδημεικά Αναγνώσματα...»* || *ο φιλόσοφος τής γλώσσας, ο ~ Βίτγκενσταϊν* ● ΦΡ. (α) ***το πολύ / το πολύ-πολύ*** (i) στη χειρότερη περίπτωση (για συνέπειες χωρίς ιδιαίτερη σημασία): *~ να μην ξανατραγουδήσει* / *να χάσει το σπίτι του* (ii) το αργότερο, το μεγαλύτερο δυνατό χρονικό διάστημα: *θα λείψω ~ μία μέρα* (iii) το ανώτατο δυνατό όριο: *~ να έχει πατήσει τα πενήντα* (β) ***δεν το έχω σε πολύ*** (+να) είμαι ικανός (όσο και αν δεν το περιμένει κανείς): *τους προειδοποίησα να μη με πιέζουν, γιατί ~ να τους παρατήσω και να φύγω* ΣΥΝ. δεν το έχω σε τίποτε. — **πολύ** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *polw-s, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *pela- / *plā- «πληρώ, γεμίζω», πβ. σανσκρ. purú- «πολύς», αρχ. γερμ. filu (> γερμ. viel), λατ. plus (> ιταλ. più) κ.ά. Ομόρρ. *πλῆ-θος, πλή-ρης, πλείων* / *πλέων* (< **πλήj-ων*), *πληθ-ύς, πλησμ-ονή* κ.ά. Η εναλλαγή των αρχ. θ. *πολυ-* / *πολλο-* / *πολλα-*, και ειδικά η παρουσία τού διπλού *-λλ-*, παραμένει δυσερμήνευτη· ίσως οφείλεται σε συλλαβική ανομοίωση από αμάρτυρους τ. **πολυ-λο-* / *λᾱ* (πβ. κ. *μεγάλο-* / *λᾱ*), οι οποίοι εμφανίζουν συλλαβική παρέκταση].

πολυσακχαρίτης (ο) {πολυσακχαριτών} ΧΗΜ. πολυμερές σάκχαρο, όπως το άμυλο ή η κυτταρίνη, που αποτελείται από πολλά μόρια απλών σακχάρων και κατά τον μεταβολισμό διασπάται σε απλά σάκχαρα, τα οποία καίγονται για να προμηθεύσουν τον οργανισμό με ενέργεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polysaccharide].

πολύσαρκος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που είναι πάρα πολύ παχύς, εξαιρετικά ευτραφής ΣΥΝ. παχύσαρκος ΑΝΤ. λιπόσαρκος. — **πολυσαρκία** (η) [αρχ.].

πολυσέλιδος, -η, -ο [1803] αυτός που αποτελείται από πολλές σελίδες: *~ επιστολή* / *βιβλίο* / *έκδοση* / *περιγραφή* / *αναφορά* / *κατάθεση* ΑΝΤ. (ο)λιγοσέλιδος.

πολυσέπαλος, -η, -ο [1873] ΒΟΤ. (άνθος) που έχει πολλά σέπαλα ΑΝΤ. μονοσέπαλος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polysepalous].

πολυσήμαντος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει πολλές σημασίες, που μπορεί να ερμηνευθεί με ποικίλους τρόπους ΣΥΝ. πολύσημος ΑΝΤ. μονοσήμαντος **2.** αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, βαρυσήμαντος: *~ ενέργεια* / *ομιλία* ΑΝΤ. ασήμαντος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-σήμαντος* < *σημαίνω*].

πολυσημία (η) {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη πολλών σημασιών σε μια λέξη ή φράση ΑΝΤ. μονοσημία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polysémie].

πολύσημος, -η, -ο αυτός που έχει πολλές σημασίες, που μπορεί να εκληφθεί με διαφορετικούς τρόπους: *~ διατύπωση* / *λέξη* (βλ. κ. λ. *αμφίσημος*) ΣΥΝ. πολυσήμαντος ΑΝΤ. μονόσημος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-σημος* < *σῆμα*].

πολυσθενής, -ής, -ές {πολυσθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΧΗΜ. αυτός που έχει σθένος μεγαλύτερο από 1. — **πολυσθένεια** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σθεναρός». < *πολυ-* + *-σθενής* < *σθένος*. Ο χημ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. polyvalent].

πολύσπαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έλκεται ή σύρεται με πολλά σχοινιά **2.** ***πολύσπαστο*** (το) {πολυσπάστ-ου | -ων} ΜΗΧΑΝ. σύμπλεγμα τροχαλιών χρησιμοποιούμενο για την ανύψωση ή την έλξη μεγάλων βαρών.

πολυσπερμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η είσοδος πολλών σπερματοζωαρίων στο ωάριο κατά τη γονιμοποίηση.

πολύσπερμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που περιλαμβάνει πολλά σπέρματα.

πολύσπορος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλούς σπόρους **2.** ***πολύσπορο*** (το) μαύρο ψωμί, στη ζύμη τού οποίου προστίθενται και σπόροι από διάφορα δημητριακά ή άλλα φυτά.

πολυσταυρία (η) {χωρ. πληθ.} στοιχείο εκλογικού συστήματος, κατά το οποίο ο ψηφοφόρος εκδηλώνει την προτίμησή του σε περισσότερους τού ενός υποψηφίους στο ίδιο ψηφοδέλτιο, θέτοντας σταυρό δίπλα στο όνομά τους· κατ' αντιδιαστολή προς τη μονοσταυρία.

πολύστηλος, -η, -ο **1.** (σε έντυπο και κείμενο) αυτό που καταλαμβάνει πολλές στήλες: *~ άρθρο* ΑΝΤ. μονόστηλος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει μεγάλη έκταση, πάρα πολύ εκτενής: *~ αναφορά* ΣΥΝ. μακροσκελής, εκτεταμένος.

πολύστικτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πολλά στίγματα ΣΥΝ. κατάστικτος.

πολύστιχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από πολλούς στίχους: *~ ποίημα* ΑΝΤ. (ο)λιγόστιχος, μονόστιχος.

πολύστροφος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για μηχανές) αυτός που παίρνει πολλές στροφές: *~ κινητήρας* ● **2.** (ποίημα) που απαρτίζεται από πολλές στροφές ● **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός τού οποίου το μυαλό παίρνει στροφές, κατεβάζει ιδέες και τεχνάσματα ΣΥΝ. επινοητικός, έξυπνος, ευφυής.

πολύστυλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλούς στύλους: *~ οικοδόμημα* / *ναός*.

πολυσυζητώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {πολυσυζήτη-σα, -θηκα, -μένος} **1.** συζητώ για πολύ χρόνο ή/και σε βάθος (για κάποιον/κάτι) **2.** (κυρ. η μτχ. ***πολυσυζητημένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει συζητηθεί πολύ: *~ θέμα* / *βιβλίο* / *ταινία* / *πρόσωπο* / *συνέντευξη* ΣΥΝ. πολύκροτος.

πολυσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από πολλές συλλαβές: *~ λέξη* ΑΝΤ. μονοσύλλαβος, ολιγοσύλλαβος.

πολυσυλλεκτικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει πολλά διαφορετικά πρόσωπα ή πράγματα: *~ κόμμα* (δηλ. κομματικός σχηματισμός με μέλη και οπαδούς διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης και ιδεολογίας) / *κίνημα* || *~ τάσεις*. — **πολυσυλλεκτικότητα** (η).

πολυσύνδετος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει συνδεθεί με πολλούς τρόπους **2.** ΦΙΛΟΛ. ***πολυσύνδετο*** (το) σχήμα λόγου κατά το οποίο δύο ή περισσότερες προτάσεις ή όροι προτάσεως που επιτελούν την ίδια συντακτική λειτουργία, συνδέονται μεταξύ τους με συμπλεκτικούς ή διαζευκτικούς συνδέσμους.

πολυσύνθετος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που απαρτίζεται από πολλά στοιχεία, που δεν είναι απλός στη σύνθεσή του: *~ πρόβλημα* / *υπόθεση* / *φρασεολογία* ΑΝΤ. απλός **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν περιορίζεται σε έναν μόνο τομέα, αλλά έχει πολλά χαρίσματα και δυνατότητες: *~ προσωπικότητα* / *ταλέντο* ΣΥΝ. πολυτάλαντος **3.** ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που σχηματίζεται με περισσότερα από δύο συνθετικά, π.χ. *παρα-κατα-θήκη*.

πολυσύχναστος, -η, -ο [1844] τόπος στον οποίο συχνάζει πλήθος ανθρώπων: *~ δρόμος* / *πλατεία* / *κέντρο* / *παραλία*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. fréquenté].

πολυσχιδής, -ής, -ές {πολυσχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (λόγ.) αυτός που έχει διαιρεθεί σε πολλά μέρη, που έχει πολλές διακλαδώσεις **2.** (μτφ.) αυτός που εκτείνεται σε πολλά πεδία, που καλύπτει πολλούς τομείς: *~ δράση* / *δραστηριότητα* / *καθήκοντα* ΣΥΝ. πολύπλευρος. — **πολυσχιδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-σχιδής* < *σχίζω*].

πολυτάλαντος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει πολλά χαρίσματα, πολλά ταλέντα ΣΥΝ. προικισμένος.

πολυταξιδεμένος, -η, -ο αυτός που έχει κάνει πολλά ταξίδια, που έχει γνωρίσει ξένους τόπους και ξένους πολιτισμούς κ.λπ.

πολυτάραχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμφανίζει μεγάλη ταραχή και αναστάτωση: *~ συγκέντρωση* / *εποχή* **2.** (θάλασσα) που είναι τρικυμιώδης **3.** (μτφ.) αυτός που περνά / έχει περάσει από πολλές διακυμάνσεις και περιπέτειες: *~ βίος* / *ζωή* / *σχέση* ΣΥΝ. περιπετειώδης.

πολύτεκνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει πολλά παιδιά: *~ οικογένεια* **2.** ***πολύτεκνος*** (ο) {πολυτέκν-ου | -ων, -ους} γονέας που έχει περισσότερα από τρία παιδιά, τέκνα: *επίδομα* / *σύλλογος πολυτέκνων*. — **πολυτεκνία** (η) [αρχ.].

πολυτέλεια (η) [αρχ.] {-ας κ. (λόγ.) -είας | (σπάν.) πολυτελειών} **1.** η κατάσταση πλούτου και άνεσης, που χαρακτηρίζεται από τη δαπάνη μεγάλων χρηματικών ποσών και τη χρήση αντικειμένων που υπερβαίνουν τις συνήθεις ανάγκες τού ανθρώπου: *ζω μέσα στην ~* || *συνήθειες πολυτέλειας* ΣΥΝ. χλιδή, λούσο **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προσφέρει ευχαρίστηση και απαιτεί έξοδα, χωρίς να είναι βασικό αγαθό: *ο μισθός μου δεν μου επιτρέπει τέτοιες ~* || *είναι ~ για μας να φάμε έξω*· ΦΡ. ***έχω την πολυτέλεια να...*** έχω τη δυνατότητα (συνήθ. για κάτι που άλλοι δεν έχουν ή για κάτι που μου λείπει): *ευτυχώς εμείς, σε αντίθεση με τους γονείς μας, έχουμε την πολυτέλεια να μπορούμε να βγαίνουμε και να διασκεδάζουμε συχνά* || *δεν ~ να χάνω τον χρόνο μου σε τηλεοπτικές ανοησίες!* **3.** το αγαθό που δεν είναι προσιτό (επειδή βρίσκεται σε έλλειψη ή πωλείται σε υπερβολικά υψηλή τιμή):

το βούτυρο / το κρέας άρχισε να είναι ~ **4.** (η γεν. ***πολυτελείας*** ως χαρακτηρισμός) (α) για οτιδήποτε αποτελεί αγαθό που βρίσκεται πέρα από τα στοιχειώδη, τα απαραίτητα: *είδη ~ είναι τα καλλυντικά, τα κοσμήματα, τα χαλιά κ.ά.*· ΦΡ. ***φόρος πολυτελείας*** ο φόρος που επιβάλλεται στα είδη πολυτελείας, αφού η αγορά τους θεωρείται ένδειξη υψηλού εισοδήματος και επομένως μεγάλης φοροδοτικής ικανότητας (β) σε ΦΡ. όπως ***(ξενοδοχείο, εστιατόριο, κατάστημα κ.λπ.) πολυτελείας*** ξενοδοχείο, εστιατόριο, κατάστημα κ.λπ., το οποίο έχει καταταχθεί πιο πάνω και από την Α' κατηγορία και η τιμή του είναι ανάλογα υψηλή ΣΥΝ. λουξ (πβ. λ. *υπερπολυτέλεια*) (γ) ***ψωμί πολυτελείας*** το αφράτο λευκό ψωμί.

πολυτελής, -ής, -ές {πολυτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· πολυτελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που απαιτεί τη δαπάνη μεγάλων χρηματικών ποσών, προσφέροντας μεγαλύτερη ευχαρίστηση, άνεση: ~ *γούστα / ζωή / κέντρα* ΣΥΝ. πολυέξοδος, δαπανηρός **2.** αυτός που παρουσιάζει εξαιρετικό πλούτο (ως προς την εμφάνιση, τον εξοπλισμό του κ.λπ.), υπερβαίνοντας κατά πολύ την κάλυψη των στοιχειωδών αναγκών: ~ *διαμέρισμα / κατοικία / μέγαρο / εμφάνιση / αυτοκίνητο / σκάφος* ΣΥΝ. λουσάτος. — **πολυτελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ακριβός» (ως αντώνυμο τού *εὐ-τελής*). < *πολυ-* + *-τελής* < *τέλος*].

πολυτεντώνω ρ. μετβ. {πολυτέντω-σα, -θηκα, -μένος} τεντώνω πάρα πολύ ή περισσότερο από όσο πρέπει ή είναι επιτρεπτό: *μην πολυτεντώνεις το σκοινί, γιατί θα σπάσει* ΣΥΝ. παρατεντώνω.

πολυτεχνείο (το) [1849] **1.** το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα όπου διδάσκονται εφαρμοσμένες θετικές επιστήμες (π.χ. ηλεκτρολογία, πληροφορική, μηχανολογία, αρχιτεκτονική κ.ά.) και καλές τέχνες· (με κεφ.) *Εθνικό Μετσόβιο ~* (συντομ. Ε.Μ.Π.)· ΦΡ. (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ***τού Πολυτεχνείου*** απόφοιτος τού αντίστοιχου εκπαιδευτικού ιδρύματος (και όχι άλλων κατώτερων ή συναφών σχολών): *μηχανολόγος* ~ **2.** (συνεκδ.) η φοιτητική εξέγερση που έλαβε χώρα τον Νοέμβριο τού 1973 κατά τής δικτατορίας με επίκεντρο το κτήριο στο οποίο στεγάζονταν οι σχολές τού παραπάνω ιδρύματος στην Αθήνα: *τιμούμε τους αγωνιστές τού* ~· ΦΡ. ***γενιά τού Πολυτεχνείου*** το σύνολο των ανθρώπων που μετείχαν στην εξέγερση αυτή και (κατ' επέκτ.) η γενιά η οποία ανδρώθηκε κατά τα χρόνια τής δικτατορίας και τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια: *ανήκει στους εκπροσώπους τής γενιάς τού Πολυτεχνείου.* — **πολυτεχνικός,** -ή, -ό [1812].
[ΕΤΥΜ. < *πολυτεχνική (σχολή)*, με επίθημα *-είο* κατά το *σχολείο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. (école) polytechnique].

πολυτεχνειούπολη κ. (ορθότ.) **πολυτεχνειόπολη** (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} συγκρότημα κτηρίων και εγκαταστάσεων, στο οποίο στεγάζονται οι σχολές τού πολυτεχνείου, οι σχετικές υπηρεσίες (γραμματείες, σπουδαστήρια κ.λπ.) και οι φοιτητικές εστίες: ~ *Ζωγράφου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιούπολη.*

πολυτεχνίτης (ο) {πολυτεχνιτών}, **πολυτεχνίτισσα** (η) {δύσχρ. πολυτεχνιτισσών} αυτός που γνωρίζει και τα βγάζει πέρα σε πολλές τέχνες, επαγγέλματα· συνήθ. στη ΦΡ. ***πολυτεχνίτης κι ερημοσπίτης*** για κάποιον που καταπιάνεται με πολλά πράγματα, αλλά αποτυγχάνει σχεδόν παντού. Επίσης **πολυτεχνίτρα** (η).

πολύτεχνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που καταπιάνεται με πολλές τέχνες, ο πολυτεχνίτης. — **πολυτεχνία** (η) [αρχ.].

Πολυτίμη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *πολύτιμος*].

πολυτίμητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός στον οποίο αποδίδονται ή έχουν αποδοθεί μεγάλες τιμές **2.** (λαϊκ.) αυτός που έχει μεγάλη αξία, πολύτιμος: ~ *αγαθό.*

πολύτιμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει πολύ μεγάλη αξία: ~ *λίθοι / μέταλλα / έγγραφα / νομίσματα / είδη* || (κ. για πρόσ.) *η οικογένεια είναι ό,τι πιο πολύτιμο έχει κανείς στον κόσμο* || ~ *φίλος / συμπαραστάτης* ΣΥΝ. ανεκτίμητος, βαρύτιμος (για αντικείμενα) **2.** αυτός που ωφελεί πολύ: ~ *βοήθεια / συμβουλή / εμπειρία / συνεισφορά* || *ψηφίστηκε ως ο πολυτιμότερος παίκτης τού αγώνα* ΣΥΝ. ωφέλιμος, ευεργετικός. — **πολυτιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-τιμος* < *τιμή*].

πολύτοκος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (γυναίκα) που έχει γεννήσει πολλά παιδιά **2.** (κ. για θηλυκό ζώο) αυτή που γεννά πολλές φορές ή πολλά μικρά: ~ *κουνέλα* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι εξαιρετικά γόνιμος, που αποφέρει πολλούς καρπούς ΣΥΝ. εύφορος, καρπερός. Επίσης (ορθότ.) **πολυτόκος,** -ος, -ο. — **πολυτοκία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολυτόκος* < *πολυ-* + *-τόκος* < *τίκτω* (βλ. λ. *τόκος*)].

πολύτομος, -η, -ο [1887] (έκδοση) που απαρτίζεται από πολλούς τόμους: ~ *εγκυκλοπαίδεια* ΑΝΤ. επίτομος, μονότομος.

πολυτονικός, -ή, -ό (σύστημα γραφής) στο οποίο χρησιμοποιούνται περισσότεροι τού ενός τόνοι· κυρ. στη ΦΡ. ***πολυτονικό (σύστημα)*** το σύστημα γραφής τής ελληνικής γλώσσας στο οποίο γράφεται και η περισπωμένη (ενδεχομένως και η βαρεία), καθώς και τα πνεύματα: *ακολουθώ / εφαρμόζω το* ~ || *γράφω σε* ~ ΑΝΤ. μονοτονικό (σύστημα)· (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με το παραπάνω σύστημα γραφής: ~ *γραμματοσειρές* ΑΝΤ. μονοτονικός.

πολυτονικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η ταυτόχρονη εμφάνιση δύο ή περισσότερων διαφορετικών τονικοτήτων σε ένα έργο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polytonalité].

πολυτραβώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {πολυτράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} τραβώ υπερβολικά: (συνήθ. μτφ.) *μην το πολυτραβάς το σκοινί, γιατί θα είναι εις βάρος σου* ΣΥΝ. παρατραβώ.

πολυτραυματίας (ο/η) {πολυτραυματιών} πρόσωπο που έχει υποστεί πολλά τραύματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polytraumatisé].

πολυτρίχι (το) {χωρ. γεν.} φυτό με φύλλα πολύ λεπτά και μακριά, που μοιάζουν με τρίχες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πολυτρίχιον*, υποκ. τού επιθ. *πολύτριχος*].

πολύτριχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αυξημένη τριχοφυΐα ΣΥΝ. δασύτριχος. — **πολυτριχία** (η).

πολύτροπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μηχανεύεται πολλούς τρόπους, τεχνάσματα, για να αντιμετωπίσει δυσκολίες: (ως προσωνυμία τού Οδυσσέα στα ομηρικά έπη) «*τον άντρα τον ~ πες μου, θεά*» (μετάφραση Ζ. Σίδερη).

πολυτροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική λήψη τροφής ΣΥΝ. υπερσιτισμός.

πολυτυπία (η) [1859] {πολυτυπιών} η ύπαρξη πολλών τύπων (π.χ. μιας λέξης στη γλωσσολογία ή ενός είδους στη βιολογία).

πολύυδρος, -η, -ο αυτός που έχει νερό σε μεγάλες ποσότητες, άφθονο ΑΝΤ. ξερικός, άνυδρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-υδρος* < *ὕδωρ* (βλ. κ. *υδρία*)].

πολυύμνητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει υμνηθεί πολύ: ~ *κατόρθωμα / ήρωας* ΣΥΝ. ονομαστός, ξακουστός.

πολυφαγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού πολυφάγου **2.** η κατανάλωση υπερβολικά μεγάλης ποσότητας τροφής.

πολυφάγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που καταναλώνει μεγάλες ποσότητες τροφής χωρίς να τις χρειάζεται ΣΥΝ. αδηφάγος. — **πολυφαγάς** (ο) κ. **πολυφαγού** (η).

πολυφαρμακία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατανάλωση πολλών, συνήθ. όχι απαραίτητων, φαρμάκων ● **2.** η ύπαρξη στην αγορά πολλών φαρμάκων για την ίδια ασθένεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polypharmacie].

πολυφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που παρουσιάζει διαφορά στις φάσεις του: ~ *ρεύμα* (βλ. κ. λ. *τριφασικός*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyphasic].

πολύφερνος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) (συνήθ. ως χαρακτηρισμός γυναικών) αυτή που έχει μεγάλη προίκα και είναι περιζήτητη νύφη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-φερνος* < *φερνή* «προίκα». Το αρχ. *φερνή* < *bher-nā (< I.E. *bher- «φέρω») συνδ. με αρμ. beṙn «φορτίο», λιθ. bérnas «αγώρι», αλβ. barrë «φορτίο» κ.ά. Η λ. αναφερόταν αρχικώς στις υποχρεωτικές προσφορές θρησκευτικού χαρακτήρα σε τελετές και γάμους, όπου όμως γρήγορα αντικαταστάθηκε από τη λ. *προίξ* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παρά-φερνα* (τα)].

πολύφημος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει μεγάλη φήμη ΣΥΝ. περίφημος, διαβόητος. Επίσης **πολυφημισμένος.** — **πολυφημία** (η) [μτγν.].

πολυφίλητος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) πολύ αγαπητός: ~ *τέκνο.*

πολυφυής, -ής, -ές {πολυφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει πολλαπλή φύση, πολλά διαφορετικά είδη ΣΥΝ. πολυειδής, πολυποίκιλος, πολύμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

πολυφυλετικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει πολλές φυλές: *οι Η.Π.Α. είναι ~ κράτος.* — **πολυφυλετισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyphyletic].

πολύφυλλος, -η, -ο [μτγν.] (συνήθ. για φυτά) που έχει πολλά φύλλα: ~ *δέντρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.*

πολυφωνία (η) [μτγν.] {πολυφωνιών} **1.** ΜΟΥΣ. η τέχνη τής οργάνωσης τής μουσικής σε έναν αριθμό ανεξάρτητων μεταξύ τους και ως επί το πλείστον ισότιμων φωνών (μελωδικών γραμμών ή μερών), οι οποίες εκτελούνται από μουσικά όργανα ή ανθρώπινες φωνές, προκειμένου να ακουστούν ταυτόχρονα, κατά απολύτως ελεγχόμενο τρόπο· αναφέρεται ειδικότερα στη δυτικοευρωπαϊκή μουσική από τον 13ο ώς τον 17ο αι. και η ανάπτυξή της συνδέεται με την ειδική τεχνική τής αντίστιξης (βλ.λ.)· αντιπαρατίθεται προς τη *μονοφωνία*, όπου η μουσική οργάνωση εξαντλείται σε μια κυρίως μουσική γραμμή και προς την *ομοφωνία*, όπου η μουσική οργάνωση περιλαμβάνει μια μουσική γραμμή και τη συνοδεία της: *η ~ τής Αναγέννησης* || *η μουσική αυτή αντιπροσωπεύει μια πρώιμη μορφή* ~ **2.** (συνεκδ.) μουσική σύνθεση ή μέρος μουσικής σύνθεσης με πολυφωνική γραφή: *η ~ τής χορωδίας / τής ορχήστρας* ΣΥΝ. αντίστιξη ● **3.** (μτφ.) η ύπαρξη και έκφραση πολλών διαφορετικών απόψεων: *πρέπει να υπάρχει ~ στα Μ.Μ.Ε.* ΣΥΝ. πλουραλισμός ΑΝΤ. μονοφωνία. — **πολυφωνικός,** -ή, -ό [1891].

πολύφωνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που βγάζει πολλές διαφορετικές φωνές, ήχους.

πολύφωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει πολλά φώτα **2.** ***πολύφωτο*** (το) φωτιστικό που αποτελείται από πολλούς λαμπτήρες και συνήθ. κρεμιέται από το ταβάνι.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *πολύφωτος*].

πολύχορδος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (μουσικό όργανο) που έχει πολλές χορδές ΑΝΤ. μονόχορδος **2.** (μουσικό κομμάτι) που έχει γραφτεί, για να εκτελείται από όργανα με πολλές χορδές.

πολυχρησία (η) {χωρ. πληθ.} η συχνή και για μεγάλο χρονικό διάστημα χρήση ή και η χρήση από πολλούς: *οι καναπέδες έχουν φθαρεί από την ~.*
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *χρησία* < *χρήση*].

πολυχρονεμένος, -η, -ο (λαϊκ.) (ως ευχετ. προσωνυμία ισχυρού προσώπου από τους υποτελείς του) αυτός για τον οποίο εύχονται να ζήσει πολλά χρόνια: *ο ~ μας πασάς / σουλτάνος.*

πολυχρονίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πολυχρόν-ισα, -ισμένος κ. -εμένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) εύχομαι σε (κάποιον) να ζήσει πολλά χρόνια: *η Παναγία να σε πολυχρονίζει για το καλό που έκανες* ♦ **2.** (αμετβ.) διαρκώ για μεγάλο χρονικό διάστημα: *πολυχρόνισε η υπόθεση αυτή στα δικαστήρια και λύση δεν βρέθηκε ακόμα.*

Πολυχρόνιος (ο) {Πολυχρονίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Πολυχρόνης**.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *πολυχρόνιος* «αυτός που διαρκεί πολύ, που ζει πολλά χρόνια» (< *πολυ-* + *-χρόνιος* < *χρόνος*)].

πολυχρόνιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί, υφίσταται για μεγάλο χρονικό διάστημα: ~ *ασθένεια* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***πολυχρόνιο(ν)*** (το) {πολυχρονίου} δέηση που ψάλλεται στις εκκλησίες για τη μακροημέρευση εκκλησιαστικών ή πολιτικών αρχόντων.

πολυχρονισμός (ο) (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. η απαγγελία τού πολυχρονίου. Επίσης **πολυχρόνισμα** (το).

πολύχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαρκεί πολλά χρόνια: ~ *απουσία / πόλεμος / περιπέτεια / διδασκαλία* **2.** (ευχετ.) σε κάποιον που γιορτάζει τα γενέθλιά του ή την ονομαστική του γιορτή, για να ζήσει πολλά χρόνια: *~! Να τα εκατοστήσεις!*

πολύχρυσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολύ χρυσάφι, που είναι γεμάτος χρυσάφι: *οι ~ Μυκήνες* (χαρακτηρισμός των Μυκηνών, γνωστός από τον Όμηρο).

πολυχρωμία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} **1.** τυπογραφική ή λιθογραφική μέθοδος για την εκτύπωση εικόνων με συνδυασμό πολλών χρωμάτων (πβ. λ. *διχρωμία, τετραχρωμία*) **2.** η συνύπαρξη στο ίδιο αντικείμενο πολλών χρωμάτων ταυτόχρονα ΑΝΤ. μονοχρωμία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polychromie].

πολυχρωμισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ιδιότητα των χρωμογόνων μικροβίων να σχηματίζουν χρωστικές ουσίες διαφόρων χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polychromisme].

πολύχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ποικιλία χρωμάτων: ~ *ρούχα* ΣΥΝ. (μειωτ.) παρδαλός ΑΝΤ. μονόχρωμος.

πολύχυμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλούς χυμούς ΣΥΝ. ζουμερός, χυμώδης.

πολυψήφιος, -α, -ο [1879] (για αριθμούς) αυτός που αποτελείται από πολλά ψηφία.

πολύψηφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πολλές ψηφίδες.

πολυώδυνος, -η, -ο αυτός που προκαλεί μεγάλο πόνο: ~ *ασθένεια* ΣΥΝ. επώδυνος, οδυνηρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πολυ-* + *-ώδυνος* (με έκταση τού αρχικού *ό-* εν συνθέσει) < *οδύνη*].

πολυώνυμος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει πολλά ονόματα **2.** ***πολυώνυμο*** (το) {πολυωνύμ-ου | -ων} η αλγεβρική παράσταση που αποτελεί το αλγεβρικό άθροισμα μονωνύμων. — **πολυωνυμία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολυ-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού *ό-* εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *όνομα*. Η σημ. 2 είναι απόδ. τού γαλλ. polynôme].

πολυωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οφθαλμική πάθηση που οφείλεται σε βλάβη τού κερατοειδούς ή τού κρυσταλλοειδούς φακού, κατά την οποία το μάτι αντιλαμβάνεται πολλαπλές εμφανίσεις (είδωλα) τού ιδίου αντικειμένου.
[ΕΤΥΜ. < *πολυ-* + *-ωπία* < θ. *ωπ-* (πβ. αρχ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α* τού ρ. *ὁρῶ*, βλ. λ. *όψη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyopia].

πολύωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει διάρκεια πολλών ωρών: ~ *ταξίδι / αναμονή.*

πολυώροφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλούς ορόφους: ~ *πολυκατοικία* ΑΝΤ. μονώροφος.

πολφεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η αφαίρεση τού πολφού (βλ.λ.) ΣΥΝ. απονεύρωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pulpectomy (νόθο σύνθ.)].

πολφίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού πολφού, που εκδηλώνεται με έντονους πόνους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pulpitis].

πολφός (ο) ΑΝΑΤ. μαλακή και ιδιαίτερα ευαίσθητη ουσία, λόγω των νεύρων που περιέχει, που υπάρχει στην κοιλότητα τού δοντιού, συνδέοντας το εσωτερικό με την επιφάνειά του. — **πολφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με εκφραστ. αναδιπλασιασμό, αγν. ετύμου. Η συσχέτιση με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *πλεφίς· σησαμίς* παραμένει αβέβαιη, ενώ άγνωστη είναι η ετυμ. τού αντίστοιχου λατ. pulpa «σάρκα»].

πολωνέζα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** εθνικός χορός των Πολωνών με μέτριο ρυθμό και μέτρο 3/4: *οι φημισμένες ~ τού Σοπέν* **2.** (συνεκδ.) η μουσική τού παραπάνω χορού. Επίσης **πολωνέζ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. polonaise, θηλ. τού επιθ. polonais «πολωνικός»].

Πολωνία (η) (πολ. Rzeczpospolita Polska = Δημοκρατία τής Πολωνίας) κράτος τής Α. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βαρσοβία, επίσημη γλώσσα την Πολωνική και νόμισμα το ζλότι. — **Πολωνός** κ. (καθημ.) **Πολωνέζος** (ο), **Πολωνή** κ. (καθημ.) **Πολωνέζα** (η), **πολωνικός,** -ή, -ό κ. (καθημ.) **πολωνέζικος,** -η, -ο, **Πολωνικά** κ. (καθημ.) **Πολωνέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Polonia < πολ. Polska, από το επωνύμιο Pole < pole «πεδιάδα, κοιλάδα», λόγω τού ότι οι Πολωνοί ήταν κυρ. κάτοικοι πεδιάδων].

πολώνιο (το) {πολωνίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Po) που συνοδεύει συχνά το ράδιο και προκύπτει κατά τη διεργασία τής διάσπασης τού ουρανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. polonium < μεσν. λατ. Polonia «Πολωνία», επειδή η χημικός Marie Curie, η οποία το ανακάλυψε, ήταν πολωνικής καταγωγής].

πολώνω ρ. μετβ. [1883] {πόλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΦΥΣ. δημιουργώ πόλωση **2.** (μτφ.) (σε αντιπαραθέσεις ατόμων, ομάδων κ.λπ.) δημιουργώ δύο πόλους με αντίθετες και συγκρουόμενες απόψεις: *αυτά τα διλήμματα έχουν σκοπό να πολώσουν τους ψηφοφόρους συσπειρώνοντάς τους γύρω από τα δύο μεγάλα κόμματα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polariser].

πόλωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΦΥΣ. (α) η δημιουργία διαφοράς δυναμικού μεταξύ δύο αγωγών (β) (για το φως) η εξασθένιση τής έντασης τού φωτός μετά από ανάκλαση ή διάθλαση υπό ορισμένες συνθήκες: ~ *τού φωτός* **2.** (μτφ.) η δημιουργία δύο πόλων με αντίθετο πολιτικοϊδεολογικό περιεχόμενο, γύρω από τους οποίους συσπειρώνονται άτομα με όχι απόλυτα ταυτόσημες ιδέες και απόψεις: *η ~ τής πολιτικής ζωής οδηγεί στη συρρίκνωση των μικρότερων κομματικών σχηματισμών.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polarisation].

πολωτής (ο) ΦΥΣ. ειδική συσκευή η οποία προκαλεί πόλωση τού φωτός· όμοια συσκευή χρησιμοποιείται για να διαπιστωθεί αν το φως είναι πολωμένο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polariseur].

πολωτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που προκαλεί πόλωση: ~ *φίλτρο / μικροσκόπιο* || (κ. μτφ.) ~ *ενέργειες / αποφάσεις / ομιλίες των αρχηγών των δύο μεγάλων κομμάτων.*

πομάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αρωματική αλοιφή με ιδιαίτερα λιπαρή σύνθεση, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. < βεν. pomada (ιταλ. pomata), αρχική σημ. «χυμός μήλου, μηλίτης» < pomo «μήλο» < λατ. pomum].

Πομάκος (ο), **Πομάκα** (η) αυτός που ανήκει σε βουλγαρόφωνη μουσουλμανική μειονότητα τής Δ. Θράκης. — **πομακικός,** -ή, -ό [1891] κ. (καθημ.) **πομάκικος,** -η, -ο, **Πομακικά** κ. (καθημ.) **Πομάκικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Pomaken, πιθ. βουλγ. προέλ.].

> **πομακική γλώσσα.** Έτσι ονομάζεται η γλώσσα που μιλούν οι Έλληνες Πομάκοι τής Θράκης. Πρόκειται για σλαβική γλώσσα, διάλεκτο τής Βουλγαρικής, η οποία δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με την Τουρκική, την οποία διδάσκονται στο σχολείο οι Πομάκοι ως μουσουλμάνοι! Ήδη άρχισαν και εμφανίζονται οι πρώτες περιγραφές τής πομακικής γλώσσας από ιθαγενείς ομιλητές Έλληνες Πομάκους τής Θράκης (έχουν συνταχθεί γραμματική και λεξικό). Ας σημειωθεί ότι πρόκειται για προφορικά μόνο παραδεδομένη γλώσσα, που πρώτη φορά στην Ελλάδα επιχειρείται η καταγραφή και περιγραφή της με κατάλληλη προσαρμογή τού ελληνικού αλφαβήτου.

Πομερανία (η) περιοχή τής Β. Ευρώπης στη Βόρεια Θάλασσα, ένα τμήμα τής οποίας ανήκει στη Γερμανία και η υπόλοιπη στην Πολωνία. — **Πομερανός** (ο), **Πομερανή** (η), **πομερανικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. Pomerania < πολ. pomorze «παραθαλάσσιος» < po «δίπλα, κοντά» + morze «θάλασσα»].

πόμολο (το) χερούλι πόρτας, παραθύρου ή επίπλου: *το ~ τής ντουλάπας / τού κομοδίνου* || *έβαλε ασημένια ~ στις πόρτες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pomolo, αρχική σημ. «το χερούλι τής σέλας (που αρχικώς είχε τη μορφή μήλου)», < μτγν. λατ. pomulum, υποκ. τού λατ. pomum «μήλο»].

πομόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος αντλίας κυρ. για άντληση.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου, ίσως εμπορική ονομασία].

πόμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η αντλία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pompa < γαλλ. pompe < ολλ. pompe, ονοματοπ. λ.].

πομπεύω ρ. μετβ. {πόμπ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) διασύρω δημόσια κάποιον ΣΥΝ. διαπομπεύω, εξευτελίζω, ρεζιλεύω. — **πόμπευση** (η) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **πόμπεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πομπή*].

πομπή (η) **1.** παρέλαση πολλών ατόμων ή οχημάτων σε γιορτή, τελετή ή άλλη εκδήλωση: *πίσω από το πρωθυπουργικό αυτοκίνητο σχηματίστηκε ~ αυτοκινήτων μήκους ενός χιλιομέτρου* || *~ αυτοκινητιστών* || *η ~ που συνοδεύει τον νεκρό στην τελευταία του κατοικία* (σε κηδεία) || *γαμήλια / πένθιμη ~* ΦΡ. **εν πομπή / εν πομπή και παρατάξει** βλ. λ. *παράταξη* • **2.** (λαϊκ.) η αισχρή πράξη, οτιδήποτε ντροπιάζει (κάποιον), σπιλώνει τη φήμη του: *όλοι μιλάνε για τις ~ της.* — **πομπικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πέμπω* (βλ.λ.)].

> **πομπή: συνώνυμα.** Η σημ. «διασύρω κάποιον εκθέτοντάς τον σε δημόσια αποδοκιμασία» συνδέεται με τη σημασιολογική εξέλιξη που είχε η (βασική) λ. **πομπή** ιδ. στο Βυζάντιο. Ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους τής Αρχαίας η λ. *πομπή* σήμαινε «τα χοντρά και χυδαία πειράγματα» που συνηθίζονταν στις εορταστικές πορείες (πομπές) κατά τις διονυσιακές τελετές. Στο Βυζάντιο, όμως, η *πομπή* (αποκαλουμένη *«άτιμος πομπή»* ή *«κακή πομπή»*) αποτέλεσε τμήμα τής διαδικασίας ατιμωτικής ποινής (κλοπής, μοιχείας, εμπρησμού, βιασμού κ.ά.), που προέβλεπε έκθεση τού διαπράξαντος το αδίκημα σε δημόσια αποδοκιμασία. Έτσι καθιερώθηκε η **διαπόμπευση**, κατά την οποία ο τιμωρημένος περιεφέρετο ανά τις οδούς με κουρεμένο το κεφάλι και με το πρόσωπο αλειμμένο με καπνιά, που λεγόταν **μούντζα**· από τον τρόπο που χρησιμοποιόταν η ανοιχτή παλάμη για να αλείψει με καπνιά το πρόσωπο τού τιμωρουμένου προέκυψε η *μούντζα* ως υβριστική χειρονομία, καθώς και το ρ. **μουντζώνω**. Δύο ρήματα, το αρχαίο **προπηλακίζω** και το σύγχρονο **λασπολογώ**, εξελίχθηκαν στη σημ. «βρίζω, αποδοκιμάζω έντονα, ατιμώνω» το α' και στη σημ. τού «βρίζω, κακολογώ, συκοφαντώ» το β'. Σημειωτέον ότι το *προπηλακίζω* προέρχεται από το *πηλός* «πηλός, λάσπη» και η αρχική σημασία του ήταν «κυλιέμαι στη λάσπη, στον βούρκο», προτού περάσει στο «πετάω λάσπη, βρίζω». Ομοίως το *λασπολογώ* από το *λάσπη* σημαίνει αρχικά «πετάω λάσπη σε κάποιον με τα λόγια μου, βρίζω», φθάνοντας στη σημ. τού «συκοφαντώ». Οι κατά την πομπή λεγόμενες

ύβρεις κατέληξαν στις **πομπές** «ντροπές, αίσχη», σημασία με την οποία χρησιμοποιείται η λ. σήμερα.

Πομπηία (η) πόλη τής ΝΔ. Ιταλίας στους πρόποδες τού Βεζούβιου· η αρχαία πόλη καταστράφηκε από έκρηξη τού ηφαιστείου το 79 μ.Χ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Pompeii < pompe «πέντε» (λ. τής οσκικής διαλέκτου), που οφείλεται στα πέντε διαμερίσματα, στα οποία ήταν χωρισμένη η πόλη].

πομποδέκτης (ο) {πομποδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή τηλεπικοινωνίας που συνδυάζει τις λειτουργίες τού πομπού και τού δέκτη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. transceiver, από συμφυρμό των transmitter «πομπός» και receiver «δέκτης»].

πομπός (ο) **1.** ΦΥΣ. διάταξη που λειτουργεί με ηλεκτρικό ρεύμα και εκπέμπει τα κωδικοποιημένα σε ηλεκτρομαγνητικά κύματα σήματα (οπτικά, ακουστικά κ.ά.) που λαμβάνει σε μεγάλες κατευθύνσεις χωρίς τη μεσολάβηση καλωδίων: *ραδιοφωνικός / τηλεοπτικός / ραδιοτηλεγραφικός ~ || ~ βραχέων / μεσαίων κυμάτων* **2.** (γενικότ.) αυτός που στέλνει μήνυμα στο πλαίσιο επικοινωνιακής διαδικασίας: *σε μια συζήτηση ~ είναι αυτός που μιλάει και δέκτης αυτός που ακούει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πέμπω.* Ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. émetteur].

πομπώδης, -ης, -ες {πομπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολική μεγαλοπρέπεια, από εκζήτηση, αποσκοπώντας στον εντυπωσιασμό: *~ λόγος / ύφος / λέξεις* ΣΥΝ. στομφώδης, επιδεικτικός. — **πομπωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *πομπή* + παραγ. επίθημα *-ώδης*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pompeux].

πομφόλυγας (ο) {πομφολύγων} (λόγ.) **1.** η φουσκάλα (*στο δέρμα*) **2.** η φυσαλλίδα **3.** (μτφ.) λόγος κενός περιεχομένου, ανόητη φλυαρία ΣΥΝ. αερολογία, φλυαρία, μπούρδα, φληνάφημα. Επίσης **πομφόλυγα** (η). — **πομφολυγώδης,** -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πομφόλυξ, -υγος* < *πομφός* (βλ.λ.) + εκφραστ. ένθημα *-λ-* + επίθημα *-υγ-ς*, πιθ. υπό την επίδρ. των *φλύζω, φλύκταινα*].

πομφός (ο) ΙΑΤΡ. κάθε είδους φουσκάλα στο δέρμα, η οποία δεν οφείλεται σε σοβαρά παθολογικά αίτια. — **πομφώδης,** -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που εμφανίζεται στη λ. *πέμφ-ιξ, -ιγος* «φύσημα, πνοή, φυσαλλίδα», εκφραστ. όρ. με ηχομιμητική προέλευση. Η λ. συνδ. με λιθ. pampti «φουσκώνω, αφρίζω», αρμ. p'amp'ušt «φλύκταινα, φυσαλλίδα», πιθ. κ. σανσκρ. bimba-ḥ «σφαίρα» κ.ά. Πιθανή θεωρείται επίσης η σύνδεση με το μορφολογικό σχήμα *βέμβιξ - βόμβος* (βλ.λ.)].

πονάκι (το) ➝ πόνος

πονεμένος, -η, -ο **1.** (μέλος τού σώματος) που πονά: *του κάνει μασάζ στο ~ πόδι* **2.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) αυτός που έχει υποφέρει στη ζωή, που έχει δοκιμάσει πίκρες: *είναι ~ άνθρωπος· η γυναίκα του τον εγκατέλειψε και λίγο μετά έχασε και το ένα του παιδί* (β) αυτός που φανερώνει θλίψη: *~ ματιά / τραγούδι·* ΦΡ. ***πονεμένη ιστορία*** (i) ιστορία που προκαλεί θλίψη (ii) (συνεκδ.-σκωπτ.) οτιδήποτε δυσάρεστο, προβληματικό: *τα εσωκομματικά τους είναι μια ~ || το πού θα βρούμε τα λεφτά είναι μια άλλη ~.* — **πονεμένα** επίρρ. (σημ. 2β).

πόνεσα ρ. → πονώ

πόνεση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η φιλεύσπλαγχνη διάθεση, η συμπάθεια (προς κάποιον που υποφέρει).

πονεσιάρης, -α, -ικο {πονεσιάρηδες} (εκφραστ.) ο πονετικός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < θ. *πονεσ-* (τού ρ. *πονώ*, αόρ. *πόνεσ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *κλαψ-ιάρης, καυχησ-ιάρης*].

πονετικός, -ή, -ό [μεσν.] (καθημ.) αυτός που αισθάνεται και δείχνει συμπάθεια για τα βάσανα των άλλων, που τους συμπονά ΣΥΝ. φιλεύσπλαγχνος, οικτίρμων. — **πονετικά** επίρρ.

πονζέ (το) {άκλ.} ελαφρό μεταξωτό ύφασμα μπεζ ή καφετιάς απόχρωσης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pongée < αγγλ. pongee < κινεζ. bēnzī «αργαλειός τού σπιτιού» (κυριολ. «ο προσωπικός αργαλειός κάποιου»)].

πόνημα (το) {πονήμ-ατος | -ατα, -άτων} το συγγραφικό έργο, κυρ. αυτό που έχει τον χαρακτήρα μελέτης. — (υποκ.) **πονημάτιο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εργασία», < *πονῶ* «κοπιάζω, μοχθώ» (βλ.λ.). Η σημ. «βιβλίο» είναι ήδη μτγν.].

πονηράδα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** η πονηριά: *ένα βλέμμα γεμάτο ~* **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε πονηρή πράξη: *έκανε την ~ του και τώρα μας παριστάνει τον αθώο.*

πονηρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πονήρ-εψα, -εύτηκα} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) πονηρό **2.** κάνω (κάποιον) να σκεφτεί πονηρά, να μπει σε υποψίες: *με πονήρεψε η αμηχανία του·* (μεσοπαθ. ***πονηρεύομαι***) **3.** αρχίζω να σκέφτομαι πονηρά, μπαίνω σε υποψίες: *πίστευε ότι η γυναίκα του ήταν πιστή, όταν όμως άρχισε να βγαίνει μόνη της και να γυρίζει αργά, εκείνος πονηρεύτηκε* **4.** υποψιάζομαι: *όταν την είδε αναστατωμένη, πονηρεύτηκε ότι κάτι δεν πήγαινε καλά || καλά το πονηρεύτηκα!* ♦ **5.** (αμετβ.) γίνομαι πονηρός: *όταν ξεκίνησα αυτή τη δουλειά, με πιάνανε όλοι κορόιδο, με τον καιρό όμως πονήρεψα κι εγώ.* — **πονήρεμα** (το).

πονηριά (η) [μεσν.] **1.** η ικανότητα (κάποιου) να επιτυγχάνει τον στόχο του με τεχνάσματα, συχνά όχι τίμια, που περιέχουν δόλο, εξαπάτηση, παραπλάνηση κ.τ.ό.: *με λίγη ~ θα μπορέσουμε να τον ξεγελάσουμε* ΑΝΤ. αθωότητα, αγαθότητα **2.** η ικανότητα κάποιου να μην πέφτει θύμα εξαπάτησης ΑΝΤ. αφέλεια, ευήθεια **3.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε πράξη φανερώνει πονηριά (σημ. 1): *με τις ~ του τους έπιανε όλους κορόιδα || νίκησες, αλλά με ~* (όχι τίμια) ΣΥΝ. τέχνασμα, μπαγα(μ)ποντιά. Επίσης (λόγ.) **πονηρία** [αρχ.].

πονηρός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον χαρακτηρίζει η πονηριά: *όποιος είναι ~ κερδίζει αυτό που θέλει χωρίς πολύ κόπο || ο Οδυσσέας ήταν ~, ενώ ο Αίας ήταν γενναίος και ευθύς || βρήκα έναν ~ τρόπο* (που περιέχει τέχνασμα) *να φτάνω στην κορυφή χωρίς πολύ σκαρφάλωμα || ~ σχέδιο·* ΦΡ. ***οι ημέρες είναι πονηρές / οι καιροί είναι πονηροί*** (Κ.Δ. *Εφεσ.* 5, 16 *αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι*) για να τονιστεί ότι η εποχή στην οποία ζει κάποιος είναι δύσκολη, επικίνδυνη, γι' αυτό πρέπει κανείς να προσέχει ιδιαίτερα **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει την ικανότητα να εξαπατά με πλάγια μέσα, δόλο κ.λπ.: *είναι πολύ ~· κατάφερε να του πουλήσει ένα φθηνό δαχτυλίδι πανάκριβα ||* (κ. χαϊδευτ.) *είσαι ένας ~ εσύ! ||* (χαϊδευτ.) *~ θηλυκό / διαβολάκος / αλεπού* (βλ. λ. *αλεπού*) ΑΝΤ. αγνός, αθώος, αγαθός **3.** αυτός που αντιλαμβάνεται την πονηριά των άλλων, που δεν ξεγελιέται εύκολα: *σ' αυτή τη δουλειά πρέπει να είσαι ~, για να μη σε πιάσουν κορόιδο || Είναι τόσο αθώος! Δεν κάνει ~ σκέψεις* ΣΥΝ. καχύποπτος, φιλύποπτος ΑΝΤ. απονήρευτος **4.** αυτός που δείχνει πονηριά, συνήθ. με χαριτωμένο τρόπο (κυρ. αυτός που δείχνει άνθρωπο ο οποίος κρύβει κάτι): *~ χαμόγελο / βλέμμα / μουτράκι* • **5.** κακός στην εσωτερική του φύση (κυρ. σχετικός με τον Διάβολο): *~ πνεύματα* • **6.** (καθημ.) αυτός που αναφέρεται στον έρωτα με άσεμνο τρόπο: *την πλησίασε με ~ σκοπούς || Δεν κάνουν τίποτε πονηρό! Απλώς συναντιούνται και τα λένε || ~ ανέκδοτο* ΣΥΝ. άσεμνος. — (υποκ.) **πονηρούλης,** -α, -ι/-ικο κ. **πονηρούτσικος,** -η/-ια, -ικο. **πονηρά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κοπιώδης, επίπονος», < *πόνος* (βλ.λ.). Η σημασιολ. εξέλιξη τού επιθ. *πονηρός* «κοπιώδης» → «πανούργος, δόλιος» εμφανίζεται και στις λ. *μόχθος – μοχθηρός, ἆθλος – ἄθλιος* κ.ά.].

πονήρω (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) η πονηρή γυναίκα.

πόνι (το) (συνήθ. ορθ. *πόνυ*) {άκλ.} μικρόσωμο άλογο ράτσας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pony < powney < παλ. γαλλ. poulenet, υποκ. τού pulain «πουλάρι» < μεσν. λατ. pullanus < λατ. pullus «πώλος, νεοσσός»].

πονο- κ. **πονό-** α' συνθετικό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει την ύπαρξη πόνου: *πονό-λαιμος, πονο-κέφαλος, πονό-δοντος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *πόνος*].

πονόδοντος (ο) ο πόνος στο δόντι ΣΥΝ. οδονταλγία.

> **πονόδοντος – (ο)δοντόπονος: διπλόμορφα σύνθετα.** Ορισμένα σύνθετα τής Ελληνικής εμφανίζουν δύο τύπους ή μορφές (διπλότυπα ή διπλόμορφα σύνθετα) με αντεστραμμένη τη θέση τού α' και β' συνθετικού: **πονό-δοντος** και **οδοντό-πονος**. Τα περισσότερα από τα σύνθετα αυτά εκλαμβάνονται στο αίσθημα των ομιλητών ως παρατακτικά σύνθετα, χωρίς να παίζει ρόλο αυτή ή εκείνη η σειρά των συνθετικών: *πόνος + δόντι > πονόδοντος – δόντι (οδοντ-* θ. τού *οδούς, οδόντος) + πόνος > (ο)δοντόπονος.* Παρόμοια σύνθετα είναι: *πονο-κέφαλος – κεφαλό-πονος, πονό-κοιλος – κοιλό-πονος, πονό-λαιμος – λαιμό-πονος, πονό-ματος – ματό-πονος, καρδιο-χτύπι – χτυπο-κάρδι, μακρό-στενος – στενό-μακρος, Απριλο-μάης – Μαγι-άπριλο, χιονό-νερο – νερό-χιονο, λαδό-ξιδο – ξιδό-λαδο, γιδο-κλέφτης – κλεφτο-γιδάς, παστο-κύδωνο – κυδωνό-παστο* κ.ά., καθώς και σύνθετα συνδυασμών χρωμάτων: *ασπρό-μαυρος – μαυρό-ασπρος, πρασινο-κίτρινος – κιτρινο-πράσινος, γαλανό-λευκος – λευκο-γάλανος, γαλαζο-πράσινος – πρασινο-γάλαζος* κ.λπ.

πονόκαρδος, -η, -ο αυτός που δείχνει φιλεύσπλαγχνα αισθήματα στους άλλους ΣΥΝ. πονετικός, σπλαγχνικός, πονόψυχος.

πονοκεφαλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πονοκεφάλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (εκφραστ.) αισθάνομαι ζάλη και σύγχυση (ενδεχομένως και πονοκέφαλο): *~ κάθε φορά που σκέφτομαι τη δουλειά που με περιμένει* ΣΥΝ. με πιάνει ζάλη, με πιάνει πονοκέφαλος ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) ζάλη και σύγχυση (ενδεχομένως και πονοκέφαλο): *μ' έχει πονοκεφαλιάσει αυτή η ιστορία* (επειδή είναι δυσάρεστα πολύπλοκη). — **πονοκεφάλιασμα** (το).

πονοκέφαλος (ο) {πονοκεφάλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο πόνος στο κεφάλι: *ο καπνός / το αλκοόλ / το άγχος μού φέρνει ~* ΣΥΝ. κεφαλόπονος, κεφαλαλγία **2.** (συνεκδ.-μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί σύγχυση, πολλά προβλήματα, δεν αφήνει κάποιον σε ησυχία: *η φοροδιαφυγή έχει εξελιχθεί σε ~ για το Υπουργείο Οικονομικών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πονόκοιλος (ο) ο πόνος στην κοιλιά ΣΥΝ. κοιλόπονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πονόλαιμος (ο) ο πόνος στο λαιμό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πονόματος (ο) ο πόνος στο μάτι ΣΥΝ. οφθαλμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πόνος (ο) **1.** το δυσάρεστο σωματικό αίσθημα που προκαλείται από τραύμα ή οργανική ανωμαλία: *ο ~ απ' το χτύπημα / το έγκαυμα || όταν παθαίνεις σκωληκοειδίτιδα, σε πιάνει ~ στην κοιλιά || έχω / νιώθω ~ στην πλάτη || έντονος / οξύς / διαπεραστικός / βαθύς / ήπιος / επίμονος ~ || προκαλεί / φέρνει ~ στο στομάχι / στα νεφρά || θεραπεύει / μαλακώνει / αμβλύνει / καταπραΰνει τον ~ ||* (συχνά στον πληθ.) *όταν γερνάς, αρχίζουν οι ~ στις αρθρώσεις || βογγάω / ουρλιάζω απ' τους ~ || σφοδροί / ανυπόφοροι ~* **2.** (ειδικότ. στον πληθ.) οι πόνοι τής γέννας, οι ωδίνες τού τοκετού: *την έπιασαν οι ~* ΣΥΝ. άλγος· (μτφ.-εκφραστ.) **3.** η μεγάλη, βασανιστική στενοχώρια: *ο ~ τού αποχωρισμού || οι φίλοι υπάρχουν, για να σου παραστέκονται στον ~ σου || απαλύνω τον ~ του με παρηγορητικά λόγια || αγιάτρευτος / βαθύς / αβάσταχτος ~* ΣΥΝ. καημός, πίκρα· ΦΡ. (α) ***καθένας με τον πόνο του*** για περιπτώσεις στις οποίες καθένας μιλά γι' αυτό που απασχολεί τον ίδιο, καθένας ασχολείται με τις δικές του στενοχώριες (β) (παροιμ.) ***ξένος πόνος όνειρο*** η στενοχώρια, τα βάσανα τού άλλου ξεχνιούνται γρήγορα (γ) ***παίζω με τον πόνο κάποιου*** βλ. λ. *παίζω* (δ) ***πνίγω τον πόνο μου*** συγκρατούμαι σε δύσκολες για μένα περιστάσεις, δεν εκφράζω αυτό που με βασανίζει (συχνά +σε): *πνίγει τον πόνο του στο κρασί* (ε) ***παίρνω (κάτι) επί πόνου*** δίνω μεγάλη σημασία σε (κά-

τι) (στ) ***μπρος στα κάλλη τι 'ναι ο πόνος*** βλ. λ. *εμπρός* (ζ) ***έχω τον πόνο μου, έχω κι εσένα!*** για κάποιον που μας γίνεται βάρος, ενώ μας απασχολούν τα δικά μας προβλήματα **4.** (+για) η συμπόνια, το να συμπάσχει κανείς (με κάποιον): *ο ~ τής μάννας για το παιδί της* **5.** (ειρων.) το (υποκριτικό) ενδιαφέρον: *τόσον καιρό ήταν άρρωστος· τώρα σ' έπιασε ο ~ να πας να τον δεις:* (αν πραγματικά ενδιαφερόσουν γι' αυτόν, θα είχες πάει να τον δεις νωρίτερα). — (υποκ.) **πονάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκληρή εργασία, μόχθος». ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *πένομαι* «μοχθώ, κοπιάζω» (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

-πονος β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** την ύπαρξη πόνου σε συγκεκριμένο σημείο τού σώματος: *κοιλό-πονος, στομαχό-πονος* **2.** την αιτία πόνου: *ρευματό-πονος.*

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πόνος* και εμφανίζει τόσο τη σημ. «σωματικό άλγος» (λ.χ. αρχ. *ἐπί-πονος*) όσο και τη σημ. «μόχθος, κόπος» (λ.χ. μτγν. *φυγό-πονος*)].

πονόψυχος, -η, -ο αυτός που έχει φιλεύσπλαγχνα αισθήματα, που δείχνει συμπόνια στους άλλους. — **πονοψυχιά** (η).

πόντα (η) {δύσχρ. ποντών} μυτερό εργαλείο από χάλυβα με το οποίο κάνουμε σημάδια (πονταρισιές) κατά μήκος μιας γραμμής πριν από το λιμάρισμα ή την κοπή· χρησιμοποιείται στις μεταλλικές κατασκευές, την επιπλοποιία, τη γλυπτική κ.α.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ponta «βελόνα, κεντρί». βλ. κ. *ποντάρω*].

ποντадόρος (ο) (σε τυχερά παιχνίδια) αυτός που ποντάρει.

[ΕΤΥΜ. < *ποντάρω* + *-δόρος* (βλ.λ.). πβ. *παρκα-δόρος, τζογα-δόρος*].

ποντάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πόνταρ-α κ. -ισα} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) στοιχηματίζω (συγκεκριμένο ποσό) σε κάτι (νούμερο, άλογο, τραπουλόχαρτο, παλαιστή κ.λπ.): *~ 10.000 δρχ. στο 5 κόκκινο* ♦ (αμετβ.) (+σε) **2.** στοιχηματίζω σε κάτι: *ποντάρισα στο 5 κόκκινο και έχασα* **3.** υπολογίζω, βασίζομαι: *~ πολύ σε σένα· κοίτα να μη με απογοητεύσεις!* || *ο υποψήφιος βουλευτής ποντάρει στην υποστήριξη που του παρέχει μεγάλη μερίδα τού Τύπου.* — **ποντάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pontare «στηρίζω, ακουμπώ (ενν. χρήματα για συμμετοχή σε τυχερά παιγνίδια)» < ponta, διαλεκτ. τ. τού punta «αιχμή, άκρη, κορυφή» < λατ. punctum «στίγμα, στιγμή»].

Ποντγκόριτσα (η) η πρωτεύουσα τού Μαυροβουνίου.

[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Podgorica «κάτω από το βουνό» (< pod «κάτω από» + gora «βουνό»). Παλαιότερα ονομαζόταν Titograd «πόλη τού (στρατάρχη και ηγέτη τής Γιουγκοσλαβίας) Τίτο»].

ποντιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Πόντο ή με τους Ποντίους: *~ ελληνισμός / διάλεκτος / φορεσιά / λύρα* **2. *Ποντιακά*** (τα) η ποντιακή διάλεκτος (νεοελληνική διάλεκτος με ιστορία αιώνων και αρκετούς αρχαϊσμούς, λ.χ. προφορά τού *-η-* ως /e/, διατήρηση τού απαρεμφάτου, η οποία ομιλείτο στις περιοχές τού Εύξεινου Πόντου, Τραπεζούντα, κ.ά. ώς το 1923).

ποντίζω ρ. μετβ. {πόντισ-α, -τηκα, -μένος} ρίχνω, βυθίζω στη θάλασσα. — **πόντισμα** (το) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόντος* (βλ.λ.)].

πόντικας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεγάλο ποντίκι.

[ΕΤΥΜ. < *ποντικός* + μεγεθ. επίθημα *-ας*, πβ. *μερμήγκι - μέρμηγκας, τζιτζίκι - τζίτζικας*].

ποντίκι (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. τρωκτικό) {ποντικιού | -ιών} **1.** μικρό τρωκτικό με οξύ ρύγχος, μακριά μουστάκια, μικρά αφτιά και μακριά, άτριχη ουρά, το οποίο ζει κυρ. στους αγρούς: *το ~ πιάστηκε στη φάκα* || *τα λευκά ~ χρησιμοποιούνται ως πειραματόζωα* || *το ~ τσυρίζει* || *το παιχνίδι τής γάτας με το ~* (βλ. λ. *παιχνίδι*) ΣΥΝ. ποντικός, (αρχαιοπρ.) μυς (πβ. λ. *αρουραίος*)· ΦΡ. (α) ***το ποντίκι που βρυχάται*** για κάποιον που εκτοξεύει απειλές μη έχοντας συναίσθηση τής αδυναμίας του (β) ***θα πνιγούμε σαν τα ποντίκια*** για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει κίνδυνος να πνιγούν κάποιοι παγιδευμένοι (π.χ. μέσα σε σκάφος που βυθίζεται) (γ) (παροιμ.) ***όταν λείπει ο γάτος / η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια*** βλ. λ. *γάτα* ● **2.** ο δικέφαλος μυς τού χεριού, κυρ. στο μπράτσο: *σηκώνει βάρη, για να κάνει ποντίκια* || *για κάνε ~!* (σφίξε τον μυ τού μπράτσου σου, ώστε να φουσκώσει) ● **3.** (στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές) περιφερειακή συσκευή που συνδέεται με υπολογιστή και, όταν μετακινείται πάνω σε επίπεδη επιφάνεια, προκαλεί ανάλογη μετατόπιση ενός βέλους (δρομέα) στην οθόνη για την επικοινωνία χρήστη - Η/Υ. — (υποκ.) **ποντικάκι** (το), (μεγεθ.) **ποντίκαρος** κ. **πόντικας** (ο) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυς.*

[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *ποντικός* (βλ.λ.). Στους Η/Υ η λ. αποδίδει το αγγλ. mouse].

ποντικίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό ποντίκι.

ποντικοκούραδο (το) (λαϊκ.) το περίττωμα τού ποντικιού.

ποντικοκτόνος, -ος, -ο αυτός που εξοντώνει ποντίκια: *~ φάρμακο.*

[ΕΤΥΜ. < *ποντικός* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

ποντικομαμή (η) (υβριστ.) **1.** ο άνθρωπος που κινείται δόλια, ενεργεί υπογείως και με πανουργία **2.** (για πρόσωπο) κακοφτειαγμένος και μικρόσωμος.

ποντικοπαγίδα (η) η παγίδα με την οποία συλλαμβάνονται τα ποντίκια ΣΥΝ. φάκα.

ποντικός (ο) το ποντίκι (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυς.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ποντικὸς (μῦς)* «είδος νυφίτσας» (οπότε < *Πόντος*, με αναφορά στον Εύξεινο Πόντο) ή «θαλάσσιος μυς (των πλοίων)» (οπότε < *πόντος* «θάλασσα»). Αντίστοιχο σχηματισμό εμφανίζει και η φρ. *ἀρουραῖος (μῦς)* «μυς των αγρών», με παράλειψη τού ουσ. *μῦς*].

ποντικότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τρύπα τής φωλιάς ποντικού.

ποντικοφάγωμα (το) {ποντικοφαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} η δαγκωματιά ποντικού.

ποντικοφαγωμένος, -η, -ο γεμάτος δαγκωματιές ποντικών.

ποντικοφάρμακο (το) {ποντικοφαρμάκων} το δηλητήριο για την εξόντωση ποντικών ΣΥΝ. μυοκτόνο.

ποντικοφωλιά (η) η φωλιά ποντικού.

Πόντιος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους}, **Πόντια** (η) ο Έλληνας που κατάγεται από τον Πόντο (βλ.λ.): *οι παλιννοστούντες ~ από την πρώην Σοβιετική Ένωση* || *οι διωγμοί και οι σφαγές των ~ από τους Τούρκους στις αρχές τού 20ού αιώνα (γενοκτονία των Ποντίων)* || *τα έθιμα / οι χοροί / η μουσική / η διάλεκτος των ~* || *ανέκδοτα με Πόντιους* (από τέτοια σκωπτικά ανέκδοτα χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά η λ. *Πόντιος* για να δηλώσει τον ευκολόπιστο, ανυποψίαστο, απονήρευτο άνθρωπο).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο προερχόμενος από τη θάλασσα». < *πόντος* (βλ.λ.)].

Πόντιος Πιλάτος (ο) **1.** ο Ρωμαίος επίτροπος τής Ιουδαίας, που πήρε την τελική απόφαση για την καταδίκη τού Ιησού Χριστού σε θάνατο **2.** (μτφ.) κάθε πρόσωπο το οποίο μεταθέτει την ευθύνη τής ανάληψης μιας απόφασης σε άλλους (βλ. κ. *νίπτω τας χείρας μου*, λ. *νίπτω*).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Pontius Pilatus, που καταγόταν από την οικογένεια των Pontii, το δε επώνυμο Pilatus ανάγεται στο ουσ. pilum «δόρυ, ακόντιο». Έφερε το αξίωμα τού επιτρόπου τής Ιουδαίας (λατ. procurator Judaeae) μεταξύ των ετών 26-36 μ.Χ.].

πόντιουμ (το) {άκλ.} το βάθρο τού διευθυντή ορχήστρας.

[ΕΤΥΜ. < λατ. podium, αρχική σημ. «το θεωρείο τού Ρωμαίου αυτοκράτορα στο αμφιθέατρο τού αγωνιστικού χώρου». < θ. pod-, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. ped-, ουσ. pes, pedis «πόδι»].

πόντιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} το ρίξιμο, το βύθισμα στη θάλασσα.

ποντίφικας (ο) {ποντιφίκων} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) ο αρχιερέας **2.** ΘΡΗΣΚ. (ως ιερατικός τίτλος) ο Πάπας. — **ποντιφικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποντίφεξ, -ικος* < λατ. pontifex, -icis «ιεροφάντης, αρχιερέας (στη Ρώμη)» < pons, -tis «γέφυρα» + -fex < facio «κάνω», με αναφορά στον ποταμό Τίβερη, όπου ήταν χτισμένη η Ρώμη. Παραμένει αβέβαιη η αρχική λειτουργική σημ. τού όρου pontifex].

ποντοπλοΐα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} το ταξίδι πλοίου στην ανοιχτή θάλασσα. ΣΥΝ. ποντοπορία.

[ΕΤΥΜ. < *πόντος* + *-πλοΐα* < *πλους*].

ποντοπόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο** αυτός που διασχίζει την ανοιχτή θάλασσα: *~ πλοίο.* — **ποντοπορία** (η) [μτγν.], **ποντοπορώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *πόντος* + *-πόρος* < *πόρος* (βλ.λ.)].

Πόντος (ο) περιοχή τής ΒΑ. Μικράς Ασίας που βρέχεται από τον Εύξεινο Πόντο, με διαρκή Ελληνική παρουσία από την αρχαιότητα μέχρι το 1922· σπουδαιότερα κέντρα του είναι: Αμισός, Σαμψούντα, Σελινούντα, Σινώπη, Τραπεζούντα.

[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Εύξεινος, πόντος*[1]].

πόντος[1] (ο) η ανοιχτή θάλασσα ΣΥΝ. πέλαγος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, μυς.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θαλάσσιο πέρασμα, δρόμος» (από όπου επεκτάθηκε στη γενική σημ. «θάλασσα», εφόσον οι Έλληνες ως ναυτικός λαός χρησιμοποιούσαν συνεχώς τους θαλάσσιους δρόμους ως διέξοδο και ως πέρασμα, πβ. *Ἑλλήσ-ποντος*). Η λ. ανάγεται σε *pont-(h)ə̄, ετεροιωμ βαθμ. τού Ι.Ε. *pent- «πηγαίνω, περπατώ, πατώ», πβ. σανσκρ. pánthāḥ «δρόμος, μονοπάτι», αρμ. hun «δρόμος, διάβαση» (< *pont-), λατ. pons, pont-is «γέφυρα» (> γαλλ. pont, ισπ. puente), αρχ. γερμ. pfad «μονοπάτι», γερμ. Pfad, αγγλ. path κ.ά. Για την υποτεθείσα σύνδεση με τις λ. *πάτος, πατώ*, αν θεωρηθεί ότι εμφανίζουν μηδενισμ. βαθμ. *pn̥t-h-, βλ. λ. *πάτος*. Βλ. κ. *Εύξεινος (Πόντος)*].

πόντος[2] (ο) **1.** (καθημ.) το εκατοστόμετρο: *πρέπει να κοντύνω το παντελόνι πέντε ~* **2.** (γενικότ.) η μονάδα σε διάφορα είδη κλιμάκων **3.** ο βαθμός σε παιχνίδια: *όσο πιο δύσκολη είναι η ερώτηση, τόσο πιο πολλούς ~ κερδίζεις, αν απαντήσεις σωστά* **4.** ΑΘΛ. ο βαθμός που αντιστοιχεί σε επιτυχία, ανάλογα με το άθλημα (ποδόσφαιρο, μπάσκετ, βόλεϊ, τένις, σκοποβολή κ.ά.): *πέτυχε τριάντα ~ στον αγώνα* || *ο παίκτης τέλειωσε τον αγώνα χωρίς να πετύχει ~* ● **5.** η θηλιά πλέξης: *μου έφυγε ένας ~ απ' το καλσόν* ● ΦΡ. ***ρίχνω πόντους*** αφήνω υπαινιγμούς, υπονοούμενα.

[ΕΤΥΜ. < βεν. ponto «αιχμή, άκρη, μύτη» < λατ. punctum].

ποντς (το) {άκλ.} ποτό που φτειάχνεται από χυμό φρούτων, ζάχαρη, νερό κ.λπ. με την προσθήκη συνήθ. αλκοολούχου ποτού: *ένα μπολ με ποντς-ρούμι.*

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. punch, πιθ. < χίντι pāc «πέντε» (σανσκρ. pañca), επειδή αποτελείται κυρ. από πέντε συστατικά].

πόντσο (το) {άκλ.} μεξικάνικο ένδυμα τετράγωνο ή στρογγυλό, συνήθ. με έντονα χρώματα, χωρίς μανίκια, με άνοιγμα στη μέση για το κεφάλι, που φοριέται ως επανωφόρι.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. (Μεξικού) poncho < γλ. Αραουκ. ponlho «μάλλινο ύφασμα»].

πόνυ (το) ▸ πόνι

πονώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πον-άς κ. (σπάν.) -είς... | πόνε-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αισθάνομαι πόνο: *-Πού πονάς; -~ στο στομάχι / στην πλάτη* || *~ ολόκληρος* || *πονάει το χέρι μου / το στομάχι μου / η πλάτη μου* || *αν σε χτυπήσω δυνατά, θα πονέσεις·* (εκφραστ.) ΦΡ. (α) ***πού σε πονεί και πού σε σφάζει / κόφτει*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος ξυλοκοπήθηκε άγρια: *όταν έμαθε ο πατέρας του τι είχε κάνει, τον άρπαξε και ~!* (τον ξυλοκόπησε) (β) ***εκεί που πονάει (κάποιον)*** εκεί όπου είναι (κάποιος) πιο ευάλωτος, στο αδύνατο σημείο του: *ο δημοσιογράφος εστίασε τις ερωτήσεις προς τον υπουργό εκεί που τον πονούσε, δηλ. στην ανάμειξή του στην υπόθεση παράνομων χρηματοδοτήσεων* **2.** υποφέρω ψυχικά, αισθάνομαι μεγάλη, βασανι-

στική στενοχώρια: *πόνεσα πολύ, όταν έμαθα τον θάνατό του* || ~, *όταν σκέφτομαι ότι στο πατρικό μου σπίτι ζει τώρα άλλος* || ~ *για τα νιάτα μου, που πήγαν χαμένα* **3.** (+για) αισθάνομαι συμπόνια, βαθιά συμπάθεια: *κανείς δεν πόνεσε για μένα· μόνος μου τα πέρασα όλα* ♦ (μετβ.) **4.** προκαλώ πόνο σε (κάποιον): *σε πονάει (η ένεση);* || *Μη μου σφίγγεις το χέρι τόσο δυνατά! Με πονάς!* **5.** σε ΦΡ. τού τύπου ***με / μου πονά (κάτι)*** (για μέλος ή όργανο τού σώματος) αισθάνομαι πόνο (σε συγκεκριμένο μέρος ή όργανο τού σώματός μου): *με πονούν τα πόδια μου, όταν περπατάω για πολλή ώρα* || *με πονά το κεφάλι μου / η κοιλιά μου / η καρδιά μου·* (μτφ.-εκφραστ.) **6.** προκαλώ σε (κάποιον) μεγάλη στενοχώρια, τον κάνω να υποφέρει ψυχικά: *η αχαριστία του με πόνεσε βαθιά* || *με πονάει να βλέπω τη γυναίκα που αγάπησα με άλλον* **7.** αισθάνομαι συμπόνια, συμπάσχω με (κάποιον) **8.** (α) αισθάνομαι στοργή (για κάποιον): *όσο σκληρός κι αν είναι με τους γονείς του, κατά βάθος τούς πονάει* ΣΥΝ. νοιάζομαι (β) αισθάνομαι αγάπη (για κάτι), έχω συναισθηματική σχέση (με κάτι): *το ~ το χωριό μου· τόσα χρόνια έζησα εκεί!* **9.** (η μτχ. **πονεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, φτώχια.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πονῶ (-έω)*, αρχική σημ. «μοχθώ, κοπιάζω», < *πόνος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ποπ επίθ. {άκλ.} μοντέρνος και εμπορικός· κυρ. για είδη τέχνης που προορίζονται για το ευρύ κοινό ως καταναλωτικό είδος: ~ *τραγουδιστής* || *η επιτυχία ενός τραγουδιού ~ δεν κρατά συνήθως περισσότερο από έναν χρόνο* || *μουσική ~* (βλ. λ. *ποπ, η*).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pop. από σύντμηση τού επιθ. popular «λαϊκός, δημοφιλής»].

ποπ (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η μοντέρνα εμπορική μουσική που προορίζεται για το ευρύ νεανικό κυρ. κοινό και χαρακτηρίζεται από απλές μελωδίες σε συνδυασμό με έντονο ρυθμό (βλ. κ. λ. *ποπ*, επίθ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pop (music), από σύντμηση τής φρ. popular music «λαϊκή / δημοφιλής μουσική»].

ποπάρτ κ. **ποπ-άρτ** (η) {άκλ.} καλλιτεχνικό ρεύμα που άνθισε στη δεκαετία τού '60 και αξιοποιεί αντικείμενα από την καθημερινή ζωή, στοιχεία συνδεδεμένα με τη μαζική κουλτούρα, τον καταναλωτισμό (π.χ. οι συνθέσεις τού Άντυ Γουόρχολ με μπουκάλια τής Κόκα-Κόλα ή με αφίσες τής Μέριλυν Μονρόε).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pop art. από σύντμηση τής φρ. popular art «λαϊκή τέχνη». Συχνά δηλώνεται με τα αρχικά P & A].

ποπκόρν κ. **ποπ-κόρν** (το) {άκλ.} ψημένοι σπόροι καλαμποκιού, που τρώγονται ως σνακ.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. popcorn. συγκεκομμένη μορφή τής φρ. popped corn «καβουρντισμένο καλαμπόκι» (< pop «σκάζω με κρότο» + corn «καλαμπόκι»)].

ποπλίνα (η) {χωρ. πληθ.} ύφασμα με στιλπνότητα ανάλογη με τού μεταξωτού.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. popeline, από το όνομα τής πόλης Poperingue τού Βελγίου, όπου κατασκευαζόταν αυτό το ύφασμα].

πο-πό κ. **ποπό** (συνήθ. ορθ. *πωπώ*) επιφών. **1.** για την έκφραση έκπληξης, θαυμασμού: *~! τι ωραίο φόρεμα / τι μεγάλο σαλόνι!* || *~ μια βουτιά!* **2.** για την έκφραση δυσανασχέτησης, απόρριψης, αηδίας: *~ τι άσχημα που μυρίζει!* || *~! Τι λόγια είναι αυτά; Πού νομίζει ότι είναι;* **3.** για την έκφραση στενοχώριας, θλίψης: *~, τι έπαθε ο καημένος!*

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. επιφών. *πόποι!* (ονοματοπ.)].

ποπολάρος (ο) (διαλεκτ.-παλαιότ.) άνθρωπος των λαϊκών τάξεων στα Επτάνησα.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. popolare «λαϊκός» < λατ. popularis < populus «λαός, έθνος»].

πόπολο (το) (διαλεκτ.) ο λαός, το πλήθος.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. popolo < λατ. populus «λαός, έθνος»].

ποπός (ο) (ευφημ.) τα οπίσθια, ο πισινός ΣΥΝ. (!) κώλος.

[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. (τής παιδικής γλώσσας) με εκφραστ. αναδιπλασιασμό].

ποπουλισμός (ο) (πολιτική αργκό) ο λαϊκισμός. — **ποπουλιστής** (ο), **ποπουλίστρια** (η), **ποπουλίστικος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. populisme].

Π.Ο.Π.Σ. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτικών Συνταξιούχων.

πορδή (η) (οικ.) η συνήθ. ηχηρή και δύσοσμη έξοδος αερίων τού εντέρου από το απευθυσμένο: *αμολάω / αφήνω μια ~* ΣΥΝ. κλανιά· ΦΡ. (οικ.) (α) ***πετάγομαι σαν την πορδή*** παρεμβαίνω σε συζήτηση, χωρίς να μου το ζητήσει κανείς, άκαιρα (β) (παροιμ.) ***με πορδές δεν βάφονται αβγά*** βλ. λ. *βάφω*. — (υποκ.) **πορδούλα** κ. **πορδίτσα** (η), (μεγεθ.) **πόρδος** (ο), **πορδιάρης**, -α, -ικο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πέρδομαι* (βλ.λ.)].

πορδίζω ρ. αμετβ. {πόρδισα} πέρδομαι, αφήνω πορδές ΣΥΝ. κλάνω.

πορεία (η) {πορειών} **1.** η κάλυψη (συνήθ. μεγάλης) απόστασης με τα πόδια: *για ν' αποφύγουμε τρεις ώρες ~, ζητήσαμε απ' τον Λιαμαντή να μας πάει με το αυτοκίνητό του* ΣΥΝ. οδοιπορία **2.** η κίνηση (συνήθ. προς συγκεκριμένη κατεύθυνση): *ανακόπτω την ~ των εχθρικών στρατευμάτων* || *ακολουθώ ~ προς τα εμπρός* || *παρεκκλίνω τής ~* || *η ~ τού αυτοκινήτου* || (μτφ.) *~ προς τη νίκη / προς τον λαό* (πολιτική εξόρμηση με σκοπό την αποκατάσταση τής επαφής με τον λαό)· ΦΡ. (α) ***τόξο πορείας*** καθένα από τα φώτα οχήματος, τα οποία αναβοσβήνουν για να δείξουν προς τα πού πρόκειται να στρίψει το όχημα ΣΥΝ. φλας (β) ΣΤΡΑΤ. ***φύλλο πορείας*** η διαταγή προς στρατιωτικό *(ατομικό ~)* ή προς στρατιωτικό τμήμα *(ομαδικό ~)* να μετακινηθεί (γ) ***αλλάζω πορεία*** βλ. λ. *αλλάζω* **3.** ΝΑΥΤ. η κατεύθυνση που ακολουθεί ένα πλοίο· είναι η γωνία μεταξύ τού διαμήκους άξονα τού πλοίου και τού αληθούς βορρά *(αληθής ~)* ή τού μαγνητικού βορρά *(μαγνητική ~)* ή τού βορρά πυξίδας *(~ πυξίδας)*: *ο καπετάνιος χαράζει / καθορίζει την ~ τού πλοίου* || *~ προς βορράν* || *αλλαγή πορείας* ΣΥΝ. πλεύση, ρότα· ΦΡ. ***χαράζω πορεία*** (i) (για πλοίαρχο) καθορίζω την πορεία τού πλοίου στον χάρτη (ii) (μτφ.) καθορίζω πώς θα ενεργήσω σε συγκεκριμένη περίπτωση ● **4.** πλήθος διαδηλωτών σε κίνηση, η διαδήλωση: *η κεφαλή / η ουρά / ο κύριος όγκος τής ~* || *η ~ ξεκίνησε από το Πολυτεχνείο και κατευθύνεται προς την αμερικανική πρεσβεία* || *διοργανώνω / κάνω ~* || *~ διαμαρτυρίας / ειρήνης* ● **5.** (μτφ.) η εξέλιξη, ο τρόπος κατά τον οποίο εξελίσσεται (κάτι): *Μην εκβιάζεις καταστάσεις! Άσε τα πράγματα να τραβήξουν την ~ τους* || *η φυσική ~ των πραγμάτων* || *η ~ τής ασθένειας / τής ανάκρισης / τής οικονομίας / των διαπραγματεύσεων / ενός θεσμού* || *ακολουθώ ανοδική / καθοδική ~·* ΦΡ. ***στην πορεία*** στην εξέλιξη των πραγμάτων: *~ ανέκυψαν / εμφανίστηκαν δυσκολίες που δεν είχαμε προβλέψει* || *το τι πραγματικά θέλει θα φανεί ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία, πρωτοπορία.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πορεύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

πορεύομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {πορεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} ♦ (αμετβ.) **1.** βαδίζω, προχωρώ, πραγματοποιώ πορεία ● **2.** περνώ τη ζωή μου: *πώς θα πορευτείς σ' αυτή τη ζωή χωρίς να 'χεις εφόδια, χωρίς να 'χεις μάθει έστω μια τέχνη;* **3.** εξοικονομώ (απαραίτητα πράγματα για τη ζωή), τα βγάζω πέρα: *μπορεί να μη βγάζω πολλά λεφτά, αλλά ~ με όσα έχω* ♦ **4.** (μετβ.) παίρνω (συγκεκριμένο δρόμο): (συνήθ. μτφ.) *τον δρόμο που διάλεξες θα τον πορευθείς μόνος σου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πορεύω / -ομαι* < *πόρος* (βλ.λ.)].

πόρεψη (η) (λαϊκ.) η εξοικονόμηση των απαραιτήτων για τη ζωή.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόρευσις* < *πορεύω / -ομαι*].

πορθητής (ο) το πρόσωπο που εκπόρθησε πόλη ή χώρα: *Μωάμεθ Β' ο ~* (ο Οθωμανός σουλτάνος που κυρίευσε την Κωνσταντινούπολη). — **πόρθηση** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πορθῶ (-έω)*].

πορθμέας (ο) {πορθμείς} το πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να μεταφέρει με το πλεούμενό του ανθρώπους στην άλλη ακτή ή όχθη.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πορθμεύς* < *πορθμός* (βλ.λ.)].

πορθμείο (το) [αρχ.] **1.** ο τόπος από τον οποίο περνά κανείς από ακτή σε ακτή ή από όχθη σε όχθη ΣΥΝ. πέρασμα **2.** (συνεκδ.) το πλεούμενο με το οποίο περνά κανείς από ακτή σε ακτή ή από όχθη σε όχθη ΣΥΝ. φεριμπότ **3.** ***πορθμεία*** (τα) η αμοιβή τού πορθμέα. — **πορθμειακός**, -ή, -ό.

πορθμός (ο) η στενή λωρίδα θάλασσας, που χωρίζει δύο στεριές και ενώνει δύο θάλασσες: *ο ~ τού Ευρίπου.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πορ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *per, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως, βλ. λ. *πέρ-α, περ-ί*) + παραγ. επίθημα *-θμός* (πβ. *σταθμός, βα-θμός*)].

> **πορθμός – ισθμός – διώρυγα – κανάλι – στενό.** Κάθε πολύ στενό χερσαίο πέρασμα (λωρίδα γης), που ενώνει δύο στεριές και χωρίζει δύο θάλασσες, λέγεται **ισθμός** (< αρχ. **εἶμι** «έρχομαι, εισέρχομαι»). Αντιθέτως, κάθε πολύ στενό θαλάσσιο πέρασμα (λωρίδα θαλάσσια) που ενώνει δύο θάλασσες και χωρίζει δύο στεριές λέγεται **πορθμός** (< **πορ-** [πβ. *πόρος*] < αρχ. **περάω** «περνώ»). *Πορθμός* είναι το στενό θαλάσσιο πέρασμα τού Ευρίπου, που χωρίζει την Εύβοια από τη Στερεά. *Ισθμός* ήταν παλαιότερα η στενή λωρίδα γης στην Κόρινθο, που συνέδεε την Πελοπόννησο με την υπόλοιπη Ελλάδα. Ο Ισθμός τού Παναμά συνέδεε τη Βόρεια με τη Νότια Αμερική και ο Ισθμός τού Σουέζ συνέδεε παλαιότερα την Αφρική με την Ασία. Για λόγους διακινήσεως των αγαθών (παλαιότερα και ανθρώπων) με πλοία, σπουδαίοι για τη θέση τους ισθμοί διανοίχθηκαν τεχνητά και έγιναν **διώρυγες**, τεχνητοί πορθμοί δηλ., διά των οποίων διέρχονται φορτηγά ιδίως πλοία. Έτσι ο Ισθμός τής Κορίνθου έγινε διώρυγα, όπως διώρυγες έγιναν ο Ισθμός τού Σουέζ και ο Ισθμός τού Παναμά. Για τη διώρυγα χρησιμοποιήθηκε και η λ. **κανάλι** από μτγν. **κανάλιον**, που ανάγεται σε λατ. canalis (από όπου και αγγλ. canal και channel κ.ά.). Η λ. **στενό** (και **στενά**) χρησιμοποιείται για θαλάσσια περάσματα ευρύτερα των πορθμών και στενότερα των (μικρών) θαλασσών.

πορθώ ρ. μετβ. εκπορθώ (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πορθῶ (-έω)*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τού αρχ. *πέρθω* «καταστρέφω, ερειπώνω - εκπορθώ», που είναι αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε Ι.Ε. δισύλλ. ρίζα *bheredh- «κόβω, αποκόπτω» και συνδ. με σανσκρ. bardhakaḥ «αποκομμένος», αρχ. γερμ. bret «σανίδα» (> γερμ. Brett, πιθ. με αρχική σημ. «κομμένο κομμάτι ξύλου»), αρχ. ισλ. bard «άκρη, όριο», αρχ. αγγλ. bord (> αγγλ. bord) κ.ά.].

πορίζω ρ. μετβ. **1.** βοηθώ (κάποιον) να αποκτήσει (κάτι): *του ~ τα μέσα, για να ζήσει* **2.** (μεσοπαθ. ***πορίζομαι***) αποκτώ, αποκομίζω: *~ τα μέσα για να ζήσω.* — **πορισμός** (ο) [μτγν.], **ποριστικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παρέχω (υλικά αγαθά), προμηθεύω», < *πόρος* (βλ.λ.). Η σημ. «αποδεικνύω συστηματικά» είναι μτγν. (από όπου το μτγν. *πόρισμα*)].

πόρισμα (το) {πορίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σύνολο των συμπερασμάτων σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα: *σύμφωνα με το ~ τού ιατροδικαστή, ο θάνατός του προήλθε από φυσικά αίτια* || *επιστημονικό / ιατρικό / ανακριτικό ~* || *το ~ των ερευνών* || *τα ~ τής επιστημονικής ημερίδας* **2.** ΜΑΘ. η πρόταση τής οποίας η αλήθεια είναι άμεσα φανερή από ένα ή περισσότερα προηγούμενα θεωρήματα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πορίζω* (βλ.λ.)].

πορνεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να διαθέτει κανείς το σώμα του σε άλλους για ερωτική ικανοποίηση έναντι αμοιβής: *προάγω / οδηγώ κάποιον στην πορνεία* || *ανδρική / παιδική ~* || *η ~ θεωρείται το αρχαιότερο επάγγελμα τού κόσμου* **2.** (συνεκδ.) η ιδιότητα και η εργασία

τής πόρνης **3.** ΕΚΚΛΗΣ. κάθε σεξουαλική σχέση εκτός γάμου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πορνεύω* (βλ.λ.). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. τής επί πληρωμή συμμετοχής σε σεξουαλική δραστηριότητα, ενώ αργότερα επεκτάθηκε, για να δηλώσει γενικά την εξωγαμιαία σεξουαλική επαφή. Στα κείμενα τής Π.Δ. (*Ωσηέ* 4, 11 κ.ά.), η λ. χρησιμοποιείται και μεταφορικώς με τη σημ. «ειδωλολατρία», δηλ. επαφή και απόδοση λατρευτικής τιμής σε ψεύτικους θεούς. Η σημ. «ειδωλολατρία, αποστασία, ψεύτικη θρησκεία» απαντά επίσης στην Κ.Δ. (πβ. *Αποκάλ.* 14, 8: *ἔπεσεν ἔπεσεν Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ἣ ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πεπότικεν πάντα τὰ ἔθνη*)].

πορνείο (το) [μτγν.] χώρος στον οποίο εκδίδονται πόρνες ΣΥΝ. μπορντέλο, (λαϊκ.) μπουρδέλο, (ευφημ.) οίκος ανοχής, σπίτι.

πορνεύω ρ. αμετβ. {πόρνευσα} διαπράττω πορνεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόρνη* (βλ.λ.)].

πόρνη (η) {πορνών} **1.** (α) η γυναίκα που ικανοποιεί σεξουαλικές επιθυμίες άλλων έναντι αμοιβής ΣΥΝ. ιερόδουλος, (!) πουτάνα, (μειωτ.) παλιογυναίκα, (ευφημ.) παστρικιά (β) ***εκμετάλλευση πόρνης*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί άνδρας που συντηρείται ολικά ή μερικά από πόρνη και από την εκμετάλλευση των ανήθικων κερδών της **2.** (υβριστ.) για ανέντιμη γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτή που έχει πουληθεί για σκλάβα», < *por-nā, από το *πέρ-νη-μι* «πουλώ» (με ανώμαλο φωνηεντισμό -ε-, ίσως κατ' αναλογίαν προς τον αόρ. *περ-άσαι*, και επίθημα -nā-, πβ. *φερ-νή* «προίκα»). Η λ. ανάγεται στο Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, (για το οποίο βλ. λ. *πέρ-α*, *-περ-ί*) και συνδ. με αρχ. ιρλ. renim «πουλώ» (< *pr̥-nə-), λιθ. perkù «αγοράζω». Ομόρρ. *πρα-τήριο(ν)*, *-πρά-της*, αρχ. *πι-πρά-σκω* κ.ά. Βλ. κ. *παλλακίδα*].

πορνίδιο (το) [αρχ.] {πορνιδί-ου | -ων} **1.** η μικρή πόρνη ΣΥΝ. (!) πουτανίτσα **2.** (υβριστ.) για άσεμνο κορίτσι ή γενικότ. για ανέντιμη γυναίκα.

πορνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται ή ταιριάζει σε πόρνη **2.** αυτός που προσβάλλει τα χρηστά ήθη, αδιάντροπος, άσεμνος.

πορνό επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει πορνογραφικό περιεχόμενο, σκηνές ή εικόνες που απεικονίζουν γεννητικά όργανα, σεξουαλικές πράξεις κ.λπ. και αποσκοπούν στο να διεγείρουν ερωτικά τον θεατή ή τον αναγνώστη: *ταινία / περιοδικό / φωτογραφία / βιβλίο* ~ **2. πορνό** (το) η πορνογραφική ταινία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. porno, με απόσπαση τού α' συνθ. στη λ. pornographie (βλ. κ. *πορνογραφία*)].

πορνο- κ. **πορνό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται: **1.** με την πορνεία: *πορνο-βοσκός, πορνό-γερος* **2.** με την πορνογραφία: *πορνο-ταινία, πορνο-περιοδικό.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πόρνος / -η* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. pornographie)].

πορνοβοσκός (ο) [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) ο προαγωγός.

πορνόγερος (ο) (ως χαρακτηρισμός) ηλικιωμένος άνδρας με εκδηλώσεις ερωτισμού ανάρμοστες για την ηλικία του.

πορνογράφημα (το) [1896] {πορνογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο με πορνογραφικό χαρακτήρα.

πορνογραφία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} **1.** η παραγωγή πορνογραφικών έργων **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των πορνογραφικών έργων. — **πορνογράφος** (ο/η), **πορνογραφώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. pornographie < pornographe < μτγν. *πορνογράφος* «αυτός που γράφει για τις πόρνες»].

πορνογραφικός, -ή, -ό [1884] αυτός που αποσκοπεί στην ερωτική διέγερση με την ακριβή απεικόνιση ή περιγραφή σεξουαλικών πράξεων ή την επίδειξη γυμνών σωμάτων σε προκλητικές στάσεις: *η παραγωγή και διάθεση ~ υλικού απαγορεύεται σε πολλές χώρες.* — **πορνογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pornographique].

πορνοπεριοδικό (το) περιοδικό με κείμενα ή/και εικόνες πορνογραφικού περιεχομένου.

πόρνος (ο) **1.** ο άνδρας που προσφέρει ερωτικές υπηρεσίες έναντι αμοιβής ΣΥΝ. ζιγκολό **2.** (α) ο άνδρας που συχνάζει σε οίκους ανοχής ΣΥΝ. (!) πουτανιάρης (β) (γενικότ.) άνδρας ανήθικος, ακόλαστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παθητικός ομοφυλόφιλος», < *πόρνη* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

πορνοστάρ (ο/η) {άκλ.} διάσημος πρωταγωνιστής ή πρωταγωνίστρια ταινιών πορνό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pornostar].

πορνοταινία (η) {πορνοταινιών} ταινία με πορνογραφικό περιεχόμενο ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσόντα.

Πόρος (ο) **1.** νησί τού Σαρωνικού Κόλπου, σε μικρή απόσταση από τις Α. ακτές τής Αργολίδας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Ποριώτης** (ο), **Ποριώτισσα** (η), **ποριώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Πρόκειται για τη μτγν. *Καλαύρεια / Καλαυρία*, που μετονομάστηκε σε *Πόρο* προφανώς λόγω τού ρόλου της στη συγκοινωνία μεταξύ Αττικής και Πελοποννήσου].

πόρος (ο) **1.** καθένα από τα μικρά ανοίγματα σε στερεό σώμα: *η ελαφρόπετρα είναι γεμάτη πόρους* **2.** ΑΝΑΤ. (α) καθένα από τα μικρά ανοίγματα στο δέρμα: *μέσα από τους ~ πραγματοποιείται η άδηλος αναπνοή* (β) καθένας από τους μικρούς σωληνοειδείς σχηματισμούς, μέσα από τους οποίους διέρχονται ουσίες ή άλλα ανατομικά στοιχεία: *δακρυϊκός / ακουστικός* ~ • **3. πόροι** (οι) (α) οι πηγές από τις οποίες αντλούνται τα απαραίτητα έσοδα: *οι φυσικοί ~ εξαντλούνται || το έργο αυτό θα χρηματοδοτηθεί από εθνικούς και κοινοτικούς ~* (β) οι πηγές εισοδήματος: *δεν έχω δικούς μου ~ με συντηρούν οι γονείς μου || φανεροί και άδηλοι ~* (γ) κάθε πηγή από όπου αντλούνται χρήσιμα στοιχεία: *γλωσσικοί* ~ **4.** (σπάν.) ο τόπος μέσω τού οποίου περνά κανείς στην απέναντι πλευρά ΣΥΝ. πέρασμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία, φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ευρέως διαδεδομένου Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως, που εδώ έχει την εξειδικευμένη σημ. «περάω». μεταφέρω», όπως απαντά στο αρχ. *πείρω* «διαπερνώ, διακομίζω» (βλ. λ. *περ-όνη, πόρ-πη*). Παράγ. *πορ-εύω, πορ-εία, πορ-ίζω, πορ-θμός* κ.ά. Η λ. *πόρος* είχε αρχικώς τη σημ. «πέρασμα, διάβαση», από όπου επεκτάθηκε στη δήλωση των χρηματικών εσόδων, δηλ. τού τρόπου με τον οποίο περνά κανείς τη ζωή του και των μέσων διαβιώσεως που χρησιμοποιεί. Η λ. χρησιμοποιείται ευρέως ως β' συνθ., κυρ. με τη σημ. «ταξιδιώτης» (πβ. *ὁδοιπόρος, ποντο-πόρος*), αλλά και με αναφορά στα χρηματικά έσοδα (πβ. *ἄ-πορος, εὔ-πορος*)].

ποροσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος διαπιστώσεως τής ταυτότητας δακτυλικών αποτυπωμάτων με τη μελέτη των πόρων των ιδρωτοποιών αδένων. — **ποροσκοπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *πόρος* + *-σκοπία* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. poroscopy].

πόρπη (η) {πορπών} **1.** (λόγ.) το συνήθ. μεταλλικό εξάρτημα ή κόσμημα, που συνδέει τα δύο άκρα ζώνης, ιμάντα ή ενδύματος ΣΥΝ. αγκράφα· ΑΡΧΑΙΟΛ. **2.** κόσμημα διαδεδομένο στους αρχαίους Έλληνες, με το οποίο συγκρατούσαν το ένδυμα στον δεξιό ή και στους δύο ώμους ή στο στήθος ή στον ζωστήρα **3.** καρφίτσα για μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόρ-πρ-ā (με προληπτική ανομοίωση τού -ρ-) < θ. *-pr- (με εκφραστ. αναδιπλασιασμό), μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *per- τού ρ. *πείρω* «διαπερνώ, διασχίζω, διατρυπώ» (< **πέρ-jω*, βλ. λ. *πέρ-α, περ-ί*). Η λ. συνδ. με αρχ. σλαβ. na-perjǫ «τρυπώ», αλβ. sh-po-roj, γοτθ. farjan «ταξιδεύω, πλέω», αρχ. γερμ. faran (> γερμ. fahren) κ.ά. Ομόρρ. *περόνη, πορ-θμός, πόρ-ος, πε-πρω-μένο(ν), πορ-εύω* κ.ά.].

πόρρω απέχει (αρχαιοπρ.) βρίσκεται μακριά· διαφέρει πολύ: *οι θέσεις τους πόρρω απέχουν απ' τις δικές μας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. αττ. τ. τού επιρρ. *πόρσω* < *πρόσω*, με μετάθεση τής συλλ. που περιέχει υγρό σύμφωνο (δηλ. ημίφωνο), αφού οι σημ. των επιρρ. *πόρσω* και *πρόσω* ταυτίζονται. Λιγότερο πειστική η απευθείας σύνδεση με λατ. porrō (< *porsō). Βλ. λ. *πρόσω*].

πόρρωθεν επίρρ. (λόγ.) από μακριά: *παρακολουθούσε τις εξελίξεις* ~ ΣΥΝ. μακρόθεν ΑΝΤ. εγγύθεν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόρρω* + *-θεν* (πβ. *ἑκατέρω-θεν, πρόσω-θεν*)].

πορσελάνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λευκό, στιλπνό, συμπαγές υλικό, που χρησιμοποιείται στην κεραμική για την κατασκευή εκλεκτών αντικειμένων: *κινέζικη ~ || σερβίτσιο / βάζο από* ~ **2.** (συνεκδ.) αντικείμενο κατασκευασμένο από το παραπάνω υλικό. — **πορσελάνινος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. porcellana, αρχική σημ. «κοχύλι με σχήμα μικρού γουρουνιού», < λατ. porcella «γουρουνάκι», υποκ. τού porcus].

πόρτα (η) {πορτών} **1.** (α) κατασκευή (συνήθ. ξύλινη ή μεταλλική) που προσαρμόζεται στην είσοδο κτηρίου, δωματίου ή ακάλυπτου περιφραγμένου χώρου, ώστε να μπορεί κανείς να την ανοίγει ή να την κλείνει: *χτυπώ την ~ || του έκλεισε την ~ κατάμουτρα || ανοίγω την ~ διάπλατα || αυτή η ~ βγάζει στον κήπο || η ~ τής κουζίνας / τής κρεβατοκάμαρας / τής αυλής || δίφυλλη / συρτή / περιστρεφόμενη ~ || το έσκασε από την πίσω* ~ ΣΥΝ. θύρα (βλ. κ. λ. *εξώπορτα*) (β) (συνεκδ.) το άνοιγμα μέσα από το οποίο μπαίνει κανείς σε κτήριο, δωμάτιο ή ακάλυπτο περίφρακτο χώρο: *κάθομαι στην ~ και προσέχω ποιος μπαίνει και ποιος βγαίνει || θα σε πάω / συνοδεύσω μέχρι την* ~ ΣΥΝ. είσοδος / έξοδος· ΦΡ. (α) ***(από) πόρτα (σε) πόρτα*** από σπίτι σε σπίτι· για κάποιον που επισκέπτεται διαδοχικά το ένα σπίτι μετά το άλλο, προκειμένου να μαζέψει χρήματα, να διαφημίσει ή να προπαγανδίσει κάτι κ.λπ.: *ο προεκλογικός αγώνας αυτού τού υποψηφίου έγινε ~ || προώθηση ενός προϊόντος* ~ (β) ***τής διπλανής πόρτας*** (ως χαρακτηρισμός) για ανθρώπους απλούς, συνηθισμένους, σαν αυτούς που βλέπει κανείς καθημερινά: *ο δολοφόνος δεν ήταν κάποιος σκληρός και αδίστακτος άνθρωπος· ήταν ένας άνθρωπος* ~ (γ) (παροιμ.) ***στού κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα*** βλ. λ. *βροντώ* (δ) ***δείχνω την πόρτα (σε κάποιον)*** ζητώ από (κάποιον) να φύγει, τον διώχνω: *μετά τον καβγά, του έδειξα την πόρτα* **2.** (μτφ.) η πρόσβαση, η δυνατότητα επαφής με κάποιον· κυρ. σε ΦΡ. όπως: *χάρη στις γνωριμίες μου, του έχω ανοίξει πολλές* ~ **3.** (γενικότ.) η κατασκευή που προσαρμόζεται στην είσοδο οχήματος, ώστε να μπορεί κανείς να την ανοίγει ή να την κλείνει: *η ~ τού αυτοκινήτου / τού αεροπλάνου* **4.** (αργκό) το φέις κοντρόλ (βλ.λ.): *δουλεύει ~ σε νυχτερινό κέντρο*· ΦΡ. ***τρώω πόρτα*** (κυρ. στον αόρ.) δεν μου επιτρέπουν την είσοδο σε κέντρο διασκέδασης στο οποίο γίνεται έλεγχος εισόδου (φέις κοντρόλ): *αν πάμε στο κλαμπ με τέτοια εμφάνιση, θα φάμε πόρτα!* • **5.** (στο τάβλι) (α) το να είναι δύο ή περισσότερα πούλια τού ίδιου χρώματος στην ίδια θέση, ώστε να μη μπορεί ο αντίπαλος να βάλει δικό του πούλι στη θέση αυτή (β) ***πόρτες*** (οι) παιχνίδι στο τάβλι κατά το οποίο ο παίκτης μπορεί να βγάλει από το παιχνίδι πούλι τού αντιπάλου του, ο οποίος στη συνέχεια πρέπει να το επαναφέρει από την αφετηρία, προκειμένου να ξαναμπεί στο παιχνίδι. — (υποκ.) **πορτάκι** (το) κ. **πορτούλα** κ. **πορτίτσα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. porta].

πορτατίφ (το) {άκλ.} η φορητή ηλεκτρική λάμπα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. φρ. (lampe) portative «φορητή λάμπα», θηλ. τού επιθ. portatif «φορητός» < porter «φέρω» (< λατ. portare)].

πορτιέρης (ο) {πορτιέρηδες}, **πορτιέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) θυρωρός **2.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να στέκεται στην είσοδο νυχτερινών κέντρων και να ελέγχει ποιος μπαίνει μέσα (βλ. κ. λ. *φέις κοντρόλ*).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. portiere < μτγν. λατ. portarius < λατ. porta].

πορτιέρο (ο) {άκλ.} (συνήθ. στην αθλητικογραφία) ο τερματοφύλακας στο ποδόσφαιρο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. portero «θυρωρός - τερματοφύλακας» με επίδρ. τού ιταλ. portiere].

πορτκλέ κ. **πορτ-κλέ** (το) {άκλ.} το μπρελόκ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-clés < porte- (< ρ. porter «φέρω» < λατ. portare) + clé «κλειδί» < λατ. clavis].

πορτμαντό κ. **πορτ-μαντό** (το) {άκλ.} το έπιπλο που χρησιμοποιείται ως κρεμάστρα για πανωφόρια ΣΥΝ. καλόγηρος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-manteau < porte- (< ρ. porter «φέρω» < λατ. portare) + manteau (βλ. λ. *μαντό*)].

πορτμονέ κ. **πορτ-μονέ** (το) {άκλ.} το πορτοφόλι για κέρματα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-monnaie < porte- (< porter «φέρω» < λατ. portare) + monnaie «νόμισμα» (< λατ. moneta)].

πορτμπαγκάζ κ. **πορτ-μπαγκάζ** (το) {άκλ.} χώρος ενσωματωμένος στο πίσω μέρος αυτοκινήτου για την τοποθέτηση και μεταφορά αποσκευών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-bagages < porte- (< porter «φέρω» < λατ. portare) + bagages «αποσκευές» (βλ. κ. *μπαγκάζια*)].

πορτμπεμπέ κ. **πορτ-μπεμπέ** (το) {άκλ.} φορητό καλάθι ειδικά διαμορφωμένο για τη μεταφορά βρέφους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. porte-bebé < porte- (< porter «φέρω» < λατ. portare) + bebé «μωρό, βρέφος» (ονοματοπ. λ.)].

πορτό (το) {άκλ.} λευκό ή κόκκινο γλυκό κρασί που προέρχεται από μια αυστηρά καθορισμένη από τον νόμο αμπελουργική ζώνη τής Β. Πορτογαλίας.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής πόλης *Πόρτο* (βλ.λ.), όπου παλαιώνεται και εμφιαλώνεται το κρασί].

Πόρτο (το) {άκλ.} πόλη και σημαντικό λιμάνι τής ΒΔ. Πορτογαλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. Porto (ορθή προφορά: *Πόρτου*) < ο porto «το λιμάνι». Η πόλη έφερε τη λατ. ονομασία Portus Cale «θερμός λιμένας» (βλ. κ. *Πορτογαλία*)].

πόρτο (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το λιμάνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. porto < λατ. portus].

Πορτογαλία (η) (πορτ. República Portuguesa = Δημοκρατία τής Πορτογαλίας) κράτος τής ΝΔ. Ευρώπης στην Ιβηρική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Λισαβόνα. επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ευρώ. — **Πορτογάλος** κ. (καθημ.) **Πορτογαλέζος** (ο), ***Πορτογαλίδα*** κ. (καθημ.) ***Πορτογαλέζα*** (η), ***πορτογαλικός***, -ή, -ό κ. (καθημ.) **πορτογαλέζικος**, -η, -ο, **Πορτογαλικά** κ. (καθημ.) ***Πορτογαλέζικα*** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού πορτ. Portugal, το οποίο ανάγεται στο μεσν. λατ. portus cale «θερμό λιμάνι», ονομασία που απέδιδαν οι Ρωμαίοι στο λιμάνι Porto. επειδή τα θερμά ρεύματα τού Ατλαντικού δεν επέτρεπαν τη συγκέντρωση πάγου σε αυτό. Με την ίδια λ. αποκαλούσαν οι Ρωμαίοι ολόκληρη την περιοχή τής σημερινής Πορτογαλίας (το μετέπειτα βασίλειο τής Λουζιτανίας), η οποία αναγνωρίστηκε ως κράτος το 1297].

πορτοκαλάδα (η) χυμός πορτοκαλιού, που πίνεται ως αναψυκτικό: *~ με / χωρίς ανθρακικό*.
[ΕΤΥΜ. < *πορτοκάλι* + παραγ. επίθημα *-άδα* (βλ.λ.)].

πορτοκαλεώνας (ο) [1887] έκταση κατάφυτη από πορτοκαλιές.
[ΕΤΥΜ. < *πορτοκαλέα* + παραγ. επίθημα επίθημα *-ών[ας]*, πβ. *ελαία - ελαιώνας*].

πορτοκαλής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το μεταξύ κίτρινου και κόκκινου χρώμα τού πορτοκαλιού **2.** (συνεκδ.) ***πορτοκαλί*** (το) το ίδιο το μεταξύ κίτρινου και κόκκινου χρώμα τού πορτοκαλιού. Επίσης **πορτοκαλόχρωμος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

πορτοκάλι (το) {πορτοκαλ-ιού | -ιών} **1.** ο εδώδιμος στρογγυλού σχήματος καρπός τής πορτοκαλιάς, που, όταν είναι ώριμος, έχει παχιά, αρωματική φλούδα με χρώμα μεταξύ κίτρινου και κόκκινου και σάρκα χυμώδη, γλυκόξινη και πλούσια σε βιταμίνη C **2.** (συνεκδ.) ο χυμός τού παραπάνω καρπού· κυρ. σε φράσεις όπως *βότκα ~*. — (υποκ.) **πορτοκαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. portogallo, από τη φρ. arancio di Portogallo «είδος πορτοκαλιού τής Πορτογαλίας», επειδή από εκεί είχε εισαχθεί αυτό το αρχικώς αμερικανικό φρούτο].

πορτοκαλιά (η) το οπωροφόρο δέντρο τής οικογένειας των εσπεριδοειδών που παράγει πορτοκάλια· ΦΡ. ***είναι / υπάρχουν κι αλλού πορτοκαλιές που κάνουν πορτοκάλια*** ως αμφισβήτηση τής αποκλειστικότητας ή μοναδικότητας κάποιου: *αν δεν σε θέλει αυτός, μη στενοχωριέσαι· ~!*

πορτοκαλόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει πορτοκαλί χρώμα.

πορτολάνος (ο) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** ναυτικός χάρτης με στοιχεία για τις ακτές και τα λιμάνια ΣΥΝ. λιμενοδείκτης **2.** έντυπος οδηγός που περιγράφει τις ακτές και τα λιμάνια με λεπτομέρειες (φάρους, φανάρια, εμπόδια ναυσιπλοΐας, λιμενικά έργα κ.λπ.)· μπορεί και να μην περιλαμβάνει χάρτες ΣΥΝ. λιμενοδείκτης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. portolano < μεσν. λατ. portolānus (liber) «(βιβλίο) τού λιμανιού» < λατ. portus «λιμάνι», κατ' αναλογίαν προς το μτγν. λατ. hortulānus (< λατ. hortulus, υποκ. τού hortus «κήπος»)].

πορτοπαράθυρα (τα) {χωρ. γεν.} (περιληπτ.) **1.** πόρτες και παράθυρα **2.** τα εξωτερικά κουφώματα οικοδομής.

Πόρτο Ρίκο (το) → Πουέρτο Ρίκο

-πορτος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό θυρών ή διεξόδων: *τρίπορτο / πεντάπορτο αυτοκίνητο* || (κ. ως ουσ.) *το έχω δίπορτο* (βλ.λ.) ΣΥΝ. -θυρος.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής. το οποίο προέρχεται από τη λ. *πόρτα*].

Πορτουγέζος (ο), **Πορτουγέζα** (η) (λαϊκ.-παλαιότ.) ο Πορτογάλος. — **πορτουγέζικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Portuguese (< Portugal)].

πορτοφολάς (ο) {πορτοφολάδες} ο κλέφτης πορτοφολιών.

πορτοφόλι (το) {πορτοφολ-ιού | -ιών} **1.** φορητή θήκη, συνήθ. από ύφασμα, δέρμα ή πλαστικό, κατασκευασμένο έτσι. ώστε να διπλώνει ή να κλείνει και να χωρά σε τσέπη· μέσα σε αυτό βάζει κανείς χρήματα ή χρήσιμα έγγραφα (ταυτότητα, άδεια οδήγησης) **2.** (μτφ.) το πόσο πλούσιος είναι κανείς: έχω *γεμάτο / παχύ / άδειο ~* || *πωλούνται ακίνητα για όλα τα ~*. — (υποκ.) **πορτοφολάκι** (το), (μεγεθ.) **πορτοφολάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. portafogli (πληθ.) < porta- (< portare «φέρω» < λατ. portāre) + fogli < foglio «φύλλο χαρτιού, χαρτονόμισμα» (< λατ. folium «φύλλο»), πβ. κ. γαλλ. porte-feuille].

πορτόφυλλο (το) το φύλλο πόρτας.

πορτρετίστας (ο) (παλαιότ. ορθ. *πορτραιτίστας*) {χωρ. πληθ.} ο ζωγράφος πορτρέτων
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. portraitiste < portrait (βλ. κ. *πορτρέτο*)].

πορτρέτο (το) (παλαιότ. ορθ. *πορτραίτο*) **1.** η προσωπογραφία **2.** (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως παρουσίαση προσώπου ή πράγματος, σκιαγράφηση των βασικών του χαρακτηριστικών: *στο απόσπασμα ο Θουκυδίδης δίνει ένα σύντομο ~ τού Περικλή* || *ένα τηλεοπτικό ~ τού μεγάλου λογοτέχνη* ΣΥΝ. προφίλ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. portrait < παλ. γαλλ. portraire «σχεδιάζω, ιχνογραφώ» < λατ. pertrahere «σύρω, έλκω, τραβώ» (με την εξειδικευμένη μεταβατική σημ. «τραβώ γραμμές, γράφω, σχεδιάζω») < per- «δια-» + traho «τραβώ, έλκω»].

πορφύρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μαλάκιο με επίμηκες ή παχύ όστρακο και αδένα που εκκρίνει βαθυκόκκινη ουσία **2.** (συνεκδ.) η παραπάνω βαθυκόκκινη ουσία που χρησιμοποιόταν στην αρχαιότητα ως χρωστική για τη βαφή ενδυμάτων **3.** ΙΣΤ. (α) πορφυρό επίσημο ένδυμα των Βυζαντινών αυτοκρατόρων (β) ***Πορφύρα*** (η) επίσημο δωμάτιο των βυζαντινών ανακτόρων, στο οποίο γεννούσε η αυτοκράτειρα (βλ. κ. λ. *πορφυρογέννητος*) (γ) (συνεκδ.) το αξίωμα, η εξουσία τού αυτοκράτορα • **4.** ΙΑΤΡ. σύνδρομο που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση αιμορραγιών των τριχοειδών αγγείων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βασική σημ. «βαθυκόκκινη χρωστική ουσία από τον αδένα οστρακοφόρων μαλακίων», πιθ. δάνειο (ως τεχν. όρ.) από την Εγγύς Ανατολή, αλλά χωρίς να έχει προσδιοριστεί η γλώσσα προελεύσεως. Φαίνεται πως αρχικά η λ. δήλωνε ένα συγκεκριμένο είδος οστρακοφόρων μαλακίων, από όπου επεκτάθηκε και στη σημ. τής χρωστικής ουσίας που αυτά εξέκριναν].

πόρφυρας (ο) ο καρχαρίας: *«παραμονεύοντας τον ~, το μαύρο ψάρι»* (Κ. Μύρης).
[ΕΤΥΜ. πιθ. < *πόρφυρος* (με αναβιβασμό τόνου) < *πορφυρός*].

πορφυρένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει το χρώμα τής πορφύρας, πορφυρός, βαθυκόκκινος.

πορφυρίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω ή αποκτώ το χρώμα τής πορφύρας, πορφυρή απόχρωση.

Πορφύριος (ο) {-ου κ. -ίου} όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *πορφύρα*].

πορφυρίτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ σκληρό, συμπαγές και εκρηξιγενές πέτρωμα, στο οποίο μεγάλοι κρύσταλλοι ορυκτών βρίσκονται μέσα σε ομοιόμορφη μάζα και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή μωσαϊκών δαπέδων, κιόνων, λουτήρων, ταφικών μνημείων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. porphyrite].

πορφυρογέννητος, -η, -ο ΙΣΤ. (ως τίτλος τής βυζαντινής αυτοκρατορικής οικογένειας) αυτός που γεννήθηκε στην Πορφύρα (βλ.λ., σημ. 3β), δηλαδή γεννήθηκε όσο ο πατέρας του ήταν αυτοκράτορας: (με κεφ.) *Κωνσταντίνος Ζ' ο ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πορφύρα* + *-γέννητος* < *γεννώ*, τίτλος που αποδιδόταν σε βασιλόπαιδες τού Βυζαντίου, οι οποίοι είχαν γεννηθεί στην αίθουσα τής Πορφύρας τού παλατιού].

πορφυρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το βαθυκόκκινο χρώμα τής πορφύρας **2.** (συνεκδ.) ***πορφυρό*** (το) το ίδιο το βαθυκόκκινο χρώμα τής πορφύρας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πορφυροῦς* (κατά τα επίθ. σε *-ός*, πβ. *χρυσοῦς - χρυσός*), αττ. τ. τού *πορφύρεος* (πβ. *χρύσεος - χρυσοῦς*, με την επίδρ. των πλαγίων πτώσεων στον τονισμό, λ.χ. *τοῦ χρυσέου - χρυσοῦ* > *χρυσοῦς*) < *πορφύρα* (βλ.λ.)].

πορφυρόχρους, -ους, -ουν (λόγ.) αυτός που έχει πορφυρό χρώμα: *~ χιτώνας*. Επίσης **πορφυρόχρωμος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πορφύρα* + *χρόος / χροῦς* «χρώμα» (πβ. *ροδό-χρους*)].

πορώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πορώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει πόρους: *~ υλικό*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Π.Ο.Σ. (ο) Πανελλήνιος Οδοντιατρικός Σύλλογος.

ποσάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) πόσες φορές.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόσος* + επιρρ. επίθημα *-άκις* (βλ.λ.), πβ. κ. *πολλ-άκις*].

ποσαπλάσιος, -α, -ο (αρχαιοπρ.) πόσο μεγαλύτερος, πόσο περισσότερος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόσος* + *-πλάσιος*, κατά το *πολλαπλάσιος* και τα αριθμητ. σε *-πλάσιος* (πβ. *πεντα-πλάσιος, εκατοντα-πλάσιος*)].

ποσέ επίθ. {άκλ.} (αβγά μάτια) που μαγειρεύονται σε βραστό νερό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. poché, μτχ. τού ρ. pocher < poche «τσέπη, σάκος» (< φρανκ. pokka)· πβ. την αντίστοιχη γαλλ. φρ. pocher des œufs «βράζω αβγά δίχως το τσόφλι τους»].

Ποσειδώνας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύ-

μπου, ο θεός τής θάλασσας και τού υγρού στοιχείου, αδελφός τού Δία και τού Πλούτωνα **2.** ο όγδοος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) **Ποσειδών** {Ποσειδώνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ποσειδῶν* / *Ποτειδᾶν* (αιολ.) / *Ποσειδᾶν* (δωρ.) / *Ποτειδάων* (κρητ., βοιωτ.) κ.ά., θεωνύμιο αβεβ. ετύμου, το οποίο μαρτυρείται ήδη στη μυκηναϊκή: Po-se-da-o. Από το σύνολο των διαλεκτ. τύπων αρχικός φαίνεται ο τ. *Ποτειδάων* (< **Ποτει-δᾶσ-ων*), από όπου προήλθε ο τ. *Ποσειδῶν* με συναίρεση και συριστικοποίηση τού -τ-. Ως προς την ετυμ., η κυριαρχούσα άποψη θεωρεί το όνομα σύνθ. εκ συναρπαγής από την κλητ. προσφώνηση **πότει Δᾶς* «σύζυγε, κύριε τής γης», όπου το **πότει* αποτελεί αμάρτυρη κλητ. τού *πόσις* «σύζυγος, κύριος» (βλ. λ. *δεσπότης*), το δε *δᾶς* αρχαϊκό όνομα τής γης σε γενική πτώση (βλ. λ. *Δήμητρα*). Άλλες, ελάχιστα πειστικές, εκδοχές που έχουν κατά καιρούς προταθεί, περιλαμβάνουν την αναγωγή στους τ. *ποταμός* + *οἶδμα* «φουσκωμένο κύμα», *πόντος* + *δαῆναι* «γνωρίζω, μαθαίνω», τη σύνδεση με σανσκρ. dānu «σταγόνα, δροσιά», καθώς και την υπόθεση περί πελασγικού δανείου].

ποσειδώνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον θεό Ποσειδώνα **2.** ***Ποσειδώνια*** (τα) παγκόσμια ναυτιλιακή έκθεση που γίνεται κάθε δύο χρόνια στον Πειραιά **3.** ΧΗΜ. ***ποσειδώνιο*** (το) {ποσειδωνίου | χωρ. πληθ.} τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Np) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. νεπτούνιο.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τού χημ. στοιχείου αποτελεί μεταφρ. δάνειο από νεολατ. neptunium (< λατ. Neptunus «Ποσειδών»)].

πόση (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να πίνει κανείς: *η βρώση και η ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόσις* < θ. *πο-* (με δυσεξήγητο φωνηεντισμό) τού ρ. *πίνω* (βλ.λ.)].

πόσθη (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. το δέρμα που περιβάλλει το πέος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ποσ-* (ετερουιωμ. βαθμ. τού θ. *pes-, όπως μαρτυρείται στη λ. *πέος*, βλ.λ.) + εκφραστ. επίθημα *-θη*].

ποσθίτιδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής πόσθης (κυρ. τής ακροποσθίας) από μικρόβια ή μύκητες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. posthite].

πόσιμος, -η, -ο **1.** (νερό) κατάλληλο για πόση **2.** (φάρμακο) που μπορεί να το πιει κανείς (πβ. λ. *ενέσιμος*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πόσις*].

ποσό (το) **1.** η ποσότητα: *ποσά αντιστρόφως / ευθέως ανάλογα* (βλ.λ.) || *συγκρίσεις μπορούν να γίνουν μόνο ανάμεσα σε ομοειδή ~* **2.** χρηματική ποσότητα: *τα έξοδα ανέρχονται στο ~ των 30.000.000 δρχ.* || *μεγάλο / σεβαστό / ευτελές / συμβολικό / υπέρογκο ~*. Επίσης **ποσόν**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποσόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τής αόρ. αντων. *ποσός*, η οποία παρουσιάζει όμοιο σχηματισμό με την ερωτηματική αντων. *πόσος*, με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα. Η σημ. «ποσότητα» ήδη αρχ. Βλ. λ. *πόσος*].

πόσο επίρρ. **1.** σε ποια ποσότητα, σε ποιο μέγεθος, σε ποιον βαθμό, σε πόσο χρόνο· ερωτηματικό επίρρημα, σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις, με το οποίο ρωτά κανείς για την ποσότητα, το μέγεθος, τον βαθμό, τη διάρκεια: *-~ δούλεψες σήμερα; -Πάρα πολύ* || *- ~ γλυκό τον θέλεις τον καφέ σου; -Όχι πολύ· μέτριο* || *-~ μακριά είναι το σπίτι σου; -Δύο χιλιόμετρα* || *δεν ξέρω ~ θα μείνω ακόμη· πάντως όχι πιο πολύ από 5-6 μέρες* || *κανείς δεν μου είχε πει ~ επικίνδυνο ήταν* **2.** (ως επιφών.) πάρα πολύ: *~ όμορφα ήταν τα χρόνια τής νιότης μου!* || *Θεέ μου, ~ μετάνιωσα γι' αυτό!* ΦΡ. ***πόσο έχουμε σήμερα;*** βλ. λ. *πόσος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόσον*, ουδ. τής ερωτηματικής αντων. *πόσος*].

ποσοδείκτης (ο) {ποσοδεικτών} ΓΛΩΣΣ. κάθε λέξη, κυρ. τα αριθμητικά και ορισμένα επιρρήματα, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ποσοτικός προσδιορισμός, π.χ. *δύο μήλα, λίγο νερό*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. quantifier].

ποσολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής φαρμακευτικής που έχει ως αντικείμενο τον καθορισμό των ποσοτήτων στις οποίες πρέπει να χορηγούνται τα φάρμακα στους ασθενείς (πβ. λ. *δοσολογία*). — **ποσολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. posologie].

πόσος, -η, -ο αντων. **1.** (α) ερωτηματική αντωνυμία με την οποία ρωτά κανείς για το μέγεθος, την ποσότητα, την ένταση, τη χρονική διάρκεια, την αξία: *-~ ζάχαρη θέλεις στον καφέ σου; -Δύο κουταλιές* || *-~ ώρα δούλεψες σήμερα; -Έξι ώρες* || *~ θόρυβο μπορεί ν' αντέξει ένας άνθρωπος;* || *δεν θυμάμαι ~ λάδι αγόρασα* || *ξέχασα ~ γάλα μού είπες να πάρω* || *~ είναι η απόσταση τής Γης από τη Σελήνη;* (ορθότ. *ποια είναι η απόσταση*) (β) (στον πληθ. ***πόσοι,*** *-ες, -α*) ποιος σε αριθμό· για να ρωτήσει κανείς για τον αριθμό στον οποίο ανέρχεται κάτι: *~ φορές τον χρόνο πηγαίνεις στο θέατρο;* || *~ ετών είσαι;* || *~ είναι τα δάχτυλα των χεριών;* ΦΡ. (α) (ως ουσ.) ***πόσα*** πόσα χρήματα: *~ θέλεις γι' αυτή τη δουλειά;* (β) ***πόσο έχουμε / πόσες τού μηνός έχουμε (σήμερα);*** ποια είναι η (σημερινή) ημερομηνία; (γ) ***στις πόσες (τού μηνός)*** σε ποια ημερομηνία, σε ποια ημέρα (αριθμητικά) τού μήνα: *~ έχουμε Πάσχα; -Στις 24* **2.** (ως επιφών.) (α) πάρα πολύς: *~ ομορφιά!* || *~ πόνο ένιωσα, όταν χωρίσαμε!* (β) (στον πληθ. ***πόσοι,*** *-ες, -α*) πάρα πολλοί: *~ φορές δεν του είπα να προσέχει!* (του είπα πάρα πολλές φορές να προσέχει).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πο-*, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών, η οποία ανάγεται σε I.E. *kʷo- (βλ. λ. *τίς*). Ο τ. *πόσος* (< I.E. *kʷoti) συνδ. με σανσκρ. káti, λατ. quot «πόσο;» κ.ά. Ομόρρ. *πο-ῖος* (> *ποιος*), *πό-τε*, *πό-θεν*, *πό-τερος*, *πῶς*, *ποῦ*, *τίς* κ.ά.].

ποσοστιαίος, -α, -ο αυτός που εκφράζεται σε ποσοστά: *στις εκλογές το κόμμα ανέβηκε δύο ~ μονάδες· από το 18% πήγε στο 20%*.

ποσοστό (το) [1897] **1.** μέρος ποσότητας, από σύνολο εκφρασμένο σε εκατοστά ή χιλιοστά: *το ~ των υποψηφίων που έγραψε κάτω από τη βάση έφθασε το 70%* || *στην τελευταία δημοσκόπηση ένα ~ (τής τάξεως τού) 30% δήλωσε ικανοποιημένο από την κυβέρνηση* || *~ επί τοις εκατό (%) / επί τοις χιλίοις (‰)* || *το κόμμα μας στις εκλογές αύξησε τα ~ του* || *το ~ τής επιτυχίας των μαθητών στις εξετάσεις* || *το ~ συμμετοχής στις εκλογές* **2.** ***ποσοστά*** (τα) το μέρος των συνολικών κερδών που αναλογεί σε κάποιον: *για κάθε καινούργιο πελάτη που θα μας φέρνεις, θα παίρνεις τα ~ σου* || *δουλεύω με ~* (όχι με μισθό) **3.** (γενικότ.) το μέρος από σύνολο: *μόνο ένα ~ εργαζομένων συμμετείχε στην απεργία* || *ένα μεγάλο ~ των ανέργων είναι νέοι* || *σε μεγάλο ~ αυτά που λέει αληθεύουν*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αμάρτυρου επιθ. **ποσοστός* < *πόσος* + παραγ. επίθημα *-στός*, πβ. *πολλο-στός*, *εκατο-στός*].

ποσόστωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο ποσοτικός περιορισμός των εισαγωγών και των εξαγωγών για τη ρύθμιση τής προσφοράς: *«το ζήτημα των λεγομένων ~, δηλ. το μερίδιο τής ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής παραγωγής στο συνολικό πρόγραμμα των καναλιών, απασχολεί τους υπευθύνους...»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. quota].

ποσότητα (η) {ποσοτήτων} **1.** η μάζα ενός πράγματος με βάση το μέγεθος στο οποίο ανέρχεται: (κ. στον πληθ.) *μεγάλες ~ ναρκωτικών διακινούνται κάθε χρόνο από την Ασία στην Ευρώπη* || *μια μικρή ~ αρσενικού αρκεί για να σκοτώσει έναν άνθρωπο* || *άγνωστη / αμελητέα / σημαντική ~* || *μια ~ πετρελαίου* (χωρίς να ορίζεται πόσο μεγάλη είναι) **2.** η μετρήσιμη πλευρά ενός πράγματος, ο βαθμός στον οποίο κάτι είναι πολύ ή λίγο: *στη βιομηχανική παραγωγή αυτό που μετρά περισσότερο είναι η ~ και όχι η ποιότητα των προϊόντων* • **3.** ΓΛΩΣΣ.-ΜΕΤΡ. (για την Αρχαία Ελληνική) η ιδιότητα συλλαβής να είναι μακρά ή βραχεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποσότης, -ητος* < *πόσος* (βλ.λ.)].

ποσοτικός, -ή, -ό [1766] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ποσότητα: *~ άνοδος / δεδομένα* || (ΓΛΩΣΣ.) *~ επίρρημα / προσδιορισμός* **2.** ***ποσοτική ανάλυση*** προσδιορισμός τής ποσοστιαίας αναλογίας συστατικών σε ένα δείγμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. quantitatif].

Π.Ο.Σ.Π.Ε.Ρ.Τ. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Προσωπικού Ελληνικής Ραδιοφωνίας – Τηλεόρασης.

πόστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ομάδα εργατών που εργάζεται αλλάζοντας βάρδια με άλλη / άλλες, κυρ. στις φορτοεκφορτώσεις πλοίων· ΦΡ. (καθημ.) ***βάζω πόστα*** επιπλήττω, μαλώνω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. posta «θέση», ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. posto «τοποθετημένος, διορισμένος» < λατ. positus (< ponere «τοποθετώ»)].

ποστάλι (το) {χωρ. γεν.} ΝΑΥΤ. το πλοίο που κινείται σε μόνιμη γραμμή, κυρ. ταχυδρομικό ή επιβατικό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. postale < posta, στην παλαιότ. σημ. «μεταφορά καθημένων επιβατών», βλ. κ. *πόστα*].

πόστερ (το) {άκλ.} **1.** η αφίσα, κυρ. αυτή που προορίζεται να διακοσμεί τοίχους δωματίου: *στο δωμάτιο τού παιδιού υπάρχουν ~ διαφόρων αθλητών και ηθοποιών* **2.** (ελλην. *αναρτημένη ανακοίνωση*) έντυπη ανακοίνωση σε επιστημονικό συνέδριο η οποία αναρτάται σε πινακίδα και διαβάζεται επί τόπου από τους ενδιαφερόμενους· ο συντάκτης της παρίσταται υποχρεωτικά για επίλυση αποριών και συζήτηση· αντιδιαστέλλεται στην προφορική ανακοίνωση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. poster < post «τοποθετώ, ανακοινώνω» < γαλλ. poste «θέση, τόπος», βλ. κ. *πόστα*].

ποστίς (το) {άκλ.} τούφα φυσικών ή τεχνητών μαλλιών που προσαρμόζεται στην κόμη για την αύξηση τού όγκου της.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. postiche < ιταλ. posticcio «τεχνητός, πρόσθετος» < μτγν. λατ. posticius].

πόστο (το) (καθημ.) **1.** η θέση στην οποία εργάζεται (κάποιος): *το ~ μου είναι στις πωλήσεις* || *άφησα κάποιον στο ~ μου για όση ώρα θα λείψω* || *αλλάζω ~* **2.** η καίριας σημασίας θέση (σε οργανισμό, επιχείρηση κ.λπ.), η θέση από την οποία ασκεί κανείς έλεγχο: *έχει πιάσει όλα τα ~* (ελέγχει όλα τα ~).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. posto < λατ. positus «τοποθετημένος» < ponere «τοποθετώ, θέτω»].

ποστρεστάντ κ. **ποστ-ρεστάντ** (το) {άκλ.} **1.** διεύθυνση ταχυδρομικού γραφείου, όπου και κρατείται η αλληλογραφία, μέχρι να τη ζητήσει ο παραλήπτης: *δεν έδωσε διεύθυνση σπιτιού, έδωσε ~* **2.** (ως επίθ.) (επιστολή) που αποστέλλεται στη διεύθυνση τού ταχυδρομείου: *στέλνω γράμμα ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. poste-restante < poste «ταχυδρομείο» (βλ. λ. *πόστα*) + restante < rester «παραμένω, αναπαύομαι» (< λατ. restāre)].

ποσώς επίρρ. (εκφραστ.) καθόλου· κυρ. στη ΦΡ. ***ποσώς μ' ενδιαφέρει*** καθόλου δεν με ενδιαφέρει (κάτι).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποσῶς* < αρχ. *ποσός*, με σχηματισμό κατά την ερωτηματική αντων. *πόσος* (βλ.λ.) και καταβιβασμό τού τόνου].

Π.Ο.Τ.Α. (το) Προσωπικό Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

ποταμηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) (ρέοντας) σαν ποταμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ποταμός* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (πβ. *βαθμ-ηδόν*)].

ποταμήσιος, -ια, -ιο αυτός που ζει σε ποταμό, που προέρχεται από ποταμό: *~ ψάρι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

ποτάμι (το) {ποταμ-ιού | -ιών} **1.** ο ποταμός· κυρ. για όχι πολύ μεγάλους ποταμούς· ΦΡ. (α) ***σιγανό ποτάμι / ποταμάκι*** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που εκδηλώνεται σε χαμηλούς τόνους, που δεν εκδηλώνει τα πάθη του ή τις σκέψεις του και γι' αυτό είναι πιο απρόβλεπτος, πιο επικίνδυνος από κάποιον εκδηλωτικό, εξωστρεφή· κυρ. στην παροιμ. ***τα σιγανά ποτάμια / ποταμάκια να φοβάσαι!*** (β) ***με πήρε το ποτάμι*** καταστράφηκα· (μτφ.) **2.** μεγάλη ποσότητα υγρού: *«~ μέσα μου πηγαίνει το αίμα τής πληγής σου»* (τραγ.) **3.** (ως επίρρ.) σαν ποτάμι (σημ. 1): *~ έτρεχαν τα δάκρυά της / έτρεχε ο ιδρώτας*. — (υποκ.) **ποταμάκι** (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποτάμιον*, υποκ. τού αρχ. *ποταμός* (βλ.λ.)].

ποταμιά (η) (λαϊκ.) η περιοχή γύρω από ποτάμι.

ποτάμιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με ποταμό: ~ *θεότητες τής μυθολογίας*.

ποταμόκολπος (ο) ο κόλπος στις εκβολές ποταμού.

ποταμολίμνη (η) {ποταμολιμνών} η λίμνη που σχηματίζεται σε σημείο τού ποταμού. όπου διευρύνεται η κοίτη του.

ποταμοπλοΐα (η) [1846] {χωρ. πληθ.} η πλεύση σε ποταμό.
[ΕΤΥΜ. < *ποταμός* + *-πλοΐα* < *πλους* (βλ.λ.)].

ποταμόπλοιο (το) [1887] πλοίο κατασκευασμένο έτσι, ώστε να πλέει σε ποταμό.

ποταμός (ο) **1.** μεγάλη ποσότητα νερού με φυσική συνεχή ροή σε μια κοίτη με καθορισμένες όχθες, με σχετικά μεγάλο μήκος, που ξεκινά από φυσική πηγή και καταλήγει σε λίμνη ή θάλασσα: *οι πηγές / οι εκβολές / οι όχθες / η κοίτη τού ~* || *ανεβαίνω / κατεβαίνω τον ~* || *πλωτός ~* || *ο ~ Νείλος* ή *ο Νείλος ~* || *ο Βόλγας είναι ο μεγαλύτερος σε μήκος ~ τής Ευρώπης* ΣΥΝ. ποτάμι· ΦΡ. ***άνω ποταμών*** βλ. λ. *άνω* **2. *ποταμοί*** (οι) (μτφ.) μεγάλες ποσότητες υγρού: *χύθηκαν ποταμοί αίματος* **3.** ΦΙΛΟΛ. ***μυθιστόρημα-ποταμός*** το εξαιρετικά εκτενές μυθιστόρημα: *«μια γαλλογερμανική συμπαραγωγή βασισμένη στο μυθιστόρημα-ποταμό τού Προυστ "Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο"»* (εφημ.). — (υποκ.) **ποταμίσκος** (ο) [μτγν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ποτ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *πετ-*, όπως μαρτυρείται στον αόρ. β' *ἔ-πετ-ον (-σον)* τού ρ. *πίπτω* (βλ. λ. *πέφτω. πέτομαι*). Η λ. *ποταμός* εμφανίζει το παραγ. επίθημα *-αμος*. πβ. *οὐλ-αμός, θάλ-αμος. πλόκ-αμος*. Η πιθανότερη σημασιολ. αναφορά τής λ. είναι μάλλον στο νερό που χύνεται ορμητικά από ψηλά. Δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς η σύνδεση με το ρ. *πετάννυμι* «απλώνω. εκτείνω». αν ο ποταμός θεωρηθεί ως υδάτινη μάζα που απλώνεται και διαχέεται, όπως και με αρχ. σαξ. fathmos «εναγκαλισμός», γερμ. Faden «νήμα, οργυιά» κ.ά. Ο όρ. *μυθιστόρημα-ποταμός* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. roman-fleuve].

ποταμόψαρο (το) το ψάρι που ζει σε ποταμούς.

ποταπαγόρευση (η) ▸ ποτοαπαγόρευση

ποταπός, -ή. -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική μικρότητα: ~ *άνθρωπος / συμπεριφορά* ΣΥΝ. μικρός, ταπεινός, ιταμός. ουτιδανός, χυδαίος. — **ποταπ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ποδαπός* «από ποιον τόπο. τι είδους», με την επίδρ. των ομορρ. *πότε, πότερος* και μειωτική σημασιολ. εξέλιξη. ώστε να δηλώνει ασήμαντη ή αναξιόλογη ποσότητα. Το αρχ. *ποδαπός* εμφανίζει ερωτηματικό ριζικό θ. *πο-* < *k^{w}o- (βλ. λ. *πόσος, πότε*), πράγμα που οδηγεί σε τ. *k^{w}od-n̥k^{w}o- με την προσθήκη τού -d- κατά το *ἀλλοδαπός* (βλ.λ.)].

ποταπότητα (η) [1825] {ποταποτήτων} **1.** η ιδιότητα τού ποταπού ΣΥΝ. μικρότητα, ταπεινότητα, ιταμότητα, χυδαιότητα **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε ποταπή πράξη.

ποτάσα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. **1.** χημική ένωση (ανθρακικό κάλιο) σε στερεά μορφή, που στη φύση απαντά στη στάχτη καμένων ξύλων και χρησιμοποιείται στην παρασκευή γυαλιού και σαπουνιού **2. *καυστική ποτάσα*** χημική ένωση (υδροξίδιο τού καλίου) σε στερεά μορφή, που διαλυόμενη σε νερό σχηματίζει καυστικό διάλυμα, το οποίο χρησιμοποιείται στην παρασκευή σαπουνιού και απορρυπαντικών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. potassa < γερμ. Pottasche < Pott «δοχείο, γλάστρα» (< γαλλ. pot < μτγν. λατ. pottus. κελτ. αρχής) + Asche «τέφρα, στάχτη» (< αρχ. γερμ. asca)].

ποτάσιο (το) [1840] {ποτασίου} το κάλιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. potassium, βλ. λ. *ποτάσα*].

ποτέ κ. (λαϊκ.) **ποτές** επίρρ. **1.** (αρνητ.) σε καμία χρονική στιγμή, σε καμιά περίπτωση: ~ *δεν είδαμε χιόνι στα μέρη μας* || ~ *(να) μη λες ψέματα!* || (εμφατ.) *δεν θέλω να τον ξαναδώ ~ πια / στη ζωή μου* || (εμφατ.) *-Είσαι διατεθειμένος να συνεργαστείς: -~!* (ποτέ δεν πρόκειται να συνεργαστώ) ΑΝΤ. πάντα· ΦΡ. ***ποτέ των ποτών*** (εμφατικότερο τού *ποτέ*, σημ. 1) για κάτι που αποκλείεται να συμβεί ή να κάνουμε **2.** (+ μου, σου...) για έμφαση στο πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται η άρνηση: *ποτέ μου δεν καταδέχτηκα να ζητήσω βοήθεια*· ΦΡ. ***ποτέ σου!*** (ενν. *να μη σώσεις*) ως απάντηση σε κάποιον που αρνείται, για να δείξει κανείς με έντονο τρόπο την αδιαφορία του προς την άρνηση αυτή: *-Τελικά θα έρθεις μαζί μας; -Όχι! -~!* (ας μην έρθεις! σκασίλα μου!) **3.** (α) (αοριστολογικό) κάποια στιγμή, κάποτε: *αν τύχει ~ να τον δεις. πες του χαιρετίσματα!* (β) σε οποιαδήποτε στιγμή μέχρι τώρα: *είναι καλύτερος από ~* || *το πιο αστείο ανέκδοτο που άκουσα ~* || (+μου, σου...) (εμφατ.): *άκουσες ποτέ σου καλύτερη μουσική;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., που παρουσιάζει όμοιο μορφολ. σχηματισμό προς το ερωτηματικό *πότε* (βλ.λ.) με καταβιβασμό τού τόνου].

πότε επίρρ.· σε ποιον χρόνο. σε ποια περίσταση· ερωτηματικό επίρρ., με το οποίο ρωτά κανείς για τον χρόνο ή την περίσταση στην οποία γίνεται κάτι: ~ *έχουμε φέτος Πάσχα;* || *κανείς δεν ξέρει ~ θα γυρίσει* || *από ~ είστε παντρεμένοι;* || *για ~ το θέλεις;* || (κ. με άρθρο) *το ~ θα γίνει η συνάντηση θα το μάθουμε σύντομα*· ΦΡ. (α) ***πότε... πότε*** για κάτι που συμβαίνει κάθε φορά και με άλλον τρόπο: *πότε μου λες ότι τον αγαπάς, πότε ότι δεν θες να τον ξαναδείς· αποφάσισε επιτέλους!* ΣΥΝ. μία... μία (β) ***πότε-πότε*** μερικές φορές. κάπου-κάπου: ~ *καταλαβαίνει το λάθος του και ζητά συγγνώμη* (συνήθως δεν το κάνει). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πο-*, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών, η οποία ανάγεται σε Ι.Ε. *k^{w}o- (βλ. λ. *τίς*). Το β' σύνθ. είναι το Ι.Ε. επίθημα *-te, το οποίο εμφανίζεται και στις λ. *ὅ-τε, τό-τε* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με λατ. quando «πότε» (> γαλλ. quand, ισπ. cuándo) κ.ά. Ομόρρ. *πό-σος, πο-ῖος* (> *ποιος*), *πό-θεν, πό-τερος, ποῦ, πῶς, τίς* κ.ά.].

ποτενσιόμετρο (το) {ποτενσιομέτρ-ου | -ων} ΗΛΕΚΤΡ. **1.** εξάρτημα που δημιουργεί στους ακροδέκτες τής εξόδου του διαφορετικές τιμές τάσης **2.** εξάρτημα τού ραδιοφώνου, με το οποίο ρυθμίζεται η ένταση τού ήχου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. potensiomètre (νόθο σύνθ.) < potensio- (< λατ. potentia «δύναμη. ενέργεια») + mètre (< αρχ. *μέτρον*)].

ποτήρι (το) {ποτηρ-ιού | -ιών} **1.** το μικρό συνήθ. δοχείο από το οποίο πίνουμε απευθείας ένα υγρό: *γυάλινο / πλαστικό / κρυστάλλινο / κολονάτο ~* || ~ *τού κρασιού / τής μπίρας* || *τα χείλη τού ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ξεχείλισε το ποτήρι*** βλ. λ. *ξεχειλίζω* (β) ***(π.χ. ένα κορίτσι) να το πιεις στο ποτήρι*** (π.χ. ένα κορίτσι) πολύ ωραίο, ποθητό (γ) ***γερό ποτήρι*** αυτός που πίνει πολύ. που αντέχει στο πολύ ποτό (δ) ***αδειάζω το ποτήρι*** πίνω όλο το περιεχόμενο τού ποτηριού: *άδειαζε τα ποτήρια το ένα πίσω απ' τ' άλλο* (ε) ***παρελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο*** (*παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο*. Κ.Δ. Ματθ. 26, 39) ας παρέλθει από μένα αυτό το ποτήρι (λόγια τού Χριστού προς τον Πατέρα Του εν όψει τής σταυρώσεώς Του)· για περιπτώσεις στις οποίες εύχεται κανείς να αποφύγει μια δοκιμασία. να μην υποστεί ένα μαρτύριο (στ) ***Άγιον Ποτήριον*** το ιερό δισκοπότηρο **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που περιέχεται σε ένα ποτήρι ή το ποτό που περιέχει: *μου φέρνεις ένα ~ νερό / κρασί;* || *πάμε να πιούμε τα ποτηράκια μας!* (ενν. το κρασάκι μας). — (υποκ.) **ποτηράκι** (το), (μεγεθ.) **ποτήρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ποτήριον*. υποκ. τού αρσ. *ποτήρ, -ῆρος* < θ. *πο-* (τού ρ. *πίνω*, βλ. λ. *πόση*) + παραγ. επίθημα *-τηρ*].

ποτηριά (η) η ποσότητα που χωράει σε ένα ποτήρι.

ποτηροθήκη (η) [μτγν.] {ποτηροθηκών} θήκη για την τοποθέτηση ποτηριών.

ποτηρόπανο (το) πετσέτα για το καθάρισμα ή το στέγνωμα των ποτηριών.

πότης (ο) {σπάν. ποτών}, **πότρια** (η) {δύσχρ. ποτριών} πρόσωπο που συνηθίζει να πίνει μεγάλες ποσότητες αλκοόλ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πο-* (με δυσεξήγητη φωνηεντική εναλλαγή *pō- / *pī-) τού ρ. *πίνω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-της*].

-πότης β' συνθετικό ουσιαστικών που δηλώνει αυτόν που πίνει. συνήθ. συστηματικά, κάποιο ποτό: *ουζο-πότης*. οινο-*πότης*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οἰνο-πότης*, μτγν. *αἱμο-πότης*), που προέρχεται από το ουσ. *πότης*].

ποτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πότισ-α. -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** παρέχω την απαιτούμενη ποσότητα νερού σε φυτό ή καλλιεργήσιμη έκταση: ~ *τα δέντρα / τις γαρυφαλλιές* || (συνεκδ.) ~ *τις γλάστρες / τον κήπο / το περιβόλι* **2.** (λαϊκ.) δίνω νερό (σε ζώα): ~ *τα άλογα* **3.** (εκφραστ.) δίνω σε (κάποιον) να πιει: *Τι ανάγκη τον έχω; Ούτε με ταΐζει ούτε με ποτίζει!* || *«σε πότισα ροδόσταμο, με πότισες φαρμάκι»* (τραγ.) **4.** η παρέχω ύποπτη (συνήθ. ναρκωτική) ουσία σε κάποιον: *τι τον ποτίσανε στο πάρτι κι έγινε έτσι;* **5.** (μτφ.) επηρεάζω κάποιον υπερβολικά: *τον πότισε μίσος για τον πατέρα του* ♦ **6.** (αμετβ.) απορροφώ υγρασία: *ο τοίχος έχει ποτίσει από τη βροχή* ΣΥΝ. εμποτίζομαι. διαβρέχομαι. — **πότισμα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πότος* (βλ.λ.)].

πότισμα (το) [μτγν.] {ποτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η παροχή νερού σε φυτό ή καλλιεργήσιμη έκταση: *το ~ τού δέντρου / τής γλάστρας / τού χωραφιού* || *αυτό το φυτό θέλει συχνό ~*· ΦΡ. ***αυτόματο σύστημα ποτίσματος*** σύστημα αποτελούμενο από χρονοδιακόπτη, ειδικά τοποθετημένα λάστιχα, βρύσες κ.ά., που χρησιμεύει για την άρδευση μεγάλων εκτάσεων, κήπων κ.λπ. με σκοπό τη διευκόλυνση των ιδιοκτητών τους ή, συνηθέστερα, την παροχή νερού στα φυτά κατά την απουσία τους **2.** (λαϊκ.) η παροχή νερού (σε ζώα): *το ~ τού αλόγου / τού παπαγάλου*.

ποτιστήρι (το) {ποτιστηρ-ιού | -ιών} το δοχείο που χρησιμοποιείται για το πότισμα φυτών. — (υποκ.) **ποτιστηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποτιστήριον* < *ποτίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*. πβ. *θυσιασ-τήριον, πατη-τήριον*].

ποτιστής (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που ποτίζει **2.** το αρδευτικό αυλάκι.

ποτιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το πότισμα, κατάλληλος για το πότισμα: ~ *εργαλείο*· ΦΡ. ***ποτιστική βροχή*** η σιγανή και μακράς διαρκείας βροχή που απορροφάται από το έδαφος σε βάθος **2.** (για λαχανικά. οπωροφόρα δέντρα) αυτός που χρειάζεται πότισμα, για να αναπτυχθεί ΑΝΤ. ξερικός **3.** (για καλλιεργήσιμη γη) αυτός που αρδεύεται: ~ *χωράφι*.

ποτίστρα (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} ο χώρος που προορίζεται για να πίνουν νερό τα ζώα.

ποτό κ. (λαϊκ.) **πιοτό** (το) **1.** οτιδήποτε πίνεται για ευχαρίστηση: *αεριούχο / αναψυκτικό ~*· ΦΡ. **ορεκτικό ποτό** το απεριτίφ (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το οινοπνευματώδες ποτό (σημ. 1): *πάμε να σε κεράσω ένα ~* **3.** (συνεκδ.) η κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών (σημ. 1): *το ~ θα σε καταστρέψει* || *το' ριξε στο ~*. Επίσης (λαϊκότ.) **πιοτί**. — (υποκ.) **ποτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού ρηματικού επιθ. *ποτός* < θ. *πο-* τού ρ. *πίνω* (βλ. κ. *πό-της*) + *-τός*. Ο μεσν. τ. *πιοτό* < αρχ. *ποτόν* με την επίδρ. τής υποτ. αορ. *πιω* τού ρ. *πίνω*].

ποτοαπαγόρευση κ. **ποταπαγόρευση** (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η απαγόρευση τής παραγωγής. πώλησης και κατανάλωσης οινοπνευματωδών ποτών· κυρ. αυτή που εφαρμόστηκε στις Η.Π.Α. κατά την περίοδο 1919-30.

ποτοποιείο (το) [1889] ο χώρος. εργαστήριο ή εργοστάσιο, παρασκευής ποτών.

ποτοποιία (η) [1849] {δύσχρ. ποτοποιιών} **1.** η επιχείρηση παρασκευής ποτών **2.** ο κλάδος τής οικονομίας τής παραγωγής ποτών: *βιομη-*

χανία ποτοποιίας. — **ποτοποιός** (ο/η) [1888].

ποτοπωλείο (το) [1845] κατάστημα πώλησης ποτών ΣΥΝ. κάβα.

ποτπουρί κ. **ποτ-πουρί** (το) {άκλ.} **1.** η εκτέλεση αποσπασμάτων από διάφορες μουσικές συνθέσεις ή τραγούδια σε συνεχές και ενιαίο σύνολο **2.** (μτφ.) το συνονθύλευμα από πολλά και διάφορα πράγματα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. pot-pourri «σάπιο, χαλασμένο δοχείο», απόδ. τού ισπ. olla podrida (ίδια σημ.) < olla «δοχείο» (< λατ. ōlla / aula «χύτρα») + podrida (< λατ. putridus «σάπιος» < puter, -tris)].

Π.Ο.Υ. (η) Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας.

πού επίρρ. **1.** (ως εισαγωγή ερωτήσεων για τόπο) σε ποιο μέρος, σε ποιον τόπο: *~ ~ μένεις; -Στον Πειραιά* || *δεν ξέρω ~ είναι· το έχασα!* || *~ πηγαίνεις;* || *από ~ έρχεσαι;* || *προς τα ~ πήγε;* || *για ~ το 'βαλες;* (πού πας;)· ΦΡ. (α) **πού (σε / τον...) είδα, πού (σε / τον...) ξέρω** δεν (σε / τον...) ξέρω καθόλου: *όσο με χρειαζόταν ήταν όλο ευγένειες κι ενδιαφέρον για μένα· τώρα που δεν με έχει ανάγκη, πού σε είδα πού σε ξέρω!* (β) **πού ακούστηκε** είναι ανήκουστο, απαράδεκτο: *~ ν' αφήνεις μια σίγουρη δουλειά, για να πας να γίνεις τραγουδίστρια;* (γ) **πού τον χάνεις πού τον βρίσκεις** (εμφατ.) για κάποιον που συχνάζει τακτικά, που βρίσκεται συνέχεια (κάπου): *~, στα μπιλιάρδα!* (δ) **πού να σου τα λέω** ως εισαγωγή σε κάτι συνταρακτικό που πρόκειται να ειπωθεί: *~! Ο Ηλίας και η Ντίνα χώρισαν!* (ε) **πού να ήσουν να...** κρίμα που δεν ήσουν (κάπου)· για να ελκύσουμε το ενδιαφέρον τού ακροατή για κάτι που συνέβη και στο οποίο δεν ήταν παρών: *~ να τον έβλεπες πώς χόρευε και πώς τραγουδούσε!* (στ) **πού (πήγες και) τον βρήκες αυτόν;** για να δείξουμε ότι μια επιλογή ήταν λανθασμένη: *Πού τον βρήκες αυτόν και τον έφερες στη δουλειά; Αυτός θα το διαλύσει το μαγαζί!* || *Πού πάει και τους βρίσκει τέτοιους φίλους αυτό το κορίτσι, δεν μπορώ να το καταλάβω!* (ζ) **πού (πάει και) τα βρίσκει** για να δείξουμε τον θαυμασμό ή την απορία μας για την επινοητικότητα κάποιου: *Πού τα βρίσκει τόσο ωραία ανέκδοτα;* || *Πού πάει και τις βρίσκει αυτές τις δικαιολογίες; Με έχει αφήσει άναυδο!* **2.** πώς (α) για την έκφραση έντονης απορίας, έκπληξης: *~ το σκέφτηκες πάλι αυτό;* ΦΡ. **από πού κι ώς πού** (για την έκφραση έντονης απορίας, έκπληξης) (i) για ποιον λόγο: *~ έχει από σένα τέτοιες απαιτήσεις; Ούτε άντρας σου είναι, ούτε πατέρας σου, ούτε τίποτα!* (ii) με ποιον τρόπο, πώς είναι δυνατόν να: *~ σκέφτηκες ότι θα σε βοηθήσει; Αυτός δεν δίνει ούτε τού αγγέλου του νερό!* (β) (+να) για να δηλωθεί ότι κάτι είναι αδύνατον: *~ να το φανταστώ;* (ήταν αδύνατον να το φανταστώ) || *~ να το βρω το παγωτό τέτοια ώρα;* **3.** για να εκφραστεί έντονη αντίρρηση, ισχυρή άρνηση σε κάτι που ειπώθηκε· σε ΦΡ. όπως: *~ τον είδες τον καλό άνθρωπο; Ένας απαίσιος υποκριτής είναι!* **4.** σε ερωτήσεις των οποίων η απάντηση ισοδυναμεί με το «πουθενά» (ρητορικές ερωτήσεις): *~ μυαλό για δουλειά;* (δεν είναι συγκεντρωμένος στη δουλειά του) || *περιμέναμε βοήθεια, αλλά ~ βοήθεια;* (πουθενά· δεν δόθηκε βοήθεια) **5.** (+να) σε ερωτήσεις που δεν επιδέχονται απάντηση και δηλώνουν ότι αυτό για το οποίο ρωτά ο ομιλητής δεν πρόκειται να γίνει ή ότι δεν επιθυμεί να γίνει: *~ να φύγει τώρα αυτός, έτσι που βολεύτηκε εδώ;* (δεν πρόκειται να φύγει) || *πού να τρέχω βραδιάτικα να σου βρω παγωτό;* (δεν επιθυμώ να ψάξω να σου βρω παγωτό τέτοια ώρα) **6.** σε ΦΡ. που δηλώνουν χρόνο, π.χ. (α) **πού και πού** καμιά φορά, πότε-πότε: *δούλευε απ' το πρωί μέχρι το βράδυ, μόνο ~ σταματούσε για ένα τσιγάρο* (β) **αραιά και πού** σπανίως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποῦ / κοῦ* (ιων.) < θ. *πο-*, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών, η οποία ανάγεται σε Ι.Ε. *k^wo- (βλ. λ. *τίς*) με την επιρρ. κατάλ. *-οῦ*, πβ. *ὁμ-οῦ, ἀλλαχ-οῦ*. Ομόρρ. *πόθεν, πό-τε, πο-ῖος* (> ποιος), *πῶς, πό-τερος, πό-σος* κ.ά.].

που αντων. {άκλ.} (εισάγει αναφορικές προτάσεις) **1.** (αντί τής αντων. *οποίος, -α, -ο*): *ο άνθρωπος ~ με χαιρέτησε, ήταν ο γείτονάς μου* (ο οποίος) || *μου θυμίζει τη ζωή ~ ζούσα στο χωριό* (την οποία) || *κάνε και μια επίσκεψη στη θεία σου, ~ σ' αγαπάει!* (η οποία) || (στον προφορ. λόγο) *μια τραγουδίστρια ~ η φωνή της μαγεύει τους πάντες* (τής οποίας)· ΦΡ. (α) **εμένα που με βλέπεις** (εμφατ. αντί τού *εγώ*): *~, γέννησα κι ανάθρεψα τρεις γιους και πέντε κόρες!* (β) **πράγμα που** βλ. λ. *πράγμα* **2.** (αντί τού επιρρήματος *όπου*): *στην πόλη ~ μεγάλωσα* || *θα σε στείλω από 'κεί ~ 'ρθες* (αντί *εκεί από όπου ήρθες*) || *σε περίπτωση ~ συμβεί αυτό* || *σε στιγμές ~ θέλω να ηρεμήσω* (βλ. κ. σημ. 5) **3.** (αντί τού επιρρήματος *όπως*): *έτσι ~ ήρθαν τα πράγματα·* ΦΡ. **που λέει ο λόγος** βλ. λ. *λόγος* **4.** (στον προφορικό λόγο, αντί εμπρόθετων προσδιορισμών που εισάγουν αναφορική πρόταση): *«τα μοναστήρια ~ έπαιρνα ψωμί»* (από τα οποία· δημοτ. τραγ.) || *«εσύ 'σαι η αιτία ~ υποφέρω»* (για την οποία· τραγ.) || *θυμάσαι τον Λάμπη ~ ήμαστε γείτονες;* (με τον οποίο)· (ως σύνδ.) **5.** (εισάγει χρονική-αναφορική πρόταση, αναφερόμενο σε χρονικό προσδιορισμό που προηγείται): (α) όταν, κατά τον οποίο: *τον χρόνο ~ έλειπα στην Αγγλία, συνέβησαν όλα* || *τότε ~ ήμαστε νέοι* (β) αφότου, από τότε που: *έχω δέκα χρόνια ~ δουλεύω εδώ·* ΦΡ. (α) **τη στιγμή που** βλ. λ. *στιγμή* (β) **με το που** ακριβώς όταν, ακριβώς τη στιγμή κατά την οποία: *~ με είδε, έτρεξε να με χαιρετίσει* (γ) **ό,τι (που)** βλ. λ. *ό,τι* (δ) **όσο που να** μέχρι να, ώσπου να (ε) **κάθε (φορά) που** όποτε, όσες φορές: *~ σε βλέπω, ανοίγει η καρδιά μου* (στ) **εκεί που** βλ. λ. *εκεί* (ζ) **μόλις / ίσα που** για να δείξουμε ότι κάποιος έχει πολύ λίγο χρόνο για να προλάβει κάτι: *~ προλαβαίνεις το τρένο* (αν βιαστείς, προλαβαίνεις) || *~ με πρόλαβες· λίγο ακόμη και θα έφευγα* (με πρόλαβες την τελευταία στιγμή) **6.** (εισάγει αναφορικές-συμπερασματικές προτάσεις) ώστε: *δεν είναι τέτοιος ~ να μπορεί να το κάνει* || *τόσο βαρύ, ~ κανείς δεν μπορεί να το σηκώσει* **7.** (καθημ.-εισάγει ειδικές προτάσεις) ότι, πως: *είδες ~ τα κατάφερα;* || *πρόσεξες ~ δεν τον χαιρέτησε;* **8.** (εισάγει αιτιολογικές προτάσεις) επειδή, γιατί: *λυπάμαι ~ σε ξύπνησα* || *συγγνώμη ~ δεν τηλεφώνησα·* ΦΡ. **σαν (π.χ. έξυπνος άνθρωπος) που είσαι** επειδή είσαι (π.χ. έξυπνος άνθρωπος): *~, θα καταλάβεις αμέσως την αλήθεια* **9.** (εισάγει αναφορικές-εναντιωματικές προτάσεις): *και ~ τα είπες, ποιος νομίζεις, σε άκουσε;* **10.** (+να, εισάγει αναφορικές-παραχωρητικές προτάσεις) ακόμη κι αν: *δεν του το ξαναδίνω, ~ να με παρακαλάει* **11.** (αντί τού *να*, μετά από ρήματα που σημαίνουν αίσθηση): *σε είδα ~ χτύπησες τον μικρό σου αδελφό* || *ακούω τον λαό ~ πανηγυρίζει* **12.** με το να: *καλά έκανες ~ του φέρθηκες σκληρά* • **13.** (ως ευχετικό μόριο): *ευτυχώς βρέθηκε αυτός ο καλός άνθρωπος, ~ ο Θεός να του το ανταποδώσει, και με βοήθησε!* || (σε κατάρες) *~ να μη σώσω να ξημερωθώ, αν λέω ψέματα!* || (υβριστ.) *~ να πάρει ο διάολος!* ΦΡ. **που να μην** (+παρατ. / υπερσυντέλικο) για τη δήλωση δυσφορίας, μετάνοιας για κάτι που έχει ήδη συμβεί: *εγώ τον περιμάζεψα στο σπίτι μου, που να μην τον είχα συναντήσει ποτέ μπροστά μου!* • **14.** (μετά από επίθ. ή επίρρ. σε εκφράσεις θαυμασμού): *τι ωραία ~ τραγουδάει!* || (κ. κακόσ.) *βρε, κακό ~ μας βρήκε!* • **15.** (ανάμεσα σε ρήματα που επαναλαμβάνονται): *είσαι ~ είσαι αφηρημένος, δεν σημειώνεις τουλάχιστον τι θέλεις, πριν πας για ψώνια;* (αφού είσαι αφηρημένος, πρέπει τουλάχιστον να σημειώνεις) • ΦΡ. **που λες** ως παρενθετική φράση σε αφήγηση: *ανοίγω, ~, την πόρτα και τι να δω;*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *όπου* (με σίγηση τού αρχικού ατόνου ό-) < αρχ. *ὅπου* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου].

πουά (το) {άκλ.} **1.** μικρός κύκλος, βούλλα πάνω σε ύφασμα: *πουκάμισο / φούστα με ~* **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει μικρούς κύκλους, βούλλες: *~ γραβάτα / πουκάμισο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pois < λατ. pisum].

πουαντιγισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η ζωγραφική τεχνική τής απόδοσης των χρωμάτων και τού φωτός με χρωματικά στίγματα στην επιφάνεια τού πίνακα ΣΥΝ. στικτογραφία. — **πουαντιγιστής** (ο), **πουαντιγίστρια** (η), **πουαντιγιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pointillisme < pointiller «διαστίζω, στιγμογραφώ» < pointe «αιχμή, στίγμα» (< λατ. punctum)].

πουγκί κ. (παλαιότ.) **πουγγί** (το) {πουγκ-ιού | -ιών} **1.** μικρός σάκος που χρησιμοποιούνταν παλαιότερα για την αποθήκευση, μεταφορά χρημάτων αντί πορτοφολιού ΣΥΝ. βαλλάντιο **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό απόθεμα ΣΥΝ. βαλλάντιο. — (υποκ.) **πουγκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πουγγίον*, υποκ. τού ουσ. *πούγγα* < λατ. *punga, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. αγγλ. pung «βαλλάντιο, πορτοφόλι», pocca «σάκος, πορτοφόλι», αγγλ. pocket «τσέπη» κ.ά.].

πούδρα κ. (παλαιότ.) **πούντρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σκόνη που απλώνεται στο δέρμα τού προσώπου αλλά και τού σώματος ως καλλυντικό, ως μακιγιάζ κ.λπ. — (υποκ.) **πουδρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. poudre < λατ. pulvis, -ĕris «κόνις»].

πουδράρω ρ. μετβ. {πουδράρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καλύπτω με πούδρα: *~ το πρόσωπό μου* **2.** (μεσοπαθ. **πουδράρομαι**) καλύπτω το πρόσωπό μου με πούδρα. — **πουδράρισμα** (το).

πουδριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} θήκη για πούδρα.
[ΕΤΥΜ. < *πούδρα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. *καπελ-ιέρα*].

Π.Ο.Υ.Ε.Ν. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Υπαλλήλων Εμπορικού Ναυτικού.

Πουέρτο Ρίκο κ. **Πόρτο Ρίκο** (το) {άκλ.} (ισπ. Estado Libre Asociado de Puerto Rico, αγγλ. Commonwealth of Puerto Rico = Κοινοπολιτεία τού Πουέρτο Ρίκο) νησί τής Καραϊβικής Θάλασσας, με καθεστώς αυτονομίας και ειδική σχέση με τις Η.Π.Α. (ανήκει στην αμερικανική κοινοπολιτεία), με πρωτεύουσα το Σαν Χουάν. — **Πορτορικανός** κ. (καθημ.) **Πορτορικάνος** (ο), **Πορτορικανή** κ. (καθημ.) **Πορτορικάνα** (η), **πορτορικανικός, -ή, -ό** κ. **πορτορικάνικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Puerto Rico «πλούσιο λιμάνι», ονομασία που δόθηκε αρχικώς στην ακτή τού νησιού το 1493 από τον Χριστόφορο Κολόμβο].

πούθε επίρρ. (λαϊκ.) **1.** από πού: *από ~ κατεβαίνει;* **2.** για πού: *για ~ κίνησες;*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόθεν* (βλ.λ.), με την επίδρ. τού ερωτηματικού *ποῦ*].

πουθενά επίρρ. **1.** (σε προτάσεις με άρνηση) σε κανένα μέρος, σε κανέναν τόπο: *όσο κι αν έψαξα, δεν το βρήκα ~* || *δεν έχει να πας ~· θα μείνεις εδώ!* **2.** (αοριστολογικό) σε κάποιο μέρος, σε κάποιον τόπο, κάπου: *έχεις ~ να μείνεις γι' αυτή τη νύχτα;*
[ΕΤΥΜ. < *πούθε* (βλ.λ.) + δεικτικό επίθημα *-νά* (πβ. *εδω-νά, εκει-νά*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο τ. *πουθένα (με καταβιβασμό τού τόνου κατά τα δεικτικά), ο οποίος προέρχεται από το αρχ. εγκλιτικό επίρρ. *πόθεν* «από κάποιον τόπο, από άλλο μέρος», με την επίδρ. τού ερωτηματικού *ποῦ* και την επιρρ. κατάλ. -α].

πουκαμίσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** φαρδύ και μακρύ πουκάμισο που φοριέται έξω από το παντελόνι ή τη φούστα **2.** (παλαιότ.) μακρύ νυχτικό.

πουκαμισάς (ο) {πουκαμισάδες}, **πουκαμισού** (η) {πουκαμισούδες} ο κατασκευαστής ή και ο έμπορος πουκάμισων. — **πουκαμισάδικο** (το).

πουκαμισιά (η) (λαϊκ.) ως έκφραση θαυμασμού για πουκάμισο (πβ. *παντελονιά, παλτουδιά, φραπεδιά* κ.ά.).

πουκάμισο (το) {-ου κ. -ίσου | -ων κ. -ίσων} **1.** το ένδυμα που φοριέται στο πάνω μέρος τού σώματος και κουμπώνει από πάνω ώς κάτω στο μπροστινό μέρος: *λινό / μεταξωτό / βαμβακερό / μακρυμάνικο / κοντομάνικο ~* || *ο γιακάς τού ~* || *«κάτω από τ' ανοιχτό ~, με τις μαύρες τρίχες και το σταυρουδάκι τού ήλιου»* (Οδ. Ελύτης)· ΦΡ. **αλλάζω (π.χ. τις γυναίκες) σαν τα πουκάμισα** βλ. λ. *αλλάζω* • **2.** (μτφ.) το δέρμα τού φιδιού, που αποβάλλεται την άνοιξη, αφού ξεραθεί. Επίσης (λόγ.) **υποκάμισο.** — (υποκ.) **πουκαμισάκι** (το) (σημ 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πουκάμισον* < *ποκάμισον* (με τροπή [o]-[u]) < *υποκάμισον (όπως μαρτυρείται στο υποκ. *ὑποκαμίσιον*), νόθο σύνθ. < *ὑπο-* + *-κάμισον* < μτγν. λατ. camisia «πουκάμισο» < πρωτογερμ. *hamiþja- (πβ. αρχ. γερμ. hemidi > γερμ. Hemd) μέσω τής Κελτικής, πβ. αρχ. ιρλ.

caimmse «πουκάμισο»].

πουλάδα κ. **πουλακίδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η μικρή κότα **2.** (στρατιωτική αργκό) το διακριτικό των αλεξιπτωτιστών που έχει σχήμα πτηνού.
[ΕΤΥΜ. < *πουλί* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *αγελ-άδα*].

πουλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό πουλί (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***πουλάκι μου*** ως προσφώνηση τρυφερότητας, στοργής (β) ***α, το πουλάκι μου!*** ειρων. όταν ανακαλύπτουμε κάτι επιλήψιμο για κάποιον: *~! Ώστε εσύ το είχες αρπάξει το βιβλίο μου!* (γ) ***τα μάτια μου κάνουν / βλέπω πουλάκια*** βλέπω πράγματα που δεν υπάρχουν, κυρ. από ζάλη, πόνο κ.λπ. (δ) ***πέταξε το πουλάκι*** χάθηκε η ευκαιρία (ε) ***κοιμάμαι σαν πουλάκι*** κοιμάμαι ελαφρά, έχω ευχάριστο ύπνο (στ) ***τρία πουλάκια κάθονται...*** (φρ. που απαντά σε διάφορα δημοτ. τραγ.) (προφορ.) συνήθ. για να δηλωθεί ότι κάτι που λέγεται είναι άσχετο με το θέμα τής συζήτησης ή εντελώς ασυνάρτητο ή μας αφήνει αδιάφορους **2.** (οικ.) (α) το πέος, κυρ. μικρού αγοριού (βλ. κ. λ. *πουλί*) (β) (σπανιότ.) τα γεννητικά όργανα κοριτσιού.

πουλάρι (το) {πουλαρ-ιού | -ιών} το νεαρό άλογο, μουλάρι ή γαϊδούρι. — (υποκ.) **πουλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πωλάριον*, υποκ. τού ουσ. *πῶλος* (βλ.λ.)].

πουλέν (το) (παλαιότ. ορθ. *πουλαίν*) {άκλ.} **1.** (στον ιππόδρομο) άλογο στο οποίο ποντάρει κάποιος ελπίζοντας ότι θα κερδίσει **2.** (μτφ.) νεαρό πρόσωπο στην αρχή τής καριέρας του, π.χ. εκκολαπτόμενος ηθοποιός, στο οποίο βασίζει τις ελπίδες του κάποιος και το προστατεύει.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. poulain «πουλάρι - προστατευόμενος»].

πουλερικό (το) (συνήθ. στον πληθ.) κάθε πουλί το οποίο εκτρέφεται για τα αβγά ή το κρέας του (π.χ. κότες, πάπιες, χήνες).
[ΕΤΥΜ. < *πουλί* + παραγ. επίθημα *-ερικό*, πβ. *σιδερικό*].

πουλεύω ρ. αμετβ. {πούλεψα} (!-λαϊκ.) φεύγω κακήν κακώς· κυρ. στη ΦΡ. ***την πούλεψα*** για την αρνητική εξέλιξη μιας κατάστασης ΣΥΝ. την πάτησα, την έβαψα.
[ΕΤΥΜ. < *πούλος* (υβριστ.) + *-εύω*].

πούλημα (το) {πουλήματος | χωρ. πληθ.} **1.** το να πουλά κανείς κάτι: *αυτό είναι οικογενειακό κειμήλιο, δεν είναι για ~* **2.** (μτφ.) η προδοσία έναντι ανταλλάγματος: *τέτοιο ~ από τον άνθρωπο που ευεργέτησα δεν το περίμενα!*

πουλί (το) {πουλ-ιού | -ιών} **1.** κάθε δίποδο ζώο που έχει φτερά και ράμφος, γεννά αβγά και συνήθ. μπορεί να πετά: *τα ~ τιττυβίζουν / κελαηδούν / τραγουδούν* || *αρπακτικό ~* ΣΥΝ. πτηνό· ΦΡ. (α) ***πιάνω πουλιά στον αέρα*** είμαι πολύ εύστροφος (κυρ. βρίσκω γρήγορα τη λύση σε αίνιγμα ή μπαίνω γρήγορα στο νόημα) (β) ***το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται*** βλ. λ. *μύτη* (γ) ***και τού πουλιού το γάλα*** κάθε αγαθό, ακόμη και το πιο δυσεύρετο: *αν παντρευτείς πλούσιο, θα έχεις ~* (δ) ***πουλί μου*** πουλάκι μου (βλ. λ. *πουλάκι*) (ε) ***άπιαστο πουλί*** βλ. λ. *άπιαστος* **2.** ο νεοσσός κότας **3.** (στον οδηγισμό) ***Πουλί*** (το) (α) μέλος κλάδου τού οδηγισμού ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας από 7 έως 11 ετών (βλ. λ. *οδηγισμός*) (β) ***σοφό Πουλί*** ο αρχηγός Σμήνους Πουλιών στον οδηγισμό (γ) ***γοργό Πουλί*** ο υπαρχηγός Σμήνους Πουλιών στον οδηγισμό (δ) ***γαλάζιο Πουλί*** ο βοηθός (τρίτος στην ιεραρχία) Σμήνους Πουλιών στον οδηγισμό • **4.** (ευφημ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. πέος. — (υποκ.) **πουλάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **πούλος** (ο) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πουλλί(ν)* < μτγν. *πουλλίον*, υποκ. τού *ποῦλλος* < λατ. pullus «νεοσσός», που συνδ. πιθ. με αρχ. *πῶλος* (βλ.λ.)].

πούλι (το) {χωρ. γεν.} κάθε μικρός, συνήθ. πλαστικός, δίσκος, που χρησιμοποιείται σε παιχνίδια (π.χ. στο τάβλι, στη ντάμα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pul < μτγν. *φόλλις* «είδος μικρού νομίσματος» < λατ. follis «σάκος αέρα, φυσητήρας - πορτοφόλι»].

πούλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μικρός μεταλλικός δίσκος που χρησιμοποιείται ως στολίδι, συνήθ. σε γυναικεία φορέματα ή κεντήματα ΣΥΝ. πετάλιο • **2.** ***Πούλια*** (η) ο αστερισμός των Πλειάδων: *«η ~ κι ο Αυγερινός και ο Αποσπερίτης...»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *πλειάδα* (βλ.λ.), με αποβολή τής συλλαβής *-δα* (ή απευθείας από το αρχ. *πλειάς*, με αποβολή τού *-ς*) και ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-* (πβ. *γουρούνι – γρῶνος / γρώνη*), ενώ έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. ανάγεται σε ρουμ. pul'a. Οι εναλλαγές αυτές οφείλονται στην παρετυμολογική σύνδεση με τα ουσ. *πουλιά*, *πούλα* «κλώσσα» λόγω τής διάταξης των επτά αστέρων που αποτελούν την Πλειάδα].

Πούλιτζερ (το) {άκλ.} βραβείο που απονέμεται από το 1917 και κάθε χρόνο από ειδική επιτροπή τού Πανεπιστημίου τής Κολούμπια των Η.Π.Α. σε άτομα που διακρίθηκαν στον χώρο των Μ.Μ.Ε. και τής λογοτεχνίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Pulitzer, από το όν. τού Αμερικανού εκδότη J. Pulitzer (1847-1911), ο οποίος θέσπισε με τη διαθήκη του το φερώνυμο βραβείο].

πούλμαν (το) {άκλ.} λεωφορείο με αναπαυτικά καθίσματα και άλλες ανέσεις, το οποίο προορίζεται να μεταφέρει επιβάτες σε μεγάλες αποστάσεις και χρησιμοποιείται κυρ. σε εκδρομές και περιηγήσεις. — (υποκ.) **πουλμανάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pullman (car), από το όνομα τού Αμερικανού εφευρέτη και μηχανικού George M. Pullman (1831-1897)].

πουλμαντζής κ. **πουλμανατζής** (ο) {πουλμαντζήδες} (λαϊκ.) ο οδηγός πούλμαν.
[ΕΤΥΜ. < *πούλμαν* + *-τζής*, πβ. *λεωφορειατζής*].

πουλμονάρια (η) ποώδες φυτό με γαλάζια ή μοβ άνθη.

-πουλο 1. παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν το παιδί τού προσώπου που δηλώνει το θέμα: *ελληνό-πουλο, αρχοντό-πουλο, βασιλό-πουλο* **2.** για να προσδώσει στο πρόσωπο που δηλώνει το θέμα το χαρακτηριστικό τής μικρής ηλικίας: *χωριατό-πουλο* (μικρός χωριάτης), *ραφτό-πουλο* (μικρός ράφτης) **3.** παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το μικρό, το νεογνό τού ζώου που δηλώνει το θέμα: *αετό-πουλο, λυκό-πουλο, μελισσό-πουλο*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μεσν. *ποῦλ(λ)ος* (< λατ. pullus «νεοσσός») και χρησιμοποιήθηκε αρχικώς σε νεοσσούς πουλιών και μικρά ζώα (λ.χ. *ἀετό-πουλον, ἀλεπό-πουλον*), ενώ αργότερα επεκτάθηκε ως υποκοριστικό επίθημα σε πρόσωπα και πράγματα (λ.χ. *αρχοντό-πουλο, σπιτό-πουλο*)].

πουλόβερ (το) {άκλ.} πλεκτό ένδυμα, συνήθ. με μανίκια, για το πάνω μέρος τού σώματος, το οποίο φορά κανείς περνώντας το από το κεφάλι. — (υποκ.) **πουλοβεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. pullover < pull over «τραβώ προς τα επάνω»].

πούλος (ο) (λαϊκ.) **1.** (μεγεθ.) το πουλί, το πτηνό **2.** (ευφημ.) το πέος· ΦΡ. (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ***παίρνω τον πούλο*** για δυσμενή εξέλιξη την οποία υφίσταται κάποιος: *νόμιζε ότι θα τη σκαπουλάρει, αλλά στο τέλος πήρε τον πούλο!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ποῦλ(λ)ος*, βλ. κ. *πουλί*].

πούλπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολτός φρούτων που χρησιμοποιείται για την παρασκευή φρουτοχυμών και μαρμελάδας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pulpe < λατ. pulpa].

πουλ-πουλ (το) {άκλ.} φρ. που την χρησιμοποιούμε για να καλέσουμε κοντά μας κότες και να τις ταΐσουμε.

Πουλχερία (η) **1.** αυτοκράτειρα τού Βυζαντίου (450-453)· έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα προβλήματα τής Εκκλησίας και ανακηρύχθηκε αγία **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Pulcheria < επίθ. pulcher «όμορφος, ωραίος»].

πουλώ (κ. -άω) κ. (λόγ.) **πωλώ** [αρχ.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πουλάς... κ. (λόγ.) πωλείς... | πούλ-ησα (λόγ. πώλησα), -ιέμαι (λόγ. -ούμαι, -είται...), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταβιβάζω την κυριότητα (αντικειμένου) έναντι χρημάτων: *αναγκάστηκε να πουλήσει τα κοσμήματά της για ένα κομμάτι ψωμί* || *του πούλησα το σπίτι μου (για) 10.000.000 δρχ.* || *~ κάτι σε πλειστηριασμό* || (κ. για πρόσ.) *τον πούλησε σκλάβο* || (μτφ.) *αυτός είναι ικανός να πουλήσει και τη μάνα του, δεν έχει καθόλου ηθικές αναστολές* ΑΝΤ. αγοράζω· ΦΡ. (α) ***σε πουλά και σ' αγοράζει*** είναι εξαιρετικά επιτήδειος, πονηρός και καταφερτζής (β) (μτφ.) ***πουλάω ακριβά το τομάρι μου*** αναγκάζω κάποιον να υποστεί μεγάλες απώλειες ή ζημιές προκειμένου να με καταβάλει, να με νικήσει: *θα πουλήσουμε ακριβά το τομάρι μας· θα μείνουμε και θα πολεμήσουμε ώς το τέλος!* **2.** διαθέτω προς πώληση, έχω για πούλημα: *~ το παλιό μου αμάξι· ενδιαφέρεται κανείς;* || *το ~ όσο-όσο, γιατί έχω μεγάλη ανάγκη* || *δεν τον ~ αυτό τον πίνακα / δεν πωλείται αυτός ο πίνακας· ήταν το πρώτο μου έργο και θέλω να τον κρατήσω* **3.** (για εμπόρευμα, κυρ. έντυπο) αγοράζομαι (σε συγκεκριμένο αριθμό κομματιών): *το βιβλίο του πούλησε 5.000 αντίτυπα* **4.** (μτφ., συνήθ. για κάτι που δεν αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης) παραδίδω έναντι ανταλλάγματος: *ο Φάουστ πούλησε την ψυχή του στον Διάβολο* || *πούλησε τις ιδέες του για μια θέση στην κυβέρνηση* **5.** (κακόσ.) καταδίδω, προσφέρω σε εχθρό έναντι ανταλλάγματος: *πούλησε κρατικά μυστικά στους εχθρούς* || *πούλησε την πατρίδα του* (την πρόδωσε) **6.** (α) εγκαταλείπω, προδίδω: *τον νόμιζα φίλο, αλλά στη δύσκολη ώρα με πούλησε* (β) αθετώ υπόσχεση, εξαπατώ: *μας είπε ότι θα έλθει, αλλά μας πούλησε* **7.** (οικ.) λέω (κάτι ψευδές)· κυρ. σε ΦΡ. όπως: (α) ***σε ποιον / πού τα πουλάς αυτά;*** νομίζεις ότι θα σε πιστέψω; (β) ***αυτά πήγαινε να τα πουλήσεις σε άλλον / αλλού*** βρες άλλον να εξαπατήσεις, να κοροϊδέψεις (γ) ***πουλάω παραμύθι / φούμαρα*** λέω μεγάλα ψέματα: *μας πούλησε παραμύθι ότι είχε κάνει μεγάλη καριέρα στην Αμερική* || *πουλάει φούμαρα σε όλους, μήπως και ξεγελάσει κανέναν αφελή* (δ) ***πουλάω φύκια για μεταξωτές κορδέλες*** βλ. λ. *φύκι* **8.** (οικ.) κάνω επίδειξη (ιδιότητα που στην πραγματικότητα δεν έχω)· κυρ. σε ΦΡ. όπως *πουλώ νταηλίκι / αγριάδα / μαγκιά* ♦ (αμετβ.) **9.** πουλώ (σημ. 1) (με συγκεκριμένο τρόπο): *δεν ~ με πίστωση* || *~ μόνο χονδρικώς / λιανικώς* **10.** (α) (για εμπόρευμα) έχω ζήτηση, αγοράζομαι: *αυτό το σαπούνι δεν πουλάει* || *δεν πούλησε παρά τη διαφήμιση που του έγινε* (β) (μτφ.-οικ.) βρίσκω απήχηση: *δεν πουλάνε οι καλλιτεχνικές ταινίες· ο κόσμος θέλει σεξ και βία* || *δεν πουλάει πια αυτή η ιστορία* (δεν είναι πειστική) **11.** (ειδικότ. μτφ. μεσοπαθ. ***πουλιέμαι***) εξαγοράζομαι: *αυτός πουλιέται σ' όλους· φτάνει να του δώσεις λεφτά και σου κάνει ό,τι ζητήσεις!* || (η μτχ. ***πουλημένος, -η, -ο***) *ο διαιτητής ήταν ~· τον είχε πληρώσει ο πρόεδρος τής γηπεδούχου ομάδας* **12.** (λόγ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***πωλείται, πωλούνται***) διατίθεμαι προς πώληση: *το διαμέρισμα / η επιχείρηση πωλείται* || *«εντός πωλούνται πάσης φύσεως υλικά»* (τραγ.) **13.** (ο λόγ. τ. ***πωλείται*** ως ουσ.) επιγραφή (συνήθ. έντυπη) που ενημερώνει ότι κάτι διατίθεται προς πώληση: *στην είσοδο τού κτηρίου υπήρχε ένα «~» για γραφείο τού τρίτου ορόφου.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πουλῶ* < αρχ. *πωλῶ (-έω)* < θ. *pōl-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pel- «πουλώ με σκοπό το κέρδος», πβ. σανσκρ. paṇate «διαπραγματεύομαι, αγοράζω» (< *pḷ-n-āti), λιθ. pelnas «κέρδος», αρχ. σλαβ. plěnŭ «λάφυρο», αρχ. γερμ. fāli «αγοραστός, προς πώληση» κ.ά. Το ρ. *πωλῶ* αντετίθετο στο αρχ. *ὠνοῦμαι* «αγοράζω», ενώ διακρινόταν από το ρ. *πέρνημι* «πουλώ, εμπορεύομαι» (βλ. λ. *πόρνη*) και από τον αόρ. *ἀποδιδόσθαι*, τύποι οι οποίοι προσδιόριζαν την πράξη τής πωλήσεως, όταν πραγματοποιείται].

πούμα (το) {άκλ.} σαρκοφάγο αιλουροειδές τής Αμερικής με ανοιχτόχρωμη καστανή γούνα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. puma < ισπ. puma, λ. τής γλώσσας Quechua, φυλής ιθαγενών τής Ν. Αμερικής].

πούμε, πουν(ε) (να/θα) ρ. → λέω

πουνέντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο δυτικός άνεμος (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) ζέφυρος. Επίσης **πουνέντης**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ponente «δυτικός» < μεσν. λατ. ponens (τού ρ. ponere «τοποθετώ»), από τη φρ. ponens (solis) «δύση τού ηλίου»].

πουνεντογάρμπης (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ δυτικού και νοτιοδυτικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λιβοζέφυρος.

πουνεντομαΐστρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ δυτικού και βορειοδυτικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκιρωνοζέφυρος.

πούντα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (καθημ.) το κρυολόγημα στους πνεύμονες: *άρπαξα μια ~!* • **2.** (λαϊκ.) το ακρωτήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. punta «άκρη, αιχμή» < μτγν. λατ. puncta, από τον μτχ. τ. punctus, -a, -um τού λατ. ρ. pungere «κεντώ, τρυπώ»].

πουντιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πούντιασ-α, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) παθαίνω κρυολόγημα ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να πάθει κρυολόγημα: *θα με πουντιάσεις, που έχεις όλα τα παράθυρα ανοιχτά!* — **πούντιασμα** (το).

πούντρα (η) → πούδρα

πούπετα επίρρ. (λαϊκ.) πουθενά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πούπετε* (κατά το συνώνυμο *πουθενά*) < *ποῦ ποτε* (με προληπτική αφομοίωση τού -ο-)].

πουπουισμός (ο) [1981] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική χρήση στον λόγο αναφορικών προτάσεων που εισάγονται με το *που*.
[ΕΤΥΜ. < *που* (με επανάληψη για έμφαση) + παραγ. επίθημα *-ισμός*, κατά τα *βαρβαρισμός, σολοικισμός*].

πουπουλένιος, -ια, -ιο 1. κατασκευασμένος από πούπουλα: *~ στρώμα* **2.** (μτφ.) εξαιρετικά ελαφρός και μαλακός.

πούπουλο (το) **1.** το μαλακό, χνουδωτό φτερό πουλιού, που φυτρώνει κάτω από το σκληρό φτέρωμα· ΦΡ. ***στα πούπουλα*** μέσα στις ανέσεις και τις περιποιήσεις: *από τότε που την παντρεύτηκε, την έχει ~* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μαλακό και ελαφρό: *αυτό το πάπλωμα είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. pupola / ιταλ. puppole «μπούφος» (με μαλακά φτερά), ονοματοπ. λ.].

Πουργκατόριο (το) (στους ρωμαιοκαθολικούς) το καθαρτήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. purgatorio < μεσν. λατ. purgatorium «καθαρτήριο» < λατ. purgatus «καθαρός, καθαρθείς» < ρ. purgo «καθαρίζω, εξαγνίζω» (< purus «καθαρός, αγνός, άσπιλος»)].

πουρές (ο) {πουρέδες} φαγητό από πολτοποιημένες πατάτες, όσπρια ή χόρτα, συχνά ως γαρνιτούρα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. purée < παλ. γαλλ. purer «πολτοποιώ, στείβω και στραγγίζω (κυρ. λαχανικά)» < λατ. purāre «καθαρίζω, εξαγνίζω» (γρήγορα αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο purgāre) < purus «καθαρός, αγνός, άσπιλος»].

πουρί (το) {πουριού | χωρ. πληθ.} **1.** το ασβεστούχο υπόλειμμα που επικάθηται σε δοχείο μετά τον βρασμό ή σε σωλήνες: *η λεκάνη έχει πιάσει ~* **2.** το υπόλειμμα τροφών που στερεοποιείται στα δόντια και αφαιρείται με καθαρισμό. — **πουριάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πωρίον*, υποκ. τού αρχ. *πῶρος* «είδος μαρμάρου, οικοδομικής πέτρας» (βλ. λ. *πωρώνω*)].

πουριτανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΘΡΗΣΚ. η θρησκευτική κίνηση των πουριτανών **2.** η υπερβολική και συνήθ. υποκριτική αυστηρότητα στα ήθη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. puritanism. Βλ. κ. *πουριτανός*].

πουριτανός (ο), **πουριτανή** (η) **1.** ΘΡΗΣΚ. το μέλος θρησκευτικής προτεσταντικής κίνησης τού 16ου και 17ου αι., που προέβαλλε το αίτημα τής εκκαθάρισης τής Εκκλησίας τής Αγγλίας από στοιχεία τού ρωμαιοκαθολικισμού (π.χ. τον θεσμό των επισκόπων) και υιοθετούσε μεγάλη αυστηρότητα στα ήθη **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος με υπερβολικά αυστηρές, συνήθ. υποκριτικές, αρχές. — **πουριτανικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. puritan < μτγν. λατ. puritas «αγνότητα, καθαρότητα» (< λατ. purus)].

πουρμπουάρ κ. **μπουρμπουάρ** (το) {άκλ.} το φιλοδώρημα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pourboire < φρ. pour boire «για να πιεις»].

πουρνάρι κ. **πρινάρι** (το) {πουρναρ-ιού | -ιών} θάμνος με πυκνά κλαδιά και άφθονα σκληρά, στιλπνά αγκαθωτά φύλλα· το ξύλο του είναι σκληρό και ανθεκτικό και χρησιμοποιείται για προσάναμμα και για την κατασκευή ξυλανθράκων. — (υποκ.) **πουρναράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πιρνάριον*, με τροπή τού /i/ σε /u/, < *πρινάριον* (με αντιμετάθεση), υποκ. τού αρχ. *πρῖνος* (βλ.λ.)].

πουρνό (το) (λαϊκ.) το πρωί· ΦΡ. (ως επίρρ.) ***πουρνό-πουρνό*** νωρίς το πρωί, πρωί-πρωί.
[ΕΤΥΜ. < **πωρνόν* (με κώφωση) < **πρωνόν* (με αντιμετάθεση) < μτγν. *πρωινόν* (με έκκρουση τού -ι-), ουδ. τού επιθ. *πρωινός* (βλ.λ.)].

πουρό (το) → πουρός

πούρο (το) **1.** μεγάλο και χοντρό τσιγάρο, που κατασκευάζεται από τυλιγμένα φύλλα εκλεκτού καπνού: *~ Αβάνας* **2.** (συνεκδ.) γλύκυσμα σε σχήμα λεπτού πούρου με γέμιση σοκολάτας. — (υποκ.) **πουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. puro (ενν. tabacco) «καθαρός (καπνός)» < λατ. purus «καθαρός, αγνός», λόγω τού ότι το πούρο αποτελείται από καθαρά φύλλα εκλεκτού καπνού].

πουρός, -ή, -ό (μειωτ.) **1.** (αργκό) πολύ γέρος και ανήμπορος **2.** (αργκό) ***πουρό*** (το) ο γέρος ΣΥΝ. ραμολιμέντο, ραμολί, χούφταλο.
[ΕΤΥΜ. < τσιγγ. puro «γέρος»].

πούρος, -α, -ο (λαϊκ.) γνήσιος, αμιγής, ανόθευτος: *~ χρυσάφι* || (κ. εκφραστ. στον πολιτικό λόγο) *~ μαρξιστής*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. puro < λατ. purus «καθαρός, αγνός»].

πους (ο) {ποδ-ός, -α | -ες, -ών} **1.** (αρχαιοπρ.) το πόδι· ΦΡ. (α) ***επί ποδός*** (ως χαρακτηρισμός) έτοιμος για ανάληψη δράσης: *η αστυνομία βρίσκεται ~ λόγω τής επίσκεψης τού Αμερικανού προέδρου* (β) ΣΤΡΑΤ. ***παρά πόδα*** δίπλα στο πόδι (ενν. να στηριχθεί το όπλο με το κοντάκι να ακουμπά στο έδαφος)· ως εντολή στις ασκήσεις ακριβείας (πβ. *επ' ώμου, παρουσιάστε*) (γ) ***κατά πόδας*** βλ. λ. *κατά πόδας* • **2.** ΜΕΤΡ. ***(μετρικός) πους*** το σύνολο συλλαβών που αποτελούν μία μετρική μονάδα (βλ. κ. λ. *μετρικός*) • **3.** μονάδα μήκους (ο αγγλικός πους). (βλ. λ. *πόδι*, σημ. 6). Επίσης **πόδας** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πούς, ποδός* < θ. *pod-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ped- «πόδι». πβ. σανσκρ. pad- (γεν. pad-áḥ), λατ. pēs, pĕd-is (> γαλλ. pied, ισπ. pie), αρχ. γερμ. fuoz (> γερμ. Fuß), αγγλ. foot, ρωσ. pód «έδαφος» κ.ά. Ομόρρ. *πεδ-ίο(ν), πεζός* (< **πεδ-jό-*), *πέδ-η, ἐμποδ-ίζω, πηδ-ῶ, πηδάλ-ιο(ν), πέδ-ιλο(ν)* κ.ά.].

πουσάπς κ. **πους-άπς** (τα) {άκλ.} οι κάμψεις (βλ. λ. *κάμψη*) ως γυμναστική άσκηση: *κάνω 50 ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. push-up «σπρώχνω επάνω»].

πούσι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η ομίχλη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. pus. Η ποικιλία των τύπων (pus, bus, pusa, püse) έχει οδηγήσει στη σύνδεση με το ελλην. *πίσσα*].

πουσταρειό (το) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) (περιληπτ.) το σύνολο των ομοφυλόφιλων ανδρών ή συρφετός από άνδρες ομοφυλόφιλους.
[ΕΤΥΜ. < *πούστης* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *πουταν-αρειό, αλητ-αρειό*].

πουστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πούστεψα} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι ομοφυλόφιλος ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) ομοφυλόφιλο.

πούστης (ο) {πούστηδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ο άνδρας ομοφυλόφιλος **2.** (υβριστ.) για ανέντιμο άνθρωπο, συχνά και με ποσοτικό επίρρ.: *είναι πολύ ~· μου φέρθηκε σκάρτα!* **3.** (ως έκφραση θαυμασμού): *βρε τον ~, πώς τα λέει!* (τι ωραία που τα λέει). Επίσης (λαϊκότ.) (!) **πούστρα** (η). — (υποκ.) (!) **πουστάκος** (ο) κ. **πουσταρέλι** (το), (μεγεθ.) (!) **πουσταράς** κ. **πούσταρος** (ο) κ. **πουστάρα** (η), (!) **πούστικ-ος**, -η/-ια, -ο, (!) **πούστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. puşt < περσ. pušt «παιδί που χρησιμοποιείται για διεστραμμένους σκοπούς, αντικείμενο παιδεραστίας»].

πουστιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η ανέντιμη πράξη και συμπεριφορά εις βάρος κάποιου: *μου έκανε μια μεγάλη ~* ΣΥΝ. (!) μπινιά.

πουστόγερος (ο) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** γέρος ομοφυλόφιλος **2.** υβριστ. για γέρο.

πουστοφέρνω ρ. αμετβ. (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) συμπεριφέρομαι ή κινούμαι και μιλώ σαν πούστης.

πουτάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** η πόρνη· ΦΡ. (α) ***(γίνεται) τής πουτάνας (το κάγκελο)*** για μεγάλη αναστάτωση, αταξία: *μέθυσαν δυο-τρεις πελάτες κι έγινε στο μαγαζί ~* (β) ***παλιά πουτάνα*** (ως χαρακτηρισμός) γυναίκα παμπόνηρη και με πολλές εμπειρίες, που δεν την ξεγελάς εύκολα· κατ' επέκτ. και ως χαρακτηρισμός για άντρα **2.** (υβριστ.) για ανήθικη γυναίκα **3.** (γενικότ.) υβριστ. για γυναίκα. — (υποκ.) (!) **πουτανίτσα** (η) κ. **πουτανάκι** (το), (μεγεθ.) (!) **πουτανάρα** κ. **καραπουτάνα** (η).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. puttana < putta < παλ. γαλλ. pute < λατ. puter «διεφθαρμένος, σάπιος, βδελυρός»].

πουταναρειό (το) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** (περιληπτ.) οι πόρνες γενικά ή συρφετός από πόρνες **2.** ο οίκος ανοχής **3.** (εμφατ.) μεγάλη πόρνη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πουτάνα* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. *αλητ-αρειό, παππαδ-αρειό*].

πουτανιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** η ιδιότητα τού να είναι μια γυναίκα ανέντιμη ή πονηρή και ύπουλη **2.** (συνεκδ.) πράξη ανέντιμη ή πονηρή και ύπουλη.

πουτανιάρης, -α, -ικο {πουτανιάρηδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** αυτός που συχνάζει στα πορνεία **2.** (γενικότ.) αυτός που έχει άστατη και έντονη ερωτική ζωή.
[ΕΤΥΜ. < *πουτάνα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *βρομ-ιάρης*].

πουτανίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) φέρομαι σαν πουτάνα.

πουτανίστικος, -η/-ια, -ο (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** αυτός που ταιριάζει σε πουτάνα **2.** ανέντιμος, πονηρός, υποκριτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

πουτίγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλύκυσμα με μαλακή και κρεμώδη υφή, που παρασκευάζεται κυρ. από αλεύρι, αβγά, ζάχαρη, σταφίδες κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pouding < αγγλ. pudding < μέσ. αγγλ. poding «είδος λουκάνικου», που συνδ. με παλ. γαλλ. puduc και με κάτω γερμ. puddewurst «μαύρη πουτίγκα (χοιρινό λουκάνικο με αίμα)»].

πούτσα (η) → πούτσος

πουτσαράς (ο) {πουτσαράδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ο άνδρας που έχει μεγάλο πέος **2.** ο ρωμαλέος άνδρας ή αυτός που κάνει επίδειξη ανδρισμού.
[ΕΤΥΜ. < *πούτσος* + μεγεθ. επίθημα *-αράς* (πβ. *κοιλ-αράς*)].

πούτσος (ο) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) το πέος, το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. (!) ψωλή, καυλί, (ευφημ.) μαραφέτι, μαρκούτσι, πουλί, τέτοια, ξερή, μαλαπέρδα, κοκόνα. Επίσης **πούτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < σλαβ. butsa «εξόγκωμα, προεξοχή» ή, κατ' άλλη εκδοχή, < αρχ. *πόσθη* (βλ.λ.). Έχει προταθεί ακόμη η σύνδεση με τουρκ. puc «η σχισμή των γλουτών»].

πουφ (το) {άκλ.} κάθισμα που αποτελείται από μεγάλο, πολύ μαλακό μαξιλάρι, συνήθ. με δερμάτινο ή πλαστικό κάλυμμα, το οποίο τοπο-

θετείται στο δάπεδο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. pouf, ηχομιμητική λ., πιθ. από τον ήχο που ακούγεται όταν κάθεται κανείς σε αυτό].

πουφ επιφών.· εκφράζει αηδία, που προέρχεται από δυσάρεστη μυρωδιά.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

πουφίνος (ο) ΖΩΟΛ. πουλί τού ωκεανού με μακρύ και λεπτό ράμφος και φτέρωμα μαύρο στο πάνω μέρος και λευκό ή πιο ανοιχτόχρωμο στο κάτω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. pouffin < αγγλ. puffin < μέσ. αγγλ. pophyn, αγν. ετύμου].

ποώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ποώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΒΟΤ. (φυτό) που έχει κοντό, μαλακό και όχι ξυλώδη βλαστό, που έχει τη μορφή πόας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Π.Π.Σ.Π. (η) Προοδευτική Πανεπιστημιακή Συνδικαλιστική Παράταξη.

Πράγα (η) η πρωτεύουσα τής Τσεχίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Praga (οπτικό δάνειο) < τσεχ. Praha, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ρωσ. porog «κατώφλι» ή με τσεχ. pražiti «καμένο δάσος»].

πράγμα κ. (λαϊκ.) **πράμα** (το) {πράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) οτιδήποτε άψυχο με υλική υπόσταση, αντ.: *θα πάρεις μαζί σου μόνο τα ~ που είναι απολύτως απαραίτητα* || *έχει μεράκι στη δουλειά του και φτιάχνει ωραία ~* || (καθημ.) *το μαχαίρι είναι ένα ~, που το χρησιμοποιούμε για να κόβουμε (άλλα ~)* ΣΥΝ. (λόγ.) αντικείμενο (β) (μειωτ.) αντικείμενο άχρηστο, κακόγουστο, παλιό κ.λπ.: *έδωσες 20.000 δρχ. γι' αυτό το ~;* (δεν άξιζε τα λεφτά του) || (μτφ.) *γυναίκα το λες αυτό το ~;* **2.** οτιδήποτε υπαρκτό και συνήθ. άψυχο, είτε απτό είτε αφηρημένη έννοια, το οποίο δεν καθορίζεται σαφώς στον λόγο: *αναζητώ την ουσία των ~* || (αναπληρώνοντας το αντικείμενο ρήματος) *είδα πράγματα, που δεν έχει δει ανθρώπου μάτι* || (αναπληρώνοντας το ουσιαστικό που προσδιορίζεται από επίθετο, αντωνυμία κ.λπ.) *ένα ~ θα σου πω:...* || *το πρώτο ~ που θέλω να τονίσω είναι...* || *δεν υπάρχει τέτοιο ~* || (καθημ.) *ωραίο ~ η φιλία!* || (καθημ.) *κακό ~ ο εγωισμός!* || *άλλο ~ (είναι) η ευγένεια και άλλο η δουλοπρέπεια* || *είναι μεγάλο ~ να κάνεις τη δουλειά που σου αρέσει!* || *είσαι για μεγάλα ~!* (για σπουδαίες πράξεις, για τα ξεχωριστά)· ΦΡ. (α) ***τι πράγμα*** (εμφατικότερα αντί τού τι): *~ μου ζήτησες που να μη σου το κάνω;* || *~;* (λέγεται από κάποιον που δεν άκουσε τι του είπαν ή ως έκφραση έκπληξης γι' αυτό που άκουσε) (β) ***τι πράγματα είναι αυτά;*** για να εκφραστεί αποδοκιμασία σε συμπεριφορά, σε ενέργεια κάποιου (γ) (λαϊκ.) ***ντροπής πράγματα!*** βλ. λ. *ντροπή* (δ) ***κάθε πράγμα στον καιρό του*** βλ. λ. *καιρός* (ε) (ειρων.) ***σπουδαίο πράγμα!*** βλ. λ. *σπουδαίος* (στ) ***δεν λέει (και) πολλά πράγματα*** δεν έχει ιδιαίτερη αξία: *Τι γνώμη έχεις γι' αυτό τον γιατρό; —~!* || *δοκίμασα αυτό το καινούργιο ουίσκι· ~!* (ζ) ***πολύ πράγμα*** για οτιδήποτε εμφανίζεται σε μεγάλη ποσότητα, σε αφθονία (η) ***όνομα και πράγμα*** βλ. λ. *όνομα* (θ) ***λέω τα πράγματα με τ' όνομά τους*** βλ. λ. *όνομα* (ι) ***το πράγμα μιλάει μόνο του*** βλ. λ. *μιλώ* (ια) ***δεν είναι και μικρό πράγμα / μικρό πράγμα το 'χεις...*** για κάτι σπουδαίο ή με σημαντικές επιπτώσεις: *δεν είναι και μικρό πράγμα για έναν τόσο νέο άνθρωπο να έχει κάνει τόσα πράγματα στη ζωή του!* || *μικρό πράγμα το 'χεις να έχεις δικό σου σπίτι και να μην πληρώνεις ενοίκιο!* **3.** (οικ.) το εμπόρευμα: *πρώτο πράμα!* || *έχω πράμα που σαλεύει!* (τα ψάρια μου είναι φρεσκότατα) || *έχω φρέσκο ~* **4.** ΝΟΜ. ενσώματο αντικείμενο, οτιδήποτε μπορεί να κατέχεται από τον άνθρωπο, συμπεριλαμβανομένων και των φυσικών δυνάμεων, οι οποίες υπόκεινται σε ανθρώπινη εκμετάλλευση **5.** (αργκό) τα ναρκωτικά, κυρ. κατά τη διακίνησή τους • **6.** τα δεδομένα, το αντικείμενο που μας απασχολεί: *προσπαθώ να βλέπω το ~ σφαιρικά*· ΦΡ. (α) ***το πράγμα αλλάζει / αλλάζει το πράγμα*** βλ. λ. *αλλάζω* (β) ***ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά*** ας βάλουμε μια σειρά στην εξέταση των όσων θα απαριθμήσουμε **7.** το γεγονός: *συμβαίνουν περίεργα ~*· ΦΡ. ***πράγμα που / το οποίο*** για την εισαγωγή αναφορικής πρότασης, η οποία αναφέρεται στο συνολικό περιεχόμενο τής προηγούμενης πρότασης και όχι σε συγκεκριμένη λέξη της: *περιμέναμε ότι ο εχθρός θα υποχωρούσε, ~ τελικώς δεν συνέβη* · ***πράγματα*** (τα) **8.** (+γεν. προσ.) τα προσωπικά αντικείμενα ή οι αποσκευές (κάποιου): *μάζεψε τα ~ σου και δρόμο!* || *δεν θέλω να πειράζουν τα ~ μου* || *θα φέρω τα ~ σου μέσα!* **9.** (α) η γενική κατάσταση: *έτσι έχουν τα ~!* || *θα φτειάξουν τα ~!* || *τα ~ πάνε απ' το κακό στο χειρότερο* || *άσε τα ~ να πάρουν τον δρόμο τους* (να ακολουθήσουν τη φυσική τους πορεία) || *τα ~ δεν έρχονται ποτέ όπως τα θέλουμε / τα περιμένουμε* || *δύσκολα τα ~!* (β) η πραγματικότητα, τα δεδομένα, το αντικείμενο που μας απασχολεί: *δεν τα ξέρεις καλά τα ~!* ΦΡ. (α) ***είμαι μέσα στα / έξω από τα πράγματα*** είμαι ενημερωμένος / εκτός κλίματος, ανενημέρωτος (β) ***εκ των πραγμάτων*** από τα ίδια τα πράγματα, επειδή έτσι έχει διαμορφωθεί η κατάσταση: *«το ειρηνευτικό σχέδιο θα ανατραπεί ~»* (εφημ.) **10.** (ειδικότ.) η πολιτική κατάσταση: *θ' αλλάξουν τα ~* (θα αλλάξει το καθεστώς, η πολιτική ηγεσία) || *πώς τα βλέπεις τα ~ στην Ελλάδα;* ΦΡ. (α) ***στα πράγματα*** στην εξουσία, σε θέση από την οποία ασκείται έλεγχος: *όταν έρθουμε εμείς ~, όλα αυτά θ' αλλάξουν* (β) ***βάζω τα πράγματα στη θέση τους*** βλ. λ. *θέση* **11.** (μόνο στον τ. ***πράμα***, ευφημ.) το αιδοίο ή το πέος **12.** ***παιδί πράμα*** σε φρ. όπως ***παιδί πράμα, κορίτσι πράμα***, για να δοθεί έμφαση στην ηλικία, στην ιδιότητα: *πώς το αφήνουν, παιδί πράμα, να κάνει τόσο σκληρές δουλειές;* || *κορίτσι πράμα, επιτρέπεται να λες τέτοιες παλιοκουβέντες;* — (υποκ.) **πρα(γ)ματάκι** κ. **πρα(γ)ματούδι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρᾶγμα* < θ. *πραγ-* τού ρ. *πράττω* (πβ. παρακ. *πέ-πραγα*). Ο μεσν. τ. *πράμα* με απλοποίηση τού συμπλέγματος *γμ* σε *μ*].

πραγματεία (η) {πραγματειών} η πρωτότυπη εκτενής επιστημονική εργασία, έρευνα σε ένα θέμα, το οποίο αναλύεται διεξοδικώς με διάκριση των επιμέρους ζητημάτων, λογική απόδειξη των θέσεων που αναπτύσσονται, έκθεση αιτίων και αποτελεσμάτων και συστηματική διατύπωση: *συνέταξε ~ επί τού ζητήματος* (πβ. λ. *διατριβή*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μελέτη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πραγματεύομαι* (βλ.λ.)].

πραγματεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {πραγματεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} διεξέρχομαι (θέμα) αναλυτικά, το εξετάζω εις βάθος και σε όλες τις πιθανές πτυχές και εφαρμογές του: *η έρευνα πραγματεύεται το επίκαιρο θέμα τής παράνομης μετανάστευσης* || *στη σημερινή εκπομπή του πραγματεύεται το θέμα τής εφηβικής βίας* || *~ ένα θέμα λεπτομερώς / διεξοδικώς / εμβριθώς* ΣΥΝ. αναλύω, μελετώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, διαπραγματεύομαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρᾶγμα*].

πραγμάτευση (η) [1859] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναλυτική έρευνα και ανάπτυξη ενός θέματος: *η ~ τού θέματος υπήρξε ενδιαφέρουσα και αποκαλυπτική* (πβ. λ. *διαπραγμάτευση*).

πράγματι επίρρ. [1887] (για την επιβεβαίωση πρότασης) κατά τρόπο που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *είναι ~ τόσο καλός όσο λένε;* || *- Αυτός δεν είναι ο Πέτρος; —~!* (αυτός είναι) ΣΥΝ. πραγματικά, όντως, αλήθεια, αληθινά, (λόγ.) τωόντι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*.
[ΕΤΥΜ. Δοτικοφανές επίρρ. από την αρχ. δοτ. *πράγματι* τού ουσ. *πρᾶγμα* ως απόδ. τής γαλλ. φρ. de fait].

πραγματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που υπάρχει ή υπήρξε στην πραγματικότητα (και όχι στη φαντασία ή στα λόγια), που ανταποκρίνεται στην αλήθεια: *αυτή είναι η ~ ιστορία / αιτία / χρονολογία* || *ο ~ μισθός είναι πολύ μικρότερος με τις κρατήσεις* || *αυτός είναι μόνο για βιτρίνα, άλλος είναι το ~ αφεντικό* ΣΥΝ. αληθινός ΑΝΤ. ψεύτικος, φανταστικός, εξωπραγματικός (β) αυτός που είναι όντως αυτό που φαίνεται, αυτό που νομίζει κανείς: *~ διαμάντι / χρυσός / μετάξι* ΣΥΝ. γνήσιος, αληθινός, ατόφυος ΑΝΤ. φαινομενικός, (για υλικά) τεχνητός (γ) αυτός που συγκεντρώνει τις ιδιότητες που προσιδιάζουν στη φύση του, αυτός που είναι όπως πρέπει ή αναμένει κανείς να είναι: *για ~ μαύρισμα!* (διαφήμιση) || *ένας ~ άνδρας* || *τώρα αρχίζει το ~ μαρτύριο!* **2.** ουσιαστικός, σοβαρός, όχι επιπόλαιος: *μετά τις επιπόλαιες περιπετειούλες είναι καιρός να κάνεις μια ~ σχέση* (έναν σοβαρό δεσμό) **3.** ΜΑΘ. ***πραγματικός αριθμός*** καθένας από τους θετικούς και αρνητικούς αριθμούς (ρητούς και άρρητους), συμπεριλαμβανομένου και τού μηδενός. — **πραγματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πραγματικότητα (η) [1787] {πραγματικοτήτων} **1.** το σύνολο των υπαρκτών δεδομένων, η υπάρχουσα κατάσταση: *η αποχώρησή του διαμορφώνει μια νέα ~ για την εταιρεία* || *η ~ είναι χειρότερη απ' ό,τι περιμέναμε* || *κοινωνική / πολιτική / οικονομική ~* || *η αντικειμενική ~* || *οι στόχοι που έθεσε ο υπουργός δεν έχουν σχέση με την ελληνική ~*· ΦΡ. (α) ***(κάτι) γίνεται πραγματικότητα*** (κάτι) πραγματοποιείται: *οι στόχοι του είναι πολύ ρομαντικοί· δεν θα γίνουν ποτέ πραγματικότητα* (β) ***εκτός πραγματικότητας*** πέρα από τα ρεαλιστικά και αντικειμενικά πλαίσια: *είσαι ~* || *οι προτάσεις σου είναι ~* (γ) ***στην πραγματικότητα*** σύμφωνα με αυτό που όντως συμβαίνει: *λένε πολλά, αλλά κανείς δεν έμαθε τι έγινε ~!* || *καλά τα βιβλία και η θεωρία, αλλά ~ τα γεγονότα είναι αλλιώς* **2.** ΦΙΛΟΣ. το σύνολο όσων υπάρχουν αντικειμενικά, ανεξαρτήτως τού τρόπου με τον οποίο τα προσλαμβάνει ο άνθρωπος (ως γνωστικό υποκείμενο), κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το φανταστικό, το νοούμενο ή το παριστάμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réalité].

πραγματισμός (ο) [1859] **1.** φιλοσοφικό δόγμα που θέτει ως κύριο κριτήριο για την αξιολόγηση των ιδεών (καθώς και των τρόπων ή των σχεδίων δράσεως) την αποτελεσματικότητα και τη χρησιμότητά τους, αναγνωρίζει ως αληθές οτιδήποτε τείνει προς την προαγωγή των όρων τής ζωής και έχει καθαρά εμπειριοκρατικό και ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα **2.** η πραγματοκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réalisme].

πραγματιστής (ο) [1849], **πραγματίστρια** (η) {πραγματιστριών} **1.** πρόσωπο που ασπάζεται το φιλοσοφικό δόγμα τού πραγματισμού **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που σκέφτεται και ενεργεί πρακτικά, αποδεχόμενος μόνο την πραγματικότητα ΣΥΝ. ρεαλιστής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réaliste].

πραγματιστικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον πραγματισμό: *~ αντίληψη*.

πραγματογνώμονας (ο/η) [1833] {(θηλ. πραγματογνώμονος) | πραγματογνωμόνων} **1.** πρόσωπο με ειδική επιστημονική κατάρτιση ή πείρα σε ένα θέμα ή τομέα, από το οποίο ζητείται γνωμάτευση για ζητήματα που εμπίπτουν στην ειδικότητά του: *έκθεση πραγματογνωμόνων για την πορεία τής οικονομίας* **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. τρίτο πρόσωπο που κατέχει ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης και το οποίο διορίζεται από το δικαστήριο προκειμένου να το βοηθήσει στην εκτίμηση τού πραγματικού και αποδεικτικού υλικού εισφέροντας τις ειδικές αυτές γνώσεις. Επίσης (λόγ.) **πραγματογνώμων** {πραγματογνώμονος}.
[ΕΤΥΜ. < *πρᾶγμα* + *-γνώμονας* < ρ. *γιγνώσκω* (βλ. λ. *γνώμονας*), απόδ. τού γαλλ. expert].

πραγματογνωμοσύνη (η) [1889] {χωρ. πληθ.} **1.** το πόρισμα που προκύπτει από τη διερεύνηση θέματος από ειδικευμένο επιστήμονα, πραγματογνώμονα: *η ~ τού ιατρικού κλιμακίου που τον εξέτασε υπήρξε ενθαρρυντική* ΣΥΝ. γνωμοδότηση **2.** (συνεκδ.) η επίσημη αναφορά ή το έγγραφο, στο οποίο διατυπώνεται το πόρισμα των πραγματογνωμόνων.

πραγματογνωσία (η) [1866] {χωρ. πληθ.} η εις βάθος γνώση των πραγμάτων (κυρ. επιστημονική). — **πραγματογνωστικός, -ή, -ό** [1888].

πραγματοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία που δέχεται ότι ο κόσμος υφίσταται κατά συγκεκριμένο και αντικειμενικό τρόπο, ανεξαρτήτως τού τρόπου με τον οποίο τον προσλαμβάνει κανείς· κυρ.

κατ' αντιδιαστολή προς τον νομιναλισμό (ονοματοκρατία) ΣΥΝ. ρεαλισμός. — **πραγματοκρατικός**, -ή, -ό. **πραγματοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. pragmatism].

πραγματολογία (η) [1834] {χωρ. πληθ.} **1.** ο πραγματισμός ή η πραγματοκρατία (βλ.λ.) **2.** ΓΛΩΣΣ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τους τρόπους με τους οποίους το περιβάλλον, ιδίως το εξωγλωσσικό, δηλ. τα πρόσωπα, ο χώρος, ο χρόνος, οι συνθήκες επικοινωνίας, οι προϋποθέσεις κ.λπ. επιδρούν στην ερμηνεία / κατανόηση των λεγομένων (βλ. κ. *εξωγλωσσικό περιβάλλον*, λ. *περιβάλλον*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. pragmatics].

πραγματολογικός, -ή, -ό [1834] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πραγματολογία **2.** αυτός που βασίζεται ή περιορίζεται στα πράγματα, στα γεγονότα: ~ *εξέταση* || ~ *ανάλυση ενός κειμένου* (κατ' αντιδιαστολή προς τη γραμματική, συντακτική) || ~ *προσέγγιση ενός ζητήματος*. — **πραγματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

πραγματοποίηση (η) [1836] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εφαρμογή στην πράξη, η υλοποίηση, το να γίνει κάτι πραγματικότητα: *η ~ σχεδίου / ονείρου / επιθυμίας* ΣΥΝ. εκπλήρωση **2.** η εκτέλεση: *~ πτήσεων / απεργίας / αγοράς*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réalisation].

πραγματοποιήσιμος, -η, -ο [1888] αυτός που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί: *απέρριψε τα σχέδια ως μη ~* ΣΥΝ. εφικτός, δυνατός ΑΝΤ. απραγματοποίητος.

πραγματοποιώ ρ. μετβ. [1833] {πραγματοποιείς... | πραγματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εφαρμόζω στην πράξη, υλοποιώ, κάνω πραγματικότητα: *με επίμονη και σκληρή δουλειά κατάφερε να πραγματοποιήσει όλα της τα όνειρα / τις φιλοδοξίες / τα σχέδια* || ~ *μια υπόσχεση / απειλή* ΣΥΝ. πραγματώνω, εκπληρώνω **2.** (α) αντί τού «κάνω»: *σωματεία ομογενών πραγματοποίησαν πορεία διαμαρτυρίας προς την τουρκική πρεσβεία* (β) (για έργο) επιτελώ: *οι περιφερειακοί σύλλογοι πραγματοποιούν σημαντικό πολιτιστικό έργο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réaliser].

> **πραγματοποιώ – πραγματώνω.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν εν μέρει στη σημασία τους. Το **πραγματοποιώ** σημαίνει κυρίως «κάνω πραγματικότητα, εκπληρώνω, φέρω εις πέρας» (*Με τις συντονισμένες ενέργειες των υπευθύνων πραγματοποιήθηκαν όλοι οι στόχοι που ετέθησαν για φέτος – Εύχομαι να πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες σου και να πετύχεις αυτό για το οποίο αγωνίζεσαι*). Κατ' επέκταση σημαίνει και «εκτελώ, επιτελώ», προσφέρεται δε να χρησιμοποιείται με αυτή τη σημασία αντί τού πολυχρησιμοποιουμένου **κάνω** (*Οι υπάλληλοι των εμπορικών καταστημάτων πραγματοποίησαν συγκέντρωση διαμαρτυρίας στο κέντρο τής πόλης – Στην ακριτική αυτή πόλη πραγματοποιούνται σημαντικά έργα οδοποιίας με χρηματοδότηση από κονδύλια τής Ε.Ο.Κ. – Αύριο θα πραγματοποιηθεί η συνάντηση των δύο αρχηγών στο Μέγαρο Μαξίμου*). Το **πραγματώνω** συμπίπτει με το *πραγματοποιώ* στην α' (κύρια) σημασία του («εκπληρώνω, φέρω εις πέρας»), αλλά δεν χρησιμοποιείται με τη β' σημασία. Δεν λέμε *«Η Γ. Συνέλευση θα πραγματωθεί την Τετάρτη 4 Απριλίου»!* ούτε *«Οι υπάλληλοι πραγμάτωσαν συγκέντρωση...»!*

πραγματώνω ρ. μετβ. [1880] {πραγμάτω-σα, -θηκα, -μένος} πραγματοποιώ (βλ.λ., σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πραγματοποιώ*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réaliser].

πραγμάτωση (η) [1867] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πραγματοποίηση, η εφαρμογή στην πράξη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réalisation].

πραγμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μετατροπή αφηρημένης έννοιας ή και προσώπων σε αντικείμενο, πράγμα **2.** (στον μαρξισμό) η μετατροπή των ανθρώπινων σχέσεων σε σχέσεις μεταξύ αντικειμένων (πβ. λ. *αλλοτρίωση*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réification].

πραίτορας (ο) {πραιτόρων} ΙΣΤ. **1.** (στην αρχαία Ρώμη) ανώτατος αιρετός αξιωματούχος με στρατιωτικές και κυρ. δικαστικές αρμοδιότητες **2.** (στο Βυζάντιο) ο ανώτερος διοικητικά δικαστής (προϊστάμενος) μιας επαρχίας (θέματος). Επίσης (λόγ.) **πραίτωρ** {πραίτορος}. — **πραιτορικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πραίτωρ, -ορος* < λατ. praetor «ηγεμόνας, άρχοντας»].

πραιτωριανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πραίτωρα: ~ *αξίωμα / τίτλος / θέση*· **πραιτωριανός** (ο) **2.** (α) ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) στρατιώτης τής αυτοκρατορικής φρουράς, μέλος επίλεκτου σώματος στην προσωπική υπηρεσία τού αυτοκράτορα (β) ΙΣΤ. μέλος μισθοφορικού τμήματος τού ρωμαϊκού, αυτοκρατορικού στρατού (γ) (κατ' επέκτ.) στρατιωτικός, μέλος μισθοφορικού τάγματος στην υπηρεσία δικτάτορα **3.** (μτφ.-σκωπτ.) πρόσωπο που ανήκει στο στενό περιβάλλον ηγέτη και τον στηρίζει (για ιδιοτελείς σκοπούς, με αθέμιτα, αναξιοπρεπή μέσα κ.λπ.): *οι ~ τού δικτάτορα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πραιτωριανός* (κυρ. πληθ.) < λατ. praetorianus < praetor].

πραιτώριο (το) {πραιτωρίου} ΙΣΤ. (στην αρχ. Ρώμη) **1.** το κτήριο στο οποίο εγκαθίστατο μόνιμα ο διοικητής ΣΥΝ. διοικητήριο **2.** το δικαστήριο στο οποίο χρέη προέδρου εκτελούσε πραίτωρας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πραιτώριον* < λατ. praetorium < praetor].

πρακτέον (το) {χωρ. πληθ.} αυτό που πρέπει να πράξει κανείς: *ας αφήσουμε τις θεωρητικές συζητήσεις κι ας έλθουμε στο ~*· ΦΡ. (α) ***επί τού πρακτέου*** σχετικά με το τι πρέπει να πράξει κανείς: *περιμένω τις προτάσεις σας ~* (β) ***περί τού πρακτέου*** σχετικά με το τι πρέπει να γίνει: *συζητήσεις επί συζητήσεων ~*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. ρηματικού επιθ. *πρακτέος* «αυτός που πρέπει να επιτελεστεί, να γίνει» < *πράττω*].

πρακτική [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **πραχτική** (η) **1.** η έμπρακτη δοκιμή ή αξιοποίηση θεωρητικών σχημάτων, η εφαρμογή γνώσεων, απόψεων ή (επιστημονικών) συμπερασμάτων ΣΥΝ. πράξη ΑΝΤ. θεωρία **2.** ο τρόπος με τον οποίο γίνεται κάτι και η αντίστοιχη πορεία δράσεως: *η ~ που ακολουθείται σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι ο διάλογος* || *οι μέθοδοί του δεν διαφέρουν από τη συνήθη ~* || *κλασική / πρωτοποριακή / εκσυγχρονιστική / γνωστή ~* **3.** (ειδικότ.) η συστηματική άσκηση σε επάγγελμα (π.χ. τού γιατρού, τού δικηγόρου) ή η δοκιμαστικού και προπαρασκευαστικού χαρακτήρα ενασχόληση με αυτό: *κάνω την ~ μου* ΣΥΝ. άσκηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτική*.

πρακτικισμός (ο) [1891] φιλοσοφική αντίληψη που προκρίνει κατ' απόλυτο τρόπο την πρακτική αντιμετώπιση των πραγμάτων, την εφαρμογή τής πείρας στην υλοποίηση των διαφόρων στόχων έναντι τής θεωρητικής έρευνας.

πρακτικό (το) **1.** η συνήθ. σύντομη γραπτή έκθεση ή τμήμα αρχείου, που αποτελεί την επίσημη μαρτυρία γεγονότων ή πράξεων: ~ *διορισμού / εξετάσεων* **2.** ***πρακτικά*** (τα) η επίσημη έγγραφη έκθεση των λεχθέντων κατά τη διάρκεια συνεδριάσεως από τους μετέχοντες σε αυτήν, η οποία συντάσσεται από εξουσιοδοτημένο ή αρμόδιο παριστάμενο πρόσωπο: *κρατώ τα ~* (συντάσσω αυτή την έκθεση) || *τα ~ τής Βουλής / δίκης / γενικής συνέλευσης* || *να γραφεί στα ~!* || ~ *συνόδων* (τοπικών ή οικουμενικών).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. acta (πληθ.), κυριολ. σημ. «πράξεις»].

πρακτικογράφος (ο/η) [1884] πρόσωπο που κρατά τα πρακτικά σε συνεδρίαση συλλογικού οργάνου, συζήτηση σώματος κ.λπ.: ~ *τής Βουλής / τής συνέλευσης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

πρακτικός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **πραχτικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με την πρακτική ή την πράξη (και όχι τη θεωρία): ~ *αριθμητική* || ~ *εφαρμογή κανόνων* || ~ *δυσκολίες / προβλήματα* || *έχει μεγάλη ~ εμπειρία* || *δεν υπήρξαν ~ αποτελέσματα από την έρευνα αυτή* ΣΥΝ. εμπειρικός ΑΝΤ. θεωρητικός **2.** (α) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, να εφαρμοστεί εύκολα, που διευκολύνει τον χρήστη: ~ *οδηγίες / οδηγός αγοράς* || ~ *μέγεθος / σχήμα / συσκευασία / σύστημα* (β) αυτός που είναι έτσι σχεδιασμένος, κατασκευασμένος, ώστε να είναι χρήσιμος (παρά εντυπωσιακός): ~ *ρούχο / ντύσιμο / δώρο* **3.** αυτός που επικεντρώνεται ή στοχεύει κυρ. στην αποτελεσματικότητα, τη χρησιμότητα πράξης ή διαδικασίας: ~ *σκέψη / νοοτροπία* || ~ *αντιμετώπιση / προσέγγιση ενός ζητήματος / πολιτική* || ~ *νους / άνθρωπος* **4.** (α) ΘΕΟΛ. ***πρακτική θεολογία*** κλάδος που περιλαμβάνει την κατηχητική, την ομιλητική, τη λειτουργική, την ποιμαντική, την εξομολογητική, το Κανονικό και Εκκλησιαστικό Δίκαιο (β) ΦΙΛΟΣ. ***πρακτική φιλοσοφία*** η φιλοσοφία που έχει ως θέμα την ανθρώπινη πράξη και ως σκοπό όχι αποκλειστικώς τη γνώση αλλά την αγαθή, ηθική ενέργεια (το ορθώς πράττειν) **5.** αυτός που σχετίζεται με τις θετικές επιστήμες, που θέτει αυτές ως κύριο αντικείμενο μελέτης: ~ *κατεύθυνση σπουδών* || ~ *λύκειο* (παλαιότ., κατ' αντιδιαστολή προς το κλασικό λύκειο, για υποψηφίους θετικών σχολών) **6.** (α) (για πρόσ.) αυτός που η επαγγελματική του ικανότητα στηρίζεται σε εμπειρικές γνώσεις, στην πείρα του και όχι σε θεωρητικές γνώσεις, επιστημονική κατάρτιση: (παλαιότ.) ~ *γιατρός* (κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που έχει σπουδάσει ιατρική) (β) αυτός που βασίζεται στην εμπειρία (και όχι στη θεωρία): ~ *εκπαίδευση*. — **πρακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **πραχτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρακτός* (ρηματικό επίθ.) < θ. *πρακ-* (τού ρ. *πράττω*) + παραγ. επίθημα *-τός*].

πρακτικότητα [1867] κ. (λαϊκ.) **πραχτικότητα** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι πρακτικό, χρήσιμο και αποτελεσματικό: *το ρούχο αυτό δεν έχει καμία ~, πού μπορείς να το φορέσεις;* **2.** η ικανότητα κάποιου να αντιμετωπίζει με πρακτικό τρόπο τις καταστάσεις, να δίνει λύσεις: *είναι καλός στη θεωρία αλλά στερείται πρακτικότητας, ούτε το πιο μικρό πρόβλημα δεν μπορεί ν' αντιμετωπίσει!*

πράκτορας κ. (λαϊκ.) **πράχτορας** (ο/η) {(θηλ. πράκτορος) | πρακτόρων} ο συμβαλλόμενος στη σύμβαση πρακτορείας (βλ. λ. *πρακτορεία* σημ. 2) ο οποίος αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την επιμέλεια και διεκπεραίωση υποθέσεων τού αντισυμβαλλομένου του (πρακτορευομένου) και στο πλαίσιο τής οποίας διενεργεί κάθε απαραίτητη νομική ή υλική πράξη στο όνομα και για λογαριασμό τού πρακτορευομένου: *ναυτιλιακός / καλλιτεχνικός / εμπορικός / ταξιδιωτικός* (για την οργάνωση ταξιδιών) / *τουριστικός ~* ΣΥΝ. ατζέντης· ΦΡ. (α) ***μυστικός πράκτορας*** μέλος των μυστικών υπηρεσιών ή οργάνωσης με ανάλογο χαρακτήρα, που αναλαμβάνει μυστικές αποστολές: ~ *τής Κ.Υ.Π. / τής C.I.A.* || *διπλός ~* (που εργάζεται συγχρόνως για δύο χώρες) ΣΥΝ. κατάσκοπος (β) ***διπλωματικός πράκτορας*** γενικός πρόξενος με διπλωματικά καθήκοντα (γ) ***προξενικός πράκτορας*** κατώτερος προξενικός υπάλληλος σε μικρή πόλη (δ) ***πράκτορας εφημερίδων*** πρόσωπο υπεύθυνο για τη διακίνηση των εφημερίδων σε μια περιοχή. Επίσης (λόγ.) **πράκτωρ** (ο/η) {πράκτορος}, **πρακτόρισσα** (η). — **πρακτορικός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **πραχτορικός** κ. (ειρων.-μειωτ.) **πρακτόρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πράκτωρ, -ορος*, αρχική σημ. «δικαστικός κλητήρας – φοροσυλλέκτης», < θ. *πρακ-* (τού ρ. *πράττω*) + παραγ. επίθημα *-τωρ*. Η σύγχρονη σημ. αποδίδει το γαλλ. agent].

πρακτορεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το έργο και η υπηρεσία τού πράκτορα **2.** ΝΟΜ. *(σύμβαση πρακτορείας)* σύμβαση βάσει τής οποίας ο ένας συμβαλλόμενος (πράκτορας) αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την επιμέλεια και διεκπεραίωση υποθέσεων τού αντισυμβαλλομένου του (πρακτορευομένου) και στο πλαίσιο τής οποίας διενεργεί κάθε απα-

ραίτητη νομική ή υλική πράξη στο όνομα και για λογαριασμό τού πρακτορευομένου.

πρακτορείο (το) [1871] **1.** το επαγγελματικό γραφείο τού πράκτορα. επιχείρηση που αναλαμβάνει την προώθηση, την εκτέλεση υποθέσεων που αφορούν σε άλλους: ~ *εφημερίδων* (ο οργανισμός που αναλαμβάνει τη διανομή εφημερίδων και περιοδικών σε περίπτερα και καταστήματα τής πόλης) || ~ *ειδήσεων* (δημοσιογραφικός οργανισμός που τροφοδοτεί με ειδήσεις τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης) || ~ *ταξιδίων / τουρισμού / μοντέλων μόδας* **2.** (μτφ.) για κυβερνήσεις, κόμματα, ομάδες κ.λπ. που εξυπηρετούν ξένα συμφέροντα: *πολλοί ευρωπαϊκοί οργανισμοί και κόμματα έχουν κατηγορηθεί ως ~ τής C.I.A.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρακτόρειον*, αρχική σημ. «το αξίωμα και το γραφείο τού φοροσυλλέκτη», < *πρακτορεύω* < αρχ. *πράκτωρ*. Η σύγχρονη σημ. αποδίδει το γαλλ. agence].

πρακτόρευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η άσκηση πρακτορείας **2.** η δι' αντιπροσώπου (πράκτορα ή πρακτορείου) διεκπεραίωση των υποθέσεων προσώπου ή εταιρείας **3.** ΝΑΥΤ. εντολή πλοιοκτήτριας εταιρείας προς τον πράκτορά της, προκειμένου να την αντιπροσωπεύσει στις αναγκαίες διατυπώσεις με τις λιμενικές και τελωνειακές αρχές, καταβάλλοντας τα απαιτούμενα τέλη και δικαιώματα για το πλοίο, να μεριμνήσει για την κανονική είσοδο και έξοδο από το λιμάνι και την αγκυροβολία τού πλοίου, για την εκτέλεση των εργασιών και επισκευών σε αυτό και να φροντίσει για την παραλαβή, αποθήκευση και διαφύλαξη τού φορτίου, αλλά και τον εφοδιασμό τού πλοίου με καύσιμα, τρόφιμα κ.ά.

πρακτορεύω ρ. αμετβ. {πρακτόρευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ασκώ πρακτορεία, αντιπροσωπεύω επί πληρωμή τα συμφέροντα άλλων **2.** (ειδικότ.) (α) αναλαμβάνω τη διακίνηση ή την προώθηση προϊόντος επί πληρωμή (β) αναλαμβάνω την προβολή καλλιτέχνη, συνάπτω επαγγελματικές συμφωνίες για λογαριασμό του ΣΥΝ. μανατζάρω **3.** δρω ως κατάσκοπος, εργάζομαι για λογαριασμό μυστικής υπηρεσίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «είμαι φοροσυλλέκτης», < αρχ. *πράκτωρ*].

-πρακτος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει τον αριθμό των πράξεων ενός θεατρικού έργου: *μονόπρακτο έργο / τρίπρακτη κωμωδία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πράξη* και εμφανίζεται σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Einakter «μονόπρακτο», Dreiakter «τρίπρακτο»)].

πραλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα από καβουρντισμένο αμύγδαλο ή φουντούκι και ζάχαρη, που συχνά αλέθεται σε σκόνη και χρησιμοποιείται ως μυρωδικό ή χρησιμοποιείται ως κρέμα: *κρουασάν με γέμιση πραλίνας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. praline, από το όνομα τού Γάλλου δούκα Plessis-Praslin, τού οποίου ο μάγειρος επινόησε αυτό το γλύκυσμα].

πράμα (το) ▸ πράγμα

πραμάτεια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το εμπόρευμα πραματευτή, τα πράγματα που έχει για πούλημα: *πλούσια ~* || *ο γυρολόγος διαλαλούσε την ~ του·* ΦΡ. (παροιμ.) ***η πραμάτεια θέλει μάτια*** στις αγοραπωλησίες χρειάζεται προσοχή, για να μην εξαπατηθεί ή ζημιωθεί ο αγοραστής.
[ΕΤΥΜ. < *πραγματεία*, με απλοποίηση τού συμπλέγματος, αναβιβασμό τού τόνου και συνίζηση].

πραματευτής (ο) {-ές κ. -άδες} πλανόδιος έμπορος, αυτός που πουλάει την πραμάτεια του γυρνώντας στις γειτονιές ή περιφερόμενος σε διάφορες περιοχές ΣΥΝ. γυρολόγος, πλανόδιος· ΦΡ. (παροιμ.) ***(βάζει) και η μυλωνού τον άντρα της με τους πραματευτάδες*** βλ. λ. *μυλωνάς.* — **πραματευτάδικο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πραγματευτής* «εμπορικός αντιπρόσωπος, πράκτορας» < *πραγματεύομαι*].

πραματούδι (το) ▸ πράγμα

πρανής, -ής, -ές {πραν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω, που γέρνει μπροστά ΣΥΝ. κατωφερής, κατηφορικός ΑΝΤ. ανοδικός **2. πρανές** (το) / **πρανή** (τα) η πλαγιά: *το ~ λόφου / όρους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *πρηνής*].

Πραξαπόστολος (ο) {Πραξαποστόλου} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, το οποίο περιλαμβάνει περικοπές από τις Πράξεις και τις Επιστολές των Αποστόλων, ανάγνωση των οποίων γίνεται στην κυριακάτικη Θεία Λειτουργία και σε γιορτές τού εκκλησιαστικού έτους· αλλιώς *Απόστολος* (ο) κ. *Βιβλίον Αποστολικόν* (το).

πράξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** οτιδήποτε κάνει κάποιος: *κάνω μια καλή / κακή ~* || *η ~ τού φόνου / βίας* || *οι συνέπειες / τα κίνητρα μιας ~* || *εγκληματική / χριστιανική / γενναία / τρομοκρατική / χυδαία ~* || *ο καθένας κρίνεται από τις ~ του* ΣΥΝ. ενέργεια, κάμωμα· ΦΡ. ***(ερωτική / σεξουαλική) πράξη*** η ερωτική επαφή, η συνουσία **2.** η πρακτική υλοποίηση, η εφαρμογή, η άσκηση: *όταν το σχέδιο αποσυμφόρησης τής πρωτεύουσας γίνει ~, τότε οι Αθηναίοι θα απαλλαγούν από το νέφος* || (περνούμε) *από τη θεωρία στην ~·* ΦΡ. (α) ***στην πράξη*** στην πρακτική εφαρμογή, στην πραγματικότητα: *στα λόγια όλα καλά, ~ δεν γίνεται τίποτα* || *~ ελάχιστοι είναι διατεθειμένοι να κάνουν θυσίες* || *απέδειξε την αξία του και ~* (β) ***κάνω (κάτι) πράξη*** πραγματοποιώ, εφαρμόζω (κάτι): *έκανε πράξη τις απειλές του / τις επιδιώξεις της* ΣΥΝ. υλοποιώ **3.** κάθε συναλλαγή εμπορικής ή χρηματιστηριακής φύσεως, κάθε είδους αγοραπωλησία: *~ επί προθεσμία* (με συμφωνία για παράδοση εμπορευμάτων σε χρόνο μεταγενέστερο από την ημέρα υπογραφής τής συμφωνίας) ΣΥΝ. δοσοληψία **4.** επίσημη ενέργεια, απόφαση νομοθετικού, εκτελεστικού-διοικητικού ή δικαστικού ανώτατου οργάνου: *κοινή ~ των υπουργών Δημοσίας Τάξεως και Δικαιοσύνης* || *~ διορισμού / ακυρώσεως μιας απόφασης από το Συμβούλιο Επικρατείας* || *κανονιστικές ~* || *πατριαρχική και συνοδική ~* || *~ νομοθετικού περιεχομένου* **5. Πράξη** (η) πολιτική απόφαση, συμφωνία σε διεθνές επίπεδο, στο πλαίσιο διεθνούς σώματος: *η τελική ~ τού Ελσίνκι για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη* || *η Γενική ~ περί διανομής τής Αφρικής το 1889 στη Συνδιάσκεψη τού Βερολίνου* **6.** καταχώριση σε ειδικό βιβλίο (από αρμόδιο πρόσωπο ή υπηρεσία): *ληξιαρχική ~* (για γάμους, γεννήσεις, θανάτους, που εγγράφονται στα ληξιαρχικά βιβλία δήμου ή κοινότητας) || *ταμειακή ~* (κίνηση μετρητών που εγγράφεται στα λογιστικά βιβλία οικονομικής μονάδας) || *λογιστική ~* (εγγραφή αγοραπωλησίας στα λογιστικά βιβλία επιχείρησης) **7.** ΘΡΗΣΚ. ***Πράξεις (των Αποστόλων)*** βιβλίο τής Κ.Δ., στο οποίο εξιστορείται η δράση κυρ. των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου ● **8.** καθεμιά από τις αυτοτελείς σκηνικά ενότητες θεατρικού έργου, όπερας κ.λπ.: *έργο με τρεις ~* || *τα φώτα ανάβουν στο τέλος κάθε πράξης·* ΦΡ. (μτφ.) ***τελευταία πράξη (τού δράματος)*** το τραγικό τέλος μιας υπόθεσης, ιστορίας: *η ρίψη των δύο ατομικών βομβών ήταν η ~ στον πιο απάνθρωπο πόλεμο που γνώρισε η ανθρωπότητα* **9. *(αριθμητική) πράξη*** καθεμιά από τις τέσσερεις μαθηματικές διαδικασίες για την παραγωγή ενός αριθμού από άλλους αριθμούς, δηλ. η πρόσθεση, η αφαίρεση, ο πολλαπλασιασμός και η διαίρεση. — (υποκ.) **πραξούλα** (η) (σημ. 9). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρᾶξις* < *πράττω*. Η σημ. «συναλλαγή» είναι ήδη αρχ., όπως και η σημ. «σεξουαλική επαφή». Ως θεατρικός και πολιτικός όρος η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acte].

πραξικόπημα (το) [1871] {πραξικοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αιφνίδια και δυναμική πολιτική ενέργεια, που στοχεύει στην παράνομη ανατροπή κυβέρνησης ή πολιτεύματος (συνήθ. με χρήση στρατιωτικών μέσων για την εγκαθίδρυση αντιλαϊκών και απολυταρχικών καθεστώτων): *το ~ των συνταγματαρχών* || *απόπειρα / εξουδετέρωση πραξικοπήματος* || *εκδηλώθηκε στρατιωτικό ~* **2.** (γενικότ.) κάθε αυθαίρετη κίνηση που έχει τη μορφή τού δόλιου αιφνιδιασμού με σκοπό την επιβολή των θέσεων κάποιου: *με ~ επιχειρούν να ελέγξουν την ηγεσία των συνδικαλιστών* || *συνταγματικό ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πραξικοπῶ (-έω)* «κυριεύω με ξαφνική έφοδο ή προδοσία» < *πρᾶξις* + *-κοπῶ* (< αρχ. *κόπτω*). Η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. coup d'état].

πραξικοπηματίας (ο) [1886] {πραξικοπηματιών} το πρόσωπο που οργανώνει ένα πραξικόπημα, που ηγείται πραξικοπήματος ή μετέχει σε αυτό: *οι ~ τής 21ης Απριλίου.*

πραξικοπηματικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με πραξικόπημα ή/και με πραξικοπηματίες **2.** αυτός που έχει χαρακτήρα πραξικοπήματος, που χαρακτηρίζεται από αυθαιρεσία και εμπεριέχει το στοιχείο τού αιφνιδιασμού: *~ μεθοδεύσεις / επέμβαση* || *με ~ τρόπο επιχείρησαν να πάρουν στα χέρια τους τον έλεγχο τής εταιρείας.* — **πραξικοπηματικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ.

Πραξιτέλης (ο) {-η κ. -ους} **1.** αρχαίος Αθηναίος ανδριαντοποιός (μέσον τού 4ου αι. π.Χ.): *ο Ερμής τού Πραξιτέλους* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πραξι-* (< *πράττω*, πβ. κ. *πρᾶξις*) + *-τέλης* < *τέλος*, πβ. κ. *Ἀριστο-τέλης*].

πράος, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ηπιότητα στις εκδηλώσεις του, από εσωτερική ηρεμία και ευγένεια: *~ χαρακτήρας / άνθρωπος* ΣΥΝ. ήπιος, ήρεμος, μαλακός, γλυκός, (λόγ.) μειλίχιος ΑΝΤ. άγριος, νευρικός. — **πράως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρᾶος / πρᾶος* (επικ.), αγν. ετύμου. Δεν είναι πειστική η σύνδεση με γοτθ. frijōn «ευχαριστιέμαι, αγαπώ, χαίρομαι» ούτε με σανσκρ. á-prāyu- «αδιάκοπος, προσεκτικός». Η λ. *πρᾶος* περιελάμβανε κυρ. τη σημ. «ήπιος, όχι βίαιος» και επομένως δεν συνέπιπτε σημασιολογικώς με το επίθ. *ἥμερος* «πολιτισμένος, τιθασευμένος»].

πραότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ηπιότητα στις εκδηλώσεις, η απουσία βίαιων αντιδράσεων: *η ~ τού χαρακτήρα* || *μητρική ~* ΣΥΝ. (εκφραστ.) γλυκύτητα.

πρασεοδύμιο (το) {πρασεοδυμίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pr), μαλακό και αργυρόχροο, συγγενές προς το λανθάνιο· ονομάστηκε έτσι από το πράσινο χρώμα των αλάτων του (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ). Επίσης **πρασι(ν)οδύμιο**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. praseodymium < praseo didymium (< *πράσιος* «πράσινος» < *πράσον*) + (di)dymium < αρχ. *δίδυμος*].

πρασιά (η) **1.** τμήμα καλλιεργημένης κηπευτικής ή αγροτικής έκτασης, στο οποίο έχουν φυτευτεί λουλούδια ή λαχανικά: *μια ~ τουλίπες / βιολέτες / τριαντάφυλλα* || *~ με σέλινο / κρεμμύδια* ΣΥΝ. βραγιά, παρτέρι **2.** το διαχωριστικό φυτεμένο τμήμα ανάμεσα στα παρτέρια κήπου **3.** ο χώρος πρασίνου ανάμεσα ή μπροστά σε οικοδομήματα, που αφήνεται ακάλυπτος (και δεν πλακοστρώνεται) κυρ. για διακοσμητικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πράσον* (βλ.λ.)].

πρασίνα (η) (λαϊκ.) πράσινη σαύρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα.*

πρασινάδα (η) **1.** το γρασσίδι, η χλόη **2.** το φύλλωμα δέντρων και ποωδών φυτών, καθώς και τα ανθισμένα ή γεμάτα φύλλα κομμένα κλαδιά τους: *θέλει λίγη ~ ο κήπος, για να ομορφύνει η είσοδος τού σπιτιού* || *στόλιζε το σαλόνι με δύο-τρία κλαδιά πρασινάδας, να πάρει λίγο χρώμα* **3.** το πράσινο χρώμα, η πράσινη απόχρωση (λ.χ. σε φθαρμένα ή παλιά αντικείμενα): *η ~ τής οξείδωσης τού χαλκού / τής μούχλας* ΣΥΝ. πρασινίλα.

πρασινίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {πρασίνισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω πράσινο χρώμα (σε κάτι) ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι πράσινος: *την άνοιξη η φύση πρασινίζει* **3.** (εκφραστ.) αποκτώ χλομή όψη, όψη αρρώστου· ΦΡ. ***πρασινίζω από το κακό μου*** αισθάνομαι μεγάλη ταραχή, εκνευρίζομαι, γίνομαι έξω φρενών (με κάτι ή κάποιον) **4.** (για τοποθεσίες, εκτάσεις, πόλεις κ.λπ.) αποκτώ περισσότερους χώρους πρασίνου: *να πρασινίσουν οι πόλεις μας, τα πάρκα, τα μπαλκόνια και τα πεζοδρόμιά μας.* — **πρασίνισμα** (το).

πρασινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η έντονη πράσινη απόχρωση **2.** (ειδικότ.) η ελαφρώς πράσινη απόχρωση κυρ. από φθορά ή, σε παλιά αντικείμενα, από τον καιρό: *οι τοίχοι άρχισαν να βγάζουν ~ από την υγρασία* ΣΥΝ. πρασινάδα **3.** ο λεκές πράσινου χρώματος: *έχεις μια ~ στο μανίκι.*
[ΕΤΥΜ. < *πράσινος* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κοκκιν-ίλα, καπν-ίλα*].

πράσινο (το) {-ου κ. -ίνου} **1.** το χρώμα τού νωπού χόρτου: *ανοιχτό ~ || το ~ των ματιών της || ~ κυπαρισσί / λαχανί / πετρόλ* **2.** (περιληπτ.) τα φυτά, τα δέντρα (σε συγκεκριμένη έκταση): *αυτός ο κήπος δεν έχει καθόλου ~, είναι ξερός! || η Αθήνα δεν έχει πολύ ~! || χρειαζόμαστε χώρους πρασίνου* **3.** το χρώμα τής ένδειξης τού φωτεινού σηματοδότη στην οδική κυκλοφορία, που επιτρέπει τη διέλευση σε οχήματα ή πεζούς ΣΥΝ. Γρηγόρης ΑΝΤ. κόκκινο, Σταμάτης. — (υποκ.) **πρασινάκι** (το) (σημ. 1).

Πράσινο Ακρωτήριο (το) (πορτ. República de Cabo Verde = Δημοκρατία τού Πράσινου Ακρωτηρίου) νησιωτικό κράτος στον Ατλαντικό Ωκεανό, κοντά στις ακτές τής ΒΔ. Αφρικής, με πρωτεύουσα την Πραΐα, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το εσκούδο Πράσινου Ακρωτηρίου.
[ΕΤΥΜ. Τα νησιά ονομάστηκαν έτσι τον 15ο αι. από τους Πορτογάλους εξερευνητές, επειδή τους εντυπωσίασαν τα πολλά φοινικόδεντρα, που έδιναν πράσινο χρώμα στην όψη τους].

πρασινογάλαζος, -η, -ο αυτός που έχει χρώμα μεταξύ πράσινου και γαλάζιου: *~ νερά / θάλασσες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

πρασινογουστέρα (η) {πρασινογουστερών} (λαϊκ.) μεγάλη πράσινη σαύρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα.*

πρασινοκίτρινος, -η, -ο [1836] **1.** αυτός που έχει χρώμα μεταξύ πράσινου και κίτρινου: *~ στάχυα / χωράφια / σταφύλια* **2.** αυτός που έχει και πράσινο και κίτρινο χρώμα: *~ παπαγαλάκι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

Πράσινοι (οι) [μεσν.] {Πρασίν-ων, -ους} **1.** ΙΣΤ. η μία από τις δύο ισχυρές ομάδες (φατρίες), από τους δήμους που μετείχαν στους αγώνες τού βυζαντινού ιπποδρόμου με έντονη ανάμειξη και επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις ως εκφραστές τής λαϊκής θέλησης, κατ' αντιδιαστολή προς τους Βένετους **2.** ΠΟΛΙΤ. προσωνυμία μελών τού κινήματος των οικολόγων και τού αντιπροσωπευτικού τους κόμματος.

πράσινος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα των φύλλων των δέντρων, τού νωπού χόρτου: *τα αυτοκίνητα ξεκινούν, όταν ανάβει το ~ φως στο φανάρι || ~ μάτια / μήλο / πιπεριά / φασόλια / σαλάτα* (με χόρτα ή λαχανικά) || *~ λεωφορεία·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πράσινα άλογα*** βλ. λ. *άλογο* (β) (εκφραστ.) ***πράσινος από ζήλια / θυμό / το κακό του*** για κάποιον που βιώνει έντονα αρνητικά συναισθήματα χωρίς να μπορεί να τα ελέγξει, να τα κρύψει: *όταν το έμαθε, έγινε πράσινος από τη ζήλια του* (γ) (μτφ.) ***(δίνω / ανάβω) το πράσινο φως (σε κάποιον)*** (δίνω σε κάποιον) τη συγκατάθεση, την άδεια να προχωρήσει στην εκτέλεση πράξης, σχεδίου: *μου έδωσε το πράσινο φως να προχωρήσω || ο υπουργός πήρε το πράσινο φως για να ανακοινώσει παροχές* (δ) ***πράσινη γραμμή*** η γραμμή που από τα τέλη τού 1963 χωρίζει την πρωτεύουσα τής Κύπρου Λευκωσία στα δύο (χαραγμένη επί χάρτου με πράσινο μολύβι από τον τότε διοικητή των βρετανικών βάσεων τής Κύπρου) (ε) ***πράσινη κάρτα*** βλ. λ. *κάρτα* **2.** (για καρπούς, φρούτα) αυτός που δεν έχει ωριμάσει ακόμα: *~ ντομάτα / αμύγδαλο* **3.** κατάφυτος, αυτός που έχει πολλά φυτά, δέντρα ή δάση: *~ λόφοι / χωράφια / πεδιάδες / κήποι·* ΦΡ. (α) ***πράσινη ζώνη*** η δενδροφυτευμένη περιοχή κυρ. στην περιφέρεια πόλεως και σύμφωνα με το πολεοδομικό σχέδιο (β) ***πράσινη επανάσταση*** η εισαγωγή στην αγροτική παραγωγή (στη δεκαετία τού 1960) νέων, βελτιωμένων ποικιλιών ρυζιού, σιταριού και καλαμποκιού, που παρήχθησαν με γενετική βελτίωση σε διεθνή ερευνητικά κέντρα και αύξησαν την παραγωγή των βασικών προϊόντων διατροφής, λύνοντας κατά τον τρόπο αυτόν το επισιτιστικό πρόβλημα στην Ασία και τη Λατινική Αμερική **4.** αυτός που έχει οικολογικό περιεχόμενο ή προσανατολισμό: *~ πολιτική / κίνημα* **5. *πράσινο*** (το) βλ.λ. — (υποκ.) **πρασινούλης, -α, -ικο** κ. **πρασινούτσικος, -η/-ια, -ο.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πράσον* (βλ.λ.). Ορισμένοι όροι και φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από την Αγγλική, λ.χ. *πράσινη γραμμή / ζώνη / επανάσταση* (< green line / belt / revolution), *δίνω το πράσινο φως* (< give somebody the green light) κ.ά.].

πρασινοσκούφης (ο) {πρασινοσκούφηδες} (στη στρατιωτική αργκό) **1.** καταδρομέας, λοκατζής **2. *πρασινοσκούφηδες*** (οι) οι Λόχοι Ορεινών Καταδρομών (Λ.Ο.Κ.).

πρασινοφρουρός (ο) (μειωτ., κυρ. παλαιότ.) οργανωμένο στέλεχος τού ΠΑ.ΣΟ.Κ. με δηλωμένη την κομματική του ιδιότητα, που φαινόταν να ενεργεί λ.χ. στον εργασιακό του χώρο ως φορέας και εκφραστής τής γραμμής τού κόμματός του, συνήθ. κατά τρόπο καταχρηστικό ή πιεστικό.
[ΕΤΥΜ. Η λ. σχηματίστηκε στις αρχές τής δεκαετίας τού 1980 κατ' αναλογίαν προς το *ερυθροφρουρός* (γαλλ. Garde Rouge, αγγλ. Red Guard), που περιέγραφε τα μέλη στρατιωτικής οργάνωσης νέων στη μαοϊκή Κίνα την περίοδο τής Πολιτιστικής Επανάστασης (1965-71), τα οποία είχαν ως αποστολή τη διασφάλισή της].

πρασινωπός, -ή, -ό [1794] αυτός που έχει ελαφρό πράσινο χρώμα ή απόχρωση προς το πράσινο: *~ μάτια* ΣΥΝ. πρασινούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < *πράσινος* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

πράσο (το) διετές ποώδες λαχανικό συγγενές προς το κρεμμύδι, που χρησιμοποιείται νωπό ή βρασμένο στη μαγειρική· ΦΡ. (μτφ. καθημ.) ***πιάνω / τσακώνω (κάποιον) στα πράσα*** πιάνω (κάποιον) ακριβώς τη στιγμή που κάνει κάτι ανεπίτρεπτο: *τον έπιασαν στα πράσα να κλέβει || τον έπιασε στα πράσα στο κρεβάτι με τη γυναίκα τού γείτονα* ΣΥΝ. τσακώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πράσον*, αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδ. με το αντίστοιχο λατ. ουσ. porrum, πιθ. < Ι.Ε. *prsom-].

πρασόπιτα (η) {δύσχρ. πρασοπιτών} πίτα με γέμιση από πράσα.

πρασόρυζο (το) φαγητό που παρασκευάζεται από πράσα και ρύζι.

πρασουλίδα (η) άγριο πράσο μικρού σχήματος ΣΥΝ. σκορδόπρασο.
[ΕΤΥΜ. < *πράσο* + υποκ. επίθημα *-ουλα* + *-ίδα*].

πρασόφυλλο (το) το φύλλο τού πράσου.

πρατήριο (το) {πρατηρί-ου | -ων} **1.** εμπορικό κατάστημα λειανικής πωλήσεως, στο οποίο διατίθενται προϊόντα συγκεκριμένου τύπου: (κυρ.) *~ βενζίνης* (βλ. λ. *βενζίνη*) / *άρτου* **2.** εμπορικό κατάστημα, από το οποίο εξυπηρετούνται αποκλειστικά ή κατά προνομιακό τρόπο τα μέλη συγκεκριμένου συνεταιρισμού, οικογένειες στρατιωτικών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρατήριον* < *πρατήρ* «πωλητής» < θ. *πρᾱ-* τού ρ. *πι-πράσκομαι* «πουλώ» (αρχαιότ. ο παρακ. *πέ-πρα-μαι*), το οποίο εμφανίζει συνεσταλμ. βαθμ. *pr̥- τού Ι.Ε. *per- (όπως απαντά στο συνώνυμο *πέρνη-μι*, βλ. λ. *πόρνη*)].

πρατηριούχος (ο/η) ο ιδιοκτήτης πρατηρίου: *~ βενζίνης.*
[ΕΤΥΜ. < *πρατήριο* + *-ούχος* < *έχω*].

πρατιγάρω ρ. {πρατίγαρα κ. πρατιγάρισα} (παλαιότ. για πλοία, επιβάτες) έρχομαι σε επαφή με τους κατοίκους μιας περιοχής κατόπιν άδειας που εκδίδεται από τις υγειονομικές αρχές της ΣΥΝ. ελευθεροκοινωνώ.
[ΕΤΥΜ. < βεν. pratigar, βλ. κ. *πράτιγο*].

πράτιγο (το) (παλαιότ. για πλοία, επιβάτες) **1.** η ελεύθερη επικοινωνία με τους κατοίκους μιας περιοχής κατόπιν σχετικής άδειας, που εκδίδεται από τις υγειονομικές υπηρεσίες της ΣΥΝ. ελευθεροκοινωνία **2.** (συνεκδ.) το σχετικό έγγραφο ελευθεροκοινωνίας: *παίρνω ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. pratigo < μτγν. λατ. practicus < αρχ. *πρακτικός*].

πράττω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπραξα, πράχθηκα, πεπραγμένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι, συγκεκριμένη πράξη): *έπραξε το σωστό / το καθήκον του / τα δέοντα* ΣΥΝ. εκτελώ· ΦΡ. (λόγ.) ***πράττω τα δημόσια*** (πβ. *οἱ τὰ κοινὰ πράττοντες*, Αριστοτ. *Πολιτικά* 1324b) ασχολούμαι με τη διαχείριση των κοινών: *οι πράττοντες τα δημόσια οφείλουν να λογοδοτούν για τις επιλογές τους* ♦ **2.** (αμετβ.) ενεργώ (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *~ κατά συνείδηση / καλώς || ορθώς έπραξες που αρνήθηκες το παράλογο αίτημά τους* **3. *πεπραγμένα*** (τα) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πράσσω* / *-ττω* < *πράκ-jω < ρ. *πρα-* (παρεκτεταμένη με -κ-) < *pr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως με ποικίλες σημασίες, συνδ. κυρ. με το ρ. *πέρ-νη-μι* «πουλώ» (βλ. λ. *πόρ-νη*). Το ρ. *πράττω* έχει την αρχική βασική σημ. «επιτυγχάνω, ολοκληρώνω, φέρω εις πέρας», διαφοροποιούμενο έτσι από το ρ. *ποιῶ* «προκαλώ, παράγω» και από το ρ. *δρῶ*, το οποίο δεν αναφερόταν στο αποτέλεσμα τής προσπάθειας. Ομόρρ. *πέρ-α, πόρ-ος, πόρ-νη, πρα-τήριο(ν), πρό-ς* κ.ά. Παράγ. *πρᾶξ-ις, πρᾶγ-μα, πρακτ-ικός, πράκτωρ* κ.ά.].

πράυνση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) **1.** εκτόνωση τής έντασης: *η ~ τής σκληρότητας / τού πόνου* ΣΥΝ. κατευνασμός ΑΝΤ. διέγερση **2.** (μτφ. για εκνευρισμό, οργή, θυμό κ.λπ.) ο περιορισμός τής οξύτητας, η επικράτηση ηρεμίας, νηφαλιότητας: *η ~ τής εντάσεως / των νεύρων* ΣΥΝ. ημέρωμα, μαλάκωμα ΑΝΤ. εξαγρίωση.

πραϋντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μπορεί να δράσει κατευναστικά: *~ συμβουλή / παρέμβαση* ΣΥΝ. κατευναστικός **2.** αυτός που μπορεί να προσφέρει ανακούφιση από τον πόνο: *~ φάρμακο* ΣΥΝ. ανακουφιστικός, καταπραϋντικός. — **πραϋντικ-ά / -ώς** επίρρ.

πραΰνω ρ. μετβ. {πράυν-α, -θηκα} (λόγ.-σπάν.) καταπραΰνω (βλ.λ.) ΣΥΝ. μαλακώνω, γαληνεύω, ημερώνω, καθησυχάζω ΑΝΤ. εξάπτω, ερεθίζω, εξαγριώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πραΰς*, επικ. τ. τού επιθ. *πρᾶος* (βλ.λ.)].

πρεβάζι (το) → περβάζι

πρεβαντόριο κ. **πρεβεντόριο** (το) {πρεβαντορί-ου | -ων} (παλαιότ.) θεραπευτικό ίδρυμα, στο οποίο εφαρμόζεται προληπτική αγωγή σε άτομα κυρ. νεαρής ηλικίας, τα οποία υπάρχει κίνδυνος να έχουν προσβληθεί από φυματίωση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. préventorium < επίθ. préventif «προληπτικός» (κατά το sanatorium) < μτγν. λατ. *praeventivus < λατ. prae-ventus, μτχ. τ. τού ρ. praevenio «προέρχομαι, προλαμβάνω» < prae- «προ-» + venio «έρχομαι»].

Πρέβεζα (η) {-ας κ. -έζης} πόλη τής Ηπείρου, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Πρέβεζας* κ. *Πρεβέζης*). — **Πρεβεζάνος** (ο), **Πρεβεζάνα** (η), **πρεβεζάνικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < αλβ. prevese «πέρασμα», λόγω τής θέσεως τής πόλης μεταξύ Ηπείρου και Αιτωλοακαρνανίας, καθώς βρίσκεται στο βόρειο άκρο τού στενού που ενώνει το Ιόνιο Πέλαγος με τον Αμβρακικό Κόλπο].

πρέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ποσότητα ουσίας σε μορφή σκόνης, που μπορεί να κρατηθεί ανάμεσα σε ένα δάχτυλο και τον αντίχειρα, γενικότ. η μικρή ποσότητα: *μία ~ ζάχαρη / αλάτι* **2.** η δόση ναρκωτικής ουσίας: *παίρνω ~* **3.** (συνεκδ.-αργκό) η λήψη ναρκωτικών ουσιών: *τον σκότωσε η ~!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. presa < ρ. prendere «παίρνω» < λατ. prehendo / prendo (συγκεκομμ.) «λαμβάνω, συλλαμβάνω»].

πρεζάκιας (ο) {πρεζάκηδες} (μειωτ.) πρόσωπο που κάνει συστηματική χρήση ναρκωτικών ουσιών, ο εξαρτημένος από τα ναρκωτικά ΣΥΝ. ναρκομανής, χρήστης. Επίσης **πρεζόνι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πρέζα* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. *χαπ-άκιας, γυαλ-άκιας*].

πρέκι (το) {πρεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) οριζόντια δοκός που τοποθετείται στο πάνω μέρος παραθύρου ή πόρτας, για να στηρίξει τον τοίχο πά-

νω από το άνοιγμα αυτό· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) ***αλλάζω (σε κάποιον) τα πρέκια*** υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πρέκιον* (με έκκρουση τού -ι-). πιθ. < αρχ. *πρίω* (με τη σημ. «σφίγγω. συνδέω»). Βλ. κ. *πριόνι*].

πρελούδιο κ. **πρελούντιο** (το) ΜΟΥΣ. **1.** (α) σχετικά σύντομη σύνθεση, κυρίως τής οργανικής μουσικής. με ελεύθερη ή και αυτοσχεδιαστική μορφή, η οποία παίζεται ως εισαγωγή άλλης μουσικής: ~ *και φούγκα* (β) αυτόνομη μουσική μορφή, σύντομη και ελεύθερη στη διάρθρωσή της: *τα 24 ~ τού Σοπέν* **2.** (ειδικότ.) η εισαγωγή τής όπερας ή μιας πράξης όπερας, ιδ. όταν είναι συντομότερη στη διάρκειά της: *το ~ τού Τριστάνου* || *μετά από ένα σύντομο ~ τής ορχήστρας. η αυλαία σηκώνεται και ξεκινάει η 5η πράξη τής όπερας* ΣΥΝ. εισαγωγή. ουβερτούρα **3.** (μτφ.) κάθε πράξη, γεγονός, σχόλιο κ.λπ., που λειτουργεί προκαταρκτικά ως προμήνυμα για κάτι άλλο σημαντικό: *το θλιβερό ~ τού πολέμου / τής κρίσης / τού διχασμού* ΣΥΝ. προοίμιο, προανάκρουσμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. preludio < μτγν. λατ. praeludium (μεταφρ. δάνειο από το αρχ. *προ-οίμιον*. βλ.λ.) < λατ. praelūdere «προετοιμάζομαι. προγυμνάζομαι» < prae- «προ-» + lūdere «παίζω, ορχούμαι» < ludus «παιγνίδι, αγώνας (δραματικός, σκηνικός κ.τ.ό.)»].

πρεμιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πρώτη από μία σειρά παραστάσεων (λ.χ. θεατρικού έργου, όπερας, καλλιτεχνικού προγράμματος), προβολών (λ.χ. κινηματογραφικού έργου) ή δημοσίων εκτελέσεων μουσικών συνθέσεων: *θεατρική / κινηματογραφική ~* || *στην επίσημη ~ τής όπερας παρευρέθησαν πολλοί γνωστοί κοσμικοί και καλλιτέχνες* **2.** (κατ' επέκτ.) η πρώτη από σειρά δραστηριοτήτων, η έναρξη: *~ σήμερα τού νέου ραδιοφωνικού σταθμού* || *η ~ τού πρωταθλήματος μπάσκετ* (η πρώτη αγωνιστική ημέρα).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. première, θηλ. τού επιθ. premier < λατ. primarius «πρωτεύων, έξοχος» < primus «πρώτος»].

πρέμνο (το) (λόγ.) **1.** το κάτω μέρος τού κορμού δέντρου που απομένει μετά την κοπή· κούτσουρο **2.** το ίδιο το φυτό και κυρ. το αμπέλι: *ο καλλιεργητής είχε μεγάλη απόδοση ανά πρέμνο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρέμνον*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. ιρλ. crann «δέντρο» ή με λατ. quernus «δρύινος». Βλ. κ. *πρύμνη*].

πρεμούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η έντονη πίεση και βιασύνη (να κάνει κάποιος κάτι): *η ~ να τα προλάβουν όλα πριν από την επίδειξη* ΣΥΝ. φούρια **2.** (κακόσ.) ο ζήλος, η έντονη εκδήλωση ενδιαφέροντος: *τώρα που ήρθε στο φως η άθλια κατάσταση τού ιδρύματος, τους έπιασε όλους η ~ για τις συνθήκες λειτουργίας του*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. premura < p. premere «πιέζω, πατώ» (κατ' αναλογίαν προς το συνώνυμο pressura «καταπίεση») < λατ. premere «πιέζω. πατώ»].

πρέπει ρ. {έπρεπε} (απρόσ. +να) **1.** (α) υπάρχει υποχρέωση, ηθικό χρέος: *δεν ~ να λέμε ψέματα* || *~ να βοηθούμε τους συνανθρώπους μας που έχουν ανάγκη* (β) είναι επιβεβλημένο, υποχρεωτικό: *~ να επισκέπτεται τον γιατρό του κάθε μήνα* || *~ να φας, για ν' αντέξεις* || *~ να του πεις συγχαρητήρια!* || *~ να σε δω αύριο οπωσδήποτε* || *έπρεπε να πάει· δεν είχε άλλη επιλογή* || *θα έπρεπε να είχε επέμβει νωρίτερα* || *δεν ~ να του κάνεις όλα τα χατίρια· θα τον κακομάθεις!* **2.** (+να, με επιρρηματική λειτουργία για να εκφραστεί ότι κάτι είναι σχεδόν βέβαιο) κατά πάσα πιθανότητα, μάλλον: *παίρνω τηλέφωνο και δεν απαντά κανείς· ~ να λείπουν* || *μα θα ~ να αστειεύεσαι!* || *~ να φοβήθηκε τόση ώρα μόνος του* || *ώς τότε θα ~ να έχεις τελειώσει με τις σπουδές σου, έτσι δεν είναι;* || *δεν ~ να έχει φτάσει τα 50· πιστεύω ότι είναι νεότερος* || (ως ελλειπτ. απάντηση): *-Είναι καλύτερα τώρα; -~* (μάλλον)· ΦΡ. (α) ***(θα) έπρεπε να*** (i) θα ήταν καλό ή χρήσιμο. θα άξιζε: *~ ήσουν εδώ* || *~ εκμεταλλευτείς τότε την ευκαιρία* (ii) (για έκφραση υπόθεσης τού μη πραγματικού. που όμως θα ευχόταν ο ομιλητής να είχε συμβεί): *~ ήταν εδώ ο πατέρας σου· θα σου 'λεγα εγώ αν θα τολμούσες να του μιλήσεις!* (β) ***όπως πρέπει*** όπως θεωρείται σωστό. όπως αρμόζει: *μίλησε ~* (γ) ***ό,τι πρέπει*** ακριβώς ό.τι χρειάζεται: *σε τέτοιες περιπτώσεις μια καλή κουβέντα είναι ακριβώς ~!* || *ένα μπανάκι είναι ~ για να δροσιστείς* • **3.** (~ σε κάποιον / +γεν. προσ. αντων.) ταιριάζει. είναι κατάλληλο, αξίζει (σε κάποιον): *τους ~ ξεχωριστή τιμή για την προσφορά τους* || *δεν σου ~ τέτοιος άντρας· άξιζες καλύτερη τύχη* **4.** (η μτχ. ***πρέπων***, -ουσα, -ον) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Γ' ενικό πρόσ. (με απρόσωπη χρήση) τού αρχ. *πρέπω* «ξεχωρίζω. διακρίνομαι» < *pr-ep-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -ep-) τού Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, κυρ. όπως εμφανίζεται στο αρχ. *πείρω* «διαπερνώ. διατρυπώ» (< *per-jo), για το οποίο βλ. λ. *περ-όνη*. Το ρ. *πρέπω* συνδ. επίσης με αρχ. erewin «είμαι ορατός, εμφανίζομαι», αρχ. ιρλ. richt «μορφή». αρχ. γερμ. furben «καθαρίζω, βουρτσίζω» (αρχικώς «στρέφω την προσοχή μου»). Η απρόσωπη χρήση τού ρ. είναι ήδη αρχ. και μαρτυρείται κυρ. με τη σημ. «αρμόζει, ταιριάζει, είναι κατάλληλο» (π.χ. Ηροδ. 8, 68: *ἀπήλλαξαν οὕτω ὡς κεῖνους ἔπρεπε*...)].

πρέπει: *συνώνυμα*. Στην επικοινωνία του ο άνθρωπος χρειάζεται συχνά να δηλώσει ό,τι ονομάζεται «δεοντική δέσμευση» τού ομιλητή, δηλ. τη στάση του ως προς την υποχρέωση να γίνει κάτι. υποχρέωση εσωτερική (ηθική υποχρέωση) ή εξωτερική (εκ των πραγμάτων υποχρέωση). Η διαφορά στη σημασία ανάμεσα στις δύο μορφές υποχρέωσης είναι ότι στην περίπτωση τής εσωτερικής υποχρέωσης πρόκειται για μια εσωτερική, ηθική περισσότερο δέσμευση, για ένα «χρέος» που αφήνει περιθώρια επιλογής και που, με αυτή την έννοια, δεν οδηγεί σε αναπόφευκτη ενέργεια. Αντίθετα, η εξωτερική, από τα πράγματα επιβαλλόμενη, δέσμευση δεν επιτρέπει επιλογές και υποχρεώνει αναπόφευκτα τον ομιλητή να ανταποκριθεί σε αυτήν. Η κατεξοχήν δήλωση τής εσωτερικής δέσμευσης δηλώνεται στα Ελληνικά με το **πρέπει** (και τα συνώνυμά του *αρμόζει, χρειάζεται. είναι σωστό, είναι χρέος, είναι δίκαιο*), ενώ η εξωτερική δέσμευση με το **είμαι υποχρεωμένος** (και τα συνώνυμά του *είναι ανάγκη. επιβάλλεται. απαιτείται*). Ωστόσο, το **πρέπει** μπορεί να δηλώνει και την εξωτερική υποχρέωση (*Πρέπει να πληρώσεις την Εφορία μέχρι αύριο*), ενώ λιγότερο προσεκτικοί ομιλητές εναλλάσσουν τις δύο ομάδες ρημάτων σε όλες σχεδόν τις χρήσεις. Παραδείγματα: (α) εσωτερικής υποχρέωσης: *Ο πολίτης πρέπει να θυσιάζεται για την πατρίδα του – Δεν αρμόζει σε υπεύθυνους ανθρώπους να ενεργούν τόσο απερίσκεπτα – Είναι σωστό να συμμετέχουν όλοι σε τέτοιες εκδηλώσεις – Δεν είναι δίκαιο να υποφέρει τόσο μετά από όσα έχει προσφέρει – Τέτοιες καταστάσεις χρειάζεται να τις αντιμετωπίζεις με κατανόηση – Είναι χρέος τού αξιωματικού να μην εγκαταλείπει στη μάχη τους στρατιώτες του* (β) εξωτερικής υποχρέωσης: *Απαιτείται να αγωνιστείς σκληρά για να πετύχεις τέτοιους στόχους – Είσαι υποχρεωμένος να υποβάλεις δήλωση στην Εφορία, αφού ασκείς ελεύθερο επάγγελμα – Είναι ανάγκη να πάρεις το πτυχίο σου μέσα σ' αυτό τον χρόνο – Στον στρατό δεν κρίνεις τι είναι σωστό ή όχι· εκτελείς τις διαταγές των ανωτέρων σου – Τέτοια σκληρή στάση επιβάλλεται από τα πράγματα.* ‣ *ανάγκη*

-πρεπής, -ής. -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι έχει χαρακτηριστικά που ταιριάζουν σε κάποιον ή σε ορισμένη ιδιότητα: *ανδρο-πρεπής. θηλυ-πρεπής, δουλο-πρεπής. ελληνο-πρεπής*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-πρεπής, θηλυ-πρεπής*), που προέρχεται από το ρ. *πρέπω* (βλ. κ. *πρέπει*)].

πρέπον → πρέπων

πρεπούμενος, -η. -ο **1.** αυτός που επιβάλλεται ή ενδείκνυται για ορισμένη περίπτωση: *δόθηκε η ~ προσοχή και στις δύο πλευρές* || *δεν υπήρξε ο ~ σεβασμός στη μνήμη των πεσόντων* ΣΥΝ. πρέπων, δέων **2.** ***πρεπούμενα*** (τα) (α) το σωστό, το επιβεβλημένο κατά το δίκαιο: *πράττω τα ~!* (β) ό,τι κατά τα κρατούντα ή δικαιωματικώς ανήκει ή αρμόζει σε κάποιον: *στον έρανο έδινε πάντα τα ~*.
[ΕΤΥΜ. < *πρέπω* + παραγ. επίθημα *-ούμενος* (κατά τις μτχ. των συνηρημένων), πβ. κ. *χαρ-ούμενος, τρεχ-ούμενος*].

πρέπων, -ουσα, -ον {πρέπ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με όσα επιβάλλονται, με αυτό που ενδείκνυται: *το θέμα θα αντιμετωπιστεί με την ~ σοβαρότητα* || *του μίλησε με τον πρέποντα σεβασμό* || *τηρήθηκε η ~ τάξη* ΣΥΝ. δέων, προσήκων **2. *πρέπον*** (το) το σωστό. αυτό που επιβάλλουν οι νόμοι (γραπτοί και άγραφοι), που ενδείκνυται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. συνθήκες ή σύμφωνα με δεδομένο τυπικό: *όσο κι αν διαφωνείς μαζί του. θα τον αντιμετωπίζεις με σεβασμό· αυτό είναι το ~* || (συχνά στον πληθ.) *θα τηρηθούν τα ~* ΣΥΝ. δέον, αρμόζον. **πρεπόντως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρέπω*. βλ. κ. *πρέπει*].

πρέσα (η) {δύσχρ. πρεσών} **1.** καθεμιά από διάφορες συσκευές ή μηχανές για την άσκηση πίεσης, το μαρκάρισμα, τη σύνθλιψη αντικειμένων και προϊόντων ή το σιδέρωμα ρούχων κ.λπ. ΣΥΝ. πιεστήριο **2.** (μτφ.) η πίεση: *είμαι συνέχεια στην ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pressa < pressare (υποχωρητ.) < λατ. pressāre «πιέζω», επιτατ. τ. τού ρ. premo «πιέζω. πατώ» (μτχ. pressus-a-um)].

πρεσαδόρος (ο) ο χειριστής οποιασδήποτε πρέσας (σιδερωτηρίου, ξυλουργείου, μηχανουργείου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *πρέσα* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

πρεσάρισμα (το) {πρεσαρίσμ-ατος | -ατα. -άτων} (λαϊκ.) **1.** η άσκηση πίεσης (σε σώμα) με πρέσα (ώστε να συμπιεστεί) **2.** (μτφ.) η μεγάλη ψυχολογική πίεση: *έχει μεγάλο ~ με τη δουλειά αυτή την εποχή* **3.** ΑΘΛ. η πίεση που ασκεί μια ομάδα στην αντίπαλη στην επίθεση ή την άμυνα: *ασφυκτικό ~ σε όλο το γήπεδο*.

πρεσαριστός, -ή. -ό (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζεται στην πρέσα. συμπιεσμένος: *~ καπλαμάς / ξύλο / μέταλλο*. — **πρεσαριστά** επίρρ.

πρεσάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρεσάρισ-α. -τηκα. -μένος} (λαϊκ.) **1.** βάζω (κάτι) στην πρέσα, στο πιεστήριο, το συμπιέζω: *~ το μέταλλο / το ξύλο* ΣΥΝ. πιέζω· (μτφ.) **2.** πιέζω ψυχολογικά: *πολλοί γονείς πρεσάρουν τα παιδιά τους πριν από τις εξετάσεις* || *είναι πολύ πρεσαρισμένος με τη δουλειά του* **3.** ΑΘΛ. ασκώ πίεση στους αντιπάλους. δεν αφήνω (στον αντίπαλο) περιθώρια να κινηθεί: (μετβ.) *οι παίκτες πρεσάρουν τους αντιπάλους τους σε όλο το γήπεδο* || (αμετβ.) *η Μίλαν πρεσάρει από την αρχή τού αγώνα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pressare. βλ. λ. *πρέσα*].

πρεσβεία (η) {πρεσβειών} **1.** η επίσημη ανώτατη διπλωματική αντιπροσωπία κράτους. κυρ. σε ξένη πρωτεύουσα: *υπάλληλος τής ιταλικής ~ στην Αθήνα* || *η εκδήλωση γίνεται με την επιχορήγηση και τη στήριξη τής γαλλικής ~* (συνεκδ.) **2.** το σώμα των προσώπων στους οποίους έχει ανατεθεί διπλωματική αποστολή **3.** το οίκημα στο οποίο στεγάζονται οι υπηρεσίες τής παραπάνω επίσημης αντιπροσωπίας: *εξονυχιστικός έλεγχος τής περιοχής γύρω από την ~ για πιθανή τοποθέτηση εκρηκτικών* **4.** αποστολή αντιπροσώπων ενός συνόλου (χώρας, κράτους, ομάδας κ.λπ.) για διαπραγμάτευση προς όφελος ή εξ ονόματος τού συνόλου αυτού: *στέλνω / δέχομαι ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «η γεροντική ηλικία, το γήρας». < *πρεσβεύω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη. αρχ. (Αριστοφ.. Πλάτων)].

πρεσβεία (τα) η προνομιακή μεταχείριση και απόδοση τιμών στη γεροντική ηλικία ή σε πρόσωπα ιεραρχικώς ανώτερα λόγω τής μακρόχρονης προϋπηρεσίας τους σε ορισμένο τομέα: *~ χειροτονίας* (για κληρικούς χειροτονημένους πριν από άλλους ομοιοβάθμους τους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρέσβης*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρεσβεῖον* < *πρεσβεύω* (βλ.λ.)].

πρέσβειρα (η) {πρεσβειρών} **1.** (α) η σύζυγος πρεσβευτή (β) ***πρέσβειρα καλής θελήσεως*** πρόσωπο που διορίζεται από κράτος ή οργανισμό σε συγκεκριμένη άμισθη θέση και αποστέλλεται ως εκπρόσωπος μιας πλευράς σε άλλη για τη βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων ή για ανθρωπιστική βοήθεια: *~ τής UNICEF* || *η πριγκίπισσα Νταϊάνα υπήρξε πρέσβειρα καλής θελήσεως τής Μ. Βρετανίας* **2.** (μτφ.) γυναίκα που θεωρείται ότι εκπροσωπεί ή εκφράζει κάτι επάξια: *~ τής ομορφιάς* || *η γνωστή ηθοποιός αποτελεί ~ τής χώρας μας στο εξωτερικό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, πρέσβης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού *πρέσβυς* (βλ.λ.), πβ. κ. *γενέτ-ειρα, αὐτοκράτ-ειρα*].

πρεσβευτής (ο/η) [αρχ.] {κλητ. πρεσβευτά}, (λαϊκ.) **πρεσβευτίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο επίσημα διορισμένος διπλωματικός εκπρόσωπος κράτους σε άλλη χώρα (για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων, μεταφορά μηνυμάτων κ.λπ.). ο οποίος στην ιεραρχία τής διπλωματικής υπηρεσίας μπορεί να κατέχει τον βαθμό τού πληρεξούσιου υπουργού Α' ή τού πληρεξούσιου υπουργού Β' (βλ. κ. λ. *διπλωμάτης*, ΙΙΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, πρέσβης.*

πρεσβευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον πρεσβευτή ή την πρεσβεία: *~ διάβημα / διάσκεψη / συνάντηση / κατοικία* || *~ βαθμοί (Πληρεξούσιος Υπουργός Β' Τάξεως, Πληρεξούσιος Υπουργός Α' Τάξεως, Πρέσβης).* — **πρεσβευτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

πρεσβεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρέσβευσα} ♦ **1.** (μετβ.) έχω (κάτι) ως προσωπική αντίληψη, πίστη, φρονώ (κάτι): *προσωπικώς ~ ότι μια μέση λύση θα ήταν η καταλληλότερη* ΣΥΝ. πιστεύω ♦ (αμετβ.) **2.** (αρχαιοπρ.) εκτελώ χρέη πρεσβευτή **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (για την Παναγία και τους αγίους) μεσολαβώ (υπέρ των ανθρώπων) προς τον Θεό ΣΥΝ. μεσιτεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «είμαι ηλικιωμένος - υπηρετώ ως πρέσβυς», < *πρέσβυς* (βλ.λ.). Η σημ. «πιστεύω, ομολογώ» είναι μτγν.].

πρέσβης (ο/η) {-η κ. -εως (θηλ. -εως) | -εις, -εων} **1.** διπλωμάτης που κατέχει τον ανώτατο βαθμό στην ιεραρχία τής διπλωματικής υπηρεσίας· ΦΡ. (α) ***πρέσβης επί τιμή*** (συντομ. *πρέσβης ε.τ.*) πρέσβης που έχει συνταξιοδοτηθεί και του έχει απονεμηθεί τιμητικά ο βαθμός τού πρέσβη (β) ***πρέσβης εκ προσωπικοτήτων*** πρέσβης που δεν προέρχεται από τη διπλωματική υπηρεσία (βλ. λ. *διπλωμάτης*, ΙΙΙΝ.) **2.** ως προσφώνηση κάθε διπλωμάτη που κατέχει έναν από τους τρεις πρεσβευτικούς βαθμούς. Επίσης (λόγ.) **πρέσβυς** {πρέσβεως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, πρύτανης.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρέσβυς*, αρχαϊκό σύνθ., < επίρρ. *πρές* «μπροστά, πριν» (βλ. λ. *προς*) + *-βυς* < *-gʷu-, μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gʷā- «πηγαίνω» (βλ. λ. *βαίνω*). Η λ. συνδ., ως προς το β' συνθ., με σανσκρ. puro-gavá «αρχηγός», βεδ. vanar-gú- «αυτός που πηγαίνει στο δάσος», ίσως και με λιθ. žmogùs «άνθρωπος» (κυριολ. «αυτός που περπατά πάνω στη γη»). Η λ. *πρέσβυς* σήμαινε απλώς «ηλικιωμένος άνδρας», αλλά γρήγορα χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «σπουδαίο πρόσωπο, πρεσβευτής», αφού σε τέτοια αξιώματα τοποθετούνταν σχεδόν πάντοτε έμπειροι ηλικιωμένοι άνδρες].

> **πρέσβης – πρέσβυς – πρεσβευτής – πρέσβειρα – πρεσβύτης – πρεσβεία (η / τα).** Η αρχαία λ. **πρέσβυς** σήμαινε κυρίως τον «σεβάσμιο γέροντα» και, δευτερευόντως, «τον πρεσβευτή, τον επίσημο εκπρόσωπο ή απεσταλμένο». Με την αντίληψη για τις ηλικίες των ανθρώπων και την κοινωνική οργάνωση που επικρατούσε στον αρχαίο κόσμο, ο *πρέσβυς* και ο **πρεσβύτης** από τη σημ. «γέρων» πέρασαν στη σημ. «σεβάσμιος γέρων» και «σεβαστός». Το ίδιο και η αρχαία λ. **πρέσβειρα**, που ήταν το θηλ. τού *πρέσβυς* και σήμαινε μόνο «τη σεβάσμια γερόντισσα» (γιατί γυναίκες πρέσβεις εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν). Η κύρια λ. που χρησιμοποιήθηκε στην Αρχαία Ελληνική για «τον επίσημο απεσταλμένο και εκπρόσωπο», ήταν η λ. **πρεσβευτής** με πληθυντικό τον τ. **πρέσβεις** («ανώμαλος πληθυντικός»), που σιγά-σιγά έδινε τη θέση του στον (ομαλό) πληθυντικό **πρεσβευταί**. Ομοίως η λ. **πρεσβεία** σήμαινε τόσο τη «γεροντική ηλικία» όσο και «τον σεβασμό προς τους γέροντες», που δηλώθηκε επίσης με το ουδ. **τα πρεσβεία**, τα προνόμια (σε σεβασμό, εκτίμηση και προβάδισμα) των γερόντων. Η λ. *πρεσβεία* σήμανε επίσης και την «επίσημη αποστολή / αντιπροσωπία». Σε νεότερους χρόνους, μέσα από τη λόγια γλώσσα, το *πρέσβυς (πρέσβεως, πρέσβυν – πρέσβεις, πρέσβεων, πρέσβεις)* ήταν η κύρια λέξη που χρησιμοποιήθηκε για τον ανώτατο βαθμό στην ιεραρχία τής διπλωματικής υπηρεσίας, με κλητική τον τ. **πρέσβυ** (*«κύριε πρέσβυ»* προσφωνούνται συχνά οι πρεσβευτές, όπως έχει επικρατήσει εθιμικά). Σήμερα χρησιμοποιούνται παράλληλα δύο κλιτικά σύνολα: (α) **ο πρέσβης** (που γράφεται και με **-η-**, γιατί κλίνεται όπως τα ουσιαστικά σε **-ης**: *ο ναύτης, τού ναύτη, τον ναύτη*) – *τού πρέσβη – τον πρέσβη*, με πληθυντικό οι *πρέσβ**εις** – των πρέσβ**εω**ν – τους πρέσβεις*. Ας σημειωθεί ότι σχηματίζει παραλλήλως σε τυπικότερες μορφές επικοινωνίας και γενική **πρέσβεως** (β) ο **πρεσβευτής** *(τού πρεσβευτή – τον πρεσβευτή, οι πρεσβευτές – των πρεσβευτών - τους πρεσβευτές).* Το θηλ. εξακολουθεί να σχηματίζεται με τον τ. **πρέσβειρα** σε τυπικές / επίσημες μορφές επικοινωνίας, ενώ ο τ. **πρεσβευτίνα** (που αρχικά σήμαινε επίσης μόνο τη σύζυγο τού πρεσβευτή) χρησιμοποιείται σε άτυπες μορφές χρήσης αντί τού *πρέσβειρα*.

πρεσβυγενής, -ής, -ές {πρεσβυγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (για πρόσ.) ο πρωτότοκος, ο μεγαλύτερος σε ηλικία **2.** (γενικότ.) ο αρχαιότερος: *τα τέσσερα ~ πατριαρχεία (Κων/πόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων).*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρεσβυ-* (< *πρέσβυς*, βλ.λ.) + *-γενής* < *γένος*].

πρεσβυτέρα (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η σύζυγος τού ιερέα ΣΥΝ. παπαδιά.

πρεσβυτεριανισμός (ο) [1889] **1.** κλάδος τής προτεσταντικής Μεταρρύθμισης με ρίζες στον καλβινισμό, που προέκυψε ως αμφισβήτηση τής Αγγλικανικής Εκκλησίας (μέσα 16ου αι.) και διαδόθηκε κυρ. στις Κάτω Χώρες και τις βρετανικές αποικίες (Β. Αμερική, Νέα Ζηλανδία, Αυστραλία κ.λπ.) **2.** το εκκλησιαστικό σύστημα τού Καλβίνου, που παραχωρούσε τη διοίκηση τής Εκκλησίας στο πρεσβυτέριο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presbyterianism].

πρεσβυτεριανός (ο) [1809], **πρεσβυτεριανή** (η) το μέλος προτεσταντικής Εκκλησίας βασισμένης στα κηρύγματα τού Καλβίνου με ιδιαίτερα αυστηρή ηθική, η οποία αναγνωρίζει ως ανώτατο εκκλησιαστικό αξίωμα αυτό τού πρεσβυτέρου και όχι τού επισκόπου (βλ. κ. λ. *πρεσβυτεριανισμός*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presbyterian].

πρεσβυτέριο (το) [μτγν.] {πρεσβυτερί-ου | -ων} **1.** (στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) το οίκημα στο οποίο διαμένει ο ιερέας • **2.** το ιερατικό συνέδριο των Ιουδαίων στην Ιερουσαλήμ και (συνεκδ.) ο τόπος, το οίκημα στο οποίο συνεδρίαζαν • **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των πρεσβυτέρων ΣΥΝ. ιερατείο.

πρεσβύτερος, -η (λογιότ. -έρα), **-ο** (λόγ.) **1.** μεγαλύτερης ηλικίας, γεροντότερος: *είναι ~ και του οφείλεις σεβασμό* || *ο Πάπας είναι ο επίσκοπος τής πρεσβυτέρας Ρώμης* (βλ. λ. *Ρώμη*) • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***πρεσβύτερος*** (ο) {πρεσβυτέρ-ου | -ων, -ους} (στην Ορθόδοξη Εκκλησία) ο κληρικός που κατέχει τον δεύτερο από τους τρεις βαθμούς ιεροσύνης (οι άλλοι δύο: διάκονος, επίσκοπος· βλ. κ. λ. *κληρικός*, ΣΧΟΛΙΟ) • **3.** ο ιερέας στους ρωμαιοκαθολικούς και τους προτεστάντες.

[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκριτ. βαθμός τού *πρέσβυς* (βλ. λ. *πρέσβης*). Αρχικώς η λ. δήλωνε αυτόν που είναι μεγαλύτερος σε ηλικία και, κατά συνέπεια, σημαντικότερος, σπουδαιότερος. Η λ. γνώρισε ιδιαίτερη επίδοση στους πρώτους αιώνες μ.Χ., οπότε αναφερόταν στα μέλη τού ιουδαϊκού ιερατείου (Sanhedrin), αλλά και σε ώριμους άνδρες των πρώτων χριστιανικών Εκκλησιών, οι οποίοι αποκαλούνταν εναλλακτικώς και *ἐπίσκοποι* (βλ.λ.). Αργότερα, οι λ. *πρεσβύτερος* και *ἐπίσκοπος* διαχωρίστηκαν ως προς τη χρήση τους και κατέληξαν να προσδιορίζουν διαφορετικούς βαθμούς ιεροσύνης].

πρεσβύτης (ο) {πρεσβυτών} (λόγ.) ο ηλικιωμένος άνδρας ΣΥΝ. γέροντας. — **πρεσβυτικός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρέσβης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού *πρέσβυς* (βλ. λ. *πρέσβης*) με επίθημα *-της*, πβ. κ. *πολί-της*].

πρεσβύωπας (ο/η) {πρεσβυώπων} πρόσωπο που πάσχει από πρεσβυωπία ΑΝΤ. μύωπας. Επίσης (λόγ.) **πρεσβύωψ** [1805] {πρεσβύωπος}.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presbyope].

πρεσβυωπία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η αδυναμία ακριβούς εστιάσεως τού ματιού σε αντικείμενα κοντινής απόστασης, η οποία συνήθ. έρχεται με την προχωρημένη ηλικία: *γυαλιά πρεσβυωπίας* ΑΝΤ. μυωπία. — **πρεσβυωπικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. < *πρέσβυς* (βλ. λ. *πρέσβης*) + *-ωπία* < αρχ. *-ωψ* < θ. *-ωπ-*, εκτεταμ. βαθμ. τού θ. *ὀπ-* (πβ. αρχ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α*, βλ. λ. *όψη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presbyopia].

πρες κόνφερανς (η) {άκλ.} η συνέντευξη Τύπου (βλ. λ. *συνέντευξη*).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. press conference < press «Τύπος» + conference «διάσκεψη, συνεδρία»].

Πρέσπα (η) {Πρεσπών} καθεμία από τις δύο ομώνυμες λίμνες· (α) ***Μεγάλη Πρέσπα*** η μεγαλύτερη λίμνη τής Βαλκανικής Χερσονήσου στα σύνορα τής Ελλάδας, τής Αλβανίας και τού κράτους των Σκοπίων (β) ***Μικρή Πρέσπα*** λίμνη που βρίσκεται Ν. τής Μεγάλης Πρέσπας μεταξύ τής Ελλάδας και τής Αλβανίας.

[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Prěspa < παλαιότ. σλαβ. sbpę «συγκεντρώνω, γεμίζω»].

πρεσπαπιέ κ. **πρες-παπιέ** (το) {άκλ.} το μικρό, βαρύ αντικείμενο που τοποθετείται πάνω σε χαρτιά, για να μην τα παίρνει ο αέρας.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. presse-papiers].

πρες-ρουμ (το) {άκλ.} ελλην. *αίθουσα Τύπου*· αίθουσα κατάλληλα διαμορφωμένη για την ενημέρωση των εκπροσώπων τού Τύπου (από τον κυβερνητικό εκπρόσωπο, τον εκπρόσωπο οργανισμού, συλλόγου κ.λπ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. press room].

πρεστίζ (το) {άκλ.} το γόητρο, το κύρος: *πρόσωπο / θέση / επάγγελμα με υψηλό ~.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prestige < λατ. praestigium «γοητεία, απάτη, δόλος»].

πρεστίσιμο ΜΟΥΣ. **1.** επίρρ.· ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε πολύ γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορη από τού πρέστο· η ταχύτερη εν χρήσει ένδειξη τέμπο τής δυτικής μουσικής: *το μέρος αυτό παίζεται ~ / σε ~ / σε χρόνο ~* **2.** (ως ουσ.) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού, συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο πρεστίσιμο: *η ορχήστρα κλείνει την συμφωνία με ένα ~.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. prestissimo, υπερθ. βαθμ. τού επιθ. presto, βλ. κ. *πρέστο*].

πρέστο ΜΟΥΣ. **1.** επίρρ.· ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε πολύ γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορη από τού αλέγκρο: *το μέρος αυτό παίζεται ~ / σε ~ / σε χρόνο ~* **2.** (ως ουσ.) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού, συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο πρέστο: *το τρίτο μέρος τής σονάτας είναι ένα ~.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. presto «γρήγορα» < μτγν. λατ. praestus «έτοιμος» < λατ. praesto «προέχω, υπερέχω»].

πρεταπορτέ κ. **πρετ-α-πορτέ** επίθ. {άκλ.} (ρούχο) μαζικής παραγωγής και ανώτερης ποιότητας, τη μορφή τού οποίου έχει συλλάβει ένας σχεδιαστής μόδας (κατ' αντιδιαστολή προς τα ρούχα κατά παραγγελία).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prêt à porter «έτοιμο να φορεθεί». απόδ. τού αγγλ. ready-to-wear].

πρέφα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** τυχερό παιχνίδι που παίζεται με 32 τραπουλόχαρτα από τρεις παίκτες **2.** (συνεκδ.) η δεσμίδα των τριάντα δύο τραπουλόχαρτων· ΦΡ. (λαϊκ.) ***παίρνω πρέφα*** παίρνω είδηση, αντιλαμβάνομαι: *μέχρι να πάρει πρέφα τι γινόταν, οι κλέφτες είχαν φύγει* ΣΥΝ. παίρνω χαμπάρι, χαμπαριάζω, μυρίζομαι, παίρνω μυρωδιά. — **πρεφαδόρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. Συγκεκομμένος τ. τού γαλλ. préférence «προτίμηση» (< ρ. préférer «προτιμώ»)].

πρήζω ρ. μετβ. {έπρηξα, πρήσ-τηκα, -μένος} **1.** (σπάν.) προκαλώ οίδημα, αύξηση τού όγκου (κυρ. σε μέλος ανθρώπινου σώματος): *τα κουνούπια τού έπρηξαν το πρόσωπο με τα τσιμπήματά τους* ΣΥΝ. διογκώνω, φουσκώνω **2.** (οικ.-μτφ.) υποβάλλω σε ταλαιπωρία (κάποιον): *με έπρηξαν μέχρι να μου δώσουν τη βεβαίωση* ΣΥΝ. σκάω, βασανίζω· ΦΡ. (α) ***πρήζω το συκώτι (κάποιου)*** γίνομαι πολύ ενοχλητικός (σε κάποιον), του σπάω τα νεύρα: *του 'χε πρήξει το συκώτι με τις παραξενιές της* (β) (!-λαϊκ.) ***πρήζω τ' αρχίδια (κάποιου) / τα πρήζω (σε κάποιον)*** γίνομαι πολύ ενοχλητικός (σε κάποιον), κάνω (κάποιον) να αγανακτήσει: *μας τα 'πρηξε πια με τις ανόητες απορίες του!* **3.** (μεσοπαθ. ***πρήζομαι***) (α) εμφανίζω πρήξιμο, οίδημα: *τον τσίμπησε κουνούπι και πρήστηκε* || *πρήστηκε το πρόσωπό του λόγω αλλεργίας* || *πρήστηκε το πόδι του στο σημείο που χτύπησε* (β) (για μέρος τού σώματος) φουσκώνω λόγω πάχους: *πρήστηκε το πρόσωπό του από το πάχος* (γ) φουσκώνει η κοιλιά μου (από το πολύ φαγητό): *παράφαγα κι έχω πρηστεί*· ΦΡ. ***να πρηστείς και να σκάσεις!*** ως κατάρα σε κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έπρησα* τού αρχ. *πρήθω* «διογκώνω, φουσκώνω». Το αρχ. *πρήθω* εμφανίζει θ. *πρη-* τού ρ. *πίμ-πρη-μι* «φυσώ, βάζω φωτιά, καίω» (για το οποίο βλ. λ. *εμ-πρη-σμός*)].

πρηνηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) μπρούμυτα, έχοντας το πρόσωπο προς το έδαφος: *θέση / στάση ~* (θέση στρατιώτη που πυροβολεί πεσμένος στο έδαφος) ΑΝΤ. υπτίως, ανάσκελα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πρηνής* (βλ.λ.) + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (πβ. *βαθμηδόν*)].

πρηνής, -ής, -ές {πρην-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) (για τη στάση τού ανθρώπινου σώματος) αυτός που βρίσκεται μπρούμυτα, που έχει το πρόσωπο προς το έδαφος: *πέφτω / πυροβολώ ~* || (στη γυμναστική) *~ θέση* (με τα σκέλη και τον κορμό τεντωμένα και σε ευθυγράμμιση κοιτώντας προς το έδαφος) ΑΝΤ. ύπτιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρᾱνής / πρηνής* «με το πρόσωπο προς τα κάτω» < **προ-ηνής* < *προ-* + *-ηνής* < **ήνος / *ᾶνος* «πρόσωπο» (όπως μαρτυρείται στα σύνθ. *ἀπ-ηνής, προσ-ηνής*), λ. που συνδ. με σανσκρ. ānana- «πρόσωπο, στόμα» (< *ānas- «πρόσωπο»)].

πρηνισμός (ο) η στροφή τού αντιβραχίου, ώστε ο αντίχειρας να κοιτά προς τα μέσα και η παλάμη προς τα κάτω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρηνίζω* < αρχ. *πρηνής* (βλ.λ.)].

πρηνιστής (ο) [1836] ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο μυς τού αντιβραχίου, που επιτρέπουν την κίνηση τού πρηνισμού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρηνίζω* < αρχ. *πρηνής* (βλ.λ.)].

πρήξιμο (το) {πρηξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το οίδημα σε μέλος τού ανθρώπινου σώματος: *~ από τσίμπημα κουνουπιού / από διάστρεμμα* ΣΥΝ. (λόγ.) διόγκωση **2.** (ειδικότ.) το φούσκωμα τού σώματος λόγω κορεσμού (από κατανάλωση φαγητών ή ποτών): *έχω ~ στο στομάχι, γιατί παράφαγα* **3.** (οικ.-μτφ.) η μεγάλη ταλαιπωρία ή αγανάκτηση: *τι ~ ήταν αυτό μέχρι να μου εγκρίνουν την άδεια!* — (υποκ.) **πρηξιματάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έ-πρηξ-α* τού ρ. *πρήζω* και το επίθημα *-ιμο* (πβ. *βάψ-ιμο, ψάξ-ιμο, διώξ-ιμο*)].

Πρίαμος (ο) {-ου κ. -άμου} ο βασιλιάς τής Τροίας κατά τον Τρωικό Πόλεμο, ο πατέρας τού Έκτορα και τού Πάρη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πρίαμος / Πέρ(ρ)αμος* (αιολ.) (ήδη μυκ. pi-ri-ja-me-ja), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο (ίσως λυδ. προέλ.), όπως επιμαρτυρείται από λ. με το ίδιο επίθημα (πβ. *βάλσ-αμον, Πέργ-αμος*)].

πριάπειος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Πρίαπο, φαλλικό θεό τής γονιμότητας **2.** (συνεκδ.) αυτός που στερείται σεμνότητας, εμφανώς ασελγής ΣΥΝ. αισχρός, άσεμνος. Επίσης **πριαπικός,** -ή, -ό.

πριαπισμός (ο) ΙΑΤΡ. η συνεχής και επώδυνη στύση τού πέους, συνήθ. χωρίς σεξουαλική επιθυμία, που συνιστά σύμπτωμα ασθένειας ή διαταραχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πριαπίζω* < *Πρίαπος*, ονομασία φαλλικού θεού τής γονιμότητας, αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατ. δάνειο, όπως φαίνεται και από την παρουσία πόλεως με το όνομα *Πρίαπος* στην περιοχή τής Προποντίδας].

Πρίαπος (ο) {-ου κ. -άπου} ΜΥΘΟΛ. ιθυφαλλικός θεός τής γονιμότητας, γυιος τού Διονύσου και τής Αφροδίτης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., βλ. λ. *πριαπισμός*].

πρίγκιπας (ο) {πριγκίπων}, **πριγκίπισσα** (η) [μεσν.] {πριγκιπισσών} **1.** γόνος βασιλιά ή μέλος βασιλικής οικογένειας **2.** ΙΣΤ. (κατά την Τουρκοκρατία) ευγενής ή ισόβιος ανώτατος ή ανώτερος αξιωματούχος στις παραδουνάβιες ηγεμονίες: *οι ~ Αλέξανδρος και Δημήτριος Υψηλάντης* **3.** ανώτατος άρχοντας ανεξάρτητου ή υποτελούς κράτους ή κρατιδίου: *ο ~ τού Μονακό* **4.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει λεπτούς τρόπους και ανώτερη συμπεριφορά ΣΥΝ. άρχοντας. Επίσης (λαϊκ.-εκφραστ.) **πριγκιπέσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρίγκιψ, -ιπος* < λατ. princeps, -cipis «άρχοντας, ηγεμόνας» < primus «πρώτος» + -ceps < capio «λαμβάνω». Η γρ. με *-η- (πρήγκηπας)* δεν έχει ετυμολ. βάση].

πριγκιπάτο (το) ανεξάρτητο ή υποτελές κράτος ή κρατίδιο, τού οποίου ο ανώτατος άρχοντας φέρει τον τίτλο τού πρίγκιπα: *το ~ τού Λιχτενστάιν / τού Μονακό*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πριγκιπᾶτον* < λατ. principatum «αρχή, ηγεμονία», ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. principatus < princeps (βλ. λ. *πρίγκιπας*)].

πριγκιπικός, -ή, -ό [1895] **1.** αυτός που σχετίζεται με πρίγκιπα: *~ αξίωμα / τίτλος / συνοδία* **2.** (μτφ.) αυτός που ταιριάζει σε πρίγκιπα, που διαθέτει τη μεγαλοπρέπεια, τον πλούτο που ταιριάζει σε άρχοντα: *~ γεύμα* ΣΥΝ. πλουσιοπάροχος, πλούσιος ΑΝΤ. φτωχός, μίζερος. — **πριγκιπικ-ά / -ώς** επίρρ.

Πριγκιποννήσια (τα) συστάδα νησιών τής Προποντίδας κοντά στην Κωνσταντινούπολη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Πριγκιπόννησοι*, επειδή τα νησιά αυτά ήταν τόπος εξορίας επιφανών προσώπων (έκπτωτων βασιλέων, ευγενών κ.ά.). Η τουρκ. ονομασία Kızıl Adalar σημαίνει «Ερυθρές Νήσοι»].

πριγκιπόπουλο (το), **πριγκιποπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το παιδί πρίγκιπα ή πριγκίπισσας **2.** πρίγκιπας / πριγκίπισσα νεαρής ηλικίας· ΦΡ. ***το πριγκιπόπουλο τού παραμυθιού*** βλ. λ. *παραμύθι* **3.** (μτφ.) παιδί που μεγαλώνει στην πολυτέλεια και στην άνεση: *σαν ~ το μεγάλωσαν, τίποτα δεν του έλειψε!* ΣΥΝ. αρχοντόπαιδο, πλουσιόπαιδο.
[ΕΤΥΜ. < *πρίγκιπας* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

πρίζα κ. (προφορ.) **μπρίζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σημείο (εγκατάσταση) ενός συστήματος καλωδιώσεως, από το οποίο μπορεί να γίνει λήψη ρεύματος για την τροφοδότηση ηλεκτρικών συσκευών: *βάζω το ραδιόφωνο στην ~* || *βγάζω από την ~* (συνδέω / αποσυνδέω από το ηλεκτρικό κύκλωμα) || *~ για την τηλεόραση / το τηλέφωνο* ΣΥΝ. ρευματοδότης· ΦΡ. ***είμαι στην πρίζα*** είμαι συνεχώς σε εγρήγορση, σε κατάσταση έντασης. — (υποκ.) **πριζούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prise «λήψη», ουσιαστικοπ. μτχ. τ. τού ρ. prendre «λαμβάνω, παίρνω» (< λατ. prehendĕre / prendere)].

πριζοδιακόπτης (ο) {πριζοδιακοπτών} ο διακόπτης με τον οποίο ανάβουμε και σβήνουμε το φως.

πριμ (το) {άκλ.} **1.** η έκτακτη, πρόσθετη αμοιβή που παρέχεται σε κάποιον ως επιβράβευση για την απόδοσή του: *στους παίκτες δόθηκε ~ 100 εκατομμυρίων για την κατάκτηση τού τίτλου* || *οι εργαζόμενοι πήραν ~ παραγωγικότητας* ΣΥΝ. δώρο, μπόνους **2.** (στο χρηματιστήριο για χρεώγραφα και μετοχές) το τίμημα που διαμορφώνεται σε επίπεδα υψηλότερα των αρχικών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prime < λατ. praemium «βραβείο, έπαθλο» < *praeemium < prae- «προ-» + -emium < emere «αγοράζω»].

πριμαντόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πρωταγωνίστρια μουσικού θεάτρου, η τραγουδίστρια που έχει πρώτο ρόλο **2.** σοπράνο αναγνωρισμένης αξίας και με μεγάλη φήμη **3.** (σκωπτ.-μειωτ.) η ματαιόδοξη και ιδιότροπη γυναίκα, που απαιτεί προνομιακή μεταχείριση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. prima donna «πρώτη κυρία»].

πριμάτος (ο) ΘΡΗΣΚ. ανώτατος λειτουργός τής Αγγλικανικής ή τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας· αρχιεπίσκοπος σημαντικής αρχιεπισκοπής (με μεγάλη ιστορία ή έκταση).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. primatus < λατ. primas, -ātis «ο καταγόμενος από τις πιο αρχοντικές οικογένειες» (< primus)].

prima facie λατ. (προφέρεται *πρίμα φάκιε*) ελλην. *εκ πρώτης όψεως*· για γνώμες ή απόψεις που προκύπτουν από την πρώτη εντύπωση, τις πρώτες ενδείξεις.

πριμιτιβισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** κάθε θεωρία ή τεχνοτροπία που υιοθετεί την επάνοδο σε καλλιτεχνικές μορφές ή αξίες πρωτόγονων ή πρώιμων πολιτισμών, αξιολογώντας τες ως ανώτερες ή υψηλότερης αισθητικής από τις αντίστοιχες τού σύγχρονου πολιτισμού **2.** το σύνολο των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων ή το στυλ τής πρωτόγονης τέχνης ΣΥΝ. ναΐφ. — **πριμιτιβιστής** (ο) **πριμιτιβίστρια** (η), **πριμιτιβιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. primitivisme < primitif (βλ. λ. *πριμιτίφ*)].

πριμιτίφ επίθ. {άκλ.} **1.** (για αυτοδίδακτο καλλιτέχνη) αυτός που έχει απλοϊκή τεχνική, η οποία θυμίζει την τέχνη των παιδιών ή των πρωτογόνων ΣΥΝ. ναΐφ **2.** χαρακτηρισμός των ζωγράφων τού τέλους τού Μεσαίωνα, κυρ. Ιταλών (Ντούτσο, Τσιμαμπουέ, Τζότο κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. primitif < μτγν. λατ. primitivus, αρχική σημ. «πρωτότοκος», αργότερα «πρωτόγονος» (< λατ. primus «πρώτος»)].

πριμοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η οικονομική ενίσχυση (κάποιου) με πριμ: *η ~ των εξαγωγών καπνών* **2.** (γενικότ.) η οικονομική ενίσχυση κάποιου, το πρόσθετο κέρδος **3.** (μτφ.) η ενίσχυση, η ευνοϊκή αντιμετώπιση: *η ~ των καλών μαθητών με μεγάλους βαθμούς ακόμη και σε μαθήματα όπου έχουν μέτρια απόδοση*.

πριμοδοτώ ρ. μετβ. {πριμοδοτείς... | πριμοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ενισχύω οικονομικά (κάποιον/κάτι) επιχορηγώντας μια παραγωγική του δραστηριότητα, λ.χ. καλύπτοντας μέρος τού κόστους παραγωγής προϊόντος ή αποδεσμεύοντάς το από φορολογικές επιβαρύνσεις (φόρους): *η κυβέρνηση πριμοδοτεί τις εξαγωγές καπνών / την παραγωγή αγροτικών προϊόντων* ΣΥΝ. επιχορηγώ **2.** (γενικότ.) ενισχύω (π.χ. προσφέροντας πρόσθετο κέρδος): *θα πριμοδοτηθούν οι μισθωτοί που θα έχουν καλύτερη απόδοση* || (μτφ.) *«η κατασταλτική αντιμετώπιση, όχι μόνο δεν περιορίζει την κατανάλωση ναρκωτικών, αλλά, αντιθέτως, την προωθεί και την προμοδοτεί»* (εφημ.) **3.** (μτφ.) ευνοώ κάποιον με συγκεκριμένο τρόπο: *οι υπάλληλοι που έχουν καλές σχέσεις με τον διευθυντή πριμοδοτούνται με θετικές*

γι' αυτούς εκθέσεις.
[ΕΤΥΜ. < *πριμ* + συνδετικό φωνήεν *-ο-* + *-δοτώ* < *δότης*].

πρίμος, -α, -ο **1.** (α) αυτός που είναι πρώτος ή γίνεται για πρώτη φορά· ΦΡ. ***πρίμα βίστα*** (i) (για εκτέλεση μουσικού κομματιού) με την πρώτη ανάγνωση τής παρτιτούρας, χωρίς προετοιμασία: *με την πείρα που έχει έβγαλε ολόκληρο το κομμάτι ~* (ii) (γενικότ.) με την πρώτη ματιά (β) αυτός που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο: *~ μπαλλαρίνα* (η πρώτη χορεύτρια μπαλλέτου) **2. *πρίμο*** (το) (σε χορωδία, διωδία) η υψηλότερη, η πρώτη φωνή: *τραγουδούσε πάντα ~* **3. *πρίμα*** (τα) (α) (σε ραδιόφωνο, στερεοφωνικά συγκροτήματα κ.λπ.) το σύστημα με το οποίο ρυθμίζεται η ένταση τού αναπαραγόμενου ήχου στις υψηλές συχνότητες, καθώς και (συνεκδ.) ο αντίστοιχος διακόπτης: *ρυθμίζω τα ~* ΑΝΤ. μπάσα (β) οι υψηλότεροι φθόγγοι μιας μελωδίας που συμβάλλουν στην επίτευξη τής αρμονίας: *δεν ακούγονται καλά τα ~* ΑΝΤ. μπάσα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πρῖμος* < λατ. primus «πρώτος»].

πρίμουλα (η) ποώδες διακοσμητικό φυτό με άνθη σε διάφορα χρώματα, που φυτρώνει σε σκιερές περιοχές βουνών.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. primula < μεσν. λατ. primula (veris) «πρωτοφυές τής άνοιξης» < primula, θηλ. τού λατ. primulus «πρώτος, αρχικός»].

primum vivere, deinde philosophari λατ. (προφέρεται *πρίμουμ βίβερε, ντέιντε φιλοζοφάρι*)· ελλην. *πρώτα να ζεις, μετά να φιλοσοφείς*· πρώτα εξασφαλίζει κανείς την επιβίωση και μετά φιλοσοφεί.

primus inter pares λατ. (προφέρεται *πρίμους ίν-τερ πάρες*)· ελλην. *πρώτος μεταξύ ίσων* (βλ. λ. *ίσος*).

πριν[1] πρόθ. (+από) δηλώνει: **1.** το προτερόχρονο (κάτι προηγείται χρονικά σε σχέση με κάτι άλλο): *τα σκέφτηκε όλα ~ από την τελική απόφαση* || *θα τα πούμε ~ από τις εξετάσεις* || (κ. προφορ. +αιτ.) *~ το τέλος* || *~ το καλοκαίρι* || *~ τις εκλογές* ΑΝΤ. μετά· ΦΡ. ***πριν την ώρα του / πριν τής ώρας του*** (i) νωρίτερα από τον αναμενόμενο χρόνο: *μεγάλωσε ~ της και έγινε σωστή γυναίκα* (ii) για τον θάνατο κάποιου που δεν έχει ακόμα γεράσει: *έφυγε / πέθανε ~ του* **2.** τόπο (κάτι/κάποιος προηγείται στον χώρο σε σχέση με κάτι/κάποιον άλλο): *θα κατεβώ λίγο ~ από τη διασταύρωση* || (κ. προφορ. +αιτ.) *~ την πλατεία θα δεις το μαγαζί του* ΑΝΤ. μετά. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρί-ν* (πβ. *νῦ-ν, πάλι-ν*), που ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *pr- τού Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, και έχει ως ομόρρ. τα *πρό, πρός, πέρα, παρά, περί* κ.ά. Η πρόθ. *πρίν* συνδ. με λατ. pri- (πβ. primus «πρώτος» < *pris-mos), αλβ. pa «πριν» (< *pari-), αρχ. πρωσ. prei «προς, παρά» κ.ά.].

> **πριν... ή πριν από... – μετά... ή μετά από;** Είναι προτιμότερο να αποφεύγουμε χρήσεις όπως *πριν τον πόλεμο* ή *πριν τη στάση τού λεωφορείου*, χρησιμοποιώντας το **πριν από** αντί τού απλού **πριν**: *πριν από τον πόλεμο – πριν από τη στάση*. Στις περιπτώσεις αυτές το χρονικό και δευτερευόντως τοπικό επίρρημα **πριν** (*Έφυγε πολλά χρόνια πριν – Λίγα βήματα πριν ήταν το σπίτι*) χρησιμοποιείται και ως πρόθεση. Όπως συμβαίνει δε με όλα τα συναφή επιρρήματα (*πάνω, κάτω, μπροστά, πίσω, ύστερα, έπειτα* κ.ά.), το επίρρημα συνοδεύεται από την πρόθεση **από**: *πριν από το μάθημα*, όπως *ύστερα από το μάθημα· πριν από το μαγαζί*, όπως *μπροστά από / πίσω από το μαγαζί* και όπως *πάνω από το σπίτι, κάτω από το τραπέζι* κ.τ.ό. Ο Αχιλλεύς Τζάρτζανος (*Νεοελληνική Σύνταξις*, τ. Β', σ. 235) παρατηρεί: «*Σύμφωνα μὲ τὴ γνήσια δημοτικὴ σύνταξι, γιανὰ ἐκφράζωμε τὴν ἔννοια τοῦ **πρωτίτερα** μὲ τὸ μόριο **πρίν**, πρέπει, ἂν μὲν γιὰ ἀφετηρία ἔχωμε κάτι ποὺ σημαίνει τόπο ἢ κάτι ποὺ σημαίνει **ἕνα σταθερὸ** χρονικὸ σημεῖο (Πάσχα, Χριστούγεννα, ἄνοιξις, καλοκαίρι, Σεπτέμβριος – αὐγή, μεσημέρι, μεσάνυκτα κ.τ.τ.), νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ **πρὶν ἀπό**: Κάθεται ἑκατὸ βήματα **πρὶν ἀπ' τὸ σπίτι** μας. Θὰ γίνει ὁ γάμος τους **πρὶν ἀπ' τὸ Πάσχα**. Σηκώθηκε κι ἔφυγε **πρὶν ἀπ' τὰ μεσάνυχτα***». Αλλιώς έχουν τα πράγματα με το **μετά**, που κύρια και αρχική ήταν η λειτουργία του ως πρόθεσης: *Ήλθαν μετά το μάθημα – Μετά το φαγητό βγήκαν στον κήπο*. Επειδή η πρόθεση *μετά* χρησιμοποιήθηκε και ως επίρρημα (*Ήλθαν δύο ώρες μετά – Μετά έφυγαν για το εξωτερικό*), όπως τα συναφή επιρρήματα που αναφέραμε πιο πάνω, ελέχθη και **μετά από** αντί τού απλού **μετά**, που θα ήταν προτιμότερο: *Μετά από το μάθημα πήγαν στον κινηματογράφο* (αντί: *Μετά το μάθημα...*). Η μόνη περίπτωση κατά την οποία χρειάζεται το **μετά από** είναι με ουσιαστικά χωρίς προσδιορισμό (άρθρο, επίθετο, αριθμητικό) και με προσωπικές αντωνυμίες: *Μετά από συζήτηση που διήρκεσε τρεις ώρες, συμφώνησαν να υπογράψουν κοινή δήλωση – Μετά από σένα θα συναντήσουμε και άλλους*. Στις περιπτώσεις αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν αντίστοιχα επιρρήματα: *Ύστερα από συζήτηση... – Έπειτα από σένα...*

πριν[2] σύνδ. (συχνά +να) εισάγει χρονική πρόταση που δηλώνει πράξη, η οποία συμβαίνει αφότου γίνει η πράξη που δηλώνει η κύρια: *θέλω να σου μιλήσω ~ (να) φύγεις!* ΑΝΤ. αφού, αφότου· ΦΡ. (παροιμ.) ***των φρονίμων τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγειρεύουν*** βλ. λ. *φρόνιμος*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πριν*[1]].

πριν[3] επίρρ. **1.** σε προηγούμενο χρόνο, νωρίτερα: *Τι μου είπες ~; Δεν θυμάμαι!* || *τι είδες ~ και τρόμαξες;* ΣΥΝ. πρωτύτερα, προηγουμένως ΑΝΤ. μετά, αργότερα **2.** παλαιότερα, κατά το παρελθόν: *θυμάμαι ότι ~ οι άνθρωποι ήταν πολύ πιο αγνοί* ΣΥΝ. άλλοτε ΑΝΤ. μετέπειτα **3. *πριν*** (το) το παρελθόν: *το ~ σφραγίζει πάντα πιο ρομαντικό* **4.** (με τοπική σημασία) πιο μπροστά: *έπρεπε να είχαμε στρίψει έναν δρόμο ~*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πριν*[1]].

πρινά**ρι** (το) {πριναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πουρνάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πρινάριον*, υποκ. τού αρχ. *πρῖνος* (βλ.λ.)].

πριναρόδεντρο (το) το πουρνάρι.

πρινένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο πουρναριού. Επίσης **πριναρήσιος**.

πρίνος (ο) (λόγ.) το πουρνάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρῖνος (ἡ)*, αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο. Δεν θεωρείται πιθανή η σύνδεση με σλαβ. brinz «είδος δέντρου» ως παράλλ. δάνειο ούτε η υπόθεση περί πελασγικού δανείου].

πριόνι (το) {πριον-ιού | -ιών} **1.** εργαλείο ή συσκευή που αποτελείται κατά κύριο λόγο από μία λεπτή μεταλλική οδοντωτή λεπίδα και χρησιμοποιείται κυρ. για την κοπή σκληρών αντικειμένων, υλικών με συνεχή και παλινδρομική κίνηση: *ηλεκτρικό / μηχανοκίνητο ~* **2.** (συνεκδ.) το πριονιστήριο (βλ.λ.). — (υποκ.) **πριονάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πριόνιον*, υποκ. τού αρχ. *πρίων (ὁ)* < ρ. *πρίω* «πριονίζω, κόβω» < **πρίσ-ω* / **πρίσ-jω*, αβεβ. ετύμου, ίσως < Ο. *pri-, που οδηγεί στην ευρέως διαδεδομένη Ι.Ε. ρίζα *per- (πβ. αρχ. *πείρω* «διαπερνώ, τρυπώ», βλ. λ. *περ-όνη, πόρ-πη* κ.ά.), αλλά η παρουσία τού -ῑ- παραμένει δυσεξήγητη. Λιγότερο πιθ. είναι η σύνδεση με αλβ. prish «καταστρέφω, σπάζω». Ομόρρ. *πρῖσ-μα*].

πριονίδι (το) {πριονιδ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) οι πολύ λεπτές φλούδες ξύλου που αποκόπτονται κατά το πριόνισμά του, τα αποξέσματά του.
[ΕΤΥΜ. < *πριόνι* + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. *ροκαν-ίδι, πιστολ-ίδι*].

πριονίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {πριόνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κόβω με πριόνι: *~ τα κλαδιά / το δέντρο*· ΦΡ. ***πριονίζω την καρέκλα (την πολυθρόνα, τη θέση κ.λπ.) (κάποιου)*** υπονομεύω κάποιον, για να χάσει τη θέση που έχει: *δυσαρεστημένα στελέχη τού κόμματός του τον πριονίζουν την καρέκλα διαδίδοντας φήμες που τον εκθέτουν* ΣΥΝ. υποσκάπτω ♦ **2.** (αμετβ.) χρησιμοποιώ το πριόνι, για να κόψω κάτι: *μαθαίνω να ~ σωστά*.

πριόνισμα (το) {πριονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο με πριόνι: *το ~ τού ξύλου* **2.** (μτφ.-σπάν.) η υπονόμευση: *το ~ τής θέσης / τής καρέκλας του*. Επίσης **πριόνιση** (η).

πριονιστήριο (το) [1862] {πριονιστηρί-ου | -ων} μηχανή ή εργαστήριο εξοπλισμένο με μηχανές για το μηχανικό πριόνισμα κορμών δέντρων, για την κατασκευή καδρονιών, σανίδων κ.λπ.

πριονιστής (ο) [1889] εργάτης εξειδικευμένος στο πριόνισμα ξύλων, στον χειρισμό μηχανικών πριονιών: *~ τού ναυπηγείου*.

πριονιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κοπεί με πριόνι **2.** αυτός που έχει οδοντωτό σχήμα με εγκοπές και προεξοχές που σχηματίζουν δόντια, όπως τού πριονιού ΣΥΝ. πριονωτός. — **πριονιστά** επίρρ.

πριονοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πριονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι οδοντωτός, όπως το πριόνι ΣΥΝ. οδοντωτός, πριονωτός. — **πριονοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πριονοκορδέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ηλεκτρική (ή εσωτερικής καύσεως) μηχανή για την κοπή ξύλων με κύριο εξάρτημα μία χαλύβδινη, οδοντωτή ταινία, η οποία περιστρέφεται σαν ιμάντας· το μηχανικό πριόνι ΣΥΝ. πριονοταινία **2.** το παραπάνω εξάρτημα τής μηχανής, η πριονωτή κορδέλα.

πριονόμυλος (ο) το πριονιστήριο (βλ.λ.).

πριονοταινία (η) {πριονοταινιών} η πριονοκορδέλα (βλ.λ.).

πριονωτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει χαρακτηριστικές εσοχές και εξοχές σχηματίζοντας εγκοπές (δόντια σαν αυτά τού πριονιού): *~ μαχαίρι* ΣΥΝ. οδοντωτός, πριονιστός. — **πριονωτά** επίρρ.

πρίσμα (το) {πρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** διαφανές στερεό σώμα με συνήθ. τριγωνική βάση, που προκαλεί τη διάθλαση φωτεινής ακτίνας σε φάσμα ή την αντανάκλασή της **2.** ΓΕΩΜ. στερεό σώμα (σχήμα) που οι δύο βάσεις (έδρες) του είναι παράλληλες και πολύγωνες και οι πλευρές του παραλληλόγραμμα **3.** (μτφ.) η οπτική γωνία υπό την οποία βλέπει, κρίνει, αξιολογεί κανείς (κάτι/κάποιον): *υπό το ~ των νέων εξελίξεων θα επανεξεταστεί η στάση τής χώρας μας στη βοσνιακή κρίση* ΣΥΝ. οπτική, άποψη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρῖσμα*, αρχική σημ. «πριονίδι – τραύμα από πριόνισμα», < *πρίω* «πριονίζω, κόβω», για το οποίο βλ. λ. *πριόνι*. Η σημ. τού γεωμετρικού πρίσματος μαρτυρείται για πρώτη φορά στον Ευκλείδη (3ος αι. π.Χ.), ενώ η μτφ. χρήση οφείλεται σε απόδ. τού γαλλ. prisme].

πρισματικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που προκύπτει μέσω πρίσματος: *~ ανάλυση φωτός / φάσμα / χρώματα / αντανάκλαση* **2.** αυτός που έχει κατασκευαστεί ή αποτελείται από πρίσματα: *~ διόπτρα / γυαλιά / φακοί* **3.** αυτός που έχει το σχήμα πρίσματος: *~ κατασκευή* ΣΥΝ. πρισματοειδής. — **πρισματικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

πρισματοειδής, -ής, -ές [1766] {πρισματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει πρισματικό σχήμα ΣΥΝ. πρισματικός **2. *πρισματοειδές*** (το) πολύεδρο με παράλληλες βάσεις και πλευρές, που έχουν σχήμα τραπεζίου, παραλληλογράμμου ή τριγώνου. — **πρισματοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Πρίστινα (η) η πρωτεύουσα τού Κοσσυφοπεδίου.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Priština, από τον ομώνυμο ποταμό τής περιοχής, αγν. ετύμου].

πριτς επιφών. (οικ.-εκφραστ.) **1.** (ως κοροϊδευτική ή και υποτιμητική προς τον άλλον απάντηση, όταν μας ζητάει κάτι) σιγά, τι λες καλέ: *–Θα μου δώσεις λίγο παγωτό; –~!* || *~ που θα' ρθω, έχω κι άλλα πράγματα να κάνω*· ΦΡ. ***κάνω πριτς (σε κάποιον)*** (οικ., ως εκφραστική δήλωση άρνησης) αρνούμαι κάτι (σε κάποιον) ανασηκώνοντας τον αγκώνα και χτυπώντας τον, συνήθ. ελαφρά, με την παλάμη τού άλλου χεριού συνοδεύοντας τη χειρονομία με τη λέξη «πριτς»: *Μου λέει: «θα πας να μου κόψεις τα εισιτήρια;», και του κάνω κι εγώ «πριτς»!* **2.** (στη γλώσσα των νηπίων) η πορδή.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

πριτσιναδόρος (ο) εργαλείο με το οποίο καρφώνονται πριτσίνια.

[ΕΤΥΜ. < *πριτσίνι* + *-αδόρος* (βλ.λ.)].
πριτσίνι (το) {πριτσιν-ιού | -ιών} είδος καρφιού που χρησιμοποιείται στη συναρμογή μεταλλικών ελασμάτων.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. perçin < περσ. parčīn].
πριτσινώνω ρ. μετβ. {πριτσίνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) συνδέω μεταλλικά ελάσματα με πριτσίνια. — **πριτσίνωμα** (το).
πριχού επίρρ. (διαλεκτ.-λογοτ.) προτού, πριν: «~ *καλοστεριώσεις, κιόλας σε γύρεψα*» (Αργ. Εφταλιώτης).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *πριχοῦ*, αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι εξής υποθέσεις: (α) από συμφυρμό τού *πρίν* και τού λατ. prius (παράλλ. τ. τού prior, -ōris «πρότερος, προγενέστερος»), μέσω μεταβολών *πριοῦ* > *πριγοῦ* (ευφωνικό -γ-) > *πριχοῦ* (αηχοποίηση) (β) από το αρχ. *πρὶν ἤ* > *πρί(ν) γ' ἤ (ευφωνικό -γ-), > *πριγοῦ* (κατά το *προτοῦ*) > *πριχοῦ* (αηχοποίηση) (γ) < αρχ. *πρίν* + χρον. *οὗ* (πβ. *ἕως οὗ, μέχρις οὗ*) μέσω τ. *πρι(γ)χοῦ < *πριν-χοῦ, κατά τα *ἀλλα-χοῦ, παντα-χοῦ, πολλα-χοῦ* κ.τ.ό.].
προ πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: **1.** το προτερόχρονο (πριν από, νωρίτερα από): *οι εργασίες τής κοινοβουλευτικής ομάδας διεκόπησαν έναν μήνα ~ των εκλογών* || *υπεβλήθη σε ιατρικές εξετάσεις ~ ενός έτους*· ΦΡ. (α) ***προ Χριστού*** (συντομ. π.Χ.) πριν από τη γέννηση τού Χριστού, για την ιστορική χρονολόγηση: *η μάχη τού Μαραθώνα έγινε το 490 π.Χ.* (β) ***προ πολλού*** (*πρὸ πολλοῦ*, Ηροδ. 7, 130) εδώ και πολύ καιρό: *έχει αλλάξει σπίτι ~ και δεν μπορώ να βρω τη νέα του διεύθυνση* (γ) ***προ ολίγου*** (*πρὸ ὀλίγου*, Πλουτ. *Πομπήιος* 73) πριν από λίγο χρονικό διάστημα: *ήταν εδώ ~, είχε όμως δουλειά και έφυγε* (δ) ***προ αμνημονεύτων χρόνων*** πριν από μεγάλο χρονικό διάστημα: *αυτό έχει γίνει ~, εσύ τώρα το 'μαθες*; (ε) ***προ ημερησίας διατάξεως*** πριν από το καθορισμένο πρόγραμμα: *αποφασίστηκε να γίνει στη Βουλή συζήτηση ~* (στ) ***προ καιρού*** πριν από κάποιο χρονικό διάστημα: *συναντηθήκαμε τυχαία ~* (ζ) ***προ ημερών*** πριν από κάποιες μέρες **2.** τόπο: κάποιος/κάτι βρίσκεται μπροστά από κάτι άλλο: *ο Αννίβας έφτασε ~ των πυλών τής Ρώμης* || *εχθροί ~ των τειχών* || *ο Χ. ~ τού Ψ. πρόλαβε και έδιωξε τη μπάλα*· ΦΡ. (α) ***έχω προ οφθαλμών*** έχω μπροστά στα μάτια μου ή έχω υπ' όψιν μου: *έχω ~ τις δηλώσεις σας για τα εθνικά θέματα* (β) ***προ τετελεσμένου (γεγονότος) / προ τετελεσμένων (γεγονότων)*** μπροστά σε οριστικό γεγονός: *όταν μας ενημέρωσε για τις πράξεις του, μας έφερε ~* **3.** (γενικότ.) εν όψει γεγονότος / καταστάσεως: *~ τού διαφαινομένου σκανδάλου υποχώρησε* || *~ τής σθεναράς αντιστάσεως αναγκάστηκε να υποχωρήσει* ● ΦΡ. (α) ***προ παντός*** βλ. λ. *προπαντός* (β) ***προ πάντων*** βλ. λ. *προπάντων*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *pro- «μπροστά από, πριν από» (μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, βλ. λ. *παρά, περί, πέρα* κ.ά.), πβ. σανσκρ. prá, λατ. pro, αρχ. γερμ. fir- (> γερμ. ver-), λιθ. pra, αρχ. σλαβ. pro- κ.ά. Ομόρρ. *πρό-ς, πρόσ-θεν, προ-τοῦ, πρό-τερος, πρῶ-τος* κ.ά.].
προ- κ. **πρό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** (στον χώρο) την έννοια τού «μπροστά»: *πρό-ποδας, προ-πύλαια, προ-χωρώ* **2.** (στον χρόνο) από πριν, εκ των προτέρων: *προ-εξοφλώ, προ-ειδοποιώ, προ-ετοιμάζω, προαισθάνομαι, προ-βλέπω, πρό-ωρος* **3.** (α) προτεραιότητα στην τάξη, στη σειρά: *προ-πάππος, προ-πορεύομαι, πρό-δρομος* (β) γρηγορότερη εκτέλεση, ολοκλήρωση πράξης: *προ-φταίνω, προ-λαβαίνω, προ-κάνω* (γ) πρώτο στάδιο διαδικασίας, αρχικό μέρος συνόλου: *πρό-λογος, προ-οίμιο* (δ) πρωτοκαθεδρία, ιεραρχική ανωτερότητα: *προ-ϊστάμενος* (ε) (επιτατ.) με εντονότερο τρόπο, αδιαμφισβήτητα, ευλόγως: *προ-φανής, πρό-δηλος* (στ) εκλογή ή επιλογή: *προ-κρίνω, προ-αίρεση*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *πρό* (βλ.λ.) και δεν υφίσταται έκθλιψη κατά τη σύνθεση].
προαγάγω (να/θα) ρ. → προάγω
προαγγελία (η) [μτγν.] {προαγγελιών} η εκ των προτέρων αναγγελία γεγονότος που πρόκειται να συμβεί: *~ γάμου / θυέλλης / καταιγίδας* ΣΥΝ. προαναγγελία, προειδοποίηση, προμήνυμα.
προαγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {προήγγειλα, προαγγέλθηκα, προηγγελμένος} (λόγ.) προαναγγέλλω (βλ.λ.): *η διοίκηση προαγγέλει την ίδρυση νέων παραρτημάτων τής τράπεζας*. — **προάγγελμα** (το) [μτγν.].
προάγγελος (ο/η) [μτγν.] {προαγγέλ-ου | -ων, -ους} αυτός που προαγγέλλει ή μέσω τού οποίου προαγγέλλεται (κάτι): *το χελιδόνι είναι ~ τής άνοιξης* || *το επεισόδιο αυτό είναι ~ μιας ευρύτερης σύγκρουσης μεταξύ των δύο κρατών*.
προαγγελτήριος, -α, -ο προαγγελτικός (βλ.λ.).
προαγγελτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός μέσω τού οποίου προαγγέλλεται κάτι ΣΥΝ. προαγγελτήριος. — **προαγγελτικ-ά / -ώς** επίρρ.
προαγιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαγίασ-α, -τηκα κ. -θηκα, -μένος κ. προηγιασμένος} (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. αγιάζω εκ των προτέρων (κάτι)· εύχρ. κυρ. στη μτχ. ***προηγιασμένος**, -η, -ο* (βλ.λ.).
προαγορά (η) [1897] η εκ των προτέρων καταβολή χρημάτων και αγορά εμπορεύματος, προϊόντος, που θα παραδοθεί ή θα χρησιμοποιηθεί από τον αγοραστή σε καθορισμένο (συμφωνημένο) χρόνο: *~ σιτηρίων* ΣΥΝ. κράτηση ΑΝΤ. προπώληση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préachat].
προαγοράζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαγόρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καταβάλλω εκ των προτέρων τα χρήματα για την αγορά (προϊόντος ή εμπορεύματος), που θα μου παραδοθεί ή θα χρησιμοποιήσω σε συμφωνημένο χρόνο: *~ τα εισιτήρια για μια συναυλία* ΣΥΝ. κρατώ ΑΝΤ. προπωλώ.
προάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προή-γαγα (να/θα προαγάγω, μτχ. προαχθείς, -είσα, -έν), -χθην, -ης, -η..., -γμένος} (λόγ.) **1.** ωθώ (κάποιον/κάτι) στην εξέλιξη και στην πρόοδο, ενισχύω την ανάπτυξη ή την εμπέδωση του: *τέτοιες εμπρηστικές δηλώσεις δεν προάγουν το κλίμα φιλίας και συνεργασίας των δύο χωρών* ΣΥΝ. ενισχύω, βελτιώνω, βοηθώ, αναπτύσσω ΑΝΤ. υπονομεύω **2.** (α) (για αξιωματούχο) εγκρίνω τη μετάβαση σε ανώτερη ιεραρχική βαθμίδα: *προήχθη σε συνταγματάρχη / σε διευθυντή τής εταιρείας* (β) (για μαθητή) προβιβάζω: *πέρασε τα μαθήματα και κατάφερε να προαχθεί στην τρίτη λυκείου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
προαγωγή (η) [μτγν.] **1.** η ώθηση στην εξέλιξη, στην πρόοδο: *~ των διμερών σχέσεων / τού κλίματος εμπιστοσύνης / των τεχνών / των εθνικών συμφερόντων* ΣΥΝ. αναβάθμιση ΑΝΤ. υποβάθμιση **2.** (για πρόσ.) (α) η άνοδος σε ανώτερη ιεραρχική βαθμίδα (τάξη, κατηγορία κ.λπ.): *παίρνω ~* || *η ~ του σε στρατηγό / σε διευθυντή* (β) ***προαγωγές*** (οι) τα αποτελέσματα των κρίσεων από ειδικό σώμα / επιτροπή αξιολόγησης για την άνοδο ή τη στασιμότητα σε ιεραρχία: *ανακοινώθηκαν οι ~ υπαλλήλων για το νέο έτος* (γ) (για μαθητή, σπουδαστή) ο προβιβασμός στην επόμενη τάξη.
προαγωγικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που συμβάλλει στην πρόοδο κάποιου πράγματος: *ενέργειες προαγωγικές τής φιλίας των δύο λαών* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη μετάβαση σε άλλη ιεραρχική ή εκπαιδευτική βαθμίδα: *~ κρίσεις αξιωματικών* || *~ εξετάσεις μαθητών*. — **προαγωγικ-ά / -ώς** επίρρ.
προαγωγός (ο/η) (λόγ.) το πρόσωπο που εξωθεί κάποιον στην πορνεία ΣΥΝ. (!) νταβατζής, μαστροπός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προάγω*].
προαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) **1.** (α) η πρόθεση για κάτι: *ενήργησε με αγαθή ~* ΣΥΝ. επιθυμία, διάθεση, πρόθεση· ΦΡ. ***κατά προαίρεση*** (*κατὰ προαίρεσιν*, Αριστοτ. *Μετὰ τὰ Φυσικά* 1015a) χωρίς εξωτερικό καταναγκασμό ή καθοδήγηση, σύμφωνα με την ελεύθερη βούληση (κάποιου) (β) ΝΟΜ. ***σύμφωνο προαιρέσεως*** συμφωνία βάσει τής οποίας ο ένας συμβαλλόμενος αναλαμβάνει υποχρέωση, εφόσον αποφασίσει στο μέλλον την κατάρτιση μίας συμβάσεως, να προτιμήσει τον αντισυμβαλλόμενό του υπό τον όρο ότι δεν θα υπάρξει ευνοϊκότερη προσφορά από τρίτο πρόσωπο ΣΥΝ. σύμφωνο προτιμήσεως **2.** ΦΙΛΟΣ. ο γενικός, εσωτερικός προσανατολισμός τού ατόμου, με βάση τον οποίο αποφασίζει εκάστοτε περί τού πρακτέου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προαίρεσις* < *προαιροῦμαι* (βλ.λ.)].
προαιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκύπτει ή εξαρτάται από την ελεύθερη βούληση ή επιλογή κάποιου, που δεν είναι υποχρεωτικός: *η συμμετοχή στη δημοσκόπηση είναι ~* || *η ψηφοφορία στις φοιτητικές εκλογές είναι ~* ΣΥΝ. εκούσιος, θεληματικός, εθελοντικός ΑΝΤ. υποχρεωτικός. — **προαιρετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
προαιρούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {προαιρείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την προαίρεση, τη βούληση ή την επιθυμία· στις ΦΡ. (α) (σε εράνους) ***ό,τι προαιρείσθε*** ό,τι θέλετε, ό,τι έχετε ευχαρίστηση (β) ***όπως προαιρείσθε*** όπως επιθυμείτε, όπως προτιμάτε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αίρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προαιροῦμαι (-έο-)*, μέσ. ενεστ. τού ρ. *προαιρῶ* «προλαβαίνω, σκοτώνω πρώτος» < *προ-* + *αἱρῶ (-έω)* «αρπάζω, συλλαμβάνω, κυριεύω» (ενώ το μέσο *αἱροῦμαι* «εκλέγω / -ομαι, προτιμώ»). Η σημ. «προτιμώ» ήδη αρχ.].
προαισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προαισθάνθηκα} διαισθάνομαι (κάτι που επίκειται), προτού εκδηλωθεί ή γίνει αντιληπτό: *~ κίνδυνο / συμφορά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
προαίσθημα (το) [1835] {προαισθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι διαισθάνεται κανείς ότι πρόκειται να συμβεί, αυτό που προαισθάνεται ότι επίκειται: *έχω ένα καλό / κακό ~* ΣΥΝ. προαίσθηση **2.** ΙΑΤΡ. (περίληπτ.) το σύνολο των συμπτωμάτων που προϊδεάζουν για την προσβολή από νόσο.
προαίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να προαισθάνεται κανείς (κάτι που θα συμβεί), το να έχει προαίσθημα (για κάτι): *είχα (μια) ~ ότι είχε γυρίσει πίσω και πράγματι, όταν έφθασα στο σπίτι, τον βρήκα εκεί*.
προαιώνιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (κυρ. για τον Θεό) αυτός που υπάρχει πριν από τον καταμετρημένο χρόνο, πριν από τους αιώνες **2.** (μτφ.) αυτός που χρονολογείται, που θεωρείται ότι υφίσταται με συγκεκριμένη ιδιότητα από πολύν καιρό: *οι ~ εχθροί μας* || *το ~ μίσους μεταξύ των δύο εθνών*. — **προαιώνια / προαιωνίως** [μεσν.] επίρρ.
προακτέος, -α, -ο αυτός που είναι άξιος να προαχθεί: *πίνακας ~ μαθημάτων*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. ουδ. *προακτέον*, τ. ρηματικού επιθ. τού αρχ. *προάγω*].
προαλείφομαι ρ. αμετβ. αποθ. {προ-αλείφθηκα, -ηλειμμένος} (λόγ.) προετοιμάζομαι για ένα έργο, κάνω τις προπαρασκευαστικές κινήσεις για την ανάληψη αποστολής, ρόλου, αξιώματος κ.ά.: *οι φήμες τον θέλουν να προαλείφεται για διάδοχος τού προέδρου* || *~ για την αρχηγία τού κόμματος* ΣΥΝ. προπαρασκευάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αλείφομαι (με λάδι) πριν εισέλθω στην παλαίστρα». < *προ-* + *ἀλείφω / -ομαι*].
προάλλες [1889] οι προηγούμενες ημέρες· στη ΦΡ. ***τις προάλλες*** (επιρρ. φρ.) προ ημερών, πριν από μερικές μέρες (προκειμένου να μην καθοριστεί πόσες): *τον είδα ~ στον δρόμο*.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *ἄλλες* (ενν. *ημέρες*), απόδ. των γαλλ. l'autre jour, ces jours derniers].
προαναγγέλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {προανήγγειλα, προαναγγέλθηκα (λόγ. μτχ. προαναγγελθείς, -είσα, -έν), προανηγγελμένος} ειδοποιώ εκ των προτέρων για (κάτι), αναγγέλλω (κάτι που πρόκειται να συμβεί): *είχε προαναγγείλει την αποχώρησή του εδώ και τρεις μήνες* || «*Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος θανάτου*» (μυθιστόρημα τού Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες) || *οι συγγραφείς προαναγγέλλουν την έκδοση και δεύτερου βιβλίου για το επίμαχο θέμα* ΣΥΝ. προαγγέλλω, προ-

μηνύω, προειδοποιώ.

προαναγγελία (η) [1891] {προαναγγελιών} η εκ των προτέρων ειδοποίηση ή γνωστοποίηση (γεγονότος που πρόκειται να συμβεί): *η ~ τής αποχώρησής του θεωρήθηκε πολύ πρώιμη* || *επίσημη ~ για την ίδρυση νέου κόμματος* ΣΥΝ. προαγγελία.

προανακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προανέκρινα, προανακρίθηκα} διεξάγω προανάκριση (κάποιου).

προανάκριση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΝΟΜ. η προκαταρκτική ανάκριση για την πιστοποίηση αξιόποινης πράξης, κατ' αντιδιαστολή προς την τακτική ανάκριση: *διετάχθη ~ κατόπιν εντολής τού εισαγγελέα* || *διεξάγω ~*.

προανακριτικός, -ή, -ό [1880] αυτός που σχετίζεται με την προανάκριση: *~ διαδικασία / εξέταση*.

προανάκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** το προανάκρουσμα (βλ.λ.) **2.** στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ.λ.), η προήγηση (βλ.λ.).

προανάκρουσμα (το) [1851] {προανακρούσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΟΥΣ. σύντομο, εισαγωγικό μουσικό κομμάτι, που προηγείται εκτενέστερης σύνθεσης: *~ στους «Ψαλμούς τού Δαβίδ», τού Ανδρέα Νεζερίτη* ΣΥΝ. πρελούδιο, προοίμιο **2.** (μτφ.) κάθε ενέργεια που προϊδεάζει ή προειδοποιεί για επόμενη σημαντικότερη ή πιο σοβαρή: *εκτιμά πως αυτές οι επιμέρους συγκρούσεις δεν είναι παρά το ~ μιας γενικευμένης σύρραξης* ΣΥΝ. πρoάγγελος, πρελούδιο, προοίμιο. — **προανακρούω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προανακρούω / -ομαι* «εισάγω σε μουσικό έργο (για πρελούδιο)» < *προ-* + *ανα-* + *κρούω / -ομαι*].

προαναφέρω ρ. μετβ. [μτγν.] {προανέφερα, προαναφέρθηκα (μτχ. προαναφερθείς, -είσα, -έν)} αναφέρω (κάτι) πριν από κάτι άλλο: *όπως έχω ήδη προαναφέρει, τα προβλήματα θα αυξηθούν* || *το συμπέρασμα που προκύπτει από τα προαναφερθέντα...* ΣΥΝ. προλέγω. — **προαναφορά** (η) [μτγν.].

προανάφλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΤΕΧΝΟΛ. (κυρ. για μηχανές αυτοκινήτων) ανάφλεξη στο μπουζί (αναφλεκτήρα) κυλίνδρου μηχανής εσωτερικής καύσεως, προτού το καύσιμο συμπιεστεί στον μέγιστο βαθμό (νεκρό σημείο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pre-ignition].

προάνθρωπος (ο) [1893] {προανθρώπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. (κατά τη θεωρία τής εξέλιξης) κάθε ζώο που υπήρξε πρόγονος τού ανθρώπου και ήταν ενδιάμεσος κρίκος μεταξύ ανθρωποειδών και ανθρώπου ΣΥΝ. πιθηκάνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. proanthropus].

προαπαγορεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαπαγόρευ-σα, -θηκα, -μένος} απαγορεύω (κάτι) εκ των προτέρων: *προαπαγόρευσαν την είσοδο στο κοινό για την αποφυγή επεισοδίων* || *προαπαγόρευσαν τη δημοσίευση τής προκήρυξης των τρομοκρατικών οργανώσεων*. — **προαπαγόρευση** (η).

προαπαιτώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προαπαιτείς... | προαπαίτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} απαιτώ από πριν, αξιώνω εκ των προτέρων· ΦΡ. ***προαπαιτούμενα μαθήματα*** (στο πανεπιστήμιο) τα μαθήματα που πρέπει να έχει περάσει ο υποψήφιος υποχρεωτικά, προκειμένου να εξεταστεί σε άλλα μαθήματα.

προαπαλλάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαπήλλα-ξα, προαπαλλά-χθηκα (καθημ. -χτηκα, -γμένος} (λόγ.) απαλλάσσω εκ των προτέρων (κάποιον).

προαπάντημα (το) [μτγν.] {προαπαντήμ-ατος | -ατα, -άτων} η προϋπάντηση (βλ.λ.).

προαπαντώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προαπαντάς... | προαπάντ-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απαντώ (σε κάτι) προτού ερωτηθώ γι' αυτό: *η τοποθέτησή του υπήρξε πλήρης και ουσιαστικά όλες οι μετέπειτα ερωτήσεις είχαν προαπαντηθεί* • **2.** προϋπαντώ.

προαποβιώνω ρ. αμετβ. {προαπεβίωσα} αποβιώνω πριν από κάποιον άλλον.

προαποβίωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο θάνατος προσώπου που προηγείται τού θανάτου άλλου προσώπου: *λόγω τής ~ τού πατέρα του κληρονόμησε αυτός όλη την περιουσία τού παππού του*.

προαπόδειξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} ΝΟΜ. η προσκομιδή αποδεικτικών μέσων πριν από την έναρξη τής αποδεικτικής διαδικασίας.

προαποστέλλω [αρχ.] κ. (καθημ.) **προαποστέλνω** ρ. μετβ. {προαπέστ-ειλα, -άλην, -ης, -η..., -αλμένος} αποστέλλω (κάτι/κάποιον) σε ορισμένο σημείο πριν μεταβώ ο ίδιος εκεί ή πριν από άλλο γεγονός: *προαπέστειλαν με φαξ τα συμβόλαια, ώστε να μη χρονοτριβούν κατά την εκεί παραμονή τους*.

προαποστολή (η) [1893] **1.** η εκ των προτέρων αποστολή (προσώπου ή πράγματος) **2.** (συνεκδ.) ό,τι προαποστέλλεται.

προαποφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προαποφάνθηκα (λόγ. προαπεφάνθην, -ης, -η...)} (λόγ.) αποφαίνομαι για ένα ζήτημα εκ των προτέρων, προτού το μελετήσω ή προτού αποφανθεί το αρμόδιο πρόσωπο ή όργανο: *τα τηλεοπτικά κανάλια έχουν προαποφανθεί για την ενοχή των κατηγορουμένων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *αποθετικός*.

προαποφασίζω ρ. μετβ. [1766] {προαποφάσισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αποφασίζω εκ των προτέρων: *είχαν προαποφασίσει σε ποιον θα ανέθεταν το έργο· η συζήτηση έγινε απλώς για τους τύπους*.

προάριστο(ν) (το) [1846] {προαρίστ-ου | -ων} (στον στρατό) σύντομο γεύμα που δίνεται λίγες ώρες μετά το πρωινό και πριν από το γεύμα.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + αρχ. *ἄριστον* «μεσημεριανό γεύμα» < *αἰέρι-δ-τον < *αἰε-ρι- (> *ἆρι / *ἦρι* «νωρίς το πρωί», πβ. γοτθ. air, αρχ. σκανδ. ār) + -(ε)δ- (ρ. *ἔδομαι*, βλ. λ. *ἔδεσμα*) + -τον].

προάσκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η άσκηση για προθέρμανση, για ζέσταμα, η προκαταρκτική εκγύμναση. — **προασκώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

προασπίζω ρ. μετβ. {πρόασπισ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα)} (λόγ.) υπερασπίζω: *~ τα σύνορα / την ειρήνη / την ελευθερία / τα δίκαια ενός λαού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *ἀσπίζω* (< *ἀσπίς*), πβ. κ. *ὑπερ-ασπίζω*].

προάσπιση (η) [1786] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η μαχητική υπεράσπιση: *η ~ των εθνικών μας συμφερόντων*.

προασπιστής (ο) [μτγν.], **προασπίστρια** (η) [1897] {προασπιστριών} (λόγ.) ο μαχητικός υπερασπιστής συνήθ. υψηλού ιδανικού: *~ τής παγκόσμιας ειρήνης / τής ελευθερίας των λαών / τής εθνικής ανεξαρτησίας*.

προάστιο (το) (εσφαλμ. ορθ. *προάστειο*) {προαστί-ου | -ων} οικισμός ή περιοχή που βρίσκεται στην περιφέρεια μιας πόλης, μακριά από το κέντρο της: *το Παλαιό Φάληρο είναι παραθαλάσσιο ~ τής Αθήνας* || *λαϊκά ~*· ΦΡ. ***βόρεια προάστια*** τα βόρεια προάστια τής Αθήνας, περιοχές με υψηλό βιοτικό επίπεδο των κατοίκων τους, πολυτελείς κατοικίες κ.λπ.: *«μεγάλη πέραση έχουν αυτά τα προϊόντα όχι μόνο στα σχολεία των ~ αλλά και όλης τής χώρας»* (εφημ.). — **προαστιακός, -ή, -ό** [1882]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ἄστυ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προάστιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *προάστιος* < *προ-* + *-άστιος* < *ἄστυ*].

προαστισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η τάση αστικού πληθυσμού να εγκαταλείπει το κέντρο τής πόλης και να εγκαθίσταται σε προάστια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνεια από αγγλ. suburbanisation].

προασφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ασφαλίζω από πριν.

προασφάλιση (η) [1834] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η εκ των προτέρων ασφάλιση (πράγματος): *~ εμπορεύματος*.

προαύλιο (το) {προαυλί-ου | -ων} ο ανοιχτός και συνήθ. περιφραγμένος χώρος μπροστά ή γύρω από οικοδόμημα, η αυλή του: *το ~ τού σχολείου / τής εκκλησίας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προαύλιον* < *προ-* + *-αύλιον* < *αὐλή*].

προαφαιρώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προαφαιρείς... | προαφαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα} αφαιρώ εκ των προτέρων: *από τον μισθό έχουν προαφαιρεθεί οι κρατήσεις για το ασφαλιστικό ταμείο*. — **προαφαίρεση** (η) [1888].

προάχθηκα ρ. → προάγω

πρόβα (η) {δύσχρ. προβών} **1.** η δοκιμή ρούχων που έχει ράψει ή μεταποιήσει κάποιος: *κάνω ~ στη μοδίστρα* || *~ στο κουστούμι / στο νυφικό* **2.** η παρασκευαστική και δοκιμαστική εκτέλεση (μουσικού, θεατρικού έργου κ.λπ.) πριν από τη δημόσια και επίσημη παρουσίαση στο κοινό: *άρχισαν από τώρα τις ~ για την παράσταση που θα ανεβάσουν τού χρόνου* || *τελευταία ~* || *~ με κουστούμια* || *~ για την παρέλαση* || *κάνει ~ στον λόγο που θα εκφωνήσει*· ΦΡ. ***πρόβα τζενεράλε*** (i) η τελευταία δοκιμή ενός έργου στο σύνολό του και με όλους τους συντελεστές πριν από την πρώτη επίσημη παρουσίασή του (την πρεμιέρα) (ii) (γενικότ.) η γενική δοκιμή πριν από την επίσημη διεξαγωγή επιχειρήσεως: *«οι νατοϊκές δυνάμεις πληθαίνουν τις ~ για μια συνολική επίθεση εναντίον των Σερβοβοσνίων»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. prova < ρ. provare «δοκιμάζω, επιχειρώ» < λατ. probāre (< επίθ. probus «χρήσιμος, δόκιμος, καλός»)].

προβαδίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {προβάδισα} (σπάν.) προχωρώ μπροστά από κάποιον άλλον ή κάποιους άλλους, προπορεύομαι, κυρ. τιμητικά, στις επίσημες τελετές, πομπές κ.λπ. ΣΥΝ. προηγούμαι. — **προβάδιση** (η) [1879].

προβάδισμα (το) {προβαδίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να προηγείται κανείς, να προχωρεί πιο μπροστά ΣΥΝ. προβάδιση **2.** (συνήθ. μτφ.) η υπεροχή έναντι των υπολοίπων, το να κατέχει κανείς την πρώτη θέση, να είναι πρωτοπόρος: *το κόμμα του διατηρεί το ~ σε όλες τις σφυγμομετρήσεις* || *η εξαιρετική παιδεία και η προϋπηρεσία του τού δίνουν άνετα το ~ έναντι των συνυποψηφίων* || *έχω ελαφρό / σταθερό ~* || *στους άμεσους στόχους τής κυβέρνησης ~ έχει η βελτίωση τής οικονομίας* **3.** το τιμής ένεκεν δικαίωμα κάποιου να προπορεύεται σε επίσημες τελετές: *το ~ δίνεται πάντα στους αναπήρους πολέμου*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. précédence].

προβαίνω ρ. αμετβ. {προέβην, -ης, -η...} (λόγ.) **1.** προχωρώ **2.** (σε περιφράσεις, +σε) προχωρώ στην εκτέλεση (συγκεκριμένης πράξης, διαδικασίας): *~ στην ίδρυση κόμματος* (ιδρύω κόμμα) || *η αστυνομία θα προβεί σε συλλήψεις υπόπτων* || *~ σε διαμαρτυρίες / καταγγελίες* (καταγγέλλω) / *διαβήματα / αποκαλύψεις* (αποκαλύπτω) / *ομολογίες* (ομολογώ) / *δηλώσεις / σχολιασμό γεγονότος / ενέργειες / κινήσεις* ΣΥΝ. ενεργώ, αναλαμβάνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βαδίζω μπροστά, προχωρώ», < *προ-* + *βαίνω*. Η μτφ. χρήση και οι περιφράσεις με την πρόθ. *εἰς* (> *σε*) είναι ήδη αρχ.: *προβήσομαι ἐς τὸ πρόσω τοῦ λόγου* (Ηροδ. 1, 5)].

προβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόβαλα κ. προέβαλα, προβλήθηκα, προβεβλημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κινώ, τείνω (κάτι) προς τα εμπρός: *πρόβαλε από το παράθυρο το κεφάλι της, για να δει ποιος ήταν* **2.** εμφανίζω (κάτι) σε οθόνη ή κατάλληλη επίπεδη επιφάνεια με μηχανή προβολής: *ο κινηματογράφος αυτός προβάλλει έργα ποιότητας* || *προβάλλει διαφάνειες κατά το μάθημα* || *η τηλεόραση θα προβάλει τη σειρά σε είκοσι συνέχειες* || (μεσοπαθ.) *προβάλλονται σκηνές / στιγμιότυπα στην οθόνη* ΣΥΝ. παίζω, δείχνω, παρουσιάζω **3.** (μτφ.) παρουσιάζω (κάτι) σε αντιπαράθεση προς άλλα: *~ βέτο / ενστάσεις / αντιρρήσεις / άλλοθι / ισχυρισμό / επιχείρημα / αντίσταση / δικαιολογία / διεκδικήσεις* ΣΥΝ. αντιπαραθέτω, αντιτάσσω **4.** (μτφ.) (α) παρουσιάζω εμφατικά, τονίζω: *προσπαθεί να προβάλει τα θετικά σημεία τής δουλειάς του* || *προβάλλει τη λέξη με πλάγια γράμματα* (β) (κατ' επέκτ.) επιδεικνύω, διαφημίζω: *η Ελλάδα προβάλλει κυρίως τα*

αγροτικά της προϊόντα (γ) (κακόσ.) επιδεικνύω αυτάρεσκα και εγωιστικά: *προβάλλει μόνο τον εαυτό του* || *του αρέσει να προβάλλει τις αρετές του* ♦ **5.** (αμετβ.) εμφανίζομαι, φανερώνομαι: *πρόβαλε αθόρυβα μέσα στο σκοτάδι* || *πρόβαλε στο παράθυρο, να σου πω δυο λόγια* || *μια νέα ηγετική φυσιογνωμία προβάλλει στο πολιτικό στερέωμα τού τόπου* || *πρόβαλε ο ήλιος* (ανέτειλε) **6.** (μεσοπαθ. ***προβάλλομαι***) (α) εμφανίζομαι σε οθόνη ή επίπεδη επιφάνεια με μηχανή προβολής: *σε ποιες αίθουσες προβάλλεται η ταινία;* (β) (κακόσ.) επιδεικνύομαι, κάνω επίδειξη τού εαυτού μου: *του αρέσει να προβάλλεται· δεν τον διακρίνει η παραμικρή σεμνότητα!* **7.** (η μτχ. ***προβεβλημένος***, -η, -ο) ευρύτερα γνωστός λόγω τής θέσεως, τής προσωπικότητας, τής αξίας του κ.λπ.: ~ *πολιτικό στέλεχος / επιστήμονας / καλλιτέχνης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίχνω εμπρός», < *προ-* + *βάλλω*. Ήδη αρχ. είναι οι σημ. «παρουσιάζω, θέτω προς συζήτηση» και «εκθέτω, εμφανίζω (ενώπιον όλων)». Στη σημ. «εμφανίζω σε οθόνη» η λ. αποδίδει το αγγλ. project].

προβάρω ρ. μετβ. {πρόβαρ-α κ. -ισα} (καθημ.) κάνω πρόβα (σε κάτι), το δοκιμάζω (κυρ. φορώντας το): ~ *ένα φουστάνι*. — **προβάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. provare, βλ. κ. *πρόβα*].

προβατάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό πρόβατο (βλ.λ.) ΣΥΝ. αρνάκι· ΦΡ. ***μετράω προβατάκια*** μετράω φανταστικά προβατάκια προσπαθώντας έτσι να με πάρει ο ύπνος: *–Δεν μπορώ να κοιμηθώ. –Μέτρα προβατάκια!* **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι αφελής, αθώος, άκακος: ~ *τού Θεού είναι ο κακομοίρης, δεν πειράζει άνθρωπο!* • **3.** (μτφ.) ***προβατάκια*** (τα) οι αφροί των κυμάτων τής θάλασσας.

προβατάρης (ο) {προβατάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που βόσκει πρόβατα ΣΥΝ. βοσκός, τσομπάνος.
[ΕΤΥΜ. < *πρόβατο* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *γελαδ-άρης*].

προβατέμπορος (ο) [μεσν.] {προβατεμπόρ-ου | -ων, -ους} ο ζωέμπορος που κάνει αγοραπωλησίες προβάτων.

προβατήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *προβατίσιος*) (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με το πρόβατο, αυτός που παράγεται ή προέρχεται από πρόβατο: ~ *γάλα / κρέας / τυρί* ΣΥΝ. πρόβειος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

προβατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η δυσοσμία των προβάτων, καθώς και των φρέσκων, μη επεξεργασμένων πρόβειων γαλακτοκομικών προϊόντων.
[ΕΤΥΜ. < *πρόβατο* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. *τραγ-ίλα*].

προβατίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό πρόβατο ΣΥΝ. αμνάδα.

πρόβατο (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) {προβάτ-ου | -ων} **1.** φυτοφάγο θηλαστικό ζώο, ύψους περίπου ενός μέτρου, με πυκνό μαλλί, το οποίο βόσκει σε κοπάδι και εκτρέφεται για το μαλλί, το κρέας και το γάλα του: *βόσκω τα ~·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***απολωλός πρόβατο*** βλ. λ. *απολωλώς* (β) ***σαν πρόβατο στη σφαγή / ως πρόβατον επί σφαγήν*** βλ. λ. *σφαγή* (γ) ***βάλανε τον λύκο να φυλάει τα πρόβατα*** βλ. λ. *λύκος* **2.** (μτφ. για πρόσ.) (α) ο ήπιος και καλοπροαίρετος άνθρωπος, χωρίς πονηριά ή κακία (β) ο άνθρωπος που δεν έχει δική του βούληση, χωρίς προσωπικότητα: *«αφηνόμουν να με κανονίζει το πρόγραμμα τού ορφανοτροφείου· ~ ανάμεσα στ' άλλα ~»* (Έ. Αλεξίου) || *μερικοί πολιτικοί θέλουν τους πολίτες πρόβατα, ώστε να τους χειραγωγούν εύκολα·* ΦΡ. (α) ***σαν τα πρόβατα*** για ομάδα ανθρώπων χωρίς βούληση, που ακολουθούν τυφλά: *πηγαίναμε όλοι ~ πίσω απ' τον ξεναγό* (β) ***μαύρο πρόβατο*** βλ. λ. *μαύρος*. — (υποκ.) **προβατάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόβατον* (κυρ. πληθ. *πρόβατα*), ρηματικό επίθ. τού *προβαίνω* «προχωρώ, βαδίζω», με τη γενική έννοια ότι *πρόβατα* αποκαλούνται «αυτά που βαδίζουν, που κινούνται», κατ' αντιδιαστολή προς την ακίνητη περιουσία που μπορεί να κατείχε κάποιος (πβ. την ομηρική φρ. *κειμήλιά τε πρόβασίν τε* «ακίνητα και κινητά πλούτη»). Παρόμοια χρήση εμφανίζει το αρχ. σκανδ. ganganda «κινητή περιουσία, κοπάδια» (ενώ liggjanda fe «ακίνητη περιουσία, θησαυρός»), ίσως και το χεττ. iyant «πρόβατο», μτχ. τού ija- «πηγαίνω». Η λ. *πρόβατο* αναφερόταν αρχικώς σε κάθε είδους κοπάδια ζώων, αλλά πολύ σύντομα αντικατέστησε την αρχαιότατη λ. *ὄϊς* στη σημερινή σημ. «πρόβατο»].

προβατοκάμηλος (η) [1812] {προβατοκαμήλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το λάμα (βλ.λ.).

προβατοκομία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η συστηματική εκτροφή προβάτων, κυρ. για λόγους αναπαραγωγής ΣΥΝ. προβατοτροφία. — **προβατοκόμος** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προβατοκόμος* < *πρόβατον* + *-κόμος* < *κομῶ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

προβατοτροφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η προβατοκομία (βλ.λ.). — **προβατοτρόφος** (ο) [μτγν.].

προβεβηκώς, -υία, -ός (αρχαιοπρ.) προχωρημένος· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***προβεβηκυία ηλικία*** η μεγάλη, γεροντική ηλικία (β) ***προβεβηκ-ώς / -υία τη ηλικία*** (*προβεβηκὼς τῇ ἡλικίᾳ*, Λυσίας 24, 16) ο ηλικιωμένος / η ηλικιωμένη.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *προβαίνω*].

προβεβλημένος, -η, -ο αυτός που έχει προβληθεί ιδιαίτερα και είναι ευρύτερα γνωστός: ~ *πολιτικός / καλλιτέχνης / στέλεχος κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *προβάλλω*].

πρόβειος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το πρόβατο, που προέρχεται ή παράγεται από το πρόβατο: ~ *γάλα / γιαούρτι* ΣΥΝ. προβατήσιος.
[ΕΤΥΜ. μτγν., μετρική βράχυνση τού αρχ. *προβάτ-ειος* (< *πρό-βατον*), πιθ. από αμάρτυρο αθέματο τ. **πρόβα* (αντί *πρόβατα*)].

προβέντζα (η) (λαϊκ.) η ξαφνική, βίαιη ενίσχυση τής έντασης τού ανέμου και η ταυτόχρονη αλλαγή του από νότιο σε βόρειο.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. ιταλ. provenza (< τοπων. Provenza), άνεμος που φυσά από την περιοχή τής Προβηγκίας].

Προβηγκία (η) ιστορική περιοχή τής ΝΑ. Γαλλίας, που βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα. — **Προβηγκιανός** (ο), **Προβηγκιανή** (η), **προβηγκιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. provincia «επαρχία» (> γαλλ. Provence), που ονομάστηκε έτσι επειδή ήταν η πρώτη ρωμαϊκή επαρχία, η οποία ιδρύθηκε πέραν των Άλπεων. Αρχικώς ονομαζόταν Gallia Transalpina «πέραν των Άλπεων Γαλατία (Γαλλία)»].

προβιά (η) **1.** το φυσικό ή κατεργασμένο δέρμα προβάτου **2.** (κατ' επέκτ.) το δέρμα ζώου: ~ *λιονταριού* ΣΥΝ. τομάρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προβέα* (με συνίζηση *προβ-ιά*), από αθέματο τ. **πρόβα* (αντί τού αρχ. *πρόβατα*). Βλ. κ. *πρόβειος*].

προβιβάζω ρ. μετβ. {προβίβασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προωθώ σε ανώτερη βαθμίδα ή θέση· κυρ. (για μαθητές) προάγω στην επόμενη τάξη: *τελικά δεν προβιβάστηκε· έμεινε στην ίδια τάξη!* ΣΥΝ. προάγω ΑΝΤ. υποβιβάζω. — **προβιβαστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *βιβάζω* «προχωρώ, βαδίζω – κάνω κάποιον να προχωρήσει» (βλ. λ. *βάζω*)].

προβιβάσιμος, -η, -ο [1860] αυτός που μπορεί (κρίνεται ικανός) να προβιβαστεί· κυρ. στη ΦΡ. ***προβιβάσιμος βαθμός*** ο βαθμός που δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να προβιβαστούν, να προαχθούν στην επόμενη τάξη: *το «δέκα» είναι ~ για τους μαθητές τού γυμνασίου και τού λυκείου*.

προβιβασμός (ο) [μτγν.] η προώθηση (κάποιου) σε ανώτερη βαθμίδα ή θέση· κυρ. (για μαθητή) η προαγωγή στην επόμενη τάξη: *ο ~ του στη θέση τού προϊσταμένου* ΑΝΤ. υποβιβασμός, (για μαθητή) στασιμότητα. Επίσης **προβίβαση** (η) [μτγν.].

προβιβαστέος, -α, -ο [1851] αυτός που είναι άξιος να προβιβαστεί ΣΥΝ. προακτέος.
[ΕΤΥΜ. < θ. *προβιβασ-* (τού ρ. *προβιβάζω*) + παραγ. επίθημα *-τέος* ρηματ. επιθέτων, που δηλώνει υποχρεωτική πορεία ή πράξη].

προβιομηχανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εποχή που προηγείται τής βιομηχανοποίησης: ~ *κοινωνία* || *παραγωγικές διαδικασίες ~ τύπου* ΑΝΤ. μεταβιομηχανικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. preindustrial].

προβιταμίνη (η) {προβιταμινών} ΒΙΟΛ. ουσία που η δομή της είναι παρόμοια με αυτή τής βιταμίνης, λαμβάνεται από τον άνθρωπο με την τροφή του και μέσα στον οργανισμό μετατρέπεται στην αντίστοιχη βιταμίνη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. provitamin (νόθο σύνθ.)].

προβλεπτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να προβλέπει: ~ *σχεδιασμός / σκέψη / κίνηση* ΣΥΝ. προνοητικός, διορατικός. — **προβλεπτικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

προβλεπτικότητα (η) [1841] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα (κάποιου) να προβλέπει, να υπολογίζει σωστά και εγκαίρως τις εξελίξεις.

προβλέπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {προέβλεψα κ. πρόβλεψα κ. προείδα, προβλέφθηκα (λόγ. μτχ. προβλεφθείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) **1.** εκτιμώ ή διαισθάνομαι κάτι το οποίο πρόκειται να συμβεί στο μέλλον: *η αστυνομία δεν προβλέπει επεισόδια στη διαδήλωση* || ~ *βελτίωση τού πολιτικού κλίματος μέχρι τις εκλογές* ΣΥΝ. εκτιμώ, αναμένω **2.** μαντεύω (κάτι που θα γίνει στο μέλλον): *η χαρτορίχτρα τού πρόβλεψε πολλά κέρδη / επιτυχίες / μεγάλο έρωτα* || *ο υπερτυχερός που προέβλεψε σωστά τα αποτελέσματα και των δεκατριών αγώνων* ΣΥΝ. προμαντεύω **3.** (ειδικότ.) κάνω πρόγνωση: *η Ε.Μ.Υ. προβλέπει επιδείνωση τού καιρού από αύριο σε όλη τη χώρα* **4.** καθορίζω ή επιτρέπω με βάση διατάξεις, κανονισμούς κ.λπ.: *τι προβλέπει το Σύνταγμα για τέτοιες περιπτώσεις;* || *το συμβόλαιό του δεν προβλέπει αποζημίωση* || *η συμφωνία προβλέπει κυρώσεις σε περίπτωση αθέτησης των συμφωνημένων* || (μτχ.) *οι προβλεπόμενες ρήτρες από το συμβόλαιο* **5.** περιλαμβάνω (κάτι) σε σχεδιασμό: *δεν είχαν προβλέψει έξοδο κινδύνου για περίπτωση πυρκαγιάς* || *προέβλεψαν και δέκα θέσεις παραπάνω σε περίπτωση που χρειαζόταν* **6.** καθορίζω, προσδιορίζω με υπολογισμό και αξιοποίηση των υπαρκτών δεδομένων: *το κόστος τού έργου έχει προβλεφθεί στα δέκα δις* || *προβλεπόμενη διάρκεια ζωής* || *προβλεπόμενο κέρδος* **7.** (τριτοπρόσ. μεσοπαθ. ***προβλέπεται, προβλέπονται***) περιλαμβάνεται στον κανονισμό, σε όσα επιτρέπονται: *δεν προβλέπεται χορήγηση αδείας για τέτοιους λόγους* || *προβλέπονται αυστηρές κυρώσεις, σε περίπτωση μη τήρησης τής συμφωνίας* || *τι προβλέπεται γι' απόψε;* (τι έχει το πρόγραμμα γι' απόψε;) ♦ (αμετβ.) **8.** λαμβάνω (προληπτικά) τα μέτρα μου για κάτι: *έξυπνος είναι, αλλά δεν προβλέπει ποτέ για το μέλλον* || *έχετε προβλέψει για πιθανό σεισμό;* ΣΥΝ. προνοώ **9.** μαντεύω: *για να κερδίσεις, πρέπει να προβλέψεις σωστά*.

πρόβλεψη (η) [1769] {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1.** η εκ των προτέρων εκτίμηση για κάτι που πρόκειται να συμβεί ή υπολογίζεται να συμβεί: *δεν ήθελε να κάνει καμία ~ για τον αυριανό αγώνα* || ~ *τού καιρού* || *διακινδυνεύω μια ~* **2.** η έγκαιρη φροντίδα, η πρόνοια για μελλοντικά δεδομένα: *δεν είχε γίνει ~ για την περίπτωση πλημμύρας* || *τα κτήρια σχεδιάστηκαν χωρίς αντισεισμική ~* **3.** ΟΙΚΟΝ. (α) το αντιστάθμισμα ποσού, το οποίο θα καταβληθεί από τον αποδέκτη συναλλαγματικής (β) η παρακράτηση ποσού από το καθαρό κέρδος για την κάλυψη ζημιών, τα έξοδα συντηρήσεως ή επεκτάσεως εγκαταστάσεων κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόγνωση*.

προβλέψιμος, -η, -ο [1840] αυτός που μπορεί να προβλεφθεί, να υπολογιστεί εκ των προτέρων: *η αντίδρασή του δεν ήταν ~* || ~ *άνθρωπος* (με αντιδράσεις και συμπεριφορά σταθερή) ΑΝΤ. απρόβλεπτος. — **προβλεψιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prévisible].

προβλήθηκα ρ. ▸ προβάλλω

πρόβλημα (το) {προβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε ζήτημα που τί-

θεται προς επίλυση ή καθετί που προκαλεί δυσκολία ή μας απασχολεί λόγω τού δυσάρεστου ή πιεστικού του χαρακτήρα: *το ~ τού νέφους / τού πληθωρισμού / τής ανεργίας / των λαθρομεταναστών || το κυκλοφοριακό ~ || έχει πολλά ~ με την υγεία του || έχω ~ στην όραση / στην ακοή / στην κίνηση των άκρων || καρδιακό / πεπτικό / ψυχολογικό / αντιληπτικό / σεξουαλικό / ορμονικό ~ || εμφανισιακό / οικονομικό / κοινωνικό / δυσεπίλυτο / οξύ ~ || προκαλώ / δημιουργώ / αντιμετωπίζω / λύνω ένα ~ || θέτω σε κάποιον ένα ~ || θέλουμε καινούργιο σπίτι· το ~ είναι πού θα βρούμε τα λεφτά || δεν καταλαβαίνω· πού είναι το ~; || αυτό δεν είναι ~* (δεν προξενεί δυσκολίες) || *αυτό είναι δικό σου ~!* (και όχι δικό μου) || *όποιος κερδίσει το λαχείο θα λύσει το ~ τής ζωής του* (όλα τα οικονομικά του προβλήματα)· ΦΡ. (καθημ.) (α) ***κανένα πρόβλημα!*** δεν έχω αντίρρηση: *θα προτιμούσα να έρθεις Τρίτη, αλλά αν θέλεις να έρθεις Δευτέρα, ~!* (β) ***πρόβλημά σου!*** αυτό πρέπει να απασχολήσει εσένα και όχι εμένα **2.** (ειδικότ.) ζήτημα με το οποίο δίνονται συγκεκριμένα δεδομένα (γνωστά) και ζητούνται άλλα, για την εύρεση των οποίων απαιτείται μία σειρά μαθηματικών ή άλλων επιστημονικών πράξεων: *γεωμετρικό / φιλοσοφικό / δύσκολο / εύκολο ~ || ~ απλής μεθόδου των τριών / εξισώσεων || όλοι οι μαθητές έλυσαν το ~ με ευκολία || θα σου βάλω ένα ~: αν έχεις 5 μήλα και σου πάρω τα 3, πόσα θα σου μείνουν;* **3.** οτιδήποτε προκαλεί ερωτηματικά ή αμφιβολίες: *το χωρίο αυτό αποτελεί ένα από τα μεγάλα ~ για τους φιλολόγους* ΣΥΝ. (εκφραστ.) αίνιγμα, γρίφος **4.** (καθημ.) η δυσκολία στο να αποδεχθεί κανείς κάτι: *έχω ~ με την Τετάρτη· μήπως γίνεται να το κάνουμε Τρίτη; || –Τι ~ έχεις με το αμάξι του; –Δεν μ' αρέσει το χρώμα του·* ΦΡ. (οικ.-συνήθ. με επιθετική διάθεση) ***έχεις πρόβλημα;*** υπάρχει κάτι που δεν σου αρέσει: **5.** ***προβλήματα*** (τα) οι δυσκολίες στις σχέσεις (με κάποιον): *έχω ~ με τους γείτονες· ενοχλούνται που βάζω τη μουσική δυνατά.* — (υποκ.) **προβληματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε έχει ριχτεί μπροστά, εμπόδιο», < *προβάλλω* (πβ. κ. *βλῆμα – βάλλω*). Ήδη στους αρχ. συγγραφείς συναντούμε τη σημ. «γεωμετρικό ζήτημα (προς επίλυση)», στον δε Αριστοτέλη η λ. αναφέρεται στο θεωρητικό ερώτημα σχετικά με το αν μια δήλωση είναι αληθής ή ψευδής. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. λατ. problēma, αγγλ. problem, γαλλ. problème, γερμ. Problem κ.ά.].

προβληματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {προβληματίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δημιουργώ προβληματισμό (σε κάποιον), του προκαλώ ερωτηματικά, αβεβαιότητα ή δυσχέρεια: *με προβληματίζει η στάση κάποιου / τα αποτελέσματα / τα σχόλια των άλλων / η συμπεριφορά ενός γνωστού* ΣΥΝ. απασχολώ, ανησυχώ **2.** (μεσοπαθ. ***προβληματίζομαι***) καταπιάνομαι εις βάθος με ένα θέμα, ασχολούμαι σοβαρά (με κάτι) επιζητώντας τρόπους προσέγγισης ή αντιμετώπισής του: *δεν έχει προβληματιστεί ποτέ για τη ζωή / για το μέλλον του / σχετικά με φιλοσοφικά ζητήματα || προβληματίστηκε έντονα πριν καταλήξει σ' αυτή την απόφαση* **3.** (η μτχ. ***προβληματισμένος***, -η, -ο) (α) αυτός που τον απασχολεί έντονα κάτι: *τον είδα αρκετά προβληματισμένο χθες· συνέβη τίποτα;* (β) αυτός που θέτει ή διαπιστώνει προβλήματα και επιζητεί τρόπους επίλυσής τους: *είναι ~ άνθρωπος || βιβλίο για ~ αναγνώστες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προβληματικός*.

προβληματική (η) **1.** ο προβληματισμός για συγκεκριμένο θέμα, με διαχωρισμό και σύνδεση των επιμέρους ζητημάτων, που εμφανίζουν λογική αλληλουχία: *η επιχειρηματολογία του ήρθε ως απάντηση στην ~ που εξέθεσε ο προηγούμενος ομιλητής* **2.** το σύνολο των προβλημάτων με τα οποία συνδέεται κάτι: *η ~ ενός σκηνοθέτη / ενός έργου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προβληματισμός*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Problematik < αρχ. *προβληματικός*].

προβληματικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί ή παρουσιάζει πρόβλημα ή που η αντιμετώπισή του συνιστά πρόβλημα: *~ διατύπωση / κατάσταση / συμπεριφορά / διαδικασία || ~ άνθρωπος!* ΦΡ. (α) ***προβληματικό παιδί*** παιδί με κινητικά ή/και διανοητικά προβλήματα (β) ***προβληματική επιχείρηση*** κάθε επιχείρηση, κυρ. εθνικού ενδιαφέροντος, η οποία αδυνατεί να ανταποκριθεί κυρ. στις οικονομικές της υποχρεώσεις και η περαιτέρω λειτουργία της είναι αμφίβολη: *εξυγίανση / ιδιωτικοποίηση των προβληματικών επιχειρήσεων.* — **προβληματικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

προβληματικός – προβληματισμένος. Οι δύο λέξεις συγχέονται συχνά στη χρήση τους, παρά την εντελώς διαφορετική σημασία τους. Συγκεκριμένα, το **προβληματικός** δηλώνει πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις που προκαλούν προβλήματα, τα οποία ενοχλούν ή ανησυχούν τον ομιλητή· πρόκειται δηλ. για λέξη που χρησιμοποιείται με αρνητική έννοια («κακόσημα»): *Στη δουλειά του, στο σπίτι του, στις παρέες του αρπάζεται με το παραμικρό και φέρνει τους άλλους σε δύσκολη θέση· είναι πραγματικά ένα προβληματικό άτομο – Αγόρασε μια επιχείρηση που αποδείχθηκε προβληματική, γι' αυτό και οι πρώην ιδιοκτήτες της έσπευσαν να την πουλήσουν όσο-όσο.* Αντίθετα, θετική (εύσημη) είναι η έννοια με την οποία χρησιμοποιείται η λ. **προβληματισμένος**· δηλώνει το πρόσωπο που προβληματίζεται για κάτι το οποίο σχετίζεται με ένα θέμα δύσκολο ή ανησυχητικό και προσπαθεί να βρει λύση, να αντιμετωπίσει ένα πρόβλημα: *Όλοι φάνηκαν πολύ προβληματισμένοι με τις εξελίξεις που υπήρξαν στο Χρηματιστήριο – Γενικά, είναι ένας προβληματισμένος συγγραφέας που παρακολουθεί και εκφράζει τις ανησυχίες τής εποχής του* (τελείως διαφορετικό νόημα θα είχε η διατύπωση: *Είναι ένας προβληματικός συγγραφέας!* θα αποτελούσε έναν πολύ αρνητικό χαρακτηρισμό).

προβληματικότητα (η) [1864] {χωρ. πληθ.} η αυξημένη εμφάνιση προβλημάτων (σε κάποιον/κάτι), ώστε να καθίσταται προβληματικ-ός/-ό: *η ~ τού χαρακτήρα του || η ~ τού συστήματος διορισμών αποδεικνύεται από το πλήθος των αδιορίστων που περιμένουν διορισμό.*

προβληματισμένος, -η, -ο → προβληματίζω

προβληματισμός (ο) **1.** η πρόκληση και έκφραση ερωτημάτων και ανησυχιών: *Είναι τόσο απλό! Προς τι όλος αυτός ο ~; || ο επιστημονικός ~ του γεννήθηκε από την παρατήρηση των φυσικών φαινομένων* **2.** (κατ' επέκτ.) η κατάσταση τού ανθρώπου που προβληματίζεται, η ύπαρξη ερωτημάτων, ανησυχιών κυρ. πνευματικού και κοινωνικού χαρακτήρα **3.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε ζήτημα προβληματίζει (κάποιον): *εκφράζω / μοιράζομαι με κάποιον τους ~ μου || συμμερίζομαι τους ~ κάποιου.*

προβληματισμός – προβληματική. Από το **προβληματίζομαι** (για κάτι) χρησιμοποιείται πολύ τελευταία η λ. **προβληματισμός**. Και οι δύο λέξεις είναι νέες. Το *προβληματισμός* χρησιμοποιείται για την πράξη τού *προβληματίζομαι* τόσο στον ενικό (*Ο προβληματισμός τής κυβερνήσεως για ορισμένα ζητήματα τής εξωτερικής μας πολιτικής είναι κατά πόσον θα πρέπει να δεχθεί ξένες μεσολαβητικές προσπάθειες*) όσο και στον πληθυντικό (*Οι προβληματισμοί του για την οικονομία εκφράζονται συχνά στα κείμενα που δημοσιεύει στον Τύπο*). Νέα (από το γερμ. Problematik, που ανάγεται στο ελλην. *προβληματικός*) είναι και η λ. **προβληματική**, που χρησιμοποιείται με τη σημ. τού *προβληματισμός*: *Η προβληματική που εξέθεσε στη Βουλή, έδειξε ότι έχει συλλάβει την κρισιμότητα τής κατάστασης.*

προβλήτα (η) κατασκευή σε θάλασσα, λίμνη ή ποταμό με τη μορφή τεχνητής προεκβολής τής ξηράς, η οποία χρησιμοποιείται για το πλεύρισμα των πλοίων, τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων, την αποβίβαση και επιβίβαση επιβατών κ.λπ.: *τσιμεντένια ~ || πλωτή ~* (πλωτή κατασκευή / πλατφόρμα που αγκυροβολείται μακριά από την ακτή, κυρ. για να διευκολύνει τη φόρτωση πετρελαιοειδών) ΣΥΝ. λιμενοβραχίονας, μόλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προβλής, -ῆτος* < *προβάλλω*, μέσω θ. *βλη-* (πβ. αόρ. *ἐ-βλή-θην* τού ρ. *βάλλω*)].

προβοδίζω ρ. μετβ. {προβόδισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) συνοδεύω (κάποιον που αναχωρεί) για λίγο, τον βγάζω ώς την πόρτα ΣΥΝ. ξεπροβοδίζω, ξεβγάζω, κατευοδώνω. Επίσης **προβοδώνω**. — **προβόδισμα** κ. **προβόδωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προβοδῶ*, πιθ. < *προ-ευοδῶ (πβ. μτγν. *κατευοδῶ*) < *προ-* + *εὐ-* + *-οδῶ* (< *ὁδός*). Λιγότερο πιθ. η άποψη ότι το ρ. ανάγεται στο μεσν. *πρόβοδος* «οδηγός» < λατ. providus < ρ. provideo «προβλέπω, προνοώ»].

προβοκάρω ρ. μετβ. {προβόκαρ-α κ. -ισα} υποκινώ (μέλη οργάνωσης, συμμετέχοντες σε πολιτική εκδήλωση κ.λπ.) σε ενέργειες οι οποίες θα έχουν άσχημο αντίκτυπο, ώστε να τους εκθέσω (προς όφελος των αντιπάλων τους, τής αστυνομίας κ.λπ.). — **προβοκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. provocare < λατ. provocāre «προκαλώ» < pro- «προ-» + voco «καλώ, ονομάζω» (< vox «φωνή»)].

προβοκάτορας (ο) {προβοκατόρων}, **προβοκατόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που διεισδύει δολίως σε οργάνωση, διαδήλωση, πολιτική εκδήλωση κ.λπ. και δρα υπονομευτικά, στοχεύοντας να προκαλέσει αναταραχές ή να παρασύρει κάποιους σε ενέργειες που θα τους εκθέσουν (προς όφελος των αντιπάλων τους, τής αστυνομίας κ.λπ.). — **προβοκατόρικος, -η, -ο, προβοκατόρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προβοκάτωρ, -ορος*, αρχική σημ. «ξιφομάχος», < λατ. provocātor < provoco «προκαλώ» (βλ. κ. *προβοκάρω*)].

προβοκάτσια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η δράση ή ενέργεια που έχει σκοπό να παρασύρει άτομο ή ομάδα σε παράνομες ή ανάρμοστες πράξεις, ώστε να εκτεθούν και να ωφεληθούν οι αντίπαλοί τους, η αστυνομία κ.λπ.: *οι διοργανωτές τής διαδήλωσης απέδωσαν τις καταστροφές καταστημάτων σε ~, που αποσκοπούσε στο να στρέψει την κοινή γνώμη εναντίον τους.*
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. provokatsija < λατ. provocatio «πρόκληση» < provocāre «προκαλώ» (βλ. κ. *προβοκάρω*)].

προβολέας (ο) {προβολ-είς, -έων} **1.** (α) ισχυρή φωτιστική συσκευή, που συγκεντρώνει και εκπέμπει τη φωτεινή ροή σε σταθερή κατεύθυνση, επιτυγχάνοντας έτσι υψηλή ένταση τοπικού φωτισμού· χρησιμοποιείται για τη φωτοδότηση μεγάλων χώρων, κτηρίων κ.λπ., την αναζήτηση μακρινών στόχων τη νύχτα ή ως φωτιστική πηγή σε φωτογραφικά εργαστήρια: *ο ~ έπεσε πάνω στην πρωταγωνίστρια || ~ γηπέδου / θεάτρου / αυτοκινήτου || ~ διάχυτου φωτισμού* (αυτός που χρησιμοποιείται για τον φωτισμό χώρων, λ.χ. πλατειών, αεροδρομίων) || *~ ομίχλης / αεράμυνας* || (μτφ.) *κατάφερε να στρέψει ξανά τους ~ τής δημοσιότητας πάνω του* (β) το σποτ (βλ.λ., σημ. 2) (γ) συσκευή που προβάλλει σε τοίχο ή ειδική επιφάνεια μεγεθυσμένες εικόνες από άλλη πηγή (π.χ. από Η/Υ, τηλεόραση, βίντεο, ντιβιντί) ΣΥΝ. (προφορ.) προτζέκτορας **2.** (α) ΚΙΝΗΜ. η ειδική συσκευή, με την οποία πραγματοποιείται η προβολή κινηματογραφικής ταινίας (β) εποπτικό όργανο για την προβολή διαφανειών (σλάιντς) σε τοίχους, επιφάνειες κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προβολεύς*, αρχική σημ. «παραγωγός - γεννήτορας», < αρχ. *προβάλλω* (πβ. κ. *βολή – βάλλω*). Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. projecteur / αγγλ. projector].

προβολή (η) **1.** η παρουσίαση φωτεινών εικόνων: *~ διαφανειών*· ΦΡ. ***μηχανή προβολής*** (i) κάθε μηχανή που προβάλλει εικόνες σε οθόνη (ii) (ειδικότ.) η κινηματογραφική μηχανή που προβάλλει την ταινία **2.** (ειδικότ.) η παρουσίαση κινηματογραφικής ταινίας (σε οθόνη): *στο πλαίσιο τού φεστιβάλ θα γίνει ~ 20 κλασικών ταινιών τού ευρωπαϊκού κινηματογράφου || είδα την ταινία σε νυχτερινή ~*· ΦΡ. ***κινημα-***

τογράφος α΄ / β΄ προβολής ο κινηματογράφος που παρουσιάζει καινούργιες ταινίες (α΄ προβολής) ή αυτές που έχουν ήδη προβληθεί (β΄ προβολής) • **3.** η έντονη παρουσίαση (προσώπου ή πράγματος), με στόχο να γίνει ευρύτερα γνωστό, να διαφημιστεί: *σκοπός τής διεθνούς έκθεσης είναι η ~ των ελληνικών επιχειρήσεων* || *οι πολιτικοί επιδιώκουν την ~ τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης* || *έγινε μεγάλη ~ στο νέο προϊόν* || *κατηγορήθηκε από συναδέλφους της ότι επιδιώκει την προσωπική της ~ και μόνο* • **4.** η προώθηση συγκεκριμένου εμπορεύματος σε κατάστημα, λ.χ. με την τοποθέτησή του σε περίοπτη θέση, την επίδειξή του στους πελάτες από υπαλλήλους: *~ ενός καινούργιου αρώματος / τού νέου μακιγιάζ μιας εταιρείας* ΣΥΝ. προώθηση • **5.** ΨΥΧΟΛ. ένας από τους σημαντικότερους μηχανισμούς άμυνας τού εγώ, κατά τον οποίο το υποκείμενο αποδίδει σε άλλο πρόσωπο ή πράγμα ιδιότητες, επιθυμίες, συναισθήματα κ.λπ. που αρνείται να αναγνωρίσει στον εαυτό του ή τα οποία δεν μπορεί να υποφέρει • **6.** (λόγ.) η προέκταση: *η μεγάλη ~ τής στεριάς προς τη θάλασσα και οι σκόπελοι κάνουν την πλεύση επικίνδυνη* ΣΥΝ. προεξοχή, προεκβολή ΑΝΤ. εσοχή **7.** (α) ΓΥΜΝΑΣΤ. η μετακίνηση τού ενός ποδιού προς τα εμπρός και λοξά με ταυτόχρονη κάμψη τού γονάτου, ενώ το άλλο πόδι παραμένει τεντωμένο (β) ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) το τέντωμα τού ποδιού από παίκτη, με στόχο να διώξει τη μπάλα από τα πόδια αντιπάλου ΣΥΝ. τάκλιν **8.** ΓΕΩΜ. η απεικόνιση ενός συνόλου σημείων (σε ευθεία, επίπεδο ή επιφάνεια) με τη βοήθεια ενός κέντρου ή μιας ευθείας ή ενός επιπέδου: *~ ευθείας* (σε επίπεδο) / *τεταργώνου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίψη», < *προβάλλω* (πβ. κ. *βολή* – *βάλλω*). Εύχρηστες είναι στην Αρχ. οι σημ. «πρόταση – ψήφισμα» και «αμυντικό όπλο που κρατιέται μπροστά από το σώμα». Στη σημ. «παρουσίαση φωτεινών εικόνων» η λ. αποδίδει το γαλλ. projection].

προβολή – προπαγάνδα – διαφήμιση. Η λ. **προβολή** έχει γενική σημασία και θετικό περιεχόμενο: *Η προβολή των αξιών στις οποίες πιστεύει ένας λαός είναι έργο τής παιδείας.* Αρνητική χροιά έχει η σημασία τής λ. **προπαγάνδα**· δηλώνει την προβολή πολιτικών, κοινωνικών και ιδεολογικών κυρίως αρχών και διδαγμάτων με κάθε τρόπο, συχνά παραπειστικό, αποπροσανατολιστικό, επικοινωνιακά ανέντιμο, αφού μπορεί να περιέχει ελλιπείς, παραποιημένες ή εσφαλμένες πληροφορίες, που δεν βοηθούν να διαμορφώσει κανείς ορθολογική, τεκμηριωμένη και αντικειμενική γνώμη. Ας σημειωθεί ότι η *προπαγάνδα* ξεκίνησε ως επίσημη ενημερωτική κίνηση τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (το 1559) προς διάδοση τής πίστης (Congregatio de *propaganda* fide = Επιτροπή προς διάδοση τής πίστης), πέρασε στην οργανωμένη διάδοση κοινωνικοπολιτικών και ιδεολογικών αντιλήψεων από τις χώρες τού πρώην ανατολικού συνασπισμού, λιγότερο και στον δυτικό, λεγόμενο, κόσμο, για να φθάσει στο κορύφωμά της με την οργανωμένη προπαγάνδα τού γερμανικού ναζισμού από τον Γκαίμπελς. Η μεταπολεμική, όλο και περισσότερο καταναλωτικά προσανατολισμένη, κοινωνία, με προεξάρχουσα χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, προέβαλε και επέβαλε τη **διαφήμιση**, την προβολή καταναλωτικών κυρίως προϊόντων με κύριο στόχο το εμπορικό κέρδος. Η νεοελληνική λ. *διαφήμιση* πλάστηκε το 1887, για να αποδώσει το γαλλ. réclame (πβ. και **ρεκλάμα**), το οποίο προέρχεται από το ρ. réclamer «αναφωνώ» (< λατ. reclamo), ενώ η Αγγλική χρησιμοποιεί το advertisement από αντίστοιχη μεσαιωνική γαλλ. λέξη (avertissement), που ανάγεται στο λατ. ad-verto «στρέφω την προσοχή προς κάτι».

προβολικός, -ή, -ό [1805] **1.** ΓΕΩΜ. αυτός που σχετίζεται με την προβολή (βλ.λ., σημ. 8): *~ ευθεία / επίπεδο / απεικόνιση / γεωμετρία* **2.** ΦΩΤΟΓΡ. ***προβολική εκτύπωση*** μέθοδος αντιγραφής φωτογραφικών εικόνων, με την οποία παράγονται αντίγραφα διαφορετικών διαστάσεων • **3.** αυτός που σχετίζεται με τον προβολέα (βλ.λ.): *~ φάρος* (φάρος που χρησιμοποιεί ηλεκτρικό προβολέα) **4.** ΨΥΧΟΛ. (α) αυτός που σχετίζεται με την προβολή (βλ.λ., σημ. 5): *~ ταύτιση* (β) ***προβολικό τεστ*** ψυχολογική δοκιμασία που αποτελείται από αόριστα, ασαφή ερεθίσματα, τα οποία το άτομο καλείται να περιγράψει και να ερμηνεύσει.

πρόβολος (ο) {προβόλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** ΝΑΥΤ. πλάγιος ιστός που προεξέχει από την πλώρη ιστιοφόρου πλοίου και χρησιμεύει για να στερεώνει τα εμπρόσθια βοηθητικά ιστία ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπαστούνι **2.** ΑΡΧΙΤ. (α) λιθόκτιστη ή τσιμεντένια προεξοχή με σχήμα τριγωνικό, σφηνοειδές ή ελλειπτικό, που κατασκευάζεται στη βάση των βάθρων γέφυρας, για να ενισχύσει το κτίσμα (β) προέκταση οριζόντιου δομικού στοιχείου κατά το ένα άκρο του πέρα από το σημείο στήριξής του **3.** (α) κατασκευή που προεξέχει από μόλο, προβλήτα κ.λπ. και έχει διεύθυνση κάθετη ή λίγο λοξή προς την πλησιέστερη παραλία· χρησιμεύει για να προστατεύει την παραλία από τη διαβρωτική ενέργεια των κυμάτων (β) χαμηλό ανάχωμα, εγκάρσιο προς την όχθη χειμάρρου ή ποταμού, που την προστατεύει από τη διάβρωση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προβάλλω* (πβ. κ. *βόλος* – *βάλλω*)].

προβοσκίδα (η) **1.** σαρκώδης προεκβολή στο πρόσθιο τμήμα τής κεφαλής διαφόρων ζώων (λ.χ. τού ελέφαντα) ή εντόμων (λ.χ. τού κουνουπιού), που σχηματίζεται συνήθ. ως επιμήκυνση τής μύτης και τού επάνω χείλους ή των στοματικών οργάνων και χρησιμεύει κυρ. για την εύρεση και τη λήψη τής τροφής **2.** (μτφ.-σκωπτ.) η μεγάλη μύτη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προβοσκίς, -ίδος* < *προ-* + *βοσκίς* (< *βόσκω*)].

προβοσκιδοειδής, -ής, -ές [1890] {προβοσκιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΖΩΟΛ. ζώο που ανήκει στην τάξη χερσόβιων θηλαστικών με προβοσκίδα, στην οποία περιλαμβάνονται μόνο τα διάφορα είδη ελεφάντων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

προβοσκιδοφόρος, -α, -ο [1861] ΖΩΟΛ. αυτός που φέρει προβοσκίδα: *~ ζώα / έντομα*.
[ΕΤΥΜ. < *προβοσκίδα* + *-φόρος* < *φέρω*].

προβούλευμα (το) {προβουλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΟΜ. (παλαιότ.) πράξη τού εισαγγελέα πρωτοδικών, με την οποία έγκληση ή μήνυση απορρίπτεται ως αβάσιμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προβουλεύω* «προσχεδιάζω, προαποφασίζω» < *προ-* + *βουλεύω / -ομαι* < *βουλή* (βλ.λ.)].

προβώ (να/θα) ρ. → προβαίνω

προγαμιαίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που υπάρχει, γίνεται ή δίνεται πριν από τον γάμο: *~ σχέσεις / συμβόλαιο / δωρεά* (περιουσιακό στοιχείο τού άνδρα ή τρίτου προσώπου, που δωριζόταν στη γυναίκα πριν από τον γάμο ως ανταπόδοση τής προίκας).

προγάστριο (το) {προγαστρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το υπογάστριο (βλ.λ.)· (ειδικότ.) το προκοίλι: *«μια πολύ συμπαθητική μερίς ανθρώπων τής ευπόρου τάξεως, που δεν μεταβάλλουν τους παράδες τους εις προγάστρια και λιπαρά προγούλια...»* (Στρ. Μυριβήλης).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προγάστριον* < *προ-* + *-γάστριον* < *γαστήρ* «κοιλιά» (βλ. κ. *γαστέρα*)].

προγάστωρ (ο/η) {προγάστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.-σκωπτ.) αυτός που έχει προτεταμένη την κοιλιά, ο χοντρός: *«ο ~ πρώην υπουργός Εξωτερικών τής Ιταλίας»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *-γάστωρ* < *γαστήρ* «κοιλιά» (βλ. κ. *γαστέρα*)].

προγενέστερος, -η (λόγ. -έρα), -ο **1.** αυτός που προηγήθηκε, που υπήρξε, συνέβη ή έγινε πριν από (κάποιον ή κάτι) άλλο: *σε ~ έργα του δεν ασχολήθηκε με τέτοια θέματα* || *~ εποχή / συμβάν* || *πρόκειται για υπόθεση ~ τού διορισμού του* ΣΥΝ. προηγούμενος, παλαιότερος ΑΝΤ. μεταγενέστερος **2.** ***προγενέστεροι*** (οι) οι άνθρωποι που έζησαν σε προηγούμενες εποχές ΣΥΝ. παλιοί ΑΝΤ. μεταγενέστεροι. — **προγενέστερα / προγενεστέρως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός τού επιθ. *προγενής* «προγεννηθείς» < *προ-* + *-γενής* < *γένος*].

προγεννητικός, -ή, -ό αυτός που συμβαίνει ή διενεργείται πριν από ενδεχόμενη κύηση και τοκετό: *~ έλεγχος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prénatal].

προγεστερόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ορμόνη τού γυναικείου γεννητικού συστήματος, που παράγεται από τις ωοθήκες, τον πλακούντα και τα επινεφρίδια και είναι υπεύθυνη για την απελευθέρωση τού ωαρίου κατά την ωορρηξία (όπως και τα οιστρογόνα), για την προετοιμασία τού τοιχώματος τής μήτρας, ώστε το ενδομήτριο να μπορεί να δεχθεί το ωάριο και για την αναστολή των μυϊκών συσπάσεων τής μήτρας (ώστε το τοίχωμά της να μην απορρίψει το ωάριο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. progesterone (νόθο σύνθ.), από συμφυρμό τού progestin και τού επιθήματος -sterone. Ο όρος progestin < pro- (< *προ-*) + gest(ation) «κύηση» (< λατ. gestatio < ρ. gestāre «φέρω, βαστάζω», επιτατ. τ. τού ρ. gerĕre «φέρω, βαστάζω», μτχ. gestus), ενώ το επίθημα -sterone < sterole, αποσπάστηκε από το ελληνογενές σύνθ. cholesterol (βλ. λ. *χοληστερόλη*)].

πρόγευμα (το) [μεσν.] {προγεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρωινό φαγητό, το μικρό γεύμα που τρώγεται το πρωί: *το ξενοδοχείο σερβίρει ~ μέχρι τις 10.00* || *θα παρατεθεί ~ εργασίας* || *στην τιμή τού δωματίου περιλαμβάνεται και ~* ΣΥΝ. πρωινό, κολατσιό.

προγευματίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προγευμάτισα} τρώγω ελαφρά, παίρνω το πρωινό μου.

προγεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προγεύθηκα} παίρνω μια πρώτη γεύση από (κάτι), αποκτώ την πρώτη εμπειρία από (κάτι): *με τα τριμηνιαία διαγωνίσματα οι υποψήφιοι προγεύονται τη διαδικασία των προαγωγικών εξετάσεων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πρόγευση (η) [1873] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η πρώτη εμπειρία από κάτι, οτιδήποτε προϊδεάζει: *η εντυπωσιακή προεκλογική συγκέντρωση μας έδωσε μια ~ τής νίκης* || *παίρνω μια ~ αυτού που πρόκειται ν' ακολουθήσει*.

προγεφύρωμα (το) [1887] {προγεφυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΣΤΡΑΤ. χώρος τακτικού ή και στρατηγικού πλεονεκτήματος σε εχθρική τοποθεσία που καταλαμβάνεται ή πρόκειται να καταληφθεί και παρέχει τον αναγκαίο χώρο ελιγμών για τις επιχειρήσεις που είναι σχεδιασμένες να διεξαχθούν εκεί: *οι αντάρτες έστησαν ~ στο δυτικότερο άκρο τής χώρας* || (μτφ.) *«οι μειονότητες λειτουργούν συχνά ως προγεφυρώματα εθνικιστικών επιδιώξεων αλυτρωτικού χαρακτήρα»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Brückenkopf].

προγεωλογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η Γη βρισκόταν σε διάπυρη κατάσταση: *~ αιώνας* (ο κοσμικός αιώνας).

προγηρία (η) ΙΑΤΡ. ο γεροντομορφισμός (βλ.λ.) ΣΥΝ. γεροντίαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. progeria].

προγιαγιά (η) {προγιαγιάδες} η μητέρα τής γιαγιάς ή τού παππού (βλ. κ. λ. *προπάππος*).

προγιγνώσκω ρ. μετβ. [αρχ.] {κυρ. οι αόρ. προέγνωσα, προεγνώσθην, -ης, -η...} πρόβλεψα: *χάρις στην οξυδέρκειά του προέγνωσε εγκαίρως τους κινδύνους*.

πρόγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η αποδοκιμασία που εκδηλώνεται με κραυγές και θορύβους, ο ομαδικός χλευασμός: *έπεσε ~!* ΣΥΝ. πρόγκημα, γιουχάισμα ΑΝΤ. επευφημία, ζητωκραυγή.
[ΕΤΥΜ. Αβέβ. ετύμου, ίσως < σλαβ. bruca «προσβλητική αποπομπή», με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *πρόκα*].

προγκάω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προγκάς... | πρόγκηξα} (οικ.) ♦ (μετβ.) **1.** διώχνω (κυρ. ζώο) απότομα, με φωνές και θόρυβο **2.** (μτφ. για πρόσ.) εκφράζω την αποδοκιμασία μου (προς κάποιον) με κραυγές και θο-

ρύβους, χλευάζω: *δεν τόλμησε να το προτείνει, γιατί ήξερε ότι θα τον προγκήξουν* ΣΥΝ. γιουχάρω ΑΝΤ. επευφημώ, ζητωκραυγάζω ♦ **3.** (αμετβ.) (λαϊκ. για ζώο) εκδηλώνω ερεθισμό, τινάζομαι ξαφνικά. Επίσης **προγκάρω** κ. **προγκίζω**. — **πρόγκη(γ)μα** κ. **προγκάρισμα** κ. **πρόγκισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *πρόγκα*].

προγναθισμός (ο) [1895] {χωρ. πληθ.} διάπλαση τού προσώπου, τέτοια ώστε τα οστά τής γνάθου να προβάλλουν προς τα εμπρός σαν ρύγχος. Επίσης **προγναθία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. prognathisme].

πρόγναθος, -ος, -ο [1887] **1.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ. αυτός που παρουσιάζει προγναθισμό (βλ.λ.) **2.** ΖΩΟΛ. (έντομο) που έχει τα στοματικά όργανα στο πρόσθιο τμήμα τής κεφαλής ή που το κεφάλι του βρίσκεται σε οριζόντια θέση, με τις γνάθους να διευρύνονται προς τα εμπρός. — **προγναθικός, -ή, -ό** [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. prognathe].

πρόγνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πρόβλεψη για κάτι που θα συμβεί βάσει υπολογισμών, με αξιοποίηση των δεδομένων: *η ~ τού (αυριανού) καιρού από την Ε.Μ.Υ.* || *έγκαιρη / ακριβής ~ σεισμού* **2.** ΙΑΤΡ. ο εκ των προτέρων υπολογισμός εκ μέρους τού γιατρού για την εξέλιξη, την κατάληξη και τα επακόλουθα μιας ασθένειας, που βασίζεται περισσότερο στην ιατρική του πείρα ή σε στατιστικά κριτήρια παρά σε αντικειμενικά κριτήρια: *η ιατρική ~ επαληθεύτηκε από την εξέλιξη τής υγείας του.*

> **πρόγνωση – πρόβλεψη.** Συχνά οι δύο λέξεις χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ως ταυτόσημες. Ωστόσο, το **πρόγνωση** είναι στατική έννοια και αποτελεί το αποτέλεσμα τής **πρόβλεψης**, που έχει δυναμική σημασία. Οι μετεωρολόγοι έχουν τη δυνατότητα *πρόβλεψης* των καιρικών συνθηκών, πράγμα που δεν έχουν οι ναυτικοί, οι αγρότες, οι ταξιδιώτες κ.λπ. Οι δεύτεροι παρακολουθούν την *πρόγνωση* τού καιρού, στην οποία οδηγεί η επιστημονική σπουδή διαφόρων μετρήσεων των καιρικών συνθηκών (ταχύτητας τής κίνησης των νεφών κ.λπ.), δηλ. η *πρόβλεψη*.

προγνωστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με την πρόγνωση: *~ δύναμη / ικανότητα* ΣΥΝ. προβλεπτικός **2.** ***προγνωστικά*** (τα) η πρόβλεψη βάσει ορισμένων δεδομένων· (συνήθ. ειδικότ.) η πρόβλεψη τού αποτελέσματος αθλητικών αγώνων: *–Ποια είναι τα ~ σου για το αυριανό ντέρμπι; - Ισοπαλία!* || *αισιόδοξα / ευνοϊκά ~.*

προγόμφιος (ο) {προγομφί-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο δόντια που φύονται σε κάθε πλευρά τής άνω και κάτω γνάθου (οκτώ συνολικά), μεταξύ των κυνοδόντων και των γομφίων (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + αρχ. *γομφίος* (ενν. *ὀδούς*) < *γόμφος* «σφήνα, συνδετικό ξύλο ή μέταλλο» (βλ.λ.)].

προγόνι (το) {προγον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το παιδί τού ενός εκ των δύο συζύγων από προηγούμενο γάμο σε σχέση με τον νέο ή τη νέα σύζυγο (βλ. κ. λ. *προγονός*).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πρόγονος*].

προγονικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους προγόνους, που προέρχεται από τους προγόνους: *~ δόξα / κτήση / έθιμο / κληρονομιά* ΣΥΝ. πατροπαράδοτος.

προγονισμός (ο) ο αταβισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. atavisme].

προγονοκάπηλος (ο/η) πρόσωπο που καπηλεύεται τους προγόνους. — **προγονοκαπηλία** (η).

προγονολατρία (η) [1891] {προγονολατριών} **1.** η λατρεία των προγόνων, η απόδοση θρησκευτικών τιμών στους προγόνους **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο υπερβολικός θαυμασμός και η έπαρση για τη δόξα των προγόνων ΣΥΝ. προγονοπληξία. — **προγονολάτρης** (ο), **προγονολατρικός, -ή, -ό, προγονολατρικά** επίρρ..

προγονοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η υπερβολική προσκόλληση και έπαρση για τη δόξα των προγόνων, με ανάλογη υποτίμηση τού παρόντος: *οι οπαδοί τής καθαρεύουσας κατηγορούνταν για ~* ΣΥΝ. προγονολατρία. — **προγονόπληκτος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < *πρόγονος* + *-πληξία* < *πλήττω*, πβ. κ. *φαντασιο-πληξία*].

προγονός (ο), **προγονή** (η) (λαϊκ.) το παιδί τού ενός από τους δύο συζύγους από προηγούμενο γάμο σε σχέση με τον νέο ή τη νέα σύζυγο ΣΥΝ. προγόνι.
[ΕΤΥΜ. < *πρόγονος*, με καταβιβασμό τού τόνου].

πρόγονος (ο/η) {προγόν-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο από το οποίο κατάγεται κανείς, κυρ. ο συγγενής τού μακρινού παρελθόντος (παππούς, προπάππος κ.λπ.): *καυχάται ότι ένας από τους σημαντικότερους ήρωες τής Επανάστασης τού '21 είναι ~ του* ΣΥΝ. προπάτορας ΑΝΤ. απόγονος **2.** (εκφραστ.) ***πρόγονοι*** (οι) οι ομοεθνείς (κάποιου) σε παλαιότερη εποχή: *πρέπει να μιμηθούμε τους ένδοξους ~ μας* ΣΥΝ. προπάτορες, προγενέστεροι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *γόνος* (βλ.λ.)].

προγούλι (το) {προγουλ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις δίπλες που σχηματίζονται στο δέρμα τού λαιμού, κάτω από το πιγούνι, λόγω συσσωρευμένου πάχους: *με τα χρόνια πάχυνε και κρέμασε προγούλια!*
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-γούλι* < *γούλα* «οισοφάγος» (βλ.λ.)].

πρόγραμμα (το) {προγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) ο σχεδιασμός σειράς ενεργειών, το σύνολο των επιμέρους πράξεων και λεπτομερειών που κατατείνουν σε ενιαίο σκοπό: *~ χρηματοδότησης / απεξάρτησης από το αλκοόλ / οικονομικής εξυγίανσης / σύγκλισης / ιδιωτικοποιήσεων / επιχορηγήσεων / υποτροφιών / εξειδίκευσης / ερευνών* || *επεξεργασία / κατάρτιση / εκπόνηση προγράμματος* || *το πιλοτικό ~ εφαρμόζεται ήδη σε πολλά ακριτικά σχολεία* ΣΥΝ. πλάνο· ΦΡ. ***με / χωρίς πρόγραμμα*** με / χωρίς προγραμματισμό, με / χωρίς προκαθορισμένη μέθοδο: *είναι πολύ συγκροτημένος άνθρωπος και δουλεύει πάντα με πρόγραμμα* || *απόψε θα τραγουδήσουμε χωρίς πρόγραμμα* ΑΝΤ. όπως να 'ναι, τυχαία, πρόχειρα, απρογραμμάτιστα (β) το σύνολο των στόχων πολιτικού κόμματος, πολιτικού φορέα, τους οποίους δεσμεύεται να εφαρμόσει εφόσον εκλεγεί στην κυβέρνηση: *η κυβέρνηση είναι πιστή στην εφαρμογή τού ~ της* || *το ~ τού κόμματος περιλαμβάνει ουσιαστικές προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό τού κράτους* (γ) (συνεκδ.) το έντυπο στο οποίο είναι καταγεγραμμένοι οι παραπάνω πολιτικοί στόχοι **2.** η λεπτομερής καταγραφή και περιγραφή πράξεων και ενεργειών με τη σειρά που πρόκειται να εκτελεστούν σε καθορισμένο χρονικό διάστημα: *δεν ανακοινώθηκε ακόμη το ~ των μαθημάτων / των εξετάσεων / των σπουδών* || *στο ~ των χειμερινών εκδηλώσεων τού συλλόγου μας περιλαμβάνονται και εκδρομές για σκι* || *καταρτίζω / καταστρώνω / παραβιάζω / τηρώ (το) ~*· ΦΡ. (στο σχολείο) (α) ***αναλυτικό πρόγραμμα*** θεσμικό κείμενο που περιλαμβάνει τη διδακτέα ύλη, τη μέθοδο και τους σκοπούς διδασκαλίας κάθε μαθήματος για κάθε τάξη (β) ***ωρολόγιο πρόγραμμα*** η καταγεγραμμένη σειρά ενεργειών συγκεκριμένης χρονικής διάρκειας, κυρ. σχολικών μαθημάτων, με την αντίστοιχη ώρα κατά την οποία αρχίζει και τελειώνει καθεμιά τους **3.** το σύνολο των δραστηριοτήτων και ενεργειών που έχει σχεδιάσει ή πρέπει να εκτελέσει κάποιος εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος: *το μηνιαίο μου ~ είναι πολύ φορτωμένο* || *Τι λέει / έχει το ~ σου γι' απόψε; Έχεις χρόνο να βγούμε;* || *σκοπεύαμε να πάμε θέατρο απόψε, αλλά η ξαφνική αδιαθεσία τού παιδιού μάς έβγαλε (έξω) από το ~ μας*· ΦΡ. ***εκτός προγράμματος*** για κάτι που δεν προβλεπόταν από τον αρχικό σχεδιασμό: *αυτή η επίσκεψη τού προέδρου ήταν ~* **4.** (α) το σύνολο των παραστάσεων που πρόκειται να ανεβάσει συγκεκριμένο θέατρο ή γενικότ. το σύνολο των εκδηλώσεων που πρόκειται να πραγματοποιήσει συγκεκριμένος φορέας σε ορισμένη περίοδο: *το ~ τού Φεστιβάλ Αθηνών* (β) (συνεκδ.) το ειδικό έντυπο στο οποίο περιλαμβάνονται τα παραπάνω ή στο οποίο είναι καταγεγραμμένα τα μέρη συγκεκριμένου θεάματος (θεατρικής παράστασης, όπερας κ.λπ.), καθώς και ορισμένες πληροφορίες για τους συντελεστές του (γ) το σύνολο των τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών εκπομπών που πρόκειται να προβληθούν ή να μεταδοθούν σε ορισμένη ημέρα ή περίοδο: *στις κυριακάτικες εφημερίδες δημοσιεύεται το ~ τής εβδομάδας* ● **5.** ο σκοπός, η επιδίωξη: *έχει ~ να πάρει αυτός τη θέση τού διευθυντή* || *αν δεν το βάλεις ~, πτυχίο δεν πρόκειται να πάρεις φέτος!* ● **6.** ΠΛΗΡΟΦ. ομάδα εντολών που εκτελούνται από έναν υπολογιστή, προκειμένου να επιτελέσει συγκεκριμένες λειτουργίες **7.** ΜΗΧΑΝ. η εκτέλεση σειράς εργασιών από εργαλειομηχανή με τρόπο αυτόματο, δηλ. χωρίς τη μεσολάβηση τού χειριστή της.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ημερήσιο προσχέδιο θεμάτων τής Εκκλησίας τού Δήμου», < *προγράφω* «γράφω εκ των προτέρων» (βλ.λ.). Η λ. διαδόθηκε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. και γαλλ. programme, γερμ. Programm, ιταλ. programma κ.ά.].

προγραμματίζω ρ. μετβ. [1880] {προγραμμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθορίζω εκ των προτέρων και σχεδιάζω (μελλοντική ενέργεια): *έχω προγραμματίσει να λείψω για λίγες μέρες* || *το σωματείο έχει προγραμματίσει δίωρη στάση εργασίας για την επόμενη Δευτέρα* || *~ ταξίδι* || (μτχ.) *η προγραμματισμένη επίσκεψη τού πρωθυπουργού* ΣΥΝ. σχεδιάζω, βάζω στο πρόγραμμα **2.** κάνω (κάτι) στο πλαίσιο προγράμματος, με τρόπο οργανωμένο, συγκροτημένο: *είναι καιρός να προγραμματίσει το διάβασμά του, αν θέλει να πετύχει στις εξετάσεις* || (κ. η μτχ. ***προγραμματισμένος, -η, -ο***) *είναι πολύ προγραμματισμένος άνθρωπος· δεν αφήνει τίποτε στην τύχη!* ΣΥΝ. οργανώνω, καταστρώνω **3.** (α) ΠΛΗΡΟΦ. συντάσσω προγράμματα για Η/Υ: *προγραμμάτιζε υπολογιστές από τα 16* (β) ΤΕΧΝΟΛ. ρυθμίζω τηλεόραση, στερεοφωνικό, αποθηκεύω στη μνήμη τους τις συχνότητες των διαφόρων καναλιών / σταθμών (γ) (για βίντεο) ρυθμίζω (για να γράψει συγκεκριμένη εκπομπή από την τηλεόραση): *έχω προγραμματίσει το βίντεο να γράψει τον αγώνα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. programmer].

προγραμματικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που αναφέρεται ή περιλαμβάνεται σε πρόγραμμα: *οι ~ δηλώσεις τής κυβέρνησης* (αυτές που γίνονται από τον πρόεδρο τής κυβέρνησης κατά την πρώτη συνεδρίαση τής Βουλής μετά την ανάληψη των καθηκόντων του) || *~ λόγος / εξαγγελία / θέση / αρχές / σύγκλιση κομμάτων* (στο επίπεδο των πολιτικών τους προγραμμάτων) / *σύμβαση / συμφωνία / στόχος* ● **2.** ΜΟΥΣ. ***προγραμματική μουσική*** μουσική γραμμένη πάνω σε ένα εξωμουσικό «πρόγραμμα», φιλολογικής ή άλλης υφής, δηλαδή μουσική η οποία επιχειρεί να αποδώσει με δικά της μέσα καταστάσεις, ιδέες, εικόνες κ.λπ.· αποτέλεσε αισθητικό ιδεώδες τού 19ου αι., αντιτιθέμενο προς την απόλυτη μουσική (βλ.λ.) (από τα γνωστότερα έργα τού είδους είναι η «Φανταστική» συμφωνία τού Μπερλιόζ, τα συμφωνικά ποιήματα τού Λιστ και τού Ρίχαρντ Στράους). — **προγραμματικά / -ώς** επίρρ.

προγραμματισμός (ο) [1880] **1.** η κατάρτιση προγράμματος, ο προκαθορισμός ή/και ο λεπτομερειακός σχεδιασμός ενεργειών που πρόκειται να γίνουν στο μέλλον: *απαιτείται σοβαρός και μακρόπνοος ~ των χειρισμών και των μέτρων που πρέπει να ληφθούν για ένα τόσο σημαντικό πρόβλημα* ΣΥΝ. σχεδιασμός· ΦΡ. ***οικογενειακός προγραμματισμός*** βλ. λ. *οικογενειακός* **2.** (α) ΠΛΗΡΟΦ. η διαδικασία εκπόνησης προγραμμάτων Η/Υ (β) ***γλώσσα προγραμματισμού*** βλ. λ. *γλώσσα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. programmation].

προγραμματιστής (ο), **προγραμματίστρια** (η) {προγραμματιστριών} ο επιστήμονας που έχει σπουδάσει πληροφορική και ειδικότ. προγραμματισμό ηλεκτρονικών υπολογιστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. programmer].

προγραφή (η) **1.** (στην αρχαία Ρώμη) η καταδίκη σε θάνατο πολιτικών αντιπάλων χωρίς προηγούμενη δικαστική απόφαση, αλλά με μόνη την ανάρτηση τού καταλόγου με τα ονόματά τους στην αγορά **2.** (εκφραστ., συνήθ. στον πληθ.) η δίωξη ή η καταδίκη και εξόντωση πολιτικών αντιπάλων: *αφού κέρδισαν τις εκλογές, άρχισαν τις ~ εις βάρος υπαλλήλων που είχαν διοριστεί από την προηγούμενη κυβέρνηση.* **προγράφω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προγράφω* < *προ-* + *γράφω*. Τόσο το ρ. *προγράφω* όσο και το παράγ. *προγραφή* σήμαιναν αρχικώς «γράφω, σημειώνω εκ των προτέρων, προαναγγέλλω δημοσίως μια είδηση». Η σημ. «γνωστοποιώ καταδίκη (συνήθ. πολιτικού αντιπάλου)» αποτελεί απόδ. τού λατ. proscribere και είναι μτγν.].

προγυμνάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προγύμνασ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** γυμνάζω, ασκώ (κάποιον) προκαταρκτικώς ΣΥΝ. προασκώ **2.** (γενικότ.) προετοιμάζω (κάποιον) για την επίτευξη στόχου· κυρ. παραδίδω ιδιαίτερα μαθήματα σε μαθητή ή υποψήφιο, ώστε να τον προετοιμάσω για εξετάσεις: *τον προγυμνάζει στα μαθηματικά* ΣΥΝ. προπαρασκευάζω. — **προγύμναση** (η) [1851] κ. **προγύμνασμα** (το) [αρχ.].

προγυμναστήριο (το) [1888] {προγυμναστηρί-ου | -ων} **1.** ο ειδικός χώρος στον οποίο προγυμνάζεται κανείς **2.** ΝΑΥΤ. το πλοίο στο οποίο διαμένουν και προγυμνάζονται οι νεοσύλλεκτοι ναύτες.

προγυμναστής (ο) [μτγν.], **προγυμνάστρια** (η) {προγυμναστριών} **1.** το πρόσωπο που έχει ως έργο του να προγυμνάζει **2.** (ειδικότ.) ο εκπαιδευτικός που προετοιμάζει μαθητές για τις εξετάσεις, παραδίδοντάς τους ιδιαίτερα μαθήματα κατ' οίκον.

πρόδειπνο (το) [μτγν.] {προδείπν-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) ελαφρό γεύμα που λαμβάνεται λίγο πριν από το δείπνο, κατά τις απογευματινές ώρες ΣΥΝ. απογευματινό.

προδετώ ρ. αμετβ. {προδετείς... | προδέτησα} ΝΑΥΤ. (για οχηματαγωγό πλοίο) δένω με την πλώρη (για φορτοεκφόρτωση, αποβίβαση-επιβίβαση κ.λπ.) ΑΝΤ. πρυμνοδετώ. — **προδέτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *προ* + *-δετώ* < *δετός*].

πρόδηλος, -η, -ο (λόγ.) πολύ φανερός, αυτός που διακρίνεται με την πρώτη ματιά, που γίνεται αμέσως αντιληπτός: *~ κίνδυνος / συμφέρον / αποτέλεσμα / ανησυχία / ανάγκη* || *«ωστόσο, από την ~ αυτή αλήθεια πολλοί υπεκφεύγουν για λόγους ιδεαλισμού ή δόγματος»* (εφημ.) ΣΥΝ. ολοφάνερος, προφανής, πασίδηλος, κατάδηλος ΑΝΤ. άδηλος, αφανέρωτος, ανομολόγητος, κρυφός. — **προδήλως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *δῆλος* «φανερός, προφανής» (βλ.λ.)].

προδημοσίευση (η) [1887] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η δημοσίευση σε εφημερίδα ή περιοδικό αποσπάσματος κειμένου που πρόκειται να εκδοθεί: *η εφημερίδα φιλοξενεί σήμερα μια ~ αποσπάσματος τού βιβλίου που θα κυκλοφορήσει τον άλλο μήνα.* — **προδημοσιεύω** ρ. [1858].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. prepublication].

προδιαγραφή (η) [1890] **1.** **προδιαγραφές** (οι) η λεπτομερειακή περιγραφή τεχνικού έργου: *ψυγεία κατασκευασμένα με γερμανικές ~* || *τεχνικό έργο υψηλών ~* **2.** (σπάν.) ο προσχεδιασμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prescription].

προδιαγράφω ρ. μετβ. [μτγν.] {προδιέγραψα, προδιαγρά-φτηκα κ. -φηκα (κ. λόγ. προδιεγράφην, -ην, -η...), προδιαγεγραμμένος} **1.** διαγράφω επακριβώς εκ των προτέρων, καταστρώνω το σχέδιο ή καθορίζω την πορεία (μελλοντικού έργου, ενέργειας): *καθόρισαν σειρά συναντήσεων, για να προδιαγράψουν την τακτική που θα ακολουθήσουν στη συνέχεια* ΣΥΝ. προκαθορίζω, προσχεδιάζω **2.** (η μτχ. **προδιαγεγραμμένος**, *-η, -ο*) αυτός που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων: *~ κανόνες και αρχές λειτουργίας* || *η τύχη / η πορεία του ήταν ~* **3.** αφήνω να διαφανεί (κάτι που θα εκδηλωθεί στο μέλλον): *οι συγκρούσεις μεταξύ στελεχών τού κόμματος προδιαγράφουν ένα επεισοδιακό συνέδριο / σημαντικές εξελίξεις* **4.** (μεσοπαθ. **προδιαγράφομαι** + κατηγορούμενο) γίνομαι αντιληπτός εκ των προτέρων, διαφαίνομαι: *η τύχη του προδιαγράφεται κακή* || *η νίκη προδιαγράφεται περιφανής.*

προδιάθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η διάθεση που έχει κανείς εκ των προτέρων (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *αν ξεκινάς με αρνητική ~ (απέναντι στη δουλειά σου), είναι φυσικό να τα παρατήσεις γρήγορα* || *εχθρική ~* **2.** (συνεκδ.) η έμφυτη κλίση: *από μικρός είχε ~ για την περιπέτεια* || *καλλιτεχνική / μουσική ~* ΣΥΝ. ροπή, τάση **3.** ΙΑΤΡ. φυσική ή επίκτητη κατάσταση τού οργανισμού, που τον καθιστά επιρρεπή στην εμφάνιση ορισμένων ασθενειών ή νοσηρών ψυχικών καταστάσεων: *αλλεργική / φυσική / κληρονομική ~* || *εγκληματική ~.*

προδιαθέτω ρ. μετβ. [1766] {προδιέθεσα, προδιατέ-θηκα, -θειμένος} **1.** προετοιμάζω (κάποιον), ώστε να δεχθεί (κάτι) με ορισμένη ψυχική διάθεση, τον προϊδεάζω: *οι δηλώσεις του των τελευταίων ημερών μάς είχαν προδιαθέσει ευμενώς απέναντί του* || *ένα καθαρό γραπτό προδιαθέτει θετικά τον βαθμολογητή* ΣΥΝ. προκαταλαμβάνω **2.** (η μτχ. **προδιατεθειμένος**, *-η, -ο*) αυτός που έχει συγκεκριμένη διάθεση (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *μετά από όσα είχα ακούσει ήμουν αρνητικά / δυσμενώς / ευνοϊκά ~ απέναντί του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προδιατίθημι* (ίδια σημ.) < *προ-* + *δια-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*)].

προδίδω κ. (λαϊκ.) **προδίνω** ρ. μετβ. {πρόδωσα, προδό-θηκα, -μένος} **1.** (α) αθετώ (ηθική υποχρέωση που μου έχει επιβληθεί ή έχω αναλάβει): *δεν πρόκειται να προδώσω ποτέ τις ιδέες μου* || *~ τα ιδανικά / τις αρχές / τον όρκο μου* ΣΥΝ. (εκφραστ.) (ξε)πουλώ, παραβαίνω ΑΝΤ. τηρώ, φυλάττω (β) αθετώ την ηθική μου δέσμευση απέναντι σε (κάποιον/κάτι), ενεργώ αντίθετα προς τις προσδοκίες (κάποιου): *πρόδωσε την αγάπη μας / τη φιλία μας / τα αισθήματά μου / την εμπιστοσύνη μου / τα όνειρά μας* || *εγώ σ' αγάπησα κι εσύ με πρόδωσες* ΣΥΝ. πουλάω **2.** βλάπτω (κάποιον/κάτι) με δόλο, ευνοώντας τον εχθρό του: *~ την πατρίδα μου* ΣΥΝ. (εκφραστ.) (ξε)πουλώ **3.** παραδίδω (κάποιον) δολίως σε εχθρούς του, γενικότ. σε όσους θέλουν να τον βλάψουν ή αποκαλύπτω τα μυστικά του σε αυτούς: *σε σένα έχω εμπιστοσύνη, ξέρω ότι δεν θα με προδώσεις* || *δεν αποκάλυψαν σε κανέναν την ταυτότητά τους, γιατί φοβούνταν μην τους προδώσουν* ΣΥΝ. πουλώ, καταδίδω, μαρτυρώ **4.** (α) αποκαλύπτω (κάτι κρυφό): *ορκίσου ότι δεν θα προδώσεις το μυστικό μας!* || *ήταν έτοιμος να προδώσει στις αρχές τα μέλη τής οργάνωσης* (β) αποκαλύπτω (κάποιον που κρύβει την ταυτότητα του): *είχε μεταμφιεστεί, αλλά τον πρόδωσε η φωνή του* **5.** αφήνω να φανεί (κάτι που θα έπρεπε να μείνει κρυφό): *με τον τρόπο που φέρεσαι, προδίδεις την ενοχή σου* || *οι επιθετικές τους δηλώσεις προδίδουν την αγωνία τους* ΣΥΝ. μαρτυρώ ΑΝΤ. κρύβω, συγκαλύπτω **6.** (γενικότ.) αφήνω (κάτι) να διαφανεί, καθιστώ (κάτι) φανερό: *η συμπεριφορά του προδίδει άνθρωπο με κακή ανατροφή* || *τα άρθρα και οι ομιλίες του προδίδουν βαθιά γνώση τού θέματος* ΣΥΝ. υποδηλώνω, μαρτυρώ· (μτφ.) **7.** δεν φθάνω στο ύψος (συγκεκριμένου πράγματος): *η μετάφραση πάντα προδίδει το πρωτότυπο* **8.** δεν μπορώ να βοηθήσω, δεν επαρκώ: *δεν μπορώ να ανακαλέσω τα γεγονότα, με προδίδει η μνήμη μου* || *τον πρόδωσε η καρδιά του* (πέθανε από καρδιά).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *προδίδωμι*, αρχική σημ. «δίνω εκ των προτέρων, προπληρώνω», < *προ-* + *δίδωμι* (βλ. λ. *δίνω*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

προδικάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προδίκασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), προδεδικασμένος} **1.** κρίνω (κάποιον/κάτι) εκ των προτέρων, εκφέρω γνώμη (για ζήτημα τού οποίου η έκβαση δεν είναι ακόμη γνωστή): *κανείς δεν μπορεί από τώρα να προδικάσει την έκβαση τής διάσκεψης* ΣΥΝ. προεξοφλώ **2.** (συνήθ. μτφ.) καθορίζω εκ των προτέρων: *~ το τέλος / το αποτέλεσμα / τη στάση / την καταστροφή / τον θρίαμβο / το μέλλον κάποιου.*

προδικασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. το στάδιο τής πολιτικής δίκης το οποίο διαρκεί από την υποβολή τής αιτήσεως δικαστικής προστασίας έως την εκδίκασή της. — **προδικαστικός, -ή, -ό** [1833].

προδικτατορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε χρονικό διάστημα προγενέστερο τής επιβολής μιας δικτατορίας **2.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στη χρονική περίοδο πριν από τη δικτατορία τής 21ης Απριλίου 1967: *~ κυβερνήσεις / κόμματα / πολιτικό σκηνικό / αγώνες.* — **προδικτατορικά** επίρρ.

προδίνω ρ. → προδίδω

προδιόρθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** σχήμα λόγου, κατά το οποίο προτάσσεται μια φράση, για να προδιαθέσει τον ακροατή σχετικά με κάτι δυσάρεστο ή απροσδόκητο που θα ακολουθήσει, ώστε να προλάβει τυχόν αποδοκιμασία ή ανεπιθύμητη αντίδραση από μέρους του, π.χ. *θα σου πω κάτι, αλλά μη με παρεξηγήσεις...* || *μη σου κακοφανεί αυτό που θα σου πω...* **2.** διόρθωση εκ των προτέρων. — **προδιορθώνω** ρ. [μτγν.].

προδομένος, -η, -ο → προδίδω

πρόδομος (ο) {προδόμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΑΡΧΙΤ. **1.** (στην αρχαιότητα) ο πρώτος χώρος κτηρίου, αυτός που βρίσκεται πριν από τους χώρους των δωματίων ΣΥΝ. προθάλαμος ΑΝΤ. *οπισθόδομος* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το πρώτο τμήμα τού ορθόδοξου χριστιανικού ναού, ο χώρος που βρίσκεται πριν από τον κυρίως ναό ΣΥΝ. πρόναος, νάρθηκας ● **3.** ΑΝΑΤ. ο χώρος που βρίσκεται μπροστά από κοιλότητα τού σώματος: *~ τού κόλπου / τού λάρυγγα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *δόμος* «οίκος, δωμάτιο» (βλ.λ.)].

προδόρπιο(ν) (το) {προδορπί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) ορεκτικό που τρώγεται πριν από το κυρίως δείπνο (πβ. *προ-άριστον*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. πληθ. *προδόρπια* < *προ-* + *-δόρπιον* < *δόρπον* «απογευματινό φαγητό» (βλ. λ. *επιδόρπιο*)].

προδοσία (η) [αρχ.] {προδοσιών} **1.** η αθέτηση (εκ μέρους κάποιου) των ηθικών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει, κυρ. προκειμένου να εξυπηρετήσει ιδιοτελείς σκοπούς, για λόγους προσωπικού συμφέροντος (όπως λ.χ. η εγκατάλειψη φίλου σε δύσκολη στιγμή) ΣΥΝ. (εκφραστ.) ξεπούλημα **2.** η δόλια πρόκληση βλάβης (σε κάποιον/κάτι), κυρ. ευνοώντας τον εχθρό του ή αποκαλύπτοντας μυστικά του: *μας έπιασαν με ~· κάποιος μαρτύρησε την κρυψώνα στους διώκτες μας* **3.** (ειδικότ.) η βλάβη τής πατρίδας ή των συμφερόντων της, λ.χ. με μυστική συνεργασία με τους εχθρούς, με παράδοση σε αυτούς τμήματος στρατού, οχυρής θέσεως κ.λπ., με εγκατάλειψη θέσεως σε ώρα μάχης: *διαπράττω ~* **4.** ΝΟΜ. ***εσχάτη προδοσία*** (α) κάθε πράξη που συνιστά προσβολή τού πολιτεύματος (βλάβη, διακινδύνευση ή διατάραξή του), καθώς και κάθε πράξη που στρέφεται κατά τής ζωής φορέων πολιτειακών λειτουργημάτων (β) κάθε ενέργεια που στρέφεται κατά τής ασφάλειας τής πατρίδας και τής εθνικής ακεραιότητας: *η ~ σε καιρό πολέμου επισύρει την ποινή τού θανάτου* || *έγκλημα εσχάτης προδοσίας.*

προδότης (ο) {προδοτών}, **προδότρια** (η) [1859] {προδοτριών} αυτός που έχει διαπράξει προδοσία: *κανένα έλεος για τους ~!* || *~ τής πατρίδας / τής ιδεολογίας του.* Επίσης (λαϊκ.) **προδότρα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προδίδωμι* < *προ-* + *δίδωμι* (βλ. λ. *δίνω*), πβ. κ. *δότης* – *δίδωμι*].

προδοτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα προδοσίας, που ανήκει σε προδότη: *~ συμφωνία με τον εχθρό* || *~ ενέργεια / στάση / τακτική / συμπεριφορά.* — **προδοτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

προδρομικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον πρόδρομο, τον πρωτοπόρο: *~ σκέψη* **2.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον Βυζαντινό ποιητή Θεόδωρο Πρόδρομο ή Πτωχοπρόδρομο: *~ ποιήματα.*

Πρόδρομος (ο) {-ου κ. -όμου} **1.** προσωνυμία τού Ιωάννη τού Βα-

πτιστή (επειδή προηγήθηκε τού Χριστού και προετοίμασε τον λαό για τη διδασκαλία και το έργο του) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. προσωνύμιο < αρχ. επίθ. *πρόδρομος* < *προ-* + *δρόμος*].

πρόδρομος (ο) [αρχ.] {προδρόμ-ου | -ων, -ους} (+γεν.) **1.** οτιδήποτε (σε διαδικασία εξελίξεως ή σε διαδοχή γεγονότων) αποτελεί το προηγούμενο στάδιο από ανάλογο σημαντικότερο και προαναγγέλλει την παρουσία του: *τα Ορλοφικά ήταν ~ τής Επανάστασης τού '21* || *το κλειδοκύμβαλο υπήρξε ~ τού πιάνου* ΣΥΝ. προάγγελος **2.** (για πρόσ.) αυτός που με τη ζωή και τη δράση του προετοιμάζει το έργο άλλου προσώπου: *οι Πυθαγόρειοι υπήρξαν ~ τής νεότερης αστρονομίας* ΣΥΝ. πρωτοπόρος, σκαπανέας, προάγγελος.

πρόδρομος, -η, -ο 1. αυτός που προηγείται σε μια διεργασία προαναγγέλλοντας κάτι που θα ακολουθήσει: *τα ~ φαινόμενα ενός σεισμού* || *~ ανακοίνωση (έρευνας)* (προτού αποτελέσει κανονική ανακοίνωση) **2.** αυτός που οδηγεί σε κάτι άλλο: *~ ουσίες* || *~ στάδιο.*

προδυναστειακός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με περίοδο τής αρχαίας αιγυπτιακής ιστορίας πριν από τις φαραωνικές δυναστείες: *~ περίοδος / τάφος.* Επίσης **προδυναστικός**.

πρόδωσα ρ. → προδίδω

προέβαλα ρ. → προβάλλω

προέβην ρ. → προβαίνω

προέβλεψα ρ. → προβλέπω

προεγγραφή (η) η εκ των προτέρων εγγραφή (κάποιου) σε κατάλογο, ώστε να εξασφαλιστεί η μετέπειτα εγγραφή (του) σε τελικό, οριστικό κατάλογο: *λόγω τής αναμενόμενης αυξημένης ζήτησης για τη νέα συλλεκτική σειρά, γίνονται προεγγραφές για τους υποψήφιους αγοραστές των περιορισμένων κομματιών κατά σειρά δηλώσεως* || *προεγγραφές για αγορά μετοχών.* — **προεγγράφω** ρ. [μτγν.].

προέγκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} προκαταρκτική έγκριση (αιτήματος, δανείου κ.λπ.), που ακολουθείται από την τελική, εφόσον πληρούνται όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις: *δέκα ημέρες μετά την υποβολή των δικαιολογητικών δίνεται η ~ και εντός δύο εβδομάδων εκδίδεται η άδεια.* — **προεγκρίνω** ρ. [1892].

προέγνωσα ρ. → προγιγνώσκω

προεγχειρητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που προηγείται χειρουργικής επεμβάσεως, που γίνεται πριν από εγχείρηση: *~ αγωγή / έλεγχος* (έλεγχος των κινδύνων τής νόσου και διερεύνηση τού κατά πόσον η εγχείρηση θα είναι προς όφελος τού ασθενούς) / *εξετάσεις / στάδιο.* — **προεγχειρητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préopératoire].

προεδρείο (το) **1.** το σύνολο των προσώπων που διευθύνουν τις εργασίες συνέλευσης ή συνεδρίασης ή γενικότ. που προΐστανται σώματος, οργανισμού κ.λπ.: *θα εκλεγεί αύριο το νέο ~ τής Βουλής* || *το ~ τού Τεχνικού Επιμελητηρίου / τού σωματείου / τού συλλόγου στο δημοτικό συμβούλιο* **2.** (συνεκδ.) η σειρά των θέσεων, ο χώρος όπου κάθονται κατά τις συνεδριάσεις τα πρόσωπα αυτά: *η συνέλευση θα έπρεπε να έχει αρχίσει, αλλά το ~ είναι άδειο.*

προεδρεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {προήδρευσα} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι πρόεδρος, κατέχω την προεδρία ή την πρωτοκαθεδρία, ασκώ καθήκοντα προέδρου: *στην αυριανή συνεδρίαση θα προεδρεύσει ο πρόεδρος τού Αρείου Πάγου* || *λόγω ασθένειας τού δημάρχου, θα προεδρεύσει ο αντιδήμαρχος στο δημοτικό συμβούλιο* **2.** ΠΟΛΙΤ. ***προεδρευομένη δημοκρατία*** βλ. λ. *δημοκρατία* ♦ **3.** (μετβ.) (+γεν.) είμαι πρόεδρος σε (κάτι): *ο πρωθυπουργός προήδρευσε χθες μακράς συσκέψεως με τους οικονομικούς υπουργούς του* || *οι προεδρεύοντες τής συνεδριάσεως.*

προεδρία (η) [αρχ.] {προεδριών} **1.** η ιδιότητα και το αξίωμα τού προέδρου: *οι δύο παλαίμαχοι πολιτικοί εμφανίζονται ως οι κυριότεροι υποψήφιοι για την ~* **2.** η άσκηση καθηκόντων προέδρου: *το πειθαρχικό συμβούλιο θα συνεδριάσει υπό την ~ τού κ. Βλάχου* (συνεκδ.) **3.** η θητεία τού προέδρου, η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκεί τα καθήκοντά του: *επί προεδρίας του συνέβησαν όλα αυτά* **4.** το μέγαρο όπου διαμένει ο πρόεδρος και στεγάζονται οι σχετικές υπηρεσίες ● **5.** ΠΟΛΙΤ. (α) ***Προεδρία τής Δημοκρατίας*** (i) το αξίωμα τού προέδρου τής Δημοκρατίας, το ανώτατο αξίωμα στην ελληνική πολιτεία (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των υπηρεσιών που εκπροσωπούν τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας: *από την ~ εκδόθηκε η ακόλουθη ανακοίνωση...* (β) ***Υπουργείο Προεδρίας τής Κυβερνήσεως*** το υπουργείο που έχει ως κύρια αποστολή τον συντονισμό των δημοσίων υπηρεσιών για την καλύτερη διεξαγωγή τού έργου τής κυβέρνησης.

προεδρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πρόεδρο: *~ μέγαρο / θητεία / θώκος / καθήκον / εκλογές / αξίωμα / φρουρά* **2.** (ειδικότ.) αυτός που προέρχεται από τον πρόεδρο: *~ δήλωση / διάγγελμα / διάταγμα* (πράξη που εκδίδεται από τον αρχηγό τού κράτους κατόπιν εισηγήσεως και με τη σύμπραξη τής κυβέρνησης και που έχει νομική ισχύ) **3.** ΠΟΛΙΤ. ***προεδρική δημοκρατία*** βλ. λ. *δημοκρατία* **4.** ***προεδρικός*** (ο), ***προεδρική*** (η) ο οπαδός τού προέδρου: *στο εσωτερικό τού κόμματος υπάρχουν αντιθέσεις από τους λεγομένους «προεδρικούς» εναντίον των εκσυγχρονιστών.*

προεδριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) το αξίωμα τού προέδρου: *όλοι το θέλουν το ~!* ΣΥΝ. προεδρία (βλ. κ. λ. *-ιλίκι, -λίκι*).
[ΕΤΥΜ. < *πρόεδρος* + *-ιλίκι* (< τουρκ. -lık), πβ. κ. *αρχηγ-ιλίκι, υπουργιλίκι* κ.ά.].

προεδρίνα (η) [1879] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σύζυγος τού προέδρου.

πρόεδρος (ο/η) {προέδρ-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο που προΐσταται, που διευθύνει τις συνεδριάσεις οργανωμένης ομάδας προσώπων, αποτελώντας ενδεχομένως τον κυριότερο φορέα εξουσίας μέσα σε αυτήν: *~ τής Βουλής / δικαστηρίου / συμβουλίου / συνεδρίου / επιτροπής* || *βγαίνω / εκλέγομαι / διορίζομαι ~* || *ασκώ καθήκοντα προέδρου* **2.** το πρόσωπο που έχει την ανώτατη ιεραρχικά θέση σε οργανωμένη ομάδα, συγκροτημένο σώμα: *ο ~ τής επιτροπής / των μετόχων / τής εταιρείας / τού συνδικάτου / τού οργανισμού / τής Ακαδημίας / τού συνεταιρισμού* || *γενικός / προσωρινός / επίτιμος ~* (ειδικότ.) **3.** ο αρχηγός εκτελεστικής ή νομοθετικής εξουσίας και κατ' επέκτ. αυτός που προΐσταται πολιτικής ομάδας, κινήσεως κ.λπ. (βλ. κ. λ. *προεδρεύω, προεδρικός*): *ο ~ τής κυβερνήσεως / τού υπουργικού συμβουλίου* (ο πρωθυπουργός) || *~ πρωτοδικών / εφετών / τού Αρείου Πάγου* || *~ κόμματος / κινήματος* **4.** ο ανώτατος άρχων κράτους με δημοκρατικό πολίτευμα: *ο ~ τής Ελληνικής / Ιταλικής Δημοκρατίας* || *ο ~ των Η.Π.Α.* **5.** ο αρχηγός κοινότητας, ο επί κεφαλής κοινοτικού συμβουλίου: *ο ~ τού χωριού* ΣΥΝ. κοινοτάρχης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που κάθεται στην πρώτη θέση», < *προ-* + *-εδρος* < *έδρα*].

προειδοποίηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πράξη με την οποία προειδοποιεί κανείς, η ειδοποίηση από πριν για κάτι, συνήθ. δυσάρεστο: *τον εγκατέλειψε ξαφνικά, χωρίς ~* || *αυτό το σήμα είναι ~ για κίνδυνο* || *παρά τις συνεχείς ~, δεν απέφυγε τελικά το λάθος* || *η απόλυσή του ήταν μια ~ για τους υπόλοιπους* **2.** (συνεκδ.) το μέσο (έγγραφο, τηλεφώνημα κ.λπ.) με το οποίο προειδοποιεί ή προειδοποιείται κανείς: *η τράπεζα μου έστειλε γραπτή ~ να πληρώσω τη δόση για την πιστωτική κάρτα.*

προειδοποιητής (ο) [1890] ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα που προειδοποιεί (για κάτι): *τα μαχητικά αεροσκάφη F-16 φέρουν σύστημα που περιλαμβάνει ~ λέιζερ και ~ επερχόμενου βλήματος.*

προειδοποιητικός, -ή, -ό [1832] αυτός που ενέχει προειδοποίηση, που έχει τον χαρακτήρα προειδοποιήσεως: *~ ανακοίνωση / σύσταση / απεργία* (βλ.λ.) ΣΥΝ. προαγγελτικός. — **προειδοποιητικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

προειδοποιώ ρ. μετβ. [1815] {προειδοποιείς... | προειδοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ειδοποιώ (κάποιον για κάτι) εκ των προτέρων, ώστε να είναι προετοιμασμένος: *η Δ.Ε.Η. προειδοποίησε τους κατοίκους ότι το μεσημέρι θα γίνει διακοπή ρεύματος* || *~ εγκαίρως* **2.** (ειδικότ.) ειδοποιώ (κάποιον) εκ των προτέρων (για κίνδυνο, για κάτι δυσάρεστο που μπορεί να του συμβεί): *σε ~ να μην περιμένεις πολλά απ' αυτόν* || *εγώ πάντως σε προειδοποίησα (για τις συνέπειες)* || *το Υπουργείο Υγείας προειδοποιεί: το κάπνισμα βλάπτει σοβαρά την υγεία* || (και απειλητικά) *Σε ~! Μείνε μακριά απ' το παιδί μου!* (αλλιώς θα το μετανιώσεις).

προεικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προείκασ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) εικάζω εκ των προτέρων, συμπεραίνω από πριν: *~ τις εξελίξεις / τη νίκη* ΣΥΝ. προβλέπω, προμαντεύω, προλέγω. — **προεικασία** (η) [1868].

προεικονίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {προεικόνισ-α, -τηκα, -μένος} παρουσιάζω με εικόνες, σύμβολα κ.λπ. (κάποιον/κάτι) εκ των προτέρων: *πρόσωπα, γεγονότα και περιστατικά τής Παλαιάς Διαθήκης προεικονίζουν το πρόσωπο, τη ζωή και τη δράση τού Χριστού.* — **προεικόνιση** (η).

προείπα ρ. → προλέγω

προειρημένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει λεχθεί προηγουμένως ή (κυρ. προκειμένου για ενιαίο κείμενο, λόγο) έχει προαναφερθεί **2.** ***προειρημένα*** (τα) τα προλεχθέντα, όσα έχουν προαναφερθεί: *κατά τα ~, προκύπτει το συμπέρασμα ότι όλοι συμφωνούν με την πρόταση* (βλ. κ. λ. *προλέγω*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (χρησιμοποιήθηκε ως παρακ. τού *λέγω*) < *προ-* + *ειρημένος* (βλ.λ.)].

προεισαγωγή (η) [μτγν.] το μέρος (κειμένου, λόγου, βιβλίου, κ.λπ.) που προηγείται τής εισαγωγής.

προεισαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα προεισαγωγής: *~ ομιλία / σημείωμα* ΣΥΝ. προοιμιακός ΑΝΤ. επιλογικός. — **προεισαγωγικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ.

προείσπραξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η εκ των προτέρων είσπραξη (χρηματικού ποσού), προτού γίνει απαιτητό: *~ ενοικίου* (πβ. λ. *προκαταβολή, προπληρωμή*).

προεισπράττω ρ. μετβ. [μτγν.] {προεισέπραξα, προεισπρά-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} εισπράττω (χρηματικό ποσό) εκ των προτέρων, δηλ. προτού γίνει απαιτητό: *έχει προεισπράξει δύο μισθούς* (πριν ξεκινήσει την εργασία του) (πβ. λ. *προκαταβάλλω, προπληρώνω*).

προεισφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεισέφερα} καταβάλλω εκ των προτέρων την εισφορά μου (για κάτι) (πβ. λ. *προκαταβάλλω*).

προεισφορά (η) [αρχ.] η εκ των προτέρων καταβολή τής εισφοράς (κάποιου).

προεκβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {προεξέβαλα, προεκ-βλήθηκα, -βεβλημένος} (λόγ.-σπάν.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να προβάλλει προς τα εμπρός, το εκτείνω πέρα από ορισμένο σημείο ΣΥΝ. προεκτείνω ♦ **2.** (αμετβ.) εκτείνομαι προς τα εμπρός, εξέχω πέρα από ορισμένη θέση ΣΥΝ. προεξέχω, προεκτείνομαι.

προεκβολή (η) [1894] (λόγ.-σπάν.) **1.** το άπλωμα, η έκταση πράγματος προς τα εμπρός: *η ~ τής ξηράς στη θάλασσα ονομάζεται «ακρωτήριο»* ΣΥΝ. προέκταση, προβολή **2.** (συνεκδ.) το τμήμα που προεκβάλλει, που εκτείνεται προς τα εμπρός: *η ~ τής στέγης / τής προβλήτας* ΣΥΝ. προεξοχή **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η μετάθεση τού δεξιού ή τού αριστερού ποδιού κατευθείαν προς τα εμπρός, σε ορισμένη απόσταση, χωρίς κάμψη τού γονάτου.

προεκλαμψία (η) {προεκλαμψιών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση σταδιακής και αφύσικης αυξήσεως τής πίεσης τής εγκύου, που συνοδεύεται από οίδημα και μπορεί να οδηγήσει σε εκλαμψία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pre-eclampsia].

προεκλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεξέλεξα, προεκλέ-χθηκα (λόγ. προεξελέγην, -ης, -η..., μτχ. προεκλεγείς, -είσα, -έν), -γμένος} εκλέγω εκ των προτέρων: *~ τους υποψηφίους.*

προεκλογικός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με τη χρονική πε-

ρίοδο πριν από τις εκλογές, κυρ. από την επίσημη αναγγελία τους ώς την ημέρα τής ψηφοφορίας: ~ *περίοδος / αγώνας / εκστρατεία / τακτική / φυλλάδιο / δέσμευση / δαπάνες / σύνθημα / υποσχέσεις / ομιλία / ατμόσφαιρα / συγκέντρωση* ΑΝΤ. μετεκλογικός. — **προεκλογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pré-électoral].

προεκπαίδευση (η) [1831] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η προπαρασκευαστική κατάρτιση (κάποιου) σε έναν τομέα πριν από την κύρια εκπαίδευσή του.

προέκταμα (το) {προεκτάμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. η προέκταση, ό,τι προστίθεται επιπλέον.
[ΕΤΥΜ. < *προεκτείνω*].

προέκταση (η) [1886] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η έκταση προς τα εμπρός, η αύξηση κατά μήκος, κατά πλάτος ή σε έκταση: *η ~ τού σιδηροδρομικού / οδικού δικτύου* || *χρειάζεται ~ τού σχεδίου πόλεως, για να περιληφθούν και οι παραλιακές περιοχές* ΣΥΝ. επέκταση ΑΝΤ. σύντμηση, βράχυνση **2.** (συνεκδ.) το τμήμα, ο χώρος που εκτείνεται προς τα εμπρός: *η ~ τής βεράντας* **3.** η (νοητή) γραμμή ή η επιφάνεια κατά την οποία επεκτείνεται (κάτι): *η βάρκα έπεσε στα βράχια που βρίσκονται στην ~ τού λιμενοβραχίονα·* (μτφ.) **4.** η συνέχεια (σκέψης ή συλλογισμού): *αυτά που θα πω αποτελούν ~ τού συλλογισμού / όσων είπε ο προηγούμενος ομιλητής* **5. *προεκτάσεις*** (οι) (α) ό,τι προκύπτει ως νοητή συνέχεια, ως επιπλέον παράμετρος: *το σκάνδαλο στον χώρο τού ποδοσφαίρου είχε και πολιτικές ~* (λ.χ. εκτός από αθλητικό ήταν και πολιτικό σκάνδαλο) (β) οι συνέπειες: *ας αναλογιστούμε τις οικονομικές / ποινικές ~ αυτού τού εγχειρήματος* **6.** ΠΛΗΡΟΦ. (αγγλ. extension) σύνολο χαρακτήρων που προστίθενται σε ένα όνομα αρχείου με σκοπό να διευκρινισθεί η σημασία τού ονόματος ή να δηλωθεί ότι το αρχείο ανήκει σε ορισμένη κατηγορία, π.χ. .com, .txt κ.λπ.· αλλιώς *επέκταση* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prolongement].

προεκτείνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προ-εξέτεινα, -εξετάθην, -ης, -η..., προεκτεταμένος} **1.** εκτείνω προς τα εμπρός, αυξάνω κατά μήκος, κατά πλάτος ή σε έκταση: *θα προεκτείνουν τον δρόμο, ώστε να φθάνει μέχρι την είσοδο των νέων εγκαταστάσεων* ΣΥΝ. επεκτείνω **2.** (μτφ.-καταχρ.) προσδίδω ευρύτερες διαστάσεις (σε κάτι): *θα προεκτείνουν τη συνεργασία τους και σε άλλους τομείς / την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και σε άλλες χώρες* ΣΥΝ. εκτείνω, διευρύνω **3.** (μτφ.) συνεχίζω ακολουθώντας τον ειρμό τής σκέψης (κάποιου): *προεκτείνοντας τον συλλογισμό τού προηγούμενου ομιλητή, καταλήγω στο εξής συμπέρασμα...*

προέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) η γρήγορη κίνηση στρατού προς τα εμπρός με άνετη εξουδετέρωση τής (όποιας) αντίστασης τού αντιπάλου: *κάνω ~* || (μτφ.) *συνεχίζεται η ~ των ομάδων μας στα ευρωπαϊκά κύπελλα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προέλασις* < *προελαύνω* (πβ. κ. *ἐπέλασις* – *ἐπελαύνω*)].

προελαύνω ρ. αμετβ. {προήλασα} (λόγ. για στρατό) προχωρώ γρήγορα προς τα εμπρός χωρίς αποτελεσματική αντίσταση εκ μέρους τού εχθρού, υπερισχύοντας κατά κράτος: *τα στρατεύματά μας προελαύνουν ακάθεκτα στο εχθρικό έδαφος* || (μτφ.) *ο επιθετικός παίκτης βρέθηκε να προελαύνει ανενόχλητος προς την αντίπαλη εστία* ΑΝΤ. οπισθοχωρώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προχωρώ έφιππος», < *προ-* + *ἐλαύνω* (βλ.λ.)].

προέλεγχος (ο) {προελέγχ-ου | -ων, -ους} ο προκαταρκτικός έλεγχος, αυτός που διεξάγεται πριν από τον κανονικό. — **προελέγχω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pre-check].

προέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το σημείο αφετηρίας (τοπικό ή χρονικό), ο χώρος από τον οποίο ξεκινά ή προέρχεται κάτι: *προϊόν εγχώριας / ξενικής / ευρωπαϊκής / αμερικανικής / αγνώστου προελεύσεως* || *πολλές απόψεις υποστηρίζουν την αρχαία ~ αυτού τού εθίμου* || *η πτήση για Αθήνα με ~ από Μόναχο σταματά και στη Θεσσαλονίκη·* ΦΡ. ***ονομασία (ανωτέρας) προελεύσεως*** (για κρασί) βλ. λ. *ονομασία* **2.** (για πρόσ.) η καταγωγή: *αριστοκρατική ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προέλευσις*, αρχική σημ. «έξοδος», < *προ-* + *ἔλευσις* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

Προέλληνες (οι) [1866] {Προελλήνων} τα προϊστορικά φύλα που κατοικούσαν στην Ελλάδα πριν από τους Έλληνες: *οι Πελασγοί, οι Κάρες και οι Λέλεγες ανήκουν στους ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vorgriechen].

προελληνικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τους Προέλληνες: *~ φύλα / λέξεις / προέλευση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. vorgriechisch].

προέμβασμα (το) {προεμβάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αποστολή χρηματικού ποσού με τραπεζική ή ταχυδρομική επιταγή προκαταβολικώς, η προαποστολή χρημάτων **2.** (συνεκδ.) το προκαταβολικό έμβασμα, το χρηματικό ποσό που αποστέλλεται εκ των προτέρων με τραπεζική ή ταχυδρομική επιταγή: *δεν έχω λάβει ακόμη το ~ που μου έστειλες.* — **προεμβάζω** ρ.

προεμμηνορροϊκός, -ή, -ό αυτός που εμφανίζεται ή εκδηλώνεται πριν από την έμμηνο ρύση: *~ σύνδρομο / ένταση* (το σύνολο των συναισθηματικών και σωματικών αλλαγών που εμφανίζονται να επηρεάσουν τη γυναίκα λίγες ημέρες πριν από την έμμηνο ρύση).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. premenstrual].

προεμπειρικός, -ή, -ό ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που υπάρχει ή γίνεται πριν από κάθε εμπειρία, που δεν σχετίζεται με την εμπειρία (β) (στον Καντ) τα a priori δεδομένα τής αντιληπτικής και τής νοητικής ικανότητας.

προενεργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {προενεργείς... | προενήργησα} (λόγ.-σπάν.) ενεργώ εκ των προτέρων, κάνω κάτι προκαταβολικώς. — **προενέργεια** (η).

προενίσχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η αρχική ενίσχυση τής τάσης ενός ηλεκτρικού σήματος.

προενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το τμήμα τού ενισχυτή που ενισχύει την τάση ηλεκτρικού σήματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. preamplifier].

προενταξιακός, -ή, -ό αυτός που προηγείται τής ένταξης (συνήθ. σε πολιτικό, οικονομικό κ.λπ. οργανισμό): *τα υποψήφια κράτη-μέλη τής Ευρωπαϊκής Ένωσης περνούν από μια ~ διαδικασία* || *~ καθεστώς / σχέση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pre-accessional].

προένταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. διαδικασία ή τεχνική κατά την οποία ένα στερεό υλικό υποβάλλεται σε τεχνητή καταπόνηση, ώστε να καταστεί ανθεκτικό και ασφαλές για μελλοντικές χρήσεις.
[ΕΤΥΜ. < *προεντείνω*, πβ. κ. *ένταση – εντείνω*].

προεντατήρας (ο) μηχανισμός που σφίγγει τις ζώνες ασφαλείας στο αυτοκίνητο ανάλογα με τη θέση τού σώματος και την κίνηση τού οχήματος.
[ΕΤΥΜ. < *προεντείνω*, μέσω ρηματ. επιθέτου **προ-εντατός*].

προεντείνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προεν-έτεινα, -τάθηκα, -τεταμένος} ΤΕΧΝΟΛ. υποβάλλω (υλικό) σε προένταση.

προεξαγγελία (η) {προεξαγγελιών} η εκ των προτέρων εξαγγελία (κάποιου πράγματος): *η ~ νέων αυξήσεων στους φόρους.*

προεξαγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεξήγγειλα, προεξαγγέλθηκα} εξαγγέλλω εκ των προτέρων: *η κυβέρνηση προεξήγγειλε νέα μέτρα.*

προεξαγγελτικός, -ή, -ό 1. αυτός που προεξαγγέλλει κάτι: *~ σημάδι* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προεξαγγελτική παράθεση*** σύμπλεγμα από ουσιαστικό και επιθετικό προσδιορισμό (λ.χ. *ωραία αίσθηση*) ή επιφωνηματική φράση (λ.χ. *τι ευτυχία!*) ή απλό ουδέτερο επίθετο με άρθρο (λ.χ. *το χειρότερο, το πιο εντυπωσιακό*), που προηγείται προτάσεως και χρησιμεύει για να χαρακτηρίζει εκ των προτέρων το περιεχόμενό της, π.χ. *Περίεργο πράγμα! Πώς και ξύπνησες εσύ νωρίς;* || *οι κάτοικοι καλοδέχτηκαν τους πρόσφυγες και, το σπουδαιότερο, τους βοήθησαν και περιέθαψαν τους τραυματίες.* — **προεξαγγελτικά** επίρρ.

προεξάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεξή-γαγα (να/θα προεξαγάγω), -χθην, -ης, -η...} εξάγω (προϊόντα) πριν από τον καθορισμένο ή τον συνήθη χρόνο: *~ εμπόρευμα.* — **προεξαγωγή** (η) [1889].

προεξάρχω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. προεξήρχα} (λόγ.) κατέχω τον πρώτο ρόλο, βρίσκομαι επί κεφαλής: *θα τελεσθεί συλλείτουργο προεξάρχοντος τού Αρχιεπισκόπου* || (συνήθ. η μτχ. ***προεξάρχων, -ουσα, -ον***): *ο προεξάρχων τού χορού στο αρχαίο δράμα* || *οι προεξάρχοντες των εκδηλώσεων* ΣΥΝ. προηγούμαι, πρωτοστατώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *ἐξάρχω* «αρχίζω, ξεκινώ» < *ἐξ-* + *ἄρχω*].

προεξετάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προεξήτασ-α, προεξετάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} εξετάζω (κάτι) εκ των προτέρων, πριν από την κανονική εξέτασή του.

προεξέχω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. προεξείχα} εξέχω προς τα εμπρός, προβάλλω πέρα από ορισμένο σημείο: *έβλεπε στο μακρινό περίγραμμα τού βουνού να προεξέχει εντυπωσιακός ο μεγάλος μεσαιωνικός πύργος* || *η άκρη τής στέγης προεξείχε σχηματίζοντας υπόστεγο* || *στη βορειοδυτική πλευρά τού κτηρίου προεξέχει ένας ημικυκλικός πύργος* ΣΥΝ. εξέχω.

προεξόφληση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξόφληση (χρέους, οικονομικής υποχρέωσης) πριν από τη λήξη τής καθορισμένης προθεσμίας: *τόκος προεξόφλησης* || *τράπεζα προεξοφλήσεως* || *χρηματαγορά προεξοφλήσεως λογαριασμών.*

προεξοφλήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να προεξοφληθεί, που συγκεντρώνει τα αναγκαία στοιχεία (λ.χ. τη φερεγγυότητα τής υπογραφής, άλλες εγγυήσεις), για να προεξοφληθεί: *~ γραμμάτιο / συναλλαγματική.*

προεξοφλητής (ο) [1886], **προεξοφλήτρια** (η) {προεξοφλητριών} ΟΙΚΟΝ. αυτός που προεξοφλεί, που καταβάλλει το αντίτιμο απαιτήσεως πριν από τη λήξη τής καθορισμένης προθεσμίας και με συμφέροντες προς αυτόν όρους (δηλ. με κέρδος).

προεξοφλητικός, -ή, -ό [1856] αυτός που σχετίζεται με την εξόφληση χρέους πριν από τη λήξη τής καθορισμένης προθεσμίας: *~ απόδειξη / τόκος.* — **προεξοφλητικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

προεξοφλώ ρ. μετβ. [1856] {προεξοφλείς... | προεξόφλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εξοφλώ (χρέος) πριν από τη λήξη τής καθορισμένης προθεσμίας ΣΥΝ. προπληρώνω **2.** (ειδικότ.) καταβάλλω (την αξία μεταβιβάσιμων τίτλων) πριν από τη λήξη τής προθεσμίας τους: *~ γραμμάτιο / συναλλαγματική* ΣΥΝ. προπληρώνω **3.** (μτφ.) θεωρώ εκ των προτέρων (κάτι) βέβαιο: *πολιτικοί κύκλοι προεξοφλούν την πτώση τής κυβέρνησης* || *ορισμένοι βιάστηκαν να προεξοφλήσουν την αποτυχία τής διάσκεψης* ΣΥΝ. προδικάζω, προβλέπω, προλέγω.

προεξοχή (η) [1866] οτιδήποτε προεξέχει από ένα σώμα σε σχέση με την υπόλοιπη επιφάνειά του ή με τα παρακείμενα: *πιάστηκε από μια ~ τού βράχου και απέφυγε το πέσιμο* ΣΥΝ. εξοχή ΑΝΤ. εσοχή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. proéminence].

προεόρτιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που προηγείται εορτής, που γίνεται, εκδηλώνεται πριν από εορτή: *~ λειτουργία* ΑΝΤ. μεθεόρτιος **2.** ***προεόρτια*** (τα) (α) η προηγούμενη ημέρα μεγάλης εορτής και οι πανηγυρικές εκδηλώσεις που περιλαμβάνει: *τα ~ τού Δεκαπενταύγουστου* ΣΥΝ. παραμονή, παραμονές ΑΝΤ. μεθεόρτια (β) (μτφ.-ειρων.) οτιδήποτε προηγείται άλλου πράγματος, προαναγγέλλοντάς το: *αισθάνομαι τα ~ τής γρίπης.*

προεπαναστατικός, -ή, -ό αυτός που προηγείται μιας επανάστασης: *~ περίοδος / διεργασίες / ζυμώσεις / καθεστώς.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prérévolutionnaire].

προεπιλογή (η) **1.** η φάση τής πρώτης επιλογής, η οποία προηγείται τής τελικής επιλογής: *θα γίνει ~ των υποψηφίων που θα συμμετάσχουν στον τελικό διαγωνισμό* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η προκαταρκτική ρύθμιση που επιτρέπει σε μηχανή να επιλέγει αυτομάτως (προγράμματα, ταχύτητα κ.λπ.). - **προεπιλέγω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. présélection].

προεργασία (η) [μτγν.] {προεργασιών} η προκαταρκτική εργασία, κάθε ενέργεια ή προσπάθεια που γίνεται πριν από το κυρίως έργο και έχει προπαρασκευαστικό χαρακτήρα: *θα προχωρήσουμε στην κατάρτιση τού νομοσχεδίου, μόλις η επιτροπή ολοκληρώσει τη σχετική ~* ΣΥΝ. προετοιμασία, προπαρασκευή. - **προεργάζομαι** ρ. [αρχ.].

προέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προήλθα} (+από) **1.** έχω την αρχή, την αφετηρία μου, ανάγω την προέλευσή μου (σε κάποιον/κάτι): *η πληροφορία προέρχεται από έγκυρες δημοσιογραφικές πηγές* || *το απόσπασμα προέρχεται από το ποίημα τού Δ. Σολωμού «Ο Κρητικός»* || *η λέξη «τεμπέλης» προέρχεται από το τουρκικό «tembel»* **2.** συμβαίνω ως συνέπεια (συγκεκριμένου αιτίου): *η φωτιά προήλθε από αναμμένο τσιγάρο* **3.** (για πρόσ.) έρχομαι (από κάπου): *πρόσφυγες προερχόμενοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

προέστην ρ. → προΐσταμαι

προεστός (ο) **1.** ΙΣΤ. (κατά την περίοδο τής Τουρκοκρατίας) επαρχιακός άρχοντας ελληνικής κοινότητας, ο οποίος εκλεγόταν από τους δημογέροντες ΣΥΝ. πρόκριτος, κοτζάμπασης, δημογέροντας, προύχοντας **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (ως προσηγορικό) ο επίσκοπος, πρωθιερέας ή ο ηγούμενος μοναστικής αδελφότητας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προεστώς, -ῶτος* (κατά τα αρσ. σε *-ός*, πβ. κ. *δράκων – δράκος, παθών – παθός* κ.ά.), μτχ. παρακ. τού ρ. *προΐσταμαι*].

προετοιμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προετοίμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ετοιμάζω (κάτι) εκ των προτέρων, εργάζομαι γι' αυτό προκαταβολικώς: *ο υπεύθυνος τού ξενοδοχείου προετοίμασε την υποδοχή με κάθε λεπτομέρεια* ΣΥΝ. ετοιμάζω **2.** φροντίζω (κάποιον), ώστε να είναι έτοιμος τη στιγμή που πρέπει: *πληρώνει καθηγητή, που προετοιμάζει τον γυιο του για τις εξετάσεις* **3.** διαμορφώνω τη γνώμη ή τη διάθεση (κάποιου) εκ των προτέρων: *τον προετοίμασα ψυχολογικά για το δυσάρεστο νέο* || *η πρώτη εντύπωση τού νησιού προετοιμάζει ευνοϊκά τον επισκέπτη για τη διαμονή του* ΣΥΝ. προϊδεάζω, προδιαθέτω.

προετοιμασία (η) [μτγν.] {προετοιμασιών} η εκ των προτέρων ετοιμασία (για κάτι): *η ~ των αθλητών για τους Ολυμπιακούς Αγώνες* || *εντατική / ανεπαρκής / ειδική / ψυχολογική ~* || *η ~ τού εδάφους για τη σπορά* || *αρχίζω / ολοκληρώνω την ~.*

προέτεινα ρ. → προτείνω

προέτρεψα ρ. → προτρέπω

προευκλείδειος, -α, -ο [1876] αυτός που σχετίζεται με περίοδο πριν από τον αρχαίο Αθηναίο άρχοντα Ευκλείδη (βλ. λ. *ευκλείδειος*): *~ αλφάβητο.*

προεφηβικός, -ή, -ό αυτός που προηγείται τής εφηβείας: *~ ηλικία.*

προέχει, προέχουν ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχει πρωταρχική σημασία, βρίσκεται πάνω από όλα ή είναι επείγον: *για την ώρα προέχουν άλλα θέματα· αυτό άσ' το γι' αργότερα!* || *σ' έναν αγώνα δεν ~ η νίκη, αλλά το ευ αγωνίζεσθαι* ΣΥΝ. πρωτεύει, προηγείται.

πρόζα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) ο πεζός λόγος (κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιητικό): *ο εσωτερικός μονόλογος είναι μία από τις κυριότερες τεχνικές τής σύγχρονης ~* ΣΥΝ. πεζογραφία (β) ο πεζός λόγος (κατ' αντιδιαστολή προς τον μουσικό): *θέατρο πρόζας* (κατ' αντιδιαστολή προς το μουσικό θέατρο) **2.** (συνεκδ.) η συγγραφή σε πεζό λόγο, καθώς και το ύφος τού πεζού λόγου: *τα τελευταία χρόνια εγκατέλειψε την ποίηση και ασχολήθηκε με την ~* **3.** (συνεκδ.) το έργο που έχει γραφεί σε πεζό λόγο (κατ' αντιδιαστολή προς το ποίημα): *η ~ του είναι καλύτερη από τα ποιήματά του* ΣΥΝ. πεζογράφημα, πεζό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. prosa < λατ. prosa (oratio) «πεζός (λόγος)», θηλ. τού επιθ. *prosus < prorsus (με ανομοιωτική αποβολή τού -r-), συγκεκομμένος τ. τού proversus «στραμμένος προς τα εμπρός», μτχ. τού ρ. *proverto < pro- «προ-» + verto «στρέφω»].

προζύμι (το) {προζυμ-ιού | -ιών} **1.** ζυμάρι που περιλαμβάνει ζυμομύκητες και όξινο φύραμα αλεύρου και όταν αναμειγνύεται σε μεγάλη μάζα αλεύρου και νερού προκαλεί ζύμωση και σχηματίζει την πρώτη ύλη τού ψωμιού: *πιάνω ~* || *μαλακό ~* (πβ. λ. *μαγιά*) **2.** (μτφ.) η αρχή (εξελίξεως, δραστηριότητας).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προζύμιον* < *προ-* + *-ζύμιον* < *ζύμη*].

προήγαγα ρ. → προάγω

προήγγειλα ρ. → προαγγέλλω

προήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το προβάδισμα **2.** ΜΟΥΣ. στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ. *ξένος*), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία αρχικά συνακούγεται, αλλά σε εκείνη που ακολουθεί.

προηγιασμένος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. **1.** ***προηγιασμένα*** (τα) τα Τίμια Δώρα τής Θείας Ευχαριστίας (ο άρτος και ο οίνος, σώμα και αίμα Χριστού) που καθαγιάστηκαν στη Θεία Λειτουργία από την προηγούμενη Κυριακή (ή Σάββατο) **2.** ***προηγιασμένη λειτουργία / λειτουργία των προηγιασμένων*** η Θεία Λειτουργία που τελείται κάθε Τετάρτη και Παρασκευή τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής, καθώς και τη Μεγάλη Δευτέρα, Τρίτη και Τετάρτη.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού μτγν. *προαγιάζω*].

προηγμένος, -η, -ο αυτός που έχει φθάσει σε ανώτερο επίπεδο (συνήθ. οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης): *~ χώρα / τεχνολογία / κοινωνία* ΣΥΝ. εξελιγμένος ΑΝΤ. υπανάπτυκτος, καθυστερημένος (βλ. κ. λ. *προάγω*).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *προάγω*, απόδ. τού αγγλ. advanced].

προηγούμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προηγείσαι... | προηγήθηκα} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι πρώτος, πηγαίνω πρώτος (δηλ. πριν από άλλον ή άλλους): *αναγκάστηκε αυτός να προηγηθεί, γιατί εμείς δεν ξέραμε τον δρόμο* || *Περάστε πρώτος! Προηγείστε!* || *προηγούνται οι κυρίες* (ως ευγενική παραχώρηση τής θέσης ή τής σειράς κάποιου σε κυρία) ΣΥΝ. προπορεύομαι ΑΝΤ. έπομαι, ακολουθώ **2.** (κατ' επέκτ.) (α) έχω το προβάδισμα: *«ο Ουίλιαμ Χέιγκ προηγείται στην κούρσα τής διαδοχής τού Τζων Μέιτζορ στην ηγεσία των συντηρητικών»* (εφημ.) (β) έχω προτεραιότητα, προέχω: *στις προτεραιότητες τής εξωτερικής μας πολιτικής προηγείται πάντα η επίλυση τού Κυπριακού* ΑΝΤ. έπομαι ● **3.** (σε χρονική ακολουθία) βρίσκομαι ή γίνομαι πριν από κάτι ή κάποιον άλλον: *τής τελικής απόφασης προηγήθηκαν έντονες παρασκηνιακές διαβουλεύσεις* || *θα προηγηθεί χαιρετισμός τού υπουργού και θα ακολουθήσουν οι εισηγήσεις* ΑΝΤ. ακολουθώ, έπομαι **4.** ΑΘΛ. (α) πετυχαίνω πρώτος τέρμα: *η γηπεδούχος προηγήθηκε μόλις στο πρώτο λεπτό* ΣΥΝ. ανοίγω το σκορ (β) έχω προβάδισμα έναντι τού αντιπάλου μου κατά τη διάρκεια τού αγώνα: *οι φιλοξενούμενοι προηγούνται ήδη με 2-0* || ποιος *προηγείται στο σκορ;* ♦ (μετβ.) (λόγ. +γεν.) **5.** πηγαίνω πρώτος, προπορεύομαι και δείχνω τον δρόμο: *τού υπουργικού αυτοκινήτου προηγούνταν μοτοσυκλέτες τής Τροχαίας* ΣΥΝ. προπορεύομαι **6.** (κατ' επέκτ.) είμαι πρώτος αξιολογικώς ή σε κατάταξη: *προηγούμαστε ακόμη αρκετά των ανταγωνιστών μας στις εξαγωγές* || *ο Άγιαξ προηγείται των αντιπάλων του στη βαθμολογία τού πρωταθλήματος* ΑΝΤ. έπομαι ● **7.** είμαι πρώτος χρονικώς, γίνομαι πριν από (άλλον / άλλους): *ποιος θα σταματήσει τους διορισμούς που προηγούνται κάθε εκλογικής αναμετρήσεως;* || *θυμάμαι ακόμη καλά τους μήνες που προηγήθηκαν τού πολέμου* ΑΝΤ. ακολουθώ, έπομαι **8.** (ειδικότ. η μτχ. ***προηγούμενος**, -η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

προηγούμενο (το) {προηγουμέν-ου | -ων} **1.** πράξη ή γεγονός τού παρελθόντος ανάλογο προς τωρινό, που μπορεί να αποτελέσει υπόδειγμα, πρότυπο: *είναι δύσκολο ν' αποφασίσεις, γιατί δεν υπάρχει (το) ~ ανάλογων περιπτώσεων·* ΦΡ. (α) ***καλό / κακό προηγούμενο*** γεγονός ή πράξη, που μπορεί να λειτουργήσει ως θετικό / αρνητικό παράδειγμα στο μέλλον: *τέτοιες υποχωρήσεις στα εθνικά ζητήματα δημιουργούν κακό προηγούμενο* (β) ***χωρίς προηγούμενο / άνευ προηγουμένου*** για κάτι που δεν έχει ξανασυμβεί σε ανάλογο βαθμό ή έκταση: *η ταινία είχε μια ~ επιτυχία* || (ειδικότ. μόνο κακόσ.) *η συμπεριφορά του ήταν ~* (δεν έχω ξαναδεί τόσο άσχημη συμπεριφορά) **2.** ***προηγούμενα*** (τα) τα προαναφερθέντα ή τα γεγονότα τού παρελθόντος, τα δεδομένα από τα οποία κανείς μπορεί να συναγάγει συμπεράσματα: *αν δεν ξέρεις τα ~, δεν μπορείς να εξηγήσεις τη συμπεριφορά του* || *από τα ~ προκύπτει...·* ΦΡ. ***έχω προηγούμενα (με κάποιον)*** έχω διαφορές ή παλιά έχθρα (με κάποιον): *Γιατί να τον αντιπαθώ; Δεν έχω προηγούμενα μαζί του ούτε τίποτα να μοιράσω.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. *προηγοῦμαι*. Μεταφρ. δάνεια είναι οι φρ. *άνευ προηγουμένου* (< γαλλ. sans précédent), *κακό προηγούμενο* (< γαλλ. un mauvais antécédent)].

προηγούμενος, -η (λόγ. -ένη), **-ο** **1.** αυτός που προπορεύεται, που βρίσκεται πιο μπροστά (από κάποιον/κάτι) ΑΝΤ. επόμενος, ακόλουθος ● **2.** αυτός που υπήρξε ή έγινε πριν από άλλον / άλλους, που προηγείται χρονικώς: *ο ~ δάσκαλος ήταν καλύτερος* || *εντελώς ξαφνικά εγκατέλειψε την ~ στάση του* ΣΥΝ. πρότερος ΑΝΤ. επόμενος, ακόλουθος **3.** ***προηγουμένη*** (η) η ημέρα που προηγείται άλλης: *κάθε χρόνο το πανηγύρι αρχίζει από την ~* ΑΝΤ. επομένη **4.** ***προηγούμενο*** (το) βλ.λ. ● **5.** ***προηγούμενος*** (ο) / ***προηγουμένη*** (η) αυτός / αυτή που έχει διατελέσει ηγούμενος / ηγουμένη σε μονή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *προηγοῦμαι*].

προηγουμένως επίρρ. [μτγν.] σε προηγούμενο χρόνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα.*

ΣΧΟΛΙΟ Τελευταία χρησιμοποιείται συχνά το επίρρ. **προηγούμενα** αντί τού **προηγουμένως** (και, λιγότερο, το επίρρ. **επόμενα** αντί τού **επομένως**). Ο τύπος αυτός τής λέξης ξεκίνησε από τον πολιτικό λόγο και από την αντίληψη ότι όλα τα επιρρήματα στη δημοτική λήγουν σε **-α**, η δε χρήση του ενισχύθηκε από την αναλογική επίδραση που ασκούν τα πολλά επιρρήματα σε *-α* (*γρήγορα, έξυπνα, σταθερά, τυχαία, όμορφα, ωραία, καλλιτεχνικά, γενικά* κ.τ.ό.). Ωστόσο, υπάρχουν και επιρρήματα σε **-ως** είτε ως παράλληλοι τύποι με επιρρήματα σε **-α** (*βεβαίως – βέβαια, δικαιολογημένως – δικαιολογημένα, νομίμως – νόμιμα* κ.ά.) είτε ως διαφορετικής σημασίας σε σχέση με επιρρήματα σε **-α** (*απλώς – απλά, εκτάκτως – έκτακτα, ιδιαιτέρως – ιδιαίτερα* κ.ά.) είτε ως μοναδικοί τύποι (τα επιρρ. από επίθετα σε *-ής / -ης, -υς* και *-ων*, π.χ. *επωφελής – επωφελώς, αγενής – αγενώς, δυσμενής – δυσμενώς, συνήθης – συνήθως, στοιχειώδης – στοιχειωδώς, ταχύς – ταχέως, ευθύς – ευθέως, οξύς – οξέως, ευρύς – ευρέως, εμφανής – εμφανώς, κτηνώδης – κτηνωδώς, σώφρων – σωφρόνως, αιδήμων – αιδημόνως* κ.ά.). Ειδικότερα για τα επιρρήματα από επιθετικοποιημένες μετοχές ενεστώτα (*προηγούμαι – προηγούμενος* – **προηγουμένως**, *έπομαι – επόμενος* – **επομένως**, *ομολογούμαι – ομολογούμενος* – **ομολογουμένως**) έχει διατηρηθεί ευρύτερα η χρήση των τύπων σε *-ως* (*προηγουμένως, επομένως, ομολογουμένως*), γιατί η χρήση των τύπων σε -α προϋποθέτει και μετακίνηση τού τόνου, ήτοι γενικότερη αλλαγή (*προηγούμενα, επόμενα, ομολογούμενα*). Φράσεις τού τύπου *«όπως είπα προηγούμενα – Διεξάγεται διάλογος μεταξύ των ενδιαφερομένων· επόμενα, δεν πρέπει να βιαστούμε – ενδεχόμενα να φύγει για έξω»*, προσκρούουν στο αίσθημα των περισσοτέρων

ομιλητών, που προτιμούν ακόμη τη χρήση των τύπων σε **-ως**. Τα επιρρήματα **ιδίως, οριαμένως, συγχρόνως, εκθύμως, προδήλως, εξωδίκως** χρησιμοποιούνται πάντοτε με την κατάληξη -ως.

προήλασα ρ. → προελαύνω

προημιτελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται πριν από τον ημιτελικό (βλ.λ.): *η ~ φάση τού κυπέλλου* || *~ αγώνας / συνάντηση* **2.** ***προημιτελικοί*** (οι) κ. ***προημιτελικά*** (τα) οι αγώνες που αναδεικνύουν αυτούς που θα διαγωνιστούν στην ημιτελική φάση διοργάνωσης.

προήχθην ρ. → προάγω

προθάλαμος (ο) [1815] {προθαλάμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** ο χώρος τού κτηρίου που βρίσκεται πριν από τα κυρίως δωμάτια, τις αίθουσες, τα γραφεία κ.λπ. και χρησιμεύει για την υποδοχή των επισκεπτών ή ως αίθουσα αναμονής: *στον ~ τού ιατρείου περίμεναν πολλοί ασθενείς για εξέταση* ΣΥΝ. χολ **2.** (μτφ.) το στάδιο που προηγείται και προετοιμάζει άλλο: *το χασίς θεωρείται ο ~ άλλων ναρκωτικών, όπως η ηρωίνη* || *έφθασε στον ~ τής τρέλας* ΣΥΝ. πρόθυρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préchambre].

πρόθεμα (το) {προθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) το φωνήεν (προκειμένου για τη Νέα Ελληνική συνήθως το *α*), που τίθεται στην αρχή λέξεων οι οποίες αρχίζουν από σύμφωνο, χωρίς να επιφέρει αλλαγές στη σημασία τους, π.χ. *α-μάχη, α-βδέλλα* κ.ά. (β) το πρόθημα (βλ.λ.) ● **2.** κωδικός αριθμός που τίθεται μπροστά από τηλεφωνικό αριθμό και δηλώνει την περιοχή στην οποία ανήκει ο αριθμός που καλεί κάποιος, π.χ. το 01 είναι το ~ τής Αθήνας, το 031 τής Θεσσαλονίκης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Präfix].

προθεματικός, -ή, -ό [1880] ΓΛΩΣΣ. αυτός που λειτουργεί ως πρόθεμα: *~ φωνήεν*.

προθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** (α) θερμαίνω προκαταβολικώς (κάτι), κυρ. νερό για την τροφοδότηση μηχανής (β) (για φούρνο) ανάβω για να ζεσταθεί σε ορισμένη θερμοκρασία πριν τοποθετήσω φαγητό ή γλυκό για ψήσιμο: *βάζετε το κέικ για ψήσιμο, αφού προθερμάνετε τον φούρνο στους 170 βαθμούς* **2.** (συνήθ. μτφ.) προετοιμάζω (κάποιον) για να συμμετάσχει σε προπόνηση, αγώνα: *~ τους αθλητές* **3.** (μεσοπαθ. ***προθερμαίνομαι***) (κυρ. για αθλητές, χορευτές) εκτελώ ελαφρές ασκήσεις για το ζέσταμα των μυών, κάνω προθέρμανση: *ο τελικός θ' αρχίσει σε λίγο και οι δρομείς άρχισαν να προθερμαίνονται* ΣΥΝ. (μτφ.) ζεσταίνομαι.

προθέρμανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η προκαταρκτική θέρμανση συσκευής ή οργάνου, για να λειτουργήσει καλύτερα: *η μηχανή χρειάζεται ~* || *πριν ψήσεις το γλυκό, ο φούρνος θέλει ~* **2.** (α) ΑΘΛ. το σύνολο των ελαφρών ασκήσεων και κινήσεων που προσομοιάζουν σε ορισμένο αγώνισμα ή άθλημα, τις οποίες εκτελεί ο αθλητής πριν από προπόνηση ή αγώνα για το ζέσταμα των μυών και την καλύτερη λειτουργία τους: *κάνω ~ πριν από τον αγώνα* || *οι παίκτες βγαίνουν στο γήπεδο για ~* ΣΥΝ. (μτφ.) ζέσταμα (β) ελαφρές ασκήσεις και κινήσεις που εκτελεί χορευτής πριν από την παράσταση.

προθερμαντήρας (ο) [1890] ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή η οποία αυξάνει τη θερμοκρασία σώματος, κυρ. υγρού, αμέσως πριν από τη χρησιμοποίησή του: *~ νερού*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. preheater].

πρόθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ό,τι έχει κατά νου να πράξει κανείς, ο σκοπός: *δεν έχω την ~* || *δεν είναι στις ~ μου να αναλάβω οποιαδήποτε πρωτοβουλία* || *με κακές / ειρηνικές / αγαθές / εχθρικές ~* || (λόγ.) *είμαι ενήμερος των ~ του* ΣΥΝ. προαίρεση, διάθεση, στόχος· ΦΡ. (α) ***εκ προθέσεως / από πρόθεση*** σκόπιμα, συνειδητά, έχοντας επίγνωση τού τι κάνω: *δολοφονία εκ προθέσεως* ΣΥΝ. επίτηδες ΑΝΤ. αυθόρμητα, τυχαία (β) ***σοβαρές προθέσεις*** (το να αποσκοπεί κανείς στον γάμο): *έχω ~* || *κύριος με ~* ● **2.** ΓΛΩΣΣ. άκλιτο στοιχείο τού λόγου που χρησιμοποιείται πάντοτε μαζί με άλλες λέξεις (κυρίως ονόματα) για τη δήλωση επιρρηματικής σχέσης (π.χ. τόπου, χρόνου, ποσού, αιτίας, αναφοράς, μέσου, οργάνου κ.λπ.: *από τον κήπο, για πάντα, από παλιά, με το χέρι*)· ΦΡ. (παλαιότ.) ***καταχρηστική πρόθεση*** η πρόθεση που δεν απαντά σε σύνθεση, π.χ. *άνευ, μέχρι, χωρίς, ώς* κ.ά. ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η τελετή τής προετοιμασίας των Τιμίων Δώρων για τη Θεία Ευχαριστία (β) (συνεκδ.) η μικρή κόγχη ή η μικρή ξύλινη ή μαρμάρινη τράπεζα που βρίσκεται μέσα στο ιερό, πάνω στην οποία γίνεται η προετοιμασία των Τιμίων Δώρων για το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας (γ) η τοποθέτηση τού άρτου τής μεταλήψεως πάνω στην Αγία Τράπεζα ΣΥΝ. προσκομιδή ● **4.** ΙΑΤΡ. (α) η μερική ή ολική αντικατάσταση μέλους ή οργάνου τού σώματος που έχει χαθεί ή ακρωτηριαστεί, με τεχνητό υποκατάστατο (β) (συνεκδ.) το τεχνητό υποκατάστατο μέλους ή οργάνου τού σώματος που έχει χαθεί ή ακρωτηριαστεί (πβ. λ. *πρόσθεση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, κομίζω, συνείδηση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόθεσις*, αρχική σημ. «δημόσια έκθεση - δήλωση», < *προτίθημι* (βλ. λ. *προτίθεμαι*). Η σημ. «σκοπός, προαίρεση» είναι ήδη αρχ., ενώ οι γλωσσ. και εκκλησ. χρήσεις είναι μτγν.].

ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Τα άκλιτα στοιχεία τής γλώσσας που «προ-τίθενται» (εξού *προθέσεις*), δηλ. που τίθενται μπροστά από άλλες λέξεις, κυρ. ονοματικά στοιχεία (ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες, μετοχές), για να δηλώσουν πλήθος επιρρηματικών σχέσεων (χρόνο, τρόπο, αιτία κ.λπ.), ονομάστηκαν **προθέσεις**. Χρησιμοποιούνται επίσης, λιγότερο συχνά, μπροστά από επιρρήματα (*για πάντα, από παντού, από αύριο* κ.λπ.). Ευρύτατη υπήρξε στην Ελληνική η χρήση των προθέσεων ως πρώτων συνθετικών με ρήματα («προρρηματικά»), π.χ. *προ-βάλλω, ανα-βάλλω, κατα-βάλλω, δια-βάλλω, υπερ-βάλλω, επι-βάλλω, εκ-βάλλω, απο-βάλλω, περι-βάλλω, προσ-βάλλω, εμ(< εν)-βάλλω, συμ(< συν)-βάλλω, μετα-βάλλω*. Επίσης, χρησιμοποιούνται στη σύνθεση και με άλλα μέρη τού λόγου, π.χ. *προ-θάλαμος, κατα-κραυγή, δια-κρατικός, υπερ-κινητικότητα* κ.ά. Τέλος, προθέσεις χρησιμοποιούνται και μετά από ορισμένα επιρρήματα, αποτελώντας με αυτά ένα είδος περιφραστικών προθέσεων: *Το παιδί κρύφτηκε* ***πίσω από*** *το δέντρο* (πβ. κ. *κοντά σε, μακριά από* κ.ά.).

1. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΥ ΛΟΓΟΥ

(+αιτιατική)
με, σε, για, προς, ώς (< *έως*) *(ώς το πρωί)*
από, ανά *(ανά δύο)*, **κατά** *(κατά μάννα, κατά κύρη)*, **παρά, μετά, χωρίς, μέχρι, δίχως, έως**
ίσαμε *(ίσαμε την κορυφή)*
(σύνθετες «προθετικές» εκφράσεις)
αντί για *(αντί για μένα θα πας εσύ)*, **μετά από, πριν από, ανάμεσα σε, χάρις / χάρη σε** *(Χάρις / χάρη στο θάρρος του σωθήκαμε)*, **πάνω από, κάτω από, πίσω από, γύρω από, μπροστά σε** κ.ά.
(+γενική)
υπέρ *(υπέρ τού Ολυμπιακού)*, **κατά** *(κατά τού αντιπάλου)*
(+ονομαστική)
από *(από δήμαρχος κλητήρας)*

2. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΛΟΓΙΟΤΕΡΟΥ ΥΦΟΥΣ

(+αιτιατική)
επί *(επί τρεις μήνες)*, **περί** *(περί τους είκοσι άνδρες)*
(+γενική)
από *(από αέρος, από απόψεως)*
διά *(διά τής διπλωματικής οδού)*, **περί** *(περί τού θέματος)*, **επί** *(επί Καποδίστρια, επί Μεταξά)*, **αντί** *(αντί αμοιβής)*, **προ** *(προ ημερών)*, **άνευ** *(άνευ επιχειρημάτων)*, **ένεκα** *(ένεκα ανυπέρβλητων δυσκολιών)*, **ενώπιον** *(ενώπιον όλων)*, **μεταξύ** *(μεταξύ φίλων, μεταξύ αντιπάλων)*, **χάριν** *(χάριν τής πατρίδος)*, **πλην** *(πλην εμού)*, **υπό** *(υπό των εχθρών)*, **μετά** *(μετά συζύγων)*.

3. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΣΕ ΠΑΓΙΩΜΕΝΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ

(+αιτιατική)
εις *(εις βάρος, εις υγείαν, εις ανώτερα, εις άτοπον, εις επήκοον, εις το επανιδείν, εις μάτην, εις χρέωσιν / εις πίστωσιν)*
επί *(επ' άπειρον, επί μακρόν, επ' αόριστον, επί το έργον)*
κατά *(κατά κόρον, καθ' ολοκληρίαν)*
παρά *(παρά πόδα, παρά φύσιν, παρά πάσαν προσδοκίαν)*
υπέρ *(υπέρ το δέον)*
υπό *(υπό την αρχηγία, υπό την επίβλεψη, υπό τον όρο, υπ' αριθμόν, υπό μορφήν, υπό συζήτηση, υπό το μηδέν, υπ' ατμόν)*
(+γενική)
άνευ *(άνευ προηγουμένου, άνευ λόγου και αιτίας)*
από *(από καταβολής κόσμου, από πάσης απόψεως, από μηχανής θεός, από φυλακής πρωίας)*
διά *(διά πυρός και σιδήρου, άπαξ (και) διά παντός, διά μαγείας)*

εκ / εξ *(εκ δεξιών, εκ προθέσεως, εκ τού σύνεγγυς, εκ τού συστάδην, εξ όψεως, εξ ημισείας, εξ ολοκλήρου, εξ ορισμού, εξ απαλών ονύχων, εξ αδιαιρέτου, εξ αμελείας, εξ αποστάσεως)*
επί *(επί τόπου, επί ποδός (πολέμου), επί τάπητος, επί κεφαλής, επ' ώμου, επί ξύλου κρεμάμενος, επί πόνου)*
μετά *(μετά χαράς, μετά βίας, μετά πολλών βασάνων)*
περί *(περί ανέμων και υδάτων, περί ορέξεως, περί όνου σκιάς, περί πολλού)*
προς *(προς Θεού, πάππου προς πάππου)*
υπέρ *(υπέρ βωμών και εστιών, υπέρ πίστεως και πατρίδος)*
(+δοτική)
εν *(εν αγνοία [ἐν ἀγνοίᾳ], εν στολή [ἐν στολῇ], εν καιρώ [ἐν καιρῷ], εν συντομία [ἐν συντομίᾳ], εν συνόλω [ἐν συνόλῳ], εν περιλήψει, εν χρήσει, εν ανάγκη [ἐν ἀνάγκῃ], εν γνώσει, εν σχέσει, εν πρώτοις, εν τω μεταξύ [ἐν τῷ μεταξύ], εν τούτοις)*
επί *(επί τη βάσει, επί τη ευκαιρία [ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ], επί αποδείξει, επί τιμή [ἐπὶ τιμῇ], επ' αυτοφώρω (ἐπ' αὐτοφώρῳ), επί ίσοις όροις, επί λέξει, επ' ονόματι, επί παραδείγματι)*
παρά *(παρά τω πρωθυπουργώ [παρὰ τῷ πρωθυπουργῷ], παρ' Αρείω Πάγω [παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ])*
συν *(συν Θεώ [σὺν Θεῷ], συν γυναιξί και τέκνοις, συν τω χρόνω [σὺν τῷ χρόνῳ], συν Αθηνά και χείρα κίνει [σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει]).*

προθεσμία (η) {προθεσμιών} το προκαθορισμένο χρονικό διάστημα, εντός τού οποίου πρέπει να εκτελεστεί πράξη, να τακτοποιηθεί υποχρέωση κ.λπ.: *λήγει αύριο η ~ υποβολής αιτήσεων για τη συμμετοχή στον διαγωνισμό* || *παρατείνονται κατά δέκα ημέρες οι ~ για την υποβολή φορολογικών δηλώσεων* || *στη θέση αυτή είναι όλοι υπό ~* (δηλ. σε δοκιμαστικό στάδιο, όχι μόνιμοι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διωρία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *προθέσμιος* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *προ-* + *-θέσμιος* < *θεσμός*].

προθεσμιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με προθεσμία **2.** (ειδικότ.) ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με αγορά ή πώληση (εμπορευμάτων, μετοχών, συναλλάγματος) σε τιμή που συμφωνείται στο παρόν με παράδοση σε μελλοντική ημερομηνία: *~ διακανονισμός / πώληση / πίστωση / συνάλλαγμα / σύμβαση / συμβόλαιο* ΑΝΤ. σποτ.

προθετικός, -ή, -ό **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την πρόθεση (βλ.λ., σημ. 2) ως μέρος τού λόγου· ειδικότ. αυτός που περιλαμβάνει πρόθεση: *~ φράση / σύνολο* (βλ.λ.) • ΙΑΤΡ. **2.** αυτός που σχετίζεται με την πρόθεση (βλ.λ., σημ. 4), δηλ. την αντικατάσταση από ειδικό μηχάνημα μέλους ή οργάνου τού σώματος: *~ μέλος* **3. *προθετική*** (η) κλάδος τής χειρουργικής που ασχολείται με την τεχνητή αναπλήρωση μελών ή οργάνων τού σώματος: *οδοντική ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρόθεσις*. Η ιατρ. σημ. οφείλεται στο γαλλ. αντιδάν. prothétique].

προθετικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. βασική λειτουργία κάθε κειμένου, που δηλώνει τις προθέσεις τού δημιουργού (ομιλητή, συγγραφέα), δηλ. τον σκοπό για τον οποίο γράφεται ή εκφωνείται ένα κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intentionality].

προθήκη (η) [μτγν.] {προθηκών} (λόγ.) **1.** ο υαλόφρακτος χώρος στην πρόσοψη ή στο εσωτερικό καταστήματος, στον οποίο εκτίθενται τα προς πώλησιν εμπορεύματα ή δείγματα αυτών: *το καινούργιο του μυθιστόρημα εκτίθεται στις ~ όλων των βιβλιοπωλείων* ΣΥΝ. βιτρίνα **2.** (ειδικότ.) ειδικό έπιπλο με γυάλινο σκέπασμα, που χρησιμεύει για να τοποθετούνται και να εκτίθενται μέσα σε αυτό πολύτιμα αντικείμενα, που χρειάζονται προφύλαξη: *οι ~ τού μουσείου*.

πρόθημα (το) [1898] {προθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. πρόσφυμα που τοποθετείται πριν από τη ρίζα τής λέξεως, λ.χ. *ξε-φεύγω, περι-γράφω, ευ-νόητος, δυσ-νόητος* κ.ά., κατ' αντιδιαστολή προς το ένθημα και το επίθημα (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσφυμα*.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *θημα* < αρχ. *τίθημι*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Präfix].

προθηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με πρόθημα: *το «ξε-» είναι ~ στοιχείο*.

προθρομβίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. γλυκοπρωτεΐνη τού πλάσματος τού αίματος, που συντίθεται στο συκώτι με τη βοήθεια τής βιταμίνης K και αποτελεί τον βασικότερο ρυθμιστή τής πηκτικότητας τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-θρομβίνη* < *θρόμβος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prothrombin].

προθυμία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **προθυμιά** (η) {χωρ. πληθ.} η διάθεση (κάποιου) να πράξει (κάτι), να ενεργοποιηθεί για την επίτευξη αποτελέσματος, καθώς και η αντίστοιχη συμπεριφορά που εκδηλώνει: *έδειξε μεγάλη ~ να με εξυπηρετήσει* || *κάνει με ~ ό,τι του ζητήσεις* || *χωρίς ~* ΣΥΝ. όρεξη, ζήλος, κέφι ΑΝΤ. απροθυμία.

προθυμοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εκδήλωση προθυμίας, ζήλου και καλής διάθεσης: *η ~ του να βοηθήσει ήταν συγκινητική*.

προθυμοποιούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {προθυμοποιείσαι... | προθυμοποιή-θηκα, -μένος} δείχνω προθυμία, εκδηλώνω ζήλο: *τον παρακάλεσα, αλλά δεν προθυμοποιήθηκε να βοηθήσει* ΣΥΝ. φιλοτιμούμαι, προσφέρομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πρόθυμος, -η, -ο αυτός που δείχνει προθυμία, που διαπνέεται από ζήλο και καλή διάθεση: *ο υπουργός φάνηκε ~ να ικανοποιήσει τα κυριότερα αιτήματα των απεργών* || *είμαι ~ να σας παράσχω κάθε βοήθεια* ΑΝΤ. απρόθυμος, ανόρεκτος· ΦΡ. ***το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής*** βλ. λ. *σαρξ*. — **πρόθυμα / προθύμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *θυμός* (βλ.λ.)].

πρόθυρο (το) [αρχ.] {προθύρ-ου | -ων} **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ο χώρος μπροστά από τη θύρα αρχαίας κατοικίας ή ναού **2.** (μτφ.) ***πρόθυρα*** (τα) το στάδιο ακριβώς πριν από μια κατάσταση δυσάρεστη και ανεπιθύμητη, που εντούτοις εμφανίζεται ανησυχητικά πιθανή: *η επιχείρησή του βρίσκεται στα ~ χρεωκοπίας* || *«Γυναίκες στα ~ νευρικής κρίσης»* (τίτλος ταινίας) || *βρισκόμαστε στα ~ πολέμου / τής κατάρρευσης*.

προθώρακας (ο) [1873] {προθωράκων} **1.** ΖΩΟΛ. το πρόσθιο τμήμα τού θώρακα των εντόμων, στο οποίο αρθρώνεται (μπροστά) το κεφάλι και (πίσω) ο μεσοθώρακας **2.** ΤΕΧΝΟΛ.-ΣΤΡΑΤ. σταθερός μεταλλικός δακτύλιος που προστατεύει τον θάλαμο χειρισμού πυροβόλου, το οποίο είναι κλεισμένο σε θόλο. — **προθωρακικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prothorax].

προιάρι (το) {προιαρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) βάρκα χωρίς καρίνα για ψάρεμα στα ρηχά νερά λιμνοθάλασσας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοιάριον* (με προληπτ. αφομοίωση τού -λ-), υποκ. τού ουσ. *πλοῖον*].

προϊδεάζω ρ. μετβ. [1856] {προϊδεάσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} διαμορφώνω (σε κάποιον) κατάλληλη διάθεση (ή δίνει μια εντύπωση, εικόνα) γι' αυτό που θα ακολουθήσει: *δεν βρέθηκε κανείς να με προϊδεάσει για τις συνθήκες που επικρατούσαν· όταν τις είδα, έπαθα σοκ* ΣΥΝ. προετοιμάζω.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-ιδεάζω* < *ιδέα*].

προϊδεασμός (ο) η διαμόρφωση (σε κάποιον) μιας πρώτης, γενικής ή αόριστης ιδέας για κάτι που έπεται. Επίσης **προϊδέαση** (η).

προίκα (η) {προικών} το σύνολο των κινητών και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων που δίνονταν από την οικογένεια τής νύφης ή και από την ίδια τη νύφη στον γαμπρό: *δίνω / παίρνω ~* || *φτειάχνω την ~ μου* ΣΥΝ. προικιό, προικιά (τα). Επίσης **προίξ** [αρχ.] {προικός}. — (υποκ.) **προικούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προΐξ, -κός* < *προ-* + θ. *ἰκ-* < **sik-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **seik-* «απλώνω το χέρι, τείνω την παλάμη» (για το οποίο βλ. λ. *ἱκέτης, ἀφ-ικ-νοῦμαι*). Η λ. συνδ. με λιθ. sickiu, siekti «απλώνω το χέρι, την παλάμη»].

προικιάτικος, -η, -ο ‣ προικώος

προικίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προίκισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω προίκα (σε κάποιον): *το ίδρυμα προικίζει άπορα κορίτσια* ΣΥΝ. προικοδοτώ **2.** (μτφ.) δίνω (σε κάποιον) χάρισμα, έμφυτη ικανότητα: *η φύση τον προίκισε με πλούσια φαντασία* || *προικισμένος με μουσικό ταλέντο / ποιητική ευαισθησία / δύναμη* ΣΥΝ. χαρίζω, δωρίζω **3.** (η μτχ. ***προικισμένος***, *-η, -ο*) αυτός που διαθέτει χάρισμα, που έχει ταλέντο: *για να επιτύχει ένα νέο ρεύμα, πρέπει να εκπροσωπείται από ~ καλλιτέχνες* ΣΥΝ. ταλαντούχος ΑΝΤ. ατάλαντος. — **προίκιση** (η) [1859] κ. **προίκισμα** (το).

προικιό (το) (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε περιλαμβάνεται στην προίκα: *πήρε ~ δύο σπίτια κι ένα οικόπεδο* ΣΥΝ. προίκα **2. *προικιά*** (τα) το σύνολο των κινητών ειδών (λ.χ. είδη ρουχισμού, έπιπλα, σκεύη) που αποτελούν την προίκα: *«κοιμήσου και παρήγγειλα στην Πόλη τα ~ σου»* (νανούρισμα).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προικίον*, υποκ. τού αρχ. *προΐξ, -κός* (βλ.λ.)].

προίκιση (η) ‣ προικίζω

προίκισμα (το) ‣ προικίζω

προικοδότηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παροχή προίκας: *~ απόρων κορασίδων* || (μτφ.) *η ~ ενός νέου ιδρύματος με ακριβό τεχνολογικό εξοπλισμό* ΣΥΝ. προίκιση, προίκισμα. Επίσης **προικοδοσία** [1840]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

προικοδοτώ ρ. μετβ. [μεσν.] {προικοδοτείς... | προικοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω προίκα σε (κάποιον) ΣΥΝ. προικίζω. — **προικοδότης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

προικοθήρας (ο) [1875] {προικοθηρών} ο άνδρας που επιδιώκει να πάρει με τον γάμο του μεγάλη προίκα. — **προικοθηρία** (η) [1888], **προικοθηρώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *προίκα* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι». πβ. *χρυσο-θήρας*].

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύνθετα σε **-θήρας**, αρχαία ή λόγια, στη γενική τού πληθυντικού τονίζονται κανονικά στη λήγουσα (πβ. *ταμίας – ταμιών*). Στα ονόματα αυτά η κατάληξη -ας είναι αρχική (παλαιά «πρωτόκλιτα» ονόματα) και όχι υστερογενής, όπως στα *στατήρας* (< *στατήρ*), *κρατήρ-ας* (< *κρατήρ*).

προικολήπτης (ο) [1894] {προικοληπτών} ο άνδρας που λαμβάνει, που δέχεται (από τη γυναίκα του) προίκα ΑΝΤ. προικοδότης.

προικοσύμφωνο (το) [μεσν.] {προικοσυμφών-ου | -ων} (παλαιότ.) το συμβόλαιο το οποίο συνάπτεται ανάμεσα στον γαμπρό και στους γονείς ή τους κηδεμόνες τής νύφης ή και την ίδια τη νύφη και περιλαμβάνει κατάλογο όλων των κινητών και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων που αποτελούν την προίκα.

προικώος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την προίκα ή που

προέρχεται από προίκα: ~ *ακίνητο / διαμέρισμα / περιουσία* ΑΝΤ. εξώπροικος· ΦΡ. ***προικώο (συμβόλαιο)*** το προικοσύμφωνο (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) **προικιάτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προικῷος* < αρχ. *προίξ*, *-κός* + επίθημα *-ῷος*, πβ. *πατρῷος, μητρ-ῷος*].

προίξ (η) ➧ προίκα

προϊόν (το) {προϊόντ-ος | -α, -ων} **1.** το αποτέλεσμα τής παραγωγικής διαδικασίας, ό,τι παράγει με την εργασία του ο άνθρωπος, λ.χ. επεξεργαζόμενος ή εκμεταλλευόμενος πρώτες ύλες, καλλιεργώντας φυτά, συλλέγοντας καρπούς: *τα κυριότερα γεωργικά ~ τής Ελλάδας είναι τα δημητριακά, το βαμβάκι, οι ελιές, τα καπνά κ.ά.* || *αυτό το ~ δεν έχει μεγάλη ζήτηση* || *βιομηχανικά / οπωροκηπευτικά / ευπαθή / εγχώρια / εισαγόμενα* ~ **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν*** η συνολική αξία των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται μέσα σε μια χώρα κατ' έτος (β) ***καθαρό εγχώριο προϊόν*** η συνολική αξία των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται μέσα σε μια χώρα κατ' έτος μείον τις αποσβέσεις των κεφαλαίων που καταναλώθηκαν στη διάρκεια αυτής τής παραγωγής (γ) ***Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν*** το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (βλ. ΦΡ. α) συν τις εισροές χρήματος από το εξωτερικό (δ) ***καθαρό εθνικό προϊόν*** το καθαρό εγχώριο προϊόν (βλ. ΦΡ. β) συν τις εισροές χρήματος από το εξωτερικό· (γενικότ.) **3.** ο καρπός, το αποτέλεσμα συγκεκριμένης ενέργειας, προσπάθειας κ.λπ.: *οι παρατηρήσεις του είναι ~ ψύχραιμης και αντικειμενικής κρίσης* || *~ τής φαντασίας (κάποιου)* || *η εγκληματικότητα θεωρείται ~ διαφόρων παραγόντων, λ.χ. τής ανεργίας και τής φτώχιας.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής αρχ. μτχ. *προϊών* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. produit].

προΐσταμαι ρ. μετβ. [αρχ.] {προΐστα-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, μτχ. προϊστάμενος, -μένη, -μενο, παρατ. προϊστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) (+γεν.) **1.** είμαι επί κεφαλής, έχω τη διεύθυνση, ασκώ τη διοίκηση (σε κάτι): *ο νομάρχης προΐσταται των προσπαθειών παροχής βοήθειας στους σεισμοπλήκτους* || *~ των ανασκαφών / τού οργανισμού* ΣΥΝ. διευθύνω, διοικώ, ηγούμαι **2.** (η μτχ. ***προϊστάμενος,*** *-μένη, -μενο)* βλ.λ.

προϊστάμενος, -μένη, -μενο αυτός που είναι επί κεφαλής υπηρεσίας, που προΐσταται έργου: *απευθύνθηκε στην προϊσταμένη αρχή* || *~ κλιμάκιο* || (συνήθ. ως ουσ.) *~ τμήματος / εισαγγελίας* || *έκανε αναφορά στον ~* || *η προϊσταμένη τού νοσηλευτικού προσωπικού* ΑΝΤ. υφιστάμενος.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. αρσ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *προΐσταμαι*].

προΐστιο (το) [1858] {προϊστί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το τριγωνικό αναδρομικό ιστίο που υψώνεται μπροστά από το κύριο πανί ανάμεσα σε δύο κατάρτια ιστιοφόρου πλοίου.

προϊστορία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** η περίοδος τής ζωής τού ανθρωπίνου γένους πριν από την εποχή για την οποία υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες, πριν από τους ιστορικούς χρόνους **2.** (συνεκδ.) ο επιστημονικός κλάδος τής ιστορίας που μελετά την περίοδο αυτή **3.** το σύνολο των γεγονότων, των καταστάσεων που προηγήθηκαν (από κάτι): *η διένεξη αυτή έχει μεγάλη ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. préhistoire].

προϊστορικός, -ή, -ό [1845] **1.** αυτός που προηγείται των ιστορικών χρόνων: *~ εποχή / χρόνοι / περίοδος* **2.** αυτός που σχετίζεται με την προϊστορία: *~ ζώο / οικισμός* **3.** (ειδικότ. για επιστήμη) αυτός που σχετίζεται με τη μελέτη τής περιόδου πριν από τους ιστορικούς χρόνους: *~ αρχαιολογία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. préhistorique].

προϊών, -ούσα, -όν {προϊ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που προχωρεί, που εξελίσσεται: ΙΑΤΡ. *~ άνοια / γενική παράλυση*· ΦΡ. ***προϊόντος τού χρόνου*** *(προϊόντος τοῦ χρόνου,* Ηροδ. 3, 96) με τον καιρό, με την πάροδο τού χρόνου **2.** αυτός τού οποίου οι ρυθμοί αυξάνονται προοδευτικά· αυτός που παρουσιάζεται ή συμβαίνει σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό: *καθορισμός συντελεστών σε προϊούσα κλίμακα* || *~ εξέλιξη / ανάπτυξη / πρόοδος* **3. προϊόν** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρόειμι* «προχωρώ» (βλ. λ. *ἴόν*). Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γαλλ. progressif].

πρόκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ξύλινο ή μεταλλικό καρφί συνήθ. μικρού μεγέθους. — (υποκ.) **προκίτσα** κ. **προκούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. brocca «βλαστός, σουβλί, καλάμι» < λατ. broccus «οδοντωτός», πιθ. κελτ. προελ., πβ. ιρλ. brocc «ασβός»].

προκαθήμενος (ο) {προκαθημέν-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** ο πρόεδρος τοπικής εκκλησιαστικής συνόδου **2.** (στην Ορθόδοξη Εκκλησία) ο ανώτερος κληρικός που κατέχει με οποιονδήποτε τίτλο (πατριάρχου, αρχιεπισκόπου, μητροπολίτου) την πρώτη θέση στη διοικητική ιεραρχία: *ο ~ τής Εκκλησίας τής Ελλάδος* (ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος) || *ο ~ τής Ορθοδοξίας* (ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *προκάθημαι*].

προκάθισμα (το) [1891] {προκαθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} κάλυμμα (πλαστικό ή χάρτινο) μιας χρήσεως, που τοποθετείται πάνω στη στεφάνη τής λεκάνης τής τουαλέτας πριν καθίσει κανείς: *~ υγείας / για υγιεινή προστασία.*

προκαθορίζω ρ. μετβ. [1844] {προκαθόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καθορίζω (κάτι) εκ των προτέρων, το προσδιορίζω από πριν: *ενεργούν βάσει προκαθορισμένου σχεδίου* || *~ ώρα / ημερομηνία / τροχιά / αποτέλεσμα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prédéterminer].

προκαθορισμός (ο) [1891] ο εκ των προτέρων καθορισμός (μελλοντικών εξελίξεων).

προκάλυμμα (το) [αρχ.] {προκαλύμμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε χρησιμεύει για να προκαλύψει, να προφυλάξει (κάτι) καλύπτοντάς το ΣΥΝ. προπέτασμα, παραπέτασμα, παραβάν **2.** ΣΤΡΑΤ. κάθε προεξοχή τού εδάφους, θάμνος, βράχος κ.λπ., που καλύπτει τον μαχητή, ώστε να μην εντοπίζεται από τον εχθρό **3.** (μτφ.) η πλαστή δικαιολογία που προβάλλεται για να επιτύχει (κάποιος κάτι) αποκρύπτοντας πραγματικές αιτίες, σκοπούς, καταστάσεις κ.λπ.: *χρησιμοποίησε τον κλονισμό τής υγείας του ως ~, για να αποφύγει τη στράτευση* ΣΥΝ. πρόσχημα, πρόφαση. **προκαλυπτικός,** -ή, -ό.

προκαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {προκάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** καλύπτω (κάτι) από μπροστά ΑΝΤ. αποκαλύπτω, ξεσκεπάζω **2.** ΣΤΡΑΤ. προφυλάσσω, υπερασπίζω (κάτι) με προκάλυψη (βλ.λ.).

προκάλυψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} (λόγ.) **1.** η κάλυψη από μπροστά **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) το σύνολο των έμψυχων και άψυχων μέσων που χρησιμοποιούνται για την απόκρουση επιδρομής τού εχθρού σε ορισμένο σημείο, καθώς επίσης και η προκαλυπτόμενη περιοχή ΣΥΝ. οχύρωση (β) η εγκατάσταση στρατιωτικών τμημάτων μπροστά από το κυρίως στράτευμα κατά τη διάρκεια εκστρατείας με στόχο τον έλεγχο των κινήσεων τού εχθρού και την πρώτη απόκρουση πιθανής επίθεσης (γ) η φύλαξη μεθοριακής γραμμής κράτους σε καιρό ειρήνης από στρατιωτικό απόσπασμα, καθώς και η ίδια η φυλασσόμενη περιοχή.

προκαλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {προκαλείς... | προκάλ-εσα, -ούμαι, προκλήθηκα (λόγ. μτχ. προκληθείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) **1.** καλώ (σε αναμέτρηση): *~ κάποιον σε μονομαχία / σε μάχη* || *μην τον προκαλείς, είναι δυνατότερός σου!* **2.** (+να) παροτρύνω (κάποιον) (να κάνει κάτι που θεωρώ αδύνατο): *σε ~ να αποδείξεις αυτό που ισχυρίζεσαι* **3.** γίνομαι αιτία (για κάτι): *ο θάνατός του προκάλεσε παγκόσμια συγκίνηση* || *η δράση τους προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις* || *μου προκαλεί κατάπληξη ο κυνισμός του* || *οι ισχυρισμοί του προκαλούν βάναυσα τη νοημοσύνη τού κοινού* || *η μεγάλη πυρκαγιά προκλήθηκε από αναμμένο τσιγάρο* || *~ θλίψη / δυσφορία / θυμηδία / προβλήματα / ατυχήματα / καρκίνο / σύγκρουση / διαμαρτυρίες / σχόλια / θαυμασμό / οίκτο / συμπάθεια / προβληματισμό / αίσθηση / αγανάκτηση / επεισόδιο / τριγμούς* ΣΥΝ. προξενώ, επιφέρω **4.** κάνω (κάποιον) να οργιστεί, να αντιδράσει επιθετικά: *μου αρέσει να τον ~· είναι πολύ αστείος, όταν νευριάζει!* **5.** εξάπτω, προξενώ ερωτική επιθυμία (σε κάποιον): *της αρέσει να προκαλεί τους άνδρες* || *τον προκαλούσε με νάζια* ΣΥΝ. ερεθίζω, διεγείρω ♦ (αμετβ.) **6.** γίνομαι αιτία οργισμένων αντιδράσεων, γίνομαι προκλητικός: *αποφεύγω διατυπώσεις που προκαλούν!* || *ενώ προσπαθούσαμε να συμβιβάσουμε τα πράγματα, εκείνος εξακολουθούσε να προκαλεί* **7.** διεγείρω την ερωτική επιθυμία των άλλων: *το ντεκολτέ της προκαλεί* || *της αρέσει να προκαλεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ.*

προκάμβριος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου πριν από 4,6 δισεκατομμύρια έτη ώς την έναρξη τού καμβρίου **2. *Προκάμβριο*** (το) {Προκαμβρίου} το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου με την παραπάνω διάρκεια (βλ. κ. λ. *κάμβριο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Precambrian. Βλ. κ. *κάμβριος*].

προκάνω ρ. μετβ. (λαϊκ.) {πρόκα-να κ. -μα} προλαβαίνω: *κάνε πιο γρήγορα, γιατί δεν θα προκάνεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προκάμνω*, αρχική σημ. «καταπονούμαι, κοπιάζω (εκ των προτέρων)», < *προ-* + *κάμνω* (βλ. κ. *κάνω*)].

προκάρδιο (το) [μτγν.] {προκαρδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού θωρακικού τοιχώματος που βρίσκεται μπροστά στην καρδιά.

προκάρδιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τού στήθους μπροστά από την καρδιά: *~ πόνος* (χαρακτηριστικός ισχαιμίας τού μυοκαρδίου).

προκάτ επίθ. {άκλ.} **1.** προκατασκευασμένος (βλ. λ. *προκατασκευάζω*): *~ σπίτι* **2.** (μτφ. για πράξεις, ενέργειες, καταστάσεις κ.λπ.) αυτός που έχει σχεδιαστεί, έχει σκηνοθετηθεί εκ των προτέρων: *η αντιπαράθεση στα όργανα τού κόμματος ήταν ~, για να εξαναγκαστεί ο εν λόγω υπουργός σε παραίτηση* ΣΥΝ. προμελετημένος, προσχεδιασμένος, σκηνοθετημένος ΑΝΤ. αυθόρμητος.
[ΕΤΥΜ. Από σύντμηση τής λ. *προκατασκευή* ή *προκατασκευασμένος*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. prefab, συντετμημένος τ. τού prefabricated].

προκαταβάλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {προκατέβαλα, προκατα-βλήθηκα, -βεβλημένος} (λόγ.) καταβάλλω (χρηματικό ποσό) εκ των προτέρων: *μου ζήτησε να ~ τρία ενοίκια* ΣΥΝ. προπληρώνω.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «τοποθετώ από πριν – ορίζω εκ των προτέρων αρχές ή κριτήρια», < *προ-* + *καταβάλλω*. Η σύγχρονη σημ. ακολούθησε την ανάλογη εξέλιξη τού ρ. *καταβάλλω*].

προκαταβολή (η) [μτγν.] **1.** η καταβολή χρηματικού ποσού εκ των προτέρων: *για την αγορά τού οικοπέδου απαιτείται ~ τής πρώτης δόσης* ΣΥΝ. προπληρωμή **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που προκαταβάλλεται, το οποίο αποτελεί συνήθ. τμήμα τού όλου συμφωνημένου ποσού και δίνεται ως εγγύηση: *όλες οι ηλεκτρικές συσκευές με μικρή ~ και πολλές άτοκες δόσεις* || *ο ιδιοκτήτης ζητούσε ~ δύο νοίκια* || *δίνω / εισπράττω ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπροστάντζα.

προκαταβολικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που καταβάλλεται εκ των προτέρων, που προπληρώνεται: *~ εγγύηση / εξόφληση / αποζημίωση* **2.** αυτός που συμβαίνει, που γίνεται εκ των προτέρων: *~ δήλωση / ασφάλιση.* — **προκαταβολικ-ά / -ώς** [1868] επίρρ.

προκατακλυσμιαίος, -α, -ο [1863] **1.** αυτός που αναφέρεται στους χρόνους πριν από τον κατακλυσμό (συνήθ. τον βιβλικό) **2.** (κατ' επέκτ.) πάρα πολύ παλαιός, πανάρχαιος.

προκαταλαμβάνω ρ. μετβ. {προκατέλαβα, προκαταλήφθηκα, προκατειλημμένος} **1.** (σπάν.-κυριολ.) καταλαμβάνω (κάτι) εκ των προτέρων, το κυριεύω πριν από άλλους: *η διμοιρία προήλασε και προκατέλαβε το ύψωμα* ● **2.** διαμορφώνω την άποψη (κάποιου) εκ των προτέρων (για πρόσωπο, πράγμα, ζήτημα κ.λπ.), τον κάνω να σχημα-

τίσει άποψη για θέμα προτού το μελετήσει επακριβώς: *δεν θέλω να με προκαταλάβεις· προτιμώ να σχηματίσω προσωπική άποψη για το θέμα* ΣΥΝ. προδιαθέτω, προϊδεάζω **3.** (η μτχ. ***προκατειλημμένος***, -η, -ο) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυριεύω πρώτα», < *προ-* + *καταλαμβάνω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (Αισχίνης 2, 108: *τά Φιλίππου ὦτα προκαταλαβεῖν*)].

προκατάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} (κακόσ.) **1.** η γνώμη που διαμορφώνεται εκ των προτέρων, χωρίς επισταμένη μελέτη και εξέταση των πραγμάτων, οπότε είναι συνήθ. εσφαλμένη και μεροληπτική: *εξετάζω / κρίνω μια υπόθεση με ~* **2.** (ειδικότ.) η δυσμενής προδιάθεση απέναντι σε πρόσωπο ή ομάδα, που βασίζεται σε αυθαίρετες γενικεύσεις και στερεότυπες πεποιθήσεις: *φυλετικές / εθνικιστικές / θρησκευτικές / κοινωνικές ~ || έχει ~ εναντίον των μαύρων / των Εβραίων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προκατάληψις* < *προκαταλαμβάνω*, πβ. κ. *λῆψις – λαμβάνω*].

προκαταρκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται πριν από το κυρίως έργο: *~ ενέργεια / συζήτηση / συμφωνία / σχέδιο / έρευνα / εργασία / επαφή / στάδιο / μέτρα / φάση* ΣΥΝ. προεισαγωγικός, προοιμιακός ΑΝΤ. τελικός, οριστικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται για προπαρασκευή, χρήσιμος ή κατάλληλος για προετοιμασία: *~ δήλωση / άσκηση / αγώνας || ~ τάξη Αγγλικών* ΣΥΝ. προπαρασκευαστικός **3.** ***προκαταρκτικά*** (τα) (α) το σύνολο των ενεργειών που προηγούνται και εισάγουν σε κάτι που ακολουθεί: *πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στα ~ της διάσκεψης || τα ~ της γιορτής* (β) η εισαγωγή ομιλίας ή το εισαγωγικό κεφάλαιο συγγράμματος: *άσε τα ~ και πες στο θέμα!* **4.** ΝΟΜ. ***προκαταρκτική εξέταση*** συνοπτική ανακριτική διαδικασία που κινείται από τον εισαγγελέα, εφόσον αυτός επιθυμεί να ελέγξει την ουσιαστική βασιμότητα πληροφορίας για έγκλημα και ακολούθως να ασκήσει ποινική δίωξη. — **προκαταρκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προκατάρχω / -ομαι* «αρχίζω πρώτος», πβ. κ. *ἀρκτικός – ἄρχω*].

> **προκαταρκτικός ή προκαταρτικός;** Τα παράγωγα τού αρχ. ρ. **άρχομαι** σχηματίζονται με -κ-, που προέρχεται από το -χ- τού θέματος μπροστά από -τ- ή -σ-: αρχ. *άρχ-ομαι* – **αρκ-τικός** («αρκτικοί χρόνοι» τού ρήματος = ενεστώτας - μέλλοντας - παρακείμενος)· αρχ. *προκατ-άρχ-ομαι* – **προκαταρκ-τικός**· αρχ. *εν-άρχ-ομαι* και *εν-άρχ-ω* – **εναρκ-τικός** (πβ. *έναρξη*)· *υπ-άρχω* – **υπαρκ-τικός**· **αντ-αρκτικός** (και *Ανταρκτική*) ο Νότιος Πόλος, ο αντίθετος προς τον αρκτικό, τον Βόρειο Πόλο.

προκαταρτίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προκατήρτισ-α, προκαταρτίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καταρτίζω (κάτι) εκ των προτέρων, το ετοιμάζω από πριν ΣΥΝ. προετοιμάζω, προπαρασκευάζω, προεργάζομαι. — **προκατάρτιση** (η) κ. **προκαταρτισμός** (ο) [1888].

προκατασκευάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προκατασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (κυρ. για οικοδομικό στοιχείο) κατασκευάζω εκ των προτέρων και μακριά από τον χώρο της ανέγερσης: *~ οικοδομή* **2.** (η μτχ. ***προκατασκευασμένος***, -η, -ο) (α) αυτός που αποτελείται από τμήματα που έχουν κατασκευαστεί εκ των προτέρων, έχουν μεταφερθεί και κατόπιν συναρμολογηθεί χωριστά: *~ σπίτι / συγκρότημα* ΣΥΝ. προκάτ (β) (μτφ.) αυτός που έχει σχεδιαστεί εκ των προτέρων για συγκεκριμένο σκοπό (συνήθ. εις βάρος κάποιου): *η σύγκρουση στην Κεντρική Επιτροπή τού Κόμματος ήταν ~, για να τον εξωθήσουν σε παραίτηση.*

προκατασκευή (η) [μτγν.] οικοδομική τεχνική που συνίσταται στην ανέγερση κτηρίων ή γεφυρών με τη χρησιμοποίηση στοιχείων-μελών, τα οποία έχουν κατασκευαστεί εκ των προτέρων σε άλλον χώρο και, εν συνεχεία, μεταφέρονται στον χώρο ανέγερσης και συναρμολογούνται βάσει προκαθορισμένου σχεδίου. — **προκατασκευαστικός**, -ή, -ό [μτγν.].

προκατειλημμένος, -η, -ο επηρεασμένος εκ των προτέρων (συνήθ. αρνητικά): *κατά την έρευνα, η νεολαία είναι ~ κατά των πολιτικών, καθώς έχει την εντύπωση ότι είναι όλοι ψεύτες και κλέφτες || δεν μπορείς να κρίνεις αντικειμενικά, γιατί είσαι ~* (πβ. λ. *προκαταλαμβάνω*). — **προκατειλημμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *προκαταλαμβάνω* (βλ.λ.)].

προκατήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.-σπάν.) η προκαταρκτική κατήχηση, η εισαγωγική διδασκαλία. — **προκατηχώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

προκάτοχος (ο/η) {προκατόχ-ου | -ων, -ους} (+γεν.) ο προηγούμενος κάτοχος, κυρ. αξιώματος (πριν από άλλον): *ο νέος υπουργός δεσμεύτηκε ότι θα ακολουθήσει την πολιτική τού ~ του.*

προκείμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο **1.** αυτός που βρίσκεται μπροστά, περί τού οποίου γίνεται λόγος, έρευνα κ.λπ.: *~ θέμα / περίπτωση / υπόθεση*· ΦΡ. (α) ***προκειμένου για*** (πβ. *περί σωτηρίας προκειμένου*, Αριστοφ. *Έκκλησιάζουσαι* 401) όταν γίνεται λόγος για, όσον αφορά σε: *~ την υποψηφιότητά του, κανείς δεν σχολίασε το παραμικρό || ~ ανθρώπους τού δικού του ήθους, κάθε έπαινος είναι λίγος* (β) ***προκειμένου να*** (ως σύνδ.) (i) επειδή ή εφόσον πρόκειται να συμβεί κάτι: *~ τα χάσω όλα, αποφάσισα να συμβιβαστώ || ~ πάω φυλακή, καλύτερα να πληρώσω* (ii) για να, με σκοπό να: *θα έκανε το παν, ~ βελτιώσει τη θέση του* **2.** (ειδικότ.) ***προκείμενο*** (το) (*τὸ προκείμενον*, Πλάτ. *Γοργίας* 457d) το θέμα που βρίσκεται υπό συζήτηση, που ενδιαφέρει, για το οποίο γίνεται λόγος: *ας έλθουμε στο ~ || τόση ώρα μιλάει και δεν έχει φθάσει στο ~*· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***επί τού προκειμένου*** ως προς το θέμα που μας απασχολεί: *~ δεν έχω να προβάλω καμία ένσταση* (β) ***εν προκειμένω*** στο θέμα που συζητούμε, στην περίπτωση για την οποία γίνεται λόγος και υπάρχει ενδιαφέρον: *«ο Τύπος και τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να διαδραματίσουν πρωτεύοντα ρόλο, ~ αποφεύγοντας εμπρηστικά δημοσιεύματα»* (εφημ.) **3.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) **προκειμένη** (η) καθεμία από τις δύο προτάσεις τού συλλογισμού, από τις οποίες συνάγεται το συμπέρασμα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. ρ. *πρόκειμαι* (που χρησιμοποιείται ως παρακ. τού ρ. *προτίθημι*) < *προ-* + *κεῖμαι* (βλ.λ.). Στο ουδ. *προκείμενον*, το οποίο απαντά πολλές φορές στα αρχ. φιλοσοφικά κείμενα, έχει παραλειφθεί το ουσ. *θέμα* / *ζήτημα*].

πρόκειται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {επρόκειτο· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** (+περί / για) γίνεται λόγος, υπάρχει ή τίθεται ζήτημα: *περί τίνος ακριβώς πρόκειται; || πρόκειται για την ευτυχία σου || αν εγνώριζα ότι περί αυτού επρόκειτο, θα μπορούσα να αποταθώ σε κάποιον ειδικό || πρόκειται για ζήτημα ζωής και θανάτου* **2.** (+να) μέλλει να συμβεί (κάτι), σκοπεύει ή είναι στο πρόγραμμα να (γίνει κάτι): *~ να τον δω αύριο || μην ανησυχείς, δεν ~ να βρέξει || η Βουλή ~ να συνέλθει αύριο για τη συζήτηση τού επίμαχου νομοσχεδίου || επρόκειτο να τον δει, αλλά αρρώστησε.*
[ΕΤΥΜ. Γ' εν. πρόσ. τού αρχ. *πρόκειμαι* < *προ-* + *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

προκεχωρημένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που βρίσκεται πολύ κοντά στην περιοχή όπου διεξάγονται πολεμικές επιχειρήσεις ή που είναι απομακρυσμένος από τις βάσεις τού στρατεύματος: *~ δύναμη / βάση / κέντρο επικοινωνιών*· ΦΡ. ***προκεχωρημένο φυλάκιο*** φυλάκιο απομακρυσμένο από τη βάση τού στρατεύματος ή κοντά στο θέατρο των επιχειρήσεων: *η Πύλος, που καταλήφθηκε από τους Αθηναίους το 425 π.Χ., αποτέλεσε για την Αθήνα ένα διαρκές προκεχωρημένο ~ μέσα στο εχθρικό στρατόπεδο τής Πελοποννήσου* **2.** λόγ. αντί τού *προχωρημένος*: *εθεάθη τις ~ ώρες τής νύχτας σε παραλιακό μπαρ || ~ ηλικίας πολιτικός.*
[ΕΤΥΜ. Λόγιος σχηματισμός τής μτχ. *προχωρημένος* (αντί τού ορθού αρχ. *προκεχωρηκώς* < *προχωρῶ*), απόδ. τού γαλλ. avancé].

προκήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η δημόσια γνωστοποίηση **2.** (ειδικότ.) η επίσημη ανακοίνωση (για μελλοντική ενέργεια κρατικού ή άλλου φορέα): *η Δ.Ε.Η. αποφάσισε την ~ διαγωνισμού για την κάλυψη 100 οργανικών θέσεων στην επαρχία || ~ εκλογών / δημοπρασίας / βραβείων / υποτροφιών* **3.** (συνεκδ.) η δημοσίευση στον Τύπο επίσημης ανακοίνωσης ή το έντυπο στο οποίο αυτή περιλαμβάνεται **4.** έντυπη ανακοίνωση πολιτικής, συνδικαλιστικής ή άλλης οργάνωσης, που περιέχει συνθήματα ή βραχυλογικά τις θέσεις της: *πετάω προκηρύξεις στον δρόμο || επαναστατικές ~.*

προκηρύσσω ρ. μετβ. [αρχ] {προκήρυ-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} αναγγέλλω επίσημα και δημόσια (κάτι που πρόκειται να συμβεί): *το υπουργείο θα προκηρύξει διεθνή μειοδοτικό διαγωνισμό για την ανάληψη τού έργου || ~ εκλογές / δημοπρασία / υποτροφία* ΣΥΝ. προαναγγέλλω.

προκλασικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με εποχή προγενέστερη από αυτή που θεωρείται κλασική: *~ τέχνη / χρόνοι* **2.** ΜΟΥΣ. ***προκλασική μουσική*** η μουσική τής μεταβατικής περιόδου ανάμεσα στο μπαρόκ και στον κλασικισμό (1720-1760 περίπου).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. préclassique].

πρόκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η προκλητική πράξη, η ενέργεια που προξενεί αναστάτωση, αντίδραση ή αγανάκτηση: *είναι ~ να ζουν οι ηγέτες σε τέτοια πολυτέλεια, όταν ο λαός πεινάει* **2.** (ειδικότ.) κάθε στρατιωτική ενέργεια που αποσκοπεί στο να κάνει τον αντίπαλο να αντιδράσει επιθετικά: *οι δύο πλευρές συμφώνησαν να αποφύγουν τις ~ κατά τη διάρκεια τής αεροναυτικής άσκησης* **3.** η διέγερση τού ερωτικού ενδιαφέροντος: *ένα χαμόγελο γεμάτο ~* **4.** (συνεκδ.) κάθε ενέργεια ή συμπεριφορά που επιφέρει ερωτική διέγερση: *το ντύσιμό της ήταν πραγματική ~* **5.** η παραγωγή (συγκεκριμένου αποτελέσματος): *ποιος ευθύνεται για την ~ επεισοδίων; || δεν αποφεύχθηκε η ~ υλικών ζημιών από μερίδα οργισμένων φιλάθλων* **6.** η πρόσκληση σε αναμέτρηση: *~ σε μάχη / σε μονομαχία || δέχομαι την ~* **7.** οτιδήποτε θέτει σε δοκιμασία λόγω τής δυσκολίας του τις ικανότητες, την αντοχή, τη δύναμη (κάποιου), διεγείροντας συχνά το ενδιαφέρον: *η ~ τού 2004 / τής Ενωμένης Ευρώπης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόκλησις* < *προκαλῶ*, πβ. κ. *κλῆσις – καλῶ*].

προκλητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκαλεί, που προξενεί έντονη αντίδραση ή αγανάκτηση: *~ ενέργεια / συμπεριφορά / επιχείρημα / απόφαση / δήλωση / διαιτησία || ~ άνθρωπος / χαρακτήρας* **2.** αυτός που διεγείρει το ερωτικό ενδιαφέρον: *~ ντύσιμο / ματιά* ΣΥΝ. ερεθιστικός, διεγερτικός, σαγηνευτικός. — **προκλητικ-ά / -ώς** [1866] επίρρ.

προκλητικότητα (η) [1892] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα πράγματος να προκαλεί: *η έντονη ~ των δηλώσεών του ενόχλησε τους συντηρητικότερους ψηφοφόρους του* **2.** (ειδικότ.) η ιδιότητα συμπεριφοράς να προκαλεί ερωτικά: *η ~ των κινήσεων / τού ντυσίματος.*

προκλινής, -ής, -ές {προκλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που γέρνει, που κλίνει προς τα εμπρός: *~ στέγη* ΣΥΝ. επικλινής ΑΝΤ. ευθύς, ίσος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προκλίνω* < *προ-* + *κλίνω*].

προκλινικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με στάδιο κατά το οποίο τα κλινικά σημεία τής νόσου δεν έχουν εκδηλωθεί: *~ φάση || ~ μαθήματα* (τα μαθήματα που διδάσκονται πριν από την έναρξη τής διδασκαλίας κλινικών μαθημάτων και πριν από την επαφή με αρρώστους, δηλ. η ανατομική, η βιοχημεία, η φυσιολογία κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. preclinical].

προκλιτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που τίθεται μπροστά από άλλες λέξεις και τής οποίας ο τόνος στην προφορά μεταφέρεται στην επόμενη (π.χ. *τον βλέπω*), σε αντίθεση με τα *εγκλιτικά* (των οποίων ο τόνος

μεταφέρεται στην προηγούμενη λέξη, π.χ. *βλέποντάς τον· προκλιτικές λέξεις* είναι τα άρθρα σε όλους τους τύπους, οι μονοσύλλαβες προθέσεις και σύνδεσμοι, οι μονοσύλλαβοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών κ.ά. (βλ. κ. λ. *εγκλιτικός*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. proclitica (πληθ.)].

προκόβω ρ. αμετβ. {πρόκο-ψα, -μμένος} (λαϊκ.) **1.** σημειώνω πρόοδους, επιτυγχάνω (σε τομέα δράσεως, λ.χ. οικονομικό, κοινωνικό): *πήγε στην ξενιτειά και πρόκοψε* ΣΥΝ. προοδεύω, ευδοκιμώ ΑΝΤ. μένω πίσω, οπισθοδρομώ **2.** (ειρων.) καταστρέφομαι: *τις συμβουλές του ακούγαμε τόσον καιρό και προκόψαμε!* (οι συμβουλές του ήταν καταστροφικές) **3.** (η μτχ. **προκομμένος**, *-η, -ο*) (α) αυτός που εργάζεται με ζήλο και φιλοτιμία ΣΥΝ. εργατικός, άξιος, φιλόπονος ΑΝΤ. ανεπρόκοπος (β) (ειρων.) άχρηστος, ανεπρόκοπος: *μεσημέριασε κι ακόμα να ξυπνήσει ο ~ μας*. Επίσης (λαϊκ.) **προκόφτω**. — **πρόκομμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *προκόπτω* «προοδεύω, προχωρώ» < *προ-* + *κόπτω*].

προκοίλης (ο) {προκοίληδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλη κοιλιά ΣΥΝ. κοιλαράς, (αρχαιοπρ.) προγάστωρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προκοίλιος* < *προ-* + *-κοίλιος* < *κοιλία*].

προκοίλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το κατώτερο τμήμα τής κοιλιάς, το υπογάστριο ΣΥΝ. (λόγ.) προγάστριο **2.** η προτεταμένη κοιλιά, η προεξοχή που σχηματίζεται στην κοιλιακή χώρα από τη συσσώρευση λίπους ΣΥΝ. κοιλιά, (λαϊκ.) μπάκα.

προκολομβιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αμερική και τον πολιτισμό της πριν από την άφιξη τού Χριστόφορου Κολόμβου και των Ευρωπαίων: *~ τέχνη / πολιτισμοί*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. precolumbian].

πρόκομμα (το) → προκόβω

προκομμένος, -η, -ο → προκόβω

προκοπή (η) **1.** η πορεία, η εξέλιξη προς το καλύτερο: *μόνο με τη δουλειά θα κάνεις ~ ‖ είδε μεγάλη ~. γιατί είναι άξιος και καλός ‖ χαΐρι και ~ να μη δεις!* (να πάνε χαμένοι οι κόποι σου, να μην προοδεύσεις ποτέ) ΣΥΝ. πρόοδος **2.** (η γεν. ***τής προκοπής*** ως χαρακτηρισμός) για κάτι/κάποιον αξιόλογο ή ωραίο: *θα φορέσεις επιτέλους κάνα ρούχο ~; ‖ το έργο που είδαμε δεν ήταν ~ ‖ γνώρισα επιτέλους κι έναν άνθρωπο ~* **3.** (ειρων.) η πορεία προς το χειρότερο και η δυσάρεστη κατάληξη, η κακή έκβαση: *κοίτα τώρα ποια είναι η ~ σου!* ΣΥΝ. κατάντια, κατάντημα **4.** η φιλοπονία ΣΥΝ. εργατικότητα, φιλεργία ΑΝΤ. τεμπελιά, ραθυμία· ΦΡ. (παροιμ.) ***η προκοπή νικάει τη φτώχια*** ο εργατικός και φιλόπονος ξεφεύγει από τη φτώχια **5.** (συνεκδ.) το κέρδος που προκύπτει από την εργατικότητα: *τόσα χρόνια δούλεψε σαν το σκυλί και ~ καμία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προκόπτω*].

Προκόπιος (ο) {Προκοπίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** Βυζαντινός ιστορικός (6ος αι.), τα έργα τού οποίου αποτελούν άμεση πηγή για την εποχή τού Ιουστινιανού **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Προκόπης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *προκόπτω* (βλ.λ.)].

προκοστολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προϋπολογισμός τού κόστους κατασκευής ενός έργου κατά το στάδιο τής εκπόνησης τού προσχεδίου.

πρόκριμα (το) {πρόκρίμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε είναι ενδεικτικό ή και καθοριστικό αυτού που πρόκειται να συμβεί: *η επιτυχία τού κόμματος στις δημοτικές εκλογές αποτελεί ~ για τη νικηφόρο πορεία του προς την εξουσία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προκρίνω*. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. με τη σημ. «προκατάληψη, εκ των προτέρων κρίση» (*Α' Τιμόθ.* 5, 21: *ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος*)].

προκριματικός, -ή, -ό [1883] **1.** αυτός που σχετίζεται με την προκαταρκτική και όχι την τελική κρίση για κάτι: *~ διαγωνισμός / επιλογή / εκλογή / γύρος ‖ ~ επιτροπή* ΣΥΝ. προκαταρκτικός ΑΝΤ. τελικός **2.** αυτός που αποσκοπεί στην ανάδειξη αυτών που θα συνεχίσουν στην κυρίως φάση (αγωνίσματος, διοργάνωσης), συνήθ. ημιτελική ή τελική: *~ αγώνες / όμιλοι / φάση / γύρος* **3.** (α) ***προκριματικοί*** (οι) κ. ***προκριματικά*** (τα) η φάση (διαγωνισμού, διοργάνωσης) κατά την οποία αναδεικνύονται αυτοί που θα συνεχίσουν στην κυρίως φάση, συνήθ. ημιτελική ή τελική (β) ΑΘΛ. ***προκριματικός*** (ο) αγώνας στον οποίο διαγωνίζονται αθλητές ή ομάδες για την πρόκριση στην κυρίως φάση διοργάνωσης, συνήθ. ημιτελική ή τελική.

προκρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προέκρινα, προκρί-θηκα, -μένος} **1.** (λόγ.) προτιμώ, επιλέγω: *η δική τους πλευρά προκρίνει τη λύση διμερών διαβουλεύσεων αντί μιας διεθνούς διάσκεψης* **2.** (μεσοπαθ. ***προκρίνομαι***) (σε διαγωνισμό, διοργάνωση κ.λπ.) επιτυγχάνω σε προκριματικό γύρο, ώστε να μπορώ να λάβω μέρος στην επόμενη φάση: *~ στα ημιτελικά / στους οχτώ τής διοργάνωσης / στον επόμενο γύρο ‖ από τους διαγωνιζόμενους, οι δέκα πρώτοι προκρίνονται στην τελική φάση τού τηλεπαιχνιδιού*.

πρόκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η επιλογή, η προτίμηση (ενός πράγματος έναντι κάποιου άλλου): *~ μιας άποψης / αντίληψης / πρότασης* **2.** η επιτυχία σε προκριματικούς αγώνες που δίνει δικαίωμα συμμετοχής στην επόμενη φάση (διαγωνισμού, διοργάνωσης): *διεκδικώ / χάνω / κερδίζω / παίρνω την ~ ‖ με δύο γκολ στα τελευταία λεπτά εξασφάλισαν την ~ τους στην επόμενη φάση τού Κυπέλλου* **3.** ΟΙΚΟΝ. ***πρόκριση συναλλαγής*** το αρμπιτράζ (βλ.λ.).

πρόκριτος (ο) {προκρίτ-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. ο προεστός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προεκλεγμένος (βάσει προκαταρκτικού καταλόγου υποψηφίων)», < *προκρίνω*].

προκρούστειος, -α, -ο [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Προκρούστη **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που σχετίζεται με τρόπο σκέψεως ή και πρακτική, η οποία ερμηνεύει αυθαίρετα την πραγματικότητα, προκειμένου να την κάνει να συμφωνεί με θεωρία ή ιδέα που λειτουργεί ως δόγμα για τον ίδιο: *~ μέθοδος / τακτική / λύση*· ΦΡ. ***προκρούστεια κλίνη*** (i) η κλίνη όπου ξάπλωνε ο Προκρούστης τα θύματά του (βλ. λ. *Προκρούστης*) (ii) (μτφ.) καθετί με βάση το οποίο προσαρμόζει κανείς τα πράγματα στα μέτρα του παραποιώντας τα: *τα βάζει όλα στην ~ τής θεωρίας του*.

Προκρούστης (ο) ΜΥΘΟΛ. ληστής που ξάπλωνε τα θύματά του σε ένα κρεβάτι και τα ακρωτηρίαζε, όταν τα πόδια τους εξείχαν από αυτό, ή τέντωνε τα πόδια τους μέχρι να φθάσουν το μήκος τού κρεβατιού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *προκρούω* «τεντώνω βίαια, χτυπώ» < *προ-* + *κρούω*].

πρόκτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόκτηση αντικειμένου ή δικαιώματος πριν από άλλους.

προκυμαία (η) {δύσχρ. προκυμαιών} ο ειδικά διαμορφωμένος, κυρ. ασφαλτοστρωμένος ή πλακοστρωμένος επίπεδος χώρος στην άκρη τής ακτής φυσικού λιμανιού ή προβλήτας, ο οποίος χρησιμοποιείται για την αποβίβαση-επιβίβαση επιβατών από πλοία, σκάφη, τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων, για περίπατο κ.ά.: *το Σάββατο ήταν συνήθεια να κάνουν βόλτα στην ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *προκυμία* (πβ. *τρι-κυμία*) + παραγ. επίθημα *-αῖος* / *-αία*. Το *προκυμία* «κυματοθραύστης» < *προ-* + *-κυμία* < *κῦμα*].

προκύπτω ρ. αμετβ. {προέκυψα} (+από) **1.** παράγομαι από κάτι ως αποτέλεσμά του: *από τους πολέμους προκύπτουν πάντοτε δεινά ‖ τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα είναι εις βάρος της ‖ προκύπτουν πολλά ερωτήματα από την κατάθεσή του ‖ στη συζήτηση προέκυψαν μεγάλες διαφωνίες / σοβαρά ζητήματα*· ΦΡ. ***ό,τι ήθελε προκύψει*** ό,τι θέλει ας γίνει, ας συμβεί ό,τι μπορεί να συμβεί: *εγώ θα το τολμήσω και ~* ΣΥΝ. αναφύομαι, ανακύπτω **2.** (τριτοπρόσ. ***προκύπτει, προκύπτουν***) συνάγεται: *από το συμπέρασμα / από τα λεγόμενά της ~ ότι...* ΣΥΝ. απορρέει ● **3.** (κυριολ.-σπάν.) σκύβω προς τα μπρος: *«από τον οφιοειδή άμβωνα προκύπτει μορφή γενειοφόρου δεσπότη με τη μεγαλοπρεπή του μίτρα»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκύβω προς τα εμπρός», < *προ-* + *κύπτω* «σκύβω» (βλ. λ. *ἐγ-κύπτω, σκύβω*). Η σημερινή μεταφορική σημ. «απορρέω (ως αποτέλεσμα)» είναι μτγν.].

προκυστικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με σχηματισμό ή ιστό που βρίσκεται μπροστά από την ουροδόχο κύστη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. prevesical].

πρόκυψη (η) {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} (στη γυμναστική) η κάμψη τού κορμού προς τα εμπρός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόκυψις* < αρχ. *προκύπτω*].

πρόκωπος (ο) {προκώπ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. ο πλησιέστερος στην πλώρη κωπηλάτης ΑΝΤ. επίκωπος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-κωπος* < *-κώπη*].

προλαβαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόλαβα} ♦ (μετβ.) **1.** φθάνω (κάπου, σε κάποιον ή κάτι) εγκαίρως και/ή πριν από κάποιον άλλον: *προλαβαίνουμε τη διάλεξη· έχουμε ακόμη λίγη ώρα ‖ εγώ πρόλαβα πρώτος τη θέση, τη δικαιούμαι* **2.** (α) καταφέρνω να φθάσω σε (κάποιον/κάτι) πριν φύγει ή πριν απομακρυνθεί: *~ το τρένο / το λεωφορείο ‖ έφυγαν πριν από δύο λεπτά· αν τρέξεις, θα τους προλάβεις ‖ Μόλις που προλαβαίνεις! Το καράβι ξεκινά σε δέκα λεπτά* (β) βρίσκω (κάποιον/κάτι) στην κατάσταση που θέλω: *ελπίζω να προλάβω τα μαγαζιά (ανοιχτά)* (γ) (για πρόσ. ή πράγμα) γνωρίζω (κάτι/κάποιον) πριν χαθεί ή παρέλθει: *πρόλαβε τον πατέρα της στα τελευταία του ‖ η γενιά του δεν είχε προλάβει την πείνα και τη δυστυχία τής Κατοχής* (δ) αξιοποιώ εγκαίρως: *~ την ευκαιρία* ● **3.** αποτρέπω (κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο) με την έγκαιρη επέμβασή μου: *~ επίθεση / συνωμοσία / κίνδυνο / ατύχημα / παρεξήγηση / γκάφα ‖ την τελευταία στιγμή πρόλαβε το τρακάρισμα* ● **4.** (α) βρίσκω τον χρόνο (να κάνω κάτι): *~ να σου πω δύο λόγια ‖ απ' την πολλή δουλειά δεν προλαβαίνει ούτε να κοιμηθεί* (β) (με άρνηση δεν) για κάτι που γίνεται σε μεγάλο βαθμό: *έχει τόση ζήτηση αυτό το προϊόν, που δεν ~ να πουλάω ‖ το μωρό τρώει πάρα πολύ· δεν ~ να το ταΐζω!* **5.** γνωστοποιώ βιαστικά σε (κάποιον/κάτι): *του πρόλαβε το μυστικό* ♦ (αμετβ.) **6.** φθάνω εγκαίρως: *ευτυχώς, πρόλαβα· η παράσταση δεν έχει αρχίσει ακόμη* **7.** κάνω (κάτι) εγκαίρως: *όποιος πρόλαβε, πρόλαβε· τα ρούχα που είχαμε σε προσφορά πουλήθηκαν όλα*· ΦΡ. ***όποιος πρόλαβε, τον Κύριον είδε*** για περιπτώσεις μεγάλης σύγχυσης, όπου ο καθένας ενεργεί για τον εαυτό του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προλαμβάνω* (ίδια σημ.) < *προ-* + *λαμβάνω*].

προλαλήσας, -ασα, -αν {προλαλήσ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (λόγ.) αυτός που μίλησε προηγουμένως σε δημόσια ομιλία (π.χ. σε συνεδρίαση): *διαφωνώ με τον ~*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. τού μτγν. *προλαλῶ (-έω)* < *προ-* + *λαλῶ*].

προλαμβάνω ρ. μετβ. {πρόλαβα} φροντίζω από πριν, ώστε να μη συμβεί κάτι αρνητικό, ενεργώ προληπτικά: *με τακτικό έλεγχο των δοντιών προλαμβάνουμε την εμφάνιση τερηδόνας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λαμβάνω εκ των προτέρων, προτιμώ, συμπεραίνω», < *προ-* + *λαμβάνω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

προλεγόμενα (τα) {προλεγομένων} (σε βιβλίο) ο πρόλογος, η εισαγωγή, οι προκαταρκτικές παρατηρήσεις: *ο Κοραής έγραψε ~ στους «Βίους» τού Πλουτάρχου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγή*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. prolegomena < αρχ. *προλέγω* (στη μτχ. μέσου ενεστ.)].

προλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προείπα, προελέχθην, -ης, -η...} **1.** (λόγ.-σπάν.) αναφέρω προηγουμένως: *όπως προείπα, χρειάζονται δραστικά μέτρα* **2.** λέω (κάτι που θα συμβεί) εκ των προτέρων ΣΥΝ. προβλέπω, προμαντεύω.

προλειαίνω ρ. μετβ. {προλεία-να, -νθηκα, -σμένος} λειαίνω από πριν·

κυρ. στη ΦΡ. **προλειαίνω το έδαφος** δημιουργώ τις κατάλληλες συνθήκες: *οι συνεχείς εμφανίσεις του στην τηλεόραση προλειαίνουν το έδαφος για την κάθοδό του στις επόμενες εκλογές.* — **προλείανση** (η) [1879].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *λειαίνω* < *λεῖος*].

προλεταριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον προλετάριο ή το προλεταριάτο: ~ *επανάσταση / αλληλεγγύη.*

προλεταριάτο (το) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) η κοινωνική τάξη των προλεταρίων ΣΥΝ. εργατιά, εργατική τάξη ΑΝΤ. κεφάλαιο, πλουτοκρατία· ΦΡ. (α) ***δικτατορία τού προλεταριάτου*** βλ. λ. *δικτατορία* (β) ***λούμπεν προλεταριάτο*** οι εξαθλιωμένοι προλετάριοι (χωρίς ταξική συνείδηση). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προλετάριος.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. prolétariat < prolétaire, βλ. κ. *προλετάριος*].

προλεταριοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένταξη στο προλεταριάτο, ο μετασχηματισμός (κοινωνικού στρώματος ή κοινωνίας) σε προλεταριάτο. — **προλεταριοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. prolétarisation].

προλετάριος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} (κατά τη μαρξιστική φιλοσοφία) αυτός που σε μια καπιταλιστική κοινωνία ανήκει στην τάξη των μισθωτών εργατών και δεν κατέχει ή δεν ελέγχει τα μέσα παραγωγής: *«προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε»* (φράση με την οποία κλείνει το *Κομουνιστικό Μανιφέστο* των Κ. Μαρξ και Φρ. Ένγκελς).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. proletario < λατ. proletarius < proles «γόνος, απόγονος, τέκνο». Ως proletarius χαρακτηριζόταν στην αρχ. Ρώμη ο πολίτης που δεν ανήκε σε καμιά αναγνωρισμένη τάξη και υπηρετούσε την πολιτεία μόνο μέσω των απογόνων του, τους οποίους προσέφερε στην πατρίδα ως στρατιώτες].

προλετάριοι – παρίες – λούμπεν. Ξένης προελεύσεως λέξεις στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες, που ανάγονται σε ταξικές διακρίσεις ορισμένων κοινωνιών (τής ρωμαϊκής το **προλετάριοι**, τής ινδικής το **παρίες**, τής γερμανικής το **λούμπεν**). **Προλετάριοι** ήσαν στην ταξική διάρθρωση τής αρχαίας Ρώμης οι ανήκοντες στην κατώτερη οικονομική τάξη, αυτήν που δεν υπέκειτο σε φορολογία ελλείψει εισοδημάτων και που «εισέφερε» στην πολιτεία μόνο τους «απογόνους» της (proles «απόγονοι»), οι οποίοι υπηρετούσαν την πατρίδα ως στρατιώτες. Τον όρο χρησιμοποίησε ο μαρξισμός, για να δηλώσει την πιο φτωχή τάξη, αυτούς που αποζούν από μόνο το εισόδημα τής χειρωνακτικής εργασίας τους χωρίς μερίδιο στην ιδιοκτησία. Το σύνολο των προλεταρίων αποκλήθηκε **προλεταριάτο** (από το γαλλ. prolétariat, 1832). Ακόμη φτωχότεροι, σχεδόν εξαθλιωμένοι και εμφανισιακά «κουρελήδες» είναι όσοι, από τον μαρξισμό πάλι, χαρακτηρίστηκαν ως **λούμπεν προλεταριάτο**, το «προλεταριάτο των ρακένδυτων», που η εξαθλίωση δεν του επιτρέπει να έχει και ταξική συνείδηση. Το **λούμπεν** (ορθή προφορά λούμ-πεν / lum-pen και όχι λού-μπεν / luben!) προέρχεται από το γερμ. lumpen «κουρέλια» και πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Κ. Μαρξ το 1850 στο γερμανικό σύνθετο Lumpenproletariat. Από τη χρήση αυτή το *λούμπεν* επεκτάθηκε σε άλλες γλώσσες και στην Ελληνική, ώστε να δηλώνει κάθε ομάδα ή άτομο που ζει μέσα στην εξαθλίωση, τη μιζέρια και, συχνά, στην αναξιοπρέπεια και την εγκληματικότητα. Ταξική είναι και η προέλευση τού **παρίας / παρίες**. Δηλώνει ομάδα ή άτομα απομονωμένα κοινωνικά, απόβλητα και περιφρονημένα, γενικότερα δε άτομα «κατώτερα» στην εκτίμηση ενός κοινωνικού συνόλου. Η λέξη δήλωσε πρώιμα ό,τι σήμερα ονομάζουμε «κοινωνικώς αποκλεισμένα άτομα», αφού στην αυστηρώς ταξική διάρθρωση των Ινδών paraiyar (πληθ. τού paraiyan τής ταμιλικής γλώσσας των Ινδιών) ήσαν τα μέλη τής κατώτατης τάξης των Ινδών τής Ν. Ινδίας. Η λ. *παρίας* (γαλλ. paria 1655, αγγλ. pariah 1605-15) σήμαινε κυριολεκτικά «τον τυμπανιστή, αυτόν που χτυπούσε το ταμπούρλο», έργο που ανήκε παραδοσιακά στα καθήκοντα των μελών αυτής τής κοινωνικής τάξης.

προληπτικός, -ή, -ό [μτγν.] • **1.** αυτός που συντελεί στο να προληφθεί (κάτι, συνήθως δυσάρεστο): ~ *εξέταση / αγωγή / λογοκρισία / μέτρα / ιατρική / έλεγχος / εμβόλιο* || *η απαγόρευση επιβλήθηκε για ~ λόγους* • **2.** αυτός που πιστεύει σε προλήψεις ΣΥΝ. δεισιδαίμων • **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***προληπτικό κατηγορούμενο*** το κατηγορούμενο που δηλώνει εκ των προτέρων (προλαμβάνοντάς το, τρόπον τινά) το αποτέλεσμα μιας πράξης, π.χ. *σπουδάζει γιατρός* (για να γίνει γιατρός) (β) ***προληπτική αφομοίωση*** η αφομοίωση κατά την οποία ο αφομοιούμενος φθόγγος προηγείται εκείνου που ενεργεί αφομοιωτικά, π.χ. **α**φαλός < **ο**μφαλός. — **προληπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

πρόληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η αποτροπή, η λήψη μέτρων για την παρεμπόδιση (τής εκδήλωσης δυσάρεστου φαινομένου): ~ *τής βίας / τής εγκληματικότητας / των τροχαίων ατυχημάτων* || *η ιατρική δεν αποσκοπεί μόνο στη θεραπεία, αλλά και στην ~ των ασθενειών* **2.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο το υποκείμενο μιας δευτερεύουσας πρότασης τίθεται μερικές φορές προληπτικά ως αντικείμενο τής κύριας, η οποία και προηγείται (ιδ. όταν το ρήμα τής κύριας πρότασης είναι αισθητικό ή γνωστικό), π.χ. *μην κοιτάς τον κόσμο τι κάνει* (αντί *μην κοιτάς τι κάνει ο κόσμος*)· αλλιώς *σχήμα προλήψεως* (το) • **3.** (συνήθ. στον πληθ.) η αντίληψη που δεν βασίζεται στη λογική, αποδίδει στα πράγματα υπερφυσικές ιδιότητες και αποδέχεται ότι υπάρχουν πράγματα που φέρνουν τύχη ή ατυχία (π.χ. ότι ο αριθμός 13 φέρνει ατυχία): *μια συνηθισμένη ~ είναι ότι, αν δεις μαύρη γάτα, θα σου συμβεί κάτι κακό* || *οι διαφωτιστές προσπάθησαν να βγάλουν τους ανθρώπους από τα δεσμά των ~ και να απελευθερώσουν τον νου τους* (πβ. λ. *δεισιδαιμονία*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόληψις* < αρχ. *προλαμβάνω*, πβ. κ. *λῆψις – λαμβάνω*].

προλιμένας (ο) [1883] ΝΑΥΤ. **1.** τμήμα ενός μεγάλου λιμανιού που βρίσκεται αμέσως μετά την είσοδο και χρησιμεύει ως αγκυροβόλιο ΣΥΝ. ράδα **2.** (παλαιότ.) όρμος που βρίσκεται αμέσως μετά την είσοδο μεγάλου λιμένα και στον οποίο προσαράζουν συνήθ. βοηθητικά σκάφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. avant-port].

πρόλοβος (ο) [αρχ.] {προλόβ-ου | -ων, -ους} γαστρικός θύλακος των πτηνών, στον οποίο αποθηκεύεται προσωρινά η τροφή, πριν περάσει στο στομάχι.

προλογίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προλόγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** γράφω τον πρόλογο σε (βιβλίο): *ο συγγραφέας προλογίζει την ελληνική μετάφραση τού έργου του* **2.** μιλώ προεισαγωγικά (σε ομιλία): *τη διάλεξη προλόγισε ο πρόεδρος τής Ακαδημίας Αθηνών.* — **προλόγισμα** (το).

προλογικός, -ή, -ό αυτός που έχει τον χαρακτήρα προλόγου: ~ *σημείωμα.*

πρόλογος (ο) {προλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** το εισαγωγικό μέρος κειμένου ή ομιλίας: *οι σχολικές εκθέσεις χωρίζονται χονδρικά σε ~, κύριο θέμα και επίλογο* || *κατατοπιστικός / εκτενής / σύντομος* ~ **2.** το εισαγωγικό τμήμα βιβλίου, που τοποθετείται πριν από την εισαγωγή (εφόσον υπάρχει) και συχνά δεν είναι γραμμένο από τον συγγραφέα τού βιβλίου: *στην έκδοση τού Θεάτρου Τέχνης που ήταν αφιερωμένη στον Κ. Κουν, τον ~ έγραψε ο Γ. Τσαρούχης* || ~ *τού συγγραφέα για την ελληνική μετάφραση τού έργου του* ΑΝΤ. επίλογος **3.** ΦΙΛΟΛ. το εισαγωγικό μέρος αρχαίου δράματος, που βρίσκεται πριν από το πρώτο χορικό άσμα και προετοιμάζει την κυρίως δράση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προλέγω*. Η λ. διαδόθηκε μέσω τού λατ. prologus σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. και γαλλ. prologue, γερμ. Prolog, ισπ. prólogo κ.ά.].

προλύτης (ο) {προλυτών} (στο Πανεπιστήμιο Αθηνών μέχρι το 1911) ο απόφοιτος με βαθμό πτυχίου «σχεδόν καλώς».
[ΕΤΥΜ. < μτγν. πληθ. *προλύται*, όπως αποκαλούνταν επί Ιουστινιανού οι σπουδαστές τής νομικής που είχαν συμπληρώσει το προτελευταίο (δηλ. το πέμπτο) έτος των σπουδών τους (κατ' αντιδιαστολή προς τον χαρακτηρισμό *λύται* όσων είχαν ήδη αποφοιτήσει), < *προ-* + *λύται* < *λύω*].

προμακέτα (η) {προμακετών} πρόχειρη και συνήθ. έγχρωμη μακέτα, που χρησιμεύει ως προσχέδιο τής οριστικής.

προμαγειρεμένος, -η, -ο κ. **προμαγειρευμένος** (για συσκευασμένα φαγητά) αυτός που έχει μαγειρευτεί πριν από την αγορά του, ώστε να μη χρειάζεται για την κατανάλωσή του παρά μόνο ζέσταμα ή λίγο ψήσιμο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. précuit].

προμάμμη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η προγιαγιά.

προμαντεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προμάντ-ευσα (καθημ. -εψα), -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος} μαντεύω εκ των προτέρων (κάτι που πρόκειται να συμβεί) ΣΥΝ. προλέγω, προφητεύω. — **προμάντευμα** (το) [μτγν.].

πρόμαχος (ο) {προμάχ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που μάχεται ανάμεσα στους πρώτους πολεμιστές, στην πρώτη γραμμή **2.** (μτφ.) ο υπερασπιστής, ο υπέρμαχος, ο προστάτης: ~ *τής ελευθερίας* ΑΝΤ. αντίμαχος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-μαχος* < *μάχομαι*].

προμαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {προμαχείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** πολεμώ στην πρώτη γραμμή **2.** (μτφ.) υπερασπίζω (κάποιον/κάτι) πολεμώντας.

προμαχώνας (ο) τμήμα οχυρού ή φρουρίου, από το οποίο μάχεται κανείς ΣΥΝ. προπύργιο, έπαλξη, ταμπούρι, προκάλυμμα. — **προμαχωνικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προμαχών, -ῶνος*, συγκεκομμένος τ. τού αρχ. *προμαχεών* < *πρόμαχος*].

προμελέτη (η) [1814] {προμελετών} **1.** η προκαταρκτική μελέτη, το προσχέδιο τής οριστικής μελέτης: ~ *δημοσίου έργου* **2.** ο προσχεδιασμός κακουργηματικής πράξης· ΦΡ. ***εκ προμελέτης*** (για κακούργημα) με εσκεμμένο προσχεδιασμό: *φόνος ~* (πβ. *εκ προθέσεως, εξ αμελείας*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. préméditation].

προμελετώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προμελετάς... | προμελέτ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** μελετώ (κάτι) εκ των προτέρων, ασκούμαι (σε κάτι) από πριν **2.** ΝΟΜ. προσχεδιάζω (την τέλεση αξιόποινης πράξης)· κυρ. η μτχ.: *η αιματηρή επίθεση ήταν προμελετημένη.*

προμέρισμα (το) {προμερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. προκαταβολή που δίνεται στους μετόχους ανώνυμης εταιρείας έναντι τού οριστικού μερίσματος που θα λάβουν από τα προβλεπόμενα κέρδη τής τρέχουσας χρήσεως.

προμεσημβρία (η) [1897] {προμεσημβριών} (λόγ.) το διάστημα τής ημέρας πριν από το μεσημέρι.

προμεσημβρινός, -ή, -ό [1897] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το διάστημα τής ημέρας πριν από το μεσημέρι ΑΝΤ. μεταμεσημβρινός.

προμέτοχο (το) {προμετόχ-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. ομολογιακός τίτλος τού Δημοσίου, στον κάτοχο τού οποίου προσφέρεται η δυνατότητα να το ανταλλάξει σε μεταγενέστερο χρόνο είτε με μετοχές συγκεκριμένης εταιρείας τού Δημοσίου (που πρόκειται να αποκρατικοποιηθεί στο μέλλον) είτε οποιασδήποτε εταιρείας τού Δημοσίου που πρόκειται να αποκρατικοποιηθεί στο μέλλον.

προμετωπίδα (η) **1.** η σελίδα βιβλίου στην οποία αναγράφεται ο πλήρης τίτλος του **2.** ο χώρος περιοδικού ή εφημερίδας, στον οποίο αναγράφεται ο τίτλος **3.** η εικόνα που τοποθετείται απέναντι από τον εσωτερικό τίτλο ενός βιβλίου: *στο μυθιστόρημα «Βάρδια» τού Ν.*

Καββαδία υπάρχει ~ τού Γ. Τσαρούχη. — **προμετωπίδιος**, -α, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προμετωπίς, -ίδος < προμέτωπος < προ- + -μέτωπος < μέτωπον*].

Προμηθέας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Τιτάνα Ιαπετού· έκλεψε τη φωτιά από τους θεούς, την έδωσε στους ανθρώπους και γι' αυτό τιμωρήθηκε αλυσοδεμένος στον Καύκασο, μέχρι να τον σώσει ο Ηρακλής **2.** (μετωνυμ.) αυτός που σκέπτεται πριν ενεργήσει, ο προνοητικός ΑΝΤ. Επιμηθέας. — **προμηθεϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Προμηθεύς* < επιθ. *προμηθής* «προνοητικός, προβλεπτικός» < *προ-* + *-μηθής* < **μῆθος* (πβ. κ. *Διο-μήδης - μῆδος*), το οποίο ανάγεται πιθ. σε μακρόφωνη ρίζα *mādh- τού Ι.Ε. *mendh- (για το οποίο βλ. λ. *μανθ-άνω*) και οφείλεται ίσως στο μακρόφωνο ουσ. *μῆτις* «σύνεση, φρόνηση»].

προμήθεια (η) {προμηθειών} **1.** ο εφοδιασμός: ~ *όπλων / τροφίμων* ΣΥΝ. παροχή, πορισμός, αγορά **2.** (συνεκδ. στον πληθ.) (α) ό,τι έχει προμηθευτεί κανείς, τα αποθέματα αναγκαίων αγαθών: *εξαντλήθηκαν οι ~* (β) ***κρατικές προμήθειες*** οι αγορές αναλώσιμων προϊόντων, που πραγματοποιεί το Δημόσιο για την κάλυψη των αναγκών των υπηρεσιών του **3.** η αμοιβή που εισπράττει ο μεσολαβητής σε αγοραπωλησία ΣΥΝ. μεσιτικά, μίζα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προμηθής* (βλ. λ. *Προμηθέας*)].

προμηθευτής (ο) [μεσν.], **προμηθεύτρια** (η) [1766] {προμηθευτριών} **1.** το πρόσωπο που εφοδιάζει (κάποιον) με τα αναγκαία αγαθά **2.** (ειδικότ.) ο επαγγελματίας που προμηθεύει διάφορα είδη σε υπηρεσίες, ιδρύματα, πλοία κ.λπ.

προμηθευτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την προμήθεια ή τον προμηθευτή **2.** αυτός που αναλαμβάνει προμήθειες διαφόρων αγαθών: ~ *γραφείο / συνεταιρισμός* **3.** ***προμηθευτικά*** (τα) η αμοιβή τού προμηθευτή ΣΥΝ. προμήθεια.

προμηθεύω ρ. μετβ. {προμήθευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** παρέχω σε (κάποιον κάτι που χρειάζεται), τον εφοδιάζω (με κάτι): *οι μεγάλες δυνάμεις προμηθεύουν όπλα σε εμπόλεμους λαούς* || *τον ~ με το απαραίτητο υλικό* || *~ τους αντάρτες με πολεμοφόδια* **2.** (μεσοπαθ. ***προμηθεύομαι***) εφοδιάζομαι με (κάτι που έχω ανάγκη ή θα το χρειαστώ στο μέλλον): *προμηθευτήκαμε τρόφιμα για όλη την εβδομάδα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προμηθής* «προνοητικός, προβλεπτικός» (βλ. κ. λ. *Προμηθέας*)].

προμήθιο κ. (ορθότ.) **προμήθειο** (το) {προμηθείου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pm) που απαντά κυρ. στα προϊόντα των πυρηνικών αντιδραστήρων και σπανιότατα στη φύση (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. promethium. Το στοιχείο ονομάστηκε έτσι επειδή προκύπτει από τη σχάση τού ουρανίου στον πυρηνικό αντιδραστήρα (θυμίζοντας τον μυθικό Προμηθέα, που έκλεψε τη φωτιά από τους θεούς)].

προμήκης, -ης, πρόμηκες {προμήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που εκτείνεται σε μήκος ΣΥΝ. επιμήκης, μακρουλός **2.** ΑΝΑΤ. ***προμήκης μυελός*** τμήμα τού εγκεφαλικού στελέχους, που αποτελεί συνέχεια τού άνω άκρου τού νωτιαίου μυελού και περιλαμβάνει φαιά ουσία και νευρικές ίνες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-μήκης* < *μῆκος*].

προμήνυμα (το) [μτγν.] {προμηνύμ-ατος | -ατα, -άτων} σημάδι, ένδειξη, η οποία προειδοποιεί για κάτι που επίκειται: ~ *κακοκαιρίας / πολέμου* ΣΥΝ. προάγγελμα.

προμηνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προμήνυ-σα, -θηκα} **1.** (λαϊκ.) προαναγγέλλω: *τα χελιδόνια προμηνύουν την άνοιξη* **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***προμηνύεται, προμηνύονται***) προβλέπεται να συμβεί (συνήθ. κάτι δυσάρεστο): *~ θύελλα αντιδράσεων* || *προμηνύεται καταιγίδα στο συνέδριο τού κόμματος* || *το μέλλον προμηνύεται ζοφερό* ΣΥΝ. επαπειλείται. Επίσης (λαϊκ.) **προμηνώ** κ. **προμηνάω** {-άς...}.

προμινωικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους πριν από τη μινωική περίοδο χρόνους τής Κρήτης: ~ *πολιτισμός.*

προμίσθωμα (το) {προμισθώμ-ατος | -ατα, -άτων} το ποσό που εισπράττει ο εκμισθωτής από τον ενοικιαστή πριν από την υπογραφή τού μισθωτηρίου συμβολαίου.

προμισθώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} μισθώνω (κάτι) εκ των προτέρων.

προμνημονεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {προμνημόνευ-σα, -θηκα} αναφέρω (κάτι) σε προηγούμενο σημείο (έργου, συγγράμματος, ομιλίας κ.λπ.): *τα στοιχεία που προμνημόνευσα είναι σημαντικά για την περαιτέρω κατανόηση τού έργου.*

πρόμοχθος (ο) {προμόχθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. το προεξέχον μέρος τού αετώματος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόμοχθοι* (πληθ.) < *προ-* + *μόχθος*].

πρόναος (ο) [αρχ.] {προνά-ου | -ων, -ους} ο νάρθηκας των χριστιανικών ναών.

προνευστάζω ρ. αμετβ. [1897] (λόγ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) σκαμπανεβάζω λόγω τρικυμίας ΑΝΤ. διατοίχηση, μποτζάρω.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + αρχ. *νευστάζω* «νεύω, κάνω νόημα - κουνώ πάνω-κάτω» (< *νευστός* < *νεύω*, βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. tanguer].

προνευστασμός (ο) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) το σκαμπανέβασμα λόγω τρικυμίας ΑΝΤ. διατοίχηση, μπότζι.

προνεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} **1.** γέρνω προς τα εμπρός **2.** (α) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) κουνιέμαι προς την πλώρη (β) προνευστάζω (βλ.λ.). — **πρόνευση** (η).

προνεφρικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με σχηματισμό, ιστό ή όργανο που βρίσκεται μπροστά από τον νεφρό· κάθε αίτιο ανουρίας που οφείλεται σε βλάβη η οποία έχει συμβεί πριν από τον νεφρό, π.χ. στέρηση υγρών, πτώση τής αρτηριακής πίεσης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pronephric].

προνήπια (τα) {προνηπίων} **1.** η βαθμίδα τής προσχολικής εκπαίδευσης, η οποία απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας τριών έως τεσσεράμισι ετών και προηγείται εκείνης των νηπίων **2.** ***προνήπιο*** (το) το παιδί που κατατάσσεται στην παραπάνω εκπαιδευτική βαθμίδα.

προνοητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προνοεί, που φροντίζει εγκαίρως: *ένας ~ άνθρωπος βάζει πάντα λίγα χρήματα στην άκρη για ώρα ανάγκης.* — **προνοητικά** επίρρ., **προνοητικότητα** (η) [1882].

πρόνοια (η) {-ας κ. -οίας | -ών} **1.** η εκ των προτέρων φροντίδα, που αποσκοπεί στην κάλυψη αναγκών ή/και την αντιμετώπιση κινδύνων: *είχε την ~ να εξασφαλίσει οικονομικά τα παιδιά του* || *λαμβάνω ~ τους σεισμοπαθείς / τους πολυτέκνους* || *κοινωνική ~* ΣΥΝ. μέριμνα ΑΝΤ. απρονοησία, απροβλεψία· ΦΡ. (α) ***Θεία Πρόνοια*** (κατά τη χριστιανική διδασκαλία) η θεϊκή ενέργεια που κατευθύνει τον άνθρωπο και τον κόσμο σύμφωνα με συγκεκριμένο σωτηριολογικό σχέδιο (β) ***κράτος πρόνοιας*** το κράτος που διαθέτει θεσμούς κοινωνικής μέριμνας για τους οικονομικά ασθενέστερους, τους ηλικιωμένους, τους αναπήρους, τα παιδιά και τις μητέρες **2.** ΙΣΤ. (στο βυζαντινό κράτος) έκταση γης που παραχωρούσε ο αυτοκράτορας σε στρατιωτικούς ως ανταπόδοση των υπηρεσιών τους **3.** (στην Κύπρο, κυρ. στον πληθ.) πρόβλεψη (Συντάγματος, νόμου κ.λπ.): *οι ~ τού σχεδίου Ανάν.* — **προνοιακός**, -ή, -ό [1862].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρόνους / -νοος* < *προ-* + *νοῦς*. Η σημ. 3 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από το αγγλ. provision].

προνομία (η) {προνομιών} **1.** το δικαίωμα που ασκείται κατ' εξαίρεση τής κοινής νομοθεσίας: *η απονομή χάριτος σε καταδίκους αποτελεί ~ τού προέδρου τής Δημοκρατίας* **2.** ***προνομίες*** (οι) τα νομικά πλεονεκτήματα ορισμένων ξένων υπηκόων στη χώρα μας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-νομία* < *νόμος*].

προνομιακός, -ή, -ό [1845] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα προνομίου: *απολαύει ~ μεταχειρίσεως* || *~ θέση / τιμή αντί τής κανονικής* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***προνομιακό δασμολόγιο*** το καθεστώς μειωμένων εισαγωγικών δασμών, που καθιερώνει ένα κράτος για όλα ή για μερικά προϊόντα άλλου κράτους. — **προνομιακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμικός.*

προνόμιο (το) {προνομί-ου | -ων} **1.** το δικαίωμα που παρέχεται ευεργετικά σε (κάποιον/κάτι), κατά παράβαση αυτού που ισχύει γενικώς: *πριν από τη Γαλλική Επανάσταση το κυνήγι ήταν αποκλειστικό ~ των αριστοκρατών* || *λόγω τής στενής σχέσης του με τον πρόεδρο έχει το ~ να χρησιμοποιεί το γραφείο του* **2.** ΝΑΥΤ. ***ναυτικά προνόμια*** απαιτήσεις που ικανοποιούνται κατά προτεραιότητα από τις άλλες απαιτήσεις στην κατάσχεση τού πλοίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προνόμιον* < *προ-* + *-νόμιον* < *νόμος*].

προνομιούχος, -ος/-α, -ο [1833] **1.** αυτός που έχει ή προσφέρει κάποιο προνόμιο: *~ οικογένεια / υπάλληλος* || *~ μετοχή* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***προνομιούχος δανειστής*** ο δανειστής που προηγείται άλλων δανειστών στην ικανοποίηση των απαιτήσεων εκ μέρους τού οφειλέτη **3.** ***μη προνομιούχος*** (ο/η) οποιοσδήποτε δεν ανήκει στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, δεν είναι πλούσιος **4.** αυτός που βρίσκεται σε ευνοϊκότερη θέση ή έχει περισσότερα πλεονεκτήματα από άλλους: *~ οικόπεδο / περιοχή.*
[ΕΤΥΜ. < *προνόμιο* + *-ούχος* < *ἔχω*, απόδ. τού γαλλ. privilégié].

προνουντσιαμέντο (το) **1.** (κυρ. στην Ισπανία και στις χώρες τής Λατινικής Αμερικής) στρατιωτικό διάγγελμα που αναγγέλλει την ανατροπή υφιστάμενου πολιτικού καθεστώτος **2.** (συνεκδ.) ανατρεπτική στάση εναντίον πολιτικού καθεστώτος.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. pronunciamiento «διακήρυξη, διάγγελμα» (με ιταλ. προφορά) < λατ. pronuntio «διακηρύττω, αναγγέλλω» < pro- «προ-» + nuntio < nuntius «αγγελιαφόρος»].

προνοώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {προνοείς... | προνόησα} φροντίζω εκ των προτέρων (για κάποιον/κάτι): *οι γονείς προνοούν για το μέλλον των παιδιών τους* || *έχω προνοήσει ώστε το έργο να παραδοθεί εμπροθέσμως.*

προνύμφη (η) {προνυμφών} ΒΙΟΛ. ενδιάμεση μορφή μεταξύ εμβρύου και τέλειου ατόμου, που απαντά κατά την ανάπτυξη εντόμων, αμφιβίων ή ψαριών: *η κάμπια είναι η ~ τής πεταλούδας.*

προξενείο (το) [1833] **1.** το κτήριο στο οποίο βρίσκεται εγκατεστημένη η προξενική αρχή **2.** (συνεκδ.) η προξενική αρχή, ο πρόξενος: *υπάρχουν καταγγελίες για τον ρόλο τού ~ στην παράνομη έκδοση διαβατηρίων σε αλλοδαπές.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. consulat].

προξενεύω ρ. μετβ. {προξένε-ψα, -μένος} μεσολαβώ για τη δημιουργία συνοικεσίου, κάνω προξενιό: *του προξένευαν μιαν όμορφη κοπέλα* || (μτφ.) *«μου προξένεψαν να πάω για δουλειά σε μια μπουάτ»* (εφημ.). — **προξενητής** (ο) [μτγν.], **προξενήτρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *προξενώ*, με την επίδρ. τού ρ. *παντρεύω*· πβ. το μτγν. *προξενητής* «πράκτορας, μεσολαβητής»].

προξενικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον πρόξενο ή το προξενείο: ~ *υπάλληλος*· ΦΡ. (α) ***προξενική αρχή*** η εξουσία τού προξένου (β) ***προξενική σύμβαση*** η σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ δύο κρατών και με την οποία καθορίζονται ο αριθμός, οι προξενικές περιφέρειες και οι κατηγορίες των προξενείων που υπάρχουν ή θα ιδρυθούν, καθώς και η έκταση τής δικαιοδοσίας τους.

προξενιό (το) (καθημ.) η μεσολάβηση προσώπου για τη σύναψη γάμου: *παντρεύτηκε με ~* || (κ. στον πληθ.) *ποιος έκανε τα ~;* || (μτφ.) *«τα ~ για την υπογραφή συμφωνίας δεν είχαν αίσιο τέλος»* (εφημ.) ΣΥΝ. συνοικέσιο. Επίσης **προξενιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < *προξενεύω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

πρόξενος[1] (ο) {προξέν-ου | -ων, -ους} διπλωματικός αντιπρόσωπος κράτους σε ξένη χώρα, που έχει ως αποστολή την εξυπηρέτηση των

εμπορικών, ναυτικών κ.ά. συμφερόντων τής χώρας αποστολής του, καθώς και την εξέταση ζητημάτων που απασχολούν τους εκεί υπηκόους της (π.χ. απώλεια διαβατηρίου, έκδοση βίζας κ.λπ.): *γενικός / επίτιμος* ~ (βλ. κ. λ. *διπλωμάτης*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επίσημος ξένος, πρεσβευτής», < *προ-* + *ξένος*].

πρόξενος[2] (ο) αυτός που προξενεί κάτι, ο αίτιος: ~ *καταστροφών* ΣΥΝ. υπαίτιος, υπεύθυνος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προξενώ* (υποχωρητ.)].

προξενώ ρ. μετβ. {προξενείς... | προξέν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} προκαλώ, επιφέρω, γίνομαι αίτιος (για κάτι κακό): *η ξαφνική νεροποντή προξένησε ζημιές σε ισόγεια καταστήματα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προξενῶ (-έω)* «εκτελώ χρέη προξένου – επιφέρω, προκαλώ» < *πρόξενος*[1] (βλ.λ.)].

προοδευτικός, -ή, -ό [1834] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πρόοδο ΣΥΝ. ριζοσπαστικός ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός, αντιδραστικός **2.** αυτός που αγαπά την πρόοδο και γι' αυτό ευνοεί ή αξιοποιεί τις νέες ιδέες και έχει ευνοϊκή στάση απέναντι στις αλλαγές: ~ *αντίληψη / άνθρωπος* ΣΥΝ. φιλοπρόοδος ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός **3.** ΠΟΛΙΤ. (στη φρασεολογία κομμάτων τού αριστερού και κεντρώου χώρου) αυτός που δεν ανήκει στη Δεξιά: *δημοκρατικές και ~ δυνάμεις* || ~ *πολιτικός / κόμμα* • **4.** αυτός που προχωρεί, που εξελίσσεται σταδιακά: *η ~ αύξηση τού πληθωρισμού* || *η ~ μείωση των γεννήσεων* || *η ~ επιδείνωση τής υγείας του* ΣΥΝ. βαθμιαίος, σταδιακός. — **προοδευτικ-ά / -ώς** [1867] επίρρ., **προοδευτικότητα** (η) [1867].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. progressif].

προοδευτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η τάση να υποστηρίζει κανείς προοδευτικές ιδέες, λύσεις ή προοδευτικά κόμματα ΑΝΤ. συντηρητισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. progressisme].

προοδεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρόοδευ-σα, -μένος} αναπτύσσομαι προς το καλύτερο, κάνω προόδους: *οι δάσκαλοι χαίρονται, όταν προοδεύουν οι μαθητές τους* ΣΥΝ. προκόβω, βελτιώνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

πρόοδος (η) {πρόοδ-ου | -ων, -ους} **1.** το πέρασμα από μια κατάσταση σε άλλη, η πορεία από ένα στάδιο σε άλλο, η εξέλιξη, ο μετασχηματισμός: *η ~ τής υγείας ασθενούς* || *η ~ των εργασιών συνεδρίου / τής Βουλής* ΦΡ. ***καλή πρόοδο!*** ευχετ. σε μαθητή ή φοιτητή για καλή εξέλιξη, να πάει καλά στα μαθήματά του **2.** (ειδικότ.) η πορεία από χαμηλότερο σε υψηλότερο (ποσοτικά και ποιοτικά) στάδιο, η εξέλιξη προς κάτι θετικό και ανώτερο: *η ~ τής ανθρωπότητας / τού ανθρωπίνου γένους / των κοινωνιών / τής επιστήμης / τής ιατρικής / τής βιολογίας / τής τεχνολογίας / τής βιομηχανίας* ΣΥΝ. ανάπτυξη ΑΝΤ. καθυστέρηση, οπισθοδρόμηση, παρακμή **3.** (για πρόσ.) η βελτίωση τής απόδοσης σε συγκεκριμένο τομέα: *τα τελευταία χρόνια σημείωσε θεαματική / αλματώδη / συνεχή / σταθερή ~ στην εργασία / στα μαθήματά του / στις κοινωνικές του σχέσεις* **4.** (α) ΠΟΛΙΤ. πολιτικός στόχος ή όραμα που συνίσταται στην επίτευξη τής κοινωνικής δικαιοσύνης, τής οικονομικής και πνευματικής ανάπτυξης, καθώς και τού ουσιαστικού πολιτικού ρόλου τού ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων και όχι μόνο μιας προνομιούχου μερίδας τής κοινωνίας: *ευαγγελιζόμαστε την ~ και την ευημερία τού λαού* || *υπάρχουν ακόμη άνθρωποι που εργάζονται και αγωνίζονται συνειδητά για την ~ τού συνόλου* || *είναι δήμαρχος / βουλευτής που πιστεύει στην ~* || *ισχυρά οικονομικά συμφέροντα αρνούνται την ~, γιατί δεν τα εξυπηρετεί* || *Συνασπισμός τής Αριστεράς και τής ~* (όνομα κόμματος, βλ. λ. *συνασπισμός*) ΑΝΤ. συντήρηση (β) η πνευματική και πολιτική τάση προς το νέο, αυτό που ξεπερνά το παρελθόν και που έρχεται σε ρήξη με κατεστημένες αξίες και μεθόδους: *σ' αυτές τις εκλογές η ~ αντιμάχεται τη συντήρηση* ΑΝΤ. συντήρηση **5.** (σε Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι.) η εξέταση σε τμήμα τής εξεταστέας ύλης, που προηγείται χρονικά τής κύριας εξαμηνιαίας εξέτασης: *δίνω προόδους* • **6.** ΜΑΘ. (α) ***αριθμητική πρόοδος*** ακολουθία αριθμών, από τους οποίους ο καθένας προκύπτει από τον προηγούμενο με πρόσθεση τού ίδιου πάντοτε αριθμού, λ.χ. η σειρά 1, 3, 5, 7... (προστίθεται δηλαδή ο αριθμός 2) (β) ***γεωμετρική πρόοδος*** ακολουθία αριθμών, από τους οποίους ο καθένας προκύπτει από τον προηγούμενο με πολλαπλασιασμό επί τον ίδιο πάντοτε αριθμό· η ακολουθία αριθμών, ο λόγος των οποίων ανά ζεύγη είναι πάντα σταθερός, π.χ. 3, 9, 27, 81 κ.λπ. (ο λόγος είναι πάντα το 3) (γ) ***αρμονική πρόοδος*** η ακολουθία αριθμών των οποίων οι αντίστροφοι αποτελούν αριθμητική πρόοδο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βάδισμα μπροστά (αλλά επί τής οδού)», < *προ-* + *ὁδός*, πβ. *ἄν-οδος, μέθ-οδος, σύν-οδος*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν., ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι όροι *αριθμητική / γεωμετρική πρόοδος* (< γαλλ. progression arithmé-tique / géométrique)].

προοικονομία (η) [μτγν.] {προοικονομιών} ΦΙΛΟΛ. η προετοιμασία τού αναγνώστη ή θεατή για γεγονότα που πρόκειται να ακολουθήσουν (πβ. λ. *οικονομία*).

προοικονομώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προοικονομείς... | προοικονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προετοιμάζω τον αναγνώστη ή θεατή για (γεγονός που πρόκειται να ακολουθήσει): *η αναφορά στην αρρώστια τής ηρωίδας προοικονομεί το δραματικό φινάλε.* — **προοικονόμηση** (η) [1834].

προοιμιάζομαι ρ. μετβ. αποθ. (αρχαιοπρ.) κάνω εισαγωγή (σε κάτι), προλογίζω (κάτι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προοίμιον*].

προοιμιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το προοίμιο ΣΥΝ. εισαγωγικός, προλογικός • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***προοιμιακός*** (ο) ο ψαλμός που διαβάζεται κατά την έναρξη τής ακολουθίας τού εσπερινού.

προοίμιο (το) {προοιμί-ου | -ων} **1.** η εισαγωγή σε κείμενο ή λόγο: ~ *ρητορικού λόγου / αφήγησης* ΣΥΝ. πρόλογος ΑΝΤ. επίλογος· ΦΡ. ***εκ προοιμίου*** εξαρχής, εισαγωγικά **2.** ΜΟΥΣ. η εισαγωγική σύνθεση μουσικού έργου ΣΥΝ. προανάκρουσμα, πρελούδιο **3.** (μτφ.) το προμήνυμα, το πρoάγγελμα: *οι εχθροπραξίες υπήρξαν το ~ των μεγάλων καταστροφών που επακολούθησαν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προοίμιον*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πρὸ οἴμης* (*οἴμη* «άσμα, τραγούδι») ή *πρὸ οἴμου* (*οἶμος* «δρόμος, οδός»). Η παρουσία αρχ. φρ. όπως *οἶμος ἀοιδῆς, ἐπέων οἶμον, λύρης οἶμους*, έχει οδηγήσει στην άποψη ότι το ουσ. *οἴμη* αποτελεί μετονοματικό παράγωγο τού *οἶμος*, πράγμα που άλλοι αποδίδουν σε παρετυμολογία. Αν οι δύο λ. δεν συνδέονται ετυμολογικώς, τότε το μεν *οἴμη* συνδ. πιθ. με αρχ. σκανδ. seiðr «μαγεία, γοητεία», σανσκρ. sāman- «άσμα» και χεττ. išhamāi- «τραγουδώ» (οπότε *οἴμη* < *soi-mā), το δε *οἶμος* πιθ. < *oi-smo, που συνδ. με λιθ. eismė «κίνηση», ή < **Foῖ-μος*, που ανάγεται στη ρίζα *wei- τού ρ. *ἵεμαι* (βλ. λ. *αφήνω*). Βλ. κ. *παροιμία*].

προοιωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [1865] {προοιωνίστηκα} δίνω το ερέθισμα, τη βάση, για να προβλεφθεί (κυρ. κάτι δυσάρεστο): *οι εθνικιστικές εξάρσεις στα Βαλκάνια προοιωνίζονται συμφορές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *οιωνίζομαι* < *οιωνός*].

> **προοιωνίζομαι ή προοιωνίζω;** Από το ουσ. **οιωνός** «μεγάλο πτηνό, μαντικό πτηνό» πλάστηκε στην Αρχαία το ρ. **οιωνίζομαι** με τη σημασία «παρατηρώ το πέταγμα των πτηνών (αετού, γερακιού και άλλων μεγάλων πουλιών), για να μαντέψω τι πρόκειται να συμβεί» και, κατ' επέκταση, «προφητεύω, προλέγω, μαντεύω». Με την επίδραση ρημάτων όπως **προ**-*λέγω*, **προ**-*φητεύω*, **προ**-*μαντεύω*, **προ**-*βλέπω*, **προ**-*μηνύω* κ.λπ. σχηματίστηκε (το 1865) και τύπος **προοιωνίζομαι** που χρησιμοποιήθηκε αντί τού απλού *οιωνίζομαι*. Τελευταία, ακούγεται –κατά τα ενεργητικά ρήματα *προλέγω, προφητεύω*, και ιδ. το **προμηνύω**– και τ. **προοιωνίζω** (*Οι ενέργειες τής κυβερνήσεως προιωνίζουν μεγάλη αναταραχή στον κλάδο των εκπαιδευτικών*)· ο τύπος αυτός είναι καλύτερο να αποφεύγεται και να προτιμάται το *προιωνίζομαι*.
> Το **οιωνός** ήταν «μέση λέξη», σήμαινε δηλ. τόσο τον **καλό** όσο και τον **κακό** οιωνό, το καλό αλλά και το κακό σημάδι. Τα επίθ. **ευοίωνος** και **δυσοίωνος** είναι νεότερα· δεν υπάρχουν στην Αρχαία. Το περίφημο δε ομηρικό (*Ιλ.* Μ 243) **«εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης»** δείχνει την αμφισβήτηση στις μαντείες και στις προφητείες και την πρόταξη των ενεργειών και των αγώνων τού ίδιου τού ανθρώπου («ο καλύτερος οιωνός, η ασφαλέστερη αναζήτηση για το τι μέλλει να συμβεί είναι ο αγώνας τού ίδιου τού ανθρώπου για την υπεράσπιση τής πατρίδας»).

προοπτική (η) [1857] **1.** η τεχνική τής αναπαράστασης των τρισδιάστατων αντικειμένων στον χώρο, όπως αυτά φαίνονται σε συνάρτηση με την απόσταση και τη θέση τού παρατηρητή **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η απεικόνιση, η καλλιτεχνική αναπαράσταση τού όγκου τρισδιάστατου αντικειμένου σε επίπεδη επιφάνεια, ώστε να δίνει την εντύπωση τού βάθους: *η κλασική ~ θεμελιώθηκε στην Ιταλία τής Αναγέννησης* **3.** η άποψη που παρουσιάζει π.χ. ένα τοπίο, όταν ιδωθεί από απόσταση • **4.** η δυνατότητα για συγκεκριμένη εξέλιξη στο μέλλον: (κ. στον πληθ.) *η αδιάλλακτη στάση του δεν αφήνει προοπτικές για συμφιλίωση* **5.** (ειδικότ.) ***προοπτικές*** (οι) οι δυνατότητες για πρόοδο, για επιτυχία: *αυτό το επάγγελμα δεν έχει προοπτικές* || *θέση με προοπτικές* (για ανέλιξη).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μτγν. επιθ. *προοπτικός* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. perspective].

προοπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την προοπτική: ~ *βάθος* **2.** αυτός που απεικονίζεται σύμφωνα με τους κανόνες τής προοπτικής: ~ *σχέδιο*· ΦΡ. ***προοπτική προβολή*** η προβολή σημείων πάνω σε ένα επίπεδο, η οποία γίνεται σύμφωνα με τους κανόνες τής προοπτικής. — **προοπτικότητα** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *ὀπτικός* (βλ.λ.)].

προορατικός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει ΣΥΝ. προβλεπτικός, προνοητικός, διορατικός ΑΝΤ. απερίσκεπτος. —**προορατικώς** επίρρ., **προορατικότητα** (η) [1874].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προορῶ* «προβλέπω» < *προ-* + *ὁρῶ* (βλ.λ.)].

προορίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθορίζω (κάτι) εκ των προτέρων: *προόριζαν τη θέση για προσφιλές τους πρόσωπο* || *αυτό το δωμάτιο το ~ για καθιστικό* ΣΥΝ. προκαθορίζω, προδιαγράφω **2.** προαποφασίζω για το επαγγελματικό μέλλον (κάποιου): *οι γονείς του τον προόριζαν για γιατρό* || *τον ~ για καθηγητή πανεπιστημίου* **3.** (η μτχ. ***προορισμένος***, *-η, -ο*) αυτός που από τη φύση ή τη μοίρα του έχει προκαθοριστεί για κάτι: *ήταν ~ να πεθάνει νέος* || *είναι ~ για επιστήμονας* || *είμαστε ~ ο ένας για τον άλλον* (ώστε να ζήσουμε μαζί).

προορισμός (ο) [αρχ.] **1.** ο σκοπός τής ύπαρξης: *ο ~ τής οικογένειας είναι να προετοιμάζει ανθρώπους ικανούς να ζήσουν στην κοινωνία* || *ο ~ τού σχολείου / τού ανθρώπου* || *υψηλός ~* || *εκπληρώνω τον ~ μου* **2.** η κατεύθυνση προς ορισμένο τόπο: *αλλάζω ~* **3.** (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο επιθυμεί κάποιος να φθάσει: *οι ταξιδιώτες με ~ τη Νάξο να ετοιμάζονται για την αποβίβασή τους* || *μετά από πολλές δυσκολίες έφθασαν στον ~ τους* • **4.** ΘΡΗΣΚ. ***απόλυτος προορισμός*** (νεολατ. predestinatio absoluta) προτεσταντική διδασκαλία, σύμφωνα με την οποία ο Θεός έχει προορίσει ορισμένους ανθρώπους για σωτηρία, ενώ άλλους για αιώνια τιμωρία.

προπαγάνδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η με κάθε μέσο συστηματική προσπάθεια μονόπλευρου επηρεασμού τής κοινής γνώμης προς ορισμένη κατεύθυνση: *κάνω ~ υπέρ / εναντίον κάποιου* || *Μην*

πιστεύετε τίποτε απ' όλα αυτά! Είναι ~ || κρατική ~ || ο Γκαίμπελς ήταν υπουργός Προπαγάνδας στη ναζιστική Γερμανία || όργανο / μηχανισμός προπαγάνδας **2.** (σπανιότ.) η προσπάθεια διαδόσεως των ιδεών ατόμου ή κοινωνικής ομάδας με σκοπό την επικράτησή τους: *κομματική / ιδεολογική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προβολή.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. propaganda < λατ. propago «μοσχεύω – εκτείνω, αυξάνω» < pro- «προ-» + -pago < ρ. pangĕre «μπήγω, φυτεύω». Η λ. εμφανίστηκε στην ονομασία Congregatio de propaganda fide (Σύνοδος προς διάδοση τής πίστεως), που αποτελούσε συνοδικό όργανο τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, το οποίο συνεστήθη το 1559 από τον πάπα Κλήμεντα Η΄, προκειμένου να διαδώσει την πολιτική τού ενωτισμού (Ουνία). Αναδιοργανώθηκε το 1622 από τον πάπα Γρηγόριο ΙΕ΄].

προπαγανδίζω ρ. μετβ. [1896] {προπαγάνδισ-α, -τηκα, -μένος} προσπαθώ να προβάλω με συστηματικό τρόπο (άποψη, πρόσωπο, πολιτική κ.λπ.), επηρεάζοντας την κοινή γνώμη υπέρ του: *στα ολοκληρωτικά καθεστώτα τα μέσα ενημέρωσης προπαγανδίζουν την πολιτική των κρατούντων || ~ μια θεωρία / μια αντίληψη.* — **προπαγάνδιση** (η) κ. **προπαγανδισμός** (ο), **προπαγανδιστής** (ο) [1896], **προπαγανδίστρια** (η).

προπαγανδιστικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην προπαγάνδα: *~ φυλλάδιο / προκήρυξη / τέχνη / εκστρατεία / ενέργεια.* — **προπαγανδιστικά** επίρρ.

προπαιδεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η προκαταρκτική μόρφωση, το σύνολο τής βασικής παιδείας, που προηγείται εξειδικευμένης συνήθ. γνώσεως: *δεν διέθετε την απαραίτητη ~ για καλλιτεχνικές σπουδές* ΑΝΤ. μετεκπαίδευση.

προπαίδεια (η) {χωρ. πληθ.} (α) ο πίνακας που περιέχει όλα τα γινόμενα των αριθμών από το 1 ώς το 10 (β) (συνεκδ.) τα γινόμενα των αριθμών από το 1 ώς το 10 από τους μεταξύ τους πολλαπλασιασμούς σε συγκεκριμένη σειρά (1 x 2 = 2, 1 x 3 = 3... 2 x 2 = 4, 2 x 3 = 6...), τα οποία συνήθ. μαθαίνουν απέξω οι μαθητές τού δημοτικού: *ξέρω / μαθαίνω / λέω την ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προπαιδεία* (με αναβιβασμό τού τόνου, πβ. κ. *εγκυκλοπαίδεια*)].

προπαιδεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προπαίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} παρέχω προκαταρκτική μόρφωση σε (κάποιον), προετοιμάζω (κάποιον) για ανώτερες σπουδές ΣΥΝ. προεκπαιδεύω ΑΝΤ. μετεκπαιδεύω, επιμορφώνω. — **προπαίδευση** (η) [μτγν.], **προπαιδευτικός,** -ή, -ό [1834].

προπάνιο (το) {προπανίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αέριος υδρογονάνθρακας που χρησιμοποιείται υγροποιημένος ως καύσιμο σε γκαζιέρες. — **προπανικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. propane, συγκεκομμένος τ. τού (acide) propion(ique) «προπανικό οξύ». Το επίθ. propionique (νόθο σύνθ.) < pro- (< λατ. pro- «προ») + -pionique < αρχ. *πίων* «παχύς, λιπαρός» (< *πῖαρ* «ζωικό λίπος»)].

προπανόλη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμο υγρό με οσμή οινοπνεύματος, εύφλεκτο και ευδιάλυτο στο νερό, στο οινόπνευμα και στον αιθέρα· ανήκει στην οικογένεια των αλκοολών και χρησιμοποιείται ως διαλύτης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. propanole < propane (βλ. κ. *προπάνιο*)].

προπαντός επίρρ.· περισσότερο από καθετί άλλο: *~ πρέπει να μείνουμε ψύχραιμοι* (βλ. κ. λ. *προπάντων*).

προπάντων επίρρ.· πάνω απ' όλα: *προσπάθησε ~ να είσαι ειλικρινής μαζί τους* (βλ. κ. λ. *προπαντός*).

προπάππος (ο) {προπάππ-ου | -ων, -ους} ο πατέρας τού παππού ή τής γιαγιάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παππάς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόπαππος* < *προ-* + *πάππος*].

προπαραλήγουσα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η τρίτη από το τέλος συλλαβή μιας λέξης, π.χ. *άν-θρωπος, πό-λεμος, δέ-χομαι.*

προπαραμονή (η) [1888] η μέρα που προηγείται τής παραμονής γιορτής ή επετείου.

προπαρασκευάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προπαρασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ετοιμάζω (κάτι) από πριν, προετοιμάζω **2.** (ειδικότ.) δίνω σε (κάποιον) την απαραίτητη προκαταρκτική εκπαίδευση: *τα φροντιστήρια προπαρασκευάζουν τους μαθητές για τις Γενικές Εξετάσεις* ΣΥΝ. προετοιμάζω, προγυμνάζω. — **προπαρασκευή** (η) [αρχ.], **προπαρασκευαστής** (ο) [1805].

προπαρασκευαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναφέρεται ή αποσκοπεί στην προπαρασκευή: *~ μαθήματα / εκπαίδευση / πρόγραμμα* **2.** ΝΟΜ. ***προπαρασκευαστικές ενέργειες*** οι ενέργειες που αποσκοπούν στην προπαρασκευή ενός εγκλήματος (π.χ. αγορά όπλου). — **προπαρασκευαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

προπαροξύνεται, προπαροξύνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. [μτγν.] (για λέξη) τονίζεται στην προπαραλήγουσα.

προπαροξύτονος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που τονίζεται στην προπαραλήγουσα.

προπατζήδικο κ. **προποτζήδικο** (το) (καθημ.) το κατάστημα που δέχεται συμπληρωμένα δελτία για τους διαγωνισμούς τού ΠΡΟ-ΠΟ (αλλά και για τα άλλα τυχερά παιχνίδια, π.χ. ΛΟΤΤΟ, Τζόκερ, ΠΡΟΤΟ κ.λπ.) ΣΥΝ. πρακτορείο ΠΡΟ-ΠΟ.

προπατζής κ. **προποτζής** (ο) {προπατζήδες} (καθημ.) ο ιδιοκτήτης πρακτορείου ΠΡΟ-ΠΟ.
[ΕΤΥΜ. < *ΠΡΟ-ΠΟ* + παραγ. επίθημα *-ατζής*, πβ. *λοκ-ατζής* (< Λ.Ο.Κ.), *παγωτ-ατζής*].

προπάτορας (ο) {προπατόρων} **1.** ο γενάρχης ΑΝΤ. προμήτωρ **2.** ***προπάτορες*** (οι) (α) οι πατριάρχες τής Π.Δ. Αβραάμ, Ισαάκ, Ιακώβ (β) (γενικά) οι πρόγονοι ΑΝΤ. απόγονοι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προπάτωρ, -ορος* «πρόγονος, ιδρυτής οικογένειας, γενάρχης» < *προ-* + *-πάτωρ* < *πατήρ*].

προπατορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους προπάτορες **2.** ΘΡΗΣΚ. ***προπατορικό αμάρτημα*** το αμάρτημα τής παρακοής που, κατά την Π.Δ., διέπραξαν οι πρωτόπλαστοι απέναντι στον Θεό και το οποίο στάθηκε η αιτία για διακοπή τής κοινωνίας με τον Θεό και την αποπομπή τους από τον Παράδεισο.

προπέλα (η) {προπελών} ο έλικας πλοίου που του δίνει ώθηση προς τα εμπρός (προώθηση).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. propeller < ρ. propel < λατ. propellere «προωθώ, ελαύνω» < pro- «προ-» + pellere «ωθώ, κρούω»].

προπεμπτήριος, -α, -ο [μτγν.], **1.** αυτός που προπέμπει ΣΥΝ. συνοδευτικός, προπεμπτικός **2.** ΝΟΜ. ***προπεμπτήριο*** (το) {προπεμπτηρί-ου | -ων} (α) βούλευμα που εκδίδεται κατόπιν αιτήσεως προς το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών, με το οποίο μπορεί να διαταχθεί η προσωρινή αποφυλάκιση προφυλακισμένου με καταβολή εγγυήσεως (β) πράξη τού δικαστηρίου για προσωρινή απαλλαγή πτωχεύσαντος από προσωποκράτηση.

προπέμπω ρ. μετβ. [αρχ.] {προέπεμψα} (λόγ.) **1.** ξεπροβοδίζω, συνοδεύω (κάποιον που φεύγει): *μέλη τής κυβέρνησης προέπεμψαν τον ξένο επίσημο στο αεροδρόμιο* **2.** συνοδεύω (νεκρό κατά την εκφορά του). — **προπομπή** (η) [αρχ.], **προπεμπτικός,** -ή, -ό [μτγν.].

προπερασμένος, -η, -ο αυτός που τοποθετείται χρονικά πριν από τον προηγούμενο: *την ~ μέρα / εβδομάδα.*

προπερισπώμενος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που παίρνει περισπωμένη στην παραλήγουσα (πβ. λ. *περισπώμενος*).

πρόπερσι κ. **προπέρυσι** επίρρ. [αρχ.]· κατά το έτος που προηγείται τού περασμένου.

προπέρσινος, -η, -ο κ. **προπερυσινός,** -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έγινε ή υπήρξε πριν από δύο χρόνια.

προπέτασμα (το) {προπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά-σπάν.) ό,τι καλύπτει τη θέα των προσώπων ή των αντικειμένων που βρίσκονται πίσω από αυτό ΣΥΝ. σκέπασμα, προκάλυμμα, παραβάν **2.** ΣΤΡΑΤ. φυσικό ή τεχνητό οχύρωμα που προστατεύει στρατιωτικό σχηματισμό από τα πυρά τού εχθρού· ΦΡ. ***προπέτασμα καπνού*** βλ. λ. *καπνός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προπετάννυμι* < *προ-* + *πετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω» (βλ. λ. *πετώ*)].

προπέτεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ανάγωγη ή προκλητική συμπεριφορά ΣΥΝ. αυθάδεια, θράσος, προκλητικότητα **2.** η απερίσκεπτη βιασύνη.

προπετής, -ής, -ές {προπετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται με τρόπο ανάγωγο ή προκλητικό ΣΥΝ. αυθάδης, θρασύς, προκλητικός ΑΝΤ. σεμνός, συνεσταλμένος **2.** αυτός που ενεργεί με απερίσκεπτη βιασύνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που γέρνει προς τα εμπρός», < *προ-* + *-πετής* < θ. *πετ-* τού ρ. *πίπτω* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. ήδη αρχ.].

πρόπηγμα (το) {προπήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κατασκεύασμα που βρίσκεται μπροστά από χώρο και είναι κατάλληλο για τη διακόσμηση ή την προφύλαξη εξωτερικής πλευράς οικοδομήματος **2.** διαχωριστικός φραγμός ΣΥΝ. κιγκλίδωμα, περίφραγμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προπήγνυμι* < *προ-* + *πήγνυμι* «μπήγω, στερεώνω» (βλ. λ. *πήζω*)].

προπηλακίζω ρ. μετβ. {προπηλάκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εκστομίζω ύβρεις εναντίον κάποιου σε δημόσια εμφάνισή του (προϋποθέτει την ταυτόχρονη παρουσία στον ίδιο χώρο αυτού που προπηλακίζει και αυτού που προπηλακίζεται). — **προπηλακισμός** (ο) [αρχ.] κ. **προπηλάκιση** (η) [αρχ.], **προπηλακιστής** (ο) [μτγν.], **προπηλακιστικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επαλείφω με λάσπη», < *προ-* + *πηλός* + *-ακίζω* (πβ. κ. *φενακίζω*). Η μτφ. σημ. είναι ήδη αρχ. Οι αρχαίοι λεξικογράφοι είχαν επινοήσει τις αμάρτυρες λ. *πήλαξ, πηλακίζω*, προκειμένου να εξηγηθεί το ρ. *προπηλακίζω*].

προπίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προήπια} πίνω στην υγεία κάποιου σηκώνοντας το ποτήρι, κάνω πρόποση.

προπλάθω ρ. μετβ. [μεσν.] {προέπλασα, προπλάσ-τηκα, -μένος} **1.** πλάθω (κάτι) από πριν, κάνω το πρόπλασμά του **2.** (στη βυζαντινή αγιογραφία) επιχρίω με το βασικό χρώμα το μέρος που θα ζωγραφίσω ΣΥΝ. ασταρώνω.

πρόπλασμα (το) [μτγν.] {προπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πήλινο ή γύψινο ομοίωμα αγάλματος **2.** ΑΡΧΙΤ. το υπόδειγμα αρχιτεκτονικού ή καλλιτεχνικού έργου ή μηχανήματος σε μικρογραφία ΣΥΝ. μακέτα **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το έργο που πλάθεται από πηλό, κερί, γύψο ή άλλες ύλες με σκοπό την αναπαραγωγή του σε λαξευτή ή χυτή μορφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*

προπλασμός (ο) [μεσν.] (στους βυζαντινούς αγιογράφους) το φόντο ζωγραφικού πίνακα ΣΥΝ. αστάρι.

προπλάστης (ο) {προπλαστών} αυτός που κατασκευάζει προπλάσματα.

προπληρωμή (η) **1.** η προκαταβολή τής αξίας πράγματος πριν από την παραλαβή του ή μισθού πριν από την παροχή τής αντίστοιχης υπηρεσίας ΣΥΝ. μπροστάντζα ΑΝΤ. προείσπραξη **2.** ΟΙΚΟΝ. το αναγκαίο ποσό που προκαταβάλλεται από το δημόσιο ταμείο σε περιπτώσεις επειγουσών δημοσίων δαπανών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. paiement d'avance].

προπληρώνω ρ. μετβ. {προπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} πληρώνω από πριν: *~ κάποιον, πριν αρχίσει εργασία || τηλεφωνική κάρτα προπληρωμένης ομιλίας.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. payer d'avance].

προπληρωτέος, -α, -ο [1824] αυτός που πρέπει να προπληρωθεί.

ΠΡΟ-ΠΟ (το) (προφέρεται *προπό*) (Προγνωστικά Ποδοσφαίρου) τυχερό παιχνίδι οργανωμένο από το κράτος, κατά το οποίο οι παίκτες

κερδίζουν χρήματα προβλέποντας τα αποτελέσματα ποδοσφαιρικών αγώνων: *παίζω ~ || δελτίο ~ || οι στήλες τού ~ || κέρδισα 100.000 δρχ. στο ~ || πιάνω δεκατριάρι στο ~.*
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής φρ. *Προ(γνωστικά) Πο(δοσφαίρου)*, που εμφανίστηκαν επίσημα στην Ελλάδα το 1959].

πρόποδες (οι) {χωρ. γεν. πληθ.} το χαμηλότερο μέρος βουνού ή λόφου, που βρίσκεται κοντά στη βάση του και ενώνει τις πλαγιές με το έδαφος ΣΥΝ. ριζοβούνι, ριζά (τα).
[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού αρχ. *πρόπους, -οδος* «ο προπορευόμενος, αυτός που προχωρεί μπροστά» < *προ-* + *πους, ποδός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

προπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που προηγείται τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου: *~ σπίτι / αυτοκίνητο / φωτογραφία* ΑΝΤ. μεταπολεμικός. — **προπολεμικά** επίρρ.

προπομπή (η) ➝ προπέμπω

προπομπός (ο) **1.** αυτός που προπέμπει πρόσωπο που αποχωρεί **2.** αυτός που προπορεύεται άλλων **3.** (μτφ.) αυτός που προετοιμάζει το έδαφος για κάτι που πρόκειται να ακολουθήσει **4.** ΣΤΡΑΤ. το προπορευόμενο κλιμάκιο εμπροσθοφυλακής ΣΥΝ. προφυλακή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προπέμπω* «συνοδεύω»].

προπόνηση (η) [1896] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να προπονείται κανείς· γενικότ. η συστηματική άσκηση αθλητή, ώστε να είναι σε φόρμα: *στις 8.00 έχω ~ στο μπάσκετ || σκληρή / εντατική ~.* — **προπονητικός, -ή, -ό.**

προπονητήριο (το) {προπονητηρί-ου | -ων} ο χώρος όπου γίνεται προπόνηση.

προπονητής (ο) [1896], **προπονήτρια** (η) {προπονητριών} πρόσωπο που προπονεί (βλ. κ. λ. *κόουτς*).

προπονητική (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τις μεθόδους προπονήσεως των αθλητών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Trainingslehre].

Προποντίδα (η) η εσωτερική θάλασσα που χωρίζει την ασιατική από την ευρωπαϊκή Τουρκία. Επίσης (λόγ.) **Προποντίς** {Προποντίδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Προποντίς* < *προ-* + *-ποντίς* < *πόντος*, επειδή οδηγεί στον (Εύξεινο) *Πόντο*. Η τουρκ. ονομασία Marmara Denizi «Θάλασσα τού Μαρμαρά» οφείλεται σε ορισμένα νησιά τής Προποντίδας, τα οποία αποτελούσαν -από την αρχαιότητα ήδη- τόπο εξορύξεως μαρμάρων και είναι επιπλέον σχηματισμένα από γρανίτη και σχιστόλιθο].

προπονώ ρ. μετβ. {προπονείς... | προπόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ασκώ, προετοιμάζω μεθοδικά (αθλητή ή αθλητική ομάδα), προκειμένου να παρουσιάσουν τη μέγιστη δυνατή απόδοση σε αγώνες: *~ ποδοσφαιρική ομάδα / κολυμβητή / δρομέα* || (κ. μεσοπαθ.) *προπονούμαι σκληρά / εντατικά || ~ στο σκάκι* ΣΥΝ. προγυμνάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προπονῶ (-έω)*, αρχική σημ. «εργάζομαι, καταπονούμαι, μοχθώ εκ των προτέρων», < *προ-* + *πονῶ* < *πόνος* (βλ.λ.). Η σημ. «καταπονώ άλλον εκ των προτέρων, τον εξαντλώ από πριν» είναι μτγν.].

προπορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προπορεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} βαδίζω μπροστά από άλλους ΣΥΝ. προηγούμαι ΑΝΤ. έπομαι, ακολουθώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

πρόποση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} ο χαιρετιστήριος λόγος που απευθύνει κανείς εις υγείαν ή προς τιμήν κάποιου, σηκώνοντας ταυτόχρονα το ποτήρι του και πίνοντας λίγο ποτό: ο *πρόεδρος τής Δημοκρατίας έκανε ~ προς τιμήν τού ξένου ομολόγου του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόποσις* < *προπίνω* < *προ-* + *πίνω*. Βλ. κ. *πόσις*].

προποτζήδικο (το) ➝ προπατζήδικο

προποτζής (ο) → προπατζής

προπρύτανης (ο) [1837] {-η κ. -άνεως | -άνεις, -άνεων} (παλαιότ.) ο προηγούμενος πρύτανης, ο πρύτανης τής προηγούμενης περιόδου.

πρόπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** (λόγ.) το μάζεμα προς τα εμπρός **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η κάμψη των χεριών εμπρός από το στήθος έτσι, ώστε οι παλάμες, οι βραχίονες και τα αντιβράχια να βρίσκονται στο ίδιο οριζόντιο επίπεδο.
[ΕΤΥΜ. < *προπτύσσω* < *προ-* + *πτύσσω* «ζαρώνω, διπλώνω, πτυχώνω» (βλ. λ. *πτυχή*)].

προπτύσσω ρ. μετβ. {προέπτυξα} (λόγ.) **1.** μαζεύω προς τα εμπρός **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. εκτελώ πρόπτυξη (βλ.λ.).

προπτυχιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις σπουδές που γίνονται πριν από τη λήψη τού βασικού πτυχίου: *~ πρόγραμμα / κύκλος σπουδών / φοιτητής* || (ως ουσ.) *διδάσκει στους ~* ΑΝΤ. μεταπτυχιακός **2.** ***προπτυχιακά*** (τα) κύκλος σπουδών που ακολουθεί κανείς για την απόκτηση τού βασικού πτυχίου από τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα: *τα ~ στη διοίκηση επιχειρήσεων* ΑΝΤ. μεταπτυχιακά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. undergraduate].

πρόπτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πτώση προς τα εμπρός ή προς τα κάτω **2.** η μετατόπιση ή πτώση οργάνου ή τμήματος οργάνου τού σώματος από τη φυσιολογική του θέση εξαιτίας τής χαλάρωσης των στηρικτικών του μέσων.

προπύλαια (τα) {προπυλαίων} ΑΡΧΙΤ. η μνημειωδώς διαμορφωμένη είσοδος κτηριακών συνόλων: (με κεφ.) *τα ~ τού Πανεπιστημίου / τής Ακροπόλεως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. πληθ. τού επιθ. *προπύλαιος* < *προ-* + *-πύλαιος* < *πύλη*].

πρόπυλο (το) {προπύλ-ου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο στεγασμένος χώρος που αποτελεί εξωτερική συνέχεια τής εισόδου σε οικοδόμημα ή μνημειώδη διαμόρφωση εισόδου σε περιορισμένο χώρο και έχει συνήθως προσόψεις με κίονες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόπυλον* < *προ-* + *-πυλον* < *πύλη*].

προπύργιο (το) [μτγν.] {προπυργί-ου | -ων} **1.** προκεχωρημένο οχύρωμα ΣΥΝ. προτείχισμα, προκάλυμμα, προμαχώνας **2.** (μτφ.) φορέας ή μέσο αποτελεσματικής προστασίας αξιών, θεσμών και αρχών: *«η Χάβρη, ιστορικό κόκκινο ~ και τώρα βατερλώ τού Κομουνιστικού Κόμματος»* (εφημ.).

προπώληση (η) [1844] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να προπωλείται (κάτι): *~ εισιτηρίων για μια συναυλία / διαμερισμάτων.*

προπωλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προπωλείς... | προπώλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} πωλώ (κάτι) προτού τελειώσει η κατασκευή του ή αρχίσει να διατίθεται: *εισιτήρια προπωλούνται στα ταμεία τού θεάτρου || προπωλούνται διαμερίσματα.*

προρρηθείς, -είσα, -έν {προρρηθ-έντος (θηλ. -είσης), -έντα | -έντες (ουδ. -έντα), -έντων (θηλ. -εισών)} (λόγ.) αυτός που αναφέρθηκε προηγουμένως ΣΥΝ. προμνημονευθείς, προειρημένος, προαναφερθείς.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. αορ. τού αρχ. *προερῶ*, που χρησιμοποιείται ως μέλλ. τού *προλέγω*. Βλ. λ. *ρήση, ρήμα*].

προρρηματικός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται πριν από το ρήμα **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προρρηματικά*** (τα) οι κύριες προθέσεις, όταν είναι πρώτα συνθετικά ρημάτων· οι προθέσεις αυτές διατηρούν, παρά τη σύνθεση, την αρχική τους σημασία, τροποποιούν τη σημασία των ρημάτων των οποίων αποτελούν α' συνθετικό ή δηλώνουν το ποιόν τής πράξης (μονιμότητα, έναρξη, λήξη, διεύθυνση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. preverbal].

πρόρρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η πρόβλεψη τού μέλλοντος ΣΥΝ. προφητεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόρρησις* < *προ-* + *ῥῆσις* (βλ.λ.)].

προς πρόθ.· δηλώνει: **1.** κατεύθυνση: *πήρε τον δρόμο ~ το βουνό* || (+τα +τοπικό επίρρ.): *πορεία ~ τα δυτικά || έλα ~ τα πάνω / κάτω* **2.** τη θέση (προσώπου ή πράγματος) σε σχέση με κατεύθυνση: *αυτό το χωριό βρίσκεται ~ τα ανατολικά τής Ξάνθης* **3.** σε τι ή ποιον απευθύνεται (κάποιος/κάτι): *αίτηση / αναφορά ~ τον διευθυντή / τον προϊστάμενο || θα μιλήσουμε σαν άνδρας ~ άνδρα* **4.** αναφορά σε (κάποιον/κάτι): *ήταν στοργικός ~ τα παιδιά του || εχθρική στάση ~ καθετί νέο* **5.** χρονική προσέγγιση: *θα σε δω ~ το απόγευμα || ~ τα τέλη τού εικοστού αιώνα·* ΦΡ. (α) ***προς το παρόν*** (*πρὸς τὸ παρόν*, Θουκ. 3, 40) μέχρι τώρα (β) ***προς στιγμήν*** μέχρι αυτή τη στιγμή **6.** σκοπό: *~ τι ο θρήνος και ο κοπετός; || ό,τι γίνεται είναι ~ όφελός σου || αυτά βάλ' τα καλά στο μυαλό σου ~ γνώσιν και συμμόρφωσιν || αυτός ο άνθρωπος αποτελεί παράδειγμα ~ αποφυγήν·* ΦΡ. (α) ***προς τιμήν (κάποιου)*** (i) για να τιμηθεί κάποιος: *εκδήλωση ~ τού υπουργού* (ii) για ενέργεια που τιμά αυτόν που την έκανε: *εκείνος, προς τιμήν του, αρνήθηκε να με κατηγορήσει άδικα, αν και αντίπαλός μου* (β) ***η σιωπή μου προς απάντησή σου*** βλ. λ. *σιωπή* (γ) ***πάω προς νερού μου*** πηγαίνω να ουρήσω **7.** σύγκριση, αναλογία: *η στρατιωτική βοήθεια των Η.Π.Α. σε Ελλάδα και Τουρκία παρέχεται σε αναλογία 7 ~ 10* **8.** αντίτιμο: *αγόρασα πορτοκάλια ~ 100 δρχ. το κιλό* **9.** χωρισμό και διανομή: *ψάξαμε τα σπίτια ένα ~ ένα, αλλά δεν τον βρήκαμε πουθενά || βήμα ~ βήμα επιτυγχάνεται η βελτίωση των ελληνοαμερικανικών σχέσεων || μετάφραση λέξη ~ λέξη* ● ΦΡ. (+γεν.) (α) ***πάππου προς πάππου*** βλ. λ. *πάππος* (β) ***προς Θεού*** βλ. λ. *Θεός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρός / προτί* (επικ.), πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τ. **πρετί* (από όπου ο τ. *πρές*, που απαντά στη λ. *πρέσβυς*, βλ.λ.), το οποίο συνδ. με σανσκρ. práti «προς», αρχ. σλαβ. protivŭ (επίθ.) «ενάντιος» (> πολ. przeciw «εναντίον»), ενώ η σύνδεση με το λατ. pretium «τιμή, αξία» δεν γίνεται αποδεκτή. Η πρόθ. *πρός* ανήκει στην ευρεία λεξιλογική οικογένεια τού Ι.Ε. μορίου *per- (δηλωτικού κατευθύνσεως) και συνδ. με τις προθ. *πρό, περί, παρά* κ.ά. Ο τ. *πρός* προέρχεται από το επικ. *προτ(ί)* με συριστικοποίηση τού *-τ-* είτε προ τού *-ι* είτε ως τελικού φθόγγου].

προσ- α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** επίταση τής σημασίας τού β' συνθετικού: *προσ-αυξάνω* **2.** κατεύθυνση προς αυτό που δηλώνει το β' συνθετικό: *προσ-θαλάσσωση, προσ-γειώνω, προσ-σελήνωση.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *πρός* (βλ.λ.)].

προσαγάγω (να/θα) ρ. ➝ προσάγω

προσαγορεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσαγόρευ-σα, -θηκα} **1.** προσφωνώ **2.** (συνεκδ.) αποκαλώ (κάποιον) με τον τίτλο που φέρει ή που του απονέμεται. — **προσαγόρευση** (η) [μτγν.].

προσάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσ-ήγαγα (να/θα προσαγάγω), -ήχθην, -ης, -η... (να/θα προσαχθώ)} **1.** ΝΟΜ. οδηγώ (κάποιον) ενώπιον δικαστηρίου ή ανακριτή: *~ κάποιον σε δίκη || ο δολοφόνος θα προσαχθεί αύριο στον τέταρτο τακτικό ανακριτή* ● **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. προσεγγίζω τα πέλματα των ποδιών με τέτοιον τρόπο, ώστε να εφάπτονται οι εσωτερικές τους πλευρές και τα άκρα τους να είναι τεντωμένα ● **3.** ΝΑΥΤ. (λόγ. στον τ. ***προσάγομαι***) στρέφω το πλοίο προς τον άνεμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) ορτσάρω ΑΝΤ. επιδίδω, ποδίζω.

προσαγωγή (η) [αρχ.] **1.** ΝΟΜ. το να οδηγείται κάποιος ενώπιον δικαστηρίου ή ανακριτή· ΦΡ. ***βίαιη προσαγωγή*** η καταναγκαστική προσαγωγή κάποιου, ως μέτρο που επιβάλλεται σε νομίμως κλητευμένο μάρτυρα, που δεν εμφανίστηκε ενώπιον τού δικαστηρίου ● **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η προσέγγιση των πελμάτων των ποδιών κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να εφάπτονται οι εσωτερικές τους πλευρές και να άκρα τους να είναι τεντωμένα προς τα εμπρός ● **3.** ΝΑΥΤ. η στροφή τού πλοίου προς τον άνεμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) ορτσάρισμα ΑΝΤ. επίδοση, πόδισμα **4.** ΦΥΣΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. κίνηση με την οποία κάποιο μέλος ή τμήμα μέλους πλησιάζει προς το σώμα.

προσαγωγός, -ός, -ό(ν) 1. αυτός που πλησιάζει (κάτι) προς (κάτι άλλο) **2.** ΑΝΑΤ. (α) αυτός που φέρει κάτι προς κάτι άλλο: *~ αγγεία* (που μεταφέρουν αίμα σε ένα όργανο) || *~ νεύρα* (που μεταφέρουν τα νευρικά ερεθίσματα) (β) ***προσαγωγός (μυς)*** (i) καθένας από τους μυς που φέρνουν με τη συστολή τους ένα τμήμα τού σώματος προς το μέσο επίπεδο ή προς τον άξονα ενός άκρου (ii) (ειδικότ.) καθένας από

τους τρεις ισχυρούς μυς κατά μήκος τού μηριαίου οστού, που βοηθούν στην προσαγωγή τού μηρού, στην περιστροφή και στην κάμψη του.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ελκυστικός, πειστικός». < *προσάγω*, πβ. κ. *ἀγωγός – ἄγω*. Η ανατομική σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. adducteur].

προσαμμώνω ρ. μετβ. [1889] {προσάμμωσα} (λόγ.) καλύπτω (κάτι) με άμμο.

προσάμμωση (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η συγκέντρωση και συσσώρευση άμμου σε λιμάνι, σε παραλία, στον βυθό ή στην όχθη ποταμού ή λίμνης.

προσανάβαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** η βαθμιαία αύξηση **2.** (για νερά) η υπερχείλιση, η πλημύρα.

προσάναμμα (το) {προσανάμμ-ατος | -ατα, -άτων} η εύφλεκτη ύλη που χρησιμοποιείται για το άναμμα φωτιάς: *χρησιμοποιώ ένα κομμάτι χαρτί για ~* ΣΥΝ. (λόγ.) έναυσμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσανάπτω < προσ- + ἀνάπτω*].

προσανατολίζω ρ. μετβ. [1843] {προσανατόλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (+προς / σε) **1.** (γενικά) στρέφω (κάποιον/κάτι) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: *~ την κεραία στη σωστή κατεύθυνση·* (μτφ.) **2.** στρέφω (κάποιον) προς συγκεκριμένες επιλογές: *οι τάσεις στην αγορά εργασίας τον προσανατόλισαν προς τις σπουδές πληροφορικής* **3.** κατατοπίζω: *τον προσανατόλισαν στα νέα καθήκοντά του·* (μεσοπαθ. ***προσανατολίζομαι***) **4.** στρέφομαι προς συγκεκριμένη κατεύθυνση (κυρ. η μτχ.): *το σπίτι είναι προσανατολισμένο προς τα δυτικά* **5.** (α) συνειδητοποιώ πού βρίσκομαι (σε ποιο σημείο τής πόλης, τής περιοχής κ.λπ.): *ο χάρτης με βοήθησε να προσανατολιστώ* (β) βρίσκω την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσω (γ) έχω την ικανότητα να μη χάνω τον προσανατολισμό μου **6.** (μτφ.) κλίνω, στρέφομαι προς συγκεκριμένες επιλογές: *η κυβέρνηση προσανατολίζεται στη λήψη εκτάκτων μέτρων για την προστασία τής περιοχής από την πυρκαγιά* || (μτχ.) *αυτό το φεστιβάλ είναι προσανατολισμένο στην εικαστική δημιουργία και τη μοντέρνα τέχνη* || *μια εταιρεία προσανατολισμένη στο εξαγωγικό εμπόριο.*
[ΕΤΥΜ. < *προσ- + ανατολή + -ίζω*, απόδ. τού γαλλ. (s')orienter < orient «ανατολή» < λατ. oriens (sol) «ανατέλλων ήλιος»].

προσανατολισμός (ο) [1854] **1.** η θέση ή η τοποθέτηση σε σχέση με τα σημεία τού ορίζοντα: *βρίσκω / χάνω τον ~ μου* || *ο ~ τού σπιτιού / τής κεραίας* **2.** (μτφ.) η κατεύθυνση των ενεργειών και των επιδιώξεων, η τάση: *ο πολιτικός ~ κόμματος / κυβέρνησης* || *φιλελεύθερος / σοσιαλιστικός ~ τής οικονομίας* || *πρέπει να αλλάξουν οι ~ τής εξωτερικής μας πολιτικής* || *ο ιδεολογικός ~ τού περιοδικού είναι φανερός από το πρώτο κιόλας τεύχος* || *οι σύγχρονοι νέοι αναζητούν νέους ~* || *πολλοί μαθητές διαφωνούν με τους ~ τού σημερινού σχολείου* **3.** (α) η ενημέρωση, ο κατατοπισμός, η κατάρτιση: *ο ~ σπουδαστή / ερευνητή στην επιστημονική βιβλιογραφία* (β) ***επαγγελματικός προσανατολισμός*** (i) κλάδος τής εφαρμοσμένης ψυχολογίας, που παρέχει στο άτομο επιστημονική βοήθεια, ώστε να επιλέξει το επάγγελμα που ταιριάζει στις ικανότητες, τις κλίσεις και στην προσωπικότητά του (ii) *(σχολικός ~)* το σχολικό μάθημα που έχει προορισμό να βοηθήσει τον μαθητή στις μελλοντικές του επιλογές ως προς τις σπουδές ή την επαγγελματική του σταδιοδρομία λαμβάνοντας υπ' όψιν την προσωπικότητά του και τις εργασιακές εξελίξεις (συντομ. Σ.Ε.Π.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. orientation].

προσάνεμος, -η, -ο → προσήνεμος

προσάπτω ρ. μετβ. {προσ-ήψα, -ήφθην, -ης, -η...} αποδίδω, καταλογίζω (κάτι) εις βάρος κάποιου: *~ μομφή / κατηγορία σε κάποιον* || *το πόρισμα προσάπτει ευθύνες στον δήμο για το ατύχημα* || *του προσάπτεται απρονοησία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ- + ἅπτω / -ομαι* (βλ.λ.)].

προσαράζω ρ. αμετβ. {προσάραξα} ΝΑΥΤ. (για πλοίο) προσκρούω σε βράχια ή καθίζω σε ρηχά νερά: *το πλοίο προσάραξε στα αβαθή τής Πύλου.* — **προσάραξη** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσαράσσω* «ρίχνω κάτι πάνω σε κάτι άλλο» < *προσ- + ἀράσσω* (βλ. λ. *αράζω*)].

προσαρμογή (η) **1.** (λόγ.-σπάν.) η συναρμογή, το συνταίριασμα αντικειμένων: *~ καλωδίου στην πρίζα* **2.** (μτφ.) το να προσαρμόζεται (κάποιος/κάτι) (κάπου): *η ~ των υιοθετημένων παιδιών στη νέα τους οικογένεια* || *~ στο σχολείο / στη ζέστη / στο κρύο / στις νέες συνθήκες* || *βίαιη / ομαλή ~* **3.** ΒΙΟΛ. (α) η διαδικασία εναρμονίσεως ζωντανού οργανισμού προς το περιβάλλον του με σκοπό την επιβίωσή του ως αποτέλεσμα τής φυσικής επιλογής (β) κάθε μορφολογική και λειτουργική δομή ως αποτέλεσμα τής διαδικασίας αυτής • **4.** ΦΥΣΙΟΛ. ***προσαρμογή οφθαλμού*** η προσαρμογή τού ματιού στην όραση από διαφορετικές αποστάσεις και υπό διαφορετικές συνθήκες φωτισμού ΣΥΝ. προσαρμοστία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσαρμόζω*. Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. adaptation].

προσαρμόζω ρ. μετβ. {προσάρμοσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (λόγ.-σπάν.) συναρμόζω, συνταιριάζω (ένα αντικείμενο) με (άλλο) **2.** (μτφ.) τροποποιώ, μεταβάλλω (κάτι), ώστε να εναρμονιστεί (με ορισμένη κατάσταση): *ο ομιλητής είχε προσαρμόσει τον λόγο του στο μορφωτικό επίπεδο τού ακροατηρίου του* || *έχουμε προσαρμόσει τους σκοπούς μας στη σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα* || *προσάρμοσαν την παραγωγή τους στις απαιτήσεις τής ελληνικής αγοράς* **3.** (μεσοπαθ. ***προσαρμόζομαι***) αλλάζω κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να ταιριάζω, να είμαι εναρμονισμένος με τις αντίστοιχες συνθήκες: *με κάθε κλιματική μεταβολή επιβιώνουν μόνο οι ζωντανοί οργανισμοί που καταφέρνουν να προσαρμοστούν* || *δεν είναι εύκολο να προσαρμοστεί κανείς στους γρήγορους ρυθμούς τής σύγχρονης εποχής* || *σύμφωνα με τους κανόνες τής αγοράς, οι τιμές προσαρμόζονται στη ζήτηση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εφαρμόζω ταιριαστά». < *προσ- + ἁρμόζω* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. ήδη αρχ.].

προσαρμόσιμος, -η, -ο αυτός που προσαρμόζεται εύκολα, χωρίς δυσκολίες: *~ μαθητής / στρατιώτης* ΑΝΤ. απροσάρμοστος.

προσαρμοστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ικανότητα τού ματιού να προσαρμόζεται κάθε φορά με την απόσταση και τις συνθήκες φωτισμού ενός αντικειμένου, ώστε να το βλέπει ευκρινώς.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. accomodation (d'œil)].

προσαρμοστικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που προσαρμόζεται εύκολα σε κάτι ΣΥΝ. ευπροσάρμοστος ΑΝΤ. απροσάρμοστος **2.** ΑΝΑΤ. ***προσαρμοστικός φακός*** ο κρυσταλλοειδής φακός που παρέχει την ικανότητα προσαρμογής στο μάτι.

προσαρμοστικότητα (η) [1887] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα να είναι κανείς προσαρμοστικός **2.** ΟΙΚΟΝ. ο βαθμός μεταβλητότητας οικονομικού μεγέθους **3.** ΒΙΟΛ. η ικανότητα ενός οργανισμού, πληθυσμού, είδους να προσαρμόζεται στις συνθήκες τού περιβάλλοντος (βλ. κ. λ. *προσαρμογή*).

προσάρτημα (το) [μτγν.] {προσαρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε προσαρτάται σε κάτι άλλο ΣΥΝ. εξάρτημα.

προσάρτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μονομερής ενέργεια κράτους να ενσωματώσει και να υπαγάγει στην εδαφική του κυριαρχία εδάφη που τελούσαν υπό καθεστώς ανεξαρτησίας ή κυριαρχίας άλλου κράτους: *η ~ τής Αυστρίας στη Γερμανία το 1938* (Anschluß) **2.** (γενικότ.) η υπαγωγή εδαφών ή ολόκληρης χώρας στην κυριαρχία άλλου κράτους: *η ~ τής Θεσσαλίας στην Ελλάδα το 1881.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

προσαρτώ ρ. μετβ. {προσαρτάς... | προσάρτ-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λόγ.) συνάπτω, συνδέω (κάτι) με κάτι άλλο **2.** (για κράτος) πραγματοποιώ προσάρτηση (ξένων εδαφών): *η Γερμανία προσάρτησε την Αυστρία το 1938.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσαρτῶ < προσ- + ἀρτῶ (-άω)* «συνδέω, κρεμώ, εξαρτώ» < θ. *ἀρ-* (βλ. λ. *ἀρ-τηρ-ία*), πβ. κ. *ἀν-αρτῶ, ἐξ-αρτῶ*].

προσαυξάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσαύξη-σα, -θηκα, -μένος} αυξάνω (κάτι) ακόμη περισσότερο: *~ αμοιβές / αποδοχές / μισθούς* ΣΥΝ. επαυξάνω ΑΝΤ. μειώνω, λιγοστεύω. — **προσαύξηση** (η) [μτγν.], **προσαυξητικός,** -ή, -ό [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

προσαχθώ (να/θα) ρ. ▸ προσάγω

προσβάλλω ρ. μετβ. {πρόσ-βαλα (λόγ. προσέβαλα), -βλήθηκα, -βεβλημένος} **1.** θίγω την τιμή, την υπόληψη (κάποιου), μιλώντας με άσχημα λόγια: *με προσέβαλε μπροστά σε όλους με ταπεινωτικά λόγια* **2.** συμπεριφέρομαι ανάρμοστα απέναντι σε (κάτι σεβάσμιο και ιερό): *~ τη μνήμη τού νεκρού / το περί δικαίου αίσθημα / τη δημόσια αιδώ / τα χρηστά ήθη* **3.** αμφισβητώ επισήμως την εγκυρότητα, την ορθότητα κ.λπ., επιδιώκω την ανατροπή: *«η ελληνική κυβέρνηση θα αναγκαστεί να προσβάλει τη σχετική απόφαση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο»* (εφημ.) || *προσέβαλαν τον διαγωνισμό στα ελληνικά δικαστήρια* || *~ την επιχειρηματολογία τού αντιπάλου με αντεπιχειρήματα* **4.** ΣΤΡΑΤ. επιτίθεμαι εναντίον (θέσεως ή πολεμιστών): *εχθρικές δυνάμεις προσβάλλουν τα οχυρά μας* **5.** ΙΑΤΡ. προξενώ βλάβη: *η νόσος / ο ιός προσβάλλει κυρίως το νευρικό σύστημα τού ανθρώπου* ΣΥΝ. βλάπτω **6.** αμφισβητώ την εγκυρότητα ή τη νομιμότητα: *~ διαθήκη* **7.** ΧΗΜ. προκαλώ χημική αντίδραση: *τα οξέα προσβάλλουν τα μέταλλα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιτίθεμαι – χτυπώ», < *προσ- + βάλλω*].

πρόσβαρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει βάρος περισσότερο από το κανονικό ΣΥΝ. παραπανήσιος ΑΝΤ. λιποβαρής, λειψός, (λαϊκ.) ξίκικος **2.** ***πρόσβαρο*** (το) μικρό αντικείμενο ή ποσό που χρησιμοποιείται για τη συμπλήρωση τού ελλείποντος βάρους ενός πράγματος που ζυγίζεται.

πρόσβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (κυριολ.) η προσέγγιση, το πλησίασμα ενός τόπου **2.** η δίοδος προσεγγίσεως: *αποκλείω τις ~ τού εχθρού προς κατοικημένες περιοχές* || *εξασφάλισε ελεύθερη ~ στην εμπόλεμη ζώνη* **3.** (α) η δυνατότητα προσεγγίσεως, επαφής ή εισόδου σε χώρο: *χάρη στις γνωριμίες του έχει ~ στην ξένη πρεσβεία* || *μέσω των ηλεκτρονικών υπολογιστών διευκολύνθηκε η ~ σε ξένες βιβλιοθήκες* || *έχω ~ στο Διαδίκτυο / σε τράπεζα δεδομένων* || *με το νέο εκπαιδευτικό σύστημα διευκολύνεται η ~ στην τριτοβάθμια εκπαίδευση* (β) ΠΛΗΡΟΦ. ***κωδικός πρόσβασης*** βλ. λ. *κωδικός* **4.** (συνεκδ.) ***προσβάσεις*** (οι) το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που διευκολύνουν κάποιον να έρθει σε επαφή με άλλα πρόσωπα ή έναν χώρο: *έχει προσβάσεις στο υπουργείο και παίρνει πληροφορίες από πρώτο χέρι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσβασις < προσβαίνω < προσ- + βαίνω*, πβ. κ. *βᾶσις – βαίνω*].

προσβάσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός στον οποίο μπορεί να έχει κανείς πρόσβαση: *~ περιοχή / πηγή πληροφοριών.* — ***προσβασιμότητα*** (η).

προσβλέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσέβλεψα} (+σε) προσδοκώ: *προσέβλεπε στην πτώση τού εκλογικού μέτρου, για να εκλεγεί βουλευτής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιμένω*.

προσβλητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσβάλλει, που θίγει: *~ λόγια / εκφράσεις.* — **προσβλητικά** επίρρ., **προσβλητικότητα** (η).

προαβολή (η) **1.** η υβριστική, η ανάρμοστη συμπεριφορά ή πράξη απέναντι σε (κάτι/κάποιον): *η ~ τής τιμής / τής αξιοπρέπειας κάποιου / των χρηστών ηθών / τής δημοσίας αιδούς* || *όσα λέτε συνιστούν ~ για τη δημοκρατία·* ΦΡ. ***καταπίνω την προσβολή*** δεν διαμαρτύρομαι, ανέχομαι την προσβολή **2.** (α) η βλάβη οργάνου τού ανθρώπινου σώματος από παθολογική αιτία: *~ τού ήπατος* || *η ~ τού οργανισμού από ιό* (β) η αιφνίδια, βραχύχρονη και επώδυνη εμφάνιση ή επανεμφάνιση ασθένειας: *υπέστη καρδιακή / εγκεφαλική ~* ΣΥΝ. κρίση **3.** ΣΤΡΑΤ. η επίθεση εναντίον (θέσεως ή πολεμιστών): *εχθρική ~ τού ελληνικού εδάφους / εναέριου χώρου* || *~ οχυρών / θέσεων / στόχων* **4.** ΝΟΜ. η αμφισβήτηση τής εγκυρότητας ή τής νομιμότητας: ~

διαθήκης / συμβολαίου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εφαρμογή, ταίριασμα – επίθεση», < *προσβάλλω*, πβ. κ. *βολή - βάλλω*].

πρόσγαλο (το) ποσότητα γάλακτος που προστίθεται στο τυρόγαλο για την παρασκευή μυζήθρας.

προσγειάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΑΥΤ. η προσέγγιση αρματαγωγού, αποβατικού ή άλλου ειδικού πλοίου σε αμμώδη ακτή.

προσγειώνω ρ. μετβ. {προσγείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για πτητικές μηχανές) οδηγώ (πτητική μηχανή) στη γη: ~ *αεροπλάνο / ελικόπτερο* ΑΝΤ. απογειώνω (πβ. λ. *προσσεληνώνω, προσεδαφίζω*) **2.** (μτφ.) επαναφέρω (κάποιον) στην πραγματικότητα: *επέστρεψε ενθουσιασμένος από το εξωτερικό, αλλά τη μια οι απεργίες, την άλλη οι διαδηλώσεις τον προσγείωσαν ανώμαλα στην ελληνική πραγματικότητα* ΑΝΤ. απογειώνω **3.** (μεσοπαθ. ***προσγειώνομαι***) (α) φθάνω στο έδαφος, στη γη: *σε λίγα λεπτά προσγειωνόμαστε· παρακαλούμε, δέστε τις ζώνες ασφαλείας || το αεροπλάνο προσγειώθηκε με καθυστέρηση λόγω προβλήματος στον διάδρομο προσγειώσεως* ΑΝΤ. απογειώνομαι (β) (μτφ.) αντιμετωπίζω ρεαλιστικά τα πράγματα: *η ζωή τον έκανε να προσγειωθεί γρήγορα και να μην τρέφει αυταπάτες* **4.** (η μτχ. ***προσγειωμένος***, -η, -ο) (μτφ.) αυτός που βρίσκεται κοντά στην πραγματικότητα, ο ρεαλιστής: *πρόκειται για ~ άτομο, που ξέρει καλά τις παγίδες τής ζωής.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόσγειος* «κοντά στη γη (για τη σελήνη)», κατά τα ρ. σε *-ώνω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. atterrir].

προσγείωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να προσγειώνεται πτητική μηχανή στο έδαφος: *κατά την απογείωση και την ~ τού αεροπλάνου απαγορεύεται το κάπνισμα || ανώμαλη / αναγκαστική ~ || διάδρομος προσγειώσεως* **2.** (μτφ.) η επαναφορά κάποιου που δεν σκεφτόταν ρεαλιστικά στην πραγματικότητα: *απότομη ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. atterrisage].

προσγεγραμμένη (η) το ι που τίθεται δίπλα σε φωνήεν (αντί να υπογράφεται, πβ. λ. *υπογράφω, υπογεγραμμένη*), λ.χ. ΕΝ ΤΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι.

προσγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσέγραψα, προσγεγραμμένος} **1.** (κατά τη γραφή) προσθέτω το γράμμα ιώτα δίπλα σε φωνήεν (αντί να το υπογράψω, να το σημειώσω από κάτω, βλ. κ. λ. *υπογεγραμμένη*), λ.χ. ΕΝ ΤΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι **2.** (η μτχ. ***προσγεγραμμένη***) βλ.λ. **3.** (μτφ.) αποδίδω σε (κάποιον/κάτι): *προσγράφουν τη σαφήνεια στη διατύπωση ως αρετή τού έργου του.*

προσδένω ρ. μετβ. {προσέδεσα, -θηκα, -μένος (λόγ. προσδεδεμένος)} **1.** δένω (κάτι) πάνω σε κάτι άλλο· (μεσοπαθ. ***προσδένομαι***) **2.** (στο αεροπλάνο) δένομαι με τη ζώνη τού καθίσματος **3.** (μτφ.) αποκτώ στενή σύνδεση με κάποιον: *«η Γερμανία επιθυμεί να βοηθήσει την Τουρκία να ενσωματωθεί και να προσδεθεί στην κοινότητα των δημοκρατιών τής Δ. Ευρώπης»* (εφημ.) **4.** (κακόσ.) αποκτώ στενή σχέση και εξάρτηση (από κάποιον): *μέχρι το 1947 η Ελλάδα ήταν προσδεδεμένη στο άρμα τής Μ. Βρετανίας.* — **πρόσδεση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσδέω* < *προσ-* + *δέω* «δένω» (βλ. κ. *δένω*)].

προσδετήρας (ο) ΝΑΥΤ. το συρματόσχοινο πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < *προσδένω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *συν-δετήρας*].

προσδίδω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσ-έδωσα, -δόθηκα} παρέχω σε (κάτι) ένα επιπρόσθετο χαρακτηριστικό: *το φόρεμα τής προσέδιδε λάμψη και χάρη || η αναφορά σε σπουδαίους στοχαστές προσέδιδε κύρος / βαρύτητα στα λόγια του || «η αντιπολίτευση επιχείρησε να προσδώσει στη σημερινή εκλογή χαρακτήρα δημοψηφίσματος»* (εφημ.) ΣΥΝ. προσθέτω ΑΝΤ. προσδέχομαι, προσαποκτώ. Επίσης (καθημ.) **προσδίνω**. — **πρόσδοση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

προσδιορίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσδιόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ορίζω επακριβώς (κάτι): ~ *την έννοια / την αξία / την τιμή / τη χρησιμότητα ενός πράγματος || ~ το ύψος τού πληθωρισμού / το ποσοστό τής ανεργίας* ΣΥΝ. καθορίζω **2.** ΓΛΩΣΣ. (για όρο τής πρότασης) αποδίδω χαρακτηρισμό (σε άλλον όρο τής πρότασης): *το επίθετο προσδιορίζει το ουσιαστικό.* — **προσδιοριστικός**, -ή, -ό [μεσν.].

προσδιορισμός (ο) [μτγν.] **1.** ο ακριβής καθορισμός: *ο ~ τής τιμής των καυσίμων* **2.** ΓΛΩΣΣ. όρος τής πρότασης, που προσδιορίζει άλλους όρους της: ~ *ονοματικός* (π.χ. *όμορφο κορίτσι*) / *επιρρηματικός* (π.χ. *ήρθε γρήγορα*) / *ομοιόπτωτος* (π.χ. *τού καλού ανθρώπου*) / *ετερόπτωτος* (π.χ. *ποτήρι τού νερού*) / *εμπρόθετος* (π.χ. *βελόνα για κέντημα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός.*

προσδοκία (η) [αρχ.] {προσδοκιών} **1.** η αναμονή επιθυμητής εξέλιξης: *η ~ ενός καλύτερου κόσμου* ΣΥΝ. ελπίδα, απαντοχή· ΦΡ. (λόγ.) ***παρά (πάσαν) προσδοκία*** βλ. λ. *παρά* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε επιθυμεί κανείς, η επιθυμία: *διαψεύσθηκαν οι ~ μας || ανταποκρίνομαι στις ~ κάποιου || φαίνομαι / αποδεικνύομαι αντάξιος / κατώτερος των ~ κάποιου.*

προσδόκιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο αναμένει κανείς, προσδοκώμενος: ~ *όριο επιβίωσης.*

προσδοκώ ρ. μετβ. {προσδοκάς... | προσδοκώμαι, -άται...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} περιμένω να συμβεί (κάτι επιθυμητό) ΣΥΝ. ελπίζω, καρτερώ ΑΝΤ. απεύχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιμένω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσδοκῶ (-άω)* < *προσ-* + *δοκῶ* (βλ. λ. *δοκούν*)].

προσεγγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προσέγγισ-α, -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** πηγαίνω κοντά σε (κάποιον/κάτι), πλησιάζω: *τα εχθρικά στρατεύματα προσεγγίζουν την πόλη || ~ διαφόρους φορείς ζητώντας ενίσχυση || προσπαθώ από καιρό να τον προσεγγίσω, αλλά δεν τα καταφέρνω || η άποψή του προσεγγίζει την αλήθεια || έχουμε προσεγγίσει τον στόχο μας || ~ το τέλειο / το ιδεώδες* ΑΝΤ. απομακρύνομαι, ξεμακραίνω **2.** προσπαθώ να κατανοήσω: ~ *ζήτημα / θέμα / πρόβλημα* ΣΥΝ. εξετάζω, μελετώ ♦ (αμετβ.) **3.** έρχομαι κοντά, τείνω να ταυτιστώ: *οι απόψεις μας προσεγγίζουν* **4.** (για πλοίο) φθάνω σε λιμάνι: *σε λίγο το «Γεώργιος Εξπρές» προσεγγίζει στον Πειραιά* **5.** (για χρόνο) επίκειμαι: *προσεγγίζουν οι γιορτές / οι εξετάσεις* ΣΥΝ. κοντεύω. — **προσεγγίσιμος**, -η, -ο, **προσεγγιστικός**, -ή, -ό [1840], **προσεγγιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προσ-* + *ἐγγίζω* < *ἐγγύς*].

προσέγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το πλησίασμα, η επαφή: *η ~ μεταξύ των ανθρώπων || η πολιτική και οικονομική ~ δύο χωρών || ο διαμεσολαβητής έχει αναλάβει την ~ των δύο εμπολέμων κοινοτήτων || η συνάντησή τους θεωρήθηκε πρώτη ~ για μετέπειτα συνεργασία* **2.** (για πλοίο) η είσοδος στο λιμάνι **3.** η πραγμάτευση, η αντιμετώπιση: ~ *θέματος / ζητήματος || επιχειρεί μια σημειολογική ~ τού έργου || πρόκειται για μια συνολική ~ τού προβλήματος* **4.** η ομοιότητα, η αναλογία μεταξύ προσώπων ή πραγμάτων • ΦΡ. ***κατά προσέγγιση*** περίπου, όχι με απόλυτη ακρίβεια: *υπολογίζω την τιμή τού αεροπορικού εισιτηρίου ~, επειδή δεν έχω τα ακριβή στοιχεία των εταιρειών.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προσέγγισις* «πλησίασμα» < μτγν. *προσεγγίζω*. Στη σημ. «περίπου» η λ. αποδίδει το γαλλ. approximation].

προσεγμένος, -η, -ο αυτός που έχει γίνει με προσοχή και φροντίδα: ~ *έκδοση / δουλειά / ύφος / γλώσσα* ΣΥΝ. επιμελημένος, φροντισμένος ΑΝΤ. πρόχειρος. — **προσεγμένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού *προσέχω*].

προσέγχυμα (το) {προσεγχύματος | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. ινώδης ιστός, στον οποίο οι υφές διατάσσονται η μία παράλληλα στην άλλη, είναι χαλαρά συνυφασμένες και αναγνωρίζονται εύκολα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσεγχέω* < *προσ-* + *ἐγχέω* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prosenchyma].

προσεδαφίζω ρ. μετβ. {προσεδάφισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} οδηγώ (διαστημικό σκάφος) στο έδαφος· συνήθ. το μεσοπαθ.: *το διαστημικό όχημα προσεδαφίστηκε στη Σελήνη* (πβ. λ. *προσγειώνω*). — **προσεδάφιση** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίχνω ή στηρίζω κάτι στο έδαφος», < *προσ-* + *-εδαφίζω* < *ἔδαφος*. Η σύγχρονη σημ. κατά το *προσγειώνω*].

πρόσεδρος, -ος, -ο(ν) αυτός που κάθεται δίπλα, ο παρακαθήμενος· στη ΦΡ. ***πρόσεδρος (υπουργός)*** (ως βαθμός) ανώτατος διπλωματικός υπάλληλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *-εδρος* < *ἕδρα*].

προσέθεσα ρ. → προσθέτω

προσεισμός (ο) ΓΕΩΛ. σεισμική δόνηση που προηγείται τού κυρίως σεισμού· η εστία του ταυτίζεται ή βρίσκεται κοντά στην εστία τού κυρίως σεισμού ΑΝΤ. μετασεισμός. — **προσεισμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. foreshock].

προσεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθημ.) **προσεχτικός** **1.** αυτός που ενεργεί με προσοχή, που δείχνει προσοχή: ~ *υπάλληλος / μαθητής / οδηγός || ο καταναλωτής θα πρέπει να είναι πολύ ~ στις επιλογές του* ΑΝΤ. απρόσεκτος **2.** αυτός που γίνεται με προσοχή: ~ *έρευνα / μελέτη / εργασία / βλέμμα || πλησίαζε με ~ κινήσεις* ΣΥΝ. εμπεριστατωμένος, ακριβής **3.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση: ~ *συμπεριφορά / ενέργειες* ΣΥΝ. φρόνιμος, συνετός. — **προσεκτικά** κ. (καθημ.) **προσεχτικά** επίρρ.

προσέλαβα ρ. → προσλαμβάνω

προσέλευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο ερχομός: *η ~ τού κοινού στις παραστάσεις τού θεάτρου μας υπήρξε εντυπωσιακή.*

προσελήφθην ρ. → προσλαμβάνω

προσέλθω (να/θα) ρ. → προσέρχομαι

προσελκύω ρ. μετβ. {προσέλκυσ-α (λόγ. προσείλκυσα), -τηκα (λόγ. -θηκα), προσειλκυσμένος} **1.** έλκω προς την πλευρά μου, φέρνω προς το μέρος μου: *η επιχείρηση απέβλεπε στο να προσελκύσει περισσότερα κεφάλαια / περισσότερους επενδυτές από το εξωτερικό || προσπαθούν να προσελκύσουν τους αναποφάσιστους ψηφοφόρους* **2.** παρακινώ (κάποιον) να έρθει προς το μέρος μου: *πολλά κυκλαδίτικα νησιά προσελκύουν κάθε χρόνο τουρίστες* ΣΥΝ. σαγηνεύω **3.** γοητεύω: *προσελκύει τις γυναίκες με το σαγηνευτικό του χαμόγελο.* — **προσέλκυση** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω.*
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *ελκύω* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. at-tirer].

προσεπικαλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προσεπικαλείς... | προσεπικαλούμαι} ΝΟΜ. προβαίνω στην προσεπίκληση τρίτου προσώπου.

προσεπίκληση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η διαδικαστική πράξη στην οποία προβαίνει κάποιος από τους διαδίκους εκκρεμούς δίκης και με την οποία γνωστοποιεί τη δίκη σε τρίτο πρόσωπο και συγχρόνως το καλεί να συμμετάσχει σε αυτήν ως κύριος διάδικος.

προσεπικυρώνω ρ. μετβ. [1766] {προσεπικύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επιβεβαιώνω επιπροσθέτως ΣΥΝ. πιστοποιώ **2.** επικυρώνω (σε κάποιον/κάτι) επιπροσθέτως: *οι έδρες που μένουν αδιάθετες προσεπικυρώνονται στο κόμμα που πλειοψήφισε.* — **προσεπικύρωση** (η) [1888].

προσεπιμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσεπιμετρ-είς κ. -άς... | προσεπιμέτρ-ησα, -είται κ. -άται..., -ήθηκα, -ημένος} μετρώ επιπλέον, συνυπολογίζω· ιδ. στη ΦΡ. ΝΟΜ. ***προσεπιμετρώ ποινή*** προσθέτω σε μία ποινή και μέρος άλλης. — **προσεπιμέτρηση** (η).

προσέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προσήλθα} (επίσ.) έρχομαι, εμφανίζομαι, κυρ. προς εκπλήρωση υποχρεώσεως: ~ *στο δικαστήριο / στις εξετάσεις || οι ψηφοφόροι προσήλθαν στις κάλπες* ΑΝΤ. απέρχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

προσεταιρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {προσεταιρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} κάνω (κάποιον) να διατίθεται ευνοϊκά απέναντί μου, παίρνω με το μέρος μου (κάποιον). — **προσεταιρισμός** (ο) [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *έταιρίζω* / *-ομαι* < *έταῖρος*].

προσετέθην ρ. → προστίθεμαι

προσέτι επίρρ. (λόγ.) επιπλέον, ακόμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *ἔτι* (βλ.λ.)].

προσευχή (η) [μτγν.] ΘΡΗΣΚ. **1.** κάθε πράξη επικοινωνίας τού ανθρώπου με ιερό πρόσωπο, τον Θεό ή τους θεούς, την υπερβατική πραγματικότητα ή τις υπερφυσικές δυνάμεις: *νοερή / μεγαλόφωνη / ομαδική / προσωπική ~ || κάνω την ~ μου || αναπέμπω ~ προς τον Θεό* ΣΥΝ. δέηση, παράκληση· ΦΡ. ***νοερά προσευχή*** η ακατάπαυστη, χωρίς διαλείμματα (εξού και «αδιάλειπτος») προσευχή των μοναχών, για να μην αφαιρούνται ή οδηγούνται σε αμαρτωλές σκέψεις **2.** το θρησκευτικό κείμενο μέσω τού οποίου επικοινωνεί και διαλέγεται κανείς με τον Θεό: *Κυριακή ~* (βλ. λ. *κυριακός*) || *το «Πάτερ Ημών» είναι η γνωστότερη ~.* — (υποκ.) **προσευχούλα** (η).

προσευχητάριο (το) [1856] {προσευχηταρί-ου | -ων} βιβλίο που περιέχει προσευχητικά κείμενα.
[ΕΤΥΜ. < **προσευχητός* (< αρχ. *προσεύχομαι*) + παραγ. επίθημα *-άριο(ν)*, πβ. κ. *ειλητ-άριο*].

προσεύχομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {προσευχήθηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) απευθύνομαι προς τον Θεό με προσευχή: *γονάτισε μπροστά στην εικόνα τού Χριστού και προσευχήθηκε με ευλάβεια* ♦ **2.** (μετβ.) ζητώ από τον Θεό, παρακαλώ τον Θεό: *~ να είστε όλοι καλά / να σας πάνε όλα κατ᾽ ευχήν / να γυρίσεις γρήγορα από την ξενιτειά* ΣΥΝ. δέομαι, ικετεύω, παρακαλώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *εὔχομαι*].

προσέφυγα ρ. → προσφεύγω

προσεχής, -ής, -ές {προσεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αμέσως επόμενος: *~ μήνας / εβδομάδα || στις ~ ημέρες* **2.** αυτός που πρόκειται να ακολουθήσει, που επίκειται: *~ εκδόσεις / εξελίξεις / συνομιλίες / εκδηλώσεις* **3.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***προσεχές γένος*** (σε μια λογική κλίμακα) η αμέσως ευρύτερη, γενικότερη έννοια σε σχέση με μια άλλη ειδικότερη η οποία περιλαμβάνεται στην ευρύτερη, π.χ. στη λογική κλίμακα *ουσία, σώμα, έμψυχο, ζώο, λογικό, άνθρωπος, Σωκράτης*, η έννοια *λογικό* είναι το προσεχές γένος τής έννοιας *άνθρωπος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πλησίον – συνδεδεμένος», < *προσέχω*].

προσεχτικός, -ή, -ό → προσεκτικός

προσέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πρόσε-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι προσεκτικός, δείχνω προσοχή: *~ στο μάθημα / στην οδήγηση / στη δουλειά μου / στις συναναστροφές μου / στις επιλογές μου·* ΦΡ. ***ας πρόσεχες!*** εσύ φταις για ό,τι έπαθες: *~! Πόσες φορές σου είχα πει να μην εμπιστεύεσαι τον οποιονδήποτε;* **2.** (προστ. ***πρόσεχε***) (α) προειδοποιητικά για άμεσο κίνδυνο: *~! Το δέντρο πέφτει! || ~! Είναι επικίνδυνο αυτό που κάνεις!* (β) απειλητικά: *~, γιατί αν σε ξαναπιάσω να μου λες ψέματα, θα το πληρώσεις ακριβά!* ♦ (μετβ.) **3.** φροντίζω, ελέγχω προσεκτικά: *~ τα ρούχα / το αυτοκίνητο / την υγεία μου / το βάρος μου || ~ την ποιότητα / το μέγεθος / το χρώμα τού ρούχου || ~ τα λόγια μου / τους τρόπους μου* ΣΥΝ. επιμελούμαι **4.** (α) επιβλέπω (κάποιον) ελέγχοντας τη συμπεριφορά του: *ο επιτηρητής πρόσεχε τους μαθητές, για να μην αντιγράφουν* (β) περιποιούμαι (κάποιον), ενδιαφέρομαι έμπρακτα γι᾽ αυτόν: *~ τα παιδιά / την οικογένεια / τους συνεργάτες / τους ψηφοφόρους μου* ΣΥΝ. φροντίζω **5.** αποδίδω αξία ή σημασία (σε κάποιον/κάτι): *κανείς δεν θα είχε προσέξει αυτό το βιβλίο, αν δεν το είχαν προβάλει οι κριτικοί || ποιος τον είχε προσέξει στην Ελλάδα, πριν διακριθεί έξω;* **6.** παρατηρώ, διακρίνω (κάτι), υποπίπτει (κάτι) στην αντίληψή μου: *δεν πρόσεξα τίποτε αξιοπερίεργο / ασυνήθιστο || δεν είχα προσέξει τι είπε / ότι έφυγε / ότι ήταν κάποιος εκεί || πάντα προσέχει τις λεπτομέρειες!* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι **7.** επιβλέπω, έχω τον νου μου (σε κάποιον/κάτι): *πρόσεξε το παιδί, μην κάνει αταξίες* **8.** είμαι επιφυλακτικός (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *Πρόσεξέ τον! Δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη || Να τα προσέχεις αυτά τα δήθεν θαυματουργά φάρμακα!* **9.** (η μτχ. ***προσεγμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω, έχω.*

προσεχώς επίρρ. [μτγν.] **1.** (λόγ.) σε σύντομο χρονικό διάστημα, στις επόμενες ημέρες: *η απόφαση θα εκδοθεί ~!* **2.** ***προσεχώς*** (τα) (α) οι επόμενες ταινίες που θα προβληθούν σε κινηματογράφο: *αυτή η ταινία είναι στα ~* (β) (συνεκδ.) η διαφημιστική προβολή αποσπασμάτων, σκηνών από τις επόμενες ταινίες που θα δείξει ένας κινηματογράφος, πριν από την προβολή τής ταινίας τής ημέρας ή στο διάλειμμά της: *δεν άρχισε ακόμα η ταινία· τώρα δείχνει τα ~.*

προσήγαγα ρ. → προσάγω

προσηγορία (η) {προσηγοριών} (λόγ.) η επωνυμία ή ο χαρακτηρισμός με τον οποίο προσαγορεύεται κανείς ΣΥΝ. ονομασία, προσωνυμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσήγορος* < *προσ-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορεύω*, πβ. κ. *συν-ήγορος, κατ-ήγορος*].

προσηγορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την προσηγορία: *~ ονομασία* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προσηγορικό (όνομα)*** κάθε ουσιαστικό που δηλώνει σύνολο ομοειδών προσώπων, ζώων ή πραγμάτων ή αφηρημένες ή/και μοναδικές έννοιες (λ.χ. άνθρωπος, σκύλος, σπίτι, νερό, ήλιος, ζωή, λύπη), κατ᾽ αντιδιαστολή προς τα κύρια ονόματα ΣΥΝ. κοινό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσήγορος*, βλ. κ. *προσηγορία*].

προσήκει ρ. τριτοπρόσ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) είναι πρέπον, αρμόζει: *~ ξεχωριστή τιμή στους αγωνιστές τής ελευθερίας || ξεχωριστός έπαινος ~ στον εξαίρετο δικαστή* ΣΥΝ. πρέπει, ταιριάζει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσήκω*, αρχική σημ. «έχω έλθει, είμαι παρών», < *προσ-* + *ἥκω* «έχω έλθει, έφθασα», για το οποίο βλ. λ. *ἀν-ήκω*. Η σημ. «αρμόζω, ταιριάζω» είναι ήδη αρχ., κυρ. στο απρόσ. *προσήκει*].

προσηκόντως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) όπως πρέπει, όπως ταιριάζει ή είναι σωστό: *~ ενδεδυμένος || ομίλησε ~ προς την περίσταση* ΣΥΝ. πρεπόντως.

προσήκων, -ουσα, -ον [αρχ.] {προσήκ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που αρμόζει, που ταιριάζει (σε κάποιον/κάτι): *τον υποδέχθηκαν με την προσήκουσα τιμή || ο ~ σεβασμός προς τους ηλικιωμένους* ΣΥΝ. πρέπων, αρμόζων **2.** ***προσήκον*** (το) το χρέος, αυτό που επιβάλλεται να γίνει ΣΥΝ. καθήκον.

προσηκώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {προσηκώθηκα} (παλαιότ.) σηκώνομαι από τη θέση μου ως ένδειξη σεβασμού προς κάποιον. — **προσήκωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

προσήλθα ρ. → προσέρχομαι

προσηλιάζω ρ. μετβ. {προσηλίασ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω ή αφήνω (κάτι) στον ήλιο, λιάζω. — **προσηλιασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσηλιάζομαι* < αρχ. *προσήλιος* < *προσ-* + *ἥλιος*].

προσηλιακός, -ή, -ό αυτός που εκτίθεται στον ήλιο, που δέχεται άπλετο φως από τον ήλιο: *~ αυλή / δωμάτιο* ΣΥΝ. ευήλιος, προσήλιος ΑΝΤ. ανήλιαγος.

προσηλίαση (η) [1886] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΑΣΤΡΟΝ. η στροφή προς την κατεύθυνση τού Ηλίου.

προσήλιος, -α, -ο [αρχ.] (για τόπο ή οίκημα) αυτός που λιάζεται για μεγάλο χρονικό διάστημα, που τον βλέπει πολύ ο ήλιος: *~ δωμάτιο / διαμέρισμα* ΣΥΝ. προσηλιακός.

προσηλυτίζω ρ. μετβ. [1855] {προσηλύτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω προσηλυτισμό (βλ.λ.): *προσηλυτίστηκε στον καθολικισμό* **2.** (γενικότ.) πείθω (κάποιον) κυρ. με προπαγανδιστική τακτική, να προσχωρήσει στις δικές μου ιδέες και αρχές (φιλοσοφικές, πολιτικές κ.λπ.) ΣΥΝ. προσεταιρίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *προσήλυτος* (βλ.λ.)].

προσηλυτίσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να προσηλυτιστεί, που μπορεί να τον επηρεάσει ή να τον προσεταιριστεί κανείς.

προσηλυτισμός (ο) [1837] **1.** η προσπάθεια κάποιου να μεταβάλει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις ή το θρήσκευμα άλλων με αθέμιτα μέσα (π.χ. με βία, απειλή, εκμετάλλευση τής ανάγκης, τής κουφότητας ή τής απειρίας κάποιου, με κατάχρηση εξουσίας σε περίπτωση ειδικής σχέσης εξουσίας ή μέριμνας, όπως σε περιπτώσεις επιτροπείας, γονικής μέριμνας, δασκάλου προς μαθητή κ.λπ.) **2.** (γενικότ.) η προπαγανδιστική προσπάθεια επηρεασμού των αντιλήψεων (πολιτικών, ιδεολογικών, φιλοσοφικών κ.λπ.) κάποιου και προσεταιρισμού του ως ομοϊδεάτη ή οπαδού. Επίσης **προσηλύτιση** (η) [1879].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proselytism].

προσηλυτιστικός, -ή, -ό [1872] αυτός που σχετίζεται με τον προσηλυτισμό: *~ κήρυγμα / δράση / βιβλίο.* — **προσηλυτιστικά** επίρρ.

προσήλυτος, -η, -ο αυτός που έχει προσηλυτιστεί σε άλλο δόγμα, άλλη πίστη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που έχει φθάσει σε ένα μέρος, ξένος, πάροικος», < *προσ-* + *-ήλυτος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. *ἐλυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *ἐλευ-*, για το οποίο βλ. λ. *ἔλευ-σις*. Πβ. κ. *ἦλθ-ον*. Στην Κ.Δ. η λ. δήλωσε επίσης τον εθνικό (δηλ. τον μη Ιουδαίο) που έχει μεταστραφεί στον ιουδαϊσμό (λ.χ. *Πράξ.* 2, 11: *Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι*)].

προσηλώνω ρ. μετβ. {προσήλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επικεντρώνω σταθερά (κυρ. το βλέμμα, την προσοχή): *είχε προσηλώσει το βλέμμα του πάνω της ||* (κυρ. μεσοπαθ.) *όλα τα μάτια είχαν προσηλωθεί στον ακροβάτη* **2.** (μεσοπαθ. ***προσηλώνομαι***) απορροφώμαι εντελώς (από κάτι), στρέφω όλη την προσοχή μου (σε κάτι/κάποιον): *προσηλώθηκε στην ανατροφή των παιδιών της / στην παράδοση / στην επιστήμη του / στον στόχο του || προσηλωμένος στο καθήκον* ΣΥΝ. αφιερώνομαι, αφοσιώνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος, ξηλώνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσηλῶ (-όω)*, αρχική σημ. «στερεώνω κάτι καρφώνοντάς το», < *προσ-* + *-ηλῶ* < *ἧλος* «καρφί» (βλ.λ.)].

προσήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η σταθερή κατεύθυνση σε συγκεκριμένο σημείο (χωρίς αποκλίσεις, αποσπάσεις): *η ~ τού βλέμματος* **2.** (μτφ.) η ολοκληρωτική αφοσίωση, απορρόφηση: *η ~ στο καθήκον / στην τήρηση τού νόμου / στις αρχές τού κόμματος / σε έναν στόχο || μεγάλη / διαρκής / συγκλονιστική / θαυμαστή / μοναδική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλώνω, ήλος.*

προσημαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσήμαν-α, -θηκα} αποκαλύπτω (τα μελλούμενα) με σημάδια: *~ το μέλλον* ΣΥΝ. προμηνύω. — **προσήμανση** (η).

προσημειώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προσημείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αναγράφω (κάτι) εκ των προτέρων· τοποθετώ σημάδι από πριν (σε κάτι): *οι αστυνομικοί είχαν προσημειώσει τα χαρτονομίσματα και, αφού ο εκβιαστής τα παρέλαβε από το θύμα, συνελήφθη με τα προσημειωμένα χρήματα στην κατοχή του* **2.** ΝΟΜ. εγγράφω στα οικεία βιβλία προσημείωση (υποθήκης) **3.** επισημαίνω, αναφέρω (κάτι) από πριν: *«~ πάντως, προς ενημέρωση των ήδη ενδιαφερομένων, ότι τις απόψεις αυτές τις έχει ήδη ομολογήσει δημοσία σε δύο τουλάχιστον μελετήματά του...»* (εφημ.).

προσημείωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εκ των προτέρων σημείωση, αναγραφή στοιχείου: *~ χαρτονομισμάτων* **2.** ΝΟΜ. ***προσημείωση υποθήκης*** προσωρινή υποθήκη η οποία μπορεί να τραπεί σε οριστική αναδρομικά από την ημέρα εγγραφής της, εφόσον επιδικαστεί στον δανειστή η ασφαλιζόμενη απαίτηση με τελεσίδικη δικαστική απόφαση· η εγγραφή τής προσωρινής αυτής υποθήκης μπορεί να διατυπωθεί και ως ασφαλιστικό μέτρο.

πρόσημο (το) {προσήμ-ου | -ων} ΜΑΘ. το σύμβολο που τίθεται μπροστά από έναν αριθμό, δηλώνοντας αν είναι αρνητικός (–) ή θετικός (+): *ο αριθμός –3 έχει αρνητικό ~, ενώ ο αριθμός +3 θετικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-σημο* < *σήμα*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vor-zeichen].

προσήνεια (η) → προσηνής

προσήνεμος, -η, -ο (κυρ. για τόπο, οικοδόμημα κ.λπ.) αυτός που είναι στραμμένος προς τα εκεί από όπου φυσά ο άνεμος: ~ *πλευρά τού πλοίου / τού οικοδομήματος* ΑΝΤ. υπήνεμος, απάνεμος. — **προσήνεμα / προσηνέμως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *-ήνεμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *άνεμος*].

προσηνής, -ής, -ές {προσην-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αποπνέει ευγένεια και γλυκύτητα, που χαρακτηρίζεται από μειλιχιότητα, ευγενική και φιλική συμπεριφορά ΣΥΝ. ευπροσήγορος ΑΝΤ. απρόσιτος, απροσπέλαστος. — **προσηνώς** επίρρ. [μτγν.], **προσήνεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *ηνής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < **άνος* «πρόσωπο», αν συνδ. με σανσκρ. *ānas- «πρόσωπο» (> ānana- «στόμα, πρόσωπο»). Βλ. κ. *απ-ηνής, πρ-ηνής*].

προσήχθην ρ. ▸ προσάγω

προσθαλασσώνω ρ. μετβ. {προσθαλάσσω-σα, -θηκα, -μένος} φέρνω (πτητική μηχανή) στο επίπεδο τής θάλασσας, για να το ακινητοποιήσω (πβ. λ. *προσγειώνω*). — **προσθαλάσσωση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. amerrir, με σχηματισμό κατά το *προσγειώνω*].

προσθαφαιρώ ρ. μετβ. {προσθαφαιρείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} λογαριάζω προσθέτοντας και αφαιρώντας ποσά από ένα σύνολο. — **προσθαφαίρεση** (η) [μτγν.], **προσθαφαιρετικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσθαφαιρώ (-έω)*, από συμφυρμό των λ. *πρόσθετος* και *αφαιρώ*].

πρόσθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** μπροστά από κάτι ή στο μπροστινό του μέρος **2.** πριν από κάτι, νωρίτερα, προηγουμένως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., αντί τού αναμενομένου *πρόθεν* (< *προ-* + *-θεν*, βλ.λ.), το οποίο μαρτυρείται σε μεσν. κείμενα. Η παρουσία τού -σ- οφείλεται σε αναλογία προς επιρρ. όπως *όπισθεν, έντοσθεν, έκτοσθεν* κ.ά.].

πρόσθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ΜΑΘ. η μία από τις τέσσερεις αριθμητικές πράξεις που ορίζουμε σε ένα σύνολο (αριθμών) με την οποία σε ένα ζεύγος στοιχείων (αριθμών) βρίσκουμε το άθροισμά τους, π.χ. 2 + 2 = 4 ΑΝΤ. αφαίρεση ● **2.** ΙΑΤΡ. κάθε τεχνητό υποκατάστατο για ένα μέρος τού σώματος, π.χ. μηχανικό χέρι ή πόδι, τεχνητή οδοντοστοιχία, εμφύτευση δοντιού κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσθεσις* < *προστίθημι* < *προσ-* + *τίθημι*, πβ. κ. *θέσις* - *τίθημι*].

προσθετέος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πρέπει να προστεθεί, να συνυπολογιστεί ΑΝΤ. αφαιρετέος **2.** ΜΑΘ. ***προσθετέος*** (ο) καθένας από τους αριθμούς που αθροίζονται σε μία πρόσθεση, που προστίθενται.

προσθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συντελεί στην πρόσθεση επιμέρους τμημάτων, που είναι κατάλληλος για πρόσθεση: ~ *μηχανή* (που υπολογίζει προσθέσεις) || ~ *εργασία* (πρόσθεση τεχνητού δοντιού ή οδοντοστοιχίας) **2.** ***προσθετική (επέμβαση)*** κάθε επέμβαση ή διαδικασία εμφυτεύσεως ή προσθήκης μερών: ~ *μαλλιών / στήθους*. — **προσθετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **προσθετικότητα** (η).

πρόσθετος, -η, -ο **1.** αυτός που προστίθεται στα ήδη υπάρχοντα, ο επιπλέον: ~ *εργασία / αμοιβή / επιβάρυνση / τέλη* || *η Τροχαία έλαβε ~ μέτρα για την έξοδο των Αθηναίων* || *αντιμετωπίζω ~ δυσκολίες* ΣΥΝ. (καθημ.) συμπληρωματικός, (λόγ.) επιπρόσθετος **2.** αυτός που έχει προστεθεί για να αντικαταστήσει μέλος που έχει αφαιρεθεί ή που λείπει· αυτός που προσαρμόζεται κάπου με επέμβαση, τεχνητά: ~ *δόντια / γέφυρα / μαλλιά* ΣΥΝ. τεχνητός, φυτευτός **3.** (περιληπτ.) ***πρόσθετα (τροφίμων)*** χημικές ουσίες που προστίθενται σε τρόφιμα για τη βελτίωση *(βελτιωτικά πρόσθετα)* και ενίσχυση των φυσικών τους ιδιοτήτων και οι οποίες δηλώνονται συχνά με τον κωδικό «Ε» και έναν αριθμό στη συσκευασία των τροφίμων (λ.χ. Ε 101, Ε 385 κ.λπ.) (πβ. λ. *Ε*, κωδικός «έψιλον»): *φυσικές τροφές χωρίς πρόσθετα* ΣΥΝ. χημικά. — **πρόσθετα / προσθέτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προστίθημι* < *προσ-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*].

προσθέτω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόσθεσα (λόγ. προσέθεσα), μεσοπαθ. ενεστ. προστίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. προσετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. προστέθηκα (λόγ. προσετέθην, -ης, -η...), μτχ. παρακ. προστεθειμένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) μέρος ενός συνόλου ενώνοντάς το με άλλο μέρος ή με το σύνολο αυτό: *δύο νέα τάγματα προστέθηκαν από χθες στις δυνάμεις τού εχθρού* || *δέκα νεκροί προστέθηκαν στα θύματα τής εξόδου των Αθηναίων για το τριήμερο* || *οι τόκοι προστίθενται στις καταθέσεις* **2.** αθροίζω, κάνω την πρόσθεση (δύο ή περισσοτέρων αριθμών): *πρόσθεσε το 8 στο 20* ΑΝΤ. αφαιρώ **3.** βάζω (κάτι) παραπάνω: ~ *κι άλλο αλάτι στο φαγητό* || ~ *μελάνι στις φωτοτυπίες / χρώμα στην εικόνα* **4.** κάνω (κάτι) περισσότερο, μεγαλύτερο ή εντονότερο: *τα τακούνια τής προσθέτουν ύψος* **5.** (ειδικότ.) επεκτείνω (κάτι) ενώνοντάς το με άλλο ή άλλα συναφή μέρη ή στοιχεία: ~ *στρέμματα στο οικόπεδο / νέα εδάφη σε μια χώρα / ένα δωμάτιο στον επάνω όροφο* ΣΥΝ. (για κράτη) προσαρτώ, επεκτείνω **6.** λέγω συμπληρωματικά, επιπροσθέτως: *κλείνοντας θα ήθελα ακόμα να προσθέσω ότι...* || *μήπως έχετε να προσθέσετε τίποτα;* ΣΥΝ. συμπληρώνω **7.** συνυπολογίζω, λαμβάνω υπ' όψιν επιπροσθέτως: *να προσθέσω ότι χάσαμε ήδη ώρα στο αεροδρόμιο· συνεπώς πρέπει να επιταχύνουμε* ♦ **8.** (αμετβ.) εκτελώ την πράξη τής πρόσθεσης: *ξέρεις να προσθέτεις;* || *προσθέτει με τα δάχτυλα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προστίθημι* < *προσ-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*].

προσθήκη (η) {προσθηκών} **1.** η τοποθέτηση επιπλέον στοιχείου σε κάτι: *η ~ εξαρτημάτων / βάρους / λέξεων σε κείμενο* ΣΥΝ. πρόσθεση, συμπλήρωση, επαύξηση, εμπλουτισμός **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προστίθεται σε ένα σύνολο: *αυτές οι ~ αλλοιώνουν τον αρχικό χαρακτήρα τού κειμένου* ΣΥΝ. συμπλήρωμα **3.** (ειδικότ.) η επέκταση κτηρίου: *θα χρειαστούν μερικές ~ στον ξενώνα, προκειμένου να χωρέσει περισσότερους*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προστίθημι*, πβ. κ. *θήκη* - *τίθημι*].

πρόσθημα (το) {προσθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. (σε συναλλαγματικές, γραμμάτια, επιταγές και άλλους τίτλους) το φύλλο που προστίθεται, όταν το αρχικό δεν επαρκεί για τις οπισθογραφήσεις.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσθημα / -θεμα* < *προστίθημι*, βλ. κ. *θέμα*].

προσθιοπίσθιος, -α, -ο [1839] (λόγ.) αυτός που εκτείνεται από μπροστά μέχρι πίσω ή κατευθύνεται προς τα πίσω ξεκινώντας από μπροστά: ~ *κίνηση*.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *πρόσθιος* και *οπίσθιος*].

πρόσθιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται μπροστά, ο εμπρόσθιος: ~ *όψη / είσοδος* || *τα ~ άκρα των ζώων* ΣΥΝ. μπροστινός ΑΝΤ. οπίσθιος **2.** ΑΘΛ. ***πρόσθιο*** (το) {προσθίου | χωρ. πληθ.} κολυμβητική τεχνική κατά την οποία τα χέρια τεντώνονται μπροστά και αφού σχηματίσουν κύκλο επανέρχονται στις πλευρές τού σώματος, ενώ συγχρόνως τα γόνατα μαζεύονται προς το στήθος και τεντώνονται προς τα πίσω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρόσθεν* (βλ.λ.)].

προσθίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. φωνητική μεταβολή, κατά την οποία ένας φθόγγος αρθρώνεται σε πιο πρόσθιο σημείο: *η ~ τού αρχαίου «υ» (ου) σε «ü» και η ~ τού «ü» σε «ι» οδήγησε στον ιωτακισμό τού «υ»*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. frontalisation].

προσιδιάζω ρ. αμετβ. [1831] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) (+σε) ταιριάζω ως χαρακτηριστική ιδιότητα (σε κάποιον/κάτι), συνιστώ γνώρισμά του: *τέτοιο υβρεολόγιο δεν προσιδιάζει σε έναν κύριο τής τάξεώς σας* ΣΥΝ. αρμόζω, χαρακτηρίζω.
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *ιδιάζω* < *ίδιος*].

προσιτός, -ή, -ό **1.** (κυρ. για τοποθεσίες) αυτός που προσεγγίζεται εύκολα, που μπορεί να τον πλησιάσει κάποιος άνετα: ~ *ακτή / κορυφή / πλαγιά* ΣΥΝ. προσπελάσιμος ΑΝΤ. απρόσιτος **2.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) αυτός που δεν κρατά αποστάσεις, που μπορεί να τον συναναστραφεί κανείς εύκολα: *παρά τη δόξα και τα πλούτη μένει ~ και απλός στις συναναστροφές του* ΣΥΝ. καταδεκτικός (β) αυτός που μπορεί να αποκτηθεί με ευκολία: *στις εκπτώσεις μόνο τα ρούχα γίνονται ~* || *~ οικόπεδο / σπίτι / αυτοκίνητο* (γ) (για τιμές) φθηνός: ~ *τιμές / μετοχές / δίδακτρα* (δ) (για κείμενα) κατανοητός, απλός: *ο λόγος του δεν είναι ~ στο ευρύ κοινό* || *δυστυχώς, τόσο εξειδικευμένα βιβλία δεν είναι ~ στον μέσο αγοραστή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. ρηματικό επίθ. τού αρχ. *πρόσειμι* «πλησιάζω, προσεγγίζω» < *προσ-* + *είμι* «θα πάω». Ο τ. σε *-ιτός* εμφανίζει τη μηδενισμ. βαθμ. *-ι-* τού θ. *ει-* < Ι.Ε. *ei- «πηγαίνω», πβ. σανσκρ. ēmi, λατ. eo (< *ei-ō), λιθ. eîmi, αρχ. σλαβ. iti (απρφ.) κ.ά. Ομόρρ. *ἴτ-αμός* (βλ.λ.), *εἰσ-ι-τήριο(ν), ἰσ-θμός* (βλ.λ.) κ.ά.].

πρόσκαιρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει μικρή χρονική διάρκεια, που διαρκεί λίγο χρόνο: ~ *δόξα / ευτυχία* ΣΥΝ. προσωρινός, παροδικός, εφήμερος ΑΝΤ. μόνιμος, διαρκής **2.** ΝΟΜ. ***πρόσκαιρη κάθειρξη*** η στέρηση τής προσωπικής ελευθερίας με εγκλεισμό σε φυλακή διάρκειας πέντε ώς είκοσι ετών. Επίσης (λαϊκ.) **προσκαιρινός,** -ή, -ό (σημ. 1). — **πρόσκαιρα / προσκαίρως** [μτγν.] επίρρ.

προσκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσκαλείς... | προσ-κάλεσα, -καλούμαι, -κλήθηκα (λόγ. -εκλήθην, -ης, -η..., μτχ. -κληθείς, -είσα, -έν), -κεκλημένος} **1.** καλώ (κάποιον) να έρθει σε μένα ή να μεταβεί κάπου, για να παρευρεθεί σε εκδήλωση που διοργανώνω ή να μετάσχει σε αυτή: *τον προσκάλεσαν ως ομιλητή στην ημερίδα* || ~ *κάποιον σε δείπνο / σε γιορτή / σε συνεστίαση / στο σπίτι μου* || *προσκλήθηκε ως επισκέπτης καθηγητής* **2.** (η μτχ. **προσκεκλημένος**, *-η, -ο* κ. **προσκαλεσμένος**) το πρόσωπο που παρευρίσκεται κάπου ως καλεσμένος: *ο επίσημος ~*. — **προσκάλεσμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

πρόσκειμαι ρ. αμετβ. {πρόσκει-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, μτχ. προσκείμενος, -η, -ο· μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) **1.** διάκειμαι ευμενώς (προς κάποιον/κάτι), κυρ. υποστηρίζω πολιτικά: *οι εφημερίδες που πρόσκεινται στην κυβέρνηση* || *λειτούργησε αξιοκρατικά, χωρίς να εξετάσει πού πρόσκειται ο καθένας* **2.** (η μτχ. **προσκείμενος,** *-η, -ο*) (α) αυτός που κείται δίπλα σε κάποιον ή κάτι, που βρίσκεται τοποθετημένος πλησίον του: ~ *γωνίες* (με ίδια κορυφή και κοινή πλευρά, εκατέρωθεν τής οποίας βρίσκονται) ΣΥΝ. διπλανός, γειτονικός (β) (μτφ.) αυτός που υποστηρίζει κάποιον/κάτι, που διάκειται ευμενώς απέναντί του: ~ *σε ένα κόμμα / στον πρόεδρο / σε μια παράταξη* || *οι φιλικώς ~ δημοσιογράφοι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

προσκεκλημένος, -η, -ο → προσκαλώ

προσκέφαλο (το) {προσκεφάλ-ου | -ων} **1.** το μαξιλάρι για τη στήριξη τού κεφαλιού: *έγειρε στο ~ κι αποκοιμήθηκε* || ~ *μπρος-πίσω στα καθίσματα τού αυτοκινήτου* ΣΥΝ. μαξιλάρι **2.** οτιδήποτε έχει ανάλογη χρήση με αυτή τού μαξιλαριού (για κοιμισμένο, αναπαυόμενο ή και νεκρό)· ΦΡ. ***στο προσκεφάλι (κάποιου)*** για τη συνεχή και άγρυπνη φροντίδα κάποιου, ιδ. κατά τη διάρκεια τής αρρώστιας του: *αγρυπνώ / ξαγρυπνώ ~*. Επίσης **προσκεφάλι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσκέφαλον* < *προσ-* + *-κέφαλον* < *κεφαλή*].

προσκήνιο (το) {προσκηνί-ου | -ων} **1.** (στα αρχαία θέατρα) το μπροστινό τμήμα τής σκηνής ΣΥΝ. λογείον **2.** (στο σύγχρονο θέατρο) το τμήμα τής σκηνής μπροστά από την αυλαία ή ανάμεσα στην αυλαία και την ορχήστρα ΣΥΝ. ράμπα· ΦΡ. (μτφ.) ***στο προσκήνιο*** στην επικαιρότητα: *βρίσκομαι / παραμένω / περνώ / φέρνω / εμφανίζομαι ~* || *αυτή η υπόθεση είναι ~ εδώ και έναν μήνα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσκήνιον* < *προ-* + *-σκήνιον* < *σκηνή*].

προσκλήθηκα ρ. ▸ προσκαλώ

πρόσκληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) το κάλεσμα (κάποιου) να παραστεί, να συμμετάσχει (κάπου) ή να προβεί

σε ενέργεια: *με την ~ τόσων επισήμων ο γάμος τους έγινε κοσμικό γεγονός* || *χρειάζεσαι ιδιαίτερη ~ για να έρθεις;* (επιτιμητικά σε κάποιον που δεν παίρνει την πρωτοβουλία να έρθει) || *οι ηγέτες τής αντιπολίτευσης απηύθυναν ~ σε όλους τους δυσαρεστημένους πολίτες να συμμετάσχουν στο συλλαλητήριο* (β) η επίσημη (συνήθ. διά τού Τύπου) κλήση για ορισμένο σκοπό: *~ υποβολής προσφορών / προτάσεων* || *δημοσιεύεται ~ εκδήλωσης ενδιαφέροντος για τη μίσθωση από τον Ο.Α.Ε.Δ. ακινήτου* || *~ έκτακτης γενικής συνέλευσης των μετόχων ανώνυμης εταιρείας* **2.** (συνεκδ.) η τυπωμένη κάρτα ή επιστολή, με την οποία προσκαλείται κάποιος (σε εκδήλωση): *τυπώνω / ταχυδρομώ τις ~* || *δεν έλαβα ακόμα την ~* ΣΥΝ. προσκλητήριο **3.** (ειδικότ.) το ειδικό εισιτήριο με το οποίο εξασφαλίζεται η δωρεάν είσοδος σε παράσταση: *οι κριτικοί θεάτρου λαμβάνουν προσκλήσεις για όλες τις πρεμιέρες* **4.** ΣΤΡΑΤ. η εγκύκλιος τού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, με την οποία καλούνται οι άρρενες πολίτες να υπηρετήσουν τη θητεία τους: *~ ηλικιών* (για πολίτες ορισμένης ηλικίας) **5.** κλήση προς φυσικό ή νομικό πρόσωπο να τηρήσει τις υποχρεώσεις του, *η οποία επιδίδεται από δικαστικό επιμελητή*.

> **πρόσκληση: συνώνυμα.** Το **πρόσκληση** δηλώνει μια τυπικότερη μορφή τής ενέργειας με την οποία καλείται κανείς να παραστεί ή να συμμετάσχει κάπου (σε κοινωνική εκδήλωση, σε τυπική διαδικασία, σε ενέργειες ή πράξεις): *πρόσκληση σε γεύμα, γάμο, βάφτιση, γιορτή* κ.λπ. – *σε γενική συνέλευση, συμβούλιο, σύσκεψη* κ.λπ. – *σε διαδήλωση, διαμαρτυρία, συγκέντρωση, συλλαλητήριο* κ.τ.ό. Εφόσον η πρόσκληση έχει φιλικό ή άτυπο χαρακτήρα, χαρακτηρίζεται ως **κάλεσμα**. Η ίδια λέξη χρησιμοποιήθηκε στη δεκαετία τού '70, για να αντικαταστήσει στη «δημοτική» την τυπικότερη λ. *πρόσκληση*, που θεωρήθηκε καθαρευουσιάνικη λ. τού κατεστημένου: *κάλεσμα σε γενική συνέλευση* (φοιτητικές ανακοινώσεις). Η λ. **κλήση** έχει τεχνικό και τυπικό χαρακτήρα: *κλήση τηλεφωνική, κλήση τής Τροχαίας, κλήση τού 100, τής Αμέσου Δράσεως, τής πυροσβεστικής* κ.λπ. και *κλήση από την εφορία, κλήση από το αστυνομικό τμήμα, από το δικαστήριο* (δικαστική κλήση) κ.ά. Η κλήση στο δικαστήριο διαδίκων και μαρτύρων με δικαστικό έγγραφο που επιδίδεται από δικαστικό υπάλληλο (δικαστικό κλητήρα ή δικαστικό επιμελητή), λέγεται και **κλήτευση**. Η λ. *κλήση* έχει γενικότερο χαρακτήρα, ενώ η λ. *κλήτευση* αποτελεί περισσότερο τεχνικό δικανικό όρο.

προσκλητήριο (το) [1856] {προσκλητηρί-ου | -ων} **1.** το έντυπο τής πρόσκλησης, που αναφέρει τον τόπο και τον χρόνο τής εκδήλωσης στην οποία προσκαλείται κανείς: *τα ~ τού γάμου* ΣΥΝ. πρόσκληση **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) η συγκέντρωση σε παράταξη των στρατιωτών μιας μονάδας και ο έλεγχος τής παρουσίας τους με ανάγνωση ονομαστικού καταλόγου: *ποιος έλειπε από το ~;* (β) το σάλπισμα που καλεί τους στρατιώτες σε παράταξη **3.** (μτφ.) (α) η επιβεβλημένη παρουσία των μελών ενός συνόλου σε κοινή εκδήλωση ή προσπάθεια, κυρ. στο πλαίσιο προγράμματος κοινής δράσης: *~ αγώνα και δράσης!* || *δεν έλειψε από κανένα ~ τής παράταξης* (β) ο έλεγχος τής παρουσίας κάποιου σε έναν χώρο: *κάθε πρωί έχουμε ~ από τον ίδιο τον διευθυντή*· ΦΡ. ***προσκλητήριο νεκρών*** η ανάγνωση καταλόγου με ονόματα νεκρών, κυρ. πεσόντων σε πόλεμο, στο πλαίσιο τιμητικής εκδήλωσης.

προσκόλληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (κυριολ.) η έμμονη αφοσίωση, η αμετακίνητη προσήλωση σε (κάποιον/κάτι): *~ στην τήρηση τού καθήκοντος / στις αξίες / στις αρχές του* **2.** η εμμονή κάποιου να μην απομακρύνεται από την επιρροή, τη φροντίδα ή τη συντροφιά άλλου: *η ~ στη μητέρα δεν είναι φυσιολογική για έναν έφηβο* **3.** (η γεν. ***τής προσκολλήσεως*** ως χαρακτηρισμός) αυτός που προσκολλάται φορτικά σε ξένες παρέες ή εκδηλώσεις που διοργανώνονται από τρίτους: *είναι τύπος τής ~*.

προσκολλώμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προσκολλάσαι... | προσκολλήθηκα, -μένος} **1.** κολλώ πάνω (σε κάτι), προσαρμόζομαι μένοντας σταθερός πάνω σε αυτό: *τα μύδια προσκολλώνται πάνω σε βράχια* ΣΥΝ. κολλώ **2.** (μτφ.) (α) μένω σταθερά και αποκλειστικά προσηλωμένος σε ένα πρόσωπο, επιδιώκοντας τη διαρκή συναναστροφή, επαφή μαζί του κατά τρόπο έντονο ή ενοχλητικό: *μετά τον θάνατο τού συζύγου της προσκολλήθηκε στα παιδιά της και δεν τα αφήνει να ζήσουν τη ζωή τους* (β) είμαι ολοκληρωτικά αφοσιωμένος σε (κάποιον/κάτι): *είναι προσκολλημένος στην εργασία του / στο καθήκον / στις αρχές του / στην κομματική ηγεσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

προσκομιδή (η) (επίσ.-σπάν.) **1.** η προσκόμιση **2.** (συνεκδ.) ό,τι προσκομίζεται κυρ. ως προσφορά ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η μεταφορά των Τιμίων Δώρων από την Πρόθεση στην Αγία Τράπεζα (β) η ακολουθία κατά την οποία γίνεται η προετοιμασία των Τιμίων Δώρων ΣΥΝ. πρόθεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσκομίζω*].

προσκομίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσκόμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (επίσ.) φέρνω ή παραδίδω (κάτι) (σε υπηρεσία): *οι υποψήφιοι για την προκηρυχθείσα θέση πρέπει να προσκομίσουν τα δικαιολογητικά τους* || *πρέπει να προσκομίσεις και τη ληξιαρχική πράξη γάμου* **2.** παρουσιάζω: *δεν είχε επαρκείς αποδείξεις να προσκομίσει στον έλεγχο τής εφορίας* ΣΥΝ. παρουσιάζω, εμφανίζω ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερέα) διενεργώ την προσκομιδή των Τιμίων Δώρων.

προσκόμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παράδοση ή παρουσίαση εγγράφου σε αρμόδια υπηρεσία: *χωρίς την ~ των απαραίτητων δικαιολογητικών, δεν μπορείς να εγγραφείς στη σχολή* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η προσκομιδή των Τιμίων Δώρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.

πρόσκομμα (το) {πρόσκόμμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε λειτουργεί ανασταλτικά, εμποδίζοντας προσπάθεια, διαδικασία: *με διαρκείς ενστάσεις η αντιπολίτευση παρεμβάλλει συνεχώς προσκόμματα στην πορεία τού κυβερνητικού έργου* ΣΥΝ. εμπόδιο, κώλυμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσκόπτω*].

προσκοπικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πρόσκοπο ή τον προσκοπισμό: *~ στολή / τραγούδι / οργάνωση / ιδεώδες / έμβλημα* **2. *προσκοπικά*** (τα) τα ρούχα, η στολή τού προσκόπου: *φορώ τα ~*.

προσκοπισμός (ο) διεθνής κίνηση και οργάνωση, που θέτει ως σκοπό την ηθική και σωματική αγωγή παιδιών και εφήβων κατά τα πρότυπα ευγενούς και ανιδιοτελούς συμπεριφοράς με ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων, κυρ. σχετικών με τη ζωή σε κατασκήνωση, στη φύση και την προσφορά υπηρεσίας στο κοινωνικό σύνολο.

πρόσκοπος (ο) {προσκόπ-ου | -ων, -ους}, **προσκοπίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί ή έφηβος που έχει ενταχθεί στον προκοπισμό (πβ. λ. *λυκόπουλο*). — (υποκ.) **προσκοπάκι** (το) κ. **προσκοπάκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. επιθ., αρχική σημ. «προβλεπτικός, διορατικός», < *προ-* + *σκοπός*. Ήδη αρχ. είναι η σημ. «σκοπός, φρουρός – μέλος τής εμπροσθοφυλακής». Στη σύγχρονη σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. scout, αρχική σημ. «ανιχνευτής»].

προσκόπτω ρ. αμετβ. {προσέκοψα} (λόγ.) (+σε) **1.** σκοντάφτω (πάνω σε κάτι) **2.** (κυρ. μτφ.) προσκρούω (σε εμπόδιο που αναστέλλει την πορεία ή την προσπάθειά μου): *οι προσπάθειες ειρήνευσης προσκόπτουν στην ανυποχώρητη στάση και των δύο κυβερνήσεων* || *η εξυγίανση τού Δημοσίου προσκόπτει στο καθεστώς αλόγιστων, ρουσφετολογικών προσλήψεων* ΣΥΝ. προσκρούω, (καθημ.) κολλώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *κόπτω* (βλ. κ. *κόβω*)].

πρόσκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} (λόγ.) **1.** η σύγκρουση (κινούμενου σώματος) με κάτι: *η ~ τού πλοίου σε ύφαλο* ΣΥΝ. (καθημ.) χτύπημα **2.** (μτφ.) η αντίθεση σε δεδομένο, που έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση (ενέργειας, προσπάθειας κ.λπ.): *η ~ τού μεταρρυθμιστικού έργου σε παγιωμένες αντιλήψεις*.

προσκρουστήρας (ο) **1.** κάθε εξάρτημα οχήματος, που εξέχει και εμποδίζει την περαιτέρω κίνηση αντικειμένου, με το οποίο προσκρούει, σταματώντας το: *~ σιδηροδρομικού οχήματος* (για να σταματά τα βαγόνια) **2.** σίδερο που σταματά την κίνηση των θυροφύλλων, για να μη χτυπούν στους τοίχους.
[ΕΤΥΜ. < *προσκρούω* (πβ. αόρ. *προσέ-κρουσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. *σιγασ-τήρας, εκχιονισ-τήρας*].

προσκρούω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προσέκρουσα} (+σε) **1.** (λόγ.) συγκρούομαι με (κάτι) καθώς κινούμαι, πέφτω πάνω σε (κάτι): *το πλοίο προσέκρουσε σε ύφαλο* || *~ σε φυσικό εμπόδιο* || *αυτοκίνητο προσέκρουσε στον τοίχο* ΣΥΝ. πέφτω, χτυπώ· (μτφ.) **2.** εμποδίζομαι (από κάτι), έρχομαι σε αντίθεση (με κάτι) κατά τη διάρκεια προσπάθειας: *η εφαρμογή των νέων μεθόδων προσκρούει στην έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού* || *ο εκσυγχρονισμός προσκρούει στην αντίδραση ποικίλων συμφερόντων* **3.** έρχομαι σε αντίθεση (με κάτι), το παραβιάζω: *οι ενέργειές του προσκρούουν στους εσωκομματικούς κανόνες* ΣΥΝ. αντιβαίνω, αντίκειμαι.

πρόσκτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόκτηση επιπλέον πραγμάτων, η αύξηση όσων ήδη κατέχει κανείς.

προσκτώμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προσκτάται... | προσκτήθηκα κ. (λόγ.) προσεκτήθην, -ης, -η... (μτχ. προσκτηθείς, -είσα, -έν)} αποκτώ ή κερδίζω (κάτι) επιπλέον: *~ αγαθά / χρήματα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσκτῶμαι (-άο-)* «κερδίζω, αποκτώ επιπλέον» < *προσ-* + *κτῶμαι*, πβ. κ. *κτῆσις* – *κτῶμαι*].

προσκύνημα (το) [μτγν.] {προσκυνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (καθημ.) το να προσκυνά κανείς (κάτι/κάποιον): *ευλαβικό / βαθύ ~* || *το ~ μπροστά στις εικόνες τής εκκλησίας* ΣΥΝ. προσκύνηση· ΦΡ. ***λαϊκό προσκύνημα*** η τιμητική και κυρ. εν πομπή προσκύνηση τής σορού επιφανούς νεκρού ή ιερού αντικειμένου (εικόνας, λειψάνου κ.λπ.): *η σορός τής μεγάλης καλλιτέχνιδος θα εκτεθεί σε ~ στο παρεκκλήσι τής Μητρόπολης* **2.** το ταξίδι πιστού σε ιερό τόπο λατρείας· (κατ' επέκτ.) το ταξίδι κάποιου σε τόπο, στον οποίο αποδίδει μεγάλη σημασία: *πήγα για ~ στα Ιεροσόλυμα / στη Μέκκα* || *τόπος προσκυνήματος* || *~ στο Άουσβιτς / στο Παρίσι των φοιτητικών του χρόνων* **3.** ο ιερός τόπος στον οποίο μεταβαίνουν οι πιστοί κατά παράδοση για απόδοση θρησκευτικής τιμής και γενικότ. κάθε τόπος, η μετάβαση στον οποίο αποτελεί για έναν άνθρωπο χρέος τιμής, σεβασμού και αξίας **4.** (ειδικότ.) ο ναός, το ιερό: *το ιερό ~ τής μονής* ● **5.** (μτφ.) η αποδοχή τής υποτέλειας σε κάποιον, η έμπρακτη παραδοχή τής κυριαρχίας του και τού ηγετικού του ρόλου: *δεν ταιριάζει στους γενναίους το ~ στον τύραννο* || *το ~ των καλλιτεχνών στην εμπορικότητα και στις δημόσιες σχέσεις* ΣΥΝ. υποταγή. — (υποκ.) **προσκυνηματάκι** (το).

προσκυνηματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το προσκύνημα: *~ τουρισμός* (λ.χ. στο Άγιον Όρος).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. pilgrimage σε φρ. όπως pilgrimage tourism].

προσκυνημένος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που έχει αποδεχθεί την υποτέλειά του, που έχει υποταχθεί αναγνωρίζοντας κάποιον ως κυρίαρχό του ΣΥΝ. υποταγμένος ΑΝΤ. απροσκύνητος.

προσκύνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το γονάτισμα ή η υπόκλιση (κάποιου) μπροστά σε εικόνα, λείψανο αγίου, σεβαστό πρόσωπο κ.λπ. ή και ο ασπασμός του: *η ~ τού Επιταφίου* || *η ~ των Μάγων* (στον νεογέννητο Ιησού) ΣΥΝ. προσκύνημα **2.** (μτφ.) η έμπρακτη απόδοση τιμής (σε κάποιον/κάτι) **3.** (κακόσ.) η αποδοχή υποτέλειας (σε κάποιον/κάτι): *η ~ τού χρήματος* ΣΥΝ. προσκύνημα.

προσκυνητάρι (το) {προσκυνηταρ-ιού | -ιών} **1.** βιβλίο με περιγραφές τόπων προσκυνήματος **2.** (στους ορθόδοξους ναούς) εκκλησιαστικό έπιπλο σαν αναλόγιο κοντά στην είσοδο ή μπροστά στο τέμπλο, πάνω στο οποίο εκτίθεται προς προσκύνηση το Ευαγγέλιο ή η εικόνα τού αγίου που γιορτάζει ή στον οποίο είναι αφιερωμένος ο

ναός **3.** (στους ρωμαιοκαθολικούς ναούς) έδρανο με ειδικό υποστήριγμα για τα γόνατα και τα χέρια, στο οποίο γονατίζουν οι πιστοί την ώρα τής προσευχής **4.** ο τόπος στον οποίο προσέρχεται κανείς, για να προσκυνήσει και να προσευχηθεί ΣΥΝ. προσκυνητήριο **5.** μικρό κτίσμα, συχνά σε σχήμα ναού στο πλάι τού δρόμου, μέσα στο οποίο τοποθετείται εικόνα αγίου ΣΥΝ. εικονοστάσι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προσκυνητάριον* < μτγν. *προσκυνητής* + παραγ. επίθημα *-άριον* (< λατ. -arium)].

προσκυνητήριο (το) [μτγν.] {προσκυνητηρί-ου | -ων} (λόγ.) ο τόπος προσκυνήσεως, προσευχής.

προσκυνητής (ο) [μτγν.], **προσκυνήτρια** (η) [1894] {προσκυνητριών} **1.** ο πιστός που μεταβαίνει σε ιερό, λατρευτικό τόπο για προσκύνημα: ~ *στα Ιεροσόλυμα / στο Άγιον Όρος* **2.** (συνεκδ.) αυτός που λατρεύει κάτι, που αποδίδει σε αυτό λατρευτική αξία: ~ *τού ήλιου / τής ομορφιάς* ΣΥΝ. λάτρης. Επίσης (λαϊκ.) **προσκυνήτρα** (η).

προσκυνοχάρτι (το) {χωρ. γεν.} ΙΣΤ. (επί Τουρκοκρατίας) η επίσημη βεβαίωση που δινόταν σε όποιον δήλωνε υποτέλεια στον κυρίαρχο.

προσκυνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προσκυν-είς κ. -άς... | προσκύνησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σε ιερούς τόπους, μπροστά σε ιερά σύμβολα, εικόνες κ.λπ.) γονατίζω ή σκύβω ή και ασπάζομαι σε ένδειξη ευλάβειας και σεβασμού: ~ *τον Επιτάφιο / την εικόνα τού αγίου* || *προσκύνησε τη χάρη Του* **2.** υποκλίνομαι (μπροστά σε κάποιον) σε ένδειξη σεβασμού προς το πρόσωπο ή την ιδιότητά του: ~ *τον βασιλιά / τον σουλτάνο* **3.** (εκφραστ.) χαιρετώ με σεβασμό, αποδίδω τιμές (σε κάποιον/κάτι): *στο πρόσωπό της προσκυνούμε την ανώνυμη μάννα* || ~ *τη σημαία* **4.** (μτφ.) υποτάσσομαι (σε κάποιον/κάτι): *η αδούλωτη ψυχή του δεν προσκύνησε ποτέ κανέναν κατακτητή* ♦ (αμετβ.) **5.** παραδέχομαι (κάποιον ή κάτι) ως κυρίαρχο, δηλώνω υποτέλεια: *«το Σούλι κι αν προσκύνησε κι αν τούρκεψεν η Κιάφα»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. υποτάσσομαι, (μτφ.) σκύβω το κεφάλι **6.** κάνω προσκύνημα: *πήγε στο Άγιον Όρος, να προσκυνήσει* **7.** (λαϊκ.) (ως χαιρετισμός που δηλώνει σεβασμό): ~, *αφέντη μου!* **8.** (μτφ.) γέρνει το κεφάλι μου από τη νύστα **9.** (η μτχ. ***προσκυνημένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσκυνῶ (-έω)*, αρχική σημ. «χαιρετώ δηλώνοντας υποταγή με φίλημα (στα χέρια ή στα πόδια)». < *προσ-* + *κυνῶ* «φιλώ». Όσον αφορά στο ρ. *κυνῶ (-έω)*, αρχαϊκός φαίνεται ο αόρ. *ἔκυσ(σ)α* και πιθ. η άποψη ότι προέρχεται από έρρινο ενεστ. **κυ-ν-εσ-μι*. Το θ. **κυ-* ανάγεται σε Ι.Ε. *ku(s)- «φιλί», πβ. χεττ. kuwaš-zi «φιλώ», αρχ. γερμ. kus «φιλί» (> γερμ. Kuß), αγγλ. kiss, πιθ. κ. σανσκρ. cūṣati «ρουφώ»].

προσκυρώνω ρ. μετβ. {προσκύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βεβαιώνω, επικυρώνω **2.** ΝΟΜ. (για αρμόδια αρχή) αποδίδω σε (κάποιον) την κυριότητα πράγματος που ανήκε σε άλλον.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσκυρῶ (-όω)* < *προσ-* + *κυρῶ* < *κῦρος*].

προσκύρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. **1.** η αναγκαστική απόδοση με πράξη τής αρμόδιας αρχής σε κάποιον τής κυριότητας πράγματος που ανήκε σε άλλον **2.** (σε περιπτώσεις αναγκαστικής απαλλοτρίωσης) η προσάρτηση μη οικοδομήσιμου οικοπέδου σε γειτονικό ακίνητο.

προσκυρωτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με την προσκύρωση: ~ *πράξη*.

προσλαλιά (η) [μτγν.] σύντομη προσφώνηση, ο σύντομος λόγος που απευθύνεται σε κάποιον ως χαιρετισμός.

προσλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσ-έλαβα, -λήφθηκα (λόγ. προσελήφθην, -ης, -η..., μτχ. προσληφθείς, -είσα, -έν)} **1.** εντάσσω (κάποιον) στο προσωπικό μου, αναθέτω επί πληρωμή (σε κάποιον) την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: *προσέλαβε μια γυναίκα, για να προσέχει τα παιδιά* || ~ *έκτακτο προσωπικό* || *η εταιρεία θα προσλάβει δέκα δακτυλογράφους* **2.** λαμβάνω (νέα μορφή) ή αποκτώ (πρόσθετες ιδιότητες): *η υπόθεση προσλαμβάνει πλέον διαστάσεις σκανδάλου* || *η εκδήλωση προσέλαβε χαρακτήρα φιέστας* ● **3.** ΨΥΧΟΛ. ***προσλαμβάνουσες (παραστάσεις)*** παραστάσεις καταγεγραμμένες στη συνείδηση κάποιου, βάσει των οποίων γίνεται η περαιτέρω πρόσληψη ανάλογων παραστάσεων: (κυρ. ως ουσ.) *δεν έχει τις σχετικές* ~ **4.** αντιλαμβάνομαι (κάτι) με ορισμένο τρόπο: *«τη φράση αυτή μπορεί να την προσλάβει κανείς ως μια άτυχη και αστόχαστη ρητορική κίνηση»* (εφημ.) **5.** (λόγ.) δέχομαι ή αποδέχομαι κάποιον/κάτι (ως ένδειξη αγάπης ή φιλανθρωπίας): (κυρ. για τον Θεό) *ο Θεός προσέλαβε τον άνθρωπο από αγάπη* ΣΥΝ. εκλαμβάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

πρόσληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η ένταξη κάποιου στο προσωπικό εταιρείας, οργανισμού· η επί πληρωμή απασχόλησή του για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: *θα παγώσουν τις ~ λόγω των ελλειμμάτων* || *παράνομη / αξιοκρατική* ~ || *προσλήψεις αεροσυνοδών / υπαλλήλων* ● **2.** ΨΥΧΟΛ. η διαδικασία αποκτήσεως και εγγραφής νέων παραστάσεων στη συνείδηση κάποιου με βάση κυρ. τις ήδη υπάρχουσες σε αυτόν: *η χρήση εποπτικών μέσων βοηθεί στην ~ νέων γνώσεων* **3.** (στη θεωρία τής λογοτεχνίας, στη γλωσσολογία, στην επικοινωνία κ.α.) η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής κατανόησης τού περιεχομένου ενός κειμένου από τον αναγνώστη / ακροατή ΑΝΤ. παραγωγή ΣΥΝ. ερμηνεία ● **4.** (λόγ.) η λήψη: *η ~ τροφής από τον ανθρώπινο οργανισμό*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσληψις* < *προσλαμβάνω* (πβ. κ. *λῆψις – λαμβάνω*)].

προσλιμενίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {προσλιμενίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για πλοίο) φθάνω σε λιμάνι και ρίχνω άγκυρα ΣΥΝ. προσορμίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προσ-* + *λιμενίζομαι* < *λιμήν*, *-ένος*].

προσμαρτυρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσμαρτυρείς... | προσμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (σπάν.) **1.** καταθέτω επιπλέον (μαρτυρία) **2.** βεβαιώνω (κάτι) με επιπλέον μαρτυρία ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, επιμαρτυρώ **3.** προβαίνω στην επίσημη επικύρωση (πράγματος). — **προσμαρτυρία** (η) [μτγν.].

προσμειδιώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {προσμειδιάς... | προσμειδίασα} (λόγ.-σπάν.) **1.** χαμογελώ (σε κάποιον), εκφράζοντας τη συμπάθειά μου προς αυτόν: *η κόρη στη γλυπτή παράσταση φαίνεται να προσμειδιά* **2.** (μτφ.) επιδοκιμάζω.

πρόσμειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η συνθετική ένωση· ανάμειξη επιμέρους στοιχείων ή ουσιών: ~ *ορυκτού με ξένη ύλη* **2.** (συνεκδ.) η πρόσθετη ουσία που έχει αναμιχθεί σε ένα μη καθαρό (ανομοιογενές) χημικώς σώμα, κυρ. ορυκτό ή μετάλλευμα: *αφαιρούνται με ειδική επεξεργασία οι ξένες ~*. — **προσμειγνύω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσμειξις* < *προσμείγνυμι* < *προσ-* + *μ(ε)ίγνυμι*, πβ. κ. *μεῖξις – μ(ε)ίγνυμι*].

προσμένω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (εκφραστ.) περιμένω (επιθυμητό γεγονός, αγαπητό πρόσωπο): *προσμένει την ώρα που θα σφίξει τον γυιο της στην αγκαλιά της* ΣΥΝ. προσδοκώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, περιμένω*.

προσμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσμετρ-άς κ. -είς... | προσμέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} υπολογίζω επιπροσθέτως: *στα συντάξιμα χρόνια προσμετρούνται και τα χρόνια τής στρατιωτικής θητείας* || *στα κέρδη θα προσμετρηθούν και οι τόκοι των καταθέσεων* ΣΥΝ. συνυπολογίζω, συναριθμώ, προσυπολογίζω· ΦΡ. **προσμετρώ το ζην** βλ. λ. *ζην*. — **προσμέτρηση** (η) [1895].

πρόσμιξη (η) ▸ πρόσμειξη

προσμονή (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) η αναμονή (επιθυμητής εξέλιξης ή αγαπητού προσώπου): *η ~ τής νίκης / λύτρωσης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.
[ΕΤΥΜ. < *προσμένω*, πβ. κ. *μονή – μένω*].

προσνήωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επάνοδος αεροπλάνου ή ελικοπτέρου τού Πολεμικού Ναυτικού στην ειδική πίστα αεροπλανοφόρου ή ελικοπτεροφόρου ΑΝΤ. απονήωση (πβ. λ. *προσγείωση*).
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *-νήωση* < αρχ. *ναῦς, νεώς / νηός*, κατά το *προσγείωση*].

προσόδιον (το) {προσοδί-ου | -ων} (στην αρχαιότητα) άσμα που ψαλλόταν κατά την άφιξη τής πομπής στον τόπο λατρείας τού τιμώμενου θεού με συνοδεία αυλού και ρυθμική κίνηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσόδιον*, ουδ. τού επιθ. *προσόδιος* (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) < *προσ-* + *-όδιος* < *ὁδός*].

πρόσοδος (η) [αρχ.] {προσόδ-ου | -ων, -ους} **1.** το έσοδο που εξασφαλίζει κανείς από την εκμετάλλευση τής κινητής ή ακίνητης περιουσίας του: *έχει πολλές ~ από τα κτήματα και τα διαμερίσματά του* ΣΥΝ. πόρος, έσοδο **2.** (κατ' επέκτ.) το εισόδημα κάποιου είτε από εργασία είτε από την εκμετάλλευση περιουσιακών του στοιχείων: *οι δημόσιες ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

προσοδοφόρος, -ος/-α, -ο [1833] αυτός που αποφέρει κέρδη, που εξασφαλίζει προσόδους: ~ *απασχόληση / εργασία / κτήμα* ΣΥΝ. επικερδής, λυσιτελής. — **προσοδοφόρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πρόσοδος* + *-φόρος* < *φέρω*].

προσοικειώνω ρ. μετβ. {προσοικεί-ωσα, -ώνομαι (λόγ. -ούμαι), -ώθηκα, -ωμένος} εξοικειώνω (κάποιον) με (κάτι), ώστε να του είναι οικείο: *προσοικειούμαι προς τη νέα κατάσταση*. — **προσοικείωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσοικειῶ* < *προσ-* + *οἰκειῶ (-όω)* < *οἰκεῖος*].

προσολωμικός, -ή, -ό **1.** (κάθε Επτανήσιος ποιητής) που έζησε και δημιούργησε πριν από τον Δ. Σολωμό, από τα μέσα τού 18ου ώς τις αρχές τού 19ου αι., κατά την πρώιμη περίοδο τής Επτανησιακής Σχολής (λ.χ. ο Σ. Ξανθόπουλος, ο Α. Μαρτελάος, ο Α. Σιγούρος κ.ά.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τους ποιητές τής παραπάνω περιόδου: ~ *ποίηση / επιδράσεις*.

προσομοιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {προσομοίασα} ♦ **1.** (αμετβ.) είμαι όμοιος (με κάποιον/κάτι), εμφανίζω κοινά γνωρίσματα: *το ύφος του δεν προσομοιάζει σε κανέναν γνωστό καλλιτέχνη* ΣΥΝ. παραλλάσσω ♦ **2.** (μετβ.) μοιάζω με (κάποιον/κάτι): *προσομοιάζει τού πατέρα του*.

προσόμοιο (το) {προσομοί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα τροπάρια που εμφανίζουν μεγάλη ομοιότητα μεταξύ τους ως προς τον ρυθμό και το μέλος και ψάλλονται στη μελωδία και στο μέτρο τού τροπαρίου που προτάσσεται (το οποίο ονομάζεται *αυτόμελο*, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *προσόμοιος* < *προσ-* + *ὅμοιος*].

προσομοίωση (η) [1880] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αναπαράσταση τής συμπεριφοράς ή των χαρακτηριστικών διεργασίας (λ.χ. βιολογικής, βιομηχανικής, οικονομικής) μέσω ενός μοντέλου, κυρ. υπολογιστή, τού οποίου οι παράμετροι και οι μεταβλητές αποτελούν είδωλα των αντίστοιχων μεγεθών τής διεργασίας που μελετάται. — **προσομοιώνω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. simulation].

προσομοιωτής (ο) μηχάνημα που επιτυγχάνει την προσομοίωση περιβαλλοντικών και άλλων συνθηκών για πειραματικούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς: ~ *πτήσεως*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. simulator].

προσόν (το) {προσόντ-ος | -α, -ων} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε αποτελεί ξεχωριστή ικανότητα ή ιδιότητα (κάποιου), κάθε στοιχείο που ενισχύει την αξία του: *ο ήπιος και σεμνός χαρακτήρας είναι σημαντικό ~* || *το μεγάλο ~ αυτού τού διαμερίσματος είναι η εκπληκτική του θέα* || (σκωπτ.) *επιδεικνύει τα ~ της* (τα κάλλη της) ΣΥΝ. πλεονέκτημα, προτέρημα ΑΝΤ. μειονέκτημα, (καθημ.) ψεγάδι **2.** (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα απαιτούμενα (εφόδια) για την ανάθεση καθήκοντος σε κάποιον, για την πρόσληψή του: *για τη θέση αυτή απαιτούνται πολλά ~* || *απαραίτητα ~ είναι η γνώση Αγγλικών και η προϋπηρεσία* || *έχει τα τυπικά ~ που απαιτούνται για τη θέση αυτή*.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. *προσών. -οῦσα. -όν* τού αρχ. *πρόσειμι* «προστίθεμαι – είμαι παρών» < *προσ-* + *εἰμί*. Η σημ. «ικανότητα, αρετή» ήδη αρχ.].

προσονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσονόμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} δίνω σε (κάποιον) όνομα ή πρόσθετη ονομασία ΣΥΝ. επονομάζω, ονοματίζω. — **προσονομασία** (η) [μτγν.].

προσοντούχος, -ος, -ο (σπάν.) αυτός που διαθέτει τα τυπικά προσόντα, έχει τα εφόδια για κάτι: *καθηγητής ~*.
[ΕΤΥΜ. < *προσόν, -όντος* + *-ούχος* < *έχω*].

προσορμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προσόρμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) οδηγώ (πλοίο) στο λιμάνι, για να αγκυροβολήσει ΣΥΝ. προσλιμενίζω, αράζω ♦ **2.** (αμετβ.) (για πλοίο) μπαίνω στο λιμάνι, αγκυροβολώ. — **προσόρμιση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *ὁρμίζω* < *ὅρμος*].

προσούτο (το) {άκλ.} λεπτή φέτα από εκλεκτό χοιρομέρι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. prosciutto < παλαιότ. presciutto < pre- (< λατ. prae-) + -sciutto < λατ. exsuctus, ρ. exsugere «αποχυμώνω, εκμυζώ» < ex- + sugere «ρουφώ, θηλάζω»].

προσοφθάλμιος, -α, -ο [1861] ΑΝΑΤ. αυτός που είναι κοντά στον οφθαλμό, αυτός που τίθεται πάνω ή μπροστά στον οφθαλμό: *~ φακός / σύστημα*.

προσοχή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η επίταση τής παρατηρητικότητας (κάποιου) ως προς κάτι, η κατάσταση εγρήγορσης όλων των πνευματικών δυνάμεων και αισθήσεων: *εφιστώ την ~ κάποιου σε κάτι* || *αποσπώ / τραβώ / προσελκύω / αξίζω την ~ κάποιου* || *δεν έδωσε καμία ~ στις υποδείξεις τους* || *ζητώ την ~ τού ακροατηρίου* **2.** ΨΥΧΟΛ. η σταθερή (χωρίς αποσπάσεις) επικέντρωση και προσήλωση τής συνείδησης σε νοητό ή αισθητό αντικείμενο **3.** η συστηματική φροντίδα: *οι δίσκοι μουσικής θέλουν ~, γιατί είναι ευαίσθητοι* ΣΥΝ. επιμέλεια **4.** η εκ των προτέρων μέριμνα, επαγρύπνηση για επίφοβη, ανεπιθύμητη εξέλιξη: *σ' αυτή τη στροφή χρειάζεται ~, γιατί είναι επικίνδυνη* ΣΥΝ. πρόνοια, προφύλαξη, επαγρύπνηση **5.** ***προσοχή!*** (α) (αντί τής προστ. *πρόσεχε!*) ως σύσταση σε κάποιον να προσέχει: *~! Ο εχθρός παραμονεύει!* || *~ στη διατροφή σου!* || (σε επιγραφές) *~! Έργα στον δρόμο!* (β) (αντί τής προστ. *πρόσεχε / πρόσεξε*) ως προειδοποίηση σε κάποιον για άμεσο κίνδυνο: *~! Το δέντρο πέφτει!* (γ) ΣΤΡΑΤ. ως παράγγελμα για στάση προσοχής ΑΝΤ. ανάπαυση! ΦΡ. (α) ***στάση προσοχής*** ακίνητη θέση τού σώματος σε όρθια στάση με χέρια κάτω, παράλληλα προς το σώμα και πόδια κλεισμένα (β) ***στέκομαι προσοχή*** (i) στέκομαι όρθιος, ακίνητος, με τεντωμένο σώμα και κολλημένα χέρια και πόδια: *στην έπαρση τής σημαίας και στον εθνικό ύμνο όλοι στέκονται προσοχή* (ii) εκδηλώνω σεβασμό ή υποταγή σε (κάποιον/κάτι): *μπροστά στη γυναίκα του στέκεται προσοχή!* ΣΥΝ. στέκομαι κλαρίνο, στέκομαι σούζα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσέχω*].

πρόσοψη (η) {-ης κ. -όψεως | -όψεις, -όψεων} **1.** η πρόσθια όψη οικοδομήματος: *η ~ βλέπει στον κεντρικό δρόμο τής πόλης* **2.** (λαϊκ.-ειρων.) το πρόσωπο και γενικά η εμφάνιση (κάποιου): *σιγά την ~!* ΣΥΝ. μούτρα, φάτσα, μάπα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσοψις* < *προσ-* + *ὄψις*].

προσόψι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μικρή πετσέτα για το σκούπισμα τού προσώπου. Επίσης (λόγ.) **προσόψιο** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προσόψιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *προσόψιος* < *πρόσοψις*].

προσπάθεια (η) {προσπαθειών} **1.** η καταβολή σωματικής ή πνευματικής δύναμης προς επίτευξη σκοπού: *μεγάλη / συστηματική / συλλογική / συνεχής / συντονισμένη ~* || *οι ~ των σωστικών συνεργείων συνεχίζονται / στέφθηκαν από επιτυχία* || *κάνω / καταβάλλω ~ για κάτι* || *στηρίζω την ~ κάποιου* || *χρειάστηκαν προσπάθειες ετών για την υλοποίηση τού στόχου* **2.** η απόπειρα, η δοκιμή για την επίτευξη στόχου: *έκαναν δύο συνεχόμενες ~ να αποδράσουν* || *μία ~ παραπάνω δεν βλάπτει!* || *αρκεί η ~!* || *σήκωσε το βάρος στην τρίτη ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προσήλωση με πάθος σε κάτι, αφοσιωμένη επιθυμία», < *προσπαθής* < *προσ-* + *-παθής* < *πάθος*].

προσπαθώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {προσπαθείς... | προσπάθησα} ♦ **1.** (αμετβ.) καταβάλλω σωματικές, πνευματικές δυνάμεις προς την επίτευξη στόχου: *~ πάντα για το καλύτερο* || *μάταια / άδικα προσπαθείς!* (βλ. κ. λ. αγωνίζομαι, παιδεύομαι, πολεμώ) ♦ **2.** (μετβ.) δοκιμάζω (να πετύχω κάτι), αποπειρώμαι: *προσπάθησε τρεις φορές να τον δει, αλλά ήταν συνεχώς απασχολημένος* || *~ να καταρρίψω το παγκόσμιο ρεκόρ* ΣΥΝ. δοκιμάζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσπαθῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ερωτεύομαι με πάθος», < *προσ-* + *-παθῶ* (< *πάθος*). Η σημερινή σημ. μεσν.].

προσπέκτους (το) {άκλ.} **1.** φυλλάδιο στο οποίο περιγράφονται οι κυριότερες ιδιότητες, ο μηχανισμός και ο τρόπος λειτουργίας ενός προϊόντος **2.** διαφημιστικό έντυπο που περιέχει χρήσιμες πληροφορίες για ένα προϊόν και προσφέρεται για την προσέλκυση πιθανών αγοραστών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. prospectus < λατ. prospectus «όψη, θέα» < prospicere «παρατηρώ (από πριν)»].

προσπελάζω ρ. μετβ. {προσπέλασα} (λόγ.) πλησιάζω, έρχομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες δεν επιτρέπουν στα σωστικά συνεργεία να προσπελάσουν το σημείο τού ατυχήματος* || (μτφ.) *επιχειρεί να προσπελάσει ορισμένες σκοτεινές πτυχές τού έργου* ΣΥΝ. προσεγγίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *πελάζω* «πλησιάζω, προσεγγίζω» < *πέλας* «πλησίον» (βλ.λ.)].

προσπέλαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} το πλησίασμα, η προσέγγιση: *η ~ ενός ορεινού οικισμού* || (μτφ.) *η ~ τού νοήματος ενός ποιήματος*.

προσπελάσιμος, -η, -ο **1.** (τόπος ή πρόσωπο) τον οποίο μπορεί να πλησιάσει κανείς ΑΝΤ. απροσπέλαστος **2.** (μτφ.) ό,τι μπορεί κανείς να κατανοήσει: *κείμενο ~*.

προσπέραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (κυρ. για όχημα) η κίνηση με την οποία (κάποιος) φθάνει (κάποιον/κάτι που προπορεύεται) και περνάει μπροστά του: *οδηγούσε βιαστικά κάνοντας συνεχείς ~*. Επίσης **προσπέρασμα** (το).

προσπερνώ ρ. μετβ. {προσπερνάς... | προσπέρασα} **1.** φθάνω (κάποιον/κάτι) στον δρόμο καθώς κινούμαι και τον ξεπερνώ προχωρώντας μπροστά: *απαγορεύεται να προσπεράσεις από τα δεξιά κινούμενο όχημα* || *μας προσπέρασε με ιλιγγιώδη ταχύτητα* **2.** (μτφ.) αποφεύγω να επιμείνω (σε κάτι), εντοπίζοντας την προσοχή μου σε ό,τι ακολουθεί: *προσπέρασε το αγενές σχόλιο τού δημοσιογράφου* || *~ τις σελίδες που δεν μ' ενδιαφέρουν* **3.** αφήνω πίσω μου: *σύμφωνα με τον χάρτη, πρέπει να έχουμε ήδη προσπεράσει το ξενοδοχείο*. — **προσπέρασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *περνώ*, απόδ. τού γαλλ. surpasser].

προσπέφτω ρ. αμετβ. [μεσν.] {πρόσπεσα} πέφτω ικετευτικά στα πόδια κάποιου.

προσπίπτω ρ. αμετβ. {προσέπεσα} (λόγ.) πέφτω πάνω σε κάτι καθώς κινούμαι: *οι ακτίνες του ήλιου προσπίπτουν στην επιφάνεια τού νερού και διαθλώνται*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *πίπτω* «πέφτω» (βλ. κ. *πέφτω*)].

προσποίηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η συμπεριφορά αυτού που προσποιείται: *~ ενδιαφέροντος / ενθουσιασμού* ΣΥΝ. υπόκριση **2.** ο έντονα επιτηδευμένος και αφύσικος τρόπος συμπεριφοράς: *τον ενοχλούσε η ~ στους τρόπους της* ΣΥΝ. επιτήδευση ΑΝΤ. φυσικότητα **3.** ΑΘΛ. η κίνηση παίκτη που στοχεύει στην παραπλάνηση τού αντιπάλου σχετικά με τις πραγματικές του προθέσεις: *~ και καλάθι!*

προσποιητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δεν προκύπτει αυθόρμητα και ειλικρινά αλλά με προσποίηση: *~ ενδιαφέρον / άνεση / χαρά / χαμόγελο* ΣΥΝ. ψεύτικος, υποκριτικός, επιτηδευμένος, φτειαχτός ΑΝΤ. απροσποίητος, φυσικός. Επίσης **προσποιητικός** [αρχ.]. — **προσποιητά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

προσποιούμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {προσποιείσαι... | προσποιήθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) παρουσιάζω εικόνα τού εαυτού μου διαφορετική από την πραγματική, προβάλλω ψεύτικες προθέσεις και επιθυμίες αποκρύπτοντας τις πραγματικές: *~ τον θυμωμένο / τον πλούσιο / τον άρρωστο / τον θρήσκο / τον καλλιτέχνη* (κάνω ότι είμαι θυμωμένος / πλούσιος / άρρωστος κ.λπ.) || *~ ότι ενδιαφέρομαι για τα προβλήματά τους* || *~ άγνοια* ♦ **2.** (αμετβ.) συμπεριφέρομαι με τρόπο ψεύτικο, εμφανίζομαι σκόπιμα διαφορετικός από ό,τι είμαι: *δεν ενδιαφέρεται στ' αλήθεια· προσποιείται!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσποιοῦμαι* «οικειοποιούμαι, αποκτώ για τον εαυτό μου» (και ενεργ. *προσποιῶ* «προσθέτω, προσκολλώ κάτι σε κάτι άλλο») < *προσ-* + *ποιῶ* / *-οῦμαι*. Μέσω τής σημ. «αποκτώ κάτι που δεν μου ανήκει (σαν να ήταν δικό μου)» το ρ. δήλωνε ήδη στην αρχαιότητα και την έννοια τής επιτήδευσης, τής υποκρισίας].

προσπορίζω ρ. μετβ. {προσπόρισα} (λόγ.) **1.** προμηθεύω: *~ αγαθά / οφέλη σε κάποιον* **2.** (μεσοπαθ. ***προσπορίζομαι***) προμηθεύομαι, αποκτώ: *~ τα αναγκαία*. — **προσπορισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *πορίζω* < *πόρος*].

πρόσπτωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣ. **1.** η πρόσκρουση κινούμενου σώματος σε κάτι άλλο, κυρ. η πρόσκρουση ακτίνας φωτός, ηλεκτρονίων κ.λπ. σε μια επιφάνεια ή η κατεύθυνση αυτής τής πρόσκρουσης **2.** ***γωνία προσπτώσεως*** (i) η γωνία που σχηματίζει μια ακτίνα λ.χ. φωτός με την κάθετο σε μια επιφάνεια, στο σημείο όπου η ακτίνα προσκρούει στην επιφάνεια αυτή (ii) (στα αεροπλάνα) η γωνία που σχηματίζεται από τη χορδή μιας αεροτομής τής πτέρυγας ή τής ουράς και τον άξονα τής ατράκτου.

πρόσρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (αρχαιοπρ.) η προσαγόρευση, η προσφώνηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσρησις* < *προσ-* + *ῥῆσις*].

προσρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΧΗΜ. η διείσδυση ξένων μορίων ή ιόντων στην επιφάνεια στερεού, πορώδους ή κονιοποιημένου σώματος, με αποτέλεσμα τον σχηματισμό επίστρωσης στην επιφάνεια αυτή. — **προσροφώ** ρ. {-άς κ. -είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *-ρόφηση* < αρχ. *ῥοφῶ* (βλ. κ. *ρουφώ*), απόδ. τού αγγλ. adsorption].

προσσελήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσεδάφιση (διαστημικού οχήματος) στην επιφάνεια τής Σελήνης: *ομαλή ~*. — **προσσεληνώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *σελήνη* + *-ωση*, κατά το *προσγείωση*].

προσσχηματισμός (ο) [1891] ΓΛΩΣΣ. (α) (παλαιότ.) ο μορφολογικός μεταπλασμός ορισμένων τύπων των ονομάτων, που θεωρήθηκε ως εμφατική δήλωση, λ.χ. *ονείρατα* (αντί *όνειρα*) (β) το στοιχείο που επαυξάνει επίρρημα ή αντωνυμία καθιστώντας τη δείξη περισσότερο έντονη, λ.χ. *εδώ – εδωδά, τούτος – τούτος εδώ*.

προσταγή (η) [μτγν.] **1.** η επιτακτική διαταγή: *δίνω ~* || *στις ~ σας!* (στις διαταγές σας!) **2.** (συνεκδ.) ό,τι προστάζει κανείς να γίνει ΣΥΝ. επιταγή, πρόσταγμα, κέλευσμα.

πρόσταγμα (το) [αρχ.] {προστάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι προστάζει κανείς να γίνει ΣΥΝ. προσταγή, κέλευσμα· ΦΡ. ***έχω το (γενικό) πρόσταγμα*** (i) ΣΤΡΑΤ. έχω τη γενική επίβλεψη (διοίκηση) στρατευμάτων σε τελετή, κυρ. παρέλαση (ii) (μτφ.) έχω το πάνω χέρι, είμαι αυτός που διοικεί και ελέγχει: *αυτός έχει το γενικό πρόσταγμα εδώ μέσα!*

προστάδιο (το) [μτγν.] {προσταδί-ου | -ων} το στάδιο που προηγείται τής ολοκλήρωσης (διαδικασίας, σχεδίου, ενέργειας κ.λπ.).

προστάζω ρ. μετβ. {πρόσταξα κ. προσέταξα, προσταγμένος} διατάζω

κυρ. ως αρμόδιος ή ανώτερος με έντονο, επιτακτικό τρόπο: *ο βασιλιάς τούς πρόσταξε να φύγουν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προστάσσω* < *προσ-* + *τάσσω* (βλ.λ.), πβ. κ. *τάζω* - *τάσσω*].

προστακτική (η) ΓΛΩΣΣ. η έγκλιση τού ρήματος, με την οποία ο ομιλητής δηλώνει προσταγή, προτροπή ή παράκληση· η κατ' εξοχήν έγκλιση τής τροπικότητας (βλ.λ.): *πήγαινε σπίτι αμέσως* || *δος μου, σε παρακαλώ, το μολύβι σου* || *μίλα μας και μη μας αγαπάς* || *η ~ ενεστώτα τού «ντύνω» είναι «ντύνε» και η ~ αορίστου «ντύσε».*

προστακτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που εκφράζει ή αποτελεί προσταγή: *~ τόνος / ύφος / χειρονομία* ΣΥΝ. επιτακτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προστακτική*** (η) βλ. λ. — **προστακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

> **ΣΧΟΛΙΟ** Από τις πιο χαρακτηριστικές λειτουργίες τής ανθρώπινης επικοινωνίας είναι το να λεχθεί σε κάποιον να κάνει κάτι είτε ως εντολή (εργασίας, υπηρεσιακή κ.λπ.) είτε ως διαταγή (σε σχέση εξουσίας) είτε ως αίτημα (διευθέτηση, εξυπηρέτηση) είτε ως παράκληση (φιλική, ευγενική) είτε ως προτροπή (από ενδιαφέρον ή συμφέρον) κ.λπ. Όλες αυτές οι επικοινωνιακές ανάγκες εξυπηρετούνται γλωσσικά από ορισμένους τύπους τού ρήματος με ιδιαίτερα μορφολογικά (γραμματικά) χαρακτηριστικά, που αποτελούν τη λεγόμενη **προστακτική έγκλιση** τού ρήματος: *γράφ-ε - γράφ-ετε, γράψ-ε - γράψ-(ε)τε, να ντύνεσαι - ντύν-εστε, ντύσ-ου - ντυθ-είτε.* Στην Ελληνική και σε πολλές άλλες γλώσσες η δήλωση των γλωσσικών λειτουργιών τής προστακτικής είναι **γραμματικοποιημένη**, εκφράζεται δηλ. με συγκεκριμένες καταλήξεις σε συνδυασμό με συγκεκριμένα θέματα (για να διακρίνεται η διαφορά ποιού ενεργείας): **γράφε** *πάντοτε / κάθε μέρα / συχνά*· **γράψε** *αύριο / τώρα / μια φορά / μια και καλή.* Επίσης, η τάση στη νεότερη Ελληνική είναι αντί των μονολεκτικών τύπων τής προστακτικής να χρησιμοποιούνται περιφραστικοί τύποι με τον δείκτη **να**: *να γράφεις (= γράφε) - να γράφετε (= γράφετε), να γράψεις (= γράψε) - να γράψετε (= γράψτε)* κ.λπ. Για ορισμένους μάλιστα ομιλητές η χρήση των τύπων με το **να** θεωρείται πιο έντονη (εμφατική) δήλωση τής προστακτικής. Όταν η εντολή, το αίτημα, η παράκληση κ.λπ. απευθύνεται ή αναφέρεται όχι στον φυσικό αποδέκτη, τον ακροατή (δηλ. το β' πρόσωπο), αλλά σε τρίτο πρόσωπο ή στον ίδιο τον εαυτό τού ομιλητή, τότε η «προστακτική λειτουργία» παίρνει τον χαρακτήρα παραχώρησης, συναίνεσης, έμμεσης προτροπής κ.λπ. και δηλώνεται περιφραστικά είτε με τον δείκτη **ας** είτε με τον δείκτη **να**: *ας φεύγω νωρίς - ας φεύγει νωρίς, ας φύγω νωρίς - ας φύγει νωρίς, να εργάζομαι εδώ - να εργάζεται εδώ, να εργαστώ εδώ - να εργαστεί εδώ.*
> Δύο τύποι προστακτικής χρειάζεται να σχολιασθούν ορθογραφικά: τύποι όπως **τηλεφωνήσ(ε)τε** (πβ. *γράψ(ε)τε*) και τύποι όπως **ντυθείτε**. Δεν είναι σωστό να γράψουμε **τηλεφωνείστε** αντί **τηλεφωνήστε**, αφού είναι φανερό ότι πρόκειται για συγκεκομμένο τύπο τού *τηλεφωνήσετε - τηλεφωνήστε.* Ο τ. *ντυθείτε* γράφτηκε παλαιότερα με *-η-* **(ντυθήτε)**, γιατί θεωρήθηκε ότι συνεχίζει τον τ. τής αρχαίας παθητικής προστακτικής (πβ. *λύ-θη-τι, λυ-θή-τω, λύ-θη-τε, λυ-θέ-ντων*). Στη νεότερη γραμματική, το **-είτε** *(ντυθ-είτε)* θεωρείται κατάληξη β' πληθυντικού προσώπου τής προστακτικής (πβ. *γράφ-ετε, αγαπ-άτε, θεωρ-είτε*) και γράφεται πλέον με *-ει-* (πβ. κ. υποτακτική *να ντυθ-είτε, να θεωρηθ-είτε*).

προστασία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) η παρεχόμενη φροντίδα σε (κάποιον/κάτι), ώστε να προφυλάσσεται από υπαρκτούς ή διάφορους πιθανούς κινδύνους: *~ από το κρύο / τον ήλιο* || *είχε πάντα δύο σωματοφύλακες μαζί του για ~* || *θέτω κάποιον υπό την ~ μου* || *~ τού περιβάλλοντος / τού καταναλωτή / των μειονοτήτων* || *συστήματα προστασίας* (συστήματα ασφαλείας) || *έχω / θέτω κάποιον υπό την προστασία μου* ΣΥΝ. προφύλαξη (β) αυτό που παρέχει προστασία: *η καλύτερη ~ κατά τού έιτζ είναι η πρόληψη* **2.** (γενικά) η στάση που δηλώνει σεβασμό και διάθεση περιφρούρησης: *~ των ανθρώπινων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. προάσπιση **3.** η ενίσχυση επιφανείας με κυρ. μεταλλική επικάλυψη για την προφύλαξή της από φθοροποιούς παράγοντες (λ.χ. διάβρωση, τριβή κ.λπ.): *μεταλλική / μη μεταλλική ~* **4.** (κακόσ.) (α) η ευθύνη για την ασφάλεια ιδιωτικής επιχείρησης (κυρ. καταστημάτων, νυχτερινών κέντρων κ.τ.ό.), που αναλαμβάνεται από ανθρώπους τού υποκόσμου (συνήθ. με εκβιαστικό εξαναγκασμό τού ιδιοκτήτη υπό την απειλή προκλήσεως φθορών, καταστροφών κ.λπ.) έναντι καθορισμένου οικονομικού ανταλλάγματος: *απείλησαν τον ιδιοκτήτη τού μπαρ ότι αν δεν τους δίνει συγκεκριμένο ποσό κάθε μήνα για ~, θα τον καταστρέψουν το μαγαζί* || *πουλάει ~ σε μεγάλα νυχτερινά κέντρα* (β) η (συχνά διά τής βίας) ανάληψη τής ευθύνης για την ασφάλεια προσώπου (πόρνης, επαίτη κ.λπ.) από κάποιον ο οποίος εισπράττει από το πρόσωπο / τον «προστατευόμενο» ποσοστό ή αμοιβή ή που το εξωθεί ο ίδιος στην πορνεία ή την επαιτεία για οικονομικό όφελος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το να στέκεται κανείς μπροστά από κάτι», < *προστάτης* (βλ.λ.)].

προστατεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η εγχειρητική (μερική ή ολική σε περιπτώσεις καρκίνου) αφαίρεση τού προστάτη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. prostatectomie].

προστατευόμενος, -η (κ. -ένη), **-ο 1.** (α) αυτός που είναι υπό την προστασία (κάποιου) (β) ΝΟΜ. ***προστατευόμενο μέλος*** έμμεσα ασφαλισμένο μέλος τής οικογένειας εργαζομένου, το οποίο δικαιούται ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ή/και σύνταξη **2.** (συνήθ. μειωτ.) αυτός που έχει την υποστήριξη κάποιου (συνήθ. ισχυρού) και διατηρεί κάποια προνόμια, ακόμα και χωρίς να τα δικαιούται: (κ. ως ουσ.) *είναι ο ~ τού καθηγητή και κάνει ό,τι θέλει μέσα στην τάξη* **3.** (ειδικότ. στην οικολογία) είδος τής πανίδας ή τής χλωρίδας που προστατεύεται με διάφορα μέτρα από εξαφάνιση ή καταστροφή: *τα δελφίνια, οι θαλάσσιες χελώνες, οι αρκούδες κ.ά. ζώα είναι ~ είδη* || *οι εθνικοί δρυμοί έχουν ανακηρυχθεί ~ περιοχές.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *προστατεύω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. protégé].

προστατευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που παρέχει προστασία: *~ πλέγμα / σύστημα / κάλυμμα / επίστρωση / θωράκιση / τείχος* **2.** ΒΟΤ. ***προστατευτικός ιστός*** ο ιστός που εξασφαλίζει τη φυσική προστασία τού φυτού από τις καιρικές μεταβολές **3.** αυτός που εκφράζει την τάση (κάποιου) να προστατεύει: *~ τόνος / ύφος* || *οι γονείς του είναι υπερβολικά προστατευτικοί* **4.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον προστατευτισμό (βλ.λ.): *~ πολιτική / παρέμβαση / δασμοί.* — **προστατευτικά** επίρρ.

προστατευτικότητα (η) [1898] {χωρ. πληθ.} η τάση (κάποιου) να παρέχει προστασία, η προστατευτική συμπεριφορά: *η υπερβολική ~ των γονιών του τον εμπόδισε να αναπτύξει ανεξάρτητη προσωπικότητα.*

προστατευτισμός (ο) η εμπορική πολιτική πρακτική που επιδιώκει την προστασία τής εγχώριας παραγωγής από τον εξωτερικό ανταγωνισμό με την επιβολή περιορισμών ή δασμών στις εισαγωγές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. protectionism].

προστατεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προστάτευ-σα (κ. λαϊκ. προστάτεψα), -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** (α) φροντίζω (κάποιον/κάτι), ώστε να προφυλάσσεται από κίνδυνο ή από κάτι δυσάρεστο: *έτρεξαν κάτω απ' το υπόστεγο, για να προστατευθούν από τη βροχή* || *~ τους αδικημένους* ΣΥΝ. προφυλάσσω (β) ***προστατευόμενο μέλος (οικογενείας)*** βλ. λ. *προστατευόμενος* **2.** εξασφαλίζω την ισχύ και τον σεβασμό: *~ την πολυφωνία στην ενημέρωση* ΣΥΝ. προασπίζω, βοηθώ **3.** ενισχύω υλικά και ηθικά: *ένας πλούσιος επιχειρηματίας που προστατεύει τις τέχνες και τα γράμματα* **4.** (κακόσ.) έχω αναλάβει επί πληρωμή και συχνά εξαναγκαστικά την προστασία κάποιου (νυχτερινού κέντρου, πόρνης, επαίτη κ.ά.): *«τα παιδιά επαιτούν όλη μέρα και παραδίδουν τις εισπράξεις σ' αυτούς που τα "προστατεύουν"»* (εφημ.).

προστάτης (ο) {προστατών}, **προστάτρια** (η) [μτγν.] {προστατριών} **1.** αυτός που προφυλάσσει (κάποιον/κάτι) από πιθανούς κινδύνους: *ο στρατός είναι ο ~ τής εθνικής ασφάλειας* || *ο ~ τής οικογένειας* (ο άνδρας –πατέρας ή γυιος– που θεωρείται κατά τον νόμο ότι προστατεύει την οικογένειά του) || *ο ~ των συμφερόντων / τής υγείας κάποιου* || *ο ~ άγιος των ναυτικών είναι ο Άγιος Νικόλαος* **2.** αυτός που αναλαμβάνει την υποστήριξη, που υπερασπίζεται (κάποιον/κάτι): *γνωστός ~ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων / τής ανεξιθρησκίας / τού περιβάλλοντος / τού νόμου / των αδυνάτων* **3.** αυτός που παρέχει υποστήριξη, που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την πρόοδο, την επιτυχία (κάποιου): *αναγνώρισε το ταλέντο του και έγινε ο ~ του, χρηματοδοτώντας τις σπουδές του* || *~ των τεχνών* **4.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα) ο αντιπρόσωπος μετοίκου ή απελευθέρου ενώπιον τού δικαστηρίου **5.** (κακόσ.) (α) πρόσωπο που αναλαμβάνει (συχνά εξαναγκαστικά) την προστασία (πόρνης, επαίτη, νυχτερινού κέντρου κ.λπ.) έναντι ποσοστού ή αμοιβής (β) (ειδικότ.) ο προαγωγός πόρνης ΣΥΝ. (αργκό) νταβατζής **6.** ***προστάτης*** (ο) (ο) ΑΝΑΤ. [1876] αδένας τού ανδρικού γεννητικού συστήματος σε σχήμα κάστανου, που περιβάλλει την ουρήθρα στη βάση τής κύστης και εκκρίνει ένα αλκαλικό υγρό, το οποίο συναποτελεί μέρος τού σπέρματος: *εγχείρηση προστάτη / καρκίνος / υπερτροφία τού ~* (β) (συνεκδ.) η προστατίτιδα: *έχω ~.* Επίσης (λόγ.) **προστάτιδα** [αρχ.] {προστατίδων} κ. **προστάτισσα** (η) {προστατισσών}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που στέκεται μπροστά από κάτι ή κάποιον, αρχηγός, ηγέτης», < *προΐσταμαι*, όπου *-στάτης* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ., ενώ η σημ. που αναφέρεται στον ανδρικό γεννητικό αδένα, αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. prostate].

προστατικός, -ή, -ό [1894] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον αδένα τού προστάτη: *~ υγρό* **2.** ΙΑΤΡ. ***προστατικός*** (ο) άνδρας που έχει προσβληθεί από νόσο τού προστάτη.

προστατίτιδα (η) [1876] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού αδένα τού προστάτη ΣΥΝ. προστατίτις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. prostatite].

προστατοκήλη (η) ΙΑΤΡ. κήλη τού προστάτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prostatocele].

προστατόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική εκροή προστατικού βλεννώδους υγρού από την ουρήθρα.
[ΕΤΥΜ. < *προστάτης* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prostatorrhoea].

προστέγασμα (το) [μτγν.] {προστεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το τμήμα τής οροφής που προεξέχει προφυλάσσοντας από τα νερά τής βροχής.

πρόστεγο (το) [1897] {προστέγ-ου | -ων} **1.** ΝΑΥΤ. κατασκευή στο ανώτατο κατάστρωμα σκάφους και κοντά στην πλώρη· χρησιμοποιείται για τη φύλαξη εφοδίων, μηχανημάτων κ.λπ. ή για την προφύλαξη των ναυτικών από τη βροχή ΣΥΝ. (λαϊκ.) καμπούνι **2.** εξωτερικό προσάρτημα κτηρίου, που σκεπάζει τον χώρο μπροστά στην είσοδο και γενικότ. κάθε προεξοχή τού κτηρίου, που προστατεύει από τη βροχή, τον ήλιο κ.λπ. ΣΥΝ. μαρκίζα.
[ΕΤΥΜ. < *προ-* + *-στεγο* < *στέγη*].

προστέθηκα ρ. → προσθέτω

προστεθειμένος, -η, -ο → προσθέτω

προστερνίδιο (το) {προστερνιδί-ου | -ων} **1.** (στην αρχαιότητα) τεχνητό στήθος που φορούσαν οι ηθοποιοί στον θώρακά τους, για να φαίνονται πιο επιβλητικοί, μεγαλόσωμοι **2.** διακοσμητικό κυρ. κά-

λυμμα ή άλλο στολίδι, που κρεμιέται στο στέρνο αλόγου **3.** το λουρί που δένεται γύρω από το στήθος υποζυγίου, σταθεροποιώντας το σαμάρι ή τη σέλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προστερνίδιον*, υποκ. τού επιθ. *πρόστερνος* < *προ-* + *-στερνος* < *στέρνον* (βλ.λ.)].

πρόστηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η ανάθεση από ένα πρόσωπο (προστήσαντα) σε κάποιον άλλο (προστηθέντα) ορισμένης υπηρεσίας που αποβλέπει στη διεκπεραίωση των υποθέσεων και γενικότερα στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων τού πρώτου.
[ΕΤΥΜ. Νεόπλαστος όρ. που ανάγεται στο αρχ. *προΐστημι* «τοποθετώ μπροστά μου – ορίζω (κάποιον) αρχηγό ή εκπρόσωπό μου», με βάση το νέο αοριστικό θ. *στησ-*].

προστίθεμαι ρ. → προσθέτω

προστιθέμενος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που προστίθεται **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***προστιθέμενη αξία*** η αξία που προστίθεται σε προϊόν σε κάθε στάδιο τής παραγωγής του (β) ***φόρος προστιθέμενης αξίας*** βλ. λ. *φόρος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *προστίθημι* «προσθέτω». Ο *φόρος προστιθέμενης αξίας* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Value Added Tax (VAT)].

προστιμάρω ρ. μετβ. {προστιμάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) επιβάλλω πρόστιμο (σε κάποιον). — **προστιμάρισμα** (το).

πρόστιμο (το) {προστίμ-ου | -ων} **1.** η χρηματική ποινή που επιβάλλεται για την παράβαση κανονισμού, για παράπτωμα: *βάζω / επιβάλλω ~ σε κάποιον* || *ο ελεγκτής τού έβαλε ~, γιατί δεν είχε εισιτήριο* || *πλήρωσα ~ για παράνομο παρκάρισμα* **2.** (ειδικότ.) η χρηματική ποινή που επιβάλλεται σε υπάλληλο για πειθαρχικό παράπτωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόστιμον* < *προσ-* + *-τιμον* < *τιμή*].

προστόμαχος (ο) [1892] {προστομάχου} ΑΝΑΤ. διεύρυνση τού πεπτικού σωλήνα μπροστά από το στομάχι.

προστομιαίο (το) ΑΡΧΙΤ. (α) (στην αρχαιότητα) το περιχείλωμα πηγαδιού από ενιαίο λίθο (β) το τοξοειδές τμήμα θολωτής αρχιτεκτονικής κατασκευής, το οποίο δημιουργείται λ.χ. με οπλισμένο σκυρόδεμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προστομιαῖον* < αρχ. *προστόμιον* < *προ-* + *στόμιον* (βλ.λ.)].

προστομίδα (η) ΜΟΥΣ. το εξάρτημα των πνευστών οργάνων που ο εκτελεστής ακουμπά στα χείλη του, το επιστόμιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προστομίς, -ίδος* < *προ-* + *-στομίς* < *στόμα*].

προστρέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προσέτρεξα κ. πρόστρεξα} (λόγ.) **1.** (μτφ.) σπεύδω προς (κάποιον/κάτι), ώστε να βοηθήσω ή να βοηθηθώ: *~ στις εκκλήσεις κάποιου* || *αυτό το ίδρυμα προστρέχει σε βοήθεια όλων εκείνων που κατηγορούνται άδικα* || *~ στους φίλους για συμπαράσταση* || *μπορούσαν να προστρέξουν στην πλούσια σχετική βιβλιογραφία* (να ανατρέξουν) **2.** (μτφ.) οδηγούμαι ή βρίσκω διέξοδο (σε κάτι/κάποιον) αναζητώντας μια λύση: *~ στα φιλανθρωπικά αισθήματα κάποιου, για να με ενισχύσει* || *~ σε κάθε μέσο* (δοκιμάζω, επιχειρώ τα πάντα) ΣΥΝ. καταφεύγω, προσφεύγω.

προστριβή (η) [1871] **1.** (λόγ.-σπάν.) η πρόστριψη (βλ.λ.) **2.** (μτφ.-συνήθ. στον πληθ.) η έντονη αντιπαράθεση, η σύγκρουση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων μερών: *η συνεργασία τους υπήρξε ομαλή, χωρίς να έρθουν ποτέ σε ~* || *διαρκείς / πολιτικές / προσωπικές ~* ΣΥΝ. διένεξη, φιλονικία, σύγκρουση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. friction].

πρόστριψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων} (λόγ.) η τριβή δύο αντικειμένων, δύο σωμάτων μεταξύ τους: *η ~ γυαλιού σε μαλλί προκαλεί την ηλεκτρισή του* ΣΥΝ. προστριβή. — **προστρίβω** ρ. [αρχ.].

πρόστυλος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (για κτήρια) αυτός που έχει στην πρόσοψή του στύλους, κίονες: *~ ναός*.

πρόστυμμα (το) {προστύμμ-ατος | -ατα, -άτων} ουσία που προσκολλάται στις ίνες υφάσματος, σταθεροποιώντας το χρώμα του.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προστύφω* «προσυμπυκνώνω, προκατεργάζομαι ύφασμα για βαφή» < *προ-* + αρχ. *στύφω* «συμπυκνώνω, καθιστώ κάτι συμπαγές – κατεργάζομαι ύφασμα για βαφή» (βλ.λ.)].

πρόστυπος, -η, -ο [μτγν.] (για ανάγλυφη παράσταση) αυτός που εξέχει ελάχιστα από την επιφάνεια πάνω στην οποία έχει δημιουργηθεί ΑΝΤ. έκτυπος.

προστυχάνθρωπος (ο) (οικ.) πρόστυχος άνθρωπος.

προστυχάντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) ο πρόστυχος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < *πρόστυχος* + παραγ. επίθημα *-άντζα* (βλ.λ.), πβ. κ. *μαστοράντζα*].

προστυχεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προστύχεψα} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι/κάποιον) πρόστυχο, χυδαίο ΣΥΝ. εκχυδαΐζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι πρόστυχος, χυδαίος: *η εκπομπή του έχει πολύ προστυχέψει τώρα τελευταία*. Επίσης **προστυχαίνω**. — **προστύχεμα** (το).

προστυχιά (η) **1.** η ιδιότητα τού πρόστυχου: *η ~ του ξεπερνά κάθε όριο* ΣΥΝ. χυδαιότητα, ποταπότητα **2.** (συνεκδ.) πράξη ή λόγος που χαρακτηρίζεται από χυδαιότητα: *δεν θα κάτσω ν' ακούω προστυχιές!* || *ήταν μεγάλη ~ να φερθεί έτσι στον ευεργέτη του!* **3.** (ειδικότ.) ***προστυχιές*** (οι) τα βρομόλογα, χυδαία υπονοούμενα ΣΥΝ. προστυχόλογα.

προστυχοδουλειά (η) (εκφραστ.) **1.** εργασία ή πράξη ηθικά επιλήψιμη ΣΥΝ. βρομοδουλειά, προστυχιά **2.** πρόστυχη, φτηνιάρικη δουλειά.

προστυχόκοσμος (ο) (περιληπτ.) ο χυδαίος, πρόστυχος κόσμος.

προστυχόλογα (τα) λόγια με πρόστυχο, χυδαίο περιεχόμενο ΣΥΝ. βρομόλογα, προστυχιές.

προστυχόμουτρο (το) αυτός που έχει πρόστυχη έκφραση ή ως χαρακτηρισμός πρόστυχου ανθρώπου.

προστυχόπραμα (το) {προστυχοπράματος | χωρ. πληθ.} (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο ευτελούς χαρακτήρα ή για πράγμα κακής ποιότητας.

πρόστυχος, -η, -ο **1.** (για πρόσ. κ. πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από χυδαιότητα, προκλητικότητα και ανηθικότητα: *~ συμπεριφορά / γέλιο / υπονοούμενο* || *πολύ πρόστυχο εκ μέρους της να σε συκοφαντήσει* ΣΥΝ. χυδαίος, τιποτένιος, ποταπός, χαμερπής, βρόμικος **2.** ***πρόστυχη*** (η) η ανήθικη γυναίκα, κυρ. η πόρνη. — **πρόστυχα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταπλ. τ. τού αρχ. επιθ. *προστυχής* «αυτός που ασχολείται με κάτι – τυχαίος» (κατά τα επίθ. σε *-ος*, πβ. κ. *ἀμφιρρεπής* - *ἀμφίρροπος*) < *προσ-* + *-τυχής* < *τύχη*. Από τη σημ. «τυχαίος» η λ. μετέπεσε στη σημ. «επιπόλαιος, απρόσεκτος, χυδαίος» (πβ. κ. *χυδαῖος* – επίρρ. *χύδην* «τυχαία, ανακατωτά»)].

προστυχόφατσα (η) (λαϊκ.) αυτός που έχει πρόστυχη έκφραση προσώπου ή υβριστ. για πρόστυχο άνθρωπο.

προστυχών (ο) {προστυχόντ-ος, -α | -ες, -ων}, **προστυχούσα** (η) {προστυχουσών} (αρχαιοπρ.) ο πρώτος που τυχαία συναντά κανείς: *το θύμα ζήτησε βοήθεια από προστυχόντες οδηγούς*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *προστυγχάνω* < *προσ-* + *τυγχάνω*].

προστώο (το) ΑΡΧΑΙΟΛ. προστέγασμα στηριζόμενο σε κίονες, που οικοδομείται μπροστά από τη στοά τής κυρίως πύλης οικοδομήματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προστῷον* < *προ-* + *-στῷον* < *στοά* / *στοιά* (αττ.), βλ.λ.].

προσυγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} συγκέντρωση ατόμων σε συγκεκριμένο χώρο και σε προσυμφωνημένη ώρα, προκειμένου ως ομάδα να βαδίσουν προς τον χώρο τής κύριας συγκέντρωσης.

προσυλλογισμός (ο) [αρχ.] αλληλουχία συλλογισμών, στην οποία κάθε φορά ως αντικείμενο προβληματισμού τίθεται το αμέσως προηγούμενο συμπέρασμα, στο οποίο έχει καταλήξει κανείς. — **προσυλλογιστικός, -ή, -ό** [1861]. **προσυλλογίζομαι** ρ. [αρχ.].

προσυμβατικός, -ή, -ό αυτός που προηγείται τής κατάρτισης τής σύμβασης: *~ στάδιο* (το στάδιο των διαπραγματεύσεων).

προσύμφωνο (το) {προσυμφών-ου | -ων} ΝΟΜ. προπαρασκευαστική σύμβαση με την οποία τα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συνάψουν στο μέλλον την οριστική σύμβαση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. accord préliminaire].

προσυμφωνώ ρ. μετβ. {-είς... | προσυμφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** συμφωνώ (για κάτι) από πριν: *είχαν προσυμφωνήσει τον τρόπο αντιμετώπισης τού θέματος* **2.** (η μτχ. ***προσυμφωνημένος, -η, -ο***) αυτός που έχει συμφωνηθεί ή καθοριστεί εκ των προτέρων: *~ επιτόκιο* || *το αποτέλεσμα τής διαδικασίας ήταν ~* || *όλα ήταν ~*.

προσυνεδριακός, -ή, -ό αυτός που προηγείται ενός συνεδρίου: *~ περίοδος / ενέργειες / διαδικασίες* || *έχουν συσταθεί ~ όργανα για την καλύτερη οργάνωση τού συνεδρίου*.

προσυνέδριο (το) {προσυνεδρί-ου | -ων} συνέδριο που γίνεται για την προετοιμασία τού κυρίως συνεδρίου.

προσυνεννοημένος, -η, -ο [1843] αυτός που έχει συμφωνηθεί από πριν, τού οποίου η έκβαση καθορίζεται από πριν: *το αποτέλεσμα τού αγώνα φαίνεται πως ήταν ~* ΣΥΝ. φτειαχτός, σικέ. — **προσυνεννοημένα** επίρρ.

προσυνεννόηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ των προτέρων συνεννόηση: *δεν υπήρξε καμιά ~ πριν από την υπογραφή τής συμφωνίας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préarrangement].

προσυπογράφω ρ. μετβ. [μτγν.] {προσυπέγραψα, προσυπογράφ(θ)ηκα (λόγ. προσυπεγράφην, -ης, -η...), προσυπογεγραμμένος} **1.** υπογράφω από κοινού με άλλον ή άλλους: *~ μια διακήρυξη* || (μεσοπαθ.) *η απόφαση πρέπει να προσυπογραφεί από όλα τα μέλη τού συμβουλίου* **2.** (μτφ.) δίνω την έγκρισή μου σε (κάτι), αποδέχομαι: *δεν ~ τέτοιου είδους αυθαίρετες ενέργειες* ΣΥΝ. εγκρίνω. — **προσυπογραφή** (η) [1816].

προσυπολογίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προσυπολόγισ-α, -τηκα, -μένος} υπολογίζω επιπλέον, επιπροσθέτως: *στα έξοδα τού ταξιδιού θα πρέπει να προσυπολογιστούν και τα έξοδα διανυκτέρευσης* ΣΥΝ. συνυπολογίζω. — **προσυπολογισμός** (ο) κ. **προσυπολόγιση** (η).

προσυστολή (η) ΒΙΟΛ. ο χρόνος πριν από τη συστολή των κοιλιών τής καρδιάς, που συμπίπτει με το τέλος τής διαστολής τους. — **προσυστολικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. presystole].

προσφάγι κ. **προσφάι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ό,τι τρώει κανείς με ψωμί ως συμπλήρωμά του: *είχε κι ελιές / τυρί για ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσφάγιον* < *προσ-* + *-φάγιον* < θ. *φαγ-* τού αρχ. απρφ. *φαγεῖν* (βλ. λ. *φαγητό*)].

πρόσφατος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει μόλις δημιουργηθεί ή συμβεί: *~ εξελίξεις στον χώρο τής ιατρικής* || *κατά την ~ επίσκεψή μου στην Κύπρο* || *~ γεγονός / πλήγμα / είδηση* ΑΝΤ. παλιός **2.** αυτός που αναφέρεται στο κοντινό παρελθόν: *~ ανάμνηση*. — **πρόσφατα / προσφάτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που φονεύθηκε πριν από λίγο», < *προσ-* + ρηματικό επίθ. **φατός* < *g^whn-to-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^when- «χτυπώ, σκοτώνω» (εξού και αρχ. *θείνω*, ίδια σημ., < *g^whenjō), πβ. σανσκρ. hánati «χτυπώ, σκοτώνω», αρχ. σλαβ. žingo «κόβω», αρμ. jnjem «εξολοθρεύω, εξοντώνω», λατ. (de-)fen-do «υπερασπίζω, αμύνομαι» κ.ά. Ομόρρ. *φόν-ος* (βλ.λ.). Το επίθ. *πρόσφατος* αναφερόταν αρχικώς σε ανθρώπους ή ζώα που είχαν μόλις σκοτωθεί, ενώ χρησιμοποιήθηκε ως τεχνικός όρ. με τη σημ. «φρέσκος» σχετικά με κρέατα, φρούτα, υγρά, ψάρια κ.ά. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προσφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {πρόσφερ-α (λόγ. προσέφερα), -θηκα (λόγ. μτχ. προσφερθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** δίνω (σε κάποιον) με φιλική διάθεση ή από ευγένεια: *στις γυναίκες προσφέρουν συνήθως λου-*

λούδια || *~ ανιδιοτελή βοήθεια* || *η οργάνωση αυτή προσφέρει στέγη και τροφή σε απόρους* **2.** (ειδικότ.) δίνω ως κέρασμα: *να σου ~ κάτι να πιεις / ένα σοκολατάκι;* || *τι να σου ~;* || *τα ποτά τα προσφέρει το κατάστημα* ΣΥΝ. κερνώ **3.** (μτφ.) δίνω (κάτι εξαιρετικά σημαντικό. κυρ. κάτι που έχει αξία για το σύνολο): *προσέφερε πολλά στην παιδεία / στη δικαιοσύνη / στην επιστήμη με το έργο του* || *πρόσφερε την αμέριστη υποστήριξή του στους αγώνες μας* **4.** κάνω δωρεά: *προσέφερε το αρχείο του στο ίδρυμά μας* **5.** δίνω (κάτι) ως πιστός: *~ θυσία* **6.** (γενικότ.) παρέχω, εξασφαλίζω: *η λύση αυτή προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα* || *δεν προσφέρει τις απαραίτητες εγγυήσεις* **7.** διαθέτω προς πώληση ή ανταλλαγή: *το κατάστημα προσφέρει μεγάλη ποικιλία ηλεκτρικών συσκευών* || *προσφέρει καλή ποιότητα σε φθηνές τιμές* ΣΥΝ. πουλώ **8.** προτείνω (χρηματικό ποσό) ή παρέχω (αντάλλαγμα) για την εξασφάλιση πράγματος ή δικαιώματος: *προσφέρεται αμοιβή σε όποιον βρει το χαμένο σκυλάκι* || *ο πλειστηριασμός ξεκινά με 50.000 δρχ. ποιος προσφέρει περισσότερα;* **9.** παρέχω (κάτι ως επαγγελματίας): *σας προσφέρουμε τις υπηρεσίες μας σε χαμηλές τιμές* || *το κατάστημά μας προσφέρει υψηλή εξυπηρέτηση στους εκλεκτούς πελάτες μας·* (μεσοπαθ. ***προσφέρομαι***) **10.** εκδηλώνω την πρόθεση να ενεργήσω για συγκεκριμένο σκοπό: *προσφέρθηκε ευγενώς να βοηθήσει όπως μπορούσε* || *~ να εξυπηρετήσω / να συνεισφέρω / να μεσολαβήσω* ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι **11.** ενδείκνυμαι. είμαι αρμόδιος, κατάλληλος ή ταιριαστός: *ο χώρος δεν προσφέρεται για τέτοιες συζητήσεις* || *η εποχή προσφέρεται για μπάνια* || *το βιβλίο αυτό κατεξοχήν προσφέρεται για τηλεοπτικό σενάριο* ΣΥΝ. ταιριάζω. κάνω.

προσφεύγω ρ. αμετβ. [μτγν.] {προσέφυγα} (+σε) **1.** στρέφομαι, απευθύνομαι (σε κάποιον/κάτι) αναζητώντας διέξοδο ή προσωπική κάλυψη μέσω αυτού: *~ στη χρήση βίας. για να γλυτώσω / στην εύκολη λύση / σε κάθε μέσο. προκειμένου να πετύχω τους στόχους μου* ΣΥΝ. καταφεύγω **2.** ΝΟΜ. ασκώ προσφυγή: *θα προσφύγει στον Άρειο Πάγο / στη δικαιοσύνη.*

προσφιλής, -ής, -ές {προσφιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· προσφιλέστ-ερος, -ατος} πολύ αγαπητός, αρεστός: *η ~ του ασχολία είναι το διάβασμα* || *τα ~ μου πρόσωπα!* || *προτίμησε να αποχωρήσει, κατά την ~ του τακτική* ΣΥΝ. πολυαγαπημένος. — **προσφιλώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *-φιλής* < *φιλώ*].

προσφορά (η) **1.** το να προσφέρει κανείς (κάτι): *η ~ ενός τόσο ακριβού δώρου προκάλεσε μεγάλη εντύπωση* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προσφέρει κανείς: *η ~ του στον έρανό μας ήταν εκατό χιλιάδες* || *η ανακαίνιση τού κτηρίου είναι δική του ~·* ΦΡ. ***πάσα προσφορά δεκτή*** για να δηλώσουμε ότι και το ελάχιστο που προσφέρει κανείς αρκεί, ικανοποιεί αυτόν που το δέχεται: *στην κατάσταση που έχω βρεθεί ~!* **3.** (ειδικότ.) η ευεργετική συνεισφορά (κάποιου). κυρ. σε συνολική προσπάθεια ή υπέρ τού συνόλου: *~ στην επιστήμη / στην ανθρωπότητα* || *ο ίδιος δεν ωφελήθηκε, η πράξη του ήταν καθαρά μια ~ στο κοινωνικό σύνολο* **4.** η τιμή που προσφέρεται για την αγορά ή πώληση εμπορεύματος ή την παροχή υπηρεσίας: *η ανάθεση τού έργου δόθηκε στην εταιρεία με τη χαμηλότερη ~* || *αν του έκανε μια καλή ~ για το σπίτι, θα του το έδινε* **5.** η μειωμένη τιμή πωλήσεως. κυρ. λόγω εκπτώσεως. καθώς και το εμπόρευμα που πωλείται σε αυτή την τιμή: *εβδομάδα προσφορών στα καταστήματα* || *έχουν προσφορές στα υφάσματα επιπλώσεως* **6.** η παροχή μισθωτής εργασίας ή εμπορευμάτων προς πώληση: *νόμος τής ~ και τής ζήτησης* (βλ. λ. *ζήτηση*) **7.** ΕΚΚΛΗΣ. το πρόσφορο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσφέρω*].

πρόσφορο (το) ΕΚΚΛΗΣ. ο μικρός άρτος που προσφέρουν οι πιστοί για την τέλεση τής Θείας Ευχαριστίας ΣΥΝ. λειτουργιά.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *πρόσφορος*. με σημ. ήδη μαρτυρούμενη στους εκκλησ. συγγραφείς. λ.χ. Σεραπ. *Εὐχολόγιον* 13. 19: *εὐλόγησον τοὺς προσενεγκόντας τὰ πρόσφορα*].

πρόσφορος, -η, -ο αυτός που προσφέρεται για κάτι, κατάλληλος: *οι συνθήκες δεν είναι πρόσφορες για τέτοιου είδους καλλιέργειες* ΣΥΝ. αρμόζων ΑΝΤ. απρόσφορος· ΦΡ. (μτφ.) ***πρόσφορο έδαφος*** οι ευνοϊκές περιστάσεις, το κατάλληλο κλίμα: *δεν υπήρχε ~* || *βρήκε το έδαφος πρόσφορο για ριζικές αλλαγές.* — **προσφόρως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσφέρω*. Η φρ. *πρόσφορο έδαφος* είναι απόδ. τού γαλλ. terrain favorable].

προσφυγάκι (το) [1897] {χωρ. γεν.} ο μικρής ηλικίας πρόσφυγας ή το παιδί πρόσφυγα ΣΥΝ. προσφυγόπουλο.

πρόσφυγας (ο/η) {(θηλ. γεν. πρόσφυγος) | προσφύγων} το πρόσωπο που εξαναγκάζεται σε φυγή από τον μόνιμο τόπο εγκατάστασής του ή την πατρίδα του, κυρ. για να αποφύγει διωγμούς από την επίσημη εξουσία: *οι ~ τής Μικρασιατικής Καταστροφής / τής Κύπρου / τού Πόντου* || *πολιτικός ~* || *κύμα / συνοικισμός / στρατόπεδο προσφύγων·* ΦΡ. ***οικονομικός πρόσφυγας*** βλ. λ. *οικονομικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρόσφυξ. -υγος* < αρχ. *προσφεύγω*. πβ. κ. *φυγάς – φεύγω*].

προσφυγή (η) **1.** (σε περιπτώσεις ανάγκης) η αναζήτηση διεξόδου. βοήθειας ή προσωπικής κάλυψης (από κάποιον/κάτι) με τη χρήση συγκεκριμένων μέσων: *απέρριψε κάθε σκέψη για ~ στη βία / σε πρόωρες εκλογές* ΣΥΝ. καταφυγή **2.** ΝΟΜ. το ένδικο βοήθημα με το οποίο ζητείται η παροχή δικαστικής προστασίας από τα διοικητικά δικαστήρια (Διοικητικό Πρωτοδικείο) αναφορικά με μια διοικητική έννομη σχέση: *η ~ στον Άρειο Πάγο / στο Συμβούλιο Ασφαλείας τού Ο.Η.Ε. / στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προσφεύγω*. πβ. κ. *φυγή – φεύγω*].

προσφυγιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο πρόσφυγας, η ιδιότητα τού πρόσφυγα: *η πίκρα τής ~* || *οι Έλληνες τής Ιωνίας κατά χιλιάδες πήραν τον δρόμο τής ~ μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή* **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των προσφύγων.

προσφυγικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με πρόσφυγα ή πρόσφυγες: *~ κατοικίες / δάνεια / τραγούδια* || *~ αποκατάσταση* **2.** ***προσφυγικά*** (τα) συνοικισμός ή συγκρότημα κατοικιών. όπου διαμένουν πρόσφυγες.

προσφυγοκάπηλος (ο) {προσφυγοκαπήλ-ου | -ων. -ους} αυτός που συστηματικά εκμεταλλεύεται τους πρόσφυγες, που καπηλεύεται τη συμπάθεια προς τους πρόσφυγες.

προσφυγοπατέρας (ο) (ειρων.) αυτός που θέλει να παρουσιάζεται ως προστάτης τής προσφυγιάς.

προσφυγόπουλο (το). **προσφυγοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσφυγας μικρής ηλικίας ΣΥΝ. προσφυγάκι **2.** παιδί πρόσφυγα.
[ΕΤΥΜ. < *πρόσφυγας* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

προσφύγω (να/θα) ρ. ‣ προσφεύγω

προσφυής, -ής, -ές {προσφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· προσφυέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που από τη φύση του είναι κατάλληλος για κάτι: *~ χειρισμός τού ζητήματος / απάντηση* ΣΥΝ. πρόσφορος. αρμόδιος. ενδεδειγμένος. — **προσφυώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, *-ης*, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «στενά προσκολλημένος, προσαρμοσμένος». < *προσφύω* «φυτρώνω πάνω σε κάτι, προσκολλώμαι, αναπτύσσομαι» < *προς-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.). πβ. κ. *εὐ-φυής*. Η σημ. «αρμόζων, ταιριαστός» είναι μτγν.].

πρόσφυμα (το) {προσφύμ-ατος | -ατα. -άτων} ΓΛΩΣΣ. το μόρφημα (συλλαβή ή φθόγγος) που προστίθεται στη θεματική ρίζα για την κλίση ή την παραγωγή λέξεως, όπως λ.χ. τα προθήματα *(**ξε**-πλένω)*. τα επιθήματα *(πατερ-**ούλης**)* ή τα ενθήματα *(αναλα-**μ**-βάνω)*: *κλιτικό / παραγωγικό / υποκοριστικό ~* (βλ. κ. *παράθημα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσφύω / -ομαι* «φυτρώνω πάνω σε κάτι, προσκολλώμαι» < *προσ-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.). Ως γλωσσ. όρ. η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. affixe].

> **πρόσφυμα: πρόθημα, ένθημα, επίθημα.** Ως **πρόσφυμα** χαρακτηρίζεται στην παραδοσιακή μορφολογική ανάλυση τής γλώσσας κάθε στοιχείο που προστίθεται στη ρίζα μιας λέξης. Ανάλογα με τη θέση σε σχέση με τη ρίζα τής λέξης, χαρακτηρίζεται ειδικότ. ως: **πρόθημα** όταν προηγείται τής ρίζας. π.χ. ***ανα**-λαμβάνω*· **ένθημα** όταν τίθεται εντός τής ρίζας, π.χ. *αναλα-**μ**-βάνω* (*-μ-* < *-ν-*) και **επίθημα** όταν τίθεται μετά τη ρίζα, π.χ. *αναλαμβ-**όν**-ω.*

προσφύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εφάπτομαι απόλυτα (σε κάτι άλλο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (συνήθ. στον μέσο τ.) < *προσ-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

πρόσφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η ένωση ανομοιογενών ουσιών ή σωμάτων με συγκόλληση ΣΥΝ. συνένωση. προσκόλληση, συγκόλληση **2.** η ικανότητα οχήματος να έχει σταθερή πορεία στην οδήγηση, χωρίς παρεκκλίσεις: *ελαστικά με ευρεία επιφάνεια προσφύσεως* ΣΥΝ. κράτημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσφυσις* < *προσφύω / -ομαι* «φυτρώνω πάνω σε κάτι. προσκολλώμαι» < *προσ-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

πρόσφωλο (το) το αβγό (φυσικό ή τεχνητό) που τοποθετείται στη φωλιά τής κότας. ώστε να την προσελκύσει για ωοτοκία. Επίσης **προσφώλι**.
[ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *-φωλο* < *φωλιά*].

προσφώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η προσαγόρευση, το να απευθύνεται κανείς σε κάποιον αποκαλώντας τον με ένα όνομα ή με τον τίτλο του: *κλητική ~* **2.** μικρής διάρκειας λόγος με τον οποίο χαιρετίζει κανείς κάποιον στο πλαίσιο εκδήλωσης.

προσφωνώ ρ. μετβ. {προσφωνείς... | προσφών-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** απευθύνομαι σε (κάποιον) αποκαλώντας τον με ένα όνομα ή με τον τίτλο που φέρει: *οι αρχιεπίσκοποι προσφωνούνται «μακαριότατοι»* ΣΥΝ. προσαγορεύω **2.** χαιρετίζω με σύντομο λόγο κάποιον στο πλαίσιο εκδήλωσης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσφωνῶ (-έω)* < *προσ-* + *-φωνῶ* < *φωνή*].

πρόσχαρος, -η, -ο αυτός που είναι χαρούμενος και εγκάρδιος: *άνθρωπος ~ και καταδεκτικός* ΣΥΝ. γελαστός. ευάρεστος. — **πρόσχαρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσχαίρω* < *προσ-* + *χαίρω / -ομαι*].

προσχεδιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {προσχεδίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σχεδιάζω (κάτι) προκαταρκτικά ή δοκιμαστικά πριν από το τελειωτικό. το κανονικό σχέδιο: *είχε προσχεδιάσει τις επιμέρους φιγούρες. αλλά δεν ολοκλήρωσε τον πίνακα* **2.** (μτφ.) προετοιμάζω ή υπολογίζω εκ των προτέρων: *το έγκλημα ήταν προσχεδιασμένο!* || *είχε προσχεδιάσει από μήνες τις κινήσεις του* ΣΥΝ. προμελετώ.

προσχεδίασμα (το) [1766] {προσχεδιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο εκ των προτέρων σχεδιασμός (κυρ. δοκιμαστικά ή πρόχειρα πριν από τον τελικό σχεδιασμό ενός πράγματος) **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προσχεδιάζει κανείς ΣΥΝ. προσχέδιο. Επίσης **προσχεδίαση** (η) κ. **προσχεδιασμός** (ο).

προσχέδιο (το) [1803] {προσχεδί-ου | -ων} το προκαταρκτικό ή δοκιμαστικό σχέδιο: *το ~ ενός ζωγραφικού πίνακα* ΣΥΝ. προσχεδίασμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. avant-project].

πρόσχημα (το) {προσχήμ-ατος | -ατα. -άτων} ό,τι προβάλλεται ή διατυπώνεται ως δικαιολογία: *η αδιαθεσία του ήταν το ~ για να μην παρευρεθεί στη συγκέντρωση* || *το καθεστώς χρησιμοποιεί την καταστολή τής πορνογραφίας ως ~ για να επιβάλει λογοκρισία·* ΦΡ. (α) ***τηρώ / κρατώ / σώζω τα προσχήματα*** προσπαθώ ώστε η συμπεριφορά ή οι δικαιολογίες μου να κινούνται μέσα στα συμβατικά πλαίσια, να παρουσιάζονται τουλάχιστον αληθοφανείς, να μην είναι δηλ. προφανές ότι ψεύδομαι (β) ***αφήνω τα προσχήματα*** εκδηλώνομαι απρο-

κάλυπτα, μιλώ και ενεργώ ανοικτά, πέρα από τους τύπους: *ας αφήσουμε πια τα προσχήματα και ας πούμε την αλήθεια όπως έχει* ΣΥΝ. αφήνω τις τυπικότητες, ανοίγομαι (γ) ***υπό το πρόσχημα*** (+γεν.) (λόγ.) με πρόσχημα κάτι: *~ τής ενημέρωσης ορισμένα Μ.Μ.Ε. παραβιάζουν την ιδιωτική ζωή των πολιτών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κάλυμμα, εξωτερικό ένδυμα, μανδύας», < *προέχω* (βλ. κ. *σχῆμα*) < *προ-* + *ἔχω*. Η μτφ. σημ. είναι ήδη αρχ.].

πρόσχημα: συνώνυμα. Αντίθετα προς το **δικαιολογία**, που μπορεί να αναφέρεται σε αληθινή ή ψευδή αιτιολόγηση ενός συμβάντος (γεγονότος, πράξεως, κατάστασης κ.λπ.), μολονότι τις περισσότερες φορές χρησιμοποιείται για ψευδή αιτιολόγηση, δηλ. ως κακόσημη λέξη, οι λέξεις **πρόσχημα, πρόφαση** και **πάτημα** αναφέρονται πάντοτε σε αιτιολόγηση που ο ομιλητής θεωρεί εξαρχής αναληθή: *Δεν προσήλθαν στη συνάντηση, με το πρόσχημα ότι δεν είχαν ειδοποιηθεί εγκαίρως – Αρνήθηκε να υπογράψει, με την πρόφαση ότι ήθελε να συμβουλευθεί πρώτα τον δικηγόρο του – Βρήκε πάτημα πως ήταν αργά, για να μην έλθει μαζί μας στο θέατρο.* Σε όλες αυτές τις χρήσεις θα μπορούσε ο ομιλητής τής Ελληνικής να χρησιμοποιήσει τη λ. **δικαιολογία**, την οποία όμως θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει και με αληθή δικαιολόγηση σε παραδείγματα όπως: *Η δικαιολογία που ανέφερε στην επιτροπή ήταν απολύτως πειστική και όλοι συμφώνησαν ότι δικαιούται τη νόμιμη αποζημίωση – Η δικαιολογία της τότε ήταν σοβαρή και τεκμηριωμένη και κανείς δεν τόλμησε να την αμφισβητήσει.*
Η προσπάθεια τού ομιλητή προκειμένου και οι αναληθείς δικαιολογίες να είναι αληθοφανείς, τον οδηγούν στο «να τηρεί τα προσχήματα». Έτσι η φρ. **τηρώ / κρατώ / σώζω τα προσχήματα** σημαίνει ότι προσπαθώ οι δικαιολογίες μου να παρουσιάζονται τουλάχιστον αληθοφανείς, να μην είναι προφανές ότι ψεύδομαι. Αντίθετα, όταν προσπαθεί κανείς να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα, όταν δικαιολογείται κατά τρόπο μη πειστικό για κάτι κακό που έχει διαπράξει, τότε χρησιμοποιείται η φράση τής Π.Δ. **προφάσεις εν αμαρτίαις**: *Είπε πως δεν μπορούσε να μην υπογράψει τη δήλωση, γιατί τον εκβίαζαν· προφάσεις εν αμαρτίαις δηλαδή· αν ήθελε, θα το απέφευγε.* Ας σημειωθεί ότι η φράση αυτή βρίσκεται στους Ψαλμούς τής Π.Δ. (*Ψαλμ.* 140, 4) και πλήρης έχει ως εξής: *Μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις σὺν ἀνθρώποις ἐργαζομένοις τὴν ἀνομίαν.*

προσχηματικός, -ή, -ό αυτός που αποτελεί πρόσχημα ή αξιοποιείται ως τέτοιο: *~ ευγένεια / διάλογος / επιχείρημα* || *η ταινία έχει ~ σενάριο και βασίζεται στην άφθονη βία.* — **προσχηματικ-ά / -ώς** επίρρ.

προσχηματισμός (ο) [μτγν.] **1.** ο εκ των προτέρων σχηματισμός **2.** ΒΙΟΛ. (παλαιότ.) θεωρία για τη γένεση των όντων, κατά την οποία το νέο άτομο δεν δημιουργείται, αλλά προϋπάρχει ήδη στην πλήρη μορφή του συρρικνωμένο, σε σμίκρυνση ΑΝΤ. επιγένεση **3.** ΓΛΩΣΣ. ο προσσχηματισμός (βλ.λ.). — **προσχηματίζω** ρ. [μτγν.].

προσχολικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα χρόνια τής παιδικής ηλικίας πριν από την είσοδο τού παιδιού στην υποχρεωτική εκπαίδευση (στο σχολείο): *~ αγωγή / εκπαίδευση* || *παιχνίδι για παιδιά ~ ηλικίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. préscolaire].

πρόσχωμα (το) {προσχώμ-ατος | -ατα, -άτων} το χώμα που σωρεύεται από προσχώσεις, καθώς και η έκταση που καλύπτεται από αυτό· σχηματίζεται κυρ. σε ακτή από την ιλύ ποταμού ΣΥΝ. πρόσχωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσχῶ (-όω)* < *προσχώννυμι* «επιχωματώνω, συσσωρεύω ιλύ» < *προσ-* + *χώννυμι* «χώνω» (βλ. κ. *χῶμα*)].

προσχωματικός, -ή, -ό [1883] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πρόσχωμα: *~ έργα* **2.** αυτός που σχηματίζεται με προσχώματα: *~ έκταση / έδαφος* || *δάσος σε ~ αναβαθμίδες.* Επίσης **προσχωτικός**.

προσχώνω ρ. μετβ. {πρόσχω-σα, -θηκα, -μένος} (κυρ. για ποταμούς) σωρεύω (κάπου) γαιώδη υλικά, με αποτέλεσμα να σχηματίζονται νέες εκτάσεις γης ή να επεκτείνονται οι υπάρχουσες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσχῶ (-όω)* < *προσχώννυμι* < *προσ-* + *χώννυμι* «χώνω» (βλ. κ. *χώνω*)].

προσχώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένταξη σε ένα σύνολο με αποδοχή των αρχών ή των θέσεών του: *η ~ του στο αντίπαλο κόμμα προκάλεσε οξύτατες αντιδράσεις.*

προσχωρώ ρ. αμετβ. {προσχωρείς... | προσχώρησα κ. (λόγ.) προσεχώρησα} (+σε) εντάσσομαι σε ένα σύνολο αποδεχόμενος τις αρχές και τις θέσεις του: *~ σε ένα κόμμα / μια παράταξη / μια συμμαχία·* ΦΡ. ***προσχωρώ (στην άποψη / στις θέσεις κάποιου)*** αποδέχομαι (την άποψη, τις θέσεις του κ.λπ.) ΣΥΝ. υιοθετώ, ασπάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσχωρῶ (-έω)* < *προσ-* + *χωρῶ* < *χῶρος*. Εκτεταμένη είναι η χρήση τού ρ. με δοτική ή/και προθέσεις στην αρχ. γλώσσα (με τη σημερινή βασική σημ.), λ.χ. Ηροδ. 8, 60: *οὐκ ἐθέλει οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρέειν πρὸς τὰς ἀνθρωπηΐας γνώμας*].

πρόσχωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απόθεση γαιωδών υλικών από τα νερά ποταμού, τους παγετώνες ή τον αέρα, που οδηγεί στον σχηματισμό νέων εκτάσεων γης ή στην επέκταση αυτών που υπάρχουν ήδη **2.** ΝΟΜ. τμήμα γης που αποσπάσθηκε βιαίως από τη φορά των υδάτων ποταμού και ενώθηκε με άλλο τμήμα τής ίδιας ή τής άλλης όχθης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσχωσις* < *προσχώννυμι* (βλ. κ. *προσχώνω*)].

προσχωσιγενής, -ής, -ές {προσχωσιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που σχηματίστηκε από προσχώσεις: *~ εδάφη* ΣΥΝ. προσχωματικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσχωσις* + *-γενής* (< *γίγνομαι*)].

προσχωτικός, -ή, -ό → προσχωματικός

πρόσω επίρρ. ΝΑΥΤ. προς τα εμπρός· κυρ. στη ΦΡ. ***πρόσω ολοταχώς*** (ως παράγγελμα τού κυβερνήτη προς τον μηχανικό) γρήγορα οι μηχανές, για πρόσθια κίνηση με τη μέγιστη ταχύτητα ΑΝΤ. οπίσω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσ(σ)ω / πόρσω / πόρρω* (αττ.) < **πρό-tyō* (πβ. κ. *ὀπίσω*) < πρόθ. *πρό* (βλ.λ.) + επίθημα -tyō].

προσωδία (η) {προσωδιών} **1.** ο μουσικός τονισμός σε διάφορες γλώσσες (π.χ. στην Αρχαία Ελληνική) με βάση τη μακρότητα ή βραχύτητα των συλλαβών **2.** τα γλωσσικά φαινόμενα (ένταση, ύψος φωνής, χρόνος) που συνοδεύουν τον προφορικό λόγο ΣΥΝ. επιτονισμός **3.** ΜΕΤΡ. η αξιοποίηση τής μακρότητας ή βραχύτητας των συλλαβών για την παραγωγή ποιητικών μέτρων (π.χ. στην Αρχαία Ελληνική) **4.** ΜΟΥΣ. οι κανόνες που καθορίζουν την εκφορά μεμονωμένων φθόγγων και την άρθρωση κατά τη σύνδεσή τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσῳδία* < *προσ-* + *-ῳδία* < *ᾠδή*].

προσωδιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την προσωδία **2.** ***προσωδιακό μέτρο*** μέτρο που βασίζεται στη διάρκεια εκφωνήσεως των συλλαβών (διαδοχή μακρών και βραχειών), κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τα τονικά μέτρα, που βασίζονται στη θέση τού τόνου των συλλαβών. — **προσωδιακ-ά / -ώς** επίρρ.

προσωκρατικός, -ή, -ό **1.** (για φιλοσόφους, φιλοσοφικές ιδέες και συστήματα) αυτός που προηγήθηκε χρονικώς τού Σωκράτη, που εμφανίστηκε ή άκμασε πριν από αυτόν **2.** ***προσωκρατικοί*** (οι) οι Έλληνες φιλόσοφοι πριν από τον Σωκράτη (π.χ. ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος, ο Αναξιμένης, ο Ξενοφάνης, ο Παρμενίδης, ο Αναξαγόρας, ο Εμπεδοκλής, ο Ηράκλειτος κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vorsokratiker (νόθο σύνθ.)].

προσωμίδα (η) [1876] η κάτω κοίλη τομή τού κοντακίου τουφεκιού ή οπλοπολυβόλου, η οποία στηρίζεται στο πρόσθιο μέρος τού ώμου τού σκοπευτή.

προσωνυμία (η) {προσωνυμιών} η επιπλέον ονομασία που αποδίδεται σε κάποιον, η επωνυμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *-ωνυμία* (κατά τα *ἐπ-ωνυμία, συν-ωνυμία, μετωνυμία*) < *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*].

προσωπαλγία (η) [1839] {προσωπαλγιών} ΙΑΤΡ. νευραλγία τού τριδύμου λόγω ψύξεως ή εκφύσεως δοντιού. — **προσωπαλγικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *πρόσωπο* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

προσωπάρχης (ο) [1897] {κλητ. προσωπάρχα | προσωπαρχών} (λόγ.) αυτός που προΐσταται τού προσωπικού υπηρεσίας (δημόσιας ή ιδιωτικής), ο διευθυντής τού προσωπικού: *ο ~ τού Λευκού Οίκου / τού Υπουργείου Εξωτερικών.*
[ΕΤΥΜ. < *πρόσωπο* + *-άρχης* < *άρχω*, απόδ. τού γαλλ. chef du personnel].

προσωπείο (το) [μτγν.] **1.** (στην αρχαιότητα) ομοίωμα ανθρώπινου προσώπου, που χρησιμοποιούσαν κυρ. στο θέατρο ως εξάρτημα για τις μεταμφιέσεις των ηθοποιών και στην ταφή νεκρού ως ανάθημα ή για την κάλυψη τού προσώπου του· η μάσκα ΣΥΝ. προσωπίδα **2.** (μτφ.) η ψεύτικη, σκόπιμα πλαστή εικόνα που προβάλλει κανείς προς τα έξω, η προσποιητή έκφραση: *είναι ποικίλες οι προθέσεις και τα σκοτεινά συμφέροντα που καλύπτονται πίσω από το ~ ενός αγνού πατριωτισμού·* ΦΡ. ***πέφτει το προσωπείο (κάποιου)*** (μτγν. φρ. *ἀπέθεντο τὰ προσωπεῖα*) αποκαλύπτεται η πραγματική ταυτότητα, οι αληθινές προθέσεις ή τα κίνητρα κάποιου: *ήρθε η ώρα τής αλήθειας, η ώρα να πέσουν τα προσωπεία!* **3.** ΙΑΤΡ. η χαρακτηριστική όψη και έκφραση τού προσώπου σε ορισμένες παθολογικές καταστάσεις, λ.χ. *λεόντειο ~* (σε περίπτωση λέπρας), *ιπποκράτειο ~* (σε περίπτωση αφυδατώσεως) κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, παρώνυμο.*

προσωπίδα (η) **1.** κατασκεύασμα που απομιμείται τα βασικά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά τού προσώπου, γενικότ. τής μορφής ανθρώπου ή ζώου· το προσωπείο ΣΥΝ. μάσκα **2.** οποιαδήποτε μάσκα προσώπου ή κάλυμμα κεφαλιού: *~ ξιφομάχου / δύτη / οξυγονοκολλητή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσωπίς, -ίδος* < αρχ. *πρόσωπον*].

προσωπιδοφορία (η) [1884] {προσωπιδοφοριών} (λόγ.) η κάλυψη τού προσώπου με προσωπίδα, για μεταμφίεση.

προσωπιδοφόρος, -ος, -ο [1871] (λόγ.) μασκοφόρος, αυτός που έχει καλύψει το πρόσωπό του με προσωπίδα ΣΥΝ. μασκαρεμένος.
[ΕΤΥΜ. < *προσωπίδα* + *-φόρος* < *φέρω*].

προσωπικό (το) (περιληπτ.) το σύνολο των εργαζομένων σε επιχείρηση ή υπηρεσία, το ανθρώπινο δυναμικό της: *το ~ τής εταιρείας ανέρχεται στους δύο χιλιάδες* || *διοίκηση προσωπικού* || *διδακτικό ~ ενός πανεπιστημίου* || *γραφείο ευρέσεως προσωπικού* || *επιλογή προσωπικού·* ΦΡ. ***προσωπικό ασφαλείας*** το σύνολο των εργαζομένων σε μια επιχείρηση (κυρ. Δ.Ε.Κ.Ο.), το οποίο ακόμα και σε περιπτώσεις απεργίας εξακολουθεί να εργάζεται για λόγους ασφαλείας.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *προσωπικός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. personnel].

προσωπικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο άτομο, με πρόσωπο ως ξεχωριστή οντότητα: *οι άνδρες τής ~ ασφάλειας τού προέδρου* || *~ άποψη / ύφος / αλληλογραφία / τραπεζικός λογαριασμός / επιδιώξεις / στιγμές / αναζητήσεις / επιλογές* || *παραιτήθηκε για ~ λόγους* || *τα ~ του συμφέροντα·* ΦΡ. (α) ***προσωπικά είδη*** τα αντικείμενα που κατέχει κανείς, κυρ. για στενά ατομική χρήση, στα οποία περιλαμβάνονται είδη ρουχισμού, είδη ατομικής καθαριότητας κ.λπ. (β) ***προσωπική κράτηση*** η προσωποκράτηση (βλ.λ.) (γ) ΝΟΜ. ***προσωπική αγωγή*** η αγωγή με την οποία επιδιώκεται η κατοχύρωση ή άσκηση ατομικού δικαιώματος (δ) ***προσωπικά δεδομένα*** ή

δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα (τα) το σύνολο των πληροφοριών που αναφέρονται σε κάποιον ως πρόσωπο (π.χ. όνομα, επάγγελμα, ηλικία, καταγωγή, θρησκεία κ.λπ.) **2.** αυτός που απευθύνεται προς συγκεκριμένο πρόσωπο: ~ *παράκληση* / *πρόσκληση* / *σύσταση* **3.** αυτός που πραγματοποιείται ή διεξάγεται με την παρουσία τού ίδιου τού προσώπου και χωρίς την παρουσία τρίτων: ~ *συνέντευξη* **4.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει συγκεκριμένο γραμματικό πρόσωπο: ~ *ρήμα* (κατ' αντιδιαστολή προς τα απρόσωπα) || ~ *αντωνυμία* (που δηλώνει το πρώτο πρόσωπο, που ομιλεί *[εγώ / εμείς]*, το δεύτερο πρόσωπο, προς το οποίο απευθύνεται ο λόγος *[εσύ / εσείς]* ή το τρίτο πρόσωπο, για το οποίο γίνεται λόγος *[αυτός / αυτοί]*) ΑΝΤ. απρόσωπος **5. προσωπικά** (τα) (α) οι προσωπικές σχέσεις κάποιου, η ιδιωτική ζωή: *δεν συζητώ με τους άλλους τα ~ μου!* || *δεν μπλέκει ποτέ τα ~ με τα επαγγελματικά της* (β) τα προβλήματα στις προσωπικές σχέσεις: *δεν έχουν ~· η διαφορά τους είναι καθαρά ιδεολογική* • **6.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το πρόσωπο (ανθρώπου ή ζώου): ~ *νεύρο* / *φλέβα* / *αρτηρία* || *πάρεση (παράλυση) προσωπικού νεύρου* (από ιούς, ψύξη ή εγκεφαλικό επεισόδιο με πτώση τής γωνίας τού στόματος, αδυναμία σύγκλεισης τού βλεφάρου κ.λπ.). — **προσωπικ-ά** / **-ώς** [μτγν.] επίρρ.

προσωπικότητα (η) [1848] {προσωπικοτήτων} **1.** το σύνολο των φυσικών, πνευματικών, ψυχικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών ενός προσώπου· το σύνολο των επιμέρους στοιχείων που εξατομικεύουν και χαρακτηρίζουν ένα πρόσωπο: *στόχος τού παιδαγωγικού μας συστήματος είναι η ελεύθερη ανάπτυξη τής ~ τού παιδιού* || *διαμορφώνω / συγκροτώ μια ~* || *άνθρωπος με δυνατή / ανεξάρτητη / διπλή / διχασμένη* (βλ. λ. *διχάζω*) ~ **2.** τα χαρακτηριστικά ενός ατόμου, που το καθιστούν ξεχωριστό, δυναμικό, ανεξάρτητο: *είναι άνθρωπος χωρίς ~· τον κάνουν ό,τι θέλουν οι άλλοι* ΣΥΝ. οντότητα **3.** η ιδιότητα τού να είναι κάτι ξεχωριστό, να έχει χαρακτηριστικά γνωρίσματα που το ξεχωρίζουν από τα όμοιά του: *η προσεγμένη διακόσμηση τονίζει την ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ. χαρακτήρας **4.** ο άνθρωπος, το πρόσωπο (κυρ. με χαρακτηρισμό): *είναι πολυδιάστατη / ενδιαφέρουσα / σκοτεινή ~* **5.** διάσημο ή προβεβλημένο πρόσωπο: *υπήρξε μία από τις μεγαλύτερες ~ στον χώρο τής ιατρικής* || *στην εκδήλωση συμμετέχουν πολλές ~ από τον χώρο τής τέχνης / τής πολιτικής / τού θεάματος* ΣΥΝ. όνομα, φυσιογνωμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. personnalité].

πρόσωπο (το) {προσώπ-ου | -ων} **1.** το μπροστινό μέρος τού κεφαλιού τού ανθρώπου (και σπάν. των ζώων) από το μέτωπο ώς το πιγούνι: *στρογγυλό / ωοειδές (οβάλ) / αρμονικό / χαριτωμένο / άσχημο / νεα-*

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

Στη γλωσσική επικοινωνία τού ανθρώπου η αναφορά σε πρόσωπα είναι άμεση και συνεχής ανάγκη. Τα πρόσωπα τής επικοινωνίας είναι: ο ομιλητής (α' πρόσωπο), ο ακροατής / αναγνώστης (β' πρόσωπο) και τα πρόσωπα στα οποία αναφέρονται ο ομιλητής και ο ακροατής (γ' πρόσωπο). Τα πρόσωπα τής επικοινωνίας μπορεί να είναι ένα (ενικός) ή περισσότερα τού ενός (πληθυντικός). Επίσης, ανάλογα με τη λειτουργία τους στην επικοινωνία, μπορεί να λειτουργούν ως υποκείμενα ή ως αντικείμενα και αντιστοίχως να εμφανίζονται σε ονομαστική (το υποκείμενο) ή αιτιατική / γενική πτώση (το αντικείμενο). Επειδή στην Ελληνική το υποκείμενο δηλώνεται από τις καταλήξεις τού ρήματος (*γράφ-ω* = εγώ, *γράφ-εις* = εσύ, *γράφ-ει* = αυτός / αυτή / αυτό), η προσωπική αντωνυμία τού υποκειμένου, δηλ. η ονομαστική πτώση των προσωπικών αντωνυμιών, χρησιμοποιείται μόνο για έμφαση ή αντιδιαστολή (*Εσύ το ζήτησες*: έμφαση· *Εγώ διατάζω εδώ, όχι εσύ*: αντιδιαστολή). Στις υπόλοιπες πτώσεις (γενική – αιτιατική ενικού και πληθυντικού) οι επικοινωνιακές ανάγκες καλύπτονται κάθε φορά από δύο τύπους: έναν «**ασθενή**» (ή συνήθη ή κανονικό), που χρησιμοποιείται στον συνήθη λόγο (και είναι ο συντομότερος τύπος), και έναν «**ισχυρό**» (ή δυνατό ή εμφατικό), που χρησιμοποιείται λιγότερο, όταν θέλουμε να τονίσουμε ιδιαιτέρως ή να αντιδιαστείλουμε το πρόσωπο (ή το πράγμα, αν πρόκειται για το γ' πρόσωπο) τού αντικειμένου. Παραδείγματα: *Μου έδωσε το βιβλίο* (ασθενής τύπος: *μου*), αλλά *Εμένα έδωσε το βιβλίο* (ισχυρός τύπος: *εμένα*)· *Είπε ότι σας συνάντησε έξω από το σπίτι* (ασθενής τύπος: *σας*), αλλά *Εσάς συνάντησε χθες· εμάς αποφεύγει να μας συναντήσει* (ισχυροί τύποι: *εσάς, εμάς*). Οι ασθενείς τύποι τής προσωπικής αντωνυμίας (*μου, με, του, τον, τους* κ.λπ.), επειδή συνδέονται πολύ στενά με το ρήμα και συναποτελούν οιονεί τονική ενότητα (εγκλίνοντας, δηλ. αποβάλλοντας τον τόνο τους), ονομάζονται και **εγκλιτικά**.

Στον πίνακα που παρατίθεται, δίδονται χωριστά και οι προσωπικές αντωνυμίες (α' και β' προσώπου) τής Αρχαίας Ελληνικής, μια που οι τύποι τους ακούγονται συχνά στη γλώσσα τής Εκκλησίας, απαντούν κανονικά στη λόγια γλωσσική παράδοση και σώζονται σε παγιωμένες εκφράσεις τής σημερινής γλώσσας (πβ. *πάτερ ἡμῶν, εἰρήνη ὑμῖν, τῶν οἰκιῶν ὑμῶν ἐμπιμπραμένων ὑμεῖς ᾄδετε* κ.λπ.).

Οι ασθενείς προσωπικές αντωνυμίες (*μου, σου, του, της, με, σε, τον, την, το, μας, σας, τους, τις, τα*) ως μονοσύλλαβοι τύποι κανονικά δεν τονίζονται: ***Μας** έδωσε αρκετά χρήματα – Δεν **του** τηλεφώνησε ακόμη*. Τονίζονται μόνον όταν χρειάζεται να αντιδιασταλούν προς την αντίστοιχη κτητική αντωνυμία: *Ο διευθυντής **μάς** εξήγησε το πρόβλημα* (= σε μας· ενώ *Ο διευθυντής **μας** εξήγησε...* = ο δικός μας διευθυντής).

α' πρόσωπο (ομιλητής)

ΕΝΙΚΟΣ		
ονομαστική	**εγώ**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**μου**	**εμένα**
αιτιατική	**με**	**εμένα**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**εμείς**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**μας**	**εμάς**
αιτιατική	**μας**	**εμάς**

β' πρόσωπο (ακροατής)

ΕΝΙΚΟΣ		
ονομαστική	**εσύ**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**σου**	**εσένα**
αιτιατική	**σε**	**εσένα**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**εσείς**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**σας**	**εσάς**
αιτιατική	**σας**	**εσάς**

γ' πρόσωπο (πρόσωπο αναφοράς)

ΕΝΙΚΟΣ	(αρσενικό)	
ονομαστική	**αυτός**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**του**	**αυτουνού**
αιτιατική	**τον**	**αυτόν**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**αυτοί**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**τους**	**αυτωνών**
αιτιατική	**τους**	**αυτούς**
ΕΝΙΚΟΣ	(θηλυκό)	
ονομαστική	**αυτή**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**της**	**αυτηνής**
αιτιατική	**την**	**αυτήν**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**αυτές**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**τους**	**αυτωνών**
αιτιατική	**τις / τες**	**αυτές**
ΕΝΙΚΟΣ	(ουδέτερο)	
ονομαστική	**αυτό**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**του**	**αυτουνού**
αιτιατική	**το**	**αυτό**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**αυτά**	
	ασθενής	ισχυρός
γενική	**τους**	**αυτωνών**
αιτιατική	**τα**	**αυτά**

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ / ΑΡΧΑΪΖΟΥΣΑ – ΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

ΕΝΙΚΟΣ		
ονομαστική	**ἐγώ**	**σύ**
γενική	**ἐμοῦ / μου**	**σοῦ / σου**
δοτική	**ἐμοί / μοι**	**σοί / σοι**
αιτιατική	**ἐμέ / με**	**σέ / σε**
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
ονομαστική	**ἡμεῖς**	**ὑμεῖς**
γενική	**ἡμῶν**	**ὑμῶν**
δοτική	**ἡμῖν**	**ὑμῖν**
αιτιατική	**ἡμᾶς**	**ὑμᾶς**

νικό ~ ΣΥΝ. (καθημ.) μούτρο, (οικ.) φάτσα, μούρη, μάππα· ΦΡ. (α) ***με τον ιδρώτα τού προσώπου μου*** (*ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φάγῃ τὸν ἄρτον σου*, Π.Δ. *Γένεσις* 3, 19) με προσωπικό μόχθο, κούραση: *αυτό το σπίτι το αγόρασα ~ || ό,τι πέτυχα το κατάφερα ~!* (β) ***δεν έχω πρόσωπο να βγω στον κόσμο*** αποφεύγω τον κόσμο από ντροπή (γ) ***με τι πρόσωπο να αντικρίσω (κάποιον / κάτι)*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αισθάνεται μεγάλη ντροπή ή έντονες ενοχές: *~ αυτούς τους ανθρώπους, που τόσα περίμεναν από μένα και τους απογοήτευσα!* (δ) ***στο πρόσωπο (κάποιου) βλέπω...*** αποδίδω (σε κάποιον) συγκεκριμένο ρόλο, ιδιότητα, τον αναγνωρίζω ως κάτι: *στο δικό του πρόσωπο έβλεπαν όλοι τον νέο ηγέτη!* (ε) ***(χάνομαι / εξαφανίζομαι) από το πρόσωπο τής γης / από προσώπου γης*** (Π.Δ., λ.χ. *Βασιλ. Α'* 13, 34: *εἰς ἀφανισμὸν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς*) εξαφανίζομαι από παντού (στ) ***κατά πρόσωπο*** (*κατὰ πρόσωπον*, Θουκ. 1, 106) απευθείας προς κάποιον: *κοιτάζω κάποιον ~ || του εκτόξευσε απειλές ~* (ζ) ***πρόσωπο με πρόσωπο*** (i) ο ένας απέναντι στον άλλον, αντικριστά: *άνοιξε την πόρτα και βρέθηκαν ~ || κάθισαν ~* ΣΥΝ. τετ-α-τετ (λαϊκ.) φάτσα με φάτσα (ii) για περιπτώσεις στενής, προσωπικής επαφής ή ευθείας αντιπαράθεσης: *συνομιλίες / επαφές των δύο ηγετών ~ || κόντρα των δύο υποψηφίων ~ στην τηλεόραση* ΣΥΝ. ενώπιος ενωπίω (η) ***δεν βλέπω Θεού πρόσωπο*** δεν έχω προκοπή ή προοπτική βελτίωσης, όλα μού έρχονται ανάποδα, δεν βλέπω άσπρη μέρα: *τόσα χρόνια σκληρή δουλειά και δεν είδα Θεού πρόσωπο* (θ) ***το 'να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δυο το πρόσωπο*** βλ. λ. *νίβω* **2.** (συνεκδ.) η επιδερμίδα, το δέρμα που καλύπτει αυτό το τμήμα τού κεφαλιού: *πούδρα / γαλάκτωμα / μασάζ / καθαρισμός προσώπου* **3.** (συνεκδ.) η έκφραση ή το ύφος, όπως αποτυπώνεται στο βλέμμα ή σε μορφασμό: *τι ~ είναι αυτό, σου συνέβη τίποτα; || χαρούμενο / αγριεμένο / ήρεμο / ήπιο / φιλικό ~* **4.** η πρόσοψη, το μπροστινό μέρος ενός πράγματος, το μέρος που είναι πιο σημαντικό ή που το βλέπει κανείς συχνότερα: *το ~ τού ξενοδοχείου / τού σπιτιού είναι προς τη θάλασσα || ~ οικοπέδου* (πλευρά οικοπέδου που δεν συνορεύει με άλλο ιδιωτικό οικόπεδο) **5.** ο άνθρωπος, το κάθε άτομο ως ξεχωριστή οντότητα: *πόσα ~ αγνοούνται από το ατύχημα;* ΦΡ. (α) ***πρόσωπα και πράγματα*** οτιδήποτε ανήκει σε συγκεκριμένο χώρο, συμπεριλαμβανομένων και των ανθρώπων: *χρόνια μέσα στην πολιτική, γνωρίζει καλά ~* (β) ***ανεπιθύμητο πρόσωπο*** βλ. λ. *ανεπιθύμητος* (γ) ***το πρόσωπο τής ημέρας*** άνθρωπος που γίνεται το αντικείμενο ενδιαφέροντος και συζητήσεων και απασχολεί τον Τύπο για ορισμένο διάστημα: *χάρη στη διεθνή διάκριση που πέτυχε, έγινε ~* **6.** ΦΙΛΟΣ. τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τής ανθρώπινης φύσης, όπως φανερώνονται σε κάθε ατομική ύπαρξη **7.** το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν τον χαρακτήρα κάποιου (προσώπου ή πράγματος), το σύνολο των βασικών του χαρακτηριστικών: *τώρα έχει την ευκαιρία να δείξει το πραγματικό του ~ και σε όσους τον είχαν παρεξηγήσει || η εταιρεία κατάφερε να δημιουργήσει ένα καλό και πειστικό ~ για το κοινό || το κοινωνικό ~ τής κυβερνητικής πολιτικής·* ΦΡ. (α) ***αλλάζω πρόσωπο*** συμπεριφέρομαι διαφορετικά, αλλάζω στάση (β) ***με ανθρώπινο πρόσωπο*** βλ. λ. *ανθρώπινος* **8.** ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται ένα φαινόμενο: *ο χειμώνας έδειξε φέτος το σκληρό του ~* **9.** (ειδικότ.) ο ήρωας λογοτεχνικού, κυρ. δραματικού έργου: *στον «Οιδίποδα Τύραννο» τα ~ τού δράματος είναι ο Οιδίπους, ο Τειρεσίας, η Ιοκάστη...* **10.** (οικ.) το άτομο που ενδιαφέρει κάποιον ερωτικά: *ήταν κι ο Σπύρος εδώ με το ~!* **11.** ΝΟΜ. κάθε άνθρωπος ή άλλη οντότητα, όπως εταιρεία, συνεταιρισμός ή σωματείο, που έχει ικανότητα δικαίου (να είναι δηλ. φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων): *φυσικό / νομικό ~* **12.** ΘΕΟΛ. (στην Ορθοδοξία) ο άνθρωπος στην ατομική του υπόσταση και στην κοινωνική του φύση, ως σύστημα σχέσεων, στην αγαπητική του διάσταση - κατά το πρότυπο τής κοινωνίας των προσώπων τής Αγίας Τριάδας και κατ' αντιδιαστολή προς την ατομικιστική ηθική τού «ατόμου»: *ως πρόσωπα διαφέρουν οι άνθρωποι μεταξύ τους, επειδή είναι ξεχωριστά υποκείμενα που διαθέτουν από κοινού την ίδια φύση σύμφωνα με έναν ιδιαίτερο τρόπο το καθένα* • **13.** ΓΛΩΣΣ. γραμματικός τύπος ρήματος ή αντωνυμίας, με τον οποίο δηλώνεται ο ομιλητής (*πρώτο ~, π.χ. γράφ-ω*), αυτός προς τον οποίο απευθύνεται ο ομιλητής (*δεύτερο ~, π.χ. γράφ-εις*) ή αυτός/αυτό για τον οποίο γίνεται λόγος (*τρίτο ~, π.χ. γράφ-ει*). — (υποκ.) **προσωπάκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ, όμορφος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσωπον*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πρὸς ὦπα* «μπροστά στα μάτια» (οπότε η λ. θα σήμαινε «το μέρος τού κεφαλιού που βρίσκεται μπροστά, στην πλευρά των ματιών»), όπου *ὦπα*, αιτ. τού **ὤψ, ὠπός* «όψη, οφθαλμός» (βλ. κ. *-ωπός, όψη*). Η λ. παρουσιάζει παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό με αρχ. αγγλ. and-wlita, αρχ. γερμ. ant-lizzi (> γερμ. Antlitz «πρόσωπο, όψη»), σανσκρ. prátika- «*πρόσωπο*» κ.ά. Η σημ. «άνθρωπος, άτομο» είναι μτγν. και ξεκίνησε από την αρχ. σημ. «χαρακτήρας (δραματικός)» που αποδιδόταν στους προσωπιδοφόρους ηθοποιούς. Επίσης μτγν. είναι και η γλωσσ. σημ.].

προσωπογραφία (η) [1681] {προσωπογραφιών} **1.** η ζωγραφική απόδοση φυσιογνωμίας· γενικότ. κάθε καλλιτεχνική απεικόνιση προσώπου (με σχέδιο, φωτογραφία κ.λπ.) ΣΥΝ. πορτρέτο **2.** (κατ' επέκτ.) η λεπτομερής απόδοση τής ψυχοσύνθεσης, τής ιδιοσυγκρασίας, ιδιοσυστασίας ενός ατόμου, η ψυχογραφία του ΣΥΝ. πορτρέτο. — **προσωπογραφικός**, -ή, -ό [1864], **προσωπογραφικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prosopography].

προσωπογράφος (ο/η) [1866] ζωγράφος ειδικευμένος στη δημιουργία προσωπογραφιών ΣΥΝ. πορτρετίστας.

προσωπογραφώ ρ. μετβ. [1871] {προσωπογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** ζωγραφίζω την προσωπογραφία, κάνω το πορτρέτο (κάποιου) **2.** αποδίδω την ψυχογραφία (κάποιου), περιγράφω τον χαρακτήρα, την ψυχοσύνθεσή του ΣΥΝ. ψυχογραφώ.

προσωποκράτηση (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης το οποίο συνίσταται στη σύλληψη τού οφειλέτη και στον εγκλεισμό του στη φυλακή προκειμένου να αναγκαστεί με τον έμμεσο αυτό τρόπο να εκπληρώσει την υποχρέωση που έχει έναντι τού δανειστή. — **προσωποκρατώ** ρ. [1866] {-είς...}.

προσωποκρατία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση προσώπων (ατόμων) στο πλαίσιο ενός συνόλου, το καθεστώς που δίνει έμφαση στην προσωπική ανάδειξη και προσφορά και όχι στις αξίες και στον συλλογικά οργανωμένο τρόπο λειτουργίας ενός συνόλου.

προσωπολάτρης (ο) [1894] {προσωπολατρών} αυτός που έχει αφοσιωθεί πλήρως, που τρέφει λατρεία προς ένα πρόσωπο.

προσωπολατρία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η λατρεία που απευθύνεται προς συγκεκριμένο πρόσωπο, κυρ. πολιτικό: *η ~ προς τον ηγέτη χαρακτήριζε το κόμμα αυτό επί δύο δεκαετίες.* — **προσωπολατρικός**, -ή, -ό [1891].

προσωποληπτώ ρ. αμετβ. {προσωποληπτείς... | προσωπολήπτησα} δείχνω μεροληπτική εύνοια προς συγκεκριμένο πρόσωπο ΣΥΝ. μεροληπτώ, χαρίζομαι. — **προσωποληψία** (η) [μτγν.], **προσωπολήπτης** (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσωποληπτῶ (-έω)* < *προσωπολήπτης* < *πρόσωπον* + *λήπτης* (βλ.λ.)].

προσωπομετρία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ανθρωπομετρίας, που ασχολείται επιστημονικά με τη μέτρηση των διαστάσεων τού ανθρώπινου προσώπου. Επίσης **προσωπομετρική**. — **προσωπομετρικός**, -ή, -ό.

προσωποπαγής, -ής, -ές [1899] {προσωποπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που συνδέεται αδιάσπαστα με κάποιο πρόσωπο: *~ κόμματα* (που στηρίζονται στο προσωπικό κύρος και στην προσωπικότητα τού αρχηγού τους και όχι τόσο στις συλλογικές διαδικασίες) / *καθεστώς* **2.** ΝΟΜ. ***προσωποπαγές δικαίωμα*** το δικαίωμα το οποίο ανήκει σε ένα συγκεκριμένο δικαιούχο και το οποίο συνήθ. δεν μπορεί να μεταβιβαστεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. < *πρόσωπο* + *-παγής* < θ. *παγ-* τού αρχ. *πήγνυμι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην*) κατά το *συμ-παγής*].

προσωποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου, με το οποίο αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε άψυχα αντικείμενα ή αφηρημένες έννοιες, π.χ. *«ο Όλυμπος και ο Κίσαβος, τα δυο βουνά μαλώνουν»* (δημοτ. τραγ.) **2.** η ενσάρκωση ιδιότητας ή αφηρημένης έννοιας σε συγκεκριμένο πρόσωπο: *αυτός ο άνθρωπος ήταν η ~ τής αρετής / τής καλοσύνης / τού θάρρους*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. personnification].

προσωποποιώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {προσωποποιείς... | προσωποποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρουσιάζω (άψυχο αντικείμενο, αφηρημένη έννοια ή ιδιότητα) ως πρόσωπο: *στον στίχο αυτόν ο ποιητής προσωποποιεί τη φύση, παρουσιάζοντάς την ως στοργική μητέρα των πάντων* **2.** (η μτχ. ***προσωποποιημένος***, *-η, -ο*) σε φρ. που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι αποτελεί την ενσάρκωση μιας αφηρημένης έννοιας: *η γυναίκα αυτή είναι η καλοσύνη προσωποποιημένη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω*.

-πρόσωπος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που **1.** έχει ή παρουσιάζει συγκεκριμένο αριθμό προσώπων ή όψεων: *διπρόσωπος άνθρωπος* **2.** αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό προσώπων: *πολυπρόσωπη αποστολή*.

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολυ-πρόσωπος*, μτγν. *δι-πρόσωπος*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *πρόσωπον*].

προσώρας επίρρ. **1.** προς το παρόν, για την ώρα: *«αφήνοντας ~ στην άκρη την ποσότητα, ας μιλήσουμε για την ποιότητα»* (εφημ.) **2.** για λίγο χρόνο, προσωρινά.

[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη μεσν. φρ. *πρὸς ὥραν*].

προσωρινός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που διαρκεί ή ισχύει για περιορισμένο χρονικό διάστημα: *~ απασχόληση / κατοικία / κυβέρνηση / λύση / βελτίωση || άδεια ~ λειτουργίας καταστήματος* ΣΥΝ. πρόσκαιρος, παροδικός ΑΝΤ. μόνιμος **2.** ΝΟΜ. (α) ***προσωρινά μέτρα*** είδος ασφαλιστικών μέτρων με προσωρινή ισχύ (β) ***προσωρινή κράτηση*** η στέρηση τής προσωπικής ελευθερίας (κάποιου), η οποία επιβάλλεται από τον ανακριτή και τον εισαγγελέα, εφόσον το κρίνουν αναγκαίο, και διαρκεί μέχρι τη δίκη. — **προσωριν-ά / -ώς** [1824] επίρρ., **προσωρινότητα** (η) [1832].

[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *προσώρας*].

πρόταγμα (το) {προτάγμ-ατος | -ατα, -άτων} (για ιδέες, γεγονότα κ.λπ.) αυτό που προτάσσεται, που βρίσκεται ή τίθεται σε πρώτη ή καίρια θέση: *«κατά τη γνώμη του, ο ιστορικός ρόλος τού μεταμοντερνισμού εξαντλείται στην αποδόμηση των ~ τού μοντερνισμού»* (εφημ.) || *«οι απόψεις αυτές επαναφέρουν στο προσκήνιο το ~ τής καθολικής χειραφέτησης»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προτάσσω*].

προτάθηκα ρ. ‣ προτείνω

προτακτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που τάσσεται πρώτος σε μια σειρά πραγμάτων **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προτακτικό φωνήεν*** (για διφθόγγους) το φωνήεν που προηγείται: *στη λέξη νεράιδα το προτακτικό φωνήεν τής διφθόγγου αι είναι το α* ΑΝΤ. υποτακτικό φωνήεν.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προτάσσω* (πβ. κ. *τακτικός – τάσσω*)].

πρόταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) το να προτάσσεται κάτι: *~ τού εθνικού συμφέροντος έναντι τού προσωπικού ή συντεχνιακού*.

πρόταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (α) το να προτείνει κανείς (κάτι): *μετά την ~ τού υπουργού για μεταρρυθμίσεις, αναπτύχθηκε ένας γόνιμος διάλογος || ~ συνεργασίας* (β) (συνεκδ.) αυτό που προτείνει κανείς: *τα κόμματα κατέθεσαν τις δικές τους ~ για την*

παιδεία || *κάνω / διατυπώνω / υποβάλλω / δέχομαι / απορρίπτω* ~ || *ενδιαφέρουσα / εναλλακτική* ~ (γ) (ειδικότ.) επεξεργασμένο σχέδιο ή ολοκληρωμένη άποψη γύρω από ένα θέμα: *το κόμμα σας δεν έχει ~ για τα πολιτιστικά πράγματα*· ΦΡ. ***πρόταση (γάμου)*** το να ζητήσει κανείς από κάποια (σπανιότ. κάποια από κάποιον) να τον παντρευτεί: *της έκανε* ~ **2.** ΠΟΛΙΤ. (α) ***πρόταση νόμου*** το νομοσχέδιο που υποβάλλεται από αριθμό βουλευτών και όχι από την κυβέρνηση (β) ***πρόταση μομφής*** βλ. λ. *μομφή* (γ) ***πρόταση εμπιστοσύνης*** η πρόταση τής κυβέρνησης προς τη Βουλή, με την οποία ζητεί την εμπιστοσύνη της, εμφανιζόμενη ενώπιόν της (δ) ***πρόταση οργάνου*** η πράξη πρωτοβουλίας οργάνου με θετική γνώμη που απευθύνεται σε άλλο όργανο για την έκδοση από το τελευταίο κρατικής πράξης· η πρόταση δεσμεύει το αρμόδιο για την έκδοση τής πράξης όργανο να εκδώσει την πράξη με το προτεινόμενο περιεχόμενο ή να μην την εκδώσει, όχι όμως και να εκδώσει πράξη με τροποποιημένο περιεχόμενο **3.** ΜΑΘ. οτιδήποτε προτείνεται για λύση ή διερεύνηση **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) τμήμα τού λόγου που αποτελείται από ένα ονοματικό μέρος (σε ρόλο υποκειμένου) και ένα ρηματικό μέρος (σε ρόλο κατηγορήματος)· π.χ. *Ο γιατρός έφυγε – Ο Γιάννης είναι μηχανικός* (ειδικότ.) το τμήμα λόγου που έχει ως συντακτικό πυρήνα ένα ρήμα: *κύρια / δευτερεύουσα / εξαρτημένη / αναφορική / συμπερασματική / αιτιολογική / συμπληρωματική / τελική* ~ || ~ *κρίσεως / επιθυμίας* || *αποφατική* ~ (β) (καταχρ.) το τμήμα γραπτού κειμένου που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δύο διαδοχικές τελείες· ορθότ. *περίοδος* (βλ.λ.) **5.** η περιεκτική διατύπωση κρίσεως, που μπορεί, μετά από συστηματική έρευνα, από φιλοσοφικό συλλογισμό, να αποδειχθεί ορθή ή εσφαλμένη· ΦΡ. ***αναλυτική πρόταση*** βλ. λ. *αναλυτικός* **6.** ΝΟΜ. έγγραφο υπόμνημα που περιέχει τους ισχυρισμούς και τις αιτήσεις τού διαδίκου, που υποβάλλεται κατά την επ' ακροατηρίω εκδίκαση των πολιτικών υποθέσεων • **7.** (λόγ.) ΓΥΜΝΑΣΤ. το τέντωμα προς τα εμπρός: ~ *των χειρών.* — (υποκ.) **προτασούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός, ερωτηματικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρότασις* < *προτείνω* (πβ. κ. *τάσις – τείνω*). Η σημ. τού συλλογισμού που τίθεται προς έγκριση είναι ήδη αρχ., ενώ οι γραμματικοί τής ελληνιστικής εποχής αποκαλούσαν *πρόταση* το υποθετικό μέρος τού υποθετικού λόγου (που ακολουθείται από την *απόδοση*). Στη σημερινή σημ. (τής παραδοσιακής γραμματικής) συνέβαλε η λατ. λ. propositio].

προτασιακός -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που αναφέρεται στην πρόταση **2.** ***προτασιακό επίρρημα*** επίρρημα το οποίο χρησιμοποιείται στη θέση ενός σχολίου, που θα μπορούσε να δηλωθεί με ολόκληρη πρόταση· π.χ. *βεβαίως, φυσικά, προφανώς, λογικά* κ.ά. (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*).

προτάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {προ-έταξα, -τάχθηκα, -τεταγμένος} (λόγ.) **1.** θέτω μπροστά, αντιτάσσω: *προέταξαν τα στήθη τους στον εχθρό·* (+γεν.) **2.** τοποθετώ (κάτι) πριν από (κάτι άλλο): *συνήθως το επίθετο προτάσσεται τού ουσιαστικού* (π.χ. *λέμε μια μαύρη γάτα* και όχι *μια γάτα μαύρη*) ΑΝΤ. επιτάσσω **3.** (μτφ.) δίνω προτεραιότητα (σε κάτι εν σχέσει με κάτι άλλο): ~ *το κοινό τού ατομικού συμφέροντος.*

προτείνω ρ. μετβ. (λόγ.) {πρότ-εινα (προέτεινα στη σημ. 2), -άθηκα (λόγ. μτχ. προταθείς, -είσα, -έν), προτεταμένος (μόνο στη σημ. 2)} **1.** (α) διατυπώνω (άποψη που προορίζεται να κριθεί ως προς το αν θα γίνει ή όχι δεκτή), υποβάλλω (γνώμη) στην κρίση (κάποιου): ~ *στο κόμμα αλλαγή τής πολιτικής του* || *του πρότεινα να συνεργαστούμε* || ~ *λύση / συμβιβασμό* || *της πρότεινε γάμο* (β) υποδεικνύω (κάποιον) για ορισμένο σκοπό: *θα τον ~ για παράσημο / για προαγωγή* ΣΥΝ. εισηγούμαι • **2.** (λόγ.) τεντώνω προς τα εμπρός: ~ *το χέρι / το ξίφος* || *με προτεταμένα τα στήθη* ΣΥΝ. προτάσσω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προβάλλω, τείνω προς τα εμπρός», < *προ- + τείνω*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προτειχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προτείχισ-α, -τηκα, -μένος} χτίζω προτείχιο: ~ *πόλη.* — **προτείχιση** (η).

προτείχιο (το) {προτειχί-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό τείχος που χτίζεται μπροστά από το κύριο τείχος. Επίσης **προτείχισμα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < *προ- + -τείχιο* < *τείχος*].

προτεκτοράτο (το) **1.** το καθεστώς που εδραιώνεται με συμφωνία μεταξύ κρατών, από τα οποία το ένα ελέγχει ως προστάτιδα δύναμη το άλλο, στού οποίου τις εσωτερικές υποθέσεις αναμειγνύεται αποφασιστικά **2.** το κράτος που τελεί υπό τον έννομο έλεγχο προστάτιδας δύναμης, έχοντας απολέσει την εθνική του αυτοδιάθεση (πβ. λ. *αποικία*) **3.** (γενικότ.) το κράτος που έχει ουσιαστικά χάσει την εθνική του αυτοδιάθεση και βρίσκεται υπό τον έλεγχο άλλου ισχυρότερου: *η Ιταλία κατηγορήθηκε ότι επιχειρούσε να μετατρέψει την Αλβανία σε ~ της.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. protectorat < protecteur «προστάτης» < λατ. protectus «προστατευτικός, καλυμμένος», μτχ. τού ρ. protego «στεγάζω, καλύπτω, προστατεύω» (< pro- «προ-» + tego «στεγάζω, σκεπάζω»)].

προτελευταίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που γίνεται ή βρίσκεται πριν από τον τελευταίο ή πριν από το τέλος ενός πράγματος: ~ *ημέρα τού μήνα* || *η ~ συνεδρίαση τής παρούσας Βουλής.*

προτεραία (η) (λόγ.) η προηγούμενη μέρα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *προτεραῖος* < *πρότερος* (θηλ. *προτέρα* + παραγ. επίθημα *-ιος*, λ.χ. *ἀρχή / -ᾶ- ἀρχαῖος*)· πβ. αρχ. φρ. *τῇ προτεραίᾳ ἡμέρᾳ*].

προτεραιότητα (η) [1850] {προτεραιοτήτων} **1.** το να προηγείται (κάποιος/κάτι) σε χρόνο ή σε σειρά: *στους διορισμούς τηρείται σειρά προτεραιότητας* || *δίνω απόλυτη ~ σε κάτι* ΣΥΝ. ιεραρχία· ΦΡ. ***αριθμός προτεραιότητας*** βλ. λ. *αριθμός* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αξιολογείται ως επείγον, ως πιο σημαντικό σε σχέση με άλλα: *η αλλαγή τού εκλογικού νόμου δεν ανήκει στις άμεσες ~ τής κυβέρνησης* **3.** το δικαίωμα να προηγείται (κάποιος/κάτι)· (ειδικότ.) το δικαίωμα οχήματος να διασχίσει ή να στρίψει σε δρόμο πριν από άλλο όχημα: *σε μια διασταύρωση ~ έχει αυτός που έρχεται από δεξιά* || *εγκαταλείπω δρόμο προτεραιότητας* (στον οποίο όποιος κινείται έχει ~) || *σέβομαι την ~ τού άλλου οχήματος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προτεραῖος* (βλ. λ. *προτεραία*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. priorité].

προτερανδρία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. φαινόμενο που απαντά σε ορισμένα ερμαφρόδιτα είδη (ταινίες, βατράχους), κατά το οποίο ο οργανισμός λειτουργεί πρώτα ως αρσενικός και κατόπιν ως θηλυκός ΣΥΝ. πρωτανδρία ΑΝΤ. πρωτογυνία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proterandry].

προτέρημα (το) {προτερήμ-ατος | -ατα, -άτων} το θετικό χαρακτηριστικό προσώπου: *το μεγαλύτερό του ~ είναι η ειλικρίνειά του / η τιμιότητά του* ΣΥΝ. προσόν, αρετή ΑΝΤ. ελάττωμα, μειονέκτημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προτερῶ (-έω)* «προηγούμαι, υπερέχω» < *πρότερος* (βλ.λ.)].

πρότερος, -η (λογιότ. προτέρα), -ο (λόγ.) αυτός που προηγείται: *σε ~ χρόνο* || *επάνοδος στην προτέρα κατάσταση* || *το ελαφρυντικό τού προτέρου εντίμου βίου* ΣΥΝ. πρωτύτερος ΑΝΤ. ύστερος, επόμενος· ΦΡ. ***εκ των προτέρων*** από πριν: *σας είχα ενημερώσει ~* ΣΥΝ. α πριόρι ΑΝΤ. εκ των υστέρων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ- +* παραγ. επίθημα *-τερος*, που δηλώνει τον συγκρ. βαθμό. Η λ. συνδ. με το επίθ. *πρῶτος* (βλ.λ.), καθώς και με αρχ. περσ. fratara- «πρώτος από τους δύο, αυτός που προηγείται», σανσκρ. pratarám «ο μελλοντικός, ο παρακάτω». Η φρ. *εκ των προτέρων* αποδίδει το γαλλ. d'avance].

προτερόχρονος, -η, -ο **1.** αυτός που προηγείται χρονικά κάποιου άλλου ΑΝΤ. μεταγενέστερος **2.** ***προτερόχρονο*** (το) το χρονικό διάστημα που ακολουθείται από κάποιο άλλο: *το επίρρημα «προηγουμένως» δηλώνει το ~, ενώ το «κατόπιν» δηλώνει το υστερόχρονο.*

προτεστάντης (ο) [1840] {προτεσταντών}, **προτεστάντισσα** (η) {προτεσταντισσών} πρόσωπο που πιστεύει στον προτεσταντισμό ΣΥΝ. διαμαρτυρόμενος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Protestant < μεσν. λατ. protestans, -antis, μτχ. τού λατ. protestor «διαμαρτύρομαι, διακηρύττω δημόσια» < pro- «προ-» + testor (< testis «μάρτυς»)].

προτεσταντισμός (ο) [1853] ΘΡΗΣΚ. χριστιανικό δόγμα που διαμορφώθηκε κατά τη Μεταρρύθμιση στη Δυτική Εκκλησία τον 16ο αι. υπό την ηγεσία τού Λουθήρου, τού Καλβίνου, τού Ζβιγγλίου κ.ά. και διακρίνεται σε δύο τάσεις (λουθηρανοί, μεταρρυθμισμένοι)· αποτελεί έναν από τους τρεις μεγάλους κλάδους του χριστιανισμού (ορθοδοξία, ρωμαιοκαθολικισμός, προτεσταντισμός) με αξιόλογες θρησκευτικές κοινότητες στις χώρες τής Δ. Ευρώπης, τής Β. Αμερικής, τής Αφρικής και τής Αυστραλίας, ενώ στη διδασκαλία του παραδέχεται ως αποκλειστική αυθεντία την Αγία Γραφή σε ζητήματα πίστεως και εκκλησιαστικής οργάνωσης, αμφισβητεί την αξία τής Ιεράς Παράδοσης και έχει καταργήσει τα μυστήρια, με εξαίρεση το Βάπτισμα και τη Θεία Ευχαριστία. — **προτεσταντικός,** -ή, -ό, **προτεσταντικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. protestantisme].

προτεταμένος, -η, -ο ▸ προτείνω

πρότζεκτ (το) {άκλ.} ερευνητικό πρόγραμμα, πρόγραμμα για την επίτευξη συγκεκριμένου στόχου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. project < γαλλ. pourje(c)t με λόγ. επίδρ. τού λατ. projectus) < δημώδ. λατ. projectare < λατ. projicere «ρίχνω - προτείνω, προβάλλω»].

προτζέκτορας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο προβολέας (βλ.λ., σημ. 2γ).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. projector].

προτηγανίζω ρ. μετβ. {προτηγάνισ-α, -τηκα, -μένος} τηγανίζω κάτι εκ των προτέρων και το καταψύχω, ώστε να χρειάζεται πολύ λίγο τηγάνισμα πριν καταναλωθεί· συνήθ. η μτχ. ***προτηγανισμένος,*** *-η, -ο: προτηγανισμένες πατάτες / τυροπιτάκια.*

προτίθεμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προτίθε-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται· μόνο στον ενεστ.} (+να) έχω την πρόθεση, τον σκοπό: *δεν ~ να σε ακολουθήσω* ΣΥΝ. σκοπεύω, σχεδιάζω, λογαριάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

προτίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) το να προτιμά κανείς (κάτι/κάποιον): *η εκπομπή αυτή έχει κερδίσει την ~ μεγάλης μερίδας τού κοινού* || *αυτό το εκλογικό σενάριο συγκεντρώνει τις ~ των περισσοτέρων πολιτικών δυνάμεων·* ΦΡ. ***κατά προτίμηση*** για να δηλωθεί αυτό που είναι προτιμότερο (χωρίς να αποκλείεται και κάτι άλλο): *ζητείται υπάλληλος που να γνωρίζει δύο ξένες γλώσσες, ~ Αγγλικά και Γαλλικά* (β) ΠΟΛΙΤ. ***σταυρός προτιμήσεως*** βλ. λ. *σταυρός* (γ) ΝΟΜ. ***σύμφωνο προτιμήσεως*** το σύμφωνο προαιρέσεως (βλ. λ. *προαίρεση*) **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προτιμάται από κάποιον: *πολιτικές / ενδυματολογικές ~* ΣΥΝ. γούστο.

προτιμητέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να προτιμηθεί: *υπό τις παρούσες συνθήκες προβάλλεται ως ~ η λύση τού δημοψηφίσματος.*

προτιμολόγιο (το) {προτιμολογί-ου | -ων} το προσωρινό τιμολόγιο που εκδίδεται από τον πωλητή πριν από την πραγματοποίηση αγοραπωλησίας.

προτιμολογώ ρ. αμετβ. {προτιμολογείς... | προτιμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω προσωρινή τιμή (σε εμπόρευμα), πριν από την ολοκλήρωση τής εμπορικής πράξης. — **προτιμολόγηση** (η).

προτιμότερος, -η, -ο (κυρ. σε απρόσ. εκφράσεις) αυτός που αξίζει να προτιμηθεί έναντι άλλου: *είναι ~ να φύγω* ΣΥΝ. καλύτερος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός τού επιθ. *πρότιμος* «αυτός που χαίρει περισσότερης τιμής» < *προ- + -τιμος* < *τιμή*].

προτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προτιμάς... | προτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα} **1.** θεωρώ (κάτι/κάποιον) καλύτερο ή με περισσότερα πλεονεκτή-

ματα (από κάτι/κάποιον άλλον), μου αρέσει περισσότερο ή επιθυμώ περισσότερο: *Εσύ ποιο προτιμάς; Το κόκκινο ή το μπλε;* || ~ *ένα αυτοκίνητο μικρό και οικονομικό από ένα μεγάλο και ακριβό* **2.** διαλέγω (κάτι/κάποιον) θεωρώντας το/τον καλύτερο (από κάτι/κάποιον άλλον): *ανάμεσα στα δύο κακά προτίμησε το μικρότερο* || *προτίμησε τον θάνατο από την ατίμωση.*

πρότινος επίρρ. στη ΦΡ. ***μέχρι / έως πρότινος*** μέχρι / έως πριν από λίγο (καιρό): ~ *δεν είχαν παρατηρηθεί κρούσματα αισχροκέρδειας* || ~ *επικρατούσε κλίμα ανασφάλειας· τώρα όλα άλλαξαν.*
[ΕΤΥΜ. Από τη φρ. *πρό τινος (καιροῦ / χρόνου)*].

προτομή (η) γλυπτική αναπαράσταση τού άνω μέρους τού ανθρώπινου σώματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαλμα, ανδριάντας, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προτέμνω* (< *προ-* + *τέμνω*), πβ. κ. *τομή – τέμνω*].

προτονικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (για φθόγγο) αυτός που βρίσκεται πριν από τονιζόμενη συλλαβή ή πριν από το τονισμένο στον επιτονισμό γλωσσικό τεμάχιο: ~ *φωνήεν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οξίδιο.*

πρότονος (ο) {πρότον-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. το σχοινί που δένεται στην πλώρη πλοίου για την αντιστήριξη των ιστών του ΣΥΝ. (λαϊκ.) στράλι ΑΝΤ. παράτονος, παταράτσο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (μόνο πληθ. *πρότονοι*) < *προ-* + *τόνος* (βλ.λ.) < *τείνω*].

προτού σύνδ. (συνήθ. +υποτ. με ή χωρίς το *να*) εισάγει χρονική πρόταση που δηλώνει το προτερόχρονο, ότι αυτό στο οποίο αναφέρεται η κύρια πρόταση θα συμβεί χρονικά πριν από αυτό στο οποίο αναφέρεται η χρονική πρόταση: ~ *φύγεις, θέλω να σου μιλήσω* || ~ *να το καταλάβω καλά-καλά, είχε εξαφανιστεί* ΣΥΝ. πριν (να) ΑΝΤ. αφού, αφότου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *προτοῦ*, σύνθ. εκ συναρπαγής από την αρχ. φρ. *πρὸ τοῦ* + απρφ. (λ.χ. *πρὸ τοῦ φαγεῖν*), η οποία στη μτγν. γλώσσα άρχισε να συντάσσεται με απλή υποτακτική αορίστου (λ.χ. *πρὸ τοῦ φάγω*), όπως συμβαίνει και στη Ν. Ελληνική].

προτρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προτρέπει, που παρακινεί: ~ *ρήματα* (π.χ. προτρέπω, παρακινώ, διατάζω, συμβουλεύω κ.λπ.) || ~ *λόγος* ΣΥΝ. παρακελευσματικός ΑΝΤ. αποτρεπτικός. — **προτρεπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

προτρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {προέτρεψα} ωθώ, συμβουλεύω (κάποιον) (να πράξει κάτι): *τον προέτρεπε να ακολουθήσει το λαμπρό παράδειγμα τού αδελφού του* ΣΥΝ. παρακινώ, παροτρύνω ΑΝΤ. αποτρέπω.

προτρέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {προέτρεξα} ♦ **1.** (αμετβ.) βιάζομαι να βγάλω συμπεράσματα: *Μην προτρέχεις! Περίμενε να δεις πρώτα πώς θα εξελιχθούν τελικά τα πράγματα* ♦ **2.** (μετβ.) (+γεν.) (σπάν.) είμαι πιο βιαστικός (από κάτι άλλο)· κυρ. μτφ. στη ΦΡ. *να μην προτρέχει η γλώσσα τής σκέψης.*

προτροπάδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολύ γρήγορα: *έφυγε* ~ ΣΥΝ. δρομαίως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προτροπή* + επιρρ. επίθημα *-άδην* (πβ. *συστ-άδην, τροχ-άδην*)].

προτροπή (η) **1.** το να προτρέπει κανείς: *υπέγραψε τη συμφωνία κατόπιν προτροπής των συμβούλων του* ΣΥΝ. παρακίνηση, παρώθηση **2.** (κυρ. στον πληθ.) ο προτρεπτικός λόγος, οτιδήποτε λέγεται για να προτρέψει (κάποιον): *παρά τις ~ μου, αποφάσισε να μη σπουδάσει ιατρική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προτρέπω*, πβ. κ. *τροπή – τρέπω*].

προτσές (το) {άκλ.} ΠΟΛΙΤ. (στην αριστερή φρασεολογία) η εξελικτική διαδικασία, η διαδρομή τής ιστορίας: *το ~ τού σοσιαλιστικού μετασχηματισμού τής κοινωνίας* || *το διαλεκτικό ~ τής ιστορίας.*
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Prozess < λατ. processus, μτχ. τού ρ. procedo «προχωρώ, προβαίνω» (< pro- «προ-» + cedo «βαδίζω, πορεύομαι»)].

πρότυπο (το) [μτγν.] {προτύπ-ου | -ων} **1.** η προκατασκευασμένη μορφή αντικειμένου, που χρησιμοποιείται ως υπόδειγμα για την αναπαραγωγή άλλων, ομοίων προς αυτό ΑΝΤ. αντίγραφο **2.** (μτφ.) πρόσωπο, κατάσταση ή θεσμός που είναι άξια μιμήσεως για τα θετικά τους χαρακτηριστικά: *τα ~ που προβάλλει η κοινωνία στους νέους* || *παραδοσιακά / σύγχρονα / καταναλωτικά / υγιή / αρνητικά ~* || *προβάλλω / επιβάλλω / ακολουθώ ~* || *παίρνω / έχω / χρησιμοποιώ κάποιον ως ~ στην εργασία μου / στη ζωή μου* ΣΥΝ. παράδειγμα, υπόδειγμα **3.** (α) το πρόσωπο στο οποίο επιδιώκει κανείς να μοιάσει, τού οποίου το παράδειγμα θέλει να ακολουθήσει: *τα ~ των σημερινών νέων* (π.χ. δημοφιλείς καλλιτέχνες, αθλητές κ.λπ.) || *ο δάσκαλος πρέπει να είναι ~ για τους μαθητές του* || *τον έχω για ~ στη ζωή μου* || *ακολουθώ ένα ~* ΣΥΝ. ίνδαλμα (β) οτιδήποτε λειτουργεί ως αντικείμενο μιμήσεως (γ) οτιδήποτε βάσει τού οποίου γίνεται κάτι άλλο: *η μελέτη του ήταν το ~ για τη δική μου διατριβή* || *αρχιτεκτονικό ~ τού ναού του Αγίου Μάρκου στη Βενετία θεωρείται ο ναός των Αγίων Αποστόλων στην Κωνσταντινούπολη* || *η σχολή μας ακολουθεί το γερμανικό ~ σπουδών* ΣΥΝ. υπόδειγμα **4.** (+γεν.) το αντιπροσωπευτικό παράδειγμα συγκεκριμένης αρετής, συγκεκριμένου θετικού γνωρίσματος: ~ *ομορφιάς / αρετής / γενναίου στρατιώτη* || (ειρων.) *η κρατική τηλεόραση δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ~ αντικειμενικότητας!* ΣΥΝ. υπόδειγμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα, παρώνυμο.*

> **πρότυπο – πρωτότυπο.** Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία και χρήση. Το **πρότυπο** σημαίνει κάτι που χρησιμεύει ως υπόδειγμα προς δημιουργία άλλων (που αποτελούν **αντίγραφά** του) ή, μεταφορικά, ιδανικό παράδειγμα προς μίμηση. Και στη μία και στην άλλη χρήση θα μπορούσε η λ. **πρότυπο** να αποδώσει άριστα τη λ. **μοντέλο** (< ιταλ. modello). Επίσης, το *πρότυπο* αποτελεί (στην παλαιογραφία) το αρχικό κείμενο, από το οποίο βγαίνει (δι' αντιγραφής) νέο χειρόγραφο κείμενο, το **αντίγραφο**. Το **πρωτότυπο**, αντιθέτως, σημαίνει το πρώτο, το αρχικό (πρωτόγραφο) κείμενο, από το οποίο παρήχθησαν περισσότερα άλλα ως αντίγραφά του *(Το πρωτότυπο χειρόγραφο αυτού τού ποιήματος τού Σολωμού σώθηκε στα κατάλοιπα τού Πολυλά)*· σημαίνει επίσης το αρχαίο κείμενο σε σχέση με τη μετάφρασή του *(Στο Πανεπιστήμιο διδάσκονται τον Όμηρο από το πρωτότυπο, όχι από μετάφραση)*. Γενικότερα, σημαίνει κάθε γνήσιο έργο σε σχέση με τα αντίγραφά του *(Ανακαλύφθηκε σε ιδιωτική συλλογή το πρωτότυπο ενός έργου τού Γκρέκο, που μέχρι σήμερα ήταν γνωστό από δύο αντίγραφά του)*. Είναι ενδιαφέρον ότι η λ. **πρωτότυπος** ως επίθετο σημαίνει τον νέο, τον καινοτόμο, τον δημιουργικό, αυτόν που δεν είναι προϊόν μίμησης, αλλά γίνεται προϊόν μίμησης από άλλους.

προτυποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετατροπή σε πρότυπο, η προβολή ενός προσώπου ως προτύπου: *η ~ τού ευδαιμονισμού από την τηλεόραση* **2.** ΟΙΚΟΝ. η παραγωγή, διανομή και καθιέρωση προτύπων αγαθών **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ο προσδιορισμός των προδιαγραφών, οι οποίες πρέπει να τηρούνται κατά την παραγωγή προϊόντος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. standardisation].

πρότυπος, -η, -ο αυτός που λειτουργεί ως υπόδειγμα: ~ *αθλητικό κέντρο / σχολείο* (στο οποίο χρησιμοποιούνται πειραματικά νέες μέθοδοι και μέσα διδασκαλίας και στο οποίο διενεργούνται υποδειγματικές διδασκαλίες) / *κατοικία / οικισμός* ΣΥΝ. υποδειγματικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προεικονιστικός», < *προ-* + *τύπος*].

προτύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προεικόνιση: ~ *αληθειών / αξιών* **2.** ΘΕΟΛ. (συνεκδ.) κάθε πρόσωπο, γεγονός και περιστατικό τής Π.Δ. που προεικονίζει κυρ. το κύριο πρόσωπο τής Κ.Δ., δηλ. τον Ιησού Χριστό, και ειδικότ. την ενανθρώπηση, τη ζωή, τα Πάθη και την Ανάστασή του: *ο Αδάμ αποτελεί ~ τού Χριστού* (τού νέου Αδάμ) ΣΥΝ. τύπος. — **προτυπώνω** ρ. [μτγν.].

Προύθος (ο) ποταμός τής Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη, συμβάλλει στον Δούναβη και αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ τής Ρουμανίας και τής Μολδαβίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. τοπωνυμίου, πβ. αγγλ. Pruth, ρουμ. Prutul, αγν. ετύμου].

προϋπαντώ ρ. μετβ. {προϋπαντάς... | προϋπάντησα} σπεύδω να συναντήσω (κάποιον που έρχεται): *«ο Μάιος μας έφθασε, εμπρός βήμα ταχύ / να τον προϋπαντήσουμε, παιδιά, στην εξοχή»* (Α. Βλάχος) ΣΥΝ. υποδέχομαι, καλωσορίζω. — **προϋπάντηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προϋπαντῶ (-άω)* < *προ-* + *ὑπαντῶ* «πηγαίνω να συναντήσω» < *ὑπ(ο)-* + *-αντῶ* (για το οποίο βλ. λ. *απαντώ*)].

προϋπάρχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {προϋπήρξα} ♦ **1.** (αμετβ.) υπάρχω από πριν, εκ των προτέρων ♦ **2.** (μετβ.) (+γεν.) υπάρχω πριν από (κάποιον/κάτι άλλο): *το σύμπαν προϋπήρχε τού ανθρώπου.* — **προϋπαρξη** (η) [μτγν.].

προϋπηρεσία (η) {προϋπηρεσιών} η υπηρεσία κατά το παρελθόν σε εργασιακό χώρο: *θα συνυπολογιστούν τα χρόνια προϋπηρεσίας του για τη σύνταξη* || *έχω μακρά ~ στη θέση αυτή / στον οργανισμό.*

προϋπηρετώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {προϋπηρετείς... | προϋπηρέτησα} εργάζομαι κατά το παρελθόν ή πριν από άλλον σε συγκεκριμένη επαγγελματική θέση.

προϋπογράφω ρ. μετβ. [μτγν.] {προϋπ-έγραψα, προϋπο-γράφτηκα (λόγ. προϋπ-εγράφην, -ης, -η...), -γεγραμμένος} υπογράφω προκαταρκτικά, εκ των προτέρων: ~ *συμφωνία.* — **προϋπογραφή** (η) [μτγν.].

προϋπόθεση (η) [1818] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} οτιδήποτε είναι απολύτως αναγκαίο, πρέπει οπωσδήποτε να υπάρχει, προκειμένου να συμβεί κάτι άλλο: *το ταλέντο είναι (απαραίτητη) ~, για να γίνει κάποιος μεγάλος μουσικός* || *πληρώ τις ~ τού νόμου* || *βασική / θεμελιώδης / αναγκαία ~* ΣΥΝ. όρος· ΦΡ. ***υπό / με την προϋπόθεση ότι...*** εφόσον, μόνον αν: *θα δεχθώ να αναλάβω αυτή τη θέση ~ θα διαλέξω εγώ τους συνεργάτες μου.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. présupposition. Ομοίως η φρ. *υπό την προϋπόθεση ότι* (< γαλλ. sous la condition que)].

προϋποθέτω ρ. μετβ. {προϋπέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. προϋποτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. προϋπετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο} **1.** θεωρώ (κάτι) εκ των προτέρων δεδομένο ΣΥΝ. προεικάζω **2.** εξαρτώμαι (από κάτι): *η επιτυχία στις εξετάσεις προϋποθέτει προσεκτικό και εντατικό διάβασμα* ΣΥΝ. απαιτώ, χρειάζομαι **3.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***προϋποτίθεται***) ισχύει ως προϋπόθεση: ~ *η συγκατάθεση όλων των μερών για την επίτευξη συμφωνίας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προϋποτίθημι* < *προ-* + *ὑπο-* + *τίθημι* «θέτω» (βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*)].

προϋπολογίζω ρ. μετβ. [1871] {προϋπολόγισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} υπολογίζω (κάτι) από πριν, κάνω προϋπολογισμό σε (κάτι): ~ *έξοδα / δαπάνες.* — **προϋπολογιστικός,** -ή, -ό.

προϋπολογισμός (ο) [1833] ο εκ των προτέρων υπολογισμός των εσόδων και των εξόδων για ορισμένη χρονική περίοδο: ~ *επιχείρησης / ιδρύματος / δήμου / κοινότητας / οικογένειας* || *ισοσκελισμένος / ελλειμματικός ~* || *το έλλειμμα / πλεόνασμα τού ~* || *έργο προϋπολογισμού δύο δισεκατομμυρίων δραχμών·* ΦΡ. ***(κρατικός) προϋπολογισμός*** ο νόμος που προβλέπει τα έσοδα και τις δαπάνες που θα πραγματοποιηθούν στο επόμενο δημοσιονομικό έτος: *η κυβέρνηση κατέθεσε / καταρτίζει τον ~* || *σφιχτός ~* || *~ λιτότητας / οικονομικής σταθεροποίησης* || *έγκριση / ψήφιση / σύνταξη / παράταση ισχύος τού ~.*

προϋπόσχομαι ρ. μετβ. αποθ. {προ-ϋποσχέθηκα, -ϋπεσχημένος} υπόσχομαι (κάτι) από πριν. — **προϋπόσχεση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *προϋπισχνοῦμαι (-έο-)* < *προ-* + *ὑπισχνοῦμαι* (βλ. λ. *υπόσχομαι*)].

προϋποτίθεμαι ρ. ▸ προϋποθέτω

Προύσα (η) πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας κοντά στην Προποντίδα με έντονο ελληνικό στοιχείο μέχρι το 1922. — **Προυσιώτης** κ. **Προυσαλιώτης** (ο), **Προυσιώτισσα** κ. **Προυσαλιώτισσα** (η), **προυσιώτικος** κ. **προυσαλιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Προῦσα*, που οφείλει το όνομά της στον βασιλιά τής Βιθυνίας *Προυσία Α΄* (236-180 π.Χ.), ο οποίος την ίδρυσε. Η τουρκ. ονομασία Bursa ανάγεται στην ελληνική].

προϋφίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {προϋφίστα-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, παρατ. προϋφιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) υφίσταμαι εκ των προτέρων ή πριν (από κάποιον/κάτι άλλο) ΣΥΝ. προϋπάρχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προϋποθέτω», < *προ-* + *ὑφίσταμαι*].

προύχοντας (ο) {προυχόντων} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** ΙΣΤ. (κατά την Τουρκοκρατία) ο κοτζάμπασης, ο πρόκριτος **2.** ο προνομιούχος, ο πλούσιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συνηρημένος τ. τού *προέχων*, μτχ. τού ρ. *προέχω*].

προφανής, -ής, -ές {προφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· προφανέστ-ερος, -ατος} αυτός που φαίνεται καθαρά, που τον καταλαβαίνει κανείς εύκολα: *απολύθηκε για ~ λόγους* || *είναι προφανές ότι δεν λέει την αλήθεια* ΣΥΝ. εμφανής, φανερός, οφθαλμοφανής, πρόδηλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προφαίνω* «φέρνω στο φως, εμφανίζω» < *προ-* + *φαίνω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

προφαντός, -ή, -ό (για καρπούς) αυτός που ωριμάζει πρώιμα, νωρίς ΣΥΝ. πρώιμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προφαίνω* «φέρνω στο φως, εμφανίζω» < *προ-* + *φαίνω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

προφανώς επίρρ. [μτγν.] **1.** κατά προφανή τρόπο, χωρίς αμφιβολία: *η δουλειά αυτή είναι ~ καλύτερη από την άλλη* **2.** όπως φαίνεται· για την έκφραση μιας υπόθεσης που είναι αρκετά βάσιμη: *δεν ήρθε ακόμη· ~, θα του έτυχε κάτι στον δρόμο* (διότι κανονικά δεν αργεί). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.

πρόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η πλασματική αιτία που προβάλλεται για να δικαιολογηθεί κάτι ή να συγκαλυφθεί το πραγματικό κίνητρο μιας πράξης: *βρήκε μια ~, για να αρνηθεί την πρόσκληση* || *όλα αυτά είναι προφάσεις· απλώς δεν θέλει να σου πει ευθέως ότι πλέον δεν τον ενδιαφέρεις* ΣΥΝ. πρόσχημα· ΦΡ. ***προφάσεις εν αμαρτίαις*** (*προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 140, 4) για περιπτώσεις κατά τις οποίες προβάλλει κανείς διάφορες δικαιολογίες για ατοπήματά του, που δεν μπορούν να δικαιολογηθούν: *αυτά που λες είναι ~· η αλήθεια είναι πως πήρες μικρό βαθμό, γιατί δεν είχες μελετήσει!* **2.** ΒΙΟΛ. η αρχική φάση τής μίτωσης (βλ.λ.), κατά την οποία τα ήδη διπλασιασμένα χρωμοσώματα εξατομικεύονται, τυλίγονται σπειροειδώς και συμπυκνώνονται· λήγει με τη διάλυση τής πυρηνικής μεμβράνης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, πρόσχημα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόφασις*, αρχική σημ. «εμφανές αίτιο, κίνητρο (χωρίς αναφορά στον βαθμό αλήθειας ή ψεύδους)», < *προφαίνω* «φέρω στο φως, εμφανίζω» (< *προ-* + *φαίνω* / *-ομαι*, βλ.λ.) Στη σημ. «πρόσχημα, πλαστή δικαιολογία» η λ. έχει δεχθεί την επίδρ. τού ρ. *φημί*. Ο βιολ. όρ. είναι ελληνογενής, < αγγλ. prophase. Βλ. κ. *φάση*].

προφασίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προφασίστηκα} προβάλλω (κάτι) ως ψευδή δικαιολογία: *~ αρρώστια / αδιαθεσία* || *~ ότι είμαι αδιάθετος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, απόφαση*.

προφέρω ρ. μετβ. {πρόφερ-α, -θηκα} **1.** κάνω να ακουστεί (ήχος) με τη βοήθεια των φωνητηρίων οργάνων (χείλη, γλώσσα, φωνητικές χορδές κ.λπ.), παράγω, εκφέρω (φθόγγους): *δεν μπορούσε να προφέρει αυτή την ξένη λέξη* || *πρόφερε λανθασμένα ορισμένα σύμφωνα* || *οι αρχαίοι πρόφεραν το η ως μακρό ε* || *~ καθαρά* ΣΥΝ. αρθρώνω **2.** (σπάν.) εκφράζω με τον λόγο: *δεν μπόρεσε να προφέρει λέξη!* ΣΥΝ. αρθρώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παρουσιάζω, διαγγέλλω», < *προ-* + *φέρω*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προφέσορας (ο) {προφεσόρων} (ειρων.) ο καθηγητής, ο δάσκαλος: *είναι ~ στο τάβλι*· ΦΡ. ***κάνω (σε κάποιον) τον προφέσορα*** φέρομαι (σε κάποιον) σαν δάσκαλός του, σαν να του κάνω μάθημα· (γενικότ.) παριστάνω τον μορφωμένο. Επίσης **προφεσόρος**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Professor < λατ. professor «δάσκαλος, καθηγητής» < professus, μτχ. τού ρ. profiteor «επαγγέλλομαι, διδάσκω»].

προφεστιβαλικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται πριν από το φεστιβάλ: *~ εκδηλώσεις / συναντήσεις*.

προφητάναξ (ο) {προφητάνακτ-ος, -α | -άκτων} ΕΚΚΛΗΣ. ο προφήτης και βασιλιάς· προσωνυμία τού Δαβίδ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *προφήτης* + *ἄναξ* (βλ.λ.)].

προφητεία (η) [μτγν.] {προφητειών} **1.** η πρόβλεψη όσων πρόκειται να συμβούν στο μέλλον, η οποία προέρχεται από θεία έμπνευση, από υπερφυσική επέμβαση: *έχει το χάρισμα τής ~* || *κάνω ~* **2.** (γενικότ.) η πρόβλεψη όσων πρόκειται να συμβούν και η ίδια η πρόβλεψη: *τι λέει αυτή η προφητεία;* || *οι ~ τού Νοστράδαμου / τού Κοσμά τού Αιτωλού* || *οι ~ του επαληθεύτηκαν* ΣΥΝ. πρόρρηση, χρησμός.

προφητεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προφήτευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προβλέπω (κάτι που πρόκειται να συμβεί) εμπνεόμενος από το θείο, γενικότ. κατά υπερφυσικό τρόπο: *ο Ησαΐας προφήτευσε την έλευση τού Μεσσία* **2.** (γενικότ.) προβλέπω (κάτι που πρόκειται να συμβεί): *~ συμφορές* ΣΥΝ. προμαντεύω, προλέγω.

προφήτης (ο) {προφητών}, **προφήτις** (η) {προφήτιδ-ος, -α | -ίδων} **1.** πρόσωπο που προαναγγέλλει με θεία έμπνευση όσα πρόκειται να συμβούν: *~ δεινών*· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***μετά Χριστόν προφήτης*** αυτός που διατείνεται ότι είχε προβλέψει κάτι, ότι ήξερε για κάτι, όταν είναι πλέον σε όλους γνωστό: *δεν θέλω να παραστήσω τον μετά Χριστόν προφήτη, αλλά είχα προβλέψει από πολλά χρόνια τη διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης* (β) ***οι νόμοι και οι προφήτες*** βλ. λ. *νόμος* (γ) (παροιμ.) ***ουδείς προφήτης στον τόπο του / εν τη εαυτού πατρίδι*** (*οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ*, Κ.Δ. Λουκ. 4, 24) για περιπτώσεις κατά τις οποίες ικανοί και αξιόλογοι άνθρωποι αναγνωρίζονται από τους ξένους και όχι από τους συμπατριώτες τους **2.** ΘΡΗΣΚ. το θεόπνευστο πρόσωπο που γνωστοποιεί στους ανθρώπους το θέλημα τού Θεού: *οι ~ τής Παλαιάς Διαθήκης* **3.** (στον ισλαμισμό) ***Προφήτης*** (ο) ο Μωάμεθ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *προ-* + *-φήτης* < *φημί* «λέγω» (για το οποίο βλ. λ. *φήμη*), όχι από το ρ. *πρόφημι* «προφητεύω, προλέγω», που μαρτυρείται από τον 6ο αι. μ.Χ. Το ουσ. *προφήτης* χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα στη μετάφραση τής Π.Δ. ως απόδ. τού εβρ. αντίστοιχου όρου nābi'].

προφητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με προφητεία ή με προφήτη **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***προφητικά αναγνώσματα*** αποσπάσματα από τα προφητικά βιβλία τής Παλαιάς Διαθήκης, που διαβάζονται σε ιερές ακολουθίες **3.** (ειδικότ.) αυτός που (αποδεικνύεται ότι) προβλέπει τα όσα πρόκειται να συμβούν: *τα λόγια του αποδείχθηκαν ~*. — **προφητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

προφθάνω ρ. → προφταίνω

προφίλ (το) {άκλ.} **1.** η πλάγια όψη προσώπου ΑΝΤ. ανφάς **2.** (μτφ.) το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, η ξεχωριστή φυσιογνωμία, κυρ. όπως αφήνεται να φανεί: *το ~ κόμματος / τής νέας κατάστασης* || *στις τελευταίες του εμφανίσεις έχει υιοθετήσει το ~ τού μοντέρνου πολιτικού* || *κάθε χρόνο παρουσιάζονται στην αγορά προϊόντα με βελτιωμένο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. profil < ιταλ. profilo < profilare «σχεδιάζω το περίγραμμα, την πλάγια όψη ενός πράγματος» < pro- (< λατ. pro- «προ-») + -filare < filo «νήμα, κλωστή, ίχνος» (< λατ. filum)].

προφιλάρισμα (το) {προφιλαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) διαμόρφωση σόκορου ή επιφάνειας με επιθυμητό διακοσμητικό σχέδιο.

προφιτερόλ (το) {άκλ.} γλύκισμα που φτειάχνεται από μικρά σου (βλ.λ.) γεμισμένα με κρέμα βανίλιας και με επικάλυψη σοκολάτας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. profiterole, υποκορ. τού profit, που τον 16ο αι. είχε επίσης τη σημ. «ζύμη ψημένη στη στάχτη» (δηλ. σε σβησμένη φωτιά)].

προφορά (η) **1.** ο τρόπος αρθρώσεως φθόγγων, λέξεων ή φράσεων: *καθαρή / καλή ~* || *η ~ τού «γ» είναι δύσκολη για πολλούς ξένους* **2.** (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο αρθρώνει κανείς μια γλώσσα: *από την ~ του κατάλαβα ότι είναι ξένος / από χωριό* || *απαγγέλλει Όμηρο με ερασμική ~* || *μιλώ με άσχημη / βαριά ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-, εκ, πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προφέρω*. πβ. κ. *φορά – φέρω*].

προφορά τής ελληνικής γλώσσας. Μέχρι των χρόνων τής Αλεξανδρινής Κοινής (300 π.Χ.-6ος αι. μ.Χ.) η προφορά τής Αρχαίας Ελληνικής διέφερε σε πολλά σημεία από τη βυζαντινή-νεοελληνική προφορά, η οποία, παρά το όνομά της, δεν είναι καθόλου καινούργια· αριθμεί ζωή τουλάχιστον 2.000 χρόνων, αναγόμενη χονδρικά στους χρόνους τού Χριστού. Η παλαιότερη προφορά τής Ελληνικής, η αρχαία (που είναι γνωστή ως **ητακιστική** ή και ως **ερασμική** προφορά), διαφέρει από τη σημερινή προφορά (γνωστή ως **βυζαντινή** ή **νεοελληνική** ή **ιωτακιστική** ή και ως **ροϊχλίνεια** [Reuchlin] προφορά) στα εξής κυρ. σημεία: (α) διάκριση μακρών και βραχέων φωνηέντων (**η** = ē [ε μακρό], **ε** = e [ε βραχύ], **ω** = ō [ο μακρό], **ο** = o [ο βραχύ], **ᾱ** [α μακρό], **ᾰ** [α βραχύ], **ῑ** [ι μακρό], **ῐ** [ι βραχύ], **ῡ** [ü μακρό], **ῠ** [ü βραχύ]), (β) προφορά διφθόγγων (**αι** = ai, **οι** = oi, **ει** = ei και ē [ε μακρό κλειστό], **ου** = ou και ō [ο μακρό κλειστό], **αυ** = au, **ευ** = eu, **υι** = üi), (γ) προφορά δασέος φθόγγου (δασείας) ως h και προφορά δασέων συμφώνων ως δασέων (**φ** = ph, **θ** = th, **χ** = kh), (δ) προφορά των **β, δ, γ** ως ηχηρών κλειστών συμφώνων (β = b, δ = d, γ = g), (ε) προφορά τού **ζ** ως zd ή dz, (στ) προφορά διπλών συμφώνων ως παρατεταμένων συμφώνων κ.ά.
Σε όλη τη βυζαντινή περίοδο (στην πραγματικότητα από των χρόνων τής Αλεξανδρινής Κοινής και σε μερικές περιπτώσεις και διαλέκτους τής Αρχαίας ήδη από των κλασικών χρόνων) η προφορά τής Ελληνικής (με εξαίρεση τα **υ** και **οι**, που μέχρι τον 10ο αι. προφέρονταν ως ü, χονδρικά όπως στο γαλλ. une) ήταν όμοια με τη σημερινή. Αυτό δε ίσχυε όχι μόνο για το Βυζάντιο αλλά και για τις χώρες τής Δύσης, όπου μετέφεραν τη βυζαντινή προφορά οι λόγιοι που κατέφυγαν εκεί λίγο πριν και μετά την πτώση τού Βυζαντίου. Έως το 1558 στη Δύση πρόφεραν τα Αρχαία Ελληνικά, όπως εμείς σήμερα. Το 1558 δύο Άγγλοι καθηγητές τού Πανεπιστημίου τού Καίμπριτζ, ο John Cheke και ο Thomas Smith, εισήγαγαν για πρώτη φορά τη λεγόμενη **ερασμική προφορά**, η οποία στηριζόταν στο έργο τού μεγάλου Ολλανδού ελληνιστή Desiderius Erasmus (1466/9-1536) *De recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione dialogus* (*Διάλογος περί τής ορθής προφοράς τής λατινικής και τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας*, 1528). Ωστόσο, ο ίδιος ο Έρασμος ποτέ δεν πρότεινε να γίνει πρακτική εφαρμογή των θεωρητικών του παρατηρήσεων και, βεβαίως, θα ήταν αδιανόητο για τους Έλληνες, που χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα στη διαχρονική της εξέλιξη, να προφέρουν αλλιώς την αρχαία και αλλιώς τη βυζαντινή-νεοελληνική φάση τής ίδιας γλώσσας, τής Ελληνικής. Αυτό το έκαναν οι ξένοι, γιατί τους βοηθούσε πρακτικά να γράφουν σωστά τις λέξεις (όταν προφέρεις einai, γράφεις και σωστά τη λ. εἶναι, πράγμα που δεν θα συνέβαινε με τους ξένους τόσο εύκολα, αν πρόφεραν όπως εμείς íne). Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Έρασμος πολλά από αυτά που δίδαξε για την προφορά τής Αρχαίας τα έμαθε από μεγάλους Έλληνες φιλολόγους τής Δύσης, ιδίως τον Ιανό Λάσκαρι και τον Μάρκο Μουσούρο, αφού έζησε κοντά τους

στην Ακαδημία τού Άλδου Μανούτιου στη Βενετία. Δύο μεγάλοι ξένοι ελληνιστές, ο D.-C. Hesseling και ο H. Pernot, γράφουν: «Δεν υποστηρίζουμε τίποτε παράδοξο, αν αποδώσουμε στους ίδιους τους Έλληνες την ταυτότητα τής θεωρίας, στην οποία έχει δοθεί το όνομα "ερασμική θεωρία". Ποιος υπήρξε ο ρόλος τού Έρασμου: Η ιδέα ήλθε από την Ελλάδα [...]. Στον Έρασμο οφείλεται ότι την υποστήριξε δημόσια, αφού της έδωσε συστηματική μορφή, προσθέτοντας πολυάριθμες προσωπικές και ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις» («Erasme et les origines de la prononciation erasmienne», *Revue des Études Grecques* 23, 1919, σ. 301). Σε διδασκαλίες προ τού Έρασμου για την πραγματική κατάσταση τής αρχαίας ελληνικής προφοράς (Antonio de Lebrixa, Girolamo Aleandro κ.ά.) φαίνεται ότι αντέτεινε την ανάγκη διατηρήσεως τής βυζαντινής προφοράς ο μεγάλος Γερμανός ελληνιστής J. Reuchlin (1445-1522), εξού και ο χαρακτηρισμός τής νεοελληνικής προφοράς ως **ροϊχλίνειας**.

προφορικά (τα) οι προφορικές εξετάσεις ΑΝΤ. γραπτά.

προφορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που εκφράζεται με την ομιλία, από το στόμα (και όχι γραπτώς): ~ *λόγος* / *οδηγία* / *δήλωση* / *άδεια* / *επικοινωνία*· ΦΡ. ***προφορική παράδοση*** η παράδοση που μεταδόθηκε από στόμα σε στόμα (π.χ. θρύλοι, παραμύθια, δημοτικά τραγούδια) **2.** ***προφορικά*** (τα) βλ.λ. — **προφορικ-ά / -ώς** επίρρ., **προφορικότητα** (η) [1846]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

προφταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόφτασα} ♦ (μετβ.) **1.** (+να) (α) (σε παρελθοντικό χρόνο) καταφέρνω (να κάνω κάτι) εγκαίρως: *πρόφτασε την τελευταία στιγμή να σβήσει τη φωτιά* / *να επωφεληθεί μιας ευκαιρίας* ΣΥΝ. προλαβαίνω (β) (σε ενεστ.) έχω στη διάθεσή μου τον χρόνο που χρειάζεται για κάτι: *δεν βιάζομαι.* ~ *να πάω για ψώνια* / *να πληρώσω τον λογαριασμό τής Δ.Ε.Η.* || *ίσα* / *μόλις που* ~ *το ταχυδρομείο ανοιχτό* ΣΥΝ. προλαβαίνω **2.** καταφέρνω να φθάσω (κάποιον/κάτι) πριν φύγει ή απομακρυνθεί πολύ: *τον πρόφτασα στη γωνία τού δρόμου* || *τρέχω μήπως τον προφτάσω* || *πρόφτασε το λεωφορείο* / *το τρένο* / *την τελευταία στιγμή* **3.** (σε παρελθοντικό χρόνο) είμαι σύγχρονος κάποιου, ζω και γνωρίζω κάποιον ή μια κατάσταση που τώρα δεν υπάρχει: *εσύ είσαι μικρός, δεν θα πρόφτασες το τραμ στην Αθήνα* || *τότε ήταν διευθυντής ο Αντωνίου, τον είχες προφτάσει;* **4.** (με άρνηση *δεν* και πρόταση με το *να*) για κάτι που γίνεται σε μεγάλη συχνότητα ή μεγάλο βαθμό: *δεν* ~ *να παραγγέλνω αυτό το προϊόν· τόση ζήτηση έχει!* ● **5.** ανακοινώνω ή αποκαλύπτω (κάτι) εσπευσμένως (σε κάποιον): *του πρόφτασε τα νέα* ♦ **6.** (αμετβ.) ενεργώ, ώστε να αποτραπεί κάτι κακό (κίνδυνος ή συμφορά): *πρόφτασε, Παναγιά μου, μη γίνει κανένα κακό!*
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *(ε)πρόφτασα* τού ρ. *προφτάνω* (< αρχ. *προφθάνω*), κατά τα ρ. σε -*αίνω* (που είχαν αόρ. σε -*ασα*), πβ. *χορταίνω – χόρτασα*].

προφυλάω ρ. → προφυλάσσω

προφύλαγμα (το) [μτγν.] {προφυλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μέσο προφύλαξης (προφυλακή, φρούριο κ.λπ.) **2.** η προφύλαξη.

προφυλακή (η) [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. (σε αμυντικές επιχειρήσεις) προπορευόμενο στρατιωτικό τμήμα, που προειδοποιεί το υπόλοιπο στράτευμα, το οποίο σταθμεύει, για τυχόν εκδήλωση στρατιωτικής δραστηριότητας τού εχθρού.

προφυλακίζω ρ. μετβ. [1833] {προφυλάκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} φυλακίζω (ύποδικο) με ένταλμα τού ανακριτή και σύμφωνη γνώμη τού εισαγγελέα ή με βούλευμα δικαστικού συμβουλίου, μέχρι να διεξαχθεί η δίκη του. — **προφυλάκιση** (η) [1833].

προφυλακιστέος, -α, -ο αυτός που αποφασίζεται αρμοδίως ότι πρέπει να προφυλακιστεί: *εκρίθη* ~ *από τον ανακριτή και τον εισαγγελέα.*

προφυλακτήρας (ο) [1891] **1.** εξάρτημα που προφυλάσσει κάτι: ~ *σκανδάλης* **2.** (ειδικότ.) το εξάρτημα αυτοκινήτου που προστατεύει το αμάξωμα από προσκρούσεις.

προφυλακτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποσκοπεί στην προφύλαξη: ~ *μέτρα* ΣΥΝ. προληπτικός ● **2.** ***προφυλακτικό*** (το) το ελαστικό περίβλημα με το οποίο καλύπτεται το ανδρικό πέος κατά τη σεξουαλική πράξη για προφύλαξη από σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα και αποφυγή σύλληψης ΣΥΝ. (!) καπότα. — **προφυλακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προφυλάσσω*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γαλλ. préservatif (masculin)].

προφύλαξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η προστασία (από κάτι επικίνδυνο ή δυσάρεστο): ~ *από τη ζέστη* / *το κρύο* / *το έιτζ* || *παίρνω μέτρα προφύλαξης* **2.** το μέσο προστασίας από κάτι: *παίρνω τις αναγκαίες* ~ **3.** ΓΛΩΣΣ. η αποφυγή κυρ. κακοφωνίας ή σύγχυσης, που προέρχεται από την αλλεπαλληλία όμοιων ή παρεμφερών φθόγγων ή από τη φωνητική σύμπτωση διαφορετικών τύπων, π.χ. η δημιουργία τού τύπου *ήμασταν* αντί τού *ήμαστε*, επειδή αυτός συμπίπτει φωνητικά με το *είμαστε* τού ενεστώτα, ή στην Αρχαία ο τύπος *πείθω* αντί τού **φείθω* (αλλεπαλληλία δασέων φθόγγων).

προφυλάσσω [αρχ.] ρ. μετβ. {προφύλα-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} (+από) **1.** προστατεύω (κάποιον/κάτι) από κίνδυνο ή κακό: *να προφυλάξουμε τη νεολαία μας από τα ναρκωτικά* **2.** (μεσοπαθ. ***προφυλάσσομαι***) φροντίζω τον εαυτό μου, προκειμένου να αποφύγω (κάτι): ~ *από ασθένεια* / *ίωση*.

πρόφυλλα (τα) {προφύλλων} ΒΟΤ. τα πράσινα φύλλα γύρω από το περιάνθιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. prophylla].

προφυματικός, -ή, -ό **1.** (για καταστάσεις) αυτός που σχετίζεται με το στάδιο πριν από τη φυματίωση **2.** (για πρόσ.) αυτός που κινδυνεύει να προσβληθεί από φυματίωση, αυτός που βρίσκεται ένα βήμα πριν από τη φυματίωση.

πρόχειρα επίρρ.· χωρίς προετοιμασία, χωρίς προηγούμενη μελέτη: *έτσι* ~ *δεν μπορώ να βγάλω συμπέρασμα· χρειάζομαι στοιχεία* ΣΥΝ. βιαστικά, (εκφραστ.) στο γόνατο, στο πόδι.

προχειρίζω ρ. μετβ. {προχείρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} ΕΚΚΛΗΣ. χειροτονώ: ~ *κάποιον επίσκοπο* / *ιερέα*. — **προχείριση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθιστώ κάποιον πρόχειρο, δηλ. έτοιμο για χρήση, χειρισμό». < *πρόχειρος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

προχειρογραμμένος, -η, -ο αυτός που έχει γραφτεί χωρίς φροντίδα και επιμέλεια: ~ *κείμενο* / *σημείωση*.

προχειρογράφος (ο/η) [1852] **1.** πρόσωπο που γράφει με προχειρότητα, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα για τον γραφικό του χαρακτήρα και τη μορφή των κειμένων του: *είναι* ~· *οι εκθέσεις του είναι γεμάτες μουντζούρες και είναι πολύ δύσκολο να καταλάβεις τα γράμματά του* **2.** (κατ' επέκτ.) συγγραφέας που δεν δείχνει επιμέλεια για την ποιότητα τού λόγου και το περιεχόμενο των κειμένων του. — **προχειρογραφία** (η).

προχειροδουλειά (η) (κακόσ.) η δουλειά ή οτιδήποτε έχει γίνει πρόχειρα.

προχειρολόγημα (το) {προχειρολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε λέγεται πρόχειρα, χωρίς να έχει προηγηθεί ουσιαστική μελέτη του ΣΥΝ. προχειρολογία.

προχειρολογία (η) {προχειρολογιών} **1.** το να μιλά κανείς πρόχειρα και αβασάνιστα **2.** το προχειρολόγημα.

προχειρολόγος (ο/η) το πρόσωπο που προχειρολογεί.

προχειρολογώ ρ. αμετβ. {προχειρολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ για κάτι πρόχειρα, χωρίς προετοιμασία ή ουσιαστική μελέτη.

πρόχειρος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται χωρίς προετοιμασία, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα: ~ *δουλειά* / *διάβασμα* / *ομιλία* / *σχέδιο* / *υπολογισμός* / *φαγητό* ΑΝΤ. φροντισμένος, μελετημένος **2.** αυτός που μπορεί να γίνει, να ετοιμαστεί ή να χρησιμοποιηθεί εύκολα: ~ *ρούχα* (αυτά που φορούμε μέσα στο σπίτι ή στη δουλειά, σε αντιδιαστολή προς τα καλά μας) || ~ *δικαιολογία* / *γεύμα*· ΦΡ. (α) ***έχω (κάτι) πρόχειρο*** έχω (κάτι) κοντά μου, ώστε να μπορώ να το χρησιμοποιήσω εύκολα: *δώσε μου τη σκάλα αν την έχεις πρόχειρη* (β) ***εκ τού προχείρου*** (*έκ προχείρου*, Γαλην. 1. 241) αφρόντιστα, επιπόλαια, όχι μελετημένα **3.** ***πρόχειρο*** (το) το τετράδιο ή το τμήμα γραπτού, στο οποίο γράφονται πρόχειρες σημειώσεις: *γράφω* / *σημειώνω στο* ~ || *αντιγράφω από το* ~ *στο καλό* ΑΝΤ. καλό, καθαρό ● ΦΡ. ***πρόχειρο διαγώνισμα*** διαγώνισμα που γράφεται μέσα στα όρια μιας διδακτικής ώρας και αποτελεί βασική δοκιμασία για την αξιολόγηση των μαθητών τής μέσης εκπαίδευσης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που βρίσκεται στα χέρια κάποιου, προσιτός», < *προ-* + -*χειρος* < *χείρ, χειρός* «χέρι». Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προχειρότητα (η) [μτγν.] {προχειροτήτων} **1.** η ιδιότητα τού προχείρου, η απουσία προετοιμασίας και επαρκούς φροντίδας: *τη δουλειά του χαρακτηρίζει η* ~ || *η δουλειά τού μηχανικού απαιτεί υπευθυνότητα και προσοχή· η* ~ *μπορεί να αποδειχθεί καταστροφική* ΑΝΤ. σχολαστικότητα **2.** (συνεκδ.) ***προχειρότητες*** (οι) οτιδήποτε πρόχειρο, οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από προχειρότητα (σημ. 1): *αυτά είναι προχειρότητες· ξαναφτειάξε τα με περισσότερη επιμέλεια.*

προχθές [μτγν.] κ. **προχτές** κ. (λαϊκ.) **προψές** επίρρ.· την προηγούμενη μέρα, την ημέρα πριν από τη χθεσινή ΑΝΤ. μεθαύριο. — **προχθεσινός,** -ή, -ό [μτγν.] κ. **προχτεσινός** κ. (λαϊκ.) **προψεσινός**.

προχόλ (το) {άκλ.} ο χώρος πριν από το χολ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο (νόθο σύνθ.) από γερμ. Vorhalle].

πρόχους (η) {δύσχρ. ονομ. πληθ. πρόχοι} ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο με μία λαβή, μεγάλη κοιλιά, ψηλό λαιμό και στόμιο που σχηματίζει προεξοχή για την έκχυση υγρών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόχους* / -*χοος* (ήδη μυκ. po-ro-ko-wo) < *προ-* + *χοος* < *χέω* «χύνω», βλ. λ. *χύνω*].

προχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. η προκαταρκτική χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων σε εισαγωγείς ή εξαγωγείς που έχουν υπογράψει συμφωνίες για παραγγελίες.

προχριστιανικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την ιστορική περίοδο που προηγείται τής γέννησης τού Χριστού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. vorchristlich].

προχρονολογώ ρ. μετβ. [1833] {προχρονολογείς... | προχρονολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σημειώνω (σε έγγραφο) χρονολογία προγενέστερη από την πραγματική: *προχρονολογημένη επιταγή* ΑΝΤ. μεταχρονολογώ. — **προχρονολόγηση** (η) [1833].

πρόχωμα (το) {προχώμ-ατος | -ατα, -άτων} οχυρωματικό έργο που κατασκευάζεται με συσσώρευση χώματος και προεξέχει από το έδαφος, ώστε να προστατεύονται πίσω του οι μαχητές από τα εχθρικά πυρά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *προχωννύω* < *προ-* + *χωννύω* «χώνω, μπήγω» (βλ. λ. *χώνω*)].

προχωρητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που κινείται προς τα εμπρός: ~ *εξελικτική διαδικασία* ΑΝΤ. οπισθοχωρητικός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***προχωρητική αφομοίωση*** η αφομοίωση κατά την οποία ο αφομοιούμενος φθόγγος «χωρεί» προς την κατεύθυνση τής λήγουσας, έπεται δηλ. εκείνου που ενεργεί αφομοιωτικώς (π.χ. *μέγαθος* > *μέγεθος*) ΑΝΤ. προληπτική / οπισθοχωρητική αφομοίωση. — **προχωρητικ-ά / -ώς** [1866] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. progressif, άσχετο από μτγν. *προχωρητικός* «προφορικός»].

προχωρώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {προχωρ-είς κ. -άς... | προχώρησα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κινούμαι στον χώρο προς τα εμπρός, βαδίζω, πηγαίνω: ~ *μερικά βήματα* / *μακριά* / *στον δρόμο* / *αργά* / *πάνω-κάτω* / *κατά μήκος τού ποταμού* / *γρήγορα* / *προσεκτικά* / *ψηλαφητά*

/ *σταθερά* / *με δυσκολία* / *σιγά-σιγά* / *σπρώχνοντας* || *προχώρα, μη στέκεσαι!* **2.** (μτφ. για χρόνο) κυλώ, διαβαίνω, περνώ: *είχε προχωρήσει το βράδυ* / *η νύχτα* || *σε προχωρημένη ώρα* (πολύ αργά) || *άνθρωπος προχωρημένης ηλικίας* (ηλικιωμένος) **3.** (μτφ.) συνεχίζω: *ας προχωρήσουμε στο επόμενο θέμα* || *να μην προχωρήσουμε σε λεπτομέρειες* **4.** (α) (μτφ.) εξελίσσομαι, συνεχίζομαι: *το πρόγραμμα των αποκρατικοποιήσεων προχωρεί ικανοποιητικά* || *τα έργα τού μετρό προχωρούν σταθερά* (β) σημειώνω πρόοδο, βαδίζω μπροστά, προκόβω: ~ *στα Αγγλικά* / *στις σπουδές* / *στη ζωή* || *βοηθώ έναν μαθητή να προχωρήσει* **5.** απλώνομαι, επεκτείνομαι, παίρνω διαστάσεις: *η φωτιά* / *η επιδημία προχώρησε* || *το κακό προχώρησε πολύ* • **6.** προβαίνω σε συγκεκριμένη ενέργεια: ~ *σε διαπραγματεύσεις* / *σε διάλογο* / *σε μεταρρυθμίσεις* / *στη λήψη μέτρων* / *σε εμπάργκο* / *σε πόλεμο* ♦ (μετβ.) **7.** συνεχίζω (κάτι): *προχώρησε τις σπουδές του στην Αγγλία* || *η πολεοδομία τού έδωσε άδεια να προχωρήσει το έργο* **8.** (η μτχ. ***προχωρημένος***, *-η, -ο*) (α) για πρόσωπο που έχει εξελιχθεί πολύ, που έχει κάνει σημαντική πρόοδο: *οι μαθητές αυτού τού τμήματος είναι πολύ* ~ (β) για πρόσωπο πολύ μοντέρνο, πρωτοποριακό: *πολύ ~ απόψεις για τον γάμο.* — **προχώρημα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προχωρῶ (-έω)* < *προ-* + *-χωρῶ* < *χῶρος* (βλ.λ.)].

προψές επίρρ. ➝ προχθές

προψεσινός, -ή, -ό → προχθές

προώθηση (η) [1896] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να προωθεί κανείς (κάτι/κάποιον): *η ~ ενός νέου πολιτικού στην ηγεσία τού κόμματος* || *η ~ των συμφερόντων τής επιχείρησης* / *των σχέσεων δύο χωρών* / *πολιτικών στόχων* **2.** (ειδικότ.) η ιδιαίτερη προβολή προϊόντος σε κατάστημα (κυρ. σούπερ μάρκετ), π.χ. με την τοποθέτησή του σε ειδική προθήκη, την παρουσίασή του από πωλήτριες κ.λπ. για διαφημιστικούς λόγους ΣΥΝ. προβολή **3.** (α) λειτουργία ηλεκτρονικού ταχυδρομείου με την οποία ένα εισερχόμενο μήνυμα μπορεί να αποσταλεί (να προωθηθεί) αυτούσιο και σε άλλους αποδέκτες (β) ***προώθηση κλήσεων*** λειτουργία σε κινητό τηλέφωνο με την οποία οι κλήσεις προς ορισμένο κινητό αποστέλλονται (προωθούνται) σε άλλον τηλεφωνικό αριθμό τής επιλογής τού χρήστη του (ή στον τηλεφωνητή τού κινητού). — **προωθητικός,** -ή, -ό, **προωθητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. promotion. Στη σημ. 3β αποδίδεται το αγγλ. forward].

προωθητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** ουσία που βελτιώνει την απόδοση τού καταλύτη αυτοκινήτου, προωθώντας τη χημική αντίδραση με την οποία τα καυσαέρια μετατρέπονται σε λιγότερο επικίνδυνα αέρια **2.** μηχανή ή μηχανισμός με τον οποίο προωθείται κάτι: *προωθητής γαιών* (η μπουλντόζα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. impeller].

προωθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προωθείς... | προώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λόγ.) ωθώ προς τα εμπρός, κάνω κάτι να προχωρήσει μπροστά **2.** (μτφ.) βοηθώ (κάποιον) να ανέλθει: *ο διευθυντής προωθεί δύο γνωστούς του σε ανώτερες διοικητικές θέσεις* **3.** (α) συντελώ στην εξέλιξη (υπόθεσης): *η κυβέρνηση προωθεί την ανάπτυξη των διμερών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών* || ~ *ένα θέμα* / *ρυθμίσεις* / *αλλαγές* / *κερδοφόρες συμβάσεις* / *ένα σχέδιο* (β) (γενικότ.) κάνω (κάτι) να βρει θετική απήχηση: ~ *προϊόντα στη διεθνή αγορά* || *προωθεί στο παρασκήνιο μια συμβιβαστική λύση* / *την υποψηφιότητά του* ΣΥΝ. προβάλλω· (μεσοπαθ. ***προωθούμαι***) **4.** ΣΤΡΑΤ. καταλαμβάνω συνεχώς θέσεις προς την κατεύθυνση τού εχθρού ΣΥΝ. προελαύνω **5.** (για πρόσ.) υποστηρίζομαι από κάποιους, ώστε να καταλάβω ανώτερη θέση **6.** (για υποθέσεις) ωθούμαι προς ευνοϊκή κατάληξη: *προωθείται λύση κοινής αποδοχής για το Κυπριακό* || *προωθείται αλλαγή τού φορολογικού καθεστώτος* **7.** (ειδικότ. η μτχ. ***προωθημένος***, *-η, -ο*) (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πρωτοποριακό πνεύμα, που αποκλίνει αισθητά από ό,τι ισχύει στην εποχή του: ~ *άποψη* / *αντιλήψεις* / *ντύσιμο* / *μουσική σύνθεση* ΣΥΝ. προχωρημένος • ΦΡ. ***η κλήση σας προωθείται*** στερεότυπο ηχητικό μήνυμα το οποίο ακούει κάποιος που καλεί σε (κινητό κυρ.) τηλέφωνο στο οποίο οι κλήσεις προωθούνται σε άλλον αριθμό ή απαντά τηλεφωνητής.

προώλης, -ης, -ες (αρχαιοπρ.) ο εκ των προτέρων και ολοκληρωτικά κατεστραμμένος (ανήθικος, αδιάντροπος). μόνο στη ΦΡ. ***εξώλης και προώλης*** βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. < *προ-* + *-ώλης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄλλυμι*, «καταστρέφω, διαφθείρω». πβ. κ. *ἐξ-ώλης*. Για το ρ. *ὄλλυμι*, βλ. λ. *απώλεια*].

πρόωρος, -η, -ο αυτός που γίνεται πριν από την κανονική του ώρα: ~ *θάνατος* / *τοκετός* / *απόφαση* / *εκλογές* / *συνταξιοδότηση* || *είναι πρόωρο να ειπωθεί οτιδήποτε* ΑΝΤ. καθυστερημένος. — **πρόωρα / προώρως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *προ-* + *-ωρος* < *ὥρα*].

πρόωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. η ώθηση με μηχανικά μέσα προς τα εμπρός: ~ *αεροσκαφών* / *πλοίου* / *ελίκων* || *στρόβιλοι προώσεως πλοίου* ΣΥΝ. προώθηση • **2.** ΙΑΤΡ. η παθολογική τάση συνεχούς επιταχύνσεως τού βήματος προς τα εμπρός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόωσις* < *προωθῶ* < *προ-* + *ὠθῶ*].

προωστήρας (ο) [1858] ΤΕΧΝΟΛ. το μηχανικό μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η ώθηση προς τα εμπρός, κυρ. των πλοίων (π.χ. οι έλικες σε αεροσκάφη, ο πύραυλος σε βλήματα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *προωθώ* (πβ. *πρό-ωσ-η*) + παραγ. επίθημα *-τήρας* (πβ. *σιγαστήρας*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. propulseur].

προωστικός, -ή, -ό [μτγν.] κατάλληλος για πρόωση ή αυτός που προκαλεί πρόωση: ~ *δύναμη* / *όργανο*. Επίσης **προωστήριος,** -α, -ο.

πρύμα επίρρ. **1.** με ευνοϊκό, ούριο άνεμο **2.** (μτφ.) καλά, κατ' ευχήν, σύμφωνα με τις προσδοκίες (κάποιου)· σε ΦΡ. όπως: *εύχομαι να σου 'ρθουν όλα* ~ || *οι δουλειές μου πάνε* ~.

πρυμάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. (συνήθ. στον πληθ.) το σχοινί με το οποίο δένεται η πρύμνη πλοίου στην προκυμαία ΣΥΝ. παλαμάρι, καραβόσχοινο.
[ΕΤΥΜ. < *πρύμη* + παραγ. επίθημα *-άτσα* (< ιταλ. azza)].

πρύμη (η) → πρύμνη

πρυμίζω ρ. αμετβ. {πρύμισα} **1.** στρέφω την πρύμνη τού πλοίου στον άνεμο **2.** πλέω με ευνοϊκό άνεμο. — **πρύμισμα** (το).

πρυμιός, -ιά, -ιό ➝ πρυμνήσιος

πρύμνη κ. **πρύμη** κ. **πρύμνα** (η) {πρυμ(ν)ών} ΝΑΥΤ. **1.** το πίσω μέρος τού πλοίου ΑΝΤ. πλώρη, πρώρα· ΦΡ. ***ανακρούω πρύμναν*** βλ. λ. *ανακρούω* **2.** (συνεκδ.) το οπίσθιο τμήμα καταστρώματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρύμνα* / *-μνη*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *πρυμνός* «άκρος, έσχατος» (με αναβιβασμό τόνου), που απαντά αρχικώς στην ομηρική φρ. *πρυμνὴ ναῦς*. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για παράγωγο τής προθ. *πρό* με δυσερμήνευτη τροπή τού *-ο-* σε *-υ-* (για την οποία βλ. λ. *δια-πρύ-σιος*) και επίθημα *-mno-, το οποίο απαντά και στο σανσκρ. ni-mná- «βαθύς». Η εκδοχή αυτή προσκρούει στο γεγονός ότι η πρόθ. *πρό* δηλώνει αυτό που βρίσκεται μπροστά, που προβάλλει και προέχει· έτσι αντιτίθεται στη βασική σημ. «άκρος, έσχατος, τελευταίος» τού επιθ. *πρυμνός*. Δεν θεωρείται πιθ. η αναγωγή σε συμφυρμό των λ. **πύμνη* (< αρχ. *πύματος* «έσχατος») και *πρῷρα*, καθώς και οι συνδέσεις με τις λ. *πρέμνον* «βάση κορμού δέντρου» ή με αρχ. σλαβ. krŭma «πρύμνη»].

πρυμνήαιος, -ια, -ιο [αρχ.] κ. **πρυμήσιος** ΝΑΥΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την πρύμνη: ~ *ιστίο* / *κατάρτι* **2.** ***πρυμ(ν)ήσια*** (τα) τα σχοινιά με τα οποία προσδένεται το πλοίο στην ακτή ΣΥΝ. πρυμάτσες, παλαμάρια, καραβόσκοινα, τόνοι. Επίσης (λαϊκ.) **πρυμ(ν)ιός,** -ιά, -ιό κ. (λόγ.) **πρυμναίος,** -α, -ο [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

πρυμνοδέτης (ο) {πρυμνοδετών} ΝΑΥΤ. το σχοινί με το οποίο δένεται η πρύμνη τού πλοίου στην ακτή.

πρυμνόδετος, -η, -ο ΝΑΥΤ. (πλοίο) που είναι δεμένο στην ακτή από την πρύμνη.

πρυμνοδετώ ρ. μετβ. {πρυμνοδετείς... | πρυμνοδέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δένω (πλοίο) από την πρύμνη.

πρύμος, -α, -ο (για άνεμο) αυτός που πνέει προς ευνοϊκή κατεύθυνση ΣΥΝ. ούριος, ευνοϊκός. — **πρύμα** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίρρ. *πρύμα* < αρχ. *πρύμνα* / *-η* (βλ.λ.)].

πρυτανεία (η) [αρχ.] {πρυτανειών} **1.** το αξίωμα τού πρύτανη πανεπιστημίου ή ανώτατης σχολής· (συνεκδ.) **2.** το χρονικό διάστημα κατά το οποίο εκτελεί κάποιος πρυτανικά καθήκοντα **3.** το σύνολο των υπηρεσιών που εποπτεύει ο πρύτανης **4.** ο χώρος στον οποίο στεγάζονται οι πρυτανικές υπηρεσίες.

πρυτανείο (το) [αρχ.] ΙΣΤ. το δημόσιο ίδρυμα τής αρχαίας Αθήνας, στο οποίο συνέρχονταν οι πρυτάνεις.

πρυτανεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πρυτάνευσα} **1.** είμαι πρύτανης, ασκώ τα καθήκοντα τού πρύτανη **2.** (μτφ.) επικρατώ: *εύχομαι να πρυτανεύσει η λογική* και *να τερματιστεί* ο *πόλεμος* ΣΥΝ. κυριαρχώ.

πρύτανης (ο/η) {-η κ. -άνεως | -άνεις, -άνεων} **1.** αιρετός προϊστάμενος ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος με χρονικά καθορισμένη θητεία: ~ *πανεπιστημίου* / *πολυτεχνείου* || *η σύνοδος των* ~ **2.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα) καθένας από τους πενήντα βουλευτές τής φυλής που προήδρευε στη Βουλή για ορισμένο χρονικό διάστημα (το 1/10 τού έτους) **3.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός σεβαστού, ηλικιωμένου προσώπου με αξιομνημόνευτη στον τομέα του δράση: *ο ~ των Ελλήνων δημοσιογράφων.* — **πρυτανικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρύτανις*, αβεβ. ετύμου. Η λ. θα μπορούσε να ενταχθεί στην ομάδα των πολιτικών όρων που δηλώνουν θέσεις εξουσίας και οι οποίες θεωρούνται μικρασιατικά δάνεια (πβ. *βασιλεύς*, *ἄναξ*, *τύραννος*), άποψη που ενισχύεται από τη σύνδεση με τους ετρουσκ. τίτλους ανωτέρων αξιωματούχων purθ, purθne, puruθn, eprθni, καθώς και με το λυδ. ανθρωπωνύμιο *brundś (< brdunlis, πατρωνυμικό). Δεν ευσταθεί η άποψη ότι πρόκειται για παράγωγο τής πρόθ. *πρό* με δυσερμήνευτη τροπή τού *-ο-* σε *-υ-* (για την οποία βλ. λ. *δια-πρύ-σιος*, *πρύ-μνη*)].

> **πρύτανης – πρυτάνεις: ουσιαστικά με πληθ. -εις.** Μερικά ουσιαστικά σε **-ης**, μεταπλασμένα από παλαιότερα («τριτόκλιτα») ουσιαστικά σε **-ις**, σχηματίζουν τον πληθυντικό τους σε **-εις, -εων, -εις**: **ο πρύτανης** / *τού πρύτανη* / *τον πρύτανη* – **οι πρυτάνεις** / *των πρυτάνεων* / *τους πρυτάνεις*. Όμοια σχηματίζονται τα **μάντης – μάντεις, λάτρης – λάτρεις, πρέσβης – πρέσβεις** (το **πρέσβης** προέρχεται από το **πρέσβυς**). Μερικοί σχηματίζουν κατά τον ίδιο τρόπο και τα **όφης – όφεις** και **όρχης – όρχεις**. Τα τελευταία αυτά κρατούν επίσης τον αρχικό τους τύπο ο **όφις**, τού **όφεως**, τον **όφι(ν)** και ο **όρχις**, τού **όρχεως**, τον **όρχι(ν)**, χρησιμοποιούμενα στη θεολογία (και ζωολογία) το πρώτο, στην ιατρική το δεύτερο. Επίσης, σε λογιότερες χρήσεις τής γλώσσας ή σε πιο επίσημες και τυπικές μορφές ακούγονται και οι τύποι **τού πρυτάνεως**, **τού πρέσβεως**, λιγότερο **τού μάντεως**.

πρώην επίθ. {άκλ.} **1.** ως προσδιορισμός παρελθοντικής ιδιότητας ή κατάστασης: ~ *πρωθυπουργός* / *πρόεδρος* / *σύζυγος* || *η ~ Σοβιετική Ένωση* || *αθλητής τής ~ Α. Γερμανίας* ΑΝΤ. νυν **2.** ***ο/η πρώην μου*** ο πρώην εραστής / η πρώην ερωμένη μου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τέως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αιτ. θηλ. αμάρτυρου επιθ. (πβ. *ἀκμήν*, *ἄντην*, *πλήν*), που προέρχεται από επίρρ. **πρώ*, με εκτεταμ. το φωνήεν τής προθ. *πρό* (βλ.λ.), και συνδ. με σανσκρ. prā-tár- «νωρίς» (πβ. *πρό-τερος*), λατ. prō «προ», αρχ. γερμ. fruo «πρωί» (> γερμ. früh «νωρίς») κ.ά. Ομόρρ. *πρωί*, *πρω-ία*, *πρώ-ιμος* κ.ά.].

Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας (η)

(F.Y.R.O.M.) το κράτος των Σκοπίων (βλ. λ. *Σκόπια*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Former Yugoslavic Republic of Macedonia (F.Y.R.O.M.)].

πρωθ- → πρωτο-

πρωθιεράρχης (ο) [1896] {πρωθιεραρχών} ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που κατέχει την πρωτοκαθεδρία μεταξύ των ιεραρχών ΣΥΝ. προκαθήμενος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωθ-* (< *πρωτο-*) + *ιεράρχης*].

πρωθιεραρχία (η) {χωρ. πληθ.} το αξίωμα τού πρωθιεράρχη.

πρωθιερέας (ο) {-α κ. -έως | -είς. -έων}. **πρωθιέρεια** (η) [1894] {πρωθιερειών} (στη σημ. 2) (λόγ.) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος μεταξύ των ιερέων ΣΥΝ. πρωτοπρεσβύτερος, πρωτοπαππάς **2.** ο πρώτος μεταξύ των ιερέων αρχαίου ναού: *η πρωθιέρεια τού ναού τής θεάς Δήμητρας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρωθιερεύς* < *πρωθ-* (< *πρωτο-*) + *ιερεύς*].

πρωθυπουργεύω ρ. αμετβ. [1889] {πρωθυπούργευσα} εκτελώ χρέη πρωθυπουργού, αντικαθιστώ τον πρωθυπουργό.

πρωθυπουργία (η) [1839] {χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού πρωθυπουργού: *ανέλαβε την ~ και σχημάτισε κυβέρνηση* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διατελεί κανείς πρωθυπουργός: *κατά την ~ κάποιου* || *επί πρωθυπουργίας κάποιου.*

πρωθυπουργός (ο/η) [1839] **1.** (α) ο πρόεδρος τής κυβερνήσεως και τού υπουργικού συμβουλίου (β) ***ώρα τού πρωθυπουργού*** μέσο οργανωμένης άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου τής κυβέρνησης από τη Βουλή, σύμφωνα με το οποίο, εφόσον προβλέπεται από τον κανονισμό τής Βουλής, ο πρωθυπουργός είναι υποχρεωμένος να εμφανίζεται στη Βουλή σε τακτά χρονικά διαστήματα (ορισμένη ημέρα και ώρα) και να δίνει απαντήσεις σε ερωτήσεις που του έχουν υποβληθεί (συνήθ. από τους προέδρους ή τους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους των πολιτικών κομμάτων) για βασικά ζητήματα τής κυβερνητικής πολιτικής **2.** (α) ***υπηρεσιακός / -ή πρωθυπουργός*** ο πρωθυπουργός υπηρεσιακής κυβέρνησης (βλ. λ. *υπηρεσιακός*) (β) ***υπουργός παρά τω πρωθυπουργώ*** *(παρά τῷ πρωθυπουργῷ)* υπουργός που κατέχει θεσμοθετημένη θέση και από την οποία υποβοηθεί το έργο τού πρωθυπουργού ως άμεσος συνεργάτης του. — **πρωθυπουργικός**, -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ. < *πρωθ-* (< *πρωτο-*) + *υπουργός*. απόδ. τού αγγλ. Prime Minister].

πρωθύστερος, -η, -ο **1.** αυτός που προτάσσεται, ενώ θα έπρεπε να έπεται **2.** ΓΛΩΣΣ. ***πρωθύστερο*** (το) το σχήμα λόγου κατά το οποίο προτάσσεται στη σειρά τού λόγου εκείνο που χρονολογικά ή λογικά έπεται, π.χ. *«χτενίστηκε, ελούστηκε και στο σεργιάνι βγήκε»* (αντί *ελούστηκε, χτενίστηκε...*). — **πρωθύστερα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωθ-* (< *πρωτο-*) + *ύστερος*].

πρωί (το) {πρωιν-ού | -ά, -ών} **1.** το χρονικό διάστημα γύρω από την ανατολή τού ηλίου **2.** το τμήμα τής ημέρας από την ανατολή τού ηλίου μέχρι τις 12.00 το μεσημέρι ή γενικότ. μέχρι το μεσημέρι· ΦΡ. (α) ***από το πρωί ώς το βράδυ*** όλη την ημέρα: *διαβάζει ~* (β) ***από το βράδυ ώς το πρωί*** όλη τη νύχτα (γ) (παροιμ.) ***η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται*** βλ. λ. *ημέρα* (δ) (ως επίρρ.) ***πρωί-πρωί*** τα χαράματα, νωρίς το πρωί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίρρ. *πρωΐ*, τοπική πτώση αμάρτυρου **πρώ* (βλ. λ. *πρώην*), που παρουσιάζει εκτεταμ. φωνήεν τής προθ. *πρό*].

πρωία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το πρωί: *διασκέδαζαν μέχρι πρωίας*· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***μια ωραία πρωία*** μια μέρα· συνήθ. ως εισαγωγή σε δυσάρεστο γεγονός: *αγοράζεις, ξοδεύεις, γλεντάς, μέχρι που ~ θα καταλάβεις ότι δεν σου έχει μείνει δεκάρα* (β) ***από πρωίας μέχρις εσπέρας / μέχρι νυκτός*** από το πρωί μέχρι το βράδυ: *εργάζεται από πρωίας μέχρι νυκτός* (γ) ***από φυλακής πρωίας*** από τα χαράματα, από πολύ νωρίς το πρωί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρωΐα*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *πρώιος* / *πρῷος* < *πρωΐ* (βλ.λ.)].

πρωιμάδι (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) καρπός ή λαχανικό που ωριμάζει πρώιμα ΣΥΝ. πρωιμιά.
[ΕΤΥΜ. < *πρώιμος* + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. κ. *ασπρ-άδι*].

πρωιμιά (η) (λαϊκ.) **1.** το να είναι κάτι πρώιμο **2.** ***πρωιμιές*** (οι) οι πρώιμοι καρποί.

πρώιμος, -η, -ο **1.** (για καρπούς, λουλούδια κ.λπ.) αυτός που παράγεται πριν από την κανονική του εποχή: *~ φρούτα* ΣΥΝ. πρόωρος ΑΝΤ. όψιμος **2.** (για δέντρα και φυτά) αυτός που καρποφορεί πριν από τη συνηθισμένη εποχή: *~ αχλαδιά / αμυγδαλιά* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εκδηλώνεται πριν από την εποχή ή τη στιγμή που αναμενόταν: *είναι λίγο πρώιμο ακόμη να μιλούμε για βελτίωση τής υγείας του* ΑΝΤ. όψιμος, πάρωρος. — **πρώιμα** επίρρ., **πρωιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρώιμος* < *πρωΐ* (βλ.λ.)].

πρωινάδικο (το) (λαϊκ.) καθημερινή τηλεοπτική εκπομπή ποικίλης ύλης που καλύπτει μεγάλο μέρος τού πρωινού προγράμματος τηλεοπτικού σταθμού.
[ΕΤΥΜ. < *πρωιν(ός)* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *τυροπιτ-άδικο*].

πρωινιάτικα επίρρ.· κατά τη διάρκεια τού πρωινού· για κάτι που συμβαίνει αντίθετα προς το αναμενόμενο ή το φυσιολογικό: *τι έπαθες ~ κι άρχισες να φωνάζεις;*

πρωινό (το) **1.** το πρωί **2.** το φαγητό που τρώει κανείς το πρωί: *σερβίρω / παίρνω ~* ΣΥΝ. πρόγευμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα.*

πρωινός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πρωί ή αυτός που γίνεται ή εμφανίζεται το πρωί: *~ ξύπνημα / εγερτήριο / γυμναστική / καφές / εφημερίδες* || (λόγ.) *από τής έκτης πρωινής* (από τις 6.00 π.μ.) || *επέστρεψε τις πρώτες ~ ώρες* ΑΝΤ. βραδινός, εσπερινός· ΦΡ. (ως επιρρηματικό κατηγορούμενο για πρόσ.) ***(πρωινός)-πρωινός*** αυτός που εμφανίζεται κάπου νωρίς το πρωί: *πώς έτσι πρωινός-πρωινός σήμερα;* **2.** ***πρωινό*** (το) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) **πρωινιάτικος**, -η, -ο.

πρωκτικός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πρωκτό: *~ σωλήνας* **2.** αυτός που γίνεται από τον πρωκτό: *~ συνουσία.*

πρωκτίτιδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή τού πρωκτού και τού ορθού, η οποία εμφανίζεται κυρ. σε ομοφυλόφιλους άνδρες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. proctite].

πρωκτός (ο) ΑΝΑΤ. το τελικό τμήμα και το στόμιο τού πεπτικού σωλήνα στον άνθρωπο και στα ζώα, από το οποίο γίνεται η απέκκριση των κοπράνων ΣΥΝ. πισινός, (!) κώλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τής καθημερινής γλώσσας, που ανάγεται σε I.E. *prōkt- / *prəkt- και συνδ. με το αντίστοιχο αρμ. erastan-k' (πληθ.)].

πρωκτοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού πρωκτού με ειδικό όργανο, το πρωκτοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proctoscopy].

πρωκτοσκόπιο (το) {πρωκτοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο για την ενδοσκοπική εξέταση τού πρωκτού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proctoscope].

πρώρα (η) η πλώρη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρῷρα* < **πρώ-αιρα* (με συναίρεση) < **πρώ-F-αρ-ja* (με υγρό ένθημα -r- και επίθημα -ja) < *πρών, -ῶνος* «προεξέχον τμήμα γης, ακρωτήριο» < **πρώ-F-ων* (< *pṛ, μεταπτωτ. βαθμ. θ. που εμφανίζεται στην πρόθ. *πρό*, βλ.λ.). Η λ. *πρῷρα* συνδ. με σανσκρ. pūr-va «πρώτος, προηγούμενος», τοχ. pärwe, αρχ. σλαβ. prŭvŭ κ.ά.].

πρωραίος, -α, -ο [1887] αυτός που βρίσκεται στην πρώρα: *~ ιστός.* Επίσης (λαϊκ.) **πλωριός**, -ά, -ό.

Πρωσία (η) ΙΣΤ. γερμανικό βασίλειο με πρωτεύουσα το Βερολίνο, το οποίο υπήρξε η ηγέτιδα δύναμη κατά τη συνένωση τής Γερμανίας το 1871. — **Πρώσος** (ο), **Πρωσίδα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Prusse (γερμ. Preussen) < μεσν. λατ. Borussia, από το όνομα Borussi ή Prussi ενός βαλτικού φύλου που κατοικούσε στην Α. Πρωσία].

πρωσικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Πρώσους ή και την Πρωσία: *~ στρατεύματα* **2.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***πρωσική γλώσσα*** δυτική βαλτική γλώσσα που έπαψε να ομιλείται ήδη από τον 17ο αι. (β) ΧΗΜ. ***πρωσικό οξύ*** το υδροκυάνιο.

πρώτα επίρρ. **1.** κατ' αρχάς, εν πρώτοις: *~ να ρωτάς κι ύστερα να μιλάς* ΑΝΤ. έπειτα, ύστερα **2.** κατά το παρελθόν, παλαιότερα: *~ δεν ακούγαμε ούτε για φόνους ούτε για ληστείες* || *ο κόσμος δεν είναι σαν και ~* ΣΥΝ. πριν, άλλοτε· ΦΡ. (επιτατ.) ***πρώτα-πρώτα / πρώτα απ' όλα*** (i) (για να δηλωθεί αυτό που θεωρείται σημαντικότερο) πρώτιστα, πριν απ' όλα: *~ θα ασχοληθούμε με το μέλλον των παιδιών μας* ΣΥΝ. προπαντός, πρώτα-πρώτα (ii) για να ξεκινήσω από αυτό (πριν πω οτιδήποτε άλλο): *~ δεν σε αφορά η προσωπική μου ζωή και δεύτερον δεν είναι αλήθεια ότι μάλωσα με τη γυναίκα μου!*

Πρωταγόρας (ο) αρχαίος Έλληνας σοφιστής (480-410 π.Χ.), γνωστός και από τον φερώνυμο διάλογο τού Πλάτωνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πρωτ(ο)-* + *-αγόρας* < *ἀγορά* (βλ.λ.)].

πρωταγωνιστής (ο) [αρχ.]. **πρωταγωνίστρια** (η) [1889] {πρωταγωνιστριών} **1.** ο ηθοποιός που υποδύεται τον κύριο ή πρωτεύοντα ρόλο θεατρικού, κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου **2.** (μτφ.) αυτός που πρωτοστατεί σε μια υπόθεση ή που βρίσκεται στο προσκήνιο: *υπήρξε ~ τής προσπάθειας για δημιουργία επαρχιακών βιβλιοθηκών* || *οι ~ τής επανάστασης* || *οι ~ τής ελληνικής πολιτικής ζωής* ΣΥΝ. πρωτεργάτης, θιασώτης ΑΝΤ. κομπάρσος.

πρωταγωνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πρωταγωνιστή: *παίζω / διαδραματίζω ~ ρόλο.*

πρωταγωνιστώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πρωταγωνιστείς... | πρωταγωνίστησα} (+σε) **1.** είμαι πρωταγωνιστής (σε συγκεκριμένο έργο): *στην ταινία τού Θ. Αγγελόπουλου «Το βλέμμα τού Οδυσσέα» πρωταγωνιστεί ο Χάρβεϊ Καϊτέλ* || *~ σε ένα έργο / σε ένα φιλμ* **2.** (μτφ.) διαδραματίζω σημαντικό ρόλο σε υπόθεση: *πρωταγωνίστησε στις ειρηνευτικές συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών.*

πρωτάθλημα (το) {πρωταθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΘΛ. σειρά αθλητικών αγώνων με σκοπό την ανάδειξη πρωταθλητή ή πρωταθλήτριας ομάδας: *~ ποδοσφαίρου / μπάσκετ* || *πανευρωπαϊκό ~ στίβου* **2.** η νίκη στους παραπάνω αγώνες: *κατακτώ / κερδίζω / χάνω / διεκδικώ το ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. championship].

πρωταθλητής (ο) [1839]. **πρωταθλήτρια** (η) [1896] {πρωταθλητριών} **1.** ΑΘΛ. αυτός που έρχεται πρώτος στο πρωτάθλημα συγκεκριμένου αγωνίσματος: *ο αθλητής αυτός αναδείχθηκε παγκόσμιος ~ στον ακοντισμό / στην άρση βαρών* || *η παγκόσμια ~ στο άλμα εις ύψος* || *η ομάδα αυτή είναι η ~ στο ποδόσφαιρο / η ~ Ευρώπης στο μπάσκετ* **2.** (μτφ.-ειρων.) αυτός που θεωρείται κορυφαίος σε μια δραστηριότητα: *~ τής κομπίνας / τής κοπάνας / των παραβάσεων / στον ύπνο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πρωτοαθλητής* < *πρωτο-* + *ἀθλητής*].

πρωταθλητισμός (ο) η ενασχόληση με τον αθλητισμό που έχει υψηλούς στόχους, που στοχεύει σε υψηλές επιδόσεις και όχι στην προσωπική αναψυχή.

πρωταίτιος, -α, -ο αυτός που υπήρξε κύριος υπαίτιος ενός γεγονότος: *η δίκη των ~ τού πραξικοπήματος τού 1967.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτ(ο)-* + *αἴτιος*].

πρωτάκι (το) {χωρ. γεν.} (χαϊδευτ.) ο μαθητής τής Α' τάξης τού δημοτικού: *η Μίνα, ένα ~ με ξανθά κοτσιδάκια...*
[ΕΤΥΜ. < *πρώτη* (ενν. *τάξη*) + υποκ. επίθημα *-άκι*].

πρωτάκουστος, -η, -ο [1851] **1.** αυτός που ακούγεται για πρώτη φορά **2.** (συχνότ.) ο εξαιρετικά ασυνήθιστος, ο εκπληκτικός· συνήθ. κακόσ.: *αυτό είναι ~!* || *~ ξετσιπωσιά / αναίδεια.*

πρωτακτίνιο (το) {πρωτακτινίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pa), γκριζόλευκου χρώματος, που απαντά σε όλα τα ορυκτά τού ουρανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protactinium].

πρωτανδρία (η) ΒΙΟΛ. η προτερανδρία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. protandrie].

Πρωταπριλιά (η) η πρώτη μέρα τού Απριλίου, κατά την οποία υπάρχει το έθιμο να λέγονται ψέματα εν είδει αστεϊσμού.

πρωταπριλιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την πρωταπριλιά: ~ *ψέμα / φάρσα*.
[ΕΤΥΜ. Το πρωταπριλιάτικο ψέμα (πβ. γαλλ. poisson d'avril) φαίνεται πως έχει την αφετηρία του στον Γάλλο βασιλιά Κάρολο Θ' (Charles IX), ο οποίος το 1564 επανέφερε την αρχή τού έτους στην 1η Ιανουαρίου (αντί τής 1ης Απριλίου), με αποτέλεσμα να στέλνονται ψεύτικα δώρα και ευχές σε όσους δυσκολεύονταν να δεχθούν τη νέα ρύθμιση. Το έθιμο συνδέθηκε επίσης με τις παμπάλαιες προλήψεις περί εξαπατήσεως των πονηρών πνευμάτων στην αρχή τού έτους μέσω τέτοιων τεχνασμάτων].

πρώτα-πρώτα επίρρ. → πρώτα

πρωτάρης (ο) {πρωτάρηδες}, **πρωτάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κάνει ή δοκιμάζει να κάνει κάτι για πρώτη φορά: *είναι ~ στη δουλειά* ΣΥΝ. πρωτόπειρος, αρχάριος ΑΝΤ. έμπειρος, πεπειραμένος· ΦΡ. ***η τύχη τού πρωτάρη*** αυτός που ασχολείται για πρώτη φορά με κάτι έχει την εύνοια τής τύχης· λέγεται κυρ. για αυτόν που παίζει πρώτη φορά τυχερά παιχνίδια και κερδίζει **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που δεν έχει ερωτική πείρα ΣΥΝ. παρθένος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτ(ο)-* + παραγ. επίθημα *-άρης* (< λατ. -arius)].

πρωτάρικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με πρωτάρη: ~ *αμηχανία / αδεξιότητα* **2.** αυτός που γεννήθηκε από θηλυκό ζώο, το οποίο γεννά για πρώτη φορά: ~ *αρνί*.

πρωταρχίζω ρ. μετβ. {πρωτάρχισα} **1.** αρχίζω (να κάνω κάτι) για πρώτη φορά: *πρωτάρχισε να γράφει ποιήματα στα δεκάξι του χρόνια* ΣΥΝ. πρωτοξεκινώ **2.** αρχίζω (κάτι) πρώτος: ~ *τον χορό / το τραγούδι* || *αυτός πρωτάρχισε τον καβγά*. Επίσης **πρωταρχινίζω**. — **πρωτάρχισμα** κ. **πρωταρχίνισμα** (το).

πρωταρχικός, -ή, -ό [1864] **1.** αυτός που προηγήθηκε όλων των άλλων: *ο ~ πυρήνας* ● **2.** κύριος, βασικός: ~ *όρος / ανάγκη / αιτία / σημασία / έννοια / στόχος* ΣΥΝ. θεμελιώδης, ουσιαστικός, πρώτιστος ΑΝΤ. επουσιώδης, δευτερεύων. — **πρωταρχικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πρώτη αρχή*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. primordial].

πρωτάτο (το) ΕΚΚΛΗΣ. η έδρα τής Ιερής Επιστασίας τού Αγίου Όρους (εκτελεστικό σώμα με τέσσερα μέλη).
[ΕΤΥΜ. < *πρώτος* + *-άτο*, πβ. *προτεκτορ-άτο, δουκ-άτο*].

Πρωτέας (ο) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα προικισμένη με την ικανότητα να αλλάζει μορφές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πρωτεύς*, αβεβ. ετύμου. Δεν έχει εξακριβωθεί αν το κύρ. όν. ως θαλάσσια θεότητα ταυτίζεται με το ουσ. *πρωτεύς* «πρώτιστος, πρωταρχικός» (< *πρωτεύω*, υποχωρητ.) ή αν πρόκειται για αιγυπτ. δάνειο].

πρωτεϊκός, -ή, -ό αυτός που αλλάζει συχνά μορφές: ~ *μορφές* || *η γλώσσα είναι ~* || *το πρόσωπο τής νεολαίας τα τελευταία χρόνια είναι ~ ως αποτέλεσμα των ταχύτατων αλλαγών στους χώρους τής διασκέδασης, τού αθλητισμού αλλά και τής κοινωνίας* ΣΥΝ. ευμετάβολος, ασταθής.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. από γαλλ. protéique (< αρχ. *Πρωτεύς*), επειδή αυτή η θαλάσσια θεότητα είχε την ικανότητα να μεταμορφώνεται όταν βρισκόταν σε δύσκολη θέση].

πρωτεΐνη (η) [1840] {πρωτεϊνών} ΒΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) η πολύπλοκη χημική οργανική ουσία που προέρχεται από την ένωση αμινοξέων, αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο κάθε ζωντανού κυττάρου και στον άνθρωπο χορηγείται μέσω τής κατανάλωσης συγκεκριμένων τροφών: *το κρέας, τα όσπρια, το ψάρι είναι τροφές πλούσιες σε πρωτεΐνες*. — **πρωτεϊνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. protéine < μτγν. *πρώτειος* (< αρχ. *πρῶτος*)].

πρωτεϊνοθεραπεία (η) {πρωτεϊνοθεραπειών} ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που συνίσταται στην παρεντερική χορήγηση πρωτεϊνών, ξένων για τον ανθρώπινο οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proteinotherapy].

πρωτεϊνόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των αντιδράσεων αποικοδόμησης των πολυσύνθετων πρωτεϊνικών ουσιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proteolysis < prote- (< protein, βλ. λ. *πρωτεΐνη*) + -lysis (< αρχ. *λύσις*)].

πρωτεϊνούχος, -ος, -ο [1897] αυτός που περιέχει πρωτεΐνες: ~ *ουσίες*.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτεΐνη* + *-ούχος* < *έχω*].

πρωτείο (το) [αρχ.] (συνήθ. στον πληθ.) **1.** η κυρίαρχη θέση, το να είναι κανείς πρώτος: *«το έλλειμμα ποσότητας [...] μόνο με πρωτεία ποιότητας μπορεί να εξισορροπηθεί»* (εφημ.) || *κατέχω τα ~* ΣΥΝ. πρωτοκαθεδρία, υπεροχή, σκήπτρα **2.** ΘΡΗΣΚ. ***παπικό πρωτείο*** η υπέρτατη αυθεντία τού Πάπα σε ολόκληρη την Εκκλησία, σύμφωνα με δόγμα που αναπτύχθηκε στη Ρώμη από τον 5ο αι. μ.Χ. και υπήρξε το βασικό σημείο τριβής ανάμεσα στην Ανατολική και τη Δυτική Εκκλησία.

πρωτεργάτης (ο) [μεσν.] {πρωτεργατών}, **πρωτεργάτρια** (η) [1897] {πρωτεργατριών} πρόσωπο που έπαιξε σημαντικό ρόλο για την πραγματοποίηση έργου ή σκοπού: ~ *τής συνωμοσίας / τής προόδου* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής.

πρωτευαγγέλιο (το) [1766] {πρωτευαγγελί-ου | -ων} ΘΡΗΣΚ. η πρώτη θεϊκή προφητεία για τον ερχομό τού Μεσσία στον κόσμο, η οποία δόθηκε στους πρωτοπλάστους μετά την παρακοή και την πτώση (Π.Δ. *Γένεσις* 3, 15).

πρωτεύοντα (τα) {πρωτευόντων} ΒΙΟΛ. τάξη των θηλαστικών των θερμών κυρ. περιοχών, που περιλαμβάνει τον άνθρωπο, τους πιθήκους και τα συγγενή τους είδη και που χαρακτηρίζεται από μορφολογική ομοιογένεια και έντονη διαφοροποίηση στον τρόπο συμπεριφοράς.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. ενεστ. τής μτχ. *πρωτεύων* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. primates].

πρωτευόντως επίρρ. (λόγ.) **1.** κατ' αρχήν: ~, *θα ήθελα να συμφωνήσω μαζί σας* **2.** (συνεκδ.) πρώτα απ' όλα, κυρίως: *θα έπρεπε να ασχοληθούμε ~ μ' αυτή την πτυχή τού ζητήματος* ΣΥΝ. πρώτιστα, προεχόντως, πρώτα-πρώτα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. premièrement].

πρωτεύουσα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ούσης | -ουσών} **1.** η πόλη στην οποία είναι εγκατεστημένη η κυβέρνηση ενός κράτους: ~ *τής Ελλάδας είναι η Αθήνα* **2.** (α) η πόλη στην οποία είναι εγκατεστημένες οι αρχές διοικητικής περιφέρειας: *η ~ τής Λέσβου είναι η Μυτιλήνη* || *η ~ νομού* (β) ***πολιτιστική πρωτεύουσα*** τίτλος που αποδίδεται ανά έτος, σύμφωνα με θεσμό τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε ιστορική πόλη τής Ευρώπης, πράγμα που την καθιστά κέντρο διεξαγωγής πολιτιστικών εκδηλώσεων πανευρωπαϊκής σημασίας καθ' όλη τη διάρκεια αυτού τού έτους: *το 1997 η Θεσσαλονίκη ήταν ~ τής Ευρώπης* **3.** (μτφ.) πόλη στην οποία αναπτύσσεται κατεξοχήν μια δραστηριότητα, γεγονός που την καθιστά κέντρο μεγάλης ακτινοβολίας: *Νέα Υόρκη, η ~ τής σύγχρονης τέχνης* ΣΥΝ. Μέκκα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρωτεύω* (< *πρῶτος*). Στη σύγχρονη σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. (ville) capitale].

πρωτευουσιάνος (ο) [1887], **πρωτευουσιάνα** (η) (συνήθ. μειωτ.) πρόσωπο που κατοικεί στην πρωτεύουσα ή προέρχεται από την πρωτεύουσα ΑΝΤ. επαρχιώτης. — **πρωτευουσιάνικος**, -η, -ο [1895].
[ΕΤΥΜ. < *πρωτεύουσα* + παραγ. επίθημα *-ιάνος*, πβ. *ζητ-ιάνος, καθαρευουσ-ιάνος*].

πρωτεύω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. πρωτεύων, -ουσα, -ον | πρώτευσα} **1.** κατακτώ την πρώτη θέση: *πρώτευσε στις εξετάσεις / σε αγώνα δρόμου / στην τάξη της* ΣΥΝ. αριστεύω, διακρίνομαι, επικρατώ, διαπρέπω **2.** (η μτχ. ***πρωτεύων***, *-ουσα, -ον*) βλ.λ. **3.** (τριτοπρόσ. ***πρωτεύει***) έχει προτεραιότητα, είναι πρώτο σε σημεία: ~ *η ασφάλεια τής χώρας* ΣΥΝ. προέχει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρῶτος*].

πρωτεύων, -ουσα, -ον {πρωτεύ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι πρώτος, κύριος, βασικός: *πρόκειται για ζήτημα πρωτευούσης σημασίας / πρωτεύον ζήτημα*· ΦΡ. ***πρωτεύοντα μαθήματα*** σχολικά μαθήματα με κύρια παιδευτική σημασία, όπως τα Ελληνικά, τα μαθηματικά κ.ά. ΑΝΤ. δευτερεύων **2.** ΒΙΟΛ. ***πρωτεύοντα*** (τα) βλ.λ. ΑΝΤ. δευτερεύοντα **3.** ***πρωτεύουσα*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρωτεύω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. principal].

πρωτιά (η) **1.** η κατάκτηση τής πρώτης θέσης: *τα κορίτσια είχαν τις περισσότερες ~ στις Γενικές Εξετάσεις* || *διεκδικούν με πάθος την ~ στην κολύμβηση* **2.** το δικαίωμα (κάποιου) να κάνει (κάτι) πρώτος· ΦΡ. ***έχω πρωτιά*** (για χαρτοπαίκτες) παίρνω πρώτος από όλους τα τραπουλόχαρτα κατά το μοίρασμα και παίζω πρώτος.
[ΕΤΥΜ. < *πρώτος*].

> **πρωτιά ή πρωτειά;** Από το αρχ. **πρωτεῖος**, *-εία, -εῖο* θα μπορούσε (από το θηλ.) να σχηματιστεί ουσ. *πρωτεία (η)* και να θεωρηθεί ότι αυτό υπέστη αργότερα συνίζηση και έδωσε τ. **πρωτειά** (πβ. Λεξικό Ν. Ανδριώτη). Ωστόσο, είναι προτιμότερο –και απλούστερο ως ερμηνεία– να δεχθούμε ότι από το επίθ. **πρώτος** σχηματίστηκε απευθείας ουσ. σε **-ιά**, ήτοι **πρώτ-ος** – **πρωτ-ιά** κατά το σχήμα *απλόχωρος – απλοχωριά, άκεφος – ακεφιά, αμόρφωτος – αμορφωσιά, γύφτος - γυφτιά, απόκοτος – αποκοτιά* κ.λπ.· πβ. και *αχορτασιά, αστοχασιά, ξετσιπωσιά, κακογουστιά, (βλάχος) βλαχιά, (λεβέντης) λεβεντιά* κ.λπ.

πρωτινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με παλαιότερη εποχή ΣΥΝ. αλλοτινός **2.** ***πρωτινοί*** (οι) οι παλαιότεροι, οι άνθρωποι προηγούμενων εποχών· ΦΡ. (παροιμ.) ***των πρωτινών τα λόγια, Θεού λόγια*** οι κρίσεις των παλαιών είναι σοφές.

πρώτιστος, -η, -ο ο πιο σημαντικός, ο πιο σπουδαίος: ~ *καθήκον / ευθύνη / ανάγκη / μέλημα* ΣΥΝ. πρωταρχικός, ύψιστος, μέγιστος. — **πρώτιστα** επίρρ. [αρχ.] κ. (εσφαλμ.) **πρωτίστως**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρώτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιθ. *πρῶτος*].

πρωτο- κ. **πρωτό-** κ. **πρωτ- / πρωθ-** (μπροστά από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι είναι ο πρώτος που εμφανίζεται, που δημιουργείται: *πρωτό-πλαστος, πρωτό-λειο* **2.** ότι κάποιος ενεργεί ή δέχεται ενέργεια πρώτος: *πρωτο-παίζω, πρωτο-παίρνω* **3.** ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται πρώτος σε σειρά, ιεραρχία: *πρωτο-νοτάριος, πρωτο-καπετάνιος, πρωθ-υπουργός* **4.** (στη διάκριση ιστορικών περιόδων) την πρώτη φάση μιας ιστορικής περιόδου: *πρωτο-αττικός, πρωτο-κυκλαδικός, πρωτο-χριστιανικός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το επίθ. *πρῶτος* και απαντά ως *πρωτο-* προ συμφώνου (λ.χ. *πρωτο-λογία, πρωτό-τοκος*) ή και προ φωνήεντος σε ρήματα (λ.χ. *πρωτο-εμφανίζομαι*), ως *πρωτ-* προ φωνήεντος συνήθ. ονομάτων (λ.χ. *πρωτ-ευαγγέλιο, πρωτ-αρχικός*) και ως *πρωθ-* προ δασυνομένου φωνήεντος (λ.χ. *πρωθ-ιερέας, πρωθ-υπουργός*)].

πρωτοβάθμιος, -α, -ο [1833] **1.** (επίσ.) αυτός που βρίσκεται στην πρώτη (και κατώτερη) ιεραρχική βαθμίδα ενός θεσμού: ~ *εκπαίδευση* (το δημοτικό) / *συνδικαλιστική οργάνωση* **2.** ΝΟΜ. ***πρωτοβάθμιο δι-***

καστήριο το δικαστήριο στο οποίο εκδικάζεται για πρώτη φορά μια υπόθεση **3.** αυτός που αξιολογείται ως πρώτου βαθμού: *«οι ~ ανάγκες των φτωχών χωρών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. de premier degré].

πρωτόβαλτος, -η, -ο αυτός που έχει τοποθετηθεί ή φορεθεί για πρώτη φορά: ~ *κοστούμι / σακάκι*.

πρωτόβγαλτος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που εμφανίζεται κάπου για πρώτη φορά: ~ *ηθοποιός* **2.** πρωτόπειρος, πρωτάρης ΣΥΝ. άβγαλτος, άπειρος **3.** (για προϊόντα ή καρπούς) αυτός που παράγεται για πρώτη φορά.

πρωτοβλάστη (η) {πρωτοβλαστών} ΒΙΟΛ. το πρωτόπλασμα και ο πυρήνας τού κυττάρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protoblast].

πρωτοβουλία (η) [1871] {πρωτοβουλιών} **1.** το να προτείνει, να επιχειρεί και να οργανώνει κανείς πρώτος (κάτι), χωρίς να περιμένει εντολή ή υπόδειξη: *έχω / αναλαμβάνω / παίρνω την ~* || *οι κάτοικοι τού χωριού προστατεύουν τη φύση εξ ιδίας ~* || *σε αυτόν ανήκει η ~ για τη συγκρότηση τοπικού αθλητικού ομίλου* || ~ *νομοθετική / οργανωτική / πολιτική*· ΦΡ. (α) ***έχω την πρωτοβουλία των κινήσεων*** διαδραματίζω αποφασιστικό ρόλο στην εξέλιξη μιας υπόθεσης: *σε αυτό το θέμα την πρωτοβουλία των κινήσεων έχουν οι γονείς* (β) ***αφήνω (σε κάποιον) την πρωτοβουλία*** αφήνω (σε κάποιον) περιθώρια κινήσεων, αυτενέργειας: *ένας αυταρχικός ηγέτης δεν αφήνει την πρωτοβουλία σε άλλα στελέχη* (γ) ***ιδιωτική πρωτοβουλία*** η πρωτοβουλία που προέρχεται από ιδιώτες, σε αντιδιαστολή προς αυτήν που προέρχεται από το κράτος: *το νοσοκομείο / το σχολείο / το ίδρυμα έγινε με ~* || *η καπιταλιστική οικονομία βασίζεται στην ~* **2.** αρετή προσώπου που είναι διατεθειμένο να παίρνει τις απαραίτητες αποφάσεις, να τολμά, να ενεργεί χωρίς να περιμένει υποδείξεις: *είναι δουλειά που θέλει άνθρωπο με ~*.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *-βουλία* < *βουλή*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *παίρνω / αφήνω την πρωτοβουλία* (< γαλλ. prendre / laisser l'initiative), *ιδιωτική πρωτοβουλία* (< γαλλ. initiative privée), *πρωτοβουλία των κινήσεων* (< γαλλ. l'initiative des mouvements)].

πρωτοβρόχι (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) πρώτη βροχή τού φθινοπώρου: *ήρθαν τα ~*.

πρωτοβυζαντινός, -ή, -ό ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής βυζαντινής ιστορίας από τη βασιλεία τού Ιουστινιανού (527-565) μέχρι και την εικονομαχία (730-843).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. proto-byzantinisch].

πρωτόγαλα (το) [μτγν.] {πρωτογάλακτος | χωρ. πληθ.} το πρώτο γάλα που βγαίνει από τους μαστούς μετά τη γέννα ΣΥΝ. (λόγ.) πύαρ.

πρωτογένεια (η) [μτγν.] {πρωτογενειών} **1.** το να έχει κανείς γεννηθεί πρώτος ΣΥΝ. πρωτοτοκία • **2.** ΝΟΜ. η προτίμηση τού πρώτου υιού κατά τη διαδοχή των δικαίων τής οικογένειας.

πρωτογενής, -ής, -ές {πρωτογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που βρίσκεται στην πρώτη φάση εξελικτικής διαδικασίας: ~ *εργασία / έρευνα* ΑΝΤ. υστερογενής **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***πρωτογενή αγαθά*** το έδαφος, η εργασία και το αποταμιευτικό κεφάλαιο (β) ***πρωτογενής παραγωγή*** το σύνολο των διαδικασιών με τις οποίες παράγονται τα αγροτικά, κτηνοτροφικά και αλιευτικά προϊόντα, οι πρώτες ύλες, εξορύσσονται τα ορυκτά, καθώς και τα προϊόντα όλων αυτών (βλ. κ. λ. *παραγωγή*) • **3.** ο πρωτότοκος • **4.** ΓΕΩΛ. (πέτρωμα ή ορυκτό) που διατηρεί την αρχική του σύσταση και δεν έχει υποστεί καμία αλλοίωση μετά τον σχηματισμό του. — **πρωτογενώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πρωτογεννημένος (είτε για τέκνα είτε για σοδειά)», < *πρωτο-* + *-γενής* < *γένος*].

πρωτόγεννα (η) {χωρ. πληθ.} ο πρώτος τοκετός.

πρωτογέννητος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει γεννηθεί πρώτος ΑΝΤ. υστερότοκος.

πρωτόγεννος, -η, -ο (λαϊκ.) (γυναίκα ή θηλυκό ζώο) που γεννά για πρώτη φορά.

πρωτογεννώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρωτογεννάς... | πρωτογέννησα} (για ανθρώπους και ζώα) γεννώ για πρώτη φορά.

πρωτογεωμετρικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την πρώτη φάση τής γεωμετρικής τέχνης (1100-900 π.Χ.): ~ *αγγεία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protogeometric].

πρωτογλώσσα (η) {πρωτογλωσσών} ΓΛΩΣΣ. η αρχική (υποθετική συνήθως) γλώσσα από την οποία θεωρείται ότι προέκυψαν εξελικτικά άλλες: *η ινδοευρωπαϊκή ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. protolanguage (νόθο σύνθ.)].

πρωτόγνωρος, -η, -ο αυτός τον οποίο γνωρίζει, βιώνει κανείς για πρώτη φορά: *κοντά στους ανθρώπους αυτούς δοκίμαζε ένα ~ αίσθημα ασφάλειας / τρυφερότητας* || ~ *εμπειρία*.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτογνωρίζω* (υποχωρητ.)].

πρωτογονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση τού πρωτόγονου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. primitivisme].

πρωτόγονος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζει ένα πολύ πρώιμο στάδιο ανάπτυξης: *οι ~ άνθρωποι έφτειαχναν εργαλεία από πέτρες και οστά ζώων* || ~ *λαοί / φυλές / κοινωνίες* || ~ *θρησκείες / Δίκαιο / τέχνη / εργαλεία* || ~ *θηλαστικά / μορφές ζωής* (που θεωρείται ότι έχουν εξελιχθεί πολύ λίγο σε σχέση με τους βιολογικούς τους προγόνους) **2.** αυτός που δεν έχει επηρεαστεί από τον πολιτισμό: *του αρέσει ο ~ τρόπος ζωής· ονειρεύεται να ζήσει μια μέρα απομονωμένος σε ένα ερημονήσι* **3.** (μειωτ.) αυτός που παρουσιάζει καθυστέρηση αναφορικά με τη σχετική εξέλιξη: ~ *τεχνολογία / άνθρωπος / πρακτικές / αντιλήψεις / συνθήκες / ένστικτα*. — **πρωτόγονα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρωτο-* + *γόνος* (βλ.λ.)].

πρωτόγραμμα (το) {πρωτογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} το μεγάλων διαστάσεων αρχικό γράμμα κειμένου.

πρωτόγραφο (το) [μεσν.] {πρωτογράφ-ου | -ων} το πρωτότυπο εγγράφου ΑΝΤ. αντίγραφο, κόπια.

πρωτογυνία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. φαινόμενο που απαντά σε ορισμένα ερμαφρόδιτα είδη όπως οι γυμνοσάλιαγκες, τα εχινόδερμα κ.ά., κατά το οποίο ο οργανισμός περνά πρώτα από ένα θηλυκό και κατόπιν σε ένα αρσενικό στάδιο ΑΝΤ. προτερανδρία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protogyny].

πρωτοδικείο (το) [1833] **1.** ΝΟΜ. το πρωτοβάθμιο πολιτικό ή διοικητικό δικαστήριο, το οποίο εκδικάζει σε πρώτο βαθμό όλες τις αστικές υποθέσεις που δεν υπάγονται στη δικαιοδοσία των ειρηνοδικείων.

πρωτο- *α' συνθετικό* (συνήθ. στον αόριστο)

πρωτ-αρχινίζω ρ.
πρωτο-αγάπησα ρ.
πρωτ(ο)-άγγιξα ρ.
πρωτ(ο)-αγωνίστηκα ρ.
πρωτο-αισθάνθηκα ρ.
πρωτ(ο)-άκουσα ρ.
πρωτο-ανακάλυψα ρ.
πρωτο-ανέχτηκα ρ.
πρωτο-ανήγγειλα ρ.
πρωτ(ο)-άνοιξα ρ.
πρωτο-αντέδρασα ρ.
πρωτ(ο)-αντίκρισα ρ.
πρωτο-αντιμετώπισα ρ.
πρωτο-άντλησα ρ.
πρωτο-απάντησα ρ.
πρωτο-απήγγειλα ρ.
πρωτο-αποκάλυψα ρ.
πρωτο-αποφάσισα ρ.
πρωτο-αρθρογράφησα ρ.
πρωτ(ο)-άρπαξα ρ.
πρωτο-αρραβωνιάστηκα ρ.
πρωτ(ο)-αρρώστησα ρ.
πρωτ(ο)-άρχισα ρ.
πρωτο-άσκησα ρ.
πρωτο-ασχολήθηκα ρ.
πρωτό-βαλα ρ.
πρωτό-βαψα ρ.
πρωτό-βγαλα ρ.
πρωτο-βγήκα ρ.
πρωτό-βηξα ρ.
πρωτο-βούτηξα ρ.
πρωτό-βρεξα ρ.
πρωτο-βρήκα ρ.
πρωτο-βύζαξα ρ.
πρωτο-γέλασα ρ.
πρωτο-γέμισα ρ.
πρωτό-γινα ρ.
πρωτο-γίνηκα ρ.
πρωτο-γιόρτασα ρ.
πρωτο-γλέντησα ρ.
πρωτο-γλίστρησα ρ.
πρωτο-γνώρισα ρ.
πρωτό-γραψα ρ.
πρωτο-γυμνάστηκα ρ.
πρωτο-δανείστηκα ρ.
πρωτό-δειξα ρ.
πρωτό-δειρα ρ.
πρωτο-δέχθηκα ρ.
πρωτο-δήλωσα ρ.
πρωτο-δημιούργησα ρ.
πρωτο-δημοσίευσα ρ.
πρωτο-δημοσιογράφησα ρ.
πρωτο-διάβασα ρ.
πρωτο-διάβηκα ρ.
πρωτο-δίδαξα ρ.
πρωτο-δικηγόρησα ρ.
πρωτο-διόρισα ρ.
πρωτο-δίψασα ρ.
πρωτο-δοκίμασα ρ.
πρωτο-δούλεψα ρ.
πρωτο-δραπέτευσα ρ.
πρωτο-δρόσισε ρ.
πρωτό-δωσα ρ.
πρωτο-έγραψα ρ.
πρωτο-εγχειρίστηκα ρ.
πρωτο-είδα ρ.
πρωτο-έκαψα ρ.
πρωτο-εκλέχτηκα ρ.
πρωτο-εμφάνισα ρ.
πρωτο-επιτέθηκα ρ.
πρωτο-ερωτεύτηκα ρ.
πρωτο-έστειλα ρ.
πρωτό-ζησα ρ.
πρωτο-ζήτησα ρ.
πρωτο-ζύμωσα ρ.
πρωτο-ζωγράφισα ρ.
πρωτο-ήλθα ρ.
πρωτό-ηπια ρ.
πρωτο-ήχησα ρ.
πρωτο-ηχογράφησα ρ.
πρωτο-θαύμασα ρ.
πρωτο-θυμάμαι ρ.
πρωτο-θυμήθηκα ρ.
πρωτο-θύμισα ρ.
πρωτο-θύμωσα ρ.
πρωτο-ΐδρυσα ρ.
πρωτο-καβάλησα ρ.
πρωτο-καθιέρωσα ρ.
πρωτο-καλλιέργησα ρ.
πρωτο-κάπνισα ρ.
πρωτο-καταδικάστηκα ρ.
πρωτο-κατήγγειλα ρ.
πρωτο-κατοίκησα ρ.
πρωτο-κελάηδησα ρ.
πρωτο-κήρυξα ρ.
πρωτο-κλάδεψα ρ.
πρωτό-κλαψα ρ.
πρωτο-κοιμήθηκα ρ.
πρωτο-κοίταξα ρ.
πρωτο-κολύμπησα ρ.
πρωτο-κουβέντιασα ρ.
πρωτο-κράτησα ρ.
πρωτο-κρύωσα ρ.
πρωτο-κυβέρνησα ρ.
πρωτο-κυριάρχησα ρ.
πρωτο-λειτούργησα ρ.
πρωτο-μαγείρεψα ρ.
πρωτο-μάγεψα ρ.
πρωτο-μάλωσα ρ.
πρωτο-μέθυσα ρ.
πρωτο-μελέτησα ρ.
πρωτο-μπήκα ρ.
πρωτο-νήστεψα ρ.
πρωτο-νίωσα ρ.
πρωτο-νοίκιασα ρ.
πρωτο-νοστάλγησα ρ.
πρωτό-ντυσα ρ.
πρωτο-ξεκίνησα ρ.
πρωτο-ξενιτεύτηκα ρ.
πρωτο-ξενύχτησα ρ.
πρωτο-ξόδεψα ρ.
πρωτο-ξύπνησα ρ.
πρωτ(ο)-οδήγησα ρ.
πρωτ(ο)-ονόμασα ρ.
πρωτ(ο)-οργάνωσα ρ.
πρωτ(ο)-όργωσα ρ.
πρωτό-παιξα ρ.
πρωτο-παντρεύτηκα ρ.
πρωτο-παραφέρθηκα ρ.
πρωτο-παρουσίασα ρ.
πρωτο-πάτησα ρ.
πρωτο-πέρασα ρ.
πρωτο-περπάτησα ρ.
πρωτό-πεσα ρ.
πρωτο-πέταξα ρ.
πρωτο-πήγα ρ.
πρωτο-πήρα ρ.
πρωτό-πιασα ρ.
πρωτο-πίστεψα ρ.
πρωτο-πλήρωσα ρ.
πρωτο-πολέμησα ρ.
πρωτο-πόνεσα ρ.
πρωτο-πούλησα ρ.
πρωτο-ρίζωσα ρ.
πρωτο-ρώτησα ρ.
πρωτο-σήκωσα ρ.
πρωτο-σκέφθηκα ρ.
πρωτο-σκίρτησα ρ.
πρωτό-σπειρα ρ.
πρωτο-σπούδασα ρ.
πρωτο-στάθηκα ρ.
πρωτο-στόλισα ρ.
πρωτο-συλλάβισα ρ.
πρωτο-συλλογίστηκα ρ.
πρωτο-συνάντησα ρ.
πρωτο-συνεδρίασα ρ.
πρωτο-σχεδίασα ρ.
πρωτο-ταξίδεψα ρ.
πρωτο-τόλμησα ρ.
πρωτο-τραγούδησα ρ.
πρωτο-τραυματίστηκα ρ.
πρωτο-τύπωσα ρ.
πρωτο-ύμνησα ρ.
πρωτο-υπηρέτησα ρ.
πρωτο-υποπτεύτηκα ρ.
πρωτο-υποψιάστηκα ρ.
πρωτό-φαγα ρ.
πρωτο-φανέρωσα ρ.
πρωτο-φάνηκα ρ.
πρωτό-φερα ρ.
πρωτο-φίλησα ρ.
πρωτο-φοβήθηκα ρ.
πρωτο-φοίτησα ρ.
πρωτο-φόρεσα ρ.
πρωτό-φτειαξα ρ.
πρωτο-φύτεψα ρ.
πρωτο-φώναξα ρ.
πρωτο-χαιρέτησα ρ.
πρωτο-χάλασα ρ.
πρωτο-χάρηκα ρ.
πρωτο-χειρίστηκα ρ.
πρωτο-χειρουργήθηκα ρ.
πρωτο-χήρεψα ρ.
πρωτο-χιόνισε ρ.
πρωτο-χόρεψα ρ.
πρωτο-χρειάστηκα ρ.
πρωτο-χρησιμοποίησα ρ.
πρωτό-ψαλα ρ.
πρωτο-ψάρεψα ρ.
πρωτο-ψέλλισα ρ.
πρωτό-ψησα ρ.
πρωτο-ψήφισα ρ.
πρωτο-ψιθύρισα ρ.
πρωτο-ψώνισα ρ.

καθώς και τα πλημμελήματα από τις ποινικές υποθέσεις: *πολυμελές / μονομελές* ~ **2.** το οίκημα στο οποίο στεγάζονται όλες οι υπηρεσίες τού παραπάνω δικαστηρίου και στο οποίο διεξάγονται οι δίκες που υπάγονται στην αρμοδιότητά του (βλ. λ. *δικαστήριο*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tribunal de première instance].

πρωτοδίκης (ο/η) [1833] {(θηλ. γεν. πρωτοδίκου) | πρωτοδικών} ο δικαστής πρωτοδικείου.

πρωτόδικος, -η, -ο [1856] ΝΟΜ. **1.** αυτός που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού πρωτοδικείου: ~ *υπόθεση* **2.** αυτός που προέρχεται από το πρωτοδικείο: *ο κατηγορούμενος άσκησε όλα τα ένδικα μέσα κατά τής ~ απόφασης, που τον καταδίκαζε σε φυλάκιση.* — **πρωτοδίκως** επίρρ. [1856].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. en première instance].

πρωτοδιόριστος, -η, -ο αυτός που διορίζεται για πρώτη φορά σε υπηρεσία τού Δημοσίου: ~ *υπάλληλος*.

πρωτοείσακτος, -η, -ο αυτός που έχει εισαχθεί για πρώτη φορά: ~ *θεσμός*.

πρωτοελλαδικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής ελληνικής προϊστορίας, που ακολούθησε αμέσως μετά τη νεολιθική εποχή και εκτείνεται χρονικά από το 3000 ώς το 2000/1900 π.Χ.: ~ *περίοδος*.

πρωτοεμφανιζόμενος, -η, -ο αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά: ~ *καλλιτέχνης / ηθοποιός*.

πρωτοετής, -ής, -ές {πρωτοετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που βρίσκεται στο πρώτο έτος σπουδών: ~ *φοιτητής τής Ιατρικής* || (ως ουσ.) *οι εγγραφές των πρωτοετών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πρωτόζωο (το) [1845] {πρωτοζώ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. μονοκύτταρος ή ακύτταρος μικροοργανισμός, που απαντά κυρ. σε υδροτόπους, καθώς και όπου υπάρχει υγρασία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. protozoa].

πρωτόθετος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (όρος τής παραδοσιακής γραμματικής) για γλωσσικό στοιχείο από το οποίο παράγονται άλλα: ~ *ρήματα / ονόματα* ΑΝΤ. παράγωγος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρωτο-* + *-θετός* < *τίθημι* (βλ. κ. *θετός*)].

πρωτόθρονος (ο) [αρχ.] {πρωτοθρόν-ου | -ων, -ους} ο κάτοχος τού πρώτου τη τάξει επισκοπικού θρόνου.

πρωτοθυμούμαι ρ. μετβ. αποθ. {πρωτοθυμάσαι... | πρωτοθυμήθηκα} θυμούμαι (κάτι) πρώτο μεταξύ άλλων: *Τι να πρωτοθυμηθώ; Την καλοσύνη του, την ευγένειά του, τη γενναιοδωρία του;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πρωτοκαθεδρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) ΕΚΚΛΗΣ. η τιμητική πρόταξη των διαφόρων τάξεων τού κλήρου (β) το δικαίωμα κατάληψης τής τιμητικής θέσης σε τελετή από ανώτατο αξιωματούχο **2.** (μτφ.) η κατοχή κυρίαρχης ή πρωτεύουσας θέσης σε έναν χώρο, τομέα κ.λπ.· (κατ' επέκτ.) το δικαίωμα κατοχής αυτής τής θέσης: *επιζητεί την ~ και γι' αυτό εργάζεται σκληρά* || *«ο πρωθυπουργός άφησε την ~ στον υπουργό του»* (εφημ.) **3.** η επιδίωξη τής προβολής (κάποιου) σε επίσημη ή ιδιωτική συγκέντρωση: *σε κάθε συνάντηση τής εταιρείας ήθελε να έχει την ~ και να ασχολούνται όλοι μαζί του* **4.** (κατ' επέκτ.) (α) η πρωτεύουσα σημασία που αποδίδεται (σε κάποιον/κάτι): *η ~ τού εύκολου κέρδους στη σύγχρονη ζωή ευθύνεται για την έξαρση τής διαφθοράς* || *η ~ τής οικονομίας στην οργάνωση τού κράτους* (β) τα πρωτεία, η πρώτη θέση: *οι δύο επιτυχημένοι τραγουδιστές συναγωνίζονται με τους καινούργιους δίσκους τους για την ~ στις πωλήσεις.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-καθεδρία* < *καθέδρα*. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. αναφερόμενη στους Φαρισαίους (πβ. Ματθ. 23, 6· Λουκ. 11, 43)].

πρωτοκαπετάνιος (ο) **1.** ΝΑΥΤ. ο πρώτος πλοίαρχος ● **2.** πρώτος μεταξύ οπλαρχηγών.

πρωτοκλασάτος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που κατέχει εξέχουσα θέση: ~ *στέλεχος πολιτικού κόμματος.*
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *κλάση* + παραγ. επίθημα *-άτος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. de première classe].

πρωτοκλέφτης (ο) {πρωτοκλεφτών} (στην Τουρκοκρατία) αρχηγός των κλεφτών.

πρωτόκλητος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τού Αποστόλου Ανδρέα, επειδή πρώτος αυτός κλήθηκε από τον Χριστό να τον ακολουθήσει.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-κλητος* < *καλῶ*].

πρωτόκλιτος, -η, -ο [1889] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ουσιαστικό) που κλίνεται κατά την πρώτη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική, π.χ. *ο ταμίας, ο δικαστής, η χώρα, η νίκη* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *-κλιτος* < *κλίνω*].

πρωτοκόλληση (η) → πρωτοκολλώ

πρωτοκολλητής (ο) [1897], **πρωτοκολλήτρια** (η) {πρωτοκολλητριών} ο δημόσιος υπάλληλος που είναι υπεύθυνος για την τήρηση τού βιβλίου πρωτοκόλλου (βλ.λ.).

πρωτόκολλο (το) {πρωτοκόλλ-ου | -ων} **1.** το επίσημο έγγραφο, με το οποίο πιστοποιείται νομικώς πράξη που έγινε: ~ *παράδοσης και παραλαβής* (γραπτή έκθεση που συντάσσεται εις διπλούν από τον υπάλληλο που αποχωρεί από υπηρεσία και από εκείνον που τον διαδέχεται, στην οποία καταγράφονται όλα τα παραδιδόμενα είδη) **2.** το βιβλίο που τηρούν οι δημόσιες υπηρεσίες και τα νομικά πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, στο οποίο καταχωρίζονται κατ' αύξοντα αριθμό και ημερομηνία όλα τα εισερχόμενα και εξερχόμενα έγγραφα με συνοπτική περίληψη τού περιεχομένου τους· ΦΡ. ***αριθμός πρωτοκόλλου*** (συντομ. Α.Π.) ο αριθμός με τον οποίο κάθε έγγραφο καταχωρίζεται στο παραπάνω βιβλίο **3.** (συνεκδ.) ο τομέας δημόσιας υπηρεσίας, οι υπάλληλοι τού οποίου είναι επιφορτισμένοι με την τήρηση τού παραπάνω βιβλίου: *εργάζεται στο ~* ● **4.** ΠΟΛΙΤ. διεθνής συμφωνία που συμπληρώνει κύρια σύμβαση: *«το Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο τής Συμφωνίας Τελωνειακής Ένωσης Τουρκίας – Ευρωπαϊκής Ένωσης»* (εφημ.) **5.** το σύνολο των κανόνων τού Διεθνούς Δικαίου που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ κράτους και των διαπιστευμένων σε αυτό διπλωματικών αντιπροσώπων, καθώς και τις σχέσεις των τελευταίων **6.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των κανόνων εθιμοτυπίας που ισχύουν μεταξύ των εκπροσώπων κρατών ή μεταξύ των επισήμων και μη προσώπων ενός κράτους: *τηρώ / παραβιάζω το ~* || *η διαδικασία που ορίζει το ~* **7.** (μτφ.) η εμμονή στους τύπους, οι τυπικότητες στις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων: *μεταξύ μας δεν χρειάζεται ~* **8.** ΠΛΗΡΟΦ. σειρά κανόνων που χρησιμοποιούν οι υπολογιστές για να επικοινωνούν μεταξύ τους σε ένα δίκτυο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρωτόκολλον* < *πρωτο-* + *-κολλον* < *κόλλα*. Η λ. προσδιόριζε αρχικώς το πρώτο «κόλλημα» ενός κυλινδρικού παπύρου (δηλ. το πρώτο φύλλο με το οποίο περιτυλίσσεται), όπου αναγραφόταν η επίσημη σφραγίδα και η ημερομηνία κατασκευής του. Το λατ. protocollum (στο οποίο οφείλεται η σημερινή σημ. τής λ.) είναι δάνειο από την Ελληνική].

πρωτοκολλώ ρ. μετβ. [1871] {πρωτοκολλάς... | πρωτοκόλλ-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταχωρίζω (εισερχόμενο ή εξερχόμενο έγγραφο) στο πρωτόκολλο (βλ.λ.). — **πρωτοκόλληση** (η).

πρωτοκυκλαδικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ.-ΙΣΤ. **1.** ***πρωτοκυκλαδική περίοδος*** η πρώτη φάση τού κυκλαδικού πολιτισμού, η πρώιμη περίοδος τής εποχής τού χαλκού από το 3200 ώς το 2000 π.Χ. (περίπου) **2.** αυτός που ανήκει ή σχετίζεται με την πρωτοκυκλαδική περίοδο: ~ *ευρήματα / τέχνη*.

πρωτολάτης (ο) {πρωτολατών} αυτός που ηγείται, που έχει αναλάβει την πρωτοβουλία ή την αρχηγία για κάτι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πρωτελάτης* (με την επίδρ. των συνθέτων τού *πρῶτος*) < *πρωτ(ο)-* + *-(ε)λάτης* < *ἐλαύνω*].

πρωτόλειο (το) {πρωτολεί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το πρώτο έργο ενός δημιουργού: *«όσοι νέοι ένιωθαν την ανάγκη να εκφραστούν, να δημιουργήσουν, έστελναν στον Ξενόπουλο τα ~ τους...»* (εφημ.) **2.** (κατ' επέκτ.) το πνευματικό, κυρ. ποιητικό, δημιούργημα που στερείται ωριμότητας σε σχέση με τα μεταγενέστερα έργα τού ίδιου δημιουργού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πρωτόλειον* (κυρ. πληθ. *πρωτόλεια* «πρωτοκάρπια») < *πρωτο-* + *-λειον* < *λεία* (βλ.λ.) ή, σύμφωνα με λιγότερο πιθ. εκδοχή, < αρχ. *προ-τέλεια* (ενν. *ἱερά*) «θυσίες που προσφέρονταν πριν από κάθε γιορτή» < *προ-* + *-τέλεια* < *τέλος*, με την επίδρ. τού επιθ. *πρῶτος*].

πρωτόλειος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελεί το πρώτο έργο ή έχει τα χαρακτηριστικά ενός πρώτου, συνεπώς μη τελειοποιημένου, έργου: *διατύπωσε τις θέσεις του σε ~ μορφή*.

πρωτολέω ρ. μετβ. {πρωτολέ-ς, -ει, -με, -τε, -ν(ε) | πρωτοείπα κ. πρωτόπα} **1.** λέω για πρώτη φορά: *σε σένα το πρωτολέω· δεν το ξέρει άλλος* || *όταν το πρωτοείπε, μας ξάφνιασε, αλλά μετά συνηθίσαμε στην ιδέα* **2.** λέω πρώτος εγώ: *αυτός το πρωτοείπε· οι υπόλοιποι απλώς το επανέλαβαν*.

πρωτολογία (η) [αρχ.] {πρωτολογιών} η πρώτη από μια σειρά ομιλιών ενός προσώπου, οι οποίες προβλέπονται στο πλαίσιο μιας συνεδρίασης: *η ~ τού υπουργού στο Κοινοβούλιο*.

πρωτόλουβος, -η, -ο (λαϊκότ.) (για καρπούς) αυτός που ωριμάζει πρώτος ΣΥΝ. πρώιμος ΑΝΤ. όψιμος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *-λουβος* < *λουβί* (< *λοβός*)].

Πρωτομαγιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η πρώτη μέρα τού Μαΐου, που εορτάζεται ως ανοιξιάτικη γιορτή **2.** ***εργατική Πρωτομαγιά*** η πρώτη ημέρα τού Μαΐου, που εορτάζεται ως ημέρα των εργαζομένων. — **πρωτομαγιάτικος**, -η, -ο, **πρωτομαγιάτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *Μάιος* (πβ. λαϊκ. γεν. *Μαγ-ιού*) + *-ιά*, πβ. κ. *Πρωταπριλ-ιά*].

πρωτομαθαίνω ρ. μετβ. {πρωτόμαθ-α, -εύτηκα, -ημένος} **1.** μαθαίνω (κάτι) για πρώτη φορά **2.** μαθαίνω (κάτι) πρώτος εγώ.

πρωτομάθητος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τώρα μαθαίνει κάτι, που δεν έχει μεγάλη πείρα σε αυτό ΣΥΝ. (συχνότ.) αρχάριος, άπειρος ΑΝΤ. μαθημένος, πολύξερος.

πρωτομάρτυρας (ο) {πρωτομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** αυτός που πρώτος υπέστη μαρτυρικό θάνατο· προσωνύμιο τού Αγ. Στεφάνου **2.** (ως τιμητική προσφώνηση) αυτός που συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των σπουδαιοτέρων μαρτύρων τής χριστιανικής πίστεως ΣΥΝ. μεγαλομάρτυς **3.** (κατ' επέκτ.) ο πρώτος μάρτυρας εθνικού, ιδεολογικού κ.λπ. αγώνα: *οι ~ τής λευτεριάς*. Επίσης (λόγ.) **πρωτομάρτυς** (ο/η) [μτγν.] {πρωτομάρτυρος}.

πρωτομάστορας (ο) [μεσν.] {πρωτομαστόρων} **1.** ο επί κεφαλής των μαστόρων ΣΥΝ. αρχιμάστορας, αρχιτεχνίτης **2.** (παλαιότ.) ο εμπειρικός αρχιτέκτονας, που επαναλάμβανε εργολαβικώς την εκτέλεση οικοδομικού έργου: *η γυναίκα τού ~ στο θρυλικό γεφύρι τής Άρτας*. Επίσης (λαϊκότ.) **πρωτομάστορης**.

πρωτομηνιά (η) η πρώτη ημέρα τού μήνα ΣΥΝ. αρχιμηνιά.

πρωτομιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {πρωτομιλάς... | πρωτομίλησα} **1.** μιλώ πρώτος, πριν από άλλον/άλλους ή για πρώτη φορά **2.** (για μωρά) μιλώ για πρώτη φορά.

πρωτομινωικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την παλαιότερη περίοδο τού μινωικού πολιτισμού (3200 π.Χ.-2100 π.Χ.): ~ *αγγείο / τάφος / τέχνη* ΑΝΤ. υστερομινωικός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. early Minoan].

πρώτον επίρρ. (λόγ.) (σε απαρίθμηση) κατά πρώτο λόγο, πρώτα-πρώτα· για να αναφερθεί το πρώτο από σειρά στοιχείων: *τρία πράγματα έχω να σου πω: ~... δεύτερον..., τρίτον...*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίρρ. *πρῶτον*, ουδ. τού επιθ. *πρῶτος* (βλ.λ.)].

πρωτόνιο (το) {πρωτονί-ου | -ων} ΧΗΜ. **1.** καθένα από τα στοιχειώδη σωματίδια που φέρουν θετικό ηλεκτρικό φορτίο και μαζί με τα νε-

τρόνια συναποτελούν τους πυρήνες των ατόμων (πβ. λ. *ηλεκτρόνιο*) **2.** ο πυρήνας τού ατόμου τού κυριότερου ισοτόπου τού υδρογόνου, ο οποίος συνίσταται απλώς από ένα πρωτόνιο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < αγγλ. proton < αρχ. *πρῶτον*, ουδ. τού επιθ. *πρῶτος* (βλ.λ.)].

πρωτονοτάριος (ο) {πρωτονοταρί-ου | -ων, -ους} **1.** ο πρώτος μεταξύ των νοταρίων (βλ.λ.) **2.** (ως τιμητικός τίτλος) εξέχον μέλος τής Εκκλησίας, υπεύθυνος τής γραμματείας τού Πατριαρχείου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρωτο-* + *νοτάριος* (βλ.λ.)].

πρωτοξάδελφος κ. **πρωτοξάδερφος** (ο) {πρωτοξαδέλφ-ου | -ων, -ους}, **πρωτοξαδέλφη** κ. **πρωτοξαδέρφη** (η) {πρωτοξαδελφών} ο πρώτος εξάδελφος ή η πρώτη εξαδέλφη.

πρωτοπαθής, -ής, -ές [μεσν.] {πρωτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζεται αυτοτελώς, που αποτελεί την πρώτη παθολογική εκδήλωση νόσου και δεν είναι συνέχεια ή αποτέλεσμα άλλου: ~ *ασθένεια / νόσημα / σύμπτωμα / ανωμαλία / αμηνόρροια* ΑΝΤ. δευτεροπαθής. — **πρωτοπάθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πρωτοπαλλήκαρο (το) **1.** ο πρώτος μετά τον αρχηγό σε ένοπλη ομάδα (π.χ. των κλεφτών επί Τουρκοκρατίας, ανταρτών, συμμορίας κ.λπ.) **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) πρόσωπο με εξέχοντα ρόλο σε κίνημα, ομάδα κ.λπ.: *ένα από τα ~ τής συμμορίας* || *υπήρξε ~ τού προέδρου.*

πρωτόπαππας (ο) {πρωτοπαππάδες} (λαϊκ.) ο πρώτος στην ιεραρχία ανάμεσα στους ιερείς ΣΥΝ. πρωτοπρεσβύτερος, πρωθιερέας. Επίσης ***πρωτοπαππάς*** [μεσν.].

πρωτόπειρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που για πρώτη φορά επιχειρεί να κάνει (κάτι), που δεν έχει μεγάλη πείρα: *είναι ~ στην οδήγηση* ΣΥΝ. πρωτάρης ΑΝΤ. έμπειρος, εξασκημένος.

πρωτόπλασμα (το) [1881] {πρωτοπλάσματος | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η βασική ουσία τού ζωντανού κυττάρου, η οποία αποτελείται κατά 90% περίπου από νερό **2.** ΒΟΤ. η βασική ουσία τού πρωτοπλάστη (βλ.λ.) των κυττάρων. — **πρωτοπλασματικός,** -ή, -ό [1885].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Protoplasma].

πρωτοπλάστης (ο) [1833] {πρωτοπλαστών} ΒΙΟΛ.-ΒΟΤ. βακτηριακό ή φυτικό κύτταρο που δεν διαθέτει περικυτταρικό σκληρό τοίχωμα ή χυμοτόπιο (περιλαμβάνει ωστόσο πυρήνα, κυτταρόπλασμα, κυτταρικές μεμβράνες και οργανίδια).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γερμ. Protoplast].

πρωτόπλαστοι (οι) {πρωτοπλάστ-ων, -ους} ΘΡΗΣΚ. ο Αδάμ και η Εύα, το ζευγάρι των πρώτων ανθρώπων που πλάστηκαν από τον Θεό σύμφωνα με την Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-πλαστος* < *πλάσσω* (βλ.λ.)].

πρωτοπορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να προπορεύεται κανείς, να βρίσκεται ή να πηγαίνει μπροστά από τους άλλους ΣΥΝ. προβάδισμα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που προπορεύονται, η εμπροσθοφυλακή ΑΝΤ. οπισθοφυλακή **3.** (συνήθ. μτφ.) (α) το σύνολο των ατόμων που προηγούνται τής εποχής τους, που διακρίνονται για την προοδευτικότητά τους και είναι επί κεφαλής καινοτόμου πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής ή άλλης κίνησης: *ο κύκλος αυτός αποτελεί την ~ τής διανόησης / τής επιστήμης* || *βρίσκομαι / ανήκω στην ~* ΣΥΝ. αβανγκάρντ (β) (συνεκδ.) οτιδήποτε ανήκει στο πιο προωθημένο και προοδευτικό τμήμα τού κοινωνικού και πνευματικού γίγνεσθαι: *το έργο / οι ιδέες του αποτελούν ~* ΑΝΤ. οπισθοδρόμηση, συντήρηση (γ) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το καλλιτεχνικό κίνημα τής αβανγκάρντ: *η σοβιετική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία, πληροφορική.*

πρωτοποριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πρωτοπορία, χαρακτηριστικός τής πρωτοπορίας: *~ αντίληψη / έργο / μέθοδος / κίνημα / τέχνη* ΣΥΝ. προοδευτικός, νεωτεριστικός ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός. **πρωτοποριακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. avant-garde].

πρωτοπόρος, -ος (καθημ. -α), -ο **1.** αυτός που προηγείται: *η ~ ομάδα τού πρωταθλήματος* ΑΝΤ. ουραγός **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που ηγείται ή μετέχει σε προοδευτική πολιτική, πνευματική, καλλιτεχνική κ.λπ. κίνηση, που εισάγει καινοτομίες ή πρωτοστατεί στη λήψη ριζοσπαστικών μέτρων: *~ πολιτικός μεταρρυθμιστής* || *καθοδήγησαν και άνδρωσαν αυτό το ~ θέατρο* ΣΥΝ. καινοτόμος, προοδευτικός, ρηξικέλευθος, ριζοσπαστικός ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που ανακαλύπτει καινούργια στοιχεία, δεδομένα κ.λπ., που χαράσσει νέους δρόμους στην έρευνα: *~ τής ιατρικής / τής βιολογίας / τής φυσικής.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *πόρος* (βλ.λ.)].

πρωτοπορώ ρ. αμετβ. [1888] {πρωτοπορ-είς... | πρωτοπόρησα} **1.** προπορεύομαι, βρίσκομαι ή πηγαίνω μπροστά από τους άλλους **2.** (συνήθ. μτφ.) προηγούμαι τής εποχής μου, διακρίνομαι για την προοδευτική και καινοτόμο πολιτική, κοινωνική, πνευματική, καλλιτεχνική ή άλλη δράση μου (συχνά αποτελώντας πρότυπο για τους μεταγενεστέρους): *με κάθε νέα ιδέα που εφαρμόζει, αποδεικνύει ότι πρωτοπορεί ανοίγοντας νέους δρόμους στον τομέα του.*

πρωτοπρεσβύτερος (ο) [μτγν.] {πρωτοπρεσβυτέρ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος μεταξύ των ιερέων· τίτλος και τιμητική διάκριση που δίνεται από τον επίσκοπο μόνο σε έγγαμους ιερείς, οι οποίοι διακρίνονται για τη μόρφωση, την ομιλητική ικανότητα, το ήθος τους κ.λπ. ΣΥΝ. πρωθιερέας, (λαϊκ.) πρωτόπαππας.

πρώτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 1ος στην αραβική αρίθμηση, Α' ή α' στην ελληνική και I στη λατινική) **1.** αυτός που προηγείται όλων των άλλων, που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ένα (1): *το όνομά του είναι ~ στον κατάλογο* || *ήμουν ~ στην ουρά και εξυπηρετήθηκα αμέσως* ΑΝΤ. τελευταίος· ΦΡ. (α) ***πρώτη γραμμή*** βλ. λ. *γραμμή* (β) (κατ' επέκτ.) ***έγκσυμα πρώτου βαθμού*** βλ. λ. *βαθμός* (γ) (κατ' επέκτ.) ***συγγενής πρώτου βαθμού*** πολύ στενός συγγενής· (ειδικότ.) ο πατέρας, η μητέρα και το παιδί κάποιου (δ) ***πρώτος εξάδελφος / πρώτη εξαδέλφη*** το παιδί (γιος ή κόρη αντίστοιχα) τού αδελφού ή τής αδελφής τού πατέρα ή τής μητέρας κάποιου (ε) ***ο ανσμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω*** βλ. λ. *αναμάρτητος* (στ) ***από πρώτο χέρι*** (πβ. *δεύτερο χέρι*, λ. *δεύτερος*) (i) για κάτι που αγοράζεται αμεταχείριστο (ii) για κάτι που μαθαίνει κανείς απευθείας από την πηγή των γεγονότων: *έχω πληροφορίες ~· μου τα είπε άνθρωπος από το πολύ στενό του περιβάλλον* **2.** ο παλαιότερος, αυτός που προηγείται χρονολογικά, αυτός που γίνεται πριν από άλλον/άλλους: *ο ~ μου γάμος* || *τα ~ νιάτα* || *συνήθως είναι άδικες και βιαστικές οι ~ κρίσεις*· ΦΡ. (α) ***πρώτα βήματα*** η αρχή τής σταδιοδρομίας: *στα ~ του τον βοήθησε ο αδελφός του* || *κάνει τα ~ του ως πολιτικός* (β) ***με την πρώτη / με το πρώτο*** ευθύς αμέσως, με την πρώτη προσπάθεια: *πέρασε στο πανεπιστήμιο ~* || *~ τα κατάφερα* (γ) (λόγ.) ***εν πρώτοις / κατά πρώτον*** (*ἐν πρώτοις*, Ηροδ. 8. 69) πριν από οτιδήποτε άλλο (δ) (λόγ.) ***ο πρώτος διδάξας*** αυτός που έδωσε πρώτος το παράδειγμα, που ξεκίνησε κάτι πριν από οποιονδήποτε άλλον: *το κυβερνών κόμμα κατηγορεί την αντιπολίτευση ότι υποκινεί τις απεργίες, αλλά ξεχνά ότι ήταν ~* (όταν ήταν στην αντιπολίτευση, έκαναν και εκείνοι το ίδιο) **3.** αυτός τον οποίο συναντά κανείς πριν από άλλον/άλλους στον χώρο: *το σπίτι μου είναι στον ~ δρόμο αριστερά* **4.** αυτός που έχει τη μεγαλύτερη σημασία, ο σπουδαιότερος: *~ μέλημα τής Αστυνομίας είναι η ασφάλεια των πολιτών* || *~ σου δουλειά μετά το ταξίδι θα είναι να με ενημερώσεις* **5.** αυτός που έχει τη μεγαλύτερη αξία, που αξιολογείται ως ο καλύτερος: *ξενοδοχείο ~ κατηγορίας* || *είναι ~ μαθητής στην τάξη*· ΦΡ. (α) ***πρώτος και καλύτερος*** (i) αυτός που έχει ξεπεράσει όλους τους άλλους, που είναι ο καλύτερος από όλους (ii) για κάποιον που παρουσιάζεται οπουδήποτε, ενώ είναι ανεπιθύμητος (iii) για κάποιον που πρωτοστατεί σε κάτι αρνητικό: *ήλθε ~* || *όλοι, και ~ εσύ, υποστηρίξατε τις ενέργειές του* (β) ***πρώτης (τάξεως)*** δηλώνει ότι κάτι είναι εξαιρετικής ποιότητας: *κρασί / ποτό / φαγητό ~* (γ) ***πρώτη θέση*** η ακριβότερη και ανετότερη θέση σε μεταφορικό μέσο: *η ~ στο πλοίο είναι πολύ άνετη* || *ταξιδεύει πάντα ~* || *σαλόνι και τραπεζαρία για τους επιβάτες πρώτης και δεύτερης θέσεως* (δ) ***πρώτο μπόι*** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος πολύ ψηλός: *ο γυιος σου είναι ~* **6.** (οικ.) πολύ καλός: *έχω ένα κρασί ~ πράμα* || *πολύ ~ το φόρεμά σου*· ΦΡ. (οικ.) ***και ο πρώτος*** ως έκφραση θαυμασμού για κάποιον: *μπράβο μεγάλε, είσαι ~!* **7.** (σε βαθμούς ιεραρχίας) αυτός που βρίσκεται πιο πάνω στη σχετική ιεραρχία: *~ μηχανικός* || *το ~ βιολί τής ορχήστρας* (ο κορυφαίος τής ομάδας τών βιολιστών)· ΦΡ. (α) ***πρώτη κυρία*** η σύζυγος ηγέτη χώρας (β) (λόγ.) ***οι τα πρώτα φέροντες*** αυτοί που έχουν τις ανώτατες ιεραρχικά θέσεις **8.** αυτός που πρόκειται να γίνει πολύ σύντομα, ο προσεχής: *σε ~ ευκαιρία θα τακτοποιήσω την υπόθεσή σου* ΣΥΝ. μελλοντικός **9.** αυτός που πρέπει να ικανοποιηθεί αμέσως: *δεν είναι αυτός ο ~ στόχος* || *θα δοθεί χρηματικό βοήθημα στους σεισμοπλήκτους, για να καλύψουν τις ~ ανάγκες τους* ΣΥΝ. απαραίτητος, αναγκαίος, επείγων· ΦΡ. (α) ***είδος πρώτης ανάγκης*** το στοιχειώδες, το απολύτως απαραίτητο για την καθημερινή ζωή: *ακρίβυναν πάλι τα τρόφιμα και τα άλλα είδη πρώτης ανάγκης* (β) ***πρώτες βοήθειες*** βλ. λ. *βοήθεια* **10.** (α) ο πολύ βασικός, ο στοιχειώδης: *έμαθε τα ~ του γράμματα στη γενέτειρά του*· ΦΡ. ***πρώτη ύλη*** βλ. λ. *ύλη* (β) ΜΟΥΣ. ***πρώτη φωνή*** η βασική φωνή, η οξύτερη στην ερμηνεία τραγουδιού **11.** αυτός που γίνεται χωρίς ιδιαίτερη επιμέλεια ή φροντίδα, ο πρόχειρος: *με μια ~ ματιά μου φαίνονται ίδια* || *μια ~ εκτίμηση για το κόστος τού έργου είναι ότι θα απαιτηθεί ένα δισεκατομμύριο δραχμές*· ΦΡ. (α) ***ο πρώτος τυχών*** όποιος τύχει, χωρίς να έχει επιλεγεί με προσοχή: *δεν μπορείς να παντρευτείς τον πρώτο τυχόντα!* (β) ***εκ πρώτης όψεως*** βλ. λ. *όψη* **12.** ΜΑΘ. ***πρώτος αριθμός*** (*πρῶτοι ἀριθμοί*, Ευκλείδης *Όρισμοί* 11, 12) κάθε φυσικός αριθμός διάφορος τού 1 (και τού 0, αν ανήκει στους φυσικούς) που δεν έχει άλλον θετικό διαιρέτη εκτός από τον εαυτό του και τη μονάδα: *~ είναι οι αριθμοί 2, 3, 5, 7 κ.ά.* **13.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***πρώτο πρόσωπο*** το πρόσωπο που χρησιμοποιεί ο ομιλητής όταν αναφέρεται στον εαυτό του· δηλώνεται κυρίως με τις καταλήξεις α' προσώπου τού ρήματος *(τρέχ-ω, έτρεχ-α)* καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες *(εγώ, εμείς)*, όταν χρειάζεται να δηλωθεί έμφαση ή αντιδιαστολή *(εγώ το λέω - εμείς κουραστήκαμε κι εσείς απολαμβάνετε τα αγαθά των κόπων μας)* (β) ***πρώτη κλίση*** ο τρόπος κλίσης των ονομάτων τής αρχαίας Ελληνικής σε *-ας (ταμίας), -ης (ναύτης)* και *-α (χώρα), -η (τιμή)* σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματικής (πβ. κ. *δεύτερη κλίση, τρίτη κλίση*) **14.** ***πρώτος*** (ο) (α) ο πρώτος (σημ. 2) ύπνος: *με σήκωσε πάνω που έπαιρνα τον ~* (β) ΝΑΥΤ. ο πρώτος (σημ. 7) καπετάνιος τού πλοίου: *φώναξέ μου τον ~, γιατί έχω να του πω* κάτι (γ) ο πρώτος (σημ. 3) όροφος (πολυ)κατοικίας: *μένω στον ~* || *οι ένοικοι τού ~* (δ) ο πρώτος μήνας τού έτους, ο Ιανουάριος: *θα παντρευτούν στις 10/1 (δέκα πρώτου)* **15.** ***πρώτη*** (η) (α) η πρώτη (σημ. 3) παράσταση θεατρικού έργου ή η πρώτη εκτέλεση μουσικού κομματιού: *η καινούργια όπερα θα παρουσιαστεί στη Νέα Υόρκη σε παγκόσμια ~* ΣΥΝ. πρεμιέρα (β) η ταχύτητα με την οποία ξεκινά όχημα: *βάζω (την) ~* (γ) η πρώτη ημέρα κάθε μήνα: *την 1/1 (πρώτη πρώτου) αρχίζει το έτος* || *θα πληρώνεστε κάθε ~ τού μηνός* (δ) η πρώτη τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *ο γυιος μου πηγαίνει στην ~* **16.** ***πρώτο*** (το) (α) το πρωτόνιο (βλ.λ.) (β) το ένα εξηκοστό τής ώρας, τα εξήντα δεύτερα, το λεπτό (βλ.λ.): *η ώρα είναι έξι και δέκα ~.* — **πρώτα** (βλ.λ.) κ. **πρώτον** (βλ.λ.) επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά* κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρῶτος / πρᾶτος* (δωρ.), αρχικώς «αυτός που προηγείται, προπορεύεται», < *pr̥̄-tos (με μακρό ημίφωνο -r̥̄-), τού οποίου η ρ. *pr̥̄- αποτελεί μεταπτωτ. βαθμ. τής ρίζας που απαντά στην πρόθ. *πρό* (βλ.λ.), ενώ το επίθημα *-τος* (πβ. *τρί-τος, τέταρ-τος*) είναι χαρακτηριστικό τού υπερθ. βαθμού. Το επίθ. *πρῶτος* συνδ. με σανσκρ. pū̆r-va-, λιθ. pir-mas, αρχ. σλαβ. prŭ-vŭ κ.ά. Ομόρρ. *πρό-τερος, πρω-ΐ, πρῴ-ην*

κ.ά. Ορισμένοι όροι και φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *είδος πρώτης ανάγκης* (< γαλλ. objet de première nécessité), *ο πρώτος τυχών* (< γαλλ. le premier venu), *σε πρώτο πλάνο* (< γαλλ. au premier plan), *ο πρώτος γύρος* (< γαλλ. le premier tour), *πρώτη κυρία* (< αγγλ. first lady), *πρώτη γραμμή* (< αγγλ. front line), *από πρώτο χέρι* (< αγγλ. first-hand), *πρώτης τάξεως* (< γαλλ. de première classe) κ.ά.].

πρώτος – πρωτύτερος – πρώτιστος. Το επίθ. **πρώτος** ως τακτικό αριθμητικό επίθετο (*ένα – πρώτος, δύο – δεύτερος, τρία – τρίτος* κ.λπ.) ανήκει κατεξοχήν στα «ταξινομικά επίθετα», εκείνα δηλ. που κανονικά δεν επιδέχονται διαβάθμιση τής σημασίας τους με τη μορφή παραθετικών (πβ. επίθ. όπως *γυάλινος, κίτρινος, απόλυτος* κ.ά.). Εντούτοις, με τη χρονική σημ. τού *πρώτος* σχηματίστηκε συγκριτικός τ. **πρωτύτερος** (κατά τα παραθετικά των επιθ. σε -υς: *βαθύς – βαθύτερος* και *πρώτος – πρωτύτερος*, όπως και *καλός – καλύτερος*) με επίρρ. **πρωτύτερα**. Επίσης, με χρονική και εμφατική μαζί σημ. σχηματίστηκε και τύπος υπερθετικού **πρώτιστος** (κατά τα υπερθετικά σε *-ιστος, μέγιστος, άριστος, κάλλιστος, τάχιστος, αίσχιστος* κ.ά.), από όπου και το επίρρ. **πρώτιστα**. Ας σημειωθεί ότι κατά τα πολλά επιρρήματα σε *-ίστως*, κανονικά από επίθ. σε *-ιστος* (*ευχάριστος - ευχαρίστως, καλόπιστος – καλοπίστως, αόριστος – αορίστως* κ.τ.ό.), σχηματίστηκε και επιρρηματικός τ. σε *-ίστως*, ο τ. **πρωτίστως** αντί τού κανονικού *πρώτιστα*.

πρωτοσέλιδος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τυπωθεί στην πρώτη σελίδα εφημερίδας: *~ τίτλος / άρθρο* **2. πρωτοσέλιδο** (το) η πρώτη σελίδα εφημερίδας, κυρ. ο τίτλος / οι τίτλοι που εμφανίζονται σε αυτήν.

πρωτοσπαθάριος (ο) [μεσν.] {πρωτοσπαθαρί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ο επί κεφαλής τού σώματος των σπαθαρίων, οι οποίοι αποτελούσαν την ανακτορική φρουρά και εκτελούσαν εμπιστευτικές αποστολές τού αυτοκράτορα.

πρωτοστάτης (ο) {πρωτοστατών} αυτός που διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο, που τίθεται επί κεφαλής σε κάτι: *οι ~ τής απεργίας* ΣΥΝ. πρωτεργάτης, πρωταγωνιστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρωτο-* + *-στάτης* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι* (βλ.λ.), πβ. κ. *ἐπ-ανα-στάτης, προ-στάτης*].

πρωτοστατώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρωτοστατείς... | πρωτοστάτησα} είμαι πρωτεργάτης, διαδραματίζω πρωταγωνιστικό ρόλο (σε προσπάθεια, κίνηση κ.λπ.): *πρωτοστάτησε στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση / στις κινητοποιήσεις των αγροτών.*

πρωτοσύγκελλος (ο) {πρωτοσυγκέλλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος μεταξύ των συγκέλλων (βλ.λ.), ο οποίος διευθύνει το γραφείο τού μητροπολίτη και τον αναπληρώνει στα διοικητικά του καθήκοντα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρωτο-* + *σύγκελλος* «τίτλος τού γραμματέα και συμβούλου ανωτέρων κληρικών» < *συγ-* (< *συν*) + *-κελλος* < *κέλλα* (< λατ. cella «θάλαμος, δωμάτιο»)].

πρωτοσύστατος, -η, -ο νεοσύστατος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-σύστατος* < *συνίσταμαι*].

πρωτοτάξιδος, -η, -ο αυτός που ταξιδεύει για πρώτη φορά: *καράβι ~.*

πρωτοτοκία (η) [μτγν.] {πρωτοτοκιών} **1.** ο πρώτος τοκετός, η πρώτη γέννα **2.** το να έχει γεννηθεί κανείς πρώτος ανάμεσα στα αδέλφια του, να είναι πρωτότοκος.

πρωτοτόκια (τα) [μτγν.] {πρωτοτοκίων} τα δικαιώματα τού πρωτότοκου τέκνου.

πρωτοτόκος, -ος, -ο (λόγ.) (γυναίκα ή θηλυκό θηλαστικό ζώο) που γέννησε για πρώτη φορά ΣΥΝ. πρωτόγεννος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρωτο-* + *τόκος* (βλ.λ.) < *τίκτω*].

πρωτότοκος, -η, -ο (για τέκνα) αυτός που γεννήθηκε πρώτος, ο μεγαλύτερος ανάμεσα στα αδέλφια του: *~ γυιος / κόρη / παιδί* ΑΝΤ. υστερότοκος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *τόκος* (βλ.λ.) < *τίκτω*].

πρωτοτυπία (η) [μεσν.] {πρωτοτυπιών} **1.** η ιδιότητα τού πρωτότυπου, η απόκλιση από το παλαιό και το τετριμμένο: *τα έργα του χαρακτηρίζονται από ~ μορφής και χρωμάτων* ΑΝΤ. κοινοτοπία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε πρωτότυπο: *πολύ καλή δουλειά με πολλές σκηνοθετικές ~ || προσπαθούμε να μην επαναλαμβάνουμε τα καθιερωμένα, γι' αυτό κάθε ~ είναι ευπρόσδεκτη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία.*

πρωτοτυπικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***πρωτοτυπική θεωρία*** η θεωρία των πρωτοτύπων ή στερεοτύπων· ξεκινά από τη θέση ότι για κάθε λέξη, ιδ. για τις λέξεις που αναφέρονται σε φυσικά είδη, υπάρχουν αντικείμενα ή όντα που αποτελούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα τής τάξης στην οποία αναφέρονται, δηλ. το πρωτότυπο, η συνήθης, στερεότυπη εικόνα που ανακαλεί κανείς στη μνήμη του, όταν αναφέρεται σε κάποιον/κάτι.

πρωτότυπος, -η, -ο **1.** αυτός που λέγεται, γράφεται, γίνεται κ.λπ. για πρώτη φορά, που αποκλίνει από το παλαιό και το τετριμμένο, που αποτελεί νεωτερισμό: *ο σκηνοθέτης των «Τρωάδων» είχε μια ~ ιδέα: έβαλε το έργο να εξελίσσεται στη μεταπολεμική Γερμανία || ~ σενάριο / μελέτη / άποψη* ΑΝΤ. κοινότοπος, συνηθισμένος, τετριμμένος **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που τα λόγια ή τα έργα του έχουν ιδιαίτερο και πρωτοποριακό χαρακτήρα, που δεν επαναλαμβάνει προηγούμενα πρότυπα: *~ συγγραφέας / δημιουργός* **3.** (ειδικότ.) αυτός που έγινε πρώτος, που αποτέλεσε τη βάση ή το πρότυπο για άλλους: *στην ανασκαφή βρέθηκαν και ~ όργανα* (όχι αντίγραφα) **4. *πρωτότυπο*** (το) {πρωτοτύπ-ου | -ων} το πρώτο που έγινε, βάσει τού οποίου παράγονται άλλα όμοια ή ανάλογα: *δεν μπορεί να υπάρξει απόλυτη συμφωνία ανάμεσα στο ~ και στη μετάφραση || διαβάζει Πλάτωνα / Σαίξπηρ από το ~ || στο σαλόνι του κρέμασε ένα αντίγραφο τού πίνακα· το ~ το έχει φυλάξει αλλού || ~ εγγράφου || το ~ τού αυτοκινήτου / τού αεροσκάφους βρίσκεται υπό δοκιμή.* — **πρωτότυπα / πρωτοτύπως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αρχικός, πρωτόθετος (με γραμμ. σημ.)», < *πρωτο-* + *-τυπος* < *τύπος* (βλ.λ.). Η σημ. «αυθεντικός, πρωταρχικός» είναι ήδη μτγν., ενώ στη σημ. «πρωτοποριακός, νεωτερικός» η λ. αποδίδει το γαλλ. original].

πρωτοτυπώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρωτοτυπείς... | πρωτοτύπησα} κάνω πρωτότυπες πράξεις, εκδηλώνομαι με πρωτοτυπία (βλ.λ.): *στη διδασκαλία του δεν ακολουθεί την πεπατημένη, πάντα πρωτοτυπεί* ΣΥΝ. νεωτερίζω, καινοτομώ.

πρωτοΰπνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το χρονικό διάστημα στην αρχή τού ύπνου.

πρωτοφανέρωτος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που συμβαίνει, που εμφανίζεται για πρώτη φορά: *~ μεγαλείο / δοκιμασία* ΣΥΝ. πρωτοφανής, καινοφανής ΑΝΤ. συχνός, συνήθης.

πρωτοφανής, -ής, -ές {πρωτοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που εμφανίζεται ή συμβαίνει, εκδηλώνεται για πρώτη φορά, που δεν έχει αντίστοιχο προηγούμενο: *οι χιονοπτώσεις τέτοια εποχή είναι ~ φαινόμενο || ~ επεισόδιο / γεγονός / κακοκαιρία / επιτυχία / υπόθεση / κοσμοσυρροή / θέαμα* ΣΥΝ. πρωτόφαντος, πρωτόγνωρος ΑΝΤ. συνηθισμένος **2.** (ειδικότ.-κακόσ.) αυτός που προκαλεί κατάπληξη, ο ασυνήθιστα δυσάρεστος: *κακοποίησε το θύμα με ~ αγριότητα || Διαμαρτύρομαι! Αυτό είναι ~! || ~ θρασύτητα / αχαριστία / επιπολαιότητα / προχειρότητα* ΣΥΝ. ανήκουστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρωτο-* + *-φανής* < *φαίνω / -ομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*)].

πρωτόφαντος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** ο πρωτοφανής (βλ.λ., σημ. 1) **2.** (για καρπούς και λαχανικά) αυτός που παράγεται νωρίς ή για πρώτη φορά, που ωριμάζει πριν από τους άλλους: *~ σταφύλια* ΣΥΝ. πρώιμος, πρωτόλουβος ΑΝΤ. όψιμος.
[ΕΤΥΜ. < *πρωτο-* + *φαντος* < αρχ. *φαίνω / -ομαι*, πβ. κ. *ἄ-φαντος*].

πρωτοφόρετος, -η, -ο [1894] (για είδη ένδυσης και υπόδησης) αυτός που φοριέται για πρώτη φορά: *~ ρούχο / παπούτσι* ΑΝΤ. παλιός.

πρωτοχριστιανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους πρώτους χριστιανούς ή τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες.

πρωτοχρονιά (η) **1.** η πρώτη ημέρα τού έτους, δηλ. η πρώτη τού μηνός Ιανουαρίου: *παραμονή / ανήμερα πρωτοχρονιάς* ΣΥΝ. (σπανιότ.) αρχιχρονιά **2.** (συνεκδ.) η εορτή που γίνεται κατά την παραπάνω ημέρα: *φέτος θα κάνουμε ~ στο σπίτι τού αδελφού μου.*

πρωτοχρονιάτικα επίρρ. (λαϊκ.) την ημέρα τής πρωτοχρονιάς, κυρ. παρά το ότι είναι πρωτοχρονιά: *τι ήταν αυτό που πάθαμε ~!*

πρωτοχρονιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την πρωτοχρονιά: *~ δώρο / έθιμο / μπουναμάς || το ~ διάγγελμα τού πρωθυπουργού.*

πρωτοψάλτης (ο) [μεσν.] {πρωτοψαλτών} ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος από τους ψάλτες εκκλησίας, ο επί κεφαλής τού χορού των ψαλτών.

πρωτυτερινός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έγινε πρωτύτερα, πιο πριν ΣΥΝ. προηγούμενος, προγενέστερος ΑΝΤ. επόμενος, κατοπινός.

πρωτύτερος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται, γίνεται ή συμβαίνει πριν από άλλον / άλλους ΣΥΝ. προγενέστερος, προηγούμενος ΑΝΤ. επόμενος, ακόλουθος, κατοπινός. — **πρωτύτερα** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρώτος* + συγκρ. επίθημα *-ύτερος*, πβ. *καλ-ύτερος, μεγαλ-ύτερος*].

Π.Σ. (το) Πυροσβεστικό Σώμα.

P.S.A. (το) (Prostate-Specific Antigen) ΙΑΤΡ. προστατικό ειδικό αντιγόνο· αντιγόνο που αναζητείται στο αίμα και αποτελεί σημαντικό δείκτη για ανάπτυξη νεοπλασίας στον προστάτη.

Π.Σ.Α.Α.Θ.Α.Ξ. (ο) ΝΑΥΤ. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αξιωματικών Ασυρμάτου Θαλάσσης, Αέρος, Ξηράς.

Π.Σ.Α.Π. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών.

Π.Σ.Α.Π.Θ. (το) Πειραματικό Σχολείο Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Π.Σ.Α.Τ. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αθλητικού Τύπου.

Π.Σ.Ε. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων.

Π.Σ.Ε.Α. (η) Πολιτική Σχεδίαση Έκτακτης Ανάγκης.

Π.Σ.Ε.Π.Π. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Ελλήνων Προπονητών Ποδοσφαίρου.

Π.Σ.Κ. (η) Πανσπουδαστική Συνδικαλιστική Κίνηση.

Π.Σ.Ο. (η) Παγκόσμια Συνδικαλιστική Οργάνωση.

πταίσμα (το) {πταίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ. κάθε αξιόποινη πράξη που τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε ασήμαντο σφάλμα: *αυτό που έκανε δεν είναι κάτι σοβαρό· είναι ~ μπροστά σε αυτά που κάνουν άλλοι.* — (υποκ.) **πταισματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πταῖσμα* < *πταίω* (βλ. λ. *φταίω*)].

πταίσμα – πλημμέλημα – κακούργημα. Πρόκειται για κλιμάκωση των εγκλημάτων ανάλογα με το πώς αξιολογούνται οι αξιόποινες πράξεις από τα δικαστήρια με βάση την εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία. **Πταίσμα** είναι το έγκλημα που τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο· **πλημμέλημα** είναι το έγκλημα που τιμωρείται με φυλάκιση, χρηματική ποινή ή περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα· **κακούργημα** είναι το έγκλημα που τιμωρείται με κάθειρξη. *Πταίσματα* είναι λ.χ. ορισμένες τροχαίες παραβάσεις (παράνομη στάθμευση), *πλημμελήματα* σοβαρότερα αδικήματα (εξύβριση, ορισμένες μορφές κλοπής κ.ά.), ενώ η ανθρωποκτονία εκ προθέσεως και άλλες σοβαρότερες αξιόποινες πράξεις θεωρούνται *κακουργήματα*. Εγκλήματα που χαρακτηρίζονται ως πταίσματα, δικάζονται από το **πταισματοδικείο**, εγκλήματα που χαρακτηρίζονται ως πλημμελήματα, από το **πλημμελειοδικείο** (< *πλημμέλεια* «πλημμέλημα»), ενώ τα κακουργήματα δικάζονται από το **μικτό ορκωτό δικαστήριο**, που στην καθημερινή γλώσσα αποκαλείται συχνά και

κακουργ(ι)οδικείο (**κακουργοδικείο** < **κακούργος**, **κακουργιοδικείο** < **κακουργία** «κακούργημα»), μολονότι από τη νομοθεσία δεν προβλέπεται δικαστήριο με τέτοια ονομασία.

πταισματοδικείο (το) |1833| **1.** ΝΟΜ. πρωτοβάθμιο, μονομελές ποινικό δικαστήριο, που είναι αρμόδιο για την εκδίκαση πταισματικών παραβάσεων: *το ~ τον καταδίκασε σε ποινή εικοσαήμερης κράτησης* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το παραπάνω δικαστήριο και οι σχετικές υπηρεσίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα*.

πταισματοδίκης (ο/η) |1833| {(θηλ. πταισματοδίκου) | πταισματοδικών} ΝΟΜ. ο/η δικαστής πταισματοδικείου (βλ.λ.), ο αρμόδιος για την εκδίκαση των πταισμάτων.

πταίστης (ο) {πταιστών} ο φταίχτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πταίω* (βλ. λ. *φταίω*)].

πταίω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) φταίω· στη ΦΡ. ***τις πταίει;*** βλ. λ. *τις*[1].
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *φταίω*].

πταρμός (ο) (αρχαιοπρ.) το φτάρνισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πταίρω* / *πτάρνυμι* (βλ. λ. *φταρνίζομαι*)].

πταρνίζομαι ρ. → φταρνίζομαι

πτελέα (η) → φτελιά

πτέραρχος (ο) {πτεράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρει τον ανώτατο βαθμό στην ιεραρχία τής Πολεμικής Αεροπορίας, αντίστοιχο με τον στρατηγό στον Στρατό Ξηράς και τον ναύαρχο στο Ναυτικό (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πτέρ(υγα)* «βασική μονάδα τής Πολεμικής Αεροπορίας» + *-αρχος* < *άρχω*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wing commander].

πτέρνα (η) ▸ φτέρνα

πτερνιστήρας (ο) (λόγ.) το σπιρούνι. Επίσης (λαϊκ.) ***φτερνιστήρι*** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πτερνιστήρ* / μτγν. *πτερνιστής* < μτγν. *πτερνίζω* < αρχ. *πτέρνα*].

πτεροδάκτυλος (ο) |1867| {πτεροδακτύλ-ου | -ων, -ους} προϊστορικό ιπτάμενο ερπετό με σχετικά μικρό μέγεθος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Pterodactylus].

πτερόεις, -εσσα, -εν ▸ έπεα πτερόεντα

πτερόρροια (η) ΖΩΟΛ. εξαφάνιση, συνήθ. προσωρινή, τού πτερώματος των πτηνών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πτερόν* + *-ρροια* < *ρέω*, πβ. κ. *δακρύ-ρροια, σιελόρροια*].

πτερόσαυρος (ο) |1867| {πτεροσαύρ-ου | -ων, -ους} κάθε ιπτάμενο ερπετό τού μεσοζωικού αιώνα, που ανήκει σε τάξη από την οποία πιστεύεται ότι προήλθαν τα πτηνά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pterosaur].

πτεροσχιδής, -ής, -ές |1852| {πτεροσχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΒΟΤ. αυτός που φέρει παράλληλες εντομές από τη μία και από την άλλη πλευρά: *~ φύλλο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *πτερό* + *-σχιδής* < *σχίζω*].

πτεροφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} (επιστημ.) η έκφυση φτερών, ο σχηματισμός φτερώματος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πτερόν* + *-φυΐα* < *φύω* / *-ομαι*].

πτέρυγα (η) {πτερύγων} **1.** (λόγ.-σπάν.) η φτερούγα **2.** οτιδήποτε μοιάζει με τη φτερούγα πουλιού κατά το σχήμα και τη λειτουργία· κυρ. καθεμιά από τις οριζόντιες επιφάνειες αεροπλάνου, στις οποίες ασκούνται οι αεροδυναμικές δυνάμεις που επιτρέπουν τη διατήρησή του στον αέρα: *αεροδυναμική σχεδίαση στις ~ και την άτρακτο τού αεροσκάφους* **3.** ΑΝΑΤ. κάθε πτερυγοειδής σχηματισμός τού ανθρώπινου σκελετού: *οι ~ τού σφηνοειδούς οστού τού κρανίου* || *οι ~ τού κεντρικού λοβίου τής παρεγκεφαλίδας* ● **4.** (α) καθένα από τα πλάγια τμήματα οικοδομικού συγκροτήματος, το οποίο συνδέεται με τον κύριο κορμό, με το κεντρικό τμήμα τού συγκροτήματος από τη μία μόνο πλευρά, σχηματίζοντας με αυτό γωνία και συνήθ. έχει ορισμένη λειτουργική αυτονομία. λ.χ. στεγάζει ξεχωριστές υπηρεσίες ή διατίθεται για ειδική χρήση: *το ζεύγος των επισήμων θα φιλοξενηθεί στην ανατολική ~* || *ανέγερση συμπληρωματικής ~ τού νοσοκομείου* || *οι τέσσερεις ~ τής δικαστικής φυλακής* (β) (κατ' επέκτ.) κάθε τμήμα οικοδομικού συγκροτήματος με ξεχωριστή, ειδικευμένη λειτουργία: *η αιματολογική ~ τού Ευαγγελισμού είναι στον έβδομο όροφο* ● **5.** (α) το καθορισμένο τμήμα τού Κοινοβουλίου, στο οποίο κάθονται οι βουλευτές συγκεκριμένης πολιτικής παράταξης: *αριστερή / δεξιά / κυβερνητική ~* || *η ~ τής αντιπολίτευσης* (β) (συνεκδ.) το σύνολο των βουλευτών συγκεκριμένης πολιτικής παράταξης: *προβλέπεται ότι το νομοσχέδιο θα ψηφιστεί από όλες τις ~ τής Βουλής* **6.** (κατ' επέκτ.) η ομάδα μελών ευρύτερου πολιτικού σχήματος, η οποία εκφράζει συγκεκριμένη τάση: *η μετριοπαθής / ριζοσπαστική / ακραία ~ τού κόμματος* || *η κεντρώα ~ των σοσιαλιστών* **7.** ΣΤΡΑΤ. (α) καθένα από τα δύο πλευρικά τμήματα παρατεταγμένης στρατιωτικής ή ναυτικής δύναμης, σε αντιδιαστολή προς το κέντρο τής παράταξης: *ο στρατηγός επιθεωρεί τη δεξιά ~* (β) βασική μονάδα τής τακτικής Πολεμικής Αεροπορίας: *~ μάχης / εκπαίδευσης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτέρυξ, -υγος* < *πτερόν* (βλ. λ. *φτερό*) + επίθημα *-υξ* (πβ. κ. *κόκκ-υξ, ὄρτ-υξ*). Η λ. συνδ. με σανσκρ. patan-g-a «πετώντας», αβεστ. frapteraјāt- «πτηνό», αρχ. γερμ. fed(e)rah «φτερό» (> γερμ. Feder) κ.ά. Η λ. δήλωσε βαθμηδόν ό,τι έμοιαζε με πτέρυγα, καθώς και γενικά τις πλευρικές διατάξεις κατ' αντιδιαστολή προς το κέντρο. Η πολιτ. σημ. αποδίδει το αγγλ. wing].

πτερυγίζω ρ. ▸ φτερουγίζω

πτερύγιο (το) {πτερυγί-ου | -ων} (υποκ.) **1.** μεμβρανώδες όργανο κολύμβησης ψαριών, υδρόβιων θηλαστικών και κεφαλόποδων μαλακίων: *το ~ τού καρχαρία* || *ραχιαίο / θωρακικό / κοιλιακό / ουραίο ~* **2.** (στα αεροσκάφη) (α) ***πτερύγιο καμπυλότητας*** αρθρωτή μακρόστενη επιφάνεια προσαρμοσμένη στο πίσω μέρος τής πτέρυγας αεροπλάνου, η κλίση τής οποίας ρυθμίζεται αυτόματα, διευκολύνοντας τους χειρισμούς τής προσγείωσης (β) ***πτερύγιο κλίσεως*** επιφάνεια ανάλογη προς την παραπάνω, που είναι προσαρμοσμένη στο πίσω μέρος τής πτέρυγας αεροπλάνου και με τον χειρισμό τής οποίας ρυθμίζεται η άνοδος ή η κάθοδος τού αεροσκάφους **3.** ΙΑΤΡ. (α) μεμβρανώδης πτυχή τριγωνικού σχήματος, η οποία, αν επεκταθεί πάνω από την κόρη, εμποδίζει την όραση· προκαλείται από έκθεση σε δυνατό ηλιακό φως, στον αέρα και στη σκόνη και αφαιρείται χειρουργικά· ΑΝΑΤ. (β) ***πτερύγιο τού αφτιού*** ο πτερυγοειδής σχηματισμός που βρίσκεται στην είσοδο τού ακουστικού πόρου και αποτελεί το εξωτερικό τμήμα τού αφτιού (γ) ***πτερύγιο τής μύτης*** το κάτω κυρτό και κινητό τμήμα καθενός από τα δύο πλάγια τοιχώματα τής μύτης **4.** ΝΑΥΤ. το ύφαλο τμήμα τού πηδαλίου σκάφους **5.** ΣΤΡΑΤ. μικρή προεξοχή στο οπίσθιο τμήμα τής επιφάνειας οβίδας, που βοηθεί το βλήμα να διατηρείται στην τροχιά του **6.** (λόγ.-σπάν.) η μικρή φτερούγα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερύγιον*, υποκ. τού ουσ. *πτέρυξ, -υγος* (βλ.λ.)].

πτερυγισμός (ο) ΙΑΤΡ. διαταραχή τού καρδιακού ρυθμού με τη μορφή ρυθμικής ταχυκαρδίας στους κόλπους ή στις κοιλίες τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. flutter].

πτερυγοειδής, -ής, -ές {μτγν.} {πτερυγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που θυμίζει φτερούγα στο σχήμα ή/και στη λειτουργία: *~ σχηματισμός / νεύρο*.

πτερύγωμα (το) {μτγν.} {πτερυγώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πτέρωμα **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. περίστυλο ελληνικού ναού.

πτέρωμα (το) {πτερώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΖΩΟΛ. τα φτερά και τα πούπουλα πτηνού, το φτέρωμά του: *πουλί με πλούσιο / πολύχρωμο ~* ΣΥΝ. πτερύγωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτερῶ* < *πτερόν* (βλ. λ. *φτερό*)].

πτερωτός, -ή, -ό → φτερωτός

πτηνό (το) (επίσ.) ΖΩΟΛ. το πουλί: *αποδημητικό / υδρόβιο / ημερόβιο / νυκτόβιο / αρπακτικό / ωδικό / παραδείσιο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτηνόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *πτηνός* «ιπτάμενος, φτερωτός» < θ. *πτη-*, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και απαθή τη δεύτερη) τού Ι.Ε. *petā- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πετ-εινός*].

πτηνομορφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική διάπλαση τού πρόσθιου τμήματος τού κεφαλιού, κατά την οποία η κατατομή τού προσώπου μοιάζει με κεφαλή πτηνού.

πτηνοπώλης (ο) |1887| {πτηνοπωλών} (λόγ.) ο έμπορος πουλιών. — **πτηνοπωλείο** (το).

πτηνοτροφείο (το) [1895] το σύνολο των εγκαταστάσεων στις οποίες γίνεται επιστημονική και μεθοδική αναπαραγωγή και εκτροφή πτηνών.

πτηνοτροφία (η) |1853| {χωρ. πληθ.} η συστηματική αναπαραγωγή και εκτροφή πτηνών· ΦΡ. ***αθλητική πτηνοτροφία*** η εκτροφή άγριων πτηνών σε αιχμαλωσία για την εξασφάλιση αποθέματος θηραμάτων, τη διαιώνιση ειδών που βρίσκονται σε κίνδυνο, την επίδειξη ή για εκπαιδευτικούς λόγους. — **πτηνοτροφικός**, -ή, -ό |1896|.

πτηνοτρόφος (ο/η) το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την πτηνοτροφία (βλ.λ.).

πτήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (λόγ.) το να πετά ένα πτηνό: *κατά την ~ του ο αετός μπορεί να αναπτύξει πολύ μεγάλη ταχύτητα* ΣΥΝ. πέταγμα **2.** η διαδρομή που εκτελεί αεροσκάφος από την απογείωση ώς την προσγείωσή του: *~ αεροπλάνου / ελικοπτέρου / ανεμοπλάνου* || *αναγνωριστική / δοκιμαστική / βραδινή / ασφαλής / ομαλή ~* **3.** (ειδικότ.) η προγραμματισμένη από αεροπορική εταιρεία διαδρομή αεροσκάφους, η οποία εκτελείται σε συγκεκριμένο χρόνο προς συγκεκριμένο προορισμό κατά τακτά χρονικά διαστήματα: *έρχεται με την ~ αριθμός 407* || *η ~ είχε καθυστέρηση 30'* / *ματαιώθηκε λόγω κακοκαιρίας* || *~ εσωτερικού / εξωτερικού* || *κάθε πότε έχει η Ολυμπιακή ~ για Χανιά;* || *η επόμενη ~ είναι αύριο*· ΦΡ. ***πτήση τσάρτερ*** βλ. λ. *τσάρτερ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτῆσις* < θ. *πτη-*, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και απαθή τη δεύτερη) τού Ι.Ε. *petā- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πετ-εινός*].

πτητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πτήση: *~ μηχάνημα / συσκευή / δοκιμές / ικανότητα / επίδομα αεροπόρου / ώρα / χρόνος* **2.** ΖΩΟΛ. ***πτητική μεμβράνη*** (α) το τμήμα τού δέρματος στην επιφάνεια τής φτερούγας, που συγκρατεί τα λεπτά φτερά, ώστε να μη συστρέφονται κατά το πέταγμα τού πτηνού (β) η δερμάτινη πτυχή που συνδέει σε ορισμένα είδη ζώων τον λαιμό με τα μπροστινά πόδια και αυτά με τα πίσω πόδια και την ουρά, ώστε να διευκολύνει την πτήση (λ.χ. στις νυχτερίδες) ή την αερολίσθηση (λ.χ. στους ιπτάμενους σκίουρους) ● **3.** ΧΗΜ. (για στερεά ή υγρά) αυτός που εξαερώνεται γρήγορα: *το οινόπνευμα είναι ~ υγρό*. — **πτητικότητα** (η) |1840| (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτη-σις* (βλ.λ.). Ο χημ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volatil].

πτίλο (το) (λόγ.-σπάν.) το πούπουλο. — **πτιλώδης**, -ης, -ες |1860|.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτίλον* < θ. *πτ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού *πετ-* / *πετα-* (βλ. λ. *πέτ-ομαι*), + επίθημα *-ιλον*. Δεν ευσταθεί η ετυμολόγηση από το λατ. pilus «τρίχα, μαλλιά»].

πτίλωμα (το) |1894| {πτιλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τα πούπουλα που αποτελούν το φτέρωμα τού πτηνού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτιλῶ (-όω)* (πβ. κ. *ἀξιῶ – ἀξίωμα*) < αρχ. *πτίλον* (βλ.λ.)].

πτιλωτός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει πτίλωμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πουπουλένιος. Επίσης **πτιλώδης**, -ης, -ες |1860|.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτίλον* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-ωτός* (πβ. κ. *πτερόν – πτερωτός*)].

πτισάνη (η) {πτισανών} (λόγ.) υδατικό φαρμακευτικό παρασκεύασμα που περιλαμβάνει μικρή ποσότητα δραστικών συστατικών: *στις ~ περιλαμβάνονται και τα αφεψήματα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτισσ-άνη (με απλοποίηση) < *πτίσσω* «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω» (με θ. *πτ-* αντί τού αναμενομένου *π-*, πβ. *πόλεμος, πόλις*) < Ι.Ε. *peis- / *pis- «αλέθω, λειανίζω, συντρίβω», πβ. σανσκρ. pinā-ṣṭi «συντρίβω» (μτχ. piṣ-ṭá-), λατ. pin-sō «τρίβω, λειανίζω», pis-tor «μυλωνάς, αρτοποιός», piso «γουδί», μέσ. κάτω γερμ. vīsel, μέσ. άνω γερμ. fīsel «πέος» κ.ά.].

πτιφούρ κ. **πτι-φούρ** (το) ▸ πετιφούρ

Πτολεμαΐδα (η) πόλη τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Κοζάνης, γνωστή για τις θερμοηλεκτρικές μονάδες τής Δ.Ε.Η. — **Πτολεμαΐτης** (ο) [μεσν.], **Πτολεμαΐτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πτολεμαΐς (-ΐδος)*, από το όνομα τού *Πτολεμαίου Α' Λάγου* (367/6-283/2 π.Χ.), στρατηγού τού Μ. Αλεξάνδρου και, αργότερα, ηγεμόνα τής Αιγύπτου. Βλ. κ. *Πτολεμαίος*].

πτολεμαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με τη δυναστεία των Πτολεμαίων τής Αιγύπτου: *~ χρόνοι* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον αστρονόμο Κλαύδιο Πτολεμαίο και τη γεωκεντρική κοσμολογική του θεωρία: *το ~ σύστημα ήταν αυτό που δεχόταν η μεσαιωνική Ευρώπη, για να το ανατρέψει ο Κοπέρνικος με την ηλιοκεντρική του θεωρία.*

Πτολεμαίος (ο) **1.** όνομα Μακεδόνων βασιλέων τής Αιγύπτου κατά την ελληνιστική περίοδο, οι οποίοι ανήκαν στη δυναστεία των Λαγιδών, με πρώτο τον στρατηγό τού Αλεξάνδρου Πτολεμαίο Α' τον Λάγου: *~ Β' ο Φιλάδελφος / Γ' ο Ευεργέτης* **2.** *Κλαύδιος Πτολεμαίος*· Αλεξανδρινός αστρονόμος, μαθηματικός και γεωγράφος (2ος αι. μ.Χ.), ο οποίος στο έργο του, γνωστό ως *Αλμαγέστη*, αναπτύσσει μια γεωκεντρική κοσμολογική θεωρία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Πτολεμαῖος* < αρχ. *πόλεμος* (βλ.λ.) / *πτόλεμος*].

πτοώ ρ. μετβ. {πτοείς... | πτό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** προκαλώ φόβο (σε κάποιον), τον κάνω να διστάσει, να δείξει δειλία: *ούτε οι ύβρεις ούτε οι απειλές τούς πτόησαν* ΣΥΝ. τρομάζω ΑΝΤ. ενθαρρύνω **2.** (μεσοπαθ. **πτοούμαι**) καταλαμβάνομαι από δειλία, χάνω το ηθικό μου· συνήθ. αρνητ.: *δεν ~ || ούτε στιγμή δεν πτοήθηκαν* ΣΥΝ. δειλιάζω. — **πτόηση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτοῶ (-έω)*, μεταρρηματικό παράγωγο τού ρ. *πτήσσω* «φοβίζω, πτοώ - συστέλλομαι, ζαρώνω» (βλ. λ. *πτωχός*), με ετεροίωση τού θ., όπως αυτό εμφανίζεται στους αρχαϊκούς τ. *κατα-πτή-την* (δυϊκ.), *πε-πτη-ώς* (μτχ. παρακ.). Δεν φαίνεται αναγκαία η αναγωγή σε ενδιάμεσο τ. **πτω-έω*].

πτύελο (το) {πτυέλ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) το έκκριμα τού βλεννογόνου των πνευμόνων και των αεροφόρων οδών με διάφορες προσμείξεις (λ.χ. υπολείμματα τροφής, σκόνης, καπνού, παθογόνα μικρόβια κ.λπ.), που αποβάλλεται διά τού στόματος ΣΥΝ. φλέμα, απόχρεμμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτύελον* < *πτύω* «φτύνω» + παραγ. επίθημα *-ελον* (πβ. κ. *μυ-ελός, μυ-αλόν*)].

πτυελοδοχείο (το) [1888] (λόγ.-παλαιότ.) ειδικό δοχείο που τοποθετείται σε νοσοκομεία, θαλάμους ασθενών, πολυσύχναστα μέρη, για να φτύνουν μέσα σε αυτό.

πτύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) το να διπλώνει κανείς κάτι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτύξις* < *πτύσσω* (βλ.λ.)].

πτυοσκάπανο (το) φορητό εργαλείο που αποτελεί συνδυασμό φτυαριού και σκαπάνης.
[ΕΤΥΜ. < *πτύον* (βλ. λ. *φτυάρι*) + *-σκάπανο* < *σκαπάνη*].

πτυσμός (ο) (αρχαιοπρ.) το φτύσιμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτύω* (βλ. λ. *φτύνω*)].

πτυσσόμενος, -η, -ο **1.** αυτός που διπλώνεται ή συμπτύσσεται, ώστε ο όγκος ή η έκτασή του να περιορίζεται: *~ πόρτες* (αρθρωτές πόρτες από μικρά επιμέρους τμήματα, οι οποίες μπορούν να συμπτύσσονται ή να αναπτύσσονται -όπως το ακορντεόν- και χρησιμοποιούνται και ως τεχνητά χωρίσματα σε κατοικίες, γραφεία κ.λπ.) **2.** (ειδικότ. για έπιπλο) αυτός που μπορεί να διπλώνεται για να καταλαμβάνει μικρότερο χώρο, να μεταφέρεται ή να αποθηκεύεται ευκολότερα ή να κλείνεται μέσα σε άλλο έπιπλο, λ.χ. *πτυσσόμενη πολυθρόνα, πτυσσόμενος καναπές, πτυσσόμενο κρεβάτι.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πτύσσω* «διπλώνω» (βλ.λ.). Στη σύγχρονη χρήση αποδίδει το αγγλ. folding].

πτύσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {πτυσσόμενος} (λόγ.) **1.** διπλώνω, μαζεύω: *~ τα ιστία* **2.** (η μτχ. **πτυσσόμενος**, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πτύχ-jω* < *πτύχες* (θηλ. πληθ.), βλ. κ. *πτυχή*].

πτυχή (η) **1.** καθεμιά από τις αναδιπλώσεις που σχηματίζονται σε επιφάνεια, κυρ. υφάσματος, η οποία έχει διπλωθεί ή ζαρώσει: *οι ~ τής κουρτίνας / τού φορέματος* ΣΥΝ. πτύχωση, δίπλα, ζάρα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε κυματοειδής ή αυλακοειδής σχηματισμός, οτιδήποτε μοιάζει με δίπλα υφάσματος: *οι ~ τού εδάφους* **3.** ΓΕΩΛ. κυματοειδής σχηματισμός τού εδάφους, που παρατηρείται σε ιζηματογενή και μεταμορφωμένα πετρώματα και αποτελείται από σύμπλεγμα στρωμάτων τού στερεού φλοιού τής Γης **4.** ΑΝΑΤ. κάθε αναδίπλωση τής επιφάνειας τού δέρματος ή τού εγκεφάλου: *επιγάστρια ~* ΣΥΝ. ρυτίδα **5.** (μτφ.) η ιδιαίτερη πλευρά θεώρησης ενός ζητήματος, η ιδιαίτερη άποψη ενός θέματος: *πρέπει να λαμβάνει κανείς υπ' όψιν του όλες τις ~ τού θέματος που εξετάζει || μια νέα ~ τής υπόθεσης || αποκάλυψε άγνωστες ~ τής ζωής διάσημων ανδρών και γυναικών* ΣΥΝ. άποψη, πλευρά, όψη, διάσταση, παράμετρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (κυρ. πληθ. *πτυχαί*), μεταπλ. τ. (με καταβιβασμό τού τόνου) τού αρχαϊκού πληθ. *πτύχ-ες* (από ουσ. **πτύξ*, τού οποίου μαρτυρούνται μόνον οι πλάγιες πτώσεις). Η λ. είναι αγν. ετύμου, η δε προταθείσα σύνδεση με σανσκρ. pyúkṣṇa- δεν ευσταθεί].

> **πτυχή: ομόρριζα.** Από ένα αρχαίο θέμα **πτυχ-**, που σήμαινε «διπλώνω», έχουν παραχθεί στην Ελληνική (Αρχαία και Νέα) μια σειρά λέξεων με αυτή τη βασική σημασία: **πτυχ-ή** (*τού υφάσματος*) και **πτυχές** *τού θέματος*, οι διάφορες πλευρές ενός θέματος, που δεν είναι πάντοτε εμφανείς· **δί-πτυχο, τρί-πτυχο, πολύ-πτυχο**, κάθε αντικείμενο (πάπυρος, χαρτί κ.λπ.) διπλωμένο στα δύο, στα τρία, σε πολλές πτυχές· **πτύχ-ιο** (< αρχ. *πτύχ-ιον*) με παράγωγα **πτυχ-ιακός, πτυχι-ούχος**· **πτύχ-ωση** (*πτυχώσεις τού ενδύματος*)· ρ. **πτύσσω** (< **πτυχ-jω*), που εμφανίζεται στα σύνθετα **ανα-πτύσσω**, κυριολ. σημασία «ξεδιπλώνω, ανοίγω, εκτείνω», με παράγωγα *ανάπτυξη, αναπτυξιακός, ανάπτυγμα, ανεπτυγμένος* (μτχ.), *υπανάπτυκτος*· **συμ-πτύσσω** «μαζεύω, θέτω μαζί» (αντίθ. τού *αναπτύσσω*), *σύμπτυξη, συνεπτυγμένος* (μτχ.), *σύμπτυγμα*· **περι-πτύσσω** «αγκαλιάζω», κυρ. στο ουσ. **περιπτύξεις**.

πτυχιακός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με το πτυχίο ή ειδικότ. με την απόκτηση πτυχίου: *~ εξετάσεις / εργασία / σπουδές* || (κ. ως ουσ.) *ετοιμάζω την πτυχιακή μου* (ενν. *εργασία*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.

πτυχίο (το) πιστοποιητικό σπουδών ή/και επαγγελματικής κατάρτισης, που χορηγείται από ανώτερη ή ανώτατη σχολή σε όποιον ολοκλήρωσε με επιτυχία τη φοίτησή του: *έχω / παίρνω ~ || ~ Νομικής || ζητούνται μηχανικοί, κάτοχοι πτυχίου Ε.Μ.Π.* ΣΥΝ. δίπλωμα· ΦΡ. **επί πτυχίω** (*επί πτυχίῳ*) για φοιτητή ή φοιτήτρια που έχει ολοκληρώσει τα χρόνια τής κανονικής φοίτησης, αλλά χρειάζεται να επιτύχει στην εξέταση ορισμένων μαθημάτων, για να αποφοιτήσει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτύχιον* (με καταβιβασμό τού τόνου) < αρχ. *πτυχή* (βλ.λ.). Για τη σημασιολ. πορεία βλ. το συνώνυμο *δίπλωμα*].

πτυχιούχος (ο/η) [1865] κάτοχος πτυχίου: *το υπουργείο θα προκηρύξει διαγωνισμό για την πρόσληψη πτυχιούχων οικονομικών επιστημών* ΣΥΝ. διπλωματούχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφοιτος, πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. < *πτυχίο* + *-ούχος* < *έχω*].

-πτυχος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πτυχών ή μερών: *μας έδωσαν ένα τρίπτυχο ενημερωτικό φυλλάδιο || δίπτυχο αφιέρωμα στον ποιητή.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δί-πτυχος, τρί-πτυχος*), που προέρχεται από το ουσ. *πτυχή*].

πτυχώνω ρ. μετβ. [1880] {πτύχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σχηματίζω πτυχές (σε κάτι): *κοιτάζει ρεμβάζοντας τη θάλασσα, που ο άνεμος την πτυχώνει* ΣΥΝ. ζαρώνω **2.** (μεσοπαθ. **πτυχώνομαι**) σχηματίζονται πτυχές επάνω μου, παύω να είμαι τεντωμένος: *το φόρεμα πτυχώνεται κάτω από το στήθος* ΣΥΝ. ζαρώνω. — **πτύχωμα** (το).

πτύχωση (η) [1857] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο σχηματισμός πτυχών **2.** (συνεκδ.) η πτυχή, η αναδίπλωση επιφάνειας: *οι ~ τού φορέματος / τής κουρτίνας* ΣΥΝ. δίπλα, ζάρα, ζαρωματιά **3.** ΓΕΩΛ. η τεκτονική διεργασία κατά την οποία τα διάφορα γεωλογικά στρώματα σχηματίζουν πτυχές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. plissement].

πτυχωσιγενής, -ής, -ές {πτυχωσιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που έχει σχηματιστεί από πτυχώσεις τού στερεού φλοιού τής Γης: *~ οροσειρά / έδαφος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *πτύχωση* + *-γενής* < *γένος*].

πτυχωτός, -ή, -ό [1897] αυτός που έχει πτυχές, ο γεμάτος πτυχές: *~ φούστα / χιτώνας* ΣΥΝ. (για υφάσματα) πλισέ ΑΝΤ. απτύχωτος.

πτύω ρ. → φτύνω

πτώμα (το) {πτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το νεκρό σώμα, κυρ. ανθρώπου: *για να πιστοποιηθεί ο φόνος, πρέπει να βρεθεί το ~* ΣΥΝ. κουφάρι, σορός, λείψανο· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***πατώ επί πτωμάτων*** ενεργώ αδίστακτα βλάπτοντας άλλους, προκειμένου να πετύχω, να εξασφαλίσω αυτά που θέλω: *πάτησε επί πτωμάτων, για να αναρριχηθεί στην κορυφή τής εξουσίας* (β) ***θα περάσεις πάνω από το πτώμα μου...*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος εκφράζει την αποφασιστικότητά του να αντισταθεί μέχρις εσχάτων στις (συν. αρπακτικές ή προσβλητικές) διαθέσεις κάποιου **2.** (μτφ. για πρόσ.) (α) πολύ κουρασμένος, εξαντλημένος σωματικά: *είμαι ~ από την κούραση* ΣΥΝ. κατάκοπος (β) νωθρός, οκνηρός, που δεν έχει μέσα του ψυχή: *περιμένεις απ' αυτό το ~ να σε βοηθήσει στη μετακόμιση;* — (υποκ.) **πτωματάκι** (το) (σημ. 2).
πτωματικός, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτῶμα* < θ. *πτω-*, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και ετεροιωμένη τη δεύτερη) τού Ι.Ε. *petā- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πί-πτ-ω*].

πτωμαΐνη (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. δύσοσμη αμινική ουσία που παράγεται με ενζυμική αποσύνθεση των πρωτεϊνών στα πτώματα: (μτφ.) *«τα Μ.Μ.Ε. μύρισαν ~ και ήλπισαν σε άφθονο αίμα και βία για το απαιτητικό σαρκοβόρο κοινό τους»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενές ξέν. όρ., < γαλλ. ptomaïne].

πτώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η κίνηση από ψηλό σημείο σε χαμηλό, η καθοδική πορεία: *η ~ αεροπλάνου / τού ακροβάτη από το σκοινί στο προστατευτικό δίχτυ / τού καταδύτη από τον βατήρα στο νερό || η ~ κάποιου από τη μάντρα / τη σκάλα / το μπαλκόνι* ΣΥΝ. πέσιμο· ΦΡ. **ελεύθερη πτώση** (i) ΦΥΣ. η κίνηση που πραγματοποιεί ένα σώμα όταν αφήνεται να κινηθεί με την επίδραση μόνο τού βάρους του (ii) η ρίψη αλεξιπτωτιστή από αεροσκάφος στο κενό και η πορεία του με αλεξίπτωτο μέχρι το έδαφος: *είναι έμπειρος αλεξιπτωτιστής, έχει κάνει πάρα πολλές ~* (iii) (μτφ.) η δραστική, ραγδαία μείωση: *οι τιμές των μετοχών στο χρηματιστήριο ακολουθούν πορεία ελεύθερης πτώσης* **2.** η απότομη απώλεια τής ισορροπίας, το να βρεθεί κανείς απότομα από την όρθια στάση στο έδαφος: *κατά την ~ του στο πεζοδρόμιο, χτύπησε το κεφάλι του σ' ένα παγκάκι || από την ~ του*

έσπασε το πόδι του ΣΥΝ. πέσιμο ΑΝΤ. σήκωμα, έγερση **3.** ΑΘΛ. (α) (στην πάλη και την πυγμαχία) το να πέφτει κανείς στο έδαφος ηττημένος, το να εγκαταλείπει οριστικά μια προσπάθεια: *η πτώση τού παλαιστή στο κανναβάτσο·* ΦΡ. ***μέχρι τελικής πτώσεως*** βλ. λ. *τελικός* (β) (στην ενόργανη γυμναστική ή στο καλλιτεχνικό πατινάζ) η απώλεια τής ισορροπίας τού αθλητή, που τον αναγκάζει να πέσει στο έδαφος, συντελεστής ιδιαίτερα επιβαρυντικός στην τελική του βαθμολογία **4.** (ειδικά για σπίτια, κτήρια) το γκρέμισμα, η κατάρρευση: *ο σεισμός προκάλεσε ~ οικιών και δημοσίων κτηρίων* || *η ~ τού τείχους τού Βερολίνου* **5.** (κατ' επέκτ.) η ελάττωση, η μείωση ή εξασθένηση, η καθοδική πορεία σε μια κλίμακα: *προβλέπεται ότι αύριο η θερμοκρασία θα σημειώσει απότομη ~* || *~ τής βιομηχανικής παραγωγής* || *η ~ των χρηματιστηρίων προκαλεί τεράστια απώλεια κεφαλαίων σε όλο τον κόσμο* || *η δραματική ~ τού γενικού δείκτη τιμών κατά 20%* || *~ των πωλήσεων* || *η ~ τού πυρετού* ΣΥΝ. ύφεση, υποχώρηση, κάμψη ΑΝΤ. άνοδος· ΦΡ. ***κάθετη πτώση*** (αντί τού ορθού ***κατακόρυφη πτώση***) για πολύ μεγάλη και απότομη μείωση: *~ τής θερμοκρασίας* **6.** (ειδικότ.) η ελάττωση τής τιμής ή/και τής αξίας, η υποτίμηση: *η λίρα / το δολάριο υπέστη ~* || *μεγάλη ~ των τιμών των μετοχών στο χρηματιστήριο* || *η ~ των επιτοκίων·* (μτφ.) **7.** (για πόλεις, οχυρωμένες θέσεις) η κατάληψη κατόπιν πολιορκίας ή μάχης: *η ~ τής Κωνσταντινούπολης* ΣΥΝ. άλωση **8.** (κατ' επέκτ.) η έκπτωση από αξίωμα, από θέση ισχύος, από την εξουσία: *η ~ τού Ναπολέοντος / των Αψβούργων / των Ρομανόφ* || *η άνοδος και η ~ τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας* || *αναρχία και βία ακολούθησαν την ~ τού καθεστώτος* **9.** η δυσμενής μεταβολή, ειδικότ. η παρακμή: *~ τού ηθικού των στρατιωτών* || *η ~ ενός ειδώλου τής μουσικής* • **10.** ΓΛΩΣΣ. (α) καθένας από τους μορφολογικούς τύπους των ονοματικών μερών τού λόγου (ουσιαστικών, επιθέτων και αντωνυμιών), που δηλώνει τον συντακτικό ρόλο των λέξεων αυτών μέσα στην πρόταση: *η Αρχαία Ελληνική έχει πέντε ~: ονομαστική, γενική, δοτική, αιτιατική, κλητική, ενώ η Νέα Ελληνική τέσσερεις (εξέλιπε η δοτική)* (β) (ειδικότ.) γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων τής Ελληνικής (μαζί με τις υποκατηγορίες τού αριθμού και τού γένους) • **11.** ΙΑΤΡ. κάθε μετατόπιση οργάνου ή σπλάχνου προς τα κάτω λόγω χαλαρώσεως των συνδέσμων και των μυώνων που το συγκρατούν ή εξαιτίας τής αραίωσης τού λιπώδους ιστού που το περιβάλλει: *~ νεφρού / στομάχου / μήτρας* **12.** ΜΟΥΣ. η μελωδική διαδοχή φθόγγων ή συγχορδιών, που σηματοδοτεί το τέλος μουσικής φράσης, τμήματος ή ολόκληρης μουσικής σύνθεσης • **13.** ΗΛΕΚΤΡ. ***πτώση τάσεως*** η διαφορά δυναμικού που παρατηρείται στα άκρα αγωγού, ο οποίος διαρρέεται από ηλεκτρικό ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτῶσις* < θ. *πτω-*, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και ετεροιωμένη τη δεύτερη) τού Ι.Ε. *petə- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πετ-εινός, πί-πτ-ω*. Η γλωσσ. σημ. είναι ήδη αρχ. (στον Αριστοτέλη), ενώ ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. ptôse, ο δε μουσ. όρ. αποδίδει το ιταλ. cadenza (βλ. κ. *καντέντσα*)].

πτωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (μτφ.) αυτός που πέφτει ή που έχει τάση προς τα κάτω: *η ~ πορεία των μετοχών / τού δολαρίου* || *~ τάσεις τού πληθωρισμού* • **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τις πτώσεις των ονομάτων: *~ τύπος / λέξη / κατάληξη* (β) ***πτωτικά*** (τα) τα ονοματικά μέρη τού λόγου, αυτά που παρουσιάζουν πτώσεις (άρθρο, ουσιαστικό, επίθετο, αντωνυμία, μετοχή) **3.** ΡΗΤΟΡ. ***πτωτικό σχήμα*** το ρητορικό σχήμα κατά το οποίο δύο ή περισσότερες πτώσεις τού ίδιου ονόματος ακολουθούν η μία την άλλη. — **πτωτικά** επίρρ. (σημ. 1).

-πτωτος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πτώσεων: *δίπτωτα / τρίπτωτα ουσιαστικά*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *δί-πτωτος, τρί-πτωτος*), που προέρχεται από το αρχ. *πτῶσις*].

πτωχαίνω ρ. ▸ φτωχαίνω

πτωχαλαζόνας (ο) [μτγν.] ο πτωχός που είναι ταυτοχρόνως και αλαζόνας ΣΥΝ. ψωροπερήφανος. — **πτωχαλαζονεία** (η) [αρχ.].

πτωχεία (η) ➝ φτώχια

πτώχευση (η) [1840] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΝΟΜ. η κατάσταση στην οποία κηρύσσεται με δικαστική απόφαση κάθε έμπορος ο οποίος εμφανίζει μόνιμη ταμειακή δυσχέρεια πληρωμής των χρεών του, τελεί δηλαδή σε κατάσταση παύσης πληρωμών: *η εταιρεία μας κήρυξε ~ και όλο το προσωπικό έμεινε χωρίς δουλειά* || *οι δουλειές του δεν πάνε καλά, βρίσκεται στα πρόθυρα τής ~* ΣΥΝ. χρεωκοπία, φαλίρισμα, κραχ, (οικ.) φαλιμέντο.

πτωχευτικός, -ή, -ό [1892] ΝΟΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την πτώχευση: *~ διαδικασία* **2.** ***Πτωχευτικό Δίκαιο*** ο κλάδος τού Εμπορικού Δίκαιου, ο οποίος περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν την πτώχευση (βλ.λ.).

πτωχεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πτώχευσα} (για φυσικά ή νομικά πρόσ.) κηρύσσω πτώχευση (βλ.λ.), περιέρχομαι σε κατάσταση αδυναμίας να εξοφλήσω τους δανειστές μου, να εκπληρώσω τις οικονομικές μου υποχρεώσεις: *εκατοντάδες επιχειρήσεις μικρομεσαίων πτώχευσαν τον τελευταίο χρόνο* ΣΥΝ. χρεωκοπώ, φαλιρίζω, (εκφραστ.) βουλιάζω, πέφτω έξω, βαράω κανόνι· ΦΡ. ***δυστυχώς επτωχεύσαμεν*** (i) φρ. με την οποία λέγεται ότι ο Χαρίλαος Τρικούπης ανήγγειλε στο Κοινοβούλιο την πτώχευση τού ελληνικού κράτους (ii) φρ. με την οποία ανακοινώνει κανείς χρεωκοπία ή αδυναμία να ανταποκριθεί στα έξοδά του.

πτωχικός, -ή, -ό ➝ φτωχικός

πτωχοκομείο [1833] κ. (λαϊκ.) **φτωχοκομείο** (το) φιλανθρωπικό κατάστημα στο οποίο περιθάλπονται άπορα άτομα, ανίκανα να εργαστούν, κυρ. ηλικιωμένα.
[ΕΤΥΜ. < *πτωχός* + *-κομείο* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *κομ-ίζω, κόμμωσις*)].

πτωχοπροδρομικός, -ή, -ό [1829] ΦΙΛΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον Βυζαντινό λόγιο και ποιητή Θεόδωρο Πρόδρομο ή Πτωχοπρόδρομο (12ος αι.): *~ ποιήματα*.

πτωχοπροδρομισμός (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η επίδραση των πρωχοπροδρομικών ποιημάτων στη λογοτεχνία **2.** η αναξιοπρεπής διεκτραγώδηση τής υλικής ανέχειας κάποιου με σκοπό την επαιτεία.

πτωχός, -ή, -ό (λόγ.) φτωχός· κυρ. στη ΦΡ. ***πτωχός τω πνεύματι*** (*μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι*, Κ.Δ. Ματθ. 5, 3) για ταπεινούς και ευδίδακτους ανθρώπους· (συνήθ. κατά παρερμηνεία) για άτομα μειωμένης ευφυΐας και αντιλήψεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *φτωχός*].

Π.Υ. (η) Πυροσβεστική Υπηρεσία.

πυαιμία (η) [1880] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. γενική λοίμωξη τού αίματος, που οφείλεται στην παρουσία σε αυτό μεγάλου αριθμού πυογόνων μικροοργανισμών (λ.χ. στρεπτόκοκκοι, σταφυλόκοκκοι κ.ά.) (πβ. λ. *σηψαιμία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyhémie].

πύαρ (το) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ.} (λόγ.) το πρωτόγαλα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πῦαρ* (δεν απαντά σε γεν. ή δοτ.), που συνδ. με το αρχ. *πυός (ὁ)* «πρωτόγαλα» και με το αρχ. *πύον* (βλ.λ.) μέσω των σημασιών «πήζω, υφίσταμαι ζύμωση, ξινίζω». Συγγενείς είναι και οι τ. σανσκρ. śara «ξινόγαλα», śaras- «κρούστα τού γάλακτος», λατ. caries «σήψη» κ.ά.].

πυγή (η) (αρχαιοπρ.) ο πρωκτός και οι γλουτοί, τα οπίσθια, ο πισινός. — **πυγαίος**, -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τού καθημερινού λεξιλογίου, η οποία δεν απαντά στην επική και τραγική ποίηση λόγω τής σημασίας της. Η ετυμ. είναι αβέβαιη, καθώς δεν έχει επιβεβαιωθεί η σύνδεση με τη μτγν. «γλώσσα» *πύννος* «πρωκτός», όπως και η αναγωγή σε Ι.Ε. *peu- / *pu- «φουσκώνω». Εξίσου αμφίβολη η ανάλυση σε θ. *pu-g-, που θα συνέδεε τη λ. *πυγή* με αρχ. ισλ. fjūk «χιονοθύελλα», λετ. pūga «σφοδρός άνεμος» κ.ά.].

πυγμαίος, -α, -ο **1.** άνθρωπος με πολύ μικρό ύψος ΣΥΝ. μικρόσωμος, κοντορεβιθούλης ΑΝΤ. γίγαντας **2.** ***Πυγμαίος*** (ο), ***Πυγμαία*** (η) κάθε μέλος φυλής, τα ενήλικα άτομα τής οποίας δεν ξεπερνούν σε ύψος το 1,5 μέτρο: *φυλές Πυγμαίων συναντά κανείς στην Ασία και την τροπική Αφρική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πυγμαῖοι*, φυλή νάνων, οι οποίοι κατοικούσαν στην περιοχή τού Άνω Νείλου τής Αιγύπτου, < *πυγμή* «γροθιά – μονάδα μετρήσεως μήκους ίση με 34 εκατοστά» (βλ.λ.)].

πυγμαλίων (ο) {πυγμαλί-ωνος, -ωνα | -ώνων} (μετωνυμ.) άνθρωπος που προσπαθεί να αλλάξει ριζικά κάποιον άλλον προς το καλύτερο, αναλαμβάνοντας την εκπαίδευση και την ευρύτερη καλλιέργειά του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πυγμαλίων*, όν. μυθικού βασιλιά τής Κύπρου, ο οποίος ερωτεύτηκε ένα γυναικείο άγαλμα που είχε κατασκευάσει ο ίδιος, το οποίο ζωντάνεψε με επέμβαση τής Αφροδίτης και έγινε η Γαλάτεια. Η σημερινή σημασία προέρχεται από το ομώνυμο θεατρικό έργο τού Μπέρναρ Σω (B. Shaw), το οποίο μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο με τον τίτλο *My Fair Lady* «Ωραία μου Κυρία»].

πυγμαχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. (αρχαίο και σύγχρονο) αγώνισμα πάλης μεταξύ δύο αθλητών, οι οποίοι προσπαθούν να καταβάλουν ο ένας τον άλλον με γροθιές· στη σύγχρονη εκδοχή του, οι αθλητές φορούν ειδικά βαριά και παραγεμισμένα γάντια (που καλύπτουν μαζί τα τέσσερα δάκτυλα και χωριστά τον αντίχειρα) και αγωνίζονται στο ρινγκ (βλ.λ.) για τρεις ώς δεκαπέντε τρίλεπτους γύρους με ενδιάμεσες μονόλεπτες διακοπές ΣΥΝ. μποξ. — **πυγμαχικός**, -ή, -ό.

πυγμάχος (ο/η) αθλητής τής πυγμαχίας, πρόσωπο που λαμβάνει μέρος σε αγώνες πυγμαχίας ΣΥΝ. μποξέρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *πύξ* (< **πύγ-ς*, βλ.λ.) + *-μάχος* < *μάχομαι*].

πυγμαχώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πυγμαχείς... | πυγμάχησα} μετέχω σε αγώνα πυγμαχίας.

πυγμή (η) **1.** (λόγ.-σπάν.) η παλάμη τού χεριού με τα δάχτυλα κλειστά, σφιγμένα προς τα μέσα ΣΥΝ. γροθιά, μπουνιά **2.** (συνήθ. μτφ.) η δυναμική συμπεριφορά, η αποφασιστική στάση: *στην περίπτωση αυτή πρέπει να δείξετε ~* || *ο Βίσμαρκ κυβερνούσε με σιδερένια ~* || *άνθρωπος με ~* || *«πρόκειται για μια ενέργεια πυγμής, που θέλει να υπογραμμίσει την ισχυρή προσωπικότητα τού ανδρός»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πυγ-* (επίρρ. *πύξ* < **πύγ-ς*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μή*, πβ. *δράττω – δραχ-μή, ἄγω – ἀκ-μή*].

πυγολαμπίδα (η) κολεόπτερο έντομο που στο κάτω μέρος τής κοιλιάς του φέρει ειδικά όργανα, τα οποία εκκρίνουν μια ουσία, που (όταν οξειδώνεται) παράγει φως ΣΥΝ. (λαϊκ.) κωλοφωτιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυγολαμπίς, -ίδος* < *πυγο-* (< *πυγή* «οπίσθια», βλ.λ.) + *-λαμπίς* < *λάμπω*].

Π.Υ.Δ.Ε. (η) Περιφερειακή Υπηρεσία Δημοσίων Έργων.

πυελικός, -ή, -ό ▸ πύελος

πυελίτιδα (η) [1876] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής πυέλου τού νεφρού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyélite].

πυελογραφία (η) {πυελογραφιών} ΙΑΤΡ. διαδικασία λήψεως (σε τακτά χρονικά διαστήματα) ακτινογραφικών εικόνων τού ουροποιητικού συστήματος μετά τη διοχέτευση ενδοφλεβίως ειδικού ιωδιούχου διαλύματος στους νεφρούς, τους ουρητήρες και στην κύστη· χρησιμοποιείται για διαγνωστικούς σκοπούς και αποκαλύπτει ανωμαλίες σε οποιοδήποτε σημείο τού ουροποιητικού συστήματος (λ.χ. όγκους, πέτρες στους νεφρούς).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyelography].

πυελοκυστίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ταυτόχρονη φλεγμονή τής νεφρικής πυέλου και τής ουροδόχου κύστης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyelocystitis].

πυελονεφρίτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των νεφρών,

η οποία συνήθ. προκύπτει ως επιπλοκή τού σακχαρώδους διαβήτη και, αν δεν θεραπευθεί, ενδέχεται να προκαλέσει βλάβη στους νεφρούς ή και νεφρική ανεπάρκεια· θεραπεύεται με αντιβίωση, χορήγηση παυσιπόνων και λήψη υγρών ή με νοσοκομειακή περίθαλψη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyélonéphrite].

πυελοπεριτονίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού περιτοναίου τής λεκάνης, η οποία προκαλείται από φλεγμονή των έσω γεννητικών οργάνων τής γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyélopéritonite].

πύελος (η) {πυέλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΑΝΑΤ. **1.** η οστέινη δομή σε σχήμα λεκάνης στη βάση τής σπονδυλικής στήλης, η οποία αποτελείται από τα δύο *ανώνυμα οστά*, το *ιερό οστό* και τον *κόκκυγα* και η οποία είναι πιο ρηχή και πλατιά στις γυναίκες, για να διευκολύνεται η κυοφορία και ο τοκετός: *ανδρική / γυναικεία* ~ ΣΥΝ. λεκάνη **2.** πλατύ τμήμα τού νεφρού από το οποίο αρχίζει ο ουρητήρας. — **πυελικός**, -ή, -ό [1865].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πύελος* < **πλύ-ελος* (με ανομοιωτική αποβολή τού πρώτου -*λ*-) < θ. *πλυ-* (τού ρ. *πλύ-νω*, πβ. *πλύ-σις, πλυ-τός*) + επίθημα -*ελο-* (πβ. *μυ-ελός, πτύ-ελον*).

πυελοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. ακτινοσκοπική εξέταση τής νεφρικής πυέλου και τού ουρητήρα, που γίνεται για διαγνωστικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < *πύελος* + -*σκόπηση* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά - εξετάζω». ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyéloscopie].

πυελοτομία (η) ΙΑΤΡ. **1.** η τομή τής πυέλου (βλ.λ.) με χειρουργική επέμβαση **2.** η διάνοιξη τής νεφρικής πυέλου (βλ.λ.) με χειρουργική επέμβαση, συνήθ. για αφαίρεση λίθου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyelotomy].

Πυθαγόρας (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος και μαθηματικός από τη Σάμο (6ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Πυθώ*, αρχαία ονομασία τής πόλης των Δελφών και τής τοποθεσίας στην οποία βρίσκεται (βλ. λ. *Πυθία*), + -*αγόρας* < *ἀγορά* (με τη σημ. «αγόρευση, διάλεξη»)].

πυθαγόρειος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Πυθαγόρα ή/και τη σχολή του: ~ *διδασκαλία / φιλοσοφία* **2.** ΜΑΘ. (α) ***πυθαγόρειο θεώρημα*** το μαθηματικό θεώρημα, κατά το οποίο το τετράγωνο τής υποτείνουσας ισούται με το άθροισμα των τετραγώνων των δύο κάθετων πλευρών ενός ορθογωνίου τριγώνου (β) ***πυθαγόρειος πίνακας*** πίνακας πολλαπλασιασμού που αποδίδεται στον Πυθαγόρα και δίνει τα γινόμενα των δέκα πρώτων ακεραίων αριθμών, όταν πολλαπλασιαστούν με το 1, το 2, το 3 κ.λπ. ώς το 10 (βλ. κ. λ. *προπαίδεια*) **3.** ***πυθαγόρειοι*** (οι) {πυθαγορεί-ων, -ους} οι οπαδοί τής φιλοσοφίας τού Πυθαγόρα ή/και οι μαθητές τής σχολής του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγάντειος*, -*ιος*.

Πυθία (η) {Πυθιών} **1.** ιέρεια τού Απόλλωνα στο μαντείο των Δελφών, μέσω τής οποίας ο θεός έδινε τους χρησμούς του· ΦΡ. (ειρων.-σκωπτ.) ***κάνω την Πυθία*** μιλώ με λόγια μπερδεμένα, δεν δίνω ξεκάθαρη απάντηση ● **2.** ομαδικό παιχνίδι που συνηθίζεται σε νεανικές, εφηβικές παρέες, κατά το οποίο οι παίκτες (από δύο κάθε φορά) είναι υποχρεωμένοι να εκτελούν ό,τι υποδεικνύει ο παίκτης που έχει αναλάβει τον ρόλο τής Πυθίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πυθία* (ενν. *ἱέρεια*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *Πύθιος* < *Πυθώ*, αρχαία ονομασία τής πόλης των Δελφών και τής τοποθεσίας της. Το τοπωνύμιο *Πυθώ* είναι αγν. ετύμου. Οι αρχαίοι το συνέδεαν με το ρ. *πύθομαι* «σαπίζω» (βλ. λ. *πύον*), επειδή εκεί αποσυντέθηκε ο *Πύθων*, το τερατόμορφο ερπετό που φόνευσε ο Απόλλων. Παρετυμολογική είναι η σύνδεση με το ρ. *πυνθάνομαι* «πληροφορούμαι» (εξαιτίας τού ρόλου που έπαιζε το δελφικό μαντείο) λόγω τής μακρότητας τού τ. *Πυθώ*, εν αντιθέσει προς τους τ. τού *πῠνθάνομαι* (απρφ. αορ. β' *πῠθ-έσθαι*)].

Πύθια (τα) {Πυθίων} μεγάλη θρησκευτική γιορτή των αρχαίων Ελλήνων, η δεύτερη σε σημασία μετά τα Ολύμπια, που ετελείτο κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμήν τού θεού Απόλλωνα στους Δελφούς και περιελάμβανε αθλητικούς, μουσικούς και ποιητικούς Αγώνες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πύθια* (ενν. *ἱερά*) < *Πυθώ*, αρχαία ονομασία τής πόλης των Δελφών και τής τοποθεσίας όπου διεξάγονταν οι Πυθικοί αγώνες. Βλ. κ. *Πυθία*].

πυθικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Πύθιο Απόλλωνα, την Πυθία ή τα Πύθια: ~ *Αγώνες* (οι αθλητικοί, μουσικοί και ποιητικοί αγώνες που διεξάγονταν στο πλαίσιο των Πυθίων) ΣΥΝ. πύθιος.

πυθιονίκης (ο) {πυθιονικών} (στην αρχαιότητα) ο νικητής στα Πύθια, στους Πυθικούς Αγώνες, στον οποίο απονεμόταν ως βραβείο ένα δάφνινο στεφάνι από το ιερό δέντρο τού θεού Απόλλωνα (στην κοιλάδα των Τεμπών).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Πύθια* (βλ.λ.) + -*νίκης* < *νίκη*].

πύθιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.] (στην αρχαιότητα) **1.** αυτός που σχετίζεται με την Πυθώ, την περιοχή γύρω από τους Δελφούς ΣΥΝ. δελφικός **2.** (ως προσωνυμία) ***Πύθιος*** (ο) ο Απόλλων, όπως λατρευόταν στους Δελφούς **3.** (ειδικότ.) ***Πύθιοι*** (οι) οι κάτοικοι των Δελφών **4.** ***Πύθια*** (τα) βλ.λ. **5.** ***Πυθία*** (η) βλ.λ.

πυθμένας (ο) (λόγ.) **1.** η κατώτατη εσωτερική επιφάνεια κάθε κοίλου αντικειμένου, σκεύους κ.λπ.: ~ *δοχείου / βαρελιού* ΣΥΝ. πάτος, βάση **2.** ο βυθός θάλασσας, λίμνης, ποταμού κ.λπ.: *στον ~ τού λιμανιού τής Αλεξάνδρειας εντοπίστηκαν σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα* ΣΥΝ. πάτος. — **πυθμενικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυθμήν*, -*ένος* (με επίθημα -*μην*, πβ. *λι-μήν, ποι-μήν*) < *bhudh- (με ανομοίωση των δασέων) < Ι.Ε. *bhudh- «έδαφος, πάτωμα», πβ. σανσκρ. budhná-ḥ, λατ. fund-us «έδαφος, πυθμένας» (> γαλλ. fond, ισπ. hondo), αρχ. γερμ. bodam «έδαφος» (> γερμ. Boden), αρχ. αγγλ. botm (> αγγλ. bottom) κ.ά.].

πύθωνας (ο) {πυθώνων} **1.** μεγαλόσωμο φίδι που ζει στις εύκρατες και τροπικές περιοχές τής Ασίας, τής Αφρικής και τής Αυστραλίας, είναι νυκτόβιο, αργοκίνητο, χωρίς δηλητήριο, φθάνει σε μήκος τα οκτώ μέτρα και θανατώνει τη λεία του με περίσφιξη ● **2.** ΜΥΘΟΛ. ***Πύθωνας*** (ο) τερατόμορφο φίδι, τέκνο τής Γαίας, που κατοικούσε στην περιοχή των Δελφών, έως ότου το εξολόθρευσε ο Απόλλων, ο οποίος και θέσπισε τη λατρεία του στην περιοχή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πύθων*, ονομασία τού τερατόμορφου ερπετού που φονεύθηκε από τον Απόλλωνα, παράλλ. τ. τού τοπωνυμίου *Πυθώ*, αρχαία ονομασία τής πόλης των Δελφών και τής τοποθεσίας της (βλ. λ. *Πυθία*)].

πυκνά επίρρ. → πυκνός

πυκνογραμμένος, -η, -ο αυτός που είναι γραμμένος πυκνά, χωρίς μεγάλα διαστήματα ανάμεσα στα γράμματα, στις συλλαβές και τις λέξεις: ~ *κείμενο / σελίδες* ΑΝΤ. αραιογραμμένος.

πυκνοκατοικημένος, -η, -ο (για περιοχές) πυκνά κατοικημένος, αυτός που διαθέτει δυσανάλογα μεγάλο πληθυσμό σε σχέση με την έκτασή του: ~ *περιοχή* ΑΝΤ. αραιοκατοικημένος.

πυκνοκατοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εγκατάσταση μεγάλου πληθυσμού σε μικρή αναλογικά έκταση: *«ο δείκτης πυκνοκατοίκησης έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια λόγω τής μείωσης τού μεγέθους των νοικοκυριών»* (εφημ.).

πυκνοκατοικούμαι ρ. αμετβ. {πυκνοκατοικείσαι... | πυκνοκατοικήθηκα, -μένος} **1.** (για περιοχές) έχω πολλούς κατοίκους, διαθέτω δυσανάλογα μεγάλο πληθυσμό σε σχέση με την έκτασή μου: *η Αθήνα πυκνοκατοικείται* **2.** (η μτχ. ***πυκνοκατοικημένος***, -*η*, -*ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πυκνοληψία (η) {πυκνοληψιών} ΙΑΤΡ. μορφή επιληψίας (βλ.λ.) με πολλές κρίσεις την ημέρα, κατά τις οποίες ο ασθενής, χωρίς να παρουσιάζει απώλεια συνειδήσεως, δεν μπορεί να κινηθεί, να μιλήσει ή να σκεφθεί.
[ΕΤΥΜ. < *πυκνο-* + -*ληψία* < *λήψη*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pycnolepsie].

πυκνόμαλλος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει πυκνά μαλλιά ή (για ζώα) πυκνό τρίχωμα.

πυκνόμετρο (το) [1833] {πυκνομέτρ-ου | -ων} **1.** ΦΥΣ. όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής πυκνότητας και τού ειδικού βάρους υγρού ΣΥΝ. (λαϊκ.) γράδο **2.** ΦΩΤΟΓΡ. ***οπτικό πυκνόμετρο*** συσκευή που μετρά την πυκνότητα φωτογραφικής πλάκας ή φιλμ, καταγράφοντας φωτομετρικά τη διαφάνειά της. — **πυκνομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. densimètre (νόθο σύνθ.)].

πυκνόρρευστος, -η, -ο [1882] (για υγρά) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα, που ρέει με δυσκολία: ~ *μέλι / σιρόπι* ΣΥΝ. παχύρρευστος, πηχτός ΑΝΤ. αραιός. — **πυκνόρρευστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *πυκνο-* + *ρευστός* (< *ῥέω*)].

πυκνός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει πολλή ύλη σε μικρό όγκο, που τα συστατικά του βρίσκονται πολύ κοντά το ένα στο άλλο: *η ζακέτα αυτή έχει πολύ ~ πλέξη* ΑΝΤ. αραιός **2.** (για σύνολο ομοειδών στοιχείων) αυτός που αποτελείται από πολλά μέλη, τα οποία βρίσκονται κοντά το ένα στο άλλο, αυτός που έχει συμπτυχθεί: *ο στρατός περνούσε σε ~ παράταξη || έδωσε τη διάλεξή του ενώπιον ~ ακροατηρίου || ~ μουστάκι / γένι / φρύδι / βλέφαρο* (από πολλές τρίχες σε μικρή απόσταση μεταξύ τους) ΑΝΤ. αραιός **3.** (στον πληθ.) για πράγματα που βρίσκονται πολύ κοντά το ένα στο άλλον: ~ *μαλλιά (πλούσια) || ~ σύννεφα καπνού* **4.** (ειδικότ. για υγρά) αυτός που ρέει με δυσκολία, ο παχύρρευστος: ~ *μέλι / σιρόπι* ΣΥΝ. πυκνόρρευστος, πηχτός ΑΝΤ. αραιός **5.** αυτός που δεν αφήνει μεγάλο ενδιάμεσο χώρο: ~ *φύλλωμα / δάσος / λόχμη / βλάστηση* **6.** (βροχή, χιόνι, χαλάζι κ.λπ.) αυτός που εκδηλώνεται με ένταση, που πέφτει σε μεγάλη ποσότητα: *πέφτει ~ χιόνι* **7.** αυτός που εμφανίζεται ή επαναλαμβάνεται με πολύ μεγάλη συχνότητα και κατά μικρά χρονικά διαστήματα: *αντηλλάγησαν ~ πυρά μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών || ~ δρομολόγια αστικών συγκοινωνιών || ~ επικοινωνία / αλληλογραφία / συναντήσεις / επαφές / επισκέψεις* **8.** (μτφ.) αυτός που δεν αφήνει ενδιάμεσα κενά κατά την εξέλιξή του: *ταινία με συναρπαστική πλοκή και ~ δράση* ΣΥΝ. σφιχτοδεμένος **9.** αυτός που δεν επιτρέπει να φανεί τίποτε μέσα από αυτόν: ~ *σκοτάδι / ομίχλη / νέφος* || (μτφ.) ~ *πέπλος μυστηρίου εξακολουθεί να καλύπτει την υπόθεση* ΣΥΝ. αδιαπέραστος **10.** (μτφ. για τον λόγο) αυτός που εκφράζει πολλά νοήματα με λίγες λέξεις: ~ *διατύπωση* ΣΥΝ. περιεκτικός. — **πυκν-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυκνός / πυκινός* (ποιητ.). Δεν είναι σαφές ποιος από τους δύο τύπους είναι αρχαιότ.· έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι το *πυκνός* προέρχεται από το *πυκινός* με συγκοπή, αλλά, κατά διαφορετική εκδοχή, ο τ. *πυκινός* προέρχεται υποχωρητικώς από το σύνθ. *πυκι-μήδης* «ευφυής». Η ετυμ. παραμένει αβέβαιη. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ουσ. *ἄμ-πυξ* «διάδημα» (**ἀνά-πυξ*) και με αβεστ. pusā (< Ι.Ε. *puk- «συμπιέζω, συμπυκνώνω, περικλείω»), πράγμα που θα δικαιολογούσε τη σημ. «σταθερά, στερεά» τού ομορρίζου επιρρ. *πύκα*].

πυκνότητα (η) [αρχ.] {πυκνοτήτων} **1.** το να είναι κάτι πυκνό, να έχει δηλ. τα μέρη ή τα συστατικά του συμπυκνωμένα, συγκεντρωμένα σε ελάχιστο χώρο: ~ *ύλης / γάλακτος / υγρού* ΑΝΤ. αραιότητα **2.** το να επαναλαμβάνεται κάτι συχνά: ~ *επισκέψεων / εμφανίσεων* ΣΥΝ. συχνότητα ΑΝΤ. αραιότητα, σπανιότητα **3.** (μτφ. για νόημα, λόγο, έκφραση κ.λπ.) το να λέγονται πολλά ή/και σημαντικά με λίγες λέξεις: *το σύγγραμμά του παρουσιάζει εξαιρετική ~ εννοιών* ΣΥΝ. περιεκτικότητα **4.** ΦΥΣ. το πηλίκο τής μάζας στερεού, υγρού ή αερίου σώματος διά τού όγκου του ● **5.** ΗΛΕΚΤΡ. (α) ***πυκνότητα φορτίου*** ο λόγος τού ηλεκτρικού φορτίου που περιέχεται σε ορισμένο όγκο, προς τον όγκο αυτόν (β) ***πυκνότητα ρεύματος*** το πηλίκο τής εντάσεως τού

ρεύματος που διαρρέει αγωγό, διά τη διατομή τού αγωγού αυτού (γ) ***πυκνότητα ηλεκτρικού / μαγνητικού πεδίου*** ο αριθμός των δυναμικών γραμμών που διέρχονται ανά μονάδα επιφανείας μιας εγκάρσιας τομής τού ηλεκτρικού ή τού μαγνητικού πεδίου **6.** ο λόγος τού αριθμού ατόμων προς συγκεκριμένη έκταση: *η ~ πληθυσμού μιας πόλης* || *η μέση ~ κατοίκησης αντιστοιχεί σε 26 τ.μ. επιφανείας ανά άτομο.*

πυκνοτυπωμένος, -η, -ο [1896] (για κείμενο, βιβλίο κ.λπ.) αυτός που είναι τυπωμένος πυκνά, με μικρά διαστήματα ανάμεσα στα γράμματα, στις λέξεις ή στους στίχους.

πυκνοϋφασμένος, -η, -ο (ύφασμα) που έχει πυκνή ύφανση.

πυκνόφυλλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πυκνά φύλλα, που διαθέτει πλούσιο φύλλωμα: *~ δέντρο / θάμνος.*

πυκνοφυτεύω ρ. μετβ. {πυκνοφύτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** φυτεύω σε πυκνή διάταξη **2.** (η μτχ. ***πυκνοφυτεμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει πυκνά φυτεμένη βλάστηση: *~ κήπος.* — **πυκνόφυτος, -η, -ο** [1886].

πυκνώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πύκνω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πυκνό: *~ την ύφανση / την πλέξη* ΑΝΤ. αραιώνω (ειδικότ.) **2.** αυξάνω τον αριθμό (από κάτι) στον ίδιο χώρο ή χρόνο: *ο πρωθυπουργός θα πυκνώσει τις περιοδείες του στην επαρχία* || *~ τα δρομολόγια / τη συγκοινωνία* || *τις επισκέψεις / τις επαφές / τις εμφανίσεις μου στην τηλεόραση* ΑΝΤ. αραιώνω **3.** μειώνω την απόσταση μεταξύ προσώπων ή πραγμάτων, τα φέρνω πολύ κοντά το ένα στο άλλο: *~ τις γραμμές τού στρατού* ΑΝΤ. αραιώνω **4.** αυξάνω τα μέλη (συνόλου): *~ τις τάξεις τού κόμματος / τής οργάνωσης* ΑΝΤ. αραιώνω **5.** ξαναγράφω κείμενο με λίγα λόγια, χρησιμοποιώντας βασικές λέξεις και φράσεις του ♦ (αμετβ.) **6.** γίνομαι πυκνός, αδιαπέραστος: *στον ουρανό τα σύννεφα άρχισαν να πυκνώνουν* || *το σκοτάδι πύκνωσε γύρω μας* || *όσο νύχτωνε, τόσο η ομίχλη πύκνωνε και η ατμόσφαιρα γινόταν πιο αποπνικτική* ΑΝΤ. αραιώνω (ειδικότ.) **7.** (για υγρά) γίνομαι παχύρρευστος, ρέω με δυσκολία: *πύκνωσε το διάλυμα / το σιρόπι* ΣΥΝ. συμπυκνώνομαι ΑΝΤ. αραιώνω **8.** γίνομαι συχνότερος, αυξάνει ο αριθμός μου: *τα συγχαρητήρια τηλεγραφήματα έχουν πυκνώσει από το πρωί* || *όσο προχωρούσε η τελετή, τόσο πύκνωνε ο κόσμος* ΑΝΤ. αραιώνω **9.** (για πρόσ. ή πράγματα) έρχομαι πολύ κοντά, μπαίνω σε πυκνή σειρά: *οι σειρές των στρατιωτών πύκνωναν ή αραίωναν ανάλογα με τα παραγγέλματα* ΑΝΤ. αραιώνω **10.** ΣΤΡΑΤ. ***πυκνώσατε!*** παράγγελμα για σύμπτυξη, για τοποθέτηση σε πυκνή τάξη ΑΝΤ. αραιώσατε! — ***πύκνωμα*** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυκνῶ (-όω)* < *πυκνός* (βλ.λ.)].

πύκνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να γίνεται κάτι πυκνό: *~ διαλύματος* ΣΥΝ. πύκνωμα ΑΝΤ. αραίωση, αραίωμα **2.** (ειδικότ.) η αύξηση τής συχνότητας: *~ των συγκρούσεων / των επισκέψεων / των δρομολογίων* **3.** η αντιγραφή κειμένου με λίγα λόγια: *~ κειμένου* **4.** ΣΤΡΑΤ. η τοποθέτηση τού στρατεύματος σε πυκνή τάξη **5.** ΒΙΟΛ. ο κυτταρικός εκφυλισμός κατά τον οποίο υπάρχει συμπύκνωση τού περιεχομένου τού πυρήνα. — **πυκνωτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

πυκνωτής (ο) [1870] ΗΛΕΚΤΡ. όργανο που αποτελείται από δύο αγωγούς ή οπλισμούς, διαχωρισμένους μεταξύ τους με μονωτικό υλικό και χρησιμεύει για τη συσσώρευση και εναποθήκευση ηλεκτρικών φορτίων: *κεραμεικοί / ηλεκτρολυτικοί ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. condensateur].

Πυλάδης (ο) ΜΥΘΟΛ. εξάδελφος και φίλος τού Ορέστη, σύζυγος τής Ηλέκτρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *πυλ-* (< *πύλη*) + παραγ. επίθημα *-άδης* (πβ. κ. *Δημ-άδης*)].

πυλαίος, -α, -ον [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την πύλη ΣΥΝ. θυραίος ● **2.** (α) ΑΝΑΤ. ***πυλαία φλέβα*** το μεγάλο αιμοφόρο αγγείο (φλέβα) που φέρει το αίμα από το στομάχι, το έντερο, τον σπλήνα, τη χοληδόχο κύστη και το πάγκρεας στο ήπαρ (β) ΙΑΤΡ. (σχηματισμός ή παθολογική κατάσταση) που συνδέεται με την πυλαία φλέβα: *~ κυκλοφορία / υπέρταση* (αυξημένη πίεση αίματος στη φλέβα αυτή ως αποτέλεσμα κίρρωσης τού ήπατος).

πύλη (η) {πυλών} **1.** μεγάλη σε μέγεθος πόρτα στην είσοδο περιτειχισμένης πόλης, ανακτόρου, φρουρίου, στρατοπέδου, ναού ή άλλου οικοδομήματος: *η κεντρική ~ τού νοσοκομείου κλείνει για τους επισκέπτες μετά τις 8.00 μ.μ.* || *η ~ τού κάστρου* **2.** ο χώρος από τον οποίο εισέρχεται κανείς σε κτήριο ή περιοχή: *η ~ τού υπουργείου / τής πανεπιστημιόπολης* ΣΥΝ. είσοδος· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ανοίγω τις πύλες μου*** γίνομαι ανοικτός για το κοινό ή αρχίζω τον κύκλο των εργασιών μου: *σήμερα ανοίγει τις πύλες της η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης* || *η Βουλή θα ανοίξει τις πύλες των θερινών τμημάτων της* (β) ***(βρίσκομαι) προ των πυλών*** (λατ. ante portas) (είμαι) πολύ κοντά, πλησιάζω: *ο εχθρός βρίσκεται προ των πυλών* (γ) ***πύλες τού Άδη / τού Παραδείσου / τής Κόλασης*** (*πύλαι Ἀίδαο*, Ομήρ. *Ιλ.* Ε 646) η είσοδος στον Άδη / τον Παράδεισο / στην Κόλαση **3.** ΑΝΑΤ. το τμήμα οργάνου που αποτελεί το σημείο εισόδου των αγγείων και των νεύρων στο όργανο αυτό: *ηπατικές / νεφρικές ~* || *πύλες πνεύμονος / σπλήνα* ● **4.** ***ωραία πύλη*** (i) ΕΚΚΛΗΣ. η μεσαία θύρα τού τέμπλου στο εσωτερικό των ναών, από την οποία εισέρχονται στο Ιερό Βήμα μόνο ιερείς (ii) ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) η μεσαία από τις τρεις θύρες, με τις οποίες ο νάρθηκας τής Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως επικοινωνούσε με τον κυρίως ναό· τη χρησιμοποιούσε ο αυτοκράτορας, για να εισέλθει στον ναό **5.** ΙΣΤ. ***(Υψηλή) Πύλη*** (i) το ανάκτορο τού σουλτάνου (ii) (συνεκδ.) η κυβέρνηση τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., αγν. ετύμου (εν αντιθέσει προς το συνώνυμο *θύρα*), πιθ. δάνειο, όπως και άλλοι όροι τού οικοδομικού λεξιλογίου (πβ. κ. *μέγαρον*)].

Πύλος (η) πόλη τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας. — **Πύλιος** (ο), **Πύλια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (ήδη μυκ. pu-ro) < *πύλη* (βλ.λ.)].

-πυλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό πυλών: *δί-πυλος, εκαντοντά-πυλη.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δί-πυλος, ἑπτά-πυλος*), που προέρχεται από το ουσ. *πύλη*].

πυλώνας (ο) [αρχ.] **1.** μεγάλη εξωτερική θύρα, που αποτελεί την κύρια είσοδο μεγάρου, ανακτόρου, ναού, μονής κ.λπ. ΣΥΝ. πύλη ● **2.** υποστύλωμα που κατασκευάζεται από χαλύβδινα ελάσματα, τα οποία σχηματίζουν πλαίσια και χρησιμεύει για την υποστήριξη των καλωδίων υψηλής τάσεως ΣΥΝ. πύργος μεταφοράς **3.** (μτφ.) καθετί το οποίο θεωρείται ως υποστήριγμα, απαραίτητο στοιχείο, βάση στήριξης για κάτι άλλο: *ο ελληνικός πολιτισμός αποτελεί πυλώνα τού ευρωπαϊκού πολιτισμού* || *«στον 21ο αιώνα το ασφαλιστικό σύστημα θα οικοδομηθεί στη συμφωνία τριών πυλώνων: δημόσια ή ιδιωτική ασφάλιση, γιατροί, πολίτης»* (εφημ.) ΣΥΝ. άξονας.

πυλωρισμός (ο) ΙΑΤΡ. οδυνηρή σύσπαση τού πυλωρού (βλ.λ.), που προκαλείται από έλκη τού βλεννογόνου τού στομάχου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pylorisme].

πυλωρός (ο) ΑΝΑΤ. το κωνοειδές στόμιο που βρίσκεται στο κατώτατο, τελικό τμήμα τού στομάχου και στην αρχή τού λεπτού εντέρου, το οποίο εμποδίζει αφενός την παλινδρόμηση τού περιεχομένου τού εντέρου προς τον στόμαχο, όταν συστέλλεται το λεπτό έντερο, και αφετέρου την είσοδο στο έντερο μεγάλων κομματιών τροφής ή άπεπτου υλικού. — **πυλωρικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φρουρός πύλης». < *πύλη* + *-ωρός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὁρῶ* «βλέπω, παρατηρώ». Η ιατρ. σημ. είναι μτγν. (Γαληνός)].

πυλωτή (η) → πιλοτή

πυξάρι (το) → πύξος

πυξίδα (η) **1.** (α) όργανο προσανατολισμού που αποτελείται από κουτί κατασκευασμένο από μη μαγνητικό υλικό, στο κέντρο τού οποίου είναι στερεωμένη μαγνητική βελόνα, η οποία πάντα δείχνει τη διεύθυνση τού βορρά (β) ΝΑΥΤ. ***γυροσκοπική πυξίδα*** η πυξίδα που με τη βοήθεια γυροσκοπίου δείχνει τον αληθή βορρά **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμεύει ως μέσο προσανατολισμού: *η ζωή και η δράση του έγινε ~ τής ελεύθερης σκέψης* || *το κόμμα πορεύεται χωρίς ~* ● **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. μικρό κουτί ποικίλων σχημάτων με κάλυμμα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την τοποθέτηση και φύλαξη μέσα σε αυτό διαφόρων αντικειμένων (λ.χ. κοσμημάτων, μικρών εργαλείων).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πυξίς, -ίδος* < αρχ. *πύξος* (βλ.λ.), επειδή η πυξίδα κατασκευαζόταν από ξύλο πύξου].

πυξιδοθήκη (η) [1858] {πυξιδοθηκών} ΝΑΥΤ. κυλινδρικό κιβώτιο, στερεωμένο στο κατάστρωμα τού πλοίου, μέσα στο οποίο τοποθετείται η μαγνητική πυξίδα.

πυξ-λάξ επίρρ. (αρχαιοπρ.) με γροθιές και κλοτσιές: *τον πέταξε έξω από το γραφείο του ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πυγ-ς* (με επιρρ. κατάλ. *-ς*, βλ. κ. *λάξ*), το οποίο θεωρείται αρχαϊκό ριζικό ουσ. (όπως αποκαλύπτεται και από τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *πύξ· πυγμή, γρόνθος*, όπου η λ. *πύξ* αντιμετωπίζεται ως όνομα) < θ. **pug-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **peug-* «κεντώ, μπήγω, χτυπώ», πβ. λατ. pu-n-go «κεντώ, τρυπώ», pugnus «γροθιά, πυγμή» (> γαλλ. poing, ισπ. puño) κ.ά. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, στην ίδια λεξιλογική ομάδα ανήκει και το ουσ. *πεύκη* (βλ. λ *πεύκο*). Παράγ. *πυγ-μή, πυγμ-αίος, πύκ-της, πυγ-μάχος*].

πύξος (ο) (λόγ.) **1.** ΒΟΤ. αειθαλές δασικό φυτό σε μορφή θάμνου ή μικρού δέντρου με δερματώδη φύλλα και πολύ μικρά κιτρινωπά άνθη, το οποίο φύεται σε ορεινές περιοχές και αξιοποιείται για το ξύλο του, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως στην ξυλογραφία **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τού παραπάνω φυτού, που είναι σκληρό και συμπαγές αλλά κατεργάσιμο ΣΥΝ. αγιόξυλο. Επίσης **πυξός** (ο) κ. (λαϊκ.) **πυξάρι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pu-ko-so), πιθ. δάνειο μικρασιατ. προελεύσεως. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε Ι.Ε. **bheu-k-* / **bhu-k-*, από όπου και αρμ. boys «φυτό» (βλ. λ. *φύω / -ομαι*). Το λατ. buxus «πύξος» αποτελεί πιθ. δάνειο από την ίδια πηγή (εξού και τα γαλλ. buis, γερμ. Büchse, αγγλ. box)].

πύο (το) → πύον

πυογόνος, -ος, -ο [1888] ΙΑΤΡ. (για μικροοργανισμούς) αυτός που παράγει πύον (βλ.λ.), που προκαλεί την ανάπτυξη πύου: *~ σταφυλόκοκκος.* Επίσης **πυογενής, -ής, -ές** [1887].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyogène].

πυοδερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή τού δέρματος, που συνοδεύεται από σχηματισμό πύου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyodermia].

πυοκτανίνη (η) [1890] {πυοκτανινών} ΦΑΡΜ. αντισηπτικό και βακτηριοκτόνο παρασκεύασμα, που μπορεί να χρησιμοποιείται ως κολλύριο κατά οφθαλμολογικών παθήσεων, σε διαλύματα για γαργάρες ή για δερματολογική εφαρμογή.
[ΕΤΥΜ. < *πύον* + *-κτανίνη* < θ. *κταν-* τού αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (πβ. αόρ. β' *ἔ-κταν-ον*, βλ. κ. *-κτονία*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyoctanine].

πύον κ. (λαϊκ.) **πύο** (το) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το ωχρό υποκίτρινο ή ανοικτό πρασινωπό παχύρρευστο υγρό από νεκρωμένους ιστούς, ορό τού αίματος, νεκρά λευκά αιμοσφαίρια και υγρά, το οποίο παρουσιάζεται στο σημείο όπου εντοπίζεται βακτηριακή λοίμωξη, καθώς ο οργανισμός προσπαθεί να αμυνθεί εναντίον των παθογόνων μικροβίων, τα οποία καταπολεμεί κυρ. με τα λευκά αιμοσφαίρια: *σπυρί με ~* || *η πληγή έχει / βγάζει / μαζεύει ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πύθω / -ομαι* «σαπίζω, αποσυντίθεμαι» < θ. *πυ-* (με επίθημα *-θω*, πβ. *βρί-θω, πλή-θω*) < Ι.Ε. **pu-* «σαπίζω, βρομώ» (πιθ. από επιφώνημα αηδίας **pu* «πουφ», ηχομιμητικής προελ.), πβ. σανσκρ. pūya- «πύον», αρμ. hu, λατ. pūs (> γαλλ. pus), αρχ. ισλ. fūki «βρομε-

ρός» αρχ. σκανδ. fūinn «σάπιος» κ.ά.].

πυοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο σχηματισμός πύου. — **πυοποιός**, -ός, -όν [μτγν.], **πυοποιώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

πυόρροια (η) [μτγν.] {πυορροιών} ΙΑΤΡ. η εκροή πύου σε μεγάλη ποσότητα: *φατνιακή ~*. — **πυορροϊκός**, -ή, -ό [1873].

πυορροώ ρ. αμετβ. {πυορροείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΙΑΤΡ. εκρέω πύον: *«μήπως ήλθε επιτέλους ο καιρός να αποφασίσει ο διοικητής τής Ε.Τ.Β.Α. να κλείσει την πυορροούσα οικονομική πληγή;»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυορρῶ (-έω)* < *πύον* + *-ρροῶ* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* λόγω συνθέσεως) < *ροῦς* (< *ρέω*)].

πυοσφαίριο (το) [1895] {πυοσφαιρί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. εκφυλισμένο λευκό αιμοσφαίριο, ένα από τα κύρια συστατικά τού πύου (βλ.λ.).

πυουρία (η) {πυουριών} ΙΑΤΡ. η παρουσία λευκών αιμοσφαιρίων στα ούρα, η οποία συνήθ. οφείλεται σε ουρολοίμωξη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyuria].

πυρ (το) {πυρ-ός | -ά, -ών} **1.** (αρχαιοπρ.) η φωτιά· ΦΡ. (α) ***κάνω (κάποιον) πυρ και μανία*** εξοργίζω (κάποιον): *η συμπεριφορά του τον έκανε πυρ και μανία* || *μόλις άκουσε την είδηση, έγινε πυρ και μανία* (β) ***βάπτισμα τού πυρός*** βλ. λ. *βάπτισμα* (γ) ***(γίνομαι) παρανάλωμα τού πυρός*** βλ. λ. *παρανάλωμα* (δ) ***πυρ, γυνή και θάλασσα*** βλ. λ. *γυνή* (ε) ***διά πυρός και σιδήρου*** (i) *(περνώ κάτι ~)* πυρπολώντας και κατασφάζοντας: *πέρασαν την κατακτημένη χώρα ~* (ii) μέσα από κινδύνους και ταλαιπωρίες: *πέρασε ~ μέχρι να φθάσει εδώ* || *χρειάστηκε να περάσει ~, ωσότου αποδείξει ότι είχε δίκιο* (στ) ***εις το πυρ το εξώτερον*** (*εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον*) πιθ. από συμφυρμό των φράσεων *εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον*, Κ.Δ. Ματθ. 25, 41, και *εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον*, Κ.Δ. Ματθ. 8, 12) στην κόλαση (ζ) ***αιώνιο πυρ*** βλ. λ. *αιώνιος* (η) ***άσβεστο πυρ*** το πυρ, η φωτιά τής κολάσεως **2.** ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ***υγρόν / ελληνικόν πυρ*** (*ὑγρὸν πῦρ*, Θεοφάνης Ομολογ. *Χρονογραφία* 331) εμπρηστικό μείγμα χημικών ουσιών, ικανό να καίγεται ακόμη και μέσα στο νερό, που χρησιμοποιήθηκε από το βυζαντινό ναυτικό κυρ. εναντίον των Αράβων **3.** ΣΤΡΑΤ. βολή / βολές πυροβόλου όπλου: *οι εχθροί εξαπέλυσαν καταιγισμό πυρός* || *σήμερα κηρύχθηκε κατάπαυση τού ~ σε όλα τα μέτωπα* || *δύναμη πυρός* (η ισχύς σε όπλα) ΣΥΝ. πυροβολισμός / πυροβολισμοί. (λαϊκ.-οικ.) σμπάρος· ΦΡ. (α) ***(ανοίξατε / άρξατε) πυρ!*** (ως παράγγελμα για τη βολή πυροβόλου όπλου) πυροβολήστε! (β) ***ανοίγω πυρ*** αρχίζω να πυροβολώ, να βάλλω εναντίον (κάποιου) (γ) ***παύσατε πυρ!*** (ως παράγγελμα για τον τερματισμό των βολών) σταματήστε να πυροβολείτε! (δ) ***γραμμή πυρός*** η πρώτη γραμμή τής μάχης **4.** ***πυρά*** (τα) (α) βολές πυροβόλων όπλων: *~ όλμων* || *αντιαεροπορικά ~* || *η περίπολος δέχθηκε καταιγιστικά ~ από λαθρεμπόρους* || *βρέθηκε μέσα σε διασταυρούμενα ~* || *από την ανταλλαγή πυρών τραυματίστηκαν τρεις διερχόμενοι πολίτες* || *ανταποδίδω τα ~* (β) (μτφ.) σφοδρή λεκτική επίθεση με τη διατύπωση κατηγοριών: *ο υπουργός δέχθηκε τα συντονισμένα ~ τής αντιπολίτευσης*· ΦΡ. ***(βρίσκομαι) μεταξύ δύο πυρών*** (i) ανάμεσα σε δύο εχθρούς, που βάλλουν από αντίθετες κατευθύνσεις (ii) (μτφ.) ανάμεσα σε δύο αντιπάλους ή παρατάξεις που αντιμάχονται μεταξύ τους ή δρουν εναντίον μου χωριστά και με διαφορετικό τρόπο: *στην πρωινή συνεδρίαση βρέθηκα ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῦρ* (ήδη μυκ. σύνθ. pu-ka-wo = *πυρκαϜοί*) < Ι.Ε. *p(e)wō r- / *pūr- «πυρ, φωτιά», πβ. αρμ. hur (< *pur-), αρχ. γερμ. fuir (> γερμ. Feuer, αγγλ. fire) κ.ά. Παράγ. *πυρ-ά, πυρ-σός, πυρ-ετός, πυρ-ίτης, πυρκαϊά* κ.ά. Το ουσ. χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στη σύνθεση και απαντά ως *πυρ-* (λ.χ. *πυρ-πολῶ, πυρ-φόρος*), ως *πυρι-* (από τη δοτ. ενικού, λ.χ. *πυρί-καυστος, πυρί-φλεκτος*) και, κυρίως, ως *πυρο-* (με συνδετικό φωνήεν *-ο-*, λ.χ. *πυρο-βολῶ, πυρο-μαντεία*). Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια (κατεξοχήν δε τα στρατ. παραγγέλματα), λ.χ. *πυρ!* (< γαλλ. feu!), *ανοίξατε / παύσατε πυρ!* (< γαλλ. ouvrier / cessez le feu!), *μεταξύ δύο πυρών* (< γαλλ. entre deux feux), *παρανάλωμα τού πυρός* (< γαλλ. la proie des flammes), *διά πυρός και σιδήρου* (< γερμ. mit Feuer und Schwert), *δύναμη πυρός* (< αγγλ. fire power) κ.ά.].

πυρά (η) {χωρ. πληθ.} σωρός ξύλων ή άλλων καύσιμων υλικών που καίγονται, κυρ. ως μέσο καταστροφής ή θανάτωσης (λ.χ. κατά τον Μεσαίωνα): *κατά τον Μεσαίωνα οι αιρετικοί καταδικάζονταν στον διά τής ~ θάνατο* || *το δικτατορικό καθεστώς παρέδιδε στην ~ τα βιβλία των αντιφρονούντων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πῦρ* (βλ.λ.)].

πύρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η θερμότητα που εκπέμπεται από τη φωτιά, η ακτινοβολία θερμότητας από εστία πυρός: *η ~ τού φούρνου* **2.** η έντονη αίσθηση θερμότητας, έξαψης ΣΥΝ. ξάναμμα, φούντωμα **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) η φλόγωση πληγής ή πάσχοντος μέλους τού σώματος. Επίσης **πυράδα**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πυρῶ (-όω)* (υποχωρητ.) < *πῦρ*, πβ. κ. *κάψα – καψώνι*].

πυραγός (ο/η) κατώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρ* + *-αγός* < *άγω*, πβ. κ. *σμηναγός*].

πυράκανθος (ο) {πυρακάνθ-ου | -ων, -ους} ΒΟΤ. αειθαλής αγκαθωτός θάμνος με οδοντωτά φύλλα, άνθη λευκά ή ροζ, που φύονται μεμονωμένα ή κατά ταξιανθίες, και μικρούς, σφαιρικούς καρπούς με πορτοκαλί ή κόκκινο χρώμα, ο οποίος καλλιεργείται ως καλλωπιστικός. Επίσης **πυράκανθα** (η) [μτγν.].

πυρακτώνω ρ. μετβ. {πυράκτω-σα, -θηκα, -μένος} θερμαίνω (κάτι) ώσπου να γίνει διάπυρο: *πυρακτωμένο μέταλλο / κάρβουνο* ΣΥΝ. πυρώνω, κορώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πυρακτῶ (-όω)*, παράλλ. τ. τού αρχ. *πυρακτῶ (-έω)*, πιθ. < *πυράζω* «πυρακτώνω», όπως μαρτυρείται στο *Μέγα Ετυμολογικόν* (< *πῦρ*), με εκφραστ. επίθημα *-ακτῶ*, πβ. *ὑλ-ακτῶ, ἀλυκτῶ*. Δεν φαίνεται πιθ. η άποψη ότι το ρ. παράγεται από αμάρτυρο **πύρ-ακτος* ή **πυρ-άκτης* (< *πῦρ* + *-άκτης* < *ἄγω*) με τη σημ. «αυτός που οδηγεί στη φωτιά», αφού προσκρούει σε μορφολογικές και σημασιολογικές δυσχέρειες].

πυράκτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η θέρμανση υλικού, κυρ. μετάλλου, ωσότου αυτό γίνει διάπυρο: *λυχνίες πυρακτώσεως* (που φωτίζουν όταν τα δύστηκτα μέταλλα στο εσωτερικό τους πυρακτώνονται εκπέμποντας λευκό φως).

πυραμίδα (η) **1.** ΓΕΩΜ. γεωμετρικό στερεό που αποτελείται από ένα επίπεδο πολύγωνο (τη βάση) και από τρίγωνα (παράπλευρες έδρες), που έχουν βάσεις τις πλευρές τού πολυγώνου και κοινή κορυφή: *κόλουρος ~* (τής οποίας οι παράπλευρες έδρες τέμνονται από ένα επίπεδο σε οποιοδήποτε σημείο πριν από την κοινή κορυφή τους) **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. μνημειακό λίθινο οικοδόμημα με τετράγωνη βάση και τέσσερις επικλινείς τριγωνικές πλευρές, που συναντώνται σε κοινή κορυφή ή έχουν περικοπεί ελαφρώς, έτσι ώστε να σχηματίζουν μικρή εξέδρα στην κορυφή: *στην αρχαία Αίγυπτο οι ~ ήταν ταφικά μνημεία των Φαραώ* || *οι ~ των Μάγιας* || *η ~ τού Χέοπος* **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε κατασκεύασμα, αντικείμενο ή σωρός αντικειμένων που έχει πλατιά βάση και απολήγει σε κορυφή: *στις βιτρίνες των πολυκαταστημάτων οι κονσέρβες σχηματίζουν πυραμίδες* **4.** (μτφ.) κάθε αξιολογική σειρά ή ιεραρχία, που κλιμακώνεται από ένα κατώτατο, βασικό επίπεδο, το οποίο περιλαμβάνει την πλειονότητα των μελών αυτής τής κατάταξης, προς ένα ανώτατο σημείο, το οποίο προσεγγίζουν ολίγοι: *ήταν αποφασισμένος να ανέλθει πάση θυσία στην κορυφή τής κοινωνικής ~* **5.** ΑΝΑΤ. κάθε σχηματισμός τού ανθρώπινου σώματος, που μοιάζει με πυραμίδα (σημ. 1): *οι ~ τού προμήκους μυελού στον εγκέφαλο* • **6.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***πυραμίδα τού πληθυσμού*** γραφική παράσταση που απεικονίζει τη δομή τού πληθυσμού σε συγκεκριμένη στιγμή, δηλ. την κατανομή του κατά ηλικία και φύλο • **7.** ΟΙΚΟΛ. ***τροφική πυραμίδα*** η γραφική παράσταση που περιγράφει τις σχέσεις ποσοτικής αναλογίας στο εσωτερικό τροφικής αλυσίδας, κατά την οποία τα θύματα είναι πάντα πολλαπλάσια από τους θηρευτές (π.χ. τα φυτά πολλαπλάσια από τα χορτοφάγα ζώα και τα χορτοφάγα από τα σαρκοφάγα) (πβ. *τροφική αλυσίδα*, λ. *αλυσίδα*, *τροφικό πλέγμα*, λ. *πλέγμα*). — **πυραμιδικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυραμίς (-ίδος)*, αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η άποψη ότι πρόκειται για μτφ. χρήση τού ουσ. *πυραμίς* «είδος γλυκύσματος» (< *πυρός* «σιτάρι», βλ. λ. *πυρήνας*) λόγω σχήματος, αφού δεν παραδίδονται λεπτομέρειες για την υποτιθέμενη σχέση τους. Εξίσου μη πειστική εμφανίζεται και η εκδοχή τού δανείου από την αιγυπτ. λ. pr-m-us «ύψος». Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *πυραμίδα πληθυσμού* (< αγγλ. population pyramid), *τροφική πυραμίδα* (< γαλλ. pyramide alimentaire)].

πυραμιδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πυραμιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα πυραμίδας: *~ τσίσμα / αντικείμενο* || (μτφ.) *~ δομή τής εξουσίας* || ΑΝΑΤ. *~ οστό / μυς* ΣΥΝ. πυραμιδωτός. — **πυραμιδοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πυραμιδωτός, -ή, -ό [1890] πυραμιδοειδής. — **πυραμιδωτά** επίρρ.

πυρανάφλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΜΗΧΑΝ. η αυτόματη και απρογραμμάτιστη ανάφλεξη τού καύσιμου υλικού στον κύλινδρο μηχανής εσωτερικής καύσεως, η οποία προκαλείται από την επαφή τού καυσίμου με υπέρθερμες μεταλλικές επιφάνειες, με συνέπεια την ταχύτατη αύξηση τής πίεσης και τού θορύβου καύσεως, αυξημένες απώλειες ψύξεως και χαμηλή απόδοση τής μηχανής.

πυρανίχνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έρευνα για τον εντοπισμό φωτιάς με σκοπό την κατάσβεσή της: *σύστημα αυτόματης ~* (μηχανικό σύστημα σε εσωτερικούς χώρους, όπως γραφεία, ξενοδοχεία κ.λπ., που εντοπίζει φωτιά και θέτει αυτομάτως σε λειτουργία καταβρεχτήρες για την κατάσβεσή της).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fire detection].

πυραντοχή (η) η αντοχή υλικού σε υψηλή θερμοκρασία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fire resistance].

πύραρχος (ο) {πυράρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρ* + *-αρχος* < *άρχω*].

πυρασφάλεια (η) [1894] {πυρασφαλειών} **1.** η ασφάλεια για τα ατυχήματα που προκαλούνται από φωτιά **2.** (συνεκδ.) η εταιρεία που ασχολείται με τις ασφάλειες σε περιπτώσεις ατυχημάτων από φωτιά. — **πυρασφαλιστικός**, -ή, -ό [1833].

πυραυλάκατος (η) {πυραυλακάτ-ου | -ων, -ους} πολεμικό σκάφος σχετικά μικρό και ευκίνητο, που μπορεί να εκτοξεύει πυραύλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκατος*.
[ΕΤΥΜ. < *πύραυλος* + *άκατος*].

πυραυλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με πυραύλους ή εκτοξεύει πυραύλους: *~ όπλο / επίθεση / ταχύτητα / βάση / συστήματα* || *~ εκτόξευση / δοκιμές* **2.** ***πυραυλική*** (η) η επιστημονική μελέτη τής κατασκευής και εκτόξευσης πυραύλων: *Ειδικό Αμυντικό Κέντρο Πυραυλικής και Αεροναυτικής*.

πυραυλοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με τη βοήθεια πυραύλων: *~ διαστημικό όχημα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rocket-propelled].

πύραυλος (ο) [1858] {πυραύλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. προωθητικός κινητήρας ή και ολόκληρο όχημα, που λειτουργεί με αντίδραση προκαλούμενη από εκτόξευση μέρους τής ίδιας του τής μάζας αντίθετα προς τη φορά τής κίνησής του και αναπτύσσει πολύ μεγάλη ταχύτητα· χρησιμοποιείται για την κίνηση των διαστημοπλοίων: *το διαστημικό λεωφορείο δεν απογειώθηκε, γιατί παρουσίασαν βλάβη οι προωθητικοί ~* **2.** (συνεκδ.) το διαστημικό όχημα που κινείται με τη βοήθεια πυραύλου: *εκτόξευση πυραύλου στη Σελήνη* **3.** ΣΤΡΑΤ. βλήμα που

διαθέτει δικό του σύστημα προώσεως, εκτοξεύεται από τη βάση του, έχει την ικανότητα να αναπτύσσει τεράστιες ταχύτητες και να πλήττει στόχους σε μεγάλη απόσταση: *αντιαεροπορικός / πυρηνικός / διηπειρωτικός* ~ (ικανός να πλήξει στόχο σε άλλη ήπειρο) || *κατευθυνόμενος* ~ (αυτός που διαθέτει αυτόνομο σύστημα αυτοκατεύθυνσης για ολόκληρη ή για τμήμα τής τροχιάς του) || *βαλλιστικός* ~ (αυτός που, μετά την εξάντληση των καυσίμων του, χάνει την προωθητική του δύναμη και μεταβάλλεται σε βλήμα ελεύθερης πτήσεως) || ~ *εδάφους-εδάφους / εδάφους-αέρος / θαλάσσης-αέρος* || ~ *μεγάλου / μικρού βεληνεκούς* **4.** πυροτέχνημα που εκσφενδονίζεται ψηλά και εκρήγνυται στον αέρα ΣΥΝ. ρουκέτα· ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι πύραυλος*** (i) φεύγω με μεγάλη ταχύτητα (ii) θυμώνω πάρα πολύ ΣΥΝ. γίνομαι μπαρούτι • **5.** παγωτό συσκευασμένο μέσα σε λεπτό, τραγανό μπισκότο σε σχήμα κώνου, όπως διατίθεται τυποποιημένο στο εμπόριο σε διάφορες γεύσεις. — (υποκ.) **πυραυλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός*.
[ΕΤΥΜ. < *πυρ* + *αυλός*. απόδ. τού γαλλ. fusée (< fuseau «αδράχτι – κώνος», λόγω τού σχήματος. < λατ. fusus)].

πυραυλοφόρος, -ος, -ο ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρει πυραύλους: ~ *σκάφος τού Πολεμικού Ναυτικού*.
[ΕΤΥΜ. < *πύραυλος* + *-φόρος* < *φέρω*].

πύραυνος (ο) {πυραύν-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. μεταλλικό ή πήλινο φορητό αγγείο, ανοιχτό στο πάνω μέρος, μέσα στο οποίο μεταφέρεται ή ανάβεται μικρή φωτιά για θέρμανση ή παρασκευή φαγητού. Επίσης **πύραυνο** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πῦρ* + *-αυνος* < *αὔω* «ανάβω φωτιά» (βλ. λ. *ἔναυσμα*)].

πυργί (το) {πυργ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μικρός σε μέγεθος πύργος ΣΥΝ. πυργίσκος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πυργίον*, υποκ. τού αρχ. *πύργος* (βλ.λ.)].

πυργίσκος (ο) **1.** ο μικρός σε μέγεθος πύργος ΣΥΝ. πυργί **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) μικρό διαμέρισμα σε σχήμα πύργου στα πολεμικά πλοία και αεροπλάνα, το οποίο περιλαμβάνει και προστατεύει τα μικρά πυροβόλα και τα όργανα διευθύνσεως τής βολής (β) θωρακισμένο διαμέρισμα σε υψηλή θέση μέσα σε υποβρύχιο, στο οποίο παραμένουν αυτοί που κατευθύνουν τις βολές την ώρα τής μάχης (γ) περιστροφικό θωρακισμένο διαμέρισμα μικρών διαστάσεων, όπου βρίσκονται τα πυροβόλα άρματος μάχης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πύργος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*, πβ. *ἀστερ-ίσκος*, *ὀβελίσκος*. Ως στρατ. όρ. η λ. αποδίδει το αγγλ. turret].

πυργοδεσπότης (ο) [1825] {πυργοδεσποτών}, **πυργοδέσποινα** (η) [1887] **1.** (στον Μεσαίωνα) κύριος τού πύργου, ο φεουδάρχης **2.** (κατ' επέκτ.) ιδιοκτήτης πύργου ή επιβλητικής, πολυτελούς κατοικίας.

πυργοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πυργοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα πύργου: ~ *κτίσμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Πύργος (ο) πόλη τής Δ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Ηλείας. — **Πυργιώτης** (ο), **Πυργιώτισσα** (η), **πυργιώτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. Σύμφωνα με την παράδοση, η ονομασία οφείλεται σε πύργο που έκτισε τον 16ο αι. ο Ιωάννης Τσερνοτάς ή Τσερνοτάμπεης, ο οποίος ήταν κάτοχος τιμαρίων στη ΒΔ. Πελοπόννησο].

πύργος (ο) **1.** υψηλό και οχυρό οικοδόμημα με περισσότερους τού ενός ορόφους και περιορισμένο πλάτος, που χρησίμευε παλαιότ. για την ενίσχυση τής άμυνας των τειχών πόλεως, την προάσπιση φρουρίου και την ασφάλεια των μαχητών που παρέμεναν στο εσωτερικό του· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***σαν χάρτινος πύργος*** (i) για κτήριο που καταρρέει πολύ εύκολα: *η πολυκατοικία κατέρρευσε στον σεισμό* ~ (ii) για οτιδήποτε αποδεικνύεται αβάσιμο, εξαιρετικά ασταθές, ενώ εκ πρώτης όψεως φαίνοταν δυνατό και ακλόνητο: *οι ελπίδες / τα επιχειρήματά της κατέρρευσαν* ~ (β) (μτφ.) ***γυάλινος πύργος*** ο χώρος στον οποίο απομονώνεται εκούσια κάποιος από το περιβάλλον, τον κοινωνικό του περίγυρο, αδιαφορώντας για ό,τι συμβαίνει γύρω του, μένοντας αμέτοχος στις εξελίξεις: *«ο στοχαστής που βγαίνει από τον ~ του [...] με σκοπό να κάνει τη φιλοσοφία δημόσια, να τη [...] μοιραστεί με τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ανθρώπων»* (εφημ.) (γ) ***ο πύργος τής Βαβέλ*** (i) (Π.Δ.) το υψηλό οικοδόμημα που άρχισαν να κατασκευάζουν οι άνθρωποι από αλαζονεία, για να φθάσουν στον ουρανό (βλ. λ. *Βαβέλ*) (ii) (μτφ.) κατάσταση χάους και αδυναμίας ανθρώπων να έλθουν σε συνεννόηση (δ) ***Λευκός Πύργος*** βλ. λ. *λευκός* **2.** (στον Μεσαίωνα) η οχυρωμένη κατοικία τού φεουδάρχη **3.** (κατ' επέκτ.) το πολύ υψηλό, μνημειακού χαρακτήρα οικοδόμημα, τού οποίου η κορυφή υπερέχει σημαντικά όλων των γύρω κτισμάτων και είναι ορατή από μεγάλη απόσταση: *ο ~ τού Άιφελ / τής Πίζας* **4.** το πολυώροφο κτίσμα μοντέρνου αρχιτεκτονικού ρυθμού, που στεγάζει συνήθ. γραφεία, καταστήματα, υπηρεσίες κ.λπ.: *ο ~ των Αθηνών / τού Ο.Τ.Ε.*· ΦΡ. ***πύργος ελέγχου*** ψηλό οικοδόμημα σε αεροδρόμιο, που στεγάζει την υπηρεσία η οποία ελέγχει την εναέρια κυκλοφορία στον χώρο τού αεροδρομίου, καθώς και τα σχετικά όργανα **5.** το πολυτελές συνήθ. εξοχικό μέγαρο, το οποίο θυμίζει στην αρχιτεκτονική του οχυρωμένο αρχοντικό φεουδάρχη τού Μεσαίωνα (σημ. 2) **6.** (στο σκάκι) το κομμάτι που έχει το σχήμα πύργου (σημ. 1) και μπορεί να κινείται οριζόντια και κάθετα (όχι διαγώνια) πάνω στη σκακιέρα **7.** ΣΤΡΑΤ. τμήμα άρματος μάχης: *το σκάφος και ο ~ άρματος* || *Τεχνίτης Πύργου Ερπυστριοφόρου Οχήματος* **8.** ΤΕΧΝΟΛ. η βάση στηρίξεως των καλωδίων υψηλής τάσεως ΣΥΝ. πυλώνας **9.** συναρμολογούμενη σιδερένια σκαλωσιά. — (υποκ.) **πυργάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Ίσως πρόκειται για δάνειο από γερμ. τεχνοδομικούς όρους (λ.χ. γοτθ. baurgs «πόλη, πύργος», αρχ. γερμ. burg > γερμ. Burg), μέσω τής μακεδονικής διαλέκτου. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. *πύργος* ανάγεται σε *bhrgho-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhergh- «ύψος, ψηλά», και συνδ. με το τοπωνύμιο *Πέργαμος* (βλ.λ.), καθώς και με το γερμ. Berg «βουνό». εκδοχή που θα δικαιολογούσε τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *φύρκος· τεῖχος* και *φ<ο>ῦρκορ· ὀχύρωμα*. Προεκτείνοντας την εκδοχή αυτή, ένας ερευνητής υπέθεσε ότι ο Ι.Ε. τ. αποτελεί μικρασιατικό δάνειο, πβ. χεττ. parku- «ψηλός», parkeššar «ύψος». Τέλος, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η λ. αποτελεί προελλην. δάνειο. Μεταφρ. δάνειο αποτελούν ορισμένες φρ., λ.χ. *πύργος ελέγχου* (< αγγλ. control tower), *σαν χάρτινος πύργος* (< αγγλ. like a house of cards), *γυάλινος πύργος* (< γαλλ. la tour d'ivoire)].

πυργόσπιτο (το) (παλαιότ.) οικοδόμημα που είχε τη μορφή πύργου: *τα ~ τής Μάνης*.

πυργώνω ρ. μετβ. {πύργω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περιβάλλω (χώρο) με πύργους **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) ψηλό σαν πύργο: *«ένα βουνό με δάφνες αν υψώσουμε απ' το Πήλιο ώς την Όσσα κι αν το πυργώσουμε ώς τον έβδομο ουρανό...»* (Α. Σικελιανός) ΣΥΝ. ανυψώνω, επισωρεύω. — **πύργωμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυργῶ (-όω)* < *πύργος* (βλ.λ.)].

πυργωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σχήμα πύργου: ~ *κτίσμα / οικοδόμημα* ΣΥΝ. πυργοειδής **2.** (για οχυρωματικό έργο) αυτός που διαθέτει πύργο ή πύργους.

πυρείο (το) (λόγ.) σπίρτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρεῖον* «ξύλο που ανάβει φωτιά μέσω τριβής» < *πῦρ* + παραγ. επίθημα *-εῖον* (πβ. *μνημ-εῖον*)].

πυρέξ (το) {άκλ.} **1.** το χοντρό, ανθεκτικό, ημιδιαφανές ή διαφανές γυαλί, το οποίο δεν σπάει τόσο στις υψηλές θερμοκρασίες όσο και στις απότομες αλλαγές θερμοκρασίας (λ.χ. από το ψύχος στη φωτιά) **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε είναι κατασκευασμένο από το παραπάνω υλικό (λ.χ. οι δοκιμαστικοί σωλήνες των χημικών εργαστηρίων) **3.** (ειδικότ.) μαγειρικό σκεύος από το παραπάνω υλικό, που χρησιμοποιείται για το ψήσιμο τού φαγητού.
[ΕΤΥΜ. < Pyrex, εμπορική επωνυμία, < αγγλ. pyrex < pie «πίτα» + -r- + -ex (με παρετυμολ. επίδρ. τού αρχ. *πῦρ*)].

πυρέσσω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) έχω πυρετό, πάσχω από πυρετό ΑΝΤ. είμαι απύρετος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πυρέτ-jω* < *πυρετός* (βλ.λ.)].

πυρετικός, -ή, -ό → πυρετός

πυρέτιο (το) [αρχ.] {πυρετί-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) ο χαμηλός ή μικρής διάρκειας πυρετός ΣΥΝ. δέκατα.

πυρετογόνος, -ος, -ο [1879] ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που προκαλεί πυρετό: ~ *ουσία* **2.** ***πυρετογόνο*** (το) ουσία πρωτεϊνικής ή πολυσακχαρικής σύνθεσης, που προέρχεται είτε από βακτήρια ή ιούς είτε από κύτταρα που καταστρέφονται και προκαλεί άνοδο τής θερμοκρασίας τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. pyrétogène].

πυρετοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πρόκληση πυρετού με τεχνητά μέσα για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyretotherapy].

πυρετολογία (η) [1786] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επιστημονικός κλάδος που μελετά τα διάφορα είδη πυρετών, τα αίτια που τους προκαλούν και τις μεθόδους αντιμετωπίσεώς τους. — **πυρετολόγος** (ο/η), **πυρετολογικός, -ή, -ό** [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrétologie].

πυρετός (ο) **1.** η παθολογική αύξηση τής θερμοκρασίας τού σώματος πάνω από το φυσιολογικό, η οποία αποτελεί σύμπτωμα ασθένειας και συνοδεύεται συχνά από γενική κακοδιαθεσία και άλλα φαινόμενα, λ.χ. πονοκέφαλο, ρίγη κ.λπ.: *ανεβαίνει / πέφτει ο* ~ || *καίγομαι / ψήνομαι στον* ~ || *τριταίος / τεταρταίος* ~ (αυτός που εμφανίζεται κάθε τρίτη / τέταρτη ημέρα) **2.** ΙΑΤΡ. (ειδικότ.) ***πυρετοί*** (οι) οι παθολογικές αυξήσεις τής θερμοκρασίας τού σώματος ως σύμπτωμα τής ελονοσίας (βλ.λ.) ΣΥΝ. ελώδεις πυρετοί, θέρμες **3.** (ονομασία διαφόρων ασθενειών που προσβάλλουν τα ζώα): *καταρρακτικός ~ των προβάτων* || *ανθρακικός / αφθώδης / γαλακτώδης* ~ || *κίτρινος / τυφοειδής / μελιταίος* ~ **4.** (μτφ.) η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ένταση ή/και ζωηρή ενεργητικότητα, κατάσταση έξαψης: *ο ~ τού χρυσού* || *ο ~ των εκλογών* || *ο ~ για το αυριανό ντέρμπι όλο και ανεβαίνει* ΣΥΝ. έξαψη. — (υποκ.) **πυρετούλης** (ο) κ. (λόγ.) **πυρέτιο** (το) [αρχ.] (βλ.λ.), **πυρετικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φωτιά, καύμα», < *πῦρ* + παραγ. επίθημα *-ετός*, πβ. *παγ-ετός*, *ὀχ-ετός*, *συρφ-ετός*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (Ιπποκράτης)].

πυρετώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πυρετώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πυρετό (βλ.λ.) ή που προκαλεί πυρετό: ~ *ρίγος / νόσος* ΣΥΝ. πυρετικός **2.** αυτός που υπόκειται σε πυρετό: ~ *κύστη* **3.** αυτός που μοιάζει με φλεγμονή (βλ.λ.) ή που προκαλείται από φλεγμονή: ~ *έλκος* ΣΥΝ. φλεγμονώδης **4.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με μεγάλο ζήλο, ενεργητικότητα ή βιασύνη ή που εκδηλώνεται με ασυνήθιστη ένταση: ~ *προετοιμασία / δραστηριότητα / διαβουλεύσεις / προπαρασκευή / προσπάθειες* ΣΥΝ. ζωηρός, έντονος. — **πυρετωδώς** επίρρ. [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πυρήνα (η) {χωρ. πληθ.} καύσιμη ύλη σε μορφή κόκκων, που προέρχεται από τη σύνθλιψη των πυρήνων των ελαιοκάρπων μετά την αφαίρεση τού λαδιού.

Πυρηναία (τα) οροσειρά τής ΝΔ. Ευρώπης, φυσικό όριο μεταξύ τής Γαλλίας και τής Ισπανίας. — **πυρηναϊκός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Pyrénées. Σύμφωνα με την επικρατέστερη μυθολογική παράδοση, τα όρη έλαβαν την ονομασία τους από την *Πυρήνη*, θυγατέρα τού βασιλιά τής Θράκης Βέβρυκος και ερωμένη τού Ηρακλή, η οποία ετάφη εκεί. Εντελώς τυχαία θεωρείται η ομοιότητα με την κελτ. λ. ber / per «κορυφή». Κατά τους μεσν. χρόνους, οι λαοί συνήθιζαν να χρησιμοποιούν τα ονόματα των επιμέρους βουνών και κοιλάδων που ήταν κοντά στον τόπο κατοικίας τους· δεν φαίνεται να είχε επικρατήσει συγκεκριμένη ονομασία για όλη την

οροσειρά].

πυρήνας (ο) **1.** ΒΟΤ. το σκληρό, ξυλώδες σπέρμα στο εσωτερικό σαρκωδών καρπών: *ο ~ τού ελαιοκάρπου* ΣΥΝ. κουκούτσι **2.** (μτφ.) οτιδήποτε αποτελεί το κεντρικό στοιχείο σε κάτι: *οι σχολές αυτές αποτελούν τον ~ τού νέου πανεπιστημίου* || *οι ζηλοτυπίες μεταξύ των συζύγων αποτελούν τον ~ τής κωμωδίας* || *ο ~ τού ερωτήματος* ΣΥΝ. κέντρο, βάση **3.** ομάδα προσώπων που αποτελούν τους δημιουργούς και πρωταγωνιστές κίνησης, οργάνωσης κ.λπ.: *ο ~ τής συμμορίας / τής συνωμοσίας* **4.** (μτφ.) ομάδα προσώπων με κοινούς ιδεολογικοπολιτικούς στόχους, που δρουν στο εσωτερικό ευρύτερου χώρου: *τοποθετήθηκε γραμματέας τής οργάνωσης με την εντολή να συγκροτήσει κομματικούς ~* ΦΡ. ***σκληρός πυρήνας*** βλ. λ. *σκληρός* • **5.** ΒΙΟΛ. σφαιρικό, ελλειψοειδές ή άλλου σχήματος σωμάτιο στο εσωτερικό όλων των κυττάρων - εκτός από τα βακτήρια και τα κυανοφύκη– που διαχωρίζεται από το κυτταρόπλασμα με διπλή μεμβράνη και τού οποίου η λειτουργία είναι η ρύθμιση και ο έλεγχος των δραστηριοτήτων τού κυττάρου, μέσω τού συνόλου σχεδόν των γενετικών πληροφοριών που περιέχει **6.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κεντρικό τμήμα τού ατόμου, που αποτελείται από τα πρωτόνια και τα νετρόνια, φέρει θετικό ηλεκτρικό φορτίο και γύρω του κινούνται τα ηλεκτρόνια **7.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) το κέντρο αστέρα ή πλανήτη: *ο ~ τού Ηλίου* (β) η κεντρική περιοχή γαλαξία **8.** ΓΕΩΛ. το κεντρικό, διάπυρο τμήμα στο εσωτερικό τής Γης, που βρίσκεται κάτω από τον μανδύα και εκτείνεται σε βάθος 2.900 χιλιομέτρων μέχρι το κέντρο τού πλανήτη· αποτελείται από τον εξωτερικό πυρήνα, που μπορεί να είναι υγρός, και τον εσωτερικό, που έχει πάχος 1.300 χιλιόμετρα και μπορεί να είναι στερεός.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρήν, -ῆνος*, αρχική σημ. «κουκούτσι», < *πυρός* «σιτάρι» < I.E. *pū-ro- «κόκκος, κουκούτσι – σιτηρά», πβ. λιθ. pūrai «σιτηρά (τού χειμώνα)», αρχ. σλαβ. pyro «κεχρί», αρχ. αγγλ. fyrs «άγρωστις» (> αγγλ. furze) κ.ά. Ομόρρ. δωρ. *σπυρός* (βλ. λ. *σπυρί*). Οι σύγχρονοι επιστημ. όρ. αποδίδουν το γαλλ. nucléus].

πυρηνέλαιο (το) [1891] {πυρηνελαί-ου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το λάδι που εξάγεται από τα κουκούτσια (πυρήνες) τής ελιάς με εκχύλιση με οργανικούς διαλύτες· χρησιμοποιείται στη διατροφή και τη σαπωνοποιία ΣΥΝ. πυρηνόλαδο.

πυρηνικός, -ή, -ό 1. ΦΥΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τον πυρήνα τού ατόμου και τις ιδιότητές του: *~ σύντηξη / σχάση / ακτινοβολία / αντίδραση* ΣΥΝ. ατομικός (β) ***πυρηνική ενέργεια*** η ενέργεια που απελευθερώνεται σε μεγάλες ποσότητες κατά τη διάρκεια πυρηνικών αντιδράσεων (βλ. λ. *αντίδραση*) ή μεταπτώσεων των ατομικών πυρήνων από ορισμένη ενεργειακή στάθμη σε άλλη χαμηλότερη (γ) ***πυρηνικό όπλο*** όπλο με τεράστια εκρηκτική και καταστροφική δύναμη, που λειτουργεί είτε με σχάση είτε με σύντηξη ατομικών πυρήνων (δ) ***πυρηνική κεφαλή*** (i) η κεφαλή ενός πυρηνικού πυραύλου (ii) (συνεκδ.) ο πυρηνικός πύραυλος: *μια χώρα που διαθέτει πλήθος πυρηνικών κεφαλών* (ε) ***πυρηνικός πόλεμος*** ο πόλεμος που διεξάγεται με πυρηνικά όπλα (στ) ***πυρηνικός χειμώνας*** η κατάσταση ψύχους, σκότους και ερήμωσης, που έπεται ενός πυρηνικού πολέμου (ζ) ***πυρηνικός αντιδραστήρας*** τεχνολογικό κατασκεύασμα για την αξιοποίηση τής πυρηνικής ενέργειας, εντός τού οποίου λαμβάνει χώρα συνεχής αλλά ελεγχόμενη πυρηνική σχάση ή σύντηξη και απελευθερώνεται ποσότητα πυρηνικής ενέργειας: *~ σχάσεως / σύντηξης* (η) ***πυρηνική φυσική*** κλάδος τής φυσικής, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τού πυρήνα τού ατόμου ως φυσικού συστήματος, καθώς και των φυσικών φαινομένων που σχετίζονται με αυτόν **2.** αυτός που σχετίζεται με τη χρήση τής πυρηνικής ενέργειας: *~ οπλοστάσιο / απόβλητα / δοκιμή / τεχνολογία / εξοπλισμός / εργοστάσιο / ατύχημα* **3.** αυτός που κατέχει πυρηνικά όπλα: *~ υποβρύχιο / αεροπλανοφόρο / δύναμη* (κράτος με πυρηνικό οπλοστάσιο) • **4.** (ειδικότ.) ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον πυρήνα τού κυττάρου: *~ μεμβράνη* **5.** ***πυρηνική ιατρική*** ο κλάδος που ασχολείται (i) με τη διάγνωση (μέσω τής σπινθηρογραφικής απεικόνισης οργάνων και τής αναζήτησης διαγνωστικών δεικτών στα βιολογικά υγρά) (ii) με τη θεραπευτική χορήγηση των κατάλληλων κατά περίπτωση ραδιενεργών ισοτόπων σε διάφορες παθήσεις • **6.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον πυρήνα (βλ.λ.) σώματος, αντικειμένου, οργάνωσης (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***πυρηνική οικογένεια*** τύπος οικογενειακής οργάνωσης που χαρακτηρίζει τις βιομηχανικές κοινωνίες και περιλαμβάνει τον σύζυγο, τη σύζυγο και τα ανήλικα και άγαμα τέκνα (κατ' αντιδιαστολή προς τη διευρυμένη οικογένεια).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nuclear].

πυρηνίσκος (ο) ΒΙΟΛ. σφαιρικός σχηματισμός τού πυρήνα των κυττάρων πλούσιος σε R.N.A. (βλ.λ.), ο οποίος εξαφανίζεται κατά τη μίτωση και επανεμφανίζεται στους θυγατρικούς πυρήνες.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από λατ. nucleolus].

πυρηνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πυρηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (επιστημ.) ο όμοιος με πυρήνα καρπού: (ΑΝΑΤ.) *~ απόφυση* (η απόφυση τού δεύτερου αυχενικού σπονδύλου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πυρηνοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με πυρηνική ενέργεια: *~ υποβρύχιο*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nuclear-powered].

πυρηνόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η διάλυση τού πυρήνα των κυττάρων.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyrenolysis].

πυρίαμα (το) {πυριάμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. θερμό επίθεμα (όπως φιάλη με ζεστό νερό, κατάπλασμα κ.λπ.) που τοποθετείται για θεραπευτικούς σκοπούς.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυριῶ (-άω)* < *πυρία* «ατμόλουτρο» (< *πῦρ*)].

πυριγενής, -ής, -ές κ. **πυρογενής** [μτγν.] {πυριγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που γεννιέται ή σχηματίζεται μέσα στη φωτιά ή από τη φωτιά **2.** αυτός που υπέστη κατεργασία, που σφυρηλατήθηκε με τη χρήση φωτιάς: *~ εργαλείο / όργανο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-γενής* < *γένος*].

πυρίκαυστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κάηκε από τη φωτιά, που αποτεφρώθηκε: *~ σκεύος* ΣΥΝ. αποτεφρωμένος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-καυστος* < *καίω*].

πυρίμαχος, -η, -ο αυτός που αντέχει σε υψηλές θερμοκρασίες, που δεν καταστρέφεται εύκολα από τη φωτιά: *~ σκεύος / υλικά*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-μαχος* < *μάχομαι*].

πύρινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που καίει, που βγάζει φωτιά ή αποτελείται από φωτιά: *οι ~ γλώσσες έγλειφαν τους τοίχους τού φλεγόμενου κτηρίου* || *~ λαίλαπα* (πυρκαγιά) || *το ~ μέτωπο τής πυρκαγιάς* || (μτφ.) *«οι κάτοικοι τής περιοχής προσπαθούσαν να σταματήσουν τον ~ δράκο και να σώσουν τις περιουσίες τους»* ΣΥΝ. διάπυρος, πυρωμένος **2.** (μτφ.) ο γεμάτος πάθος και ένταση, κυρ. επιθετική: *~ λόγοι εκφωνούνται στη Βουλή κατά τής φορολογικής μεταρρύθμισης* || *~ μάτια / κήρυγμα / άρθρο* ΣΥΝ. ένθερμος, φλογερός, λάβρος.

πυρίτης (ο) [μτγν.] {πυριτών} ΓΕΩΛ. πέτρωμα που έχει την ιδιότητα να παράγει φωτιά με την τριβή σε άλλο αντικείμενο (βλ. κ. λ. *πυρόλιθος*) ΣΥΝ. στουρνάρι.

πυρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) εκρηκτική ύλη που αποτελείται από μείγμα νίτρου, θείου και ξυλάνθρακα και αναδίδει μαύρο καπνό όταν εκρήγνυται ΣΥΝ. μπαρούτι.

[ΕΤΥΜ. < θηλ. τού μτγν. *πυρίτης (ό)* «είδος τσακμακόπετρας που ανάβει φωτιά» ως απόδ. τού γαλλ. poudre «μπαρούτι»].

πυριτιδαποθήκη (η) [1847] {πυριτιδαποθηκών} (λόγ.) **1.** αποθήκη πυρίτιδας (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) η αποθήκη πυρομαχικών **3.** (μτφ.) η γεωγραφική περιοχή που αποτελεί λανθάνουσα εστία πολέμου λόγω συσσωρευμένων εντάσεων και αντιθέσεων: *η ~ τής Ευρώπης* (χαρακτηρισμός για τα Βαλκάνια).

πυριτιδοποιείο (το) [1847] (λόγ.) το εργοστάσιο παραγωγής πυρίτιδας (βλ.λ.) και άλλων εκρηκτικών και πολεμικών υλών ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπαρουτάδικο.

πυριτιδοποιία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τέχνη ή η βιομηχανία παρασκευής πυρίτιδας και πυρομαχικών. — **πυριτιδοποιός** (ο) [1847].

πυρίτιο (το) [1873] {πυριτίου} ΧΗΜ. αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Si), που απαντά σε μεγάλο ποσοστό στα πετρώματα τού στερεού φλοιού τής Γης υπό μορφήν οξυγονούχων ενώσεων· χρησιμοποιείται στη μικροηλεκτρονική (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). —**πυριτικός, -ή, -ό** [1819].

[ΕΤΥΜ. < *πυρίτης (λίθος)* < *πυρ*. μεταφρ. δάνειο από αγγλ. silicon (< λατ. silex «χαλίκι, πυρίτης»)].

πυριτιούχος, -ος, -ο [1873] αυτός που περιέχει πυρίτιο.

[ΕΤΥΜ. < *πυρίτιο* + *-ούχος* < *ἔχω*].

πυριτοδόκη (η) {πυριτοδοκών} ΝΑΥΤ. (παλαιότ.) δοχείο ή κιβώτιο για τη φύλαξη τής πυρίτιδας, που χρησιμοποιήθηκε για τα πυροβόλα των πολεμικών πλοίων.

[ΕΤΥΜ. < *πυρίτ(ιδα)* + *-δόκη* < *δέχομαι* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. caisse à poudre].

πυριτοκάμινος (η) {πυριτοκαμίν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η ειδική κάμινος, μέσα στην οποία γίνεται η φρύξη τού σιδηροπυρίτη κατά τη βιομηχανική παρασκευή τού θειικού οξέος.

πυριτόλιθος (ο) [1873] {πυριτολίθ-ου | -ων, -ους} ο πυρόλιθος.

πυριφλεγής, -ής, -ές {πυριφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που καίγεται αναδίδοντας φλόγες **2.** (μτφ.) πολύ θερμός και έντονος: *~ έρως* ΣΥΝ. ένθερμος, διακαής, σφοδρός, φλογερός. Επίσης **πυρίφλεκτος, -η, -ο** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-φλεγής* < *φλέγω*].

πυρκαγιά κ. (λόγ.) **πυρκαϊά** (η) [αρχ.] μεγάλης έκτασης φωτιά η οποία καταστρέφει κτήρια, δάσος κ.λπ.: *~ ξέσπασε σε παλιό εργοστάσιο και το κατέστρεψε ολοσχερώς* || *~ μεγάλης έκτασης μαίνεται σε πευκόφυτο δάσος τής Αττικής* || *καταπολέμηση / κατάσβεση τής ~*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρκαϊά* (πβ. μυκ. pu-ka-wo = *Πυρκαεύς*) < *πῦρ* + θ. *κα-* (< *καίω*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-κά-ην*) + *-ιά*].

ΠΥΡ.ΚΑΛ. (το / προφορ. η) Πυριτιδοποιείο-Καλυκοποιείο.

πυρο- / πυρό κ. **πυρι- / πυρί-** κ. **πυρ- / πύρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται: **1.** με τη φωτιά: *πυρ-ασφάλεια, πυρ-φόρος, πυρί-καυστος, πυρό-σβεση* **2.** με την ανάφλεξη: *πυρο-δοτώ, πυρο-τέχνημα, πύρ-αυλος* **3.** με τα πυρά, τη βολή: *πυρο-βολισμός* **4.** με το κόκκινο χρώμα τής φωτιάς: *πυρ-άκανθος, πυρό-ξανθος*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πυρο-ειδής*, μτγν. *πυρο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ. *πῦρ* (βλ.λ.) και απαντά επίσης ως *πυρ-* προ φωνήεντος και συμφώνου (λ.χ. αρχ. *πυρ-άγρα, πυρφόρος*), καθώς και ως *πυρι-* (από τη δοτ. ενικού, λ.χ. αρχ. *πυρί-καυστος, πυρι-φλεγής*)].

πυροβασία (η) {χωρ. πληθ.} το βάδισμα ξυπόλυτου πάνω σε αναμμένα κάρβουνα, χωρίς να καίγεται (π.χ. στα αναστενάρια).

πυροβάτης (ο) {πυροβατών}, **πυροβάτισσα** (η) {πυροβατισσών} πρόσωπο που εκτελεί πυροβασία (βλ.λ.) (βλ. κ. λ. *αναστενάρης*).

[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-βάτης* < *βαίνω*, πβ. κ. *δια-βάτης, επι-βάτης, ανα-βάτης*].

πυροβολαρχία (η) [1833] {πυροβολαρχιών} ΣΤΡΑΤ. μονάδα τού πυροβολικού, που διαθέτει έξι πυροβόλα και διοικείται από λοχαγό.

[ΕΤΥΜ. < *πυροβόλο* + *-αρχία* < *ἄρχω*, απόδ. τού γαλλ. batterie].

πυροβολείο (το) [1858] ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό έργο που διαθέτει προστασία από τα εχθρικά πυρά, στο οποίο στεγάζονται και από το οποίο βάλλουν τα πυροβόλα.

πυροβόληση (η) → πυροβολώ

πυροβολητής (ο) [1847] ΣΤΡΑΤ. ο χειριστής πυροβόλου ΣΥΝ. (λαϊκ.)

καννονιέρης.

πυροβολικός, -ή, -ό [1822] ΣΤΡΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το πυροβόλο **2.** ***πυροβολική*** (η) κλάδος τής πολεμικής επιστήμης και τέχνης, που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα διάφορα είδη πυροβόλων **3.** ***Πυροβολικό*** (το) (συντομ. ΠΒ) (α) μάχιμο Όπλο τού Στρατού Ξηράς, που πολεμά με πυροβόλα και κύριο καθήκον του είναι να παρέχει πυρά υποστήριξης στο Πεζικό και στα Τεθωρακισμένα, προσβάλλοντας στόχους επιφανείας· ΦΡ. ***βαρύ πυροβολικό*** βλ. λ. *βαρύς* (β) ΝΑΥΤ. το σύνολο των πυροβόλων πολεμικού πλοίου, καθώς και το προσωπικό που τα χειρίζεται.

πυροβολισμός (ο) [1825] **1.** η εκπυρσοκρότηση πυροβόλου όπλου (πιστολιού ή τουφεκιού): *πέφτουν (σποραδικοί)* ~ ΣΥΝ. βολή, τουφεκιά, πιστολιά **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται κατά την εκπυρσοκρότηση πυροβόλου όπλου (κυρ. φορητού): *ο ~ ακούστηκε από εκεί* ΣΥΝ. τουφεκιά, πιστολιά.

πυροβόλο (το) **1.** κάθε όπλο που λειτουργεί με εκρηκτική ύλη, εκτοξεύοντας σε μεγάλη απόσταση βλήματα, τα οποία προωθούνται και επιταχύνονται μέσα στον σωλήνα ή στην κάννη από τα αέρια καύσεως **2.** μεγάλο, μη φορητό εκηβόλο όπλο, που εκτοξεύει βαρέα βλήματα, συνήθ. στηριζόμενο σε κιλλίβαντα ΣΥΝ. κανόνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. canon].

πυροβόλος, -ος, -ο αυτός που εκτοξεύει βλήματα με την προωθητική δύναμη αερίων καύσεως: *~ όπλα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., για φλεγόμενα βέλη, < *πυρο-* (< *πῦρ*) + *-βόλος* < *βάλλω*, πβ. *δισκο-βόλος, σφαιρο-βόλος*].

πυροβολώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1854] {πυροβολείς... | πυροβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) βάλλω με πυροβόλο όπλο, ρίχνω πυροβολισμό: *έβγαλε το πιστόλι του και πυροβόλησε στον αέρα / στα τυφλά* ♦ (μετβ.) **2.** κατευθύνω τη βολή πυροβόλου όπλου προς (κάποιον/κάτι): *τον πυροβόλησαν σχεδόν εξ επαφής* || *πυροβόλησε τον στόχο με κλειστά μάτια* ΣΥΝ. ρίχνω **3.** (μτφ.) εκτοξεύω κατηγορίες εναντίον κάποιου: *«μην πυροβολείτε τον υπουργό», είπε ο πρωθυπουργός, «την ευθύνη αναλαμβάνω εξ ολοκλήρου εγώ»*· ΦΡ. ***μην πυροβολείτε τον πιανίστα!*** μην κατηγορείτε κάποιον (ο οποίος δεν φταίει σε τίποτα, δεν έχει καμία ανάμειξη σε μια υπόθεση).
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-βολώ* (< *βάλλω*), άσχετο με το μτγν. *πυροβολῶ* «σπέρνω σιτάρι» < *πυρο-* (< *πυρός* «σίτος». βλ. λ. *πυρήνας*)].

πυρογενής, -ής, -ές → πυριγενής

πυρογραφία (η) [1898] {χωρ. πληθ.} **1.** η μέθοδος διακοσμήσεως στερεών επιφανειών, λ.χ. ξύλου, δέρματος, οστού, χαρτονιού κ.λπ., που συνίσταται στη χάραξη σχεδίων με πυρακτωμένη μεταλλική ακίδα **2.** (συνεκδ.) το έργο που δημιουργήθηκε με την παραπάνω μέθοδο. — **πυρογραφικός,** -ή, -ό, **πυρογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pyrogravure (νόθο σύνθ.)].

πυρογράφος (ο) το ειδικό εργαλείο με το οποίο γίνεται η πυρογραφία (βλ.λ.).

πυροδιάσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΧΗΜ. η πυρόληση (βλ.λ.).

πυροδότης (ο) [1895] {πυροδοτών} **1.** ΝΑΥΤ. ναύτης πολεμικού πλοίου, που έχει ως έργο να μεταφέρει τα πυρομαχικά από τις αποθήκες τού πλοίου στα πυροβόλα **2.** (παλαιότ.) ράβδος με φιτίλι στο ένα της άκρο, με την οποία μεταδιδόταν η φωτιά στο έκκαυμα των παλαιών πυροβόλων.

πυροδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να πυροδοτεί κανείς κάτι: *η ~ τού δυναμίτη* || (μτφ.) *η ~ βίαιων εκδηλώσεων από τις εμπρηστικές δηλώσεις πολιτικών παραγόντων* **2.** η έναρξη τής χημικής αντίδρασης μέσα στον θάλαμο καύσεως πυραύλου, η οποία θα παραγάγει τα θερμά αέρια που απαιτούνται για την πρόωσή του. — **πυροδοτικός,** -ή, -ό.

πυροδοτώ ρ. μετβ. [1852] {πυροδοτείς... | πυροδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταδίδω φωτιά (σε εκρηκτική ύλη) **2.** (γενικότ.) προκαλώ έκρηξη (σε εκρηκτικό μηχανισμό): *οι τρομοκράτες πυροδότησαν τη βόμβα με τηλεχειρισμό* **3.** (μτφ.) προκαλώ την έντονη εκδήλωση, γίνομαι αιτία να προκληθεί κάτι: *η προκλητική αυτή ενέργεια θα πυροδοτήσει ανεξέλεγκτες αντιδράσεις* || *η παραίτηση πυροδότησε σημαντικές εξελίξεις* || *τις φήμες πυροδότησε μια συνέντευξή του* || *«υπάρχουν τρόποι να δοθεί στις γυναίκες η θέση που τους αξίζει στα μέσα ενημέρωσης, χωρίς να είναι αναγκαίο να πυροδοτήσουμε έναν πόλεμο των φύλων...»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-δοτώ* < *δότης*].

πυροηλεκτρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το φαινόμενο τής ανάπτυξης αντίθετων ηλεκτρικών φορτίων σε διάφορα τμήματα υπερθερμασμένου κρυστάλλου. — **πυροηλεκτρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyroelectricity].

πυροκροτητής (ο) μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης, τοποθετημένη σε ειδική μεταλλική θήκη, που η έκρηξή της προκαλεί την ανάφλεξη πυρίτιδας ή άλλης εκρηκτικής ή προωθητικής ύλης ΣΥΝ. εμπύρευμα. — **πυροκροτικός,** -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-κροτητής* < *κροτώ*, απόδ. τού αγγλ. detonator].

πυρολάτρης (ο) [1845] {πυρολατρών}, **πυρολάτρισσα** (η) {πυρολατρισσών} **1.** πρόσωπο που αποδίδει θεϊκή ή μυστηριακή δύναμη στη φωτιά, καθιστώντας την αντικείμενο λατρείας **2.** οπαδός τού ζωροαστρισμού.

πυρολατρία (η) [1845] {πυρολατριών} **1.** η λατρεία τής φωτιάς ως θεϊκής ή μυστηριακής δύναμης **2.** ο ζωροαστρισμός (βλ.λ.). — **πυρολατρικός,** -ή, -ό [1892].

πυρόλιθος (ο) [1847] {πυρολίθ-ου | -ων, -ους} σκληρή πέτρα, μία από τις μορφές τού πυριτίου, που παράγει σπινθήρα με την τριβή ΣΥΝ. πυριτόλιθος, στουρναρόπετρα, τσακμακόπετρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pierre à feu].

πυρόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση πολύπλοκων μορίων οργανικών ενώσεων σε απλούστερα με την επίδραση υψηλής θερμοκρασίας· χρησιμοποιείται ως μέθοδος διυλίσεως τού πετρελαίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyrolysis].

πυρομανής, -ής, -ές {πυρομαν-ούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που πάσχει από πυρομανία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ἐ-μάνην*)].

πυρομανία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} η ψυχαναγκαστική παρόρμηση που παρωθεί κάποιον να ανάβει φωτιές, να προκαλεί πυρκαγιές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyromanie].

πυρομαντεία (η) [μτγν.] {πυρομαντειών} η μαντεία που βασίζεται στην παρατήρηση τής φωτιάς, που αξιοποιεί ως σημάδια καμένα αντικείμενα, σφάγια κ.λπ. ΣΥΝ. εμπυροσκοπία.

πυρομάντης (ο) [μτγν.] {πυρομάντ-εις, -εων}, **πυρομάντισσα** (η) {πυρομαντισσών} πρόσωπο που προβλέπει, προφητεύει τα μελλούμενα με πυρομαντεία.

πυρομαχικά (τα) [1870] (περιληπτ.) τα βλήματα, οι εκρηκτικές ύλες ή συσκευές κ.λπ., το πολεμικό υλικό: *αποθήκη πυρομαχικών* || *τους τελείωσαν τα ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. munitions].

πυρομεταλλουργία (η) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία ή τεχνική επεξεργασίας των μεταλλευμάτων με τη θερμότητα, εξαγωγή των μετάλλων από αυτά ή με την τήξη ή την πύρωσή τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyrometallurgy].

πυρομετρία (η) {πυρομετριών} η επιστημονική μέτρηση υψηλών θερμοκρασιών. — **πυρομετρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrométrie].

πυρόμετρο (το) [1766] {πυρομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση πολύ υψηλών θερμοκρασιών, το οποίο χρησιμοποιεί ως βάση μετρήσεως την ακτινοβολία που εκπέμπεται από ένα σώμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyromètre].

πυρονόμος (ο) αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ, πυρός*) + *-νόμος*, κατά τα *αστυ-νόμος, τροχονόμος, στρατο-νόμος*].

πυροπαθής, -ής, -ές {πυροπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει πληγεί από πυρκαγιά, που έχει υποστεί καταστροφή ή ζημιά από φωτιά ΣΥΝ. πυρόπληκτος.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-παθ-ον*), κατά το *πλημυρο-παθής*].

πυρόπληκτος, -η, -ο πυροπαθής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-πληκτος* < *πλήττω*, κατά το *σεισμό-πληκτος*].

πυροπροστασία (η) {πυροπροστασιών} το οργανωμένο σύστημα προστασίας (κτηρίου, δάσους κ.λπ.) από πυρκαγιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fire protection].

πυροπυξίδα (η) [1856] πυρομετρικό όργανο για τη μέτρηση τής θερμοκρασίας των κλιβάνων.

πυρόσβεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η κατάσβεση πυρκαγιάς: *στην ~ μετέχουν στρατιώτες και εθελοντές*.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *σβέση* (βλ.λ.)].

πυροσβεστήρας (ο) [1833] το φορητό ή κινητό, συνήθ. κόκκινο, κυλινδρικό δοχείο, που τοποθετείται προληπτικά σε κτήρια, μεταφορικά μέσα κ.λπ. για την άμεση κατάσβεση πυρκαγιών μικρής εκτάσεως με την εκτόξευση ειδικών χημικών ουσιών, οι οποίες μπορούν λ.χ. να ψύχουν τα υλικά ή τα αντικείμενα που καίγονται ή να σβήνουν τις φλόγες στερώντας τους το οξυγόνο.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-σβεστήρας* < αρχ. *σβέννυμι* (βλ. *σβήνω*), απόδ. τού γαλλ. extincteur de feu].

πυροσβέστης (ο) [1855] {πυροσβεστών}, **πυροσβέστρια** (η) [1899] {πυροσβεστριών} (σημ. 1) **1.** μέλος τού Πυροσβεστικού Σώματος, επιφορτισμένο με το έργο τής κατάσβεσης πυρκαγιών **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε επεμβαίνει σε καταστάσεις εντάσεως και συγκρούσεων, κατευνάζοντας τα πνεύματα.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-σβέστης* (< αρχ. *σβέννυμι*, βλ. κ. *σβήνω*)].

πυροσβεστικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κατάσβεση πυρκαγιών ή με τους πυροσβέστες: *~ αντλία / κρουνός / αεροπλάνο / μέσα / δυνάμεις / προσωπικό* **2.** (α) ***πυροσβεστικό (όχημα)*** μηχανοκίνητο, συνήθ. βυτιοφόρο, όχημα πυρόσβεσης, ειδικά εξοπλισμένο με αντλία και εύκαμπτους σωλήνες μεγάλης παροχής και μήκους (ώς και 300 μέτρων) για την εκτόξευση νερού ή χημικών διαλυμάτων με υψηλή πίεση, εφοδιασμένο με ειδική σκάλα ταχείας ανάπτυξης για την επέμβαση σε ψηλά κτήρια (β) ***Πυροσβεστική (Υπηρεσία) / Πυροσβεστικό Σώμα*** ειδική υπηρεσία αμέσου δράσεως για την κατάσβεση πυρκαγιών, τον απεγκλωβισμό ατόμων ή την αντιμετώπιση πλημυρών με προσωπικό ειδικά εκπαιδευμένο και με ανάλογο εξοπλισμό: *το τηλέφωνο τής ~ είναι 199* **3.** (μτφ.) αυτός που επιχειρεί να μειώσει τις εντάσεις, να ηρεμήσει τα πνεύματα: *οι ~ επεμβάσεις τού προέδρου δεν κατάφεραν να συμφιλιώσουν τις αντίπαλες παρατάξεις μέσα στο κόμμα* || *~ μέτρα / αποφάσεις* || *τέτοιες κρίσεις δεν αντιμετωπίζονται με ~ ενέργειες* ΣΥΝ. κατευναστικός. — **πυροσβεστικ-ά / -ώς** επίρρ.

πυροστάτης (ο) {πυροστατών} η πυροστιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πυριστάτης* < *πυρι-* (< *πῦρ*) + *-στάτης* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵστημι* (βλ. λ. *ἵ-στα-μαι*), πβ. κ. *θερμο-στάτης*].

πυροστιά (η) **1.** μεταλλικός τρίποδας με τριγωνικό ή κυκλικό πλαίσιο για την τοποθέτηση χύτρας ή άλλου σκεύους πάνω από τη φωτιά

ΣΥΝ. πυροστάτης **2.** (συνεκδ.) κάμινος πάνω από την οποία υπάρχει εγκατεστημένη πυροστιά (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πυροστία* < μτγν. *πυρεστία* «τζάκι, θερμάστρα» (με την επίδρ. των συνθέτων από *πυρο-*) < *πῦρ* + *ἑστία*. Σύμφωνα με λιγότερο πιθ. εκδοχή, η λ. προέρχεται από συμφυρμό των λ. *πυροστάτης* (μεσν. / μτγν.) και *παρεστία* (αρχ.)].

πυρόσφαιρα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) ο πυρήνας τής Γης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrosphère].

πυροσωλήνας (ο) [1847] πυροτεχνική συσκευή που πυροδοτεί εκρηκτικό βλήμα: ~ *ωρολογιακός* / *ηλεκτρικός* || *αντιαεροπορικός* / *αντιβαλλιστικός* ~ *προσεγγίσεως*.

πυροτέχνημα (το) [1840] {πυροτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κατασκεύασμα από εύφλεκτες ή εκρηκτικές ύλες, που εκτοξεύεται ψηλά στον ουρανό και σκορπίζεται (καθώς εκρήγνυται) σε πολύχρωμα, φωτεινά, φαντασμαγορικά σχήματα, συχνά με δυνατούς ήχους, συριγμούς και κρότους σε εορτασμούς, εκδηλώσεις, τελετές κ.λπ. ΣΥΝ. βεγγαλικό, βαρελότο, φωτοβολίδα **2.** (συνεκδ.) ***πυροτεχνήματα*** (τα) οι φαντασμαγορικές εκρήξεις των παραπάνω κατασκευασμάτων: *στο τέλος τού καρναβαλιού θα ανάψουν* / *ρίξουν πυροτεχνήματα* ΣΥΝ. βεγγαλικά **3.** (μτφ.) η ενέργεια που αποσκοπεί στην πρόκληση εντυπωσιασμού χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα: *η υπόσχεση για μείωση τής στρατιωτικής θητείας αποδείχθηκε προεκλογικό ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. firework].

πυροτέχνης (ο) [1772] {πυροτεχνών} **1.** ο τεχνίτης που κατασκευάζει πυροτεχνήματα **2.** ΣΤΡΑΤ. ο πυροτεχνουργός (βλ.λ.). Επίσης **πυροτεχνίτης**.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-τέχνης* < *τέχνη*, πβ. *βιο-τέχνης*, *καλλι-τέχνης*].

πυροτεχνικός, -ή, -ό [1766] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τέχνη τής κατασκευής πυροτεχνημάτων **2.** ***πυροτεχνική*** (η) η πυροτεχνουργία (βλ.λ.).

πυροτεχνουργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού πυροτεχνουργού **2.** ΣΤΡΑΤ. κλάδος τής κατασκευαστικής τεχνολογίας, που ασχολείται με την παρασκευή, τη χρήση, τη συντήρηση και τον έλεγχο των εκρηκτικών υλών ΣΥΝ. πυροτεχνική.

πυροτεχνουργός (ο) [1888] **1.** τεχνίτης ειδικευμένος στην παραγωγή, χρήση και συντήρηση πυροτεχνημάτων ή στην παρασκευή εκρηκτικών (στη γόμωση βλημάτων) ΣΥΝ. πυροτέχνης, πυροτεχνίτης **2.** ΣΤΡΑΤ. τεχνικός ειδικευμένος στον εντοπισμό, την εξουδετέρωση και απογόμωση εκρηκτικών μηχανισμών, πυρομαχικών: *ο ~ κατάφερε να εξουδετερώσει την ωρολογιακή βόμβα πέντε λεπτά πριν από την έκρηξή της*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrotechnicien].

πυρότουβλο (το) πυρίμαχη πλίνθος, τούβλο από πυρίμαχο υλικό, από μη μεταλλικά ορυκτά (άργιλο, βοξίτη κ.λπ.), που χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία, την υαλουργία και την οικοδομική (κατασκευή τζακιών κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. firebrick].

πυροφάνι (το) {πυροφαν-ιού | -ιών} **1.** η πρόσθετη και εξέχουσα σχάρα στην πλώρη αλιευτικού, πάνω στην οποία τοποθετείται ειδική λάμπα, ώστε το φως να προσελκύει ψάρια κατά το νυχτερινό ψάρεμα **2.** (συνεκδ.) το νυχτερινό ψάρεμα με τον παραπάνω τρόπο: *πάω για ~* **3.** (αργκό) ΣΤΡΑΤ. (ως καψώνι) η τοποθέτηση αναμμένου χαρτιού ανάμεσα στα δάχτυλα τού ποδιού στρατιώτη που κοιμάται.
[ΕΤΥΜ. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-φάνι* (< μτγν. *φανίον*, υποκ. τού αρχ. *φανός*)].

πυροφοβία (η) {πυροφοβιών} ΨΥΧΟΛ. ο παθολογικός φόβος για τη φωτιά, τις πυρκαγιές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pyrophobia].

πυρπόληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταστροφή με εμπρησμό: *η ~ τής τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη*.

πυρπολητής (ο) [μτγν.] **1.** το πρόσωπο που πυρπολεί **2.** ΙΣΤ. ο μπουρλοτιέρης, ο κυβερνήτης ή ναύτης πυρπολικού.

πυρπολικό (το) μικρό ευέλικτο πλοίο, γεμάτο εύφλεκτες και εκρηκτικές ύλες, το οποίο προσκολλάται σε εχθρικό σκάφος, ώστε με την ανάφλεξη των εκρηκτικών υλών να το καταστρέψει ΣΥΝ. μπουρλότο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. brûlot (βλ. κ. *μπουρλότο*)].

πυρπολικός, -ή, -ό [1825] αυτός που σχετίζεται με την πυρπόληση, που προκαλεί εμπρησμό ΣΥΝ. εμπρηστικός.

πυρπολώ ρ. μετβ. {πυρπολείς... | πυρπόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταστρέφω (κάτι) βάζοντάς του φωτιά, προκαλώ την ανάφλεξη και καύση του: *οι Τούρκοι πυρπόλησαν τη Σμύρνη το 1922* ΣΥΝ. κατακαίω **2.** (μτφ.) προκαλώ έντονα συναισθήματα: *ο Ρήγας πυρπολούσε τις καρδιές των Ελλήνων με τα ποιήματά του*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρπολῶ* «ανάβω και διατηρώ τη φωτιά (γυρίζοντας τα ξύλα)» < *πῦρ* + *πολῶ (-έω)* «γυρίζω, (περι)στρέφω», ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *πέλω* / *-ομαι* «κινούμαι, περιστρέφομαι» (βλ. λ. *πόλος*), πβ. κ. *ἀνα-πολῶ, περι-πολῶ*].

πύρρειος, -ος, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Πύρρο (βλ.λ.)· ΦΡ. ***πύρρειος νίκη*** η νίκη που επιτυγχάνεται με βαρύτατες απώλειες τού νικητή, ώστε να μην έχει ουσιαστικό αντίκρισμα: *η κατάκτηση τής Κρήτης ήταν για τους Γερμανούς μια ~, αφού καθυστέρησε καθοριστικά την επίθεσή τους στη Σοβιετική Ένωση*, πβ. κ. *καδμεία νίκη* λ. *καδμείος*.

πυρρίχη (η) {πυρριχών} ο πυρρίχιος χορός (βλ. λ. *πυρρίχιος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *πυρρίχιος*].

πυρρίχιος (ο) {πυρριχί-ου | -ων, -ους} **1.** πολεμικός χορός προερχόμενος κυρ. από τις αρχαίες δωρικές πόλεις, οι κινήσεις τού οποίου συνιστούν χορευτική απόδοση των επιθετικών ή αμυντικών ενεργειών ενόπλων μαχητών κατά τη διάρκεια τής μάχης **2.** ΜΕΤΡ. (ενν. *πους*) μέτρο που βασίζεται σε πόδα αποτελούμενο από δύο βραχείες συλλαβές (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πυρρίχη* (ενν. *ὄρχησις*) < *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.) + επίθημα *-ιχος* (πβ. κ. *μειλίχη* - *μειλίχιος*)].

πυρρόξανθος, -η, -ο αυτός που έχει κοκκινόξανθο χρώμα: ~ *μαλλιά* / *γένια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πυρρός* (βλ.λ.) + *ξανθός*].

πυρρός, -ά, -όν (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς, ξανθοκόκκινος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. (ήδη μυκ. ανθρωπωνύμια Pu-wo, Pu-wa, Pu-wi-no), που συνδ. με τις λ. *πῦρ* και *πυρσός* (δωρ.). Σύμφωνα με την πιο ασφαλή ερμηνεία, οι τ. *πυρρός* και *πυρσός* προέρχονται από το ουσ. *πῦρ*, αλλά παράγονται από διαφορετικά επιθήματα: *πυρρός* < **πυρ-Ϝός* (όπως επιμαρτυρούν οι τ. τής Μυκηναϊκής) < *πῦρ* + επίθημα *-Ϝός* (πβ. *πολιός* < **πολι-Ϝός*), ενώ *πυρσός* < *πῦρ* + επίθημα *-σός*. Η υιοθέτηση κοινού αρχικού τ. **πυρσ-Ϝός* δεν προσφέρει ικανοποιητικές απαντήσεις].

Πύρρος (ο) **1.** βασιλιάς τής Ηπείρου (318-272 π.Χ.), γνωστός για τις μεγάλες νίκες του επί των Ρωμαίων, στις οποίες όμως είχε βαρύτατες απώλειες **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου].

πυρρότριχος, -η, -ο [μτγν.] κοκκινομάλλης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

πυρρόχρους, -ους, -ουν {πυρρόχρ-ους, -ου | -οες, -όων} αυτός που έχει το ξανθοκόκκινο χρώμα τής φωτιάς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.) + *-χρους* < *χρώς*, *χροός* (βλ. λ. *χρῶ-μα*)].

πυρρόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει πυρρό χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.) + *-χρωμος* < *χρῶμα*].

Πύρρων (ο) {Πύρρων-ος, -α} αρχαίος Έλληνας σκεπτικός φιλόσοφος (360-270 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα τής φωτιάς» (βλ.λ.)].

πυρρώνειος, -α, -ο [μτγν.] ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τον σκεπτικό φιλόσοφο Πύρρωνα: ~ *σκέψη*. Επίσης **πυρρωνικός,** -ή, -ό.

πυρρωνισμός (ο) [1828] η σκεπτική γνωσιολογική θεωρία τού Πύρρωνα, που αρνείται κάθε αντικειμενική γνώση, αλήθεια και επιστήμη. — **πυρρωνιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyrrhonisme].

πυρσός (ο) φωτιστικό μέσο, το οποίο συνήθ. κρατιέται στο χέρι ή στερεώνεται στον τοίχο· αποτελείται από ένα κομμάτι ρητινώδους ξύλου περιτυλιγμένο με λινάρι (διαποτισμένο με εύφλεκτη ουσία), που ανάβει στην πάνω του άκρη ΣΥΝ. δάδα, δαυλός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (δωρ. τ.) < *πῦρ* + επίθημα *-σός*. Βλ. κ. *πυρρός*].

πυρφόρος, -ος, -ο **1.** (α) αυτός που έχει, που φέρει φωτιά: *«Προμηθεύς ~»* (τραγωδία τού Αισχύλου) (β) αυτός που μεταδίδει φωτιά, που προκαλεί φωτιά: ~ *βέλη* **2.** (για ουσίες, κράματα κ.λπ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να αναφλέγεται χωρίς θέρμανση, τριβή ή κρούση, που παράγει σπινθήρες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πῦρ* + *-φόρος* < *φέρω*].

πυρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πυρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει πυρακτωθεί, ο διάπυρος ΣΥΝ. πύρινος **2.** αυτός που έχει το χρώμα ή τη λάμψη τής φωτιάς: ~ *ανταύγειες*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πυρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πύρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταδίδω έντονη θερμότητα ή αυξάνω κατά πολύ τη θερμοκρασία (σε κάτι), φέρνοντάς το κοντά λ.χ. στη φωτιά ή σε φλόγα: *ο ήλιος πύρωνε τα μάρμαρα το απομεσήμερο* ΣΥΝ. θερμαίνω, καίω **2.** (μτφ.) προσδίδω (σε κάτι) το κοκκινωπό χρώμα τής φωτιάς: *το ηλιοβασίλεμα πύρωνε τον ορίζοντα* **3.** πυρακτώνω: *ο σιδηρουργός πυρώνει το σίδερο* ♦ (αμετβ.) **4.** (για πράγματα) πυρακτώνομαι: *πύρωσε το μαγκάλι* / *το μάτι τής κουζίνας* || *πύρωσαν τα κάρβουνα* **5.** γίνομαι πολύ πιο ζεστός, αποκτώ πολύ υψηλότερη θερμοκρασία: *άσε τον φούρνο να πυρώσει λίγο και μετά βάζεις το ταψί*. — **πύρωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρῶ (-όω)* < *πῦρ*].

πύρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πυράκτωση: ~ *μεταλλεύματος με* / *χωρίς χημική αντίδραση* **2.** ΙΑΤΡ. το αίσθημα που έχει κανείς ότι κάτι τον καίει εσωτερικά: ~ *στομάχου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) καήλα, καούρα.

πυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πύρωση, που προκαλεί πύρωση, αυξάνει τη θερμοκρασία σώματος ή πυρακτώνει ΣΥΝ. καυστικός **2.** ***πυρωτικό*** (το) αυτό που ανεβάζει την εσωτερική θερμοκρασία αυτού που το καταναλώνει.

Π.Υ.Σ. (τα) Πρακτικά Υπουργικού Συμβουλίου.

Π.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Π.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης.

Π.Υ.Σ.Π.Ε. (το) Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

πυτζάμα (η) → πιτζάμα

πυτιά (η) πηκτικό ένζυμο που εμφανίζεται στο γαστρικό υγρό μοσχαριού και χρησιμοποιείται στην πήξη τού γάλακτος για την παραγωγή τυριού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυτία* < *πυετία* < **πυ-ετός* < *πυός* «πρωτόγαλα» (βλ. λ. *πύον*) + παραγ. επίθημα *-ετός* (πβ. *πάγ-ος* – *παγ-ετός*). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από αμάρτυρη γενική **πύ-ατος* τού

μτγν. *πῦαρ* (παράλλ. τ. τού αρχ. *πυός*)].

πυτιάζω ρ. μετβ. {πυτιάσ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω στο γάλα πυτιά, για να πήξει και να γίνει τυρί.

πυώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πυώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που έχει τη χαρακτηριστική όψη ή σύσταση τού πύου, που περιέχει πύον: ~ *έκκριμα* / *υγρό* **2.** αυτός που παράγει πύον, που συνοδεύεται ή χαρακτηρίζεται από την παραγωγή, έκκριση πύου: ~ *φλεγμονή* / *νεφρίτιδα* / *μόλυνση* / *αμυγδαλές*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πύωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παραγωγή ή ο σχηματισμός πύου ΣΥΝ. πυόρροια, διαπύηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

πφένιχ (το) {άκλ.} υποδιαίρεση τής νομισματικής μονάδας τής Γερμανίας, που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τής αξίας τού μάρκου.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Pfennig < αρχ. γερμ. phendi(n)g, πιθ. < λατ. pondus «σταθμός, βάρος, αξία» (φρ. pondus auri «ποσότητα χρυσού», pondus argenti denarii «αργυρό νόμισμα αξίας μιας δραχμής)].

Π.Φ.Σ. (ο) Πανελλήνιος Φαρμακευτικός Σύλλογος.

'πώ κ. **πω** (να/θα) ρ. → λέγω

πώγων (ο) {πώγων-ος, -α | -ες, πωγώνων} (αρχαιοπρ.) **1.** το γένι **2.** (συνεκδ.) το πιγούνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Οι συνδέσεις με το ρ. *πήγ-νυ-μι* (μέσω ετεροιώσεως), καθώς και με Ι.Ε. *peu- / *pū- / *pō[u]- «φουσκώνω», στερούνται τεκμηριώσεως].

πωγωνοφόρος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** γενειοφόρος **2.** ΖΩΟΛ. ***πωγωνοφόρα*** (τα) θαλάσσιοι, ασπόνδυλοι οργανισμοί που χαρακτηρίζονται από κεραίες στο μπροστινό άκρο τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πώγων, -ωνος* + *-φόρος* < *φέρω*].

-πωλείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν το κατάστημα όπου πωλείται (κάτι): *βιβλιο-πωλείο, κοσμηματο-πωλείο, ανθο-πωλείο, κρεο-πωλείο*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *παντοπωλεῖον*, μτγν. *βιβλιο-πωλεῖον*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-πώλης* (< *πωλῶ*)].

πωλείται ρ. → πουλώ

-πώλης λεξικό επίθημα λέξεων που σημαίνουν τον επαγγελματία έμπορο, αυτόν που πωλεί κάτι: *παντο-πώλης, κρεο-πώλης*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *πωλῶ* (βλ.λ.)].

πώληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η διάθεση αγαθού έναντι χρηματικού ποσού ή άλλου τιμήματος· ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (πωλητής) αναλαμβάνει την υποχρέωση να μεταβιβάσει την κυριότητα τού πράγματος ή τού δικαιώματος που αποτελεί το αντικείμενο τής πώλησης και να παραδώσει το πράγμα ή να εκχωρήσει το δικαίωμα και ο άλλος συμβαλλόμενος (αγοραστής) αναλαμβάνει την υποχρέωση να πληρώσει το συμφωνηθέν τίμημα: ~ *με δόσεις πληρωμής* || ~ *με πίστωση* / *με προμήθεια* || ~ *λειανική* (σε καταναλωτές και σε μικρές ποσότητες) / *χονδρική* (σε μεγάλες ποσότητες και με πολύ χαμηλότερες τιμές, σε εμπόρους) / *προϊόντα προς* ~ || (κ. στον πληθ.) *οι* ~ *τής εταιρείας έπεσαν κατά 20%* || *τμήμα πωλήσεων* || *εργάζομαι στις* ~ (στο τμήμα πωλήσεων) || *μυστικές* / *παράνομες* ~ *όπλων* ΣΥΝ. πούλημα ΑΝΤ. αγορά.

πωλητήριο (το) [αρχ.] {πωλητηρί-ου | -ων} **1.** το έγγραφο (συμβόλαιο) που πιστοποιεί πώληση: *οι όροι τού* ~ **2.** ειδική σημείωση ή αγγελία για την πώληση ακινήτου ή άλλου αντικειμένου (λ.χ. αυτοκινήτου) με πληροφορίες για τον υποψήφιο αγοραστή, η οποία συνήθ. τοιχοκολλάται ή τοποθετείται πάνω στο προς πώληση ακίνητο ή αντικείμενο: *ρωτούσε τον θυρωρό για το* ~ *στην είσοδο* (πβ. λ. *ενοικιαστήριο*) **3.** ο τόπος όπου γίνεται πώληση: *«στον πρώτο όροφο θα δημιουργηθεί* ~ *εκδόσεων και αντιγράφων»* (εφημ.).

πωλητήριος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με την πώληση.
[ΕΤΥΜ. < *πωλῶ* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *πωλητήριο*].

πωλητής [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **πουλητής** (ο), **πωλήτρια** (η) [μτγν.] {πωλητριών} **1.** πρόσωπο που πωλεί (κάτι): *ο* ~ *τού διαμερίσματος ζητούσε μεγαλύτερη τιμή* ΑΝΤ. αγοραστής **2.** υπάλληλος εμπορικού καταστήματος που εξυπηρετεί τους πελάτες, δείχνοντάς τους τα προϊόντα και δίνοντάς τους σχετικές πληροφορίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

πώλος (ο) (αρχαιοπρ.) το πουλάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶλος* (ήδη μυκ. po-ro) < *pō[u]-los, που συνδ. με αρχ. γερμ. folo (> γερμ. Fohlen), αλβ. pelë «φοράδα», αρμ. ul «κατσικάκι». Η συνύπαρξη των τ. αυτών θα μπορούσε να οδηγήσει σε Ι.Ε. *pew- / *pow- «μικρός, λίγος», από όπου και αρχ. *παῖς* (βλ. λ. *παιδί*), λατ. puer «γυιος, αγόρι» κ.ά. Πάντως η μακρότητα τού τ. *πῶ-λος* παραμένει δυσερμήνευτη, αν και μαρτυρείται στο αλβ. pelë (< *pōln-)].

πωλώ ρ. → πουλώ

πώμα (το) {πώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) σκέπασμα δοχείου, που εφαρμόζει στο στόμιό του ΣΥΝ. (καθημ.) βούλλωμα, τάπα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶμα* < *pō-mn < Ι.Ε. *pō(i)- «βοσκώ ζώα – προστατεύω», πβ. σανσκρ. pātra- «δοχείο» (< *pō-tro-m), γοτθ. fōdr «θήκη», αρχ. γερμ. fōtar (> γερμ. Futter «φόδρα»), σανσκρ. pāti «προστατεύω, φρουρώ» κ.ά. Ομόρρ. *ποι-μήν* (βλ.λ.)].

πωματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {πωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) σκεπάζω (δοχείο) με το πώμα του, το βουλλώνω: ~ *τις μπουκάλες τού κρασιού* ΣΥΝ. (καθημ.) ταπώνω ΑΝΤ. εκπωματίζω.

πωματισμός (ο) (λόγ.) **1.** η τοποθέτηση πώματος σε δοχείο: ~ *φιαλών* ΣΥΝ. (καθημ.) τάπωμα, βούλλωμα ΑΝΤ. εκπωματισμός **2.** ΙΑΤΡ. η κάλυψη φυσικής ή τραυματικής κοιλότητας με βαμβάκι ή γάζα, κυρ. για την προστασία της από μολύνσεις, το σταμάτημα αιμορραγίας. Επίσης **πωμάτισμα** (το) (σημ. 1).

πωπώ! επιφών. → ποπό

πώρινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από πωρόλιθο: ~ *άγαλμα*.

πωρόλιθος (ο) {πωρολίθ-ου | -ων, -ους} πορώδες, ιζηματογενές και εύθραυστο πέτρωμα, που προέρχεται κυρ. από γλυκά νερά, πλούσια σε ανθρακικό ασβέστιο και χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό.

πώρος (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** ο πωρόλιθος (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) κάθε πορώδης πέτρα **3.** η πέτρα των δοντιών ΣΥΝ. τρυγία **4.** η οστέινη και χόνδρινη ουσία που αποκαθιστά τη συνοχή τού οστού (ύστερα από κάκωση), αναπτυσσόμενη ανάμεσα στα άκρα τού κατάγματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶρος*, όρ. τής τεχνοδομίας, αγν. ετύμου. Χωρίς επαρκή τεκμηρίωση θεωρείται η σύνδεση με ακκαδ. pūlu (;), αν και η πιθανότητα δανείου δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί].

πωρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πωρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με πωρόλιθο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

πωρώνω ρ. μετβ. {πώρω-σα, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** φανατίζω στο έπακρο: *τους πωρώνει με πύρινους λόγους και συνθήματα* || (συνήθ. η μτχ.) *πωρωμένος οπαδός κόμματος* / *ομάδας* **2.** (αργκό) προκαλώ τρελό ενθουσιασμό (σε κάποιον), τον εκστασιάζω· συχνά το μεσοπαθ.: *πωρώνομαι μ' αυτή τη μουσική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πωρῶ (-όω)*, αρχική σημ. «σκληρύνω, αναισθητοποιώ» (για νεκρωμένη σάρκα ή για πέτρες), < *πῶρος* (βλ.λ.). Στην Κ.Δ. συναντούμε για πρώτη φορά τη σημερινή σημ. «καθιστώ κάποιον ηθικώς αναίσθητο ή αδιάφορο» (πβ. Μάρκ. 6, 52: *ἀλλ' ἦν αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρωμένη· Β' Κορινθ.* 3, 14: *ἀλλὰ ἐπωρώθη τὰ νοήματα* (= νοοτροπία, τρόπος σκέψης) *αὐτῶν*)].

πώρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ο φανατισμός, η ολοκληρωτική αφοσίωση: *η* ~ *των οπαδών με την ομάδα τους* || *έχει* ~ *με την πολιτική* **2.** (συνεκδ.-αργκό) ό,τι αποτελεί το αντικείμενο τού φανατισμού ή προκαλεί άκρατο ενθουσιασμό: *αυτή η μουσική είναι σκέτη* ~*!* **3.** η ηθική αναισθησία, η έλλειψη κάθε ηθικού ενδοιασμού: *έχει τέτοια* ~*, που θα έκανε τα πάντα για να πετύχει!*

πώς επίρρ. **1.** (για τη διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο υπάρχει ή γίνεται κάτι) με ποιον τρόπο, μέσο: ~ *λειτουργεί;* || ~ *γνωριστήκατε;* || - ~ *πηγαίνεις στη δουλειά; –Με αυτοκίνητο* || ~ *αντέδρασε όταν το έμαθε;* || (κ. σε πλάγιο λόγο) *δεν ξέρω* ~ *το έμαθε* || *ψάχνω το* ~ *και το γιατί αυτής τής υπόθεσης*· ΦΡ. ***πώς σε λένε / φωνάζουν;*** ποιο είναι το όνομά σου; ● **2.** για τη διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με τα χαρακτηριστικά προσώπου, πράγματος ή κατάστασης, σχετικά με την εξέλιξη ενός πράγματος: -~ *είναι ο προϊστάμενός σου; –Αυστηρός, αλλά δίκαιος* || *Θυμάσαι* ~ *ήταν αυτός που σε χτύπησε; –Ψηλός, μελαχρινός...* || -~ *είναι ο άρρωστος; –Καλύτερα* || ~ *νιώθεις;* || - ~ *τελείωσε ο αγώνας; –2-0 υπέρ τής Βραζίλιας* || (οικ.) ~ *πάνε τα κέφια*: ΦΡ. (α) (οικ.) ***πώς πάει;*** (i) (συνήθ. μετά από χαιρετισμό ως ερώτηση σε κάποιον για την υγεία του, τη διάθεσή του) (ii) (ως ερώτηση για την πορεία πράγματος ή διαδικασίας) (β) ***πώς είστε;*** (ευγενικός τρόπος ερωτήσεως σε κάποιον για την υγεία του, τη διάθεσή του) (γ) ***πώς πάνε / είναι τα πράγματα;*** (ως ερώτηση για την κατάσταση τού προσώπου προς το οποίο απευθύνεται κανείς ή σε σχέση με κάτι που τον αφορά): -~ *στην Ελλάδα; –Όπως τα άφησες* **3.** για τη διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με τη στάση, την εντύπωση, την άποψη ή την εικόνα που έχει κάποιος για κάτι: -~ *σου φαίνεται ο άντρας της; –Καλός* || -~ *τον βλέπεις τον νέο πρωθυπουργό; –Δεν έχω άποψη* || ~ *σχολιάζετε...;* || *φοβάμαι να του το πω, γιατί δεν ξέρω* ~ *θα το πάρει* || ~ *φαντάζεσαι τον ιδανικό φίλο;* || ~ *το εννοείς αυτό;* (τι ακριβώς έχεις στον νου σου, όταν το λες αυτό;) || ~ *το καλαβαίνεις αυτό;* (τι ακριβώς καταλαβαίνεις από αυτό;) ● **4.** για τη διατύπωση ερωτήσεων που εκφράζουν έντονη απορία ή έκπληξη: ~ *δεν έχει τρελαθεί ακόμη με τόσα που του έτυχαν;* **5.** (με επιτιμητική διάθεση): ~ *μιλάς έτσι στον πατέρα σου;* (είναι ανεπίτρεπτο να του μιλάς έτσι)· ΦΡ. ***πώς μπόρεσες (να...)*** για να εκφραστεί έκπληξη και αποδοκιμασία για κάτι που έκανε κάποιος: ~ *να κάνεις τέτοια ατιμία;* **6.** (συνήθ. +και) για ποιον λόγο (για ερωτήσεις που εκφράζουν συγχρόνως και έκπληξη): ~ *και δεν ασχολήθηκες με τη μουσική, αφού σου αρέσει τόσο;* || ~ *και μας θυμήθηκες;* || ~ *δεν το σκέφτηκα νωρίτερα;* ΦΡ. (α) ***πώς (κι) έτσι;*** (με απορία) για ποιον λόγο: *-Φέτος δεν θα πάμε διακοπές. –~;* (β) ***πώς το 'παθε;*** πώς συνέβη κάτι τέτοιο: για πράγματα μη αναμενόμενα: ~ *ο Γιάννης και ξύπνησε τόσο νωρίς; Συνέβη κάτι;* || (ειρων.) ~ *σήμερα και ήρθε διαβασμένος στο σχολείο;* (συνήθως έρχεται αδιάβαστος) **7.** για να εκφραστεί ότι κάτι είναι εξαιρετικά δύσκολο ή αδύνατο: ~ *είναι δυνατόν;* (είναι αδύνατον) || ~ *να κοιμηθείς με τέτοια φασαρία;* (είναι αδύνατον να κοιμηθείς...) ● **8.** ***πώς; / πώς είπατε;*** (ως ερώτηση από κάποιον που δεν άκουσε, που ζητεί να του επαναλάβουν αυτό που του είπαν): ~, *είπατε τίποτα;* **9.** για την έκφραση έντονης απορίας ή θαυμασμού: ~ *αλλάζει ο άνθρωπος!* || ~ *περνούν τα χρόνια!* **10.** (ειδικότ.) (α) πόσο πολύ: ~ *ήθελα αυτό το ταξίδι!* ΦΡ. ***πώς και πώς / και τι*** (i) για περιπτώσεις αναμονής με λαχτάρα: ~ *κάνουν, για να δουν τα εγγονάκια τους!* || ~ *περιμένω το καλοκαίρι, να ξεκουραστώ* (ii) για περιπτώσεις ανυπομονησίας, για την πραγματοποίηση επιθυμίας, επιδίωξης σκοπού με κάθε μέσον: ~ *έκανε γι' αυτά τα εισιτήρια!* (τα ήθελε πάρα πολύ) (iii) για περιπτώσεις στοργικής φροντίδας, έκδηλης αγάπης: ~ *την έχει τη γυναίκα του! Χαλί γίνεται να τον πατήσει!* (β) για την έκφραση θαυμασμού ή αυταρέσκειας: (οικ.) ~ *τα λέει!* (τι ωραία που τα λέει!) || ~ *είσαι έτσι!* (τι έπαθες ή γιατί φαίνεσαι τόσο άσχημα;) **11.** ευτυχώς που: ~ *δεν έσπασες κανένα πόδι από εκεί που έπεσες!* **12.** (ως επιβεβαιωτική απάντηση) βεβαίως, σίγουρα: *–Είσαι ευχαριστημένη τώρα; –~! δεν έχω παράπονο!* || (+άρνηση) ~ *δεν θέλω!* (βεβαίως θέλω) || ~ *όχι!* (βεβαίως, ούτε συζήτηση)· ΦΡ. (οικ.) ***αμ πώς!*** τι νόμιζες; μπορούσε να γίνει αλλιώς; ~· *όχι, θα μου γλύτωνες!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶς* / *κῶς* (ιων.), < θ. πο-, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών (βλ. λ. *πό-τε, τίς*), + επιρρ. επίθημα *-ῶς*].

πως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κάποιον τρόπο, κάπως· στις ΦΡ. (α) ***ούτω πως*** κάπως έτσι (β) ***άλλως πως*** βλ. λ. *άλλως*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πως* / *κως* (ιων.), εγκλιτικό μόριο. < θ. *πο-*, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών (βλ. λ. *πό-τε*, *τίς*) + επιρρ. επίθημα *-ως*].

πως σύνδ. (καθημ.) ότι· για την εισαγωγή ειδικών προτάσεων: *έμαθα ~ έφυγες* || *φημολογείται ~ πάμε για εκλογές*· ΦΡ. (α) (λαϊκ.) ***κατά πως*** σύμφωνα με (ό,τι), όπως: ~ *τα λες, έχεις δίκιο* || ~ *άκουσα, θα έχουμε εξελίξεις!* || ~ *το πάει, θα τη χάσει τη δουλειά του* (β) ***όχι πως*** (i) για να δηλωθεί ότι δεν συμβαίνει αυτό που μπορεί να νομίσει κανείς, ειδικότ. ότι η αιτία δεν είναι αυτή που μπορεί να νομίσει κανείς: ~ *αμφιβάλλω για τις ικανότητές σου, απλώς για τυπικούς λόγους πρέπει να σε εξετάσω* || (συχνά ειρων.) ~ *είναι ερωτευμένος* (είναι φανερό ότι είναι ερωτευμένος) ΣΥΝ. όχι ότι (ii) στο πλαίσιο σχήματος αντίθεσης στον λόγο, για να δείξουμε ότι κάτι ισχύει και σε άλλες περιπτώσεις, έστω και σε μικρότερο βαθμό: *«στην αίθουσα συνεδριάσεων τής Βουλής δεν βρίσκονταν περισσότεροι από δέκα βουλευτές· ~ νωρίτερα ήταν περισσότεροι»* (εφημ.) || *Αυτός ήταν κάθαρμα. ~ οι άλλοι ήταν τίποτα καλόπαιδα, αλλά αυτός τους ξεπερνούσε όλους σε απανθρωπιά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πῶς* (ερωτηματ.), με εξέλιξη τής τροπικής σημ. σε ειδική, με αποτέλεσμα τη χρήση τού επιρρήματος ως συνδέσμου].

Ρ

Ρ, ρ: ρω, το δέκατο έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στην Αρχαία Ελληνική το *ρω* στην αρχή τής λέξης προφερόταν ως δασύ, συνοδευόταν δηλ. από την εκφώνηση μιας άχνας, που δηλωνόταν και στη γραφή (πβ. *ῥῆμα*, που γραφόταν ως HPEMA [H = δασύ πνεύμα] στο προευκλείδειο αλφάβητο). Η δήλωση τής δασείας στο αρκτικό *ρ* χρησιμοποιείται και σήμερα στη γραφή των αρχαίων κειμένων και σε όλη τη λόγια παράδοση (π.χ. *ῥοή, ῥώμη, ῥαίνω*). Στους βυζαντινούς χρόνους μάλιστα και μέχρι τον 19ο αιώνα ακόμη (στο Λεξικό τού Σκαρλάτου Βυζαντίου λ.χ.). στο μέσον τής λέξης δηλώνονταν δύο πνεύματα, δηλ. τα δύο είδη προφοράς τού διπλού *ρω*: π.χ. *ἐξεῤῥάγη, ἀναντίῤῥητος*. Στις συλλαβογραφικές γραφές η αντιμετώπιση τού Ρ υπήρξε διαφορετική. Στη Γραμμική (γραφή) Β (1450-1200 π.Χ.) το ίδιο συλλαβόγραμμα, συμβατικά το Ρ, δηλώνει και τα δύο υγρά (r και l): π.χ. a-ri-to-mo = *ἀριθμός*, αλλά re-u-ko = *λευκός*. Στο κυπριακό συλλαβάριο υπάρχουν διαφορετικά συλλαβογράμματα για τα δύο υγρά σύμφωνα. Οι μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής ανάγουν τη μορφή και την ονομασία τού γράμματος *ρω* στο βορειοσημιτικό rōš ή reš (που σήμαινε «κεφάλι»). Ήδη σε αλφάβητα τής περιόδου 520-480 π.Χ. το γράμμα *ρω* προσέλαβε τη μορφή R, η οποία κυριάρχησε στο χαλκιδικό αλφάβητο (τής Εύβοιας) και εκείθεν στο λατινικό αλφάβητο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ρ, ρ ρω κ. ρο· το δέκατο έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ρω, αριθμός*).

Ρα (ο) {άκλ.} (κατά την αρχαία αιγυπτιακή μυθολογία) ο θεός Ήλιος, δημιουργός των θεών, των ανθρώπων και τού κόσμου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥᾶ* < αιγυπτ. Ra / Re «ήλιος»].

ραβαΐσι (το) {ραβαΐσ-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο και με πολλούς ανθρώπους γλέντι ΣΥΝ. ξεφάντωμα **2.** (συνεκδ.) η φασαρία από το γλέντι.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. τουρκ. προελεύσεως].

ραβανί κ. (σπανιότ.) **ρεβανί** (το) {άκλ.} γλύκυσμα που παρασκευάζεται από σιμιγδάλι, αβγά, ζάχαρη και βούτυρο, ψήνεται στον φούρνο και περιχύνεται με σιρόπι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. revani].

ραβασάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** σύντομη και κρυφή επιστολή ή σημείωμα με ερωτικό περιεχόμενο **2.** (γενικότ.-ειρων.) οτιδήποτε γραπτό (έγγραφο, επιστολή, σημείωμα κ.λπ.), το οποίο στέλνει κάποιος σε κάποιον: *το ~ τής εφορίας* || *οι υπάλληλοι αντάλλασσαν ραβασάκια, όταν δεν τους έβλεπε ο διευθυντής*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *ραβάσιν* «ξύλο για μέτρημα, για υπολογισμό» < σλαβ. ravaš].

ραββί (ο) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. (ως τιμητική προσφώνηση) **1.** (στον ιουδαϊσμό) ο ραββίνος (βλ.λ.) **2.** (στην Κ.Δ., ιδ. στους Ευαγγελιστές Μάρκο, Ματθαίο και Ιωάννη) ο Ιησούς Χριστός, όπως τον αποκαλούν οι μαθητές του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαββί* < εβρ. rabbi «δάσκαλέ μου!» < rabb «δάσκαλος»].

ραββίνος (ο) θρησκευτικός λειτουργός των Εβραίων, που εκτελεί τελετουργικά και διδακτικά (κατηχητικά) καθήκοντα ως πνευματικός ηγέτης· ΦΡ. ***μέγας ραββίνος*** ο επί κεφαλής των ραββίνων μιας περιοχής. — **ραββινικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. rabbino < rabbi, με φωνητ. επίδραση τού μτγν. *ῥαββί* (βλ.λ.)].

ραβδί (το) {ραβδ-ιού | -ιών} **1.** μακρύ και λεπτό κομμάτι ξύλου ΣΥΝ. βέργα, (λόγ.) ράβδος· ΦΡ. ***μαγικό ραβδί*** (i) ραβδί που κρατούσαν μάγισσες, νεράιδες κ.λπ. και το οποίο είχε μαγικές ιδιότητες: *τον άγγιξε με το ~ και τον μεταμόρφωσε σε βάτραχο* (ii) (μτφ.) καθετί το οποίο προκαλεί μια ανεξήγητη μεταβολή σε κάποιον ή κάτι: *«ποιο ~ τους ακούμπησε και ξαφνικά, εκεί που δήλωναν αποφασισμένοι να ακολουθήσουν διαφορετικούς δρόμους, διαπίστωσαν ότι βρίσκονται ενώπιον εκλογών και ομονόησαν;»* (εφημ.) **2.** (ειδικότ.) το μπαστούνι ΣΥΝ. μαγκούρα, (λόγ.) βακτηρία, ράβδος. — (υποκ.) **ραβδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαβδίον*, υποκ. τού ουσ. *ῥάβδος* (βλ.λ.)].

ραβδιά (η) το χτύπημα με ραβδί: *του 'ριξε μία γερή ~!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ῥαβδέα* (με συνίζηση) < αρχ. *ῥάβδος* (βλ.λ.)].

ραβδίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ράβδισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χτυπώ με ραβδί ΣΥΝ. ξυλοκοπώ **2.** (ειδικότ.) χτυπώ ή τινάζω (τα κλαδιά τού δέντρου) με ραβδί, για να ρίξω κάτω τους καρπούς του: *~ τις ελιές / τις καρυδιές / τις αμυγδαλιές*.

ραβδίο (το) ΒΙΟΛ. καθένα από τα φωτοευαίσθητα κύτταρα τού αμφιβληστροειδούς χιτώνα τού ματιού που είναι απαραίτητα για να βλέπει κανείς σε αμυδρό φως χωρίς να ξεχωρίζει τα χρώματα, αλλά μόνο τη φωτεινότητα και το σχήμα των αντικειμένων (βλ. κ. λ. *κωνίο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rod].

ράβδισμα (το) [μεσν.] {ραβδίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το χτύπημα ανθρώπου ή ζώου με ραβδί ή παρεμφερές όργανο (ρόπαλο, βέργα) ως τιμωρία **2.** το χτύπημα ή τίναγμα των κλαδιών δέντρου με ραβδί, για να πέσουν οι καρποί του: *το ~ των ελιών*.

ραβδισμός (ο) [μτγν.] το ράβδισμα (βλ.λ., σημ. 1).

ραβδιστήρα (η) το ειδικό μακρύ ραβδί που χρησιμοποιείται για το χτύπημα των δέντρων κατά τη συγκομιδή των καρπών τους, κατά το ράβδισμα. Επίσης **ραβδιστήρι** (το).

ραβδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ραβδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που το σχήμα του μοιάζει με ραβδί **2.** αυτός που έχει γραμμωτό σχέδιο. — **ραβδοειδώς** επίρρ. [1799]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης -ης, -ες*.

ραβδοκώδικας (ο) {ραβδοκωδίκων} ειδικός κώδικας αναγνώρισης αντικειμένων (λ.χ. βιβλίων, εμπορευμάτων κ.λπ.) βασισμένος στο πάχος διαδοχικών ραβδώσεων.

ραβδομαχία (η) [μτγν.] {ραβδομαχιών} η άσκηση στη μάχη σώμα με σώμα με τη χρήση ραβδιών ως όπλων (πβ. λ. *σπαθασκία, ξιφασκία*). — **ραβδομαχώ** ρ. [1887] {-είς...}, **ραβδομάχος** (ο/η).

ραβδομύωμα (το) {ραβδομυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος στους γραμμωτούς μυς, ο οποίος συνήθ. εμφανίζεται στην καρδιά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhabdomyoma].

ράβδος (η) (λόγ.) **1.** μακρύ και λεπτό κυλινδρικό κομμάτι ξύλου, κυρ. (παλαιότ.) για στήριξη κατά το περπάτημα· ΦΡ. ***ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει*** για συλλογισμούς με αδύναμη λογική συνοχή, για συμπεράσματα που δεν είναι σαφές πώς προκύπτουν: *ισχυρίζεται ότι η τζαζ συμβάλλει στην αύξηση τής εγκληματικότητας· ~!* **2.** (συνεκδ.) ο ραβδισμός, το ξυλοκόπημα· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όπου δεν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος*** *(όπου οὐ πίπτει λόγος, πίπτει ῥάβδος)* για περιπτώσεις που κάποιος δεν πείθεται με τα λόγια και πρέπει να συμμορφωθεί με τη βία (παραφθορά τής φρ.: *ὃν οὐ τύπτει λόγος οὐδὲ ῥάβδος* = όποιον δεν χτυπά ο λόγος δεν τον χτυπά και το ξύλο, πβ. Αποστολίου παροιμ. 12. 77) (β) (σκωπτ.) ***αγία ράβδος*** το ξυλοκόπημα, ο ραβδισμός (ως μέσο σωφρονισμού): *δεν είναι φρόνιμος, θα πέσει ~* **3.** (ειδικότ.) το μπαστούνι, η μαγκούρα **4.** στέλεχος ραβδοειδούς σχήματος ως σύμβολο εξουσίας, επίσημου αξιώματος, τίτλου, ιδιότητας: *ποιμαντική ~* (σύμβολο αρχιερατικής εξουσίας) || *στρατάρχική ~* (διακριτική τού στρατάρχη) || *ρυθμική ~* (μπαγκέτα μαέστρου) || *μαγική ~* (ταχυδακτυλουργού) **5.** οτιδήποτε έχει ραβδοειδές σχήμα: *αστυνομική ~* (το κλομπ) || *~ χρυσού / σιδήρου* || *σιδηροδρομικές ~* (οι ράγες) **6.** ***ράβδος ζεύξεως*** το εξάρτημα τού αυτοκινήτου που συνδέει τους δύο βραχίονες των διευθυντήριων τροχών, η μεγάλη μπάρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥάβδος* < *wṛb-dos (με επίθημα *-δος*, πβ. *κλά-δος*) < θ. *wṛb-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wer-b- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. αρχ. σλαβ. *vrŭba (> ρωσ. vérba «λυγαριά»), λατ. verbera (πληθ.) «χτύπημα, μαστίγιο», ίσως και γοτθ. wairpan «ρίχνω, πετώ», αρχ. γερμ. werfan (> γερμ. werfen) κ.ά. Ομόρρ. *ραπ-ίζω* (βλ.λ.)].

ραβδοσκοπία (η) {ραβδοσκοπιών} ο εντοπισμός υπόγειων πηγών, υδάτων, μετάλλων ή ακόμα θαμμένων θησαυρών κ.λπ. από άτομα που ισχυρίζονται ότι έχουν υψηλή ραδιαισθησία με τη βοηθητική χρήση ράβδου ή εκκρεμούς. — **ραβδοσκοπικός**, -ή, -ό, **ραβδοσκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.

ραβδοσκόπος (ο/η) πρόσωπο που ασκεί ραβδοσκοπία. — **ραβδοσκοπώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *ράβδος* + *-σκόπος* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

ραβδούχος (ο) ΙΣΤ. **1.** (στην αρχαία Ελλάδα) αυτός που επισήμως κατείχε αξίωμα, εξουσία, φέροντας και την αντίστοιχη διακριτική ράβδο, όπως λ.χ. οι δικαστές, οι διαιτητές ή κριτές αγώνων κ.λπ. **2.** (στην αρχαία Αθήνα) αξιωματούχος ο οποίος έφερε ράβδο ως διακριτικό τού αξιώματός του, ήταν υπεύθυνος για την τήρηση τής τάξεως σε δημόσιες εκδηλώσεις (γιορτές, αθλητικούς αγώνες κ.λπ.) **3.** (στην αρχαία Ρώμη) ο υπηρέτης που προπορευόταν τού άρχοντα, κρατώντας δέσμη ράβδων και πέλεκυ ΣΥΝ. ραβδοφόρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαβδοῦχος* < *ῥάβδος* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

ραβδοφόρος, -α, -ο **1.** αυτός που κρατά ράβδο κυρ. ως διακριτικό αξιώματος ή τίτλου **2.** ***ραβδοφόρος*** (ο) ο ραβδούχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ῥάβδος* + *-φόρος* < *φέρω*].

ράβδωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** στενή, επιμήκης εξοχή ή εσοχή στην επιφάνεια στερεάς ύλης ή κατασκευής: *κατακόρυφες ~ ενός κίονα* ΣΥΝ. αυλάκωση **2.** στενή λωρίδα συγκεκριμένου χρώματος πάνω σε επιφάνεια διαφορετικού χρώματος: *οι ~ τής ζέβρας* ΣΥΝ. γραμμή, γράμμωση. — **ρα-**

βδώνω ρ. [1896].

ραβδωτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που στην επιφάνειά του φέρει ραβδώσεις: ~ *μύες* ΣΥΝ. γραμμωτός **2.** (ειδικότ. για κίονες, κατασκευές κ.λπ.) αυτός που έχει αυλακώσεις: ~ *κίονας* / *κολόνα* ΣΥΝ. αυλακωτός. — **ραβδωτά** επίρρ.

Ραβέννα (η) πόλη τής ΒΑ. Ιταλίας κοντά στην Αδριατική Θάλασσα, ονομαστή για τα ψηφιδωτά της.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ῥάβεννα* / *Ῥαούεννα* (στον γεωγράφο Στράβωνα) < λατ. Ravenna, ετρουσκ. αρχής, αγν. ετύμου].

ραβέρσα (η) {δύσχρ. ραβερσών} η κίνηση μπασκετμπολίστα κατά την οποία γυρίζει με πλάτη στο καλάθι υψώνοντας το χέρι και στέλνοντας τη μπάλα προς αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. reverse, βλ. λ. *ραβερσέ*].

ραβερσέ (το) {άκλ.} **1.** βολή (σουτ) με κίνηση ραβέρσας (βλ.λ.) **2.** (ως επίθ.) αυτός που γίνεται με τον τρόπο τής ραβέρσας: *σουτ* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reversé, μτχ. τού ρ. reverser «επιστρέφω»].

ραβί (ο) ➝ ραββί

ραβιέρα (η {ραβιερών} μικρό οικιακό οβάλ σκεύος, συνήθ. από πορσελάνη, όπου σερβίρεται τυρί κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. raviera < γαλλ. ravier «μικρό πιάτο, στο οποίο σερβίρονται λαχανικά και ορεκτικά» < παλ. γαλλ. rave < λατ. raphanus < αρχ. *ῥάφανος* (βλ. λ. *ραπάνι*)].

ραβιόλι (το) {ραβιολ-ιού | -ιών} **1.** τετράγωνο ζυμαρικό γεμισμένο με κιμά και καρυκεύματα **2.** ***ραβιόλια*** (τα) το φαγητό που παρασκευάζεται με τα παραπάνω ζυμαρικά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ravioli, πληθ. τού raviolo «μικρό λάχανο, γογγύλι», υποκ. τού rava < λατ. rapa / rapum «γογγύλι, ραπάνι»].

ράβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έραψα, ρά-φτηκα, -μμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ενώνω ή στερεώνω (κάτι με κάτι άλλο) με βελονιές: ~ *τις εξωτερικές τσέπες σ' ένα πουκάμισο* / *το κουμπί στο μανίκι* **2.** φτιάχνω ή επιδιορθώνω (ρούχο, κάλυμμα κ.λπ.), ενώνοντας ή στερεώνοντας τα επιμέρους κομμάτια τού υφάσματος με βελονιές: ~ *τις κάλτσες που τρύπησαν*· ΦΡ. (α) ***ράβε, ξήλωνε, (δουλειά να μη σου λείπει)*** (i) για ανούσιες, τετριμμένες εργασίες, που ωστόσο απασχολούν κάποιον (ii) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος φτειάχνει κάτι, κάποιος άλλος το χαλάει και αυτό συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο: «*ο ένας υπουργός κατάργησε τις γενικές εξετάσεις, ο επόμενος λέει ότι θα τις επαναφέρει*·~» (εφημ.) (β) ***κομμένος και ραμμένος στα μέτρα (κάποιου)*** βλ. λ. *κόβω* (γ) (οικ.) ***ράψ' το / ράφ' το*** μη μιλάς, βούλλωσέ το, κλείστ' το! (δ) ***κόβω και ράβω*** κάνω ό,τι θέλω: *στην εταιρεία αυτή κόβει και ράβει* **3.** κλείνω (τραύμα) με ράμματα **4.** αναθέτω (σε ράφτη ή μοδίστρα) το ράψιμο (ρούχου ή άλλου ενδύματος): *όλες τις τουαλέτες της τις ράβει σε ξένους οίκους μόδας!* || *σε ποιον το έραψες αυτό το σακάκι;* **5.** *(~ κάποιον)* αναλαμβάνω το ράψιμο των ρούχων (κάποιου): *λένε ότι τη ράβει μεγάλος μόδιστρος* **6.** (μεσοπαθ. ***ράβομαι***) είμαι πελάτης (σε συγκεκριμένο ράφτη ή μοδίστρα): *χρόνια τώρα ~ σ' αυτή τη μοδίστρα και δεν την αλλάζω!* ♦ **7.** (αμετβ.) ασχολούμαι με το ράψιμο: *παλιά τα προσόντα μιας γυναίκας ήταν απλώς να ξέρει να ράβει και να μαγειρεύει*· ΦΡ. ***κόβει και ράβει η γλώσσα μου*** φλυαρώ ασταμάτητα. Επίσης (λόγ.) **ράπτω.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥάπτω* (ήδη μυκ. ra-pte-re = *ῥαπτῆρες*), αγν. ετύμου. Η απουσία αρχικού w- από τους μυκ. τ. δεν επιτρέπει τη σύνδεση με λιθ. verpiù «γνέθω», λετ. rirpet «γνέθω με αδράχτι», που θα οδηγούσε σε I.E. *werp- «γυρίζω, στρέφω, τυλίγω» (μέσω τού συνεσταλμ. *wr̥p). Το νεοελλ. *ράβω* βασίζεται στον αρχ. αόρ. *ἔρραψα* κατά το σχήμα *σκάπτω ἔσκαψα – σκάβω, κόπτω – ἔκοψα – κόβω* κ.ά.].

ράγα¹ (η) {ραγών} καθεμία από τις δύο ατσάλινες ράβδους, πάνω στις οποίες κινείται ο σιδηρόδρομος ή το τραμ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rail < αγγλ. rail (πβ. railway «σιδηρόδρομος») < παλ. γαλλ. raille, παράλλ. τ. τού reille < λατ. regula «κανόνας, μέτρο»].

ράγα² (η) ➝ ρώγα

ραγάδα (η) **1.** η μικρή σχισμή, η επιφανειακή ρωγμή: ~ *στον βράχο* / *σε τοίχο* **2.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε γραμμοειδής ρήξη τής επιδερμίδας συνήθ. γύρω από φυσικά στόμια, τις θηλές των μαστών κ.λπ.: *μετά την τελευταία της εγκυμοσύνη έκανε ραγάδες στην κοιλιά.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαγάς, -άδος* < θ. *ῥαγ-* τού αρχ. *ῥήγ-νυ-μι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*). Βλ. κ. *ρήγμα*].

ραγδαίος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που εκδηλώνεται ή εμφανίζεται με μεγάλη ορμή και σε μεγάλες ποσότητες: ~ *βροχή* / *χιονόπτωση* ΣΥΝ. σφοδρός **2.** (μτφ.) αυτός που εξελίσσεται με μεγάλη ταχύτητα: ~ *πτώση των αξιών* / *αύξηση των τιμών* / *αλλαγές* / *ρυθμοί* / *εξελίξεις.* — **ραγδαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαγδαῖος* < επίρρ. *ῥάγδην* «βιαίως, σφοδρά» + παραγ. επίθημα *-αῖος* (πβ. *ἀρχαῖος, μοιραῖος*). Το επίρρ. *ῥάγδην* (που μαρτυρείται ως μτγν.) ανάγεται σε θ. *ῥαγ-* τού ρ. *ῥήγ-νυ-μι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*) και επιρρηματικό επίθημα *-δην* (πβ. *φύρ-δην, ἄρ-δην*). Βλ. κ. *ρήγμα*].

ραγή (η) ΙΑΤΡ. ελαφρά, επιφανειακή ρωγμή οστού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαγή* < θ. *ῥαγ-* τού ρ. *ῥήγ-νυ-μι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην*). Βλ. λ. *ρήγμα*].

ραγιάδικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ραγιά ή τον ραγιαδισμό **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υποτέλεια, δουλικότητα ΣΥΝ. δουλοπρεπής. — **ραγιάδικα** επίρρ.

ραγιαδισμός (ο) [1890] η δουλική στάση, που φανερώνει ραγιά (βλ.λ.) ΣΥΝ. δουλικότητα, υποτέλεια.

ραγιάς (ο) {ραγιάδες} **1.** (κατά την Τουρκοκρατία) ο χριστιανός υπήκοος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας **2.** (μτφ.) αυτός που έχει δουλοπρεπή στάση απέναντι σε κάποιον: *μας θέλουν όλους ~. για να μας κάνουν ό,τι θέλουν!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. raya / reaya].

ραγίζω κ. **ραΐζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρά(γ)ισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ ρωγμή στην επιφάνεια (κυρ. εύθραυστου αντικειμένου), χωρίς να το σπάζω: *η πέτρα ράγισε το τζάμι τού παραθύρου*· ΦΡ. ***ραγίζω την καρδιά (κάποιου)*** (μτφ.) προκαλώ μεγάλη θλίψη (σε κάποιον): *τα πικρά λόγια του μου ράγισαν την καρδιά* ΣΥΝ. πληγώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (κυρ. για εύθραυστα αντικείμενα) παθαίνω ρωγμή, επιφανειακό ρήγμα, χωρίς να σπάω: *ο καθρέφτης* / *το ποτήρι ράγισε* || *ραγισμένο βάζο* || *ράγισε το κόκκαλο τού χεριού και το έβαλαν στον γύψο* **3.** (μτφ.) υφίσταμαι πλήγμα, χάνω τη σταθερότητά μου: *μετά το σκάνδαλο το άτεγκτο προσωπείο τού αδιάφθορου ηγέτη άρχισε να ραγίζει* || *ράγισε το μέτωπο τής συμμαχίας*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ραγίζει η καρδιά μου*** θλίβομαι βαθύτατα: *ράγισε η καρδιά όλης τής Ελλάδας με το δράμα τού μικρού παιδιού* (β) ***ραγίζει το γυαλί*** (i) κλονίζεται η υγεία (κάποιου): *άμα ραγίσει το γυαλί, τι να τα κάνεις και τα λεφτά και τη δόξα;* (ii) για κάτι που δέχεται ανεπανόρθωτο πλήγμα: *όταν ραγίσει το γυαλί σε μια φιλία, δύσκολα ξανακολλά!* — **ράγισμα** κ. **ράισμα** (το), (υποκ.) **ραγισματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἐρράγησα* < γ' πληθ. *ἐρράγησαν*, παθ. αόρ. β' τού αρχ. *ῥήγνυμι* (βλ. κ. *ρήγμα*), κατά τα ρ. σε *-ίζω*, λ.χ. *σήπομαι – ἐσάπησαν – σαπίζω*].

ραγισματιά κ. (καθημ.) **ραϊσματιά** (η) η μικρή ρωγμή επιφάνειας ΣΥΝ. ράγισμα.
[ΕΤΥΜ. < *ράγισμα, -ατος* + *-ιά*, πβ. κ. *σταλαγματ-ιά*].

ραγκλάν (το) → ρεγκλάν

ράγκμπι (το) {άκλ.} ομαδικό παιχνίδι που παίζεται από δύο δεκαπενταμελείς ομάδες και διαφέρει από το ποδόσφαιρο στο ότι οι παίκτες επιτρέπεται να πιάνουν, να μπλοκάρουν και να μεταφέρουν τη μπάλα με τα χέρια, ενώ σκοπός είναι να μπει η μπάλα στο αντίπαλο τέρμα ή να περάσει πάνω από το οριζόντιο δοκάρι του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rugby, από την ομώνυμη πόλη τής Αγγλίας, στο κολέγιο τής οποίας επινοήθηκε (το 1823) το άθλημα αυτό].

ραγκού κ. **ραγού** (το) {άκλ.} κρέας με λαχανικά μαγειρεμένο με πολλά καρυκεύματα και σάλτσα (βλ. κ. λ. *εντράδα*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ragoût < ρ. *ragoûter «ανοίγω την όρεξη» (χαρακτηρίζει αρνητικά τα φαγητά με υπερβολική δόση καρυκευμάτων· απαντά μόνον ο μτχ. τ. ragoûtant) < goût «γούστο, γεύση»].

ραγκτάιμ (το) {άκλ.} μουσικό ύφος πρόδρομο τής τζάζ κατά τα τέλη τού 19ου και τις αρχές τού 20ού αι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ragtime, από συμφυρμό των rag(ged) «τραχύς, ακατανόητος, χωρίς συνοχή» + time «χρόνος»].

ραγοειδής, -ής, -ές {ραγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (επιστημ.) αυτός που μοιάζει στο σχήμα του με ρώγα: ~ *υμένας* (τού ματιού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαγοειδής* < αρχ. *ῥάξ* / *ῥώξ* (βλ. λ. *ρώγα*) + παραγ. επίθημα *-ειδής*].

ραγολογώ ρ. αμετβ. {ραγολογείς... | ραγολόγησα} μαζεύω ρώγες ή τα τελευταία τσαμπιά που έχουν μείνει σε ένα κλήμα. — **ραγολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαγολογῶ (-έω)* < *ῥαγολόγος* < *ῥάξ* / *ῥώξ* (βλ. λ. *ρώγα*) + *λόγος*].

ραγού (το) ➝ ραγκού

ράδα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. ανοιχτό και ευρύχωρο αγκυροβόλιο, ανοιχτός προλιμένας: «*το "Μαντώ" ήταν τώρα στη ~, έξω απ' το λιμάνι τής Μπόνας*» (Η. Βενέζης).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. rada < γαλλ. rade < αρχ. αγγλ. rad «ταξίδι» (> αγγλ. road «δρόμος, οδός»)].

Ραδάμανθυς (ο) {Ραδαμάνθυος} ΜΥΘΟΛ. Κρητικός ήρωας, γιος τού Δία και τής Ευρώπης, γνωστός για τη σωφροσύνη και τη δίκαιη κρίση του· ένας από τους τρεις κριτές-δικαστές των ψυχών στον Άδη (μαζί με τον Μίνωα και τον Αιακό). Επίσης **Ραδάμανθης**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥαδάμανθυς*, πιθ. προελλην. δάνειο, όπως μαρτυρείται από το συμφωνικό σύμπλεγμα *-νθ-*. Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το μτγν. *ῥάδαμνος* «μικρό κλαδί, μικρός βλαστός»].

ραδιαισθησία (η) {ραδιαισθησιών} η υποτιθέμενη ευαισθησία σε ορισμένα είδη ακτινοβολίας, καθώς και η αντίστοιχη ικανότητα κάποιου να εντοπίζει πρόσωπα, πράγματα κ.λπ.· στην αξιοποίησή της βασίζεται και η ραβδοσκοπία (βλ.λ.). — **ραδιαισθαντικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiesthésie (νόθο σύνθ.)].

ραδιενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα ορισμένων στοιχείων να εκπέμπουν τη σωματιδιακή ή ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία που προκύπτει από την αυθόρμητη διάσπαση των πυρήνων των ατόμων τους και τη δημιουργία νέων πυρήνων· συνεκδ. το αντίστοιχο φαινόμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radioactivity (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].

ραδιενεργός, -ός (καθημ. -ή), -ό **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να εκπέμπει ραδιενέργεια, που περιέχει στοιχεία με αυτή την ιδιότητα: ~ *ορυκτό* / *πηγή* / *υλικά* || *το ράδιο είναι ~ στοιχείο* **2.** (α) ***ραδιενεργό νέφος*** βλ. λ. *νέφος* (β) ***ραδιενεργός άνθρακας*** άνθρακας (C) 14, βλ. λ. *άνθρακας* (γ) ***ραδιενεργά κατάλοιπα*** ραδιενεργές ουσίες που εκλύονται μετά από πυρηνική έκρηξη, μεταφέρονται με τους ανέμους και επικάθηνται προκαλώντας ρύπανση (δ) ***ραδιενεργός ακτινοβολία*** η τριών διαφορετικών μορφών ακτινοβολία, την οποία εκπέμπουν τα ραδιενεργά στοιχεία που βρίσκονται στη φύση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radioactive (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].

ραδίκι (το) {ραδικ-ιού | -ιών} εδώδιμο φυτό, είδη τού οποίου είναι το αντίδι, η πικραλίδα ή άγριο ραδίκι κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. radicchio < δημώδ. λατ. *rādiculum, παράλλ. τ.

τού λατ. rādicula, υποκ. τού rādix, -icis «ρίζα»].

ραδικοβλάσταρο (το) το τρυφερό βλαστάρι καλλιεργημένου ραδικιού.

ραδικόζουμο (το) το ζουμί, ο ζωμός από βρασμένα ραδίκια.

ραδινός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** (κυρ. για μέλη τού σώματος) αυτός που έχει λεπτότητα και ευλυγισία, λεπτοκαμωμένος και κομψός: *οι υψηλές, ~ και γεμάτες αξιοπρέπεια μορφές είναι χαρακτηριστικό τής ζωγραφικής τής εποχής των Παλαιολόγων* || ~ *φιγούρα* **2.** αυτός που η κατασκευή του είναι επιμήκης και λεπτή: ~ *κίονας.* — **ραδινότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαδινός / βραδινός* (αιολ.). αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ῥαδές· τὸ ἀμφοτέρως ἐγκεκλιμένον* και με το ομηρικό επίθ. *περι-ρρηδής* «ολισθηρός, γλιστερός». πράγμα που οδηγεί στην υιοθέτηση ρίζας **Fραδ-*. Ωστόσο, οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με τ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών (λ.χ. γοτθ. wraton «πορεύομαι». λιθ. randù «βρίσκω», σανσκρ. ávradanta «χαλαρώνω κάτι») παραμένουν εξ ολοκλήρου υποθετικές].

ράδιο[1] (το) το ραδιόφωνο· ΦΡ. (καθημ.-οικ.) ***ράδιο-αρβύλα*** βλ. λ. *αρβύλα.* (υποκ.) **ραδιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. radio, που αποσπάστηκε από σύνθετα όπως radiotelephony, radiophony].

ράδιο[2] (το) {ραδίου | χωρ. πληθ.} εξαιρετικά ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ra) αργυρόλευκου χρώματος, που απαντά στον πισσουρανίτη (ορυκτό τού ουρανίου) ως προϊόν ραδιενεργού διασπάσεως τού ουρανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radium < λατ. radius «ακτίνα»].

ραδιο- κ. **ραδιό-** κ. **ραδι-** α' συνθετικό κυρ. επιστημονικών όρων, που δηλώνει ότι κάτι: **1.** είναι ραδιενεργό ισότοπο τού ραδίου και γενικότ. σχετίζεται με το στοιχείο ράδιο: *ραδιο-ϊσότοπο, ραδιο-λογία* **2.** προκύπτει από τη χρήση ακτίνων Χ ή βασίζεται, αναφέρεται σε αυτές: *ραδιο-θεραπεία, ραδιο-γράφημα* **3.** σχετίζεται με τις ακτίνες που εκπέμπονται από τη διάσπαση ατομικών πυρήνων: *ραδι-ενέργεια, ραδιο-πάθεια* **4.** βασίζει τη λειτουργία του στα ηλεκτρομαγνητικά κύματα. σχετίζεται με αυτά: *ραδιο-επικοινωνία, ραδιο-κύματα, ραδιο-δέσμη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακτίνα.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την ονομασία τού χημικού στοιχείου *ράδιο* (βλ.λ.) και από ξέν. όρ. με α' συνθ. το λατ. radius «ακτίνα»].

ραδι(ο)αστρονομία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη των ουράνιων σωμάτων με βάση την εκπεμπόμενη ενέργειά τους στα ραδιοφωνικά μήκη κύματος. — **ραδι(ο)αστρονομικός, -ή, -ό, ραδι(ο)αστρονομικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioastronomy (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + astronomy (βλ. κ. *αστρονομία*)].

ραδιοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος τής βιολογίας που εξετάζει την επίδραση που ασκούν στους ζωντανούς οργανισμούς οι ραδιενεργές ακτινοβολίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiobiology (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + biology (βλ. λ. *βιολογία*)].

ραδιοβολίδα (η) αυτόματη συσκευή που μεταφέρεται με αερόστατο, με σκοπό τη μεταβίβαση δεδομένων από μετεωρολογικές μετρήσεις μέσω ειδικού ραδιοπομπού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiosonde (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].

ραδιοβόλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η καταγραφή, εξέταση των μετεωρολογικών, ατμοσφαιρικών δεδομένων με ραδιοβολίδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiosondage (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].

ραδιογενετική (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονική κατεύθυνση τής βιολογίας, που εξετάζει τις επιπτώσεις τής ραδιενεργού ακτινοβολίας στα γεννητικά κύτταρα, γενικότ. την επίδρασή της στην κληρονομικότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiogenetics (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + genetics (βλ. κ. *γενετική*)].

ραδιογράφημα (το) {ραδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** φωτογραφική παράσταση που αποτυπώνεται με την επίδραση ακτίνων Χ ή πυρηνικής ακτινοβολίας **2.** μήνυμα που μεταδίδεται μέσω τής ραδιοτηλεγραφίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά των (νόθων συνθ.) αγγλ. radiogram (στη σημ. «ραδιοτηλεγράφημα») και radiograph (στη σημ. «ακτινογραφική εικόνα»)].

ραδιογραφία (η) [1897] {ραδιογραφιών} **1.** μέθοδος δοκιμής υλικών. που βασίζεται στον διαφορετικό βαθμό απορροφήσεως των ακτίνων Χ από τα συστατικά ενός σώματος ΣΥΝ. ραδιογράφηση **2.** η ραδιοτηλεγραφία (βλ.λ.). Επίσης **ραδιοακτινογραφία** κ. **ραδιογράφηση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiographie (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -graphie < *γράφω*].

ραδιογραφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ραδιογραφία ΣΥΝ. ακτινογραφικός **2.** αυτός που σχετίζεται με τη ραδιοτηλεγραφία ΣΥΝ. ραδιοτηλεγραφικός.

ραδιογωνιομετρία (η) {ραδιογωνιομετριών} ο υπολογισμός και εντοπισμός τής θέσης, τού προσανατολισμού ραδιοφωνικού πομπού με τη χρήση ραδιογωνιομέτρου. — **ραδιογωνιομετρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiogoniométrie (νόθο σύνθ.)].

ραδιογωνιόμετρο (το) {ραδιογωνιομέτρ-ου | -ων} ραδιοηλεκτρική διάταξη με ειδική κατευθυνόμενη κεραία και δέκτη ραδιοκυμάτων για τον προσδιορισμό τής διεύθυνσης από την οποία εκπέμπονται ραδιοκύματα, κυρ. από την οποία γίνεται ραδιοφωνική εκπομπή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiogoniomètre (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + gonio- (< *γωνία*) + -mètre (< *μέτρον*)].

ραδιοδέκτης (ο) {ραδιοδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. δέκτης σημάτων και μηνυμάτων που στέλνονται με ηλεκτρομαγνητικά κύματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio receiver].

ραδιοδέσμη (η) {ραδιοδεσμών} δέσμη ραδιοκυμάτων με χρήση στις επικοινωνίες, κυρ. στην υπεραστική και διεθνή τηλεφωνία.

ραδιοενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συνδυασμός ραδιοφώνου και ενισχυτή.

ραδιοεντοπιστής (ο) το ραντάρ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radar (βλ. κ. *ραντάρ*)].

ραδιοεπικοινωνία (η) {ραδιοεπικοινωνιών} η μεταβίβαση μηνυμάτων μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, λ.χ. με τη ραδιοτηλεφωνία ή τη ραδιοτηλεγραφία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiocommunication (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].

ραδιοερασιτέχνης (ο) {ραδιοερασιτεχνών} πρόσωπο που ασχολείται ερασιτεχνικά με τη λειτουργία ραδιοφωνικού σταθμού, συνήθ. μικρής εμβέλειας εκπομπής: *σύλλογος ραδιοερασιτεχνών* || *παράνομος* ~ (ραδιοπειρατής) || *άδεια ραδιοερασιτέχνη.*

ραδιοευαισθησία (η) {ραδιοευαισθησιών} η ευαισθησία ή η αδυναμία αντιδράσεως συγκεκριμένων ιστών ή οργανισμών σε διάφορες μορφές ακτινοβολίας, λ.χ. στις ακτίνες Χ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiosensitivity (με μεταφορά τού α' συνθ. radio-)].

ραδιοζεύξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} ΤΕΧΝΟΛ. η σύνδεση δύο τόπων μέσω ραδιοφωνικών κυμάτων για τη μετάδοση σήματος (ήχου, εικόνας, δεδομένων).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio-link].

ραδιοηλεκτρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ραδιοηλεκτρολογία ή τον ραδιοηλεκτρισμό: ~ *κύματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioelectric (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + electric (βλ. κ. *ηλεκτρικός*)].

ραδιοηλεκτρισμός (ο) επιστημονικός κλάδος τού ηλεκτρισμού, που ασχολείται με τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα και τις εφαρμογές τους κυρ. στη ραδιοτηλεγραφία ή την τηλεφωνία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioelectricity (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + electricity (βλ. κ. *ηλεκτρισμός*)].

ραδιοηλεκτρολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ηλεκτρολογίας που μελετά τα εναλλασσόμενα ρεύματα υψηλής συχνότητας, τις ιδιότητες και τις εφαρμογές τους, καθώς και η τεχνική που επιτρέπει τη διαβίβαση ήχων ή εικόνων μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων. — **ραδιοηλεκτρολόγος** (ο).

ραδιοηλεκτροτεχνία (η) {ραδιοηλεκτροτεχνιών} η τεχνική των ραδιοηλεκτρικών εγκαταστάσεων. — **ραδιοηλεκτροτεχνίτης** (ο).

ραδιοθάλαμος (ο) {ραδιοθαλάμ-ου | -ων, -ους} ειδικά διαμορφωμένη και εξοπλισμένη αίθουσα για τη μετάδοση ραδιοφωνικών εκπομπών ή για ηχογραφήσεις: *η συνέντευξη θα μεταδίδεται απευθείας από τον ~ τού σταθμού μας* ΣΥΝ. στούντιο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. studio. Βλ. κ. *στούντιο*].

ραδιοθεραπεία (η) {ραδιοθεραπειών} η θεραπευτική μέθοδος που στηρίζεται στη χρήση τής ακτινοβολίας τού ραδίου και τεχνητών ραδιενεργών ισοτόπων, κυρ. για τη θεραπεία όγκων, διαφόρων ειδών καρκίνου ΣΥΝ. ακτινοθεραπεία. — **ραδιοθεραπευτικός, -ή, -ό, ραδιοθεραπευτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotherapy (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + therapy < *θεραπεία*].

ραδιοϊσότοπο (το) {ραδιοϊσοτόπ-ου | -ων} το ραδιενεργό ισότοπο συγκεκριμένου στοιχείου, που απαντά στη φύση ή παράγεται τεχνητά και χρησιμοποιείται σε φυσικές και βιολογικές έρευνες στη θεραπευτική, τη βιομηχανία, τη λήψη ραδιογραφιών (βλ.λ.), σε ελέγχους μεταλλικών κατασκευών, καθώς και στη γεωργική έρευνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioisotope (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + isotope (βλ. κ. *ισότοπο*)].

ραδιοκασετόφωνο (το) {-ώνου | -ων} συσκευή που λειτουργεί ως ραδιοφωνικός δέκτης και μαγνητόφωνο συγχρόνως ΣΥΝ. ραδιομαγνητόφωνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radio-tape recorder].

ραδιοκύματα (τα) {ραδιοκυμάτων} ηλεκτρομαγνητικά κύματα με μήκος από ένα χιλιοστό ώς 30.000 μέτρα ή με συχνότητα από 10 κιλοχέρτς (kHz) μέχρι 45 γιγαχέρτς (GHz), που χρησιμοποιούνται στη ραδιοφωνία, την τηλεόραση, τη ραδιοτηλεγραφία, τη ραδιοτηλεφωνία κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiowave].

ραδιολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος τής φυσικής, ο οποίος ερευνά τις ιδιότητες και εφαρμογές τού ραδίου και γενικότ. των ραδιενεργών σωμάτων • **2.** κλάδος τής ιατρικής που μελετά τις ακτίνες Χ και άλλες ακτινοβολίες, καθώς και πιθανές τεχνικές αποτυπώσεως για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς σκοπούς. — **ραδιολόγος** (ο/η), **ραδιολογικός, -ή, -ό, ραδιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiologie (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -logie < *-λογία* (< *λέγω*)].

ραδιόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση χημικής ένωσης ως αποτέλεσμα τής χρήσης ιοντίζουσας ακτινοβολίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiolysis (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -lysis < αρχ. *λύσις*].

ραδιομαγνητόφωνο (το) {ραδιομαγνητοφών-ου | -ων} το ραδιοκασετόφωνο (βλ.λ.).

ραδιομετεωρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής μετεωρολογίας που χρησιμοποιεί ραδιοηλεκτρικά μέσα για την ανάλυση και πρόγνωση τού καιρού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiométéorologie < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + météorologie (βλ. κ. *μετεωρολογία*)].

ραδιομόλυβδος (ο) {ραδιομολύβδου} χημικό στοιχείο ισότοπο τού μολύβδου, που προκύπτει ως τελική μεταστοιχείωση τού ραδίου.

ραδιοναυτιλία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ναυτιλίας που αξιοποιεί τα ραδιοτεχνικά μέσα για τον εντοπισμό πλοίων και αεροσκαφών. γενικότ. η χρήση ραδιοτεχνικών μέσων στη ναυτιλία και την αεροναυτιλία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radionavigation].

ραδιοπάθεια (η) {ραδιοπαθειών} κάθε πάθηση που οφείλεται σε έκθεση σε ραδιενεργό ακτινοβολία.
[ΕΤΥΜ. < *ραδιο-* + *-πάθεια* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

ραδιοπειρατεία (η) {ραδιοπειρατειών} η κατοχή και λειτουργία ραδιοφωνικού πομπού χωρίς επίσημη, νόμιμη έγκριση από αρμόδια κρατική αρχή.

ραδιοπειρατής (ο), **ραδιοπειρατίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ιδιοκτήτης ή χειριστής παράνομου ραδιοφωνικού πομπού. — **ραδιοπειρατικός**, -ή, -ό.

ραδιοπηγή (η) κάθε αντικείμενο τού σύμπαντος που εκπέμπει ραδιοκύματα με μεγάλη συχνότητα, καθώς και η αντίστοιχη περιοχή από την οποία εκπέμπονται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio source].

ραδιοπικάπ (το) {άκλ.} συσκευή με ραδιόφωνο και πικάπ.

ραδιοπομπός (ο) πομπός για επικοινωνία από απόσταση, που χρησιμοποιείται στη ραδιοεπικοινωνία ΣΥΝ. ασύρματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio transmitter].

ραδιοπυξίδα (η) ραδιογωνιόμετρο που λειτουργεί αυτόματα και χρησιμοποιείται σε πλοία και αεροσκάφη για τον υπολογισμό τής σωστής πορείας τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio compass].

ραδιοσκηνοθεσία (η) {ραδιοσκηνοθεσιών} η σκηνοθεσία θεατρικού έργου που μεταδίδεται από το ραδιόφωνο. — **ραδιοσκηνοθέτης** (ο), **ραδιοσκηνοθετικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio direction].

ραδιοσκοπία (η) {ραδιοσκοπιών} η ακτινοσκόπηση (βλ.λ.). Επίσης **ραδιοσκόπηση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioscopy (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -scopy (< *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά»)].

ραδιοσκοπικός, -ή, -ό ο ακτινοσκοπικός (βλ.λ.). — **ραδιοσκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radioscopic (νόθο σύνθ.)].

ραδιοσταθμός (ο) **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος κλειστός χώρος και το κτήριο που έχει ηλεκτρικό και ηλεκτρονικό εξοπλισμό, ο οποίος επιτρέπει (με ειδική κεραία εκπομπής) τη μετάδοση ή αναμετάδοση ραδιοκυμάτων (ραδιοφωνικών εκπομπών): ~ *μικρής ισχύος* || *πειρατικός / ιδιωτικός / κρατικός / εμπορικός* ~ || ~ *κοινής ωφελείας* **2.** ο ραδιοφάρος (βλ.λ.) **3.** ο ραδιοτηλεγραφικός σταθμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio station].

ραδιοστοιχείο (το) ΧΗΜ. κάθε ραδιενεργό στοιχείο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radioelement].

ραδιοσυχνότητα (η) **1.** η συχνότητα των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων μεταδόσεως ραδιοφωνικού μηνύματος ή εκπομπής **2.** κάθε συχνότητα μέσα στην εμβέλεια ραδιοφωνικής μετάδοσης 15.000 έως 10^{11} χερτς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radio frequency].

ραδιοταξί (το) {άκλ.} ταξί εφοδιασμένο με σύστημα ασύρματης επικοινωνίας, μέσω τού οποίου συνδέεται με άλλα ταξί, καθώς και με τηλεφωνικό κέντρο, ώστε να δέχεται (τηλεφωνικώς) κλήσεις για μεταφορές επιβατών (κούρσες).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radio-taxi].

ραδιοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ραδιοηλεκτροτεχνίας που έχει ως αντικείμενο τις εφαρμογές και τα μέσα παραγωγής εναλλασσομένων ρευμάτων υψηλής συχνότητας, τις πιθανές χρήσεις και τις ιδιομορφίες τής διάδοσής τους. — **ραδιοτεχνίτης** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiotechnique (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + technique (βλ. κ. *τεχνική*)].

ραδιοτηλεγράφημα (το) {ραδιοτηλεγραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} μήνυμα που μεταδίδεται μέσω τής ραδιοτηλεγραφίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelegram (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telegram (βλ. κ. *τηλεγράφημα*)].

ραδιοτηλεγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η ασύρματη τηλεγραφία, η χρήση ραδιοτηλεγράφου για τη μετάδοση μηνυμάτων. — **ραδιοτηλεγραφικός**, -ή, -ό, **ραδιοτηλεγραφικ-ά / -ώς** επίρρ., **ραδιοτηλεγραφώ** ρ. {-είς...}, **ραδιοτηλεγραφητής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelegraphy (νόθο σύνθ.)].

ραδιοτηλέγραφος (ο) {-ου κ. -άφου | -άφων, -άφους} ο τηλέγραφος στον οποίο τα μηνύματα ή τα σήματα μεταδίδονται μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων περισσότερο παρά μέσα από σύρματα ή καλώδια· ο ασύρματος τηλέγραφος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelegraph (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telegraph (βλ. κ. *τηλέγραφος*)].

ραδιοτηλεοπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται συγχρόνως με τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση: ~ *μέσα / σταθμός / οργανισμός / κάλυψη*. — **ραδιοτηλεοπτικά** επίρρ.

ραδιοτηλεόραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η ραδιοφωνία και η τηλεόραση από κοινού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiotelevision (νόθο σύνθ.). Βλ. κ. *τηλεόραση*].

ραδιοτηλεσκόπιο (το) {ραδιοτηλεσκοπί-ου | -ων} αστρονομικό όργανο που αποτελείται από μία κεραία παραβολικού ή διπολικού σχήματος και ειδικό δέκτη για την ανίχνευση ραδιοκυμάτων που εκπέμπονται από πλανήτες και άλλες πηγές στο διάστημα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelescope (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telescope (βλ. κ. *τηλεσκόπιο*)].

ραδιοτηλεφωνία (η) {ραδιοτηλεφωνιών} η τηλεφωνική επικοινωνία με ραδιοτηλέφωνα, η ασύρματη τηλεφωνία. — **ραδιοτηλεφωνικός**, -ή, -ό, **ραδιοτηλεφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelephony (νόθο σύνθ.)].

ραδιοτηλέφωνο (το) {ραδιοτηλεφών-ου | -ων} τηλέφωνο στο οποίο η μεταβίβαση τού ήχου ή τής ομιλίας γίνεται με ραδιοκύματα, όχι μέσω καλωδίων ή συρμάτων, το ασύρματο τηλέφωνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiotelephone (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telephone (βλ. κ. *τηλέφωνο*)].

ραδιουργία (η) [αρχ.] {ραδιουργιών} η δόλια και μυστική δράση εις βάρος κάποιου, η σχεδιασμένη προσπάθεια που έχει στόχο να βλάψει κάποιον: *κρατικοί αξιωματούχοι προσπάθησαν με ραδιουργίες να ανατρέψουν τον νόμιμο πρόεδρο τής χώρας* ΣΥΝ. μηχανορραφία, πλεκτάνη, σκευωρία, δολοπλοκία, ίντριγκα. — **ραδιουργικός**, -ή, -ό, **ραδιουργικ-ά / -ώς** επίρρ.

ραδιούργος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που συνηθίζει τις ραδιουργίες, που οργανώνει σκευωρίες εις βάρος άλλων: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. δολοπλόκος, μηχανορράφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥᾳδιουργός* (με αναβιβασμό τού τόνου κατά τα *κακοῦργος, πανοῦργος*), αρχική σημ. «αυτός που κάνει κάτι με ευκολία, απερισκεψία και επιπολαιότητα». < *ῥᾴδιος* «εύκολος – επιπόλαιος» (< επίρρ. *ῥᾶ* «εύκολα, άνετα» + επίθημα -ιδιος, πβ. *αἴφνης – αιφνίδιος*) + *-ουργός* < *ἔργον*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. Για το αρχ. επίρρ. *ῥᾶ* βλ. λ. *ράθυμος, ραστώνη*].

ραδιουργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ραδιουργείς... | ραδιούργησα} κάνω ραδιουργίες, ενεργώ με δόλιο και συνωμοτικό τρόπο, επιδιώκοντας το κακό (κάποιου): *ακόμα και όταν κέρδισε την προεδρία, δεν σταμάτησε να ραδιουργεί εναντίον τού αντιπάλου του* ΣΥΝ. μηχανορραφώ.

ραδιοφάρος (ο) ακίνητος ραδιοπομπός που στέλνει χαρακτηριστικά διακριτικά σήματα ως ταξιδιωτική βοήθεια σε πλοία και αεροσκάφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiophare (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + phare «φάρος» (βλ. κ. *φάρος*)].

ραδιοφωνία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μετάδοση ομιλιών, μουσικής κ.λπ. μέσω τού ραδιοφώνου στο ευρύ κοινό: *πρόγραμμα τής* ~ **2.** η τεχνική υποστήριξη, καθώς και η οργάνωση τής παραγωγής ραδιοφωνικών εκπομπών, η υπηρεσία ή επιχείρηση που αναλαμβάνει αυτή την παραγωγή: *ελεύθερη* ~ (μη κρατική) || *δημοτική / ιδιωτική / κρατική* ~ || *οι εργαζόμενοι στη* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiophonic (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -phonic < *φωνή*].

ραδιοφωνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ραδιοφωνία: ~ *παραγωγή / χρόνος / δίκτυο / διαφήμιση*· ΦΡ. ***ραδιοφωνικός σταθμός*** (i) ο ραδιοθάλαμος (βλ.λ.) ή το κτήριο από το οποίο γίνονται εκπομπές για το ραδιόφωνο, μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων (ii) ο φορέας που παράγει ραδιοφωνικές εκπομπές: *όλοι οι ~ μεταδίδουν σήμερα αφιερώματα για την εξέγερση τού Πολυτεχνείου* ΣΥΝ. δίαυλος, κανάλι (iii) (συνεκδ.) η συγκεκριμένη συχνότητα ή δέσμη συχνοτήτων που χρησιμοποιείται για την εκπομπή προγράμματος από ραδιοφωνικό δίαυλο: *αυτός ο ~ δεν ακούγεται καλά· έχει παράσιτα* || *πέφτει ο ένας ~ πάνω στον άλλον!* (βλ. κ. λ. *ραδιοσταθμός*) **2.** αυτός που εκπέμπεται από το ραδιόφωνο: ~ *πρόγραμμα / εκπομπή*. — **ραδιοφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. radiophonique].

ραδιόφωνο (το) {ραδιοφών-ου | -ων} **1.** σύστημα τηλεπικοινωνίας που χρησιμοποιεί ηλεκτρομαγνητικά κύματα συγκεκριμένης εμβέλειας και συχνότητας για τη μετάδοση ακουστικών μηνυμάτων (ομιλιών, μουσικής κ.λπ.) σε μεγάλες αποστάσεις χωρίς τη χρήση καλωδίων: *πομπός / συσκευή ραδιοφώνου* (συνεκδ.) **2.** η συσκευή για τη λήψη ή αναμετάδοση ραδιοφωνικών εκπομπών: ~ *με μπαταρίες / με αποσπώμενα ηχεία* || *ανοίγω* (θέτω σε λειτουργία) / *κλείνω το* ~ || *ακούω* ~ **3.** ραδιοφωνικός σταθμός ή σύνολο ραδιοφωνικών σταθμών: *έχω εκπομπή στο* ~ || *μιλώ / βγαίνω στο* ~ || *το είπαν στο* ~ || *το ~ δίνει συνεχώς πληροφορίες για την κίνηση* **4.** η ραδιοφωνική εκπομπή, ό,τι μεταδίδεται από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς: *ακροατής τού* ~ **5.** (περιληπτ.) το σύνολο των ραδιοφωνικών σταθμών που εκπέμπουν σε μια χώρα: *αυξήθηκε το διαφημιστικό κέρδος τού* ~ || *το ~ θεωρείται πιο πολυφωνικό και αξιόπιστο μέσο ενημέρωσης από την τηλεόραση*. — (υποκ.) **ραδιοφωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλαιότ. αγγλ. radiophone (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -phone (< *φωνή*)].

ραδιοχημεία (η) κλάδος τής πυρηνικής χημείας που έχει ως αντικείμενό του τα ραδιενεργά στοιχεία, καθώς και τα φαινόμενα που συνοδεύουν τις διαδικασίες τής ραδιενεργού διασπάσεως και των πυρηνικών αντιδράσεων. — **ραδιοχημικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. radiochemistry (νόθο σύνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + chemistry (βλ. κ. *χημεία*)].

ραδιοχρονολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} σύνολο τεχνικών για τον υπολογισμό τής ηλικίας υλικού (ορυκτών, λειψάνων κ.λπ.) βάσει τού ρυθμού διασπάσεως τού ραδιενεργού ισοτόπου τού άνθρακα 14· αλλιώς *μέθοδος τού άνθρακα 14*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radiometric dating (νόθο σύνθ.)].

ραδόνιο (το) {ραδονίου} αδρανές, ραδιενεργό, αέριο χημικό στοιχείο (σύμβολο Rn), που παράγεται κατά τη διάσπαση τού ραδίου (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Radon < radium (βλ. λ. *ράδιο*)].

ραζακί (το) ▸ ροζακί

ραθυμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η νωθρότητα και η απροθυμία

για εργασία ΣΥΝ. τεμπελιά, οκνηρία ΑΝΤ. ζήλος.

ράθυμος, -η, -ο κ. **αράθυμος** (σημ. 2) (λόγ.) **1.** αυτός που αποφεύγει την εργασία, που χαρακτηρίζεται από απροθυμία και νωθρότητα στις αντιδράσεις του ΣΥΝ. νωθρός, οκνηρός, νωχελής ΑΝΤ. ζωηρός, δραστήριος • **2.** ευέξαπτος, αυτός που οργίζεται εύκολα. — **ράθυμα** επίρρ., **ραθυμώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ράθυμος* < επίρρ. *ρᾶ* «εύκολα» + *θυμός* (βλ.λ.), οπότε η λ. θα δήλωνε αυτόν που ενεργεί ανέμελα και χωρίς φροντίδα, «ελαφρά τη καρδία». Το αρχ. επίρρ. *ρᾶ* / *ρῆα* (ομηρ.) / *βρᾶ* (αιολ.) ανάγεται σε τ. **Fρᾶα* < **Fρᾶσ-α* ή **Fρᾶj-α* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού ημιφώνου) και είναι αβεβ. ετύμου. Αμφίβολη θεωρείται η υπόθεση ότι το επίρρ. σήμαινε αρχικώς «ελαφρά» (πβ. λατ. levis «ελαφρός» > levāre «ελαφρύνω, σηκώνω»), καθώς και η προταθείσα σύνδεση με λιθ. viršùs «το ανώτερο, το υψηλότερο» και με σανσκρ. vársman- «ύψος, ύψωμα». Παράγ. *ραστ-ώνη, ράδιος* (βλ. κ. *ραδιούργος*) κ.ά.].

ραιβοποδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κλίση τού ποδιού προς τα μέσα, ώστε μόνο το έξω πλάγιο μέρος τού πέλματος να ακουμπά στο έδαφος κατά το περπάτημα ή την ορθοστασία (πβ. *ραιβοσκελία*). — **ραιβόπους, -ουσ, -ουν** [1833].
[ΕΤΥΜ. < *ραιβός* + *-ποδία* < αρχ. *πούς* «πόδι»].

ραιβός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ραιβοποδία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραιβός* < I.E. *wrai-gʷ-o-, που συνδ. με γοτθ. wraiqs «σκολιός», σουηδ. vrēk «ισχυρογνώμων», αρχ. φριζ. wrāk «κυρτός» κ.ά., ενώ πρέπει να συνδεθεί επίσης με το αρχ. επίθ. *ροικός* «κεκαμμένος, κυρτός». Το επίθ. *ραιβός* ανήκει στη σημασιολογική κατηγορία των λ. που δηλώνουν σωματικά ή ψυχικά ελαττώματα, λ.χ. *σκαιός, λαιός, κολοβός* κ.ά.].

ραιβοσκελής, -ής, -ές {ραιβοσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από ραιβοσκελία ΣΥΝ. (λαϊκ.) στραβοπόδης, στραβοκάννης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ραιβοσκελής* < *ραιβός* + *-σκελής* < *σκέλος*].

ραιβοσκελία (η) {ραιβοσκελιών} ΙΑΤΡ. παραμόρφωση των κάτω άκρων, κατά την οποία τα άκρα κυρτώνονται προς τα έξω με τα γόνατα να απέχουν μεταξύ τους περισσότερο από το κανονικό.

ραΐζω ρ. → ραγίζω

ραίντγκεν (το) ▸ ρέντγκεν

ραίνω ρ. μετβ. {έρραινα, ρα/θα ράνω} **1.** ραντίζω με υγρό, κυρ. αρωματικό: *~ με αγιασμό / με ροδόνερο* ΣΥΝ. περιβρέχω **2.** σκορπίζω (πάνω από κάποιον/κάτι): *έρραναν με ροδοπέταλα τους νεονύμφους*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραίνω* < **ράν-jω* (με επένθεση), αβεβ. ετύμου. Η μορφή τού θ. **ραν-* θα επέτρεπε την υπόθεση συνεσταλμ. βαθμίδας τού I.E. *sren- ή *wren- (ίδια σημ.), αλλά οι συνδέσεις με τα θεωρούμενα ως ομόρρ., λ.χ. αρχ. γερμ. reineo «επιβήτορας», νορβ. vrina «κραυγάζω, χρεμετίζω», δεν ευσταθούν σημασιολογικώς. Η εκδοχή κατά την οποία το ρ. *ραίνω* συνδ. με σλαβ. λ. που σημαίνουν «πέφτω, χύνω, αναδίδω», πβ. ρωσ. roniti «ραντίζω, αφήνω να πέσει», πολ. ronić, τσεχ. roniti, δεν αιτιολογεί τη δασύτητα τού ελλην. ρήματος, που προϋποθέτει ημίφωνο s- ή F-. Παράγ. *ραν-ίς (-ίδα), ραντ-ίζω*].

ραιτορομανικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με κάποια από τις ραιτορομανικές γλώσσες **2. *ραιτορομανικές γλώσσες*** η υποομάδα των ρομανικών γλωσσών που ομιλούνται στην Α. Ελβετία και σε μικρό τμήμα τής Β. Ιταλίας (λ.χ. η Ρομανσική, η Εγκαδινική, η Λαδινική κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. rätoromanisch < rätto- (< λατ. Rhaetus, βασιλιάς των Ετρούσκων που έδωσε το όνομά του στη ρωμαϊκή επαρχία Rhaetia) + romanisch (< λατ. romanicus, βλ. κ. *ρομανικός*)].

ράιχ (το) {άκλ.} στη ΦΡ. ***Τρίτο Ράιχ*** η ναζιστική Γερμανία.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Reich «αυτοκρατορία, κράτος» < αρχ. γερμ. rihhi].

ρακάδικο (το) (λαϊκ.) το κατάστημα όπου πωλείται ρακή.

ρακένδυτος, -η, -ο (λόγ.) ο ντυμένος με κουρέλια, με παλιά και φθαρμένα ρούχα ΣΥΝ. κουρελής, κουρελιάρης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ρακένδυτος* < *ράκος* + *-ένδυτος* < *ενδύω*].

ρακέτα (η) {ρακετών} ΑΘΛ. **1.** το ελαφρύ όργανο που αποτελείται από δικτυωτό, ανθεκτικό, κυρ. νάιλον πλέγμα, τεντωμένο μέσα σε ωοειδές πλαίσιο από ξύλο, πλαστικό ή αλουμίνιο, με ειδική λαβή· χρησιμεύει στο να χτυπούν τη μπάλα οι παίκτες τού τένις, τού πινγκ-πονγκ κ.λπ. **2.** ξύλινο, ελαφρύ και μικρό όργανο σε σχήμα κουπιού με κοντή λαβή, που χρησιμοποιείται στην επιτραπέζια αντισφαίριση (πινγκ-πονγκ) για το χτύπημα τής μπάλας **3. *ρακέτες*** (οι) παιχνίδι που παίζεται με ρακέτες (σημ. 2) και μπαλάκι από δύο ή περισσότερους παίκτες • **4.** ο ειδικά περιγεγραμμένος χώρος κάτω από το καλάθι στο γήπεδο τού μπάσκετ: *οι βολές των φάουλ εκτελούνται από την κορυφή τής ~*. — (υποκ.) **ρακετούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. racchetta < μέσ. γαλλ. raquette «παλάμη χεριού» < δημώδ. αραβ. rāhet < αραβ. rāhah «παλάμη χεριού»].

ρακή (η) διάφανο δυνατό οινοπνευματώδες ποτό που παράγεται κυρ. στην Κρήτη με απόσταξη ΣΥΝ. τσικουδιά. Επίσης **ρακί** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. raki < αραβ. ʿaraq, είδος χυμού τής Μέσης Ανατολής, φτειαγμένου από σπόρους σιτηρών και ρυζιού· αρχική σημ. «γλυκό - χυμός»].

ρακλέτ (το) {άκλ.} λιπαρό τυρί που παρασκευάζεται από γάλα αγελάδας, στραγγισμένο με συμπίεση και θέρμανση, που διατίθεται στο εμπόριο με τη μορφή πεπλατυσμένου κυλίνδρου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raclette < racler «ξέω, λειαίνω» < δημώδ. λατ. *rasiculāre < *rasicāre, παράγ. τού λατ. ρ. radere «ξέω, λειαίνω» (μτχ. rasus)].

ρακοκάζανο (το) (λαϊκ.) καζάνι για την απόσταξη στεμφύλων και την παρασκευή ρακής.

ρακοπότηρο (το) **1.** μικρό ποτήρι για τη ρακή **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα ρακής ή άλλου ποτού, που αντιστοιχεί σε τέτοιο ποτήρι.

ρακοπότης (ο) {ρακοποτών} αυτός που πίνει συχνά και σε μεγάλες ποσότητες ρακή.

ρακόρ (το) {άκλ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μικρό βιδωτό κομμάτι σωλήνα, που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση μεταλλικών σωλήνων ή ράβδων **2.** (στον κινηματογράφο) η ομαλή σύνδεση ενός πλάνου με το επόμενό του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raccord «σύνδεση, σύζευξη» < ρ. raccorder «συνδέω, συνάπτω» < re- + accorder].

ράκος (το) {ράκ-ους | -η, -ών} **1.** (λόγ.) το παλιό και φθαρμένο κομμάτι υφάσματος, το κουρέλι **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάπτωση: *όταν έμαθε τον θάνατό της, έγινε ~* (κατέρρευσε) ‖ *γύρισε πίσω ~ απ' την κούραση!* ΦΡ. (λόγ.) ***ράκη φράσεων*** ακατάληπτα, σκόρπια λόγια, φράσεις χωρίς σύνδεση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ράκος*, αβεβ. ετύμου. Οι «γλώσσες» τού Ησυχίου *βράκαλον· ρόπαλον* και *βράκετον· δρέπανον, κλαδευτήριον* αποδεικνύουν την ύπαρξη αρχικού *F-* (**Fρακ-*) και συνεσταλμ. βαθμ. *wṛk- τού I.E. *wresk- (< *wrek-sk-). Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, η λ. συνδ. με σανσκρ. vṛścáti «σχίζω, κατακόβω», αρχ. σλαβ. vraska «ρυτίδα, ρωγμή» (< *worsq-ā), άποψη που παραμένει υποθετική].

ρακοσυλλέκτης (ο) [1829] {ρακοσυλλεκτών}, **ρακοσυλλέκτρια** (η) [1895] {ρακοσυλλεκτριών} πρόσωπο που μαζεύει κουρέλια και τα πουλά κυρ. για βιοποριστικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ragpicker].

ρακούν (το) {άκλ.} παμφάγο θηλαστικό με ρωμαλέο σώμα (μήκους μικρότερου τού ενός μέτρου), κοντά πόδια και φουντωτή, ραβδωτή ουρά, πυκνό (μαύρο ή μολυβί) τρίχωμα, καφέ αποχρώσεις και χαρακτηριστικά σκούρο χρώμα στην περιοχή των ματιών· ζει σε δάση κοντά στο νερό, είναι νυκτόβιο και θηρεύεται κυρ. για τη γούνα του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. raccoon < παλαιότ. αμερ. raugroughcun < Αλγκονκική aroughcun (ινδιάν. γλώσσα τής Β. Αμερικής)].

ραλεντάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής (τού τέμπο) κατά την εκτέλεση ενός μουσικού κομματιού ΣΥΝ. ριταρντάντο ΑΝΤ. ατσελεράντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rallentando «επιβράδυνση» < ρ. rallentare «επιβραδύνω» < ra- (< λατ. re- + ad-) + lento «αργός, βραδύς»].

ράλι (το) {άκλ.} αγώνας ταχύτητας για αγωνιστικά αυτοκίνητα, που διεξάγεται σε δημόσιους δρόμους ή ειδικές πίστες: *το ~ «Ακρόπολις»*· ΦΡ. ***ράλι-αντίκα*** βλ. λ. *αντίκα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rally(e) «συγκέντρωση (αγωνιστικών αυτοκινήτων)» < ρ. rally «συγκεντρώνω, συναθροίζω» < γαλλ. rallier < r(e)- εμφατ. + allier «συνδέω, συνάπτω» < λατ. alligāre «προσδένω, συνδέω» < ad- «προσ-» + ligāre «δένω»].

ραλίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο αυτοκινητιστής που συμμετέχει σε ράλι.
[ΕΤΥΜ. < *ράλι* + παραγ. επίθημα *-ίστας*, πβ. *κιθαρ-ίστας*].

Ραλού (η) (συνήθ. ορθ. *Ραλλού*) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού μεσν. *Ράλ / Ράλ(λ)ης* < *Ραούλ* < γαλλ. Raoul < παλ. γερμ. Rad(w)ulf, για το οποίο βλ. λ. *Ροδόλφος*].

R.A.M. (η) ΠΛΗΡΟΦ. η μνήμη σε υπολογιστή που χρησιμοποιείται για την προσωρινή αποθήκευση πληροφοριών, τις οποίες μπορεί να μεταβάλει (με τις κατάλληλες εντολές) ο χρήστης (βλ. λ. *μνήμη*).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου Random Access Memory «μνήμη τυχαίας προσπέλασης»].

ραμαζάνι (το) {ραμαζανιού} (στον ισλαμισμό) **1.** ο ένατος μήνας τού έτους, κατά τον οποίο, σύμφωνα με την παράδοση, παραδόθηκε το Κοράνιο (βλ.λ.) στους ανθρώπους **2.** οι υποχρεωτικοί κανόνες συμπεριφοράς που τηρούνται τον μήνα αυτόν και στους οποίους περιλαμβάνονται η νηστεία, η εγκράτεια και η υπακοή στις θεϊκές εντολές.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ramazān < αραβ. ramadān].

ραμί (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται από τέσσερεις παίκτες με 52 χαρτιά και έναν τζόκερ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rami < αμερ. rummy «είδος χαρτοπαιγνίου», αγν. ετύμου].

ράμμα (το) {ράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. (α) νηματοειδές υλικό που χρησιμοποιείται στη χειρουργική, κυρ. για το κλείσιμο τραύματος, συγκρατώντας δύο ιστικές επιφάνειες, ώσπου να συνενωθούν (β) (συνεκδ.) το κλείσιμο τραύματος με τον παραπάνω τρόπο: *έσκισε το χέρι και του έκαναν τρία ~* ‖ *κόβω / βγάζω τα ράμματα*· ΦΡ. (μτφ.) ***έχω ράμματα για τη γούνα (κάποιου)*** βλ. λ. *γούνα* **2.** (λόγ.) κλωστή, κυρ. από ίνες ή νήματα που έχουν στριφτεί μεταξύ τους, κατάλληλη για ράψιμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ράμμα* < *ράπτω* (βλ.λ.)].

ράμνος (ο) κάθε μικρός θάμνος ή δέντρο, που απαντά στις εύκρατες περιοχές τού Β. Ημισφαιρίου· έχει πριονωτά φύλλα και σκουρόχρωμους σφαιρικούς καρπούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ράμνος (ή)*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ράβνος* (κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *θάμ-νος*), που συνδ. με τη λ. *ράβδος* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. *ράμνος* ανήκει στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα].

ραμολί (το) {άκλ.} (μειωτ.) το ηλικιωμένο πρόσωπο που πάσχει από γεροντική άνοια. Επίσης **ραμολής** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ramolli < ra- προθεμ. + λατ. mollire «μαλακώνω, απαλύνω» (< mollis «εύκαμπτος, μαλακός»)].

ραμολιμέντο (το) **1.** η γεροντική άνοια: *παθαίνω ~* ΣΥΝ. μαλάκυνση, ραμολίρισμα **2.** (συνεκδ.-μειωτ.) το ηλικιωμένο πρόσωπο που πάσχει από γεροντική άνοια ΣΥΝ. ραμολί, ξεκούτης, γεροξούρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rammollimento < rammollire «μαλακώνω, απαλύνω», βλ. κ. *ραμολί*].

ραμολίρω ρ. αμετβ. {ραμολίρισα} παθαίνω ραμολιμέντο. — **ραμολίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ramollire, βλ. κ. *ραμολί*].

ράμπα (η) {ραμπών} **1.** η κεκλιμένη επιφάνεια που συνδέει δύο επίπεδα διαφορετικού ύψους: *~ σιδηροδρομικού σταθμού / επιβιβάσεως*

/ φορτοεκφόρτωσης **2.** (ειδικότ.) καθένα από τα δύο κεκλιμένα επίπεδα συνεργείου αυτοκινήτων, που οδηγούν το όχημα σε υπερυψωμένη σχάρα για τον έλεγχο και την επισκευή σημείων κάτω από το δάπεδο τού οχήματος **3.** σειρά φώτων στο μπροστινό μέρος τής σκηνής τού θεάτρου: «*Τα φώτα τής ~*» (τίτλος ταινίας τού Τσάρλυ Τσάπλιν). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. rampe < ρ. ramper «έρπω, ξαπλώνω μπρούμυτα» < φρανκον. *(h)rampōn, που συνδ. με αρχ. γερμ. rimpfan «κάμπτω, λυγίζω»].

ράμπο (ο) {άκλ.} **1.** ένοπλος άνδρας με βίαιη συμπεριφορά: *νεαρός ~ με περίστροφο σκόρπισε τον τρόμο, όταν άρχισε να ρίχνει σε όποιον έβρισκε μπροστά του* || «*ανεγκέφαλος ~ επιτέθηκε με χειροβομβίδες εναντίον μεθοριακής περιπόλου προκαλώντας οξύ διπλωματικό επεισόδιο*» (εφημ.) **2.** (μτφ.) ειδικός ελεγκτής τού Δημοσίου που ερευνά για οικονομικές ατασθαλίες: «*τους ~ τού Υπουργείου Οικονομικών και τους δικούς του επιθεωρητές επιστρατεύει το Υπουργείο Εσωτερικών, για να αντιμετωπίσει τα φαινόμενα διαφθοράς σε ορισμένους δήμους*» (εφημ.) ΣΥΝ. κομάντο **3.** (για αθλητή σε ομαδικά αθλήματα) παίκτης που επιτίθεται δυναμικά και ριψοκίνδυνα, συχνά μόνος εναντίον πολλών αντιπάλων.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. Rambo, όνομα σωματώδους και βίαιου κινηματογραφικού ήρωα σειράς ομώνυμων πολεμικών ταινιών (από το 1982 κ.εξ.), τον οποίο υποδύθηκε ο Συλβέστερ Σταλλόνε].

ραμπόσκαλα (η) ράμπα σε μορφή σκάλας.

ραμποτέ (το) {άκλ.} **1.** πλαναρισμένο ξύλο σε σανίδες που θηλυκώνουν η μία στην άλλη: *έφτειαξε τον τοίχο με ~* **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από σανίδες (ξύλου ή από άλλο υλικό) που θηλυκώνουν μεταξύ τους: *~ επένδυση σπιτιού.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raboté, μτχ. τού ρ. raboter «πλανάρω, λειαίνω» < rabotte (διαλεκτ.) < μέσ. ολλ. robbe].

ραμφί (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το μικρό ράμφος.

ραμφίζω ρ. μετβ. [1894] {ράμφισα} (για πουλιά) **1.** χτυπώ με το ράμφος: *το θηλυκό ράμφιζε το αρσενικό, διώχνοντάς το απ' τη φωλιά* **2.** πιάνω ή τσιμπώ με το ράμφος μου: *τα σπουργίτια ράμφιζαν τις ρώγες των τσαμπιών.* — **ράμφισμα** (το) [1892].

ραμφοειδής, -ής, -ές {ραμφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με ράμφος. — **ραμφοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ράμφος (το) {ράμφ-ους | -η, -ών} **1.** το κεράτινο όργανο πουλιών, που αποτελεί συνέχεια των οστών των σιαγόνων τους, η μύτη των πουλιών: *τα αρπακτικά πτηνά έχουν ~ γυριστό προς τα κάτω* **2.** (κατ' επέκτ.) το σκληρό, κεράτινο προεξέχον τμήμα τού στόματος ορισμένων ζώων (π.χ. τής χελώνας) **3.** οτιδήποτε έχει ραμφοειδές σχήμα: *το ~ τού φαγκότου* || *πνευστά όργανα με ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥάμφος*, εκφραστ. όρ., αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ῥέμφος· τὸ στόμα ἢ ῥίς* και ίσως με το επίθ. *ῥαιβός* (βλ.λ.). Δεν αποκλείεται η λ. να παρουσιάζει έρρινο ένθημα (πβ. *κά-μ-πτω, γνώ-μ-πτω, κρά-μ-βος*), ενώ έχει διατυπωθεί η άποψη ότι συνδ. με το ρ. *ῥέμβ-ομαι* «περιστρέφομαι, γυρίζω» (βλ. λ. *ρόμβος*) και, ως εκ τούτου, με μέσ. γερμ. wrimpen «μυκτηρίζω», wramp-achtich «κυρτός, κεκαμμένος»].

ρανίδα (η) (λόγ.) μικρή ποσότητα υγρού υπό μορφή σταγόνας· ΦΡ. ***μέχρι τελευταίας ρανίδος (τού αίματος)*** μέχρι θανάτου: *θα πολεμήσουν για την ελευθερία ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥανίς, -ίδος* < *ῥαίνω* (βλ.λ.). Η φρ. *μέχρι τελευταίας ρανίδος (τού αίματος)* αποδίδει τη γαλλ. jusqu'à la dernière goutte de sang].

ραντ (το) {άκλ.} μονάδα μετρήσεως τής ποσότητας ραδιενέργειας που απορροφάται ως ακτινοβολία.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rad, ακρωνύμιο τού όρου Radiation Absorbed Dose «δόση απορροφηθείσης ακτινοβολίας»].

ράντα[1] (η) {ραντών} ΝΑΥΤ. **1.** η κεραία τού καταρτιού τής πρύμνης ΣΥΝ. κέρκος ΑΝΤ. κέρας, πίκι **2.** το πανί τού καταρτιού τής πρύμνης.
[ΕΤΥΜ. < βεν. randa «κοφτό πανί πλοίου» < γοτθ. randa].

ράντα[2] (η) {ραντών} η τιράντα. — (υποκ.) **ραντάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τιράντα* (βλ.λ.), με εσφαλμ. χωρισμό, επειδή το *τι-* θεωρήθηκε στην ομιλία ως άρθρο *(τη ράντα)*].

ράντα[3] (η) {ραντών} **1.** σύνολο σταθερών και καθορισμένων χρηματικών ποσών που καταβάλλονται σε ίσα και τακτά χρονικά διαστήματα: *πρόσκαιρη ~* (με περιορισμένο αριθμό καταβολών) || *~ ακέραια* (ετήσιας περιόδου) / *μεταβλητή* (με όρους που αλλάζουν) / *προκαταβλητέα* (με προκαταβολή των ποσών στην αρχή περιόδου) **2.** εισόδημα που εισπράττει κανείς σταθερά, κυρ. από χρεώγραφα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rente < δημώδ. λατ. *rendita, θηλ. μτχ. τού *rendere < λατ. reddere «αποδίδω, επιστρέφω (κάτι)» (με την επίδρ. τού ρ. prendere «παίρνω»)].

ραντάρ (το) {άκλ.} ελλην. *ραδιοεντοπιστής·* συσκευή ή σύστημα για τον καθορισμό τής παρουσίας και τής θέσης κινούμενου ή ακίνητου αντικειμένου, για την ανίχνευσή του μέσω τού υπολογισμού τής διεύθυνσης και τής ταχύτητας επιστροφής ραδιοκυμάτων, που ανακλώνται ή επανεκπέμπονται από το αντικείμενο αυτό.
[ΕΤΥΜ. < αγγ. radar, ακρωνύμιο τού αγγλ. Ra(dio) D(etecting) A(nd) R(anging)].

ραντεβού (το) {άκλ.} **1.** συμφωνία για συνάντηση, η δέσμευση για επικοινωνία, επαφή: *δίνω* (καθορίζω συνάντηση) / *κανονίζω* / *κλείνω ~* (δεσμεύομαι για συνάντηση με κάποιον) || *έχω ~ με τον γιατρό* / *με τον κομμωτή* || *ούτε ~ να 'χαμε* (ήρθαμε τυχαία στο ίδιο μέρος την ίδια ώρα) **2.** (συνεκδ.) η συνάντηση που έχει καθοριστεί για συγκεκριμένη ώρα σε συγκεκριμένο μέρος: *είναι πάντα συνεπής στα ~ της* || *αργώ στα ~* || *επαγγελματικό* / *ερωτικό* / *μυστικό* / *φιλικό ~* || *τώρα τελευταία βγαίνουν συνέχεια ~* || *~ τον Σεπτέμβρη* (θα ξαναβρεθούμε τον Σεπτέμβρη· συνηθισμένη επιγραφή στις χειμερινές κινηματογραφικές αίθουσες κατά τη θερινή περίοδο)· ΦΡ. ***(κάποιος) είναι Εγγλέζος στα ραντεβού του*** (κάποιος) είναι πολύ συνεπής, ακριβής στην προκαθορισμένη ώρα συνάντησης **3.** (ειδικότ.) η προσυμφωνημένη συνάντηση με ερωτικό σκοπό: *η αμηχανία που είχα στο πρώτο μου ~* || *~ στα τυφλά* (μεταξύ προσώπων που δεν έχουν συναντηθεί).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rendez-vous].

ραντεβουδάκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) το ερωτικό ραντεβού.

ράντζο (το) ➜ ράντσο

ραντιέρης (ο) {ραντιέρηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) ο δανειστής που αποκομίζει μεγάλα κέρδη από τους τόκους που απαιτεί (πβ. *τοκογλύφος*): «*οι διαβόητοι ~ πλουτίζουν εισπράττοντας χωρίς κόπο αφορολόγητα τοκομερίδια*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *ράντα*[3] + παραγ. επίθημα *-ιέρης*].

ραντίζω ρ. μετβ. {ράντισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περιβρέχω με σταγόνες νερού ή άλλου υγρού: *τον ράντισε ο παππάς με αγιασμό* ΣΥΝ. ραίνω **2.** ψεκάζω με νερό ή (για δέντρα και φυτά) με φυτοφάρμακο, χημικό διάλυμα: *~ τα τριαντάφυλλα* / *τις πορτοκαλιές.* - **ράντισμα** (το) [μτγν.] κ. (λόγ.) **ραντισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαντίζω* < αρχ. *ῥαντός*, ρηματικό επίθ. τού *ῥαίνω* (βλ.λ.)].

ραντιστήρι (το) {ραντιστηρ-ιού | -ιών} δοχείο για πότισμα ή ράντισμα φυτών με λεπτό σωλήνα, στην άκρη τού οποίου υπάρχει διάτρητο πώμα για ομοιόμορφο ράντισμα ΣΥΝ. ποτιστήρι. Επίσης (σπάν.) **ραντιστήρας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαντιστήριον* < *ῥαντίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον* (πβ. *καθαρισ-τήριον, βασανισ-τήριον* κ.ά.)].

ράντσο κ. **ράντζο**[1] (το) πτυσσόμενο, πρόχειρο ξύλινο ή μεταλλικό κρεβάτι κυρ. για έκτακτες περιπτώσεις, το οποίο αποτελείται από έναν σκελετό-πλαίσιο, στον οποίο στερεώνεται χοντρό, ανθεκτικό πανί (καραβόπανο) ή πλαστικό: *σε ορισμένα νοσοκομεία βάζουν τους ασθενείς σε ράντζα, όταν δεν έχουν αρκετά κρεβάτια στους θαλάμους* || *το καλοκαίρι κοιμάται σ' ένα ~ στη βεράντα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rancio < γαλλ. ranche, αρχική σημ. «ξύλινη βάση άξονα κάρου», γερμ. αρχής].

ράντσο κ. **ράντζο**[2] (το) (κυρ. στη Β. Αμερική) το μεγάλης έκτασης αγρόκτημα, που περιλαμβάνει και διάφορα κτίσματα (αγροικίες, στάβλους κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. rancho «μικρή φάρμα» < παλαιότ. ισπ. rancharse «ενοικιάζω, εγκαθίσταμαι» (στρατ. όρ.) < γαλλ. (se) ranger «τακτοποιούμαι, εγκαθίσταμαι» < rang «σειρά, κατάταξη» < φρανκον. *(h)ring «δαχτυλίδι – κύκλος»].

ράνω ρ. χωρίς συγκεκριμένη σημασία· χρησιμοποιείται στη ΦΡ. ***κάνω-ράνω*** επιτατικά και μειωτικά: *Τι στο καλό κάνεις-ράνεις τόση ώρα; Θα τελειώσεις ποτέ;* || *όποτε τον δεις στο μαγαζί, κάνει-ράνει και τίποτε δεν φτειάνει.*
[ΕΤΥΜ. Από το ρ. *ραίνω*, λόγω ομοηχίας τής υποτ. αορ. *ράνω* με το ρ. *κάνω*].

ράουλο (το) μεταλλικός δίσκος με κυκλική εγκοπή στην περιφέρειά του, ώστε να μην ξεφεύγει το περιελισσόμενο σχοινί ή συρματόσχοινο· τοποθετείται στα παλάγκα, στους μακαράδες ή σε σταθερούς οδηγούς συρματόσχοινων ή κάβων στα πλοία, καθώς και σε αλουμινένιες συρόμενες πόρτες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rouleau (εσφαλμ. προφορά) < μτγν. λατ. rotella, υποκ. τού λατ. rota «τροχός»].

ραπ (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. λαϊκή δημοφιλής μουσική, όπου ένας μονόλογος απαγγέλλεται γρήγορα και ρυθμικά με ορχηστρική συνοδεία ή πάνω σε ένα ήδη ηχογραφημένο ορχηστρικό κομμάτι· ξεκίνησε από μαύρους εφήβους στους δρόμους τής Νέας Υόρκης στη δεκαετία τού '70 και διαδόθηκε γρήγορα, φθάνοντας στην Ευρώπη στα μέσα τής δεκαετίας τού '80. - **ράπερ** (ο/η) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rap, πιθ. ηχομιμητ. λ.· η λ. χρησιμοποιήθηκε στην αμερικανική αργκό, ιδ. των μαύρων, δηλώνοντας έναν ιδιαίτερο τύπο ομιλίας, που χαρακτηριζόταν από λεκτική επίδειξη και επαναλήψεις φράσεων].

ραπάνι κ. **ρεπάνι** (το) {ραπαν-ιού | -ιών} φυτό με τραγανή και εδώδιμη ρίζα, η οποία συνήθ. τρώγεται ωμή ως σαλατικό. — (υποκ.) **ραπανάκι** κ. **ρεπανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥαπάνιον* / *ῥαφάνιον*, υποκ. τού αρχ. *ῥάφανος* / *ῥέφανος*, που παρουσιάζει επίθημα *-ανο-*, όπως και οι ονομασίες άλλων λαχανικών, πβ. *πύ-ανος, λάχ-ανον, πήγ-ανον* κ.ά. Παράλληλοι τ., εμφανίζοντας το ίδιο θ. *ῥαφ-* / *ῥαπ-*, είναι οι μτγν. λ. *ῥάφ-υς* / *ῥάπ-υς* «γογγύλι», οι οποίοι ανάγονται πιθ. σε I.E. *rāp- (πβ. λατ. rāpum «γογγύλι» > γαλλ. rave, αρχ. γερμ. ruoba > γερμ. Rübe) ή *rēp- (πβ. λιθ. rópė «γογγύλι», αρχ. σλαβ. rěpa, αλβ. repë). Δυσεξήγητη παραμένει η εναλλαγή *ῥαπ-* / *ῥαφ-*, η οποία έχει εγείρει υποθέσεις περί δανείου].

ραπίζω ρ. μετβ. {ράπισα} (λόγ.) χτυπώ (κάποιον) στο μάγουλο με την παλάμη, χαστουκίζω ΣΥΝ. μπατσίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαπίζω* «χτυπώ με ραβδί – χαστουκίζω», αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη πως το ρ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ῥαπίς· ῥάβδος*, η οποία απαντά στον Όμηρο ως τμήμα τού συνθέτου *χρυσό-ρραπις* «με χρυσό ραβδί» και αργότερα στο σύνθετο *εὔ-ρραπις (Ἑρμῆς)* «με ωραίο ραβδί», αν και η λ. *ῥαπίς* θα μπορούσε να αναχθεί σε ριζικό όνομα *ῥάψ ή *ῥαπ-ή. Σύμφωνα με την ίδια εκδοχή, η λ. *ῥαπίς* συνδ. πιθ. με τη λ. *ῥάβδος* (βλ.λ.) μέσω τού μτγν. συνθέτου *ῥαβδο-φόρος* < *ῥαπιδο-φόρος (με συγκοπή και ηχηροποίηση). Τέλος, έχουν προταθεί συνδέσεις με τις λ. *ῥέπω* και *ῥόπαλον*].

ράπισμα (το) [μτγν.] {ραπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το χτύπημα στο μάγουλο· χαστούκι: *δέχομαι ~* ΣΥΝ. κόλαφος, (λαϊκ.) μπάτσος, σκαμπίλι **2.** (μτφ.-εκφραστ.) το ηθικό πλήγμα που δέχεται κανείς:

ηχηρό ~ γι' αυτή τη χώρα αποτελεί η τελευταία έκθεση για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ΣΥΝ. κόλαφος. — (υποκ.) **ραπισματάκι** (το).

ραπιτογράφος κ. **ραπιντογράφος** κ. **ραπιδογράφος** (ο) είδος στυλογράφου με αποθήκη (αμπούλα) σινικής μελάνης στο στέλεχός του, στην άκρη τού οποίου προσαρμόζονται ποικίλου πάχους σωληνοειδείς μύτες· χρησιμοποιείται κυρ. για τεχνικά σχέδια και σκίτσα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rapidographe < rapido- (< λατ. rapidus «γρήγορος, ταχύς») + graphe (< *γράφω*) (νόθο σύνθ.)].

ραπόρτο (το) (λαϊκ.) η αναφορά των γεγονότων, έκθεση τού τι συνέβη: *καθημερινά του δίνει ~ για ό,τι γίνεται στη δουλειά!* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. rapporto < λατ. reportāre «επανακομίζω, ξαναφέρνω» < re- «ανα-» + portāre «φέρω, κομίζω»].

ραπτεργάτης (ο) {ραπτεργατών}, **ραπτεργάτρια** (η) {ραπτεργατριών} (λόγ.) εργάτης απασχολούμενος σε εργοστάσιο κατασκευής ενδυμάτων ή σε ραφείο.

ράπτης {ραπτών} κ. **ράφτης** [μεσν.] (ο) {ραφτάδες}, **ράπτρια** (η) [μεσν.] {ραπτριών} πρόσωπο που ράβει ενδύματα. Επίσης **ράφτρα** (η). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ράπτης* < αρχ. *ράπτω* (βλ. κ. *ράβω*)].

ραπτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **ραφτικός 1.** αυτός που σχετίζεται με ράφτη: *~ εργαλεία* || *~ οίκος* (οίκος μόδας) **2.** ***ραπτική*** (η) το επάγγελμα και η τέχνη τής κατασκευής ενδυμάτων: *ασχολείται με τη ~*· ΦΡ. ***υψηλή ραπτική*** (i) το σύνολο των ενδυμάτων που δεν προορίζονται για μαζική παραγωγή (ii) (συνεκδ.) οι σχεδιαστές μόδας **3.** ***ραπτικά*** κ. ***ραφτικά*** (τα) η πληρωμή τού ράφτη.

ραπτομηχανή (η) [1888] χειροκίνητη, ποδοκίνητη ή ηλεκτρική μηχανή, που περνά βελονιές με μεγάλη ταχύτητα και σε ίσες αποστάσεις, ράβοντας ένα ύφασμα κυρ. για οικιακή χρήση, για το ράψιμο ρούχων ή για βιομηχανική χρήση, για το ράψιμο δερμάτινων ειδών, τη συρραφή των σελίδων βιβλίου κ.λπ.

ραπτός, -ή, -ό κ. **ραφτός** αυτός που είναι ραμμένος, που ενώνεται με ραφή. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραπτός* < *ράπτω*].

ράπτω ρ. → ράβω

ρασιοναλισμός (ο) ο ορθολογισμός, η συνολική φιλοσοφική κατεύθυνση που αποδέχεται ως μοναδική ουσία τής πραγματικότητας, ως γνώμονα και αφετηρία γνώσεως, τη λογική σκέψη. — **ρασιοναλιστικός, -ή, -ό. ρασιοναλιστικ-ά / -ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rationalisme < rational «λογικός, έλλογος» < λατ. rationalis < ratio «λόγος, λογική, λογισμός» (< ρ. reor «νομίζω, θεωρώ», μτχ. ratus)].

ρασιοναλιστής (ο), **ρασιοναλίστρια** (η) {ρασιοναλιστριών} ο οπαδός τού ορθολογισμού. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rationaliste].

ράσο (το) **1.** το μακρύ, φαρδύ μαύρο ρούχο των κληρικών και των μοναχών· ΦΡ. (α) ***φοράω (τα) ράσα*** γίνομαι κληρικός ή μοναχός (β) ***αλλού ο παπάς και αλλού τα ράσα του*** βλ. λ. *αλλού* (γ) (παροιμ.) ***τα ράσα δεν κάνουν τον παπά*** η πραγματική αξία όποιου κατέχει ένα αξίωμα ή μια ιδιότητα δεν έγκειται και δεν εξαντλείται στα εξωτερικά χαρακτηριστικά, αλλά στις πραγματικές του ικανότητες και δυνάμεις, στην ποιότητά του ως ανθρώπου **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) ο κλήρος, το σύνολο των ιερέων, των κληρικών και μοναχών. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ράσον* < λατ. rasum «είδος ενδύματος από τραχύ ύφασμα χωρίς χνούδι», μτχ. τ. τού ρ. radere «ξύνω, ξυρίζω»].

ρασοφόρος (ο) [1823] πρόσωπο που φορά ράσα· ο παππάς.

ράσπα (η) οδοντωτή λίμα, κατάλληλη για την επεξεργασία μαλακών υλικών, κυρ. τού ξύλου. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. raspa < παλ. γαλλ. rasper «ξύνω, γδέρνω» (> γαλλ. râper) < αρχ. γερμ. raspôn (ίδια σημ.)].

ράστα (ο/η) {άκλ.} **1.** (προφορ.) ο οπαδός τού ρασταφαρισμού ΣΥΝ. ρασταφαριανός **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τους ρασταφαριανούς και τα χαρακτηριστικά τους: *μαλλιά ~*.

ρασταφαρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} θρησκευτικό, πολιτικό και πολιτιστικό κίνημα των μαύρων τής Τζαμάικας και των αγγλόφωνων Αντιλλών· εμφανίστηκε κατά τη δεκαετία τού 1920 και οι οπαδοί του πιστεύουν στην ανωτερότητα τής μαύρης φυλής και στον επαναπατρισμό τους στην Αφρική· η ρέγκε (βλ.λ.) αποτελεί τη μουσική τους έκφραση και η εξωτερική τους εμφάνιση χαρακτηρίζεται από αχτένιστες μακριές μπούκλες και γενειάδα. — **ρασταφαριανός** (ο). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Rastafarism < αμχαρ. όν. Ras Tafari «αρχηγός Tafari», όνομα που έφερε ο Αιθίοπας αυτοκράτορας Χαϊλέ Σελασιέ πριν από τη στέψη του (1930), ισχυριζόμενος ότι ήταν ο μεσσίας τής μαύρης φυλής].

ράστερ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. **1.** βασικό εκτυπωτικό πλέγμα κουκκίδων (βλ.λ.) για την απόδοση τονικών εικόνων· άθροισμα από πολλές παράπλευρες κουκκίδες με ισαπέχοντα κέντρα, ίσων ή διαφόρων μεγεθών, που δημιουργούν οπτική εντύπωση συνεχούς ή αυξομειούμενου γκρίζου και επιτυγχάνουν κατά την εκτύπωσή τους διαφόρους τόνους των φωτογραφιών **2.** βιομηχανοποιημένο φύλλο χαρτιού ή διαφανής επιφάνεια, με τυπωμένα έτοιμα (αυτοκόλλητα) συμπαγή αθροίσματα κουκκίδων, το οποίο χρησιμοποιούν σχεδιαστές και γραφίστες **3.** ειδικές γυάλινες πλάκες φιλμ ή αυτοκόλλητες ταινίες με τυπωμένα σχέδια τέτοιων πλεγμάτων. [ΕΤΥΜ. < γερμ. Raster < λατ. rastrum «σκαπτικό εργαλείο, δικέλλα», παράγ. τού ρ. radere «λειαίνω, γδέρνω» (μτχ. rasus)].

ραστώνη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η τάση αδράνειας και παθητικής αποδοχής των πραγμάτων, η έλλειψη ενεργού ενδιαφέροντος: *τέτοια προβλήματα αντιμετωπίζονται με αγώνες και όχι με τη ~ που χαρακτηρίζει την επαναπαυμένη κοινωνία μας* || *καλοκαιρινή ~* ΣΥΝ. νωθρότητα, ραθυμία, νωχέλεια **2.** η ηπιότητα των αντιδράσεων, η απουσία εξάρσεων ή δυναμισμού: *αυτό τον καιρό παρατηρείται ένα κλίμα ραστώνης στην αντιπολίτευση.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραστώνη* < *ρᾷστος* (υπερθ. βαθμός τού επιθ. *ράδιος* «εύκολος, άνετος») + επίθημα *-ώνη*. Το επίθ. *ρᾷστος* / *ρήιστος* ανάγεται στο επίρρ. *ρᾶ* «εύκολα, άνετα» (για το οποίο βλ. λ. *ράθυμος*) + υπερθ. επίθημα *-ιστος*].

ράτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (οικ.) η γενιά, η φυλή: *έξυπνη ~ ο Έλληνας!* || *από ποια ~ κρατάει;* ΣΥΝ. γένος· ΦΡ. ***ούνα φάτσα ούνα ράτσα*** βλ. λ. *φάτσα* **2.** (ειδικότ.) ομογενής ομάδα ζώων στο πλαίσιο ενός είδους, η οποία αναπτύσσεται και συντηρείται με επιλεκτική αναπαραγωγή από τους ανθρώπους: *τι ~ είναι το σκυλί σας;* || *τα πεκινουά είναι ~ σαλονιού* **3.** (η γεν. ***ράτσας*** ως χαρακτηρισμός) για ζώο που ανήκει σε συγκεκριμένη ράτσα (σημ. 2): *είναι σκύλος ~* ΑΝΤ. (οικ.) κοπρίτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. razza, πιθ. < αραβ. ra's «προέλευση, αρχή». Δεν ευσταθεί η συνήθης αναγωγή στο λατ. ratio «διάταξη, σειρά, τάξη», αφού η παραγωγή απευθείας από την ονομαστική είναι μη κανονική].

ρατσισμός (ο) η κοινωνική ή πολιτική πρακτική διακρίσεων, που βασίζεται στο δόγμα τής ανωτερότητας μιας φυλής, εθνικής ή κοινωνικής ομάδας και στην καλλιεργημένη αντίληψη των μελών της ότι οφείλουν να περιφρουρήσουν την αμιγή σύσταση, την καθαρότητα τής ομάδας τους, καθώς και τον κυριαρχικό τους ρόλο έναντι των υπόλοιπων φυλετικών, εθνικών, κοινωνικών κ.λπ. ομάδων, που θεωρούνται από αυτά κατώτερες: *φυλετικός / κοινωνικός ~* || *φαινόμενα ρατσισμού εναντίον ξένων μεταναστών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. razzismo. Βλ. κ. *ράτσα*].

ρατσιστής (ο), **ρατσίστρια** (η) {ρατσιστριών} οπαδός τού ρατσισμού.

ρατσιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ρατσισμό, που εκφράζει ή εφαρμόζει στην πράξη μια πρακτική διακρίσεων και αποκλεισμού ατόμων ή ομάδων που κρίνονται ως κατώτερης αξίας: *~ πολιτική / ιδέες / τάσεις / θέσεις / οργάνωση / καθεστώς / συνθήματα.* — **ρατσιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

ραφ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει την απόχρωση τού μπλε χρώματος, των στολών τής Αεροπορίας: *~ πουκάμισο / ζακέτα* ΣΥΝ. γαλάζιος **2.** ***ραφ*** (το) η ίδια η μπλε απόχρωση των στολών τής Αεροπορίας. [ΕΤΥΜ. Από το αγγλ. αρκτικόλεξο R.A.F. < Royal Air Force «Βασιλική Αεροπορία»].

Ραφαέλα (η) γυναικείο όνομα.

Ραφαήλ (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. ένας από τους επτά αγγέλους που μεταφέρουν τις προσευχές των αγίων προς τον Θεό **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Rafa'el «ο Θεός έχει θεραπεύσει»].

ραφανίδα κ. **ραπανίδα** (η) ζιζάνιο, φυτό συγγενές προς το ραπάνι. Επίσης **ράφανος** (ο) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραφανίς, -ίδος*, βλ. λ. *ραπάνι*].

ραφείο (το) [μεσν.] εργαστήριο κατασκευής κυρ. ανδρικών ενδυμάτων ΣΥΝ. (λαϊκ.) ραφτάδικο.

ραφή (η) **1.** ο τρόπος με τον οποίο είναι ραμμένο κάτι: *τα καλά ρούχα διακρίνονται από τη στρωτή ~ τους* ΣΥΝ. ράψιμο **2.** το σύνολο των σημείων, η γραμμή στην οποία συνενώνονται, ράβονται μαζί ξεχωριστά κομμάτια υφάσματος, δέρματος ή άλλου υλικού: *ξηλώθηκε η ~ στο στρίφωμα* || *η ~ τού παπουτσιού* || *αυτή η τσάντα δεν έχει γερές ~* **3.** ΙΑΤΡ. η συνένωση δύο επιφανειών ιστών, το κλείσιμο (δερματικού) τραύματος με ράμματα **4.** ***ραφές*** (οι) η οδοντωτή γραμμή συνένωσης των οστών τού κρανίου ή τού μετώπου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραφή* < *ράπτω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράφ-ην*)].

ράφι (το) {ραφ-ιού | -ιών} λεπτή σανίδα, συνήθ. ξύλινη ή μεταλλική, που στερεώνεται οριζόντια σε τοίχο ή πλαίσιο, για να τοποθετηθούν πάνω της διάφορα αντικείμενα: *~ με βιβλία* || *έβαλε μερικά ~ στην αποθήκη για τα εργαλεία του*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μένω στο ράφι*** (για γυναίκα) δεν καταφέρνω να παντρευτώ, μένω ανύπαντρη (β) ***κρατώ / βάζω στο ράφι*** αναβάλλω: *η γραφειοκρατία έχει κρατήσει πολλά κρίσιμα νομοσχέδια στο ράφι.* — (υποκ.) **ραφάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. raf].

ραφίδα (η) ΒΙΟΛ. βελονοειδής κρύσταλλος, που απαντά σε δεσμίδες στα φυτικά κύτταρα. Επίσης (λόγ.) **ραφίς** {ραφίδος}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ραφίς, -ίδος* < *ραφή*].

ραφι(δο)γραφία (η) σύστημα γραφής με αναγνωριστικούς ανάγλυφους χαρακτήρες για ανάγνωση από τυφλούς. — **ραφι(δο)γραφικός, -ή, -ό.**

ραφι(δο)γράφος (ο) μηχάνημα με το οποίο γίνεται η αναπαραγωγή των ανάγλυφων χαρακτήρων, που χρησιμοποιούνται στο αλφάβητο των τυφλών.

ραφιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} έπιπλο που αποτελείται από πολλά ράφια. [ΕΤΥΜ. < *ράφ(ι)* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *συρταρ-ιέρα, κουνουπ-ιέρα*].

ραφινάρω ρ. μετβ. {ραφινάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για ουσίες) απομακρύνω τις κάθε είδους επιβλαβείς προσμείξεις, ενισχύω την καθαρότητα, την ομοιογένεια (πράγματος): *~ το λάδι* ΣΥΝ. φιλτράρω, διυλίζω **2.** (μτφ. η μτχ. ***ραφιναρισμένος, -η, -ο***) (α) αυτός που έχει υποστεί ειδική επεξεργασία: *~ λάδι / τροφές* (β) εκλεπτυσμένος, περίτεχνος, αυτός που έχει κομψότητα και στυλ: *~ τρόποι / συμπεριφορά / ομιλία.* — **ραφινάρισμα** (το). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. raffināre (γαλλ. raffiner) < re- + affināre «εκλεπτύνω, καθαρίζω» (< ad- + fino «καθαρός, αγνός» < λατ. finis «όριο, τέλος»)].

ραφινάτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ραφιναριστεί: *~ λάδι* ΣΥΝ. φιλτραρισμένος, ραφιναρισμένος, διυλισμένος, ραφινέ **2.** (μτφ.) ο εκλε-

πτυσμένος ΣΥΝ. φίνος, ραφινέ. — **ραφινάτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. raffinato < raffinare (βλ. κ. *ραφινάρω*)].

ραφινέ επίθ. {άκλ.} **1.** ραφιναρισμένος, αυτός που έχει φιλτραριστεί: *λάδι ~* ΣΥΝ. διυλισμένος **2.** (μτφ.-συχνά ειρων.) επεξεργασμένος, καλλιεργημένος, υψηλής στάθμης: *~ απατεώνας / καταχραστής / ψεύτης* ΣΥΝ. φίνος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raffiné < raffiner (βλ. κ. *ραφινάρω*)].

ραφίς (η) ▸ ραφίδα

ραφτάδικο (το) (καθημ.) το ραφείο (βλ.λ.).

ράφτης (ο) ▸ ράπτης

ραφτικά (τα) → ραπτικός

ραφτικός, -ή, -ό ▸ ραπτικός

ράφτινγκ (το) {άκλ.} άθλημα ή ψυχαγωγική δραστηριότητα, κατά την οποία πραγματοποιείται κατάβαση ενός λιγότερο ή περισσότερο ορμητικού ποταμού με ειδικά διαμορφωμένο, μονοθέσιο ή διθέσιο, σκάφος ή και βάρκα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rafting < raft «είδος ξύλινης σχεδίας, που χρησιμοποιείται ως σκάφος ή πλατφόρμα» < μέσ. αγγλ. rafte < αρχ. σκανδ. raptr].

ραφτόπουλο (το) **1.** ο νεαρός ράφτης που μαθητεύει κοντά σε έμπειρο ράφτη **2.** ο νεαρός γυιος τού ράφτη.
[ΕΤΥΜ. < *ράφτης* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

ραφτός, -ή, -ό → ραπτός

ραχατεύω ρ. αμετβ. {ραχάτεψα} (λαϊκ.) περνώ την ώρα μου ξεκούραστα, ακαματεύω ΣΥΝ. τεμπελιάζω. — **ραχάτεμα** (το).

ραχάτι (το) {ραχατιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η οκνηρή διάθεση ή κίνηση: *το 'ριξε στο ~ και δεν νοιάζεται για τίποτε* ΣΥΝ. τεμπελιά, χουζούρεμα, χουζούρι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rahat].

ραχατλήδικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με τον ραχατλή, που του ταιριάζει ή τον χαρακτηρίζει: *~ ζωή / συνήθεια / νοοτροπία / δουλειά* ΣΥΝ. τεμπέλικος. — **ραχατλήδικα** επίρρ.

ραχατλής (ο) (λαϊκ.), **ραχατλού** (η) {ραχατλούδες} πρόσωπο που τεμπελιάζει, που του αρέσει και συνηθίζει το χουζούρι ΣΥΝ. τεμπέλης, χουζούρης.
[ΕΤΥΜ. < *ραχάτι* + παραγ. επίθημα *-λής* (< τουρκ. -lı)].

ραχατλίκι κ. **ραχατιλίκι** (το) {ραχατλικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η χαρακτηριστική νωθρότητα τού ραχατλή, ο τρόπος και ο ρυθμός ζωής του ΣΥΝ. τεμπελιά, χουζούρι, ραχάτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rahatlık)].

ραχάτ-λουκούμ (το) {άκλ.} σκληρό λουκούμι ειδικής παρασκευής.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rahat lokum < αραβ. rahat alhulqum].

ράχη (η) {ραχών} **1.** το πίσω μέρος τού ανθρώπινου σώματος από τον λαιμό ώς το τέλος τής σπονδυλικής στήλης ΣΥΝ. πλάτη· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***με τρώει η ράχη μου*** είμαι προκλητικός στη συμπεριφορά μου και προκαλώ βίαιες αντιδράσεις εναντίον μου, πάω γυρεύοντας (β) ***έχω (κάποιον) στη ράχη μου*** έχω αναλάβει τη συντήρηση (κάποιου), μου έχει γίνει φόρτωμα, βάρος: *δουλεύει σκληρά, γιατί έχει ολόκληρη οικογένεια στη ράχη του* (γ) ***έχω (κάποια) χρόνια στη ράχη μου*** έχω (συγκεκριμένη) ηλικία: *πενήντα χρόνια έχει ήδη στη ράχη του και ούτε σκέψη για σπίτι και παιδιά!* (βλ. λ. *πλάτη*) **2.** (α) το μέρος τού σώματος των ζώων που αντιστοιχεί στην ανθρώπινη πλάτη: *η ~ τού αλόγου / τής καμήλας* || *έβαλε το σαμάρι στη ~ τού γαϊδάρου* (β) (για τα ψάρια) το πάνω τμήμα τού σώματος πίσω από το κεφάλι και πάνω από την κοιλιά **3.** (για πτηνά) ο άξονας ενός φτερού: *η ~ τής φτερούγας* **4.** τμήμα ρούχου που καλύπτει την πλάτη: *το πουκάμισο είναι στενό στη ~ του* **5.** η σπονδυλική στήλη, η ραχοκοκκαλιά: *πονάω / χτύπησα στη ~* **6.** το πίσω τμήμα ενός μέλους τού ανθρώπινου σώματος: *η ~ τής παλάμης* **7.** η πλευρά ενός αντικειμένου που χρησιμοποιείται ή φαίνεται λιγότερο, το τμήμα του που βρίσκεται πιο μακριά ή αντίθετα από το μπροστινό ή το κύριο μέρος του, την πρόσοψη ή την κόψη του: *η ~ τού μαχαιριού / ενός φακέλου* **8.** η συνήθ. κυρτή επιφάνεια που σχηματίζει ή καλύπτει το πίσω τμήμα οποιουδήποτε αντικειμένου ή κατασκευής: *η ~ τού βιβλίου* (το τμήμα τού βιβλίου που βλέπει κανείς, όταν είναι τοποθετημένο σε βιβλιοθήκη) **9.** το πίσω μέρος ενός αντικειμένου, που χρησιμεύει για τη στήριξή του, την προστασία του κ.λπ.: *η ~ τού καναπέ / τής καρέκλας* **10.** η κορυφογραμμή **11.** η ραχιά (βλ.λ.): *«στων Ψαρών την ολόμαυρη ~ περπατώντας η Δόξα μονάχη...»* (Δ. Σολωμός).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥάχις, -εως* < Ι.Ε. *wragh-i- «αγκάθι, αιχμή», πβ. λιθ. ražỹs «καλαμώνας», rãžas «ξερό βλαστάρι, καλάμι», ίσως και μέσ. ιρλ. fracc «βελόνα». Η λ. *ῥάχις* προσδιόριζε τόσο τη σπονδυλική στήλη όσο και την κυρτή επιφάνεια λόφου ή βουνού, η δε συσχέτιση της με τη σημ. «αγκάθι, αιχμή» απαντά και σε συνώνυμες λ. άλλων γλωσσών, λ.χ. λατ. spina «αγκάθι - σπονδυλική στήλη», γαλλ. épine dorsale «σπονδυλική στήλη» (< épine «αγκάθι»)].

Ραχήλ (η) {άκλ.} **1.** Π.Δ. μία από τις συζύγους τού Ιακώβ, μητέρα τού Ιωσήφ και τού Βενιαμίν, αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Rāḥēl «προβατίνα»].

ραχιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η πλαγιά, η ανηφορική πλευρά όρους, λόφου ή βουνού: *χτίζουν εκκλησία σ' εκείνη τη ~!* ΣΥΝ. ράχη.

ραχιαίος, -α, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ράχη, την πλάτη: *~ σπόνδυλος* **2.** ***ραχιαίοι*** (οι) (α) οι μύες τής πλάτης: *έχει γυμνασμένους ~* (β) ασκήσεις εκγύμνασης των μυών τής πλάτης: *έκανε είκοσι ~*.

ραχιαλγία (η) {ραχιαλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στην ευρύτερη περιοχή τής σπονδυλικής στήλης. — **ραχιαλγικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ράχη* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rachialgie].

ραχίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. παραμόρφωση τής σπονδυλικής στήλης, η οποία εμφανίζεται κυρ. σε παιδιά λόγω ανεπαρκούς ασβεστίου οστών και χόνδρων, κυρ. από αβιταμίνωση ΣΥΝ. ραχιτισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. rachitis].

ραχιτικός, -ή, -ό [1839] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ραχίτιδα, που προκαλείται από ραχίτιδα: *~ παραμόρφωση* **2.** ***ραχιτικός*** (ο), ***ραχιτική*** (η) πρόσωπο που έχει προσβληθεί από ραχίτιδα.

ραχιτισμός (ο) [1844] η ραχίτιδα (βλ.λ.).

ραχοκοκκαλιά (η) **1.** η σπονδυλική στήλη (βλ. λ. *σπονδυλικός*) **2.** (μτφ.) ο κεντρικός άξονας στον οποίο στηρίζεται μια δομή, μια σύνθετη δημιουργία: *η αρχή τής ισονομίας αποτελεί τη ~ τού δημοκρατικού πολιτεύματος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. backbone].

ραχοκόκκαλο (το) **1.** καθένα από τα οστά, τους σπονδύλους τής σπονδυλικής στήλης **2.** (περιληπτ.) η σπονδυλική στήλη ΣΥΝ. ραχοκοκκαλιά, ράχη.

ραχούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρή ράχη, μικρού ύψους βουνό ή χαμηλό ύψωμα: *«έχετε γεια βρυσούλες, λόγκοι, βουνά, ραχούλες»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. βουναλάκι.

ράψιμο (το) {ραψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ένωση δύο κομματιών υφάσματος με κλωστή, γενικότ. η ένωση πραγμάτων με κλωστή: *πουκάμισο με άψογο ~ και εφαρμογή!* || *το ~ ενός κουμπιού / ενός φορέματος* **2.** (συνεκδ.) η πληρωμή, η αμοιβή τού ράφτη ή τής μοδίστρας: *πόσο στοίχισε το ~ τού νυφικού;* ΣΥΝ. ραφτικά **3.** το κλείσιμο τραύματος με ράμματα: *το ~ τής πληγής.* — (υποκ.) **ραψιματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ράψιμον* < θ. *ραψ-* τού αρχ. *ῥάπτω* (πβ. αρχ. αόρ. *ἔρραψ-α*)].

ραψωδία (η) [αρχ.] {ραψωδιών} **1.** καθένα από τα τμήματα στα οποία χωρίζεται ένα επικό ποίημα αποτελώντας ξεχωριστή θεματική ενότητα και ειδικότ. καθεμία από τις είκοσι τέσσερεις ενότητες τής *Ιλιάδας* και τής *Οδύσσειας* **2.** ΜΟΥΣ. συμφωνικό κομμάτι ελεύθερου χαρακτήρα βασισμένο κυρίως σε λαϊκά μουσικά θέματα μιας περιοχής: *οι «Ουγγρικές ~» τού Λιστ* || *η «Γαλάζια ~» τού Τζώρτζ Γκέρσουιν.* — **ραψωδικός**, -ή, -ό [αρχ.].

ραψωδός (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) αυτός που δημοσίως απήγγελλε επικά ποιήματα, κυρ. τού Ομήρου και τού Ησιόδου (πβ. λ. *αοιδός*) **2.** (σήμερα) ο μουσικοσυνθέτης ραψωδιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαψῳδός*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ῥάψαι ἀοιδήν* (δηλ. *ᾠδήν*, βλ. λ. *ᾠδή*), η οποία αναφερόταν στην εν σειρά σύνθεση, συρραφή και απαγγελία των επικών μερών, κατ' αντιδιαστολή προς τα διαιρούμενα σε στροφές λυρικά ποιήματα (πβ. το χωρίο τού Πινδάρου για τους επικούς ποιητές Όμηρο και Ησίοδο: *«ἐν νεαροῖς ὕμνοις ῥάψαντες ἀοιδήν»* και *«Ὁμηρίδαι ῥαπτῶν ἐπέων ἀοιδοί»*). Η λ. απέκτησε βαθμηδόν τη γενικευμένη σημ. τού συνθέτη ποιημάτων, ενώ, σύμφωνα με άλλη άποψη, χρησιμοποιήθηκε και ως υποβιβαστικό προσωνύμιο των κατωτέρων επιγόνων τής επικής ποιήσεως].

ρε[1] (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο δεύτερος κατά σειράν μουσικός φθόγγος τής σύγχρονης κλίμακας τού ντο τής δυτικής ευρωπαϊκής μουσικής: *~ ματζόρε / μινόρε.*
[ΕΤΥΜ. < διεθν. re (< λατ. resonare «αντηχώ»), για το οποίο βλ. λ. *νότα*].

ρε[2] επιφών. (εκφραστ.-οικ.) **1.** ως προσφώνηση προσώπων, με τα οποία υπάρχει οικειότητα: *τι λες, ~ φίλε, έγινε τέτοιος σαματάς;* || (παρακλητικά) *έλα, ~, μη μου χαλάς το χατίρι!* **2.** με μειωτική διάθεση, οπότε θεωρείται έκφραση αγένειας: *ξέρεις ποιος είμαι εγώ, ~;* || *ποιος είσαι εσύ, ~, που θα μου πεις τι θα κάνω;* || *φύγε από 'δώ, ~!* **3.** για τη δήλωση έκπληξης ή απορίας: *άντε, ~!* || *κοίτα, ~! ~ τι πάθαμε!* || *~, τι τραβάμε μ' αυτούς που μπλέξαμε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρε*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *βρε*].

Ρέα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Ουρανού και τής Γαίας, σύζυγος τού Κρόνου και μητέρα τού Δία **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥέα*, αγν. ετύμου. Ανεπιβεβαίωτες εικασίες παραμένουν οι συνδέσεις με σανσκρ. rai- «βασίλειο», λατ. rēs «πράγμα» ή Ι.Ε. *srī- «γυναίκα», όπως επίσης και με το αρχ. *ῥέω*].

ρεάλι κ. **ριάλι** (το) {ρεαλ-ιού | -ιών} (παλαιότ.) **1.** παλαιό ασημένιο νόμισμα τής Ισπανίας και τής υπό ισπανική κυριαρχία Αμερικής, που η χρηματική του αξία αντιστοιχούσε στο ένα όγδοο τού πέσο **2.** (διαλεκτ.) ***ρεάλια*** (τα) τα λεφτά, η χρηματική περιουσία.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. real «βασιλικός» < λατ. regālis (< rex, regis «βασιλιάς»)].

ρεάλια (τα) {ρεαλίων} τα πραγματολογικά στοιχεία ενός αρχαίου κειμένου, κατ' αντιδιαστολή προς τα γλωσσικά του στοιχεία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. λατ. realia, πληθ. ουδ. τού επιθ. realis «πραγματικός» < λατ. rēs «πράγμα» + επίθημα -alis].

ρεαλισμός (ο) **1.** το ενδιαφέρον ή η μέριμνα για το πραγματικό, κατ' αντιδιαστολή προς το αφηρημένο, το υποθετικό κ.λπ.· η αντιμετώπιση ή παρουσίαση των πραγμάτων όπως πραγματικά είναι: *ο ~ του δεν τον άφηνε ποτέ να παρασυρθεί σε ονειροπολήσεις και ανέφικτα σχέδια* || *η εξωτερική πολιτική τής χώρας χαρακτηρίζεται από ~* **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η απεικόνιση μορφών ή σκηνών τής ζωής όπως πραγματικά είναι ή όπως μπορούν να βιωθούν καθημερινά ΑΝΤ. ιδεαλισμός, ρομαντισμός **3.** (στη λογοτεχνία) η θεωρία ή τεχνοτροπία κατά την οποία οι οικείες πλευρές τής ζωής αναπαρίστανται με έναν ξεκάθαρα ευθύ ή απλό τρόπο· ΦΡ. ***σοσιαλιστικός ρεαλισμός*** η επίσημα αποδεκτή καλλιτεχνική ή λογοτεχνική τεχνοτροπία τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης, που στηριζόταν φιλοσοφικά και μεθοδολογικά στη λενινιστική θεωρία τής αντανάκλασης και στόχευε στην αισθητική διαπαιδαγώγηση των μαζών μέσω των ιδεών τού σοσιαλισμού (με πρωτεργάτη τον Μαξίμ Γκόργκυ) **4.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία κατά την οποία τα αντικείμενα τής αντίληψης ή τής γνώσης που αποκτάται μέσω των αισθήσεων, υπάρχουν ανεξάρτητα από την αντιληπτική διαδικασία ή πράξη.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réalisme < μτγν. λατ. realis «πραγματικός» < λατ. rēs «πράγμα» + επίθημα -alis].

ρεαλιστής (ο), **ρεαλίστρια** (η) {ρεαλιστριών} **1.** ο οπαδός τού ρεαλισμού είτε ως φιλοσοφικού είτε ως αισθητικού, καλλιτεχνικού ρεύματος ΑΝΤ. ρομαντικός, ιδεαλιστής **2.** πρόσωπο που βασίζει τη σκέψη και τη συμπεριφορά του στα πραγματικά μόνο δεδομένα: *στη ζωή του έχει μάθει να είναι ~ και να μην τρέφει αυταπάτες* ΑΝΤ. ονειροπόλος, φαντασιόπληκτος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réaliste. Βλ. κ. *ρεαλισμός*].

ρεαλιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ρεαλισμό στην τέχνη: *~ απεικόνιση / εικόνα / τεχνοτροπία* **2.** αυτός που βασίζεται στην πραγματικότητα, όχι σε υποθέσεις, ιδέες ή σε συναισθηματισμούς: *~ προσέγγιση ενός προβλήματος* || *~ πολιτική / ανάλυση* ΑΝΤ. ιδεαλιστικός, ρομαντικός. — **ρεαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ., **ρεαλιστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réalistique. Βλ. κ. *ρεαλισμός*].

ρεαλπολιτίκ (η) {άκλ.} ο πολιτικός ρεαλισμός, πολιτική πρακτική που καθορίζεται με βάση τα πραγματικά δεδομένα, τα γεγονότα, τα οποία και εξετάζει ως κατεξοχήν σημαντικά στοιχεία.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Realpolitik (νόθο σύνθ.) < real «πραγματικός» (βλ. λ. *ρεαλισμός*) + Politik < αρχ. *πολιτικός*. Ο όρ. εισήχθη το 1963 από τον τότε Γερμανό καγκελάριο Κ. Adenauer μετά το άνοιγμα που επιχείρησε προς τις ανατολικές χώρες].

ρέβα (η) {ρεβών} το γογγύλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rave (παλαιότ. γαλλ. reve) < λατ. rapa / rapum (βλ. λ. *ραπάνι*)].

ρεβανί (το) → ραβανί

ρεβάνς (η) {άκλ.} **1.** η εκδικητική ανταπόδοση κακού: *σκεφτόταν την ώρα και τη στιγμή που θα έπαιρνε τη ~ από τους αντιπάλους του* ΣΥΝ. αντεκδίκηση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε γίνεται για λόγους αντεκδίκησης: *αυτή είναι η ~ του. ο δημόσιος διασυρμός τους!* ΣΥΝ. αντίποινα ● **3.** ΑΘΛ. ο επαναληπτικός αγώνας μεταξύ δύο ομάδων, που κρίνει την πρόκριση στο πλαίσιο μιας διοργάνωσης: *ετοιμάζονται με σκληρές προπονήσεις για τη ~ στην έδρα τους*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. revanche < παλ. γαλλ. revancher (υποχωρητ.) < re- «ανα-» + vencher < λατ. vindicāre «ανταποδίδω, τιμωρώ, εκδικούμαι» (< vindex «τιμωρός, εκδικητής»)].

ρεβανσισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η πολιτική ενός κράτους, που αποσκοπεί στην επανάκτηση περιοχών του που έχουν χαθεί ή προσαρτηθεί σε άλλα κράτη, κυρ. μετά από πολεμική ήττα (β) (γενικότ.) κάθε πολιτική που στηρίζεται σε πνεύμα αντεκδίκησης: *η αντιπολίτευση κατηγορεί την κυβέρνηση για ~ στο θέμα των απολυμένων συμβασιούχων* **2.** η αντίστοιχη πολιτική ενός κόμματος που έχασε την εξουσία και ζητεί να την ανακτήσει και να «τιμωρήσει» τους πολιτικούς του αντιπάλους **3.** (γενικότ.) η τάση για εκδίκηση, η μνησικακία. — **ρεβανσιστικός, -ή, -ό, ρεβανσιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. revanchisme < revanche (βλ. κ. *ρεβάνς*)].

ρεβανσιστής (ο), **ρεβανσίστρια** (η) {ρεβανσιστριών} πρόσωπο που επιδιώκει την ανταπόδοση κακού που έχει υποστεί, που ενεργεί αντεκδικητικά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. revanchiste < revanche (βλ. κ. *ρεβάνς*)].

ρεβεγιόν (το) {άκλ.} η γιορτή τo βράδυ τής παραμονής των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς: *θα κάνουν ~ σε ένα φιλικό σπίτι* || *ντύσιμο / συνταγές για το ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réveillon < réveiller «ξυπνώ» (συνεπώς «μένω ξύπνιος, για να διασκεδάσω») < re- + veiller «αγρυπνώ» < λατ. vigilāre (< vigil «άγρυπνος, ο ευρισκόμενος σε εγρήγορση»)].

Ρεβέκκα (η) **1.** Π.Δ. σύζυγος τού Ισαάκ, μητέρα τού Ησαύ και τού Ιακώβ και αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Ribhqāh, πιθ. συνδ. με ρίζα που σημαίνει «τρέφω, παχαίνω»].

ρεβένι (το) {ρεβεν-ιού | -ιών} υψηλής ποιότητας ποικιλία καπνού, που ευδοκιμεί κυρ. σε πλαγιές και σε μεγάλα υψόμετρα.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ρεβέρ (το) {άκλ.} **1.** το γύρισμα, το δίπλωμα προς τα έξω τής άκρης τού υφάσματος σε μανίκι ή σε μπατζάκι παντελονιού: *διπλό / πρόχειρο ~* ● **2.** (στο τένις) μπαλιά που αποκρούεται από τα αριστερά με το δεξί χέρι ή από τα δεξιά με το αριστερό: *εντυπωσιακό / ξαφνικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. revers «ανάποδη, αντίστροφη όψη ή πλευρά» < λατ. reversus, μτχ. τ. τού ρ. revertor «αναστρέφω, επιστρέφω»].

ρεβερέντζα κ. **ρεβεράντζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μεγάλη υπόκλιση εθιμοτυπικού χαρακτήρα κυρ. ως ένδειξη σεβασμού: *του άρχισαν τις ~!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. reverenza < λατ. reverentia «σεβασμός, αιδώς» < reverens, μτχ. τ. τού ρ. revereor «αιδούμαι, σέβομαι» < re- + vereor (ίδια σημ.)].

ρεβιζιονισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. **1.** κάθε παρέκκλιση από τη μαρξιστική θεωρία ή πρακτική, κυρ. η τάση που προκρίνει τη μεταρρύθμιση έναντι τής επαναστατικής αλλαγής ΣΥΝ. αναθεωρητισμός **2.** (γενικά) κάθε αναθεωρητική τάση ή κίνηση, η υπεράσπιση τής αναθεώρησης κυρ. μιας έγκυρης ή γενικώς αποδεκτής αντίληψης, θεωρίας ή πρακτικής (πβ. λ. *ρεφορμισμός*). — **ρεβιζιονιστής** (ο), **ρεβιζιονίστρια** (η), **ρεβιζιονιστικός, -ή, -ό, ρεβιζιονιστικ-ά / -ώς**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. révisionnisme < révision < μτγν. λατ. revisio «αναθεώρηση» < λατ. revisere «επανεξετάζω, αναθεωρώ», παράλλ. τού revidēre (< re- «ανα-» + vidēre «βλέπω»)].

ρεβιθάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σαλάτα από αλεσμένα ή πολτοποιημένα ρεβίθια με λάδι και κρεμμύδι.

ρεβίθι κ. (λαϊκ.) **ροβίθι** (το) (παλαιότ. ορθ. *ρεβύθι*) {ρεβιθ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τής ρεβιθιάς **2.** ***ρεβίθια*** (τα) οι καρποί ως φαγητό: *σούπα ~* || *~ στον φούρνο*. — (υποκ.) **ρεβιθάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐρεβίνθιον* (με σίγηση τού άτονου αρκτικού ἐ- και φωνητ. εξέλιξη -νθ- > -θθ- > -θ-), υποκ. τού αρχ. *ἐρέβινθος* (βλ.λ.)].

ρεβιθιά κ. (λαϊκ.) **ροβιθιά** (η) μονοετές ποώδες φυτό τού οποίου οι εδώδιμοι στρογγυλοί σπόροι, που περιέχονται στους καρπούς του, τρώγονται βραστοί ή ξηροί (στραγάλια) ή καταναλώνονται, αφού αλεστούν, ως αλεύρι ή υποκατάστατο τού καφέ. Επίσης (επίσ.) **ερέβινθος** (βλ.λ.).

ρεβόλβερ (το) {άκλ.} ελλην. *περίστροφο*· όπλο χειρός εφοδιασμένο με περιστρεφόμενο κύλινδρο με ειδικές θήκες για την τοποθέτηση των φυσιγγίων, που μπορεί να πυροβολεί συνεχώς, χωρίς να χρειάζεται ανατροφοδότηση έπειτα από κάθε βολή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. revolver (οπτικό δάνειο) < revolve «περιστρέφω» (< λατ. revolvere < re- + volvere «κυλώ, στρέφω»)].

ρεβύθι (το) → ρεβίθι

ρέβω κ. (εσφαλμ.) **ρεύω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έρεψα} ♦ (αμετβ.) **1.** φθείρομαι από την εγκατάλειψη: *τόσα χρόνια εγκαταλελειμμένο έρεψε το σπίτι* **2.** (μτφ.) χάνω τη ζωντάνια μου, τη φυσική μου δύναμη, εξαντλούμαι: *έρεψε απ' τη στενοχώρια!* || *έρεψα στο περπάτημα όλη μέρα* ΣΥΝ. καταβάλλομαι, (μτφ.) πεθαίνω, μου βγαίνει η πίστη ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) εξαντλώ (κάποιον) εντελώς, αφαιρώ από (κάποιον) κάθε δύναμη, ζωντάνια ή διάθεση για δράση ή αντίδραση: *την έχει ρέψει η δίαιτα!* ΣΥΝ. εξαντλώ.
[ΕΤΥΜ. Υποχωρητ. σχηματισμός από τον αόρ. *ἔρρεψα*, νεότ. τ. τού αρχ. αορ. *ἔρρευσα* (τού ρ. *ῥέω*, βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἔκλεψα – κλέβω, ἔσκυψα – σκύβω, ἔθαψα – θάβω*].

ρεγάλο (το) (λαϊκ.) οτιδήποτε χαρίζεται ή αποκτάται ως δώρο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. regalo < λατ. regalis «βασιλικός» (< rex, regis «βασιλιάς»)].

ρέγγε (η) → ρέγκε

Ρεγγίνα (η) (ορθότ. *Ρεγκίνα*) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. regina «βασίλισσα»].

ρεγιόν (το) {άκλ.} **1.** ανακυκλωμένο ημισυνθετικό λεπτό νήμα υφάνσεως από κυτταρίνη· (παλαιότ.) το τεχνητό μετάξι **2.** (συνεκδ.) ύφασμα ή κλωστή από αυτό το νήμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rayonne < αγγλ. rayon < γαλλ. rayon «ακτίνα φωτός» < παλαιότ. rai «ακτίνα» < λατ. radius].

ρέγκα κ. (εσφαλμ.) **ρέγγα** (η) {ρεγκών} **1.** ψάρι τού πελάγους, με σώμα πεπλατυσμένο στα πλευρά, μικρό κεφάλι, ασημένιο χρώμα, που ζει σε κοπάδια και αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του· ΦΡ. (εκφραστ.-μτφ.) ***(κάποιος) είναι να τον κλαίνε κι οι ρέγκες*** (κάποιος) έχει υποστεί τέτοιο κακό, ώστε είναι άξιος να τον λυπούνται ακόμη και οι πιο ασήμαντοι, οι πιο μικροί: *με τόσα προβλήματα που έχω, είναι να με κλαίνε κι οι ρέγκες!* **2.** (συνεκδ.) το κρέας αυτού τού ψαριού: *παστή / καπνιστή ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < βεν. renga (πβ. γαλλ. hareng, αγγλ. herring), γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. hāring].

ρεγκάτα (η) {ρεγκατών} λεμβοδρομία ή ιστιοδρομία, καθώς και σειρά λεμβοδρομιών / ιστιοδρομιών.
[ΕΤΥΜ. < βεν. regata / ιταλ. regatta < regatar «ξαναπιάνω, συλλαμβάνω» < δημώδ. λατ. *recaptāre < re- «ανα-» + captāre «κυνηγώ, θηρεύω», επιτατ. τ. τού λατ. ρ. capere «λαμβάνω»].

ρέγκε (η) {άκλ.} λαϊκή αμερικανική μουσική τής Καραϊβικής με χαρακτηριστικά της τους περίπλοκους ρυθμούς στις μελωδίες και τη χρήση ενός σύντομου επαναλαμβανόμενου σκοπού από το μπάσο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. reggae, πιθ. < rege-rege «καβγάς, διαμάχη» (στη γλώσσα των ιθαγενών τής Τζαμάικας) ή από διαφορετική προφορά τού reggay στο τραγούδι «Do the Reggay» (1968) τού Fr. Hibbert, ο οποίος και εισήγαγε τη λέξη].

ρεγκλάν κ. **ραγκλάν** (το) {άκλ.} **1.** σχέδιο μανικιού, που ξεκινά από τον λαιμό με ραφές μπροστά και πίσω από τον ώμο **2.** (κατ' επέκτ.) ρούχο που έχει τέτοιου είδους μανίκια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. raglan, αγγλ. raglan, από το όνομα τού Βρετανού στρατάρχη και λόρδου F.J. Raglan (1788-1855)].

ρεγκόμορφο (το) ΖΩΟΛ. κάθε ψάρι που ανήκει στην τάξη στην οποία ανήκουν οι ρέγκες, οι σαρδέλες, οι γαύροι κ.λπ.

ρέγομαι ρ. → ορέγομαι

ρέγουλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τάξη, η κατάλληλη μέθοδος για τη λειτουργία και τη σωστή οργάνωση ενός πράγματος: *κουράστηκε πολύ, μέχρι να φέρει το γραφείο σε μια ~* **2.** το μέτρο, η αποφυγή υπερβολής: *κρατάω (τη) ~ στο ποτό και το φαγητό* || *όλα θέλουν ~!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. regula «κανόνας, μέτρο» (< ρ. regere «διευθύνω, ορίζω»)].

ρεγουλάρω ρ. μετβ. {ρεγουλάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ρυθμίζω (κάτι), ώστε να λειτουργεί σωστά ή να μην προκαλεί προβλήματα: *~ τις βίδες / την πίεση στα λάστιχα* || *~ τη μηχανή τού αυτοκινήτου / ένα σύστημα* || *πρέπει να ρεγουλάρω λίγο τα έξοδά μου, για να μην ξεμείνω από λεφτά* ΣΥΝ. τακτοποιώ, ρυθμίζω, κανονίζω. — **ρεγουλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. regolare «κανονίζω, ρυθμίζω» < regola (βλ. κ. *ρέγουλα*)].

ρεγχάζω ρ. αμετβ. {ρέγχασα} (αρχαιοπρ.) ροχαλίζω.
[ΕΤΥΜ. < *ρέγχω* (βλ.λ.) + επίθημα *-άζω*].

ρεγχασμός (ο) (αρχαιοπρ.) το ροχάλισμα.

ρέγχω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) ροχαλίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥέγκω / ῥέγχω*, εκφραστ. ονοματοποιημένοι όροι, πιθ. < I.E. *srenk- «ροχαλίζω», πβ. αρχ. ιρλ. srennim, μεσν. ιρλ. sreimm «ροχάλισμα». Θεωρείται επίσης πιθ. η σύνδεση με το ουσ. *ῥύγχος* (βλ.λ.)].

ρεζεντά (η) {ρεζεντάδες} **1.** ετήσιο αυτοφυές καλλωπιστικό φυτό με τη μορφή θάμνου, οδοντωτά ή πτερωτά φύλλα και άνθη σε ταξιανθίες με πρασινοκίτρινο χρώμα και χαρακτηριστικό λεπτό άρωμα

2. (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réséda < λατ. reseda, προστ. τού ρ. resedāre «θεραπεύω, ανακουφίζω» (με αναφορά στις θεραπευτικές ιδιότητες τού φυτού)].

ρεζέρβα (η) {δύσχρ. ρεζερβών} **1.** οτιδήποτε κρατά κανείς ως ανταλλακτικό για εφεδρική χρήση ή ως απόθεμα: *έχει πάντα μαζί του ένα κλειδί ~. για να μην κλειστεί έξω* ΣΥΝ. εφεδρεία **2.** (ειδικότ.) (α) το εφεδρικό λάστιχο αυτοκινήτου ή μοτοσυκλέτας (β) (συνήθ. σε πληθ.) ο αναπληρωματικός παίκτης ομάδας: *λόγω τραυματισμών, η ομάδα έπαιξε με τις ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. riserva < riservare «φυλάσσω. διατηρώ» < λατ. reservāre < re- + servāre «σώζω, φυλάσσω»].

ρεζερβέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει δεσμευθεί. «κρατηθεί» εκ των προτέρων στο όνομα κάποιου. ώστε να χρησιμοποιηθεί από αυτόν σε συγκεκριμένο χρόνο: *το τραπέζι είναι ~* ΣΥΝ. αγκαζαρισμένος. κλεισμένος, κρατημένος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réservé < ρ. réserver < λατ. reservāre «διαφυλάττω. αποταμιεύω» (βλ. κ. *ρεζέρβα*)].

ρεζερβοθήκη (η) {ρεζερβοθηκών} η θήκη τής ρεζέρβας οχήματος: *μεταλλική ~ αυτοκινήτου.*

ρεζερβουάρ (το) {άκλ.} ντεπόζιτο αυτοκινήτου για βενζίνη ή πετρέλαιο: *γέμισε το ~ για το ταξίδι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réservoir < ρ. réserver < λατ. reservāre «διαφυλάττω, αποταμιεύω» (βλ. κ. *ρεζέρβα*)].

ρεζές (ο) {ρεζέδες} ο μεντεσές πόρτας, παραθύρου ΣΥΝ. κλάπα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. reze].

ρεζιλεύω ρ. μετβ. {ρεζίλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** προκαλώ ντροπή. φέρνω (κάποιον) σε δύσκολη και άβολη θέση: *μας ρεζίλεψε με την απαράδεκτη συμπεριφορά του μπροστά στους καλεσμένους μας* ΣΥΝ. ντροπιάζω **2.** προβαίνω σε δημόσιο εξευτελισμό (κάποιου). επιτίθεμαι (σε κάποιον) εκθέτοντάς τον. καθιστώντας τον εντελώς ανυπόληπτο: *τον ρεζίλεψε δημοσιεύοντας λεπτομέρειες τής ιδιωτικής του ζωής στις εφημερίδες* || *μια ομάδα διαδηλωτών δεν επιτρέπεται να ρεζιλεύει με τις ενέργειές της θεσμούς και νόμους* ΣΥΝ. διασύρω, γελοιοποιώ. — **ρεζίλεμα** (το).

ρεζίλης (ο) {ρεζίληδες}, **ρεζίλισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ρεζιλευτεί. που έχει εξευτελιστεί ΣΥΝ. ξευτίλας. Επίσης (λαϊκότ.) **ρεζίλας** (ο), **ρεζίλω** (η).

ρεζίλι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} **1.** η απώλεια κάθε αξιοπρέπειας. η γελοιοποίηση. ο εξευτελισμός: *κάνω κάποιον ~* || *γίνομαι ~* ΦΡ. ***ρεζίλι των σκυλιών*** βλ. λ. *σκυλί* **2. *ρεζίλια*** (τα) τα ρεζιλίκια. οι πομπές (κάποιου).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rezil].

ρεζιλίκι (το) {χωρ. γεν.} οτιδήποτε οδηγεί στον εξευτελισμό. στη γελοιοποίηση (κάποιου): *μετά το ~ του έκανε χρόνια να ξαναφανεί στα μέρη μας* || *δεν ντρέπεσαι. τι ρεζιλίκια είναι αυτά!* || *ρεζιλίκια πράματα* (ντροπής πράματα) ΣΥΝ. ξευτίλα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rezillik].

ρεζουμέ (το) {άκλ.} **1.** η συνοπτική αναφορά των κεντρικών σημείων μιας έκθεσης. αφήγησης κ.λπ., γενικά ενός κειμένου ΣΥΝ. περίληψη **2.** (συνεκδ.) το τελικό σημείο. το βασικό νόημα ή συμπέρασμα ενός κειμένου, μιας υπόθεσης: *με μία λέξη· ποιο είναι το ~ απ' όλα αυτά:* ΣΥΝ. συμπέρασμα, νόημα, (μτφ.) ζουμί.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. résumé < ρ. résumer «συνοψίζω» < λατ. resumere «επαναλαμβάνω» < re- «ανα-» + sumere «λαμβάνω. παίρνω»].

ρέζους (ο) {άκλ.} (εύχρ. κ. ως ***παράγοντας ρέζους***) αντιγόνο που παρουσιάζεται στην επιφάνεια των ερυθρών αιμοσφαιρίων. στην κυτταρική τους μεμβράνη, προσδιορίζοντας ως «ρέζους θετικά» αυτά που έχουν κληρονομήσει αυτό το αντιγόνο και ως «ρέζους αρνητικά» (σε πολύ μικρότερο ποσοστό τού ανθρώπινου πληθυσμού) αυτά στα οποία απουσιάζει.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. Rhesus (στη φρ. RH factor), που ονομάστηκε έτσι από το ομώνυμο είδος πιθήκου (rhesus monkey), στο οποίο εντοπίστηκε για πρώτη φορά αυτός ο παράγοντας. Η ονομασία Rhesus (λατ.) αποτελεί αντιδάν. από το αρχ. ανθρωπωνύμιο *Ῥῆσος*, όνομα βασιλιά των Θρακών, ο οποίος συμμάχησε με τους Τρώες. Το όν. *Ῥῆσος* είναι αγν. ετύμου].

Ρέθυμνο (το) {Ρεθύμνου} πόλη τής Κρήτης, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Ρεθύμνης).* — **Ρεθυμνιώτης** κ. **Ρεθεμ(ν)ιώτης** κ. (λόγ.) **Ρεθύμνιος** (ο), **Ρεθυμνιώτισσα** κ. **Ρεθεμ(ν)ιώτισσα** κ. (λόγ.) **Ρεθύμνια** κ. **Ρεθυμνία** (η), **ρεθυμ(ν)ιώτικος**, -η. -ο κ. **ρεθεμ(ν)ιώτικος** κ. (λόγ.) **ρεθυμνιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ρίθυμνα*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, όπως φαίνεται από το επίθημα *-υμν-*].

ρει ρ. • ρέω

ρέιβ (η/το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η έντονη και με σταθερό ρυθμό μουσική που ακούγεται στα ρέιβ-πάρτι: (κ. ως επίθ.) *~ μουσική.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rave «παραληρώ» < μέσ. αγγλ. rave, πιθ. < μέσ. γαλλ. resver «περιπλανώμαι – παραληρώ»].

ρεϊβάδικο (το) (λαϊκ.) ο χώρος στον οποίο παίζεται ρέιβ μουσική.

ρέιβερ (ο/η) νεαρό συνήθ. πρόσωπο που συμμετέχει σε ρέιβ-πάρτι. Επίσης (αργκό) **ρεϊβάς** {ρεϊβάδες}.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. raver].

ρέιβ-πάρτι (το) {άκλ.} ολονύκτιο πάρτι που διοργανώνεται. συνήθως κρυφά, από νεαρά άτομα σε μεγάλους χώρους (συνήθ. εγκαταλελειμμένα κτήρια, αποθήκες κ.ά.) και περιλαμβάνει έντονο χορό. ελαφρά ποτά. δημιουργία οικείας ατμόσφαιρας. ενώ για πολλούς αποτελεί και πρόσφορο χώρο διακίνησης παραισθησιογόνων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rave-party].

ρείθρο (το) (λόγ.) **1.** το ρυάκι. μικρό ρεύμα νερού **2.** το μικρό αυλάκι κατά μήκος τού πεζοδρομίου στην άκρη τού οδοστρώματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥεῖθρον* / *ῥέεθρον* < θ. *ῥε-* (τού ρ. *ῥέω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-εθρον* (πβ. *κλεῖθρον*)].

ρείκι (το) {ρεικ-ιού | -ιών} φρυγανώδης θάμνος με μικρά μοβ άνθη. Επίσης **ρεικιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐρείκιον* (με αποκοπή τού αρχικού ατόνου *ἐ-*), υποκ. τού αρχ. *ἐρείκη* (βλ.λ.)].

ρεκάζω ρ. αμετβ. {ρέκασα κ. ρέκαξα} (λόγ.) **1.** κραυγάζω άγρια. σκούζω ΣΥΝ. κράζω **2.** κλαίω ή θρηνώ με δυνατή φωνή. — **ρέκασμα** (το) κ. **ρεκασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *ρεγχάζω* (βλ.λ.)].

ρέκβιεμ (το) {άκλ.} (λατ. requiem «ανάπαυσιν») **1.** ΜΟΥΣ. (α) λατινική λειτουργία των νεκρών, που ξεκινάει με τον στίχο requiem aeternam dona eis Domine «αιώνια ανάπαυση δος αυτοίς Κύριε»· το κείμενό της μελοποιήθηκε από μείζονες συνθέτες τού 18ου αι. (Μότσαρτ κ.ά.), τού 19ου αι. (Μπερλιόζ, Βέρντι, Φωρέ κ.ά.) και τού 20ού αι. (Μπρίτεν κ.ά.) (β) κάθε έργο, ιδίως μουσικό ή ποιητικό. αφιερωμένο στον θάνατο προσώπου και, συνεκδ., ενός κόσμου ή μιας κατάστασης: *το τελευταίο μέρος τής «Παθητικής» συμφωνίας είναι, στην ουσία. ένα ~ τού ίδιου τού Τσαϊκόφσκι* **2.** (μτφ.) η τελειωτική πράξη, ο (συνήθ. αρνητικός) επίλογος μιας προσπάθειας, ενέργειας: *η καταδίκη του υπήρξε το ~ μιας φιλόδοξης πολιτικής καριέρας.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. requiem, αιτ. ενικού τού ουσ. requies, -ētis «ανάπαυση» (< re- «ανα-» + quies «ησυχία, ανάπαυση»), όπως απαντά στη φρ. τής νεκρώσιμης ακολουθίας Requiem aeternam dona eis Domine «Αιωνία ανάπαυση δώσε τους, Κύριε»].

ρεκλάμα (η) {δύσχρ. ρεκλαμών} **1.** η διαφήμιση: *έκαναν μεγάλη ~ σε εφημερίδες και ραδιόφωνα για το νέο τους προϊόν* **2.** (συνεκδ.) η διαφημιστική επιγραφή ή αφίσα: *έβαλαν φωτεινή ~ έξω απ' το μαγαζί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réclame < ρ. réclamer «απαιτώ αντηχώ» < λατ. reclamāre < re- «ανα-» + clamāre «κραυγάζω, βοώ»].

ρεκλαμάρω ρ. μετβ. {ρεκλάμαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** διαφημίζω: *~ ένα προϊόν στο ραδιόφωνο* **2.** παρουσιάζω (κάτι) επιδεικτικώς. για να κάνω εντύπωση. — **ρεκλαμάρισμα** (το).

ρεκλαματζής (ο) {ρεκλαματζήδες}, **ρεκλαματζού** (η) {ρεκλαματζούδες} (λαϊκ.) αυτός που ξέρει να προβάλλει τον εαυτό του, που ξέρει να προωθείται. να επιδεικνύεται. Επίσης **ρεκλαμαδόρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *ρεκλάμα* + παραγ. επίθημα *-τζής* (< τουρκ. -cı)].

ρεκόρ (το) {άκλ.} **1.** επίσημα καταγεγραμμένη αθλητική επίδοση (αθλητή ή ομάδας). που ξεπερνά τις προηγούμενες ανάλογες επιδόσεις: *παγκόσμιο / πανελλήνιο ~* || *~ κλειστού στίβου / Ολυμπιακών Αγώνων / στο άλμα εις ύψος* || *καταρρίπτω / συντρίβω / σπάω ένα ~* (ξεπερνώ κάθε προηγούμενη επίδοση) || *πετυχαίνω / κάνω ~* (πετυχαίνω υψηλότερη επίδοση) || *κατέχω το ~* (έχω πετύχει την πιο υψηλή επίδοση σε κάτι) **2.** (γενικότ.) η υψηλότερη δυνατή ή υπαρκτή επίδοση. η κατάρριψη. το ξεπέρασμα κάθε προηγούμενης επίδοσης. μεγέθους, τιμής κ.λπ.: *το νέο του βιβλίο έκανε ~ πωλήσεων* || *όλη η παράσταση οργανώθηκε και στήθηκε σε χρόνο ~!* **3.** (γενικά) η επίδοση σε έναν τομέα: *το ~ του είναι ικανοποιητικό, αν λάβουμε υπ' όψιν τους τραυματισμούς που πέρασε* || *«αρνητικό ~ με σημαντική μείωση πληθυσμού καταγράφουν η Ύδρα, οι Οθωνοί κ.ά.»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. record < αγγλ. record «εγγραφή» < παλ. γαλλ. recorder < λατ. recordāri «θυμούμαι, αναλογίζομαι» (< re- «ανα-» + cor, cordis «καρδιά, ψυχή, θυμός (αρχ. σημ.)»)].

ρέκορντμαν (ο), **ρεκορντγούμαν** (η) {άκλ.} πρόσωπο που έχει κάνει ρεκόρ σε άθλημα ή διαγωνισμό: *παγκόσμιος ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. recordman, που σχηματίστηκε σαν να επρόκειτο για σύνθετο τής Αγγλικής, από τις λ. record (βλ. κ. *ρεκόρ*) και man].

ρέκτης (ο) {ρεκτών} (λόγ.) ο δημιουργικά δραστήριος, ενεργητικός: *δεν είναι απλώς εργατικός· είναι ~· αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, αναπτύσσει δραστηριότητα. δημιουργεί συνεχώς* || *~, μεταρρυθμιστής και καινοτόμος τής πολιτικής ζωής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απράγμων.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥέκτης* (παράλλ. τού αρχ. *ῥεκτήρ*) < αρχ. *ῥέζω* «πράττω, ενεργώ» < *wrg-jō. μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *werg- (βλ. λ. *έργο*), με διαφορετική αντιπροσώπευση τού -r- (αντί τού αναμενομένου *Fράζω), πιθ. υπό την επίδρ. τού συνωνύμου *ἔρδω* λόγω των αορ. *ῥέξα* (επικός αόρ. τού *ῥέζω*) και *ἔρξα* (τού ρ. *ἔρδω*), οι οποίοι δεν απείχαν πολύ φωνητικώς. Το ρ. *ῥέζω* συνδ. επίσης με αβεστ. vərəzyeiti «πράττω. κάνω», αρχ. σαξ. wirkian κ.ά. Ομόρρ. *ἔργ-ο(ν), ὄργ-ανο(ν). ὄργ-ια* (πληθ.) κ.ά.].

ρεκτιφιέ (το) {άκλ.} **1.** η διόρθωση. η αποκατάσταση τής σωστής λειτουργίας, τής αρχικής κατάστασης μηχανής **2.** (ειδικότ. για αυτοκίνητα) η αποκατάσταση κυλίνδρου που έχει φθαρεί, με λείανση των τοιχωμάτων του, ώστε να απομακρυνθούν τα φθαρμένα τμήματά του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rectifier «επιδιορθώνω» < δημώδ. λατ. rectificāre «ισιώνω, διορθώνω» < λατ. rectus «ορθός, ευθύς» + -ficare < ρ. facere «κάνω. ενεργώ»].

ρέκτο (το) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ. η εμπρόσθια όψη τυπωμένου ή χειρόγραφου φύλλου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. (folio) recto «σε φύλλο με την κανονική (ευθεία) όψη», αφαιρετ. πτώση τού λατ. επιθ. rectus «ευθύς. ορθός». προς το οποίο αντιδιαστέλλεται η φρ. folio verso «σε φύλλο με την αντίστροφη (πίσω) όψη»].

ρελάνς (η) {άκλ.} **1.** (σε χαρτοπαίγνιο) η μεγάλη αύξηση τού χρηματικού ποσού που ποντάρει (κάποιος), συνήθ. ο διπλασιασμός τού ποσού που έχει ποντάρει ο αντίπαλος: *κάνω ~* **2.** (μτφ.) το να επανέρχεται κανείς σε κάτι με δυναμικότερο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. relance «νέα ώθηση» < ρ. relancer «ξαναρίχνω, ξαναθέτω σε κίνηση» < re- «ανα-, ξανα-» + lancer «ρίχνω» < μτγν. λατ. lanceāre «λογχίζω» (< λατ. lancea «λόγχη»)].

ρελαντί (το) {άκλ.} **1.** η λειτουργία τού κινητήρα τού αυτοκινήτου, που είναι σε στάση, στις 700 με 800 στροφές· κάτω από αυτό το όριο λέγεται *χαμηλό ~* και πάνω από τις 1.000 στροφές *υψηλό ~* (γενικότ.) η λειτουργία μιας μηχανής στην πιο χαμηλή ταχύτητα: *βάζω τη μηχανή στο ~* **2.** (στον κινηματογράφο) η αργή λήψη, η αργή κίνηση τής κάμερας **3.** (μτφ.) ο αργός και χαλαρός ρυθμός με τον οποίο γίνεται (κάτι): *δεν πολυσκοτίζεται· τα κάνει όλα στο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ralenti, μτχ. τ. τού ρ. ralentir «επιβραδύνω» < παλ. γαλλ. alentir (υπό την επίδρ. των τ. με αρχικό πρόθεμα re-) < lent «αργός, βραδύς» (< λατ. lentus)].

ρελατιβισμός (ο) ο σχετικισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. relativisme < relatif «σχετικός, συνδεδεμένος» < μτγν. λατ. relātivus < λατ. relātus, μτχ. τού ρ. refero «αναφέρω, επαναφέρω»].

ρελέ (το) {άκλ.} ο ηλεκτρονόμος (βλ.λ.). Επίσης **ρελές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. relais < relayer «εναλλάσσω»» < re- + laier «αφήνω»].

ρέλι (το) {ρελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** λεπτό, μακρύστενο, συνήθ. λοξό, κομμάτι υφάσματος ή δέρματος, που ράβεται πάνω σε άλλο ως τελείωμα ή διακοσμητικό: *λαιμόκοψη με φαρδύ ~* • **2.** ΝΑΥΤ. ***ρέλια*** (τα) η κουπαστή (σε μεγάλα πλοία), το προστατευτικό κιγκλίδωμα (σε σκάφη μικρότερων διαστάσεων): *«έσκυψε, πέρασε το κεφάλι του στα ~ κι άρχισε να ξερνάει»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. reglio «ανεμόσκαλα - βέργα» < λατ. regula «ραβδί, μπαστούνι»].

ρελιάζω ρ. μετβ. {ρέλιασα} ράβω ρέλι σε ύφασμα ή δέρμα. — **ρέλιασμα** (το).

ρεμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μονάδα μετρήσεως που ισούται προς την ποσότητα τής δόσης ακτινοβολίας που απορροφήθηκε (σε μονάδες ραντ), η οποία προκαλεί τα ίδια βιολογικά αποτελέσματα, όπως π.χ. η ακτινοβολία Χ ίση με ένα ραντ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. φρ. R(öntgen) E(quivalent) M(an)].

ρεμ (ύπνος) (ο) η φάση τού ύπνου κατά την οποία ο άνθρωπος ονειρεύεται, οπότε παρατηρείται ταχεία κίνηση τού ματιού πίσω από τα κλειστά βλέφαρα.
[ΕΤΥΜ. Αρκτικόλεξο τού αγγλ. όρου Rapid Eye Movement «ταχεία κίνηση των ματιών»].

ρέμα (το) {ρέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** βαθιά κοιλότητα ή άνοιγμα τής γης, κυρ. η ανώμαλη κοίτη μικρού χειμάρρου: *μπαζώνουν τα ~ και χτίζουν* || *κάτω στο ~ το βαθύ·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***με πήρε το ρέμα*** έχασα τα πάντα, παρασύρθηκα σε καταστροφή (β) ***μπρος γκρεμός / βαθύ και πίσω ρέμα*** για περιπτώσεις στις οποίες οι δύο μοναδικές επιλογές κάποιου οδηγούν σε εξίσου δυσάρεστα αποτελέσματα ή είναι εξίσου επικίνδυνες **2.** ο χείμαρρος (βλ.λ.). — (υποκ.) **ρεματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ῥεῦμα* (βλ.λ.), με προληπτ. αφομοίωση τού φθόγγου -v- /révma/ προς το έρρινο που ακολουθεί και, εν συνεχεία, απλοποίηση].

ρεμάλι (το) {ρεμαλ-ιού | -ιών} πρόσωπο χωρίς ηθική, συχνά με σχέσεις με τον υπόκοσμο· χαμένο κορμί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. remil «γεωμαντεία, απάτη» < αραβ. rimâl, πληθ. τού raml «άμμος»].

ρεματιά (η) βαθύ άνοιγμα τής γης, κοίτη ρέματος ΣΥΝ. χαράδρα, ρέμα.
[ΕΤΥΜ. < *ρέμα, -ατος + -ιά* (πβ. *ερημ-ιά, ποταμ-ιά*)].

ρεμβάζω ρ. αμετβ. {ρέμβασα} αφήνω τη σκέψη και τη φαντασία μου ελεύθερη, κάνω σκέψεις με ονειροπόλο και ήρεμη διάθεση: *του άρεσε να ρεμβάζει κοιτώντας το ανοιχτό πέλαγος* ΣΥΝ. ονειροπολώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ῥέμβομαι* «περιφέρομαι άσκοπα, περιπλανώμαι» (το ενεργ. *ῥέμβω* είναι σπάνιο), εκφραστ. λ., αβεβ. ετύμου· έχει προταθεί η αναγωγή σε αρχικό θ. *wremb- με τη σημ. «περικλείω σε κύκλο» άρα και «γυρίζω άσκοπα (γύρω-γύρω)». Παρουσιάζει έρρινο ένθημα (-m) και αντιμετάθεση τού I.E. *wer-b- (> *wreb) «στρέφω, γυρίζω» και «λυγίζω, κάμπτω» (βλ. λ. *ράβδος*), οπότε η λ. θα συνδ. με μεσν. γερμ. wrimpen «ρυτιδώνω, ζαρώνω - μυκτηρίζω», ολλ. wrimpen «στρέφω (τα μάτια)» και ίσως με τα ομόρρ. *ῥάβδος, ῥάμφος, ῥάμνος* κ.ά.].

ρεμβασμός (ο) [μτγν.] η ονειροπόλος διάθεση: *παραδόθηκε στους ~ του κοιτώντας από το κατάστρωμα το ηλιοβασίλεμα* ΣΥΝ. ονειροπόληση, ρέμβη.

ρεμβαστικός, -ή, -ό [1863] αυτός που φανερώνει διάθεση ονειροπόλησης: *~ βλέμμα / ύφος*. Επίσης (λόγ.) **ρεμβώδης**, -ης, -ες [μτγν.]. — **ρεμβαστικά** κ. (λόγ.) **ρεμβωδώς** [μτγν.] επίρρ.

ρέμβη (η) {χωρ. πληθ.} ο ρεμβασμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥέμβη*, υποχωρητ. σχηματισμός τού ρ. *ῥέμβω / -ομαι* (βλ. λ. *ρεμβάζω*), που όμως μαρτυρείται ως μτγν.].

ρεμεντζάρω κ. **ρεμιντζάρω** ρ. μετβ. {ρεμεντζάρισα} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) προσδένω το πλοίο, πρυμνοδετώ, ορμίζω. — **ρεμεντζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rimaneggiare «διορθώνω, αποκαθιστώ» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + maneggiare «χειρίζομαι», αρχική σημ. «κυβερνώ», < μεσν. λατ. manizzare (< λατ. manus «χέρι»)].

ρεμέντζο (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ορμητήριο πλοίων, σημείο πρόσδεσης.
[ΕΤΥΜ. < *ρεμεντζάρω* (υποχωρητ.)].

ρεμιζάρω ρ. αμετβ. {ρεμιζάρισα} (λαϊκ.) παρκάρω σε γκαράζ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. remiser < ουσ. remise < ρ. remettre «επανατοποθετώ - αποστέλλω» < λατ. remittere «αφήνω, αποστέλλω»].

ρεμούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η βίαιη αρπαγή, κλοπή ξένων περιουσιακών στοιχείων: *στην εταιρεία γινόταν μεγάλη ~ απ' τους υπαλλήλους!* **2.** (ειδικότ.) η υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος κυρ. από κρατικό λειτουργό: *κατήγγειλε τη διοίκηση τού οργανισμού για ρεμούλες και κομπίνες.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. rimula «ρήγμα»].

ρεμούλκα (η) → ρυμούλκα

ρεμπέκ (το) {άκλ.} έγχορδο, μουσικό όργανο αραβικής προέλευσης που μοιάζει με τη λύρα, έχει τρεις χορδές και παίζεται με δοξάρι. Επίσης **ρεμπέκα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rebec < παλαιότ. γαλλ. rebebe < αραβ. rabāb «είδος βιολιού» (πιθ. υπό την επίδρ. τού γαλλ. bec «ράμφος»)].

ρεμπελεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ρεμπέλεψα} **1.** τεμπελιάζω: *διακοπές είναι, μπορούμε να ρεμπελέψουμε λίγο!* **2.** περιφέρομαι χωρίς σκοπό, τριγυρνώ πέρα-δώθε με αλήτικη διάθεση: *από μικρά έμαθαν να ρεμπελεύουν στις αλάνες και στα καφενεία* ΣΥΝ. αλητεύω, σουρτουκεύω. — **ρεμπέλεμα** (το).

ρεμπελιό (το) {ρεμπελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η επανάσταση, η εξέγερση εναντίον εξουσίας ή αρχής: *το ~ των ποπολάρων τής Ζακύνθου το 1628* || *το ~ τής Σμύρνης* (από τους γενίτσαρους το 1797) ΣΥΝ. ανταρσία • **2.** η απραξία, η αποφυγή κάθε κόπου και εργασίας, η αργόσχολη ζωή: *ωραίο το ~, αλλά κάπως πρέπει να βγάλεις το ψωμί σου!* ΣΥΝ. τεμπελιά, ραχατλίκι ΣΥΝ. ρεμπέλεμα.

ρέμπελος, -η, -ο **1.** ο επαναστάτης· (ειδικότ. για στρατιώτες) αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε τακτικό στρατό ΣΥΝ. αντάρτης, αντάρτικος • **2.** αυτός που περιφέρεται αργόσχολα ΣΥΝ. ανεπρόκοπος, αχαΐρευτος· ΦΡ. ***ρέμπελο ασκέρι*** (i) άτακτο πλήθος κυρ. εξεγερμένο, ο όχλος (ii) (μτφ.) οι αργόσχολοι χασομέρηδες ΣΥΝ. ακαμάτηδες, τεμπέληδες, ρεμπέτ ασκέρι, ρεμπεσκέδες **3.** αυτός που δεν ακολουθεί τα καθωσπρέπει, τυποποιημένα ή συντηρητικά πρότυπα: *~ ζωή* ΣΥΝ. άτακτος, ακατάστατος, ασυμμάζευτος. — **ρέμπελα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. rebelo «αντάρτης, άτακτος (πολεμιστής)» < λατ. rebellis «επαναστάτης, αποστάτης» < re- «ανα-» + -bellis < bellum «πόλεμος». Η λ. εξελίχθηκε σημασιολογικά, προκειμένου να δηλωθεί επίσης η έννοια τού τεμπέλη, τού ανέμελου και τού αργόσχολου].

ρεμπεσκές (ο) {ρεμπεσκέδες} (μειωτ.) πρόσωπο χωρίς διάθεση για εργασία, αργόσχολος ή αλήτης ΣΥΝ. (καθημ.) ρέμπελος, τεμπέλης, αχαΐρευτος, ανεπρόκοπος.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ρεμπετάδικο (το) μουσικό κέντρο στο οποίο παίζονται ρεμπέτικα τραγούδια από κομπανίες.

ρεμπέτ ασκέρι (το) → ασκέρι

ρεμπετεύω ρ. αμετβ. {ρεμπέτεψα} ζω σαν ρεμπέτης, με γλέντια και καταχρήσεις.

ρεμπέτης (ο) {ρεμπετών}, **ρεμπέτισσα** (η) {ρεμπετισσών} **1.** (παλαιότ.-κακόσ.) (α) πρόσωπο που ακολουθούσε περιθωριακό τρόπο ζωής, απείθαρχη και αντισυμβατική συμπεριφορά και που συχνά σχετιζόταν με τον υπόκοσμο συμμετέχοντας σε παράνομες δραστηριότητες (πβ. λ. *μάγκας, κουτσαβάκης, μόρτης, νταής*) (β) πρόσωπο που ζούσε ανέμελα με γλέντια και καταχρήσεις: *«για σένα εγώ αλήτεψα και έγινα ~, μπερμπάντης και ξενύχτης και σερέτης»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. αλήτης, ρεμπεσκές **2.** συνθέτης ή/και εκτελεστής (τραγουδιστής, οργανοπαίκτης) ρεμπέτικων τραγουδιών **3.** (σήμερα καταχρ.) ερμηνευτής ρεμπέτικων τραγουδιών σε ρεμπετάδικο.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < τουρκ. ribat < αραβ. ribât «στρατώνας - ομάδα ατάκτων στρατιωτών που έκλεβαν και λεηλατούσαν» (πβ. κ. *μάγκας*). Με αυτή τη λ. χαρακτηρίζονταν οι συνθέτες των ρεμπέτικων τραγουδιών, επειδή θεωρούνταν στην εποχή τους αλήτες, μάγκες].

ρεμπέτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους ρεμπέτες ή με τη μουσική και τα τραγούδια τους: *~ τραγούδι / ζωή / κομπανία* **2. ρεμπέτικο** (το) κ. ***ρεμπέτικα*** (ενν. *τραγούδια*) (τα) το ελληνικό αστικό λαϊκό τραγούδι των αρχών τού αιώνα, που εξέφρασε την αντίληψη ζωής και τις εμπειρίες τού περιθωρίου, των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, κυρ. στα εμπορικά και βιομηχανικά κέντρα (λ.χ. Πειραιά, Σύρο, Θεσσαλονίκη, Σμύρνη), γνώρισε μεγάλη διάδοση κατά τη δεκαετία τού '30 και σταδιακά εμπορευματοποιήθηκε επιβιώνοντας μέχρι και τη δεκαετία τού '50· είχε ποικίλη θεματολογία (τραγούδια τής φυλακής, τού τεκέ, επαγγελματικά, ερωτικά κ.λπ.) και παιζόταν με λαϊκά, έγχορδα κυρ. όργανα: *μελετητής / λάτρης / ερμηνευτής τού ~* || *ένας δίσκος με ρεμπέτικα τής Κατοχής* || *προπολεμικά / απαγορευμένα ~*.

ρεμπούμπλικα (η) → ρεπούμπλικα

ρεν (το) {άκλ.} (στο σκάκι) το πιόνι «βασίλισσα»· συνήθ. ως απειλή αυτού τού πιονιού: *του έκανε ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reine «βασίλισσα» < λατ. regina].

ρενάρ (η) {άκλ.} **1.** γούνα από δέρμα αλεπούς **2.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε ένδυμα, κυρ. παλτό κατασκευασμένο από αυτό το δέρμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. renard, ονομασία τής αλεπούς στο μεσαιωνικό έμμετρο μυθιστόρημα *Le roman de Renart* (12ος-14ος αι.), στο οποίο η λ. αποτελεί κύρ. όν. και προέρχεται από το φραγκον. Reginhart (< αρχ. γερμ. *ragin «συμβουλή» + hart «σκληρός»). Λόγω τής σύνδεσης τού κυρίου αυτού ονόματος με το ζώο, η παλαιότ. γαλλ. λ. goupil «αλεπού» βαθμηδόν εγκαταλείφθηκε].

Ρένος (ο) → Ειρηναίος
[ΕΤΥΜ. Συγκεκομμ. τύπος τού μεσν. *Ρενάτος* < λατ. Renatus «αναγεννημένος» (< ρ. re-nascor «αναγεννώμαι»), παρότι εκλαμβάνεται ως συγκεκομμ. τ. τού ον. *Εἰρηναῖος*. Ομοίου ετύμου και το θηλ. *Ρένα / Ρενάτα* (< λατ. Renata), παρότι εκλαμβάνεται ως υποκορ. τού ον. *Ειρήνη*].

ρέντα (η) (κυρ. στα χαρτιά) η εύνοια τής τύχης: *χθες είχε ~ και τίναξε τη μπάνκα στον αέρα, τους τα πήρε όλα!* ΑΝΤ. ατυχία, (λαϊκ.) γκίνια, γκαντεμιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rente, βασική σημ. «ετήσιο εισόδημα», < ρ. rendre «αποδίδω» < δημώδ. λατ. rendere, παράλλ. τ. τού λατ. reddere «αποδίδω, ανταποδίδω» (< re- + dāre «δίνω»)].

ρέντγκεν (το) {άκλ.} μονάδα δόσεως ακτινοβολίας, που ισούται με την ποσότητα ιοντίζουσας ακτινοβολίας η οποία απαιτείται για να

παραχθεί μία ηλεκτροστατική μονάδα φορτίου ανά κυβικό εκατοστό ξηρού αέρα μετρημένου σε πρότυπες συνθήκες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. röntgen / roentgen, από το όνομα τού Γερμανού φυσικού Wilhelm C. Röntgen (1845-1923), ο οποίος τιμήθηκε το 1901 με το βραβείο Νομπέλ για την ανακάλυψη των ακτίνων Χ].

ρεντίκολο (το) αυτός που έχει γελοιοποιηθεί, που έχει γίνει ρεζίλι: *κατάντησε ~ στην πόλη με τα καμώματά του* || *κάνω κάποιον ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ridicolo < λατ. ridiculum «γελοίο, αστείο», ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. ridiculus «γελοίος, αστείος» (< *ridi-tlo-s < ρ. ridere «γελώ» + επίθημα -tlo-)].

ρεντινγκότα κ. **ρεντιγκότα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) ανδρικό επίσημο σακάκι, σταυρωτό, στενό στη μέση και μακρύ, που φοριόταν ως πανωφόρι ΣΥΝ. βελάδα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. redingote < αγγλ. riding-coat «κοστούμι ιππασίας»].

ρέο (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μεγάλο στρατιωτικό φορτηγό: ~ *τού στρατού χρησιμοποιήθηκαν στην πρόσφατη απεργία των λεωφορείων για την εξυπηρέτηση τού κοινού*.

ρεο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι εμφανίζει ή χαρακτηρίζεται από ροή: *ρεο-τροπισμός, ρεο-στάτης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ρέω* και απαντά κυρ. σε ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. rheology, rheostat κ.ά.].

ρεοβάση (η) → ρευματοβάση

ρεοστάτης κ. **ροοστάτης** (ο) {ρεοστατών} συσκευή που χρησιμοποιείται για τη ρύθμιση τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος σε ένα κύκλωμα. — **ρεοστατικός**, -ή, -ό κ. **ροοστατικός**.
[ΕΤΥΜ. < *ρεο-* + *-στάτης* (< *ί-στα-μαι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheostat].

ρεοτροπισμός (ο) κινητική αντίδραση των υδρόβιων όντων που εξαρτάται από τη διεύθυνση τού ρεύματος μέσα στο οποίο κινούνται, οπότε και διακρίνεται σε *θετικό ρεοτροπισμό* (όταν ακολουθούν την κατεύθυνση τού ρεύματος) και σε *αρνητικό ρεοτροπισμό* (όταν κινούνται αντίθετα προς το ρεύμα). — **ρεοτροπικός**, -ή, -ό, **ρεοτροπικά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhéotropisme].

ρεπανάκι (το) → ραπανάκι

ρεπάνι (το) → ραπάνι

ρεπατζού (η) {ρεπατζούδες} (αργκό) γυναίκα ελευθερίων ηθών που αντικαθιστά εργαζομένη σε οίκο ανοχής, όταν η τελευταία έχει ρεπό.
[ΕΤΥΜ. < *ρεπό* (λαϊκ. πληθ. *ρεπά*) + παραγ. επίθημα *-τζού*, θηλ. τού *-τζής* (βλ.λ.)].

ρεπερτόριο (το) {ρεπερτορί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των έργων (θεατρικών ή μουσικών) που έχει προγραμματίσει να παρουσιάσει για ορισμένη χρονική περίοδο ένα καλλιτεχνικό σχήμα (θεατρική ομάδα, ορχήστρα κ.λπ.) ή ένας καλλιτέχνης: *το ~ τού Εθνικού Θεάτρου για την επόμενη χρονιά·* ΦΡ. ***θέατρο ρεπερτορίου*** σύστημα παρουσίασης θεατρικών έργων, κατά το οποίο ένας θίασος ερμηνεύει διάφορα έργα σε τακτά χρονικά διαστήματα ή με εναλλασσόμενη συχνότητα κατά τη διάρκεια θεατρικής περιόδου **2.** το σύνολο των έργων ενός καλλιτεχνικού είδους, η συνολική καλλιτεχνική παραγωγή στο είδος αυτό σε μία χώρα ή εποχή, σύμφωνα με συγκεκριμένο καλλιτεχνικό ρεύμα ή τεχνοτροπία: *διεθνές / ελληνικό / ευρωπαϊκό / μοντέρνο / κλασικό ~* **3.** το σύνολο των μουσικών έργων, κομματιών ή θεατρικών ρόλων που μπορεί να ερμηνεύσει ή έχει ήδη ερμηνεύσει ένας καλλιτέχνης: *είναι από τους ηθοποιούς που διαθέτουν πλούσιο / ανεξάντλητο ~* || *ένας σολίστας τής δικής του κλάσης πρέπει να ανανεώνει διαρκώς το ~ του* **4.** το σύνολο των έργων μιας τέχνης, ιδίως τής μουσικής ή τού θεάτρου, τα οποία, λόγω τής ιδιαίτερης αξίας ή σημασίας τους, αποτελούν τακτικό μέρος τού ρεπερτορίου των καλλιτεχνών ή των καλλιτεχνικών σχημάτων: *κομμάτι ρεπερτορίου*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. repertorio < μτγν. λατ. repertorium «ευρετήριο» < λατ. reperīre «ανευρίσκω (έπειτα από αναζήτηση)» (μτχ. repertus -um) < re- «ανα-» + parere «γεννώ, παράγω»].

ρεπλίκα (η) {δύσχρ. ρεπλικών} **1.** αντίγραφο έργου τέχνης, το οποίο έχει φιλοτεχνήσει ή τού οποίου έχει επιβλέψει τη δημιουργία ο ίδιος ο δημιουργός τού πρωτότυπου έργου **2.** κάθε πιστή αναπαραγωγή ή ακριβές αντίγραφο ΣΥΝ. κόπια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. replica «επανάληψη - αντίγραφο (έργου τέχνης)» < replicare «επαναλαμβάνω» < λατ. replicāre «ανακάμπτω, ανακλώ, αναδιπλώνω» (> γαλλ. répliquer) < re- «ανα-» + plicāre «διπλώνω»].

ρεπό (το) {άκλ.} σύντομη άδεια που παραχωρείται περιοδικά σε εργαζομένους για ξεκούραση: *κάθε Πέμπτη δίνει ~ στην οικιακή βοηθό*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. repos < ρ. reposer «αναπαύω, ησυχάζω» < μτγν. λατ. repausāre < re- + pausāre (< λατ. pausa < αρχ. *παῦσις*)].

ρεπορτάζ (το) {άκλ.} **1.** η δημοσιογραφική έρευνα σχετικά με ένα θέμα και η παρουσίαση των στοιχείων που προέκυψαν (σε εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο ή τηλεόραση): *κάνω ~ για τις παράνομες υιοθεσίες* || *οι κίνδυνοι / τα προβλήματα / οι δυσκολίες ενός ~* || *τηλεοπτικό / ραδιοφωνικό ~* || *κοινωνικό / πολιτικό / αστυνομικό / αθλητικό ~* || *ελεύθερο ~* (για ποικίλα θέματα) **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής δημοσιογραφικής εργασίας, που αξιοποιεί την παραπάνω τεχνική, κυρ. όπως διαμορφώνεται τελικά ως δημοσιογραφικό κείμενο: *μακρύ / μεγάλο / σύντομο / ενδιαφέρον / αποκαλυπτικό / επικίνδυνο ~* (για τη σύνταξη τού οποίου και τη συγκέντρωση των αντίστοιχων στοιχείων ο δημοσιογράφος εκτέθηκε σε κίνδυνο) **3.** μέρος τού ειδησεογραφικού προγράμματος ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού, η παραγωγή τού οποίου γίνεται έξω από το στούντιο, στον φυσικό χώρο, όπου υπάρχουν στοιχεία για συγκεκριμένο θέμα τής επικαιρότητας: *~ στους δρόμους / στον τόπο ενός δυστυχήματος / μιας τραγωδίας* || *ζωντανό ~* || *ηλεκτρονικό ~* (με φορητή τηλεοπτική κάμερα σε μαγνητοσκόπηση ή σε απευθείας μετάδοση) **4.** η δουλειά, το έργο τού ρεπόρτερ: *δουλεύει στο αστυνομικό ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεολογία, ρεπόρτερ*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reportage < αγγλ. report «αναφέρω» (βλ. κ. *ρεπόρτερ*)].

ρεπόρτερ (ο/η) {άκλ.} δημοσιογράφος ειδικευμένος στο ρεπορτάζ: *πολιτικός / αστυνομικός / οικονομικός / αθλητικός ~* || *ελεύθερος ~* (ο ρεπόρτερ που ασχολείται με ποικίλα θέματα).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. reporter < report «αναφέρω, εκθέτω» < γαλλ. reporter «επαναφέρω» < λατ. reportāre «επαναφέρω, επανάγω» (< re- «ανα-» + portāre «φέρω, κομίζω»)].

> **ρεπόρτερ – ρεπορτάζ.** Ξένες λέξεις που έχει δανειστεί η Ελληνική αντιστοίχως από την Αγγλική **(reporter)** και τη Γαλλική **(reportage)**. Για την ελληνική απόδοση τού **ρεπόρτερ** χρησιμοποιούνται οι λ. **δημοσιογράφος, ειδησιογράφος, ειδησιολόγος** και, σε ειδικές περιπτώσεις, η λ. (δημοσιογραφικός) **ανταποκριτής**. Αντιστοίχως για το **ρεπορτάζ** χρησιμοποιούνται οι λ. **ειδησιογραφία, ειδησιολογία** και, σε ειδικές περιπτώσεις, η λ. (δημοσιογραφική) **ανταπόκριση**. Στην πραγματικότητα ο *ρεπόρτερ* είναι ο δημοσιογράφος ο οποίος βρίσκεται όχι στο γραφείο, αλλά στον χώρο όπου διαδραματίζονται τα γεγονότα που η δημοσιοποίησή τους αποτελεί νέα πληροφορία, δηλ. είδηση. Με τις σημερινές εξελίξεις ο *ειδησιολόγος (ρεπόρτερ)* περιγράφει ζωντανά («live»!) ή μαγνητοσκοπημένα (στην τηλεόραση) και μαγνητοφωνημένα (στο ραδιόφωνο) τις πληροφορίες που συγκεντρώνει «κατά χώραν» (in loco) για τα συμβαίνοντα. Οι γραπτές ειδήσεις που συντάσσονται από πληροφορίες τις οποίες συγκέντρωσε ο δημοσιογράφος επί τόπου ή (αν πρόκειται για γενικότερο θέμα) από συναντήσεις και συνομιλίες με πρόσωπα συνδεόμενα με τις πληροφορίες ή γνωρίζοντα γι' αυτές, συνιστούν *ειδησιογραφία (ρεπορτάζ)* με συντάκτη τον *ειδησιογράφο* (ρεπόρτερ). Αξίζει να σημειωθεί ότι στις αρχές τού 20ού αι. χρησιμοποιήθηκε για τον *ρεπόρτερ* η λ. **νεολόγος** (αυτός που μιλάει για τα νέα, τις ειδήσεις) και για το *ρεπορτάζ* η λ. **νεολογία**. Εφημερίδα, μάλιστα, τής Κωνσταντινουπόλεως, η οποία από το 1897 εκδιδόταν και στην Αθήνα, έφερε τον τίτλο **Νεολόγος**. Παρατηρείται και εδώ ότι θα πρέπει να αποφεύγονται σχηματισμοί αγγλικού πληθυντικού **ρεπόρτερς**(!), γιατί τέτοιες δάνειες λέξεις που λήγουν σε σύμφωνα τα οποία δεν υπάρχουν στο σύστημα τής Ελληνικής, δεν σχηματίζουν πληθυντικό. Το ίδιο ισχύει και για λέξεις όπως **κομπιούτερ**, πληθ. οι **κομπιούτερ**, όχι *κομπιούτερς*, **γκάνγκστερ**, όχι οι *γκάνγκστερς*· ομοίως, πρέπει να αποφεύγονται πληθ. *τσάρτερς, τάνκερς* κ.τ.ό.

ρέπος (το) {άκλ.} ελλην. *συμφωνία επαναγοράς* ΟΙΚΟΝ. συμφωνία για την πώληση χρεωγράφου, κρατικού ή άλλου, στην οποία ο πωλητής (συνήθ. τράπεζα) αναλαμβάνει να το επαναγοράσει με ορισμένη τιμή και σε τακτό χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. < Από τους αρχικούς φθόγγους τής αγγλ. φρ. (rep)urchase agreements «συμφωνίες επαναγοράς» και το καταλ. τέρμα -os τού αγγλ. πληθυντικού].

ρεπούμπλικα κ. **ρεμπούμπλικα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μαλακό ημίψηλο καπέλο από καστόρι ή πανί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. repubblica «δημοκρατία». Η σημ. «μαλακό ημίψηλο καπέλο» ίσως οφείλεται στη συνήθεια ορισμένων να πετούν ψηλά τέτοια καπέλα φωνάζοντας συνθήματα· πβ. κ. *τραγιάσκα*].

ρεπουμπλικανικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με τον ρεπουμπλικάνο ή τον ρεπουμπλικανισμό: ~ *κόμμα / πολιτική* || ~ *αρχές*. — **ρεπουμπλικανικά** επίρρ.

ρεπουμπλικανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} γενικότερη δημοκρατική πολιτική θεωρία και πρακτική, που αντιτίθεται στη μοναρχία, υπερασπίζεται ένα αντιπροσωπευτικό σύστημα διακυβέρνησης και πρεσβεύει τις αξίες τής ισότητας και τής ελευθερίας (κυρ. με περιορισμό τής κρατικής παρέμβασης στην οικονομία)· (ειδικότ.) η πολιτική και οι αρχές τού αμερικανικού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. republicanism < republican (βλ. κ. *ρεπουμπλικάνος*)].

ρεπουμπλικάνος (ο) [1883] **1.** αυτός που αποδέχεται τις αρχές τού ρεπουμπλικανισμού **2.** ***ρεπουμπλικάνοι*** (οι) (α) τα μέλη και κυρ. οι πολιτικοί εκπρόσωποι ενός από τα δύο μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα των Η.Π.Α. με συντηρητικό προσανατολισμό σε σχέση με τους δημοκρατικούς (βλ.λ.) (β) κάθε πολιτικό κόμμα που αποδέχεται τις αρχές τού ρεπουμπλικανισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. republican < γαλλ. républicain, αρχική σημ. «ο μη βασιλόφρων», < république «δημοκρατία» (< λατ. res publica «δημόσια πράγματα»)].

ρεπουσέ (το) {άκλ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. μέθοδος διακοσμήσεως μεταλλικών επιφανειών ή αντικειμένων, κατά την οποία το σχέδιο προβάλλει ανάγλυφο με σφυρηλάτηση από την πίσω πλευρά ή από το εσωτερικό τού έργου, ενώ η επεξεργασία των λεπτομερειών γίνεται με σκάλισμα ή χάραξη τής εξωτερικής του πλευράς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. repoussé < ρ. repousser «ωθώ προς τα πίσω, απωθώ, αντιστέκομαι» < re- + pousser «σπρώχνω, ωθώ» < παλ. γαλλ. poulser < λατ. pulsāre «κρούω, ωθώ»].

ρεπρίζ (το) {άκλ.} η ανταπόκριση τού αυτοκινήτου στην εντολή τού οδηγού για επιτάχυνση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reprise «επανάληψη, εξακολούθηση» < ρ. reprendre «ξαναπαίρνω, συνεχίζω, εξακολουθώ» (< λατ. reprehendere / reprendere «καταλαμβάνω, κατέχω» < re- «ανα-» + prehendere / prendere «λαμβάνω, παίρνω»)].

ρεπροντιξιόν (η) {άκλ.} **1.** η πιστή, ακριβής αναπαραγωγή ή αντιγραφή ενός (κυρ. ζωγραφικού) έργου **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το αντίγραφο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reproduction «αναπαραγωγή» < reproduire «αναπαράγω» < re- «ανα-» + produire «παράγω» (< λατ. producere < pro- + ducere «άγω, οδηγώ»)].

ρέπω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. έρρεπα} **1.** παρουσιάζω κλίση προς μία πλευρά ή κατεύθυνση ΣΥΝ. γέρνω **2.** (μτφ.) έχω την τάση, την έφεση προς κάτι, η φύση και οι συνήθειες επιλογές μου έχουν συγκεκριμένη, κυρ. αρνητική, κατεύθυνση: *~ προς την ακολασία / τις ηδονές / τις καταχρήσεις / τη μελαγχολία / την κατάθλιψη* || *η πολιτική του ρέπει όλο και πιο καθαρά προς τον φασισμό* ΣΥΝ. τείνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρέπω*, πιθ. < *wrep-, οπότε η λ. θα συνδ. με τις λ. *ράβδος, ραπίζω* (βλ.λ.), ενώ δεν θα πρέπει να ενταχθεί και το ρ. *ράπτω* στην ίδια ετυμολ. οικογένεια. Το ρ. *ρέπω* θα πρέπει να αναχθεί στο ευρύ Ι.Ε. θ. *wer- «στρέφω, κάμπτω». Παράγ. *ροπ-ή, ρόπ-αλο(ν), ισο-ρροπία* κ.ά.].

ρεσάλτο (το) **1.** ΝΑΥΤ. έφοδος σε πλοίο για την κατάληψή του: *οι πειρατές με ~ κατέλαβαν το πλοίο* **2.** (μτφ.) κάθε ριψοκίνδυνη προσπάθεια, τόλμημα που επιχειρείται υπό αντίξοες συνθήκες: *θα το κάνω το ~ κι ας τα χάσω όλα* ΣΥΝ. γιουρούσι, έφοδος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. risalto < ρ. risaltare «ξαναπηδώ – προβάλλω, ξεχωρίζω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + saltare «πηδώ» (βλ. κ. *σαλτάρω*)].

ρεσεψιόν (η) {άκλ.} **1.** ο χώρος υποδοχής και εξυπηρέτησης των πελατών σε ξενοδοχεία, επιβατικά πλοία κ.λπ., διαμορφωμένος συνήθ. ως γραφείο με πάσο, πίσω από το οποίο στέκονται οι υπάλληλοι παρέχοντας πληροφορίες, κάνοντας κρατήσεις δωματίων, κλείνοντας καμπίνες κ.λπ. **2.** η αντίστοιχη υπηρεσία υποδοχής και εξυπηρέτησης πελατών ξενοδοχείου, πλοίου κ.λπ.: *ζήτησε να τον συνδέσουν με τη ~* (ενν. στο τηλέφωνο) || *δουλεύει στη ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réception «λήψη, υποδοχή» < λατ. receptio < recepio «δέχομαι, υποδέχομαι», θαμιστικό τού recipio (< re- «ανα-» + -cipio < capio «λαμβάνω»)].

ρεσεψιονίστ (ο/η) {άκλ.} υπάλληλος που εργάζεται στη ρεσεψιόν ξενοδοχείου, πλοίου κ.λπ., εξυπηρετώντας τους πελάτες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. réceptioniste (βλ. λ. *ρεσεψιόν*)].

ρεσιτάλ (το) **1.** η εκτέλεση μουσικών έργων από σολίστα μπροστά σε κοινό: *~ πιάνου / βιολιού / σαξοφώνου* || *~ κλασικού τραγουδιού*· ΦΡ. ***δίνω ρεσιτάλ*** (i) εκτελώ έργο ως σολίστας: *~ πιάνου* (ii) (μτφ.) αποδίδω εξαιρετικά: *έδωσε ρεσιτάλ ερμηνείας σ' αυτό το έργο* || (κακόσ.) *έδωσε ρεσιτάλ πάλι στη συνέλευση· το τι βλακείες είπε, δεν λέγεται!* **2.** (μτφ.) η εξαιρετική, αριστοτεχνική και υποδειγματική απόδοση σε έναν τομέα: *~ ερμηνείας / υποκριτικής* || *~ διπλωματίας* || (ειρων.) *~ ασυναρτησιών* || *~ υποκρισίας*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. récital < αγγλ. recital < ρ. recite «απαγγέλλω από μνήμης, αφηγούμαι (ενώπιον ακροατηρίου)» < μέσ. αγγλ. reciten «δηλώνω επίσημα» < λατ. recitāre «αναγιγνώσκω, απαγγέλλω» (< re- «ανα-» + citāre «κινώ, καλώ, ονομάζω»)].

ρέστα (τα) {χωρ. γεν.} **1.** το χρηματικό ποσό που επιστρέφεται, όταν το ποσό που έχει καταβληθεί για πληρωμή είναι μεγαλύτερο από το οφειλόμενο: *έχεις να δώσεις ~ από χιλιάρικο;* || *άφησε τα ~ στον σερβιτόρο ως φιλοδώρημα* **2.** τα χρήματα που απομένουν, που υπολείπονται σε κάποιον· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***τα ρέστα μου*** (στη χαρτοπαιξία) όταν ο παίκτης ποντάρει όσα χρήματα του έχουν απομείνει (β) (οικ.-εκφραστ.) ***δίνω ρέστα*** (i) εντυπωσιάζω: *έδωσε ρέστα χθες στη συνέντευξη· τους αποστόμωσε όλους!* (ii) παραδέχομαι πλήρως: *είναι καταπληκτική, μπροστά της ~!* (γ) ***(από 'κεί που χρωστάω) ζητώ και τα ρέστα*** έχω απαιτήσεις, ενώ θα έπρεπε να λογοδοτώ· βγαίνω από πάνω: *δεν φτάνει που με έστησε μία ώρα, μου ζήτησε και τα ρέστα, γιατί δεν την περίμενα κι άλλο!* (δ) (οικ.) ***και τα ρέστα*** και τα λοιπά: *δεν τα μπορώ αυτά τα τυπικά, τις χαιρετούρες ~!* ΣΥΝ. και τα συναφή.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού επιθ. *ρέστος* (βλ.λ.)].

ρεστάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρέσταρα κ. ρεστάρισα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** σταματώ (κάτι), οδηγώ στο τέλος της μια διαδικασία, μια ενέργεια **2.** οδηγώ (κάποιον) στη χρεωκοπία: *«με ρεστάρισες, στραπατσάρισες τη ζωή μου»* (λαϊκ. τραγ.) ♦ **3.** (αμετβ.) (μτφ.) μένω ταπί, ρέστος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. restare «μένω, σταματώ» < λατ. restāre «υπολείπομαι (δηλ. μένω ως υπόλοιπο)» < re- «ανα-» + stāre «στέκω, μένω (σταθερός)»].

ρεστοράν (το) (παλαιότ. ορθ. *ρεστωράν*) {άκλ.} εστιατόριο, συνήθ. πολυτελές: *φάγαμε σ' ένα πανάκριβο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. restaurant, αρχική σημ. «δυναμωτικό, αναζωογονητικό (συνήθ. ποτό)», < restaurer «αποκαθιστώ, επισκευάζω» < λατ. restaurare, παράλλ. τ. τού in-staurare «ανακαινίζω»].

ρέστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που μένει ακόμη ως υπόλοιπο από κάτι, που έχει περισσέψει: *έχει μείνει καθόλου ζάχαρη ~;* ΣΥΝ. υπόλοιπος· ΦΡ. ***μένω ρέστος (από κάτι)*** (i) ξεμένω (από κάτι), μου τελειώνει: *μια μέρα έμεινε ρέστος από τσιγάρα και πήγε να τρελαθεί!* (ii) μένω ξεκρέμαστος, χωρίς κάλυψη και κυρ. χωρίς λεφτά: *ξαφνικά έφυγαν κι έμεινα ρέστος, χωρίς δεκάρα τσακιστή σε μια άγνωστη πόλη*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. resto «υπόλοιπος» < restare «μένω, σταματώ» (βλ. κ. *ρεστάρω*)].

ρετάλι (το) {ρεταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (α) το τελευταίο κομμάτι από τόπι υφάσματος, που πωλείται πολύ φθηνότερα από την κανονική τιμή (β) (γενικότ.) υπόλειμμα διαφόρων υλικών, π.χ. ξύλου, πλακών κ.λπ. **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο κατάκοπο, εξαντλημένο: *μετά από τόσες ώρες δουλειάς νιώθω ~* **3.** (μτφ.-αργκό) άνθρωπος χωρίς αξία, το κατακάθι: *μ' εκνευρίζουν κάτι ρετάλια που το παίζουνε σπουδαίοι* || *τον έκανε ~ με δύο κουβέντες που του είπε!* (τον ξευτίλισε) ΣΥΝ. τιποτένιος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ritaglio «απόκομμα, υπόλειμμα» < ρ. ritagliare «ξανακόβω, περικόπτω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + tagliare «κόβω, χαράζω» (πβ. γαλλ. tailler) < μτγν. λατ. taliāre (< λατ. talea «ραβδί, μόσχευμα, πάσσαλος»)].

ρετάρω ρ. αμετβ. {ρετάρισα} **1.** (για κινητήρα αυτοκινήτου) δεν λειτουργώ κανονικά **2.** (κατ' επέκτ.) δεν λειτουργώ καλά, «χάνω»: *ο παππούς άρχισε να ρετάρει* || *το μυαλό του ρετάρει*. — **ρετάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. retard «καθυστέρηση» (κατά τα ρ. σε -ω) < retarder «καθυστερώ, αργώ» < λατ. retardāre].

ρετιρέ (το) {άκλ.} **1.** ο τελευταίος και μικρότερος όροφος κτηρίου, κυρ. πολυκατοικίας, με μεγάλη βεράντα, η πρόσοψη τού οποίου είναι πιο πίσω από την πρόσοψη τού υπόλοιπου κτηρίου: *έχουν τριάρι στο ~* **2.** κάθε διαμέρισμα στον όροφο αυτόν: *είχε όνειρο ν' αποκτήσει ένα ~* **3.** (μτφ.) η κορυφή (σε κλίμακα αξιολόγησης, ιεραρχία, βαθμολογία κ.λπ.): *«η συγκατοίκηση των δύο ανδρών στο ~ τού πολιτεύματος* (πρωθυπουργία – προεδρία)» (εφημ.) || *«τρεις ομάδες συγκατοικούν στο ~ τής βαθμολογίας τού πρωταθλήματος»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. retiré «απομονωμένος — αποσυρθείς», μτχ. τ. τού ρ. retirer «απομονώνω, ξεκουράζω — αποσύρομαι» (πβ. αγγλ. retire) < re- + tirer «τραβώ, σύρω», αβεβ. ετύμου, πιθ. γερμ. αρχής, πβ. γοτθ. tairan, αρχ. γερμ. zeran].

ρετούς (το) {άκλ.} το ρετουσάρισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. retouche (βλ. λ. *ρετουσάρω*)].

ρετουσάρισμα (το) {ρετουσαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επεξεργασία μιας φωτογραφίας μετά την εμφάνισή της για την αισθητική της βελτίωση ΣΥΝ. ρετούς **2.** η επεξεργασία εικόνας, έργου κ.λπ., κυρ. καλλιτεχνικού χαρακτήρα, με μικροαλλαγές ή βελτιώσεις τής εμφάνισής του, τής τελικής του παρουσίασης: *το άρθρο θέλει ακόμα ένα ~ σε δυο-τρία σημεία* || *~ στο μακιγιάζ / σ' έναν πίνακα / στο μοντάζ* **3.** (μτφ.) κάθε ενέργεια για τη βελτίωση τής εμφάνισης: *«πολλοί κάνουν ~ στο πολιτικό τους προφίλ, εν όψει εκλογών»* (εφημ.).

ρετουσάρω ρ. μετβ. {ρετουσάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω το ρετουσάρισμα μιας φωτογραφίας: *το αμερικανικό περιοδικό αποδείχθηκε ότι είχε ρετουσάρει τη φωτογραφία τής νεαρής μητέρας, για να την προσαρμόσει στα αισθητικά πρότυπα τής αμερικανικής κοινωνίας* **2.** επιφέρω μικροαλλαγές ή βελτιώσεις σε κάτι τελειοποιώντας την τελική του εικόνα: *~ έναν πίνακα / ένα λογοτεχνικό κείμενο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. retoucher «τροποποιώ, επιδιορθώνω» < re- «ξανα-» + toucher «αγγίζω» < δημώδ. λατ. *toccāre «κρούω, χτυπώ ελαφρά, αγγίζω», ηχοποιημένη λ.].

ρετρό επίθ. {άκλ.} ελλην. *ξεπερασμένος, νοσταλγικός* **1.** αυτός που σχετίζεται με το στυλ περασμένων, παρωχημένων περιόδων, κυρ. στην τέχνη ή τη μόδα: *~ ρούχα / χτένισμα* || *~ τραγούδια* **2. ρετρό** (το) (α) παλιό στυλ: *φέτος είναι στη μόδα το ~* (β) η επιστροφή σε περασμένο στυλ, τεχνοτροπία, τάση κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rétro, αποσπασμένο α' συνθ. τής λ. rétrospectif «αναδρομικός» < rétro- (< λατ. retro «όπισθεν») + -spectif < λατ. spectāre «θεωρώ, βλέπω», θαμιστικό τού specere (ίδια σημ.)].

ρετροϊός (ο) ΒΙΟΛ. κάθε ιός που περιέχει ως γενετικό υλικό R.N.A. και προκαλεί καρκίνους στα ζώα, τη νόσο τού έιτζ και άλλες ιώσεις· επιζεί και έξω από τα κύτταρα τού ξενιστή, αλλά πολλαπλασιάζεται μόνο ενσωματωμένος στο γονιδίωμα (βλ.λ.) τού ξενιστή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο (ως προς το β' συνθ.) από αγγλ. retrovirus].

ρετσέτα (η) {ρετσετών} (λαϊκ.) **1.** η συνταγή (συνήθ. γιατρού για φάρμακα) **2.** (μτφ.) κάθε υπόδειξη για το πώς γίνεται κάτι: *ξεπερασμένες ~ για την αντιμετώπιση πολιτικών κρίσεων*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. receta < λατ. recepta, θηλ. τής μτχ. receptus τού ρ. recipio «αναλαμβάνω, δέχομαι» (< re- «ανα-» + -cipio < capio «λαμβάνω»)].

ρετσίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελληνικό λευκό κρασί, στο οποίο κατά την έναρξη τής ζύμωσής του προστίθεται ρετσίνι πεύκων για τη χαρακτηριστική γεύση του και (παλαιότερα) ως ένα είδος συντηρητικού: *«ρετσίνα μου αγνή, αγάπη μου παλιά, κεχριμπαρένια»* (καντάδα) ΣΥΝ. ρετσινάτο, ρητινίτης οίνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. resina, παράλλ. δάνειο τής Λατινικής από μη Ι.Ε. γλώσσα, όπως και το ελλην. *ρητίνη* (βλ.λ.), ή απευθείας από το ελλην. *ρητίνη*].

ρετσινάτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει υποστεί επεξεργασία (συνήθ. έχει διαποτιστεί) με ρετσίνι, που σχετίζεται με το ρετσίνι: *~ χρώμα* (κεχριμπαρένιο) ΑΝΤ. αρετσίνωτος **2.** ***ρετσινάτο (κρασί)*** η ρετσίνα (βλ.λ.): *«φέρτε, φέρτε ρετσινάτο έχει ακόμα το κελλάρι»* (Αθ. Χριστόπουλος).

ρετσίνι (το) {ρετσιν-ιού | -ιών} **1.** κιτρινωπή ώς κεχριμπαρένια, ημιδιαφανής, παχύρρευστη και κολλώδης οργανική ουσία, που εκκρίνεται από τον κορμό των πεύκων **2.** η ίδια ουσία μετά από ειδική επεξεργασία, κυρ. για την κατασκευή βερνικιών και λούστρων και για την επάλειψη των τόξων των εγχόρδων μουσικών οργάνων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ρητίνη (ή)*, με αλλαγή γένους και τσιτακισμό].

ρετσινιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) δερμάτινο έμπλαστρο με επάλειψη ρητίνης, που ξεκολλούσε πολύ δύσκολα **2.** λεκές από ρετσίνι **3.** (συνήθ. μτφ.) προσβλητική κατηγορία που αποδίδεται σε κάποιον και από την οποία δεν απαλλάσσεται εύκολα: *του έμεινε / του κόλλησε για πάντα η ~ τού καταχραστή*.

ρετσινόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος πολύ δυνατής κόλλας που περιέχει στη σύνθεσή της ρετσίνι.

ρετσινόλαδο (το) αιθέριο έλαιο που χρησιμοποιείται ως καθαρτικό φάρμακο και στη σαπωνοποιία· ΦΡ. ***τι σχέση έχει ο φάντης με το ρετσινόλαδο;*** για πράγματα που δεν έχουν καμία σχέση το ένα με το άλλο, που δεν συνδέονται με κανέναν τρόπο.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *ριτσινόλαδο* (με την επίδρ. τού ουσ. *ρετσίνα*) <

ριτσινο- (μτγν. λατ. ricinus «είδος φυτού», αγν. ετύμου) + *λάδι*].

ρετσιτατίβο (το) {άκλ.} **1.** τρόπος μουσικής εκφοράς, ο οποίος χρησιμοποιείται στην όπερα και στο ορατόριο, απαγγελία τού λόγου μεταξύ ομιλίας και τραγουδιού: *τα λόγια αυτά απαγγέλλονται* ~ **2.** απόσπασμα ή μουσικό κομμάτι, που η μελωδία ή ο ρυθμός του ακολουθούν τη διακύμανση τού προφορικού λόγου: *μετά από ένα ~ με μεγάλη δραματική ένταση, ακολουθεί η άρια τού τενόρου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. recitativo «απαγγελτικός» < ρ. recitare «απαγγέλλω, διερμηνεύω» < λατ. recitāre «αναγιγνώσκω, απαγγέλλω» (< re- «ανα-» + citāre «κινώ, καλώ, ονομάζω»)].

Ρέυκιαβικ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Ισλανδίας.
[ΕΤΥΜ. < ισλ. Reykjavik «κόλπος καπνού, ατμού» < reykja «αναδίδω αναθυμιάσεις, καπνούς» + vik «κόλπος». Η ονομασία περιγράφει κατάλληλα την περιοχή, η οποία χαρακτηρίζεται από τον ατμό που αναδίδουν οι φυσικές θερμοπηγές της].

ρεύμα (το) {ρεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε ροή υγρής, ρευστής ή αέριας μάζας: ~ *λάβας* || *υδάτινο* ~ **2.** το ρέμα, κάθε αυλάκωση τού εδάφους μέσα στην οποία ρέει νερό: *βαθύ / φαρδύ* ~ (βλ.λ.) **3.** η ροή τού υγρού όγκου μέσα σε αυτό το φυσικό ή τεχνητό αυλάκωμα τού εδάφους: *όσο πλησίαζε προς τη θάλασσα, το ~ δυνάμωνε* || *κωπηλατούσαν κόντρα στο ~* · ΦΡ. ***θαλάσσιο ρεύμα*** κάθε κίνηση θαλάσσιας μάζας λόγω τής περιστροφής τής Γης, των ανέμων και τής διαφοράς πυκνότητας των διαφόρων θαλάσσιων στρωμάτων: *σ' αυτό το σημείο υπάρχουν ισχυρά ~, που προκαλούν προβλήματα στη ναυσιπλοΐα μικρών σκαφών* **4.** μετακίνηση ατμοσφαιρικών μαζών λόγω διαφορών στη θερμοκρασία και την ατμοσφαιρική πίεση κατά περιοχές: *το κύμα καύσωνα οφείλεται στις κινήσεις ρευμάτων από την Αφρική* **5.** κάθε κίνηση ή φύσημα αέρα, λ.χ. σε στεγασμένο χώρο από άνοιγμα, πόρτα: *μην κάθεσαι στο ~, γιατί θα κρυώσεις!* || *κλείσε το παράθυρο, γιατί κάνει ~* **6.** (α) η κίνηση, η ροή ηλεκτρικού φορτίου, η ένταση τού οποίου μετριέται σε αμπέρ: *πώς θα λειτουργήσει η συσκευή χωρίς τροφοδοσία ρεύματος;* (β) ***εναλλασσόμενο ρεύμα*** ρεύμα με φορά και ένταση διαφοροποιούμενες περιοδικά (γ) ***ρεύμα μονοφασικό*** ρεύμα από μία ηλεκτρεγερτική δύναμη (δ) ***πολυφασικό ρεύμα*** ρεύμα από ένα σύνολο ηλεκτρεγερτικών δυνάμεων τής ίδιας συχνότητας (ε) ***συνεχές ρεύμα*** ρεύμα με σταθερή φορά και ένταση **7.** η παροχή ηλεκτρικού (ρεύματος) μέσω κεντρικού δικτύου: *μόλις μετακόμισαν και δεν έχουν ακόμα ~* || *διακοπή ρεύματος* || *αν δεν πληρώνεις τη Δ.Ε.Η., θα σου κόψουν το ~* ΣΥΝ. ηλεκτρικό **8.** (συνεκδ.) ο λογαριασμός για τη συνδρομή κάθε καταναλωτή στη Δ.Ε.Η.: *τον περασμένο μήνα το ~ τούς ήρθε είκοσι χιλιάδες!* || *πλήρωσες το ~;* **9.** (μτφ.) κινούμενο πλήθος, ροή κόσμου προς μία κατεύθυνση: *το κύριο ~ των διαδηλωτών κατευθυνόταν προς την πρεσβεία* **10.** (μτφ.) η γενική τάση που διαμορφώνεται στο πλαίσιο ενός συνόλου προς μία κατεύθυνση (θεωρητική, αισθητική, πολιτική κ.λπ.): *το αντιπολιτευτικό ~ εμφανίζεται ενισχυμένο* || *~ συμπάθειας προς κάποιον* || *αυτός ο νέος πολιτικός έχει μεγάλο ~* (τον ακολουθούν πολλοί, αποκτά την εύνοια τού κόσμου) || *υπάρχουν δύο ρεύματα μεταξύ των υποστηρικτών τής θεωρίας* || *όποιος πηγαίνει κόντρα στο ~, έχει πολιτικό κόστος* (όποιος αντιτίθεται στην κυρίαρχη τάση) **11.** (μτφ.) το σύνολο των ιδεών ή αντιλήψεων (φιλοσοφικών, καλλιτεχνικών, πολιτικών, επιστημονικών κ.λπ.) που σε δεδομένη εποχή γίνονται αποδεκτές από σημαντικό σύνολο ανθρώπων: *παρακολουθεί όλα τα νέα ~ στον χώρο τής τέχνης* || *τα σύγχρονα φιλοσοφικά ~* || *το καλλιτεχνικό ~ τής ποπ-αρτ* || *στο εσωτερικό τού κόμματος έχει αναπτυχθεί ένα επικίνδυνο ακροδεξιό ~.* -- (υποκ.) **ρευματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥεῦμα* < *ῥέω* (βλ.λ.). Στη σημ. τού ηλεκτρικού ρεύματος η λ. αποδίδει το γαλλ. courant].

ρευματαλγία (η) [1847] {ρευματαλγιών} πόνος που εμφανίζεται ως σύμπτωμα ρευματισμού.
[ΕΤΥΜ. < *ρεύμα* + *-αλγία* < *άλγος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheumatalgia].

ρευματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους ρευματισμούς: ~ *πόνος* **2.** ***ρευματικός*** (ο), ***ρευματική*** (η) πρόσωπο που έχει προσβληθεί από ρευματισμούς **3.** ***ρευματικά*** (τα) οι ρευματισμοί: *έχει τα ~ του!* **4.** ΙΑΤΡ. ***ρευματικός πυρετός*** οξεία περιπλοκή που ακολουθεί σε περιπτώσεις συγκεκριμένων μολύνσεων από στρεπτόκοκκο, η οποία προσβάλλει συνήθ. παιδιά και χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση κυρ. πυρετού, αρθρίτιδας και καρδιακών βλαβών.

ρευματισμός (ο) [αρχ.] (συνήθ. στον πληθ.) **1.** καθεμιά από διάφορες παθήσεις που χαρακτηρίζονται από πόνους και ακαμψία, κυρ. στις αρθρώσεις ή στους μυς **2.** ο ρευματικός πυρετός (βλ. λ. *ρευματικός*).

ρευματοβάση (η) ‣ ρεοβάση

ρευματοδότης (ο) {ρευματοδοτών} η πρίζα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. prise (βλ. λ. *πρίζα*)].

ρευματοειδής, -ής, -ές [1890] {ρευματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} για πάθηση, πόνο κ.λπ. που μοιάζει να οφείλεται σε ρευματισμούς: ~ *πόνοι* || ~ *αρθρίτιδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhumatoïde].

ρευματολήπτης (ο) {ρευματοληπτών} το εξάρτημα στο οποίο καταλήγει το καλώδιο για τη λήψη ηλεκτρικού ρεύματος από πρίζα· το φις (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. fiche (βλ. λ. *φις*)].

ρευματολογία (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος τής παθολογίας, που ασχολείται με τη μελέτη και τη θεραπεία ρευματικών παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheumatology].

ρευματολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρευματολογία ή τον ρευματολόγο: ~ *διάγνωση / εξέταση / θεραπεία.* -- **ρευματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

ρευματολόγος (ο/η) γιατρός παθολόγος ειδικευμένος στη ρευματολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheumatologist].

ρευματοφόρος, -ος, -ο [1881] αυτός που φέρει ρεύμα ή διά μέσου τού οποίου μεταβιβάζεται ρεύμα: ~ *καλώδια.*
[ΕΤΥΜ. < *ρεύμα* + *-φόρος* < *φέρω*].

ρευματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ρευματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (πόνος) που μοιάζει με ρευματικό πόνο (χωρίς να είναι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ρεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ρεύτηκα} εκβάλλω με ηχηρό τρόπο στομαχικά αέρια από το στόμα: *χτύπησε το μωρό στην πλάτη, για να ρευτεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐρεύγομαι* (από τον παθ. αόρ. *ἐρεύχθην* > *ἐρεύθην*, όπου το *ἐ-* θεωρήθηκε συλλαβική αύξηση), εκφραστ. λ. με τη σημ. «εμώ, ρεύομαι, φτύνω», < *ἐ-* προθεμ. + I.E. *reug- (ίδια σημ.), πβ. λατ. ē-rūg-ō (< ex- + ructo «εμώ, ρεύομαι»), λιθ. raugiù, αρχ. αγγλ. rocettan, αρμ. orcam (< *o-ruc-am) κ.ά.].

ρεύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η εκροή σωματικών υγρών· (ειδικότ.) η ονείρωξη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥεῦσις* < αρχ. *ῥέω* (βλ.λ.)].

ρευστοποίηση (η) [1847] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετατροπή στερεού σώματος σε ρευστό, υγρό ή και αέριο, η υγροποίηση **2.** ΟΙΚΟΝ. η μετατροπή επενδύσεων, τίτλων ή άλλων περιουσιακών στοιχείων, κινητών και ακινήτων, σε ρευστό χρήμα: *«τα ξένα αμοιβαία κεφάλαια προχώρησαν σε μαζικές ~ των χαρτοφυλακίων τους»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ο οικον. όρος αποτελεί μεταφρ. δάνειο (από γαλλ. liquidation), όπως και ο χημ. όρος (από γαλλ. fluidisation)].

ρευστοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ρευστοποιηθεί: ~ *περιουσιακά στοιχεία / μετοχές / ομόλογα.*

ρευστοποιώ ρ. μετβ. [1855] {ρευστοποιείς... | ρευστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μετατρέπω στερεό σώμα σε ρευστό, υγρό ή και αέριο **2.** μετατρέπω σε ρευστό χρήμα κινητά ή ακίνητα περιουσιακά στοιχεία (τίτλους, αξίες, χρεώγραφα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. liquider].

ρευστός, -ή, -ό **1.** (για ύλες, σώματα κ.λπ.) αυτός τού οποίου τα μόρια κινούνται ελεύθερα μεταξύ τους, χωρίς να σκορπίζονται (όπως τα μόρια των αερίων)· αυτός που ρέει, κατ' αντιδιαστολή προς τον αέριο ή τον στερεό **2.** ***ρευστό*** (το) (α) κάθε ουσία, λ.χ. ένα αέριο ή ένα υγρό, που μπορεί να ρέει και να αλλάζει διαρκώς το σχήμα της, όταν επενεργεί σε αυτήν μια δύναμη (β) (μτφ.-μόνο στον εν.) τα μετρητά, τα χρήματα που μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει αμέσως, να καταβάλει σε πληρωμές, συναλλαγές: *υπάρχει έλλειψη ρευστού στην εταιρεία* || *έχει ξεμείνει από ~* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πάρει ακόμη σταθερή μορφή, που χαρακτηρίζεται από αστάθεια: *τα σχέδιά μας για το καλοκαίρι είναι ακόμα ρευστά* || *η ~ πολιτική κατάσταση εμποδίζει τις μεγάλες επενδύσεις* ΣΥΝ. ασταθής, ευμετάβλητος, μεταβλητός ΑΝΤ. σταθερός, αμετάβλητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥευστός*, ρηματικό επίθ. τού *ῥέω* (βλ.λ.), με δυσερμήνευτο -σ- (πβ. κ. πνευ-σ-τός)].

ρευστότητα (η) [1799] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ρευστού, η ιδιότητα μιας ουσίας να ρέει, παίρνοντας το σχήμα τού δοχείου που κάθε φορά την περιέχει: *η ~ των υγρών* **2.** η ικανότητα ουσίας να ρέει, ο βαθμός ευκολίας με τον οποίο ρέει ένα υγρό ή ρευστό: *το κρασί έχει μεγαλύτερη ~ από τον μούστο* **3.** η διαθεσιμότητα ρευστού χρήματος επιχείρησης, είτε αμέσως με διαθέσιμα στο ταμείο είτε εμμέσως με άμεσα ρευστοποιήσιμα περιουσιακά στοιχεία, π.χ. ομόλογα: *υπάρχει πρόβλημα ρευστότητας στην αγορά* || *στις τράπεζες η χρηματική ~ εξαρτάται από την ικανότητα για άμεση ικανοποίηση των αναλήψεων μετρητών* **4.** (μτφ.) η αστάθεια, η έλλειψη εγγυήσεων ή συνθηκών ικανών να εξασφαλίσουν τη διατήρηση ή τη μονιμότητα μιας κατάστασης: *η πολιτική ~ των τελευταίων ετών έχει επιδεινώσει την οικονομική κατάσταση τής χώρας* ΣΥΝ. αστάθεια, μεταβλητότητα ΑΝΤ. σταθερότητα, μονιμότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. Ο όρος τής φυσικής αποτελεί μεταφρ. δάνειο (από γαλλ. fluidité), όπως και ο οικον. όρος (από γαλλ. liquidité)].

ρεύω ρ. → ρέβω

ρεφάρω ρ. αμετβ. {ρεφάρισα} (λαϊκ.) **1.** (στα χαρτιά) ξανακερδίζω όσα έχασα σε προηγούμενους γύρους ή παιχνίδια: *ας παίξουμε ακόμα έναν γύρο, να ρεφάρουμε* **2.** (μτφ.) επανακτώ το χαμένο έδαφος, επανέρχομαι στην αρχική μου θέση: *ήταν στημένη η ερώτηση, για να ρεφάρει στις εντυπώσεις.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (se) refaire «επανέρχομαι, αποκαθίσταμαι στην προηγούμενη οικον. κατάσταση» (όρος χαρτοπαιγνίου) < refaire «ξανακάνω, ξαναφτειάχνω» < re- «ξανά-» + faire «κάνω, φτειάχνω»].

ρεφενέ ως επίρρ.· συνεισφέροντας σε κοινό έξοδο (συνήθ. κατά το ποσό που αναλογεί στον καθένα): *κάναμε το πάρτι ~* || *θα πληρώσουμε ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. refene].

ρεφενές (ο) {ρεφενέδες} η συνεισφορά σε κοινό έξοδο κατά το ποσό που αναλογεί στον καθένα: *θα μαζέψουμε το ποσό με ~* || *πόσο είναι ο ~;*

ρεφερέντουμ (το) {άκλ.} το δημοψήφισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. referendum (ενν. ad populum), με τη σημ. «αυτό που πρέπει να αναφερθεί (στον λαό)», ουδ. τού γερουνδιακού referendus < ρ. refero «επαναφέρω» < re- «ανα-» + fero «φέρω»].

ρέφερι (ο) {άκλ.} ο διαιτητής αθλητικού αγώνα. Επίσης (λαϊκ.-παλαιότ.) **ρέφερης.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. referee].

ρεφλέξ επίθ. {άκλ.} **1.** αντανακλαστικός: ~ *κίνηση* **2.** ***ρεφλέξ*** (τα) τα

αντανακλαστικά: *δυνατά ~* || *γρήγορα ~ στην οδήγηση.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. reflex < λατ. reflexus. μτχ. τού ρ. reflectere «επιστρέφω, ανακλώ» (< re- «ανα-» + flectere «κάμπτω. λυγίζω»)].

ρεφλεξολογία (η) {χωρ. πληθ.} τεχνική (με βάση τα αντανακλαστικά) ανακούφισης από την ένταση ή και θεραπείας με μασάζ στα πόδια και μερικές φορές και στα χέρια. — **ρεφλεξολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. reflexology (νόθο σύνθ.) < reflex «αντανακλαστικό» + -logy].

ρεφορμισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. **1.** (στο σοσιαλιστικό κίνημα τού τέλους τού 19ου και των αρχών τού 20ού αι.) το πολιτικό ρεύμα που εγκατέλειψε τον στόχο τής επαναστατικής ανατροπής τού καπιταλιστικού συστήματος και πρέσβευε την υιοθέτηση, μέσω νόμιμων διαδικασιών, μεταρρυθμίσεων για τον εκσυγχρονισμό του. χωρίς την παραβίαση ή ανατροπή του **2.** (συνήθ. μειωτ. από τους εκφραστές τής επίσημης θέσης τού κόμματος) η τάση (που εκδηλώνεται στο εσωτερικό κομμάτων με αυστηρό. κυρ. μαρξιστικό, θεωρητικό υπόβαθρο) αμβλύνσεως τής κριτικής κατά τού καπιταλισμού και προσανατολισμού στη διαδικασία των μεταρρυθμίσεων. — **ρεφορμιστής** (ο), **ρεφορμίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réformisme < γαλλ. réformer «μεταρρυθμίζω, τροποποιώ» < λατ. reformāre «αναμορφώνω, μεταμορφώνω» < re- «ανα-» + formāre «διαμορφώνω. σχηματίζω» (< forma «μορφή. σχήμα»)].

ρεφορμιστικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τον ρεφορμισμό: ~ *τάσεις / αντιλήψεις / προσπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. réformistique].

ρεφρέν (το) {άκλ.} ελλην. *επωδός* **1.** (α) το τμήμα τού μουσικού κομματιού. τραγουδιού ή ποιήματος που επαναλαμβάνεται συχνά κατά την εκτέλεση ή την ανάγνωσή του· στην τυπική απλή φόρμα τού τραγουδιού, το ρεφρέν αντιπαρατίθεται στο κουπλέ (βλ.λ.) (το ρεφρέν τραγουδιέται. σε κάθε επάνοδό του. με τους ίδιους στίχους. ενώ στο κουπλέ οι στίχοι εναλλάσσονται) (β) θέμα που επανέρχεται στην έκταση τής φόρμας τού ρόντο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) οτιδήποτε επαναλαμβάνει κανείς σταθερά και με πανομοιότυπο τρόπο: *αυτή η φράση ήταν το μόνιμο ~ τής ομιλίας του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. refrain < αρχ. γαλλ. refraindre «ανασπάζω. ξανατεμαχίζω» (με την έννοια ότι το *ρεφρέν* αποτελούσε επαναλαμβανόμενο μοτίβο. το οποίο διέκοπτε τη σειρά, την πορεία τού τραγουδιού) < λατ. refringere «εκκόπτω, ανασπώ. θραύω» < re- «ανα-» + -fringere (< frangere «θραύω. σπάζω»)].

ρέψιμο (το) [μεσν.] {ρεψίμ-ατος | -ατα, -άτων} η ηχηρή εκβολή στομαχικών αερίων από το στόμα: *έχω ~* (ρεύομαι) || *το ~ μπροστά σε άλλους θεωρείται αγένεια.* — (υποκ.) **ρεψιματάκι** (το).

ρέω ρ. αμετβ. {έρρευσα} **1.** κινούμαι προς μία κατεύθυνση σχηματίζοντας ρεύμα: *ο ποταμός ρέει προς τη θάλασσα* ΣΥΝ. κυλώ. (μτφ.) τρέχω **2.** βρίσκομαι σε κυκλοφορία: *το αίμα ρέει στις φλέβες·* ΦΡ. ***πάντα ρει*** (*πάντα ῥεῖ*, Ηράκλειτος) όλα μεταβάλλονται. υπόκεινται σε διαρκή κίνηση. αλλαγή **3.** υπάρχω και διατίθεμαι σε μεγάλες ποσότητες: *ο καμπανίτης έρρεε όλο το βράδυ στα ποτήρια των συνδαιτυμόνων* || *δεν τον ενδιαφέρουν τα έξοδα· βλέπεις, ρέει το χρήμα* (έχει πολλά λεφτά, ξοδεύει πολλά) **4.** αναβλύζω άφθονα. όπως λ.χ. ένα υγρό που βρίσκεται υπό πίεση ή εκκρίνεται από το σώμα: *τα δάκρυα έρρεαν ποτάμι!* || *το αίμα έρρεε από την πληγή* ΣΥΝ. ξεχύνομαι **5.** (μτφ. για τον λόγο) εκφράζομαι ή διατυπώνομαι με άνεση και ταχύτητα. χωρίς δυσχέρεια ή διακοπή: *ο λόγος του ρέει ζωντανός και διαυγής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα, -ρρ-.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥέω* < **ῥέϜω* < I.E. *srew- «ρέω, κυλώ», πβ. σανσκρ. srávati. srava- «ρους», αγγλ. stream, γερμ. Strom κ.ά. Παράγ. *ῥο-ή. ῥοῦς / ῥό-ος. ῥύ-αξ* (βλ. λ. *ρυάκι*). *ῥεῖθρον / ῥέ-εθρον. ῥεῦ-μα, ῥευ-σ-τός. ῥύσις (-η)* κ.ά. Η ρίζα *srew- αποτελεί παρέκταση τού I.E. *ser- (βλ. λ. *έρπω*)].

ρήγα (η) → ρίγα

ρηγάς (ο) {ρηγάδες}. **ρήγισσα** (η) {ρηγισσών} μέλος τής νεολαίας «Ρήγας Φεραίος» τού Κ.Κ.Ε. εσωτερικού.

Ρήγας (ο) [μεσν.] ανδρικό όνομα.

ρήγας (ο) {ρηγάδες}. **ρήγισσα** (η) [μεσν.] {ρηγισσών} (λογοτ.) **1.** βασιλιάς, ο ανώτατος άρχοντας μιας χώρας: *ο ~ τής Ανατολής* || *«νάνι τού ~ το παιδί. τού βασιλιά το εγγόνι»* (νανούρισμα) **2.** ένα από τα χαρτιά τής τράπουλας με την εικόνα βασιλιά τυπωμένη πάνω του: *~ σπαθί / κούπα* ΣΥΝ. παππάς. Επίσης **ρήγαινα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ῥήξ, -γός* < λατ. rex, regis «βασιλιάς» (< regĕre «ευθύνω, ορίζω»). Ο τίτλος αυτός αναφερόταν κυρ. στους βασιλείς τής Δύσης (των Φράγκων). ενώ ο τίτλος *βασιλεύς* περιοριζόταν στους Ρωμαίους αυτοκράτορες και στον βασιλιά τής Περσίας].

ρηγάτο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το βασίλειο ή η βασιλεία τού ρήγα. η βασιλική του εξουσία και η χώρα που κυβερνά.

Ρήγιο (το) {-ου κ. -ίου} πόλη τής ΝΑ. Ιταλίας απέναντι από τη Σικελία· υπήρξε αρχαία ελληνική αποικία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥήγιον* (μνημονεύεται στον Ηρόδοτο). Κατά αρχ. παράδοση. οφείλει την ονομασία του στο ρήγμα που προκάλεσε ένας σεισμός. με αποτέλεσμα να χωριστεί η Σικελία από την Ιταλία μέσω τού πορθμού τής Μεσσήνης. Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, ανάγεται σε θ. *ῥᾱγ- / ῥηγ-*. για το οποίο βλ. λ. *ρήγμα*].

ρήγμα (το) {ρήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε διακοπή τής συνέχειας μιας επιφάνειας, το ράγισμα: *~ στον βράχο / στον πάγο τής λίμνης / σ' έναν τοίχο* ΣΥΝ. ρωγμή **2.** (ειδικότ.) ρήξη των πετρωμάτων τού γήινου φλοιού λόγω των πάσης φύσεως δυνάμεων που ασκούνται σε αυτόν: *από τον σεισμό δημιουργήθηκε ένα μεγάλο ~ κατά μήκος τού δρόμου σε βάθος δύο μέτρων* **3.** (μτφ.) (α) η διάσπαση τής ενότητας ενός συνόλου: *η έντονη αντίδραση μιας ομάδας βουλευτών για τους χειρισμούς τού προέδρου προκάλεσε ~ στο εσωτερικό τού κόμματος* (β) το κενό που διαπιστώνεται κάπου: *«το ηθικό και ιστορικό ~ στα χρόνια τού Μεσοπολέμου και τής κυριαρχίας τού φασισμού»* (εφημ.) ΣΥΝ. διάσπαση, διχασμός. ρήξη. — **ρηγματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῆγμα* < *ῥήγ-νυ-μι* (με πρόσφυμα *-νυ-*, πβ. κ. *δείκ-νυ-μι*) < **Ϝρηγ-* < I.E. *wrēg- / *wrōg- «σπάζω. κομματιάζω, τέμνω», πβ. λιθ. réžiu «σπάζω, κόβω». αρχ. σλαβ. rězati «κόβω», αρχ. ρωσ. rěžu, ενώ η σύνδεση με αρμ. ergicanem «σπάζω. κόβω» δεν επιβεβαιώνεται μορφολογικώς. Ομόρρ. *ῥώξ (-γα). ῥαγδ-αῖος* (βλ.λ.), *ῥαγ-άς (-άδα)* κ.ά. Παράγ. *ῥῆξις (-η). ἄρ-ρηκ-τος* κ.ά. Από τον παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* (υστερογενώς πιθ. κατά τον αόρ. *ἐ-πάγ-ην* τού ρ. *πήγ-νυ-μι*) προέρχεται το επίθημα *-ρραγής / -ρραγία* πολλών συνθέτων (λ.χ. *αἱμο-ρραγία, ῥινο-ρραγία*)].

ρηγματώδης, -ης. -ες [αρχ.] {ρηγματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που ως προς τη φυσική του διαμόρφωση μοιάζει με ρήγμα: *~ τρήματα* **2.** αυτός που έχει πολλά ρήγματα στην επιφάνειά του: *~ επιφάνεια / έκταση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης. -ες.*

ρηγμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} η λύση τής συνέχειας τής μάζας που οφείλεται σε εσωγενείς παράγοντες (συστολή ξηράνσεως, πλαστική συστολή) ή σε εξωτερικά φορτία· η δημιουργία ρήγματος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fracture].

ρηγνύω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) διασπώ βίαια τη συνοχή σώματος, θραύω σε κομμάτια: *~ τα δεσμά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥήγνυμι / ῥηγνύω*, βλ. λ. *ρήγμα*].

ρηγόπουλο (το). **ρηγοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το παιδί τού βασιλιά. το βασιλόπουλο.
[ΕΤΥΜ. < *ρήγας* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

ρηγώνω ρ. → ριγώνω

ρήμα (το) {ρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) κλιτό (σε πολλές γλώσσες) μέρος τού λόγου που αποτελεί το κύριο συστατικό τού κατηγορήματος και δηλώνει ότι το υποκείμενο ενεργεί, παθαίνει ή βρίσκεται σε μία κατάσταση· συχνά διαφοροποιείται μορφολογικά, π.χ. κατά τον χρόνο, το ποιόν ενεργείας, τη φωνή. τη διάθεση ή τη συμφωνία του με το υποκείμενο ή το αντικείμενό του (β) ***αλληλοπαθές ρήμα*** βλ. λ. *αλληλοπαθής* (γ) ***απρόσωπο ρήμα*** βλ. λ. *απρόσωπος* (δ) ***τριτοπρόσωπο ρήμα*** βλ. λ. *τριτοπρόσωπος* (ε) ***ανώμαλο ρήμα*** κάθε ρήμα τού οποίου οι μορφολογικοί τύποι δεν σχηματίζονται σύμφωνα με τους γενικούς κανόνες κλίσεως των ρημάτων σε ένα γλωσσικό σύστημα (π.χ. τα ρήματα «τρώω», «βλέπω», «λέω» κ.ά. τής Ελληνικής) (στ) ***συμπλήρωμα τού ρήματος*** το αντικείμενο τού ρήματος (ζ) ***βοηθητικό ρήμα*** ρήμα το οποίο βοηθεί στον σχηματισμό ορισμένων τύπων τού ρήματος· «βοηθητικά» χαρακτηρίζονται τα ρήματα *έχω* και *είμαι*: *με το ~ «έχω» σχηματίζονται οι συντελικοί χρόνοι τού ρήματος (έχω / είχα / θα έχω ντύσει)* (η) ***απολεξικοποιημένο ρήμα*** βλ.λ. (θ) ***αποθετικό ρήμα*** βλ. λ. *αποθετικός* (ι) ***εργαστικό ρήμα*** βλ. λ. *εργαστικός* (ια) ***μεταβατικό ρήμα*** βλ. λ. *μεταβατικός* (ιβ) ***αμετάβατο ρήμα*** βλ. λ. *αμετάβατος* **2.** (σπάν.) λόγος. κάτι που έχει ειπωθεί: *«~ το σκοτεινόν»* (Οδ. Ελύτης). — (υποκ.) **ρηματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αυτοπαθής, εργαστικός, μετοχή, υποχωρητικός, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῆμα* < **Ϝρῆ-μα*. μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Ϝερε-* (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < I.E. *wrē- «λέγω, μιλώ», πβ. σανσκρ. vratá- «ρητό», ρωσ. vru «ψεύδομαι»,

ΡΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ «ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ» ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ: «ΑΝΩΜΑΛΑ ΡΗΜΑΤΑ»

Ο πίνακας περιλαμβάνει ρήματα που σχηματίζονται σε έναν ή σε περισσότερους χρόνους τής ενεργητικής ή/και τής μεσοπαθητικής φωνής με διαφορετικό τρόπο από ό,τι τα συνήθη αντίστοιχα ρήματα («κανονικά» ή «ομαλά»).

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΣ ΑΟΡΙΣΤΟΣ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΑΟΡΙΣΤΟΥ / ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ	ΜΕΣΟΠΑΘΗΤΙΚΟΣ ΑΟΡΙΣΤΟΣ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΑΟΡΙΣΤΟΥ / ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ	ΜΕΣΟΠΑΘΗΤΙΚΗ ΜΕΤΟΧΗ
αγγέλλω (αν-, απ-, εξ-, κατ-, προ κ.ά.)	άγγειλα / (λόγ.) ήγγειλα	να/θα αγγείλω	αγγέλθηκα / (λόγ.) ηγγέλθην (μτχ. αγγελθ-είς. -είσα, -έν)	να/θα αγγελθώ	αγγελμένος
άγω (αν-, διεξ-, εισ-. εν-, εξ-. παρ-. προ-. προσ-. υπ- κ.ά.)	ήγαγα	» αγάγω	άχθηκα / (λόγ.) (διεξ-)ήχθην (μτχ. αχθ-είς, -είσα. -έν)	» αχθώ	(συν-)αγμένος / (λόγ.) (προ-)ηγμένος
αιρώ (αφ-. δι . εξ-. καθ-, συν- κ.ά.)	(αφ)αίρεσα / (λόγ.) (δι-)ήρεσα	» (εξ-)αιρέσω	(αφ-)αιρέθηκα (λόγ. μτχ. εξ αιρεθ-είς, -είσα. -έν)	» (καθ-)αιρεθώ	(δι-)αιρεμένος / (λόγ.) (συν)ηρημένος

αίρω (επ-, καθ-)	(καθ-)ήρα	να/θα	(καθ-)άρω	(καθ-)άρθηκα	να/θα	(καθ-)αρθώ	(καθ-)αρμένος / (λόγ.) (επ-)ηρμένος
αμαρταίνω / αμαρτάνω	αμάρτησα	»	αμαρτήσω	—		—	—
ανακλώ (αντ-)	ανάκλασα	»	ανακλάσω	ανακλάστηκα	»	ανακλαστώ	ανακλασμένος
ανασταίνω	ανάστησα / ανέστησα	»	αναστήσω	αναστήθηκα	»	αναστηθώ	αναστημένος
ανατέλλω	ανέτειλα	»	ανατείλω	—			—
ανεβαίνω	—			ανέβηκα	»	ανέβω / ανεβώ	ανεβασμένος
ανθίσταμαι	—		—	αντιστάθηκα / (λόγ.) αντέστην	»	αντισταθώ / (λόγ.) αντιστώ	—
ανίσταμαι	—		—	(λόγ.) ανέστην (στη φρ. «Χριστός ανέστη»)		—	(λόγ.) ανεστημένος
αντέχω	άντεξα	»	αντέξω	-		—	—
απελαύνω	απέλασα / (λόγ.) απήλασα	»	απελάσω	απελάθηκα / (λόγ.) απελάθην (μτχ. απελαθ-είς, -είσα, -έν)	»	απελαθώ	
απέχω	απείχα / (λόγ.) απέσχον	»	απόσχω	—		-	—
αποθαρρύνω	αποθάρρυνα	»	αποθαρρύνω	αποθαρρύνθηκα	»	αποθαρρυνθώ	αποθαρρημένος
αποσβένω / αποσβεννύω	απόσβεσα	»	αποσβέσω	αποσβέστηκα	»	αποσβεστώ	αποσβεσμένος
ασποσταίνω (ξ-)	απόστασα	»	αποστάσω	—		—	αποσταμένος
αρέσω	άρεσα	»	αρέσω	—		—	—
αρκώ (δι-)	άρκεσα / ήρκεσα	»	αρκέσω	αρκέστηκα (λόγ. μτχ. αρκεσθ-είς, -είσα, -έν)	»	αρκεστώ	—
αρταίνω	άρτυσα	»	αρτύσω	αρτύθηκα	»	αρτυθώ	αρτυμένος
αυξάνω (επ-)	αύξησα	»	αυξήσω	αυξήθηκα (λόγ. μτχ. αυξηθ-είς, -είσα, -έν)	»	αυξηθώ	αυξημένος
αφήνω	άφησα	»	αφήσω	αφέθηκα (λόγ. μτχ. αφεθ-είς, -είσα, -έν)	»	αφεθώ	αφημένος
βάζω	έβαλα	»	βάλω	βάλθηκα	»	βαλθώ	βαλμένος
βαίνω (προ-, επι-, παρα-, εκ-, συμ- κ.ά.)	—		—	(απέβην)	»	(προβώ)	-
βάλλω (αμφι-, ανα-, απο-, δια-, εισ-, εκ-, εμ-, επι-, κατα-, μετα-, παρα-, προ-, συμ-, υπερ-, υπο- κ.ά.)	έβαλα	»	βάλω	βλήθηκα / (λόγ.) (υπ-)εβλήθην (μτχ. βληθ-είς, -είσα, -έν)	»	βληθώ	(ανα-)βλημένος / (λόγ.) (επι-)βεβλημένος
βαρύνω (επι-) / **βαραίνω**	βάρυνα	»	βαρύνω	(επι-)βαρύνθηκα	»	(επι-)βαρυνθώ	(επι-)βαρημένος / (λόγ.) (επι-) βεβαρημένος
βαρώ	βάρεσα	»	βαρέσω	—		--	βαρεμένος
βαστώ	βάσταξα / βάστηξα	»	βαστάξω / -ήξω	βαστήχτηκα		βαστηχτώ	—
βγάζω	έβγαλα	»	βγάλω	βγάλθηκα	»	βγαλθώ	βγαλμένος
βγαίνω	—		—	βγήκα	»	βγω	βγαλμένος
βλασταίνω / βλαστάνω	βλάστησα	»	βλαστήσω	—			βλαστημένος
βλέπω	είδα	»	δω	ειδώθηκα	»	ιδωθώ	ιδωμένος
-βλέπω (απο-, επι-, παρα-, προ-, υπο- κ.ά.)	(προ-)έβλεψα	»	(προ-)βλέψω	(προ-)βλέφθηκα (λόγ. μτχ. προβλεφθ-είς, -είσα, -έν)	»	(προ-)βλεφθώ	
βογγώ	βόγγηξα	»	βογγήξω			—	—
βόσκω	βόσκησα	»	βοσκήσω	βοσκήθηκα	»	βοσκηθώ	βοσκημένος
(βούλομαι)				βουλήθηκα	»	βουληθώ	—
βρέχω	έβρεξα	»	βρέξω	βράχηκα / βρέχτηκα	»	βραχώ / βρεχτώ	βρε(γ)μένος
βρίσκω	βρήκα	»	βρω	βρέθηκα / (λόγ.) ευρέθην (μτχ. ευρεθ-είς, -είσα, -έν)	»	βρεθώ	—
βυζαίνω	βύζαξα	»	βυζάξω	βυζάχτηκα	»	βυζαχτώ	βυζαγμένος
γδέρνω	έγδαρα	»	γδάρω	γδάρθηκα	»	γδαρθώ	γδαρμένος
γελώ	γέλασα	»	γελάσω	γελάστηκα	»	γελαστώ	γελασμένος
γερνώ	γέρασα	»	γεράσω	-		—	γερασμένος
γέρνω	έγειρα	»	γείρω	-		—	γερμένος
γίνομαι	—			έγινα / γίνηκα	»	γίνω / γενώ	γινωμένος
γυρνώ	γύρισα	»	γυρίσω	(γυρίστηκα)	»	(γυριστώ)	γυρισμένος
δεικνύω (ανα-, απο-, επι-, κατα-, υπο- κ.ά.)	έδειξα	»	δείξω	δείχτηκα / δείχθηκα	»	δειχτώ / δειχθώ	(ανα-)δειγμένος / (λόγ.) (απο-)δεδειγμένος
δέρνω	έδειρα	»	δείρω	δάρθηκα	»	δαρθώ	δαρμένος
διαβαίνω	—		—	διάβηκα / (λόγ.) διέβην	»	διαβώ	—
διαβλέπω	διείδα / διέβλεψα	»	διίδω / διαβλέψω	διαβλέφθηκα	»	διαβλεφθώ	—
διαθλώ	διέθλασα	»	διαθλάσω	διαθλάστηκα	»	διαθλαστώ	διαθλασμένος
διαμαρτύρομαι	—		—	διαμαρτυρήθηκα (λόγ. μτχ. διαμαρτυρηθ-είς, -είσα, -έν)	»	διαμαρτυρηθώ	διαμαρτυρημένος
διαρκώ	διάρκεσα / (λόγ.) διήρκεσα	»	διαρκέσω	—		—	—
διαρρηγνύω	διέρρηξα	»	διαρρήξω	διαρρήχθηκα (-τηκα)	»	διαρρηχθώ (-τώ)	διαρρηγμένος

διδάσκω	δίδαξα	να/θα διδάξω	διδάχτηκα / διδάχθηκα (μτχ. διδαχθ-είς, -είσα, -έν)	να/θα διδαχτώ / διδαχθώ	διδαγμένος
δίδω (απο-, δια-, εκ-, εν-, επι-, κατα-, μετα-, παρα-, προ-, ανα-)	έδωσα	» δώσω	δόθηκα (λόγ. μτχ. δοθ-είς, -είσα, -έν)	» δοθώ	(παρα-)δομένος / (λόγ.) (δια-)δεδομένος
δίνω	έδωσα	» δώσω	δόθηκα	» δοθώ	δοσμένος
διψώ	δίψασα	» διψάσω	—	—	διψασμένος
δρω (αντι-, επι-)	έδρασα	» δράσω	—	—	—
εγείρω (αν-, δι-, εξ- κ.ά.)	έγειρα / (λόγ.) ήγειρα	» εγείρω	εγέρθηκα / (λόγ.) (αν-)ηγέρθην (μτχ. ανεγερθ-είς, -είσα, -έν)	» εγερθώ	(εξ-)εγερμένος
εγκαθιστώ / εγκαθιστώ / εγκατασταίνω	εγκατέστησα	» εγκαταστήσω	εγκαταστάθηκα (λόγ. μτχ. εγκατασταθ-είς, -είσα, -έν)	» εγκατασταθώ	εγκαταστημένος / (λόγ.) εγκατεστημένος
εκπλήσσω	εξέπληξα	» εκπλήξω	εξεπλάγην (λόγ. μτχ. εκπλαγ-είς, -είσα, -έν)	» εκπλαγώ	—
(εκρηγνύω)	—	—	εξερράγην (μτχ. εκραγ-είς, -είσα, -έν)	» εκραγώ	—
εκτί(ν)ω	εξέτισα	» εκτίσω	—		—
ελαύνω (απ-, παρ-, προ- κ.ά.)	(απ-)έλασα / (λόγ.) (παρ-)ήλασα	(απ-)ελάσω	(απ-)ελάθηκα / (λόγ.) (απ-)ηλάθην (λόγ. μτχ. απ-ελαθ-είς, -είσα, -έν)	(απ-)ελαθώ	—
εξανίσταμαι		—	εξανέστην	» εξαναστώ	
επαινώ	επαίνεσα / (λόγ.) επήνεσα	» επαινέσω	επαινέθηκα (λόγ. μτχ. επαινεθ-είς, -είσα, -έν)	» επαινεθώ	
έρχομαι (επ-, εξ-, αν-, δι-, απ-, κατ-, προσ-, παρ-, αντεπεξ- κ.ά.)	ήρθα/ήλθα (λόγ. μτχ. επ-ελθ-ών, -ούσα, -όν)	» έρθω/έλθω		-	—
εύχομαι (απ-, προσ-)	—	» —	ευχήθηκα	» ευχηθώ	—
εφευρίσκω	εφεύρα / (λόγ.) εφηύρα	» εφεύρω	εφευρέθηκα	» εφευρεθώ	εφευρεμένος / (λόγ.) εφευρημένος
έχω (εν-, εξ-, κατ-, περι-, προ-, συν- κ.ά.)	είχα	» έχω	—	—	—
ζουλάω / -ώ	ζούληξα	» ζουλήξω	ζουλήχτηκα	» ζουληχτώ	ζουληγμένος
θαρρώ (ανα-)	θάρρεψα / (αναθάρρησα)	» θαρρέψω / (αναθαρρήσω)	—	—	
θέλω	θέλησα / ήθελα	» θελήσω	—	—	(λόγ.) ηθελημένος
θέτω (προσ-, ανα-, εκ-, δια-, απο-, παρα-, κατα-, συν- κ.ά.)	έθεσα	» θέσω	τέθηκα / (λογιότ.) ετέθην (μτχ. τεθ-είς, -είσα, -έν)	» τεθώ	(προσ-)θεμένος / (λόγ.) (δια-)τεθειμένος
-ίσταμαι (καθ-, παρ-, εν-, εξ-, προ-, υφ-, μεθ- κ.ά.)	—	—	(κατ-)έστην	» (κατα-)στώ	—
καθιστώ (αντι-, απο-, εγ-, υπο- κ.ά.)	κατέστησα	» καταστήσω	(αντι-)καταστάθηκα	» (απο-)κατασταθώ	(λόγ.) κατεστημένος
κάθομαι	κάθισα / (προφορ.) έκατσα	» καθίσω / (προφορ.) κάτσω	-	—	καθισμένος
καίω	έκαψα	» κάψω	κάηκα	» καώ	καμένος
καλώ	κάλεσα	» καλέσω	καλέστηκα κλήθηκα / εκλήθην (λόγ. μτχ. κληθ-είς, -είσα, -έν)	» καλεστώ / κληθώ	καλεσμένος
-καλώ (ανα-, απο-, εγ-, προσ-, συγ- κ.ά.)	(απο-)κάλεσα	» (προσ-)καλέσω	(ανα-)κλήθηκα / (λόγ.) (απ-)εκλήθην (μτχ. απο-κληθ-είς, -είσα, -έν)	» (συγ-)κληθώ	(λόγ.) (προσ-)κεκλημένος / (καθημ.) προσκαλεσμένος
κάνω (απο-)	έκανα / έκαμα / (από-καμα)	» κάνω / κάμω	—	—	καμωμένος
καταλαβαίνω	κατάλαβα	» καταλάβω	—	—	
καταπλήσσω	κατέπληξα	» καταπλήξω	(λόγ.) κατεπλάγην	» καταπλαγώ	
κατάσχω	κατέσχεσα / (λόγ.) κατέσχον	» κατασχέσω	κατασχέθηκα (λόγ. μτχ. κατασχεθ-είς, -είσα, -έν)	» κατασχεθώ	(σπάν. λόγ.) κατ-εσχημένος
καταφρονώ	καταφρόνεσα	» καταφρονέσω	—	—	καταφρονεμένος
κερδίζω	κέρδισα	» κερδίσω	κερδήθηκα	» κερδηθώ	κερδισμένος
κερνώ	κέρασα	» κεράσω	κεράστηκα	» κεραστώ	κερασμένος
κλαίω	έκλαψα	» κλάψω	κλάφτηκα	» κλαφτώ	κλαμένος
κλέβω	έκλεψα	» κλέψω	κλάπηκα / κλέφτηκα / (λόγ.) εκλάπην (λόγ. μτχ. κλαπ-είς, -είσα, -έν)	» κλαπώ / κλεφτώ	κλεμμένος
(κορεννύω)	κόρεσα	» κορέσω	κορέστηκα / (λόγ.) εκορέσθην	» κορεστώ	(κε)κορεσμένος
κρεμώ	κρέμασα	» κρεμάσω	κρεμάστηκα	» κρεμαστώ	κρεμασμένος
λαμβάνω (ανα-,	έλαβα	» λάβω	λήφθηκα /	» ληφθώ	(αν)ειλημμένος

απο-, δια-, εκ-, κατα-, μετα-, παρα-, προ-, προσ-, συλ- κ.ά.) **/ λαβαίνω**				(λόγ.) (συν-)ελήφθην (λόγ. μτχ. ληφθ-είς, -είσα, -έν)			
λαχαίνω	έλαχα	να/θα	λάχω	—		-	—
λέγω (προ-, αντι-) **/ λέω**	είπα	»	πω (λόγ. προείπω)	ειπώθηκα / λέχθηκα / (λόγ.) ελέχθην (μτχ. λεχθ-είς, -είσα, -έν)	να/θα	ειπωθώ / λεχθώ	ειπωμένος
-λέγω (δια-, επι-, εκ-, κατα-, συλ- κ.ά.)	(διά-)λεξα / (λόγ.) (επ-)έλεξα	»	(επι-)λέξω	(δια-)λέχτηκα / (λόγ.) (εξ-)ελέγην (μτχ. εκ-λεγ-είς, -είσα, -έν)	»	(συλ-)λεχθώ / (επι-)λεγώ	(επι-)λεγμένος
λεπτύνω / λεπταίνω	λέπτυνα	»	λεπτύνω	λεπτύνθηκα	»	λεπτυνθώ	(εκ)λεπτυσμένος
λυσσώ	λύσσαξα	»	λυσσάξω	—		-	λυσσασμένος
μαθαίνω	έμαθα	»	μάθω	μαθεύτηκα	»	μαθευτώ	μαθημένος
μανθάνω (εκ-, απο-)	(λόγ.) εξέμαθα	»	(εκ)μάθω	εκμαθήθηκα	»	εκμαθηθώ	—
μεθάω / -ώ	μέθυσα	»	μεθύσω			—	μεθυσμένος
μειγνύω (ανα-)	έμειξα	»	μείξω	μίχθηκα / (λόγ.) (αν-)εμίχθην	»	μιχθώ	μιγμένος / (λόγ.) (ανα-)μεμιγμένος
μένω	έμεινα	»	μείνω	—		-	—
μετέχω	μετείχα / (λόγ.) μετέσχον	»	μετάσχω	—		-	—
μηνώ	μήνυσα	»	μηνύσω	μηνύθηκα	»	μηνυθώ	μηνυμένος
μπαίνω	—		—	μπήκα	»	μπω	μπασμένος
μπορώ	μπόρεσα	»	μπορέσω	—	»	(μπορεθεί)	—
νέμω (απο-, δια-, κατα-)	ένειμα	»	νείμω	(δια-)νεμήθηκα	»	(κατα-)νεμηθώ	κατανεμημένος
ντρέπομαι	—		—	ντράπηκα	»	ντραπώ	—
ξέρω	(παρατ. ήξερα) έμαθα	»	μάθω	—		-	μαθημένος
ξεχνώ	ξέχασα	»	ξεχάσω	ξεχάστηκα	»	ξεχαστώ	ξεχασμένος
παθαίνω	έπαθα	»	πάθω	—		—	(σπάν.) παθημένος
παίρνω	πήρα	»	πάρω	πάρθηκα	»	παρθώ	παρμένος
πάλλω	έπαλα	»	πάλω	-		—	—
παραγγέλλω / παραγγέλνω	παράγγειλα / (λόγ.) παρήγγειλα	»	παραγγείλω	παραγγέλθηκα	»	παραγγελθώ	παρηγγελμένος
παρέχω	παρείχα / (λόγ.) παρέσχον	»	παράσχω	παρασχέθηκα / (λόγ.) παρεσχέθην (μτχ παρασχεθ-είς, -είσα, -έν)	»	παρασχεθώ	—
παριστώ / παριστάνω / παραστaίνω (ανα-)	παρέστησα	»	παραστήσω	παραστάθηκα	»	παρασταθώ	(σπάν.) παραστημένος
πεινώ	πείνασα	»	πεινάσω	—		—	πεινασμένος
περνώ	πέρασα	»	περάσω	περάστηκα	»	περαστώ	περασμένος
πετυχαίνω	πέτυχα	»	πετύχω	—		—	πετυχημένος
πετώ	πέταξα	»	πετάξω	πετάχτηκα	»	πεταχτώ	πετα(γ)μένος
πέφτω	έπεσα	»	πέσω	—		—	πεσμένος
πηγαίνω / πάω	πήγα	»	πάω	-		—	-
πίνω	ήπια	»	πιω	πιώθηκα	»	πιωθώ	πιωμένος
πλανώ (απο-, παρα-)	(απο-)πλάνησα	»	(απο-)πλανήσω	πλανήθηκα	»	πλανηθώ	(πε)πλανημένος
πλέκω (δια-, εμ, περι-, συμ- κ.ά.)	(εν-)έπλεξα	»	(συμ-)πλέξω	(δια-)πλέχτηκα / (λόγ.) (εν-)επλάκην	»	πλεχτώ / (λόγ.) (συμ-)πλακώ	πλεγμένος / (λόγ.) (περι-)πεπλεγ-μένος
πλένω (απο-, ξε-)	έπλυνα	»	πλύνω	πλύθηκα	»	πλυθώ	πλυμένος
πλέω (απο-, δια-, εισ-, εκ-, επι-, κατα- κ.ά.)	έπλευσα	»	πλεύσω	—		—	—
πλήττω (επι-)	έπληξα	»	πλήξω	(λόγ.) επλήγην (μτχ. πληγ-είς, -είσα, -έν)	»	πληχθώ / πληγώ	πληγμένος
πνέω (ανα-, απο-, δια-, εισ-, εκ-, εμ- κ.ά.)	έπνευσα	»	πνεύσω	εμπνεύσθηκα (-τηκα)	»	εμπνευσθώ (-τώ)	εμπνευσμένος
ποικίλλω	ποίκιλα	»	ποικίλω	—		—	(λόγ.) (πε)ποικιλ-μένος
πονώ	πόνεσα	»	πονέσω	—		—	πονεμένος
ρέω (δια-, κατα-, συρ- κ.ά.)	(κατ-)έρρευσα	»	(διαρ-)ρεύσω	—		—	—
ρουφώ	ρούφηξα	»	ρουφήξω	ρουφήχτηκα	»	ρουφηχτώ	ρουφηγμένος
σέβομαι	—		—	σεβάστηκα	»	σεβαστώ	—
σχολάω / σχολνώ	σχόλασα	»	σχολάσω	--		—	σχολασμένος
-σπώ (απο-, δια-), **σπάω**	έσπασα	»	σπάσω	σπάστηκα	»	σπαστώ	σπασμένος
σπείρω / σπέρνω (δια-, εν-, εγκατα- κ.ά.)	έσπειρα	»	σπείρω	σπάρθηκα / (λόγ.) (εγκατ-)εσπάρην	»	σπαρθώ / (λόγ.) (εγκατα-)σπαρώ	σπαρμένος / (λόγ.) (εγκατ-)εσπαρμένος
στέκομαι / στέκω	—		—	στάθηκα	»	σταθώ	—
στέλλω / στέλνω (ανα-, απο-, δια-, περι-, συ-, υπο- κ.ά.)	έστειλα	»	στείλω	στάλθηκα / (λόγ.) (κατ-)εστάλην	»	σταλθώ / (λόγ.) (απο-)σταλώ	σταλμένος / (λόγ.) (απ-)εσταλμένος
στενοχωρώ	στενοχώρεσα / στενοχώρησα	»	στενοχωρέσω / στενοχωρήσω	στενοχωρέθηκα / στενοχωρήθηκα	»	στενοχωρεθώ / στενοχωρηθώ	στενοχωρεμένος / στενοχωρημένος

στραμπουλώ	στραμπούληξα	να/θα στραμπουλήξω	στραμπουλήχτηκα	να/θα στραμπουληχθώ	στραμπουληγμένος
στρέφω (ανα-, απο-, αντι-, δια-, επι-, κατα-, μετα-, συ- κ.ά.)	έστρεψα	» στρέψω	στράφηκα / (λόγ.) εστράφην	» στραφώ	στραμμένος / (λόγ.) (δι-)εστραμμένος
συγχωρώ	συ(γ)χώρεσα / συγχώρησα	» συ(γ)χωρέσω / συγχωρήσω	συ(γ)χωρέθηκα / συγχωρήθηκα	» συ(γ)χωρεθώ / συγχωρηθώ	συ(γ)χωρεμένος / συγχωρημένος
συμβαίνει (επι-)	–	–	συνέβη	» συμβώ	–
συμπαρίσταμαι / συμπαραστέκομαι	—	—	συμπαραστάθηκα	» συμπαρασταθώ	—
συνιστώ / συστήνω	συνέστησα / σύστησα	» συστήσω	συστάθηκα / συστήθηκα (λόγ.) συνεστήθην (μτχ. συσταθ-είς, -είσα, -έν)	» συσταθώ / συστηθώ	συστημένος
συντρέχω	συνέτρεξα / συνέδραμα	» συντρέξω / συνδράμω	–	—	—
σύρω / σέρνω (ανα-, απο-, δια-, επι-, παρα-)	έσυρα	» σύρω	σύρθηκα / (λόγ.) (παρ-)εσύρθην (μτχ. (δια-)συρθ είς, -είσα, -έν)	» συρθώ	συρμένος
σφάλλω / σφάλλομαι	έσφαλα	» σφάλω	—	—	(λόγ.) εσφαλμένος
σωπαίνω	σώπασα	» σωπάσω	—	—	—
τείνω (αντι-, εκ-, εν-, κατα-, παρα-, προ-, συν-)	έτεινα	» τείνω	τάθηκα (λόγ. μτχ. (προ-)ταθ-είς, -είσα, -έν)	» (παρα-)ταθώ	(λόγ.) (προ-)τεταμένος
τελώ (απο-, δια-, εκ-, επι-, συν- κ.λπ.)	τέλεσα	» τελέσω	τελέστηκα	» τελεστώ	τελεσμένος / (λόγ.) τετελεσμένος
τέμνω (ανα-, δια-, κατα-, περι-, συν-)	έταμα / έτμησα	» (ανα-)τάμω / (κατα-)τμήσω	τμήθηκα / ετάμην	» τμηθώ / ταμώ	(κατα-)τμημένος (λόγ.) (συν-)τετμημένος
τίθεμαι (ανα-, παρα-, εκ-, επι-, δια-, προσ-) απο-, κατα-, υπο-, συν-)		—	τέθηκα / (λόγ). ετέθην (μτχ. τεθ-είς, -είσα, -έν)	» τεθώ	τεθειμένος
τραβώ	τράβηξα	» τραβήξω	τραβήχτηκα	» τραβηχτώ	τραβηγμένος
τρέπω (ανα-, απο-, εκ-, επι-, μετα-, προ-)	έτρεψα	» τρέψω	τράπηκα / (λόγ.) (απ-)ετράπην (μτχ. (ανα-)τραπ-είς, -είσα, -έν)	» τραπώ	(λόγ.) (επι)τετραμμένος
τρέφω (ανα-, δια-, εκ-)	έθρεψα	» θρέψω	τράφηκα / (αναθράφηκα) / (ανα-)θρέφτηκα	» τραφώ / (αναθραφώ)	θρεμμένος
τρώω / τρώγω	έφαγα	» φάω	φαγώθηκα	» φαγωθώ	φαγωμένος
τυχαίνω / τυγχάνω (απο-, επι-)	(επ-)έτυχα	» (επι-)τύχω	(επι-)τεύχθηκα (λόγ. μτχ. επιτευχθ-είς, -είσα, -έν)	» (επι-)τευχθώ	(επι)τυχημένος
υπόσχομαι		—	υποσχέθηκα	» υποσχεθώ	υποσχεμένος / (λόγ.) υπεσχημένος
φαίνομαι (ανα-, δια-, εμ-, κατα- κ.ά.)	—	—	φάνηκα / (λόγ.) εφάνην	» φανώ	(κακο)φανισμένος
φεύγω (απο-, δια-, κατα-, προσ- κ.ά.)	έφυγα (λόγ. μτχ. διαφυγών, -ούσα, -όν)	» φύγω	αποφεύχθηκα	» αποφευχθώ	-
φθείρω (δια-)	έφθειρα	» φθείρω	φθάρθηκα / (λόγ.) (δι-)εφθάρην	» φθαρώ	φθαρμένος / (λόγ.) (δι-)εφθαρμένος
φορώ	φόρεσα	» φορέσω	φορέθηκα	» φορεθώ	φορεμένος
φταίω	έφταιξα	» φταίξω	—		—
φυλώ	φύλαξα	» φυλάξω	φυλάχτηκα	» φυλαχτώ	φυλαγμένος
χαίρομαι / χαίρω	—	—	χάρηκα / (λόγ.) εχάρην	» χαρώ	—
χέω (δια-, εγ-, συγ- κ.ά.)	(συν-)έχυσα	» (δια-)χύσω	(δια-)χύθηκα	» (δια-)χυθώ	(λόγ.) (συγ-)κεχυμένος
χορταίνω	χόρτασα	» χορτάσω	(χορτάστηκα)	–	χορτασμένος
χωρώ	χώρεσα	» χωρέσω	—	-	—
ψάλλω / ψέλνω	έψαλα	» ψάλω	ψάλθηκα / (λόγ.) εψάλην	» ψαλθώ / (λόγ.) ψαλώ	ψαλμένος

λατ. verbum «λέξη, λόγος» (< *ver-dho-). γαλλ. verbe. ισπ. verbo. αρχ. γερμ. wort (> γερμ. Wort. αγγλ. word) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *εἴρω* «λέγω, δηλώνω» (από τον αρχ. μέλλ. *ἐρῶ* < **Fερέ-ω*). *ῥη-τός, ῥή-τωρ, ῥῆ-σις (-η). ῥή-τρα* (βλ.λ.) κ.ά.].

ρήμαγμα (το) {ρημάγμ-ατος | -ατα, -άτων} η εγκατάλειψη ή το ερείπωμα (σπιτιού, χώρου. περιοχής): *το ~ τής υπαίθρου λόγω τής μετανάστευσης* || *το ~ τού παλιού αρχοντικού.*

ρημάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ως επίθ.) ως χαρακτηρισμός για πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις που προκαλούν αγανάκτηση, δυσφορία ή αντίδραση: *«Ποιος φταίει για την κατάντια τους; Μα, φυσικά, η ~ η κοινωνία!»* (εφημ.) || *πού την έχεις βάλει τη ~ την εφημερίδα και δεν τη βρίσκω;* || (για κάτι που έχει ήδη αναφερθεί) *πού ήταν η ~ και την έψαχνα τόση ώρα;*

ρημάδι (το) {ρημαδ-ιού | -ιών} **1.** το κτήριο που έχει εγκαταλειφθεί και ερειπωθεί. το χάλασμα: *γύρισαν και βρήκαν το σπίτι ~* ΣΥΝ. ερείπιο **2.** (μτφ.) άνθρωπος που εγκαταλείπεται ή απομένει μόνος: *έμεινε ~* **3.** (ως χαρακτηρισμός αποδοκιμασίας, δυσαρέσκειας, εκνευρισμού κ.λπ.) οτιδήποτε εκνευριστικό. άχρηστο: *αυτό το ~* (το ραδιόφωνο) *μας έχει τρελάνει!* || *κλείσ' το το ~ (σου), επιτέλους!* (βούλλωσ' το!, μη μιλάς άλλο!) || *πώς περνούν τα ~ τα χρόνια!* || *πάρ' το το ~ σου* (το πόδι σου) *από μπροστά!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ἐ)ρημάδιν* < **ἐρημάδιον*, υποκ. τού μτγν. *ἐρημάς, -άδος* < αρχ. *ἔρημος*].

ρημαδιό (το) {ρημαδιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το ρημάδι (βλ.λ.)· σε φρ. που δηλώνουν καταστροφή, διάλυση: *τα έκανε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ρημάδι* (βλ.λ.)].

ρημάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρήμα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ την πλήρη καταστροφή ή ερήμωση κτηρίου, τόπου, τον αφανισμό πληθυσμού κ.λπ.: *ο σεισμός ήταν το τελευταίο χτύπημα που ρήμαξε την περιοχή* ΣΥΝ. αφανίζω, καταστρέφω **2.** (μτφ.) προκαλώ την ολοκληρωτική εξασθένηση και εξουθένωση (κάποιου): *η συνεχιζόμενη λιτότητα έχει ρημάξει την αγορά* || *τον έχει ρημάξει στο ξύλο* ΣΥΝ. (μτφ.) πεθαίνω, ψοφώ ♦ (αμετβ.) **3.** καταρρέω από φθορά και ερήμωση, ερειπώνομαι: *ρήμαξε το χωριό από τη μετανάστευση* || *άφησαν*

την επαρχία να ρημάξει! ΣΥΝ. ερημώνω **4.** καταβάλλομαι, εξαντλώ όλα τα αποθέματα ενεργητικότητας και δύναμης που διαθέτω: *ρήμαξε από τη φτώχια και τη στενοχώρια* ΣΥΝ. ρέβω, φθείρομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐρημάζω* < αρχ. *ἔρημος*].

ρηματικός, -ή, -ό 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με το ρήμα: ~ *τύπος / σύνολο* (βλ.λ.) **2.** αυτός που παράγεται από ρήμα: ~ *επίθετο* **3.** (ως διπλωματικός όρος) αυτός που εκφράζεται ή διατυπώνεται προφορικώς και όχι γραπτώς: *«η πρεσβεία μας στην Άγκυρα επιδίδει ~ διακοίνωση στο τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών»* (εφημ.) ΑΝΤ. γραπτός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥηματικός* < αρχ. *ῥῆμα*. Η φρ. *ρηματική διακοίνωση* αποδίδει την αγγλ. verbal note].

ρημοκκλήσι (το) ▸ ερημοκκλήσι

Ρηνανία (η) **1.** περιοχή τής Δ. (ενωμένης) Γερμανίας στα σύνορα με το Λουξεμβούργο, το Βέλγιο και την Ολλανδία **2.** ***Ρηνανία-Παλατινάτο*** κρατίδιο τής ομοσπονδιακής Γερμανίας. — **Ρηνανός** (ο), **Ρηνανή** (η), **ρηνανικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Rhénanie (< λατ. Rhenus «Ρήνος»). Το φερώνυμο γερμ. κρατίδιο (γερμ. Rheinland-Pfalz) οφείλει την ονομασία του στα κάστρα τής περιοχής τού Ρήνου, όπου κατά καιρούς διέμενε ο Γερμανός αυτοκράτορας. Το κυριότερο από τα κάστρα αυτά ονομαζόταν Pfalzgraf «παλάτι τού κόμητα»].

ρήνιο (το) {ρηνίου} ΧΗΜ. σπάνιο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Re) αργυρόλευκου χρώματος, σκληρό και ιδιαιτέρως δύστηκτο· παρουσιάζει εξαιρετική αντοχή και έχει αξιοσημείωτες μηχανικές και ηλεκτρικές ιδιότητες (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. rhenium < λατ. Rhenus «Ρήνος»].

Ρήνος (ο) ποταμός τής Δ. Ευρώπης, που πηγάζει από τις ελβετικές Άλπεις, διαρρέει τη Γερμανία και την Ολλανδία και εκβάλλει στη Βόρεια Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Rhenus, κελτ. αρχής (όπως και η αρχ. γερμ. ονομασία Rīn), < κελτ. rēnos «ρεύμα» (πβ. ιρλ. rian «θάλασσα»)].

ρήξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η θραύση σε κομμάτια ΣΥΝ. σπάσιμο, διάσπαση **2.** ΙΑΤΡ. το τραύμα, η λύση τής συνέχειας ιστού: ~ *συνδέσμου / αιμοφόρου αγγείου / ήπατος / σπληνός* **3.** (μτφ.) (α) η διατάραξη των σχέσεων, τού κλίματος ενότητας και ομόνοιας, ο διαχωρισμός σε αντιπαρατιθέμενες ομάδες ή τάσεις: *επήλθε ~ στο εσωτερικό τού κόμματος* || *έρχομαι σε ~ με κάποιον* (συγκρούομαι μαζί του, διακόπτω τις σχέσεις ή τους δεσμούς μου) || *διαφώνησαν και οδηγήθηκαν σε ~* || ~ *με το παρελθόν* ΣΥΝ. διάσπαση (β) η ριζική αλλαγή σε σχέση με κάτι που προϋπάρχει: *η πολιτική αυτή επέφερε ~ με το κακό παρελθόν τού κοινοβουλευτισμού* || *«η ιδέα αυτή αποτέλεσε σημαντική ~ για τον τρόπο παρουσίασης τού καρναβαλιού και σημείο τομής για τη μετέπειτα πορεία του»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῆξις / Fρῆξις* < *ῥήγ-νυμι* (βλ. λ. *ρήγμα*)].

ρηξιγενής, -ής, -ές [1894] {ρηξιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. (για πετρώματα) αυτός που διαμορφώνεται μετά από ρήξη τού γήινου φλοιού: ~ *κοιλάδες* (χάσματα που οφείλονται σε σεισμούς). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ρηξι-* (< *ρήξη*, βλ.λ.) + *-γενής* < *γένος*].

ρηξικέλευθος, -η, -ο (λόγ.-μτφ.) αυτός που έρχεται σε ρήξη με τα υπάρχοντα και ισχύοντα, που τολμά το νέο και πρωτοποριακό: ~ *λύση / πρόταση / πολιτική* ΣΥΝ. νεωτεριστικός, καινοτόμος, ριζοσπαστικός, (για πρόσ.) νεωτεριστής, ριζοσπάστης. — **ρηξικέλευθα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥηξικέλευθος* < *ῥηξι-* (< *ῥῆξις*, βλ.λ.) + *κέλευθος* «οδός, δρόμος, ταξίδι» (< *κελεύω* «διατάσσω» ή με συμφυρμό από *κελεύ-ω* + *ἐλευθ-*, πβ. *ἐλεύσομαι, ἔλευσις*)].

ρήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** εύστοχα και επιγραμματικά διατυπωμένη κρίση γνωστής προσωπικότητας (πνευματικής, επιστημονικής, πολιτικής κ.λπ.), που την επικαλούνται οι ομιλητές για να προσδώσουν κύρος, αξιοπιστία και γλαφυρότητα στον λόγο τους: *ρήσεις σοφών ανθρώπων* ΣΥΝ. ρητό, απόφθεγμα **2.** (γενικότ.) σύντομη φράση που έχει ειπωθεί ή γραφτεί και έχει γίνει ευρύτερα γνωστή: *είναι γνωστή η ευαγγελική ~ «μη κρίνετε, ίνα μη κριθήτε»* || *«"γελάει καλά όποιος γελάει τελευταίος" αναφέρει η λαϊκή ~»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῆσις / Fρῆσις* < θ. *Fρη-*, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Fερε-* (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < *wrē- «λέγω, ομιλώ». Βλ. λ. *ρήμα*].

ρήσος (ο) πίθηκος που απαντά κυρ. στην Ασία και ειδικότ. στην Ινδία, έχει χαρακτηριστικά σακουλιασμένα μάγουλα και συνήθ. κοντή ουρά και χρησιμοποιείται ευρέως ως πειραματόζωο σε εργαστηριακές, φαρμακευτικές και βιολογικές έρευνες.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Rhēsus «είδος πιθήκου». βλ. λ. *ρέζους*].

ρητινέλαιο (το) {ρητινελαί-ου | -ων} **1.** έλαιο που παράγεται κατά την ξηρή απόσταξη ρητίνης **2.** το ρετσινόλαδο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. resin oil].

ρητίνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η συλλογή ρετσινιού. — **ρητινεύω** ρ.

ρητίνη (η) {ρητινών} **1.** η φυσική, παχύρρευστη κολλώδης ουσία που εκκρίνεται από τον φλοιό κυρ. κωνοφόρου δέντρου στα σημεία όπου αυτό έχει τραυματιστεί (φυσικά ή τεχνητά)· το ρετσίνι **2.** κάθε ανάλογη, μη πτητική, παχύρρευστη χημική ένωση που έχει υποστεί ειδική επεξεργασία για βιομηχανική χρήση, λ.χ. στην κατασκευή βερνικιών, πλαστικών υλών, βαφών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥητίνη*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο (παραλλήλως προς το λατ. rēsīna). Βλ. κ. *ρετσίνι*].

ρητινικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρητίνη, που περιέχει στη σύνθεσή του ρητίνη ή περιέχεται σε αυτή (λ.χ. ως μείγμα ή οξύ).

ρητινίτης (ο) [μτγν.] {ρητινιτών} **1.** αυτός που περιέχει ρητίνη· συνήθ. στη ΦΡ. ***ρητινίτης οίνος*** η ρετσίνα (βλ.λ.) • **2.** ο πισσόλιθος (βλ.λ.).

ρητινόλασπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολτώδης ουσία που κατακάθεται στα βαρέλια, τα οποία χρησιμοποιούνται για την παρασκευή και αποθήκευση τής ρετσίνας.

ρητινόπισσα (η) [1858] {χωρ. γεν. πληθ.} η πίσσα που απομένει ως κατακάθι κατά την απόσταξη τής τερεβινθίνης (τής ρητίνης τού πεύκου).

ρητινοσυλλέκτης (ο) [1892] {ρητινοσυλλεκτών} ειδικευμένος εργάτης που συλλέγει τη ρητίνη από τα κωνοφόρα δέντρα.

ρητινούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει ρητίνη.
[ΕΤΥΜ. < *ρητίνη* + *-ούχος* < *ἔχω*].

ρητινοφόρος, -ος/-α, -ο [1873] (κυρ. για δέντρα) αυτός που περιέχει ρητίνη ή εκκρίνει ρητίνη: ~ *δέντρα* || ~ *φυτικό κύτταρο*.
[ΕΤΥΜ. < *ρητίνη* + *-φόρος* < *φέρω*].

ρητινώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ρητινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει στη σύσταση ή την υφή του με τη ρητίνη **2.** αυτός που περιέχει ρητίνη στη σύστασή του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ρητινώνω ρ. μετβ. {ρητίνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καλύπτω επιφάνεια ή σώμα με επίστρωση ρητίνης **2.** προσθέτω ρητίνη σε ένα μείγμα ή δίνω σε κάτι (κυρ. υγρό) το άρωμα τής ρητίνης **3.** (ειδικότ.) βάζω ρητίνη σε κρασί (για την παρασκευή ρετσίνας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥητινῶ (-όω)* < *ῥητίνη* (βλ.λ.)].

ρητίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προσθήκη ρητίνης σε υγρό μείγμα, κυρ. σε κρασί **2.** (για ρητινοφόρα δέντρα) η έκκριση ρητίνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. resinosis. Βλ. κ. *ρητίνη*].

ρητό (το) η έκφραση μιας γενικής αλήθειας ή αρχής κυρ. αποφθεγματικού ή αξιωματικού χαρακτήρα: *όπως λέει και το αρχαίο ~: «μέτρον άριστον»* ΣΥΝ. γνωμικό, απόφθεγμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥητόν*, αρχική σημ. «ακριβές παράθεμα κειμένου (κυρ. νομικού)», ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ῥητός* (βλ.λ.)].

> **ρητό: συνώνυμα.** Η γενική σημασία για καθετί που λέγεται είτε από γνωστά πρόσωπα είτε από άγνωστα είτε από τον λαό, είναι η λ. **ρητό**. Καθετί που παραθέτουμε στον λόγο μας, για να στηρίξουμε, να ποικίλουμε ή να ομορφύνουμε τα λεγόμενά μας, χαρακτηρίζεται ευρύτερα ως *ρητό*. Υπάρχουν στη γλωσσική επικοινωνία (όχι στη λαογραφική τους ταξινόμηση) δύο είδη ρητών: αυτό που έχει λεχθεί από γνωστό πρόσωπο (το οποίο μπορεί και να μνημονεύεται μαζί με το ρητό), το **απόφθεγμα** ή **ρήση**, και αυτό που λέγεται ανωνύμως από τον λαό, που αποτελεί κοινή παραδοχή, έστω και αν ξεκίνησε από συγκεκριμένο πρόσωπο, η **παροιμία** και το **γνωμικό**. Οι *παροιμίες* και τα *γνωμικά* παρεμβάλλονται στην ομιλία μας, αποτελώντας μέρος τού λεξιλογίου τής γλώσσας και, κατά κανόνα, αναγνωρίζονται από όλους ή από τους περισσότερους συνομιλητές. Τα *αποφθέγματα* χρησιμοποιούνται σε πιο απαιτητικό λόγο με αναφορά συνήθ. σε αυτούς που τα διατύπωσαν, αναφορά η οποία στον γραπτό λόγο μπορεί να εμφανίζεται και με τη μορφή **παραθέματος**. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των ειδών των ρητών είναι ότι αποτελούν «βραχέα κείμενα», σύντομες ρήσεις που χρησιμεύουν ως κείμενα αναφοράς στον λόγο με χαρακτηριστικό την επιγραμματικότητα. Ειδικότερα, το **απόφθεγμα** (< *αποφθέγγομαι* «αποφαίνομαι, διατυπώνω γνώμη») είναι σύντομη ρήση με διδακτικό χαρακτήρα και αξιωματική ισχύ, απορρέουσα από το κύρος τού λέγοντος. Συχνά τα αποφθέγματα δηλώνουν τρόπους συμπεριφοράς με ηθικές προεκτάσεις και αφοριστικό ύφος. Αποτελούν αξιωματικές αποφάνσεις με έντονη επιγραμματικότητα (πβ. αγγλ. maxim, γαλλ. maxime από μεσν. λατ. maxima (prepositio) «μέγιστη (πρόταση)» σε συλλογισμό, αξίωμα). Στο άλλο άκρο βρίσκεται η **παροιμία** (αγγλ. proverb). Η *παροιμία*, όπως το δημοτικό τραγούδι, είναι λαϊκό δημιούργημα και με τον λαό συνδέεται συχνά στον λόγο από τους ομιλητές («ο λαός λέει μια παροιμία...»). Η παροιμία, με τρόπους όπως η μεταφορά, η εξεικόνιση ή η αλληγορία και με σκωπτική, συχνά, διάθεση, δηλώνει μιαν αλήθεια βγαλμένη μέσα από την εμπειρία ή τον κοινό νου του λαού και γι' αυτό ισχυρή και ευρύτερα αποδεκτή. Ανάμεσα στην *παροιμία* και στο *απόφθεγμα* βρίσκεται το **γνωμικό** ή η **παροιμιώδης φράση**. Μοιάζει με το απόφθεγμα, γιατί μπορεί να έχει ξεκινήσει από επώνυμη πηγή (πρόσωπο), αλλά έχει και αυτό, όπως η παροιμία, ευρύτερη λαϊκή αποδοχή και διδακτικό χαρακτήρα συμβουλών λαϊκής σοφίας, ιδ. για τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Γνωμικό και παροιμία βρίσκονται σε πολύ στενή σχέση. Παραδείγματα ρητών· **παροιμία**: *Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει — Είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα – Καποιανού χαρίζανε γάιδαρο και τον κοίταζε στα δόντια*· **γνωμικό / παροιμιώδης φράση**: *Μάθε τέχνη κι άσ' τηνε - Μάζευε κι ας είν' και ρώγες*· **απόφθεγμα / ρήση**: *Ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος* (Θουκυδίδης) – *Γνῶθι σαυτόν* (Χίλων) – *Η πόλις θα σ' ακολουθεί* (Κ. Καβάφης) – *(Μήγαρις έχω άλλο στον νου μου) πάρεξ ελευθερία και γλώσσα* (Δ. Σολωμός).

ρήτορας (ο) {ρητόρων} **1.** αυτός που δημοσίως και προφορικά αναπτύσσει τα επιχειρήματά του, με σκοπό να πείσει για τις θέσεις του: *ο σεβασμός προς τον ~ απαιτεί να μην τον διακόπτεις κατά την αγόρευσή του* **2.** αυτός που έχει την ικανότητα να χειρίζεται με άνεση, ακρίβεια και εκφραστικότητα τον λόγο, που έχει το χάρισμα της ευφράδειας: *έχει διεισδυτική και συστηματική σκέψη, αλλά δεν είναι γεννημένος ~!* **3.** (στην αρχαιότητα) όποιος συστηματικά αγόρευε

στην Εκκλησία τού Δήμου: *ο Δημοσθένης, ο μεγάλος ~ τής αρχαιότητας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥήτωρ, -ορος* < **Fρή-τωρ* < θ. **Fρη-*, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Fερε-* (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < I.E. *wrē- «λέγω, ομιλώ». Βλ. λ. *ῥῆμα*].

ρητορεία (η) [αρχ.] {ρητορειών} **1.** ο λόγος τού ρήτορα, η δημηγορία **2.** η ικανότητα, το χάρισμα τού ρήτορα ΣΥΝ. ευφράδεια, ευγλωττία **3.** η ρητορική τέχνη ΣΥΝ. ρητορική **4.** ΦΙΛΟΛ. το είδος τού πεζού λόγου που αναπτύχθηκε από τους αρχαίους Έλληνες μετά τον φιλοσοφικό και τον ιστορικό λόγο και περιλαμβάνει λόγους συμβουλευτικούς, δικανικούς, επιδεικτικούς και πανηγυρικούς **5.** (συνήθ. στον πληθ.) η χωρίς νόημα, ανούσια πολυλογία: *άρχισε πάλι τις ~!* ΣΥΝ. φλυαρία.

ρητορεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ρητόρευσα} **1.** ασκώ τη ρητορική τέχνη, αγορεύω δημοσίως, εκθέτω τις απόψεις μου επιχειρηματολογώντας: *~ σε δικαστήριο / στη Βουλή* ΣΥΝ. αγορεύω, δημηγορώ **2.** (κακόσ.) μιλώ με πομπώδη τρόπο, προσπαθώντας να εντυπωσιάσω: *άρχισε πάλι να ρητορεύει και ποιος τον αντέχει!*

ρητορική (η) [αρχ.] **1.** (α) η τέχνη τής αποτελεσματικής χρήσης τής γλώσσας στον γραπτό ή προφορικό λόγο με τη χρησιμοποίηση τεχνικών επικοινωνίας και πειθούς, καθώς και κατάλληλων σχημάτων τού λόγου, ώστε να εξασφαλιστεί η αποδοχή των θέσεων τού ομιλητή / συγγραφέα / αρθρογράφου από τον ακροατή / αναγνώστη: *σπουδάζω / διδάσκω ~* (β) (συνεκδ.) τα ίδια τα γλωσσικά μέσα που χρησιμοποιεί κάποιος για να πείσει, να επηρεάσει κ.λπ.: *«τα λόγια αυτά απηχούν την τρέχουσα ~ μεγάλης μερίδας των σύγχρονων οικολογικών κινήσεων»* (εφημ.) || *η ~ τού εθνικισμού / τού ρατσισμού·* ΦΡ. ***εκκλησιαστική ρητορική*** μάθημα τής πρακτικής θεολογίας, κατά το οποίο διδάσκονται οι αρχές, οι κανόνες και οι τεχνικές που θα πρέπει να τηρούνται κατά το κήρυγμα **2.** (συνεκδ.) κάθε βιβλίο ή πραγματεία για τη ρητορική τέχνη: *η «Ρητορική» τού Αριστοτέλη*.

ρητορικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ρήτορα ή τη ρητορεία: *~ τέχνη / λόγος / τεχνική / ικανότητα / σχήμα* (βλ.λ.) / *τέχνασμα / στρατηγική·* ΦΡ. (α) ***ρητορική ερώτηση*** ερώτηση που διατυπώνεται απλώς ως σχήμα λόγου και όχι για να απαντηθεί, καθώς η απάντησή της είτε είναι αυτονόητη είτε εντελώς περιττή, λ.χ. «τι είναι πιο όμορφο από τον έρωτα;» (ενν. η απάντηση «τίποτε») ή «υπάρχει κανείς που αμφιβάλλει για τα στοιχεία αυτά;» (ενν. η απάντηση «όχι»)· η ρητορική ερώτηση ισοδυναμεί με (καταφατική ή αρνητική) απόφανση (β) ***ρητορικά άνθη*** βλ. λ. *άνθος* **2. *ρητορική*** (η) βλ.λ. **3.** (στον προφορικό λόγο) αυτός που διατυπώνεται κατά συγκεκριμένο τρόπο για εντυπωσιασμό ή επίδειξη τού ομιλούντος: *~ μεγαλοστομίες / εξαγγελίες / εφέ / κόλπα* ΣΥΝ. πομπώδης, στομφώδης, επιδεικτικός. — **ρητορικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ρητορικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ρήτορα, η ευγλωττία κατά την ανάπτυξη θέσεων, η άνεση στον λόγο, το λέγειν ΣΥΝ. ευφράδεια **2.** το έντονα επιδεικτικό και ανούσιο εξεζητημένο ύφος λόγου: *κουραστική / κενή ~* ΣΥΝ. ρητορισμός.

ρητορίσκος (ο) (μειωτ.) ρήτορας που δεν ομιλεί ουσιαστικά και τεκμηριωμένα, αλλά καταφεύγει σε φτηνές, πρόχειρες και κοινότοπες πολυλογίες και ρητορισμούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥητορίσκος*, υποκ. τού αρχ. *ῥήτωρ, -ορος*].

ρητορισμός (ο) **1.** το ανούσιο και έντονα επιδεικτικό ύφος λόγου: *διέκρινε κανείς στην ομιλία του έναν αφύσικο και κουραστικό ~* ΣΥΝ. ρητορικότητα **2. *ρητορισμοί*** (οι) οι επιτηδευμένες εκφράσεις και τα πολύπλοκα λεκτικά σχήματα: *μας κούρασε με τους ~ του* ΣΥΝ. βερμπαλισμοί.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhetorism].

ρητός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει διατυπωθεί γλωσσικά, που έχει λεχθεί: *υπάρχουν ρητές και λανθάνουσες σκέψεις τού Πλάτωνος γι' αυτό το θέμα* ΣΥΝ. εκπεφρασμένος **2.** αυτός που έχει διατυπωθεί σαφώς, που δεν αφήνει περιθώρια παρανοήσεων για το περιεχόμενό του: *πήρε ~ εντολές / διαταγές για το τι έπρεπε να κάνει || πάρα τη ~ απαγόρευση τού γιατρού, συνέχισε το κάπνισμα || η διάψευση τού υπουργού υπήρξε ~ και κατηγορηματική* (απόλυτη στη διατύπωση και δεσμευτική στο περιεχόμενό της) || *το ναυλοσύμφωνο περιέχει ~ όρους αποκλεισμού επικίνδυνου φορτίου* ΣΥΝ. κατηγορηματικός, απόλυτος ΑΝΤ. ασαφής **3.** αυτός που επιτρέπεται ή μπορεί να ειπωθεί (κατ' αντιδιαστολή προς το *άρρητος*) **4. *ρητό*** (το) βλ.λ. • **5.** ΜΑΘ. ***ρητός αριθμός*** αριθμός που γράφεται σε μορφή κλάσματος με όρους ακέραιους αριθμούς, λ.χ. -3/+5, +2/-7· οι τέσσερεις πράξεις μεταξύ ρητών δίνουν πάντοτε ρητό αριθμό ΑΝΤ. άρρητος. **ρητ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥητός* < **Fρη-τός* < θ. **Fρη-*, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Fερε-* (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < I.E. *wrē- «λέγω, ομιλώ». Βλ. κ. *ρήμα*. Στη φρ. *ρητός αριθμός* αποδίδεται ο γαλλ. όρ. nombre rationnel].

ρήτρα (η) {ρητρών} **1.** (α) επιμέρους όρος ή άρθρο σε συμβόλαιο, συμφωνία, διαθήκη ή άλλο επίσημο έγγραφο, σύμβαση: *~ γενική* (προκαθορισμένη) / *ειδική* (πρόσθετη ρύθμιση) || *~ ασφαλιστήρια* (με ανάληψη εκ μέρους τού παραγγελιοδόχου τής ευθύνης για τη μη τήρηση τής υποχρέωσής του) (β) ***ρήτρα τιμαρίθμου / χρυσού / (ξένου νομίσματος) κ.λπ.*** υπολογισμός τής αντιστοιχίας τού εθνικού νομίσματος προς τον τιμάριθμο / τον χρυσό / ορισμένο ξένο νόμισμα (π.χ. ρήτρα δολαρίου) κ.λπ. κατά την εξόφληση συμβατικής οφειλής: *έντοκα γραμμάτια με ~ δολαρίου* (γ) ***ρήτρα συναλλάγματος*** βλ. λ. *συνάλλαγμα* **2.** ΝΟΜ. (α) (σε διεθνείς συνθήκες) ***ρήτρα των πραγμάτων παραμενόντων ως έχουν*** (λατ. rebus sic stantibus) όρος για την ισχύ συμφωνίας εφόσον τα πράγματα παραμένουν όπως ήταν όταν υπογράφηκε η συμφωνία· κυρ. ως όρος για λύση διεθνούς συμφωνίας ή για την αποχώρηση από αυτήν συμβαλλομένου σε περίπτωση ριζικής και απρόβλεπτης αλλαγής των συνθηκών που οδήγησαν στη σύναψή της (β) (στις διεθνείς συναλλαγές) ***ρήτρα τού μάλλον ευνοουμένου κράτους*** όρος που καθορίζει την παροχή ή την επέκταση όλων ή μέρους των πλεονεκτημάτων μιας χώρας σε τρίτη χώρα και όχι στη χώρα στην οποία είχαν χορηγηθεί ή επρόκειτο να χορηγηθούν στο μέλλον (γ) ***ποινική ρήτρα*** η υπόσχεση τού οφειλέτη προς τον δανειστή ότι, εάν δεν εκπληρώσει ή δεν εκπληρώσει προσηκόντως την κύρια παροχή, θα του καταβάλει άλλη παροχή ως ποινή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥήτρα / Fράτρā*, αρχική σημ. «προφορική συμφωνία», < θ. *Fρη- / Fρā-* (μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **Fερε-* < I.E. *wrē- «λέγω, ομιλώ». βλ. λ. *ρήμα*) + επίθημα *-τρα*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού μτγν. λατ. clausula. Μεταφρ. δάνεια είναι οι όροι *ρήτρα τού μάλλον ευνοουμένου κράτους* (< αγγλ. the most favoured nation clause), *ρήτρα τιμαρίθμου / δολαρίου* (< αγγλ. escalator / dollar clause)].

ρηχαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} γίνομαι ρηχός ή πιο ρηχός από όσο είμαι ΑΝΤ. βαθαίνω.

ρηχία (η) {χωρ. πληθ.} η τελευταία φάση τής αμπώτιδος, όταν η στάθμη τού νερού βρίσκεται στο χαμηλότερό της σημείο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥαχία / ῥηχίη* (ήδη στον Ηρόδοτο με τη σημερινή σημ.) < *ῥηχός / ῥᾱχός* (βλ.λ.)].

ρηχός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει μικρό βάθος: *~ θάλασσα / νερά / πιάτο* ΣΥΝ. αβαθής, ανάβαθος ΑΝΤ. βαθύς **2.** αυτός που δεν προχωρεί βαθιά, που είναι κοντά στην επιφάνεια: *~ ρίζες* **3. *ρηχά*** (τα) το μέρος τής θάλασσας κυρ. κοντά στην ακτή, όπου το βάθος είναι μικρό: *κολυμπάει μόνο στα ~* **4.** (μτφ.) αυτός που δεν εμβαθύνει, στερείται ουσίας: *~ ανάλυση || ~ σκέψη / νοήματα || ~ άνθρωπος χωρίς αναζητήσεις και αρχές!* ΣΥΝ. επιπόλαιος, επιφανειακός, (για πρόσ.) ελαφρός, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. βαθυστόχαστος, διεισδυτικός. — **ρηχότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥηχός / ῥαχός* «ακανθώδης θάμνος ή φράχτης, κλαδί» < *wrāgh-os, για το οποίο βλ. λ. *ράχη*].

ριάλιτι σόου (το) ελληνικ. *θέαμα καθημερινότητας / ιστορίες από τη ζωή·* τηλεοπτική εκπομπή στην οποία καλούνται να εκθέσουν τα προσωπικά τους προβλήματα καθημερινοί άνθρωποι και στην οποία συμμετέχουν σύμβουλοι γάμου, ψυχολόγοι, νομικοί κ.ά., καθώς και απλοί άνθρωποι ως κοινό· οι εκπομπές αυτές κατηγορούνται συχνά για εξευτελισμό τής ανθρώπινης προσωπικότητας και εκμετάλλευση τού ανθρώπινου πόνου για λόγους θεαματικότητας, ενώ από άλλους θεωρούνται ως ένα δημόσιο βήμα που δίνει την ευκαιρία να έρθουν στο προσκήνιο διάφορα προβλήματα και να ευαισθητοποιηθούν η κοινή γνώμη και οι αρμόδιοι φορείς.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. reality show].

Ριβιέρα (η) τουριστική περιοχή τής Δ. Ιταλίας στις ακτές τού Κόλπου τής Γένοβας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Riviera «ακτή» < δημώδ. λατ. *riparia < λατ. ripa].

ριβόζη (η) {ριβοζών} σακχαρίτης με πέντε άτομα άνθρακα, που αποτελεί βασικό συστατικό τού R.N.A.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Ribose < Ribonsäure < Ribon- (< Arabinose «ουσία τού αραβικού κόμμεως») + Säure «οξύ»].

ριβονουκλεϊκό κ. **ριβοζονουκλεϊκό οξύ** (το) το R.N.A. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. ribonucleic < ribo- (< ribose, βλ. κ. *ριβόζη*) + nucleic (βλ. λ. *νουκλεϊκός*)].

Ρίγα (η) η πρωτεύουσα τής Λεττονίας.
[ΕΤΥΜ. < λετ. Riga, πιθ. < αρχ. λετ. rīnga «καμπή, καμπύλη» ή < λιθ. rīdzina «ρεύμα», απόψεις που εξηγούνται από το γεγονός ότι η πόλη είναι χτισμένη στις εκβολές τού ποταμού Δυτικού Ντβίνα (Dvina)].

ρίγα (η) {ριγών} **1.** η γραμμή που έχει χαραχθεί με χάρακα **2.** (συνήθ. για υφάσματα, ρούχα κ.λπ.) καθεμιά από τις κατακόρυφες ή οριζόντιες ευθείες γραμμές στο σχέδιο ρούχου: *το πουκάμισο είχε λεπτές γαλάζιες ~ || γραβάτα με χοντρή ~*. — (υποκ.) **ριγούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. riga < αρχ. γερμ. rīga «γραμμή» (πβ. αρχ. αγγλ. rǣw > αγγλ. row)].

ριγανάτος, -η, -ο 1. (για φαγητά, συνταγές) αυτός που έχει πολλή ρίγανη: *~ κουνέλι / πατάτες* **2. *ριγανάτο*** (το) ψητό κρέας μαγειρεμένο με πολλή ρίγανη.

ρίγανη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θαμνώδες αρωματικό φυτό, χαρακτηριστικό τής ελληνικής χλωρίδας, που καλλιεργείται για τα φύλλα (και τα άνθη) του, τα οποία αποξηραμμένα και τριμμένα αποτελούν τυπικό καρύκευμα τής ελληνικής (και γενικότ. τής μεσογειακής) κουζίνας λόγω τής έντονης γεύσης και τού αρώματός τους· ευρύτατη είναι και η χρήση του στη φαρμακευτική, κυρ. για τη σπασμολυτική δράση τού ελαίου που παράγεται από το φυτό αυτό (οριγανέλαιο) **2.** τα επεξεργασμένα σε εργοστάσιο ή με φυσικό τρόπο αποξηραμμένα, τριμμένα και κοσκινισμένα αρωματικά φύλλα και άνθη αυτού τού φυτού, όπως χρησιμοποιούνται για καρύκευμα: *η πίτσα έχει πολλή ~ || βάλε κι άλλη ~ στο ψητό || πατατάκια με ~·* ΦΡ. ***κολοκύθια με (τη) ρίγανη*** (ως σχόλιο) για ανούσια λόγια, σαχλαμάρες. — (υποκ.) **ριγανούλα** κ. **ριγανίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὀρίγανος (ἡ), ὀρίγανον (τό)* (βλ.λ.), με σίγηση τού αρχικού άτονου *ὀ-* και αλλαγή γένους].

ριγανόλαδο (το) το οριγανέλαιο (βλ.λ.).

ριγέ επίθ. [άκλ.] **1.** (για υφάσματα, σχέδια) αυτός που έχει ρίγες: *~ γραβάτα* ΣΥΝ. ριγωτός **2.** το σχέδιο που αποτελείται από παράλληλες συνεχόμενες ρίγες: *το σακάκι είναι σε λεπτό ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rayé «ριγωτός, ακτινωτός» (με την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *ρίγα*) < ρ. rayer < rayon «ακτίνα» (< λατ. radius)].

ριγηλός, -ή, -ό (λογοτ.) αυτός που τρεμουλιάζει, που ριγεί από το κρύο ΣΥΝ. τρεμουλιάρης. — **ριγηλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιγηλός* < *ῥῖγος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *σφριγ-ηλός*].

ριγκ (το) → ρινγκ

ρίγος (το) {ρίγ-ους | -η, -ών} δυνατό τρέμουλο που διαπερνά το σώμα σαν ανατρίχιασμα λόγω μεγάλου ή ξαφνικού ψύχους, ως σύμπτωμα πριν από την εμφάνιση πυρετού (λ.χ. στην πνευμονία, τη γρίπη) ή λόγω μεγάλης ψυχοσωματικής έντασης, συγκλονιστικού αισθήματος ή υψηλής συγκινήσεως: *με πιάνει ~ και μόνο που θυμάμαι το φρικτό εκείνο θέαμα* || *ρίγη επιθυμίας / ηδονής / συγκινήσεως* ΣΥΝ. τρεμούλα, ανατρίχιασμα, σύγκρυο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῖγος* < I.E. *srīg-os (ίδια σημ.), πβ. λατ. frigus «ρίγος, ψύχος» (> ισπ. frío), frigēre «κρυώνω, παγώνω», frigidus «παγωμένος, ψυχρός» (> γαλλ. froid). Βλ. κ. *ριγώ*].

ριγώ ρ. αμετβ. {ριγείς... | ρίγησα} **1.** έχω ρίγη (λόγω ψύχους, πυρετού ή από μεγάλη και δυνατή συγκίνηση): ~ *από χαρά / επιθυμία / ηδονή* || *ριγούσε και μόνο στο άκουσμά της* ΣΥΝ. αναρριγώ, τρεμουλιάζω, ανατριχιάζω **2.** (μτφ.) τρέμω ολόκληρος: *τα φύλλα ριγούσαν στο φύσημα τού αέρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιγῶ (-έω)* < *ῥῖγος* (βλ.λ.). Συχνότερα απαντά στα αρχ. κείμενα ο τ. *ῥιγῶ (-ώω / -όω)*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς το *ἱδρῶ (-ώω / -όω)*].

ριγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρίγω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τραβώ ρίγες (κυρ. παράλληλες) με χάρακα πάνω σε μια επιφάνεια: ~ *μια σελίδα* ♦ **2.** (αμετβ.) (για χάρακα) είμαι ίσιος, ώστε να βοηθώ στη χάραξη ίσιων γραμμών: *έχει φθαρεί η άκρη τού χάρακα και δεν ριγώνει καλά.* — **ρίγωμα** (το) (σημ. 1).

ριγωτός, -ή, -ό αυτός που έχει ρίγες, που το σχέδιό του αποτελούν παράλληλες, συνεχείς ρίγες ΣΥΝ. ριγέ, γραμμωτός, χαρακωμένος.

ριζά (τα) οι πρόποδες, η περιφέρεια ενός βουνού ΣΥΝ. ριζοβούνι.
[ΕΤΥΜ. < *ρίζα*, με καταβιβασμό τού τόνου κατά τα επιρρ. σε *-ά*, λ.χ. *κοντ-ά, ψηλ-ά, χαμηλ-ά*].

ρίζα (η) {ριζών} **1.** το τμήμα τού σώματος ενός φυτού, που αναπτύσσεται και διακλαδίζεται κατά κύριο λόγο υπογείως και προς τα κάτω μέσα στο έδαφος, στηρίζοντας το φυτό και απορροφώντας από το έδαφος τα απαραίτητα θρεπτικά συστατικά και το νερό, με τα οποία τροφοδοτεί τα υπέργεια τμήματά του: *πασσαλώδης / θυσανώδης* ~ **2.** κάθε υπόγειο τμήμα ενός φυτού, όπως λ.χ. το ρίζωμα **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το φυτό στο σύνολό του, κυρ. ως ξεχωριστή μονάδα σε καλλιέργειες ή χωράφια: *ο πατέρας του τού άφησε εκατό ~ ελιές στο χωριό* **4.** (μτφ.) το κατώτερο τμήμα οποιασδήποτε κατασκευής, το θεμέλιο ή η βάση στηρίξεως: *η ~ τού τοίχου / κολόνας* **5.** (ειδικότ.) οι πρόποδες υψώματος, λόφου, βουνού κ.λπ.: *το χωριό ήταν χτισμένο στη ~ τού μεγάλου βουνού* ΣΥΝ. ριζά (τα) **6.** το τμήμα οργάνου, μέρος τού σώματος που είναι σφηνωμένο (λ.χ. σε ιστό) και συγκρατεί το όργανο, αποτελώντας τη βάση του, το σημείο από το οποίο ξεκινά ή αναπτύσσεται: *η ~ τού δοντιού / τής γλώσσας / τού νυχιού / ενός νεύρου* || *σαμπουάν δυναμωτικό για τις ~ των μαλλιών* **7.** το γένος, το πρόσωπο ή η οικογένεια στην οποία ανάγεται η καταγωγή ενός συνόλου ατόμων, απογόνων: *έχει ρίζες και στην Ιταλία και στην Αυστρία* || *από πού είναι η ~ σου;* ΣΥΝ. αίμα, καταγωγή, γενεαλογική γραμμή, γενεαλογικό δέντρο, γενιά, φύτρα **8. ρίζες** (οι) (μτφ.) (α) οι γενεαλογικές, πολιτισμικές και ιστορικές καταβολές κάποιου, ό,τι συνδέει έναν άνθρωπο με το παρελθόν του: *αν αποκοπούμε από τις ~ μας, θα χάσουμε την εθνική μας ταυτότητα* || *επιστροφή στις ~* || *οι ~ τού ελληνισμού στη Μ. Ασία και στον Πόντο* (β) οι προσωπικές, στενές σχέσεις που συνδέουν κάποιον με έναν τόπο, τρόπο ζωής κ.λπ., καθιστώντας ένα μέρος πατρίδα του: *αν και παιδί Ελλήνων μεταναστών, αισθάνεται τις ~ της στον Καναδά, όπου γεννήθηκε, έζησε και έκανε οικογένεια* **9.** (μτφ.) η γενεσιουργός αιτία, η αφορμή ή αφετηρία για την εκδήλωση ή διαμόρφωση μιας κατάστασης, ενός γεγονότος: *η ~ τού κακού* || *το πρόβλημα πρέπει να χτυπηθεί στη ~ του* • **10.** ΓΛΩΣΣ. (α) το τμήμα λέξεως που δηλώνει τη βασική (ριζική) σημασία της, π.χ. το στοιχείο *λαβ-* στο *λα-μ-β-άν-ω*· η ρίζα περιβάλλεται από σχηματιστικά στοιχεία ή προσφύματα (βλ.λ.), με τα οποία συναποτελεί το θέμα τής λέξης *(λαμβάν-)* κατ' αντιδιαστολή προς την κατάληξη *(-ω)* (β) ο υποθετικός αρχικός τύπος στον οποίο ανάγεται με επανασύνθεση μια λέξη, λ.χ. η I.E. *es- (> **εσ-μι* > *εἰμί*· πβ. αρχ. ινδ. as-mi) • **11.** ΜΑΘ. ο αριθμός ο οποίος, πολλαπλασιαζόμενος με τον εαυτό του μία φορά *(τετραγωνική ~)*, δύο φορές *(κυβική ~)* κ.λπ., δίνει τον αριθμό τού οποίου ζητούμε τη ρίζα: *το 2 είναι η τετραγωνική ~ τού 4, το 3 είναι η κυβική ~ τού 27, το 5 είναι η τέταρτη ~ τού 625* • **12.** ΧΗΜ. **ελεύθερες ρίζες** συμπλέγματα ατόμων στα οποία υπάρχει τουλάχιστον ένα ελεύθερο, ασύζευκτο ηλεκτρόνιο. — (υποκ.) **ριζούλα** κ. **ριζίτσα** (η), **ριζάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίζα* / *βρίζα* (αιολ.) (ήδη μυκ. wi-ri-za) < **Ϝρίδ-ja* (ο φωνηεντισμός είναι δυσερμήνευτος· ίσως το -ι- να αντιπροσωπεύει εναλλακτική μορφή συνεσταλμ. βαθμ. *wrəd-), που ανάγεται σε I.E. *wrād- «ρίζα, κλαδί», πβ. λατ. rādix «ρίζα» (> γαλλ. racine, ισπ. raiz), αρχ. γερμ. wurz (> γερμ. Wurzel), αρχ. αγγλ. rōt (> αγγλ. root), αλβ. rranzë κ.ά. Αμφίβολη η σχέση με τις λ. *ῥάδαμνος, ῥάδιξ*. Ο γλωσσ. όρ. αποδίδει το γερμ. Wurzel].

ριζάγρα (η) {δύσχρ. ριζαγρών} ΙΑΤΡ. οδοντιατρικό εργαλείο για την εξαγωγή των ριζών των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥιζάγρα* < *ῥίζα* + *ἄγρα* (βλ.λ.)].

ριζίδιο (το) {ριζιδί-ου | -ων} **1.** μικρή ρίζα, αυτή που είναι πολύ λεπτή **2.** λεπτή ρίζα νεύρου.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *ρίζα*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radicle (< λατ. radicula, υποκ. τού radix «ρίζα»)].

ριζικάρης, -α, -ικο {ριζικάρηδες} (λαϊκ.) καλορίζικος, αυτός που έχει καλή τύχη, ριζικό ΣΥΝ. καλότυχος ΑΝΤ. κακορίζικος, κακότυχος.
[ΕΤΥΜ. < *ριζικό* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

ριζικάρι (το) {ριζικαρ-ιού | -ιών} ΛΑΟΓΡ. κάθε αντικείμενο που ρίχνουν στο αμίλητο νερό, το οποίο χρησιμοποιείται για μαντεία στον εορτασμό τού κλήδονα.

ριζικό (το) (λαϊκ.) ό,τι θεωρείται πως έχει προδιαγραφεί από τη μοίρα για κάποιον, η προσωπική του μοίρα: *«ασήμωσε να σου πω το ~ σου» είπε η τσιγγάνα* || *ήταν το ~ του να μη ζήσει πολύ!* || *«φταίει το στραβό το ~ μας / φταίει ο Θεός που μας μισεί»* (Κ. Βάρναλης) ΣΥΝ. πεπρωμένο, τύχη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ριζικόν*, αβεβ. ετύμου. Το γεγονός ότι δεν μπορεί να εξακριβωθεί η αρχική σημ. τής λ., περιπλέκει τα πράγματα. Δεν αποκλείεται η λ. να αποτελεί απλώς ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *ῥιζικός* (< αρχ. *ῥίζα*), αν θεωρήσουμε ότι η λ. σήμαινε εξαρχής «μοίρα, πεπρωμένο». Εντούτοις, αν δεχθούμε ως αρχική τη σημ. «περιουσία που κερδίζεται από τυχοδιώκτη», τότε ίσως η λ. ανάγεται σε αραβ. rizq «φόρος για την παραμονή των Αράβων στρατιωτών στην Αίγυπτο»].

ριζικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με ρίζα (φυτού): ~ *τριχίδιο / πίεση* (με την οποία ωθείται προς το ξύλωμα τού φυτού το νερό μέσω των αγγείων) **2.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη ρίζα (τρίχας, δοντιού, νεύρου κ.ά.): ~ *αποτρίχωση* **3.** (μτφ.) αυτός που αναφέρεται στα θεμέλια ή στην ουσία: *χρειάζονται ~ αλλαγές για την εξυγίανση τού δημόσιου τομέα* || ~ *θεραπεία / αναδιάρθρωση* ΣΥΝ. (λόγ.) εκ βάθρων **4.** πλήρης, ο εξ ολοκλήρου: ~ *διαφωνία* || *θα κάνει ~ ανακαίνιση στο σπίτι αρχίζοντας από το μηδέν* ΣΥΝ. ολοκληρωτικός. — **ριζικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάθετος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥιζικός* < αρχ. *ῥίζα* (βλ.λ.). Οι σημ. 3, 4 αποδίδουν το γαλλ. radical].

ριζιμιός, -ά, -ό (διαλέκτ.) αυτός που έχει ριζώσει βαθιά σε μία θέση, που έχει δυνατές και μεγάλες ρίζες: ~ *κυπαρίσσι* || *«σε ψηλό βουνό, σε ~ χαράκι, κάθεται αϊτός»* (ριζίτικο τραγ.) || *«(το ποτάμι) φέρνει λιθάρια ~, δέντρα ξεριζωμένα»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *ριζιμιός* < μεσν. *ριζιμαῖος* < αρχ. *ῥίζα* + παραγ. επίθημα *-ιμαῖος* (πβ. *ἐπιστολ-ιμαῖος*)].

ριζίτης (ο) {ριζιτών}, **ριζίτισσα** (η) {ριζιτισσών} (κυρ. στην Κρήτη) πρόσωπο που ζει στη ρίζα, στους πρόποδες τού βουνού, κυρ. των Λευκών Ορέων.

ριζίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή μιας νευρικής ρίζας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiculitis].

ριζίτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τις ρίζες, τις καταβολές ή την καταγωγή κάποιου, την παράδοση **2. ριζίτικο** (το) επιτραπέζιο δημοτικό τραγούδι, που κατάγεται από περιοχή τής Δ. Κρήτης, τραγουδιέται χωρίς μουσική από άνδρες και με ηρωικό κατά κύριο λόγο περιεχόμενο: *«ο Διγενής ψυχομαχεί» είναι ένα περίφημο ~.*

ριζοβόλημα (το) {ριζοβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} η ριζοβόληση, το φύτρωμα, η ανάπτυξη ριζών.

ριζοβολώ ρ. αμετβ. {ριζοβολάς... | ριζοβόλησα} (λαϊκότ.) **1.** βγάζω, αναπτύσσω ρίζες: *ριζοβόλησαν οι σπόροι* || *τα δέντρα ριζοβόλησαν* ΣΥΝ. ριζώνω **2.** (μτφ.-λογοτ.) εδραιώνομαι, σταθεροποιούμαι, αποκτώ ερείσματα: *ριζοβόλησε η ιδέα τού ξεσηκωμού!* ΣΥΝ. στεριώνω. — **ριζοβόληση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥιζοβολῶ (-έω)* < *ῥίζα* + *-βολῶ* < *βάλλω*].

ριζοβούνι (το) {ριζοβουν-ιού | -ιών} τα ριζά, οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. ριζά.

ριζόβραχο (το) **1.** ο βράχος που ξεπροβάλλει μέσα από τη θάλασσα ΣΥΝ. σκόπελος **2.** η βάση ενός βράχου, τα ριζά βουνού. Επίσης **ριζοβράχι** (το).

ριζοειδής, -ής, -ές {ριζοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που ως προς το σχήμα ή την ανάπτυξη του μοιάζει με ρίζα: ~ *έκφυση.* — **ριζοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ῥίζα* + *-ειδής* (< *εἶδος*). Η λ. ως όρος τής βοτανικής αποτελεί αντιδάν., πβ. αγγλ. rhizoid].

ριζολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ριζολογάς... | ριζολόγησα} (λαϊκότ.) **1.** μαζεύω χόρτα τραβώντας τα από το χώμα μαζί με τις ρίζες τους, κυρ. για τις φαρμακευτικές τους ιδιότητες **2.** (γενικότ.) ξεχορταριάζω, βγάζω τα χόρτα, κυρ. τα αγριόχορτα από έκταση ή καλλιέργεια. — **ριζολόγημα** (το).

ριζόμορφος, -η, -ο [1873] (κυρ. για τα υπόγεια τμήματα φυτών) αυτός που έχει σχήμα ρίζας ΣΥΝ. ριζοειδής.

ριζονευρίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. νευραλγία που προκαλείται από τον ερεθισμό τής ρίζας νωτιαίου νεύρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radiculoneuritis (νόθο σύνθ.)].

Ρίζος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Από το μεσν. επώνυμο *Ρίζος* (< *ρίζα*) προέκυψε το ανδρικό κύρ. όνομα].

ριζοσπάστης (ο) [1824] {ριζοσπαστών}, **ριζοσπάστρια** (η) [1896] {ριζοσπαστριών} πρόσωπο που υποστηρίζει ή προωθεί ριζικές πολιτικές ή κοινωνικές αλλαγές· ο επαναστάτης και καινοτόμος: ~ *πολιτικός / στοχαστής.*
[ΕΤΥΜ. < *ρίζα* + *-σπάστης* < *σπάζω*, απόδ. τού αγγλ. radical].

ριζοσπαστικοποιώ ρ. μετβ. {ριζοσπαστικοποιείς... | ριζοσπαστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσδίδω (σε κάτι) ριζοσπαστικό χαρακτήρα. — **ριζοσπαστικοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radicalise].

ριζοσπαστικός, -ή, -ό [1868] αυτός που σχετίζεται με τον ριζοσπαστισμό ή τον ριζοσπάστη: ~ *φιλελευθερισμός / οικολογία / Τύπος* || ~ *θέσεις / αντιλήψεις / προτάσεις / προσέγγιση* ΣΥΝ. επαναστατικός, πρωτοποριακός, νεωτεριστικός, (λόγ.) ρηξικέλευθος, καινοτόμος ΑΝΤ. συντηρητικός. — **ριζοσπαστικ-ά / -ώς** επίρρ., **ριζοσπαστικότητα** (η) [1886].

ριζοσπαστισμός (ο) [1877] **1.** η υποστήριξη ή εφαρμογή δραστικών, ριζικών πολιτικών, οικονομικών ή κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, κυρ.

μέσω τής δυναμικής ρήξης με τα κατεστημένα σχήματα, με στόχο την επίλυση των υπαρχόντων προβλημάτων **2.** κάθε ισχυρή, μαχητική πνευματική στάση, που κυρ. προωθεί ή βασίζεται σε επαναστατική ανατροπή των δεδομένων **3.** το σύνολο των θέσεων τις οποίες διατυπώνουν τα ριζοσπαστικά κόμματα **4.** (στις Η.Π.Α.) κάθε εξτρεμιστική στάση, αντίληψη ή πρακτική ανεξαρτήτως πολιτικής κατευθύνσεως: *αριστερός / δεξιός ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. radicalism].

ριζότο (το) → ρυζότο

ριζοφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ανάπτυξη, έκφυση ριζών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ριζοφυής* < *ρίζα* + *-φυής* < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

ριζοχώρι (το) {ριζοχωρ-ιού | -ιών} χωριό που έχει κτιστεί στη ρίζα βουνού, στους πρόποδές του.

ρίζωμα (το) [αρχ.] {ριζώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ανάπτυξη ριζών: *το ~ τού δέντρου* ΣΥΝ. ριζοβόλημα, ριζοβόληση **2.** το σύνολο των ριζών ενός φυτού **3.** υπόγειος ριζοειδής βλαστός συχνά οριζόντιας διάταξης και ανάπτυξης, που συνήθ. δημιουργεί ρίζες από την κάτω του πλευρά και βγάζει βλαστάρια από την πάνω επιφάνειά του.

ριζωματικός, -ή, -ό (για φυτά) **1.** αυτός που έχει ρίζωμα **2.** αυτός που αναπτύσσεται, πολλαπλασιάζεται με ρίζωμα. — **ριζωματικ-ά / -ώς** επίρρ.

ριζώνω ρ. αμετβ. {ρίζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βγάζω ρίζες, ριζοβολώ **2.** (μτφ.) αποκτώ στέρεες βάσεις, εδραιώνομαι: *έχει ριζώσει στις καρδιές τους η πίστη στη νίκη* || *πολεμούσε όλες τις προλήψεις που χρόνια τώρα είχαν ριζώσει στους ανθρώπους τού χωριού* ΣΥΝ. θεμελιώνομαι, στερεώνομαι ΑΝΤ. ξεριζώνομαι **3.** (μτφ. για πρόσ.) (α) μένω κάπου μόνιμα ή για πολύ καιρό, χωρίς να φεύγω ή να μετακινούμαι: *θα ριζώσει στην καρέκλα απ' το πολύ διάβασμα!* ΣΥΝ. κολλώ (β) αποκτώ ισχυρούς συναισθηματικούς, κοινωνικούς, επαγγελματικούς κ.λπ. δεσμούς με έναν τόπο: *είκοσι χρόνια μετανάστης στη Γερμανία, τελικά ρίζωσε εκεί!* ΣΥΝ. στεριώνω ΑΝΤ. ξεριζώνομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ριζῶ (-όω)* < *ρίζα*].

Ρ.Ι.Κ. (το) Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου.

ρικέτσια (η) {ρικετσιών} ΒΙΟΛ. μικροοργανισμός ενδιάμεσος ως προς το μέγεθος μεταξύ βακτηριδίων και ιών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rickettsia, από το όνομα τού Αμερικανού παθολόγου H.T. Ricketts (1871-1910)].

ρικετσίωση (η) ΙΑΤΡ. καθεμία από τις νόσους που οφείλονται στις ρικέτσιες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. rickettsiosis].

ρικνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει ζαρώσει, που είναι γεμάτος ρυτίδες: *~ πρόσωπο / δέρμα* || *~ χαμόγελο* ΣΥΝ. ζαρωμένος, σταφιδιασμένος, σουφρωμένος, σκευρωμένος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥικνός* < **Fρικ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wreik- «κάμπτω, περιτυλίγω», πβ. λιθ. rišù «κάμπτω», ráišas «παράλυτος, κουτσός», μέσ. αγγλ. wrāh «τρελός, πεισματάρης», αγγλ. wriggle «συστρέφομαι, στριφογυρίζω», ολλ. wrikken «γυρίζω εδώ κι εκεί» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ῥοικ-ός* «στρεβλός, καμπύλος»].

ρικνώνω ρ. μετβ. {ρίκνω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.-λόγ.) περιορίζω την έκταση ή την ελαστικότητα (ενός πράγματος), ώστε να συρρικνώνεται, να έχει πτυχώσεις, ζάρες ΣΥΝ. συμμαζεύω. — **ρίκνωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥικνοῦμαι (-όο-)* < *ῥικνός* (βλ.λ.)].

ριλάξ (το) {άκλ.} **1.** ξεκούραση, χαλάρωση: *χρειάζομαι λίγο ~ για να πάρω δυνάμεις να συνεχίσω* || (οικ. ως προτροπή) *~, φίλε μου, μην αγχώνεσαι!* ● **2.** είδος καθίσματος για μωρά. — (υποκ.) **ριλαξάκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. relax < μέσ. αγγλ. relaxen «αραιώνω» < λατ. relaxare «αραιώνω, χαλαρώνω - κάνω κάτι ευρύχωρο, άνετο» < re- + laxare < laxus «χαλαρός»].

ριλαξάρω ρ. αμετβ. {ριλαξάρισα} (οικ.) ηρεμώ, ξεκουράζομαι, χαλαρώνω: *κάνε μου λίγο μασάζ να ~* || *θα φύγω για ένα τριήμερο να ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ριλάξ* + παραγ. επίθημα *-άρω* (βλ.λ.)].

ρίμα (η) {δύσχρ. ριμών} **1.** η ηχητική σύμπτωση λέξεων ή στίχων στροφής ή ποιήματος σε ένα μέρος τους, κυρ. στην κατάληξή τους· η ομοιοκαταληξία: *κάνω ~* (ομοιοκαταληκτώ) **2.** κάθε ποίημα ή στροφή που έχει τέτοια ηχητική αντιστοιχία στις καταλήξεις των στίχων του, κυρ. πρόχειρο, πειρακτικό ή επαινετικό δίστιχο **3. ρίμες** κ. (λαϊκότ.) **ριμάδες** (οι) ομοιοκατάληκτα λαϊκά δίστιχα τραγούδια ΣΥΝ. λειανοτράγουδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rima < φρανκον. *rīman «θέτω σε σειρά, τακτοποιώ» < αρχ. γερμ. rim «σειρά, γραμμή». Η λ. παρετυμολογήθηκε κατά τον Μεσαίωνα προς το αρχ. ουσ. *ῥυθμός*, πράγμα που εξηγεί την ορθογραφία τού αγγλ. rhyme].

ριμάδα (η) ▸ ριμάτα

ριμαδόρος (ο) **1.** αυτός που επινοεί ρίμες, που συνθέτει με αυτοσχεδιασμό ομοιοκατάληκτα δίστιχα, για να πειράξει ή να επαινέσει **2.** (ειρων.) ο στιχογράφος, ο ποιητής ο οποίος στερείται γνήσιου, δημιουργικού ταλέντου.
[ΕΤΥΜ. < βεν. rimador < rima (βλ. λ. *ρίμα*) + -dor (βλ. λ. *-δόρος*)].

ριμάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρίμαρ-α κ. -ισα} ♦ **1.** (μετβ.) συνθέτω ρίμες, ομοιοκατάληκτα στιχάκια: *ρίμαρε κάτι στα πρόχειρα* ♦ **2.** (αμετβ.) (για στίχους) κάνω ομοιοκαταληξία: *δεν ριμάρουν οι στίχοι* ΣΥΝ. ομοιοκαταληκτώ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rimare < rima (βλ. λ. *ρίμα*)].

ριμάτα κ. **ριμάδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μακρύ ποίημα με δίστιχα που ομοιοκαταληκτούν.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rimata < rimare (βλ. κ. *ριμάρω*)].

ριμέικ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜΑΤ. η νεότερη εκδοχή παλαιότερης ταινίας από καλλιτεχνικής πλευράς (λ.χ. η ίδια υπόθεση με άλλους ηθοποιούς και διαφορετικό σκηνοθέτη ή με άλλον τρόπο προσέγγισης τής αρχικής ιστορίας κ.λπ.): *η ταινία «Άρωμα γυναίκας» με τον Αλ Πατσίνο αποτελεί ~ τής παλαιότερης ομώνυμης ταινίας με τον Βιττόριο Γκάσμαν.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. remake «ξαναφτειάχνω»].

ρίμελ (το) {άκλ.} καλλυντικό σε υγρή μορφή για το βάψιμο τής γραμμής των ριζών των βλεφαρίδων με πινελάκι.
[ΕΤΥΜ. < Rimmel, εμπορική επωνυμία τού προϊόντος].

ριμπάουντ (το) {άκλ.} (κυρ. στο μπάσκετ) η απόκτηση τής μπάλας από επιτιθέμενο ή αμυνόμενο παίκτη μετά από άστοχο σουτ: *παίρνω / κερδίζω ~* || *αμυντικό / επιθετικό / εύκολο / δύσκολο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rebound «αναπηδώ» < γαλλ. rebondir < re- (< λατ. re- «ανα-») + bondir «πηδώ, τινάζομαι» < δημώδ. λατ. *bombitire, παράλλ. τ. τού bombitāre «θορυβώ, βουίζω» (< λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*)].

ρίνα (η) {ρινών} ψάρι τής θάλασσας, με σκληρό και τραχύ δέρμα, πεπλατυσμένο σώμα και πλατιά εκτεταμένα θωρακικά πτερύγια, που έχει τα βράγχια στο κάτω μέρος τού σώματός του· αλλιώς *άγγελος τής θάλασσας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥῖνα* < αρχ. *ῥίνη*. λ. με δύο βασικές σημ.: (α) λίμα, λειαντικό εργαλείο (β) το ψάρι «άγγελος τής θάλασσας». Όσον αφορά στη σύνδεση των δύο σημ., έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. προσδιόριζε αρχικώς ένα ψάρι με τραχύ δέρμα, από όπου προέκυψε αργότερα η σημ. τού λειαντικού εργαλείου· ωστόσο το αρχ. *ῥινός (ἡ)*, προς το οποίο συνδ. ετυμολογικά η λ., δεν αναφέρεται ποτέ στα λέπια των ψαριών, παρά μόνο στο δέρμα ανθρώπων και βοοειδών. Έτσι, ίσως ισχύει το αντίστροφο, δηλ. η αρχική σημ. «λίμα» έδωσε την αφορμή για τη μετέπειτα χρήση τής λ. ως ονομασίας ψαριού με τραχύ δέρμα. Για το μορφολογικό μέρος τής ετυμολογίας βλ. λ. *ρίνη*].

ρινγκ (το) {άκλ.} **1.** τετράγωνη εξέδρα που περικλείεται από σκοινιά, στην οποία γίνονται αγώνες πυγμαχίας ή επαγγελματικής ελεύθερης πάλης (κατς) (βλ. κ. λ. *κανναβάτσο*)· ΦΡ. ***ανεβαίνω στο ρινγκ*** (i) μετέχω σε πυγμαχικό αγώνα (ii) αρχίζω πυγμαχική καριέρα, γίνομαι πυγμάχος **2.** (μτφ.) κάθε τόπος ή χώρος εντονότατου ανταγωνισμού, σκληρής και βίαιης αντιπαράθεσης: *το ~ τής πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ring «κρίκος, δακτύλιος, δαχτυλίδι» (επομένως και η παλαίστρα που έχει τέτοιο σχήμα) < αρχ. αγγλ. hring].

ρίνη (η) {ρινών} η λίμα (βλ.λ.). Επίσης **ρίνιο** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίνη* «λίμα, λειαντικό εργαλείο - το ψάρι "άγγελος τής θάλασσας"». Η λ. συνδ. με το αρχ. ουσ. *ῥινός (ἡ)* «δέρμα, τρίχωμα (ανθρώπων και βοοειδών)» (ήδη μυκ. wi-ri-no), πράγμα που οδηγεί σε θ. **Fρῑ-νο-*, πιθ. μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wr-ei- (παρέκταση τού Ι.Ε. θ. *wer- «σχίζω, χαράσσω»), πβ. αρχ. αγγλ. wrītan «χαράσσω, γράφω, ιχνογραφώ» (> αγγλ. write «γράφω»), μεσν. κάτω γερμ. wrīten «χαράσσω, γράφω», γερμ. reiben κ.ά. Για τη σύνδεση των δύο σημ. τής λ. *ρίνη*, βλ. λ. *ρίνα*].

ρίνημα (το) → ρίνισμα

ρινίδι (το) {ρινιδ-ιού | -ιών} το ρίνισμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ρίνη* + παραγ. επίθημα *-ίδι* (πβ. *πριόνι - πριονίδι, πιστόλι - πιστολίδι*)].

ρινίζω ρ. μετβ. {ρίνισ-α, -μένος} τρίβω (κάτι, μια επιφάνεια) με ρίνη ΣΥΝ. λιμάρω. — **ρίνιση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥινίζω* < αρχ. *ῥίνη* (βλ.λ.)].

ρινικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη μύτη: *~ διάφραγμα / κατάρρους / οστό / κοιλότητα / σύμφωνο.*

ρίνισμα (το) {ρινίσμ-ατος | -ατα, -άτων} πολύ μικρό κομμάτι ενός υλικού, κυρ. ξύλου ή μετάλλου, που αποσπάται κατά το λιμάρισμά του: (συνήθ. στον πληθ.) *τα ~ τού ξύλου* ΣΥΝ. πριονίδι. Επίσης **ρίνημα**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥίνισμα* < *ῥινίζω* < αρχ. *ῥίνη* (βλ.λ.)].

ρινισμός (ο) [1830] διαταραχή τού λόγου, κατά την οποία ο πάσχων αντικαθιστά τους φθόγγους β, λ, π με τους έρρινους μ, ν, μπ κατά την άρθρωση τής ομιλίας του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinisme].

ρινίτιδα (η) [1876] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής μύτης ή τής βλεννογόνου μεμβράνης της: *πυώδης / αλλεργική ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinitis].

ρινο- κ. **ρινό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με τη μύτη (*ρινο-λαρυγγικός, ρινο-ρραγία* κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *ῥίς, ῥινός* «μύτη» (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. rhino-ceros, rhino-scope].

ρινόκερος κ. **ρινόκερως** (ο) {ρινοκέρων} μεγαλόσωμο θηλαστικό με παχύ και σκληρό δέρμα, με ένα ή δύο όρθια κέρατα στο ρύγχος του, που ζει κυρ. σε τροπικές χώρες στις περιοχές τής Αφρικής και τής Ν. και ΝΑ. Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥινόκερως* < *ῥινο-* + *-κερως* < *κέρας*, πβ. *αἰγό-κερως, μονό-κερως*].

ρινολαλιά κ. **ρινολαλία** (η) φωνητική διαταραχή που έχει ως αποτέλεσμα την έρρινη προφορά τού λόγου, την παραγωγή έντονα έρρινων φθόγγων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinolalia].

ρινολαρυγγικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται από κοινού με τη μύτη και τον λάρυγγα.

ρινολογία (η) [1897] ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που εξετάζει την ανατομία τής μύτης, καθώς και τις ρινικές παθήσεις (σε επίπεδο πρόληψης και θεραπείας). — **ρινολόγος** (ο/η), **ρινολογικός, -ή, -ό, ρινολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinologie].

ρινόμακτρο(ν) (το) {ρινομάκτρ-ου | -ων} (παλαιότ.-λόγ.) μαντήλι για τον καθαρισμό τής μύτης.
[ΕΤΥΜ. < *ρινο-* + *μάκτρο* (βλ.λ.)].

ρινοπλαστική (η) [1839] ΙΑΤΡ. εγχείρηση για την αποκατάσταση τής μύτης, λ.χ. σε περιπτώσεις τραυματισμών (επανορθωτική) ή για την τροποποίηση τού σχήματός της (διορθωτική).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinoplastique].

ρινορραγία (η) [1889] {ρινορραγιών} ΙΑΤΡ. αιμορραγία των αγγείων τής μύτης ΣΥΝ. επίσταξη.
[ΕΤΥΜ. < *ρινο-* + *-ρραγία* < θ. *-ραγ-* τού αρχ. *ρήγνυμι* (παθ. αόρ. β' *έρ-ράγ-ην*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinorrhagia].

ρινόρροια (η) [1888] {ρινορροιών} ΙΑΤΡ. εκροή εγκεφαλονωτιαίου υγρού από τα ρουθούνια λόγω τραυματικών αιτίων (κάταγμα στη βάση τού κρανίου).
[ΕΤΥΜ. < *ρινο-* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού *-ρ* λόγω συνθέσεως) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinorrhoea].

ρινοσκόπηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. εξέταση των ρινικών διόδων με το ρινοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. < *ρινο-* + *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinoscopie].

ρινοσκοπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρινοσκόπηση, που χρησιμοποιείται ή χρησιμεύει σε αυτήν. — **ρινοσκοπικ-ά / -ώς** επίρρ.

ρινοσκόπιο (το) {ρινοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο για την εξέταση των κοιλοτήτων τής μύτης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinoscope].

ρινότμητος, -η, -ο αυτός που του έχουν κόψει τη μύτη.

ρινοτομία (η) [μεσν.] {ρινοτομιών} **1.** το κόψιμο τής μύτης (παλαιότ. ως τιμωρία) **2.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή στη μύτη. — **ρινοτομώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.

ρινοφάρυγγας (ο) {ρινοφαρύγγων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού φάρυγγα που βρίσκεται πίσω από τις ρινικές θαλάμες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinopharynx].

ρινοφαρυγγικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μύτη και τον φάρυγγα.

ρινοφαρυγγίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής μύτης και τού φάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinopharyngitis].

ρινοφωνία (η) [1852] {ρινοφωνιών} **1.** ΙΑΤΡ. διαταραχή τής προφορικής ομιλίας, κατά την οποία ο ασθενής μιλάει με τη μύτη ΣΥΝ. ρινισμός **2.** (συνεκδ.) η έρρινη ομιλία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinophonia].

ρινόφωνος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που μιλάει έρρινα, με τη μύτη **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ρινοφωνία. — **ρινοφωνικός**, -ή, -ό, **ρινοφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.

ρινοψία (η) {ρινοψιών} ΙΑΤΡ. στραβισμός, κατά τον οποίο τα μάτια στρέφονται, ώστε να βλέπουν τη μύτη.
[ΕΤΥΜ. < *ριν(ο)-* + *-οψία* < *όψη*].

ριντό (το) {άκλ.} **1.** η αυλαία τού θεάτρου **2.** (γενικότ.) κουρτίνα, παραπέτασμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rideau «παραπέτασμα, κουρτίνα» < rider «πτυχώνω, ζαρώνω» < αρχ. γερμ. rīden «συστρέφω, στρίβω»].

ριξιά (η) **1.** το ρίξιμο, η βολή **2.** (ειδικότ.) η ποσότητα τής γόμωσης πυροβόλου όπλου • **3.** η ζαριά: *τους τα πήρε όλα με μια ~* • **4.** (λαϊκ.) η εκσπερμάτιση: (για μικρόσωμους ανθρώπους) *αυτός είναι μισή ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *ριξ-* τού ρ. *ρίχνω* (βλ.λ.), πβ. αόρ. *έ-ριξ-α*, + *-ιά* (πβ. *περπατησ-ιά, πατησ-ιά, καυχησ-ιά*)].

ρίξιμο (το) {ριξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ρίχνει κανείς (κάτι): ~ *πέτρας / ακοντίου* **2.** το γκρέμισμα, η κατεδάφιση: ~ *τοίχου* • **3.** (μτφ. σε συναλλαγές) η εξαπάτηση: *δεν άντεξε το ~ στη μοιρασιά* ΣΥΝ. κοροϊδία • **4.** η έκτρωση: *το ~ τού παιδιού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *ριξ-* (βλ. λ. *ριξιά*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. *κάψ-ιμο, βρέξ-ιμο*].

Ρίο (το) **1.** ακρωτήριο τής ΒΔ. Πελοποννήσου μεταξύ Πάτρας και Αιγίου, που συνδέεται με την απέναντι ακτή τής Στερεάς Ελλάδας (Αντίρριο) με πορθμείο: *η ζεύξη Ρίου-Αντιρρίου* **2.** κοινότητα στην παραπάνω περιοχή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥίον (Ἀχαϊκόν)* < ουσ. *ῥίον* «κορυφή όρους – ακρωτήριο», αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί αποδεκτή η ταύτιση τής λ. με το μυκ. ri-jo «ακρωτήριο», η απουσία αρχικού δίγαμμα αποκλείει οποιαδήποτε συσχέτιση με τ. που εμφανίζουν αρχικό *wr- (λ.χ. αρχ. σαξ. wrisil «γίγαντας», αρχ. γερμ. riso (< *wrisan-), γερμ. Riese κ.ά.). Πιθανότερη φαίνεται η αναγωγή σε τ. *sri-jo- και, ως εκ τούτου, η σύνδεση με χεττ. šer «ψηλά», šarā «προς τα πάνω» (< Ι.Ε. *ser- / *sr- «ψηλός – αιχμή»)].

Ρίο ντε Ζανέιρο (Τζανέιρο) κ. **Ρίο Ιανέιρο** (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι τής Βραζιλίας, πασίγνωστο για το καρναβάλι του.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. Rio de Janeiro «Ποταμός τού Ιανουαρίου» (προφ. *Ρίου ντε Ζανέιρου*), ονομ. που δόθηκε εσφαλμ. από μέλη τής αποστολής τού εξερευνητή Amerigo Vespucci στις 1/1/1502, τα οποία νόμισαν πως ο όρμος Γκουαναμπάρα σχηματιζόταν από τις εκβολές ποταμού].

ριπαίος, -α, -ο [1894] (λόγ.) (για άνεμο) ξαφνικός, σφοδρός και μικρής διάρκειας.
[ΕΤΥΜ. < *ριπή*].

ριπή (η) **1.** ΣΤΡΑΤ. (α) η βολή πολλών σφαιρών ταυτοχρόνως από ένα όπλο, που πραγματοποιείται πατώντας σταθερά (συνεχώς) τη σκανδάλη: *οι ~ τού πολυβόλου «γάζωσαν» τους άνδρες τής περιπόλου*· ΦΡ. (α) ***κατά ριπάς*** με ριπές: *βολή κατά βολή* (μία σφαίρα σε κάθε πάτημα τής σκανδάλης) *και βολή ~* || (μτφ.) *«διάφοροι σχολιαστές στα Μ.Μ.Ε. άρχισαν να πυροβολούν κατά ριπάς κατά των εκπαιδευτικών και τής Ο.Λ.Μ.Ε.»* (εφημ.) (β) (μτφ.) ***εν ριπή οφθαλμού*** (*ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ*. Κ.Δ. *Α' Κορινθ.* 15, 52) πάρα πολύ γρήγορα, στη στιγμή, ακαριαία: *εξαφανίστηκε ~* (β) η ταυτόχρονη βολή ομάδας όπλων: ~ *πυροβόλων* • **2.** το ξαφνικό και δυνατό φύσημα τού ανέμου, η απότομη αύξηση τής ταχύτητάς του (πάνω από τεσσεράμισι μέτρα ανά δευτερόλεπτο), που δεν διαρκεί περισσότερο από είκοσι δευτερόλεπτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, ρίχνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιπή* < *ῥίπτω* (βλ.λ.)].

ριπίδι (το) {ριπιδ-ιού | -ιών} **1.** βεντάλια από ψαθί, ύφασμα, χαρτί ή φτερά πουλιών για δροσισμό τού προσώπου: *«παίρνοντας ένα χάρτινο ~ από το τραπέζι, άρχισε να φυσά τού Αντώνη»* (Π. Δέλτα) **2.** (παλαιότ.) λειτουργικό σκεύος που το χρησιμοποιούσαν κατά τη Θεία Λειτουργία για να διώχνουν τα έντομα τα οποία τυχόν επικάθονταν στα ιερά σκεύη (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω, -ρρ*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥιπίδιον*, υποκ. τού αρχ. *ῥιπίς, -ίδος* < *ῥιπίζω* < *ῥιπή*].

ριπιδοειδής, -ής, -ές [1880] {ριπιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα βεντάλιας. Επίσης **ριπιδωτός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ριπίζω ρ. μετβ. {ρίπισα} (λόγ.) προκαλώ ριπή (αέρα), αερίζω. — **ρίπιση** (η) [μτγν.] κ. **ρίπισμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιπίζω* < *ῥιπή* (βλ.λ.)].

ριπλέι (το) {άκλ.} *έλλην. επανάληψη*· η επαναπροβολή στιγμιοτύπου στην τηλεόραση, στην ίδια ταχύτητα ή συνηθέστ. σε αργή κίνηση, ώστε να διακρίνει κανείς (κάτι) καλύτερα ή να ξαναδεί μια σκηνή: *ο σκηνοθέτης μάς έδειξε την επίμαχη φάση τού ματς σε πολλά ~* || *στο ~ φάνηκε καθαρά το πρόσωπο τού ληστή*· ΦΡ. (αργκό) ***κάνω ένα ριπλέι*** επαναλαμβάνω: *για κάνε ένα ριπλέι σ' αυτό που είπες, γιατί δεν το 'πιασα με την πρώτη*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. replay].

ριπολίνη (η) {χωρ. πληθ.} ελαιόχρωμα καλής ποιότητας και μεγάλης στιλπνότητας που στεγνώνει γρήγορα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. ripolin (νόθο σύνθ.) < Riep (όνομα Ολλανδού εφευρέτη) + -olin < -ol (< huile «λάδι»)].

ρίπος (ο) (λόγ.) **1.** η ψάθα, η καλαμωτή • **2.** ΝΑΥΤ. πλέγμα από φθαρμένα σχοινιά, που χρησιμεύει στην περιτύλιξη των χοντρών καραβόσχοινων για την προστασία τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίπος*, παράλλ. τού ουσ. *ῥίψ, ῥιπός* «ψάθα, πλέγμα λυγαριάς», τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με το ρ. *ῥίπτω* (βλ.λ.) μέσω θ. *wrip- (αρχική σημ. «στρέφω, γυρίζω») και με γοτθ. wairpan «ρίχνω», γερμ. werfen, λιθ. virbas «βλαστός, βέργα»].

ρίπτω ρ. μετβ. {έρριψα, ερρίφθην, -ης, -η... (μτχ. ριφθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. ερριμμένος} (λόγ.) ρίχνω (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ο κύβος ερρίφθη*** βλ. λ. *κύβος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω, μετοχή, ρίχνω, -ρρ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίπτω*, βλ. λ. *ρίχνω*].

ρις (η) [αρχ.] {ριν-ός, -α | -ες, -ών} (λόγ.) η μύτη (βλ.λ.)· μόνο σε σύνθετα και παράγωγα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίς, ῥινός*, αγν. ετύμου. Η λ. παρουσιάζεται απομονωμένη από τις συνώνυμες λ. των άλλων Ι.Ε. γλωσσών, λ.χ. λατ. nārēs, nāsus (> γαλλ. nez, ισπ. naso), γερμ. Nase, αγγλ. nose κ.ά. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με αρχ. ιρλ. srōn «μύτη», άποψη που παραμένει ανεπιβεβαίωτη. Βλ. λ. *ρινο-*].

ρισκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρίσκαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) εκθέτω σε κίνδυνο, διακινδυνεύω: ~ *χρήματα / τη ζωή μου* || *δεν το ~ να πάρω μια τέτοια απόφαση* ♦ **2.** (αμετβ.) μπαίνω σε κίνδυνο, διακινδυνεύω: *είναι συντηρητικός παίχτης, δεν ρισκάρει*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rischiare < rischio (βλ. κ. *ρίσκο*)].

ρίσκο (το) **1.** ο κίνδυνος, η διακινδύνευση: *υπήρχε μεγάλο ~ σε αυτό το επιχειρηματικό άνοιγμα* || *άνθρωπος τού ~* || *πήρε όλο το ~ πάνω του* (ανέλαβε την ευθύνη τού τολμήματος) **2.** (συνεκδ.) η παρακινδυνευμένη ενέργεια: *ήταν ~ αυτή η επένδυση*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. risco / rischio, αρχική σημ. «κίνδυνοι σε θαλάσσιο ταξίδι ή σε στρατιωτική επιχείρηση», αβεβ. ετύμου, πιθ. < παλ. ιταλ. risico < μεσν. λατ. risicum, ίσως < μεσν. *ριζικόν* (βλ.λ.)].

ριταρντάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική μουσική ένδειξη, που δηλώνει βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. ραλεντάντο ΑΝΤ. ατσελεράντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ritardando < λατ. retardandum, γερούνδιο τού ρ. retardare «βραδύνω, καθυστερώ» < re- «ανα-» + tardare < tardus «βραδύς, νωθρός»].

ριτενούτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική ένδειξη, δηλώνει βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής (τέμπο) ΣΥΝ. ραλεντάντο, ριταρντάντο ΑΝΤ. ατσελεράντο, στριντζέντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ritenuto < ρ. ritenere «κρατώ, συγκρατώ» < λατ. retinēre «κατέχω, διαφυλάττω, συγκρατώ» < re- «ανα-» + tenēre «έχω, κατέχω, κρατώ»].

ριτουαλισμός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. η τάση αποκατάστασης τού ρωμαιοκαθολικού λειτουργικού τυπικού στην Αγγλικανική Εκκλησία τού 19ου αι. **2.** (γενικότ.) η υπερβολική σημασία στην τήρηση των τύπων (εις βάρος τής ουσίας) ΣΥΝ. τυπολατρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. ritualism < ritual «τελετουργικός, τυπικός» < λατ. ritualis < ritus «θρησκευτική τελετή, τυπικό»].

ριτσερκάρε (το) {άκλ.} μορφή τής πολυφωνικής μουσικής, πρόδρομος τής φούγκας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ricercare «ερευνώ, εξετάζω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + cercare < μτγν. λατ. circare «κάνω κύκλο, επιστρέφω» (< λατ. circus «κύκλος, γύρος»)].

ρίφι (το) {ριφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το μικρό κατσίκι ΣΥΝ. κατσικάκι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρίφι(ν)* < μτγν. *ἐρίφιον* (βλ.λ.)].

ριφιφί (το) {άκλ.} μέθοδος διάρρηξης που συνίσταται όχι στην απευθείας παραβίαση τής κύριας εισόδου ενός χώρου (καταστήματος, τράπεζας κ.λπ.), αλλά στην πλάγια εισβολή σε αυτόν μέσω ανοίγματος που γίνεται από διπλανό κτήριο σε έναν από τους τοίχους του: *οι κλέφτες λήστεψαν την τράπεζα με τη μέθοδο τού ~*.

[ΕΤΥΜ. Από την ομώνυμη ταινία τού J. Dassin (1954), όπου παρουσιάζεται ληστεία κοσμημάτων με αυτή τη μέθοδο. Η ίδια η γαλλ. λ. rififi (αργκό) σημαίνει «σύγκρουση, καβγάς» και ανάγεται στο ουσ. rif «όπλο, φωτιά»].

Ριχάρδος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. ονόματος Richard < αρχ. γερμ. ric «δύναμη, ισχύς» + hart «σκληρός, γενναίος». Το όνομα έχει διαδοθεί ευρύτατα στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. Richard, γαλλ. Richard, πολ. Ryszard κ.ά.].

ρίχνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έριξα, ρίχτηκα, ριγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** (α) κάνω (κάποιον/κάτι) να πέσει από ψηλότερο σε χαμηλότερο σημείο: *τα δέντρα ρίχνουν τα φύλλα τους το φθινόπωρο* || *~ κάποιον στη θάλασσα* || *~ κάτω ένα δέντρο / τον αντίπαλο στο έδαφος / το εχθρικό αεροπλάνο με πύραυλο* (καταρρίπτω) (β) σε φρ. αντί των απρόσωπων ρ. *βρέχει, χιονίζει*: *ρίχνει βροχή, ρίχνει χιόνι, ρίχνει καρεκλοπόδαρα* (= πολλή βροχή) **2.** γκρεμίζω: *έριξε έναν τοίχο, για να μεγαλώσει το σαλόνι* **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει την κυρίαρχη θέση που έχει: *με την αποστασία του έριξε την κυβέρνηση* || *ο Π.Α.Ο.Κ. νίκησε τον Π.Α.Ο. και τον έριξε από την κορυφή τής βαθμολογίας* **4.** (α) μειώνω: *~ τις τιμές / τη θερμοκρασία* || *~ τις βάσεις για εισαγωγή στα Α.Ε.Ι.* (β) υποβιβάζω: *~ το επίπεδο τής συζήτησης* **5.** (α) πετώ (κάτι) στον αέρα και σε απόσταση από εμένα με μια δυνατή κίνηση τού χεριού μου: *~ πέτρα / δίσκο / ακόντιο* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω, εκτοξεύω (β) πετώ κάτι μέσα σε κάτι άλλο: *~ τα σκουπίδια στον κάδο* || *~ μπάζα σε ένα ρέμα* **6.** πυροβολώ: *~ σφαίρες / βλήματα / ρουκέτες / όλμους / οβίδες / τουφεκιές* || *φοβήθηκε μήπως οι ληστές τού ρίξουν* **7.** χύνω ολόγυρα, διασκορπίζω (κάτι), ραίνω με (κάτι): *έριχναν ρύζι και κουφέτα στους νεονύμφους* **8.** πείθω με πονηρό τρόπο ή ξεγελώ: *~ κάποιον με υποσχέσεις* || *λέγε-λέγε την έριξε στο τέλος και του έδωσε τα λεφτά* **9.** *(~ κάποιον σε κάτι)* αδικώ (κάποιον σε κάτι για να ωφεληθώ εγώ), δεν αντιμετωπίζω ισότιμα: *τον έριξαν στη μοιρασιά* || *αισθάνεται ριγμένος· λέει ότι του δίνουν πάντα τα λιγότερα* **10.** (ειδικότ. για φλερτ) καταφέρνω, κάνω (κάποιον) να υποκύψει στις προτάσεις μου, στις επιθυμίες μου: *την έριξε με τα γλυκόλογα* || *ρίχνει τις γυναίκες στο άψε-σβήσε* **11.** αφήνω ή εξωθώ (κάποιον) να καταλήξει (κάπου) (συνήθ. σε κακή κατάσταση): *με τις ιδιωτικοποιήσεις ρίχνουν τους εργαζομένους στην ανεργία* || *η ανέχεια τους έριξε στα χέρια των τοκογλύφων* || *η απογοήτευση τον έριξε στο ποτό* || (για ασθένεια) *η γρίπη τον έριξε στο κρεβάτι* **12.** χτυπώ με συγκεκριμένο τρόπο: *~ σφαλιάρα / κλοτσιά / χαστούκι / γροθιά*· ΦΡ. ***ρίχνω ξύλο*** δέρνω, ξυλοκοπώ **13.** (για ποινή) επιβάλλω: *ο διοικητής τού έριξε δέκα μέρες φυλακή* **14.** αποδίδω (κάτι) σε (κάποιον): *ο προπονητής έριξε την ευθύνη τής ήττας στους παίκτες* || *έριξαν στον διαχειριστή το φταίξιμο* ΣΥΝ. επιρρίπτω **15.** βάζω (συγκεκριμένο ψηφοδέλτιο) στην κάλπη: *~ λευκό / άκυρο / ψήφο υπέρ ενός κόμματος* || *τι έριξες;* (τι ψήφισες;) **16.** τοποθετώ: *τι λέτε, ρίχνουμε στον φούρνο κανένα αρνάκι με πατάτες;* **17.** εισηγούμαι, προτείνω, σε φρ. όπως ***ρίχνω το σύνθημα, ρίχνω μια πρόταση / ιδέα στο τραπέζι*** (για συζήτηση) **18.** (για προϊόντα) παρουσιάζω και προωθώ: *~ καινούργια μοντέλα υπολογιστών στην αγορά* ΣΥΝ. κυκλοφορώ **19.** σε φρ. που δηλώνουν υπεροχή σε ηλικία, ύψος κ.λπ., όπως: *του ρίχνω δέκα χρόνια, σου ρίχνω είκοσι πόντους* (στο ύψος) || *εσύ μη μιλάς· σου ρίχνω μερικά χρονάκια και κάτι παραπάνω ξέρω από σένα!* ♦ (αμετβ.) **20.** ***ρίχνω πυροβολισμούς στον αέρα*** πυροβολώ για εκφοβισμό: *οι ληστές έριξαν δύο πιστολιές στον αέρα και εξαφανίστηκαν* **21.** (τριτοπρόσ. ***ρίχνει***) βρέχει: *από το πρωί ρίχνει συνεχώς·* (μεσοπαθ. ***ρίχνομαι***) **22.** (μτφ.) ορμώ, επιτίθεμαι: *του ρίχτηκαν ληστές* || *ρίχτηκαν στη μάχη* || *ρίχτηκαν στον καβγά·* ΦΡ. (α) ***ρίχνομαι στα πόδια (κάποιου)*** εκλιπαρώ, ικετεύω (κάποιον) (β) ***ρίχνομαι στην αγκαλιά / στον λαιμό (κάποιου)*** πέφτω με πάθος στην αγκαλιά, στον λαιμό (κάποιου) (γ) ***ρίχνομαι στη φωτιά για κάποιον*** θυσιάζομαι για (κάποιον) **23.** (μτφ.) (α) πλησιάζω ερωτικά: *ένας νεαρός στο μπαρ τής ρίχτηκε* (β) κάνω ερωτικές χειρονομίες, παρενοχλώ σεξουαλικά: *της ρίχτηκε μόλις έμειναν μόνοι* || *ρίχνεται σ' όποια γυναίκα συναντήσει* **24.** ασχολούμαι με πάθος, αφοσιώνομαι με ζήλο, δίνομαι σε (κάτι): *ρίχτηκε στις διασκεδάσεις·* ΦΡ. ***ρίχνομαι με τα μούτρα σε (κάτι)*** καταπιάνομαι με ζήλο ή με μεγάλη όρεξη σε (κάτι): *~ στη δουλειά / στο φαΐ* ● ΦΡ. (α) ***ρίχνω το παιδί*** κάνω έκτρωση: *δεν ήθελε να κρατήσει το παιδί και πήγε και το 'ριξε* (β) ***ρίχνω ένα βλέμμα (σε κάποιον)*** κοιτάζω (κάποιον) με ορισμένη διάθεση (επιθετική, ερωτική, τρυφερή κ.λπ.): *της έριξε ένα βλέμμα όλο τρυφερότητα* || *του έριξε ένα αυστηρό βλέμμα* (γ) ***ρίχνω μια ματιά (κάπου)*** κοιτάζω (κάπου) πρόχειρα: *έριξε μια ματιά στην εφημερίδα και μετά έπεσε για ύπνο* || *ρίξε μια ματιά στον κήπο, γιατί μου φαίνεται ότι άκουσα έναν θόρυβο* (δ) ***ρίχνω ρίζες*** (i) (για φυτό) ριζώνω (ii) μένω πολύ ώρα κάπου ή εγκαθίσταμαι κάπου (ε) ***το ρίχνω (σε κάτι)*** αρχίζω να (κάνω κάτι), επιδίδομαι ή αφοσιώνομαι σε (κάτι): *~ στο διάβασμα / στο ποτό / στη ντόλτσε βίτα / στα χαρτιά* || *~ στο αστείο / στο καλαμπούρι / στην πλάκα* (στ) ***το ρίχνω έξω*** αρχίζω τις διασκεδάσεις: *μην κάθεσαι όλη μέρα κλεισμένη στο σπίτι· ρίξ' το λίγο έξω!* || *το ρίχνει έξω συχνά, αλλά πάντοτε συνοδευόμενος από τη σύζυγό του* (ζ) ***ρίχνω (κάτι) πάνω μου*** φορώ ένα ρούχο, συνήθ. για προστασία (από κρύο, υγρασία, ήλιο κ.λπ.): *ρίξε μια ζακέτα πάνω σου, θα κρυώσεις!* (η) ***ρίχνω μπόι / ανάστημα*** ψηλώνω: *μέσα σ' ένα καλοκαίρι έριξε μπόι και με πέρασε στο ύψος* (θ) ***ρίχνω φως (σε κάτι)*** (i) (κυριολ.) φωτίζω (κάτι) (ii) κάνω (κάτι) ξεκάθαρο, ερμηνεύω, φέρνοντας στην επιφάνεια στοιχεία: *η εισαγγελική έρευνα ρίχνει νέο φως στην υπόθεση τού ναυαγίου* (ι) ***ρίχνω πολλά λεφτά*** επενδύω μεγάλα ποσά (κάπου): *έχει ρίξει πολλά λεφτά σ' αυτή την επιχείρηση* (ια) ***ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου*** βλ. λ. *μαύρος* (ιβ) ***ρίχνω άδεια, να πιάσω γεμάτα*** δοκιμάζω να αποσπάσω ένα μυστικό με έμμεσο τρόπο (ιγ) ***το ρίχνω στην τρελή / στην παλαβή*** κάνω τον ανήξερο: *μόλις τον ρώτησα πότε θα με πληρώσει, το 'ριξε στην τρελή* (ιδ) ***ρίχνω το δηλητήριό μου / το φαρμάκι μου*** λέω κακίες (ιε) ***ρίχνω (κάποιον) στα σίδερα*** φυλακίζω (κάποιον) (ιστ) ***ρίχνω το βάρος μου σε (κάτι)*** αποδίδω σπουδαιότητα σε (κάτι), επικεντρώνω την προσοχή μου σε αυτό: *«δεν υπήρχε καμία προοπτική γι' αυτά τα παιδιά αν συνέχιζαν τον αθλητισμό, έτσι προτίμησαν να ρίξουν όλο τους το βάρος στο σχολείο»* (εφημ.) (ιζ) ***ρίχνω τα χαρτιά*** βλ. λ. *χαρτί* (ιη) ***ρίχνω τον εγωισμό μου*** υποχωρώ, κάνω εγώ το πρώτο βήμα (συνήθ. σε διένεξη): *έριξε τον εγωισμό του και πήγε και της μίλησε αυτός πρώτος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, διώχνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ρίφνω* < **ρίφτω* < αρχ. *ῥίπτω*. Το *-χ-* οφείλεται, κατά μία άποψη, σε ανομοίωση και απόσπαση από το σύνθ. *ἀπο-ρρίφνω* < *ἀπο-ρρίφτω* < *ἀπο-ρρίπτω* ή, κατ' άλλη εκδοχή, σε συμφυρμό των αορ. *ἔρριψα* και *ἔρρηξα* (τού ρ. *ῥήγνυμι*). Το αρχ. *ῥίπτω* < **Fρίπ-jω* ανάγεται πιθ. σε θ. *wrī-p-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wrei-p- «στρέφω, γυρίζω» και συνδ. με αρχ. γερμ. rīban (> γερμ. reiben «τρίβω»). Παράγ. *ῥιπ-ή, ῥῖψ-ις (-η), ριξ-ιά* κ.ά.].

> **ρίχνω - ρίπτω.** Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, αντίθετα προς το απλό ρήμα που μεταπλάστηκε (*ρίπτω* > **ρίχνω**, όπως και *διώκω* > **διώχνω**, *λύω* > **λύνω**, *δίδω* > **δίνω** κ.λπ.) τα σύνθετα ρήματα διατήρησαν την αρχική μορφή, π.χ. **επιρ-ρίπτω** (πβ. *επι-διώκω, επι-λύω, επι-δίδω* κ.λπ.). Σύνθετα τού **ρίπτω**: **απορ-ρίπτω** (*απόρριψη, απορριπτικός, απορριπτέος*), **καταρ-ρίπτω** (*κατάρριψη, καταρριπτικός*), **επιρ-ρίπτω** (*επίρριψη*), ενώ από το **ρίχνω** πλάστηκε το σύνθετο **απορίχνω** (για εγκύους), διαφορετικό σε σημασία από το **απορρίπτω**. Άλλα σύνθετα τού *ρίπτω*: **ριψο-κίνδυνος, ρίψ-ασπις**. Παράγωγα τού *ρίπτω*: **ριπή** (*ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ*), **ριπίδι** «βεντάλια», **αναρριπίζω** (τα πάθη) «αναμοχλεύω». **ρίψη**, με μτχ. **ερριμμένος**· από το *ρίχνω* παράγονται τα **ρίξιμο, ριξιά**, με μτχ. **ριγμένος** «αδικημένος».
> Η μετοχή **ερριμμένος** χρησιμοποιείται στην παροιμιώδη ρήση τού Σωκράτη (στα *Απομνημονεύματα* τού Ξενοφώντος III, 1.7) **«λίθοι καὶ πλίνθοι καὶ κέραμοι ἀτάκτως ἐρριμμένα»**, που ο μεν Σωκράτης τη χρησιμοποιεί για να χαρακτηρίσει τον «άτακτο στρατό», αλλά σήμερα δηλώνει τη σύγχυση, την αταξία, την ανακατωσούρα.

ριχτάρι (το) {ριχταρ-ιού | -ιών} ακριβό (συνήθ.) και περίτεχνο ύφασμα που στρώνεται ως διακοσμητικό σε καναπέδες, κρεβάτια κ.λπ.: *μπορείτε με ένα ~ ν' αλλάξετε την εικόνα τού σαλονιού σας.*
[ΕΤΥΜ. < *ριχτός* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

ρίχτερ (το) {άκλ.} καθένας από τους βαθμούς τής κλίμακας Ρίχτερ· ΦΡ. ***κλίμακα Ρίχτερ*** κλίμακα για τη μέτρηση τού μεγέθους των σεισμών: *σεισμική δόνηση πέντε βαθμών τής κλίμακας Ρίχτερ.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Richter, από το όνομα τού Αμερικανού σεισμολόγου Charles F. Richter (1900-1985), ο οποίος σε συνεργασία με τον καθηγητή B. Gutenberg επινόησε τη φερώνυμη κλίμακα].

ρίχτι (το) {ριχτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κάθετο τμήμα τού σκαλοπατιού, σε αντίθεση με το οριζόντιο (πάτημα).

ριχτός, -ή, -ό 1. (για ρούχα) (α) ριγμένος στους ώμους: *~ ζακέτα* ΣΥΝ. ανάρριχτος (β) αυτός που δεν είναι εφαρμοστός: *βάλε κάτι ριχτό, να είσαι άνετα* ● **2.** (για επιφάνειες) επικλινής, γειρτός.

ρίψασπις (ο) {ριψάσπ-ιδος | -ίδων} (αρχαιοπρ.) **1.** (κατά την αρχαιότητα) ο πολεμιστής που έριχνε κάτω την ασπίδα του, εγκατέλειπε τη μάχη και τρεπόταν σε φυγή ΣΥΝ. φυγοπόλεμος, λιποτάκτης **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εγκαταλείπει λόγω δειλίας κάθε αγωνιστική προσπάθεια ΣΥΝ. φυγόμαχος, δειλός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥίψασπις, -ιδος* < *ῥιψ-* (< *ῥίπτω*) + *ἀσπίς, -ίδος*].

ρίψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η ενέργεια με την οποία αφήνει ή ωθεί κανείς κάτι να κινηθεί από ύψος προς χαμηλότερο σημείο: *η ~ βομβών από βομβαρδιστικό αεροπλάνο* || *οι ~ νερού από πυροσβεστικό αεροσκάφος* || *~ αλεξιπτωτιστών* || *~ εφοδίων / τροφίμων με αλεξίπτωτο* **2.** η βολή, η εκσφενδόνιση: *~ σφαιρών / βλημάτων / πετρών* **3.** ΑΘΛ. ***ρίψεις*** (οι) τα αγωνίσματα τού δίσκου, τού ακοντισμού, τής σφαίρας και τής σφύρας **4.** αποθέτω κάτι άχρηστο κάπου: *απαγορεύεται η ~ των μπάζων / σκουπιδιών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, ρίχνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῖψις* < *ῥίπτω* (βλ.λ.)].

ριψοκινδυνεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ριψοκινδύνευσα} ♦ **1.** (αμετβ.) εκτίθεμαι σε κίνδυνο (επιχειρώντας κάτι τολμηρό): *ριψοκινδύνευσε για να τη σώσει* ΑΝΤ. προφυλάσσομαι, ασφαλίζομαι ♦ (μετβ.) **2.** εκθέτω τον εαυτό μου σε κίνδυνο, βάζω σε κίνδυνο (κάτι δικό μου): *~ τη ζωή / την υγεία / την περιουσία / την υπόληψη / τη θέση μου* ΣΥΝ. ριψοκινδυνεύω, ΑΝΤ. εξασφαλίζομαι, κατοχυρώνω **3.** (μτφ.) αποπειρώμαι, αποτολμώ (κάτι): *θα ριψοκινδυνεύσω μια πρόβλεψη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιψοκινδυνῶ (-έω)* (με επίδρ. τού *κινδυνεύω*) < *ῥιψοκίνδυνος* (βλ.λ.)].

ριψοκίνδυνος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που ριψοκινδυνεύει: *~ αστυνόμος / δημοσιογράφος / οδηγός* ΣΥΝ. παράτολμος ΑΝΤ. συνετός, επιφυλακτικός **2.** (για πράξεις) αυτός που εμπερικλείει κινδύνους: *~ αποστολή / επιχείρηση / οδήγηση / ανάβαση / κατάβαση / επάγγελμα* ΣΥΝ. παρακινδυνευμένος ΑΝΤ. ασφαλής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥιψοκίνδυνος* < *ῥιψ-* (< *ῥίπτω*, αόρ. *ἔρ-ριψ-α*) + συνδ. φωνήεν *-ο-* + *κίνδυνος*].

RNA (το) ➝ Αρ-Εν-Ει

ρο (το) ➝ ρω

Ροβέρτος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Robert / ισπ.-ιταλ. Roberto < αρχ. γερμ. Hrodebert «λαμπρή φήμη» < hrōd «φήμη» + beraht «λαμπρός»].

ρόβι (το) {ροβ-ιού | -ιών} φυτό που μοιάζει με το μπιζέλι και καλλιεργείται για τους καρπούς του, αλλά και ως ζωοτροφή.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *όρόβιον* (με σίγηση τού ατόνου αρχικού φωνήεντος), υποκ. τού *όροβος*, λ. που συνδ. με το ουσ. *ερέβινθος* (βλ.λ.) και με λατ. ervum «ρόβι». Φαίνεται πως και οι τρεις λ. αποτελούν ανεξάρτητα δάνεια από άγνωστη γλώσσα τής Α. Μεσογείου].

ροβίθι (το) → ρεβίθι

ροβιθιά (η) → ρεβιθιά

ροβινσώνας (ο) (ως προσηγορικό) πρόσωπο που ναυάγησε σε ερημικό νησί ή σε παραθαλάσσια ερημική τοποθεσία και ζει μακριά από τον κόσμο και τον πολιτισμό χάρη στην επινοητικότητά του και στις τεχνικές γνώσεις του: *«ένας σύγχρονος ~, που εγκατέλειψε μαζί με την οικογένειά του τον πολιτισμό, για να ζήσει στη ζούγκλα τής Κ. Αμερικής, φτειάχνοντας τη δική του ουτοπία»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. Robinson Crusoe (Ροβινσών Κρούσος), ήρωα τού ομώνυμου μυθιστορήματος (1719-1722) τού Daniel Defoe].

ροβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ροβολάς... | ροβόλησα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) κατεβαίνω γρήγορα από ύψωμα (λόφο, βουνό) σε πεδιάδα: *«λεβέντης εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα»* (δημοτ. τραγ.) ♦ **2.** (μετβ.) (λογοτ.) ωθώ (κάποιον) να κατεβεί με ορμή προς τα κάτω, να κατηφορίσει: *τόσες ψυχές ροβόλησε στον Άδη...* || *«ροβόλα τα, τα γίδια και τα πρόβατα»* (δημοτ. τραγ.). — **ροβόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **ρεβο-βολώ* (με απλολογία και προληπτ. αφομοίωση τού -ε) < *ρέβω* «καταρρέω» (βλ.λ.) + *-βολώ* (< *βάλλω*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < μεσν. *ροβολεύω* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε *-ώ*) < ιταλ. rubellare / γαλλ. rebeller «επαναστατώ» (< λατ. rebellāre < rebellis «επαναστάτης, αποστάτης» < re- «ανα-») + -bellis < bellum «πόλεμος»). Τέλος, κατ' άλλους, η λ. ανάγεται σε ιταλ. rivoltare «ξαναπετώ, γυρίζω, επιστρέφω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + volāre «πετώ»].

ρόγα (η) {ρογών} (λαϊκ. για υπηρέτες, αγρότες ή κτηνοτρόφους) ο μισθός, η αμοιβή.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ρογεύω* (υποχωρητ.) < λατ. erogāre «αποδίδω χρηματική αμοιβή, δαπανώ» < e- προθεμ. + rogāre «αιτώ, ερωτώ, προτείνω»].

Ρογήρος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Ρογήρος* < μέσ. γερμ. Roger «διάσημη λόγχη» < αρχ. γερμ. hrōd «φήμη» + gēr «λόγχη, δόρυ»].

ρόγχος (ο) **1.** η θορυβώδης αναπνοή ανθρώπου που κοιμάται, που ροχαλίζει ΣΥΝ. ροχάλισμα, ροχαλητό· ΦΡ. ***επιθανάτιος ρόγχος*** η θορυβώδης και δύσκολη αναπνοή ατόμου που πεθαίνει • **2.** ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) οι παθολογικοί ήχοι που παράγονται κατά την ακρόαση των πνευμόνων σε ασθενείς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ρογχός* «λαχάνιασμα» < αρχ. *ρέγχω* / *ρέγκω* «ροχαλίζω» (βλ. λ. *ρέγχω*)].

ρόδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο τροχός: *~ αυτοκινήτου / λεωφορείου* || *μπροστινές / πισινές ~* || *καρέκλα με ρόδες* (γραφείου) || *αναπηρικό καροτσάκι με ρόδες*· ΦΡ. ***ρόδα είναι και γυρίζει*** η ζωή χαρακτηρίζεται από συνεχείς μεταβολές, τίποτε δεν είναι μόνιμο σε αυτό τον κόσμο **2.** ΝΑΥΤ. το τμήμα τού τιμονιού που είναι κυκλικό και το χειρίζεται ο πιλότος **3.** (συνεκδ.-λαϊκ.) το ιδιωτικό αυτοκίνητο ή το μηχανάκι: *έχει ~ και κυκλοφορεί.* — (υποκ.) **ροδίτσα** κ. **ροδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. roda < λατ. rota «τροχός»].

ρόδακας (ο) {ροδάκων} **1.** το γλυπτό κόσμημα που έχει σχήμα μικρού ρόδου • **2.** (στη γοτθική αρχιτεκτονική) κυκλικό άνοιγμα, στην πρόσοψη ναού, πάνω από τον πυλώνα, διακοσμημένο με υαλογραφήματα που αφήνουν να διεισδύει στα υψηλότερα τμήματα τού εσωτερικού χώρου ένα απαλό φως • **3.** ΒΟΤ. η ακτινωτή διάταξη των φύλλων ορισμένων φυτών στην επιφάνεια τού εδάφους.
[ΕΤΥΜ. < *ρόδο* + παραγ. επίθημα *-αξ* / *-ακας*, πβ. *θώρ-ακας*].

ροδάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή ρόδα: *έπιπλο για την τηλεόραση με ροδάκια.*

ροδακινιά (η) → ρωδακινιά

ροδάκινο (το) → ρωδάκινο

ροδαλός, -ή, -ό αυτός που έχει το χρώμα τού ρόδου: *~ μάγουλα / επιδερμίδα* ΣΥΝ. τριανταφυλλένιος. — **ροδαλότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ροδαλός* < αρχ. *ρόδον* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αλός*, πβ. *όμ-αλός, άπ-αλός*].

ροδάμνι κ. **ροδάμι** (το) {ροδαμν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΒΟΤ. ο βλαστός, το κλωνάρι: *«να μπουμπουκιάσει το κλαρί, ν' ανοίξει το ~»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μτγν. *ρόδαμνος* / *ράδαμνος*, παράλλ. τ. τού αρχ. *όρόδαμνος* / αιολ. *Fρόδαμνος*. Οι τ. αυτοί ανάγονται πιθ. σε ρ. *wrəd-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wrād- «ρίζα», πβ. λατ. rādix (> γαλλ. racine, ισπ. raiz), αρχ. γερμ. wurz (> γερμ. Wurzel), αλβ. rrënzë κ.ά. Ομόρρ. *ρίζα* (< **Fρίδ-ja*)].

ροδάμυλο (το) {ροδαμύλ-ου | -ων} ΒΟΤ. αμυλοειδής ουσία που εμπεριέχεται στα κύτταρα των φύλλων των φυτών.

Ροδάνθη (η) γυναικείο όνομα.

ροδάνθη (η) {ροδανθών} ΙΑΤΡ. εξάνθημα τού δέρματος, που χαρακτηρίζεται από ροδόχροες κηλίδες και οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες: *συφιλιδική ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ρόδον* + *-άνθη* < *άνθος*].

ροδάνι (το) {ροδαν-ιού | -ιών} εργαλείο με το οποίο μαζεύεται το νήμα τής ανέμης σε μασούρια· ΦΡ. (μτφ.) ***η γλώσσα (κάποιου) πάει ροδάνι*** βλ. λ. *γλώσσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ροδάνη* «νήμα, υφάδι, στριμμένη κλωστή» (με αλλαγή γένους, πβ. *καλάμι*) < *ροδανός* / *ραδαλός* / *ραδινός* (οι κώδικες δεν παρέχουν την ίδια γραφή). Βλ. λ. *ραδινός*].

ροδανίζω ρ. μετβ. {μτγν.} (λαϊκ.) τυλίγω το νήμα τής ανέμης σε μασούρια ΣΥΝ. μασουρίζω. — **ροδάνισμα** (το).

Ροδανός (ο) ποταμός τής Ν. Γαλλίας που εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Rhodanus (> γαλλ. Rhône), αβεβ. ετύμου, ίσως προ Ι.Ε. *rod- «ρέω»].

ροδάτος, -η, -ο {μεσν.} ρόδινος (βλ.λ.).

ροδαυγή (η) {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) η ανατολή τού ηλίου, που συνοδεύεται και χαρακτηρίζεται από εκπομπή απαλού ρόδινου φωτός.

ροδέλα (η) {δύσχρ. ροδελών} **1.** μικρός μεταλλικός δακτύλιος, που τοποθετείται μαζί με τη βίδα που θέλουμε να σφίξουμε ΣΥΝ. παράκυκλος **2.** (σπάν.) καθετί που μοιάζει εξωτερικά με ροδέλα (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. rodela, υποκ. τού roda (βλ. κ. *ρόδα*)].

ροδέλαιο (το) {μτγν.} {ροδελαί-ου | -ων} εύοσμο, άχρωμο ή υποκίτρινο αιθέριο έλαιο, που λαμβάνεται με απόσταξη από τα φρέσκα πέταλα τής τριανταφυλλιάς και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, τη ζαχαροπλαστική, την ποτοποιία κ.α.

Ροδεσία (η) (παλαιότ.) η Ζιμπάμπουε (βλ.λ.).

ροδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ροδιού **2.** **ροδί** (το) το ίδιο το χρώμα τού ροδιού.

ρόδι κ. (λαϊκ.) **ρόιδι** {μεσν.} κ. **ρόιδο** (το) {ροδ-ιού | -ιών} ο εδώδιμος καρπός τής ροδιάς που έχει το μέγεθος μεγάλου πορτοκαλιού, περίπου σφαιρικό σχήμα, φλούδα λεία, κιτρινοκαστανωπό έως κόκκινο χρωματισμό και πολύσπερμο καρπό: *την Πρωτοχρονιά σπάμε ένα ~ για γούρι*· ΦΡ. (α) ***τα κάνω ρόιδο*** οδηγώ τα πράγματα σε άσχημο σημείο, τα θαλασσώνω, τα κάνω μούσκεμα: *τον τελευταίο καιρό μού τα 'χεις κάνει ρόιδο* (β) ***σπάει το ρόδι*** παύει η ατυχία: *τους τελευταίους μήνες όλο ατυχίες έχω· ελπίζω με την καινούργια δουλειά που ξεκινώ να σπάσει το ρόδι.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ροΐδιν* (με αναβιβασμό τού τόνου και έκκρουση) < μτγν. *ροΐδιον*, υποκ. τού αρχ. *ρόα* / *ροιά*, πιθ. < **ροF-ιά*, που εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ρέω* (βλ.λ.) λόγω τού άφθονου χυμού που περιέχει το φρούτο ή λόγω των καθαρτικών ιδιοτήτων του. Η εκδοχή αυτή θα απέκλειε τη σύνδεση με το μυκ. ro-i-ko, αφού δεν εμφανίζει το επανασυντεθειμένο δίγαμμα *(-F-)*].

ροδιά κ. **ροϊδιά** (η) μικρό δέντρο που ευδοκιμεί ιδιαίτερα σε βαθιά και πηλώδη εδάφη και καλλιεργείται για τον εδώδιμο καρπό του, το ρόδι. — (υποκ.) **ροδίτσα** (η).

ροδιακός, -ή, -ό {αρχ.} αυτός που σχετίζεται με το νησί τής Ρόδου: *~ πέλαγος / διάλεκτος* ΣΥΝ. ροδίτικος.

ροδίζω ρ. αμετβ. {μτγν.} {ρόδισ-α, -μένος} **1.** παίρνω ροδοκόκκινο χρώμα, ψήνομαι: *ρόδισε το ψωμί / το ψητό* ΣΥΝ. ροδοκοκκινίζω **2.** (τριτοπρόσ.) ***ροδίζει*** ανατέλλει ο ήλιος, χαράζει, ξημερώνει. - **ρόδισμα** (το).

ρόδινος, -η, -ο {μτγν.} **1.** αυτός που αποτελείται από ρόδα (τριαντάφυλλα): *~ στεφάνι* **2.** αυτός που έχει το χρώμα τού ρόδου: *~ ανταύγειες / μάγουλα* ΣΥΝ. ροδοκόκκινος, τριανταφυλλής **3.** **ρόδινο** (το) το ίδιο το χρώμα τού ρόδου ΣΥΝ. τριανταφυλλί, ροζ **4.** (μτφ.) ευοίωνος, αίσιος: *~ μέλλον / προοπτικές* || *η κατάσταση δεν είναι ~* (δεν εμπνέει αισιοδοξία) || *δεν είναι όλα ρόδινα στη ζωή* (δεν είναι όλα εύκολα στη ζωή, υπάρχουν δυσκολίες και απογοητεύσεις εκτός από επιτυχίες και χαρές).

ρόδιο (το) {ροδίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Rh), που δεν οξειδώνεται ούτε θαμπώνει από τον ατμοσφαιρικό αέρα και γι' αυτό χρησιμοποιείται στην επικάλυψη μεταλλικών αντικειμένων για προφύλαξή τους (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < νεολατ. rhodium (< αρχ. *ρόδον*)· ονομάστηκε έτσι από το χρώμα των ενώσεων που σχηματίζει].

Ρόδιος, -ία, -ο → Ρόδος

ρόδισμα (το) → ροδίζω

ροδίτης (ο) {μτγν.} {ροδιτών} **1.** κρασί που περιέχει εκχύλισμα ρόδων ή έχει το άρωμα ροδοπετάλων • **2.** γλυκό σταφύλι με ρόδινο χρώμα.

ροδίτικος, -η, -ο → Ρόδος

ροδίτσα (η) → ρόδα

ρόδο (το) το άνθος τής τριανταφυλλιάς, το τριαντάφυλλο: *η Κοιλάδα των Ρόδων στη Βουλγαρία* || *μάγουλα στο χρώμα τού ρόδου*· ΦΡ. (α) ***ρόδο αμάραντο*** βλ. λ. *αμάραντος* (β) (παροιμ.) ***απ' αγκάθι βγαίνει ρόδο κι από ρόδο βγαίνει αγκάθι*** βλ. λ. *αγκάθι* (γ) (παροιμ.) ***δεν υπάρχει ρόδο χωρίς αγκάθι*** τίποτε δεν είναι τέλειο και εντελώς ακίνδυνο, ακόμη και το πιο καλό και όμορφο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρόδον* / *βρόδον* < **Fρόδ-ον* (ήδη μυκ. wo-do-we = *ροδόεν*, wo-di-jo = *ρόδιος*) < *wrdo-, πιθ. δάνειο < αρχ. περσ. *wrda- (> αρμ. vard «ρόδο», αραβ. ward, αραμ. wardā κ.ά.). Ανεξακρίβωτη παραμένει η ακριβής σχέση τής λ. με το συνώνυμο λατ. rosa, αν και πιθανότερη θεωρείται η εκδοχή τού περσικού δανείου (< *wrda-) μέσω τής ετρουσκικής γλώσσας. Δεν υπάρχει τεκμηριωμένη σύνδεση με το αραβ. warada «ανθίζω», warida «κοκκινίζω» ή με λατ. rubus «βάτος»].

ροδοδάκτυλος, -η, -ο {αρχ.} (λογοτ.) αυτός που έχει ρόδινα δάχτυλα: *«σαν ήρθε η ~ νυχτοθρεμμένη αυγούλα»* (Ζ. Σίδερης από τη σχολική μετάφραση τού Ομήρου).

ροδοδάφνη (η) {μτγν.} {ροδοδαφνών} η πικροδάφνη (βλ.λ.).

ροδόδεντρο (το) {μτγν.} αειθαλής θάμνος ή δέντρο με κόκκινα, μοβ, κίτρινα ή λευκά άνθη, που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό, τού οποίου το ξύλο χρησιμοποιείται στην ξυλογραφία λόγω τής σκληρότητάς του.

ροδοειδής, -ής, -ές {μτγν.} {ροδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ρόδο στο χρώμα ή το άρωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ροδοζάχαρη (η) {χωρ. πληθ.} γλυκό τού κουταλιού, που παρασκευάζεται από ροδοπέταλα βρασμένα σε διάλυμα ζάχαρης ΣΥΝ. τριαντάφυλλο γλυκό.

ροδοζύμωτος, -η, -ο αυτός που μοιάζει να είναι ζυμωμένος με ρόδα, ο ροδόχρωμος. Επίσης **ροδοζυμωμένος**.

ροδόκηπος (ο) [1835] κήπος γεμάτος τριαντάφυλλα ΣΥΝ. ροδώνας, ροδότοπος.

ροδοκοκκινίζω ρ. αμετβ. {ροδοκοκκίνισ-α, -μένος} (κυριολ. κ. μτφ.)

γίνομαι ροδοκόκκινος. αποκτώ ροδοκόκκινο χρώμα: *ροδοκοκκίνισε η πίτα! το κρέας.* — **ροδοκοκκίνισμα** (το).

ροδοκόκκινος, -η, -ο αυτός που είναι ελαφρώς κόκκινος: ~ *χρώμα / ανταύγεια* || ~ *μάγουλα.*

Ροδόλφος (ο) **1.** άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Rodolfo / γαλλ. Rodolphe < γερμ. Rudolf < αρχ. γερμ. Hrodulf < hrōd «φήμη» + wulf «λύκος»].

ροδομάγουλος, -η, -ο αυτός που έχει μάγουλα στο χρώμα τού ρόδου, ελαφρώς κόκκινα.

ροδόμελι (το) [μτγν.] {ροδομελ-ιού | -ιών} φαρμακευτικό διάλυμα μελιού και αρώματος από ρόδα.

ροδόμηλο (το) [μτγν.] **1.** μήλο με ρόδινο χρώμα **2.** γλύκυσμα από κυδώνι και ροδοπέταλα.

ροδομύριστος, -η, -ο αυτός που μυρίζει σαν τριαντάφυλλο.

ροδόνερο (το) το ροδόσταμο (βλ.λ.).

ροδόξιδο (το) ξίδι που είναι αρωματισμένο με ροδοπέταλα.

ροδόξυλο (το) ξύλο με ελαφρώς κόκκινη απόχρωση, που λαμβάνεται από διάφορα τροπικά δέντρα τής Βραζιλίας, τής Ονδούρας, τής Τζαμάικας, τής Αφρικής και τής Ινδίας.

ροδοπεριχυμένος, -η, -ο ραντισμένος με ροδόνερο ή σκεπασμένος με ροδοπέταλα. Επίσης **ροδοπερίχυτος.**

ροδοπέταλο (το) [1889] {ροδοπετάλων} το πέταλο τού ρόδου ΣΥΝ. ροδόφυλλο· ΦΡ. ***δρόμος στρωμένος με ροδοπέταλα*** δρόμος εύκολος και ευχάριστος· για καταστάσεις άνετες και ωραίες: *η ζωή δεν είναι ~.*

ροδόπεπλος, -η, -ο [μτγν.] (λογοτ.) αυτός που έχει πέπλο με ρόδινο χρώμα.

Ροδόπη (η) **1.** οροσειρά τής ΒΔ. Θράκης στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα **2.** ***νομός Ροδόπης*** νομός τής Κ. Θράκης με πρωτεύουσα την Κομοτηνή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥοδόπη*. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η οροσειρά έλαβε το όνομά της από τη *Ῥοδόπη*, σύζυγο τού Αίμου, η οποία μεταμορφώθηκε σε βουνό, επειδή καυχήθηκε πως ήταν ομορφότερη από τη θεά Ήρα. Από ετυμολογικής πλευράς φαίνεται ότι το όνομα αποτελεί σύνθετο των λ. *ῥόδον* και *-όπη* < θ. *οπ-* (βλ. λ. *ὄψη*), με τη σημ. «ροδόμορφη, ροδοπρόσωπη»].

Ρόδος (η) **1.** το μεγαλύτερο νησί των Δωδεκανήσων· ΦΡ. ***ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα*** βλ. λ. *ιδού* **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και τού νομού Δωδεκανήσου. — **Ροδίτης** [μτγν.] κ. (λόγ.) **Ρόδιος** [αρχ.] (ο), **Ροδίτισσα** κ. (λόγ.) **Ρόδια** κ. **Ροδία** (η), **ροδίτικος,** -η, -ο κ. (λόγ.) **ροδιακός,** -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥόδος*, αβεβ. ετύμου. Είναι πιθ. η απλή αναγωγή στο ουσ. *ῥόδον*, εφόσον οι αρχαίοι κάτοικοι τού νησιού υιοθέτησαν το ρόδο ως έμβλημα τού θεού τού Ηλίου. Επιπλέον έχει αξιολογηθεί ως αρκετά πιθανή η μνεία τής Ρόδου στην Π.Δ. (*Γένεσις* 10, 4), όπου οι Εβδομήκοντα απέδωσαν με τη λ. *Ῥόδιοι* το εβρ. όν. Dodanim / Rodanim ενός εγγονού τού Ιάφεθ].

ροδόσταμο κ. **ροδόσταμα** κ. **ροδόσταγμα** (το) **1.** αρωματικό απόσταγμα από ροδοπέταλα, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική και την αρωματοποιία: *«σε πότισα ~, με πότισες φαρμάκι»* (τραγ.) **2.** διάλυμα ροδελαίου σε νερό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ροδόσταμα(ν)* < μτγν. *ῥοδόσταγμα* (με προληπτ. αφομοίωση τού *-γ-* και απλοποίηση των ομοίων συμφώνων) < *ῥόδον* + *στάγμα* < *στάζω*].

ροδοστέφανος, -η, -ο [1894] ροδοστεφανωμένος (βλ.λ.).

ροδοστεφανωμένος, -η, -ο [1823] στεφανωμένος με ρόδα: ~ *Αφροδίτη.* Επίσης **ροδοστεφάνωτος** [1823].

ροδοστεφής, -ής, -ές [μτγν.] {ροδοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) ροδοστεφανωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ροδοστόλιστος, -η, -ο [1833] αυτός που είναι στολισμένος με ρόδα.

ροδότοπος (ο) τόπος κατάφυτος από τριανταφυλλιές ΣΥΝ. ροδώνας.

ροδούλα (η) → ρόδα

ροδόφυλλο (το) [μεσν.] {ροδοφύλλ-ου | -ων} το ροδοπέταλο.

ροδοχαράζω ρ. [1895] {ροδοχάραξα} ανατέλλω με ρόδινο χρωματισμό: ~ *η μέρα.* — **ροδοχάραμα** (το).

ροδόχροια (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ρόδινη χροιά.

ροδόχρους, -ους, -ουν {ροδόχρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ρόδινο χρώμα ΣΥΝ. ροδόχρωμος, ρόδινος, τριανταφυλλής **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***ροδόχρους ακμή*** δερματοπάθεια με χαρακτηριστικού χρώματος αλλοιώσεις ακμής (β) ***ροδόχρους πιτυρίαση*** δερματοπάθεια που οφείλεται σε μύκητες· οι βλάβες έχουν ρόδινο χρώμα και οδηγούν σε απολέπιση τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥοδόχρους* < *ῥόδον* + *-χρους* / *-χροος* < αρχ. *χρώς, χρωτός* «δέρμα» (βλ. λ. *χροιά, χρώμα*)].

ροδόχρωμος, -η, -ο [1861] αυτός που έχει ρόδινο, τριανταφυλλί χρώμα.

ροδώνας (ο) τόπος κατάφυτος με τριανταφυλλιές ΣΥΝ. ροδότοπος, ροδόκηπος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥοδών, -ῶνος* < αρχ. *ῥόδον*].

ροδωνιά (η) [αρχ.] **1.** η τριανταφυλλιά **2.** ο ροδώνας, ο ροδότοπος.

ροζ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ρόδου, ρόδινος: ~ *πουκάμισο / γραβάτα / φούστα* **2.** αυτός που έχει ερωτικό περιεχόμενο: ~ *σκάνδαλα στην πολιτική σκηνή* || *το περιοδικό αυτό δημοσιεύει ~ ιστορίες σε συνέχειες·* ΦΡ. ***ροζ τηλέφωνα*** βλ. λ. *τηλέφωνο* **3. *ροζ*** (το) το χρώμα τού ρόδου· χρώμα που προκύπτει από την ανάμειξη κόκκινου και άσπρου ΣΥΝ. ρόδινο, τριανταφυλλί.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. επίθ. rose < rose «ρόδο» < λατ. rosa].

Ρόζα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Ξέν. κύρ. όν., που προέρχεται από το λατ. rosa «ρόδο»].

ροζακί κ. **ραζακί** (το) {ροζακ-ιού | -ιών} ποικιλία σταφυλιού.
[ΕΤΥΜ. Ο τ. *ραζακί* < τουρκ. razaki, ενώ ο τ. *ροζακί* προέρχεται από τον πληθ. *ροζακιά* < λατ. rosacea, τού επιθ. rosaceus «ρόδινος» (< rosa «ρόδα»). Θεωρείται πιθανό η τουρκ. λ. razaki να είναι επίσης λατινογενής].

ροζάριο (το) {ροζαρί-ου | -ων} **1.** σειρά προσευχών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** (συνεκδ.) το κομποσκοίνι που χρησιμοποιείται για να μετράει κανείς τον αριθμό των προσευχών αυτών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rosario < λατ. rosarium «ροδώνας, γιρλάντα με ρόδα» < rosa «ρόδο»].

ροζέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει ροζ χρώμα: ~ *κρασί.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rosé < rose «ροζ»].

ροζέτα (η) {ροζετών} **1.** έμβλημα σε παράσημο, που έχει σχήμα ρόδου: *μια ~ στο πέτο* **2.** (α) ανάγλυφο κόσμημα με σχήμα ρόδου (β) στρογγυλό διακοσμητικό στοιχείο συνήθ. σε σχήμα λουλουδιού **3.** δαχτυλίδι διακοσμημένο με λεπτούς πολύτιμους λίθους και σχήμα τριαντάφυλλου • **4.** διαμάντι πολυεδρικό στο επάνω του μέρος και επίπεδο στο κάτω • **5.** γύψινη ή ξύλινη διακοσμητική κορνίζα, που καλύπτει τη βάση φωτιστικού στο ταβάνι ή τοποθετείται στο μέσον του για διακοσμητικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rosetta, υποκ. τού rosa «ρόδο» (< λατ. rosa)].

ροζιάζω ρ. αμετβ. {ρόζιασ-α, -μένος} βγάζω, αποκτώ ρόζους: *από την πολλή γεωργική δουλειά ρόζιασαν τα χέρια του.* — **ρόζιασμα** (το).

ροζιάρης, -α, -ικο {ροζιάρηδες} γεμάτος ρόζους: ~ *ξύλο / χέρι.* Επίσης **ροζιάρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *ρόζος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *κοκκαλ-ιάρης, κλαψ-ιάρης, ψειρ-ιάρης*].

ρόζιασμα (το) → ροζιάζω

ροζμπίφ κ. **ροσμπίφ** (το) {άκλ.} μοσχαρίσιο κοκκινιστό κρέας με καρυκεύματα: ~ *με μακαρόνια.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rosbif < αγγλ. roast-beef «ψητό βοδινό»].

ρόζος (ο) **1.** ΒΟΤ. ο οφθαλμός, το εξόγκωμα στον κορμό δέντρου ή στη βάση κλαδιού· (ειδικότ. σε ξύλινη σάνιδα) εξόγκωμα που δυσχεραίνει την επεξεργασία τού ξύλου και υποβαθμίζει την ποιότητά του **2.** μικρή προεξοχή τού δέρματος στις παλάμες των χεριών ή στα πέλματα των ποδιών, που έχει σκληρυνθεί· κάλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄζος* (βλ.λ.), με την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *ῥίζα*].

ροή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (για υγρά) η συνεχής κίνηση προς ορισμένη κατεύθυνση και η ποσότητα τού υγρού που ρέει στην επιφάνεια υδάτινου ρεύματος: ~ *νερού / ποταμού / θάλασσας / λαδιού / αίματος* ΣΥΝ. ρεύμα, ρεύση, τρέξιμο **2.** ΦΥΣ. η συνεχής κίνηση ρευστού (υγρού ή αερίου) προς ορισμένη κατεύθυνση **3.** η κίνηση ρευστού, καθώς αυτό εγκαταλείπει βαθμιαία το δοχείο μέσα στο οποίο ήταν περιορισμένο: *μειώθηκε η ~ τού πετρελαίου* **4.** (γενικότ.) η ακολουθία, μια σειρά στοιχείων, στην οποία υπάρχει διαρκής κίνηση τού ενός πίσω ή μετά το άλλο ή εναλλαγή τους: ~ *κυκλοφορίας αυτοκινήτων* || ~ *ειδήσεων / πληροφοριών / εικόνων / γεγονότων / επιβατών* **5.** (για την ομιλία) η συνεχής διαδοχή των λόγων: *διαταράσσω / διακόπτω τη ~ τού λόγου κάποιου* ΣΥΝ. συνέχεια **6.** (μτφ.) η πορεία, η εξέλιξη, η συνέχεια: *περισσότερες πληροφορίες για το θέμα θα έχουμε κατά τη ~ τού δελτίου ειδήσεων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥοή* < *ῥέω* (βλ.λ.)].

ροΐ (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} ελαιοδοχείο με μακρύ λεπτό στόμιο, από όπου ρίχνει κανείς λάδι στο φαγητό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρογίον* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*) υποκ. τού αρχ. *ῥοή*].

ρόιδι (το) → ρόδι

ροϊδιά (η) → ροδιά

ρόιδο (το) → ρόδι

ροίζος (ο) ΙΑΤΡ. ο κραδασμός που προκαλείται από τον στροβιλισμό τού αίματος μέσα από στενωμένη καρδιακή βαλβίδα (στένωση μιτροειδούς) και γίνεται αντιληπτός κατά την ψηλάφηση και την ακρόαση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥοῖζος* < **ῥοῖβ-jος* < *roigʷ-jos, εκφραστ. ονοματοποιημένη λ., χωρίς αντιστοιχίες σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες. Σύμφωνα με την ανάλυση αυτήν, η λ. συνδ. με το αρχ. συνώνυμο *ῥοῖβδος* «σφύριγμα, οξύς ήχος, θόρυβος», που εμφανίζει το επίθημα *-δος* πολλών ονοματοποιημένων όρων, λ.χ. *ἄρα-δος, κέλα-δος, ὅμα-δος*. Αν, ωστόσο, δεχθούμε ανάλυση **ῥοῖσ-δος*, τότε ο μορφολογικός σχηματισμός πρέπει να έχει ακολουθήσει παρόμοια πορεία με τη λ. *φλοῖσβος* (βλ.λ.). Η λ. *ῥοῖζος* δήλωνε κυρ. τον θόρυβο των κυμάτων τής θάλασσας και το σφύριγμα τού ανέμου].

ροϊχλίνειος, -α, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται στον Γερμανό ελληνιστή J. Reuchlin· συνήθ. στη ΦΡ. ***ροϊχλίνεια προφορά*** η προφορά τής Νέας Ελληνικής (βυζαντινής και νεότερης)· συνήθ. αντιδιαστέλλεται στην ερασμική προφορά ΣΥΝ. νεοελληνική, ιωτακιστική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά.*
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Γερμανού ανθρωπιστή και φιλολόγου J. Reuchlin (1455-1522), ο οποίος δημοσίευσε μια ελληνική γραμματική και διάφορα φυλλάδια, όπου υποστήριζε τη νεοελληνική (ιωτακιστική) προφορά όλων των φάσεων τής γλώσσας].

ροκ (το/η) {άκλ.} **1.** μουσικό κίνημα που ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. κατά τη δεκαετία τού 1950 με κύριο χαρακτηριστικό την έντονη δυνατή μουσική με επαναλαμβανόμενους ρυθμούς και την αντισυμβατικότητα: *σκληρό ή χαρντ ~* (με διατήρηση τού ρυθμικού στοιχείου και υπερτονισμό τής ηλεκτρικής κιθάρας με σόλο και παραμορφώσεις) || *χέβι μέταλ ~* || *πανκ ~* || *κλασικό ~* **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με το παραπάνω μουσικό είδος: ~ *συγκρότημα / μουσική / στυλ·* ΦΡ. ***ροκ όπερα*** δράμα συνδυασμένο με ροκ μουσική· ως όρος πλάστηκε για να δείξει την τάση τής ροκ μουσικής να αποσπαστεί από τον πιο

ευτελή συσχετισμό με την ποπ και από την εμπορευματοποίηση τού ροκ-εν-ρολ, πβ. λ. *μιούζικαλ*.
[ΕΤΥΜ. Από την αγγλ. φρ. rock and roll / rock 'n' roll, η οποία περιλαμβάνει τα ρ. rock «κουνώ, σείω, ταλαντεύομαι» και roll «κυλώ, περιστρέφω». Η λ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε το 1951 στις Η.Π.Α. από έναν ντισκ-τζόκεϊ, προερχόμενη από το τραγούδι «My baby rocks me with a steady roll». Η λ. rock (όπως και η λ. jazz, βλ. λ. *τζαζ*), στην αργκό, είχε επίσης την σημασία τής σεξουαλικής πράξης].

ρόκα¹ (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) υφαντουργικό εργαλείο σε σχήμα λεπτής, ξύλινης ράβδου, στην άκρη τής οποίας τύλιγαν το νήμα μαλλιού ή βαμβακιού που προόριζαν για γνέσιμο οι γυναίκες ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) ηλακάτη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. rocca < γοτθ. rukka].

ρόκα² (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτοφυές φυτό τού οποίου οι βλαστοί χρησιμοποιούνται ως σαλατικό· επίσης καλλιεργείται και ως κτηνοτροφικό φυτό **2.** ο κώνος τού καλαμποκιού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. ruca (που παρετυμολογήθηκε στην Ελληνική προς το *ρόκα*) < λατ. erūca (brassica) «ερούκα η κράμβη»].

ροκάκιας (ο) {χωρ. πληθ.} (οικ.) πρόσωπο που του αρέσει πολύ η ροκ μουσική και ασχολείται με αυτή συστηματικά (αγοράζει δίσκους, βιβλία κ.λπ.) ΣΥΝ. ροκάς.
[ΕΤΥΜ. < *ροκ* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *γυαλ-άκιας*].

ροκαμπίλι (η) {άκλ.} **1.** ροκ μουσική των λευκών, που έχει τις ρίζες της στον αμερικανικό Νότο στα μέσα τής δεκαετίας τού '50 **2.** (συνεκδ. στο αρσ. για πρόσ.) αυτός που ακούει συστηματικά την παραπάνω μουσική, ντύνεται και χτενίζεται αναλόγως. Επίσης (οικ.) **ροκαμπιλάς** (ο) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. rockabilly < rock (βλ. λ. *ροκ*) + (hill) billy «βουνήσιος, από τα βουνά τού αμερ. Νότου (κυρ. τα Απαλλάχια όρη)», όπου Billy χαϊδευτ. κύρ. όν.].

ροκάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κρόταλο (ξύλινο, μεταλλικό ή πλαστικό) που παράγει ξερό και δυνατό ήχο και λειτουργεί σαν μύλος, με την περιστροφή οδοντωτού τροχού γύρω από τη λαβή του • **2.** το ροκάνι (βλ.λ.).

ροκάνι (το) {ροκαν-ιού | -ιών} ξυλουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη λείανση ξύλινων επιφανειών ΣΥΝ. πλάνη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥυκάνη*, τού οποίου το επίθημα *-άνη* χαρακτηρίζει λ. που δηλώνουν εργαλεία, λ.χ. *δρεπ-άνη, σκαπ-άνη*. Η λ. ανάγεται πιθ. σε θ. *ruk-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *reuk- «μαδώ, γδέρνω» (αν και απουσιάζει το αναμενόμενο προθεμ. φωνήεν, βλ. λ. *ορυχείον*) και, ως εκ τούτου, συνδ. με λατ. runcāre «σκαλίζω» (πβ. κ. ιρλ. rucht «χοίρος»). Η σύνδ. με σανσκρ. srúc «μακριά κουτάλα για τις θυσίες» δεν φαίνεται πιθανή].

ροκανίδι (το) {ροκανιδ-ιού | -ιών} το υπόλειμμα από το ξύσιμο ξύλινων επιφανειών ή την κοπή ξύλων ΣΥΝ. πλανίδι.
[ΕΤΥΜ. < *ροκάνι* + παραγ. επίθημα *-ίδι*, λ.χ. *βρισ-ίδι, στρωσ-ίδι*].

ροκανίζω ρ. μετβ. {ροκάνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξομαλύνω την επιφάνεια ενός ξύλου με ροκάνι ΣΥΝ. πλανίζω **2.** (μτφ.-εκφραστ.) μασώ (κάτι) σκληρό: *~ παξιμάδι* || *ο σκύλος ροκάνιζε ένα κόκκαλο* **3.** (μτφ.) (α) καταξοδεύω, κατατρώγω: *ροκάνισε όλη την περιουσία τού πατέρα του*· ΦΡ. ***ροκανίζω τον χρόνο*** καθυστερώ σκοπίμως για το συμφέρον μου (β) υπονομεύω κάποιον φθείροντάς τον λίγο-λίγο: *του ροκανίζουν τη θέση διαδίδοντας ανά καιρούς διάφορα εις βάρος του.* – **ροκάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρουκανίζω* < μτγν. *ῥυκανίζω* < *ῥυκάνη* (βλ. κ. *ροκάνι*)].

ροκάς (ο) {ροκάδες} (καθημ.) αυτός που αγαπά πολύ το ροκ (μουσική και χορό) και μιμείται το ντύσιμο και τους τρόπους των δημοφιλών τραγουδιστών τής ροκ. Επίσης **ρόκερ** {άκλ.}.

ροκέ (το) {άκλ.} (στο σκάκι) η μετακίνηση κατά δύο τετράγωνα τού βασιλιά προς τα αριστερά *(μεγάλο ~)* ή προς τα δεξιά *(μικρό ~)* και η ταυτόχρονη (σε μία κίνηση) τοποθέτηση τού πύργου δίπλα του και προς το κέντρο· γίνεται με σκοπό να μεταφερθεί ο βασιλιάς σε ασφαλέστερη θέση κατά το άνοιγμα τής παρτίδας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. roquer < παλ. γαλλ. roc «πύργος» < δημώδ. λατ. rocca «βράχος»].

ροκενρόλ κ. **ροκ-εν-ρόλ** (το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. ρυθμική μουσική που πρωτοεμφανίστηκε ως είδος στις Η.Π.Α. στις αρχές τής δεκαετίας τού 1950 και εξαπλώθηκε αργότερα στη νεολαία τής Ευρώπης και ολόκληρου τού κόσμου· προήλθε από την ανάμειξη τής λαϊκής μουσικής των μαύρων (το ρυθμ εν μπλουζ) και τής μουσικής των λευκών (κυρ. την κάντρι γουέστερν) **2.** (συνεκδ.) ο λικνιστικός χορός που χορεύεται με αυτή τη μουσική και έχει μέτρο 4/4.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *ροκ*].

ρόκερ (ο) → ροκάς

ροκιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-οικ.) (συνηθ. στον πληθ.) ροκ μουσικό κομμάτι ή παίξιμο ροκ μουσικής κυρ. με κιθάρα: *ακούω ροκιές στο ραδιόφωνο.*

ροκοκό (το) {άκλ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** (α) αισθητικό ρεύμα στην ευρωπαϊκή τέχνη τού 18ου αι. (προέκταση τού μπαρόκ), που επικράτησε στη Γαλλία την εποχή τής Αντιβασιλείας στους τομείς κυρ. τής αρχιτεκτονικής, τής γλυπτικής και τής διακοσμητικής (επίπλων και άλλων αντικειμένων)· χαρακτηρίζεται για την κομψότητά του, τις καμπύλες, τα απαλά χρώματα και γενικότ. τη διακόσμηση επιφανειών με κομψά στολίδια (β) (ως επίθ.) έργο τέχνης που ακολουθεί την τεχνοτροπία τού ροκοκό: *~ διακόσμηση* **2.** λογοτεχνικό ρεύμα τής ίδιας εποχής, που περιλαμβάνει έργα ελαφρά, εύθυμα, χαριτωμένα με εκφραστική χάρη και κομψότητα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rococo, λ. τής αργκό, που χρησιμοποιούσαν αρχικώς οι ιδιοκτήτες καλλιτεχνικών εργαστηρίων (ατελιέ), για να περιγράψουν τη συγκεκριμένη τεχνοτροπία. Η λ. ανάγεται (με ανώμαλο σχηματισμό) στο γαλλ. rocaille «χαλίκια, ψηφίδες» (τα οποία χρησιμοποιούνται στον ρυθμό ροκοκό) < παλ. γαλλ. roc «βράχος» < δημώδ. λατ. rocca].

ροκφόρ (το) {άκλ.} γαλλικό τυρί, με έντονη και αλμυρή γεύση, πλούσια και κρεμώδη υφή, τού οποίου το εσωτερικό χαρακτηρίζεται από κηλίδες μούχλας κυανού χρώματος (μύκητες τού γένους πενικίλιο)· παρασκευάζεται από πρόβειο γάλα και ωριμάζει σε υπόγειους χώρους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί, κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. τοπων. Roquefort-sur-Soulzon τής επαρχίας Aveyron (στη Ν. Γαλλία), όπου παράγεται αυτό το είδος τυριού].

ρολάρω ρ. αμετβ. {ρολάρισα} **1.** (για αυτοκίνητο) κινούμαι μόνο με την ορμή που έχω, χωρίς την ισχύ τού κινητήρα **2.** (στους Η/Υ) κινώ το κείμενο προς τα πάνω ή προς τα κάτω (στην οθόνη τού υπολογιστή). — **ρολάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rollare < γαλλ. rouler < δημώδ. λατ. *rotulare < rotula, υποκ. τού λατ. rota «τροχός»].

ρολεΐ (το) {άκλ.} μικρός πλαστικός κύλινδρος, που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, για να τυλίγουν τα μαλλιά τους, ώστε να σταθεροποιείται το χτένισμά τους: *είναι ακόμη με τα ~ στο κεφάλι* || *δεν έβγαλε ακόμη τα ~* (πβ. λ. *μπικουτί*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. roller / rolley < roll «κυλώ, τυλίγω»].

ρολίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ηθοποιός ο οποίος είναι πάρα πολύ καλός όταν υποδύεται συγκεκριμένους ρόλους.
[ΕΤΥΜ. < *ρόλος* + παραγ. επίθημα *-ίστας*, πβ. κ. *ραλ-ίστας*].

ρολό (το) **1.** το κυλινδρικό σχήμα: *κάνω κάτι ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε τυλίγεται αποκτώντας κυλινδρικό σχήμα: *χαρτί υγείας ~* || *~ παπύρου* **3.** φαγητό κυλινδρικού σχήματος με γέμιση κρέατος ή κιμά, που σερβίρεται σε στρογγυλές φέτες: *έβγαλε το ~ από τον φούρνο*· ΦΡ. ***κοτόπουλο ρολό*** κρέας (ψαχνό) κοτόπουλου, στενόμακρου κυλινδρικού σχήματος, με γέμιση από ζαμπόν, τυρί, αβγά κ.ά. **4.** εξωτερικό φύλλο πόρτας ή παραθύρου, που με τη βοήθεια μεταλλικού ελάσματος ή ξύλινων πήχεων τυλίγεται σε κύλινδρο: *σηκώνω / κατεβάζω τα ~* ΣΥΝ. περιελισσόμενο εξώφυλλο· ΦΡ. (μτφ.) ***κατεβάζω τα ρολά*** (i) (για επιχείρηση, εταιρεία ή οργανισμό) διακόπτω τις εργασίες μου, κλείνω, χρεωκοπώ: *εξαιτίας τής μεγάλης οικονομικής κρίσης, πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις κατέβασαν τα ρολά* (ii) (για πρόσ.) χαμηλώνω το βλέμμα λόγω στενοχώριας, αποκτώ μελαγχολική έκφραση: *τι συμβαίνει και κατέβασες τα ρολά;* (iii) (στην ποδοσφαιρική αργκό για τερματοφύλακα) δεν επιτρέπω με την απόδοσή μου να πετύχει γκολ ο αντίπαλος: *απόψε ο τερματοφύλακας έχει κατεβάσει τα ρολά· δεν μπαίνει γκολ με τίποτα!* **5.** μικρός κύλινδρος με μαλακή επιφάνεια από νήματα, που περιστρέφεται γύρω από άξονα και διαθέτει λαβή, με την οποία τον χειρίζονται κυρ. οι ελαιοχρωματιστές για το βάψιμο μεγάλων επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rouleau «κύλινδρος» < rouler «κυλώ, περιστρέφω» (βλ. κ. *ρουλέτα*)].

ρολογάδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα ή εργαστήριο κατασκευής ρολογιών ΣΥΝ. (λόγ.) ωρολογοποιείο.
[ΕΤΥΜ. < *ρολόι, -γιού* + παραγ. επίθημα *-άδικο*].

ρολογάκι (το) → ρολόι

ρολογάς (ο) {ρολογάδες} (λαϊκ.) ο κατασκευαστής ή επιδιορθωτής ρολογιών ΣΥΝ. ωρολογοποιός.

ρολογιά (η) **1.** η πασιφλόρα (βλ.λ.) • **2.** (λαϊκ.-οικ.) το ρολόι.

ρολόι (το) {ρολογ-ιού | -ιών} **1.** (α) (γενικά) κάθε συσκευή μετρήσεως τού χρόνου (β) ***ηλιακό ρολόι*** βλ. λ. *ηλιακός* (γ) ΒΙΟΛ. ***βιολογικό ρολόι*** ο εσωτερικός μηχανισμός (ζώου, φυτού, ανθρώπου), με τον οποίο ρυθμίζεται η κανονικότητα των βιολογικών ρυθμών (λ.χ. ο ρυθμός τής άνθησης, ο γεννητικός κύκλος, πότε νυστάζει, κοιμάται και ξυπνά κανείς κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) (α) όργανο μετρήσεως τού χρόνου, που, στην κλασική του μορφή, έχει στρογγυλή ή τετράγωνη επιφάνεια, πάνω στην οποία υπάρχουν χαραγμένοι αριθμοί από το 1 ώς το 12 ή δώδεκα σημεία (συνήθ. γραμμές) που αντιστοιχούν στους αριθμούς αυτούς και δύο ή τρεις περιστρεφόμενοι δείκτες διαφορετικού μήκους (ένας για τις ώρες, ένας για τα λεπτά και ένας για τα δευτερόλεπτα), από τη θέση των οποίων προσδιορίζουμε την ώρα: *το ~ τής πλατείας / τού τοίχου* || *ηλεκτρονικό* (με ψηφιακές ενδείξεις) / *επιτραπέζιο ~* || *το ~ πάει μπροστά / πίσω* (β) το μικρό ρολόι που φορούμε στο χέρι με λουράκι ή αλυσίδα ή που έχουμε στην τσέπη: *~ χειρός* || *το ~ δείχνει / λέει οκτώ* (η ώρα είναι οκτώ) || *φοράω ~* || *ρυθμίζω / κουρδίζω το ~ μου* || *καλοκουρδισμένο ~* || *χρυσό / ασημένιο ~* || *~ με μπρασελέ / ακριβείας* || *το ~ χάνει λεπτά / δευτερόλεπτα* || *κοίταξε το ~ του και κατάλαβε πως άργησε*· ΦΡ. ***η δουλειά πάει ρολόι / όλα δουλεύουν ρολόι*** όλα προχωρούν καλά, η δουλειά γίνεται σωστά, άψογα: *στο γραφείο ~* **3.** (συνεκδ.) ψηλό κτήριο στο οποίο βρίσκεται τοποθετημένο μηχανικό ρολόι: *το ~ των Ιωαννίνων* **4.** συσκευή που δείχνει την κατανάλωση (ηλεκτρικού ρεύματος, νερού κ.λπ.): *το ~ τής Δ.Ε.Η. / τής Ε.ΥΔ.Α.Π.* ΣΥΝ. μετρητής • **5.** η πασιφλόρα (βλ.λ.). — (υποκ.) **ρολογάκι** (το), (μεγεθ.) **ρολογάρα** (η) (σημ. 1-4).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὡρολόγιον* (βλ.λ.), με σίγηση τού αρχικού άτονου *ω-* και τού ενδοφωνηεντικού *-γ-* (πβ. *κατώγειον* - *κατώι, προσφάγιον* – *προσφάι* κ.τ.ό.)].

ρόλος (ο) **1.** πρόσωπο θεατρικού έργου, το οποίο υποδύεται ο ηθοποιός: *πρωταγωνιστικός / πρώτος / δεύτερος ~* || *~ κομπάρσου* || *παίζω / υποδύομαι / ξέρω καλά τον ~* || *δίνω / διανέμω τους ~* || *η μεγάλη ηθοποιός ήταν πλασμένη για κλασικούς ~* || *ενσάρκωνε καταπληκτικά τον ~ τού μεγαλοαστού* || *διάλεγε πάντοτε στο θέατρο ποιοτικούς ~* || *είχε μπει (μέσα) στο πετσί / στην ουσία τού ~* || *εξασκούνταν επίμονα, για να μάθουν άψογα τους ~ τους*· ΦΡ. ***παιχνίδι υπόδυσης ρόλων*** παιχνίδι όπου οι παίκτες παίζουν τον ρόλο φανταστικών χαρακτήρων σε φανταστικό περιβάλλον / σκηνικό (ως τεχνική τής ψυχιατρι-

κής ή ως εκπαιδευτική τεχνική, λ.χ. στην εκμάθηση ξένων γλωσσών) **2.** (μτφ.) η ιδιαίτερη συμβολή στην πραγματοποίηση ενός έργου ή τη διαμόρφωση μιας κατάστασης: ο ~ *τού σχολείου στη σύγχρονη κοινωνία / τής Ελλάδας στα Βαλκάνια* || *η χώρα μας διαδραμάτισε αποφασιστικό ~ στην απελευθέρωση των ομήρων* || *αναγνωρίζεται ο εκσυγχρονιστικός ~ τού νέου κόμματος στην πολιτική μας ζωή* || *καθοριστικός / ρυθμιστικός / συντονιστικός / εκτελεστικός / ηγετικός / εποπτικός / αρνητικός / ύποπτος / πρωταγωνιστικός / κυρίαρχος* ~· ΦΡ. ***(κάποιος / κάτι) παίζει ρόλο*** (κάποιος / κάτι) έχει σημασία: *δεν αρκεί μόνο να έχεις διαβάσει καλά στις εξετάσεις. παίζει ρόλο και η ψυχολογία τής στιγμής* • **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η κοινωνική συμπεριφορά που αναμένεται από πρόσωπο το οποίο κατέχει συγκεκριμένη κοινωνική θέση σε σχέση με τον κάτοχο άλλης θέσης (λ.χ. ο ρόλος τού πατέρα ή τής μητέρας στην οικογένεια, τού ηγέτη στην πολιτική, οι ρόλοι των δασκάλων και των μαθητών στο σχολείο κ.λπ.): *το παιδί αρχίζει να μαθαίνει το παιχνίδι των ~ στην οικογένεια* || *παραδοσιακοί* ~ (βλ. λ. *παραδοσιακός*) || *γνωρίζω / αντιστρέφω τους* ~· ΦΡ. ***σύγκρουση ρόλων*** για πρόσωπο που πρέπει να εκτελέσει ταυτόχρονα δύο ή περισσότερους ρόλους με ασυμβίβαστες μεταξύ τους απαιτήσεις (λ.χ. ενός αστυνομικού που πρέπει να συλλάβει τον γυιο του ή μιας γυναίκας εργαζόμενης και ταυτόχρονα μητέρας, συζύγου, νοικοκυράς κ.λπ.) ή για πρόσωπο που αντιλαμβάνεται διαφορετικά το περιεχόμενο τού ρόλου του από αυτούς που κατέχουν παρεμφερείς ρόλους. — (υποκ.) **ρολάκι** (το) κ. **ρολάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rôle, αρχική σημ. «τυλιγμένο χειρόγραφο, κατάλογος» και αργότερα «κείμενο σεναρίου, το οποίο έπρεπε να μάθει ο ηθοποιός», < λατ. rotulus «κύλινδρος, μικρός τροχός», υποκ. τού rota «τροχός». Η φρ. *παιχνίδι υπόδυσης ρόλων* αποδίδει το αγγλ. role-playing game, ενώ η φρ. *(δεν) παίζει ρόλο* αποδίδει το γαλλ. (ne pas) jouer (auc)un rôle].

Ρομ *(ο)* (διεθνής όρος) {άκλ.} *ο* Τσιγγάνος. Επίσης **Ρόμα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνοι*.

[ΕΤΥΜ. < διεθν. Rom < τσιγγαν. rom «σύζυγος, νυμφευμένος άνδρας» < σανσκρ. ḍombaḥ «κατώτερος μουσικός»].

ROM (η) ΠΛΗΡΟΦ. η μνήμη ενός Η/Υ που περιέχει δεδομένα ή προγράμματα (συνήθως) τού κατασκευαστή, τα οποία είναι μονίμως αποθηκευμένα και συνήθ. δεν μπορούν να μεταβληθούν: *ένα κύκλωμα* ~.

[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. φρ. Read Only Memory «Μνήμη μόνο αναγνώσιμη»].

ρομανικός, -ή, -ό [1813] κ. (παλαιότ. ορθ. *ρωμανικός*) **1.** αυτός που σχετίζεται με λαό που η γλώσσα του προέρχεται από τη Λατινική· νεολατινικός ΣΥΝ. λατινογενής **2.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***ρομανικές γλώσσες*** οι γλώσσες που προέρχονται από τη δημώδη Λατινική (λ.χ. η Γαλλική, η Ιταλική, η Ισπανική, η Πορτογαλική, η Ρουμανική, η Προβηγκιανή, η Καταλανική και η Ραιτορομανική) ΣΥΝ. νεολατινικές / λατινογενείς *γλώσσες* (β) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***ρομανική τέχνη*** η τέχνη που αναπτύχθηκε στη Δ. Ευρώπη από τον 10ο ώς τον 12ο αι. και ακολούθησε τα πρότυπα τής αρχαίας ρωμαϊκής τέχνης, αξιοποιώντας παράλληλα ορισμένες βυζαντινές και ανατολικές επιδράσεις.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. roman < παλ. γαλλ. romans «λαϊκή γλώσσα (σε αντίθεση με την κλασική Λατινική)» και «κείμενο γραμμένο σε αυτή τη γλώσσα» < δημώδ. λατ. *romanice (επίρρ.) «κατά τον τρόπο των Ρωμαίων» < λατ. Romanicus < Roma «Ρώμη». Η λ. μαρτυρείται και με τη γρ. *ρωμανικός* (με την επίδρ. τού *Ρώμη*)].

ρομανιστής (ο), **ρομανίστρια** (η) {ρομανιστριών} επιστήμονας που ασχολείται με τις ρομανικές γλώσσες.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. Romanista < λατ. Romanus «Ρωμαίος» < Roma «Ρώμη»].

ρομάντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. ενόργανη μουσική σύνθεση με συναισθηματικό, λυρικό χαρακτήρα **2.** (μτφ.) η ονειροπόληση, ο ρεμβασμός: *πάνω στη γλυκιά ~ άρχισαν τα τραγουδάκια* || *πήγαν ~ στην παραλία*. Επίσης **ρομαντζάδα**.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. romanza (βλ. κ. *ρομάντζο*)].

ρομαντζάρω ρ. αμετβ. {ρομαντζάρισα} ρεμβάζω, απολαμβάνω τη φύση, το τοπίο ή αναπολώ: *τα βράδια ρομαντζάρει στον κήπο τού εξοχικού του*.

ρομάντζο κ. **ρομάντσο** (το) (στη λογοτεχνία) **1.** (α) αφήγημα με ερωτική υπόθεση: *ιπποτικά* ~ (β) (μειωτ.) χαμηλού επιπέδου ερωτικό αφήγημα: *βιβλία τσέπης με φθηνά* ~ || *λαϊκό* ~ ΣΥΝ. μυθιστόρημα, μυθιστορία **2.** ερωτική ιστορία: *το ~ τους κράτησε λίγο*.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. romanzo < δημώδ. λατ. *romanice (βλ. λ. *ρομανικός*)].

ρομαντικός, -ή, -ό [1829] **1.** αυτός που σχετίζεται με το καλλιτεχνικό ρεύμα τού ρομαντισμού: ~ *συγγραφέας / σχολή / ρεύμα / τεχνοτροπία / ποίηση* || (ως ουσ.) *οι ρομαντικοί τού 19ου αι.* **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από συναισθηματισμό, τρυφερά αισθήματα: ~ *έρωτας / χειρονομία / λόγια* **3.** αυτός που περιέχει στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζουν τον ρομαντισμό, λ.χ. λυρισμό, στοιχεία τής φύσης, έρωτα, ποιητική διάθεση κ.ά.: ~ *ταινία / περιβάλλον* || *δημιουργώ ~ ατμόσφαιρα* (λ.χ. με αναμμένα κεριά, λουλούδια, απαλή μουσική, χαμηλό φωτισμό κ.λπ.) ΑΝΤ. πεζός **4.** αυτός στον οποίο αρέσει η ονειροπόληση και ο ρεμβασμός, η νοσταλγία: *ένας αθεράπευτα ~ νέος* ΣΥΝ. ονειροπόλος, ονειροπαρμένος **5.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται μακριά από την πραγματικότητα, που βλέπει τα πράγματα συναισθηματικά ή εξιδανικευμένα: *μήπως είμαι πολύ ~, όταν μιλάω σήμερα για επιστροφή στις ηθικές αξίες;* ΣΥΝ. ουτοπιστής, ιδεαλιστής ΑΝΤ. ρεαλιστής, προσγειωμένος. — **ρομαντικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ., **ρομαντικότητα** (η) [1868].

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. romantique < παλαιότ. γαλλ. romant «ρομάντζο, μεσαιωνικό μυθιστόρημα» < romans (για το οποίο βλ. λ. *ρομανικός*)].

ρομαντισμός (ο) [1829] **1.** κίνημα λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό που αναπτύχθηκε στο πρώτο μισό τού 19ου αι. ως αντίδραση στον νεοκλασικισμό και τον ορθολογισμό των προηγούμενων αιώνων και έδωσε έμφαση στον ρόλο τού συναισθήματος, τής φαντασίας, τού αυθορμητισμού, τού συγκινησιακού και τού εξωτικού/ονειρικού στοιχείου, με ιδιαίτερη προτίμηση σε θέματα όπως η φύση, η περιπέτεια, η ελευθερία, ο ηρωισμός, ο έρωτας κ.ά., στο τοπικό και λαϊκό στοιχείο κ.α. **2.** ο ρομαντικός χαρακτήρας, το ρομαντικό πνεύμα: *ο ~ τής εφηβείας / των φοιτητικών χρόνων*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. romantisme (βλ. λ. *ρομαντικός*)].

ρομβία (η) {ρομβιών} παλαιότερο λαϊκό έγχορδο μουσικό όργανο, που περιείχε έναν κύλινδρο, ο οποίος περιστρεφόταν, αποδίδοντας μουσικά κομμάτια και στηριζόταν σε ρόδες (πβ. λ. *λατέρνα*).

[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. ανάγνωση (στην Ελλην.) τής φίρμας τού ιταλικού εργοστασίου ΡΟΜΒΙΑ (ορθή προφορά: *Πόμπια*), το οποίο κατασκεύαζε λατέρνες].

ρομβικός, -ή, -ό → ρόμβος

ρομβοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ρομβοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα ρόμβου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ρόμβος (ο) **1.** ΓΕΩΜ. το μη ορθογώνιο παραλληλόγραμμο, που έχει τις τέσσερις πλευρές του ίσες • **2.** ΖΩΟΛ. το ψάρι καλκάνι • **3.** (λόγ.) η σβούρα • **4.** ΝΑΥΤ. καθεμιά από τις τριάντα δύο διαιρέσεις τού ανεμολογίου τής πυξίδας. — **ρομβικός,** -ή, -ό [1886].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥόμβος*, το οποίο εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ῥεμβ-*, όπως απαντά στο μτγν. *ῥέμβομαι* «περιφέρομαι άσκοπα, περιπλανώμαι» (βλ. λ. *ρεμβάζω*). Η λ. *ῥόμβος* αναφερόταν αρχικά σε ένα ξύλινο κυκλοτερές σώμα, που περιστρέφεται γύρω από μια χορδή, ενώ η σημ. τού παραλληλογράμμου με τις ίσες πλευρές και τις άνισες γωνίες είναι μτγν.].

ρομβωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει χωριστεί σε ρομβοειδή σχήματα.

ρόμπα (η) {δύσχρ. ρομπών} **1.** πρόχειρο εξωτερικό φόρεμα, που φορούν συνήθ. γυναίκες στο σπίτι • **2.** (αργκό-υβριστ.) για πρόσωπο που έχει γίνει ρεζίλι, στη ΦΡ. ***γίνομαι ρόμπα***. — (υποκ.) **ρομπίτσα** κ. **ρομπούλα** (η) κ. **ρομπάκι** (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. roba < παλ. γαλλ. robe, αρχική σημ. «πολυτελές ένδυμα, που ο εχθρός αρπάζει ως λάφυρο», < φρανκον. rauba «λεία, λάφυρο» (πβ. γερμ. rauben «αρπάζω, ληστεύω»)].

ρομπ-ντε-σάμπρ (η) {άκλ.} μακριά ρόμπα, συνήθ. καλής ποιότητας, που φοριέται μέσα στο σπίτι.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. robe de chambre «ρόμπα δωματίου»].

ρομπόλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) ποικιλία σταφυλιού από την Κεφαλ(λ)ονιά **2.** (συνεκδ.) το κρασί που παράγεται από το σταφύλι αυτό.

[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ρομπότ (το) {άκλ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. αυτόματη προγραμματιζόμενη ή/και τηλεχειριζόμενη συσκευή, που υποκαθιστά τον άνθρωπο σε βιομηχανικές, επιστημονικές και διάφορες άλλες εργασίες (κατασκευές, επικίνδυνες έρευνες τής αστυνομίας, υπολογισμούς, κοπιαστικές δουλειές κ.ά.) και η οποία έχει άλλοτε τη μορφή ανθρώπου και άλλοτε το σχήμα βραχίονα (κυρ. για τις τυποποιημένες εργασίες σε εργοστάσια): *η συναρμολόγηση των κομματιών των αυτοκινήτων γίνεται από ~* || *δουλεύει σαν ~* (χωρίς να κουράζεται, χωρίς να σταματά, με τρόπο απόλυτα πειθαρχημένο και προγραμματισμένο) **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που σκέπτεται και δρα μηχανικά ή χωρίς δική του βούληση, που υπακούει στις εντολές άλλου: *στο βιβλίο του περιγράφει μια κοινωνία όπου οι άνθρωποι έχουν μετατραπεί σε ~*. — (υποκ.) **ρομποτάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. < τσεχ. robot (< robota «εργασία, έργο»), λ. που σχηματίστηκε από τον Τσέχο συγγραφέα Josef Čapek και χρησιμοποιήθηκε κυρ. από τον αδελφό του Karel Čapek (1890-1938) στο μυθιστόρημα *R.U.R.* (1920): *Rossum's Universal Robots*].

ρομποτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το ρομπότ (βλ.λ.): ~ *έλεγχος / συσκευή* **2. ρομποτική** (η) κλάδος τής κυβερνητικής (βλ.λ.) που ασχολείται με τη χρήση και τον έλεγχο των ρομπότ, κυρ. στη βιομηχανία.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. robotics].

ρομφαία (η) {ρομφαιών} **1.** μεγάλο και πλατύ δίκοπο σπαθί: *γυμνή* ~ **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η πύρινη σπάθα που φέρουν οι άγγελοι.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥομφαία*, λ. που παρουσιάζει επίθημα *-αία* (πβ. *αὐλ-αία*, *θυρ-αία*, *κορυφ-αία*), αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο αγν. προελεύσεως. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο τ. **ῥομφή* «καμπύλη, αγκίστρι» και, επομένως, συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ῥομφεῖς· ἱμάντες οἷς ῥάπτεται τὰ ὑποδήματα*, ίσως και με το ουσ. *ῥάμφος*].

ρομφαιοφόρος, -ος, -ο οπλισμένος με ρομφαία.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ρομφαία* + *-φόρος* < *φέρω*].

ρονιά *(η)* **1.** (συνήθ. στον πληθ.) οι στάλες τής βροχής που πέφτουν από τη στέγη σπιτιού **2.** το δάκρυ: «*τα μάτια του έτρεχαν ρονιές*» (Δ. Σολωμός).

[ΕΤΥΜ. Πιθ. από συμφυρμό των λ. *ροή* και *σταλιά*, με την επίδρ. τού ρ. *ραίνω*].

ροντάρω ρ. μετβ. {ροντάρισ-α, -τηκα, -μένος} βάζω σε κίνηση καινούργιο αυτοκίνητο ή καινούργια μηχανή, με τρόπο ώστε να λειτουργήσουν σταδιακά και ομαλά όλα τα τμήματά τους. — **ροντάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rodare < γαλλ. roder < λατ. rodere «τρώγω, περιτρώγω». Κατά τον 19ο αι. η ιταλ. λ. χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «λιμάρω (ένα κομμάτι μετάλλου)», καθώς και «πρωτοχρησιμοποιώ μια μηχανή»].

ροντέο (το) {άκλ.} δημόσια επίδειξη ικανότητας στην ίππευση άγριων αλόγων και ταύρων ή στη σύλληψη βοοειδών ή αλόγων με το πέταγμα σχοινιού με θηλιά (λάσο) μέσα σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο. που περικλείεται από εξέδρες για το κοινό, ή στην τιθάσευση αγέλης.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. rodeo < ρ. rodear «περικυκλώνω» < λατ. rotare < rota «τροχός»].

ροντό (το) {άκλ.} (στη γαλλική ποίηση) ποίημα με στερεότυπη δομή, δύο ομοιοκαταληξίες και επαναλαμβανόμενους στίχους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rondeau, αρχική σημ. «μικρός κύκλος». < παλ. γαλλ. rondel, υποκ. τού rond «κύκλος» < reond < δημώδ. λατ. *retundus < λατ. rotundus «τροχοειδής, κυκλοτερής, στρογγυλός» < rota «τροχός»].

ρόντο (το) {άκλ.} φόρμα ως επί το πλείστον τής οργανικής μουσικής, στην οποία ένα θέμα (επωδός. ρεφρέν) επανέρχεται συνεχώς. ενώ ανάμεσα στις επανόδους παρεντίθεται μουσικό υλικό που ολοένα ανανεώνεται (τυπική φόρμα για το τελευταίο μέρος τού κλασικού κοντσέρτου, ή τής κλασικής σονάτας): *το τελευταίο μέρος τού κοντσέρτου είναι γραμμένο σε φόρμα ~* ‖ *είναι ένα ~* (βλ. κ. λ. *ροντό*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rondo < γαλλ. rondeau (βλ. λ. *ροντό*)].

ροογράφος (ο) ΗΛΕΚΤΡ. όργανο αυτόματης καταγραφής των μεταβολών εντάσεως τού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ. < *ροο-* (< *ρέω*) + *-γράφος* < *γράφω*].

ροόμετρο (ο) {ροομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. μετρητής τής ροής ρευστού ή αερίου που κινείται σε αγωγό.
[ΕΤΥΜ. < *ροο-* (< *ρέω*) + *μέτρο*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. flow metre].

ροοστάτης (ο) → ρεοστάτης

ρόουντ μούβι (η/το) ΚΙΝΗΜΑΤ. ελλην. *ταινία δρόμου*· κινηματογραφική ταινία όπου ο κεντρικός χαρακτήρας περιπλανάται ή ταξιδεύει είτε διαφεύγοντας από κάτι είτε στο πλαίσιο προσωπικών αναζητήσεων (υπαρξιακών ανησυχιών).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. road-movie].

ροπαλιά (η) χτύπημα με ρόπαλο (βλ.λ.).

ρόπαλο (το) {ροπάλ-ου | -ων} ξύλινο, χοντρό και συνήθ. κυλινδρικό ραβδί, λεπτότερο στη λαβή: *τους επιτέθηκαν με ~ και πέτρες* ‖ *το ~ τού Ηρακλή*· ΦΡ. ***διά ροπάλου*** με χτυπήματα, με βίαιο τρόπο: *επέβαλε την τάξη ~* ‖ *απαγορεύεται αυστηρώς και ~ το κάπνισμα στους χώρους εργασίας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρόπαλον* < θ. *ροπ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ρέπω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αλον*, πβ. *πέτ-αλον, στρόφ-αλον*].

ροπαλοφόρος, -ος, -ο {μεσν.} αυτός που φέρει ρόπαλο. οπλισμένος με ρόπαλο: *~ κακοποιοί.*

ροπή (η) **1.** ΦΥΣ. διανυσματικό φυσικό μέγεθος το οποίο αποτελεί το αίτιο τής στροφικής κίνησης των σωμάτων· το μέτρο του ισούται με το γινόμενο τού μέτρου τής δύναμης επί την απόσταση τού φορέα τής δύναμης από τον άξονα περιστροφής: *~ δυνάμεως / ζεύγους δυνάμεων* ‖ *μαγνητική / ηλεκτρική ~* **2.** (μτφ.) η τάση, η προτίμηση για ορισμένα πράγματα ή για συγκεκριμένη συμπεριφορά: *έχει ~ προς την κλεψιά / προς το ψέμα* (πβ. λ. *κλίση, πάθος, ρέπω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ροπή*, αρχική σημ. «η κλίση τής πλάστιγγας λόγω άνισων βαρών». < *ρέπω* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. είναι μτγν.].

ρόπτρο (το) (λόγ.) μεταλλικό αντικείμενο διαφόρων σχημάτων, που βρίσκεται στην εξώπορτα σπιτιών αντί για κουδούνι και το οποίο κρούουν οι επισκέπτες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρόπτρον* < θ. *ροπ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ρέπω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. *κλεῖσ-τρον, πλῆκ-τρον*].

ροσμαρί (το) {ροσμαρ-ιού | -ιών} το δενδρολίβανο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βεν. rosmarin < μεσν. λατ. ros marinus «θαλασσινή δροσιά, φυτό τής μεσογειακής θάλασσας»].

ροσμπίφ (το) → ροζμπίφ

ροσόλι (το) {χωρ. γεν.} λικέρ αρωματισμένο με απόσταγμα τριαντάφυλλου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rosolio, πιθ. < μεσν. λατ. ros solis «δροσιά τού ηλίου, σκιά»].

ρόστο (το) {άκλ.} κοκκινιστό κρέας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. arrosto < ρ. arrostire «ψήνω, φρυγανίζω» < ar- προθεματ. + -rostire < αρχ. γερμ. rōstjan (> γερμ. rösten, αγγλ. roast)].

ρότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΝΑΥΤ. η πορεία, το δρομολόγιο τού πλοίου **2.** (μτφ.) ο προσανατολισμός: *αλλάζω ~* ● **3.** ΜΟΥΣ. μεσαιωνικό έγχορδο όργανο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rotta < δημώδ. λατ. rupta (via) «διανοιγμένος δρόμος (κυρ. μέσα από δάσος)» < λατ. ruptus. μτχ. τού ρ. rumpere «διασπώ, διασχίζω, διαρρηγνύω». Από την ίδια λατ. φρ. προέρχεται και η συνώνυμη γαλλ. λ. route].

ροταριανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διεθνή λέσχη των Ρόταρι, η οποία αποσκοπεί στην κοινωνική και φιλανθρωπική προσφορά, καθώς και στη φιλία των λαών: *~ όμιλος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Rotarian < Rotary Club, από το επίθ. rotary «περιστροφικός. εναλλασσόμενος» (< μεσν. λατ. rotarius < λατ. rota «τροχός»). επειδή στον αρχικό σχεδιασμό τής λέσχης περιλαμβάνονταν οι εκ περιτροπής (in rotation) συνεδριάσεις στα γραφεία καθενός μέλους].

ροτόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΑΡΧΙΤ. τύπος ρωμαϊκού κτηρίου με κυκλική κάτοψη και θόλο· (γενικότ.) κτήριο με τέτοιο σχήμα: *η ~ τού Αγίου Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη* **2.** (συνεκδ.) στρογγυλό τραπέζι ή τραπεζομάντηλο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rotonda < λατ. rotundus «τροχοειδής. κυκλικός» < rota «τροχός»].

ρότορας (ο) {ροτόρων} ΤΕΧΝΟΛ. το περιστρεφόμενο πηνίο ηλεκτρικού κινητήρα, γεννήτριας ή η περιστρεφόμενη πλάκα πυκνωτή· αλλιώς *δρομέας, οπλισμός, στροφείο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. rotor, συγκεκομμ. τ. τού rotator «στροφέας» < λατ. rotator < rota «τροχός»].

ρουά (το) {άκλ.} (στο σκάκι) το πιόνι «βασιλιάς»· συνήθ. ως απειλή αυτού τού πιονιού: *του έκανε ~* ‖ *~ ματ!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. roi «βασιλιάς» < παλ. γαλλ. rei < λατ. rex].

Ρουάντα (η) (γαλλ. République Rwandaise, κινυαρουάντα Republika y'u Rwanda = Δημοκρατία τής Ρουάντας) κράτος τής ΚΑ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Κιγκάλι. επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και την Κινυαρουάντα και νόμισμα το φράγκο Ρουάντας. — **Ρουαντέζος** (ο), **Ρουαντέζα** (η), **ρουαντέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ρουαντ. Rwanda, αγν. ετύμου].

ρουβίδιο (το) [1892] {ρουβιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Rb), που ανήκει στην ομάδα των μετάλλων των αλκαλίων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. rubidium < λατ. rubidus «πορφυρός, κόκκινος» (< rubere «κοκκινίζω, ερυθριώ»). Το χημικό στοιχείο ονομάστηκε έτσι λόγω των δύο ερυθρών γραμμών στην ορατή περιοχή τού φάσματός του].

Ρουβίκων (ο) {Ρουβίκων-ος, -α} ΙΣΤ. ποταμός στη ΒΑ. Ιταλία, που αποτελούσε το σύνορο μεταξύ τής Εντεύθεν των Άλπεων Γαλατίας και τής Ιταλίας, γνωστός από την απόφαση τού Ιουλίου Καίσαρα να τον διαβεί κηρύσσοντας τον πόλεμο στη Σύγκλητο και στον Πομπήιο το 49 π.Χ., λέγοντας τη φράση «ο κύβος ερρίφθη»· ΦΡ. ***η διάβαση τού Ρουβίκωνος / διέβη τον Ρουβίκωνα*** για αποφασιστική ενέργεια σε κρίσιμη στιγμή. Επίσης **Ρουβίκωνας**.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Rubico, -ōnis < rubicundus «κατακόκκινος», εξαιτίας τού χρώματος που έχει η λάσπη τού ποταμού].

ρούβλι (το) {ρουβλί-ου | -ων} η ρωσική νομισματική μονάδα.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. rubl' < παλαιότ. ρωσ. rubli. αρχική σημ. «κούτσουρο, απομεινάρι» < rubiti «κόβω, πελεκώ»].

ρούγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) δρόμος, οδός: *μες στις φαρδιές τις ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. (πβ. μτγν. *ρούα*) < λατ. ruga «πτυχή, ρυτίδα»].

ρουζ (το) {άκλ.} καλλυντική πούδρα που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, για να δώσουν ροδαλό χρώμα στα μάγουλά τους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rouge < λατ. rubeus «ερυθρός»].

Ρουθ (η) {άκλ.} **1.** Μωαβίτισσα πρόγονος τού Δαβίδ, τής οποίας η ζωή εξιστορείται στο ομώνυμο βιβλίο τής Π.Δ. και αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Re'ut. πιθ. σημ. «φίλος»].

ρουθήνιο (το) {ρουθηνί-ου | -ων} ΧΗΜ. σπάνιο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ru), το οποίο χρησιμοποιείται σε κράματα, για να τους προσδίδει σκληρύτητα (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. ruthenium < μεσν. λατ. Ruthenia, περιοχή τής Α. Ουκρανίας, όπου ανακαλύφθηκε το χημικό στοιχείο].

ρουθούνι (το) {ρουθουν-ιού | -ιών} καθένα από τα δύο μικρά ανοίγματα στο κάτω μέρος τής μύτης, από όπου εισέρχεται ο αέρας κατά την εισπνοή· ΦΡ. (α) ***μπαίνω στη μύτη / στο ρουθούνι (κάποιου)*** βλ. λ. *μύτη* (β) ***έχει γερά / καλό ρουθούνι*** έχει καλή όσφρηση (γ) ***δεν έμεινε ρουθούνι*** σκοτώθηκαν. χάθηκαν όλοι: *βομβάρδισαν το χωριό ανελέητα και ~* (δ) ***δεν άνοιξε ρουθούνι*** βλ. λ. *ανοίγω*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **ρώθων** (ο) {μτγν.} {ρώθωνος}. — (υποκ.) **ρουθουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρουθούνιν* < **ρωθώνιον*, υποκ. τού μτγν. *ρώθων* (κυρ. πληθ. *ρώθωνες*), λ. που παρουσιάζει επίθημα *-ων*, χαρακτηριστικό των ουσ. που δηλώνουν μέρη τού σώματος (πβ. *πώγ-ων, σιαγ-ών, βραχί-ων* κ.ά.). Ως προς την ετυμολογία. δεν υπάρχει επιβεβαιωμένη άποψη· ίσως συνδ. με το αρχ. *ρόθος* «θόρυβος, βουή» (πιθ. από το φύσημα τής μύτης). το οποίο ανάγεται στην ετεροιωμ. βαθμ. τής ρ. *sr-edh- (βλ. λ. *ρέω*)].

ρουθουνίζω ρ. αμετβ. {ρουθούνισα} αναπνέω από τα ρουθούνια. κάνοντας θόρυβο. Επίσης (αρχαιοπρ.) **ρωθωνίζω**. — **ρουθούνισμα** (το).

ρουκέτα (η) {ρουκετών} **1.** μικρό βλήμα που προωθείται με πυραυλικό σύστημα **2.** πυροτέχνημα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rocchetta, υποκ. τού rocca «ρόκα. αδράχτι» (βλ. λ. *ρόκα*) λόγω τού σχήματος τού πυραύλου].

ρουκετοβόλος, -ος, -ο **1.** αυτός που ρίχνει ρουκέτες **2.** ***ρουκετοβόλο*** (το) οπλικό σύστημα που εκτοξεύει ρουκέτες.
[ΕΤΥΜ. < *ρουκέτα* + *-βόλος* < *βάλλω*].

ρουλεμάν (το) {άκλ.} ελλην. *κυλισιοτριβέας*· ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό εξάρτημα που αποτελείται από δύο ομόκεντρους μεταλλικούς δακτυλίους (κυλίνδρους· έναν εξωτερικό, έναν εσωτερικό), οι οποίοι έχουν ανάμεσά τους κυλιόμενα μέρη (λ.χ. ατσάλινες μπίλιες, βελόνες κ.ά.)· παρεμβάλλεται συχνά ανάμεσα σε ένα περιστρεφόμενο αντικείμενο και τον άξονά του (λ.χ. ανάμεσα σε μια ρόδα και τον άξονά της) για τη στήριξη τού άξονα και την ελάττωση των τριβών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. roulement < ρ. rouler «περιστρέφω. κυλώ» < rouelle < δημώδ. λατ. rotella, υποκ. τού λατ. rota «τροχός»].

ρουλέτα (η) {ρουλετών} **1.** συσκευή σε καζίνο αποτελούμενη από δίσκο με 37 ή 38 αριθμημένα χωρίσματα σε χρώμα μαύρο και κόκκινο εναλλάξ, ο οποίος περιστρέφεται και στον οποίο ρίχνεται και κυλά με αντίθετη φορά μια μπίλια **2.** (συνεκδ.) το τυχερό παιχνίδι (συνήθ. σε καζίνο) στο οποίο κάθε παίκτης στοιχηματίζει σε έναν ή περισσότερους αριθμούς ή και σε χρώμα τής παραπάνω συσκευής και κερδίζει, αν η μπίλια σταματήσει σε αριθμό ή/και χρώμα, στα οποία έχει στοιχηματίσει· ΦΡ. ***ρώσικη ρουλέτα*** (i) επικίνδυνο παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης έχει στραμμένη στον κρόταφό του κάννη εξάσφαιρου περιστρόφου, στις θαλάμες τού οποίου έχει τοποθετηθεί ένα μόνο φυσίγγιο και πιέζει τη σκανδάλη, χωρίς να ξέρει αν το περίστρο-

φο θα εκπυρσοκροτήσει (ii) (μτφ.) κάθε διαδικασία η οποία ενέχει το στοιχείο τού απρόβλεπτου και στην οποία τα μέρη καλούνται διαδοχικά να συμμετάσχουν, μέχρι να αναδειχθεί ο νικητής: (στο ποδόσφαιρο) *αν δεν υπάρξει νικητής στην παράταση, η ομάδα που θα προκριθεί, θα βγει από τη ~ των πέναλτι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. roulette < rouler «κυλώ, περιστρέφω» < rouelle < δημώδ. λατ. rotella, υποκ. τού λατ. rota «τροχός»].

Ρουμ (ο) {άκλ.} (κατά τους Άραβες και Τούρκους) ο Ρωμιός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Rum (βλ. λ. *Ρωμιός*)].

ρουμάνι (το) {ρουμαν-ιού | -ιών} αδιάβατη έκταση με δέντρα και θάμνους ΣΥΝ. δάσος, λόγγος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. orman < or «δάσος» + -man].

Ρουμανία (η) [1890] (ρουμ. România) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Βουκουρέστι, επίσημη γλώσσα τη Ρουμανική και νόμισμα το λέι. — **Ρουμάνος** (ο), **Ρουμάνα** (η), **ρουμανικός**, -ή, -ό [1891] κ. (καθημ.) **ρουμάνικος**, -η, -ο, **Ρουμανικά** κ. (καθημ.) **Ρουμάνικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Roumanie < ρουμ. România < λατ. Romani «Ρωμαίοι», λόγω των ρωμαϊκών στρατευμάτων τού αυτοκράτορα Τραϊανού, ο οποίος κατέκτησε την περιοχή τής Δακίας στις αρχές τού 2ου αι. μ.Χ.].

ρουμανίζω ρ. αμετβ. ΙΣΤ. **1.** υιοθετώ τις ρουμανικές απόψεις σε ένα θέμα· (ειδικότ.) ακολουθώ τη ρουμανική προπαγάνδα ως προς την εθνική προέλευση των Βλάχων των Βαλκανίων (βλ. κ. λ. *Βλάχος*, ΣΧΟΛΙΟ) **2.** ***ρουμανίζοντες*** (οι) αυτοί που ακολουθούσαν στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι. τη ρουμανική προπαγάνδα για την εθνική καταγωγή των Βλάχων των Βαλκανίων και προσπαθούσαν να προκαλέσουν εθνικό μειονοτικό ζήτημα ή/και να δημιουργήσουν αυτόνομο βλαχικό κράτος στις περιοχές όπου κατοικούσαν Βλάχοι.

Ρούμελη (η) **1.** η Στερεά Ελλάδα (βλ.λ.) **2.** ΙΣΤ. (α) η χώρα των Ρουμ (δηλ. των Ρωμιών) κατά τους Άραβες και τους Τούρκους (πριν από την άλωση τής Κωνσταντινούπολης το 1453), δηλ. το Βυζάντιο· (ειδικότ.) η Μ. Ασία (β) (μετά το 1453) οι ευρωπαϊκές τουρκικές επαρχίες τής Ν. Βαλκανικής Χερσονήσου (χωρίς τα νησιά τού Αιγαίου Πελάγους) (βλ. κ. λ. *Ρωμυλία*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Rumeli «χώρα των Ρωμιών», αρχικώς «η ευρωπαϊκή Τουρκία» (Α. Θράκη). < Rum < αραβ. Rumi < μεσν. *Ρωμιός* (βλ.λ.)].

Ρουμελιώτης (ο) {Ρουμελιωτών} αυτός που κατοικεί στη Ρούμελη ή κατάγεται από αυτήν ΣΥΝ. Στερεοελλαδίτης. — **Ρουμελιώτισσα** (η), **ρουμελιώτικος**, -η, -ο, **Ρουμελιώτικα** (τα).

ρούμι (το) {χωρ. γεν.} δυνατό οινοπνευματώδες ποτό, που παράγεται με απόσταξη από προϊόντα ζαχαροκάλαμου (μελάσα).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. rum < αγγλ. rum, συγκεκομμένος τ. τού παλαιότ. rumbullion / rumbustion, αγν. ετύμου].

ρούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κουβανέζικος χορός, που έγινε γνωστός στις αρχές τού 20ού αιώνα, στον οποίο οι χορευτές κρατούν ακίνητο τον κορμό τους και εκτελούν βήματα με ανεπαίσθητο λίκνισμα των γοφών τους.
[ΕΤΥΜ. < αμερ.-ισπ. rumba / rhumba, αγν. ετύμου].

ρουμπαγιάτ (το) {άκλ.} (λογοτ.) τετράστιχο περσικό ποίημα.
[ΕΤΥΜ. < περσ. rubaiyat < αραβ. ruba'iyah < rybā'iy «τετραμερής σύνθεση»].

ρουμπινές (ο) {ρουμπινέδες} ελλην. *στρόφιγγα*· η κάννουλα τής βρύσης, που επιτρέπει το άνοιγμα, το κλείσιμο και τη ρύθμιση τής ροής τού υγρού σε μια βρύση. Επίσης **ρουμπινέτο** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. robinet, υποκ. τού Robin, προσωνύμιο που χρησιμοποιούσαν για τα πρόβατα, παραλλαγή τού κυρ. ον. Robert. Η σημερινή σημ. οφείλεται στο γεγονός ότι αρχικά οι στρόφιγγες είχαν το σχήμα κεφαλής προβάτου].

Ρουμπίνη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *ρουμπίνι*].

ρουμπινής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ρουμπινιού **2.** ***ρουμπινί*** (το) το χρώμα τού ρουμπινιού.

ρουμπίνι (το) {ρουμπιν-ιού | -ιών} πολύτιμος λίθος κόκκινου χρώματος, ορυκτό οξίδιο τού αργιλίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. rubin, παράλλ. τ. τού rubis < μεσν. λατ. rubinus < λατ. rubeus < ruber «ερυθρός, κόκκινος»].

ρούμπος (ο) **1.** ΝΑΥΤ. το ανεμολόγιο ● **2.** βαθμολογική μονάδα σε διάφορα ατομικά ή ομαδικά παιδικά παιχνίδια: *πόσους ~ έκανες;*
[ΕΤΥΜ. < *ρουμπώνω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

ρουμπρίκα (η) {δύσχρ. ρουμπρικών} **1.** (α) τίτλος που υποδηλώνει το περιεχόμενο δημοσιογραφικού άρθρου σε εφημερίδα ή περιοδικό (β) τακτικό άρθρο (στήλη) σε έντυπο σχετικά με καθορισμένο θέμα: *οι πολιτικές και κοινοτικές ρουμπρίκες* ● **2.** έγχρωμο διακοσμητικό σχέδιο στην αρχή ή στα ενδιάμεσα των κεφαλαίων βιβλίων ή εντύπων ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργική οδηγία στο περιθώριο εκκλησιαστικού βιβλίου, γραμμένη με κόκκινο μελάνι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rubrique, αρχική σημ. «κόκκινη ώχρα, επικεφαλίδα βιβλίου γραμμένη με κόκκινο μελάνι», < λατ. rubrica «κοκκινόχωμα – επιγραφή νόμου με κόκκινα γράμματα» < ruber «ερυθρός, κόκκινος»].

ρουμπώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ρούμπωσα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίρνω πολλούς ρούμπους, κερδίζω σε παιδικό παιχνίδι ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) νικώ ή αποστομώνω (κάποιον): *μ' αυτό που του είπε τον ρούμπωσε.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. **ρομβώνω* «μαγεύω ρίχνοντας ρόμβους» (με διατήρηση τής αρχ. προφοράς τού -β- έπειτα από έρρινο σύμφωνο και τροπή *ο → ου*) < μτγν. *ρομβῶ (-όω)* < αρχ. *ρόμβος* (βλ.λ.). Η λ. *ρόμβος* προσδιόριζε αρχικά ένα ξύλινο κυκλοτερές σώμα, που περιστρεφόταν γύρω από μια χορδή και εχρησιμοποιείτο κατά την τέλεση αρχαίων μυστηρίων].

ρουνικός, -ή, -ό [1857] αυτός που σχετίζεται με τους ρούνους (βλ.λ.): ~ *γραφή*.

ρούνοι (οι) σημεία γραφής των αρχαίων βορειογερμανικών φύλων, που προήλθαν από μετασχηματισμό τού ελληνικού και τού λατινικού αλφαβήτου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Rune(n) < νορβ. rune (σουηδ. runa) < αρχ. νορβ. rūnar «μυστική γραφή», που συνδ. με γοτθ. rūna «μυστήριο»].

ρουπάκι (το) {ρουπακ-ιού | -ιών} βαλανιδιά που καλλιεργείται για διακοσμητικούς λόγους και για το ξύλο της· αλλιώς *ρουπακοβαλανιδιά*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρωπάκιον* (με κώφωση), υποκ. τού *ρῶπαξ, -ακος (ὁ)*, παράλλ. τ. τού μτγν. *ρωπάς, -άδος (ἡ)* < *ρώψ*, «γλώσσα» τού Ησυχίου με ερμήνευμα *βοτάνη ἁπαλή*, η οποία απαντά με τον πληθ. *ρῶπες* ήδη στον Όμηρο. Σχετικά με την ετυμολογική της προέλευση, δεν φαίνεται πιθ. η σύνδεση με τις λ. *ραπίζω, ράβδος, ράμνος*, αφού προϋποθέτει σπάνια φωνηεντική μεταβολή. Ίσως πρόκειται για προελλην. όρο].

ρουπακιά (η) τόπος, δάσος γεμάτο ρουπάκια.

ρούπι (το) { χωρ. γεν.} παλαιά μονάδα μήκους, ισοδύναμη με 0,0825 μέτρα, υποδιαίρεση τού εμπορικού πήχη (το 1/8)· ΦΡ. ***δεν κάνω / δεν το κουνάω ρούπι*** δεν μετακινούμαι καθόλου από τη θέση μου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rub].

ρουπία (η) {ρουπιών} νομισματική μονάδα τής Ινδίας, τού Πακιστάν, τής Ινδονησίας και άλλων χωρών τής Ασίας, που ισοδυναμεί με το 1/15 τής αγγλικής στερλίνας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. rupee < χίντι rūpaiyā «ασημένιο νόμισμα»].

ρους (ο) {τού ρου, τον ρου | χωρ. πληθ.} **1.** η κίνηση τού νερού, η ροή, το ρεύμα: ο ~ *τού ποταμού* **2.** (μτφ.) η πορεία, η φορά, η κατεύθυνση: ο ~ *τής Ιστορίας* ‖ *αλλαγή τού ~ τής οικονομικής πολιτικής*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρόος* < θ. **ροϜ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *ρέω* (βλ.λ.)].

Ρούσα (η) (συνήθ. ορθ. *Ρούσσα*) γυναικείο όνομα.

ρούσικος, -η, -ο • ρωσικός

Ρούσος (ο) (συνήθ. ορθ. *Ρούσσος*) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < επίθ. *ρούσος* (βλ.λ.)].

ρούσος, -α, -ο (λαϊκότ.) ξανθοκόκκινος, κοκκινωπός ή γενικά ξανθός: *«ρούσες γαλανομάτες»* ‖ *«να 'ρχονται να προσκυνάνε, ρούσες και μελαχρινές»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ροῦσ(σ)ιος* < λατ. russus «πυρρόχρωμος, ξανθός»].

ρουστίκ (το) {άκλ.} ελλην. *χωριάτικος*· αγροτικό ή χωριάτικο διακοσμητικό στυλ: (κ. ως επίθ.) *έπιπλα ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. rustique < λατ. rusticus «αγρότης, χωριάτης» < rūs, rūris «αγρός»].

ρουσφέτι (το) {ρουσφετ-ιού | -ιών} **1.** (ειδικότ.) χαριστική παροχή εκ μέρους υπουργών ή βουλευτών σε κομματικούς οπαδούς, φίλους ή γνωστούς: *τα κόμματα κρατούν με το ~ τους πολίτες σε πολιτική ομηρία* **2.** (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε χαριστική πράξη, εκδούλευση: *κάνω σε κάποιον ~* ‖ *συνεχώς ζητάει διάφορα ~*. — (υποκ.) **ρουσφετάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. rüşvet].

ρουσφετολογία (η) [1892] η πρακτική τής εξυπηρέτησης εκ μέρους πολιτικών των κομματικών οπαδών, φίλων ή γνωστών με χαριστικές πράξεις, εκδουλεύσεις· (περιληπτ.) τα ρουσφέτια που γίνονται από πολιτικούς.

ρουσφετολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρουσφετολογία ή τον ρουσφετολόγο: ~ *προσλήψεις στο Δημόσιο*.

ρουσφετολόγος (ο) [1816] αυτός που κάνει ή επιδιώκει ρουσφέτια.

ρουσφετολογώ ρ. αμετβ. [1895] {ρουσφετολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} κάνω ή επιδιώκω ρουσφέτια.

ρουτίνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** συνήθης και μηχανικός τρόπος ενέργειας, η στερεότυπη επανάληψη των ίδιων πραγμάτων: *η τηλεοπτική ψυχαγωγία έγινε πλέον ~* **2.** (η γεν. ***ρουτίνας*** ως χαρακτηρισμός για πράξεις, δραστηριότητες) αυτός που τον έχει συνηθίσει κανείς, που δεν αποτελεί κάτι το ιδιαίτερο: *μια ιατρική εξέταση ~* ‖ *αυτή η δίκη θα είναι για σένα υπόθεση ~* ‖ *για έναν τόσο έμπειρο γιατρό σαν εσένα, αυτή η επέμβαση είναι επέμβαση ~* ‖ *δουλειά ~* **3.** (συνεκδ.) η έλλειψη πρωτοτυπίας στον χώρο τής ατομικής και κοινωνικής ζωής: *η καθημερινή ~* ‖ *πέφτω στη ~* ΣΥΝ. πεζότητα, πλήξη, ανία· ΦΡ. ***σπάω τη ρουτίνα*** ξεφεύγω από την πλήξη, δίνω ενδιαφέρον (σε κάτι) **4.** ΠΛΗΡΟΦ. απλό τμήμα προγράμματος Η/Υ, που μπορεί να κληθεί και να χρησιμοποιηθεί επανειλημμένα σε ένα πρόγραμμα: *με αυτή τη ~ μπορούμε να αποθηκεύουμε μία φωτογραφία σε δυο διαφορετικούς ψηφιακούς τύπους*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. routine < route «δρόμος» (βλ. λ. *ρότα*)].

ρουτινιάρικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που δεν παρουσιάζει πρωτοτυπία: ~ *ζωή / εργασία* ΣΥΝ. πληκτικός, ανιαρός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. routinier < routine (βλ. λ. *ρουτίνα*)].

ρούφηγμα (το) {ρουφήγμ-ατος | -ατα, -άτων} το να ρουφάει κανείς μια ποσότητα υγρού: *μ' ένα ~ άδειασε όλο το ποτήρι!* ΣΥΝ. ρόφηση.

ρουφηξιά (η) **1.** το ρούφηγμα· ΦΡ. ***με μια ρουφηξιά*** μονορούφι, διαμιάς **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα υγρού που μπορεί να ρουφήξει κανείς σε μια κατάποση ΣΥΝ. γουλιά **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα καπνού που ρουφά ο καπνιστής κάθε φορά. Επίσης **ρουφηγματιά**.
[ΕΤΥΜ. < θ. *ρουφηξ-* τού αορ. *ρούφηξα* (ρ. *ρουφώ*) + *-ιά*, πβ. *αλλαξ-ιά*].

ρουφητός, -ή, -ό ρουφηχτός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ροφητός* < αρχ. *ροφῶ* (βλ. λ. *ρουφώ*)].

ρουφηχτός, -ή, -ό αυτός που δίνεται, πίνεται ή τρώγεται με ρούφηγμα: ~ *αβγό / φιλί*. — **ρουφηχτά** επίρρ.

ρουφήχτρα (η) {δύσχρ. ρουφηχτρών} **1.** (λαϊκ.) η δίνη (βλ.λ.) και γενικότ. η περιστροφική κίνηση νερού θάλασσας, ποταμού ή λίμνης κατά τον ρου του ή πίσω από κινούμενο πλοίο ΣΥΝ. δίνη, ρουφούλας **2.** (μτφ.-οικ.) ο πότης, αυτός που πίνει (κρασί και άλλα αλκοολούχα ποτά) σε μεγάλες ποσότητες: *είναι μεγάλη ~ ο κυρ-Γιάννης· πίνει*

τρία μπουκάλια στην καθισιά του.
[ΕΤΥΜ. < *ρουφηχτός* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. *καύ-τρα, τσούχ-τρα*].

ρουφιανεύω ρ. μετβ. {ρουφιάνεψα} συκοφαντώ (κάποιον), δολοπλοκώ εναντίον (κάποιου).

ρουφιανιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η συμπεριφορά τού ρουφιάνου· η κατάδοση (προσώπου, στοιχείων, μυστικών κ.λπ.): *μην κάνεις καμιά ~!* || *είναι πρώτος στη ~.*

ρουφιάνος (ο), **ρουφιάνα** (η) **1.** προαγωγός, μαστροπός **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που συκοφαντεί, που διαβάλλει (κάποιον) ΣΥΝ. δολοπλόκος, ραδιούργος **3.** πρόσωπο που προδίδει τα μυστικά (κάποιου) ΣΥΝ. προδότης, σπιούνος, χαφιές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ruffiano, αβεβ. ετύμου, ίσως < roffia «βρομιά, μόλυνση» (< αρχ. γερμ. hruf)].

ρούφουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ρουφήχτρα • **2.** ο ανεμοστρόβιλος ΣΥΝ. ανεμορούφουλας.
[ΕΤΥΜ. < *ρουφώ* + μεγεθ. επίθημα *-ουλας*, πβ. κ. *δράκ-ουλας, ζήτ-ουλας*].

ρουφώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ρουφάς... | ρούφ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} **1.** τραβώ με το στόμα μια ποσότητα υγρού με χαρακτηριστική κίνηση των χειλιών και τής γλώσσας, ώστε να σχηματίζεται στρογγυλό άνοιγμα στο στόμα, και εισπνέοντας: *το μωρό ρουφούσε το γάλα από το μπιμπερό* || *~ τον καφέ / τον χυμό* **2.** παίρνω μια γουλιά με ηχηρό (και ενοχλητικό) τρόπο: *μη ρουφάς τη σούπα / τον καφέ σου* **3.** (μτφ.) εισπνέω βαθιά: *~ καθαρό αέρα / αρωματικό καπνό* **4.** απορροφώ: *το χώμα ρουφούσε γρήγορα το νερό* **5.** τραβώ προς τα μέσα: *~ τα μάγουλά μου* || *ρούφηξε την κοιλιά του, για να φαίνεται πιο αδύνατος* **6.** λαμβάνω τροφή ή υγρό με λαιμαργία: *ρούφηξε τον χυμό στο πει και φει!* **7.** (μτφ.) αφομοιώνω ό,τι ακούω, βλέπω ή διαβάζω: *ρουφούσε τα λόγια τού δασκάλου του* || *~ τη γνώση* **8.** (μτφ.) προκαλώ σωματική ή οικονομική εξάντληση· η μτχ. **ρουφηγμένος, -η, -ο** εξαντλημένος, εξασθενημένος: *~ μάγουλα·* ΦΡ. (μτφ.) ***ρουφώ το αίμα (κάποιου)*** βλ. λ. *αίμα* **9.** (αργκό) δέχομαι (γκολ): *το ρούφηξε ο τερματοφύλακας* ΣΥΝ. τρώω **10.** (για τον ναργιλέ) πίνω γουλιές με το μαρκούτσι: *ρουφούσε τον ναργιλέ κι έπαιζε το κομπολόι.* Επίσης (λόγ.) **ροφώ** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρουφώ* (με κώφωση) < αρχ. *ῥοφῶ (-έω)* < *srobh-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *sr-ebh- «ρουφώ», πβ. αρμ. arbi «ήπια» (< *srbh-), λιθ. surbiu «ρουφώ, πίνω με μικρές γουλιές», λατ. sorbēre (> ισπ. sorber), αλβ. gjerp (< *serbhō) κ.ά. Παράγ. *ῥόφ-ημα*].

ρουχαλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό ρούχο: *τα ~ τού μωρού* **2.** (μειωτ.) το φτωχικό ρούχο.

ρουχισμός (ο) το σύνολο των ενδυμάτων κάποιου, ο ιματισμός: *είδη ρουχισμού.*

ρούχο (το) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε είδους ένδυμα, οτιδήποτε φοράει κανείς: *μαζεύουν τρόφιμα και ρούχα για τους φτωχούς* || *~ ανδρικά / γυναικεία / παιδικά* || *βιομηχανία / βιοτεχνία / κατάστημα ρούχων* || *μια αλλαξιά ρούχα* || *φορώ / αλλάζω ρούχα* || *~ επίσημα / κυριακάτικα / τής δουλειάς* || *πού έβαλες τα ~ μου;* || *τους έκλεψαν τα ~ από τα αποδυτήρια* || *φοράει πάντα ακριβά ~* || *βάζω τα ~ στο πλυντήριο* || *έδωσα τα ~ στο καθαριστήριο·* ΦΡ. (α) μτφ. ***έχω τα ρούχα μου*** (για γυναίκα) έχω περίοδο (β) ***σχίζω τα ρούχα μου*** βλ. λ. *σχίζω·* πβ. *διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου,* λ. *διαρρηγνύω* (γ) ***τρώγομαι με τα ρούχα μου*** γκρινιάζω με κάθε αφορμή (δ) (παροιμ.) ***άλλαξε ο Μανολιός κι έβαλε τα ρούχα του αλλιώς*** βλ. λ. *αλλάζω* (ε) (παροιμ.) ***όποιος φυλάει τα ρούχα του, έχει τα μισά / φύλαγε τα ρούχα σου, για να 'χεις τα μισά*** πρόσεχε και παίρνε τις αναγκαίες προφυλάξεις, ώστε να μην χάσεις τα πάντα σε περίπτωση κινδύνου ή καταστροφής (στ) ***βγάζω (κάποιον) από τα ρούχα του*** βλ. λ. *βγάζω* (ζ) ***βγαίνω (έξω) από τα ρούχα μου*** βλ. λ. *βγαίνω* **2.** (ειδικότ.) τα απαραίτητα ή κατάλληλα για μια περίσταση, για μια εποχή τού έτους ή γενικότ. για το ντύσιμό μας ενδύματα: *δεν έχω ~ να βάλω για τον γάμο!* || *δεν έχω ~. πρέπει να αγοράσω τώρα στις εκπτώσεις* || *πρέπει να πάρω κανένα ~ για τον χειμώνα / το καλοκαίρι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ροῦχον* < σλαβ. ruho].

ρόφημα (το) {ροφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ζεστό υγρό (λ.χ. γάλα, σοκολάτα, αφέψημα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥόφημα* < *ῥοφῶ* (βλ. λ. *ρουφώ*)].

ρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) το ρούφηγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥόφησις* < *ῥοφῶ* (βλ. λ. *ρουφώ*)].

ροφός (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ψάρι) μεγαλόσωμο εύγευστο ψάρι, που απαντά στον Ατλαντικό, στη Μεσόγειο και στις ελληνικές θάλασσες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὄρφος / ὀρφώς / ὀρφῶς* (με αντιμετάθεση), εκ των οποίων αρχαιότεροι είναι οι τ. *ὀρφώς / -ῶς* (γεν. *-ῶ*, αττικόκλιτο), οι οποίοι εμφανίζουν τον κλιτικό τύπο τού ουσ. *λαγώς*. Ως προς την ετυμολογία, πιθ. θεωρείται η σύνδεση με το ουσ. *ὄρφνη* «σκοτάδι, σκοτεινότητα» (βλ. λ. *ορφανός*) λόγω τού σκούρου χρώματός του].

ροφώ ρ. ▸ ρουφώ

ροχάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) μείγμα σάλιου και βλέννας από τους βρόγχους, το οποίο φτύνει κανείς με αγενή και ηχηρό τρόπο ΣΥΝ. (λόγ.) φλέγμα, απόχρεμμα, πτύελο. Επίσης **ρόχαλο** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού ουσ. *ρόχαλο* < *ροχαλ(ίζω)* (βλ.λ.)].

ροχαλητό (το) **1.** το να ροχαλίζει κανείς **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται όταν ροχαλίζει κανείς ΣΥΝ. ροχάλισμα.
[ΕΤΥΜ. < *ροχαλ(ίζω)* + παραγ. επίθημα *-ητό*, πβ. *κυνηγ-ητό*].

ροχαλίζω ρ. αμετβ. {ροχάλισα} (για κοιμώμενο) αναπνέω θορυβωδώς. — **ροχάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ῥογχαλίζω*, εκφραστ. λ., < θ. *ῥογχ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ῥέγχω* «ροχαλίζω» (βλ. λ. *ρεγχάζω*)].

ρόχθος (ο) ο θορυβώδης ήχος των κυμάτων τής θάλασσας ή καταρράκτη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥόχθος* < αρχ. *ῥοχθῶ (-έω)* «θορυβώ (για κύματα)» (υποχωρητ.), εκφραστ. λ., αγν. ετύμου, η οποία εμφανίζει παρόμοιο επίθημα με το αρχ. *ὀρεχθῶ (-έω)* «μουγγρίζω»].

ροώδης, -ης, -ες {ροώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) ρευστός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥοώδης* < θ. *ῥο-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού *ῥέω*) + παραγ. επίθημα *-ώδης* (βλ.λ.)].

-ρρ- συμφωνικό σύμπλεγμα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που εμφανίζεται σε ορισμένες αρχαίες λέξεις καθώς και σε λόγια ή κληρονομημένα σύνθετα: *θάρρος, άρρωστος, αντίρροπος.*

-ρρ-: λέξεις που γράφονται με δύο ρ. Ελάχιστες είναι οι **απλές** (μη σύνθετες) **λέξεις** που γράφονται με *-ρρ-*. Είναι οι λέξεις: **θάρρος** (θαρραλέος, θαρρετός, θαρρώ, ενθαρρύνω, ενθάρρυνση, ενθαρρυντικός), **αρραβώνας** (αρραβωνιάζω, αρραβωνιαστικός, -ιά), **άρρεν** (αρρενωπός, αρρενογονία), **πυρρός** «κοκκινωπός» (πυρρόξανθος, πυρρότριχος), **πυρρίχιος** «είδος αρχαίου χορού, η πυρρίχη», **ορρωδώ** «κάνω πίσω», καθώς και τα κύρια ονόματα: **Πύρρος, Σέρρες, Τυρρηνία, Δυρράχιο.** Αντιθέτως, ένα πλήθος **συνθέτων λέξεων**, που ως απλές λ. αρχίζουν από *ρ-*, διπλασιάζουν λόγω τής συνθέσεως το *-ρ-* και γράφονται με δύο *-ρ-*: *ρέω* – αιμορραγία, παλίρροια, επιρροή, απορρέω, απόρροια, διαρροή κ.λπ., *ρέπω* – αντίρροπος, ετοιμόρροπος, ισορροπία, *ρητός* – αντίρρηση, αναντίρρητος, *ριπίδι/ριπίζω* – αναρριπίζω, *ρώννυμι/ρωννύω* – αναρρωννύω, ανάρρωση, άρρωστος, *ρυθμός* – ιδιόρρυθμος, ομόρρυθμος, μεταρρυθμίζω, απορρύθμιση κ.ά., *ρίπτω* – απορρίπτω, *ροφώ* – απορροφώ, αναρρόφηση, *ράπτω* – μηχανορράφος κ.ά.
Εξαίρεση: αν το φωνήεν πριν από το *-ρ-* είναι «μακρό» (δηλ. ένα από τα φωνήεντα *η, ω* ή δίφθογγος *ει, οι, αι, ευ* κ.λπ.), τότε η λέξη γράφεται με ένα *-ρ-*: **εύ-ρωστος** (αλλά άρρωστος), **αεί-ροος** (αλλά επιρροή), **εύ-ρυθμος** (αλλά ομόρρυθμος). Με δύο *-ρρ-* γράφονται και τα σύνθετα λέξεων που το α' συνθετικό λήγει σε *-ν* (εν, συν, πάλιν): *εν + -ρινος* > **έρρινος**, *συν + ρίζα* > **σύρριζα**, *συν + ρέω* > **συρρέω**, *πάλιν + ροή* > **παλίρροια**, *παν + ρήσις* > **παρρησία**. Όπως με δύο -ρ- γράφονται και οι ιστορικοί χρόνοι (παρατατικός-αόριστος) ρημάτων από *ρ-*, που ανάγονται στην αρχαία ή τη λόγια γλωσσική παράδοση: ρέω – έρρεε, ρίπτω – ερρίφθη (ο κύβος). Ωστόσο, όλα τα νεότερα σύνθετα (**ξε-ριζώνω, ξανα-ρίχνω, ανα-ρωτιέμαι, ασπρό-ρουχα, αγριο-ρωδακινιά, καλο-ρίζικος, μονο-ρούφι, μισο-ραγισμένος** κ.τ.ό.), τα μεταπλασμένα ρήματα (*ράπτω* > *ράβω* – *έραψα* κ.τ.ό.) και οι ξένες λέξεις (**καρό, περούκα, σαβούρα** κ.τ.ό.) γράφονται με ένα *-ρ-*.

-ρραγία ΙΑΤΡ. λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει παθολογική κατάσταση, η οποία εκδηλώνεται με αιμορραγία σε ορισμένο όργανο ή μέρος τού σώματος: *γαστρο-ρραγία, μητρο-ρραγία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *αἱμο-ρραγία*), που προέρχεται από το θ. *ραγ-* τού ρ. *ῥήγνυμι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρράγ-ην*) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. gastro-rrhagy, hepato-rrhagy)].

-ρροια ΙΑΤΡ. λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν τη (φυσιολογική ή μη ή υπερβολική) ροή ενός υγρού: *γαλακτό-ρροια, πυό-ρροια, εμμηνό-ρροια.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *παλί-ρροια, διά-ρροια*), που προέρχεται από το ρ. *ῥέω* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. leuco-rrhoea, galacto-rrhoea)].

-ρροώ ΙΑΤΡ. λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν ότι (κάποιος/κάτι) παρουσιάζει ροή υγρού: *αιμο-ρροώ, πυο-ρροώ, εμμηνο-ρροώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πυο-ρροῶ, αἱμο-ρροῶ*), που προέρχεται από το ρ. *ῥέω* (πβ. κ. *ῥοή*)].

ρυάδα (η) (λόγ.) **1.** η τριχόπτωση **2.** ΒΟΤ. ασθένεια των αμπελιών που προκαλεί πτώση των ρωγών τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυάς, -άδος* < θ. **ῥϝ-*, μηδενισμ. βαθμ. τής ρ. *srew- τού ρ. *ῥέω* (βλ.λ.)].

ρυάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ρυάστηκα} (λαϊκ. για ζώα) ουρλιάζω, ωρύομαι, σκούζω. — **ρυάσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < **ωρυάζομαι* < αρχ. *ὠρύομαι* (βλ.λ.), με σίγηση τού αρχικού ατόνου *ὠ-* και επίθημα *-άζομαι*].

ρυάκι (το) {ρυακ-ιού | -ιών} μικρό ρεύμα νερού, ποταμάκι: *μικρά ~ ποταμού* ΣΥΝ. ποταμάκι, ρεματάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ῥυάκιον*, υποκ. τού αρχ. *ῥύαξ, -ακος* < θ. **ῥϝ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *srew- τού ρ. *ῥέω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αξ*, πβ. *πίν-αξ, πῖδ-αξ*].

ρυάσιμο (το) ▸ ρυάζομαι

ρυγχοειδής, -ής, -ές [1873] {ρυγχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ρύγχος: *~ στόμα / προεξοχή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ρύγχος (το) {ρύγχ-ους | -η, -ών} **1.** το μπροστινό και προεξέχον τμήμα τού κεφαλιού ορισμένων ζώων, που περιλαμβάνει κυρ. τη μύτη και το στόμα: *~ ψαριού / χοίρου* || *μακρύ ~* • **2.** ΑΝΑΤ. το ακραίο πρόσθιο τμήμα οργάνου τού σώματος: *~ τού μεσολοβίου / τού σφηνοειδούς* • **3.** (α) το μυτερό άκρο εργαλείου ή οργάνου (β) (γενικότ.) κάθε μυτερή απόληξη αντικειμένου: *το ~ ενός πλαστικού περιέκτη υγρού.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥύγχος*, εκφραστ. όρ., πιθ. < *srungh- (με εκφραστ. ερρίνωση), που συνδ. με αρμ. rng-un-k' (πληθ.) «ρουθούνια». Σε αυτή την περίπτωση δεν απέχει πολύ η ετυμολ. συσχέτιση με το ρ. *ῥέγχω* «ροχαλίζω» (βλ.λ.)].

ρυγχοφόρος, -ος, -ο [1881] αυτός που φέρει ρύγχος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. rhynchophoran].

ρυγχωτός, -ή, -ό [1885] (έντομο) που έχει ρύγχος.

ρυθμ εν μπλουζ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. λαϊκή μουσική (αρχικά των μαύρων τής Αμερικής) που αποτελεί συνδυασμό τού μπλουζ (βλ.λ.) και τής τζαζ με έμφαση στο στοιχείο τού ρυθμού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. rhythm 'n' blues].

ρυζάλευρο (το) αλεύρι που παράγεται από αποφλοιωμένους κόκκους ρυζιού.

ρύζι (το) {ρυζ-ιού | -ιών} **1.** ετήσιο αγρωστώδες φυτό και ο εδώδιμος αμυλούχος καρπός του: *λευκασμένο / αναποφλοίωτο* ~ **2.** (συνεκδ.) φαγητό από βρασμένο ρύζι: ~ *σπυρωτό* || ~ *με σάλτσα / με κιμά* ΣΥΝ. πιλάφι· ΦΡ. ***βράσε ρύζι / όρυζα*** η κατάσταση δεν διορθώνεται: *έτσι όπως έχουν γίνει τα πράγματα,* ~*!* — (υποκ.) **ρυζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ορύζιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ό*-), υποκ. τού μτγν. *όρυζα* (βλ.λ.)].

ρυζόγαλο (το) γλύκυσμα που παρασκευάζεται από βρασμένο ρύζι, γάλα και ζάχαρη.

ρυζοκαλλιέργεια (η) {ρυζοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια ρυζιού.

ρυζόνερο (το) αφέψημα από βρασμένο ρύζι.

ρυζότο (το) {χωρ. πληθ.} ρύζι αναμεμιγμένο με διάφορα υλικά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. risotto < riso «ρύζι» < λατ. oryza < μτγν. *όρυζα*].

ρυζοφυτεία (η) {ρυζοφυτειών} η φυτεία ρυζιού.

ρυζόχαρτο (το) είδος ημιδιαφανούς χαρτιού σχεδίασης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Reispapier].

ρυθμίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ρύθμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) καθορίζω μία ή περισσότερες παραμέτρους για τη λειτουργία (συσκευής, μηχανήματος, θεσμού, υπηρεσίας κ.λπ.): ~ *ρολόι / τηλεσκόπιο / φωτογραφική μηχανή* || ~ *τη θερμοκρασία τού καυστήρα / την ώρα στο βίντεο / την ταχύτητα τής μηχανής / το κλιματιστικό* (β) (ειδικότ. η μτχ. ***ρυθμιζόμενος,*** *-η, -ο*) αυτός τον οποίο είναι δυνατόν να ρυθμίσει κανείς όπως επιθυμεί: *ένα κάθισμα με* ~ *πλάτη / ύψος* || *συσκευή θέρμανσης με* ~ *θερμοκρασία* **2.** κανονίζω τον τρόπο με τον οποίο (κάτι) θα λειτουργεί, θα αποδίδει ή θα διεξάγεται καλύτερα: ~ *τα χρώματα στην τηλεόραση, γιατί είναι πολύ έντονα* || ~ *την εικόνα και τον ήχο σε τηλεοπτική εκπομπή* || *ο τροχονόμος έσπευσε να ρυθμίσει την κυκλοφορία στο σημείο όπου χάλασαν οι φωτεινοί σηματοδότες* **3.** τακτοποιώ, διευθετώ, διακανονίζω: *μην ανησυχείς, θα το ρυθμίσω το θέμα* || *θέλω να ρυθμίζω τη ζωή μου μόνος μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*

ρυθμικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τον ρυθμό: ~ *κανόνες*· ΦΡ. (α) ***ρυθμική αγωγή*** (το τέμπο) η ταχύτητα με την οποία εκτελείται ένα κομμάτι (β) ***ρυθμική ανάγνωση*** η εκτέλεση των μουσικών φθόγγων ως προς τη διάρκεια και όχι ως προς την οξύτητά τους (που αποδίδεται με τη μελωδική ανάγνωση) ● **2. *ρυθμική*** (η) η τονική στιχουργία, κατ' αντιδιαστολή προς την προσωδιακή **3.** αυτός που εκτελείται με ρυθμό: ~ *κινήσεις* **4. *ρυθμική (γυμναστική)*** η γυμναστική που γίνεται σύμφωνα με συγκεκριμένο μουσικό ρυθμό και με τη χρήση διαφόρων αντικειμένων (κορδέλες, στεφάνια, μπάλες). — **ρυθμικ-ά / -ώς** επίρρ., **ρυθμικότητα** (η) [1886].

ρύθμιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ο καθορισμός μίας ή περισσοτέρων παραμέτρων λειτουργίας (μηχανήματος, θεσμού, υπηρεσίας κ.λπ.) σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές: ~ *τής ροής τού νερού / τής θερμοκρασίας / τού ήχου / τού ψυγείου / των καναλιών τής τηλεόρασης / τής οθόνης τού Η/Υ* (ο καθορισμός παραμέτρων όπως το χρώμα, η φωτεινότητα κ.λπ.) / *τής κυκλοφορίας με τους φωτεινούς σηματοδότες / τού προγράμματος σπουδών / τής δημόσιας διοίκησης / τού πολιτεύματος* || *στο στούντιο υπάρχουν δύο τεχνικοί που ασχολούνται με τη* ~ *τού ήχου των ραδιοφωνικών εκπομπών* **2.** ο τρόπος βελτίωσης ή επίτευξης καλύτερης αποδόσεως (ενός πράγματος), με σκοπό την εξασφάλιση τής επιθυμητής λειτουργίας ή κατάστασης, συνήθ. μετά από δυσλειτουργία, πρόβλημα κ.λπ.: *λόγω τής καταιγίδας χρειάστηκε να επέμβει τροχονόμος για τη* ~ *τής κυκλοφορίας* || *η* ~ *τού νομοσχεδίου κρίθηκε αναγκαία ύστερα από το κύμα διαμαρτυρίας που προκάλεσε* || *δεν με βολεύει η πλάτη τού καθίσματος, χρειάζεται* ~ || ~ *τού κύκλου τής περιόδου με αντισυλληπτικά* || ~ *των ορμονών* **3.** η διευθέτηση, ο τρόπος αντιμετώπισης ή ο προγραμματισμός (ενέργειας, κατάστασης, υποχρεώσεων κ.λπ.): ~ *των δόσεων τού δανείου / τής πληρωμής σε 10 δόσεις / τού ζητήματος με διάλογο* || *η* ~ *τής ζωής μου / τού μέλλοντός μου ανάλογα με τις εκάστοτε επαγγελματικές ευκαιρίες που παρουσιάζονται.*

ρυθμιστήρας (ο) [1893] **1.** όργανο για τη ρύθμιση τής κανονικής λειτουργίας ενός μηχανήματος: *ο* ~ *τού λέβητα* **2.** ΣΤΡΑΤ. όργανο που χρησιμοποιείται στο Πυροβολικό για τη ρύθμιση των πυροσωλήνων που εκτοξεύουν οβίδες.

ρυθμιστής (ο) [μτγν.], **ρυθμίστρια** (η) [1894] **1.** αυτός που ρυθμίζει κάτι (π.χ. την εξέλιξη μιας κατάστασης, μια διαδικασία ή ενέργεια): *ο* ~ *τού πολιτεύματος* (ο ανώτατος άρχοντας) || *αυτός είναι ο* ~ *των τυχών μας* **2.** ο ρυθμιστήρας (βλ.λ.): ~ *εντάσεως / ταχύτητας.*

ρυθμιστικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που ρυθμίζει (κάτι): ~ *νόμος / διατάξεις / παράγοντας / αρχή*· ΦΡ. (α) ***ρυθμιστικό σχέδιο*** το σχέδιο με το οποίο διαρρυθμίζονται πολεοδομικά οι κατοικημένοι χώροι (πόλεις ή συνοικίες), ώστε να εξυπηρετούν καλύτερα τις ανάγκες των κατοίκων (β) ΓΛΩΣΣ. ***ρυθμιστική γραμματική*** η γραμματική που ρυθμίζει τη γλωσσική χρήση, τι είναι ορθό και τι όχι ΑΝΤ. περιγραφική γραμματική (βλ. λ. *γραμματική*) **2.** καθοριστικός: *το κόμμα αυτό διαδραματίζει* ~ *ρόλο στα πολιτικά μας πράγματα / στις πολιτικές εξελίξεις.* — **ρυθμιστικά** επίρρ.

ρυθμολογία (η) [1877] {χωρ. πληθ.} **1.** η μελέτη των ρυθμών (μουσικών, ποιητικών ή ρητορικών) **2.** ΑΡΧΙΤ. η μελέτη των αρχιτεκτονικών ρυθμών - γνωστικό αντικείμενο τής σπουδής τής αρχιτεκτονικής μαζί με τη μορφολογία. — **ρυθμολόγος** (ο/η), **ρυθμολογικός,** -ή, -ό [1877].

ρυθμός (ο) **1.** η εναλλαγή κινήσεων σε καθορισμένο χρονικό διάστημα και με ορισμένη τάξη: ~ *κολύμβησης / κωπηλασίας / κούρσας* || *κρατώ τον* ~ || (καταχρ.) *αργός / γρήγορος* ~ **2.** (α) η περιοδική κίνηση που εμφανίζουν τα φυσικά φαινόμενα: *ο* ~ *των κυμάτων* (β) η φύση και οι λειτουργίες ενός σώματος ή οργάνου: ~ *τής καρδιάς* ● **3.** η συμμετρία των μερών ενός συνόλου ΣΥΝ. ευρυθμία, εναρμοστία, κανονικότητα, τάξη ΑΝΤ. αρρυθμία, ασυμμετρία ● **4.** η ταχύτητα με την οποία μεταβάλλεται ένα μέγεθος, ή εξελίσσεται μια διαδικασία: *ο* ~ *των γάμων / των γεννήσεων / των θανάτων / τής οικονομικής ανάπτυξης / τής παραγωγής / τής απορρόφησης των κοινοτικών κονδυλίων* || *η υπόθεση προχωρεί με ρυθμούς χελώνας* (πολύ αργά) ● **5.** ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσεται (κάτι), η σειρά που ακολουθείται στις ενέργειες (κάποιου): *ο* ~ *τής ζωής / τής εργασίας / τού διαβάσματος* || *αν συνεχίσει να εργάζεται μ' αυτό τον* ~*, σίγουρα θα πετύχει* || *θα γίνουν ενέργειες, ώστε να βρει σύντομα η ομάδα τον* ~ *της* **6.** ΜΟΥΣ. η έμμετρη διάταξη των μουσικών αξιών (φθογγοσήμων), η οποία σε συνδυασμό με την περιοδικότητα των ισχυρών και ασθενών μερών τού μέτρου (βλ.λ.) συνιστά το σχήμα, τη δομή και τη δυναμική μιας μουσικής φράσης και γενικώς μιας μουσικής σύνθεσης **7.** η αρμονική κίνηση τού ποιητικού λόγου σύμφωνα με ορισμένους μετρικούς ή υφολογικούς κανόνες δηλ. την επανάληψη, την εναλλαγή τονικών-ατόνων συλλαβών, την κατανομή ισχυρών χρόνων και παύσεων, που διακρίνουν μορφολογικά την ποίηση από τον πεζό λόγο: *προσωδιακός* ~ ΣΥΝ. μέτρο ● **8.** ο ιδιαίτερος χαρακτήρας, η τεχνοτροπία ενός καλλιτεχνικού ρεύματος: *βυζαντινός / γοτθικός / σύνθετος* ~ ΣΥΝ. στυλ, τεχνοτροπία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρυθμός* < θ. **ῥϜ-* (μηδενισμ. βαθμ. θ. *srew- τού *ρέω,* βλ.λ.) + επίθημα *-θμος* (πβ. *άρι-θμός, κλαυ-θμός*). Σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, η λ. θα δήλωνε αυτό που κινείται και, συνεπώς, είναι μεταβλητό, ρευστό (εμπεριέχει, ωστόσο, την έννοια τής κανονικότητας). Ο *ρυθμός* συνδυάζει τις έννοιες τής μορφής και τής κίνησης, άποψη που αποδίδεται από τον Αριστοτέλη στους ατομικούς φιλοσόφους, ενώ, ως προς το μουσικό της σκέλος, η λ. συνδ. με το ουσ. *μέλος*].

ρυθμοτονική ποίηση (η) η εκκλησιαστική / λειτουργική ποίηση τής βυζαντινής περιόδου, η οποία έχει ως χαρακτηριστικό της ότι κάθε στίχος κάθε στροφής (οίκος, τροπάριο) προσαρμόζεται ως προς τον αριθμό και τη θέση τού τόνου των συλλαβών του (ισοσυλλαβία - ομοτονία) προς τον αντίστοιχο στίχο τής πρώτης στροφής, η οποία λαμβάνεται ως πρότυπο.
[ΕΤΥΜ. < *ρυθμοτονία* < *ρυθμός* + *-τονία* < *τόνος*].

ρυκάνη (η) (λόγ.) το ροκάνι ΣΥΝ. πλάνη.
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *ροκάνι*].

ρύμη (η) (αρχαιοπρ.) **1.** η ορμή· στις ΦΡ. ***εν τη ρύμη τού λόγου*** *(ἐν τῇ ρύμῃ τοῦ λόγου)* στη γρήγορη ροή τού λόγου, καθώς μιλάει κανείς γρήγορα: *του ξέφυγαν τα λόγια αυτά* ~ *του* ● **2.** δρομάκι, σοκάκι· ΦΡ. ***ανά τας οδούς και τας ρύμας*** στους δρόμους και τα δρομάκια: *«η μπάντα τού δήμου δίνει όλες τις μέρες τον τόνο και τον ρυθμό* ~ *τής πόλης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρύμη* < θ. **Ϝρῡ-,* μηδενισμ. βαθμ. τού θ. **Ϝερυ,* το οποίο μαρτυρείται στο αρχ. *ἐρύω* «σύρω, τραβώ». Η λ. είναι αγν. ετύμου, ενώ έχει συχνά συνδεθεί (παρετυμολογικά;) με τα ομώνυμα *ἔρυμαι* «προστατεύω, σώζω» (βλ. λ. *ρῦσαι*), *ρῦμα* «προστασία, ασφάλεια», τα οποία παρουσιάζουν τον ίδιο φωνηεντισμό].

ρυμοτομία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χάραξη δρόμων και πλατειών σε μια πόλη ● **2.** κλάδος τής πολεοδομίας, που έχει ως αντικείμενο τη διαρρύθμιση τού χώρου μέσα στον οποίο πρόκειται να δημιουργηθεί ένας οικισμός.

ρυμοτομικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ρυμοτομία **2. *ρυμοτομικό σχέδιο*** το σχέδιο με το οποίο καθορίζονται κατ' αρχήν οι πολεοδομικοί κανόνες και τα επιτρεπόμενα μεγέθη (ύψος κτηρίων, συντελεστές καλύψεως, εκμεταλλεύσεως οικοπέδου κ.λπ.) των περιοχών μιας πόλης, ώστε να διασφαλίζεται η λειτουργία και η αισθητική των πόλεων σύμφωνα με τις ανάγκες των κατοίκων και με τις αρχές τής αρχιτεκτονικής και τής πολεοδομίας.

ρυμοτομώ ρ. μετβ. {ρυμοτομείς... | ρυμοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χαράζω και διανοίγω δρόμους και πλατείες σε πόλη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ρυμοτομῶ (-έω)* < *ρύμη* (βλ.λ.), στη μτγν. σημ. «δρόμος», + *-τομῶ* < *τομή*].

ρυμούλκα (η) {ρυμουλκών} **1.** το ρυμουλκούμενο όχημα **2.** (κατ' επέκτ.) καθετί που ρυμουλκείται.

ρυμούλκηση (η) [1868] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το τράβηγμα από όχημα ή πλοίο άλλου οχήματος ή πλοίου, που είναι δεμένο πίσω του και η μεταφορά του στο σημείο προορισμού ή επισκευής του.

ρυμουλκός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για ρυμούλκηση: ~ *σκάφος / όχημα* **2. ρυμουλκό** (το) πλοίο ή όχημα που χρησιμοποιείται για ρυμούλκηση.

ρυμουλκώ ρ. μετβ. {ρυμουλκείς... | ρυμούλκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σέρνω, τραβώ κάτι που είναι συνδεδεμένο πίσω μου και το μεταφέρω στον προορισμό του ή στον χώρο επισκευής του: ~ *πλοίο / πυροβόλο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ρυμουλκῶ (-έω)* < **ρυμουλκός* < *ρῦμα* «σχοινί, χορδή τόξου» (< θ. **Ϝρῡ-,* βλ. λ. *ρύμη*) + *-ουλκός* < *ἕλκω*].

ρυπαίνω ρ. μετβ. {ρύπ-ανα, -άνθηκα, -ασμένος} **1.** μολύνω: ~ *την ατμόσφαιρα / το περιβάλλον / τα νερά / το έδαφος* || *τα καυσαέρια των αυτοκινήτων* ~ *την ατμόσφαιρα* **2.** (σπάν.) βρομίζω, λερώνω: ~ *τα ρούχα μου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ρυπαίνω* < *ρύπος* (βλ.λ.)].

ρύπανση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} η μόλυνση από την εκπομπή ρύπων από λύματα, απόβλητα κ.ά.: *η ~ τού περιβάλλοντος / τής ατμόσφαιρας / των υδάτων / τού εδάφους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*
ρυπαντής (ο) κάθε ρυπογόνος πηγή (όπως λ.χ. τα εργοστάσια, οι υπόνομοι κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. pollutant].
ρυπαντικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ρύπανση: *~ ουσίες* ΣΥΝ. μολυσματικός, τοξικός. — **ρυπαντικά** επίρρ.
ρυπαρογράφημα (το) {ρυπαρογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (κακόσ.) **1.** υβριστικό και συκοφαντικό δημοσίευμα **2.** (ειδικότ.) πορνογράφημα.
ρυπαρογραφία (η) {ρυπαρογραφιών} **1.** η συγγραφή ρυπαρογραφημάτων **2.** (συνεκδ.) το ρυπαρογράφημα.
ρυπαρογράφος (ο/η) [μτγν.] (κακόσ.) πρόσωπο που γράφει ρυπαρογραφήματα.
ρυπαρογραφώ ρ. αμετβ. {ρυπαρογραφείς... | ρυπαρογράφησα} γράφω ρυπαρογραφήματα.
ρυπαρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που είναι γεμάτος ρύπους ΣΥΝ. ακάθαρτος, βρόμικος ΑΝΤ. καθαρός **2.** (μτφ.) ανήθικος, φαύλος ΣΥΝ. αχρείος, αισχρός ΑΝΤ. άσπιλος, αδιάφθορος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυπαρός* < *ῥύπος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αρός*, πβ. *μιαρός*].
ρυπαρότητα (η) [μτγν.] {ρυπαροτήτων} (λόγ.) **1.** η βρομιά, η ακαθαρσία ΑΝΤ. καθαριότητα, πάστρα **2.** (μτφ.) η ανηθικότητα, η φαυλότητα ΣΥΝ. εξαχρείωση, κακοήθεια ΑΝΤ. ηθικότητα, χρηστότητα **3.** (συνεκδ.) ανήθικος λόγος ή αισχρή πράξη ΣΥΝ. αισχρολογία, βωμολοχία, ασχημοσύνη.
ρυπογόνος, -ος, -ο [1888] αυτός που παράγει ρύπους, που προκαλεί ρύπανση τού περιβάλλοντος: *~ εστία / βιομηχανία.*
ρύπος (ο) (λόγ.) **1.** η ακαθαρσία, η βρομιά, ο λεκές: *οι ~ των ρούχων* **2.** κάθε οργανική ή ανόργανη ουσία που συντελεί στη ρύπανση τού φυσικού περιβάλλοντος: *χημικοί ~* **3.** (μτφ.) το ηθικό στίγμα που κηλιδώνει την αξιοπρέπεια (κάποιου) ΣΥΝ. όνειδος, αίσχος, μουντζούρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥύπος*, αγν. ετύμου, όπως συμβαίνει συχνά με λ. τέτοιας σημασίας. Ανεπιβεβαίωτη παραμένει η σύνδεση με σλαβ. λ., οι οποίες σημαίνουν «βρομιά, ακαθαρσία», λ.χ. αρχ. σλαβ. strupe, ρωσ. strúp, πράγμα που θα οδηγούσε σε θ. *srup-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sreup- (ίδια σημ.)].
ρύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} εύχρ. στη ΦΡ. ***έμμηνη ρύση*** βλ. λ. *έμμηνος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥύσις* < θ. **ῥF-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *srew-, το οποίο απαντά στο ρ. *ῥέω* (βλ.λ.)].
ρυτίδα (η) πτυχή τής επιφάνειας τού δέρματος, κυρ. τού προσώπου, που εμφανίζεται ως αποτέλεσμα γήρανσης: *οι βαθιές ~ στο μέτωπό του* ΣΥΝ. ζάρα, ζαρωματιά. — (υποκ.) **ρυτιδούλα** κ. **ρυτιδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυτίς / βρυτίς* (αιολ.), *-ίδος* < **Fρῦτός*, παράλλ. τ. τού επιθ. *ῥυσός* «ζαρωμένος, ρυτιδωμένος» < θ. **Fρῡ-*, που αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. τού θ. **Fερυ-*, το οποίο απαντά στο ρ. *ἐρύω* «σύρω, τραβώ» (βλ. λ. *ρύμη*)].
ρυτιδιασμένος, -η, -ο γεμάτος ρυτίδες. Επίσης **ρυτιδώδης, -ης, -ες** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
ρυτιδώνω ρ. μετβ. {ρυτίδω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ ζάρωμα τού δέρματος από ρυτίδες ΣΥΝ. ζαρώνω, σουφρώνω. Επίσης **ρυτιδιάζω**. — **ρυτίδωμα** [μτγν.] κ. **ρυτίδιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυτιδῶ (-όω)* < *ῥυτίς, -ίδος* (βλ.λ.)].
ρυτίδωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. αισθητική δυσμορφία τού δέρματος, που οφείλεται σε πολλαπλασιασμό των ρυτίδων στο πρόσωπο **2.** (μτφ.) ελαφρό κυμάτισμα τής θάλασσας.
ρυτό (το) ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο κατασκευασμένο από πηλό ή πολύτιμα μέταλλα, με ποικίλη διακόσμηση και συνήθως ανεστραμμένο κωνικό σχήμα, που το χρησιμοποιούσαν στις σπονδές και σε διάφορες τελετουργίες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥυτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ῥυτός* < θ. **ρF-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *srew-, το οποίο μαρτυρείται στο ρ. *ῥέω* (βλ.λ.)].
Ρω (η) νησίδα των Δωδεκανήσων Δ. τού Καστελορίζου (γνωστή από την *Κυρά τής Ρω*, γυναίκα από το Καστελόριζο, η οποία επί δεκαετίες ύψωνε στη νησίδα την ελληνική σημαία ως ένδειξη των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων σε αυτήν).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].
ρω κ. **ρο** (το) {άκλ.} Ρ, ρ· το δέκατο έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥῶ* < σημιτ. rōš / reš «κεφάλι»].
ρώγα (η) {ρωγών} **1.** ο σφαιροειδής καρπός τού σταφυλιού: *τσιμπολογώ τις ~ τού σταφυλιού·* ΦΡ. ***μάζευε κι ας είν' και ρώγες*** βλ. λ. *μαζεύω* **2.** η θηλή τού μαστού **3.** (μτφ.) το εσωτερικό τμήμα τής άκρης των δαχτύλων. Επίσης **ράγα**. — (υποκ.) **ρωγούλα** κ. **ρωγίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥώξ, ῥωγός*, παράλλ. τ. τού *ῥάξ, ῥαγός*, αβεβ. ετύμου, πιθ. λ. τού προελλην. γλωσσικού υποστρώματος, πράγμα που δεν εκπλήσσει, όταν πρόκειται για όρους σχετικούς με το κρασί (βλ. κ. *οίνος*). Η λ. συνδ. επίσης με το λατ. racēmus «ρώγα σταφυλιού», το οποίο προφανώς αποτελεί παράλλ. δάνειο].
ρωγμή (η) (για στερεά σώματα) η επιμήκης σχισμή, η διακοπή τής συνέχειας: *ο σεισμός προκάλεσε πολλές ~ στους τοίχους των σπιτιών* ‖ *~ οστού* ‖ (μτφ.) *το εύρος τής ~ τού κοινωνικού ιστού* ‖ (μτφ.) *«ένα κόμμα με συσπειρωμένη την εκλογική του βάση πολύ δύσκολα μπορεί να υποστεί ρωγμές και διαρροές»* (εφημ.) ΣΥΝ. σπάσιμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥωγμή* < θ. *ῥωγ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *ῥήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *ῥῆγ-μα*) + παραγ. επίθημα *-μή*, πβ. *τι-μή*].
ρωγμώδης, -ης, -ες {ρωγμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. ραγισμένος· κυρ. στη ΦΡ. ***ρωγμώδες κάταγμα*** ελαφρό κάταγμα με επιμήκη διακοπή τής συνέχειας τού οστού.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *ρωγμώδες κάταγμα* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fissured fracture].
ρωγοβύζι (το) {ρωγοβυζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** θηλή από λάστιχο ή πλαστικό, που προσαρμόζεται στο στόμιο μικρής φιάλης, η οποία περιέχει γάλα και χρησιμοποιείται για τον τεχνητό θηλασμό τού βρέφους ΣΥΝ. (λόγ.) θήλαστρο **2.** (συνεκδ.-παλαιότ.) το μπιμπερό (βλ.λ.).
ρωδακινιά (η) (σχολ. ορθ. *ροδακινιά*) φυλλοβόλο και οπωροφόρο δέντρο, που καλλιεργείται στις εύκρατες περιοχές για τον εδώδιμο καρπό του, το ρωδάκινο.
ρωδάκινο (το) (σχολ. ορθ. *ροδάκινο*) {-ου κ. -ίνου | -ων κ. -ίνων} ο καρπός τής ρωδακινιάς· έχει σφαιρικό ή ωοειδές σχήμα, χνουδωτή φλούδα, κιτρινορόδινο ή κόκκινο χρώμα, ραφή στη ράχη του και χυμώδη, σακχαρούχο και αρωματική με υπόξινη γεύση σάρκα. — (υποκ.) **ρωδακινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ρωδάκινον* < μτγν. *δωράκινον* < λατ. duracinum. Σύμφωνα με την παραδοσιακή ετυμολογία των αρχ. Ρωμαίων, η λ. αποτελούσε σύνθετο των durus «σκληρός, στερεός» + acinus «ρώγα», αλλά πιθανότερη πρέπει να θεωρηθεί η αναγωγή τής λ. duracinum στο όνομα τής πόλης Dyrrachium «Δυρράχιο» (< *Duracium). Η απλοποιημένη ορθογραφία *ροδάκινο* δεν έχει ετυμολογική βάση].
ρωδιός (ο) ▸ ερωδιός
ρώθων (ο) → ρουθούνι
ρωθωνίζω ρ. ▸ ρουθουνίζω
ρωμαίικος, -η/-ια, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Ρωμιούς: *~ φιλότιμο / παράδοση / συνείδηση / πίστη* (ορθόδοξη) ‖ (και μειωτ.) *αυτά είναι ~ συνήθειες* ΣΥΝ. νεοελληνικός **2.** (περιληπτ.) **ρωμαίικο** (το) το σύνολο των νεοτέρων Ελλήνων ή το νεοελληνικό κράτος: *να ζήσει το ~!* ‖ *«είπα: ~, όπου φυσά κι όταν παλεύει η Ελλάδα»* (Κ. Παλαμάς) ‖ (συχνά μειωτ.) *δεν θα βάλει γνώση ποτέ το ~!* **3.** (μέχρι τις αρχές τού 20ού αι.) **ρωμαίικα** (τα) η απλή καθημερινή γλώσσα των Νεοελλήνων (κατ' αντιδιαστολή προς τη λόγια και αρχαία γλώσσα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη, Έλληνας.* — **ρωμαίικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ρωμαῖος* (βλ.λ.), με τη σημ. «πολίτης τού Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, τού Βυζαντίου»].
ρωμαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αρχαία Ρώμη και τους αρχαίους Ρωμαίους: *~ περίοδος / εποχή / χρόνια / Αυτοκρατορία / κράτος / τέχνη / πολιτισμός / αρχαιότητες / ειρήνη* **2.** ***Ρωμαϊκή Εκκλησία*** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία (βλ. λ. *ρωμαιοκαθολικός*) **3.** ***Ρωμαϊκό Δίκαιο*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που ίσχυαν στη Ρώμη από την ίδρυσή της ώς την πτώση τού Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους τον 5ο αι. μ.Χ. και αργότερα στο Βυζαντινό Κράτος· κυρ. το σύνολο των νόμων που κωδικοποιήθηκαν από τον Ιουστινιανό και άλλους Βυζαντινούς αυτοκράτορες. — **ρωμαϊκά** επίρρ.
ρωμαιοκαθολικισμός (ο) ΕΚΚΛΗΣ. τα δόγματα, η λατρεία και οι τελετουργίες τής (Δυτικής) Καθολικής Εκκλησίας.
ρωμαιοκαθολικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον καθολικισμό (βλ.λ.): *~ λειτουργία / ψαλμός / γάμος* **2.** (α) ***Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία*** η Καθολική Εκκλησία (τής Δύσης), με επί κεφαλής τον Πάπα (β) ***ρωμαιοκαθολικός*** (ο), ***ρωμαιοκαθολική*** (η) πιστός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
ρωμαιοκρατία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία τής Ρώμης στους περισσότερους λαούς τού τότε γνωστού κόσμου, η κοσμοκρατορία τού ρωμαϊκού κράτους.
Ρωμαίος (ο), **Ρωμαία** (η) **1.** ο πολίτης τής σημερινής πόλεως Ρώμης, πρωτεύουσας τής Ιταλίας (βλ.λ.), που κατάγεται από ή κατοικεί στη Ρώμη: *οικογένεια ~ τουριστών·* ΙΣΤ. **2.** ο πολίτης τής αρχαίας Ρώμης και τού αρχαίου ρωμαϊκού κράτους: *η «προς Ρωμαίους επιστολή» τού Αποστόλου Παύλου* ‖ *καταγόταν από οικογένεια Ρωμαίων πατρικίων* **3.** (ειδικότ.) (α) ο ελληνόφωνος ορθόδοξος πολίτης τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (β) (κατά την Τουρκοκρατία) ο Έλληνας: *«ήλθαν Τούρκοι και Ρωμαίοι (...) και ομίλησαν στη Ζάκυνθο»* (Θ. Κολοκοτρώνης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ρωμαῖος* < αρχ. *Ῥώμη* (βλ.λ.). Αφότου η Κωνσταντινούπολη έγινε πρωτεύουσα τού ρωμαϊκού κράτους, ο όρος *Ρωμαῖος* αναφερόταν πλέον και στους ελληνικής καταγωγής πολίτες του].
ρωμαϊστής (ο) [1863], **ρωμαΐστρια** (η) {ρωμαϊστριών} **1.** ιστορικός που έχει ειδικευθεί στην ιστορία, στους θεσμούς κ.λπ. τής αρχαίας Ρώμης **2.** νομικός που έχει ειδικευθεί στο Ρωμαϊκό Δίκαιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Romaniste, άσχετο από το μτγν. *ῥωμαϊστής* «ηθοποιός λατινικών κωμωδιών»].
ρωμαϊστί επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) στη γλώσσα των (αρχαίων) Ρωμαίων, στη λατινική γλώσσα ΣΥΝ. λατινιστί, λατινικά.
ρωμαλέος, -α, -ο **1.** (λόγ. για έμψυχα) αυτός που διαθέτει ρώμη (βλ.λ.), που έχει μεγάλη σωματική δύναμη ΣΥΝ. δυνατός, εύρωστος, γερός, στιβαρός, σφριγηλός ΑΝΤ. αδύναμος, ασθενικός, καχεκτικός **2.** (μτφ.) αυτός που τον χαρακτηρίζει η εκφραστική δύναμη και η συνοχή. — **ρωμαλέ-α / -ως** [μτγν.] επίρρ., **ρωμαλεότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥωμαλέος* < *ῥώμη* «ισχύς, ευρωστία» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].
Ρωμανία (η) ΙΣΤ. ονομασία τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (από τον 4ο αι. μ.Χ.) και ειδικότερα τού Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους (τού Βυζαντίου): *«Η ~ πέρασε, η ~ πάρθεν»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Romania < επίθ. romanus «Ρωμαίος»].
ρωμανικός, -ή, -ό ▸ ρομανικός
Ρωμανός (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο μελωδός* **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Romanus (ως επίθ. είχε τη σημ. «Ρωμαίος»)

< Roma].

ρωμαντικός, -ή, -ό → ρομαντικός

ρωμαντισμός (ο) → ρομαντισμός

Ρώμη (η) **1.** η πρωτεύουσα τής Ιταλίας, πόλη με μακραίωνα και σημαντική ιστορία· ΦΡ. ***όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη*** για περιπτώσεις στις οποίες όλες οι προσφερόμενες μέθοδοι και μέσα. όλες οι προσπάθειες οδηγούν στον ίδιο σκοπό. στο ίδιο αποτέλεσμα **2.** (κατ' επέκτ.) το αρχαίο ρωμαϊκό κράτος που έφθασε στη μέγιστη ακμή του κατά τους δύο περίπου αιώνες πριν και μετά τη γέννηση τού Χριστού, μεταβλήθηκε σε αυτοκρατορία και περιέλαβε ολόκληρο τον μεσογειακό κόσμο και μεγάλο τμήμα τής Δ. Ευρώπης: *η τέχνη / ο πολιτισμός τής ~*· ΦΡ. (α) ***Νέα Ρώμη*** η Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα τού Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους. τού Βυζαντίου (β) ***Πρεσβυτέρα Ρώμη*** η παλαιά (στην Ιταλία) Ρώμη, πρωτεύουσα τού Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους σε αντιδιαστολή προς τη Νέα Ρώμη (από τα μέσα τού 4ου αι.) (γ) ***Τρίτη Ρώμη*** η Μόσχα, σύμφωνα με μια θεωρία μοναστικών κυρίως κύκλων τής Ρωσίας μετά την άλωση τής Κωνσταντινουπόλεως (1453), η οποία προέβαλε τη Ρωσία ως κέντρο συσπειρώσεως όλων των ορθοδόξων υπό την ηγεμονία τού τσάρου και χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο τού πανσλαβισμού (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ῥώμη* (ήδη στον Αριστοτέλη) < λατ. Roma, ετρουσκικής αρχής. αγν. ετύμου. Σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση, η πόλη έλαβε το όνομά της από τον *Ρωμύλο* (Romulus), τον μυθικό ιδρυτή της. αλλά στην πραγματικότητα ισχύει το αντίστροφο. Απίθανη θεωρείται οποιαδήποτε συσχέτιση με το αρχ. *ῥέω*].

ρώμη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σωματική ισχύς. η ακμή των σωματικών δυνάμεων: *μαχητής γεμάτος ~* || (μτφ.) *η ψυχική ~* ΣΥΝ. αλκή. δύναμη. ευρωστία. σφρίγος ΑΝΤ. αδυναμία, καχεξία. ασθενικότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ῥώμη*, λ. αρχαιότερη από το ρ. *ῥώννυμι*, τού οποίου συνηθέστερος είναι ο παρακ. *ἔρρωμαι* «υγιαίνω. είμαι καλά», ενώ ο ενεστ. φαίνεται υστερογενής αναλογικός σχηματισμός. Οι λ. είναι αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με το αρχ. *ῥώομαι* «εφορμώ. κινούμαι με βιαιότητα», αν προϋποθέσουμε την παρουσία ενδοφωνηεντικού -σ- (**ῥώ(σ)-νυ-μι, *ῥώ(σ)-ομαι)*. όπως προκύπτει από το επίθ. *ἄρ-ρωσ-τος* (βλ.λ.). Η λ. *ῥώμη* αναφερόταν κυρ. στη φυσική. σωματική δύναμη, κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *ἰσχύς*. η οποία δήλωνε τη δύναμη των όπλων, τού στρατού ή τής ψυχής].

Ρωμιός κ. (εσφαλμ.) **Ρωμηός** (ο), **Ρωμιά** (η) ΙΣΤ. **1.** ο πολίτης τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, κυρ. τής βυζαντινής περιόδου και μάλιστα ο ελληνόφωνος **2.** ο ορθόδοξος χριστιανός κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο και την Τουρκοκρατία· κυρ. ο Έλληνας μέχρι την ίδρυση τού νεοελληνικού κράτους: *Τούρκος είσαι ή ~;* ΣΥΝ. Γραικός **3.** (κυρ. κατά τον 19ο αι.) ο Νεοέλληνας, αυτός που έχει διατηρήσει την ορθόδοξη παράδοση τού Βυζαντίου (κατ' αντιδιαστολή προς τον οπαδό τού ευρωπαϊκού διαφωτισμού ή τον πολέμιο τού Βυζαντίου): *ο ~ έχει φιλότιμο* || *η πίστη των Ρωμιών* **4.** (ειρων.-μειωτ.) ο τύπος τού Νεοέλληνα που χαρακτηρίζεται από τους ίδιους τους Έλληνες με ειρωνική και υποτιμητική διάθεση ως δουλοπρεπής προς την εξουσία. τεμπέλης. κουτοπόνηρος ή αφελής (κατ' αντιδιαστολή προς το ιδεατό πρότυπο τού Έλληνα τής κλασικής αρχαιότητας): «*οι ολυμπιονίκες μας δίνουν στην επίσημη Ελλάδα, αυτή των Ρωμιών. την απάντηση τής άλλης Ελλάδας. αυτής που εργάζεται και δημιουργεί*» (εφημ.) **5.** (ειδικότ.) (α) ο ορθόδοξος Έλληνας (ή άλλης εθνότητας) των Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως. Αλεξανδρείας. Αντιοχείας και Ιεροσολύμων (ελληνορθόδοξα Πατριαρχεία) (β) ο Έλληνας ορθόδοξος τής (σημερινής) Τουρκίας (Ρουμ) (κατ' αντιδιαστολή προς τον υπήκοο τού ελληνικού κράτους· Γιουνάν) (γ) ο εξισλαμισμένος Έλληνας ή ο κρυπτοχριστιανός τής Τουρκίας (λ.χ. τής Καππαδοκίας ή τού Πόντου. που εξαιρέθηκε τής ανταλλαγής πληθυσμών το 1923): «*εξισλαμισθέντες ή κρυπτοχριστιανοί Ρωμιοί βρίσκονται ανάμεσα στους πολιτικούς κρατουμένους των τουρκικών φυλακών*» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη. Έλληνας. δίκιο*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *Ρωμαῖος* (βλ.λ.). Μετά την πτώση τού Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους στα χέρια των Γότθων (5ος αι. μ.Χ.). το επίθ. *Ρωμαῖος* αναφερόταν αποκλειστικά στους πολίτες τού Ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους. δηλ. τού Βυζαντίου].

ρωμιοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ.) ο ελληνισμός (υπό την εθνική και πολιτιστική του έννοια), το ορθόδοξο ελληνικό έθνος. η ελληνική φυλή: «*τη ~ μην την κλαις...*» (Γ. Ρίτσος) || *οι περιπέτειες τής ~* ΣΥΝ. ρωμαίικο **2.** (κατ' επέκτ.) η ελληνική ψυχή, το φρόνημα και τα ιδανικά τού ελληνισμού: *οι μετανάστες κράτησαν μέσα στην ψυχή τους άσβεστη τη φλόγα τής ~* ΣΥΝ. ελληνικότητα **3.** (ειδικότ.) οι ιδιότητες και το ήθος που διαμόρφωσε η ορθόδοξη παράδοση και η ιστορική πορεία τού νεότερου ελληνισμού (λ.χ. το φιλότιμο. η λεβεντιά. το μεράκι, η παλληκαριά κ.ά.): *οι Έλληνες φύλαξαν καλά τη ~ τους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.

Ρωμυλία (η) [1808] ΙΣΤ. **1.** η περιοχή που περιελάμβανε τις βαλκανικές κτήσεις τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκτός από τη Βοσνία. την Ουγγαρία και τα νησιά τού Αιγαίου Πελάγους **2.** ***Ανατολική Ρωμυλία*** περιοχή τής Β. Θράκης μεταξύ τού Αίμου, τής Ροδόπης και τού Εύξεινου Πόντου, η οποία ανήκει στη Βουλγαρία και στο παρελθόν είχε έντονο ελληνικό στοιχείο

[ΕΤΥΜ. Λόγ. μεταφορά τού τ. *Ρούμελη* (βλ.λ.). το οποίο τον 19ο αι. είχε και τον τ. *Ρουμελία*].

Ρωξάνη (η) **1.** σύζυγος τού Μ. Αλεξάνδρου. κόρη ηγεμόνα τής Βακτριανής **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αβεστ. raoxšna «φωτεινή, λαμπρή · αυγή»].

ρωπογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ζωγραφική που απεικονίζει σκηνές από την καθημερινή ζωή ή κοινά και ανάξια λόγου αντικείμενα, χρησιμοποιώντας μάλιστα για τον σκοπό αυτόν φθηνές χρωστικές ύλες **2.** (ειδικότ.) ζωγραφική που απεικονίζει θάμνους. καρπούς, νεκρά θηράματα κ.λπ.. συγγενεύει δηλ. με ό,τι είναι ευρύτερα γνωστό ως «νεκρή φύση» **3.** (συνεκδ.) ο ζωγραφικός πίνακας που ανήκει στα παραπάνω είδη ζωγραφικής: *η «Χαρούμενη συγκέντρωση» είναι μια πολύ γνωστή ~ τού Γιαν Μέτους*. — **ρωπογράφος** (ο/η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ῥωπογράφος* < αρχ. *ῥῶπος* «μικρό και ευτελές αντικείμενο» + *-γράφος* < *γράφω*. Το αρχ. *ῥῶπος* είναι αγν. ετύμου· δεν θα μπορούσε ωστόσο να αποκλειστεί η σύνδ. με το ουσ. *ῥώψ* («*βοτάνη ἁπαλή*». κατά τον Ησύχιο), για το οποίο βλ. λ. *ρουπάκι*].

Ρωσία (η) (ρωσ. Rossijskaja Federacija = Ρωσική Ομοσπονδία) **1.** κράτος που εκτείνεται από τον Αρκτικό Ωκεανό μέχρι τη Μογγολία και την Κίνα με πρωτεύουσα τη Μόσχα, επίσημη γλώσσα τη Ρωσική και νόμισμα το ρούβλι **2.** (παλαιότ.-καταχρ.) όλη η Σοβιετική Ένωση (πβ. *Αγγλία* για όλο το Ηνωμένο Βασίλειο): *ο Ψυχρός Πόλεμος μεταξύ Αμερικής* (δηλ. Η.Π.Α.) *και Ρωσίας*. — **Ρώσος** (ο). **Ρωσίδα** (η) [1862], **ρωσικός,** -ή, -ό (βλ.λ.), **Ρωσικά** κ. (καθημ.) **Ρώσικα** (τα).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Ρῶσος* < *Ρῶς (οἱ)*. ονομασία των Βαράγκων Ρως (λαού σκανδιναβικής καταγωγής), οι οποίοι θεωρούνται ιδρυτές τού κράτους τού Κιέβου (8ος αι. μ.Χ.). Το όνομα *Ρῶς* ανάγεται πιθ. στο αρχ. φινλ. Rus, με το οποίο αποκαλούσαν τους Βαράγκους εισβολείς. και ίσως σημαίνει «ξένος». Ορισμένοι συνδέουν περαιτέρω τη λ. με το φινλ. ruotsi «κωπηλάτες». προσωνύμιο των Σκανδιναβών κωπηλατών στα πλοία των Βίκινγκς. Αξίζει να σημειωθεί ότι Ruotsi ονομάζεται η Σουηδία στη φινλανδική γλώσσα].

ρωσικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ρώσικος,** -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Ρωσία ή τους Ρώσους. αυτός που προέρχεται από τη Ρωσία: *~ Επανάσταση* (η Οκτωβριανή, 1917) / *συνήθεια* / *βότκα*· ΦΡ. (α) ***ρώσικη (σαλάτα)*** σαλάτα που αποτελείται από ψιλοκομμένες βρασμένες πατάτες. αγγούρια, μπιζέλια ή αρακά και καρώτα, μαζί με τουρσί –κάππαρη. αγγουράκια– που έχουν ανακατευτεί με μαγιονέζα (β) ***ρώσικη ρουλέτα*** βλ. λ. *ρουλέτα*. Επίσης (λαϊκ.) **ρούσικος,** -η. -ο [μεσν.].

ρωσιστί επίρρ. [μεσν.] (λόγ.) στη ρωσική γλώσσα ή κατά τον τρόπο των Ρώσων: *έκανε ~ τις συστάσεις*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.

ρωσοελληνικός, -ή. -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με τους Ρώσους και τους Έλληνες: *~ πολιτικές ανταλλαγές*.

ρωσομαθής, -ής. -ές [1889] {ρωσομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) γνώστης τής ρωσικής γλώσσας. αυτός που μιλά Ρωσικά. — **ρωσομάθεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. < *Ρώσος* + *-μαθής* < θ. *μαθ-* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*)].

Ρωσοπόντιος (ο), **Ρωσοπόντια** (η) {-ων κ. -ίων} (ως χαρακτηρισμός) Πόντιος που έχει έλθει στην Ελλάδα από περιοχή τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

ρωσοτουρκικός, -ή, -ό [1853] αυτός που σχετίζεται με τους Ρώσους και τους Τούρκους: *~ πόλεμος*.

ρωσόφιλος, -η, -ο [1862] φίλος των Ρώσων. αυτός που συμπαθεί τους Ρώσους και τις συνήθειες, το πολιτειακό τους σύστημα κ.λπ. ή υποστηρίζει την πολιτική τους: *~ παράταξη / κόμμα*.

ρωσόφωνος, -η. -ο → -φωνος

Ρωσσία (η) → Ρωσία

ρωτακισμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. η διαταραχή τής ομιλίας, κατά την οποία κάποιος δυσκολεύεται ή αδυνατεί να προφέρει τον φθόγγο «ρ», τον οποίο και προφέρει συνήθ. ως «γ», λ.χ. «*νεγό*» αντί «*νερό*» • **2.** ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών. κατά το οποίο το συριστικό «s» τρέπεται σε «r», όταν βρεθεί μεταξύ δύο φωνηέντων, λ.χ. στη Λατινική: arbor · arboris < *arbos – arbosis· στην (αρχαία) ελληνική γλώσσα το φαινόμενο απαντά στην ιωνική διάλεκτο τής Ερέτριας και τού Ωρωπού. λ.χ. *ἔχουριν* αντί *ἔχουσιν*. — **ρωτακίζω** ρ. [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ῥωτακίζω* (< αρχ. *ῥῶ*), κατά το αμάρτυρο **ἰωτακίζω*. το οποίο προϋποτίθεται από το μτγν. *ἰωτακισμός*. Το ουσ. *ρωτακισμός* αποτελεί αντιδάν. από αγγλ. rhotacism].

ρώτημα (το) [μεσν.] {ρωτήμ-ατος | -ατα, -άτων} το ερώτημα· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***για να 'χουμε (το) καλό ρώτημα*** (για την επίταση ερωτήσεως) για να ξέρω, να πληροφορηθώ σωστά: *δεν μου λες. ~. ποια είναι η δική σου γνώμη για το ζήτημα;* (β) ***θέλει (και) ρώτημα;*** για κάτι αυτονόητο, για το οποίο δεν χρειάζεται να ρωτά κανείς: *Αν θέλω να πάω διακοπές; ~;* ΣΥΝ. εννοείται, εξυπακούεται.

ρωτώ ρ. → ερωτώ

Σ

Σ, σ/ς: σίγμα, το δέκατο όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Είναι το μόνο γράμμα τής Ελληνικής που εμφανίζει δύο διαφορετικές μορφές (στη μικρογράμματη γραφή): **σ** στην αρχή και στο μέσο τής λέξης, **-ς** στο τέλος τής λέξης. Η δήλωση τού ληκτικού -ς με διαφορετική μορφή, πέρα των παλαιογραφικών λόγων τής ιστορίας τής γραφής, συνδέεται πιθανώς και με τη βαρύτητα που είχε πάντοτε στη μορφολογία τού ονόματος τής Ελληνικής, όπου η κατάληξη -ς δήλωνε την ονομαστική πτώση των αρσενικών *(ταμία-ς)* έναντι τής επίσης ισχυρής γενικής πτώσης των θηλυκών *(χώρα-ς)*. Τόσο στην Αρχαία όσο και στη Ν. Ελληνική το γράμμα Σ δήλωσε την προφορά τού λεγομένου συριστικού συμφώνου [s], τού άηχου συμφώνου, μπροστά δε από ηχηρά σύμφωνα (*μ, ν, λ, ρ* κ.λπ.) και τού ηχηρού συριστικού [z]· πβ. αρχ. και νέο *σμῆνος, ψήφισμα, σβήνω* (αρχ. *σβέννυμι*) κ.τ.ό. Σε ορισμένα τοπικά αλφάβητα τής Αρχαίας (στην Κρήτη, την Θήρα, την Κόρινθο), αντί τού *σίγμα* χρησιμοποιήθηκε (με την ίδια φωνητική αξία) το γράμμα **σαν** (που έμοιαζε μορφικά με το Μ), ενώ σε ορισμένες περιοχές τής Μ. Ασίας (Έφεσο, Κύζικο, Αλικαρνασσό κ.α.) τα δύο Σ (π.χ. στη λ. ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΣ) άλλοτε δηλώνονταν κανονικά με ΣΣ και άλλοτε με το γράμμα **σαμπεί** (ΑΛΙΚΑΡΝΑΤΟΣ), όπως ονομάστηκε στους βυζαντινούς χρόνους το γράμμα Τ από τη μορφή του, που έτεινε να είναι η μορφή ενός κεκλιμένου Π (ϡ), από όπου και η ονομασία (*ωσάν πει* >) **σαμπεί.** Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα **σίγμα** στο βορειοσημιτικό γράμμα šin ή šiyn, που σήμαινε «δόντι» και προφερόταν [sh], ενώ η ονομασία του θα επηρεάστηκε από τον «σφυριχτό» (συριστικό) ήχο τον οποίο δηλώνει (προήλθε πιθανόν από αμάρτυρο τύπο **σίγμα* «σφύριγμα» < ρ. *σίζω* «σφυρίζω»)· στη σημιτική γραφή το γράμμα γραφόταν περίπου όπως το W (ανάποδο Σ), ενώ στην Ελληνική γράφτηκε όρθια (Σ). Ομοίως το γράμμα **σαν** το ανάγουν στο βορειοσημιτικό ṣādhē, που προφερόταν [ts]. Περί το 400 π.Χ. το γράμμα *σίγμα* γενικεύθηκε σε όλες τις μορφές τού ελληνικού αλφαβήτου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Σ, σ/ς σίγμα· το δέκατο όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *σίγμα, αριθμός).*

σα σύνδ. → σαν

Σ.Α.Α.Ν. (η) Σχολή Αξιωματικών Αδελφών Νοσοκόμων.

σαβαγιάρ κ. **σαβουαγιάρ** (το) {άκλ.} μπισκότο που σερβίρεται μαζί με το παγωτό ή χρησιμοποιείται ως βάση για την παρασκευή γλυκισμάτων ψυγείου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. savoyard «ο προερχόμενος από τη Σαβοΐα» < τοπων. Savoie «Σαβοΐα» (< λατ. Sapandia)].

σαβάνα (η) [1825] {σαβανών} μεγάλη έκταση στην τροπική ή υποτροπική ζώνη, που χαρακτηρίζεται από βλάστηση με αραιά δέντρα ή θάμνους και στην οποία επικρατεί παρατεταμένη ξηρασία που διακόπτεται από θερινές βροχές.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. sabana < zabana, λ. τής γλώσσας Ταϊνό (Αϊτή)].

σάβανο (το) λευκό λινό μονοκόμματο ύφασμα, με το οποίο καλύπτουν κατάσαρκα το σώμα νεκρού, αμέσως μόλις επέλθει ο θάνατος ΣΥΝ. (λαϊκ.) νεκροσέντονο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάβανον*, αβεβ. ετύμου. Η λ. αποτελεί δάνειο ανεξακρίβωτης προέλευσης, η δε σύνδεσή του με αραβ. sabanijjat «είδος υφάσματος τής περιοχής Σαβάν (κοντά στη Βαγδάτη)» δεν συμφωνεί με τα ιστορικά και χρονολογικά δεδομένα. Μέσω τού λατ. sabanum (< μτγν. *σάβανον*) η λ. πέρασε σε άλλες γλώσσες, πβ. αρχ. γερμ. saban «λινό ύφασμα», αρχ. σλαβ. savan].

σαβανώνω ρ. μετβ. {σαβάνω-σα, -θηκα, -μένος} περιτυλίγω νεκρό με σάβανο και γενικά τον ετοιμάζω για την κηδεία. — **σαβάνωμα** (το).

σαβανωτής (ο), **σαβανώτρια** (η) {σαβανωτριών} πρόσωπο που σαβανώνει, που έχει ειδικευθεί στην ετοιμασία των νεκρών για κηδεία και ταφή. Επίσης (λαϊκ.) **σαβανώτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.

σαβαρέν (το) {άκλ.} γλύκυσμα από ψημένη αραιή ζύμη, σε σχήμα κωνικό με ραβδώσεις στο πλάι, που διαποτίζεται με σιρόπι και συνήθ. γαρνίρεται με άσπρη κρέμα και κερασάκι στην κορυφή ΣΥΝ. (καθημ.) μπαμπάς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. savarin, από το όνομα τού Γάλλου συγγραφέα και γαστρονόμου Anthelme Brillat-Savarin (1755-1826)].

Σάββας (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο ηγιασμένος* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κυρ. όν. < *σάββατον* (βλ.λ.)].

σαββατιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το Σάββατο (βλ.λ.): *~ μαγείρεμα / συγύρισμα* ΣΥΝ. σαββατιάτικος· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***σαββατιανό κατάπιασμα, πομπή τής εβδομάδας*** η δουλειά που αρχίζει κανείς την τελευταία στιγμή, δεν γίνεται σωστά (β) ***σαββατιανό σχολείο*** τα μαθήματα Ελληνικών (γλώσσας, θρησκείας, ιστορίας), που διδάσκονται το Σάββατο με πρωτοβουλία συνήθως τής Εκκλησίας σε Ελληνόπαιδες τού εξωτερικού (ιδίως στις Η.Π.Α., Αυστραλία και Καναδά)· λέγεται και *κυριακάτικο σχολείο* ● **2.** αυτός που σχετίζεται με το σαββατιανό, ποικιλία σταφυλιού **3.** ***σαββατιανό*** (το) ποικιλία λευκού σταφυλιού που ευδοκιμεί στην Αττική. — **σαββατιαίος,** -α, -ο [1897].

σαββατιάτικα επίρρ.· το Σάββατο, κατά την ημέρα τού Σαββάτου: *τι θέλει και μας ενοχλεί ~; || δουλεύεις ~;*

σαββατιάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με το Σάββατο (βλ.λ.), που συμβαίνει ή γίνεται κατά την ημέρα τού Σαββάτου: *~ δουλειά / μαγείρεμα / συγύρισμα / βόλτα* ΣΥΝ. σαββατιανός.

Σάββατο κ. (προφορ.) **Σαββάτο** (το) {Σαββάτ-ου | -ων} **1.** η έβδομη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή), η οποία αποτελεί αργία για πολλές κατηγορίες εργαζομένων (όχι για τα καταστήματα)· ΦΡ. (α) ***Σάββατο τού Λαζάρου*** το τελευταίο Σάββατο πριν από τη Μεγάλη Εβδομάδα, κατά το οποίο γιορτάζεται το θαύμα τής αναστάσεως τού Λαζάρου από τον Χριστό (β) ***Μέγα / Μεγάλο Σάββατο*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας, η παραμονή τής Κυριακής τού Πάσχα, κατά την οποία τιμάται η ταφή και η κάθοδος τού Χριστού στον Άδη, που καταλήγει με τον εορτασμό τής Αναστάσεως τού Χριστού στις 12 η ώρα (μεσάνυχτα) (γ) ***τον μήνα που δεν έχει Σάββατο*** ποτέ, σε καμία περίπτωση: *αυτό που λες θα γίνει ~* (δ) ***(πάνω) στην τούρλα τού Σαββάτου*** για βιαστική ενέργεια ή δουλειά που γίνεται την τελευταία στιγμή ή μέσα σε μεγάλη αναστάτωση: *με πήρε τηλέφωνο ~ και μου ζήτησε να του ετοιμάσω τρεις λογιστικές καταστάσεις!* **2.** (στους Εβραίους) η έβδομη και τελευταία ημέρα τής εβδομάδας, η οποία είναι αφιερωμένη στην ανάπαυση και τη λατρεία τού Θεού· ΦΡ. (παροιμ.) ***κίνησε ο Εβραίος να πάει στο παζάρι κι ήταν(ε) ημέρα Σάββατο*** (i) για πρόσωπο που επιλέγει να κάνει κάτι σε ακατάλληλη, απρόσφορη χρονική στιγμή (ii) για κάποιον που, όταν επιτέλους αποφασίζει να πάει κάπου, κάτι συμβαίνει και ανατρέπονται τα σχέδιά του. — **σαββατιάτικος,** -η, -ο, **σαββατιάτικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μάννα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σάββατον* < εβρ. šabbāṯ «ανάπαυση»].

σαββατόβραδο (το) το βράδυ τού Σαββάτου: *το ~ πήγαμε για χορό.*

σαββατογεννημένος, -η, -ο αυτός που γεννήθηκε ημέρα Σάββατο και, σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, είναι ευνοημένος από την τύχη, διαθέτει μαγική επιρροή ή έχει την ικανότητα να επικοινωνεί με αόρατες δυνάμεις.

σαββατοκύριακο (το) [μεσν.] **1.** το Σάββατο μαζί με την Κυριακή που ακολουθεί **2.** (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα από το Σάββατο το μεσημέρι (ή και από την Παρασκευή το απόγευμα) μέχρι τη Δευτέρα το πρωί, που θεωρείται, και έχει επικρατήσει γενικά, ως ελεύθερος χρόνος των εργαζομένων ΣΥΝ. (αγγλ.) γουικέντ.

Σαββούλα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού ον. *Σάββας* (βλ.λ.)].

Σαβίνα (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Sabina, θηλ. τού Sabinus < εθνωνύμιο Sabini, ονομασία λαού ομόρου των Ρωμαίων].

Σαβοΐα (η) περιοχή τής ΝΑ. Γαλλίας στα σύνορα με την Ιταλία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Savoie < λατ. Sapandia, αγν. ετύμου].

σαβόρε (το) {άκλ.} η μαρινάτα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. savore < λατ. sapor, -ōris «χυμός, γεύση» < ρ. sapere «γεύομαι, αισθάνομαι»].

σαβουάρ βιβρ (το) {άκλ.} οι καλοί τρόποι, οι κανόνες καλής συμπεριφοράς: *εγχειρίδιο τού ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. savoir-vivre «το να ξέρει (κανείς) να ζει» < savoir «ξέρω» + vivre «ζω»].

σαβούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το έρμα (βλ.λ.)· (μτφ.) **2.** (περιληπτ.) το σύνολο παλαιών ή ευτελούς αξίας πραγμάτων, που είναι τελείως άχρηστα: *έχει μαζέψει μεγάλη ~ στο υπόγειο* ΣΥΝ. σκουπίδια **3.** (περιληπτ.-μειωτ.) άνθρωποι κατώτερης κοινωνικής ή/και οικονομικής τάξεως: *αφήνει τους καλούς και κάνει παρέα με τη ~* **4.** (κακόσ.) τροφή πολύ κακής ποιότητας: *έχει μάθει να πηγαίνει στα διάφορα φαστ-φουντ και να τρώει ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. sabūrra «έρμα (πλοίων)», τεχν. όρ., πιθ. δάνειο].

σαβουρογάμης (ο) {σαβουρογάμηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) άνδρας που

δεν είναι εκλεκτικός στην επιλογή ερωτικών συντρόφων.
[ΕΤΥΜ. < *σαβούρα* + *-γάμης* < *γαμώ*].

σαβουρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σαβούρωσα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** (κυριολ.) βάζω σαβούρα, τοποθετώ έρμα σε πλοίο ή αερόστατο, για να ενισχύσω την ευστάθειά του ΣΥΝ. (λόγ.) ερματίζω ΑΝΤ. ξεσαβουρώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (οικ.) τρώω υπερβολικά ΣΥΝ. περιδρομιάζω, τρώω τον αγλέουρα. — **σαβούρωμα** (το).

σαγανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό σαγάνι (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το φαγητό που ψήνεται σε μικρό σαγάνι, και σερβίρεται μέσα σε αυτό: *φέρε μας ένα ~ τυρί || γαρίδες / μύδια ~.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *σαγάνι* (βλ.λ.)].

σαγάνι κ. **σαχάνι** (το) {σαγαν-ιού | -ιών} τηγάνι ή ταψί με δύο λαβές.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sahan].

Σαγγάριος (ο) {Σαγγαρίου} ποταμός τής Β. Μικράς Ασίας που εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο· γνωστός από τη μάχη μεταξύ ελληνικών και τουρκικών στρατευμάτων (1921), η οποία σήμανε την αποτυχία τής ελληνικής εκστρατείας στην Άγκυρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (η μυθική παράδοση τον θεωρούσε γυιο τού Ωκεανού και τής Τηθύος), αγν. ετύμου. Η τουρκ. ονομασία Sakarya προέρχεται από την Ελληνική].

Σ.Α.Γ.Ε. (το) Συμβούλιο Αρχηγών Γενικών Επιτελείων.

σαγή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-περιληπτ.) το σύνολο των εξαρτημάτων που φέρει άλογο ή γενικώς υποζύγιο, κυρ. αυτά που χρησιμοποιούνται για να ζευχθεί ένα ζώο με ένα άλλο ή για να έλξει ένα αντικείμενο (υνί, καρότσα κ.ά.), δηλ. ιμάντες, ηνία κ.ά.· πβ. λ. *ιπποσκευή*: *~ ιππεύσεως || η ~ τού αλόγου / τού μουλαριού* ΣΥΝ. (για άλογα) ιπποσκευή, (λαϊκότ.) χάμουρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σάττω* «γεμίζω εντελώς, συμπιέζω, εφοδιάζω». τεχν. όρ. αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τοχ. twāŋk- «συσφίγγω». Προβλήματα εγείρει η εναλλαγή των θ. *σακ-* / *σαγ-* στα παράγωγα τού ρ.: *σάγ-μα, σαγ-ή*, αλλά *σακ-τός, σάκ-τωρ, σακ-τήρ* κ.ά. Αν θεωρηθεί αρχικό το θ. *σακ-*, τότε οι τ. *σάγμα, σαγή* θα πρέπει να θεωρηθούν αναλογικοί σχηματισμοί (πβ. *πράττω – πράγμα*). Σε αντίθετη περίπτωση, ο ενεστ. *σάττω* είναι αυτός που πρέπει να θεωρηθεί αναλογικός (πβ. *τάσσω – ταγή – τάγμα, ὀρύσσω – ὄρυγμα*)].

σαγήνευμα (το) ➝ σαγηνεύω

σαγήνευση (η) [1888] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η άσκηση γοητείας: *η ~ τού ακροατηρίου από τον ρήτορα* ΣΥΝ. σαγήνευμα, θέλξη ΑΝΤ. απώθηση.

σαγηνευτής (ο) [μτγν.], **σαγηνεύτρια** (η) {σαγηνευτριών} πρόσωπο που έχει τη δύναμη να σαγηνεύει, να θέλγει ή να παρασύρει: *έρωτας ~ των ψυχών* ΣΥΝ. μάγος, πλάνος, γόης. Επίσης (λαϊκ.) **σαγηνεύτρα** {σαγηνευτρών}.

σαγηνευτικός, -ή, -ό [1874] αυτός που είναι ικανός να σαγηνεύει, αυτός που μπορεί να γοητεύει, να δελεάζει ή να παρασύρει: *~ ματιά / βλέμμα / πρόταση / προοπτική* ΣΥΝ. γοητευτικός, δελεαστικός, θελκτικός, μαγευτικός ΑΝΤ. απωθητικός, αντιπαθητικός, αποκρουστικός, αηδής. — **σαγηνευτικ-ά / -ώς** [1887] επίρρ.

σαγηνεύω ρ. μετβ. {σαγήνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ασκώ γοητεία σε (κάποιον), προσελκύω: *με σαγήνευσε το βλέμμα της || η ομορφιά της σαγήνευε τους άνδρες* ΣΥΝ. γοητεύω, θέλγω, μαγεύω, παρασύρω ΑΝΤ. απωθώ. — **σαγήνευμα** [1871] κ. (καθημ.) **σαγήνεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλιεύω με το δίχτυ», < *σαγήνη* (που μαρτυρείται ως μτγν.). βλ.λ. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

σαγήνη (η) {χωρ. πληθ.} η δύναμη (κάποιου) να γοητεύει, να έλκει τους άλλους, να τους «κατακτά», η γοητεία ΣΥΝ. ελκυστικότητα ΑΝΤ. απωθητικότητα, αποκρουστικότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μεγάλο αλιευτικό δίχτυ». τεχν. όρ., δάνειο προελλην. αρχής (πβ. *ἀπήνη, εἰρήνη*). Τη λ. δανείστηκε η Λατινική: sagēna (> γαλλ. seine «δίχτυ»)].

σαγιονάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παντόφλα ή υπόδημα ανοιχτό, που συγκρατείται στο πόδι από δύο λωρίδες σε σχήμα V, τού οποίου η γωνία βρίσκεται ανάμεσα στο μεγάλο και το διπλανό του δάκτυλο.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. sayonara «αντίο», από κινηματογραφική ταινία μέσω τής οποίας έγινε γνωστό αυτό το είδος παντόφλας].

σάγκα (η) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ. μεσαιωνική ισλανδική αφήγηση ή εξιστόρηση σε πεζό λόγο, ανεξάρτητα από το θέμα της (χρονικό, βίος αγίου, ηθικοπλαστική ιστορία κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. saga < αρχ. σκανδ. saga, που συνδ. με αρχ. σκανδ. segjan «μιλώ» (πβ. γερμ. sagen, αγγλ. say)].

σαγκουίνι (το) {σαγκουιν-ιού | -ιών} ποικιλία πορτοκαλιού με χυμώδη σάρκα στο χρώμα τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sanguigni, πληθ. τού sanguigno < λατ. sanguineus «αιματηρός, αιματόχρωμος» < sanguis, -inis «αίμα»].

σάγμα (το) {σάγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το σαμάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σάττω* «γεμίζω εντελώς, εφοδιάζω». βλ. λ. *σαγή*].

σαγματοποιείο (το) [1897] (λόγ.) το εργαστήριο, στο οποίο κατασκευάζονται σάγματα (σαμάρια) ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαμαράδικο. — **σαγματοποιός** (ο) [μτγν.], **σαγματοποιία** (η) [1890].

σαγματοπωλείο (το) (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται σάγματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαμαράδικο. — **σαγματοπώλης** (ο).

σαγολαίφα (η) → σακολαίβα

σαγονάς (ο) {σαγονάδες} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που έχει μεγάλο και προτεταμένο σαγόνι.

σαγόνι (το) {σαγον-ιού | -ιών} **1.** το καθένα από τα δύο οστά τού κρανίου, που σχηματίζουν τη στοματική κοιλότητα και φέρουν τα δόντια (βλ. κ. λ. *σιαγόνα*) ΣΥΝ. γνάθος **2.** (ειδικότ.) το κατώτερο από τα δύο αυτά οστά, το πιγούνι (βλ.λ.). — (υποκ.) **σαγονάκι** (το), (μεγεθ.) **σαγονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαγόνιν* (με έκκρουση τού *-ι-*) < αρχ. *σιαγόνιον*, υποκ. τού *σιαγών, -όνος (ή)*, βλ. κ. *σιαγόνα*].

σαγονιά (η) (λαϊκ.) **1.** χτύπημα που δίνεται στα σαγόνια: *μου 'δωσε μια ~ πολύ δυνατή και με πέταξε κάτω* **2.** (μτφ.) δυσάρεστο χτύπημα, πλήγμα: *μου 'ρθε μια ~ από την εφορία!*

σαγρέ επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.) αυτός τού οποίου η επιφάνεια δεν είναι λεία αλλά ανώμαλη, κοκκώδης: *η πρόσοψη τού σπιτιού είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sahre «βράχος ορυκτό μέταλλο»].

Σ.Α.Δ.Α.Σ. (ο) Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών.

Σαδδουκαίος (ο) ΙΣΤ. καθένας από τα μέλη ιουδαϊκής αίρεσης που ιδρύθηκε τον 3ο αι. π.Χ., η οποία έδινε ιδιαίτερη σημασία στον τύπο των ιεροτελεστιών και τού Μωσαϊκού Νόμου και υπήρξε αντίπαλος των Φαρισαίων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σαδδουκαῖοι* < εβρ. ṣaddūqîm, από το όνομα τού αρχιερέα Ṣadóq (οι Εβδομήκοντα το αποδίδουν *Σαδώκ*), τού οποίου ισχυρίζονταν πως ήταν απόγονοι. Το όνομα ανάγεται στην εβρ. λ. ṣādhōq «δίκαιος, ευθύς»].

σαδισμός (ο) [1898] {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. η γενετήσια απόκλιση, κατά την οποία το άτομο διεγείρεται και ικανοποιείται σεξουαλικά, μόνο όταν προκαλεί φυσικό ή ψυχικό πόνο στον ερωτικό του σύντροφο ή με τη θέα αίματος ΑΝΤ. μαζοχισμός **2.** (κατ' επέκτ.) η ευχαρίστηση ή η ικανοποίηση που αισθάνεται κανείς βασανίζοντας ή ταλαιπωρώντας άλλο πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sadisme, από το όνομα τού Γάλλου μυθιστοριογράφου, μαρκησίου ντε Σαντ (Marquis de Sade, 1740-1814), ο οποίος περιέγραφε στα έργα του τη σεξουαλική διέγερση μέσω προκλήσεως πόνου στον ερωτικό σύντροφο].

σαδιστής (ο), **σαδίστρια** (η) {σαδιστριών} **1.** ΨΥΧΟΛ. πρόσωπο που ικανοποιείται σεξουαλικά, όταν προκαλεί φυσικό ή ψυχικό πόνο στον ερωτικό του σύντροφο ΑΝΤ. μαζοχιστής **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που ευχαριστείται να βασανίζει ή να ταλαιπωρεί τους άλλους: *κοίτα τον ~ πώς χαίρεται που παιδευόμαστε!* ΑΝΤ. μαζοχιστής. — **σαδιστικός**, -ή, -ό, **σαδιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sadiste. Βλ. κ. *σαδισμός*].

σαδομαζοχισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. η συνύπαρξη σαδισμού (βλ.λ.) και μαζοχισμού (βλ.λ.) στο ίδιο πρόσωπο, η γενετήσια απόκλιση κατά την οποία το άτομο ικανοποιείται σεξουαλικά όταν βασανίζει τον ερωτικό του σύντροφο, αλλά και όταν βασανίζεται από αυτόν **2.** (κατ' επέκτ.) η νοσηρή επιθυμία ατόμου να επιβληθεί σε άλλο πρόσωπο και ταυτόχρονα να υποταγεί σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sadomasochisme].

σαδομαζοχιστής (ο), **σαδομαζοχίστρια** (η) {σαδομαζοχιστριών} πρόσωπο που βρίσκει ευχαρίστηση στο να βασανίζει άλλο πρόσωπο, αλλά και να βασανίζεται από αυτό. — **σαδομαζοχιστικός**, -ή, -ό, **σαδομαζοχιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sadomasochiste].

σαζάνι (το) {σαζαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ψάρι των γλυκών νερών, ο κυπρίνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sazan < saz «ιλύς, βάλτος, βούρκος» + επίθημα -(a)n].

σάζι (το) {σαζ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. έγχορδο όργανο τής Ανατολής, που θυμίζει στο σχήμα τρίχορδο μπουζούκι, χωρίς όμως οπή στο κέντρο τού καπακιού και με μακρύ βραχίονα. — (υποκ.) **σαζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. saz, περσικής προελ.].

σάζω ρ. → σιάζω

σαθρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που έχει φθαρεί από τη χρήση, που λόγω παλαιότητας είναι έτοιμος να καταρρεύσει: *~ πάτωμα / ταβάνι / τοίχος* ΣΥΝ. ετοιμόρροπος, σάπιος, ξεχαρβαλωμένος, σαραβαλιασμένος ΑΝΤ. γερός, ανθεκτικός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει στέρεη βάση, που εύκολα μπορεί να ανασκευαστεί ή να απορριφθεί: *~ λόγοι / επιχείρημα* ΑΝΤ. στερεός. — **σαθρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δεν έχουν επιβεβαιωθεί οι υποθέσεις συνδέσεως με τα επίθ. *σαπρός* ή *ψαθυρός*, που είναι συνώνυμα, ούτε είναι δυνατόν να υποστηριχθεί η αναγωγή στο ρ. *σήθω* «κοσκινίζω» (βλ. λ. *σήτα*)].

σαιζλόνγκ (η) ➝ σεζλόνγκ

σαιζόν (η) ➝ σεζόν

σαϊεντολογία (η) {χωρ. πληθ.} σύστημα θρησκευτικής φιλοσοφίας, που ιδρύθηκε το 1951 από τον Αμερικανό συγγραφέα Ron Hubbard. — **σαϊεντολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. scientology (νόθο σύνθ.) < λατ. scientia «γνώση, επιστήμη» + -logy (βλ. κ. *-λογία*)].

σαΐνι (το) {σαϊν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) γεράκι που διακρίνεται για τη ζωηρότητα και την ευκινησία του **2.** (μτφ.) ο πολύ έξυπνος και δραστήριος, αυτός που διακρίνεται για την ευστροφία ή την ικανότητά του να επωφελείται από τις περιστάσεις: *στην αρχή δεν ήξερε τη δουλειά, αλλά σε λίγο έγινε ~ || αυτοί, παιδί μου, είναι ~· πώς θα τους συναγωνιστούμε εμείς;* ΣΥΝ. ξύπνιος, ευφυής, εύστροφος, ξεφτέρι. Επίσης **σαΐνης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şahin «γεράκι» < περσ. šāhīn «βασιλικό λευκό πτηνό»].

σαιξπηρικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με τον μεγάλο Άγγλο ποιητή και δραματουργό Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (1564-1616): *~ στίχος / έργο / κωμωδία.* Επίσης (λόγ.) **σαιξπήρειος**, -α, -ο [1890]. — **σαιξπηρικά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Shakespearean].

σαιξπηριστής (ο) [1892], **σαιξπηρίστρια** (η) {σαιξπηριστριών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στο έργο τού Σαίξπηρ.

σαΐτα (η) {σαϊτών} (λαϊκ.) **1.** (λογοτ.) το βέλος που εκτοξεύεται από

τόξο: *«και χέρια γοργογύριστα να ρίχνουν τη ~»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (μτφ.) κατασκευή από σελίδα χαρτιού με μυτερή άκρη, που θυμίζει αιχμή βέλους ή αεροπλανάκι, την οποία κατασκευάζουν τα παιδιά και πετούν μακριά για παιχνίδι: *μην πετάτε σαΐτες την ώρα τού μαθήματος!* • **3.** (α) ειδικό εξάρτημα τού αργαλειού, με το οποίο περνιέται το υφάδι μέσα από τις κλωστές τού στημονιού: *«πέρνα ~ μου γοργή με το ψιλό μετάξι»* (Α. Εφταλιώτης) ΣΥΝ. (λόγ.) κερκίδα (β) το ανάλογο εξάρτημα τής ραπτομηχανής • **4.** μακρύ και λεπτόσωμο φίδι τής ηπειρωτικής Ελλάδας, χρώματος καφέ ή γκριζοπράσινου, που κινείται πολύ γρήγορα και αναρριχάται στους θάμνους και τους μαντρότοιχους, για να συλλάβει τη λεία του (μικρές σαύρες, ακρίδες κ.λπ.). — (υποκ.) **σαϊτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σαγίτ(τ)α* < λατ. sagitta «βέλος»].

σαΐτεμα (το) → σαϊτεύω

σαϊτευτής (ο) (λογοτ.) αυτός που σημαδεύει και ρίχνει με το τόξο, που εκτοξεύει σαΐτες (βλ.λ.): *ήταν δεινός ~* ΣΥΝ. τοξότης, τοξευτής.

σαϊτεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {σαΐτεψα, σαϊτεύτηκα, σαϊτεμένος} (λαϊκότ.) **1.** εκτοξεύω βέλος, σημαδεύω και χτυπώ με σαΐτα ΣΥΝ. τοξεύω **2.** (μτφ.-λογοτ.) εμπνέω έρωτα σε (κάποιον): *του έριξε μια ματιά και τον σαΐτεψε* || *«σαϊτεμένο μ' έχεις»* (δημοτ. τραγ.). — **σαΐτεμα** (το).

σαϊτιά (η) [μεσν.] **1.** η εκτόξευση σαΐτας: *«και ξάφνου ~ στην πλάτη το λαβώνει»* (Κ. Κρυστάλλης) **2.** (συνεκδ.) το χτύπημα ανθρώπου ή ζώου με σαΐτα, το πλήγμα που προκαλείται από βέλος: *έφαγε μια ~ κατάστηθα και έπεσε νεκρός.*

σαϊτοθήκη (η) {σαϊτοθηκών} η φαρέτρα.

σάκα (η) {σακών} (καθημ.) **1.** τσάντα από δέρμα, ύφασμα ή πλαστικό, μέσα στην οποία τοποθετούν οι μαθητές τα βιβλία, τα τετράδια και όλα τα άλλα απαραίτητα για το σχολείο: *ετοίμασε τη ~ σου από το βράδυ, ώστε να είσαι έτοιμος το πρωί* **2.** (γενικότ.) τσάντα για την τοποθέτηση και τη μεταφορά αντικειμένων (εγγράφων, χαρτικών κ.λπ.) ΣΥΝ. χαρτοφύλακας, χαρτοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < σάκος (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

σακάκι (το) {σακακ-ιού | -ιών} κοντό ανδρικό και γυναικείο ένδυμα με μανίκια, που καλύπτει το πάνω μέρος τού σώματος μέχρι λίγο κάτω από τη μέση και κουμπώνει μπροστά: ~ *καθημερινό / επίσημο / μονόπετο / σταυρωτό / μεσάτο* (που διαγράφει τη μέση ανοίγοντας προς τη λεκάνη). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *σάκος*].

σακαράκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κάθε παλιό και αχρηστευμένο αντικείμενο, ιδ. αυτοκίνητο ή μηχάνημα: *κυκλοφορεί με μια ~* ΣΥΝ. σαράβαλο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. carcassa «σκελετός, κουφάρι, σαράβαλο» (με συλλαβική αντιμετάθεση), αρχική σημ. «κάσα οχήματος», ίσως από συμφυρμό των λ. carro (βλ. λ. *κάρο*) και cassa (βλ. λ. *κάσα*). Κατ' άλλη άποψη, < παλ. ιταλ. saracca «σπαθί» (< σκωτσ. sillock), αν θεωρηθεί ότι η λ. σήμαινε αρχικώς «παλιό σπαθί»].

σακάς (ο) {σακάδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει ή μεταφέρει σάκους (βλ.λ.).

σακατεύω ρ. μετβ. {σακάτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) ανάπηρο χτυπώντας, τραυματίζοντάς τον κ.λπ., του προκαλώ σοβαρή ή ανεπανόρθωτη σωματική βλάβη: *του 'δωσε μια στα πόδια και τον σακάτεψε* || (ως απειλή) *φύγε από 'δώ, να μη σε σακατέψω!* ΦΡ. ***σακατεύω (κάποιον) στο ξύλο*** δέρνω (κάποιον) αλύπητα, μέχρι σημείου να του προκαλέσω σωματική βλάβη **2.** (μτφ.) κουράζω (κάποιον) υπερβολικά, υποβάλλω (κάποιον) σε δοκιμασίες, βάσανα, ταλαιπωρίες: *τον είχαν σακατέψει τα βάσανα, η φυλακή και η εξορία* ΣΥΝ. εξαντλώ, καταπονώ. — **σακάτεμα** (το), **σακάτικος**, -η, -ο.

σακάτης (ο) {σακάτηδες}, **σακάτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που έχει σακατευτεί, ο ανάπηρος: *μετά το δυστύχημα ο άντρας της έμεινε ~* ΑΝΤ. αρτιμελής, γερός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sakat].

σακατιλίκι κ. **σακατλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η αναπηρία • **2.** (αργκό) κάθε πάθος, αδυναμία που δεν μπορούμε να της αντισταθούμε και που συνήθ. προκαλεί προβλήματα: *αν δεν είχε το ~ που ξέρεις, θα 'χε γίνει μεγάλος και τρανός.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sakatlık < sakat «σακάτης»].

σακ-βουαγιάζ (το) {άκλ.} η ταξιδιωτική τσάντα, σάκος όπου τοποθετούνται είδη ρουχισμού και άλλα απαραίτητα για ταξίδι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sac (de) voyage «ταξιδιωτική τσάντα»].

σακέ (το) {άκλ.} το εθνικό ποτό των Ιαπώνων· οινοπνευματώδες ποτό από απόσταξη ρυζιού, που θυμίζει γλυκιά μπίρα. Επίσης **σάκι**.
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. sake].

Σ.Α.Κ.Ε. (η) Συνεπής Αριστερή Κίνηση Ελλάδας.

σακελ(λ)άριος (ο) {σακε(λ)λαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. παλαιό εκκλησιαστικό αξίωμα που δινόταν σε ιερείς και διακόνους και τού οποίου ο κάτοχος επόπτευε τα μοναστήρια τής επισκοπής, είχε τον έλεγχο τής λειτουργίας τής επισκοπικής φυλακής, δίκαζε μικρά παραπτώματα των μοναχών κ.ά.· ΦΡ. (ειδικότ.) ***μέγας σακελ(λ)άριος*** υψηλόβαθμος αξιωματούχος (οφικιάλιος) τού Οικουμενικού Πατριαρχείου με ευρύτατη δικαιοδοσία στις μονές, στους μοναχούς και στη μοναστηριακή περιουσία τού Πατριαρχείου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. sacellarius «θησαυροφύλακας» < sacellus «βαλλάντιο, μικρός σάκος», υποκ. τού saccus (< αρχ. *σάκ(κ)ος*)].

σακί (το) {σακ-ιού | -ιών} **1.** (υποκ.) μικρός σε μέγεθος σάκος (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) σάκος από κανναβι ή χοντρό ύφασμα, που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση, τη φύλαξη ή/και τη μεταφορά διαφόρων αντικειμένων ή προϊόντων: *γέμισαν σακιά με άμμο* || *το σιτάρι ήταν αποθηκευμένο σε μεγάλα ~* ΣΥΝ. τσουβάλι· ΦΡ. ***βάζω στο ίδιο σακί*** αντιμετωπίζω με τον ίδιο τρόπο, εξισώνω: *μην τα βάζει όλα στο ίδιο σακί· δεν είναι ίδια πράγματα!* || *δεν μπορείς να βάζεις στο ίδιο σακί τον θύτη και το θύμα* **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο ενός τέτοιου σάκου, όσο μπορεί να χωρέσει το τσουβάλι: *αγόρασε ένα ~ ρύζι·* ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον) στο σακί*** ξεγελώ (κάποιον) με την ευστροφία και την πονηριά μου ΣΥΝ. εξαπατώ, κοροϊδεύω (β) ***(αγοράζω) γουρούνι στο σακί*** βλ. λ. *γουρούνι* (γ) ***πετάω (κάποιον) κάτω σαν σακί*** αρπάζω (κάποιον) και τον ρίχνω κάτω βίαια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σακ(κ)ίον*, υποκ. τού *σάκ(κ)ος* (βλ.λ.)].

σακιάζω ρ. μετβ. {σάκιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω (κάτι) μέσα σε σακί. — **σάκιασμα** (το).

σακίδιο (το) {σακιδί-ου | -ων} **1.** σάκος με μικρή χωρητικότητα για τη μεταφορά λίγων πραγμάτων: *γέμισε το ~ του, το κρέμασε στον ώμο και έφυγε* ΣΥΝ. δισάκι **2.** (ειδικότ.) ο μικρός σε μέγεθος σάκος που κρεμά στον ώμο ή στην πλάτη του ο στρατιώτης ή ο πεζοπόρος ΣΥΝ. δισάκι, γυλιός. — (υποκ.) **σακιδιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σακ(κ)ίδιον*, υποκ. τού αρχ. *σάκ(κ)ος*].

σάκκα (η) → σάκα

σακκάκι (το) → σακάκι

σακκάς (ο) → σακάς

σακκί (το) → σακί

σακκίδιο (το) → σακίδιο

σακκοβελόνα (η) → σακοβελόνα

σακκογκόλιθος (ο) → σακογκόλιθος

σακκοειδής, -ής, -ές → σακοειδής

σακκοράφα (η) → σακοράφα

σάκκος (ο) → σάκος

σακκούλα (η) → σακούλα

σακκουλάκι (το) → σακούλι

σακκουλεύομαι ρ. → σακουλεύομαι

σακκούλι (το) → σακούλι

σακκουλιάζω ρ. → σακουλιάζω

σακοβελόνα (η) {σακοβελονών} η σακοράφα (βλ.λ.).

σακογκόλιθος (ο) {σακογκολίθ-ου | -ων, -ους} τεχνητός ογκόλιθος που κατασκευάζεται από σάκους γεμάτους σκυρόδεμα (μπετόν).

σακοειδής, -ής, -ές [1890] {σακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) όμοιος με σάκο (βλ.λ.), αυτός που έχει σχήμα σάκου: ~ *κοιλότητα / προεξοχή* ΣΥΝ. θυλακοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σακολαίβα κ. (εσφαλμ.) **σακολέβα** (η) {σακολαιβών} ΝΑΥΤ. (περιληπτ.-παλαιότ.) τετράγωνο πανί, τού οποίου η ραφή είναι τέτοια, ώστε να γεμίζει (φουσκώνει) από τον άνεμο σχηματίζοντας ένα είδος σάκου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαγολαίφεα* < μτγν. *σάγος* «χοντρό μάλλινο ύφασμα που φορούσαν οι στρατιώτες» (< λατ. sagus / sagum, κελτ. αρχής) + αρχ. *λαῖφος* «ύφασμα (ιστίου ή πανιού)», αγν. ετύμου].

σακοράφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μεγάλη και χοντρή βελόνα που χρησιμοποιείται για το ράψιμο σάκων ή χοντρών υφασμάτων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *σακ(κ)ορράφος* < *σάκ(κ)ος* + *-ραφος* < *ραφή*].

σάκος (ο) **1.** μεγάλη στενόμακρη θήκη από χοντρό ύφασμα, δέρμα, πλαστικό ή άλλο υλικό, που είναι ανοιχτή στο πάνω μέρος ή κλείνει με κορδόνι και χρησιμοποιείται για τη φύλαξη και τη μεταφορά κάθε είδους πραγμάτων, προϊόντων κ.λπ.: *έβαλα τα πράγματα σ' έναν παλιό ~ και τα πήγα στο σπίτι* || *άδειασε βιαστικά τον ~ του* || *ταχυδρομικός ~* (που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά επιστολών και ταχυδρομικών δεμάτων) || *χειρουργικός ~* (η ειδική θήκη που χρησιμοποιείται, κυρ. στον στρατό, για τη μεταφορά φαρμάκων, επιδέσμων, χειρουργικών εργαλείων και γενικά των απαραιτήτων για την παροχή πρώτων βοηθειών) ΣΥΝ. σακί, σακίδιο, τσουβάλι· ΦΡ. (α) ***πόσα απίδια πιάνει / χωράει / βάζει ο σάκος*** βλ. λ. *απίδι* (β) ***σάκος τού μποξ*** ο σάκος που χρησιμοποιούν για προπόνηση στην πυγμαχία • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. βαρύτιμο αρχιερατικό άμφιο, που έχει κοντά και πλατιά μανίκια και φθάνει μέχρι τα γόνατα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φάκελος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάκ(κ)ος*, σημιτ. δάνειο (πιθ. μέσω τής Φοινικικής), πβ. εβρ. śaq, ακκαδ. šaqqu, με τη σημ. «ύφασμα, σάκος, ένδυμα». Η λ. πέρασε (μέσω τού λατ. saccus) σε πολλές άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. sac, αγγλ. sack, γερμ. Sack κ.ά.].

σακούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μικρής χωρητικότητας σάκος (βλ.λ.) από χαρτί, πανί ή πλαστικό, κατάλληλος για τη μεταφορά πραγμάτων: *βάλε τα τρόφιμα στη ~, για να τα πάρουμε μαζί μας* || *χάρτινη / πλαστική ~* || *~ σκουπιδιών* **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο αυτού τού σάκου, όσα μπορεί να χωρέσει: *μου έφερε μια ~ πράγματα από το σούπερ μάρκετ* **3.** (ειδικότ.) σάκος από λεπτό πανί, μέσα στον οποίο τοποθετείται το γιαούρτι για να στραγγίσει *(γιαούρτι σακούλας)* • **4.** ***σακούλες*** (οι) ελαφρά φουσκώματα ή/και μελάνιασμα τού δέρματος στην περιοχή κάτω από τα μάτια, που παρατηρείται κυρ. στους ενηλίκους και οφείλεται σε κούραση, αϋπνία ή άλλη αιτία (λ.χ. αλκοολισμό). — (υποκ.) **σακουλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *σάκος*].

σακουλάκι (το) → σακούλι

σακουλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {σακουλεύτηκα} (αργκό) αντιλαμβάνομαι τις κακές προθέσεις τού άλλου ή τον επερχόμενο κίνδυνο: *τη σακουλεύτηκα τη δουλειά και την κοπάνησα εγκαίρως* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, παίρνω μυρωδιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sakul «στάθμη – υπολογισμός» + παραγ. επίθημα *-εύομαι*].

σακούλι (το) {σακουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρής χωρητικότητας σάκος για τη μεταφορά πραγμάτων, μικρή σακούλα: (παροιμ.) *«φασούλι το φασούλι γεμίζει το ~»* (η συστηματική αποταμίευση σχηματίζει σιγά-σιγά αξιόλογο χρηματικό κεφάλαιο) **2.** (παλαιότ.) μικρή θήκη που χρησιμεύει για τη φύλαξη των χρημάτων ΣΥΝ. σακούλα, πουγγί, βαλλάντιο. — (υποκ). **σακουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού αρχ. *σάκ(κ)ος*].

σακουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σακούλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ πράγμα ή αντικείμενο σε σάκο ή σακούλα, συσκευάζω σε σακούλα: ~ *τρόφιμα* ΣΥΝ. σακιάζω, τσουβαλιάζω ♦ **2.** (αμετβ.) (για ενδύματα ή υποδήματα) έχω κακή εφαρμογή στο σώμα, είμαι υπερβολικά ευρύχωρος, σχηματίζω ζάρες: *το φόρεμα σακουλιάζει στην πλάτη και θέλει μάζεμα* ΑΝΤ. εφαρμόζω. — **σακούλιασμα** (το).

σακτισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. (στον ινδουισμό) η λατρεία τής υπέρτατης θεάς Σάκτι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. shaktism < Shakti, ινδουιστική θεότητα, < σανσκρ. śakti (< saknoti «είναι δυνατός, ικανός»)].

σακχαραιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η περιεκτικότητα τού αίματος σε σάκχαρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. glucosaemia].

σακχαρίνη (η) [1886] {σακχαρινών} ΧΗΜ. οργανική ένωση που χρησιμοποιείται ευρύτατα από τους διαβητικούς και όσους βρίσκονται σε δίαιτα ως υποκατάστατο τής ζάχαρης, καθώς έχει πεντακόσιες περίπου φορές μεγαλύτερη γλυκαντική ισχύ από τη ζάχαρη αλλά καθόλου θρεπτική αξία, ενώ παράλληλα δεν μεταβολίζεται στο σώμα και απεκκρίνεται αναλλοίωτη με τα ούρα (βλ. κ. λ. *ζαχαρίνη*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharine].

σακχάρινος, -η, -ο [1835] (λόγ.) ζαχαρένιος.

σάκχαρις (η) {σακχάρεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *σάκχαρο*].

σάκχαρο (το) {σακχάρ-ου | -ων} **1.** ΧΗΜ. καθεμία από τα μέλη ομάδας άχρωμων οργανικών χημικών ενώσεων, που περιέχουν αποκλειστικά άνθρακα, υδρογόνο και οξυγόνο και είναι πολύ διαδεδομένες στη φύση· συντίθενται από τα φυτά κατά τη διαδικασία τής φωτοσύνθεσης και αποτελούν την κυριότερη πηγή ενέργειας για τους ζώντες οργανισμούς, καθώς και βασικό συστατικό τους ΣΥΝ. υδατάνθρακας **2.** ΙΑΤΡ. (α) ο σακχαρώδης διαβήτης (β) η ποσότητα σακχάρου στο αίμα· το ζάχαρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάκχαρον*, παράλλ. τ. των μτγν. *σάκχαρ, -αρος* και *σάκχαρι (τό)* (κατ' αναλογίαν προς το *μέλι*). Η λ. αποτελεί δάνειο από το ινδικό sakharā < σανσκρ. śarkarā (θηλ.). Από τον ελλην. τ. έχει προέλθει το περσ. šakar > αραβ. sukkar, στο οποίο ανάγονται οι αντίστοιχες λ. των ευρωπ. γλωσσών, πβ. ιταλ. zucchero, γαλλ. sucre, γερμ. Zucker, αγγλ. sugar, ισπ. azucar κ.ά. Βλ. κ. *ζάχαρη*].

σακχαροδιαβήτης (ο) ‣ ζαχαροδιαβήτης

σακχαροειδής, -ής, -ές {σακχαροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** όμοιος με ζάχαρη, αυτός που μοιάζει με τη ζάχαρη ως προς την όψη και τη γεύση: ~ *υλικό / παρασκεύασμα* **2.** αυτός που έχει τη χημική σύνθεση και τις ιδιότητες τής ζάχαρης: ~ *ουσία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharoïde].

σακχαρόζη (η) {χωρ. πληθ.} (επιστημ.) η επιτραπέζια ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharose].

σακχαροκάλαμο (το) ‣ ζαχαροκάλαμο

σακχαρομετρία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το σύνολο των μεθόδων, με τις οποίες προσδιορίζεται η περιεκτικότητα σε ζάχαρη σακχαρούχου διαλύματος ή άλλης ουσίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharométrie].

σακχαρόμετρο (το) [1886] {σακχαρομέτρ-ου | -ων} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. το ειδικό όργανο με το οποίο προσδιορίζεται η περιεκτικότητα διαλύματος σε σάκχαρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharomètre].

σακχαρομύκητας (ο) [1885] {σακχαρομυκήτων} μύκητας που χρησιμοποιείται στη ζυθοποιία και την αρτοποιία, επειδή προκαλεί ζυμώσεις (βλ.λ.) υδατανθράκων· αλλιώς *ζυμομύκητας*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saccharomyces].

σακχαρομυκητίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρασιτική νόσος που προκαλείται από σακχαρομύκητες (βλ.λ.) και εκδηλώνεται ως μόλυνση τού δέρματος.

σακχαρόπηκτος, -η, -ο [1852] (λόγ.) **1.** αυτός που παρασκευάζεται με πήξη ζάχαρης ή που διαθέτει επικάλυμμα από πηγμένη ζάχαρη (λ.χ. καραμέλες, κουφέτα, ορισμένα φαρμακευτικά χάπια κ.ά.) **2. σακχαρόπηκτο** (το) το ζαχαρωτό και συνεκδ. το χάπι.

σακχαροποίηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) ΧΗΜ. η χημική ή βιολογική διαδικασία, κατά την οποία οι αμυλώδεις ουσίες μετασχηματίζονται σε σάκχαρα υπό την επίδραση ενζύμων ή ανόργανων οξέων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. saccharification (νόθο σύνθ.)].

σακχαροποιήσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που μπορεί να υποστεί σακχαροποίηση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. saccharifiable (νόθο σύνθ.)].

σακχαροποιητικός, -ή, -ό [1894] αυτός που συμβάλλει στη σακχαροποίηση (βλ.λ.).

σακχαροποιία (η) ‣ ζαχαροποιία

σακχαροποιός (ο) [1836] αυτός που φτειάχνει γλυκά με βάση τη ζάχαρη.

σακχαρότευτλον (το) → ζαχαρότευτλο

σακχαρουρία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αποβολή σακχάρου, ειδικότ. γλυκόζης, με τα ούρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharurie].

σακχαρούχος, -ος, -ο → ζαχαρούχος

σακχαρώδης, -ης, -ες [1799] {σακχαρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που περιέχει ζάχαρη **2.** ΙΑΤΡ. ***σακχαρώδης διαβήτης*** σοβαρή χρόνια νόσος, κύριο χαρακτηριστικό τής οποίας είναι η αύξηση τού ποσοστού τού σακχάρου στο αίμα (βλ. κ. λ. *ζαχαροδιαβήτης*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** ο χώρος τού σπιτιού που χρησιμεύει για την υποδοχή και τη φιλοξενία των επισκεπτών, η αίθουσα υποδοχής: *οι καλεσμένοι κάθονται στη ~* || *ο καφές θα σερβιριστεί στη ~* ΣΥΝ. σαλόνι **2.** (γενικότ.) μεγάλη αίθουσα δημοσίου κτηρίου (όχι σπιτιού), που χρησιμοποιείται για τη διεξαγωγή κάθε είδους εκδηλώσεων, όπως συναυλιών, χορών, συνεστιάσεων, διαλέξεων, συνεδρίων κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sala < αρχ. γερμ. sal, αρχική σημ. «εξοχική κατοικία (όπου φιλοξενούνταν οι ευγενείς)», από όπου και γαλλ. salle, γερμ. Saal κ.ά.].

σαλαγητό (το) (λαϊκότ.) ο σάλαγος (βλ.λ.).

σάλαγος (ο) [μεσν.] κ. **σάλαγο** (το) (λαϊκ.) **1.** ο μεγάλος θόρυβος από ομάδα ανθρώπων ή αγέλη ζώων που βρίσκεται σε κίνηση: *από μακριά ακουγόταν ο ~ τού πλήθους* ΣΥΝ. βοή, βουητό **2.** η φωνή με την οποία ο βοσκός κατευθύνει το κοπάδι: *«να 'χω και κόρη όμορφη... να μου βοηθάει στο ~»* (Κ. Κρυστάλλης).

σαλαγώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {σαλαγάς... | σαλάγησα} (λαϊκ.) κατευθύνω το κοπάδι στη βοσκή, στη στάνη κ.λπ. με δυνατές φωνές: *το φθινόπωρο οι τσομπάνηδες σαλαγούσαν τα πρόβατά τους κατά τα χειμαδιά* || *«... (θέλω) ν' αρμέγω τα πρόβατα, να ~ τα γίδια»* (Κ. Κρυστάλλης)· ΦΡ. ***σαλάγα τα, μπάρμπα, σαλάγα τα!*** ειρωνική αποστροφή προς τον αρχηγό ομάδας ανθρώπων που περπατούν βαργεστημένα ή γενικώς προς τον υπεύθυνο ομάδας η οποία δεν εκτελεί κανονικά το έργο που της ανατέθηκε. — ***σαλάγημα*** κ. ***σαλάγιασμα*** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σαλαγῶ (-έω)* < *σαλαγή* < αρχ. *σάλος* (βλ.λ.) + επίθημα -αγ-, πβ. κ. *πλαταγῶ*].

σαλαμάνδρα (η) {σαλαμανδρών} αμφίβιο με ουρά (σαύρα), στιλπνό δέρμα και χαρακτηριστικό μαύρο χρώμα με μεγάλες κίτρινες ή πορτοκαλιές κηλίδες, που τρέφεται συνήθ. με αργοκίνητα ασπόνδυλα (λ.χ. σαλιγκάρια). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, όπως και τα ομοιοκατάληκτα *μάνδρα, σκολόπενδρα*. Δεν θεωρείται πιθ. η σύνδεση με το αρχ. *σαλάμβη* «καπνοδόχος»].

Σαλαμάνκα (η) ιστορική πόλη τής Ισπανίας με ονομαστό πανεπιστήμιο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Salamanca < λατ. Sal(a)mantica, αγν. ετύμου, πιθ. προρρωμαϊκής αρχής].

σαλαμάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. πλέγμα από σχοινιά που χρησιμοποιείται στα πλοία: *«πλέκω ~ τα μαλλιά σου»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. (λόγ.) πλεκτάνη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salmastra, από συμφυρμό των ναυτ. όρων sagola «είδος σχοινιού» (αγν. ετύμου) + mastra / maestra «το μεγάλο πανί, η μαΐστρα (μεγίστη)» (< λατ. magistra)].

σαλάμι (το) {σαλαμ-ιού | -ιών} αλλαντικό που παρασκευάζεται από ψιλοκομμένο χοιρινό ή μοσχαρήσιο κρέας, καπνιστό ή όχι, λίπος και διάφορα μπαχαρικά: ~ *πικάντικο / βραστό / αέρος*. — (υποκ.) **σαλαμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salami, πληθ. τού salame < μεσν. λατ. salamen(tum) < λατ. salsamentum «άλμη, παστό ψάρι» < salsare «αλατίζω» < salsus «αλατισμένος» (< sal «αλάτι»)].

Σαλαμίνα (η) **1.** νησί τού Σαρωνικού Κόλπου πολύ κοντά στις ακτές τής Αττικής, γνωστό από την περίφημη ναυμαχία μεταξύ Ελλήνων και Περσών (480 π.Χ.)· αλλιώς (λαϊκ.) *Κούλουρη* (βλ.λ.) **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σαλαμίνιος** (ο) [αρχ.], **Σαλαμίνια** κ. (λόγ.) ***Σαλαμινία*** (η), ***σαλαμίνιος***, -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σαλαμίς, -ῖνος*, πιθ. < φοιν. šalām «ειρήνη», άποψη που συμφωνεί με την ιστορική υπόθεση ότι το νησί υπήρξε εμπορικός σταθμός των Φοινίκων. Κατά τη μυθολογία, η *Σαλαμίς* έλαβε το όνομά της από την κόρη τού ποταμού Ασωπού, σύζυγο τού Ποσειδώνα. Μαρτυρούνται επίσης οι ονομασίες *Πιτυοῦσα* (από το δέντρο *πίτυς* «κουκουναριά»), *Σκιράς* (από τον ήρωα *Σκίρο*) και *Κυχρεία* (από τον ήρωα *Κυχρέα*, γυιο τής Σαλαμίνος, ο οποίος απάλλαξε το νησί από έναν φοβερό δράκοντα)].

σαλαμινομάχος (ο) ΙΣΤ. αυτός που μετείχε στη ναυμαχία τής Σαλαμίνας, στην οποία ο ενωμένος ελληνικός στόλος νίκησε τον περσικό (480 π.Χ.).

σαλαμοειδής, -ής, -ές {σαλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σαλάμι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σαλαμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία σταδιακής επίτευξης ενός σκοπού (στρατιωτικού-πολιτικού) μέσω επιμέρους στόχων **2.** η σταδιακή κατάτμηση, ο κατακερματισμός: *η ~ ενός κόμματος / τής Γιουγκοσλαβίας*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Salamitaktik (νόθο σύνθ.), από τις λεπτές επάλληλες φέτες τού σαλαμιού].

σαλαμούρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** νερό που περιέχει μεγάλη ποσότητα αλατιού και χρησιμεύει για τη διατήρηση ψαριών, ελιών και άλλων εδωδίμων ΣΥΝ. (λόγ.) άλμη **2.** (μτφ.) φαγητό υπερβολικά αλμυρό: *αυτή η σούπα δεν τρώγεται, είναι σκέτη ~!*
[ΕΤΥΜ. < βεν. salamora (πβ. ιταλ. salamoia) < μτγν. λατ. salamūria < λατ. sal «αλάτι» + muria «άλμη»].

σαλάτα (η) {σαλατών} **1.** φαγητό ορεκτικό ή συμπληρωματικό τού κυρίως γεύματος, που παρασκευάζεται από ωμά ή βρασμένα λαχανικά ή/και άλλα εδώδιμα (λ.χ. ζυμαρικά, δημητριακά, κρέας, θαλασσινά, φρούτα κ.ά), καρυκευμένα με λάδι, ξίδι, αλάτι, λεμόνι κ.λπ. ή συνδυασμένα με ειδική σάλτσα, το οποίο σερβίρεται συνήθ. κρύο: *πράσινη* (με λαχανικά) / *ανάμικτη* / *ρώσικη* (βλ. λ. *ρωσικός*) / *χωριάτικη* (βλ. λ. *χωριάτικος*) ~ || ~ *ζυμαρικών* / *φρούτων* (φρουτοσαλάτα) ΣΥΝ. σαλατικό **2.** (μτφ.) ανακάτεμα πολλών και διαφορετικών πραγμάτων: *αντί για οργανωμένη παράσταση, παρουσίασε μια άνευρη, καλλιτεχνική ~* ΣΥΝ. σύμφυρμα, συνονθύλευμα, κυκεώνας· ΦΡ. (α) ***τα κάνω σαλάτα*** αποτυγχάνω πλήρως σε κάτι, φέρνω το αντίθετο αποτέλεσμα:

τον στείλαμε να βελτιώσει την κατάσταση κι αυτός τα έκανε σαλάτα! (β) **γίνομαι σαλάτα (με κάποιον)** (αργκό) διαπληκτίζομαι έντονα, τσακώνομαι (με κάποιον). — (υποκ.) **σαλατούλα** κ. **σαλατίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. salata < ρ. salar «αλατίζω, αλμυρίζω» < sale «αλάτι» (< λατ. sal). Η λ. πέρασε και στις ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. γαλλ. salade, αγγλ. salad, γερμ. Salat, ισπ. en-salada, ιταλ. in-salata κ.ά.].

σαλατιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος, μεγάλο και βαθύ, μέσα στο οποίο σερβίρεται η σαλάτα (βλ.λ.): *γυάλινη / πορσελάνινη ~*.
[ΕΤΥΜ. < *σαλάτα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

σαλατικό (το) (λαϊκ.) **1.** κάθε λαχανικό ή οποιοδήποτε άλλο εδώδιμο, που χρησιμεύει για την παρασκευή σαλάτας: *ψιλόκοβε μαρούλια, άνηθο, κρεμμύδι και άλλα ~* **2.** (συνεκδ.) η ίδια η σαλάτα (βλ.λ.): *χρειάζομαι και δύο-τρία ~ για να συμπληρωθεί το μενού.*

σαλάχι (το) ➤ σελάχι

σαλβάρι (το) {σαλβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** φαρδύ παντελόνι, βράκα ασιατικής καταγωγής, που φοριόταν παλαιότ. από τους χωρικούς ορισμένων περιοχών: *«σαν φορούσα το ~ 'κείνο τον καιρό, τα κορίτσια με ζηλεύαν μέσα στον χορό»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (γενικότ.) τύπος φαρδιού παντελονιού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şalvar < περσ. šalwār «φαρδύ παντελόνι ναυτικών και ταξιδιωτών»].

σάλβια (η) {σαλβιών} ποώδες φυτό με κόκκινα, μοβ ή μπλε άνθη, που είναι γνωστό στη χώρα μας ως φασκομηλιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. salvia < λατ. salvia < salvus «ασφαλής, σώος», λόγω των θεραπευτικών ιδιοτήτων τού φυτού].

σαλέ (το) {άκλ.} **1.** ξύλινο σπίτι στις ορεινές περιοχές τής Ελβετίας, έξω από τις πόλεις **2.** (κατ' επέκτ.) ορεινή εξοχική κατοικία, συνήθ. κατασκευασμένη από ξύλο και πολυτελής: *έχει ένα ~ στο βουνό, για να πηγαίνει για σκι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chalet, που συνδ. με γαλλ. cale «τμήμα αποβάθρας, αμπάρι», αβεβ. ετύμου, πιθ. λ. τού μεσογειακού προ-Ι.Ε. υποστρώματος].

σάλεμα (το) ➤ σαλεύω

σαλέπι (το) {σαλεπιού | χωρ. πληθ.} παχύρρευστο τονωτικό και μαλακτικό αφέψημα που πίνεται τον χειμώνα και παρασκευάζεται από αποξηραμμένους και αλεσμένους κονδύλους τής ρίζας ορισμένων ειδών ορχιδέας, που βράζουν σε αλευρόνερο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. salep < διαλεκτ. αραβ. saḥlab, από την αραβ. φρ. (khuṣy ath-) tha'lab, με αρχική σημ. «όρχεις τής αλεπούς»].

σαλεπιτζής (ο) {σαλεπιτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρασκευάζει και πουλά σαλέπι (βλ.λ.), συνήθ. γυρίζοντας στους δρόμους.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. salepçi < salep (βλ. κ. *σαλέπι*)].

σαλεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σάλε-ψα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κάνω μικρή κίνηση, αλλάζω θέση, μετατοπίζομαι λίγο: *ο αέρας είχε πέσει εντελώς, ούτε φύλλο δεν σάλευε* || *το ψάρι σαλεύει* (δηλ. είναι ακόμη ζωντανό, σπαρταρά και κατ' επέκτ. είναι φρέσκο) ΣΥΝ. κινούμαι, μετακινούμαι, σείομαι **2.** (κατ' επέκτ.) κινούμαι πάνω-κάτω, πηγαίνω εδώ και εκεί με ασταθή βήματα ΣΥΝ. ταλαντεύομαι, τραντάζομαι, κλονίζομαι ● ΦΡ. **σάλεψε (κάποιου)** τρελάθηκε: *του σάλεψε απ' τα βασανιστήρια* || *είναι δυνατόν να μη σου σαλέψει, όταν σου συμβαίνουν τέτοιες συμφορές;* || *του 'χει σαλέψει ο νους* ΣΥΝ. το 'χασα, μου 'στριψε* ♦ **3.** (μετβ.) κινώ (κάτι) εδώ κι εκεί, προκαλώ τη μετακίνησή του: *τα κύματα σάλευαν ελαφρά τη βάρκα* || *μόλις που σάλεψε τα χείλη του, δείχνοντας πως κάτι θέλει να πει* ΣΥΝ. κουνώ, σείω, ταλαντεύω, μετατοπίζω ΑΝΤ. ακινητοποιώ. — **σάλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σάλος*].

σάλι (το) {χωρ. γεν.} κομμάτι πλεκτού ή υφαντού μάλλινου υφάσματος, που φοριέται ως κάλυμμα των ώμων από τις γυναίκες ΣΥΝ. εσάρπα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. châle < περσ. šāl].

σάλιαγκας (ο) (λαϊκ.) το σαλιγκάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σάλιακας* < μτγν. *σιαλικός* (με την επίδρ. τού ουσ. σάλιο) < αρχ. *σίαλος*].

σαλιαγκοκαύκι (το) (λαϊκότ.) το όστρακο τού σαλιγκαριού.

σαλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) εκκρίνω σάλιο, βγάζω σάλια από το στόμα μου: *το μωρό σαλιάζει* ♦ **2.** (μετβ.) (σπανιότ.) υγραίνω (κάτι) με σάλιο: *~ τα χείλη μου* ΣΥΝ. σαλιώνω.

σαλιάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κομμάτι από ύφασμα ή πλαστικό, που δένεται γύρω από τον λαιμό και σκεπάζει το στήθος των νηπίων, για να μη λερώνονται καθώς τρώνε ● **2.** ψάρι που ζει σε όλες τις θάλασσες και έχει ως κύριο χαρακτηριστικό του την πλήρη σχεδόν απουσία λεπιών και τη στιλπνή, βλεννώδη έκκριση που καλύπτει το σώμα του. Επίσης **σαλιαρίστρα** (σημ. 1). — (υποκ.) **σαλιαρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *σαλιάρης*].

σαλιάρης, -α, -ικο {σαλιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που του τρέχουν σάλια από το στόμα, που δεν μπορεί να ελέγξει το σάλιο του.
[ΕΤΥΜ. < *σάλιο* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *ζημ-ιάρης, χαδ-ιάρης*].

σαλιαρίζω ρ. αμετβ. {σαλιάρισα} ερωτοτροπώ με προκλητικό ή σαχλό τρόπο, φλερτάρω έντονα: *κοίταξέ τους πώς σαλιαρίζουν!* — **σαλιάρισμα** (το).

σαλιαρίστρα (η) ➤ σαλιάρα

σαλιγκάρι (το) {σαλιγκαρ-ιού | -ιών} μαλάκιο με σπειροειδές κέλυφος και εδώδιμη σάρκα, σώμα μακρόστενο που προεξέχει κατά ένα μέρος από το κέλυφος και κεφάλι με δύο ζευγάρια όρθιων, συσταλτών κεραιών· τρέφεται με φυτική ύλη και κινείται αργά αφήνοντας ίχνη βλέννας, δραστηριοποιείται δε κατά τις βροχερές ημέρες ΣΥΝ. σαλίγκαρος, (λαϊκ.) σάλιαγκας, (λόγ.) κοχλίας, (διαλεκτ.) κοχλιός. — (υποκ.) **σαλιγκαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *σαλίγκας* (βλ. λ. *σάλιαγκας*) + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. *λιθ-άρι, πιθ-άρι*].

σαλίγκαρος (ο) **1.** το σαλιγκάρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. σάλιαγκας **2.** (μτφ.-παλαιότ.) διάδρομος σε σχήμα οστράκου σαλιγκαριού (βλ.λ.), στον οποίο εξετάζονταν οι υποψήφιοι οδηγοί αυτοκινήτου.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *σαλίγκας* (βλ. λ. *σάλιαγκας*) + μεγεθ. επίθημα *-αρος*].

σαλικυλικός, -ή, -ό ΧΗΜ. κυρ. για ορισμένες ενώσεις, λ.χ.: *~ αλδεΰδη* (οργανική ένωση που χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, τη φαρμακοποιία, ως αντιδραστήριο στην αναλυτική χημεία και σε οργανικές συνθέσεις) / *αλκοόλη* (οργανική ένωση που απαντά στον φλοιό τής ιτιάς και τής λεύκας και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική ως αντιπυρετικό, τοπικό αναισθητικό και τονωτικό) / *οξύ* (οργανική ένωση που χρησιμοποιείται ευρύτατα στη φαρμακευτική και τη βιομηχανία χρωμάτων) / *το ακετυλο-~ οξύ είναι η δραστική ουσία τής ασπιρίνης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. salicylic (acid) «σαλικυλικό (οξύ)» < salicyl < salicin «είδος πικρής καταπραΰντικής ουσίας» < λατ. salix, -icis «ιτιά», στής οποίας τον φλοιό και το φύλλωμα απαντά η εν λόγω ουσία].

σαλινόμετρο (το) {σαλινομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο με το οποίο μετριέται πόσο αλάτι έχει το θαλασσινό νερό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. salinometer (νόθο σύνθ.) < saline «αλατότητα, αλμυρότητα» (< λατ. *salinus < sal, salis «αλάτι») + -meter (< αρχ. *μέτρον*)].

σάλιο (το) υγρό, διαυγές, αλκαλικό και λίγο κολλώδες, που εκκρίνεται από τους σιελογόνους αδένες στη στοματική κοιλότητα, περιέχει κυρίως νερό (κατά 95%), οργανικές και ανόργανες ουσίες και ένζυμα· κύρια λειτουργία του είναι να διευκολύνει την κατάποση τής τροφής, αλλά και να αρχίζει τη διαδικασία τής πέψης: *από τη δίψα ξεράθηκε το ~ μου* || *ορισμένες στομαχικές διαταραχές συνοδεύονται από έντονη έκκριση σάλιου* || *το μωρό λερώθηκε με τα ~ του* ΣΥΝ. (επιστημ.) σίελος· ΦΡ. (α) **δεν υπάρχει σάλιο** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι απένταρος (β) **τρέχουν τα σάλια μου** επιθυμώ σφοδρά να φάω ή να αποκτήσω κάτι, αλλά δεν μπορώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σιάλιον (με έκκρουση τού -ι-, πβ. *σαγόνι – σιαγόνιον*), υποκ. τού αρχ. *σίαλος* (βλ.λ.)].

σαλιώνω ρ. μετβ. {σάλιω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) υγραίνω μια επιφάνεια με σάλιο, βάζω σάλιο σε (κάτι): *σάλιωσε τα χείλη του / το γραμματόσημο* ΣΥΝ. σαλιάζω. — **σάλιωμα** (το).

σαλμί (το) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** φαγητό από κρέας κυνηγιού (λαγό, πέρδικα κ.λπ.) και διάφορα καρυκεύματα **2.** (συνεκδ.) η σάλτσα που συνοδεύει το παραπάνω φαγητό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. salmi, συγκεκομμ. τ. τού salmigondis «καρύκευμα από βρασμένα κρέατα», από συμφυρμό των λ. salemine «αλατισμένη τροφή» (βλ. λ. *σαλάμι*) και condir «καρυκεύω» (< λατ. condire, ίδια σημ.)].

σαλμονέλα (η) {σαλμονελών} βακτήριο αναερόβιο που προκαλεί τις σαλμονελώσεις (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. salmonella, από το όνομα τού Αμερικανού κτηνιάτρου Daniel E. Salmon (1850-1914), ο οποίος ανακάλυψε αυτό το βακτήριο].

σαλμονέλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. μόλυνση που οφείλεται στη σαλμονέλα (βλ.λ.), λ.χ. η τροφική δηλητηρίαση με συμπτώματα γαστρεντερίτιδας και ο εντερικός πυρετός, λ.χ. ο τυφοειδής πυρετός.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. salmonellosis < salmonella (βλ. λ. *σαλμονέλα*)].

σαλόνι (το) {σαλον-ιού | -ιών} **1.** ο χώρος τού σπιτιού που προορίζεται για την επίσημη υποδοχή και φιλοξενία των επισκεπτών, αίθουσα υποδοχής: *περάστε, παρακαλώ, στο ~* || *μεγάλο / πολυτελές ~*· ΦΡ. (μτφ.) **φιλολογικό σαλόνι** τακτική συγκέντρωση συγγραφέων, ποιητών και γενικά εκπροσώπων τού πνεύματος και τής διανόησης, που γίνεται στις αίθουσες υποδοχής μεγάρων, αριστοκρατικής έπαυλης κ.λπ. (στην Ελλάδα και σε απλά σπίτια λογοτεχνών) με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων, την καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών και τη διάδοσή τους στους κόλπους τής κοινωνίας· ο θεσμός ξεκίνησε από τη Γαλλία (Παρίσι) τού 17ου αι. και απλώθηκε σε όλες τις χώρες, φθάνοντας μέχρι τις αρχές τού αιώνα μας περίπου ΣΥΝ. σάλα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επίπλων τής αίθουσας υποδοχής: *το κατάστημά μας διαθέτει ~ και τραπεζαρίες σε τιμή ευκαιρίας* || *ευρωπαϊκό / παραδοσιακό / μπαρόκ ~* || *καρυδένιο / δρύινο ~* **3. σαλόνια** (τα) (α) η υψηλή κοινωνία (β) (συνεκδ.) η πολυτέλεια, η πολυτελής, άνετη ζωή τής υψηλής κοινωνίας: *«εγώ το πλουσιόπαιδο που ζούσα σε σαλόνια»* (λαϊκ. τραγ.) **4.** (η γεν. **τού σαλονιού** ως χαρακτηρισμός) (α) αυτός που ανήκει στην υψηλή κοινωνία, που έχει καλούς τρόπους: *εγώ είμαι και ~ και τού λιμανιού* (ξέρω τους τρόπους και τής αριστοκρατίας και τους πολύ λαϊκούς) (β) (μτφ.) πολυτελείας, για πρόσωπα που ανταποκρίνονται μόνο σε εύκολες καταστάσεις ή που ενεργούν εκ του ασφαλούς (χωρίς να εκτίθενται σε κίνδυνο): *επαναστάτης ~* (που μιλάει για επανάσταση, ενώ είναι ο ίδιος εύπορος ή εξασφαλισμένος) **5.** (ειδικότ.) ο εσωτερικός χώρος τού αυτοκινήτου, που προορίζεται για να κάθεται ο οδηγός και οι επιβάτες: *το καινούργιο μοντέλο διαθέτει πολυτελές δερμάτινο ~* **6.** (α) οι δύο μεσαίες, αριστερά και δεξιά, (αντικριστές) σελίδες εφημερίδας, βιβλίου, περιοδικού ή άλλου εντύπου: *στο ~ τής εφημερίδας φιλοξενείται σήμερα συνέντευξη τού νέου προέδρου* (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ζεύγος αριστερής και δεξιάς σελίδας τού ίδιου εντύπου, στις οποίες εκτυπώνεται κείμενο ή/και φωτογραφίες, σαν να αποτελούσαν ενιαία σελίδα **7.** (συνήθ. στα βαγόνια τρένου) οι αντικριστές θέσεις επιβατών στο μέσον περίπου κάθε βαγονιού **8.** εμπορική έκθεση που φιλοξενείται σε μεγάλη αίθουσα (ξενοδοχείου, αθλητικού κέντρου κ.λπ.): *διεθνές ~*

αυτοκινήτου / ειδών κουζίνας. — (υποκ.) **σαλονάκι** (το). (μεγεθ.) **σαλονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salone < sala (βλ. κ. *σάλα*). Η λ. πέρασε και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες· πβ. γαλλ. salon, αγγλ. salon και saloon, γερμ. Salon, ισπ. salón κ.ά.].

Σαλονίκη (η) (λαϊκ.) η Θεσσαλονίκη (βλ.λ.). — **Σαλονικιός** (ο). **Σαλονικιά** (η). **σαλονικιώτικος,** -η, -ο.

σαλοπέτα (η) {δύσχρ. σαλοπετών} παντελόνι-φόρμα με τιράντες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. salopette «φόρμα εργασίας που φοριέται πάνω από τα ρούχα, για να μη λερωθούν» < salope «βρόμικος, ρυπαρός» (παλαιά σημ.· η λ. χρησιμοποιείται υβριστικά πλέον στη Γαλλική) < sale «βρομιά» + hoppe / huppe «τσαλαπετεινός»].

σαλός, -ή, -ό (σπάν.) αυτός που του έχει σαλέψει ο νους, ανισόρροπος, τρελός ΣΥΝ. παλαβός ΑΝΤ. ισορροπημένος, λογικός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σάλος* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου].

σάλος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) η ισχυρή κύμανση στην επιφάνεια τής θάλασσας, η θαλασσοταραχή: *το πλοίο κλυδωνιζόταν επικίνδυνα από τον σάλο* ΣΥΝ. τρικυμία, φουρτούνα, αναταραχή, αντάρα ΑΝΤ. γαλήνη, μπονάτσα **2.** (μτφ.) θορυβώδης ανακίνηση, κατάσταση ταραχής και κλονισμού: *σάλο προκάλεσαν οι αποκαλύψεις τού πρώην υπουργού* || *πολιτικός ~ θα προκληθεί, όταν έλθουν στο φως τα σκάνδαλα* ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, αναβρασμός ΑΝΤ. γαλήνη, ηρεμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ασταθής, παλμική, επαναλαμβανόμενη κίνηση – τρικυμία, σεισμός», αγν. ετύμου, ναυτικός όρ., πιθ. δάνειο. Αν η λ. είναι Ι.Ε., τότε σημαντικές δυσχέρειες εγείρει το αρχικό σ-. Ανεξακρίβωτες οι υποθέσεις περί συνδέσεως με τους τ. *τύλη / τύλος* «προεξοχή, μαξιλάρι» ή με το γερμ. schwellen «φουσκώνω». Παράγ. *σαλ-εύω, σάλ-αγος, σαλ-αγή* κ.ά.].

σαλοτραπεζαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ενιαίος χώρος μιας κατοικίας που περιλαμβάνει το σαλόνι και την τραπεζαρία **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επίπλων που αποτελούν το σαλόνι και την τραπεζαρία.
[ΕΤΥΜ. < *σάλα* + *τραπεζαρία* (με συνδ. φωνήεν -*ο*-)].

σαλπάρω ρ. αμετβ. {σάλπαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** (για πλοία) σηκώνω την άγκυρα και αναχωρώ από το λιμάνι ΣΥΝ. αποπλέω ΑΝΤ. αράζω **2.** (η προστ. ***σάλπα!***) (α) παράγγελμα για ανέλκυση τής άγκυρας και απόπλου (β) (ως ουσ.) η αναχώρηση τού πλοίου, ο απόπλους: *στο ~ δάκρυσαν τα μάτια τους* ΣΥΝ. σαλπάρισμα **3.** (κατ' επέκτ.) ξεκινώ για ταξίδι, φεύγω: *αύριο το πρωί σαλπάρουμε!* ΣΥΝ. αναχωρώ, ξεμακραίνω. — **σαλπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. salpare, αρχική σημ. «σηκώνω την άγκυρα», < μεσν. λατ. serpare < μτγν. λατ. *exharpare < αρχ. *ἐξαρπάζω*].

σάλπιγγα (η) {σαλπίγγων} **1.** ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο χωρίς βαλβίδες, που χρησιμοποιείται κυρ. στον στρατό για τη μετάδοση παραγγελμάτων, αλλά και ως όργανο ορχήστρας: *στις έντεκα κάθε βράδυ οι ~ χτυπούν σιωπητήριο* • **2.** ΑΝΑΤ. (α) καθένας από τους δύο μακρόστενους αγωγούς που εκτείνονται από τα πλάγια τής μήτρας ώς τις ωοθήκες και χρησιμεύουν για να μεταφέρονται τα σπερματοζωάρια στο ωάριο, ενώ ταυτόχρονα παρέχουν και το κατάλληλο περιβάλλον για τη γονιμοποίηση τού ωαρίου και στη συνέχεια για τη μεταφορά του στη μήτρα: *πάθηση / φλεγμονή των ~* (β) ***ευσταχιανή σάλπιγγα*** ο σωληνοειδής πόρος που συνδέει το κοίλο τού τυμπάνου τού αφτιού με τον ρινοφάρυγγα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάλπιγξ, -ιγγος*, εκφραστ. όρ., που εμφανίζει το ίδιο παραγ. επίθημα με άλλα ον. μουσικών οργάνων, πβ. *σῦρ-ιγξ, φόρμ-ιγξ*. Η λ. είναι αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο, ενώ η σύνδεση με το ονοματοπ. λιθ. švilpti δεν έχει πειστικά επιχειρήματα. Ο ανατ. όρ. αποδίδει το νεολατ. salpinx].

σαλπιγγεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τής μιας ή και των δύο σαλπίγγων (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingectomy].

σαλπιγγικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τις σάλπιγγες τής μήτρας τής γυναίκας: *~ κύηση* (εξωμήτριος κύηση, κατά την οποία το έμβρυο είναι εμφυτευμένο σε μία από τις σάλπιγγες) • **2.** αυτός που σχετίζεται με την ευσταχιανή σάλπιγγα (βλ. λ. *σάλπιγγα*, σημ. 3).

σαλπιγγίτιδα (η) [1895] ΙΑΤΡ. φλεγμονή των σαλπίγγων τής μήτρας, που αποτελεί συνήθ. τμήμα γενικότερης λοίμωξης των γεννητικών οργάνων τής γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. salpingite].

σαλπιγγογραφία (η) {σαλπιγγογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφία των σαλπίγγων, που γίνεται με την ένεση ειδικής σκιαγραφικής ουσίας σε αυτές διά μέσου τής μήτρας και αποβλέπει στο να διαπιστωθεί αν και κατά πόσον οι σάλπιγγες είναι ανοικτές, αποτελώντας τμήμα τής διάγνωσης για τη γυναικεία στειρότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingography].

σαλπιγγοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σαλπιγγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με σάλπιγγα (σημ. 1), που έχει σχήμα και μορφή σάλπιγγας: *~ όργανο / σχηματισμός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σαλπιγγοσκοπία (η) {σαλπιγγοσκοπιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής ευσταχιανής σάλπιγγας (βλ. λ. *σάλπιγγα*) τού αφτιού.
[ΕΤΥΜ. < *σάλπιγγα* + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingoscopy].

σαλπιγγοσκόπιο (το) {σαλπιγγοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το όργανο με το οποίο γίνεται η σαλπιγγοσκοπία.
[ΕΤΥΜ. < *σάλπιγγα* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingoscope].

σαλπιγκτής (ο) **1.** πρόσωπο που σαλπίζει, που παίζει σάλπιγγα **2.** (ειδικότ.) ο στρατιώτης που σαλπίζει τα παραγγέλματα για έγερση, κατάκλιση, ανάπαυση, ασκήσεις κ.λπ., καθώς επίσης και τα παραγγέλματα σε ώρα μάχης **3.** (σπάν.-μτφ.) πρόσωπο που διακηρύσσει, που διαλαλεί σπουδαία γεγονότα: *ο ~ τού πολέμου / τής ειρήνης*. Επίσης **σαλπιστής** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σαλπίζω* (< **σαλπίγγ-jω*), βλ.λ.].

σαλπίζω ρ. μετβ. {σάλπισα} **1.** παράγω ήχο με τη σάλπιγγα, παίζω τη σάλπιγγα **2.** (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. σημαίνω παράγγελμα με τη σάλπιγγα **3.** (μτφ.) αναγγέλλω παντού σπουδαία είδηση: *σάλπισε πρώτος το μήνυμα τής ειρήνης* ΣΥΝ. διακηρύσσω, διαλαλώ, διατυμπανίζω ΑΝΤ. αποκρύπτω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σαλπίγγ-jω* < *σάλπιγξ, -ιγγος*, βλ.λ.].

σάλπισμα (το) [μτγν.] {σαλπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά) το να σαλπίζει κανείς, να παράγει ήχο ή να παίζει μουσικό κομμάτι με τη σάλπιγγα (βλ.λ.) **2.** (συχνότ.-συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται, που βγαίνει από τη σάλπιγγα: *δυνατά ~ διατάραξαν την ησυχία τής νύχτας* **3.** (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. η μετάδοση διαταγής (παραγγέλματος) με τη σάλπιγγα **4.** (συνεκδ.) ΣΤΡΑΤ. το ίδιο το πρόσταγμα που σαλπίζεται, το παράγγελμα που δίνεται με τη σάλπιγγα: *εθνικό / νυκτερινό ~* || *θα περιμέναμε να ακούσουμε το ~ τής έναρξης των ασκήσεων* **5.** (μτφ.) επίσημη αναγγελία ή ανακοίνωση σημαντικού γεγονότος: *το ~ τού απελευθερωτικού αγώνα* ΣΥΝ. διακήρυξη, διατυμπάνιση.

σαλπιστής (ο) → σαλπιγκτής

σάλσα (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. λατινοαμερικάνικη μουσική και χορός, κουβανέζικης προέλευσης, με χαρακτηριστικά τη ρυθμικότητα, τη ζωντάνια και τον αισθησιασμό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. salsa (βλ. κ. *σάλτσα*)].

σαλταδόρος (ο) (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που κάνει σάλτους και ειδικότ. ο ικανός ή κατάλληλος για μεγάλα άλματα **2.** (παλαιότ., κατά την περίοδο τής γερμανικής κατοχής) αυτός που πηδούσε σε γερμανικό όχημα (συνήθ. κινούμενο), για να κλέψει τρόφιμα, υλικά, λάστιχα αυτοκινήτου και άλλα χρήσιμα είδη **3.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που αναρριχάται σε υψηλές θέσεις, αξιώματα κ.λπ. χρησιμοποιώντας αθέμιτα ή και ανήθικα μέσα: *είναι μεγάλος ~· πολλά ακούγονται για το πώς κατόρθωσε να φτάσει εκεί όπου έφτασε...*
[ΕΤΥΜ. < βεν. saltador < salta (βλ. λ. *σάλτο*) + επίθημα -dor].

σαλτάρω ρ. αμετβ. {σάλταρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (λαϊκ.-οικ.) **1.** τινάζω το σώμα μου ψηλά και σε απόσταση, για να περάσω ή να αποφύγω εμπόδιο: *σάλταραν πάνω από τη μάντρα και μπήκαν στον κήπο* ΣΥΝ. πηδώ **2.** (κατά την περίοδο τής γερμανικής κατοχής) πηδώ πάνω σε (συνήθ. κινούμενο) γερμανικό φορτηγό, για να κλέψω πολεμοφόδια, ρόδες, τρόφιμα κ.λπ.: *«θα ~, θα ~, τη ρεζέρβα θα τους πάρω»* (λαϊκ. τραγ.) • **3.** (αργκό) χάνω τα λογικά μου ή βρίσκομαι σε μεγάλη ψυχική αναστάτωση, μιλώ ή ενεργώ παράλογα: *μου έχουν συμβεί τόσα από την περασμένη εβδομάδα, που κοντεύω να ~!* || *είναι σαλταρισμένος απ' την πολλή δουλειά* ΣΥΝ. τρελαίνομαι, τα χάνω. Επίσης (λαϊκότ.) **σαλτέρνω**. — **σαλτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. saltare «πηδώ» < λατ. saltāre (βλ. κ. *σάλτο*)].

σαλτιμπάγκος (ο) **1.** πλανόδιος διασκεδαστής -σχοινοβάτης, ακροβάτης, ταχυδακτυλουργός ή ηθοποιός- που εκτελεί διάφορα κωμικά νούμερα σε ανοικτούς χώρους, πλατείες κ.λπ. προς τέρψη τού κοινού: *έφθασε και στην πόλη μας το τσίρκο με τα θηρία και τους ~* **2.** (μτφ.-κακόσ.) άνθρωπος επιπόλαιος και χωρίς ηθικές αρχές και υπόληψη ΣΥΝ. κατεργάρης, αγύρτης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. saltimbanco «αυτός που πηδά πάνω στο σανίδι», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. salta in banco < saltare «πηδώ» (βλ. λ. *σάλτο*) + banco (βλ. λ. *πάγκος*)].

σάλτο (το) (λαϊκ.) η εκτίναξη τού σώματος προς τα πάνω και σε απόσταση, το πήδημα ΣΥΝ. πηδηματιά, σαλτάρισμα, (λόγ.) άλμα· ΦΡ. ***σάλτο μορτάλε*** (i) το πήδημα τού θανάτου, επικίνδυνο ακροβατικό νούμερο που γίνεται στο τσίρκο, χωρίς προστατευτικό δίχτυ (ii) (μτφ.) παράτολμο εγχείρημα, ενέργεια που εγκυμονεί θανάσιμο κίνδυνο. Επίσης (λαϊκότ.) **σάλτος** (ο) (πβ. *πήδος*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salto < λατ. saltus «πήδημα» (< salīre «πηδώ»)].

σάλτσα (η) {σαλτσών} **1.** ρευστό μαγειρικό μείγμα από ποικίλα συστατικά με βάση το λάδι ή το βούτυρο, που προστίθεται στο φαγητό κατά το μαγείρεμα ή μετά από αυτό, για να κάνει τη γεύση του πλουσιότερη ή πιο πικάντικη: *~ ντομάτα / μπεσαμέλ / καυτερή / δροσερή / λαχανικών* **2.** (μτφ.) ***σάλτσες*** (οι) κάθε περιττό ή υπερβολικό στοιχείο που προστίθεται σε αφήγηση, για να κάνει το περιεχόμενό της πιο εντυπωσιακό ή για να καλύψει την απουσία ουσιαστικού περιεχομένου: *μην παίρνεις κατά γράμμα αυτά που λέει, γιατί του αρέσει να βάζει ~* || *άσε τις ~ και μπες στην ουσία!* — (υποκ.) **σαλτσούλα** κ. **σαλτσίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salsa (διαλεκτ. salza) < λατ. salsa, θηλ. τού salsus «αλμυρός», μτχ. τ. τού ρ. salīre «αλατίζω» (< sal, salis «αλάτι)].

σαλτσιέρα (η) (λαϊκ.) βαθύ επιτραπέζιο σκεύος, στο οποίο τοποθετείται η σάλτσα για το σερβίρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *σάλτσα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. *σαλατ-ιέρα, αλατ-ιέρα*].

Σαλώμη (η) **1.** όνομα βιβλικών προσώπων, με γνωστότερη την κόρη τής Ηρωδιάδας, η οποία συνετέλεσε άμεσα στον αποκεφαλισμό τού Ιωάννη τού Βαπτιστή με τον περίφημο χορό της (*ο χορός τής Σαλώμης* ή *χορός των επτά πέπλων*) **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. šālōm «ειρήνη»].

Σάλωνα (τα) (ορθότ. *Σάλονα*) {Σαλώνων} (παλαιότ.) η Άμφισσα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *Άμφισσα*].

σάμαλι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} γλυκό που παρασκευάζεται με σιμιγδάλι και ζάχαρη, ψήνεται στον φούρνο και διαποτίζεται με σιρόπι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şamalı].

σαμάν (ο) {άκλ.} μάγος-ιερέας πολλών φυλών τής Ασίας, τής Αμερι-

κής, τής Αυστραλίας, τής Ινδονησίας και τής Αφρικής, ο οποίος, πέφτοντας σε έκσταση, έχει την ικανότητα –σύμφωνα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις κάθε περιοχής– να επικοινωνεί με τα πνεύματα, να θεραπεύει τους ασθενείς και να οδηγεί με ασφάλεια τις ψυχές στον άλλο κόσμο. Επίσης **σαμάνος**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chaman < šaman, λ. τής γλώσσας Τουνγκούς (από την περιοχή τής Ν. Σιβηρίας, Μογγολίας και Β. Κίνας), < πρακριτ. samana «βουδιστής μοναχός» < σανσκρ. śramana «μοναχός, ασκητής» (< śrama «(θρησκευτική) άσκηση»)].

σαμανισμός (ο) [1854] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των δοξασιών και των θρησκευτικών πεποιθήσεων πολλών ασιατικών, αμερικανικών και αφρικανικών φυλών, που βασίζονται στην πίστη στη μαγεία και στη δυνατότητα επικοινωνίας με τον κόσμο των πνευμάτων μέσω ειδικά προικισμένων ατόμων, των σαμάν (βλ.λ.). — **σαμανιστής** (ο), **σαμανίστρια** (η), **σαμανιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chamanisme].

σαμαράδικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται ή επισκευάζονται σαμάρια ΣΥΝ. (λόγ.) σαγματοποιείο.

σαμαράς (ο) {σαμαράδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή/και πουλά σαμάρια ΣΥΝ. (λόγ.) σαγματοποιός. Επίσης **σαμαρτζής**.

Σαμάρεια (η) αρχαία πόλη τής Παλαιστίνης, τής οποίας οι κάτοικοι ήταν Ισραηλίτες και Ασσύριοι ειδωλολάτρες· λόγω τής ύπαρξης ειδωλολατρικών στοιχείων στη θρησκεία τους αντιμετωπίζονταν με περιφρόνηση από τους Ιουδαίους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπων. < εβρ. Šomerōn, λόφος που έλαβε το όνομά του από τον Semér, ο οποίος τον πούλησε στον βασιλιά Αμρί τού Ισραήλ].

Σαμαρείτης (ο) [μτγν.] {Σαμαρειτών}, **Σαμαρείτισσα** (η) {Σαμαρειτισσών} (στην αρχαιότητα) πρόσωπο που κατοικούσε ή καταγόταν από τη Σαμάρεια (βλ.λ.)· ΦΡ. ***καλός Σαμαρείτης*** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που βοηθεί όποιον έχει ανάγκη, όπως ο Σαμαρείτης τής παραβολής τού Ευαγγελίου, ακόμη και αν πρόκειται για εχθρό του. — **σαμαρειτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

σαμάρι (το) {σαμαρ-ιού | -ιών} **1.** το εξάρτημα που τοποθετείται στη ράχη των υποζυγίων και χρησιμεύει ως κάθισμα για τον αναβάτη ή ως βάση για τη στερέωση τού φορτίου ΣΥΝ. (λόγ.) σάγμα· ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος δεν μπορεί να δείρει τον γάιδαρο, δέρνει το σαμάρι*** βλ. λ. *γάιδαρος* **2.** (μτφ.) (α) καμπύλο χαμηλό εμπόδιο που υψώνεται ελαφρά πάνω από το επίπεδο τής ασφάλτου από το ένα πεζοδρόμιο ώς το άλλο και τοποθετείται για να αποτρέπει την ανάπτυξη μεγάλης ταχύτητας από τα αυτοκίνητα ή για να αποτρέπει τους μοτοσυκλετιστές από αγώνες ταχύτητας (κόντρες) (β) κάθε τέτοιο κυρτό εξόγκωμα (λ.χ. στο πάνω μέρος μαντρότοιχου). — (υποκ.) **σαμαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σαγμάριον* (με προληπτ. αφομοίωση και απλοποίηση), υποκ. τού αρχ. *σάγμα* (βλ.λ.), ίσως με τη μεσολάβηση τού λατ. sagma(rium) (< αρχ. *σάγμα*)].

Σαμαριά (η) περιοχή τής ΝΔ. Κρήτης στον νομό Χανίων, γνωστή για το ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς φαράγγι της *(φαράγγι τής Σαμαριάς)*.
[ΕΤΥΜ. Η περιοχή οφείλει την ονομασία της από το εκκλησάκι τής *Οσίας Μαρίας*, που βρίσκεται στην έξοδο τού φαραγγιού, με συνεκφορά και συνίζηση: **Σια-Μαριά > Σαμα-ριά*].

σαμάριο (το) {σαμαρίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Sm), που χρησιμοποιείται σε ειδικές κατηγορίες γυαλιών και καταλυτών, καθώς και στην ηλεκτρονική (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. samarium < γαλλ. samarskite, από το όν. τού Ρώσου συνταγματάρχη I.E. Samarskij (1803-70), που ήταν μηχανικός σε ορυχεία].

σαμαροσκούτι (το) {σαμαροσκουτ-ιού | -ιών} (λαϊκότ.) **1.** ύφασμα για την εσωτερική επένδυση των σαμαριών **2.** χοντρό και φθηνό ύφασμα για κατασκευή πανοφοριών **3.** (μτφ.) χοντρό και άκομψο ύφασμα: *τι φόρεσες αυτό το ~;*

σαμαρτζής (ο) {σαμαρτζήδες} (λαϊκ.) ο σαμαράς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σαμάρι* + παραγ. επίθημα *-τζής* (βλ.λ.)].

σαμαρώνω ρ. μετβ. {σαμάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ το σαμάρι (βλ.λ.) στη ράχη υποζυγίου: *~ τον γάιδαρο / το άλογο / το μουλάρι* ΑΝΤ. ξεσαμαρώνω. — **σαμάρωμα** (το).

σαμαρωτός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με σαμάρι.

σαματάς (ο) {σαματάδες} (λαϊκ.) η μεγάλη φασαρία και ταραχή που προκαλείται συνήθ. από πολλούς ανθρώπους μαζί ή από μεμονωμένο πρόσωπο που φωνάζει και προκαλεί αναστάτωση: *οι διπλανοί γιόρταζαν τον γάμο τής κόρης τους κι έκαναν μεγάλο ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ντόρος, νταβαντούρι ΑΝΤ. ησυχία, γαλήνη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şamata < αραβ. (Συρίας) šamâṭa].

σαματατζής (ο) {σαματατζήδες}, **σαματατζού** (η) {σαματατζούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει μεγάλο θόρυβο ή που προκαλεί καβγάδες, φιλονικίες κ.λπ.: *οι άλλοι δεν τον ήθελαν στην παρέα, γιατί ήταν ~* ΣΥΝ. θορυβοποιός, ταραχοποιός, καβγατζής. — **σαματατζήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *σαματάς* + παραγ. επίθημα *-τζής* (βλ.λ.)].

σάματι επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (σε ερώτηση στην οποία εννοείται ή αναμένεται αρνητική απάντηση) μήπως: *~ το έκανε επίτηδες;* ‖ *~ εγώ έφταιγα;* ‖ *~ μπορούσαμε να κάνουμε αλλιώς;* ΣΥΝ. σάμπως, τάχα, τάχατες, λες και • **2.** (σε σύγκριση πραγματικής κατάστασης με υποθετική) σαν, σαν να: *~ να μη μας τα λες καλά* • **3.** (κατ' επέκτ.) μου φαίνεται, ίσως, σαν να: *~ να σε είδα χθες το βράδυ εδώ γύρω* ΣΥΝ. νομίζω, θαρρώ. Επίσης **σάματις**.
[ΕΤΥΜ. < *ώς* (χρον. σύνδ.) + *-άματι* < *άμα* + *ότι* «αμέσως όταν» με σίγηση τού αρχικού άτονου *ω-*].

σαμβύκη (η) {σαμβυκών} αρχαίο έγχορδο όργανο, τριγωνικού σχήματος (σαν άρπα), που παρήγε οξύ ήχο και κρουόταν με πλήκτρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. ανατολικό δάνειο, τού οποίου η προέλευση δεν έχει προσδιοριστεί. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιθ. η σύνδ. με αραμ. šebākā «κιθάρα». Από την Ελληνική προέρχεται το λατ. sambuca].

σαμιακός, -ή, -ό → Σάμος

σαμιαμίδι κ. **σαμιαμίθι** (το) {σαμιαμιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ΖΩΟΛ. μικρή, ευκίνητη σαύρα με καφετί χρώμα, που φωλιάζει στις ρωγμές των τοίχων, συνήθ. κατοικημένων χώρων, και χάρη στα ειδικώς διαμορφωμένα άκρα των δακτύλων της μπορεί να τρέχει στις λείες, κάθετες επιφάνειες των τοίχων ή ακόμη και στις οροφές ΣΥΝ. μολυντήρι **2.** (μτφ.-σκωπτ.) νεαρό άτομο μικρόσωμο και ευκίνητο: *κοίτα το ~ πώς σκαρφαλώνει στο δέντρο!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαμαμίθιον*, υποκ. τού *σαμιάμινθος*, λ. σημιτ. αρχής. Δεν φαίνεται πειστική η αναγωγή στο αρχ. *σαυρίδιον*, με μεσν. τροπή σε **σαμνίδιον* (πβ. *χαῦνος – ἀχαμνός*) και αναδιπλασιασμό τής πρώτης συλλ. *σαμ-(ι)αμ-ίδι / -ίθι*].

σαμιώτικος, -η, -ο → Σάμος

Σαμνίτης (ο) {Σαμνιτών}, **Σαμνίτισσα** (η) {Σαμνιτισσών} ΙΣΤ. μέλος ορισμένων ιταλικών φύλων που κατοικούσαν στην ορεινή Κ. και Ν. Ιταλία, γνωστά και από τους πολέμους τους εναντίον των Ρωμαίων τον 4ο και 3ο αι. π.Χ. — **σαμνιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Samnites, αγν. ετύμου].

Σαμόα (οι) (σαμόα Malo Sa'oloto Tuto'atasi o Samoa, αγγλ. Independent State of Samoa = Ανεξάρτητο Κράτος των Σαμόα) νησιωτικό κράτος στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό, που αποτελείται από εννέα νησιά, με πρωτεύουσα την Άπια, επίσημες γλώσσες τη Σαμόα και την Αγγλική και νόμισμα το τάλα. — **Σαμοανός** (ο), **Σαμοανή** (η), **σαμοϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Το τοπων. Samoa ανάγεται είτε σε τοπικό φύλαρχο είτε σε λ. που σημαίνει «τόπος των moa» (το moa είναι ονομασία ντόπιου πτηνού, που τώρα έχει εκλείψει και που ίσως αποτελούσε τοτέμ για τους ιθαγενείς)].

σαμοβάρι (το) {σαμοβαρ-ιού | -ιών} μεταλλικό οικιακό σκεύος ρωσικής προελεύσεως, που αποτελείται από βραστήρα σε σχήμα υδρίας, διαθέτει μικρή εστία στη βάση του και χρησιμοποιείται για το βράσιμο τού νερού για το τσάι.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. samovar «αυτό που βράζει μόνο του» < samo- «ο ίδιος, μόνος» + -var < varit' «βράζω, μαγειρεύω»].

Σαμογέτης (ο) {Σαμογετών} μέλος μογγολοειδούς φυλής που ζει στη Σιβηρία, στον Β. Παγωμένο Ωκεανό. — **σαμογετικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Samoyed < σαμογετ. Säme-aena / -yemne «γη των Saam» (δηλ. των Λαπώνων). Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται Nenet, που σημαίνει «πρόσωπο, άνθρωπος»].

Σαμοθράκη (η) **1.** νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους απέναντι από τις ακτές τής Θράκης και ΒΔ. τής Ίμβρου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σαμοθρακιώτης** κ. **Σαμοθρακίτης** (ο), **Σαμοθρακιώτισσα** κ. **Σαμοθρακίτισσα** (η), **σαμοθρακιώτικος**, -η, -ο κ. **σαμοθρακίτικος** κ. (λόγ.) **σαμοθράκειος**, -α -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., από την περιγραφική ονομασία *Σάμος Θρακία*, η οποία μάλλον σήμαινε «υψηλή Θράκη» (βλ. λ. *Σάμος*, για την προελλην. ρίζα «υψηλός»), άποψη που εξηγείται τόσο από τους ορεινούς όγκους τού νησιού όσο και από την καταγωγή των αρχ. κατοίκων του (Θράκες)].

σαμόλαδο (το) (λαϊκ.) λάδι από σουσάμι (βλ. κ. λ. *σουσαμόλαδο*) ΣΥΝ. (λόγ.) σησαμέλαιο.
[ΕΤΥΜ. < *σουσαμόλαδο*, με απλολογική αποβολή τής α' συλλαβής (πβ. *ἀμφι-φορεύς – ἀμφορεύς*)].

Σάμος (η) **1.** νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Χίου και Β. των Δωδεκανήσων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού *(νομός Σάμου)*, ο οποίος περιλαμβάνει τα νησιά Σάμο, Ικαρία και Φούρνους. — **Σαμιώτης** κ. (λόγ.) **Σάμιος** (ο) [αρχ.], **Σαμιώτισσα** κ. (λόγ.) **Σάμια** κ. **Σαμία** (η), **σαμιώτικος**, -η, -ο κ. **σαμιακός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., που ανάγεται σε προελλην. ρίζα με σημ. «υψηλός» και δικαιολογείται από τα συγκριτικώς υψηλά βουνά τού νησιού, πράγμα που συμβαίνει και σε άλλα τοπων. (πβ. *Σάμη, Σαμοθράκη*). Δεν θεωρείται πιθ. η σημιτ. προέλευση τού τοπωνυμίου].

σαμουά (το) {άκλ.} **1.** δέρμα απαλό και μαλακό από αγριοκάτσικο· (ως επίθ.) **2.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από το παραπάνω δέρμα: *παπούτσια ~* • **3.** (για χρώμα) υπόλευκος, κιτρινωπός: *τυπώνω το κείμενο σε χαρτί ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chamois < μτγν. λατ. camox].

Σαμουήλ (ο) {άκλ.} **1.** προφήτης τής Π.Δ., ο τελευταίος Κριτής τού Ισραήλ και άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κυρ. όν. < εβρ. šemû'ēl «όνομα τού Θεού»].

σαμουράι (ο) {άκλ.} ο ευγενής τής φεουδαρχικής τάξης τής παλαιάς ιαπωνικής κοινωνίας, η οποία σταδιακά μετατράπηκε σε στρατιωτική κάστα με ειδικά προνόμια και διατήρησε τον κλειστό χαρακτήρα της μέχρι την κατάργησή της το 1871. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπουργός*.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. samurai < παλαιότ. samurafi «υπηρετώ» < sa- προθεμ. + morafi «επαγρυπνώ, αναμένω» (< mor «φρουρώ»)].

σάμπα (η) {χωρ. πληθ.} βραζιλιάνικος αστικός χορός που χαρακτηρίζεται από μικρά βήματα μπροστά και πίσω με έντονη κίνηση των γοφών και ελαφρότερη τού κορμού, ο οποίος κυριαρχεί στις εκδηλώσεις των περίφημων βραζιλιάνικων καρναβαλιών (πβ. λ. *σαμπόδρομος*).
[ΕΤΥΜ. < πορτ. samba, από γλώσσα των ιθαγενών τής Βραζιλίας].

σαμπάν (το) {άκλ.} (στη ΝΑ. Ασία και Ιαπωνία) πλοιάριο που κινείται με πανιά ή και με κουπιά, με επίπεδη γάστρα χωρίς καρίνα, το οποίο χρησιμοποιείται και ως κατοικία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sampan < κινεζ. sanbǎn «(πλοίο) με τρεις σανίδες» <

sān «τρία» + hàn «σανίδα, κατάστρωμα»].

σαμπανί επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει το χρώμα τής σαμπάνιας: ~ *ύφασμα / εσώρουχο / νυφικό.*

σαμπάνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *καμπανίτης οίνος*· περίφημο γαλλικό αφρώδες κρασί σε χρώμα λευκό, που παρασκευάζεται στην περιοχή τής Καμπανίας τής Γαλλίας με τη μέθοδο τής δεύτερης ζύμωσης τού μούστου μέσα σε σφραγισμένο μπουκάλι· έχει λάβει παγκόσμια διάδοση και έχει συνδεθεί με τις γιορτές, τις επίσημες περιστάσεις και τα πολυτελή γεύματα: *για να γιορτάσουν το ευχάριστο γεγονός, άνοιξαν ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. champagne, από την περιοχή Champagne «Καμπανία» τής ΒΑ. Γαλλίας (< λατ. Campania < campus «πεδιάδα»), όπου πρωτοπαρασκευάστηκε τον 17ο αι. ο αφρώδης οίνος].

σαμπανιέρα (η) {σαμπανιερών} μεταλλικό δοχείο μέσα στο οποίο τοποθετούνται κομμάτια πάγου, ώστε η φιάλη, κυρ. σαμπάνιας, που επίσης τοποθετείται σε αυτό, να διατηρείται αφότου ανοιχτεί και ωσότου καταναλωθεί στην κατάλληλη χαμηλή θερμοκρασία.
[ΕΤΥΜ. < *σαμπάνια* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. *φρουτ-ιέρα, σαλατ-ιέρα*].

σαμπανιζέ επίθ. {άκλ.} ελλην. *αφρώδης*· (για κρασί) αυτό που αφρίζει σαν τη σαμπάνια (βλ.λ.), που μοιάζει με σαμπάνια: *γνωστό ελληνικό ~ κρασί είναι αυτό που παράγεται στη Ρόδο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. champanisé(e). βλ. λ. *σαμπάνια*].

σαμπεί κ. **σαμπί** (το) {άκλ.} γράμμα τού αρχαίου ελληνικού αλφαβήτου σε μορφή πλαγίου «π» (ϡ) ή, αρχικά, ως Τ, που απαντά σε ορισμένες αρχαϊκές επιγραφές τής Μικράς Ασίας στη θέση τού διπλού «σ», αλλά εγκαταλείφθηκε πολύ νωρίς, παραμένοντας μόνο στο ελληνικό σύστημα αριθμήσεως ως σύμβολο τού αριθμού 900.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαμπεῖ / σαμπί*, πιθ. < φρ. **ὡσὰν πεῖ / πί*, λόγω τού σχήματός του, που έμοιαζε με πλάγιο *πεῖ / πῖ*].

σαμπλεβέ (το) {άκλ.} τεχνική σμάλτωσης (βλ.λ.) και συνεκδ. ό,τι έχει παραχθεί με τέτοια τεχνική.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. champlevé < champlever «χαράσσω (μεταλλική) επιφάνεια» < champ «πεδίο» (< λατ. campus) + lever «σηκώνω» (< λατ. levāre)].

σαμπό (το) {άκλ.} καλοκαιρινό πέδιλο με ξύλινη σόλα στο οποίο μένει ακάλυπτη η φτέρνα ΣΥΝ. ξυλοπάπουτσο, τσόκαρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sabot < παλ. γαλλ. savate «παλιό, φθαρμένο υπόδημα» (αγν. ετύμου), υπό την επίδρ. τής λ. botte (βλ. κ. *μπότα*)].

σαμπόδρομος (ο) ο δρόμος (και οι γύρω του εγκαταστάσεις) στον οποίο παρελαύνουν οι σχολές τής σάμπας κατά το διαγωνιστικό μέρος τού καρναβαλιού τού Ρίο ντε Ζανέιρο στη Βραζιλία.

σαμποτάζ (το) {άκλ.} ελλην. *δολιοφθορά* **1.** ΣΤΡΑΤ. η πρόκληση καταστροφών σε υλικά μέσα ή εγκαταστάσεις τού εχθρού, που διενεργείται με μυστική αποστολή σε καιρό πολέμου ή κατά τη διάρκεια επανάστασης: *η ανατίναξη τής γέφυρας οφείλεται σε ~* **2.** (κατ' επέκτ. σε περίοδο ειρήνης) η σκόπιμη και με έκνομα μέσα επιβράδυνση ή παρακώλυση εργασιών εργοστασίου, λειτουργίας επιχειρήσεως, έργου, διεργασίας, ενέργειας κ.ά. για λόγους διαμαρτυρίας ή με σκοπό την πρόκληση ζημιάς, σύγχυσης, αναταραχής κ.λπ.: ~ *στο κυβερνητικό έργο από εσωκομματικούς αντιπάλους* ΣΥΝ. υπονόμευση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sabotage < ρ. saboter, αρχική σημ. «χτυπώ, ταρακουνώ, θορυβώ (με μπότες)» < sabot (βλ. λ. *σαμπό*)].

σαμποτάρω ρ. μετβ. {σαμποτάρισ-α, -μένος} κάνω σαμποτάζ (βλ.λ.): *έχουν πάρει εντολή να σαμποτάρουν τις προσπάθειές μας.* — **σαμποτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. saboter (βλ. λ *σαμποτάζ*)].

σαμποτέρ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *δολιοφθορέας*· πρόσωπο που διενεργεί σαμποτάζ (βλ.λ.): *ομάδα έμπειρων ~ εισέδυσε στο στρατόπεδο τού εχθρού και ανατίναξε την πυριτιδαποθήκη.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. saboteur < ρ. saboter (βλ. λ. *σαμποτάζ*)].

σαμπουάν (το) {άκλ.} αρωματισμένο ρευστό παρασκεύασμα για το λούσιμο και την περιποίηση τού τριχωτού τής κεφαλής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. shampooing, γερούνδιο τού αγγλ. shampoo, λ. που περιγράφει τόσο το προϊόν όσο και το λούσιμο τού τριχωτού τής κεφαλής, < παλαιότ. αγγλ. champo «μαλάσσω, κάνω μασάζ» < χίντι cāmpnā «πιέζω, μαλάσσω»].

σαμπούκ (το) {άκλ.} αραβικό πλοιάριο με δύο κατάρτια, που χρησιμοποιείται στην Ερυθρά Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. sambuk].

σαμπούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποτό που παρασκευάζεται από αλκοόλ, ζάχαρη και αρωματικές ουσίες και μοιάζει στο χρώμα, στη γεύση και στο άρωμα με το ούζο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sambuca < sambuco (βλ. λ. *σαμπούκος*)].

σαμπούκος κ. **ζαμπούκος** (ο) μικρό δέντρο ή θάμνος με μικρά, αρωματικά, λευκά ή κίτρινα άνθη σε ταξιανθίες, τα οποία χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική, τη ζαχαροπλαστική και την οινοποιία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sambuco < λατ. sambucus, αγν. ετύμου].

σαμπρέλα (η) {σαμπρελών} (λαϊκ.) **1.** ελαστικός σωλήνας σε σχήμα δακτυλίου, που γεμίζεται με αέρα υπό πίεση και τοποθετείται στον τροχό διαφόρων οχημάτων (λ.χ. αυτοκινήτου, ποδηλάτου κ.ά.), για να διατηρεί τον όγκο του σταθερό: *φουσκώνω τη ~* || *έσκασε η ~* **2.** σφαιρικός θάλαμος γεμάτος αέρα υπό πίεση, που τοποθετείται στο εσωτερικό τής μπάλας διαφόρων αθλημάτων (λ.χ. τού ποδοσφαίρου), για να διατηρεί τον όγκο της σταθερό και να της προσθέτει ελαστικότητα ΣΥΝ. αεροθάλαμος **3.** (ειδικότ.) κυκλικός πλαστικός σωλήνας γεμάτος αέρα, που βοηθεί τον άνθρωπο να επιπλέει στη θάλασσα, διασώζοντάς τον σε περίπτωση ναυαγίου: *φοβόταν να μπει στη θάλασσα χωρίς ~* ΣΥΝ. σωσίβιο. — (υποκ.) **σαμπρελίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη γαλλ. φρ. chambre à air «αεροθάλαμος», με την επίδρ. των λ. σε *-έλα*].

σάμπως επίρρ. (λαϊκ.) **1.** σαν, σαν να: *μου μίλησε με θάρρος, ~ (να) με γνώριζε από παλιά* **2.** (σε ερωτήσεις, στις οποίες εννοείται ή αναμένεται αρνητική απάντηση) σάματις, μήπως: ~ *το έκανα επίτηδες;* || ~ *ξέρει τι λέει;* ΣΥΝ. τάχα, τάχατες, λες και **3.** (κατ' επέκτ.) μου φαίνεται, ίσως: ~ *νά 'χεις δίκιο!* ΣΥΝ. πιθανώς, σάματις.
[ΕΤΥΜ. < *σαν* + *πως*].

σαμσάρα (η) ΘΡΗΣΚ. (στον ινδουισμό) η πορεία τής ψυχής που ξαναγεννιέται με τη μορφή οποιουδήποτε όντος (μεταβίωση ή μετενσάρκωση), μέχρι να απελευθερωθεί από τα δεσμά των προηγούμενων πράξεών της.
[ΕΤΥΜ. < σανσκρ. samsāra «διαπερνώντας» < sam «μαζί – εντελώς» + -sāra < sarati «τρέχει, ρέει»].

Σαμψούς (η) {Σαμψούντ-ος, -α} πόλη και ευρύτερη περιοχή τής Β. Μικράς Ασίας στον Εύξεινο Πόντο, εστία τού ποντιακού ελληνισμού μέχρι το 1922· η αρχαία *Αμισός*. Επίσης **Σαμψούντα**.
[ΕΤΥΜ. Μεταπλασμός τού ελληνογενούς τουρκ. Samsun < μεσν. φρ. *εἰς Ἀμισόν*, ονομασία που επικράτησε (αντί τής αρχ. *Ἀμισοῦ*, βλ.λ.) μετά την εξάπλωση των Σελτζούκων Τούρκων τον 11ο αι. μ.Χ.].

σάμψυχο (το) {σαμψύχ-ου | -ων} η μαντζουράνα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάμψυχον / σάμψουχον*, δάνειο, αγν. ετύμου].

Σαμψών (ο) {άκλ.} Π.Δ. Κριτής τού Ισραήλ με ασυνήθιστη σωματική δύναμη, που οφειλόταν στο ότι διατηρούσε τα μαλλιά του άκοπα (βλ. κ. λ. *Δαλιδά*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. šimšōn, υποκ. τού šemeš «ήλιος»].

σαν κ. (προφορ.) **σα**[1] μόριο **1.** (α) δηλώνει παρομοίωση και ισοδυναμεί με τα «όπως», «καθώς», «σάμπως», «ως», «όμοια με», «ίδια» (+ άναρθρη ονομαστική ή έναρθρη αιτ.): *τρώει ~ βασιλιάς* || *περπατούσε ~ την αρκούδα* || ~ *λιοντάρια πολέμησαν* || *το παιδί το ανάθρεψε ~ δικό του* || *τράβηξε το χέρι της ~ από φωτιά* || *έτρεχε ~ λαγός – έτρεχε ~ τον λαγό* || *πονηρός ~ αλεπού* || *έτρεμε ~ το ψάρι* || *τον αγαπώ ~ αδελφό μου* || *τους βλέπει όλους ~ εχθρούς του* (β) (ειδικότ.) για ιδιότητα την οποία ο ομιλητής θεωρεί ή εμφανίζει ως ψευδή ή αναληθή: *μιλάει ~ ειδικός, ενώ δεν κατέχει το θέμα* **2.** (καταχρ. με ουσ. ή επίθ., που επέχει στην πρόταση θέση κατηγορηματικού προσδιορισμού και δηλώνει σχέση αιτιολογίας ως προς το υπόλοιπο περιεχόμενο τής πρότασης) με την ιδιότητα τού..., ως: ~ *πρωθυπουργός τής χώρας, οφείλω να λάβω αυστηρά μέτρα για την πάταξη τού οικονομικού εγκλήματος* **3.** (με επίθετα, επιρρήματα και ρήματα) δηλώνει αβεβαιότητα τού ομιλούντος ή πιθανότητα και ισοδυναμεί με το «νομίζω», «μου φαίνεται», «σάμπως», «αν δεν απατώμαι» κ.λπ.: ~ *καλά να τα λέει* || ~ *πολλά γυρεύει* || ~ *καλά βολευτήκατε σ' αυτό το σπίτι* **4.** (ερωτηματικές αντωνυμίες ή επιρρήματα) άραγε, τάχα: ~ *τι να θέλει;* || ~ *πόσα να κερδίζει τον μήνα;* **5.** (σε συνδυασμό με τα μόρια «να» και «που»): (α) με το «σαν να» εισάγονται (i) αναφορικές παραβολικές προτάσεις, οι οποίες εκφέρονται συνήθ. σε χρόνο παρωχημένο εξακολουθητικό: *φορούσε τη στολή του ~ ήταν αληθινός στρατηγός* || *έκανε πρώτα τον σταυρό της, ~ έμπαινε σε εκκλησιά* (ii) παραβολικές προτάσεις, που δηλώνουν πιθανότητα ή πιθανή αιτιολογία: *ξαφνικά σταμάτησε, ~ θυμήθηκε κάτι* || ~ *ακούστηκε κάτι μέσα από τα ερείπια* || *ύστερα ο καπνοπώλης, ~ βαρέθηκε, μου είπε...* (iii) ειδικές προτάσεις, συνήθ. μετά το ρήμα «φαίνομαι» και τα συνώνυμά του: *φαινόταν ~ ηρέμησε και να ξεθάρρεψε λίγο* (ότι ηρέμησε και ξεθάρρεψε λίγο) || *αυτό το παιδί δείχνει ~ ξέρει τον τόπο* (ότι τον ξέρει) (iv) κύριες (ανεξάρτητες) προτάσεις, που εκφράζουν υποκειμενική γνώμη ή απλή υπόνοια τού ομιλητή: ~ *κλαίει* || (συχνά και στο εσωτερικό τής πρότασης) *η θάλασσα ~ καλυτέρεψε και ίσως φύγει καμιά βάρκα* || *«όμως ~ δυσαρεστήθηκε μ' αυτόν μας τον αστεϊσμό»* (Κ. Καβάφης) (β) με τον συνδυασμό «σαν... που» εισάγονται σπανιότ. αιτιολογικές προτάσεις: *σαν βρόμικα που ήταν, τα πέταξε πέρα* (επειδή ήταν βρόμικα) • ΦΡ. ***σα(ν) δεν ντρέπεσαι*** βλ. λ. *ντρέπομαι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὡσάν* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ὠ*-) < φρ. *ὡς ἄν*].

σαν κ. (προφορ.-λογοτ.) **σα**[2] σύνδ. (λαϊκ.) εισάγει χρονικές προτάσεις και ισοδυναμεί με: **1.** όταν, όταν θα, αφού: ~ *έχασα τη μητέρα μου, ήμουν δώδεκα χρόνων* || ~ *έλθει, θα του το πω* || *θα ξυπνήσεις ~ χτυπήσουν οι καμπάνες* || *«~ πας στην Καλαμάτα και 'ρθεις με το καλό...»* (δημοτ. τραγ.) **2.** άμα, μόλις, ευθύς ως: ~ *είδε την αδελφή της, την αγκάλιασε με ανακούφιση* **3.** κάθε φορά που, οσάκις: *και ~ τους έβλεπαν, φώναζαν γελώντας...* || *κοκκινίζει ~ με βλέπει* • **4.** (υποθετικός) ισοδυναμεί με το «εάν», «αν» και εισάγει υποθετικές προτάσεις: ~ *θέλεις, πήγαινε κι εσύ μαζί τους* • **5.** (σπανιότ. αιτιολογικός με υποθετική χροιά) εισάγει αιτιολογικές προτάσεις και ισοδυναμεί με «αφού» ή «επειδή»: *δεν πας μια φορά κι εσύ ~ νέος να διασκεδάσεις;* (αφού / μια και είσαι νέος) || ~ *φίλος, έπρεπε να με βοηθήσεις* || ~ *ήθελες να μ' αρνηθείς, γιατί να μ' αγαπήσεις;*
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. σαν[1]].

σανατόριο (το) {σανατορί-ου | -ων} θεραπευτικό ίδρυμα σε εξοχική τοποθεσία, το οποίο προορίζεται για τη νοσηλεία και θεραπεία των διαφόρων μορφών φυματίωσης, καθώς και ορισμένων μη φυματιωδών χρονίων παθήσεων. — **σανατορικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. sanatorium, ουδ. τού επιθ. sanatorius < λατ. sanatio, -ōnis «ίαση, θεραπεία» < sanatus, μτχ. τού ρ. sanāre «θεραπεύω» (< sanus «υγιής, σώος»)].

Σανγκάη (η) πόλη και λιμάνι τής Α. Κίνας στην Κίτρινη Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < κινεζ. Shanghai «παραθαλάσσια» < shàng «επί, σε» + hăi «θάλασσα»].

σανγκρία (η) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό (ισπανικής προελεύσεως) από κόκκινο κρασί με χυμούς εσπεριδοειδών, μπαχαρικά, συχνά με κομματάκια φρούτων, που σερβίρεται παγωμένο.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. sangría < sangre «αίμα» (< λατ. sanguis, -inis)].

σανδάλι κ. **σαντάλι** κ. (σπανιότ.) **σάνδαλο** κ. **σάνταλο** (το) {σανδαλ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) καλοκαιρινό υπόδημα που αποτελείται από μια σόλα η οποία προσδένεται στο πόδι με δερμάτινα λουριά: *πήρα ένα ζευγάρι σανδάλια για την παραλία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σανδάλιον*, υποκ. τού *σάνδαλον*, αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο ανατολ. προελεύσεως. ίσως παράλλ. προς το περσ. sandal «πέδιλο»].

σανδαράχη κ. **σανδαράκη** (η) {σανδαραχών} **1.** ημιδιαφανής ρητίνη που διατίθεται με τη μορφή ωχροκίτρινων κόκκων, η οποία χρησιμοποιείται στη βιομηχανία χρωμάτων, στη φαρμακοποιία και για επικαλύψεις χαρτιού, δέρματος ή μετάλλου • **2.** ορυκτό τού θείου και τού αρσενικού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σανδαράκη* / *-άχη*, δάνειο ανατολ. προελεύσεως, αγν. ετύμου. Ίσως υπάρχει σχέση με το τοπων. *Σανδαράκη*, λιμάνι τής Μαύρης Θάλασσας].

σανίδα (η) **1.** μακρύ, ορθογώνιο ξύλο μικρού σχετικά πάχους, που προέρχεται από τον κατά μήκος τεμαχισμό κορμού δέντρου και χρησιμοποιείται σε ποικίλες ξύλινες κατασκευές: *το πάτωμα είναι φτειαγμένο από σανίδες* || *με το τράνταγμα μετατοπίστηκαν δύο από τις ~ τού κρεβατιού* ΣΥΝ. τάβλα· ΦΡ. (α) ***σανίδα σωτηρίας*** βλ. λ. *σωτηρία* (β) ***βρε(γ)μένη σανίδα*** το πολύ ξύλο (κυρ. ως μέσο σωφρονισμού): *αυτός χρειάζεται ~ για να στρώσει!* **2.** (για πολύ αδύνατες και χωρίς καμπύλες γυναίκες ή για μέρος τού σώματος) επίπεδος, χωρίς καμπύλες: *έγινε ~ από τη δίαιτα* || *κοιλιά ~*. — (υποκ.) **σανιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σανίς*, *-ίδος*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Η παραδοσιακή αναγωγή στο ρ. *σαίνω* «κουνώ (την ουρά), χαιρετίζω» παρουσιάζει αξεπέραστα σημασιολ. προβλήματα. Διάφορες ερμηνείες έχουν προταθεί για το αρχικό σ-, όπως η υπόθεση αρχικού τ. *tu̯-n̥-id- (που θα το συνέδεε με το *τύλη* / *τύλος* «κάλος» και «ρόζος (ξύλου)»), αλλά δεν είναι δυνατόν να επιβεβαιωθούν].

σανιδένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από σανίδες, που αποτελείται από σανίδες: *~ πάτωμα* / *ταβάνι.*

σανίδι (το) {σανιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η σανίδα (βλ.λ.) ΣΥΝ. τάβλα • **2.** η σκηνή τού θεάτρου και κατ' επέκτ. η καριέρα τού ηθοποιού τού θεάτρου: *βγήκε από μικρή στο ~* || *έχει χρόνια στο ~*. — (υποκ.) **σανιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σανίδιον*, υποκ. τού *σανίς*, *-ίδος* (βλ.λ.)].

σανιδοειδής, -ής, -ές [1896] {σανιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) όμοιος με σανίδα, αυτός που έχει το πάχος σανίδας: *~ ειδώλιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

σανιδόσκαλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. **1.** πρόχειρη, κινητή σκάλα από χοντρές σανίδες, που χρησιμοποιείται για την επιβίβαση και αποβίβαση των επιβατών πλοίου, το οποίο έχει πλευρίσει στην αποβάθρα **2.** πρόχειρος διάδρομος από σανίδα, με τον οποίο επικοινωνούν με την αποβάθρα οι επιβάτες ελαφρού σκάφους.

σανιδόφρακτος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει περιφραχθεί με σανίδες: *~ χώρος* / *ιδιοκτησία.*
[ΕΤΥΜ. < *σανίδα* + *-φρακτος* < *φράσσω*].

σανίδωμα (το) [μτγν.] {σανιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επικάλυψη, η επίστρωση επιφάνειας με σανίδες: *το ~ τού πατώματος* **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) οι σανίδες που χρησιμοποιούνται για την επίστρωση επιφάνειας, κυρ. πατώματος: *το ~ τού δωματίου είναι πολύ φθαρμένο* **3.** (συνεκδ.) πάτωμα κατασκευασμένο από σανίδες. Επίσης **σανίδωση** (η) (σημ. 1).

σανιδώνω ρ. μετβ. {σανίδω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** επικαλύπτω επιφάνεια με σανίδες, στρώνω με σανίδια: *~ το πάτωμα* **2.** (αργκό) πατάω τέρμα το γκάζι τού αυτοκινήτου, για να επιταχύνω όσο το δυνατόν περισσότερο: *σανίδωσέ το για να προλάβουμε.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σανιδῶ (-όω)* < αρχ. *σανίς*, *-ίδος* (βλ.λ.)].

σανιδωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει στρωθεί ή επενδυθεί με σανίδες: *~ πάτωμα* / *ταβάνι* ΣΥΝ. σανιδένιος.

σάνκτους (το) {άκλ.} ελλην. *άγιος*· το τέταρτο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι) που μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση τού αγγελικού επινίκιου ύμνου «Άγιος, άγιος, άγιος, κύριος Σαβαώθ» (Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth) και συμπληρώνεται με το μπενεντίκτους (βλ.λ.): *το ~ από την λειτουργία τού Μέντελσον.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. sanctus «άγιος»].

σανός (ο) **1.** (περιληπτ.) χόρτο από διάφορα αγρωστώδη και άλλα φυτά (λ.χ. βρόμη, τριφύλλι κ.ά.), που θερίζεται πριν ωριμάσει πλήρως και αποξηραίνεται με διάφορα μέσα, για να χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια ως ζωοτροφή· ΦΡ. ***τρώω σανό*** είμαι αφελής ή βλάκας ΣΥΝ. τρώω κουτόχορτο **2.** (ειδικότ.) ***σανά*** (τα) το σύνολο τής συγκομιδής τού παραπάνω χόρτου. Επίσης **σανό** (το) (σημ. 2). — **σανοπώλης** (ο) [1897], **σανοπωλείο** (το).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. seno].

Σανσκριτική (η) η κλασική κυρ. αρχαία ινδική γλώσσα (μερικοί χαρακτηρίζουν με τον ίδιο όρο και τα αρχαιότερα κείμενα, τις Βέδες ή Rigveda)· σε αυτή τη γλώσσα, η οποία αποτελεί τμήμα τού κλάδου τής Ινδοϊρανικής και ανήκει στην ευρύτερη οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, έχουν γραφεί τα γνωστά ινδικά έπη Mahābhārata και Rāmāyaṇa· ακολούθως υπήρξε μια αρχαΐζουσα μορφή ινδικής γλώσσας, στην οποία γράφτηκαν ποιητικά και θεατρικά έργα, αφηγήσεις, φιλολογικές και θεολογικές πραγματείες και η οποία χρησιμοποιείται, σπανιότερα, μέχρι και σήμερα. Επίσης **Σανσκριτικά** (τα). — **σανσκριτικός**, -ή, -ό [1816].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sanskrit < σανσκρ. saṁskṛta «συναρμοσμένος, τελειοποιημένος, καλλιεργημένος» (< sam «μαζί» + kṛta «φτειαγμένος»). Η ονομασία αυτή οφείλεται στην κανονισμένη, αυστηρά ρυθμιστική και καθαρμένη (πβ. λ. *καθαρεύουσα*) μορφή τής αρχαίας ινδικής γλώσσας, την οποία περιέγραψε συστηματικά ο Ινδός γραμματικός Pāṇini].

σανσκριτολόγος (ο/η) ειδικός επιστήμονας που ασχολείται με τη μελέτη τής Σανσκριτικής και των κειμένων που έχουν γραφτεί στη γλώσσα αυτή. — **σανσκριτιστής** (ο) [1869].

σαντακρούτα (η) → σατακρούτα

σαντάλι (το) ▸ σανδάλι

σάνταλο[1] (το) ▸ σανδάλι

σάνταλο[2] (το) {σαντάλ-ου | -ων} φυτό τής Ινδίας, τής Αυστραλίας και των νησιών τού Ειρηνικού Ωκεανού, που φημίζεται για το αρωματικό ξύλο του (σανταλόξυλο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάνταλον*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. candana «σανταλόξυλο»].

σανταλόξυλο (το) το αρωματικό ξύλο τού φυτού σάνταλο.

σαντέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) τραγουδίστρια νυχτερινού κέντρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chanteuse, θηλ. τού chanteur «τραγουδιστής» < λατ. cantor].

σαντζάκι (το) {σαντζακί-ου | -ων} παλαιά διοικητική περιφέρεια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, υποδιαίρεση τού βιλαετίου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. sancak].

σαντιγί (η) (παλαιότ. ορθ. *σαντιγύ*) {άκλ.} κρύα κρέμα που παρασκευάζεται από γάλα, βούτυρο, ζάχαρη, χρησιμοποιείται ευρέως στη ζαχαροπλαστική για την παρασκευή γλυκυσμάτων ή ως συνοδευτικό φρούτων, παγωτών, γλυκών, ροφημάτων κ.λπ.: *καφές με ~* || *γλυκό με ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, *-α*, *-ο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chantilly, από την ομώνυμη πόλη τής Ν. Γαλλίας, όπου παρασκευάστηκε για πρώτη φορά αυτή η κρέμα. Η πόλη είχε τη μεσν. ονομασία Chantileium < λατ. κύρ. όν. Cantilius].

Σαντορίνη (η) η Θήρα (βλ.λ.). — **Σαντορινιός** κ. **Σαντορινιαίος** (ο), **Σαντορινιά** κ. **Σαντορινιαία** (η), **σαντορινιός**, -ιά, -ιό κ. **σαντορινιώτικος**, -η, -ο κ. **σαντορινιαίικος**.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Θήρα*].

σαντούγκ (το) {άκλ.} μεταξωτό ύφασμα με χοντρή ύφανση: (κ. ως επίθ.) *φορούσε ένα κόκκινο ~ φόρεμα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shantung, όνομα επαρχίας τής ΒΑ. Κίνας].

σάντουιτς (το) {άκλ.} **1.** πρόχειρο έδεσμα που αποτελείται από δύο φέτες ψωμιού (ή φραντζολάκι ανοιγμένο στη μέση), ανάμεσα στις οποίες τοποθετούνται διάφορα υλικά (φέτες τυριού, αλλαντικών κ.ά.) **2.** (μτφ.) κάθε κατασκευή από ξύλο, μέταλλο ή άλλο υλικό, που αποτελείται από δύο όμοια εξωτερικά στρώματα, μεταξύ των οποίων υπάρχει ένα τρίτο, διαφορετικής υφής στρώμα· ΦΡ. (λαϊκ.) ***κάνουν (κάποιον) σάντουιτς*** για πρόσωπο ή πράγμα που το βάζουν στη μέση πιέζοντάς το δύο άλλα πρόσωπα ή πράγματα: *καθώς έτρεχε, βρέθηκε ανάμεσα σε δύο νταλίκες και τον έκαναν ~* || *οι δύο αμυντικοί έπεσαν πάνω στον επιθετικό και τον έκαναν ~*. — (υποκ.) **σαντουιτσάκι** (το), (μεγεθ.) **σαντουιτσάρα** (η), **σαντουιτσάδικο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, *-α*, *-ο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sandwich, από το όνομα τού Άγγλου John Montague, κόμητα τού Sandwich (1718-92), ο οποίος, κατά τη διάρκεια τής χαρτοπαιξίας, είχε τη συνήθεια να τρώει αυτού τού είδους το πρόχειρο γεύμα, προκειμένου να μην αναγκάζεται να εγκαταλείπει το παιχνίδι, για να φάει ένα κανονικό γεύμα].

σαντούρι (το) {σαντουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο τής ΝΑ. Ευρώπης, που αποτελείται από ηχείο σε σχήμα τραπεζίου με μεταλλικές χορδές, τρεις για κάθε φθόγγο, οι οποίες κρούονται με δύο λεπτά ραβδάκια (μπαγκέτες) (πβ. λ. *κανονάκι*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. santur].

σαντουριέρης (ο) οργανοπαίχτης τού σαντουριού.
[ΕΤΥΜ. < *σαντούρι* + παραγ. επίθημα *-ιέρης* (βλ.λ.)].

σαντουροβιόλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) σαντούρι και βιολί που παίζουν μαζί: *«με βιολί ~ να χορέψουν κι οι διαβόλοι»* (λαϊκ. τραγ.).

σανφασόν επίρρ. χωρίς αυστηρή τήρηση των καθιερωμένων τρόπων και κανόνων συμπεριφοράς, με ανεπίσημο τρόπο, χωρίς τύπους και τυπικότητες: *το δείπνο είναι ανεπίσημο, μπορείς να ντυθείς ~* ΣΥΝ. ανεπίσημα, απλά ΑΝΤ. τυπικώς, επίσημα, εθιμοτυπικώς. — **σανφασονισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sans façon «χωρίς τρόπους, χωρίς επιτήδευση»].

σαξ (το) {άκλ.} **1.** ειδική απόχρωση τού γαλάζιου, που αποκλίνει προς το πράσινο· το γαλαζοπράσινο χρώμα **2.** (ως επίθ.) γαλαζοπράσινος: *~ μπλουζάκι* / *σακάκι* / *φόρεμα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. saxe «είδος πορσελάνης (με το συγκεκριμένο χρώμα)», η οποία κατασκευάζεται στη Σαξονία (γαλλ. Saxe)].

σάξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η τοποθέτηση σέλας σε υποζύγιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάξις* < *σάττω* «γεμίζω εντελώς, εφοδιάζω», βλ. λ. *σαγή*].

σαξόκερας (το) {σαξοκέρ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-περιληπτ.) ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό μουσικό όργανο, που διαθέτει επιστόμιο και κλειδιά· χρησιμοποιείται κυρ. στις φιλαρμονικές ορχήστρες (μπάντες).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. saxhorn (νόθο σύνθ.) < sax- (βλ. λ. *σαξόφωνο*) + horn «κόρνα, κέρας» (βλ. λ. *κόρνα*)].

Σάξονας (ο) [1800] {Σαξόνων} μέλος αρχαίου γερμανικού λαού, που κατοικούσε στην περιοχή τής Βαλτικής Θάλασσας και τού σημερινού Σλέσβιχ και που αργότερα επεκτάθηκε και στις ακτές τής Γαλατίας και τής Βρετανίας. — **σαξονικός**, -ή, -ό [1874].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Saxon, ονομασία των βορειογερμανικών φύλων που εγκαταστάθηκαν στη Βρετανία τον 5ο και 6ο αι. μ.Χ., < αρχ. αγγλ. Seaxan (πληθ.), πιθ. < αρχ. γερμ. sahsa «πολεμικό μαχαίρι»].

Σαξονία (η) [1758] **1.** η περιοχή τής Γερμανίας που είχε κατακτηθεί

και κατοικηθεί από τους Σάξονες **2.** ομόσπονδο κρατίδιο τής Γερμανίας με πρωτεύουσα τη Δρέσδη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Saxony (πβ. γερμ. Sachsen, γαλλ. Saxe). Βλ. λ. *Σάξονας*].

σαξόφωνο (το) {-ου κ. -ώνου | -ων κ. -ώνων} ΜΟΥΣ. μεταλλικό πνευστό μουσικό όργανο σε πολλές παραλλαγές, που αποτελείται από κωνικό σωλήνα με είκοσι τέσσερεις οπές, οι οποίες ελέγχονται από κλειδιά με κάλυμμα, και από επιστόμιο παρόμοιο με εκείνο τού κλαρινέτου· αποτελεί σήμερα το κυριότερο όργανο για τον μελωδικό αυτοσχεδιασμό τής τζαζ. **σαξοφωνίστας** (ο), **σαξοφωνίστρια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. saxophone (νόθο σύνθ.) < saxo- (από το όνομα τού Βέλγου κατασκευαστή μουσικών οργάνων Adolphe Sax, 1814-94) + -phone < *φωνή*].

Σαουδική Αραβία (η) (αραβ. al-Mamlakah al 'Arabījah as Su'ūdījah = Βασίλειο τής Σαουδικής Αραβίας) κράτος τής ΝΔ. Ασίας στην Αραβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Ριάντ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ριάλ Σαουδικής Αραβίας. — **Σαουδάραβας** (ο), **Σαουδαράβισσα** (η), **σαουδαραβικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Saudi Arabia, από το όνομα τού εμίρη Abd al-Aziz ibn Sa'ud (1880-1953), ο οποίος συνένωσε τις κτήσεις του στην Αραβική Χερσόνησο το 1932 και ίδρυσε το βασίλειο τής Σαουδικής Αραβίας. Το όνομα Sa'ūd ανάγεται μάλλον στην αραβ. λ. sa'd «καλή τύχη, ευτυχία»].

σάουνα (η) φινλανδικού τύπου ατμόλουτρο που βασίζεται στην παραγωγή ξηρής θερμότητας σε κλειστούς θαλάμους και εφαρμόζεται ευρύτατα σε γυμναστήρια, χώρους υγιεινής, ακόμη και σε σπίτια (πβ. λ. *χαμάμ*).
[ΕΤΥΜ. < φινλ. sauna].

σάουντρακ (το) {άκλ.} **1.** η ηχογραφημένη μουσική κινηματογραφικής ταινίας, όπως κυκλοφορεί σε δίσκους, ψηφιακούς δίσκους και κασέτες **2.** (ειδικότ.) το βασικό μουσικό θέμα κινηματογραφικής ταινίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sound track].

Σ.Α.Π. (το) Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας.

σαπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σάπισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σάπιο, προκαλώ την αποσύνθεση οργανικού σώματος: *μην ποτίζεις συνέχεια τα φυτά, γιατί θα τους σαπίσεις τις ρίζες* || *η υγρασία σάπισε τα κουφώματα*· ΦΡ. ***σαπίζω (κάποιον) στο ξύλο*** ξυλοκοπώ (κάποιον) ανελέητα ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι σάπιος, βρίσκομαι σε κατάσταση αποσύνθεσης: *ο κορμός τού δέντρου / τα φύλλα / οι καρποί / οι ρίζες / τα λεμόνια / οι ντομάτες / οι μπανάνες / τα κρέατα / τα δόντια σάπισαν* || *το πάτωμα σάπισε από την υγρασία* **3.** (μτφ.) καταστρέφομαι, φθείρομαι: ~ *στα κάτεργα / στη φυλακή / στην εξορία* **4.** (μτφ.) χάνω την αγνότητα, την καλοσύνη κ.λπ., διαφθείρομαι (στην ψυχή και στο πνεύμα): *μέσα του έχει σαπίσει.* — **σάπισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *σαπ-*, από τον παθ. αόρ. β' *ἐ-σάπ-ην* (και αργότερα *ἐσάπησα*) τού αρχ. *σήπομαι* (βλ.λ.) και το επίθημα *-ίζω*, κατά το σχήμα *ῥήγνυμι – ἐρράγην – ραγίζω, μαίνομαι – ἐμάνην – μανίζω*].

σαπίλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση τής αποσύνθεσης (φυτικής ή ζωικής) οργανικής ουσίας ΣΥΝ. σήψη ΑΝΤ. ασηψία **2.** (συνεκδ.-συχνότ.) η οσμή σαπισμένου πράγματος, οργανικής ουσίας που βρίσκεται σε αποσύνθεση: *τα απόνερα και οι βρομιές στις άκρες τού δρόμου μύριζαν μούχλα και ~* || *η ~ από τα χαλασμένα φρούτα δεν σ' άφηνε να αναπνεύσεις* ΣΥΝ. βρόμα, δυσωδία **3.** (μτφ.) η ηθική σήψη, η κατάσταση τής ψυχικής και πνευματικής αποσύνθεσης: *γνώρισε όλη τη ~ και τη βρόμα τής κοινωνίας* || *μετά την αποκάλυψη τού σκανδάλου, οι αρμόδιοι είναι αποφασισμένοι να καθαρίσουν όλη τη ~* ΣΥΝ. διαφθορά, ανηθικότητα ΑΝΤ. αγνότητα, ηθικότητα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σαπ-* (βλ. λ. *σαπίζω*) + παραγ. επίθημα *-ίλα*].

σαπιοδόντης (ο) {σαπιοδόντηδες}, **σαπιοδόντα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει σάπια δόντια ΣΥΝ. κουφιοδόντης.

σαπιοκάραβο (το) (λαϊκ.) πολύ παλιό σκάφος που βρίσκεται σε κακή κατάσταση και θεωρείται επικίνδυνο: *μ' αυτό το ~ θα ταξιδέψουμε;*

σαπιοκοιλιά (η) (υβριστ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με μεγάλη και πλαδαρή κοιλιά.

σαπιολέμονο (το) (λαϊκ.) το σάπιο λεμόνι.

σάπιος, -ια, -ιο **1.** (για οργανικές ουσίες) αυτός που έχει χαλάσει, που έχει αλλοιωθεί η σύστασή του ή βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης: ~ *φρούτα / λαχανικά / τρόφιμα / κρέατα* ΣΥΝ. χαλασμένος, αλλοιωμένος, (λόγ.) σαπρός· ΦΡ. ***σάπιο μήλο*** το χρώμα τού χαλασμένου μήλου, κόκκινο προς το καφετί **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει φθαρεί σε μεγάλο βαθμό, που έχει καταστραφεί από την πολυκαιρία και τη χρήση: ~ *καρέκλα / τραπέζι / ντουλάπι / έπιπλο* ΣΥΝ. σαθρός, ετοιμόρροπος ΑΝΤ. γερός, άφθαρτος **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει προσβληθεί από σοβαρό λοιμώδες νόσημα, συνήθ. αφροδίσιο, το οποίο τον κατατρώγει σιγά-σιγά: *η σύφιλη τον έκανε άχρηστο και ~* **4.** (για δόντια) αυτός που έχει χαλάσει (από τερηδόνα) **5.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ηθικής εξαχρείωσης, διεφθαρμένος: ~ *οικογένεια / κοινωνία / μυαλό* ΣΥΝ. ανήθικος, φαύλος, αχρείος ΑΝΤ. ηθικός, ενάρετος· ΦΡ. (α) (αργκό) ***άσε τα σάπια!*** άφησε τις πονηριές, μη λες ψέματα, μη συμπεριφέρεσαι διπλωματικά ή υποκριτικά: ~ *και πες μου τι συμβαίνει!* ΣΥΝ. άσε τα ψώφια (β) ***κάτι σάπιο υπάρχει στο βασίλειο τής Δανιμαρκίας*** βλ. λ. *Δανιμαρκία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σαπίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ., κατά το σχήμα *τρύπιος – τρυπώ, ψόφιος – ψοφώ*].

σάπισμα (το) → σαπίζω

σαποκώλιασμα (το) {σαποκωλιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) ασθένεια τών φυτών, ιδ. τών αμπελιών, κατά την οποία σαπίζει η ρίζα τους.
[ΕΤΥΜ. < *σαπο-* (< *σάπιος*) + *κώλιασμα* < *κώλος*].

σαπουνάδα (η) (λαϊκ.) **1.** νερό που περιέχει σαπούνι· διάλυμα σαπουνιού ή άλλου απορρυπαντικού σε νερό, που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των ρούχων, των πιατικών κ.λπ. ΣΥΝ. σαπουνόνερο **2.** (συνεκδ.) ο αφρός που σχηματίζεται από διαλυμένο σαπούνι ή άλλο απορρυπαντικό: *ρίξε πάνω σου άφθονο νερό, για να φύγουν οι ~*.

σαπουνάδικο (το) (λαϊκ.) **1.** το εργοστάσιο ή το εργαστήριο στο οποίο παρασκευάζεται σαπούνι ΣΥΝ. σαπωνοποιείο **2.** το κατάστημα στο οποίο πωλείται σαπούνι.

σαπουνάς (ο) {σαπουνάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρασκευάζει ή/και πωλεί σαπούνι ΣΥΝ. σαπωνοποιός.

σαπούνι (το) {σαπουν-ιού | -ιών} **1.** στερεό μείγμα από άλατα λιπαρών οξέων με ιόντα, κυρίως καλίου ή νατρίου, που αφρίζει όταν αναμιχθεί με νερό, αφαιρώντας ταυτόχρονα τη βρομιά από επιφάνειες, όπως λ.χ. το ανθρώπινο δέρμα, το ύφασμα, το πλαστικό κ.λπ., και γι' αυτό χρησιμοποιείται ευρύτατα για λούσιμο, πλύσιμο και καθαρισμό: *αγνό / πράσινο / αρωματικό / βιομηχανικό / ιατρικό ~* || ~ *γλυκερίνης / πολυτελείας / για παιδιά*· ΦΡ. ***τον αράπη κι αν τον πλένεις το σαπούνι σου χαλάς*** βλ. λ. *αράπης* **2.** (γενικότ.) ημίρρευστη ή υδαρής σύνθεση καθώς και κάθε είδους απορρυπαντικό που χρησιμοποιούνται για καθαρισμό. Επίσης (λόγ.) **σάπων** (ο) [μτγν.] {σάπωνος} (βλ.λ.). — (υποκ.) **σαπουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σαπώνιον* (με τροπή τού *-ω-* σε *-ου-*, πβ. *πῶλος – πουλάρι*), υποκ. τού *σάπων, -ωνος* < κελτ. *sapo, αφού αυτό το είδος καθαριστικού μείγματος ήταν κελτική εφεύρεση, την οποία κληρονόμησαν οι Έλληνες από τους Γαλάτες τής Μικράς Ασίας. Μέσω τού παράλλ. δανεισμού πλάστηκε η αντίστοιχη λατ. λ. sapō, -ōnis και η αρχ. γερμ. seifa και έτσι διαδόθηκε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, πβ. γαλλ. savon, ιταλ. sapone, γερμ. Seife, αγγλ. soap κ.ά.].

σαπουνίζω ρ. μετβ. {σαπούνισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** τρίβω (κάτι) με σαπούνι, σχηματίζω σαπουνάδα στην επιφάνειά του: *το σαπουνίζουμε καλά και μετά ξεπλένουμε* **2.** καθαρίζω (κάτι) με σαπούνι και νερό: *κάθε πρωί σαπουνίζει το πρόσωπό του* || ~ *τα ρούχα.* — **σαπούνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαπωνίζω* < μτγν. *σάπων* (βλ. λ. *σαπούνι*)].

σαπουνόλουτρο (το) (λαϊκ.) το λουτρό που γίνεται με (ζεστό) νερό και σαπούνι.

σαπουνόνερο (το) (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) νερό που περιέχει διαλυμένο σαπούνι, διάλυμα σαπουνιού σε νερό: *ρίχνει τα ~ στον δρόμο!* ΣΥΝ. σαπουνάδα.

σαπουνόπερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) τηλεοπτική ή ραδιοφωνική σειρά (σίριαλ) με κοινότοπο αισθηματικό ή/και περιπετειώδες περιεχόμενο, που μεταδίδεται σε πάρα πολλά επεισόδια, συχνά για χρόνια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. soap opera, όρος που εμφανίστηκε στα τέλη τής δεκαετίας τού '30, επειδή οι χορηγοί των σειρών που επικρατούσαν στην αμερικανική τηλεόραση ήταν αρχικώς παραγωγοί απορρυπαντικών και σαπουνιών, με αποτέλεσμα οι διαφημίσεις των προϊόντων τους να κυριαρχούν κατά την προβολή των επεισοδίων].

σαπουνόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΓΕΩΛ. ένυδρο ορυκτό τού μαγνησίου (πυριτικό μαγνήσιο), που στην αφή μοιάζει με το σαπούνι ΣΥΝ. (λόγ.) σαπωνόλιθος.

σαπουνόφουσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** φούσκα που σχηματίζεται σε αφρό σαπουνάδας και γενικότ. σε νερό που περιέχει διαλυμένο σαπούνι ΣΥΝ. μπουρμπουλήθρα, (λόγ.) πομφόλυγα **2.** (μτφ.) **σαπουνόφουσκες** (οι) λόγια επιπόλαια ή χωρίς νόημα και σημασία, που δεν αντέχουν σε κριτική: *μη δίνεις σημασία, αυτά είναι ~* ΣΥΝ. αερολογίες, (λόγ.) πομφόλυγες **3.** απογοητευτική εκδήλωση που είχε διαφημιστεί ως σπουδαία ή (γενικότ.) πρόσωπο ή πράγμα που απογοητεύει, ενώ είχε προβληθεί ως σημαντικό: *η τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν τελικά μια ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

σαπουνόχορτο (το) (λαϊκ.) φυτό που περιέχει στις ρίζες και στα φύλλα του ειδικές ουσίες, οι οποίες αφρίζουν στο νερό και έχουν την ικανότητα να αφαιρούν τους ρύπους, γι' αυτό και το χρησιμοποιούσαν παλαιότ. για τον καθαρισμό των υφασμάτων.

σαπουνόχωμα (το) {σαπουνοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΕΩΛ. αργιλώδες ορυκτό που μοιάζει στην αφή με το σαπούνι ΣΥΝ. σαπουνόπετρα, σαπωνόλιθος ● **2.** το πυριτικό μαγνήσιο που χρησιμοποιείται για τη νόθευση των σαπουνιών.

σαπρογόνος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. (λόγ.) (για μικροοργανισμούς) αυτός που προκαλεί σήψη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saprogenic].

σαπρός, -ά (καθημ. -ή), -ό (αρχαιοπρ.) σάπιος (βλ.λ.). — **σαπρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σαπ-* (τού ρ. *σήπομαι*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-σάπ-ην*) + παραγ. επίθημα *-ρος* (πβ. *σαθ-ρός, οἰκτ-ρος, λεπ-ρός*)].

σαπροφάγος, -ος, -ο [1873] (λόγ.) **1.** ΒΙΟΛ. αυτός που τρέφεται με νεκρή οργανική ύλη, η οποία βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης: ~ *ζώο / οργανισμός* **2.** (ειδικότ.) ΖΩΟΛ. καθένας από τους ζωικούς οργανισμούς που τρέφονται με αποικοδομούμενη οργανική ύλη, συμβάλλοντας στην περαιτέρω αποσύνθεσή της, όπως λ.χ. οι γεωσκώληκες, αρκετά είδη εντόμων, ορισμένα γαστερόποδα μαλάκια κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saprophagous].

σαπρόφιλος, -η, -ο ΒΙΟΛ. αυτός που ζει και αναπτύσσεται σε αποσυντεθειμένες οργανικές ουσίες, από τις οποίες αντλεί τα απαραίτητα για την ανάπτυξή του θρεπτικά συστατικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saprophile].

σαπρόφυτο (το) [1888] {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} **1.** ΒΙΟΛ. οργανι-

σμός (λ.χ. πολλοί μύκητες, αρκετά βακτήρια, ορισμένα είδη ορχιδέας κ.ά.) που τρέφεται με νεκρή οργανική ύλη, η οποία βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης· τέτοιοι οργανισμοί συμβάλλουν σημαντικά στην ανακύκλωση τής ύλης, αφού τα ανόργανα υποπροϊόντα τής δραστηριότητάς τους ενσωματώνονται και πάλι σε οργανικές ουσίες με τη διαδικασία τής φωτοσύνθεσης (βλ.λ.) **2.** μικρόβιο που δεν προκαλεί λοιμώδεις νόσους και τρέφεται αποκλειστικά με νεκρές οργανικές ουσίες. — **σαπροφυτικός,** -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saprophyte].

σαπφείρινος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) ζαφειρένιος (βλ.λ.): «... *τα μάτια ήσαν, θαρρώ, μαβιά· α, ναι, μαβιά· ένα σαπφείρινον μαβί*» (Κ. Καβάφης).

σαπφειρίτης (ο) {σαπφειριτών} το ζαφείρι (βλ.λ.).

σάπφειρος (ο) {σαπφείρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το ζαφείρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. sappir, το οποίο αποτελεί επίσης δάνειο, αλλά άγνωστης αρχής. Μέσω τού λατ. sapphirus (< μτγν. *σάπφειρος*) η λ. διαδόθηκε σε πολλές γλώσσες, πβ. αγγλ. sapphire, γαλλ. saphir κ.ά.].

σαπφικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την αρχαία ποιήτρια Σαπφώ: ~ *ποιήματα*· ΦΡ. **σαπφικός έρωτας** ο έρωτας μεταξύ γυναικών ΣΥΝ. λεσβιασμός.

σαπφισμός (ο) η γυναικεία ομοφυλοφιλία ΣΥΝ. λεσβιασμός, τριβαδισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sapphism].

Σαπφώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** αρχαία Ελληνίδα λυρική ποιήτρια (τέλος τού 7ου – αρχές τού 6ου αι. π.Χ.) από τη Λέσβο **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σαπφώ* / *Ψάπφω* / *Ψάπφα* (αιολ.), αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. αρχής, όπως προκύπτει από το συμφωνικό σύμπλεγμα *-πφ-*. Οι επιχειρηθείσες συνδ. με τη λ. *σάπφειρος* ή με τα επιθ. *ψαφαρός, ψαφερός* «εύθραυστος, χαλαρός» θεωρούνται εντελώς απίθανες].

σάπων (ο) [μτγν.] {σάπων-ος, -α | -ες, -ώνων} **1.** (λόγ.) το σαπούνι (βλ.λ.) **2.** ΧΗΜ. άλας οργανικού οξέος.

σαπωναρία (η) [1889] το σαπουνόχορτο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. saponaria].

σαπωνίνες (οι) [1889] {σαπωνινών} ΧΗΜ. ουσίες που περιέχονται κυρ. στο φυτό σαπωναρία και χρησιμοποιούνται στη βιομηχανία παρασκευής απορρυπαντικών, σαμπουάν, κρεμών ξυρίσματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saponines].

σαπωνοειδής, -ής, -ές [1836] {σαπωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει την ίδια υφή με διάλυμα σαπουνιού (γλοιώδης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σαπωνόλιθος (ο) {σαπωνολίθ-ου | -ων, -ους} η σαπουνόπετρα (βλ.λ.).

σαπωνοποιείο (το) [1871] το εργοστάσιο κατασκευής σαπουνιού ΣΥΝ. σαπουνάδικο.

σαπωνοποιία (η) [1889] {χωρ. γεν. πληθ.} η βιομηχανική παραγωγή σαπουνιού. — **σαπωνοποιός** (ο) [1850].

σαπωνοποιώ ρ. μετβ. [1856] {σαπωνοποιείς... | σαπωνοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μετατρέπω λιπαρές ουσίες σε σαπούνι **2.** ΧΗΜ. υδρολύω εστέρες οργανικών οξέων με παρουσία καυστικού καλίου ή νατρίου, οπότε παράγεται σάπων (άλας οργανικού οξέος) και αλκοόλη. — **σαπωνοποίηση** (η).

σάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** συρφετός· μόνο στη ΦΡ. (κακόσ.) ***η σάρα και η μάρα (και το κακό συναπάντημα)*** μεγάλο πλήθος, συρφετός από ανθρώπους κάθε λογής (κυρ. χαμηλού επιπέδου) ● **2.** (α) σωρός από πέτρες στην κοίτη χειμάρρου (β) πλαγιά βουνού τής οποίας η επιφάνεια καλύπτεται από χαλίκια, με αποτέλεσμα να γίνεται δύσκολη η ανάβαση.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. προήλθε από *σαρώνω* (υποχωρητ.) + *μάρα*, λεξικό επίθημα που αποσπάστηκε από κακόσημα σύνθετα, τα οποία δήλωναν βραδύνοια, ανοησία, λ.χ. *κουτα-μάρα, χαζο-μάρα*].

σαραβαλάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό όχημα που έχει παλιώσει και δεν λειτουργεί καλά: *πούλησε το ~ του κι αγόρασε μερσεντές τελευταίου τύπου!*

σαραβαλιάζω ρ. μετβ. {σαραβάλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) σαράβαλο, καταστρέφω, αχρηστεύω (κάτι): *σαραβάλιασε την καρέκλα / τη μηχανή του* **2.** (μεσοπαθ. **σαραβαλιάζομαι**) (α) γίνομαι σαράβαλο, φθείρομαι: *σαραβαλιάστηκε το αυτοκίνητό μου* (β) (μτφ.) εξασθενώ σωματικά από γεράματα ή αρρώστια. — **σαραβάλιασμα** (το).

σαράβαλο (το) **1.** αντικείμενο που βρίσκεται σε πολύ κακή κατάσταση, φθαρμένο ή άχρηστο: *το αυτοκίνητό μας κατάντησε σκέτο ~* ΣΥΝ. ερείπιο **2.** (μτφ.) άτομο εξαντλημένο ψυχικά ή (κυρ.) σωματικά: *είχε γίνει σωστό ~ από την αρρώστια* ΣΥΝ. ρούφταλο, ερείπιο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < μτγν. *σαράγαρον* «είδος αμαξιού», αγν. ετύμου].

Σαράγεβο κ. **Σεράγεβο** (το) η πρωτεύουσα τής Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Sarajevo < τουρκ. saray «παλάτι» (βλ. λ. *σαράι*), αφού η πόλη αναπτύχθηκε ως εμπορικό και μουσουλμανικό κέντρο από τους Τούρκους τον 15ο αι.].

σαραγλί (το) {σαραγλ-ιού | -ιών} είδος σιροπιαστού γλυκού. — (υποκ.) **σαραγλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sarağli (διαλεκτ. αντί τού συνήθους saray burma)].

Σαραγόσα (η) πόλη τής ΒΑ. Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Saragossa < ισπ. Zaragoza (προφέρεται *Θαραγόθα*), τοπων. που ανάγεται, μέσω τής Αραβικής, στο λατ. Caesarea Augusta, από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα *Καίσαρα Αύγουστο* (λατ. Caesar Augustus), από τον οποίο ιδρύθηκε το 27 π.Χ.].

σαράι (το) {σαραγ-ιού | -ιών} τουρκικό ανάκτορο. Επίσης **σεράι**.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *σαράγι(ον)* < τουρκ. saray < περσ. sarāy «παλάτι»].

σάρακας (ο) {σαράκων} το σαράκι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάραξ, -ακος*, βλ. λ. *σαράκι*].

Σαρακατσάνος κ. **Καρακατσάνος** (ο) {Σαρακατσάν-οι κ. -αίοι} Έλληνας κτηνοτρόφος που ζει νομαδικά, καθώς και όποιος κατάγεται από Σαρακατσάνους. — **σαρακατσάνικος** κ. **καρακατσάνικος,** -η, -ο κ. **σαρακατσαναίικος** κ. **καρακατσαναίικος**.
[ΕΤΥΜ. Παράλλ. τ. τού *Καρακατσάνος*, πιθ. < τουρκ. karakaçan «γάιδαρος». Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε αρωμ. sarac «φτωχός» + -tsani (παραγ. επίθημα οικογενειακών ονομάτων)].

Σαρακηνός (ο) ΙΣΤ. **1.** καθένα από τα μέλη ενός αραβικού νομαδικού φύλου τής Β. Αφρικής, γνωστού για τις επιδρομές του κατά τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας **2.** (γενικότ.) ο Άραβας ή ο μουσουλμάνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. šarq «ανατολή (ηλίου)», που αναφερόταν στην προέλευση των μουσουλμάνων νομάδων κατά την περίοδο τού Βυζαντίου και των Σταυροφοριών].

σαράκι (το) {σαρακ-ιού | -ιών} **1.** το σκουλήκι που τρώει και καταστρέφει τα ξύλα: *η ντουλάπα έχει πιάσει ~* ΣΥΝ. σκόρος **2.** (μτφ.) μεγάλη, συνήθ. κρυφή θλίψη ή τύψη για κάτι που λειτουργεί υπονομευτικά: «*τα πάθη, τα ελαττώματα είναι μυστικά ~ τής ψυχής, που δαγκώνουν και μετά αποσύρονται*» (Κ. Παπαγιώργης) || *η βία είναι το ~ των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών* ΣΥΝ. μαράζι.
[ΕΤΥΜ. < **σαράκιον*, υποκ. τού μτγν. *σάραξ, -ακος* «σκόρος», πιθ. < *σήρ* «μεταξοσκώληκας», με επίθημα *-ακ-*. Το μτγν. *σήρ, -ός* ανάγεται στο εθνωνύμιο *Σῆρες* «Κινέζοι» (ίσως < κινεζ. se «μετάξι»), από όπου και λατ. Sērēs].

σαρακιάζω ρ. αμετβ. {σαράκιασ-α, -μένος} **1.** (για ξύλινα αντικείμενα) τρώγομαι, καταστρέφομαι από σαράκι **2.** (μτφ.) υποφέρω ψυχικά, μαραζώνω. — **σαράκιασμα** (το).

σαρακοστεύω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (σπάν.) **1.** νηστεύω για σαράντα μέρες (τη Σαρακοστή) ΑΝΤ. αρταίνομαι **2.** (κατ' επέκτ.) στερούμαι κάτι, κυρ. φαγώσιμο.

Σαρακοστή (η) **1.** η περίοδος νηστείας (περίπου σαράντα ημερών) πριν από τα Χριστούγεννα και το Πάσχα· αλλιώς *Τεσσαρακοστή*· ΦΡ. (α) (ειδικότ.) ***Μεγάλη Σαρακοστή*** η Σαρακοστή τού Πάσχα (που διαρκεί από την Καθαρά Δευτέρα ως το Μεγάλο Σάββατο) (β) ***λείπει ο Μάρτης από τη Σαρακοστή;*** βλ. λ. *Μάρτης* **2.** (γενικότ.) κάθε περίοδος νηστείας: *η ~ τής Παναγίας* (ο δεκαπενταύγουστος, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μεσν. επιθ. *σαρακοστός* < αρχ. *τεσσαρακοστός* (βλ.λ.), με αποκοπή τής πρώτης συλλαβής κατ' αναλογίαν προς το μεσν. *σαράκοντα* (βλ. λ. *σαράντα*)].

σαρακοστιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σαρακοστή ΣΥΝ. νηστήσιμος ΑΝΤ. αρτυμένος **2.** **σαρακοστιανά** (τα) νηστήσιμες τροφές που καταναλώνονται την περίοδο τής Σαρακοστής (καλαμαράκια, χταπόδι, τουρσί, χαλβάς κ.ά.). Επίσης **σαρακοστιάτικος,** -η, -ο.

σαρακοστιάτικα επίρρ.· κατά την περίοδο τής Σαρακοστής.

σαρακοφάγωμα (το) {σαρακοφαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} το φάγωμα, η καταστροφή τού ξύλου από το σαράκι.

σαρακοφαγωμένος, -η, -ο (για ξύλο) κατεστραμμένος από σαράκι.

σαράντα (το) {άκλ.} **1.** τριάντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 40 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (α) ο ελληνοϊταλικός πόλεμος τού 1940: *το ~ πολέμησε στην Αλβανία* (β) (κατ' επέκτ.) η γερμανική κατοχή (1941-44): *το ~ ήταν στην αντίσταση* **3.** **σαράντα** (τα) το μνημόσυνο που τελείται σαράντα μέρες μετά τον θάνατο κάποιου: *του έκαναν τα ~* || *την Κυριακή έχουν τα ~ τού θείου τους*· ΦΡ. ***καλά σαράντα*** ως ευχή σε λεχώνα για να σαραντίσει **4.** (ως επιθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 40: *~ δραχμές / χιλιάδες*· ΦΡ. ***περνώ από σαράντα κύματα*** περνώ μέσα από πολλές δυσκολίες: *πέρασε από σαράντα κύματα, για να σπουδάσει*. Επίσης (λόγ.) **τεσσαράκοντα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σαράκοντα* < αρχ. *τεσσαράκοντα* (βλ.λ.), με αποκοπή τής πρώτης συλλαβής, η οποία κατά τον Μεσαίωνα θεωρήθηκε άρθρο: *τὲς σαράκοντα*. Η αποβολή τής συλλαβής *-κο-* απαντά σε πολλά αριθμητικά, λ.χ. *ἑξήκοντα – ἑξῆντα, τριάκοντα – τριάντα* κ.τ.ό. Η σημ. που συνδέεται με το μνημόσυνο οφείλεται πιθ. στις επί 40 ημέρες εμφανίσεις τού Χριστού στους μαθητές του μετά την ανάστασή του (Πράξ. 1, 3)].

σαραντα- κ. **σαραντά-** κ. **σαραντ-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό σαράντα (40): *σαραντά-χρονος, σαραντ-άρης* **2.** είναι σαράντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *σαραντα-πλάσιος*.

σαρανταλείτουργο (το) ΕΚΚΛΗΣ. η τέλεση σαράντα συνεχόμενων λειτουργιών κατά τη Σαρακοστή (Χριστουγέννων, Πάσχα) ή σε οποιαδήποτε περίοδο για τη μνημόνευση νεκρού.

σαραντάμερο κ. **σαρανταήμερο** (το) η νηστεία σαράντα ημερών που γίνεται πριν από τα Χριστούγεννα.

σαρανταοκτάωρος, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί σαράντα οκτώ ώρες· ο διήμερος: *~ άδεια* **2.** **σαρανταοκτάωρο** (το) {σαρανταοκτάωρου | -ώρων} το διήμερο: *το τελευταίο ~ κορυφώθηκε η έξοδος των Αθηναίων για το Πάσχα*.

σαρανταπεντάρης (ο) {σαρανταπεντάρηδες}, **σαρανταπεντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας σαράντα πέντε ετών ή περίπου σαράντα πέντε ΣΥΝ. σαρανταπεντάχρονος **2.** (το θηλ.) κασέτα ήχου ή βίντεο διάρκειας σαράντα πέντε λεπτών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σαράντα πέντε* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

σαρανταπεντάρι (το) {δύσχρ. σαρανταπενταρ-ιού | -ιών} περίστροφο διαμετρήματος σαράντα πέντε χιλιοστών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

σαραντάπηχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει μήκος ή ύψος σαράντα πήχεις.

σαρανταποδαρούσα (η) {χωρ. γεν.} σκουλήκι με είκοσι ένα ζευγάρια ποδιών ΣΥΝ. σκολόπενδρα.
[ΕΤΥΜ. < *σαράντα* + *ποδάρι* + *-ούσα*, πβ. *ξανθομαλλ-ούσα*].

σαραντάρης (ο) {σαραντάρηδες}, **σαραντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}

1. πρόσωπο ηλικίας σαράντα ετών ή περίπου σαράντα: *η γενιά των σαραντάρηδων πολιτικών* ΣΥΝ. τεσσαρακονταετής, σαραντάχρονος **2.** (ειδικότ. το θηλ.-λαϊκ.) χρηματικό ποσό σαράντα χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σαράντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *εξηντ-άρης, τριαντ-άρης*].

σαραντάρι (το) {σαρανταρ-ιού | -ιών} ποσό σαράντα χιλιάδων δραχμών: *έδωσα ένα ~ για τα ρούχα.*

σαρανταριά (η) {χωρ. πληθ.} σαράντα· στη ΦΡ. ***καμιά σαρανταριά*** περίπου σαράντα: *στο πάρτι ήρθαν ~ φίλοι* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σαράντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

σαρανταρίζω ρ. αμετβ. {σαραντάρισα} γίνομαι σαράντα ετών: *«βρε πώς καταντήσαμε, που σαρανταρίσαμε»* (τραγ.).

σαραντάωρο (το) (γράφεται και 40ωρο) {σαρανταώρου} το νόμιμο συμβατικό ωράριο πενθήμερης εβδομαδιαίας εργασίας, που έχει καθοριστεί ως ανώτατη πλήρης υποχρεωτική απασχόληση: *γίνονται διαπραγματεύσεις για την καθιέρωση τού 35ώρου αντί τού 40ώρου.*

Σαράντης (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σαράντος**.
[ΕΤΥΜ. Από την εορτή των Αγίων Τεσσαράκοντα (καθημ. *Άγιοι Σαράντα*)].

σαραντίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {σαράντισα} **1.** συμπληρώνονται σαράντα μέρες μετά τη γέννηση (για βρέφος) ή τον τοκετό (για λεχώνα) • **2.** (για νεκρό) συμπληρώνονται σαράντα ημέρες από τον θάνατο κάποιου. — **σαράντισμα** (το).

σαραντισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. η ευχή που διαβάζεται μέσα στην εκκλησία για τη λεχώνα και το βρέφος την τεσσαρακοστή ημέρα μετά τον τοκετό.

σαράφης (ο) {σαράφηδες} (παλαιότ.) πρόσωπο που εξαργυρώνει ξένα νομίσματα ΣΥΝ. αργυραμοιβός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sarraf].

σαραφιάτικα (τα) (παλαιότ.) τα χρήματα που αποκομίζει ως κέρδος ο σαράφης από την ανταλλαγή νομισμάτων.

σαράφικος, -η, -ο (παλαιότ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σαράφη **2.** ***σαράφικο*** (το) το μαγαζί τού σαράφη ΣΥΝ. ανταλλακτήριο (συναλλάγματος).

σαργός (ο) ψάρι με πεπιεσμένο στα πλευρά σώμα, ασημένια-χρυσαφιά ράχη και κοφτερά δόντια, που αλιεύεται για το λευκό και εύγευστο κρέας του. — (υποκ.) **σαργουδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο].

σαρδάμ (το) {άκλ.} το μπέρδεμα κατά την ομιλία: *κατά το γύρισμα τής ταινίας ο ηθοποιός έκανε ένα πολύ αστείο ~* || *δεν έχει άνεση λόγου και κάνει πολλά ~.*
[ΕΤΥΜ. Από αναγραμματισμό τού ονόματος τού ηθοποιού-σκηνοθέτη *Μαδρά*, ο οποίος πρώτος το χρησιμοποίησε με τη σημ. τού μπερδέματος].

σαρδαναπαλισμός (ο) [1797] η αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά.

σαρδανάπαλος (ο) **1.** ο αλλοπρόσαλλος, ο ασταθής· πρόσωπο άστατο ή ακατάστατο • **2.** πρόσωπο που ζει άσωτο ή έκλυτο βίο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., εξελλην. τ. τού ονόματος τού Ασσύριου βασιλιά Assurbanipal < ακκαδ. Aššur-ban-apli, πιθ. σημ. «(ο θεός) Aššur δημιουργεί τον ήλιο». Βλ. κ. *Ασσυρία*].

σαρδέλα (η) {σαρδελών} **1.** ψάρι με πεπιεσμένο στα πλευρά επίμηκες σώμα, μεγάλα στρογγυλά μάτια και γαλαζοπράσινη ράχη, που κολυμπά σε κοπάδια και έχει μεγάλη εμπορική κατανάλωση: *~ παστές / αντζούγιες* || *ήμαστε στρυμωγμένοι μέσα στο λεωφορείο σαν σαρδέλες* **2.** ΣΤΡΑΤ. (αργκό) το σιρίτι: *πήρε δύο ~ κι έγινε λοχίας* ΣΥΝ. γαλόνι. — (υποκ.) **σαρδελίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. sardella, από το νησί *Σαρδηνία* (ιταλ. Sardegna), στις ακτές τού οποίου αλιευόταν το συγκεκριμένο είδος ψαριού].

σαρδεληδόν επίρρ. [1889] (λόγ.) όπως οι σαρδέλες (στην κονσέρβα)· (μτφ.) ο ένας πάνω στον άλλον: *ο κόσμος στοιβαγμένος στα λεωφορεία ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σαρδέλα* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (βλ.λ.), πβ. *πρηνηδόν, βαθμηδόν*].

σαρδελοβάρελο (το) (λαϊκ.) βαρέλι στο οποίο παστώνουν σαρδέλες.

σαρδελοκούτι (το) {σαρδελοκουτ-ιού | -ιών} μεταλλικό κουτί, κονσέρβα με διατηρημένες σαρδέλες.

σαρδελοφάγος, -ος, -ο **1.** αυτός που αρέσκεται να τρώει σαρδέλες **2.** ***σαρδελοφάγος*** (ο) (λαϊκ.) το πουλί αλκυόνα.

Σαρδηνία (η) (ιταλ. Sardegna) ιταλικό νησί τής Δ. Μεσογείου Θαλάσσης Ν. τής Κορσικής, με πρωτεύουσα το Κάλιαρι. — **Σάρδος** κ. **Σαρδηνός** (ο), **Σαρδηνή** (η), **σαρδηνιακός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. Sardinia, αβεβ. ετύμου, ίσως από ονομασία τοπικής θεότητας, αν και οι Φοίνικες αποκαλούσαν (ήδη από τον 7ο αι. π.Χ.) το νησί με το όνομα Sardan, οι δε Έλληνες (στον Ηρόδοτο) με το όνομα *Σαρδώ*].

σάρδιο (το) {σαρδί-ου | -ων} ημιπολύτιμος λίθος που χρησιμοποιείται στη διακόσμηση δαχτυλιδιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάρδιον*, αβεβ. ετύμου. Κατά τον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο, ο ημιπολύτιμος λίθος οφείλει την ονομασία του στις *Σάρδεις*, την πρωτεύουσα τής Λυδίας, όπου καταγράφεται η πρώτη του παρουσία. Ωστόσο, σύγχρονοι μελετητές ανάγουν τη λ. στο αρχ. περσ. sered «ερυθροκίτρινος», εκδοχή που συμφωνεί με τις αποχρώσεις τού σαρδίου].

σαρδόνιος, -α, -ο (για γέλιο ή χαμόγελο) που φανερώνει σαρκασμό, μοχθηρότητα. — **σαρδόνια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρδόνιος / σαρδάνιος* (αρχαιότ.), αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι εξής υποθέσεις: (α) Η συνήθης παραδοσιακή εξήγηση ήταν ότι η λ. προέρχεται από το όνομα ενός φυτού (πιθ. *σαρδάνη* < *Σαρδώ* «Σαρδηνία»), το οποίο διέστελλε το πρόσωπο εκείνου που το έτρωγε και του προκαλούσε σπασμωδικό γέλιο (β) < **σαρδών* < *σαίρω* «δείχνω τα δόντια - μειδιώ με διεσταλμένα χείλη», αγν. ετύμου (γ) Η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σαρδανάφαλλος· γελωτοποιός* και ανάγεται στο όνομα ενός Αιγαιακού λαού Sardana].

σαρδόνυχας (ο) (λόγ.) ημιπολύτιμος λίθος με χρώμα κόκκινο, λευκό ή μαύρο. Επίσης (λόγ.) **σαρδόνυξ** {σαρδόν-υχος | -ύχων}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σαρδόνυξ, -υχος* < *σαρδ(ο)-* (< αρχ. *σάρδιον*, βλ.λ.) + *όνυξ, -υχος* (βλ.λ.). Ο ημιπολύτιμος αυτός λίθος απεκαλείτο απλώς *όνυξ*, αν έφερε στην επιφάνειά του στίγματα λευκού χρώματος, ενώ *σαρδόνυξ* ονομαζόταν όταν έφερε διάφορα χρώματα σε παράλληλη διάταξη].

σαρί (το) {σαρ-ιού | -ιών} ποικιλία καπνού με έντονο κίτρινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sarı «κίτρινος»].

σάρι κ. **σαρί** (το) {σαρ-ιού | -ιών} μακρύ παραδοσιακό ινδικό γυναικείο ένδυμα, που αποτελείται από συνήθ. πολύχρωμο ύφασμα (συχνά περίτεχνα κεντημένο) και τυλίγεται γύρω από το σώμα με τρόπο, ώστε το αριστερό άκρο να πέφτει από τον ώμο προς τα κάτω ή να καλύπτει το κεφάλι.
[ΕΤΥΜ. < χίντι sāri < σανσκρ. śāṭī].

σαρία κ. **σάρια** (η) {χωρ. πληθ.} ο ιερός νόμος των μουσουλμάνων, που ορίζει τον ορθό τρόπο ζωής και πίστης.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. šari'ah].

σαρίδι (το) {σαριδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σκουπίδι ΣΥΝ. φρόκαλο.
[ΕΤΥΜ. < *σαρώνω* (υποχωρητ.) + υποκ. επίθημα *-ίδι*, πβ. κ. *σκουπ-ίδι*].

σαρίκι (το) {σαρικ-ιού | -ιών} **1.** λεπτό, λευκό ύφασμα που τυλίγουν γύρω από το φέσι τους οι επίσημοι μουσουλμάνοι • **2.** κάλυμμα τής κεφαλής των Ινδών.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < μεσν. *καισαρίκιον* «καισαρικό στέμμα» (< μτγν. *Καῖσαρ*), είτε με παρασυσχετισμό προς το συνδετικό *καί* είτε με τη μεσολάβηση τού τουρκ. sarık (< μεσν. *καισαρίκιον*)].

σάρισα (η) {σαρισών} ΙΣΤ. μακρύ δόρυ (περ. έξι μέτρα) των αρχαίων Μακεδόνων οπλιτών από ελαφρύ και εύκαμπτο ξύλο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, μακεδονική λ.].

σαρισοφόρος (ο) (στρατιώτης) που φέρει σάρισα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σάρισα* + *-φόρος* < *φέρω*].

σάρκα (η) {σαρκών} **1.** το μυώδες μέρος τού σώματος των ανθρώπων και των ζώων ΣΥΝ. κρέας· ΦΡ. (α) ***παίρνω / λαμβάνω σάρκα και οστά*** βλ. λ. *οστό* (β) ***με σάρκα και οστά*** βλ. λ. *οστό* (γ) ***εις σάρκα μία*** βλ. λ. *σαρξ* **2.** (μτφ.) η υλική υπόσταση του ανθρώπου, η βάση των ορμών και των επιθυμιών του, κατ' αντιδιαστολή προς την πνευματική του υπόσταση: *μεριμνά μόνο για τη ~ και όχι για την ψυχή* ΑΝΤ. πνεύμα, ψυχή **3.** ΒΟΤ. το χυμώδες τμήμα των καρπών, κατ' αντιδιαστολή προς τον πυρήνα και το εξωτερικό περίβλημα (τη φλούδα): *ένα φρούτο με χυμώδη, εύγευστη ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάρξ, σαρκός* < *twr̥k-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *twerk- «κόβω» (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-), πβ. αβεστ. θwarəs- «κόβω», οπότε η λ. *σάρξ* θα σήμαινε πιθανόν αρχικά «κομμάτι κρέας»].

σαρκάζω ρ. μετβ. {σάρκασα} ειρωνεύομαι, κοροϊδεύω (κάποιον) χαιρέκακα ΣΥΝ. *χλευάζω, περιπαίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχίζω σάρκες», < *σάρξ, σαρκός* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. είναι και η σημ. «δαγκώνω τα χείλη μου (από την οργή)» και, ως εκ τούτου, «χλευάζω, ειρωνεύομαι»].

σαρκασμός (ο) [μτγν.] η χαιρέκακη ειρωνεία, ο δηκτικός εμπαιγμός ΣΥΝ. χλευασμός, σκώμμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία.*

σαρκαστής (ο) [1859], **σαρκάστρια** (η) {σαρκαστριών} πρόσωπο που σαρκάζει: *~ των πάντων* ΣΥΝ. χλευαστής.

σαρκαστικός, -ή, -ό [1841] αυτός που λέγεται ή γίνεται με σαρκασμό: *~ χαμόγελο* ΣΥΝ. χλευαστικός, ειρωνικός. — **σαρκαστικά** επίρρ.

σαρκείλημα (το) [1879] {σαρκειλήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. σωληνώδες έλυτρο που αποτελεί εξωτερικό περίβλημα καθεμιάς γραμμωτής μυϊκής ίνας.
[ΕΤΥΜ. < *σάρκα* + *είλημα* «κάλυμμα, σκέπασμα» (< αρχ. *εἰλῶ, -έω* «κυλώ, στρέφω», βλ. κ. *ειλητός*)].

σαρκίδιο (το) {σαρκιδί-ου | -ων} **1.** τεμάχιο, κομμάτι σάρκας **2.** ΑΝΑΤ. κάθε μικρή σαρκώδης έκφυση ΣΥΝ. σάρκωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρκίδιον*, υποκ. τού *σάρξ, σαρκός*].

σαρκικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σάρκα **2.** (μτφ.) αυτός που αναφέρεται στην υλική ζωή του ανθρώπου (και ιδίως στην ερωτική): *~ επιθυμίες / απόλαυση / έρωτας / ηδονή / επαφή / ορμές / αδυναμίες / ορέξεις* ΑΝΤ. πνευματικός. — **σαρκικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

σάρκινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελείται από σάρκα.

σαρκίο (το) (κακόσ.) το σώμα τού ανθρώπου από υλικής απόψεως· (γενικότ.) η υλική ζωή: *φροντίζει μόνο για το ~ του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρκίον*, υποκ. τού *σάρξ, σαρκός*].

σαρκοβόρος, -α, -ο (για ζώα) αυτός που τρέφεται με σάρκες ΣΥΝ. σαρκοφάγος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σαρκο-* (< *σάρξ, σαρκός*) + *-βόρος* < *βορά* (βλ.λ.), πβ. κ. *χρονο-βόρος*].

σαρκοκόπτης (ο) [1873] {σαρκοκοπτών} το άκαρι (βλ.λ.), που προκαλεί την ψώρα στον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Sarcoptes].

σαρκολάβος (ο) η χειρουργική λαβίδα με την οποία συγκρατούνται τα μαλακά μέρη τού σώματος κατά τις εγχειρήσεις. Επίσης **σαρκολαβίδα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σαρκο-* (< *σάρξ, σαρκός*) + *-λάβος* (βλ. κ. *λαβίδα*)].

σαρκοστέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η μεταβολή μαλακού μορίου τού σώματος σε κόκκαλο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sarcostosis].

σαρκοφαγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να τρώει κανείς κρέας, να έχει ως τροφή του το κρέας ΑΝΤ. χορτοφαγία. — **σαρκοφαγικός**, -ή, -ό [1894].

σαρκοφάγος (η) [μτγν.] ΑΡΧΑΙΟΛ. ξύλινη, πήλινη ή λίθινη λάρνακα, στην οποία τοποθετούσαν τον νεκρό: *η ~ ενός Φαραώ.*

σαρκοφάγος, -ος, -ο **1.** αυτός που τρέφεται μόνο ή κυρ. με σάρκες: *ο λύκος, η αλεπού, το λιοντάρι είναι ~ ζώα* ΣΥΝ. σαρκοβόρος ΑΝΤ. χορτοφάγος, φυτοφάγος **2.** ΒΟΤ. ***σαρκοφάγα φυτά*** πράσινα φυτά τα οποία έχουν την ικανότητα να προμηθεύονται οργανικό άζωτο από έντομα ή μικρά ζώα, που συλλαμβάνουν με ειδικά διαμορφωμένα μέρη τους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σαρκο-* (< *σάρξ, σαρκός*) + *-φάγος* < θ. *φαγ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

σαρκοφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ανάπτυξη νέου ιστού στην επιφάνεια τραύματος κατά τη διάρκεια τής επουλώσεώς του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σαρκοφυῶ (-έω)* < *σαρκο-* (< *σάρξ, σαρκός*) + *-φυῶ* < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

σαρκώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σαρκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει πλούσια σάρκα: *~ χείλη* **2.** (κατ' επέκτ.) παχύσαρκος, χοντρός **3.** (για καρπούς) χυμώδης: *~ φρούτα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σάρκωμα (το) {σαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος, συνήθ. στα παιδιά, ο οποίος μπορεί να έχει τα χαρακτηριστικά οστού (οστεοσάρκωμα), χόνδρου (χονδροσάρκωμα), μυός (μυοσάρκωμα), αιμοφόρου αγγείου (αγγειοσάρκωμα), λίπους (λιποσάρκωμα), νευρινώματος (νευρινοσάρκωμα) κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. sarcoma < μτγν. λατ. sarcoma < μτγν. *σάρκωμα* «εξόγκωμα (στη μύτη)»].

σαρκωματώδης, -ης, -ες [1853] {σαρκωματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με σάρκωμα: *~ βλάστημα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σαρκωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ανάπτυξη πολλών σαρκωμάτων στον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sarcomatosis].

σαρκώνω ρ. μετβ. {σάρκω-σα, -θηκα, -μένος} (εύχρ. το μεσοπαθ. ***σαρκώνομαι***) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (για τον Ιησού Χριστό) λαμβάνω σάρκα, ανθρώπινη φύση ΣΥΝ. ενσαρκώνομαι **2.** (μτφ.) αποκτώ ύπαρξη, υπόσταση: *«κάτι ανείπωτο ακόμη, κάτι που δεν έχει άνετα σαρκωθεί στη σκέψη και στη διατύπωση»* (Ε. Παπανούτσος). — **σάρκωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρκῶ (-όω)* < *σάρξ, σαρκός* (βλ.λ.)].

σαρμάς (ο) {σαρμάδες} φαγητό από ψιλοκομμένο κρέας και ρύζι, που έχουν τυλιχτεί με αμπελόφυλλα ή λαχανόφυλλα ΣΥΝ. ντολμάς. (υποκ.) **σαρμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sarma < ρ. sarmak «τυλίγω»].

σαρξ (η) {σαρκός} (λόγ.) η σάρκα (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***σαρξ εκ τής σαρκός μου / *** (καθημ.) ***σάρκα από τη σάρκα μου*** (*σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου.* Π.Δ. *Γένεσις* 2, 23) γέννημα δικό μου, παιδί μου: *είσαι ~, είναι δυνατόν να σε προδώσω;* (β) ***το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής*** (*τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.* Κ.Δ. Ματθ. 26, 41) για άνθρωπο που έχει τη θέληση να πράξει κάτι, εμποδίζεται όμως από σωματική αδυναμία, που θέλει αλλά δεν μπορεί: *θέλει να νηστέψει όλη τη Σαρακοστή για να κοινωνήσει, αλλά ~* (γ) ***εμπόριο λευκής σαρκός*** βλ. λ. *εμπόριο* (δ) ***εις σάρκα μίαν*** (*καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν,* Π.Δ. *Γένεσις* 2, 24) (θα γίνουν) μία σάρκα, ένα σώμα· για την ένωση άνδρα και γυναίκας με το μυστήριο τού γάμου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σάρκα*].

σάρπα (η) ➝ εσάρπα

Σάρρα (η) **1.** Π.Δ. η σύζυγος τού Αβραάμ, μητέρα τού Ισαάκ και αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Saráh «πριγκίπισσα»].

σάρρα (η) ➝ σάρα

σάρωθρο(ν) (το) {σαρώθρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (γενικά) η σκούπα **2.** (ειδικότ.) το όχημα που φέρει μηχανισμό με περιστρεφόμενο κύλινδρο με φυτικές ή συνθετικές ίνες (σαν βούρτσα) στα άκρα για τον καθαρισμό των δρόμων.
[ΕΤΥΜ. < *σαρώ(νω)* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-θρο,* λ.χ. *βά-θρο, ρεί-θρο.* Πβ. μεσν. *σάρωτρον*].

Σαρωνικός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας μεταξύ των νομών Αττικής και Κορινθίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλει το όνομά του στον μυθικό βασιλιά τής Τροιζήνας *Σάρωνα.* Ίσως συνδ. με την αρχ. λ. *σαρωνίς, -ίδος* «είδος δρυός», αγν. ετύμου].

σαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σπάν.) σκουπίζω (το πάτωμα) **2.** (μτφ.) παρασύρω, καταστρέφω: *ο κυκλώνας σάρωσε τα πάντα στο πέρασμά του* **3.** (μτφ.) παίρνω (κερδίζω) τα πάντα: *η ταινία που σάρωσε τα βραβεία στο φετινό φεστιβάλ των Καννών* ● **4.** ΠΛΗΡΟΦ. μεταφέρω κείμενο ή εικόνα στον Η/Υ με τον σαρωτή (βλ.λ.) ΣΥΝ. σκανάρω ♦ **5.** (αμετβ.) έχω μεγάλη επιτυχία: *το κόμμα σάρωσε στις εκλογές* || *η ομάδα μας σάρωσε στο πρωτάθλημα* || *σαρώσαμε στις εξετάσεις.* — **σάρωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σαρῶ (-όω)* < αρχ. *σαίρω* < **twr-jō* (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος **tw-* > **ss-* > *s-,* πβ. *σείω,* και επένθεση τού -j-), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **twer-* «ωθώ, κινώ». Ομόρρ. *σύρ-ω, σειρά* (βλ.λ.)].

σάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (στην τηλεόραση) η τεχνική που μετατρέπει τις διακυμάνσεις τού φωτισμού τής εικόνας σε ηλεκτρικό σήμα ● **2.** ΠΛΗΡΟΦ. η διαδικασία αναγνώρισης και ανάλυσης με σαρωτή (σκάνερ) τής επιφάνειας, συνήθως μιας σελίδας χαρτιού, και η μετατροπή της σε ψηφιακή εικόνα, η οποία στη συνέχεια μπορεί να αποθηκευτεί σε Η/Υ, να εκτυπωθεί ή να γίνει αντικείμενο επεξεργασίας ΣΥΝ. σκανάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σάρωσις* «σκούπισμα» < *σαρῶ* (βλ. λ. *σαρώνω*). Στην πληροφ. η λ. αποδίδει τα αγγλ. sweep, scanning].

σαρωτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. η συσκευή που αντανακλά δέσμες φωτός πάνω σε μια εικόνα ή κείμενο (γραπτό ή τυπωμένο) αναλύοντάς το σε πολλές στοιχειώδεις πληροφορίες, τις οποίες στη συνέχεια μεταφέρει στον Η/Υ, που ανασυνθέτει με αυτές στην οθόνη την αρχική εικόνα ή το κείμενο (για περαιτέρω επεξεργασία ή απλή εκτύπωση): *~ εικόνων / οπτικής αναγνώρισης χαρακτήρων* (γραμμάτων, ψηφίων) / *χειρός* (για μικρές εικόνες) / *γραμμωτού κώδικα* (λ.χ. για τις μαύρες γραμμές στη συσκευασία των προϊόντων) || *~ για την ανάγνωση κωδικών και τον προγραμματισμό τού βίντεο* (που στέλνει με μια κόκκινη δέσμη φωτός τις πληροφορίες στο βίντεο για αυτόματο προγραμματισμό) ΣΥΝ. σκάνερ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. scanner].

σαρωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που παρασύρει τα πάντα στο πέρασμά του: *~ θύελλα / τυφώνας* **2.** ολοκληρωτικός, καταλυτικός: *η νέα κυβέρνηση προτίθεται να επιφέρει ~ αλλαγές στη δημόσια διοίκηση* || *η ομάδα μας πέτυχε ~ νίκη επί των αντιπάλων της.* — **σαρωτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. sweeping].

σας αντων. ➝ εσύ

σασί (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. το πλαίσιο, το τμήμα σκελετού αυτοκινήτου, που στηρίζεται στους άξονές του ΣΥΝ. αμάξωμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. châssis «πλαίσιο» < châsse «θήκη» < λατ. capsa (> *κάψα,* βλ.λ.)].

σασμάν κ. **σανσμάν** (το) {άκλ.} το κιβώτιο ταχυτήτων στο αυτοκίνητο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. changement (de vitesses) «αλλαγή, μεταβολή (ταχυτήτων)» < ρ. changer «αλλάζω, μεταβάλλω» < μτγν. λατ. cambiāre, κελτ. αρχής].

σασπένς (το) {άκλ.} η αγωνία (που προκύπτει από την αναμονή μιας εξέλιξης): *αυτή η ταινία έχει πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. suspense «εκκρεμότητα, αγωνία» < μεσν. λατ. suspensum, ουδ. τού λατ. suspensus «μετέωρος, κρεμαστός», μτχ. τ. τού ρ. suspendere «αναρτώ, κρεμώ – αφήνω κάτι μετέωρο, αμφίβολο» (< sub- «υπο-» + pendēre «κρέμομαι»)].

σαστίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σάστισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) σύγχυση, αμηχανία: *οι δημοσιογράφοι τον σάστισαν με τα φλας και τις φωνές τους* ♦ **2.** (αμετβ.) παθαίνω σύγχυση, τα χάνω: *σάστισα μπροστά σε τόσο κόσμο* || *σάστισε και δεν ήξερε τι να κάνει.* — **σάστισμα** (το) κ. **σαστι(σ)μάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. şaştım, αόρ. τού ρ. şaşmak «εκπλήσσομαι, θαυμάζω»].

σατακρούτα κ. **σαντακρούτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος υφάσματος από ακατέργαστο μετάξι σε χρώμα κίτρινο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. seta cruda «μετάξι ακατέργαστο»].

σατανάς (ο) {σατανάδες} **1.** ΘΕΟΛ. (συχνά με κεφ.) το πνεύμα τού κακού, ο Διάβολος (βλ.λ.): *έχει μέσα του τον ~* || *λατρεύει τον ~* || *όλα αυτά είναι έργα τού ~* || *μπήκε μέσα του ο ~* (για δαιμονισμένους) ΣΥΝ. πονηρό πνεύμα, εωσφόρος· ΦΡ. (α) ***πίσω μου σ' έχω σατανά!*** σε περιπτώσεις που δοκιμάζεται κανείς από πειρασμό ή προς κάποιον που προκαλεί, που βάζει σε πειρασμό: *βλέπει μια γυναικάρα να τον κοιτάζει προκλητικά· γυρίζει, κοιτάζει γύρω και λέει από μέσα του «~»!* (β) ***ύπαγε οπίσω μου σατανά!*** (*ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ,* Κ.Δ. Ματθ. 16, 23) προς αποτροπή τού κακού· συνήθ. λέγεται προς το πρόσωπο που μας βάζει σε πειρασμό **2.** ο σατανιστής: *συνέλαβαν τους ~* **3.** (μτφ.) πρόσωπο πανέξυπνο, ευφυές, πανούργο: *είναι ο ~ ο ίδιος, κανείς δεν τον ξεγελάει* **4.** (χαϊδευτ. για μικρά παιδιά) άτακτο και πειραχτήρι, που δεν κάθεται ούτε στιγμή ήσυχο: *αυτός ο μικρός ~ μας κάνει άνω-κάτω το σπίτι!* ΣΥΝ. διαβολάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σατανᾶς* < *Σατάν / Σατάν* < εβρ. śāṭān «εναντιούμενος, αντίπαλος». Βλ. κ. *Διάβολος*].

σατανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Σατανά: *~ λατρεία / ναός / τελετές / σύμβολα* ΣΥΝ. διαβολικός· ΦΡ. ***σατανική σύμπτωση*** βλ. λ. *σύμπτωση* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από κακία, μοχθηρότητα και προκαλεί φόβο: *~ βλέμμα / όψη / μορφή* || *~ γέλιο* (χαιρέκακο) ΑΝΤ. αγγελικός, αθώος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πανουργία, ευφυΐα και δολιότητα μαζί: *~ τέχνασμα.* — **σατανικά** επίρρ.

σατανικότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} μεγάλη κακία και πανουργία (που ταιριάζει στον σατανά).

σατανισμός (ο) [1878] {χωρ. πληθ.} (γενικά) η λατρεία τού Σατανά και η δαιμονολατρία· (ειδικότ.) η λατρεία τού Σατανά με συγκεκριμένο τρόπο (τελετές μαύρης μαγείας, όργια, εικονικές ή πραγματικές θυσίες κ.ά.), που αποσκοπεί, κατ' αυτούς που την ασκούν, στην απόκτηση τής εύνοιάς του, ώστε να επιτύχουν αυτά που επιθυμούν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. satanisme].

σατανιστής (ο) [1895]. **σατανίστρια** (η) {σατανιστριών} οπαδός τού σατανισμού και γενικότ. όποιος συμμετέχει σε τελετές σατανισμού. — **σατανιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sataniste].

σατέν (το) {άκλ.} λεπτό ύφασμα με λεία και στιλπνή επιφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. satin < παλαιότ. γαλλ. zatouin < αραβ. (atlas) zaytūnī «ατλάζι από την πόλη Zaytūn», αραβ. ονομασία τής κινεζ. πόλης Tseu-Tong, όπου παραγόταν αυτό το ύφασμα].

σατινάρω ρ. μετβ. {σατινάρισα} (για ύφασμα) το κάνω λείο και στιλπνό. — **σατινάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. satiner < satin (βλ. κ. *σατέν*)].

σατινέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για χαρτί ή άλλη επιφάνεια) ελαφρά γυαλιστερός ΑΝΤ. ματ **2.** (για χρώματα) μεταξύ τού γυαλιστερού και τού ματ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. satiné (βλ. κ. *σατέν*)].

σάτιρα (η) {σατιρών} **1.** ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό είδος (έμμετρο ή πεζό), στο οποίο με τρόπο σκωπτικό ασκείται κριτική σε πρόσωπα και καταστάσεις τής κοινωνίας με σκοπό τη διόρθωσή τους: *πολιτική / κοινωνική ~* **2.** ρωμαϊκό σκωπτικό ποίημα **3.** (γενικότ.) η διακωμώδηση, η σκωπτική κριτική: *~ τής πολιτικής κατάστασης* || *καυστική / ανελέητη / σκληρή / εύστοχη / πνευματώδης ~*. (Βλ. λ. *κωμωδία*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία, σατιρικός, κωμωδία*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. satira < satura «κορεσμός, ποικιλία», ουσιαστικοπ. θηλ. τού επίθ. satur «κορεσμένος, πλήρης, άφθονος» (< επίρρ. satis «επαρκώς, αφθόνως»). Η λ. προσδιόριζε το ποικίλης υποθέσεως ποιητικό έργο, το οποίο χαρακτηριζόταν από το πλήθος αστεϊσμών και χλευαστικών στοιχείων που περιείχε. Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζει και η λ. *φάρσα* (βλ.λ.)].

σατιρίζω ρ. μετβ. {σατίρισ-α, -τηκα, -μένος} διακωμωδώ πρόσωπα και καταστάσεις: *ο Γ. Σουρής με τα ποιήματά του σατίριζε τους πολιτικούς τής εποχής του* || *σατιρίζει με τα σκίτσα / τις γελοιογραφίες του τον μικροαστικό τρόπο ζωής.* — **σατιρισμός** (ο), **σατιριστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. satiriser].

σατιρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη σάτιρα: *~ ποίημα / συγγραφέας / χαρακτήρας* || (κ. ως ουσ.) *είναι ένας σπουδαίος ~* (ενν. *συγγραφέας* ή *ηθοποιός*) **2.** σκωπτικός: *~ διάθεση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. satirique].

> **σατιρικός – σατυρικός.** Το **σατιρικός** (< *σάτιρα*) σημαίνει «σκωπτικός, ειρωνικός, κοροϊδευτικός, επικριτικός»· το **σατυρικός** (< *Σάτυρος*) σήμαινε «τον αναφερόμενο στους Σατύρους (τραγοπόδαρους κερασφόρους δαίμονες, ακολούθους τού Διονύσου, επιρρεπείς σε ερωτικές πράξεις)». Το **σάτιρα**, από το λατ. satira (από όπου το *σατιρικός*), είναι άλλος τύπος τού λατ. satura «είδος ποιήματος με σκωπτικό, χλευαστικό χαρακτήρα» < λατ. satur «κορεσμένος, παραγεμισμένος, πλήρης» (παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη παρατηρείται στη λ. **φάρσα** < λατ. farcio «πληρώ, γεμίζω»), ενώ το **Σάτυρος** είναι πιθ. προελληνική λ.

σατιρογραφία (η) [1890] {σατιρογραφιών} η συγγραφή σάτιρας. — **σατιρογράφος** (ο/η).

σατομπριάν (το) (συνήθ. ορθ. *σατωμπριάν*) {άκλ.} διπλού μεγέθους ψητό μοσχαρήσιο φιλέτο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chateaubriand, από ομώνυμη πόλη τής Δ. Γαλλίας].

Σατουρνάλια (τα) {Σατουρναλίων} ΙΣΤ. ετήσια ρωμαϊκή γιορτή προς τιμήν τού Σατούρνου (τού θεού Κρόνου).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σατορνάλια* < λατ. Saturnalia < Saturnus «Κρόνος», εορτή που αποκορυφωνόταν στις 25 Δεκεμβρίου και τής οποίας πολλά έθιμα (ανταλλαγή δώρων, χαρτοπαίγνιο, γλέντια κ.ά.) μεταβιβάστηκαν στον εορτασμό τής πρωτοχρονιάς (βλ. κ. *βασιλόπιτα*)].

σατραπεία (η) [αρχ.] {σατραπειών} ΙΣΤ. **1.** επαρχία τού αρχαίου περσικού κράτους **2.** (συνεκδ.) το αξίωμα τού σατράπη και ο χρόνος ασκήσεώς του.

σατράπης (ο) {-ες κ. -ηδες}, **σατράπισσα** (η) {σατραπισσών} **1.** ο διοικητής τής σατραπείας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) άνθρωπος αυταρχικός, δεσποτικός: *έχει έναν άντρα ~.* — (υποκ.) **σατραπίσκος** (ο) [1845].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σατράπης / (ἐ)ξατράπης / ἐξαιθράπης* < αρχ. περσ. *xšaθra-pā- «προστάτης τής χώρας» (πβ. αρχ. περσ. xšaθra-pāvan- < xšaθra- «κατέχω, αποκτώ» + pāiti «ποιμένας»). Στον ίδιο αρχ. περσ. τύπο ανάγεται και το σανσκρ. kṣatrapa-].

σατραπικός, -ή, -ό [αρχ.] αυταρχικός, δεσποτικός: *~ νοοτροπία / απόφαση.* Επίσης **σατράπικος, -η, -ο.** **σατραπικά** κ. **σατράπικα** επίρρ.

σατραπισμός (ο) [1848] η ενέργεια ή η συμπεριφορά που ταιριάζει σε σατράπη: *ο ~ τού νέου πρωθυπουργού* ΣΥΝ. αυταρχισμός, δεσποτισμός.

σατυρίαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. μόνιμη κατάσταση σεξουαλικής διεγέρσεως στον άνδρα, η ακόρεστη σεξουαλική επιθυμία (πβ. λ. *πριαπισμός, νυμφομανία*).

σατυρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με Σατύρους (βλ. λ. *Σάτυρος*) **2.** ΦΙΛΟΛ. **σατυρικό δράμα** είδος τού αρχαιοελληνικού δράματος (μαζί με την τραγωδία και την κωμωδία), στο οποίο τον χορό αποτελούσαν ηθοποιοί μεταμφιεσμένοι σε Σατύρους και το οποίο είχε σκωπτικό περιεχόμενο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, σατιρικός, κωμωδία*.

Σάτυρος (ο) {-ου κ. -ύρου | -ων κ. -ύρων, -ους κ. -ύρους} **1.** ΜΥΘΟΛ. καθένας από τους τραγοπόδαρους και κερασφόρους ακολούθους τού Διονύσου, που κατοικούσαν στα δάση και χαρακτηρίζονταν από έντονη σεξουαλική δραστηριότητα **2.** (μετωνυμ.) άνθρωπος με τα ζωώδη ένστικτα των Σατύρων, λάγνος, ακόλαστος: *~ γέρος ασέλγησε σε ανήλικα παιδιά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σατιρικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σάτυρος / Τίτυρος* (δωρ.), αβεβ. ετύμου, λ. που συνδ. με τη λατρεία τού Διονύσου και τής οποίας η αρχική σημ. είναι απροσδιόριστη, πιθ. δάνειο. Ποικίλες υποθέσεις έχουν διατυπωθεί, εκ των οποίων η κυριότερη είναι η λεγόμενη Ιλλυρική: μέσω μιας ιλλυρ. λ. ο τ. *σάτυρος* ανάγεται σε Ι.Ε. *sē- «σπέρνω» και συνδ. με λατ. sator «σπορέας»].

Σάυλοκ (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) άνθρωπος φιλάργυρος, τοκογλύφος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Shylock, χαρακτήρας μοχθηρού τοκογλύφου, που έπλασε ο W. Shakespeare στο έργο του *Ο έμπορος τής Βενετίας (The Merchant of Venice)*].

σαύρα (η) {σαυρών} πολύ μικρό τετράποδο ερπετό με φολιδωτό δέρμα και μακριά ουρά. — (υποκ.) **σαυρούλα** κ. **σαυρίτσα** (η) κ. **σαυράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πράγμα που επιβεβαιώνεται από την ποικιλία των Ι.Ε. τ. με αυτή τη σημ. Δεν θεωρείται αποδεκτή η ένταξη τής λ. στην ίδια ετυμολ. οικογένεια με τα *σαῦλος* «θηλυπρεπής, καμαρωτός (στο βάδισμα)», *σαυνίον* «ακόντιο», *σαυκρόν* «αβρός». Έχει προταθεί και η προελλην. αρχή τής λ.].

> **σαύρα – γουστέρα κ.ά.** Η λεξιλογική ποικιλία και ο διαλεκτικός πλούτος τής Ελληνικής φαίνεται από το πλήθος των λέξεων και/ή λεξιλογικών τύπων που χρησιμοποιούνται για ορισμένες σημασίες στα νεοελληνικά ιδιώματα. Ο Μ. Τριανταφυλλίδης αναφέρει (*Άπαντα* 3, 561) ότι για τη **σαύρα** χρησιμοποιούνται οι εξής τύποι: **γουστέρα**, *γκουστέρα, κουστέρα, φουστέρα, αγκουστέρα, γουστερίτσα* (η σταχτιά σαύρα), *κοστερίτσα, γκούστερας* (η πράσινη), *πρασινογουστέρα, γαδαρογουστέρα, αγροστέρα* – **σκουντέρα**, *σκουταρέλα, σκουντερίκι, σκουντερίτσα, σκοτερίτσι* (η μικρή), *σκουταρίκλα, σκουρτσέκλα, κουτιρίτσα, κυτσερίκλα, σκορδανίτσα* – **σαμιαμίθι**, *σαλαμίθι, σαμιαμίδι, σαμιομίδι* – **σαλαμάντρα** – **τσαρπεδόνι**, *τσαρπιδόνι, τσαρπιδόνα, τσουπιλιαγκέλεφας, χωροσάφρα* (Σαμψούντα) · (Κεφαλλούντα) **σκορδανίτσα** (η μικρή πράσινη), *σαλμιρίχα, σαλαβρίχα, σαλαβρίχι* (η μικρή μαύρη σαύρα), *σκορδανιτσολόγος* (η μεγάλη πράσινη) – **πρασίνα, ξαφνιστήρα, μολυντήρι**, *κωλοσαυρέα, κωλοσταυρέα, κωλοστραβέα, κωλοσταυρού, κωλοσαρίδα, κωλοσαρήθρα, κωλοσκερά, κωλοσουφράς, κωλοτάνα* – **κουρκάς**. Ας σημειωθεί ότι η λ. *σαύρα* είναι αρχαία (Αισχύλος, Ηρόδοτος), ενώ τα *γουστέρα* και *γουστερίτσα* έχουν σλαβική προέλευση (σλαβ. gušter και gušteritsa). Το *σαμιαμίθι / σαμιαμίδι* είναι μεσαιωνικό (και ίσως σημιτικής καταγωγής), η *σαλαμάντρα* αρχαία (*σαλαμάνδρα* απαντά στον Αριστοτέλη), συνδεδεμένη μάλιστα με την αντίληψη ότι μπορούσε να σβήνει τη φωτιά, το δε **τσαπερδόνα**, που δηλώνει τη ζωηρή νεαρή γυναίκα, ίσως είναι το αρχ. **σαπέρδης**, είδος ψαριού που ως υποκοριστικό *(σαπέρδιον)* χρησιμοποιήθηκε, κατά τον Αθήναιο, ως παρατσούκλι τής εταίρας Φρύνης. Τέλος, το ψάρι **σαυρίδι** δεν φαίνεται να σχετίζεται με το *σαύρα*, αλλά με το αρχ. **σαυρίς**, *-ίδος*, που δήλωνε είδος ψαριού.

σαυρίδι κ. **σαφρίδι** (το) {σαυριδ-ιού | -ιών} μικρό ψάρι με γκρίζα ράχη και ασημόλευκη κοιλιά. — (υποκ.) **σαυριδάκι** κ. **σαφριδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σαυρίδιον* < *σαυρίς, -ίδος* (Λεξικό Σούδας) < αρχ. *σαῦρος / σαύρα*, πιθ. λόγω τού σχήματος τού ψαριού].

σαυροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σαυροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σαύρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σαφάρι (το) {άκλ.} **1.** το ομαδικό κυνήγι αγρίων ζώων στην αφρικανική ζούγκλα: *ταξίδι για ~ στην Κένυα* **2.** (μτφ.) η εξόρμηση και το κυνήγι για τον εντοπισμό (κάποιου): «*σε ένα δις υπολογίζονται τα κέρδη από το μεγάλο ~ τής εφορίας για τα παρανόμως εισαχθέντα πολυτελή αυτοκίνητα*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. safari < σουαχίλι safari < αραβ. safar «ταξίδι»].

Σ.Α.Φ.Ε. (ο) Σύνδεσμος Αποφοίτων Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας.

σαφήνεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ο απόλυτα κατανοητός τρόπος διατύπωσης σκέψεων, ιδεών ή συναισθημάτων είτε στον προφορικό είτε στον γραπτό λόγο: *εξέφρασε τις απόψεις του με ~* || *τα κείμενά του διακρίνονται για τη ~ και τη μεστή τους έκφραση* ΣΥΝ. καθαρότητα, διαύγεια ΑΝΤ. ασάφεια.

σαφηνίζω ρ. μετβ. {σαφήνισ-α, -τηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) σαφές ΣΥΝ. διασαφηνίζω, διευκρινίζω, επεξηγώ, ξεκαθαρίζω. **σαφήνιση** (η), **σαφηνιστικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασαφηνίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σαφηνής* < επίρρ. *σάφα* (βλ. λ. *σαφής*) + παραγ. επίθημα *-ηνής* (< **ἄνος* «πρόσωπο, όψη», πβ. *προσ-ηνής*)].

σαφής, -ής, -ές {σαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· σαφέστ-ερος, -ατος} **1.** (για λόγο ή νόημα) απολύτως κατανοητός, διατυπωμένος ξεκάθαρα, χωρίς να αφήνει αμφιβολίες: *του δόθηκαν ~ οδηγίες* || *είναι ~ η σχετική διάταξη τού νόμου* || *αυτή η φράση αποτελεί ~ αναφορά στο πρόσωπο τού προέδρου* || *υπήρξε ~ προειδοποίηση για αυστηρή τιμωρία σε περίπτωση επανάληψης των εκτρόπων* || *δεν έχουμε ~ εικόνα τού τι συμβαίνει στις υπό κατάληψη φυλακές* ΣΥΝ. ξεκάθαρος ΑΝΤ. ασαφής· ΦΡ. (α) **κάνω / καθιστώ (κάτι) σαφές** ξεκαθαρίζω, διασαφηνίζω (κάτι): *τους κατέστησε σαφές ότι χωρίς την υποβολή λεπτομερών σχεδίων δεν πρόκειται να τους χρηματοδοτήσει* (β) **γίνομαι σαφής** ξεκαθαρίζω αυτό που εννοώ, γίνομαι κατανοητός: *Δεν καταλαβαίνω τι εννοείς. Μπορείς να γίνεις πιο σαφής;* || *Αύριο θα γράψουμε διαγώνισμα. Έγινα σαφής;* (γ) **σαφόν το σαφές** βλ. λ. *σαφός* **2.** (γενικότ.) φανερός, που τον διαπιστώνει κανείς εύκολα: *η υγεία του παρουσιάζει ~ βελτίωση* || *είναι ~ τα δείγματα ανάκαμψης τής ελληνικής οικονομίας.* — **σαφώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, διασαφηνίζω, επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *σάφα* «προφανώς, ασφαλώς, βεβαίως», μέσω τού τ. *σαφέως – σαφῶς* (πβ. *τάχα-ταχέως*) και τού συγκρ. *σαφέστερον*. Το επίρρ. *σάφα* είναι αβεβ. ετύμου. Αβέβαιη θεωρείται η ανάλυση τού *σάφα* σε α' συνθ. *σα-* (επιτατ. πρόθεμα) και β' συνθ. *-φα* (< *φάος / φῶς*), ενώ εξίσου αμφίβολη παραμένει η σύνδεση με τον τ. *σάος / σῶς* (βλ. λ. *σῶος*), όπως και με το ιων. *σάω* «κοσκινίζω»].

σαφράν κ. **ζαφράν** (το) {άκλ.} η ζαφορά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. safran < μεσν. λατ. safranum < περσ. za'farān].

σαφρίδι (το) ▸ σαυρίδι

σαχ (το) {άκλ.} (στο σκάκι) η απειλή τού βασιλιά από αντίπαλο πιόνι.

[ΕΤΥΜ. < περσ. šāh «βασιλιάς»].

Σαχαλίνη (η) νησί τού ΒΔ. Ειρηνικού Ωκεανού κοντά στις ΝΑ. ακτές τής Ρωσίας, τής οποίας αποτελεί επαρχία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Sakhalin < γλ. Μαντσού Sahalin-Ula «μαύρος ποταμός», όπως αποκαλείται τοπικά ο ρωσικός ποταμός Amur, που εκβάλλει απέναντι από το νησί].

σαχάνι (το) ➧ σαγάνι

Σαχάρα (η) η μεγαλύτερη έρημος τού κόσμου· καταλαμβάνει ολόκληρο σχεδόν το Β. τμήμα τής Αφρικής και αποτελεί το Δ. άκρο τής αφροασιατικής ερημικής ζώνης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Sahara < αραβ. ṣaḥrā' «έρημος». θηλ. τού aṣḥar «φαιοκίτρινος»].

σάχης (ο) {σάχηδες} ο βασιλιάς (στην Περσία και στο Αφγανιστάν).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < περσ. šāh «βασιλιάς»· πβ. λ. *σαχ*, *σκάκι*].

σάχλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ανόητος, ο σαχλός λόγος: *λέει συνέχεια σάχλες* ΣΥΝ. σαχλαμάρα, ανοησία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

σαχλαμάρα (η) {δύσχρ. σαχλαμαρών} **1.** ο σαχλός, ανόητος λόγος: *άσε τις ~!* **2.** η βλακώδης, ανόητη πράξη: *κάνει σαχλαμάρες*. — (υποκ.) **σαχλαμαρίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < *σαχλός* + παραγ. επίθημα *-μάρα*, πβ. *χαζο-μάρα*, *κουτα-μάρα*].

σαχλαμάρας (ο) πρόσωπο που λέει ή κάνει σαχλαμάρες ΣΥΝ. σαχλός. Επίσης **σαχλαμαράκιας**.

σαχλαμαρίζω ρ. αμετβ. {σαχλαμάρισα} **1.** λέω ή κάνω σαχλαμάρες **2.** φλυαρώ: *μαζεύονται στο σπίτι της και σαχλαμαρίζουν* ‖ *αντί να δουλεύει, σαχλαμαρίζει στα καφενεία*.

σαχλαμπούχλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η σαχλαμάρα.
[ΕΤΥΜ. Εκφραστικός τ., συμφυρμός των *σάχλα* + *μπούχλα* < *μπούρδα*, με την αφομοιωτική επίδρ. τής λ. *σάχλα*].

σαχλαμπούχλας (ο) (λαϊκ.) ο σαχλαμάρας.

σάχλας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-επιτατ.) ο σαχλαμάρας.

σαχλοκούδουνο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} (υβριστ.) (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ανόητος, ελαφρόμυαλος, με σαχλή συμπεριφορά.

σαχλός, -ή, -ό 1. αυτός που λέει ή κάνει ανοησίες: ~ *νεαροί* ΣΥΝ. ανόητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που λέει άνοστα αστεία ΣΥΝ. κρύος **3.** πολύ απλοϊκός, ανούσιος: ~ *βιβλίο* / *ταινία* / *έργο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. *σαχνός* «τρυφερός, αδύναμος» (βλ. λ. *ψαχνό*) ή, κατ' άλλη άποψη, < *σαφλός* (Πόντ.) < παλαιότ. *σαθλός*, άλλος τ. τού αρχ. *σαθρός*. Καμία από τις δύο απόψεις δεν ερμηνεύει ικανοποιητικά τη σημασιολ. εξέλιξη].

σαχνισί (το) {σαχνισ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΑΡΧΙΤ. προεξέχον αρχιτεκτονικό στοιχείο τής βορειοελλαδικής παραδοσιακής κατοικίας: *τα χαγιάτια και τα σαχνισιά τής Μακεδονίας*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sahnişin].

σαψαλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σαψάλιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σάψαλο (βλ.λ.) ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι σάψαλο. — **σαψάλιασμα** (το).

σάψαλο (το) (λαϊκ.) **1.** καθετί ετοιμόρροπο: *αυτό το σπίτι είναι σκέτο ~* **2.** (μτφ.) άνθρωπος εξασθενημένος σωματικά ή υπερήλικος: *όταν τον συνάντησα μετά από πολλά χρόνια, ήταν ένα ~· δεν μπορούσε να περπατήσει και με δυσκολία μιλούσε* ΣΥΝ. ερείπιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şapşal «ακατάστατος, κακοντυμένος – οκνηρός»].

σβάρνα (η) {σβαρνών} (λαϊκ.) γεωργικό εργαλείο που σέρνεται από υποζύγιο και χρησιμεύει στην ισοπέδωση οργωμένου εδάφους ΣΥΝ. βωλοκόπος· ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάτι) σβάρνα*** επισκέπτομαι διαδοχικά, γυρίζω με τη σειρά: ~ *τα μαγαζιά* / *τους δρόμους* / *τις ταβέρνες* (β) ***παίρνω (κάποιον/κάτι) σβάρνα*** (i) παρασύρω με όχημα, χτυπώ και σέρνω (κάποιον/κάτι) (ii) παίρνω μαζί μου στο πέρασμά μου, παρασύρω: *ένα αυτοκίνητο ξέφυγε από την πορεία του και πήρε σβάρνα τρία άλλα σταθμευμένα* ‖ *ο χείμαρρος πήρε σβάρνα ό,τι βρήκε στο πέρασμά του* (iii) τιμωρώ (κάποιον) μαζί με άλλους για πράξη που δεν έκανε ο ίδιος: *ένας έκανε το λάθος, αλλά η οργή τού διευθυντή τούς πήρε όλους σβάρνα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. barna, με ανάπτυξη προθεμ. σ-, πβ. *κόνις – σκόνη*, *βῶλος – σβῶλος*].

σβαρνίζω ρ. μετβ. {σβάρνισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** θρυμματίζω (χωματένιους βώλους) με σβάρνα: ~ *το χωράφι* ΣΥΝ. βωλοκοπώ **2.** ρίχνω (κάποιον) στο έδαφος και τον σέρνω: *του έριξε μια γροθιά και μετά τον σβάρνισε μερικά μέτρα*. Επίσης **σβαρνώ** [μεσν.] {-άς...}. — **σβάρνι(α)σμα** (το).

σβάστικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο αγκυλωτός σταυρός (βλ. λ. *αγκυλωτός*), γνωστός κυρ. ως σύμβολο τού ναζιστικού κόμματος, τού γερμανικού χιτλερικού καθεστώτος, καθώς και των νεοναζιστικών οργανώσεων.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Swastika < σανσκρ. svastika < svasti «ευτυχία, ευεξία» (< su- «καλά, ευ-» + asti «είναι»), λόγω τού ότι αυτό το αντικείμενο εθεωρείτο σύμβολο καλής τύχης].

Σ.Β.Β.Ε. (ο) Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος.

Σ.ΒΔ.Ε. (οι) Σιδηρόδρομοι Βορειοδυτικής Ελλάδος.

σβέλτα επίρρ. (λαϊκ.) γρήγορα: *κάνε ~, μην καθυστερείς* ‖ *τέλειωσε το καλούπωμα στα ~* ‖ *δουλειά τώρα, και ~!*

σβελτάδα (η) {χωρ. πληθ.} η ευελιξία και η ταχύτητα. Επίσης **σβελτοσύνη**.

σβέλτος, -η, -ο αυτός που είναι γρήγορος και ευκίνητος: *δούλευε με ~ κινήσεις* ΑΝΤ. αργοκίνητος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. svelto < δημώδ. λατ. *ex-vellitus < λατ. evulsus, μτχ. τ. τού evellere «εκβάλλω, αφαιρώ, εξαλείφω»].

σβερκιά (η) το χτύπημα με την παλάμη στο σβέρκο: *του έδωσε* / *έφαγε μια ~, μόλις εμφανίστηκε με καινούργιο κούρεμα*.

σβέρκος (ο) το πίσω μέρος τού λαιμού, ο αυχένας: *μου πιάστηκε* / *πόνεσε ο ~*· ΦΡ. (α) ***κάθομαι στον σβέρκο (κάποιου)*** επιβάλλομαι (σε κάποιον) με τη βία, εξουσιάζω (κάποιον): *ο τύραννος κάθισε στον σβέρκο τού λαού* (β) ***ψωνίζω από σβέρκο*** εξαπατώμαι ή αποτυγχάνω. Επίσης **σβέρκο** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. zverk].

σβερκώνω ρ. μετβ. {σβέρκωσα} (λαϊκ.-οικ.) αρπάζω απότομα (κάποιον) από τον σβέρκο.

σβέση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) η κατάσβεση, το σβήσιμο: *η ~ τής φωτιάς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σβέσις* < *σβέννυμι* «σβήνω» (βλ. λ. *σβήνω*)].

σβεστήρας (ο) συσκευή με την οποία σβήνουμε τη φωτιά· πυροσβεστήρας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σβεστήρ*, *-ῆρος* < αρχ. *σβέννυμι* «σβήνω» (βλ. λ. *σβήνω*)].

σβεστός, -ή, -όν (λόγ.) σβηστός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σβέννυμι* «σβήνω» (βλ. λ. *σβήνω*)].

σβήνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσβησα, σβήσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να πάψει να καίει ή να καίγεται: *μονάδες τής Πυροσβεστικής και τού Στρατού έσβησαν τη μεγάλη πυρκαγιά* ‖ ~ *το τσιγάρο στο τασάκι* ‖ ~ *το κερί* ΑΝΤ. ανάβω **2.** σταματώ τη λειτουργία: ~ *το (ηλεκτρικό) φως* / *την τηλεόραση* / *το ραδιόφωνο* / *τη μηχανή τού αυτοκινήτου* ΣΥΝ. κλείνω **3.** διαγράφω (κάτι γραμμένο): *ο καθηγητής έσβησε τις λέξεις από τον πίνακα* ‖ *ο μπακάλης έσβησε τα βερεσέδια*· ΦΡ. ***σβήνω την κλήση / το πρόστιμο*** ακυρώνω την ισχύ κλήσεως / προστίμου από την Τροχαία **4.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να μην υπάρχει πια, να ξεχαστεί, εξαλείφω: *έσβησε την προσβολή* / *τη ντροπή με αίμα* ‖ *έσβησαν τα παλιά και ξεκίνησαν μια νέα ζωή* ‖ *τίποτε δεν έσβησε τη φήμη του* ‖ *το κείμενο αυτό επιχειρεί να σβήσει τη μνήμη, την ιστορία, τους αγώνες, τον βιωμένο χρόνο των ανθρώπων*· ΦΡ. (α) ***σβής' τα όλα!*** ξέχασέ τα! (β) ***σβήνω (κάτι) από τη μνήμη*** κάνω (κάτι) να ξεχαστεί: *«ο θρίαμβος στο τοπικό ντέρμπι έσβησε από τις μνήμες των φιλάθλων τις πρόσφατες αποτυχίες»* (εφημ.) (γ) (μτφ.) ***σβήνω (κάποιον / κάτι) από τον χάρτη*** βλ. λ. *χάρτης* **5.** (μτφ.) επιτυγχάνω συντριπτική νίκη εναντίον (κάποιου) ή τον εξουδετερώνω πλήρως: *στον αγώνα ο αμυντικός είχε σβήσει τον αντίπαλο επιθετικό* **6.** μειώνω την ένταση, καταπραΰνω: ~ *τη δίψα μου με νερό* ‖ *δεν βρίσκει γιατρικό να σβήσει τον πόνο του* **7.** (α) (για ασβέστη ή ατσάλι) λειώνω στο νερό: *έσβησε το πυρωμένο μέταλλο στο νερό* (β) προσθέτω στο (φαγητό) υγρό (νερό, κρασί κ.λπ.), προτού το κατεβάσω από τη φωτιά: *σβήνουμε τα υλικά με λίγο κρασί* ♦ (αμετβ.) **8.** παύω να καίω: *η φωτιά έσβησε* ‖ *φυσάει και το κερί μου σβήνει* **9.** παύω να λειτουργώ: *κάτι έχει η μηχανή (τού αυτοκινήτου) και συνεχώς σβήνει* ‖ *η οθόνη τού υπολογιστή σβήνει από μόνη της* **10.** εξαφανίζομαι, χάνομαι: *με την επέλαση τού τεχνολογικού πολιτισμού σβήνουν σιγά-σιγά οι παραδόσεις μας* ‖ *με τα χρόνια έσβησε ο νεανικός τους έρωτας* ‖ *αν και πέρασαν τόσα χρόνια, δεν έσβησε μέσα του ο νεανικός ενθουσιασμός τού δασκάλου* **11.** λιποθυμώ: ~, *δώστε μου λίγο νερό!* **12.** πεθαίνω: *έσβησε τα χαράματα ήσυχα στο κρεβάτι του*· ΦΡ. ***σβήνει / σώνεται το καντήλι (κάποιου)*** (κάποιος) πεθαίνει: *«η ζωή εδώ τελειώνει, σβήνει το καντήλι μου»* (λαϊκ. τραγ.). — **σβήσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. Από τον νεότ. αόρ. *ἔσβησα* (αντί των αρχαιοτ. *ἔσβεσα* και *ἔσβην*) τού αρχ. *σβέννυμι* (πβ. κ. *σαπίζω* < *ἐ-σάπ-ησαν*, α' πρόσ. *ἐ-σάπ-ην*, αόρ. β' τού αρχ. *σήπομαι*). Το αρχ. *σβέννυμι* < **σβέσ-νυ-μι* (πβ. αόρ. *ἔ-σβεσ(σ)-α*, αρχαιότ.) < I.E. *(z)g^{w}es- «εξαλείφω, σβήνω», πβ. σανσκρ. jāsayati «εξολοθρεύω» κ.ά. Ομόρρ. *ἄ-σβεσ-τος*, *σβέσ-ις (-η)*. Δυσερμήνευτο παραμένει το αρχικό σ- τού τ. *σβέννυμι*].

> **σβήνω ή σβύνω;** Ο τύπος τού ενεστώτα *σβήνω*, επειδή προήλθε από τον αόριστο **έσβησα** (στον οποίο μεταπλάστηκε ο αρχικός αόριστος *ἔσβεσα* από αναλογική επίδραση τού γ' πληθ. *ἔσβησαν*: *ἔσβ-ην, -ης, -η, -ημεν, -ητε, ἔσβ-ησαν*), γράφεται κανονικά με -η-: **σβήνω**. Η παλαιότερη γραφή τού ρήματος με -υ- προϋποθέτει εντελώς εσφαλμένως ότι ο ενεστώτας παράγεται απευθείας από το *σβεννύω*, τον μόνο τύπο που έχει -υ-! Η γραφή αυτή τής λέξης ξεκίνησε πιθανότατα από το *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου* (1835) τού Σκαρλάτου Βυζαντίου, σε μία περίοδο όπου η γλωσσική επιστήμη ήταν άγνωστη στην Ελλάδα.

σβησιματιά (η) το σημάδι που μένει στο χαρτί μετά το σβήσιμο.

σβήσιμο (το) → σβήνω

σβηστήρι (το) {σβηστηρ-ιού | -ιών} η γομμολάστιχα. Επίσης **σβήστρα** κ. **σβηστήρα** (η) κ. **σβηστήρας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < θ. *σβησ-* (τού ρ. *σβήνω*, πβ. αόρ. *έ-σβησ-α*) + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. *καθε-τήρας*, *καυσ-τήρας*, *σω-τήρας*].

σβηστός, -ή, -ό 1. σβησμένος: *οδηγεί με ~ τα φώτα* ‖ *έχει ~ τη μηχανή* ΑΝΤ. αναμμένος **2.** (μτφ.) εξασθενημένος: ~ *φωνή* / *ματιά*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σβεστός* (κατά τον νεότ. αόρ. *έσβησα*) < αρχ. *σβέννυμι* < **σβέσ-νυ-μι* (βλ. λ. *σβήνω*)].

σβίγκος (ο) γλύκυσμα με μορφή σφαιριδίων από αλεύρι και αβγά, που έχουν τηγανιστεί σε λάδι ή βούτυρο.
[ΕΤΥΜ. < μέσ. γερμ. swinge].

Σ.Β.Ι.Ε. (οι) Σχολές Βοηθών Ιατρικών Επαγγελμάτων.

σβολιάζω ρ. ➧ σβωλιάζω

σβόλιασμα (το) ➧ σβωλιάζω

σβόλος (ο) ➧ σβώλος

σβουνιά (η) (λαϊκ.) η κοπριά τού βοδιού και άλλων μεγάλων ζώων.
[ΕΤΥΜ. < *βουνιά* < **βοωνία* < μτγν. *βοών*, *-ῶνος* «βουστάσιο» < αρχ. *βοῦς* «βόδι». Το *σ-* (*σβουνιά*) από τον πληθυντικό: *τις βουνιές* > *οι σβουνιές* > *η σβουνιά*].

σβούρα (η) {δύσχρ. σβουρών} **1.** κωνικό αντικείμενο από ξύλο, μέ-

ταλλο ή πλαστικό, με το οποίο παίζουν τα παιδιά στηρίζοντάς το όρθιο στο έδαφος και κάνοντάς το να περιστρέφεται ή (παλαιότ.) εκσφενδονίζοντάς το από ψηλά προς το έδαφος, αφού προηγουμένως είχε τυλιχθεί με κορδόνι (το «κορδονέτο»), το οποίο εκτυλισσόμενο του παρείχε τη δυνατότητα να περιστρέφεται· ΦΡ. (για πρόσ.) ***γυρίζω σαν (τη) σβούρα*** βλ. λ. *γυρίζω* **2.** (μτφ.) άτομο σβέλτο, ευκίνητο: *αυτός ο άνθρωπος είναι ~, στιγμή δεν σταματά.* – (υποκ.) **σβουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. από τον θόρυβο που παράγει η *σβούρα* όταν γυρίζει].

σβουράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή σβούρα: *παίζουμε ~;* **2.** (ειδικότ.) ηλεκτροκίνητος περιστρεφόμενος δίσκος, που χρησιμοποιείται για τη λείανση μωσαϊκών ή άλλων επιφανειών.

σβουρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {σβούρ-ισα κ. -ιξα, -ισμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) περιστρέφομαι σαν τη σβούρα ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.-λαϊκ.) χαστουκίζω: *του σβούριξε μια και είδε τον ουρανό σφοντύλι.* — **σβούρισμα** (το).

σβουριχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιστρέφεται **2.** ***σβουριχτή*** (η) το χαστούκι ή η σφαλιάρα: *έφαγε μια ~.*

σβύνω ρ. ▸ σβήνω

σβωλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σβώλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) μεταβάλλω (κάτι) σε σβώλους ♦ **2.** (αμετβ.) σχηματίζω σβώλους: *σβώλιασε η φάβα / ο πουρές.* — **σβώλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σβώλος* (βλ.λ.)].

σβώλος (ο) μικρή (συνήθ. στρογγυλή) μάζα από χώμα ή από άλλη ύλη: *το μείγμα έκανε σβώλους* ΣΥΝ. βώλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βώλος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < *βώλος*· το *σ-* από συνεκφορές στον πληθυντικό: *τους βώλους > οι σβώλοι > ο σβώλος* (πβ. *σβουνιά – βουνιά*), ή και από ενικό: *ένας βώλος.* Η γραφή *βόλος* (με -ο-) δεν δικαιολογείται, αφού η λ. από το αρχ. *βῶλος*].

σγουραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σγούρυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σγουρό: *~ τα μαλλιά* ΣΥΝ. κατσαρώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι σγουρός: *πώς σγούρυναν έτσι τα μαλλιά του;* Επίσης **σγουρώνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*

σγουρομάλλης, -α, -ικο **1.** αυτός που έχει σγουρά μαλλιά ΣΥΝ. κατσαρομάλλης **2.** (ειρων.) φαλακρός. Επίσης **σγουρόμαλλος,** -η, -ο.

σγουρός, -ή, -ό **1.** κατσαρός, βοστρυχωτός: *~ μαλλιά / γένια* **2.** (συνεκδ.) σγουρομάλλης **3.** (για φύλλωμα) φουντωτός: *~ βασιλικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, ίσως < *σ-* προθεμ. (πβ. κ. *βώλος σβώλος*) + αρχ. *γυρός* (βλ. λ. *γῦρος*). Κατ' άλλη άποψη, *σγουρός < *σβουρός* (< *σβούρα*), που αποσπάστηκε από σύνθ. τού τ. *σβουρόμαλλος*].

σγουρώνω ρ. → σγουραίνω

Σ.Δ.Α. (η) Στρατιωτική Διοίκηση Αθηνών.

Σ.Δ.Ο. (το) Συντονιστικό Διυπουργικό Όργανο.

Σ.Δ.Ο.Ε. (το) Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος.

Σ.Δ.Υ.Λ.Σ. (η) Σχολή Δοκίμων Υπαξιωματικών Λιμενικού Σώματος.

σε[1] κ. **σ'** (πριν από φωνήεν) πρόθ.· με το οριστικό άρθρο σχηματίζει μία λέξη: **στού, στής, στον, στην, στο, στα, στων, στους, στις**· δηλώνει: **1.** τόπο: προορισμό / τέρμα κίνησης (+αιτ.) ή θέση στον χώρο ή τη θέση όπου συμβαίνει κάτι (+αιτ.)· ειδικότ. δηλώνει: (α) κίνηση μέσα, προς το εσωτερικό χώρου ή θέση μέσα σε εσωτερικό χώρο: *μπαίνω στο δωμάτιο* ‖ *έμεινε στο σπίτι για να διαβάσει* (β) ανάμεσα: *έψαξε μέσα ~ χίλια άλλα για να το βρει* ‖ *είμαι μέσα ~ τόσο κόσμο κι όμως συνεχίζω να νιώθω μοναξιά* (γ) γύρω από: *κάθισε όλη η οικογένεια στο τραπέζι και άρχισε να τρώει* ‖ *είχε μια αλυσίδα στον λαιμό της* (δ) απέναντι / μπροστά: *δεν παρουσιάστηκε στο δικαστήριο* ‖ *το ρολόι του γυάλιζε στον ήλιο* (ε) κοντά (σε κάποιον/κάτι): *θα γυρίσει πάλι ~ μένα* ‖ *έχει ένα δέντρο στην πόρτα του* (στ) επάνω: *έπεσε στο κρεβάτι κατάκοπος* ‖ *στο νερό επιπλέει ένα κούτσουρο* (ζ) (+γεν.) για δήλωση τόπου (σπίτι, μαγαζί, γραφείο κ.λπ.): *πάω στού Κώστα* ‖ *είμαστε στων Πετροπουλαίων, θες να 'ρθεις κι εσύ από 'δώ;* **2.** προσδιορισμό χρονικού σημείου ή διαστήματος (κατά το οποίο γίνεται κάτι ή μετά το οποίο γίνεται κάτι) (+αιτ., +επίρρ.): *θα βρεθούμε στις έξι* ‖ *στα νιάτα του ήταν όμορφος άντρας* ‖ *στο άκουσμα τής δυσάρεστης είδησης, έπεσε λιπόθυμη* ‖ *~ πέντε λεπτά φτάνουμε στο χωριό* ‖ *~ λίγο θα είμαστε εκεί* ‖ *ο παππούς του σκοτώθηκε στον ελληνοαλβανικό πόλεμο* **3.** κατάσταση (+αιτ.): *ζει ~ μεγάλη δυστυχία* ‖ *πέρασε τη ζωή του ~ μεγάλη φτώχια*· ΦΡ. (α) ***στα όπα-όπα (έχω κάποιον)*** μεταχειρίζομαι κάποιον πολύ καλά, του φέρομαι άψογα: *την είχε ~, δεν της έλειπε τίποτα* (β) ***πέφτω στα μαλακά*** καταφέρνω ώστε να μην τιμωρηθώ βαριά για παράπτωμα το οποίο έχω κάνει: *έπεσε στα μαλακά· του έκαναν έγγραφη επίπληξη, ενώ μπορούσαν να τον απολύσουν!* **4.** τρόπο (+αιτ., +τα +επίρρ.): *στοιχηθείτε ~ πεντάδες* ‖ *πήρε το αστείο τους στα σοβαρά και παρεξηγήθηκε* ‖ *είπε κάτι στ' αστεία κι εσύ αμέσως το 'χαψες;* ‖ *ήπιε τον καφέ του στα όρθια και έφυγε βιαστικά* ‖ *έλα να φάμε κάτι στα γρήγορα και μετά φεύγεις* ‖ *της έδωσε ένα φιλί στα πεταχτά*· ΦΡ. (α) ***στο πόδι*** πρόχειρα: *είναι ένα κείμενο γραμμένο ~* (β) ***στα ίσια*** χωρίς περιστροφές, ευθέως: *μίλα μου ~ και μην πας να μου κρύψεις την αλήθεια!* **5.** αναφορά (+αιτ.): *είναι πρώτος στα γράμματα* ‖ *είναι πολύ δυνατός ~ αριθμητική* **6.** αποτέλεσμα (+αιτ.): *προήχθη ~ εφέτη* ‖ *με το ραβδάκι της τον μεταμόρφωσε ~ βάτραχο*· ΦΡ. ***σε καλό μου! / σε καλό να μου βγει!*** ευχή για να υπάρξει ευχάριστη εξέλιξη, συνήθ. ύστερα από μία ενέργεια υπερβολική: *τόσο που έφαγες σήμερα ~ καλό να σου βγει!* ‖ *~ καλό μου τόσο γέλιο που έκανα απόψε!* **7.** αιτία (+αιτ.): *ψόφησα στην κούραση!* **8.** σκοπό (+αιτ.): *τον έχω καλέσει ~ τραπέζι* ‖ *πρόσκληση ~ γεύμα* **9.** μέσο ή όργανο (+αιτ.): *πλήρωσε ~ δολάρια* ‖ *τον έσπασαν στο ξύλο*· ΦΡ. ***έρχομαι / πιάνομαι στα χέρια με κάποιον*** παίζω ξύλο με κάποιον ύστερα από λογομαχία: *κουβέντα στην κουβέντα, στο τέλος πιάστηκαν στα χέρια και είδαμε και πάθαμε να τους χωρίσουμε!* **10.** αναλογία / ποσοστό (+αριθμητ.): *ένας στους τρεις υποψηφίους περνάει στο πανεπιστήμιο* **11.** συμφωνία (+αιτ.): *ο στίχος είναι γραμμένος ~ δακτυλικό εξάμετρο* **12.** ποιητικό αίτιο (+αιτ.) με τα σε *-τος* ρηματικά επίθετα: *ο Γιάννης είναι αγαπητός ~ όλους* **13.** ποσό / υπολογισμό κατά προσέγγιση (+αριθμητ.): *υπολογίζω τους θεατές ~ 20.000* **14.** επίκληση, όρκο (+αιτ.): *στην πίστη σου, πες μου την αλήθεια!* ‖ *στον θεό που πιστεύεις, σταμάτα να με βασανίζεις!* ‖ *σου ορκίζομαι στα παιδιά μου, δεν το έκανα εγώ!* **15.** τη στάση που κρατά κάποιος απέναντι σε κάποιον/κάτι (+αιτ.): *ο λαός αντιστάθηκε στη ναζιστική βία.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εἰς* (βλ.λ.), με αποβολή τού αρχικού άτονου *εἰ-* [i] και ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου *-ε*, από συνεκφορές όπως: *εἰς ἐμέ(να) > σ' ἐμένα > σε μένα*].

σε[2] αντων. → εσύ

Σ.Ε. (η) Συντονιστική Επιτροπή.

σέα (τα) (λαϊκ.) τα πράγματα, όλα όσα ανήκουν (σε κάποιον): *μάζεψα τα ~ μου κι έφυγα* ‖ *«τα σέα μου, τα μέα μου και βουρ για το τσαρδί μου»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. πληθ. τού *σέ(γ)ι* < τουρκ. şey «πράγμα» ή απευθείας από τουρκ. esya «τα έπιπλα, τα πράγματα, οι αποσκευές» (με ευφωνική αντιμετάθεση). Αναλογικά προς τον τ. *σέα* πλάστηκε ο τ. *μέα* με τον χαρακτηριστικό φθόγγο τού α' προσώπου τής αντωνυμίας *(μου)* από φρ. *τα σέα μου* ▸ *τα μέα μου.* Απίθανη η παραγωγή από μτγν. λατ. mea «τα δικά μου»].

Σ.Ε.Α. (ο) **1.** Σύνδεσμος Εφέδρων Αξιωματικών **2.** Σύλλογος Ελλήνων Αρχιτεκτόνων **3.** Σταθμός Εξυπηρέτησης Αυτοκινήτων.

Σ.Ε.Α.Π. (η) Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών Πεζικού.

Σ.Ε.Β. (ο) Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών.

Σ.Ε.Β.Α. (ο) Σύλλογος Εκδοτών Βιβλιοπωλών Αθηνών.

σέβας (το) {χωρ. γεν. εν. κ. πληθ., πληθ. σέβη (τα)} (λόγ.) ο σεβασμός· ΦΡ. ***τα σέβη μου*** (i) χαίρετε (μορφή χαιρετισμού με τον οποίο δηλώνεται σεβασμός προς ανώτερο συνήθ. αξιωματούχο, πρόσωπο με υψηλή θέση και γενικώς σεβάσμια πρόσωπα): *~, κύριε Πρόεδρε / Στρατηγέ* (ii) χαιρετίσματα (με παράλληλη συνδήλωση σεβασμού): *~ στην κυρία / στη σύζυγό σας / στον καθηγητή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σέβομαι* (βλ.λ.)].

σεβάσματα (τα) τα σέβη· εύχρ. στη ΦΡ. ***τα σεβάσματά μου*** χαιρετισμός προς πρόσωπο που περιβάλλουμε με σεβασμό: *~ στον πατέρα σου* ΣΥΝ. τα σέβη μου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σεβάζομαι* < *σέβας* (βλ.λ.)].

σεβάσμιος, -α, -ο [μτγν.] άξιος σεβασμού: *~ γέροντας* ΣΥΝ. αξιοσέβαστος, σεβαστός, σεπτός.

Σεβασμιότατος (ο) [μτγν.] {Σεβασμιοτάτ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ως προσφώνηση επισκόπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

σεβασμιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ως προσφώνηση επισκόπου: *απευθυνόμενοι προς την Υμετέρα ~...* **2.** η ιδιότητα τού σεβάσμιου.

σεβασμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η εκτίμηση που αισθάνεται κάποιος για άλλον, η τιμή που του αποδίδει: *τρέφει / δείχνει ~ προς τους γονείς / τους καθηγητές του* ‖ *συγκρατήθηκε και δεν είπε τίποτα από ~ προς το πρόσωπο τού θείου του* ‖ *ο ~ μου προς το πρόσωπό του είναι μεγάλος* ‖ *βαθύς / ψεύτικος / υποκριτικός / απόλυτος ~* ΑΝΤ. ασέβεια· ΦΡ. ***με σεβασμό*** φράση με την οποία κλείνουμε επιστολή που απευθύνουμε προς σεβάσμιο πρόσωπο (ανώτερο ή γεροντότερο) **2.** η φροντίδα για κάτι, ώστε αυτό να διατηρεί το κύρος του, να μη θίγεται, να μην προσβάλλεται: *ο ~ στους θεσμούς / στους νόμους / στη δημοκρατία / στις παραδόσεις / στην αλήθεια / προς τη φύση* ‖ *~ στα ανθρώπινα δικαιώματα* ‖ *~ στις μειονότητες* **3.** (ειδικότ.) ο τρόπος συμπεριφοράς που φανερώνει αναγνώριση τής αξίας, τής προσωπικότητας, τής ιδιαιτερότητας κ.λπ. τού άλλου: *άκουσε τα αιτήματά τους με ~* ‖ *η πολιτική μας σχεδιάζεται με ~ προς τον πολίτη* ‖ *τα προϊόντα μας παράγονται με ~ στον καταναλωτή* ‖ *ο ~ προς τον πελάτη είναι αρχή τής εταιρείας μας* ΑΝΤ. ασέβεια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σεβάζομαι* < *σέβας* (βλ.λ.)].

Σεβάστεια (η) πόλη τής Α. Μικράς Ασίας στις όχθες τού Άλυος ποταμού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο. Η αρχ. *Κάβειρα* τον 3ο αι. μ.Χ. μετονομάστηκε σε *Σεβάστεια* προς τιμήν τού Ρωμαίου αυτοκράτορα Διοκλητιανού (λατ. Augustus «σεβαστός»). Η σημερινή τουρκ. ονομασία Sivas προήλθε από την Ελληνική].

Σεβαστή (η) γυναικείο όνομα.

σεβάστηκα ρ. → σέβομαι

Σεβαστιανή (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Σεβαστιανός (ο) **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., απόδ. τού λατ. August(i)anus, προσωνυμία των κατοίκων ρωμαϊκών πόλεων, που έφεραν το όνομα Augusta «σεβαστή» (> *Αυγούστα*)].

σεβαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συμπεριφέρεται με σεβασμό. — **σεβαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

Σεβαστός (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., βλ. λ. *Σεβαστιανός*].

σεβαστός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) σεβάσμιος: *ο ~ δάσκαλος / ιερέας* ‖ (ειδικότ. σε προσφωνήσεις) *Σεβαστοί μου γονείς...* **2.** (για πράγμ.) άξιος σεβασμού: *είναι σεβαστά και τα επιχειρήματα τής άλλης πλευράς* ‖ *οι απόψεις τού καθενός είναι σεβαστές* **3.** σημαντικός (ποσοτικά ή ποιοτικά): *κατέβαλε ένα ~ ποσό* ‖ *έχει ένα ~ εισόδημα* ΣΥΝ. υπολογίσιμος, αξιόλογος ΑΝΤ. αμελητέος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σεβάζομαι* < *σέβας* (βλ.λ.)].

Σεβαστούπολη (η) πόλη τής Ν. Ουκρανίας στο ΝΔ. άκρο τής Χερσονήσου τής Κριμαίας.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Sevastopol < ελλην. *σεβαστός* + *πόλη*. Η πόλη ιδρύθηκε από τους Ρώσους το 1784 μετά την προσάρτηση τής Κριμαίας, για να δεσπόζει στην περιοχή].

Σ.Ε.Β.Ε. (ο) Σύνδεσμος Εκδοτών Βόρειας Ελλάδας.

Σεβίλλη (η) πόλη τής ΝΔ. Ισπανίας. — **Σεβιλλιανός** (ο), **Σεβιλλιάνα** (η), **σεβιλλιάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Seville < ισπ. Sevilla < φοιν. sefela «κοιλάδα»].

σεβιότ (το) {άκλ.} **1.** μαλλί αγγλικής προελεύσεως, που αποτελείται από μακριές, λείες και απαλές τρίχες προβάτου **2.** νήμα ή ύφασμα κατασκευασμένο από το μαλλί αυτό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cheviotte < αγγλ. cheviot, από τους λόφους Cheviot, που βρίσκονται μεταξύ Αγγλίας και Σκωτίας].

σεβνταλής (ο) {σεβνταλήδες}, **σεβνταλού** (η) {σεβνταλούδες} (λαϊκ.) ο σφοδρά ερωτευμένος, πρόσωπο που έχει σεβντά, ερωτικό καημό. — **σεβνταλήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sevdalı < sevda].

σεβντάς (ο) {σεβντάδες} (λαϊκ.) η ερωτική λαχτάρα, ο ερωτικός καημός: *έχει μέσα του ~ για μια μελαχρινή* || *«έχω ~, έχω καημό, έχω μεγάλο πόνο»* (λαϊκ. τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sevda].

σέβομαι ρ. μετβ. αποθ. {σεβάστηκα} **1.** (για πρόσ.) τρέφω εκτίμηση για (κάποιον) τιμή: *τα παιδιά πρέπει να σέβονται τους γονείς τους / τους μεγαλυτέρους* || *εγώ ~ τον εαυτό μου και δεν κάνω πράγματα που τον μειώνουν* **2.** φροντίζω για (κάτι), ώστε αυτό να διατηρεί το κύρος του, να μη θίγεται: *~ τους κανόνες τού παιχνιδιού / τα έθιμα τού τόπου μου / τους νόμους / τα ανθρώπινα δικαιώματα* ΣΥΝ. τηρώ, εφαρμόζω **3.** (ειδικότ.) συμπεριφέρομαι με τρόπο που φανερώνει αναγνώριση τής αξίας τού άλλου: *οι γονείς πρέπει να σέβονται την ανάγκη τού παιδιού για παιχνίδι* || *σεβάσου την κούραση τού άλλου και μη φωνάζεις μεσημεριάτικα!* || *~ τις πεποιθήσεις σου και γι' αυτό δεν θα σε πιέσω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *tjeg^{w}- «φεύγω τρομαγμένος μακριά από κάτι, αποσύρομαι, στρέφω τα νώτα έντρομος» (με συριστικοποίηση τού συμπλέγματος *tj- > *ss- > s- και αντιπροσώπευση τού χειλοϋπερωικού *-g^{w}- ως -β- προ τού -ο-), πβ. σανσκρ. tyájati «εγκαταλείπω», tyaktar- «θεοσεβής» κ.ά. Ομόρρ. *σέβ-ας, σεπ-τός, σεμ-νός* (< *σεβ-νός < σέβας), *σοβ-αρός* κ.ά. Παράγ. *σεβ-άζομαι, σεβασ-μός, σεβασ-τός, εὐ-σεβής* κ.ά. Το ρ. *σέβομαι* θα είχε προφανώς αρχική σημ. «στρέφω το πρόσωπό μου από δέος, από ιερό τρόμο» και στη συνέχεια, με συμπλήρωμα σε αιτ. πτώση, δήλωσε την απόδοση ευλαβικού φόβου (ως θρησκ. όρ.) και τιμής].

σεβρό (το) {άκλ.} λεπτό και μαλακό δέρμα κατσικιού, το οποίο υφίσταται κατεργασία για την κατασκευή δερμάτινων ειδών (παπουτσιών, γαντιών κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chevreau, υποκ. τού chèvre «κατσίκι, γίδα» < λατ. capra «γίδα» (θηλ. τού caper, -pri «τράγος»)].

σέγα (η) {δύσχρ. σεγών} πριόνι χειρός με πολύ μικρού πλάτους λάμα, η οποία αντικαθίσταται με άλλες διαφορετικού πάχους ανάλογα με την ξυλοκοπτική εργασία: *ηλεκτρική ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sega < ρ. segare «πριονίζω» < λατ. secāre «τέμνω, διανοίγω»].

Σ.Ε.Γ.Α.Σ. (ο) Σύνδεσμος Ελληνικών Γυμναστικών Αθλητικών Σωματείων.

σεγάτσα κ. **σιγάτσα** (η) {δύσχρ. σεγατσών} χειροκίνητο ξυλουργικό πριόνι με λάμα σε τραπεζοειδές σχήμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. segaccio, υποκ. τού sega «πριόνι», βλ. λ. *σέγα*].

σεγκόντο (το) → σεκόντο

σεγκούνα (η) → σιγκούνα

σεγόντο (το) → σεκόντο

Σ.Ε.Δ.Ο. (η) Συνδικαλιστική Ένωση Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων.

Σ.Ε.Δ.Π.Φ.Σ. (ο) Σύλλογος Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού Φιλοσοφικής Σχολής.

Σ.Ε.Ε. (το) **1.** Συμβούλιο Εξωτερικού Εμπορίου **2.** Συμβούλιο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών.

σεζλόνγκ (η) {άκλ.} καλοκαιρινή πολυθρόνα που η ράχη της έχει ρυθμιζόμενη κλίση και επιτρέπει να ξαπλώνουμε· συνήθ. τοποθετείται σε ανοιχτό χώρο (βεράντες, κήπους, καταστρώματα πλοίων, παραλίες): *στο κατάστρωμα τού πλοίου υπήρχαν αρκετές ~ για τους τουρίστες* ΣΥΝ. ξαπλώστρα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chaise longue < chaise «καρέκλα» + longue, θηλ. τού επιθ. long «μακρύς»].

σεζόν (η) {άκλ.} η χρονική περίοδος κατά την οποία αναπτύσσεται μια δραστηριότητα: *θερινή / τουριστική / θεατρική ~* || *~ των διακοπών* || *στη μέση τής ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. saison < λατ. satio, -ōnis «σπορά, εποχή σποράς» < ρ. serere «σπέρνω, φυτεύω» (μτχ. satus)].

Σ.Ε.Η. (το) Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών.

Σ.ΕΘ.Α. (η) Σχολή Εθνικής Άμυνας.

σειέμαι ρ. ▸ σείω

σέικ (το) {άκλ.} μοντέρνος χορός με ελεύθερες χορευτικές κινήσεις τού κορμού και των άκρων στον ρυθμό τής μουσικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shake «κουνώ, σείω»].

σέικερ (το) {άκλ.} ελλην. *αναμικτήρας*· σκεύος στο οποίο αναμειγνύουμε ποτά κουνώντας το για λίγη ώρα: *ο μπάρμαν έφτειαξε ένα κοκτέιλ ποτών στο ~* || *φτειάχνω φραπέ στο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shaker < shake «κουνώ, σείω»].

σειληνικός, -ή, -ό → σιληνικός

Σειληνός (ο) → Σιληνός

σεινάμενος, -η, -ο αυτός που σείεται, κουνιέται· μόνο στη ΦΡ. **σεινάμενος-κουνάμενος** βλ. λ. *κουνάμενος*.
[ΕΤΥΜ. < *σείω* / (λαϊκ.) *σειέμαι* + *-νάμενος* κατά το συνώνυμο *κουνάμενος* (< *κουνώ* + παραγ. επίθημα *-άμενος*, βλ.λ.)].

σειρά (η) **1.** η ακολουθία, η αλληλοδιαδοχή ομοειδών προσώπων ή πραγμάτων στην ίδια γραμμή: *στην πρώτη ~ καθισμάτων κάθισαν οι επίσημοι* || *ο στρατηγός επιθεώρησε τις ~ των στρατιωτών* || *~ από δέντρα*· ΦΡ. (α) **μπαίνω στη σειρά** (i) στέκομαι πίσω από άλλους περιμένοντας (κάτι): *~, για να πληρώσω τους λογαριασμούς* (ii) κατατάσσομαι κατά στοίχους, σε ζυγούς: *οι στρατιώτες μπήκαν στη σειρά για την παρέλαση* ΣΥΝ. στοιχίζομαι (β) **στη σειρά** ο ένας πίσω από τον άλλον: *είχαν τοποθετηθεί δέκα καρέκλες ~* (γ) **τής σειράς** (i) χαμηλής ποιότητας: *βιβλία / ρούχα ~* (ii) για κάτι κοινότοπο, συνηθισμένο: *σίριαλ ~* **2.** (συνεκδ.) (α) στίχος λέξεων χειρογράφου ή τυπωμένου κειμένου: *το θέμα διατυπώνεται στην τρίτη ~ τού ποιήματος* (β) γραμμή σε σελίδα: *η σελίδα έχει 29 ~* **3.** σύνολο πραγμάτων ή εκδηλώσεων που εμφανίζονται ή παρουσιάζονται διαδοχικά και σχετίζονται μεταξύ τους, αναφέρονται στο ίδιο θέμα κ.λπ.: *μόλις κυκλοφόρησε η νέα ~ γραμματοσήμων* || *παρακολουθεί ~ μαθημάτων λογοτεχνικής μετάφρασης* || *ο υπουργός απάντησε σε ~ ερωτήσεων των δημοσιογράφων* || *δημοσιεύτηκε ~ άρθρων στις εφημερίδες για το πρόβλημα των ναρκωτικών* || *~ απεργιακών κινητοποιήσεων παρέλυσε τους κεντρικούς δρόμους τής Αθήνας* || κυκλοφορούν σειρές ιστορίας, βιογραφιών, θρησκειών, ανθρωπιστικών επιστημών || *μια νέα ~ μέτρων έρχεται να προστεθεί στα ήδη υπάρχοντα για την επίλυση τού κυκλοφοριακού προβλήματος τής Αθήνας*· ΦΡ. **τηλεοπτική σειρά / σειρά συνεχείας / συνεχιζόμενη σειρά** το σύνολο επεισοδίων τηλεοπτικού έργου, που χαρακτηρίζονται από αφηγηματική ενότητα και προβάλλονται σε συνέχειες: *ετοιμάζονται οι ~ που θα προβληθούν τον χειμώνα* || *μια φιλόδοξη ~ βασισμένη στο έργο γνωστού συγγραφέα* ΣΥΝ. σίριαλ • **4.** η κατάταξη, η ταξινόμηση: *έγραψε τα ονόματα κατ' αλφαβητική ~* || *η έκθεση των γεγονότων γίνεται με χρονολογική ~* || *προάγονται κατά ~ αρχαιότητας* || *οι αιτήσεις γίνονται δεκτές κατά ~ προτεραιότητας*· ΦΡ. (α) **παίρνω σειρά** βλ. λ. παίρνω (β) **κατά σειρά(ν)** (*κατά σειράν*, λατ. in stirpes, Ιουστιν. Κώδ. 6. 4. 4) σύμφωνα με ορισμένη κατάταξη, με ιεραρχημένη ακολουθία: *ήταν ο πρώτος ~ αγώνας τής ομάδας* **5.** η θέση που καταλαμβάνει κανείς σε μια ακολουθία: *ήρθε / είναι η ~ του, για να μιλήσει / να τραγουδήσει* || *~ έχει τώρα ο κ. Γεωργίου* || *όλοι με τη ~ τους*· ΦΡ. (α) **με τη σειρά** σύμφωνα με τη θέση που έχει κανείς σε μια ακολουθία: *Μη βιάζεστε! Όλοι θα πάρετε ~* (β) **εκτός σειράς** ανεξάρτητα από τη θέση κάποιου σε μια διάταξη: *δεν μπορείς να μιλήσεις ~* (γ) **σειρά σου και σειρά μου** για πράξη που γίνεται με αφορμή κάποια άλλη η οποία προηγήθηκε και στην οποία πρέπει να αντιδράσει ή να την ανταποδώσει κάποιος: *εσύ μίλησες και σε άκουσα· τώρα θα με ακούσεις κι εσύ· ~* **6.** η κοινωνική θέση (καταγωγή, τάξη): *παντρεύτηκε μια κοπέλα τής ~ του* || *κάνει παρέα και με άτομα που δεν είναι τής ~ του*· ΦΡ. **έχει τη σειρά του** έχει τακτοποιηθεί οικονομικά, έχει καλή κοινωνική θέση **7.** η τάξη, το να ξέρει κανείς τι προηγείται και τι ακολουθεί: *έβαλε τη ζωή του σε μια ~*· ΦΡ. (α) **βάζω (κάτι) στη σειρά** τακτοποιώ (κάτι), διευθετώ: *έβαλε στη σειρά τα βιβλία του* (β) **βγαίνω από τη σειρά μου** βγαίνω από τον κανονικό ρυθμό τής ζωής μου (γ) **παίρνω τα πράγματα με τη σειρά** εξιστορώ τα συμβάντα με χρονολογική σειρά, λέω τι έγινε πρώτα και τι μετά: *λοιπόν, για να καταλάβουμε τι συνέβη, ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά* (δ) **βάζω τα πράγματα σε (μία) σειρά** οργανώνω, βάζω σε τάξη τα στοιχεία μιας μπερδεμένης κατάστασης: *είναι ανάγκη να συζητήσουμε και να βάλουμε τα πράγματα επιτέλους σε μία σειρά!* **8.** η λογική αλληλουχία, η συνοχή, ο ειρμός: *αυτά που λέει δεν έχουν ~* • **9.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των νεοσύλλεκτων στρατιωτών, που παρουσιάζονται στα Κέντρα Εκπαιδεύσεως κατά την ίδια ημερομηνία: *μπήκε η νέα ~* || *οι «παλιοί» περιμένουν να έρθει η καινούργια ~, για ν' «αράξουν»* • **10.** ΝΑΥΤ. σύστημα σχοινιών με το οποίο διπλώνεται τμήμα τής επιφάνειας τού ιστίου σε περίπτωση κακοκαιρίας (βλ. κ. λ. *σειράδιο*) **11.** ΜΟΥΣ. διάταξη των τονικών υψών τού συγκερασμένου συστήματος (βλ.λ.), η οποία τίθεται από τον συνθέτη ως συμβατική αρχή τής σύνθεσης ενός μουσικού κομματιού· όταν χρησιμοποιούνται και οι δώδεκα φθόγγοι τού συγκερασμένου συστήματος, η σειρά είναι δωδεκαφθογγική (βλ. κ. λ. *σειραϊκός*). — (υποκ.) **σειρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχοινί, χορδή» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.), πιθ. < *twer-ja ή *twer-sa (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-), που συνδ. με λιθ. tveriù, tvérti «σφίγγω, πιέζω». Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *με τη σειρά* (< γαλλ. par ordre), *στην πρώτη σειρά* (< γαλλ. au premier rang), *βάζω στη σειρά* (< γαλλ. mettre en ligne), *σειρά προτεραιότητας* (< γαλλ. ordre de priorité), *σειρά (τηλεοπτική)* (< αγγλ. serial) κ.ά.].

σειράδα (η) σχοινί ή ιμάντας με το οποίο δένεται και σύρεται ένα όχημα από υποζύγιο.
[ΕΤΥΜ. < *σειρά* (βλ.λ.), στη σημ. «σχοινί», + παραγ. επίθημα *-άδα*].

σειράδιο (το) {σειραδί-ου | -ίων κ. -ιών} ΝΑΥΤ. (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) μικρό σχοινί που χρησιμοποιείται για να δένονται τα πανιά κατά σειρές στα ιστιοφόρα πλοία για να ελαττωθεί η επιφάνειά τους κατά την κακοκαιρία ΣΥΝ. μούδα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σειράδιον*, υποκ. τού αρχ. *σειρά*].

σειραϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται με μια σειρά **2.** ΤΕΧΝΟΛ.-ΠΛΗΡΟΦ. για ενέργειες που γίνονται με μια σειρά, που ολοκληρώνεται η μια προτού ξεκινήσει η άλλη (εσφαλμ. *σειριακός*): *~ σύνδεση / θύρα / επεξεργασία / αποθήκευση δεδομένων* ΑΝΤ. παράλληλος • **3.** ΜΟΥΣ. **σειραϊκή μουσική / σειραϊκό σύστημα μουσικής σύνθεσης** σύ-

στημα που προτάθηκε από τον συνθέτη Άρνολντ Σαίμπεργκ (A. Schönberg) κατά τη δεκαετία τού 1920 ως «μέθοδος σύνθεσης με δώδεκα φθόγγους» και επηρέασε αποφασιστικά την πρωτοποριακή μουσική τού 20ού αι.· στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν σειρές επίσης ηχοχρωμάτων, εντάσεων, ρυθμών κ.λπ. (ολοκληρωτικός σειραϊσμός) (βλ. λ. *σειρά*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. serial (music)].

σειραϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η σειραϊκή μουσική. — **σειραϊστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. serialism].

σείρακας (ο) ▸ σείρικας

Σειρήνα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. καθένας από τους θαλάσσιους δαίμονες με σώμα πουλιού, κεφάλι γυναίκας και γοητευτική φωνή, γνωστές από την *Οδύσσεια* **2.** (μετωνυμ.) (α) γυναίκα μαγευτικής ομορφιάς, γοητευτική ΣΥΝ. γόησσα (β) καθετί που γοητεύει, που επηρεάζει καθοριστικά με τη γοητεία του: *πολλοί νέοι κλείνουν τ' αφτιά τους στις ~ τού καταναλωτισμού και παραμένουν ολιγαρκείς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σειρήν* (κυρ. πληθ. *Σειρῆνες*), λ. που μαρτυρείται ήδη στο μυκ. se-re-mo ka-ra-o-re «στο κεφάλι τής σειρήνας», αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί παραδεκτή η σύνδεση με τη λ. *σειρά*, τότε οι *Σειρῆνες* θα ήταν αρχικώς εκείνες που περικυκλώνουν και δένουν, ενώ η συσχέτιση με τον αστέρα *Σείριο* (βλ.λ.), ο οποίος συμβόλιζε τη λαμπρότητα και τη θερμότητα, θα θεωρούσε τις *Σειρῆνες* ως θεότητες τού μεσημεριού και τής ήρεμης θάλασσας. Έχει προταθεί ακόμη η αναγωγή τής λ. σε άγνωστο θρακο-φρυγικό όρο ή και στο προελλην. μεσογειακό υπόστρωμα].

σειρήνα (η) **1.** συσκευή, όργανο που παράγει ήχο μεγάλης εντάσεως, ώστε να προειδοποιεί για έκτακτο γεγονός (ατύχημα, πόλεμο κ.λπ.): *όταν ήχησαν οι ~ για αεροπορική επιδρομή, όλοι έτρεξαν στα καταφύγια* **2.** (ειδικότ.) η αντίστοιχη συσκευή μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιούν τα περιπολικά τής αστυνομίας, τα πυροσβεστικά σχήματα, τα ασθενοφόρα καθώς κινούνται.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. sirène (αρχικώς «συσκευή μεταδόσεως ήχων μέσα στο νερό») < δημώδ. λατ. sirena < λατ. siren < αρχ. *Σειρήν, -ῆνος* (βλ.λ.)].

σειρήτι (το) → σιρίτι

σειριά (η) (λαϊκ.) η γενιά ΣΥΝ. σόι, φύτρα.

σειριακός, -ή, -ό ▸ σειραϊκός

σειρίδα (η) **1.** το σιρίτι (βλ.λ.) ● **2.** ΤΕΧΝΟΛ. το σύνολο μονωμένων αγωγών (καλωδίων), που είναι τυλιγμένοι μεταξύ τους κατά μήκος, περιβάλλονται από πλαστικό συνήθ. κάλυμμα και χρησιμοποιούνται για την τροφοδοσία φορητών συσκευών με ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σειρίς, -ίδος*, υποκ. τού ουσ. *σειρά*].

σείρικας κ. **σείρακας** (ο) ασθένεια των φυτών από μύκητες, που τα ξεραίνει πρώιμα. - **σειρικιάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

Σείριος (ο) {-ου κ. -ίου} ο μεγαλύτερος αστέρας τού αστερισμού τού Μεγάλου Κυνός, ο φωτεινότερος απλανής αστέρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Το γεγονός ότι ο *Σείριος* χρησιμοποιήθηκε ως προσωποποίηση τής μεσημβρινής ζέστης και λαμπρότητας, έχει οδηγήσει στο να συνδεθεί με το ρ. *σείω* (με ενδιάμεση σημ. «ταράζομαι, εξεγείρομαι – σπινθηροβολώ, λάμπω») και με σανσκρ. tvis- «διεγείρομαι, λάμπω», tvesá «σπινθηροβόλος, λαμπρός», αβεστ. θwis-ra (ίδια σημ. και όμοιο επίθημα με τη λ. *Σείριος*). Σε αυτή την περίπτωση, η λ. *Σείριος* θα προερχόταν από τ. *tweis-ro-].

σειροδέτηση (η) [1884] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΑΥΤ. το δέσιμο των σειραδίων (βλ.λ.), ιδ. σε περίπτωση κακοκαιρίας ΣΥΝ. μουδάρισμα. - **σειροδετώ** ρ. [1858] {-είς...}.

σειρόδετος, -ος, -ο [1858] ΝΑΥΤ. δεμένος σε σειρά (σημ. 1): *~ ιστία.*

σεις αντων. ▸ εσύ

σεισάχθεια (η) {χωρ. πληθ.} (στην αρχαιότητα) νομοθετικό μέτρο τού Σόλωνος, που προέβλεπε την κατάργηση των δημοσίων και των ιδιωτικών χρεών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σεισ-αχθής* < σεισ- (< ρ. *σείω*, πβ. αόρ. *σεῖσ-αι*) + *-αχθής* < *ἄχθος* «βάρος, φορτίο»].

σείσιμο (το) → σείω

σείσμα (το) {σείσμ-ατος | -ατα, -άτων} το λίκνισμα τού σώματος (κυρ. κατά το βάδισμα).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σεῖσμα* < αρχ. *σείω*].

σεισμικός, -ή, -ό [1844] **1.** αυτός που σχετίζεται με σεισμό: *~ δονήσεις / φαινόμενα / έξαρση / δράση / ένταση / διάρκεια / βάθος / ρήγμα* **2.** (α) ***σεισμικό κύμα*** η ταλάντωση που προκαλεί το φυσικό φαινόμενο τού σεισμού και που διαδίδεται στο εσωτερικό ή στην επιφάνεια τής Γης (β) ***σεισμική ζώνη*** περιοχή που θεωρείται ότι βρίσκεται στο σημείο επαφής και συμπίεσης των πλακών τής λιθόσφαιρας και στην οποία εκδηλώνονται οι περισσότεροι σεισμοί (γ) ***σεισμική ακολουθία*** το σύνολο των προσεισμών, τού κύριου σεισμού και των μετασεισμών που γεννιούνται σε έναν τόπο κατά τη διάρκεια ενός χρονικού διαστήματος με αυξημένη σεισμική δράση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismique].

σεισμικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το μέγεθος και η συχνότητα γένεσης των σεισμών σε μια ευρύτερη περιοχή: *η ~ τής Πελοποννήσου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismicité].

σεισμογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} το σύνολο των παραγόντων που προκαλούν σεισμούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismogenèse].

σεισμογενής, -ής, -ές {σεισμογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από σεισμό: *~ ρηγματώσεις.* — **σεισμογενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *σεισμός* + *-γενής* < *γένος*].

> **σεισμογενής – σεισμογόνος.** Οι λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά, αν και συχνά συγχέονται στη χρήση τους: **σεισμογενής** είναι αυτός που προέρχεται ή γίνεται από σεισμούς (*σεισμογενής ρηγμάτωση τού εδάφους, σεισμογενείς μετατοπίσεις / αλλοιώσεις, σεισμογενή φαινόμενα*)· **σεισμογόνος** είναι αυτός που προκαλεί σεισμούς (*σεισμογόνο ρήγμα, σεισμογόνοι παράγοντες*). Επομένως, όταν θέλουμε να πούμε για μια περιοχή ότι προκαλεί συχνά σεισμούς, θα πούμε ότι είναι *σεισμογόνος περιοχή*· αν θέλουμε, αντιθέτως, να πούμε ότι πάσχει από σεισμούς, ότι υφίσταται σεισμούς, θα την χαρακτηρίσουμε ως *σεισμόπληκτη / σεισμοπαθή περιοχή* (τα *σεισμόπληκτος / σεισμοπαθής* σημαίνουν και τον άνθρωπο που έχει υποστεί ζημιές από σεισμούς). Από αυτά προκύπτει ότι πρέπει να αποφύγουμε να πούμε *σεισμογενής περιοχή* είτε με τη σημασία «περιοχή που προκαλεί σεισμούς» είτε με τη σημασία «περιοχή που υφίσταται σεισμούς». →-γενής

σεισμογόνος, -ος, -ο [1886] αυτός που προκαλεί σεισμούς: *~ ρήγμα / ζώνη / περιοχή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σεισμογενής.*

σεισμόγραμμα (το) {σεισμογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} το σεισμογράφημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismogramme].

σεισμογράφημα (το) {σεισμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση σεισμικής δόνησης.

σεισμογραφία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής σεισμολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των σεισμικών δονήσεων. — **σεισμογραφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismographie].

σεισμογράφος (ο) [1877] συσκευή που καταγράφει τις σεισμικές δονήσεις (το επίκεντρο, την έντασή τους κ.λπ.): ο *~ τού Αστεροσκοπείου Αθηνών κατέγραψε σεισμό εντάσεως 4,2 Ρίχτερ στη θαλάσσια περιοχή βορείως των Κυθήρων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismographe].

σεισμολογία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής γεωφυσικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σεισμικών δονήσεων. - **σεισμολογικός, -ή, -ό** [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismologie].

σεισμολόγος (ο/η) [1897] ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη σεισμολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismologue].

σεισμομετρία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής σεισμολογίας που ασχολείται με τη μέτρηση των σεισμικών δονήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. seismometry].

σεισμομετρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη σεισμομετρία ή με το σεισμόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. seismometric].

σεισμόμετρο (το) {σεισμομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως τής εντάσεως των σεισμών, ανάλογο με τον σεισμογράφο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. seismometer].

σεισμοπαθής, -ής, -ές [1886] {σεισμοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} σεισμόπληκτος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σεισμογενής.*
[ΕΤΥΜ. < *σεισμός* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

σεισμόπληκτος, -η, -ο [1893] (για τόπους κ. πρόσ.) αυτός που έχει υποστεί ζημιές ή καταστροφές από σεισμό: *~ περιοχή* || *η κυβέρνηση ενέκρινε ειδικό κονδύλι για τους ~ κατοίκους των Γρεβενών* || (κ. ως ουσ.) *ανθρωπιστική βοήθεια για τους ~* ΣΥΝ. σεισμοπαθής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σεισμογενής.*
[ΕΤΥΜ. < *σεισμός* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

σεισμός (ο) **1.** δόνηση τού εδάφους που οφείλεται στα κύματα που παράγονται, όταν τα πετρώματα τής Γης σπάζουν από τη δράση δυνάμεων που βρίσκονται στο εσωτερικό της: *η διάρκεια / η πρόγνωση τού ~* || *μεγάλος / μικρός / καταστρεπτικός / ισχυρός / δυνατός / τεκτονικός* (βλ.λ.) / *ηφαιστειογενής* (που προέρχεται από ηφαιστειακή έκρηξη) / *επιφανειακός / υποθαλάσσιος ~* || *γίνεται ~* || *έκανε σεισμό* ΣΥΝ. εγκέλαδος· ΦΡ. (α) ***εστία σεισμού*** το σημείο στο εσωτερικό τής Γης όπου γίνεται η θραύση των πετρωμάτων κατά μήκος ενός ρήγματος (β) ***επίκεντρο σεισμού*** το σημείο στην επιφάνεια τής Γης που βρίσκεται ακριβώς πάνω από την εστία τού σεισμού (γ) ***μέγεθος σεισμού*** το ποσό τής ενέργειας που εκλύεται κατά τον σεισμό· μετριέται στην κλίμακα Ρίχτερ (δ) ***ένταση σεισμού*** οι συνέπειες τού σεισμού, τα καταστρεπτικά αποτελέσματα τού σεισμού σε κατοικημένη περιοχή· μετριέται στη δωδεκάβαθμη κλίμακα Μερκάλι (ε) ***σεισμοί, λοιμοί, λιμοί και καταποντισμοί*** (πβ. Ακολουθία τής Αρτοκλασίας: *ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πόλιν ταύτην [...] ἀπὸ λοιμοῦ, λιμοῦ, σεισμοῦ, καταποντισμοῦ*) για περιπτώσεις πολύ μεγάλων φυσικών καταστροφών που συμβαίνουν στο ίδιο ή σε πολύ κοντινό διάστημα (στ) ***δίνω σεισμούς*** προκαλώ, παράγω σεισμούς: *η περιοχή γύρω από αυτό το ρήγμα έχει δώσει δύο μεγάλους σεισμούς* **2.** (μτφ.) πολύ μεγάλη αναταραχή ή αντίδραση: *έγινε ~, όταν μαθεύτηκε το μυστικό* || *~ στο στάδιο από τον ενθουσιασμό των οπαδών* || *κοινωνικό ~ φοβάται η κυβέρνηση λόγω των σκληρών οικονομικών μέτρων* ΣΥΝ. χαμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σείω* (βλ.λ.)].

σεισμοσκόπιο (το) [1893] {σεισμοσκοπί-ου | -ων} η συσκευή καταγραφής τού χρόνου ή τής εκδηλώσεως σεισμικής δόνησης.
[ΕΤΥΜ. < *σεισμός* + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismoscope].

σεισοπυγίς (η) {σεισοπυγίδος} (λόγ.) η σουσουράδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σεισοπυγίς, -ίδος* < *σεισο-* (< αρχ. *σείω*, πβ. αόρ. *σεῖσ-*

αι) + - *πυγίς* < αρχ. *πυγή* «οπίσθια» (βλ.λ.)].

σειστός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που κουνιέται, που λικνίζεται όταν περπατά: *~ και λυγιστός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *σείω*].

σείστρο (το) (λόγ.) ΜΟΥΣ. **1.** (γενικά) όργανο με μεταλλικό, πήλινο ή ξύλινο σκελετό σε σχήμα πετάλου, τον οποίο τέμνουν κάθετα ράβδοι με αντικείμενα που παράγουν θόρυβο, όταν κουνά κανείς ρυθμικά το όργανο **2.** (ειδικότ.) το ντέφι (βλ.λ.) **3.** το γλωσσίδι των κουδουνιών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σεῖστρον* < αρχ. *σείω* (θ. *σεισ-*, πβ. αόρ. *σεῖσ-αι*) + παραγ. επίθημα -τρον, πβ. *πλῆκ-τρον*, *στέγασ-τρον*].

σεΐχης (ο) {σεΐχηδες} αρχηγός μουσουλμανικής κοινότητας ή οργάνωσης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şeyh < αραβ. šayḫ].

σείω ρ. μετβ. {έσεισα, σείομαι κ. (λαϊκ.) σειέμαι (λαϊκ. μτχ. σεινάμενος, -η, -ο), σείστηκα} **1.** κάνω (κάτι) να κουνιέται πέρα δώθε, τυ δονώ: *δυνατός αέρας έσειε τα κλαδιά και τους κορμούς των δέντρων* || *σείστηκε το έδαφος από τον σεισμό* ΣΥΝ. ταλαντεύω, ταρακουνώ **2.** (μεσοπαθ. **σειέμαι**) βαδίζω καμαρωτά: *σειέται και λυγιέται* **3.** (η μτχ. ***σεινάμενος***, *-η, -ο*) βλ.λ. — **σείσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *tweis- «ταράζω, ταρακουνώ» (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-). πβ. σανσκρ. tvéṣati «ταρακουνώ», αβεστ. θwyā «τρόμος, κίνδυνος» κ.ά. Παράγ. *σεισ-μός*, *σεισ-τός*, *σεῖσ-τρο(ν)*, ίσως κ. *Σείριος* (βλ.λ.)].

Σ.Ε.Κ. (οι) (παλαιότ.) Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους.

ΣΕΚΑΜ / SECAM (το) {άκλ.} το σύστημα μεταδόσεως έγχρωμου τηλεοπτικού σήματος γαλλικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται στη Γαλλία και σε διάφορες χώρες τής Α. Ευρώπης, στην Ασία κ.α. (πβ. ΠΑΛ / PAL, NTSC).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής γαλλ. φρ. Séquentiel Couleur à Mémoire «διαδοχικό χρώμα στη μνήμη»].

σεκάνς (η) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) η σειρά πλάνων που αποτελούν μια ενότητα (στην όλη δομή τού έργου) με αρχή, μέση και τέλος: *σε μια ~ τού έργου οι ληστές επιτίθενται σε ένα καραβάνι, αρπάζουν ό,τι βρίσκουν* και *φεύγουν βάζοντας φωτιά στις άμαξες.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. séquence < μεσν. λατ. sequentia «ακολουθία» < λατ. sequor «ακολουθώ» (μτχ. sequens, -ntis)].

Σ.ΕΚ.Β. (ο) Σύνδεσμος Εκδοτών Βιβλίου.

Σ.Ε.Κ.Ε. (η) Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδος.

σεκιουριτάς (ο) {σεκιουριτάδες} (λαϊκ.) άνδρας ιδιωτικής υπηρεσίας παροχής ασφάλειας (σεκιούριτι).

σεκιούριτι (η) {άκλ.} ιδιωτική εταιρεία που διαθέτει ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό, φύλακες και συστήματα ασφαλείας, ώστε να παρέχει επαρκή προστασία σε πρόσωπα, κατοικίες, καταστήματα κ.λπ. ή να φροντίζει για την τήρηση τής τάξης σε έναν χώρο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. security < μέσ. αγγλ. securitee < λατ. securitas < securus «ασφαλής, ανέμελος» < se «χωρίς» (< sed) + curus < cura «φροντίδα»].

σεκλέτι κ. **σικλέτι** (το) {σεκλετ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η στενοχώρια, η βαρυθυμία: *ερωτικά ~* ΣΥΝ. νταλκάς, καημός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. siklet «βάρος, θλίψη, καημός»].

σεκλετίζω κ. **σεκλεντίζω** κ. **σικλεντίζω** ρ. μετβ. {σεκλε(ν)τίσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) στενοχωρώ: *ήταν άκεφος και σεκλετισμένος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sıkıldım, αόρ. τού sıkılmak].

Σ.Ε.ΚΟ.Β.Ε. (τα) Συνεταιριστικά Εργοστάσια Κονσερβοποιίας Βόρειας Ελλάδας.

σεκόγια (η) κωνοφόρο δέντρο τής Β. Αμερικής, το ψηλότερο στον κόσμο, τού οποίου το ξύλο χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ξυλουργική, την επιπλοποιία κ.α.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sequoia, από το όνομα τού Αμερικανοϊνδιάνου μελετητή George G. Sequoya].

σεκοντάρω κ. **σεγκοντάρω** → σιγοντάρω

σεκόντο κ. **σεγκόντο** κ. **σεγόντο** κ. **σιγόντο** (το) **1.** ΜΟΥΣ. η δεύτερη φωνή στην εκτέλεση τραγουδιού: *κάνω ~ σε κάποιον* || *τραγουδώ πρίμο ~* **2.** (μτφ.) η υποστήριξη των απόψεων ή των προσπαθειών κάποιου· ΦΡ. ***κρατάω σεκόντο (σε κάποιον)*** υποστηρίζω (κάποιον) σε αυτό που κάνει, τον ενισχύω: *μιλούσε εναντίον μου ο Μιχάλης, κρατούσε σεκόντο κι ο Αντώνης.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. secondo < λατ. secundus «δεύτερος, ακόλουθος, επόμενος» (< ρ. sequor «ακολουθώ»)].

σέκος επίθ.· {μόνο στο αρσ.} (λαϊκ.) ξερός· κυρ. στη ΦΡ. ***μένω σέκος / αφήνω (κάποιον) σέκο*** (i) μένω άναυδος: *μόλις έμαθε τι συνέβη, έμεινε σέκος* (ii) πεθαίνω ακαριαία, μένω στον τόπο: *τον χτύπησε και τον άφησε σέκο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. secco «ξερός» < λατ. siccus].

σεκρετέρ (το) {άκλ.} έπιπλο που χρησιμοποιείται ως γραφείο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. secrétaire «γραφείο – γραμματέας» < μεσν. λατ. secretarius].

σέκτα κ. **σέχτα** (η) {σεκτών} **1.** η οργανωμένη ομάδα προσώπων στους κόλπους μιας θρησκείας, που χαρακτηρίζεται από συνοχή **2.** ομάδα στους κόλπους πολιτικού κόμματος με δογματικές αντιλήψεις.
[ΕΤΥΜ. < λατ. secta «οδός, πορεία» < ρ. sequor «ακολουθώ» (από μτχ. τ. *sectus αντί τού νεότερου αναλογικού secutus)].

σεκταρισμός κ. **σεχταρισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των πεποιθήσεων των μελών μιας σέκτας **2.** η συμπεριφορά ενός προσώπου (στον χώρο τής θρησκείας, τής πολιτικής κ.λπ.), που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανεκτικότητας, φανατισμό και στενότητα πνεύματος. — **σεκταριστής** (ο), **σεκταρίστρια** (η), **σεκταριστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sectarisme. Βλ. κ. *σέκτα*].

σέλα (η) {σελών} **1.** κάθισμα προσαρμοσμένο στη ράχη αλόγου, στο οποίο κάθεται ο αναβάτης ΣΥΝ. (λόγ.) εφίππιο **2.** (γενικότ.) κάθισμα ποδηλάτου ή μοτοσυκλέτας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σέλ(λ)α* < λατ. sella < *sed-la < ρ. sedēre «κάθομαι»].

σελαγίζω ρ. αμετβ. {σελάγισα} ακτινοβολώ, φεγγοβολώ. — **σελάγισμα** (το) [μτγν.] κ. **σελαγισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σελαγίζω* / αρχ. *σελαγῶ (-έω)* < αρχ. *σέλας* (βλ.λ.), με παρέκταση *-αγ-*].

σελάδικο (το) το σελοποιείο (βλ.λ.).

σελάς (ο) {σελάδες} ο σελοποιός (βλ.λ.).

σέλας (το) {σέλαος | χωρ. πληθ.} **1.** η έντονη λάμψη, η φεγγοβολή **2.** ΑΣΤΡΟΝ. φωτεινό φαινόμενο, ορατό κυρ. στις βόρειες ή στις νότιες πολικές περιοχές τής Γης, που εμφανίζεται με διαφορετικά χρώματα και οφείλεται στην είσοδο φορτισμένων σωματιδίων, που προέρχονται από τον Ήλιο, στα ανώτερα στρώματα τής ατμόσφαιρας: *βόρειο / νότιο πολικό ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., αρχαϊκού σχηματισμού σε *-ας*, αγν. ετύμου, κυρ. λόγω τού αρχικού *σ-*. Αμφίβολη από φωνολογικής πλευράς παραμένει η σύνδεση με αβεστ. xvarənah- «η λάμψη τής δόξας», σανσκρ. svàrnara, πιθ. «η λάμψη τού φωτός», ενώ αδύνατη φαίνεται η συσχέτιση με το αρχ. *εἵλη* «η θερμότητα τού ηλίου», καθώς δεν ερμηνεύει επαρκώς τη διατήρηση τού *σ-* στον τ. *σέλας* και τη μη μετατροπή του σε δασύ φθόγγο].

σελασφόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που εκπέμπει φως ΣΥΝ. φεγγοβόλος, λαμπρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σέλας* + *-φόρος* < *φέρω*].

σελάχι[1] κ. **σαλάχι** (το) {σελαχ-ιού | -ιών} ψάρι με πεπιεσμένο στη ράχη και την κοιλιά σώμα, πλακοειδή λέπια, μεγάλη ουρά σαν μαστίγιο (που έχει μερικές φορές δηλητηριώδες αγκάθι), το οποίο κολυμπά γρήγορα και συνήθ. κινείται σε αμμώδεις και λασπώδεις βυθούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σελάχιον*, υποκ. τού *σέλαχος*, εκφραστ. σχηματισμός σε *-χος* (πβ. *τέμα-χος*, *τάρι-χος*), που προέρχεται από τη λ. *σέλας* (βλ.λ.), άποψη την οποία υποστήριζαν και οι αρχαίοι συγγραφείς, με την έννοια ότι ορισμένα από τα ψάρια τής κατηγορίας αυτής εκπέμπουν φωσφορίζουσα ακτινοβολία].

σελάχι[2] κ. **σιλάχι** (το) {σελαχ-ιού | -ιών} η δερμάτινη ζώνη στην οποία τοποθετούσαν τα όπλα τους οι φουστανελοφόροι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. silah «όπλο»].

σελαχοειδής, -ής, -ές {σελαχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με το σελάχι[1]. Επίσης **σελαχώδης,** -ης, -ες [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Σ.Ε.Λ.Ε. (ο) Σύλλογος Εγκεκριμένων Λογιστών Ελλάδος.

σελέμης (ο) {σελέμηδες}, **σελέμισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που ζει σε βάρος των άλλων, κοινωνικό παράσιτο ΣΥΝ. τζαμπατζής, χαραμοφάγης. — **σελέμικος,** -η, -ο, **σελεμιάζω** ρ., **σελέμικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. selem].

Σ.Ε.Λ.Ε.Τ.Ε. (η) Σχολή Εκπαιδευτικών Λειτουργών Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης.

Σελεύκεια (η) {-ας κ. -είας} ονομασία δώδεκα αρχαίων πόλεων που έκτισε ο Σέλευκος Α΄ (*ο Νικάτωρ*, βασιλιάς τής Συρίας, 4ος-3ος αι. π.Χ.), με γνωστότερη την πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας στη Μεσόγειο Θάλασσα, η οποία τη βυζαντινή εποχή υπήρξε πρωτεύουσα ομώνυμου θέματος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπων., από το όν. τού (εκ των διαδόχων τού Μ. Αλεξάνδρου) *Σελεύκου Α΄ τού Νικάτορος* («νικητή»)].

Σέλευκος (ο) {-ου κ. -εύκου} **1.** όνομα αρχαίων βασιλέων τής Συρίας: *~ Δ΄ ο Φιλοπάτωρ* **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., < *σε-* (< *διε-*, θεσσαλ. τ. τού *διά* < **δjα*) + *λευκός*, με τη σημ. «ολόλευκος» (πβ. επίθ. *ζά-λευκος*)].

σεληναίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) ο σεληνιακός (βλ.λ.).

σεληνάκατος (η) {σεληνακάτ-ου | -ων, -ους} το τμήμα διαστημοπλοίου το οποίο είναι κατάλληλα σχεδιασμένο για προσσελήνωση.
[ΕΤΥΜ. < *σελήνη* + *άκατος* (βλ.λ.), απόδ. τού αγγλ. lunar module].

Σελήνη (η) {χωρ. πληθ.} ο φυσικός δορυφόρος τής Γης, που περιστρέφεται από τα δυτικά προς τα ανατολικά: *ο δίσκος τής ~* || *«Από τη Γη στη ~»* (τίτλος βιβλίου τού Ιουλίου Βερν) || *η κατάκτηση τής ~* || *έκλειψη Σελήνης* || *η σκοτεινή πλευρά τής ~* (η πλευρά που δεν είναι ορατή από τη Γη)· ΦΡ. (α) ***φάσεις τής Σελήνης*** οι μεταβολές τής όψεως τού φωτιζόμενου τμήματος τής Σελήνης (β) ΑΣΤΡΟΝ. ***νέα Σελήνη*** φάση κατά την οποία η Σελήνη βρίσκεται ανάμεσα στον Ήλιο και τη Γη και στρέφει προς αυτήν τη σκοτεινή της όψη (γ) ΑΣΤΡΟΝ. ***Σελήνη Αμητού*** βλ. λ. *αμητός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σελήνη* / *σελάνα* (δωρ.) < **σελάσ-ά* < *σέλας* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-nā (πβ. λατ. luna «σελήνη» < lux «φως»). Η λ. *σελήνη* αντικατέστησε το αρχαϊκό ουσ. *μήνη* (< *μήν, μηνός* «μήνας»), πράγμα που οφείλεται στη σύνδεση τής σελήνης με υπερφυσικά φαινόμενα θρησκευτικού χαρακτήρα (πβ. νεοελλ. *φεγγάρι* < *φέγγω*). Στις λατινογενείς γλώσσες η λ. που χρησιμοποιείται για τη σελήνη είναι συνήθ. θηλυκού γένους, αντιτιθέμενη έτσι προς την αντίστοιχη λ. για τον ήλιο (λ.χ. ισπ. el sol – la luna)].

σεληνιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {σεληνιάσ-τηκα, -μένος} παθαίνω κρίση επιληψίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

σεληνιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη Σελήνη: *~ φως*· ΦΡ. (α) ***σεληνιακός μήνας*** το χρονικό διάστημα που απαιτείται για μια πλήρη περιστροφή τής Σελήνης γύρω από τη Γη (β) ***σεληνιακό τοπίο*** (μτφ.) τόπος ερημωμένος χωρίς ίχνος ζωής: *η περιοχή έχει εγκαταλειφθεί και θυμίζει ~.*

σεληνιασμένος, -η, -ο αυτός που πάσχει από επιληψία.

σεληνιασμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ασθένεια τής επιληψίας (που, σύμφωνα με παλαιότερες αντιλήψεις, οφειλόταν στην επίδραση

τής Σελήνης).
σελήνιο (το) [1847] {σεληνίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αμέταλλο συμπαγές στοιχείο (σύμβολο Se), που μοιάζει με το θείο στις αντιδράσεις του. λαμβάνεται κυρ. ως υποπροϊόν εξευγενισμού τού χαλκού και απαντά σε ποικίλες μορφές (μία από αυτές χρησιμοποιείται ως φωτοαγωγός σε ηλεκτρονικές συσκευές) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **σεληνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. selenium].
σεληνίτης (ο) {σεληνιτών} ποικιλία γύψου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σελήνη*. Η ποικιλία γύψου ονομάστηκε έτσι. επειδή εθεωρείτο ότι αυξανόταν ή έφθινε ανάλογα με τις φάσεις τής Σελήνης].
σεληνογραφία (η) [1799] {σεληνογραφιών} η περιγραφή τής επιφάνειας τής Σελήνης με τη μέθοδο τής γεωγραφίας. — **σεληνογραφικός**, -ή, -ό [1882].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sélénographie].
σεληνογράφος (ο) [1861] ο επιστήμονας που ειδικεύεται στη σεληνογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sélénographe].
σεληνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σεληνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τής Σελήνης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
σεληνοηλιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Σελήνη και τον Ήλιο ταυτόχρονα: ~ *ημερολόγιο / παρατηρήσεις*.
σεληνοκεντρικός, -ή, -ό [1892] αυτός που αναφέρεται στο κέντρο τής Σελήνης· ΦΡ. ***σεληνοκεντρικές συντεταγμένες*** σύστημα συντεταγμένων στο οποίο λαμβάνεται ως αρχή το κέντρο τής Σελήνης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenocentric].
σεληνολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής αστρονομίας που μελετά τη Σελήνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenology].
σεληνολόγος (ο/η) αστρονόμος που μελετά τη Σελήνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenologist].
σεληνοσκόπιο (το) {σεληνοσκοπί-ου | -ων} (παλαιότ.) ειδικό τηλεσκόπιο για την παρακολούθηση τής κίνησης τής Σελήνης στον ουράνιο θόλο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenoscope].
σεληνοτοπογραφία (η) {σεληνοτοπογραφιών} η τοπογραφική περιγραφή τής επιφάνειας τής Σελήνης. — **σεληνοτοπογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenotopography].
σεληνοτροπισμός (ο) σπάνιο φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένα φυτά επηρεάζονται από το σεληνιακό φως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. selenotropism].
σεληνόφως [μτγν.] {σεληνόφωτος | χωρ. πληθ.} κ. **σεληνόφωτο** (το) το φως τής Σελήνης: *βαρκάδα υπό το ~* || *«Η σονάτα τού σεληνόφωτος»* (Γ. Ρίτσος).
σεληνοφώτιστος, -η, -ο [1866] αυτός που φωτίζεται από τη Σελήνη ΣΥΝ. φεγγαρόφωτος, φεγγαρόλουστος.
σεληνόφωτος, -η, -ο (λογοτ.) σεληνοφώτιστος.
σελίδα (η) **1.** καθεμιά από τις δύο όψεις ενός φύλλου χαρτιού, πάνω στην οποία γράφει ή τυπώνει κανείς κάτι (κείμενο, σχέδιο, εικόνα): *η ~ ενός βιβλίου / εφημερίδας / περιοδικού* || *το συμβάν ήταν στην πρώτη ~ όλων των εφημερίδων* || *το διάβασα αναλυτικά στις μέσα ~* || *στην τελευταία ~ τής εφημερίδας υπάρχει ένα χιουμοριστικό κείμενο*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***αλλάζω / γυρίζω σελίδα*** μεταβάλλω τη συμπεριφορά μου, τη στάση μου ή μια κατάσταση: *είναι καιρός να γυρίσουμε σελίδα και να ανοιχτούμε στον σύγχρονο κόσμο* (β) ***ανοίγω νέα σελίδα*** ανοίγω νέους δρόμους: *η άρση τού εμπάργκο ανοίγει νέα σελίδα στις σχέσεις των δύο χωρών* || *μια ανακάλυψη που ανοίγει νέα σελίδα στη γενετική* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. απομίμηση πραγματικής σελίδας (σημ. 1) στην οθόνη Η/Υ· ιδεατή επιφάνεια με καθορισμένα μέτρα (ύψος, πλάτος), στο εσωτερικό τής οποίας γράφει κανείς πληκτρολογώντας κείμενο, σχεδιάζει, περνά εικόνες κ.λπ.: *ρύθμιση σελίδας* || *προδιαγραφές σελίδας*· ΦΡ. (α) ***πρότυπη σελίδα*** η καθορισμένων διαστάσεων και προδιαγραφών σελίδα, που λειτουργεί ως υπόδειγμα για το σύνολο των σελίδων που θα γραφούν (β) ***αντικριστές σελίδες*** δύο σελίδες, η μία απέναντι στην άλλη στην οθόνη Η/Υ, που φαίνονται σαν τις απέναντι σελίδες ανοιχτού βιβλίου **3.** (ειδικότ.) (α) κάθε ενότητα χαρακτήρων (ο αριθμός τους είναι δύναμη τού 2), που φυλάσσεται στην περιφερειακή μνήμη ενός Η/Υ και μεταφέρεται από και προς την κεντρική μνήμη ως ενιαίο σύνολο (β) (στο τηλεκείμενο / τελετέξτ) το σύνολο των στοιχείων με συγκεκριμένο περιεχόμενο που εμφανίζονται στην οθόνη: *στις ~ για την τέχνη θα βρείτε τα πάντα για το θέατρο, τις εκθέσεις ζωγραφικής κ.ά.* (γ) (στο Διαδίκτυο) αρχείο που μπορεί να αναπτυχθεί μέσω τού Διαδικτύου από απομακρυσμένο Η/Υ και να εμφανιστεί στην οθόνη τού τοπικού Η/Υ· περιέχει κείμενο, σταθερές ή κινούμενες εικόνες, γραφικά κ.ά. και αποσκοπεί στη συστηματική ενημέρωση των χρηστών για συγκεκριμένο θέμα: *η ~ τού Υπουργείου Παιδείας / μιας ποδοσφαιρικής ομάδας / ενός διάσημου καλλιτέχνη* **4.** ως μέτρο για τον προσδιορισμό τής ταχύτητας με την οποία τυπώνει ένας εκτυπωτής: *ο εκτυπωτής τυπώνει δέκα ~ το λεπτό* **5.** (συνεκδ.) το κείμενο ή το περιεχόμενο τού κειμένου που υπάρχει σε μία όψη (τυπωμένου ή χειρόγραφου) φύλλου χαρτιού ή οθόνης Η/Υ **6.** (α) γεγονός ή χρονική περίοδος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, κυρ. σε φρ. όπως ***μια μελανή / μαύρη σελίδα*** *τής ιστορίας μας* || *δεν είναι η μόνη* ***γκρίζα σελίδα*** *στο κεφάλαιο πώλησης έργων τέχνης* || *άνοιξε* ***λαμπρή σελίδα*** *στο βιβλίο τού αθλητισμού* κ.ά. (β) **σελίδες** (οι) πράξεις και γεγονότα από την ιστορία ή τη ζωή προσώπου, λαού κ.λπ.: *οι αγωνιστές τού '21 έγραψαν σελίδες δόξας* || *σελίδες από την καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα* (γ) αποσπάσματα από το έργο κάποιου: *διάβασε μερικές ~ από τον Ηρόδοτο*. — (υποκ.) **σελιδούλα** κ. **σελιδίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σελίς, -ίδος*, αρχική σημ. «λίθινη δοκός, σειρά λίθινων καθισμάτων» (και μτγν. «στήλη παπύρου, σελίδα»), τεχνικός όρ., που παρουσιάζει επίθημα *-ίς* (πβ. κ. *σαν-ίς, δοκ-ίς*), αβεβ. ετύμου. Η λ. εμφανίζει το ίδιο ριζικό θ. με το αρχ. *σέλμα* «κάθισμα τού κωπηλάτη, θέση», αλλά η σύνδεση με αρχ. γερμ. swelli (> γερμ. Schwelle «κατώφλι, δοκάρι, ύψωμα»). δεν φαίνεται πειστική. Η συσχέτιση αυτών των όρων, που προϋποθέτει τη συνολική υπαγωγή τους σε αρχική, βασική σημ. «δοκάρι τής βάσης, στήριγμα», είναι δυσχερής].
σελιδαρίθμηση (η) [1812] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αρίθμηση *των σελίδων γραπτού κειμένου*· (ειδικότ.) η χειρόγραφη ή αυτόματη τοποθέτηση αριθμού (ή αριθμητικού συμβόλου, λ.χ. σε συνεχή αρίθμηση) σε ευδιάκριτο σημείο σελίδας εντύπου ή ηλεκτρονικής σελίδας (σε Η/Υ, κατά τη σελιδοποίηση). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.
σελιδοδείκτης (ο) [1890] {σελιδοδεικτών} **1.** μακρόστενη ταινία (χάρτινη, υφασμάτινη, πλαστική ή μεταλλική) που τοποθετείται σε σελίδα εντύπου, ώστε να την εντοπίζουμε αμέσως **2.** μικρή αυτοκόλλητη ταινία που επικολλάται στη σελίδα βιβλίου την οποία επιθυμεί να βρει κανείς (και πάνω στην οποία μπορεί να γράψει).
σελιδοθέτης (ο) [1886] {σελιδοθετών} ΤΥΠΟΓΡ. ορθογώνια μεταλλική πλάκα, η οποία χρησιμεύει για την τοποθέτηση και μεταφορά τής στοιχειοθετημένης από μεταλλικά στοιχεία σελίδας ενός εντύπου.
[ΕΤΥΜ. < *σελίδα* + *-θέτης* < αρχ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].
σελιδοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΥΠΟΓΡ. η διαδικασία κατά την οποία μοιράζεται η στοιχειοθετημένη τυπογραφική ύλη σε σελίδες με τον καθορισμό ενός σχήματος σελίδας (πρότυπη σελίδα) στον Η/Υ ή με κοπή και κόλληση τυπωμένων κομματιών στοιχειοθετημένης ύλης πάνω σε ειδική επιφάνεια (χρωμοφάν). — **σελιδοποιητικός**, -ή, -ό, **σελιδοποιητικά** επίρρ.
σελιδοποιώ ρ. μετβ. [1875] {σελιδοποιείς... | σελιδοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΤΥΠΟΓΡ. κάνω τη σελιδοποίηση (στοιχειοθετημένου κειμένου). — **σελιδοποιητής** (ο) κ. **σελιδοποιός** (ο/η) [1888].
-σέλιδος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν τον αριθμό των σελίδων από τις οποίες αποτελείται κάτι: *πολυσέλιδος, εκατοντα-σέλιδος, δι-σέλιδος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *σελίδα*].
σελιδώνω ρ. μετβ. [1856] {σελίδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σελιδοποιώ **2.** αριθμώ κατ' αύξοντα αριθμό τις σελίδες χειρογράφου ή εντύπου. — **σελίδωση** (η) [1782].
σελιλόιντ (το) → σελουλόιντ
σελίνι (το) {σελιν-ιού | -ιών} **1.** νομισματική μονάδα διαφόρων κρατών, λ.χ. τής Αυστρίας ή τής Τανζανίας **2.** παλαιότερη υποδιαίρεση τής αγγλικής λίρας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. scellini, πληθ. τού scellino (αγγλ. shilling) < αρχ. γερμ. scilling < *skildu-lings «μικρή ασπίδα», υποκ. τού scilt «ασπίδα» (> γερμ. Schild)].
σέλινο (το) κηπευτικό φυτό, έντονα αρωματικό και γευστικό, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική για να νοστιμίζει τα φαγητά (σε σαλάτες, σάλτσες, σούπες, ζωμούς κ.α.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σέλινον* (ήδη μυκ. se-ri-no), αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο, όπως συμβαίνει συχνά με φυτά που εμφανίζουν επίθημα *-ινον*, λ.χ. *κύμ-ινον, ρητ-ίνη*].
σελινόρριζα (η) {σελινορριζών} η μεγάλη στρογγυλή ρίζα τού σέλινου: *χοιρινό με ~*.
σέλλα (η) ▸ σέλα
σέλμα (το) {σέλμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) κάθισμα κωπηλάτη ΣΥΝ. πάγκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, βλ. λ. *σελίδα*].
Σ.Ε.Λ.Μ.Ε. (η) Σχολή Επιμορφώσεως Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως.
σελοποιείο (το) το εργαστήρι τού σελοποιού ΣΥΝ. σελάδικο.
σελοποιός (ο) αυτός που κατασκευάζει σέλες αλόγων.
σελοτέιπ (το) {άκλ.} λεπτή πλαστική ταινία με κολλητική ουσία στη μία όψη της, τυλιγμένη σε κύλινδρο, που χρησιμοποιείται για την κόλληση συνήθ. κομματιών χαρτιού μεταξύ τους ή πάνω σε διάφορες επιφάνειες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cellotape, εμπορική ονομασία, < cello-, (βλ. λ. *σελοφάν*) + tape «ταινία»].
σελουλόιντ κ. **σελιλόιντ** (το) {άκλ.} ο κελουλοΐτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. celluloid < cellulose (βλ. λ. *σελοφάν*)].
σελοφάν (το) {άκλ.} η κελοφάνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cellophane (νόθο σύνθ.) < cello- (που αποσπάστηκε από το ουσ. cellulose < λατ. cellula, υποκ. τού cella «θάλαμος, κελλί – κύτταρο») + -phane < *-φανής* < θ. *φαν-* τού ρ. *φαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *έ-φάν-ην*)].
Σ.Ε.Λ.Π.Ε. (η) Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Λιανικής Πωλήσεως Ελλάδος.
Σελτζούκος (ο) ΙΣΤ. μέλος τουρκικού φύλου που κυριάρχησε σε εκτεταμένες περιοχές τής Κ. Ασίας, τής Μέσης Ανατολής και τής Μ. Ασίας από τον 11ο ώς τον 13ο αι.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Τούρκου ηγεμόνα Selçuk, ο οποίος ίδρυσε τη φερώνυμη δυναστεία].
σελφ-σέρβις (το) {άκλ.} ελλην. *αυτοεξυπηρέτηση*· σε κατάστημα) σύστημα κατά το οποίο ο πελάτης εξυπηρετείται μόνος του, χωρίς τη μεσολάβηση υπαλλήλου (επιλέγει τα είδη που προτιμά, τα παίρνει ο ίδιος από τη θέση όπου είναι τοποθετημένα και πληρώνει στο τέλος στο ταμείο): *το μαγαζί λειτουργεί με ~* || (κ. ως επίθ.) *το εστιατόριο είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. self-service].

σελώνω ρ. μετβ. {σέλω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ σέλα στη ράχη αλόγου: ~ *το άλογο* ΑΝΤ. ξεσελώνω. — **σέλωμα** (το).

σελωτός, -ή, -ό (για άλογο) στού οποίου τη ράχη έχει προσδεθεί σέλα.

Σ.Ε.Μ. (το) Σώμα Εφοδιασμού και Μεταφορών.

Σ.Ε.Μ.Γ. (ο) Σύνδεσμος Ελληνικών Μελετητικών Γραφείων.

Σεμέλη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Θήβας Κάδμου και τής Αρμονίας, την οποία ερωτεύτηκε ο Δίας και απέκτησε μαζί της τον Διόνυσο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θεωνύμιο, θρακο-φρυγικής προέλ., που συνδ. με τη νεοφρυγική φρ. *δεως ζεμελως κε* «στους θεούς τού ουρανού και τής γης» (δηλ. στον Δία και στη Σεμέλη). Προφανώς πρόκειται για χθόνια θεότητα].

σεμέν (το) (παλαιότ. ορθ. *σεμαίν*) {άκλ.} το διακοσμητικό ύφασμα (κεντητό, πλεκτό) που στρώνεται κατά μήκος μακρόστενου συνήθ. τραπεζιού: «*το εμπριμέ σαλόνι θύμιζε Ελλάδα τής δεκαετίας τού '70: ~, μπιμπλό και ψεύτικες τουλίπες*» (εφημ.). — (υποκ.) **σεμε(νε)δάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chemin (de table) < chemin «δρόμος» (επειδή το ύφασμα αυτό διετίθετο στην αγορά των δρόμων) < δημώδ. λατ. caminus, κελτ. λ.].

σεμέν-ντε-φερ (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται μέχρι και με δώδεκα παίκτες, σκοπός τού οποίου είναι να σχηματιστεί με δύο ή τρία χαρτιά αριθμός που να είναι όσο το δυνατόν πιο κοντά στο εννέα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chemin de fer «σιδηρόδρομος», λόγω τού γρήγορου ρυθμού που έχει το συγκεκριμένο είδος χαρτοπαιγνίου].

σεμίδαλις (η) {σεμιδάλεως | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το σιμιγδάλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σεμίδαλις*, -*εως*, ανατολ. δάνειο, που συνδ. πιθ. με ακκαδ. samīdu «αλεύρι λεπτό». Παράλληλο δάνειο αποτελεί και το λατ. simila].

σεμινάριο (το) {σεμιναρί-ου | -ων} **1.** (α) κύκλος μαθημάτων με συγκεκριμένο αντικείμενο: *επιμορφωτικά / εκπαιδευτικά ~* || *παρακολούθησε πολλά ~ για τον Σεφέρη* || *~ θεατρικής δημιουργίας* (β) ειδικό πανεπιστημιακό σπουδαστήριο, όπου γίνονται εισηγήσεις, ανακοινώσεις και συζητήσεις σχετικά με πανεπιστημιακά θέματα: *μεταπτυχιακό ~ φωνολογίας* • **2.** ΘΡΗΣΚ. ιερατική σχολή τής Δύσεως για τη μόρφωση τού ενοριακού κλήρου.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Seminar < λατ. seminarium «φυτώριο» < semen, -inis «σπέρμα, γόνος». Η αρχική σημ. τής λ. σε πανεπιστημιακό επίπεδο είναι ότι το *σεμινάριο*, προοριζόμενο για λίγους σπουδαστές και έχοντας ως επίκεντρο την επιστημονική έρευνα, αποτελεί φυτώριο μελλοντικών ερευνητών].

σεμίνωμα (το) {σεμινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος τού όρχεως, ευαίσθητος στην ακτινοβολία και τη χημειοθεραπεία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. seminoma < λατ. semen, -inis «σπέρμα, γόνος»].

Σεμίραμις (η) {Σεμιράμιδος} **1.** αρχαία βασίλισσα τής Ασσυρίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σεμίραμη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < ασσυρ. Sammuramat «αυτή που αγαπά τα περιστέρια»].

σεμνοπρεπής, -ής, -ές {μτγν.} {σεμνοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· σεμνοπρεπέστ-ερος, -ατος} σεμνός στην εξωτερική εμφάνιση και τη συμπεριφορά ΣΥΝ. ευπρεπής, κόσμιος ΑΝΤ. άσεμνος, απρεπής. — **σεμνοπρεπώς** επίρρ. [μτγν.], **σεμνοπρέπεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σεμνός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον χαρακτηρίζει η απουσία υπερβολής, εκζήτησης ή επιτήδευσης, που διακρίνεται για την ευπρέπεια και τη σοβαρότητά του: *~ όψη / ντύσιμο* ΣΥΝ. κόσμιος, ευπρεπής ΑΝΤ. άσεμνος, απρεπής **2.** αυτός που σέβεται τους ηθικούς κανόνες και τον διακρίνει η συστολή· ντροπαλός: *~ κοπέλα* ΣΥΝ. συνεσταλμένος, αιδήμων ΑΝΤ. αναιδής, θρασύς, ξεδιάντροπος **3.** μετριόφρων: *~ άνθρωπος / επιστήμονας* ΑΝΤ. επηρμένος, αλαζόνας. — **σεμν-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σεβαστός, ιερός» (για θεούς και ανθρώπους), < **σεβ-νός* < θ. *σεβ-* τού ουσ. *σέβας* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν. Ήδη στον Ευριπίδη το παράγ. *σεμνότης* έχει τη σημ. «συστολή, ντροπαλότητα», όταν αφορά σε κορίτσια].

σεμνότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η συνεσταλμένη συμπεριφορά που πηγάζει από τον σεβασμό των ηθικών κανόνων: *την διακρίνει ~ και ήθος* **2.** η μετριοφροσύνη, η απουσία υπεροψίας: *παρ' όλη την περιουσία και τη δύναμή του, συμπεριφέρεται με ~* **3.** η απουσία υπερβολής, η σοβαρότητα και η ευπρέπεια: *το γούστο και η ~ τού ντυσίματός της είναι ενδεικτικά τού χαρακτήρα της*.

σεμνοτυφία (η) {σεμνοτυφιών} **1.** η επιφανειακή σεμνότητα, το να δείχνει κανείς ότι έχει ηθικές αναστολές, ότι ντρέπεται για κάτι, χωρίς αυτό να συμβαίνει πραγματικά (συνήθ. για λόγους κοινωνικής αποδοχής ή συμβατικότητας, επειδή φοβάται μήπως δεν θεωρηθεί σεμνός ή ηθικός από τους άλλους) (πβ. λ. *σεμνός*) **2.** (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από κατ' επίφαση σεμνότητα: *ας αφήσουμε τις ~· δεν μας βλέπει κανείς*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σεμνός* + *-τυφία* < *τύφος* (βλ.λ.), με τη σημ. «προσποίηση, ψευδαίσθηση»].

σεμνότυφος, -η, -ο [1864] αυτός που τον διακρίνει η σεμνοτυφία. — **σεμνότυφα** επίρρ.

σεμνύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. (+για) {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) υπερηφανεύομαι, καυχώμαι, καμαρώνω: *~ για τους πολιτικούς αγώνες μου / για τις αξίες μου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εξυψώνω, μεγαλύνω», < *σεμνός* (βλ.λ.)].

σέμνωμα (το) {σεμνώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό για το οποίο σεμνύνεται κανείς, το καύχημα: *αποτελεί το ~ τής ιδιαίτερης πατρίδας του*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σεμνῶ (-όω)* < *σεμνός*].

σέμπλιτσε επίρρ. ελλην. *απλά*· ΜΟΥΣ. ως εκφραστική ένδειξη: απλά, χωρίς ιδιαίτερη εκφραστική ένταση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. semplice < λατ. simplex, -icis «απλός»].

σέμπρε επίρρ. ελλην. *πάντα, διαρκώς*· ΜΟΥΣ. ένδειξη που συνοδεύει άλλη ένδειξη, υποδεικνύοντας ότι (η δεύτερη) εξακολουθεί να ισχύει για μεγάλο τμήμα τής παρτιτούρας, λ.χ. σέμπρε φόρτε: διαρκώς δυνατά, σέμπρε ατσελεράντο: εξακολουθεί να επιταχύνεται το τέμπο κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sempre < λατ. semper].

σεμπρικός, -ή, -ό (λαϊκ.) (για κτήματα) αυτός που έχει παραχωρηθεί σε σέμπρο για αγροτική εκμετάλλευση ΣΥΝ. επίμορτος.

σέμπρος (ο) (λαϊκ.) αυτός που καλλιεργεί ξένα κτήματα και μοιράζεται τα προϊόντα με τον ιδιοκτήτη, ο επίμορτος καλλιεργητής: *πολλοί αγρότες έχουν εγκατασταθεί στα μεγάλα αστικά κέντρα και έχουν σέμπρους για τα κτήματά τους στο χωριό* ΣΥΝ. κολλήγας.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. sebrü].

Σ.Ε.Μ.Σ. (η) Συντονιστική Επιτροπή Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Σ.Ε.Ν. (το) Σώμα Ελλήνων Ναυτοπροσκόπων.

σενάζι (το) {σεναζ-ιού | -ιών} κατασκευή από οπλισμένο σκυρόδεμα με μορφή δοκού σε φέροντες συνήθ. τοίχους οικοδομικών κατασκευών, με σκοπό την αντισεισμική τους θωράκιση και την αποφυγή διαγώνιων ρηγματώσεων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chaînage < chaîne «αλυσίδα, ακολουθία» (< λατ. catena)].

σενάριο (το) {σεναρί-ου | -ων} **1.** η γραπτή και λεπτομερής περιγραφή τής δράσης κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου: *πετυχημένο / καλογραμμένο / χιλιοπαιγμένο / ανόητο ~* || *οι ηθοποιοί ξέφευγαν κάπως από το ~* || *το ~ βασίζεται σε ένα πολύ γνωστό μυθιστόρημα*· ΦΡ. ***ραδιοφωνικό σενάριο*** η ραδιοφωνική προσαρμογή υποθέσεως κινηματογραφικού, τηλεοπτικού κ.λπ. έργου **2.** η ενδεχόμενη τροπή μιας κατάστασης, η προβλεπόμενη (από κάποιον) εξέλιξη των πραγμάτων: «*σύμφωνα με αποκαλυπτικά ~ τού καθηγητή Χάντιγκτον, ο 21ος αι. θα χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις πολιτισμών*» (εφημ.) || *τον τελευταίο καιρό ακούγονται πολλά ~ περί ανασχηματισμού τής κυβέρνησης* || «*τα ~ που γράφονται αυτές τις μέρες στις γερμανικές εφημερίδες...*» (εφημ.). — (υποκ.) **σεναριάκι** (το), **σεναριακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. scenario < λατ. scēnārium, υποκ. τού scēna < αρχ. *σκηνή*].

σεναριογράφος (ο/η) πρόσωπο που γράφει σενάρια. — **σεναριογραφία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

σεναριολογία (η) {σεναριολογιών} η κυκλοφορία διαφόρων σεναρίων, υποθετικών ή πιθανών εξελίξεων γύρω από ένα θέμα (συνήθ. πολιτικό): *ο πρωθυπουργός με τις σαφείς δηλώσεις του έθεσε τέρμα στη ~ περί πρόωρων εκλογών*.

Σενεγάλη (η) (γαλλ. République du Sénégal = Δημοκρατία τής Σενεγάλης) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Ντακάρ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. — **Σενεγαλέζος** (ο), **Σενεγαλέζα** (η), **σενεγαλέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Sénégal, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει τη χώρα και τού οποίου η ονομασία στην τοπική γλώσσα σημαίνει «πλωτός»].

Σενεγάλης (ο) ποταμός τής Δ. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό και αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ τής Μαυριτανίας και τής Σενεγάλης.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Σενεγάλη*].

σενιάρω ρ. μετβ. {σένιαρα κ. σενιάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** περιποιούμαι, κάνω (κάποιον/κάτι) ευπαρουσίαστο, ωραίο και κομψό: *έπλυνε το αυτοκίνητο, το γυάλισε, το σενιάρισε κι έγινε πρώτο!* **2.** (μεσοπαθ. **σενιάρομαι** κ. **σενιαρίζομαι**) καλλωπίζομαι, περιποιούμαι τον εαυτό μου, στολίζομαι: *πήγαινε να σενιαριστείς λιγάκι για τον χορό* **3.** (η μτχ. **σενιαρισμένος**, -η, -ο) στολισμένος, περιποιημένος.
[ΕΤΥΜ. < *σινιάρω* < ιταλ. signare (βλ. λ. *σινιέ*)].

σενιόρ (ο) {άκλ.}, **σενιόρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κύριος / κυρία (πβ. λ. *σινιόρ*).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. señor (βλ. λ. *σινιόρ*)].

σένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) **1.** περιποιημένος, φροντισμένος, καλλωπισμένος: *ντύθηκε, στολίστηκε και μας ήρθε ~* **2.** πολύ ωραίος στην εμφάνιση: *- Πώς σου φαίνεται το καινούργιο μου αμάξι; -Σένιο!* — **σένια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σενιάρω*, υποχωρητ.].

σενσουαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η αισθησιαρχία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sensualisme < sensuel < λατ. sēnsuālis < sensus, -us «αίσθηση, νόημα»].

σεντ (το) {άκλ.} το ένα εκατοστό τού δολαρίου των Η.Π.Α., τού Καναδά και τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cent, συγκεκομμ. τ. τού λατ. centesimus «εκατοστός» < centum «εκατό»].

σεντάν (το) {άκλ.} τύπος μεγάλου κλειστού επιβατικού αυτοκινήτου για τέσσερα ώς επτά άτομα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sedan, αγν. ετύμου].

σέντερ (ο) ΑΘΛ. ο παίκτης που παίζει στο κέντρο (τού γηπέδου ή τής επιθετικής διάταξης τής ομάδας).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. centre < λατ. centrum < αρχ. *κέντρον*].

σέντερ-μπακ (ο) {άκλ.} ελλην. *κεντρικός αμυντικός* ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ο παίκτης που παίζει στο κέντρο τής άμυνας μιας ομάδας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. centre back].

σέντερ-φορ (ο) {άκλ.} ελλην. *κεντρικός επιθετικός* ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) παίκτης που έχει στο παιχνίδι τη θέση τού κεντρικού επιθετικού, που συνήθ. κινείται στον χώρο τού κέντρου τής αντίπαλης άμυνας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. centre for(ward)].

σεντέφι κ. **σιντέφι** (το) {σεντεφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-λογοτ.) ο μάργαρος (βλ.λ.) ΣΥΝ. φίλντισι. — **σεντεφένιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sedef].

σεντόνι (το) {σεντον-ιού | -ιών} **1.** τετράπλευρο ύφασμα μεγάλων διαστάσεων, λευκό ή χρωματιστό, που χρησιμοποιείται ως σκέπασμα στο κρεβάτι, συνήθ. κάτω από την κουβέρτα: ~ *σατέν / μονό / διπλό / υπέρδιπλο / βαμβακερό / υφαντό / κεντητό / εμπριμέ / με λάστιχο στις άκρες* || *σετ σεντονιών* (πανωσέντονο / κατωσέντονο, με δύο μαξιλαροθήκες με ενιαίο σχέδιο και συνδυασμένους χρωματισμούς) || *στρώνω το* ~ || *αλλάζω / βάζω καθαρά* ~ || *μου φεύγουν / γλιστρούν τα σεντόνια* (ξεσκεπάζομαι στον ύπνο) **2.** (συνεκδ.) το στρωμένο με σεντόνια κρεβάτι: *ξάπλωσε στα ~ της* || *στριφογύριζε στα* ~ **3.** (μτφ.) (α) εκτεταμένο και ανιαρό δημοσιογραφικό άρθρο ή σχόλιο (β) πολύ μακρύ χαρτί με τυπωμένο κείμενο, που τυλίγεται και συνήθ. προορίζεται για τυπογραφική διόρθωση (γ) μεγάλη πρόταση χωρίς σημεία στίξεως. - (υποκ.) **σεντονάκι** (το), (μεγεθ.) **σεντονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σινδόνιον*, υποκ. τού αρχ. *σινδών, -όνος (ή)*. σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. sādin, ακκαδ. saddinu / sattinu. Το λατ. sindon (> μεσν. λατ. sendalum > ιταλ. zendale) είναι δάνειο από την Ελληνική].

σεντονιάζω ρ. μετβ. {σεντόνιασ-α, -μένος} ντύνω (κάτι) με σεντόνι: ~ *το πάπλωμα* ΣΥΝ. καπλαντίζω. - **σεντόνιασμα** (το).

σεντονόπανο (το) ύφασμα κατάλληλο να χρησιμοποιηθεί ως σεντόνι.

σεντούκι (το) {σεντουκ-ιού | -ιών} ξύλινο κιβώτιο, μέσα στο οποίο φυλάσσονται κυρ. ρούχα ΣΥΝ. κασέλα, μπαούλο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. sanduk].

σέντρα (η) {δύσχρ. σεντρών} **1.** (στο ποδόσφαιρο) το χτύπημα τής μπάλας με τέτοιον τρόπο, ώστε να πάρει ύψος και να κατευθυνθεί προς το κέντρο τής αντίπαλης άμυνας (μπροστά από το τέρμα): *κάνω / βγάζω* ~ || ~ *ακριβείας* (που κατευθύνεται ακριβώς εκεί όπου βρίσκεται ο συμπαίκτης) || ~ *ψηλοκρεμαστή* (που παίρνει πολύ ύψος και πέφτει προς το κέντρο) / *χαμηλή* || *σέντρα σουτ* (δυνατή μπαλιά από τα πλάγια συνήθ. τού γηπέδου, που παίρνει ύψος και κατευθύνεται προς το τέρμα) || *οι Άγγλοι ποδοσφαιριστές συνηθίζουν να παίζουν με σέντρες* **2.** (α) το κέντρο τού γηπέδου: *το παιχνίδι παίζεται στη* ~ (β) λευκό σημάδι στο κέντρο τού γηπέδου, όπου στήνεται η μπάλα στην αρχή κάθε ημιχρόνου ή μετά από κάθε γκολ: *η μπάλα τοποθετείται στη* ~ (γ) (συνεκδ.) η πάσα που δίνει παίκτης προς συμπαίκτη του στο παραπάνω σημείο τού γηπέδου, ώστε να αρχίσει ή να ξαναξεκινήσει ο αγώνας: *αμέσως μετά τη ~ ο παίκτης τραυματίστηκε* || *γίνεται η ~ από τους δύο ποδοσφαιριστές* ΣΥΝ. εναρκτήριο λάκτισμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. centre «κέντρο» (βλ. κ. *σέντερ*)].

σεντράρω ρ. αμετβ. {σέντραρα κ. σεντράρισα} (στο ποδόσφαιρο) κάνω σέντρα (σημ.1). — **σεντράρισμα** (το).

σέντσι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) το σεντ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cents, πληθ. τού cent (βλ. κ. *σεντ*)].

σεξ (το) {άκλ.} η ερωτική πράξη: *κάνω* ~ || *ασφαλές* ~ (με προφυλάξεις) || *τα πάντα γύρω από το* ~ || *φυσικό / πληρωμένο / τηλεφωνικό* (συνομιλία με σεξουαλικό περιεχόμενο) / *στοματικό / πρωκτικό* ~ ΣΥΝ. συνουσία, γενετήσια πράξη· ΦΡ. **σύμβολο τού σεξ** πρόσωπο που θεωρείται (ανάλογα με την εποχή) πρότυπο τού φύλου του στην ομορφιά, τη γοητεία και την έλξη που ασκεί στο άλλο φύλο: *η Μπριζίτ Μπαρντό υπήρξε για τρεις δεκαετίες* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sexe / αγγλ. sex < λατ. sexus «φύλο»].

σεξαπίλ κ. **σεξ-απίλ** (το) {άκλ.} η ερωτική γοητεία που ασκεί κανείς στο άλλο φύλο: *μια ηθοποιός που οφείλει την επιτυχία της στο ~ της.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sex appeal «έλξη τού φύλου»].

σέξι επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που προκαλεί ερωτική έλξη: ~ *εμφάνιση / γυναίκα / χείλια* **2.** (ειδικότ. για ρούχα) αυτός που αποκαλύπτει αρκετά σημεία τού σώματος ή τονίζει τη γραμμή του, που εξάπτει ή που θεωρείται ότι διεγείρει την ερωτική επιθυμία: ~ *εσώρουχα / φόρεμα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sexy < sex (βλ. κ. *σεξ*)].

σεξισμός (ο) η συμπεριφορά που βασίζεται στην πεποίθηση ότι ένα από τα δύο φύλα είναι κατώτερο από το άλλο· (ειδικότ.) η υποτιμητική μεταχείριση γυναικών από άνδρες (πβ. *ανδρικός σοβινισμός*, λ. *σοβινισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexism].

σεξιστής (ο), **σεξίστρια** (η) {σεξιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από σεξισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexist].

σεξιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σεξισμό ή τον σεξιστή: ~ *συμπεριφορά / διαφήμιση / αστείο / αντιλήψεις* || *η αντίληψη που θέλει τις γυναίκες στην κουζίνα, θεωρείται σεξιστική* || ~ *γλώσσα* (που περιέχει εκφράσεις ή λέξεις με μειωτικό περιεχόμενο για τις γυναίκες ή αναπαράγει τα κοινωνικά στερεότυπα γι' αυτές). — **σεξιστικά** επίρρ.

σεξο- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με το σεξ: *σεξο-ταινία, σεξο-περιοδικό, σεξο-κωμωδία.*

σεξοβόμβα (η) {σπάν. σεξοβομβών} γυναίκα (συνήθ. σταρ τού κινηματογράφου ή τού θεάματος γενικά) που θεωρείται σύμβολο τού σεξ και έχει πραγματοποιήσει τολμηρές εμφανίσεις σε ταινίες, περιοδικά κ.λπ.

σεξοδιαστροφικός, -ή, -ό (εκφραστ.-σκωπτ.) αυτός που σχετίζεται με σεξουαλικές διαστροφές: ~ *σενάριο / ταινία* ΣΥΝ. πορνικός, πορνό.

σεξοθεραπεία (η) {σεξοθεραπειών} η θεραπεία σεξουαλικών προβλημάτων που έχουν συνήθ. ψυχολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sex therapy].

σεξοκωμωδία (η) {σεξοκωμωδιών} κινηματογραφική κωμωδία που αναφέρεται στις ερωτικές σχέσεις και που συνήθ. περιέχει αρκετές τολμηρές σκηνές (κυρ. γυμνού).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sex comedy].

σεξολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη τής σεξουαλικής ζωής και των προβλημάτων της.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexology (νόθο σύνθ.)].

σεξολόγος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στη σεξολογία. — **σεξολογικός**, -ή, -ό, **σεξολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexologist (νόθο σύνθ.)].

σεξομανής, -ής, -ές {σεξομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μανία με το σεξ, που η σκέψη του είναι συνεχώς στραμμένη στο σεξ ΣΥΝ. ερωτομανής, (για άνδρες) ερωτύλος, γυναικομανής, (για γυναίκες) μητρομανής, νυμφομανής. — **σεξομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *σεξ* + *-μανής* < θ. *μαν-* τού ρ. *μαίνομαι* (πβ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

σεξουάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) πρόσωπο που προκαλεί έντονη σεξουαλική έλξη ΣΥΝ. αισθησιακός.

σεξουαλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το σεξ (βλ.λ.), με τα γεννητικά όργανα ή με την ερωτική συμπεριφορά γενικότερα: ~ *πράξη / υγεία / ανικανότητα / διαπαιδαγώγηση / επιθυμία / συμπεριφορά / διαστροφή / σχέσεις / ήθη / ζωή / επαφή / υπονοούμενο / διαταραχή / δυσλειτουργία / δραστηριότητα / σκάνδαλο / προβλήματα / αποκλίσεις* || ~ *ορμόνες* ΣΥΝ. γενετήσιος, αφροδίσιος· ΦΡ. (α) ***σεξουαλική αγωγή*** σχολικό μάθημα που αποσκοπεί στην εξοικείωση των μαθητών με τα χαρακτηριστικά τού φύλου τους και τη σταδιακή εισαγωγή τους στα θέματα τής ερωτικής ζωής και τής αναπαραγωγής (β) ***σεξουαλική παρενόχληση*** η συνήθ. πιεστική και ενοχλητική συμπεριφορά σεξουαλικού περιεχομένου (με σχόλια, προτάσεις ή χειρονομίες) προς κάποιον, κυρ. όταν το πρόσωπο αυτό δεν είναι διατεθειμένο να ανταποκριθεί, π.χ. ενός διευθυντή που πιέζει τη γραμματέα του να ενδώσει στις ερωτικές του επιθυμίες (γ) ***σεξουαλική επανάσταση*** (όρος τής δεκαετίας τού '70) η απελευθέρωση τής σεξουαλικής συμπεριφοράς και τής ηθικής κατά τη δεκαετία τού '60 **2.** (για πρόσ.) λάγνος, ερωτιάρης: *είναι πολύ ~ γυναίκα* ΣΥΝ. αισθησιακός. — **σεξουαλικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexual < μτγν. λατ. sexuālis < λατ. sexus «φύλο». Οι φρ. *σεξουαλική παρενόχληση* και *σεξουαλική επανάσταση* αποδίδουν τις αντίστοιχες αγγλ. φρ. sexual harassment και sexual revolution].

σεξουαλικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το γενετήσιο ένστικτο, η ερωτική διάθεση και η εκδήλωσή της μέσα από συγκεκριμένη συμπεριφορά: *άτομο με έντονη* ~ || *η ιστορία τής ανθρώπινης* ~. Επίσης **σεξουαλισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sexuality].

σεξουλιάρης (ο) {σεξουλιάρηδες}, **σεξουλιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που ασχολείται συνεχώς με το σεξ. — **σεξουλιάρικος**, -η, -ο.

σεξπιρικός, -ή, -ό ‣ σαιξπηρικός

σεξπιριστής (ο) ‣ σαιξπηριστής

σεξ-σόπ (το) {άκλ.} κατάστημα που πουλά είδη τα οποία σχετίζονται με το σεξ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sex shop].

σεξτέτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** μουσικό σύνολο, που αποτελείται από έξι εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για έξι όργανα ή έξι φωνές (ενδεχομένως, με συνοδεία ορχήστρας): *το ~ από την όπερα Λουτσία ντι Λαμερμούρ, τού Ντονιτσέτι.*
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Sextett < ιταλ. sestetto < sesto «έκτος» < λατ. sextus (< sex «έξι»)].

Σ.Ε.Ο. (το) **1.** Συμβούλιο Επιλογής Οπλιτών **2.** Σώμα Ελληνίδων Οδηγών.

Σ.Ε.Π. **1.** (το) Σώμα Ελλήνων Προσκόπων **2.** (ο) Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός.

σέπαλο (το) {σεπάλ-ου | -ων} ΒΟΤ. καθένα από τα φύλλα που σχηματίζουν τον κάλυκα τού άνθους (πβ. λ. *πέταλο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sépale, από συμφυρμό των λ. *σκέπη* και *(πέτ)αλο*].

σεπαλοειδής, -ής, -ές {σεπαλοειδ-ούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που μοιάζει με σέπαλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σεπαρέ (το) {άκλ.} ελλην. *ιδιαίτερο*· ξεχωριστός χώρος σε εστιατόριο, κέντρο κ.λπ., διαμορφωμένος έτσι, ώστε να επιτρέπει την απομόνωση των πελατών που τον χρησιμοποιούν από το υπόλοιπο μαγαζί κυρ. για προσωπικές ή επαγγελματικές συναντήσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. séparé, μτχ. τ. τού ρ. séparer «χωρίζω» < λατ. separāre].

σέπια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μελανωπή χρωστική ουσία που προέρχεται από σουπιά ή καλαμάρι και χρησιμοποιείται ως μελάνι σχεδιάσεως και νερομπογιά **2.** (συνεκδ.) ο ζωγραφικός πίνακας που έγινε με το υδρόχρωμα αυτό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. sepia < αρχ. *σηπία* «σουπιά» (βλ. λ. *σουπιά*)].

σέπομαι ρ. ‣ σήπομαι

σεπτεμβριανός, -ή, -ό [1868] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μήνα Σεπτέμβριο **2.** αυτός που συμβαίνει κατά τον μήνα Σεπτέμβριο. Επίσης **σεπτεμβριάτικος**, -η, -ο.

Σεπτέμβριος (ο) {Σεπτεμβρίου} ο ένατος μήνας τού έτους και ο πρώτος τού φθινοπώρου (μαζί με τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο), ο ο-

ποίος έχει 30 ημέρες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας, Οκτώβριος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. September, -bris < septem «επτά», επειδή ήταν ο έβδομος μήνας τού ρωμαϊκού ημερολογίου, το οποίο ξεκινούσε με τον Μάρτιο].

σεπτέτο κ. **σετέτο** (το) ΜΟΥΣ. **1.** σύνολο, που αποτελείται από επτά εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για επτά όργανα ή επτά φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ για τέσσερα έγχορδα και τρία πνευστά τού Μπετόβεν.*
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Septett < ιταλ. settetto < sette «επτά» (< λατ. septem)].

σεπτός, -ή, -ό (λόγ.) άξιος σεβασμού: *τα ~ πάθη τού Χριστού* || *~ σκήνωμα / ιεράρχης* ΣΥΝ. σεβαστός, ιερός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σεβ-τός < *σέβομαι* (βλ.λ.)].

σερ (ο) {άκλ.} **1.** (στην Αγγλία) (α) τίτλος που τίθεται πριν από το όνομα βαρόνου ή ιππότη (β) (συνεκδ.) διακεκριμένο πρόσωπο που φέρει τον παραπάνω τιμητικό τίτλο: *στον περίφημο ηθοποιό Τζων Γκίλγκουντ απονεμήθηκε ο τίτλος τού ~* **2.** (ως απλή προσφώνηση) κύριος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sir < μέσ. αγγλ. sire «πατέρας, κύριος» < δημώδ. λατ. *scior < λατ. senior, συγκρ. βαθμός τού senex «ηλικιωμένος» (πβ. κ. γαλλ. monsieur «κύριος», αρχικώς προσφώνηση «κύριέ μου», < mon + sieur < *seiōrem, αιτ. τού δημώδ. λατ. *seior)].

σέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θερμοκήπιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. serra «θερμοκήπιο – οροσειρά, ζώνη», αρχική σημ. «πριόνι» (από το οδοντωτό σχήμα τής κορυφογραμμής). < λατ. serra «πριόνι», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

Σεράγεβο (το) → Σαράγεβο

σεράι (το) → σαράι

Σεραφείμ (το) (σημ. 1) / (ο) (σημ. 2, 3) {άκλ.} **1.** ΘΡΗΣΚ. καθένα από τα ουράνια πνευματικά όντα (αγγέλους), που εικονίζονται με τρία ζευγάρια πτερύγων (έξι φτερούγες), τα οποία βρίσκονται στην υπηρεσία τού Θεού και ακτινοβολούν τη δόξα Του· κατά την Π.Δ. στέκονται από τη μια και την άλλη πλευρά τού θρόνου Του: *τα ~ και τα Χερουβείμ* **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. śĕrāphīm, πληθ. τού sārāph < ρ. sarāph «καίω, φλέγω»].

σερβάν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) ο μπουφές τής τραπεζαρίας. Επίσης **σερβάντα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. servante «υπηρέτρια» (επειδή αυτό το έπιπλο εξυπηρετεί στο σερβίρισμα) < servir «υπηρετώ» (βλ. κ. *σερβίρω*)].

σερβί (το) {άκλ.} χαρτοπαικτικός όρος που σημαίνει ότι ο παίκτης δεν επιθυμεί να αλλάξει φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. servi «υπηρετηθείς», μτχ. τ. τού ρ. servir «υπηρετώ» (βλ. κ. *σερβίρω*)].

Σερβία (η) (σερβ. Srbija) ένα από τα δύο ομόσπονδα κράτη που απαρτίζουν το κράτος Σερβία και Μαυροβούνιο, με πρωτεύουσα το Βελιγράδι. — **Σέρβος** (ο), **Σέρβα** (η), **σερβικός, -ή, -ό** [1889] κ. (καθημ.) **σέρβικος, -η, -ο, Σερβικά** κ. (καθημ.) **Σέρβικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Σέρβος* < σερβοκρ. Srb, αβεβ. ετύμου, ίσως από καυκασιανή λ. ser «άνδρας, άνθρωπος»].

Σερβία και Μαυροβούνιο (η) (σερβ. Srbija i Crna Gora) ομοσπονδιακό κράτος των Βαλκανίων που αποτελείται από τη Σερβία και το Μαυροβούνιο (βλ.λ.), με πρωτεύουσα το Βελιγράδι, επίσημη γλώσσα τη Σερβική και νόμισμα το δηνάριο.

σερβιέτα (η) {σερβιετών} λεπτή ταινία από βαμβάκι με ειδική απορροφητική επικάλυψη (συνήθ. και με αυτοκόλλητη ταινία στο κάτω μέρος για να μένει σταθερή στο εσώρουχο), την οποία χρησιμοποιούν οι γυναίκες κατά τις ημέρες τής έμμηνης ρύσης και η οποία διατίθεται στο εμπόριο ως βιομηχανικό προϊόν σε ειδική αεροστεγή και αποστειρωμένη συσκευασία: *~ λεπτή / μακριά / απορροφητική / τσέπης* (σε ατομική θήκη) || *~ με φτερά* (με ειδικές αυτοκόλλητες εξοχές, οι οποίες εφαρμόζουν στο εσώρουχο από κάτω) (πβ. λ. *ταμπόν*). — (υποκ.) **σερβιετούλα** (η) κ. **σερβιετάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. serviette < servir «υπηρετώ» (βλ. κ. *σερβίρω*)].

σερβιετάκι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή και λεπτή σερβιέτα (βλ.λ.).

σερβίρω ρ. μετβ. {σερβίρισ-α (κ. σέρβιρα), -τηκα, -μένος} **1.** βάζω (φαγητό) στα πιάτα: *καθίστε στο τραπέζι, να σας ~* || *σερβιριστείτε μόνοι σας* **2.** προσφέρω (φαγητά ή ποτά): *το γκαρσόνι σέρβιρε σε δίσκο παγωμένα αναψυκτικά* || *το πρωινό σερβίρεται στην τραπεζαρία τού ξενοδοχείου* **3.** (μτφ.) παρουσιάζω ή προσφέρω (κάτι), προσπαθώντας να το κάνω αποδεκτό: *μας σέρβιραν τις ίδιες θεωρίες με διαφορετικό ιδεολογικό μανδύα* ● **4.** ΑΘΛ. (στο βόλεϊ, το τένις και το πινγκ-πόνγκ) ρίχνω την πρώτη μπαλιά, κάνω σερβίς (βλ.λ.). — **σερβίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. servire < λατ. servire «υπηρετώ (ως δούλος)» < servus «δούλος, υπηρέτης»].

σερβίς (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο τένις, το βόλεϊ, το πινγκ-πόνγκ) το πρώτο χτύπημα τής μπάλας προς την περιοχή τού αντιπάλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. service < λατ. servitium «υπηρεσία, δουλεία» < servire «υπηρετώ (ως δούλος)» < servus «δούλος, υπηρέτης»].

σέρβις (το) {άκλ.} **1.** ο έλεγχος τής καλής λειτουργίας σε τακτά χρονικά διαστήματα και η συντήρηση μηχανής ή μηχανισμού: *~ αυτοκινήτου / ανελκυστήρα* || *κάνω ~* || *πάω / δίνω το αυτοκίνητό μου για ~* **2.** η εξυπηρέτηση πελάτη: *«οι τουρίστες εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για την ποιότητα τού ~ των εστιατορίων και των μπαρ των πλοίων»* (εφημ.) || *το άψογο ~ αεροπορικής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. service < γαλλ. service (βλ. κ. *σερβίς*)].

σερβιτόρος (ο), **σερβιτόρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** υπάλληλος εστιατορίου, ζαχαροπλαστείου, καφενείου ή μπαρ, ο οποίος σερβίρει τους πελάτες ΣΥΝ. γκαρσόνι **2.** υπηρέτης οικίας που σερβίρει φαγητά και ποτά κατά τη διάρκεια γεύματος ΣΥΝ. τραπεζοκόμος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. servitore < μτγν. λατ. servitor < λατ. servitus, μτχ. τ. τού ρ. servire «υπηρετώ (ως δούλος)»].

σερβιτσάλι (το) {σερβιτσαλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το όργανο με το οποίο γίνεται το κλύσμα, καθώς και το ίδιο το κλύσμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. serviziale < servizio «υπηρεσία, εξυπηρέτηση» (ευφημ. σχηματισμός), βλ. λ. *σερβίτσιο*].

σερβίτσιο (το) **1.** το σύνολο των επιτραπέζιων σκευών που χρησιμοποιούν οι συνδαιτυμόνες κατά τη διάρκεια γεύματος **2.** (συνεκδ.) σύνολο επιτραπέζιων σκευών για συγκεκριμένη χρήση: *~ τού καφέ / τού τσαγιού / τού φρούτου / τού γλυκού / τού φαγητού* || *πορσελάνινο / καθημερινό ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. servizio < λατ. servitium «υπηρεσία, δουλεία» (βλ. κ. *σερβίς*)].

Σερβοβόσνιος (ο), **Σερβοβόσνια** (η) Σέρβος τής Βοσνίας (βλ.λ.). — **σερβοβοσνιακός, -ή, -ό.**

σερβοβουλγαρικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με τους Σέρβους και τους Βουλγάρους και τις μεταξύ τους σχέσεις: *~ μάχη.*

σερβοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας που χρησιμοποιείται σε συστήματα αυτόματου ελέγχου (σερβομηχανισμούς) για τη διόρθωση σφαλμάτων κατά τη λειτουργία τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. servomoteur, βλ. κ. *σερβόφρενο*].

σερβοκροατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Σέρβους και τους Κροάτες: *~ γλώσσα.*

σερβομηχανισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. αυτόματη συσκευή που περιλαμβάνει σύστημα για την ανίχνευση σφαλμάτων κατά τη λειτουργία μηχανισμού (ανιχνευτής σφαλμάτων) και τη διόρθωσή τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. servomécanisme (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *σερβόφρενο*].

σερβομοτέρ (το) {άκλ.} ο σερβοκινητήρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. servomoteur < servo- (< servir «υπηρετώ, βοηθώ») + moteur «κινητήρας»].

σερβοσύστημα (το) {σερβοσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα που υποστηρίζεται από σερβομηχανισμό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. servosystème (νόθο σύνθ.), βλ. κ. *σερβόφρενο*].

σερβόφρενο (το) μηχανισμός που υποβοηθεί το σύστημα φρένων στα μεγάλα κυρ. αυτοκίνητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. servofrein < servo- (< servir «υπηρετώ, βοηθώ», βλ. λ. *σερβίρω*) + frein «φρένο» (< λατ. frēnum)].

σεργιάνι κ. **σιργιάνι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η βόλτα, ο περίπατος: *το απόγευμα έβγαιναν στο ~* ΣΥΝ. σουλάτσο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. seyran «εκδρομή»].

σεργιανίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σεργιάνισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) πηγαίνω (κάποιον) βόλτα: *με σεργιάνισε στα αξιοθέατα τού νησιού του* ♦ **2.** (αμετβ.) κάνω βόλτα, περίπατο: *σεργιανίζαμε στα σοκάκια τού χωριού.* Επίσης **σεργιανάω.** — **σεργιάνισμα** (το).

Σέργιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Sergius, αγν. ετύμου, πιθ. ετρουσκ. αρχής].

σερενάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ερωτικό τραγούδι που τραγουδιέται τη νύχτα κάτω από το παράθυρο μιας γυναίκας από μικρή ομάδα μουσικών ΣΥΝ. καντάδα **2.** ενόργανο κομμάτι σε πολλά μέρη ή φωνητικό κομμάτι που συνοδεύεται από ένα ή περισσότερα όργανα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. serenata < sereno «αίθριος, γαλήνιος (καιρός)» < λατ. serenus «αίθριος – ξηρός»].

σερέτης (ο) {σερέτηδες} (λαϊκ.) ο δύστροπος, ο ευέξαπτος και εριστικός, ο βαρύς: *«ο Αντώνης ο βαρκάρης ο σερέτης...»* (λαϊκ. τραγ.). — **σερέτισμα** (το), **σερέτικος, -η, -ο, σερέτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şirret].

σερζ (το) {άκλ.} πυκνοϋφασμένο, συνήθ. μάλλινο ύφασμα, που χρησιμοποιείται κυρ. για κοστούμια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. serge < παλ. γαλλ. sarge < δημώδ. λατ. *sarica < λατ. sērica (lāna) «κινεζικό μαλλί», θηλ. τού sēricus «κινεζικός – μεταξωτός» (< μτγν. *σηρικός*, βλ.λ.)].

σερί επίρρ. **1.** στη σειρά, κατά σειρά, συνέχεια χωρίς διακοπή: *πέτυχε δέκα νίκες ~* || *παίρνει ~ τη μια δουλειά μετά την άλλη* **2.** **σερί** (το) η συνέχεια, η διαδοχή: *το ~ των νικών μιας ομάδας στο πρωτάθλημα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. série «σειρά» < λατ. series (< ρ. serĕre «συνάπτω, πλέκω, συνδέω»)].

σέρι (το) {άκλ.} περίφημο λευκό ισπανικό κρασί ενισχυμένο με κονιάκ· οινοποιείται με ειδικό τρόπο, ώστε να έχει ξεχωριστή γεύση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sherry < παλαιότ. sherris < ισπ. (vino de) Xeres «κρασί τού Xeres», ονομασία τής πόλης Xeres (τώρα Jerez) τής ΝΔ. Ισπανίας, η οποία φημίζεται για την παραγωγή κρασιού].

σέριο κ. **σεριόζο** επίρρ. ελλην. *σοβαρά*· ΜΟΥΣ. ως εκφραστική ένδειξη: παιγμένο με σοβαρότητα, χωρίς υπερβολική εκφραστική εκδηλωτικότητα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. serio < λατ. serius].

σερίφης (ο) {σερίφηδες} **1.** (στις Η.Π.Α.) (α) διοικητικός αξιωματούχος σε μια περιοχή, που ασκεί αστυνομική εξουσία και εκτελεί τις αποφάσεις των δικαστηρίων (β) (παλαιότ.) ο εκλεγμένος αξιωματούχος που φρόντιζε για την τήρηση τής τάξης και ο οποίος έφερε μεταλλικό αστέρι στο στήθος ● **2.** (στη Μ. Βρετανία) ανώτερος αξιωματούχος αγγλικής κομητείας ή μικρότερης περιοχής, που έχει διοικητικές και δικαστικές αρμοδιότητες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sheriff < μέσ. αγγλ. shirreve < αρχ. αγγλ. scīrgerēfa < scīr (> αγγλ. shire «κομητεία») + gerēfa «αξιωματούχος με τοπικές αρμοδιότητες, διοικητής στρατιάς» (< rōf «παράταξη (μά-

χης)»)].
Σέριφος (η) {Σερίφου} **1.** νησί των Δ. Κυκλάδων μεταξύ τής Κύθνου και τής Σίφνου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σερίφιος** (ο), **Σερίφια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. προελλην. τοπωνύμιο].
σερμαγιά κ. **σιρμαγιά** (η) (λαϊκ.) **1.** το αρχικό κεφάλαιο που χρησιμοποιείται για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας **2.** (κατ' επέκτ.) το χρηματικό κεφάλαιο και γενικότ. τα χρήματα, η περιουσία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sermaye].
σερμπέτι (το) {σερμπετ-ιού | -ιών} **1.** γλυκό και αρωματικό ποτό ΣΥΝ. ηδύποτο **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε έχει πολύ γλυκιά γεύση: *τον έκανες ~ τον καφέ!* ΣΥΝ. πετιμέζι **3.** (μτφ.) ***σερμπέτια*** (τα) τα γλυκόλογα και οι αβρότητες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şerbet].
σερνάμενος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σέρνεται, που δεν μπορεί να σταθεί στα πόδια του ή που βαδίζει με μεγάλη δυσκολία: *έφτασε μέχρι εδώ ~· δεν μπορεί να πάρει πια τα πόδια του.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τ. τού *σέρνω* σε *-άμενος* κατ' αναλογίαν προς τις ομοιοκατάληκτες ενεστωτικές μτχ., λ.χ. *ιπτάμενος, ιστάμενος* (πβ. κ. *λεγάμενος, σειν-άμενος, τρεχ-άμενος*)].
σερνικοβότανο (το) (λαϊκ.) βότανο τού οποίου το αφέψημα θεωρείται, κατά τη λαϊκή αντίληψη, ότι ευνοεί τη γέννηση αρσενικών παιδιών.
σερνικοθήλυκος, -η, -ο (λαϊκ.) ο αρσενικοθήλυκος (βλ.λ.).
σερνικός, -ιά, -ό (λαϊκ.) αρσενικός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ασερνικός (με σίγηση τού αρχικού άτονου α-) < *αρσενικός* (με αντιμετάθεση)].
σέρνω κ. **σύρω** κ. (λαϊκ.) **σούρνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσυρα, σύρ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να κινείται τραβώντας το: *τα βόδια έσερναν τις άμαξες || έσερνε μια βαλίτσα πίσω του μ' ένα λουρί·* ΦΡ. (α) ***σέρνω (κάποιον) από τη μύτη*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) ***σέρνω (κάποιον) μαζί μου*** παίρνω (κάποιον) μαζί μου, έχω πάντα μαζί μου (κάποιον, συχνά χωρίς να το θέλει ο ίδιος): *δεν της φέρνει ποτέ αντιρρήσεις και όπου πάει τον σέρνει μαζί της* (γ) ***σέρνω τον χορό*** (i) (για κυκλικούς, παραδοσιακούς χορούς) είμαι πρώτος σε σειρά ανθρώπων που χορεύουν πιασμένοι από το χέρι (ii) (μτφ.) πρωτοστατώ σε κάτι: *οι Γάλλοι αγρότες σέρνουν τον χορό των κινητοποιήσεων στην Ευρώπη* **2.** μετακινώ (κάτι) τραβώντας το: *σέρνω το μπαούλο || έσυραν το καρότσι* **3.** (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να κινείται έχοντας συνεχή επαφή με το έδαφος: *περπάτα καλά· μη ~ τα πόδια σου στο πάτωμα || ~ ένα έπιπλο στον διάδρομο || μη σέρνεις την κασέλα, γιατί θα χαλάσεις το παρκέ·* ΦΡ. ***δεν μπορώ να σύρω τα πόδια μου*** (λόγω ηλικίας, ασθένειας ή αδυναμίας) δεν μπορώ να περπατήσω, είμαι εξαντλημένος **4.** (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) βίαια, παρά τη θέλησή του (κάπου): *τον έσυραν στην Ασφάλεια με τις χειροπέδες || τον έσυραν στα δικαστήρια για απάτες* **5.** εξαναγκάζω (κάποιον) να κάνει κάτι (το οποίο προσπαθούσε να αποφύγει): *τα συνδικάτα με δυναμικές κινητοποιήσεις έσυραν την κυβέρνηση σε πρόωρες εκλογές* **6.** (συνήθ. ο τ. *σούρνω*) βρίζω, κακολογώ (κάποιον) (+ γεν. προσ.): *και τι δεν του 'σουρε πάνω στον θυμό του·* ΦΡ. ***τα σούρνω (σε κάποιον)*** βρίζω ή επιπλήττω (κάποιον) έντονα: *θα του τα σούρω μια και καλή και θα φύγω* ♦ **7.** (αμετβ.) (λαϊκ.-συνήθ. στην προστ.) πηγαίνω: *σύρε να φέρεις νερό || σύρε κι έλα || σύρε στο καλό και μην ξαναγυρίσεις·* (μεσοπαθ. ***σέρνομαι***) **8.** κινούμαι έχοντας συνεχή επαφή τού κορμού με το έδαφος, έρπω: *οι στρατιώτες σύρθηκαν ώς τις θέσεις των εχθρών·* ΦΡ. ***σέρνομαι στα πόδια (κάποιου)*** ικετεύω κάποιον, πέφτω στα γόνατα **9.** (συνήθ. για υφάσματα ή ρούχα) ακουμπώ στο έδαφος με κάποια πλευρά μου: *τα σεντόνια σέρνονταν στο πάτωμα || η ζώνη τής καμπαρντίνας σερνόταν κάτω* **10.** κυλιέμαι: *σέρνεται μες στις λάσπες·* (μτφ.) **11.** βαδίζω με δυσκολία (από εξάντληση ή αδυναμία): *ο γέρος σερνόταν, δεν μπορούσε να πάρει τα πόδια του* **12.** ΑΘΛ. έχω κακή απόδοση: *οι παίκτες σέρνονταν στο γήπεδο και οι οπαδοί τούς γιουχάιζαν* **13.** (για μεταδοτικές αρρώστιες) έχω μεγάλη εξάπλωση: *εδώ και μέρες σέρνεται μια επικίνδυνη γρίπη.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σύρνω* < αρχ. *σύρω* (βλ.λ.), από τον αόρ. *ἔσυρα* κατά το σχήμα *πῆρα – παίρνω, ἔγειρα – γέρνω, ἔσπειρα – σπέρνω*].
σεροτονίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ουσία (νευροδιαβιβαστής, βλ.λ.) που βρίσκεται σε διάφορα σημεία τού οργανισμού (λ.χ. στον εγκέφαλο, στα αιμοπετάλια), επιδρά στην αρτηριακή υπέρταση, στη νευρική διέγερση και σχετίζεται με την κατάθλιψη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. serotonin (νόθο σύνθ.) < sero- (< serum «ορός») + -tonin (< *τόνος*)].
σερπαντίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} στενή και χρωματιστή χάρτινη κορδέλα, τυλιγμένη σε κύλινδρο, η οποία ρίχνεται στον αέρα την περίοδο των Αποκριών και τού καρναβαλιού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. serpentine < λατ. serpentinus «ερπετόμορφος, οφιοειδής» < serpere «έρπω» (μτχ. τ. serpens, -ntis)].
Σέρρες (οι) {Σερρών} πόλη τής Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Σερρών).* — **Σερραίος** (ο), **Σερραία** (η), **σερραίικος,** -η, -ο κ. **σερραϊκός,** -ή, -ό [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Σέρραι*, που χτίστηκε στην τοποθεσία όπου υπήρχε και η αρχ. πόλη *Σίρις* ή *Σίρρα*, αγν. ετύμου].
σερσέ λα φαμ ελλην. *αναζητήστε τη γυναίκα·* η γυναίκα είναι η συνήθης αιτία αυτού που συμβαίνει: *έχει αλλάξει πολύ η συμπεριφορά του τώρα τελευταία...· ~!* (δηλ. ερωτεύτηκε).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cherchez la femme «αναζητήστε τη γυναίκα»].
σερσέμης (ο) {σερσέμηδες}, **σερσέμισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ανόητος, ο βλάκας ΣΥΝ. μάπας, χαζός ● **2.** ο σαστισμένος, ο αμήχανος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sersem].
σέρτης (ο) {σέρτηδων}, **σέρτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) άνθρωπος ευέξαπτος και εκδικητικός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sert «σκληρός» < περσ. sard «ψυχρός, δυσάρεστος»].
σέρτικος, -η, -ο **1.** (για καπνό) βαρύς: *κάπνιζε ~ τσιγάρα* **2.** (για καταστάσεις ή συμπεριφορά) αυτός που ταιριάζει σε σέρτη (βλ.λ.): *~ κουβέντες.*
σερφ (το) {άκλ.} **1.** η ιστιοσανίδα **2.** επίπεδη σανίδα με την οποία προσπαθεί κανείς να ισορροπήσει πάνω στα κύματα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. surf «κυματοθραύστης, αντιμάμαλο»].
σερφάρω ρ. αμετβ. {σέρφαρα κ. σερφάρισα} **1.** κάνω σέρφινγκ (βλ.λ.) **2.** (αργκό τής ΠΛΗΡΟΦ.) κινούμαι γρήγορα στο Διαδίκτυο (Internet), στον κυβερνοχώρο, αναζητώντας πληροφορίες, μηνύματα, εικόνες κ.λπ. που με ενδιαφέρουν: *~ στο Internet.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σέρφινγκ*].
σέρφερ (ο/η) {άκλ.} **1.** πρόσωπο που κάνει σέρφινγκ (βλ.λ.) **2.** (αργκό τής ΠΛΗΡΟΦ.) ο χρήστης τού Διαδικτύου. Επίσης **σερφίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. surfer < surf, βλ. λ. *σέρφινγκ*].
σέρφινγκ (το) {άκλ.} ελλ. *ιστιοσανίδα, κυματοδρομία·* ψυχαγωγικό ή διαγωνιστικό άθλημα στο οποίο ο αθλητής κινείται πάνω στην επιφάνεια (την «πλάτη») των κυμάτων, πατώντας σε ειδική σανίδα, χωρίς ή με ιστίο (ιστιοσανίδα): *κάνω ~ || διαγωνισμός ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. surfing < surf «κυματοθραύστης, αντιμάμαλο» < παλαιότ. suff, αγν. ετύμου].
σέσελι (το) {σεσέλεως | χωρ. γεν. πληθ.} αυτοφυές ποώδες φυτό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, δάνειο (πβ. κ. *πέπερι, σίναπι*), πιθ. αιγυπτ. αρχής (όπως συμβαίνει και με το ίδιο το φυτό)].
σεσημασμένος, -η, -ο (για κακοποιούς) αυτός που έχει εντοπιστεί από τις αστυνομικές αρχές και τους είναι γνωστός για την παράνομη δραστηριότητά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *σημαίνω* (βλ.λ.) ως απόδ. τού γαλλ. marqué, το οποίο αρχικώς αναφερόταν στους καταδίκους που στιγματίζονταν με πυρωμένο σίδερο, ώστε να φέρουν στον ώμο ένα κρινολούλουδο].
Σ.Ε.Σ.Κ. (το) Σωματείο Ελλήνων Σκηνοθετών Κινηματογράφου.
σέσκουλο κ. **σέσκλο** (το) τεύτλο με διογκωμένα ριζίδια και μίσχους, τού οποίου τρώγονται τα υπερτροφικά φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < *σεύσκουλο (με σίγηση τού -σ-), από συμφυρμό των τ. *σεύκουλο* και *σεύκλο*, εκ των οποίων ο πρώτος εμφανίζει ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-*. Ο διαλεκτ. τ. *σεύκλο* ανάγεται στο αρχ. *σεῦτλον*, ιων. τ. τού *τεῦτλον* (βλ.λ.)].
Σ.Ε.Σ.Μ.Ε. (ο) Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Σούπερ Μάρκετ Ελλάδος.
σεσουάρ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή που έχει σχήμα πιστολιού και βγάζει θερμό ή κρύο αέρα για το στέγνωμα των μαλλιών ΣΥΝ. πιστολάκι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sechoir < secher «στεγνώνω, ξηραίνω» < λατ. siccāre < siccus «ξηρός, στεγνός»].
σέσουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το φτυαράκι που χρησιμοποιούν οι παντοπώλες, για να παίρνουν μικρές ποσότητες χύμα εμπορευμάτων από μεγάλα σακιά (ρυζιού, ξηρών καρπών κ.λπ.) και να βάζουν σε σακούλες για τους πελάτες· ΦΡ. ***με τη σέσουλα*** σε αφθονία: *ξοδεύω / έχω λεφτά ~* ΣΥΝ. αβέρτα ΑΝΤ. με το σταγονόμετρο. — (υποκ.) ***σεσουλίτσα*** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sessola < μεσν. λατ. sesula / sessa, ίσως < περσ. čamča «κουτάλι»].
σεστέτο (το) → σεξτέτο
σετ (το) {άκλ.} **1.** το σύνολο ομοειδών πραγμάτων: *ένα ~ τραπεζομάντηλα / τραπεζάκια / μαχαιροπίρουνα || ~ περιποίησης προσώπου / σώματος* **2.** ΑΘΛ. καθένα από τα μέρη στα οποία χωρίζεται ένας αθλητικός αγώνας τένις, βόλεϊ ή πινγκ-πόνγκ: *η Στέφι Γκραφ κέρδισε εύκολα τα δύο πρώτα ~.* — (υποκ.) **σετάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. set. Με τη σημ. «σύνολο ομοειδών πραγμάτων» η λ. δεν έχει ετυμολ. σχέση με το ρ. set «ρυθμίζω, θέτω, κάνω κ.τ.ό.», αλλά ανάγεται σε μεσν. αγγλ. sette < αρχ. γαλλ. sette < λατ. secta «οδός» (< ρ. secere «τέμνω, κόβω»)].
σέτερ (το) {άκλ.} κυνηγετικό σκυλί με χαρακτηριστικά του το μακρύ κεφάλι και τα κρεμαστά αφτιά, που είναι εκπαιδευμένο να υποδεικνύει τη θέση τού θηράματος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. setter < set (για σκυλί) «φερμάρω»].
σετέτο (το) → σεπτέτο
Σεϋχέλλες (οι) {Σεϋχελλών} **1.** νησιωτικό σύμπλεγμα από δύο κύριες συστάδες νησιών (συνολικά 115 νησιά) τού Ινδικού Ωκεανού Β. τής Μαδαγασκάρης **2.** (αγγλ. Republic of Seychelles, γαλλ. République des Seychelles = Δημοκρατία των Σεϋχελλών) κράτος που περιλαμβάνει το παραπάνω νησιωτικό σύμπλεγμα με πρωτεύουσα τη Βικτόρια, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νόμισμα τη ρουπία Σεϋχελλών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Seychelles (οπτικό δάνειο), από το όνομα τού Γάλλου Jean Moreau de Séchelles, ο οποίος ήταν υπουργός Οικονομικών το 1756, όταν το αρχιπέλαγος των Σεϋχελλών προσαρτήθηκε στη Γαλλία. Η Μ. Βρετανία, που κυρίευσε τα νησιά το 1814, έδωσε στη χώρα τη σημερινή της ονομασία].
σεφ (ο) {άκλ.} ο αρχιμάγειρας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chef «προϊστάμενος, αρχηγός, επί κεφαλής» < δημώδ. λατ. *capus «κεφάλι» < λατ. caput, -itis].
Σ.Ε.Φ. (το) Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας.
Σεφαρ(α)δίτης (ο) {Σεφαρ(α)διτών}, **Σεφαρ(α)δίτισσα** (η) {Σεφαρ(α)διτισσών} καθένας από τους Εβραίους που ζούσαν στην Ιβηρική Χερσόνησο μέχρι τα τέλη τού 15ου αι., όταν απελάθηκαν μαζικά και εγκαταστάθηκαν κυρ. στη Β. Αφρική, σε πόλεις τής ευρύτερης

μεσογειακής λεκάνης, αλλά και στη Β. Ευρώπη: *οι ~ τής Θεσσαλονίκης*. Επίσης **Σεφάρδος** κ. **Σεφαρντίμ**. — **σεφαρ(α)δίτικος**, -η, -ο. **Σεφαρ(α)δίτικα** (τα). **σεφαρ(α)δίτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ.-εβρ. sephardi / sĕphāraddi < εβρ. sĕphārādh «Ισπανία»].

σεφέρι (το) {σεφερ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) στρατιωτικό εκστρατευτικό σώμα: *«να 'ρθει ο Μόσκοβος, να φέρει το ~»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) (α) η εκστρατεία (β) το ταξίδι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sefer].

σεφλέρα (η) γένος φυτών που περιλαμβάνει πολλά είδη αειθαλών δένδρων και θάμνων, τα οποία καλλιεργούνται συνήθ. ως καλλωπιστικά.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. schefflera, από το όν. τού Γερμανού βοτανολόγου J.C. Scheffler (18ος αι.)].

σεφταλιά (η) έδεσμα από μπόλια αρνιού γεμισμένη με κομμάτια κρέατος και μυρωδικά.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σεφτές (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η πρώτη πώληση τής ημέρας· ΦΡ. (α) ***κάνω σεφτέ (σε κάποιον)*** κάνω την πρώτη πώληση τής ημέρας ή είμαι ο πρώτος πελάτης (κάποιου): *ήρθα να σου κάνω σεφτέ* (β) ***έχω καλό σεφτέ*** (για πελάτη) έχω καλό ποδαρικό, φέρνω γούρι **2.** (συνεκδ.) τα χρήματα που εισπράττονται κατά την πώληση αυτή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. siftah].

σέχτα (η) ▸ σέκτα

σεχταρισμός (ο) → σεκταρισμός

Σ.Ε.Ψ. (ο) Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων.

-ση (λόγ. **-σις**) [αρχ.] παραγωγική κατάληξη θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** ενέργεια / πράξη ή κατάσταση **2.** αποτέλεσμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακοινωθέν, αναλογία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-σις* / *-τις* (αρχαιότ.) (πβ. αρχ. *μάν-τις*, αλλά και *δό-σις, κτῆ-σις, γένε-σις* κ.ά.), που προέρχεται από Ι.Ε. επίθημα *-ti- (λ.χ. σανσκρ. čhit-ti- «σχίσιμο»)].

σηκός (ο) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ο κτιστός πυρήνας τού αρχαίου ναού, στον οποίο στηνόταν άγαλμα θεού **2.** (συνεκδ.) εσοχή τοίχου, στην οποία τοποθετούσαν άγαλμα ή αγγείο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως < δωρ. *σᾱκός* < *twā-kós, που συνδ. με το ρ. *σάττω* «εφοδιάζω, γεμίζω» (βλ. λ. *σαγή*). Βλ. κ. *σηκώνω*].

Σηκουάνας (ο) ποταμός τής Β. Γαλλίας που διασχίζει το Παρίσι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. λατ. Sequana (> γαλλ. Seine), ίσως < κελτ. soghan «γαλήνιος, ήρεμος»].

σήκωμα (το) → σηκώνω

σηκωμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-συνήθ. στον πληθ.) η στύση τού πέους: *έχω σηκωμάρες* ΣΥΝ. (!) καύλα.
[ΕΤΥΜ. < *σηκώνω* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.)].

σηκωμός (ο) **1.** (λογοτ.) ο ξεσηκωμός, η εξέγερση: *ο μεγάλος ~ τού Γένους το 1821* ● **2.** το ξύπνημα, η έγερση: *δεν έχει ~* (δεν ξυπνάει με τίποτα).

σηκώνω ρ. μετβ. {σήκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κινώ (κάτι) προς τα πάνω, υψώνω: *~ το κεφάλι / τα μάτια προς τον ουρανό / το βλέμμα / σκόνη / τα μανίκια* ‖ *~ (το) χέρι* (λ.χ. ως μαθητής για να πάρω μέρος στο μάθημα)· ΦΡ. (α) ***σηκώνω / υψώνω τη σημαία*** (i) κάνω έπαρση σημαίας ΑΝΤ. υποστέλλω τη σημαία (ii) (για οδηγό ταξί) ανεβάζω τη σημαία (βλ.λ., σημ. 6), για να φαίνεται ότι είναι ελεύθερο για μίσθωση το ταξί (β) ***σηκώνω χέρι (πάνω σε κάποιον)*** χτυπώ (κάποιον), χειροδικώ (εις βάρος κάποιου): *μην τολμήσεις να σηκώσεις χέρι πάνω μου, γιατί θα το μετανιώσεις* (γ) ***σηκώνω / αίρω τον σταυρό τού μαρτυρίου*** υποφέρω, βασανίζομαι (δ) ***σηκώνω στα χέρια / στους ώμους (κάποιον)*** αποθεώνω (κάποιον): *μετά τη λήξη τού αγώνα, οι οπαδοί τής ομάδας σήκωσαν τον προπονητή στα χέρια* (ε) ***σηκώνω ψηλά τα χέρια*** δεν ξέρω τι να κάνω, αισθάνομαι αμήχανος, παραιτούμαι από προσπάθεια: *στην πρώτη δυσκολία σηκώνει ψηλά τα χέρια* (στ) ***δεν σηκώνω κεφάλι*** βλ. λ. *κεφάλι* (ζ) ***σηκώνω τους ώμους*** δείχνω με αυτή την κίνηση ότι δεν ξέρω κάτι ή ότι αδιαφορώ για κάτι: *«Τι να κάνουμε;» τον ρώτησα· εκείνος σήκωσε τους ώμους* (η) ***σηκώνω (κάποιους) στο πόδι*** αναστατώνω (κάποιους): *σταμάτα, θα σηκώσεις όλη τη γειτονιά στο πόδι με τις φωνές σου!* (θ) ***έχω (κάποιον) στο σηκωσήκω, κάτσε-κάτσε*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, κάνει ό,τι του λέω (ι) ***σηκώνω τη φωνή (σε κάποιον)*** μιλάω άγρια και αγενώς (σε κάποιον) ΣΥΝ. υψώνω τη φωνή / τον τόνο τής φωνής μου (ια) ***με πήρε και με σήκωσε*** βλ. λ. *παίρνω* (ιβ) ***σηκώνω το τραπέζι*** μαζεύω τα πιάτα και τα μαχαιροπίρουνα, τα σερβίτσια κ.λπ., καθαρίζω το τραπέζι μετά από φαγητό (ιγ) ***σηκώνω μύτη*** δείχνω υπεροπτική ή αλαζονική συμπεριφορά: *έχει σηκώσει μύτη τον τελευταίο καιρό και δεν ακούει κανέναν* **2.** κάνω (κάποιον) να αφήσει τη θέση στην οποία καθόταν: *ένας ηλικιωμένος σήκωσε έναν νεαρό, για να καθίσει* **3.** εγείρω από τον ύπνο, ξυπνώ: *να με σηκώσεις στις έξι το πρωί* **4.** (για χρήματα) παίρνω από την τράπεζα, κάνω ανάληψη: *σήκωσα όλα τα λεφτά μου από την τράπεζα* **5.** κρατώ και μεταφέρω: *δεν μπορώ να σηκώσω τόσες τσάντες* **6.** αντέχω το βάρος (κάποιου): *η βιβλιοθήκη αυτή σηκώνει πολλά βιβλία* ‖ *οι κολόνες δεν σηκώνουν άλλον όροφο* **7.** (μτφ.) αντέχω: *τέτοια έξοδα δεν τα σηκώνει η τσέπη μου* **8.** (μτφ.) δέχομαι ή ανέχομαι: *δεν ~ αστεία* ‖ *δεν τα ~ εγώ αυτά* ‖ *δεν ~ πλάκα / χωρατά / κουβέντα / αντιρρήσεις*· ΦΡ. (α) ***δεν σηκώνω μύγα στο σπαθί μου*** δεν ανέχομαι το παραμικρό, είμαι πολύ εύθικτος (β) ***δεν με σηκώνει το κλίμα*** βλ. λ. *κλίμα* **9.** (μτφ. τριτοπρόσ.) επιδέχομαι: *αυτό δεν σηκώνει αντίρρηση / κουβέντα* ‖ *αυτό που ισχυρίζεται σηκώνει πολλή συζήτηση* ΣΥΝ. χωρά **10.** κατακλέβω: *λείπαμε διακοπές και μας σήκωσαν τα πάντα στο σπίτι* **11.** (για δάσκαλο, καθηγητή κ.λπ.) εξετάζω (μαθητή, εκπαιδευόμενο) στο μάθημα (παλαιότ. καλώντας τον να εγερθεί από τη θέση του): *ο δάσκαλος σήκωσε δύο παιδιά, για να πουν το μάθημα*· (μεσοπαθ. ***σηκώνομαι***) **12.** παύω να κάθομαι και στέκομαι όρθιος, εγείρομαι από τη θέση μου· ΦΡ. ***σηκώνομαι και φεύγω*** (εμφατ.) αποχωρώ ή εγκαταλείπω έναν χώρο: *θα κάνεις ό,τι σου λέω, αλλιώς σήκω και φύγε!* ‖ *τους βαρέθηκε όλους και σηκώθηκε κι έφυγε* **13.** (μτφ.) αποθεραπεύομαι, συνέρχομαι: *μετά από τρεις ημέρες γρίπης, σηκώθηκα* **14.** αποκτώ ίσιο σχήμα, γίνομαι στητός, ορθώνομαι: *μου σηκώθηκε η τρίχα / η πέτσα* (έφριξα, φοβήθηκα ή αηδίασα)· ΦΡ. (οικ.) (για άντρα) ***μου σηκώνεται*** έχω στύση **15.** (για άνεμο) αρχίζω να πνέω δυνατά: *σηκώθηκε βοριάς* **16.** (μτφ.) εξεγείρομαι, επαναστατώ: *σηκώθηκαν οι ραγιάδες και πολεμούν τον Τούρκο*· ΦΡ. ***σηκώθηκαν τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι*** βλ. λ. *κεφάλι*. — **σήκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σηκῶ (-όω)* «ζυγίζω, ισορροπώ» (συνήθ. στα σύνθ. *ἀνα-σηκῶ*, με τη σημερινή σημ., *ἀντι-σηκῶ* «αντισταθμίζω») < αρχ. *σηκός* (βλ.λ.)].

σηκωτός, -ή, -ό αυτός που μεταφέρεται υποβασταζόμενος από άλλους· συνήθ. στη ΦΡ. ***πάω (κάποιον) σηκωτό*** πηγαίνω (κάποιον) με το ζόρι, διά τής βίας κάπου.

σήμα (το) {σήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** διακριτικό σημείο που προσδιορίζει την προέλευση των προϊόντων επιχειρήσεως: *επίσημο / εμπορικό ~* ‖ *ο τίτλος εφημερίδας και περιοδικού θεωρείται ~* ‖ *απομίμηση / παραποίηση σήματος*· ΦΡ. ***σήμα κατατεθέν*** εμπορικό διακριτικό σημείο (λέξη, ονοματεπώνυμο, σύμβολο κ.λπ.), που έχει κατατεθεί στο Υπουργείο Εμπορίου, έχει κατοχυρωθεί ως αποκλειστικό διακριτικό γνώρισμα μιας επιχείρησης και τίθεται πάνω σε κάθε προϊόν **2.** (γενικότ.) το διακριτικό γνώρισμα (ηχητικό, οπτικό, οπτικοακουστικό) ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού: *το ηχητικό ~ ενός καναλιού* **3.** το έμβλημα, το σύμβολο που χρησιμοποιεί ως αναγνωριστικό σημείο σωματείο, σύλλογος, οργάνωση κ.λπ.: *το ~ τού Συλλόγου μας είναι ένα δένδρο* ‖ *είχε το ~ τής οργάνωσης ραμμένο στο σακάκι* **4.** το σύνολο των διακριτικών σημαδιών που έχουν στις επωμίδες, στα πέτα ή στα μανίκια όσοι φέρουν στολή (στρατιωτικοί ένστολοι, φρουροί, μέλη οργανώσεων με ιεραρχία κ.λπ.), τα οποία δηλώνουν τον χώρο στον οποίο εντάσσεται κανείς και τη θέση του στην ιεραρχία **5.** ΝΑΥΤ. διεθνές γνώρισμα που δηλώνει την ταυτότητα κάθε πλοίου χωρητικότητας 30 κόρων και άνω ● **6.** κάθε εικόνα, ήχος ή μήνυμα που μεταδίδεται με ηλεκτροκύματα (λ.χ. από τηλεοπτικό ή ραδιοφωνικό σταθμό): *η λήψη τού ~ σ' αυτή την περιοχή δεν είναι ικανοποιητική* ‖ *γίνονται εργασίες στον πομπό για την ενίσχυση τού σήματος εκπομπής* ‖ *το πλοίο έστειλε ~ κινδύνου* (πβ. λ. *S.O.S.*)· ΦΡ. ***σήματα μορς*** βλ. λ. *μορς* **7.** (συνεκδ.) το μήνυμα, η ειδοποίηση που στέλνει κανείς (συνήθ. με ηλεκτρονικό μέσο): *η Ιντερπόλ έστειλε ~ στην Ελληνική Αστυνομία για τη σύλληψη τού υπόπτου* ‖ *λάβαμε επείγον ~ από το αρχηγείο Στρατού* ‖ *ακούστηκε το ~ τού συναγερμού* ● **8.** καθετί το οποίο προορίζεται να προειδοποιεί, να καθοδηγεί, να παρέχει πληροφορίες, κυρ. σε δημόσιο χώρο, με τη μορφή επιγραφής, πινακίδας, με την εκπομπή ήχου, φωτός κ.λπ.: *ένα ~ στον τοίχο έδειχνε ότι απαγορεύεται το κάπνισμα* ‖ *υπήρχε ~ κινδύνου κοντά στο μέρος όπου γίνονται κατολισθήσεις* **9.** (ειδικότ.) ***σήματα*** (τα) τα σύμβολα τής Τροχαίας για την οδήγηση και οι πινακίδες που φέρουν αυτά: *μαθαίνω τα ~* ‖ *δίνω τα ~* (εξετάζομαι για δίπλωμα οδηγήσεως στη γνώση των σημάτων τής Τροχαίας) ‖ *πέρασα τα ~ και θα εξεταστώ στην πορεία* **10.** (ειδικότ.) συσκευή δίπλα στις σιδηροδρομικές γραμμές, με πράσινο, κίτρινο ή κόκκινο φως, που ειδοποιεί τους οδηγούς αυτοκινήτου πότε επιτρέπεται η διάβαση (συχνά συνοδεύεται και από ήχο) **11.** κάθε κίνηση, ενέργεια που αποσκοπεί στη μετάδοση μηνύματος· ΦΡ. (α) ***κάνω σήμα (σε κάποιον)*** δείχνω (σε κάποιον) τι να κάνει, πώς να ενεργήσει (με κίνηση των χεριών, τού κεφαλιού, νεύμα ή συγκεκριμένο συνθηματικό τρόπο): *οι αστυνομικοί τούς έκαναν σήμα να σταματήσουν* ‖ *του έκανε σήμα να κατέβει* ‖ *μόλις σας κάνω σήμα, θα αρχίσουμε να φωνάζουμε* (β) ***σήμα τής νίκης*** βλ. λ. *βε* (σημ. 4) ● **12.** ΑΡΧΑΙΟΛ. στήλη ή αγγείο ή σωρός λίθων που τοποθετούσαν οι αρχαίοι πάνω στον τάφο. — (υποκ.) **σηματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματόσημο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῆμα* / *σᾶμα* (δωρ.), αβεβ. ετύμου, όπως συμβαίνει με αρκετά αρχ. ουσ. σε *-μα* (λ.χ. *σῶμα*). Έχει προταθεί η σύνδεση με σανσκρ. dhyā-man «σκέψη» (< ρ. dhyāmati «σκέφτομαι»), άποψη περισσότερο ικανοποιητική μορφολογικώς παρά σημασιολογικώς. Λιγότερο πιθ. η αντιστοιχία με βορειοαρμ. šama «σημάδι, σήμα». Παράγ. *σημ-εῖο(ν), σημ-αίνω, σημ-αία* κ.ά. Ολόκληρη η σημασιολ. εξέλιξη των λ. περιστρέφεται γύρω από την εκτεταμένη χρήση των λ. *σῆμα* και *σημεῖον* με τις σημ. «σημάδι, μνημείο, έμβλημα, σημαία, σημασία, όριο» κ.ά. Ο όρ. *σήμα κατατεθέν* αποδίδει το γαλλ. marque déposée].

σημάδεμα (το) ▸ σημαδεύω

σημαδεμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει διακριτικό σημάδι· ΦΡ. ***σημαδεμένη τράπουλα*** βλ. λ. *τράπουλα* **2.** αυτός που έχει σημάδι από ασθένεια, χτύπημα ή άλλη αιτία.

σημαδευτής (ο) αυτός που σκοπεύει, που σημαδεύει καλά.

σημαδεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {σημάδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** βάζω σημάδι ως διακριτικό γνώρισμα σε (κάποιον/κάτι): *σημάδεψαν τα σπίτια που είχαν υποστεί ζημιές* ‖ *τους κακοποιούς που συνελάμβαναν, τους σημάδευαν στο μέτωπο* ‖ *σημάδευαν με πυρωμένο σίδερο τα γελάδια τού κοπαδιού* ΣΥΝ. μαρκάρω, σταμπάρω **2.** (συνεκδ.) σκοπεύω με όπλο: *σημάδεψε έναν λαγό* **3.** (μτφ.) επηρεάζω καθοριστικά, αφήνω ανεξίτηλα σημάδια, στιγματίζω: *η γνωριμία αυτή σημάδεψε τη ζωή της* ‖ *η συνέλευση σημαδεύτηκε από απαράδεκτα επεισόδια* ‖ *«το τέλος αυτού τού αιώνα σημαδεύτηκε από μεγάλες ανακαλύψεις στην επιστήμη και την τεχνολογία»* (εφημ.) **4.** (η μτχ. **σημαδεμένος, -η, -ο**) βλ.λ. — **σημάδεμα** (το).

σημάδι (το) {σημαδ-ιού | -ιών} **1.** ένδειξη, αναγνωρίσιμο σημείο: *έβα-*

λα σημάδια στο τμήμα τού οικοπέδου που μας ανήκει **2.** ο στόχος κατά τη βολή με όπλο· κυρ. στη ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον / κάτι) (στο) σημάδι*** στοχεύω (κάποιον/κάτι): *με το όπλο έβαλαν σημάδι τους κορμούς των δέντρων* (β) ***ξέρω σημάδι*** είμαι ικανός στη σκοποβολή **3.** η ουλή, το τραύμα: *του έμειναν σημάδια από τα βασανιστήρια* || *η αρρώστια τού άφησε ~* **4.** (γενικότ.) κάθε ιδιαίτερο, αναγνωριστικό σημείο κάποιου (λ.χ. μια ελιά στο σώμα, μια ουλή κ.λπ.): *η αναγνώριση στα δημοτικά τραγούδια γίνεται συχνά με την αναφορά σε κάποιο ~ στο σώμα τής γυναίκας που γνωρίζει μόνον ο σύζυγος* **5.** (για ζώα) το ίχνος, το αποτύπωμα που αφήνουν στο έδαφος **6.** (μτφ.) το προμήνυμα, ο οιωνός: *παρήγορο / κακό / ανησυχητικό ~.* — (υποκ.) **σημαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σημάδιον*, υποκ. τού αρχ. *σῆμα*].

σημαδιακός, -ή, -ό 1. αυτός που προμηνύει, που προοιωνίζεται (κάτι): *~ μέρα / όνειρο / γεγονός / χρονιά* ● **2.** πολύ σημαντικός, αυτός που επηρεάζει καθοριστικά: *μια ~ εμπειρία.*

σημαδούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. ο σημαντήρας (βλ.λ.) ΣΥΝ. τσαμαδούρα.
[ΕΤΥΜ. < *σημάδι* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. *χασ-ούρα*].

σημαία (η) {σημαιών} **1.** κομμάτι υφάσματος με τα διακριτικά χρώματα και τα συμβολικά εμβλήματα ενός κράτους (*εθνική σημαία* ή *σημαία τού Έθνους*), στρατιωτικού σώματος, κόμματος, συλλόγου και γενικότ. μιας ομάδας (*αθλητική σημαία*): *γαλανόλευκη ~* (η ελληνική) || *έπαρση / υποστολή σημαίας* || *στις εθνικές εορτές ο κόσμος κρεμά σημαίες στα μπαλκόνια* || *οι οπαδοί έκαιγαν σημαίες τής αντίπαλης ομάδας* || *τον έθαψαν με την ελληνική ~ πάνω στο φέρετρο* || *χαιρετώ στρατιωτικά τη ~* || *υψώνω τη σημαία τής επανάστασης* (επαναστατώ) || *η ~ κυματίζει μεσίστια* (στη μέση τού ιστού, συνήθ. ως ένδειξη πένθους για τον θάνατο σημαντικού προσώπου)· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***καλούμαι υπό τας σημαίας*** επιστρατεύομαι (β) ***τάσσομαι υπό τη σημαία (κάποιου)*** προσχωρώ στην πλευρά (κάποιου) (γ) ***υπό τη σημαία*** υπό την εξουσία, την κυριαρχία: *η Ινδία βρισκόταν για πολλά χρόνια ~ τής Βρετανίας* (δ) ***κρατώ ψηλά τη σημαία*** συνεχίζω τον αγώνα, δεν εγκαταλείπω την προσπάθεια: *οι αντάρτες κρατούσαν ψηλά τη σημαία τής επανάστασης* ΑΝΤ. υποστέλλω τη σημαία (ε) (ειρων.) ***παίρνω άδεια από τη σημαία*** φεύγω από το στρατόπεδο και κατ' επέκτ. από χώρο εργασίας, χωρίς να ζητήσω άδεια από τον αξιωματικό ή τον προϊστάμενο αντίστοιχα ΣΥΝ. την κοπανάω (στ) ***σημαία ευκαιρίας / ευκολίας*** η σημαία ορισμένων χωρών που παρέχουν σε πλοία ξένης πλοιοκτησίας φορολογικές και άλλες διευκολύνσεις, όταν νηολογούνται σε αυτές (ζ) ***αλλαγή σημαίας*** η αλλαγή σημαίας εθνικότητας σε πλοίο με τη χρησιμοποίηση σημαίας ευκαιρίας (βλ. προηγούμενη ΦΡ.) (η) ***λευκή σημαία*** κομμάτι λευκού πανιού που συμβολίζει την ανακωχή, το αίτημα για έναρξη διαπραγματεύσεων ή την παράδοση στρατιωτικής δύναμης: *οι πολιορκημένοι ύψωσαν ~* **2.** (μτφ.-συχνά και με κεφ.) το εθνικό σύμβολο, η πατρίδα, το έθνος που συμβολίζει η σημαία: *αγωνίστηκαν / πολέμησαν / θυσιάστηκαν για τη ~* **3.** (μτφ.) το σύμβολο μιας προσπάθειας, μιας ιδεολογίας, ενός αγώνα: *η δικαιοσύνη και η ελευθερία ήταν οι ~ τού αγώνα τους* **4.** (μτφ.) πρόσωπο που αναγνωρίζεται ως το σύμβολο ενός χώρου (πολιτικού, κοινωνικού), μιας αθλητικής ομάδας κ.λπ.: *ο πρόεδρος ήταν η ~ τής παράταξης* || *αυτός ο παίκτης είναι ~ για την ομάδα και δεν πωλείται* **5.** μικρό κομμάτι υφάσματος ή από άλλο υλικό, που χρησιμεύει για την επικοινωνία από απόσταση (λ.χ. μεταξύ πλοίων ή κατά την προσγείωση αεροπλάνων) ή ως δείκτης: *έκανε σήματα στον πιλότο με τις ειδικές ~ για την προσγείωση* || *κίτρινη ~* (ως σήμα για την ύπαρξη μολυσματικής νόσου) || *μόλις κατέβασε ο αφέτης τη ~, οι αθλητές ξεκίνησαν* || *ο επόπτης σήκωσε τη ~, υποδεικνύοντας οφσάιντ* || *η μπάλα χτύπησε στη ~ τού κόρνερ* ● **6.** εξάρτημα οχήματος ταξί, με φωτάκι και την επιγραφή «ελεύθερο», το οποίο, όταν είναι υψωμένο, σημαίνει ότι το ταξί είναι ελεύθερο για μίσθωση ενώ, όταν είναι κατεβασμένο, ότι είναι μισθωμένο· ΦΡ. ***πτώση σημαίας*** το κατέβασμα τού παραπάνω εξαρτήματος από τον οδηγό τού ταξί κατά την επιβίβαση πελάτη, που ισοδυναμεί με έναρξη υπολογισμού τής αξίας τής διαδρομής από συγκεκριμένο ποσό. — (υποκ.) **σημαιάκι** (το) κ. **σημαιούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελληνικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σημαία / σημεία* (αρχαιότ. τ.) < αρχ. *σῆμα*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *υπό τας σημαίας* (< γαλλ. sous les drapeaux), *λευκή σημαία* (< γαλλ. drapeau blanc), *σημαία ευκαιρίας* (< αγγλ. flag of convenience) κ.ά.].

σημαινόμενο (το) {σημαινομέν-ου | -ων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η σημασία, δηλ. η πληροφορία ή η γνώση που έχει ο ομιλητής μιας γλώσσας για το τι δηλώνει («σημαίνει») κάθε λέξη («γλωσσικό σημείο»)· το σημασιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης το οποίο δηλώνεται μορφικά από το σημαίνον (βλ.λ.) **2.** ΣΗΜΕΙΟΛ. η πληροφορία που δηλώνει κάθε μορφή σημείου· π.χ. ό,τι σημαίνει μια συγκεκριμένη χειρονομία, ένα ακουστικό ή οπτικό σήμα κ.ο.κ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού ρ. *σημαίνω*, μεταφρ. δάνειο (στη γλωσσ. σημ.) από γαλλ. signifié].

σημαίνον (το) {σημαίν-οντος | -οντα, -όντων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η φωνολογική μορφή («ακουστική εικόνα») με την οποία δηλώνεται σε κάθε γλώσσα η σημασία μιας λέξης («γλωσσικού σημείου»), η γνώση δηλ. που έχει ο ομιλητής μιας γλώσσας για το πώς δηλώνεται κάθε λέξη· η φωνολογική μορφή (π.χ. /γινέκα/) πραγματώνεται είτε ως συγκεκριμένη διαδοχή φθόγγων στον προφορικό λόγο (π.χ. [γινέκα]) είτε ως συμβατική (ορθογραφική) διαδοχή γραμμάτων στον γραπτό λόγο (π.χ. <γυναίκα>) **2.** ΣΗΜΕΙΟΛ. η μορφή (ηχητική, εικαστική, κινητική κ.λπ.) με την οποία δηλώνεται μια πληροφορία («σημαινόμενο») στο αντίστοιχο σημειακό σύστημα (σήματα Τροχαίας, σήματα Μορς, εικαστικό έργο κ.λπ.)· π.χ. το θαυμαστικό (!) αποτελεί το σημαίνον, τη μορφή με την οποία δηλώνεται η πληροφορία (σημαινόμενο) «κίνδυνος» στο σύστημα των σημάτων τής Τροχαίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. ενεστ. τού ρ. *σημαίνω*, μεταφρ. δάνειο (στη γλώσσ. σημ.) από γαλλ. signifiant].

σημαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σήμαν-α, -θηκα, σεσημασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** έχω συγκεκριμένο περιεχόμενο, συγκεκριμένη σημασία: *η λέξη «σήψη» σημαίνει την αποσύνθεση οργανικής ουσίας* || *τι σημαίνουν αυτοί οι όροι;* **2.** έχω βαθύτερο νόημα, φανερώνω (κάτι): *τι σημαίνουν όλα αυτά;* || *αυτή η συμπεριφορά κάτι σημαίνει* || *πρέπει να βρούμε τι σημαίνουν οι δηλώσεις του* || *τι να σημαίνει αυτή η ησυχία;* **3.** (ειδικότ.) ισοδυναμώ με, έχω ως αποτέλεσμα: *άρνηση αποδοχής των θέσεων τού προέδρου σημαίνει διαγραφή από το κόμμα* || *παραβίαση των χωρικών υδάτων σημαίνει πόλεμος* || *μια αποτυχία δεν σημαίνει τίποτα· υπάρχουν πάντα ευκαιρίες* || *η ήττα αυτή σήμανε την αρχή τού τέλους του* ● **4.** κάνω (κάτι) να ηχήσει (δηλώνοντας κάτι, μεταδίδοντας ένα μήνυμα): *η καμπάνα τής εκκλησίας σήμανε πέντε* (ενν. η ώρα) || *ο σαλπιγκτής σήμανε το εγερτήριο / την επίθεση* || *η σειρήνα σήμανε συναγερμό* ΣΥΝ. χτυπώ ♦ (αμετβ.) **5.** βγάζω ήχο (συνήθ. για σήμαντρο, καμπάνα): *«σώπα, όπου να 'ναι θα σημάνουν οι καμπάνες»* (Γ. Ρίτσος) || *«σημαίνει ο Θιος, σημαίνει η γης, σημαίνουν τα επουράνια, σημαίνει κι η Αγια-Σοφιά, το μέγα μοναστήρι»* (δημοτ. τραγ.)· ΦΡ. (μτφ.) ***σήμανε η ώρα / η στιγμή*** έφτασε η ώρα, ο κατάλληλος χρόνος για κάτι σπουδαίο (που αναμενόταν): *~ τού σηκωμού τού Γένους* **6.** ΝΑΥΤ. δίνω σήματα με τη σφυρίχτρα τού πλοίου ή με σημαίες ή με ειδικό φανό ή με τους βραχίονες κ.λπ. **7.** (η μτχ. ενεστ. ***σημαίνων, -ουσα, -ον***) βλ.λ. **8.** (η μτχ. μεσοπαθ. παρακ. ***σεσημασμένος, -η, -ο***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ενδεικνύω, κάνω σήμα», < *σῆμα* (βλ.λ.)].

σημαίνων, -ουσα, -ον {σημαίν-οντος (θηλ. -ουσας), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) σημαντικός, σπουδαίος: *ένα σημαίνον στέλεχος τής κυβέρνησης* || *μια σημαίνουσα προσωπικότητα τού πνευματικού μας βίου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. ενεστ. τού ρ. *σημαίνω*, απόδ. τού αγγλ. significant].

σημαιοστολίζω ρ. μετβ. [1884] {σημαιοστόλισ-α, -τηκα, -μένος} στολίζω με σημαίες (χώρο, κτήριο κ.ά.), π.χ. λόγω εθνικής επετείου: *είχαν σημαιοστολίσει όλα τα δημόσια κτήρια τής πόλης* || (μτφ.-ειρων.) *ήρθε πρωί-πρωί σημαιοστολισμένη* (πολύ στολισμένη).

σημαιοστολισμός (ο) [1886] ο στολισμός με σημαίες (κτηρίων, δρόμων) κατά τις εθνικές επετείους, εορτές κ.λπ.

σημαιοστόλιστος, -η, -ο [1854] **1.** αυτός που είναι στολισμένος με σημαίες **2.** (ειρων.) αυτός που είναι ντυμένος με ρούχα εντυπωσιακά και φανταχτερά, επιδεικτικά ντυμένος.

σημαιοφόρος (ο/η) **1.** πρόσωπο που κρατάει την εθνική σημαία σε επίσημη εορτή **2.** (ειδικότ. για μαθητή) πρόσωπο που κρατάει τη σημαία κατά τον εορτασμό εθνικής επετείου (ως τιμητική διάκριση, επειδή συγκέντρωσε την υψηλότερη βαθμολογία μεταξύ των συμμαθητών του): *στη Γ' Λυκείου ήταν ~ στην παρέλαση* **3.** (μτφ.) ο πρωτεργάτης και κήρυκας πολιτικής ή κοινωνικής ιδεολογίας ή κίνησης, αυτός που μπαίνει μπροστά: *~ των νέων ιδεών* || *μπήκε ~ στον αγώνα κατά των φυλετικών διακρίσεων* ΣΥΝ. μπροστάρης ● **4.** ΝΑΥΤ. αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σημαία* + *-φόρος* < *φέρω*].

σήμανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η τοποθέτηση διακριτικών σημείων ΣΥΝ. σημάδεμα **2.** ΤΟΠΟΓΡ. ο καθορισμός τής θέσης ενός σημείου στο έδαφος **3.** η λήψη και η εξέταση από την αστυνομία στοιχείων (δακτυλικών αποτυπωμάτων, σωματομετρικών στοιχείων και φωτογραφιών) υπόπτων **4.** (συνεκδ.) η αστυνομική υπηρεσία που συλλέγει και καταγράφει τα στοιχεία αυτά (*υπηρεσία σημάνσεως* κ. *Σήμανση*): *τον πήγαν στη ~ και του πήραν αποτυπώματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σήμανσις* < αρχ. *σημαίνω*].

σημαντήρας (ο) ΝΑΥΤ. αντικείμενο σε ποικίλα σχήματα (κωνικό, σφαιρικό, ρομβοειδές κ.ά.) με κόκκινο, κεραμιδί, μαύρο ή άλλο χρώμα, που επιπλέει στην επιφάνεια τής θάλασσας σε συγκεκριμένο σημείο, δηλώνοντας ανάλογα με το σχήμα και το χρώμα ότι στο σημείο αυτό υπάρχει κίνδυνος (ύφαλος, αβαθή νερά κ.λπ.), ναυάγιο, πλόιμο πέρασμα, πώς πρέπει να πλεύσει το πλοίο (από τα δεξιά τού σημαντήρα, από αριστερά, κυκλικά κ.λπ.), ότι υπάρχουν αλιευτικά δίχτυα ή ποντισμένη άγκυρα πλοίου κ.ά.· χρησιμεύει ακόμη για να δένεται σε αυτόν η άγκυρα πλοίου για ασφαλέστερο αγκυροβόλιο (βλ. κ. λ. *ναύδετο*): *~ με φως / με κουδούνι / με σφυρίχτρα / φωτοβόλος / ηχητικός / προσδέσεως* || *~ ομίχλης* (που εκπέμπει ηχητικό σήμα στην ομίχλη) ΣΥΝ. σημαδούρα, τσαμαδούρα, ναύδετο. Επίσης (λόγ.) **σημαντήρ** {σημαντήρος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σημαντήρ, -ῆρος* < αρχ. *σημαίνω*].

σημαντήρι (το) {σημαντήρ-ιου | -ιών} το σήμαντρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σημαντήριον* < *σημαίνω* + παραγ. επίθημα *-τήριον* (πβ. κ. *παρατηρη-τήριον, σκοπευ-τήριον*)].

σημαντηρόδεσμος (ο) [1887] {-ου κ. -έσμου | -ων κ. -έσμων, -ους κ. -έσμους} ΝΑΥΤ. ο κόμπος με τον οποίο δένεται στην άγκυρα πλοίου το σχοινί (σημαντηρόσχοινο) που τη συνδέει με το ναύδετο (βλ.λ.).

σημαντηρόσχοινο (το) ΝΑΥΤ. το σχοινί με το οποίο προσδένεται η άγκυρα πλοίου σε ναύδετο (βλ.λ.).

σημαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει ορισμένη σημασία, αυτός που δηλώνει (κάτι): *ρήματα κινήσεως σημαντικά* ΣΥΝ. δηλωτικός ● **2.** αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, βαρύτητα και μέγεθος: *αναμένονται ~ εξελίξεις* || *~ αποφάσεις / συνέπειες / πρόσωπα / αυξήσεις* ΣΥΝ. σπουδαίος, αξιόλογος ΑΝΤ. ασήμαντος **3. *σημαντική*** (η) η σημασιολογία (βλ.λ.). — **σημαντικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **σημαντικότητα** (η)

[1833]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σημασιολογία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σημαίνω*].

-σήμαντος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό: **1.** σημασιών: *δισήμαντη λέξη* **2.** μουσικών ή μαθηματικών σημείων: *μονοσήμαντη παράσταση*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *μονοσήμαντος*), που προέρχεται από το αοριστικό θ. τού αρχ. *σημαίνω*].

σήμαντρο (το) {σημάντρ-ου | -ων} **1.** (στα μοναστήρια) μακρόστενο κομμάτι από ξύλο ή πλάκα από μέταλλο (συνήθ. σίδερο), που κρούεται ρυθμικά με σφυρί ή ξύλινο πλήκτρο από μοναχό σε ορισμένες ώρες, ειδοποιώντας για την ώρα τού όρθρου, την έναρξη τής λειτουργίας κ.λπ. **2.** κρουστό μουσικό όργανο τριγωνικού σχήματος • **3.** σφραγίδα ή άλλο όργανο σφραγίσματος: *ταχυδρομικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σήμαντρον* < *σημαίνω* + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *στόχασ-τρον, στέγασ-τρον*].

σημασία (η) {σημασιών} **1.** (γενικά) η πληροφορία που δίνει μια λέξη, μια φράση, μια πρόταση, ένα γραμματικό ή παραγωγικό στοιχείο ή και ένα ολόκληρο κείμενο: *κυριολεκτική / μεταφορική / αλληγορική / λανθάνουσα / πρώτη / κύρια / δευτερεύουσα ~*· ΦΡ. (α) ***λεξική σημασία*** το τι σημαίνει ή δηλώνει η λέξη, το σημαινόμενο (βλ.λ.)· το σύνολο των χρήσεων μιας λέξης που μπορούν να διακρίνουν οι ομιλητές μιας γλώσσας (β) ***γραμματική σημασία*** η σημασία ενός γραμματικού ή παραγωγικού στοιχείου τής γλώσσας· π.χ. η κατάληξη -ες στο *γυναίκ-ες* δηλώνει τη γραμματική σημασία «πληθυντικός»· η κατάληξη *-ούλα* στο *τσαντ-ούλα* δηλώνει σμίκρυνση (μικρή τσάντα) ή υποκορισμό (αγαπημένη τσάντα) (γ) ***προτασιακή σημασία*** η συνολική σημασία, το νόημα μιας ολόκληρης πρότασης (δ) ***κειμενική σημασία*** (i) η σημασία μιας πρότασης (ορθότ. εκφωνήματος) μέσα σε συγκεκριμένο περιβάλλον ενός κειμένου (ii) η σημασία, το νόημα ενός κειμένου που ισοδυναμεί με ό,τι συνήθως ονομάζουμε «μήνυμα» ή «κεντρική ιδέα» τού κειμένου **2.** η σπουδαιότητα, η βαρύτητα: *θέμα υψίστης / κεφαλαιώδους / ήσσονος ~* || *αποδίδω μεγάλη ~ στην άποψη αυτή* || *κατά τη γνώμη μου, αυτό δεν έχει και τόση ~* || *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος προσπάθησε να μειώσει τη ~ τής αντιπολιτευτικής πρωτοβουλίας*· ΦΡ. (α) ***δίνω σημασία (σε κάτι)*** στρέφω την προσοχή, το ενδιαφέρον μου (προς κάτι), ασχολούμαι (με κάτι): *στην εταιρεία μας δίνουμε σημασία στη λεπτομέρεια* || *δεν ~ σε ανυπόστατες διαδόσεις* || *μην του δίνεις σημασία· δεν ξέρει τι λέει!* (β) **άνευ σημασίας** για κάτι με το οποίο δεν αξίζει να ασχολείται κανείς, για κάτι ασήμαντο: *οι προφορικές δεσμεύσεις των πολιτικών είναι άνευ σημασίας· σημασία έχει τι κάνουν στην πράξη* (γ) (εμφατ.) **έχει σημασία** (i) έχει αξία, σπουδαιότητα: *αυτό που ~ είναι αν σε εκφράζει αυτό που κάνεις* || *τώρα πια ό,τι και να κάνουμε δεν ~· το κακό έγινε!* ΣΥΝ. μετράει (ii) (ερωτηματικά) έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον (για κάποιον): *Γιατί ρωτάς τι θα κάνω; ~;* (δ) ***τι σημασία έχει;*** (σε ρητορικές ερωτήσεις) δεν έχει καμία σημασία, σπουδαιότητα: *Αυτό που λες ~; Δεν επηρεάζει καθόλου τα πράγματα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγικά*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ένδειξη», < *σημαίνω*, από το θ. *σημασ-* (πβ. παρακ. *σε-σήμασ-μαι*). Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στους Στωικούς φιλοσόφους. Ορισμένοι σύγχρονοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *λεξική / γραμματική / προτασιακή / κειμενική σημασία* (< αγγλ. word / grammatical / sentence / textual meaning)].

> **σημασία – έννοια – νόημα.** Οι τρεις λέξεις διαφέρουν μεταξύ τους σημασιολογικά. **Έννοια** είναι ό,τι συλλαμβάνει κάθε άνθρωπος με τη νόηση του σε σχέση με τα αντικείμενα τού κόσμου τής πραγματικότητας. Κάθε ον υπάρχει στον νου, στο μυαλό κάθε ανθρώπου με τη μορφή μιας αντίστοιχης έννοιας, που μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τις γνώσεις, τις εμπειρίες, την καλλιέργεια, τον τρόπο και τον τόπο ζωής κ.λπ. τού κάθε ανθρώπου. Κάθε έννοια κωδικοποιείται συμβατικά σε κάθε γλώσσα έτσι, ώστε να δηλώνει το ίδιο για όλους. Κωδικοποιείται γλωσσικά ως **σημασία** και δεσμεύει όλους τους ομιλητές μιας γλώσσας. Γλωσσολογικά, η *έννοια* θεωρείται υποκειμενική οντότητα, μη συμβατική, ενώ η *σημασία* είναι αντικειμενική οντότητα, πλήρως συμβατική. Ακόμη η *έννοια* είναι καθαρώς νοητική οντότητα, ενώ η σημασία είναι επίσης νοητική οντότητα (υπάρχει ως «πληροφορία» στο μυαλό μας), αλλά συνάμα και γλωσσική, δηλ. έχει κοινωνική και επικοινωνιακή αξία και λειτουργία. Το **νόημα** είναι η σημασία μιας ολόκληρης πρότασης και όχι μιας μεμονωμένης λέξης ή φράσης. Διαφέρει έτσι και από την έννοια (αφού είναι σημασία) και από την απλή λεξική σημασία (αφού είναι προτασιακή σημασία). Σύμφωνα με τις διακρίσεις αυτές, γλωσσολογικά πρέπει να αποφεύγει κανείς να μιλάει για την έννοια ή για το νόημα μιας λέξης! Μιλούμε για τη σημασία μιας λέξης και για το νόημα μιας πρότασης, όπως μπορούμε να μιλούμε γενικά για την *έννοια τής φιλίας* ή *την έννοια τού καλού* πέρα και έξω από την απλή ή πολλαπλή σημασιολογική κατανομή (δήλωση) κάθε έννοιας με σημασίες / λέξεις σε αυτήν ή εκείνη τη γλώσσα.

σημασιακός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη σημασία (λέξης, φράσης, πρότασης κ.λπ.). — **σημασιακ-ά / -ώς** επίρρ.

σημασιολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόδοση ορισμένης σημασίας σε κάτι.

σημασιολογία (η) [1860] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που εξετάζει ό,τι έχει σχέση με τη σημασία: τα διάφορα είδη τής σημασίας (βλ. λ. σημασία), τις ποικίλες σημασιολογικές σχέσεις (συνωνυμίας, αντωνυμίας κ.λπ.), την ανάλυση τής σημασίας, τη μεταβολή τής σημασίας, τη σχέση τής σημασίας με τα άλλα επίπεδα τής γλώσσας (γραμματική, σύνταξη, φωνολογία) και με τις πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας (πραγματολογία), το λεξιλόγιο μιας γλώσσας κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < παλαιότ. γερμ. Semasiologie (σύγχρ. Bedeutungslehre)].

> **σημασιολογία ή σημαντική;** Μολονότι και οι δύο όροι προέρχονται από την Ελληνική, είναι ετυμολογικά διαφανέστερος –και γι' αυτό προτιμότερος– ο όρος **σημασιολογία** *(σημασία – σημασιολογία)*. Ο όρος πλάστηκε αρχικά (το 1825) στη Γερμανική (Semasiologie), για να δηλώσει κυρίως τη μελέτη τής μεταβολής των σημασιών, και από τα τέλη τού 19ου αι. πέρασε και στις άλλες γλώσσες (γαλλ. sémasiologie 1884, αγγλ. semasiology, 1875-80). Στην Ελληνική πρωτοχρησιμοποιήθηκε (το 1860) από τον γλωσσολόγο Δημ. Μαυροφρύδη (γνωστό από το *Δοκίμιον Ιστορίας τής ελληνικής γλώσσης*) και καθιερώθηκε από τον Γ. Χατζιδάκι. Οι ξένοι έπλασαν (από το ελλην. *σημαίνω*) το επίθ. *σημαντικός* (αγγλ. semantic 1655-65, γαλλ. sémantique 1561), όπου σχημάτισαν αργότερα τον όρο *σημαντική* (γαλλ. sémantique 1883, αγγλ. semantics 1895-1900). Ο όρος αυτός στα Ελληνικά, ως μη συνδεόμενος αμέσως με τη λ. *σημασία*, υστερεί τού όρου *σημασιολογία*, θυμίζει δε περισσότερο τον όρο **παρασημαντική** τής αρχαίας ελληνικής και βυζαντινής μουσικής, τον οποίο αντικατέστησε στην ευρωπαϊκή μουσική ο όρος *σημειογραφία*.

σημασιολογικός, -ή, -ό [1863] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη σημασία (λέξεως, φράσεως, προτάσεως) ή με τη σημασιολογία: *~ σχέσεις / περιεχόμενο / αποχρώσεις / επίπεδο / πεδίο / θεωρία*. — **σημασιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < παλαιότ. γερμ. semasiologisch].

σημασιοσυντακτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται ταυτοχρόνως στις σημασίες και στη σύνταξη των λέξεων: *~ σχέσεις*. — **σημασιοσυντακτικά** επίρρ.

σηματο- κ. **σηματό-** κ. **σηματ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με διακριτικό σημείο: *σηματο-λόγηση* **2.** με μέσο επικοινωνίας: *σηματο-φόρος* (σταθμός), *σηματ-ωρός* **3.** με κάτι το οποίο προειδοποιεί, καθοδηγεί, παρέχει πληροφορίες κ.λπ.: *σηματο-δότης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *σηματ-ουργός*), που προέρχεται από το ουσ. *σῆμα, -ατος*].

σηματόγραφο (το) [1858] {σηματογράφ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το βιβλίο στο οποίο καταχωρίζονται τα σήματα που στέλνει και λαμβάνει ένα πολεμικό πλοίο.

σηματογράφος (ο) [1897] ΝΑΥΤ. ψηλός κατακόρυφος στύλος σε πλοίο ή σηματοφόρο (βλ.λ.), που έχει μεταλλικούς βραχίονες, τους οποίους μετακινούν χειριστές σύμφωνα με ορισμένο κώδικα *(κώδικας σηματοδοσίας)*, στέλνοντας μηνύματα στα πλοία.

σηματοδοσία (η) {χωρ. πληθ.} η μετάδοση σημάτων με ορισμένο κώδικα: *η ~ μετά βραχιόνων με σηματογράφο* (βλ.λ.).

σηματοδότης (ο) {σηματοδοτών} **1.** συσκευή που βρίσκεται στις διασταυρώσεις δρόμων και στις διαβάσεις σιδηροδρομικών γραμμών και ρυθμίζει την κυκλοφορία οχημάτων και πεζών με τη μετάδοση φωτεινών σημάτων· αλλιώς *φανάρι* (το) **2.** συσκευή που εκπέμπει σήματα για την ασφαλή κυκλοφορία των τρένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *σῆμα, -ατος* + *δότης* (βλ.λ.)].

σηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετάδοση σημάτων με ορισμένο κώδικα σε απόσταση **2.** η τοποθέτηση σηματοδοτών (σε δρόμους, ναυτικά περάσματα, σιδηροδρομικό δίκτυο, αεροδρόμιο): *~ δρόμων* ΣΥΝ. σήμανση **3.** (μτφ.) η δήλωση ενός σημαντικού πράγματος που θα συμβεί ή αρχίζει να συμβαίνει: *~ αλλαγών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. signalisation].

σηματοδοτώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σηματοδοτείς... | σηματοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** μεταδίδω σήματα με ορισμένο κώδικα **2.** τοποθετώ σηματοδότη ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) δείχνω (κάτι σημαντικό που θα συμβεί ή αρχίζει να συμβαίνει): *η εκλογή του σηματοδότησε μια νέα εποχή στην πολιτική ιστορία τού τόπου* || *η δεκαετία τού '50 σηματοδοτούσε ένα νέο ξεκίνημα για την ανθρωπότητα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. signaliser].

σηματοθέσιο (το) [1858] {σηματοθεσί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. έπιπλο με θυρίδες σε πλοίο, όπου τοποθετούνται τα σήματα και οι σημαίες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. poste des signaux].

σηματολόγηση (η) [1893] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΑΥΤ. ο καθορισμός τού διεθνούς διακριτικού σήματος ενός πλοίου και η εγγραφή του στα καθορισμένα επίσημα βιβλία.

σηματολογία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} η επικοινωνία και συνεννόηση με σήματα.

σηματολόγιο (το) [1858] {σηματολογί-ου | -ων} **1.** το βιβλίο που καταγράφει την ερμηνεία των ναυτικών σημάτων· αλλιώς *κώδικας σημάτων* (ο) **2.** το βιβλίο στο οποίο καταγράφονται τα εμπορικά ή βιομηχανικά σήματα δημόσιας υπηρεσίας ή επιχείρησης.

σηματολογώ ρ. αμετβ. {σηματολογείς... | σηματολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσδιορίζω το διακριτικό σήμα πλοίου **2.** εγγράφω πλοίο στο νηολόγιο.

σηματονόμος (ο) ΝΑΥΤ. (στο Πολεμικό Ναυτικό) υπαξιωματικός επί κεφαλής των σηματωρών πλοίου ή υπηρεσίας.

σηματόσχοινο (το) [1858] ΝΑΥΤ. το σχοινί στο οποίο δένονται και κρεμιούνται ψηλά οι σημαίες και τα σήματα.

σηματοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [1897] ΝΑΥΤ. **1.** αυτός που έχει επάνω του σήματα: *~ ιστός πλοίου* **2. *σηματοφόρος*** κ. ***σημαφόρος*** (ο) σταθμός στην ακτή, κυρ. σε λιμάνι, από τον οποίο στέλνονται μηνύματα

στα πλοία.
[ΕΤΥΜ. < σήμα, -ατος + -φόρος < φέρω].

σηματωρός (ο) [1858] ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός ή ναύτης που έχει ως έργο του την επικοινωνία με σήματα: *ο ~ έκανε σινιάλο με τις σημαιούλες.*
[ΕΤΥΜ. < σήμα, -ατος + -ωρός (βλ.λ.) < αρχ. *ὁρῶ (-άω)* «βλέπω, κοιτάζω, προσέχω», πβ. *ακται-ωρός, σκευ-ωρός*].

σημαφόρος (ο) → σηματοφόρος

σημειακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα σημεία (στην επικοινωνία) ή που αποτελείται από σημεία: *η γλώσσα θεωρείται ~ σύστημα || η ~ λειτουργία τής γλώσσας.*

σημείο (το) **1.** (α) καθορισμένο μέρος, τοποθεσία που ορίζεται με ακρίβεια: *~ εκκινήσεως / αφίξεως || στρατηγικό ~* (με μεγάλη σπουδαιότητα για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις) *|| σ' αυτό το ~ τού δρόμου θα συναντηθούμε || καθορίστηκαν τρία ~ πωλήσεων || το ~ στηρίξεως ενός στύλου || το ~ ελέγχου των εισιτηρίων στο αεροδρόμιο·* ΦΡ. ***τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα*** βορράς, νότος, ανατολή, δύση (β) (στο σώμα) τμήμα, περιοχή: *σε ποιο ~ τού ποδιού πονάς; || είχε μελανιές σε διάφορα ~ τού σώματος·* ΦΡ. ***το ευαίσθητο / αδύνατο σημείο (κάποιου)*** βλ. λ. αδύνατος **2.** ΓΕΩΜ. πρωταρχική (θεμελιώδης) έννοια τής γεωμετρίας· περιγραφικά είναι το ελάχιστο στοιχείο τού χώρου που δεν έχει διαστάσεις: *τα ~ Α και Β ορίζουν το ευθύγραμμο τμήμα ΑΒ || το ~ Ο είναι το περίκεντρο τού τριγώνου ΑΒΓ || το Γ είναι το ~ τομής τού κύκλου και τής ευθείας* **3.** συγκεκριμένο μέρος, τμήμα (έργου, κειμένου, υπόθεσης, άποψης, πράγματος): *σ' αυτό το ~ τής ομιλίας του αποδοκιμάστηκε έντονα || αυτό το ~ τού κειμένου είναι δυσανάγνωστο || μερικά ~ τής παράστασης είναι βαρετά || το μελανό ~ αυτής τής υπόθεσης είναι οι υποψίες χρηματισμού του·* ΦΡ. (α) ***επί τού σημείου αυτού*** ως προς το σημείο αυτό, ως προς το θέμα αυτό: *«η σύνεση υπαγορεύει την αποφυγή κάθε προκλητικής ενέργειας και ~ η κυβέρνηση έχει αυξημένη ευθύνη»* (εφημ.) (β) ***σημείο αναφοράς*** βλ. λ. αναφορά (γ) ***σημείο τριβής*** βλ. λ. τριβή (δ) ***σημείο επαφής*** βλ. λ. επαφή **4.** (μτφ.) (α) όριο, βαθμός κατάστασης ή ενέργειας: *έφτασε σε τέτοιο ~ ανδρείας, που θυσίασε και την ίδια τη ζωή του για την πατρίδα || η υγεία του βρίσκεται σε κρίσιμο ~·* ΦΡ. ***μέχρι ενός σημείου*** ώς έναν βαθμό, ώς εκεί που συμβαίνει ή επιτρέπεται, αντέχει ή ανέχεται κάποιος κάτι: *καλή είναι η κουβεντούλα, αλλά ~· να μην αποβαίνει εις βάρος τής δουλειάς! || ~ αυτά που λέει είναι κατανοητά* (β) χρονικό όριο, συγκεκριμένη στιγμή κατά τη διάρκεια μιας ενέργειας ή κατάστασης: *στο ~ αυτό θα ήθελα να κάνω μια παρατήρηση || από το ~ αυτό και μετά, δεν έχουμε μάθει νέα του* **5.** (α) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. οριακή τιμή μιας μεταβλητής που καθορίζει τις συνθήκες μέσα στις οποίες προκαλείται ένα φαινόμενο: *~ βρασμού / ζέσεως / πήξεως / τήξεως* (β) ΜΗΧ. ***νεκρό σημείο*** η θέση των κινητών μερών κατά την οποία μηδενίζεται η κινητική ενέργεια **6.** σημάδι: *το πρόσωπό της δεν είχε κανένα ~ γήρανσης || τα ~ αναγνώρισης τού πτώματος ήταν πολλά* **7.** (α) ένδειξη, σήμα που ειδοποιεί· ΦΡ. ***δίνω σημεία ζωής*** δείχνω με κάποιον τρόπο σε κάποιον (χωρίς να εμφανίζομαι προσωπικά) ότι υπάρχω, ότι ζω: *από τότε που έφυγε για διακοπές, δεν έχει δώσει σημεία ζωής* (β) ΝΑΥΤ. το σήμα, το σινιάλο **8.** προμήνυμα, οιωνός: *τα ~ στον ουρανό προμηνύουν καταστροφές·* ΦΡ. (α) ***σημεία των καιρών*** (*σημεῖα τῶν καιρῶν,* Κ.Δ. Ματθ. 16, 3) στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια εποχή και προαναγγέλλουν κάτι (συνήθ. κακό): *τα ~, λένε πολλοί, δείχνουν ότι ο κόσμος οδεύει προς την καταστροφή* (β) ***σημεία και τέρατα*** (*σημεῖα καὶ τέρατα,* Κ.Δ. Πράξ. 4, 30 κ.α.) (i) γεγονότα πολύ παράξενα που μοιάζουν με θαύματα (ii) τρομερά, απίστευτα ή απαράδεκτα γεγονότα: *~ έγιναν στις εκλογές: κατηγορίες για νοθεία, εκβιασμούς, παρατυπίες και πολλά άλλα* **9.** ΕΚΚΛΗΣ. ***σημείο τού σταυρού*** (*σημεῖον,* Ευσέβιος, 4ος αι. μ.Χ.) το σύμβολο τής ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, το σχήμα τού σταυρού που κάνουμε με τα τρία δάχτυλα τού δεξιού χεριού **10.** ΜΑΘ. καθένα από τα σύμβολα με τα οποία δηλώνονται μαθηματικές πράξεις: *το ~ τής πρόσθεσης* **11.** ΜΟΥΣ. (α) σύμβολο μουσικού φθόγγου ΣΥΝ. νότα (β) ***σημεία*** (τα) οι αλλοιώσεις • **12.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***(γλωσσικό) σημείο*** η κύρια γλωσσική μονάδα, η οποία αποτελεί συνδυασμό ορισμένης σημασίας και ορισμένης φωνολογικής δήλωσης (πβ. λ. *σημαίνον, σημαινόμενο*), η λέξη (β) σύμβολο, καθετί που σημειώνεται σε στοιχείο τού γραπτού λόγου, για να δηλώσει κάτι: *~ στίξεως / τονισμού* • **13. *νίκη στα σημεία*** βλ. λ. νίκη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σημεῖον,* αρχική σημ. «σημάδι, σήμα», < *σῆμα* (βλ.λ.). Πολλές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *σημείο εκκινήσεως / αφίξεως / τομής / επαφής / στηρίξεως* (< γαλλ. point de départ / d'arrivée / d'intersection / de contact / d'appui), *νεκρό / μελανό σημείο* (< γαλλ. point mort / noir), *γλωσσικό σημείο* (< γαλλ. signe linguistique), *ευαίσθητο / αδύνατο σημείο* (< γαλλ. point sensitif / faible), *νικώ στα σημεία* (< γαλλ. vaincre aux points), *δίνω σημεία ζωής* (< γαλλ. donner signes de vie), *σημείο ελέγχου* (< αγγλ. checkpoint), *σε τέτοιο σημείο....* (< γαλλ. à tel point), *μέχρις ενός σημείου* (< αγγλ. up to a point), *τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα* (< γαλλ. les quatre points cardinaux)].

σημειογραφία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η απεικόνιση των μουσικών ήχων με γραπτά σύμβολα, καθώς και μια σειρά οπτικών οδηγιών για την εκτέλεση μουσικής σύνθεσης ΣΥΝ. παρασημαντική. — **σημειογραφικός, -ή, -ό.**

σημειοθέτης (ο) {σημειοθετών} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ειδικό όργανο για μετρήσεις, με το οποίο ο γλύπτης μεταφέρει στο ακατέργαστο μάρμαρο τα σημεία τού προπλάσματος ΣΥΝ. πονταδόρος.
[ΕΤΥΜ. < σημείο + -θέτης < αρχ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].

σημειολογία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τους τρόπους παραγωγής, λειτουργίας και προσλήψεως των διαφόρων σημειακών συστημάτων, που επιτρέπουν την επικοινωνία ανάμεσα σε άτομα ή/και σε ομάδες ΣΥΝ. σημειωτική (β) (ειδικότ.) το σύνολο των σημείων που περιλαμβάνει ένας κώδικας επικοινωνίας: *η ~ τού κινηματογράφου / των χειρονομιών* **2.** ΙΑΤΡ. η συμπτωματολογία. — **σημειολογικός, -ή, -ό, σημειολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sémiologie].

> **σημειολογία ή σημειωτική;** Ο όρος **σημειολογία** σε σχέση με τη γλώσσα πλάστηκε (το 1913) από τον ιδρυτή τής νεότερης (συγχρονικής) γλωσσολογίας Ferdinard de Saussure (1857-1913) ως **sémiologie** από την ελλην. λ. **σημείο**, για να δηλώσει τη γενική θεωρία περί σημείων, κλάδος τής οποίας είναι η γλωσσολογία που εξετάζει τα γλωσσικά σημεία, το σημειακό σύστημα τής γλώσσας. Αργότερα ο Charles Peirce (1839-1914), ακολουθώντας τον φιλόσοφο John Locke (1632-1704) ο οποίος έπλασε τη λέξη semiotics, απέδωσε τον όρο **σημειωτική** από το **σημειωτικός** (ρημ. επίθ. τού **σημειώνω**) στο έργο του *A System of Logic, considered as Semiotic,* όπου εξετάζει την έννοια των σημείων σε σχέση με την ανθρώπινη νόηση και την επιστήμη. Το γεγονός ότι η *σημειολογία* έχει να κάνει με *σημεία* και με τα είδη των συστημάτων που συγκροτούν τα σημεία συνηγορεί -ιδίως στην Ελληνική- υπέρ τής χρήσεως τού όρου *σημειολογία* ως περισσότερο δηλωτικού τής ενασχόλησης με *τα σημεία* μάλλον παρά με τη διαδικασία τής *σημείωσης*.
> Ας σημειωθεί ότι ο όρος *σημειολογία*, προτού χρησιμοποιηθεί στη γλωσσολογία, απαντά ήδη από το 1752 στη Γαλλική ως όρος τής ιατρικής (sémiologie), δηλώνοντας τη μελέτη των συμπτωμάτων των ασθενειών (το 1765 πλάστηκε στη Γαλλική και ο όρος symptomatologie, *συμπτωματολογία* με την ίδια σημασία). Στην Ελληνική ο όρος *σημειολογία* (για την ιατρική) πρωτοαπαντά στο *Λεξικό τής γαλλικής γλώσσης* (1809) τού Γρ. Ζαλίκογλου, απ' όπου τον καταγράφει και ο λεξικογράφος Στ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων....* 1900). Και ο όρος *σημειωτική* (παλιότερος αυτός, τού 1555!) χρησιμοποιήθηκε στην ιατρική και περιλαμβάνεται και αυτός στο Λεξικό τού Ζαλίκογλου.

σημειολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη σημειολογία (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sémiologue].

σημειολογώ ρ. αμετβ. {σημειολογείς...} ασχολούμαι με τη σημειολογία (βλ.λ., σημ. 1) ή αναλύω διάφορα στοιχεία τής καθημερινής ζωής (συμπεριφορά, ύφος, πράξεις, ντύσιμο κ.λπ.), συσχετίζοντας τη μορφή με το περιεχόμενό της.

σημειοσειρά (η) ΜΑΘ. το σύνολο των σημείων που ανήκουν σε μια ευθεία.

σημειοσύνολο (το) {σημειοσυνόλ-ου | -ων} ΜΑΘ. το σύνολο που αποτελείται από (διάφορα) σημεία τού χώρου.

σημειοφωνία (η) [1888] {σημειοφωνιών} ΨΥΧΟΛ. η θεραπεία των διαταραχών τού λόγου με τη χρήση σημειοφώνου.

σημειόφωνο (το) [1888] {σημειοφών-ου | -ων} ΨΥΧΟΛ. όργανο για τη θεραπεία των διαταραχών τού λόγου, με το οποίο ο ασθενής ακούει παραλλαγμένη τη φωνή του ή διάφορους ήχους.

σημείωμα (το) {σημειώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύντομη αναφορά πληροφορίας ή αναγραφή λογαριασμού: *πληροφοριακό / ενημερωτικό ~ || ~ τής εφορίας / τής Δ.Ε.Η. || βιογραφικό ~* (βλ. λ. *βιογραφικός*) **2.** σύντομη επιστολή: *του έστειλε ένα ~ με τα νέα του* **3.** πρόχειρη γραφή, σχόλιο, σημείωση: *~ στα περιθώρια βιβλίου* **4.** το χαρτί με το οποίο πολιτικό ή κομματικό στέλεχος ζητεί από τον υπεύθυνο δημόσιας υπηρεσίας ή από βουλευτή, υπουργό κ.λπ. την εξυπηρέτηση φιλικού του προσώπου **5.** γραπτή περίληψη προφορικών δηλώσεων ξένου διπλωμάτη προς την κυβέρνηση στην οποία είναι διαπιστευμένος. — (υποκ.) **σημειωματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αρχείο», < *σημειῶ (-όω)* < αρχ. *σημεῖον.* Η σημερινή σημ. αποτελεί αποδ. τού γαλλ. note].

σημειωματάριο (το) [1896] {σημειωματαρί-ου | -ων} μικρό τετράδιο, στο οποίο κρατάει κανείς σημειώσεις.

σημειώνω ρ. μετβ. {σημείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) σημαδεύω με διακριτικό σημάδι: *~ τα λάθη με κόκκινο στυλό* (β) γράφω συγκεκριμένο σημείο: *σημειώσατε έναν σταυρό σε ένα από τα δύο τετραγωνάκια* || (στο ΠΡΟ-ΠΟ) *Π.Α.Ο.-Α.Ε.Κ. 1-1, σημειώσατε Χ* **2.** (α) κρατώ σημείωση, γράφω πρόχειρα: *σημείωσα τη διεύθυνσή σου στο μπλοκάκι μου* (β) καταγράφω πρόχειρα ό,τι ακούω: *οι μαθητές σημείωναν αυτά που έλεγε ο καθηγητής* **3.** (συνεκδ.) προσέχω ιδιαιτέρως (κάτι), το λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου: *να σημειωθεί ότι η ενέργεια αυτή μπορεί να αποβεί εις βάρος των εθνικών μας συμφερόντων·* ΦΡ. ***το σημειώνω αυτό!*** το κρατώ στο μυαλό μου, θα το θυμάμαι (συνήθ. με απειλητικό τόνο): *Αυτό που μου έκανες το σημειώνω! Μια μέρα θα μου το πληρώσεις! || το ~ που λες· φρόντισε να το πραγματοποιήσεις!* ΣΥΝ. το κρατάω **4.** (συνεκδ.) τονίζω, υπογραμμίζω, επισημαίνω: *θα ήθελα επίσης να σημειώσω πόσο διαφέρουν μεταξύ τους οι δύο αυτές κοινωνίες* **5.** (μτφ.) (α) επιτυγχάνω, πραγματοποιώ: *~ πρόοδο / επιτυχία / θρίαμβο || ένας παίκτης που σημείωσε πολλούς πόντους || ~ ρεκόρ πωλήσεων* (β) εμφανίζω κάτι, μου συμβαίνει κάτι: *οι πωλήσεις σημείωσαν κάμψη || «η θερμοκρασία δεν θα σημειώσει αξιόλογη μεταβολή»* (δελτίο καιρού) **6.** (ειδικότ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***σημειώνεται, σημειώνονται***) γίνεται, καταγράφεται (κάτι): *σημειώθηκαν επεισόδια μεταξύ οπαδών ποδοσφαίρου || σημειώθηκε έκρηξη στα γραφεία ξένης εταιρείας || σημειώνονται συχνά κρούσματα ρατσισμού || αύριο θα σημειωθούν καταιγίδες στα δυτικά.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σημειῶ (-όω),* κυρ. μεσοπαθ. *σημειοῦμαι* «κρατώ σημειώσεις», < αρχ. *σημεῖον*].

σημείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σύντομη ή/και πρόχειρη καταγραφή (ενδιαφέροντος στοιχείου, πληροφορίας):

κρατώ ~ **2. σημειώσεις** (οι) (α) τα στοιχεία των πανεπιστημιακών παραδόσεων που καταγράφει φοιτητής κατά τη διάρκεια τής παρακολούθησης των μαθημάτων: *καλές / λεπτομερείς* ~ || *θα μου δώσεις τις* ~ *σου;* (β) το περιεχόμενο πανεπιστημιακών παραδόσεων υπό μορφή δακτυλογραφημένων και συνήθ. φωτοτυπημένων φυλλαδίων: *κυκλοφόρησαν οι* ~ *τού μαθήματος* **3.** συμπληρωματική πληροφορία σχετικά με το περιεχόμενο λέξης, φράσης, τμήματος κειμένου ή επεξήγηση, η οποία τίθεται συνήθ. στο κάτω μέρος τής σελίδας βιβλίου, περιοδικού, εφημερίδας ή στο τέλος τού κειμένου με αρίθμηση: *υποσελίδιες* ~ || *οι* ~ *βρίσκονται στο τέλος τού κεφαλαίου* || *Σημείωση τού Επιμελητή* (ενν. τού κειμένου· συντομ. Σ.τ.Ε.) || *Σημείωση τού Μεταφραστή* (συντομ. Σ.τ.Μ.) (πβ. λ. *υποσημείωση*) • **4.** το σημάδεμα, το μαρκάρισμα.

σημειωτέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να σημειωθεί, να ληφθεί υπ' όψιν: *σημειωτέα η άποψη τού υπουργού, ότι...*· εύχρ. κυρ. στο ουδ. **σημειωτέον** πρέπει να σημειωθεί, να ληφθεί υπ' όψιν: ~ *ότι τα αποθέματα νερού μειώνονται σταθερά.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σημειώ (-όω)* + επίθημα -*τέος* των ρηματ. επιθ.].

σημειωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στα σημεία **2. σημειωτική** (η) η σημειολογία **3.** ΙΑΤΡ. **σημειωτικό σύμπτωμα** το σύμπτωμα που επιτρέπει να εντοπιστεί η πάθηση ενός νευρικού κέντρου. — **σημειωτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σημειωτός* < *σημειωτός* < *σημειώ (-όω).* Ο επιστημ. όρ. αποτελεί αντιδάν., < γαλλ. sémiotique].

σημειωτόν (το) {χωρ. πληθ.} ΓΥΜΝΑΣΤ. ο επιτόπιος βηματισμός, η ρυθμική κίνηση των ποδιών στο ίδιο σημείο· ΦΡ. (α) **πηγαίνω σημειωτόν** κινούμαι πολύ αργά: *από την πολλή κίνηση στους δρόμους, πηγαίναμε σημειωτόν* (β) (μτφ.) **με βήμα σημειωτόν** πολύ αργά, χωρίς ταχύτητα: *τα έργα τού μετρό προχωρούν* ~.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *σημειωτός* «ενδεικνυόμενος από σημάδι» < *σημειώ (-όω).* Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. marquer le pas].

σήμερα επίρρ. **1.** την ημέρα στην οποία βρισκόμαστε χρονικά, κατ' αντιδιαστολή προς τη χθεσινή ή την αυριανή: ~ *έχω πολλά να κάνω* || ~ *είναι Δευτέρα*· ΦΡ. (α) **σήμερα-αύριο** βλ. λ. αύριο (β) **σήμερα είμαι, αύριο δεν είμαι** βλ. λ. *αύριο* (γ) **σαν σήμερα** την αντίστοιχη ημερομηνία μιας άλλης χρονιάς: *γεννήθηκε* ~ *πριν από είκοσι χρόνια* **2.** στην εποχή μας: ~ *η ανθρωπότητα αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα* **3. σήμερα** (το) το παρόν, η σύγχρονη εποχή: *οι νέοι τού* ~ || *οι προοπτικές / οι δυνατότητες τού* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σήμερον / τήμερον* < προθεμ. *κι- (< Ι.Ε *ke- / *ki-, τοπικό μόριο, βλ. λ. *ἐκεῖ*) + *ἡμέρα* + επιρρ. επίθημα -*ον* (πβ. *αὔρι-ον*). Το νεοελλ. *σήμερα* κατά τα επιρρ. σε -*α*].

σημερινός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται ή υπάρχει σήμερα: *η* ~ *καλοκαιρία* || *τα αβγά είναι* ~ **2.** σύγχρονος: *η* ~ *κρίση / αμφισβήτηση αξιών* || *τα* ~ *δεδομένα τής διεθνούς οικονομίας* || *τα* ~ *προβλήματα τής ελληνικής κοινωνίας.*

σήμερον (η) (ενν. *ημέρα*) {άκλ.} (λόγ.) η σημερινή (ημέρα): *από τής πέμπτης πρωινής τής* ~ *η χώρα έχει κηρυχθεί σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης*· ΦΡ. **την σήμερον ημέρα(ν)** (*ἡ τήμερον ἡμέρα*, Δημοσθ. 4, 40) τη σημερινή ημέρα, σήμερα, στην εποχή μας: *δεν υπάρχει τιμιότητα* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σήμερα*].

σήμημα (το) {σημήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. **1.** το σύνολο των σημασιολογικών χαρακτηριστικών που αποτελούν το σημασιολογικό περιεχόμενο τού λεξήματος **2.** η ελάχιστη σημασιολογική μονάδα (στον αμερικανικό δομισμό)· το μόρφημα (βλ. κ. λ. -*ημα*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sememe, συντετμ. τ. τού όρου semanteme «φορέας ελάχιστης σημασίας» (πβ. *μόρφημα*)].

-σημία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού σημασιών: *δι-σημία, πολυ-σημία* **2.** αριθμό μουσικών σημείων (φθόγγων): *επτα-σημία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το αντίστοιχο -*σημος* (βλ.λ.), ενισχυμένο και από ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. *πολυ-σημία* < γαλλ. poly-sémie)].

Σημίτης (ο) [1861] {Σημιτών} **1.** μέλος μιας από την ομάδα φυλών τής ΒΔ. Ασίας, που περιλαμβάνει τους Άραβες και τους Εβραίους (και στα αρχαία χρόνια τους Φοίνικες, τους Ασσυρίους κ.ά.) **2.** (ειδικότ.) ο Εβραίος.
[ΕΤΥΜ. Από τον *Σημ* (< εβρ. Šem «όνομα»), γυιο τού Νώε και γενάρχη των σημιτικών φύλων].

σημιτικός, -ή, -ό [1848] αυτός που σχετίζεται με τους Σημίτες: ~ *γλώσσες / γραφή / λαοί.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sémitique].

σημιτισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των χαρακτηριστικών των Σημιτών· (ειδικότ.) η προώθηση των συμφερόντων των Σημιτών ΑΝΤ. αντισημιτισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sémitisme].

-σημο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν είδος χαρτοσήμου κατάλληλου για ορισμένο σκοπό: *δικηγορό-σημο, δωρό-σημο, γραμματό-σημο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. πληθ. *διάσημα, παρά-σημον*), που προέρχεται από το ουσ. *σῆμα, -ατος*].

-σημος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αριθμό σημασιών: *πολύσημη λέξη* || *αυτό που λες είναι δίσημο* **2.** αριθμό μουσικών σημείων (σημαδιών, φθόγγων): *επτά-σημος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύ-σημος*, μτγν. *δί-σημος*), που προέρχεται από το ουσ. *σῆμα* και απετέλεσε την αφετηρία για ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. αρχ. *πολύσημος* > γαλλ. poly-sémique)].

σημύδα (η) {σημυδών} ψηλό δέντρο ή θάμνος με λεπτά κλαδιά, ωοειδή ή τριγωνικά φύλλα, λείο και ρητινούχο φλοιό, ελαστικό και εύκολο στην επεξεργασία ξύλο (χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, τη ναυπηγική, την οργανοποιία κ.α.), το οποίο απαντά κυρ. στις ψυχρές περιοχές τού Β. Ημισφαιρίου.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου].

Σημωνίδης (ο) {-η κ. -ου} ο *Αμοργίνος*· αρχαίος Έλληνας ιαμβογράφος (7ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Σήμων* (< *σῆμα*) + παραγ. επίθημα -*ίδης*].

σηπεδών (η) {σηπεδόνος} (αρχαιοπρ.) η σήψη, η σαπίλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σήπομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -*ε-δών*, πβ. *τερη-δών, κοτυλη-δών*].

σηπία (η) {σηπιών} (λόγ.) η σουπιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, με κατάλ. -*ία* (πβ. *ταιν-ία*) αντί τής καταλ. -*ίας*, που εμφανίζεται συνήθ. σε ον. ψαριών (πβ. κ. *καρχαρ-ίας, ξιφ-ίας*). Η σύνδεση με το ρ. *σήπομαι* δεν ερμηνεύεται ικανοποιητικά από σημασιολ. πλευράς (ίσως οφείλεται στη μελάνη που εκκρίνει η σουπιά) και αποτελεί μάλλον προϊόν παρετυμολογίας. Το λατ. sēpia είναι δάνειο από την Ελληνική. Βλ. κ. *σουπιά*].

σήπομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εσάπην, -ης, -η..., σεσηπώς, -υία, -ός} (λόγ.) σαπίζω, αποσυντίθεμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν είναι ικανοποιητική η πρόταση περί συνδέσεως με σανσκρ. kyāku «μανιτάρι» (σημασιολ. δυσχέρειες) ή με λιθ. šiùpti «σαπίζω» (μορφολ. δυσχέρειες)].

σηπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί σήψη **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που οφείλεται σε σηψαιμία: ~ *πυρετός / σοκ* **3.** μολυσμένος με μικρόβια. — **σηπτικότητα** (η) [1847].

σηπτίνη κ. **σηψίνη** (η) {σηπτινών} ΧΗΜ. τοξική ουσία που σχηματίζεται κατά την αποσύνθεση τού κρέατος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σηπτός* (< *σήπομαι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sepsine].

σήραγγα (η) {σηράγγων} τεχνητό όρυγμα ή φυσική δίοδος με τη μορφή μεγάλης στοάς κάτω από την επιφάνεια τής γης ή κάτω από θάλασσα, λίμνη, ποταμό· δίοδος που έχει ανοιχτεί με διάτρηση ορεινού όγκου, για τη διοχέτευση υδάτων, τη διέλευση οχημάτων ή σιδηροδρομικής γραμμής, την εξόρυξη μεταλλεύματος κ.ά.: *η* ~ *κάτω από τη θάλασσα τής Μάγχης, που συνδέει τη Βρετανία με την υπόλοιπη Ευρώπη* ΣΥΝ. στοά, τούνελ, (λαϊκ.) λαγούμι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῆραγξ, -αγγος*, λ. με έρρινο εκφραστ. ένθημα (πβ. κ. *φάραγξ*), η οποία ανάγεται στο θ. τού ρ. *σέ-σηρ-α* «δείχνω τα δόντια μου, τρίζω τα δόντια» (παρακ. με ενεστωτική χρήση), αγν. ετύμου].

σηραγγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σηραγγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΑΝΑΤ. αυτός που έχει κατασκευή η οποία θυμίζει σήραγγα: ~ *αιμαγγείωμα* || ~ *σώματα τού πέους* (το στυτικό μέρος τού οργάνου).

σήριαλ (το) ➔ σίριαλ

σηρικός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί από μετάξι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Σήρ, -ρός* (κυρ. πληθ. *Σῆρες*), λαός τής Άπω Ανατολής, πιθ. ονομασία των μεταξοπαραγωγών Κινέζων. Το ανθρωπωνύμιο είναι αβεβ. ετύμου, ίσως < κινεζ. se «μετάξι». Το λατ. sēricum (> γαλλ. serge) είναι δάνειο από την Ελληνική].

σηροτροφείο (το) [1893] το μέρος στο οποίο εκτρέφονται και αναπτύσσονται μεταξοσκώληκες.

σηροτροφία (η) [1846] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκωλήκων και συνεκδ. η παραγωγή μεταξιού. — **σηροτροφικός,** -ή, -ό [1897].

σηροτρόφος (ο/η) [1890] πρόσωπο που ασχολείται με τη σηροτροφία.
[ΕΤΥΜ. < *σηρο-* (< μτγν. *σήρ, -ρός* «μετάξι» < *Σήρ*, βλ. κ. *σηρικός*) + -*τρόφος* < *τρέφω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sériciculteur].

σης (ο) {σητός} (λόγ.) ο σκόρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σής*, γεν. *σεός / σητός*, αβεβ. ετύμου, ίσως σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. sās «σκόρος», ακκαδ. sāsu, αν και δεν αποκλείεται να πρόκειται για συμπτωματική ομοιότητα. Κατ' άλλη υπόθεση, *σής* < **τ̯ής* ή **τϝῆ[j]s*, που συνδ. με το αρχ. *σίνομαι* «βλάπτω, ερημώνω» και με λατ. tinea «σκόρος», ενώ έχει προταθεί η συσχέτιση με το απρφ. *ψῆν* «ξύνω» (βλ. λ. *ψῆγμα*)].

σησαμέλαιο (το) [1885] {σησαμελαί-ου | -ων} φυτικό έλαιο που παράγεται από τη συμπίεση σπόρων σουσαμιού και χρησιμοποιείται αυτούσιο ως μέσο διατροφής ή ως συστατικό τής μαργαρίνης και άλλων μαγειρικών λιπών.

σησάμη (η) [αρχ.] {σησαμών} (λόγ.) η σουσαμιά.

σησάμι (το) {σησαμ-ιού | -ιών} το σουσάμι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σησάμιον*, βλ. λ. *σουσάμι*].

σησαμιά (η) (λόγ.) η σουσαμιά.

σήσαμο (το) [αρχ.] {σησάμ-ου | -ων} (λόγ.) το σουσάμι (βλ.λ.).

σησαμόπαστος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πασπαλιστεί με σουσάμι ΣΥΝ. σουσαμωτός.

σησαμόπιτα (η) η μάζα των σπόρων τού σουσαμιού, που μένει μετά την αφαίρεση τού σησαμελαίου.

σησαμόπολτος (ο) [1833] παχύρρευστος πολτός από σπόρους σησαμιού που έχουν συνθλιβεί, το ταχίνι.

σήτα (η) {σητών} **1.** λεπτό κόσκινο ΣΥΝ. κρησάρα **2.** πλέγμα από λεπτές ίνες πλεγμένες έτσι, ώστε να αφήνουν πολύ μικρές οπές, που τοποθετείται σε πόρτες και παράθυρα, για να εμποδίζει την είσοδο των εντόμων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σήθω* «κοσκινίζω», με παραγ. επίθημα -*θω*, που είναι αρκετά συχνό στα συνώνυμα, πβ. *ἀλή-θω, νή-θω, κνή-θω*. Ο τ. *σήθω* είναι ιωνικός, ενώ στην αττική διάλ. απαντά το σύνθ. *δια-ττάω*. Και οι δύο τ. ανάγονται σε **τϜάjω* (από όπου το ιων. *σήθω* με συριστικοποίηση *ss- και απλοποίηση, ενώ ο αττ. τ. *-*ττάω* εμφανίζει την κοινή μετατροπή τού *ss- σε *ττ-*), που συνδ. με σανσκρ. titaü «φίλτρο, κό-

σκινο». Η αναγωγή τής λ. *σήτα* σε σλαβ. sito θεωρείται απίθανη].

σηψαιμία (η) [1887] {σηψαιμιών} ΙΑΤΡ. σοβαρή λοίμωξη τού αίματος, *που χαρακτηρίζεται από παρουσία βακτηρίων στο αίμα και τοξινών στην κυκλοφορία·* εκδηλώνεται με υψηλό πυρετό, ρίγη, αδυναμία κ.ά. και μπορεί να οδηγήσει στον θάνατο. — **σηψαιμικός**, -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. < *σήψη* + *-αιμία* < *αίμα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. septicémie].

σήψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η διαδικασία αποσυνθέσεως (φυτικής ή ζωικής) οργανικής ουσίας: ~ *ξύλου* ΣΥΝ. σάπισμα **2.** (ειδικότ.) η νέκρωση των ιστών τού σώματος **3.** (μτφ.) η ηθική κατάπτωση, η έκλυση των ηθών: *ο ομιλητής καταδίκασε τα φαινόμενα σήψης τής σύγχρονης κοινωνίας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῆψις* < *σήπομαι* (βλ.λ.)].

σηψιγόνος, -ος, -ο [1887] αυτός που προκαλεί σηψαιμία.

σηψίνη (η) ➝ σηπτίνη

σηψιρριζία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. το σάπισμα τής ρίζας φυτού.

Σ.Θ. (οι) Σιδηρόδρομοι Θεσσαλονίκης.

σθεναρός, -ά (καθημ. -ή), -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από σθένος (βλ.λ.): *ο λαός προέβαλε ~ αντίσταση στον κατακτητή* ΣΥΝ. θαρραλέος, δυνατός ΑΝΤ. ανίσχυρος. — **σθεναρ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **σθεναρότητα** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σθένος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αρός*, πβ. κ. *στιβ-αρός*, *σοβ-αρός*].

-σθενής, -ής, -ές λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** το σθένος των χημικών στοιχείων: *μονοσθενής ρίζα* **2.** τον αριθμό των γλωσσικών στοιχείων που συνδυάζονται με το ρήμα: *τα μεταβατικά ρήματα είναι δισθενή ή τρισθενή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀ-σθενής*, *εὐρυ-σθενής*), που προέρχεται από το ουσ. *σθένος*, στους δε επιστημ. όρους αποτελεί μεταφρ. δάνειο (λ.χ. γαλλ. tri-valent «τρισθενής»)].

σθένος (το) {σθέν-ους | -η, -ών} **1.** η σωματική, ψυχική ή/και ηθική δύναμη: *αντιμετώπιζε τις δυσκολίες πάντοτε με ~* || *είχε το ~ να παραδεχτεί το σφάλμα του* || *δεν βρήκε το ~ να αντιδράσει* ΣΥΝ. δύναμη, τόλμη, θάρρος ● **2.** ΧΗΜ. (α) η ικανότητα των ατόμων χημικού στοιχείου, καθώς και ιόντων και ριζών, να ενώνονται σε συγκεκριμένη αναλογία με άλλα άτομα, ιόντα ή ρίζες (β) ***ηλεκτρόνιο σθένους*** καθένα από τα ηλεκτρόνια τής εξώτατης στιβάδας τού ατόμου που μετέχουν στη δημιουργία χημικών δεσμών ● **3.** ΓΛΩΣΣ. η δυνατότητα τού ρήματος να συνδυάζεται με άλλα γλωσσικά στοιχεία μέσα σε μια πρόταση (να δέχεται υποκείμενο και αντικείμενα· λ.χ. τα αμετάβατα ρήματα έχουν ~ 1 *(μονοσθενή)*, επειδή έχουν μόνο το υποκείμενό τους, τα μεταβατικά ρήματα που παίρνουν ένα αντικείμενο έχουν ~ 2 (*δισθενή*· έχουν υποκείμενο και αντικείμενο), ενώ τα ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα *(δίπτωτα)* έχουν ~ 3 *(τρισθενή)*, επειδή έχουν υποκείμενο και δύο αντικείμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η λ. εμφανίζει επίθημα *-(ε)νος*, πβ. κ. *ἄφ-ενος*, *κτῆ-νος*. Ως προς την ετυμ., έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. ανάγεται σε I.E. *zgʷh-énos, από όπου και σανσκρ. sagh-noti «υποφέρω, υπομένω», αβεστ. a-zg-ata- «ασυναγώνιστος, ασυγκράτητος». Κατ' άλλη άποψη, *σθένος* < **σθάνος* < **στᾶ-σνος* (< ρ. *ἵ-στη-μι* / *ἵ-στα-μαι*), με *-ε-* κατά το *μένος* (φωνολογικά προβληματική). Τέλος, επειδή έχει παρατηρηθεί ότι το ουσ. *σθένος* είναι η μοναδική ελλην. λ. με αρχικό συμφωνικό σύμπλεγμα *σθ-*, διατυπώθηκε η εκδοχή ότι η λ. ίσως συνδ. με το ρ. *εὐθενῶ* «ακμάζω» (λόγω τής εναλλακτικής γρ. *εὐσθενῶ*, βλ. λ. *φθηνός*). Ο χημ. και ο γλωσσ. όρ. αποδίδουν τον αγγλ. valency].

σι (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο έβδομος φθόγγος τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. όρ. si, βλ. λ. *νότα*].

ΣΙΑ σε τίτλους εταιρειών, λ.χ. «Ναυτιλιακή εταιρεία Γεωργίου και ΣΙΑ».
[ΕΤΥΜ. Συντομ. τής λ. *συντροφία*, απόδ. τού αγγλ. Co, συντομ. τής λ. company].

σία επιφών. ΝΑΥΤ. ως παράγγελμα στους κωπηλάτες να κινήσουν τα κουπιά με αντίθετη φορά, ώστε να ανακοπεί η πορεία τού σκάφους· ΦΡ. ***σία κι αράξαμε*** (μτφ.) φθάσαμε ώς το τέρμα, τελειώσαμε.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scia, προστ. τού ρ. sciare «κωπηλατώ προς τα πίσω, αντίθετα με τη φορά τού πλοίου»].

σιαγόνα (η) **1.** (λόγ.) το σαγόνι ΣΥΝ. γνάθος **2.** ΤΕΧΝΟΛ. τα κινητά μέρη τανάλιας ή λαβίδας, με τα οποία πιάνουμε και σφίγγουμε ένα αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιαγών*, *-όνος*, λ. τού καθημερινού λεξιλογίου, που εμφανίζει το παραγ. επίθημα *-ών* των μελών τού σώματος (πβ. *ἀγκ-ών*, *λαγ-ών*). Η λ. συνδ. με το εκφραστ. ρ. *ψίω* «τρέφω (κυρ. ένα παιδί), ταΐζω» (βλ. κ. *ψίχα*), η δε εναλλαγή *ψ-* / *σ-* (πβ. κ. *ψώχω* - *σώχω*) οφείλεται μάλλον σε απλοποίηση].

σιαγονικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη σιαγόνα ΣΥΝ. γναθιαίος.

σιάδι (το) {σιαδ-ιού | -ιών} επίπεδη επιφάνεια, ίσιωμα.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *ισ(ι)άδα* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ι-*) < *ίσος*].

σιάζω κ. **σάζω** κ. **σιάχνω** ρ. μετβ κ. αμετβ. {έσιαξα, σιάχτηκα, σιαγμένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) ισιώνω, συγυρίζω: ~ *τη φούστα μου* ♦ **2.** (αμετβ.) διορθώνομαι, βελτιώνομαι: *έσιαξε ο καιρός*. — **σιάξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἰσάζω* (με την επίδρ. τού μτγν. *ἴσιος*) < αρχ. *ἴσος*].

σιαλαγωγός, -ός, -ό ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που μεταφέρει και διοχετεύει το σάλιο: ~ *πόρος* **2.** ***σιαλαγωγά*** (τα) τα φάρμακα που προκαλούν την έκκριση σάλιου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sialagogue].

σιαλαδενίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των σιαλογόνων αδένων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sialoadenitis].

σιαλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} ♦ **1.** (μετβ.) βρέχω (κάτι) με σάλιο, σαλιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) εκκρίνω σάλιο.

σιαλικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το σάλιο.

σιαλογόνος, -ος, -ο [1873] κ. **σιελογόνος** αυτός που εκκρίνει σάλιο: ~ *αδένες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sialogène].

σιαλόρροια (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική υπερέκκριση σάλιου.
[ΕΤΥΜ. < *σιαλο-* + *-ρροια* < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sialorrhée].

σίαλος κ. **σίελος** (ο) {σιάλου ¦ χωρ. πληθ.} (λόγ.) το σάλιο. Επίσης ***σίαλο*** κ. ***σίελο*** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σίαλον* / *σίελον*, με παραγ. επίθημα *-αλον*, πβ. *ῥόπ-αλον*, *πέτ-αλον*. Η λ. συνδ. με το ρ. *πτύω* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σίαι· πτύσαι*), το οποίο ίσως ανάγεται σε αρχικό θ. *sp- (βλ. λ. *φτύνω*). Δεν υπάρχει ετυμολ. σχέση με το σανσκρ. ṣṭhivati «φτύνω» ούτε με το αρχ. ρ. *σικχαίνομαι*. Βλ. κ. *σάλιο*].

σιαλοφόρος, -ος, -ο ΑΝΑΤ. αυτός που μεταφέρει σάλιο: ~ *οδός*.
[ΕΤΥΜ. < *σίαλο* + *-φόρος* < *φέρω*].

σιαλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σιαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με σάλιο ή είναι γεμάτος σάλιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σιαλώνω ρ. μετβ. {σιάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** διαβρέχω (κάτι) με σάλιο, σαλιώνω **2.** (για τροφές) αναμειγνύω με σάλιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιαλῶ (-όω)* < αρχ. *σίαλον* (βλ. λ. *σίαλος*)].

Σιάμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) η Ταϊλάνδη (βλ.λ.). — **Σιαμέζος** (ο), **Σιαμέζα** (η), **σιαμαίος**, -α, -ο (βλ.λ.) κ. **σιαμέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Siam < ταϊλανδ. sayam < σανσκρ. śyāma «σκουρόχρωμος, καφετής», που προφανώς αναφέρεται στο χρώμα τού δέρματος των κατοίκων τής περιοχής].

σιαμαίος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που κατάγεται ή σχετίζεται με το Σιάμ **2.** ***σιαμαία αδέλφια / δίδυμα*** ή απλώς ***σιαμαία*** (τα) τα δίδυμα που γεννιούνται με ενωμένα ορισμένα τμήματα κατά μήκος τού κορμού τους και συνήθ. έχουν κοινά μερικά όργανα· (μτφ. στον πληθ.) αχώριστος, στενός φίλος: *αυτοί οι δύο είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. < *Σιάμ* + παραγ. επίθημα *-αίος*, πβ. *Ευρωπ-αίος*, *Κερκυρ-αίος*. Ο όρ. *σιαμαία αδέλφια* (αγγλ. siamese twins) οφείλεται στους διδύμους Τσανγκ και Ενγκ, που γεννήθηκαν στο Σιάμ (Ταϊλάνδη) το 1811 με αυτή την ανωμαλία (ενωμένοι στο στέρνο)].

σιάξιμο (το) → σιάζω

Σιάτιστα (η) πόλη τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Κοζάνης, γνωστή για το εμπόριο γουναρικών.

σιάτσου (το) {άκλ.} είδος ιαπωνικής θεραπείας, κατά την οποία ασκείται πίεση με τα χέρια σε συγκεκριμένα σημεία τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. shiatsu, συντετμ. τ. τού shiatsuryōhō < shi «δάχτυλο» + atsu «πίεση» + ryōhō «θεραπεία»].

σιβαϊσμός (ο) η λατρεία τού ινδουιστικού θεού Σίβα, τον οποίο οι πιστοί θεωρούν ως υπέρτατη θεότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. s(h)ivaism < χίντι Siva / Shiva, ένας από τους θεούς τής ινδουιστικής τριάδας (συμβολίζει τόσο την καταστροφή όσο και την ανανέωση, την αναπαραγωγή)].

Σιβηρία (η) [1854] **1.** τεράστια γεωγραφική έκταση που καταλαμβάνει όλη τη Β. Ασία· ανήκει στη Ρωσία και εκτείνεται από τα Ουράλια Όρη ώς τον Ειρηνικό Ωκεανό **2.** (μτφ.) σε ΦΡ. για να δείξουμε ότι κάπου επικρατεί πολύ κρύο: *εδώ μέσα είναι ~* || *αν πέσει κι άλλο η θερμοκρασία, θα γίνουμε ~*. — **σιβηρικός**, -ή, -ό [1854].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Siberia < ρωσ. Sibir, αβεβ. ετύμου, ίσως όνομα ταταρικού λαού, ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < μογγολ. šiver «έλος, βάλτος»].

si vis pacem, para bellum λατ. (προφέρεται *σι βις πάκεμ, πάρα μπέλουμ*) ελλην. *αν θέλεις ειρήνη, ετοίμαζε πόλεμο*· αν θέλεις να έχεις ειρήνη, να είσαι προετοιμασμένος για πόλεμο.

Σίβυλλα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. ιέρεια που σε κατάσταση έκστασης προφήτευε τα μέλλοντα **2.** (μετωνυμ.) αινιγματικό πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

σιβυλλικός, -ή, -ό [1882] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σίβυλλα: ~ *χρησμοί* || *βιβλία* **2.** (μτφ.) αινιγματικός, μυστηριώδης: *έδωσε μια ~ απάντηση* || ~ *ύφος*. — **σιβυλλικά** επίρρ., **σιβυλλικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, *-α, -ο*.

σιγά επίρρ. **1.** χαμηλόφωνα: *μίλα ~* ΑΝΤ. δυνατά, μεγαλόφωνα **2.** (καταχρ.) χωρίς βιασύνη ή ταχύτητα: *τρέχω / αναπνέω ~* ΑΝΤ. γρήγορα· ΦΡ. ***σιγά-σιγά*** (i) σταδιακά, λίγο-λίγο: *πίνε ~* (ii) προσεκτικά: *βάδιζε ~* **3.** σε ΦΡ. που δηλώνουν αδιαφορία, ειρωνική στάση απέναντι σε κάποιον/κάτι, κυρ. σε απειλή, ή απαξίωση: *~ τον άντρα που θα μας δείρει!* || *~ το αυτοκίνητο που πήρε! Το δικό μου είναι καλύτερο!* ΦΡ. (α) ***σιγά τα αίματα*** βλ. λ. *αίμα* (β) ***σιγά τ' αβγά / τα ωά!*** βλ. λ. *αβγό*, *ωόν* (γ) ***σιγά τον πολυέλαιο!*** βλ. λ. *πολυέλαιος* (δ) ***σιγά τα λάχανα!*** βλ. λ. *λάχανο* **4.** σε ΦΡ. τού τύπου ***σιγά (να) μην...*** για να δηλώσουμε άρνηση, απόρριψη ή επιφύλαξη για κάτι που προτείνει ή φοβάται κάποιος: *- Ανησυχώ μήπως μας βάλουν πρόστιμο! –Σιγά μη μας βάλουν πρόστιμο! Εδώ δεν βάζουν σε άλλους που κάνουν χοντρές παραβάσεις, σε μας θα βάλουν!* || *- Λες να κερδίσει τις εκλογές; –Σιγά να μην τις κερδίσει!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σιγῇ*, δοτικοφανές επίρρ. (*σιγή*)].

> **σιγά – αργά.** Συχνά συγχέονται οι δύο λέξεις στη σημασία και τη χρήση τους. Έτσι κοντά στο ορθό *«Μη φωνάζεις· μίλα σιγά, πένε σαν τ' αφτιά μου!»*, ακούγονται και φράσεις όπως *«Μη βιάζεσαι· μίλα σιγά, να σε καταλάβω»*, που είναι λανθασμένες. Ήτοι, το μεν **σιγά** είναι το αντίθετο τού **δυνατά** *(μίλα δυνατά – μίλα σιγά)* και

αναφέρεται στην ένταση τής φωνής. ενώ το **αργά** είναι το αντίθετο τού **γρήγορα** *(μίλα γρήγορα – μίλα αργά)* και αφορά στην ταχύτητα τής ομιλίας. Άρα, η ορθή εκφορά τής φρ. *«Μη βιάζεσαι· μίλα σιγά, να σε καταλάβω»* είναι *«Μη βιάζεσαι· μίλα αργά. να σε καταλάβω»*.

σιγάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σίγασα} **1.** κάνω (κάποιον) να σωπάσει **2.** (για πείνα, δίψα ή πόνο) καταπραΰνω.

σιγαλιά (η) {χωρ. πληθ.} (συνήθ. λογοτ.) η απουσία κάθε θορύβου, η ηρεμία: *η ~ τής νύχτας* ΣΥΝ. ησυχία. σιγή ΑΝΤ. θόρυβος.
[ΕΤΥΜ. < *σιγαλός* (βλ.λ.)].

σιγαλός, -ή. -ό **1.** γεμάτος σιγή, ήσυχος: ~ *ψιχάλισμα* ΑΝΤ. θορυβώδης **2.** αργός, βραδυκίνητος **3.** (συνεκδ.) λιγομίλητος ΑΝΤ. φλύαρος **4.** συνεσταλμένος. ντροπαλός. — **σιγαλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιγηλός* / *-ᾱλός* (δωρ.) < *σιγή* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ηλός* (πβ. κ. *σφριγ-ηλός, απατ-ηλός*)].

σιγαλόφωνος, -η, -ο αυτός που μιλά ή ηχεί σιγαλά. — **σιγαλόφωνα** επίρρ.

σιγανοπαππαδιά (η) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που εμφανίζεται ως φρόνιμο, φιλήσυχο και συνεσταλμένο. χωρίς να είναι στην πραγματικότητα ΑΝΤ. σιγανό ποτάμι. — (υποκ.) **σιγανοπαππαδίτσα** (η).

σιγανός, -ή, -ό αυτός που γίνεται σιγά ή κινείται αργά· ΦΡ. ***σιγανό ποτάμι*** βλ. λ. *ποτάμι*. — **σιγανά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίρρ. *σιγά* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανός*. πβ. *πιθ-ανός, στεγ-ανός*].

σιγανοψιχάλισμα (το) {χωρ. γεν. πληθ.} σιγανό ψιλόβροχο.

σιγαρέτο (το) (επίσ.) το τσιγάρο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sigaretto, υποκ. τού sigaro «πούρο» (βλ. κ. *τσιγάρο*)].

σιγάρο (το) → τσιγάρο

σιγαροθήκη (η) → τσιγαροθήκη

σιγαροποιείο (το) εργαστάσιο παραγωγής τσιγάρων.

σιγαροποιία (η) [1895] {χωρ. πληθ. σημ. 1. σιγαροποιιών σημ. 2} **1.** η κατασκευή τσιγάρων **2.** η βιομηχανία παραγωγής τσιγάρων.

σιγαροποιός (ο) [1894] **1.** πρόσωπο που παρασκευάζει τσιγάρα, που εργάζεται σε καπνοβιομηχανία **2.** ο ιδιοκτήτης καπνοβιομηχανίας.

σιγαστήρας (ο) **1.** συσκευή που τοποθετείται μπροστά από την κάννη πυροβόλου όπλου, για να ελαχιστοποιεί τον θόρυβο που παράγεται κατά την εκπυρσοκρότηση τού όπλου **2.** (γενικότ.) κάθε συσκευή ή εξάρτημα που χρησιμοποιείται για τη μείωση των θορύβων από τη λειτουργία μηχανής (π.χ. κινητήρα εσωτερικής καύσεως).
[ΕΤΥΜ. < θ. *σιγασ-* (τού αρχ. *σιγάζω*) + παραγ. επίθημα *-τήρας* (πβ. κ. *οδοστρω-τήρας, καυσ-τήρας*). μεταφρ. δάνειο από γαλλ. silencieux].

σιγή (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη θορύβου, η απόλυτη ηρεμία, η σιωπή ΑΝΤ. βοή, θόρυβος, φασαρία· ΦΡ. (α) ***σιγή ιχθύος*** απόλυτη σιγή: *τηρώ ~* (δεν μιλάω καθόλου) (β) ***τηρώ αιδήμονα σιγή*** βλ. λ. *αιδήμων* (γ) ***ενός λεπτού σιγή*** σιωπή διάρκειας ενός λεπτού που τηρούν οι παρευρισκόμενοι στην αρχή επίσημων εκδηλώσεων ως απόδοση τιμής σε πρόσωπο που απεβίωσε (δ) ***η σιγή κόσμον φέρει*** η σιωπή αποτελεί κόσμημα για τον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *σῖγα* (μέσω δοτικοφανούς επιρρ. *σιγᾷ* / *-ῇ*). αβεβ. ετύμου. ίσως εκφραστ. σχηματισμός τής ονοματοποιημένης ρίζας *σι- (πβ. *σί-ζω. σι-ωπῶ*). Κατ' άλλη εκδοχή, αν ληφθεί υπ' όψιν η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ῥίγα (Fίγα:)· σιώπα* (προστ. ενεστ.), ίσως ισχύει η αναγωγή σε I.E. *swīg- «σωπαίνω» (όπου η μεταβολή *sw- > s- είναι δυσερμήνευτη) και η σύνδεση με αρχ. γερμ. swigen (> γερμ. schweigen «σωπαίνω»)].

σιγηλός, -ή, -ό σιγαλός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιγή* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. *σφριγ-ηλός, απατ-ηλός*].

σιγίλιο (το) {σιγιλί-ου | -ων} **1.** η μολύβδινη σφραγίδα (βούλλα) τής εκκλησιαστικής αρχής (Πατριαρχείου, Συνόδου) **2.** (συνεκδ.) κάθε έγγραφο που φέρει σφραγίδα όπως η παραπάνω **3.** (ειδικότ.) πατριαρχική και συνοδική επιστολή που αναφέρεται σε διάφορες εκκλησιαστικές υποθέσεις.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σιγίλ(λ)ιον* < λατ. sigillum «εκτύπωμα, ομοίωμα», υποκ. τού signum «σημείο, σφραγίδα»].

σιγιλογραφία (η) ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την έρευνα και σπουδή των σιγιλίων (βλ.λ.)· αλλιώς *σφραγιδογραφία*.
[ΕΤΥΜ. < *σιγιλο-* (< μεσν. *σιγίλ(λ)ιον*, βλ.λ.) + *-γραφία*].

Σιγκαπούρη (η) → Σινγκαπούρη

σιγκέλα (η) {σιγκελών} μικρόβιο που προκαλεί σιγκέλωση (δυσεντερία).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shigella, από το όνομα τού Ιάπωνα βακτηριολόγου Kiyoshi Shiga (1871-1957), ο οποίος ανακάλυψε τον βάκιλο τής δυσεντερίας].

σιγκέλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η δυσεντερία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shigellosis < shigella (βλ. λ. *σιγκέλα*)].

siglum λατ. (προφέρεται *σίγκλουμ*) {πληθ. sigla} σημείο, σύμβολο (κυρ. για αυτά που χρησιμοποιούνται στην κριτική κειμένου στην κλασική φιλολογία).

σιγκούνα κ. **σεγκούνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μάλλινο εξωτερικό ρούχο τής παραδοσιακής γυναικείας φορεσιάς, ανοιχτό μπροστά και χωρίς μανίκια: *Καραγκούνα με ~*. Επίσης **σιγκούνι** κ. **σεγκούνι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. shigun].

σίγλος (ο) → σίκλος

σίγμα (το) {άκλ.} Σ, σ/ς **1.** το δέκατο όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***με το νυ και με το σίγμα*** με όλες τις λεπτομέρειες: *κάθισε και του τα είπε ~* (βλ. κ. λ. *αριθμός*) **2.** ***ομάδα Σίγμα*** ένστολοι αστυνομικοί που περιπολούν με πολιτικά οχήματα με συμβατικές πινακίδες και επεμβαίνουν όπου παραστεί ανάγκη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῖγμα*, πιθ. < *σίζω* «εκπέμπω συριστικό ήχο, κάνω σσσ...» (βλ.λ.), ενώ το δωρ. όνομα *σάν* < σημιτ. šīn].

σιγματικός, -ή, -ό ένσιγμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sigmatique].

σιγματισμός (ο) ΙΑΤΡ. διαταραχή τής αρθρώσεως τού φθόγγου σίγμα, ο οποίος δεν προφέρεται σωστά ή αντικαθίσταται από άλλον.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sigmatism].

σιγμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σιγμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το σχήμα τού λατινικού σίγμα (S) **2.** ΑΝΑΤ. ***σιγμοειδές*** (το) η μοίρα τού παχέος εντέρου μετά το κατιόν κόλον. που απολήγει στο απευθυσμένο ή ορθό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sigmoid].

σιγμοειδοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού σιγμοειδούς με ειδικό όργανο. το σιγμοειδοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sigmoidoscopy].

σιγμόληκτος, -η. -ο ΓΛΩΣΣ. (όνομα) έτσι χαρακτηρίζονται στην παραδοσιακή / σχολική γραμματική ονόματα (επίθετα ή ουσιαστικά) των οποίων το θέμα έχει χαρακτήρα -σ- π.χ. **ευγενεσ-ος* (> *ευγενούς*), **γενεσ-α* > *γένη*.

σιγμός (ο) (λόγ.) ο συριγμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σίζω* «εκπέμπω συριστικό ήχο, κάνω *σσσ...*» (βλ.λ.)].

σιγο- λεξικό πρόθημα που φανερώνει ότι κάτι: **1.** γίνεται χωρίς θόρυβο. με χαμηλή ένταση: *σιγο-τραγουδώ* **2.** γίνεται με μικρή ταχύτητα: *σιγο-περπατώ* **3.** γίνεται με χαμηλή θερμοκρασία: *σιγο-βράζω*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το επίρρ. *σιγά*].

σιγοβράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σιγόβρασα} ♦ **1.** (μετβ.) βράζω (κάτι) σε χαμηλή φωτιά ♦ (αμετβ.) **2.** βράζω αργά: *το κρέας σιγοβράζει* **3.** (μτφ.) αναπτύσσομαι, χωρίς να εκδηλώνομαι. σιγά-σιγά: *μέσα του σιγόβραζε το μίσος*.

σιγοβρέχει ρ. απρόσ. {σιγόβρεξε} βρέχει αργά. σιγά-σιγά.

σιγοκαίω ρ. αμετβ. καίω σιγά: *τα κούτσουρα σιγοκαίουν*.

σιγοκλαίω ρ. αμετβ. {σιγόκλαψα} κλαίω χωρίς να ακούγομαι.

σιγοκουβεντιάζω ρ. αμετβ. {σιγοκουβέντιασα} κουβεντιάζω σιγά.

σιγομουρμουρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σιγομουρμούρισα} μουρμουρίζω πολύ σιγά.

σιγοντάρω κ. **σεκοντάρω** κ. **σεγκοντάρω** ρ. μετβ. {σιγοντάρισα} **1.** κάνω σεκόντο σε (κάποιον που τραγουδάει), κάνω τη δεύτερη φωνή **2.** (μτφ.) εκφράζομαι υπέρ (κάποιου). υποστηρίζω ή ενθαρρύνω (κάποιον): *διαμαρτυρόταν και φώναζε ο ένας. τον σιγοντάριζε κι ο άλλος*. — **σιγοντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. secondare (βλ. κ. *σεκόντο*)].

σιγόντο (το) → σεκόντο

σιγοτραγουδώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {σιγοτραγουδάς... | σιγοτραγούδησα} τραγουδώ χαμηλόφωνα. — **σιγοτραγούδισμα** (το).

σιγουράντζα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η σιγουριά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βεν. seguranza < seguro (βλ. κ. *σίγουρος*)].

σιγουραντζής (ο) {σιγουραντζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που προσπαθεί πάντοτε να εξασφαλίζεται. να είναι ασφαλής.

σιγουρεύω ρ. μετβ. {σιγούρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** εξασφαλίζω, σταθεροποιώ: ~ *τα παιδιά μου / την περιουσία μου* **2.** επιβεβαιώνω, επαληθεύω **3.** (μεσοπαθ. ***σιγουρεύομαι***) βεβαιώνομαι: *μόλις είδα τις αποδείξεις, σιγουρεύτηκα*. Επίσης **σιγουράρω**. — **σιγούρεμα** (το).

σιγουριά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα τής ασφάλειας: *ένιωθε ~ μέσα στην οικογένειά του* ΑΝΤ. ανασφάλεια, αβεβαιότητα **2.** η βεβαιότητα: *αυτό μπορώ να το πω με ~* ΑΝΤ. αβεβαιότητα. Επίσης (λαϊκ.) **σιγουράδα**.

σίγουρος, -η. -ο **1.** αυτός που παρέχει ασφάλεια, που δεν προκαλεί φόβο ή ανησυχία: *πρέπει να αναζητήσουμε ένα ~ καταφύγιο* || *τοποθέτησε τα λεφτά του σε ~ μετοχές* || *είχε βρει μια ~ δουλειά* **2.** αυτός που αισθάνεται ασφάλεια: *σε αυτό το περιβάλλον νιώθω πολύ ~* ΑΝΤ. ανασφαλής **3.** αυτός που αισθάνεται βεβαιότητα για κάτι: *είμαι ~ για την επιτυχία μας* **4.** αυτός που θεωρείται βέβαιος, εξασφαλισμένος: *η νίκη μας είναι ~ στο παιχνίδι αυτό*. — **σίγουρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. seguro «βέβαιος, ασφαλής» < λατ. sēcūrus «άφοβος. αμέριμνος» (< se- στερητ. + cura «φροντίδα»)].

σιγοψιθυρίζω ρ. μετβ. {σιγοψιθύρισα} (εμφατ.) ψιθυρίζω (κάτι) με πολύ χαμηλή φωνή: *μου σιγοψιθύρισε κάτι στο αφτί*.

σιγώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {σιγάς... | σίγ-ησα, -ώμαι. -άται.... -ήθηκα, -ημένος} **1.** παύω να μιλώ. σωπαίνω: *την κρίσιμη στιγμή, αντί να πάρει θέση. σίγησε* **2.** (μτφ.) κοπάζω, καταπαύω: *τα καννόνια / τα πολυβόλα σίγησαν* **3.** (μεσοπαθ. ***σιγώμαι***) παύω να προφέρομαι: *το δίγαμμα (F) σιγήθηκε νωρίς στην Αρχαία Ελληνική*.

σιδεράδικο (το) **1.** το εργαστήρι τού σιδερά **2.** σιδηροπωλείο.

σιδεράκια (τα) {χωρ. γεν.} ΙΑΤΡ. ειδικός λεπτός σιδερένιος σκελετός, που τοποθετείται στην οδοντοστοιχία, για να διορθωθούν ατέλειες των δοντιών (να μη φύονται στραβά κ.λπ.).

σιδεράς (ο) {σιδεράδες} **1.** ο τεχνίτης που κατεργάζεται το σίδερο ΣΥΝ. σιδηρουργός **2.** ο πωλητής σιδερικών ΣΥΝ. σιδηροπώλης.

σιδερένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από σίδερο: ~ *πόρτα / κάγκελο* **2.** (μτφ.) πολύ γερός. πολύ δυνατός: ~ *υγεία / κράση* || ~ *μπράτσα / νεύρα*· ΦΡ. (ευχετ.) ***σιδερένιος!*** σε άτομο που αναρρώνει. για πλήρη αποκατάσταση τής υγείας του.

σιδεριά (η) (περιληπτ.-λαϊκ.) το σύνολο από σιδερένια κάγκελα μιας κατασκευής.

σιδερικό (το) (λαϊκ.) **1.** κομμάτι από σίδερο **2.** (συνεκδ.) σιδερένιο εργαλείο ή όπλο: *τράβηξε το ~ και τον πυροβόλησε*.

σιδερίτης (ο) {σιδεριτών} **1.** (λαϊκ.) κόκκινο σταφύλι που ανήκει σε ποικιλία σταφυλιού που ωριμάζει αργότερα από τα άλλα είδη • **2.** αυτοφυές ποώδες φυτό με φύλλα οδοντωτά και άνθη κίτρινα ή λευ-

κά, γνωστό και ως «τσάι τού βουνού» (βλ. κ. λ. *μαλοτίρα*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιδηρίτης (καρπός)* / *σιδηρῖτις (πόα)* < αρχ. *σίδηρος*, πιθ. λόγω τού ερυθρωπού χρώματος].

σίδερο (το) **1.** ο σίδηρος (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι ατσάλι*** βλ. λ. *ατσάλι* (β) (μτφ.) ***στη βράση κολλάει το σίδερο*** βλ. λ. *βράση* **2.** (συνεκδ.) κάθε όργανο, σκεύος, εργαλείο ή άλλο αντικείμενο που έχει κατασκευαστεί από σίδηρο: *μπες μέσα και κλείσε με το ~ την πόρτα* (δηλ. τον σύρτη) || *~ καραβιού* / *βάρκας* / *σκάφους* (η άγκυρα) || *τα ~ τού μπαλκονιού* / *τής σκάλας* (τα κάγκελα)· ΦΡ. (α) ***λυγίζω σίδερα*** είμαι πολύ γερός, πολύ δυνατός (β) (μτφ.) ***τρώω (τα) σίδερα*** προσπαθώ με όλες μου τις δυνάμεις (για να επιτύχω κάτι): *έκανε τα πάντα, έφαγε τα σίδερα, για να μάθει πού βρισκόταν ο γυιος του* **3.** (μτφ.) καθετί που είναι εξαιρετικά σκληρό, δυνατό ή στέρεο και πολύ μεγάλης αντοχής: *το κόλλησα τόσο καλά, που έγινε ~* || *μια γροθιά ~* ● **4.** μικρή οικιακή συσκευή με πλαστική συνήθ. χειρολαβή και βάση από σίδηρο (ή χάλυβα ή άλλο υλικό), που λειτουργεί (θερμαίνεται) με ηλεκτρικό ρεύμα και χρησιμοποιείται για το σιδέρωμα (βλ.λ.) των ρούχων: *θα περάσω με το ~ το φουστάνι μου, γιατί έχει τσαλακωθεί* || *για να σιδερώσεις αυτό το χοντρό ύφασμα, άφησε το ~ να κάψει* || *~ ρεύματος* / *ατμού* **5.** (συνεκδ.) το σιδέρωμα: *το πουκάμισο* / *το σακάκι χρειάζεται ~* ● **6.** ***σίδερα*** (τα) τα σιδερένια κάγκελα τού κελλιού τής φυλακής και συνεκδ. η φυλακή αλλά και κάθε σωφρονιστήριο ή ψυχιατρικό ίδρυμα (που συνήθ. περιφράσσεται με σιδερένια κάγκελα): *τον έβαλαν πέντε χρόνια στα ~* (τον φυλάκισαν για πέντε χρόνια)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τής φυλακής τα σίδερα είναι για τους λεβέντες*** βλ. λ. *φυλακή* (β) ***(κάποιος) είναι για τα σίδερα*** (κάποιος) είναι τρελός σε επικίνδυνο βαθμό, πρέπει να κλειστεί σε ψυχιατρείο **7.** (ειδικότ.-αργκό) οι χειροπέδες: *«τα ~ τούς βάλανε και στη στενή* (τη φυλακή) *τούς πάνε»* (λαϊκ. τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός, τύχη*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σίδερον* < αρχ. *σίδηρος* (βλ.λ.), με τροπή τού /i/ σε /e/ προ τού *-ρ-* (πβ. κ. *χείρ-χέρι*)].

σιδερόβεργα (η) {σπάν. σιδεροβεργών} λεπτή και μακριά ράβδος από σίδερο: *πλάκα από σιδερόβεργες και τσιμέντο*.

σιδερογωνιά (η) ΤΕΧΝΟΛ. σιδερένιο έλασμα σε σχήμα ορθής δίεδρης γωνίας, που χρησιμοποιείται για σύνδεση δύο τεμαχίων σιδήρου, ξύλου ή άλλου υλικού, καθώς επίσης και σε πολλές μεταλλικές κατασκευές.

σιδεροκέφαλος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) αυτός που έχει σιδερένιο κεφάλι **2.** (α) αυτός που έχει πολύ καλή υγεία, που δεν προσβάλλεται από αρρώστιες ΣΥΝ. (μτφ.) σιδερένιος, γερός (β) (ευχετ.) προς όσους πρόσφατα ανέρρωσαν από ασθένεια ή διορίστηκαν σε θέση ή αρραβωνιάστηκαν, παντρεύτηκαν κ.λπ., για τη σταθεροποίηση και παγίωση τής καλής κατάστασής τους: *πάντα ~!* || *σιδεροκέφαλοι να είστε παιδιά μου!*

σιδερόπανο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το πανί που καλύπτει τη σιδερώστρα **2.** λεπτό πανί που τοποθετείται κατά το σιδέρωμα πάνω από ευαίσθητα ρούχα, για να μην έρχονται σε απευθείας επαφή με το σίδερο.

σιδερόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πόρτα φτειαγμένη από σίδερο.

σιδεροπρίονο (το) ΤΕΧΝΟΛ. πριόνι που διαθέτει λεπίδα από βαμμένο χάλυβα με λεπτά δόντια, κατάλληλη για την κοπή σιδερένιων και γενικότ. μεταλλικών αντικειμένων.

σιδεροστιά (η) (λαϊκ.) σιδερένιος τρίποδας που τοποθετείται μέσα στο τζάκι, η πυροστιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σίδερο* + *-στιά* < *εστία*].

σιδερόστοκος (ο) {χωρ. πληθ.} ειδικός στόκος που χρησιμοποιείται για το στοκάρισμα μεταλλικών ή άλλων σκληρών επιφανειών.

σιδερότυπο (το) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων} σχέδιο το οποίο, όταν σιδερωθεί από την πίσω πλευρά του πάνω σε ύφασμα, αποτυπώνεται σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. < *σίδερο* + *-τυπο* < *τύπος* (κατά το *έντυπο*)].

σιδερόφραχτος, -η, -ο κ. **σιδηρόφρακτος** [1867] **1.** αυτός που τον έχουν φράξει με σιδερένιο πλέγμα, σιδερένια κάγκελα: *~ περιοχή* / *ιδιοκτησία* **2.** (μτφ.) αυτός που φορά σιδερένια πανοπλία, βαριά οπλισμένος με σιδερένια όπλα: *~ ιππότης* / *στρατιά* ΣΥΝ. πάνοπλος, κατάφρακτος.

σιδέρωμα (το) {σιδερώματος | χωρ. πληθ.} **1.** το πέρασμα τής επιφάνειας τσαλακωμένου υφάσματος ή ρούχου με σίδερο (βλ.λ., σημ. 4), ώστε να την κάνει λεία, ομαλή, χωρίς τσαλακώματα: *το ~ των ρούχων* || *τα συνθετικά υφάσματα θέλουν προσοχή στο ~* || *μετά το στέγνωμα τα ρούχα θέλουν ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πάτημα ● **2.** η προσαρμογή σιδερένιων εξαρτημάτων σε ξύλινες πόρτες ή παράθυρα **3.** η τοποθέτηση οπλισμού (σιδερένιων ράβδων) στις τσιμεντένιες πλάκες και στα δοκάρια οικοδομής.

σιδερώνω ρ. μετβ. {σιδέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περνάω (την επιφάνεια τσαλακωμένου υφάσματος ή γενικότ. ρούχου) με θερμό σίδερο (βλ.λ., σημ. 4) για να γίνει ομαλή, λεία: *~ τα ρούχα* ● **2.** προσαρμόζω (σιδερένια εξαρτήματα) σε ξύλινες πόρτες ή παράθυρα **3.** τοποθετώ σιδερένιο οπλισμό στα τσιμέντα οικοδομής.

σιδερώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φορητή μακρόστενη επίπεδη επιφάνεια (συνήθ. πτυσσόμενη), με ρυθμιζόμενη βάση ή σταθερή (ώστε *να σχηματίζει έπιπλο*), καλυμμένη με ειδικό ύφασμα, πάνω στην οποία γίνεται το σιδέρωμα των ρούχων: *~ φορητή* || *~ -έπιπλο* || *~ ατμού* (πρέσα).
[ΕΤΥΜ. < *σιδερώνω* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *απλώσ-τρα, ξαπλώσ-τρα*].

σιδερωτήριο (το) {σιδερωτηρί-ου | -ων} **1.** χώρος στον οποίο γίνεται το σιδέρωμα των ρούχων **2.** μεγάλη συσκευή σε καθαριστήριο για το σιδέρωμα των ρούχων.
[ΕΤΥΜ. < *σιδερώνω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *παρατηρη-τήριο, στεγνω-τήριο*].

σιδερωτής (ο). **σιδερώτρια** (η) [1889] {σιδερωτριών} πρόσωπο που σιδερώνει ενδύματα, ασπρόρουχα, κουρτίνες κ.λπ., που έχει ως επάγγελμα το σιδέρωμα ρούχων.

σιδερωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει στερεωθεί ή ενισχυθεί με σίδερα, με σιδερένια κιγκλιδώματα: *~ πόρτα* / *παράθυρο* ● **2.** (σπανιότ. για ενδύματα) αυτός που έχει σιδερωθεί ΣΥΝ. σιδερωμένος.

σιδηρά επίθ. → σιδηρούς

σιδηρέλασμα (το) [1858] {σιδηρελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) σιδερένιο έλασμα, η λαμαρίνα (βλ.λ.).

σιδηρο- κ. **σιδηρό-** (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με, περιέχει ή αποτελείται από σίδερο: *σιδηρο-δοκός, σιδηροπωλείο, σιδηρο-μετάλλευμα*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *σίδηρος*].

σιδηροβιομηχανία (η) [1888] {σιδηροβιομηχανιών} **1.** η διαδικασία εξορύξεως και κατεργασίας σιδήρου και κατασκευής σιδερένιων *αντικειμένων* **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, το εργοστάσιο στο οποίο συντελείται η παραπάνω διαδικασία. — **σιδηροβιομήχανος** (ο/η) [1888].

σιδηρογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής χαρακτικής (βλ.λ.) πάνω σε σίδηρο ή χάλυβα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. siderography].

σιδηροδέσμιος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που τον έχουν δέσει με σιδερένια δεσμά, με αλυσίδες ή χειροπέδες: *τον έσυραν σιδηροδέσμιο μέχρι το τμήμα* || *οι υπόδικοι μεταφέρθηκαν στο δικαστήριο σιδηροδέσμιοι*.

σιδηροδοκός (η) (λόγ.) σιδερένιο δοκάρι που χρησιμοποιείται σε διάφορες κατασκευές.

σιδηροδρομικός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σιδηρόδρομο: *~ όχημα* / *γέφυρα* / *σταθμός* / *συρμός* / *δυστύχημα* / *σύγκρουση* / *άμαξα* / *γραμμές* (οι ράγες τού σιδηροδρόμου και μτφ. η σύνδεση περιοχών με τον σιδηρόδρομο) / *δίκτυο* (το σύνολο των σιδηροδρόμων, με τους οποίους εξασφαλίζεται η επικοινωνία στο εσωτερικό χώρας ή περιοχής) / *κόμβος* (το σημείο αφετηρίας ή διασταυρώσεως δύο ή περισσοτέρων σιδηροδρομικών γραμμών) / *διάβαση* (η διασταύρωση σιδηροδρόμου με άλλη οδό, λ.χ. αυτοκινητόδρομο) **2.** αυτός που γίνεται, που διεξάγεται με τον σιδηρόδρομο: *~ συγκοινωνία* / *σύνδεση* / *μεταφορά* / *ταξίδι* **3.** ***σιδηροδρομικός*** (ο) ο υπάλληλος ή ο τεχνίτης που εργάζεται στους σιδηροδρόμους. - ***σιδηροδρομικά* / *-ώς*** [1886] επίρρ.

σιδηρόδρομος (ο) [1833] {σιδηροδρόμ-ου | -ων, -ους} **1.** οδός επικοινωνίας, στρωμένη με παράλληλες σιδερένιες ράβδους, τις σιδηροτροχιές, πάνω στις οποίες κινείται ατμοκίνητη ή ηλεκτροκίνητη αμαξοστοιχία (τρένο) **2.** (συνεκδ.) το μεταφορικό μέσο που αποτελείται από πολλά οχήματα (βαγόνια), τα οποία κινούνται με μεταλλικούς τροχούς πάνω σε ζεύγος σιδηροτροχιών· το τρένο: *θα πάμε στην Αλεξανδρούπολη με τον ~* || *αστικός* / *υπεραστικός* / *υπόγειος* / *οδοντωτός* / *εναέριος* / *ηλεκτρικός ~* (μετρό) ΣΥΝ. αμαξοστοιχία, συρμός **3.** ***σιδηρόδρομοι*** (οι) το σύνολο τού σιδηροδρομικού υλικού (γραμμές, αυτοκινητάμαξες, εξοπλισμός, εγκαταστάσεις), καθώς και των υπηρεσιών οι οποίες εξυπηρετούν το κοινό που μετακινείται με το παραπάνω μέσο: *η κυβέρνηση αποφάσισε την επιπλέον χρηματοδότηση των ελληνικών ~* || *Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος* ● **4.** (μτφ.) για πολυσύλλαβη λέξη: *το όνομά της είναι σωστός ~!* **5.** (μτφ.) το επίμηκες μεταλλικό εξάρτημα τής κορνίζας των κουρτινών, που μοιάζει με ράγες, όπου τοποθετούνται και κινούνται ελεύθερα τα πιαστράκια από τα οποία κρεμιέται η κουρτίνα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. chemin de fer].

σιδηροθεραπεία (η) {σιδηροθεραπειών} η θεραπευτική μέθοδος που βασίζεται στη χρήση ενώσεων σιδήρου και των παραγώγων του.

σιδηροκατασκευή (η) η κατασκευή τής οποίας τα δομικά υλικά είναι από σίδηρο.

σιδηρόκραμα (το) {σιδηροκράμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε κράμα μετάλλων που περιέχει σίδηρο (βλ.λ.) και ειδικότ. αυτό που χρησιμοποιείται στη χαλυβουργία για τον εξευγενισμό και την παραγωγή ειδικών χαλύβων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ferro-alliage].

σιδηρολοστός κ. **σιδερολοστός** (ο) λοστός από σίδερο.

σιδηρομετάλλευμα (το) {σιδηρομεταλλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το μετάλλευμα σιδήρου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. iron ore].

σιδηρομεταλλουργία (η) {σιδηρομεταλλουργιών σημ. 2} **1.** η βιομηχανική παραγωγή ακατέργαστων ή ημικατεργασμένων προϊόντων τού σιδήρου, που γίνεται κατόπιν επεξεργασίας των σιδηρούχων μεταλλευμάτων **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, το εργοστάσιο στο οποίο παράγονται τέτοια προϊόντα.

σιδηρονικέλιο (το) {σιδηρονικελίου} κράμα σιδήρου και νικελίου, που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία λόγω των ιδιοτήτων του που έχουν σχέση με τη διαστολή, τον μαγνητισμό και την αντοχή στη διάβρωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ferronickel].

σιδηροπαγής, -ής, -ές {σιδηροπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει συνδεθεί ή ενισχυθεί με σίδηρο (βλ.λ.): *~ κατασκευή* / *κονίαμα* (μείγμα τσιμέντου, άμμου και νερού με ενίσχυση από σιδερένιες βέργες, το οπλισμένο σκυρόδεμα ή μπετόν αρμέ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *σίδηρος* + *-παγής* < θ. *παγ-* τού αρχ. *πήγνυμι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην*), βλ. λ. *πάγος, πήζω*].

σιδηροπενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μείωση τού φυσιολογικού ποσού σιδήρου ή η έλλειψή του στους ιστούς τού σώματος, που έχει ως συνέπεια σειρά διαταραχών, όπως λ.χ. αναιμία, ατροφία τού βλεννογόνου τού στόματος, τής γλώσσας και τού οισοφάγου. — **σιδηροπενικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sidéropénie].

σιδηροπυρίτης (ο) {σιδηροπυριτών} ΓΕΩΛ. θειούχο ορυκτό τού σιδήρου (βλ.λ.) με χαρακτηριστικά λαμπερό, χρυσοκίτρινο χρώμα, που απαντά στη φύση σε μεγάλες ποσότητες, έχει την ιδιότητα να παράγει σπινθήρα, όταν χτυπηθεί με ατσάλινο αντικείμενο, και χρησιμοποιείται ευρέως για την παραγωγή θειικού οξέος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. iron pyrite].

σιδηροπωλείο (το) [1889] (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται σιδερένια και γενικώς μεταλλικά αντικείμενα, σκεύη, εργαλεία, καρφιά κ.λπ. ΣΥΝ. (καθημ.) σιδεράδικο. — **σιδηροπώλης** (ο) [μτγν.].

σίδηρος (ο) {σιδήρ-ου | -ων, -ους} **1.** ΧΗΜ. σκληρό βαρύ μέταλλο (σύμβολο Fe), ανθεκτικό και εύκολο στην κατεργασία, που απαντά σε μεγάλες ποσότητες στη φύση (αλλά και σε μικρές ποσότητες στο αίμα και σε ορισμένες τροφές) και χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κατασκευή εργαλείων, σκευών, μηχανημάτων κ.λπ. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.): ~ *ακατέργαστος* / *κατεργασμένος* / *σφυρήλατος* (αυτός που έχει υποστεί επεξεργασία με σφυρί) / *κονιοποιημένος* (που έχει μορφή λεπτότατης σκόνης) || ~ *σε ράβδους* / *σε ελάσματα* || *κράματα τού* ~ || *το σπανάκι και οι φακές περιέχουν* ~ ΣΥΝ. σίδερο· ΦΡ ***διά πυρός και σιδήρου*** βλ. λ. *πυρ* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***Εποχή τού Σιδήρου*** το πολιτισμικό στάδιο τής εξέλιξης τού ανθρώπου, που ακολούθησε την Εποχή τού Λίθου και τού Χαλκού και κατά το οποίο ο σίδηρος αντικατέστησε τον χαλκό στην κατασκευή των απαραίτητων εργαλείων και όπλων (για την ΝΑ. Ευρώπη τοποθετείται χρονικά γύρω στα 1200 π.Χ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, αφού πρόκειται για μέταλλο άγνωστο στους ινδοευρωπαϊκούς λαούς. Ήδη στα ομηρικά έπη ο σίδηρος παρουσιάζεται ως ένα σπάνιο, πολύτιμο μέταλλο, το οποίο χρησιμοποιούσαν σε όπλα και εργαλεία (το συνηθισμένο μέταλλο είναι ο χαλκός), ενώ δεν απαντά καθόλου στις μυκηναϊκές πινακίδες. Η επιχειρηθείσα σύνδεση με την καυκασ. λ. zido «σίδηρος» θεωρείται επισφαλής, όπως και η παλαιά συσχέτιση με το λατ. sidus «άστρο, μετεωρίτης» (αδύνατη η σημασιολ. μετάβαση). Κατ' άλλους, η λ. *σίδηρος* είχε αρχικώς τη σημ. «κόκκινο μέταλλο» και συνδ. με το αρχ. *σίδη* «ροδιά» (επίσης δάνειο), ανάγεται δε σε προελλην. *sida «κόκκινος»].

σιδηρόστρωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η στρώση τού εδάφους με σιδηροτροχιές για την κατασκευή σιδηροδρομικής γραμμής.

σιδηροτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας τού σιδήρου και τού χάλυβα ΣΥΝ. σιδηρουργία.

σιδηροτροχιά (η) [1888] καθεμία από τις σιδερένιες γραμμές (δοκούς) ορισμένου πάχους, που τοποθετούνται ανά δύο παράλληλα και αποτελούν τον δρόμο (βάση) πάνω στον οποίο κινούνται τα τρένα και τα τραμ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. voie ferrée].

σιδηρούν επίθ. → σιδηρούς

σιδηρουργείο (το) [μτγν.] (λόγ.) το εργαστήριο κατεργασίας σιδήρου (βλ.λ.) ΣΥΝ. (καθημ.) σιδεράδικο.

σιδηρουργία (η) [μτγν.] {σιδηρουργιών σημ. 2} **1.** το σύνολο τών τεχνικών μεθόδων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή και την κατεργασία τού σιδήρου, των χαλύβων και των χυτοσιδήρων σε βιομηχανική ή και βιοτεχνική κλίμακα ΣΥΝ. σιδηροτεχνία, σιδηρουργική **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, το εργοστάσιο ή το εργαστήριο κατεργασίας τού σιδήρου.

σιδηρουργικός, -ή, -ό [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σιδηρουργία (βλ.λ.): ~ *βιομηχανία* **2.** (ειδικότ.) ***σιδηρουργική*** (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού σιδήρου ΣΥΝ. σιδηροτεχνία, σιδηρουργία.

σιδηρουργός (ο) τεχνίτης που απασχολείται σε βιομηχανία ή βιοτεχνία παραγωγής και κατεργασίας σιδήρου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σίδηρος* + *-ουργός* < *ἔργον*].

σιδηρούς, -ά, -ούν (λόγ.) **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από σίδηρο ή από χάλυβα: ~ *έλασμα* / *σφαίρα* / *πύλη* / *ημιαξόνιο* / *ράβδος* / *οδός* (η σιδηροδρομική γραμμή) / *σταυρός* (πρωσικό στρατιωτικό παράσημο τού περασμένου αιώνα) ΣΥΝ. σιδερένιος **2.** (μτφ.) σκληρός και ανθεκτικός, αυτός που δεν λυγίζει, που δεν υποχωρεί εύκολα: ~ *κυβερνήτης* / *καγκελάριος* || *σιδηρά βασίλισσα* / *κυρία* (που κυβερνά με *σιδηρά πυγμή*, με αποφασιστικότητα, προσωνυμία τής πρώην πρωθυπουργού τής Μ. Βρετανίας Μ. Θάτσερ) || ~ *χαρακτήρας* / *θέληση* / *πυγμή* / *πειθαρχία* ΣΥΝ. σκληρός, άκαμπτος· ΦΡ. (α) ***σιδηρούν παραπέτασμα*** (κατά την περίοδο τού Ψυχρού Πολέμου) το πολιτικό, στρατιωτικό και ιδεολογικό φράγμα που χώριζε τη Σοβιετική Ένωση και τις χώρες τού Συμφώνου τής Βαρσοβίας από τις χώρες τής Δύσης (Η.Π.Α., Δυτική Ευρώπη, μέλη τού ΝΑΤΟ) (β) ΟΙΚΟΝ. ***σιδηρούν απόθεμα*** η ελάχιστη ποσότητα περιουσιακών αποθεμάτων (λ.χ. πρώτων υλών, εμπορευμάτων κ.ά.), που είναι απαραίτητα για τη συνέχιση τής λειτουργίας μιας οικονομικής μονάδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιδηροῦς* < *σίδηρος* (βλ.λ.) + κατάλ. *-εος* / *-οῦς* (πβ. *χρύσεος* – *χρυσοῦς*, *πορφύρεος* – *πορφυροῦς*). Ο τ. *σιδηροῦς* εμφανίζει συναίρεση, ενώ ο καταβιβασμός τού τόνου στη λήγουσα οφείλεται σε αναλογία προς τις πλάγιες πτώσεις: *τοῦ σιδηρ-έου* – *σιδηρ-οῦ*, οπότε και *ὁ σιδήρ-εος* – *σιδηροῦς*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια: *σιδηρά κυρία* (< αγγλ. Iron Lady), *σιδηρούν παραπέτασμα* (< αγγλ. Iron Curtain), *σιδηρά πυγμή* (< αγγλ. iron fist) κ.ά. Ειδικώς ο όρος *σιδηρούν παραπέτασμα* πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Ου. Τσώρτσιλ το 1945].

σιδηρούχος, -ος, -ο [1812] (λόγ.) αυτός που περιέχει σίδηρο (βλ.λ.) ή μία από τις ενώσεις τού σιδήρου: ~ *μέταλλο* || ~ *ιαματική πηγή* (τής οποίας το νερό περιέχει περισσότερα από δέκα μικρογραμμάρια σιδήρου ανά λίτρο) / *νερό*.
[ΕΤΥΜ. < *σιδηρ(ο)-* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

σιδηρόφρακτος, -η, -ο → σιδερόφραχτος

σιδηρωρυχείο (το) [μτγν.] το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται σίδηρος, μεταλλείο σιδήρου.

Σίδνεϊ (το) → Σύδνεϋ

Σιδώνα (η) αρχαία πόλη και λιμάνι τής Φοινίκης. Επίσης (λόγ.) **Σιδών** {Σιδώνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σιδών*, *-ῶνος*, από το όν. τής φοιν. θεότητας Tsīd. Η αραβ. ονομασία Sayida προέρχεται από την Ελληνική].

Σ.Ι.Ε.Ι.Ε. (ο) Σύνδεσμος Ιδρυτών Ελληνικών Ιδιωτικών Εκπαιδευτηρίων.

σιέλ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το γαλανό χρώμα τού ουρανού, γαλάζιος: ~ *πουκάμισο* **2.** ***σιέλ*** (το) το ίδιο το γαλανό χρώμα τού ουρανού: *μου αρέσει το* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ciel «ουρανός – γαλανός» < λατ. caelum «ουρανός»].

Σ.Ι.Ε.Λ.Θ. (ο) Σύλλογος Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Θεσσαλονίκης.

σιελόρροια (η) [1876] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΙΑΤΡ. η υπερβολική έκκριση σάλιου (βλ.λ.), που οφείλεται σε παθήσεις των σιαλογόνων αδένων (βλ. κ. λ. *σιαλόρροια*).

σίελος (ο) → σίαλος

Σιέρρα Λεόνε (η) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Sierra Leone = Δημοκρατία τής Σιέρρα Λεόνε) κράτος τής Δ. Αφρικής, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, με πρωτεύουσα το Φρήταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το λεόνε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Sierra Leone «οροσειρά τού λιονταριού» < ισπ. sierra «οροσειρά» (< λατ. serra «πριόνι») + ισπ. león «λιοντάρι» (< λατ. leo, -ōnis). Σύμφωνα με τοπικές μαρτυρίες, η ονομασία οφείλεται στον θόρυβο που προξενούν οι συνεχείς καταιγίδες και οι κεραυνοί πάνω από τα βουνά τής χώρας].

σιέστα (η) {χωρ. πληθ.} ο μεσημεριανός ύπνος, η μεσημεριανή ανάπαυση.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. siesta < λατ. sexta (hora) «έκτη (ώρα)», δηλ. μεσημέρι, σύμφωνα με το καθολικό ωρολόγιο πρόγραμμα, διάστημα που είναι αφιερωμένο σε προσευχή και στοχασμό].

σίζω ρ. αμετβ. {έσιξα} (λόγ.-σπάν.) **1.** βγάζω συριστικό ήχο, σαν αυτόν που παράγεται κατά το σβήσιμο τής φωτιάς ή όταν πυρωμένο μέταλλο βυθίζεται σε κρύο νερό: *το φίδι σίζει* **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) προφέρω τον συριστικό φθόγγο «σ» παρατεταμένα, κυρ. ζητώντας από τους άλλους να σιωπήσουν **3.** ΓΛΩΣΣ. ***σίζοντες φθόγγοι*** / ***σίζοντα*** (τα) οι φθόγγοι που παριστάνονται με τα γράμματα σ, ζ, τσ, τζ, κατά την παραγωγή των οποίων ακούγεται «σφυριχτός» ήχος· οι συριστικοί φθόγγοι (βλ. λ. *συριστικός*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ονοματοποιημένη ρίζα Ι.Ε. *sw(e)i- «σφυρίζω, εκβάλλω συριστικό ήχο», λατ. sibilō (> γαλλ. siffler), ιρλ. setim, ουαλ. chwythu κ.ά. Βλ. κ. *σιγή*, *σιωπῶ*].

σιθρού επίθ. {άκλ.} (για ρούχα) διαφανής: *η τραγουδίστρια φορούσε ένα τολμηρό* ~ *πουκάμισο* || ~ *φούστα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. see-through «διαφανής» < see «βλέπω» + through «διά μέσου»].

σιισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. ο δεύτερος μεγαλύτερος κλάδος τού Ισλάμ (μετά τους σουνίτες), τού οποίου τα μέλη (σιίτες) είναι οι κύριοι εκπρόσωποι τού μαχητικού ισλαμικού φονταμενταλισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. shiism, βλ. λ. *σιίτης*].

σιίτης (ο) {σιιτών}, **σιίτισσα** (η) {σιιτισσών} μουσουλμάνος που έχει ασπαστεί τον σιισμό: *οι Πέρσες είναι σιίτες, ενώ οι Τούρκοι σουνίτες* (βλ. κ. λ. *σουνίτης*). — **σιιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Shiite < αραβ. šiya'īy «οπαδός» < šī'ah «μερίδα» (< ρ. ša'a «συνοδεύω»), επειδή οι σιίτες υποστήριζαν την παράταξη τού Αλή (αραβ. ši'at 'Alī), γαμπρού τού Μωάμεθ, ως εκφραστή τού μουσουλμανισμού και διαδόχου τού Προφήτη)].

σικ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που διαθέτει γοητεία και κομψότητα, συνδυασμένη με αριστοκρατικό αέρα και στυλ: *με πλησίασε ένας κύριος πολύ* ~ || *το ντύσιμό του δεν είναι* ~ || ~ *έκφραση* / *συμπεριφορά* ΣΥΝ. κομψός ΑΝΤ. άκομψος, κακόγουστος, κιτς **2.** (για τρόπους συμπεριφοράς) που χαρακτηρίζονται από διακριτικότητα, εύστοχη επιλογή εκφραστικών μέσων, λεπτότητα χειρισμών: *ο τρόπος συμπεριφοράς του δεν είναι καθόλου* ~ ΣΥΝ. χαριτωμένος, γοητευτικός, κομψός ΑΝΤ. άκομψος, τραχύς **3.** (ως επίρρ.) με τρόπο κομψό, με αίσθηση τού ωραίου, συνδυάζοντας καλαισθησία και πολυτέλεια: *η νεαρή κυρία ήξερε να ντύνεται πολύ* ~ ΣΥΝ. καλαίσθητα, με γούστο ΑΝΤ. κακόγουστα, κιτς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chic «κομψότητα, φινέτσα» < γερμ. schick].

(sic) επίρρ. λατ. (προφέρεται *σικ*) ελλην. *έτσι*· έτσι ακριβώς, κατ' αυτό τον τρόπο· η λ. χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο (εφημερίδες, περιοδικά, κριτική έργων κ.λπ.) συνήθ. ειρωνικά, βρίσκεται πάντοτε μέσα σε παρένθεση και δίνει έμφαση σε ένα στοιχείο τού λόγου που πρέπει να προσέξει ο αναγνώστης, επειδή αυτό είναι εσφαλμένο, παράδοξο ή αδόκιμο: *για «εντεχνοποίηση (sic) τής μουσικής» έκανε λόγο γνωστός συνάδελφος* || *στους υπότιτλους τού ντοκιμαντέρ αναγράφη «τροπικό κλήμα» (sic) και προφανώς δεν αναφερόταν σε αμπέλια...*
[ΕΤΥΜ. < λατ. sic «έτσι»].

Σικάγο (το) πόλη των Β. Η.Π.Α., γνωστή για τη δράση των συμμοριών την εποχή τής ποτοαπαγόρευσης κατά τη δεκαετία τού 1930· κυρ. με-

τωνυμ. σε φρ. που αναφέρονται σε ένοπλες συμπλοκές κακοποιών μεταξύ τους ή με την αστυνομία, σε καταδιώξεις παρανόμων μέσα στην πόλη κ.τ.ό.: ~ *θύμιζε χτες το κέντρο τής Αθήνας* || *σε ~ μετατράπηκε η παραλιακή λεωφόρος, με ανταλλαγές πυροβολισμών και κυνηγητό των κακοποιών στους γύρω δρόμους.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Chicago, από ινδιάν. λ. που σημαίνει πιθ. «άγριο κρεμμύδι, σκόρδο», από τα εδώδιμα φυτά που υπήρχαν άφθονα γύρω από τη λίμνη Μίσιγκαν].

σίκαλη (η) {-ης κ. -άλεως | χωρ. πληθ.} φυτό ποώδες, μονοετές ή πολυετές, με πλούσιο ριζικό σύστημα, βλαστό και φύλλα που μοιάζουν με τού σιταριού (αλλά είναι μακρύτερα) και στάχυα που αποτελούνται από δύο ή περισσότερα μικρά στάχυα, στα οποία αναπτύσσονται μονόσπερμοι καρποί: *καλλιέργεια σικάλεως* || *ψωμί / φρυγανιά σικάλεως* ΣΥΝ. βρίζα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. sēcāle / sicale, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

σικάτος, -η, -ο (οικ.) αριστοκρατικά κομψός, αυτός που διαθέτει χάρη και γοητεία: ~ *κυρία* || ~ *εμφάνιση / ντύσιμο* ΣΥΝ. σικ ΑΝΤ. κακόγουστος, κιτς.
[ΕΤΥΜ. < *σικ* (< γαλλ. chic) + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος, φευγ-άτος*].

σικέ επίθ. {άκλ.} (καθημ.) αυτός που το αποτέλεσμά του έχει προκαθοριστεί με παρασκηνιακές ενέργειες και μυστικές συμφωνίες των εμπλεκομένων μερών: ~ *αγώνας / παιχνίδι* ΣΥΝ. στημένος, προκαθορισμένος, φτειαχτός.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chiqué «προσποιητός, απατηλός» < chic (βλ. κ. *σικ*)].

Σικελία (η) νησί τής Ιταλίας απέναντι από τις ΝΔ. ακτές της, το μεγαλύτερο και ένα από τα πιο πυκνοκατοικημένα τής Μεσογείου Θαλάσσης, με πρωτεύουσα το Παλέρμο. — **Σικελός** [αρχ.] κ. **Σικελιώτης** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **Σιτσιλιάνος** (ο), **Σικελή** [αρχ.] κ. **Σικελιώτισσα** κ. (λαϊκ.) **Σιτσιλιάνα** (η), **σικελικός**, -ή, -ό [αρχ.] (βλ.λ.) κ. **σικελιώτικος**, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **σιτσιλιάνικος**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σικελία / Σικανία*, από την ονομασία των λαών που κατοικούσαν εκεί, *Σικελοί / Σικανοί* (λατ. Siceli / Sicani). Και τα δύο ονόματα είναι αγν. ετύμου].

σικελικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σικελία ή τους Σικελούς: ~ *ιστορία / μαφία / έθιμο / προϊόν* **2.** ***Σικελικός Εσπερινός*** (ιταλ. il Vespro Siciliano) (α) ΙΣΤ. η σφαγή Γάλλων στο Παλέρμο τής Σικελίας το 1282 κατά την ώρα τού εσπερινού, με την οποία άρχισε η επανάσταση των Σικελών εναντίον τού Καρόλου Α', βασιλιά τής Νεαπόλεως-Σικελίας (β) (κατ' επέκτ.) κάθε μεγάλη σφαγή (πβ. *νύχτα τού Αγ. Βαρθολομαίου*, λ. *Βαρθολομαίος*).

Σίκινος (η) {Σικίνου} **1.** νησί των Κυκλάδων μεταξύ τής Ίου και τής Φολεγάνδρου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σικινιώτης** (ο), **Σικινιώτισσα** (η), **σικινιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από τον ομώνυμο γυιο τού Θόαντος, βασιλιά τής Λήμνου].

σίκλος κ. **σίγλος** (ο) (λόγ.-σπάν.) ο κάδος που χρησιμοποιείται για άντληση ή μεταφορά νερού, ο κουβάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σίκλος / σίγλος*, σημιτ. δάνειο (πιθ. μέσω τής Φοινικικής), πβ. εβρ. šeqel (όπως ονομάζεται και σήμερα το νόμισμα τού Ισραήλ), ακκαδ. šeqlu].

σικύα (η) {σικυών} (λόγ.-σπάν.) **1.** (α) μικρό γυάλινο δοχείο, παρόμοιο με κολοκύθι ως προς το σχήμα, που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία τοπικής συμφόρησης τού αίματος για θεραπευτικούς σκοπούς· η βεντούζα (βλ.λ.) (β) ***χαρακτή σικύα*** βεντούζα που τοποθετείται σε χαραγμένη με αιχμηρό όργανο επιφάνεια τού σώματος, συνήθ. τής πλάτης, ώστε να προκληθεί συγκέντρωση και εκροή αίματος ΣΥΝ. κοφτή βεντούζα **2.** (συνεκδ.) ο τοπικός ερεθισμός που προκαλείται στο δέρμα από την τοποθέτηση βεντούζας πάνω σε αυτό **3.** ΙΑΤΡ. ***μαιευτική σικύα*** συσκευή κενού που χρησιμοποιείται κατά τον τοκετό για την υποβοήθηση τής εξαγωγής τού εμβρύου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αγριοκολοκυθιά», πιθ. δάνειο, όπως επιμαρτυρείται από την εναλλαγή *Σικυών / Σεκυών* (τοπων.), καθώς και από τα ποικίλα επιθήματα *σικ-ύα / σίκ-υς / σίκ-υος*. Η πηγή προελεύσεως τής λ. παραμένει άγνωστη, οι δε συσχετισμοί με αρχ. ρωσ. tyky «κολοκύθι» ή με το λατ. cucumis «αγγούρι» (πιθ. μεσογ. προελ.), μέσω τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *κύκυον· τὸν σικυόν*, δεν εξηγούνται ικανοποιητικά. Η σημ. «βεντούζα», ήδη αρχ., αιτιολογείται από την ομοιότητα τού καρπού τής αγριοκολοκυθιάς με το ποτήρι που χρησιμοποιείται στις βεντούζες].

σίκυος κ. **σικυός** (ο) (λόγ.) **1.** ΒΟΤ. η αγγουριά (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ο καρπός τού φυτού αυτού, το αγγούρι (βλ.λ.) ● **3.** ΒΟΤ. το φυτό πεπονιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σίκυος / σικυός*, μεταπλ. τ. τού ουσ. *σικύα* (βλ.λ.)].

σίκυς (η) {σίκ-υος | -ύων} (λόγ.-σπάν.) ΒΟΤ. η καρπουζιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., μεταπλ. τ. τού αρχ. *σικύα* (βλ.λ.)].

σιλασιέ κ. **σιλανσιέ** (το) {άκλ.} εξάρτημα αυτοκινήτου, ο σιγαστήρας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. silencieux «σιωπηλός» < λατ. silentiosus < silentium «σιωπή» (< ρ. silēre «σιγώ, σιωπώ»)].

Σιλεσία (η) περιοχή τής ΝΔ. Πολωνίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Silésie (γερμ. Schlesien) < μεσν. λατ. Silesia < πολ. Sleza (σύγχρ. Śląsk) < παλ. γερμ. Silingia, περιοχή στην οποία κατοικούσε το βανδαλικό φύλο Silingi].

Σιληνός κ. **Σειληνός** (ο) ΜΥΘΟΛ. καθένας από τους δαίμονες με ανθρώπινη μορφή, αφτιά ζώου και ουρά, που ανήκαν στη συνοδία (στον θίασο) τού Διονύσου. — **σιληνικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σ(ε)ιληνός* (ο τ. *Σιλ-* είναι ο ορθά παραδεδομένος), αγν. ετύμου, πράγμα που συμβαίνει συχνά με πρόσωπα συνδεδεμένα με τη λατρεία τού Διονύσου (βλ. κ. *σάτυρος*). Έχει προταθεί η σύνδεση με θρακ. λ. που σημαίνουν «κρασί, οίνος» (λ.χ. *ζίλαι, ζειλα, ζελᾶς, ζήλας*), ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, *Σιληνός* < θρακ. **ΣιλϜᾱνος* = λατ. Silvānus < silva «δάσος» (η άποψη αυτή προσκρούει στη σχετική χρονολόγηση των τ.). Τέλος, έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι η λ. σήμαινε αρχικώς «μαλλιαρός, τριχωτός» και, επομένως, συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σιλλοί· τρίχωμα*].

σιλικόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. καθεμιά από τις συνθετικές, οξυγονούχους οργανικές ενώσεις τού πυριτίου, που εμφανίζονται σε υγρή, ελαιώδη ή πολτώδη μορφή ή έχουν χαρακτηριστικά τού καουτσούκ ή ρητινών και χρησιμοποιούνται ευρέως στη βιομηχανία ως αντισυγκολλητικά μέσα, ως ηλεκτρομονωτικά υλικά κ.ά., αλλά και στην αισθητική και πλαστική χειρουργική (κυρ. τού στήθους, των χειλιών κ.α.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. silicon < silica, το διοξίδιο τού πυριτίου (SiO_2), < λατ. silex, -icis «πυρόλιθος, χαλίκι»].

σιλό (το) {άκλ.} **1.** αεροστεγής κατασκευή για την αποθήκευση και συντήρηση σιτηρών, χορταριού, ριζών και βολβών, που διαθέτει επιπλέον μηχανικές εγκαταστάσεις για γρήγορη φόρτωση και εκφόρτωση των προϊόντων αυτών **2.** ΣΤΡΑΤ. υπόγεια εγκατάσταση στην οποία αποθηκεύονται βαλλιστικά βλήματα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. silo < ισπ. silo «υπόγεια αποθήκη», αβεβ. ετύμου, πιθ. < κελτ. *silon «σπόρος φυτού» ή < βασκ. zilo «τρύπα». Η απουσία συγγενών λ. καθιστά λιγότερο πιθανή την αναζήτηση ετύμων στη λατινική ή την ελληνική γλώσσα].

Σιλουανός (ο) όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο Αθωνίτης*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Silvanus, θεότητα των δρυμών, < silva «δάσος, δρυμός»].

σιλουέτα (η) {σιλουετών} **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η απεικόνιση προσώπου ή πράγματος μόνο με το περίγραμμα, ενώ το εσωτερικό του παρίσταται μελανό ΣΥΝ. σκιαγράφημα, σκιαγραφία **2.** (κατ' επέκτ.) οι γραμμές τού σώματος ανθρώπου ή ζώου, που στο σύνολό τους συνθέτουν την οπτική εικόνα τού σώματος: *η μικροσκοπική της ~ μόλις διακρινόταν μέσα στο σκοτάδι* || *στο βάθος ήταν καθισμένη μια λευκή ~* **3.** λεπτό και κομψό ανθρώπινο σώμα, ιδ. γυναικείο: *η μέθοδος αυτή θα σας βοηθήσει να διατηρήσετε τη ~ σας χωρίς μεγάλες θυσίες* || *οι νέες προτάσεις τής μόδας αναδεικνύουν τη ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. silhouette < φρ. à la silhouette, από το όνομα τού Γάλλου υπουργού των Οικονομικών Étienne de Silhouette (1709-67), είτε επειδή διακοσμούσε το σπίτι του με περιγράμματα μορφών είτε επειδή, όπως λέγεται, η θητεία του ήταν πολύ σύντομη και πέρασε απαρατήρητη].

σίλουρος (ο) {σιλούρ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) το ψάρι γουλιανός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σιλ-* (αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σιλλοί· τρίχωμα*) + *-ουρος* < *ουρά*].

Σιλωάμ (το) {άκλ.} στη ΦΡ. ***κολυμβήθρα τού Σιλωάμ*** βλ. λ. *κολυμβήθρα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. šiloah «υδραγωγός»].

σιμά επίρρ. (λαϊκ.) σε μικρή απόσταση, κοντά: *κάθισε ~ στο παράθυρο* || *πήγε ~ της* ΣΥΝ. (λόγ.) εγγύς, πλησίον ΑΝΤ. μακριά, (λαϊκ.) αλάργα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σιμός* «αυτός που έχει πλακουτσωτή μύτη, ο κεκαμμένος» (βλ.λ.)].

σιμιγδαλένιος, -ια, -ιο (για αρτοσκευάσματα και γλυκύσματα) αυτός που έχει φτειαχτεί με σιμιγδάλι: *~ χαλβάς / κουλλούρια / ψωμί*.

σιμιγδάλι (το) {σιμιγδάλ-ιού | -ιών} χοντρό, λευκό αλεύρι καλής ποιότητας από σκληρό σιτάρι, που παρασκευάζεται με άλεση των κόκκων τού δημητριακού, οι οποίοι έχουν προηγουμένως διαβραχεί και κατόπιν ξηρανθεί και κοσκινιστεί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σεμιδάλι(ο)ν* (με επίδρ. τής λ. *ἀμύγδαλον*), υποκ. τού αρχ. *σεμίδαλις* (βλ.λ.)].

σιμιτζής (ο) {σιμιτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που φτειάχνει ή/και πουλά σιμίτια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. simitçi < simit «κουλλούρι» (βλ. κ. *σιμίτι*)].

σιμίτι (το) {σιμιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρό μαλακό κουλλούρι με στρογγυλό, πεπλατυσμένο σχήμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. simit «κουλλούρι» < αραβ. semid < αρχ. *σεμίδαλις* (βλ.λ.)].

σιμός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** (για μύτη) πεπλατυσμένος και με τα ρουθούνια προς τα έξω ΣΥΝ. πλακουτσωτός **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που έχει πλακουτσωτή μύτη, δηλ. πεπλατυσμένη και με τα ρουθούνια προς τα έξω ΑΝΤ. (λόγ.) γρυπός. — **σιμότητα** (η) [αρχ.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. si-mo), με επίθημα *-μός* (πβ. *θερ-μός*), αβεβ. ετύμου. Σχετικά με την ετυμ. τού θ. *σι-*, δεν θεωρείται πιθ. η αναγωγή στην Ι.Ε. ρίζα *swi- (< *swe(i)- «κάμπτω, στρέφω») και η σύνδεση με νορβ. svīma «κλυδωνίζομαι, τρεκλίζω», ουαλ. chwidl «στριφογυρίζω». Ορισμένοι μελετητές συνδέουν τη λ. με τα επίθ. *σίλλος* «αλλήθωρος» και *σικχός* «βδελυρός, αηδιαστικός» (βλ. κ. *σιχαίνομαι*)].

σιμούν (ο) {άκλ.} εξαιρετικά θερμός και ξηρός τοπικός άνεμος, που πνέει στη Σαχάρα και την Αραβική Χερσόνησο, σηκώνοντας σύννεφα άμμου (αμμοστροβίλους) και προκαλώντας κύματα καύσωνα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. simoon < αραβ. samūm «δηλητηριώδης άνεμος»].

σιμπί (το) (CB) {άκλ.} συσκευή που εκπέμπει κύματα σε μικρές αποστάσεις και χρησιμοποιείται συνήθως από οδηγούς ταξί, φορτηγών κ.λπ., για να επικοινωνούν μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. CB, ακρωνύμιο των λ. c(itizen's) b(and) «δίαυλος των πολιτών»].

σίμωμα (το) ➤ σιμώνω

Σίμων (ο) {Σίμων-ος, -α} **1.** το αρχικό όνομα τού Αποστόλου Πέτρου **2.** όνομα προσώπων τής Κ.Δ.: *~ ο αδελφόθεος / ο Κυρηναίος* (ο άνθρωπος

που ανάγκασαν οι Ρωμαίοι να «άρη τον Σταυρόν» τού Κυρίου) **3.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σίμος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., παράλλ. τ. τού ονόμ. *Συμεών* (βλ.λ.)].

σιμωνία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τακτική τού Σίμωνος τού Μάγου, εκπροσώπου τού αιρετικού γνωστικισμού κατά την αποστολική εποχή, που ασπάστηκε τον χριστιανισμό και βαπτίστηκε αλλά επιχείρησε να εξαγοράσει με χρήματα τη δύναμη τής χάριτος τού Αγίου Πνεύματος (Κ.Δ. *Πράξ.* 8, 9-25) **2.** (κατ' επέκτ.) (α) η εμπορία τής θείας χάριτος ή ιερών πραγμάτων, εικόνων, αγίων λειψάνων κ.λπ. ή η οικονομική εκμετάλλευση τής Θείας Ευχαριστίας: *δύο κληρικοί προσήχθησαν στο εκκλησιαστικό δικαστήριο κατηγορούμενοι για ~* (β) (γενικότ.) η εκμετάλλευση τής θρησκευτικής πίστης για οικονομικά οφέλη **3.** (ειδικότ.) η χειροτονία ή η προαγωγή διακόνου, ιερέως ή επισκόπου με δωροδοκία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *Σίμων (ὁ μάγος)*].

σιμωνιακός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σιμωνία (βλ.λ.), που ανάγεται σε αυτήν ή τη χαρακτηρίζει: *~ αδίκημα / συμπεριφορά* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που διέπραξε σιμωνία ή που πέτυχε τη χειροτονία του, την προαγωγή του κ.λπ. με σιμωνία: *~ κληρικός / επίσκοπος*.

Σιμωνίδης (ο) {-η κ. -ου} *ο Κείος*· αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (556-468 π.Χ.), ο οποίος συνέθεσε επιγράμματα, παιάνες, επινίκια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Σίμων* (< επίθ. *σιμός*, βλ.λ.· άσχετο με το μτγν. όν. *Σίμων / Συμεών*) + παραγ. επίθημα *-ίδης*].

σιμώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σίμωσα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) έρχομαι κοντά, φθάνω σε μικρή απόσταση: *περίεργος, σίμωσε να δει τι γίνεται* ‖ *το τέλος / η ώρα τού χωρισμού σιμώνει* ΣΥΝ. πλησιάζω, προσεγγίζω, κοντεύω, ζυγώνω ΑΝΤ. απομακρύνομαι, ξεμακραίνω, (λαϊκ.) αλαργεύω ♦ **2.** (μετβ.) (σπανιότ.) φέρνω (κάτι) σε μικρή απόσταση, κάνω να πλησιάσει: *σίμωσε την κούπα στα χείλη του και ήπιε τον καφέ* ΑΝΤ. απομακρύνω. — **σίμωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίρρ. *σιμά* (βλ.λ.)].

Σινά (το) {άκλ.} **1.** όρος που βρίσκεται στην ομώνυμη τριγωνική χερσόνησο (Χερσόνησος τού Σινά), η οποία ενώνει την Αίγυπτο (στην οποία και ανήκει) με την Ασία· θεωρείται το όρος στο οποίο ο Θεός παρέδωσε στον Μωυσή τις Δέκα Εντολές και αποτελεί ιερό τόπο τόσο τής χριστιανικής όσο και τής ισλαμικής παράδοσης: *ασκητεύει στην έρημο τού ~* **2.** ***Μονή Σινά*** περίφημη ορθόδοξη μονή, που ιδρύθηκε στο παραπάνω όρος τον 6ο αι. από τον Ιουστινιανό. — **Σιναΐτης** (ο) (βλ.λ.), **σιναϊτικός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπων. < εβρ. Sinai, από την έρημο Sin, η οποία αντλεί το όνομά της από τον ομώνυμο θεό τής Σελήνης, που λάτρευαν οι Σουμέριοι και οι Χαλδαίοι].

Σιναΐτης (ο) {Σιναϊτών}, **Σιναΐτισσα** (η) (σημ. 1) {Σιναϊτισσών} **1.** πρόσωπο που κατοικεί στη Χερσόνησο τού Σινά, στον βόρειο μυχό τής Ερυθράς Θάλασσας μεταξύ Αιγύπτου και Αραβίας, ή κατάγεται από αυτήν **2.** (ειδικότ.) ο μοναχός τής ορθόδοξης μονής τού όρους Σινά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Sinaïte (βλ. κ. *Σινά*)].

σιναϊτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το όρος Σινά (βλ. κ. λ. *Σιναΐτης*): *~ χερσόνησος / επιγραφές* (αρχαίες επιγραφές τού 6ου αι. π.Χ., χαραγμένες σε λίθο, που ανακαλύφθηκαν στο Σινά, αλλά η γραφή τους δεν έχει ακόμη αποκρυπτογραφηθεί) **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το ορθόδοξο μοναστήρι τού όρους Σινά: *~ μετόχιο / κώδικας* (αρχαιότατο χειρόγραφο τής Αγίας Γραφής, που χρονολογείται στα τέλη τού 4ου μ.Χ. αι. και βρίσκεται από το 1933 στο Βρετανικό Μουσείο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Sinaitic < Sinai (βλ. κ. *Σινά*)].

σιναμική (η) καθαρτικό φάρμακο από φύλλα τού φυτού κασσία, το οποίο χρησιμοποιούταν κατά το παρελθόν.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sinameki < αραβ. sinaï-meki].

σιναπάλευρο (το) {σιναπαλεύρ-ου | -ων} το αλεύρι που παρασκευάζεται από το άλεσμα των σπόρων τού μαύρου σιναπιού, αφού πρώτα αφαιρεθεί το λάδι που περιέχουν, και χρησιμοποιείται ως φάρμακο με την μορφή καταπλάσματος, καθώς και για την παρασκευή μουστάρδας.

σιναπέλαιο (το) [μτγν.] {σιναπελαί-ου | -ων} αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τους σπόρους τού σιναπιού και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική.

σινάπι (το) {-ιού κ. (λόγ.) -άπεως | -ιών κ. (λόγ.) -άπεων} **1.** ποώδες φυτό που παρασιτεί στο σιτάρι και στις ανοιξιάτικες καλλιέργειες, σχηματίζει μαύρα και κίτρινα σπέρματα και χρησιμοποιείται ως κτηνοτροφή αλλά και κυρ. με τη μορφή σιναπαλεύρου (βλ.λ.) στη φαρμακευτική και την παρασκευή μουστάρδας **2.** (συνεκδ.) ο σπόρος αυτού τού φυτού, που χρησιμοποιείται ευρέως στη φαρμακευτική ΣΥΝ. σιναπόσπορος (βλ.λ.)· ΦΡ. ***κόκκος σινάπεως*** βλ. λ. *κόκκος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σινάπι / σίναπυ / σίνηπι*, που συνδ. με το αρχ. αντίστοιχο *νᾶπυ, -υος*. Και οι δύο λ. αποτελούν δάνεια, αλλά η ακριβής σχέση μεταξύ τους δεν έχει διευκρινιστεί (ίσως κατ' αναλογίαν προς τα *σίλι - σέσελι*, βλ.λ., και *σάρι - σίσαρον*). Η πηγή προελεύσεως τού δανείου παραμένει αβέβαιη, έχει δε αποκλειστεί η υπόθεση αιγυπτ. δανείου. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε μαλαϊκ. sawi, sësawi, sënawi, πράγμα που προϋποθέτει ασιατική καταγωγή τού φυτού. Η σύνδεση, τέλος, με σανσκρ. sarṣápa «σινάπι» παρουσιάζει μορφολ. δυσχέρειες].

σιναπισμός (ο) [μτγν.] ΙΑΤΡ. **1.** το ποδόλουτρο ή η εφαρμογή καταπλάσματος που περιέχει σιναπάλευρο, για να προκληθεί υπεραιμία στην πάσχουσα περιοχή **2.** (συνεκδ.) κάθε παρασκεύασμα υπό μορφήν καταπλάσματος, εμπλάστρου κ.λπ., που περιέχει σιναπάλευρο και χρησιμοποιείται ως θεραπευτικό μέσο.

σιναποβλάσταρο (το) (λαϊκ.) εδώδιμο χλωρό βλαστάρι σιναπιού.

σιναπόσπορος (ο) (λαϊκ.) ο σπόρος τού σιναπιού, ο οποίος έχει φαρμακευτικές ιδιότητες.

σιναπούχος, -ος, -ο [1867] (λόγ.) αυτός που περιέχει σινάπι, που είναι πασπαλισμένος με σκόνη από σπόρους σιναπιού: *~ χάρτης* (το χαρτί σινάπεως).
[ΕΤΥΜ. < *σινάπι* + *-ούχος* < *ἔχω*].

Σινασός (η) πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας, πνευματική εστία τού ελληνισμού μέχρι το 1922.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σινα(σ)σός*, αγν. ετύμου].

σινάφι (το) {σιναφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα ή έχουν την ίδια ασχολία: *το ~ των μαστόρων / των χτιστάδων* ΣΥΝ. συντεχνία, σωματείο **2.** (κατ' επέκτ.) κοινωνική τάξη, κοινωνική ομάδα: *αυτός δεν είναι του ~ μας* ΣΥΝ. κύκλος, τάξη, κάστα, σειρά.
[ΕΤΥΜ. < *εσνάφι* < τουρκ. esnaf (με αντιμετάθεση και τροπή)].

Σινγκαπούρη (η) (αγγλ. Republic of Singapore, κινεζ. Xinjiapo Gongheguo, μαλαϊκ. Republik Singapura, ταμίλ Singapur Kudiyarasu = Δημοκρατία τής Σινγκαπούρης) νησιωτική πόλη-κράτος τής ΝΑ. Ασίας, στο Ν. άκρο τής Μαλαϊκής Χερσονήσου, με πρωτεύουσα την ομώνυμη πόλη, επίσημες γλώσσες την Αγγλική, την Κινεζική, τη Μαλαϊκή (Μαλαισιανή) και την Ταμίλ και νόμισμα το δολάριο Σινγκαπούρης. — **Σινγκαπουριανός** (ο), **Σινγκαπουριανή** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Singapore < σανσκρ. siṁhapura «πόλη τού λιονταριού» < siṁha «λιοντάρι» + pur «σπίτι, πόλη». Την ονομασία δικαιολογεί μαλαϊκός θρύλος, κατά τον οποίο ο βασιλιάς Ρατζέντρα τής δυναστείας Κόλα (11ος αι.) χρησιμοποιούσε το λιοντάρι ως έμβλημά του].

σινδόνη (η) (λόγ.) το σεντόνι. Επίσης **σινδών** {σινδόνος}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. *σινδών, -όνος*. Βλ. λ. *σεντόνι*].

Σίνδος (η) **1.** αρχαία πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον Θερμαϊκό Κόλπο **2.** προάστιο τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

σινδών (η) → σινδόνη

σινέ (το) {άκλ.} το σινεμά (βλ.λ.).

sine qua non λατ. (προφέρεται *σίνε κβα νον*) ελλην. *όχι χωρίς αυτά, εκ των ων ουκ άνευ* (βλ. λ. *άνευ*).

σινεμά (το) {άκλ.} **1.** ο κινηματογράφος: *σου αρέσει το ~;* ΦΡ. (αργκό) ***κάνω σινεμά*** ασχολούμαι με την παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών (ως σκηνοθέτης, παραγωγός, ηθοποιός κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) η αίθουσα όπου προβάλλονται κινηματογραφικές ταινίες: *σε ποιο ~ παίζεται το έργο;* ‖ *πηγαίνω τακτικά ~*. Επίσης (λαϊκ.) **σινεμάς** (ο) {σινεμάδες}. — (υποκ.) **σινεμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. cinéma, συντετμ. τ. τού cinématographe «κινηματογράφος» < cinémato- (< *κίνημα, -τος*) + -graphe < *γράφω*].

σινεμασκόπ (το) {άκλ.} μέθοδος λήψεως και προβολής κινηματογραφικής ταινίας σε ευρεία οθόνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinémascope < cinéma (βλ. κ. *σινεμά*) + -scope < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

σινέραμα (το) {άκλ.} μέθοδος λήψεως και προβολής κινηματογραφικής ταινίας με τη χρησιμοποίηση τριών μηχανών λήψεως και προβολής αντιστοίχως, οι οποίες είναι απόλυτα συγχρονισμένες μεταξύ τους έτσι, ώστε να δίνεται στον θεατή η εντύπωση τού αναγλύφου και να αυξάνεται σημαντικά το οπτικό πεδίο τής σκηνής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cinerama < cine- (συγκεκομμένος τ. τού όρου cinema, βλ. κ. *σινεμά*) + -rama < *ὅραμα*].

σινερομάντσο (το) κινηματογραφική ταινία αισθηματικού περιεχομένου.

Σίνες (οι) {Σινών} οι Κινέζοι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σῖναι* < κινεζ. Qin / Chin, ονομασία φημισμένης δυναστείας αυτοκρατόρων τής Κίνας (2ος αι. π.Χ.). Βλ. κ. *Κίνα*].

σινεφίλ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *κινηματογραφόφιλος* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinéphil].

σινθεσάιζερ (το) → συνθεσάιζερ

σινί (το) {σιν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στρογγυλό χάλκινο ταψί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sini < περσ. sīnī «στρογγυλός δίσκος ή ταψί από χρυσό, ασήμι, χαλκό ή κασσίτερο» < αραβ. ṣīnī].

σινιάλο (το) (λαϊκ.) **1.** συνθηματικό ή συμβολικό σήμα, ειδοποιητήριο σημείο: *μου έκανε ~ με το χέρι να φύγω* ‖ *έδωσε ~ στους στρατιώτες να προχωρήσουν* ‖ *έβγαλε τον καθρέφτη και άρχισε να κάνει σινιάλα* ΣΥΝ. ειδοποίηση, σήμα, σύνθημα **2.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. καθεμιά από τις σημαίες διαφορετικού σχήματος και χρώματος, με τις οποίες γίνονται οι συνεννοήσεις ανάμεσα στα πλοία: *~ με δύο μπαντιέρες* ‖ *~ αναχώρησης / κινδύνου* ΣΥΝ. σήμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. segnale < μτγν. λατ. signālis < λατ. signum «σημάδι, σημείο»].

σινιέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για ρούχα, αξεσουάρ ντυσίματος κ.λπ.) αυτός που φέρει υπογραφή οίκου υψηλής ραπτικής ή γνωστού σχεδιαστή: *~ κοστούμι / γραβάτα / πουκάμισο* **2.** (για πρόσ.) αυτός που ντύνεται με ακριβά, επώνυμα ρούχα οίκων υψηλής ραπτικής και, κατ' επέκτ., κομψός, σικ: *~ τύπος* **3.** (ως επίρρ.) με ακριβά, επώνυμα ρούχα ή αξεσουάρ ντυσίματος και, κατ' επέκτ., κομψά, σικ: *όταν δουλεύεις στις δημόσιες σχέσεις, πρέπει να ντύνεσαι πάντα ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. signé «υπογεγραμμένος, δηλ. αυτός που φέρει εμπορική επωνυμία», μτχ. τ. τού ρ. signer «σημαδεύω, υπογράφω» < λατ. signāre < signum «σημείο, σημάδι»].

Σινική Θάλασσα (η) τμήμα τού Δ. Ειρηνικού Ωκεανού που βρέχει τα παράλια τής Κίνας· χωρίζεται στη Βόρεια (ή Κίτρινη Θάλασσα), την Ανατολική και τη Νότια Σινική Θάλασσα.

σινικός, -ή, -ό [1728] αυτός που σχετίζεται με την Κίνα ή τους Κινέζους: ~ *κηρός* (κερί που παράγεται από ένα έντομο στην Ασία και χρησιμοποιείται αντί για το γνωστό κερί τών μελισσών)· ΦΡ. (α) ***σινική μελάνη*** μαύρη, στιλπνή μελάνη που αποτελεί μείγμα κυρ. αιθάλης και καμφοράς και χρησιμοποιείται στη σχεδίαση και τη ζωγραφική (β) ***Σινικό Τείχος / Μέγα Τείχος*** το τεράστιο οχυρωματικό έργο με κατάστρωμα δρόμου κατά μήκος τής κορυφής του, το οποίο ανεγέρθηκε σε διάφορες εποχές (από τον 4ο-3ο αι. π.Χ. και αργότερα) κατά μήκος των βορείων συνόρων τής Κίνας για την αντιμετώπιση των μογγολικών επιδρομών και το οποίο αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα οικοδομικά έργα στον πλανήτη μας.
[ΕΤΥΜ. < *Σίνες* (βλ.λ.)].

σινιόν (το) {άκλ.} ο κότσος: *πήγε στο κομμωτήριο και τής έκαναν ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chignon, στην παλ. γαλλ. αρχική σημ. «αλυσίδα κομμώσεως, λαιμού», < δημώδ. λατ. *catenio, -onis «σπονδυλική στήλη» < λατ. catena «αλυσίδα»].

σινιόρ κ. **σιορ** (ο) {άκλ.}, **σινιόρα** κ. **σιόρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) (ως τιμητική προσφώνηση) κύριος / κυρία: *ο σιορ Ανδρέας* ‖ *η σιόρα Τερέζα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *σενιόρ*].

σινο- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι αναφέρεται στην Κίνα ή στους Κινέζους: *σινο-θιβετιανός, σινο-ϊαπωνικός.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το όν. *Σίνες* «Κινέζοι» (βλ.λ.) και απαντά κυρ. σε ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. sinology)].

σινοθιβετιανός, -ή, -ό κ. **σινοθιβετικός** ΓΛΩΣΣ. (γλώσσα) που σχετίζεται με την ομάδα γλωσσών οι οποίες μιλιούνται στο Θιβέτ, στην Κίνα και τη Βιρμανία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Sino-Tibetan].

σινοϊαπωνικός, -ή, -ό [1854] αυτός που σχετίζεται με τους Κινέζους και τους Ιάπωνες ταυτοχρόνως: ~ *πόλεμος.*

σινολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη τής γλώσσας, τής ιστορίας και τού πολιτισμού τής Κίνας. — **σινολόγος** (ο/η), **σινολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sinology].

σιντεφένιος, -ια, -ιο → σεντέφι

σιντέφι (το) → σεντέφι

σιντί (το) (γράφεται CD) {άκλ.} **1.** ο ψηφιακός δίσκος (βλ. λ. *δίσκος*) **2.** η ίδια η συσκευή που αναπαράγει δίσκους σιντί· ελλην. *ακτινοδισκόφωνο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. C(ompact) D(isc) «συμπαγής δίσκος»].

σιντιρόμ (το) (γράφεται CD-ROM) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. **1.** ψηφιακός/συμπαγής δίσκος (CD), στον οποίο μπορεί να αποθηκευτεί πολύ μεγάλη ποσότητα πληροφοριών, με την τεχνική των λέιζερ **2.** η ίδια η συσκευή που δέχεται δίσκους σιντιρόμ: *ένα ~ ταχύτητας 48x.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. C(ompact) D(isk) – R(ead) O(nly) M(emory)].

σιντοϊσμός (ο) [1859] {χωρ. πληθ.} το σύστημα των αρχαίων θρησκευτικών πεποιθήσεων και πρακτικών τής Ιαπωνίας, που αναπτύχθηκε πριν εισαχθεί ο βουδισμός και βασίζεται στη λατρεία των προγόνων και στη θεοποίηση των δυνάμεων τής φύσης. — **σιντοϊστής** (ο) [1878], **σιντοΐστρια** (η), **σιντοϊστικός,** -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. shintoism < ιαπ. Shinto < κινεζ. shéndào «οδός των θεών»].

σιντριβάνι (το) (συχνή ορθ. *συντριβάνι*) {σιντριβαν-ιού | -ιών} τεχνητός πίδακας τού οποίου το υδραυλικό σύστημα εκτοξεύει νερό σε διάφορα ύψη και σχήματα και κατασκευάζεται για διακοσμητικούς λόγους: *ο δήμαρχος έφτειαξε μια τεχνητή λίμνη και ένα ~, για να στολίσει το πάρκο* ΣΥΝ. αναβρυτήριο. — (υποκ.) **σιντριβανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şadırvan < περσ. šādurvān. Η γρ. με *-υ- (συντριβάνι),* που οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. *συντρίβω,* είναι εσφαλμ.].

Σινώπη (η) πόλη τής Β. Μικράς Ασίας στον Εύξεινο Πόντο με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που (κατά μυθική παράδοση) οφείλεται στην ομώνυμη βασίλισσα των Αμαζόνων. Ίσως ανάγεται σε αρχ. *σίνος* «καταστροφή, βλάβη» και στο επίθημα *-ώπη* (< *όπ-ωπ-α,* παρακ., ομόρρ. τού *όψις*)].

σιορ (ο) → σινιόρ
[ΕΤΥΜ. < βεν. sior, συντετμ. τ. τού segnor (βλ. λ. *σενιόρ*)].

σιόρα (η) → σινιόρα

σιργιάνι (το) → σεργιάνι

σίριαλ (το) (συνήθ. ορθ. *σήριαλ*) {άκλ.} ελλην. *σειρά συνεχείας / συνεχιζόμενη σειρά* **1.** τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή μυθοπλασίας, που έχει πολλά επεισόδια και μεταδίδεται σε συνέχειες: *κοινωνικό / αισθηματικό / αστυνομικό* ~ ΣΥΝ. σειρά **2.** (μτφ.) κάθε υπόθεση που έχει λάβει μεγάλη και ανεπιθύμητη διάρκεια, που χρονίζει και παρουσιάζει συνεχώς απρόοπτα: *η υπόθεση έχει γίνει ~* ‖ *έβαλε τέλος στο ~ ανακοινώσεων και αντιπαραθέσεων.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. serial < series «σειρά» (< λατ. series)].

σίριαλ κίλερ (ο) {άκλ.} ελλην. *δολοφόνος κατά συρροήν·* πρόσωπο που διαπράττει δολοφονίες σε διαφορετικό τόπο και χρόνο και που όλες έχουν ένα στοιχείο που τις συνδέει μεταξύ τους· (γενικότ.) πρόσωπο που έχει διαπράξει πολλές δολοφονίες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. serial killer].

σιρίτι (το) (παλαιότ. ορθ. *σειρήτι, σειρίτι*) {σιριτ-ιού | -ιών} **1.** η μεταξωτή ή χρυσοΰφαντη ταινία που προστίθεται σε ένδυμα ή καπέλο ως διακοσμητικό: *η στολή του ήταν γαρνιρισμένη με κόκκινα ~* ΣΥΝ. κορδόνι, γαϊτάνι **2.** ΣΤΡΑΤ. η υφασμάτινη ταινία που αποτελεί διακριτικό τής στολής αξιωματικού ή υπαξιωματικού ΣΥΝ. γαλόνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şirit < şerit].

σιρκουί (το) {άκλ.} **1.** πίστα ειδικά διαμορφωμένη στην οποία διεξάγονται αγώνες ταχύτητας αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών, ποδηλάτων **2.** (συνεκδ.) αγώνας αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών, ποδηλάτων σε κυκλική πίστα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. circuit < λατ. circuitus «κυκλική πορεία, περίμετρος, περιφέρεια» < circumire «κάνω τον κύκλο, περιέρχομαι» < επίρρ. circum «πέριξ, γύρω»].

σιρμαγιά (η) → σερμαγιά

σιροκολεβάντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ ανατολικού και νοτιοανατολικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος,* ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) ευραπηλιώτης.

σιρόκος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) θερμός και υγρός νότιος ή νοτιοανατολικός άνεμος, που πνέει πάνω από τη Μεσόγειο Θάλασσα και τη Ν. Ευρώπη, προκαλώντας βροχές και ομίχλες (βλ. λ. *άνεμος,* ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (λόγ.) εύρος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scirocco < διαλεκτ. αραβ. šuluq < αραβ. šargi «ανατολικός» < šarq «ανατολή»].

σιρόπι κ. (λαϊκ.) **σορόπι** (το) {σιροπ-ιού | -ιών} **1.** συμπυκνωμένο και παχύρρευστο διάλυμα ζάχαρης ή μελιού σε νερό ή χυμό φρούτων, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική: *έδεσε το ~ για το γλυκό* ‖ *το γλύκυσμα είχε περιχυθεί μ' ένα αρωματικό ~* **2.** (ειδικότ.) η μελάσα τού ζαχαροκάλαμου (βλ.λ.) **3.** (κατ' επέκτ.) φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε μορφή παχύρρευστου, ζαχαρούχου διαλύματος, που έχει αρκετά ευχάριστη γεύση, ώστε να μπορεί να ληφθεί από το στόμα: ~ *για τον βήχα* ‖ *μαλακτικό / αποχρεμπτικό ~* **4.** (μτφ.) καθετί που είναι υπερβολικά γλυκό: *τον καφέ τού αρέσει να τον πίνει ~* ΣΥΝ. (μτφ.) μέλι ΑΝΤ. φαρμάκι, δηλητήριο **5.** (μτφ.) ***σιρόπια*** κ. ***σορόπια*** (τα) για κάθε γλυκερή έκφραση συναισθημάτων, ιδ. ερωτικών: *ο κινηματογράφος μάς έχει συνηθίσει στα ~·* ΦΡ. ***με παίρνουν τα σορόπια*** βάζω τα κλάματα, δακρύζω. — (υποκ.) **σιροπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. sciroppo (πληθ. sciroppi) < μεσν. λατ. syrupus < αραβ. šarāb «ποτό, χυμός»].

σιροπιάζω κ. (λαϊκ.) **σοροπιάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σιρόπιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) ρίχνω σιρόπι (βλ.λ.) πάνω σε (κάτι), περιχύνω (κάτι) με σιρόπι: ~ *το γλυκό* ♦ (αμετβ.) **2.** (για διάλυμα ζάχαρης και νερού) μεταβάλλομαι σε σιρόπι (βλ.λ.), γίνομαι παχύρρευστος ΣΥΝ. (μτφ.) δένω **3.** (για γλυκό) διαβρέχομαι με σιρόπι, απορροφώ σιρόπι: *το κέικ πρέπει πρώτα να σιροπιάσει και μετά να κοπεί* **4.** (μτφ. για πρόσ.) εκδηλώνω τα συναισθήματά μου με γλυκερό τρόπο, ερωτοτροπώ σαχλά ΣΥΝ. (μτφ.) ζαχαρώνω. — **σιρόπιασμα** κ. **σορόπιασμα** (το).

σιροπιαστός, -ή, -ό κ. **σοροπιαστός 1.** αυτός που έχει ή βρίσκεται μέσα σε πολύ σιρόπι: ~ *γλυκό* **2.** ***σοροπιαστά*** (τα) είδος γλυκών που έχουν πολύ σιρόπι.

σιρός (ο) (λόγ.) το σιλό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Η προταθείσα σύνδεση με το επίθ. *σι-μός* (βλ.λ.) δεν προσφέρει απολύτως τίποτε].

Σ.Ι.Σ. (η) (παλαιότ.) Στρατιωτική Ιατρική Σχολή.

σισανές (ο) {σισανέδες} (λαϊκ.) εμπροσθογεμές τουφέκι τού 18ου και 19ου αι., που είχε ραβδωτή κυλινδρική κάννη: «*σέρνει ντουφέκι σισανέ κι εγγλέζικα κουμπούρια*» (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. şişane].

σισπα(ν)σιόν κ. **σουσπα(ν)σιόν** (η) {άκλ.} οι αναρτήσεις οχήματος (βλ. λ. *ανάρτηση*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. suspension < ρ. suspendre < λατ. suspendere «αναρτώ, κρεμώ – αφήνω κάτι μετέωρο» (βλ. κ. λ. *σασπένς*)].

σισύφειος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Σίσυφο (βλ.λ.): ~ *μαρτύριο / καταδίκη* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι δύσκολος και μάταιος ταυτόχρονα, αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα: ~ *έργο / προσπάθεια.*

Σίσυφος (ο) {-ου κ. -ύφου} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Αιόλου, ιδρυτής και βασιλιάς τής Κορίνθου, ο οποίος καταδικάστηκε από τους θεούς να κυλά αιώνια στον Άδη έναν πελώριο βράχο μέχρι την κορυφή βουνού και λίγο πριν από το τέρμα ο βράχος να κατρακυλά προς τα πίσω, ματαιώνοντας την προσπάθειά του. — **σισύφειος,** -α, -ο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου. Η επιχειρηθείσα συσχέτιση με το επίθ. *σοφός* θα ταίριαζε σημασιολογικά, ωστόσο δεν θα ερμήνευε ούτε το *-υ-* (τού τ. *Σίσυφος*) ούτε την αρχική συλλαβή (λόγω αναδιπλασιασμού). Ίσως πρόκειται για λ. τού προελλ. υποστρώματος, όπως φαίνεται από την εναλλαγή *ε / ι* στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σέσυφος· πανούργος*].

σίτα (η) → σήτα

σιταγορά (η) [1786] η αγορά σιταριού· (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο γίνεται η αγοραπωλησία σιταριού.

σιταγωγός, -ός, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που μεταφέρει σιτάρι (βλ.λ.): ~ *πλοίο.* — **σιταγωγία** (η) [μτγν.].

σιτάλευρο (το) [1831] {-ου κ. -εύρου | -ων κ. -εύρων} το αλεύρι που παρασκευάζεται από σιτάρι.

σιταποθήκη (η) [1831] {σιταποθηκών} χώρος για αποθήκευση σιταριού και άλλων δημητριακών.

σιτάρ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ινδικό παραδοσιακό έγχορδο μουσικό όργανο που μοιάζει με μεγάλη κιθάρα, αλλά διαθέτει εξαιρετικά μακρύ και πλατύ βραχίονα με πολλά κλειδιά τοποθετημένα πλευρικά σε όλο το μήκος του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sitar < χίντι sitār].

σιταράς (ο) {σιταράδες} (λαϊκ.) ο έμπορος σιταριού (βλ.λ.) και άλλων δημητριακών ΣΥΝ. σταρέμπορος, (λόγ.) σιτέμπορος.

σιταρέμπορος κ. **σταρέμπορος** (ο) → σιτέμπορος

σιταρένιος, -ια, -ιο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **σταρένιος 1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί από σιτάρι και ιδ. από αλεύρι σιταριού: ~ *ψωμί / πα-*

ξιμάδι **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα τού ώριμου σιταριού: ~ *επιδερμίδα / δέρμα.*

σιταρήθρα (η) {σιταρηθρών} (λαϊκ.) ΖΩΟΛ. ο κορυδαλλός (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *σιτάρι* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*, πβ. *καλαμ-ήθρα, δαχτυλ-ήθρα*].

σιτάρι κ. (λαϊκ.) **στάρι** (το) {σιταρ-ιού | -ιών} **1.** φυτό ποώδες, μονοετές, με ψηλό, ευλύγιστο και κούφιο βλαστό σαν καλάμι, φύλλα μακριά και κυλινδρικά που περιβάλλουν τον βλαστό, ενώ τα άνθη και οι καρποί του σχηματίζουν σύνθετο στάχυ· έχει παγκόσμια εξάπλωση και τεράστια σημασία, καθώς προσφέρει την πρώτη ύλη για το ψωμί, τη βασική τροφή τού ανθρώπου: *ψωμί από ~* || *σπέρνω / θερίζω / αλέθω ~* || *σκληρό ~* (τού οποίου το ενδοσπέρμιο είναι σκληρό και διαφανές, πλούσιο σε πρωτεΐνες) || *μαλακό ~* (τού οποίου το σπέρμα έχει τομή με αλευρώδη όψη) **2.** (συνεκδ.) ΒΟΤ. ο καρπός τού παραπάνω φυτού, που φέρει θύσανο τριχών στη μία άκρη του και είναι λευκός, αργυρός, κιτρινωπός κ.λπ. ανάλογα με την ποικιλία, αποτελεί δε τη βάση για την παρασκευή αλεύρου και στη συνέχεια ψωμιού, αρτοσκευασμάτων κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***ξεχωρίζω την ήρα από το σιτάρι*** βλ. λ. *ήρα* **3.** (συνεκδ.) τα κόλλυβα: *φτιάχνει ~ και το πηγαίνει στην εκκλησία.* Επίσης (λόγ.) **σίτος** (ο) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σιτάριον*, υποκ. τού *σῖτος* (βλ.λ.)].

σιτάρκης, -ης, -ες {σιτάρκ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ. για τόπο) αυτός που έχει επάρκεια σιτηρών, που διαθέτει όσο σιτάρι είναι απαραίτητο για τη διατροφή των κατοίκων: ~ *χώρα / πόλη / περιοχή.* — **σιτάρκεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.* [ΕΤΥΜ. < *σίτος* + *-αρκής* < *αρκώ*].

σιταροειδής, -ής, -ές {σιταροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που μοιάζει στο σχήμα και στη μορφή με κόκκο σιταριού: ~ *χόνδρος* (μικρός χόνδρος που υπάρχει μέσα στους πλάγιους συνδέσμους τού λάρυγγα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σιταρόσπορος (ο) (λαϊκ.) **1.** ο σπόρος, ο κόκκος τού σιταριού **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το σιτάρι (βλ.λ.). Επίσης **σιταρόσπορο** (το).

σιταρότοπος κ. (λαϊκ.) **σταρότοπος** (ο) τόπος στον οποίο ευδοκιμεί το σιτάρι (βλ.λ.), αγρός που παράγει μεγάλη ποσότητα σιταριού. Επίσης **σιταροτόπι** κ. **σταροτόπι** (το).

σιταρόχρωμος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **σταρόχρωμος** αυτός που έχει το χρώμα τού ώριμου σιταριού (βλ.λ.): ~ *δέρμα / επιδερμίδα* ΣΥΝ. σ(ι)ταρένιος, σταράτος.

σιταρόψειρα κ. (λαϊκ.) **σταρόψειρα** (η) έντομο που προξενεί καταστροφές στα σιτηρά.

σίτεμα (το) → σιτεύω

σιτεμπόριο (το) {σιτεμπορίου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το εμπόριο σιταριού (βλ.λ.) και άλλων δημητριακών.

σιτεμπορία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} το σιτεμπόριο (βλ.λ.).

σιτέμπορος (ο) {σιτεμπόρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ο έμπορος σιταριού, αυτός που εμπορεύεται σιτηρά (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) σιταράς. Επίσης (καθημ.) **σιταρέμπορος** κ. **σταρέμπορος**.

σίτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η πάχυνση ζώου με την παροχή άφθονης τροφής: ~ *μόσχων / αιγοπροβάτων / πτηνών* ΣΥΝ. υπερσιτισμός.

σιτευτός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) (για οικόσιτα ζώα και πτηνά) ο καλά θρεμμένος, αυτός που έχει παχύνει με άφθονη τροφή ΣΥΝ. καλοθρεμμένος, θρεφτάρι· ΦΡ. (μτφ.) ***μόσχος (ο) σιτευτός*** (από την παραβολή τού ασώτου, Κ.Δ. Λουκ. 15, 23) το ζώο που ανατρέφεται με προσοχή και φροντίδα και προορίζεται να σφαχτεί σε ξεχωριστή περίσταση· (κατ' επέκτ.) ό,τι καλύτερο διαθέτει κανείς για υποδοχή και φιλοξενία: *όταν γύρισε, οι δικοί του έσφαξαν τον μόσχο τον σιτευτό.*

σιτεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σίτε-ψα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω άφθονη τροφή σε (οικόσιτο ζώο ή πτηνό), για να παχύνει και να σφαχτεί: ~ *τον μόσχο / τον χοίρο / τη γαλοπούλα* ♦ (αμετβ.) **2.** (για σφάγια) γίνομαι τρυφερότερος και πιο εύγευστος, παραμένοντας για ένα χρονικό διάστημα ωμός και εκτός ψυγείου: *άφησε τον λαγό να σιτέψει, πριν τον μαγειρέψει* || *το κυνήγι, αν δεν σιτέψει, δεν πρέπει να ψηθεί* ΣΥΝ. μαλακώνω ΑΝΤ. ξηραίνω **3.** (μτφ. για πρόσ.) μεγαλώνω σε ηλικία, ωριμάζω: *εμείς πια μεγαλώσαμε, σιτέψαμε* **4.** (μτφ.) μένω σε αχρηστία, αφήνομαι να ξεχαστώ: *η αναφορά του σίτεψε στα συρτάρια των αρμοδίων.* — **σίτεμα** (το). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκτρέφω, ταΐζω», < *σῖτος* (βλ.λ.)].

σιτηρέσιο (το) {σιτηρεσί-ου | -ων} (λόγ.) η τροφή που παρέχεται καθημερινά σε κάθε στρατιώτη: *μου ανέθεσαν να υπολογίζω τα έξοδα για το ~ τού λόχου*· ΦΡ. ***το σιτηρέσιον τής Μεγάλης Παρασκευής*** για πολύ περιορισμένη τροφή. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιτηρέσιον* < *σῖτος* + *-ηρέσιον* < *(ὑπ)ηρεσία*, με αποκοπή τής προθ. *ὑπ(ο)-* (απλοποίηση)].

σιτηρό (το) {μόνο στον πληθ.} **1.** καθένα από τα φυτά που καλλιεργούνται για τα αμυλούχα, εδώδιμα σπέρματά τους, αποτελώντας τη βάση τής διατροφής τού ανθρώπου και των κατοικίδιων ζώων, όπως το σιτάρι, το κριθάρι, η σίκαλη, το ρύζι, ο αραβόσιτος, η βρόμη κ.ά.: *η καλλιέργεια σιτηρών καταλαμβάνει πάνω από το ήμισυ τής καλλιεργούμενης γης στον πλανήτη μας* ΣΥΝ. δημητριακό **2.** (συνεκδ.) καθένας από τους εδώδιμους καρπούς (σπέρματα) τών φυτών αυτών. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιτηρά (τά)*, πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σιτηρός* < *σῖτος* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *ἀνθ-ηρός*].

σιτίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σίτισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** παρέχω τροφή σε (κάποιον), δίνω σε (κάποιον) φαγητό: *μεγάλες ποσότητες ξηράς τροφής διατέθηκαν, για να σιτίσουν τους σεισμοπαθείς* || *στον Τρίτο Κόσμο τα παιδιά σιτίζονται ανεπαρκώς* ΣΥΝ. διατρέφω **2.** (μτφ.) μισθοδοτούμαι ή αντλώ οφέλη, κέρδη (από κάποιο): *«αυτοί που σιτίζονται στον κρατικό κορβανά και έχουν ως αρμοδιότητα την εξυπηρέτηση τού πολίτη»* (εφημ.) || *«μας σιτίζει ακόμη η αίγλη των αρχαίων προγόνων»* (εφημ.). — **σίτιση** (η) [μτγν.] κ. **σιτισμός** (ο) [μτγν.].

σιτικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το σιτάρι (βλ.λ.): ~ *πρόβλημα / ζήτημα.*

σιτίο (το) (κυρ. στον πληθ.) η τροφή που χρειάζεται ο άνθρωπος για να ζήσει. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιτίον*, υποκ. τού *σῖτος* (βλ.λ.)].

σιτιοδόχη (η) [1833] {σιτιοδοχών} (λόγ.) μικρός σάκος από αδιάβροχο ύφασμα, στον οποίο βάζει ο στρατιώτης την τροφή του κατά τη διάρκεια τής πορείας ΣΥΝ. σακίδιο. [ΕΤΥΜ. < *σιτίο* + *-δόχη* < *δέχομαι*].

σίτιση (η) → σιτίζω

σιτισμός (ο) → σιτίζω

σιτιστής (ο) [μτγν.] ΣΤΡΑΤ. ο υπαξιωματικός στον οποίο έχει ανατεθεί η διαχείριση των ειδών διατροφής τής μονάδας.

σιτο- κ. **σιτό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το σιτάρι ή την τροφή: *σιτο-καλλιέργεια, σιτο-παραγωγή.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *σῖτος* (βλ.λ.)].

σιτοβολώνας (ο) εύφορη περιοχή που παράγει άφθονα σιτηρά και κατ' επέκτ. στηρίζει γεωργικά άλλες περιοχές: *η Θεσσαλία είναι ο ~ τής Ελλάδας* || *«η Ουκρανία ήταν γνωστή ως ο ~ τής Ευρώπης»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιτοβολών, -ῶνος* < *σιτο-* + *-βολών* < *βάλλω* (πβ. κ. *-βόλος*)].

σιτοδεία (η) {σιτοδειών} **1.** η έλλειψη σιταριού και γενικότ. δημητριακών λόγω πενιχρής ή κατεστραμμένης σοδειάς ΑΝΤ. σιτάρκεια **2.** (κατ' επέκτ.) η έλλειψη ή η απουσία τροφίμων για τη συντήρηση ανθρώπων και ζώων ΣΥΝ. πείνα, λιμός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιτο-* + *-δεία* < *-δεής* (< *δέω* / *-ομαι* «στερούμαι, έχω ανάγκη»)].

σιτοκαλλιέργεια (η) {σιτοκαλλιεργειών} **1.** η καλλιέργεια σιταριού ή άλλων δημητριακών: *για εφέτος το υπουργείο προβλέπει αύξηση τής ~* **2.** (συνεκδ.) ο αγρός στον οποίο καλλιεργούνται σιτάρι ή άλλα δημητριακά. — **σιτοκαλλιεργητής** (ο).

σιτοπαραγωγή (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή σιταριού και άλλων δημητριακών, ιδ. η ετήσια: *για εφέτος προβλέπεται μείωση τής ~.* — **σιτοπαραγωγικός, -ή, -ό.**

σιτοπαραγωγός, -ός, -ό [1898] **1.** (για τόπους) αυτός που παράγει σιτηρά, που είναι πρόσφορος για καλλιέργεια σιτηρών: ~ *χώρα / περιοχή* ΣΥΝ. σιτοφόρος **2.** (ειδικότ.) ***σιτοπαραγωγός*** (ο) αυτός που ασχολείται με την καλλιέργεια σιτηρών: *οι ~ τής Θεσσαλίας έκλεισαν την εθνική οδό ως ένδειξη διαμαρτυρίας για την αγροτική πολιτική τής κυβέρνησης.*

σίτος (ο) (επίσ.) το σιτάρι (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῖτος* (ήδη μυκ. si-to), αβεβ. ετύμου, λ. που αναφερόταν τόσο στους καρπούς των δημητριακών όσο και στα καθημερινά φαγητά που είχαν ως βάση τα δημητριακά. Η παλαιά ετυμολ. αναγωγή στο ρ. *ψίω* «τρέφω, ταΐζω» (βλ. λ. *ψίχα*) δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Αμφισβητούμενη είναι, επιπλέον, η υπόθεση ότι η λ. αποτελεί δάνειο από άλλη Ι.Ε. γλώσσα (λ.χ. ρωσ. žito «σιτηρά», αρχ. πρωσ. geits «ψωμί») ή από μη Ι.Ε. γλώσσα (λ.χ. βασκ. zitu «σιτηρά», σουμερ. zid «αλεύρι», αρχ. αιγυπτ. sw't «σιτηρά, καλαμπόκι»), ενώ αξιοπρόσεκτες είναι και οι υποθέσεις περί πελασγ. δανείου. Τέλος, ενδιαφέρουσα είναι η άποψη τού C.J. Ruijgh, ο οποίος θεωρεί ότι το συλλαβόγραμμα si- (στη μυκ. λ. si-to = *σῖτος*) ίσως αποτελεί παραλλαγή τού ιδεογράμματος τής Μυκηναϊκής για το σιτάρι και έχει προέλθει από το αντίστοιχο ιδεόγραμμα τής Γραμμικής Α'].

σιτόσπαρτος, -η, -ο [1889] (για έκταση γης) σπαρμένος με σιτάρι.

σιτοφόρος, -ος (καθημ. **-α**), **-ο** (λόγ. για τόπους) αυτός που παράγει σιτάρι, πρόσφορος για την καλλιέργεια σιταριού: ~ *χώρα / περιοχή* ΣΥΝ. σιτοπαραγωγός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιτο-* + *-φόρος* < *φέρω*].

Σ.Ι.Φ.Α. (ο) Σύνδεσμος Ιδιοκτητών Φορτηγών Αυτοκινήτων.

Σίφνος (η) νησί των Δ. Κυκλάδων ΝΔ. τής Πάρου. — **Σιφναίος** κ. (λόγ.) **Σίφνιος** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **Σιφνιός** (ο), **Σιφναία** κ. (λόγ.) **Σίφνια** κ. **Σιφνιά** κ. (λαϊκ.) **Σιφνιά** (η), **σιφναίικος, -η, -ο** κ. (λόγ.) **σίφνιος, -α, -ο** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **σιφνιός, -ιά, -ιό.** [ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου. Δεν συνδέεται με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σιφνός· κενός*].

σιφονιέρα κ. (λαϊκ.) **σιφινιέρα** (η) {δυσχρ. σιφονιερών} χαμηλό έπιπλο με πολλά επάλληλα συρτάρια, όπου τοποθετούνται διάφορα αντικείμενα οικιακής χρήσεως και ιδ. εσώρουχα, ασπρόρουχα κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chiffonnier < chiffon «λεπτό ύφασμα, κουρέλι» < αραβ. šiff].

σίφουνας (ο) **1.** ΜΕΤΕΩΡ. ο σίφων (βλ.λ.) ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ δυνατός άνεμος που προκαλεί καταστροφές: *ο ~ ξερίζωσε δέντρα και αναποδογύρισε αυτοκίνητα* **3.** (μτφ.) καθένας ή καθετί που κινείται με μεγάλη ταχύτητα και ορμή: *μπήκε σαν ~ στο σαλόνι και άρχισε να αφηγείται τις εξελίξεις.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σίφων, -ωνος* (βλ.λ.), με τροπή τού [ο] σε [u] (πβ. κ. *φουρνέλο* < ιταλ. fornello)].

σιφούνι (το) {σιφουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το αυλάκι τού νερόμυλου, στο οποίο κυλά το νερό που θέτει σε κίνηση τη φτερωτή (βλ.λ.) ● **2.** (καθημ.) το σιφώνι (βλ.λ., σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σιφώνιον*, υποκ. τού αρχ. *σίφων, -ωνος* (βλ.λ.)].

σίφων (ο) {σίφ-ωνος | -ώνων} (λόγ.) **1.** ΜΕΤΕΩΡ. στροβιλοειδής κίνηση τού αέρα εξαιρετικά μεγάλης έντασης αλλά μικρής έκτασης, που εμφανίζεται κάτω από καταιγιδοφόρα νέφη με μορφή προβοσκίδας και συνοδεύεται συνήθ. από καταιγίδες: ~ *ξηράς / θαλάσσης* ΣΥΝ. σίφουνας ● **2.** ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. όργανο με τη μορφή σωλήνα, σχήματος ανε-

στραμμένου U με άνισα σκέλη, που χρησιμοποιείται για τη μετάγγιση υγρών από μία στάθμη σε άλλη χαμηλότερη • **3.** ΙΑΤΡ. είδος καθετήρα που χρησιμοποιείται για πλύσεις τού στομάχου • **4.** ΑΡΧΙΤ. καθένα από τα σφαιρικά τρίγωνα που κατασκευάζονται ανάμεσα στη βάση τού τρούλου οικοδομήματος και στους κίονες ή τους πεσσούς που τον στηρίζουν, για να κατανέμουν το βάρος τής οροφής • **5.** ΝΑΥΤ. ειδικός σωλήνας που χρησιμοποιείται αντί αντλίας για την τροφοδότηση των λεβήτων ή για την εκκένωση υδάτων από δεξαμενή, από το κύτος τού πλοίου κ.λπ. • **6.** ΖΩΟΛ. ο καθένας από τους δύο προεξέχοντες και συσταλτούς σωλήνες ορισμένων ειδών μαλακίων, με τους οποίους τα ζώα αυτά απορροφούν και αποβάλλουν το νερό. Επίσης **σίφωνας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σίφων, -ωνος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. ίσως προϊόν ηχομιμήσεως. Η λ. εμφανίζει το παραγ. επίθημα *-ων* των τεχνικών όρων (λ.χ. *κώδ-ων, κώθ-ων, δόλ-ων*)].

σιφώνι (το) (συνήθ. ορθ. *σιφόνι*) {σιφων-ιού | -ιών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. υδραυλική εγκατάσταση ειδών υγιεινής σε κουζίνα, αποχωρητήριο κ.λπ., που αποτελείται από σωλήνα κεκαμμένο σε δύο σημεία, ώστε να σχηματίζει U, και ο οποίος είναι γεμάτος νερό στο καμπύλο τμήμα του, ώστε να παρεμποδίζονται οι αναθυμιάσεις των αποχετευτικών αγωγών, αλλά ταυτόχρονα να επιτρέπεται η ροή των αποβλήτων προς αυτούς **2.** φιάλη με παχιά γυάλινα τοιχώματα, ενισχυμένα εξωτερικά με ψάθινο ή μεταλλικό πλέγμα, το οποίο περιέχει αεριούχο νερό ή άλλο υγρό υπό πίεση, που εκτοξεύεται από κατακόρυφο σωλήνα, βυθισμένο σχεδόν μέχρι τον πυθμένα τού δοχείου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβήτης*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιφώνιον* < αρχ. *σίφων, -ωνος* (βλ.λ.). Στις τεχνολ. σημ. συνεπέδρασε το ελληνογενές γαλλ. siphon].

σιφώνιο (το) [μτγν.] {σιφωνί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ΧΗΜ. όργανο σε μορφή γυάλινου ή πλαστικού βαθμονομημένου σωλήνα, που χρησιμοποιείται στα χημικά εργαστήρια για τη λήψη δείγματος υγρού ορισμένου όγκου **2.** ΑΝΑΤ. ο μεμβρανώδης σωλήνας που συνδέει τις αεροφόρες κοιλότητες τού τετράγωνου οστού με τις κοιλότητες τής άνω γνάθου.

σιχ (ο) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. ο πιστός τού σιχισμού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < χίντι sikh «οπαδός, ακόλουθος» < σανσκρ. śiksati «μελετά» (γ' εν. πρόσ.)].

σιχαίνομαι ρ. μετβ. αποθ. {σιχά-θηκα, -μένος} **1.** νιώθω έντονη αποστροφή και αηδία για (πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση), δεν μπορώ να ανεχθώ (κάποιον/κάτι): ~ *τους ψεύτες / τις σαύρες / τη μυρωδιά τού σκόρδου / τη βία / να σηκώνομαι νωρίς / να δουλεύω το Σάββατο* || *τον σιχαίνομαι, δεν θέλω να τον ξαναδώ* || *σιχαινόταν τον ίδιο του τον εαυτό* ΣΥΝ. απεχθάνομαι, αποστρέφομαι ΑΝΤ. συμπαθώ· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***σιχαίνονται και οι πέτρες (κάποιον)*** (κάποιος) προκαλεί υπερβολική αηδία ή απέχθεια με τις πράξεις, τη συμπεριφορά του κ.λπ. (β) (μτφ.) ***σιχαίνομαι (και) να φτύσω (κάποιον)*** είναι αφόρητα άσχημος ή βδελυρός, προκαλεί αποτροπιασμό **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***σιχαμένος***, *-η, -ο*) αυτός που προκαλεί έντονη αποστροφή ή αηδία: ~ *άνθρωπος / θέαμα / βρισιά / ιστορία* ΣΥΝ. σιχαμερός, βδελυρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σικχαίνω / -ομαι* (με ανομοιωτική αποβολή τού *-κ-*, πβ. κ. *ζάχαρη – σάκχαρον*) < *σικχός* «αηδιαστικός, βδελυρός», λ. τής καθημερινής γλώσσας με εκφραστ. σύμπλεγμα *-κχ-*, αγν. ετύμου. Το θ. *σι-* απαντά πιθ. και στα επίθ. *σιλλός* «αλλήθωρος» και *σιμός* «πλακουτσομύτης», αλλά δεν έχει εξακριβωθεί αν οι λ. συνδέονται].

σίχαμα (το) {σιχάμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε σιχαινόμαστε, καθετί που προκαλεί έντονη αποστροφή, αηδία: *αυτό το φαγητό είναι* ~ ΣΥΝ. σιχαμάρα, σιχαμός, αναγούλιασμα, βδέλυγμα **2.** (για πρόσ.) άξιος αποστροφής, αυτός που προξενεί αποτροπιασμό: *το* ~ *τής κοινωνίας* ΣΥΝ. σιχαμένος, σιχαμερός, κάθαρμα.

σιχαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η αηδία, η αποστροφή που προκαλεί (κάποιος/κάτι): *ένιωσε* ~ *μόλις είδε πώς ετοίμαζαν τα φαγητά* ΣΥΝ. σιχασιά **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί αηδία, αποστροφή: *μια* ~ *ήταν αυτό το έργο / το φαγητό*.
[ΕΤΥΜ. < *σίχαμα* + επίθημα *-άρα*, πβ. *φαγωμ-άρα, τρομ-άρα*].

σιχαμένος, -η, -ο ▸ σιχαίνομαι

σιχαμερός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που προκαλεί αηδία, έντονη απέχθεια και αποστροφή: ~ *θέαμα / ατιμία / χαμόγελο / κατάσταση / οσμή / αποκάλυψη* || ~ *άνθρωπος / εγκληματίας / χαρακτήρας* ΣΥΝ. σιχαμένος, αηδιαστικός, αποκρουστικός, αποτροπιαστικός, (λόγ.) βδελυρός ΑΝΤ. θελκτικός. — **σιχαμερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σίχαμα* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. *βρομ-ερός*].

σιχαμός (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η αηδία και η αποστροφή, η έντονη απώθηση που αισθάνεται κανείς προς πρόσωπο, πράγμα, κατάσταση κ.λπ.: *το θέαμα μου προκάλεσε* ~ || *ένιωσα* ~ *για τον ίδιο τον εαυτό μου* ΣΥΝ. σιχασιά, απέχθεια, (λόγ.) βδελυγμία **2.** (συνεκδ.-σπανιότ.) κάθε πρόσωπο, πράγμα ή οτιδήποτε άλλο προκαλεί αηδία, αποστροφή ΣΥΝ. σίχαμα.

σιχασιά (η) {χωρ. πληθ.} το αίσθημα αηδίας, αποστροφής που προκαλεί (κάποιος/κάτι) ΣΥΝ. σιχαμάρα.

σιχασιάρης (ο) {σιχασιάρηδες}, **σιχασιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που σιχαίνεται, που αισθάνεται αηδία εύκολα και σε υπερβολικό βαθμό: *όσοι είναι πολύ* ~ *πλένουν τα χέρια τους αμέσως μόλις πιάσουν χαρτονομίσματα*. — **αιχασιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *σιχασιά* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *βρομ-ιάρης, ζαβολ-ιάρης*].

σιχισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. μία από τις θρησκείες τής Ινδίας, που συνδυάζει στοιχεία από τον ινδουισμό και τον ισλαμισμό, απορρίπτει τη διάκριση σε κάστες και την ειδωλολατρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. sikhism].

σιχτίρ(ι) (το) {άκλ.} (οικ.-υβριστ.) μόνο στη ΦΡ. ***άι σιχτίρ!*** για να εκφράσουμε μεγάλη αγανάκτηση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sikdim, αόρ. τού ρ. sikmek «συνουσιάζομαι»].

σιχτιρίζω ρ. μετβ. {σιχτίρισ-α, -μένος} (οικ.) βρίζω χυδαία, στέλνω στον διάβολο ΣΥΝ. διαβολοστέλνω. — **σιχτίρισμα** (το).

Σιών (η) {άκλ.} **1.** ένας από τους λόφους τής Ιερουσαλήμ και συνεκδ. ολόκληρη η πόλη τής Ιερουσαλήμ **2.** (κατ' επέκτ.) ο λαός ή/και το κράτος τού Ισραήλ **3.** (συνεκδ.) σύμβολο τής ιουδαϊκής εθνικής ιδέας και κάθε εβραϊκού εθνικιστικού κινήματος: «*Τα πρωτόκολλα των σοφών τής Σιών*» (τίτλος βιβλίου που αποδόθηκε στους ιδρυτές τού σιωνισμού).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Sīyōn, ονομασία λόφου πάνω στον οποίο είναι χτισμένη η Ιερουσαλήμ, αγν. ετύμου].

σιωνισμός (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} **1.** πολιτική και εθνική κίνηση των Εβραίων που γεννήθηκε στην Κ. και Α. Ευρώπη στα τέλη τού 19ου αι. και στόχευε στη δημιουργία εβραϊκού εθνικού κράτους στην Παλαιστίνη **2.** (κατ' επέκτ.-κακόσ.) κάθε ακραία εθνικιστική και σοβινιστική τάση ή κίνηση των Εβραίων, που εκδηλώνεται είτε εντός τού κράτους τού Ισραήλ είτε αλλού ΑΝΤ. αντισιωνισμός. — **σιωνιστής** (ο), **σιωνίστρια** (η), **σιωνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sionisme].

σιωπή (η) **1.** η κατάσταση ενός ή περισσοτέρων προσώπων που δεν μιλούν, η έλλειψη, η διακοπή ή η παύση κάθε ομιλίας: *ζητώ να γίνει / τηρώ* ~ || *όταν μπήκε μέσα, έγινε απόλυτη* ~ || *μεγάλη / βαριά / παγερή* (που προκύπτει από δυσάρεστη κατάσταση ή αδιαφορία) / *νεκρική* ~ ΣΥΝ. σιγή· ΦΡ. (παροιμ.) ***η σιωπή είναι χρυσός*** για την αξία τού να σιωπά κανείς **2.** (κατ' επέκτ.) η απουσία απάντησης ή αντίδρασης, το να μην παίρνει θέση κανείς, προφορικώς ή γραπτώς, για ζητήματα που τον αφορούν: *πότε πρόκειται, επιτέλους, να λύσεις τη* ~ *σου;* || *στην περίπτωση αυτή η* ~ *σημαίνει συναίνεση*· ΦΡ. (α) ***συνωμοσία σιωπής*** η συμφωνημένη, συστηματική αποφυγή κάθε αναφοράς, σχολιασμού, μνείας για κάτι που δημοσιεύεται, εκδίδεται ή γενικότ. για τη δράση προσώπου ή για κάποιο γεγονός· η συνεννοημένη αγνόηση: ~ *στον αθηναϊκό Τύπο για τις καταγγελίες τού πρώην υπουργού* (β) ***η σιωπή μου προς απάντησή σου*** απαξιώ να σου απαντήσω (όταν κρίνουμε σκόπιμο ότι δεν αξίζει να απαντήσουμε σε προσβλητικά ή επιθετικά λόγια, είτε γιατί δεν θέλουμε να πέσουμε στο επίπεδο αυτού που τα λέει, είτε γιατί προκύπτει από το ύφος μας τι θα απαντούσαμε) (γ) ***νόμος τής σιωπής*** βλ. λ. *νόμος* **3.** (ως επιφών.) ***σιωπή!*** σταμάτα να μιλάς, σιώπησε, άχνα! ΣΥΝ. *πάψε*, (οικ.) σκάσε, σουτ!, μιλιά!, τσιμουδιά! **4.** (κατ' επέκτ.) η απουσία κάθε θορύβου, η ησυχία: *στην πλάση απλωνόταν απόλυτη* ~ || *ζω μέσα στη μοναξιά και τη* ~ || «*άκρα τού τάφου* ~ *στον κάμπο βασιλεύει...*» (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. σιγή ΑΝΤ. θόρυβος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιωπῶ (-άω)*, βλ.λ.].

σιωπηλός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) (α) αυτός που δεν μιλά, που τηρεί σιωπή: *προχώρησε* ~ *προς την πόρτα* || *βαδίζαμε σιωπηλοί μέσα στη νύχτα* || *έμειναν για λίγο σιωπηλοί να κοιτάζονται στα μάτια* || *όταν τον ρωτούσες για το παρελθόν, έμενε* ~ *σαν τάφος* (β) αυτός που δεν του αρέσει να μιλά πολύ, που αποστρέφεται τη φλυαρία ΣΥΝ. λιγόλογος ΑΝΤ. λάλος, ομιλητικός, πολυλογάς, φλύαρος **2.** (κατ' επέκτ.-γενικότ.) αυτός που γίνεται μέσα στη σιωπή, που δεν περιλαμβάνει ομιλίες, θόρυβο, ταραχή κ.λπ.: ~ *πορεία / διαμαρτυρία / προσευχή / συμφωνία / έγκριση / εκδήλωση / σκηνή / παρέλαση* ΣΥΝ. σιωπηρός ΑΝΤ. θορυβώδης **3.** (ειδικότ. για χώρους) βυθισμένος στη σιωπή, αυτός στον οποίο δεν ακούγεται τίποτα: ~ *δωμάτιο / σπίτι / δρόμος* ΣΥΝ. ήσυχος ΑΝΤ. θορυβώδης. — **σιωπηλ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **σιωπηλότητα** (η) [1856].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιωπή* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. *απατ-ηλός, σφριγηλός*].

σιωπηρός, -ή, -ό **1.** (α) (για πρόσ.) αυτός που δεν μιλά, που τηρεί σιωπή· σιωπηλός ΑΝΤ. λάλος, φλύαρος (β) αυτός που γίνεται με σιωπή, χωρίς εξωτερικές εκδηλώσεις: ~ *διαμαρτυρία* **2.** (συνεκδ.) αυτός που υπονοείται, που δεν δηλώνεται ρητώς αλλά θεωρείται δεδομένος: ~ *συμφωνία / συναίνεση / απειλή / ομολογία / έγκριση / υποστήριξη / αναγνώριση* || *με τη* ~ *ανοχή όλων μας διαπράττονται τέτοια εγκλήματα* || «*η διαιτητική απόφαση στηρίχθηκε στον* ~ *όρο περί αποζημίωσης τού πλοιοκτήτη για τις συνέπειες συμμόρφωσης προς τις εντολές των ναυλωτών*» (εφημ.)· ΦΡ. ***σιωπηρή πλειοψηφία*** βλ. λ. *πλειοψηφία*. — **σιωπηρ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **σιωπηρότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σιωπή* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *πον-ηρός, μοχθηρός*].

σιωπητήριο (το) [1833] {σιωπητηρί-ου | -ων} **1.** ΣΤΡΑΤ. το νυκτερινό σάλπισμα που δηλώνει τη λήξη κάθε συνομιλίας και επιβάλλει στους στρατιώτες την κατάκλιση και τη σιωπή: *σαλπίζω* ~ ΑΝΤ. εγερτήριο **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε παράγγελμα για σιωπή: *στην κατασκήνωση το* ~ *χτυπάει στις έντεκα το βράδυ*.
[ΕΤΥΜ. < *σιωπή* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *παρατηρη-τήριο*].

σιωπώ ρ. αμετβ. {σιωπάς... | σιώπησα} (λόγ.) **1.** τηρώ σιγή, μένω σιωπηλός ή παύω να ομιλώ: *όσον αφορά σε αυτό το θέμα, ο κ. πρόεδρος καλά θα έκανε να σιωπά* || *ο κατηγορούμενος σιωπά πεισμόνως* || *σιωπούσαν από φόβο* ΣΥΝ. σωπαίνω **2.** (μτφ.) δεν ηχώ ή παύω να ηχώ: *η καμπάνα σιώπησε* ΣΥΝ. (λόγ.) σιγώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σιωπῶ (-άω)*, εκφραστ. τ., που ανήκει στην ίδια ετυμολ. οικογένεια με τις λ. *σιγή, σιγῶ (-άω)* (βλ.λ.) και οφείλεται σε ονοματοποιία. Οι λ. *σιωπῶ, σιωπή*, παρότι είναι αρχ., θεωρούνται υστερογενείς σε σχέση με τα συνώνυμα *σιγῶ, σιγή* και αποτελούν εκφραστ. παραλλαγές τους. Δεν υπάρχει βάση για σύνδεση με το λατ. sopire «κοιμίζω, ναρκώνω» ως αφετηρία τού εκφραστ. επιθήματος *-ωπῶ*].

σιωπώ: συνώνυμα. Το αρχ. **σιωπώ** και ο μεταπλασμένος μεσν. τύ-

πος τού **σωπαίνω** χρησιμοποιούνται και τα δύο (σε επισημότερο ύφος το *σιωπώ*, σε καθημερινό το *σωπαίνω*), για να δηλώσουν την πρόθεση τού ομιλητή να μη μιλήσει για κάτι, το «να μη θέλει να αναφερθεί σε κάτι». Το **αποσιωπώ** είναι εμφατικός τ. τού *σιωπώ* / *σωπαίνω* και δηλώνει ότι «κάποιος αποφεύγει τελείως και με κάθε τρόπο, ούτε καν με υπαινιγμούς ή υπονοούμενα, να μιλήσει για κάτι». **Αποσιωπώ** σημαίνει «σιωπώ πλήρως, απολύτως». Το **παρασιωπώ** δηλώνει, αντιθέτως, «την πρόθεση να κρύψω κάτι μη μιλώντας καθόλου γι' αυτό»: *Παρεσιώπησε* (= απέκρυψε) *ουσιώδη στοιχεία τής ανακρίσεως, για να παραπλανήσει το δικαστήριο* – *Αποσιωπώ* (= δεν αναφέρομαι καθόλου, παραλείπω να αναφέρω) *το γεγονός ότι έχει επανειλημμένως επιτεθεί εναντίον μου σε διάφορες ευκαιρίες.*
Τέλος, ας σημειωθεί ότι το απλό ρ. είναι *σιωπώ, -άς, -ά*... Φράσεις *«γιατί σιωπείς;»* (με -ει- αντί -α-) είναι λανθασμένες.

σκάβω κ. (λόγ.) **σκάπτω** [αρχ.] ρ. μετβ. {έσκαψ-α, σκάφ-τηκα (λόγ. -θηκα), σκαμμένος} **1.** χτυπώ το έδαφος και αναστρέφω το χώμα με ειδικό εργαλείο (σκαπάνη, κασμά κ.λπ.), για να καλλιεργήσω τη γη ή για να διανοίξω όρυγμα (λ.χ. αυλάκι, τάφρο κ.ά.): *παλαιότερα έσκαβαν τάφρους γύρω από τα κάστρα* || *~ τον κήπο / το χώμα / αυλάκι* || *~ τα θεμέλια* (με εκσκαφέα)· ΦΡ. (α) ***σκάβω τον λάκκο (κάποιου)*** βλ. λ. *λάκκος* (β) (παροιμ.) ***όποιος σκάβει τον λάκκο τού αλλουνού πέφτει ο ίδιος μέσα*** βλ. λ. *λάκκος* **2.** σκαλίζω, δημιουργώ κοίλωμα σε μία επιφάνεια, σε ένα σώμα: *η θάλασσα έσκαβε τους βράχους* ΣΥΝ. γλύφω **3.** (μτφ. για το δέρμα) προκαλώ χαρακιές ή ρυτίδες, βαθουλώνω: *πρόσωπο σκαμμένο από τον ήλιο / τα βάσανα / τον πόνο* ΣΥΝ. τσακίζω (βλ. κ. λ. *εσκαμμένος*).
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *ἔσκαψα* τού αρχ. *σκάπτω*, κατά το σχήμα *έτριψα – τρίβω, ἔθλιψα – θλίβω*. Το αρχ. *σκάπτω* εμφανίζει δύο θέματα (*σκαπ-* και *σκαφ-*), αλλά δεν είναι σαφές ποιο από τα δύο είναι το αρχικό. Αν αρχικό θεωρηθεί το θ. *σκαπ-* (οπότε το θ. *σκαφ-* κατά το σχήμα *θάπτω – τάφος – ταφῆναι*), τότε η λ. συνδ. πιθ. με το λατ. scapulae «ωμοπλάτες», ίσως λόγω τού σχήματος που είχαν τα πρώτα σκαπτικά εργαλεία. Περισσότερα στοιχεία συγκεντρώνει η υπόθεση ότι το θ. *σκαφ-* είναι αρχικό (οπότε το θ. *σκαπ-* οφείλεται σε αναλογία ή σε φωνητική εξέλιξη). Σε αυτή την περίπτωση, η λ. εντάσσεται πιθ. στην ετυμολ. οικογένεια τού Ι.Ε. *(s)kep- «κόβω, τεμαχίζω» (με πολλές εναλλαγές: (s)keb(h)-, (s)kap- κ.ά.) και συνδ. με το λατ. scabere «ξύνω», αρχ. γερμ. scaba «ροκάνι, πλάνη», αρχ. σλαβ. skoblŭ «ξέστρο» κ.ά. Στην ίδια ετυμολ. οικογένεια ανάγονται πιθ. και οι λ. *σκέπαρνον* και *κόπτω* (βλ.λ.), ανάλογα με το αν θα θεωρήσουμε το αρχικό σ- μεταβλητό ή όχι. Ομόρρ. *σκάφ-η, σκάφ-ος, σκάμ-μα, σκαπ-άνη, σκαπανεύς* κ.ά.].

σκάγι (το) {σκαγ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) μικρό μεταλλικό σφαιρίδιο που χρησιμοποιείται ως βλήμα σε φυσίγγιο κυνηγετικού όπλου: *βρέθηκαν δύο ερωδιοί λαβωμένοι από τα ~ λαθροκυνηγών*· ΦΡ. ***με παίρνουν τα σκάγια*** γίνομαι στόχος τής κριτικής ή αντικείμενο τής οργής (κάποιου), αν και δεν εμπλέκομαι άμεσα ως υπαίτιος: *είναι πολύ θυμωμένος, γι' αυτό φύγε, μη σε πάρουν κι εσένα τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. scagia (ιταλ. scaglia) < μεσν. λατ. scalia < γοτθ. skalja].

σκάζω κ. **σκάω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσκασα, σκασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να σπάσει με θόρυβο: *πήρε μια καρφίτσα και έσκασε το μπαλόνι* || *πάτησε με δύναμη το πλαστικό κουτί και το έσκασε* **2.** (για φιλί, χαστούκι) δίνω με ηχηρό τρόπο: *του 'σκασε ένα χαστούκι* (τον χαστούκισε) || *μου 'σκασε ένα φιλί στο μάγουλο* (με φίλησε)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***σκάω το μυστικό*** φανερώνω κάτι κρυφό, το αποκαλύπτω (β) ***σκάω (σε κάποιον) το παραμύθι*** διηγούμαι (σε κάποιον) ψεύτικη ιστορία, κατασκευασμένη εκδοχή γεγονότος κ.λπ. (για να αποκομίσω προσωπικό όφελος): *τους βρήκε αφελείς και τους έσκασε το παραμύθι: ότι τάχα ήταν από οικογένεια ευγενών κ.λπ.* **3.** σε ΦΡ. που δηλώνουν ότι κάτι εμφανίζεται αδιόρατα και συνήθ. απρόσμενα: *~ ένα χαμόγελο* || (κ. αμετβ.) *πες της ένα αστείο, να σκάσει λίγο το χειλάκι της* (να χαμογελάσει)· ΦΡ. (οικ.) ***σκάω μύτη*** βλ. λ. *μύτη* **4.** (μτφ.) φέρνω (κάποιον) σε πολύ δύσκολη θέση, του προξενώ μεγάλη δυσφορία, υπερένταση, αγωνία, στενοχώρια κ.λπ.: *~ κάποιον με το πείσμα / την επιμονή / τις ερωτήσεις / τη φλυαρία μου* || *θα με σκάσει αυτό το παιδί με τις απαιτήσεις του* || (για έμφαση) *εσύ, παιδάκι μου, σκας γάιδαρο!* || *θα με σκάσει αυτό το αυτοκίνητο, πάλι έμεινε στη μέση τού δρόμου!* ΣΥΝ. τρελαίνω, συγχίζω, στενοχωρώ **5.** (οικ. για λεφτά) πληρώνω (για κάτι που πρέπει να γίνει, για υποχρέωση, ζημιά κ.λπ.): *έσκασα πέντε χιλιάρικα πρωί-πρωί για βενζίνη* || *ξέρεις πόσα έσκασα για φόρους φέτος;* ΦΡ. ***τα σκάω*** δίνω λεφτά (χωρίς να το θέλω): *μου ζητούσαν να τους τα σκάω κάθε μήνα για «προστασία»* ♦ (αμετβ.) **6.** ανοίγω στην επιφάνειά μου, ανοίγω σε ένα ή περισσότερα σημεία: *ο τοίχος έσκασε σε πολλές μεριές και πέφτουν σοβάδες* || *έσκασαν τα χείλη μου από το κρύο και τον αέρα* || *τα χέρια μου είναι σκασμένα* **7.** παθαίνω έκρηξη, τινάζομαι και σπάω σε κομμάτια: *μια βόμβα έσκασε σήμερα στο κέντρο τής πόλης* || *έσκασε δίπλα του μια οβίδα* || *σκάει ο λέβητας / το μπαλόνι / η φυσαλλίδα / το πυροτέχνημα* ΣΥΝ. εκρήγνυμαι· ΦΡ. (μτφ.) ***σκάει η βόμβα*** μαθαίνεται κάτι καταπληκτικό ή πρωτάκουστο, αποκαλύπτεται σκάνδαλο κ.λπ.: *λίγο πριν από τις εκλογές έσκασε η βόμβα: ο πρόεδρος τού κυβερνώντος κόμματος είχε σχέσεις με τη μαφία!* **8.** (α) σπάω με θόρυβο και σκορπίζεται το περιεχόμενό μου: *το καρπούζι έπεσε στον δρόμο κι έσκασε* || *αν ρίξεις κουκουνάρια στη φωτιά σκάζουν*· (μτφ. για πρόσ.) βρίσκομαι σε κατάσταση υπερέντασης ή σύγχισης, πνίγομαι από δυσφορία, νιώθω μεγάλη στενοχώρια κ.λπ.: *πάω να σκάσω απ' το κακό μου!* || *μη σκας, και όλα θα διορθωθούν* || *έσκασε το παιδί από το κλάμα* ΣΥΝ. συγχίζομαι, στενοχωριέμαι, πλαντάζω· ΦΡ. ***σκάω (κάτω) σαν καρπούζι*** βλ. λ. *καρπούζι* (β) (μτφ.) αισθάνομαι κάτι σε πολύ μεγάλο βαθμό: *~ από τη ζήλια / τη δίψα / τη ζέστη / τις φωνές* || *~ από την περιέργεια να μάθω τι έγινε* || *~ από την επιθυμία να μου πεις τα νέα* (γ) (+σε) ξεσπώ (σε κάτι) με τρόπο έντονο, ηχηρό: *~ στα γέλια*· ΦΡ. ***να σκάσεις και να πλαντάξεις / να πρηστείς και να σκάσεις*** (ως κατάρα σε κάποιον)· (μτφ.) **9.** έχω (χαρακτηριστικό, ιδιότητα) σε πολύ μεγάλο βαθμό, ξεχειλίζω: *~ απ' το πάχος* || (σκωπτ.) *~ από υγεία* **10.** (για φυτά και δέντρα) αρχίζω να ανθίζω, βρίσκομαι στην πρώτη ανθοφορία: *έσκασαν τα μπουμπούκια τής τριανταφυλλιάς* ΣΥΝ. ανοίγω, ανθοφορώ, μπουμπουκιάζω **11.** (στο φαγητό) αισθάνομαι ότι έχω ξεπεράσει το όριο κορεσμού, ότι δεν αντέχω άλλο: *δεν μπορώ να φάω άλλο, έχω σκάσει!* || *θα σκάσω απόψε από το πολύ φαγητό* ΣΥΝ. μπαφιάζω **12.** αρχίζω μόλις να φαίνομαι, να γίνομαι ορατός: *φύγαμε όταν έσκασε η αυγή* || *ο ήλιος έσκαγε μέσα απ' τα σύννεφα* || *σκάζουν τα δοντάκια τού μωρού* ΣΥΝ. αναφαίνομαι, φανερώνομαι **13.** (οικ.) παύω να μιλάω, σωπαίνω: *εγώ ~, δεν λέω κουβέντα*· κυρ. σε προστακτική: *Σκάσε! Μη μιλάς!* || *εσύ να σκάσεις· δεν σου πέφτει λόγος!* ΣΥΝ. πάψε!, σώπα!, βούλλωσ' το! **14.** (ειδικότ. η μτχ. ***σκασμένος***, *-η, -ο*) (ως χαρακτηρισμός) (α) για πρόσωπα κακότροπα, κακομαθημένα: *φύγε από 'δώ, βρε σκασμένο!* (β) για κάποιον πολύ οργισμένο ή στενοχωρημένο: *ήταν ~ που δεν μπόρεσε να τελειώσει τη δουλειά του εγκαίρως* • ΦΡ. (α) (λαϊκ.) **το σκάω** φεύγω κρυφά από κάπου, δραπετεύω: *~ από το σπίτι / το σχολείο / τη χώρα / τη φυλακή* || *σε γυρεύει η αστυνομία, καλύτερα να το σκάσεις* || *οι ληστές το 'σκασαν μ' ένα κλεμμένο αυτοκίνητο* || *το 'σκασε μ' έναν παντρεμένο / με το ταμείο τού μαγαζιού* ΣΥΝ. την κοπανάω (β) (λαϊκ.) ***τη σκάω (σε κάποιον)*** εξαπατώ (κάποιον), κοροϊδεύω, ξεγελάω (κάποιον): *να ξέρεις ότι δεν μπορείς να μου τη σκάσεις εμένα* || *μου την έσκασαν όταν αγόρασα το πλυντήριο και μου πούλησαν σκάρτο πράμα* || *είχε υποσχεθεί ότι θα έλθει, αλλά μου την έσκασε.* — **σκάσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σχάζω* «σχίζω, ανοίγω οπή» (βλ. λ. *σχάση*), με τροπή τού διαρκούς *-χ-* στο αντίστοιχο κλειστό *-κ-*, πβ. *σχάρα – σκάρα, σχίζω – σκίζω*].

σκαθάρι (το) {σκαθαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κολεόπτερο κοπροφάγο έντομο **2.** ως χαρακτηρισμός για άτακτο ή ζωηρό παιδί • **3.** εδώδιμο εύγευστο ψάρι που μοιάζει με πέρκα και αφθονεί στις ελληνικές θάλασσες. — (υποκ.) **σκαθαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κανθάριον* (με προθεμ. σ-, πβ. *κόνις – σκόνη*), υποκ. τού αρχ. *κάνθαρος* (βλ.λ.), πβ. μεσν. *σκάνθαρος*].

σκαιός, -ά (καθημ. -ή), -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται ή διέπεται από τραχύτητα και σκληρότητα, που έχει προσβλητικό χαρακτήρα: *έτυχε ~ μεταχείρισης* || *αποπέμφθηκε κατά τον πιο ~ τρόπο* || *~ άνθρωπος / χαρακτήρας* ΣΥΝ. σκληρός, τραχύς, στυγνός, βάναυσος, αγενής ΑΝΤ. αβρός, μειλίχιος, προσηνής, ευπροσήγορος, ευγενής, γλυκός, μαλακός, ήπιος. — **σκαιώς** [αρχ.] επίρρ., **σκαιότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αριστερός», λ. που συνδ. με το αντίστοιχο λατ. scaevus «αριστερός», το οποίο παρουσιάζει την ίδια «επί κακώ» σημασιολ. εξέλιξη: «αριστερός» › «δυσοίωνος, βάναυσος» (πβ. κ. *λαιός, εὐώνυμος*). Σύμφωνα με ισχυρή εκδοχή, τόσο το αρχ. *σκαιός* όσο και το λατ. scaevus συνδέονται με λιθ. kairė̃ «αριστερό χέρι»].

σκάκι (το) {σκακιού | χωρ. πληθ.} επιτραπέζιο παιχνίδι για δύο άτομα, που παίζεται πάνω σε ειδικά διαμορφωμένο πίνακα με πεσσούς (πιόνια) σχεδιασμένους σε διάφορους τύπους (λ.χ. βασιλιάς, βασίλισσα, αξιωματικός κ.λπ.)· στόχος τού παιχνιδιού είναι να φέρει κάθε παίκτης τον αντίπαλο βασιλιά σε τέτοια θέση, ώστε να μη μπορεί να αποφύγει την αιχμαλωσία: *παίζω / μαθαίνω ~* ΣΥΝ. (λόγ.-σπανιότ.) ζατρίκιο.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *σκάκος* < ιταλ. scacco < φρανκον. *skak < περσ. šāh «βασιλιάς» (πβ. κ. *σαχ*)].

σκακιέρα (η) {δύσχρ. σκακιερών} **1.** ο ειδικός τετράγωνος πίνακας, χωρισμένος σε εξήντα τέσσερα μικρά, λευκά και μαύρα τετραγωνάκια, πάνω στον οποίο παίζεται το σκάκι (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) στίβος αγώνα, διαπάλης, ανταγωνισμού κ.λπ., που διεξάγεται με ορισμένους κανόνες: *πρέπει να ισχυροποιήσουμε τη θέση τής χώρας στη διεθνή ~* || *πολιτική ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scacchiera < scacco (βλ. λ. *σκάκι*)].

σκακιστής (ο) [1897], **σκακίστρια** (η) [1894] {σκακιστριών} πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με το σκάκι, ο παίκτης ή ο αθλητής τού σκακιού. — **σκακιστικός, -ή, -ό.**

σκάλα (η) {σπάν. σκαλών} **1.** κινητή ή μόνιμη κατασκευή που αποτελείται από σειρά επάλληλων οριζόντιων βαθμίδων (σκαλοπάτια)· έχει συνήθ. κουπαστές στο πλάι και χρησιμεύει για μετακινήσεις από χαμηλότερο επίπεδο σε ψηλότερο και αντίστροφα: *ανέβηκε με κόπο την παλιά ~* || *κατέβηκε σαν σίφουνας τη ~* || *κατρακυλώ στη ~* || *ακουμπώ τη ~ στον τοίχο* || *μικρή / μεγάλη / κυλιόμενη / φορητή / περιστροφική / ελικοειδής / φιδωτή / ξύλινη / σιδερένια / μαρμάρινη / σχοινένια ~* || *~ υπηρεσίας* (σκάλα σε σπίτι, την οποία χρησιμοποιεί το υπηρετικό προσωπικό ή σε κατάστημα για τους υπαλλήλους) ΣΥΝ. (λόγ.) κλίμακα **2.** (ειδικότ.) καθεμία από τις βαθμίδες (σκαλοπάτια) τής παραπάνω κατασκευής: *οι ~ τής εκκλησίας ήταν γεμάτες κόσμο* ΣΥΝ. σκαλί, σκαλοπάτι **3.** (μτφ.) (α) καθετί που μοιάζει με σειρά από σκαλιά: *τα μακριά μαλλιά της έκαναν σκάλες* (β) η πορεία προς κάποιον στόχο: *«υποστηρίζει πως τη μουσική ~ που οδηγεί στη διεθνή καταξίωση ελάχιστοι Έλληνες καλλιτέχνες μπορούν να την ανέβουν»* (εφημ.) **4.** (μτφ.) κάθε κατάταξη ή τοποθέτηση σε βαθμίδες κατ' ανιούσα ή κατιούσα κλίμακα: *τα φώτα τού αυτοκινήτου έχουν τρεις ~* ΣΥΝ. διαβάθμιση, κλιμάκωση **5.** (μτφ.) μεταλλικός κρίκος που κρέμεται από τη σέλα αλόγου, πάνω στον οποίο πατά ο ιππέας, για να ανέβει στο άλογο, και στηρίζει κάθε πόδι του κατά τη διάρκεια τής ιππασίας ΣΥΝ.

αναβολέας, αναβατήρας **6.** (μτφ.) καθεμιά από τις θέσεις στις οποίες σταματά ο επικρουστήρας φορητού πυροβόλου όπλου **7.** ΜΟΥΣ. η κλίμακα (βλ.λ.): *χρωματική / διατονική / μείζων / ελάσσων ~* • **8.** φυσικός ή τεχνητός παραθαλάσσιος χώρος, όπου αγκυροβολούν τα πλοία: *το καράβι πιάνει στη ~ τού νησιού* ΣΥΝ. λιμάνι, όρμος, αποβάθρα, επίνειο **9.** η προσέγγιση και η στάθμευση πλοίου σε λιμάνι που βρίσκεται μεταξύ τού λιμένα αναχωρήσεως και τού λιμένα τελικού προορισμού: *θα διασχίσουμε τον Περσικό Κόλπο και θα πιάσουμε ~ στις ακτές των εμιράτων.* — (υποκ.) **σκαλίτσα** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. scala (κυρ. πληθ. scālae) < *skand-s-lā < ρ. scandere «ανεβαίνω»].

σκαλάθυρμα (το) {σκαλαθύρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-σπάν.) μικρή επιστημονική πραγματεία ή πρόχειρο λογοτεχνικό ή επιστημονικό έργο: *στιχουργικό / σκηνικό ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μικρολεπτομέρεια», < *σκαλαθύρω* «σκάβω» < *σκάλλω* «σκαλίζω» (βλ. λ. *σκαλίζω*) + *ἀθύρω* «παίζω» (βλ. λ. *ἄθυρμα*)].

σκαλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό σε μέγεθος σκαλί (βλ.λ.). ΣΥΝ. σκαλοπατάκι **2.** ***σκαλάκια*** (τα) μικρή σειρά από σκαλοπάτια: *ανέβηκε τα ~ και χτύπησε την πόρτα τού σπιτιού.*

σκαληνός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει συμμετρία, που αποτελείται από ακανόνιστα ή άνισα μεταξύ τους τμήματα ΣΥΝ. ανισοσκελής **2.** (α) ΜΑΘ. ***σκαληνό τρίγωνο*** το τρίγωνο που έχει και τις τρεις πλευρές του άνισες μεταξύ τους (β) ΑΝΑΤ. ***σκαληνοί μύες*** τρεις μύες τής πλάγιας τραχηλικής χώρας (ο πρόσθιος, ο μέσος και ο οπίσθιος), που εκφύονται από τις εγκάρσιες αποφύσεις των αυχενικών σπονδύλων και λειτουργούν βοηθητικά ως εισπνευστικοί μύες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άνισος», < *σκάλλω* «σκαλίζω» (βλ. λ. *σκαλίζω*) + παραγ. επίθημα *-ηνός*].

σκαλί (το) {σκαλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το καθένα από τα επάλληλα, οριζόντια επίπεδα, από τα οποία αποτελείται η σκάλα: *κατέβηκε δυο-δυο τα ~* ‖ *ανέβηκε τρέχοντας τα ~ και έφθασε στην είσοδο* ΣΥΝ. σκαλοπάτι, (λόγ.) βαθμίδα, αναβαθμός **2.** (μτφ.) κάθε στάδιο στην εξελικτική πορεία προσώπων, καταστάσεων κ.λπ.: *προσπαθούσε με κάθε τρόπο ν' ανέβει τα ~ τής εξουσίας·* ΦΡ. ***σκαλί-σκαλί*** κατά στάδια, βαθμιαία, κλιμακωτά: *ανέβηκε ~ την ιεραρχία.* — (υποκ.) **σκαλάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού μτγν. *σκάλα* (βλ.λ.)].

σκαλιέρα (η) {δύσχρ. σκαλιερών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. η σχοινένια σκάλα που χρησιμοποιούν στα πλοία, καθώς και καθένα από τα μικρά σχοινιά που δένονται οριζόντια στα ξάρτια σχηματίζοντας σχοινένια σκαλοπατάκια: *«Πάνω στις ~ σε σειρά δώδεκα σειρήνες κρεμασμένες»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ. < *σκάλα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

σκαλίζω ρ. μετβ. {σκάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** χτυπώ και αναστρέφω ελαφρά και επιφανειακά το έδαφος, ιδ. γύρω από ρίζες φυτών, με ειδικό όργανο ή εργαλείο: *πρέπει να σκαλίσετε τα φυτά, για να αεριστεί το χώμα και να αναπνεύσουν οι ρίζες* ‖ *~ το χώμα / τον κήπο* ‖ (μτφ.) *~ τη μύτη μου* (ψηλαφώ ή ξύνω το εσωτερικό της με το δάχτυλο) **2.** (για ζώα) σκάβω ελαφρά το χώμα: *η γάτα σκάλιζε το χώμα* ‖ (παροιμ.) *«σκαλίζοντας η κότα βγάζει τα μάτια της»* (για όσους ανακινούν διάφορα ζητήματα, τα οποία αποβαίνουν τελικά επιζήμια για τους ίδιους) **3.** (κατ' επέκτ.) ανακινώ (τα αναμμένα κάρβουνα, τα ξύλα κ.λπ., για να δυναμώσει η πυρά): *πήγε στο τζάκι και σκάλιζε σκεφτικός τη φωτιά* ‖ *μη σκαλίζεις τη στάχτη, γιατί μπορεί να πεταχτεί καμιά σπίθα* **4.** ανοίγω κοιλώματα, σχηματίζω παραστάσεις στην επιφάνεια μετάλλου, μαρμάρου ή ξύλου, χαράζοντάς την με ειδικό εργαλείο: *σκάλισε τ' όνομά του σ' ένα δέντρο* ‖ *οι διασημότεροι γλύπτες τής εποχής σκάλισαν τη μορφή του στο μάρμαρο* ‖ *έπιπλο σκαλισμένο στο χέρι* ΣΥΝ. λαξεύω, σμιλεύω, γλύφω **5.** ανακατεύω πράγματα τοποθετημένα σε σειρά ή ψαχουλεύω: *μη σκαλίζεις τα χαρτιά / τη βιβλιοθήκη μου* ‖ *μια ώρα σκάλιζα την τσάντα μου, αλλά τα κλειδιά δεν τα βρήκα* ‖ (μτφ.) *~ τη μνήμη μου* (προσπαθώ να θυμηθώ κάτι) **6.** (μτφ.) περιεργάζομαι το εσωτερικό αντικειμένου, συσκευής κ.λπ., το πειράζω ή/και το χαλάω μαστορεύοντας: *μη σκαλίζεις το ρολόι μου!* ‖ *το βίντεο χάλασε, γιατί το σκάλισες* **7.** (μτφ.) ερευνώ κάτι λεπτομερώς, το αναζητώ επίμονα ή επιδιώκω να το εξιχνιάσω, να το φέρω στο φως: *είναι ανώφελο να σκαλίζουμε το παρελθόν* ‖ *συνεχίζει να σκαλίζει την υπόθεση, επειδή θέλει να μάθει την αλήθεια* ‖ *~ παλιές έριδες* ΣΥΝ. ανασκαλεύω, ξεσκαλίζω· ΦΡ. ***τα σκαλίζω*** ερευνώ για κάτι (σε υπόθεση που θεωρείται ότι έχει λήξει): *Τι θες και τα σκαλίζεις; Θες να βρεις τον μπελά σου!* ‖ *Άσ' τα, μην τα σκαλίζεις! Πρόκειται για βρόμικη ιστορία.* — **σκάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκάλλω* «σκαλίζω, σκάβω» < **σκάλ-jω* < θ. *σκαλ-* < *skl̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kel- «κόβω», πβ. λιθ. skiliù «σχίζω - σκαλίζω τη φωτιά», γοτθ. skilja «χασάπης», αρχ. γερμ. scala «φλοιός, φλούδα» (> γερμ. Schale) κ.ά. Στην ίδια Ι.Ε. ρίζα (χωρίς το αρχικό *s-) ανάγονται και οι τ. *κολάπτω, κόλος, κλῶ (-άω)* κ.ά.].

σκαλιστήρι (το) {σκαλιστηρ-ιού | -ιών} το εργαλείο με το οποίο σκαλίζει κανείς, η μικρή σκαπάνη που χρησιμοποιείται για ελαφρό σκάψιμο τού χώματος στις κηπουρικές εργασίες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκαλιστήριον* < *σκαλίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *ἡσυχασ-τήριον, βασανισ-τήριον*].

σκαλιστής (ο) **1.** ο εργάτης που σκαλίζει, που ασχολείται με το ελαφρό σκάψιμο τού χώματος γύρω από τις ρίζες των φυτών **2.** (κατ' επέκτ.) ο καλλιτέχνης που χαράζει ή σμιλεύει παραστάσεις πάνω σε ξύλο, μάρμαρο κ.λπ. ΣΥΝ. χαράκτης, γλύπτης.

σκαλιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σκαλιστή και το σκάλισμα ή που χρησιμεύει στην εργασία αυτή: *~ εργαλείο / μηχανή / βοήθημα* **2.** (ειδικότ.) (α) ΖΩΟΛ. ***σκαλιστικό πτηνό*** το ορνιθόμορφο (βλ.λ.) πτηνό (β) ΓΕΩΠ. ***σκαλιστική καλλιέργεια*** κάθε καλλιέργεια φυτών που χρειάζεται να σκαλίζονται συχνά, όπως είναι λ.χ. η πατάτα, το καρπώτο, τα τεύτλα κ.ά. **3.** (ειδικότ.) ***σκαλιστικά*** (τα) η χρηματική αμοιβή τού σκαλιστή για την εργασία του, τα έξοδα για το σκάλισμα.

σκαλιστός, -ή, -ό **1.** (για επιφάνειες) (α) αυτός που έχει χαραχθεί ή λαξευθεί, που φέρει σκαλισμένες παραστάσεις καλλιτεχνικού χαρακτήρα: *~ έπιπλο / κόσμημα / τέμπλο* ΣΥΝ. σκαλισμένος, χαρακτός, γλυπτός, λαξευτός, σμιλευτός, τορνευτός ΑΝΤ. ασκάλιστος, αλάξευτος, ασμίλευτος (β) ***σκαλιστό*** (το) μικρή έκτυπη ζωγραφιά **2.** (σπάν. για έδαφος) αυτός που έχει σκαλιστεί, που έχει σκαφτεί επιφανειακά ΣΥΝ. (συχνότ.) σκαλισμένος.

σκαλίτσα (η) ▸ σκάλα

σκαλμίσκος (ο) [1858] (λόγ.) ΝΑΥΤ. μικρό και παχύ τεμάχιο ξύλου σε σχήμα ατράκτου, που φέρει ειδική γλυφή στην περιφέρειά του και χρησιμεύει για το δέσιμο ή/και τη σύσφιξη τού σχοινιού των σημαιών.
[ΕΤΥΜ. < *σκαλμός* (βλ.λ.) + υποκ. επίθημα *-ίσκος* (πβ. κ. *αστερίσκος*)].

σκαλμοδόκη (η) [1858] (λόγ.) ΝΑΥΤ. ειδική σανίδα τής κουπαστής που φέρει οπές, μέσα στις οποίες σφηνώνονται οι σκαλμοί των λέμβων.
[ΕΤΥΜ. < *σκαλμός* + *-δόκη* < *δέχομαι*].

σκαλμός κ. **σκαρμός** (ο) ΝΑΥΤ. κυλινδρικός πάσσαλος από ξύλο ή μέταλλο, προσαρμοσμένος κατακόρυφα στην κουπαστή λέμβου, στο ελεύθερο άνω άκρο τού οποίου προσδένεται το κουπί με θηλιά: *δίκρανος / δικρανωτός ~* (που το πάνω άκρο του καταλήγει σε διχάλα, στην οποία στηρίζεται και περιστρέφεται το κουπί τής λέμβου).
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., < θ. *σκαλ-* τού ρ. *σκάλλω* (βλ. λ. *σκαλίζω*) + παραγ. επίθημα *-μός*. Η λ. συνδ. με άλλους Ι.Ε. τ., που δηλώνουν εργαλεία (πβ. αρχ. σκανδ. skalm «αιχμή πιρουνιού», ολλ. schalm «λεπτή σανίδα»), όπως και με τ. χωρίς αρχικό s- (πβ. λιθ. kélmas «κορμός δέντρου», αγγλ. helm «λαβή πηδαλίου»)].

σκαλοπάτι (το) {σκαλοπατ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το καθένα από τα επάλληλα, οριζόντια επίπεδα, από τα οποία αποτελείται η σκάλα: *κατέβηκε αργά τα ~ τού υπουργείου* ‖ *ανέβηκε σαν σίφουνας τα ~ και χτύπησε την πόρτα* ΣΥΝ. σκαλί, (λόγ.) βαθμίδα, αναβαθμίδα, αναβαθμός **2.** (μτφ.) στάδιο σε εξελικτική πορεία προσώπου, καταστάσεως, φαινομένου κ.λπ.: *έκανε το παν για ν' ανέβει τα ~ τής ιεραρχίας* ‖ *η ιταλίδα σταρ ανήλθε στο ψηλότερο ~ τής διασημότητας* ‖ *άλλαξε ιδέες, μόλις ανέβηκε μερικά ~ στην κοινωνία.* — (υποκ.) **σκαλοπατάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκάλα* + *-πάτι* < *πατώ*].

σκαλοπίνι (το) {σκαλοπιν-ιού | -ιών} το εσκαλόπ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scaloppina < γαλλ. escalope, στην αρχική σημ. «τρόπος παρασκευής βοείου κρέατος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < παλ. γαλλ. eschalope «καρυδότσουφλο» < escale «κέλυφος» (> γαλλ. écale) με την επίδρ. τού ρ. envelopper «τυλίγω»].

σκαλοπόδαρο (το) (λαϊκ.) το καθένα από τα δύο μεγάλα δοκάρια, στα οποία στηρίζονται τα σκαλοπάτια φορητής σκάλας.

σκαλτσούνι (το) {σκαλτσουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** νηστήσιμο γλύκυσμα, που παρασκευάζεται με ζύμη παραγεμισμένη με καρύδι, μέλι, κανέλα και άλλα υλικά • **2.** (λαϊκ.-σπάν.) χοντρή, αντρική μάλλινη κάλτσα, που φοριέται μέσα στο σπίτι για παντόφλα. — (υποκ.) **σκαλτσουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σ-* προθεμ. + *καλτσούνι* (< ιταλ. calzone), πβ. κ. *κόνις – σκόνη*].

σκαλώνω ρ. αμετβ. {σκάλω-σα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** πιάνομαι σε αιχμηρό αντικείμενο ή εγκλωβίζομαι σε στενό χώρο έτσι, ώστε να περιορίζεται η ελευθερία των κινήσεών μου: *το φόρεμά της σκάλωσε σ' ένα καρφί* ΣΥΝ. αγκιστρώνομαι, σφηνώνομαι **2.** (μτφ.) σταματώ την πορεία, την εξέλιξή μου κ.λπ., διότι προσκρούω σε εμπόδιο ή ανακόπτομαι από κάτι: *κάπου σκάλωσε η δουλειά* ‖ *η υπόθεση σκάλωσε στις γραφειοκρατικές διαδικασίες* ‖ *έχει δημιουργήσει ένα δίκτυο πληροφοριών και έναν μηχανισμό ακριβείας που δεν σκαλώνει πουθενά* ΣΥΝ. σκοντάφτω, προσκόπτω. — **σκάλωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σκάλα* (βλ.λ.)].

σκαλωσιά (η) (λαϊκ.) πρόχειρο κατασκεύασμα από σανίδες στηριγμένες σε δοκάρια, το οποίο στήνεται γύρω από κτήριο που ανεγείρεται ή επισκευάζεται, για να κινούνται και να εργάζονται πάνω σε αυτό οι χτίστες και οι τεχνίτες: *οι κακοφτειαγμένες ~ προξενούν συχνά εργατικά ατυχήματα* ‖ *θα στήσουν σκαλωσιές, για να επισκευάσουν το καμπαναριό τής εκκλησίας* ΣΥΝ. (λόγ.) ικρίωμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *σκαλωσ-* τού ρ. *σκαλώνω* (αόρ. *σκάλωσα*) + *-ιά* (πβ. *περπατησ-ιά*)].

σκαλωτός, -ή, -ό αυτός που διαθέτει σκαλοπάτια ή σχηματίζει σκάλες, κλίμακες: *~ οδός / μονοπάτι* ‖ (μτφ.) *~ μαλλιά* ΣΥΝ. βαθμιδωτός, κλιμακωτός ΑΝΤ. ακλιμάκωτος, αβαθμίδωτος.

σκάμμα (το) {σκάμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε σκαμμένο μέρος, κοιλότητα που έχει σχηματιστεί στο έδαφος με σκάψιμο ΣΥΝ. λάκκος, τάφρος **2.** (ειδικότ.) χώρος σκαμμένος και στρωμένος με άμμο, στον οποίο τελούνται διάφορα αγωνίσματα, όπως λ.χ. το άλμα εις μήκος, η πάλη κ.ά.: *ο αθλητής πήδηξε στο ~* **3.** (κατ' επέκτ.) ο αντίστοιχος χώρος γυμναστηρίου, σχολείου κ.λπ., στον οποίο γίνεται η προπόνηση για τα παραπάνω αγωνίσματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σκάπ-μα* (με αφομοίωση) < *σκάπτω* (βλ. λ. *σκάβω*)].

σκαμνάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** μικρό σε μέγεθος σκαμνί (βλ.λ.) **2.** ***σκαμνάκια*** (τα) παιδικό παιχνίδι, κατά το οποίο δύο παιδιά συμπλέκουν τα χέρια τους με τρόπο ώστε να σχηματίζουν είδος καθίσματος, όπου κάθεται ή πατάει ένα τρίτο **3.** (στο ποδόσφαιρο) αντιαθλητική

κίνηση κατά τη διεκδίκηση τής μπάλας στον αέρα από δύο αντιπάλους, κατά την οποία ο ένας παίκτης σκύβει κάνοντας τον αντίπαλό του που έχει κάνει άλμα να πέσει κάτω: *κάνω ~ σε κάποιον.*

σκαμνί (το) {σκαμν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** απλό, ξύλινο κάθισμα χωρίς στήριγμα για την πλάτη: *πήρε ένα ~ και κάθισε δίπλα μου* || *πάτησε σ' ένα ~, για να βλέπει καλύτερα την παρέλαση* **2.** (ειδικότ.) το εδώλιο τού κατηγορουμένου στο δικαστήριο· κυρ. στη ΦΡ. ***καθίζω / στέλνω (κάποιον) στο σκαμνί*** οδηγώ (κάποιον) στο δικαστήριο, σε δίκη ως κατηγορούμενο: *αυτή τη φορά θα τον καθίσει στο σκαμνί με τα στοιχεία που έχει εναντίον του.* — (υποκ.) **σκαμνάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκαμνίον*, υποκ. τού μτγν. *σκάμνον* < λατ. scamnum «βάθρο, σκαμνί»].

σκαμπαβία (η) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. ελαφριά άκατος ή λέμβος, που χρησιμοποιείται σε πολεμικά κυρ. πλοία ή σε λιμάνια για βοηθητικές εργασίες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scappavia, αρχική σημ. «υπεκφυγή, μυστική έξοδος», < scappare «φεύγω, διαφεύγω» (< μτγν. λατ. *excappare, πβ. γαλλ. échapper) + via «δρόμος»].

σκαμπάζω ρ. μετβ. {σκάμπασα} (εκφραστ.) μπαίνω στο νόημα πράγματος, το αντιλαμβάνομαι με τον νου: *κάτι σκάμπαζε από νομικά, αλλά όχι και πολλά πράγματα* || *εδώ χρειάζεται άνθρωπος που να σκαμπάζει από διαχείριση* || *δεν ήθελε να παραδεχτεί ότι δεν σκαμπάζει από τέτοια* ΣΥΝ. κατανοώ, καταλαβαίνω, χαμπαριάζω· ΦΡ. ***δεν σκαμπάζω γρυ / ντιπ*** δεν ξέρω ή δεν καταλαβαίνω τίποτε, δεν έχω καμία γνώση (σε ένα θέμα ή αντικείμενο): *δεν σκαμπάζει ντιπ από γεωγραφία.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκαμβάζω* «είμαι διεστραμμένος – βλέπω» < μτγν. *σκαμβός* «κυρτός, στραβός», με επίθημα *-μβος*, πβ. *κλα-μβός, θρα-μβός, κρά-μβος*. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου· αν το αρχικό σ- θεωρηθεί θεματικό, τότε η λ. συνδ. πιθ. με το ρ. *σκάζω* «χωλαίνω», ενώ αν θεωρηθεί προθεμ., φαίνεται πιθανότερη η συσχέτιση με το ρ. *κάμπτω*].

σκαμπανεβάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ΝΑΥΤ. (για πλοία) ταρακουνιέμαι λ.χ. προς τη μία και προς την άλλη πλευρά λόγω των κυμάτων, ταλαντεύομαι: *μόλις μπήκε στο λιμάνι, το καράβι σταμάτησε να σκαμπανεβάζει* ΣΥΝ. κλυδωνίζομαι, ανεβοκατεβαίνω, (λόγ.) προνευστάζω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να ταρακουνιέται, να ανεβοκατεβαίνει: *τα κύματα μας σκαμπανέβαζαν όλη την ώρα* ΣΥΝ. κλυδωνίζω.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό τού *σκαμπαβία* (βλ.λ.) και τού ρ. *ανεβάζω*].

σκαμπανέβασμα (το) {σκαμπανεβάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** (για πλοίο) το ταρακούνημα και το ανεβοκατέβασμα (στην τρικυμία): *το ~ τής βάρκας λόγω τής θαλασσοταραχής* ΣΥΝ. κλυδωνισμός, (λόγ.) προνευστασμός ΑΝΤ. (λόγ.) διατειχισμός, (λαϊκ.) μπόντζι **2.** (μτφ.) η αυξομείωση, οι μεταπτώσεις: *τα ~ των τιμών* || *η απόδοσή του έχει σκαμπανεβάσματα* ΣΥΝ. διακύμανση ΑΝΤ. σταθερότητα.

σκαμπίλι (το) {σκαμπιλ-ιού | -ιών} (καθημ.) ηχηρό και δυνατό χτύπημα στο μάγουλο, που δίνεται με την παλάμη τού χεριού: *έτσι μου 'ρθε να του δώσω δύο ~ μπροστά σε όλο τον κόσμο* || *του άξιζε ένα ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ράπισμα, κόλαφος, (καθημ.) σκαμπίλισμα, χαστούκι, (λαϊκ.) μπάτσος. — (υποκ.) **σκαμπιλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Η λ. αποσπάστηκε από το γαλλ. hrusquemhille «χαστούκι – είδος χαρτοπαιγνίου», από παρωνύμιο τού κωμικού Deslauriers (17ος αι.)].

σκαμπιλίζω ρ. μετβ. {σκαμπίλισα} (λαϊκ.) δίνω σκαμπίλι (βλ.λ.), χτυπώ (κάποιον) με την παλάμη στο πρόσωπο: *φύγε από εδώ μη σε σκαμπιλίσω!* ΣΥΝ. ραπίζω, χαστουκίζω, (λαϊκ.) μπατσίζω. — **σκαμπίλισμα** (το).

σκαμπό (το) {άκλ.} χαμηλό, ξύλινο ή μεταλλικό κάθισμα χωρίς πλάτη ΣΥΝ. σκαμνί, σκαμνάκι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. escabeau < λατ. scabellum, παράλλ. τ. τού scamellum, υποκ. τού scamnum «βάθρο, σκαμνί» (βλ. κ. *σκαμνί*)].

σκαμπρόζικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που έχει χαριτωμένο ερωτικό και σκανδαλιστικό περιεχόμενο: *~ αστείο / ανέκδοτο / ιστορία / λεπτομέρεια* ΣΥΝ. πικάντικος, πιπεράτος.

σκαμπρόζος, -α, -ο (καθημ. για πρόσ.) αυτός που προκαλεί ερωτική επιθυμία: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. αισθησιακός, προκλητικός, σκανταλιάρης ΑΝΤ. (μτφ.) κρύος, ψυχρός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scabroso «τραχύς, ανώμαλος» < scabro (ίδια σημ.) < λατ. scaber «τραχύς, ρυπαρός»].

σκανάρω ρ. μετβ. {σκάναρ-α κ. -ισα, -ισμένος} σαρώνω, μεταφέρω κείμενο ή εικόνα στον υπολογιστή με σαρωτή (σκάνερ). — **σκανάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σκάνερ*].

σκανδάλη (η) {δύσχρ. σκανδαλών} ΤΕΧΝΟΛ. ο μικρός, σιδερένιος μοχλός στην εξωτερική επιφάνεια πυροβόλου όπλου, που αποτελεί το κύριο εξάρτημα τού πυροδοτικού μηχανισμού του και ο οποίος, καθώς πιέζεται με το δάχτυλο, επιτρέπει την προώθηση τού επικρουστήρα, που με τη σειρά του προκαλεί έτσι την εκπυρσοκρότηση: *βρίσκομαι με το δάχτυλο στη ~* (είμαι έτοιμος να πυροβολήσω) || *πατώ / πιέζω / τραβώ τη ~* (πυροβολώ).
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού ουσ. *σκάνδαλον* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

σκανδαλιά (η) → σκανταλιά

σκανδαλιάρης, -α, -ικο → σκανταλιάρης

σκανδαλίζω κ. (λαϊκ.) **σκανταλίζω** ρ. μετβ. {σκανδάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ ηθικά (κάποιον), συμπεριφέρομαι με τρόπο που θίγει το κοινό αίσθημα: *μια γυμνή φωτογραφία μάς σκανδαλίζει λιγότερο σήμερα από όσο στο παρελθόν* || *τα έργα αυτά σκανδάλισαν το κοινό* || *~ κάποιον με τη συμπεριφορά / τις δηλώσεις / την εμφάνισή μου* ΣΥΝ. σοκάρω **2.** βάζω (κάποιον) σε πειρασμό, προκαλώ (κάποιον) να κάνει ή να σκεφτεί κάτι πονηρό: *το ντύσιμό της είναι προκλητικό και σκανδαλίζει τους άντρες* **3.** γίνομαι αιτία σκανδάλου, δημιουργώ τις προϋποθέσεις ή δίνω την αφορμή για σκάνδαλο: *μια σχέση που σκανδάλισε την αθηναϊκή κοινωνία.* — **σκανδαλισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκάνδαλον* (βλ.λ.). Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. με τη σημ. «παρεμβάλλω πρόσκομμα, παγίδα» (πβ. Ματθ. 5, 29: *εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ*)].

σκανδαλιστικός, -ή, -ό αυτός που σκανδαλίζει: *~ θέαμα / φωτογραφία / ανάγνωσμα / λεπτομέρεια / εμφάνιση / πρόταση / εικόνα / στάση* ΣΥΝ. προκλητικός, ερεθιστικός ΑΝΤ. σεμνός.

σκάνδαλο κ. (λαϊκ.) **σκάνταλο** (το) {σκανδάλ-ου | -ων} **1.** κάθε πράξη, γεγονός, κατάσταση κ.λπ. που αντιβαίνει στις καθιερωμένες αντιλήψεις περί ηθικής, θίγει το κοινό αίσθημα ή τις ηθικές αρχές (κάποιου) προκαλώντας δυσφορία και αγανάκτηση: *προκαλεί / είναι ~ να κυκλοφορεί ακόμη ελεύθερος!* || *ξεσπά / αποσοβείται το ~* || *αποκαλύπτω / συγκαλύπτω το ~* || *κοινωνικό / πολιτικό / ερωτικό / πολύκροτο ~* || *~ διαφθοράς / δωροδοκίας / κατασκοπίας*· ΦΡ. ***ροζ σκάνδαλο*** σκάνδαλο σχετικό με σεξουαλικές δραστηριότητες: *νέο ~ συντάραξε τον βρετανικό πολιτικό κόσμο* **2.** (συνεκδ.) η κατακραυγή, η δυσφορία και η αγανάκτηση που προκαλείται από πράξη ή συμπεριφορά, η οποία προκαλεί την ηθική: *συνέχισε να προκαλεί με τις τολμηρές εμφανίσεις του, χωρίς να λογαριάζει το ~* || *έφυγε στο εξωτερικό, μέχρι να κοπάσει το ~*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πέτρα (τού) σκανδάλου*** βλ. λ. *πέτρα* (β) ΝΟΜ. ***πρόκληση σκανδάλου (με ακόλαστες πράξεις)*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος δημοσίως επιχειρεί ακόλαστη πράξη και προκαλεί με αυτήν σκάνδαλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκάνδαλον*, τεχν. όρ., αρχική σημ. «ξύλινο εξάρτημα (παγίδας)», που συνδ. με λατ. scandere «ανεβαίνω, περπατώ», μέσ. ιρλ. scendit «ορμούν», πιθ. κ. σανσκρ. skándati «πηδώ, χοροπηδώ». Η σημερινή σημ. «αφορμή φιλονικίας, έριδας» έχει την αφετηρία της στη χρήση τής λ. στην Κ.Δ., όπου είναι επίσης συχνή η συνεκδοχική σημ. «παγίδα, πρόσκομμα» (πβ. *Α΄ Ιωάνν.* 2,10: *ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν*)].

σκανδαλοθηρία (η) {χωρ. πληθ.} το κυνήγι των σκανδάλων, η επίμονη αναζήτηση και αποκάλυψη σκανδάλων και η συνεχής προβολή τους από τον Τύπο και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας: *η εφημερίδα μας δεν πρόκειται να προσχωρήσει στη δημοσιογραφία τής ~* || *το κανάλι του επιδίδεται τον τελευταίο καιρό σε μια ασύδοτη ~.* — **ακανδαλοθήρας** (ο/η) [1887], **σκανδαλοθηρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *σκάνδαλο* + *-θηρία* < *θήρα* «κυνήγι»].

σκανδαλοθηρώ ρ. αμετβ. {σκανδαλοθηρείς...· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} κυνηγώ σκάνδαλα, επιδιώκω μετά μανίας την αποκάλυψη σκανδάλων: *ένα έντυπο που σκανδαλοθηρεί συστηματικά.*
[ΕΤΥΜ. < *σκάνδαλο* + *-θηρώ* < *θήρα* «κυνήγι»].

σκανδαλολογία (η) {σκανδαλολογιών} η συνεχής συζήτηση περί σκανδάλων, επίμονη ανασχόληση με τα διάφορα σκάνδαλα, ιδίως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *αν θέλουμε να πραγματοποιηθούν τα μεγάλα έργα, θα πρέπει να πάψουμε να συντηρούμε τη ~ γύρω από αυτά.* — **σκανδαλολογικός,** -ή, -ό.

σκανδαλολογώ ρ. αμετβ. {σκανδαλολογείς... | σκανδαλολόγησα} ασχολούμαι συνεχώς με σκάνδαλα, κάνω δημόσια συζήτηση περί σκανδάλων: *οι προλαλήσαντες, αντί να επιχειρηματολογήσουν, προτίμησαν να σκανδαλολογήσουν.*

σκανδαλοπλόκος, -ος, -ο (λόγ. για πρόσ.) αυτός που επινοεί, που μηχανεύεται σκάνδαλα: *~ δημοσιογράφος* ΣΥΝ. σκανδαλοποιός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σκάνδαλον* + *-πλόκος* < *πλέκω*].

σκανδαλοποιός, -ός, -ό [μεσν.] (λόγ.) αυτός που δημιουργεί ή προκαλεί σκάνδαλα ΣΥΝ. σκανδαλοπλόκος, (λαϊκ.) σκανταλιάρης.

σκανδαλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σκανδαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα σκανδάλου (βλ.λ.), που προκαλεί το δημόσιο αίσθημα, τη γενική αποδοκιμασία και αγανάκτηση: *~ συμπεριφορά / μεροληψία / εύνοια / σύμβαση / εξαίρεση / προνόμιο / παροχή / απόφαση* ΑΝΤ. άψογος, άμεμπτος. — **σκανδαλωδώς** επίρρ. [1855]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Σκανδιναβία (η) [1854] περιοχή τής Β. Ευρώπης που βρέχεται από τον Αρκτικό Ωκεανό, τη Νορβηγική, τη Βόρεια και τη Βαλτική Θάλασσα και τον Κόλπο τής Φινλανδίας· περιλαμβάνει τη Δανία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και τη Φινλανδία. Επίσης **Σκανδιναβική (Χερσόνησος).** — **Σκανδιναβός** (ο), **Σκανδιναβή** (η), **σκανδιναβικός,** -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. Scandinavia < μεσν. λατ. Scandia (πβ. σουηδ. Skåne, Ν. περιοχή τής Σουηδίας, αγν. ετύμου) + -navia, από αρχ. γερμ. λ. με τη σημ. «νησί»].

σκανδιναβικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σκανδιναβία ή τους Σκανδιναβούς: *~ λογοτεχνία / προϊόντα / ήθη / έθιμα* **2.** ***Σκανδιναβική Χερσόνησος*** η Σκανδιναβία (βλ.λ.) **3.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. ***σκανδιναβικές γλώσσες*** οι γλώσσες Δανική, Σουηδική, Νορβηγική, Ισλανδική και εκείνη των Νήσων Φερόες.

σκάνδιο (το) {σκανδίου} ΧΗΜ. μαλακό αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Sc) (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. scandium < μεσν. λατ. Scandia, επειδή ανακαλύφθηκε στη Σκανδιναβία].

σκάνερ (ο/το) ΤΕΧΝΟΛ. ο σαρωτής (κειμένων και εικόνων) (βλ. λ. *σαρωτής*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scanner < ρ. scan «εξετάζω λεπτομερώς – σαρώνω»].

σκανταγιάρω κ. **σκανταλιάρω** ρ. αμετβ. {σκανταγιάρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. μετρώ το βάθος τής θάλασσας ή διερευνώ τη διαμόρφωση τού βυθού της με το σκαντάγιο (βλ.λ.).

σκαντάγιο κ. **σκαντάλιο** (το) {σκανταγ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. όργανο σε σχήμα βολίδας, με το οποίο μετριέται από το πλοίο το βάθος τής θάλασσας μέχρι τα πενήντα περίπου μέτρα και επιπλέον εξετάζεται η διαμόρφωση τού βυθού της ΣΥΝ. βολίδα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. scandagio «βολίδα, βυθόμετρο» < δημώδ. λατ. scandalium < μτγν. λατ. *scandaculum < λατ. scandere «ανεβαίνω»].

σκανταλιά κ. **σκανδαλιά** (η) (λαϊκ.) κάθε παρεκτροπή από όσα επιβάλλει η τάξη και η ορθή συμπεριφορά, πράξη που υποδηλώνει έλλειψη πειθαρχίας: *τα παιδιά χαλούσαν τον κόσμο με τις φωνές τους κι έκαναν συνεχώς σκανταλιές* ΣΥΝ. αταξία.

σκανταλιάρης, -α, -ικο κ. **σκανδαλιάρης** {σκανταλιάρηδες} (λαϊκ.) **1.** αυτός που δίνει αφορμές για έριδες, φιλονικίες κ.λπ. ΣΥΝ. σκανδαλοποιός **2.** (ειδικότ. για παιδιά) αυτός που κάνει σκανταλιές (βλ.λ.), που είναι διαρκώς ανήσυχος και δεν πειθαρχεί στις εντολές των μεγάλων: *ο γυιος σου είναι ο πιο ~ απ' όλη την παρέα* ΣΥΝ. άτακτος, ανήσυχος, απείθαρχος, ζιζάνιο, ταραξίας **3.** αυτός που προκαλεί ερωτικά, που βάζει σε πειρασμό.
[ΕΤΥΜ. < *σκάνταλο* (< *σκάνδαλο*) + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *παιχνιδ-ιάρης*].

σκανταλιάρικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** σκανταλιάρης (βλ.λ.) **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τον σκανταλιάρη και τις ενέργειές του: ~ *συμπεριφορά / βλέμμα*. — **σκανταλιάρικα** επίρρ.

σκανταλιάρω ρ. → σκανταγιάρω

σκανταλίζω ρ. → σκανδαλίζω

σκαντάλιο (το) → σκαντάγιο

σκάνταλο (το) → σκάνδαλο

σκάντζα (η) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** η αλλαγή, η αντικατάσταση, ιδ. στη ΦΡ. ***σκάντζα βάρδια*** βλ. λ. *βάρδια* **2.** η μεταβολή τής θέσης ορισμένων δοκαριών, τα οποία συγκρατούν τα πανιά τού πλοίου, ιδίως κατά τις απότομες στροφές ή τις αναστροφές του.
[ΕΤΥΜ. < *σκαντζάρω* (υποχωρητ.)].

σκαντζάρω ρ. μετβ. {σκάντζαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** αντικαθιστώ (κάποιον), μπαίνω στη θέση άλλου, αλλάζω βάρδια ή σκοπιά (με κάποιον): *«νωρίς μπατάρισε ο καιρός κι έχει χαλάσει / σκαντζάρισες, μα σε κρατά λύπη μεγάλη...»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. αναπληρώνω, αλλάζω **2.** (ειδικότ.) μεταβάλλω τη θέση ορισμένων δοκαριών που συγκρατούν τα πανιά τού πλοίου, τα τραβώ προς την άλλη πλευρά του. — **σκαντζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. scangiar «φεύγω, απομακρύνομαι» < λατ. campsāre, από τον αρχ. αόρ. *κάμψαι* τού ρ. *κάμπτω*, οπότε πρόκειται για αντιδάν.].

σκαντζόχοιρος (ο) **1.** μικρό εντομοφάγο θηλαστικό των εύκρατων περιοχών τής Ευρώπης και τής Ασίας, σε χρώμα καφέ ή γκρίζο, με στρογγυλό σώμα, μυτερό ρύγχος, ατροφική ουρά και βελόνες στη ράχη αντί για τρίχωμα· έχει την ικανότητα να μαζεύεται και να σχηματίζει μια μικρή, αγκαθωτή σφαίρα, όταν αντιλαμβάνεται κίνδυνο **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου τα μαλλιά είναι σκληρά, άγρια και πεταχτά. — (υποκ.) **σκαντζοχοιράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κανθόχοιρος* (με τσιτακισμό *-νθ-* > *-τθ-* > *-τσ-* και ηχηροποίηση) < αρχ. *ἀκανθόχοιρος* (βλ.λ.)].

σκαπανέας (ο/η) {(θηλ.-έως) | -είς, -έων} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) πρόσωπο που εργάζεται με τη σκαπάνη, που σκάβει ΣΥΝ. σκαφέας, (λαϊκ.) σκαφτιάς **2.** (κατ' επέκτ.) ΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης τού Μηχανικού που ασχολείται με σκαπτικές εργασίες και τον ναρκοπόλεμο: *εστάλη μια διμοιρία σκαπανέων για τη διάνοιξη τής σιδηροδρομικής γραμμής* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που ανοίγει τον δρόμο στους άλλους, που πρώτος επινοεί ή δημιουργεί κάτι καινούργιο σε οποιονδήποτε τομέα τού επιστητού ή τής κοινωνικής δραστηριότητας: ~ *τού πνεύματος / τής επιστήμης / τής προόδου / τής συμφιλίωσης των λαών / τής κοινωνικής δικαιοσύνης* ΣΥΝ. πρωτοπόρος, πρωτεργάτης, (λαϊκ.) μπροστάρης. Επίσης (λόγ.) **σκαπανεύς** (ο/η) {σκαπανέως}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκαπανεύς*, αρχική σημ. «σκαφέας, σκαφτιάς», < *σκαπάνη* (βλ.λ.). Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. pioneer].

σκαπάνη (η) {σκαπανών} (λόγ.) **1.** κάθε γεωργικό και χωματουργικό εργαλείο που αποτελείται από επιμήκη σιδερένια κόψη με οπή στο ένα άκρο, μέσα στην οποία σφηνώνεται η ξύλινη λαβή (στειλιάρι), και χρησιμοποιείται για το σκάψιμο γης **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εργασιών που γίνονται με τη βοήθεια τού εργαλείου αυτού: *η αρχαιολογική ~ έφερε στο φως τα ερείπια τού προϊστορικού οικισμού*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *σκαπ-* (τού ρ. *σκάπτω*, βλ. κ. *σκάβω*) + παραγ. επίθημα *-άνη*, που απαντά και σε άλλες λ., οι οποίες δηλώνουν εργαλεία, πβ. *τρυπ-άνη, δόκ-αν-ον*].

σκαπουλάρω ρ. μετβ. {σκαπούλαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) γλυτώνω, ξεφεύγω· κυρ. στη ΦΡ. ***τη σκαπουλάρω*** (i) διαφεύγω (χωρίς να γίνω αντιληπτός), εξαφανίζομαι: *τη σκαπούλαρε ο κλέφτης!* ΣΥΝ. δραπετεύω, ξεφεύγω, ξεγλιστρώ, (οικ.) το σκάω (ii) (κατ' επέκτ., συχνότ.) διαφεύγω από κίνδυνο, απαλλάσσομαι από κακό: *θα είσαι πολύ τυχερός, αν τη σκαπουλάρεις || τη σκαπουλάρισε παρά τρίχα / μ' ένα πρόστιμο / μ' ένα σπασμένο πόδι || είναι πολύ άρρωστος, αλλά πιστεύω ότι θα τη σκαπουλάρει* (θα σωθεί) ΣΥΝ. γλυτώνω, σώζομαι. — **σκαπουλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scapolare «διαφεύγω, ξεφεύγω, αποφεύγω (εμπόδιο)» < μτγν. λατ. *excapulare «λύνομαι από σχοινιά, απελευθερώνομαι» < ex- + capulus «θηλιά»].

σκαπτικός, -ή, -ό κ. **σκαφτικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με το σκάψιμο ή που είναι κατάλληλος για σκάψιμο: ~ *εργαλείο / μηχανή* **2.** (ειδικότ.) ***σκαπτικά*** κ. ***σκαφτικά*** (τα) η αμοιβή τού σκαφτιά, τα έξοδα για το σκάψιμο **3.** (ειδικότ.) ΖΩΟΛ. ***σκαπτικό*** (το) καθένα από τα έντομα, το θηλυκό των οποίων σκάβει στοές στο χώμα, για να εναποθέσει σε αυτές τα αβγά του.

σκαπτός, -ή, -ό → σκαφτός

σκάπτω ρ. → σκάβω

σκάρα (η) → σχάρα

σκαραβαίος (ο) **1.** κολεόπτερο έντομο με στιλπνό σκούρο χρώμα, σώμα σχεδόν στρογγυλό, με κεραίες, το οποίο τρέφεται με κοπριά **2.** (συνεκδ.) πήλινο αντικείμενο που φέρει παράσταση ή πολύτιμος λίθος λαξευμένος στο σχήμα τού εντόμου αυτού, το οποίο στην αρχαία Αίγυπτο εθεωρείτο ιερό και σύμβολο τής ανάστασης των νεκρών ● **3.** (καθημ.) παλιό μοντέλο αυτοκινήτου τής εταιρείας Volkswagen με χαρακτηριστικό σχήμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. scarabeus < **σκαράβειος* (με προθεμ. σ-, πβ. *κόνις – σκόνη*) < αρχ. *κάραβος* (βλ. λ. *καραβίδα*)].

σκαρδαμύσσω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) ανοιγοκλείνω τα μάτια, ανοιγοκλείνω συχνά τα βλέφαρα (πβ. κ. λ. *ασκαρδαμυκτί*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ασκαρδαμυκτί*].

σκαρί (το) {σκαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. η εσχάρα ναυπηγείου, δηλ. ο σκελετός πάνω στον οποίο στηρίζεται το πλοίο που ναυπηγείται ή επισκευάζεται: *το καράβι είναι στα ~* (τώρα ναυπηγείται) || *καράβι από σκαριού* (που μόλις ναυπηγήθηκε)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***στα σκαριά*** κατά τη φάση (το στάδιο) τής σχεδίασης, τής προετοιμασίας: *έχω πολλές δουλειές ~ || η εταιρεία μας έχει πολλές εκδόσεις ~* (β) ***βάζω (κάποιον) στα σκαριά*** παρακινώ (κάποιον) να κάνει κάτι ΣΥΝ. παρορμώ, παροτρύνω **2.** (συνεκδ.) ο σκελετός ναυπηγούμενου πλοίου και κατ' επέκτ. το ίδιο το πλοίο: *αγαπώ να κοιτάζω τα μεγάλα καλοτάξιδα ~ να βγαίνουν από το λιμάνι || «η Νοτιά [...] δεν ήτο ικανή να του αρπάση το ~ του»* (Α. Παπαδιαμάντης) **3.** (κατ' επέκτ.) ο σκελετός οποιασδήποτε κατασκευής: *το ~ τού σπιτιού / τού κτηρίου* **4.** (μτφ. για πρόσ.) η σωματική διάπλαση, η κατασκευή και η κατάσταση τού σώματος: *ο Μάνος είναι γερό ~ || καλό / σιδερένιο / ατσάλινο / γεροδεμένο / αδύναμο / γέρικο ~* **5.** (μτφ. για πρόσ.) ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψεως, ενέργειας και συμπεριφοράς κάθε ατόμου, η ιδιοσυγκρασία: *το 'χει το ~ του και θυμώνει εύκολα || είναι ζηλιάρης, γιατί έτσι είναι το ~ του* ΣΥΝ. χαρακτήρας, κράση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκαρίον* (με αποβολή τού αρκτικού άτονου *ἐ-* και τροπή τού *-χ-* στο αντίστοιχο κλειστό *-κ-*) < αρχ. *ἐσχάριον* / μτγν. *ἐσχαρεῖον*, υποκ. τού *ἐσχάρα* (βλ.λ.)].

σκαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκάρισα} (διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ.) βγάζω (το κοπάδι) στη βοσκή ♦ (αμετβ.) **2.** (για βοσκήματα) βγαίνω στη βοσκή **3.** (μτφ.) σκορπίζομαι εδώ κι εκεί ΣΥΝ. διασκορπίζομαι. — **σκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκαίρω* «χορεύω, χοροπηδώ» (βλ. λ. *σκιρτῶ*)].

σκαρίφημα (το) {σκαριφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ελαφρό σχεδίασμα, πρόχειρο ιχνογράφημα ΣΥΝ. σκίτσο, σχέδιο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκαριφῶμαι (-άο-)* (όπως προκύπτει από το αρχ. σύνθ. *δια-σκαριφῶμαι*) «χαράσσω ελαφρά, ιχνογραφώ πρόχειρα» < θ. *σκαριφ-* < *skri-bh-, μηδενισμ. βαθμ. (με υστερογενές *-α-* στην Ελληνική ως φωνήεν στήριξεως) τού Ι.Ε. *(s)keri-bh- (< ρίζα *(s)keri «κόβω, χωρίζω», βλ. λ. *κρί-νω, κείρ-ω*), που συνδ. με το λατ. scribere «χαράσσω, γράφω», αρχ. γερμ. scrîban «γράφω» (< λατ. scribere), γερμ. schreiben κ.ά.].

σκαριφησμός (ο) [αρχ.] (ο) **1.** ελαφρά και πρόχειρη ιχνογράφηση ΣΥΝ. σχεδίασμα, σκιτσάρισμα **2.** (γενικότ.) το χάραγμα ή το ξύσιμο επιφάνειας: ~ *τού τοίχου* ΣΥΝ. χάραγμα, ξύσιμο **3.** ΙΑΤΡ. η πρόκληση στο δέρμα επιφανειακών και επιπόλαιων αμυχών ή νυγμών, που δεν συνοδεύονται συνήθ. από αιμορραγία, με στόχο την εκτέλεση δερματικών δοκιμασιών ή ορισμένων εμβολιασμών, καθώς επίσης και για κοφτές βεντούζες **4.** ΕΘΝΟΛ. το επιφανειακό χάραγμα τού δέρματος, κυρ. στο πρόσωπο, που έχει τελετουργικό χαρακτήρα και χρησιμοποιείται από ορισμένους λαούς ως ένδειξη τής ηλικίας τού ατόμου, τής θέσης και τής λειτουργίας του μέσα στην κοινότητα κ.λπ.

σκαριφώ κ. **σκαριφίζω** ρ. μετβ. {σκαριφάς... | σκαρίφ-ησα κ. -ισα} **1.** χαράζω (κάτι) πρόχειρα, ξύνω (μια επιφάνεια) **2.** σχεδιάζω γρήγορα, κάνω πρόχειρο ιχνογράφημα ΣΥΝ. σκιτσάρω, ιχνογραφώ, σκιαγραφώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκαριφῶ (-άω)*, όπως προκύπτει από το σύνθ. *κατασκαριφῶ (-άω)*, βλ. λ. *σκαρίφημα*].

σκαρλατίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ΙΑΤΡ. η λοιμώδης νόσος οστρακιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βεν. scarlatina < μεσν. λατ. scarlata «είδος υφάσματος» < περσ. saqirlāt < αραβ. siqillāt < μεσν. *σιγιλλᾶτος* < λατ. sigillātus «ύφασμα διακοσμημένο με σχέδια» < sigillum «εκτύπωμα, σφραγίδα» (< signum «σημείο, σημάδι»)].

Σκαρλάτος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Σκαρλᾶτος* < επίθ. *σκαρλᾶτος* (βλ.λ.)].

σκαρλάτος, -η, -ο (λαϊκ.) πολύ κόκκινος, αυτός που έχει το χρώμα τής πορφύρας: ~ *μαντήλι / ύφασμα* ΣΥΝ. βαθυκόκκινος, πορφυρός.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκαρλᾶτος* < βεν. scarlato < μεσν. λατ. scarlata, scarlatum «είδος υφάσματος» (βλ. λ. *σκαρλατίνα*)].

σκαρμός[1] (ο) → σκαλμός

σκαρμός[2] (ο) (λαϊκ.) ψάρι με επίμηκες σώμα, το οποίο φθάνει τα τριάντα πέντε εκατοστόμετρα, κεφάλι σαν τού φιδιού, μάτια πολύ κοντά το ένα στο άλλο και μεγάλο στοματικό άνοιγμα με αιχμηρά δόντια· ζει σε αμμώδεις βυθούς και τρέφεται με ασπόνδυλα.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σκαρμούτσο (το) (διαλεκτ.) στήλη από μεταλλικά κέρματα, που έχουν περιτυλιχτεί σε χαρτί ΣΥΝ. μασούρι.
[ΕΤΥΜ. < παλ. ιταλ. schermuzzio «αψιμαχία» (σύγχρ. ιταλ. scaramuccia) < μεσν. λατ. *skirmūtium (< φραγκον. skirmjan)].

σκάρος[1] (ο) (διαλεκτ.) **1.** η έξοδος κοπαδιού για βοσκή: *«... και σαν νυχτώσουν τα βουνά και πάει αυτός στον ~»* (Κ. Κρυστάλλης) ΣΥΝ. σκάρισμα **2.** (συνεκδ.) η ίδια η βοσκή, καθώς και η κατάλληλη για βο-

σκή ώρα: «... *νά 'χω με τα βοσκόπουλα σε κάθε ~ γλέντι»* (Κ. Κρυστάλλης) (πβ. κ. λ. *σκαρίζω*) ΣΥΝ. σκάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *σκαρίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σκάρος² (ο) (λαϊκ.) ψάρι που μοιάζει με πέτρα, ζει σε βραχώδεις και αμμώδεις βυθούς, με χαρακτηριστικά μικρό, σφιχτά κλεισμένο στόμα σαν ράμφος πτηνού, παχουλό γκρίζο-καφετί σώμα, μεγάλα, σκληρά, στρογγυλωπά λέπια και εύγευστη σάρκα· αλλιώς *παπαγάλος τής θάλασσας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκαίρω* «χοροπηδώ – σπαρταρώ» (βλ. λ. *σκιρτώ*)].

σκαρπέλο (το) (λαϊκ.) εργαλείο από ατσάλι, που χρησιμοποιείται για χάραξη, κόψιμο ή ξύσιμο αντικειμένων, ιδίως ξύλινων ΣΥΝ. κοπίδι, κοπτήρας, σμίλη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scarpello / scalpello < λατ. scalpellum, υποκ. τού scalprum «σμίλη» (< ρ. scalpere «σκαλίζω, εγχαράσσω»)].

σκαρπίνι (το) {σκαρπιν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) χαμηλό, συνήθ. ανδρικό, υπόδημα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scarpino (πληθ. scarpini), υποκ. τού scarpa «παπούτσι, υπόδημα» < αρχ. γερμ. skarpa].

σκάρτα επίρρ. (λαϊκ.) με άσχημο τρόπο, άπρεπα: *μου φέρθηκε πολύ ~* ΣΥΝ. ανάρμοστα ΑΝΤ. σωστά.

σκαρταδούρα (η) (λαϊκ.) κάθε άχρηστο πράγμα και το σύνολο των άχρηστων πραγμάτων: *μάζεψε τη ~ και πέταξέ την!* Επίσης **σκαρτάδα**.
[ΕΤΥΜ. < *σκαρτάδα* (< βεν. scartada, βλ. λ. *σκάρτος*) + παραγ. επίθημα *-ουρα* (πιθ. με την επίδρ. τής λ. *σαβούρα*)].

σκαρτάρω ρ. μετβ. {σκάρταρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ξεσκαρτάρω (βλ.λ.). — **σκαρτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scartare < scarto (βλ. λ. *σκάρτος*)].

σκαρτεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σκάρτε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι σκάρτος, χάνω την ποιότητα, την αξία μου: *έμπλεξε με κακές παρέες και σκάρτεψε το παιδί* ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σκάρτο: *τώρα τελευταία τα σκάρτεψαν τα προϊόντα τους* ΣΥΝ. χαλώ.

σκάρτος, -η, -ο (λαϊκ.-κακόσ.) **1.** αυτός που δεν έχει αξία, που δεν χρησιμεύει σε τίποτε ή αποδεικνύεται ακατάλληλος για τον σκοπό, για τον οποίο προορίζεται: *το μαγαζί του πουλούσε ~ πράγματα* || *~ δουλειά / (τυπογραφικά) φύλλα* ΣΥΝ. άχρηστος, ευτελής ΑΝΤ. χρήσιμος **2.** (ειδικότ.) αυτός που παρουσιάζει βλάβη ή ελάττωμα, που δεν είναι όπως πρέπει: *η μηχανή που αγόρασα βγήκε ~* || *πήραμε τόσα μήλα και τα μισά βγήκαν ~* || *ξεχωρίζω τα καλά από τα ~* ΣΥΝ. ελαττωματικός, χαλασμένος ΑΝΤ. γερός **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει κακό χαρακτήρα και συμπεριφέρεται αντίθετα προς τους κανόνες τής ηθικής και τής ευπρέπειας: *τα υπόλοιπα παιδιά του είναι καλά, μόνο το τελευταίο βγήκε σκάρτο* || *εσένα σου αρέσει να τους βγάζεις όλους σκάρτους* || *αποδείχθηκε πολύ ~ άνθρωπος* ΑΝΤ. σωστός **4.** (ειδικότ.) **σκάρτο** (το) (α) (στη χαρτοπαιξία) το χαρτί τής τράπουλας που είναι περιττό για το παιχνίδι που κάθε φορά παίζεται και γι' αυτό αφαιρείται ή αντικαθίσταται με άλλο (β) (γενικότ.) καθετί άχρηστο, που δεν έχει αξία • **5.** (λαϊκ. για προσδιορισμό ποσότητας ή μεγέθους) ισοδυναμεί με το «ούτε» για κάτι που δεν είναι πλήρες ή ολοκληρωμένο: *-Πόσο μακριά είναι το χωριό; –Δυο χιλιόμετρα σκάρτα· μπορείς να πας και με τα πόδια* || *σκάρτες δυο ώρες κράτησε η χθεσινή νεροποντή.* — **σκάρτα** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. scarto (όρος τής χαρτοπαιξίας) < carta «κάρτα»].

σκαρφαλώνω ρ. αμετβ. {σκαρφάλω-σα, -μένος} **1.** (για πρόσ. κ. ζώα) ανεβαίνω σε ψηλό ή/και δυσπρόσιτο μέρος, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα τα χέρια και τα πόδια μου: *ο πιτσιρίκος σκαρφάλωσε σαν γάτος στο δέντρο και έπιασε τη μπάλα* || *οι κλέφτες σκαρφάλωσαν στη μάντρα και πήδηξαν στον κήπο* || (μτφ.) *ο δρόμος σκαρφάλωνε απότομα στην πλαγιά* ΣΥΝ. αναρριχώμαι **2.** (μτφ.) κατευθύνομαι προς τα πάνω, ανέρχομαι: *στα ύψη σκαρφάλωσαν οι τιμές των τροφίμων!* ΣΥΝ. ανεβαίνω ΑΝΤ. κατεβαίνω. — **σκαρφάλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *σκαλώνω* και *καρφώνω*].

σκαρφαλωτός, -ή, -ό αυτός που έχει αναρριχηθεί σε ψηλό ή/και δυσπρόσιτο μέρος: *το βρήκαμε το παλιόπαιδο ~ πάνω στη μουριά!* ΣΥΝ. σκαρφαλωμένος. — **σκαρφαλωτά** επίρρ.

σκαρφίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {σκαρφίστηκα} βάζω (κάτι) στο μυαλό μου, συλλαμβάνω σχέδιο, μου έρχεται ιδέα, σκέψη κ.λπ.: *σκαρφίστηκε μια δικαιολογία κι έφυγε γρήγορα* || *σκαρφίστηκε ένα καινούργιο κόλπο* || *ο άνθρωπος πολλά σκαρφίζεται, για να κερδίσει χρήματα* ΣΥΝ. σοφίζομαι, μηχανεύομαι, επινοώ, εφευρίσκω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < **σκαριφίζομαι* < μτγν. *σκαριφῶμαι (-άο-)*, με σίγηση τού *-ι-* και ρηματικό επίθημα *-ίζομαι*. Βλ. κ. *σκαρίφημα*].

σκαρώνω ρ. μετβ. {σκάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. βάζω (πλοίο) στα σκαριά, αρχίζω τη ναυπήγηση σκάφους στρώνοντας την καρίνα του πάνω στη σχάρα τού ναυπηγείου **2.** (καθημ.-εκφραστ.) δημιουργώ (κάτι), ασχολούμαι με την εκτέλεση έργου: *τον πέτυχα να σκαρώνει ένα άρθρο για το περιοδικό* || *οι ορειβάτες σκάρωσαν ένα καταφύγιο για τη νύχτα* || *~ ένα τραγούδι στο πιάνο* || *μα τι δουλειές είναι αυτές που πας και σκαρώνεις;* **3.** (μτφ.) συλλαμβάνω (ιδέα, σχέδιο κ.λπ.), επινοώ (κάτι) και αρχίζω να το εκτελώ: *κάποια ζαβολιά σκαρώνουν πάλι τα παιδιά* || *τι προσπαθείς να σκαρώσεις εναντίον μου;* || *~ ιστορία / δικαιολογία / σχέδιο / παραμύθι* (δηλ. ψέμα) / *κατηγορία / κόλπο / φάρσα* ΣΥΝ. σκαρφίζομαι, σχεδιάζω, (μτφ.) μαγειρεύω. — **σκάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκαρί* + παραγ. επίθημα *-ώνω*].

σκάση (η) (λαϊκ.) η μεγάλη στενοχώρια.
[ΕΤΥΜ. < *σκάζω*, βλ.λ.].

σκασιαρχείο (το) (λαϊκ.) η εκούσια απουσία από μάθημα, εργασία ή άλλη ενασχόληση χωρίς λόγο: *οι σημερινοί μαθητές έχουν αναγάγει το ~ σε επιστήμη!* ΣΥΝ. (οικ.) κοπάνα· ΦΡ. (ειδικότ.) ***κάνω σκασιαρχείο*** απουσιάζω χωρίς λόγο ή φεύγω κρυφά και αδικαιολόγητα από κάπου, ενώ πρέπει να παρευρίσκομαι: *την πρώτη εργάσιμη ημέρα μετά τις διακοπές τού Πάσχα πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι κάνουν σκασιαρχείο* ΣΥΝ. κάνω κοπάνα.
[ΕΤΥΜ. < *σκασ(ι)-* (< *σκάζω*, πβ. αόρ. *έσκασα*) + *-αρχείο* < *-άρχης* (< *ἄρχω*)].

σκασίλα (η) (οικ.) πολύ μεγάλη στενοχώρια, έντονη θλίψη και δυσαρέσκεια: *μη μου μιλάς σήμερα, γιατί έχω μεγάλες ~!* ΣΥΝ. σκοτούρα ΑΝΤ. ανακούφιση· ΦΡ. (κυρ. ειρων.) ***σκασίλα μου! / είχα μια σκασίλα!*** μου είναι εντελώς αδιάφορο, δεν με νοιάζει καθόλου, δεν δίνω δεκάρα: *~, κι αν φύγεις κι αν δεν φύγεις!* || *–Δεν θα σου ξαναμιλήσω! –~!* || (εμφατ.-οικ.) *σκασίλα μου μεγάλη και δέκα παπαγάλοι!* (και ως απάντηση: *σκασίλα μου μικρή και δέκα ποντικοί!*) ΣΥΝ. σκοτούρα μου, σκορδοκαήλα μου.
[ΕΤΥΜ. < *σκάση* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.)].

σκασιματιά (η) (λαϊκ.) άνοιγμα κατά μήκος τής επιφάνειας στερεού σώματος: *~ τού τοίχου / τού ταβανιού* ΣΥΝ. σκάσιμο, ραγισματιά, χαραγματιά.
[ΕΤΥΜ. < *σκάσιμο, -ατος* + κατάλ. *-ιά*].

σκάσιμο (το) → σκάζω

σκασμός (ο) (οικ.) **1.** η κατάσταση τού κορεσμού που προκαλεί ασφυξία, διακοπή τής αναπνοής· κυρ. στη ΦΡ. ***τρώω τού σκασμού*** τρώω υπερβολικά, μεγάλες ποσότητες, μέχρι να σκάσω, να πάθω ασφυξία • **2.** (ως επιφών.-αγενώς) ***σκασμός!*** σταμάτα να μιλάς: *~! Όταν μιλάω εγώ, εσύ δεν θα μιλάς!* ΣΥΝ. σιωπή, τσιμουδιά, μόκο, βούλλωσέ το / κλείσ' το· ΦΡ. ***βγάζω τον σκασμό*** σωπαίνω, «το βουλλώνω»: *εσύ στο βάθος βγάλε τον σκασμό!*
[ΕΤΥΜ. < *σκάζω*].

σκαστός, -ή, -ό **1.** αυτός που παράγει ήχο, ο οποίος γίνεται αντιληπτός με κρότο: *~ φιλί / σβερκιά* ΣΥΝ. ηχηρός • **2.** (για πρόσ.) αυτός που φεύγει κρυφά ή απουσιάζει αδικαιολόγητα, παραβιάζοντας τις αρχές και τους κανόνες τού χώρου όπου βρίσκεται: *είναι ~ από το μάθημα / από το στρατόπεδο / από τη δουλειά* || *τον έπιασαν σκαστό* (δηλ. τη στιγμή που ετοιμαζόταν να φύγει, κατά την εκτέλεση τής πράξης του) • **3.** (για χρήματα) που καταβάλλονται εξ ολοκλήρου, τοις μετρητοίς και ενώπιον αυτού που θα τα πάρει: *έπεσε ένα δεκαχίλιαρο ~.* — **σκαστά** επίρρ.

σκατάς (ο) {σκατάδες} (!) παλιάνθρωπος, απόβρασμα, λέρα.

σκατένιος, -ια, -ιο (!) αυτός για τον οποίο ταιριάζει μόνο η περιφρόνηση και η απέχθειά μας: *~ δουλειά / χαρακτήρας / ζωή* ΣΥΝ. ελεεινός, απεχθής.

σκατής, -ιά, -ί {σκατ-ιού | -ιών} (!) αυτός που έχει το χρώμα των κοπράνων, καφετής.

σκατίλα (η) {χωρ. πληθ.} (!) δυσοσμία από σκατά.
[ΕΤΥΜ. < *σκατό* + παραγ. επίθημα *-ίλα*].

σκατό (το) (!) **1.** (στον πληθ.) οι στερεές ή παχύρρευστες ουσίες που αποβάλλονται από τον πρωκτό ΣΥΝ. κόπρανο, κουράδες, (ευφημ.) κακά· ΦΡ. (α) ***τα κάνω σκατά*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος με τις ενέργειες ή τις προσπάθειές του φέρνει το ακριβώς αντίθετο από το επιθυμητό αποτέλεσμα: *Τι ήθελες και ανακατεύτηκες; Τώρα, τα έκανες σκατά!* (β) ***σκατά κι άποσκατα*** για πράγματα ή καταστάσεις που πάνε από το κακό στο χειρότερο: *~! Να δούμε τι άλλο θα πάθουμε!* (γ) ***σκατά στα μούτρα σου!*** προς κάποιον που έκανε κάτι ανεπίτρεπτο, ηθικά καταδικαστέο: *~, παλιάνθρωπε!* **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους ακαθαρσία που βρομάει: *πήξαμε στο ~ σ' αυτή τη γειτονιά* **3.** ως μειωτ. χαρακτηρισμός για κάτι που έχει χαμηλή ποιότητα ή προκαλεί δυσαρέσκεια ή θεωρείται ανάξιο λόγου: *πάει και ξοδεύει τα λεφτά της σ' αυτά τα ~* **4.** (ως επιφών.) ***σκατά!*** για την έκφραση έντονης δυσαρέσκειας, απόλυτης διαφωνίας, ως οργισμένη αντίδραση ή αγανάκτηση: *~! Αυτό μας έλειπε τώρα!* **5.** (μτφ.-μειωτ.) μικρό παιδί που συνήθ. συμπεριφέρεται με θράσος ή ασυνήθιστη αυτοπεποίθηση: *ένα τόσο δα ~ και βγάζει και γλώσσα!* **6.** για οποιοδήποτε μικρό αντικείμενο: *ένα τόσο δα ~ να κοστίζει τόσα χρήματα.* — (υποκ.) (!) **σκατούλα** (βλ.λ.) κ. **σκατουλίτσα** (η), **σκατούλι** κ. **σκατουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκατόν*, από τον πληθ. *σκατά* τού αρχ. *σκῶρ, σκατός* «περίττωμα» < *skōr, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sker- «αποπατώ», πβ. χεττ. šakkar «περίττωμα», λατ. mu-scerda «περίττωμα ποντικού», αρχ. σκανδ. skarn «κοπριά» κ.ά.].

σκατο- κ. **σκατό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** σχετίζεται με τα κόπρανα: *σκατο-φαγία, σκατο-λογία, σκατολόγος* **2.** (!-μειωτ., υβριστ.) προκαλεί αηδία, απέχθεια ή αγανάκτηση, λ.χ. για την κακή ποιότητα: *σκατό-πραμα, σκατό-γερος, σκατό-παιδο, σκατο-δουλειά* ΣΥΝ. κωλο-, παλιο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *σκῶρ, σκατός* (βλ. λ. *σκατό*)].

σκατόγερος (ο), **σκατόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-υβριστ.) γέρος / γριά με κακό χαρακτήρα και συμπεριφορά.

σκατοδουλειά (η) (οικ.-μειωτ.) **1.** η δουλειά που απαιτεί μεγάλο κόπο και προσπάθεια, χωρίς να αποφέρει τα αντίστοιχα οικονομικά οφέλη, δουλειά με την οποία δεν αξίζει να ασχολείται κανείς **2.** δραστηριότητα που προκαλεί υποψίες ως προς τον νόμιμο ή ηθικό χαρακτήρα της: *είχε δεν είχε, τη σκάρωσε τη ~ του* ΣΥΝ. βρομοδουλειά, κατεργαριά.

σκατολογία (η) {σκατολογιών} η συχνή χρήση στον λόγο (προφορικό ή γραπτό) τής λέξης «σκατά» και των συνωνύμων της για λόγους χιούμορ ή για την απεικόνιση βρομερών πραγμάτων και καταστάσεων ΣΥΝ. βωμολοχία, χυδαιολογία. — **σκατολόγος** (ο/η), **σκατολογικός, -ή, -ό**, **σκατολογώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scatology].

σκατόμυγα (η) {σκατομυγών} (λαϊκ.) **1.** μύγα μεγάλου μεγέθους, που τρέφεται με κόπρανα και μεταδίδει μολυσματικές ασθένειες **2.** (μτφ.) άνθρωπος αμφιβόλου ήθους, ποταπός και ελεεινός.

σκατόπαιδο (το) (υβριστ.) κακομαθημένο παιδί που ενοχλεί με τον δύστροπο χαρακτήρα του ΣΥΝ. *παλιόπαιδο*, κωλόπαιδο.

σκατόπραμα (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ.) κακής ποιότητας αντικείμενο.

σκατούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) **1.** μικρό σκατό • **2.** (μτφ.-μειωτ.) γυναίκα με κακό χαρακτήρα, που κουτσομπολεύει και ανακατεύεται σε υποθέσεις που δεν την αφορούν **3.** (μτφ.-χαϊδευτ.) μικρό ζωηρό κορίτσι.

σκατουλής, -ιά, -ί (λαϊκ.-οικ.) **1.** αυτός που έχει το καφετί χρώμα των κοπράνων **2.** ***σκατουλί*** (το) {άκλ.} η καφετιά απόχρωση των κοπράνων.
[ΕΤΥΜ. < *σκατούλα*].

σκατούλικο (το) (ως χαρακτηρισμός) για μικρό άτακτο παιδί: *κοίτα τι πήγε κι έκανε το ~!* Επίσης **σκατούλι**.

σκατοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία κάποιος τρώει περιττώματα ΣΥΝ. κοπροφαγία. — **σκατοφάγος, -ος, -ο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scatophagy].

σκατόφατσα (η) {σκατοφατσών} (οικ.) **1.** αυτός που έχει πολύ άσχημο και απωθητικό πρόσωπο • **2.** άνθρωπος με πρόσωπο μοχθηρό ή που προκαλεί υποψίες για επιλήψιμες πράξεις ΣΥΝ. παλιόφατσα, βρομόφατσα, κωλόφατσα.

σκατόψυχος (ο) (υβριστ.) κακός και σκληρός άνθρωπος.

σκατώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {σκάτωσα} (οικ.) **1.** βρομίζω (κάτι) με σκατά, γεμίζω (τον τόπο) σκατά **2.** (μτφ.) καταλήγω σε αποτυχία· κυρ. στη ΦΡ. ***τα σκατώνω***: *τα σκάτωσε στις εξετάσεις / στη δουλειά του / στην οικογενειακή του ζωή* ΣΥΝ. τα θαλασσώνω. — **σκάτωμα** (το).

σκάφανδρο (το) [1886] {σκαφάνδρ-ου | -ων} το σύνολο των αδιάβροχων εξαρτημάτων τής στολής ενός δύτη· (ειδικότ.) η βαριά συσκευή καταδύσεων που σφραγίζει ερμητικά και συνδέεται με την επιφάνεια μέσω σωλήνα, διά τού οποίου χορηγείται με πίεση ο απαιτούμενος για την αναπνοή τού δύτη αέρας: *αυτόνομο / διαστημικό ~* (που φοριέται από τους αστροναύτες κατά την εκτέλεση τής αποστολής τους).
[ΕΤΥΜ. < *σκάφη*, στην επίσης αρχ. σημ. «ελαφρύ σκάφος», + *-ανδρο* < *άνδρας*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. scaphandre].

σκαφάτος (ο) (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης σκάφους αναψυχής.

σκαφέας (ο) {σκαφ-είς, -έων} εργάτης ασχολούμενος κατ' αποκλειστικότητα με το σκάψιμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκαφτιάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκαφεύς* < θ. *σκαφ-* τού ρ. *σκάπτω* (βλ.λ.)].

σκαφή (η) το σκάψιμο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *σκαφ-* τού αρχ. *σκάπτω* (βλ.λ.)].

σκάφη (η) {σκαφών} **1.** κοίλο και μακρόστενο σκεύος από ξύλο ή μέταλλο, που χρησιμοποιείται σε οικιακές εργασίες, όπως το πλύσιμο των ρούχων, το ζύμωμα τού ψωμιού ή για την τοποθέτηση νερού και τροφής για τα ζώα· ΦΡ. ***λέω τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη*** λέω τα πράγματα με το όνομά τους, με ξεκάθαρο και ειλικρινή τρόπο, χωρίς προσποιήσεις και υπεκφυγές: *δεν έχει μάθει να μασάει τα λόγια του, αυτός λέει ~ !* **2.** (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) μικρή και ελαφριά βάρκα χωρίς καρίνα ή κάθε πλοίο μικρού μεγέθους και αμφίβολης ευστάθειας: *πού θα ταξιδέψουμε μ' αυτή τη ~;* **3.** το κοίλο μέρος (ηχείο) έγχορδου μουσικού οργάνου: *«η ~, το μπράτσο και η κεφαλή τής λύρας γίνονται από μονοκόμματο ξύλο μουριάς»* (εφημ.) ΣΥΝ. σκάφος. — (υποκ.) **σκαφίτσα** κ. **σκαφούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σκαφ-* τού ρ. *σκάπτω* (βλ.λ.)].

σκαφίδα (η) η σκάφη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκαφίς, -ίδος* < *σκάφη* (βλ.λ.)].

σκαφίδι (το) {σκαφιδ-ιού | -ιών} **1.** μικρού μεγέθους σκάφη • **2.** μικρού μεγέθους ελαφρύ πλεούμενο ΣΥΝ. πλοιάριο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκαφίδιον*, υποκ. τού αρχ. *σκαφίς, -ίδος*].

σκαφιδιάζω ρ. μετβ. {σκαφίδιασ-α, -μένος} δίνω σε (κάτι) το κοίλο σχήμα τής σκάφης. — **σκαφιδώνω** ρ. [1894], **σκαφίδιασμα** κ. **σκαφίδωμα** (το).

σκαφιδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σκαφιδοειδ-ούς | -είς, -ή} αυτός που μοιάζει με σκάφη ως προς το σχήμα του ΣΥΝ. σκαφιδωτός, κοίλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σκαφιδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει το κοίλο σχήμα σκάφης ΣΥΝ. σκαφιδοειδής.

σκάφος (το) {σκάφ-ους | -η, -ών} **1.** το κύριο σώμα τού πλοίου, το εξωτερικό του περίβλημα ΣΥΝ. (λαϊκ.) κουφάρι **2.** (συνεκδ.) ολόκληρο το πλοίο: *το λιμάνι ήταν γεμάτο σκάφη παντός είδους* ‖ *~ αναψυχής* ‖ *πολεμικό / εμπορικό ~* **3.** το αεροπλάνο, το αεροσκάφος **4.** (μτφ.) κάθε συγκροτημένος χώρος που έχει ιεραρχία και συγκεκριμένο προορισμό (ώστε να μπορεί να παρομοιαστεί με πλοίο): *το ~ τής Εκκλησίας κλυδωνίζεται από θεολογικές έριδες* ‖ *το ~ τής πολιτείας βρίσκεται στα πρόθυρα χρεωκοπίας* • **5.** ΜΟΥΣ. το ξύλινο κοίλο μέρος έγχορδου μουσικού οργάνου (λ.χ. λαούτου, μαντολίνου, μπουζουκιού κ.ά.), κατ' αντιδιαστολή προς το μπράτσο (όπου τοποθετούνται τα τάστα). — (υποκ.) **σκαφάκι** (το) (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σκαφ-* τού ρ. *σκάπτω* (βλ.λ.)].

σκαφτιάς (ο) {σκαφτιάδες} (λαϊκ.) ο σκαφέας.
[ΕΤΥΜ. < *σκαφέας* (με συνίζηση και επίδρ. τού τ. *σκάφτω*), πβ. κ. *γραφ-ιάς*].

σκαφτικός, -ή, -ό → σκαπτικός

σκαφτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **σκαπτός** [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σκαφτεί ή μπορεί να σκαφτεί ΣΥΝ. σκαμμένος **2.** (έγχορδο μουσικό όργανο) που το σκάφος του έχει γίνει από ένα μόνο κομμάτι ξύλου σκαμμένο σε ένα του σημείο και όχι από λεπτές λωρίδες ξύλου τοποθετημένες επάνω σε καλούπι: *~ μπουζούκι / μπαγλαμάς*. — **σκαφτά** επίρρ.

σκάφτω ρ. → σκάβω

σκάψιμο (το) {σκαψίμ-ατος | -ατα, -άτων} το σκάλισμα επιφάνειας τού εδάφους με ειδικό εργαλείο (λ.χ. σκαπάνη, κασμά) για το άνοιγμα λάκκου ή για γεωργικούς λόγους: *το ~ τού κήπου*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σκαψ-* (από τον αόρ. *έ-σκαψ-α* τού ρ. *σκάβω*) + παραγ. επίθημα *-ιμο* (πβ. κ. *γράψ-ιμο, κάψ-ιμο*)].

σκάω ρ. → σκάζω

σκεβρός, -ή, -ό → σκευρός

σκεβρώνω ρ. → σκευρώνω

σκεδάζω ρ. μετβ. {σκέδασα} (σπάν.) διασκορπίζω. — **σκεδασμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκεδάω* < αρχ. *σκεδάννυμι* «σκορπίζω» (βλ. λ. *διασκεδάζω*)].

σκέδαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΦΥΣ. φαινόμενο κατά το οποίο μια φωτεινή ακτίνα ή ένα σωματίδιο μεταβάλλουν τη διεύθυνση τής κίνησής τους, όταν πέφτουν σε κάποιο υλικό σώμα και διέρχονται από αυτό: *ελαστική / ανελαστική / υπερελαστική / πολλαπλή ~* ‖ *εμβαδόν σκέδασης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκέδασις* < *σκεδάννυμι* (βλ. κ. *διασκεδάζω*)].

σκέιτμπορντ κ. **σκέιτ-μπορντ** (το) {άκλ.} μικρή σανίδα πάνω σε τέσσερα ροδάκια (πατίνι), όπου πατά και ισορροπεί κανείς καθώς μετακινείται ή κάνει ακροβατικές κινήσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. skate-board (κατά το surf-board) < skate «κάνω πατινάζ» + board «σανίδα»].

σκελαλγία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νευραλγία τής κνήμης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scelalgia].

σκελέα (η) {σκελεών} ανδρικό εσώρουχο με μακριά μπατζάκια (μακριά εσωτερική περισκελίδα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. πληθ. *σκελέαι* < *σκέλος*].

σκέλεθρο (το) [1851] {σκελέθρ-ου | -ων} **1.** ο σκελετός πεθαμένου **2.** (μτφ.) άνθρωπος υπερβολικά αδύνατος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. sceletro < λατ. sceletus < αρχ. *σκελετός*, με επίδρ. τού ομόρρ. μτγν. επιθ. *σκελεφρός* «ξερός, ισχνός» (κατά τα ουδ. με παραγ. επίθημα *-θρο*, πβ. *βάρα-θρον*), άλλου τ. τού αρχ. *σκελιφρός* < ρ. *σκέλλομαι* «ξηραίνω - γίνομαι ισχνός», για το οποίο βλ. λ. *σκελετός*].

σκελεθρωμένος, -η, -ο υπερβολικά αδύνατος, σκελετωμένος.

σκελετά (τα) → σκελετός

σκελετικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σκελετό: *~ δομή / σύστημα*.

σκελετίνη (η) {σκελετινών} αζωτούχος ύλη από την οποία αποτελείται ο σκελετός ασπόνδυλων ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. skeletin].

σκελετολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής ανατομίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των οστών και των συνδέσμων τους ΣΥΝ. οστεολογία. — **σκελετολογικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. skeletology].

σκελετός (ο) {κ. λαϊκ. πληθ. σκελετά (τα) (σημ. 4)} **1.** το σύνολο των οστών που αποτελούν την εσωτερική στερεή δομή τού σώματος των ανθρώπων και των σπονδυλωτών ζώων **2.** το σύνολο των οστών ανθρώπων ή ζώων που έχουν πεθάνει και βρίσκονται σε κατάσταση προχωρημένης ή ολικής αποσύνθεσης: *~ προϊστορικών ζώων και ανθρώπων* **3.** (μτφ.) άνθρωπος πάρα πολύ αδύνατος, ώστε να διαγράφονται τα κόκκαλά του: *γίνομαι / μένω ~* ‖ *καταντώ ~ από την ασιτία / το άγχος / τη στενοχώρια* ΣΥΝ. κάτισχνος, πετσί και κόκκαλο • **4.** το εξωτερικό περίβλημα ενός τεχνικού έργου, που στηρίζει και καθορίζει το σχήμα τής κατασκευής: *ο ~ ενός κτηρίου / μιας γέφυρας* ‖ *μόνο ο ~ τού εργοστασίου έμεινε μετά την πυρκαγιά* **5.** (ειδικότ.) το πλαίσιο από μέταλλο ή κόκκαλο των γυαλιών ηλίου ή οράσεως, στο οποίο προσαρμόζονται οι φακοί: *γυαλιά με μεταλλικό / χρυσό / κοκκάλινο ~* **6.** (μτφ.) το βασικό σχέδιο, τα κύρια σημεία ενός θέματος, τα οποία αναπτύσσονται με λεπτομέρειες σε προφορικό ή γραπτό λόγο: *ο ~ ενός μυθιστορήματος / τής ιστορίας / τής ομιλίας* ΣΥΝ. σχεδιάγραμμα, βάση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *σκελετός* «αποξηραμμένος, κατάξερος» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.) < θ. *σκελε-* (τού ρ. *σκέλλομαι* «ξηραίνω - γίνομαι ισχνός») + *-τός* (πβ. *συρφε-τός*). Το αρχ. *σκέλλομαι* < **σκέλ-jομαι* < θ. *skel-ə-, δισύλλ. θ., που ανάγεται πιθ. σε Ι.Ε. *(s)kel- «στεγνός, ξηρός», πβ. σουηδ. skäll «μπαγιάτικος, λεπτός», αγγλ. shallow «ρηχός», μέσ. άνω γερμ. hel «ασθενής, αδύναμος», γερμ. hellig «κουρασμένος, στεγνός από δίψα» κ.ά. Ομόρρ. *σκλη-ρός* (βλ.λ.)].

σκελετώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σκελετώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που είναι τόσο αδύνατος, ώστε να μοιάζει με σκελετό ΣΥΝ. κάτισχνος, πετσί και κόκκαλο, σκελετωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σκελετωμένος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ αδύνατος σαν σκελετός ΣΥΝ. σκελεθρωμένος, κάτισχνος.

-σκελής, -ής, -ές λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό σκελών: *τρι-σκελής, τετρα-σκελής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τετρα-σκελής*, μτγν. *μονο-σκελής*), που προέρχεται από το ουσ. *σκέλος*].

σκέλια (τα) {σκελιών} (λαϊκ.) τα κάτω άκρα τού ανθρώπου ή τα πίσω πόδια τετραπόδων· ΦΡ. ***βάζω την ουρά στα σκέλια*** σε περιπτώσεις που κάποιος εγκαταλείπει μια υπόθεση ή μια προσπάθεια υποχωρώντας ντροπιασμένος: *έβαλε την ουρά στα σκέλια κι έφυγε με σκυμμένο το κεφάλι*.
[ΕΤΥΜ. < **σκέλη-α* < *σκέλη* (πληθ. τού ουδ. *σκέλος*), κατά το σχήμα *χείλια* < **χείλη-α* < *χείλη*, πληθ. τού *χείλος*].

σκελίδα (η) καθένα από τα μέρη από τα οποία αποτελείται η κεφαλή τού σκόρδου: *δύο ~ σκόρδο* ΣΥΝ. δόντι (για το σκόρδο). Επίσης

σκελίδι (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκελίς, -ίδος*, παράλλ. τ. τού αρχ. *σχελίς*, αρχική σημ. «πλευρά βοδιού, κοτολέτα», αβεβ. ετύμου. Η σημασιολ. απόσταση δεν αφήνει περιθώρια για σύνδεση με τον τ. *σκέλος*, ο οποίος αναφερόταν μόνο στα κάτω άκρα. Άλλωστε, η άποψη αυτή δεν θα ερμήνευε ικανοποιητικά τον αρχαιότερο τ. *σχελίς* (με δασύ σύμφωνο *-χ-*). Φαίνεται πως ο τ. *σχελίς* πρέπει να θεωρηθεί αρχικός (αλλά αγν. ετύμου), ενώ δέχθηκε αργότερα την επίδρ. τής λ. *σκέλος* τόσο στη μορφή όσο και στη σημ.].

σκέλος (το) {σκέλ-ους | -η (κ. λαϊκ. σκέλια στη σημ. 1, βλ.λ.), -ών} **1.** (λόγ.) καθένα από τα κάτω άκρα τού ανθρώπου ή τα πίσω πόδια των ζώων • **2.** καθένα από τα (δύο) τμήματα που συνθέτουν ένα όλον: *το πρώτο ~ τής συζήτησης / τού ταξιδιού / τού προβλήματος* || *τα ~ τού διαβήτη / μιας γωνίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *(s)kel- «κάμπτω, στηρίζω – κυρτός», πβ. λατ. scelus «έγκλημα, ανοσιούργημα» (με αρχική σημ. «στρεβλός, σκολιός»), αρχ. γερμ. scëlah «κυρτός, στραβός», γερμ. schielen «αλληθωρίζω, στραβίζω», αλβ. tshalë «χωλός» κ.ά. Ομόρρ. *σκολ-ιός, σκελ-ίζω* κ.ά. Όπως φαίνεται και από την ετυμ., η λ. *σκέλος* αναφερόταν αρχικώς στο μέρος τού ποδιού που λυγίζει εύκολα, δηλ. στην άρθρωση μεταξύ μηρού και κνήμης. Χωρίς αρχικό *σ-* η λ. μαρτυρείται σε μυκηναϊκή επιγραφή ως ke-re-a «πόδια τριπόδου, σκέλη»].

σκεμπές (ο) {σκεμπέδες} (λαϊκ.) **1.** η κοιλιά ζώου **2.** στομάχι ζώου, από το οποίο γίνεται πατσάς **3.** (μτφ.) (α) η προτεταμένη και πλαδαρή κοιλιά ανθρώπου: *παλιά ήταν πετσί και κόκκαλο, τώρα που μεγάλωσε έκανε σκεμπέ* (β) (συνεκδ.) άνθρωπος με μεγάλη και προτεταμένη κοιλιά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. iskembe < περσ. iškanba «το τρίτο στομάχι μηρυκαστικού»].

σκεπάζω ρ. μετβ. {σκέπασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καλύπτω εξ ολοκλήρου (επιφάνεια): *η ομίχλη σκεπάζει τα βουνά* || *τοίχος σκεπασμένος με κισσό* || *~ την κατσαρόλα / τα τρόφιμα* **2.** (ειδικότ.) (α) καλύπτω (κάποιον που έχει ξαπλώσει για ύπνο) με κλινοσκεπάσματα: *~ το παιδί, για να μην κρυώσει* (β) καλύπτω (μέρος τού σώματος ή όλο το σώμα) με ρούχο, ώστε να μην είναι εκτεθειμένο σε κοινή θέα: *~ το στήθος μου* (γ) τοποθετώ (κάτι) πάνω ή μπροστά από (πρόσωπο ή πράγμα) για προστασία: *~ τον καναπέ με κάλυμμα, για να μη λερώνεται* ΣΥΝ. προστατεύω, προφυλάσσω **3.** (μεσοπαθ. ***σκεπάζομαι***) καλύπτομαι με (ρούχο, σεντόνι κ.λπ.): *σκεπάσου μην κρυώσεις!* **4.** τοποθετώ σκεπή σε (έναν χώρο), στεγάζω: *~ ένα σπίτι / ένα πηγάδι με πλάκες / με κεραμίδια* **5.** (μτφ.) αποκρύπτω, κρατώ (κάτι) μυστικό, ώστε να μην αποκαλυφθεί (επιλήψιμη πράξη, ενοχή ή σκάνδαλο): *~ τα ίχνη μου / τα λάθη μου / ένα σκάνδαλο* || *τον σκεπάζει η οικογένειά του*· ΦΡ. ***τα σκεπάζω*** προσπαθώ να αποκρύψω κάτι ΣΥΝ. συγκαλύπτω, αποκρύπτω, κουκουλώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκέπας* ή *σκέπη* (βλ.λ.)].

σκεπάρνι κ. (προφορ.) **σκερπάνι** (το) {σκεπαρν-ιού | -ιών} εργαλείο για ξυλουργικές και οικοδομικές εργασίες με σιδερένια λεπίδα προσαρμοσμένη σε ξύλινη χειρολαβή (στειλιάρι), πλατιά και ακονισμένη από τη μια για πελέκημα, τετραγωνισμένη από την άλλη, για να καρφώνει, και με μια μικρή τρύπα στη μέση τής πλατιάς της πλευράς, για να βγάζει καρφιά· ΦΡ. ***καμαρώνω σαν γύφτικο σκεπάρνι*** καυχώμαι με τρόπο εξαιρετικά επιδεικτικό, καμαρώνω υπερβολικά, χωρίς να υπάρχει ανάλογη αιτία: *πήρε ο γυιος της το πτυχίο και καμαρώνει σαν γύφτικο σκεπάρνι*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκεπάρνιον*, υποκ. τού αρχ. *σκέπαρνος (ό)* (και αργότερα *σκέπαρνον, τό*), τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, πιθ. λ. με επίθημα *r + -no- *(-ρνο-)*. Η υπόθεση αυτή θα οδηγούσε σε I.E. *(s)kep- «κόβω, τεμαχίζω», πβ. ρωσ. ščepáti «κομματιάζω, τεμαχίζω», λετ. šķēpelo «κομμάτι» κ.ά., και η λ. θα εντασσόταν στην ίδια ετυμολογική οικογένεια με το ρ. *σκάπτω* (βλ.λ.). Σύμφωνα με άλλη άποψη, *σκέπαρνος* < **σκέρπ-ανος* (με αντιμετάθεση) < θ. *(s)kerp- < I.E. *(s)ker- «κόβω, αποκόπτω» (βλ. λ. *κείρω* «κουρεύω») και συνδ. με γερμ. Scherbe «συντρίμμι», schürfen «ξύνω, σκάβω». Τέλος, εξαιτίας τής δυσκολίας που εγείρει το συμφωνικό σύμπλεγμα *-ρν-*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για αρχαϊκό δάνειο (πβ. *κόθο-ρν-ος*)].

σκεπαρνιά (η) (λαϊκ.) χτύπημα με σκεπάρνι.

σκεπαρνίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {σκεπάρνισα} (λαϊκ.) χτυπώ (ξύλο, τούβλο κ.λπ.) με σκεπάρνι.

σκεπάρνισμα (το) {σκεπαρνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το χτύπημα με το σκεπάρνι **2.** ***σκεπαρνίσματα*** (τα) τα κομμάτια τού ξύλου που αποσπώνται κατά την κατεργασία του με σκεπάρνι ΣΥΝ. πελεκούδια.

σκέπασμα (το) [αρχ.] {σκεπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κάλυψη μιας επιφάνειας, μέρους τού σώματος κ.λπ.: *το ~ τού προσώπου / τής κεφαλής* **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που χρησιμοποιείται για να σκεπάσει κανείς μια επιφάνεια: *έψαχνε το ~ τής κατσαρόλας / τής κανάτας* ΣΥΝ. καπάκι, κάλυμμα **3.** ***σκεπάσματα*** (τα) τα κλινοσκεπάσματα (κουβέρτες, σεντόνια κ.λπ.): *πέταξε με μια κίνηση τα ~ και σηκώθηκε από το κρεβάτι* || *ελαφριά / βαριά ~*.

σκεπαστά επίρρ. (μτφ.) με τρόπο ασαφή και συγκεκαλυμμένο, αποκρύπτοντας την αλήθεια: *τα λέω / μιλάω ~* ΣΥΝ. μασημένα ΑΝΤ. σταράτα, καθαρά, ξάστερα.

σκεπαστή (η) (λαϊκ.) **1.** το υπόστεγο, συνήθ. σε ναύσταθμο, για την προφύλαξη των λέμβων **2.** (σε γήπεδο) η εξέδρα που έχει στέγη.

σκεπαστήρι (το) {σκεπαστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) καθετί που χρησιμοποιείται ως σκέπαστρο.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *σκεπαστήριος* < *σκεπάζω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*].

σκεπαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι κατάλληλος για να σκεπάζει μια επιφάνεια.

σκεπαστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σκέπασμα: *~ σουπιέρα* ΑΝΤ. ξέσκεπος, ξεσκέπαστος **2.** (για χώρους) αυτός στον οποίο έχει τοποθετηθεί σκεπή: *~ αυλή / εξώστης* ΣΥΝ. στεγασμένος **3.** (γλυκό) που καλύπτεται (σκεπάζεται) με παγωτό: *καταΐφι σκεπαστό με καϊμάκι*.

σκέπαστρο (το) {σκεπάστρ-ου | -ων} **1.** κατασκεύασμα που καλύπτει ανοικτό χώρο, για να τον προστατεύει από κάθε επίδραση τού εξωτερικού περιβάλλοντος **2.** (ειδικότ.) τζαμωτή κατασκευή που προφυλάσσει φυτώριο **3.** ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό έργο που παρέχει κάλυψη και προστασία από εχθρικά πυρά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκέπαστρον* < αρχ. *σκεπάζω* (θ. *σκεπασ-* τού αορίστου) + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. *στέγασ-τρον*].

σκεπή (η) **1.** κατασκεύασμα που καλύπτει το πάνω, το ανώτατο μέρος ενός οικοδομήματος, η στέγη: *~ με κεραμίδια / πλάκες* **2.** το πάνω τμήμα ενός αυτοκινήτου. — (υποκ.) **σκεπούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκέπη* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα, κατά το σχήμα *κάμπη – καμπή, σκάφη – σκαφή*].

σκέπη (η) {σκεπών} **1.** η ασφάλεια, η προστασία με την οποία περιβάλλεται κανείς: *παίρνω / έχω / βάζω κάποιον κάτω από τη ~ μου* || *θέτω κάποιον υπό τη ~ μου* **2.** ο γυναικείος πέπλος ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσίπα, μπόλια **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το κάλυμμα σεβάσμιας και θαυματουργής εικόνας, η οποία αποκαλύπτεται συνήθ. την ημέρα τής εορτής τού εικονιζόμενου αγίου προσώπου: *η ~ τής Θεοτόκου* **4.** ΒΙΟΛ. λεπτή μεμβράνη που περιβάλλει ορισμένα όργανα τού σώματος των ζώων, το περιτόναιο, το μεσέντερο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού αρχαϊκού *σκέπας*, -αος «καταφύγιο, κάλυμμα», αγν. ετύμου. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιθ. η σύνδεση με λιθ. kepùre «σκούφος», ρωσ. čerép (ίδια σημ.)].

σκεπός (ο) (σπάν.-συνήθ. για τον Θεό) αυτός που σκεπάζει και προστατεύει, ο φύλακας και προστάτης: *«ο Θεός βοηθός και ~»* (I. Γρυπάρης).
[ΕΤΥΜ. < *σκέπω* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *τρέφω – τροφή – τροφός, πέμπω – πομπή – πομπός*].

σκεπτικισμός (ο) [1766] **1.** ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό ρεύμα που δεν αποδέχεται την ύπαρξη πραγματικής γνώσης για τα πράγματα, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την αυθεντικότητα και την ισχύ γενικώς παραδεκτών αληθειών **2.** (γενικά) η τάση να αντιμετωπίζει κανείς ένα πρόσωπο ή μια κατάσταση με καχυποψία ή δυσπιστία, θέτοντας υπό αμφισβήτηση οτιδήποτε σχετικό με αυτά: *άκουγε τις απόψεις του με ~* || *«με ~ (αν όχι φόβο) αντιμετωπίστηκε η ένωση των "δύο Γερμανιών" από τη διεθνή κοινή γνώμη»* (εφημ.). — **σκεπτικιστής** (ο) [1887], **σκεπτικίστρια** (η), **σκεπτικιστικός, -ή, -ό** [1896], **σκεπτικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. skepticisme].

σκεπτικό (το) **1.** το μέρος τής δικαστικής απόφασης που περιέχει το αιτιολογικό, το οποίο οδήγησε τους δικαστές στη λήψη συγκεκριμένης απόφασης **2.** (γενικά) ο τρόπος σκέψης ή το σύνολο των σκέψεων που οδηγεί στη λήψη συγκεκριμένης απόφασης: *δεν μπορώ να καταλάβω το ~ σας* || *ποιο ήταν το ~ σας γι' αυτή την ενέργεια;* ΦΡ. ***υπό / με αυτό το σκεπτικό...*** με τον συγκεκριμένο τρόπο σκέψης (που έχει αναφερθεί ήδη)...: *~, δεν υπάρχει άλλος τρόπος αντιμετώπισης τού προβλήματος*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *σκεπτικός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. considérant].

σκεπτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **σκεφτικός** (σημ. 2) **1.** ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τον σκεπτικισμό: *~ φιλόσοφοι / φιλοσοφία* (β) ***σκεπτικός*** (ο) ο φιλόσοφος που ακολουθεί το ρεύμα τού σκεπτικισμού: *οι ~ υπήρξαν αρνητές κάθε γνώσης* • **2.** αυτός που είναι απασχολημένος, απορροφημένος σε σκέψεις: *έμεινε ~ αρκετή ώρα* || *τον κοίταζε ~ και δεν έλεγε λέξη* ΣΥΝ. συλλογισμένος. — **σκεπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] κ. **σκεφτικά** επίρρ., **σκεπτικότητα** (η) [1854].

σκέπτομαι κ. **σκέφτομαι** ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {σκέφ-τηκα κ. -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω σκέψεις γύρω από ένα ζήτημα: *δώσε μου λίγο χρόνο να σκεφτώ καλύτερα το θέμα σου* || *~ νύχτα-μέρα συνεχώς αυτά που μου είπες* || *σκέψου τι θες να σου αγοράσω και πες το μου!* || *~ τι να φορέσω απόψε / πού να πάμε για ρεβεγιόν / πόσο σ' αγαπώ / πότε θα γυρίσεις* || *~ ότι αυτή η λύση δεν είναι σωστή* || *σκέφτεσαι ό,τι σκέφτομαι;* || *μη σκέφτεσαι άσχημα πράγματα* || (κ. αμετβ.) *δεν μπορώ να σκεφτώ τώρα, είμαι εκνευρισμένη* || *είναι κλεισμένος στο δωμάτιό του και σκέφτεται* || *Συμβαίνει τίποτα; -Όχι, απλώς ~* **2.** κάνω σκέψεις για ένα θέμα με ορισμένο τρόπο σκέψης: *~ κάτι σωστά / λανθασμένα / εις βάθος / επιφανειακά* || *δεν το σκέφτηκες άσχημα, αλλά υπάρχουν κι άλλα στοιχεία να λάβεις υπ' όψιν* || *για πες μου, πώς το σκέφτεσαι το θέμα;* || (κ. αμετβ.) *αυτό το παιδί σκέφτεται ώριμα / υπεύθυνα* || *~ φωναχτά / μεγαλοφώνως* (εξωτερικεύω μιλώντας αυτά που σκέφτομαι) || *~ από μέσα μου* (χωρίς να εξωτερικεύω τι σκέφτομαι) **3.** (+να) σκοπεύω, σχεδιάζω: *~ να φύγω από την Αθήνα / να σταματήσω τη δουλειά μου* ΣΥΝ. προτίθεμαι **4.** βρίσκω (κάτι) με τη σκέψη ή τη φαντασία μου, επινοώ: *μη στενοχωριέσαι, κάτι θα σκεφτούμε* || *αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτα* ΣΥΝ. σκαρφίζομαι **5.** λαμβάνω υπ' όψιν μου (κάποιον/κάτι), πριν προχωρήσω σε συγκεκριμένη ενέργεια: *έφυγε και τους άφησε· δεν σκέφτηκε ούτε τα παιδιά τους!* || *σκέψου την οικογένειά σου / το μέλλον / την καριέρα σου!* || *αν σκεφτεί κανείς ότι ήταν τόσες μέρες χωρίς τροφή και νερό, είναι ν' απορεί πώς επιβίωσε τελικά* || *δεν ~ ποτέ τι θα πει ο κόσμος* ΣΥΝ. λογαριάζω, ενδιαφέρομαι, νοιάζομαι· ΦΡ. ***σκέψου καλά*** για περιπτώσεις στις οποίες προειδοποιούμε κάποιον να προσέξει πριν αποφασίσει: *~ τι πας να κάνεις! Θα το μετανιώσεις!* || (κ. απολύτως) *Μη βιάζεσαι να υπογράψεις! ~! Μετά θα είναι αργά!* ΣΥΝ. πρόσεχε, έχε τον νου σου **6.** επαναφέρω στη μνήμη μου (εικόνες, συναισθήματα από το παρελθόν ή υποθετικές καταστάσεις), συνήθ. αναπολώντας

ή με κριτική διάθεση: *σκεφτόμουν τι καλά που ήταν τα φοιτητικά χρόνια* || *~ τις περσινές διακοπές* ΣΥΝ. αναπολώ **7.** (στο β' πρόσ. +να) για περιπτώσεις στις οποίες προτρέπουμε κάποιον να φανταστεί κάτι, να έρθει σε ορισμένη υποθετική κατάσταση: *σκεφτείτε να συμφωνούσα· ποιος ξέρει τι θα είχα πάθει!* || *Σκέψου να γίνει καμιά ξαφνική απόβαση στο νησί! Χαθήκαμε!* ΣΥΝ. φαντάσου να...· ΦΡ. ***για σκέψου / για φαντάσου*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος μένει έκπληκτος μπροστά σε απροσδόκητη κατάσταση: *~ να περάσει από μπροστά και να μην πει ούτε καλημέρα!* || (κ. απολύτως) *Ώστε εκείνος ο κύριος που ερχόταν εδώ τα καλοκαίρια έγινε πρωθυπουργός! ~!* **8.** (+ πλάγια ερώτηση) απορώ για (κάτι), αναρωτιέμαι: *~ τι να απέγινε εκείνος ο ξένος...* || *~ ποιος θα μπορούσε να έχει κλέψει τα έγγραφα* ΣΥΝ. προβληματίζομαι ♦ (αμετβ.) **9.** *έχω* την ικανότητα τής λογικής σκέψης: *οι μαθητές πρέπει να μάθουν να σκέφτονται* || *δεν σκέφτεται καθόλου αυτός ο άνθρωπος, ό,τι του 'ρθει λέει!* || *«~, άρα υπάρχω»* (cogito ergo sum, Καρτέσιος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σκέπ-jo-μαι* < θ. **σκεπ-* / **σπεκ-* (με αντιμετάθεση) < I.E. *spek- «κατασκοπεύω - παρατηρώ προσεκτικά», πβ. σανσκρ. páśyati «βλέπω», λατ. specere, species «όψη, βλέμμα – είδος», adspectus (> γαλλ. aspect, ισπ. aspecto), αρχ. γερμ. spehōn «κατασκοπεύω» (> γερμ. spähen) κ.ά. Ομόρρ. *σκέψ-ις*, *σκοπ-ός*, *σκόπ-ελος*, *σκοπ-εύω*, *σκόπ-ιμος* κ.ά. Η λ. *σκέπτομαι* εξέφραζε κυρ. την έννοια «αναζητώ με το βλέμμα, προσπαθώ να συλλάβω κάτι με τα μάτια», αναφερόμενη έτσι σε ένα είδος ενεργού οράσεως διαφορετικό από αυτό που εκφράζουν τα ρ. *ορώ* και *βλέπω*].

σκεπτόμενος, -η (κ. λόγ. -ένη), -ο **1.** αυτός που σκέπτεται, σκεπτικός: *το άγαλμα αναπαριστά τον φιλόσοφο σκεπτόμενο* **2.** αυτός που προβληματίζεται για διάφορα θέματα, που δεν είναι πνευματικά νωθρός· κυρ. στις ΦΡ. ***σκεπτόμενος άνθρωπος / σκεπτόμενο ον***: *ως καλλιτέχνης και σκεπτόμενος άνθρωπος δεν μπορώ να μείνω απαθής μπροστά σε αυτά τα αίσχη!*

[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *σκέπτομαι* ως απόδ. τού γαλλ. pensant, όπως στη φρ. un homme pensant «σκεπτόμενος άνθρωπος»].

σκέπω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) έχω (κάποιον/κάτι) υπό τη σκέπη μου, παρέχω σε (κάποιον) ασφάλεια και προστασία ΣΥΝ. προστατεύω, προφυλάσσω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκέπη* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σκερβελές (ο) {σκερβελέδες} (λαϊκ.) (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) για πρόσωπο ανάξιο λόγου, τεμπέλη και άχρηστο.

[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σκερπάνι (το) ▸ σκεπάρνι

σκερτσάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. με εύθυμο, παιχνιδιάρικο τρόπο: *αλέγκρο ~*.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scherzando < scherzare (βλ. λ. *σκερτσάρω*)].

σκερτσάρω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) κάνω σκέρτσα, προσπαθώ να τραβήξω την προσοχή των άλλων πάνω μου.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scherzare «παίζω, παιχνιδίζω, αστειεύομαι», < λογγοβαρδ. skerzōn, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. scern «σκέρτσο, θρασύτητα» (> γερμ. scherzen, ρ.)].

σκέρτσο (το) **1.** φιλάρεσκη κίνηση που λειτουργεί ως τέχνασμα, για να τραβήξει τα βλέμματα όλων πάνω σε αυτόν που την κάνει ΣΥΝ. νάζι, τσαλίμι, (λόγ.) ακκισμός **2.** ***σκέρτσα*** (τα) τα ερωτικά παιχνίδια, τα πείσματα μεταξύ ερωτευμένων: *βαρέθηκα πια τα ~ της* **3.** κίνηση γεμάτη χάρη και αέρα: *περπατά με ~* **4.** ΜΟΥΣ. (α) μουσική σύνθεση με εύθυμο, ζωηρό, παιχνιδιάρικο χαρακτήρα (β) τυπικό μέρος τής μουσικής φόρμας σονάτας, ιδίως στις συμφωνίες (συνήθως σε τριμερή ρυθμό): *ο Μπετόβεν, στις συμφωνίες του, αντικατάστησε το μενουέτο με το ~.* — (υποκ.) **σκερτσάκι** (το) (σημ. 1-3).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scherzo < ρ. scherzare (υποχωρητ.), βλ. κ. *σκερτσάρω*].

σκερτσόζικος, -η, -ο αυτός που γίνεται με σκέρτσο: *~ συμπεριφορά* ΣΥΝ. ναζιάρικος. — **σκερτσόζικα** επίρρ.

σκερτσόζος (ο), **σκερτσόζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κάνει σκέρτσα στην προσπάθειά του να γίνει το επίκεντρο τής προσοχής ΣΥΝ. ναζιάρης, παιχνιδιάρης **2.** πρόσωπο που έχει ιδιαίτερη χάρη στις κινήσεις και στη συμπεριφορά του ΣΥΝ. χαριτωμένος.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scherzoso < scherzo (βλ. λ. *σκέρτσο*)].

σκέτα επίρρ.· χωρίς κάτι άλλο ακόμη· συνήθ. στη ΦΡ. ***νέτα-σκέτα*** βλ. λ. *νέτα*.

σκέτος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι ή προσφέρεται μόνος του, χωρίς συνοδευτικό ή χωρίς να έχει αναμιχθεί με άλλη ουσία: *καφές ~* (χωρίς ζάχαρη ή γάλα) || *έφαγε ~ μακαρόνια* (χωρίς σάλτσα, τυρί κ.λπ.) / *μπιφτέκια / ψωμί* || *ήπιε ~ νερό* (χωρίς τίποτε άλλο) || *~ ουίσκι* (δηλ. χωρίς νερό) || *~ ούζο* (χωρίς νερό ή παγάκια) || *~ βούτυρο / σιτάρι / χρυσάφι* (που δεν έχει νοθευτεί) || (σε παραγγελίες) *έναν σκέτο, παρακαλώ!* (δηλ. έναν καφέ χωρίς ζάχαρη) **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει περιττά στολίδια ή άλλα εξεζητημένα στοιχεία: *~ έπιπλα / φόρεμα* ΣΥΝ. λιτός, απλός, απέριττος **3.** αυτός στον οποίο δεν μπορεί να αποδοθεί άλλος χαρακτηρισμός, που δεν είναι τίποτα πιο πολύ ούτε πιο λίγο από τη δηλούμενη έννοια: *είναι ~ παλιάνθρωπος / βλάκας / παραλογισμός / προδοσία / ανοησία / ψέμα / κακία* ΣΥΝ. καθαρός **4.** (ειδικότ.) αυτός που έχει χάσει όλα του τα λεφτά σε τυχερά παιχνίδια: *έχω μείνει ~* || (κ. για έμφαση) *είμαι νέτος-σκέτος*.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. schietto «αμιγής, γνήσιος, απλός», < γοτθ. slaihts / αρχ. γερμ. slehta- «απλός» (> γερμ. schlecht «ασήμαντος, άσχημος, κακός»)].

σκετς (το) {άκλ.} σύντομη (συνήθ. χιουμοριστική) σκηνή (νούμερο), που παρουσιάζεται σε σκηνή θεάτρου, στην τηλεόραση κ.λπ. και αποτελεί μέρος μεγαλύτερου θεάματος (παράστασης, σόου, εκπομπής): *στο ~ που ακολουθεί θα δούμε τις προσπάθειες ενός νεαρού να μπει τζάμπα στον κινηματογράφο* || *πολλοί μαθητές πήραν μέρος στο ~ τού σχολείου.* — (υποκ.) **σκετσάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sketch < ολλ. schets / γερμ. Skizze < ιταλ. schizzo (βλ. λ. *σκίτσο*)].

σκευαγωγία (η) {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) ΣΤΡΑΤ. η μεταφορά στρατιωτικών σκευών και εφοδίων σε πολεμική περίοδο.

σκευαγωγός, -ός, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιείται ως μέσο μεταφοράς αποσκευών.

σκευάζω ρ. μετβ. {σκεύασ-α, -τηκα κ. (λόγ.) -θηκα, -μένος} (για εμπορεύματα) συσκευάζω (βλ.λ.). — **σκευασία** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκεύος* (βλ.λ.)].

σκευάμαξα (η) [1887] {σκευαμαξών} όχημα που μεταφέρει αποσκευές ΣΥΝ. σκευοφόρος.

σκεύασμα (το) {σκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} σύνθεση φαρμακευτικών ουσιών η οποία χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς λόγους: *βιταμινούχα / φαρμακευτικά / ιατρικά ~*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκευάζω* (βλ.λ.)].

σκευή (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των απαραίτητων αντικειμένων, που χρησιμοποιούνται για ορισμένο σκοπό· ο εξοπλισμός: *~ Μηχανικού / Πυροβολικού* **2.** (μτφ.) το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για ορισμένο σκοπό: *ο ποιητής κρίνεται συχνά από τη ~ τού έργου του, τις λέξεις και τον μύθο* ΣΥΝ. εξοπλισμός, μέσα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουδ. *σκεῦος* (βλ.λ.)].

σκευοθήκη (η) [αρχ.] {σκευοθηκών} έπιπλο μέσα στο οποίο τοποθετούνται και φυλάσσονται διάφορα σκεύη ΣΥΝ. μπουφές.

σκεύος (το) {σκεύ-ους | -η, -ών} αντικείμενο με διαφορετικό κατά περίπτωση σχήμα και διαστάσεις, που χρησιμοποιείται για την κάλυψη πρακτικών αναγκών τού ανθρώπου: *μαγειρικά ~* (οτιδήποτε χρησιμοποιείται στη μαγειρική, λ.χ. κατσαρόλες, τηγάνια, ταψιά κ.λπ.) || *επιτραπέζια ~* (όσα χρησιμοποιούνται κατά την παράθεση γεύματος) || *ηλεκτρικά ~* (τα μηχανήματα που λειτουργούν με ηλεκτρικό ρεύμα)· ΦΡ. (α) ***ιερό σκεύος*** (i) καθένα από τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται στη Θεία Ευχαριστία, λ.χ. το Άγιο Δισκοπότηρο, το Δισκάριο, η λαβίδα κ.λπ. (ii) (κατ' επέκτ.) κάθε σκεύος που χρησιμοποιείται στην τέλεση των μυστηρίων και των ακολουθιών, λ.χ. τα θυμιατήρια, τα εξαπτέρυγα κ.ά. (β) (μτφ., συνήθ. για γυναίκες) ***σκεύος ηδονής*** κάθε πρόσωπο που αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως μέσο σεξουαλικής ικανοποίησης, κατά τρόπο μειωτικό τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας (γ) ΕΚΚΛΗΣ. ***σκεύος εκλογής*** (Κ.Δ. *Πράξ.* 9, 15: *ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς ἐστίν μοι οὗτος*) (i) ο Απόστολος Παύλος, τον οποίο ο Ιησούς επέλεξε για τη διάδοση τής πίστης στους εθνικούς (ii) (μτφ.) οποιοσδήποτε περιβάλλεται με ιδιαίτερη εύνοια και εμπιστοσύνη, ώστε να εξασφαλίζει το άνωθεν χρίσμα για υψηλού χαρακτήρα αποστολή.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκεῦος*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθούν οι υποθ. περί συνδέσεως με λιθ. šáu-ju «πυροβολώ», αρχ. γερμ. sciozan (ίδια σημ.), ούτε με αρχ. αγγλ. hēgan «εκτελώ, βγάζω», αρχ. σλαβ. prě-kutiti «στολίζω»].

σκευοφόρος (η) βαγόνι αμαξοστοιχίας στο οποίο τοποθετούνται οι αποσκευές των ταξιδιωτών.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υποζύγιο», < *σκεῦος* + *-φόρος* < *φέρω*].

σκευοφύλακας (ο) {σκευοφυλάκων} ΕΚΚΛΗΣ. αξιωματούχος τής Εκκλησίας επιφορτισμένος με τη φύλαξη των ιερών σκευών και κειμηλίων τού ναού. Επίσης (αρχαιοπρ.) **σκευοφύλαξ** [μτγν.] {σκευοφύλακος}.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκευοφύλαξ, -ακος* < *σκεῦος* + *φύλαξ, -ακος*].

σκευοφυλάκιο (το) [μτγν.] {σκευοφυλακί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο χώρος τού ναού όπου φυλάσσονται τα ιερά σκεύη και τα άμφια των κληρικών ΣΥΝ. ιεροφυλάκιο.

σκευρός, -ή, -ό αυτός που έχει κυρτώσει, λυγίσει, χάνοντας την προηγούμενη ευθεία θέση του ΣΥΝ. κυρτωμένος, στραβωμένος, καμπουριασμένος.

[ΕΤΥΜ. < *σκευρώνω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σκευρώνω ρ. αμετβ. {σκεύρω-σα, -μένος} **1.** (για ξύλινα αντικείμενα) κυρτώνω λόγω υγρασίας ή υπερβολικά υψηλών θερμοκρασιών, στραβώνω χάνοντας το αρχικό μου σχήμα: *οι σανίδες / τα παράθυρα / τα πατώματα έχουν σκευρώσει* || *το μπράτσο τού λαούτου σκεύρωσε* **2.** (για ανθρώπους) κυρτώνω και καμπουριάζω χάνοντας την ευθυτενή στάση τού σώματός μου: *σκεύρωσε με τα χρόνια / από τα γεράματα / από την πολλή δουλειά.* — **σκεύρωμα** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σκευρίον* «κασέλα, χρηματοκιβώτιο» < αρχ. *σκευάριον*, υποκ. τού ουσ. *σκεῦος*. Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, η λ. ανάγεται στο αρχ. επίθ. *σκαιός* με την επίδρ. τού λατ. scaevus «αριστερός – αδέξιος», οπότε πρέπει να υποθέσουμε την ύπαρξη ενδιάμεσου τ. **σκαιβός*].

σκευωρία (η) {σκευωριών} το τέχνασμα με το οποίο προσπαθεί κανείς να εξαπατήσει έναν άλλο στήνοντας παγίδες εις βάρος του: *είναι θύμα πολιτικής ~* ΣΥΝ. δολοπλοκία, πλεκτάνη, μηχανορραφία.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκευωρός* «σκευοφύλακας» (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

σκευωρός (ο) πρόσωπο που μηχανορραφεί, που στήνει σκευωρία.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκευοφύλακας», < *σκεῦος* + *-ωρός* (< *ὁρῶ* «βλέπω», με ειδική σημ. «φρουρώ, φυλάσσω»). πβ. *θυρ-ωρός*, *ἀκται-ωρός*, *θε-ωρός*. Η σημερινή σημ. έχει την αφετηρία της στο ρ. *σκευωρῶ* (βλ.λ.)].

σκευωρώ ρ. αμετβ. {σκευωρείς...} στήνω σκευωρίες (εις βάρος κάποιου), μηχανεύομαι πονηρά σχέδια για να προκαλέσω βλάβη, φθορά: *σκευωρεί εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων* ΣΥΝ. ραδιουργώ, μηχανορραφώ, δολοπλοκώ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκευωροῦμαι* (το ενεργ. *σκευωρῶ, -έω* είναι μτγν.) < *σκευωρός* «σκευοφύλακας» (βλ.λ.). Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «φυ-

λάσσω τα σκεύη», αλλά από τη χρήση του στην αττ. διάλεκτο (κατεξοχήν στον Δημοσθένη) έλαβε τη σημ. «φροντίζω με πολύ μεγάλη επιμέλεια» και «καταστρώνω προσεκτικά ένα σχέδιο. μηχανορραφώ»].

σκεφτικός, -ή, -ό → σκεπτικός

σκέφτομαι ρ. → σκέπτομαι

σκέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** μέρος τής νόησης· αναφέρεται στις λεγόμενες «παραγωγικές» λειτουργίες τού νου, όπως η κρίση, οι συλλογισμοί, η συγκλίνουσα και αποκλίνουσα σκέψη κ.τ.ό.: *η απόφαση ελήφθη μετά από μακρά ~* ‖ *ύστερα από ~ κατέληξα στο συμπέρασμα ότι έχεις δίκιο* ‖ *χρειάζεται ωριμότερη / καλύτερη / μια δεύτερη ~* ‖ *μη με διακόπτεις, γιατί χάνω τον ειρμό / τη σειρά / το νήμα / την αλυσίδα των ~ μου* ‖ *από την πολλή ~ ζαλίστηκε* ‖ *διαβάζω τις ~ κάποιου* (καταλαβαίνω τι σκέφτεται) ‖ *συγκλίνουσα ~* (βλ. λ. *συγκλίνω*) ‖ *αποκλίνουσα ~* (βλ. λ. *αποκλίνω*)· ΦΡ. (α) ***είμαι / μπαίνω στη σκέψη (κάποιου)*** καταλαβαίνω τι σκέφτεται (κάποιος), σκέφτομαι τα ίδια πράγματα με (κάποιον άλλο): *είσαι στη σκέψη μου· αυτό θα 'λεγα κι εγώ τώρα!* (β) (στην παραψυχολογία) ***μεταβίβαση σκέψεως*** η ικανότητα που υποστηρίζεται πως έχουν ορισμένα άτομα να μεταβιβάζουν το περιεχόμενο των σκέψεών τους σε πρόσωπο που βρίσκεται σε απόσταση (γ) ***βάζω (κάποιον) σε σκέψεις*** βλ. λ. *βάζω* (δ) ***μπαίνω σε σκέψεις (για κάτι)*** προβληματίζομαι: *μπήκε σε σκέψεις για το αν έπρεπε να του μιλήσει τόσο αυστηρά ή όχι* (ε) (λόγ.) ***κατόπιν σκέψεως*** μετά από σκέψη, μετά από κριτική επεξεργασία: *κατόπιν ωρίμου σκέψεως αποφάσισε να εγκρίνει την επιχορήγηση* (στ) ***θέλει (και) σκέψη;*** για κάτι για το οποίο δεν χρειάζεται να έχει κανείς δισταγμούς: *~ αν θα το αγοράσεις; Πού θα ξαναβρείς τέτοια ευκαιρία;* (ζ) ***διαβάζω τη σκέψη κάποιου*** καταλαβαίνω τι σκέπτεται κάποιος **2.** (συνεκδ.) ό,τι σκέπτεται κανείς για ένα ζήτημα: *αυτή η ~ ούτε που μου πέρασε από το μυαλό* ‖ *εγκατέλειψε κάθε ~ για γάμο* ‖ *ήταν χαμένος / βυθισμένος στις ~ του* ‖ *κάνω σκέψεις για κάτι* ‖ *θλιβερές / χαρούμενες / υψηλές / ταπεινές ~* ‖ *η αρχική ~ ήταν να αναβληθεί η συγκέντρωση* ΣΥΝ. διανόημα, στοχασμός· ΦΡ. (α) ***η σκέψη (κάποιου)*** το να σκέφτεται κανείς (κάποιον), να έχει στο μυαλό του (κάποιον): *η σκέψη σου θα με συντροφεύει στην ξενιτειά* ‖ *στη σκέψη της δάκρυσε...* (β) ***δεξαμενή σκέψης*** ομάδα ή οργανισμός που πραγματοποιεί διεπιστημονική έρευνα, συνήθως τεχνολογικού ή κοινωνικού χαρακτήρα (γ) ***ούτε σκέψη!*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση στην άρνησή μας για κάτι: *Να πουλήσω το σπίτι! ~!* ΣΥΝ. αποκλείεται, μην το συζητάς (δ) ***ακόμα και / και μόνο στη σκέψη πως / ότι...*** αρκεί να σκεφτεί κανείς πως / ότι (χωρίς να ισχύει ήδη κάτι): *και μόνο ~ θα ξοδέψει τόσα χρήματα, παθαίνει ταραχή!* **3.** ο τρόπος με τον οποίο σκέπτεται και ενεργεί κανείς: *άνθρωπος με καθαρή / ώριμη / ταπεινή / ζωηρή / συγκροτημένη / αφαιρετική / συνθετική ~* **4.** το σύνολο των απόψεων και των θέσεων που έχει κανείς για ένα κοινωνικό φαινόμενο, ο τρόπος ανάλυσης και ερμηνείας του· θεωρία: *σύμφωνα με τη μαρξιστική ~ το Δίκαιο ανήκει στο εποικοδόμημα* ‖ *στη δυτική ~ το άτομο προτάσσεται τής ομάδας* ΣΥΝ. κοσμοαντίληψη, κοσμοθεωρία, βιοθεωρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκέψις*, αρχική σημ. «αντίληψη μέσω των αισθήσεων», < *σκέπτομαι* (βλ.λ.). Η φρ. *δεξαμενή σκέψης* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. think tank].

σκηνάκι (το) {χωρ. γεν.} (στη γλώσσα των στρατιωτών) **1.** μικρή ατομική σκηνή **2.** (στον πληθ.) στρατιωτική άσκηση που προβλέπει διαμονή των στρατιωτών σε μικρές ατομικές σκηνές: *από αύριο έχουμε σκηνάκια*.

σκηνή (η) **1.** φορητή συναρμολογούμενη κατασκευή από αδιάβροχο ύφασμα και μεταλλικό ή ξύλινο σκελετό, που σχηματίζει μικρό κατάλυμα και χρησιμοποιείται για προσωρινή διαμονή από εκδρομείς (κάμπινγκ), στρατιώτες ή όσους αναγκάζονται να μείνουν στην ύπαιθρο εξαιτίας φυσικών ή άλλων καταστροφών (σεισμών, πλημμυρών κ.λπ.): *στήνω / λύνω μια ~* ‖ *στρατιωτική ~* ‖ *μοιράστηκαν σκηνές στους σεισμοπαθείς* ‖ *φορτώνω τη ~ στο αμάξι* ‖ *κουβαλώ / μεταφέρω τη ~ στην πλάτη* ΣΥΝ. τέντα, (λαϊκ.) τσαντίρι ● **2.** το μέρος τού θεάτρου πάνω στο οποίο εμφανίζονται και παίζουν οι ηθοποιοί: *τα φώτα χαμηλώνουν και οι ηθοποιοί βγαίνουν στη ~* ‖ *διευθυντής / μηχανικός σκηνής* ΣΥΝ. πάλκο, παλκοσένικο· ΦΡ. ***επί σκηνής*** (*τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς μέρος*, Αριστοτ. *Ποιητική* 1459b, 25) πάνω στη σκηνή: *οι θεατές γελούσαν με όσα τραγελαφικά διαδραματίζονταν ~* **3.** (συνεκδ.) (α) το θέατρο (ως τέχνη, από απόψεως ρεπερτορίου, ρόλων κ.λπ.): *βγήκε / ανέβηκε πολύ νέος στη ~* (δηλ. έγινε ηθοποιός) ‖ *έπαιξε μερικά από τα καλύτερα έργα τής διεθνούς ~* ‖ *Λυρική ~* (δηλ. το μουσικό θέατρο) (β) ο χώρος και οι άνθρωποι που δίνουν παραστάσεις θεάτρου: *Κεντρική ~ Εθνικού Θεάτρου* (γ) κάθε χώρος στον οποίο δίνονται παραστάσεις (θεατρικές ή μουσικές): *η Αθήνα γέμισε από μεγάλες και μικρές ~, όπου νέοι καλλιτέχνες παρουσιάζουν τη δουλειά τους* **4.** (καθημ.) το σκηνικό μιας θεατρικής παράστασης: *η ~ απεικονίζει μια εξοχική κατοικία τού 19ου αιώνα* **5.** (γενικά) κάθε ενιαίο θεματικά τμήμα θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ. έργου, το οποίο περιλαμβάνει στοιχεία που τυποποιούνται και επαναλαμβάνονται σε κάθε ανάλογη περίπτωση: *η ~ τής αναγνώρισης στην τραγωδία* ‖ *έργα με πολεμικές / ερωτικές ~* ‖ *~ βίας στην τηλεόραση* ‖ *σε μια ~ τού έργου ο ηθοποιός βάζει τα γέλια* ‖ *υπάρχουν συγκινητικές ~ στο φιλμ* ‖ *η ~ τού θανάτου τού ήρωα περιγράφεται εντυπωσιακά από τον συγγραφέα* **6.** κάθε αυτόνομο επεισόδιο ενός έργου: (στο θέατρο) *πράξη πρώτη, ~ δεύτερη* **7.** συμβάν ή σειρά διαδοχικών γεγονότων που εκτυλίσσονται μπροστά σε κάποιον: *έγινε χωρίς να το θέλει μάρτυρας σε μια πολύ συγκινητική ~* ‖ *η ~ τού καβγά / τού φόνου* ‖ *είδαμε στην τηλεόραση σκηνές-σοκ* ‖ *διαδραματίστηκαν σκηνές υστερίας* ● **8.** (ειδικότ.) διαφωνία που εκφράζεται με έντονο τρόπο μπροστά σε κόσμο: *~ ζηλοτυπίας*· ΦΡ. ***κάνω σκηνή (σε κάποιον)*** λογομαχώ ή συγκρούομαι (με κάποιον) με έντονο τρόπο: *του έκανε μια φοβερή σκηνή μπροστά σε όλο τον κόσμο, γιατί δεν ήρθε στην ώρα του* ● ΦΡ. (μτφ.) ***πολιτική σκηνή*** η πολιτική ζωή μιας χώρας, ο χώρος τής πολιτικής δράσης: *αλλαγές προβλέπονται το φθινόπωρο στην ~* ΣΥΝ. πολιτικό τοπίο. — (υποκ.) **σκηνούλα** (η) κ. **σκηνάκι** (το) (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με επίθημα *-νή* (πβ. *ποι-νή, εὐ-νή, φερ-νή*), που συνδ. πιθ. με τη λ. *σκιά* (βλ.λ.). Το λατ. scaena (> γαλλ. scène) είναι δάνειο από την Ελληνική. Η φρ. *κάνω σκηνή* αποδίδει τη γαλλ. faire une scène].

σκηνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σκηνή τού θεάτρου και κατ' επέκταση με τη θεατρική παράσταση: *~ οδηγίες / ομορφιά / εφέ* ‖ *η ~ τέχνη* (η τέχνη τού θεάτρου) ‖ *η ~ συνύπαρξη δύο ηθοποιών* ‖ *η ~ παρουσία της καταπλήσσει* ‖ *αξεπέραστη ~ εμπειρία* ΣΥΝ. θεατρικός **2.** ***σκηνικό*** (το) το περιβάλλον, το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα: *αλλαγές τού πολιτικού ~ προβλέπονται για το φθινόπωρο* **3.** ***σκηνικά*** (τα) τα στοιχεία που παρουσιάζονται στη σκηνή, για να απεικονίσουν κατά τον πειστικότερο τρόπο τον τόπο και τον χρόνο στον οποίο διαδραματίζεται η υπόθεση τού έργου.

σκηνίτης (ο) [αρχ.] {σκηνιτών} αυτός που ζει σε σκηνή ή άλλα προσωρινά καταλύματα: *~ τσιγγάνος* ‖ (κ. ως ουσ.) *ο υπουργός επισκέφθηκε τους ~ στον καταυλισμό σεισμοπλήκτων*.

σκηνογραφία (η) [αρχ.] {συνήθ. χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τής δημιουργίας τού διακόσμου τής σκηνής, ο οποίος αναπαριστά τον χώρο, τον χρόνο και την όλη ατμόσφαιρα τού θεατρικού έργου **2.** (συνεκδ.) ο τεχνικός διάκοσμος τής σκηνής ΣΥΝ. σκηνικά. — **σκηνογράφος** (ο/η) [μτγν.], **σκηνογραφικός,** -ή, -ό [μτγν.], **σκηνογραφώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

σκηνοθεσία (η) [1890] {συνήθ. χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού συντονισμού και τού ελέγχου όλων των καλλιτεχνικών στοιχείων μιας παράστασης θεατρικού έργου ή όπερας, κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής ταινίας, τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής, που περιλαμβάνει τη διδασκαλία των ηθοποιών, την κίνηση τής κάμερας, την εισαγωγή τού ήχου, την επιλογή και διαμόρφωση τού χώρου των γυρισμάτων κ.λπ.: *βραβείο σκηνοθεσίας* ‖ *η ~ απέσπασε τις καλύτερες κριτικές* ● **2.** (μτφ.) τέχνασμα που οργανώνεται για να παραπλανήσει και να εξαπατήσει, δημιουργώντας διαφορετική εικόνα τής πραγματικότητας: *τα δάκρυά της ήταν μέρος τής ~, για να τον κάνει να γυρίσει πίσω*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mise en scène].

σκηνοθέτης (ο) [1898] {σκηνοθετών}, **σκηνοθέτρια** (η) {σκηνοθετριών} το πρόσωπο στο οποίο ανατίθεται η σκηνοθεσία (βλ.λ.) θεατρικού έργου, όπερας, κινηματογραφικής / τηλεοπτικής ταινίας, ραδιοφωνικής ή τηλεοπτικής εκπομπής: *ραδιοφωνικός / τηλεοπτικός / θεατρικός ~* ‖ *ευρηματικός / τολμηρός / εμπνευσμένος / εκκεντρικός / ευφάνταστος ~*. Επίσης (λόγ.) **σκηνοθέτις** (η) {σκηνοθέτιδος}.

[ΕΤΥΜ. < *σκηνή* + *-θέτης* < αρχ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. metteur en scène].

σκηνοθετικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με τη σκηνοθεσία ή τον σκηνοθέτη: *~ τέχνη / οδηγίες / προσέγγιση / ύφος / αντίληψη / εύρημα / ικανότητα*. — **σκηνοθετικ-ά / -ώς** επίρρ.

σκηνοθετώ ρ. μετβ. {σκηνοθετείς... | σκηνοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αναλαμβάνω τη σκηνοθεσία (βλ.λ.) θεατρικού, τηλεοπτικού, κινηματογραφικού κ.λπ. έργου ή εκπομπής **2.** (α) (κακόσ.) οργανώνω κάτι με αληθοφανή τρόπο, προκειμένου να εξαπατήσω, να ωφεληθώ ή να προκαλέσω συγκεκριμένες εντυπώσεις: *στο έργο αυτό ο ήρωας σκηνοθετεί τον θάνατό του, για να διαπιστώσει τι σκέφτονται πραγματικά γι' αυτόν οι συγγενείς του* ‖ *είχε σκηνοθετήσει τη διάρρηξη, για να εισπράξει την ασφάλεια από την ασφαλιστική εταιρεία* ‖ *όλα ήταν σκηνοθετημένα για να μας εξαπατήσουν* (β) φροντίζω και την παραμικρή λεπτομέρεια για το πώς πρέπει να είναι ή να γίνει κάτι: *σκηνοθετεί το εαυτό του παντού· κανονίζει από πριν τι θα πει, πώς θα σταθεί, τι θα φορέσει, τα πάντα!*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mettre en scène].

σκηνοπηγία (η) {χωρ. πληθ.} γιορτή των Εβραίων σε ανάμνηση τής παραμονής τους σε σκηνές μετά την έξοδο από την Αίγυπτο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκηνή* + *-πηγία* < θ. *πηγ-* τού αρχ. *πήγ-νυ-μι* «μπήγω, τοποθετώ» (βλ. λ. *πήζω*). Με τη λ. *σκηνοπηγία* απέδωσαν οι Εβδομήκοντα την εβρ. φρ. (ḥag) hassukkōt «(εορτή) των σκηνών» (Π.Δ. *Λευτερ.* 16, 13-15)].

σκηνοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατασκευή σκηνών. — **σκηνοποιός** (ο/η) [μτγν.].

σκηνορραφία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ραφή σκηνών. — **σκηνορράφος** (ο) [μτγν.].

σκήνος (το) {σκήν-ους | -η, -ών} το σκήνωμα (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῆνος*, παράλλ. τ. τού *σκηνή* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους κατά το συνώνυμο ουδ. *σῶμα*].

σκηνούχος (ο/η) (λόγ.) αυτός που έχει στην κατοχή του σκηνή (ως κατάλυμα).

[ΕΤΥΜ. < *σκηνή* + *-ούχος* < *έχω*].

σκηνοφύλακας (ο) {σκηνοφυλάκων} ΣΤΡΑΤ. αυτός που αναλαμβάνει τη φρούρηση των σκηνών σε στρατιωτικό καταυλισμό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκηνοφύλαξ*, -ακος < *σκηνή* + *φύλαξ*, -ακος].

σκήνωμα (το) {σκηνώμ-ατος | -ατα, -άτων} το λείψανο αγίου όπως φυλάσσεται στους ναούς και εκτίθεται σε δημόσιο προσκύνημα: *το ~ τού Αγίου Ανδρέα στην Πάτρα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκηνή, τέντα», < *σκηνῶ* (*-όω*) < *σκηνή* (πβ. *σκῆνος*). Η σημ. «σώμα» (όχι νεκρό) πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. (Β' Πέτρ. 1, 13: *ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκηνώματι*)].

σκηπτούχος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει ή κρατά σκήπτρο **2.** (λόγ.) **σκηπτούχος** (ο) αυτός που κατέχει τον θρόνο και τα πρωτεία τής εξουσίας, ο βασιλιάς ΣΥΝ. ηγεμόνας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκηπτοῦχος* < *σκῆπτον (όπως βεβαιώνεται από το δωρ. *σκᾶπτον*, βλ. κ. *σκῆπτρο*) + *-οῦχος* < *ἔχω*].

σκήπτρο (το) **1.** ράβδος από πολύτιμα υλικά με πολυτελή εξωτερικό διάκοσμο, που αποτελεί έμβλημα βασιλικής εξουσίας **2.** (συνεκδ.) τα πρωτεία τής εξουσίας: *ποιος κατέχει τα ~ σε αυτή τη χώρα;* **3.** (μτφ.) η υπεροχή, η ανωτερότητα (κάποιου σε κάτι): *κατέχει τα σκήπτρα στους αγώνες δρόμου μεγάλων αποστάσεων* || *διατηρεί εδώ και χρόνια τα ~ στο βόλεϊ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῆπτρον* / *σκᾶπτον* (δωρ.), αρχική σημ. «βακτηρία, ράβδος, μπαστούνι». < θ. *σκηπ-* (τού ρ. *σκήπτω* «στηρίζω, ακουμπώ») + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *πλῆκ-τρον*. Το αρχ. *σκήπτω* < **σκήπ-jω*, πιθ. < *σκᾶπος* (απαντά μόνον ως «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκᾶπος· κλάδος*), που συνδ. με αρχ. γερμ. skaft (> γερμ. Schaft «κορμός, κοτσάνι»), αρχ. σκανδ. skapt, πιθ. κ. λατ. scāpus «βακτηρία, στέλεχος» (αν δεν πρόκειται για δάνειο από την Ελληνική). Η σημασιολ. έκταση τής λ. και οι συγκεκριμένοι τεχνικοί όροι που προκύπτουν από αυτήν, δεν επιτρέπουν τη σύνδεση με το ρ. *σκάπτω*].

σκήτη (η) {σκητών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** το ερημητήριο μοναχού **2.** εξάρτημα κύριας μονής, όπου ασκούνται υπό έναν γέροντα ομάδες μοναχών με δική τους επιλογή έχοντας χαλαρή αναφορά (σχέση) με τη διοίκηση και τη λειτουργική ζωή τής κύριας μονής: *η ~ τής Αγίας Αικατερίνας στο όρος Σινά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο, μονή*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από το μτγν. τοπων. *Σκῆτις*, *Σκίτις* τής Αιγύπτου].

σκι (το) {άκλ.} **1.** καθένα από τα δύο ειδικά στενόμακρα πέδιλα που φορά κανείς, για να κινείται πάνω στο χιόνι (με τη βοήθεια ειδικών ραβδιών) ή στην επιφάνεια τής θάλασσας (κρατώντας ένα σχοινί πίσω από σκάφος που κινείται και τον έλκει): *φοράω τα ~ μου* ΣΥΝ. (για το χιόνι) χιονοπέδιλο **2.** η χιονοδρομία ή το αντίστοιχο άθλημα στη θάλασσα: *κάνω* / *πάω για ~* || *θαλάσσιο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ski < νορβ. ski < αρχ. νορβ. skith «κομμάτι ξύλου, χιονοπέδιλο», που συνδ. με αρχ. γερμ. skīt «κομμάτι ξύλου», αρχ. αγγλ. scēadan «χωρίζω, κόβω»].

σκιά (η) **1.** το τμήμα ενός χώρου στο οποίο δεν φθάνει το φως, που δεν φωτίζεται, κατ' αντιδιαστολή προς το φωτισμένο τμήμα του· (ειδικότ.) η σκοτεινή ή λιγότερο φωτεινή περιοχή ενός χώρου, που σχηματίζεται καθώς ένας αδιαφανής όγκος ή σώμα εμποδίζει την ακτινοβολία τού ήλιου ή το φως να το διαπεράσει: *ο κλέφτης κρυβόταν στη ~* || *το δωμάτιο ήταν στη ~* || *φως και σκιές* || *κάθισε στη ~ να ξεκουραστεί* || *η θερμοκρασία έφτασε τους 40° Κελσίου υπό σκιάν·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***μένω στη σκιά*** δεν εμφανίζομαι, δεν γίνεται γνωστή η ύπαρξή μου: *μια ζοφερή ιστορία, που είχε μείνει επί δεκαετίες στη σκιά, ήρθε στο φως τής δημοσιότητας* (β) (μτφ.) ***στη / υπό τη σκιά (κάποιου)*** σε δεύτερο ρόλο: *μια ζωή ήταν στη σκιά του διάσημου συζύγου της* (γ) (λόγ.) ***περί όνου σκιάς*** (*περί ὄνου σκιᾶς [μάχεσθαι]*, Αριστοφ. *Σφῆκες* 191) για ασήμαντα ή ευτελή θέματα: *~ ο λόγος στη χθεσινή συζήτηση* **2.** το σκοτεινό είδωλο ενός σώματος, που προβάλλεται πάνω σε μια επιφάνεια με διαστάσεις μεγαλύτερες των πραγματικών του, όταν φωτίζεται από την αντίθετη κατεύθυνση: *είδε την ~ ενός αγνώστου να τον παρακολουθεί·* ΦΡ. (α) ***φοβάται / τρέμει και τη σκιά του*** για κάποιον που είναι τόσο δειλός, ώστε να φοβάται ακόμα και όταν δεν υπάρχει πραγματικός λόγος (β) ***γίνομαι η σκιά (κάποιου)*** (i) γίνομαι αχώριστος φίλος (κάποιου), είμαι πάντα μαζί του (ii) ακολουθώ ή παρακολουθώ συνεχώς (κάποιον), χωρίς να τον χάνω από τα μάτια μου: *ο ιδιωτικός ντετέκτιβ είχε γίνει η σκιά του για μια βδομάδα* **3.** (ειδικότ.) πρόσωπο ή πράγμα, τού οποίου διαγράφεται το περίγραμμα στο σκοτάδι· σκοτεινή σιλουέτα: *οι ~ των βουνών* / *των σπιτιών* || *στον δρόμο διέκρινε δύο ~ που βάδιζαν βιαστικά* ΣΥΝ. σκοτεινή φιγούρα • **4.** (κατά τις λαϊκές αντιλήψεις) το άυλο πνεύμα, η ψυχή ανθρώπου που έχει πεθάνει: *η ~ τού πεθαμένου παιδιού* || *οι ~ των προγόνων* || *ο κόσμος των ~* (ο κόσμος των νεκρών) **5.** ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι που έχει χάσει τη δύναμη, τη θέση και την επιρροή που είχε: *κατάντησε ~ από την αρρώστια* / *από την πείνα* || *«στην αμερικανική αγορά δεν έμεινε παρά η ~ τής πάλαι ποτέ κραταιάς ιαπωνικής βιομηχανίας»* (εφημ.)· ΦΡ. ***γίνομαι σκιά τού εαυτού μου*** για μεταβολή προς το χειρότερο: *ο πρωθυπουργός είχε γίνει σκιά τού παλιού καλού του εαυτού* **6.** σημάδι φυσικής και ψυχικής κόπωσης: *έχω μαύρες ~ κάτω από τα μάτια από την αϋπνία* **7.** (μτφ.) υπόνοια για κάτι ασαφές ή ύποπτο: *στην υπόθεση αυτή δεν πρέπει να μείνει καμία ~ αμφιβολίας· όλα πρέπει να έλθουν στο φως* **8.** (στη ζωγραφική) ο βαθμός σκούρας απόχρωσης ενός χρώματος, που προσδιορίζεται είτε από την ποσότητα τού μαύρου τόνου είτε από την έλλειψη φωτός στα περιγράμματα των αναπαριστώμενων εικόνων ΣΥΝ. φωτοσκίαση, φόρμα **9.** καλλυντικό προϊόν για τον χρωματισμό των βλεφάρων σε διάφορα χρώματα: *σκιές για τα μάτια* **10.** (μτφ.) η επίδραση που ασκείται από δυσάρεστο γεγονός: *υπό τη ~ των αεροπορικών επιχειρήσεων στο Κόσοβο διεξάγεται η συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών των χωρών-μελών τού ΝΑΤΟ* || *η βαριά ~ των πρόσφατων επεισοδίων επέδρασε στο κλίμα των εκδηλώσεων·* ΦΡ. ***ρίχνω (τη) σκιά (μου) (κάπου)*** επισκιάζω, επικαλύπτω αρνητικά: *τα τελευταία γεγονότα έριξαν τη σκιά τους στους εορτασμούς* / *στη διάθεση όλων* • **11.** ***θέατρο σκιών*** λαϊκό θέατρο με «πρωταγωνιστές» χάρτινες συνήθ. φιγούρες, των οποίων η σκιά προβάλλεται πίσω από ένα κατάλληλα φωτισμένο παραλληλόγραμμο πανί· ο καραγκιόζης (πβ. λ. *θέατρο*). — (υποκ.) **σκιούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σκι-jά* < Ι.Ε. *skāi- / *ski- «σκιά» (με σπάνια φωνηεντική εναλλαγή -āi- / -i-, που δεν απαντά σε κανονικούς Ι.Ε. τ.), πβ. αλβ. hije «σκιά», σανσκρ. chāyā, γερμ. schimmern «λάμπω, γυαλίζω» κ.ά. Η λ. συνδ. πιθ. με το ουσ. *σκηνή* (βλ.λ.). Παράγ. *σκι-άζω, σκι-ερός, σκι-ώδης, σκιά-χτρο* κ.ά. Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *μένω στη σκιά* (< rester dans l'ombre), *ζω στη σκιά του* (< vivre dans son ombre), *φοβάται και τη σκιά του* (< avoir peur de son ombre), *γίνομαι η σκιά κάποιου* (< suivre quelqu'un comme son ombre), *έγινε σκιά τού εαυτού του* (< il a devenu l'ombre de lui-même), *δεν υπάρχει σκιά αμφιβολίας* (< il n'y a pas l'ombre d'un doute), *θέατρο σκιών* (< le théâtre d'ombres)].

σκιάγραμμα (το) {σκιαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σκιαγράφημα (βλ.λ.) **2.** ακτινοσκοπικό ή ακτινογραφικό διάγραμμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. skiagram].

σκιαγράφημα (το) [αρχ.] {σκιαγραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η απόδοση τής εικόνας προσώπου ή πράγματος με τις πολύ γενικές τους γραμμές, χωρίς λεπτομέρειες ΣΥΝ. σκίτσο, σκαρίφημα **2.** (μτφ.) περιγραφή γεγονότος, πράγματος ή εργασίας σε γενικές γραμμές.

σκιαγραφία (η) [αρχ.] {σκιαγραφιών} **1.** η τέχνη τής απεικόνισης προσώπων ή πραγμάτων με σκιαγραφήματα **2.** το σκιαγράφημα (βλ.λ.) **3.** η ζωγραφική απόδοση τής σκιάς των αντικειμένων **4.** σχέδιο που αποτελείται μόνο από άσπρο και διάφορους τόνους τού μαύρου χρώματος. — **σκιαγραφικός**, -ή, -ό [μτγν.], **σκιαγραφικά** επίρρ.

σκιαγραφώ ρ. μετβ. [αρχ.] {σκιαγραφείς... | σκιαγράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (στη ζωγραφική) απεικονίζω (κάποιον/κάτι), αποδίδοντας μόνο το περίγραμμά του με τις βασικές του γραμμές ΣΥΝ. σκιτσάρω, σκαριφώ **2.** (μτφ.) περιγράφω (κάτι) με σύντομη αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά του, διαγραμματικά: *~ τα σχέδιά μου για το μέλλον* / *την πολιτική γραμμή τής κυβέρνησης* / *τη ζωή μου* || *~ τους χαρακτήρες ενός έργου* || *το βιβλίο σκιαγραφεί με τον καλύτερο τρόπο την εικόνα τής εποχής* || *«οι έρευνες αυτές σκιαγραφούν το προφίλ τού μέσου καταναλωτή-ψηφοφόρου»* (εφημ.). — **σκιαγράφηση** (η) [μτγν.].

σκιάδα (η) (λαϊκ.) **1.** πρόχειρη κατασκευή που χρησιμεύει ως σκιά από τον ήλιο ΣΥΝ. κιόσκι, περίπτερο **2.** (ειδικότ.) ομπρέλα για τον ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκιάς, -άδος* < αρχ. *σκιά*].

σκιάδι (το) {σκιαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πλατύγυρο καπέλο που φοριέται συνήθ. από τους αγρότες ως μέσο προφύλαξης από την πολύωρη έκθεσή τους στον ήλιο. Επίσης (λόγ.) **σκιάδειο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκιάδ(ε)ιον* (η γρ. με *-ει-* είναι αρχαιότ. και καλύτερα τεκμηριωμένη), υποκ. τού ουσ. *σκιά*].

σκιάζω[1] ρ. μετβ. {σκίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δημιουργώ σκιά πάνω σε (επιφάνεια), εμποδίζοντας τη δίοδο των φωτεινών ακτίνων: *αυτό το δέντρο σκιάζει το σπίτι* || *~ τα μάτια με το χέρι μου* **2.** (μτφ.) δημιουργώ βαριά ατμόσφαιρα εξαιτίας δυσάρεστου γεγονότος: *οι πολιτικές εξελίξεις σκίασαν τον εορτασμό* ΣΥΝ. επισκιάζω **3.** (στη ζωγραφική) σχηματίζω σκιές ή προσθέτω σκιές σε μια εικόνα: *~ ένα σκίτσο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκιά* (βλ.λ.)].

σκιάζω[2] ρ. μετβ. (λαϊκ.) {έσκιαξα, σκιά-χτηκα, -γμένος} **1.** τρομάζω (κάποιον): *μην το σκιάζεις το παιδί, γιατί θα φύγει!* **2.** δημιουργώ σε (κάποιον) κλίμα έντονου φόβου: *«ήταν όλα σιωπηλά* / *γιατί τα 'σκιαζε η φοβέρα* / *και τα πλάκωνε η σκλαβιά»* (Δ. Σολωμός). **3.** (μεσοπαθ. **σκιάζομαι**) τα χάνω από τον φόβο μου: *τι του είπες και ήρθε εδώ σκιαγμένος;* || *σκιάχτηκα, μόλις τον είδα μπροστά μου* ΣΥΝ. τρομάζω, φοβούμαι. — **σκιάξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκιάζω* (βλ.λ.). Η σημ. «φοβίζω, τρομάζω» οφείλεται στη συσχέτιση τού σκοτεινού με τον φόβο και τη μυστηριώδη αγωνία (πβ. κ. *σκιάχτρο*). Ήδη στον Όμηρο η λ. *σκιά* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τις ψυχές των νεκρών, καθώς και την απειλή τού θανάτου].

Σκιάθος (η) **1.** το δυτικότερο νησί των Β. Σποράδων κοντά στα Α. παράλια τού νομού Μαγνησίας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σκιαθίτης** (ο), **Σκιαθίτισσα** (η), **σκιαθίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σκίαθος*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, που συνδ. παρετυμολογικά με αρχ. *σκιαθίς, -ίδος* «είδος ψαριού»].

σκιαμαχία (η) [μτγν.] {σκιαμαχιών} η μάχη με ανύπαρκτους αντιπάλους ή χωρίς κανένα όφελος, ο άσκοπος αγώνας.

σκιαμαχώ ρ. μετβ. [αρχ.] {σκιαμαχείς... | σκιαμάχησα} παλεύω με σκιές, αγωνίζομαι μάταια, χωρίς σκοπό.

σκιαξάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) φοβητσιάρης, δειλός.
[ΕΤΥΜ. < *σκιάζω* «φοβίζω, τρομάζω» (αόρ. *έ-σκιαξ-α*) + παραγ. επίθημα *-άρης* (πβ. κ. *πρωτ-άρης*)].

σκίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η δημιουργία σκιάς **2.** η τυπογραφική σκιά, μορφή ράστερ.

σκίασμα (το) [μτγν.] {σκιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που δημιουργεί σκιά **2.** (στη ζωγραφική) η απεικόνιση των εναλλαγών φωτός και σκιάς, ώστε το αναπαριστώμενο αντικείμενο να προβάλλει σαν ανάγλυφο.

σκίαστρο (το) [1845] {σκιάστρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** αντικείμενο που κάνει σκιά: *τα εσωτερικά ~ αυτοκινήτου, που κάνουν σκιά στον οδηγό* **2.** το αμπαζούρ (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμπαζούρ*.
[ΕΤΥΜ. < *σκιάζω* + παραγ. επίθημα *-τρο* (πβ. κ. *στέγασ-τρο, σκέπαστρο*), απόδ. τού γαλλ. abat-jour (βλ. κ. *αμπαζούρ*)].

σκιατραφής, -ής, -ές {σκιατραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει μεγαλώσει στη σκιά, που δεν έχει σκληραγωγηθεί· μαλθακός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκιά* + *-τραφής* < θ. *τραφ-* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τράφ-ην*) τού ρ. *τρέφω*].

σκιάχτρο (το) **1.** ομοίωμα (συνήθ. ανθρώπου) που χρησιμοποιείται από τους αγρότες ως μέσο για την απομάκρυνση πουλιών ή άλλων ζώων που βλάπτουν τις καλλιέργειες **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να

προκαλέσει φόβο: *το ~ τής ανεργίας* ΣΥΝ. φόβητρο **3.** (μτφ.) άνθρωπος πολύ άσχημος, που απωθεί με την εμφάνισή του: *παντρεύτηκε ένα ~* ΣΥΝ. ξόανο.
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έσκιαξα* τού ρ. *σκιάζω²* (βλ.λ.) και το παραγ. επίθημα *-τρο* (πβ. κ. *πλήκ-τρο*)].

σκιέρ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που κάνει σκι (στο χιόνι ή στη θάλασσα) ως άθλημα ή ως ψυχαγωγική δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. skieur < ski (βλ. λ. *σκι*)].

σκιερός, -ή, -ό 1. αυτός που δημιουργεί σκιά: *~ δέντρα / δάσος* **2.** αυτός που βρίσκεται στη σκιά: *η ~ πλευρά ενός σπιτιού* **3.** αυτός που έχει σκοτεινό, σκούρο χρώμα ΣΥΝ. σκουρόχρωμος, σκοτεινόχρωμος **4.** ΦΥΣ. (σώμα) που δεν το διαπερνά το φως: *~ σώμα.* — **σκιερότητα** (η) [1766].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκιά* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός, τρομ-ερός*].

σκίζα (η) → σχίζα

σκίζω ρ. → σχίζω

σκίμπους (ο) {σκίμπ-οδος, -οδα | -οδες, -όδων} (αρχαιοπρ.) το σκαμνί.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η κλίση τής λ. (γεν. *-οδος*) καθιστά βέβαιη την παρουσία τού ουσ. *πούς, ποδός* ως β' συνθ., ενώ, αναφορικά με το α' συνθ. *σκιμ-*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για σύντμηση τού **σκιμπέ-πους* «στήριγμα, πόδι στο οποίο στηρίζεται κανείς» (όπου **σκιμπ-ε-* < αρχ. *σκίμπτομαι* «στηρίζω / -ομαι, ρίχνω / -ομαι», που εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια τού συνωνύμου *σκήπτομαι*, βλ. κ. *σκήπτρο*). Κατ' άλλους, η λ. συνδ. με το αρχ. *σκιμβός* «χωλός»].

σκίνος (ο) → σχίνος

σκινόχωμα (το) {σκινοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} χώμα που περιέχει σάπιες ρίζες σχίνων.

σκίνχεντ (ο/η) {άκλ.} λευκός άντρας, μέλος συμμορίας, με ξυρισμένο κεφάλι και επιθετικές (συχνά βίαιες) τάσεις· ως φαινόμενο, εμφανίστηκε στη Βρετανία το 1969 και διαδόθηκε και σε άλλες χώρες ως νεανική αντικομφορμιστική μόδα, συχνά συνδεδεμένη με τον ρατσισμό, τον χουλιγκανισμό και άλλες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. skinhead «φαλακρός, κοντοκουρεμένος» < skin «δέρμα» + head «κεφάλι»].

σκιοσκόπιο (το) {σκιοσκοπί-ου | -ων} φωτεινός προβολέας για τη μελέτη ακτινογραφικών πλακών, ο ακτινογραφικός προβολέας.
[ΕΤΥΜ. < *σκιά* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sciascope].

σκίουρος (ο) {σκιούρ-ου | -ων, -ους} θηλαστικό τρωκτικό ζώο που ζει σε δάση, με καφετί συνήθ. τρίχωμα και χαρακτηριστική μακριά φουντωτή ουρά που στέκεται όρθια ΣΥΝ. βερβερίτσα, βερβέρα. — (υποκ.) **σκιουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκιά* + *-ουρος* < *ουρά*, επειδή με τη φουντωτή ουρά του μπορεί να κάνει σκιά στον εαυτό του].

σκιόφιλος, -η, -ο (φυτό) που έχει ανάγκη από σκιερό περιβάλλον, για να αναπτυχθεί. — **σκιοφιλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. sciophila (πληθ.)].

σκιοφοβία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ο παθολογικός φόβος των σκιών, τού σκοταδιού.

σκιόφοβος, -η, -ο [1851] αυτός που φοβάται τη σκιά, το σκοτάδι.

σκιόφως (το) [μτγν.] {σκιόφωτος | χωρ. πληθ.} **1.** το θαμπό φως που υπάρχει τη στιγμή που πέφτει η νύχτα ΣΥΝ. λυκόφως, ημίφως **2.** αμυδρό φως των ακτίνων που διέρχονται από ημιδιαφανή σώματα.

σκιοφωτισμός (ο) η φωτοσκίαση (βλ.λ.).

σκίρος (ο) ΙΑΤΡ. καρκίνωμα που χαρακτηρίζεται από μεγάλη σκληρότητα λόγω υψηλής περιεκτικότητας ινώδους συνδετικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῖρος / σκίρρος*, αρχική σημ. «ακαλλιέργητη γη», αγν. ετύμου, ενώ έχει συνδεθεί παρετυμολ. με το όν. *σκῦρος* «λατύπη»].

σκίρτημα (το) [αρχ.] {σκιρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ξαφνική, απότομη κίνηση, τίναγμα: *το πρώτο ~ τού εμβρύου* **2.** (μτφ.) καρδιοχτύπι από έντονο συναίσθημα: *τα πρώτα ~ τής αγάπης.*

σκιρτώ ρ. αμετβ. {σκιρτάς... | σκίρτησα} **1.** πετάγομαι ξαφνικά από τη θέση μου ΣΥΝ. αναπηδώ **2.** (μτφ. για τη θάλασσα) αναταράσσομαι, έχω έντονο κυματισμό: *«σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ τα πέλαγα κι οι βράχοι»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. σαλεύω **3.** (μτφ. για την καρδιά) χτυπάω πολύ δυνατά, αναστατώνομαι από έντονο συναίσθημα: *σκίρτησε η καρδιά μου μόλις τον είδα || ~ από χαρά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκιρτῶ (-άω)* < *σκαίρω* «πηδώ, χοροπηδώ» (πβ. κ. *αἴρω – ἀρτάω, ἀν-αρτῶ*) < **σκάρ-jω* < *sk̥r-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)ker- «πηδώ, τινάζομαι, πάλλομαι», πβ. αρχ. γερμ. scerōn «είμαι θρασύς», scern «θράσος, σκέρτσο», αρχ. αγγλ. scēre «ακρίδα», αρχ. σλαβ. skorŭ «γρήγορος, ταχύς» κ.ά.].

σκίρων (ο) {σκίρωνος | χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο μαΐστρος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. ανθρωπωνύμιο, το οποίο προσδιόριζε αρχικώς τον ληστή που σκότωσε ο Θησέας σε μια βραχώδη περιοχή (Σκιρωνίδες πέτρες) μεταξύ Αθηνών και Μεγάρων, πιθ. < *σκίρος* «ακαλλιέργητη γη – σκληρός» (βλ.λ.). Με την ίδια ονομασία έγινε γνωστός στην αρχαιότητα και ο άνεμος που έπνεε από τις Σκιρωνίδες πέτρες].

σκιρωνοβορράς (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) η μαϊστροτραμουντάνα (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

σκιρωνοζέφυρος (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο πουνεντομαΐστρος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

σκισιματιά (η) η απότομη τομή κατά μήκος μιας επιφάνειας: *ρούχα γεμάτα σκισιματιές* ΣΥΝ. σχισμή.

σκίσιμο (το) → σχίσιμο

σκισμάδα (η) → σχισμάδα

σκισμή (η) → σχισμή

σκιστός, -ή, -ό → σχιστός

σκιτζής (ο) {σκιτζήδες} (λαϊκ.) **1.** αυτός που επιδιορθώνει παλιά ρούχα και παπούτσια ΣΥΝ. μπαλλωματής **2.** (μτφ.) αυτός που είναι αδέξιος και απρόσεκτος στην τέχνη του, που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη για το αποτέλεσμα τής δουλειάς του ΣΥΝ. αλμπάνης. — **σκιτζήδικος, -η, -ο** (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. eskici «παλαιοπώλης, μπαλλωματής» < eski «παλαιός»].

σκιτσάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκίτσαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποδίδω με πολύ απλές γραμμές το περίγραμμα (προσώπου, πράγματος ή κατάστασης): *τον σκιτσάρισε σε δύο λεπτά* **2.** (μτφ.) περιγράφω με λίγα λόγια: *σκίτσαρε τον χαρακτήρα της με λίγες μόνο λέξεις* ΣΥΝ. σκιαγραφώ ♦ **3.** (αμετβ.) σχεδιάζω σκίτσα: *σκιτσάρει πολύ καλά, έχει ταλέντο || σε ποια εφημερίδα σκιτσάρει;* (εργάζεται ως σκιτσογράφος) — **σκιτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. schizzare < schizzo (βλ. λ. *σκίτσο*)].

σκίτσο (το) **1.** πρόχειρο σχέδιο προσώπου ή πράγματος στις πολύ βασικές του γραμμές ΣΥΝ. σκαρίφημα, σκιαγράφημα **2.** (ειδικότ.) σχέδιο με γελοιογραφικό ή άλλο περιεχόμενο, που δημοσιεύεται σε εφημερίδες ή περιοδικά, ως σχόλιο τής επικαιρότητας: *τα ~ τού Κυρ* ΣΥΝ. γελοιογραφία **3.** (μτφ.) σύντομη γενική περιγραφή: *στο διήγημά του υπάρχουν τα ~ των προσωπικοτήτων τής εποχής του* ΣΥΝ. σκιαγραφία. — (υποκ.) **σκιτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. schizzo < λατ. schedium «αυτοσχέδιο ποίημα», ουδ. τού επιθ. schedius < αρχ. *σχέδιος* (βλ. λ. *σχέδιο*)].

σκιτσογράφος (ο/η) καλλιτέχνης ειδικευμένος στα σκίτσα. — **σκιτσογραφία** (η), **σκιτσογραφικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

Σ.Κ.Ι.Χ.Α. (ο) Σύλλογος Κατόχων Ιδιωτικής Χρήσεως Αυτοκινήτων.

σκιώδης, -ης, -ες {σκιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** ο σκιερός (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που ασκείται σε πολύ χαμηλούς τόνους, χωρίς σθένος, σαν να μην υπάρχει: *~ αντίσταση / εξουσία* **3.** ΠΟΛΙΤ. (α) ***σκιώδης κυβέρνηση*** το πολιτικό σχήμα που συγκροτείται από στελέχη τού κόμματος τής αξιωματικής αντιπολίτευσης, κατ' αντιστοιχία διαρθρωτική προς το κυβερνητικό σχήμα, προκειμένου να παρακολουθείται και να αξιολογείται κατά τομείς το κυβερνητικό έργο (β) αυτός που ανήκει σε σκιώδη κυβέρνηση: *ο ~ υπουργός Οικονομικών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκιά*. Η φρ. *σκιώδης κυβέρνηση* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. shadow government].

σκλαβιά (η) [μεσν.] **1.** η κατάσταση στην οποία βρίσκεται αυτός που έχει στερηθεί την ελευθερία του: *400 χρόνια σκλαβιάς των Ελλήνων στους Τούρκους* ΣΥΝ. υποδούλωση, δουλεία ΑΝΤ. ελευθερία **2.** (μτφ.) βαρύ καθήκον από το οποίο δεν μπορεί κανείς να απαλλαγεί, νομικής ή ηθικής φύσεως δέσμευση: *πολλοί θεωρούν τον γάμο σκέτη ~.*

σκλαβοπάζαρο (το) **1.** ο τόπος στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται δούλοι **2.** (συνεκδ.) το εμπόριο σκλάβων: *στις μέρες μας υπάρχουν ακόμη ~.*

σκλαβόπουλο (το), **σκλαβοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο μικρός στην ηλικία σκλάβος.
[ΕΤΥΜ. < *σκλάβος* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

σκλάβος (ο), **σκλάβα** (η) {δύσχρ. σκλαβών} **1.** ο άνθρωπος που έχει χάσει την ελευθερία του και έχει υποδουλωθεί σε άλλον, τον οποίο οφείλει να υπηρετεί (συχνά υπό άθλιες συνθήκες διαβίωσης), καθώς αυτός έχει πάνω του δικαίωμα ζωής και θανάτου: *οι Σαρακηνοί κατέλαβαν την πόλη και πούλησαν τους αιχμαλώτους για σκλάβους στα παζάρια τής Ανατολής || εμπόριο / εξέγερση σκλάβων || «Οι ~ στα δεσμά τους»* (τίτλος βιβλίου τού Κ. Θεοτόκη) ΣΥΝ. δούλος, υπόδουλος, αιχμάλωτος· ΦΡ. ***δουλεύω σαν σκλάβος*** εργάζομαι πολύ σκληρά, στερούμενος τις στοιχειώδεις χαρές τής ζωής: *πέρασε τα καλύτερά του χρόνια δουλεύοντας σαν σκλάβος* ΣΥΝ. σαν σκυλί **2.** ο άνθρωπος που βρίσκεται υπό την απόλυτη εξουσία ενός άλλου, ο απόλυτα υποταγμένος σε μια κατάσταση: *~ τού ποτού / τού καθήκοντος / τού πάθους || (μτφ.) ~ σας για πάντα* (σε περιπτώσεις δουλοπρεπούς συμπεριφοράς από κάποιον που έχει γοητευθεί από άλλο πρόσωπο) ΣΥΝ. δέσμιος, δούλος, υποχείριος. — (υποκ.) **σκλαβάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Στλάβος* (με τροπή τού *-τ-* σε *-κ-*, πβ. *αντλώ – αγκλώ, στιλβώνω – σκλιβώνω*) < *Σλάβος*, επειδή μεγάλος αριθμός Σλάβων υποδουλώνονταν κατά τον Μεσαίωνα στους Γερμανούς και τους Βυζαντινούς. Από το μεσν. *σκλάβος* προήλθε και το μεσν. λατ. sclavus (> γαλλ. esclave, αγγλ. slave)].

σκλαβώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {σκλάβω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερώ από (άνθρωπο, ομάδα ανθρώπων ή χώρα) την ελευθερία, θέτω (κάποιον) υπό την απόλυτη εξουσία μου: *οι Τούρκοι σκλάβωσαν τους Έλληνες για 400 χρόνια* ΣΥΝ. υποδουλώνω **2.** κάνω (κάποιον) να αισθάνεται υποχρεωμένος απέναντί μου, επειδή τον εξυπηρέτησα όταν είχε ανάγκη ή επειδή του συμπεριφέρθηκα πολύ καλά: *η κατανόησή σας με σκλαβώνει || μας σκλάβωσε με την προθυμία του να μας βοηθήσει* **3.** (μτφ.) γοητεύω σε μεγάλο βαθμό, κάνω (κάποιον) να αισθάνεται ότι δεν μπορεί να μου αρνηθεί τίποτα: *η ευγένειά της και οι τρόποι της με έχουν σκλαβώσει* ΣΥΝ. κατακτώ **4.** (μεσοπαθ. ***σκλαβώνομαι***) αποκτώ την υποχρέωση (νομική, ηθική) να κάνω κάτι για πολύν καιρό, χωρίς να μπορώ να απαλλαγώ: *σκλαβώθηκε σ' αυτή τη δουλειά κι έχει χαθεί απ' τον κόσμο || τι ήθελα και παντρεύτηκα και σκλαβώθηκα μέσα σ' αυτό το σπίτι;* ΣΥΝ. δεσμεύομαι. — **σκλάβωμα** (το).

Σ.Κ.Λ.Ε. (ο) Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος.

σκλήθρα (η) {σκληθρών} **1.** φυλλοβόλο δέντρο που απαντά σε περιοχές με υγρό έδαφος, τού οποίου το ξύλο έχει μεγάλη αντοχή στο νερό και χρησιμοποιείται σε κατασκευές, στη γλυπτική και την επιπλο-

ποιία • **2.** το πελεκούδι ΣΥΝ. σχίζα. Επίσης **ακλήθρο** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν. (με σ- προθεμ., πβ. κ. *κόνις - σκόνη, κνίψ - σκνίπα*) < αρχ. *κλήθρα* < Ι.Ε. *klādhrā, που συνδ. με τους γερμ. διαλεκτ. τ. lutter, ludern, ludere (ίδια σημ.)].

σκληραγωγία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η άσκηση στη δυσκολία, στην ταλαιπωρία, ώστε να αποκτήσει κανείς αντοχή, να μην καταβάλλεται εύκολα από τις δυσκολίες: *η ~ είναι απαραίτητη· αλλιώς οι νέοι γίνονται μαλθακοί.* Επίσης **σκληραγώγηση** [1893]. — **σκληραγωγικός**, -ή, -ό.

σκληραγωγώ ρ. μετβ. {σκληραγωγείς... | σκληραγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ανατρέφω (κάποιον) κατά τέτοιον τρόπο, ώστε ο οργανισμός του να συνηθίσει τις ταλαιπωρίες, να μην είναι μαλθακός **2.** (μεσοπαθ. ***σκληραγωγούμαι***) εξοικειώνομαι σε ιδιαίτερα αυστηρό και σκληρό τρόπο αγωγής, συνηθίζω στις ταλαιπωρίες: *δουλεύοντας από μικρός στα χωράφια, έχει σκληραγωγηθεί.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκληραγωγώ (-έω)* < *σκληρός* + *-αγωγώ* < *ἀγωγή*].

σκληράδα (η) **1.** η σκληρότητα **2.** (μτφ.) τραχιά και απότομη συμπεριφορά ή έκφραση, που φανερώνει ψυχική και ηθική αναλγησία ΣΥΝ. ασπλαχνία, απονιά ΑΝΤ. ευσπλαχνία.
[ΕΤΥΜ. < *σκληρός* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *πονηρ-άδα*].

σκληραθηρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η αρτηριοσκλήρωση (βλ.λ.).

σκληραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκλήρυ-να, -νθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) σκληρό ή σκληρότερο από ό,τι είναι: *~ τη στάση μου / τους τρόπους μου / την πολιτική μου* || *οι αδικίες / οι κακουχίες τον έχουν σκληρύνει* ΑΝΤ. μαλακώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι σκληρός: *η στάση τής κυβέρνησης απέναντι στους απεργούς θα σκληρύνει τα επόμενα 24ωρα.* Επίσης **σκληρύνω** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

σκληρέγχυμα (το) [1885] {σκληρεγχύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΟΤ. ο κύριος ιστός που συμβάλλει στη στήριξη των φυτών. — **σκληρεγχυματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. sclerenchyma].

σκληρεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση μιας λωρίδας τού σκληρού χιτώνα τού οφθαλμού σε περίπτωση γλαυκώματος. Επίσης **σκληρεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sclerectomy].

σκληριά (η) (λαϊκ.) απότομη και γοερή κραυγή ΣΥΝ. στριγγλιά, τσύριγμα.

σκληρία (η) [μτγν.] {σκληριών} ΙΑΤΡ. σκλήρυνση ιστού ή οργάνου που γίνεται αντιληπτή με ψηλάφηση ΣΥΝ. σκλήρωμα.

σκληρίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός σκληρίας, η εμφάνιση σκληρωμάτων.

σκληρίζω ρ. αμετβ. {σκλήρισα} (λαϊκ.) βγάζω κραυγή, φωνάζω με όλη μου τη δύναμη: *σκληρίζει αντί να τραγουδάει* ΣΥΝ. ξεφωνίζω, στριγγλίζω, τσυρίζω.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *στριγγλίζω*, με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *σκληρός*].

σκλήρισμα (το) {σκληρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η σκληριά (βλ.λ.).

σκληρίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού σκληρού χιτώνα (ασπράδι) τού ματιού, άγνωστης αιτιολογίας, που εμφανίζεται συχνότερα σε νεαρές γυναίκες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scleritis].

σκληρο- κ. **σκληρό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει την ιδιότητα τής σκληρότητας: *σκληρό-πετσος, σκληρο-κόκκαλος, σκληρό-δερμος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *σκληρός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. scléro-dermie, scléro-kératite)].

σκληρογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που δημιουργεί ή συντελεί στη σκλήρυνση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérogène].

σκληροδακτυλία (η) [1879] {σκληροδακτυλιών} ΙΑΤΡ. η σκληροδερμία που εντοπίζεται στα δάκτυλα των χεριών ή των ποδιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérodactylie].

σκληρόδερμα (το) {σκληροδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} μύκητας (μανιτάρι) που χρησιμοποιείται για τη νόθευση των κονσερβών με μανιτάρια «τρούφες».
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. scleroderma].

σκληροδερμία (η) [1879] {σκληροδερμιών} ΙΑΤΡ. χρονία δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από τοπικές σκληρύνσεις τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérodermie].

σκληρόδερμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σκληρό δέρμα **2.** (μτφ.) αναίσθητος, ηθικώς ανάλγητος ΣΥΝ. χοντρόπετσος, σκληρόπετσος.

σκληροθεραπεία (η) {σκληροθεραπειών} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας των κιρσών (βλ.λ.) με ένεση σε αυτούς μιας ουσίας που τους καταστρέφει.

σκληρόκαρδος, -η, -ο αυτός που έχει σκληρή καρδιά, που δεν πονά και δεν ενδιαφέρεται για τίποτε άλλο εκτός από τον εαυτό του ΣΥΝ. άσπλαχνος, άπονος, ανελέητος, ανάλγητος ΑΝΤ. σπλαχνικός, πονετικός. — **σκληροκαρδία** (η) [μτγν.].

σκληροκερατίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η ταυτόχρονη φλεγμονή τού σκληρού και τού κερατοειδούς χιτώνα τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérokératite].

σκληροκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αλλάζει γνώμη, ο πεισματάρης ΣΥΝ. αμετάπειστος, ξεροκέφαλος, χοντροκέφαλος ΑΝΤ. διαλλακτικός, συγκαταβατικός. — **σκληροκεφαλιά** (η).

σκληροκόκκαλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει σκληρά κόκκαλα **2.** (μτφ.) αυτός που έχει σκληραγωγηθεί.

σκληρόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η καταστροφή τού ινώδους συνδετικού ιστού με ορισμένες ουσίες και θεραπευτικές μεθόδους για τη θεραπεία αγκυλώσεων και περιαρθρικών σκληρύνσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérolyse].

σκληρομετρία (η) {σκληρομετριών} ΦΥΣ. το σύνολο των μεθόδων μετρήσεως τής σκληρότητας διαφόρων υλικών: *~ μετάλλων / ορυκτών / ξύλων.* Επίσης **σκληρομέτρηση**. — **σκληρομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérométrie].

σκληρόμετρο (το) {σκληρομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. το όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής σκληρότητας διαφόρων υλικών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. scléromètre].

σκληροπάθεια (η) {σκληροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε είδους παθολογική σκλήρυνση.
[ΕΤΥΜ. < *σκληρο-* + *-πάθεια* < θ. *παθ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* (ρ. *πάσχω*)].

σκληρόπετσος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει σκληρό δέρμα (πέτσα) ΣΥΝ. χοντρόπετσος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρά αισθήματα, από απονιά ΣΥΝ. χοντρόπετσος, άπονος, ανάλγητος **3.** αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερα μεγάλη αντοχή στις ταλαιπωρίες και τη σωματική δοκιμασία ΣΥΝ. σκληραγωγημένος.

σκληροπυρηνικός, -ή, -ό αυτός που ανήκει στον σκληρό πυρήνα (βλ. λ. *σκληρός*) οργάνωσης, κίνησης ή πολιτικού σχηματισμού, που δεν αποδέχεται καμία αλλαγή των πεποιθήσεών ή τής ιδεολογίας του: *οι ~ τού κόμματος / τής ομάδας.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hard-core].

σκληρός, -ή, -ό **1.** αυτός τον οποίο είναι πολύ δύσκολο να λυγίσει ή να σπάσει κανείς, να συμπιέσει ή να κόψει σε κομμάτια: *~ υλικό* || *~ χώμα / κρέας / χαρτόνι / εξώφυλλο / μέταλλο* ΑΝΤ. μαλακός **2.** αυτός που είναι τραχύς, άγριος στην αφή ή δημιουργεί το αντίστοιχο αίσθημα: *~ δέρμα / μαλλιά / χέρια / ύφασμα* || *τα ~ σαμπουάν / σαπούνια ταλαιπωρούν το δέρμα μας* ΑΝΤ. μαλακός, απαλός **3.** (α) αυτός που υποβάλλει σε δοκιμασία, ταλαιπωρεί: *~ ζωή / συνθήκες διαβίωσης / χειμώνας / περίοδος* (β) αυτός τον οποίο είναι δύσκολο να αντέξει, να υπομείνει κανείς: *~ καθήκον / αλήθεια / πραγματικότητα / ανταγωνισμός* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετικό πνεύμα, ορμή, σφοδρότητα: *~ γλώσσα / κριτική / επίθεση / αντιμετώπιση / προειδοποίηση / ανακοινωθέν* ΣΥΝ. οξύς, δριμύς **5.** αυτός που δεν έχει ευαισθησία, ανθρωπιά ή επιείκεια: *~ οικονομικά μέτρα / ποινή / καρδιά / μεταχείριση / εργοδότης / κοινωνία* ΣΥΝ. ανάλγητος, άπονος ΑΝΤ. ήπιος, επιεικής, ανθρώπινος **6.** αυτός τον οποίο δεν κάμπτει, δεν λυγίζει ή δεν νικά κανείς εύκολα, που δύσκολα κάνει υποχωρήσεις: *~ πολιτικός / αντίπαλος / διαπραγματευτής / παζάρια* || *υιοθέτηση ~ στάσης / γραμμής στην εξωτερική πολιτική* || *προβάλλω ~ αντίσταση* || *ο υπουργός αποφάσισε να τηρήσει ~ γραμμή στις διαπραγματεύσεις με τους συνδικαλιστές·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***σκληρό καρύδι*** πρόσωπο που δύσκολα ηττάται ή δέχεται να του επιβάλλεται η θέληση άλλου: *δεν μπορούν να τον εξουδετερώσουν εύκολα· είναι ~* (β) (ειρων.) ***σκληρό αντράκι*** για άνδρα που παριστάνει τον ανυποχώρητο, τον δύσκολο και ζόρικο (χωρίς να είναι): *μας προέκυψε κι ο Βαγγέλης ~!* (γ) ***σκληρός πυρήνας*** μικρός αριθμός προσώπων ή δομών (ομάδας, οργάνωσης, συνόλου) που απαρτίζουν έναν πυρήνα που έχει την πιο ενεργή συμμετοχή ή τον πιο καθοριστικό ρόλο στις δραστηριότητες μιας μεγαλύτερης ομάδας, οργάνωσης, συνόλου: *ο ~ τού κόμματος* || *«οι αρμοδιότητες των βασικών υπουργείων, δηλαδή τού σκληρού πυρήνα τού κράτους, όπως ονομάζονται...»* (εφημ.) • **7.** αυτός για τον οποίο απαιτείται μεγάλη προσπάθεια και κόπος, που δεν επιτυγχάνεται εύκολα: *~ δουλειά / προπόνηση / διάβασμα* ΣΥΝ. επίπονος, έντονος, δύσκολος ΑΝΤ. εύκολος, άνετος • **8.** ουσία που περιέχει σε υψηλό ποσοστό συστατικό που την καθιστά ακατάλληλη ή ακόμα και επικίνδυνη για κοινή χρήση: *~ νερό* (δηλ. νερό με υψηλή περιεκτικότητα αλάτων μαγνησίου και ασβεστίου, ακατάλληλο για πόση, για πλυντήρια, ατμολέβητες κ.ά.) || *~ ναρκωτικά / φάρμακα* (δηλ. πολύ ισχυρά) ΑΝΤ. μαλακός • **9.** ΟΙΚΟΝ. (για το νόμισμα μιας χώρας) αυτός που έχει σχετικά σταθερή αξία στις διεθνείς συναλλαγές, με λιγότερες διακυμάνσεις στην αξία του (από αυτές που σημειώνονται στα ασταθή νομίσματα): *η κυβέρνηση ακολούθησε στο παρελθόν την πολιτική τής ~ δραχμής* || *το ~ μάρκο προβληματίζει τους Γερμανούς* • **10.** ΚΙΝΗΜΑΤ. ***σκληρό πορνό*** ταινία που καταγράφει με λεπτομέρειες την ερωτική πράξη και συχνά περιέχει σκηνές σεξουαλικής παθολογίας (σαδισμού, μαζοχισμού κ.ά.) ΑΝΤ. μαλακό πορνό • **11.** ***σκληρός δίσκος*** βλ. λ. *δίσκος*. — **σκληρά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σκλη-* (< *sklē-, μηδενισμ. βαθμ. α' φωνήεντος τού Ι.Ε. *skel-ə-, βλ. λ. *σκελετός*) + παραγ. επίθημα *-ρός*, πβ. κ. *αἰχμη-ρός, ψυχ-ρός*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια από την Αγγλική, λ.χ. *σκληρή γραμμή* (< hard line), *σκληρός πυρήνας* (< hard core), *σκληρό νόμισμα* (< hard currency) κ.ά.].

σκληρόσαρκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει σκληρή σάρκα: *~ καρποί.*

σκληροστένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η σκλήρυνση των ιστών τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sclerostenosis].

σκληρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση κατά την οποία ένα σώμα είναι πολύ συμπαγές και καθόλου ελαστικό, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να σπάσει, να λυγίσει, να συμπιεστεί ή να κοπεί σε κομμάτια: *η ~ τού ξύλου / τής πέτρας / τού ατσαλιού* ΣΥΝ. ακαμψία ΑΝΤ. μαλακότητα, ευκαμψία, ελαστικότητα **2.** (μτφ.) η έλλειψη ευαισθησίας, ανθρωπιάς: *η ~ τής συμπεριφοράς / τής καρδιάς / τής οικονομικής πολιτικής τής κυβέρνησης / τού νόμου* ΣΥΝ. αναλγησία ΑΝΤ. ανθρωπιά, ευαισθησία **3.** (μτφ.) η αυστηρότητα ή η επιθετικότητα (στις διατυπώσεις, στη διάθεση κ.λπ.): *η ~ τής γλώσσας τού ανακοινωθέντος / τής κριτικής / τής αντίδρασης* • **4.** (για ήχο που παράγε-

ται κυρ. από ηλεκτρικά μουσικά όργανα) η τραχύτητα, η σκληράδα • **5.** (για νερό) η περιεκτικότητά του σε άλατα ασβεστίου και μαγνησίου.

σκληροτράχηλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν καταβάλλεται εύκολα, που παρουσιάζει εξαιρετική αντοχή: ~ *αντίπαλος / πολεμιστής* ΣΥΝ. ακατάβλητος.

σκληρόφλουδος, -η, -ο (για καρπούς) αυτός που έχει σκληρή φλούδα: ~ *σταφύλια.*

σκληρόφυλλος, -η, -ο [μτγν.] (για φυτά) αυτός που έχει μικρά, σκληρά, δερματώδη φύλλα, τα οποία εμποδίζουν την απώλεια τής υγρασίας, για να αντέχει στην ξηρασία. - **σκληροφυλλία** (η).

σκληρόφυτο (το) {σκληροφύτ-ου | -ων} φυτό ικανό να αντέχει στην ξηρασία (βλ. κ. λ. *σκληρόφυλλος*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérophyte].

σκληρόψυχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει σκληρή ψυχή, που δεν δείχνει οίκτο: ~ *συμπεριφορά.*

σκλήρυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η μετατροπή τής σύστασης ενός σώματος, ώστε να γίνεται σκληρότερο: ~ *μετάλλου* **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. (α) παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από τη μετατροπή προς το σκληρότερο οργάνων ή ιστών τού σώματος (β) ***σκλήρυνση κατά πλάκας*** ο προοδευτικός εκφυλισμός τής μυελίνης (τής ουσίας που περιβάλλει ορισμένα νευρικά κύτταρα), ώστε να δημιουργούνται σκληρές περιοχές (πλάκες) χωρίς την ουσία αυτή και να προκαλείται διαταραχή τού νευρικού συστήματος με σπασμούς, απώλεια των αισθήσεων κ.λπ. ώς και ο θάνατος τού ασθενούς **3.** η αλλαγή τής κατάστασης ή τής συμπεριφοράς ενός ατόμου προς την αυστηρότητα ή την αδιαλλαξία: *αναμένεται ~ τής οικονομικής πολιτικής τής κυβέρνησης.* Επίσης **σκλήρωση** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκλήρυνσις* < αρχ. *σκληρύνω* (< *σκληρός*). Η *σκλήρυνση κατά πλάκας* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. sclérose en plaques].

σκληρυντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στη σκλήρυνση.

σκληρύνω ρ. → σκληραίνω

σκληρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σκληρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· σκληρωδέστ-ερος, -ατος} **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που είναι γεμάτος σκληρώματα: ~ *ιστός* **2.** (γενικά) αυτός που έχει σκληρή υφή, σκληρή σύσταση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σκλήρωμα (το) [αρχ.] {σκληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. αποσκληρυμμένο μέρος ή σκληρό όγκωμα.

σκληρωνυχία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σκλήρυνση και πάχυνση των νυχιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < *σκληρο-* + *-ωνυχία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυξ, -χος* «νύχι», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scleronychia].

σκλήρωση (η) → σκλήρυνση

σκληρωτικός, -ή, -ό [1836] ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που επιφέρει σκλήρυνση ΣΥΝ. σκληρυντικός **2.** αυτός που πάσχει από σκλήρυνση οργάνου ή ιστού.

σκληρωτίνη (η) {σκληρωτινών} ΒΙΟΛ. σκουρόχρωμη ή μαύρη χρωστική ουσία εντόμων και σκουληκιών, που λειτουργεί όπως η μελανίνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sclerotin].

σκνίπα (η) {σκνιπών} **1.** μικρό κουνούπι που εμφανίζεται τη νύχτα κατά τις θερμές εποχές τού έτους (κυρ. κοντά σε στάσιμα νερά) και με το τσίμπημά του μπορεί να μεταδώσει σοβαρές ασθένειες στον άνθρωπο **2.** (μτφ.-οικ.) άνθρωπος πολύ μεθυσμένος, που δεν βλέπει μπροστά του από το μεθύσι: *ήταν / έγινε πάλι ~!* ΣΥΝ. (αργκό) πίτα, λειώμα. — (υποκ.) **σκνιπάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκνίψ (ὁ)* (με αλλαγή γένους), παράλλ. τ. τού αρχ. *κνίψ, κνιπός* < θ. *κνῑπ-* < *k(e)n-ip- (με παρέκταση -ip-) < Ι.Ε. *ken- «ξύνω, χαράσσω», πβ. αρχ. ισλ. hnippa «σπρώχνω, χώνω», ολλ. nijpen «τσιμπώ, σφίγγω», αγγλ. nip (ίδια σημ.). Ομόρρ. *κνίζω* (βλ.λ.)].

Σκόδρα (η) **1.** λίμνη τής Δ. Βαλκανικής Χερσονήσου στα σύνορα τής Αλβανίας και τής Γιουγκοσλαβίας **2.** πόλη τής ΒΔ. Αλβανίας στη Ν. όχθη τής ομώνυμης λίμνης· αλλιώς Σκούταρι (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Shkodra / Shkodër < μτγν. λατ. Scodra < λατ. Scutarii «ασπιδοποιοί»].

ΣΚ.Ο.Ε. (η) Σκοπευτική Ομοσπονδία Ελλάδος.

σκοινάκι (το) → σχοινάκι

σκοινάς κ. **σχοινάς** (ο) {σκοινάδες} αυτός που φτειάχνει ή πουλά σχοινιά.

σκοινένιος, -ια, -ιο κ. **σχοινένιος** αυτός που είναι φτειαγμένος από σχοινί: ~ *σκάλα / παπούτσια.*

σκοινί (το) → σχοινί

σκοινιάζω ρ. μετβ. {σκοίνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) απαγχονίζω.

σκοίνος (ο) → σχοίνος

σκολάω ρ. → σχολώ

σκολειαρόπαιδο (το) → σχολειαρόπαιδο

σκολειαρούδι (το) → σχολειαρούδι

σκολειό (το) → σχολείο

σκόλη (η) → σχόλη

σκολιανός, -ή, -ό → σχολιανός

σκολιαρόπαιδο (το) → σχολειαρόπαιδο

σκολιαρούδι (το) → σχολειαρούδι

σκολιό (το) → σχολειό

σκολιός, -ά, -ό(ν) (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει παρεκκλίσεις στο σχήμα του, που στραβώνει σε ορισμένα σημεία του ΣΥΝ. στραβός ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. — **σκολιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σκολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τής ρίζας *σκελ-*, η οποία απαντά στο ουσ. *σκέλος* (βλ.λ.), πιθ. μέσω ενός προσηγορικού *σκόλος* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκολοῖς· δρεπάνοις*)].

σκολιώ ρ. μετβ. {σκολιοίς... | σκολίω-σα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) κάνω (κάτι) στραβό, στραβώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκολιῶ (-όω)* < *σκολιός* (βλ.λ.)].

σκολίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. δυσμορφία τής σπονδυλικής στήλης, που χαρακτηρίζεται από μόνιμη, μεγαλύτερη ή μικρότερη, ανάλογα με τη βαρύτητα των περιπτώσεων, κλίση προς τα πλάγια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκολίωσις* < αρχ. *σκολιοῦμαι (-όο-)* < *σκολιός*].

σκολιωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δημιουργία σκολιώσεως: ~ *συμπεριφορά τής σπονδυλικής στήλης* **2.** αυτός που πάσχει από σκολίωση.

σκολνώ ρ. → σχολώ

σκολόπαξ (ο) (αρχαιοπρ.) {σκολόπ-ακος | -άκων} η μπεκάτσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκολόπαξ, -ακος* < *σκόλοψ-, -οπος* «πάσσαλος, παλούκι» (λόγω τού σχήματος που έχει το ράμφος τής μπεκάτσας) + επίθημα *-αξ*, πβ. κ. *ἀσπάλ-αξ*].

σκολόπεντρα (η) {σκολοπεντρών} η σαρανταποδαρούσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκολόπενδρα*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο τού προελλην. γλωσσικού υποστρώματος].

σκολοπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {σκολόπισ-α, -τηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) μπήγω πάσσαλο σε (κάποιον/κάτι)· (βλ. κ. λ. *παλουκώνω, ανασκολοπίζω*). — **σκολοπισμός** (ο) [μτγν.].

σκόλοψ (ο) {σκόλ-οπος, -οπα | -οπες, -όπων} (λόγ.) λεπτό και μακρύ δοκάρι που καταλήγει σε αιχμηρό άκρο, ώστε να μπορεί να χώνεται μέσα στο χώμα ΣΥΝ. παλούκι, πάσσαλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκόλοψ, -οπος*, τεχν. όρ., < θ. *σκολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kel- «κόβω», που εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια τού ρ. *σκάλλω* «σκαλίζω, σκάβω» (βλ. λ. *σκαλίζω*). Η λ. *σκόλοψ* συνδ. με λατ. scalpere «σκαλίζω, χαράσσω» (> sculptor, -ōris «γλύπτης»), αρχ. γερμ. scelifa «φλούδα», αρχ. αγγλ. scielf «κοφτερός βράχος» κ.ά. Δυσχέρειες εγείρει το παραγ. επίθημα -οψ, το οποίο απαντά συνήθ. σε ονόματα ζώων (πβ. *σκάλ-οψ* «τυφλοπόντικας») και απουσιάζει από άλλους Ι.Ε. τ.].

σκόλυμπρος (ο) {σκολύμπρ-ου | -ων, -ους} ποώδες φυτό με πλατιά μακρουλά φύλλα και κίτρινο άνθος, που τρώγεται ως λαχανικό, όταν είναι τρυφερό. Επίσης **σκολύμπρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκόλυμος* (με την επίδρ. τού τ. *κολύμπρι / κολύβριο(ν)*, με επίθημα *-υμος* (πβ. *ἔλ-υμος* «κεχρί» και ονομασίες φυτών σε *-αμος*, λ.χ. *κύ-αμος, κάρδ-αμον*), αβεβ. ετύμου. Ανεπιβεβαίωτες παραμένουν οι επιχειρηθείσες συνδέσεις τόσο με το μτγν. *σκόλλυς, -υος* «τούφα μαλλιών» όσο και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκόλυβος· ὁ ἐσθιόμενος βολβός*].

σκολώ ρ. → σχολώ

σκόμβρος (ο) (λόγ.) το ψάρι σκουμπρί (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο].

σκονάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) **1.** η μικρή ποσότητα φαρμάκου σε σκόνη, που παλαιότ. παρασκεύαζαν οι ίδιοι οι φαρμακοποιοί ως γιατροσόφι **2.** δόση ναρκωτικών • **3.** (σε σχολικές / φοιτητικές εξετάσεις) μικρό χαρτί με σημειώσεις οι οποίες έχουν αντιγραφεί από βιβλίο (το περιεχόμενο τού οποίου εξετάζεται) και χρησιμοποιούνται κρυφά από μαθητές και φοιτητές σε γραπτές εξετάσεις: *κάνω ~ || γράφω ~ πάνω στο θρανίο.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *σκόνη*].

σκόνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** χώμα ή άλλη στερεή ύλη, που με τη μορφή μικροσκοπικών ελαφρών μορίων αιωρείται στην ατμόσφαιρα ή κολλά πάνω σε άλλες επιφάνειες: *το αυτοκίνητο σήκωσε σύννεφα ~ || η βροχή έκανε τη ~ να καθίσει || πάνω στα έπιπλα υπήρχε ένα στρώμα σκόνης || κλείσε τα μάτια, μη μπει μέσα ~* ΣΥΝ. κονιορτός· ΦΡ. (εκφραστ.) ***κάνω (κάποιον / κάτι) σκόνη*** συντρίβω εντελώς (κάποιον/κάτι), εκμηδενίζω: *έκανε σκόνη όλους τους αντιπάλους του || έκανε σκόνη τα επιχειρήματά τους || έκανε σκόνη το ρεκόρ τού προκατόχου του* **2.** (γενικά) φαρμακευτικό ή άλλο παρασκεύασμα το οποίο, αφού συμπιεστεί ή τριφτεί, μεταβάλλεται σε μικροσκοπικά μόρια ύλης: *γάλα / αβγά / σαπούνι ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κόνις, -ιος / -εως*, με ανάπτυξη *σ-* προθεμ., πβ. *βώλος – σβώλος, κνιψ – σκνίπα.* Ως προς την ετυμ. τού αρχ. *κόνις*, η μοναδική προφανής σύνδεση είναι με το λατ. cinis, -cris «στάχτη»].

σκονίζω ρ. μετβ. {σκόνισ-α, -τηκα, -μένος} καλύπτω (κάποιον/ κάτι) με σκόνη, λερώνω με σκόνη ΑΝΤ. ξεσκονίζω. — **σκόνισμα** (το).

σκοντάφτω κ. (λαϊκ.) **σκοντάβω** ρ. αμετβ. {σκόνταψα} **1.** προσκρούω (με το πόδι μου) πάνω σε εμπόδιο, καθώς βαδίζω: *σκόνταψε σε μια πέτρα και χτύπησε το πόδι του·* ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος βιάζεται σκοντάφτει*** για τα αρνητικά αποτελέσματα τής βιασύνης **2.** (μτφ.) συναντώ εμπόδια, ώστε να ανακόπτεται η πορεία μου, να μένω στάσιμος: *η όλη επιχείρηση / η συμφωνία σκόνταψε στα μεγάλα συμφέροντα || η υπόθεσή σου σκόνταψε στη γραφειοκρατία.* — **σκόνταμμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(σ)κοντάπτω / σκονδάπτω* < *κοντάπτω* (με ανάπτυξη *σ-* προθεμ., πβ. κ. *κόνις – σκόνη, κύπτω – σκύβω*), πιθ. < *κοντός* «κοντάρι» + *ἅπτω* «αγγίζω»].

σκόντο (το) {χωρ. πληθ.} έκπτωση στην τιμή εμπορεύματος ή σε ποσό που πρέπει να πληρωθεί: *μου έκανε ~ είκοσι τοις εκατό* ΣΥΝ. έκπτωση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sconto < s- προθεμ. + conto «αριθμητικός υπολογισμός - συναλλαγή, χρηματική δοσοληψία» < ρ. contare < λατ. computare «υπολογίζω»].

Σ.Κ.Ο.Π. (το) Συμβούλιο Κοινωνικής και Οικονομικής Πολιτικής.

Σκόπελος (η) {Σκοπέλου} **1.** νησί των Β. Σποράδων μεταξύ τής Σκιάθου και τής Αλοννήσου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σκοπελίτης** (ο), **Σκοπελίτισσα** (η), **σκοπελίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο < αρχ. *σκόπελος* (βλ.λ.). Το νησί ήταν γνωστό στην αρχαιότητα με την ονομασία *Πεπάρηθος*].

σκόπελος (ο) {σκοπέλ-ου | -ων, -ους} **1.** η φυσικά σχηματισμένη έκταση ξηράς που περιβρέχεται από θάλασσα, η οποία κατά την άμπωτη βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τής θάλασσας, ενώ καλύπτεται κατά την πλημμυρίδα και αποτελεί συνήθ. κίνδυνο για τα πλοία: *στον χάρτη ήταν σημειωμένοι οι ~ και οι ύφαλοι* ΑΝΤ. ύφαλος **2.** (μτφ.) σοβαρό εμπόδιο: *η σκληρή στάση του αποτελεί ~ στη διαδικασία επιλύσεως τού προβλήματος* ΣΥΝ. αντιξοότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ύψωμα από το οποίο γινόταν η κατόπτευση, παρατηρητήριο», < *σκοπός* «παρατηρητής, φρουρός» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ελος (πβ. κ. *σί-ελος, πύ-ελος*)].

σκόπευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η κατεύθυνση τής βολής προς έναν στόχο, το σημάδεμα.

σκοπευτήριο (το) [1895] {σκοπευτηρί-ου | -ων} χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για ασκήσεις σκοποβολής.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκοπευτήριον*, αρχική σημ. «σκοπιά, παρατηρητήριο», < αρχ. *σκοπεύω* + παραγ. επίθημα -*τήριον*, πβ. κ. *όρμη-τήριον*].

σκοπευτής (ο) [μτγν.], **σκοπεύτρια** (η) [1889] {σκοπευτριών} **1.** πρόσωπο που σημαδεύει και ρίχνει με το όπλο του προς ορισμένο στόχο: *καλός / κακός ~* **2.** πρόσωπο που ασχολείται με τη σκοποβολή· ΦΡ. ***ελεύθερος σκοπευτής*** βλ. λ. *ελεύθερος*.

σκοπευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη σκόπευση: ~ *ικανότητα / αγώνες / μηχανήματα*.

σκοπεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σκόπευσα} ♦ **1.** (αμετβ.) κατευθύνω τη βολή πυροβόλου όπλου προς ορισμένο στόχο: ~ *καλά / άσχημα / αδέξια / προσεκτικά* || ΣΤΡΑΤ. (πρόσταγμα) *σκοπεύσατε, πυρ!* ♦ (μετβ.) **2.** σημαδεύω (κάτι/κάποιον) με όπλο: ~ *το θήραμα / τον στόχο* **3.** παρατηρώ (με οπτικό όργανο προς) συγκεκριμένο σημείο: ~ *με το τηλεσκόπιο έναν αστερισμό* **4.** (συνήθ. +να) έχω σκοπό, την πρόθεση (να κάνω κάτι): ~ *να φύγω για σπουδές στο εξωτερικό* || ~ *ψηλά* (έχω υψηλές προσδοκίες) ΣΥΝ. στοχεύω, προτίθεμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκοπός*].

-σκόπηση λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** έρευνα, εξέταση, παρατήρησης (ενός πράγματος): *δημο-σκόπηση, ενδο-σκόπηση* **2.** ΙΑΤΡ. εξέταση που γίνεται σε ορισμένο τμήμα τού σώματος: *κολπο-σκόπηση, βρογχο-σκόπηση* **3.** εγγραφή εικόνας σε ορισμένο υλικό ή με ορισμένο μέσο: *βιντεο-σκόπηση, μαγνητο-σκόπηση*. Πβ. λ. -*σκοπία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ἐπι-σκόπησις*), που προέρχεται από σύνθ. σε -*σκοπῶ* (βλ.λ), ενώ συχνά αποδίδει το ελληνογενές γαλλ. -scopie / αγγλ. -scopy (βλ. κ. -*σκοπία*), λ.χ. *ακτινο-σκόπηση* < γαλλ. radio-scopie].

σκοπιά (η) **1.** θέση που βρίσκεται σε τέτοιο σημείο, ώστε να μπορεί κανείς να έχει τη γενική εποπτεία των γύρω περιοχών ΣΥΝ. παρατηρητήριο, (λαϊκ.) βίγλα **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) στεγασμένη κατασκευή, συνήθ. σαν μικρό σπιτάκι, όπου στέκεται ο στρατιώτης, ο οποίος εκτελεί χρέη σκοπού: *ο σκοπός κοιμόταν στη ~ του* (β) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ο στρατιώτης εκτελεί χρέη σκοπού: *φυλάω / κρατάω ~* || *πάω για ~* ● **3.** (μτφ.) η οπτική γωνία, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς ένα θέμα: *βλέπω κάτι από διαφορετική ~* || *εξετάζω ένα θέμα από κάθε ~* || *από τη δική της ~ έχει δίκιο* ΣΥΝ. άποψη, γνώμη, πρίσμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκοπός*].

-σκοπία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** εξέταση, παρατήρηση (ενός πράγματος): *οιωνο-σκοπία, μετεωρο-σκοπία* **2.** ΙΑΤΡ. εξέταση που γίνεται σε ορισμένο τμήμα τού σώματος: *κρανιο-σκοπία, ομφθαλμο-σκοπία* **3.** εγγραφή εικόνας ή/και ήχου με ορισμένο μέσο: *βιντεο-σκοπία* **4.** επιδίωξη: *κερδο-σκοπία*. Πβ. κ. λ. -*σκόπηση*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἱερο-σκοπία*, μτγν. *οἰωνο-σκοπία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε -*σκόπος* και -*σκοπῶ* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γάλλ. laryngo-scopie, broncho-scopie)].

Σκόπια (τα) {Σκοπίων} **1.** πόλη τής πρώην Γιουγκοσλαβίας, πρωτεύουσα τής «Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας τής Μακεδονίας» (F.Y.R.O.M.) **2.** (σύμφωνα με την ελληνική πλευρά) το ίδιο το κράτος, τού οποίου πρωτεύουσα είναι η παραπάνω πόλη και έχει νόμισμα το δηνάριο (πβ. κ. λ. *Μακεδονία, Μακεδόνας*). — **Σκοπιανός** (ο), **Σκοπιανή** (η), **σκοπιανός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακεδονικός*.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Skopje (πβ. κ. σερβοκρ. Skoplje) < λατ. Skupi, ονομασία λαού ιλλυρικής προελ., που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά τον 2ο αι. μ.Χ. και ίδρυσε εκεί τη φερώνυμη πόλη].

σκόπιμος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται από πρόθεση: ~ *ενέργεια / σιωπή / παρουσία / δηλώσεις* || *τίποτα δεν ήταν τυχαίο στη στάση του, ακόμα και η καθυστέρησή του ήταν ~* ΣΥΝ. εσκεμμένος, προμελετημένος **2.** αυτός που επιβάλλεται για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού: *δεν το θεωρώ ~ να συναντηθείτε τώρα.* — **σκόπιμα / σκοπίμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκοπός* + παραγ. επίθημα -*ιμος*, πβ. κ. *νόμος - νόμιμος*].

σκοπιμότητα (η) [1812] {σκοπιμοτήτων} ο συγκεκριμένος σκοπός για τον οποίο γίνεται μια ενέργεια: *υπάρχει ~ πίσω από τις πράξεις / τις δηλώσεις του* || *θυσίασε το κοινό καλό στον βωμό των κομματικών ~*.

σκοπίμως επίρρ. ▸ σκόπιμος

-σκόπιο λεξικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν όργανο, το οποίο χρησιμοποιείται για εξέταση, παρατήρηση: *τηλε-σκόπιο, μικρο-σκόπιο, κολπο-σκόπιο, περι-σκόπιο*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα λ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *σκοπῶ (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω» (βλ.λ.) και μαρτυρείται σε πληθώρα ελληνογενών ξέν. όρων, πβ. αγγλ. tele-scope, peri-scope, γαλλ. thermo-scope κ.ά.].

σκοπιωρός (ο) ΝΑΥΤ. ναύτης που βγαίνει στην ξηρά, για να ανιχνεύσει σημεία, τα οποία δεν είναι ορατά από τα αγκυροβολημένα πλοία ΣΥΝ. βιγλάτορας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκοπιά* + -*ωρός* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὁρῶ* «βλέπω, παρατηρώ», πβ. κ. *θυρ-ωρός*].

σκοποβολή (η) [1868] **1.** άσκηση στη σκόπευση με φορητό πυροβόλο όπλο: *αγώνες / ασκήσεις σκοποβολής* **2.** το αντίστοιχο άθλημα: *πήρε χρυσό μετάλλιο στη ~*.
[ΕΤΥΜ. < *σκοπός* + *βολή*].

σκοποθεσία (η) το να θέτει κανείς έναν σκοπό, το να αποβλέπει στην επίτευξη επιθυμίας του.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Zielsetzung. Βλ. κ. *στοχοθεσία* (που αποδίδει τον ίδιο όρο)].

σκοπός (ο) **1.** το απώτερο σημείο στο οποίο αποβλέπουν οι ενέργειες, οι σκέψεις ή οι αποφάσεις κάποιου: *πραγματοποιώ τους ~ μου* || *πετυχαίνω τον ~ μου* || *εξυπηρετώ έναν ~* || *πεθαίνω / αγωνίζομαι για έναν ιερό / ευγενή / μοναδικό ~* || *αντικειμενικός ~* (ο κύριος, ο πρωταρχικός σκοπός μιας ενέργειας) || *διαρκής ~ ιδρύματος* || *γύριζε όλη μέρα από 'δω κι από 'κεί χωρίς ~* || *ενώθηκαν όλοι στον κοινό ~, τη νίκη στις εκλογές* || *δεν το 'χω ~ να παντρευτώ* (δεν είναι στα άμεσα σχέδιά μου) ΣΥΝ. πρόθεση, βλέψη· ΦΡ. (α) ***από σκοπού*** (*ἀπὸ σκοποῦ*, Πλάτ. *Θεαίτητος* 179c) αποβλέποντας σε κάτι, επίτηδες, σκόπιμα (β) ***ο σκοπός αγιάζει τα μέσα*** βλ. λ. *αγιάζω* (γ) ***έχω καλό / σοβαρό σκοπό*** (για άνδρα που προσεγγίζει γυναίκα) αποβλέπω στον γάμο, όχι σε κάτι εφήμερο (δ) ***έχω καλούς / κακούς σκοπούς*** έχω τίμιες, αγαθές / ανέντιμες, κακές προθέσεις (ε) ***έχω σκοπό να...*** έχω την πρόθεση να...: ~ *να τα πω όλα στην αστυνομία* || *έχεις σκοπό να διαβάσεις ή θα παίζεις όλη μέρα;* (στ) ***(ο) σκοπός είναι*** το ζητούμενο, αυτό που (πρέπει να) επιδιώκει κανείς είναι: *Τι σημασία έχει τι λέει ο κόσμος; Ο ~ να τα έχεις εσύ καλά με τον εαυτό σου!* ● **2.** ΣΤΡΑΤ. ***επί σκοπόν!*** παράγγελμα που καλεί τους στρατιώτες να σημαδέψουν και να βάλουν εναντίον στόχου ● **3.** ΜΟΥΣ. η μελωδία και ο ρυθμός ενός μουσικού κομματιού: *τραγουδάω / σφυρίζω έναν ~* || *ζωηρός / χαρούμενος / λυπητερός ~*· ΦΡ. ***αλλάζω σκοπό*** βλ. λ. *αλλάζω* ● **4.** (α) ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που αναλαμβάνει την ευθύνη τής φρούρησης ορισμένου τομέα τού στρατοπέδου: *φυλάω ~* || *αντικαθιστώ έναν ~* ΣΥΝ. φρουρός (β) (γενικότ.) πρόσωπο που στέκεται σε ένα σημείο για τη φύλαξη χώρου: *στην είσοδο τού μεγάρου υπήρχε ένας ~* || *καθόταν ακοίμητος ~ στην πόρτα τού σπιτιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ, στρατηγικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παρατηρητής, φρουρός», < θ. *σκοπ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *σκέπτομαι* (βλ.λ.). Αρχαιότατη είναι επίσης η σημ. «σημείο ή αντικείμενο, στο οποίο προσηλώνει κανείς την προσοχή, στόχος» και μτφ. «επιδίωξη, πρόθεση»].

-σκόπος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** το πρόσωπο που εξετάζει ή παρατηρεί (κάτι): *οιωνο-σκόπος, ομφαλο-σκόπος* **2.** το πρόσωπο που ψάχνει (κάτι) με ορισμένο μέσο: *ραβδο-σκόπος* **3.** αυτόν που επιδιώκει (κάτι): *κερδο-σκόπος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οἰωνο-σκόπος, τερατο-σκόπος*), που προέρχεται από το ρ. *σκοπῶ (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω» (βλ. λ. *σκοπός*)].

σκοπόσημο (το) [1858] {-ου κ. -ήμου | -ων κ. -ήμων} ΝΑΥΤ. πρόχειρη κατασκευή που ρυμουλκείται από πλοίο ή αεροσκάφος και χρησιμεύει ως στόχος για την εξάσκηση των πυροβολητών των πολεμικών πλοίων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cible].

σκοπούμενον (το) {σκοπουμέν-ου | -ων} (λόγ.) ο σκοπός, το αποτέλεσμα στο οποίο αποβλέπει κανείς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *σκοποῦμαι*].

σκοπώ ρ. μετβ. (λόγ.) {σκοπείς...· μόνο σε ενεστ.} έχω σκοπό, σκοπεύω: *η πρωτοβουλία τού υπουργού σκοπεί στην άμεση διευθέτηση τής κρίσεως* ΣΥΝ. αποσκοπώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκοπῶ (-έω)*, αρχική σημ. «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», < *σκοπός* (βλ.λ.)].

-σκοπώ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος εξετάζει ή παρατηρεί (κάτι): *βυθο-σκοπώ, κολπο-σκοπώ* **2.** ότι κάποιος εξετάζει ή παρατηρεί με ορισμένο όργανο ή μέσο: *ακτινο-σκοπώ, ραβδο-σκοπώ* **3.** ότι κάποιος εγγράφει κινούμενη εικόνα και ήχο σε ορισμένο μέσο: *μαγνητο-σκοπώ* **4.** ότι κάποιος επιδιώκει (κάτι): *κερδο-σκοπώ*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οἰωνο-σκοπῶ, ἀνα-σκοπῶ*, μτγν. *καιρο-σκοπῶ*), που προέρχεται από το ρήμα *σκοπῶ (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω» (βλ. λ. *σκοπός*). Ορισμένα νεότ. σύνθετα (λ.χ. *βιντεο-σκοπώ, μαγνητο-σκοπώ, ακτινο-σκοπώ*) είναι απευθείας παράγωγα των αντιστοίχων σε -*σκόπιο* (βλ.λ.)].

σκορ (το) {άκλ.} το αποτέλεσμα (σε γκολ, καλάθια, πόντους, σετ κ.λπ.) ενός αθλητικού αγώνα: *κερδίζω με μεγάλο ~* || *χάνω με βαρύ ~* || *το ~ τού αγώνα είναι 1-1* || *ο αγώνας τελείωσε με ισόπαλο ~* || *μια ομάδα προηγείται μιας άλλης στο ~* || *το ~ παραμένει αμετάβλητο* || *οι φιλοξενούμενοι έχουν μειώσει το ~*· ΦΡ. (α) ***ανοίγω το σκορ*** πετυχαίνω πρώτος γκολ, πόντο κ.λπ.: *το σκορ άνοιξε η γηπεδούχος ομάδα στο πρώτο κιόλας λεπτό τού αγώνα* (β) ***το σκορ ανοίγει*** επιτυγχάνεται γκολ, πόντος κ.λπ.: *στο γήπεδο τής Καστοριάς το σκορ δεν έχει ακόμη ανοίξει*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. score < αρχ. αγγλ. scora «εγκοπή, βαθμίδα» < αρχ.

σκανδ. skor (κυρ. μέσω τού ρ. skora «χαράσσω, μετρώ με βάση τις γραμμές, τις χαρακιές»)].

σκοράρω ρ. αμετβ. {σκόραρα κ. σκοράρισα} (λαϊκ.) ΑΘΛ. επιτυγχάνω γκολ σε ποδοσφαιρικό αγώνα: *σκόραρε με σουτ έξω από την περιοχή / με πέναλτι / με απευθείας φάουλ* || *δεν έχει σκοράρει δύο μήνες τώρα*. — **σκοράρισμα** (το).

σκορβούτο (το) ΙΑΤΡ. κατάσταση αβιταμινώσεως που προκαλείται από έλλειψη τής βιταμίνης C και χαρακτηρίζεται από καχεξία, αναιμία, αιμορραγία και άλλες οργανικές διαταραχές. - **σκορβουτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scorbuto < μεσν. λατ. scorbutu(m) < μέσ. κάτω γερμ. scorbūt, αρχική σημ. «οίδημα οφειλόμενο σε πηγμένο γάλα», αφού κατά τον Μεσαίωνα πίστευαν ότι το σκορβούτο οφειλόταν στις προμήθειες πηγμένου γάλακτος που έφερναν μαζί τους οι Νορμανδοί].

σκορδαλιά (η) κρεμώδες μείγμα σκόρδου με ψωμί ή πατάτα και λάδι, που συνοδεύει φαγητά, όπως ψάρι, χόρτα κ.λπ.: *μπακαλιάρος ~* || *είχε ψάρια με παντζάρια ~* ΣΥΝ. αλιάδα.
[ΕΤΥΜ. < *σκόρδο* + *αλιάδα* (< ιταλ. agliata)].

σκορδάτος, -η, -ο αυτός που έχει σκόρδο: *λουκάνικο ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. «γλώσσα» *σκορδᾶτον (τό)*, άλλη ονομασία για το αρχ. *σκόρ(ο)δον* (βλ.λ.)].

σκορδέλαιο (το) {σκορδελαί-ου | -ων} λάδι που παράγεται από τους βολβούς τού σκόρδου και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική ή για την παρασκευή ορισμένων αρτυμάτων.

σκορδίλα (η) η δυσάρεστη μυρωδιά από σκόρδο: *μυρίζει ~*.
[ΕΤΥΜ. < *σκόρδο* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.), πβ. κ. *ποδαρ-ίλα*].

σκόρδο (το) **1.** φυτό με βολβώδη ρίζα αποτελούμενη από μικρότερες σκελίδες, με έντονα καυστική γεύση και δυνατή οσμή: *μια σκελίδα ~* || *πουλούν τα ~ σε πλεξούδες*· ΦΡ. ***σκόρδο ο ένας, κρεμμύδι ο άλλος*** σε περίπτωση που δύο άτομα δεν μπορούν να συμφωνήσουν σε τίποτα, αλλά εκφράζουν διαρκώς αντίθετες γνώμες **2.** (ως επιφών.) ***σκόρδο! / σκόρδα!*** για την απομάκρυνση, εξουδετέρωση τής βασκανίας, τού ματιάσματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκόροδον / σκόρδον* (με συγκοπή), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αλβ. hurdhë. Η αναγωγή στο θ. (s)ker-d- «κόβω» (πβ. *κείρω* «κουρεύω») αφήνει ανερμήνευτο τον δισύλλ. φωνηεντισμό τού τ. *σκόροδον*].

σκορδοκαήλα (η) (συνήθ. ορθ. *σκορδοκαΐλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το αίσθημα καψίματος που νιώθει κανείς από τη στιγμή που τρώει ή χωνεύει σκόρδο **2.** (μτφ.) πλήρης αδιαφορία απέναντι σε (κάποιον/κάτι): *κι εμένα μ' έπιασε ~!* || *κι εμένα ~ μου!* (σκασίλα μου, δεν μου καίγεται καρφί).

σκορδοκρέμμυδο (το) κρεμμύδι που σχηματίζει αρμαθιά από μικρούς στρογγυλωπούς βολβούς.

σκορδόξιδο (το) κοπανισμένο σκόρδο μέσα σε ξίδι, που παρασκευάζεται για να νοστιμίσει το φαγητό: *βάζω ~ στον πατσά*.

σκορδόπιστος (ο), **σκορδόπιστη** (η) (ειρων.) ο άπιστος εραστής.
[ΕΤΥΜ. < *σκόρδο* + *πιστός*, ίσως επειδή η βρώση σκόρδου καθιστά κάποιον (λόγω τής οσμής) μάλλον ανεπιθύμητο για ερωτική συνεύρεση].

σκορδοπλεξίδα (η) πλεξίδα σκόρδων.

σκορδοσκελίδα (η) σκελίδα σκόρδου. Επίσης **σκορδοσκελίδι** (το).

σκορδοστούμπι (το) {σκορδοστουμπ-ιού | -ιών} **1.** φαγητό από ψητό κρέας με σκόρδο **2.** το σκορδόξιδο.
[ΕΤΥΜ. < *σκόρδο* + *-στούμπι* < *στουμπώνω* (υποχωρητ.). βλ.λ.].

σκορδούλα (η) (λαϊκ.) **1.** η πανούκλα **2.** (μτφ.) μεγάλη ζημιά, καταστροφή.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σκυρδύλη / κορδύλη* «ρόπαλο, μώλωπας» (πβ. κ. *κνίψ – σκνίψ*), αγν. ετύμου. Δεν έχει αποδειχθεί οποιαδήποτε συσχέτιση με το ρ. *κραδάω / κραδαίνω*, ενώ δυσχερής φαίνεται η αναγωγή στο αρχ. *κόνδυλος* «άρθρωση, γροθιά» με επίδρ. των λ. *κορυφή, κόρυς, κόρση*].

σκορδοφαγία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η υπερβολική κατανάλωση και χρήση σκόρδου στα φαγητά **2.** (συνεκδ.) διατροφή με νηστήσιμα φαγητά, χωρίς ζωικές ουσίες.

σκορδοφάγος (ο/η) [μτγν.] αυτός που του αρέσει πολύ το σκόρδο, που τρώει πολλά σκόρδα.

σκορδόψωμο (το) ψωμί που περιέχει σκόρδο.

σκόρερ (ο/η) {άκλ.} ΑΘΛ. ο παίκτης που σημειώνει τέρματα, καλάθια ή πόντους σε αγώνα ποδοσφαίρου, μπάσκετ κ.λπ.: *ο πρώτος ~ τού πρωταθλήματος / τού αγώνα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scorer < score (βλ. κ. *σκορ*)].

σκόρος (ο) μικρό έντομο που τρέφεται με μάλλινες ίνες, προξενώντας καταστροφές σε μάλλινα υφάσματα και ρούχα: *έβαλε καμφορά στη ντουλάπα, για να προστατέψει τα ρούχα από τον ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κύρος* (με ανάπτυξη σ- προθεμ., πβ. κ. *βῶλος – σβῶλος*) < αρχ. *κόρις* < θ. *κορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. θ. που απαντά στο αρχ. ρ. *κείρω* «κόβω» (βλ.λ.), με τη σημ. «ροκανίζω, κατατρώγω»].

σκοροφαγωμένος, -η, -ο 1. (για μάλλινο ύφασμα) αυτός που έχει υποστεί φθορές, που έχει τρύπες σε διάφορα σημεία από σκόρο: *~ μπλούζα / ζακέτα* **2.** (κατ' επέκτ.) καθετί που έχει υποστεί μικροφθορές σε διάφορα σημεία: *~ έπιπλα*. — **σκοροφάγωμα** (το).

σκόρπαινα (η) → σκορπίνα

σκορπίδι (το) {σκορπιδ-ιού | -ιών} **1.** μικρών διαστάσεων σκορπιός (ψάρι) • **2.** το σκορπιδόχορτο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκορπίδιον*, υποκ. τού αρχ. *σκορπίος* (βλ.λ.)].

σκορπιδόχορτο (το) ποώδες φυτό με πολύ λεπτά φύλλα, που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό ΣΥΝ. σκορπίδι· ΦΡ. ***έγινε σκορπιδόχορτο*** για χρηματικό ποσό ή χρηματοοικονομικό στοιχείο που σπαταλήθηκε άσκοπα.

σκορπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκόρπισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ρίχνω σε διάφορες κατευθύνσεις, εδώ κι εκεί, πετάω: *μη σκορπίζεις τα ρούχα σου στο πάτωμα* || *~ κοπριά στο χωράφι* || *ο αέρας σκόρπισε τα χαρτιά μου* ΣΥΝ. διασπείρω **2.** (μτφ.) τρέπω τα μέλη ομάδας ατόμων σε άτακτη φυγή, διασπώ τη συνοχή τους: *η αστυνομία σκόρπισε με δακρυγόνα το πλήθος των διαδηλωτών* ΣΥΝ. διαλύω **3.** (ειδικότ. για αισθήματα, ιδέες, διαθέσεις κ.λπ.) κάνω (κάτι) να εξαφανιστεί, να πάψει να υπάρχει: *τα λόγια του ήταν τόσο καθησυχαστικά, που σκόρπισαν τους φόβους / τις αμφιβολίες / τα ερωτηματικά μας* ΣΥΝ. διαλύω • **4.** (μτφ.) αφήνω (κάτι) να βγει προς τα έξω και να διαχυθεί στον χώρο: *τα λουλούδια σκόρπισαν μια γλυκιά μυρωδιά στο δωμάτιο* || *το κερί σκόρπιζε τη λάμψη του* || *το πιάνο σκόρπιζε γλυκές νότες στην αίθουσα* ΣΥΝ. διαχέω, εκπέμπω, αναδίδω **5.** (ειδικότ.) αφήνω συγκεκριμένη συναισθηματική κατάσταση να εξαπλωθεί και να κυριαρχήσει: *είναι ένας άνθρωπος που σκορπίζει την ευτυχία / τον φόβο / το γέλιο στους γύρω του* • **6.** (μτφ.) ξοδεύω αλόγιστα: *~ τα λεφτά μου* || *~ τις συμβουλές μου αφιλοκερδώς* || *~ τον εαυτό μου* (δηλ. αναλώνω τις δυνάμεις μου σε ανθρώπους ή πράγματα που δεν το αξίζουν) || (κ. μεσοπαθ.) *μη σκορπιέσαι σε χίλια δυο πράγματα· συγκεντρώσου στη δουλειά σου!* ΣΥΝ. αναλώνω, σπαταλώ ♦ (αμετβ.) **7.** (για τα μέλη ενός συνόλου) διαχωρίζομαι, γίνομαι κομμάτια πηγαίνοντας προς διάφορες κατευθύνσεις: *η ζάχαρη / τα γυαλιά σκόρπισαν στο πάτωμα* **8.** (για τα μέλη ομάδας ατόμων) χάνω τη συνοχή μου, φεύγω προς διάφορες κατευθύνσεις: *η συγκέντρωση σκόρπισε, μόλις άρχισε η βροχή* || *η παρέα μου σκόρπισε, όταν παντρευτήκαμε* ΣΥΝ. διαλύομαι. Επίσης **σκορπώ** [μεσν.] (κ. -άω). — **σκόρπισμα** (το) [μεσν.] κ. **σκορπισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασκεδάζω, μετοχή, χαιρετώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκορπίος* (βλ. λ. *σκορπιός*), με τη μτγν. σημ. «πολεμική μηχανή για εκτόξευση βελών»].

σκορπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψάρι με χαρακτηριστικά μεγάλο κεφάλι, μεγάλα δηλητηριώδη αγκάθια στα μάγουλα και στα βραγχιακά επικαλύμματα και έντονο κόκκινο χρώμα με διάσπαρτες σκούρες κηλίδες, που αλιεύεται για το πλούσιο και εύγευστο κρέας του. Επίσης **σκόρπαινα** [μτγν.].

σκορπιός (ο) **1.** αραχνοειδές αρθρόποδο που απαντά συνήθ. στα θερμά κλίματα με κύριο χαρακτηριστικό δύο μπροστινά άκρα σε σχήμα τανάλιας και μακριά αρθρωτή ουρά, που καταλήγει σε δηλητηριώδες κεντρί, τού οποίου το τσίμπημα μπορεί να αποβεί θανατηφόρο: *τον τσίμπησε ~* **2.** (μτφ.) άνθρωπος που δεν διστάζει να συμπεριφέρεται με τρόπο δηκτικό και πικρόχολο • **3.** ψάρι συγγενικό με τη σκορπίνα, αλλά μικρότερο σε μήκος • **4.** ΝΑΥΤ. ανθεκτική ξύλινη ή σιδερένια δοκός τού σκελετού των πλοίων • **5.** ΑΣΤΡΟΝ. αστερισμός τού Ν. Ημισφαιρίου **6.** ΑΣΤΡΟΛ. το όγδοο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο από 24/10-22/11 **7.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκορπίος* (με συνίζηση τής λήγουσας και καταβιβασμό τού τόνου), αγν. ετύμου, καθώς θεωρείται αμφίβολη η σύνδεση με την Ι.Ε. ρίζα *sker-d- «ξύνω». Έχει παρατηρηθεί σωστά ότι αρθρόποδα όπως ο σκορπιός συναντώνται σχεδόν αποκλειστικά στις θερμές χώρες, οπότε θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η λ. αποτελεί μεσογ. δάνειο. Δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά η σημ. «πολεμική μηχανή εκτοξεύσεως βελών» (αφετηρία τού ρ. *σκορπίζω*, βλ.λ.)].

σκόρπιος, -ια, -ιο 1. αυτός που δεν ανήκει σε σύνολο, αλλά βρίσκεται διάσπαρτος εδώ κι εκεί: *~ ειδήσεις / σελίδες / διαδηλωτές / σπίτια* ΣΥΝ. (δια)σκορπισμένος ΑΝΤ. μαζεμένος **2.** (α) (για προσ.) αυτός που είναι ακυβέρνητος, που δεν έχει σύστημα σε ό,τι κάνει: *είναι ~, γι' αυτό δεν ολοκληρώνει ποτέ τίποτε* (β) αυτός που δεν έχει εσωτερική σύνδεση, συνοχή: *έλεγε ~ λόγια, δεν καταλάβαινες τι εννοούσε*. — **σκόρπια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σκορπίζω* (υποχωρητ.), κατά τα επίθ. *όρθιος, νότιος* κ.τ.ό. με συνιζημένη προφορά τής λήγουσας].

σκορπιστός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σκορπιστεί εδώ κι εκεί, χωρίς σειρά ή σύστημα ΣΥΝ. σκόρπιος, διασκορπισμένος. — **σκορπιστά** επίρρ.

σκορποχέρης (ο) {σκορποχέρηδες}, **σκορποχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που κάνει αλόγιστες σπατάλες ΣΥΝ. σπάταλος, ανοιχτοχέρης ΑΝΤ. σφιχτοχέρης.

σκορποχώρι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} κατάσταση αταξίας, διασκορπισμού· συνήθ. σε ΦΡ. για τον χαρακτηρισμό καταστάσεων ή φαινομένων πλήρους διαλύσεως και ακαταστασίας: *το κόμμα έγινε ~, καθώς το ένα στέλεχος αποχωρεί μετά το άλλο* || *οικογένεια είναι αυτή ή ~;*

σκορπώ ρ. → σκορπίζω

σκότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. σχοινί με το οποίο τεντώνονται τα πανιά ιστιοφόρου πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scotta < ισπ. escota < αρχ. σκανδ. skaut «η χαμηλότερη γωνία *(πους)* τού ιστίου, όπου στερεώνεται ο κάβος»].

σκοταδερός, -ή, -ό σκοτεινός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σκοτάδι* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. *παγ-ερός, φοβ-ερός*].

σκοτάδι (το) {σκοταδ-ιού | -ιών} **1.** η απουσία (φυσικού ή τεχνητού) φωτός, ώστε να μη μπορεί κανείς να δει γύρω του: *φοβάμαι το ~* || *η διακοπή τής Δ.Ε.Η. βύθισε την πόλη στο ~* || *βαθύ / πυκνό / πηχτό ~* || *~ πίσσα* (πολύ πυκνό, αδιαπέραστο)· ΦΡ. (α) ***(κάποιον) τον τρώει το μαύρο σκοτάδι*** βλ. λ. *τρώω* (β) (εκφραστ.) ***το αιώνιο σκοτάδι*** (i) η τυφλότητα (ii) ο θάνατος **2.** (μτφ.) βαθιά άγνοια: *αφήνω / κρατώ κάποιον στο ~* || *είμαι στο ~* || *οι βαρβαρικές επιδρομές βύθισαν την Ευρώπη στο ~* || (εμφατ.) *έχω μαύρα σκοτάδια* (πολύ μεγάλη άγνοια). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω, υπόλειμμα*.
[ΕΤΥΜ. < *σκότος* + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. κ. *σήμα – σημάδι*].

σκοταδιάζω ρ. αμετβ. {σκοτάδιασα} βυθίζομαι στο σκοτάδι, καλύπτομαι από σκοτάδι: *σκοτάδιασε ο ουρανός / η ψυχή μου.*

σκοταδισμός (ο) **1.** η τάση για αντίδραση σε κάθε προσπάθεια εκσυγχρονισμού και προόδου στον χώρο τής παιδείας και τού πολιτισμού, με σκόπιμη διατήρηση τού λαού στην αμάθεια και την άγνοια ΑΝΤ. διαφωτισμός **2.** η κατάσταση ή η περίοδος στην οποία επικρατεί άγνοια, αμάθεια και αντίδραση σε κάθε πολιτιστικό νεωτερισμό: *ο Μεσαίωνας θεωρείται περίοδος σκοταδισμού.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. obscurantisme].

σκοταδιστής (ο), **σκοταδίστρια** (η) {σκοταδιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που αντιδρά σε κάθε προσπάθεια εκσυγχρονισμού και προόδου, οπαδός τού σκοταδισμού. — **σκοταδιστικός**, -ή, -ό, **σκοταδιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. obscurantiste].

σκοτασμός (ο) **1.** το να είναι, να γίνεται ή να φαίνεται κάτι σκοτεινό **2.** ελάττωση τής όρασης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκοτάζω* < αρχ. *σκότος* (βλ.λ.)].

σκοτεινά επίρρ. **1.** (α) κατά την περίοδο τού εικοσιτετραώρου που δεν έχει ήλιο, το βράδυ: *όταν γυρίσαμε στο σπίτι, ήταν ήδη ~* (β) χωρίς φως, στο σκοτάδι: *ήταν ~ στο δωμάτιο* **2.** με τρόπο μυστηριώδη ή ασαφή: *μιλάω ~* ΣΥΝ. ασαφώς, δυσνόητα.

σκοτεινάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η απουσία φωτός, κατάσταση στην οποία επικρατεί σκοτάδι **2.** τόπος σκοτεινός, που δεν φωτίζεται από πουθενά.
[ΕΤΥΜ. < *σκοτεινός* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. *φεγγαρ-άδα, λιακ-άδα*].

σκοτεινιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση ή το χρονικό διάστημα κατά το οποίο επικρατεί σκοτάδι **2.** (μτφ.) βαριά διάθεση, που προκαλείται από δυσάρεστο γεγονός: *μια ~ έπεσε στα πρόσωπα όλων, μόλις πήραν τα μαντάτα.*

σκοτεινιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκοτείνιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) σκοτεινό: *τα σύννεφα σκοτείνιασαν τον ουρανό* || *τράβηξε τις κουρτίνες, να σκοτεινιάσεις το δωμάτιο* ♦ (αμετβ.) **2.** καλύπτομαι από σκοτάδι: *ο ουρανός / το δωμάτιο / η περιοχή σκοτείνιασε* **3.** (μτφ. για το μυαλό) τα χάνω, δεν σκέφτομαι καθαρά, μου έρχεται τρέλα: *σκοτείνιασε ο νους του και ήταν εκτός εαυτού* ΣΥΝ. θολώνω **4.** (μτφ.) χάνω την καλή μου όψη ή την ψυχική μου διάθεση, γίνομαι σκυθρωπός: *το πρόσωπό του / τα μάτια του / το χαμόγελό του σκοτείνιασε, μόλις έμαθε τα νέα* ΣΥΝ. σκυθρωπιάζω, κατσουφιάζω **5.** (απρόσ. ***σκοτεινιάζει***) πέφτει η νύχτα, αρχίζει να πέφτει το σκοτάδι: *θα φτάσουμε στο χωριό πριν σκοτεινιάσει* || *μόλις ~, ο κόσμος κλείνεται στα σπίτια του* ΣΥΝ. βραδιάζει, νυχτώνει ΑΝΤ. φέγγει, χαράζει. — **σκοτείνιασμα** (το).

σκοτεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν φωτίζεται, που βρίσκεται στο σκοτάδι: *~ δωμάτιο* || *η ~ πλευρά τού φεγγαριού* ΑΝΤ. φωτεινός· ΦΡ. (α) ***σκοτεινός θάλαμος*** βλ. λ. *θάλαμος* (β) ***σκοτεινή αίθουσα*** η αίθουσα τού κινηματογράφου (γ) ***στα σκοτεινά*** (i) στο σκοτάδι, σε σημείο που δεν φωτίζεται: *κάποιος στεκόταν ~* (ii) χωρίς φως: *δεν είχαμε ρεύμα και μείναμε όλο το βράδυ ~* (iii) (μτφ.) χωρίς σαφή προσανατολισμό, στην αβεβαιότητα: *τραβάω / προχωρώ / βαδίζω / ψάχνω ~* **2.** (χρώμα) που δεν έχει λάμψη, φωτεινότητα: *συννέφιασε και η θάλασσα πήρε ένα χρώμα ~* ΣΥΝ. σκούρος, βαθύς ΑΝΤ. ανοιχτός • **3.** (μτφ.) αυτός που κρύβει ένα μυστήριο, που είναι δύσκολο να φθάσει κανείς στο τέλος του και να κατανοήσει κάθε πτυχή του: *~ υπόθεση / παρελθόν / φυσιογνωμία* ΣΥΝ. μυστηριώδης, περίπλοκος **4.** (μτφ. για λόγο ή τρόπο σκέψεως) αυτός που δεν έχει σαφήνεια: *~ χωρίο / συγγραφέας* || *ο Ηράκλειτος αποκλήθηκε «σκοτεινός» για τα δυσνόητα λόγια του* ΣΥΝ. δυσνόητος, ασαφής, στρυφνός ΑΝΤ. σαφής, καθαρός **5.** (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με κάτι κακό ή εμπεριέχει δόλο: *~ μυαλό / ψυχή / σχέδια / δουλειές / δυνάμεις / πλευρά τής πολιτικής / συναλλαγές* ΣΥΝ. καταχθόνιος, ύπουλος, δόλιος **6.** (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα: *το μέλλον είναι ~* (β) δυσάρεστος, που εμπνέει ανησυχία και φόβο: *τα βλέπω όλα ~* ΣΥΝ. μαύρος, ζοφερός, δυσοίωνος **7.** (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος συμφορές και δυστυχίες: *~ ζωή / κόσμος.* — **σκοτεινότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκότος* (βλ.λ.), κατ' αναλογίαν προς τα αντώνυμα *φα-εινός, φωτ-εινός*].

σκοτεινούτσικος, -η, -ο κάπως σκοτεινός.
[ΕΤΥΜ. < *σκοτεινός* + υποκ. επίθημα *-ούτσικος*, πβ. κ. *μικρ-ούτσικος, παχουλ-ούτσικος*].

σκοτεινόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει σκοτεινό, σκούρο χρώμα ΣΥΝ. σκουρόχρωμος ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος.

Σκοτία (η) ‣ Σκωτία

σκοτία (η) {σκοτιών} ΑΡΧΙΤ. **1.** η κοίλη γλυφή που χωρίζει τις δύο σπείρες τής βάσης τού αττικού ιωνικού και τού κορινθιακού κίονα, σχηματίζοντας βαθιά σκιά **2.** πλατύς αρμός που κατασκευάζεται για να τονίζει μορφολογικά τη διαφοροποίηση δύο στοιχείων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκότος* (βλ.λ.)].

σκοτίδι (το) {σκοτιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σκοτάδι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *σκότος*, πβ. κ. *ριπ-ίδι*].

σκοτιδιάζω ρ. αμετβ. {σκοτίδιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) σκοτεινιάζω. — **σκοτίδιασμα** (το).

σκοτίζω ρ. μετβ. {σκότισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) σκοτεινό ΑΝΤ. φωτίζω **2.** διαταράσσω την ηρεμία (κάποιου), γίνομαι ενοχλητικός: *μας σκότισε όλο το απόγευμα με τα προβλήματά του / με ανόητες ερωτήσεις* || *μη με σκοτίζεις!* (δηλ. μη με ενοχλείς, μη μου παίρνεις το μυαλό) ΣΥΝ. ενοχλώ, ζαλίζω **3.** έχω συνεχώς στο μυαλό μου (σκέψη δυσάρεστη), δεν μπορώ να απαλλαγώ από αυτήν: *σκοτίζει το μυαλό του με αβάσιμους φόβους* ΣΥΝ. απασχολώ· (μεσοπαθ. ***σκοτίζομαι***) **4.** απασχολώ διαρκώς το μυαλό μου με μια δυσάρεστη σκέψη: *~ με μικροπράγματα / με τη δουλειά μου* || *τι κάθεσαι και σκοτίζεσαι μαζί του;* ΣΥΝ. ζαλίζομαι, πονοκεφαλιάζω **5.** δεν ενδιαφέρομαι, δεν νοιάζομαι για (κάποιον/κάτι): (ειρων.) *σκοτίστηκα!* || *πολύ που σκοτίστηκα!* || *σκοτίστηκα κι εγώ!* (δηλ. δεν με νοιάζει καθόλου, αδιαφορώ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σκότος* (βλ.λ.)].

σκότιση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-μτφ.) ζάλη τού μυαλού, τάση για λιποθυμία: *μου 'ρθε ~ ξαφνικά, μόλις τον είδα* ΣΥΝ. ζάλη.

σκότισμα (το) → σκοτισμός

σκοτισμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σύγχιση (τού νου), ψυχική ταραχή.
[ΕΤΥΜ. < *σκοτίζω* + *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *σαστισ-μάρα*].

σκοτισμός (ο) [μτγν.] η θόλωση τού νου. Επίσης **σκότισμα** (το).

σκοτοδίνη (η) {σκοτοδινών} ζάλη που χαρακτηρίζεται από έντονη πίεση στο πάνω μέρος τού κεφαλιού και συνοδεύεται από στιγμιαία απώλεια τής όρασης και τάση για λιποθυμία: *μου ήρθε / παθαίνω ~* ΣΥΝ. ζάλη. — (λόγ.) **σκοτοδινιώ** ρ. [αρχ.] {-άς...}.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκοτοδινία* «ζάλη, σκοτασμός» < *σκότος* + *-δινία* < *δίνη*].

Σκότος (ο) → Σκωτία

σκότος (το) {σκότ-ους | -η· χωρ. γεν.} **1.** (λόγ.) το σκοτάδι (βλ.λ.) ΑΝΤ. φως **2.** (μτφ.) βαθιά άγνοια, έλλειψη πνευματικής ανάπτυξης: *το ~ τής αμάθειας / τής πνευματικής ισοπέδωσης* **3.** (μτφ.-λόγ.) ασάφεια, πέπλο μυστηρίου: *βαθύ ~ καλύπτει την υπόθεση τού φόνου* • ΦΡ. ***ο άρχοντας τού σκότους*** (*ὁ ἄρχων τοῦ σκότους*, Μεθόδιος *Περὶ ἀναστάσεως* I. 38) ο Σατανάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *skot- «σκιά, σκοτάδι», πβ. αρχ. ιρλ. scāth «σκιά», αρχ. αγγλ. sceadu (> αγγλ. shadow), αρχ. γερμ. scato (> γερμ. Schatten), νορβ. skodda «σύννεφο, νεφέλη» κ.ά. Η λ. απαντά αρχικώς σε αρσ. γένος *(ὁ σκότος)*, ενώ το ουδ. γένος πιθ. οφείλεται στην αναλογική επίδρ. τού αντωνύμου *φάος / φῶς*. Η λ. *σκότος* αντικατέστησε βαθμηδόν αρχαιότ. όρους, όπως τις λ. *κνέφας, δνόφος, ζόφος*].

σκοτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ζάλη, σκοτοδίνη: *νιώθω ~* **2.** (μτφ.-συνήθ. στον πληθ.) πρόβλημα που δεν υποχωρεί, έγνοια που μας απασχολεί έντονα: *έχω τόσες / ένα σωρό / μεγάλες σκοτούρες στο μυαλό μου* || *χρηματικές / οικογενειακές ~* || *διώξε τις ~ απ' τον νου σου* || *δεν θέλω άλλη ~ στο κεφάλι μου* ΣΥΝ. μπελάς, έγνοια, βάσανα· ΦΡ. (ειρων.) ***(κι) είχα μια σκοτούρα! / σκοτούρα μου κι εμένα!*** για κάτι που δεν με ενδιαφέρει, δεν με αφορά: *-Θα επισκεφτεί το χωριό μας ο υπουργός! –Σοβαρά; Κι είχα μια σκοτούρα!* ΣΥΝ. σκασίλα μου!
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σκότος* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *φαγ-ούρα*].

σκοτσέζικος, -η, -ο → σκωτσέζικος

Σκοτσέζος (ο) ‣ Σκωτσέζος

σκότωμα (το) {σκοτώματος} **1.** η βίαιη αφαίρεση τής ζωής: *το ~ των ζώων* ΣΥΝ. θανάτωση, (για πρόσ.) φόνος **2.** (ως έκφραση υπερβολής) η εσχάτη τιμωρία για κάποιον που έκανε κάτι κακό, αντίθετα προς τις υποδείξεις που είχε: *μετά απ' αυτά που είπες, θέλεις ~* || *ήθελε ~, που μίλησε έτσι στον ευεργέτη του!* **3.** (μτφ.) πολύ μεγάλος κόπος: *οι μονοήμερες εκδρομές στα νησιά είναι σκέτο ~* ΣΥΝ. εξάντληση, κούραση **4.** (μτφ.) η πώληση αντικειμένων σε εξευτελιστικά χαμηλές τιμές: *τα κοσμήματά της τα έχει για ~* ΣΥΝ. ξεπούλημα.

σκοτωμός (ο) [μεσν.] **1.** η βίαιη αφαίρεση τής ζωής: *ζητούσε εκδίκηση για τον ~ τού αδελφού του* || *ο ~ αμάχων στους πολέμους* || *τα σίριαλ δείχνουν όλο σκοτωμούς* ΣΥΝ. φόνος, δολοφονία, θανάτωση **2.** (μτφ.) έντονος καβγάς με απρόβλεπτες συνέπειες: *όταν οι γονείς του δεν τον αφήνουν να βγει, γίνεται ~ στο σπίτι* **3.** (μτφ.) μεγάλος συνωστισμός (που συχνά προκαλεί ένταση, εκνευρισμό και διαπληκτισμούς για την εξασφάλιση προτεραιότητας): *~ στις τράπεζες / στα αεροδρόμια / στα λιμάνια / στο κέντρο τής Αθήνας την πρώτη μέρα εφαρμογής των νέων μέτρων* || *γινόταν ~ για ένα εισιτήριο*· ΦΡ. ***τού σκοτωμού*** για πολύ μεγάλη ταχύτητα: *έτρεχε τού σκοτωμού στην παραλιακή λεωφόρο.*

σκοτώνω ρ. μετβ. {σκότω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τη ζωή (έμψυχου όντος): *τον σκότωσε με καραμπίνα* || *τη σκότωσε από ζήλια* || *τους συνέλαβαν και τους σκότωσαν* ΣΥΝ. φονεύω, θανατώνω, δολοφονώ· ΦΡ. (α) ***κάνω / φέρομαι σαν να μου έχουν σκοτώσει τον πατέρα / τη μάννα*** είμαι υπερβολικά επιθετικός για ασήμαντη αιτία ή για αιτία που δεν δικαιολογεί τέτοια αντίδραση (β) ***σκοτώνουν τα άλογα όταν γεράσουν*** για την τακτική των ανθρώπων να θέτουν στο περιθώριο, να περιφρονούν αυτούς που δεν τους είναι πλέον χρήσιμοι **2.** (μτφ.) προκαλώ βαθιά θλίψη, βασανίζω ψυχικά (κάποιον): *με σκοτώνει η αδιαφορία του / τα λόγια του / αυτή η δουλειά* ΣΥΝ. ταλαιπωρώ, στενοχωρώ **3.** χτυπώ σημείο ή σημεία τού σώματος, προκαλώντας μεγάλο σωματικό πόνο: *σκότωσα το χέρι μου / τον αγκώνα μου* || *βλέπε πού πατάς· με σκότωσες!* ΦΡ. **σκοτώνω (κάποιον) στο ξύλο** χτυπώ (κάποιον) χωρίς έλεος **4.** (μτφ.) πληγώνω (κάποιον) συναισθηματικά, απογοητεύω: *τώρα με σκοτώνεις με την άρνησή σου· μια μικρή χάρη σού ζήτησα!* **5.** χρησιμοποιώ λέξεις, εκφράσεις ή εκτελώ μουσικό κομμάτι με εσφαλμένο τρόπο, διαστρεβλώνοντας την αρχική εικόνα: *Πώς παίζει έτσι πιάνο; Σκοτώνει όλες τις μελωδίες* || *όταν ανοίγει το στόμα της, τα σκοτώνει τα Αγγλικά* **6.** (λαϊκ.-μτφ.) πουλάω όσο-όσο: *είχε κάτι παλιούς δίσκους γραμμοφώνου και πήγε και τους σκότωσε στο Μοναστηράκι* ΣΥΝ. ξεπουλώ· ΦΡ. (α) ***σκοτώνω την ώρα μου / τον καιρό μου*** ασχολούμαι με πράγματα χωρίς ενδιαφέρον, μόνο και μόνο για να περνάει η ώρα: *από τότε που πήρε σύνταξη, παίζει τάβλι, για να σκοτώνει την ώρα του* (β) ***σκοτώνω / βαράω μύγες*** δεν έχω πελατεία ή δεν έχω με τι να ασχοληθώ: *δεν έχει πατήσει πελάτης εδώ και μέρες στο μαγαζί του· όλη μέρα σκοτώνει μύγες*· (το μεσοπαθ. ***σκοτώνομαι***) **7.** (α) χάνω με βίαιο τρόπο τη ζωή μου: *σκοτώθηκε στον πόλεμο / από έκρηξη βόμβας / στον σεισμό* (β) αυτοκτο-

νώ: *σκοτώθηκε πηδώντας στο κενό* **8.** (μτφ.) χτυπώ και το σώμα μου γεμίζει τραύματα, μώλωπες κ.λπ.: *έπεσα από τις σκάλες και σκοτώθηκα* ΣΥΝ. τραυματίζομαι, (λαϊκ.) τσακίζομαι **9.** κοπιάζω πάρα πολύ, ταλαιπωρούμαι σωματικά: ~ *στο διάβασμα / στη μελέτη / στη δουλειά / στο τρέξιμο* || *κάθε μέρα γυρίζει στο σπίτι σκοτωμένος* ΣΥΝ. εξαντλούμαι, πεθαίνω **10.** (+να) προσπαθώ με μεγάλο ζήλο να ικανοποιήσω κάποιον ή να φανώ χρήσιμος σε κάτι: *σκοτώθηκε να ευχαριστήσει τους καλεσμένους της / να μας εξυπηρετήσει / να πάρει τηλέφωνο* || (κ. με ειρων. σημ.) *μη σκοτώνεσαι!* (δηλ. μην προσπαθείς τόσο πολύ· όταν κάποιος δεν δείχνει κανένα ενδιαφέρον ή προθυμία να κάνει κάτι) ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι, σπεύδω, (λαϊκ.) τσακίζομαι **11.** ***σκοτωμένο αίμα*** το αιμάτωμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκοτῶ (-όω)* «συσκοτίζω, τυφλώνω» (μτφ. «ρίχνω κάποιον στο σκοτάδι (τού θανάτου)») < *σκότος*].

σκοτώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** όργανο με πλατιά ψαθωτή τετράγωνη επιφάνεια και μακριά εύκαμπτη χειρολαβή, με το οποίο σκοτώνει κανείς έντομα (πβ. *μυγοσκοτώστρα*) **2.** όχημα ακατάλληλο για κυκλοφορία λόγω παλαιότητας ή κακής συντήρησης· γενικότ. κάθε όχημα επικίνδυνο στην οδήγησή του, που μπορεί να προκαλέσει ατύχημα: *κυκλοφορεί με μια ~, ένα διαλυμένο αυτοκίνητο* || *οι οδηγοί αυτοκινήτων αποκαλούν συχνά τα μηχανάκια σκοτώστρες* **3.** ως χαρακτηρισμός ποδοσφαιριστή, συνήθ. αμυντικού, που ενεργεί συχνά αντιαθλητικά, θέτοντας σε κίνδυνο τη σωματική ακεραιότητα των αντίπαλων παικτών.
[ΕΤΥΜ. < *σκοτώνω* (πβ. αόρ. *σκότωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ξαπλώσ-τρα, σιδερώσ-τρα*].

σκούδο (το) νόμισμα χρυσό ή ασημένιο, που χρησιμοποιήθηκε στο παρελθόν ως νομισματική μονάδα γαλλικών και ιταλικών κρατιδίων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scudo, αρχική σημ. «ασπίδα» (που αρχικώς χαρασσόταν στο νόμισμα), < λατ. scūtum «θυρεός, επιμήκης ασπίδα των Ρωμαίων πεζικαρίων»].

σκούζω ρ. αμετβ. {έσκουξα} (λαϊκ.) βγάζω διαπεραστική κραυγή: ~ *από πόνο / σαν να με σφάζουν* || *τι έπαθε το μωρό και σκούζει;* ΣΥΝ. ουρλιάζω, ξεφωνίζω, στριγγλίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκύζομαι* «οργίζομαι, αγανακτώ» (με τροπή τού *-υ-* σε *-ου-*, πβ. κ. *κυτίο – κουτί*) < **σκύδ-jo-μαι*, πιθ. < θ. *skud-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *skeud- «γκρινιάζω, αγανακτώ», πβ. λιθ. skùndžiu, «υποφέρω, παραπονούμαι», λετ. skundu «εχθρεύομαι» κ.ά. Αν ως αρχική θεωρηθεί η σημ. «γρυλίζω, γογγύζω», τότε ενδέχεται η λ. να έχει σχηματιστεί βάσει ονοματοποιίας].

σκουλαμέντο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η βλεννόρροια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scolamento «ροή, άδειασμα» < scolare «αδειάζω, στραγγίζω» < μτγν. λατ. *ex-colāre < λατ. colāre «διυλίζω»].

σκουλαρίκι (το) {σκουλαρικ-ιού | -ιών} κόσμημα που κρεμιέται ή προσαρμόζεται στο αφτί (συχνά μετά από τρύπημα): *τρυπητά / κρεμαστά / χρυσά ~* || *είναι της μόδας να φορούν και οι άντρες ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ενώτιο· ΦΡ. ***να το βάλεις / κρεμάσεις σκουλαρίκι*** να το έχεις στο μυαλό σου. — (υποκ.) **σκουλαρικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκουλαρίκιον* < *σχολαρίκιον*, που αποσπάστηκε από τη φρ. *σχολαρικὸν ἐνώτιον* (πβ. κ. *νερό – νεαρὸν ὕδωρ*) «ενώτιο που φορούσαν οι *σχολάριοι* (φρουροί των ανακτόρων στο Βυζάντιο)». Το ουσ. *σχολάριος* είναι μτγν.].

σκουληκαντέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σκουλήκι που ζει σε υγρά εδάφη **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κινείται συνεχώς, που δεν μπορεί να καθίσει ήσυχα στη θέση του.
[ΕΤΥΜ. < *σκουλήκι* + *-αντέρα* < *άντερο / έντερο*, κατά τα μεγεθ.].

σκουλήκι (το) {σκουληκ-ιού | -ιών} **1.** μικροσκοπικό ασπόνδυλο ζώο, χωρίς σκελετό και άκρα, με μακρύ σώμα σε σχήμα σωλήνα, το οποίο χωρίζεται σε ζώνες ή τμήματα και κινείται έρποντας **2.** η κάμπια των εντόμων ΣΥΝ. προνύμφη **3.** (ειδικότ.) ο μεταξοσκώληκας **4.** (μτφ.) άνθρωπος τιποτένιος και γλοιώδης **5.** (μτφ.) έμμονη ιδέα ή προαίσθημα που βασανίζει κάποιον: *με τρώει το ~ τής ζήλιας* ΣΥΝ. σαράκι. — (υποκ.) **σκουληκάκι** (το), (μεγεθ.) **σκούληκας** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκωλήκιον* (με τροπή τού *-ω-* σε *-ου-*), υποκ. τού *σκώληξ, -ηκος*, με επίθημα *-ᾱκ / -ηκ* (πβ. κ. *μύρμ-ηξ*), που χαρακτηρίζει κυρ. μικρά ζώα και έντομα. Το αρχ. *σκώληξ* προέρχεται από αμάρτυρο τ. **σκῶλος* «καμπύλη, κυρτότητα» (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκῶλοισι· δρεπάνοις, διὰ τὴν σκολιότητα*, όπου το δρεπάνι αποκαλείται **σκῶλος* εξαιτίας τής κυρτής λεπίδας του) και ανάγεται σε θ. *skōl-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kel- «κάμπτω, στηρίζω – κυρτός», για το οποίο βλ. λ. *σκέλος, σκολιός*].

σκουληκιάζω ρ. αμετβ. {σκουλήκιασ-α, -τηκα, -μένος} γεμίζω σκουλήκια: *σκουληκιασμένο κρέας / κεράσι / ξύλο.* — **σκουλήκιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκωληκιάζω* < αρχ. *σκωλήκιον* (βλ. λ. *σκουλήκι*)].

σκουληκιάρης, -α, -ικο αυτός που είναι γεμάτος σκουλήκια, σκουληκιασμένος. — **σκουληκιάρικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < *σκουλήκι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *ψωρ-ιάρης*].

σκουληκομυρμηγκότρυπα (η) τρύπα στο έδαφος από όπου μπαινοβγαίνουν σκουλήκια και μυρμήγκια· στη ΦΡ. ***φτου σκουληκομυρμηγκότρυπα*** για δυσπρόφερτη λέξη ή δυσκολία γενικά.

σκουληκοφάγωμα (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η διάβρωση επιφάνειας, που προκαλείται από τα σκουλήκια **2.** μέρος που έχει καταστραφεί από τα σκουλήκια.

σκουληκοφαγωμένος, -η, -ο αυτός που έχει φθαρεί από τα σκουλήκια: ~ *έπιπλα* ΣΥΝ. (λόγ.) σκωληκόβρωτος.

σκουλί (το) {σκουλλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** δέσμη από τυλιγμένο νήμα ΣΥΝ. κούκλα **2.** (γενικά) δέσμη από πράγματα που έχουν δεθεί μαζί ΣΥΝ. μάτσο **3.** μαλλιά τού κεφαλιού ακατάστατα και αχτένιστα, που πέφτουν μπροστά στο πρόσωπο ΣΥΝ. τούφα, τσουλούφι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σκολλίον*, υποκ. τού μτγν. *σκόλλυς, -υος* «τούφα μαλλιών», που συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκολύπτειν· ἐκτίλλειν, κολούειν* (αόρ. *σκολύψαι· κολοῦσαι, κολοβῶσαι*) και ανάγεται στην ίδια ρίζα με το αρχ. *σκάλλω* «σκαλίζω, σκάβω» (βλ. λ. *σκαλίζω*)].

σκουμπρί (το) {σκουμπρ-ιού | -ιών} ψάρι με στενόμακρο σώμα που καταλήγει σε διχαλωτή ουρά και χρωματισμό πρασινωπό στη ράχη, κάθετες σκουρόχρωμες ταινίες μέχρι τα πλευρά και ασημόλευκο χρώμα στην κοιλιά· αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του (πβ. κ. λ. *τσίρος*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σκομβρίον* (με τροπή τού *-ο-* σε *-ου-*), υποκ. τού αρχ. *σκόμβρος* (βλ.λ.)].

σκούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ιστιοφόρο πλοίο με ισοϋψή συνήθ. κατάρτια, που έχει στο κατάρτι τής πλώρης εξάρτηση γολέτας και στο κατάρτι τής πρύμνης εξάρτιση μπρικιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scuna < αγγλ. schooner (πβ. κ. γερμ. Schoner), αγν. ετύμου].

σκούντημα (το) {σκουντήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σπρώξιμο με τον αγκώνα ή τον ώμο **2.** (μτφ.) η ώθηση προς κάποιον, για να παροτρυνθεί να πραγματοποιήσει κάτι: *θέλει πάντα ~, για να διαβάσει* ΣΥΝ. παρότρυνση, ενθάρρυνση.

σκουντιά (η) δυνατό σπρώξιμο: *μου έδωσαν μια ~ στο λεωφορείο, που με πέθαναν.*

σκουντούφλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** χτύπημα πάνω σε εμπόδιο κατά το βάδισμα, που συνοδεύεται από πτώση και μικροτραυματισμό ΣΥΝ. σκουντούφλημα **2.** (μτφ. για πρόσ.) βαρυθυμία, κακή διάθεση.
[ΕΤΥΜ. < *σκοντούφλα* < μεσν. *σκόντουφλον* (με επίδρ. τού ρ. *σκοντάφτω*), πιθ. από συμφυρμό των λ. *σκότος* και *τύφλα*. Βλ. κ. *σκουντουφλώ*].

σκουντούφλημα (το) ▸ σκουντουφλώ

σκουντούφλης, -α, -ικο {σκουντούφληδες} **1.** αυτός που περπατά άτσαλα και σκοντάφτει συνεχώς **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει σκυθρωπό πρόσωπο και μόνιμα κακή διάθεση ΣΥΝ. κατσούφης.

σκουντουφλιάζω ρ. αμετβ. {σκουντούφλιασα} (λαϊκ.-μτφ.) γίνομαι σκυθρωπός, χάνω τη διάθεσή μου ΣΥΝ. κατσουφιάζω, σκυθρωπ(ι)άζω. — **σκουντούφλιασμα** (το).

σκουντουφλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {σκουντουφλάς... | σκουντούφλησα} σκοντάφτω, πέφτω πάνω σε εμπόδιο καθώς βαδίζω και χάνω την ισορροπία μου (συνήθ. λόγω νύστας, μέθης κ.λπ.): *όλο κάπου σκουντουφλάει, πέφτει και χτυπάει.* — **σκουντούφλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *σκουντούφλα* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. οφείλεται σε συμφυρμό των λ. *σκοντάφτω* και *τυφλός*. Λιγότερο πιθ. η αναγωγή σε σύνθ. **κοντυλο-τυφλῶ* < *τυφλο-κοντυλῶ* (με αντιστροφή) «κουτουλώ σαν τυφλός» (βλ. κ. *κουτουλώ*), ενώ ακόμη λιγότερες πιθανότητες συγκεντρώνει η εκδοχή αμάρτυρου τ. **κουτουφλιά* (με ανάπτυξη *σ-* προθεμ. και την επίδρ. τού ρ. *σκοντάφτω*) < **κοτουφλιά* < **κοττο-τυφλία* (με απλολογία) «η τύφλωση των ορνίθων»].

σκουντώ ρ. μετβ. (λαϊκ.) {σκουντάς... | σκούντησα κ. σκούντηξα} **1.** σπρώχνω (κάποιον) με τον αγκώνα ή τον ώμο (συνήθ. με απότομο τρόπο): *Μη με σκουντάς! Όλοι θα περάσουμε* || *με σκούντησε στον αγκώνα και έχυσα το κρασί* || *σκούντα τον να ξυπνήσει· κοιμάται πάλι* **2.** (μτφ.) ωθώ (κάποιον) να κάνει κάτι, παροτρύνω: *αν δεν τον σκουντήσεις, δεν στρώνεται να διαβάσει.*
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *σκουντῶ* < μεσν. *κουντῶ* (με ανάπτυξη *σ-* προθεμ., πβ. κ. *κόνις - σκόνη, κύπτω - σκύβω*) < **κοντῶ (-όω)* «ακοντίζω» (η ύπαρξη τού ρ. εικάζεται από τα μαρτυρημένα παράγωγα, λ.χ. *κόντ-ωσις, κοντ-ωτός*) < αρχ. *κοντός* «κοντάρι, ακόντιο»].

σκούξιμο (το) {σκουξίμ-ατος | -ατα, -άτων} διαπεραστική κραυγή ΣΥΝ. ουρλιαχτό, στρίγγλισμα.

σκουός (το) {άκλ.} παιχνίδι εσωτερικού χώρου, που παίζεται με ρακέτες και μπάλα, στο οποίο δύο παίκτες χτυπούν εναλλάξ τη μπάλα ρίχνοντάς την σε έναν τοίχο που βρίσκεται μπροστά τους, προσπαθώντας καθένας τους να κάνει τον άλλο να μην προλάβει να αποκρούσει.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. squash «συνθλίβω, συμπιέζω» < μέσ. γαλλ. esquasser < δημώδ. λατ. *ex-quassāre < ex- + λατ. quassāre «σείω, τινάζω» (< quatĕre, ίδια σημ.)].

σκούπα (η) {σκουπών} **1.** όργανο που αποτελείται από (ξύλινο, πλαστικό ή μεταλλικό) κοντάρι, στην άκρη τού οποίου προσαρμόζεται μια δέσμη από χόρτα ή βούρτσα από πλαστικό και χρησιμοποιείται για να απομακρύνονται οι σκόνες και τα σκουπίδια: *από πότε έχει να μπει ~ σ' αυτό το δωμάτιο;* **2.** (ειδικότ.) ηλεκτρική συσκευή που με την ισχύ τού εκπεμπόμενου αέρα απορροφά τη σκόνη, στερεές ή ημίρρευστες ακαθαρσίες από δάπεδα, χαλιά και έπιπλα: *βάζω ~* (καθαρίζω με ~) **3.** (μτφ.) διαδικασία εκκαθαρίσεως χώρου ή περιοχής από τα στοιχεία που διαταράσσουν την τάξη και την κοινωνική ηρεμία: *η επιχείρηση-σκούπα τής Αστυνομίας για τη σύλληψη εμπόρων ναρκωτικών.* — (υποκ.) **σκουπάκι** (το) (βλ.λ.) κ. **σκουπίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. scopa (κυρ. πληθ. scopae, -ārum) < scapus, -i «βακτηρία, ράβδος»].

σκουπάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρή σκούπα **2.** μικρή απορροφητική συσκευή καθαρισμού: *επαναφορτιζόμενο ~.*

σκουπιδαρειό (το) (λαϊκ.) μέρος στο οποίο ρίχνονται σκουπίδια, τόπος γεμάτος σκουπίδια.
[ΕΤΥΜ. < *σκουπίδι* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *κεραμιδ-αρειό, αλητ-αρειό*].

σκουπίδι (το) {σκουπιδ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** καθετί άχρηστο που το πετάμε: *σακούλες σκουπιδιών* (πλαστικές σακούλες, στις οποίες τοποθετούνται τα σκουπίδια, για να τα πάρει το απορριμμα-

τοφόρο) || *κάδος για τα ~* ΣΥΝ. απορρίμματα· ΦΡ. (α) ***στα σκουπίδια*** στον χώρο όπου αποθηκεύονται τα άχρηστα πράγματα: *άλλοι δεν έχουν να φάνε και εδώ πετούν το φαγητό ~* (β) (μτφ.) ***πετάω / ρίχνω (κάτι) στα σκουπίδια*** απορρίπτω (κάτι), θεωρώ (κάτι) χαμηλής ποιότητας ή ανάξιο λόγου: *πέταξαν στα σκουπίδια το σενάριό μου* (γ) ***για τα σκουπίδια*** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι άχρηστο, κακής ποιότητας: *αυτό το βιβλίο είναι ~* **2.** κάθε είδους ακαθαρσία: *σήμερα σκούπισα και πάλι η κουζίνα είναι γεμάτη σκουπίδια*· ΦΡ. ***κάνω σκουπίδια*** λερώνω, σκορπίζω διάφορα υπολείμματα (χαρτιού, αντικειμένων, τροφής κ.λπ.), σκόνες **3.** (μτφ.) χαμηλής ποιότητας πρόσωπο ή πράγμα: *τα ~ τού τηλεοπτικού προγράμματος* || (κ. σε φραστικές λέξεις) *μια ταινία-σκουπίδι τής περιόδου εκείνης...*· ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) σκουπίδι*** μιλώ και συμπεριφέρομαι σε (κάποιον) με προσβλητικό τρόπο, εξευτελίζω (κάποιον). — (υποκ.) **σκουπιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκουπίζω* (υποχωρητ.) + παραγ. επίθημα *-ίδι* (πβ. κ. *ροκανίδι, σκορπ-ίδι*)].

σκουπιδιάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} όχημα για την αποκομιδή απορριμμάτων (ιδίως στον στρατό).

σκουπιδιάρης (ο) {-ηδες κ. -αίοι}, **σκουπιδιάρισσα** (η) {σκουπιδιαρισσών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμά του τη συλλογή των σκουπιδιών και γενικότ. την καθαριότητα των δρόμων ΣΥΝ. οδοκαθαριστής.
[ΕΤΥΜ. < *σκουπίδι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *σκανταλ-ιάρης*].

σκουπιδιάρικο (το) κοινοτικό ή δημοτικό όχημα, που χρησιμοποιείται για την αποκομιδή των απορριμμάτων ΣΥΝ. απορριμματοφόρο.

σκουπιδολόι (το) {χωρ. πληθ.} πλήθος σκουπιδιών.
[ΕΤΥΜ. < *σκουπίδι* + *-λόι / -λόγι* < *λέγω* «συλλέγω»].

σκουπιδο(ν)τενεκές (ο) μεταλλικό ή πλαστικό δοχείο, μέσα στο οποίο τοποθετούνται οι σακούλες των σκουπιδιών.

σκουπιδότοπος (ο) τόπος γεμάτος σκουπίδια.

σκουπιδοφάγος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ειδική εγκατάσταση σε κουζίνα σπιτιού, που αποτελείται από μηχανισμό που αλέθει τα σκουπίδια και συνδέεται με το αποχετευτικό δίκτυο.

σκουπίζω ρ. μετβ. {σκούπισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) καθαρίζω τις ακαθαρσίες από (μια επιφάνεια) με τη σκούπα: *~ τα ψίχουλα από το πάτωμα / τα ξερά φύλλα από τον δρόμο / τις στάχτες από το τζάκι* ΣΥΝ. (λόγ.) σαρώνω (β) αφαιρώ τη σκόνη (από μια επιφάνεια), χρησιμοποιώντας πανί ή βούρτσα: *~ τα έπιπλα / τους καθρέφτες* || *ψεκάζω τα τζάμια και τα ~ με πανί* || *~ τα πόδια μου* (τρίβω τα παπούτσια μου πάνω στην ειδική ψάθα, το πατάκι, που υπάρχει στις εισόδους των σπιτιών, για να απομακρύνω τις λάσπες και τις άλλες ακαθαρσίες τού δρόμου) ΣΥΝ. ξεσκονίζω **2.** (α) απορροφώ την υγρασία από (μια επιφάνεια): *~ τα πιάτα / τα ποτήρια / το γάλα που χύθηκε* ΣΥΝ. σφουγγίζω (β) αφαιρώ την υγρασία, τον ιδρώτα ή τις ακαθαρσίες (από το σώμα ή μέρος τού σώματος) με πετσέτα ή άλλο απορροφητικό υλικό: *~ το πρόσωπό μου / τα δάκρυα από τα μάτια / τον ιδρώτα από το μέτωπό μου / τα χέρια / το παιδί, για να μην κρυώσει / τη μύτη μου με χαρτομάντηλο* || (κ. μεσοπαθ.) *σκουπίσου· έχεις σάλτσες στο στόμα.* — **σκούπισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκούπα*].

σκουπόξυλο (το) το μακρύ λεπτό κοντάρι τής σκούπας· σε ΦΡ. που δείχνουν επιθετική διάθεση προς κάποιον, π.χ. (α) ***παίρνω κάποιον με το σκουπόξυλο*** χτυπώ κάποιον με το σκουπόξυλο, διώχνω κάποιον: *πάψε να λες τέτοια πράγματα γιατί θα σε πάρω με το σκουπόξυλο* (β) ***σκουπόξυλο που σου χρειάζεται!*** πρέπει να σε δείρει κανείς: *Επιτρέπεται να λες τέτοια πράγματα; ~!*

σκουπόσπορος (ο) ο σπόρος τού σκουπόχορτου.

σκουπόχορτο (το) ειδικό φυτό που ο θύσανός του χρησιμοποιείται για να φτειάχνονται σκούπες.

σκουραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκούρυνα} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω σε (κάτι) πιο σκούρο χρώμα, κάνω (κάτι) μαυρειδερό: *~ τις καρέκλες, για να ταιριάζουν με το τραπέζι / τα μαλλιά μου* ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι σκούρος, αποκτώ πιο σκούρο χρώμα: *καθώς μεγαλώνει, τα μαλλιά και τα μάτια του σκουραίνουν* **3.** (μτφ.) πηγαίνω προς το χειρότερο, έχω άσχημη εξέλιξη: *το πολιτικό σκηνικό σκουραίνει* ΣΥΝ. χειροτερεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

σκουρέτο (το) λεπτή σανίδα με την οποία κατασκευάζονται τα λεπτότερα και ελαφρότερα μέρη παραθύρων και επίπλων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scuretto, υποκ. τού scuro < λογγοβαρδ. skūr «σκιά, καλυμμένος τόπος»].

σκουριά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** οξίδιο που σχηματίζεται στην επιφάνεια των μετάλλων (συνήθ. τού σιδήρου) με την επίδραση νερού ή αέρα **2.** ΒΟΤ. αρρώστια των φυτών· αλλιώς *σκωρίαση*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκωρία* (με τροπή τού /o/ σε /u/) < *σκῶρ, σκατός* «περίττωμα» (βλ. λ. *σκατό*)].

σκουριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκούριασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ σκουριά σε (σώμα, επιφάνεια): *η υγρασία σκουριάζει τα μέταλλα* ΣΥΝ. οξειδώνω ♦ (αμετβ.) **2.** καλύπτομαι με σκουριά: *το σίδερο σκουριάζει εύκολα* ΣΥΝ. οξειδώνομαι **3.** (μτφ.) χάνω την ευλυγισία και γενικότ. την καλή φυσική μου κατάσταση, επειδή βρίσκομαι για μεγάλο χρονικό διάστημα εκτός δράσεως: *τόσο καιρό μέσα στο σπίτι, έχω σκουριάσει* || *αρχίζω γυμναστική, γιατί σκούριασα με την καθιστική ζωή* **4.** (η μτχ. ***σκουριασμένος***, -η, -ο ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μείνει προσκολλημένος στο παρελθόν, που δεν επιδέχεται αλλαγή ή εξέλιξη: *~ μυαλά / ιδέες* ΣΥΝ. απηρχαιωμένος, πεπαλαιωμένος, ξεπερασμένος. — **σκούριασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκωριάζω* < αρχ. *σκωρία* (βλ. κ. *σκουριά*)].

σκούρος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει σκοτεινό, βαθύ χρώμα: *~ μάτια / μαλλιά / δέρμα* || *~ μπλε / πράσινο* ΣΥΝ. σκοτεινόχρωμος, βαθύχρωμος, μαυρειδερός ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος **2.** (μτφ.) σε ΦΡ. που δηλώνουν εμπόδια και δυσκολίες, π.χ. (α) ***τα βρίσκω σκούρα*** συναντώ δυσκολίες, δεν έχω την αναμενόμενη αντιμετώπιση (β) ***τα βλέπω σκούρα*** προβλέπω δυσάρεστη εξέλιξη (γ) ***κατάλαβα τα σκούρα*** αντιλήφθηκα τη δυσκολία τής κατάστασης (δ) ***σκούρα τα πράγματα!*** δύσκολη η κατάσταση **3.** ***σκούρα*** (τα) τα παντζούρια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. oscuro (με σίγηση τού αρχικού άτονου *o-*, που ταυτίστηκε με το αρσ. άρθρο) < λατ. obscūrus «σκοτεινός, σκιερός» < ob- «προ-» + -scūrus, που συνδ. με σανσκρ. skauti «καλύπτω», αρχ. γερμ. scuwo «σκιά» κ.ά.].

σκουροφέρνω ρ. αμετβ. πλησιάζω προς το σκούρο.

σκουρόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει σκούρο χρώμα: *~ οθόνη* ΣΥΝ. ανοιχτός, ανοιχτόχρωμος.

σκουτάρι (το) {σκουταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η ασπίδα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκουτάριον*, υποκ. τού ουσ. *σκοῦτα* < λατ. scutum «θυρεός, τετράγωνη ασπίδα των Ρωμαίων πεζικαρίων»].

σκουτέλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλο και βαθύ πιάτο, πιατέλα.

σκουτέλλι (το) {σκουτελλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρή γαβάθα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκουτέλλιον*, υποκ. τού λατ. scutella «πιατάκι», υποκ. τού scutra «πιάτο, δίσκος», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

σκούτερ (το) {άκλ.} μηχανοκίνητο δίκυκλο όχημα με μικρό κυβισμό, κατάλληλο για μετακινήσεις μέσα στην πόλη ΣΥΝ. βέσπα, μοτοποδήλατο. — (υποκ.) **σκουτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scooter < ρ. scoot «τρέχω με μεγάλη ταχύτητα, εφορμώ», πιθ. < αρχ. σκανδ. skota «σπρώχνω» ή skjóta «πυροβολώ, εξακοντίζω»].

σκουτί (το) {σκουτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** χοντρό μάλλινο ύφασμα, που χρησιμοποιούν οι χωρικοί για να ράβουν τα ρούχα τους **2.** (συνεκδ.) το ρούχο: *«ξένες μού πλένουν τα ~, ξένες τα σαπουνίζουν»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. ρούχο, ένδυμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκυτίον*, υποκ. τού *σκῦτος* (βλ.λ.)].

σκουφάτος, -η, -ο αυτός που φοράει σκούφο.

σκουφί (το) {σκουφ-ιού | -ιών} ο μικρός σκούφος.

σκούφια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάλυμμα τού κεφαλιού, που συνήθ. δένει στον λαιμό με κορδελάκι· ΦΡ. (α) ***από πού κρατάει / βαστάει η σκούφια σου;*** ποια είναι η καταγωγή σου, από πού προέρχεσαι; (β) ***βγάλε τη σκούφια σου και χτύπα / βάρα με*** για κάποιον που, ενώ κατακρίνει τη συμπεριφορά και τα ελαττώματα άλλων, στην πραγματικότητα έχει τον ίδιο χαρακτήρα ή την ίδια συμπεριφορά (γ) ***πετάω τη σκούφια μου (για κάτι)*** είμαι πάντα πρόθυμος (για κάτι), τρελαίνομαι (για κάτι): *~ για εκδρομές* (δ) ***γελάει κι η σκούφια μου*** χαίρομαι υπερβολικά. — (υποκ.) **σκουφίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. scuffia < αρχ. γερμ. *kupphja].

σκούφος (ο) εφαρμοστό κάλυμμα τού κεφαλιού χωρίς γείσο, από μαλλί, δέρμα ή άλλο υλικό: *~ για σκι / για το κρύο / για κολύμβηση.* — (υποκ.) **σκουφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σκούφια* (βλ.λ.), κατά τα αρσ. σε *-ος*].

σκουφώνω ρ. μετβ. {σκούφω-σα, -μένος} καλύπτω με σκούφο. — **σκούφωμα** (το).

σκραμπλ (το) {άκλ.} επιτραπέζιο παιχνίδι στο οποίο οι παίκτες προσπαθούν να συνδυάσουν σωστά σκόρπια γράμματα πάνω σε διαγραμμισμένη και βαθμολογημένη επιφάνεια, ώστε να σχηματίσουν λέξεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scrabble, εμπορική ονομασία].

σκράπας (ο) (λαϊκ.) **1.** άνθρωπος που δεν καταλαβαίνει, δεν μαθαίνει εύκολα· ανεπίδεκτος μαθήσεως **2.** (ειδικότ.) ο κακός μαθητής: *είναι ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ. τούβλο, μπούφος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. scrap «υπόλειμμα, άχρηστο κατάλοιπο» < μέσ. αγγλ. scrappe < αρχ. σκανδ. skrap (< ρ. skrapa «αποξέω, χαράσσω»)].

σκριν (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο μπάσκετ) κίνηση σύμφωνη με τους κανόνες, με την οποία εμποδίζει ένας παίκτης την κίνηση αντιπάλου, ώστε να διευκολυνθεί ο συμπαίκτης του που έχει την μπάλα. — **σκρινάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. screen «προπέτασμα, χώρισμα» < μέσ. αγγλ. screne < αρχ. γαλλ. escren < φρανκον. *skrank, πβ. αρχ. γερμ. scrank «φράγμα, εμπόδιο»].

σκρίνιο (το) ξύλινο έπιπλο με ράφια και βιτρίνα, μέσα στο οποίο φυλάσσονται και εκτίθενται διάφορα αντικείμενα τού σπιτιού (πιάτα, ποτήρια, διακοσμητικά κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκρίνιον* < λατ. scrinium «κιβώτιο, χαρτοφύλακας», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

σκριπτ (το) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) **1.** το σενάριο ταινίας **2.** πρόσωπο με πολλές και σύνθετες αρμοδιότητες τόσο στην προεργασία τής ταινίας όσο και κατά το γύρισμα και το μοντάζ (έλεγχο των διαλόγων, καταγραφή σκηνών και πλάνων, ημερολόγιο γυρισμάτων κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. script < λατ. scriptum, ουσιαστικοπ. μτχ. π. τού ρ. scribĕre «γράφω»].

σκρόφα (η) **1.** το θηλυκό γουρούνι ΣΥΝ. γουρούνα **2.** (μτφ.) (α) υβριστ. για γυναίκα χαμηλής ηθικής (β) η πόρνη. — (υποκ.) **σκροφάκι** (το) κ. **σκροφίτσα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. scrofa «γουρούνα», τεχν. όρ. τής αγροτικής γλώσσας].

σκύβαλο (το) {σκυβάλ-ου | -ων} **1.** ό,τι απομένει από το ξεκαθάρισμα των δημητριακών **2.** (γενικότ.) σκουπίδι, άχρηστο πράγμα **3.** (μτφ.) άνθρωπος τιποτένιος, κούφιος, χωρίς καμιά αξία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκύβαλον*, αγν. ετύμου. Η χρονική τοποθέτηση τού όρου αποκλείει οποιαδήποτε υπόθεση ανατολ. δανείου, ενώ η σύνδ. με το ρ. *βάλλω* δεν ευσταθεί μορφολογικώς].

σκύβω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έσκυψα, σκυμμένος} (αμετβ.) **1.** γέρνω το

σώμα ή το κεφάλι μου προς τα εμπρός και κάτω: *μη σκύβετε έξω από το παράθυρο* || *έτσι που σκύβεις καθώς γράφεις, θα στραβωθείς* ΣΥΝ. χαμηλώνω· ΦΡ. (μετβ.-μτφ.) ***σκύβω το κεφάλι*** βλ. λ. *κεφάλι* **2.** (μτφ.) ασχολούμαι με ενδιαφέρον με κάποιον ή κάτι: *ο υπουργός έσκυψε πάνω στα προβλήματα των εργαζομένων* || *οι γονείς ~ με στοργή στις δυσκολίες των παιδιών τους.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σκύπτω*, από τον αόρ. *έκυψα* τού αρχ. *κύπτω* (βλ. λ. *κύπτω, κυφός*), κατά το σχήμα *έτριψα – τρίβω, έθλιψα – θλίβω*. Η λ. παρουσιάζει σ- προθεμ., πβ. κ. *κόνις – σκόνη, βῶλος – σβῶλος*].

Σκυθία (η) αρχαία χώρα Β. τού Εύξεινου Πόντου, την οποία οριοθετούσαν οι ποταμοί Δυύναβης και Δον. — **Σκύθης** (ο), **σκυθικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σκύθαι*, αγν. ετύμου].

σκυθρωπιάζω κ. (λόγ.) **σκυθρωπάζω** [αρχ.] ρ. αμετβ. {σκυθρώπιασα} (λόγ.) παίρνω όψη σκυθρωπή, χάνω την καλή μου διάθεση ΣΥΝ. κατσουφιάζω ΑΝΤ. ευθυμώ. — **σκυθρώπιασμα** (το).

σκυθρωπός, -ή, -ό αυτός που έχει έκφραση λυπημένη και συνοφρυωμένη: *~ όψη / πρόσωπο* ΣΥΝ. κατσούφης, κατηφής, σκουντούφλης ΑΝΤ. ευδιάθετος, εύθυμος. — **σκυθρωπά** επίρρ., **σκυθρωπότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκυθρός* «οργισμένος, δυσαρεστημένος» (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.). Το επίθ. *σκυθρός* < θ. *σκυ-* (με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό) τού ρ. *σκύζω* / *-ομαι* «οργίζομαι, γκρινιάζω» (βλ. λ. *σκούζω*) + παραγ. επίθημα *-θρός* (πβ. κ. *νω-θρός*)].

σκύλα (η) **1.** θηλυκό σκυλί **2.** υβριστ. για γυναίκα με κακό χαρακτήρα, δύστροπη **3.** (αργκό) η πόρνη. — (υποκ.) **σκυλίτσα** (η), (μεγεθ.) **σκυλάρα** (η) (σημ. 2).

σκυλάδικο (το) (αργκό) **1.** νυκτερινό λαϊκό κέντρο όπου τραγουδιούνται χαμηλής ποιότητας τραγούδια με ερωτικό κυρ. περιεχόμενο **2.** (συνήθ. στον πληθ.) λαϊκό τραγούδι που ακούγεται στα παραπάνω κέντρα ή που ταιριάζει στο ύφος αυτών των χώρων: *τα τραγούδια αυτής τής τραγουδίστριας είναι σκυλάδικα* || *αγόρασε ένα σιντί με σκυλάδικα.*
[ΕΤΥΜ. < *σκυλάς* + *-άδικο*, πβ. κ. *ουζ-άδικο*].

σκυλάκι (το) **1.** το μικρόσωμο σκυλί ή κουτάβι ● **2.** καλλωπιστικό φυτό με ροζ ή μοβ άνθη σε σχήμα χωνιού, που μοιάζουν με το μουσούδι μικρού σκύλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκυλάκιον*, υποκ. τού *σκύλαξ, -ακος* (βλ.λ.)].

σκύλαξ (ο) (αρχαιοπρ.) {σκύλ-ακος | -ακες, -άκων} το νεογέννητο σκυλί, κουτάβι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σκύλος*].

σκυλάραπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} υβριστ. για πρόσωπο που ανήκει στη μαύρη φυλή.

σκυλάς (ο) {σκυλάδες}, **σκυλού** (η) {σκυλούδες} (αργκό) **1.** λαϊκός τραγουδιστής που τραγουδά σε σκυλάδικο (βλ.λ.) **2.** πρόσωπο που συχνάζει σε σκυλάδικα.

σκυλεύω ρ. μετβ. {σκύλ-εψα, -εύτηκα κ. -εύθηκα, -ευμένος κ. -εμένος} αφαιρώ τον οπλισμό και την εξάρτυση από (νεκρό συνήθ. στρατιώτη), λεηλατώ το πτώμα (κάποιου), παίρνω λάφυρα από τους νεκρούς: *σκύλεψαν τους σκοτωμένους.* — **σκύλευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκῦλον* (κυρ. πληθ. *σκῦλα*) «λάφυρο, οτιδήποτε υφαρπάζεται από τον σκοτωμένο εχθρό», αβεβ. ετύμου. Συνήθως η λ. συσχετίζεται με τα ουσ. *σκῦτος* «κατεργασμένο δέρμα», *ἐπι-σκύνιον* «δέρμα τού μετώπου», αλλά η σύνδεση με σανσκρ. skunāti «καλυμμένος, σκεπασμένος» (εξαιρετικώς αβέβ. σημ.) προκαλεί σημασιολ. δυσχέρειες. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδ. με τα ουσ. *σκύλαξ, σκύλος* (βλ.λ.) παρά τη σημασιολ. απόσταση και τη διαφορετική ποσότητα τού *-υ-*. Τέλος, έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. έχει σχηματιστεί από συμφυρμό των όρων *σῦλον* (βλ. λ. *συλῶ, -άω*) και *σκῦτος*].

σκυλήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *σκυλίσιος*) **1.** αυτός που σχετίζεται με σκύλο: *~ μούρη / τομάρι / δέρμα* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος ταλαιπωρίες και κακουχίες: *ζω / κάνω ~ ζωή* || *~ δουλειά.* — **σκυλήσια** επίρρ.

σκυλί (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) {σκυλ-ιού | -ιών} **1.** ο σκύλος (βλ.λ.): *αδέσποτα / αστυνομικά ~* || *~ πολυτελείας / ράτσας*· ΦΡ. (α) ***(πάω) / πεθαίνω σαν το σκυλί (στ' αμπέλι)*** για κάποιον που κανείς δεν τον φρόντισε τις τελευταίες στιγμές τής ζωής του: *πέθανε ~* (β) (παροιμ.) ***κακό σκυλί ψόφο δεν έχει*** οι κακοί άνθρωποι δεν παθαίνουν τίποτα, οι συμφορές πλήττουν μόνο τους καλούς ανθρώπους (γ) ***τρώγονται σαν τα σκυλιά*** για ανθρώπους που καβγαδίζουν συνέχεια (δ) ***ρεζίλι των σκυλιών*** για πολύ μεγάλο εξευτελισμό: *~ γίναμε με τα καμώματά σου!* (ε) ***βασιλική διαταγή*** (ή ***ο δρόμος είναι ανοιχτός***) ***και τα σκυλιά δεμένα*** βλ. λ. *βασιλικός* **2.** (μτφ.-μειωτ.) άγριος άνθρωπος με βίαιη συμπεριφορά: *μας επιτέθηκαν τα ~ κραδαίνοντας γιαταγάνια* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος λύσσα και οργή εναντίον κάποιου: *με έκανε με τη συμπεριφορά του ~* (με εξαγρίωσε) **4.** (μτφ.) άνθρωπος με μεγάλη αντοχή, που δεν καταβάλλεται από τις δυσκολίες: *δουλεύει σαν ~* || *είναι ~ στη δουλειά του* (δουλεύει ακούραστα, πάρα πολύ εργατικός) || *είναι ~ μοναχό* (δεν το βάζει κάτω). — (υποκ.) **σκυλάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού μτγν. *σκύλ(λ)ος* (βλ.λ.)].

σκυλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {σκύλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) εξοργίζω (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό: *τον σκύλιασες με την άρνησή σου* ♦ (αμετβ.) **2.** εξοργίζομαι, θυμώνω υπερβολικά: *~ από το κακό μου* ΣΥΝ. λυσσάω απ' το κακό μου **3.** ζηλεύω υπερβολικά: *έχει σκυλιάσει, γιατί βρήκα πολύ καλή δουλειά.* — **σκύλιασμα** (το).

σκυλίσιος, -ια, -ιο → σκυλήσιος

σκυλίτσα (η) → σκύλα

Σκύλλα (η) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσιο τέρας με δώδεκα πόδια και έξι σκυλόμορφα κεφάλια, που κατοικούσε σε σπήλαιο (πιθ. στην Κάτω Ιταλία) και μαζί με τη Χάρυβδη αποτελούσε τον τρόμο των διερχόμενων πλοίων και ναυτικών· κατά την *Οδύσσεια*, τη σκότωσε ο Οδυσσέας· ΦΡ. (α) ***η Σκύλλα*** (+γεν. ουσ.) ***και η Χάρυβδη*** (+γεν. ουσ.) για δύο πολύ αρνητικά φαινόμενα, καταστάσεις: *«η πολιτική του αποσκοπούσε στο ν' αποφευχθούν τα δύο δεινά, η Σκύλλα τού χάους και η Χάρυβδη τής τυραννίας»* (εφημ.) (β) ***μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδης*** σε εξαιρετικά δυσχερή, επικίνδυνη θέση: *χρωστάει στην τράπεζα και πρέπει να πληρώσει και τα νοίκια· βρίσκεται ~* (γ) ***από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη*** από ένα κακό σε άλλο χειρότερο: *πολλοί νέοι πέφτουν συχνά από τη Σκύλλα των ναρκωτικών στη Χάρυβδη τής εγκληματικότητας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Σκύλ-ja* (με αφομοίωση)· ανήκει στην ίδια οικογένεια με τη λ. *σκύλαξ* (βλ. λ. *σκύλος*)].

σκυλο- κ. **σκυλό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν: **1.** κάτι σχετικό με σκύλο: *σκυλο-τροφή, σκυλό-σπιτο* **2.** δυσμορφία: *σκυλο-μούρης* ● **3.** κάτι δυσάρεστο με υψηλό βαθμό: *σκυλο-βαριέμαι, σκυλο-μετανιώνω.*

σκυλοβαριέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {σκυλοβαρέ-θηκα, -μένος} πλήττω αφόρητα: *~ με τις κουλτουριάρικες ταινίες.*

σκυλοβρίζω ρ. μετβ. {σκυλόβρισα} ξεστομίζω χυδαίες βρισιές εναντίον (κάποιου): *με σκυλόβρισε, γιατί άργησα.* — **σκυλοβρίσιμο** (το).

σκυλοδόντης, -α, -ικο αυτός που έχει μεγάλα και αιχμηρά δόντια.

σκυλόδοντο (το) **1.** το δόντι σκύλου **2.** (λαϊκ.) ο κυνόδοντας τού ανθρώπου.

σκυλοδρομία (η) [1889] {σκυλοδρομιών} αγώνας δρόμου μεταξύ σκύλων, όπου οι θεατές βάζουν στοιχήματα όπως στον ιππόδρομο ΣΥΝ. κυνοδρομία.

σκυλοζωή (η) ζωή γεμάτη δυσκολίες και στερήσεις, σκυλήσια ζωή.

σκυλοκαβγάς (ο) **1.** η συμπλοκή σκυλιών **2.** (μτφ.) έντονος καβγάς ανάμεσα σε ανθρώπους με δυνατές φωνές, διαπληκτισμούς, ακόμα και χτυπήματα.

σκυλοκέφαλος, -η, -ο αυτός που έχει κεφάλι όμοιο με σκύλου ΣΥΝ. κυνοκέφαλος.

σκυλολόι (το) {σκυλολογ-ιού | -ιών} (καθημ.-περιληπτ.) **1.** ομάδα αδέσποτων συνήθ. σκύλων **2.** (μτφ.-μειωτ.) πολλοί άνθρωποι μαζί που φωνάζουν δυνατά και ασχημονούν: *μαζεύτηκε στο μαγαζί όλο το ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σκύλος* + *-λόι* < *-λόγι* (< *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»)].

σκυλομαχία (η) {σκυλομαχιών} η κυνομαχία (βλ.λ.).

σκυλομετανιώνω ρ. αμετβ. {σκυλομετάνιωσα} (εκφραστ.) μετανιώνω πικρά, μετανιώνω λόγω μεγάλης απογοήτευσης από ενέργειά μου: *έχω σκυλομετανιώσει που αποκάλυψα έτσι εύκολα τα όνειρά μου.*

σκυλομούρης, -α, -ικο (λαϊκ.) άνθρωπος με άσχημη και αντιπαθητική όψη.

σκυλόμουτρο (το) **1.** αυτός που έχει άγριο και άσχημο πρόσωπο **2.** (μτφ.) άνθρωπος αδιάντροπος και χυδαίος.

σκυλοπνίγομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {σκυλοπνίγ-ηκα, -μένος} (συνήθ. για ναυτικούς) υποφέρω αντιμετωπίζοντας τις δυσκολίες των ταξιδιών στη θάλασσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

σκυλοπνίχτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μτφ.) πλοίο παλιό ή κακής κατασκευής.

σκύλος (ο) (πβ. λ. *σκυλί*) **1.** κατοικίδιο σαρκοφάγο θηλαστικό ζώο, που εμφανίζεται σε διάφορους τύπους και έχει πολλαπλή χρησιμότητα (κυνήγι, φύλαξη ανθρώπων ή ποιμνίων, καταδίωξη κακοποιών, εντοπισμό βομβών ή ναρκωτικών, συνοδία τυφλών κ.ά.): *~ κυνηγετικός / σαλονιού / συνοδίας*· ΦΡ. (α) ***σαν τον σκύλο με τη γάτα*** για τη σχέση ανθρώπων που καβγαδίζουν συνεχώς: *τρώγονται ~* (β) ***σκύλος που γαβγίζει δεν δαγκώνει*** βλ. λ. *γαβγίζω* (γ) ***και την πίτα ολόκληρη και τον σκύλο χορτάτο*** βλ. λ. *πίτα* (δ) ***εγώ το λέω τού σκύλου μου και ο σκύλος στην ουρά του*** για πράξεις ή καθήκοντα που μεταβιβάζονται από τον έναν στον άλλον, με αποτέλεσμα να μην εκτελούνται ποτέ (ε) ***μπάτε, σκύλοι, αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε*** βλ. λ. *αλέθω* (στ) ***το φτηνό το κρέας το τρών' οι σκύλοι*** βλ. λ. *κρέας* **2.** (ειδικότ.) το αρσενικό αυτού τού ζώου (θηλ. σκύλα) **3.** (μτφ.) άνθρωπος σκληρός και άγριος που δεν συμβιβάζεται **4.** (μτφ.) αυτός που είναι ακούραστος: *δουλεύει σαν ~* ● **5.** το σκυλόψαρο, μικρός καρχαρίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σκύλ(λ)ος* (όπως παραδίδεται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σκύλλον· τὴν κύνα λέγουσιν*) < αρχ. *σκύλαξ, -ακος* «μικρός σκύλος, κουτάβι» (με μεταπλασμό κατά τα ουσ. σε *-ός*), εκφραστ. λ., με επίθημα *-αξ* (πβ. *μεῖρ-αξ, δέλφ-αξ*), που πιθ. συνδ. με λιθ. skalikas «κυνηγόσκυλο», kalė «σκύλα». Σύμφωνα με άλλη πρόταση, η λ. ανάγεται σε θ. *skul-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *(s)kµel-, αλλά τα παράγωγα αυτής τής ρίζας (λ.χ. αρχ. ισλ. skval «απεραντολογία», skvala «φωνάζω δυνατά») απέχουν σημασιολογικώς. Κατ' άλλη άποψη, η λ. θα μπορούσε να αναχθεί στο θ. *σκυ-* τού αρχ. *σκύζω* / *-ομαι* (βλ. λ. *σκούζω*) με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό τού ρ. (δηλ. *σκύ-ζω* αντί **σκύδ-jω*). Τέλος, έχει προταθεί η σύνδεση με αρμ. çul «μικρός ταύρος», άποψη που παρουσιάζει σημασιολ. δυσχέρειες].

σκυλοτράγουδο (το) (λαϊκ.) το σκυλάδικο (βλ.λ., σημ. 2).

σκυλοτρώγομαι ρ. αμετβ. αποθ. {σκυλοφαγώ-θηκα, -μένος} (μτφ.) βρίσκομαι σε συνεχή διαμάχη (με κάποιον). — **σκυλοφάγωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

σκυλού (η) → σκυλάς

σκυλόφατσα (η) (ως χαρακτηρισμός) σκυλομούρης (βλ.λ.).

σκυλόψαρο (το) [μεσν.] καθένα από τα μακρόστενα ψάρια τού βυθού που μοιάζουν με καρχαρία και είναι εξοπλισμένα με μυτερά δόντια που καταστρέφουν τα δίχτυα των ψαράδων.

σκυλόψυχος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που έχει σκληρή ψυχή, χωρίς αισθήματα ΣΥΝ. σκληρός, άσπλαχνος, ανάλγητος.

σκύμνος (ο) το νεογέννητο τού λιονταριού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με επίθημα *-μνος* (πβ. κ. *πρυ-μνός, στά-μνος, ἐρυ-μνός*), πράγμα που δυσχεραίνει την προφανή συσχέτιση με το αρχ. *σκύλαξ* (βλ. λ. *σκύλος*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. έχει προέλθει από συμφυρμό των λ. *σκύλαξ* και **κύμνος* (< ρ. *κυῶ, -έω* «είμαι έγκυος»)].

σκύρο (το) **1.** μικροσκοπικό κομμάτι πέτρας, χαλίκι **2.** (συνήθ. στον πληθ.) χαλίκια που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή σκυροδέματος ή για την επίστρωση δρόμων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῦρος* (κατά τα ουδ.), τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λιθ. skiaurė «μικρή διάτρητη κύστη», αρχ. γερμ. scora «φτυάρι», αρχ. σκανδ. skora «σφουγγαρίζω, τρίβω» κ.ά. Από το προσηγορικό *σκῦρος* προέρχεται και το όνομα τής νήσου *Σκύρου*].

σκυρόδεμα (το) {σκυροδέματος | χωρ. πληθ.} τεχνητό δομικό υλικό, που παρασκευάζεται από χαλίκια (σκύρα), άμμο, τσιμέντο και νερό σε αναλογία που καθορίζεται από τον σκοπό τής κατασκευής: *ασφαλτικό ~* || *άοπλο ~* (το απλό μπετόν) || *οπλισμένο / ενισχυμένο ~* (που έχει μέσα στη μάζα του σιδερένιες ράβδους, ώστε να αντέχει στον εφελκυσμό· το *μπετόν αρμέ*) ΣΥΝ. σκυροκονίαμα, μπετόν.
[ΕΤΥΜ. < *σκύρο* + *δέμα* (< αρχ. *δέω* «δένω»), απόδ. τού γαλλ. béton (βλ. λ. *μπετόν*)].

σκυροδετώ ρ. μετβ. {σκυροδετείς... | σκυροδέτησα} χρησιμοποιώ σκυρόδεμα στην κατασκευή δομικού έργου. — **σκυροδέτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *σκύρο* + *-δετώ* < *-δέτης* (< αρχ. *δέω* «δένω»)].

σκυροκονίαμα (το) [1896] {σκυροκονιάματος} το σκυρόδεμα (βλ.λ.).

σκυροκονιαστής (ο) (λόγ.) ο μπετατζής.
[ΕΤΥΜ. < *σκύρο* + *κονιαστής* < μτγν. *κονιάζω* (βλ. κ. *κονίαμα*)].

Σκυροπούλα (η) νησί των Β. Σποράδων Δ. τής Σκύρου.
[ΕΤΥΜ. < *Σκύρος* + λεξικό επίθημα *-πούλα*].

Σκύρος (η) **1.** το μεγαλύτερο και νοτιότερο νησί των Β. Σποράδων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σκυριανός** (ο), **Σκυριανή** (η), **σκυριανός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σκῦρος* < ουσ. *σκῦρος* (ὁ) (βλ. λ. *σκύρο*), λόγω των κοιτασμάτων χαλικιού που υπάρχουν στο νησί].

σκυρόστρωμα (το) [1889] {σκυροστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} οδόστρωμα που έχει κατασκευαστεί με σκυρόδεμα.

σκυρόστρωση (η) [1888] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επίστρωση δρόμου με σκύρα.

σκυρωτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει στρωθεί με σκύρα: *~ δρόμος.*

σκυτάλη (η) {δύσχρ. σκυταλών} **1.** μικρή ξύλινη κυλινδρική ράβδος που χρησιμοποιείται από τους αθλητές τής σκυταλοδρομίας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η διαδοχή στην εκτέλεση έργου ή αποστολής: *παίρνω τη ~* (συνεχίζω το έργο που μου άφησε κάποιος άλλος) || *παραδίδω τη ~* (αφήνω κάποιον άλλον να συνεχίσει το έργο μου).
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., με επίθημα *-άλη / -άλο*, χαρακτηριστικό εργαλείων, λ.χ. *ῥόπ-αλον, πάσσ-αλος* κ.ά. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου. Αν υποθέσουμε ότι ανάγεται σε αμάρτυρο ουσ. **σκύτος*, τότε ίσως συνδ. με λιθ. skùtas «κομμάτι, κουρέλι», skutù «αποφλοιώνω, γδέρνω». Βλ. κ. *σκύτος*].

σκυταλοδρομία (η) {σκυταλοδρομιών} **1.** ομαδικό αγώνισμα δρόμου κατά το οποίο καθένας από τους αθλητές (τέσσερεις συνήθ. στον στίβο) που αποτελούν μία ομάδα, αφού διανύσει την προβλεπόμενη απόσταση που του αντιστοιχεί, παραδίδει τη σκυτάλη στον αμέσως επόμενο συναθλητή του, μέχρις ότου ο τελευταίος κόψει το νήμα: *~ 4 x 100 μέτρα* **2.** παρόμοιο αγώνισμα στην κολύμβηση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. course de relais].

σκύτινος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από σκύτος ΣΥΝ. πέτσινος, δερμάτινος.

σκύτος (το) {σκύτ-ους | -η, -ών} (αρχαιοπρ.) το κατεργασμένο δέρμα ζώου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῦτος*, τεχν. όρ., < θ. skut-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *(s)keut- «καλύπτω, σκεπάζω», πβ. λατ. cutis «δέρμα» (> ισπ. cutis), αρχ. γερμ. hūt (> γερμ. Haut «δέρμα», αγγλ. hut «καλύβα») κ.ά. Η λ. συνδ. πιθ. με τον τ. *σκῦλον* (βλ. λ. *σκυλεύω*) και με το αρχ. ρ. *κεύθω* «κρύβω» < *(s)keu-dh-].

σκυτοτόμος (ο) (λόγ.) αυτός που επεξεργάζεται δέρματα και κατασκευάζει δερμάτινα είδη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σκῦτος* + *-τόμος* < *τομή*].

σκύφος (ο/το) ΑΡΧΑΙΟΛ. ποτήρι με φαρδύ στόμιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πράγμα συνηθισμένο για ονόματα δοχείων. Έχει παρατηρηθεί η ομοιότητα με τις λ. *σκάφος, σκάφη*, αν και οι σημ. δεν ταυτίζονται, ενώ η παρουσία φωνηεντισμού *-υ-* (στον τ. *σκύφος*) έχει αποδοθεί σε αναλογία προς τους τ. *κύτος, κύπελλον, κύμβη*].

σκυφτός, -ή, -ό αυτός που δεν έχει όρθια στάση, αλλά περπατάει, κάθεται ή στέκεται με κλίση τού σώματός του προς τα εμπρός και προς τα κάτω: *περπατάει ~* ΣΥΝ. σκυμμένος. — **σκυφτά** επίρρ.

σκύψιμο (το) {σκυψίμ-ατος | -ατα, -άτων} η κλίση τού σώματος ή τού κεφαλιού προς τα εμπρός: *από το ~ την πονάει η μέση της.*

σκώληκας (ο) {σκωλήκων} (λόγ.) το σκουλήκι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκώληξ, -ηκος*, βλ. λ. *σκουλήκι*].

σκωληκίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το σκουλήκιασμα.

σκωληκιώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {σκωληκιάς...} (λόγ.) σκουληκιάζω (βλ.λ.).

σκωληκόβρωτος, -η, -ο (λόγ.) σκουληκοφαγωμένος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σκώληξ, -ηκος* + *-βρωτος* < αρχ. *βιβρώσκω* (βλ. λ. *βρώση*)].

σκωληκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σκωληκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (λόγ.) αυτός που μοιάζει με σκουλήκι **2.** ΙΑΤΡ. ***σκωληκοειδής απόφυση*** απόφυση τού τυφλού εντέρου με σχήμα σκουληκιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σκωληκοειδίτιδα (η) [1898] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής σκωληκοειδούς απόφυσης, που σε οξείες μορφές της αφαιρείται με εγχείρηση: *οξεία / χρόνια ~.* Επίσης (λαϊκ.) **σκωληκοειδίτης** (ο).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. appendicite].

σκωληκοφάγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που τρέφεται με σκουλήκια.

σκώληξ (ο) → σκουλήκι

σκώμμα (το) (λόγ.) {σκώμμ-ατος | -ατα, -άτων} λόγος περιπαικτικός, που εμπαίζει αυτόν προς τον οποίο απευθύνεται ΣΥΝ. κοροϊδία, αστεϊσμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σκῶμμα* < *σκώπτω* (βλ.λ.)].

σκώπτης (ο) [μτγν.] {σκωπτών}, **σκώπτρια** (η) {σκωπτριών} (λόγ.) πρόσωπο που συνηθίζει να λέει αστεία και να περιπαίζει τους γύρω του.

σκωπτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα σκώμματος: *~ λόγος / κείμενο / δημοσίευμα* ΣΥΝ. περιπαικτικός, κοροϊδευτικός, χλευαστικός. — **σκωπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

σκωπτικότητα (η) [1863] {χωρ. πληθ.} το πνεύμα αστεϊσμού.

σκώπτω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) περιπαίζω, εμπαίζω κάποιον χρησιμοποιώντας σκώμματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Αρχαίοι σχολιαστές, όπως ο Αθήναιος και ο Αιλιανός, συνέδεσαν τη λ. με το αρχ. *σκώψ, -ωπός* «κουκουβάγια», λόγω τού διαπεραστικού και περιπαικτικού της βλέμματος. Η σημασιολ. απόσταση δεν επιτρέπει τη σύνδεση με τα ρ. *σκάπτω* και *σκέπτομαι*].

σκωρία (η) (λόγ.) η σκουριά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σκουριά*].

σκωρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το σκούριασμα, η οξείδωση **2.** γενική ονομασία για διάφορες ασθένειες των φυτών οφειλόμενες σε μύκητες ΣΥΝ. σκουριά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. rusting].

σκωριομύκητας (ο) {σκωριομυκήτων} παρασιτικός μύκητας που προκαλεί στα φυτά τη σκωρίαση.

σκώτι (το) → συκώτι

Σκωτία (η) (αγγλ. Scotland) γεωγραφική και πολιτική διαίρεση τού Ηνωμένου Βασιλείου, *που καταλαμβάνει το βορειότερο τμήμα* τού νησιού τής Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Εδιμβούργο. — **Σκώτος** κ. **Σκωτσέζος** (ο) (βλ.λ.), **Σκωτσέζα** (η), **σκωτσέζικος, -η, -ο** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. Scotia < Scotti «Σκώτοι», ονομασία των λαών κελτ. καταγωγής που κατοικούσαν στην περιοχή. Δεν έχει διατυπωθεί αξιόπιστη ετυμολογία σχετικά με την ετυμ. τού ονόματος, αν και ορισμένοι το συνδέουν με την αρχ. ουαλ. λ. ysgthru «κόβω, χαράσσω», με αναφορά στη συνήθεια των Σκώτων να χαράσσουν στο σώμα τους εντομές και τατουάζ].

σκωτσέζικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Σκωτία και τους Σκωτσέζους: *~ ουίσκι / γκάιντα / γλώσσα / τσιγγουνιά·* ΦΡ. (α) ***σκωτσέζικη φούστα*** (i) το κιλτ (ii) φούστα με πιέτες, κυρ. μάλλινη, με πολύχρωμα καρό (β) ***σκωτσέζικο ντους*** (i) (κυριολ.) ντους με εναλλαγή ζεστού και κρύου νερού (ii) (μτφ.) η απότομη μεταβολή από ευχάριστη σε δυσάρεστη κατάσταση.

Σκωτσέζος (ο), **Σκωτσέζα** (η) **1.** αυτός που κατάγεται από τη Σκωτία **2.** (*μετωνυμ.-μόνο στο αρσ.*) άνθρωπος υπερβολικά τσιγγούνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. scozzese, πβ. κ. *Εγγλέζος*].

σκωψ (ο) {σκωπός} (λόγ.) ο γκιόνης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σκώπ-ς*, πιθ. εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. ρίζας που απαντά στο ρ. *σκέπτομαι* (βλ.λ.), με αναφορά στο διαπεραστικό, στοχαστικό βλέμμα τής κουκουβάγιας. Αυτό το χαρακτηριστικό έχει οδηγήσει ορισμένους μελετητές στην υπόθ. ότι το ρ. *σκώπτω* (βλ.λ.) αποτελεί μετονοματικό παράγωγο τού ον. *σκώψ*].

σλαβισμός (ο) [1879] **1.** το σύνολο των Σλάβων **2.** ιδεολογική τάση που έλαβε και τη μορφή πολιτικής κίνησης για την ένωση των Σλάβων σε ισχυρή ομοσπονδία με βάση την κοινή ιστορική και πολιτισμική τους κληρονομιά (βλ. λ. *πανσλαβισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. slavisme].

σλαβοκρατία (η) [1877] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση τής σλαβικής φυλής.

σλαβολογία (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των σλαβικών γλωσσών και τής ιστορίας των σλαβικών λαών. — **σλαβολόγος** (ο/η) [1885].

Σλαβονία (η) περιοχή τής Α. Κροατίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Slavonie (βλ. λ. *Σλάβος, Σλοβενία*)].

σλαβονικός, -ή, -ό [1830] κ. **σλαβόνικος, -η, -ο 1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη σλαβονική γλώσσα (β) ***σλαβονική γλώσσα*** η λόγια σλαβική γλώσσα που βασίστηκε στην αρχαία Σλαβική και η οποία χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως θρησκευτική και στη συνέχεια ως λογοτεχνική γλώσσα, εμφανίζοντας παραλλαγές ανάλογα με την περιοχή στην οποία χρησιμοποιήθηκε (*ρωσική / βουλγαρική / σερβική Σλαβονική*) **2. *Σλαβονική*** (η) κ. ***Σλαβονικά*** (τα) η σλαβονική γλώσσα (βλ. σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. slavonic < Slavonic (βλ. λ. *Σλάβος, Σλοβενία*)].

Σλάβος (ο), **Σλάβα** (η) καθένα από τα μέλη των σλαβόφωνων λαών τής Α. και Κ. Ευρώπης (Ρώσων, Πολωνών, Τσέχων, Σλοβάκων, Σέρβων *κ.ά.*). — **σλαβικός, -ή, -ό** [1845] κ. (καθημ.) **σλάβικος, -η, -ο.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λ. δούλος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. slověnim (πληθ. τού slověne), αβεβ. ετύμου. Ορισμένοι πιστεύουν ότι η ρίζα τής σλαβ. λ. σημαίνει «ρεύμα ποταμού» (βλ. κ. *Σλοβενία*), ενώ άλλοι τη συνδέουν με τη λ. slava «δόξα» ή με το ρωσ. slovo «λόγος» (οπότε *Σλάβοι* ονομάζονταν αυτοί που χρησιμοποιούσαν κατανοητή γλώσσα). Η παλαιότ. αναγωγή στη λατ. λ.

slavus «σκλάβος», επειδή οι σλαβικοί πληθυσμοί πωλούνταν συχνά ως δούλοι κατά τον Μεσαίωνα, δεν θεωρείται πιθανή· οι αποδείξεις δείχνουν ότι ο σχηματισμός ήταν μάλλον αντίστροφος (βλ. λ. *σκλάβος*)].

Σλάβος ή Σλαύος; Παλαιότερα έγραφαν τη λέξη με -*αυ*- (**Σλαύος, σλαυϊκός** κ.λπ.), πιστεύοντας ότι η γραφή με -*αυ*- είναι λογιότερη (τής καθαρεύουσας)! Όποια κι αν είναι η ετυμολογία τής λέξης (από σλαβ. slověnim ή από slava ή από slovo), το -ν- τής Σλαβικής αποδίδεται κανονικά με -*β*- **(Σλάβος, σλαβικός)**.

σλαβόφιλος, -η, -ο [1878] **1.** αυτός που έχει φιλική διάθεση προς τους Σλάβους: ~ *πολιτική* / *σχέδιο* **2. σλαβόφιλοι** (οι) οι Ρώσοι διανοούμενοι τού 19ου αι., που αντιτάχθηκαν στους φιλοδυτικούς. — **σλαβοφιλία** (η) [1878].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. slavophile (νόθο σύνθ.) < slavo- (βλ. λ. *Σλάβος*) + -phile < *φίλος*].

σλαβόφωνος, -η, -ο → -φωνος

σλάιντ(ς) (το) {άκλ.} ελλην. *διαφάνεια*· φωτογραφική διαφάνεια που περιβάλλεται από μικρό πλαίσιο και προβάλλεται από ειδική μηχανή προβολής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. slide < ρ. slide «γλιστρώ», οπότε το ουσ. θα αναφερόταν στη λεία επιφάνεια των διαφανειών].

σλάλομ (το) {άκλ.} **1.** κάθοδος σε χιονισμένο δρόμο, σε ειδική πίστα μεγάλης κλίσεως με υποχρεωτικά περάσματα από δύσκολα σημεία, που ορίζονται από ψηλούς και λεπτούς πασσάλους και απαιτούν πολλούς ελιγμούς **2.** (α) κατάβαση με κανό (βλ.λ.) σε ποτάμι (β) σειρά ελιγμών επιδεξιότητας στο θαλάσσιο σκι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. slalom < νορβ. slalåm < sla(d) «επικλινής» + låm «ίχνος, τροχιά»].

σλανγκ (η/το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. τρόπος χρήσεως τής γλώσσας, που σκόπιμα αποκλίνει έντονα από την επίσημη γλώσσα (νόρμα) στο λεξιλόγιο και στη σύνταξη, περιλαμβάνοντας αρκετές λέξεις που θεωρούνται αταίριαστες στον κοινωνικά προσεγμένο λόγο (μη ευγενικές)· έχει ως χαρακτηριστικά του την ελλειπτικότητα, τις μεταφορές, το σκωπτικό ύφος κ.ά. και ανήκει στις λεγόμενες «συνθηματικές» χρήσεις τής γλώσσας (μάγκικη γλώσσα, αργκό). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργκό*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. slang, αγν. ετύμου].

Σ.Λ.Ε. (το) Συμβούλιο Λαϊκής Επιμόρφωσης.

σλέπι (το) {χωρ. γεν.} φορτηγό ποταμόπλοιο που χρησιμοποιείται κυρ. στον Δούναβη.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. şlep < γερμ. Schlepper «ρυμουλκό, τρακτέρ» (< ρ. schleppen «τραβώ, σύρω»)].

σλιπ (το) {άκλ.} εφαρμοστό εσώρουχο (συνήθ. ανδρικό) μικρών διαστάσεων. — (υποκ.) **σλιπάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. slip, αρχική σημ. «λουρί που συγκρατεί», αργότερα «εσώρουχο», < αγγλ. slip «κομμάτι υφάσματος»].

σλίπινγκ-μπαγκ (το) {άκλ.} ο υπνόσακος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sleeping-bag].

Σλοβακία (η) (σλοβακ. Slovenská Republika = Δημοκρατία τής Σλοβακίας) κράτος τής Κ. Ευρώπης, που περιλαμβάνει το Α. από τα δύο τμήματα στα οποία διασπάστηκε η πρώην Τσεχοσλοβακία, με πρωτεύουσα τη Μπρατισλάβα, επίσημη γλώσσα τη Σλοβακική και νόμισμα τη σλοβακική κορώνα. — **Σλοβάκος** (ο), **Σλοβάκα** (η), **σλοβακικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **σλοβάκικος**, -η, -ο, **Σλοβακικά** κ. (καθημ.) **Σλοβάκικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Slovakia < σλοβακ. slovák < αρχ. σλαβ. *slověnim «Σλάβοι» (βλ. λ. *Σλάβος*)].

Σλοβενία (η) (σλοβεν. Republika Slovenija = Δημοκρατία τής Σλοβενίας) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης, που προήλθε από τη διάσπαση τής πρώην Γιουγκοσλαβίας, με πρωτεύουσα τη Λιουμπλιάνα, επίσημη γλώσσα τη Σλοβενική και νόμισμα το τόλαρ. — **Σλοβένος** (ο), **Σλοβένα** (η), **Σλοβενικά** κ. (καθημ.) **Σλοβένικα** (τα), **σλοβενικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **σλοβένικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Slovenia < σλοβεν. Slovenija < Slovênec «Σλοβένος» (αρχική σημ. «Σλάβος») < αρχ. σλαβ. *slověnim «Σλάβοι» (βλ. λ. *Σλάβος*)].

σλόγκαν (το) {άκλ.} ελλην. *σύνθημα*· σύντομη και εντυπωσιακή συνθηματική φράση, που χρησιμοποιείται στην πολιτική προπαγάνδα ή στα διαφημιστικά μηνύματα: *μιλάμε με* ~ || *ένα αντιρατσιστικό* ~ || *ένα γνωστό διαφημιστικό* ~ *είναι το «σημασία στη λεπτομέρεια»*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. slogan < παλαιότ. slogorn < κελτ. (τής Σκωτίας) sluagh-ghairm «κραυγή τού στρατού» < sluagh «στρατός» + ghairm «κραυγή»].

Σ.Μ.Α. (η) Σχολή Μηχανικών Αεροπορίας.

σμάλτο (το) **1.** γυάλινο επίχρισμα διαφόρων αποχρώσεων, που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση ή την προστασία αντικειμένων από πηλό, πορσελάνη ή μέταλλο: *έφυγε* / *τρίφτηκε το* ~ ΣΥΝ. εφυάλωμα **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που έχει διακοσμηθεί με το παραπάνω υλικό **3.** το λευκό εξωτερικό κάλυμμα των δοντιών ΣΥΝ. αδαμαντίνη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. smalto < φρανκον. smalt < αρχ. γερμ. smelzan «λειώνω (μέταλλα), διαλύω» (> αγγλ. smelt)].

σμαλτώνω ρ. μετβ. {σμάλτω-σα, -θηκα, -μένος} επιχρίω επιφάνεια (μεταλλική ή κεραμική) με σμάλτο, με ειδική διαδικασία ΣΥΝ. (λόγ.) εφυαλώνω. — **σμάλτωμα** (το) κ. **σμάλτωση** (η).

Σμαράγδα (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Σμαραγδή**.
[ΕΤΥΜ. < *σμαράγδι* (βλ.λ.)].

σμαραγδένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι φτιαγμένος ή στολισμένος με σμαράγδια: ~ *δαχτυλίδι* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το βαθυπράσινο χρώμα τού σμαραγδιού: ~ *θάλασσα*. Επίσης **σμαράγδινος,** -η, -ο [μτγν.].

σμαραγδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το βαθυπράσινο χρώμα τού σμαραγδιού **2. σμαραγδί** (το) το ίδιο το βαθυπράσινο χρώμα τού σμαραγδιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

σμαράγδι (το) {σμαραγδ-ιού | -ιών} διαφανής πολύτιμος λίθος με βαθύ πράσινο χρώμα, που χρησιμοποιείται σε κοσμήματα ή για τον στολισμό άλλων πολύτιμων αντικειμένων (εκκλησιαστικών σκευών κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σμαράγδιον*, υποκ. τού αρχ. *σμάραγδος*, πιθ. < σανσκρ. marakatam / marakram (όπως επιμαρτυρείται από το μτγν. *μάραγδος*). Φαίνεται πως και οι τ. τής Σανσκριτικής έχουν σημιτ. προέλ., πβ. εβρ. bārēqet, ακκαδ. barraqtu (ίσως από αρχική σημιτ. ρίζα brq «λάμπω, γυαλίζω»)].

σμαραγδίτης (ο) [μτγν.] {σμαραγδιτών} ινώδες ορυκτό πράσινου χρώματος.

σμαραγδοειδής, -ής, -ές {σμαραγδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σμαράγδι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

σμαραγδόχρους, -ους, -ουν [1887] (λόγ.) {σμαραγδόχρ-οες (ουδ. -οα), -όων} αυτός που έχει το βαθυπράσινο χρώμα τού σμαραγδιού.
[ΕΤΥΜ. < *σμάραγδος* (βλ. λ. *σμαράγδι*) + -*χρους* < αρχ. *χρώς* «δέρμα, επιδερμίδα» (βλ. λ. *χρώμα*)].

σμάρι (το) {δύσχρ. σμαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** σμήνος εντόμων, συνήθ. μελισσών **2.** (μτφ.) μεγάλο πλήθος: *ένα* ~ *παιδιά* / *πουλιά πρόβαλε μπροστά μας*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἑ-σμάρι-ον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου ἑ-), υποκ. τού αρχ. *ἑσμός* (βλ.λ.)].

σμεουριά (η) (λαϊκ.) φυτό συγγενές προς τη βατομουριά.

σμέουρο (το) (λαϊκ.) ο καρπός τής σμεουριάς.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *μούρο* (λόγω τής ομοιότητας των καρπών), με ανάπτυξη σ- προθεμ. (πβ. κ. διαλεκτ. τ. *σμούρο*)].

σμέρνα (η) {σμερνών} ψάρι που μοιάζει με χέλι, με μακρόστενο γλοιώδες, χωρίς λέπια σώμα, σκούρο καφετί χρώμα, που αφθονεί στις θερμές θάλασσες, αναζητεί την τροφή του κρυμμένο σε σχισμές βράχων και σπηλιές και γίνεται ιδιαίτερα επικίνδυνο αν προκληθεί· ψαρεύεται για την εύγευστη σάρκα του· αλλιώς *σμύρνα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σμέρινα* (με συγκοπή τού ενδοσυμφωνικού -ι-) < αρχ. *(σ)μύραινα* (βλ. λ. *μύραινα*)].

σμερτιά κ. **σμυρτιά** (η) (διαλεκτ.) το φυτό μυρσίνη, η μυρτιά.

Σ.ΜΕΤ.Χ.Α. (το) Συμβούλιο Μετόχων Χρηματιστηρίου Αθηνών.

σμήγμα (το) {σμήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** λιπώδες και παχύρρευστο έκκριμα των δερματικών αδένων (λ.χ. στο μέτωπο), που κρατά μαλακό και ελαστικό το δέρμα **2.** το σμήμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σμῆγμα*, αρχική σημ. «σμήμα», < *σμήχω* «πλένω (με καθαριστικό διάλυμα, σαπούνι), καθαρίζω, σαπουνίζω», επεκτεταμ. τ. τού ρ. *σμῶ (-ήω)* (ίδια σημ.), με ενεστωτ. επίθημα -*χω* (πβ. κ. *τρύ-χω*, *ψή-χω*). Το αρχ. *σμῶ (-ήω)* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το σπάνιο αρχ. *σμώχω* «τρίβω» και με το αρχ. *σμώδιξ* «μώλωπας, πρήξιμο». Ορισμένοι μελετητές ανάγουν το ρ. *σμήω* σε Ι.Ε. ρίζα *sm-ē(i) / *sm-ei- «αλείφω, σφουγγίζω», πβ. αρχ. γερμ. smīzan «χτυπώ - αλείφω» (> γερμ. schmeißen «ρίχνω, πετώ»), αρχ. αγγλ. smitte «κηλίδα», μέσ. άνω γερμ. smitze κ.ά.].

σμηγματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σμήγμα: ~ *πάθηση*.

σμηγματογόνος, -ος, -ο [1887] αυτός που εκκρίνει σμήγμα: ~ *αδένες*.

σμηγματόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την αυξημένη *(λιπαρή* ~*)* ή μειωμένη *(ξηρή* ~*)* έκκριση σμήγματος λόγω δυσλειτουργίας των σμηγματογόνων δερματικών αδένων. — **σμηγματορροϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. seborrhoea (νόθο σύνθ.) < sebo- (< λατ. sebum «σμήγμα, στέαρ») + -rrhoea < -*ρροια* (< *ρέω*)].

σμηκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει καθαρτική δύναμη: ~ *φάρμακα* **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. ενδιάμεση κατάσταση τής ύλης, που βρίσκεται ανάμεσα στη στερεά και την υγρή της μορφή: ~ *κατάσταση* || ~ *σώμα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σμήκτης* «αυτός που καθαρίζει τρίβοντας» < αρχ. *σμήχω* (βλ. λ. *σμήγμα*)].

σμήμα (το) {σμήμα-τος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε χρησιμεύει ως καθαριστικό, σαπούνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σμῆμα* < *σμῶ (-ήω)*, βλ. κ. *σμήγμα*].

σμηναγός (ο) αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σμήνος* + -*αγός* < *άγω*, πβ. κ. *λοχ-αγός*].

σμηναρχία (η) {σμηναρχιών} μονάδα τής Πολεμικής Αεροπορίας, που αντιστοιχεί με το σύνταγμα τού Στρατού Ξηράς.

σμήναρχος (ο) {σμηνάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σμήνος* + -*αρχος* < *άρχω*].

σμηνίας (ο) {σμηνιών} υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *σμήνος* + παραγ. επίθημα -*ίας*, πβ. κ. *λοχ-ίας*].

σμηνίτης (ο) {σμηνιτών} το κατώτερο στην ιεραρχία στέλεχος τής Πολεμικής Αεροπορίας.
[ΕΤΥΜ. < *σμήνος* + παραγ. επίθημα -*ίτης*, πβ. κ. *οπλ-ίτης*].

σμήνος (το) {σμήν-ους | -η, -ών} **1.** πυκνή ομάδα ιπτάμενων εντόμων ή πουλιών σε κίνηση: ~ *χελιδονιών* / *ακρίδων* ΣΥΝ. πλήθος **2.** (μτφ.) ομάδα αεροπλάνων υπό ενιαία διοίκηση: ~ *καταδιωκτικών* / *μαχητικών αεροσκαφών* ● **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***αστρικό σμήνος*** φυσική ομάδα αστέρων που συνδέονται μεταξύ τους με ελκτικές δυνάμεις· ο αριθμός των αστέρων μπορεί να είναι από δεκάδες έως εκατοντάδες χιλιάδες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σμῆνος* / *σμᾶνος* (δωρ.), με επίθημα -*νος* (πβ. κ. *ἔθ-νος*), αγν. ετύμου].

σμηνοσεισμοί (οι) ΓΕΩΛ. πλήθος σεισμών διαφόρων εντάσεων, μεταξύ των οποίων δεν είναι δυνατή η διάκριση τού κύριου σεισμού.

σμηνουργία (η) {σμηνουργιών} μετανάστευση τμήματος των μελισσών μιας κυψέλης για τη δημιουργία νέας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σμηνουργός* < *σμῆνος* + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

σμιγάδι (το) {σμιγαδ-ιού | -ιών} **1.** μείγμα σιταριού με κριθάρι ή σίκαλη **2.** (συνεκδ.) το αλεύρι που παράγεται από το παραπάνω μείγμα.
[ΕΤΥΜ. < *σμιγός* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. κ. *υφ-άδι*, *μοιράδι*].

σμιγός (ο) το σμιγάδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμμιγής* (βλ.λ.), με σίγηση τού άτονου [i] έπειτα από σ- (πβ. κ. *σιτάρι* – *στάρι*) και μεταπλασμό κατά τα επίθ. σε *-ος*].

σμίγω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έσμιξα, σμίχτηκα, σμιγμένος} ♦ (αμετβ.) (εκφραστ.) **1.** συναντώμαι (με κάποιον): *είχαμε να σμίξουμε όλοι μαζί δύο χρόνια*· ΦΡ. ***βουνό με βουνό δεν σμίγει*** βλ. λ. *βουνό* **2.** (ειδικότ.) δημιουργώ ερωτική σχέση (με κάποιον) **3.** ενώνομαι, συμπίπτω στο ίδιο σημείο: *εδώ σμίγουν η θάλασσα και η στεριά* || *στο νέο κόμμα σμίγει το παλιό με το καινούργιο* ♦ **4.** (μετβ.) ενώνω, φέρνω κοντά: *προσπάθησαν να τους σμίξουν ξανά, αλλά μάταια.* — **σμίξιμο** (το) κ. (λαϊκ.) **σμίξη** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μέλλ. σμίξω* (κατά το σχήμα *θίγω* – *θίξω*) < αρχ. μέλλ. *συμμείξω* (με σίγηση τού άτονου [i] έπειτα από σ-, πβ. κ. *σιτάρι* – *στάρι*) τού ρ. *συμμ(ε)ίγνυμι* «αναμειγνύω, συνενώνω» (βλ. κ. *συμμιγής*). Κατ' άλλη άποψη, *σμίγω* < αρχ. *μίσγω*, με αντιμετάθεση (βλ. λ. *μειγνύω*)].

σμίκρυνση (η) [1879] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** αναπαράσταση ή αναπαραγωγή πρωτοτύπου με τεχνικές μεθόδους σε μικρότερες διαστάσεις, που διατηρεί αναλλοίωτες τις αρχικές του αναλογίες: ~ *φωτογραφίας* / *βιβλίου* || *φωτοτυπική* ~ || *η απεικόνιση περιοχής στον χάρτη σε* ~ || ~ *σε κλίμακα 1/1000* (= ένα προς χίλια) ΑΝΤ. μεγέθυνση **2.** (γενικά) η μείωση τού μεγέθους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. raccourcissement].

σμικρυντικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται με τη σμίκρυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.

σμικρύνω ρ. μετβ. {σμίκρυν-α, -θηκα} κάνω σμίκρυνση (βλ.λ.): ~ *μια σελίδα στο φωτοτυπείο* ΑΝΤ. μεγεθύνω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σμικρός* (βλ. λ. *μικρός*)].

σμίλαξ (η) (λόγ.) {σμίλ-ακος, -ακα | -ακες, -άκων} αυτοφυές, πολυετές, ποώδες και αναρριχώμενο φυτό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σμῖλαξ, -ακος*, με παραγ. επίθημα *-αξ*, χαρακτηριστικό λ. που δηλώνουν φυτά (πβ. κ. *δόν-αξ*), αγν. ετύμου].

σμιλάρι (το) {σμιλαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η σμίλη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σμιλάριον*, υποκ. τού αρχ. *σμίλη* (βλ.λ.)].

σμίλευμα (το) [αρχ.] {σμιλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που κατασκευάζεται και λαξεύεται με τη σμίλη.

σμιλευτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σμιλευθεί ΣΥΝ. λαξευτός, σκαλιστός, γλυπτός.

σμιλεύω ρ. μετβ. {σμίλευ-σα (κ. λαϊκ. -εψα), -θηκα, -μένος} **1.** σκαλίζω με σμίλη: *ο γλύπτης σμιλεύει το μάρμαρο* || (μτφ.) *οι βράχοι τους οποίους είχε σμιλέψει το κύμα* ΣΥΝ. λαξεύω **2.** (μτφ.) επεξεργάζομαι με επιμέλεια: *οι στίχοι που σμίλεψε ο ποιητής* || *ποίημα σμιλευμένο από την πένα ενός μεγάλου δημιουργού.* — **σμίλευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σμίλη* (βλ.λ.)].

σμίλη (η) {δύσχρ. σμιλών} κοπτικό χαλύβδινο εργαλείο με αιχμηρή λάμα στο ένα άκρο, που χρησιμοποιείται στην κατεργασία μαρμάρου ή πέτρας ΣΥΝ. καλέμι, σκαρπέλο, κοπίδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. με επίθημα *-λη (-λᾱ)*, χαρακτηριστικό λέξεων που δηλώνουν εργαλεία (πβ. κ. *μήλη*) ή όργανα (πβ. κ. *χηλή*). Η λ. συνδ. με Ι.Ε. όρους, οι οποίοι προσδιορίζουν τον ξυλουργό και τον σιδηρουργό, λ.χ. αρχ. αγγλ. smid (> αγγλ. smith «σιδηρουργός»), αρχ. γερμ. smid (> γερμ. Schmied). Δυσερμήνευτο παραμένει το μακρό *-ī-* τού ουσ. *σμίλη* και δεν φαίνεται πιθ. η φωνηεντική εναλλαγή *smei / *smi-. Κατά μία άποψη, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η λ. *σμίλη* παρουσιάζει επίθημα *-ῑλη* / *-ῑλο* (και όχι *-λη*)].

σμιχτός, -ή, -ό (συνήθ. για τα φρύδια) ενωμένος. — **σμιχτά** επίρρ.

σμιχτοφρύδης, -α, -ικο αυτός που έχει φρύδια ενωμένα πάνω από τη μύτη του.

σμόκιν (το) {άκλ.} επίσημο ανδρικό ένδυμα μαύρου χρώματος, λιγότερο επίσημο από το φράκο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. smoking (< ρ. smoke «καπνίζω»), που αποσπάστηκε από τη φρ. smoking-jacket, αρχική σημ. «σακάκι που φορούσαν για το κάπνισμα μετά το δείπνο»].

Σμόλικας (ο) όρος τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Smola «ρητίνη» ή < σλαβ. Smolnika «αργιλόχωμα»].

σμπαράλια (τα) **1.** (για πράγματα) κομμάτια και θρύψαλα, συντρίμμια: *το αυτοκίνητο έγινε ~ από τη σύγκρουση* **2.** (μτφ. για πρόσωπα) για πλήρη διατάραξη τής κανονικής λειτουργίας τού οργανισμού, χάλια: *η γρίπη με έκανε ~* || *τα νεύρα μου έχουν γίνει ~* **3.** (για σχέσεις / καταστάσεις) για ολοκληρωτική διάλυση: *μαλώσαμε και γίναμε ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sbaraglio «κατατρόπωση, διάλυση» < sbaragliare < προβηγκ. baralhar «αναστατώνω, ταράζω»].

σμπαραλιάζω ρ. μετβ. {σμπαράλιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) σμπαράλια, διαλύω εντελώς: ~ *το αυτοκίνητό μου* / *τη ζωή μου* / *τα νεύρα μου.* — **σμπαράλιασμα** (το).

σμπάρος (ο) πυροβολισμός, ο ήχος από την εκπυρσοκρότηση όπλου· ΦΡ. ***μ' έναν σμπάρο δυο τρυγόνια*** για ενέργεια που αποφέρει διπλό όφελος.
[ΕΤΥΜ. < βεν. sbaro «θόρυβος, κρότος – εμπόδιο» < λατ. barra «μπάρα»].

σμπίρος (ο) **1.** αστυνομικός υπάλληλος **2.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που εκτελεί εντολές άλλου, συνήθ. εις βάρος τρίτων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sbirro «αστυνομικός» (περιφρονητικά), αντιδάν., < μτγν. λατ. birrus «ερυθρωπός μανδύας που φορούσαν οι αστυνομικοί» < αρχ. *πυρρός* (βλ.λ.)].

Σ.Μ.Υ.Ν. (η) Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών Ναυτικού.

σμυριγλάς (ο) {σμυριγλάδες} ο σμυριδεργάτης.

σμυρίγλι (το) {σμυριγλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η σμύριδα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. smeriglio < λατ. *smirilium / *smyridium, υποκ. τού smyris < μτγν. *σμύρις, -ιδος* (βλ.λ.)].

σμύριδα (η) {σμυρίδων} ορυκτό οξείδιο τού αργιλίου, μαύρου ή γκρίζου χρώματος, μεγάλης σκληρότητας, που χρησιμοποιείται σε σκόνη για τη λείανση μαρμάρων ή μετάλλων, καθώς και στην κατασκευή σμυριδόχαρτου, σμυριδόπανων και σμυριδοτροχών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σμύρις, -ιδος*, αγν. ετύμου. Η παραδοσιακή σύνδεση με το αρχ. *μύρον* (βλ.λ.) και με γερμ. λ. (πβ. αρχ. γερμ. smero > γερμ. Schmer «λίπος, πάχος», αρχ. ιρλ. smi(u)r «μεδούλι, μυελός» κ.ά.) δεν ικανοποιεί ούτε ως προς τη μορφή ούτε ως προς τη σημ., ενώ το ίδιο ισχύει και για την επιχειρηθείσα αναγωγή στο ρ. *σμῶ (-ήω)* (βλ. λ. *σμῆγμα*). Έχει ακόμη διατυπωθεί η πρόταση περί σημιτ. δανείου].

σμυριδεργάτης (ο) {σμυριδεργατών} εργάτης που ασχολείται με την εξόρυξη σμύριδας ΣΥΝ. σμυριδωρύχος, σμυριγλάς.

σμυριδόπανο (το) ύφασμα πάνω στο οποίο έχουν κολληθεί λεπτοί κόκκοι σμύριδας ή άλλων υλικών, που χρησιμοποιείται για τη λείανση μεταλλικών επιφανειών.

σμυριδόσκονη (η) [1897] {χωρ. γεν. πληθ.} σκόνη από ψήγματα σμύριδας.

σμυριδοτροχός (ο) [1896] κυλινδρικός ή κωνικός δίσκος φτειαγμένος από κόκκους πολύ σκληρών υλικών, που χρησιμοποιείται για τον τεμαχισμό, τη λείανση, το ακόνισμα κ.λπ. μετάλλων, ξύλων, πολύτιμων λίθων κ.ά.

σμυριδόχαρτο (το) [1898] φύλλο χαρτιού, τού οποίου η επιφάνεια καλύπτεται με κόκκους σμύριδας· χρησιμοποιείται για τη λείανση σκληρών μεταλλικών επιφανειών, την προετοιμασία μεταλλικής επιφάνειας για βαφή κ.λπ. (πβ. λ. *γυαλόχαρτο*).

σμυριδώνω ρ. μετβ. [1876] {σμυρίδω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (επιφάνεια) με σμύριδα.

σμυριδωρυχείο (το) [1897] ορυχείο εξορύξεως σμύριδας.

σμυριδωρύχος (ο) ο εργάτης σμυριδωρυχείου.

σμύρνα (η) {σμυρνών} **1.** μικρό αγκαθωτό δέντρο, το οποίο εκκρίνει αρωματικό ρετσίνι **2.** (συνεκδ.) το αρωματικό ρετσίνι που παράγεται από το παραπάνω φυτό και αποτέλεσε το περίφημο μύρο, το οποίο, σύμφωνα με την Κ.Δ., προσφέρθηκε στον νεογέννητο Χριστό και σήμερα χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη φαρμακευτική ● **3.** το ψάρι σμέρνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μύρρα* «αρωματικό φυτό» (σημιτ. προελ., πβ. εβρ. mor, αραμ. murā, χαναάν. muura, ουγκαριτ. mr, που ανάγονται σε ρίζα mrr «δυσοσμία») με την επίδρ. τού τοπωνυμίου *Σμύρνη*, όπως διαφαίνεται στη φρ. *μύρρα Σμυρναία*. Κατ' άλλη άποψη, *σμύρνα* < *(σ)μύρριν-ᾱ (με αρχαϊκή συγκοπή τού *-ι-*) < *μύρρα*, ενώ η παρουσία τού *σ-* κατά το σχήμα *σμικρός* – *μικρός*].

σμυρναίικος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει σχέση με τη Σμύρνη ή προέρχεται από εκεί: *σουτζουκάκια ~* || *~ τραγούδια* **2.** **σμυρναίικο** (το) το αστικό λαϊκό τραγούδι των Ελλήνων τής Σμύρνης, κυρ. μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή: *μια ραδιοφωνική εκπομπή αφιερωμένη στο ~.* Επίσης **σμυρναϊκός, -ή, -ό** [μτγν.] κ. **σμυρνιώτικος, -η, -ο**.

Σμύρνη (η) πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας, στην οποία ήκμασε μέχρι την καταστροφή τού 1922 ένα πολύ ζωντανό κομμάτι τού ελληνισμού: ~, *η χιλιοτραγουδισμένη νύμφη τής Ιωνίας.* — **Σμυρναίος** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **Σμυρνιός** (ο), **Σμυρναία** κ. (λαϊκ.) **Σμυρνιά** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Το τουρκ. όν. Izmir ανάγεται στο αρχ. *Σμύρνη*].

σμυρνιώτικος, -η, -ο → σμυρναίικος

σμυρτιά (η) σμερτιά (βλ.λ.).

σνακ (το) {άκλ.} **1.** μικρή ποσότητα φαγητού που τρώγεται ανάμεσα στα σταθερά γεύματα **2.** τα συνοδευτικά ποτών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. snack < μέσ. αγγλ. snaken «δαγκώνω, τσιμπολογώ»].

σνακμπάρ κ. **σνακ-μπάρ** (το) {άκλ.} κατάστημα στο οποίο σερβίρονται σνακ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. snack bar].

σναπς (το) {άκλ.} αλκοολούχο ποτό που πίνεται με πάγο ή σε σφηνάκι και έχει γεύση φρούτων.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Schnaps < κάτω γερμ. snappen «προσπαθώ να δαγκώσω, αρπάζω»].

Σ.Ν.Δ. (η) Σχολή Ναυτικών Δοκίμων.

σνίτσελ (το) {άκλ.} μοσχαρήσιο κρέας σε λεπτές φέτες που τηγανίζονται, αφού προηγουμένως βουτηχθούν σε αβγό και φρυγανιά: *βιενέζικο ~.*
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Schnitzel, υποκ. τού μέσ. γερμ. sniz «κομμάτι, φέτα», που συνδ. με αρχ. snīdan «κόβω» (> γερμ. schneiden)].

σνιφ (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάποιος όταν ρουφάει τη μύτη του ή/και όταν κλαίει· συχνό στα κόμικς.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sniff, ηχομιμητ. λ.].

σνιφάρω ρ. μετβ. {σνιφάρισα} (αργκό) εισπνέω (ναρκωτική ουσία) από τη μύτη: ~ *κοκαΐνη.* — **σνιφάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sniff (+ κατάλ. *-άρω*) < μέσ. αγγλ. sniffen «εισπνέω»].

σνομπ επίθ. {άκλ.} (για πρόσ.) αυτός που είναι ματαιόδοξος, που ανήκει στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις ή μιμείται τη συμπεριφορά και τις συνήθειες των ανθρώπων που ανήκουν σε αυτές, δείχνοντας παράλληλα περιφρόνηση προς καθετί που είναι ή θεωρεί κατώτερο, στην προσπάθειά του να κάνει αισθητή τη δική του υπεροχή.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. snob. αβεβ. ετύμου, κατά μία άποψη από συμφυρμό των λατ. λ. s(ine) nob(ilitate) «χωρίς τίτλο ευγενείας». Η λ. σήμαινε «παπουτσής» και στην αργκό τού Πανεπιστημίου τού Καίμπριτζ (αρχές 19ου αι.) δήλωνε αυτόν που δεν ανήκει στο πανεπιστήμιο, τον φτωχό, κοινό άνθρωπο. αργότερα όμως και τον πομπώδη, κακομαθημένο και καυχησιάρη (για την καταγωγή ή και τον πλούτο του). Η λ. διαδόθηκε από το βιβλίο τού W. Thackeray *The Book of Snobs* (1848)].

σνομπαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ομάδα σνομπ ανθρώπων: *είναι μια ~ όλοι τους* **2.** συμπεριφορά, ενέργεια ή στάση που χαρακτηρίζει σνομπ ανθρώπους: *ακόμα δεν ήρθε και άρχισε τις ~ της.*
[ΕΤΥΜ. < *σνομπ* + παραγ. επίθημα *-αρία*, πβ. κ. *αλητ-αρία*].

σνομπάρω ρ. μετβ. {σνόμπαρα κ. σνομπάρισα} **1.** συμπεριφέρομαι με περιφρόνηση απέναντι σε (κάποιον): *οι πρωτευουσιάνοι συχνά σνομπάρουν τους επαρχιώτες* **2.** δεν καταδέχομαι (κάποιον/κάτι), αποφεύγω υποτιμώντας: *πολύ μας σνομπάρεις τώρα τελευταία· ούτε ένα τηλεφώνημα δεν μας έκανες* || *~ τις βιοτεχνίες / τα φτηνά μαγαζιά.* — **σνομπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. snobbare < snob (βλ. λ. *σνομπ*)].

σνομπισμός (ο) [1896] τρόπος συμπεριφοράς, χαρακτηριστικά και συνήθειες που ταιριάζουν σε σνομπ ανθρώπους: *δεν μας μιλάει από ~ από τότε που μεγαλοπιάστηκε.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. snobbism (βλ. κ. *σνομπ*)].

Σ.Ο.Α. (το) Συμβούλιο Οικονομικής Αλληλοβοήθειας.

σοβαντεπί (το) → σοβατεπί

σοβα(ν)τίζω κ. **σουβα(ν)τίζω** ρ. μετβ. {σοβά(ν)τισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επιχρίω (επιφάνεια) με σοβά **2.** (λαϊκ.-μτφ.) βάζω μεγάλη ποσότητα μακιγιάζ στο πρόσωπό μου. — **σοβά(ν)τισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. sivadım. αόρ. τού ρ. sivamak (< siva «σοβάς»)].

σοβαρά επίρρ. **1.** με τρόπο σοβαρό, χωρίς αστεία: *μίλα μου ~. μη με κοροϊδεύεις!* **2.** με ευπρέπεια, χωρίς ακρότητες ή προκλητικότητα: *ντύνεται ~* **3.** σε κρίσιμη κατάσταση: *είναι ~ στο νοσοκομείο* **4.** αληθινά, ειλικρινά: *~ το είπες αυτό ή μου έκανες πλάκα;* **5.** για τη δήλωση έκπληξης, απορίας: *–Κέρδισα τον πρώτο αριθμό στο λαχείο. –~;* **6.** με υπεύθυνο και συστηματικό τρόπο: *αν δεν δουλέψεις ~, δεν θα επιτύχεις* **7.** (ειδικότ.) με προσοχή, όχι επιπόλαια: *αγωνίστηκε ~ και κέρδισε τον αγώνα.* Επίσης (λόγ.) **σοβαρώς** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*

σοβαρεύω ρ. αμετβ. {σοβάρεψα} γίνομαι σοβαρός, παίρνω σοβαρό ύφος: *τι έπαθες και σοβάρεψες απότομα;* || *θα σοβαρέψουμε ποτέ ή θα γελάμε συνέχεια;*

σοβαρεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {σοβαρεύτηκα} **1.** αποκτώ σοβαρότητα, βάζω μυαλό: *παντρεύτηκε και σοβαρεύτηκε* || *πότε επιτέλους θα σοβαρευτείς και συ;* ΣΥΝ. ωριμάζω **2.** παίρνω σοβαρό ύφος, παύω να κάνω αστεία: *εμπρός να σοβαρευτούμε και λιγάκι, για να δουλέψουμε* ΑΝΤ. αστειεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

σοβαρολογώ ρ. αμετβ. [1894] {σοβαρολογείς...} μιλάω σοβαρά, χωρίς να κάνω αστεία: *δεν σοβαρολογείς, βέβαια. όταν λες ότι δεν θα ξαναέρθεις στην Ελλάδα!* || *Σου είπε τέτοιο πράγμα; Σοβαρολογείς;*

σοβαρός, -ή, -ό (για πρόσ.) **1.** αυτός που με τη στάση και τη συμπεριφορά του εμπνέει εμπιστοσύνη, στον οποίο μπορεί να στηριχθεί κανείς: *είναι ~ άνθρωπος· δεν θα σε κοροϊδέψει* || *~ πελάτης / οικογενειάρχης* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, φρόνιμος, συνετός, αξιόπιστος· ΦΡ. ***είσαι σοβαρός;*** (οικ.) για τη δήλωση τής μεγάλης μας έκπληξης από κάτι που είπε ή έκανε κάποιος και το οποίο μας φαίνεται παράλογο, επιπόλαιο κ.λπ.: *~; Θα φύγεις με τέτοιον παλιόκαιρο;* **2.** αυτός που έχει αυστηρό ύφος, που δεν μιλάει πολύ ή δεν κάνει καθόλου αστεία: *είναι πολύ ~ παιδί· σχεδόν ποτέ δεν το έχω δει να γελάει* ΦΡ. (α) ***στα σοβαρά*** χωρίς διάθεση αστεϊσμού, με απόλυτη πίστη σε όσα λέγονται ή γίνονται: *το λες ~;* (πιστεύεις αυτό που λες;) || *δεν τον παίρνω ~* (δεν του δίνω ιδιαίτερη σημασία, δεν πιστεύω όσα λέει ή κάνει) || *δεν παίρνω ~ τις προειδοποιήσεις / τα λόγια / τους ισχυρισμούς της* (δεν τους πιστεύω) (β) ***μεταξύ σοβαρού και αστείου*** για κάτι που λέγεται σε εύθυμο, αστείο τόνο αλλά για να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν, με σκοπό να υποβάλει πλαγίως κάτι σοβαρό (γ) ***έχω σοβαρό σκοπό*** βλ. λ. *σκοπός* **3.** αυτός που είναι ιδιαίτερης σημασίας, ο πάρα πολύ σπουδαίος: *~ επιστήμονας / καλλιτέχνης* ΣΥΝ. αξιόλογος, σημαντικός **4.** (για πράγματα, καταστάσεις ή ενέργειες) αυτός που βρίσκεται σε κρίσιμο σημείο, που εμπνέει φόβο και ανησυχία: *~ ασθένεια / κατάσταση / τραυματισμός / ατύχημα* ΣΥΝ. επικίνδυνος, κρίσιμος, δύσκολος **5.** αυτός που έχει γίνει ή γίνεται με προσοχή και ακρίβεια, χωρίς προχειρότητες: *~ μελέτη / έρευνα* || *μόνο ~ προτάσεις θα ληφθούν υπ' όψιν στον διαγωνισμό* ΣΥΝ. ακριβής, εμπεριστατωμένος **6.** αυτός που είναι ζωτικής σημασίας: *έχω ~ λόγους να αρνηθώ* || *ασχοληθείτε με πιο ~ θέματα* || *προσφέρω ~ βοήθεια για την ευόδωση των ενεργειών* || *πρόκειται για ~ απόφαση, που δεν λαμβάνεται από τη μια μέρα στην άλλη* || *υπάρχει ~ πρόβλημα στις σχέσεις τους* || *σημειώθηκαν ~ εξελίξεις στην υπόθεσή μας* ΣΥΝ. σημαντικός **7.** αυτός που δημιουργεί ένα αίσθημα αυστηρότητας και επιβολής, που δεν είναι έξαλλος ή τολμηρός: *~ ρούχα / χρώματα* || *~ έργο* || *~ ύφος / πρόσωπο* ΣΥΝ. επιβλητικός, αυστηρός **8.** αυτός που γίνεται σε μεγάλο βαθμό ή σε μεγάλη ποσότητα: *~ χρηματικό ποσό* || *σημειώθηκε ~ κάμψη στην αγορά* **9. *σοβαρή μουσική*** όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια περιοχή μουσικών ειδών η οποία συμπίπτει περίπου με την κλασική μουσική (βλ.λ.): *αυτός ακούει μόνον ~* ΑΝΤ. ελαφρά μουσική.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ορμητικός, ταχύς, βίαιος – επιβλητικός, πομπώδης». < *σοβῶ* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αρός*, πβ. κ. *στιβ-αρός, χαλ-αρός*. Η φρ. *(παίρνω) στα σοβαρά* αποδίδει τη γαλλ. prendre au sérieux].

σοβαρότητα (η) [μτγν.] **1.** η ιδιότητα τού σοβαρού· η επιμέλεια και η υπευθυνότητα στην εκτέλεση έργου, καθώς και η αξιοπρέπεια τής συμπεριφοράς: *τον διακρίνει η ~ στην εκτέλεση τού καθήκοντός του* || *πρέπει να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις με τη δέουσα ~* || (ως παρατήρηση) *Κύριοι, ~!* (ας είμαστε σοβαροί, να μην ενεργούμε επιπόλαια ή πρόχειρα) ΑΝΤ. επιπολαιότητα, ανευθυνότητα, ελαφρότητα (πβ. λ. *σοβαροφάνεια*) **2.** η κρισιμότητα, ο βαθμός στον οποίο κάτι εγκυμονεί κινδύνους: *η ~ τραύματος / αρρώστιας / ατυχήματος / πολιτικής κρίσης.*

σοβαροφανής, -ής, -ές {σοβαροφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· σοβαροφανέστ-ερος, -ατος} αυτός που θέλει να φαίνεται σοβαρός, που κάνει τον σοβαρό, παρότι δεν είναι ΣΥΝ. σπουδαιοφανής. — **σοβαροφάνεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *σοβαρός* + *-φανής* < αρχ. *ἐφάνην*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *φαίνω / -ομαι*].

σοβάς κ. (λαϊκ.) **σουβάς** (ο) {σοβάδες} **1.** υλικό από ασβέστη και άλλα υλικά για την επίστρωση επιφανειών τοίχων, οροφών κ.λπ., επιτρέποντας την εκτέλεση λεπτότερων εργασιών πάνω σε αυτές, λ.χ. τού χρωματισμού, τής τοποθέτησης ταπετσαρίας κ.λπ. ΣΥΝ. ασβεστοκονίαμα, αμμοκονίαμα **2.** (λαϊκ.-σκωπτ.) πολύ έντονο μακιγιάζ πάνω σε γυναικείο πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. siva].

σοβατεπί κ. **σουβατεπί** (το) {άκλ.} (στην οικοδομική) στενόμακρη λωρίδα από ξύλο, μάρμαρο ή πλακάκι που τοποθετείται στο σημείο που συναντάται ο τοίχος με το δάπεδο στο εσωτερικό μέρος των κτηρίων. Επίσης **σοβαντεπί**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sivadibi < siva «σοβάς» + dip «πάτος, βυθός»].

σοβατζής (ο) {σοβατζήδες} εργάτης που σοβαντίζει.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sivaci].

σοβατίζω ρ. → σοβα(ν)τίζω

σοβεντάρω ρ. αμετβ. ΝΑΥΤ. (για πλοίο) καταφεύγω σε απάνεμο λιμάνι, μέρος: *ζύγωσαν στη στεριά, για να σοβεντάρουν όσο να πέσει ο αέρας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. souventer < sou- (< sous «υπό» < μτγν. λατ. subtus) + -venter < vent «άνεμος» < λατ. ventus].

σοβιέτ (το) {άκλ.} συμβούλιο των αντιπροσώπων τού έθνους και των ομόσπονδων δημοκρατιών, που αποτελούσε το βασικό κυβερνητικό όργανο στην πρώην Σοβιετική Ένωση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soviet < ρωσ. sovet «συμβούλιο» < αρχ. ρωσ. sŭvětŭ < sŭ- «συν-, μαζί» + větŭ «βουλή»· ίδια δομή με την αρχ. λ. *συμ-βούλιον*].

Σοβιετική Ένωση (η) ομόσπονδη ένωση 15 Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών στην Α. Ευρώπη και στην Κ. και Β. Ασία, που ιδρύθηκε το 1922 μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση στη θέση τής παλαιάς ρωσικής αυτοκρατορίας, με πρωτεύουσα τη Μόσχα, και που ώς τη διάλυσή της το 1991 υπήρξε η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα τού κόσμου και μία από τις δύο υπερδυνάμεις (μαζί με τις Η.Π.Α.). Επίσης **Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών** (συντομ. Ε.Σ.Σ.Δ.). — **Σοβιετικός** (ο), **Σοβιετική** (η).

σοβιετικός, -ή, -ό αυτός που σχετιζόταν με το σοβιέτ ή τη Σοβιετική Ένωση: *~ οικονομία / πολίτης / δημοκρατία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. soviétique].

σοβιετισμός (ο) **1.** το σύστημα διοικήσεως με τα σοβιέτ, ο τύπος τής σοβιετικής εξουσίας **2.** (κατ' επέκτ.) ο κομουνισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. soviétisme].

σοβινισμός (ο) (συχνή ορθ. *σωβινισμός*) τυφλός εθνικισμός που χαρακτηρίζεται από τη φανατική εξύμνηση κάθε εθνικού στοιχείου, από απόρριψη και περιφρόνηση των στοιχείων άλλων λαών· ΦΡ. ***ανδρικός σοβινισμός*** το σύνολο των προκαταλήψεων ορισμένων ανδρών κατά των γυναικών, που βασίζονται στην αντίληψη περί κληρονομικής υπεροχής τού άνδρα έναντι τής γυναίκας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chauvinisme, από το όν. Chauvin ενός φανατικού πατριώτη, ήρωα τού θεατρικού έργου La Cocarde tricolore (1831), το οποίο γράφτηκε από τον Jean H. Cogniard και βασίστηκε στο πρόσωπο τού Γάλλου στρατιώτη N. Chauvin, υπέρμετρα αφοσιωμένου στον Ναπολέοντα].

σοβινιστής (ο), **σοβινίστρια** (η) {σοβινιστριών} (συχνή ορθ. *σωβινιστής, σωβινίστρια*) οπαδός τού σοβινισμού, φανατικός εθνικιστής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chauviniste (βλ. κ. *σοβινισμός*)].

σοβινιστικός, -ή, -ό (συχνή ορθ. *σωβινιστικός*) αυτός που σχετίζεται με τον σοβινισμό, που είναι χαρακτηριστικός τού σοβινιστή: *~ αντιλήψεις* || *~ πολιτική / τοποθέτηση.* — **σοβινιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

σοβράνος, -α, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει μέτωπο προς την κατεύθυνση τού ανέμου ΣΥΝ. προσήνεμος· ΦΡ. ***από σοβράνο (μεριά)*** από την πλευρά τού πλοίου που χτυπά / φυσά ο άνεμος **2.** (το ουδ. ως επίρρ.) προς την πλευρά τού ανέμου ΑΝΤ. σταβέντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sovrano «κυριάρχος, επιφανής» < δημώδ. λατ. *superānus < λατ. super- «υπερ-» + παραγ. επίθημα -ānus].

σοβχόζ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μεγάλη κρατική αγροτική επιχείρηση με προδιαγραφές βιομηχανικής μονάδας στη Σοβιετική Ένωση, που στόχευε στη μαζικοποίηση τής παραγωγής.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. sovkhoz < sov(etskoe) khoz(yaistvo) «σοβιετική φάρμα, αγροτόσπιτο»].

σοβώ ρ. αμετβ. {σοβείς...· εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} υπάρχω χωρίς να εκδηλώνομαι, σε λανθάνουσα κατάσταση: *η κρίση που σοβεί στο εσωτερικό τού κόμματος* || *το μίσος χρόνια τώρα σοβεί στις μεταξύ τους σχέσεις* ΣΥΝ. υποβόσκω, υπόκειμαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σοβῶ (-έω)*, αρχική σημ. «κινώ ορμητικά, σφοδρά – βαδίζω πομπωδώς», επιτατ. σχηματισμός από τον ετεροιωμ. βαθμ. *σοβ-* τού ρ. *σέβομαι* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. παρουσιάζει το φαινόμενο

τής μεταβολής προς αντίθετη κατεύθυνση: «κορδώνομαι» ➤ «λανθάνω»].

σόγια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ετήσιο ποώδες φυτό που καλλιεργείται ως όσπριο κυρ. για τους εδώδιμους και εξαιρετικά πλούσιους σε πρωτεΐνες σπόρους του, καθώς και για την ευρεία χρήση του στην παραγωγή λιπασμάτων, ζωοτροφών, καθώς και για μια ποικιλία άλλων εμπορικών χρήσεων **2.** ο σπόρος αυτού τού φυτού, κυρ. επεξεργασμένος βιομηχανικά, λ.χ. ως υποκατάστατο τού κρέατος: *μπιφτέκια σόγιας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. soya < ιαπ. shōyu < κινεζ. shi-yaū «σογιέλαιο»].

σογιάλευρο (το) εξαιρετικά πρωτεϊνούχο προϊόν από σπόρους σόγιας ειδικά κατεργασμένους, το οποίο χρησιμοποιείται για τη διατροφή ανθρώπων και ζώων, την παρασκευή γάλακτος, τεχνητού κρέατος (πανομοιότυπου με το φυσικό), καθώς και για τον εμπλουτισμό αλλαντικών σε πρωτεΐνες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. soya flour].

σογιέλαιο (το) {σογιελαί-ου | -ων} ωχροκίτρινο φυτικό έλαιο που παράγεται από τους σπόρους τής σόγιας και χρησιμοποιείται στη μαγειρική, καθώς και στην κατασκευή σαπουνιών, κεριών, βαφών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. soya oil].

σογκούν (ο) {άκλ.} ανώτερος στρατιωτικός διοικητής στην Ιαπωνία από τον 8ο ώς τον 12ο αι. και αργότερα κληρονομικός αξιωματούχος, που μαζί με τους ομοτίτλους του κυβερνούσαν την Ιαπωνία μαζί με τον αυτοκράτορα μέχρι το 1868.
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. shōgun «στρατηγός» < μεσν. κινεζ. shaùgun < jiāngjūn «αρχηγός τού στρατού»].

σόδα (η) {δύσχρ. σοδών} **1.** ΧΗΜ. (α) το όξινο ανθρακικό νάτριο ($NaHCO_3$) (β) ***καυστική σόδα*** (καταχρ.) το υδροξείδιο τού νατρίου (γ) ***μαγειρική / φαρμακευτική σόδα*** λευκή στερεή σκόνη που χρησιμοποιείται στην αρτοποιία και τη ζαχαροπλαστική για το «φούσκωμα» τής ζύμης **2.** ανθρακούχο αναψυκτικό που διατίθεται σε διάφορες γεύσεις εμφιαλωμένο και βοηθεί στη χώνευση **3.** (συνεκδ.) κάθε συσκευασία τού παραπάνω αναψυκτικού, καθώς και ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενό της. (υποκ.) **σοδίτσα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. soda, αρχική σημ. «είδος φυτού από το οποίο παράγεται η σόδα». < μεσν. λατ. soda < αραβ. suwwādh].

σοδειά (η) **1.** η συλλογή και αποθήκευση των ώριμων καρπών που απέδωσε αγροτική καλλιέργεια σε ορισμένη χρονική περίοδο: *καλή ~ να 'χουμε!* || *η ~ τού σιταριού / των ελιών / τής ντομάτας* ΣΥΝ. συγκομιδή **2.** (συνεκδ.) η παραγωγή αγροτικής καλλιέργειας για μία χρονική περίοδο, το σύνολο των καρπών από συγκομιδή: *πλούσια / φετινή ~* || *σταφύλια από διαλεχτή ~* || *μαζεύω τη ~* **3.** (γενικότ.) το σύνολο των εισπράξεων και τα κέρδη: *καλή αναμένεται η ~ φέτος για χιλιάδες τουριστικές επιχειρήσεις* ΣΥΝ. έσοδα, τζίρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξοδεύω, ξενιτειά.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εἰσοδειά* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου /i/, το οποίο θεωρήθηκε άρθρο) < *εἰσοδεία* (με συνίζηση) < μτγν. *εἰσοδεύω* (< *εἰσ- + ὁδεύω < ὁδός*)].

σοδιάζω ρ. μετβ. {σόδιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** συγκεντρώνω και φυλάσσω σε ειδικούς χώρους τους καρπούς, γενικά τη σοδειά μιας χρονικής περιόδου **2.** συγκεντρώνω (αγαθά) ως απόθεμα, για αποταμίευση ή ως εισόδημα ΣΥΝ. αποταμιεύω. Επίσης **σοδεύω**. — **σόδιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξοδεύω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσοδιάζω* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου /i/) < αρχ. *εἴσοδος*].

Σόδομα και Γόμορρα (τα) {Σοδόμων και Γομόρρων} βιβλικές πόλεις στο νότιο άκρο τής Νεκράς Θάλασσας, γνωστές για την ακολασία των κατοίκων τους, εξαιτίας τής οποίας καταστράφηκαν από τον Θεό (Π.Δ. *Γένεσις* 19. 24-25)· ΦΡ. ***Σόδομα και Γόμορρα!*** για περιπτώσεις και καταστάσεις πλήρους ηθικού ξεπεσμού ή μεγάλης και γενικευμένης ακολασίας: *εδώ μέσα γίνονται ~!* || *σ' αυτό το κέντρο γίνονται κάθε βράδυ ~!* ΣΥΝ. όργια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Sedom, αγν. ετύμου].

σοδομία (η) η πρωκτική συνουσία, κυρ. μεταξύ ομοφυλόφιλων ανδρών. — **σοδομικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sodomie. Εξαιτίας των ακόλαστων πράξεων των Σοδομιτών (βλ. λ. *Σόδομα*), η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει ποικίλες σεξουαλικές πρακτικές (ομοφυλοφιλία, πρωκτικό σεξ, κτηνοβασία κ.ά.), οι οποίες αποκλίνουν από τη φυσιολογική επαφή].

σοδομίζω ρ. μετβ. {σοδόμισ-α, -τηκα, -μένος} (για άνδρα) έρχομαι σε πρωκτική επαφή με (κάποιον).

σοδομισμός (ο) η σοδομία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sodomisme].

σοδομιστής (ο) ο άνδρας που διαπράττει σοδομία, ο σοδομίτης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sodomiste].

σοδομίτης (ο) {μτγν.} {σοδομιτών} αυτός που έρχεται σε πρωκτική συνουσία, κυρ. με άλλον άνδρα ΣΥΝ. σοδομιστής. — **σοδομιτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

Σ.Ο.Δ.Υ. (ο) Στεγαστικός Οργανισμός Δημοσίων Υπαλλήλων.

Σ.Ο.Ε. (το) Σώμα Ορκωτών Εκτιμητών.

σόι (το) {σογ-ιού | -ιών} **1.** η οικογένεια στην οποία ανάγεται η καταγωγή κάποιου, το γένος του: *κρατάει από μεγάλο ~* || *έγινε ψηλός, γιατί πήρε από το ~ τής μάννας του· αυτοί είναι όλοι τους πρώτο μπόι* ΣΥΝ. καταγωγή, γενιά· ΦΡ. (α) ***σόι πάει το βασίλειο*** βλ. λ. *βασίλειο* (β) ***από σόι*** από ευγενική γενιά, από καλή καταγωγή: *είναι βλέπεις ~ και το περηφανεύεται!* ΣΥΝ. τζάκι **2.** το σύνολο των συγγενών (κάποιου) ως οικογένεια και ξεχωριστά το κάθε μέλος της: *όπου πάει, κουβαλάει και το ~ του!* || *αγαπάει το ~ του και το βοηθάει όπως μπορεί!* **3.** (συνήθ. μειωτ.) η ξεχωριστή ή πραγματική ποιότητα προσώπου ή πράγματος: *Τι ~ παιδί είναι αυτό; Δεν ακούει κανέναν!* || *τι ~ αγάπη έχουν και τσακώνονται συνέχεια;* || *τι ~ αμάξι έχεις;* ΣΥΝ. είδος, ποιόν **4.** (ειδικότ.) η καλή ποιότητα: *δεν μου φαίνεται ~ αυτό το ύφασμα· θα σου σκιστεί αμέσως!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. soy].

σοκ (το) {άκλ.} ελλην. *καταπληξία* **1.** ΙΑΤΡ. (α) οξεία κυκλοφορική ανεπάρκεια, που προκαλείται από σοβαρό τραυματισμό ή δυνατό πόνο, μεγάλη απώλεια αίματος ή συγκεκριμένες ασθένειες και χαρακτηρίζεται από αδύναμο σφυγμό και πολύ χαμηλή πίεση: *μετεγχειρητικό ~* || *~ λόγω ανεπαρκούς καρδιακής αποδόσεως* || *έπαθε ~ και λιποθύμησε!* (β) ***αναφυλακτικό σοκ*** εντονότατη αλλεργική αντίδραση ενός οργανισμού (λ.χ. λόγω ενέσεως ξένης πρωτεΐνης) με έντονη σύσπαση των βρόγχων και εκδήλωση σοβαρής δύσπνοιας **2.** (ειδικότ.) οργανική διαταραχή, η οποία προκαλείται με χημικά μέσα (λ.χ. με ενδοφλέβια ένεση ινσουλίνης για ψυχιατρική θεραπεία) **3.** ΨΥΧΟΛ. (α) η ξαφνική και βίαιη ανατροπή ή αναστάτωση των αισθημάτων ή των συναισθημάτων κάποιου, η οδυνηρή κατάπληξη, η οποία συνοδεύεται από νευρικές, κυκλοφορικές, αναπνευστικές κ.λπ. διαταραχές: *μ' αυτά που είδε, έπαθε ~ ο άνθρωπος!* || *αν το μάθει, θα πάθει ~· πρόσεξε, να της το πεις με τρόπο!* (β) εντονότατη συγκίνηση και ταραχή, που προκαλείται από απροσδόκητο γεγονός ή βίαιες καταστάσεις, εξαιτίας τής οποίας το άτομο δεν μπορεί για μεγάλο χρονικό διάστημα να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις τού περιβάλλοντος (γ) μεγάλη αναστάτωση, ανατροπή μιας ισορροπημένης κατάστασης από αναπάντεχο γεγονός: *«η άνοδος τού πληθωρισμού και η πτώση τού χρηματιστηρίου προκαλούν ~ στην κυβέρνηση»* (εφημ.) **4.** (συνεκδ.) ό,τι προκαλεί τέτοιου είδους σφοδρή και ξαφνική αναστάτωση, κατάπληξη σε κάποιον: *ήταν μεγάλο ~ για όλους μας αυτές οι αποκαλύψεις!* || *αυτό το αποτέλεσμα ήταν ~ για τα κομματικά επιτελεία!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. choc, αρχική σημ. «ένοπλη σύγκρουση», < ρ. choquer «συγκρούομαι (στη μάχη)», γερμ. αρχής, πβ. ολλ. shokken «σείω, ταράζω», πιθ. προϊόν ονοματοποιίας].

σοκάκι (το) {σοκακ-ιού | -ιών} ο στενός, μικρός συνοικιακός δρόμος: *τα ~ τής γειτονιάς.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sokak].

σοκάρω ρ. μετβ. {σόκαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) έντονη και δυσάρεστη έκπληξη: *η ανάμειξη υψηλών προσώπων στο σκάνδαλο σόκαρε την κοινή γνώμη* || *«ο γάμος τής κόρης τού μεγιστάνα των ΜΜΕ με έναν μιγάδα σοκάρισε την υψηλή κοινωνία τής Ν. Υόρκης»* (εφημ.) || *με σοκάρει ο κυνισμός του!* **2.** σκανδαλίζω ή προκαλώ το «γαργαλιστικό» ενδιαφέρον (κάποιου): *ντύνεται έξαλλα, για να σοκάρει τους γονείς του* || *του αρέσει να σοκάρει με τα αστεία του* **3.** (μεσοπαθ. **σοκάρομαι**) υφίσταμαι σοκ, νευρικό κλονισμό: *σοκαρίστηκε πολύ από το ατύχημα κι ακόμα να το ξεπεράσει* **4.** (τριτοπρόσ. **σοκάρει, σοκάρουν**) είναι υπερβολικά προκλητικό και επιθετικό: *αυτή η συμπεριφορά ~.* — **σοκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. choquer (βλ. λ. *σοκ*)].

σόκιν επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που προκαλεί αμηχανία λόγω τού τολμηρού και άσεμνου περιεχομένου του: *~ ανέκδοτα / ιστορίες / πόζες / σκηνές / στίχοι / εκφράσεις / τραγούδια* ΣΥΝ. ακατάλληλος, πονηρός, σκανδαλιστικός, (μτφ.) βρόμικος **2.** ***σόκιν*** (το) σχόλιο ή ανέκδοτο που λέγεται για να σκανδαλίσει, να πειράξει και το οποίο έχει κατά κανόνα άσεμνο περιεχόμενο: *θα σας το πω, αλλά είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shocking < shock < γαλλ. choc (βλ. λ. *σοκ*)].

σοκολάτα (η) {σοκολατών} **1.** παρασκεύασμα από καβουρντισμένους, αποφλοιωμένους και αλεσμένους σπόρους από κακάο, συχνά ζαχαρωμένο και αρωματισμένο **2.** (συνεκδ.) το συμπαγές γλύκυσμα που έχει ως βάση (ή έχει επίστρωση με) αυτό το παρασκεύασμα: *λευκή / πικρή ~* || *~ γάλακτος / με αμύγδαλα / με γέμιση λικέρ* || *μους ~* || *κρέμα ~* || *μία πλάκα ~* **3.** (συνεκδ.) γαρνίρισμα ή γέμιση από αυτό το παρασκεύασμα: *θα προτιμούσα η τούρτα να είχε λιγότερη ~* || *ήθελε πιο πολλή ~ στο κρουασάν του* **4.** (συνεκδ.) ζεστό ή κρύο ρόφημα, που φτειάχνεται διαλύοντας το παραπάνω παρασκεύασμα σε γάλα ή νερό: *παράγγειλε μια ζεστή ~* || *πίνω τη ~ μου.* (υποκ.) **σοκολατίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chocolat / ιταλ. cioccolata < ισπ. chocolate < chocolātl (λ. τής γλώσσας Ναχουάτλ των Αζτέκων) «ρόφημα με βάση το κακάο»].

σοκολατάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό γλύκυσμα που παρασκευάζεται από σοκολάτα ή έχει επίστρωση σοκολάτας: *παλιά στις γιορτές προσέφεραν σοκολατάκια* || *ένα πακέτο σοκολατάκια* || *γεμιστό ~.*

σοκολατένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί από σοκολάτα: *~ πασχαλινό αβγό* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το βαθύ καφέ χρώμα τής σοκολάτας: *~ μαύρισμα* ΣΥΝ. σοκολατής.

σοκολατής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το σκούρο καφέ χρώμα τής σοκολάτας: *~ ρούχο / απόχρωση* **2.** ***σοκολατί*** (το) το ίδιο το χρώμα, η ίδια απόχρωση τού καφέ τής σοκολάτας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

σοκολατίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πάστα με στρώσεις και επικάλυψη από σοκολάτα.

σοκολατόπαιδο (το) (εκφραστ.-μειωτ.) παιδί κακομαθημένο και εξαρτημένο από τους γονείς του, που έχει συνηθίσει στις ανέσεις και στην τρυφηλή ζωή ΣΥΝ. βουτυρόπαιδο, μαμμόθρεφτο.

σοκολατοποιία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η βιομηχανία ή βιοτεχνία παρασκευής (και συσκευασίας) σοκολατών **2.** η τέχνη και το σύνολο των μεθόδων παρασκευής σοκολατών. — **σοκολατοποιός** (ο) [1880].

σοκολατούχος, -ος, -α, -ο αυτός που περιέχει σοκολάτα: *~ ρόφημα.*
[ΕΤΥΜ. < *σοκολάτα* + παραγ. επίθημα *-ούχος* (< *ἔχω*), πβ. κ. *ζαχαρ-ούχος*].

σόκορο (το) (λαϊκ.) το στενό περιθώριο μεταξύ δύο παραλλήλων ακμών σανίδας ή πλάκας.

Σ.Ο.Λ. (το) Σώμα Ορκωτών Λογιστών.

σολ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** η πέμπτη νότα στην κλίμακα τής ευρωπαϊκής μουσικής **2.** ***κλειδί τού σολ*** το καθιερωμένο σύμβολο τής μουσικής στην αρχή τού πενταγράμμου με δύο τελείες πάνω και κάτω από τη δεύτερη γραμμή, στην οποία γράφεται η νότα σολ, δηλώνοντας έτσι τη θέση που πρέπει να πάρουν επάνω στο πεντάγραμμο οι άλλες νότες.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. sol < μεσν. λατ. sol(ve) (βλ. λ. *νότα*)].

σόλα (η) {σπάν. σολών} το σκληρό κάτω μέρος τού παπουτσιού, αυτό που καλύπτει το πέλμα και πατά στο έδαφος: *λαστιχένια / διπλή / τρακτερωτή ~ || αυτή η μπριζόλα είναι σαν ~.* — (υποκ.) **σολίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < προβηγκ. sola < δημώδ. λατ. *sola < λατ. solea «σανδάλι» (< solum «βάση, πυθμένας»)].

σολανίνη (η) {σολανινών} ισχυρό, τοξικό και δηλητηριώδες αλκαλοειδές, που απαντά σε διάφορα φυτά και συγκεκριμένα στα φύλλα, στους (σαρκώδεις) καρπούς τους και στα υπόγεια αποταμιευτικά μέρη τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. solanine < λατ. solānum «σκιά», ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. solanus «ανατολικός» (< sol, solis «ήλιος»)].

σολανό (το) κάθε φυτό που ανήκει στο γένος στο οποίο ανήκουν η πατάτα, η μελιτζάνα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. solanum < λατ. solanus «ανατολικός» (< sol, solis «ήλιος»)].

σολάριουμ (το) {άκλ.} συσκευή με ειδική θέση πάνω στην οποία ξαπλώνει κανείς για να αποκτήσει τεχνητό μαύρισμα με τη βοήθεια ειδικών λαμπτήρων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. solarium < λατ. solarium «λιακωτό»].

σολάρω ρ. αμετβ. {σόλαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** κάνω σόλο: *πριν από το φινάλε, σολάρει το βιολί* **2.** (μτφ.-αργκό) επιδεικνύω τη δεξιοτεχνία, τις ικανότητές μου σε κάτι: *σόλαρε πάλι χθες στη συνέντευξη, κατατρόπωσε τους πάντες! || όταν έχει κέφια, σολάρει στο γήπεδο!* ΣΥΝ. δίνω ρεσιτάλ, (αργκό) γράφω. — **σολάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σόλο* + παραγ. επίθημα *-άρω*, πβ. *σουτ-άρω*].

σολέα κ. **σολία** (η) {σολεών} (στους βυζαντινούς ναούς) ο χώρος τού κυρίως ναού που μεσολαβεί μεταξύ τού εικονοστασίου και τού άμβωνα, σχηματίζοντας περίπου μια προέκταση τού Αγίου Βήματος. Επίσης **σολέας** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. solea «σανδάλι, υπόδημα» < solum «βάση, πυθμένας»].

σολιάζω ρ. μετβ. {σόλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω σόλες σε παπούτσια ή επισκευάζω, αντικαθιστώ τις παλιές: *~ τις μπότες || έστειλε τα παπούτσια, να της τα σολιάσουν.* — **σόλιασμα** (το).

σολινταρισμός (ο) **1.** θεωρία που δίνει μεγάλη έμφαση στην επικράτηση σχέσεων αλληλεγγύης και συναδελφικότητας μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας ή επαγγελματικής ομάδας **2.** κάθε πρακτική ή επιμέρους κίνηση, ενέργεια που στηρίζεται σε αυτή τη θεωρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. solidarismo < γαλλ. solidaire «αλληλέγγυος, συνυπεύθυνος» < λατ. solidāre «στερεώνω, ισχυροποιώ» (< solidus «στερεός, σταθερός»)].

σολίστας (ο), **σολίστα** (η) **1.** εκτελεστής μουσικού οργάνου ή τραγουδιστής, ο οποίος ερμηνεύει μουσική σύνθεση γραμμένη για ένα μόνο όργανο ή φωνή, ή για όργανο ή φωνή με συνοδία οργανικού ή και φωνητικού συγκροτήματος: *στο κοντσέρτο για βιολί τού Μπετόβεν ~ θα είναι ο Νταβίντ Όιστραχ || το ρέκβιεμ τού Βέρντι είναι γραμμένο για τέσσερεις σολίστες, χορωδία και ορχήστρα* ΣΥΝ. σόλο (το) **2.** επαγγελματίας μουσικός, ειδικευμένος στην εκτέλεση ιδίως κοντσέρτων και γενικότ. στην εκτέλεση σολιστικών μουσικών μερών: *ο Φραντς Λιστ ήταν μεγάλος ~ τού πιάνου* ΣΥΝ. βιρτουόζος, δεξιοτέχνης ΑΝΤ. μουσικός ορχήστρας, χορωδός. Επίσης **σολίστ** (ο/η). — **σολιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soliste / ιταλ. solista < solo (βλ. λ. *σόλο*)].

σολιψισμός (ο) φιλοσοφική θεωρία που συνιστά ακραία μορφή τού υποκειμενικού ιδεαλισμού και δέχεται ως μόνη υπαρκτή ή αποδείξιμη πραγματικότητα το Εγώ. — **σολιψιστής** (ο), **σολιψιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. solipsisme < λατ. solus «μόνος» + ipse «ο ίδιος» (με συμφυρμό)].

σόλο (το) {άκλ.} **1.** μουσική σύνθεση ή μέρος σύνθεσης που εκτελείται, ερμηνεύεται από έναν μόνο καλλιτέχνη με ή χωρίς συνοδία: *το ~ του ενθουσίασε το κοινό* || (ως επίθ.) *σε αυτό το σημείο ακούγεται ένα ~ βιολί* **2.** (ειδικότ.) η μονωδία **3.** (στη τζαζ) ο αυτοσχεδιασμός ενός από τους μουσικούς ορχήστρας σε ένα θέμα με τη ρυθμική υποστήριξη των υπόλοιπων οργάνων τής ορχήστρας: *~ σαξόφωνο* **4.** το μέρος χορογραφίας που εκτελείται από έναν μόνο χορευτή ή χορεύτρια **5.** (συνεκδ.) ο σολίστας (βλ.λ.) **6.** (μτφ.-ως επίρρ.) από ένα μόνο άτομο, χωρίς συνοδία: *δουλεύει ~ || σήμερα βγήκε ~, χωρίς την παρέα του.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. solo < λατ. solus «μόνος»].

σολόδερμα (το) {σολοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πολύ χοντρό και ειδικά επεξεργασμένο δέρμα, με το οποίο κατασκευάζονται κυρ. σόλες για τα παπούτσια **2.** κομμάτι από καουτσούκ ή άλλη σκληρή και ανθεκτική ύλη για την κατασκευή πελμάτων (σολών) στα παπούτσια.

σολοικίζω ρ. αμετβ. {σολοίκισα} κάνω συντακτικά λάθη στον γραπτό ή προφορικό λόγο μου, κάνω σολοικισμούς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (κατ' αναλογίαν και κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. *ἀττικίζω*) < *Σόλοι*, όν. πόλεως τής Κιλικίας, όπου οι κάτοικοι μιλούσαν παρεφθαρμένα την Ελληνική].

σολοικισμός (ο) [αρχ.] το εκφραστικό, συντακτικό λάθος κατά την εκφορά τού λόγου, στη διατύπωση: *η ομιλία του στην τηλεόραση δεν ήταν απαλλαγμένη από σολοικισμούς και έδωσε λαβή σε επικριτικά σχόλια* (πβ. λ. *βαρβαρισμός*).

σόλοικος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που πέφτει σε συντακτικά λάθη στον λόγο του, που κάνει σολοικισμούς **2.** (για κείμενα) αυτός που έχει σολοικισμούς, που είναι γεμάτος συντακτικά λάθη **3.** (γενικά) αυτός που δεν ακολουθεί τους αρμόζοντες κανόνες, που δεν ταιριάζει ή είναι ανάρμοστος για μία περίπτωση: *θα είναι σόλοικο να πας χωρίς πρόσκληση* ΣΥΝ. απρεπές, ανάρμοστο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σολοικίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σολομός (ο) **1.** μεγάλο ψάρι, που μεγαλώνει και ζει στη θάλασσα, το οποίο ωστόσο γεννιέται και αναπαράγεται σε ποταμό (στον ποταμό μάλιστα στον οποίο γεννήθηκε), κολυμπώντας ανάποδα στο ρεύμα του· αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του, κοντά στις εκβολές ποταμών **2.** (συνεκδ.) το κρέας αυτού τού ψαριού: *καπνιστός ~.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. salmo, -ōnis, κελτ. αρχής].

Σολομών (ο) {Σολομώντ-ος, -α} **1.** Π.Δ. ο σημαντικότερος βασιλιάς τού Ισραήλ, γυιος και διάδοχος τού Δαβίδ, με σπουδαίο έργο σε πολλούς τομείς (ανήγειρε τον περίφημο ναό στην Ιερουσαλήμ και απέκτησε μεγάλη φήμη ως σοφός και ποιητής) και άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σολομώντας** κ. (λαϊκ.) **Σολομός**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < εβρ. šlomo «ειρηνικός»].

σολομωνική (η) {χωρ. πληθ.} **1.** βιβλίο με μαγικές συμβουλές για την καθυπόταξη των δαιμόνων, με μεγάλη επιρροή κατά τους χρόνους τού Μεσαίωνα **2.** (α) η μαγεία, η χρήση μαγικών ή αλχημειών (β) (μτφ.) οτιδήποτε παραμένει σκοτεινό και ανεξιχνίαστο, χωρίς να κατανοείται ή να έχει λογική: *μας άρχισε πάλι με τη ~ του!* ΣΥΝ. ασυναρτησίες.
[ΕΤΥΜ. Το βιβλίο ονομάστηκε έτσι, επειδή αρχικώς το απέδιδαν στη μεταγενέστερη συγγραφική δραστηριότητα τού βασιλιά Σολομώντα, στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για έργο των αλχημιστών τού Μεσαίωνα].

σολομώντειος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον Σολομώντα· ΦΡ. ***σολομώντεια λύση*** η μέση ή ευρηματική λύση που να ικανοποιεί όλους, σε περιπτώσεις που δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί ποιος έχει πραγματικά δίκιο ή δεν είναι εφικτή η υπέρ τού ενός λύση.

Σολομώντος Νήσοι (οι) (αγγλ. Solomon Islands) νησιωτικό κράτος τού Ν. Ειρηνικού Ωκεανού ΒΑ. τής Αυστραλίας με πρωτεύουσα τη Χονιάρα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Νήσων Σολομώντος. Επίσης **Νησιά τού Σολομώντα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ο Ισπανός εξερευνητής Álvaro de Mendaña έδωσε αυτό το όνομα στα νησιά το 1586, επειδή βλέποντας τους ιθαγενείς να στολίζονται με χρυσά κοσμήματα νόμισε ότι ανακάλυψε τη γη Σουφίρ, από την οποία εισήγε χρυσό ο βασιλιάς Σολομών (*Βασιλειών Α'* 10, 11)].

σολφέζ (το) {άκλ.} **1.** φωνητική άσκηση, κυρ. για να μάθει κανείς τις νότες, να μπορεί να αναγνωρίζει ήχους και διαστήματα σε ένα μουσικό κομμάτι ή για εξάσκηση, η οποία συνίσταται στην ανάγνωση των σημείων τής μουσικής κλίμακας, λ.χ. σε μια παρτιτούρα, με εκφώνηση τής ονομασίας τους: *μάθημα ~* **2.** βιβλίο μουσικής που περιλαμβάνει τέτοιες ασκήσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. solfège < ιταλ. solfeggio < μεσν. λατ. solfa «κλίμακα, γκάμμα» < sol «σολ» + fa «φα»].

σολωμικός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με τον Διονύσιο Σολωμό και το έργο του: *~ ποίημα / έργο / μελέτες / επιδράσεις.*
[ΕΤΥΜ. Η λ. πρωτοαπαντά στον Κωστή Παλαμά].

σολωμιστής (ο), **σολωμίστρια** (η) {σολωμιστριών} μελετητής τού Διονυσίου Σολωμού και τής ποίησής του ή γενικότ. κάθε μιμητής ή θαυμαστής τού ποιητικού του ύφους και έργου.

Σόλων (ο) {Σόλων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος ποιητής και νομοθέτης (640-560 π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σόλωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *σόλος* «μάζα μετάλλου – δίσκος», που συνδ. με χεττ. šulai- «μόλυβδος»].

σομακί (το) **1.** δάπεδο ή διακοσμητικό περίζωμα τοίχου, κατασκευασμένο από πολύχρωμο υλικό, κυρ. μάρμαρο **2.** (συνεκδ.) το πολύχρωμο μάρμαρο που κατεξοχήν χρησιμοποιείται σε τέτοιες κατασκευές.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. somaki < αραβ. summaki].

Σομαλία (η) (σομαλ. Jamhuuriyadda Demuqraadiga Soomaaliyeed, αραβ. Jumhūrīyat aṣ Ṣūmāl ad Dīmuqrāṭīyah = Σομαλική Δημοκρατία) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μογκαντίσου, επίσημες γλώσσες τη Σομαλική και την Αραβική και νόμισμα το σελίνι Σομαλίας. — **Σομαλός** (ο), **Σομαλή** (η), **σομαλικός, -ή, -ό**, **Σομαλικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Somalia < σομαλ. Soomaaliya, αβεβ. ετύμου, ίσως από κουσιτική λ. με τη σημ. «σκούρος, μαύρος», αναφερόμενη στο χρώμα τού δέρματος των Σομαλών. Σύμφωνα με άλλη άποψη, ωστόσο, η ονομασία προέρχεται από τις λ. soo «πηγαίνω» και maal «γάλα», οπότε περιγράφει τις φιλόξενες διαθέσεις των ιθαγενών].

σομιέ κ. **σουμιέ** (το) {άκλ.} μεταλλικό πλέγμα με ελατήρια, που τοποθετείται στο κρεβάτι ως βάση για την υποστήριξη τού στρώματος: *ορθοπεδικό ~.* Επίσης **σομιές** κ. **σουμιές** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. sommier < δημώδ. λατ. sagmarium, υποκ. τού λατ. sagma < αρχ. *σάγμα* (βλ.λ.)].

σομόν επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει ανοιχτό πορτοκαλί προς το ροζ χρώμα: *~ φόρεμα* **2.** ***σομόν*** (το) το ίδιο το ανοιχτό πορτοκαλί προς ροζ χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. saumon «σολομός» (η σημ. οφείλεται στο χρώμα τού ψαριού) < λατ. salmo].

σόμπα (η) {σομπών} φορητή ή μόνιμα εγκατεστημένη συσκευή, που παρέχει θερμότητα για το ζέσταμα ενός χώρου ή ακόμα και για ψήσιμο και λειτουργεί με κάρβουνα, πετρέλαιο, γκάζι, ξύλα ή ηλεκτρικό ρεύμα ΣΥΝ. θερμάστρα. — (υποκ.) **σομπίτσα** (η).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. soba].

σομπρέρο (το) {άκλ.} το χαρακτηριστικό πλατύγυρο και ψηλό καπέλο από ψάθα ή τσόχα, που φοριέται στο Μεξικό και στις ΝΔ. περιοχές των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. sombrero < sombra «σκιά» < δημώδ. λατ. *subumbrāre «σκιάζω» (< λατ. sub- «υπο-») + -umbrāre < λατ. umbra «σκιά»].

σομφός, -ή, -ό αυτός που έχει σπογγώδη υφή: ~ *ξύλο* (για τα στρώματα τού ξυλώματος των δέντρων, μέσω των οποίων μεταφέρονται νερό και άλατα στο φύλλωμα) ΣΥΝ. πορώδης. — **σομφότης** (η) [αρχ.] {σομφότητος}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < I.E. *swomb(h)-os «σπογγώδης, πορώδης», πβ. αρχ. γερμ. swamp (> γερμ. Schwamm «σφουγγάρι»), αρχ. αγγλ. swamm (> αγγλ. swamp «έλος, βάλτος») κ.ά.].

σομφώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σομφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει σπογγώδη, πορώδη υφή ΣΥΝ. σπογγώδης, πορώδης, σομφός. — **σομφωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σόναρ (το) {άκλ.} **1.** μέθοδος για την ανίχνευση και τον εντοπισμό αντικειμένων που έχουν βυθιστεί ή κινούνται υποβρυχίως, καθώς και για την εξέταση τής μορφολογίας τού βυθού με ειδική συσκευή υπερήχων **2.** η συσκευή υπερήχων που χρησιμοποιείται σε αυτή τη μέθοδο. — **σονάρισμα** (το), **σονάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sonar, αρκτικόλεξο από τη φρ. so(und) na(vigation) r(anging)].

σονάτα (η) {σπάν. σονατών} ΜΟΥΣ. ενόργανη σύνθεση γραμμένη κατά κανόνα για έναν ή δύο εκτελεστές πάνω σε ορισμένο μορφολογικό και αισθητικό πρότυπο· αποτελεί τη μία από τις δύο κυριότερες φόρμες τής ευρωπαϊκής μουσικής (η άλλη είναι η φούγκα). εμφανίζεται κατά την εποχή τού μπαρόκ, αλλά διαμορφώνεται στη σημερινή μορφή της από τους κλασικούς (Χάυντν και Μότσαρτ) και φτάνει στο απόγειό της με τις σονάτες για πιάνο τού Μπετόβεν· διαρθρώνεται κατά κανόνα σε δύο έως τέσσερα μέρη και χαρακτηρίζεται από τη μορφολογία τού πρώτου μέρους, το οποίο γράφεται σε «φόρμα σονάτας» ή σε «φόρμα αλέγκρο σονάτας».
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sonata < ρ. suonare «ηχώ», αλλά και «παράγω ήχο παίζοντας μουσικό όργανο» < λατ. sonus «ήχος». Στην αρχική της σημασία, η sonata «παιγμένη σε μουσικό όργανο» αντετίθετο στην cantata «τραγουδισμένη από ανθρώπινη φωνή»].

σονατίνα (η) {σονατινών} μικρή πολυμερής σύνθεση, γραμμένη κατά κανόνα για έναν ή δύο εκτελεστές, σε απλοποιημένη κατά τη μορφή, το περιεχόμενο και την τεχνική, φόρμα σονάτας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sonatina, υποκ. τού sonata (βλ. κ. *σονάτα*)].

σονέτο (το) λυρικό ποίημα που αποτελείται από δεκατέσσερεις στίχους (δύο τετράστιχα, δύο τρίστιχα) και έχει συντεθεί συνήθ. σε ιαμβικό πεντάμετρο με ομοιοκαταληξίες που ακολουθούν σταθερό σχήμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sonetto < αρχ. προβηγκ. sonet < son «ποίημα, ωδή» (< λατ. sonus «ήχος»)].

σόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. βυθομετρικό όργανο, το σκαντάγιο. — **σοντάρισμα** (το), **σοντάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sonda «καθετήρας, βολίδα» (γαλλ. sonde), αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. αγγλ. sundrap «καθετή ψαρέματος»].

σόου (το) {άκλ.} ελλην. *θέαμα* **1.** (γενικά) θεατρική ή μουσικοχορευτική παραγωγή ή παράσταση με έντονο το στοιχείο τού θεάματος: *φέτος θ' ανεβάσει ένα πολύ ακριβό ~*· ΦΡ. ***κάνω σόου*** παρουσιάζομαι στη σκηνή ή σε πίστα, κάνοντας επίδειξη κυρ. των καλλιτεχνικών ή και σωματικών μου προσόντων: *κάνει σόου σε νυχτερινό κέντρο* **2.** τηλεοπτική ή κινηματογραφική παραγωγή με σκηνοθετική έμφαση στα εντυπωσιακά σκηνικά, τα πολυμελή μπαλέτα και τα τραγούδια: *φαντασμαγορικό / χολλυγουντιανό ~ || τα ~ τής ελληνικής τηλεόρασης ανταγωνίζονται σκληρά το ένα το άλλο για τη θεαματικότητα || καλεσμένος στο αποψινό ~* **3.** (αργκό) επεισοδιακή σκηνή, φασαρία ή απρόοπτη εξέλιξη, συνήθ. μπροστά σε άλλους (οι οποίοι την αντιμετωπίζουν ως διασκεδαστικό θέαμα): *στο πάρτι μέθυσαν δυο φίλοι της κι έγινε μεγάλο ~* ΣΥΝ. χαμός, το σώσε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. show < ρ. show «δείχνω»].

σόουλ (η) {άκλ.} δημοφιλής μουσική τής Β. Αμερικής (ιδ. στις Η.Π.Α.), που έχει τις ρίζες της στα νέγρικα εκκλησιαστικά τραγούδια και τη χαρακτηρίζει η ένταση τής έκφρασης, το «ξεχείλισμα τής ψυχής».
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. soul «ψυχή – είδος μουσικής»].

σόουμαν (ο) {άκλ.}, **σοουγούμαν** (η) {άκλ.} **1.** πρόσωπο που δημιουργεί ή παρουσιάζει ένα σόου **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που έχει το χάρισμα τής άνετης σκηνικής παρουσίας, τής ζωντανής επικοινωνίας με το κοινό, αυτός που μπορεί να προσελκύει το ενδιαφέρον όλων πάνω του: *πέρα από μεγάλος κωμικός, υπήρξε γεννημένος ~* || (μτφ.) *ο ~ τής παρέας*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. showman / showwoman].

σοουμπίζνες κ. **σόου μπίζνες** (η) {άκλ.} η βιομηχανία τού θεάματος, κάθε επαγγελματική ή επιχειρηματική δραστηριότητα για την οργάνωση, προώθηση και εκμετάλλευση παραγωγών στον χώρο τού θεάτρου, τού κινηματογράφου, τής ραδιοτηλεόρασης, τού τσίρκου κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. show business].

σοπράνο (η) {άκλ.} **1.** η ποιότητα γυναικείας φωνής που παράγει τους υψηλότερους ήχους· τυπική έκταση τής σοπράνο είναι από το μεσαίο ντο και περίπου δύο οκτάβες ψηλότερα· υποδιαιρείται σε κατηγορίες όπως: *δραματική / λυρική ~* ΣΥΝ. υψίφωνος (η) (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η τραγουδίστρια τής κλασικής μουσικής με φωνή σοπράνο: *η διάσημη ~ Μαρία Κάλλας* **3.** (ως άκλ. επίθ.) το είδος οργάνου ή η ποιότητα φωνής (λ.χ. καστράτο, παιδικής) που παράγει τους υψηλότερους ήχους στην κατηγορία του/της: *~ κλαρινέτο / σαξόφωνο / τρομπόνι*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. soprano < sopra «άνω» < λατ. supra «υπέρ, άνω»].

Σορβόννη (η) δημόσιο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα στο Παρίσι, ένα από τα πιο φημισμένα πανεπιστήμια τού κόσμου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Sorbonne, από το όν. τού λογίου Robert de Sorbon (1201-74), ο οποίος ίδρυσε το πρώτο θεολογικό κολλέγιο τής σχολής το 1253].

σόργο (το) σιτηρό που καλλιεργείται σε πολλές ποικιλίες ΣΥΝ. νταρί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sorgo < μτγν. λατ. sorgum < λατ. syricum (granum) «συριακός (σπόρος)»].

σορμπέ (το) {άκλ.} γλυκό παρασκεύασμα με βάση τον πολτό φρούτων· σερβίρεται παγωμένο σε ποτήρι συνήθ., κατά τη διάρκεια τού γεύματος, πριν από το ψητό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sorbet < ιταλ. sorbetto < τουρκ. şerbet (βλ. λ. *σερμπέτι*)].

σοροκάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δυνατός σιρόκος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σορόκος* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *φεγγαρ-άδα*].

σοροκολεβάντες (ο) → σιροκολεβάντες

σορόκος (ο) ▸ σιρόκος

σορολόπ κ. (λαϊκ.) **σορολόπι** (το) {άκλ.} στη ΦΡ. ***το ρίχνω στο σορολόπ*** συμπεριφέρομαι ανέμελα και αδιάφορα, χαζολογώ ή κάνω ό,τι μου έρχεται στο μυαλό, χωρίς να σκέφτομαι, αδιαφορώντας για τις συνέπειες ή για το σωστό: *τώρα τελευταία το 'χει ρίξει στο σορολόπ· δεν δουλεύει, ξενυχτάει, δεν μιλάει στους δικούς του ...*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sorolop].

σορόπι (το) ▸ σιρόπι

σοροπιάζω ρ. ▸ σιροπιάζω

σοροπιαστός, -ή, -ό ▸ σιροπιαστός

σορός (η) (λόγ.) **1.** το σώμα τού νεκρού: *η ~ τού πρωθυπουργού θα εκτεθεί σε δημόσιο προσκύνημα* **2.** το φέρετρο στο οποίο έχει τοποθετηθεί το σώμα τού νεκρού ΣΥΝ. κάσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, νεκρός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φέρετρο», < *τϝορός, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *twer- «περιβάλλω, περικλείω», πβ. λιθ. tveriù, αρχ. σλαβ. tvoriti «κάνω, δημιουργώ», αρχ. ρωσ. tvorŭ «μορφή, δημιουργία» κ.ά. Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, η λ. ίσως εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των λ. *σειρά, σωρός* (βλ.λ.)].

> **σορός – σωρός.** Ομόηχες λέξεις, διαφορετικής σημασίας και χρήσεως, που ενίοτε συγχέονται γραμματικώς (ως προς τη χρήση τού γένους) και ορθογραφικώς. Η λ. **σορός** είναι θηλ. γένους **(η σορός)** και σημαίνει «τον νεκρό, το σώμα τού νεκρού που βρίσκεται μέσα σε φέρετρο». Πρόκειται για αρχαία λ. που ανάγεται σε I.E. ρίζα *twer-, η οποία σημαίνει «περιβάλλω, περικλείω» (**τϝορ-ός > σορ-ός*). Η λ. **σωρός** είναι αρσ. γένους **(ο σωρός)** και σημαίνει «πλήθος πραγμάτων στοιβαγμένων το ένα πάνω στο άλλο». Και αυτή η λ. είναι αρχαία και ανάγεται σε I.E. ρίζα *twē- / tēw-, που σημαίνει «διογκώνομαι, φουσκώνω» (**τϝω-ρός > σω-ρός*) και συνδέεται πιθ. με τη λ. **σώ-μα**.

σόρτ(ς) (το) {άκλ.} κοντό παντελόνι που το μήκος του τελειώνει πολύ πάνω από το γόνατο, καλύπτοντας μέρος μόνο των μηρών. — (υποκ.) **σορτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. short (πληθ. shorts) < επίθ. short «κοντός»].

σος (η) (συνήθ. ορθ. *σως*) {άκλ.} σάλτσα αλμυρή ή γλυκιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sauce < παλ. γαλλ. salse < δημώδ. λατ. *salsa, θηλ. τού λατ. salsus «αλατισμένος». Βλ. κ. *σάλτσα*].

S.O.S. (το) (προφέρεται *σος* ή *ες-ο-ες* στη σημ. 1) {άκλ.} **1.** διεθνές κωδικοποιημένο σήμα κινδύνου, που εκπέμπεται σε περιπτώσεις μεγάλης ανάγκης, κυρ. από πλοία ή αεροσκάφη, ως κλήση σε βοήθεια: *ο ασύρματος εξέπεμψε ~ τρία λεπτά πριν από τη βύθιση τού πλοίου || στέλνω ~* • **2.** (καθημ.) το κατεξοχήν πιθανό θέμα μιας σχολικής εξέτασης ή διαγωνισμού: *το θέμα που έπεσε δεν ήταν ~ || ξέρεις τα ~; || δίνω / παίρνω τα ~* (τα θέματα που είναι πιο πιθανό να δοθούν στις εξετάσεις). (μεγεθ.) **σοσάρα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Αρκτικόλεξο από τις αγγλ. λ. save our souls «σώστε τις ψυχές μας». Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι δεν πρόκειται για αρκτικόλεξο, αλλά ότι τα γράμματα S.O.S. επιλέχθηκαν ως σήμα κινδύνου επειδή είναι απλούστατα στη μεταγραφή τους στον κώδικα Μορς (...---...)].

σοσιαλδημοκράτης (ο) {σοσιαλδημοκρατών}, **σοσιαλδημοκράτισσα** (η) {σοσιαλδημοκρατισσών} **1.** οπαδός τής σοσιαλδημοκρατίας **2.** πολιτικός ή εκπρόσωπος σοσιαλδημοκρατικού κόμματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Sozialdemokrat (νόθο σύνθ.)].

σοσιαλδημοκρατία (η) {σοσιαλδημοκρατιών} **1.** (στα σοσιαλιστικά κόμματα τής Δ. Ευρώπης) η πολιτική ιδεολογία και πρακτική που υποστηρίζει τη βαθμιαία μετάβαση στον σοσιαλισμό μέσω δημοκρατικών διαδικασιών **2.** κάθε κόμμα ή το σύνολο των κομμάτων που εκφράζουν και εφαρμόζουν αυτή την ιδεολογία και πρακτική: *γερμανική / σκανδιναβική ~*. — **σοσιαλδημοκρατικός**, -ή, -ό, **σοσιαλδημοκρατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Sozialdemokratie (νόθο σύνθ.)].

σοσιαλίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. κυρ. στη μτχ. σοσιαλίζων, -ουσα, -ον} ακολουθώ πολιτική με σοσιαλιστικό προσανατολισμό, αποκτώ σοσιαλιστικό χαρακτήρα ή εφαρμόζω σοσιαλιστικές αρχές ή μεθόδους: *σοσιαλίζουσα πολιτική / θεωρία*.

σοσιαλισμός (ο) [1852] **1.** ΠΟΛΙΤ. η θεωρία και το σύστημα κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης, στο οποίο τα μέσα παραγωγής και κατανομής των αγαθών κατέχονται και ελέγχονται από κοινωνικές ομάδες, κοινότητες ή από το κράτος και όχι από ιδιώτες, οπότε η ατομική ιδιοκτησία και η κατανομή τού εισοδήματος υπόκεινται κυρ. στον κοινωνικό έλεγχο, κατ' αντιδιαστολή προς τον καπιταλισμό και τον φιλελευθερισμό **2.** (α) (κατά τη μαρξιστική θεωρία) το στάδιο που

έπεται τού καπιταλισμού κατά τη μετάβαση μιας κοινωνίας στον κομουνισμό και χαρακτηρίζεται από ατελή εφαρμογή των αρχών τού κολεκτιβισμού (β) ***υπαρκτός σοσιαλισμός*** το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα που είχε επικρατήσει στην Ε.Σ.Σ.Δ. και στις πρώην κομουνιστικές χώρες τής Α. Ευρώπης: *οι χώρες τού υπαρκτού σοσιαλισμού* (το παλιό «ανατολικό μπλοκ») (γ) ***δημοκρατικός σοσιαλισμός*** το σύνολο των μεταρρυθμιστικών σοσιαλιστικών κομμάτων τής Δ. Ευρώπης στα νεότερα χρόνια (βλ. κ. λ. *σοσιαλδημοκρατία*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. socialisme < social «κοινωνικός» < λατ. socialis (< socius «σύντροφος, εταίρος»)].

σοσιαλιστής (ο) [1852], **σοσιαλίστρια** (η) {σοσιαλιστριών} οπαδός τού σοσιαλισμού ή μέλος σοσιαλιστικού κόμματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. socialiste (βλ. κ. *σοσιαλισμός*)].

σοσιαλιστικός, -ή, -ό [1894] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον σοσιαλισμό ή τον σοσιαλιστή, που συμφωνεί με τις αρχές τού σοσιαλισμού: ~ *πολιτική* / *πρακτική* / *σύστημα* / *ιδεολογία* (β) ***σοσιαλιστικός ρεαλισμός*** βλ. λ. *ρεαλισμός* (γ) ***Σοσιαλιστική Διεθνής*** ομοσπονδία κομματικών και συνδικαλιστικών οργανώσεων που υποστήριζαν τον σοσιαλισμό (από το 1889 ώς τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο) με μεγάλη επιρροή στο παγκόσμιο εργατικό κίνημα **2.** αυτός που υποστηρίζει ή προωθεί τον σοσιαλισμό: ~ *κόμμα* / *κίνημα* / *οργάνωση*. — **σοσιαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

σοσόνι (το) {σοσον-ιού | -ιών} κοντή κάλτσα που φθάνει ώς το ύψος τού αστραγάλου. — (υποκ.) **σοσονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chausson < ρ. chausser «φορώ παπούτσια» < λατ. calceāre < calx, -cis «φτέρνα»].

σοστενούτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική μουσική ένδειξη, δηλώνει άμεση (κι όχι βαθμιαία) επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής (τέμπο), και γενικότ. «συγκρατημένη» μουσική ερμηνεία· ως ένδειξη ρυθμικής αγωγής, διαφέρει από το ριτενούτο, κατά το ότι το τελευταίο δηλώνει βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. μένο μόσο ΑΝΤ. πιου μόσο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sostenuto «συγκρατημένος» < ρ. sostenere < λατ. sustinēre «συγκρατώ, βαστάζω, στηρίζω» (< sub- «υπο-» + tenēre «κρατώ»)].

σοτάρω ρ. μετβ. {σόταρα κ. σοτάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) καβουρντίζω ή τσιγαρίζω ελαφρά (φαγητό ή συστατικό φαγητού): ~ *τα κρεμμύδια* (σε λάδι ή βούτυρο που καίει). — **σοτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sauter «πηδώ, ρίχνω, τινάζω» < λατ. saltāre < saltus «άλμα, πήδημα» < ρ. salīre «πηδώ»].

σοτέ επίθ. κ. επίρρ. (συνήθ. ορθ. *σωτέ*) {άκλ.} ελαφρά τσιγαρισμένος (σε λάδι ή βούτυρο που καίει): *μανιτάρια* / *κρεμμύδια* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sauté, μτχ. τ. τού ρ. sauter (βλ. λ. *σοτάρω*)].

σοτοβέντο επίρρ. ▸ σταβέντο

σοτοβότσε κ. **σότο-βότσε** επίρρ. ΜΟΥΣ. με χαμηλή, μαλακή φωνή (σαν ψιθύρισμα, για να μην ακούγεται από άλλους).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sottovoce (< λατ. subtus «κάτω») + voce «φωνή» (< λατ. vox)].

σου[1] (το) {άκλ.} γλύκυσμα μικρό και στρογγυλό από ειδική ελαφριά ζύμη ψημένη στον φούρνο και με γέμιση από διάφορες κρέμες, μαρμελάδα κ.λπ. — (υποκ.) **σουδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chou (à la crème) «γλύκυσμα με κρέμα» < chou «λάχανο» (από το σχήμα τού γλυκύσματος) < λατ. caulis «λάχανο - βλαστός»].

σου[2] αντων. **1.** γεν. τού β΄ προσώπου τής κτητικής αντων.: *ο φίλος* ~ || *τα λόγια* ~ ● **2.** γεν. τού β΄ προσώπου τού αδύνατου τύπου τής προσ. αντων.: ~ *είπα τι να κάνεις!* (βλ. λ. *εσύ*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σοῦ*, γεν. τής αντων. *σύ* (βλ.λ.)].

Σουαζιλάνδη (η) (σουάζι Umbuso Weswatini, αγγλ. Kingdom of Swaziland = Βασίλειο τής Σουαζιλάνδης) κράτος τής Ν. Αφρικής με πρωτεύουσες το Εμπαμπάν και τη Λομπάμπα, επίσημες γλώσσες τη Σουάζι και την Αγγλική και νόμισμα το λιλανγκένι. — **Σουαζιλανδός** (ο), **Σουαζιλανδή** (η), **σουαζιλανδικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Swaziland (με β΄ συνθ. τη λ. land «χώρα, γη»), από το όνομα των ιθαγενών Swazi / Swati < Mswati, όνομα βασιλιά τού 16ου αι., που πιθ. σημαίνει «ραβδί, βέργα»].

σουαρέ (το) {άκλ.} απογευματινή ή βραδινή συγκέντρωση φιλικού χαρακτήρα: *λογοτεχνικό* / *γαστριμαργικό* ~ ΣΥΝ. βεγκέρα, εσπερίδα. Επίσης (λαϊκ.) **σουαρές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soirée «βραδιά – δεξίωση» < serée (με την επίδρ. τού ουσ. soir «βράδυ») < δημώδ. λατ. *serāta < λατ. serus «όψιμος»].

σουά σοβάζ (το) {άκλ.} ελλην. *άγριο μετάξι*· βαρύ μεταξωτό ύφασμα με υφή όχι πολύ επεξεργασμένη· (κ. ως επίθ.): *για τη δεξίωση θα ράψω ένα φόρεμα* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soie sauvage «άγριο μετάξι», το οποίο παράγεται στην Ινδία, την Κίνα και την Ιαπωνία].

Σουαχίλι (η/τα) {άκλ.} γλώσσα Μπαντού με ισχυρές επιδράσεις από την Αραβική, η οποία ομιλείται ως μητρική ή ως δεύτερη γλώσσα κυρ. στην ανατολική ακτή και στα νησιά τής Αφρικής από την Κένυα έως τα νότια σύνορα τής Τανζανίας στον Νότο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. swahili < αραβ. sawāhilīy, πληθ. τού sāhil «ακτή», οπότε η λ. θα αναφερόταν στη γλώσσα των ιθαγενών που κατοικούν στις ακτές].

σουβα(ν)τίζω ρ. → σοβα(ν)τίζω

σουβάς (ο) ▸ σοβάς

σουβατεπί (το) ▸ σοβα(ν)τεπί

σουβενίρ (το) {άκλ.} ελλην. *ενθύμιο* **1.** οτιδήποτε αποτελεί ενθύμιο, ζωντανεύει στη μνήμη περασμένες στιγμές, αναμνήσεις: *κράτησε το δαχτυλίδι ως ~ αυτής τής σύντομης σχέσης* || (σκωπτ.) *αυτό το σημάδι τού 'μεινε ~ από το ατύχημα!* **2.** (ειδικότ.) ένα συνήθ. μικρό και σχετικά φτηνό αντικείμενο, που δίνεται, πωλείται ή φυλάσσεται από κάποιον ως ενθύμιο από τόπο, περίσταση, εποχή κ.λπ.: *μαγαζί με* ~ || *το περίπτερο πουλούσε μικρούς τσολιάδες για ~ στους τουρίστες*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. souvenir «ενθύμιο» < ρ. (se) souvenir «θυμούμαι» < λατ. subvenire «επιβοηθώ, έρχομαι (στον νου)» < sub «υπό» + venire «έρχομαι»].

σουβέρ (το) {άκλ.} μικρό κομμάτι από φελλό, πεπιεσμένο χαρτί ή άλλο υλικό, πάνω στο οποίο τοποθετεί κανείς ένα ποτήρι, μια κούπα κ.λπ., για να μην έρθει σε άμεση επαφή με την επιφάνεια επίπλου (π.χ. τραπεζιού). — (υποκ.) **σουβεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sous-verre < sous «κάτω από» + verre «ποτήρι»].

σούβλα (η) {σπάν. σουβλών} μεταλλική ή ξύλινη βέργα για το ψήσιμο, κυρ. σε ψησταριές, στην οποία περνιέται το κρέας και η οποία περιστρέφεται στερεωμένη σε σταθερό ύψος πάνω από φωτιά ή άλλη πηγή θερμότητας, ώσπου το κρέας να ψηθεί από όλες τις μεριές: *ψήνω στη* ~ || *γυρίζω τη* ~ ΣΥΝ. οβελός· ΦΡ. ***στη σούβλα*** ψημένο σε σούβλα: *αρνί* ~.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. subula < *su-dhl-ā < ρ. suere «συρράπτω, συναρμόζω»].

σουβλάκι (το) {δύσχρ. σουβλακ-ιού | -ιών} **1.** (α) ξύλινη ή μεταλλική λεπτή και μικρού μήκους βέργα που χρησιμοποιείται ως σούβλα (β) μικρή σούβλα **2.** φαγητό παρασκευασμένο από κρέας ή περισσότερα υλικά κομμένα σε μικρά κομμάτια (συνήθ. κύβους) και περασμένα σε λεπτή και μικρού μήκους ξύλινη βέργα (καλαμάκι) ή σε μικρή σούβλα· ψήνονται στη σχάρα ή σε γκριλ και προσφέρονται σκέτα ως ορεκτικό ή ως κύριο πιάτο με συμπληρωματικό γαρνίρισμα: *σουβλάκια με θαλασσινά* || ~ *κοτόπουλο* / *ξιφία* || ~ *ξυλάκι* / *καλαμάκι* **3.** πρόχειρο φαγητό από κομμάτια κρέατος (ψημένα με τον παραπάνω τρόπο) ή από γύρο (βλ.λ.) ή από μπιφτέκι τοποθετημένο μέσα σε μικρή στρογγυλή πίτα μαζί με άλλα υλικά, όπως ντομάτα, κρεμμύδι, τζατζίκι κ.λπ.: ~ *με διπλή πίτα* / *απ' όλα* (ή *κομπλέ*, δηλ. με όλα τα συνοδευτικά) / *χωρίς κρεμμύδι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού *σούβλα*].

σουβλατζήδικο (το) κατάστημα που παρασκευάζει και πουλά σουβλάκια.

σουβλατζής (ο) {σουβλατζήδες}, **σουβλατζού** (η) {σουβλατζούδες} ο ιδιοκτήτης σουβλατζήδικου ή το πρόσωπο που ψήνει και ετοιμάζει τα σουβλάκια.
[ΕΤΥΜ. < *σούβλα* + παραγ. επίθημα *-τζής* (βλ.λ.)].

σουβλερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μυτερή άκρη, που σχηματίζει αιχμηρή απόληξη: ~ *εργαλείο* / *όργανο* ΣΥΝ. οξύς, αιχμηρός, μυτερός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαπεραστική οξύτητα, πολύ έντονος: ~ *πόνος* ΣΥΝ. διαπεραστικός.
[ΕΤΥΜ. < *σούβλα* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *μυτ-ερός*, *βροχ-ερός*].

σουβλί (το) [μεσν.] {σουβλ-ιού | -ιών} **1.** η μικρή σούβλα **2.** (γενικότ.) κάθε σουβλερό αντικείμενο, ό,τι είναι αιχμηρό, έχει μυτερή άκρη **3.** ειδικό μεταλλικό εργαλείο που χρησιμοποιούν κυρ. οι υποδηματοποιοί για το τρύπημα τού δέρματος (λ.χ. σε λουράκια, ζώνες).

σουβλιά (η) (καθημ.) **1.** το τρύπημα με σουβλί ή γενικότ. με αιχμηρό αντικείμενο, καθώς και το σημάδι που αφήνει **2.** (μτφ.) ο οξύς, έντονος, διαπεραστικός πόνος: *ένιωσε μια ~ στο στομάχι!* ΣΥΝ. σφάχτης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σουβλέα* < *σούβλα*].

σουβλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {σούβλισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** περνώ (κάτι, κυρ. κρέας) στη σούβλα για ψήσιμο **2.** ψήνω στη σούβλα (το κρέας) γυρίζοντάς τη: ~ *το αρνί το Πάσχα* **3.** διαπερνώ (κάποιον) με σούβλα: *του είπε πως θα τον σουβλίσει, όπως οι Τούρκοι τον Αθανάσιο Διάκο!* ΣΥΝ. (λόγ.) ανασκολοπίζω, (λαϊκ.) παλουκώνω **4.** (μτφ.) προκαλώ έντονο και οξύ εσωτερικό πόνο, δίνω σουβλιές: *με σουβλίζει η μέση μου!* ♦ **5.** (αμετβ.) ψήνω στη σούβλα (κυρ. το πασχαλιάτικο αρνί): *πού θα σουβλίσετε φέτος;* || *όσοι έμειναν στην Αθήνα σουβλίζουν στους ακάλυπτους χώρους και στις αυλές*. — **σούβλισμα** (το).

σουβλιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σουβλιστεί, που έχει περαστεί σε σούβλα **2.** αυτός που έχει ψηθεί στη σούβλα: *το ~ αρνί είναι πιο νόστιμο*.

σουβλομύτης, -α, -ικο αυτός που η μύτη του είναι μυτερή, έχει σουβλερό σχήμα. Επίσης **σουβλερομύτης**.

σουγιάς (ο) {σουγιάδες} μικρό μαχαίρι τσέπης με μία ή δύο λεπίδες που διπλώνουν μέσα στη λαβή· ΦΡ. ***κολοκοτρωναίικος σουγιάς*** είδος σουγιά με ξύλινη λαβή. — (υποκ.) **σουγιαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σούδα (η) {σουδών} **1.** μικρό αυλάκι για τη διοχέτευση των βρόμικων νερών, κυρ. από οικιακή χρήση ΣΥΝ. οχετός **2.** στενό δρομάκι ή μονοπάτι, γενικότ. πέρασμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. sudes / sudis «πάσσαλος, κοντάρι – τάφρος», αγν. ετύμου].

Σουδάν (το) {άκλ.} (αραβ. Jumhūrīyat as-Sūdān = Δημοκρατία τού Σουδάν) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Χαρτούμ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Σουδάν. — **Σουδανός** κ. (προφορ.) **Σουδανέζος** (ο), **Σουδανή** κ. (προφορ.) **Σουδανέζα** (η), **σουδανικός, -ή, -ό** κ. (καθημ.) **σουδανέζικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Sūdān (πληθ. τού aswad «μαύρος»), που αποσπάστηκε από τη φρ. balad as-sūdān «γη των μαύρων»].

Σουδητία (η) περιοχή τής Β. Τσεχίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Sudétie, από τα *Σουδητικά όρη* (γερμ. Sudeten), αγν. ετύμου, ίσως ιλλυρ. αρχής].

Σουέζ (το) {άκλ.} **1.** πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Αιγύπτου στον ομώνυμο κόλπο **2.** (α) ***Ισθμός τού Σουέζ*** λωρίδα αιγυπτιακού εδάφους, που συνδέει τη ΒΑ. Αφρική με τη Δ. Ασία (β) ***Διώρυγα τού Σουέζ*** διώρυγα που συνδέει τη Μεσόγειο με την Ερυθρά Θάλασσα (γ) ***Κόλπος τού***

Σουέζ το ΒΔ. τμήμα τής Ερυθράς Θάλασσας ανάμεσα στην Αφρική και τη Χερσόνησο τού Σινά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Suez < αραβ. as-suways «το ξεκίνημα, η αρχή», από τη θέση του στο Β. άκρο τής Ερυθράς Θάλασσας].

σουέτ (το) {άκλ.} **1.** κατεργασμένο δέρμα πολυτελείας. κυρ. από κατσίκι, που χρησιμοποιείται ευρέως στην κατασκευή διαφόρων ειδών (ρουχισμού, υποδήσεως) λόγω τής μαλακής χνουδωτής του επιφάνεια **2.** (ως επίθ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από δέρμα τής παραπάνω ποιότητας: ~ *γάντια / καπέλο / τσάντα / παπούτσι.* — **σουέτινος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. suède, αρχικώς από τη φρ. (gants de) Suède «γάντια από τη Σουηδία», που δήλωσε στη συνέχεια και το δέρμα από το οποίο ήταν κατασκευασμένα].

σουετίνα (η) {χωρ. πληθ.} απομίμηση δέρματος σουέτ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. suédine, θηλ. τού suède (βλ. λ. *σουέτ*)].

σούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (για τετράποδα ζώα) η στήριξη στα πίσω πόδια με ισορρόπηση τού κορμού σε όρθια θέση **2.** (για οδηγούς δικύκλων) η επιδέξια και ριψοκίνδυνη ισορρόπηση τής μηχανής ή τού ποδηλάτου στην πίσω ρόδα, καθώς αυτό είναι σε κίνηση: *κάνει σούζες μπροστά στο σχολείο, για να εντυπωσιάζει τα κοριτσάκια* **3.** (μτφ.) το να στέκεται κανείς ακίνητος μπροστά σε κάποιον (συνήθ. ιεραρχικά ανώτερο) ή να δείχνει απόλυτη πειθαρχία και φόβο: *όταν μπαίνει για μάθημα, τους θέλει όλους ~!* || *στέκομαι ~ (μπροστά) σε κάποιον* (στέκομαι ακίνητος σε στάση προσοχής περιμένοντας διαταγές) || *Η πεθερά της τους έχει όλους ~ στο σπίτι! Δεν τολμά κανείς να της φέρει αντίρρηση* ΣΥΝ. κλαρίνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλ. ιταλ. suso < λατ. επίρρ. su(r)sum, που υποδηλώνει κίνηση από κάτω προς τα πάνω, συγκεκ. τ. τού subversum, σουπίνο τού ρ. subvertere «ανατρέπω, αναστρέφω» (< sub- «υπο-» + vertere «στρέφω, τρέπω»)].

Σουηδία (η) (σουηδ. Konungariket Sverige = Βασίλειο τής Σουηδίας) κράτος τής Β. Ευρώπης στη Σκανδιναβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Στοκχόλμη, επίσημη γλώσσα τη Σουηδική και νόμισμα τη σουηδική κορώνα. — **Σουηδός** κ. (καθημ.) **Σουηδέζος** (ο), **Σουηδή** κ. (καθημ.) **Σουηδέζα** (η), **σουηδικός**, -ή, -ό (βλ.λ.). **Σουηδικά** κ. (καθημ.) **Σουηδέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. Suedia (γερμ. Schweden) < αρχ. σκανδ. Sui-þiod «ο μοναδικός λαός, ο ξεχωριστός λαός», από το όνομα Swēar (< γοτθ. swē-s «ξεχωριστός, μοναδικός») τού γερμ. φύλου που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα. Η σουηδ. ονομασία Sverige < αρχ. σουηδ. Swē-rike «μοναδικό κράτος, ξεχωριστή αυτοκρατορία» (το β' συνθ. -rike συνδ. με το γερμ. Reich «κράτος, βασίλειο, αυτοκρατορία»)].

σουηδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σουηδία και τους Σουηδούς **2.** ***σουηδική γυμναστική*** σύστημα γυμναστικής που περιλαμβάνει ελεύθερες ασκήσεις εδάφους, οι οποίες αποσκοπούν στη βελτίωση τής φυσικής κατάστασης και την απόκτηση ρυθμού στην κίνηση. Επίσης (καθημ.) **σουηδέζικος**, -η, -ο.

sui generis λατ. (προφέρεται *σούι γκένερις*) ελλην. *τού δικού του γένους*· συνήθ. ως χαρακτηρισμός προσώπων και καταστάσεων που έχουν κάτι το ιδιαίτερο, ιδιότητα χαρακτηριστική των ίδιων και μόνο· (ειδικότ.) για κάποιον/κάτι που ξεφεύγει από το συνηθισμένο· ιδιόρρυθμος ΣΥΝ. ιδιόμορφος, ιδιότυπος.

σουίνγκ (το) {άκλ.} **1.** μουσική τζαζ τής δεκαετίας τού '30 και τού '40 με έντονο ρυθμό, που συνήθως παιζόταν από μεγάλες ορχήστρες **2.** ο αντίστοιχος χορός.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. swing «αιώρηση, παλινδρόμηση, (μετα)στροφή, έντονη ρυθμική κίνηση»].

σουίπστεϊκ (το) {άκλ.} λαχείο για τους αγώνες ιπποδρόμου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sweepstake < sweep «σκουπίζω, σαρώνω» + stake «στοίχημα, ποντάρισμα»].

σουίτα (η) {σουιτών} **1.** σειρά δωματίων ξενοδοχείου ή σκάφους, που συνδέονται μεταξύ τους και χρησιμοποιούνται ως ενιαίο σύνολο: *έκλεισε μία ~ στο «Χίλτον»* • **2.** σειρά ορχηστρικών χορών τής ίδιας περιοχής • **3.** ορχηστρική σύνθεση αποτελούμενη από αυτοτελή ενόργανα τμήματα διαφορετικής μουσικής φυσιογνωμίας, στην ίδια τονικότητα και με μορφές συνήθ. μικρότερες από εκείνες τής σονάτας, κυρ. επιλογές σκηνικής μουσικής από θεατρικά έργα ή μουσικής μπαλέτου, που προορίζονται να εκτελεστούν σε κοντσέρτα: *η ~ «Σεχραζάντ» τού Ρίμσκυ-Κόρσακοφ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. suite «ακολουθία, συνέχεια, διαδοχική σειρά» < δημώδ. λατ. *sequita < λατ. sequor «ακολουθώ»].

σούκο (η) {άκλ.} πρίζα με γείωση.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Schuko, συντετμ. τ. τού όρου Schutzkontakt «επαφή ασφαλείας», από τη συχνή χρήση στα σύνθετα Schukosteckdose «ρευματοδότης ασφαλείας» και Schukostecker «ρευματολήπτης ασφαλείας»].

σουκρούτ (το) {άκλ.} λάχανο κομμένο σε πολύ λεπτά κομμάτια, που συντηρείται σε άρμη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. choucroute, παρεφθαρμένος τ. (με την παρετυμολ. επίδρ. των λ. chou «λάχανο» και croûte «κρούστα») τού διαλεκτ. αλσατ. sûrkrût < γερμ. Sauerkraut «ξινολάχανο, τουρσί» < sauer «ξινός» + Kraut «λάχανο, χόρτο»].

σουλαντίζω ρ. μετβ. {σουλάντισα} (λαϊκ.) βρέχω (κάτι) σε όλη του την επιφάνεια ΣΥΝ. καταβρέχω, ποτίζω. Επίσης **σουλαντώ**. — **σουλάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. suladım, αόρ. τού ρ. sulamak].

σουλαντιστήρι (το) {σουλαντιστηρ-ιού | -ιών} το ποτιστήρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σουλαντίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *ποτισ-τήρι*].

σουλατσαδόρος (ο) (λαϊκ.-κακόσ.) αυτός που κάνει σουλάτσο· ΦΡ. ***τοκιστής και σουλατσαδόρος*** (ως χαρακτηρισμός) ο χασομέρης, ο αργόσχολος, που ζει παρασιτικά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sollazzatore < sollazzare (βλ.λ.)].

σουλατσάρω ρ. αμετβ. {σουλάτσαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) κάνω σουλάτσο (βλ.λ.) ΣΥΝ. σεργιανώ, σεργιανίζω, βολτάρω. — **σουλατσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sollazzare «διασκεδάζω, ξεσκάω» < sollazzo «διασκέδαση, γλέντι» < λατ. solatium «ανακούφιση, παρηγοριά· φαιδρότητα» (< ρ. solor «παρηγορώ, πραΰνω»)].

σουλάτσο (το) (λαϊκ.) ο περίπατος, το συνήθ. αργόσχολο σεργιάνισμα: *βγήκε για το ~ της στα μαγαζιά* ΣΥΝ. σουλατσάρισμα, σεργιάνι, βόλτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sollazzo (βλ. λ. *σουλατσάρω*)].

Σούλι (το) {Σουλίου} (περιληπτ.) ομοσπονδία χωριών τής Ηπείρου και η περιοχή όπου βρίσκονται αυτά τα χωριά· γνωστά για την ηρωική αντίσταση των κατοίκων τους κατά τού Αλή Πασά (1792-1803). — **Σουλιώτης** (ο), **Σουλιώτισσα** (η), **σουλιώτικος**, -η, -ο [1895].
[ΕΤΥΜ. < αλβ. suli «αιχμηρή κορυφή (βουνού)»].

σουλούπι (το) {σουλουπ-ιού | -ιών} **1.** (για πρόσ.) η εξωτερική εμφάνιση, η σωματική διάπλαση (κάποιου): *ωραίο / συμμετρικό ~* || *από ~ δεν λέει τίποτα, αλλά έχει καλή ψυχή!* ΣΥΝ. παρουσιαστικό **2.** το περίγραμμα, το σχήμα πράγματος: *σ' αυτό το μοντέλο μού αρέσει το ~ του* || *αυτό το βάζο έχει ωραίο ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. üslup (με ευφωνική αντιμετάθεση), πβ. κ. *γρουσούζης* < τουρκ. uğursuz].

σουλουπώνω ρ. μετβ. {σουλούπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω σε (κάτι/κάποιον) καλύτερη ή την καλύτερη δυνατή εμφάνιση ή έκφραση, βελτιώνω την εμφάνιση (κάποιου): ~ *το γραφείο / το σπίτι / τα μαλλιά μου* || *δεν άλλαξε το περιεχόμενο, απλώς του σουλούπωσε λίγο τη διατύπωση* ΣΥΝ. τακτοποιώ, ευπρεπίζω **2.** (μεσοπαθ. ***σουλουπώνομαι***) αποκτώ το σωστό ή ενδεδειγμένο παρουσιαστικό, γενικότ. το σωστό στυλ: *έχει σουλουπωθεί, έμαθε να ντύνεται και να μιλάει σαν κύριος!* || *σαν να σουλουπώθηκε λίγο αυτό το αγόρι, τώρα μοιάζει με δωμάτιο!* — **σουλούπωμα** (το).

Σουλτάνα (η) γυναικείο όνομα.

σουλτάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γυναίκα τού σουλτάνου **2.** (συχνά και ως προσφώνηση χαϊδευτ. ή σκωπτ.) γυναίκα μεγαλωμένη ή συνηθισμένη στις ανέσεις, που έχει εύκολη ζωή.

σουλτανάτο (το) **1.** το αξίωμα τού σουλτάνου **2.** κράτος που ηγεμονεύεται από σουλτάνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sultanat].

σουλτανίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εκλεκτή ποικιλία αμπελιού με σταφύλια χωρίς σπόρους, από τα οποία παράγεται κυρ. η γνωστή, ξανθή σταφίδα **2.** σταφύλι τής παραπάνω ποικιλίας αμπελιού ΣΥΝ. ροζακί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sultanina < αραβ. sultānī «αυτοκρατορική»].

σουλτάν μεμερέτ (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ο άγριος ξυλοδαρμός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sultan «σουλτάνος» + meremet «μερεμέτι»].

σουλτάνος (ο) **1.** (από τον 11ο αι.) ηγέτης μουσουλμανικού κράτους **2.** καθένας από τους ηγέτες τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας **3.** (μτφ.) κάθε κυβερνήτης ή δεσπότης με απόλυτες εξουσίες **4.** (μτφ.-σκωπτ.) άνθρωπος συνηθισμένος στην εύκολη και άνετη ζωή, που ζει μέσα στα πλούτη και τα μεγαλεία: *ξύπνησε ο ~ μας;* (πβ. *αγάς, πασάς, μπέης*). — **σουλτανικός**, -ή, -ό [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάς*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σουλτᾶνος* < τουρκ. sultan < αραβ. sulṭān «κυρίαρχος, ηγεμόνας, άρχοντας»].

σουλφαμίδη (η) {σουλφαμιδών} ΦΑΡΜ. κάθε χημική ένωση που συνήθ. χρησιμοποιείται για την παρασκευή φαρμάκων κατά των βακτηριακών μολύνσεων, τού σακχαρώδους διαβήτη, διαφόρων οιδημάτων, τής αρτηριακής υπέρτασης και τής ουρικής αρθρίτιδας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sulfamide < sulf(o)- (< λατ. sulphur / sulfur «θείο») + -amide (< am(monia) «αμμωνία») + παραγ. επίθημα -ide].

σουλφαμιδόσκονη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. σκόνη από σουλφαμίδες που τοποθετείται σε πληγές.

σούμα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το αποτέλεσμα τής άθροισης, το σύνολο ΣΥΝ. άθροισμα· ΦΡ. ***κάνω (τη) σούμα*** προσθέτω, υπολογίζω συνολικά: *κάνε τη σούμα, να δούμε τι σου χρωστάω* ΣΥΝ. σουμάρω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σοῦμ(μ)α* < λατ. summa «σύνολο», θηλ. τού επιθ. summus «ολόκληρος, ανώτατος, ύψιστος»].

σούμα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αρωματικό ρακί από πρώτη απόσταξη σύκων.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. soma, ινδικής προελ.].

σουμάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλυκό αναψυκτικό ποτό από γαλάκτωμα αμυγδάλου ΣΥΝ. αμυγδαλάδα.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *σούμα* «είδος ποτού» + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *λεμον-άδα*].

σουμάρω ρ. μετβ. {σούμαρ-α κ. -ισα} υπολογίζω ένα άθροισμα, κάνω τη σούμα (βλ.λ.): *αν τα σουμάρεις, πόσο βγαίνουν όλα μαζί;* ΣΥΝ. αθροίζω, προσθέτω. — **σουμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σούμα* + *-άρω*, πβ. κ. *παρκ-άρω, γουστ-άρω*].

Σουμελά (η) μονή τής Παναγίας στην Τραπεζούντα τού Πόντου, στο όρος Μελά, προπύργιο τού χριστιανισμού κατά την περίοδο τής Τουρκοκρατίας· ερημώθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και η εικόνα τής Παναγίας βρίσκεται σήμερα στο Βέρμιο Ημαθίας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Σουμελᾶ* (στην ποντιακή διάλεκτο) < *εἰς τοῦ Μελᾶ*, όν. τού όρους όπου βρισκόταν η μονή].

Σουμερία (η) αρχαία περιοχή στο νοτιότερο τμήμα τής Μεσοποταμίας μεταξύ τού Τίγρη και τού Ευφράτη, όπου αναπτύχθηκε αξιόλογος πολιτισμός (των Σουμερίων) και αργότερα έγινε γνωστή ως Βαβυλωνία.

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Sumeria < ακκαδ. Sumeru, αγν. ετύμου].

Σουμέριος (ο) {Σουμερί-ου | -ων, -ους} μέλος αρχαίου λαού που κατοικούσε στη Μεσοποταμία (4η χιλιετία π.Χ.) και είχε αναπτύξει αξιόλογη πολιτισμική δραστηριότητα (ναοδομία, μεταλλουργία, αγγειοπλαστική, σφηνοειδή γραφή). — **σουμερι(α)κός**, -ή, -ό.

σουμιέ (το) → σομιέ

σούμο (το) {άκλ.} είδος ιαπωνικού αθλήματος πάλης μεταξύ υπέρβαρων παλαιστών.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. sumō «αγώνας, μάχη»].

sub voce (συντομ. s.v., προφέρεται *σουμπ βόκε* ή και *σουμπ βότσε*) λατ.· ελλην. *στη λέξη, στο λήμμα*· ως παραπομπή σε λήμμα (εγκυκλοπαίδειας, λεξικού) στο οποίο μπορεί να βρει κανείς μια πληροφορία.

σούμπιτο επίρρ. (λαϊκ.) με αιφνιδιαστική ταχύτητα, χωρίς καθυστέρηση ή προειδοποίηση: *με το που ήρθε, έφυγε ~ για κάτι έκτακτο!*

σούμπιτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που εμφανίζεται ή συμβαίνει απρόοπτα, αιφνιδιαστικά: *ήρθε ~ απ' το αεροδρόμιο* ΣΥΝ. ξαφνικός, αιφνιδιαστικός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. subito «αιφνίδιος, ξαφνικός, ταχύς» < λατ. subitus (< ρ. subire «εισέρχομαι, προσέρχομαι»)].

σουμπλιμέ (το) {άκλ.} ΧΗΜ. η ένωση τού διχλωριούχου υδραργύρου, με περιορισμένη χρήση στη θεραπευτική λόγω τής τοξικότητάς της, με αντισηπτικές ιδιότητες, που καταπολεμεί τα παράσιτα και τη σύφιλη· αλλιώς *άχνη υδραργύρου* (η). Επίσης **σουμπλιμές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sublimé, μτχ. τ. τού ρ. sublimer «εξαχνώνω» < λατ. sublimare «υψώνω στον αέρα, μετεωρίζω» < επίθ. sublimis «μετέωρος, υψηλός» < sub- «υπο-» + -limis, αβεβ. ετύμου, ίσως παράλλ. τ. τού επιθ. limus «λοξός, πλάγιος»].

σουμπρέτα (η) {σουμπρετών} **1.** (σε θεατρικά έργα, όπερες κ.λπ.) χαρακτηριστικός ρόλος υπηρέτριας ή καμαριέρας, που εκδήλωνε έντονη κοκεταρία, αναίδεια και είχε την τάση να μπλέκει σε ίντριγκες **2.** ηθοποιός που υποδύεται τέτοιο ρόλο ή έχει καθιερωθεί σε τέτοιους ρόλους. — **σουμπρετίστικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soubrette < προβηγκ. soubreto, θηλ. τού soubret «προσποιητός, επιτηδευμένος» < παλαιότ. προβηγκ. soubrar < λατ. superāre «υπερέχω, περισσεύω»].

σουναμιτισμός (ο) δοξασία ασιατικών λαών, κατά την οποία η επαφή με νεαρά άτομα μπορεί να προσφέρει τόνωση και μεγαλύτερη διάρκεια ζωής σε γερασμένους και εξασθενημένους οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σουναμῖτις, -ιδος*, νεαρή παρθένα (πλήρες όνομα *Ἀβισὰγ ἡ Σουναμῖτις*), η οποία, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση (Π.Δ. *Χρονικών Α'* 1. 1-4), κοιμόταν μαζί με τον ηλικιωμένο βασιλιά Δαβίδ προς το τέλος τής ζωής του].

σουνέτι (το) (στους μουσουλμάνους) η περιτομή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sünnet].

Σούνιο (το) {Σουνίου} ακρωτήριο τής Α. Στερεάς Ελλάδας στο Ν. άκρο τού νομού Αττικής· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-Κολώνες* (οι).
[ΕΤΥΜ. αρχ. *Σούνιον*, αγν. ετύμου].

σουνίτης (ο) [1897] {σουνιτών}, **σουνίτισσα** (η) {σουνιτισσών} οπαδός μιας από τις δύο μεγάλες θρησκευτικές διαιρέσεις τού ισλαμισμού (μαζί με τους σιίτες), που θεωρεί τους τέσσερεις πρώτους χαλίφες ως νόμιμους διαδόχους τού Μωάμεθ και τονίζει τη σημασία τής παραδοσιακής κοινωνικής πρακτικής, των απόψεων και των εθίμων τής κοινότητας ως βάση τού ισλαμικού Δικαίου· ο ορθόδοξος μουσουλμάνος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sunnite < αραβ. sunni < sunnah «μονοπάτι, κανόνας, δρόμος»].

σουξέ (το) {άκλ.} **1.** η, συνήθ. εφήμερη, επιτυχία, η μεγάλη απήχηση (προσώπου ή πράγματος σε οικονομικό, επαγγελματικό, προσωπικό κ.λπ. επίπεδο): *με την τελευταία του ταινία πιστεύει ότι θα κάνει ~!* || *έχει μεγάλο ~ στις γυναίκες* **2.** (συνεκδ.) ό,τι ή όποιος σημειώνει κυρ. εμπορική επιτυχία: *συλλογή με ~ τού '50* || *το έργο έκοψε χιλιάδες εισιτήρια και ήταν το μεγάλο περσινό ~.* — (υποκ.) **σουξεδάκι** (το), (μεγεθ.) **σουξεδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. succès < λατ. successus, μτχ. τ. τού ρ. succedere «προχωρώ, προσέρχομαι» (< sub- «υπο-» + cedere «προχωρώ»)].

σουξεδιάρης (ο) {σουξεδιάρηδες}, **σουξεδιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο (συνήθ. τραγουδιστής) που επιδιώκει την εφήμερη επιτυχία, το σουξέ. — **σουξεδιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *σουξέ*, κατ' αναλογίαν προς ουσ. σε *-ες, -έδες*, λ.χ. *χαβαλεδιάρικος*].

σούξου-μούξου-τού (τα) {άκλ.} (εκφραστ.) τα μου-σου-τού (βλ.λ.): *βαρέθηκα τα ~· πες μου καθαρά τι θες!*
[ΕΤΥΜ. < *μου-σου-τού* (γεν. εν. τής προσ. αντωνυμίας) με προσθήκη τού στερητ. ξε-].

σούπα (η) {δύσχρ. σουπών} **1.** ρευστό ή παχύρρευστο φαγητό από ζωμό κρέατος, πουλερικού, ψαριού ή βρασμένων λαχανικών ή ακόμα με βασικά υλικά το αλεύρι, την κρέμα γάλακτος ή το γάλα με την προσθήκη καρυκευμάτων, χορταρικών κ.λπ., που σερβίρεται σε βαθιά πιάτα ή μπολ, χρησιμοποιείται ως ορεκτικό ή συμπληρωματικό πιάτο αλλά και ως βασική αναρρωτική τροφή κυρ. μετά από εγχειρήσεις **2.** (καθημ.) κάθε τροφή που είναι ή γίνεται πολύ ρευστή, αραιή: *βάλε το παγωτό στο ψυγείο, να μη γίνει ~!* **3.** (μτφ.-αργκό) το σώριασμα κάποιου στο έδαφος από γλίστρημα: *έφαγε μια ~ μπροστά σε όλη την παρέα* **4.** (μτφ. για θεάματα) οτιδήποτε είναι χαλαρό, χωρίς συνοχή ή ένταση, χωρίς συγκινήσεις· καθετί το αδιάφορο και ανιαρό: *το ματς ήταν ~.* — (υποκ.) **σουπίτσα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soupe < δημώδ. λατ. suppa «μουσκεμένο ψωμί», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. σκανδ. soppa, αρχ. αγγλ. sopp (ίδια σημ.)].

σουπέ (το) {άκλ.} μεταμεσονύκτιο δείπνο με κρύα πιάτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. souper < soupe «σούπα» (βλ. λ. *σούπα*)].

σούπερ επίθ. {άκλ.} **1.** (καθημ.) αυτός που προκύπτει ή εκδηλώνεται σε εξαιρετικό βαθμό, ξεπερνώντας κάθε ανάλογο ή όμοιό του: ~ *ιδεολόγος / αγωνιστής / εθνικιστής* || ~ *αυτοκίνητο / ντύσιμο / μακιγιάζ / ευκαιρία / προσφορά* ΣΥΝ. καταπληκτικός **2.** **σούπερ (βενζίνη)** βενζίνη με μεγαλύτερη αναλογία οκτανίων στη σύνθεσή της, κατ' αντιδιαστολή προς την απλή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. super < λατ. super «πάνω, υπέρ»].

σούπερμαν (ο) {άκλ.}, **σουπεργούμαν** (η) {άκλ.} **1.** ήρωας των κόμικς με υπερφυσικές δυνάμεις, τις οποίες αξιοποιούσε βοηθώντας ή σώζοντας τους ανθρώπους και πολεμώντας το κακό **2.** (μτφ.) κάθε πρόσωπο με εξαιρετικές ή υπερφυσικές δυνάμεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. superman «υπεράνθρωπος»].

σουπερμάρκετ κ. **σούπερ-μάρκετ** (το) {άκλ.} ελλην. *υπεραγορά*· μεγάλο κατάστημα λιανικής πώλησης, που διαθέτει με σύστημα αυτοεξυπηρέτησης μεγάλη ποικιλία τροφίμων και άλλων προϊόντων οικιακής χρήσεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. supermarket «υπεραγορά»].

σουπερστάρ κ. **σούπερ-σταρ** (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο πολύ διακεκριμένο ή επιτυχημένο, κυρ. καλλιτέχνης ή αθλητής που χαίρει ευρείας αναγνωρίσεως και μεγάλου θαυμασμού και συνήθ. απαιτεί πολύ υψηλά ποσά ως αμοιβή (για τις υπηρεσίες που προσφέρει), ο μεγάλος σταρ: ~ *τής πολιτικής / των γηπέδων / τού Χόλλυγουντ / τής μόδας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. superstar].

σουπιά (η) **1.** θαλασσινό μαλάκιο πεπλατυσμένου σχήματος, που μοιάζει με το καλαμαράκι και απαντά σχεδόν σε όλες τις θάλασσες, γνωστό για το μελάνι που χύνει, όταν νιώθει ότι κινδυνεύει **2.** (συνεκδ.) φαγητό που παρασκευάζεται με βάση το κρέας τού μαλακίου αυτού: ~ *γιαχνί / τηγανητή / κρασάτη* **3.** (μτφ.) άνθρωπος που ξέρει να κρύβεται, να καλύπτεται με πονηριά και να ενεργεί με μυστικότητα, που παραπλανά προσποιούμενος τον ήσυχο και αδιάφορο: *Είναι αυτός μια ~! Μην κοιτάς που το παίζει αθώος!* ΣΥΝ. αλεπού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σηπία* (βλ.λ.), με τροπή τού /i/ σε /u/ υπό την επίδρ. τού χειλικού *-π-* (πβ. κ. *κατηφής – κατσούφης*)].

σουπιέρα (η) {σπαν. σουπιερών} μεγάλο και βαθύ πιάτο ή σκεύος για το σερβίρισμα τής σούπας.
[ΕΤΥΜ. < *σούπα* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *σαλατ-ιέρα*].

σουπίνο (το) ελλην. *ύπτιο*· ρηματικός τύπος τής λατινικής γλώσσας, με τον οποίο δηλώνεται ο σκοπός ή η αναφορά.
[ΕΤΥΜ. < λατ. supinum, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. supinus «ύπτιος – παθητικός, απαθής» (< sub «υπό»)].

σουπιοκόκκαλο (το) ο λευκός σκελετός τής σουπιάς, σχήματος πεπλατυσμένου ελλειψοειδούς, που αποτελείται από πορώδη άλατα ασβεστίου και πυριτικού μαγνησίου.

σουπλά (το) {άκλ.} αντικείμενο από ποικίλα υλικά (πλαστικό, ανθεκτικό χαρτί, ύφασμα κ.ά.), πάνω στο οποίο ακουμπάμε ζεστό σκεύος ή τοποθετούμε το σερβίτσιο τού φαγητού και το πιάτο αντί τραπεζομάντηλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. dessous-de-plat (κατ' αναλογίαν προς το *σουβέρ*) < dessous de «κάτω από» + plat «πιάτο»].

supra λατ. (προφέρεται *σούπρα*) ελλην. *ανωτέρω*· πιο πάνω (ως ένδειξη σε παραπομπές κειμένων).

σούρα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το δίπλωμα, μάζεμα υφάσματος ή ενδύματος έτσι, ώστε να σχηματίζονται συνεχείς πτυχώσεις: *η φούστα κάνει ~ στη μέση* ΣΥΝ. πτύχωση. — (υποκ.) **σουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σουρώνω*[1] (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σούρα[2] (η) το μεγάλο μεθύσι ΣΥΝ. σούρωμα.
[ΕΤΥΜ. < *σουρώνω*[2] (υποχωρητ.)].

σούρα[3] (η) καθένα από τα κεφάλαια τού Κορανίου.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. surah «σειρά, στήλη»].

σουραύλι (το) {σουραυλ-ιού | -ιών} πνευστό μουσικό όργανο, ο λαϊκός ή ποιμενικός αυλός, η φλογέρα.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *συραύλιον* (με τροπή τού /i/ σε /u/, πβ. κ. *ξυράφι – ξουράφι*), πιθ. από συμφυρμό των λ. *σῦριγξ* και *αὐλός*].

σουραυλίζω ρ. αμετβ. {σουραύλισα} παίζω σουραύλι.

σούργελο (το) (μειωτ.) γελοίο πρόσωπο ή πράγμα, που γίνεται ο περίγελως των άλλων: *έγινε ~ στη γειτονιά του* || *εμφανίστηκαν κάτι σούργελα στην εκπομπή του.*
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *σούρνω* (βλ. κ. *σέρνω*) + *-γελο* (< *γέλιο*)].

σουρεαλισμός (ο) παγκόσμιο καλλιτεχνικό, λογοτεχνικό, ποιητικό και φιλοσοφικό κίνημα που αναπτύχθηκε κυρ. στις αρχές τού 20ού αι., φθάνοντας στην ακμή του κατά τα χρόνια τού μεσοπολέμου, το οποίο επιδίωκε την υπέρβαση τού πραγματικού και αισθητού και τόνιζε την υποσυνείδητη, μη λογική σημασία των παραστάσεων, η οποία προκύπτει από την «αυτόματη γραφή» (βλ. λ. *γραφή*) ή την εκμετάλλευση τυχαίων εντυπώσεων, αναπάντεχων αντιθέσεων κ.λπ.: *δύο μεγάλοι τού ~, ο κινηματογραφιστής Μπουνιουέλ και ο ζωγράφος Νταλί, δημιούργησαν την πρώτη σουρεαλιστική ταινία, τον «Ανδαλουσιανό Σκύλο» (1929)* ΣΥΝ. υπερρεαλισμός. — **σουρεαλιστικός**, -ή, -ό, **σουρεαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. surréalisme < sur «υπέρ, πάνω» (< λατ. super) + réalisme (βλ. κ. *ρεαλισμός*)].

σουρεαλιστής (ο), **σουρεαλίστρια** (η) {σουρεαλιστριών} οπαδός ή εκπρόσωπος τού σουρεαλισμού: *ο Πικάσσο είναι ένας από τους πιο γνωστούς ~ ζωγράφους.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. surréaliste (βλ. κ. *σουρεαλισμός*)].

σουρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σούριξα} (λαϊκ.) σφυρίζω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συρίζω* (βλ.λ.), με τροπή τού /i/ σε /u/, πβ. κ. *ξυρίζω – ξουρίζω*].

Σουρινάμ (το) {άκλ.} (ολλ. Republiek Suriname = Δημοκρατία τού Σουρινάμ) κράτος στις Β. ακτές τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Παραμαρίμπο, επίσημη γλώσσα την Ολλανδική και νόμισμα το φιορίνι Σουρινάμ. — **Σουριναμέζος** (ο), **Σουριναμέζα** (η), **σουριναμέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ολλ. Suriname, από το όνομα των αρχαίων κατοίκων του, των Surinem, αγν. ετύμου].

σούρισμα (το) {σουρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το σφύριγμα (βλ.λ.).

σουρλουλού (η) {σουρλουλούδες} **1.** γυναίκα που συνηθίζει να τριγυρνά στους δρόμους, που πηγαινοέρχεται με φλύαρη, ατημέλητη και ελαφριά διάθεση **2.** (συνεκδ.) γυναίκα εύκολη στις σχέσεις και τις συναναστροφές της, αμφισβητούμενης ηθικής και μεμπτής διαγωγής.
[ΕΤΥΜ. Ίσως < βεν. turlulu «ανόητος, άμυαλος»].

σουρμές (ο) {σουρμέδες} (λαϊκ.) μαύρο φυσικό χρώμα για το βάψιμο των βλεφαρίδων και των βλεφάρων.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sürmeș].

σουρ(ν)τίνα κ. **σουρδίνα** κ. **σορντίνα** (η) {σουρ(ν)τινών} μουσικό εξάρτημα που μειώνει την ένταση τού ήχου και μεταβάλλει το ηχόχρωμα τού μουσικού οργάνου, στο οποίο τοποθετείται και προσαρμόζεται.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sourdine < ιταλ. sordina < sordo «κουφός» (< λατ. surdus)].

σούρνω ρ. μετβ. {έσουρα} (λαϊκ.) σέρνω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύρω* (βλ.λ.), με τροπή τού /i/ σε /u/ (πβ. κ. *ξυράφι – ξουράφι*) και επίθημα *-νω* κατά το σχήμα *έσπειρα – σπέρνω, έγειρα – γέρνω*].

σουρομαδώ ρ. μετβ. {σουρομαδάς... | σουρομάδ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** αρπάζω (κάποιον) από το μαλλί, τραβώ (κάποιον) για να του βγάλω τα μαλλιά ΣΥΝ. σουρομαλλιάζω **2.** (μεσοπαθ. ***σουρομαδιέμαι***) τραβώ τα μαλλιά μου σε πλήρη απόγνωση ή βαθιά θλίψη, θρηνώντας. — **σουρομάδημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **σουρομαδώ* (βλ. λ. *σούρνω*) < *σύρω* + *μαδώ*].

σουρομαλλιάζω ρ. μετβ. {σουρομαλλιάσ-τηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) αρπάζω και τραβώ (κάποιον) από τα μαλλιά ΣΥΝ. σουρομαδώ **2.** (μεσοπαθ. ***σουρομαλλιάζομαι***) μαλλιοτραβιέμαι, παλεύω με κάποιον αρπάζοντάς τον από τα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. < **συρομαλλιάζω* (βλ. λ. *σούρνω*) < *σύρω* + *μαλλιάζω*].

σουρουκλεμές (ο) {σουρουκλεμέδες} (εκφραστ.-λαϊκ.) ο σουρτούκης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ρ. sürüklenmek «σέρνομαι, τραβιέμαι – διάγω ανήθικη ζωή»].

σούρουπο (το) η ώρα μετά τη δύση και πριν από τη νύχτα ΣΥΝ. δειλινό, λυκόφως, σουρούπωμα, σύθαμπο, μούχρωμα.
[ΕΤΥΜ. < **σύρρυπον* < *συν-* + *ρύπος* (πβ. κ. *σύ-θαμπο*), με τροπή τού δεύτερου /i/ και προληπτ. αφομοίωση].

σουρούπωμα (το) {σουρουπώμ-ατος | -ατα, -άτων} η ώρα που πέφτει ο ήλιος, η ώρα τού δειλινού ΣΥΝ. μούχρωμα, δειλινό.

σουρουπώνει ρ. απρόσ. {σουρούπωσε} έρχεται η νύχτα, αρχίζει να βραδιάζει ΣΥΝ. νυχτώνει· ΦΡ. (παροιμ.) ***ακόμα δεν εσουρούπωσε και μας καλημερίζεις*** για άτομα εκτός χρόνου και τόπου, που δεν έχουν αίσθηση τού τι γίνεται ή τι λένε.

σούρσιμο (το) → σύρσιμο

σούρτα-φέρτα (τα) {άκλ.} (εκφραστ.-οικ.) **1.** η συνεχής και επαναλαμβανόμενη μετακίνηση σε έναν τόπο ή διαφορετικούς τόπους, η ανταλλαγή επισκέψεων και κατ' επέκτ. η ανάπτυξη σχέσεων: *δεν μου αρέσουν τα πολλά ~ της στο σπίτι ενός ξένου* ΣΥΝ. πηγαινέλα **2.** η αναποτελεσματική και άσκοπη δραστηριότητα, ο άδικος, μάταιος κόπος για κάτι: *τι τα θες αυτά τα ~, αφού δεν κερδίζεις τίποτα!*
[ΕΤΥΜ. < *σούρ' τα φέρ' τα*, προστ. των ρ. *σούρνω* και *φέρνω*].

σούρτης (ο) → σύρτης

σουρτουκεύω ρ. αμετβ. {σουρτούκεψα} (λαϊκ.) είμαι ή γίνομαι σουρτούκης, περιφέρομαι άσκοπα, αλητεύω. — **σουρτούκεμα** (το).

σουρτούκης (ο) {σουρτούκηδες}, **σουρτούκα** (η) (εκφραστ.-λαϊκ.) πρόσωπο που έχει συνήθεια να γυρνά στους δρόμους, που του αρέσει το σουρτούκεμα (να αλητεύει και να ζει άστατα και ρέμπελα) ΣΥΝ. αλήτης, ανεπρόκοπος, αχαΐρευτος. Επίσης **σουρτούκω** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sürtük].

σούρωμα (το) [μεσν.] {σουρώματος} **1.** το στράγγισμα (πράγματος): *το ~ των μακαρονιών / των χόρτων* ● **2.** η πτύχωση από το δίπλωμα υφάσματος ΣΥΝ. σούρα ● **3.** το μεγάλο μεθύσι ΣΥΝ. μεθοκόπημα, μεθοκόπι.

σουρώνω¹ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σούρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω το νερό από (κάτι), στραγγίζω με φίλτρο ή σουρωτήρι: *~ τα μακαρόνια / το χαμομήλι / το τσάι* ● **2.** (για υφάσματα, ενδύματα κ.λπ.) δημιουργώ πτύχωση σε (κάτι): *~ το φόρεμα στη μέση* ♦ (αμετβ.) **3.** έχω πτύχωση, κάνω ζάρες: *το φόρεμα σουρώνει στη μέση και μετά πέφτει ίσια* **4.** (μτφ., για πρόσ.) αδυνατίζω, χάνω όγκο και δυνάμεις: *έχει σουρώσει από τις δίαιτες* ΣΥΝ. μαζεύω, μπαίνω.
[ΕΤΥΜ. < *σειρώνω* (με τροπή τού /i/ σε /u/, πβ. κ. *σύρω – σούρνω*) < μτγν. *σειρῶ (-όω)* «στραγγίζω, φιλτράρω» < αρχ. *Σείριος* (βλ.λ.)].

σουρώνω² ρ. αμετβ. {σούρω-σα, -μένος} μεθώ, πίνω πολύ, περισσότερο από όσο αντέχω: *σούρωσε για τα καλά, δεν ξέρει τι κάνει* || (η μτχ. ***σουρωμένος, -η, -ο***): *«σουρωμένος θα 'ρθω πάλι στην παλιά μας γειτονιά»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. γίνομαι στουπί / φέσι.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. sarhos «μεθυσμένος» ή < βεν. sur(o) «φελλός, πώμα»].

σουρωτήρι (το) {σουρωτηρ-ιού | -ιών} **1.** μικρό σκεύος με τρυπητό πλέγμα και λαβή στην άκρη για τη διήθηση αφεψημάτων (λ.χ. χαμομηλιού, μέντας κ.λπ.) και ροφημάτων (λ.χ. γάλακτος) **2.** μεγάλο μαγειρικό κοίλο σκεύος με τρύπες, μέσα στο οποίο αδειάζουμε βρασμένα φαγητά (λ.χ. μακαρόνια), για να στραγγίσουν ΣΥΝ. στραγγιστήρι.
[ΕΤΥΜ. < *σουρώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *στεγνω-τήρι, βουλλω-τήρι* κ.ά.].

σουρωτός, -ή, -ό αυτός που έχει στραγγιστεί, που τον έχουν περάσει από σουρωτήρι ΣΥΝ. στραγγιστός, στραγγισμένος.

σουσαμάτο (το) γλυκό παρασκεύασμα από σουσάμι με μέλι ή ζάχαρη ΣΥΝ. παστέλι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σησαμᾶτος* < αρχ. *σήσαμον* (βλ. λ. *σουσάμι*)].

σουσαμένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει παρασκευαστεί ή πασπαλιστεί με σουσάμι ΣΥΝ. σουσαμωτός.

σουσάμι (το) {σουσαμ-ιού | -ιών} ο εδώδιμος σπόρος τής σουσαμιάς, από τον οποίο εξάγεται το σουσαμόλαδο και χρησιμοποιείται ευρέως για να δίνει ξεχωριστό άρωμα και γεύση στο ψωμί, αλλά και σε άλλα αρτοποιήματα και γλυκύσματα· ΦΡ. ***σουσάμι, άνοιξε!*** για κάθε αποτελεσματικό, δραστικό μέσο, που μοιάζει να εκπληρώνει μια επιθυμία με θαυματουργό τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σησάμιον* (με τροπή /i/ → /u/, πβ. κ. *σουπιά – σηπία*), υποκ. τού αρχ. *σήσαμον* < εβρ. šumšōm, πβ. κ. αραμ. šūm-šəmā, ακκαδ. šamaššammu(m), φοιν. ššmn. Το λατ. sēsamum (> γαλλ. sésame) είναι δάνειο από την Ελληνική. Η φρ. *σουσάμι, άνοιξε!* ανάγεται στο ανατολίτικο παραμύθι «Ο Αλί Μπαμπά και οι σαράντα κλέφτες», όπου αυτές οι λ. χρησίμευαν ως μαγικό πρόσταγμα για να ανοίξει η πόρτα τής σπηλιάς των κλεφτών].

σουσαμιά (η) φυτό που καλλιεργείται συστηματικά στις περιοχές τής Άπω και Μέσης Ανατολής, αλλά και στην Ελλάδα, για τους εδώδιμους, ελαιούχους σπόρους του.

σουσαμόλαδο (το) φυτικό έλαιο που εξάγεται από τους σπόρους τής σουσαμιάς. Επίσης (λόγ.) **σησαμέλαιο** [1880].

σουσαμόπιτα (η) {δυσχρ. σουσαμοπιτών} πίτα που παρασκευάζεται από σουσάμι, που φτειάχνεται με σπόρους σουσαμιάς ειδικά επεξεργασμένους, ώστε να έχει αφαιρεθεί το λάδι τους.

σουσαμωτός, -ή, -ό αυτός που έχει παρασκευαστεί ή πασπαλιστεί με σουσάμι ΣΥΝ. σουσαμένιος.

σούσι (το) {άκλ.} παραδοσιακό γιαπωνέζικο φαγητό από κρύο ρύζι με φέτες μαριναρισμένου ωμού ψαριού και φύκια.
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. sushi, κατά λέξη «είναι ξινό»].

σουσού (η) {σουσούδες} ως χαρακτηρισμός νεόπλουτης, μεγαλομανούς και ψευτοαριστοκράτισσας γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chouchou «αγαπημένος, ευνοημένος», διπλασιασμένος τ. τού chou (επίσης τρυφερή προσφώνηση, λ.χ. mon chou!), αρχική σημ. «λάχανο». Η λ. μεταφέρθηκε στην Ελληνική χάρις στην κωμωδία τού Δ. Ψαθά *Μαντάμ Σουσού* (1940)].

σουσουδίστικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από το υπεροπτικό ύφος των νεόπλουτων και από μεγαλομανία.
[ΕΤΥΜ. < *σουσού*, κατά το *μωρουδίστικος*].

σουσούμι (το) {σουσουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το ξεχωριστό και προσωπικό χαρακτηριστικό γνώρισμα **2.** τα χαρακτηριστικά τού προσώπου ως το κατεξοχήν διακριτικό γνώρισμα κάποιου **3.** το χαρακτηριστικό παρατσούκλι που δίνεται σε κάποιον ΣΥΝ. παρανόμι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **συσσήμιον* (με τροπή τού /i/ σε /u/, πβ. κ. *σησάμι – σουσάμι* και αφομοίωση), υποκ. τού μτγν. *σύσσημον* «αναγνωριστικό σημείο, σύμβολο» < *συ-* (< *συν-*) + *-σημον* < *σῆμα*].

σουσουμιάζω ρ. αμετβ. {σουσούμιασα} (λαϊκ.) **1.** αποδίδω περιγραφικά την εμφάνιση κάποιου, τα χαρακτηριστικά τού προσώπου του **2.** (ειδικότ.) εκφράζω τον θαυμασμό μου για την ομορφιά τού προσώπου κάποιου, εγκωμιάζω τα χαρακτηριστικά τού προσώπου του.

σουσουράδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λεπτό ωδικό πτηνό με έντονα χρώματα στο φτέρωμά του, γνωστό για τη χαρακτηριστική ουρά του, την οποία κουνά πάνω-κάτω **2.** (μτφ.-σκωπτ.) (α) η νεαρή συνήθ. γυναίκα, που συμπεριφέρεται ελαφρόμυαλα και απερίσκεπτα ή με ματαιοδοξία: «*~, ~, ψέματα μου λες αράδα*» (λαϊκ. τραγ.) (β) άτακτο κοριτσάκι. — (υποκ.) **σουσουραδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < **σεισουράδα* (με προληπτ. αφομοίωση) < **σεισούρα* (< *σείω*, πβ. αόρ. *έ-σεισ-α*, + *ουρά*) + παραγ. επίθημα *-άδα*].

σούσουρο (το) **1.** ο χαμηλής εντάσεως θόρυβος, συνήθ. από τις ταυτόχρονες ομιλίες ανθρώπων: *το σχόλιό του προκάλεσε ~ στο ακροατήριο* || *έγινε ~ στην τάξη με την είσοδο τού δασκάλου* **2.** (μτφ.) η φημολογία ή σκανδαλολογία για κάποιον ή κάτι: *η καταγγελία εναντίον του ξεσήκωσε μεγάλο ~ στους κύκλους του.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sussurro «ψίθυρος» < λατ. susurrum, εκφραστ. λ.].

σουσπασιόν (η) → σισπανσιόν

σούστα (η) {σουστών} **1.** το ελατήριο: *οι ~ τού κρεβατιού* **2.** άμαξα δύο τροχών, που την τραβάει ένα άλογο και τής οποίας η καρότσα στηρίζεται στον άξονα των τροχών με ελατήρια **3.** σύστημα από δύο μικρά στρογγυλά μεταλλικά ή πλαστικά κομμάτια, το ένα από τα οποία έχει μικρό ελατήριο και μία προεξοχή που μπαίνει με ελαφρά πίεση στην κοιλότητα τού άλλου κομματιού ασφαλίζοντας το κλείσιμο, ώστε να συγκρατεί μαζί τα μέρη ενός ρούχου ● **4.** παραδοσιακός κρητικός χορός, στον οποίο οι χαρακτηριστικές κινήσεις των χορευτών είναι μικρά, συνεχόμενα πηδηματάκια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. susta < δημώδ. λατ. *sustāre < λατ. suscitāre «ανακινώ» < sub- «υπο-» + citāre «κινώ ορμητικά, ανακινώ»].

σουτ¹ επιφών. (εκφραστ.) ησυχία, σιωπή: *~! Μη μιλάς!* || *~! Μη φωνάζεις!* ΣΥΝ. ούτε λέξη, κιχ, σιγά, σκασμός.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

σουτ² (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ κ.ά. αθλήματα) χτύπημα ή πέταγμα τής μπάλας προς την εστία (τέρμα) ή τη στεφάνη (καλάθι) τής αντίπαλης ομάδας, προκειμένου να σημειωθεί γκολ ή

πόντος: *κάνω / ρίχνω* ~ || *έχει καλό* ~ (ικανότητα στην εκτέλεση βολών) || *δυνατό / ελεύθερο* (βλ.λ.) / *μακρινό / τεχνικό / ξαφνικό / πονηρό / σκαφτό* (με το πόδι να μπαίνει με απότομη κίνηση κάτω από τη μπάλα σαν να σκάβει το χόρτο, δίνοντάς της ώθηση προς τα πάνω) / *ψηλοκρεμαστό* (που δίνει καμπύλη τροχιά στη μπάλα, ώστε να καταλήξει προς το τέρμα από πάνω προς τα κάτω) / *συρτό* ~ || ~ *με φάλτσο* (με χτύπημα τής μπάλας με το εξωτερικό ή εσωτερικό πλάι τού παπουτσιού) || ~ *μπανάνα* (τεχνικό χτύπημα, ώστε η μπάλα να διαγράψει καμπύλη τροχιά, όπως το σχήμα τής μπανάνας) || ~ *για τρίποντο* ΣΥΝ. βολή· ΦΡ. (οικ.) **τρώω σουτ (από κάπου)** με διώχνουν κακήν-κακώς (από κάπου). — (υποκ.) **σουτάκι** (το), (μεγεθ.) **σουτάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shoot «πυροβολώ, εκτοξεύω, εκτινάσσω»].

σουτάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σούταρ-α κ. -ισα, -ισμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (στο ποδόσφαιρο, μπάσκετ κ.λπ.) κάνω σουτ: ~ *άουτ / από απόσταση / εύστοχα / για τρίποντο* ♦ **2.** (μετβ.) (αργκό για πρόσ.) ξεφορτώνομαι, διώχνω, απολύω (κάποιον): *τον σούταραν από την εταιρεία, μετά τις ατασθαλίες!* — **σουτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σουτ* + επίθημα *-άρω*, πβ κ. *μαρκ-άρω, πασ-άρω*].

σουτέρ (ο) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο, μπάσκετ κ.λπ.) παίκτης που κάνει σουτ: *από την ομάδα λείπει ο καλός* ~ || *δεξιός / αριστερός* ~ (που σουτάρει με το δεξί / αριστερό χέρι ή πόδι).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. shooter (κατά τα γαλλ. προελ. ουσ. σε *-έρ*, λ.χ. *φαρσ-έρ, ανιματ-έρ*) < shoot (βλ. κ. *σουτ*)].

σουτζουκάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό σουτζούκι **2. *σουτζουκάκια*** (τα) πικάντικο φαγητό που παρασκευάζεται από μείγμα κιμά με ποικίλα καρυκεύματα που πλάθεται σε μικρούς κυλίνδρους και συμπληρώνεται συνήθως με σάλτσα ντομάτας: ~ *σμυρναίικα / πολίτικα*.

σουτζούκι (το) {σουτζούκ-ιού | -ιών} **1.** αποξηραμμένο λουκάνικο με πολλά καρυκεύματα και χαμηλά λιπαρά (μέχρι 5%) ● **2.** γλυκό παρασκεύασμα από ξεραμμένη μουσταλευριά και καρύδια με μακρόστενο σχήμα (σαν λουκάνικο) (σουτζούκ λουκούμ). — (υποκ.) **σουτζουκάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sucuk «λουκάνικο»].

σουτιέν (το) {άκλ.} ο στηθόδεσμος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soutien-gorge < soutien «υποστήριγμα» (< ρ. soutenir «συγκρατώ, υποστηρίζω» < λατ. sustinēre «υποβαστάζω» < sub- «υπο-» + tenēre «κρατώ») + gorge «στήθος, λαιμός» (< λατ. gurges, -itis «στρόβιλος, βάραθρο»)].

σουφισμός (ο) ισλαμική αίρεση μυστικιστικού χαρακτήρα, κύρια χαρακτηριστικά τής οποίας είναι η έμφαση στον ασκητισμό, η προσπάθεια επικοινωνίας με τον Θεό μέσα από την ενορατική, την εσωτερική γνώση και την έκσταση τού πιστού.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. ṣūf «μάλλινος», από το είδος τού ενδύματος που φορούσαν οι ασκητές τής αίρεσης].

σουφλέ (το) {άκλ.} **1.** έδεσμα ή γλύκυσμα που φουσκώνει στο ψήσιμο με τη βοήθεια ενός μείγματος από ασπράδια αυγών χτυπημένα συνήθως με γάλα: ~ *τυριών / σπανάκι / σοκολάτα* ● **2.** μαλακή κατασκευή στο κάθισμα επίπλου που αποτελεί τη βάση όπου τοποθετούνται τα μαξιλάρια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. soufflé, μτχ. τού ρ. souffler «φυσώ, πνέω»].

Σουφλί (το) {Σουφλίου} πόλη τής Α. Θράκης στον νομό Έβρου στα σύνορα με την Τουρκία, γνωστό για την παραγωγή μεταξωτών υφασμάτων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. sofulu «τόπος τού ασκητή»].

σούφρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κάθε είδους πτύχωση από ζάρωμα ή δίπλωμα ΣΥΝ. πτυχή, σούρα **2.** (ειδικότ.) η ρυτίδα (βλ.λ.) **3.** αδυνάτισμα τού βρέφους οφειλόμενο σε ελλιπή διατροφή, σε αθρεψία ● **4.** (αργκό) ο σφιγκτήρας τού πρωκτού ● **5.** (αργκό) η παράνομη οικειοποίηση ή αφαίρεση ξένων πραγμάτων ΣΥΝ. σούφρωμα, κλέψιμο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. *sup(p)la < ρ. *supplāre < supplicāre «ικετεύω, προσκυνώ» < supplex, -icis, αρχική σημ. «αυτός που κάμπτει τα γόνατα», < sub- «υπο-» + plicāre «πτυχώνω, διπλώνω»].

σουφραζέτα (η) {σουφραζετών} **1.** (στην Αγγλία, τέλη 19ου και αρχές 20ού αι.) γυναίκα που διεκδικούσε το δικαίωμα ψήφου για το φύλο της, πριν από την τελική νομική του κατοχύρωση το 1928 **2.** (κατ' επέκτ.) η φεμινίστρια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. suffragette < suffrage «ψήφος, δικαίωμα ψήφου» < λατ. suffragium (ίδια σημ.) < ρ. suffringere «συντρίβω στο έδαφος» (ιδ. κομμάτια κεράμου, τα οποία χρησιμοποιούσαν στις ψηφοφορίες) < sub- «υπο-» + frangere «θραύω, σπάζω»].

σούφρωμα (το) {σουφρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η πτύχωση υφάσματος από δίπλωμα ή ζάρωμα ΣΥΝ. πτυχή, πτύχωση, ζάρα, ζάρωμα **2.** (ειδικότ.) η ρυτίδα, η ρυτίδωση: *το ~ των γηρατειών || το ~ των φρυδιών, όταν θυμώνει κάποιος* ● **3.** (αργκό) κλοπή αντικειμένου ή χρημάτων, που περνά απαρατήρητη ΣΥΝ. σούφρα. — (υποκ.) **σουφρωματάκι** (το) (σημ. 1, 2).

σουφρώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σούφρω-σα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** (για υφάσματα) αποκτώ ζάρες ή πτυχώσεις: *το ύφασμα σούφρωσε στο πλύσιμο* ΣΥΝ. μαζεύω, μπαίνω, ζαρώνω **2.** (μτφ. για πρόσ.) αποκτώ ρυτίδες, χάνω την ακμή, τη σφριγηλότητά μου ♦ (μετβ.) **3.** δημιουργώ πτυχές σε ύφασμα: ~ *ένα φόρεμα στη μέση* ΣΥΝ. πτυχώνω **4.** σχηματίζω ρυτίδες έκφρασης ζαρώνοντας (κάτι): ~ *τα χείλη περιφρονητικά* ● **5.** κλέβω, αρπάζω: *του σούφρωσαν το πορτοφόλι μέσα στον συνωστισμό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω*.
[ΕΤΥΜ. < *σούφρα* (βλ.λ.). Απίθανη η αναγωγή στο ρ. *συν-οφρυώνω* (< αρχ. *συνοφρυοῦμαι*) για μορφολ. λόγους].

σοφάρω ρ. αμετβ. {σοφάρισα} (λαϊκ.) κάνω τον σοφέρ, οδηγώ αυτοκίνητο: *μαθαίνω να ~*. Επίσης **σοφεράρω**. — **σοφάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chauffer (βλ. λ. *σοφέρ*)].

σοφάς (ο) {σοφάδες} **1.** χαμηλό κρεβάτι ή καναπές με αναπαυτικό παχύ στρώμα **2.** χαμηλή και μικρή, συνήθ. ξύλινη εξέδρα, που τοποθετούσαν στο εσωτερικό σπιτιού και τη χρησιμοποιούσαν για κατάκλιση και ανάπαυση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sofa < αραβ. ṣuffah «μακρόστενος πάγκος»].

σοφέρ (ο) {άκλ.}, **σοφερίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} οδηγός αυτοκινήτου, κυρ. υπάλληλος που επί πληρωμή οδηγεί το αυτοκίνητο τού εργοδότη του ή για λογαριασμό άλλου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chauffeur, αρχική σημ. «θερμαστής», < ρ. chauffer «ζεσταίνω (τη μηχανή)» < δημώδ. λατ. *calfāre < λατ. cal(e)facere (< calēre «είμαι θερμός, φλέγομαι» + facere «κάνω»)].

σοφεράντζα (η) (λαϊκ.) **1.** (μειωτ.) ο επαγγελματίας οδηγός αυτοκινήτου, ο σοφέρ ή ο ταξιτζής **2.** (οικ.) ο ικανός και πεπειραμένος οδηγός.
[ΕΤΥΜ. < *σοφέρ* + παραγ. επίθημα *-άντζα* (< βεν. -anza), πβ. κ. *μπροστ-άντζα, μαστορ-άντζα*].

σοφεράρω ρ. → σοφάρω

σοφερίνα (η) ▸ σοφέρ

σοφηλιάζω ρ. μετβ. {σοφήλιασα} τοποθετώ (κάτι), ώστε να εφάπτεται, να εφαρμόζει σε κάτι άλλο ΣΥΝ. συναρμόζω, εφαρμόζω.
[ΕΤΥΜ. < *συφηλιάζω* (με παρετυμολ. επίδρ. των λεξικών προθημάτων *ισο-, εσω-*) < *συ(ν)-* + *φηλιάζω* < *θηλιάζω*].

Σοφία (η) **1.** όνομα βασιλισσών τού Βυζαντίου και τής νεότερης εποχής **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *σοφία* (βλ.λ.)].

σοφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η βαθιά πνευματικότητα και η ικανότητα κάποιου να κάνει βαθιές αναλύσεις στα γεγονότα, να συσχετίζει στοιχεία, να κατανοεί την πραγματικότητα και να αξιοποιεί την πείρα και τις γνώσεις του παράγοντας λογικές, ωφέλιμες κρίσεις και δίνοντας σωστές και δίκαιες συμβουλές· ΦΡ. ***αρχή σοφίας φόβος Κυρίου*** (Π.Δ. *Παροιμ.* 1, 7) για να δηλωθεί ότι ο άνθρωπος πρέπει να συναισθάνεται πως η σοφία του είναι πεπερασμένη έναντι τής σοφίας τού Θεού **2.** το σύνολο των γνώσεων και των πνευματικών κατακτήσεων, όπως αποτυπώθηκαν σε κείμενα, έργα τέχνης κ.λπ. ή παραδόθηκαν προφορικά: *η ~ των λαών || η ~ των αρχαίων σε ένα πολύτιμο έργο || λαϊκή* ~ (όπως αποτυπώνεται σε παροιμίες και φράσεις με διδακτικό χαρακτήρα) **3.** η γνώση και η σωστή κρίση: *ένα πολύτιμο έργο, φτιαγμένο με ~ και μόχθο* **4.** (α) η τέλεια γνώση και δίκαιη κρίση ως ιδιότητα τού Θεού: *η τού Θεού αγία* ~ (β) ***Σοφία Σολομώντος*** απόκρυφο βιβλίο που περιέχεται στην ελληνική μετάφραση τής Π.Δ. από τους Εβδομήκοντα **5.** (ειρων.) λόγος ή σχόλιο που στερείται ουσίας, που δίνει την εντύπωση τού σπουδαίου, αλλά στην πραγματικότητα είναι χωρίς βάθος και αξία: *σιγά τη ~ που σου είπε! || άρχισε τις ~ του πάλι!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σοφός (βλ.λ.)].

Σόφια (η) η πρωτεύουσα τής Βουλγαρίας.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τής πόλεως οφείλεται στον βυζαντινό ναό τής Αγίας Σοφίας, τον οποίο οι Οθωμανοί μετέτρεψαν σε τζαμί κατά τον 14ο αι., έδωσαν όμως το όνομά του στην πόλη. Ωστόσο, η ιστορία τής Σόφιας είχε ξεκινήσει από τον 1ο αι. μ.Χ., όταν οι Ρωμαίοι κατακτητές την ονόμασαν Serdica (< Serdi, θρακικό φύλο που είχε ιδρύσει αποικία στην περιοχή τον 8ο αι. π.Χ.), ενώ συχνά απαντά και το συνοδευτικό Ulpia (Serdica), προς τιμήν τού αυτοκράτορα Marcus Ulpius Trajanus. Η παρεφθαρμένη ονομ. Sredets (< Serdica) επικρατούσε στην πόλη από τον 8ο ώς τον 14ο αι. μ.Χ. (κατά τη διάρκεια τού δεύτερου βουλγ. κράτους), μέχρις ότου επιβλήθηκε από τους Τούρκους το όνομα Sofiya].

Σοφιανός (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *σοφία* + παραγ. επίθημα *-ανός*].

σοφίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {σοφίστηκα} δημιουργώ με τη σκέψη, κατασκευάζω (κάτι) με τη φαντασία μου (για να εντυπωσιάσω ή να ξεφύγω από δύσκολη θέση): *πάντα κάτι θα σοφιστεί, για να ξεφύγει ακόμα και την τελευταία στιγμή* || ~ *δικαιολογία / ψέμα / ιστορία / λύση* ΣΥΝ. επινοώ, σκαρφίζομαι, μηχανεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

σόφισμα (το) [αρχ.] {σοφίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο σκοπίμως εσφαλμένος και παραπλανητικός συλλογισμός, που επιδιώκει να πείσει με λογικοφανή συμπεράσματα, τα οποία αντικρούονται δύσκολα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιχείρημα*.

σοφιστεία (η) [μτγν.] {σοφιστειών} **1.** η τέχνη τού σοφιστή **2.** το σόφισμα, ο ηθελημένα εσφαλμένος αλλά και λογικοφανής συλλογισμός, που οδηγεί σε παραπλανητικά συμπεράσματα: *προσπαθεί πάλι να μας πείσει με τις ~ του.*

σοφιστεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} καταφεύγω συστηματικά σε σοφιστείες, χρησιμοποιώ σοφίσματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

σοφιστής (ο) **1.** (στην κλασική αρχαιότητα) (α) ευρυμαθής δάσκαλος που επί πληρωμή προσέφερε τις γνώσεις του στους χώρους τής φιλοσοφίας, τής ρητορικής, τής γραμματικής, τής μουσικής, τής ποίησης, τής ιστορίας, των φυσικών επιστημών κ.λπ., κυρ. ταξιδεύοντας στις διάφορες ελληνικές πόλεις (β) (κακόσ.) δάσκαλος αμφισβητούμενων γνώσεων που επαγγελματικά εκπαίδευε τους μαθητές του προτάσσοντας την αποτελεσματικότητα των λόγων έναντι τής αλήθειας, κάνοντάς τους ικανούς να πείθουν, ανεξάρτητα από την ορθότητα των απόψεων, των θέσεών τους και ασχέτως των μέσων που θα μετέρχονταν **2.** (συνεκδ.) αυτός που καταφεύγει σε σοφίσματα για να πείσει, που χρησιμοποιεί σκοπίμως παραπλανητικά επιχειρήματα ή λόγια, που εξαπατά με τις λέξεις ΣΥΝ. απατεώνας, κατεργάρης, πλανευτής.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σοφίζομαι* < *σοφός*. Ενώ η λ. *σοφιστής* είχε αρχικώς την αναμενόμενη σημ. εκείνου που είναι έμπειρος και επιδέξιος στην τέχνη. τη ρητορεία και την επιστήμη. από τα μέσα τού 5ου αι. π.Χ. ο όρ. αποδιδόταν αποκλειστικά με μειωτικό τρόπο στους επαγγελματίες δασκάλους και ρήτορες. οι οποίοι επ' αμοιβή δίδασκαν στους μαθητές τους στοιχεία τής πρακτικής ζωής, πώς να νικούν σε λογομαχίες και πώς να χρησιμοποιούν την ευγλωττία τους. Στη διατήρηση αυτής τής μειωτικής σημ. (που συχνά αδικεί το έργο των σοφιστών) σπουδαίο ρόλο διαδραμάτισαν τα συγγράμματα τού Πλάτωνος και τού Αριστοτέλη, αντιπάλων των σοφιστών].

σοφιστικέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει αναπτύξει μια πνευματική ή αισθητική λεπτότητα: ~ *ύφος* / *βλέμμα* / *διατύπωση* **2.** αυτός που ταιριάζει σε καλλιεργημένα, εκλεπτυσμένα γούστα: ~ *μουσική* / *ντύσιμο* / *γυαλιά* / *χτένισμα* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα, εκζήτηση ΣΥΝ. πολύπλοκος, περίπλοκος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. sophistiqué < μεσν. λατ. sophisticatus < sophisticus < αρχ. *σοφιστικός* (< *σοφιστής*)].

σοφιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σοφιστή: ~ *διδασκαλία* / *έργο* **2.** αυτός που είναι χαρακτηριστικός των σοφιστών, που επιδιώκει την παραπλάνηση με τα λόγια: ~ *συλλογισμός* / *επιχείρημα* ΣΥΝ. απατηλός, ψευδής, παραπλανητικός **3.** ***σοφιστική*** (η) η τέχνη τού σοφιστή: *η αρχαία ~*. — **σοφιστικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

σοφίτα (η) {σπάν. σοφιτών} **1.** το τμήμα ενός σπιτιού που βρίσκεται ακριβώς κάτω από τη στέγη του ή σε ένα μέρος τής ταράτσας του **2.** δωμάτιο ή σύνολο δωματίων που βρίσκονται σε αυτό το τμήμα τού σπιτιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. soffitta < soffitto «οροφή, σοφίτα» < δημώδ. λατ. *suffictus (αντί τού κλασικού suffixus) < λατ. suffigere «μπήγω, πασσαλώνω» (< sub- «υπο-» + figere «μπήγω, καρφώνω»)].

σοφόκλειος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον Σοφοκλή, που έχει δημιουργηθεί από αυτόν ή είναι χαρακτηριστικός του: *ο «Οιδίπους Τύραννος» είναι μία από τις ~ τραγωδίες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.

Σοφοκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές (μαζί με τον Αισχύλο και τον Ευριπίδη) (496-406 π.Χ.), που έζησε και πέθανε στην Αθήνα **2.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σοφοκλῆς* «ένδοξος για τη σοφία του» < *σοφός* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα», πβ. κ. *Περι-κλῆς, Θεμιστο-κλῆς*].

σοφολογιοτατισμός (ο) (συνήθ. ειρων.) το χαρακτηριστικό ύφος των σοφολογιότατων (βλ.λ.), καθώς και κάθε μίμηση ή προσπάθεια μιμήσεως αυτού τού τρόπου σκέψεως, εκφράσεως και συμπεριφοράς ΣΥΝ. σχολαστικισμός.

σοφολογιότατος (ο) [1811] {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων, -ους κ. -άτους} **1.** (τον 19ο αι.) άνθρωπος των γραμμάτων και των τεχνών με εξαιρετική καλλιέργεια και ευρύτητα γνώσεων. ο σοφός λόγιος **2.** (ειρων.) οπαδός τού σχολαστικισμού και τής ακραίας καθαρεύουσας ΣΥΝ. σχολαστικός.

σοφολογιότητα (η) [1744] {χωρ. πληθ.} **1.** (τον 19ο αι.) τίτλος σοφού λογίου **2.** ο σχολαστικισμός.

σοφός, -ή, -ό **1.** αυτός που γνωρίζει πολλά, έχει σωστή και δίκαιη κρίση και αξιοποιεί τις εμπειρίες του· αυτός που έχει σοφία (βλ.λ.): *ο ~ ανώνυμος λαός / γέροντας || κι αν έμαθε πολλά απ' τα βιβλία, σοφός έγινε από τα λάθη του*· ΦΡ. ***έτερος εξ ετέρου σοφός*** (*ἕτερος ἐξ ἑτέρου σοφός*, από φρ. τού Βακχυλίδη) για να δηλωθεί ότι ο ένας γίνεται σοφός από τη σοφία τού άλλου, καθώς οι γνώσεις μεταδίδονται **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει ευρύτητα γνώσεων, ο εξαιρετικά πολυμαθής: ~ *δάσκαλος / επιστήμονας || οι πανεπιστημιακοί ~* ΣΥΝ. ευρυμαθής ΑΝΤ. άσοφος, απαίδευτος. αμαθής, αμόρφωτος· ΦΡ. ***οι επτά σοφοί*** οι επτά αρχαίοι Έλληνες (7ος-6ος αι. π.Χ.) που κατεξοχήν θαυμάστηκαν για τη σοφία τους: ο Θαλής ο Μιλήσιος, ο Βίας ο Πριηνεύς, ο Πιττακός ο Μυτιληναίος. ο Σόλων ο Αθηναίος, ο Χίλων ο Λακεδαιμόνιος. ο Περίανδρος ο Κορίνθιος. ο Κλεόβουλος ο Λίνδιος (Ρόδιος)· συχνά αναφέρονται μεταξύ των πλέον επιφανών για τη σοφία τους ανδρών ο Επιμενίδης ο Κρης. ο Ανάχαρσις ο Σκύθης κ.ά. **3.** αυτός που διαθέτει την ευστροφία. την ευφυΐα να αντιλαμβάνεται γρήγορα και σωστά τα δεδομένα: ~ *ο νεαρός, ξέρει πού βρίσκεται το συμφέρον του!* ΣΥΝ. έξυπνος. εύστροφος, ευφυής ΑΝΤ. χαζός **4.** (για πράγματα, ενέργειες. λόγια κ.λπ.) αυτός που προκύπτει από βαθιά γνώση, που φανερώνει προνοητικότητα και σύνεση, ευθυκρισία και ευφυΐα: *αυτή η επένδυση αποδείχθηκε ~ επιλογή και για τον ίδιο και για την εταιρεία || ~ κουβέντα!* ΣΥΝ. εύστοχος, πετυχημένος. επιτυχής, κατάλληλος ΑΝΤ. άστοχος. ανεπιτυχής, απρόσφορος· ΦΡ. ***σοφόν το σαφές*** (*σοφὸν τὸ σαφές*, Ευριπ. *Ὀρέστης* 397) η εκφραστική ακρίβεια, η εύστοχη διατύπωση είναι ενδεικτική και χαρακτηριστική τής βαθιάς και ουσιαστικής γνώσης τού σοφού. — **σοφ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου· δεν ικανοποιούν οι προταθείσες συνδ. με τις λ. *σάφα. Σίσυφος*].

σοφράς κ. (λαϊκότ.) **σουφράς** (ο) {σοφράδες} (λαϊκ.) χαμηλό τραπέζι στρογγυλού σχήματος για το σερβίρισμα τού φαγητού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sofra < αραβ. sufra].

σόφτγουερ (το) {άκλ.} το λογισμικό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. software (εν αντιθέσει προς το hardware) < soft «μαλακός, εύκαμπτος» + -ware (μόνον ως λεξικό επίθημα) «είδη»].

Σ.Ο.Χ. (η) Σχολή Οπλιτών Χωροφυλακής.

Σ.Π.Α. (το) Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης.

σπα (το) {άκλ.} **1.** θέρετρο όπου υπάρχουν ιαματικές πηγές **2.** ειδικό κέντρο αισθητικής ή και θεραπείας με ιαματικά λουτρά (ιαματικό νερό) **3.** η θεραπεία ή η φροντίδα σώματος που γίνεται με τη χρήση νερού (σε ειδικό κέντρο) για αισθητικούς ή και θεραπευτικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spa, από ομώνυμη κωμόπολη (Spa) τού ανατολικού Βελγίου. όπου υπάρχουν ιαματικές πηγές μεταλλικού νερού].

σπάγγος (ο) ▸ σπάγκος

σπαγκέτι (το) {άκλ.} **1.** (καθημ.) μακρόστενα λεπτά μακαρόνια ΣΥΝ. πάστα **2.** φαγητό από τα παραπάνω μακαρόνια με διάφορες σάλτσες και τυρί: ~ *καρμπονάρα / μπολονέζ / ναπολιτάνα* **3.** (συνεκδ.) τυποποιημένη συσκευασία με τα παραπάνω μακαρόνια ή πιάτο με το παραπάνω φαγητό, που σερβίρεται σε εστιατόριο ή διανέμεται στο σπίτι: *παρήγγειλα δύο ~ || αγοράζω ένα πακέτο ~*· ΦΡ. ***σπαγκέτι γουέστερν*** ταινία γουέστερν ευρωπαϊκής παραγωγής με Ιταλό σκηνοθέτη και συχνά Ιταλούς ηθοποιούς, στην οποία συνήθ. πρωταγωνιστούσε ένας Αμερικανός σταρ και που κατά κύριο λόγο είχε γυριστεί στην Ισπανία: *πασίγνωστα είναι τα ~ με πρωταγωνιστή τον Κλιντ Ήστγουντ και σκηνοθέτη τον Σέρτζιο Λεόνε.* Επίσης **σπαγκέτο** (το) (σημ. 1, 2. 3).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spaghetti (πληθ.) < spago «σπάγκος» (βλ. λ. *σπάγκος*)].

σπαγκετίνη (η) {χωρ. πληθ.} πολύ λεπτό σπαγκέτι.

σπαγκοραμμένος, -η, -ο (κακόσ.-ειρων. για πρόσ.) ο πολύ τσιγγούνης ΣΥΝ. φιλάργυρος, σπάγκος ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης. χουβαρντάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης*.

σπάγκος (ο) **1.** λεπτό σχοινί κατασκευασμένο από διάφορα νήματα, τα οποία έχουν τυλιχτεί, πλεχτεί ή στριφτεί μαζί: *ένα κιβώτιο δεμένο με ~ || απλώνω έναν ~ και κρεμάω τα ρούχα* **2.** (μτφ.-για πρόσ.) μίζερος, τσιγγούνης: *είναι ~, δραχμή δεν δίνει!* ΣΥΝ. φιλάργυρος, σπαγκοραμμένος. — (υποκ.) **σπαγκάκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. spago < δημώδ. λατ. spacum. αγν. ετύμου. Με τη σημ. «φιλάργυρος» η λ. προέρχεται από το σύνθ. *σπαγκο-ραμμένος* (με απόσπαση τού α' συνθ.)].

σπαζοκεφαλιά (η) **1.** πνευματικό παιχνίδι με δύσκολη λύση **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε απαιτεί μεγάλη και κουραστική προσπάθεια, προκειμένου να επιλυθεί. που προκαλεί πονοκέφαλο η αντιμετώπισή του: *μεγάλη ~ αυτή η κατάσταση· κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τι θα γίνει!* ΣΥΝ. μπελάς.

σπαζοκεφαλιάζω ρ. αμετβ. {σπαζοκεφάλιασα} ταλαιπωρούμαι απασχολώντας πολύ και έντονα τη σκέψη μου για κάτι. σκέφτομαι τη λύση για κάτι μπερδεμένο και δύσκολο: *γιατί σπαζοκεφαλιάζεις τόση ώρα και δεν κοιτάς τις λύσεις στο τέλος τού βιβλίου;* ΣΥΝ. σκοτίζομαι. πονοκεφαλιάζω.

σπάζω κ. **σπάω** κ. (σπανιότ.) **σπάνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσπασα. σπασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ρίχνω ή χτυπώ βίαια (κάτι με κάτι άλλο) θρυμματίζοντάς το. κάνοντάς το κομμάτια: ~ *τα τζάμια με πέτρες || έριξα κάτω το βάζο και το 'σπασα || ~ τους σβώλους τού χώματος* ΣΥΝ. κομματιάζω, τσακίζω, συντρίβω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***σπάω (κάποιον) στο ξύλο*** δέρνω (κάποιον) πολύ άγρια, ξυλοκοπώ (κάποιον) (β) ***σπάω κέφι / πλάκα*** διασκεδάζω, κάνω αστεία: *μην το πάρεις στα σοβαρά, έτσι το 'πα, για να σπάσουμε πλάκα!* (γ) **τα σπάω** (i) προκαλώ υλικές καταστροφές: *«στα γήπεδα κάθε Κυριακή οι οπαδοί των ομάδων τα σπάνε»* (εφημ.) (ii) διασκεδάζω, γλεντώ πολύ: *απόψε θα βγούμε έξω να τα σπάσουμε!* (iii) *(~ με κάποιον)* τσακώνομαι, έρχομαι σε σύγκρουση (με κάποιον): *οι συνέταιροι τα σπάσανε για τα λεφτά || τα έχουν σπάσει και δεν μιλιούνται* (δ) ***σπάω τον πάγο*** ζεσταίνω την ατμόσφαιρα. ξεπερνώ την αρχική αμηχανία ή τυπικότητα μιας κοινωνικής ή προσωπικής συνάντησης ανθρώπων που δεν γνωρίζονται ή δεν έχουν αναπτύξει οικειότητα: *είπε δύο-τρία αστεία. για να σπάσει τον πάγο!* (ε) ***σπάω τα μούτρα μου*** αποτυγχάνω πλήρως, παταγωδώς: *αν μπλεχτεί σ' αυτή την ιστορία. θα σπάσει τα μούτρα του || αν δεν σπάσεις τα μούτρα σου. δεν μαθαίνεις!* ΣΥΝ. την πατάω (στ) ***σπάω τη μέση μου*** λυγίζω τη μέση μου: *σπάει τη μέση του στον αέρα και σουτάρει! || έσπασε με χάρη τη μέση στον χορό* **2.** προκαλώ τη διάσπαση ή το κόψιμο (ενός) πράγματος σε κομμάτια. χαλάω: ~ *ένα σχοινί τεντώνοντάς το || ο δυνατός αέρας έσπασε τα κλαδιά τού δέντρου* **3.** (για οστά. δόντια κ.λπ.) προκαλώ κάταγμα: ~ *τη μύτη / τα δόντια κάποιου με γροθιά || ~ ένα δάχτυλο*· ΦΡ. (α) ***σπάω κόκκαλα*** συγκλονίζω συναισθηματικά. προκαλώ έντονη, συνήθ. αρνητική εντύπωση, σοκάρω: *η ειλικρίνειά του σπάει κόκκαλα || γράφει σε μια γλώσσα που σπάει κόκκαλα || η αναισθησία σου σπάει κόκκαλα* (β) ***σπάει ο διάολος το ποδάρι του*** βλ. λ. *διάβολος* **4.** (μτφ.) κάμπτω: ~ *τη θέληση / το ηθικό κάποιου* ΣΥΝ. λυγίζω· ΦΡ. (α) ***σπάω τον τσαμπουκά (κάποιου)!*** βλ. λ. *τσαμπουκάς* (β) ***σπάω το κεφάλι / το μυαλό μου*** προσπαθώ επίμονα να καταλάβω, να θυμηθώ ή να βρω κάτι, σκέφτομαι και προβληματίζομαι χωρίς να βρίσκω άκρη: *τόση ώρα ~ και δεν μπορώ να θυμηθώ πώς τον λένε!* (γ) ***σπάω τα νεύρα (κάποιου)*** βλ. λ. *νεύρο* (δ) (αργκό) ***τα / τη σπάω (σε κάποιον)*** εκνευρίζω ή θυμώνω (κάποιον) σε μεγάλο βαθμό: *του αρέσει να μου τη σπάει. για να γελάει με τα νεύρα μου!* **5.** παραβιάζω τους όρους κοινής συμφωνίας: ~ *συμβόλαιο / όρκο / απεργία || ~ το εμπάργκο / τον ναυτικό αποκλεισμό* **6.** αποκωδικοποιώ: ~ *έναν κώδικα κρυπτογραφίας* **7.** κάνω (κάτι) λιγότερο απόλυτο. ενιαίο ή ομοιόμορφο. μετριάζω ή παρεμβάλλω (κάτι σε κάτι άλλο): ~ *τη μονοτονία || θα βάλω γλυκαντικό. για να σπάσει την πικρή γεύση* **8.** κάνω μείωση. έκπτωση (σε κάτι): ~ *τις τιμές* ΣΥΝ. (μτφ.) ρίχνω, μειώνω. κατεβάζω **9.** θέτω τέρμα σε (κάτι): ~ *τον αρραβώνα* ΣΥΝ. διαλύω. τερματίζω **10.** υπερβαίνω (φυσικό ή συμβατικό όριο). προχωρώ πέρα (από αυτό) καταρρίπτοντάς το, ξεπερνώ (κάθε άλλη επίδοση σε έναν χώρο): ~ *ένα ρεκόρ / τις ακροαματικότητες / το φράγμα τού ήχου || ~ τα ταμπού / τις προκαταλήψεις / τις αλυσίδες μου* (τις δεσμεύσεις) **11.** (μτφ.) διακόπτω (συνέχεια, σειρά ή αλληλουχία): ~ *το σερί τού αντιπάλου || ~ μια παράδοση ετών* **12.** κατακερματίζω, διασπώ σε επιμέρους τμήματα: *να σπάσουμε τη διδακτέα ύλη σε μικρά κεφάλαια || σπάστε το ποσό των 100 εκατ. δρχ. σε γραμμάτια των 10 εκατ.* ♦ (αμετβ.) **13.** διαλύομαι πέφτο-

ντας βίαια πάνω σε κάτι: *τα κύματα έσπαγαν στα βράχια!* **14.** γίνομαι κομμάτια, κόβομαι: *ο καθρέφτης έπεσε κι έσπασε* || *το λάστιχο έσπασε από το πολύ τέντωμα* **15.** αποκτώ ρυτίδες: *αν δεν βάζεις ενυδατική κρέμα, θα σπάσει γρήγορα το δέρμα σου* || *έχει σπάσει πολύ στο πρόσωπο!* || *τον είδα σπασμένο· έχει γεράσει πια* **16.** παθαίνω κάταγμα: *το πόδι έσπασε* **17.** υποκύπτω (σε πιέσεις και ταλαιπωρίες): *τον βασάνισαν επί εβδομάδες, για να τον κάνουν να σπάσει·* ΦΡ. (α) **σπάνε τα νεύρα μου** εκνευρίζομαι πολύ, εξοργίζομαι: *~ και μόνο που τον βλέπω τον παλιάνθρωπο!* (β) **η καρδιά μου πάει να σπάσει** είμαι πολύ ταραγμένος, έχω μεγάλη ψυχική αναστάτωση: *~ από τον φόβο / τη λαχτάρα / την ελπίδα / την αγωνία!* **18.** μετριάζομαι, γίνομαι λιγότερο έντονος, ομοιόμορφος, χτυπητός: *έσπασε κάπως η ψύχρα με το καλοριφέρ* **19.** (μτφ.) τελειώνω οριστικά, σταματώ: *άντε πια να σπάσει αυτή η γκίνια!* **20.** δαπανώ όλες τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, χάνω τις δυνάμεις μου: *έχει σπάσει από την κούραση, ούτε τα πόδια του δεν μπορεί να πάρει!* **21.** (αργκό) **σπάσε!** φύγε αμέσως, τσακίσου από εδώ ΣΥΝ. δίνε του **22.** (μεσοπαθ. **σπάζομαι**) (αργκό) εκνευρίζομαι ή θυμώνω με κάποιον ή για συγκεκριμένη αιτία: *έχει σπαστεί μ' αυτά που ακούγονται εις βάρος του* || *σπάζεται πολύ, όταν τον ξυπνούν αργά τη νύχτα·* (η μτχ. **σπασμένος**, -η, -ο) **23.** αυτός που έχει κλονιστεί, που έχει χάσει τη βεβαιότητα και τη δύναμή του: ~ *ηθικό* || *φωνή ~ απ' τη συγκίνηση!* ΣΥΝ. τρεμάμενος **24.** (για προφορά, ξένη γλώσσα κ.λπ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικά ξενικός, γεμάτος λάθη, που δεν έχει τη φυσικότητα ή την ορθότητα τής ομιλίας τού φυσικού ομιλητή: *μιλά και λίγα σπασμένα ελληνικά* ΣΥΝ. σπαστά **25.** (αργκό) αυτός που έχει εκνευριστεί: *του 'ρθαν όλα ανάποδα σήμερα και ήταν ~* • ΦΡ. (α) **σπασμένα νούμερα** (στα ρούχα) τα τελευταία νούμερα που έχουν απομείνει από ένα σχέδιο, σκόρπια, χωρίς να καλύπτουν όλη τη γκάμμα (β) **πληρώνω τα σπασμένα** επιβαρύνομαι από λάθη, παραλείψεις άλλων, λογοδοτώ ή βρίσκω τον μπελά μου για ξένο φταίξιμο: *δεν θα ~ πάντα εγώ, ν' αναλάβεις κι εσύ τις ευθύνες σου!* (γ) (για εγκύους) **σπάνε τα νερά (μου)** βλ. λ. *νερό*.

[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έσπασα* τού αρχ. *σπῶ (-άω)*, κατά το σχήμα *σκέπασα - σκεπάζω, έβρασα - βράζω*. Το αρχ. *σπῶ*, τεχν. όρ., είναι αγν. ετύμου, πιθ. ανάγεται σε θ. **σπα-*, το οποίο εμφανίζει παρεκτάσεις σε *-δ-* (αρχ. *σπά-δ-ιξ* «είδος φυτού»), *-σ-* (*σπα-σ-μός*) και *-τ-* (αρχ. *σπά-τ-ος* «δέρμα»). Δεν ευσταθεί η σύνδεση με Ι.Ε. ρίζα *spe-i- «τραβώ, τεντώνω» (με συνεσταλμ. βαθμ. *spə-) και με αρχ. γερμ. spanan «δελεάζω, προσελκύω», νορβ. spana «τεντώνω» κ.ά., αφού δεν υπάρχει σημασιολ. σχέση. Το ρ. *σπῶ* συνδ. πιθ. με το ρ. *σφαδάζω* (βλ.λ.)].

> **σπάζω - σπάνω - σπω.** Το αρχ. ρ. **σπῶ** από το θέμα **σπαα-**, με το οποίο σχηματίζονταν ο αόριστος, ο μέλλων και ο παρακείμενος *(έσπασα - σπάσω - έχω σπάσει)*, μεταπλάστηκε στον ενεστώτα από **σπῶ** σε **σπάζω**: ήτοι *έσπασα - σπάζω*, όπως *αγόρασα - αγοράζω, ετοίμασα - ετοιμάζω, δοκίμασα - δοκιμάζω* κ.τ.ό. Επίσης, κατά το πρότυπο των *έφτασα - φτάνω, έπιασα - πιάνω* μεταπλάστηκε στον ενεστώτα και σε **σπάνω** *(έσπασα - σπάνω)*, που χρησιμοποιείται σπανιότερα αντί τού **σπάζω**. Τέλος, το **σπῶ** ανήκει σε μια μικρή κατηγορία ρημάτων σε *-ώ* (περισπώμενων ρημάτων), που σχηματίζουν το β' θέμα τους (ενεργ. αορίστου, μέλλοντα, συντελικών χρόνων) σε **-ασ-** αντί **-ησ-**: *σπῶ - έσπασα*, αντί **έσπησα*. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν ρήματα όπως *δρω - έδρασα, γελώ - γέλασα, διψώ - δίψασα, γερνώ - γέρασα, κρεμώ - κρέμασα, ξεχνώ - ξέχασα, περνώ - πέρασα, χαλώ - χάλασα, σχολώ - σχόλασα* κ.ά.

σπαής (ο) → σπαχής

σπάθα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλο σπαθί • **2.** εξάρτημα τού αργαλειού, εργαλείο με το οποίο υφαίνει κανείς στον ιστό τού αργαλειού.

σπαθανθή (τα) ΒΟΤ. ομάδα ποωδών φυτών και θάμνων με βλαστούς ίσιους, ξυλώδεις ή αναρριχώμενους και με άνθη που σχηματίζουν στάχυ, π.χ. η κάλλα, το φιλόδενδρο, η δρακοντιά κ.ά.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. spathiflorae (νόθο σύνθ.) < spatha «σπάθη» + -florae (< λατ. flos, -ris, «άνθος)].

σπαθάριος (ο) {σπαθαρί-ου | -ων, -ους} **1.** (στο Βυζάντιο) μέλος τής ανακτορικής φρουράς, η οποία ήταν επιφορτισμένη με την εκτέλεση των απόρρητων ή εμπιστευτικών αυτοκρατορικών αποστολών και την τήρηση τής τάξης **2.** (στις παραδουνάβιες ηγεμονίες) αυλικός.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σπάθη* + παραγ. επίθημα *-άριος* (< λατ. -arius), πβ. κ. *τιτουλ-άριος*].

σπαθασκία (η) [1847] {σπαθασκιών} άσκηση ετοιμότητας ή εξάσκηση (στη μάχη) με σπαθιά (πβ. λ. *ξιφασκία*).

[ΕΤΥΜ. < *σπάθη* + *-ασκία* < *ασκώ*].

σπαθάτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι οπλισμένος με σπαθί **2.** (μτφ.) αυτός που έχει λεπτό και ψηλό ανάστημα, λυγερός ΣΥΝ. λυγερόκορμος, ψηλόλιγνος **3. σπαθάτος** (ο) ο σπαθάριος (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σπαθάτος* < αρχ. *σπάθη* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος*].

σπάθη (η) {σπαθών} **1.** το σπαθί (βλ.λ.) **2.** (παλαιότ.) όπλο που χρησιμοποιούσαν οι ιππείς για μονομαχίες· γενικ. όπλο ξιφασκίας • **3.** εξάρτημα υφαντικού ιστού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *spadh- «μακρύ και επίπεδο κομμάτι ξύλου», πβ. αρχ. αγγλ. spadu (> αγγλ. spade «αξίνα, τσάπα», μόνο ως προς το μεταλλικό, σκαπτικό τμήμα της), γερμ. Spaten κ.ά. Η λ. περιέγραψε στην αρχαιότητα πλήθος εργαλείων και όπλων, που είχαν πλατύ και επίπεδο σχήμα, όπως είναι το πλατύ μέρος του κουπιού, η σπάτουλα, το ξύλο με το οποίο χτυπούσαν το υφάδι τού αργαλειού, η ωμοπλάτη, οι όνυχες τής άγκυρας και, κυρίως, το σπαθί με πλατιά λεπίδα (εν αντιθέσει με το ξίφος). Βλ. κ. *σπάτουλα*].

σπαθί (το) {σπαθ-ιού | -ιών} **1.** όπλο που αποτελείται από μακριά και κοφτερή, συνήθ. ατσαλένια λεπίδα προσαρμοσμένη σε ειδική λαβή ΣΥΝ. σπάθη· ΦΡ. **με το σπαθί μου** με την προσωπική μου αξία και προσπάθεια: *ό,τι πέτυχα, το πέτυχα ~, κι όχι με κάποιο μέσο!* **2.** (συνεκδ.) τραπουλόχαρτο που στις τέσσερεις άκρες του έχει το σημάδι τού μαύρου τριφυλλιού: *άσος / ντάμα ~* **3.** πρόσωπο άξιο εμπιστοσύνης, που συμπεριφέρεται σωστά και τίμια: *όλοι του οι φίλοι τού στάθηκαν ~ αυτή τη δύσκολη ώρα!* || (ως επίρρ.) *ξηγιέμαι ~*. — (υποκ.) **σπαθάκι** (το) (σημ. 1, 2).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπαθίον*, υποκ. τού αρχ. *σπάθη* (βλ.λ.)].

σπαθιά (η) [μεσν.] **1.** το χτύπημα με σπαθί **2.** (συνεκδ.) το σημάδι, η πληγή που δημιουργείται από τέτοιο χτύπημα: *βαθιά ~*.

σπαθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {σπάθισα} ♦ **1.** (μετβ.) χτυπώ (κάποιον/κάτι) με σπαθί ♦ (αμετβ.) **2.** (μτφ.) κινώ κάτι όπως το σπαθί: *οι γλάροι σπάθιζαν με τα φτερά τους τον αέρα* **3.** ξιφασκώ, χειρίζομαι το σπαθί: *σπάθιζε στον αέρα προπονούμενος*.

σπαθισμός (ο) [μεσν.] ο χειρισμός τού σπαθιού ή το χτύπημα με σπαθί.

σπαθιστής (ο) [1872] αυτός που σπαθίζει.

σπαθοειδής, -ής, -ές {σπαθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με σπαθί ΣΥΝ. σπαθωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σπαθόλαμα (η) λάμα σέγας (βλ.λ.) που λόγω τού μήκους και τού σχήματος τού άκρου της εισχωρεί εύκολα σε υλικό το οποίο πρόκειται να κοπεί.

σπαθολόγχη (η) [1866] {σπαθολογχών} λόγχη που έχει πλατύ έλασμα (ίσιο ή κυρτό) ΣΥΝ. μπαγιονέτα.

σπαθόσεγα (η) {δύσχρ. σπαθοσεγών} ηλεκτροκίνητο κοπτικό εργαλείο χειρός με μακριές λάμες κοπής για κάθε είδους υλικό (ξύλο, μέταλλο, πλαστικό).

[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *σπάθα* + *σέγα* (βλ.λ.)].

σπαθοφορία (η) [1891] {σπαθοφοριών} το σωστό κράτημα τού σπαθιού για τη σπαθασκία.

σπαθοφόρος, -ος, -ο 1. αυτός που έχει οπλιστεί με σπαθί, που κρατάει σπαθί **2.** (ειρων.) **σπαθοφόρος** (ο) ο αξιωματικός τού στρατού ΣΥΝ. στρατιωτικός.

[ΕΤΥΜ. < *σπάθη* + *-φόρος* < *φέρω*].

σπαθόχορτο (το) (λαϊκ.) ονομασία φυτών που ανήκουν σε διαφορετικά είδη, από τα οποία τα περισσότερα είναι ζιζάνια και κάποια έχουν φαρμακευτικές ιδιότητες ή είναι καλλωπιστικά.

σπαθωτός, -ή, -ό αυτός που το σχήμα του μοιάζει με σπαθί ΣΥΝ. σπαθοειδής.

σπάλα (η) {δύσχρ. σπαλών} **1.** το οστό τής ωμοπλάτης, κυρ. των μεγαλόσωμων ζώων (μοσχαριών, αρνιών κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) το κομμάτι τού κρέατος σφαγίου, που κόβεται από την περιοχή τής ωμοπλάτης: *χοιρινή / αρνήσια ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. spalla < μτγν. λατ. spatula, υποκ. τού λατ. spat(h)a < αρχ. *σπάθη* (βλ.λ.)].

σπαλαθιά (η) → ασπάλαθος

σπάλαθο (το) → ασπάλαθος

σπαλέτα (η) {σπαλετών} επωμίδα (στρατιωτικής στολής).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. spalletta, υποκ. τού spalla < μτγν. λατ. spatula (βλ. κ. *σπάτουλα*)].

σπανάκι (το) {σπανακ-ιού | -ιών} **1.** μονοετές ή διετές φυτό που καλλιεργείται για τα εδώδιμα φύλλα του, τα οποία είναι παράρριζα, έχουν περίπου τριγωνικό σχήμα, βαθυπράσινο χρώμα και λεία ή κυματιστή επιφάνεια **2.** (συνεκδ.) τα φύλλα αυτού τού φυτού, όπως διατίθενται στην αγορά νωπά, κονσερβοποιημένα ή κατεψυγμένα, καταναλώνονται μαγειρεμένα ή ωμά (σε σαλάτες) και περιέχουν σίδηρο και βιταμίνες Α και C.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σπινάκιον* (με προληπτ. αφομοίωση) < λατ. *spinaceum (με την παρετυμολ. επίδρ. τού λατ. spina «αγκάθι, βάτος») < αρχ. περσ. äspänäh. Στην ίδια αρχ. περσ. λ. ανάγονται και αντίστοιχες λ. ευρωπ. γλωσσών, λ.χ. αγγλ. spinach < μέσ. γαλλ. espinache < αραβ. isfānakh < αρχ. περσ. äspänäh].

σπανακόπιτα (η) {δύσχρ. σπανακοπιτών} πίτα που παρασκευάζεται με φύλλο και γέμιση από σπανάκι. — (υποκ.) **σπανακοπιτάκι** (το).

σπανακόρυζο (το) λαδερό φαγητό που παρασκευάζεται κυρ. με σπανάκι και ρύζι.

σπανακοτυρόπιτα (η) {δύσχρ. σπανακοτυροπιτών} σπανακόπιτα που στη γέμισή της υπάρχει και τυρί. — **σπανακοτυροπιτάκι** (το).

σπάνιελ (το) {άκλ.} σκυλί κυνηγετικό ή συνοδίας που ανήκει στην ίδια φυλή με το κόκερ και συνήθ. έχει μέτριο ύψος (μέχρι και μισό μέτρο), μακριά, εύκαμπτα, κρεμαστά αφτιά και στιλπνό ή κυματιστό τρίχωμα, συνήθ. μαύρο και άσπρο ή καστανοκόκκινο και άσπρο.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. < μέσ. αγγλ. spaniell < μέσ. γαλλ. espaignol < δημώδ. λατ. *Hispaniōlus < λατ. Hispania «Ισπανία»].

σπανίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} είμαι σπάνιος ή προκύπτω σπάνια ή σε περιορισμένο αριθμό: *τέτοιοι άνθρωποι σπανίζουν στην εποχή μας!* || *αυτό το είδος πτηνών σπανίζει στην Ευρώπη* || *τέτοια φαινόμενα σπανίζουν στην κοινωνία μας!* ΑΝΤ. αφθονώ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπάνις, -εως* «έλλειψη, σπανιότητα» (βλ.λ.)].

Σπανιόλος (ο), **Σπανιόλα** (η) (λαϊκ.) ο Ισπανός / η Ισπανίδα. — **σπανιόλικος, -η, -ο, Σπανιόλικα** (τα).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spagnolo < Spagna «Ισπανία»].

σπάνιος, -α, -ο 1. αυτός που υπάρχει σε περιορισμένο αριθμό, που δεν τον συναντά κανείς συχνά: *~ έκδοση / νόμισμα* || *~ είδος, που απειλείται με εξαφάνιση* || *ανάλογα βίαια περιστατικά είναι ~ στον τόπο μας!* ΣΥΝ. λιγοστός, ολιγάριθμος, περιορισμένος ΑΝΤ. άφθονος.

συνηθισμένος, διαδεδομένος **2.** αυτός που διαφέρει έντονα από τους περισσοτέρους, που ξεχωρίζει ως κάτι το εξαιρετικό, το οποίο ξεπερνά τα συνηθισμένα: *~ χαρακτήρας!* || *~ ομορφιά / ευφυΐα / ποιότητα / διακριτικότητα* ΣΥΝ. εκλεκτός, ξεχωριστός, πολύτιμος, μοναδικός, ανεκτίμητος ΑΝΤ. συνήθης, τυποποιημένος, κοινός, απλός. - **-σπάνια / σπανίως** [αρχ.] επίρρ., **σπανιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπάνις, -εως* «σπανιότητα, έλλειψη» (βλ.λ.)].

σπάνις (η) {σπάνεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σπανιότητα, η ανεπάρκεια των αγαθών ή των προσώπων που απαιτούνται για την κάλυψη των υπαρχουσών αναγκών: *~ τροφίμων* || *η ~ ικανών υποψηφίων* ΣΥΝ. έλλειψη ΑΝΤ. αφθονία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Πολύ δύσκολη η αναγωγή στο ρ. *σπῶ (-άω)* με επίθημα *-νι-* (για σημασιολ. λόγους), ενώ η σύνδ. με το ρ. *πένομαι* δεν αιτιολογεί το αρχικό σ-].

σπανομαρία (η) (λαϊκ.-ειρων.) ο σπανός άνδρας.
[ΕΤΥΜ. < *σπανός* + *Μαρία*. Η υποτιμητική χρήση θηλ. κυρ. ον. επιτείνει τη σημασιολική ισχύ τού α' συνθ.].

σπανός, -ή, -ό 1. (για άνδρες) αυτός που έχει αραιή ή καθόλου τριχοφυΐα στο πρόσωπο, που δεν βγάζει γένια· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***μόνο τού σπανού τα γένια δεν γίνονται*** όλα είναι δυνατά και πιθανά, εκτός από όσα αποκλείονται από τη φύση των πραγμάτων (β) ***είναι πολλοί οι μπαρμπέρηδες για τού σπανού τα γένια*** βλ. λ. *μπαρμπέρης* **2.** (σπάν. για τόπους, εκτάσεις κ.λπ.) αυτός που στερείται βλαστήσεως: *~ βουνό.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., που αποσπάστηκε από το σύνθ. *σπανοπώγων* (< *σπάνιος + πώγων* «πιγούνι») ή, κατ' άλλη άποψη, απευθείας από το αρχ. *σπάνιος* (πβ. κ. *όρθιος – ορθός*)].

σπαράγγι (το) {σπαραγγ-ιού | -ιών} **1.** πολυετές θαμνώδες φυτό που καλλιεργείται για τους σαρκώδεις, τρυφερούς και νόστιμους βλαστούς του και πολλαπλασιάζεται με σπέρματα ΣΥΝ. ασπάραγος **2.** ο μακρόστενος κιτρινοπράσινος βλαστός αυτού τού φυτού, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική: *σπαράγγια σαλάτα / με κρέμα γάλακτος και ζαμπόν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀσπαράγ(γ)ιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἀ-*), υποκ. τού αρχ. *ἀσπάραγος / ἀσφάραγος* (αρχαιότ.), που συνδ. με το αρχ. *σφαραγοῦμαι (-έο-)* «βροντώ, ταράζω» και με λιθ. spùrgas «άνθηση», σανσκρ. sphūrjati «αναβρύζω»].

σπάραγμα (το) {σπαράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κομμάτι που έχει αποσπαστεί από κάπου **2.** ΦΙΛΟΛ. κομμάτι από χειρόγραφο παλιάς εποχής: *τα ~ μιας περγαμηνής* **3.** μη ολοκληρωμένη καλλιτεχνική έμπνευση ● **4.** κάθε έκφραση ψυχικής συντριβής, σπαρακτικής λύπης: *το ~ τής μάννας για τον χαμό τού παιδιού της* ΣΥΝ. συντριβή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχισμένο κομμάτι». < *σπαράσσω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν. (στον Πλούταρχο)].

σπαραγμός (ο) [αρχ.] ο βαθύς ψυχικός πόνος, η σπαρακτική θλίψη: *~ ψυχής* ΣΥΝ. συντριβή· ΦΡ. ***εμφύλιος σπαραγμός*** ο εμφύλιος πόλεμος.

σπαράζω κ. (λόγ.) **σπαράσσω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σπάρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) (συνήθ. για σαρκοβόρα ζώα) ξεσχίζω βίαια σε κομμάτια: *το λιοντάρι σπάραξε το αδύναμο ζώο* ΣΥΝ. ξεσχίζω· ΦΡ. (μτφ.) ***σπαράζω την καρδιά (κάποιου)*** προκαλώ αβάσταχτο πόνο και ταραχή, καταθλίβω (κάποιον): *δεν αντέχω ν' ακούω αυτό το κλάμα, μου σπαράζει την καρδιά!* ♦ (αμετβ.) **2.** τραντάζομαι από σπασμούς ή λυγμούς, σπαρταρώ: *το κορμάκι τού παιδιού σπάραζε στην αγκαλιά της!* **3.** υποφέρω ψυχικά, πονώ βαθιά μέσα μου (για κάποιον/κάτι): *~ να τον βλέπω σ' αυτά τα χάλια* || *σπάραξε η καρδιά μου για το μαρτύριο των πειναμένων προσφύγων!* ΣΥΝ. καταθλίβομαι· ΦΡ. ***σπαράζω στο κλάμα*** κλαίω με ασταμάτητους λυγμούς, γοερά: *άφησαν το μικρό μόνο του και σπάραξε στο κλάμα!* **4.** (μεσοπαθ. ***σπαράσσομαι***) υφίσταμαι δεινή δοκιμασία, δοκιμάζομαι σκληρά: *η παράταξη δίνει την εικόνα σπαρασσόμενης ομάδας!* || *η χώρα σπαράσσεται από τις εμφύλιες διαμάχες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σπαράσσω*, εκφραστ. λ., η οποία εντάσσεται στην κατηγορία των ομοιοκαταλήκτων *χαράσσω, τινάσσω, ταράσσω, πατάσσω*. Αν η λ. εμφανίζει επίθημα *-άσσω*, τότε θα φαινόταν πιθ. η αναγωγή στο ρ. *σπαίρω* «σπαρταρώ». Άλλοι, εντούτοις, προτείνουν την ανάλυση *σπα-ράσσω*, που εμφανίζει θ. *σπα-* (ρ. *σπάω / -ῶ*) και αναλογία προς τα ρ. *χαράσσω, ταράσσω* κ.τ.ό. Λιγότερο πιθ. η σύνδεση με αρμ. p'ert «σχισμένο ύφασμα»].

σπαρακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **σπαραχτικός** αυτός που προκαλεί αβάσταχτη ψυχική οδύνη, μεγάλη, βαθύτατη θλίψη: *~ θέαμα / φωνή / κλάμα* || *~ κάλεσμα για βοήθεια* ΣΥΝ. σπαραξικάρδιος. — **σπαρακτικά / -ώς** επίρρ.

σπαραξικάρδιος, -α, -ο [1847] (εκφραστ.) **1.** αυτός που σπαράζει την καρδιά, αβάσταχτα θλιβερός: *~ θέαμα / ιστορία* ΣΥΝ. σπαρακτικός, τραγικός **2.** (ειρων.) υπερβολικά και αφύσικα τραγικοποιημένος, που προσπαθεί να προκαλέσει τη συμπάθεια και τη θλίψη: *πολύ ~ αυτό το ρεπορτάζ!* || *~ ταινίες για άτυχους έρωτες και φτωχά παιδάκια!* ΣΥΝ. μελό, μελοδραματικός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπάραξις* «σπασμός» + *-κάρδιος* < *καρδιά*].

σπαράσσω ρ. → σπαράζω

σπάραχνα (τα) {σπαράχνων} τα βράγχια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βάραγχος* (με την επίδρ. τού ρ. *σπαράσσω*) < *βράγχος* (με ευφωνικό *-α-*), βλ. κ. *βράγχια, βραχνός*].

σπαραχτικός, -ή, -ό → σπαρακτικός

σπάργανα (τα) {σπαργάνων} οι μακριές και φαρδιές υφασμάτινες ταινίες, με τις οποίες φάσκιωναν παλιά τα μωρά ΣΥΝ. φασκιά· ΦΡ. ***στα σπάργανα*** (i) (κυριολ.) στις φασκιές, σε νηπιακή ηλικία (ii) στο ξεκίνημα, στην αρχή, σε πρώιμο στάδιο: *η επιχείρηση βρίσκεται ακόμα ~· τώρα οργανώνεται* || *τα πειράματα σ' αυτό τον τομέα είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπάργανον* < **σπάργω* (όπως μαρτυρείται από τον ομηρικό αόρ. *σπάρξαν*) < θ. **σπαρ-*, μηδενισμ. βαθμ. θ. που απαντά στο ουσ. *σπεῖρα* (βλ.λ.) με αρχική σημ. «περιτυλίγω, διπλώνω». Δυσερμήνευτο παραμένει το καταλ. μόρφημα *-γω*, το οποίο άλλωστε δεν απαντά συχνά. Η λ. συνδ. επίσης με το λιθ. springstù «πνίγομαι» και με το λετ. sprangât «περισφίγγω»].

σπαργανώνω ρ. μετβ. {σπαργάνω-σα, -θηκα, -μένος} τυλίγω (το σώμα μωρού) με σπάργανα, για να μένει σταθερό και ακίνητο ΣΥΝ. φασκιώνω. — **σπαργάνωμα** (το) [μτγν.], **σπαργάνωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπαργανῶ (-όω)* < *σπάργανον*].

σπαργώ ρ. αμετβ. {σπαργάς...} είμαι γεμάτος σφρίγος και ζωή: *το στήθος σπαργά* (ενν. από το γάλα) ΣΥΝ. σφριγώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπαργῶ (-άω)*, εκφραστ. λ., πιθ. < θ. *sp(h)r̥-g-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp(h)ereg- «πηδώ, εκτινάσσω, αναβρύζω», πβ. λατ. spargere «σπέρνω, ραίνω» (> ιταλ. spargere), λιθ. spùrgas «φούντα», αγγλ. sprinkle «ραντίζω, καταβρέχω» κ.ά.].

σπάρθηκα ρ. → σπέρνω

σπαρμένος, -η, -ο → σπέρνω

σπαρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βαργεστημένη και τεμπέλικη διάθεση ΣΥΝ. τεμπελιά, οκνηρία.
[ΕΤΥΜ. < *σπάρος* + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ.λ.)].

σπαρίλας (ο) (λαϊκ.) ο μεγάλος τεμπέλης ΣΥΝ. οκνός.

σπαρματσέτο κ. **σπερματσέτο** (το) κερί που κατασκευάζεται από λιπαρές, κυρ. ζωικές, ύλες: *«άναψέ το και σβήσε το, το κερί, το ~»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. spermaceti (με προληπτ. αφομοίωση) < λατ. sperma ceti «σπέρμα κήτους» < sperma (< αρχ. *σπέρμα*) + cetus, -i (< αρχ. *κῆτος*)].

σπαρολόγος (ο) παραγάδι που χρησιμοποιείται για το ψάρεμα σπάρων.
[ΕΤΥΜ. < *σπάρος* + *-λόγος* < *λέγω*].

σπάρος (ο) **1.** μικρό ψάρι με σώμα πεπιεσμένο στα πλευρά, γκρίζο και λαμπερό ασημί χρώμα, που ζει σε ολιγάριθμα κοπάδια σε ρηχές, παράκτιες και βραχώδεις θάλασσες, αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του και συγγενεύει με τον σαργό και το μελανούρι **2.** (μτφ.) ο τεμπέλης, αυτός που αποφεύγει την εργασία και την κούραση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν θεωρείται πιθ. η σύνδεση με το αρχ. γερμ. sper «ακόντιο» ούτε με το αρχ. *σπαίρω* «σπαρταρώ». Το λατ. sparus «μικρό ακόντιο» συνδ. με τη γερμ. λ., αλλά όχι με το αρχ. *σπάρος*].

σπάρσιμο (το) {σπαρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η σπορά.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπαρ-* (τού ρ. *σπείρω*, πβ. κ. *σπαρ-τός*) + παραγ. επίθημα *-σιμο*, πβ. κ. *ψή-σιμο, φέρ-σιμο*].

σπαρτά (τα) καλλιεργημένες εκτάσεις, χωράφια σπαρμένα με σιτηρά, κυρ. σιτάρι: *«σαν τον λίβα που καίει τα ~»* (από εμβατήριο).
[ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τού επιθ. *σπαρτός* (βλ.λ.)].

σπαρτακισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. σοσιαλιστικό και αργότερα κομουνιστικό κίνημα στη Γερμανία (Spartakusbund «ομάδα "Σπάρτακος"», 1916-1919) υπό την ηγεσία τού Καρλ Λίμπκνεχτ και τής Ρόζας Λούξεμπουργκ. — **σπαρτακιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. spartacisme (βλ. λ. *Σπάρτακος*)].

Σπάρτακος (ο) {-ου κ. -άκου} αρχαίος Έλληνας από τη Θράκη, αρχηγός των δούλων που επαναστάτησαν κατά των Ρωμαίων στη Ν. Ιταλία το 73 π.Χ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. θρακ. όν. < *Σπαράδοκος / Σπάρτοκος*, τού οποίου το α' συνθ. *Σπαρ(α)-* είναι ομόρριζο τού λατ. sparus / -um «μικρό ακόντιο». Το β' συνθ. *-δοκος / -τοκος* είναι αγν. ετύμου].

σπαρτάρισμα (το) {σπαρταρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η βίαιη σπασμωδική κίνηση, το τράνταγμα τού σώματος ΣΥΝ. σφαδασμός.

σπαρταριστός, -ή, -ό 1. αυτός που σπαρταρά, που τραντάζεται ολόκληρος: *~ ψάρια* (τα πολύ φρέσκα) **2.** (μτφ.) ο συναρπαστικά ζωντανός και ενδιαφέρων: *~ περιγραφή / λεπτομέρειες / ύφος* ΣΥΝ. συναρπαστικός **3.** (μτφ.) ο πάρα πολύ αστείος: *~ κωμωδία / ανέκδοτο* ΣΥΝ. ξεκαρδιστικός· ΦΡ. ***σπαρταριστό γέλιο*** το τρανταχτό, δυνατό και αυθόρμητο γέλιο. — **σπαρταριστά** επίρρ.

σπαρταρώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {σπαρταράς... | σπαρτάρησα} **1.** τραντάζομαι σύγκορμος, δονούμαι: *τα ψάρια σπαρταρούσαν ακόμα!* || *το παιδί σπαρταρούσε από το κλάμα* || *το κοινό σπαρταρούσε στα γέλια* (είχε ξεκαρδιστεί) ΣΥΝ. πάλλομαι, συνταράζομαι **2.** (ειδικότ.) υποφέρω από επώδυνους σπασμούς, σφαδάζω: *δεν αντέχω να τον βλέπω να σπαρταρά έτσι από τον πόνο* **3.** (μτφ.) καταλαμβάνομαι από εντονότατο, συγκλονιστικό συναίσθημα: *σπαρταρούσε από χαρά και ανυπομονησία* || *σπαρτάρησε η καρδιά του βλέποντας τον γιο του* ΣΥΝ. συγκλονίζομαι. Επίσης **σπαρταρίζω**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπαίρω / ἀσπαίρω* «σπαρταρώ, σφαδάζω», με την επίδρ. τού ρ. *λαχταρῶ*. Το αρχ. *σπαίρω* (και με *ἀ-* προθεμ. *ἀσπαίρω*) < **σπάρ-jω* συνδ. με λιθ. spirìu «χτυπώ με το πόδι, κλοτσώ», σανσκρ. sphurāti «χωρίζω, απωθώ», πράγμα που οδηγεί σε Ι.Ε. *sp(h)er- «πηδώ, τινάζω, σπαρταρώ». Δεν φαίνεται ισχυρή η άποψη ότι το ρ. *σπαίρω* προέρχεται από συμφυρμό των λ. *ἀσπαίρω* και *σκαίρω* «πηδώ, χορεύω»].

Σπάρτη (η) πόλη τής ΝΑ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Λακωνίας. — **Σπαρτιάτης** (ο) [αρχ.], **Σπαρτιάτισσα** (η), **σπαρτιάτικος, -η, -ο** κ. **σπαρτιατικός, -ή, -ό** [μτγν.] (βλ.λ.), **σπαρτιάτικα** κ. **σπαρτιατικά** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., αβεβ. ετύμου. Δεν μπορεί να αποκλειστεί τυχόν σύνδεση με το ρ. *σπείρω* (και ιδ. με το ρηματικό επίθ. *σπαρ-τός*) ή με το αρχ. *σπάρτον* «σχοινί». Ορισμένοι, ωστόσο, θεωρούν ότι πρόκειται για προελλην. τοπωνύμιο, που συνδέθηκε παρετυμολογικά με τις προαναφερθείσες λ. Σε ό,τι αφορά τη χρήση, οι όροι *Λακεδαίμων, Λακε-*

δαιμόνιος έχουν κυρ. πολιτική χροιά, ενώ οι αντίστοιχοι *Σπάρτη, Σπαρτιῆται* αναφέρονται συνήθ. στον γεωγραφικό χώρο και στην καταγωγή].

σπαρτιάτικα επίρρ.· όπως ταιριάζει στους Σπαρτιάτες, λιτά, με τα απολύτως αναγκαία, πειθαρχημένα· στις ΦΡ. ***ζω / τη βγάζω / περνώ σπαρτιάτικα***. Επίσης **σπαρτιατικά**.

σπαρτιάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Σπάρτη ή τους Σπαρτιάτες: *~ νομοθεσία / ιστορία* **2.** αυτός που ταιριάζει σε έναν λιτό και πειθαρχημένο τρόπο ζωής ή έκφρασης: *~ απλότητα / ολιγάρκεια.* Επίσης **σπαρτιατικός**, -ή, -ό [μτγν.].

σπαρτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κατάλληλος, χρήσιμος για τη σπορά: *~ μηχανή* **2.** ***σπαρτικά*** (τα) τα χρήματα που δαπανώνται για τη σπορά.

σπάρτινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από σπάρτο, που έχει πλεχτεί με σπάρτο: *~ σχοινί.*

σπάρτο (το) θάμνος με πολλούς λεπτούς πράσινους βλαστούς και κίτρινα άνθη, που απαντά κυρ. σε ασβεστώδη, αμμώδη εδάφη και καλλιεργείται ως καλλωπιστικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπάρτον / σπάρτος*, αρχική σημ. «σχοινί, χορδή», αβεβ. ετύμου. Αν αποκλειστεί η πιθανότητα προελλην. όρου (πράγμα αναμενόμενο, αν εθεωρείτο αρχική η σημ. «είδος φυτού»), τότε φαίνεται πως η λ. αποτελεί ρηματικό επίθ. αμάρτυρου ρ., το οποίο δεν διασώθηκε, ίσως για να αποφευχθεί τυχόν σύγχυση με το ομώνυμο *σπείρω* (προφύλαξη). Είναι πιθ. η ετυμολ. συγγένεια με τις λ. *σπεῖρα, σπάργανον, σπυρίς*].

σπαρτολούλουδο (το) το μικρό κίτρινο άνθος τού σπάρτου.

σπαρτοπλεκτική (η) η τεχνική τής πλέξης και η ίδια η κατασκευή πλεκτών ειδών, κυρ. σχοινιών και καλαθιών, από τα κλαδιά τού σπάρτου.

σπαρτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σπαρθεί: *~ αγρός* ΣΥΝ. καλλιεργημένος, σπαρμένος **2.** ***σπαρτά*** (τα) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρηματικό επίθ. < *σπείρω* (βλ.λ.)].

σπάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στην αργκό στον χώρο τής τυπογραφίας) το διάστημα που υπάρχει ανάμεσα στις λέξεις κατά την πληκτρολόγησή τους, συνήθ. σε Η/Υ ΣΥΝ. κενό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. space «διάστημα» (οπτικό δάνειο)].

σπασαρχίδης (ο) {συνήθ. χωρ. πληθ.}, **σπασαρχίδω** (η) {συνήθ. χωρ. πληθ.} (!) (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) αυτός που είναι πολύ εκνευριστικός ή ενοχλητικός, αυτός που χαλάει την καλή διάθεση των άλλων.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπασ-* (τού ρ. *σπάω*, βλ. κ. *σπάζω*) + *αρχίδι*].

σπασίκλας (ο), **σπασίκλα** κ. **σπασίκλω** (η) (μειωτ.) μαθητής που είναι αφοσιωμένος αποκλειστικά στη μελέτη των σχολικών του μαθημάτων, που διαβάζει πολύ ΣΥΝ. φυτό. — (υποκ.) **σπασικλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπασ-* (τού ρ. *σπάω*, βλ. κ. *σπάζω*) + επίθημα *-ίκλας* (< λατ. -iculus)].

σπάσιμο (το) {σπασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η θραύση (πράγματος): *το ~ ενός βάζου* || *το ~ τού καθρέφτη* ΣΥΝ. ρήξη **2.** (για οστά, δόντια, ανθρώπινα μέλη) το κάταγμα: *~ ποδιού / μύτης* **3.** (μτφ.) η εσωτερική κατάρρευση, η σωματική κατάπτωση ή ψυχική παραίτηση ΣΥΝ. διάλυση **4.** (αργκό) ο εντονότατος εκνευρισμός, καθώς και ό,τι τον προκαλεί: *ήταν μεγάλο / χοντρό ~ γι' αυτόν η αναποδιά τής τελευταίας στιγμής!* || *κάνω ~ σε κάποιον* (τον εκνευρίζω σκόπιμα)· (ειδικότ.) ***σπάσιμο νεύρων*** για εκνευριστική τακτική ή κατάσταση **5.** (μτφ.) η παραβίαση συμφωνίας ή δέσμευσης: *~ όρκου / αρραβώνα* ΑΝΤ. τήρηση, διαφύλαξη **6.** το οριστικό τέλος, ο τερματισμός, η λήξη: *~ μιας πολιορκίας* ΑΝΤ. έναρξη **7.** (για τιμές) η μείωση **8.** διακοπή σε μια διαδοχή, σε κάτι που διαρκούσε: *το ~ τής παράδοσης* **9.** το λύγισμα: *ένα ~ τής μέσης* || (μτφ.) *«είχε πολύ νάζι και πολύ ~ τής φωνής καθώς τραγουδούσε»* (εφημ.) ΣΥΝ. κάμψη **10.** η αποκρυπτογράφηση: *το ~ των κωδικών των μυστικών υπηρεσιών.* — (υποκ.) **σπασιματάκι** (το) (σημ. 1-2).

σπασμένος, -η, -ο → σπάζω

σπασμολυτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (για φαρμακευτικό παρασκεύασμα, ουσία κ.λπ.) που σταματά τους σπασμούς, επιφέροντας μυϊκή χαλάρωση: *η μέντα έχει ~ δράση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spasmolytic].

σπασμός (ο) **1.** η βίαιη και ακούσια μυϊκή σύσπαση, που εκδηλώνεται είτε ως συνεχόμενη, παρατεταμένη συστολή (τονικός σπασμός) είτε ως μία σειρά εναλλασσόμενων μυϊκών συστολών και χαλαρώσεων (κλονικός σπασμός) ενός ή περισσοτέρων μυών **2.** κάθε σύσπαση κατά τη διάρκεια κρίσεως επιληψίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπῶ (-άω)* (βλ. κ. *σπάζω*)].

σπασμοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική προδιάθεση για σπασμούς, που συχνά προκαλεί λιποθυμία, παραισθήσεις και ζωηρές αντανακλαστικές κινήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spasmophilia].

σπασμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σπασμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ο σπασμωδικός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σπασμωδία (η) [1894] {σπασμωδιών} (λόγ.) το τικ (βλ.λ.).

σπασμωδικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που γίνεται με σπασμούς, που συνοδεύεται από σπασμούς: *~ βήχας* ΣΥΝ. σπασμώδης **2.** αυτός που εκδηλώνεται με γρήγορες κινήσεις, με νεύρο: *~ κίνηση / βήμα* **3.** (μτφ.) αυτός που γίνεται απρογραμμάτιστα και υπό πίεση, που στερείται συνήθ. μεθοδικότητας, συνέχειας και αποτελεσματικότητας: *η κυβέρνηση αντέδρασε με ~ κινήσεις* || *~ αντίδραση* ΣΥΝ. βεβιασμένος, βιαστικός, απροετοίμαστος, επιπόλαιος. — ***σπασμωδικ-ά / -ώς*** [1871] επίρρ., **σπασμωδικότητα** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spasmodique].

σπαστικός, -ή, -ό **1.** (κυρ. για ασθένειες) αυτός που προκαλεί σπασμούς ή χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση σπασμών: *~ βρογχίτιδα / κολίτιδα* **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από ασθένεια, η οποία προκαλεί σπασμούς, από βρεφική εγκεφαλοπάθεια, παράλυση που προκαλείται από εγκεφαλική βλάβη: *~ παιδιά* **3. *σπαστικός*** (ο), ***σπαστική*** (η) (α) το πρόσωπο που πάσχει από ασθένεια, η οποία έχει αυτά τα συμπτώματα (β) (μειωτ.) (i) άτομο αδέξιο, ανίκανο ή χαζό (ii) ο εξαιρετικά εκνευριστικός, που σπάει τα νεύρα των υπολοίπων: *σταμάτα να φωνάζεις και να κοροϊδεύεις, μη γίνεσαι σπαστικός!* ΣΥΝ. εκνευριστικός. — **σπαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σπαστός* (απαντά μόνο ως β' συνθ., πβ. κ. *ἀναπό-σπαστος*), ρηματικό επίθ. τού *σπῶ (-άω)*, βλ. κ. *σπάζω*. Η λ. απαντά σε πολλές γλώσσες ως ελληνογενής ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. spastic, γαλλ. spastique].

σπαστός, -ή, -ό **1.** (για αντικείμενα, εργαλεία, έπιπλα κ.λπ.) αυτός που μπορεί να διπλώνει, να συμπτύσσεται, ώστε να αποκτά μικρότερο όγκο: *~ ομπρέλα / κάθισμα* **2.** (για ομιλία, εκφορά γλώσσας) αυτός που έχει λάθη, που δεν έχει την κανονική ροή, ομαλότητα ή άνεση: *μιλάει ~ αγγλικά* ΣΥΝ. σπασμένα **3.** αυτός που δεν είναι συνεχής: *στη δουλειά του έχει ~ ωράριο* **4.** (για μαλλιά) κυματιστός, ελαφρά σγουρός.
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού αρχ. *σπῶ (-άω)* (πβ. κ. *ἀναπό-σπαστος*). Βλ. κ. *σπάζω*].

σπατάλη (η) {σπαταλών} το υπερβολικό ξόδεμα, χωρίς μέτρο, πέρα από το κανονικό ή το επιτρεπόμενο όριο: *~ χρόνου / δυνάμεων / ενέργειας* || *με τις ~ που κάνει, θα ρίξει έξω την εταιρεία* ΣΥΝ. (λόγ.) ανάλωση, καταδαπάνηση, (για χρήματα) διασπάθιση ΑΝΤ. φειδώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. λ. τού καθημερινού λεξιλογίου με επίθημα *-άλη* (πβ. *κραιπ-άλη*), αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *σπῶ (-άω)* με τη σημ. «ρουφώ, απομυζώ» (βλ. λ. *σπάζω*), ενώ, κατ' άλλους, συνδέεται με το χεττ. išpāi- «χορταίνω»].

σπάταλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ξοδεύει χωρίς μέτρο, υπερβολικά, που καταναλώνει πάρα πολλά: *είναι πολύ ~, ξοδεύει τα λεφτά λες και τα βρήκε στον δρόμο* ΣΥΝ. (λόγ.) φειδωλός, (καθημ.) οικονόμος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σπατάλη: *~ ζωή / διαχείριση / διοίκηση* ΣΥΝ. πολυδάπανος, πολυέξοδος ΑΝΤ. μετρημένος. — **σπάταλα** επίρρ.

σπαταλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [μτγν.] {σπαταλάς... | σπατάλ-ησα, -ώμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ξοδεύω ή καταναλώνω υπερβολικά, κάνω κατάχρηση (αγαθών, οικονομικών πόρων κ.λπ.): *~ τα νιάτα μου / τον χρόνο μου / την οικογενειακή περιουσία* ΣΥΝ. καταξοδεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ.*

σπάτουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εργαλείο το οποίο αποτελείται από λαβή και φαρδύ λεπτό έλασμα, που συνήθ. καταλήγει σε τριγωνική άκρη και χρησιμεύει στο ανακάτεμα ή στην τοποθέτηση υλικών με μορφή πολτού: *η ~ τού κτίστη* || *μαγειρική / ζωγραφική ~* ΣΥΝ. σπάθη **2.** (μτφ.-αργκό) η γλώσσα ανθρώπων που κολακεύουν σε υπερβολικό σημείο τους άλλους, που «γλείφουν»: (ειρων.) *έχει βγάλει τη ~ και τον υμνολογεί απ' το πρωί μέχρι το βράδυ.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. spatola < λατ. spatula, υποκ. τού spatha < αρχ. *σπάθη* (βλ.λ.)].

σπατουλαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει σπατουλαριστεί: *~ ελαιοχρωματισμοί.* — **σπατουλαριστά** επίρρ.

σπατουλάρω ρ. μετβ. {σπατουλάρα κ. σπατουλάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω χρησιμοποιώντας σπάτουλα μια επιφάνεια με υλικό, το οποίο δεν είναι σε εντελώς στερεοποιημένη μορφή (στόκος), πριν από το βάψιμο: *~ τον τοίχο.* — **σπατουλάρισμα** (το).

σπατσάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σπάτσαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** τελειώνω (κάτι), ξεμπερδεύω με κάτι **2.** δίνω λύση σε πρόβλημα, ζήτημα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spacciare, που αποσπάστηκε από το παλαιότ. dispacciare < dispaccio «έγγραφο, επιστολή» < ισπ. despacho < despachar «λύνω, αποτελειώνω – αποστέλλω» < δημώδ. λατ. *disimpedicare «αποδεσμεύω, απελευθερώνω» < dis- + im- + λατ. pedica «πέδη – εμπόδιο»].

σπαχής κ. **σπαής** (ο) {σπαχήδες} ΙΣΤ. **1.** (α) οι τουρκικής καταγωγής ή εξισλαμισμένοι φεουδάρχες τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στους οποίους στηριζόταν ο στρατός κάθε επαρχίας και οι οποίοι είχαν και φορολογικές αρμοδιότητες (β) ***σπαχήδες τής Πύλης*** συνήθ. εξισλαμισμένοι ιππείς που αποτελούσαν τη σωματοφυλακή τού σουλτάνου και τον ακολουθούσαν στις πολεμικές του επιχειρήσεις **2.** (μτγν.) οι ιππείς των ατάκτων στρατιωτικών σωμάτων, κυρ. των Τούρκων, αλλά και άλλων λαών, π.χ. των Γάλλων στις αποικίες.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σπάχης* < τουρκ. ispahi].

σπάω ρ. → σπάζω

σπείρα (η) {σπειρών} **1.** ομάδα κακοποιών ή γενικότ. παρανόμων, που χαρακτηρίζεται από -έστω και στοιχειώδη- οργάνωση: *ασύλληπτη / ένοπλη / επικίνδυνη / μυστηριώδης / εγκληματική ~* || *~ λαθρεμπόρων / αρχαιοκαπήλων / κατασκόπων* ΣΥΝ. συμμορία, μαφία • **2.** οτιδήποτε περιστρέφεται γύρω από ένα κέντρο με ελικοειδή τρόπο, ώστε να σχηματίζει κύκλους, και χωρίς τα άκρα του να ενώνονται ποτέ, καθώς και κάθε τέτοια περιέλιξη: *οι ~ τής βίδας / τού ελατηρίου / τού σχοινιού / των δακτυλικών αποτυπωμάτων* ΣΥΝ. έλικας **3.** ΖΩΟΛ. κάθε τέτοια περιέλιξη στην επιφάνεια οστράκου **4.** ΑΡΧΙΤ. (α) το κυρτό μέλος τής βάσης τού ιωνικού κίονα (β) (γενικότ.) διακοσμητικό σχέδιο, το οποίο χαρακτηρίζεται από το ελικοειδές του σχήμα: *άσκηση σχεδίου με ~* **5.** ΜΑΘ. η επιφάνεια που σχηματίζεται, όταν ένας κύκλος περιστρέφεται γύρω από έναν άξονα που ανήκει στο ίδιο επίπεδο με αυτόν, χωρίς ο κύκλος και ο άξονας να τέμνονται **6.** ΗΛΕΚΤΡ. καθένα από τα στοιχεία που, όταν περιτυλιχθούν γύρω από κυλίνδρους, αποτελούν τα πηνία και τις περιελίξεις, έχοντας σχήμα κυκλικό, με τα άκρα τους το ένα πολύ κοντά στο άλλο • **7.** ΙΣΤ. ρωμαϊκή στρατιωτι-

κή μονάδα αποτελούμενη από δύο λόχους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπεῖρα* < *σπέρ-ja (με αντέκταση), που προέρχεται από θ. με αρχική σημ. «περιτυλίγω, διπλώνω», αλλά δεν μαρτυρείται. ίσως για να αποφευχθεί τυχόν σύγχυση με το ομώνυμο *σπείρω* (προφύλαξη). Η λ. συνδ. με τα ουσ. *σπάργανον, σπάρτον* (βλ.λ.). Ως ρωμαϊκή στρατ. μονάδα (σημ. 7) η λ. αποτελεί απόδ. τού λατ. manipulus].

σπειράλ επίθ. (συνήθ. ορθ. *σπιράλ*) {άκλ.} ελλην. *σπειρωτό, σπειροειδές* **1.** αυτός που έχει το σχήμα τής σπείρας, που περιελίσσεται σχηματίζοντας κύκλους οι οποίοι ποτέ δεν τέμνονται: *τετράδιο* ~ (τού οποίου τα φύλλα συγκρατούνται από ευλύγιστο σπειροειδές σύρμα) ‖ *σχήμα* ~ ΣΥΝ. ελικοειδής **2.** (ως ουσ.) (α) ΙΑΤΡ. μηχανισμός σε σχήμα σπείρας, ο οποίος τοποθετείται με ειδική ιατρική επέμβαση στη μήτρα, ώστε να αποφευχθεί ανεπιθύμητη σύλληψη ΣΥΝ. ενδομήτριο σπείραμα (β) μηχανισμός προστασίας από τα έντομα, που αποτελείται από πυκνά σπειροειδή σύρματα και στον οποίο διοχετεύεται ρεύμα, για να προσελκύει τα έντομα με το φως του και να τα θανατώνει με την ηλεκτρική ενέργειά του.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. spiral < μεσν. λατ. spiralis < λατ. spira < αρχ. *σπεῖρα* (βλ.λ.)].

σπείραμα (το) {σπειράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που περιελίσσεται με ελικοειδή τρόπο **2.** ΙΑΤΡ. ***ενδομήτριο σπείραμα*** μηχανισμός σε σχήμα σπείρας, ο οποίος τοποθετείται με ειδική ιατρική επέμβαση στον γυναικείο κόλπο, ώστε να αποφευχθεί ανεπιθύμητη σύλληψη ΣΥΝ. σπειράλ **3.** ΑΝΑΤ. μικροσκοπικό αγγειώδες στοιχείο τής μικρότερης ανατομολειτουργικής μονάδας τού νεφρού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπειρῶμαι (-άο-)* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *σπεῖρα*. Ο ανατ. όρ. αποδίδει το γαλλ. glomérule].

σπειραματονεφρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. βλάβη τού σπειράματος από μικρόβια ή τοξικές ουσίες.

σπειροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σπειροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τής σπείρας, που περιελίσσεται ελικοειδώς: ~ *κίνηση / σώμα / διάταξη / ανέλιξη / γάγγλιο / επίδεσμος / κάταγμα / όστρακο* ‖ *η διδασκαλία τού μαθήματος πρέπει να ακολουθεί ένα ~ σχήμα* ΣΥΝ. ελικοειδής ΑΝΤ. ευθύς. — **σπειροειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σπειρόμετρο (το) [1893] {σπειρομέτρ-ου | -ων} όργανο με το οποίο μετριέται το ύψος δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας (π.χ. κοχλία).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spiromètre].

σπειρομετρώ ρ. μετβ. {-είς... | σπειρομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετρώ το ύψος δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας (π.χ. κοχλία). — **σπειρομέτρηση** (η).

σπειρόνημα (το) {σπειρονήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η σπειροχαίτη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spironema].

σπειροτόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η δημιουργία (κόψιμο) σπειρώματος.

σπειροτόμος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κοπτικό εργαλείο με τρία ή τέσσερα αυλάκια στο σώμα του, που διαμορφώνουν σειρές δοντιών και το οποίο χρησιμοποιείται για σπειροτομήσεις εσωτερικού σπειρώματος ΣΥΝ. (λαϊκ.) κολαούζο· πβ. λ. *βιδολόγος*.
[ΕΤΥΜ. < *σπείρα* + *-τόμος* < *τέμνω*].

σπειροχαίτη (η) [1879] {σπειροχαιτών} ΙΑΤΡ. **1.** γενική ονομασία βακτηρίων τα οποία χαρακτηρίζονται από το σπειροειδές σχήμα τους και προκαλούν σοβαρές νόσους στους ανθρώπους και στα ζώα, όπως η σύφιλη, η τροπική μόρωση (βλ.λ.) και ο υπόστροφος πυρετός (βλ.λ.) ΣΥΝ. σπειρόνημα **2.** ***ωχρά σπειροχαίτη*** η σύφιλη.
[ΕΤΥΜ. < *σπείρα* + *χαίτη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spirochète. Η φρ. *ωχρά σπειροχαίτη* αποδίδει το νεολατ. spirochaeta pallida].

σπείρω ρ. ▸ σπέρνω

σπείρωμα (το) {σπειρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σχοινί ή σύρμα που περιελίσσεται με τρόπο τέτοιο, ώστε να σχηματίζει σπείρες **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) το εξωτερικό μέρος τού κοχλία (βλ.λ.) και το εσωτερικό τού περικοχλίου (βλ.λ.), τα οποία χαρακτηρίζονται από ελικοειδή αυλάκια: *το ~ μιας βίδας* (β) ***αρσενικό / θηλυκό σπείρωμα*** ελικοειδής αυλάκωση σε εξωτερική και εσωτερική αντίστοιχα επιφάνεια κυλίνδρου (γ) ***δεξιόστροφο / αριστερόστροφο σπείρωμα*** ελικοειδής ανάπτυξη προς τα δεξιά / αριστερά ως προς τον άξονα που σχηματίζει ο κοχλίας σε κατακόρυφη θέση (δ) ***εξωτερικό / εσωτερικό σπείρωμα*** η ελικοειδής αυλάκωση στην εξωτερική επιφάνεια ενός κοχλία ή αντίστοιχα στο εσωτερικό μιας τρύπας ή περικοχλίου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σπειρῶ (-όω)* «περιτυλίγω» < *σπεῖρα*].

σπείρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΑΥΤ. η τοποθέτηση ενός υλικού, με τρόπο που να σχηματίζει σπείρες: ~ *σχοινίου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κουλλούριασμα.

σπειρωτός, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα σπείρας: ~ *ανάπτυξη* ΣΥΝ. ελικοειδής, σπειροειδής ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

σπέκουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (στο πολιτικό λεξιλόγιο) η καιροσκοπία, το να περιμένει κανείς την κατάλληλη ευκαιρία για να επωφεληθεί: *πολλοί κάνουν ~ μέσα στη σύγχυση και την πολιτική αστάθεια* ΣΥΝ. καιροσκοπισμός **2.** (α) η προσπάθεια για απόκτηση κέρδους πέρα από τα επιτρεπτά όρια και με αθέμιτα ή ριψοκίνδυνα μέσα ΣΥΝ. κερδοσκοπία, σπεκουλάτσια (β) (συνεκδ.) η άντληση όσο γίνεται μεγαλύτερου κέρδους εις βάρος άλλων: *το συνδικάτο τον κατηγγειλε για ~ εις βάρος των εργαζομένων*.
[ΕΤΥΜ. < *σπεκουλάρω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σπεκουλαδόρος (ο) (στο πολιτικό λεξιλόγιο) αυτός που κάνει σπέκουλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. καιροσκόπος. — **σπεκουλαδόρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. speculatore «παρατηρητής – καιροσκόπος» < speculare].

σπεκουλάρω ρ. αμετβ. {σπεκουλάρισα} (στο πολιτικό λεξιλόγιο) κάνω σπέκουλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. καιροσκοπώ. — **σπεκουλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. speculare «παρατηρώ, εξετάζω – καιροσκοπώ» < λατ. speculor < specula «παρατηρητήριο, σκοπιά» (< ρ. specère «παρατηρώ, βλέπω»)].

σπεκουλάτσια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στο πολιτικό λεξιλόγιο) **1.** η προσπάθεια για απόκτηση κέρδους πέρα από τα επιτρεπόμενα όρια και με αθέμιτα ή ριψοκίνδυνα μέσα ΣΥΝ. σπέκουλα, σπεκουλάρισμα, κερδοσκοπία **2.** (συνεκδ.) η άντληση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου κέρδους εις βάρος άλλων ΣΥΝ. εκμετάλλευση ● **3.** η αποδοχή και προσκόλληση κάποιου σε θεωρίες και γενικότ. απόψεις που δεν έχουν εμπειρική στήριξη ή δεν αποδεικνύονται εμπειρικά: *η ~ χαρακτηρίζει τον ιδεαλισμό*.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. spekulatsija < λατ. speculatio (βλ. λ. *σπεκουλάρω*)].

Σ.Π.Ε.Π. (ο) Σύνδεσμος Προώθησης Ελληνικών Προϊόντων.

σπερδούκλι κ. **σφερδούκλι** (το) {σπερδουκλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φυτό ασφόδελος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < **ἀσφοδέλιον*, με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἀ-* και παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *σπέρνω*, υποκ. τού αρχ. *ἀσφόδελος* (βλ.λ.)].

σπέρμα (το) {σπέρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΒΙΟΛ. το ημίρρευστο, ελαφρώς κολλώδες, υπόλευκο υγρό που εκκρίνεται από τους αδένες τού ανδρικού γεννητικού συστήματος και το οποίο παρέχει στα σπερματοζωάρια που εμπεριέχει όλα τα απαραίτητα συστατικά για την επιβίωσή τους έξω από το σώμα: *ζωικό / ανθρώπινο ~* **2.** ΙΑΤΡ. (α) ΑΝΑΤ. ***ορχικό σπέρμα*** το υγρό που συγκεντρώνεται στον σπερματικό πόρο και στις σπερματοδόχους κύστεις, έχοντας πολύ υψηλή περιεκτικότητα σπερματοζωαρίων και πολύ λίγο, αλλά ιδιαίτ. πρωτεϊνούχο, υγρό (β) ΑΝΑΤ. ***ολικό σπέρμα*** το υγρό που εκσπερματίζεται και αποτελείται από το αρχικό ορχικό σπέρμα με την προσθήκη των εκκρίσεων οργάνων που βρίσκονται από τους όρχεις ώς την ουρήθρα (γ) ***δότης σπέρματος*** ο άνδρας που προσφέρει το σπέρμα του για ιατρική χρήση και συγκεκριμένα για τεχνητή γονιμοποίηση (δ) ***τράπεζα σπέρματος*** ο οργανισμός που ειδικεύεται στη συλλογή και διατήρηση ανθρώπινου σπέρματος σε τέτοιες συνθήκες, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τεχνητή γονιμοποίηση **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το αρσενικό αναπαραγωγικό κύτταρο: *το ~ δεν έχει μεγάλη διάρκεια ζωής* ΣΥΝ. σπερματοζωάριο **4.** ΒΟΤ. αναπαραγωγική δομή φυτών η οποία αποτελείται από ένα φυτικό έμβρυο (φυτάριο), το οποίο συνοδεύεται από θρεπτικές ουσίες και από προστατευτικό κέλυφος: *φυτικό ~* ΣΥΝ. σπόρος, πυρήνας **5.** ο γόνος, ο απόγονος κάποιου: *είσαι δικό μου ~. παιδί μου* ‖ *~ παλιάς γενιάς* ΣΥΝ. παιδί, σπόρος **6.** (μτφ.) η αιτία από την οποία δημιουργείται κάτι: *το ~ τού κακού / τής διχόνοιας / τής διαβολής* ΣΥΝ. σπόρος **7.** (μτφ.) η αρχική μορφή ενός πράγματος, μόλις αυτό έχει δημιουργηθεί ή συλληφθεί και δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί: *σπέρματα αυτής τής φιλοσοφικής στάσης συναντούμε ήδη στον Ηράκλειτο* ‖ *στη δεκαετία τού 1920 οι Η.Π.Α. γνώρισαν ραγδαία οικονομική άνοδο η οποία εμπεριείχε σπέρματα τής κρίσης τού 1929*· ΦΡ. ***εν σπέρματι*** (*ἐν σπέρματι*) για να δηλωθεί ότι κάτι (π.χ. ιδέα, θεωρία, σχέδιο κ.λπ.) βρίσκεται ακόμα σε πρωταρχικό στάδιο εξέλιξης ή επεξεργασίας. — **σπερματικός,** -ή, -ό [μτγν.] κ. **σπερμικός, σπερματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pe-ma, pe-mo) < *σπείρω* (βλ. λ. *σπέρνω*)].

σπερματαγωγός, -ός, -ό αυτός που μεταφέρει το σπέρμα: ~ *πόρος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. spermiduct (νόθο σύνθ.)].

σπερματέγχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η εισαγωγή σπέρματος στον κόλπο ή στη μήτρα με τεχνητό τρόπο (βλ. κ. *τεχνητή γονιμοποίηση*, λ. *τεχνητός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. insemination].

σπερματικός, -ή, -ό ➝ σπέρμα

σπερματίνη κ. **σπερμίνη** (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το βασικό συστατικό τού προστατευτικού υγρού, το οποίο συντελεί στη σταθεροποίηση των μεμβρανών και δίνει στο σπέρμα τη χαρακτηριστική οσμή του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermine].

σπερματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η παραγωγή σπέρματος ΣΥΝ. σπερματογονία **2.** ΒΙΟΛ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία το έμβρυο αποκτά τα βασικά χαρακτηριστικά του από το αρσενικό μέσο τού σπέρματός του.

σπερματο- κ. **σπερματό-** κ. **σπερματ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με το σπέρμα: *σπερματο-ζωάριο, σπερματ-αγωγός, σπερμο-γονία* **2.** με τον σπόρο, τον πυρήνα τού φυτού: *σπερματο-θήκη, σπερμο-φάγος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *σπερματο-λογῶ*, αρχ. *σπερμο-λογῶ* «συλλέγω σπόρους», μτγν. *σπερμο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ. *σπέρμα, -ατος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. spermo-gramme, spermato-zoaire, αγγλ. spermi-cide «σπερμοκτόνο»)].

σπερματοβλάστη κ. **σπερμοβλάστη** (η) {σπερματοβλαστών} ΒΟΤ. το διαφοροποιημένο όργανο των σπερματοφύτων, που αποτελείται από τον θηλυκό γαμέτη και τον θρεπτικό και προστατευτικό ιστό γύρω από αυτόν και το οποίο μετατρέπεται σε σπέρμα μετά τη γονιμοποίηση ΣΥΝ. σπερματική βλάστη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sperm(at)oblast].

σπερματογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΒΟΤ. το σύνολο των διαδικασιών που οδηγούν στη δημιουργία των αρσενικών αναπαραγωγικών κυττάρων. Επίσης **σπερματογονία** κ. **σπερμογονία**. — **σπερματογόνος,** -ος, -ο κ. **σπερμογόνος**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermatogénèse].

σπερματογόνιο (το) {σπερματογονί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο τής αρχικής φάσης ανάπτυξης των αρσενικών γαμετών στους όρχεις (φάση πολλαπλασιασμού).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. spermatogonium].

σπερματοδότης κ. **σπερμοδότης** (ο) {σπερματοδοτών} δότης σπέρματος για τεχνητή γονιμοποίηση.

σπερματοδόχος, -ος, -ο [1854] κ. **σπερμοδόχος** αυτός στον οποίο καταλήγει ή στον οποίο εμπεριέχεται σπέρμα: ~ *κύστη*.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *-δόχος* < *δέχομαι*, πβ. κ. *ουρο-δόχος*].

σπερματοζωάριο (το) [1887] {σπερματοζωαρί-ου | -ων} το αρσενικό αναπαραγωγικό κύτταρο που αποτελεί το κύριο συστατικό τού σπέρματος και αποτελείται από την κεφαλή με τα χρωμοσώματα, το ακρόσωμα που την περιβάλλει και την ουρά (ή «μαστίγιο») που του επιτρέπει να κινείται δραστήρια: *ανθρώπινο / ζωικό / ζωντανό* ~ ΣΥΝ. αρσενικός γαμέτης.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *ζωάριο* (υποκ. τού *ζώο*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermatozoaire].

σπερματοθήκη κ. **σπερμοθήκη** (η) [μεσν.] {σπερματοθηκών} **1.** ΖΩΟΛ. θύλακος στο γεννητικό σύστημα ορισμένων θηλυκών εντόμων, όπου φυλάσσεται το σπέρμα των αρσενικών έτσι, ώστε να παραμένει ζωντανό και ικανό για αναπαραγωγή για μεγάλο χρονικό διάστημα **2.** ΒΟΤ. το τμήμα άνθους ή καρπού όπου φυλάσσονται προστατευμένα τα σπέρματα.

σπερματοκτόνος, -ος, -ο κ. **σπερμοκτόνος** **1.** αυτός που καθιστά το σπέρμα άγονο, που το νεκρώνει και δεν το αφήνει να γονιμοποιήσει τον θηλυκό γαμέτη: ~ *φάρμακο / ουσία / σύνθεση / αλοιφή* **2.** ***σπερματοκτόνο*** (το) ΦΑΡΜ. ειδική χημική ουσία με τη μορφή αλοιφής, υγρού, αναβράζοντος δισκίου ή προωθητικού, η οποία, όταν εφαρμοστεί στον γυναικείο κόλπο, νεκρώνει τα σπερματοζωάρια λειτουργώντας ως αντισυλληπτικό: *προφυλακτικό με* ~.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. spermicide (νόθο σύνθ.)].

σπερματοκύτταρο κ. **σπερμοκύτταρο** (το) {σπερματοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο σε ενδιάμεσο στάδιο τής ανάπτυξης των γαμετών μέσα στους όρχεις, όταν πλέον τα αρχικά κύτταρα έχουν αυξηθεί σε όγκο και έχουν ήδη υποστεί δομικές μετατροπές, αλλά δεν έχουν ακόμα περάσει στη διαδικασία μειώσεως.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. spermatocyte].

σπερματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο ειδικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη και περιγραφή των σπερμάτων διαφόρων οργανισμών. — **σπερματολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spermatology].

σπερματόρροια (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χωρίς ερέθισμα και σεξουαλική ευχαρίστηση ακούσια αποβολή σπέρματος ή συγγενών υγρών, κυρ. ως αποτέλεσμα χρονίων νόσων των σπερματικών οδών (πβ. λ. *ονείρωξη*). — **σπερματορροϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermatorrhée].

σπερματοτοξίνη κ. **σπερμοτοξίνη** κ. **σπερμοξίνη** (η) {σπερματοτοξινών} ΒΙΟΛ. τοξική ουσία που βρίσκεται στον ορό ζώων, στα οποία έχουν τοποθετήσει σπερματοζωάρια άλλων οργανισμών και η οποία έχει την ιδιότητα να καταστρέφει τα σπερματοζωάρια των οργανισμών αυτών. — **σπερματοτοξικός**, -ή, -ό κ. **σπερματοξικός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sperm(at)otoxin].

σπερματούχος, -ος, -ο **1.** αυτός μέσα στον οποίο υπάρχει σπέρμα **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ικανότητα να γονιμοποιεί ΣΥΝ. παραγωγικός, γόνιμος ΑΝΤ. άγονος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπερματοῦχος* < *σπέρμα, -ατος* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

σπερματοφάγος, -ος, -ο κ. **σπερμοφάγος** αυτός τού οποίου κύρια τροφή αποτελούν οι σπόροι των φυτών: ~ *πτηνά*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σπέρμα* + *-φάγος* < θ. *φάγ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

σπερματοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο κ. **σπερμοφόρος** **1.** αυτός που μπορεί να παράγει ή να έχει σπέρματα **2.** ΖΩΟΛ. ***σπερματοφόρο*** (το) η κάψα (βλ.λ.) μέσα στην οποία βρίσκονται τα σπερματοζωάρια ορισμένων ασπονδύλων και τριτώνων (βλ.λ.) **3.** ΒΙΟΛ. ***σπερματοφόρος*** (ο) κ. ***σπερματοφόρο*** (το) όργανο διαφορετικών ομάδων ζωντανών οργανισμών, το οποίο σχηματίζει κοιλότητα, μέσα στην οποία βρίσκονται τα σπερματοζωάρια και το οποίο έχει τη δυνατότητα να αποκολληθεί από τον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. < *σπέρμα* + *-φόρος* < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spermatophore].

σπερματόφυτο (το) [1885] {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΒΟΤ. (σύμφωνα με ορισμένα ταξινομικά συστήματα) (συνήθ. στον πληθ.) ανώτερο φυτό που αναπαράγεται με σπέρματα (δηλ. τα γυμνόσπερμα και τα αγγειόσπερμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. spermatophyta (πληθ.)].

σπερματαέτο (το) ‣ σπαρματσέτο

σπερμικός, -ή, -ό → σπέρμα

σπερμίνη (η) ‣ σπερματίνη

σπερμοβλάστη (η) → σπερματοβλάστη

σπερμογονία (η) → σπερματογονία

σπερμογόνος, -ος, -ο ‣ σπερματογονία

σπερμοδότης (ο) → σπερματοδότης

σπερμοδόχος, -ος, -ο → σπερματοδόχος

σπερμοθήκη (η) → σπερματοθήκη

σπερμοκτόνος, -ος, -ο ‣ σπερματοκτόνος

σπερμοκύτταρο (το) → σπερματοκύτταρο

σπερμολογώ ρ. μετβ. {σπερμολογείς...} **1.** συγκεντρώνω σπόρους για να τραφώ: *τα σπουργίτια σπερμολογούσαν από την τροφή των πουλερικών* **2.** (μτφ.) συγκεντρώνω φήμες και τις επανακυκλοφορώ, διαδίδω κακοήθειες: ~ *αδίστακτα / σε ασύλληπτο βαθμό* ΣΥΝ. κουτσομπολεύω, κακολογώ. — **σπερμολογία** (η) [μτγν.], **σπερμολόγος** (ο/η) [αρχ.], **σπερμολογικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπερμολογῶ (-έω)* < επίθ. *σπερμολόγος*, αρχική σημ. «(για πτηνά) αυτός που συλλέγει σπόρους», < *σπέρμα* + *-λόγος* (< *λέγω*, με τη σημ. «συλλέγω»). Στη Μτγν. Ελληνική η λ. περιέγραψε εκφραστικά εκείνον που συλλέγει ό,τι ακούει και το επαναλαμβάνει επιπόλαια, τον φλύαρο και κουτσομπόλη, σημ. που πρωτοαπαντά στον Δημοσθένη (σε ό,τι αφορά το *σπερμολόγος*)].

σπερμοτοξικός, -ή, -ό → σπερματοτοξίνη

σπερμοτοξίνη (η) → σπερματοτοξίνη

σπερμοφάγος, -ος, -ο → σπερματοφάγος

σπερμοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο → σπερματοφόρος

σπερμοφυής, -ής, -ές {σπερμοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει βλαστήσει από σπόρο και όχι από μόσχευμα ή παραφυάδα: ~ *δέντρο / δάσος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σπέρμα* + *-φυής* < *φύω / -ομαι*].

σπερνός, -ή, -ό ‣ εσπερινός

σπέρνω ρ. μετβ. {έσπειρα, σπάρ-θηκα, -μένος} **1.** ρίχνω σε καλλιεργημένη γη σπόρους για να φυτρώσουν φυτά: *το σιτάρι το σπέρνουν το φθινόπωρο*· ΦΡ. (α) ***φυτρώνω εκεί που δεν με σπέρνουν*** βλ. λ. *φυτρώνω* (β) (παροιμ.) ***όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες*** βλ. λ. *άνεμος* (γ) (παροιμ.) ***όπως έσπειρες, θα θερίσεις*** (*ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει*, Κ.Δ. *Γαλ.* 6, 7) ανάλογα με τον τρόπο που φέρεσαι, θα σου φερθούν (πβ. *όπως έστρωσες, θα κοιμηθείς*) (δ) (παροιμ.) ***–Γεια σου / Τι κάνεις, Γιάννη; –Κουκκιά σπέρνω!*** για ανθρώπους που δίνουν άσχετη απάντηση σε αυτά που τους ρωτούν (ε) ***σπέρνω στη θάλασσα / στην άμμο*** αυτό που κάνω δεν οδηγεί πουθενά, είναι άδικος κόπος ΣΥΝ. ματαιοπονώ **2.** (μτφ. για άνδρα) γονιμοποιώ γυναίκα, συντελώ στη γέννηση παιδιού ΣΥΝ. τεκνοποιώ **3.** (μτφ.) μεταφέρω σε άλλους ιδέες, σκέψεις κ.λπ., διαδίδω: *έσπειρε επαναστατικές ιδέες στους υπόδουλους λαούς τής Βαλκανικής* || *έσπειρε τη διχόνοια ανάμεσά τους* || *οι δηλώσεις κάποιων σεισμολόγων έσπειραν τον πανικό στους πολίτες* ΣΥΝ. διαδίδω, διασπείρω· ΦΡ. ***σπέρνω ζιζάνια*** (*ἦλθεν... ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐπέσπειρεν ζιζάνια*, Κ.Δ. Ματθ. 13, 25, από την παραβολή τού σίτου και των ζιζανίων) ενεργώ διασπαστικά, αποσκοπώ στη δημιουργία διχόνοιας ΣΥΝ. βάζω φιτιλιές, βάζω λόγια. Επίσης (λόγ.) ***σπείρω***. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔσπειρα* τού αρχ. ρ. *σπείρω* κατά το σχήμα *έγειρα – γέρνω, έσυρα – σέρνω*. Το αρχ. *σπείρω* < **σπέρ-jω* (με αντέκταση) < I.E. *(s)per- «χύνω, διασκορπίζω», πβ. αρμ. sp'rem «διασκορπίζω, διασπείρω», αγγλ. spray (βλ. κ. *σπρέι*), αρχ. γερμ. spreiten «διασκορπίζω», αρχ. αγγλ. sprǣdan (> αγγλ. spread) κ.ά. Ομόρρ. *σπόρ-ος, σπορ-ά, σπαρ-τός, σπέρ-μα* κ.ά.].

Σπερχειός (ο) ποταμός τής Α. Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τον Τυμφρηστό και εκβάλλει στον Μαλιακό Κόλπο· αλλιώς *Αλαμάνα* (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων., με παραγ. επίθημα *-ειός* (πβ. *Ἀλφ-ειός*), τού οποίου η αρχαϊκότητα επιβεβαιώνεται εν μέρει από το μυκ. pe-ke-u (= *Σπερχεύς*;) και σημαίνει «ορμητικός, βίαιος». Προέρχεται από το αρχ. ρ. *σπέρχω* / -ομαι «βιάζομαι, ορμώ, ρίχνομαι» < I.E. *sper-gh- «σπεύδω, ορμώ», πβ. σανσκρ. spṛháyati «ποθώ, φθονώ», a-spərəzatā «προσπαθούσε»].

σπέσιαλ επίθ. {άκλ.} ελλην. *ειδικός* **1.** αυτός που αναφέρεται σε πολύ συγκεκριμένο τομέα γνώσεως ή δεξιότητας: *πήρε το βραβείο για τα* ~ *εφέ τής ταινίας* ΣΥΝ. εξειδικευμένος ΑΝΤ. γενικός **2.** αυτός που είναι προϊόν ιδιαίτερης φροντίδας, που υπερέχει ή/και διαφέρει από τους άλλους: *θα σας ετοιμάσω έναν μεζέ* ~*!* || ~ *παγωτό / μακαρονάδα / ποτό* ΣΥΝ. ιδιαίτερος, εξαιρετικός, ασυνήθιστος ΑΝΤ. συνηθισμένος, κοινός **3.** (ως επίρρ.-προφορ.) ειδικά, εξαιρετικά: *το τραγούδι* ~ *αφιερωμένο στην Τάνια από την Αργυρούπολη*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. special < παλ. γαλλ. especial < λατ. specialis «μοναδικός, ξεχωριστός» (< species, -ei «είδος, μορφή»). Παρόμοια σημασιολ. πορεία παρατηρούμε και στο επίθ. *ειδικός* (< *είδος*)].

σπεσιαλίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **σπεσιαλίστρια** (η) {σπεσιαλιστριών} (εμφατ.) πρόσωπο που έχει εξειδικευμένη γνώση σε συγκεκριμένο τομέα: *είναι* ~ *στο είδος του / στη ζαχαροπλαστική / στην οργάνωση επιτυχημένων εκδρομών / στην εκτέλεση φάουλ στο ποδόσφαιρο* ΣΥΝ. ειδικός, εξπέρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. spécialiste].

σπεσιαλιτέ (η) {άκλ.} **1.** έδεσμα ή γλύκυσμα που έχει παρασκευαστεί είτε με ιδιαίτερη, μη συνηθισμένη συνταγή είτε με συνηθισμένη συνταγή, αλλά κατά τρόπο εξαιρετικό: *μας έφτειαξε τη* ~ *της: παστιτσάδα κερκυραϊκή* || *η* ~ *τού καταστήματος είναι οι γαρίδες* **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε αποτελεί το αντικείμενο ιδιαίτερης γνώσης ή εξαιρετικής ικανότητας ΣΥΝ. ειδικότητα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. specialité < spécial (βλ. κ. *σπέσιαλ*)].

σπετζοφάι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} πικάντικο φαγητό (από το Πήλιο), που παρασκευάζεται από μικρά κομμάτια λουκάνικου, τα οποία αρχικά τηγανίζονται και στη συνέχεια βράζονται μέσα σε σάλτσα από ντομάτα και κομμένες πράσινες πιπεριές.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό τού ιταλ. spezzatino «φαγητό με κομμάτια κρέατος» (< spezzato < ρ. spezzare «κομματιάζω, σπάζω») με το ουσ. *φαΐ*].

Σπέτσες (οι) {Σπετσών} **1.** νησί τού Αργοσαρωνικού Κόλπου κοντά στις Ν. ακτές τής Αργολίδας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σπετσιώτης** (ο), **Σπετσιώτισσα** (η), ***σπετσιώτικος***, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < βεν. / ιταλ. Spezie «καρύκευμα, μπαχαρικό». Στην αρχαιότητα το νησί ονομαζόταν *Πιτυοῦσσα* «πευκώδης» (< *πίτυς, -υος* «πεύκο»)].

Σπέτσες – Πέτσα. Εκτός από την κρατούσα άποψη, σύμφωνα με την οποία η ονομασία **Σπέτσες** (αντί τής αρχ. ονομασίας **Πιτυ-**

ούσσα) προήλθε από το βεν. / ιταλ. Spezie (βλ. ετυμ.), η ονομασία **Πέτσα** που χρησιμοποιήθηκε για το νησί (**Πετσιώτες**, οι κάτοικοι) και που απαντά σε παλαιότερα έγγραφα, οδήγησε και σε άλλες ετυμολογικές ερμηνείες. Και η μεν άποψη ότι το *Πέτσα / Σπέτσες* είναι η παραφθορά τού αρχ. *Πιτυοῦσσα* από τους Αρβανίτες τού νησιού είναι εξεζητημένη. Αξίζει όμως να αναφερθεί η άποψη τού λεξικογράφου Σκαρλάτου Βυζαντίου, ο οποίος, καίτοι υποστήριζε τη διατήρηση ή επαναφορά των αρχαίων ελληνικών τοπωνυμίων, αισθάνθηκε την ανάγκη ότι πρέπει να γίνονται και ορισμένες εξαιρέσεις για ονόματα «*συνδεδεμένα μὲ ἀναμνήσεις ἐνδόξους τῆς νεωτέρας ἡμῶν ἱστορίας*». Και ως τέτοια περίπτωση θεωρεί (το 1835) το παράδειγμα των Πετσών (sic): «*διότι τὸ ὄνομα τῶν Πετσῶν* [έτσι είναι γνωστή η ονομασία τού νησιού τότε], *π.χ., καὶ τοι διὰ βασιλικοῦ διατάγματος καθιερωμένων, δὲν ἠμπορεῖ ποτὲ νὰ θεωρηθῇ ἀλλειῶς, παρὰ Pescia, καὶ ἑπομένως οὔτε μὲ τοῦ Ὁμήρου οὔτε μὲ τοῦ Πινδάρου τὴν λύραν νὰ συμφωνήσῃ*» (*Λεξικὸν τῆς καθ᾽ ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου*, σ. ν΄). Στην περίπτωση που το *Πέτσα / Πέτσες* είναι από το Pescia, τότε το Σ- (Σπέτσες) θα προήλθε με απόσπαση («κακό χωρισμό») από την εκφορά με το άρθρο: *στι(ς Πέτσες > οι Σπέτσες*· πβ. *τους βώλους > οι σβώλοι (σβώλος), τους πυργίτες >* οι *σπυργίτες / σπουργίτες (σπουργίτης)* κ.τ.ό.

σπετσιώτα στη ΦΡ. ***ψάρι αλά σπετσιώτα*** τρόπος μαγειρέματος τού ψαριού στον φούρνο μέσα σε σάλτσα από ντομάτα, σκόρδο, μαϊντανό και λάδι. (Βλ. κ. λ. *αλά*).

Σπετσιώτης (ο) → Σπέτσες

σπετσιώτικος, -η, -ο ▸ Σπέτσες

Σπετσιώτισσα (η) → Σπέτσες

Σπετσοπούλα (η) νησί τού Αργοσαρωνικού Κόλπου Ν. των Σπετσών. [ΕΤΥΜ. < *Σπέτσες* + λεξικό επίθημα *-πούλα*].

σπεύδω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έσπευσ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κινούμαι ή ενεργώ με ταχύτητα και προθυμία: *μόλις μας αντιλήφθηκε, έσπευσε προς το μέρος μας*· ΦΡ. ***σπεύδε βραδέως*** βλ. λ. *βραδέως* ♦ **2.** (μετβ.) δείχνω προθυμία, είμαι πρόθυμος (να κάνω κάτι): *μετά το ατύχημα έσπευσε να τους συνδράμει οικονομικά* ‖ *μη σπεύδεις να απαντήσεις· άκου πρώτα καλά τι σε ρωτούν* ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *(s)p(h)eu-d- «επείγομαι, πιέζω», πβ. λιθ. spáudžiu «πιέζω, σπρώχνω, βιάζομαι», spaudà «σπουδή, βιασύνη», spudà «ώθηση, πίεση», ίσως και αλβ. punë «εργασία, επάγγελμα» (< *(s)pud-na). Ομόρρ. *σπουδ-ή* (βλ.λ.)].

Σπεύσιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), διάδοχος τού Πλάτωνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *σπευσ(ι)* (< ρ. *σπεύδω*) + *ἵππος*].

σπήκερ (ο) ▸ σπίκερ

σπήλαιο (το) {σπηλαί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ΓΕΩΛ. φυσικός, υπόγειος και κενός χώρος, συνήθ. με φυσική είσοδο περισσότερο ή λιγότερο εμφανή, ο οποίος σχηματίζεται από τη διαβρωτική ενέργεια των υπογείων υδάτων σε συγκεκριμένους τύπους πετρωμάτων (ασβεστολιθικά, ηφαιστειογενή ή κοραλλιογενή): *ανεξερεύνητο / απέραντο / βαθύ / παλαιολιθικό / επικίνδυνο ~* ‖ *~ με σταλαγμίτες και σταλακτίτες* (πβ. λ. *σπηλιά, άντρο*)· ΦΡ. (α) ***το σπήλαιο τής Βηθλεέμ*** το μέρος όπου γεννήθηκε ο Χριστός (β) ***οι άνθρωποι των σπηλαίων*** οι πρωτόγονοι άνθρωποι, που ζούσαν σε σπηλιές **2.** ΙΑΤΡ. κοίλωμα σε όργανο, το οποίο έχει δημιουργηθεί από παθολογική αιτία, π.χ. από το υγρό αποστήματος: *πνευμονικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπήλαιον*, με το κοινόλεκτο επίθημα *-αιον* (πιθ. κατ᾽ αναλογίαν προς τα *κατά-γαιον, ὑπό-γαιον*), < *σπέος* «σπηλιά» (από το θ. *σπε-* και την παρέκταση *-λ-*, πβ. κ. *νέφος – νεφέλη*). Το αρχαϊκό ουσ. *σπέος* είναι αγν. ετύμου].

σπηλαιόβιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διαμένει σε σπηλιά: *~ πληθυσμός / άτομο / νυχτερίδα* ΣΥΝ. τρωγλοδύτης, σπηλαίος.

σπηλαιολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σπηλαίων. — **σπηλαιολόγος** (ο/η), **σπηλαιολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενές ξέν. όρ., < γαλλ. spéléologie].

σπηλαίος, -α, -ο [1890] (λόγ.) αυτός τού οποίου κατοικία είναι τα φυσικά κοιλώματα μέσα στο έδαφος: *~ οργανισμός* ΣΥΝ. σπηλαιόβιος.

σπηλαιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σπηλαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με σπήλαιο: *ένα κατασκεύασμα με ~ αρχιτεκτονική* **2.** ΙΑΤΡ. (α) αυτός που έχει παθολογικές κοιλότητες: *~ πνεύμονας / αμυγδαλές* (β) αυτός που προέρχεται από όργανο γεμάτο κοιλότητες: *~ ρόγχος / αναπνοή* **3.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει σαν να βγαίνει από σπήλαιο: *~ φωνή* ΣΥΝ. βαθύς, υπόκωφος ΑΝΤ. ψιλός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σπηλιά (η) φυσικός κενός χώρος κάτω από το έδαφος (σπήλαιο) ή μέσα σε βράχια (βραχώδες καταφύγιο), με φυσική είσοδο περισσότερο ή λιγότερο εμφανή (πβ. λ. *σπήλαιο*): *βαθιά / δυσπρόσιτη / απότομη / σκοτεινή / υγρή ~* ‖ *η ~ τής αρκούδας / τού δράκου / τού ληστή* ‖ «*ώς πότε [...] σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπωμεν κλαδιά*» (Ρήγας Βελεστινλής) (πβ. λ. *άντρο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *σπήλαιο* (βλ.λ.) + κατάλ. *-ιά*].

σπιανάδα (η) (διαλεκτ.) (στα Επτάνησα) η πλατεία, κυρ. η παραλιακή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spianata < spianare «καθιστώ επίπεδη (μια επιφάνεια), στρώνω, ισώνω» < λατ. explanāre < ex- + planus «ίσιος, επίπεδος»].

σπίζα (η) {σπιζών} κατηγορία ωδικών πτηνών, συχνά με ζωηρά χρώματα, κοντό και ισχυρό ράμφος, που φωλιάζουν σε δέντρα και θάμνους και σπάνια στο έδαφος και στην οποία ανήκουν η καρδερίνα, ο σπίνος, ο φλώρος κ.ά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπίγγ-jα* < I.E. *(s)ping-o- «σπίνος», πβ. αρχ. γερμ. fincho (> γερμ. Fink), αρχ. αγγλ. finc (> αγγλ. finch), σουηδ. spink «σπουργίτι» κ.ά. Ομόρρ. *σπίνος* (βλ.λ.)].

σπίθα (η) {σπιθών} **1.** ο σπινθήρας (βλ.λ.): *μόλις ο τροχός ακούμπησε στο μέταλλο, πετάχτηκαν παντού σπίθες* ‖ *η κουκουνάρα που άρπαξε φωτιά πέταξε σπίθες ολόγυρα* ‖ *μια ~ μπορεί να φέρει την καταστροφή στο δάσος*· ΦΡ. (μτφ.) ***τα μάτια του πετάν(ε) / βγάζουν σπίθες*** (i) βρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης έντασης ή/και εκνευρισμού ή νιώθει έντονο μίσος (ii) η ματιά του φανερώνει ότι πρόκειται για έξυπνο άνθρωπο **2.** (μτφ.) το συμβάν από το οποίο ξεκινά μια σειρά γεγονότων ή από το οποίο διαμορφώνεται μια κατάσταση: *η ~ τής σύρραξης / τού πολέμου / τού πάθους / τού έρωτα / τού μίσους* ΣΥΝ. αιτία, αρχή, σπόρος **3.** (μτφ.) η ένδειξη ζωής ή ύπαρξεως μιας ιδιότητας: *ακόμα και τα κείμενα που συνέταξε στο τέλος τής ζωής του έχουν τη ~ μιας ξεχωριστής πνευματικής προσωπικότητας* ‖ *η ~ τού έρωτα δεν έσβησε με τα χρόνια* ΣΥΝ. νεύρο, σπινθήρας **4.** (μτφ.) πάρα πολύ έξυπνος άνθρωπος: *είναι ~ μονάχη!* ΣΥΝ. σπίρτο, τετραπέρατος, πανέξυπνος ΑΝΤ. τούβλο, (οικ.) βούρλο, βλίτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σπιθίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σπιθαμή κ. **πιθαμή** (η) [μεσν.] **1.** η απόσταση από την άκρη τού αντίχειρα τού χεριού ώς το άκρο τού μικρού δακτύλου, όταν η παλάμη είναι ανοιχτή: *περίσσευε μία ~ ύφασμα από το τόπι και μου το έδωσε τζάμπα* **2.** (συνεκδ.) πάρα πολύ μικρή έκταση: *για μια ~ τόπο να σφαχτούν τόσοι άνθρωποι!* ‖ *πώς να χωρέσουμε και μεις σε μια ~ γης;* ‖ *δεν πρόκειται να παραχωρήσουμε ούτε μια ~ εδάφους* ΣΥΝ. σταλιά· ΦΡ. (α) ***μια(ς) σπιθαμή(ς) άνθρωπος*** (i) άνθρωπος πολύ μικρού αναστήματος: *~ και να 'χει τόσο θάρρος!* ΣΥΝ. σπιθαμιαίος, μικρόσωμος, κοντός, λιλιπούτειος ΑΝΤ. γιγαντιαίος, τεράστιος (ii) άνθρωπος μικρής ηλικίας: *~ και να 'χει τέτοια γλώσσα!* ΣΥΝ. παιδί, μικρός, ανήλικος ΑΝΤ. ώριμος, ενήλικος (β) ***σπιθαμή προς σπιθαμή*** σε κάθε σημείο ενός χώρου: *αστυνομικοί ερευνούσαν τη γύρω περιοχή ~, για να ανακαλύψουν τυχόν ίχνη* ΣΥΝ. εξονυχιστικά, παντού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., με παραγ. επίθημα *-μη* (πβ. κ. *παλά-μη, πυγ-μή, δραχ-μή*), πιθ. < *σπιδές* (τ. γενικής που απαντά στην ομηρική φρ. *διὰ σπιδέος πεδίοιο* και ανάγεται σε αμάρτυρο τ. **σπι-δής* / **σπιδύς* «μακρός, εκτεταμένος»). Οι λ. συνδ. μεταξύ τους, αν ανάγονται σε κοινό θ. *spi-dh-. Σε ό,τι αφορά περαιτέρω συσχετισμούς, είναι πιθ. η σύνδεση με λατ. spissus «αργός, βραδύς» (< *spid-tos, αρχική σημ. «πυκνός»), λιθ. spintù, spisti «συγκεντρώνομαι, συναθροίζομαι» (< *spit-ti) κ.ά. Ο φωνηεντισμός τού ρ. *σπῶ (-άω)* δεν επιτρέπει τη σύνδεσή του με την προαναφερθείσα λεξιλογική οικογένεια].

σπιθαμιαίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός τού οποίου το μέγεθος είναι ίσο με μια σπιθαμή (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει πολύ μικρό μέγεθος, ύψος: *~ αλλά με μεγάλο πνευματικό ανάστημα* ΣΥΝ. λιλιπούτειος, βραχύσωμος, μικρός, μικροσκοπικός, κοντός ΑΝΤ. γιγάντειος, μεγάλος, ψηλός, μεγαλόσωμος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, αξία: *~ πολιτικός* ΣΥΝ. ασήμαντος, λίγος ΑΝΤ. σημαντικός, γιγαντιαίος, πολύς.

σπιθίζω ρ. αμετβ. {σπίθισα} (λογοτ.) σπιθοβολώ (βλ.λ.): *τα μάτια της σπίθιζαν*. — **σπίθισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σπινθ-ίζω* (με αφομοίωση τού *-ν-* και απλοποίηση) < *σπινθήρας* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ίζω*].

σπιθοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {σπιθοβολείς... | σπιθοβόλησα} **1.** σκορπώ γύρω μου σωματίδια πυρακτωμένης ύλης, βγάζω σπίθες: *σπιθοβολούσε το σίδερο στο αμόνι* ‖ (μτφ.) *τα μάτια της σπιθοβολούσαν από θυμό* ΣΥΝ. σπιθίζω **2.** (κατ᾽ επέκτ.) εκπέμπω γύρω μου φως: *τα κρυστάλλινα ποτήρια σπιθοβολούσαν στον ήλιο* ΣΥΝ. λαμποκοπώ, ακτινοβολώ. — **σπιθοβολή** (η) κ. **σπιθοβόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σπιθοβολῶ* < *σπίθα* + *-βολῶ* (< *βάλλω*), πβ. κ. *πυρο-βολῶ, κεραυνο-βολῶ*].

σπιθούρι (το) {σπιθουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κηλίδα ή φουσκάλα που εμφανίζεται στο δέρμα λόγω παθολογικής αιτίας: *βγάζω ~* ΣΥΝ. εξάνθημα, σπυρί. — (υποκ.) **σπιθουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σπίθα* + παραγ. επίθημα *-ούρι*, πβ. κ. *μνήμα – μνημούρι*].

σπικάζ (το) {άκλ.} ελλην. *περιγραφή* **1.** η περιγραφή γεγονότος από εκφωνητή (*σπίκερ*, βλ.λ.) μέσω ραδιοφώνου, μεγαφώνου, τηλεοράσεως κ.λπ.: *το ~ τής παρέλασης / τού αγώνα* **2.** η περιγραφή και ο σχολιασμός ενός θεάματος: *το ~ τού ντοκιμαντέρ έγινε από έμπειρους ηθοποιούς* (βλ. κ. λ. *-άζ*).
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < αγγλ. speak «μιλώ» + *-άζ* (< γαλλ. -age), κατά τα *πατινάζ, μακιγιάζ, αμπαλάζ* κ.ά.].

σπικάρω ρ. μετβ. {σπίκαρ-α κ. -ισα} (αργκό) **1.** περιγράφω γεγονός μέσα από κάποιο επικοινωνιακό σύστημα (π.χ. ραδιόφωνο, μεγάφωνα): *~ έναν αγώνα / μια παρέλαση* **2.** επενδύω με λόγο ένα θέαμα, το περιγράφω και το σχολιάζω: *~ ένα ντοκιμαντέρ*.
[ΕΤΥΜ. < *σπίκ(ερ)* + παραγ. επίθημα *-άρω*].

σπικάτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. στην εκτέλεση εγχόρδων οργάνων, τεχνική παραγωγής ήχου με το δοξάρι, το οποίο αφήνεται να αναπηδά στις χορδές, κατά τρόπο ώστε η κάθε νότα να ακούγεται ξεχωριστά από την προηγούμενη και την επόμενη της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spiccato < ρ. spiccare «αποσπώ, ξεκολλώ, ξεκρεμώ (κάτι που βρίσκεται στην κορυφή)» < picco «κορυφή» < γαλλ. pic, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. αγγλ. pīc «αιχμηρό εργαλείο»].

σπίκερ (ο) (παλαιότ. ορθ. *σπήκερ*) {άκλ.} ελλην. *εκφωνητής*· αυτός που σπικάρει (βλ.λ.): *η φωνή τού ~ ερχόταν δυνατή μέσα από τα μεγάφωνα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. speaker < ρ. speak «μιλώ»].

σπιλιάδα κ. **σπιλάδα** (η) (λαϊκ.) η ξαφνική και δυνατή πνοή ανέμου από τη στεριά προς τη θάλασσα ΣΥΝ. ριπή, ανεμοσυρμή. — (υποκ.) **σπιλιαδίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπιλάς, -άδος*, πιθ. < *κατα-σπιλάζω* «κηλιδώνω – (για άνεμο) χτυπώ, εφορμώ» (υποχωρητ.) < αρχ. *σπίλος* (βλ.λ.)].

σπίλος (ο) (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ. κηλίδα στο δέρμα ή δερματική βλάβη με αλλοιωμένου χρώματος κηλίδα, η οποία οφείλεται σε παθολογική χρώση ή σε συγκέντρωση ή/και διεύρυνση αιμοφόρων ή λεμφικών αγγείων: *μελαγχρωματικός* ~ ΣΥΝ. ελιά, στίγμα **2.** (μτφ.) ηθική κηλίδα, αυτό που χαρακτηρίζει άτομο ηθικά απαράδεκτο ΣΥΝ. στίγμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *πίνος* «ακαθαρσία» (που χρησιμοποιείται κυρ. για το μη κατεργασμένο μαλλί ή ακόμη και για άπλυτα ρούχα)].

σπιλώνω ρ. μετβ. {σπίλω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) (μτφ.) προσβάλλω την τιμή (κάποιου): ~ *υπολήψεις / το όνομα κάποιου* ΣΥΝ. ατιμάζω ΑΝΤ. τιμώ. — **σπίλωση** (η) κ. **σπίλωμα** (το) [μτγν.], **σπιλωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπιλώ (-όω)* < αρχ. *σπίλος* (βλ.λ.)].

σπινάρω ρ. → σπινιάρω

σπινθήρας (ο) **1.** σωματίδιο πυρακτωμένης ύλης, το οποίο προέρχεται από φωτιά ή από σώματα που έρχονται σε τριβή ή συγκρούονται: *καθώς η μηχανή σύρθηκε στην άσφαλτο, πετάχτηκαν παντού σπινθήρες* ΣΥΝ. σπίθα **2.** ΦΥΣ. η ξαφνική και σύντομη λάμψη φωτός που οφείλεται στην αλληλεπίδραση αγωγών με υψηλά ηλεκτρικά φορτία ή στην ύπαρξη ισχυρού ηλεκτρικού πεδίου, συνοδεύεται από έκλυση θερμότητας και μερικές φορές από κρότο: *η πυρκαγιά οφείλεται σε σπινθήρα οξυγονοκόλλησης* || *ηλεκτρικός* ~ **3.** (μτφ.) αυτό στο οποίο οφείλεται ένα γεγονός ή το οποίο διαμορφώνει μια κατάσταση: *η δολοφονία τού διπλωμάτη αποτέλεσε τον ~ τού πολέμου* ΣΥΝ. αιτία, αρχή, λόγος, αφορμή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπινθήρ, -ῆρος* < θ. *σπινθ-* < *spnd(h)- (το *-ι-* αποτελεί ελληνικό νεωτερισμό και είναι μάλλον φωνήεν στηρίξεως), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *spend(h)- «λάμπω, σπινθηροβολώ», πβ. λιθ. spindėti «λάμπω, ακτινοβολώ», λετ. spuôdrs «λαμπρός», ενώ δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδεση με λατ. scintilla «σπινθήρας» (> γαλλ. étincelle)].

σπινθηρίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {σπινθήρισα} **1.** σκορπώ γύρω μου σπινθήρες: *τα ηλεκτροφόρα σύρματα σπινθήριζαν στην επαφή με τη βρεγμένη άσφαλτο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σπιθίζω **2.** (μτφ.) εκπέμπω λάμψη: *στο κέντρο ενός συνηθισμένου κατά τα άλλα προσώπου σπινθήριζε ένα ζευγάρι μάτια όλο εξυπνάδα.* — **σπινθήρισμα** (το) κ. **σπινθηρισμός** (ο) [μεσν.].

σπινθηριστής (ο) ο αναφλεκτήρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. éclateur (< ρ. éclater «λάμπω, αστράφτω»)].

σπινθηροβόλημα (το) [1873] {σπινθηροβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} η εκπομπή σπινθήρων ΣΥΝ. σπινθήρισμα.

σπινθηροβολία (η) [1882] {σπινθηροβολιών} το σπινθηροβόλημα.

σπινθηροβόλος, -ος, -ο **1.** αυτός που σκορπά γύρω του σπινθήρες **2.** (συνεκδ.) αυτός που αντανακλά φως, που εκπέμπει λάμψη: ~ *αστέρια / κοσμήματα / θάλασσα* ΣΥΝ. αστραφτερός, γυαλιστερός ΑΝΤ. μουντός, θαμπός **3.** (μτφ.) αυτός που δείχνει ιδιαιτέρως ευφυής: ~ *μάτια / πνεύμα* ΣΥΝ. έξυπνος, (οικ.) ξύπνιος ΑΝΤ. αργός, χαζός. **σπινθηροβολώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σπινθήρ, -ῆρος* + *-βόλος* < *βάλλω*].

σπινθηρογράφημα (το) {σπινθηρογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η απεικόνιση με τη μέθοδο τής σπινθηρογραφίας τής κατάστασης στην οποία βρίσκεται ένα όργανο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. scintigram (νόθο σύνθ.)].

σπινθηρογραφία (η) {σπινθηρογραφιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής κατάστασης στην οποία βρίσκεται ένα όργανο με τη χορήγηση ραδιενεργού φαρμάκου, το οποίο, με τη βοήθεια ειδικού ευαίσθητου ανιχνευτή, συντελεί στην αποτύπωση τής εικόνας τού εξεταζόμενου οργάνου σε φωτοευαίσθητη επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. scintigraphie / scintillogra-phie (νόθο σύνθ.) < scintillo- (< λατ. scintilla «σπινθήρας») + -graphie (< *γράφω*)].

σπινθηροψία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανωμαλία στην όραση, η οποία εντοπίζεται στο ότι ο ασθενής έχει την αίσθηση ότι βλέπει διαρκώς σπινθήρες.
[ΕΤΥΜ. < *σπινθήρας* + *-οψία* < *όψη*].

σπινιάρω κ. **σπινάρω** ρ. αμετβ. {σπίν-ιαρα κ. -ιάρισα} (λαϊκ. για τροχούς οχημάτων) περιστρέφομαι χωρίς να κινείται το όχημα (λ.χ. όταν οι ρόδες έχουν κολλήσει στη λάσπη). — **σπινιάρισμα** κ. **σπινάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spin + παραγ. επίθημα *-ιάρω*].

σπίνος (ο) μικρό πουλί που μοιάζει με σπουργίτι, έχει ευχάριστο κελάηδημα και ανήκει στις σπίζες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπίζω* < *σπίζα* (βλ.λ.), προφανώς με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό θ. *σπι-* (αντί *σπιγγ-*, αφού **σπίγγ-ja* > *σπίζα*) υπό την επίδρ. τού ομώνυμου μτγν. επιθ. *σπινός* «ισχνός» (που είναι αγν. ετύμου). Παρόμοια σημασιολ. πορεία συναντούμε και στις σουηδ. λ. spink «σπίνος» και spink[e] «ισχνός, αδύνατος (άνθρωπος)»].

σπινταριστός, -ή, -ό (αργκό) **1.** (για πρόσωπο που οδηγεί όχημα) με πολύ μεγάλη ταχύτητα: *ερχόταν ~ καταπάνω μας και αναγκαστήκαμε ν' ανέβουμε τρέχοντας στο πεζοδρόμιο* **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που σε δεδομένη στιγμή χαρακτηρίζεται από υπερκινητικότητα, συναισθηματική φόρτιση κ.λπ. και συμπεριφέρεται στους άλλους απότομα: *χωρίς να έχω κάνει τίποτε, ήρθε ~ και άρχισε να μου φωνάζει!* — **σπινταριστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σπιντάρω*, πβ. κ. *φουντάρω – φουνταριστός*].

σπιντάρω ρ. αμετβ. {σπιντάρισα} (αργκό) κινούμαι ή οδηγώ όχημα με μεγάλη ταχύτητα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. speed «ταχύτητα» + παραγ. επίθημα *-άρω*].

σπιουνιά (η) (λαϊκ.) η κατάδοση ΣΥΝ. χαφιεδισμός, κάρφωμα, ρουφιανιά.

σπιούνος (ο), **σπιούνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρακολουθεί τις κινήσεις των άλλων και τις αναφέρει σε όποιον τυχόν ενδιαφέρεται (συνήθ. σε πρόσωπο που ασκεί εξουσία), με αντάλλαγμα υλικό ή την εύνοιά του ή και από κακοήθεια: *ήταν ~ των Γερμανών στην Κατοχή* || *ο ~ στη δουλειά καρφώνει ό,τι λέμε στο αφεντικό* ΣΥΝ. καταδότης, κατάσκοπος, καρφί, χαφιές, ρουφιάνος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spione < spia «κατάσκοπος, πράκτορας» < ρ. spiare «παρακολουθώ, κατασκοπεύω» (υποχωρητ.) < αρχ. γερμ. spehōn / spiōhon (πβ. κ. αγγλ. spy «κατάσκοπος»)].

σπιράλ (το) → σπειράλ

σπιριτόζο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η ερμηνεία που χαρακτηρίζεται από ζωηρότητα και εκφραστικότητα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. επίθ. spiritoso < spirito «πνεύμα, ζωηρότητα» (< λατ. spiritus, -i «πνεύμα»)].

σπιριτουαλισμός (ο) η πνευματοκρατία (βλ.λ.). — **σπιριτουαλιστής** (ο), **σπιριτουαλίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. spiritualisme < spirituel < μτγν. λατ. spiritualis (< λατ. spiritus, -i «πνεύμα, πνοή»)].

σπιρογράφημα (το) {σπιρογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. διάγραμμα που λαμβάνεται με τη σπιρομέτρηση και παριστάνει τα αναπνευστικά μεγέθη σε συνάρτηση με τον χρόνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. spirogramme (νόθο σύνθ.) < spiro- (< λατ. spirāre «αναπνέω») + -gramme < *-γραμμα* (< *γράφω*)].

σπιρομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μέτρηση τού όγκου αναπνευστικών μεγεθών με σπιρόμετρο (βλ.λ.). Επίσης **σπιρομέτρηση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. spirometry (νόθο σύνθ.) < spiro- (< λατ. spirāre «αναπνέω») + -metry < *-μετρία* < *μέτρο*].

σπιρόμετρο (το) {σπιρομέτρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο για τη μέτρηση αναπνευστικών μεγεθών, ειδικότερα τού όγκου τού αέρα που εκπνέεται κατά τη διάρκεια μιας βίαιης εκπνοής (και γενικότ. των μεταβολών τού όγκου των εκπνεόμενων αερίων).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. spirometer (νόθο σύνθ.)].

σπιρούνι (το) {σπιρουν-ιού | -ιών} εξάρτημα των ιππέων που αποτελείται από έναν μικρό τροχό με ακίδες και με δυνατότητα περιστροφής, ο οποίος τοποθετείται στη φτέρνα τής μπότας, για να μπορεί, όποτε θέλει ο ιππέας, να κεντρίζει το άλογο και να το κάνει να τρέχει ΣΥΝ. πτερνιστήρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sperone < αρχ. γερμ. sporō].

σπιρουνιά (η) το κέντρισμα με το σπιρούνι.

σπιρουνίζω κ. **σπιρουνιάζω** ρ. μετβ. {σπιρούν-ισα κ. -ιασα, -ισμένος κ. -ιασμένος} πιέζω το δέρμα (ζώου στο οποίο επιβαίνω) με το σπιρούνι: *σπιρούνισε το άλογο και αυτό κάλπασε άγρια.* — **σπιρούνισμα** κ. **σπιρούνιασμα** (το).

σπιρτάδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μυρωδιά και κυρ. η γεύση των οινοπνευματωδών ποτών λόγω τής υψηλής τους περιεκτικότητας σε οινόπνευμα ή άλλες καυστικές ουσίες: *η ~ τού ποτού με χτύπησε αμέσως* ΣΥΝ. καυστικότητα, οξύτητα **2.** (γενικότ.) κάθε έντονη και καυστική μυρωδιά ή γεύση **3.** (μτφ.) η εξυπνάδα, η ευστροφία: *κουβέντες / κείμενο / ερμηνεία όλο ~* ΑΝΤ. ηλιθιότητα.
[ΕΤΥΜ. < *σπίρτο* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *σβελτ-άδα*].

σπίρτο (το) **1.** μικρό, ευθύ και λεπτό κομμάτι από ξύλο ή χοντρό χαρτί, η μία άκρη τού οποίου είναι διαποτισμένη με εύφλεκτο υλικό, για να μπορεί να δώσει φλόγα όταν τριφτεί σε κατάλληλη επιφάνεια: *ένα κουτί σπίρτα* || *θειαφένιο / ξύλινο / καμένο / φωσφορικό ~* ΣΥΝ. (λόγ.) πυρείο • **2.** (λαϊκ.) (α) αυτό που προκύπτει από την απόσταξη οίνου ή άλλης παρόμοιας ουσίας: *τον έτριψε με ~ και συνήλθε από το κρύωμα* || *ξεθυμασμένο ~* ΣΥΝ. οινόπνευμα, αλκοόλ (β) ποτό με μεγάλη περιεκτικότητα οινοπνεύματος • **3.** (μτφ.) πολύ έξυπνος, ευφυής άνθρωπος: *δεν τον πιάνει κανένας στα αινίγματα και τις σπαζοκεφαλιές· είναι ~!* ΣΥΝ. ξύπνιος, (μτφ.) σπίθα, (μτφ.) τσακάλι· ΦΡ. ***σπίρτο αναμμένο / μονάχο*** για πολύ έξυπνο πρόσωπο **4.** ΧΗΜ. ***σπίρτο τού άλατος*** το υδροχλωρικό οξύ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spirito «καθαρό οινόπνευμα» < λατ. spiritus (ardens), ονομασία τής αιθυλικής αλκοόλης (τού οινοπνεύματος), που έδιναν οι αλχημιστές στην ουσία αυτή, προκειμένου να δηλώσουν την ευφλεκτη φύση της (ardens, μτχ. τ. τού ρ. ardēre «φλέγομαι, καίγομαι»)].

σπιρτόζος, -α, -ικο (εκφραστ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από οξύτητα πνεύματος: *άνθρωπος ~· κερδίζει το ενδιαφέρον όλων με τα λογοπαίγνια και την ετοιμότητα τού λόγου του* || *~ ανέκδοτα* ΣΥΝ. εύστροφος, έξυπνος, ξύπνιος, πνευματώδης ΑΝΤ. ηλίθιος, χαζός. Επίσης **σπιρτόζικος**, -η, -ο. — **σπιρτόζικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. spiritoso < spirito «πνεύμα, πνοή» (< λατ. spiritus)].

σπιρτοθήκη (η) {σπιρτοθηκών} (λόγ.) μικρό κουτί ορθογώνιου σχήματος, όπου φυλάσσονται τα σπίρτα και το οποίο φέρει συνήθ. στις πλαϊνές πλευρές ειδικό υλικό, για να μπορούν με τριβή πάνω σε αυτό να αναφλέγονται τα σπίρτα ΣΥΝ. σπιρτόκουτο.

σπιρτόκουτο (το) η σπιρτοθήκη (βλ.λ.)· ΦΡ. ***πύργος από σπιρτόκουτα*** παιδικό παιχνίδι κατά το οποίο τα παιδιά σχηματίζουν σπίτια ή πύργους από τέτοια κουτιά. Επίσης **σπιρτοκούτι**.

σπιρτόξυλο (το) το ξύλινο στέλεχος τού σπίρτου και συνεκδ. όλο το σπίρτο.

σπιτάκι (το) → σπίτι

σπιτάλι (το) {σπιταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το νοσοκομείο **2.** ίδρυμα περίθαλψης ατόμων διαφόρων κατηγοριών, όπως π.χ. γηροκομείο, ορφανοτροφείο κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὁσπιτάλιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ό-*) < μτγν. λατ. hospitale «ξενώνας», ουδ. τού λατ. επιθ. hospitalis «ξένιος» (< hospes, -itis «ξένος»)].

σπιταρόνα (η) → σπίτι

σπιτήσιος, -ια. -ιο → σπιτικός

σπίτι (το) {σπιτ-ιού | -ιών} **1.** κτίσμα κατάλληλα διαμορφωμένο (από πλευράς χώρων και εξοπλισμού), ώστε να κατοικούν σε αυτό άνθρωποι: *άβολο / αγροτικό / ακατάλληλο / ακατοίκητο / ανοίκιαστο / αντισεισμικό / αρχοντικό / αστικό / ασυγύριστο / διατηρητέο / δίπατο / διώροφο / εξοχικό / ερειπωμένο / καινούργιο / επιπλωμένο / λυόμενο / νεόδμητο / νοικιασμένο / παραθαλάσσιο / πολυώροφο / σαραβαλιασμένο / ευρύχωρο / ψηλοτάβανο / χαμηλοτάβανο / διαμπερές / ψυχρό ~ || αγοράζω / πουλάω / βρίσκω / εγκαινιάζω / ψάχνω για / αλλάζω / πιάνω* (νοικιάζω) / *χτίζω / γκρεμίζω / βάφω / ανακαινίζω το ~ || ρούχα για το ~* (για να τα φορά κάποιος μέσα στο σπίτι και να νιώθει άνετα· όχι για έξοδο ή την εργασία του) || *θα 'χουμε κόσμο στο ~ απόψε || Σαν στο ~ σου! Θέλουμε να νιώθεις άνετα μαζί μας!* ΣΥΝ. κατοικία. (λόγ.) οίκος. οικία. ενδιαίτημα· ΦΡ. ***ανοίγω το σπίτι μου*** βλ. λ. *ανοίγω* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που κατοικούν σε αυτό το κτίσμα και που συνήθ. συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς: *όποτε αργεί να γυρίσει, έχει φασαρίες με το ~ του* (τους γονείς) || *όπου να 'ναι. θ' ανοίξω κι εγώ το δικό μου ~* (θα μείνω μόνος μου ή θα παντρευτώ. θα κάνω οικογένεια) || *είναι άνθρωπος τού σπιτιού· όλοι στην οικογένεια τον εμπιστεύονται* ΣΥΝ. οικογένεια, φαμίλια. σπιτικό· ΦΡ. (α) ***από σπίτι*** (για πρόσωπο που κατάγεται) από καλή οικογένεια (τίμια και ηθική) ή από οικογένεια με τίτλους ευγενείας: *κορίτσι ~* (β) ***για σπίτι*** (για κορίτσι κατάλληλο) για σύζυγος, για δημιουργία οικογένειας: *αυτή να παντρευτείς· είναι κορίτσι ~* (γ) ***φεύγω από το σπίτι*** εγκαταλείπω την οικογενειακή εστία, διακόπτω τις σχέσεις μου με τους δικούς μου: *στα μεγάλα αστικά κέντρα οι έφηβοι που φεύγουν από το σπίτι τους πληθαίνουν χρόνο με τον χρόνο* (δ) ***διώχνω (κάποιον) από το σπίτι*** απομακρύνω (κάποιον) από την οικογενειακή εστία. του στερώ το δικαίωμα να μένει στο σπίτι μαζί με την οικογένειά του: *δεν διώχνει κανείς το παιδί του από το σπίτι με το πρώτο στραβοπάτημα* (ε) ***κλείνω το σπίτι (κάποιου)*** προκαλώ κακό στην οικογένεια (κάποιου), βλάπτοντας ένα μέλος της: *οδηγούσε μεθυσμένος και σκότωσε δύο περαστικούς· τους έκλεισε τα σπίτια άδικα || η βεντέτα ανάμεσα στις δύο οικογένειες έχει κλείσει μέχρι σήμερα πολλά σπίτια* **3.** η οικογενειακή ζωή, η οικογενειακή κατάσταση: *διέλυσε το σπίτι του γυρνώντας με τη μια και με την άλλη·* ΦΡ. ***ανοίγω σπίτι / σπιτικό*** βλ. λ. *ανοίγω* **4.** (κατ' επέκτ.) το εσωτερικό τού σπιτιού (έπιπλα. οικοσκευή κ.λπ.) και οι λειτουργικές του δαπάνες: *το ζευγάρι μοιράζεται τα έξοδα τού σπιτιού || βάζω τάξη στο / νοικοκυρεύω / τακτοποιώ / μαζεύω το ~* ΣΥΝ. σπιτικό, νοικοκυριό· ΦΡ. (α) ***δουλειές τού σπιτιού*** οι δουλειές που γίνονται για τον καθαρισμό και την τακτοποίηση τού σπιτιού (π.χ. σφουγγάρισμα, συγύρισμα), καθώς και αυτές που γίνονται μέσα στο σπίτι (π.χ. πλύσιμο ρούχων. σιδέρωμα) (β) ***κάνω το σπίτι*** καθαρίζω και τακτοποιώ τον χώρο μέσα στον οποίο ζω: *δεν μπορώ να 'ρθω για καφέ· έχω να κάνω το σπίτι* (γ) ***στρώνω το σπίτι*** βλ. λ. *στρώνω* • **5.** (ευφημ.) το πορνείο: *τα ~ τής Τρούμπας αποτελούν το σκηνικό αρκετών ταινιών τής δεκαετίας τού '60* ΣΥΝ. οίκος ανοχής **6.** (χωρίς άρθρο. ως επίρρ.) στο σπίτι: *θα μείνω ~ || τρώω συνήθως ~ || πάμε ~.* — (μεγεθ.) **σπιταρόνα** (η) (σημ. 1-3). (υποκ.) **σπιτάκι** (το) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *όσπίτιον* < λατ. hospitium «ξενώνας» (< hospes, -itis «ξένος»)].

σπίτι: συνώνυμα. Η πάγκοινη δημοτική λέξη **σπίτι** πρωτοαπαντά ως *όσπίτιον* στη μεταγενέστερη Ελληνική. προερχόμενη από το λατ. hospitium που σήμαινε «ξενώνας. χώρος φιλοξενίας, φιλοξενία» (< hospes. -itis «ξένος»). Μέσα από τη λόγια παράδοση επιβίωσε και χρησιμοποιείται και σήμερα ως επίσημη λέξη το **κατοικία**. επίσης αρχαία λέξη, που χρησιμοποιείται στην Ελληνική από τους μεταγενέστερους χρόνους, παράγωγο τού αρχ. ρ. **κατοικώ** των κλασικών χρόνων. Το *κατοικία* δηλώνει κυρίως το κτίσμα, το οικοδόμημα όπου κατοικεί κανείς. ενώ το *σπίτι* δηλώνει τόσο το κτίσμα όσο και το περιεχόμενό του. την οικογένεια. τους ανθρώπους που κατοικούν σε ένα σπίτι. Πρόκειται για μια διαφορά που υπάρχει και σε άλλες συγγενείς γλώσσες (πβ. αγγλ. house και home). Η ίδια διαφορά υπήρχε στην αρχαία και τη λόγια παράδοση ανάμεσα στο **οικία** (αντίστοιχο τού *κατοικία*) και στο **οίκος** (αντίστοιχο τού *σπίτι*). Το εσωτερικό περιεχόμενο που δηλώνει το *σπίτι* εκφράζεται εντονότερα με τη νεοελληνική λ. **σπιτικό**. που χρησιμοποιείται σε οικείο λόγο. Στον καθημερινό λόγο αλλά και στην ορολογία σύγχρονων επιστημών (όπως λ.χ. η κοινωνιολογία), η νεότερη λ. **νοικοκυριό** χρησιμοποιείται αντί τού *σπιτικό (τα αγροτικά / αστικά νοικοκυριά)* με τη σημ. «οικογένεια». Σε λόγιες μεταφορικές χρήσεις απαντά και η λ. **ενδιαίτημα**, αρχαίας προελεύσεως λέξη που δηλώνει τον χώρο όπου *ενδιαιτάται* (< *δίαιτα*). όπου ζει κανείς. Τελευταία εμφανίζεται σε αρχιτεκτονικού και παρόμοιου περιεχομένου χρήσεις το απαρέμφατο **κατοικείν** ως *κατοικία* και *κατοίκηση*.

σπιτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που προέρχεται από το σπίτι ή που αναφέρεται ή γίνεται στο σπίτι: *~ φαγητό / γλυκό / ατμόσφαιρα / ψωμί / ζωή / συνταγή / δουλειές* ΣΥΝ. σπιτήσιος **2. *σπιτικό*** (το) (α) το σύνολο των ανθρώπων που ζουν κάτω από την ίδια στέγη και συνδέονται συνήθ. με συγγενικούς δεσμούς: *να κοιτάς το ~ σου και ν' αφήσεις τις υποθέσεις των άλλων* ΣΥΝ. σπίτι, οικογένεια, φαμίλια (β) οι ανάγκες. τα λειτουργικά έξοδα τού σπιτιού και τής οικογένειας: *είναι δύσκολο να κρατάς ~ μ' έναν μόνο μισθό* ΣΥΝ. σπίτι, οικιακή οικονομία. Επίσης **σπιτήσιος,** -ια, -ιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.

σπιτόγατος (ο) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που του αρέσει να μένει στο σπίτι, που δεν βγαίνει συχνά.

σπιτονοικοκύρης (ο) {σπιτονοικοκύρηδες}, **σπιτονοικοκυρά** (η) πρόσωπο που έχει στην ιδιοκτησία του σπίτι. το οποίο νοικιάζει σε άλλον: *ο ~ του. του ζήτησε αύξηση στο ενοίκιο* ΣΥΝ. ιδιοκτήτης ΑΝΤ. νοικάρης.

σπιτώνω ρ. μετβ. {σπίτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** δίνω σε (κάποιον) σπίτι. του εξασφαλίζω στέγη: *σπίτωσαν τους πρόσφυγες σε συνοικισμό* ΣΥΝ. στεγάζω ΑΝΤ. ξεσπιτώνω **2.** (κακόσ.) εγκαθιστώ ερωτικό σύντροφο σε κατοικία και ζω μαζί του πληρώνοντας τα έξοδά του (χωρίς να είμαστε παντρεμένοι): *έχει σπιτώσει μια αλλοδαπή.* — **σπίτωμα** (το).

σπλαγχναλγία (η) {σπλαγχναλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στα όργανα που βρίσκονται στην κοιλιά τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. < *σπλάγχνο* + *-αλγία* < *άλγος*].

σπλαγχνικός, -ή. -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τα σπλάγχνα: *~ πόνος / εξέταση / νεύρο / κρίση.*

σπλάγχνο κ. **σπλάχνο** (το) **1.** καθένα από τα όργανα που βρίσκονται στις κοιλότητες ανθρώπινου ή ζωικού οργανισμού, δηλ. τα όργανα τού αναπνευστικού. τού πεπτικού και τού ουροποιητικού-γεννητικού συστήματος, καθώς και η καρδιά και ο εγκέφαλος: *έχω το παιδί σου στα ~ μου* (στη μήτρα μου. το κυοφορώ) **2.** (συνεκδ. στον τ. ***σπλάχνο***) το παιδί που έχει γεννήσει κάποιος. το δικό του παιδί: *είναι ~ της και ό.τι και να κάνει τον συγχωρεί* ΣΥΝ. γέννημα **3. *σπλά(γ)χνα*** (τα) (α) (συνεκδ.) εκεί όπου εδράζεται ο συναισθηματικός κόσμος τού ανθρώπου. η πηγή των συναισθημάτων του: *καίγονται τα ~ μου κάθε φορά που τον βλέπω με άλλη* (υποφέρω από έρωτα και ζήλια) ΣΥΝ. σωθικά. καρδιά. ψυχή (β) (μτφ.) το εσωτερικό μέρος: *τα ~ τής γης / τού βουνού || «οι μεγάλοι αρχηγοί βγαίνουν μέσα από τα ~ τού λαού»* (εφημ.) ΣΥΝ. έγκατα ΑΝΤ. επιφάνεια, κορυφή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπλάγχνον* (κυρ. πληθ. *σπλάγχνα*), που συνδ. με το αρχ. *σπλήν. -ηνός* (βλ.λ.). Η δυσερμήνευτη φωνηεντική εναλλαγή *σπλα- / σπλη-* ερμηνεύεται μόνον αν ο τ. *σπλήν* επηρεάστηκε αναλογικά από λ. που δηλώνουν άλλα μέρη τού σώματος, λ.χ. *φρήν / -ενός. αυχήν / -ένος* (αλλά ο τ. *σπλήν, -ηνός* δεν εμφανίζει την αναμενόμενη μετάπτωση στους κλιτικούς τ.). Σε ό.τι αφορά τη δομή τής λ. *σπλάγχνον*, πιθανότερη φαίνεται η ανάλυση **σπλά(γ)χνον* (με έρρινο επίθημα) < θ **σπλαγ-χ-* (με πρόληψη τού ερρίνου και τροπή σε *-γ-* προ τού ενθήματος *-χ-*). Η λ. *σπλάγχνα*, ιδίως στον πληθ., δήλωσε τον ενδότερο εαυτό. τα αισθήματα συμπόνιας. οίκτου και λύπης, πράγμα που αποτυπώνεται στα παράγ. *σπλαγχνίζομαι. εύσπλαγχνος*. Παρόμοια σημασιολ. πορεία εμφανίζει και η αντίστοιχη εβρ. λ. rahamim (πληθ.) «σπλάγχνα, μήτρα – οίκτος, έλεος»].

σπλαγχνογραφία (η) {σπλαγχνογραφιών} ΙΑΤΡ. **1.** η περιγραφή των σπλάγχνων **2.** (συνεκδ.) η απεικόνιση τής κατάστασης των σπλάγχνων. — **σπλαγχνογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splanchnography].

σπλαγχνολογία (η) [1819] {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. η μελέτη των σπλάγχνων και των παθήσεών τους. — **σπλαγχνολογικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. splanchnologie].

σπλαγχνόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση και η προς τα κάτω πτώση των σπλάγχνων τής κοιλιάς. συνήθ. τού στομάχου και τού εντέρου. Επίσης **σπλαγχνοπτωσία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splanchnoptosis].

σπλαγχνοσκοπία (η) {σπλαγχνοσκοπιών} (στην αρχαιότητα) η εξέταση σπλάγχνων ζώων για την πρόβλεψη τού μέλλοντος ή τη διάγνωση τής διάθεσης των θεών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σπλάγχνον* + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά. εξετάζω»].

σπλαχνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {σπλαχνίστηκα} συμμερίζομαι τον πόνο τού άλλου και του φέρομαι με καλοσύνη και γενναιοδωρία: *αυτός δεν σπλαχνίστηκε το ίδιο του το παιδί και περιμένεις να λυπηθεί εσένα;* ΣΥΝ. λυπάμαι, συμπονώ ΑΝΤ. αδιαφορώ, φέρομαι σκληρά. Επίσης (λόγ.) **ευσπλαχνίζομαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπλαγχνίζομαι* < αρχ. *σπλάγχνον* (βλ.λ.)].

σπλαχνικός, -ή, -ό αυτός που συμμερίζεται τον πόνο των άλλων, που τους φέρεται με κατανόηση και συμπόνια: *ήταν άνθρωπος ~: πάντα με έναν λόγο παρηγοριάς για τους πονεμένους και με ελεημοσύνη για τους ανήμπορους* ΣΥΝ. ευσπλαχνικός. φιλεύσπλαχνος. πονόψυχος ΑΝΤ. άκαρδος, σκληρός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπλαγχνικός* < αρχ. *σπλάγχνον* (βλ.λ.)].

σπλάχνο (το) ➤ σπλάγχνο

σπλήνα (η) {σπληνών} **1.** ΑΝΑΤ. (κυρ. στον τ. ***σπλήνας,*** *ο*) μαλακό όργανο τής κοιλιάς, με λεία επιφάνεια και βαθυκόκκινο χρώμα. βρίσκεται αριστερά και κάτω από το διάφραγμα και μέσα σε αυτό ανανεώνεται και καθαρίζεται το αίμα **2.** (συνεκδ.) το παραπάνω όργανο ζώου ως έδεσμα: *~ τηγανισμένη / γεμιστή*. Επίσης **σπλήνας** (ο) (σημ. 1) {-α κ. -ός}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπλήν. -ηνός (ό).* λ. που συνδ. με το αρχ. *σπλάγ-χνον* (βλ.λ.) και εντάσσεται σε μια ευρεία κατηγορία Ι.Ε. λ.. οι οποίες δηλώνουν όργανα και μέλη τού σώματος, αλλά εμφανίζουν πάντοτε δυσεξήγητη ποικιλία στον μορφολογικό τους σχηματισμό. Η λ. συνδ. με σανσκρ. plīhán- (χωρίς αρκτικό s-), λατ. liēn. -ēnis (< *lihēn), ιρλ. selg. αρχ. σλαβ. slězena. αρμ. p'aycaln κ.ά., όλα με τη σημ. «σπλήνας». Τη λ. δανείστηκε η λατ. (splēn) και μέσω αυτής άλλες γλώσσες (αγγλ. spleen)].

σπληναλγία (η) {σπληναλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που προέρχεται από τον σπλήνα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenalgy].

σπληνάντερο (το) πικάντικο φαγητό που παρασκευάζεται από έντερο αιγοπροβάτων. το οποίο καθαρίζεται καλά και γεμίζεται με κομμάτια σπλήνας και άλλων εντοσθίων (βλ.λ.) και ψήνεται στη φω-

τιά ή σε ταψί στον φούρνο (πβ. λ. *κοκορέτσι*).

σπληνεκτομή (η) {σπληνεκτομών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση για την αφαίρεση τού σπλήνα. Επίσης **σπληνεκτομία** {σπληνεκτομιών}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splénectomie].

σπληνεκτοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μετατόπιση τού σπλήνα προς τα κάτω.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenectopy].

σπληνιάζω ρ. αμετβ. {σπλήνιασα} **1.** (λαϊκ.) υποφέρω από διόγκωση τού σπλήνα ή από άλλη νόσο σχετική με αυτό το όργανο **2.** (μτφ.) ζω με την εντύπωση ότι η παραμικρή σωματική ενόχληση οφείλεται σε πολύ σοβαρή ασθένεια ΣΥΝ. υποχονδριάζω. — **σπλήνιασμα** (το).

σπληνιάρης, -α, -ικο **1.** αυτός που υποφέρει από τον σπλήνα του, συνήθ. από διόγκωσή του ΣΥΝ. σπληνικός **2.** (μειωτ.) αυτός που έχει όψη αρρώστου: *Τον ~! Θέλει να περνιέται και για γόης!* ΣΥΝ. κιτρινιάρης, καχεκτικός **3.** αυτός που πιστεύει ότι η παραμικρή σωματική ενόχληση είναι ένδειξη σοβαρής ασθένειας ΣΥΝ. υποχονδριακός.

σπληνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σπλήνα: ~ *αγγείο / πάθηση / ιστός* **2.** αυτός που υποφέρει από πάθηση τού σπλήνα, συνήθ. από διόγκωσή του ΣΥΝ. σπληνιάρης.

σπληνίτιδα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού σπλήνα.

σπληνογραφία (η) {σπληνογραφιών} ΙΑΤΡ. η περιγραφή τής εικόνας και τής κατάστασης τού σπλήνα με τη βοήθεια υγρού που εισάγεται με ένεση και βοηθεί στην αποτύπωση τής εικόνας τού οργάνου σε φωτοευαίσθητο υλικό. — **σπληνογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splénographie].

σπληνολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μελέτη τής λειτουργίας και των παθήσεων τού σπλήνα. — **σπληνολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenology].

σπληνομεγαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική αύξηση τού όγκου τού σπλήνα, η οποία οφείλεται σε παθολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splénomégalie].

σπληνορραγία (η) {σπληνορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τού σπλήνα.
[ΕΤΥΜ. < *σπλην. -ηνός + -ρραγία* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < θ. *ραγ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού αρχ. *ῥήγνυμι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenorrhagia].

σπλήνωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση των πνευμόνων, κατά την οποία μέρος τού πνευμονικού ιστού αποκτά την υφή και το χρώμα τού σπλήνα.

σπογγαλιέας (ο) [1873] {-α κ. -έως | -είς, -έων} (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη συλλογή και το εμπόριο σφουγγαριών: *Σύλλογος Σπογγαλιέων Καλύμνου* ΣΥΝ. σφουγγαράς.

σπογγαλιεία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η αλιεία σπόγγων (σφουγγαριών) από τον βυθό τής θάλασσας.

σπογγαλιευτικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συλλογή και το εμπόριο σφουγγαριών, καθώς και με αυτούς που ασκούν αυτό το επάγγελμα: ~ *στόλος / σκάφος* ΣΥΝ. σφουγγαράδικος **2. σπογγαλιευτικό** (το) σκάφος που χρησιμοποιείται στην αλιεία σφουγγαριών ΣΥΝ. σφουγγαράδικο.

σπογγάνθρακας (ο) {σπογγανθράκων} ο άνθρακας που αποτελεί προϊόν τής καύσης των σπόγγων.

σπογγίζω ρ. → σφουγγίζω

σπογγίνη (η) {χωρ. πληθ.} σκληροπρωτεΐνη που μοιάζει με πλαστικό και αποτελεί τον σκελετό τού 80% των σπόγγων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spongin].

σπόγγισμα (το) ▸ σφουγγίζω

σπογγογενής, -ής, -ές {σπογγογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που έχει σχηματιστεί από τους ασβεστολιθικούς σκελετούς των σπόγγων: ~ *ασβεστόλιθος / πέτρωμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *σπόγγος + -γενής < γένος*].

σπογγοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σπογγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (λόγ.) αυτός που μοιάζει στη σύστασή του με σπόγγο, που έχει πόρους και είναι απορροφητικός: ~ *υλικό* ΣΥΝ. πορώδης, απορροφητικός, σπογγώδης **2. σπογγοειδή** (τα) οι σπόγγοι ΣΥΝ. σφουγγάρια **3.** ΙΑΤΡ. **σπογγοειδής μυκητίαση** κακοήθης πάθηση που ανήκει στις αιματοδερματοπάθειες και προσβάλλει το δέρμα και τα κύτταρα τού αιμοποιητικού συστήματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σπόγγος (ο) **1.** ΖΩΟΛ. πολυκύτταρος οργανισμός που απαντά προσκολλημένος στον βυθό θερμών συνήθ. θαλασσών, απομονωμένος ή σε αποικίες, με σχήμα που θυμίζει σωλήνα και που αλιεύεται από σπογγαλιείς, κυρ. για τον σκελετό του από σπογγίνη, ο οποίος μετά από επεξεργασία δίνει το σφουγγάρι (βλ.λ.): *κυλινδρικοί ~ || εμπόριο σπόγγων* **2.** (συνεκδ.) το προϊόν που παράγεται από την επεξεργασία τού σκελετού σπογγίνης, το φυσικό σφουγγάρι **3.** (κατ' επέκτ.) (α) κάθε πορώδες και απορροφητικό υλικό, συνήθ. στρογγυλού ή τετράγωνου σχήματος, που αποτελεί απομίμηση τού φυσικού σφουγγαριού από συνθετικό υλικό ΣΥΝ. σφουγγάρι (β) τέτοιο προϊόν για το καθάρισμα τού πίνακα στα σχολεία ΣΥΝ. σφουγγάρι **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) μικρός, πλατύς σπόγγος (σημ. 3) με τον οποίο ο ιερέας συγκεντρώνει τα τεμάχια τού άρτου από το δισκάριο και τα ρίχνει στο άγιο Ποτήριο ΣΥΝ. μούσα (β) σφαιρικός σπόγγος (σημ. 3) με τον οποίο ο ιερέας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. (και μτγν. *σφόγγος*), που συνδ. με αρμ. sunk, sung, λατ. fungus «μανιτάρι» και αποτελούν παράλλ. δάνεια από μεσογ. γλώσσα].

σπογγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σπογγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή σπόγγου, διαθέτει δηλ. πόρους και μεγάλη απορροφητικότητα: ~ *υλικό / ουσία των οστών* **2.** ΙΑΤΡ. **σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια** ζωονόσος που προκαλείται από ειδικού τύπου παθογόνους παράγοντες που μπορεί να προσβάλουν και τον άνθρωπο και που προκαλούν εκφύλιση τού κεντρικού νευρικού συστήματος με πλήθος νευρολογικών εκδηλώσεων: ~ *των βοοειδών* (ή *νόσος των τρελών αγελάδων*) ΣΥΝ. σπογγοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σποδιά (η) ▸ σποδός

σπόδιο (το) {σποδί-ου | -ων} (λόγ.) λίπασμα από ζωικό άνθρακα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπόδιον*, υποκ. τού αρχ. *σποδός* (βλ.λ.)].

σποδός (η) (λόγ.) **1.** η μισοσβησμένη στάχτη από την καύση ξύλων ή ξυλανθράκων ΣΥΝ. (λαϊκ.) χόβολη **2.** (ειδικότ.) (α) η στάχτη από τις εκρήξεις ηφαιστείου: *ηφαιστειακή ~* (β) η τέφρα από την καύση νεκρού. Επίσης **σποδιά** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

σπολάς (η) {σπολάδος} ειδικό ένδυμα από χοντρό ύφασμα ή λεπτό δέρμα για την κάλυψη τού κορμού όσων ασκούνται στην ξιφασκία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπολάς, -άδος < *σπόλος / *σπόλη*, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)p(h)el- «σχίζω, διαχωρίζω, διανοίγω», πβ. λατ. spolium «δορά, δέρμα, τομάρι (ζώου)», spolia (πληθ.) «λάφυρα, πανοπλία νεκρού εχθρού», λιθ. spälis «λείψανο», αρχ. γερμ. spaltan (> γερμ. spalten «σχίζω») κ.ά.].

σπολλάτη επιφών. (λαϊκ.-σπάν.) **1.** (ευχετ.) να ζήσεις πολλά χρόνια: ~ *αφεντικό! Ο Θεός να σ' έχει καλά!* **2.** (ειρων.) μπράβο, συγχαρητήρια: ~ *φίλε μου! Τα μάθαμε τα κατορθώματά σου!* ΣΥΝ. εύγε, να μας ζήσεις.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη μεσν. ευχετική φρ. *εἰς πολλὰ ἔτη*].

σπονδείος (ο) ΜΕΤΡ. τετράσημος μουσικός πους τής αρχαίας μετρικής που αποτελείται από μακρές συλλαβές ή από συναίρεση βραχειών συλλαβών τού τύπου: -- (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΙΝ.). — **σπονδειακός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπονδεῖος* (ενν. *πούς*) < αρχ. *σπονδή* (βλ.λ.), επειδή αυτός ο ρυθμός εχρησιμοποιείτο κατά τη σπονδή στις εορταστικές εκδηλώσεις].

σπονδή (η) **1.** (κατά την αρχαιότητα) (α) η τελετουργική πράξη κατά την οποία έχυναν κρασί ή άλλο υγρό από αγγείο ή κύπελλο στη γη προς τιμήν θεού ή θεών στη διάρκεια ιεροτελεστιών ή συνηθκολογήσεων: ~ *στον Δία* (β) **σπονδές** (οι) η παύση των εχθροπραξιών, η ειρήνευση ή η ανακωχή **2.** (μτφ.) θυσία ή προσφορά: *δώδεκα νεκροί το σαββατοκύριακο, ~ στον Μολώχ τής ασφάλτου || «όλα μαζί συνθέτουν έναν μαζικό ξορκισμό για τον χειμώνα που φεύγει, μια ~ στην άνοιξη που μπαίνει άτολμα...»* (εφημ.)· ΦΡ. **σπονδή στον Βάκχο** η οινοποσία: *και αφού τέλειωσε η ~, άρχισαν το τραγούδι* ΣΥΝ. κρασοκατάνυξη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπένδω* «χύνω λίγες σταγόνες (συνήθ. κρασιού) από το ποτήρι μου ως προσφορά σε θεό», θρησκ. όρ., που συνδ. με χεττ. ši(p)pand- «κάνω σπονδή», λατ. spondēre «εγγυώμαι, υπόσχομαι (επισήμως)», όπου είναι φανερή η μετάβαση από τη θρησκευτική στη δικαστική και νομική χρήση].

σπονδυλαρθρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. εκφυλιστική πάθηση των οστών τής σπονδυλικής στήλης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spondylarthrite].

σπονδυλεξάρθρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. εξάρθρωση σπονδύλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spondylexarthrosis].

σπονδυλικός, -ή, -ό [1871] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τους σπονδύλους: ~ *αρτηρία / άξονας / τμήμα* **2.** ΙΑΤΡ. **σπονδυλική στήλη** (α) ο αξονικός σκελετός τού κορμού και τής ουράς των σπονδυλοζώων, ο οποίος αποτελείται από ενωμένους σπονδύλους και περιέχει το κεντρικό νευρικό σύστημα τού οργανισμού, ενώ ταυτοχρόνως στηρίζει την κεφαλή και συνδέεται με τα άκρα ΣΥΝ. ραχοκοκκαλιά (β) (μτφ.) ο βασικός άξονας, στον οποίο στηρίζεται κάτι άλλο: *τα αξιώματα αυτά αποτελούν τη ~ τής θεωρίας του* ΣΥΝ. ραχοκοκκαλιά, σκελετός, άξονας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vertébral].

σπονδυλίτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή και παραμόρφωση των σπονδύλων, που οφείλεται σε πυογόνα μικρόβια ή σε τραυματισμό: *φυματιώδης ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spondylite].

σπονδυλόζωο (το) [1885] {σπονδυλοζώ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα ζώα τής συνομοταξίας που περιλαμβάνει τα ψάρια, τα αμφίβια, τα ερπετά, τα πουλιά και τα θηλαστικά, τα οποία όλα διαθέτουν –ως κοινό χαρακτηριστικό– σπονδυλική στήλη και ραχιαίο κεντρικό νευρικό σύστημα, ενώ, κατά τα άλλα, παρουσιάζουν πλήθος διαφορών ΣΥΝ. σπονδυλωτά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. vertebrata (< λατ. vertebra «σπόνδυλος»)].

σπονδυλολίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. το γλίστρημα ενός σπονδύλου, συνήθ. τού τέταρτου ή τού πέμπτου, προς τα εμπρός ή προς τα πίσω σε σχέση με τους άλλους, που προέρχεται από τραυματισμό ή υπάρχει εκ γενετής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spondylolisthesis].

σπονδυλολυσία (η) {σπονδυλολυσιών} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση σπονδύλου, συνήθ. τού τέταρτου ή πέμπτου, εκ γενετής ή λόγω τραύματος, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε σπονδυλολίσθηση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spondylolyse].

σπονδυλοπάθεια (η) {σπονδυλοπαθειών} ΙΑΤΡ. η γενική ονομασία για όλες τις παθήσεις τής σπονδυλικής στήλης.
[ΕΤΥΜ. < *σπόνδυλος + -πάθεια* < θ. *παθ-* (παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού αρχ. *πάσχω*)].

σπόνδυλος κ. (λαϊκ.) **σφόνδυλος** (σημ. 3) (ο) {σπονδύλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα –τριάντα τρία για τον άνθρωπο– μικρά οστά που αποτελούν τη σπονδυλική στήλη, τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο και ενωμένα μεταξύ τους: *τραυματισμένος / εξαρθρωμένος / οσφυϊκός / αυχενικός / θωρακικός ~* ● **2.** ΑΡΧΙΤ. καθένα από τα

λαξευμένα, κυλινδρικά, λίθινα κομμάτια που τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο και ενωμένα εσωτερικά απαρτίζουν τον κίονα: *σπασμένος / λαξευμένος ~* • **3.** (λόγ.) εξάρτημα τού αδραχτιού, το οποίο τοποθετείται στην άκρη του, ώστε να ρυθμίζει την κίνηση τού εργαλείου γύρω από τον εαυτό του ΣΥΝ. σφοντύλι • **4.** ΜΗΧΑΝ. τροχός, μεγάλος σε μέγεθος και βάρος, ο οποίος αποτελεί εξάρτημα εμβολοφόρων κινητηρίων μηχανών και αποσκοπεί στη διατήρηση σταθερής περιστροφικής κίνησης • **5.** ΒΟΤ. (α) το σύνολο των φύλλων που φύονται από το ίδιο γόνατο τού φυτού (β) καθεμιά από τις τέσσερεις ομάδες φύλλων τού άνθους που έχουν μεταμορφωθεί ΣΥΝ. κύκλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφόνδυλος / σπόνδυλος* (οι τ. με αρκτικό *σφ-* είναι αρχαιότ.) < **σφόνδος* + παραγ. επίθημα *-υλος* (πβ. κ. *κόνδ-υλος, δάκτ-υλος*), αβεβ. ετύμου. Δεν έχει τεκμηριωθεί επαρκώς οποιαδήποτε συσχέτιση με τις λ. *σφοδρός, σφενδόνη, σφαδάζω*, με υποθετική αρχική σημ. «(ακούσιο) σκίρτημα, τίναγμα». Βλ. κ. *σφοντύλι*].

σπονδύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση τής σπονδυλικής στήλης, η οποία αποτελεί ένα είδος χρόνιου ρευματισμού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spondylosis].

σπονδυλωτός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που αποτελείται από σπονδύλους: *~ ζώο* **2.** ΖΩΟΛ. ***σπονδυλωτά*** (τα) τα σπονδυλόζωα (βλ.λ.) **3.** αυτός που αποτελείται από αυτοτελή, αυτόνομα τμήματα που συνδέονται μεταξύ τους: *~ ταινία* (που αποτελείται από μικρές αυτόνομες ιστορίες, συχνά διαφορετικών δημιουργών) / *αφήγηση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vertébré].

σπονσοράρω κ. **σπονσονάρω** ρ. μεταβ. {σπονσοράρισα} ελλην. *χορηγώ*· καλύπτω τα έξοδα εκδήλωσης, εκπομπής, διοργάνωσης κ.ά. με αντάλλαγμα τη διαφημιστική προβολή μου μέσω αυτής: *γνωστή εταιρεία αθλητικών ειδών σπονσοράρει τους αγώνες.* — **σπονσοράρισμα** κ. **σπονσονάρισμα** (το) ελλην. *χορηγία*.
[ΕΤΥΜ. < *σπόνσορας* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άρω*].

σπόνσορας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *χορηγός*· αυτός που χρηματοδοτεί αθλητική, καλλιτεχνική ή πνευματική εκδήλωση αποσκοπώντας στην άμεση ή έμμεση προβολή του: *πολυεθνική εταιρεία αναψυκτικών είναι ο ~ τού τουρνουά μπάσκετ.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sponsor < λατ. sponsor, -ōris «εγγυητής» < ρ. spondere «εγγυώμαι, υπόσχομαι (επισήμως)». Βλ. κ. *σπονδή*].

σπόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το εσωτερικό, ελαστικό τοίχωμα τού τραπεζιού τού μπιλιάρδου: *καραμπόλα από ~* (όχι με απευθείας χτύπημα, αλλά αφού πρώτα χτυπήσει σε άλλο σημείο στο εσωτερικό τοίχωμα τού μπιλιάρδου)· ΦΡ. ***από σπόντα*** τυχαία: *τα νέα τα 'μαθα ~· μου τα κρατούσαν κρυφά* **2.** (μτφ.) συγκεκαλυμμένος λόγος: *όλο σπόντες μού πετάει, αλλά δεν τολμά να μου μιλήσει στα ίσια* ΣΥΝ. υπαινιγμός, υπονοούμενο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sponda «ακροθαλασσιά, παραπέτο, στηθαίο (γέφυρας)» < λατ. sponda «το άκρο τού κρεβατιού», αγν. ετύμου].

σπορ (το) {άκλ.} ελλην. *άθλημα, άθληση, αθλητισμός* **1.** καθένα από τα αθλήματα: *χειμερινό / υπαίθριο / δύσκολο / θαλάσσιο ~* ‖ (ειρων.) *επιδίδεται μετά μανίας σε όλα τα κοπιαστικά ~: τάβλι, χαρτιά και τα συναφή* **2.** ***σπορ*** (τα) (γενικά) ο αθλητισμός, η σωματική άσκηση: *ασχολείστε με τα ~;* ‖ *περιοδικό για τα ~* **3.** (ως επίθ.) (α) αυτός που έχει αθλητικό, αγωνιστικό χαρακτήρα: *~ αυτοκίνητο* ΣΥΝ. αγωνιστικός (β) αυτός που δεν έχει επίσημο χαρακτήρα, ιδιαίτ. για ρουχισμό: *~ ρούχα / σακάκι / παπούτσια / αμφίεση / καπέλο* ΣΥΝ. καθημερινός, ανεπίσημος, απλός ΑΝΤ. επίσημος ‖ (κ. ως επίρρ.) *ντύνομαι ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αθλοπαιδιά*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. sport, συντομευμένος τ. τού παλ. γαλλ. de-sport (πβ. ισπ. deporte) < ρ. desporter (σημερ. γαλλ. déporter) «διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι» < λατ. deportāre «μετακομίζω, εξορίζω» < de- (< πρόθ. de) + portāre «φέρω, κομίζω»].

σπορά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το σκόρπισμα (με το χέρι ή με μηχανή) σπόρων σε κατάλληλα προετοιμασμένο έδαφος, ώστε να βλαστήσουν και να δώσουν καρπούς: *ήρθε ο καιρός για τη ~* ‖ *~ με το χέρι* (ρίχνοντας σπόρους) / *με μηχανή / σε γραμμές / κατά θέσεις* (σε συγκεκριμένες θέσεις) ΣΥΝ. σπάρσιμο **2.** (συνεκδ.) η εποχή τού χρόνου κατά την οποία γίνεται η παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. φθινόπωρο **3.** (μτφ.) ο απόγονος: *η ~ του είναι έξυπνα και δυνατά παλληκάρια* ΣΥΝ. παιδί, γενιά· ΦΡ. ***δια(β)όλου σπορά*** (i) άνθρωπος με πολύ μυαλό: *θα το καταλάβει το κόλπο σου· είναι ~* ΣΥΝ. τετραπέρατος, διαόλου κάλτσα, ξύπνιος, γάτα ΑΝΤ. χαζός (ii) άνθρωπος με κακές προθέσεις, που προκαλεί προβλήματα στους άλλους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπείρω* (βλ. λ. *σπέρνω*)].

Σποράδες (οι) σύνολο νησιών που βρίσκονται διάσπαρτα στο Αιγαίο Πέλαγος: *Βόρειες, Νότιες, Δυτικές ~*· κυρ. οι ***Βόρειες Σποράδες*** ή απλώς ***Σποράδες*** τα νησιά Αλόννησος, Σκιάθος, Σκόπελος, Σκύρος, καθώς και άλλα μικρότερα νησιά και βραχονησίδες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σποράδες* (ενν. *νῆσοι*), κατ' αντιδιαστολή προς τις *Κυκλάδες*, δηλ. τα νησιά που περιβάλλουν κυκλικά την ιερή Δήλο. Οι *Σποράδες* ονομάστηκαν έτσι, επειδή είναι διεσπαρμένες γεωγραφικά σε μεγάλη έκταση τού Αιγαίου].

σποράδην επίρρ. (λόγ.) χωρίς συστηματικότητα, σε άτακτα διαστήματα: *αυτή η λέξη απαντά ~ στα αρχαία κείμενα* ΣΥΝ. σποραδικά, σπάνια ΑΝΤ. συστηματικά, περιοδικά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπορά* + επιρρ. επίθημα *-άδην* (πβ. κ. *συστ-άδην, τροχ-άδην*)].

σποραδικός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν συμβαίνει σε τακτά ή/και συχνά χρονικά διαστήματα: *~ πυρά / εμφανίσεις / βροχές* ΣΥΝ. αραιός, σπάνιος, ακανόνιστος ΑΝΤ. συχνός, τακτικός **2.** ***σποραδική νόσος*** νόσος που προσβάλλει ορισμένα άτομα τού πληθυσμού κατά εποχές, χωρίς ποτέ να αποκτά ενδημικό ή επιδημικό χαρακτήρα. — **σποραδικ-ώς** [1843] / **-ά** επίρρ., **σποραδικότητα** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σποράς, -άδος (ὁ / ἡ)* «ο μη εντεταγμένος σε κοινωνική ομάδα ή (για ζώα) σε αγέλη» (< *σπείρω*)].

σπορέας (ο) {-είς, -έων} **1.** αυτός που ασχολείται με τη σπορά: *παραβολή τού ~* ΣΥΝ. γεωργός **2.** (συνεκδ.) το μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη σπορά: *πετρελαιοκίνητος ~*. Επίσης (λόγ.) **σπορεύς** {σπορέως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπορεύς* < *σπόρος*].

σπορείο (το) έδαφος ειδικά προετοιμασμένο, ώστε να δεχθεί τους σπόρους φυτών τα οποία χρειάζονται ειδική περιποίηση προτού μεταφυτευθούν: *μόνιμο / κινητό / ψυχρό* (τού οποίου η πηγή θέρμανσης είναι ο ήλιος) / *θερμό* (τού οποίου η πηγή θέρμανσης είναι ο ζεστός αέρας ή ο ηλεκτρισμός ή ζεστό νερό κ.λπ.) ΣΥΝ. φυτώριο.

σπορέλαιο (το) {σπορελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. λάδι που προέρχεται από ελαιούχους καρπούς ή σπέρματα με πίεση ή εκχύλιση με οργανικούς διαλύτες και διατίθεται στην κατανάλωση, αφού υποστεί τις προβλεπόμενες από τον νόμο επιτρεπτές εργασίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. huile de graine].

σπόρι (το) {σποριού | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) καθένα από τα σπέρματα καρπών: *καθάρισε το πεπόνι προσεκτικά από τα ~* (β) (στον πληθ.) ο σπόρος τού κολοκυθιού ή τού ηλιόσπορου, που, αφού ψηθεί και αλατιστεί, τρώγεται ως ορεκτικό ή συνοδευτικό αλκοολούχων ποτών· ο πασατέμπος: *ένα σακουλάκι σπόρια* **2.** (μτφ.) άνθρωπος μικρός στην ηλικία ή το ύψος: *για κοίτα το ~ που έγινε δυο μέτρα άντρας!* ΣΥΝ. σπόρος, μπόμπιρας, πιτσιρίκι. — (υποκ.) **σποράκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Υποχωρητ. σχηματισμός από τον τ. *σπόρος*, κατά το σχήμα *λόγος – λόγια*].

σποριά (η) **1.** το μέρος τού αγρού που μπορεί να σπείρει ο σπορέας σε μία διαδρομή **2.** το μέρος τού αγρού που καθορίζεται από αυλάκι.

σποριάγγειο [1885] κ. **σποράγγειο** (το) [1881] {σποριαγγεί-ου | -ων} ΒΟΤ. μονοκυτταρικό ή πολυκυτταρικό όργανο φυτών, μέσα στο οποίο σχηματίζονται οι σπόροι.
[ΕΤΥΜ. < *σπορ(ι)ά + αγγείο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporange].

σποριάζω ρ. αμετβ. {σπόριασ-α, -μένος} αποκτώ σπόρους και γίνομαι ακατάλληλος για βρώση: *τα μαρούλια σπόριασαν και δεν τρώγονται πια.* — **σπόριασμα** (το).

σποριάρης, -α, -ικο 1. (για καρπό) αυτός που έχει αποκτήσει σπόρους και έχει γίνει ακατάλληλος για βρώση ΣΥΝ. σποριασμένος **2.** αυτός που έχει αποκτήσει σπόρους κατάλληλους για σπορά ΣΥΝ. σπορίτης. Επίσης **σποριάρικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < *σπόρος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *κιτριν-ιάρης, κυνηγ-ιάρης*].

σποριάς (ο) {σποριάδες} (διαλεκτ.) **1.** ο σπορέας (βλ.λ.) **2.** ***Σποριάς*** (ο) ο μήνας Νοέμβριος.

σπόριασμα (το) → σποριάζω

σπορικό (το) **1.** ο σπόρος **2.** σπόρος σιτηρών, πολύ καλής ποιότητας, κατάλληλος για νέα σπορά **3.** ***σπορικά*** (τα) τα φυτά που αναπτύσσονται με σπορά και όχι με φύτεμα ΑΝΤ. φυτευτά.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. αμάρτυρου επιθ. **σπορικός* < *σπόρος*].

σπόριμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που είναι κατάλληλος για να σπαρθεί: *~ φυτό* **2.** αυτός που έχει καλλιεργηθεί κατάλληλα για σπορά: *~ γη / χωράφι* **3.** αυτός που είναι κατάλληλος χρονικά για τη σπορά: *~ εποχή / καιρός*.

σπόριο (το) [1881] {σπορί-ου | -ων} ΒΟΤ.-ΒΙΟΛ. το αναπαραγωγικό κύτταρο που δεν χρειάζεται να ενωθεί με άλλο παρόμοιο, για να δώσει έναν νέο οργανισμό, και υπάρχει στα βακτήρια, στους μύκητες και στα πράσινα φυτά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. spore < αρχ. *σπορά*].

σποριογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. ο σχηματισμός σπορίων: *η ~ στα βακτήρια με κυτταρική διαφοροποίηση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sporogenesis].

σποριοκάρπιο (το) {σποριοκαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. σκληρό, σφαιροειδές περίβλημα που περιέχει τα σπόρια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sporocarp].

σποριοφόρος, -ος, -ο [1891] ΒΟΤ. (όργανο) που περιέχει ή παράγει σπόρια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporophore].

σποριόφυλλο (το) {σποριοφύλλ-ου | -ων} ΒΟΤ. το φύλλο που φέρει τα σποριάγγεια (βλ.λ.), έχοντας άλλοτε διατηρήσει και άλλοτε χάσει την αρχική του δομή και λειτουργία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sporophyll].

σπορίτης (ο) {σποριτών} (λαϊκ.) **1.** ο καρπός ενός φυτού, τον οποίο αφήνουν να ωριμάσει, για να μπορέσουν μετά να σπείρουν τους σπόρους του: *άφησαν να ξεσταχυάσουν ένα-δυο φυτά, για να 'χουν τους ~ τους* • **2.** ο τράγος ή το κριάρι που χρησιμοποιείται για την αναπαραγωγή τού κοπαδιού ΣΥΝ. επιβήτορας **3.** ***Σπορίτης*** (ο) ο μήνας Νοέμβριος ΣΥΝ. Σποριάς.

σπόρκος, -α, -ο (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. αυτός που δεν είναι τακτοποιημένος, που δεν είναι εντάξει ΣΥΝ. ελλιπής· ΦΡ. (α) ***τα βρίσκω σπόρκα / μου ήρθαν σπόρκα*** συναντώ πολλές δυσκολίες, έχω προβλήματα: *μόλις τα βρήκε σπόρκα, δεν έμεινε περισσότερο· σηκώθηκε κι έφυγε* ΣΥΝ. τα βρίσκω σκούρα ΑΝΤ. μου έρχονται πρίμα (β) ***στα σπόρκα*** στις δυσκολίες: *«Βαρδιάνος ~»* (διήγημα τού Α. Παπαδιαμάντη) (γ) ***σπόρκα χαρτιά*** το πιστοποιητικό υγείας που δεν επιτρέπει την ελεύθερη επικοινωνία πλοίου: *το πλοίο που μετέφερε ρύζι είχε ~ και δεν το άφησαν να αράξει.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sporco «ακάθαρτος, βρόμικος, αισχρός» < λατ. spurcus «ρυπαρός, μιαρός, ακάθαρτος»].

σπορογονία (η) {σπορογονιών} **1.** ΒΟΤ. η ανάπτυξη νέων φυτών με σπόρο **2.** ΒΙΟΛ. η φάση τού κύκλου αναπαραγωγής των πρωτοζώων,

κατά την οποία οι σπόροι αναπτύσσονται και αποσπώνται από μόνοι τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporogonie].

σπορογόνος, -ος, -ο αυτός που μπορεί να παράγει σπόρους: ~ *βακτηρίδια.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporogone].

σπορόζωο (το) {σποροζώ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα παρασιτικά πρωτόζωα, από τα οποία μερικά είναι παθογόνα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporozoaire].

σποροπαραγωγή (η) ΓΕΩΠ. η παραγωγή σπόρων με μεθόδους τέτοιες, ώστε να είναι γνωστά τα χαρακτηριστικά των φυτών που θα αποδώσουν και να εξασφαλίζεται η καλύτερη δυνατή παραγωγή για τους καλλιεργητές: *επιστημονική / κρατική / βελτιωμένη / εγχώρια* ~.

σπόρος (ο) **1.** ΒΟΤ. το σπέρμα (βλ.λ.) των καρπών, από το οποίο βλαστάνει το νέο φυτό, όταν βρεθεί σε κατάλληλες συνθήκες μέσα στη γη: ~ *ντομάτας / πεπονιού / σιταριού* || *εκλεκτός / μεστωμένος / σκορπισμένος / φυτρωμένος / χαλασμένος* ~ **2.** ΓΕΩΠ. (γενικότ.) οποιοδήποτε μέρος τού φυτού μπορεί να τοποθετηθεί στη γη και να βλαστήσει: *κρεμμύδια για σπόρο* ΣΥΝ. σπορικό, σπόρισμα **3.** (συνεκδ.) η διαδικασία κατά την οποία φυτεύονται τα μέρη τού φυτού στη γη, για να δώσουν νέους οργανισμούς: *δεν κάνει καλό καιρό για σπόρο* ΣΥΝ. σπορά **4.** το ανδρικό σπέρμα ή το σπέρμα των αρσενικών ζώων **5.** (συνεκδ.) το τέκνο, το παιδί κάποιου: *είναι ~ δικός μου, γνήσιο τέκνο μου!* ΣΥΝ. απόγονος, σπέρμα, γέννημα **6.** (εκφραστ.) μικρόσωμο παιδί, συνήθ. υπερβολικά κινητικό και δραστήριο: *βρε σπόρε, από πού ξεφύτρωσες πάλι;* ΣΥΝ. σπόρι, μικρός **7.** (μτφ.) η αφετηρία: *ο ~ τής επανάστασης βρισκόταν στα κηρύγματα τού Ρήγα* || *ο ~ τής διχόνοιας* ΣΥΝ. σπέρμα, αιτία, λόγος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπείρω* (βλ. λ. *σπέρνω*)].

σπορτέξ (το) {άκλ.} (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα αθλητικά παπούτσια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sport «άθλημα» + παραγ. επίθημα *-εξ*, που δηλώνει το χημικό, φαρμακευτικό ή βιομηχανικό προϊόν].

σπόρτσμαν (ο) {άκλ.}, **σπορτσγούμαν** (η) {άκλ.} πρόσωπο που επιδίδεται στη σωματική άσκηση, συνήθ. χωρίς να είναι επαγγελματίας, άνθρωπος των σπορ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sportsman / sportswoman].

σποτ (το) {άκλ.} **1.** σύντομο διαφημιστικό φιλμ (στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση): *διακόπτουμε για μερικά διαφημιστικά* ~ • **2.** πολύ μικρός προβολέας που τοποθετείται σε ψηλό σημείο (πάνω από γραφείο, στην οροφή δωματίου κ.α.) • **3.** ΟΙΚΟΝ. άμεσος, τρέχων· για άμεση πληρωμή και παράδοση (εμπορεύματος, χρεωγράφων, συναλλάγματος): ~ *πληρωμή / συναλλαγή / τιμή* (τοις μετρητοίς) ΑΝΤ. προθεσμιακός. — (υποκ.) **σποτάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spot < μέσ. αγγλ. spotte, που συνδ. με μέσ. ολλ. spot «κηλίδα, κουκκίδα», αρχ. σκανδ. spotti «κομματάκι». Στη σημ. 2 η λ. έχει αποσπασθεί από το αγγλ. spotlight. Από αγγλ. φρ. όπως on the spot «αμέσως, χωρίς καθυστέρηση» προήλθε επίσης η σημ. που σχετίζεται με τις οικονομικές συναλλαγές.].

σπουδάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σπούδα-σα, -σμένος κ. -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ασχολούμαι με σύστημα και προσοχή με ορισμένο αντικείμενο, ενεργοποιώντας κυρ. τις πνευματικές μου δυνάμεις και ασκώντας τις δεξιότητές μου, με σκοπό να μάθω (κάτι) καλά: ~ *ιατρική / νομικά* ΣΥΝ. μελετώ **2.** (+ επίθ. ως κατηγορούμενο) μελετώ για να γίνω κάτι (αυτό που δηλώνει το επίθετο): ~ *γιατρός / δικηγόρος* **3.** αναλαμβάνω τα έξοδα και γενικά παρέχω στήριξη σε κάποιον που θέλει να αποκτήσει μόρφωση ή ειδίκευση: *τον σπούδασαν και του άνοιξαν δικό του ιατρείο* **4.** (γενικότ.) παρατηρώ κάτι με προσοχή, αποκτώ γνώσεις σε βάθος: *να με ακούς: την έχω σπουδάσει τη ζωή και ξέρω τι σου λέω* || ~ *τη φύση* και *τις μεταβολές της* ΣΥΝ. μελετώ, ψάχνω, γνωρίζω ♦ (αμετβ.) **5.** ακολουθώ συγκεκριμένο κύκλο σπουδών, συνήθ. σε ανώτερο ή ανώτατο ίδρυμα: *—Πού σπουδάζεις; —~ στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων / στην Αγγλία* (πβ. λ. *φοιτώ*) || (η μτχ. ενεστ. **σπουδάζων,** *-ουσα, -ον*) *η σπουδάζουσα νεολαία* **6.** αποκτώ μόρφωση, μαθαίνω γράμματα: *να κοιτάξεις να σπουδάσεις, γιατί η εποχή μας έχει πολλές απαιτήσεις* ΣΥΝ. μορφώνομαι **7.** (η μτχ. **σπουδασμένος,** *-η, -ο* κ. **σπουδαγμένος**) (α) αυτός που έχει κάνει ανώτερες ή ανώτατες σπουδές: *είναι ~ στο εξωτερικό* (β) αυτός που έχει μεγάλη μόρφωση: *εσείς οι ~ πρέπει να διαφωτίζετε τον κόσμο* ΣΥΝ. μορφωμένος, γραμματιζούμενος ΑΝΤ. αμόρφωτος, αγράμματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επείγομαι, σπεύδω», < *σπουδή* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. η σημ. «σπεύδω να δώσω την προσοχή μου σε κάτι σοβαρό, αναζητώ επίμονα». Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

σπουδαιολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {σπουδαιολογείς... | σπουδαιολόγησα} μιλώ για σημαντικά ζητήματα ή με τρόπο που φαίνεται σπουδαίος: (ειρων.) *σπουδαιολογείς μεν, αλλά δεν μπορείς να βρεις μια πρακτική λύση.* — **σπουδαιολογία** (η) [μτγν.], **σπουδαιολόγημα** (το).

σπουδαίος, -α, -ο **1.** αυτός που είναι σημαντικός (σε έναν τομέα), που αξίζει να συγκεντρώσει τον θαυμασμό και την αναγνώριση των άλλων: ~ *ηθοποιός / παιχνίδι / ιδέα / γιατρός / παράγοντας / απόφαση / νέα* ΣΥΝ. διαπρεπής, αναγνωρισμένος, εξαιρετικός, ικανός ΑΝΤ. ασήμαντος, τυχαίος· ΦΡ. ***κάνω τον σπουδαίο*** παριστάνω ότι είμαι κάποιο σημαντικό πρόσωπο και φέρομαι αλαζονικά: *μετά τη βράβευσή του κάνει τον σπουδαίο και ούτε που μας μιλά* ΣΥΝ. μεγαλοπιάνομαι ΑΝΤ. είμαι προσηνής **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει την αρμόζουσα ηθική στάση: ~ *χαρακτήρας / άνθρωπος* ΣΥΝ. σωστός, ενάρετος, χρηστός, εξαιρετικός ΑΝΤ. ποταπός **3.** ο σημαντικός από οικονομικής απόψεως, αυτός που αποφέρει μεγάλο κέρδος: *έκλεισε μια ~ δουλειά στο εξωτερικό* ΣΥΝ. επωφελής, κερδοφόρος, επικερδής ΑΝΤ. ζημιογόνος, ασήμαντος **4.** (ειρων.) αυτός που δεν είναι σημαντικός, που στερείται σοβαρότητας: ~ *φίλος είσαι! Να μην εμφανιστείς καθόλου στο νοσοκομείο, όσο ήμουν άρρωστος!* || ~ *δικαιολογία για να μην έρθεις! Τι θα πει δεν έχεις κατάλληλα ρούχα!* ΣΥΝ. ασήμαντος, γελοίος· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***σπουδαίο πράγμα / σπουδαία τα λάχανα!*** για καταστάσεις που δεν παρουσιάζουν κανένα ενδιαφέρον ή δεν έχουν καμία αξία: *~! Έχασε μια φορά στο τάβλι και το έκανε θέμα!* ΣΥΝ. σιγά το πράγμα / τα λάχανα (β) ***σπουδαίο πρόσωπο / υποκείμενο!*** (ειρων.) για άνθρωπο χαμηλής ηθικής ή αξίας: *~! Έκανε δύο φορές φυλακή* ΣΥΝ. μούτρο **5. σπουδαίο** (το) το σημαντικό, το ενδιαφέρον σημείο μιας υπόθεσης: *το ~ είναι ότι για όλα αυτά έδωσα ελάχιστα χρήματα!* || *τίποτα το ~ δεν συνέβη τελευταία*· ΦΡ. ***ες αύριον τα σπουδαία*** βλ. λ. *αύριο.* — **σπουδαία** επίρρ., **σπουδαιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπουδαῖος*, αρχική σημ. «βιαστικός, πρόθυμος» (πβ. Πολλιανός 1. 197: *σπουδαῖος τοὺς πόδας*, Κ.Δ. *Β' Τιμόθ.* 1. 17: *(...) σπουδαίως ἐζήτησέν με καὶ εὗρεν*). < *σπουδή* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. και συνήθεις οι σημ.: «σοβαρός, κατάλληλος, αξιόλογος, σημαντικός»].

σπουδαιοφανής, -ής, -ές [1886] {σπουδαιοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εμφανίζεται σπουδαίος, χωρίς πραγματικά να είναι ΣΥΝ. σοβαροφανής. — **σπουδαιοφάνεια** (η) [1884]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *σπουδαίος* + *-φανής* < θ. *φαν-* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην* τού αρχ. *φαίνω / -ομαι*)].

σπουδάρχης (ο) {σπουδαρχών} (κακόσ.) πρόσωπο που επιδιώκει με κάθε τρόπο να αποκτήσει αξιώματα. — **σπουδαρχία** (η) [μτγν.], **σπουδαρχώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπουδή* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

σπουδαρχίδης (ο) {σπουδαρχιδών} (κακόσ.) νεαρός που επιδιώκει με κάθε τρόπο την απόκτηση θέσεων, αξιωμάτων: *με τις νέες προσλήψεις γέμισε η εταιρεία σπουδαρχίδες, που σκοτώνονται μεταξύ τους για το ποιος θα καταλάβει πιο υψηλή θέση* ΣΥΝ. θεσιθήρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σπουδάρχης* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ίδης*].

σπούδασμα κ. **σπούδαγμα** (το) {σπουδάσμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που μαθαίνει κανείς σπουδάζοντας: *«να μαθαίνω γράμματα / γράμματα σπουδάγματα...»* (παιδικό τραγ.).

σπουδασμένος, -η, -ο κ. **σπουδαγμένος** ▸ σπουδάζω

σπουδαστήριο (το) [1783] {σπουδαστηρί-ου | -ων} **1.** ειδικά διαμορφωμένος χώρος, συνήθ. μέσα σε ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, που προορίζεται για μελέτη: *στο ~ απαγορεύονται οι ομιλίες* **2.** (γενικότ.) ο χώρος που προορίζεται για τη μελέτη ειδικού αντικειμένου και γι' αυτό διαθέτει συναφή βιβλία, όργανα κ.λπ.: ~ *φυσιολογίας / χημείας* ΣΥΝ. εργαστήριο.
[ΕΤΥΜ. < *σπουδάζω* (από το θ. τού αορ. *σπουδασ-*) + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *δικασ-τήριο, πιεσ-τήριο*].

σπουδαστής (ο), **σπουδάστρια** (η) [1887] {σπουδαστριών} **1.** πρόσωπο που παρακολουθεί τον κύκλο μαθημάτων ανώτερης Σχολής: ~ *στα Τ.Ε.Ι. Λάρισας* **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη μελέτη γνωστικού αντικειμένου, συνήθ. σε οργανωμένο πρόγραμμα: ~ *ξένων γλωσσών.* — **σπουδαστικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «οπαδός», < αρχ. *σπουδάζω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

σπουδή (η) **1.** η σοβαρή και συστηματική ενασχόληση με συγκεκριμένο αντικείμενο, που αποσκοπεί στη βαθιά και ουσιαστική γνώση του και στη μετέπειτα άσκησή του: *η ~ τής αρχαιότητας / τής συμπεριφοράς των ανθρώπων / τής ιατρικής επιστήμης* ΣΥΝ. μελέτη **2. σπουδές** (οι) (α) οργανωμένη ενασχόληση με συγκεκριμένο αντικείμενο, που αποσκοπεί στην απόκτηση γνώσεων ή/και δεξιοτήτων σε αυτό, συνήθ. μέσα σε ακαδημαϊκά πλαίσια: *έκανε ~ στην Ιταλία* || *ποιος πληρώνει για τις ~ σου;* || *προπτυχιακές / μεταπτυχιακές / οργανωμένες / γυμνασιακές / θεωρητικές / εγκύκλιες / πανεπιστημιακές / ανώτερες* (βλ.λ.) / *πολύχρονες* ~ || *Κέντρο Ελευθέρων Σπουδών* (β) η συστηματική ενασχόληση ενός συνόλου ειδικών με ένα συγκεκριμένο αντικείμενο που έχει ως στόχο να το μελετήσουν σε όσο γίνεται μεγαλύτερο βάθος και να διευρύνουν συνεχώς τις γνώσεις που έχουμε για αυτό: *κλασικές / μεσαιωνικές / ανατολικές* (βλ.λ.) / *ανθρωπιστικές / ιατρικές / φιλοσοφικές / αρχαιολογικές* ~ ΣΥΝ. μελέτη **3.** καλλιτέχνημα το οποίο αποτελεί φάση προετοιμασίας για το τελικό έργο και το οποίο γίνεται για να μελετήσει ο καλλιτέχνης το αντικείμενό του, να δοκιμάσει και να βελτιώσει την τεχνική του: *ακόμα και οι ~ τού Πικάσσο αξίζουν μια περιουσία* || *οι ~ τού Σοπέν είναι ό,τι πρέπει για την εξάσκηση των δακτύλων* ΣΥΝ. προσχέδιο, πρόπλασμα • **4.** η βιασύνη, το να ενεργεί κανείς βιαστικά, για να πετύχει ορισμένο αποτέλεσμα: *να ενεργήσουμε με ~, για να προφθάσουμε τη διωρία* ΣΥΝ. γρηγοράδα **5.** η διάθεση που δείχνει κανείς να ενεργοποιηθεί και να βοηθήσει κάποιον: *έδειξε υπερβολική ~ να με βοηθήσει, και αυτό μου δημιούργησε υποψίες για τα κίνητρά του* ΣΥΝ. προθυμία, ζήλος ΑΝΤ. απροθυμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βιασύνη, ταχύτητα - ζήλος, προθυμία», ετεροιωμ. βαθμ. θ. που απαντά στο ρ. *σπεύδω* (βλ.λ.). Η λ. δήλωσε επίσης τη δραστήρια προσπάθεια και προθυμία την οποία εκδηλώνει αυτός που ασχολείται με κάτι σοβαρό και, κατ' επέκταση, την επιμέλεια και την προσοχή που του αφιερώνει (βλ. κ. *σπουδάζω*). Ο μουσ. όρ. αποδίδει το γαλλ. étude].

σπουργίτης (ο) {σπουργιτών} ΖΩΟΛ. μικρόσωμο πτηνό, με γκριζοκάστανο φτέρωμα, χωρίς ιδιαίτερο κελάηδημα, που απαντά τόσο στους αγρούς όσο και μέσα στις πόλεις, χωρίς να ενοχλείται από την παρουσία των ανθρώπων. Επίσης **σπουργίτι** (το) {σπουργιτ-ιού | -ιών}. — (υποκ.) **σπουργιτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *πυργίτης* (με ανάπτυξη *σ-* προθεμ., πβ. κ. *βῶλος* - *σβῶλος*, και τροπή /o/ → /u/) < αρχ. *πύργος*].

σπούτνικ (ο) {άκλ.} καθένας από τη σειρά τεχνητών δορυφόρων γύ-

ρω από τη Γη, που εκτόξευσε πρώτη στον κόσμο η Σοβιετική Ένωση (1957), για να συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με τη φύση τού διαστήματος, καθώς και για να βελτιώσουν την τεχνική που εφαρμόζεται στους δορυφόρους.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. sputnik «δορυφόρος - συνταξιδιώτης» < s- «με, μαζί» + put «δρόμος, οδός» + επίθημα -nik].

σπρέι (το) {άκλ.} υγρό για ποικίλες χρήσεις (αποσμητικό, εντομοκτόνο, χρώμα κ.λπ.) συμπιεσμένο σε φιάλη με ψεκαστήρα, από όπου ρίχνεται με πίεση (ψεκασμό): *μπογιά σε ~ || αποσμητικό σε ~ || οι ληστές χρησιμοποίησαν αναισθητικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spray < ολλ. spraeyen, πβ. μέσ. άνω γερμ. spræjen].

σπριντ (το) {άκλ.} **1.** ΑΘΛ. ο σύντομος (μικρών αποστάσεων) αγώνας ταχύτητας (δρόμου ή ποδηλάτου) **2.** το γρήγορο τρέξιμο για σύντομο χρόνο: *έκανε ένα ~ και τον πρόφτασε.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sprint < παλ. αγγλ. *sprintan, που συνδ. με αρχ. γερμ. sprinzan «αναπηδώ, εκτινάσσομαι», αρχ. σκανδ. spretta].

σπρίντερ (ο/η) {άκλ.} αθλητής τού σπριντ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. sprinter].

σπρωξιά (η) το να ωθεί κανείς (κάποιον/κάτι), συνήθ. χρησιμοποιώντας τη σωματική του δύναμη: *του έριξε μια ~ κι αυτός σωριάστηκε κάτω || σπρωξιές, αγκωνιές, βρισιές μέσα στο γεμάτο λεωφορείο* ΣΥΝ. σκουντιά, σπρώξιμο, σκούντημα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπρωξ-* (τού ρ. *σπρώχνω* από τον αόρ. *έ-σπρωξ-α*) + κατάλ. *-ιά*, πβ. κ. *κλοτσ-ιά*].

σπρωξίδι (το) {δύσχρ. σπρωξιδ-ιού | -ιών} (σε συνωστισμό) οι συνεχείς σπρωξιές μέσα σε ένα σύνολο στριμωγμένων ανθρώπων, για να προχωρήσει κάποιος: *άρχισε το ~ από τους επιβάτες που ήθελαν να κατέβουν και εμποδίζονταν από αυτούς που στέκονταν στην έξοδο.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπρωξ-* (< ρ. *σπρώχνω*) + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. κ. *βρισίδι*].

σπρώξιμο (το) {σπρωξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σπρωξιά **2.** η ώθηση προς τα εμπρός με τη χρήση μυϊκής δύναμης: *το αυτοκίνητο δεν παίρνει μπρος· θέλει ~* **3.** (μτφ.) η προώθηση (κάποιου) σε έναν χώρο, η εύνοια προς (κάποιον): *για να εξελιχθείς σ' αυτή την επιχείρηση χρειάζεται ~.* — (υποκ.) **σπρωξιματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < θ. *σπρωξ-* (τού ρ. *σπρώχνω* από τον αόρ. *έ-σπρωξ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *θάψ-ιμο*].

σπρώχνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσπρωξα, σπρώ-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ωθώ (κάποιον/κάτι) χρησιμοποιώντας τη σωματική μου δύναμη: *Μη με σπρώχνετε, κύριε! Δεν έχει ελεύθερο χώρο μπροστά! || έκλεισε την πόρτα σπρώχνοντάς την με το χέρι του || τα παιδιά διασκέδαζαν σπρώχνοντας το ένα το άλλο στο νερό || σπρώξαμε το αυτοκίνητο, γιατί έμεινε από βενζίνη* ΣΥΝ. απωθώ· (μτφ.) **2.** βοηθώ κάποιον να προχωρήσει, συνήθ. σε θέματα σταδιοδρομίας: *μπορεί να μην έχει μεγάλες ικανότητες, αλλά ήδη τον σπρώχνουν οι πολιτικοί του φίλοι* ΣΥΝ. προωθώ **3.** οδηγώ (κάποιον) να ενεργήσει με συγκεκριμένο τρόπο, συνήθ. χωρίς να το θέλει: *τι τον έσπρωξε άραγε στο έγκλημα; || μη σπρώχνεις τα πράγματα στα άκρα! || σ' αυτή την πράξη τον έσπρωξε η φιλοδοξία / η στενοχώρια / ο έρωτας / η πείνα* ΣΥΝ. παρασύρω, παρακινώ, εξωθώ ΑΝΤ. αποτρέπω, σταματώ, συγκρατώ ♦ **4.** (αμετβ.) δίνω σπρωξιές: *Μη σπρώχνετε! Υπάρχουν θέσεις για όλους!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *προωθῶ*, με ανάπτυξη *σ-* προθημ. (πβ. κ. *κύπτω - σκύβω*) ή, κατ' άλλη άποψη, από αμάρτυρο **εἰσπροωθῶ* > **εἰσ-προώθω* > **εἰσ-προώθνω* > *σπρώχνω*].

σπυρί (το) {σπυρ-ιού | -ιών} **1.** μικρό εξάνθημα ή μικρή φουσκάλα, που συνήθ. έχει πύον και εμφανίζεται πάνω στο δέρμα: *βγάζω ένα ~ στο πρόσωπο || πειράζω / σπάω τα ~* ΣΥΝ. εξάνθημα· ΦΡ. (α) ***βγάζω σπυριά*** (μτφ.-οικ.) με απωθεί κάτι πάρα πολύ, δεν μπορώ να το ανεχθώ: *~ κάθε φορά που αρχίζουν τα κουτσομπολιά για τους κοσμικούς* ΣΥΝ. (οικ.) μου γυρνάνε τ' άντερα (β) ***κακό σπυρί να βγάλεις!*** να πάθεις κάτι κακό ● **2.** ο σπόρος των φυτών: *διαλέγω το ρύζι / το σιτάρι σπυρί-σπυρί* ΣΥΝ. κόκκος, κουκκί **3.** (μτφ.) πολύ μικρή ποσότητα: *ούτε ~ ψωμάκι δεν βρισκόταν* ΣΥΝ. κόκκος. — (υποκ.) **σπυράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σπυρ-ίον*, υποκ. τού αρχ. *σπυρός*, παράλλ. τ. τού *πυρός* «κόκκος σιταριού» (βλ.λ.), με ανάπτυξη *σ-* προθεμ., πβ. κ. *βῶλος - σβῶλος*].

σπυριάζω ρ. αμετβ. {σπύριασ-α, -μένος} **1.** γεμίζω εξανθήματα ή πυώδεις φλεγμονές στο δέρμα μου: *ο γιος του με την άνοιξη φουντώνει και σπυριάζει* ● **2.** γεμίζω σπόρους, βρίσκομαι σε φάση υπερωρίμασης: *σπυριασμένος καρπός* ΑΝΤ. είμαι άγουρος. — **σπύριασμα** (το).

σπυριάρης, -α, -ικο **1.** (μειωτ.) αυτός που το δέρμα του και κυρ. το πρόσωπό του είναι γεμάτο εξανθήματα ή πυώδεις φλεγμονές ● **2.** (σπάν.) αυτός που έχει ώριμους σπόρους: *~ κολοκύθι* ΣΥΝ. υπερώριμος ΑΝΤ. άγουρος. Επίσης **σπυριάρικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < *σπυρί* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωρ-ιάρης*].

σπύριασμα (το) → σπυριάζω

Σπυριδούλα (η) γυναικείο όνομα.

Σπυρίδων (ο) {Σπυρίδων-ος, -α} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο Άγιος ~, πολιούχος τής Κέρκυρας* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σπύρος.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αγν. ετύμου].

σπυρίς (η) {σπυρίδ-ος | -ων} ψάθινο καλάθι με ανοιχτό στόμιο, που χρησιμεύει για τη μεταφορά τροφίμων και συνήθ. ψαριών ΣΥΝ. ζεμπίλι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπυρίς, -ίδος*, με επίθημα *-ιδ-* (πβ. *γλυφίς, γραφίς*) < *spr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. (με φωνηεντική αντιπροσώπευση *-υρ-*, πβ. κ. *ἄγυρις, ἀγύρτης*) τού Ι.Ε. *sper- «τυλίγω, διπλώνω, πλέκω», οπότε η λ. *σπυρίς* θα δήλωνε αρχικώς το πλεχτό καλάθι. Βλ. κ. *σπεῖρα, σπάργανον*, με τα οποία συνδ. η λ.].

σπυρωτός, -ή, -ό αυτός τού οποίου οι κόκκοι είναι ευδιάκριτοι και δεν έχουν χάσει το σχήμα τους: *ρύζι ~ και όχι λαπάς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος.*

σπω ρ. ▸ σπάζω

Σρι Λάνκα (η) {άκλ.} (σιναλεζ. Sri Lanka Prajatantrika Samaja-vadi Janarajaya, ταμίλ Ilankai Sananayaka Sosolisa Kudiyarasu = Σοσιαλιστική Δημοκρατία τής Σρι Λάνκα) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό, κοντά στις ΝΑ. ακτές τής Ινδίας, με πρωτεύουσα το Κολόμπο, επίσημες γλώσσες τη Σιναλεζική και την Ταμίλ και νόμισμα τη ρουπία Σρι Λάνκα· αλλιώς (παλαιότ.) *Κεϋλάνη.*
[ΕΤΥΜ. < σιναλεζ. Sri Lanka «νησί τής ευτυχίας, τής ευλογίας» < σανσκρ. śrī «ευτυχία, ιερότητα» + laṅkā «νησί». Η χώρα ήταν προηγουμένως γνωστή με την ονομασία *Κεϋλάνη* < αγγλ. Ceylon (< σανσκρ. siṁha «λιοντάρι»), που είναι και το έμβλημα τής χώρας].

Σ.Σ.Α.Σ. (η) Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων.

Σ.Σ.Ε. (η) Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

Σ.Σ.Ι. (η) Στρατιωτική Σχολή Ικάρων.

Σ.Σ.Ξ.Γ. (η) Στρατιωτική Σχολή Ξένων Γλωσσών.

σταβάρι (το) {σταβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μέρος τού αλετριού, που βρίσκεται προς τη μεριά τού ζυγού.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σταβάριον* < **ἱστο-βοάριον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἰ-* και έκκρουση τού *-ο-*), υποκ. τού αρχ. *ἱστοβοεύς* «τιμόνι αρότρου» < *ἱστός* + *-βοεύς* < *βοῦς* «βόδι»].

σταβέντο επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. από την απάνεμη πλευρά ΣΥΝ. υπήνεμα, απάνεμα ΑΝΤ. σοβράνο **2.** (ως επίθ.) αυτός που δεν τον πιάνει ο αέρας: *~ πόρτο / λιμάνι || από ~ μεριά* (από τη μεριά τού σκάφους που δεν τη βρίσκει ο άνεμος) ΣΥΝ. υπήνεμος, απάνεμος. Επίσης **σοτοβέντο.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sottovento < sotto «κάτω» (< λατ. subtus) + vento «άνεμος» (< λατ. ventus)].

σταβλάρχης (ο) {σταβλαρχών} **1.** πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την καλή λειτουργία τού στάβλου, καθώς και για τα ίδια τα άλογα ΣΥΝ. επιστάτης ΑΝΤ. σταβλίτης **2.** αξιωματούχος στην αυλή βασιλέων ή πριγκίπων: *ο μέγας ~ τού δουκάτου.*
[ΕΤΥΜ. < *στάβλος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

σταβλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {στάβλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διατηρώ μεγάλα οικιακά ζώα, κυρ. άλογα, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο: *έχει σταβλίσει δύο άλογα και πέντε αγελάδες* **2.** οδηγώ ζώα στον χώρο όπου στεγάζονται: *σταβλίζουμε τις αγελάδες αργά το απόγευμα.* — **στάβλισμα** (το).

σταβλίτης (ο) [μτγν.] {σταβλιτών} πρόσωπο που εργάζεται σε στάβλο ΣΥΝ. ιπποκόμος ΑΝΤ. σταβλάρχης.

στάβλος (ο) **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος, για να στεγάζουν και να φροντίζουν κυρ. άλογα, αλλά και άλλα μεγάλα κατοικίδια ζώα: *καθαρός / σκοτεινός / σύγχρονος / ξύλινος / βασιλικός ~* **2.** (μτφ.) χώρος ιδ. βρόμικος και ακατάστατος: *δυο μέρες αφότου έφυγαν οι γονείς, το σπίτι είχε γίνει ~* ΣΥΝ. αχούρι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *στάβλον (τό)* < λατ. stabulum «σταθμός, στάβλος» (< ρ. stare «ίσταμαι, βρίσκομαι»)].

στάγδην επίρρ. (λόγ.) σταγόνα-σταγόνα, σταλαματιά-σταλαματιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σταγ-* (τού ρ. *στάζω*, βλ.λ.) + επιρρ. επίθημα *-δην*, πβ. κ. *ἄρ-δην*].

Στάγιρα (τα) {Σταγίρων} (συχνή ορθ. *Στάγειρα*) χωριό (τής Μακεδονίας) στη ΒΑ. Χαλκιδική Χερσόνησο, η πατρίδα τού Αριστοτέλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Στάγιρα / Στάγιρος (ἡ)* (οι τ. με *-ει-* είναι εσφαλμ.), αγν. ετύμου].

Σταγιρίτης (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που κατάγεται από τα Στάγιρα (βλ.λ.) **2.** προσωνυμία τού Αριστοτέλη.

στάγμα (το) {στάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σταγόνα που πέφτει, ποσότητα υγροποιημένης ουσίας ή υγρού που στάζει: *~ κεριού* ΣΥΝ. σταλαγματιά, σταλιά **2.** το προϊόν τής απόσταξης **3.** τα κοφίνια με τον πολτό από τις ελιές, καθώς στοιβάζονται το ένα πάνω στο άλλο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στάζω* (βλ.λ.)].

σταγμοδόχη (η) [1897] {σταγμοδοχών} μεταλλικός ή γυάλινος δίσκος με τρύπα στη μέση, που προσαρμόζεται στα κηροπήγια έτσι, ώστε να συγκρατεί τις σταγόνες τού λειωμένου κεριού.
[ΕΤΥΜ. < *στάγμα* + *-δόχη* < *δέχομαι*].

σταγόνα (η) **1.** η ελάχιστη ποσότητα υγρού ή ρευστού σώματος, η οποία είτε κυλά από κάπου είτε βρίσκεται σε μια επιφάνεια: *~ τής βροχής / νερού / ιδρώτα / κεριού / ποτού / μπογιάς || αιμάτινη / κρυστάλλινη ~ || ορκίστηκε να μην πιει ούτε ~ πια* (ενν. οινοπνευματώδους ποτού) ΣΥΝ. σταλαγματιά, στάλα· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***ούτε σταγόνα δεν μένει*** δεν περισσεύει ή δεν υπάρχει τίποτα: *κατέβασε τόσο τις τιμές, που δεν έμεινε ούτε σταγόνα στο μαγαζί* (ξεπούλησε) (β) ***σταγόνα στον ωκεανό*** (λόγ. *σταγὼν ἐν τῷ ὠκεανῷ*) για κάτι πάρα πολύ λίγο ή ασήμαντο σε σχέση με κάτι άλλο: *αυτά που μου λες είναι ~ μπροστά σ' αυτά που τραβάω εγώ* (γ) ***η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι*** το τελευταίο από μια σειρά γεγονότων τα οποία έχουν αρνητικό χαρακτήρα, αλλά για τα οποία δεν είχε εκδηλωθεί καμία αντίδραση μέχρι εκείνη τη στιγμή: *το ότι πήγε μόνος του διακοπές ήταν η ~: η γυναίκα του, του ζήτησε διαζύγιο* (δ) ***(μοιάζουν) σαν δυο σταγόνες νερό*** για καταπληκτική ομοιότητα: *τα δίδυμα αδέλφια μοιάζουν συχνά ~* (ε) ***σταγόνα-σταγόνα*** (ως επίρρ.) σε πολύ μικρές ποσότητες, σιγά-σιγά ΣΥΝ. σταλιά-σταλιά, σταλαματιά-σταλαματιά **2.** η ελάχιστη ποσότητα: *η μόνωση είναι τόσο καλή, που δεν περνά ~* **3. σταγόνες** (οι) (α) για φαρμακευτικό υγρό που ρίχνεται με σταγονόμετρο: *ο οφθαλμίατρος του έγραψε σταγόνες για τα μάτια* (β) ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. διακοσμητικό στοιχείο κυλινδρικού σχήματος στο επιστύλιο και το γείσο αρχαίων ναών **4.** ΙΑΤΡ. (α) ***αιωρούμενη σταγόνα*** ελάχιστη ποσότητα από υγρό τού σώματος, συνήθ. αίμα, που πρόκειται

να εξεταστεί μικροβιολογικά (β) ***παχεία σταγόνα*** μέθοδος εξέτασης αίματος σε πλακίδιο για την αναζήτηση πλασμωδίου τής ελονοσίας. — (υποκ.) **σταγονίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σταγών, -όνος* < θ. *σταγ-* τού ρ. *στάζω* (βλ.λ.). Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *σταγόνα στον ωκεανό* (< c'est une goutte d'eau dans l'océan), *η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι* (< c'est la goutte d'eau qui fait déborder la vase), *σταγόνα-σταγόνα* (< goutte à goutte) κ.ά.].

σταγονίδιο (το) [1890] {σταγονιδί-ου | -ων} **1.** (υποκ.) πολύ μικρή σταγόνα **2.** ***σταγονίδια*** (τα) (α) (μτφ. κατά τη μεταπολίτευση) τα τελευταία υπολείμματα τής δικτατορίας. αυτοί που έκαναν τις τελευταίες προσπάθειες για την ανατροπή τής δημοκρατίας. χωρίς όμως να διαθέτουν ουσιαστική δύναμη ή να μπορούν να επηρεάσουν τις εξελίξεις (β) υπολείμματα οπαδών τής δικτατορίας στον κρατικό μηχανισμό (π.χ. στην Ελληνική Αστυνομία και στο στράτευμα): *«παρασχέθηκε στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας η εξουσία να αποκαθάρει τη Δικαιοσύνη από τα ~ τής δικτατορίας που είχαν απομείνει στον χώρο της»* (Π. Δημόπουλος).

σταγονόμετρο (το) [1833] {σταγονομέτρ-ου | -ων} ΦΑΡΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. το ειδικό όργανο που αποτελείται από σωληνάριο με ελαστική κύστη προσαρμοσμένη στο ένα του άκρο, η οποία, όταν πιέζεται, αναρροφά από δοχείο ή φιάλη υγρό· με αυτό είναι δυνατόν κανείς να μετρά και να ρίχνει (στάζει) πολύ μικρές ποσότητες (σταγόνες) από μία. συνήθ. φαρμακευτική, ουσία· ΦΡ. ***με το σταγονόμετρο*** σε πολύ μικρές ποσότητες, με φειδώ: *είναι άνθρωπος βαρύς· ~ τις λέει τις κουβέντες* ΣΥΝ. φειδωλά ΑΝΤ. πλουσιοπάροχα. - **σταγονομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Tropfenmesser].

σταγονόρροια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ροή σταγόνων **2.** ΒΟΤ. η αποβολή ποσότητας νερού με τη μορφή σταγόνων από ανώτερα φυτά και μύκητες ΣΥΝ. εξίδρωση.
[ΕΤΥΜ. < *σταγόνα* + *-ρροια* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ρέω*, πβ. κ. *πυό-ρροια*].

σταδία (η) {σταδιών} ΤΟΠΟΓΡ. ευθύ όργανο καθορισμένου μήκους, το οποίο σε συνδυασμό με το σταδιόμετρο βοηθεί στον υπολογισμό αποστάσεων από μακριά: *οριζόντια / κάθετη ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. stadia < αρχ. επίθ. *στάδιος* «αυτός που στέκεται αμετακίνητος και σταθερός» < επίρρ. *στάδην* < θ. *στα-* (τού ρ. *ἵστημι / ἵσταμαι*) + επιρρ. επίθημα *-δην* (πβ. κ. *συστάδην*)].

σταδιακός, -ή, -ό αυτός που συντελείται κατά στάδια και όχι μονομιάς: *~ βελτίωση τού καιρού / αναβάθμιση των σπουδών / πτώση των τιμών / αποστρατιωτικοποίηση* ΣΥΝ. βαθμιαίος ΑΝΤ. απότομος. — **σταδιακ-ά / -ώς** επίρρ.

στάδιο (το) {σταδίου | -ων} **1.** (σήμερα) ο ειδικά διαμορφωμένος, υπαίθριος ή στεγασμένος χώρος, ο οποίος διαθέτει αθλητικές εγκαταστάσεις για την τέλεση αγώνων, καθώς και θέσεις συνήθ. για μεγάλο αριθμό θεατών, και χρησιμοποιείται τόσο για αθλητικές συναντήσεις, κυρ. τού στίβου, όσο και για εκδηλώσεις με πολυπληθές κοινό: *το ~ Ειρήνης και Φιλίας* || *μεγάλη συναυλία στο Ολυμπιακό ~* **2.** ***Στάδιο*** (το) το Καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό Στάδιο τής Αθήνας, που βρίσκεται ανάμεσα στο Ζάππειο και το Παγκράτι, και η περιοχή γύρω από αυτό: *μένω στο ~* ● **3.** το χρονικό διάστημα σε εξελικτική διαδικασία. που διαφοροποιείται από τα προηγούμενα και τα επόμενα βάσει των κοινών χαρακτηριστικών που εμφανίζονται στη διάρκειά του: *το νήπιο βρίσκεται στο ~ τής ομιλίας* || *το ~ τής επωάσεως* || *τα διαδοχικά ~ τής θεραπείας* || *η ιστορία τής ανθρωπότητας έχει περάσει από πολλά ~* || *βρισκόμαστε σε ~ αναμονής* ΣΥΝ. φάση. περίοδος· ΦΡ. ***κατά στάδια*** σε διαδοχικές φάσεις, όχι απότομα: *η ~ εκτέλεση τού έργου* ΣΥΝ. σταδιακά ΑΝΤ. απότομα, μονομιάς **4.** (στην αρχαιότητα, πληθ. ***τα στάδια*** και ***οι στάδιοι***) μονάδα μήκους ίση με 184,87 μέτρα **5.** αγώνας δρόμου που διεξαγόταν σε αυτή την απόσταση: *νικητής τού ~* ● **6.** ΝΑΥΤ. μονάδα μήκους που ισούται με το ένα δέκατο τού ναυτικού μιλίου, δηλ. 182 μ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στάδιον / σπάδιον* (δωρ.), αβεβ. ετύμου. Αν θεωρήσουμε αρχικό τον τ. *σπάδιον* (οπότε ο τ. *στάδιον* θα οφειλόταν σε παρετυμολ. επίδρ. τού επιθ. *στάδιος*, βλ. λ. *σταδία*). τότε η λ. θα μπορούσε να ενταχθεί στην ετυμολ. οικογένεια τού ρ. *σπῶ (-άω)*, πβ. κ. λατ. spatium «χώρος. διάστημα». Αν ωστόσο θεωρήσουμε αρχικό τον τ. *στάδιον* (οπότε ο τ. *σπάδιον* οφείλεται ίσως σε ανομοίωση των οδοντικών συμφώνων), τότε είναι δυνατή η συσχέτιση με το επίθ. *στάδιος*. με αρχική σημ. «καθορισμένη μετρική μονάδα»].

σταδιοδρομία (η) [μτγν.] {σταδιοδρομιών} η επαγγελματική εξέλιξη και πορεία: *του ευχήθηκαν «καλή ~»* ΣΥΝ. καριέρα.

σταδιοδρομώ ρ. αμετβ. {σταδιοδρομείς... | σταδιοδρόμησα} ακολουθώ ένα επάγγελμα ή ασχολούμαι συστηματικά με μια δραστηριότητα καταβάλλοντας προσπάθειες. ώστε να εδραιωθώ και να επιτύχω σε αυτό τον χώρο: *θα σταδιοδρομήσει στα πλοία. όπως ο πατέρας του* || *~ στις επιστήμες* ΣΥΝ. κάνω καριέρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σταδιοδρομῶ (-έω)*, αρχική σημ. «τρέχω (σε αγώνα) στο στάδιο», < *στάδιον* + *-δρομῶ* < *δρόμος*].

σταδιομετρία (η) {σταδιομετριών} ΤΟΠΟΓΡ. η μέθοδος μετρήσεως αποστάσεων με σταδίες και σταδιόμετρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stadiométrie].

σταδιόμετρο (το) [1863] {σταδιομέτρ-ου | -ων} ΤΟΠΟΓΡ. όργανο οπτικό το οποίο με τη βοήθεια τής σταδίας βοηθεί στον υπολογισμό αποστάσεων από μακριά. — **σταδιομέτρηση** (η), **σταδιομετρικός**, -ή, -ό.

στάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσταξα} ♦ (μετβ.) **1.** αφήνω ή κάνω (κάτι) να πέσει σε σταγόνες: *έσταξα λίγο κονιάκ στο τσάι μου* || *~ κολλύριο στα μάτια μου* || *~ λάδι στην κλειδαριά* || (μτφ.) *τα χέρια τού δικτάτορα έσταζαν αίμα* (είχε διαπράξει εγκλήματα. φόνους) ΣΥΝ. σταλάζω· ΦΡ. (α) ***στάζει μέλι το στόμα μου (για κάποιον / κάτι)*** (i) μιλώ για κάποιον/κάτι με τα καλύτερα λόγια: *όποτε μιλά γι' αυτήν, στάζει μέλι το στόμα του* (ii) (γενικότ.) μιλώ με γλυκό τρόπο ΣΥΝ. γλυκομιλώ (β) ***φαρμάκι / δηλητήριο στάζει το στόμα μου*** μιλώ με κακία για τους άλλους, τους αντιμετωπίζω όλους κακοπροαίρετα: *δεν μπορεί να πει καλή κουβέντα για άνθρωπο· φαρμάκι στάζει το στόμα του* **2.** (λαϊκ.-μτφ.) πληρώνω, δίνω χρήματα (σε κάποιον για να εξυπηρετηθώ): *θα σου πω κάτι αλλά πρώτα στάξε μου!* ΦΡ. ***τα στάζω (κανονικά)*** πληρώνω κάποιον (συνήθως με δυσφορία). για να εξυπηρετηθώ: *για να τον δει ο συγκεκριμένος γιατρός. τα έσταξε κανονικά* ♦ **3.** (αμετβ.) για κάτι από το οποίο πέφτουν σταγόνες: *η βρύση / το κερί / η μύτη στάζει* || *η σκεπή / το ταβάνι / η οροφή στάζει* (είναι τόσο σαθρά, που περνά μέσα τους το νερό) || *~ ολόκληρος από ιδρώτα·* ΦΡ. (α) ***(σιγά) μη στάξει η ουρά τού ποντικού / τού γαϊδάρου*** για περιπτώσεις που κάποιος ασχολείται με δευτερεύοντα θέματα. αγνοώντας τα ουσιαστικά (β) ***μη βρέξει και μη στάξει*** για περιπτώσεις που κάποιος δείχνει μεγάλη προσοχή και φροντίδα σε κάποιον άλλον: *τον έχει ~!* - - **στάξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **στάγ-jω*, αγν. ετύμου. Οι παλαιότ. υποθέσεις περί συνδέσεως με το λατ. stagnum «έλος, τέλμα» και με βρετον. staer «ποταμός» προσκρούουν σε ανυπέρβλητες φωνολογικές δυσκολίες. Οι τ. *στάζω – σταγών* εμφανίζουν παρόμοια δομή με τους τ. *τρύζω – τρυγών*].

σταθερά (η) **1.** ΦΥΣ. αριθμός ή φυσικό μέγεθος. το οποίο δεν γνωρίζει μεταβολές και είτε αναφέρεται σε φυσικές ιδιότητες ή ιδιότητες σωμάτων ή οργάνων μετρήσεως είτε σχετίζεται με τις μονάδες συγκεκριμένου συστήματος (λ.χ. η ταχύτητα τού φωτός στο κενό. η σταθερά τής βαρύτητας κ.ά.) ΑΝΤ. μεταβλητή **2.** ΜΑΘ. αριθμός ή μέγεθος μιας εξίσωσης ή ανίσωσης κ.λπ., ο οποίος παραμένει σταθερός και δεν εξαρτάται από τις μεταβλητές της ΑΝΤ. μεταβλητή **3.** αρχή, κανόνας που πρέπει να τηρείται: *μία από τις ~ τού περιοδικού είναι η αποφυγή επικριτικών σχολίων για τα κόμματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγούμενος*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *σταθερός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stable].

σταθεροθερμία (η) {χωρ. πληθ.} η διατήρηση σταθερής θερμοκρασίας για μακρό χρονικό διάστημα σε έναν συγκεκριμένο τόπο. — **σταθερόθερμος**, -η, -ο [1845].

σταθεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να αποκτά ή να ανακτά (κάποιος/κάτι) σταθερότητα. το να παύει να είναι ασταθής, μεταβλητός: *η ~ τής υγείας τού ασθενούς / τής γραμμής τού μετώπου / τής πολιτικής κατάστασης / τής σχέσης / τής δημοκρατίας* ΣΥΝ. στερέωση, εμπέδωση, παγίωση, εδραίωση ΑΝΤ. αποσταθεροποίηση **2.** ΟΙΚΟΝ. η διατήρηση οικονομικών μεγεθών και δεικτών σε επίπεδο τέτοιο. ώστε να επέρχεται ισορροπία και να μειώνεται ο πληθωρισμός με τη βοήθεια συγκεκριμένης οικονομικής τακτικής: *η ~ τής εθνικής οικονομίας* ΑΝΤ. αποσταθεροποίηση **3.** ΦΥΣ. η διατήρηση σταθερής τής τιμής μεγέθους. συσκευής ή κυκλώματος **4.** ΧΗΜ. (α) η αύξηση τής σταθερότητας μιας χημικής ένωσης, που αποσκοπεί στον περιορισμό τού κινδύνου να διασπαστεί με ειδική κατεργασία (β) θερμική μεταλλουργική εργασία που αποσκοπεί στον περιορισμό τής πιθανότητας να γίνει ένα μέταλλο εύθραυστο ή διαβρώσιμο (γ) η διαδικασία με την οποία εξαιρετικά ελαφρά συστατικά τής βενζίνης, όπως το βουτάνιο. διαχωρίζονται από το υπόλοιπο υλικό με τη βοήθεια τής κλασματικής απόσταξης (δ) ο καθαρισμός εκρηκτικής ύλης από τις προσμείξεις και η προσθήκη σταθεροποιητή (βλ.λ., σημ. 1) **5.** ΦΑΡΜ. η κατεργασία με την οποία καταστρέφονται διαλυτά ένζυμα σε φυτά που θέλουμε να αποξηράνουμε.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stabilisation].

σταθεροποιητής (ο) **1.** ΧΗΜ. (α) χημική ουσία η οποία με τη δράση της εμποδίζει τη διάσπαση άλλων ουσιών χαμηλής σταθερότητας και που χρησιμοποιείται ευρέως στα τυποποιημένα τρόφιμα (β) κολλοειδής ουσία η οποία. όταν προστεθεί σε κάποιο αιώρημα. εμποδίζει εντελώς ή απλώς περιορίζει την καταβύθισή του ● **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ***σταθεροποιητής τάσεως*** ο μηχανισμός-διάταξη που βρίσκεται απαραιτήτως σε όλες τις συσκευές, για να διατηρεί σταθερή την τάση τού ρεύματος. ανεξάρτητα από τις τυχόν μεταβολές στο όλο δίκτυο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stabilisateur].

σταθεροποιητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί στη σταθεροποίηση (βλ.λ.): *~ μέτρα / επέμβαση / πολιτική / ρόλος* ΣΥΝ. εξισορροπητικός ΑΝΤ. αποσταθεροποιητικός **2.** ΧΗΜ. ***σταθεροποιητική ουσία*** η ουσία που προστίθεται στα τρόφιμα, για να βελτιώσει την εμφάνιση και τη γεύση τους **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***σταθεροποιητικό*** (το) η ουσία που προστίθεται στα καύσιμα των πυραύλων. για να μειωθεί η ταχύτητα με την οποία καίγονται. — **σταθεροποιητικά** επίρρ.

σταθεροποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {σταθεροποιείς... | σταθεροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιφέρω σταθερότητα ή συντελώ στη σταθεροποίηση (βλ.λ.): *η κυβέρνηση προσπαθεί να σταθεροποιήσει την οικονομία* || *οι τιμές τού ελαιολάδου είναι σταθεροποιημένες* || *έχει σταθεροποιηθεί η κατάσταση τής υγείας του* || *τα γενικά ποσοστά τής ανεργίας εμφανίζονται σταθεροποιημένα* ΣΥΝ. στερεώνω. μονιμοποιώ ΑΝΤ. αποσταθεροποιώ· ΦΡ. ***σταθεροποιημένα φυτά*** καλλωπιστικά φυτά εσωτερικού χώρου. που διατηρούνται για μεγάλο χρονικό διάστημα χάρη σε ειδική επεξεργασία που έχουν υποστεί.

σταθερός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν μετακινείται, που διατηρεί τη θέση του αμετάβλητη: *σκόπευε με ~ χέρι* || *~ φωνή / πορεία / βήματα* ΣΥΝ. αμετακίνητος, αμετάβλητος, ευσταθής ΑΝΤ. ασταθής, μεταβλητός· ΦΡ. ***σταθερό τηλέφωνο*** η τηλεφωνική συσκευή που λειτουργεί με καλωδιακή σύνδεση, κατ' αντιδιαστολή προς το κινητό τηλέφωνο (βλ. λ. *κινητός*) **2.** αυτός που παραμένει αναλλοίωτος. που δεν γνωρίζει μεταβολές: *~ ταχύτητα / καιρός / άνεμος / απόδοση / τιμή / νόμι-*

σμα / κυβέρνηση / επιτόκια / πτώση τιμών ΣΥΝ. αμετάβλητος ΑΝΤ. ασταθής, μεταβλητός **3.** αυτός που εμμένει στην αρχική του τοποθέτηση: *~ πεποιθήσεις / σχέση / φίλος / συνήθειες / αρχές* || *~ στην πίστη του* ΣΥΝ. πιστός, συνεπής ΑΝΤ. άστατος, ταλαντευόμενος **4.** ΦΥΣ. αυτός που δεν μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά του με την πάροδο τού χρόνου: *~ ουσία* ΑΝΤ. μεταβλητός **5.** ΧΗΜ. αυτός τού οποίου η χημική σύσταση δεν αλλοιώνεται εύκολα ή τού οποίου η διάσπαση επιτυγχάνεται σε πολύ υψηλές θερμοκρασίες: *~ ένωση.* **— σταθερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *σταθ-* (πβ. *έ-στά-θην*, παθ. αόρ. τού ρ. *ίστημι*, βλ. λ. *ίσταμαι*) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φαν-ερός*].

σταθερότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η διατήρηση σε σταθερή θέση, η απουσία ταλάντευσης, μετατόπισης, τρέμουλου κ.λπ.: *η ~ τού χεριού είναι σημαντικό προσόν στη σκοποβολή* || *η σωστή κατασκευή τού ανελκυστήρα εξασφαλίζει ~ στον θάλαμο κατά την άνοδο και κάθοδο* || *τα στηρίγματα που προστέθηκαν στο γεφυράκι τού προσέδωσαν μεγάλη ~* || *το νέο μοντέλο αυτοκινήτου παρέχει μεγαλύτερη ~ στην οδήγηση* || *όταν φοράς ψηλά τακούνια, δεν έχεις ~ στο περπάτημα* ΣΥΝ. ευστάθεια ΑΝΤ. αστάθεια **2.** η διατήρηση στο ίδιο επίπεδο ή στην ίδια κατάσταση, η απουσία διακυμάνσεων ή ουσιαστικών μεταβολών: *η ~ τής ταχύτητας τού αυτοκινήτου / τού καιρού / τής απόδοσης ενός αθλητή / των τιμών / τού νομίσματος / τής οικονομίας* || *η φιλία / ο γάμος / η σχέση τους χαρακτηρίζεται από ~* || *κυβερνητική / πολιτική ~* || *η συμφωνία συνεργασίας των τριών χωρών θα εξασφαλίσει μακροχρόνια ~ και ειρήνη στην ευρύτερη περιοχή* || *η ~ τού χαρακτήρα του τον καθιστά πρόσωπο αξιόπιστο* || *τη διακρίνει ~ στις αρχές και τις πεποιθήσεις της* ΑΝΤ. αστάθεια **3.** (καταχρ.) η σιγουριά, η ασφάλεια που παρέχει (κάποιος/κάτι): *αυτά τα λάστιχα εξασφαλίζουν ~ σε κάθε καιρό* || *χρειάζομαι μεγαλύτερη αίσθηση σταθερότητας σε αυτή τη σχέση / τη δουλειά.*

Στάθης (ο) → Ευστάθιος

στάθηκα ρ. → στέκομαι

σταθμά (τα) τα βάρη από μέταλλο, με τα οποία γίνεται η μέτρηση σε ζυγαριά ΣΥΝ. βαρίδια, ζύγια, βάρη· ΦΡ. ***δύο μέτρα και δύο σταθμά*** για περιπτώσεις στις οποίες μεροληπτικά εφαρμόζεται ευνοϊκότερη ή δυσμενέστερη μεταχείριση σε σχέση με άλλους: *κρίνω / έχω / εφαρμόζω ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. ετερόκλιτος πληθ. τού *σταθμός* (βλ.λ.), παραλλήλως προς τα αρσ. *σταθμοί*, κατά τα συνώνυμα *τάλαντα, ζυγά*. Η φρ. *δύο μέτρα και δύο σταθμά* αποτελεί απόδ. τής γαλλ. (avoir) deux poids et deux mesures].

σταθμαρχείο (το) [1833] το κτήριο στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο σταθμάρχης.

σταθμάρχης (ο) [1822] {σταθμαρχών} **1.** ο προϊστάμενος συνήθ. σιδηροδρομικού σταθμού ● **2.** ο προϊστάμενος στρατιωτικής ή αστυνομικής μονάδας (σταθμού) σε ξένη χώρα: *η δολοφονία τού ~ τής C.I.A. στην Αθήνα.*
[ΕΤΥΜ. < *σταθμός* + *-άρχης* < *άρχω*].

στάθμευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (επίσ.) (για όχημα) η διακοπή τής κίνησης για ορισμένο χρονικό διάστημα και η προσωρινή παραμονή σε συγκεκριμένο σημείο: *παράνομη ~* || *απαγορεύεται η ~* || *ελεγχόμενη / ελεύθερη ~* ΣΥΝ. παρκάρισμα (πβ. λ. *στάση*)· ΦΡ. ***χώρος σταθμεύσης*** το πάρκινγκ (βλ.λ.).

σταθμεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {στάθμευ-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφήνω (όχημα) για περιορισμένο χρονικό διάστημα σε συγκεκριμένο σημείο: *στάθμευσε παράνομα το αυτοκίνητό του* ΣΥΝ. παρκάρω ♦ **2.** (αμετβ.) (για άτομο, μεταφορικό μέσο ή στρατιωτική μονάδα) διακόπτω προσωρινά (για περιορισμένο χρονικό διάστημα) την πορεία μου και παραμένω κάπου, σε σημείο τής διαδρομής μου: *η μονάδα στάθμευσε για το βράδυ σ' ένα κοντινό χωριό* || *σ' αυτό τον χώρο σταθμεύουν τα φορτηγά.*

στάθμη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το νήμα που έχει στο κάτω άκρο του βαρίδι, με το οποίο βρίσκουμε την κατακόρυφο ή μετρούμε το βάθος νερού ΣΥΝ. αλφάδι **2.** το ύψος στο οποίο βρίσκεται η επιφάνεια υγρού σε κατάσταση ηρεμίας: *λόγω των βροχοπτώσεων η ~ τού νερού / τής λίμνης ανέβηκε* **3.** (μτφ.) το επίπεδο, ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι ανεπτυγμένο: *η ~ τού πολιτισμού / τής παιδείας μας* || *το πρόγραμμα αποσκοπεί στην ανύψωση τής ποιοτικής ~ των σπουδών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στα-* (τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-θμη*. Βλ. κ. *σταθμός*].

σταθμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να σταθμιστεί, να υπολογιστεί: *~ παράγων* ΣΥΝ. υπολογίσιμος, μετρήσιμος ΑΝΤ. αστάθμητος, απροσδιόριστος.

σταθμίζω ρ. μετβ. {στάθμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προσδιορίζω το βάρος σε (κάτι), ζυγίζω **2.** χρησιμοποιώ τη στάθμη, για να καθορίσω την κατακόρυφη ή οριζόντια διεύθυνση σε (κάτι) ΣΥΝ. αλφαδιάζω **3.** (μτφ.) μελετώ προσεκτικά και αξιολογώ (πριν καταλήξω σε οριστικές αποφάσεις): *στάθμισε τα υπέρ και τα κατά τής συνεργασίας και αποφάσισε να δεχθεί.* **— στάθμιση** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στάθμη*].

σταθμιστής (ο) [μτγν.] αυτός που σταθμίζει, αυτός που ζυγίζει κάτι. **— σταθμιστικός, -ή, -ό** [μτγν.].

σταθμογράφος (ο) αυτόματο όργανο το οποίο μετρά συνεχώς όλες τις μεταβολές στη στάθμη τής επιφάνειας υγρού.

σταθμοδείκτης (ο) [1858] {σταθμοδεικτών} όργανο μετρήσεως τής στάθμης τού νερού σε λέβητα ή δεξαμενή.

σταθμός (ο) **1.** το κτήριο ή το κτηριακό συγκρότημα με τις απαραίτητες εγκαταστάσεις (λ.χ. εκδοτήρια εισιτηρίων, πίνακες δρομολογίων, αίθουσες αναμονής κ.λπ.), όπου σταθμεύει ένα οδικό μέσο δημόσιας συγκοινωνίας (λεωφορείο, ηλεκτρικός σιδηρόδρομος ή μετρό) για την επιβίβαση, αποβίβαση ή μετεπιβίβαση επιβατών και τη φόρτωση και εκφόρτωση αντικειμένων: *~ Κ.Τ.Ε.Λ. / υπεραστικών λεωφορείων / τού ηλεκτρικού* || *ο ~ τού Θησείου* (μετρό) || (με κεφ.) *~ Πελοποννήσου* (απ' όπου αναχωρούν τρένα για την Πελοπόννησο) (πβ. λ. *στάση*, σημ. 3) **2.** (α) η στάθμευση, καθώς και ο τόπος στον οποίο σταθμεύει κανείς: *πρώτος ~ τής περιοδείας τού πρωθυπουργού θα είναι η Ξάνθη* (β) (μτφ.) κάθε στάδιο μιας διαδικασίας ή τής πορείας κάποιου: *η εταιρεία αυτή ήταν ο δεύτερος ~ στη σταδιοδρομία του* **3.** το σύνολο των τεχνικών εγκαταστάσεων οργανισμού, υπηρεσίας, εταιρείας και το κτήριο ή το κτηριακό συγκρότημα στο οποίο στεγάζονται: *ραδιοφωνικός / τηλεοπτικός ~* || *μετεωρολογικός ~* || *ο ~ διανομής / διακίνησης προϊόντων μιας επιχείρησης* || *οι επίγειοι ~ ελέγχου είναι σε θέση να εντοπίσουν τη φωτιά στο ξέσπασμά της και να ειδοποιήσουν τον κεντρικό μηχανισμό πυρόσβεσης*· ΦΡ. (α) ***ηλεκτρικός σταθμός*** το σύνολο των εγκαταστάσεων, μέσω των οποίων μια μορφή ενέργειας μετατρέπεται σε ηλεκτρική για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών μιας περιοχής (β) ***πυρηνικός σταθμός*** συγκρότημα παραγωγής ενέργειας (κυρ. ηλεκτρικής), το οποίο λειτουργεί με πυρηνική ενέργεια (γ) ***υδροηλεκτρικός σταθμός*** συγκρότημα εγκαταστάσεων, όπου η υδραυλική ενέργεια των ποταμών και των υδατοπτώσεων μετατρέπεται σε ηλεκτρική (δ) ***διαστημικός σταθμός*** διαστημόπλοιο που έχει τεθεί σε τροχιά γύρω από τη Γη και το οποίο χρησιμοποιείται ως εργαστήριο, για τον ανεφοδιασμό ή την επισκευή άλλων διαστημοπλοίων (λ.χ. που εκτελούν στελεχωμένες πτήσεις) (ε) ***σταθμός πρώτων βοηθειών*** βλ. λ. *βοήθεια* (στ) ***σταθμός τού Π.Ε.Ρ.Π.Α.*** η συνήθ. κινητή μονάδα μετρήσεως τής ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε μια περιοχή **4.** (κατ' επέκτ.) ο τηλεοπτικός ή συνήθ. ο ραδιοφωνικός δίαυλος: *συντονιστείτε στον μεγαλύτερο μουσικό ~ τής χώρας* || *όλοι οι ~ παίζουν αυτό το τραγούδι πολύ συχνά* || *ποιον ~ ακούς;* || *ειδησεογραφικός / πειρατικός ~* || *η ακροαματικότητα τού ~* || *η πρωινή / απογευματινή ζώνη τού ~* ΣΥΝ. κανάλι **5.** μικρή στρατιωτική εγκατάσταση (βλ. κ. λ. *ναύσταθμος*) **6.** (μτφ.) κάθε σημαντικό γεγονός καθοριστικής σημασίας, το οποίο θεωρείται ορόσημο ή αφετηρία εξελίξεων σε ορισμένο τομέα ή στη ζωή κάποιου: *η Επανάσταση τού 1821 αποτελεί ~ στη νεότερη ιστορία μας* || *το μυθιστόρημα αυτό υπήρξε ~ στην ιστορία των γραμμάτων τής χώρας του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τιμήμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (πιθ. ήδη μυκ. ta-to-mo «στάβλος - ζυγαριά») < θ. *στα-* (τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-θμός*, πβ. κ. *ἰσθμός, ῥυ-θμός, πορ-θμός*. Οι παράλλ. όροι *σταθμός* και *στάθμη* έχουν λάβει διαφορετικές σημ., σαφώς διακεκριμένες, αλλά στη σημ. «ζυγός, ζυγαριά» τα σημασιολ. πεδία τους μάλλον επικαλύπτονται. Στη σημ. των εγκαταστάσεων οργανισμού ή υπηρεσίας, καθώς και τού διαύλου επικοινωνίας, η λ. αποδίδει το αγγλ. station].

στακάτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** τεχνική εκτέλεσης μουσικού φθόγγου ή περάσματος, κατά την οποία ο κάθε ήχος ακούγεται «κοφτός», απολύτως διαχωρισμένος από τους γειτονικούς του, και διαρκεί κλάσμα μόνον τής γραπτής του διάρκειας· στην παρτιτούρα, συμβολίζεται με το σημείο τής τελείας ή κάποιο παρεμφερές (λ.χ. τόνο) πάνω ή κάτω από τη νότα· επιτυγχάνεται κατά διαφορετικό τρόπο στα διάφορα είδη οργάνων και στην ανθρώπινη φωνή: *τα τρομπόνια συνοδεύουν, παίζοντας τρίφωνες συγχορδίες ~* || *στο πιάνο το ~ επιτυγχάνεται χτυπώντας απότομα το πλήκτρο και αφήνοντάς το αμέσως* **2.** (συνεκδ.) εκφορά ήχου ώστε να ακούγεται σύντομος και οξύς: *«Αυτό το «Α!» η Λωξάντρα το έλεγε ~. Σ' το τίναζε σαν στραγάλι στο πρόσωπο κατ' ευθείαν απ' τον λάρυγγά της»* (Μ. Ιορδανίδου).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. staccato «διακεκομμένος, απεσπασμένος» < ρ. staccare «αποσπώ, ξεκολλώ, αποχωρίζω» < s- προθεμ. (< λατ. ex-) + attaccare (βλ. λ. *ατάκα*)].

στακτή (η) το στακτόνερο, η αλισίβα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *στακτός* (βλ.λ.)].

στακτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που στάζει αργά, σε σταγόνες **2.** αυτός που έχει υποστεί απόσταξη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στάζω* (βλ.λ.)].

στάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η σταγόνα: *της βροχής οι ~* ΣΥΝ. σταλαγματιά· ΦΡ. (α) ***στάλα-στάλα*** (i) σε σταγόνες: *έσταξε το λεμόνι ~* (ii) (μτφ.) λίγο-λίγο: *~ τού εξαντλήθηκε η υπομονή* (β) (μτφ.) ***μια στάλα*** λίγο: *κοιμήσου / ξεκουράσου ~* || *δεν έχει ~ μυαλό.*
[ΕΤΥΜ. < *σταλάζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

στάλαγμα [αρχ.] κ. (λαϊκότ.) **στάλαμα** (το) {σταλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η σταγόνα **2.** η πτώση και ροή των σταγόνων ΣΥΝ. στάξιμο **3.** η υδρορροή. Επίσης **σταλαγμός** (ο) [αρχ.].

σταλαγματιά κ. **σταλαματιά** (η) [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) η σταγόνα· ΦΡ. (παροιμ.) ***σταλαγματιά-σταλαγματιά γεμίζει η στάμνα η πλατιά*** με την οικονομία μαζεύει κανείς πολλά αγαθά ΣΥΝ. φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι. Επίσης (λαϊκότ.) **σταλαξιά**.

σταλαγμίτης (ο) [1831] {σταλαγμιτών} ΓΕΩΛ. ο ιζηματογενής σχηματισμός από ανθρακικό ασβέστιο στο δάπεδο σπηλαίου, ο οποίος προέκυψε από τη συνεχή πτώση σταγόνων νερού από την οροφή στο σημείο εκείνο. **— σταλαγμιτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stalagmite].

σταλαγμός κ. **σταλαμός** (ο) → στάλαγμα

σταλάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στάλα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφήνω να πέσει (υγρό) σταγόνα-σταγόνα: *στάλαξε λίγο φάρμακο στο νερό* || (μτφ.) *μου στάλαξε βάλσαμο παρηγοριάς* (με παρηγόρησε, με ανακούφισε ψυχικά) ♦ **2.** (αμετβ.) (για υγρό) στάζω, πέφτω σταγόνα-σταγόνα: *η πρωινή δροσιά στάλαζε από τα φύλλα*· ΦΡ. (παροιμ.) ***αν δεν βρέξει, θα σταλάξει*** έστω και αν δεν επιτύχουμε αυτό που θέλουμε, κάτι θα καταφέρουμε. **— στάλαξη** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σταλάσσω* (πβ. κ. *τινάζω - τινάσσω*), εκφραστ. παράγ. τού ρ. *στάζω* (βλ.λ.) με ένθημα *-λ-*, πβ. κ. *πομφός - πομφόλυξ*].

σταλάκτης (ο) {σταλακτών} εξάρτημα συστήματος αυτόματου ποτίσματος από το οποίο πέφτει νερό σε σταγόνες στο σημείο που πρέπει να ποτιστεί (π.χ. στο χώμα μιας γλάστρας).
[ΕΤΥΜ. < *σταλάσσω* (βλ. λ. *σταλάζω*), απόδ. τού αγγλ. dripper].

σταλακτίτης [1812] κ. (καθημ.) **σταλαχτίτης** (ο) {σταλακτιτών} ΓΕΩΛ. κάθε επιμήκης ασβεστολιθικός σχηματισμός που κρέμεται από την οροφή ή τα τοιχώματα σπηλαίου και σχηματίζεται από τη συνεχή, αργή ροή σταγόνων νερού, οι οποίες αποθέτουν κυρ. ασβεστίτη ή άλλα ανθρακικά ή θειούχα ορυκτά. — **σταλακτιτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stalactite].

στάλαμα (το) → στάλαγμα

σταλαματιά (η) → σταλαγματιά

στάλαξη (η) → σταλάζω

σταλαξιά (η) → σταλαγματιά

στάλθηκα ρ. → στέλνω

σταλιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η σταγόνα, η στάλα: (μτφ.) «*σταλιά-σταλιά κι αχόρταγα τα πίνω τα φιλιά σου*» (τραγ.)· ΦΡ. ***μια σταλιά*** (i) πολύ μικρή ποσότητα υγρού: *πιες ~ γάλα / καφέ* (ii) (γενικότ.) πολύ μικρή ποσότητα, σε πολύ μικρό βαθμό: *να ξεκουραστώ ~* (iii) (μτφ. ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) μικρόσωμος: *είναι ~ άνθρωπος.* — (υποκ.) **σταλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *στάλα*].

σταλιάζω ρ. αμετβ. {στάλιασα} ξεροσταλιάζω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *σταλίζω* (βλ.λ.)].

σταλίες (οι) {σταλιών} ο συμφωνημένος χρόνος φορτοεκφόρτωσης.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. *σταλ-* τού ρ. *στέλλω* (πβ. μτγν. *διά-σταλ-μα* «συμφωνία, διευθέτηση») ως απόδ. τού αγγλ. laytime].

σταλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στάλισα} ♦ **1.** (μετβ.) κατευθύνω (κοπάδι) σε σκιερό μέρος για ανάπαυση ♦ (αμετβ.) **2.** (για βοσκήματα) αναπαύομαι σε σκιερό τόπο **3.** (συνεκδ.) παραμένω σε μέρος που προστατεύεται από τα φυσικά στοιχεία. — **στάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στάλη* «ποιμνιοστάσιο, μαντρί» («γλώσσα» τού Ησυχίου), αγν. ετύμου. ίσως συνδ. με τους τ. *στάλιξ* «πάσσαλος», *στήλη*. Βλ. κ. *στάλος*].

σταλίκι (το) {σταλικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το μακρόστενο κοντάρι που χρησιμοποιούν οι ψαράδες, για να κατευθύνουν τις βάρκες σε αβαθή νερά.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μτγν. *στάλιξ, -ικος*. πιθ. < θ. *στα-* (τού αρχ. *ἵ-στη-μι* / *ἵ-στα-μαι*) με ένθημα *-λ-* και παρέκταση *-ικ-*. Λιγότερο πιθ. θεωρείται η αναγωγή σε θ. *σταλ-* τού ρ. *στέλλω*, με τη σημ. «τοποθετώ, τακτοποιώ»].

σταλινικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Στάλιν ή και τον σταλινισμό: *~ περίοδος / μέθοδοι / καθεστώς* || (κ. ως ουσ.) *ανήκε στους ~ τού κόμματος* **2.** σκληρός και αυταρχικός: *χρησιμοποιούσε ~ μεθόδους, για να επιβάλει τις αποφάσεις του.*

σταλινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των αρνητικών χαρακτηριστικών τής περιόδου κατά την οποία κυβέρνησε ο Στάλιν τη Σοβιετική Ένωση μετά τον θάνατο τού Λένιν (1924), δηλ. η εγκαθίδρυση ισχυρής κομματικής γραφειοκρατίας, η προσωπολατρία τού ηγέτη, οι ομαδικές εκκαθαρίσεις, τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως αντιφρονούντων (γκουλάγκ) κ.λπ. **2.** η εκδοχή τού μαρξισμού-λενινισμού που βασίζεται στις θεωρίες και τις μεθόδους που επέβαλε ο Στάλιν στη Σοβιετική Ένωση, λ.χ. στη θεωρία τής ανάπτυξης τού σοσιαλισμού σε μία μόνο χώρα (πβ. λ. *τροτσκισμός*). — **σταλινιστής** (ο), **σταλινίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. stalinisme, από το ψευδώνυμο Stalin (< ρωσ. stal «ατσάλι») τού φερώνυμου Σοβιετικού ηγέτη (πραγματικό όνομα Iosif Vissarianovič Dzhugasvili, 1879-1953)].

στάλισμα (το) → σταλίζω

σταλίστρα (η) {σταλιστρών} (λαϊκ.) τόπος σκιερός, στον οποίο σταλίζουν βοσκήματα.
[ΕΤΥΜ. < *σταλίζω* (από θ. *σταλισ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ποτίσ-τρα, κρεμάσ-τρα*].

σταλίτσα (η) → σταλιά

σταλμένος, -η, -ο → στέλνω

στάλος (ο) (λαϊκ.) **1.** σκιερός τόπος ανάπαυσης των αιγοπροβάτων ΣΥΝ. σταλίστρα **2.** (συνεκδ.) η ανάπαυση των κοπαδιών το μεσημέρι **3.** (ειδικότ.) η μάντρα κοπαδιού **4.** (συνεκδ.) απάνεμο μέρος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σταλός*, πιθ. συνδ. με τον τ. *στάλη* «ποιμνιοστάσιο, στάνη» (βλ. κ. *σταλίζω*)].

στάλσιμο (το) {σταλσίματος | χωρ. πληθ.} (καθημ.) το να στέλνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. αποστολή.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σταλ-* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-στάλ-ην* ρ. *στέλλω*) + παραγ. επίθημα *-σιμο*, πβ. κ. *βάλ-σιμο*].

Σταματία (η) γυναικείο όνομα.

Σταμάτιος (ο) {Σταματίου} **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα **3.** (μτφ. στον τ. ***Σταμάτης***) το κόκκινο σήμα στα φανάρια οδικής κυκλοφορίας (επειδή ειδοποιεί τους οδηγούς ή τους πεζούς να σταματήσουν) ΑΝΤ. Γρηγόρης (το πράσινο σήμα). Επίσης (καθημ.) **Σταμάτης**.
[ΕΤΥΜ. Νεοελληνικό κύρ. όν. (μαρτυρείται από τον 16ο αι.), το οποίο εξέφραζε την ευχή των γονέων να *σταματήσει* τυχόν θηλυγονία ή δινόταν σε κορίτσια *(Σταμάτα / -ω / -ία)*, ώστε να τερματιστεί η θηλεογονία και να γεννηθεί κατόπιν αγόρι].

σταματώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σταματάς... | σταμάτη-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να πάψει να προχωρεί, ακινητοποιώ: *με σταμάτησε στον διάδρομο, για να μου μιλήσει* || *σταμάτησε το αυτοκίνητό του στη μέση τού δρόμου* **2.** ανακόπτω, αναχαιτίζω (την πορεία ατόμων ή φαινομένων): *~ την προέλαση στρατευμάτων / την τερηδόνα / την αιμορραγία / την ανοδική πορεία τού πληθωρισμού* || *τίποτε δεν μπορεί να σταματήσει τον χρόνο / τον ρου τής ιστορίας* || *κανείς δεν μπορεί να τον σταματήσει* (έχει τόση δύναμη και ορμή, ώστε τίποτε δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην πορεία του) **3.** παύω, δεν συνεχίζω, διακόπτω: *η βιομηχανία σταμάτησε την κατασκευή πλαστικών προϊόντων* || *σταμάτησε να καπνίζει ύστερα από την αρρώστια που τον βρήκε* || *~ τις σπουδές / τη γυμναστική / τα μαθήματα / το σχολείο* (εγκαταλείπω· παύω να πηγαίνω στο σχολείο)· (ειδικότ. στην προστακτ.) παύω να μιλώ: *σταμάτα πια, μας ζάλισες!* || *Σταματήστε! Δεν θέλω να ακούσω γι' αυτό άλλη κουβέντα!* ΑΝΤ. συνεχίζω, εξακολουθώ **4.** (αρνητ.) συνεχίζω, δεν παύω: *δεν σταματάει να κρίνει όλο τον κόσμο* || *δεν ~ τη δουλειά* (εργάζομαι συνεχώς· είμαι πολύ εργατικός) ♦ (αμετβ.) **5.** παύω να κινούμαι, να λειτουργώ ή να ενεργώ: *το τρένο / το λεωφορείο σταμάτησε στη στάση* || *σταμάτησε η μηχανή / το ρολόι / το μυαλό μου* || *σταματά ο νους τού ανθρώπου* (μένει κανείς έκπληκτος)· ΦΡ. ***σταματά το βλέμμα / το μάτι μου (σε κάποιον / κάτι)*** μου τραβά την προσοχή (κάποιος/κάτι): *~ σε μια βιτρίνα / σ' ένα ωραίο καφενεδάκι* **6.** διακόπτω την πορεία μου, στέκομαι, σταθμεύω: *σταματήσαμε σ' ένα χωριό, για να φάμε / για να ξεκουραστούμε* **7.** διακόπτομαι, δεν συνεχίζω, δεν διαρκώ πλέον: *σταμάτησε η εργασία / ο σφυγμός του / η καταβολή των επιδομάτων* || *σταμάτησε η εφημερίδα* (διακόπτεται η έκδοση και η κυκλοφορία τής εφημερίδας) || *σταμάτησε η βροχή / η νεροποντή* ● **8.** περιορίζομαι, παραμένω: *δεν πρέπει κανείς να σταματά στα φαινόμενα· πρέπει να προχωρεί στην ουσία των πραγμάτων* || *μη σταματάς στις λεπτομέρειες και χάνεις το κύριο νόημα.* — **σταμάτημα** (το) κ. **σταματημός** (ο) (λαϊκ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, παύω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σταματῶ* < *στάμα, -ατος* «κάθισμα, θέση» < θ. *στα-* τού αρχ. *ἵστη-μι* / *ἵ-σταμαι* (βλ.λ.)].

στάμνα (η) {σταμνών} μετρίου μεγέθους πήλινο δοχείο, με στενό και κοντό λαιμό και μία ή δύο λαβές, που χρησιμεύει για την τοποθέτηση και μεταφορά υγρών, κυρ. νερού· ΦΡ. (παροιμ.) ***πολλές φορές πάει η στάμνα στη βρύση, μια φορά σπάει*** συνήθ. ως προειδοποίηση σε άνθρωπο που κουράζεται ή διακινδυνεύει την υγεία του, νομίζοντας ότι δεν θα έχει συνέπειες, ενώ η βλάβη η οποία μπορεί να προκληθεί θα είναι ανεπανόρθωτη για αυτόν. Επίσης (λαϊκ.) **σταμνί** (το) {μεσν.} {σταμν-ιού | -ιών}. (υποκ.) **σταμνίτσα** (η), **σταμνούλα** (η) κ. **σταμνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταπλ. τ. τού αρχ. *στάμνος (ὁ / ἡ)* < θ. *στα-* (τού ρ. *ἵ-στη-μι* / *ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.) + επίθημα *-μν-*, μηδενισμ. βαθμ. τού επιθήματος *-μην / -μων* (πβ. κ. *στή-μων*). Σύμφωνα με την ετυμολ. της προέλευση, η λ. *στάμνος* θα δήλωνε το δοχείο που στέκεται όρθιο. Η λ. συνδ. επίσης με τοχ. stām «δέντρο», αρχ. γερμ. stam «κούτσουρο» κ.ά.].

σταμνάς (ο) {σταμνάδες} πρόσωπο που κατασκευάζει ή πουλάει στάμνες.

σταμνί (το) → στάμνα

σταμνοστάτης (ο) {σταμνοστατών} ειδικό έπιπλο ή τεχνητό κοίλωμα στον τοίχο, όπου τοποθετείται πλαγιαστά η στάμνα για ευχερέστερη χρήση της.
[ΕΤΥΜ. < *στάμνα* + *-στάτης* < θ. *στα-* (τού αρχ. *ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.)].

στάμπα (η) {δύσχρ. σταμπών} **1.** η σφραγίδα, η βούλλα **2.** (συνεκδ.) το αποτύπωμα σφραγίδας **3.** (μτφ.) (α) ιδιότητα, συνήθ. αρνητική, με την οποία είναι χαρακτηρισμένος κάποιος: *έχει τη ~ τού ακροδεξιού / τού προδότη* (β) για κάτι το οποίο έχει αποτυπωθεί στη μνήμη κάποιου και τον έχει επηρεάσει καθοριστικά: *αυτό το γεγονός σημάδεψε τη ζωή του σαν ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stampa < stampare (βλ. κ. *σταμπάρω*)].

σταμπάρω ρ. μετβ. {στάμπαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (οικ.) **1.** (λαϊκ.) σφραγίζω: *όλα τα κιούπια ήταν σταμπαρισμένα με τη φίρμα τού κατασκευαστή*· (μτφ.-καθημ.) **2.** εντοπίζω: *η αστυνομία τούς είχε σταμπάρει όλους από καιρό, περίμενε μόνο να τους πιάσει επ' αυτοφώρω* || *δεν θα μου ξεφύγει· τον έχω σταμπαρισμένο* **3.** αποτυπώνω στη μνήμη μου: *δεν κάνω λάθος, αυτός είναι· όταν σταμπάρω κάποιον, δεν τον ξεχνώ ποτέ!* — **σταμπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stampare < αρχ. γερμ. stampjan «πατώ, τρίβω, κοπανίζω»].

σταμπάτος, -η, -ο (ύφασμα) που έχει σχέδια αποτυπωμένα με στάμπα. Επίσης **σταμπωτός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stampato, βλ. λ. *σαμπάρω*].

στάνη (η) {χωρ. πληθ.} ο χώρος εγκαταστάσεως κοπαδιών από ζώα, όπως πρόβατα, κατσίκες κ.λπ. ΣΥΝ. ποιμνιοστάσιο, μαντρί.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. stan ή, κατ' άλλη άποψη, κατ' απόσπαση από τη μτγν. «γλώσσα» τού Ησυχίου *βου-στάνη* «βουστάσιο» (θ. *στα-* τού αρχ. *ἵ-στη-μι* / *ἵ-στα-μαι*)].

στανιάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {στάνιαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** παίρνω δυνάμεις, ξανανιώνω: *είχα αρχίσει να ζαλίζομαι, γι' αυτό έφαγα λίγο και στάνιαρα* ΣΥΝ. έρχομαι στα ίσα μου ♦ (μετβ.) **2.** στεγανοποιώ, απορροφώ ή αφαιρώ τα υγρά από κάπου: *~ το βαρέλι / τη δεξαμενή.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stagnare < λατ. stagnāre < stagnum «τέλμα, βραδύρρους ποταμός»].

στανικός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που γίνεται με τη βία, με το στανιό ΣΥΝ. αναγκαστικός ΑΝΤ. εθελούσιος. — **στανικ-ά / -ώς** επίρρ.

στανιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο καταναγκασμός, η άσκηση πίεσης, βίας· ΦΡ. (α) ***με το στανιό*** με το ζόρι: *~ γράμματα δεν μαθαίνονται* || *την πάντρεψαν ~* ΣΥΝ. με τη βία (β) (!) ***γαμώ το στανιό μου / σου...*** ως έκφραση αγανάκτησης εκ μέρους τού ομιλητή για κάτι που τον ενοχλεί (πβ. *γαμώ το φελέκι μου*).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι η λ. ταυτίζεται με τον ασυναίρετο μεσν. τ. *στανέο* < επίρρ. *στανέως* < *σθενέως* (με τροπή τού *-θ-* στο αντίστοιχο άηχο κλειστό *-τ-* και προληπτική ανο-

μοίωση τού -ε- σε -α-) < αρχ. *σθένος*. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται στην αρχ. μτχ. *ἱστάμενος* τού ρ. *ἵσταμαι*: *ἱσταμένως* > *σταμένως* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἱ*-) > **στα(με)ναίως* (με παρεκτεταμένη επιρρ. κατάλ. και ανομοιωτική αποβολή τής συλλαβής) > **σταναιῶς* > *στανιό* (με συνίζηση). Ακόμη, σύμφωνα με άλλη άποψη, ο τ. προέρχεται από τον αρχαϊκό τ. *στενεός*, παράλλ. τού επιθ. *στενός* (πβ. κ. *ἀδελφεός - ἀδελφός*). ή, τέλος, από αμάρτυρο ουσ. **στενεῖον* (με συνίζηση) < **στενέα* «βία, εξαναγκασμός» < *στενεύω*, με τη σημ. «υποχρεώνω, εξαναγκάζω»].

σταντ (το) {άκλ.} (σε καταστήματα, εκθέσεις κ.α.) προθήκη ή ειδική κατασκευή για την τοποθέτηση και επίδειξη προϊόντων: *τα βιβλία και τα περιοδικά ήταν τοποθετημένα σε ένα ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stand].

στάνταρ (το) {άκλ.} **1.** συγκεκριμένος τύπος βιομηχανικού προϊόντος, που παράγεται σε μεγάλες ποσότητες **2.** οι προδιαγραφές: *σύμφωνα με τα διεθνή ~* || *το προϊόν αυτό πληροί όλα τα ~ ασφαλείας* **3.** (ως επίθ.) (α) σταθερός, καθορισμένος: *τα τυποποιημένα προϊόντα έχουν ~ τιμή σε όλα τα μαγαζιά* (β) (για πρόσ.) αξιόπιστος, συνεπής: *είναι ~ στα ραντεβού του*. Επίσης **στάνταρντ**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. standard < μέσ. γαλλ. estandard < φρανκον. *standord «σταθμός» (πβ. γερμ. Standort)].

σταξιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σταλαγματιά: *βάλε μόνο μια ~ γάλα στον καφέ*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σταξ*- (τού ρ. *στάζω*, πβ. αόρ. *έ-σταξ-α*) + κατάλ. *-ιά*, πβ. κ. *σπρωξ-ιά*].

στάξιμο (το) → στάζω

σταρ (ο/η) {άκλ.} **1.** δημοφιλές πρόσωπο που έχει μεγάλη προβολή και δημοσιότητα, που το έργο ή/και η ζωή του απασχολούν έντονα το κοινό και τα μέσα ενημέρωσης: *οι ~ τού Χόλλυγουντ / τού σινεμά* || *τηλεοπτικός ~* **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε άτομο που ξεχωρίζει έντονα σε έναν χώρο είτε για τις ικανότητές του είτε με τη συνολική παρουσία και δράση του: (συχνά επιδεικτική ή εκκεντρική): *από τα παιδικά του χρόνια ήταν ο ~ τής τάξης* || *οι ~ τής δημοσιογραφίας / τής δικηγορίας / τής πολιτικής*· ΦΡ. (α) ***σταρ-σύστεμ*** βλ.λ. (β) ***σταρ Ελλάς*** η νικήτρια στον διαγωνισμό ομορφιάς, που διοργανώνεται κάθε χρόνο για την ανάδειξη τής ωραιότερης Ελληνίδας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. star «αστέρας» < *παλ.* αγγλ. steorra, που συνδ. με αρχ. γερμ. sterno, αρχ. σκανδ. stjarna, λατ. stella, αρχ. *ἀ-στήρ* (βλ. κ. *αστέρας*)].

σταράτος[1], -η, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα σιταριού: *~ δέρμα* (ανοιχτό μελαχρινό) **2.** (για ψωμί) αυτός που έχει γίνει από στάρι, ο σταρένιος.
[ΕΤΥΜ. < *στάρι* (< *σιτάρι*) + παραγ. επίθημα *-άτος*].

σταράτος[2], -η, -ο (στον πληθ. για λόγια) αυτός που λέγεται ξεκάθαρα, χωρίς περιστροφές: *~ κουβέντες / δήλωση* ΣΥΝ. καθαρός, ντόμπρος. — **σταράτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < **στεράτος* (με αφομοίωση) < *αστεράτος*].

σταρέμπορος (ο) ▸ σιταρέμπορος

σταρένιος, -ια, -ιο κ. **σιταρένιος** αυτός που έχει φτειαχτεί από σιτάρι: *~ ψωμί*.

στάρετς (ο) {άκλ.} ελλην. *γέρων, μοναχός*· ρώσος ασκητής, μοναχός: *ο ~ Σέργιος*.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. staretš].

σταρήθρα (η) → σιταρήθρα

στάρι (το) → σιτάρι

σταριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) η ιδιότητα τού σταρ, το να είναι κανείς σταρ.
[ΕΤΥΜ. < *σταρ* + παραγ. επίθημα *-ιλίκι* (πβ. *αρχηγ-ιλίκι*)].

στάρκιν (το) {άκλ.} ποικιλία μήλου, με κόκκινο χρώμα και σκληρή χυμώδη σάρκα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. star king].

στάρλετ (η) {άκλ.} η νεαρή ηθοποιός που παίζει δεύτερους ρόλους σε ταινίες, ελπίζοντας να γίνει κάποτε διάσημη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. starlet < star «αστέρας» + υποκ. επίθημα -let].

σταρότοπος (ο) → σιταρότοπος

σταρόχρωμος, -η, -ο → σιταρόχρωμος

σταρόψειρα (η) ▸ σιταρόψειρα

σταρσύστεμ κ. **σταρ-σύστεμ** (το) {άκλ.} το δίκτυο των μηχανισμών προβολής και αναδείξεως προσώπων (καλλιτεχνών, πολιτικών κ.λπ.), λ.χ. με συνεντεύξεις, εμφανίσεις στην τηλεόραση, κοσμικές εμφανίσεις, κατασκευασμένες φήμες στον Τύπο, ώστε να γίνονται γνωστοί στο κοινό, να καθιερώνουν ως σταρ: *είναι από τους τραγουδιστές που προωθεί το ~* || *κατασκεύασμα τού ~* (κυρ. σε αντιδιαστολή προς τους καλλιτέχνες που αναδεικνύονται με το ταλέντο τους).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. star system].

στάρωμα (το) {σταρώμ-ατος | -ατα, -άτων} μέθοδος σκυροδετήσεως πλακών σε δύο περίπου ισοϋψείς στρώσεις.
[ΕΤΥΜ. < *αστάρωμα* «φοδράρισμα» < *αστάρι* (βλ.λ.)].

στάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η συγκεκριμένη θέση τού σώματος ή μέλους του, το να στέκεται κανείς με συγκεκριμένο τρόπο: *οι στρατιώτες στέκονται σε ~ προσοχής* || *σεξουαλικές ~* || *προκλητική / άσεμνη ~* ● **2.** το να σταθεί, να σταματήσει κανείς προσωρινά το δρομολόγιό του: *θα κάνουμε μια ~, να ξεκουραστούμε* **3.** το να σταθεί για λίγο όχημα κάπου, χωρίς να βγει ο οδηγός του, κυρ. για να επιβιβαστεί ή να αποβιβαστεί κάποιος: *αυτό το λεωφορείο δεν κάνει ~ στην οδό Θεμιστοκλέους* (πβ. λ. *στάθμευση*) **4.** (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο σταματά διερχόμενο λεωφορείο, τρόλεϊ ή μετρό, για να επιβιβαστούν ή να αποβιβαστούν επιβάτες **5.** η διακοπή, η παύση: *~ πληρωμών / εργασίας* (μορφή απεργιακής κινητοποίησης, κατά την οποία οι εργαζόμενοι διακόπτουν για ορισμένο χρονικό διάστημα την εργασία τους)· ΦΡ. ***έλλειψη χρημάτων, στάση εμπορίου*** όταν δεν υπάρχουν χρήματα, διακόπτεται και η εμπορική δραστηριότητα ● **6.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται κανείς, κυρ. αντιμετωπίζοντας (κάτι/κάποιον): *κράτησε άψογη ~ απέναντί του* || *υιοθετώ επιθετική / παθητική / εχθρική / απειλητική / σκληρή / αδιάλλακτη ~* || *αλλάζω ~* || *τηρώ ~ αναμονής εν όψει των εξελίξεων* ● **7.** ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μουσική) (α) τμήμα τής Ακολουθίας, στο οποίο ψάλλεται όσο οι πιστοί στέκονται όρθιοι (*πβ. λ. αναπαύσιμο, κάθισμα*) (β) ολιγόλεπτη διακοπή τής ψαλμωδίας κατά την εκφορά τού Επιταφίου ● **8.** η εξέγερση, η ανταρσία: *υποκίνηση σε ~* || *η ~ τού «Νίκα»* (η εξέγερση τού λαού τής Κωνσταντινούπολης κατά τού Ιουστινιανού το 531) || *~ κρατουμένων στις φυλακές*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στάσις* < θ. *στα*- τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. sthiti «όρθιος, ακίνητος», λατ. statio «στάση, σταθμός» (> γαλλ. station, ισπ. estación), αρχ. γερμ. stat, ρωσ. stati «κορμοστασιά» κ.ά.].

στασιάζω ρ. αμετβ. {στασίασα} κάνω στάση, ανταρσία, εξεγείρομαι: *το πλήρωμα στασίασε* || *ομάδα στρατιωτικών στασίασε κατά τής νόμιμης κυβέρνησης* ΣΥΝ. επαναστατώ. — **στασιαστής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στάσις*].

στασιάρχης (ο) {στασιαρχών} προϊστάμενος σιδηροδρομικού σταθμού με περιορισμένες αρμοδιότητες. — **στασιαρχία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στάσις* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

στασίαρχος (ο) {στασιάρχ-ου | -ων, -ους} αυτός που ηγείται στασιαστικού κινήματος ΣΥΝ. στασιαστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στάσις* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

στασιαστής (ο) ▸ στασιάζω

στασιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με στάση, με ανταρσία: *~ κίνημα* **2.** (συνεκδ.) αυτός που εμφανίζει ροπή προς την ανταρσία ΣΥΝ. ταραχοποιός. — **στασιαστικά** επίρρ.

στασίδι (το) {στασιδ-ιού | -ιών} ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα ενωμένα μεταξύ τους ξύλινα καθίσματα, που ακουμπούν στους εσωτερικούς τοίχους τού ναού, κατά μήκος των οποίων βρίσκονται τοποθετημένα, έχουν ψηλή πλάτη και ειδικά στηρίγματα στα πλάγια, στο ύψος περίπου των αγκώνων, για να διευκολύνουν τη στάση των πιστών κατά την ορθοστασία, όταν χρειάζεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στασίδιον*, υποκ. τού αρχ. *στάσις*].

στάσιμο (το) {στασίμ-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. το χορικό άσμα τού αρχαίου δράματος, το οποίο εκτελούσε ο χορός ύστερα από κάθε επεισόδιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στάσιμον* (ενν. *μέλος*), ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *στάσιμος* (βλ.λ.)].

στασιμοπληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. η συνύπαρξη οικονομικής στασιμότητας και πληθωρισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. stagninflation].

στάσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μετακινείται, που μένει ακίνητος: *~ νερά* **2.** αυτός που παραμένει αμετάβλητος: *η κατάσταση τής υγείας του παραμένει / είναι ~* || *~ τιμές / οικονομία* **3.** αυτός που δεν προάγεται: *~ μαθητής* || *ο υπάλληλος αυτός έχει μείνει ~ στη θέση αυτή εδώ και 8 χρόνια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στάσις*].

στασιμότητα (η) [1845] {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η παραμονή (για πολύ χρόνο) στην ίδια κατάσταση ή στο ίδιο επίπεδο: *οικονομική / εμπορική / επαγγελματική / καλλιτεχνική ~* || *η υγεία τού ασθενούς παρουσιάζει ~* || *οι θεσμικές αλλαγές που επιχειρούνται αποσκοπούν στην έξοδο από τη ~* || *παρατηρείται ~ στις συνομιλίες για την επίλυση τού Κυπριακού* || *μετά από μακρά περίοδο στασιμότητας, κάτι φαίνεται να κινείται στην αγορά* || *η ~ τού εκλογικού ποσοστού ενός κόμματος* **2.** η απουσία κίνησης: *η ~ των υδάτων*.

-στάσιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών, που δηλώνουν: **1.** τον τόπο, τις εγκαταστάσεις όπου εκτρέφονται ορισμένα ζώα: *χοιρο-στάσιο, ποιμνιο-στάσιο* **2.** τον τόπο ή τις εγκαταστάσεις όπου βρίσκεται ή συμβαίνει (κάτι): *εργο-στάσιο, μηχανο-στάσιο, εικονο-στάσι(ο)* **3.** ορισμένη κατάσταση που έχει παγιωθεί ή έχει αποκτήσει την ισχύ νόμου: *ενοικιο-στάσιο, δικαιο-στάσιο*. Επίσης (λαϊκ.) ***-στάσι*** (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *στα*- τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι* (βλ.λ.), λ.χ. *βου-στάσιον, έργο-στάσιον, χοιρο-στάσιο(ν)* κ.ά.].

στατήρας (ο) **1.** (παλαιότ.) μονάδα βάρους ίση με 44 οκάδες **2.** (στην αρχαιότητα) (α) μονάδα βάρους, διαφορετική από πόλη σε πόλη (β) νομισματική μονάδα, διαφορετικής αξίας από πόλη σε πόλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στατήρ, -ῆρος* (ήδη μυκ. ta-te-re = *στατῆρες*) < θ. *στα*- (τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τήρ* (πβ. κ. *κρατήρ*). Η λ. συνδ. επίσης με λατ. stator, -ōris (προσωνυμία τού *Ὀρθωσίου Διός*) και με σανσκρ. sthātar «οδηγός άμαξας (δηλ. αυτός που στέκει όρθιος πάνω στην άμαξα)»].

-στάτης, -στάτρια (σημ. 4) λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τον χώρο στον οποίο τοποθετείται (κάτι): *ζυγο-στάτης* **2.** αυτό που υποβαστάζει, στηρίζει (κάτι): *λυχνο-στάτης, φανο-στάτης* **3.** αυτό που σταματά ή ρυθμίζει τη λειτουργία (ενός πράγματος): *αιμο-στάτης, θερμο-στάτης* **4.** το πρόσωπο που στέκεται δίπλα (σε κάποιον/κάτι): *παρα-στάτης*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (αρχ. *ὀρθο-στάτης, παρα-στάτης*), που προέρχεται από το αρχ. *ἵστημι / ἵσταμαι* (βλ. κ. *-στατώ, -στασία*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (πβ. αγγλ. rheo-stat)].

στατική (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. κλάδος τής μηχανικής, που μελετά την ισορροπία των δυνάμεων που ασκούνται σε ένα σώμα, το οποίο βρίσκεται σε κατάσταση ηρεμίας υπό συνθήκες ισορροπίας· έχει εφαρ-

μογή κυρ. στον σχεδιασμό οικοδομών, κατασκευαστικών έργων (γέφυρες, φράγματα) και μηχανικών διατάξεων (λ.χ. γερανοί): ~ *των ρευστών* (μελετά τις συνθήκες ισορροπίας των ρευστών) || *χημική* ~ (για τις συνθήκες ισορροπίας των χημικών αντιδράσεων) || *εφαρμοσμένη* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. statique].

στατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη στάση, που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ακινησία, σε αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με την κίνηση, τη μεταβολή: *η δομή των κοινωνιών δεν ήταν ποτέ* ~ **2.** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με την ισορροπία δυνάμεων· σε αντιδιαστολή προς τον κινητικό· ΦΡ. ΦΥΣ. (α) ***στατικό φαινόμενο*** το φαινόμενο που δεν παρουσιάζει καμία εξέλιξη στον χρόνο (β) ***στατικός ηλεκτρισμός*** (i) τα ακίνητα ηλεκτρικά φορτία που αναπτύσσονται σε ένα σώμα από συγκεκριμένη αιτία (λ.χ. από τριβή) (ii) ο κλάδος τού ηλεκτρισμού που μελετά τις ιδιότητες των ηλεκτρικών φορτίων, τα οποία αναπτύσσονται σε ένα σώμα ΣΥΝ. ηλεκτροστατική **3.** (α) ***στατική*** (η) βλ.λ. (β) αυτός που σχετίζεται με τη στατική: ~ *μελέτη κτηρίου* **4.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.-ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με κοινωνικά φαινόμενα, τα οποία θεωρείται ότι δεν εξελίσσονται, ότι μένουν στάσιμα, σε αντιδιαστολή προς τον δυναμικό: *η συγχρονική ανάλυση τής γλώσσας δεν είναι* ~ ● **5.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***στατική οικονομία*** η οικονομία στην οποία τα βασικά οικονομικά μεγέθη παραμένουν στάσιμα, δεν αλλάζουν (β) ***στατική οικονομική ανάλυση*** η ανάλυση των οικονομικών μεγεθών που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τον παράγοντα χρόνο ΑΝΤ. δυναμική οικονομική ανάλυση ● **6.** ΙΑΤΡ. ***στατική αίσθηση*** η αίσθηση τού χώρου. — **στατικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στατός* (ρηματ.-επίθ.) < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-σταμαι* (βλ.λ.). Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. static, γαλλ. statique, γερμ. Statik κ.ά.].

στατιστική (η) [1821] **1.** η συλλογή και ανάλυση ποσοτικών δεδομένων για τη συναγωγή συμπερασμάτων σχετικά με ένα θέμα (οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ.): *η απογραφή είναι μια μορφή στατιστικής* **2.** κλάδος των μαθηματικών που έχει ως αντικείμενο την περιγραφή των κανόνων σε συνθήκες τυχαιότητας και αβεβαιότητας, σύμφωνα με τη θεωρία των πιθανοτήτων: *σύμφωνα με τις ~. η παιδική θνησιμότητα είναι υψηλότερη στις οικονομικά ασθενέστερες τάξεις.*

στατιστικολόγος (ο/η) [1890] επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο τη στατιστική.
[ΕΤΥΜ. < *στατιστική* + *-λόγος* (βλ.λ.)].

στατιστικός, -ή, -ό [1821] αυτός που σχετίζεται με τη στατιστική: ~ *μελέτη / δεδομένα / απεικόνιση τής ανεργίας / μέτρηση / στοιχεία* || *Εθνική Στατιστική Υπηρεσία* (η υπηρεσία που συλλέγει, ταξινομεί και επεξεργάζεται όλα τα δεδομένα τής στατιστικής για μία χώρα, προβαίνοντας και στην περαιτέρω επιστημονική τους ανάλυση, διευκολύνοντας τη χάραξη των κρατικών κατευθύνσεων και τη σύνταξη των αντίστοιχων προγραμμάτων δράσεως). — **στατιστικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. statistique < μεσν. λατ. (collegium) statisticum < statisticus < λατ. status «κατάσταση, κράτος», εφόσον αρχικός σκοπός των στατιστικών ήταν να παρέχουν στο κράτος αριθμητικά στοιχεία και υπολογισμούς, που θα το βοηθήσουν στην οικονομική του πολιτική].

στατό (το) είδος αναλογίου όπου κρεμιούνται μικρά εμπορεύματα, κάλτσες, σλιπ, μαντήλια, κάρτες κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *στατός* «τοποθετημένος, σταθερός» < θ. *-στα* τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι* + επίθημα *-τος*].

στάτους (το) {άκλ.} η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτι: *το κοινωνικό ~ κάποιου* || *η χώρα αυτή έχει ένα ~ πολιτικής ουδετερότητας, όπως η Ελβετία.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. status «κατάσταση - κράτος» < ρ. stare «ίσταμαι»].

status quo (το) λατ. (προφέρεται *στάτους κβο*) η ισχύουσα κατάσταση, κυρ. σε πολιτικό, κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο: *διατήρηση / αμφισβήτηση τού ~ σε μια περιοχή με γεωπολιτικό ενδιαφέρον* || *μάχεται τεράστια συμφέροντα, τα οποία προσπαθούν να διατηρήσουν το ~* || *«η κατανάλωση δημιουργεί μια μιμητική τάση για λόγους ~, στυλ, γοήτρου»* (εφημ.) || *«υπάρχουν προϊόντα που είναι συνώνυμα τού ~ και τού τρόπου ζωής»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. status quō, αρχική σημ. «κατάσταση στην οποία...» < status «κατάσταση – κράτος» + quō, αφαιρετ. τής αναφ. αντων. qui, quae, quod].

σταύλος (ο) ▸ στάβλος

σταυραδέρφι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο αδελφοποιτός ΣΥΝ. βλάμης. Επίσης **σταυραδερφός** (ο).

σταυραετός [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **σταυραϊτός** (ο) **1.** μικρόσωμο αρπακτικό, που ανήκει στο γένος των αετών **2.** (λαϊκ.) (τιμητική προσφώνηση) το γενναίο παλληκάρι, ο κλέφτης (στην Τουρκοκρατία).

σταυρανθή (τα) [1873] ΒΟΤ. οικογένεια δικοτυλήδονων φυτών που τα πέταλά τους σχηματίζουν σταυρό, όπως η βιολέτα, το κουνουπίδι, το λάχανο κ.ά. ΣΥΝ. σταυροφόρα.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρ(ο)-* + *-ανθή* < *ἄνθος*, απόδ. τού γαλλ. crucifères].

σταυρεπίστεγος, -η, -ο [1894] (για ναούς) αυτός που έχει σταυροειδή θόλο ΣΥΝ. σταυροθόλωτος.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *επίστεγος* (< *επι-* + *-στεγος* < *στέγη*)].

-σταυρία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό σταυρών (σε ψηφοδέλτιο): *μονο-σταυρία, πολυ-σταυρία.*

Σταυριανή (η) γυναικείο όνομα.

Σταυριανός (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + παραγ. επίθημα *-ιανός*. Βλ. κ. *Σταύρος*].

σταυρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σχήμα σταυρού: ~ *ναός* **2.** αυτός που γίνεται διά τού σταυρού: *η ~ θυσία* || *ο ~ θάνατος τού Ιησού Χριστού.*

σταυρο- κ. **σταυρό-** κ. **σταυρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** μοιάζει με σταυρό ή σχηματίζει σταυρό: *σταυρο-βελονιά, σταυρο-δρόμι* **2.** σχετίζεται με τον Τίμιο Σταυρό ή με τη Σταύρωση: *Σταυρο-προσκύνηση, Σταυρο-φορίες.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *σταυρο-φόρος, σταυρό-τυπος*), που προέρχεται από το αρχ. *σταυρός* (βλ.λ.)].

σταυροαναστάσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον σταυρικό θάνατο και την ανάσταση τού Χριστού: ~ *τροπάρια* **2.** (μτφ.) μαρτυρικός και νικηφόρος ταυτόχρονα: *η Εκκλησία μας σαρκώνει τη ~ πορεία τού Γένους.*

σταυροβελονιά (η) βελονιά κατά την οποία η κλωστή ή το νήμα περνιέται δύο φορές, ώστε το ένα πέρασμα να διασταυρωθεί χιαστί με το άλλο.

σταυρόβιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} βίδα η οποία στο επάνω μέρος τής κεφαλής της έχει εγκοπή σε σχήμα σταυρού.

σταυροδοσία (η) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία εκλογής κατά την οποία οι ψηφοφόροι σημειώνουν έναν σταυρό δίπλα στο όνομα ενός ή περισσότερων υποψηφίων που περιλαμβάνονται σε ένα ψηφοδέλτιο.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *-δοσία* (< *δότης*), πβ. κ. *μισθο-δοσία*].

σταυροδρόμι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το σημείο στο οποίο συναντώνται δύο ή περισσότεροι δρόμοι· (μτφ.) **2.** το σημείο στο οποίο συναντώνται διαφορετικά ρεύματα σκέψεως, πολιτισμοί κ.λπ.: *η Ελλάδα ήταν πάντοτε το ~ Ανατολής και Δύσης* **3.** σημείο καίριων επιλογών: *η Ευρώπη βρίσκεται στο ~ κρίσιμων αποφάσεων.*

σταυροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σταυροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα σταυρού: ~ *κόσμημα / ναός.* — **σταυροειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

σταυροθεοτοκίο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. τροπάριο που αναφέρεται στη Θεοτόκο και στον Σταυρό (πβ. λ. *θεοτοκίο*).

σταυροθόλιο (το) [1895] {σταυροθολί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. η θολωτή οροφή που προκύπτει από τη διασταύρωση κυλινδρικών θόλων επί τετράγωνου ανοίγματος.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *-θόλιο* < *θόλος*].

σταυροθόλωτος, -η, -ο [1823] (για ναούς) αυτός που έχει σταυροθόλια.

σταυροκατσάβιδο (το) κατσαβίδι που έχει αιχμή σε σχήμα σταυρού.

σταυρόκομπος (ο) είδος ναυτικού κόμπου με δύο πλέξεις από τις οποίες η μία γίνεται αντίστροφα από την άλλη.

σταυροκοπιέμαι ρ. αποθ. αμετβ. {σταυροκοπήθηκα} (εκφραστ.) κάνω πολλές φορές τον σταυρό μου, συνήθ. όταν συμβαίνει ή ακούμε κάτι κακό ή όταν μας φοβίζει (κάτι): *μόλις το αεροπλάνο ταρακουνήθηκε λίγο, εκείνη άρχισε να σταυροκοπιέται.* — **σταυροκόπημα** κ. **σταυροκόπι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *-κοπιέμαι* < *-κόπος* < *κόπτω*].

σταυρόλεξο (το) {σταυρολέξ-ου | -ων} πνευματικό παιχνίδι που απαιτεί την εύρεση λέξεων, οι οποίες πρέπει να γραφτούν σε ένα τετράγωνο πλαίσιο, χωρισμένο σε μικρά τετράγωνα με κάθετες και οριζόντιες αριθμημένες γραμμές, συνήθ. με τη βοήθεια ορισμών: *λύνω ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *-λεξο* < *λέξη*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. crossword].

σταυρομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μητέρα τού σταυραδελφού.

σταυρόνημα (το) {σταυρονήμ-ατος | -ατα, -άτων} διαφανής δίσκος που φέρει δύο λεπτά νήματα, τα οποία τέμνονται υπό ορθή γωνία, και που χρησιμοποιείται για την ακριβή σκόπευση αντικειμένων, όταν αυτά παρατηρούνται με διόπτρες, τηλεσκόπια ή άλλα οπτικά όργανα.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + *νήμα*, απόδ. τού γαλλ. réticule < λατ. reticulum, υποκ. τού rete, -is «δίχτυ»].

σταυροπατέρας (ο) ο πατέρας τού σταυραδελφού.

σταυροπηγιακός, -ή, -ό [1614] ΕΚΚΛΗΣ. (μονή) που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού Οικουμενικού Πατριάρχη και όχι στη διοικητική εποπτεία τού επιχώριου μητροπολίτη ή επισκόπου.

σταυροπήγιο (το) {σταυροπηγί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. η τοποθέτηση σταυρού, που τον είχε στείλει ο Οικουμενικός Πατριάρχης, στα θεμέλια μονής ως ένδειξη τής υπαγωγής της στη δικαιοδοσία του.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σταυροπήγιον* < *σταυρός* + *-πήγιον* (< αρχ. *πήγ-νυ-μι*, βλ. λ. *πήζω*). πβ. κ. *κηρο-πήγιον*].

σταυροπληγία κ. **σταυροπληξία** (η) {σταυροπληγιών} ΙΑΤΡ. η ταυτόχρονη παράλυση τού ενός άκρου και τού κάτω άκρου τής άλλης πλευράς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stauroplegia].

σταυροπόδι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} το να κάθεται κανείς με τις κνήμες τοποθετημένες σταυρωτά ή τη μία πάνω στην άλλη: (συνήθ. ως επίρρ.): *κάθομαι ~.*

σταυροπροσκύνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η προσκύνηση τού Τιμίου Σταυρού **2.** ***Κυριακή τής Σταυροπροσκυνήσεως*** η τρίτη Κυριακή τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής, οπότε ο Τίμιος Σταυρός εκτίθεται σε προσκύνημα για τους πιστούς.

σταυρός (το) **1.** σχήμα που αποτελείται από δύο κάθετες που τέμνονται σχηματίζοντας τέσσερεις ορθές γωνίες: *σχεδιάζω έναν ~* || *αντί για υπογραφή έβαλε έναν ~* (γιατί ήταν αγράμματος)· ΦΡ. ***σταυρός προτίμησης*** το σημάδι τού σταυρού που σημειώνει ο ψηφοφόρος δίπλα στο όνομα τού υποψηφίου που προτιμά: *βουλευτής πρώτος σε σταυρούς προτίμησης* **2.** (συνεκδ.) σταυροειδές σχήμα με διαφορετική κατά περίπτωση διάταξη των κεραιών του: *ελληνικός ~* (με τέσσερεις ίσες κεραίες) / *λατινικός ~* (με την κάτω κεραία μακρύτερη

από τις άλλες τρεις) || ~ *ταυ* (με την μορφή τού ελληνικού γράμματος ταυ) || *αγκυλωτός* ~ (με τους βραχίονές του να κάμπτονται σε ορθή γωνία προς την ίδια κατεύθυνση, η σβάστικα) || ~ *τού Αγίου Ανδρέα* (σε σχήμα Χ)· ΦΡ. ***Ερυθρός Σταυρός*** βλ. λ. *ερυθρός* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Σταυρός*** (ο) το σύμπλεγμα μιας κάθετης δοκού και μιας οριζόντιας, μικρότερης, πάνω στο οποίο σταυρώθηκε και θανατώθηκε ο Ιησούς Χριστός: *Τίμιος* ~ (ο σταυρός πάνω στον οποίο σταυρώθηκε ο Χριστός, βλ. κ. λ. *τίμιος*) || *τού* ~ (εορτή χριστιανική στις 14 Σεπτεμβρίου, κατά την οποία εορτάζεται η εύρεση τού Τιμίου Σταυρού) **4.** (μτφ.) τα βάσανα που υποφέρει κανείς στη ζωή του: *σηκώνει μεγάλο* ~ || *καθένας σηκώνει τον δικό του* ~ **5.** κάθε αντικείμενο σταυροειδούς σχήματος, διαφόρων μεγεθών και υλικών (ξύλινος, μεταλλικός, γλυπτός, κεντητός κ.λπ.), το οποίο συμβολίζει τη σταυρική θυσία τού Χριστού και γενικά τη χριστιανική πίστη: *προσκύνησε τον* ~ || *φοράει χρυσό / ασημένιο* ~ || ~ *τού Σωτήρος* (παράσημο)· ΦΡ. (α) ***με τον σταυρό στο χέρι*** ενεργώντας με υπερβολική ευσυνειδησία, τηρώντας τους ηθικούς, κοινωνικούς κ.λπ. κανόνες: *όταν ο άλλος σου κάνει κανονικό πόλεμο, δεν μπορείς εσύ να πηγαίνεις* ~ ΣΥΝ. έντιμα, χριστιανικά, ηθικά (β) ***φιλώ σταυρό*** ορκίζομαι: ~ *ότι δεν είπα κακό για σένα* (γ) ***ο σταυρός τού μαρτυρίου / σηκώνω τον σταυρό τού μαρτυρίου*** βλ. λ. *σηκώνω* (δ) ***κάνω τον σταυρό μου*** (i) φέρνω το δεξί μου χέρι (με τα τρία δάχτυλα, αντίχειρα, δείκτη και μέσο, ενωμένα για τους ορθοδόξους· με τον αντίχειρα απέναντι από τα υπόλοιπα δάχτυλα για τους ρωμαιοκαθολικούς) διαδοχικά στο μέτωπο, στο στήθος ή στην κοιλιά, στον δεξιό και τον αριστερό ώμο, ως έκφραση τής χριστιανικής μου πίστης: ~, *κάθε φορά που περνάω από εκκλησία* (ii) (εκφράζοντας έντονη απορία, έκπληξη): *Μη χειρότερα! Να* ~*! Έγιναν τέτοια πράγματα;* (iii) (εκφραστ.) εύχομαι, προσεύχομαι (να γίνει ή να μη γίνει κάτι): *κάνε το σταυρό σου να μην το καταλάβει, γιατί αλλιώς καήκαμε!* **6.** ΙΣΤ. όργανο βασανισμού και εκτελέσεως, που είχε τη μορφή δύο δοκών οι οποίες τέμνονταν σχηματίζοντας ορθές γωνίες και επάνω του έδεναν τον κατάδικο **7.** εκδοτικό σύμβολο που (α) δείχνει ότι τμήμα εκδιδομένου κειμένου παλαιού συγγραφέα είναι εφθαρμένο (†...†) ή (β) τίθεται μπροστά από την ημερομηνία θανάτου κάποιου, π.χ. Κωστής Παλαμάς (†1943) **8.** (στο κουκλοθέατρο) κατασκευή που χρησιμοποιείται για την κίνηση τής μαριονέτας, η οποία αποτελείται από δύο ξύλινα στελέχη συνδεδεμένα έτσι, ώστε να σχηματίζουν σταυρό (σημ. 4), οι άκρες των οποίων συνδέονται με τα νήματα τής μαριονέτας **9.** (καθημ.) το σημείο τού μετώπου, που βρίσκεται ανάμεσα στα φρύδια και στη ρίζα τής μύτης: *τον βάρεσε στον* ~ (του κατάφερε καίριο πλήγμα) ΣΥΝ. δόξα πατρί (το) • **10.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) ***Βόρειος σταυρός*** ο αστερισμός τού Κύκνου (β) ***Νότιος σταυρός / σταυρός τού Νότου*** βλ. λ. *νότιος* • **11.** ΑΘΛ. εξαιρετικά δύσκολη άσκηση γυμναστικής επίδειξης στους κρίκους, κατά την οποία ο αθλητής σχηματίζει σταυρό (σημ. 1) με το σώμα του, τεντώνοντας τα χέρια του σε έκταση, ενώ κρατιέται από τους κρίκους· ΦΡ. (λαϊκ.) ***σταυρός τής θάλασσας*** ο αστερίας.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «όρθιος πάσσαλος, παλούκι», < **στα-F-ρός* < θ. *στα-* (τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.) + παρέκταση *-F-* + παραγ. επίθημα *-ρος* (πβ. *σω-ρός*). Η λ. συνδ. επίσης με αρχ. σκανδ. staurr «πάσσαλος» και με λατ. in-staurare «ανανεώνω, επαναλαμβάνω» (δηλ. «αποκαθιστώ κάτι στην αρχική του θέση»). Στη Μτγν. Ελλην. η λ. συνδέθηκε σημασιολογικά με το αντίστοιχο λατ. crux, -cis (επίσης αρχική σημ. «όρθιος πάσσαλος»), προκειμένου να δηλωθεί το φερώνυμο όργανο εκτελέσεως, για το οποίο η Κ.Δ. χρησιμοποιεί εναλλακτικώς τη λ. *ξύλον* (λ.χ. *Πράξ.* 5,30: *κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου*)].

Σταύρος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Το όνομα προέκυψε από την εορτή τού Τιμίου Σταυρού και εμφανίζει αναβιβασμό τόνου, πβ. κ. *Λάμπρος – λαμπρός*].

σταυρότυπος, -ος/-η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα σταυρού.

σταυρουδάκι κ. **σταυρουλάκι** (το) {χωρ. γεν.} μικρού μεγέθους σταυρός, που φοριέται ως φυλαχτό: *φορούσε* ~ || *στη βάφτιση μοίραζαν* ~.
[ΕΤΥΜ. < *σταυρός* + υποκ. επίθημα *-ουδάκι*, πβ. κ. *λαιμ-ουδάκι, λεφτουδάκια*].

Σταυρούλα (η) γυναικείο όνομα.

σταυροφόρα (τα) ΒΟΤ. τα σταυρανθή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. crucifères].

σταυροφορία (η) [1856] {σταυροφοριών} **1.** ΙΣΤ. καθεμιά από τις οκτώ εκστρατείες που έγιναν κατά τον Μεσαίωνα (11ος-13ος αι.) από τους χριστιανούς τής Δύσης, με σκοπό ή πρόσχημα την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων από τους μουσουλμάνους **2.** (μτφ.) η εκτεταμένη και ομαδική προσπάθεια για την αντιμετώπιση προβλήματος ή εναντίον κάποιου: ~ *για την καταπολέμηση των ναρκωτικών / για την ενημέρωση τού κόσμου* || ~ *για τα ανθρώπινα δικαιώματα* || *«οι Ανατολικογερμανοί αποδύθηκαν σε ~ κατά τού καγκελαρίου»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. Croisade].

σταυροφόρος (ο) **1.** ΙΣΤ. ο πολεμιστής που μετέσχε σε σταυροφορία **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε μαζική προσπάθεια για κάποιον (υψηλό συνήθ.) σκοπό: ~ *τής ειρήνης / των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σταυρός* + *-φόρος* < *φέρω*].

σταυρώνω ρ. μετβ. {σταύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** θανατώνω με σταυρικό θάνατο: *σταύρωσαν τον Χριστό* **2.** (συνεκδ.) βασανίζω, ταλαιπωρώ: *αυτός ο άνθρωπος πρώτα σε σταυρώνει και, τελικά, παραδέχεται ότι έχεις δίκιο!* **3.** τοποθετώ σταυροειδώς: ~ *κεραία* (τοποθετώ την κεραία πλοίου έτσι, ώστε να σχηματίζει σταυρό με τον ιστό) || *συνηθίζεται να σταυρώνουν τα χέρια τού νεκρού πάνω στο στήθος*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***σταυρώνω τα χέρια*** παραιτούμαι από την προσπάθεια, αδρανώ (β) ***με σταυρωμένα χέρια*** χωρίς να κάνω τίποτα: *τι κάθεσαι ~; Κουνήσου!* **4.** κάνω το σημείο τού σταυρού (μπροστά ή πάνω σε κάποιον/κάτι): *η νοικοκυρά σταύρωσε το ψωμί, πριν το κόψει* • **5.** εκλιπαρώ (κάποιον): *τον σταύρωσα να μου πει τι ξέρει για την υπόθεση, αλλά αυτός τίποτα!* • **6.** (αρνητ.) καταφέρνω να αποκτήσω, να βρω: *δεν ~ δεκάρα / δουλειά / πελάτη* • **7.** (λαϊκ.-σκωπτ.) σημειώνω σταυρό σε ψηφοδέλτιο, δίπλα στο όνομα υποψηφίου, ψηφίζω κάποιον: *οι υποψήφιοι είναι πρόθυμοι να σας ικανοποιήσουν κάθε αίτημα, αρκεί πρώτα να τους σταυρώσετε!* — **σταύρωμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σταυρῶ (-όω)*, αρχική σημ. «πασσαλώνω, περιφράσσω με πασσάλους», < *σταυρός* (βλ.λ.)].

σταύρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η θανάτωση με καθήλωση στον σταυρό: *η ~ τού Χριστού* ΣΥΝ. σταύρωμα **2. *Σταύρωση*** (η) (α) ο θάνατος τού Ιησού Χριστού στον σταυρό (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα **3.** (συνεκδ.) η μεγάλη ταλαιπωρία: *η ζωή του ήταν μια ~ χωρίς ανάσταση.*

σταυρώσιμο (το) ΕΚΚΛΗΣ. το τροπάριο που σχετίζεται με τη Σταύρωση τού Χριστού και τη σωτηρία των ανθρώπων που προέρχεται από αυτή.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *σταυρώσιμος* (στη μεσν. σημ.) < αρχ. *σταυρῶ (-όω)*, βλ. κ. *σταυρώνω*].

σταυρωτής (ο) [μτγν.] {-ές κ. -ήδες} **1.** αυτός που θανατώνει κάποιον με καθήλωση στον σταυρό **2.** (συνεκδ.) ο βασανιστής, ο τύραννος.

σταυρωτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (για δύο πράγματα που διασταυρώνονται) αυτός που σχηματίζει σταυρό: *η σημαία των πειρατών είχε μία νεκροκεφαλή με δύο κόκκαλα σταυρωτά από κάτω* ΣΥΝ. σταυροειδής **2.** (ειδικότ. για ενδύματα) αυτός που κουμπώνει με διασταύρωση δύο τμημάτων του: ~ *σακάκι / γιλέκο* **3.** ΦΙΛΟΛ. ***σταυρωτή ομοιοκαταληξία*** η ομοιοκαταληξία τού πρώτου με τον τέταρτο στίχο και τού δεύτερου με τον τρίτο. — **σταυρωτά** επίρρ.

σταφίδα (η) **1.** ποικιλία αμπελιού με σταφύλια κιτρινωπά χωρίς κουκούτσι (σταφιδάμπελος) και συνεκδ. ο καρπός αυτού τού αμπελιού **2.** ο αποξηραμμένος καρπός ορισμένων ποικιλιών αμπελιού (σταφίδας, σουλτανίνας), που τρώγεται ωμός ή χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική· ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι σταφίδα*** μεθώ πολύ, γίνομαι σκνίπα στο μεθύσι. — (υποκ.) **σταφιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σταφίς / ἀσταφίς, -ίδος* (αρχαιότ. ο τ. με *ἀ-* προθεμ.), τεχν. όρ., του οποίου το θ. *σταφ-* συνδ. πιθ. με το αρχ. *σταφυλή* (βλ.λ.)].

σταφιδάμπελος (η) [1833] {σταφιδαμπέλ-ου | -ων, -ους} αμπέλι που παράγει σταφίδα (βλ.λ., σημ. 1).

σταφιδεμπόριο (το) [1891] {σταφιδεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο σταφίδας. — **σταφιδέμπορος** (ο/η) [1888].

σταφιδιάζω ρ. αμετβ. {σταφίδιασ-α, -μένος} **1.** (για σταφύλια) ξεραίνομαι **2.** (μτφ. για πρόσ.) ζαρώνω, αφυδατώνεται το δέρμα μου: *σταφίδιασε το πρόσωπό του από τις στερήσεις / τα γεράματα.* Επίσης **σταφιδώνω**. — **σταφίδιασμα** (το).

σταφιδικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τη σταφίδα: (με κεφ.) *Αυτόνομος ~ Οργανισμός* (συντομ. Α.Σ.Ο.).

σταφιδίνη (η) [1894] {σταφιδινών} ΧΗΜ. το σταφιδοσάκχαρο που βρίσκεται σε στερεά ή πολτώδη μορφή.

σταφιδίτης (ο) [μτγν.] {σταφιδιτών} το κρασί που παρασκευάζεται από ξερή σταφίδα.

σταφιδόκαρπος (ο) [1833] ο καρπός τής σταφίδας.

σταφιδοπαραγωγή (η) [1890] η παραγωγή σταφίδας.

σταφιδοπαραγωγός (ο) [1833] ο παραγωγός σταφίδας.

σταφιδόψωμο (το) ψωμί ή αρτοσκεύασμα που περιέχει σταφίδες.

σταφυλή (η) η κινητή σαρκώδης απόφυση στο ελεύθερο οπίσθιο χείλος τής μαλακής υπερώας, που κλείνει το φαρυγγικό στόμιο κατά την κατάποση. - **σταφυλικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Ορισμένοι μελετητές χαρακτηρίζουν την υπόθεση περί δανείου «εύκολη λύση», ωστόσο η παλαιότ. σύνδεση με το αρχ. *στέμφυλον* «πολτώδης μάζα που απομένει μετά τη σύνθλιψη σταφυλιών ή ελιών» (< *στέμβω* «κινώ συνεχώς, σείω», βλ. λ. *στόμφος*) δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Η λ. συνδ. επίσης με το αρχ. *σταφίς / ἀσταφίς* (βλ. λ. *σταφίδα*)].

σταφύλι (το) {σταφυλ-ιού | -ιών} ο καρπός τού αμπελιού, που μεγαλώνει σε τσαμπιά (βότρυς) ως σύνολο από πολλές στρογγυλές, χυμώδεις, γλυκές ή υπόξινες ρώγες σε χρώμα κιτρινωπό, κόκκινο ή μαύρο, τρώγεται ως φρούτο ή χρησιμοποιείται για την παραγωγή κρασιού και σταφίδας: ~ *μοσχάτο / σαββατιανό / ροζακί / φράουλα* || *κόκκινο / λευκό* ~ (κιτρινωπό) || *μαύρο* ~ (σκούρο κόκκινο)· ΦΡ. ***απ' τα σύκα ώς τα σταφύλια*** βλ. λ. *σύκο*. — (υποκ.) **σταφυλάκι** (το), **σταφυλικός, -ή, -ό** [1869].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σταφύλιον*, υποκ. τού αρχ. *σταφυλή* (βλ.λ.)].

σταφυλίτης (ο) [μτγν.] {σταφυλιτών} ΑΝΑΤ. η σταφυλή.

σταφυλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής σταφυλής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. staphylite].

σταφυλοκοκκίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η νόσος που προκαλείται από σταφυλόκοκκο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. staphylococcia].

σταφυλοκοκκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σταφυλόκοκκο ή τη σταφυλοκοκκίαση.

σταφυλόκοκκος (ο) [1881] {-ου κ. -όκκου | -ων κ. -όκκων, -ους κ. -όκκους} ΙΑΤΡ. παθογόνο βακτήριο, οι συσσωρεύσεις τού οποίου μοιάζουν στο μικροσκόπιο με τσαμπί από σταφύλι· αναπτύσσεται σε περιπτώσεις μολύνσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. staphylococcus].

σταφυλόρωγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ρώγα τού σταφυλιού.

σταφυλοσάκχαρο (το) [1880] {σταφυλοσακχάρ-ου | -ων} ΧΗΜ. η γλυκόζη (βλ.λ.).

σταχανοβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) σύστημα που αναπτύ-

χθηκε στη Σοβιετική Ένωση στο πλαίσιο τής σοσιαλιστικής άμιλλας και αποσκοπούσε στην αύξηση τής βιομηχανικής παραγωγής πέρα από τις προβλεπόμενες νόρμες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. stakhanovisme, από τό όνομα τού Σοβιετικού ανθρακωρύχου Aleksej G. Stakhanov (1906-77), τού οποίου η υψηλή παραγωγικότητα κατά την εξόρυξη γαιάνθρακα ενέπνευσε ένα σύστημα «σοσιαλιστικής άμιλλας» στον τομέα τής εργασίας].

σταχανοβίτης (ο) {σταχανοβιτών}, **σταχανοβίτισσα** (η) {σταχανοβιτισσών} (παλαιότ. στη Σοβιετική Ένωση) βιομηχανικός εργάτης που πήρε διάκριση, επειδή ξεπέρασε κατά πολύ την προβλεπόμενη παραγωγή (νόρμα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. stakhanovite, βλ. κ. *σταχανοβισμός*].

στάχι (το) ▸ στάχυ

σταχολόγημα (το) → σταχυολόγημα

σταχολογώ ρ. ▸ σταχυολογώ

σταχτερός, -ή, -ό 1. ο γεμάτος στάχτη **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα τής στάχτης ΣΥΝ. σταχτόχρωμος, σταχτής.

στάχτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γκρίζα σκόνη που απομένει αφού καεί κάτι: *η ~ τού τσιγάρου* || *μαζεύει τις ~ από το τζάκι* || *η βιοτεχνία χαρτιού έγινε ~ μέσα σε λίγη ώρα από την εκδήλωση τής πυρκαγιάς*· ΦΡ. (α) ***στάχτη και μπούλμπερη / μπούρμπερη*** βλ. λ. *μπούλμπερη* (β) ***ρίχνω στάχτη στα μάτια (κάποιου)*** παραπλανώ (κάποιον) αποσπώντας την προσοχή του, απομακρύνω την προσοχή του από εκεί που πρέπει (γ) ***στάχτη να γίνουν όλα*** ως έκφραση αδιαφορίας για την τύχη κάποιων πραγμάτων: *δεν με νοιάζει πλέον τι θα γίνει· ~!* ● **2.** ΒΙΟΛ. (α) ο μύκητας (ερυσίβη) (β) (συνεκδ.) η ασθένεια των αμπελιών που οφείλεται στον παραπάνω μύκητα ΣΥΝ. στάχτιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στάκτη* < *στακτή* (με αναβιβασμό τόνου, πβ. κ. *λεύκη – λευκή*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. *στακτός* (< *στάζω*)].

σταχτής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα τής στάχτης: *~ παντελόνι / γούνα* **2. σταχτί** (το) το ίδιο το χρώμα τής στάχτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης, χρώμα*.

σταχτιάζω ρ. αμετβ. {στάχτιασα} **1.** γίνομαι στάχτη ● **2.** (για φυτά) προσβάλλομαι από ερυσίβη. — **στάχτιασμα** (το).

σταχτοδοχείο (το) μικρό, συνήθ. επιτραπέζιο ή επιδαπέδιο δοχείο, μέσα στο οποίο ρίχνονται οι στάχτες και τα υπολείμματα των τσιγάρων.

σταχτοθήκη (η) {σταχτοθηκών} το σταχτοδοχείο.

σταχτοκουλλούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κουλλούρα που ψήνεται σε καυτή στάχτη.

σταχτόνερο (το) η αλισίβα (βλ.λ.).

σταχτόπανο (το) το χοντρό πανί που χρησιμοποιείται για το στράγγισμα τού σταχτόνερου στο πλύσιμο των ρούχων.

σταχτοπούτα (η) (μετωνυμ.) **1.** γυναίκα που ζει με όνειρα και φαντάζεται ότι η ζωή της θα μοιάζει με παραμύθι **2.** γυναίκα τής οποίας η ζωή θυμίζει την ηρωίδα τού ομώνυμου παραμυθιού: *είναι μια σύγχρονη ~· γνώρισε τυχαία έναν εφοπλιστή και η ζωή της άλλαξε μέσα σ' ένα βράδυ!*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο (κατά το α' συνθ.) και μεταφορά (ως προς το β' συνθ.) τού γερμ. Aschenputtel < Aschen «στάχτες» + Puttel, θηλ. τού Putto «αγωράκι»].

σταχτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στάχτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) λερώνω με στάχτη ♦ **2.** (αμετβ.) παίρνω το χρώμα τής στάχτης. — **στάχτωμα** (το).

στάχυ (το) {σταχ-υού | -υών} **1.** το στέλεχος, το καλάμι των δημητριακών, κυρ. τού σιταριού: *ώριμα / ξανθοκίτρινα ~* || *θερίζω τα ~* **2.** ΒΟΤ. ταξιανθία με άμισχα άνθη, που φύονται πλαγίως σε επιμήκη άξονα. Επίσης (λόγ.) **στάχυς** (ο) {στάχυος}.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *στάχυς, -υος (ό)* < θ. *stngh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *stengh- «είμαι οξύς, αιχμηρός, κεντώ», πβ. αρχ. σκανδ. stinga «κεντώ», αρχ. αγγλ. stingan (> αγγλ. sting), αρχ. γερμ. stanga «καμάκι, πάσσαλος» κ.ά. Βλ. κ. *στόχος*].

σταχυάζω ρ. αμετβ. {στάχυασα} (για φυτά) σχηματίζω στάχυ. — **στάχυασμα** (το).

σταχυολογώ ρ. μετβ. {σταχυολογείς...| σταχυολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιλέγω κάνοντας ανθολογία: *~ κείμενα / αποσπάσματα / δεδομένα / εκφράσεις*. — **σταχυολόγος** (ο/η), **σταχυολόγηση** (η) [1864], **σταχυολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σταχυολογῶ (-έω)* < *στάχυς* + *-λογῶ* < *-λόγος* < *λέγω* (με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»)].

στάχυς (ο) → στάχυ

σταχώνω ρ. μετβ. {στάχω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω (βιβλίο) με σκληρό υλικό (λ.χ. δέρμα)· βιβλιοδετώ. — **σταχωτής** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στάχυς*, εφόσον το ρ. σήμαινε αρχικώς «φτειάχνω δέματα σιταριού» και κατ' επέκταση «βιβλιοδετώ». Είναι αξιοσημείωτα τα σχόλια τού Σπ. Λάμπρου (Επετηρ. Παρνασσού 1898): *ἡ δὲ σύνδεσις τοῦ βιβλίου ἐλέγετο* [στους Βυζαντινούς] στάχωμα *καὶ ὁ βιβλιοδέτης* σταχωτής, *ἐνίοτε δὲ καὶ* βιβλιοαμφιάστης].

στάχωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επένδυση βιβλίου με δέρμα ή άλλη ύλη· βιβλιοδεσία **2.** (συνεκδ.) το σκληρό εξωτερικό περίβλημα βιβλίου. Επίσης **στάχωμα** (το) [μεσν.] {σταχώμ-ατος | -ατα, -άτων}.

Σ.τ.Ε. (το) Συμβούλιο τής Επικρατείας.

στέαρ (το) {στέατος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το στερεό λίπος που βρίσκεται κάτω από το δέρμα μηρυκαστικών και χρησιμοποιείται για την παρασκευή κεριών, σαπουνιών κ.ά. προϊόντων ΣΥΝ. ξίγγι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τού αγροτικού λεξιλογίου, με παραγ. επίθημα *-αρ* (πβ. κ. *πῖ-αρ, ἦπ-αρ*), που ανάγεται σε τ. **στῆαρ* (με αντιμεταχώρηση) < **σταῖ-αρ* < Ι.Ε. *stāy-, πβ. αβεστ. stā(y)- «σωρός, μάζα», σανσκρ. styāh «στάσιμα ύδατα», styāna «σταθερός, συμπαγής» κ.ά. Η λ. *στέαρ* δήλωνε το σκληρό υποδόριο πάχος, εν αντιθέσει με τη λ. *πιμελή*, που αναφερόταν στο μαλακό πάχος].

στεατικός, -ή, -ό [1802] αυτός που σχετίζεται με το στέαρ: *~ οξύ* (οργανικό οξύ από το οποίο σχηματίζεται το λίπος τού στέατος).

στεάτινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται ή παρασκευάζεται από στέαρ (βλ.λ.).

στεατίτης (ο) [μτγν.] {στεατιτών} ΓΕΩΛ. βασικό πυριτικό ορυκτό τού μαγνησίου.

στεατοπυγία (η) [1896] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εναπόθεση παχέος στρώματος λίπους στους γλουτούς. — **στεατοπυγικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *στέαρ, -ατος* + *-πυγία* < *πυγή* «οπίσθια», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéatopygie].

στεατόρροια (η) [1873] ΙΑΤΡ. διαρροϊκό σύνδρομο που οφείλεται στην αποβολή άπεπτου λίπους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. steatorrhoea].

στεατουργείο (το) το εργαστήριο κατασκευής στεάτινων προϊόντων (κεριών κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < *στέαρ, -ατος* + *-ουργείο* < *-ουργός* (< *έργο*)].

στεατώδης, -ης, -ες [αρχ.] {στεατώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελείται από στέαρ (βλ.λ.) **2.** αυτός που μοιάζει με στέαρ (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

στεάτωμα (το) [μτγν.] {στεατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κάθε καλοήθης όγκος που περιέχει λιπώδη ιστό.

στεάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παχυσαρκία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στεατοῦμαι (-όο-)* < αρχ. *στέαρ, -ατος*].

στεγάζω ρ. μετβ. {στέγασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** παρέχω στέγη (σε κάποιον), εγκαθιστώ σε οίκημα: *~ πρόσφυγες / σεισμοπαθείς* **2.** καλύπτω με στέγη: *~ το γήπεδο* **3.** (μεσοπαθ. **στεγάζομαι**) βρίσκομαι και λειτουργώ (σε συγκεκριμένο κτήριο): *μέχρι να αποκατασταθούν οι ζημιές, οι υπηρεσίες τού υπουργείου στεγάζονται στην οδό Φειδίου 62.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στέγη* (βλ.λ.)].

στεγανόποδο (το) {στεγανοπόδ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε πτηνό που διαθέτει νηκτική μεμβράνη, η οποία συνδέει και τα τέσσερα δάχτυλα των ποδιών του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στεγανός* + *πούς, ποδός*].

στεγανοποιώ ρ. μετβ. {στεγανοποιείς... | στεγανοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) στεγανό. — **στεγανοποίηση** (η).

στεγανός, -ή, -ό 1. ο ερμητικά κλειστός, ο αδιαπέραστος από υγρά ή αέρια: *~ χώρος / διαμερίσματα* || *~ βόθρος* **2. στεγανά** (τα) (α) ΝΑΥΤ. προστατευτικά διαφράγματα που κλείνουν ερμητικά και δεν επιτρέπουν την είσοδο νερού στο κύτος πλοίου (β) (μτφ.) διαχωριστικά στοιχεία που εμποδίζουν την επικοινωνία, που κλείνουν ερμητικά και απομονώνουν άτομα και ομάδες ενός χώρου ή εμποδίζουν την είσοδο σε αυτόν: *δεν υπάρχουν ~ στο κόμμα μας· ο καθένας μπορεί να προχωρήσει και να αναδειχθεί σε όλα τα επίπεδα.* — **στεγανότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στεγ-* (βλ. λ. *στέγη*) + παραγ. επίθημα *-ανός* (πβ. κ. *τραγ-ανός*)].

στέγαση (η) ▸ στεγάζω

στεγάσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μπορεί να στεγαστεί.

στέγασμα (το) [αρχ.] {στεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το στέγαστρο.

στεγαστικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τη στέγαση: *~ ανάγκη / δάνειο / πολιτική / συνθήκες*.

στέγαστρο (το) {στεγάστρ-ου | -ων} **1.** κατασκευή που στεγάζει έναν χώρο παρέχοντας προστασία από τον ήλιο ή τη βροχή **2.** στεγασμένος χώρος, υπόστεγο **3.** (ειδικότ.) το υπόστεγο που υπάρχει στις στάσεις των μέσων μαζικής μεταφοράς για την προστασία των επιβατών από τη βροχή και τον ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στέγαστρον* < *στεγάζω* (θ. *στεγασ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-τρον* (πβ. κ. *σκέπασ-τρον, στόχασ-τρον*)].

στέγη (η) {στεγών} **1.** το οριζόντιο ή επικλινές κάλυμμα οικοδομής, κατοικίας και γενικά κάθε καλυμμένου χώρου, που μπορεί να αποτελείται από κεραμίδια, πλάκες ή άλλα υλικά ΣΥΝ. σκεπή **2.** (συνεκδ.) σπίτι, κατοικία: *στη Γαλλία υπάρχει οξύ πρόβλημα στέγης* || *εύρεση / έλλειψη / προσφορά στέγης* || *εγκατάλειψη συζυγικής στέγης* (η απομάκρυνση τού ενός από τους συζύγους από την κατοικία, πράξη που συνιστά υπό ορισμένες προϋποθέσεις λόγο διαζυγίου) || *επαγγελματική ~* (ο χώρος που χρησιμοποιείται για την άσκηση επαγγέλματος, λ.χ. δικηγορίας κ.λπ.) **3.** εταιρεία που έχει ως σκοπό της την προαγωγή και προστασία ορισμένου τομέα δραστηριότητας και ο χώρος στον οποίο λειτουργεί: *~ Γραμμάτων και Τεχνών / απόρων κορασίδων* **4.** κάθε χώρος στον οποίο παρέχεται κάλυψη συγκεκριμένης ανάγκης (π.χ. επαγγελματικής): *ο παρουσιαστής βρήκε ~ για τη χρονιά αυτή σε επαρχιακό τηλεοπτικό σταθμό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στέγω* (παράλλ. τού ρ. στεγ-άζω) < Ι.Ε. *(s)teg- «σκεπάζω, καλύπτω», πβ. σανσκρ. sthagayati, λατ. tegere, toga «σκέπασμα, κάλυμμα», αρχ. ιρλ. tech «σπίτι», αρχ. γερμ. dah (> γερμ. Dach «στέγη»), decchen (> γερμ. decken «καλύπτω») κ.ά. Παράγ. *στεγ-άζω, στεγ-νός, ἄ-στεγ-ος, στεγ-ανός* κ.ά.].

στεγνοκαθαριστήριο (το) {στεγνοκαθαριστηρί-ου | -ων} (επίσ.) ο χώρος όπου γίνεται στεγνό καθάρισμα ρούχων, το καθαριστήριο ρούχων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. dry cleaning].

στεγνός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν έχει υγρό (στην επιφάνεια ή στο εσωτερικό του): *~ ρούχα / ξύλα / δρόμος / μάτια* (χωρίς δάκρυα) / *χείλη* (διψασμένα) ΣΥΝ. ξηρός ΑΝΤ. υγρός, βρεγμένος **2.** (ειδικότ.), αυτός που δεν έχει υγρασία: *~ αέρας / κλίμα / καιρός*· ΦΡ. ***στεγνό καθάρισμα*** το καθάρισμα ρούχων που γίνεται σε καθαριστήριο χωρίς νερό, συνήθ. με τη χρήση ενός οργανικού χημικού συστατικού διαλυτικού

3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πιει κρασί ή άλλο οινοπνευματώδες ποτό **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εκφραστικότητας, ζωντάνιας και συναισθηματικού πλούτου: ~ *άνθρωπος / ψυχή / ύφος / θέμα / περιγραφή / αφήγηση / απάντηση* ΑΝΤ. ζωηρός, εκφραστικός· ΦΡ. ***μένω / είμαι στεγνός*** μένω / είμαι χωρίς λεφτά. — **στεγνά** επίρρ., **στεγνότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στεγ-* (βλ. λ. *στέγη*) + παραγ. επίθημα *-νός*, πβ. κ. *γυμνός, τερπ-νός*].

στεγνώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στέγνω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) στεγνό: ~ *τα πλυμένα ρούχα στον ήλιο* ΑΝΤ. υγραίνω, μουσκεύω, νοτίζω ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι στεγνός: *κάτσε στη φωτιά, να στεγνώσεις* || *στέγνωσε η πετσέτα / το στόμα μου* (βλ. λ. *στόμα*) || *στέγνωσαν τα μάτια μου απ' τα δάκρυα* **3.** (μτφ.) χάνω τη ζωντάνια μου: *στέγνωσε απ' την πείνα.* — **στέγνωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στεγνῶ (-όω)* < αρχ. *στεγνός*].

στεγνωτήρας (ο) **1.** ηλεκτρική συσκευή που στεγνώνει τα μαλλιά με την εκπομπή ζεστού αέρα ΣΥΝ. σεσουάρ, πιστολάκι **2.** ΙΑΤΡ. λεπτό φύλλο από ελαστικό κόμμι, το οποίο απομονώνει τα δόντια, στα οποία γίνεται οδοντιατρική επέμβαση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. séchoir].

στεγνωτήριο (το) [1889] {στεγνωτηρί-ου | -ων} χώρος με ειδικές εγκαταστάσεις, στον οποίο γίνεται στέγνωμα νημάτων, υφασμάτων ή ρούχων: *(κατάστημα) ~-καθαριστήριο.*

στεγνωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που βοηθεί στο στέγνωμα: ~ *συσκευή / μηχανή* **2.** ***στεγνωτικό*** (το) ξηραντική ουσία (ακόρεστο λιπαρό έλαιο ή φυσική ρητίνη), η οποία χρησιμοποιείται στα χρώματα βαφής οχημάτων, στα βερνίκια και στην τυπογραφική μελάνη.

στείβω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *στύβω*, γράφεται κ. *στίβω*) {έστειψα, στείφτηκα, -μμένος} **1.** πιέζω (κάτι), ασκώ επάνω του μεγάλη δύναμη, για να βγει το υγρό (νερό, χυμός κ.λπ.) που περιέχει: ~ *πορτοκάλια, για να κάνω πορτοκαλάδα* || *το πλυντήριο έχει ειδικό πρόγραμμα, για να στείβει τα ρούχα* ΣΥΝ. (για νερό) στραγγίζω, (για χυμό) ξεζουμίζω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***στείβω το κεφάλι μου / το μυαλό μου*** βασανίζω τον νου μου, σκέφτομαι όσο πιο εντατικά μπορώ: ~, *να βρω κάποια λύση!* || *όσο κι αν ~, δεν μπορώ να το θυμηθώ* (β) ***στείβω την πέτρα*** (εκφραστ.) έχω πολύ μεγάλη δύναμη, κυρ. στα χέρια: *άλλα παιδιά στείβουν την πέτρα στην ηλικία σου κι εσύ δεν θες να μεταφέρεις μια βαλίτσα;* **2.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι (κάποιον) παίρνοντάς του ό,τι έχει ΣΥΝ. ξεζουμίζω, απομυζώ· ΦΡ. ***σαν στειμμένη λεμονόκουπα*** (μτφ.) για πρόσωπο που το έχουν εκμεταλλευθεί παίρνοντας ό,τι καλύτερο μπορούσε να δώσει: *εκμεταλλεύθηκαν το ταλέντο του και, όταν δεν τον χρειάζονταν, τον πέταξαν ~.* — **στείψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ποδοπατώ, συμπιέζω», < I.E. *steib(h)- «συσσωρεύω, στερεώνω, συμπιέζω», πβ. αρμ. stipem «πιέζω», λατ. stipāre «στοιβάζω, συσσωρεύω», stipes «πάσσαλος, παλούκι», λιθ. stiebas «σωρός, στήλη», μέσ. άνω γερμ. stīf (> γερμ. steif «αλύγιστος, δύσκαμπτος») κ.ά. Ομόρρ. *στίβ-ος, στιβ-αρός, στοιβ-άς (-άδα), στοιβάζω* κ.ά. Συχνά χρησιμοποιούνται στη Ν. Ελληνική και οι εσφαλμ. γρ. *στίβω* (με την επίδρ. τής μηδενισμ. βαθμ., πβ. *στίβ-ος*) και *στύβω* (με την επίδρ. τού αρχ. *στύφω*, πβ. κ. *στυφός, στῦψις*)].

> ***στείβω: ομόρριζα.*** *Όπως τα στείχω – στοίχος, αντιστοιχώ – στίχος* κ.τ.ό. εμφανίζουν μεταπτωτική εναλλαγή *ει : οι : ι* (βλ. *μεταπτώσεις*), η οποία γεννά προβλήματα ορθογραφίας, έτσι και τα **στείβω – στοιβάζω – στίβος** κ.λπ. εμφανίζουν μεταπτωτική ποικιλία με δυσχέρειες στην ορθογραφία τους. Συγκεκριμένα, από τη ρ. **στειβ-** τού αρχαίου ήδη ρ. *στείβω*, το οποίο από αρχική σημασία «πιέζω κάτι πατώντας το, ποδοπατώ» έφθασε στη σημερινή σημασία «συμπιέζω κάτι (φρούτα κ.λπ.), για να βγάλει υγρό, χυμό», έχουμε δύο μεταπτωτικές ποικιλίες: (α) **στοιβ-**· αρχ. **στοιβή** «σωρός», από όπου το ρ. **στοιβάζω** και (το μεταρρηματικό ουσιαστικό) **στοίβα** (β) **στιβ-**· **στίβος, στιβάδα** *(χιονο-στιβάδα)*, **στιβ-αρός** και **στίφ-ος** (το)· σε όλα τα ομόρριζα τού ασθενούς θ. *στιβ-* υπάρχει η ευρύτερη σημ. «στέρεος, ισχυρός, δυνατός».
> Ας σημειωθεί ότι η παλαιότερη ορθογραφία τού *στείβω* ως **στύβω** (από αρχ. *στύφω* που σήμαινε «μαζεύω, περιστέλλω» και «έχω στυφή γεύση», ομόρρ. τού **στυφός**) δεν θεωρείται σωστή. Έτσι θα γράψουμε **στείψω / έστειψα** και **στείψιμο** – όχι *στύψω / έστυψα* και *στύψιμο!*

στέικ (το) (συνήθ. ορθ. *στέηκ*) {άκλ.} φέτα μαλακού μοσχαρήσιου κρέατος που τρώγεται ψητό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. steak].

στειλιάρι (το) {στειλιαρ-ιού | -ιών} **1.** κυλινδρικό ξύλο που χρησιμοποιείται ως λαβή ή μοχλός γεωργικών, ξυλουργικών κ.ά. εργαλείων **2.** (συνεκδ.) ξύλινο ραβδί μεγάλου πάχους, ρόπαλο **3.** (συνεκδ.) το ξυλοκόπημα: *θέλει ~* || *θα του δώσω ~* (πολύ ξύλο) **4.** (μτφ.) άνθρωπος αγροίκος και ανεπίδεκτος μαθήσεως ΣΥΝ. κούτσουρο, ξύλο απελέκητο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στειλειάριον*, υποκ. τού αρχ. *στε(ι)λεός*, παράλλ. τ. τού *στε(ι)λεά* «ξύλινη λαβή εργαλείου, αξίνας», με κατάλ. *-εά* (πβ. κ. *δωρεά*), ενώ οι τ. με *-ει (στειλ-εά)* οφείλονται σε μετρική έκταση. Η λ. *στε(ι)λ-εά* ανάγεται σε αμάρτυρο ουδ. **στέλ-ος* και συνδ. με αρμ. stełn «κορμός, κλαδί», αρχ. γερμ. stal «τοποθεσία, κατοικία», stellen (> γερμ. stellen «στήνω, θέτω, τοποθετώ»), νορβ. stjøl «κοτσάνι, στέλεχος» κ.ά. Ομόρρ. *στέλε-χος* (βλ.λ.). Οι προαναφερθείσες συνδέσεις θα επέτρεπαν την ένταξη τής λ. στην ευρεία οικογένεια τού ρ. *στέλλω* (βλ.λ.)].

στειλιαρώνω ρ. μετβ. {στειλιάρωσα} εφαρμόζω στειλιάρι σε (εργαλείο): ~ *την αξίνα / τον κασμά.*

στείμμα (το) {στείμμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που απομένει μετά το στείψιμο φρούτου.
[ΕΤΥΜ. < *στείβω*].

στειρεύω ρ. → στερεύω

στειροβότανο (το) το φυτό «άγχουσα», το οποίο, σύμφωνα με τις λαϊκές προλήψεις, προκαλεί στειρότητα.

στειρολόγημα (το) {στειρολογήματος | χωρ. πληθ.} (για αμπέλι) η αποκοπή των στείρων βλαστών.

στειροποίηση (η) ▸ στείρωση

στειροποιώ ρ. → στειρώνω

στείρος, -α, -ο 1. (για ανθρώπους και ζώα) αυτός που δεν τεκνοποιεί: ~ *γυναίκα / αγελάδα* ΣΥΝ. άγονος, στέρφος ΑΝΤ. γόνιμος **2.** (για έδαφος) που δεν καρποφορεί, που είναι άγονος ΣΥΝ. άκαρπος **3.** (μτφ.) ο μη δημιουργικός και αποτελεσματικός: ~ *μίμηση ξενικών προτύπων / ανταγωνισμός / γνώση* ΣΥΝ. ατελέσφορος **4.** αυτός που δεν περιέχει μικρόβια (αποστειρωμένος). — **στειρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στεῖρος* < θηλ. ουσ. *στεῖρα* (υποχωρητ.) «αυτή που δεν έχει ή δεν μπορεί να τεκνοποιήσει (για γυναίκες και θηλ. ζώα)» < **στέρ-ja* < I.E. *ster- «άγονος, άκαρπος, στείρος», πβ. σανσκρ. starī- «άτεκνη (αγελάδα)», αρμ. sterj «άτεκνος» (για ζώα), αλβ. shtjerrë «νεαρή αγελάδα - αρνί», λατ. sterilis «άκαρπος, άτεκνος» (> γαλλ. stérile), γοτθ. stairō «στείρα (γυναίκα)», αρχ. γερμ. stero «κριάρι», ισλ. stirtla «άτεκνη (αγελάδα)» κ.ά.].

στειρώνω ρ. μετβ. {στείρω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) στείρο. Επίσης **στειροποιώ** [1890] {-είς... | στειροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στειρῶ (-όω)* < αρχ. *στεῖρος*].

στείρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η επέμβαση που εκτελείται στον άνδρα ή στη γυναίκα, καθώς και σε ζώα, για να τους καταστήσει στείρους. Επίσης **στειροποίηση** [1892].

στειρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί στείρωση: ~ *φάρμακα* ΑΝΤ. γονιμοποιός.

στέισον βάγκον (το) {άκλ.} τύπος αυτοκινήτου, συνήθ. πολυμορφικού, με μεγάλο εσωτερικό χώρο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. station wagon].

στείψιμο (το) ▸ στείβω

στέκα (η) {στεκών} **1.** η μακριά ράβδος, με την οποία χτυπούν οι παίκτες τις μπάλες τού μπιλιάρδου **2.** (μτφ.-μειωτ.) πολύ αδύνατη και ψηλή γυναίκα ● **3.** το ξύλινο εργαλείο των υποδηματοποιών, με το οποίο γυαλίζουν τις σόλες των παπουτσιών ● **4.** γυναικείο αξεσουάρ, συνήθ. κοκκάλινο ή πλαστικό, που προσαρμόζεται στο κεφάλι συγκρατώντας τα μαλλιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stecca < γοτθ. stika «ραβδί, μπαστούνι» (πβ. κ. αγγλ. stick)].

στεκάμενος, -η, -ο κ. **στεκούμενος** (νερό) που ακινητεί, που λιμνάζει.
[ΕΤΥΜ. < *στέκω* + παραγ. επίθημα *-άμενος*, πβ. κ. *λεγ-άμενος*].

στεκάρω ρ. μετβ. {στέκαρ-α κ. -ισα} γυαλίζω με στέκα (βλ.λ., σημ. 3) τη σόλα (παπουτσιού). — **στεκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. steccare < stecca, βλ. κ. *στέκα*].

στέκι (το) {στεκ-ιού | -ιών} (καθημ.) κάθε χώρος στον οποίο συχνάζει κανείς: *ομάδα φοιτητών χρησιμοποιεί αίθουσα τού Πανεπιστημίου ως ~* || *ορισμένα καφενεία τής Αθήνας ήταν ~ ποιητών και καλλιτεχνών* || *~ τοξικομανών / φιλάθλων.*
[ΕΤΥΜ. Από το γ' εν. *στέκει* (τού ρ. *στέκω*), που χρησιμοποιήθηκε ως ουδ. ουσ.].

στέκομαι ρ. αμετβ. {στάθηκα} **1.** (α) παύω να προχωρώ, να κινούμαι ή να λειτουργώ, σταματώ: *στάθηκε κάτω από το παράθυρό της* || *περαστικοί στέκονταν μπροστά στη βιτρίνα* || *στάθηκε λιγάκι, να ξεκουραστεί* || *Στάσου! Μη φεύγεις!* || *στάσου και θα δεις / θα σου δείξω!* (ως έκφραση απειλής: *περίμενε να δεις τι θα σου κάνω!*)· ΦΡ. ***δεν στέκομαι (καθόλου)*** ασχολούμαι συνεχώς με κάτι, δεν αναπαύομαι ούτε στιγμή: *από το πρωί δεν έχω σταθεί καθόλου· έχω τρελαθεί στη δουλειά* (β) σταματώ (σε κάποιο σημείο), επιμένω (σε κάτι): *ο καθηγητής στάθηκε ιδιαιτέρως σ' αυτό το κεφάλαιο* || *Για στάσου ένα λεπτό! Πώς το είπες αυτό;* (γ) (για μέσα μαζικής μεταφοράς) κάνω στάση, σταθμεύω: *το λεωφορείο στάθηκε στη στάση* ● **2.** υψώνομαι, ορθώνομαι, βρίσκομαι (σε τέτοιο σημείο, ώστε να είμαι εμφανής): *στην κορυφή τού βουνού στέκεται η εκκλησία τού Προφήτη Ηλία* **3.** είμαι όρθιος: *πολλοί επιβάτες στέκονταν μέσα στο λεωφορείο* || *~ κλαρίνο* (βλ.λ.) / *σούζα* (βλ.λ.) || *στέκεται σαν κούτσουρο* (κοκκαλώνω, μαρμαρώνω) / *ακίνητος*· ΦΡ. ***στέκομαι / στέκω καλά*** (i) (για ανθρώπους προχωρημένης ηλικίας) κρατιέμαι καλά, έχω καλή υγεία παρά την ηλικία μου (ii) βρίσκομαι σε πολύ καλή οικονομική κατάσταση· (μόνο το μεσοπαθ. ***στέκομαι***) **4.** είμαι σταθερός, σταθεροποιούμαι: *το βάζο δεν στέκεται (καλά) στη θέση του*· ΦΡ. (μτφ.) ***στέκομαι στα πόδια μου*** (i) είμαι αυτόνομος, ανεξάρτητος· μπορώ να τα βγάλω πέρα, να ζήσω μόνος μου: *χρειάστηκαν χρόνια σκληρής δουλειάς, μέχρι να μπορέσει να σταθεί στα πόδια του* (ii) ξαναβρίσκω τις δυνάμεις μου, συνέρχομαι: *ήπια έναν καφέ, να σταθώ στα πόδια μου* **5.** διατηρούμαι, παραμένω: *στάθηκε ακλόνητος στις ιδέες του* ● **6.** βοηθώ κάποιον, συμπαραστέκομαι σε κάποιον: *του στάθηκε πολύ ο γιος του, ιδίως στα γηρατειά του*· ΦΡ. ***στέκομαι δίπλα (σε κάποιον)*** βλ. λ. *δίπλα* ● **7.** αποτελώ, είμαι ή αποδεικνύομαι: *σε όλες τις δύσκολες περιστάσεις στάθηκε άντρας / παλληκάρι* || *στάθηκε τυχερός / άτυχος στη ζωή του* || *τίποτε δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο στον δρόμο του* **8.** συμπεριφέρομαι, έχω συγκεκριμένη στάση (προς κάποιον): *μου στάθηκες σαν αδελφός* || *του στάθηκε σαν πραγματικός πατέρας*· ΦΡ. **στέ-**

κομαι στο ύψος (+γεν.) ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις: ~ *τού ρόλου που υποδύομαι στο θέατρο* || *πρέπει να σταθείς στο ύψος των περιστάσεων!* || *Στάσου στο ύψος σου! Μην πέσεις στο επίπεδό τους!* Επίσης **στέκω** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *(έ)στήκω*, από τον αρχ. παρακ. *έστηκα* τού ρ. *ίστημι / ίσταμαι* (βλ.λ.)].

στέκω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (προφορ.-λογοτ.) **1.** στέκομαι (βλ.λ.): *τι στέκεις εκεί και δεν έρχεσαι μαζί μας;* || *ο ναός στέκει επί πολλούς αιώνες επιβλητικός στον λόφο·* ΦΡ. **στέκω / στέκομαι καλά** βλ. λ. *στέκομαι* **2.** (τριτοπρόσ.) **στέκει, στέκουν** είναι σωστό, ευσταθεί, αρμόζει: *η άποψη αυτή δεν ~ λογικά / επιστημονικά* || *αυτά που λέει δεν στέκουν·* ΦΡ. **δεν στέκει καλά** δεν είναι στα λογικά του.

στέλεχος (το) {στελέχ-ους | -η, -ών} **1.** ΒΟΤ. ο βλαστός δέντρου ή φυτού ● **2.** (λόγ.) το ευθύ και στενόμακρο μέρος οργάνου (π.χ. εργαλείου. πβ. λ. *στειλειάρι*) **3.** το μέρος διπλότυπων φύλλων χαρτιού (αποδείξεων πληρωμών, εισιτηρίων κ.ά.), το οποίο μένει σε αυτόν που το εκδίδει **4.** (μτφ.) (α) μέλος πολιτικού σχηματισμού, υπηρεσίας, επιχειρήσεως ή οργανώσεως με ιδιαίτερο ρόλο (αρμοδιότητες, ευθύνη κ.ά.), κατ' αντιδιαστολή προς το απλό μέλος ή τον υπάλληλο: *σχολή στελεχών επιχειρήσεων* || *κορυφαίο / ανώτατο / ηγετικό / έμπειρο / δραστήριο / ικανό / υψηλόβαθμο / χαμηλόβαθμο ~* || *~ ασφαλιστικής εταιρείας / παράταξης / τράπεζας / πωλήσεων* (β) ΣΤΡΑΤ. κάθε μόνιμος αξιωματικός και υπαξιωματικός στρατιωτικής μονάδας ή υπηρεσίας: *στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων* ● **5.** ΑΝΑΤ. ο κύριος κορμός νεύρου ή αγγείου πριν διακλαδωθεί **6.** ΙΑΤΡ. καθαρή καλλιέργεια ενός μικροβίου από έναν αρχικό κλώνο. — **στελεχικός**, -ή, -ό κ. **στελεχιακός** (σημ. 4). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στελε-* (το οποίο απαντά στους τ. *στε(ι)λεός / στε(ι)λεά* «ξύλινη λαβή εργαλείου, αξίνας», βλ. λ. *στειλειάρι*) + παραγ. επίθημα *-χος*, πβ. κ. *τάρα-χος, τέμα-χος*). Το επίθ. *στελεχιακός* αντί τού ορθού *στελεχικός* είναι αναλογικός σχηματισμός προς άλλα επίθετα σε *-(χ)ιακός*, που έχουν σχηματιστεί κανονικά: *πτυχίο – πτυχιακός, ισχίο – ισχιακός, υποβρύχιο – υποβρυχιακός, επαρχία – επαρχιακός*. Βλ. κ. *εποχικός*].

στελεχώνω ρ. μετβ. {στελέχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** παρέχω το αναγκαίο προσωπικό: *~ επιχείρηση / οργανισμό / υπηρεσία / βιβλιοθήκη* **2.** (για πρόσ.) είμαι στέλεχος: *σπουδαίοι αρχιτέκτονες στελεχώνουν αυτή την οικοδομική επιχείρηση*. — **στελέχωση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στελεχῶ (-όω)*, αρχική σημ. «σχηματίζω κοτσάνι, αναπτύσσω», < αρχ. *στέλεχος*].

Στέλιος (ο) → Στυλιανός

Στέλλα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού *Στέλιος*, που παρετυμολογήθηκε προς ξέν. κύρ. όν., πβ. ιταλ. Stella < λατ. stella «αστέρι» (βλ. κ. λ. *Στυλιανός*)].

στέλνω ρ. μετβ. {έστειλα, στάλ-θηκα (λόγ. εστάλην, -ης, -η...), -μένος} **1.** δίνω να μεταφερθεί (κάτι που προορίζεται για κάποιον): *~ στους γονείς μου γράμμα / δώρο / δέμα* || *του έστειλε μήνυμα με αγγελιαφόρο* || *του ~ χαιρετίσματα* ΣΥΝ. αποστέλλω, πέμπω **2.** κάνω ή βοηθώ (κάποιον) να μεταβεί κάπου για συγκεκριμένο σκοπό: *οι γονείς του τον έστειλαν στη Γαλλία για μεταπτυχιακά* || *η χώρα μας τον έστειλε αντιπρόσωπο στα Ηνωμένα Έθνη·* ΦΡ. (α) **στέλνω κάποιον στον διά(β)ολο** βλ. λ. *διάβολος* (β) **άντε (να) μη σε στείλω!** ως έκφραση δυσαρέσκειας ή απόρριψης για κάτι που λέει ή κάνει κάποιος· ισοδυναμεί με φρ. «πάψε / σταμάτα / πρόσεχε (ενν. τι λες / τι κάνεις), για να μη σου πω "άντε στον διά(β)ολο"» (γ) **στέλνω (κάποιον) σπίτι του** διώχνω ή απολύω (κάποιον) από τη θέση που κατέχει: *ο διευθυντής τον προειδοποίησε ότι, αν ξανακάνει τέτοιο σφάλμα, θα τον στείλει σπίτι του* || *ο λαός προτίμησε, αντί να τον ξαναστείλει στη Βουλή, να τον στείλει αυτή τη φορά σπίτι του* **3.** κάνω (κάτι) να φθάσει κάπου: *ο Ήλιος στέλνει τις ακτίνες του στη Γη* || *η κρατική τηλεόραση μέσω δορυφόρου στέλνει το πρόγραμμά της στους απόδημους Έλληνες* || *με δυνατό σουτ ο παίκτης έστειλε τη μπάλα στα δίχτυα* ● **4.** (αργκό) αφήνω (κάποιον) κατάπληκτο: *μ' έστειλες τώρα μ' αυτό που μου 'πες*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, κλείνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στέλλω* (κατά το σχήμα *έσπειρα – σπέρνω, έγειρα – γέρνω*) < **στέλ-jω* < I.E. *stel- «τοποθετώ, στήνω, θέτω», πβ. αρμ. stel-canem «φτιάχνω, κατασκευάζω». Δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδεση με τις λ. *στε(ι)λεά, στέλεχος* (βλ.λ.) και με τις συγγενείς I.E. λ. Το ρ. *στέλλω* παρουσιάζει αξιοπρόσεκτη σημασιολ. πορεία, έχοντας αρχικώς τη σημ. «διευθετώ, τακτοποιώ, ετοιμάζω» και εν συνεχεία «πέμπω, προετοιμάζω για αναχώρηση (κυρ. τον στρατό ή τον στόλο)», οπότε «εξοπλίζω». Οι ποικίλες αυτές χρήσεις είναι εμφανείς και στα παράγωγα *στόλ-ος, στολ-ή, στολ-ίζω* κ.ά.].

στέμμα (το) {στέμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μετάλλινο στεφάνι που φορούν στο κεφάλι βασιλείς και βασίλισσες ΣΥΝ. διάδημα, κορώνα **2.** (συνεκδ.) η βασιλική εξουσία: *η αυθαιρεσία τού ~* || *η εμπλοκή τού ~ σε πολιτικές ίντριγκες και συνωμοσίες* **3.** (συνεκδ.) η εικόνα τού στέμματος πάνω σε εθνόσημα ή σφραγίδες κρατών, που έχουν ως ανώτατο άρχοντα βασιλιά **4.** ΑΣΤΡΟΝ. το εξώτατο τμήμα τής ατμόσφαιρας τού Ήλιου **5.** ΦΙΛΟΛ. **στέμμα (καταγωγής κωδίκων)** γραφική παράσταση των σωζομένων χειρογράφων αρχαίου κειμένου, ανάλογα με την αξία και την αλληλεξάρτησή τους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **στέφ-μα* (με αφομοίωση) < *στέφω* (βλ.λ.)].

στεμματογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. όργανο που χρησιμοποιείται για την παρατήρηση τού ηλιακού στέμματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coronagraph (νόθο σύνθ.)].

στεμφυλίτης (ο) [αρχ.] {στεμφυλιτών} αυτός που γίνεται από στέμφυλα.

στέμφυλο (το) {στεμφύλ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) η πολτώδης μάζα που απομένει από τη σύνθλιψη των σταφυλιών ΣΥΝ. τσίπουρο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στέμφυλον* < θ. *στεμφ-* (τού ρ. *στέμβω* «κινώ συνεχώς, σείω, τινάζω», βλ. λ. *στόμφος*) + παραγ. επίθημα *-υλον* (πβ. κ. *κράτος Κρατύλος, αίσχος – Αισχύλος*). Είναι πιθ. η ύπαρξη αμάρτυρου ουδ. **στέμφος* (πβ. επίθ. *ά-στεμφής*)].

στεμφυλοπιεστήριο (το) [1888] {στεμφυλοπιεστηρί-ου | -ων} το πιεστήριο που χρησιμοποιείται στη σύνθλιψη των στεμφύλων.

στεμφυλόπνευμα (το) {στεμφυλοπνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το οινόπνευμα που παράγεται από απόσταξη στεμφύλων ΣΥΝ. τσίπουρο.

στεναγμός (ο) [αρχ.] **1.** η βαθιά και ηχηρή εκπνοή, ο αναστεναγμός **2.** (συνεκδ.) ο θρήνος: «*θρήνος, κλαυθμός και οδυρμός και ~ και λύπη*» (από θρηνητικό ποίημα για την άλωση τής Κωνσταντινούπολης). Επίσης **στέναγμα** (το) [αρχ.] {στενάγμ-ατος | -ατα, -άτων}.

στενάζω ρ. αμετβ. {στέναξα} **1.** εκβάλλω βαθιά και ηχηρή εκπνοή, αναστενάζω **2.** (συνεκδ.) θρηνώ: *οι υπόδουλοι Έλληνες στέναζαν υπό τον τουρκικό ζυγό* ΣΥΝ. γογγύζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στένω* «βογγώ, στενάζω βαριά και βαθιά» + εκφραστ. επίθημα *-άζω* (πβ. κ. *καγχ-άζω*). Το αρχ. *στένω* < I.E. *(s)ten- «βογγώ, στενάζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. stanati «θορυβώ, βροντώ», αρχ. αγγλ. stenan «στενάζω, βογγώ», ρωσ. stōn «στεναγμός», λατ. tonāre «βροντώ» κ.ά. Παράγ. αρχ. *στόν-ος, Στέν-τωρ* (κύρ. όν., βλ. λ. *στεντόρειος*) κ.ά.].

στενακτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον στεναγμό **2.** αυτός που προκαλεί στεναγμό ΣΥΝ. λυπηρός, θλιβερός.

στεναξιά (η) (λαϊκ.) ο στεναγμός.

στεναχώρια (η) → στενοχώρια

στενάχωρος, -η, -ο → στενόχωρος

στεναχωρώ ρ. → στενοχωρώ

στενεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στένε-ψα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) στενό, μειώνω το φάρδος / πλάτος του: *~ το παντελόνι / τη φούστα* ΑΝΤ. φαρδαίνω, πλαταίνω **2.** (συνεκδ.) προκαλώ ενόχληση ή πόνο (σε κάποιον) λόγω στενότητας: *με στενεύουν τα παπούτσια μου* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι στενός: *ο δρόμος σ' αυτό το σημείο στενεύει* **4.** (μτφ.) περιορίζομαι: *στενεύουν τα περιθώρια των κινήσεών του·* ΦΡ. **στένεψαν τα πράγματα** η κατάσταση έχει γίνει δύσκολη. — **στένεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

στενό (το) [μτγν.] **1.** στενός δρόμος: *τα γραφικά ~ τής Πλάκας* ΣΥΝ. σοκάκι **2.** **στενά** (τα) στενό πέρασμα ανάμεσα σε δύο βουνά ή ανάμεσα σε θάλασσα και βουνό: *οι αντάρτες έπιασαν τα ~ και περίμεναν τους στρατιώτες* || *τα ~ των Δαρδανελίων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) (για βουνό) κλεισούρα, δερβένι, (για θάλασσα) μπουγάζι. — (υποκ.) **στενάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πορθμός*.

στενογράφημα (το) [1832] {στενογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} κείμενο που έχει γραφεί με τη μέθοδο τής στενογραφίας.

στενογραφία (η) [1832] {χωρ. πληθ.} μέθοδος γραφής με συντομογραφίες και σύμβολα, η οποία χρησιμοποιείται (π.χ. από δημοσιογράφους) για την ταχεία και πιστή απόδοση τού λόγου: *~ χρησιμοποιούν οι δημοσιογράφοι που παρακολουθούν συνεντεύξεις Τύπου*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sténographie].

στενογραφικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μέθοδο τής στενογραφίας: *~ μαθήματα* **2.** αυτός που γράφεται με τη μέθοδο της στενογραφίας. — **στενογραφικώς** επίρρ. [1857].

στενογράφος (ο/η) [1856] πρόσωπο που γνωρίζει και χρησιμοποιεί στενογραφία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sténographe].

στενογραφώ ρ. μετβ. [1830] {στενογραφείς... | στενογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταγράφω με τη μέθοδο τής στενογραφίας: *~ τα πρακτικά τού συνεδρίου*. — **στενογράφηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sténographier].

στενόκαρδος, -η, -ο αυτός που δυσφορεί εύκολα, που χαρακτηρίζεται από ψυχική μικρότητα ΣΥΝ. μίζερος ΑΝΤ. ανοιχτόκαρδος. — **στενόκαρδα** επίρρ., **στενοκαρδία** (η) [1812].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. engherzig].

στενοκέφαλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει περιορισμένους πνευματικούς ορίζοντες ΣΥΝ. μικρόνους, στενόμυαλος **2.** αυτός που επιμένει στις εσφαλμένες απόψεις του ΣΥΝ. ξεροκέφαλος, ισχυρογνώμων. — **στενοκέφαλα** επίρρ., **στενοκεφαλιά** (η) [1843]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

στενόμακρος, -η, -ο [μτγν.] ο στενός και μακρύς: *~ τραπέζι* ΣΥΝ. μακρόστενος. — **στενόμακρα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πυνόδοντος*.

στενομέτωπος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει στενό μέτωπο ΑΝΤ. ευρυμέτωπος, πλατυμέτωπος. — **στενομετωπία** (η).

στενόμυαλος, -η, -ο ο στενοκέφαλος. — **στενόμυαλα** επίρρ., **στενομυαλιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. narrow-minded].

στενοποριά (η) στενή δίοδος ΣΥΝ. στενωπός, στένωμα, διάσελο. Επίσης **στενοπορία** [αρχ.].

στενοπόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που έχει στενό πέρασμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στενός* + *πόρος* «πέρασμα, διάβαση» (βλ.λ.)].

στενοπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει μικρό και επίμηκες πρόσωπο.

στενορρύμι (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στενορρύμιον*, υποκ. τού *στενορρύμη* < *στενός* + *ρύμη* (βλ.λ.)].

στενός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος / φάρδος: *~ δρόμος / στέρνα / ρούχο (στη μέση / στους ώμους / στη μασχάλη) / μπλούζα / παντελόνι / φούστα / παπούτσια* ΑΝΤ. φαρδύς, ευρύχωρος· ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές (σε κάποιον)** γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* **2.** **στενό** (το) βλ.λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: *~ χώρος / δωματιάκι / περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) **στενή** (η) η φυλακή: *με βάλανε /*

ρίξανε / χώσανε στη ~ **5.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) ο περιορισμένος αριθμητικά: *σε ~ οικογενειακό / φιλικό κύκλο* || *συγκέντρωση / γάμος σε ~ κύκλο / περιβάλλον* || *η φήμη του ξεπέρασε τα ~ όρια των καλλιτεχνικών κύκλων* (β) (κακόσ.) περιορισμένου διανοητικού εύρους: ~ *αντιλήψεις / λογική / μυαλό / κεφάλι* (γ) αυτός που αναφέρεται σε περιορισμένο αριθμό πραγμάτων, φαινομένων κ.λπ.: *με τη ~ έννοια της λέξεως* ΑΝΤ. ευρύς· ΦΡ. ***υπό στενή έννοια*** περιοριστικά, κατά γράμμα: *ερμηνεύουν τον νόμο* ~ ΣΥΝ. (λατ.) stricto sensu ΑΝΤ. διασταλτικά, υπό ευρεία έννοια **6.** (για σχέσεις μεταξύ ανθρώπων) (α) πολύ κοντινός, ο πλησιέστερος: ~ *φίλος / συγγενείς / συνεργάτες* (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη αμεσότητα, οικειότητα, εγκαρδιότητα κ.λπ.: *έχω ~ σχέσεις με κάποιον* (γ) συνεχής ή και τακτικός: *βρισκόμαστε σε ~ επαφή με τον πύργο ελέγχου τού αεροδρομίου* || *έχουμε αναπτύξει ~ συνεργασία σε θέματα έρευνας και τεχνολογίας* ΑΝΤ. χαλαρός. **στενά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στενός / στεινός* (ιων.) < **στεν-Ϝ-ός* (όπως επιβεβαιώνεται από τον συγκριτ. βαθμό *στενότερος* < **στενϜ-ότερος*), αγν. ετύμου, ενώ δεν είναι σαφής η προέλευση τού ενθήματος *-Ϝ-*].

στενοσόκακο (το) το στενό σοκάκι ΣΥΝ. στενορρύμι.

στενόστομος, -η, -ο [αρχ.] (για αγγεία) αυτός που έχει στενό στόμιο.

στενότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού στενού: *η ~ τού δρόμου / χώρου* ΣΥΝ. ευρύτητα· (μτφ.) **2.** το να χαρακτηρίζεται η σκέψη κάποιου από έλλειψη ευελιξίας, ανοιχτών οριζόντων: ~ *πνεύματος* ΣΥΝ. ευρύτητα **3.** η έλλειψη, η ανεπάρκεια: *οικονομική* ~ || ~ *χρημάτων / χρόνου* ΑΝΤ. πλησμονή, αφθονία **4.** η οικειότητα: ~ *σχέσεων*.

στενόφυλλος, -η, -ο [μτγν.] (για φυτό, βιβλίο ή πόρτα) αυτός που έχει στενά φύλλα ΑΝΤ. πλατύφυλλος. **στενοφυλλία** (η) [μτγν.].

στενοχώρια κ. (λαϊκ.) **στεναχώρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η δυσάρεστη ψυχική κατάσταση: *δεν ήξερα ότι τα νέα μου θα σου έφερναν τόση ~!* || *θ' αρρωστήσει απ' τη ~ της* ΣΥΝ. λύπη, θλίψη ΑΝΤ. χαρά **2.** η έγνοια, η σκοτούρα: *έχει πολλές* ~ || *δεν αντέχω άλλες* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στενοχωρία*, αρχική σημ. «στενότητα χώρου» < *στενόχωρος*. Η σημ. «δυσχέρεια, δυσκολία» είναι ήδη αρχ.].

στενόχωρος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **στενάχωρος 1.** αυτός που έχει στενότητα χώρου: ~ *σπίτι* ΣΥΝ. πληκτικός, πνιγηρός ΑΝΤ. ευρύχωρος· (μτφ.) **2.** (κυρ. στον τ. ***στενάχωρος***) αυτός που στενοχωριέται εύκολα: ~ *άνθρωπος* ΑΝΤ. μακρόθυμος, υπομονετικός **3.** αυτός που προκαλεί στενοχώρια, δυσφορία: ~ *απασχόληση*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στενός* + *χῶρος* (πβ. κ. το αντώνυμο *εὐρύ-χωρος*). Ο τ. *στενά-χωρος* οφείλεται στον πληθ. *στενά* τού ουδ. *στενό*].

στενοχωρώ [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **στεναχωρώ** ρ. μετβ. {στενοχωρείς... | στενοχώρ-ησα κ. -εσα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα κ. -έθηκα, -ημένος κ. -εμένος} **1.** προκαλώ στενοχώρια σε (κάποιον): *δεν του είπε την αλήθεια, γιατί δεν ήθελε να τον στενοχωρήσει* ΑΝΤ. ευχαριστώ, τέρπω **2.** (μεσοπαθ. ***στενοχωρούμαι / στενοχωριέμαι***) λυπούμαι, θλίβομαι: *στενοχωρήθηκα απ' την άσχημη συμπεριφορά του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.

στεντόρειος, -α, -ο (για φωνή) αυτός που είναι πολύ δυνατός ΣΥΝ. βροντερός, ηχηρός. — **στεντόρεια / (λόγ.) στεντορείως** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < κύρ. όν. *Στέντωρ*, ήρωας τής *Ιλιάδας*, περιώνυμος για την ισχυρή, βροντερή του φωνή. Το όν. *Στέντωρ* ανάγεται στο ρ. *στένω* «στενάζω, βογγώ» (βλ. λ. *στενάζω*) + παραγ. επίθημα *-τωρ* (πβ. κ. *Νέσ-τωρ*)].

στένω ρ. → στήνω

στένωμα (το) {στενώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το στενό πέρασμα ΑΝΤ. άνοιγμα **2.** ΙΑΤΡ. ο περιορισμός τής διαμέτρου σωληνοειδούς κοίλου οργάνου: ~ *τής ουρήθρας / τού εντέρου*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στενῶ (-όω)* < *στενός*].

στενωπός (η) (λόγ.) η στενή διάβαση ΣΥΝ. κλεισούρα, δερβένι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στενωπός* (ενν. *ὁδός*) < *στενός* + *-ωπός* < θ. *ωπ-* (πβ. αρχ. *ὄπ-ωπ-α*), βλ. λ. *ὀπή*].

στένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (λόγ.) η ελάττωση τού πλάτους ΣΥΝ. στένεμα ΑΝΤ. πλάτυνση, διεύρυνση **2.** ΙΑΤΡ. η ελάττωση τού διαμετρήματος ενός πόρου ή στομίου οργάνου: ~ *αορτής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στένωσις* < αρχ. *στενῶ (-όω)* < *στενός*].

στενωσιό (η) (λαϊκ.) στενό πέρασμα ΣΥΝ. στενωπός.

[ΕΤΥΜ. < *στενός* + παραγ. επίθημα *-ωσιά* (βλ.λ.)].

στέπα (η) [1825] {στεπών} αχανής επίπεδη περιοχή με ξηρό έδαφος και χωρίς δέντρα, η οποία καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους καλύπτεται από ποώδη βλάστηση: *η ρωσική* ~. — **στεπώδης, -ης, -ες**.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. steppe < ρωσ. step' / ουκρ. step, αγν. ετύμου].

Στέργιος (ο) {-ου κ. -ίου} ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., που προέρχεται από το ρ. *στεριώνω* εξαιτίας τής ευχής να «στεριώσει» το νεογέννητο· το όνομα δινόταν αρχικώς έπειτα από προηγούμενες περιπτώσεις θνησιγονίας ή θηλεογονίας. Παρασυνδέθηκε επίσης με το αρχ. κύρ. όν. *Ἀστέριος* (< *ἀστήρ, -έρος*). Η γρ. με *-γ-* δεν έχει ετυμολογική βάση].

στέργω κ. (λαϊκ.) **στρέγω** [μεσν.] ρ. μετβ. {έστερξα} (+να) δέχομαι, συναινώ: *δεν έστερξε να υποταχθεί στους όρους που του επέβαλαν*. — **στέρξιμο** κ. (λαϊκ.) **στρέξιμο** (το).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *sterg- «προσέχω, φροντίζω», πβ. αρχ. ιρλ. serc «αγάπη», ουαλ. serch, αρχ. σλαβ. strĕgo «προσέχω, φροντίζω» κ.ά. Παράγ. *στοργή* (βλ.λ.). Το ρ. *στέργω* είχε αρχικώς τη σημ. «δείχνω τρυφερότητα, περιβάλλω με αγάπη», αναφερόμενο κυρ. στην αγάπη μεταξύ γονέων και παιδιών, καθώς και μεταξύ συγγενικών προσώπων (κατ' αντιδιαστολή προς τα ουσ. *ἔρως, φιλία, ἀγάπη*), ενώ οι σημ. αυτές εμφανίζονται στο παράγ. *στοργή*. Στη συνέχεια το ρ. *στέργω* έλαβε τη σημ. «δέχομαι, αρκούμαι σε κάτι, ικανοποιούμαι με κάτι», χάνοντας έτσι μεγάλο μέρος από το αρχικό του σημασιολ. πεδίο].

Στερεά Ελλάδα (η) [1825] γεωγραφικό διαμέρισμα τής Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Αττικής, Βοιωτίας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας· συνήθ. από την Αττική δεν συμπεριλαμβάνεται η περιφέρεια τής πρωτεύουσας, η οποία θεωρείται αυτοτελές γεωγραφικό διαμέρισμα· αλλιώς (λαϊκ.) *Ρούμελη*. — **Στερεοελλαδίτης** (ο) [1825], **Στερεοελλαδίτισσα** (η), **στερεοελλαδίτικος, -η, -ο** [1888] κ. **στερεοελλαδικός, -ή, -ό**.

[ΕΤΥΜ. Η ονομασία χρησιμοποιήθηκε μετά την ίδρυση τού νεοελληνικού κράτους, για να προσδιορίζονται τα εδάφη Β. τής Πελοποννήσου].

στέρεμα (το) → στερεύω

στερεό (το) **1.** ΦΥΣ. μη συμπιεστό σώμα καθορισμένου όγκου και σχήματος υπό σταθερές περιβαλλοντικές συνθήκες και ανεξαρτήτως τού σχήματος τού δοχείου που το περιέχει **2.** ΓΕΩΜ. σχήμα στον χώρο των τριών διαστάσεων, που περικλείεται από σαφώς καθορισμένες επιφάνειες.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *στερεός* (βλ.λ.)].

στέρεο επίθ. {άκλ.} **1.** στερεοφωνικός (βλ.λ.): *ήχος / συγκρότημα* ~ **2.** ***στέρεο*** (το) το στερεοφωνικό συγκρότημα (βλ. λ. *στερεοφωνικός*).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stereo, συγκεκομμ. τ. τού ελληνογενούς επιθ. stereophonic].

στερεοβάτης (ο) {στερεοβατών} ΑΡΧΙΤ. η θεμελίωση αρχαίου κτηρίου.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στερεο-* + *-βάτης* < *βαίνω*].

στερεογνωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η ικανότητα αντιλήψεως και αναγνωρίσεως τής μορφής ενός αντικειμένου μέσω των αισθήσεων.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréognosie].

στερεογραφία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} μέθοδος γραφικής παράστασης στερεών σωμάτων με προβολή. **στερεογραφικός, -ή, -ό** [1809], **στερεογραφικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréographie].

στερεογραφόμετρο (το) {στερεογραφομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως τού εμβαδού σφαιρικής επιφάνειας βάσει τής στερεογραφικής της προβολής.

στερεοϊσομερής, -ής, -ές {στερεοϊσομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κυρ. στον πληθ.) ΧΗΜ. (χημικές ενώσεις) των οποίων τα μόρια διαφέρουν ως προς τη διάταξη των ατόμων τους στον χώρο, μολονότι περιγράφονται από τον ίδιο μοριακό και συντακτικό τύπο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoisomère].

στερεοϊσομέρεια (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το φαινόμενο κατά το οποίο χημικές ενώσεις έχουν τον ίδιο μοριακό και συντακτικό τύπο, αλλά τα μόριά τους διαφέρουν ως προς τη διάταξη των ατόμων τους στον χώρο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoisomérie].

στερεομετρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής γεωμετρίας, στον οποίο εξετάζονται οι ιδιότητες των στερεών σωμάτων, των σωμάτων που έχουν τρεις διαστάσεις. — **στερεομετρικός, -ή, -ό** [μτγν.].

στερεομηχανική (η) ΦΥΣ. η μηχανική των στερεών σωμάτων.

στερεοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {στερεοποιείς... | στερεοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι, συνήθ. υγρό ή αέριο) στερεό. — **στερεοποίηση** (η) [μτγν.], **στερεοποιητικός, -ή, -ό** [1895].

στερεός, -ή (λόγ. -ά), **-ό** κ. **στέρεος, -η, -ο** (κυρ. στις μτφ. σημ.) **1.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από πυκνότητα και συνεκτικότητα στη σύσταση και την κατασκευή του ΣΥΝ. συμπαγής (β) (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ρευστή φύση, που δεν είναι ούτε υγρός ούτε αέριος: ~ *σώμα / αντικείμενο / καύσιμα / υλικά*· ΦΡ. ***στερεά τροφή*** η τροφή που δεν είναι σε ρευστή κατάσταση **2.** αυτός που είναι σταθερά συνδεδεμένος με τη βάση του, που δεν υπάρχει περίπτωση να πέσει ή να μετακινηθεί: ~ *τοίχος* ΣΥΝ. σταθερός, αμετακίνητος **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν κινείται: ~ *έδαφος* ΣΥΝ. σταθερός **4.** ανθεκτικός, γερός· (μτφ.) **5.** αυτός που παραμένει όπως είναι, που δεν κλονίζεται: ~ *αφοσίωση* ΣΥΝ. σταθερός, ακλόνητος **6.** αυτός που έχει γερές βάσεις, που δεν ανατρέπεται εύκολα: ~ *επιχειρηματολογία / λογική* **7.** ***στερεό*** (το) βλ.λ. — **στερε-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **στερεότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στερεός / στερρός* (αττ.) < **στερ-ε(Ϝ)ός* (όμοιο επίθημα με τα επίθ. *ἐτ-ε(Ϝ)ός, κεν-ε(Ϝ)ός*) < Ι.Ε. *ster- «σταθερός, συμπαγής, αμετακίνητος», πβ. αρχ. γερμ. starr «στερεός, αλύγιστος», erstarren «γίνομαι στερεός» κ.ά. Ομόρρ. *στέρ-φ-ος, στηρ-ίζω* (βλ.λ.). Στην ίδια ετυμολ. οικογένεια ανήκει και το αρχ. *στεῖρα* «εξέχον μέρος τής πλώρης» (< **στέρ-jα*), τού οποίου η φωνητική σύμπτωση με το ουσ. *στεῖρα* «άτεκνη γυναίκα» ίσως να μην είναι εντελώς συμπτωματική].

στερεοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. η επιστήμη και η τεχνολογία που ασχολούνται συστηματικά με δισδιάστατα σχέδια και φωτογραφίες, τα οποία, αν παρατηρηθούν με ειδικό όργανο ή με τα μάτια, δημιουργούν την ψευδαίσθηση τρισδιάστατης παρουσίας τους στον χώρο **2.** ΟΠΤ. το να βλέπει κανείς αντικείμενα στις τρεις τους διαστάσεις, το να έχει κανείς την αίσθηση τού βάθους και τής απόστασης.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoscopie].

στερεοσκοπικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη στερεοσκοπία: ~ *παρατήρηση*. — **στερεοσκοπικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoscopique].

στερεοσκόπιο (το) [1833] {στερεοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. οπτική συσκευή που επιτρέπει στον παρατηρητή να κοιτάζει δύο στερεογραφικές εικόνες τού ίδιου αντικειμένου από διαφορετικές οπτικές γωνίες και να έχει την εντύπωση ότι βλέπει μια τρισδιάστατη εικό-

να τού αντικειμένου αυτού.
[ΕΤΥΜ. < *στερεο-* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω». ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoscope].

στερεοστατική (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής μηχανικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής στατικής ισορροπίας των στερεών σωμάτων. — **στερεοστατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréostatique].

στερεότητα (η) → στερεός

στερεοτομία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η τεχνική τής κοπής και τής λάξευσης των στερεών σωμάτων, όταν αυτά χρησιμοποιούνται στη βιομηχανία, την οικοδομική και σε διάφορες άλλες τεχνικές κατασκευές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréotomie].

στερεοτυπείο (το) [1888] το εργαστήριο στο οποίο γίνεται η τυπογραφική στερεοτυπία.

στερεοτύπης (ο) [1833] {στερεοτυπών} ο τεχνίτης που εργάζεται σε στερεοτυπείο.
[ΕΤΥΜ. < *στερεο-* + *-τύπης* < *τύπος*].

στερεοτυπία (η) [1841] {χωρ. πληθ.} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος κατά την οποία στοιχειοθετείται η σελίδα, παράγεται αρνητικό αντίτυπό της (μήτρα) και μέσα σε αυτό χύνεται λειωμένο κράμα μολύβδου, ώστε να παραχθεί έκτυπη τυπογραφική πλάκα ● **2.** ΙΑΤΡ. η αναιτιολόγητη επανάληψη ήχων, λέξεων, κινήσεων ή χειρονομιών, που απαντά κυρ. στις παιδικές ψυχώσεις ● **3.** (μτφ.) η έλλειψη πρωτοτυπίας, ποικιλίας, δημιουργικής εναλλαγής: *η ~ τού ύφους* ΣΥΝ. μονοτονία, ξηρότητα ΑΝΤ. ιδιοτυπία. — **στερεοτυπικός**, -ή, -ό [1888], **στερεοτυπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréotypie].

στερεότυπος, -η, -ο [1841] **1.** αυτός που τυπώθηκε με στερεοτυπία: *~ έκδοση* (έκδοση που γίνεται από έκτυπες πλάκες) **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ποικιλίας, που επαναλαμβάνεται αυτούσιος κάθε φορά: *όσες φορές τον ρωτάω, μου δίνει την ίδια ~ απάντηση* ‖ *~ λογική* / *τρόπος σκέψεως* ΑΝΤ. ιδιότυπος **3.** ΦΙΛΟΛ. (α) (για κείμενο αρχαιοελληνικό ή λατινικό) αυτός που έχει τυπωθεί χωρίς ερμηνευτικά σχόλια και περικοπές (β) αυτός που περιλαμβάνει τέτοιο κείμενο: *~ έκδοση τής Οξφόρδης* **4. στερεότυπο** (το) {στερεοτύπ-ου | -ων} (α) ο συμβολικός χαρακτηρισμός που αποδίδεται στα μέλη ομάδας ανθρώπων (εθνικής, κοινωνικής κ.λπ.) και βασίζεται σε γενικεύσεις (ενδεχομένως αυθαίρετες), π.χ. ότι οι Γερμανοί είναι πειθαρχικοί, οι Σκωτσέζοι τσιγγούνηδες κ.ά. ΣΥΝ. κλισέ (β) ΤΥΠΟΓΡ. τυπογραφική πλάκα που χρησιμοποιείται σε κυλινδρικά πιεστήρια για εφημερίδες και έντυπα ταχείας εκτυπώσεως. — **στερεότυπα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréotype].

στερεοφωνία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η τεχνική λήψεως, εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου, η οποία αποσκοπεί στο να δώσει στον ακροατή την αίσθηση τής κατανομής τού ήχου στον χώρο, ότι ο ήχος προέρχεται από περισσότερες τής μίας πηγές (διαύλους) μέσα στον χώρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stereophony].

στερεοφωνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη στερεοφωνία: *~ ήχος* / *ραδιοκασετόφωνο* ΣΥΝ. στέρεο ΑΝΤ. μονοφωνικός **2. στερεοφωνικό (συγκρότημα)** το ηλεκτρακουστικό ηλεκτρονικό σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου, που περιλαμβάνει ενισχυτή, ηχεία, ραδιόφωνο, ενδεχομένως κασετόφωνο, πικάπ ή ακτινοδισκόφωνο (C.D. player) και δίνει στον ακροατή την αίσθηση ότι ο ήχος προέρχεται από περισσότερες τής μίας πηγές μέσα στον χώρο. — **στερεοφωνικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stereophonic].

στερεοφωτογραφία (η) {στερεοφωτογραφιών} η ταυτόχρονη λήψη δύο φωτογραφιών τού ίδιου αντικειμένου για στερεοσκοπική χρήση. — **στερεοφωτογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stereophotography].

στερεοχημεία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής διάταξης των ατόμων των χημικών ενώσεων στον χώρο. — **στερεοχημικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréochimie].

στερεοχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος στερεώσεως των χρωμάτων στις υδατογραφίες και τις τοιχογραφίες με διάλυμα πυριτικού καλίου. — **στερεοχρωμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréochromie].

στερεύω ρ. αμετβ. {στέρε-ψα, -μένος} (για πηγές ή ρεύματα) τελειώνουν τα αποθέματά μου ή παύω να ρέω: *στέρεψε η πηγή* / *το ποτάμι* ‖ (μτφ.) *στέρεψαν τα δάκρυά της* (δεν έχει άλλα δάκρυα να χύσει, έκλαψε πάρα πολύ) ‖ (μτφ.) *έχω στερέψει από ιδέες* ΣΥΝ. ξεραίνομαι, εξαντλούμαι. — **στέρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *στερεύω* (με τροπή /i/ → /e/ προ υγρού συμφώνου, πβ. κ. *ξηρός* - *ξερός*, *σίδηρος* - *σίδερο*) < αρχ. *στεῖρος*].

στερέωμα κ. (λαϊκ.) **στέριωμα** (σημ. 1) (το) {στερεώματος | χωρ. πληθ.} **1.** το να στερεώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. στερέωση ● **2.** (λογοτ.) ο ουρανός, ο ουράνιος θόλος **3.** (μτφ.) σύνολο διάσημων προσώπων ή χώρος (σημαντικής συνήθ.) κοινωνικής δραστηριότητας: *το λογοτεχνικό* / *πολιτικό* / *αθλητικό ~* ‖ *ένας ηθοποιός που μεσουρανεί στο καλλιτεχνικό ~* ΣΥΝ. γαλαξίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στερεῶ (-όω)* < *στερεός*].

στερεώνω κ. (καθημ.) **στεριώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ {στερέω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) στερεό, σταθερό: *~ τα πόδια τού τραπεζιού* ‖ *~ τα παράθυρα* (τους βάζω στηρίγματα, για να μην κλείνουν απότομα) **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) ισχυρό, ακλόνητο: *οι δυσκολίες που περάσαμε μαζί στερέωσαν τη φιλία μας* ΣΥΝ. ενισχύω, ενδυναμώνω ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι στερεός, σταθερός, ακλόνητος: *στην παραλογή «τού γιοφυριού τής Άρτας» έχουμε το χτίσιμο ανθρώπου στα θεμέλια τού γεφυριού, ώστε αυτό να στεριώσει* **4.** γίνομαι μόνιμος: *δεν ~ σε καμιά δουλειά* **5.** (η μτχ. **στεριωμένοι** ή **στεριωμένα**, για τους νεόνυμφους και τα στέφανα αντιστοίχως) ευχετ. προς τους νεόνυμφους, για να είναι διαρκής και αδιάσπαστος ο δεσμός τους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στερεῶ (-όω)* < *στερεός*].

στερέωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (σπάν.) το να στερεώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. στερέωμα ● **2.** η διαδικασία στην οποία υποβάλλονται τα μάλλινα υφάσματα για τη διατήρηση των νημάτων στις θέσεις που τους δόθηκαν κατά την ύφανση ● **3.** ΦΩΤΟΓΡ. η επεξεργασία φωτογραφικού φιλμ, που γίνεται για την απομάκρυνση των αλάτων τού αργύρου, τα οποία απομένουν ύστερα από την εμφάνιση τής φωτογραφίας.

στερεωτής (ο) [μτγν.] **1.** οτιδήποτε στερεώνει κάτι **2.** (ειδικότ.) χημική ουσία που χρησιμοποιείται για τη στερέωση των φωτογραφιών.

στερεωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συμβάλλει στη στερέωση **2. στερεωτικό** (το) κάθε ουσία που χρησιμοποιείται στη βαφική, τη φωτογραφική, την αρωματοποιία και την κομμωτική για τη στερέωση αντικειμένων ή ουσιών.

στερημένος, -η, -ο **1.** (+γεν.) αυτός που στερείται ή έχει στερηθεί (κάτι): *άνθρωπος ~ αγαθών* / *παιδείας* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη όσων είναι αναγκαία για τη ζωή: *πέρασε μια ~ ζωή* ‖ *~ παιδικά χρόνια* (για πρόσ.) **3.** αυτός που δεν έχει τα απαραίτητα, που στερείται όσων έχει ανάγκη για να επιβιώσει: *~ χωρικοί* / *παιδιά των επαρχιών* **4.** (ειδικότ.) αυτός που έχει στερηθεί το σεξ, που οι σεξουαλικές του ορμές δεν έχουν ικανοποιηθεί ΣΥΝ. ανέραστος. — **στερημένα** επίρρ.

στέρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να στερεί κανείς από (κάποιον κάτι): *~ των πολιτικών δικαιωμάτων* / *τής προσωπικής ελευθερίας* / *τής περιουσίας* ΣΥΝ. αφαίρεση ΑΝΤ. παροχή **2.** το να μη διαθέτει κανείς (κάτι που επιθυμεί πολύ ή που το έχει ανάγκη): *~ νερού* ‖ (κ. στον πληθ.) *πέρασε* / *υπέμεινε πολλές ~, για να μεγαλώσει τα παιδιά της* ‖ *σπούδασα με πολλές ~* ‖ *υποβάλλομαι σε στερήσεις* ΣΥΝ. έλλειψη **3.** ΨΥΧΟΛ. (α) **συναισθηματική στέρηση** η απουσία ή η ανεπάρκεια μητρικής περιποίησης και φροντίδας για το βρέφος ή το μικρό παιδί (β) **σύνδρομο στέρησης** / **στερητικό σύνδρομο** (για τοξικομανείς) η ψυχοσωματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο χρήστης, όταν νιώθει πολύ έντονη και πιεστική την ανάγκη να λάβει εξαρτησιογόνες ουσίες **4.** (ειδικότ.) η σεξουαλική στέρηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.

στερητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη στέρηση **2.** ΙΑΤΡ. (α) **στερητική νόσος** νόσος που οφείλεται στην απουσία ή την ανεπάρκεια στον οργανισμό στοιχείων απαραίτητων για την ανάπτυξή του (β) **στερητικό σύνδρομο** το σύνολο των ανώμαλων ψυχικών και οργανικών αντιδράσεων εξαρτημένου ατόμου, όταν στερείται το αντικείμενο από το οποίο είναι εξαρτημένο (π.χ. αλκοόλ, ναρκωτικά κ.ά.) **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) **στερητικό μόριο** μόριο που τίθεται ως πρώτο συνθετικό λέξεων και εκφράζει άρνηση, στέρηση ή έλλειψη αυτού που δηλώνεται από το δεύτερο συνθετικό (κυρίως προκειμένου για το *α-* και *αν-*, σε λέξεις όπως *ά-στεγος, αν-ύπαρκτος, άν-ανδρος* κ.λπ.) (β) (ως επίθ.) για κάθε γλωσσικό στοιχείο με λειτουργία στερητικού μορίου: *το ~ α-*.

στεριά (η) η ξηρά, η ηπειρωτική χώρα κατ' αντιδιαστολή προς τη θάλασσα ή γενικότ. προς το υγρό στοιχείο: *μετά από τρεις μήνες στη θάλασσα αντίκρισαν ~* ΦΡ. **πιάνω στεριά** για πλοίο ή ναύτη που αράζει.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *στερεά* (με συνίζηση), θηλ. τού αρχ. επιθ. *στερεός*, κυρ. από τη συνεκφορά *στερεά (γῆ)*].

στεριανός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει ή ζει στη στεριά, στην ηπειρωτική χώρα: *~ πληθυσμός* ‖ *η ~ Ελλάδα* ‖ (ως ουσ.) *ένας στεριανός δεν μπορεί να ξέρει τα μυστικά τής θάλασσας* ΑΝΤ. θαλασσινός **2.** αυτός που έρχεται από τη στεριά: *~ αέρας*.
[ΕΤΥΜ. < *στεριά* + παραγ. επίθημα *-ανός* (πβ. κ. *χωρι-ανός*)].

στέριωμα (το) → στερέωμα

στεριώνω ρ. → στερεώνω

στερλίνα (η) {στερλινών} ΟΙΚΟΝ. η βασική νομισματική μονάδα τού Ηνωμένου Βασιλείου ΣΥΝ. λίρα Αγγλίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sterlina < αγγλ. sterling < αρχ. αγγλ. steorling «αργυρό νόμισμα με την απεικόνιση ενός αστεριού» < steorra «αστέρι»].

στερνά (τα) (λαϊκ.) τα τελευταία χρόνια τής ζωής κάποιου, τα γηρατειά: *είναι στα ~ του* ‖ *καλά ~!* (ευχετ. σε κάποιον, προκειμένου να έχει καλά γεράματα) ΣΥΝ. τελευταία (τα)· ΦΡ. (παροιμ.) **τα στερνά τιμούν τα πρώτα** για περιπτώσεις στις οποίες οι καλές πράξεις κάποιου (κυρ. στο τέλος τής ζωής του) αποκαθιστούν το κακό του παρελθόν.

στέρνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δεξαμενή νερού (συνήθ. κτιστή), που είναι σκαμμένη στο έδαφος.
[ΕΤΥΜ. μεσν., που αποσπάστηκε από το μτγν. *κιστέρνα* (αντιδάν.) < λατ. cisterna «δεξαμενή» < αρχ. *κίστη* «κιβώτιο» (βλ.λ.)].

στερναλγία (η) {στερναλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που εντοπίζεται γύρω από το στέρνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sternalgia].

στερνήσιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που προέρχεται από στέρνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

στέρνο (το) **1.** ΑΝΑΤ. το επίμηκες κεντρικό οστό τού θώρακα, που συνδέεται με τα πλευρά και τις κλείδες **2.** (καθημ.) το στήθος: *είχε ανοιχτό το πουκάμισο, να φαίνεται το ~*. — **στερνικός**, -ή, -ό [1843].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στέρνον* (με επίθημα *-νον*, πβ. κ. *τέκ-νον*) < I.E. *ster- «απλώνω, εκτείνω, ευρύνω», πβ. σανσκρ. stṛṇā- «διασκορπισμένος,

διαδεδομένος», αρχ. γερμ. stirna «πρόσθιος». ρωσ. storoná «πλευρά, περιοχή». πολ. strona «πλευρά, σελίδα», αρχ. σλαβ. prostranŭ «ευρύς, πλατύς» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *στόρ-νυ-μι* (βλ. λ. *στρώνω*). *στρα-τός, στρῶ-μα* κ.ά. Η λ. προσδιόριζε αρχικώς το πρόσθιο τμήμα τού θώρακα και στον Όμηρο χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για τον άνδρα (σε αντίθεση με τη λ. *στῆθος*, η οποία αναφερόταν και στα δύο φύλα), ενώ στους τραγικούς η χρήση της επεκτάθηκε και στις γυναίκες. δηλώνοντας ακόμη και το στήθος ως έδρα των συναισθημάτων. Η χρήση τής I.E. *ster- προς δήλωση μέλους τού σώματος αποτελεί καινοτομία τής Ελληνικής και δεν μαρτυρείται στις ομόρρ. λ.].

στερνογέννητο (το) το στερνοπαίδι (βλ.λ.) ΑΝΤ. πρωτογέννητο.

στερνοπαίδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το τελευταίο παιδί στην οικογένεια ΣΥΝ. υστερότοκο. Επίσης **στερνοπούλι** {χωρ. γεν.}.

στερνός, -ή, -ό **1.** (λαϊκ.-εκφραστ.) τελευταίος: *του είπε το ~ αντίο* (βλ.λ.) || *έφθασε η ~ της ώρα* ΦΡ. (παροιμ.) ***στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα*** για περιπτώσεις στις οποίες διαπιστώνει κανείς πόσο μεγάλο λάθος είχε κάνει στο παρελθόν **2.** ***στερνά*** (τα) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑστερνός* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ὑ-*) < *ὑστερινός* (με συγκοπή τού *-ι-*) < αρχ. *ὕστερος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ινός* (πβ. κ. *τωρ-ινός, αλλοτ-ινός*)].

στέρξιμο (το) ‣ στέργω

στεροειδές (το) ΧΗΜ. καθεμιά από τις οργανικές χημικές ενώσεις, των οποίων το μόριο περιέχει 17 άτομα άνθρακα και οι οποίες παίζουν ρόλο ορμονών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. steroid, από συμφυρμό τού ουσ. sterol και τού επιθήματος -oid (< *-οειδής*). Το αγγλ. sterol έχει αποσπαστεί από σύνθ. τού τύπου chole-sterol «χοληστερόλη» και ανάγεται στο επίθ. *στερεός*].

στερρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) στερεός. — **στερρώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *στερεός*].

στέρφος, -α, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** (για θηλυκά ζώα) αυτός που είναι στείρος ΑΝΤ. γόνιμος **2.** (για έδαφος) αυτός που είναι άγονος: *~ κτήμα* (που τα δέντρα του δεν καρπίζουν) ΑΝΤ. γόνιμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στέριφος* (με συγκοπή τού *-ι-*) < θ. *στερ-* (βλ. λ. *στεῖρος*) + παραγ. επίθημα *-(ι)φος* (πβ. κ. *ἔλα-φος, ἔρ-ιφος*)].

στερώ ρ. μετβ. {στερείς... | στέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** *(~ κάποιου / από κάποιον κάτι)* εμποδίζω (κάποιον) να απολαύσει (ένα αγαθό)· του αφαιρώ (κάτι που έχει) ή του αρνούμαι (κάτι που θέλει και ελπίζει να έχει): *το καθεστώς στερεί από τους πολίτες στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα* || *~ από τα παιδιά το παιχνίδι* || *ο πόλεμος του στέρησε τον πατέρα* (σκοτώθηκε ο πατέρας του στον πόλεμο) ΣΥΝ. αποστερώ, αφαιρώ ΑΝΤ. παρέχω, χορηγώ **2.** (μεσοπαθ. ***στερούμαι*** +αιτ. / λόγ. +γεν.) δεν έχω, μου λείπει (κάποιος/κάτι που έχω ανάγκη ή επιθυμώ πολύ): *στερήθηκα την οικογένειά μου, σπουδάζοντας χρόνια μακριά από την πατρίδα μου* || *ποτέ δεν στερηθήκαμε το φαγητό ή το ρούχο* || *στερήθηκα τα πάντα για τα παιδιά μου* || *~ τις υπηρεσίες κάποιου* || *~ των βασικών για την επιβίωση αγαθών* || *μερικοί πολιτικοί στερούνται τής κοινής ανθρώπινης λογικής* ΑΝΤ. έχω, διαθέτω, απολαμβάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπίπτω, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στερῶ (-έω)*. παραλλ. τ. τού αρχαιότ. *στέρομαι* «στερούμαι» (με μεταπλασμό κατά τα συνηρημένα), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με μέσ. ιρλ. serb «κλοπή» (< *ster-wā), γοτθ. stilan «κλέβω», αρχ. αγγλ. stelan (> αγγλ. steal) κ.ά.].

στέφανα (τα) {στεφάνων} τα γαμήλια στεφάνια: *θ' αλλάξουμε ~* (θα παντρευτούμε) || *καλά στέφανα!* (ευχή προς τους αρραβωνιασμένους για τον γάμο τους).
[ΕΤΥΜ. < *στέφανος* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

στεφάνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λόγ.) οτιδήποτε περιβάλλει κάτι κυκλικά: *~ βαρελιού / τροχού* ΣΥΝ. γύρος **2.** ΑΘΛ. (στην καλαθοσφαίριση) ο μεταλλικός δακτύλιος τού καλαθιού στον οποίο προσδένεται το δίχτυ **3.** ΒΟΤ. το σύνολο των πετάλων άνθους **4.** ΑΝΑΤ. το τμήμα τού δοντιού που καλύπτεται από αδαμάντινη ουσία και προβάλλει από τα ούλα ΣΥΝ. μύλη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στέφω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άνη* (πβ. κ. *χο-άνη, λεκ-άνη*)].

στεφανηφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που φέρει στεφάνι, στεφανωμένος: *~ έφηβοι προπορεύονταν στην ιερή πομπή των μυστηρίων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στεφάνη* + *-φόρος* (< *φέρω*)].

στεφανηφορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {στεφανηφορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-σπάν.) φορώ στεφάνι, είμαι στεφανωμένος. — **στεφανηφορία** (η) [αρχ.].

στεφάνι (το) {στεφαν-ιού | -ιών} **1.** πλέγμα κυκλικού σχήματος από φυλλοφόρα κλαδιά ή και άνθη: *το έπαθλο για τους ολυμπιονίκες στην αρχαιότητα ήταν ένα ~ ελιάς* || *φόρεσε ~ στα μαλλιά* || *την Πρωτομαγιά υπάρχει το έθιμο να πλέκουν στεφάνια από αγριολούλουδα και να τα κρεμούν στην πόρτα τού σπιτιού* ΣΥΝ. στέφανος **2.** η απομίμηση τού παραπάνω πλέγματος: *χρυσό ~* || *ακάνθινο ~* (αυτό που φόρεσαν στον Χριστό κατά τη Σταύρωση) ΣΥΝ. στέφανος **3.** (α) (ειδικότ.) καθένα από τα δύο λευκά ομοιώματα στεφανιού (σημ. 1), που χρησιμοποιούνται στην τελετή τού γάμου: *ο κουμπάρος αλλάζει τα ~ στο ζευγάρι* || *βάζω ~* (παντρεύομαι) ΣΥΝ. στέφανα (τα) (β) (λαϊκ.-συνεκδ.) ο γάμος: *την έχει χωρίς ~* (ζει μαζί της χωρίς να την έχει παντρευτεί) || *σέβομαι το ~ μου* (είμαι πιστός/-ή στη/στον σύζυγό μου) || *πατώ το ~ μου* (διαπράττω συζυγική απιστία) (γ) (ο/η) σύζυγος **4.** το σχετικά μεγάλο πλέγμα από άνθη, συνήθ. με ξύλινο υποστήριγμα, με το οποίο τιμάται νεκρός: *καταθέτω ~ στο μνημείο των πεσόντων / στον τάφο τού τιμώμενου νεκρού* || *στέλνω ~ στην κηδεία κάποιου* **5.** (καθημ.) η στεφάνη (βλ.λ.): *το ~ τού βαρελιού* || *η μπάλα χτύπησε στο ~* (τού καλαθιού). — (υποκ.) **στεφανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *στεφάνιον*, υποκ. τού αρχ. *στεφάνη*].

Στεφανία (η) γυναικείο όνομα.

στεφανιαιογραφία (η) {στεφανιαιογραφιών} ΙΑΤΡ. ακτινολογική εξέταση των στεφανιαίων αρτηριών τής καρδιάς για τον εντοπισμό προβλημάτων και για τη μελέτη τής φυσιολογίας των αγγείων τού μυοκαρδίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coronarographic (νόθο σύνθ.)].

στεφανιαίος, -α, -ο **1.** ΑΝΑΤ. (α) ***στεφανιαία αρτηρία*** καθεμιά από τις αρτηρίες που αποτελούν κλάδους τής αορτής και τροφοδοτούν το μυοκάρδιο με οξυγονωμένο αίμα (β) ***στεφανιαία αγγεία*** οι στεφανιαίες αρτηρίες και φλέβες και οι κλάδοι τους **2.** ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη στεφανιαία αρτηρία ή με τα στεφανιαία αγγεία (β) ***στεφανιαία ανεπάρκεια*** πάθηση που προκαλείται από περιορισμένη παροχή αίματος προς το μυοκάρδιο και εκδηλώνεται ως στηθάγχη ή έμφραγμα τού μυοκαρδίου (καρδιακό επεισόδιο) (γ) ***στεφανιαία νόσος*** δυσλειτουργία ή βλάβη τού μυοκαρδίου, που προκαλείται από στένωση ή απόφραξη μίας ή περισσοτέρων στεφανιαίων αρτηριών· (κατ' επέκτ.) κάθε καρδιακή προσβολή (δ) ***στεφανιαίος κόλπος*** το άνοιγμα από το οποίο εισέρχεται στον δεξιό κόλπο τής καρδιάς το αίμα που βγαίνει από το μυοκάρδιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στεφανιαῖος* < αρχ. *στέφανος* + επίθημα *-ιαῖος*. Ο ιατρ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coronary].

στεφάνιο (το) {στεφανί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. σημείο τού κρανίου που βρίσκεται στη σύμπτωση τής στεφανιαίας ραφής και τής άνω κροταφικής χώρας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. stephanion < μτγν. *στεφάνιον*, υποκ. τού αρχ. *στέφανος*].

στεφανοθήκη (η) [1892] {στεφανοθηκών} η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα νυφικά στέφανα.

Στέφανος (ο) {-ου κ. -άνου} **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο πρωτομάρτυρας ~* **2.** όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *στέφανος* (βλ.λ.). Το όν. έχει σημειώσει, υπό διάφορες μορφές, ευρεία διάδοση στις ευρωπ. γλώσσες: αγγλ. Stephen, Steven, γαλλ. Étienne, ισπ. Stéfano, ουγγρ. István, γερμ. Stefan κ.ά.].

στέφανος (ο) {στεφάν-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το στεφάνι, κυρ. ως διάδημα ή έπαθλο: *τιμητικός ~* || *~ τής νίκης* || *κατάθεση στεφάνου στο μνημείο τού Αγνώστου Στρατιώτου*· ΦΡ. ***ακάνθινος στέφανος*** βλ. λ. *ακάνθινος* **2.** (μτφ.) η ηθική ανταμοιβή για εξέχουσα πράξη: *~ αρετής / δόξας / ανδρείας* **3.** ΑΝΑΤ. κάθε στεφανοειδής σχηματισμός **4.** ΙΑΤΡ. εξάνθημα στα όρια τού μετώπου και τού τριχωτού τής κεφαλής, που μοιάζει με στέφανο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στέφω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανος*].

στεφανώνω ρ. μετβ. {στεφάνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φορώ στεφάνι σε (κάποιον): *κατά την αρχαιότητα στεφάνωναν τους ολυμπιονίκες με δάφνινο στεφάνι* ΣΥΝ. στέφω **2.** (ειδικότ.) φορώ τα νυφικά στεφάνια (σε νεονύμφους), παντρεύω: *τον έχει στεφανώσει ο ξάδελφός του* **3.** (μτφ.) βρίσκομαι πάνω από κάτι σαν στεφάνι: *το ουράνιο τόξο στεφάνωνε το βουνό* **4.** (μεσοπαθ. ***στεφανώνομαι***) τελώ τους γάμους μου, παντρεύομαι: *της υποσχέθηκε ότι θα τη στεφανωθεί* || (μεσοπαθ.) *στεφανώθηκαν σε ένα εκκλησάκι.* — **στεφάνωμα** (το) [αρχ.] κ. **στεφάνωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στεφανῶ (-όω)* < *στέφανος* (βλ.λ.)].

στεφανωτός, -ή, -ό **1.** (λαϊκ.) στεφανωμένος (με στεφάνι γάμου) **2.** ***στεφανωτή*** (η) η σύζυγος.

στέφω ρ. μετβ. {έστεψα, στέφθηκα (λόγ. εστέφθην, -ην, -η...), εστεμμένος} **1.** (λόγ.) στεφανώνω: *έστεψαν τους νικητές με δάφνινα στεφάνια* || (μεσοπαθ.) (μτφ.) *η προσπάθειά μας στέφθηκε από επιτυχία* **2.** τοποθετώ τα στέφανα στο κεφάλι τού γαμπρού και τής νύφης κατά το μυστήριο τού γάμου· κυρ. μεσοπαθ.: *«στέφεται ο δούλος τού Θεού...»* **3.** τοποθετώ στέμμα στο κεφάλι (ηγεμόνα) κατά την τελετή τής ανάρρησής του στον θρόνο: *τα Χριστούγεννα τού 800 μ.Χ. ο Πάπας έστεψε τον Καρλομάγνο αυτοκράτορα* **4.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***στέφομαι***) ανακηρύσσομαι: *μια ομάδα στέφεται πρωταθλήτρια* **5.** (η μτχ. ***εστεμμένος,*** -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *steb(h)- «στηρίζω, συγκρατώ» (αν το ρ. είχε αρχική σημ. «περιβάλλω, περικλείω»). πβ. σανσκρ. stabhnāti «συγκρατώ, τοποθετώ, στηρίζω», sta-m-bha- «στήριγμα, στύλος», λιθ. sta-m-bas «κορμός, στέλεχος» (με έρρινο ένθημα) κ.ά. Η λ. εμφανίζει παρόμοια σημασιολ. πορεία με το αρχ. *ἄμπυξ* «διάδημα» (< *ἀν(α)-* + *-πυκ-* < επίρρ. *πύκα* «συμπαγώς, σταθερά»), είναι δε πιθ. η περαιτέρω σύνδεσή της με το ρ. *στέμβω* (βλ. λ. *στόμφος*)].

στέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (λόγ.) η τελετουργική τοποθέτηση στεφάνου στο κεφάλι κάποιου: *η ~ των νικητών* ΣΥΝ. στεφάνωμα **2.** (συνεκδ.) η τελετή τού γάμου, κατά την οποία στέφεται το νιόπαντρο ζευγάρι: *η ~ θα γίνει στην εκκλησία τού Αγίου Νικολάου* **3.** η επίσημη τελετή κατά την οποία τοποθετείται το στέμμα στο κεφάλι νέου βασιλιά (ως συμβολική πράξη ενθρονίσεώς του): *η ~ τού βασιλιά / τής βασίλισσας θα τελεστεί αύριο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στέψις* < αρχ. *στέφω*].

στηθάγχη (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. έντονος πόνος στο στήθος, ο οποίος άλλοτε είναι διάχυτος στη γύρω περιοχή και άλλοτε γίνεται αισθητός ως έντονη πίεση στην περιοχή τής καρδιάς, συχνά μαζί με ένα αίσθημα ασφυξίας· συνήθ. εντοπίζεται πίσω από το στέρνο, αλλά μερικές φορές επεκτείνεται και στον λαιμό, στην πλάτη ή και στα άνω άκρα. προκαλείται από ισχαιμία τού μυοκαρδίου. εκδηλώνεται σε περιπτώσεις μεγάλης σωματικής προσπάθειας ή εξάντλησης και υποχωρεί με ξεκούραση ή με τη χορήγηση νιτρογλυκερίνης. — **στηθαγχικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *στῆθος* + *-άγχη* < *ἄγχω*. απόδ. τού νεολατ. angina pectoris].

στηθαίο (το) [μτγν.] προστατευτικό κατασκεύασμα (ξύλινο, κτιστό ή μεταλλικό), ύψους περίπου ώς το στήθος, στα άκρα γέφυρας, εξώστη κ.λπ. ΣΥΝ. παραπέτο, θωράκιο.

στηθικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το στήθος **2.** (για πρόσ.) φυματικός.

στηθοδέρνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} στηθοκοπιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

στηθόδεσμος (ο) [μτγν.] {-ου κ. -έσμου | -ων κ. -έσμων, -ους κ. -έσμους} **1.** το εσώρουχο που συγκρατεί προς τα πάνω το γυναικείο στήθος ΣΥΝ. σουτιέν **2.** ΙΑΤΡ. ορθοπεδικό όργανο που περιβάλλει τον κορμό και τη λεκάνη ώς τους ώμους για τη στήριξη τής σπονδυλικής στήλης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.

στηθοκοπιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {στηθοκοπήθηκα} (εκφραστ.) χτυπώ το στήθος μου από λύπη ή απελπισία ΣΥΝ. στηθοδέρνομαι, χτυπιέμαι. — **στηθοκόπημα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *στήθος* + *-κοπιέμαι* < *-κόπος* (< *κόπτω*)].

στηθόπονος (ο) ΙΑΤΡ. ο πόνος στο στήθος.

στήθος (το) {στήθ-ους | -η (λαϊκ. -ια), -ών} **1.** το πρόσθιο μέρος τού θώρακα ανθρώπων ή ζώων: *έβαλα το αφτί μου στο ~ του, για ν' ακούσω την καρδιά του* || (κ. στον πληθ.) *προτάσσω τα ~ μου* (προβάλλω αντίσταση) || *~ με ~* (για συγκρούσεις σώμα με σώμα)· ΦΡ. ***με διαφορά στήθους*** με πολύ μικρή διαφορά (προκειμένου για αγώνες δρόμου, όπου ο νικητής κόβει το νήμα με ελάχιστη διαφορά από τον επόμενο) **2.** (συνεκδ.) ολόκληρος ο θώρακας και τα όργανα που περικλείει **3.** οι μαστοί τής γυναίκας και το τμήμα τού θώρακα που βρίσκεται πάνω από αυτούς: *έχει ωραίο / στητό / πεσμένο ~* || (συχνά κ. στον πληθ.) *αλαβάστρινα / πληθωρικά / πλαδαρά ~* **4.** (κ. στον πληθ.) η έδρα των συναισθημάτων και των παθών: *έχω στο ~ μου σεβντά* ΣΥΝ. καρδιά, φυλλοκάρδια **5.** (για πουλιά) η λευκή σάρκα που βρίσκεται γύρω από το στέρνο: *απ' το κοτόπουλο προτιμάτε μπούτι ή ~;* ● ΦΡ. ***από στήθους*** (*ἀπό στήθους*, Σωκρ. Σχολαστ. Εκκλ. *Ιστορία* 7, 22, 6) απέξω, εντελώς μνημονικά: *λέω / ξέρω / μαθαίνω το ποίημα ~*. — (υποκ.) **στηθάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στῆθος*, με δυσερμήνευτο παραγ. επίθημα *-θος*. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου και δεν φαίνεται δυνατή η ένταξή της στην ετυμολ. οικογένεια τού αρχ. *ἵ-στη-μι*, επειδή εμφανίζει αρχαϊκό *-η-* (και όχι *-ᾱ-* ή *-ᾰ-*, σύμφωνα με τις μεταπτωτικές βαθμίδες τού *ἵ-στη-μι*, λ.χ. *ἵ-στα-μαι*, αόρ. *στῆ-ναι*). Πιθανότερη η σύνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *στήνιον· στῆθος*, που συνδ. με σανσκρ. stána- «στήθος γυναίκας», αρμ. stin (< *steno) κ.ά. Κατά την ίδια εκδοχή, η λ. *στῆθος* έχει σχηματιστεί κατ' αναλογίαν προς τα *πλῆθος* – plēnus (λατ.), άρα και **στῆνος – στῆθος*].

στηθοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση των οργάνων τού θώρακα με στηθοσκόπιο. — **στηθοσκοπικός, -ή, -ό** [1853].

στηθοσκόπιο (το) [1849] {στηθοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ιατρικό όργανο που χρησιμοποιείται για την ακρόαση των ήχων που παράγονται στην καρδιά ή στους πνεύμονες.
[ΕΤΥΜ. < *στήθος* + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéthoscope].

στηθοσκοπώ ρ. μετβ. [1889] {στηθοσκοπείς... | στηθοσκόπησα} (για γιατρό) εξετάζω (ασθενή) με στηθοσκόπιο.

στηθούρι (το) {στηθουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ. για σφάγια) η σάρκα γύρω από το στέρνο.
[ΕΤΥΜ. < *στήθος* + παραγ. επίθημα *-ούρι*, πβ. κ. *μνημ-ούρι*].

στήλη (η) {στηλών} **1.** μεγάλη επιμήκης πλάκα, όρθια τοποθετημένη, ως μνημείο ή ως διακοσμητικό στοιχείο **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η μνημειακού χαρακτήρα, συνήθ. πέτρινη, όρθια στημένη πλάκα, που μπορούσε να είναι λεία ή καλλιτεχνικώς επεξεργασμένη (με ανάγλυφη παράσταση κ.λπ.): *επιτύμβια / αναθηματική / ψηφισματική / τιμητική ~* **3.** (εσφαλμ.) ο στύλος· κυρ. στη ΦΡ. *οι στήλες τού Ολυμπίου Διός* (αντί τού ορθού *οι στύλοι τού Ολυμπίου Διός*, αρχαιολογικός χώρος στο κέντρο των Αθηνών) **4.** (+γεν.) οποιοδήποτε σώμα με ψηλό και στενό σχήμα αποτελούμενο από συγκεκριμένη ύλη: *~ καπνού*· ΦΡ. (μτφ.) ***μένω στήλη άλατος*** μένω εντελώς ακίνητος από έντονη έκπληξη **5.** (α) ΤΥΠΟΓΡ. καθένα από τα κατακόρυφα τμήματα στα οποία διαιρείται η σελίδα βιβλίου, εφημερίδας, περιοδικού ή άλλου εντύπου: *το κείμενο είναι γραμμένο σε τρεις ~* (τρίστηλο) (β) (συνεκδ.) τμήμα εφημερίδας ή περιοδικού ειδικά αφιερωμένο σε συγκεκριμένο θέμα: *κοσμική / καλλιτεχνική / αθλητική ~* **6.** ΝΑΥΤ. σχηματισμός πολεμικών πλοίων τοποθετημένων στην ίδια ευθεία και σε ίσες αποστάσεις μεταξύ τους **7.** ΑΝΑΤ. ***σπονδυλική στήλη*** βλ. λ. *σπονδυλικός* **8.** ΗΛΕΚΤΡ. ***ηλεκτρική στήλη*** κατασκευή αποτελούμενη από πολλά ηλεκτρικά στοιχεία, που συνδέονται μεταξύ τους κατά σειρά και παράγουν ηλεκτρικό ρεύμα ΣΥΝ. μπαταρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στήλη / στάλα* (δωρ.) / *στάλλα* (αιολ.) < **στάλ-να*(με σίγηση τού *-ν-* και αντέκταση στους δύο πρώτους τ., ενώ το αιολ. *στάλλα* εμφανίζει προχωρητική αφομοίωση) < θ. *σταλ-* (συνεσταλμ. βαθμ.) τού ρ. *στέλλω* (βλ. κ. *στέλνω*), πβ. κ. απρφ. παθ. αορ. β' *σταλ-ῆναι*. Η λ. συνδ. επίσης με αρχ. γερμ. stollo «στήριγμα», λατ. stolo, -ōnis «κλαδί, παραφυάδα», λετ. stulms «κορμός δέντρου» κ.ά. Στη βιβλική αφήγηση σχετικά με την καταστροφή των Σοδόμων και Γομόρρων οφείλεται η φρ. *μένω στήλη άλατος*. Καθώς ο Λωτ και η οικογένειά του απομακρύνονταν από την πόλη έπειτα από θεϊκή εντολή, η σύζυγός του –παρά τη ρητή προειδοποίηση– κοίταξε πίσω λαχταρώντας τα υλικά αγαθά που είχε εγκαταλείψει: *καί ἐπέβλεψεν ἡ γυνή αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω καί ἐγένετο στήλη ἅλατος* (Π.Δ. *Γένεσις* 19, 26)].

> **στήλες – στύλοι.** Και οι δύο λέξεις δηλώνουν λίθινες κατασκευές διαφορετικού τύπου, σχήματος και χρήσεως. Η λ. **στήλη** (πληθ. *στήλες*) δήλωνε την επιτύμβια ή αναθηματική πλάκα που έστηναν σε τάφους ή σε δημόσιους χώρους και πάνω στην οποία χάραζαν παραστάσεις ή επιγραφές διαφόρου περιεχομένου. Η λ. **στύλος** (πληθ. *στύλοι*) δήλωνε την κολόνα, τους κίονες που αποτελούσαν αρχιτεκτονικά μέλη ναών, στοών, οικοδομημάτων κ.τ.ό. Σύμφωνα με τη διάκριση αυτή, είναι προφανές ότι είναι ορθότερο να μιλάμε για *«τους στύλους τού (ναού) τού Ολυμπίου Διός»* και όχι για *«τις στήλες τού Ολυμπίου Διός»*.

στηλιτεύω ρ. μετβ. {στηλίτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα)} κατακρίνω με δριμύτητα: *ένας διανοούμενος που στηλιτεύει την κοινωνική απάθεια* || *«ο εισαγγελέας τού Αρείου Πάγου στην εισήγησή του στηλιτεύει την τοκογλυφική τακτική τού ανατοκισμού που χρόνια τώρα ακολουθείται από τις τράπεζες»* (εφημ.) ΣΥΝ. καυτηριάζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω. — **στηλίτευση** (η) [μεσν.], **στηλιτευτής** (ο) [μεσν.], **στηλιτευτικός, -ή, -ό** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αναγράφω σε στήλη το όνομα κάποιου, με σκοπό να τον εκθέσω δημοσίως και να τον στιγματίσω», < αρχ. *στηλίτης* «ο δημοσίως αναγεγραμμένος σε στήλη ως άτιμος» (βλ.λ.)].

στηλίτης (ο) {στηλιτών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ο στυλίτης ● **2.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) ο πολίτης τού οποίου το όνομα γραφόταν πάνω σε στήλη προς διασυρμό του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στήλη* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *ὁπλ-ίτης*].

-στηλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που αποτελείται ή καταλαμβάνει συγκεκριμένο αριθμό στηλών: *οκτάστηλος τίτλος εφημερίδας* || (το ουδ. ως ουσ.) *τα μονόστηλα των εφημερίδων*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *στήλη*].

στημένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει στηθεί· (μτφ.) **2.** αυτός τού οποίου το ύφος, η έκφραση δεν χαρακτηρίζεται από φυσικότητα αλλά από επιτήδευση: *ήταν πολύ ~ στην εκπομπή που εμφανίστηκε* **3.** αυτός τού οποίου η εξέλιξη και το αποτέλεσμα έχουν προκαθοριστεί εν αγνοία των ενδιαφερομένων: *~ τηλεοπτική εκπομπή / αθλητικός αγώνας / δουλειά* ΣΥΝ. φτειαχτός, προσχεδιασμένος, συμφωνημένος, σκηνοθετημένος, σικέ· ΦΡ. (οικ.) ***την έχω στημένη (στη γωνία) (σε κάποιον)*** βλ. λ. *στήνω*.

στήμονας (ο) {στημόνων} ΒΟΤ. καθένα από τα επιμήκη αρσενικά αναπαραγωγικά όργανα τού άνθους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στήμων, -ονος*, τεχν. όρ., < θ. *στη-* (τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μων* (εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού επιθήματος -men, πβ. κ. *μνή-μων, λί-μν-η, στά-μν-ος*). Η λ. ανήκε στη λεξιλογική οικογένεια όρων τής ραπτικής, όπως επιβεβαιώνεται και από την αρχική της σημ. «νήμα, κλωστή», και συνδ. με λατ. stāmen «στήμονας, νήμα», σανσκρ. sthāman- «τόπος διαμονής, εγκατάσταση» κ.ά.].

στημόνι (το) {στημον-ιού | -ιών} το νήμα τού αργαλειού που εκτείνεται κατά μήκος του και διαπλέκεται με το υφάδι κατά την ύφανση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στημόνιον*, υποκ. τού *στήμων, -ονος* (βλ.λ.)].

στημονιάζω ρ. μετβ. {στημόνιασα} τοποθετώ το στημόνι στον αργαλειό. — **στημόνιασμα** (το).

στήνω ρ. μετβ. {έστησα, στή-θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (κάτι/κάποιον) όρθιο: *έστησε στο μπαλκόνι το κοντάρι τής σημαίας*· ΦΡ. (α) ***στήνω (κάποιον) στον τοίχο*** βλ. λ. *τοίχος* (β) (μτφ.) ***στήνω αφτί*** βλ. λ. *αφτί* (γ) ***στήνω (κάποιον) στα έξι / τρία μέτρα*** κατηγορώ (κάποιον), συνήθ. άδικα και με επιθετικό τρόπο **2.** ανεγείρω: *~ μνημείο / άγαλμα* **3.** εγκαθιστώ: *~ σκηνές / καταυλισμό* **4.** ιδρύω, δημιουργώ: *~ επιχείρηση / εταιρεία* **5.** (καθημ.) οργανώνω: *~ θεατρική παράσταση* || *~ ενέδρα / παγίδα / μηχανή σε κάποιον* || *~ εφημερίδα / έντυπο* **6.** (κακόσ.) οργανώνω κάτι προκαθορίζοντας την εξέλιξη ή το αποτέλεσμα, χωρίς να το γνωρίζουν οι ενδιαφερόμενοι: *έστησαν γραπτό διαγωνισμό και συνέντευξη για να προσλάβουν τον δικό τους υποψήφιο* || *~ ποδοσφαιρικό αγώνα / δίκη* ΣΥΝ. προσχεδιάζω **7.** αρχίζω: *~ καβγά / χορό / γλέντι* || *εκεί στήνουν το σκηνικό για μια μελλοντική σύγκρουση στην περιοχή* **8.** (για μηχανήματα, κατασκευές) συναρμολογώ, μοντάρω: *~ εργαλείο / σκαλωσιά / ικρίωμα / πλατφόρμα* **9.** κάνω (κάποιον) να περιμένει για πολλή ώρα σε ραντεβού λόγω δικής μου καθυστέρησης ή δεν πηγαίνω καθόλου σε αυτό: *με έστησε μια ώρα μες στο κρύο*· ΦΡ. (οικ.) (α) ***τη στήνω*** παίρνω θέση περιμένοντας κάποιον/κάτι: *επειδή δεν ήξερα τι ώρα θα έβγαινε, την έστησα έξω από την πόρτα του το πρωί και περίμενα* (β) ***την έχω στήσει / στημένη (στη γωνία) (σε κάποιον)*** παραμονεύω, καιροφυλακτώ, για να κάνω κακό (σε κάποιον): *του την είχαν στήσει και όταν πλησίασε, τον ξυλοφόρτωσαν* || *μου την έχουν στημένη· περιμένουν πότε θα κάνω ένα λάθος, για να με διώξουν* **10.** (μεσοπαθ. ***στήνομαι***) (εκφραστ.) παίρνω θέση περιμένοντας (κάποιον/κάτι, συνήθ. για πολλή ώρα): *όλος ο κόσμος στήθηκε μπροστά στις τηλεοράσεις του, για να δει τον αγώνα* || *είμαι στημένος εδώ απ' τις 3.00 και σε περιμένω* ● **11.** (η μτχ. **στημένος, -η, -ο**) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔστησα* τού μτγν. *ἱστάνω* (< αρχ. *ἵστημι / ἵσταμαι*, βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἁμάρτησα – ἁμαρτάνω, ἔφθασα – φθάνω, ἔχυσα – χύνω*].

στήριγμα (το) [αρχ.] {στηρίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε λειτουργεί ως μέσο στήριξης ΣΥΝ. (λόγ.) έρεισμα **2.** (μτφ.) (α) η ηθική συμπαράσταση, η βοήθεια: *δεν βρήκε πουθενά ~ στη δύσκολη ώρα* (β) το πρόσωπο στού οποίου τη βοήθεια βασίζεται κανείς: *αναζητούσε στη ζωή του ένα ~* ΣΥΝ. βοηθός, συμπαραστάτης, προστάτης.

στηρίζω ρ. μετβ. {στήρι-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** κρατώ (κάποιον/κάτι) σε σταθερή θέση: *στήριξα τον παππού, να μην πέσει χάμω* || *μεγάλες κολόνες στήριζαν τη στοά* || (μεσοπαθ.) *το βάζο / η γλάστρα / η κορνίζα στηρίζεται σε μια βάση* ΣΥΝ. υποβαστάζω **2.**

ακουμπώ (κάτι) σταθερά (κάπου), στερεώνω: ~ *τη σκάλα στον τοίχο / τους αγκώνες στο τραπέζι / το κεφάλι στον αγκώνα / την πλάτη στον τοίχο* **3.** ενισχύω σωματικά, στυλώνω: *φάε κάτι, να σε στηρίξει* **4.** (μτφ.) ενισχύω, βοηθώ: *οι γονείς / οι φίλοι / οι συγγενείς του τον στήριξαν στις δύσκολες στιγμές* || *δύσκολα επιβιώνεις σήμερα, όταν δεν έχεις ανθρώπους να σε στηρίξουν* || *με στήριξε ηθικά και υλικά* || ~ *οικονομικά ένα εγχείρημα / μια προσπάθεια* **5.** (μτφ.) παρέχω υποστήριξη: *τον υποψήφιο δήμαρχο θα στηρίξουν τα δύο μεγάλα κόμματα* || *η αντιπολίτευση στήριξε τους χειρισμούς τής κυβέρνησης στα κρίσιμα εθνικά θέματα* || ~ *τις επιλογές / τις προσπάθειες κάποιου* || ~ *ένα αίτημα / μια απόφαση·* ΦΡ. ***στηρίξου πάνω μου!*** βασίσου σε μένα, έχε μου εμπιστοσύνη: *Μη σε απασχολεί τίποτα για την υπόθεσή σου. Θα τα τακτοποιήσω όλα εγώ. ~!* **6.** (μεσοπαθ. ***στηρίζομαι***) βασίζομαι, έχω ως (ηθικό, υλικό) στήριγμα κάποιον/κάτι: *στα πρώτα του επιχειρηματικά βήματα στηρίχθηκε στην πείρα ανθρώπων που εμπιστευόταν* || *η εταιρεία στηρίζεται στην προηγούμενη τεχνογνωσία και τεχνολογία και στο εξειδικευμένο προσωπικό που διαθέτει* || *στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις* **7.** (μτφ.) βασίζω, θεμελιώνω: *στήριξε τις απόψεις του σε ακλόνητα επιχειρήματα* || ~ *τις αξιώσεις μου σε συγκεκριμένο σκεπτικό* || ~ *τις ελπίδες μου στον γυιο μου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στηρ-* (που μαρτυρείται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *στῆρα· τὰ λίθινα πρόθυρα*), εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ster- «σταθερός, αμετακίνητος, συμπαγής» (βλ. λ. *στερεός*)].

στηρικτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμεύει για στήριξη: ~ *όργανα.*

στήριξη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} **1.** η χρήση βοηθητικών μέσων, ώστε να επιτυγχάνεται η ευστάθεια ή η διατήρηση πράγματος σε όρθια θέση: *τα σεισμόπληκτα σπίτια έχουν ανάγκη στηρίξης με υποστυλώματα* || *ο ιστός τής ομπρέλας θαλάσσης τοποθετείται σε πλαστική βάση στηρίξεως* || *η ~ τού κότσου γίνεται με τσιμπιδάκια* || *κατά τη διάρκεια τής γυμναστικής το στήθος χρειάζεται επιπλέον ~ με έναν αθλητικό στηθόδεσμο* **2.** η τοποθέτηση αντικειμένου σε τέτοια θέση, ώστε να μείνει σταθερό σε μια θέση ή να μην πέσει: *η ~ τής σκάλας στον τοίχο* || *η σωστή ~ τής πλάτης σε εργονομικό κάθισμα* || *η ~ τού κεφαλιού στο προσκέφαλο καθίσματος αυτοκινήτου* || *η ~ τού κορμού με τα χέρια στο δάπεδο για την εκτέλεση ασκήσεων γυμναστικής* **3.** (μτφ.) η παροχή βοήθειας, η ενίσχυση: *οικονομική / ηθική / τεχνική ~* || *στις δύσκολες στιγμές είχε ~ από τις φίλες της* || *κέρδισε τις εκλογές, γιατί είχε τη ~ τού μεγαλύτερου μέρους τού Τύπου* || *παρέχω ~ στις επιλογές κάποιου* || *η Κεντρική Τράπεζα πήρε μέτρα για τη ~ τού εθνικού νομίσματος* **4.** (ειδικότ.) η θεωρητική / λογική θεμελίωση: *η ~ μιας πρότασης σε λογικά επιχειρήματα* || *η βιβλιογραφική ~ των επιχειρημάτων κάποιου* || *η άποψή του δεν έχει επαρκή θεωρητική και πειραματική ~.*

στήσιμο (το) {στησίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τοποθέτηση σε σταθερή βάση και όρθια θέση: *το ~ τής σημαίας στην κορυφή τού βουνού* **2.** η σταθερή εγκατάσταση: *το ~ των σκηνών* || *το ~ τής κεραίας ενός τηλεοπτικού σταθμού* **3.** η όλη οργάνωση: *το ~ μιας επιχείρησης / ενός μαγαζιού / μιας εκδήλωσης* **4.** η συναρμολόγηση ή η σύνθεση στοιχείων, ώστε να πάρει κάτι την οριστική του μορφή: *το ~ τού σκηνικού* || *το ~ σελίδας / μακέτας / εξωφύλλου* **5.** ο τρόπος με τον οποίο στέκεται και εμφανίζεται (κάποιος): *το ~ της δεν είναι καλό· πρέπει ν' αλλάξει στυλ* || *οι χορευτές τού τανγκό πρέπει να έχουν άψογο ~* **6.** (ειδικότ.) η απουσία φυσικότητας στην εμφάνιση και την κίνηση (κάποιου): *αποφεύγει το ~ όταν εμφανίζεται στην τηλεόραση* • **7.** το να αφήσει κανείς κάποιον να περιμένει πολλή ώρα κάπου: *αντιπαθώ το ~, γι' αυτό φρόντισε να έρθεις στο ραντεβού στην ώρα σου* • **8.** ο προκαθορισμός (αποτελέσματος, εξέλιξης) εν αγνοία των ενδιαφερομένων: *το ~ ποδοσφαιρικών αγώνων.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *στησ-* (από τον αόρ. *έ-στη-σα* τού ρ. *στήνω*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *λύσ-ιμο, δέσ-ιμο*].

Στησίχορος (ο) {-ου κ. -όρου} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (α' μισό τού 6ου αι. π.Χ.), ο οποίος έζησε στην Ιμέρα τής Σικελίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που στήνει χορό ή προεξάρχει τού χορού», < *στησι-* (< ρ. *ἵστημι*, πβ. αόρ. *ἔ-στησ-α*) + *χορός*].

στητός, -ή, -ό **1.** (για τη στάση τού σώματος κάποιου) αυτός που είναι όρθιος και τεντωμένος, ευθυτενής: *περπατάει ~, σαν να κάνει παρέλαση* **2.** (γυναικείο στήθος) που είναι τεντωμένο, σφριγηλό ΑΝΤ. χαλαρός, πεσμένος. — **στητά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *στήνω* + παραγ. επίθημα *-τός*, πβ. κ. *τρω-τός, απ-τός*].

στια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η εστία, το τζάκι.
[ΕΤΥΜ. < *εστία* (βλ.λ.), με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ε-* και συνίζηση].

στιβάδα (η) **1.** στρώμα ομοειδών πραγμάτων **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. καθεμία από τις εκτεταμένες περιοχές που καταλαμβάνουν τα ηλεκτρόνια στον χώρο γύρω από τους θετικά φορτισμένους πυρήνες, οι οποίες συναποτελούν την περιφερειακή δομή των ατόμων: *τα ηλεκτρόνια τής εξωτερικής ~* **3.** ΑΝΑΤ. ιστός που αποτελείται από διάφορα οργανικά στοιχεία και σχηματίζει υμένα: *οι ~ τού κερατοειδούς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στιβάς, -άδος*, αρχική σημ. «συμπαγές στρώμα», < θ. *στιβ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *στείβω* (βλ.λ.)].

στιβάλι κ. **στιβάνι** (το) {στιβαλ-ιού | -ιών} παπούτσι χωρικού, το οποίο καλύπτει την κνήμη ή μέρος της ΣΥΝ. μποτίνι.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < βεν. stival, πιθ. < μεσν. λατ. aestivāle < λατ. aestivus «θερινός» (< aestas, -ātis «θέρος»), επειδή το συγκεκριμένο υπόδημα συνήθιζαν να το προτιμούν το καλοκαίρι].

στιβαρός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από σωματική δύναμη: ~ *μπράτσα* || (μτφ.) *εδώ χρειάζεται ένα ~ χέρι, για να τους βάλει σε τάξη* || ~ *ηγεσία* ΣΥΝ. ρωμαλέος, σφριγηλός, εύρωστος, δυνατός ΑΝΤ. αδύναμος, καχεκτικός. — **στιβαρά** επίρρ., **στιβαρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «συμπαγής, ογκώδης», < θ. *στιβ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *στείβω* (βλ.λ.), πιθ. μέσω αμάρτυρου ουδ. **στίβαρ* (πβ. κ. *βριαρός, σθεναρός*)].

στίβος (ο) **1.** το επίπεδο τμήμα γηπέδου, σταδίου ή ιπποδρόμου, που έχει κατάλληλα διαμορφωθεί για την πραγματοποίηση αθλητικών αγώνων **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των αγωνισμάτων τού κλασικού αθλητισμού (άλματα, δρόμοι, ρίψεις κ.λπ.) που διεξάγονται στον παραπάνω χώρο: *κλειστός ~* || *υγρός ~* (αγωνίσματα που διεξάγονται σε πισίνα) **3.** (μτφ.) κάθε πεδίο δράσεως που χαρακτηρίζεται από ανταγωνισμό: *πολιτικός ~* ΣΥΝ. κονίστρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, στείβω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πεπατημένη οδός, ίχνος ποδιού», < θ. *στιβ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *στείβω* (βλ.λ.). Η λ. προσέλαβε στη Ν. Ελληνική και τη σημ. τού αγωνιστικού χώρου, στον οποίο διεξάγονται αθλητικοί αγώνες].

στίγμα (το) {στίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σημάδι που αφήνει στο δέρμα έγκαυμα ή τραύμα ή που προέρχεται από παθολογικά αίτια: *έκανε καθαρισμό προσώπου για να φύγουν τα μαύρα ~* **2.** (γενικότ.) (α) κηλίδα συγκεκριμένου χρώματος: *πεταλούδα με κόκκινα ~ στα φτερά της* (β) σημάδι δηλωτικό τής παρουσίας κάποιου, κυρ. στη ΦΡ. ***αφήνω (κάπου / σε κάτι) το στίγμα μου*** έχω καθοριστική παρουσία σε κάτι: *η δράση του άφησε το στίγμα της στην ιστορία εκείνης τής περιόδου* || *το γεγονός αυτό άφησε το στίγμα του στην πολιτική ζωή τής χώρας* **3.** (σπάν.) ο λεκές **4.** (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί ντροπή ή κοινωνική καταδίκη: *τα βασανιστήρια αποτελούν ~ για τον πολιτισμό μας* || *ζει με το ~ τού φονιά* ΣΥΝ. όνειδος, ντροπή **5.** το σημείο στον χάρτη που δίνει τη γεωγραφική θέση πλοίου, αεροπλάνου, οχήματος κ.λπ. σε κάθε στιγμή τής πορείας του **6.** (μτφ.) η τοποθέτηση κάποιου, η στάση του σε συγκεκριμένο ζήτημα: *το πολιτικό ~ τού δημάρχου·* ΦΡ. ***δίνω το στίγμα μου*** διευκρινίζω τη στάση μου, τοποθετούμαι σε κάποιο θέμα: *ο πρωθυπουργός έδωσε το στίγμα τής κυβερνητικής πολιτικής στον αγροτικό τομέα* **7.** ΙΑΤΡ. παθολογικό χαρακτηριστικό, που μεταδίδεται στους απογόνους: ~ *μεσογειακής αναιμίας* • **8.** ΓΛΩΣΣ. το γράμμα ϛ ως έκτο γράμμα τού αρχαίου ελληνικού αλφαβήτου· στην αρίθμηση αντικαθίσταται συνήθ. με το στ • **9.** ΒΟΤ. το υψηλότερο ακραίο τμήμα τού ύπερου των αγγειόσπερμων φυτών, το οποίο δέχεται τη γύρη κατά την επικονίαση • **10.** ΖΩΟΛ. αναπνευστικό άνοιγμα των εντόμων. — **στιγματικός,** -ή, -ό [1893].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στίζω* (βλ.λ.)].

στιγματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {στιγμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σημειώνω με στίγματα ΣΥΝ. (λόγ.) διαστίζω **2.** (μτφ.) επικρίνω έντονα, καυτηριάζω: ~ *την ανεύθυνη συμπεριφορά κάποιου* ΣΥΝ. στηλιτεύω, καταδικάζω ΑΝΤ. επαινώ, επιδοκιμάζω **3.** επιδρώ εις βάθος, καθοριστικά, αποτελώ καθοριστικό σημείο, γεγονός κ.λπ. για κάποιον/κάτι: *οι εμφύλιες συγκρούσεις στιγμάτισαν την περιοχή αυτή εκείνη την περίοδο* || *τα οικογενειακά προβλήματα κατά την εφηβεία της στιγμάτισαν την ενήλικη ζωή της* **4.** λειτουργώ με τρόπο που προσβάλλει, μειώνει, βλάπτει κάποιον/κάτι: *αυτά τα κακότεχνα έργα στιγμάτισαν την καλή φήμη που είχε αποκτήσει ως πρωτοποριακός ζωγράφος* || *τα επεισόδια στιγμάτισαν τη φετεινή επέτειο τού Πολυτεχνείου* ΣΥΝ. αμαυρώνω, σπιλώνω, κηλιδώνω. — **στιγματισμός** (ο).

στιγμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. ασθένεια των δέντρων, λόγω τής οποίας σχηματίζονται κιτρινοκόκκινες κηλίδες στα φύλλα τους.

στιγμή (η) **1.** μικρό, περιορισμένο διάστημα χρόνου: *η ~ τού κινδύνου* || *δεν έχω ούτε μία ~ προσωπικής ζωής* || *τη μια ~ τα λέει έτσι, την άλλη αλλιώς· δεν καταλαβαίνω!* ΦΡ. (α) ***από στιγμή σε στιγμή*** πολύ σύντομα, σε λίγο, όπου να 'ναι: *περιμένουμε τα αποτελέσματα τής ψηφοφορίας ~* ΣΥΝ. (λόγ.) οσονούπω (β) ***από τη μια στιγμή στην άλλη*** σε μικρό διάστημα χρόνου: *αλλάζει γνώμη ~* || *δεν γνωρίζουμε τι θα προκύψει ~* (γ) ***στη στιγμή*** αμέσως, χωρίς καθυστέρηση: *έφθασε ~* (δ) ***μέχρι στιγμής*** μέχρι τώρα: *~ δεν έχει ανακοινωθεί τίποτα από το Γραφείο Τύπου* (ε) ***τής στιγμής*** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που γίνεται γρήγορα: *καφές ~* || *σχέδια / σκίτσα ~* (πρόχειρα) (στ) ***από τη στιγμή που*** (ως χρον. σύνδ.) από την πρώτη φορά που, με το που (i) (εισάγει χρονική πρόταση, η οποία δηλώνει το προτερόχρονο) αφότου, από τότε που: *~ ήρθε, όλο για σένα ρωτούσε* (ii) (ως αιτιολογικός σύνδ.) εφόσον, επειδή: *~ δεν θέλεις να ζούμε μαζί, χωρίζουμε* (ζ) ***τη στιγμή που*** (i) (ως χρονικός σύνδ. που εισάγει πρόταση, η οποία δηλώνει το σύγχρονο) ενόσω: *~ εσύ μιλούσες, αυτός γέλασε ειρωνικά* (ii) (ως αιτιολογικός σύνδ.) εφόσον: *~ δεν με ακούει, εγώ τι άλλο μπορώ να κάνω;* (η) ***(ούτε) στιγμή*** (αρνητ.) καθόλου: *~ δεν τον χάνει από τα μάτια της* || *~ δεν μου πέρασε κάτι τέτοιο από το μυαλό (μου)* (θ) ***για μια στιγμή / προς στιγμήν*** για πολύ λίγο (χρόνο): *~ νόμιζα ότι είχα χάσει τις αισθήσεις μου* (ι) ***(για) μια στιγμή!*** περίμενε! μη βιάζεσαι!: *~! Μην τρέχεις κι άκουσέ με* (ια) ***την τελευταία στιγμή*** στο έσχατο χρονικό όριο: *όταν πρόκειται να ταξιδέψει, ετοιμάζει πάντοτε τα πράγματά του ~* ΣΥΝ. στο παρά πέντε, στο τσακ (ιβ) ***ιστορική στιγμή*** (i) ορισμένο χρονικό σημείο τής ιστορίας, στάδιο τής ιστορικής εξέλιξης: *πρέπει να εξετάσουμε το γεγονός αυτό υπό το πρίσμα τής συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής κατά την οποία έλαβε χώρα* (ii) χρονικό σημείο ή κατάσταση ιδιαίτερης σπουδαιότητας: *πρόκειται για ~· μετά από σαράντα περίπου χρόνια συναντήθηκαν οι δύο αρχηγοί των αντίπαλων στρατοπέδων* (ιγ) ***ανά πάσα στιγμή*** κάθε στιγμή, οποτεδήποτε: *~ μπορεί να συμβεί το μοιραίο* || *~ πρέπει να είμαστε σε θέση να αντιδράσουμε επιτυχώς σε εχθρική επίθεση* **2.** η κατάλληλη περίσταση, ευκαιρία: *θα σου το αποκαλύψω, όταν έρθει η (κατάλληλη) ~* || *έφθασε η ~ να αγωνιστούμε για τα δίκαιά μας·* ΦΡ. ***(κάτι) δεν είναι τής στιγμής / τού παρόντος / τής παρούσης / τής ώρας*** για να δη-

λωθεί ότι δεν είναι η κατάλληλη περίσταση να γίνει (κάτι) και ότι είναι καλύτερα να γίνει αργότερα **3.** περίσταση με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: *ζήσαμε στιγμές χαράς / απελπισίας / αγωνίας / συγκίνησης / έντασης / αντιπαράθεσης* || *τον βρήκα σε ~ απογοήτευσης* || *ζήσαμε μαζί καλές και κακές ~* • **4.** ΓΛΩΣΣ. σημείο στίξεως, με το οποίο χωρίζονται μεταξύ τους οι περίοδοι και τα κώλα περιόδου ενός κειμένου: *άνω ~* ΣΥΝ. τελεία • **5.** ΜΟΥΣ. σημείο πολλαπλής σημασίας (μία στιγμή πάνω από τη νότα δηλώνει το στακάτο, δίπλα από τη νότα αυξάνει τη διάρκειά της κατά το ήμισυ, δεύτερη στιγμή προσθέτει επιπλέον διάρκεια ενός τετάρτου τής αρχικής) • **6.** ΤΥΠΟΓΡ. η μικρότερη μονάδα μέτρησης τού πάχους (μεγέθους) των τυπογραφικών στοιχείων και γενικά των τυπογραφικών μεγεθών (πλάτος, μήκος κ.λπ.)· δώδεκα στιγμές κάνουν ένα τετράγωνο (βλ.λ.): *το ερμήνευμα είναι γραμμένο με στοιχεία επτά στιγμών.* — (υποκ.) **στιγμούλα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στίγμα, σημάδι, νύγμα», < *στίζω* (βλ.λ.). Η χρονική σημ. είναι ήδη αρχ. (λ.χ. *«ἐν στιγμῇ χρόνου»*, Σιμωνίδης), ενώ η γλωσσ. σημ. είναι μτγν. Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *από τη μια στιγμή στην άλλη* (< d'un moment à l'autre), *στη στιγμή* (< à l'instant), *η τελευταία στιγμή* (< le dernier moment), *από τη στιγμή που* (< (à partir) du moment que), *προς στιγμήν* (< sur le moment), *την κατάλληλη στιγμή* (< au moment propre) κ.ά.].

στιγμιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαρκεί μόνο μία στιγμή ΣΥΝ. ακαριαίος ΑΝΤ. διαρκής, συνεχής **2.** αυτός που ετοιμάζεται πολύ γρήγορα, σε μια στιγμή: *~ καφές* ΣΥΝ. τής στιγμής **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***στιγμιαίος μέλλοντας*** ο μέλλοντας που δηλώνει πράξη, η οποία θα γίνει στο μέλλον χωρίς διάρκεια ή επανάληψη, π.χ. *θα δώσω, θα ρίξω, θα φέρω* κατ' αντιδιαστολή προς τον εξακολουθητικό / διαρκή / συνεχόμενο (β) ***στιγμιαία σύμφωνα*** τα κλειστά σύμφωνα (βλ. λ. *κλειστός*). — **στιγμιαί-α / -ως** επίρρ.

στιγμιογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η στιγμιαία φωτογράφιση ΣΥΝ. ενσταντανέ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. instantané].

στιγμιότυπο (το) [1894] {στιγμιοτύπ-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε τυπώθηκε ή εικονίστηκε ακαριαία **2.** (συνήθ. στον πληθ.) σύντομη χαρακτηριστική σκηνή, απόσπασμα: *η τηλεόραση θα μεταδώσει τα καλύτερα ~ τού αγώνα* ΣΥΝ. φάση.
[ΕΤΥΜ. < *στιγμιαίος* + *-τυπο* (< *τύπος*), απόδ. τού γαλλ. instantané (βλ. λ. *ενσταντανέ*)].

στιγμόμετρο (το) {στιγμομέτρ-ου | -ων} ΤΥΠΟΓΡ. όργανο (χάρακας, κανόνας) που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των στοιχείων, στίχων (αράδων) και γενικά των τυπογραφικών μεγεθών (μήκος, πλάτος κ.λπ.), φέρει υποδιαιρέσεις σε στιγμές, τετράγωνα (βλ.λ.), και σε χιλιοστά τού μέτρου ΣΥΝ. στιχόμετρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στίζω ρ. μετβ. {έστι-ξα, -γμένος} **1.** προκαλώ στίγματα σε (κάτι) **2.** δηλώνω γραπτώς τα σημεία στίξεως σε (κείμενο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **στίγ-jω* < I.E. *steig- / stig- «χαράσσω, σκαλίζω», πβ. λατ. *stingere (όπως επιβεβαιώνεται από τα σύνθ. distinguo «ξεχωρίζω», instinctus «ερεθισμένος»), γοτθ. stiks «σημείο, νύγμα, αμυχή», αρχ. περσ. tigra «αιχμηρός», λιθ. stingù «κεντώ, χαράζω» κ.ά. Ομόρρ. *στιγ-μή, στίγ-μα, στικ-τός, στίξ-ις (-η)* κ.ά.].

στικ (το) {άκλ.} **1.** προϊόν που έχει τη μορφή λεπτού κυλίνδρου: *~ για τα χείλη / για τσιμπήματα από έντομα* **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει τη μορφή λεπτού κυλίνδρου: *~ κόλλα / αποσμητικό.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stick «μικρό λεπτό κλαδί, που έχει κοπεί ή πέσει από δέντρο» και κατ' επέκτ. «λεπτός κύλινδρος από οποιοδήποτε υλικό» < μέσ. αγγλ. stikke < αρχ. αγγλ. sticca].

στικτογραφία (η) [1866] {χωρ. πληθ.} ο πουαντιγισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pointillisme].

στικτός, -ή, -ό **1.** αυτός που φέρει στίγματα (βλ. κ. λ. *διάστικτος, κατάστικτος*) **2.** αυτός που σχηματίζεται με στίγματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στίζω* (βλ.λ.)].

στιλ (το) → στυλ

στιλάκι (το) → στυλάκι

στιλάτος, -η, -ο → στυλάτος

στιλβαδάμας (ο) [1889] {στιλβαδάμ-αντος, -αντα | -αντες, -άντων} (λόγ.) το μπριλάντι.
[ΕΤΥΜ. < *στίλβω* + *αδάμας*, απόδ. τού γαλλ. brillant].

στίλβη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.-σπάν.) η στιλπνότητα, η λαμπρότητα, η λάμψη ΑΝΤ. θαμπάδα, μουντάδα **2.** ΑΣΤΡΟΝ. φαινόμενο που συνίσταται στην ταχεία διακύμανση τής λαμπρότητας και τού χρώματος των ουρανίων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στίλβω* (βλ.λ.)].

στίλβω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) λάμπω, αστράφτω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. εκφραστ. λ. (λιγότερο κοινή από το συνώνυμο *λάμπω*), αγν. ετύμου. Η θεματική εναλλαγή *στιλβ- / στιλπ- (στίλβω – στιλπνός)* δεν επιτρέπει ασφαλείς συσχετισμούς με τ. άλλων I.E. γλωσσών].

στιλβώνω ρ. μετβ. {στίλβω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) στιλπνό, γυαλίζω: *~ παπούτσια.* — **στίλβωμα** (το) [μτγν.] κ. **στίλβωση** (η) [μτγν.], **στιλβωτικός, -ή, -ό** [1833].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στιλβῶ (-όω)* < *στιλβός* < αρχ. *στίλβω* (βλ.λ.)].

στιλβωτήριο (το) [1846] {στιλβωτηρί-ου | -ων} το εργαστήριο τού στιλβωτή.
[ΕΤΥΜ. < *στιλβώνω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *στεγνω-τήριο*].

στιλβωτής (ο) [μτγν.], **στιλβώτρια** (η) {στιλβωτριών} (επίσ.) το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το λουστράρισμα των παπουτσιών ΣΥΝ. λούστρος.

στιλέτο (το) μικρό, ελαφρό μαχαίρι με μυτερή και κυφτερή λεπίδα, που χρησιμοποιείται ως όπλο: *τράβηξε το ~ και τον κάρφωσε στην πλάτη·* ΦΡ. ***γόβα-στιλέτο*** γόβα με λεπτό, ψηλό και μυτερό τακούνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stiletto, υποκ. τού stilo < λατ. stilus «ράβδος, στύλος, γραφίδα», που συνδ. με το ουσ. stimulus, -i «αγκάθι, κεντρί» και δεν σχετίζεται με το αρχ. *στῦλος*, όπως παρετυμολογικά έχει εικασθεί].

στιλιζάρω ρ. → στυλιζάρω

στιλίστας (ο) → στυλίστας

στιλιστικός, -ή, -ό → στυλιστικός

στιλό (το) → στυλό

στιλπνός, -ή, -ό αυτός που λάμπει, που γυαλίζει: *~ επιφάνεια / μέταξι / χρώμα* ΣΥΝ. γυαλιστερός ΑΝΤ. θαμπός. — **στιλπνότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στιλπ-*, παράλλ. τού θ. *στίλβ-* (τού ρ. *στίλβω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νός* (πβ. κ. *τερπ-νός, όκ-νός*)].

Στίλπων (ο) {Στίλπων-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), ο οποίος δίδαξε στη Σχολή των Μεγάρων και στην Αθήνα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *στίλπ-*, παράλλ. τού *στίλβ-*, για τα οποία βλ. λ. *στίλβ-ω, στιλπ-νός*].

στιμάρω ρ. μετβ. {στίμ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) υπολογίζω, κάνω εκτίμηση. — **στιμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. stimare / estimare < λατ. aestimare (< aes, aeris «πολύτιμο πράγμα – χρήματα, χαλκός»)].

στίξη (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) ο χωρισμός τού γραπτού λόγου σε μέρη (προτάσεις, περιόδους, ημιπεριόδους) με ειδικά σημεία και σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες χρήσεώς τους: *σημεία στίξεως είναι το κόμμα, η τελεία, η άνω τελεία, το ερωτηματικό κ.ά.·* τα σημεία στίξεως διακρίνονται σε *συντακτικά* (τελεία, κόμμα, άνω τελεία), που διευκολύνουν την ανάγνωση και την κατανόηση τού κειμένου, και σε *σχολιαστικά* (θαυμαστικό, εισαγωγικά, αποσιωπητικά), που χρησιμοποιούνται από τον γράφοντα για να σχολιασθούν τα γραφόμενα (ειρωνεία, αμφισβήτηση, έκπληξη, αποσιώπηση, πρόκληση εντυπώσεων, ελεύθεροι συνειρμοί κ.λπ.)· βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσιωπητικά* (β) η χρήση των παραπάνω σημείων σε κείμενο: *ορθή / κακή ~* || *η απουσία στίξεως σε μοντέρνα ποιήματα* • **2.** (λόγ.-σπάν.) η δημιουργία στιγμάτων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στίξις* < αρχ. *στίζω* (βλ.λ.)].

στιπλ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. αγώνας δρόμου κατά τον οποίο ο αθλητής περνά πάνω από ειδικά ψηλά εμπόδια, κατασκευές με νερό κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Η λ. αποσπάστηκε από τον αγγλ. όρο steeplechase «αγώνας στιπλ» (αρχικώς μόνο σε ιπποδρομίες) < steeple «οβελίσκος (κτίσματος)» < αρχ. αγγλ. stēpel «πύργος»].

στιφάδο (το) → στυφάδο

στιφός, -ή, -ό → στυφός

στίφος (το) {στίφ-ους | -η, -ών} μεγάλο, πυκνό πλήθος που κινείται επιθετικά: *τα ~ των βαρβάρων* ΣΥΝ. ορδή, μπουλούκι, συρφετός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στῖφος* < θ. *stibh-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *steib(h)- (βλ. λ. *στείβω*). Η λ. συνδ. επίσης με λιθ. stiebas «στύλος, ιστός», αρχ. σλαβ. stiblŭ «κοτσάνι», σανσκρ. stibhi- «δεμάτι»].

στιχαρίθμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αρίθμηση των στίχων ποιήματος ή πεζού κειμένου ΣΥΝ. στιχομετρία.

στιχάριο (το) {στιχαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. μακρύ και χειριδωτό εσωτερικό άμφιο των ορθοδόξων κληρικών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στιχάριον*, υποκ. τού αρχ. *στίχος*].

στιχηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** κατά στίχους, κατά σειρά **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***επιγραφή στιχηδόν*** επιγραφή τής οποίας τα γράμματα είναι τοποθετημένα κατά οριζόντιους και κάθετους στίχους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στίχος* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ. κ. *βαθμ-ηδόν*].

στιχηραρικό μέλος (το) [μεσν.] (στη βυζαντινή μουσική) είδος μέλους στο οποίο κάθε συλλαβή τού κειμένου εκτείνεται σε δύο ή περισσότερους φθόγγους τής μελωδίας· διακρίνονται τα σύντομα και τα αργά στιχηραρικά μέλη (πβ. *ειρμολογικό μέλος, παπαδικό μέλος*).

στιχηρός, -ά, -ό(ν) **1.** αυτός που έχει γραφεί σε στίχους **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***στιχηρό(ν)*** (το) βυζαντινό τροπάριο, στο οποίο προτάσσονται στίχοι από ψαλμό: *~ ιδιόμελα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στίχος* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *ἀνθ-ηρός*].

στιχογραφία (η) {χωρ. πληθ.} το γράψιμο στίχων χωρίς ποιητική αξία. — **στιχογραφικός, -ή, -ό** [1893].

στιχογράφος (ο/η) [μτγν.] αυτός που συνθέτει ασήμαντους στίχους ΣΥΝ. στιχοπλόκος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στιχομετρία (η) [μτγν.] {στιχομετριών} η αρίθμηση των στίχων ενός κειμένου. — **στιχομετρικός, -ή, -ό** [1880].

στιχόμετρο (το) {στιχομέτρ-ου | -ων} το στιγμόμετρο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. line counter].

στιχομυθία (η) {στιχομυθιών} **1.** (στην αρχαία τραγωδία) ζωηρός διάλογος μεταξύ των προσώπων τού δράματος ο οποίος αποτελείται από μονόστιχες ή δίστιχες ερωταποκρίσεις **2.** (κατ' επέκτ.) ζωηρή συζήτηση που γίνεται με σύντομες φράσεις: *διημείφθη μεταξύ τους η εξής ~...* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος, στοίχος, συνομιλία.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στιχομυθῶ* «διαλέγομαι χρησιμοποιώντας στίχους» < *στίχος* + *-μυθῶ (-έω)* < *μῦθος* (βλ.λ.)].

στιχοπλοκή (η) η σύνθεση ασήμαντων στίχων.

στιχοπλόκος (ο/η) ο ατάλαντος, ο ασήμαντος ποιητής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *στίχος* + *-πλόκος* < *πλέκω*].

στιχοποιός (ο/η) [μτγν.] (σπάν.) πρόσωπο που συνθέτει στίχους, ο στιχουργός. — **στιχοποιία** (η) [μτγν.].

στίχος (ο) **1.** ΜΕΤΡ. η γραμμή ποιήματος που έχει συντεθεί σύμφωνα με τους κανόνες ορισμένου μετρικού ρυθμού: *δεκαπεντασύλλαβος /*

εξάμετρος / ιαμβικός / τροχαϊκός / αναπαιστικός / ακατάληκτος / ακέφαλος ~ **2.** (προφορ.-καταχρ. στον εν.) τα λόγια τραγουδιού: *σημαντικό ρόλο στο τραγούδι παίζει ο* ~ (συνήθ. στον πληθ.): *σε αυτό τον δίσκο οι ~ είναι τού Λ. Παπαδόπουλου* || *σημαντικοί ποιητές μας έχουν γράψει στίχους ειδικά για τραγούδια* **3.** καθεμιά από τις γραμμές πεζού κειμένου ΣΥΝ. αράδα. — (υποκ.) **στιχάκι** (το) (σημ. 1-2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρωνυμία, στείβω, στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σειρά, γραμμή (παρατάξεως)». < θ. *στιχ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *στείχω* «βαδίζω (σε παράταξη)» < Ι.Ε. *steigh- «βαδίζω, προχωρώ», πβ. σανσκρ. stighnoti «αναβαίνω», αρχ. σλαβ. po-stignq «απλώνω, αγγίζω», αρχ. ιρλ. tïagu «βαδίζω, πηγαίνω», αρχ. γερμ. steg «μικρή γέφυρα, πέρασμα», αρχ. σκανδ. stig «βήμα, βάδισμα» κ.ά. Ομόρρ. *στοῖχ-ος, στοιχ-εῖο(ν), στοῖχ-ημα* κ.ά.].

-στιχος, -η, -ο [μτγν.] β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό στίχων: *τετράστιχη στροφή ποιήματος* || (το ουδ. ως ουσ.) *σκωπτικό δίστιχο*.

στιχούργημα (το) [μτγν.] {στιχουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} (μειωτ.) η πρόχειρη και άτεχνη έμμετρη ποιητική σύνθεση.

στιχουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής σύνθεσης στίχων. — **στιχουργικός,** -ή, -ό [1813], **στιχουργικά** επίρρ.

στιχουργός (ο/η) **1.** πρόσωπο που γράφει στίχους **2.** (συχνότ.) πρόσωπο που έχει γράψει τους στίχους τραγουδιού. — **στιχουργώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, στοίχος, χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στίχος* + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

στλεγγίδα (η) **1.** (στην αρχαία Ελλάδα) χάλκινο όργανο ξέσεως σε σχήμα κυκλικού κοχλιαρίου με λαβή, που χρησιμοποιούσαν οι αθλητές, για να αφαιρέσουν από το σώμα τους το λάδι, με το οποίο επαλείφονταν πριν από τον αγώνα, καθώς και το χώμα και τον ιδρώτα που κολλούσαν σε αυτό **2.** (λόγ.) η ξύστρα που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τού δέρματος των αλόγων ΣΥΝ. ξυστρί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στλεγγίς, -ίδος* (η μοναδική ελλην. λ. με αρκτικό σύμφων. σύμπλεγμα *στλ-*), τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. συνδ. με χεττ. ištalk-(iya)-, ištalgāi «ομαλύνω, ισοπεδώνω»].

στοά (η) **1.** δίοδος, πέρασμα διά μέσου κτηριακού συγκροτήματος **2.** σήραγγα, υπόγειος διάδρομος ορυχείου: *κάτω από το παλάτι υπήρχαν πολυδαίδαλες* ~ ΣΥΝ. λαγούμι, γαλαρία **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. επιμήκες κτήριο με ανοιχτή τη μία ή και τις δύο μακρές πλευρές, όπου το υπόστεγο στηρίζεται από κιονοστοιχία: *η ~ τού Αττάλου* **4.** η φιλοσοφική σχολή των στωικών (βλ. κ. λ. *στωικισμός*) ● **5.** ***τεκτονική στοά*** βλ. λ. *τεκτονικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στοιά* (με σίγηση τού -ι-) < *στωϊά* (με βράχυνση τού -ω- προ τού -ι-) < **στω-Ϝ-ιᾱ* (με παρέκταση -Ϝ-) < θ. *στω-*, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στη-μι / ἵ-στα-μαι* (βλ.λ.). Η λ. *στοά* συνδ. επίσης με σανσκρ. sthāv-arā «σταθερός, σκληρός», αρχ. σλαβ. stavŭ «διάρθρωση, κατασκευή», λιθ. stovà «τόπος, εγκατάσταση», αρχ. αγγλ. stōw «θέση, τόπος» κ.ά.].

Στοβαίος (ο) *Ιωάννης*· φιλόσοφος από τους Στόβους τής Μακεδονίας (5ος αι. μ.Χ.), οπαδός τής νεοπλατωνικής φιλοσοφίας· συγκέντρωσε στα έργα του *Εκλογαί* και *Ανθολόγιον* χωρία από 500 ποιητές, φιλοσόφους και πεζογράφους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. Στοβαῖος < αρχ. *Στόβοι*, πόλη τής Μακεδονίας (από την οποία καταγόταν ο φιλόσοφος), που απαντά και ως *Στόποι*, αγν. ετύμου].

στοίβα (η) {στοιβών} σωρός από πράγματα που έχουν τοποθετηθεί συνήθ. πρόχειρα το ένα πάνω στο άλλο: *μια ~ (από) βιβλία / εφημερίδες / ρούχα / ξύλα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, στείβω*.
[ΕΤΥΜ. < *στοιβάζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

στοίβαγμα (το) → στοιβάζω

στοιβάδα (η) **1.** η στοίβα **2.** (εσφαλμ.) η στιβάδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στοιβάς, -άδος* < αρχ. *στοιβή* (βλ. λ. *στοιβάζω*)].

στοιβαδόρος (ο) πρόσωπο που μεταφέρει και τοποθετεί σε στοίβες (προϊόντα, εμπορεύματα κ.λπ.). Επίσης **στοιβαχτής**.
[ΕΤΥΜ. < *στοίβα* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

στοιβάζω ρ. μετβ. {στοίβα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** τοποθετώ (πράγματα) σε στοίβες **2.** στρυμώχνω (πράγματα) σε στενό χώρο **3.** (μεσοπαθ. ***στοιβάζομαι***) στρυμώχνομαι: *χιλιάδες επιβάτες στοιβάζονται καθημερινά στα μέσα μαζικής μεταφοράς* || (η μτχ. **στοιβαγμένος**, *-η, -ο*) *«οι πρώτοι μετανάστες ζούσαν στοιβαγμένοι στο λιμάνι τρεις-τρεις οικογένειες σε κάθε διαμέρισμα»* (εφημ.). **στοίβαγμα** κ. **στοίβασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στοιβή* «σωρός, στοίβα» (με αρχική αναφορά στο γέμισμα στρωμάτων και μαξιλαριών με ορισμένα φρυγανώδη φυτά), ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στείβω* (βλ.λ.)].

στοιβαχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τοποθετηθεί σε στοίβα **2.** αυτός που είναι συμπιεσμένος, στρυμωγμένος σε περιορισμένο χώρο.

στοιχειό (το) (λαϊκ.) **1.** ΛΑΟΓΡ. η ψυχή σκοτωμένου ανθρώπου ή ζώου, που σύμφωνα με τις λαϊκές προλήψεις μένει στον τόπο όπου σκοτώθηκε και τον φυλά **2.** (κατ' επέκτ.) υπερφυσικό ον, συνήθ. κακοποιό ΣΥΝ. τελώνιο, αερικό **3.** (μτφ.) άνθρωπος με απόκοσμη εμφάνιση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στοιχεῖον* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα και συνίζηση, πβ. κ. *θηρίο - θεριό*].

στοιχείο (το) **1.** (α) οτιδήποτε αποτελεί μέρος εννοίας, αντικειμένου ή γενικότερου συνόλου: *τα συστατικά ~ τού φυσικού κόσμου κατά τους αρχαίους φιλοσόφους ήταν ο αέρας, το νερό, η φωτιά και η γη* || *τα περιουσιακά ~ κάποιου* || *πολιτιστικό / ιδεολογικό / γλωσσικό / θρησκευτικό / ιστορικό / θετικό* ~ (β) (γενικότ. αντί τού *πράγμα / κάτι*): *η διάθεση για ειρήνευση είναι ένα ενθαρρυντικό* ~ (είναι κάτι ενθαρρυντικό / ενθαρρυντικό πράγμα)· ΦΡ. (στη φύση) (α) ***στοιχεία τής φύσεως*** οι δυνάμεις τής φύσης (π.χ. βροχή, αέρας κ.λπ.): *ο άνθρωπος με την τεχνολογία προσπάθησε να δαμάσει τα* ~ (β) ***υγρό στοιχείο*** η θάλασσα (σε αντιδιαστολή προς τη στεριά, τη γη) **2.** οτιδήποτε συμβάλλει σε κάτι: *αναγκαίο / απαραίτητο / κρίσιμο / καθοριστικό ~ για την παιδεία / την πρόοδο / την υγεία* || *ο εκδημοκρατισμός / η εκβιομηχάνιση τής χώρας είναι ~ προόδου* **3.** ΧΗΜ. ***(χημικό) στοιχείο*** κάθε απλό σώμα που αποτελείται από όμοια άτομα, δεν μπορεί να διασπαστεί σε απλούστερα μέρη με τις συνηθισμένες χημικές μεθόδους και μαζί με άλλα ανάλογα απλά σώματα σχηματίζει χημικές ενώσεις (π.χ. το οξυγόνο, το νάτριο, ο σίδηρος κ.λπ.): *μεταλλικό / αμέταλλο / ραδιενεργό* ~ **4.** (επίσ.) κάθε ενδεικτική πληροφορία για την αναγνώριση εγγράφου ή προσώπου: *τα ~ τού εγγράφου* (π.χ. ο αριθμός πρωτοκόλλου) || *δώσε στον αστυνομικό τα ~ σου!* (τις πληροφορίες που αναγράφονται στην αστυνομική σου ταυτότητα) || *τον πήγαν στο αστυνομικό τμήμα για εξακρίβωση στοιχείων* **5.** οτιδήποτε αποδεικνύει (ενοχή ή αθωότητα) στο πλαίσιο αστυνομικής ή δικαστικής διερεύνησης: *το άλλοθι που έχει είναι αδιάσειστο ~ τής αθωότητάς του* || *τα αποδεικτικά ~ που προσεκόμισε στο δικαστήριο ο κατηγορούμενος* || *αν έχετε στοιχεία, να τα καταθέσετε ενώπιον τής επιτροπής*· *αλλιώς να μη δημιουργείτε εντυπώσεις* ΣΥΝ. απόδειξη **6.** ***στοιχεία*** (τα) (α) τα δεδομένα: *στατιστικά / συγκριτικά* ~ || *η επεξεργασία των ~ γίνεται με υπολογιστή* (β) οι πληροφορίες, οτιδήποτε αφορά σε συγκεκριμένο θέμα: *θέλω φάκελο με τα πλήρη ~ τής υπόθεσης* || *από τα μέχρι τώρα ~ προκύπτει ότι το δυστύχημα οφειλόταν σε ανθρώπινο λάθος* || *αντικειμενικά* ~ (γ) οι βασικές γνώσεις συγκεκριμένου γνωστικού χώρου: ~ *γεωμετρίας / Αγγλικής* ● **7.** το οικείο περιβάλλον, οι συνθήκες που είναι οικείες ή ταιριάζουν σε κάποιον/κάτι· κυρ. στη ΦΡ. ***στο στοιχείο (κάποιου)***: *σπούδασε φιλολογία κι έτσι, όταν μιλούμε για ποίηση, είναι στο στοιχείο του* ● **8.** (περιληπτ.) πληθυσμική ομάδα με συγκεκριμένη (εθνική, θρησκευτική κ.λπ.) ταυτότητα, διαφορετική από αυτή τού ευρύτερου συνόλου στο οποίο ανήκει: *το ελληνικό ~ στην Αυστραλία* || *το μουσουλμανικό ~ τής Θράκης* ● **9.** ΤΥΠΟΓΡ. ο τυπογραφικός χαρακτήρας: *πλάγια / μαύρα / λευκά* ~ ● **10.** (συνήθ. κακόσ.) πρόσωπο ως παράγοντας συγκεκριμένης δράσης· συνήθ. προσδιορίζεται από επίθετο που χαρακτηρίζει τη δράση αυτή: *εγκληματικό / περιθωριακό / ανατρεπτικό / αναρχικό / επαναστατικό* ~ || *στην ομάδα εργασίας, στην οποία συμμετείχε, αποδείχθηκε ότι ήταν διασπαστικό ~ προκαλώντας με τη στάση της συγκρούσεις* ● **11.** ΦΥΣ. ***ηλεκτρικό στοιχείο*** απλή συσκευή που μετατρέπει τη χημική ενέργεια σε ηλεκτρική (π.χ. η βολταϊκή στήλη, η μπαταρία κ.ά.). — **στοιχειακός,** -ή, -ό [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στοιχεῖον* < *στοῖχος* «διάταξη, παράταξη» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-εῖον* (πβ. κ. *μνημ-εῖον, ἀργ-εῖον, φορ-εῖον*). Η λ. στον ενικό αριθμό *(στοιχεῖον)* δήλωνε αρχικώς τη γραμμή που σχημάτιζε η σκιά (ηλιακού ρολογιού), βάσει τής οποίας προσδιόριζαν την ώρα τής ημέρας. Επιπλέον, ο πληθ. *στοιχεῖα* αναφερόταν στα επιμέρους τμήματα τού αλφαβήτου (δηλ. στους φθόγγους), τα οποία απαρτίζουν μια λ., κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *γράμματα*, που αναφερόταν κυρ. στη γραπτή μορφή και την οπτική εικόνα των φθόγγων. Ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης επεξέτειναν τη χρήση τής λ. *στοιχεῖον* στη φυσική και τη φιλοσοφία, αποδίδοντάς της τη σημερινή της σημ. «τμήμα ενός όλου»].

στοιχειοθεσία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. η τοποθέτηση των μεταλλικών τυπογραφικών στοιχείων έτσι, ώστε να σχηματίζουν λέξεις ή στίχους **2.** η φωτοστοιχειοθεσία (βλ.λ.). — **στοιχειοθετικός,** -ή, -ό [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

στοιχειοθέτης (ο) [1814] {στοιχειοθετών}, **στοιχειοθέτρια** (η) {στοιχειοθετριών} (σημ. 1) **1.** τεχνίτης τυπογράφος που έχει ειδικευθεί στη στοιχειοθεσία κειμένων **2.** ΠΛΗΡΟΦ. μηχανή εκτύπωσης φιλμ ή χαρτιού σε πολύ υψηλή ανάλυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. < *στοιχείο* + *-θέτης* (< αρχ. *τίθημι*, βλ. λ. *θέτω*). Ο όρ. τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. image setter].

στοιχειοθετώ ρ. μετβ. [1856] {στοιχειοθετείς... | στοιχειοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. τοποθετώ τυπογραφικά στοιχεία με τρόπο που να σχηματίζω λέξεις, στίχους ή σελίδες **2.** τεκμηριώνω, θεμελιώνω βάσει στοιχείων: *οι ενέργειες αυτές δεν στοιχειοθετούν αδίκημα* || *«η ολομέλεια θα κρίνει από το πόρισμα αν στοιχειοθετείται κατηγορία για καθαίρεση τού προέδρου»* (εφημ.). — **στοιχειοθέτηση** (η) [1875]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. < *στοιχείο* + *-θετώ* < *-θέτης* (< αρχ. *τίθημι*, βλ. λ. *θέτω*)].

στοιχειοθήκη (η) [1863] {στοιχειοθηκών} ΤΥΠΟΓΡ. θήκη μέσα στην οποία τοποθετούνται τα μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία ΣΥΝ. γραμματοθήκη, κάσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

στοιχειολογία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} το μέρος τής Λογικής που εξετάζει τα στοιχεία τής ορθής νόησης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stœchiologie].

στοιχειομετρία (η) [1834] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. τομέας που μελετά τις αριθμητικές σχέσεις κατά τις χημικές αντιδράσεις μεταξύ χημικών στοιχείων ή ενώσεων. — **στοιχειομετρικός,** -ή, -ό [1834].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stœchiométrie].

στοιχειοχυτήριο (το) [1871] {στοιχειοχυτηρί-ου | -ων} το χυτήριο στο οποίο κατασκευάζονται τα μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία.

στοιχειοχύτης (ο) [1871] {στοιχειοχυτών} ο εργάτης που απασχολείται σε στοιχειοχυτήριο.

στοιχειοχυτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κατασκευή τυπογραφικών στοιχείων.

στοιχειώδης, -ης, -ες {στοιχειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει τα πρώτα και βασικά στοιχεία (συστήματος, επιστήμης κ.λπ.): ~ *άλγεβρα / γραμματική* ΣΥΝ. θεμελιώδης, βασικός· ΦΡ. ***στοι-***

χειώδης εκπαίδευση το δημοτικό σχολείο (όπου ο μαθητής διδάσκεται βασικές και απλές γνώσεις) **2.** (συνεκδ.) εντελώς απαραίτητος για να υπάρξει ή να συμβεί κάτι· (γενικότ.) ο πλέον βασικός: *δεν υπάρχουν οι ~ προϋποθέσεις για πολιτική σύγκλιση με το κόμμα αυτό* || *δεν γνωρίζει τις ~ αρχές τής καλής συμπεριφοράς* || *με τα χρήματα που κερδίζει δεν μπορεί να καλύψει τις ~ ανάγκες του* || *δεν έδειξε ούτε τη ~ ευγένεια* || *τα ~ ανθρώπινα δικαιώματα* || *οι ~ κανόνες ασφαλείας / γνώσεις τής πρόσφατης ιστορίας* || *«τα ενοικιαζόμενα δωμάτια πρέπει να έχουν τον ~ εξοπλισμό ενός σπιτιού (ψυγείο, κουζίνα, σκεύη)...»* (εφημ.) ΣΥΝ. πρωταρχικός, ελάχιστος, μίνιμουμ. — **στοιχειωδώς** επίρρ. {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, παιδεία, προηγουμένως, στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στοιχεῖον* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ώδης*].

στοιχειώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στοίχειω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι/κάποιον) στοιχειό (βλ.λ.) που φυλάσσει ορισμένο τόπο, θυσιάζοντάς το / τον στον τόπο αυτόν: *«α(ν) δε στοιχειώσετ' άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριώνει»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (για φαντάσματα, υπερφυσικά όντα) κατοικώ (σε ορισμένο τόπο, κτήριο): *το φάντασμα τού προγόνου του έχει στοιχειώσει το σπίτι που έμενε* **3.** (μτφ.) βρίσκομαι συνεχώς κάπου και δεν φεύγω: *η ιδέα αυτή είχε στοιχειώσει το μυαλό του* ♦ (αμετβ.) **4.** (για πρόσ.) γίνομαι στοιχειό **5.** (για τόπο) (α) κατοικούμαι από φαντάσματα: *το σπίτι αυτό έχει στοιχειώσει* || *στοιχειωμένος πύργος* (β) ερημώνομαι, περιέρχομαι σε πλήρη εγκατάλειψη: *ο τόπος αυτός, που άλλοτε έσφυζε από ζωή, τώρα έχει στοιχειώσει.* — **στοίχειωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *στοιχειόν* «δαίμονας» (βλ.λ.)].

στοιχηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατά στοίχους, κατά σειρά: *οι στρατιώτες παρελαύνουν ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στοίχος* (βλ.λ.) + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ. κ. *βαθμηδόν, σωρ-ηδόν*].

στοίχημα (το) {στοιχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συμφωνία μεταξύ δύο προσώπων που διατυπώνουν αντίθετες απόψεις ή προγνώσεις, ότι θα πάρει από τον άλλον την οριζόμενη αμοιβή εκείνος τού οποίου οι απόψεις ή οι προγνώσεις θα επαληθευθούν τελικά: *γραφείο στοιχημάτων* || *παράνομα ~·* ΦΡ. ***βάζω / πάω στοίχημα*** (i) στοιχηματίζω: *βάζεις / πάμε ~ ότι θα βρέξει;* (ii) (μτφ.) είμαι σίγουρος ότι: *~ ότι έλεγε ψέματα* **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που ορίζεται ως αμοιβή στη συμφωνία αυτή: *τι ~ βάζεις;* **3.** (μτφ.) καθετί που τίθεται ως στόχος από κάποιον (και για την επίτευξη τού οποίου υπάρχουν αμφιβολίες): *η ένταξη τής χώρας στην Ο.Ν.Ε. είναι το ~ που προσπαθεί να κερδίσει η κυβέρνηση* || *η κάθαρση στον χώρο τής Αστυνομίας είναι το προσωπικό ~ τού υπουργού* || *η αναβάθμιση τής περιοχής είναι ~ ζωής για τον σημερινό δήμαρχο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «συμφωνία», < αρχ. *στοιχῶ (-έω)* «βρίσκομαι σε ευθύγραμμη διάταξη, σε στοίχους» και αργότερα «ανταποκρίνομαι, αντιστοιχώ, βρίσκομαι σε αρμονία με κάτι» < *στοῖχος*].

στοιχηματίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στοιχημάτισα} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω στοίχημα ένα ποσό ή αντικείμενό μου: *~ μία μπίρα ότι θα νικήσει η ομάδα μου* || *~ ένα πεντοχίλιαρο για τη νίκη τής ομάδας μου* **2.** (μτφ.) είμαι σίγουρος: *~ ότι δεν θα έρθει στο ραντεβού* || *~ ό,τι έχω και δεν έχω ότι τελικά θα σου κάνει το χατίρι* ♦ (αμετβ.) **3.** βάζω στοίχημα: *κανείς δεν στοιχηματίζει για / σε αυτό το άλογο* || (μτφ.) *υποστηρίζοντας αυτή την πολιτική, είναι σαν να στοιχηματίζουμε υπέρ ενός νέου τύπου σοσιαλισμού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στοιχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στοίχισα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω ορισμένη χρηματική αξία και τιμή, κοστίζω: *μου στοίχισε τα μαλλιά τής κεφαλής μου αυτή η αγορά* (μου κόστισε πολύ) || *μη μου δίνεις λεφτά· δεν στοιχίζει τίποτα* **2.** (μτφ.) (α) (γενικότ.) προκαλώ επιβάρυνση: *η ευγένεια δεν στοιχίζει τίποτε* (β) (ειδικότ.) προκαλώ οικονομική επιβάρυνση, δαπάνες: *τα ταξίδια στοιχίζουν σήμερα πολλά λεφτά* (γ) προκαλώ ψυχικό βάρος, θλίψη: *της στοίχισε πολύ ο θάνατος τού πατέρα της* || *του στοίχισε πολύ ο χωρισμός των γονιών του·* ΦΡ. ***δεν στοιχίζει τίποτε*** για κάτι απλό, εύκολο· δεν είναι δύσκολο σε κάποιον: *δεν του στοιχίζει τίποτε να δώσει μια συμβουλή / να σου δανείσει ένα βιβλίο* **3.** (μτφ.) έχω ως κόστος, ως συνέπεια: *η ενέργεια αυτή θα του στοιχίσει την απόλυσή του* || *η ομολογία / αποκάλυψη αυτή του στοίχισε τη ζωή* (έγινε η αιτία τού θανάτου του) ● **4.** τοποθετώ σε στοίχους: *ο λοχίας στοίχισε τους στρατιώτες κατά τετράδες* || (κ. μεσοπαθ.) *«στοιχηθείτε!», διέταξε τους στρατιώτες ο λοχίας* || *οι μαθητές στοιχήθηκαν ο ένας πίσω από τον άλλον* ♦ (αμετβ.) **5.** έχω συγκεκριμένο κόστος: *~ φθηνά / ακριβά / πολύ* **6.** (ειδικότ.) έχω υψηλό κόστος: *μια τέτοια εκδήλωση στοιχίζει* **7.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***στοιχίζομαι***) τάσσομαι υπέρ (κάποιου), συντάσσομαι με (κάποιον): *«στη λογική αυτή των ιδιωτικοποιήσεων στοιχήθηκε το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρηματιών»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοποθετώ κατά στοίχους, σε ευθύγραμμη διάταξη», < *στοῖχος* (βλ.λ.). Όμοια ετυμ. έχει και το αρχ. *στοιχῶ (-έω)*, τού οποίου χρησιμοποιείται κυρ. ο παθ. αόρ. (λ.χ. *στοιχήθηκα, στοιχηθείτε*). Η σημ. «κοστίζω» είναι μεταφρ. δάνειο από ιταλ. costare (βλ. κ. *κοστίζω*)].

στοίχιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η τοποθέτηση σε στοίχους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

στοίχος (ο) **1.** η ευθύγραμμη παράταξη ΣΥΝ. σειρά, γραμμή, αράδα **2.** ΑΡΧΙΤ. καθεμιά από τις οριζόντιες λίθινες ή πλίνθινες σειρές τοιχοδομής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, στείβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στοῖχος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στείχω* «βαδίζω, προχωρώ (σε παράταξη)» < I.E. *steigh- «βαδίζω, προχωρώ», πβ. αλβ. shiegu «πέρασμα, είσοδος», γοτθ. staiga «μονοπάτι», αρχ. γερμ. steiga (> γερμ. auf-steigen «ανεβαίνω») κ.ά. Ομόρρ. *στίχ-ος, στοιχ-εῖον, στοιχ-ίζω, στοίχ-ημα*].

> **στοίχος – στίχος: παράγωγα – σύνθετα.** Τα δύο ομόηχα, το **στίχος** και το **στοίχος**, σημαίνουν και τα δύο «γραμμή, σειρά, αράδα»: το *στίχος* γραμμή ποιήματος, το *στοίχος* γραμμή σε οποιαδήποτε διάταξη (γυμναστικής, στρατού κ.λπ.). Και τα δύο είναι μεταπτωτικές βαθμίδες τού αρχ. ρήματος *στείχω* «βαδίζω σε σειρές» (**στιχ-**: μηδενισμένη βαθμίδα με απουσία τού -ε-· **στοιχ-**: ετεροιωμένη βαθμίδα με τροπή τού ει σε οι). Από το *στίχος* παράγονται τα: *στιχουργός (στιχουργώ, στιχούργημα, στιχουργικός), στιχο-πλόκος, στιχο-γράφος, διά-στιχο* «το μεταξύ των σειρών τυπωμένου κειμένου διάστημα» *(διαστιχώνω, διαστίχωση), κατά-στιχο* (< *κατά στίχον* «τα γραμμένα κατά σειρά»), *στιχό-μετρο* (και *στιγμόμετρο*) «αριθμημένος κανόνας για τη μέτρηση των στίχων», *στιχο-μυθία* «διάλογος», *ημι-στίχιο, μονό-στιχο, δί-στιχο, τρί-στιχο, τετρά-στιχο, πολύ-στιχο* κ.λπ. Από το **στοίχος** παράγονται: *στοιχ-ίζω* (αρχική σημ. «βάζω στην ίδια γραμμή, εξισορροπώ, εξισώνω»), *περι-στοιχίζω, στοιχ-ηδόν* «στη γραμμή», *αντί-στοιχος (αντιστοιχώ, αντιστοιχία), σύ-στοιχος (συστοιχώ, συστοιχία), -στοιχία (κιονο-στοιχία, αμαξο-στοιχία, δενδρο-στοιχία, οδοντο-στοιχία), στοιχώ, στοιχούμαι* «μπαίνω στην ίδια γραμμή, ακολουθώ» *(στοίχημα, στοιχηματίζω, στοίχηση, «στοιχηθείτε!»), στοιχείο* (πβ. *σημ-είο, μνημ-είο* κ.τ.ό.) με αρχική σημ. «αυτό που μπαίνει κατά σειρά, γράμμα (αλφαβήτου)» και «γράμματα λέξεως» > *«ελάχιστα συστατικά». στοιχει-ώδης, στοιχει-ακός, στοιχει-ώ(νω) (στοιχείωση, μεταστοιχείωση), αστοιχείωτος, στοιχειο-θέτης (στοιχειοθετώ, στοιχειοθεσία, στοιχειοθέτηση), στοιχειο-θήκη, στοιχειό (στοιχειώνω, στοίχειωμα).*

στοκ (το) {άκλ.} το απόθεμα διαθέσιμων εμπορευμάτων ή άλλων ειδών: *«ελλείψει πελατών, οι μεγαλοκαταστηματάρχες τής πόλης σκέπτονται να επισπεύσουν τις χειμερινές εκπτώσεις, για να διαθέσουν το τεράστιο ~ τους»* (εφημ.) || *κατάστημα ~* (στο οποίο πωλείται σε χαμηλές τιμές το απόθεμα εμπορευμάτων).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stock < αρχ. αγγλ. stoc(c) «κούτσουρο, πάσσαλος», που συνδ. με αρχ. σκανδ. stokkr «κορμός δέντρου»].

στοκαδόρος (ο) μικρή σπάτουλα που χρησιμοποιείται στο στοκάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *στοκάρω* (βλ.λ.), πβ. βεν. stucador].

στοκάρω[1] ρ. μετβ. {στόκαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} καλύπτω ή φράζω με στόκο: *στόκαρισε τα τζάμια των παραθύρων στις άκρες.* — **στοκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. stocar (βλ. λ. *στόκος*)].

στοκάρω[2] ρ. μετβ. {στοκάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) συγκεντρώνω (διαθέσιμα προϊόντα, εμπορεύματα ή άλλα είδη) σε συγκεκριμένο χώρο.
[ΕΤΥΜ. < *στοκ* (βλ.λ.) + *-άρω*, πβ. κ. *σουτ-άρω*].

στοκατζήδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα με στοκ από είδη γνωστών (επώνυμων) προϊόντων.

στόκος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** μείγμα από γύψο, μάρμαρο και άλλα υλικά, που χρησιμοποιείται στο γέμισμα ρωγμών, οπών, ανοιγμάτων ή για την εξομάλυνση ανώμαλων επιφανειών (τοίχων κ.λπ.) **2.** (μτφ.-υβριστ. / σκωπτ.) ανόητος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < βεν. stuco < λογγοβαρδ. stukki].

Στοκχόλμη (η) η πρωτεύουσα τής Σουηδίας.
[ΕΤΥΜ. < σουηδ. Stockholm < stock «πάσσαλος» + holm «νησί», πιθ. εξαιτίας ενός οικισμού που είχε χτιστεί στα τρία νησιά, τα οποία απαρτίζουν τον πυρήνα τής σημερινής πόλης].

στολαρχία (η) {μεσν.} {χωρ. πληθ.} το αξίωμα τού στολάρχου.

στόλαρχος (ο) {στολάρχ-ου | -ων, -ους} ο αρχηγός πολεμικού στόλου ΣΥΝ. ναύαρχος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στόλος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

στολή (η) **1.** η ενδυμασία, η αμφίεση· κυρ. στη ΦΡ. *εθνική ~* (τοπική ενδυμασία που θεωρείται ως η παραδοσιακή) **2.** (ειδικότ.) η ομοιόμορφη και διακριτική ενδυμασία καθενός από τα άτομα που ανήκουν σε ορισμένο επάγγελμα, τάξη, οργάνωση κ.λπ.: *στρατιωτική / αστυνομική ~* || *~ αγγαρείας / εξόδου / παραλλαγής / εργασίας / εκστρατείας* || *στις επίσημες εκδηλώσεις πηγαίνει με ~* || *αντιποίηση στολής* (βλ. λ. *αντιποίηση*) || *μεγάλη ~* (με την οποία παρίσταται αξιωματικός σε επίσημες εκδηλώσεις)· ΦΡ. ***εν στολή*** *(ἐν στολῇ)* φορώντας στολή: *παρουσιάστηκε ενώπιόν τους ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εφόδια, εξάρτιση στόλου», ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στέλλω* (βλ. λ. *στέλνω*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

στολίδι (το) {στολιδ-ιού | -ιών} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για διακοσμητικούς ή καλλωπιστικούς λόγους: *τα ~ τού χριστουγεννιάτικου δέντρου* ΣΥΝ. κόσμημα **2.** (ειρων.) φανταχτερό και κακόγουστο γυναικείο κόσμημα ΣΥΝ. μπιχλιμπίδι **3.** καθετί για το οποίο περηφανεύεται κάποιος: *η κόρη του είναι το ~ τού σπιτιού του* || *αυτό το μνημείο είναι ένα ~ για την πόλη μας* **4.** καθετί που προσδίδει ομορφιά (σε κάτι): *αυτό το κτήριο είναι ~ για τη γειτονιά μας* || *εκφραστικά ~* || *ο βιολιστής διανθίζει το παίξιμό του με στολίδια από τη μουσική παράδοση τού τόπου του* ΣΥΝ. ποίκιλμα. — (υποκ.) **στολιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στολίδιον*, υποκ. τού αρχ. *στολίς, -ίδος* (< *στολή*)].

στολίδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η προϊούσα πτύχωση τού φλοιού τής Γης, λόγω τής ψύξης τής γήινης σφαίρας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στολιδοῦμαι (-όο-)* «στολίζομαι, σχηματίζω πτυχές» < *στολίς, -ίδος* (< *στολή*)].

στολίζω ρ. μετβ. {στόλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** διακοσμώ με στολίδια: *~ το χριστουγεννιάτικο δέντρο / το σπίτι με λουλούδια* || *κάθε Μεγάλη Παρασκευή οι γυναίκες στολίζουν τον Επιτάφιο με λουλούδια* ΣΥΝ. καλλωπίζω, εξωραΐζω **2.** (ειδικότ.) ντύνω με όμορφα ρούχα και κοσμήματα: *οι νέες κοπέλες τού χωριού στόλιζαν τη νύφη* **3.** αποτελώ στολίδι (για κάτι/κάποιον), καθιστώ (κάτι/κάποιον) όμορ-

φο: *την πόλη στολίζουν πολλά αρχαία και βυζαντινά μνημεία* ΣΥΝ. κοσμώ **4.** (καθημ.-εκφραστ.) επιτιμώ, εξυβρίζω: *τον στόλισα όπως του 'πρεπε / για τα καλά* **5.** (μεσοπαθ. **στολίζομαι**) φορώ καλά ρούχα (και κοσμήματα): *για πού στολίστηκες έτσι;* — **στολισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εφοδιάζω, ντύνω», < *στολή*].

στολίσκος (ο) [1869] ΝΑΥΤ. μικρός στόλος.
[ΕΤΥΜ. < *στόλος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*].

στόλισμα (το) [αρχ.] {στολίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να στολίζει κανείς (κάτι): *ορισμένα γραφεία αναλαμβάνουν το ~ τού σπιτιού για γαμήλιες ή άλλες δεξιώσεις* **2.** το στολίδι.

στολισμός (ο) → στολίζω

στολοδρομία (η) {στολοδρομιών} ΝΑΥΤ. η διάπλευση τού στόλου και κυρ. οι τακτικές κινήσεις και οι ελιγμοί του. — **στολοδρομικός, -ή, -ό** [1858], **στολοδρομώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στολοδρομῶ (-έω)* < *στόλος* + *-δρομῶ* < *δρόμος*].

στόλος (ο) **1.** (γενικότ.) το σύνολο των πλοίων: *ο εμπορικός μας ~ || αλιευτικός ~* **2.** το σύνολο ή υποσύνολο των πολεμικών πλοίων, η ναυτική δύναμη μιας χώρας: *ο ελληνικός / ο 6ος αμερικανικός ~* ● **3.** το σύνολο των διαθέσιμων οχημάτων ή αεροσκαφών: *ο Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών θα ανανεώσει τον ~ του || ο ~ των πυροσβεστικών οχημάτων || ο ~ τής Ολυμπιακής Αεροπορίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στολ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στέλλω* (βλ. λ. *στέλνω*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «πολεμική προπαρασκευή, εξοπλισμός», ιδιαίτερα σε σχέση με τις θαλάσσιες εκστρατείες, από όπου προέκυψε και η σημ. «ναυτική δύναμη, αρμάδα»].

στόμα (το) {στόμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το άνοιγμα στο μπροστινό και κάτω μέρος τής κεφαλής ανθρώπων και ζώων, που περιβάλλεται από τα χείλη, αποτελεί όργανο τής φωνής και τής αναπνοής και από το οποίο εισέρχεται η τροφή: *μισάνοιχτο / ορθάνοιχτο ~ || φιλώ στο ~ || μιλάω με γεμάτο ~ || μυρίζει το ~ κάποιου*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***(στο / από) το στόμα τού λύκου*** εκεί / από εκεί όπου φωλιάζει ο κίνδυνος: *τον έστειλαν στο ~ || τον γλύτωσαν από το ~* (β) ***κλείνω το στόμα (κάποιου)*** (i) αναγκάζω (κάποιον) να σωπάσει ή εξαγοράζω τη σιωπή του: *προσπάθησαν να του κλείσουν το στόμα, για να μην τους μαρτυρήσει στην αστυνομία* (ii) αποστομώνω ή κάνω κάποιον (αρνητικά προδιατεθειμένο απέναντί μου) να μην μπορεί να με κακολογήσει: *έλεγαν διάφορες κακίες για τις ικανότητές του, αλλά αφότου πήρε το πρώτο βραβείο, έκλεισε τα στόματα ολονών* (γ) ***από το στόμα μου το πήρες*** με πρόλαβες, το ίδιο θα έλεγα κι εγώ (δ) ***από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί*** (ευχετ.) μακάρι να γίνει αυτό που λες: *—Μην αγωνιάς· θα τα καταφέρεις στις εξετάσεις. —~!* (ε) ***παίρνω τη μπουκιά απ' το στόμα (κάποιου)*** βλ. λ. *μπουκιά* (στ) ***από στόμα σε στόμα*** (για κάτι που διαδίδεται προφορικά) από τον έναν στον άλλον: *η είδηση κυκλοφόρησε / διαδόθηκε ~ || ~ έφθασε και στα δικά μου αφτιά* (ζ) ***με το στόμα ανοιχτό*** άναυδος, άφωνος, έκπληκτος: *έμεινε ~, όταν έμαθε το περιστατικό* (η) ***ανοίγω το στόμα μου*** βλ. λ. *ανοίγω* (θ) ***βάζω (κάτι) στο στόμα μου*** τρώω (κάτι): *από το πρωί έχει να βάλει μπουκιά στο στόμα του* (ι) ***δεν παίρνεις κουβέντα απ' το στόμα του*** για άτομο λιγομίλητο, για πρόσωπο που προσέχει τα λόγια του και δεν αποκαλύπτει προσωπικά μυστικά (ια) ***κρατώ το στόμα μου κλειστό*** δεν αποκαλύπτω πράγματα που γνωρίζω: *ξέρω πολλά, αλλά ~* (ιβ) ***κρέμομαι από το στόμα (κάποιου)*** βλ. λ. *κρέμομαι* (ιγ) ***ράψε το στόμα σου!*** (επιτιμητικά) σώπασε, μη μιλάς! (ιδ) ***στόμα έχει και μιλιά δεν έχει*** για κάποιον που παραμένει αμίλητος, που δεν μιλά καθόλου ή δεν είναι φλύαρος: *Αυτό το κορίτσι ~. Τόσο ήσυχο είναι!* (κ. ειρων. για πρόσωπο φλύαρο) (ιε) ***βάζω λόγια στο στόμα (κάποιου)*** αποδίδω σε (κάποιον) λόγια που δεν είπε (ιστ) ***γεια στο στόμα σου! / ν' αγιάσει το στόμα σου!*** σε κάποιον που λέει κάτι, το οποίο βρίσκουμε πολύ σωστό (ιζ) ***μ' ένα στόμα*** ομόφωνα, όλοι μαζί ΣΥΝ. με μια φωνή (ιη) ***με την ψυχή στο στόμα*** με μεγάλο άγχος, τρέχοντας για να προλάβω: *έφθασα στον σταθμό ~* (ιθ) ***πέφτω στο στόμα (κάποιου)*** βλ. λ. *πέφτω* (κ) ***βουλλώνω (τα) στόματα*** αποτρέπω αρνητικά σχόλια: *τόσα χρόνια κρύβω τα ελαττώματά σου και ~* (κα) ***πιάνω / βάζω στο στόμα μου (κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *πιάνω* (κβ) ***στάζει μέλι το στόμα μου*** βλ. λ. *στάζω* (κγ) ***στεγνώνει το στόμα μου*** δεν έχει πια σάλιο (συνεκδ.) διψώ (κδ) ***διά στόματος (κάποιου)*** μέσω κάποιου, με δήλωση κάποιου: *η κυβέρνηση ~ τού υπουργού Τύπου διέψευσε τα εκλογικά σενάρια* (κε) ***θου, Κύριε, φυλακήν τω στόματί μου*** βλ. λ. *φυλακή* **2.** ο τρόπος που μιλά κανείς (κυρ. στις κοινωνικές του συναναστροφές): *έχει βρόμικο / απύλωτο / άσχημο ~ || μάζεψε το ~ σου!* (πρόσεχε πώς μιλάς, πρόσεχε τα λόγια σου!) **3.** (ειδικότ.) ο άσχημος, ο χυδαίος τρόπος ομιλίας: (με διάθεση επικριτική) *έχει ένα ~, σκέτο βόθρο!* **4.** **στόματα** (τα) (α) ο κοινωνικός περίγυρος ως πρόσωπα που σχολιάζουν, που ασκούν κριτική ή διαδίδουν φήμες: *κάνε ό,τι μπορείς για να πετύχεις· θα κλείσουμε έτσι και μερικά ~ που σε κακολογούν || τα ~ τού κόσμου* (β) τα μέλη οικογένειας τα οποία πρέπει κανείς να θρέψει, να καλύψει τις βασικές βιοτικές τους ανάγκες: *ήταν οικογενειάρχης που έπρεπε να θρέψει / να συντηρήσει τόσα ~* **5.** (μτφ.) οτιδήποτε μοιάζει με στόμα (σημ. 1): *~ πυροβόλου / λιμανιού* ΣΥΝ. στόμιο, μπούκα **6.** ΒΟΤ. οπή στην επιδερμίδα των φυτών, απαραίτητη για τη διαπνοή **7.** (συνεκδ.) ΙΑΤΡ. το άνοιγμα (τραύματος ή έλκους) **8.** (συνεκδ. για μαχαίρι) το κοφτερό τμήμα, η κόψη. — (υποκ.) **στοματάκι** (το), (μεγεθ.) **στοματάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *stom-en- «στόμα», πβ. αβεστ. staman- «στόμα σκύλου», ουαλ. safn «σαγόνι», γοτθ. stibna «ουρανίσκος» κ.ά. Ομόρρ. *στόμ-αχος* (βλ.λ.)].

στομαλίμνη (η) [αρχ.] {στομαλιμνών} υδάτινη έκταση με λιμνάζον νερό, που επικοινωνεί με θάλασσα, λίμνη ή ποταμό.

στοματάκι (το) → στόμα

στοματάρα (η) → στόμα

στοματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το στόμα: *~ κοιλότητα / νόσος* **2.** αυτός που γίνεται με το στόμα: *~ σεξ* (η διέγερση των γεννητικών οργάνων με το στόμα).

στοματίτιδα (η) [1854] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού βλεννογόνου τού στόματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stomatite].

στοματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό τις οδοντοστοματικές νόσους. — **στοματολογικός, -ή, -ό. στοματολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stomatologie].

στοματολόγος (ο/η) [1895] γιατρός που έχει ειδικευθεί στη στοματολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stomatologue].

στοματοπάθεια (η) {στοματοπαθειών} ΙΑΤΡ. πάθηση τής στοματικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ. < *στόμα* + *-πάθεια* < θ. *παθ-*, πβ. αρχ. *ἔ-παθ-ον*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *πάσχω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stomatopathy].

στοματορραγία (η) [1895] {στοματορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τής στοματικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ. < *στόμα* + *-ρραγία* < θ. *ραγ-*, πβ. αρχ. *ἐρ-ράγ-ην*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *ῥήγνυμι* (βλ. λ. *ρήξη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stomatorrhagia].

στομάχι (το) {στομαχ-ιού | -ιών} **1.** ΑΝΑΤ. η σακοειδής διεύρυνση τού πεπτικού σωλήνα ανθρώπων και ζώων, που βρίσκεται στο εμπρόσθιο τμήμα τής κοιλιάς· λειτουργεί ως αποθήκη που δέχεται και αφομοιώνει τις τροφές, προτού περάσουν στο έντερο: *δεν κάνει να μένεις πολλές ώρες με άδειο ~ || δεν πρέπει να κολυμπάς με γεμάτο ~ || με πονάει το ~ μου || έχω / νιώθω καούρα / σφίξιμο στο ~ || έχω το στομάχι μου* (αισθάνομαι ενοχλήσεις στο ~) ΣΥΝ. (λόγ.) στόμαχος· ΦΡ. (α) ***βαραίνω το στομάχι μου*** παραγεμίζω το στομάχι μου με τροφή, με αποτέλεσμα να νιώθω δυσπεψία (β) (μτφ.) ***γυρίζει / ανακατεύεται το στομάχι μου*** αισθάνομαι αναγούλα, έχω τάση προς έμετο (γ) (μτφ.) ***μου κάθεται (κάποιος / κάτι) στο στομάχι*** (i) (για τροφή) έχω δυσπεψία (ii) (για άτομο) κάποιος μου είναι δυσάρεστος, αντιπαθητικός (δ) (μτφ.) ***μεγάλο στομάχι*** βλ. λ. *μεγάλος* **2.** (συνεκδ.) το εξωτερικό μέρος του σώματος, κάτω από το οποίο βρίσκεται το στομάχι (σημ. 1): *γροθιά στο ~*. Επίσης (λόγ.) **στόμαχος** (ο) (βλ.λ.). — (υποκ.) **στομαχάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στομάχιον*, υποκ. τού αρχ. *στόμαχος* (βλ.λ.)].

στομαχιάζω ρ. αμετβ. {στομάχιασ-α, -μένος} (καθημ.) αισθάνομαι βάρος στο στομάχι, παθαίνω δυσπεψία: *στομάχιασα από το πολύ φαγητό* ΣΥΝ. βαρυστομαχιάζω. — **στομάχιασμα** (το).

στομαχιάρικος, -η, -ο (λαϊκ. για τροφές) αυτός που φέρνει βάρος στο στομάχι, που δεν χωνεύεται εύκολα: *~ φαγητό* ΣΥΝ. δυσκολοχώνευτος, βαρύς ΑΝΤ. ευκολοχώνευτος.

στομαχικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το στομάχι (βλ.λ.): *~ πόνος / διαταραχή / έλκος / πάθηση / ενόχληση* **2.** **στομαχικός** (ο), **στομαχική** (η) το πρόσωπο που έχει χρόνια πάθηση τού στομάχου, που υποφέρει από το στομάχι του: *δεν κάνει να τρώει βαριά φαγητά, γιατί είναι ~.*

στομαχόπονος (ο) (καθημ.) ο πόνος στο στομάχι (βλ.λ.): *μ' έπιασε ~.*

στόμαχος (ο) {στομάχ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΑΝΑΤ. το στομάχι: *έλκος στομάχου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λαιμός» (μτγν. η σημ. *τὸ στόμα τῆς γαστρός, τῆς κοιλίας*, δηλ. το στομάχι), < *στόμα* + εκφραστ. επίθημα *-(α)χος* (πβ. κ. *βάτρ-αχος*)].

στομίδα (η) χαλύβδινο εξάρτημα τού χαλινού, που εισάγεται στο στόμα τού αλόγου και στα άκρα τού οποίου προσαρμόζονται τα ηνία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στομίς, -ίδος*, υποκ. τού αρχ. *στόμα* (βλ.λ.)].

στόμιο (το) {στομί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το άνοιγμα που αποτελεί την είσοδο κοιλότητας: *~ σπηλαίου / σήραγγας / φρέατος / τούνελ* **2.** (ειδικότ.) το άκρο σωληνωτού αντικειμένου: *~ πίπας / μουσικού οργάνου / αντλίας* **3.** οι εκβολές φυσικού ή τεχνητού υδάτινου ρεύματος, το σημείο στο οποίο ενώνεται με τη θάλασσα: *~ ποταμού / διώρυγας* **4.** ΑΝΑΤ. το άνοιγμα μέσω τού οποίου σωληνοειδές όργανο τού σώματος επικοινωνεί με άλλη κοιλότητα ή με το εξωτερικό περιβάλλον: *~ τής ουρήθρας / τής κύστεως.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στόμιον*, υποκ. τού *στόμα* (βλ.λ.)].

στόμφος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο επιτηδευμένος λόγος, η επιλογή εντυπωσιακών λέξεων, εκφράσεων κ.λπ., το πομπώδες ύφος στην ομιλία για λόγους επιδείξεως ή για καυχησιολογία: *μιλούσε με ~ και έπαρση για τα επιτεύγματά του || απαγγέλλει με ~* ΣΥΝ. μεγαλοστομία, μεγαληγορία, φανφαρονισμός ΑΝΤ. λιτότητα, φυσικότητα (ύφους, λόγου) **2.** (γενικότ.) η υπερβολή στην έκφραση, η χρήση πομπωδών και επιτηδευμένων μέσων έκφρασης: *είναι κακός ηθοποιός· παίζει παλιομοδίτικα, με πολύ ~* ΑΝΤ. φυσικότητα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στέμβω* «χλευάζω, υβρίζω», με αρχική σημ. «κινώ συνεχώς και βίαια, σείω», (η εναλλαγή *-μβ-* / *-μφ-* έχει εκφραστ. χαρακτήρα) < *ste-m-b- (με έρρινο ένθημα) < I.E. *steb(h)- «στηρίζω - συντρίβω, κοπανίζω», πβ. αρχ. γερμ. stam-phōn «συνθλίβω, ποδοπατώ» (> γερμ. stampfen), αρχ. αγγλ. stempan «κομματιάζω» (> αγγλ. stamp «χτυπώ με τα πόδια, συνθλίβω») κ.ά. Ομόρρ. *στέμφ-υλο(ν)*].

στομφώδης, -ης, -ες [μτγν.] {στομφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτήδευση και υπερβολή: *~ ομιλία / λόγος / κείμενο / απαγγελία / υποκριτική* ΣΥΝ. πομπώδης ΑΝΤ. απλός, λιτός, απέριττος. — **στομφωδώς** επίρρ. [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

στομώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στόμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σπάν.) αμβλύνω την κόψη (οργάνου, εργαλείου κ.λπ.), το κάνω να χά-

σει την οξύτητά του. να γίνει λιγότερο κοφτερό ΑΝΤ. ακονίζω **2.** (σπανιότ.) καθιστώ (σιδερένιο εργαλείο) ανθεκτικότερο, βυθίζοντάς το σε κρύο νερό, αν είναι πυρακτωμένο, ή ενισχύοντας τις ακμές του με ατσάλι ΣΥΝ. βάφω ♦ (αμετβ.) **3.** (για όργανα, εργαλεία κ.λπ.) γίνομαι λιγότερο αιχμηρός, χάνω τη οξύτητά μου: *το μαχαίρι στόμωσε και δεν κόβει* **4.** (μτφ.) χάνω την οξύτητά μου, στερεύω: *στόμωσε ο νους / η σκέψη / ο λόγος του.* — **στόμωμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στομῶ (-όω)* < *στόμα* (βλ.λ.)].

στοναχή (η) (αρχαιοπρ.) βαθιά και ηχηρή αναπνοή ως εκδήλωση πόνου, θρήνου, μεγάλης θλίψης κ.λπ. ΣΥΝ. (ανα)στεναγμός, στόνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στενάχω*, ποιητ. τ. (με εκφραστ. παρέκταση *-αχ-*) τού ρ. *στένω* (βλ. λ. *στενάζω*)].

στόνος (ο) (αρχαιοπρ.) ο αναστεναγμός στον θρήνο και γενικότ. ως εκδήλωση μεγάλης θλίψης ΣΥΝ. στεναγμός, στοναχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στένω* (βλ. λ. *στενάζω*)].

στοπ (το) {άκλ.} (καθημ.) **1.** (α) (γενικά) η παύση ή η διακοπή τής κίνησης, τής δράσης κ.λπ.: *κάνε ~ αμέσως!* ΣΥΝ. στοπάρισμα, σταμάτημα, παύση, στάση (β) (σε μηχάνημα) το κουμπί που σταματά ορισμένη λειτουργία: *όταν τελειώσει η ομιλία του, πάτα ~, για να μη συνεχίσει να γράφει το μαγνητόφωνο* **2.** (ως επιφών.) ως προσταγή για άμεση παύση ενέργειας ή κίνησης: *~! Μην προχωρείς άλλο!* ΣΥΝ. σταμάτα, στάσου, κράτει **3.** (συνεκδ.) (α) το σήμα τής Τροχαίας που επιβάλλει στα οχήματα προσωρινή στάση ή τους απαγορεύει τη διέλευση σε ορισμένο χώρο: *δεν είδε το ~ και παραβίασε την προτεραιότητα* || *κάνω το ~* (σταματώ και ελέγχω αν έρχεται αυτοκίνητο) (β) (συνήθ. στον πληθ.) το κόκκινο πίσω φανάρι αυτοκινήτου, που ανάβει, όταν αυτό φρενάρει **4.** (λέξη που χρησιμοποιείται στα τηλεγραφήματα, για να διακρίνονται οι προτάσεις, λειτουργώντας αντί τελείας): *Φθάνω αύριο ~ Ετοίμασε υποδοχή ~.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν. < αγγλ. stop < μέσ. αγγλ. stoppen < αρχ. αγγλ. -stoppian (ως β' συνθ.), πιθ. < δημώδ. λατ. *stuppāre «βουλλώνω με στουπί» < λατ. stuppa < μτγν. *στύππη*, παράλλ. τ. τού αρχ. *στυπ(π)εῖον* (βλ. λ. *στουπί*)].

στοπάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στόπ-αρα κ. -άρισα} ♦ **1.** (μετβ.) διακόπτω την κίνηση (σε κάτι), σταματώ: *ο αμυντικός στοπάρει τη μπάλα* ΣΥΝ. φερμάρω ♦ **2.** (αμετβ.) παύω να κινούμαι, σταματώ: *η μπάλα στοπάρισε* ΑΝΤ. ξεκινώ. — **στοπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *στοπ*. κατά τα ρ. σε *-άρω*, λ.χ. *κορν-άρω, παρκ-άρω*].

στόπερ {άκλ.} **1.** (ο) (στο ποδόσφαιρο) ο αμυντικός παίκτης που αναλαμβάνει να σταματά συγκεκριμένο επιθετικό τής αντίπαλης ομάδας ● **2.** (το) σφήνα από ξύλο ή πλαστικό που κρατά την πόρτα ανοιχτή και δεν την αφήνει να κλείσει από τον αέρα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stopper < stop (βλ. κ. *στοπ*)].

στορ (το) ‣ στόρι

στοργή (η) {χωρ. πληθ.} η τρυφερή αγάπη που συνδυάζεται με βαθιά αφοσίωση, όπως λ.χ. συμβαίνει στη σχέση τής μητέρας προς το παιδί: *μητρική / υική ~* || *αισθάνομαι / νιώθω ~ για κάποιον* || *μην παραμελείτε τις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών σας· προσπαθήστε να τους δείχνετε τη ~ σας με κάθε τρόπο!* ΣΥΝ. τρυφερότητα ΑΝΤ. αστοργία, σκληρότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στέργω* (βλ.λ.)].

στοργικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από στοργή, που αποτελεί εκδήλωση στοργής: *~ φροντίδα / περιποιήσεις / ματιά / χάδι / φιλί* **2.** (για πρόσ.) αυτός που τρέφει, που εκδηλώνει στοργή για κάποιον: *~ γονιός / μητέρα / πατέρας* ΣΥΝ. φιλόστοργος, τρυφερός ΑΝΤ. άστοργος, σκληρόκαρδος. **στοργικ-ά / -ώς** επίρρ., **στοργικότητα** (η).

στόρι[1] (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) παραπέτασμα από χοντρό ύφασμα ή πλαστικό που σχηματίζει γρίλιες, το οποίο τοποθετείται μπροστά από το άνοιγμα πόρτας ή παραθύρου, για να εμποδίζει τη θέα προς το εσωτερικό: *κλείσε τα ~, γιατί έχει αντηλιά* || *ανεβάζω / κατεβάζω / ανοίγω τα ~.* Επίσης **στορ** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. store < ιταλ. stora < λατ. storea «ψάθα, πλέγμα»].

στόρι[2] (το) {άκλ.} η υπόθεση ταινίας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. story < παλ. γαλλ. estoire < λατ. historia < αρχ. *ἱστορία*].

στορίζω ρ. ‣ ιστορώ

στόρισμα (το) → ιστόρηση

στουκάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {στούκαρ-α κ. -ισα, στουκαρισμένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) πέφτω με δύναμη πάνω σε (κάτι): *στούκαρε με το αυτοκίνητο πάνω σ' ένα δέντρο* ♦ **2.** (μετβ.) χτυπώ (κάτι) με δύναμη πάνω σε (κάτι άλλο, χωρίς να το θέλω): *στούκαρε τη μηχανή σε μια κολόνα.* — **στουκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *στούκα(ς)* (βλ.λ.) κατά τα ρ. σε *-άρω*, από συσχετισμό με τις εφορμήσεις τού γερμανικού αεροσκάφους κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο].

στούκας (το) **1.** γερμανικό μαχητικό αεροπλάνο καθέτου εφορμήσεως, που χρησιμοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία κατά το πρώτο ήμισυ τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) (α) για κουνούπι που εφορμά με βουητό και τσιμπά (β) για βαρύ, άφιλτρο και συχνά με κακής ποιότητας καπνό τσιγάρο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Stuka (πληθ. Stukas), συντετμ. τ. τού St(urz)ka(mpfflugzeug) «μαχητικό αεροσκάφος (καθέτου) εφορμήσεως» < Sturz «πτώση, εφόρμηση» + Kampf «αγώνας, μάχη» + Flug-zeug «αεροσκάφος»].

στουμπίζω ρ. μετβ. {στούμπισ-α (κ. στούμπηξα), -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** χτυπώ, λειώνω με τον στούμπο (βλ.λ.): *~ τα σκόρδα στο γουδί* ΣΥΝ. κοπανίζω, συνθλίβω **2.** χτυπώ και προκαλώ σημάδι, μώλωπες: *έπεσα και (κατα)στουμπίστηκα* || *θα σε πιάσω και θα σε στουμπήξω καταγής!* Επίσης **στουμπάω**. — **στούμπισμα** κ. **στούμπηγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < *στοῦμπος* (βλ.λ.)].

στουμπιστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει στουμπιστεί, που έχει χτυπηθεί με τον στούμπο (βλ.λ.): *~ σκόρδα* ΣΥΝ. στουμπισμένος, κοπανιστός.

στούμπος (ο) (λαϊκ.) **1.** ξύλινος κόπανος ή γουδοχέρι **2.** η μεγάλη και βαριά πέτρα ΣΥΝ. κοτρώνα **3.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος με μικρό ανάστημα ΣΥΝ. κοντός, κοντοπίθαρος.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *στοῦμπος* < σλαβ. stonpa].

στουμπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στούμπω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** γεμίζω (κάτι) υπερβολικά: *στούμπωσα τον σάκο με ρούχα και τώρα δεν κλείνει* ΣΥΝ. παραγεμίζω, υπερχειλίζω, μπουκώνω **2.** φράζω (άνοιγμα σωλήνα, οχετού κ.λπ.), ώστε να εμποδίζεται η ελεύθερη ροή των υδάτων: *με τα σκουπίδια που έριξες, στούμπωσες τον νεροχύτη!* ΣΥΝ. βουλλώνω, φράζω, (λόγ.) αποφράσσω ΑΝΤ. ξεφράζω, ξεβουλλώνω **3.** (μτφ. για πρόσ.) δίνω σε (κάποιον) υπερβολική ποσότητα τροφής ΣΥΝ. παραταΐζω, σκάω (στο φαΐ) ♦ (αμετβ.) **4.** (σπάν. για σωλήνες, οχετούς κ.λπ.) παθαίνω απόφραξη, βουλλώνω: *~ η μπανιέρα / ο νεροχύτης / η λεκάνη* ΣΥΝ. φράζω **5.** (μτφ. για πρόσ.) παραφορτώνω (το στομάχι) με φαγητό, τρώω υπερβολικά: *μη μου βάζεις κι άλλη σούπα· στούμπωσα!* **6.** (μτφ.) δεν μπορώ να ενεργηθώ, έχω δυσκοιλιότητα: *με τα πολλά τυριά που έφαγα, στούμπωσα τελείως.* — **στούμπωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *στούμπος* (βλ.λ.)].

στούντιο (το) {άκλ.} **1.** εργαστήριο καλλιτέχνη: *~ ζωγράφου / γλύπτη* ΣΥΝ. ατελιέ **2.** κλειστός χώρος με ειδικό εξοπλισμό για το γύρισμα ταινιών ή την παραγωγή τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών εκπομπών, την ηχογράφηση δίσκων μουσικής, μαγνητοφωνήσεις, φωτογραφίσεις κ.λπ.: *κινηματογραφικό / τηλεοπτικό / ραδιοφωνικό / φωτογραφικό ~* **3.** μικρό διαμέρισμα που περιλαμβάνει ένα δωμάτιο, κουζίνα και τουαλέτα και συνήθ. προορίζεται για ενοικίαση σε φοιτητές ή παραθεριστές. — (υποκ.) **στουντιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. studio «ατελιέ καλλιτέχνη» (αγγλ. studio) < λατ. studium «σπουδή, διατριβή» < studēre «σπουδάζω, ασχολούμαι επιμελώς με κάτι»].

στουπέτσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ανθρακικός μόλυβδος, που χρησιμοποιείται για την παρασκευή λευκών χρωμάτων: *παλιά βάφαμε τα άσπρα παπούτσια μας με ~* **2.** (μτφ.) κάτι πολύ σκληρό και άγευστο: *αυτό δεν είναι τυρί, είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. üstübeç < περσ. isfīdāc «λευκός – μόλυβδος, βαφή που χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες»].

στουπί (το) {στουπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ινώδες υλικό που λαμβάνεται ως απόξεσμα κατά τον διαχωρισμό ή το χτένισμα των υφαντουργικών ινών τού βαμβακιού, τού λιναριού ή τής κανναβέως και χρησιμοποιείται για απόφραξη των ρωγμών στα ξύλινα σκάφη, για καθαρισμό των μηχανών ή των χεριών από το γράσο κ.λπ. ΣΥΝ. (λόγ.) στυπείο **2.** το κατώτερης ποιότητας νήμα που λαμβάνεται από την επεξεργασία τού λιναριού **3.** το βούλλωμα κρασοβάρελου **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε έχει γίνει μία σκληρή (και βρόμικη) μάζα: *έχω δύο εβδομάδες να λουστώ και τα μαλλιά μου έχουν γίνει ~* ● ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ***στουπί (στο μεθύσι)*** ο πολύ μεθυσμένος: *κάθε βράδυ γύριζε στο σπίτι ~* ΣΥΝ. τύφλα στο μεθύσι, σουρωμένος, πίτα, σκνίπα. — **στουπένιος, -ια, -ιο.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στυπ(π)εῖον* (με τροπή /i/ ‣ /u/), τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. stūpa- «τούφα, τσουλούφι»].

στουπόχαρτο (το) ‣ στυπόχαρτο

στούπωμα κ. (λόγ.) **στύπωμα** (σημ. 3) (το) {στουπώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το φράξιμο ανοίγματος με στουπί (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το στουπί ή οτιδήποτε άλλο χρησιμοποιείται για φράξιμο ΣΥΝ. βούλλωμα, τάπα, πώμα, βύσμα ● **3.** το στέγνωμα χειρογράφου γραμμένου με μελάνι, που επιτυγχάνεται με την τοποθέτηση πάνω σε αυτό ειδικού απορροφητικού χαρτιού (στυπόχαρτου).

στουπώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {στούπω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** φράζω με στουπί: *~ το βαρέλι* ΣΥΝ. βουλλώνω, ταπώνω, καπακώνω, πωματίζω ΑΝΤ. ξεβουλλώνω, ξεταπώνω **2.** συμπιέζω (κάτι), ώστε να καταλάβει μικρότερο χώρο (βλ. κ. λ. *στουμπώνω*): *~ τον καπνό στην πίπα μου* ΣΥΝ. πατικώνω **3.** τοποθετώ απορροφητικό χαρτί (συνήθ. πάνω σε χειρόγραφο γραμμένο με μελάνι, για να το στεγνώσω) ΣΥΝ. στυπώνω.

στουρνάρι (το) {στουρναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η σκληρή και αιχμηρή πέτρα ΣΥΝ. κοτρώνα **2.** ο πυρίτης λίθος που χρησιμοποιείται για το άναμμα τής φωτιάς ΣΥΝ. πυρόλιθος / πυριτόλιθος, τσακμακόπετρα **3.** (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος εντελώς ανόητος ή αμόρφωτος ΣΥΝ. στούρνος, κούτσουρο, ντουβάρι, τούβλο ΑΝΤ. σπίρτο, σπίθα. Επίσης **στουρνάρόπετρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < **στορυνάριον* (με τροπή τού /ο/ σε /u/ και σίγηση τού άτονου /i/), υποκ. τού μτγν. *στορύνη* «είδος χειρουργικού εργαλείου», αγν. ετύμου].

στούρνος (ο) **1.** (σπάν.) το μεγάλο στουρνάρι (βλ.λ.) **2.** (συνήθ. μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος εντελώς ανόητος ή αμόρφωτος: *έπεσα σε έναν υπάλληλο ~, που δεν ήξερε τίποτα* ΣΥΝ. στουρνάρι.
[ΕΤΥΜ. < *στουρνάρι*, με αλλαγή γένους και αφαίρεση τού υποκ. επιθήματος *-άρι* για λόγους εμφάσεως (πβ. κ. *μουλάρι – μούλος*)].

Στουτγάρδη (η) πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Stuttgart < αρχ. γερμ. Stutengarten «ο κήπος των φοράδων» < Stute «φοράδα» + Garten «κήπος», από το εκτροφείο φοράδων που διατηρούσαν στην περιοχή τον 10ο αι. ντόπιοι ηγεμόνες].

στόφα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) το ύφασμα **2.** (ειδικότ.) εκλεκτό, χοντρό ύφασμα με ανάγλυφα σχέδια από νήματα μεταξιού, χρυσού ή

αργύρου, με το οποίο κατασκευάζονται κουρτίνες, υφάσματα επιπλώσεως κ.λπ. **3.** (μτφ. για πρόσ.) η ποιότητα τού χαρακτήρα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα γνωρίσματα (κάποιου): *έχει ~ κωμικού / πολιτικού* || *δεν είναι από τη ~ που γίνονται οι ήρωες* ΣΥΝ. πάστα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. stoffa < παλ. γαλλ. estoffe < ρ. estoffer < φρανκον. stopfōn «παραγεμίζω, μπαλλώνω» < αρχ. γερμ. *stop-pōn. πιθ. < δημώδ. λατ. *stuppāre «φράζω με στουπί» (βλ. λ. *στουπί*)].

στοχάζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {στοχάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ **1.** (αμετβ.) σκέφτομαι βαθιά, με φιλοσοφική διάθεση, κάνω συλλογισμούς (για θεωρητικά ζητήματα): *οι σοφοί στοχάζονται για τα προβλήματα τής ανθρωπότητας* ΣΥΝ. συλλογίζομαι, διανοούμαι ♦ **2.** (μετβ.) λαμβάνω υπ' όψιν μου, σκέφτομαι καλά: *πριν το κάνεις, στοχάσου τις συνέπειες!* || (παροιμ.) *«ό,τι κάμεις κι ό,τι πεις, τι θα συμβεί να στοχαστείς»* (ζύγιζε πάντοτε προσεκτικά τα λόγια και τις πράξεις σου) ΣΥΝ. υπολογίζω, λογαριάζω, σταθμίζω, ζυγίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αποσκοπώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σημαδεύω με το τόξο, στοχεύω», < *στόχος*. Η λ. απέκτησε ήδη από την αρχαιότητα τη σημ. «κατευθύνω τις προσπάθειες και τις σκέψεις μου προς συγκεκριμένο στόχο, διανοούμαι»].

στοχασιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να σκέφτεται, να στοχάζεται κανείς ΣΥΝ. σκέψη, νους **2.** (κατ' επέκτ.) η γνώση τού ορθού, που συνδυάζεται με την αυτοσυγκράτηση και προσοχή: *παιδί είναι, μιλάει χωρίς ~* ΣΥΝ. φρόνηση, περίσκεψη, φρονιμάδα, σύνεση ΑΝΤ. αστοχασιά, επιπολαιότητα. Επίσης **στόχαση** [αρχ.].

στοχασμός (ο) [αρχ.] **1.** το να στοχάζεται κανείς: *βρισκόταν σε βαθύ ~* || *το τηλέφωνο διέκοψε τους ~ του* ΣΥΝ. (συλ)λογισμός, σκέψη **2.** (συνεκδ.) η συγκεκριμένη σκέψη που είναι αποτέλεσμα στοχασμού (σημ. 1): *φιλοσοφικοί ~*.

στοχαστής (ο) [μτγν.], **στοχάστρια** (η) {στοχαστριών} πρόσωπο που στοχάζεται, που σκέφτεται βαθιά θεωρητικά ζητήματα, θέματα υψηλού προβληματισμού (σχετικά με τον άνθρωπο, τη ζωή, την κοινωνία κ.λπ.): *ο Γκαίτε εκτός από μεγάλος ποιητής ήταν και μεγάλος ~* ΣΥΝ. διανοητής, διανοούμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουλτουριάρης*.

στοχαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σκέπτεται βαθιά και εμβριθώς **2.** αυτός που εκδηλώνει βαθιά σκέψη, περισυλλογή: *~ βλέμμα / διάθεση*. — **στοχαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

στόχαστρο (το) [1870] {στοχάστρ-ου | -ων} μικρή μεταλλική προεξοχή στο στόμιο τής κάννης των φορητών πυροβόλων όπλων, που διευκολύνει τη σκόπευση· ΦΡ. ***έχω / βάζω (κάποιον) στο στόχαστρο*** (παθ. ***είμαι / μπαίνω / βρίσκομαι στο στόχαστρο (κάποιου)***) (i) κατακρίνω συνεχώς (κάποιον) ή αναμένω την κατάλληλη στιγμή, για να τον επιπλήξω ή να τον βλάψω: *τον έχει βάλει στο στόχαστρο κι όποτε βρίσκει κάτι στραβό, του βάζει τις φωνές* || (παθ.) *το νέο του μυθιστόρημα βρίσκεται / μπήκε στο στόχαστρο τής κριτικής* ΣΥΝ. έχω / βάζω (κάποιον) στο μάτι / στη μπούκα (ii) θέτω (κάποιον/κάτι) ως στόχο / στα σχέδιά μου: *η ιταλική ομάδα έχει στο μεταγραφικό της στόχαστρο δύο Έλληνες διεθνείς* || *αυτό το υποκατάστημα τής τράπεζας μπήκε για δεύτερη φορά στο στόχαστρο των ληστών*.
[ΕΤΥΜ. < *στοχάζομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τρο* (πβ. κ. *σκέπαστρο, στέγασ-τρο*)].

στοχεύω ρ. αμετβ. {στόχευσα} (+σε) **1.** κατευθύνω τη βολή τού όπλου (σε στόχο) ΣΥΝ. σκοπεύω **2.** (συνήθ. μτφ.) έχω ως στόχο, επιδιώκω: *το νομοσχέδιο αυτό στοχεύει στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων / στο να προσελκύσει ξένες επενδύσεις* || *πού στοχεύουν αυτές οι ενέργειες;* ΣΥΝ. αποβλέπω, αποσκοπώ. — **στόχευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ*.

στοχοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} το να θέτει κανείς στόχους· ο καθορισμός των σημείων, όπου επιδιώκει να φτάσει κανείς, προκειμένου να επιτύχει έναν σκοπό (πβ. κ. λ. *σκοποθεσία*).
[ΕΤΥΜ. < *στόχος* + *-θεσία* < *θέτω* (πβ. αόρ. *έ-θεσ-α*)].

στοχοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΣΤΡΑΤ. η διαδικασία με την οποία κάποιος/κάτι ορίζεται ως στόχος μέσω συστήματος στοχεύσεως, π.χ. σε πολεμικό αεροπλάνο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. targetting].

στοχοποιώ ρ. μετβ. {στοχοποιείς... | στοχοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΣΤΡΑΤ. εγκλωβίζω στόχο με τη βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. targetting].

στοχοπροσήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσήλωση στην επίτευξη ενός στόχου.

στόχος (ο) **1.** το σημείο ή το αντικείμενο που σημαδεύει κανείς και επιδιώκει να το πετύχει με βολή: *έριξε ένα βέλος, αλλά δεν χτύπησε τον ~* || *η σφαίρα βρήκε τον ~ της* || *για να εξασκηθεί στη σκοποβολή, έβαλε ~ ένα κονσερβοκούτι* || *κινούμενος ~* (που δεν είναι σταθερός, συχνά και για ανθρώπους ή θηράματα) || *ο βομβαρδισμός στόχων σε εχθρικό έδαφος*· ΦΡ ***δίνω στόχο*** (i) εκτίθεμαι ή εκθέτω σε εχθρική βολή (ii) (μτφ.) δίνω αφορμή για σχόλια, για κριτική, για προσβολές· γενικότ. γίνομαι αντικείμενο τής προσοχής των άλλων: *φόρεσε κάτι απλό, που να μη δίνει στόχο!* ΑΝΤ. περνώ απαρατήρητος **2.** οτιδήποτε επιδιώκει κανείς, το αντικείμενο των προσπαθειών, σημείο στην πορεία για την επίτευξη ενός σκοπού: *ο ~ τού νομοσχεδίου είναι η πάταξη τής φοροδιαφυγής* || *ο απώτερος ~ των ερευνών* || *ποιοι είναι οι ~ σου στη ζωή;* || *επιτυγχάνω / αποτυγχάνω στον ~ μου* || *εύκολος / δύσκολος / αντικειμενικός* (βλ.λ.) / *βασικός / αμετακίνητος / μακροπρόθεσμος / μεσοπρόθεσμος / βραχυπρόθεσμος ~* ΣΥΝ. επιδίωξη· ΦΡ. (α) ***βάζω / θέτω στόχο*** (i) ορίζω (σημείο ή αντικείμενο) ως αυτό που επιδιώκω να πετύχω με βολή (ii) (μτφ.) ορίζω (κάτι) ως άμεση προτεραιότητα: *έβαλε στόχο να περάσει τις εξετάσεις* (β) ***με στόχο*** αποσκοπώντας: *χρησιμοποιεί τη σύγχρονη τεχνολογία ~ την αύξηση της παραγωγής* || *δημοσιεύουν δυσφημιστικά κείμενα ~ να πλήξουν το κύρος τού προέδρου* **3.** (μτφ.) το πρόσωπο ή το πράγμα, το αντικείμενο προς το οποίο κατευθύνεται λόγος ή πράξη με εχθρικό χαρακτήρα: *έγινε ~ έντονης κριτικής / συκοφαντιών / ειρωνείας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ, στρατηγικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στύλος, αιχμηρός πάσσαλος», < θ. *στοχ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ste-n-gh- «είμαι οξύς, αιχμηρός, κεντώ», πβ. ρωσ. stožá «πάσσαλος», αρχ. γερμ. stanga (> γερμ. Stange «ράβδος, κοντάρι»), αρχ. αγγλ. stingan «κεντώ» (> αγγλ. sting) κ.ά. Ομόρρ. *στάχυς* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

στραβά επίρρ. **1.** λοξά, όχι σε ευθεία γραμμή, στη γραμμή που πρέπει: *αυτός ο δρόμος πηγαίνει ~* || *έφτειαξε τον τοίχο τελείως ~* ΣΥΝ. ακανόνιστα ΑΝΤ. ίσια, ευθέως, κανονικά· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βάζω το καπέλο / το καπελάκι μου στραβά*** ντύνομαι, φέρομαι αδιαφορώντας για τις κρίσεις τού κόσμου, κάνω ό,τι θέλω: *κάθε βράδυ ~ και πάω να διασκεδάσω* (β) ***κουτσά-στραβά*** βλ.λ. **2.** όχι σωστά, όχι όπως πρέπει, με τρόπο εσφαλμένο: *το κατάλαβες ~* || *όταν ξεκινήσει κάτι ~, δεν διορθώνεται εύκολα μετά* ΣΥΝ. εσφαλμένα, λανθασμένα, κακώς· ΦΡ. ***παίρνω (κάτι) στραβά*** δεν αντιλαμβάνομαι (κάτι) σωστά, παρεξηγώ: *θέλω να σου πω κάτι, αλλά μην το πάρεις στραβά!*

στραβάδι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (εκφραστ.-μειωτ.) αυτός που δεν βλέπει καλά: *κοίτα και λίγο μπροστά σου, ~!* **2.** (αργκό-σκωπτ.) ο στρατιώτης που μόλις έχει καταταγεί, ο νεοσύλλεκτος ΣΥΝ. ψάρι ΑΝΤ. παλιός.
[ΕΤΥΜ. < *στραβός* + *-άδι* (πβ. κ. *γλυκ-άδι, σημ-άδι*)].

στραβή (η) ➝ στραβός

στραβίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} πάσχω από στραβισμό (βλ.λ.), είμαι αλλήθωρος ΣΥΝ. αλληθωρίζω.

στραβισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδυναμία των ματιών να ευθυγραμμιστούν σωστά στο αντικείμενο, προς το οποίο το άτομο κατευθύνει το βλέμμα του: *συγκλίνων* (βλ. λ. *συγκλίνω*) / *αποκλίνων ~* ΣΥΝ. αλληθώρισμα. — **στραβικός, -ή, -ό**.

στραβο- κ. **στραβό-** α' συνθετικό το οποίο **1.** δηλώνει: (α) ότι κάτι είναι στραβό ή γίνεται στραβά: *στραβο-τιμονιά, στραβο-κοιτάζω, στραβο-πατάω* (β) ότι κάτι είναι λανθασμένο ή γίνεται λανθασμένα: *στραβο-παίρνω* (γ) (εκφραστ.-μειωτ.) ότι κάποιος/κάτι δεν βλέπει καλά: *στραβό-γερος* **2.** χρησιμοποιείται στον σχηματισμό λέξεων, οι οποίες δηλώνουν αυτόν που έχει κάτι στραβό: *στραβο-λαίμης, στραβο-κάννης*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μτγν. *στραβός* (βλ.λ.)].

στραβοκάννης, -α, -ικο {στραβοκάννηδες} (κ. ως ουσ.) (μειωτ.) αυτός που έχει στραβά πόδια ΣΥΝ. στραβοπόδαρος, στραβοπόδης.
[ΕΤΥΜ. < *στραβο-* + *-κάννης* < *καννί* (βλ.λ.)].

στραβοκαταπίνω ρ. αμετβ. {στραβοκατάπια} δεν καταπίνω κανονικά, με αποτέλεσμα να φράξει η μπουκιά ή η γουλιά τον λάρυγγα, αντί να προχωρήσει στον οισοφάγο.

στραβοκέφαλος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που έχει μεγάλο πείσμα ΣΥΝ. ξεροκέφαλος, χοντροκέφαλος, πεισματάρης, ισχυρογνώμων ΑΝΤ. καλός, καλόβολος. — **στραβοκεφαλιά** (η).

στραβοκοιμάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {στραβοκοιμήθηκα} (καθημ.) κοιμάμαι σε στάση ακατάλληλη για ύπνο: *στραβοκοιμήθηκα και τώρα με πονάει η πλάτη μου*.

στραβοκοιτάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {στραβοκοίταξα} κοιτάζω πλαγίως, κυρ. εκδηλώνοντας περιφρόνηση, απειλή ή δυσαρέσκεια: *οι γέροι στραβοκοίταζαν το ζευγαράκι που φιλιόταν στον δρόμο* ΣΥΝ. λοξοκοιτάζω. Επίσης **στραβοκοιτώ** {-άς...}. — **στραβοκοίταγμα** (το).

στραβολαίμης, -α, -ικο {στραβολαίμηδες} **1.** (μειωτ.) αυτός που έχει στραβό λαιμό **2.** (ζωολ.) ***στραβολαίμης*** (ο) μικρό πουλί με σταχτοκάστανο χρώμα και μακριά στρογγυλεμένη ουρά, που στραβώνει το κεφάλι του όταν ερεθιστεί και τρέφεται με μυρμήγκια, τα οποία κυνηγά στα δέντρα και στη γη ΣΥΝ. μυρμηγκοφάγος.

στραβολαιμιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {στραβολαίμιασ-α, -τηκα} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) κουράζω τον λαιμό μου, τεντώνοντάς τον συνέχεια προς τα πλάγια ή πίσω: *στραβολαίμιασα παρακολουθώντας την παρέλαση από εκεί πίσω* || (κ. μεσοπαθ. ***στραβολαιμιάζομαι***) *στραβολαιμιάστηκα προσπαθώντας να δω τι γίνεται* ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να κρατά τον λαιμό του σε κλίση (σημ. 1). — **στραβολαίμιασμα** (το).

στραβομάρα (η) ➝ στραβωμάρα

στραβομουτσουνιάζω ρ. αμετβ. {στραβομουτσούνιασα} (καθημ.) κάνω μορφασμούς σε ένδειξη δυσαρέσκειας, αποδοκιμασίας κ.λπ.: *στραβομουτσούνιασε, όταν είδε φαγητό που δεν του αρέσει στο τραπέζι* ΣΥΝ. μορφάζω, ξινίζω τα μούτρα μου. — **στραβομουτσούνιασμα** (το).

στραβομύτης, -α, -ικο [μεσν.] (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει στραβή μύτη.

στραβόξυλο (το) **1.** (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) ο εξαιρετικά δύστροπος άνθρωπος ● **2.** ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) καθένα από τα μεγάλα κυρτά ξύλα, που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή τού σκελετού πλοίου (πβ. λ. *νομέας*).

στραβοπάτημα (το) {στραβοπατήμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** το να στραβοπατήσει κανείς **2.** (μτφ.) το λάθος ή το παραστράτημα: *στο πρώτο ~ οι κομματικοί του αντίπαλοι είναι έτοιμοι να του επιτεθούν*.

στραβοπατώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {στραβοπατάς... | στραβοπάτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (καθημ.) πατώ στραβά, κάνω λάθος στο βήμα μου και σκοντάφτω: *στραβοπάτησε και στραμπούληξε τον αστράγαλό της*.

στραβοπόδαρος, -η, -ο [μεσν.] (κ. ως ουσ.) (λαϊκ.) αυτός που έχει στρεβλά σκέλη, στραβά πόδια ΣΥΝ. στραβοκάννης. Επίσης **στραβοπόδης, -α, -ικο** [μτγν.].

στραβός, -ή, -ό (καθημ.) **1.** αυτός που δεν είναι ίσιος, που έχει λοξή διεύθυνση: *οι γραμμές που τραβάς είναι ~· να χρησιμοποιήσεις χάρακα!* || *~ ξύλο* ΣΥΝ. στρεβλός, λοξός, (λαϊκ.) ζαβός ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει πάρει κλίση, που δεν βρίσκεται στη σωστή γραμμή: *~ τοίχος / στέγη / κολόνα* ΣΥΝ. στρεβλός, λοξός, (λαϊκ.) ζαβός ΑΝΤ. ίσιος· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ή στραβός είν' ο γιαλός ή στραβά αρμενίζουμε*** βλ. λ. *αρμενίζω* (β) ***παίρνω τον στραβό δρόμο*** (i) (για πρόσ.) επιλέγω ανήθικο τρόπο ζωής, κατρακυλώ στη διαφθορά: *έκανε κακές παρέες και πήρε τον στραβό δρόμο* (ii) (για υποθέσεις) εξελίσσομαι δυσμενώς: *οι δουλειές πήραν στραβό δρόμο* **3.** αυτός που είναι εσφαλμένος: *κατά τη γνώμη μου πήρες ~ απόφαση* || *γιατί βρίσκεις ~ ό,τι λέω;* ΑΝΤ. ορθός, σωστός • **4.** (οικ.-μειωτ.) αυτός που δεν βλέπει καθόλου (τυφλός) ή δεν βλέπει καλά: *Καλά, ~ είσαι; Μπροστά σου είναι και δεν το βλέπεις;* ΦΡ. (α) ***κάνω τα στραβά μάτια*** βλ. λ. *μάτι* (β) ***για να λέμε / πούμε και τού στραβού το δίκιο*** (συγκαταβατική φρ. που χρησιμοποιεί κάποιος, όταν θέλει να αναγνωρίσει και το δίκιο τής άλλης πλευράς) για να είμαστε δίκαιοι, αντικειμενικοί: *~, τον προκάλεσες κι εσύ, γι' αυτό αντέδρασε έτσι!* (γ) ***στα στραβά*** (i) στα τυφλά, χωρίς να βλέπει κανείς: *ρίχνω / πυροβολώ / χτυπώ ~* ΣΥΝ. όπου τύχει (ii) (μτφ.) τελείως απρόσεκτα, απρομελέτητα, χωρίς καμία προσοχή ή προετοιμασία: *δεν εννοώ να πάρω αποφάσεις ~* || *μη διαλέγεις ~, κοίταξε προσεκτικότερα!* ΣΥΝ. στα κουτουρού (δ) (παροιμ.) ***με στραβό αν κοιμηθείς, το πρωί θ' αλληθωρίσεις*** για την επίδραση των συναναστροφών στον χαρακτήρα (πβ. *μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις*) (ε) ***πάει σαν τον στραβό στον Άδη*** για κάποιον που επιδεικνύει αδιαφορία ή μοιρολατρική διάθεση απέναντι σε δυσάρεστα γεγονότα (στ) ***ποιος στραβός δεν θέλει το φως του;*** βλ. λ. *φως* **5.** (οικ.-μειωτ.) ***στραβά*** (τα) τα μάτια: *άνοιξε τα ~ σου και κοίτα!* **6.** (αργκό) ***στραβή*** (η) αναποδιά ή η απροσεξία: *αν τύχει καμιά ~, χαθήκαμε!* || *προσέχει να μην κάνει καμιά ~ και χάσει τη δουλειά του.* — **στραβά** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που πάσχει από στραβισμό». < θ. *στραβ-*. συνεσταλμ. βαθμ. τού αρχ. *στρεβ-λός* (βλ.λ.)].

στραβοτιμονιά (η) (καθημ.) **1.** κακός χειρισμός τού τιμονιού: *άλλη μια ~ να κάνεις και θα πέσουμε στη χαράδρα!* (μτφ.) **2.** ο κακός χειρισμός υποθέσεως **3.** η ηθική παρεκτροπή ΣΥΝ. παράπτωμα.

στραβούλιακας (ο) (εκφραστ.-μειωτ.) πρόσωπο που δεν βλέπει καλά: *κοίτα μπροστά σου, βρε ~!*
[ΕΤΥΜ. < *στραβός* + μειωτ. επίθημα *-ούλιακας*. πβ. κ. *μπεκρ-ούλιακας*].

στραβοχυμένος, -η. -ο αυτός που έχει χυθεί στραβά (π.χ. σε καλούπι), ώστε να μην έχει σωστό σχήμα· κυρ. στη ΦΡ. ***στραβοχυμένος λουκουμάς*** ο λουκουμάς που δεν έχει το σωστό σχήμα· συνήθ. σκωπτ. σε παρομοιώσεις: *κάθεται σαν ~.*

στράβωμα (το) ‣ στραβώνω

στραβωμάρα κ. (εσφαλμ.) **στραβομάρα** (η) (οικ.) **1.** το να μη βλέπει κάποιος καλά ή καθόλου ΣΥΝ. τύφλα. (λόγ.) τυφλότητα **2.** (ως επιφών.) *εκφράζει ανανάκτηση για την απροσεξία κάποιου που δεν είδε κάτι: ~! Δεν βλέπεις πού πατάς;* (με πάτησες).
[ΕΤΥΜ. < *στράβωμα* + παραγ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *φαγωμ-άρα, λιγωμάρα*].

Στράβων (ο) {Στράβων-ος. -α} ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας γεωγράφος (64 π.Χ.-19 μ.Χ.). Επίσης **Στράβωνας**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < επίθ. *στράβων*. παράλλ. τού συχνότερου *στραβός* (βλ.λ.), το οποίο δήλωνε τον πάσχοντα από στραβισμό].

στραβώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {στράβω-σα, -θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) (καθημ.) **1.** (α) κάνω (κάτι) στραβό: *ξεκλείδωσες με δύναμη την πόρτα και στράβωσες το κλειδί* ΣΥΝ. στρεβλώνω ΑΝΤ. ισιώνω, ευθυγραμμίζω (β) κάνω (κάτι) να πάρει στραβή στάση ή θέση: *~ το κεφάλι / τον λαιμό μου* **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να πάρει άσχημη, ανεπιθύμητη τροπή: *μου στράβωσες τη δουλειά!* • **3.** (α) (οικ.) προκαλώ (σε κάποιον) τύφλωση (β) εμποδίζω (κάποιον) να δει, τυφλώνω παροδικά: *με στράβωσε με τα φώτα του / με τους προβολείς* ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι στραβός (βλ.λ.), χάνω την ευθύτητά μου: *τα σανίδια τού κρεβατιού είχαν στραβώσει από την υγρασία* ΣΥΝ. στρεβλώνομαι. (λαϊκότ.) ζαβώνω ΑΝΤ. ισιώνω. ευθυγραμμίζομαι **5.** (μτφ.) παίρνω άσχημη, ανεπιθύμητη τροπή: *προς το τέλος στράβωσε η δουλειά* || *στην αρχή καλά ξεκινήσαμε, αλλά στην πορεία κάπου στράβωσε το πράγμα* ΣΥΝ. χαλάω **6.** (μεσοπαθ. ***στραβώνομαι***) γίνομαι τυφλός, χάνω την όρασή μου: *διαβάζεις με λιγοστό φως και θα στραβωθείς* ΣΥΝ. τυφλώνομαι, χάνω το φως μου. — **στράβωμα** (το).

στραγάλι (το) {στραγαλ-ιού | -ιών} ξεροψημένο και αλατισμένο ρεβίθι, που τρώγεται ως ξηρός καρπός. — (υποκ.) **στραγαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἀστραγάλιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου ἀ-), υποκ. τού *ἀστράγαλος*, στη σημ. «ρεβιθιά», επειδή οι κόμποι τού μίσχου της μοιάζουν με οστάρια. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο αρχ. *τρωγάλιον* «ξηροί καρποί και φρούτα, που τρώγονταν ως επιδόρπιο» (με ανάπτυξη -σ- προθεμ., πβ. κ. *κόνις – σκόνη*, και προληπτ. συλλαβική αφομοίωση) < *τρώγω*].

στραγγάλη (η) {στραγγαλών} **1.** (παλαιότ.) (α) η αγχόνη, ο βρόχος (β) (συνεκδ.) όργανο για τη θανάτωση καταδίκων με στραγγαλισμό **2.** ΤΕΧΝΟΛ. είδος συσφιγκτήρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. *στραγγαλίζω*].

στραγγαλίζω κ. (λαϊκ.) **στραγγουλίζω** ρ. μετβ. {στραγγάλισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** θανατώνω (κάποιον) σφίγγοντας τον λαιμό του με τα χέρια ή πνίγοντάς τον με σχοινί, ύφασμα κ.λπ.: *στραγγάλισε τον άντρα της στον ύπνο του* || *τη στραγγάλισαν με την εσάρπα της* || (ως απειλή) *θα σε στραγγαλίσω!* **2.** (μτφ.) δεν σέβομαι, δεν αφήνω (κάτι) να εκδηλωθεί: *το αυταρχικό καθεστώς στραγγαλίζει την ελευθερία / τα δικαιώματα των πολιτών* || *~ την αξιοκρατία / τη δημοκρατία / τις δημοκρατικές κατακτήσεις τού λαού* ΣΥΝ. καταπνίγω, καταπατώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στραγγάλη* «σχοινί αγχόνης» < αρχ. *στράγξ, -γγός* «σταγόνα, σταλαγματιά (η οποία οφείλεται σε στράγγισμα)» + παραγ. επίθημα *-άλη*, πβ. κ. *ἀγκ-άλη*. Βλ. κ. *στραγγίζω*].

στραγγαλισμός (ο) [μεσν.] **1.** η θανάτωση κάποιου με περίσφιγξη τού λαιμού του με τα χέρια ή με σχοινί, ύφασμα κ.λπ.: *παλιά υπήρχε εκτέλεση με ~* || (κ. μτφ.) *ο ~ τής δημοκρατίας* • **2.** ΙΑΤΡ. η περίσφιγξη ενός οργάνου από παθολογικό, συνήθ., ιστό που αναπτύσσεται στην περιοχή: *~ τού ουρητήρα από καρκινικό ιστό* || *~ τού εντέρου από συμφύσεις.* Επίσης **στραγγάλισμα** (το) (σημ. 1).

στραγγαλιστής (ο) [1887] πρόσωπο που στραγγαλίζει, που θανατώνει με στραγγαλισμό.

στραγγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στράγγ-ισα κ. -ιξα, -ίστηκα, -ισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω από (κάτι) το υγρό που περιέχει, πιέζοντάς το ή κρεμώντας το και αφήνοντάς το να στάζει: *στράγγιξε καλά το νερό από τα ρούχα, πριν τα απλώσεις* ΣΥΝ. εκθλίβω, αποστραγγίζω, σουρώνω, στείβω **2.** καθαρίζω (υγρό) από ξένες ουσίες, σουρώνοντάς το: *~ το κρασί·* (μτφ.-εκφραστ.) **3.** πίνω ή χύνω υγρό ώς την τελευταία σταγόνα: *σιγά-σιγά τη στράγγιξαν ολόκληρη τη νταμιτζάνα* **4.** αφαιρώ το περιεχόμενο ή τη δύναμη, την ικμάδα (από κάτι): *οι στρατιωτικές δαπάνες στραγγίζουν τα κρατικά ταμεία* || *τον στράγγισε η σκληρή δουλειά* ΣΥΝ. στείβω, εξαντλώ ♦ (αμετβ.) **5.** χάνω το υγρό που περιέχω: *απλώνω το πουκάμισο, για να στραγγίξει* || *έβαλα τα πιάτα στο στραγγιστήρι, για να στραγγίξουν* || *βάζω το τυρί σε τουλουπάνι και το αφήνω να στραγγίξει* ΣΥΝ. στεγνώνω **6.** (μτφ.-εκφραστ.) χάνω τελείως τη δύναμή μου, την ικμάδα μου: *στράγγισε από την πολλή δουλειά* || *μετά τα όσα πέρασα, στράγγισα από κάθε συναίσθημα* ΣΥΝ. στεγνώνω, εξαντλούμαι. — **στράγγισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στράγξ, -γγός* «σταγόνα, σταλαγματιά (η οποία οφείλεται σε στράγγισμα, σε πίεση)», με επίθημα *-γξ*, πβ. κ. *στρίγξ, λύγξ*. Η λ. ανάγεται σε θ. *strng-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *streng- «*σφίγγω, πιέζω*», πβ. λατ. stringere «σφίγγω, συνθλίβω» (> γαλλ. étreindre, ισπ. estreñir), strictus (μτχ.) «σφιχτός – αυστηρός», αρχ. αγγλ. strang «άκαμπτος, ισχυρός» (> αγγλ. strong) κ.ά. Ομόρρ. *στρογγύλος* (βλ.λ.)].

στράγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αφαίρεση υγρού (από κάτι): *~ εδαφών* **2.** ο καθαρισμός υγρού από ξένες ουσίες **3.** (μτφ.) η σωματική ή ψυχική εξάντληση.

στραγγιστήρι (το) {στραγγιστηρ-ιού | -ιών} σκεύος κουζίνας, στο οποίο αφήνονται τα πιάτα, τα ποτήρια και τα κουζινικά σκεύη μετά το πλύσιμο για να στραγγίξουν. Επίσης **στραγγιστήρας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *στραγγίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι(ο)*, πβ. κ. *σκαλισ-τήρι, εργασ-τήρι*].

στραγγιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία τής αφαίρεσης υγρού από σώμα: *~ συσκευή / μέθοδος / δίκτυο* ΣΥΝ. αποστραγγιστικός.

στραγγιστός, -ή, -ό κ. **στραγγιχτός** αυτός που έχει στραγγιστεί: *~ γιαούρτι* ΣΥΝ. αποστραγγισμένος ΑΝΤ. αστράγγιστος.

στραγγουλίζω ρ. → στραγγαλίζω

στράκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) οξύς και ξερός κρότος με διαπεραστικό χαρακτήρα και στιγμιαία διάρκεια: *η ~ τού μαστιγίου·* ΦΡ. (μτφ.) ***κάνω στράκες / τράκες*** προκαλώ μεγάλη εντύπωση: *απόψε θα ~ με το καινούργιο μου φόρεμα* ΣΥΝ. κάνω μπαμ.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., κυρ. από τον θόρυβο τού μαστιγίου των αμαξηλατών].

στρακαστρούκα (η) ‣ τρακατρούκα

στράλι (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο πρότονος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. strallo (πληθ. stralli), αγν. ετύμου].

στραμμένος, -η, -ο → στρέφω

στραμπουλίζω ρ. μετβ. {στραμπούλ-ισα κ. -ιξα. -ίχτηκα, -ισμένος κ. -ιγμένος} (καθημ.) **1.** μου εξαρθρώνεται (μέλος τού σώματος, κυρ. άνω ή κάτω άκρο), παθαίνω διάστρεμμα: *έπεσα κάτω και στραμπούλιξα το πόδι / το χέρι μου* **2.** συστρέφω (μέλος τού σώματος κάποιου). Επίσης ***στραμπουλώ*** {-άς...}. — **στραμπούλισμα** κ. **στραμπούληγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. από συμφυρμό των ιταλ. strambare και strangolare ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, από συμφυρμό των λ. *στραβώνω* και *στραγγουλίζω* (< ιταλ. strangolare)].

στράντζα (η) μηχάνημα αποτελούμενο από οριζόντιους κυλίνδρους, μέσα από τους οποίους περνά η λαμαρίνα για να πάρει κυλινδρικό ή γωνιώδες σχήμα.
[ΕΤΥΜ. < *στραντζάρω* (υποχωρητ.)].

στραντζαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει λυγιστεί με στράντζα (βλ.λ.). — **στραντζαριστά** επίρρ.

στραντζάρω ρ. μετβ. {στραντζάρισ-α, -μένος} λυγίζω μέταλλο χρησιμοποιώντας στράντζα (βλ.λ.). — **στραντζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. ίσως < ιταλ. stiracchiare «τεντώνω, τραβώ» < stirare < tirare «τραβώ»].

στραπατσάδα (η) πρόχειρο φαγητό από αβγά χτυπημένα με λάδι και φρέσκια ντομάτα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. strapazzada < ρ. strapazzar (βλ. λ. *στραπατσάρω*)].

στραπατσάρω ρ. μετβ. {στραπατσάρισ-α. -τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** καταστρέφω (κάτι) χαλώντας εντελώς την εμφάνισή του: *έπεσα σ' έναν τοίχο και στραπατσάρισα το αυτοκίνητο* || *μου στραπατσάρισες το καλό μου φόρεμα* || (μτφ.) *στραπατσάρισες τη ζωή μου* ΣΥΝ. χαλώ **2.** (μτφ.) μειώνω ηθικώς: *τον στραπατσάρισες μ' αυτά που του είπες* ΣΥΝ. ταπεινώνω, εξευτελίζω. — **στραπατσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. strapazzare, ίσως < δημώδ. λατ. *impactiāre < λατ. impactus, μτχ. τού ρ. impingere «προσκρούω, χτυπώ»].

στραπάτσο (το) (καθημ.-εκφραστ.) **1.** η μεγάλη ζημιά: *το σπίτι έπαθε μεγάλο ~ από τις πλημμύρες* || *έπαθαν μεγάλο ~ οι έμποροι που επι-*

χείρησαν να κερδοσκοπήσουν ΣΥΝ. στραπατσάρισμα, καταστροφή **2.** ηθική ζημιά, τραυματισμός τής αξιοπρέπειας: *ήταν τέτοιο το ~ που έπαθε, ώστε δεν θα τολμήσει ξανά να εμφανιστεί σε συγκέντρωση* ΣΥΝ. ταπείνωση, εξευτελισμός.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. strapazzo < strapazzare (βλ. λ. *στραπατσάρω*)].

στράπλες επίθ. {άκλ.} (για γυναικείο ένδυμα) αυτός που αφήνει τους ώμους ακάλυπτους και δεν έχει τιράντες: *~ φόρεμα / τουαλέτα / σουτιέν* || (κ. ως ουσ.) *θα φορέσω το ροζ ~ μου με φούστα.*

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. strapless < strap «λωρίδα υφάσματος, δέρματος, τιράντα» + στερητ. επίθημα -less «χωρίς»].

στρας (το) {άκλ.} ποικιλία γυαλιού, εμπλουτισμένου με μόλυβδο, που χρωματίζεται με μεταλλικά οξίδια και χρησιμοποιείται ως απομίμηση πολύτιμων λίθων και μπορεί να διακοσμεί ενδύματα, παπούτσια κ.λπ. ή και να χρησιμοποιείται για τον καλλωπισμό: *κολιέ από ~* || *φοράω ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. strass (διεθν. όρ.), από το όνομα τού Αυστριακού κοσμηματοπώλη J. Strasser (18ος αι.)].

Στρασβούργο (το) πόλη τής ΒΑ. Γαλλίας, έδρα τού Συμβουλίου τής Ευρώπης. — **Στρασβούργιος** (ο), **Στρασβούργια** (η), **στρασβούργιος, -α, -ο.**

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Strasbourg < γερμ. Strasburg < αρχ. γερμ. straz(z)a «δρόμος, οδός» + burg «πύργος, οχυρό», οπότε το τοπων. θα σήμαινε «οχυρό των δρόμων»].

στράτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο δρόμος: *πήρα από νωρίς τις ~ ψάχνοντας να σε βρω* || (μτφ.) *η ~ τής ζωής* ΣΥΝ. οδός, (διαλεκτ.) ρούγα **2.** μεταλλική συνήθ. κατασκευή με ύψος λίγο πιο πάνω από το έδαφος, με τέσσερα πόδια που καταλήγουν σε ροδάκια και με ένα κομμάτι ύφασμα στο εσωτερικό, στο οποίο τοποθετείται το μωρό, ώστε τα πόδια του να ακουμπούν στο έδαφος· χρησιμοποιείται για να μαθαίνει το μωρό να περπατάει ΣΥΝ. περπατούρα· ΦΡ. (για νήπια) (α) ***κάνω στράτα / στράτες*** ασκούμαι στα πρώτα μου βήματα, μαθαίνω να περπατώ ΣΥΝ. στραταρίζω (β) ***στράτα-στρατούλα!*** ενθαρρυντική φρ. για νήπια που κάνουν τα πρώτα τους βήματα. Επίσης **στρατί** (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. strata (via) «λιθόστρωτος (δρόμος)», θηλ. τής μτχ. stratus -a -um τού ρ. sternere «στρώνω, σκορπίζω»].

στραταρίζω ρ. αμετβ. {στρατάρισα} **1.** (για νήπια) κάνω τα πρώτα μου βήματα (με τη στράτα), μαθαίνω να περπατώ ΣΥΝ. κάνω στράτα / στράτες **2.** περπατώ με μικρά βήματα, όπως το μωρό που μαθαίνει να περπατά. — **στρατάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < *στράτα*, κατά τα *νανουρίζω, ταχταρίζω*].

στραταρχείο (το) [1887] **1.** η έδρα τού στρατάρχη **2.** (συνεκδ.) οι υπηρεσίες και το προσωπικό τής έδρας τού στρατάρχη.

στρατάρχης (ο) {(κλητ. στρατάρχα) | στραταρχών} **1.** ο ανώτατος αρχηγός τού στρατού, ο πρώτος στην ιεραρχία τού στρατεύματος: *~ Παπάγος* ΣΥΝ. αρχιστράτηγος **2.** ο ανώτατος στρατιωτικός βαθμός που ισχύει σε χώρες με πολυπληθή ενεργό στρατό και τον οποίο φέρει ο αρχηγός τών Ενόπλων Δυνάμεων.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρατός* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

στραταρχία (η) [μτγν.] {στραταρχιών} **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού στρατάρχη (βλ.λ.) **2.** το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διατελεί κανείς στρατάρχης.

στραταρχικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με στρατάρχη (βλ.λ.): *~ θητεία / καθήκον / ράβδος* (η διακριτική τού αξιώματος τού στρατάρχη).

στράτευμα (το) [αρχ.] {στρατεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συντεταγμένη στρατιωτική δύναμη: *τα ~ μας προήλασαν στο έδαφος τού εχθρού* || *ο εχθρός μεταφέρει στρατεύματα στα σύνορα* || *στρατεύματα κατοχής* ΣΥΝ. στρατός **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των συντεταγμένων στρατιωτικών μονάδων και γενικότ. των Ενόπλων Δυνάμεων χώρας: *το ηθικό τού ~ είναι ακμαιότατο* ΣΥΝ. στρατός.

στρατεύομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {στρατεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** κατατάσσομαι στον στρατό (βλ.λ.): *θα στρατευτώ σε τρεις μήνες* ΣΥΝ. στρατολογούμαι **2.** (συνεκδ.) έχω υποχρέωση στρατιωτικής θητείας, είμαι στρατεύσιμος: *βάσει τής ελληνικής νομοθεσίας οι αλλοδαποί δεν στρατεύονται* **3.** (μτφ.) τάσσομαι, συνήθ. εθελοντικά (στην υπηρεσία συγκεκριμένου σκοπού): *στρατεύθηκε στην υπόθεση τής ειρήνης* **4.** (η μτχ. ***στρατευμένος**, -η, -ο*) (α) (για πρόσ.) αυτός που υπηρετεί στον στρατό, που εκτελεί τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις: *~ παιδιά / νιάτα* (β) (μτφ.) αυτός που είναι ταγμένος να υπηρετεί μια ιδέα ή ιδεολογία, έναν πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ. σκοπό: *~ λογοτεχνία / συγγραφέας / τέχνη* **5.** ΘΕΟΛ. ***στρατευομένη Εκκλησία*** το σύνολο των μελών τής Εκκλησίας που ζουν και δραστηριοποιούνται επί Γης (πβ. *θριαμβεύουσα Εκκλησία*, λ. *θριαμβεύω*).

στράτευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η κατάταξη στον στρατό: *η ελληνική νομοθεσία έχει θεσπίσει την υποχρεωτική ~ για όλους τους άρρενες που είναι ικανοί να φέρουν όπλο* || *χαρτί / αναβολή στρατεύσεως* **2.** (μτφ.) η αγωνιστική προσήλωση σε συγκεκριμένη ιδέα, ιδεολογία, σε πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ. στόχο: *~ στο κόμμα / στην οργάνωση* || *~ ενάντια στη βία, στον ρατσισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό.*

στρατεύσιμος, -η, -ο 1. ο κατάλληλος για στρατιωτική θητεία: *~ νέος / ηλικία* **2.** ***στρατεύσιμος*** (ο) {στρατευσίμ-ου | -ων, -ους} ο άνδρας που υποχρεούται να καταταγεί και να υπηρετήσει στον στρατό.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στρατευσ-* (ρ. *στρατεύομαι*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *εκπαιδεύσ-ιμος*].

στρατηγείο (το) **1.** η έδρα τού στρατηγού και του επιτελείου του: *γενικό ~* (η έδρα τής ανωτάτης διοικήσεως τού στρατεύματος) **2.** (συνεκδ.) οι υπηρεσίες και το προσωπικό τού στρατηγού και τού επιτελείου **3.** (μτφ.) η έδρα, ο κύριος πυρήνας, από όπου ξεκινά η δράση, το κέντρο των επιχειρήσεων ομάδας ή οργάνωσης: *το ~ τού κόμματος / τής εταιρείας.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρατηγεῖον* / *στρατήγιον* < *στρατηγός*].

στρατήγημα (το) [αρχ.] {στρατηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πράξη στρατηγικής ευφυΐας, το πολεμικό τέχνασμα **2.** (κατ' επέκτ.) το τέχνασμα.

στρατηγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ο βαθμός και το αξίωμα τού στρατηγού (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ασκεί κανείς τα καθήκοντα τού στρατηγού.

στρατηγικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον στρατηγό (βλ.λ.): *~ αξίωμα* **2.** (ειδικότ.) ***στρατηγική*** (η) (α) ΣΤΡΑΤ. ο σχεδιασμός στρατιωτικής επιχειρήσεως, καθώς και η τέχνη τής αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων δυνάμεων για τη διεξαγωγή της: *~ ξηράς* || *ναυτική / στρατιωτική ~* (β) (κατ' επέκτ.) το σύνολο των σχεδιασμένων χειρισμών για την επίτευξη συγκεκριμένου στόχου: *η ~ τού κόμματος* || *ακολουθώ / εφαρμόζω ορισμένη ~* || *εθνική ~ για τα Βαλκάνια / για τις πυρκαγιές* || *ορισμένοι διαφημιστές ακολουθούν ~ παγίδευσης τού καταναλωτή* ΣΥΝ. τακτική (γ) αυτός που είναι χρήσιμος ή καθοριστικός για την επίτευξη στόχου, την προάσπιση συμφερόντων κ.λπ.: *περιοχή υψηλής ~ σημασίας* || *~ σημείο / όπλα / σχέδιο / δόγμα / στόχος / ανάλυση* || *~ συνεργασία με μια υπερδύναμη* || *οι ~ υπολογισμοί / επιλογές / συμμαχίες μιας χώρας.* — **στρατηγικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

> **στρατηγική – τακτικές, σκοπός – στόχοι.** Η σημασιολογική σχέση **στρατηγικής** με **τακτικές** είναι σχέση όλου και επιμέρους, γενικού και ειδικού. **Στρατηγική** είναι ο γενικός σχεδιασμός για την αντιμετώπιση ενός θέματος, για την επίλυση προβλήματος κ.λπ., ενώ **τακτικές** είναι οι συγκεκριμένες εφαρμογές τής στρατηγικής, τα επιμέρους σχέδια, στάδια κινήσεις κ.λπ., που επιτελούνται μέσα στο γενικό πλαίσιο τής στρατηγικής. Αυτή η σημασιολογική σχέση αποτελεί απόδοση ξένων όρων (πβ. αγγλ. strategy – tactics), η όλη δε εννοιολογική διάκριση έχει ξεκινήσει από την Ελληνική και ειδικότ. από την αρχαία στρατιωτική ορολογία. Αντίστοιχη σημασιολογική σχέση παρατηρείται και στο σημασιολογικό ζεύγος **σκοπός – στόχοι: σκοπός** είναι η γενική επιδίωξη, **στόχοι** είναι οι επιμέρους εφαρμογές, τα στάδια που οδηγούν στην επίτευξη τού γενικού σκοπού. Οι *στόχοι* δηλ. εξειδικεύουν και συγκεκριμενοποιούν σε διακεκριμένες φάσεις τη γενική έννοια τού σκοπού. Και αυτή η σημασιολογική διάκριση αποτελεί απόδοση στην Ελληνική νεότερης διακρίσεως, που γίνεται σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. aim – target.

στρατηγός (ο) **1.** ο αρχηγός ή διοικητής στρατεύματος και ειδικότ. κάθε ανώτερος στρατιωτικός που έχει επιφορτιστεί με τη διοίκηση μεγάλης μονάδας στρατού ή με τη διεύθυνση επιτελείου **2.** (συνεκδ.) ο αντίστοιχος βαθμός, που αποτελεί και τον ανώτατο βαθμό στην ελληνική στρατιωτική ιεραρχία, τον οποίον φέρει ο εκάστοτε αρχηγός Γ.Ε.ΕΘ.Α., εφόσον προέρχεται από τον Στρατό Ξηράς **3.** (καταχρ.) προσαγόρευση τού αντιστρατήγου και τού υποστρατήγου (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.) **4.** (μτφ.) ο ιθύνων νους μιας ομάδας, οργάνωσης κ.λπ., αυτός που καθορίζει τη στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί: *ο ~ τού προεκλογικού επιτελείου ενός κόμματος* || *ο παίκτης αυτός είναι ο ~ τής ομάδας του στον αγωνιστικό χώρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρατός* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*, πβ. κ. *ἀρχ-ηγός, ὁδ-ηγός*].

Στρατήγω (η) γυναικείο όνομα.

στρατηλάτης (ο) {στρατηλατών} ο αρχηγός στρατεύματος, ο οποίος διεξάγει νικηφόρους πολέμους ή εκστρατείες: *ο Αλέξανδρος υπήρξε μεγάλος ~.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρατός* + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*, πβ. κ. *ποδ-ηλάτης, ἰχν-ηλάτης*].

Στρατής, Στράτης (ο) → Ευστράτιος

στρατί (το) → στράτα

στρατιά (η) **1.** (γενικά) πολυάριθμος στρατός, μεγάλη μονάδα τού Στρατού Ξηράς ΣΥΝ. στράτευμα **2.** ΣΤΡΑΤ. ο μεγαλύτερος στρατιωτικός σχηματισμός τού ελληνικού στρατεύματος, που αποτελείται από σύνολο Σωμάτων Στρατού και μονάδων διαφόρων Όπλων υπό ενιαία διοίκηση αντιστρατήγου **3.** (μτφ.) μεγάλο πλήθος: *η οικονομική πολιτική δημιούργησε στρατιές ανέργων.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στράτευμα», < *στρατός* (βλ.λ.). Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. armée].

στρατιωτάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό ομοίωμα στρατιώτη, που χρησιμοποιείται κυρ. ως παιχνίδι: *ο γιος της έπαιζε με τα ~*· ΦΡ. ***στρατιωτάκια ακούνητα, αμίλητα, αγέλαστα*** παιδικό παιχνίδι στο οποίο χάνει όποιος παίκτης κινηθεί, μιλήσει ή γελάσει **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που υπακούει πειθήνια σε διαταγές άλλου: *δεν είμαστε ~ σου, να μας λες τι θα κάνουμε* ● **3.** ο στρατιώτης (βλ.λ., σημ. 4) στο σκάκι.

στρατιώτης (ο) {στρατιωτών}, **στρατιωτίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο άνδρας που υπηρετεί στον στρατό και φέρει τον κατώτερο στρατιωτικό βαθμό ΣΥΝ. οπλίτης, (καθημ.) φαντάρος· ΦΡ. (α) ***απλός στρατιώτης*** βλ. λ. *απλός* (β) ***πάω στρατιώτης*** κατατάσσομαι στις Ένοπλες Δυνάμεις **2.** (ειδικότ.) ο στρατιώτης (σημ. 1) που υπηρετεί στον Στρατό Ξηράς (κατ' αντιδιαστολή προς τον ναύτη και τον σμηνίτη) **3.** (μτφ.) αυτός που αγωνίζεται για συγκεκριμένο σκοπό ή που υπερασπίζεται κάτι: *~ τής Εκκλησίας / τής ουμανιστικής ιδέας / τής ειρήνης* ΣΥΝ. μαχητής, αγωνιστής, υπερασπιστής, πρόμαχος ● **4.** (στο σκάκι) καθένα από τα οκτώ πιόνια όμοιου χρώματος, τα οποία μπορούν να επιτελέσουν μόνο περιορισμένες προς τα εμπρός κινήσεις ΣΥΝ. στρατιωτάκι, πιόνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρατιά* + παραγ. επίθημα *-ώτης*, πβ. κ. *δεσμ-ώτης*,

επαρχι-ώτης].

στρατιωτικοποίηση (εσφαλμ. *στρατικοποίηση*) (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγκατάσταση στρατιωτικών δυνάμεων σε μια περιοχή ΑΝΤ. αποστρατιωτικοποίηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποστρατιωτικοποίηση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. militarisation].

στρατιωτικοποιώ (εσφαλμ. *στρατικοποιώ*) ρ. μετβ. {στρατιωτικοποιείς... | στρατιωτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εγκαθιστώ στρατιωτικές δυνάμεις σε μια περιοχή· κυρ. στη μτχ. ***στρατιωτικοποιημένος***, *-η, -ο*: *~ νησί / ζώνη / περιοχή* ΑΝΤ. αποστρατιωτικοποιώ **2.** δίνω στρατιωτικό χαρακτήρα σε κάτι, οργανώνω με βάση τα στρατιωτικά πρότυπα, επιβάλλω στρατιωτικού τύπου δομή οργάνωσης και λειτουργίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. militarise].

στρατιωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον στρατό ή τον στρατιώτη: *~ άσκηση / σχολή / πειθαρχία / επιχείρηση / ζωή / θητεία / δικαιοσύνη / σώμα / ακόλουθος* (υπάλληλος πρεσβείας, αρμόδιος για θέματα που αφορούν στον στρατό) / *ακαδημία* (ειδική σχολή για την εκπαίδευση και εκγύμναση των αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων) / *αναμέτρηση / δράση / ιεραρχία / ηγεσία / εισβολή / έλεγχος περιοχής / πιέσεις / περιβάλλον / νοσοκομείο / συνεργασία / βάση / φυλακή / δικτατορία / χαιρετισμός / ισχύς / επέμβαση / υπεροχή / μέσα / δαπάνες / δορυφόρος / ραντάρ / διοικητής / βοήθεια* || *σε ποια ~ μονάδα υπηρετείς;* || *μεγάλωσε σε ~ περιβάλλον* || *αυτή η χώρα αποτελεί μεγάλη ~ δύναμη* || *οι απόψεις των ~ εμπειρογνωμόνων* || *η πολιτική ζωή σ' αυτή τη χώρα τελεί υπό ~ κηδεμονία* (την ελέγχει ο στρατός) || *η νέα ~ δομή τού ΝΑΤΟ* || *στην επιχείρηση, εκτός από πολιτικά αεροσκάφη, συμμετείχαν και ~ αεροσκάφη* || *τερματίζεται η ~ παρουσία ξένων δυνάμεων στην περιοχή*· ΦΡ. ***στρατιωτικός νόμος*** ο νόμος με τον οποίο τίθεται μέρος ή το σύνολο χώρας σε κατάσταση πολιορκίας και αναστέλλονται ορισμένες συνταγματικές ελευθερίες: *επιβάλλω ~* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που υπηρετεί στον στρατό ως μόνιμος ή έφεδρος, που ασκεί το επάγγελμα ή το λειτούργημά του για λογαριασμό τού στρατού: *~ γιατρός / ιερέας* **3.** ***στρατιωτικός*** (ο) βαθμοφόρος που υπηρετεί μόνιμα στον στρατό ΣΥΝ. αξιωματικός **4.** ***στρατιωτικό*** (το) η θητεία τού στρατιώτη, το να υπηρετεί κανείς ως στρατιώτης: *δεν έχω κάνει ακόμη το ~ μου* ΣΥΝ. (καθημ.) φανταριλίκι **5.** ***στρατιωτικά*** (τα) (α) οι γνώσεις, οι υποθέσεις, τα θέματα κ.λπ. που σχετίζονται με τον στρατό: (παλαιότ.) *υπουργός των Στρατιωτικών* (αντίστοιχο αξίωμα τού σημερινού υπουργού Άμυνας) (β) τα ρούχα, η στολή, το σύνολο των συγκεκριμένων ενδυμάτων που φέρει ο στρατιώτης (ιματισμός) και τα στρατιωτικά του υποδήματα: *φορώ / βάζω τα ~* (πβ. λ. *χακί*) ΑΝΤ. πολιτικά. — **στρατιωτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

στρατοδικείο (το) [1847] το στρατιωτικό δικαστήριο που εκδικάζει αξιόποινες πράξεις και παραλείψεις στρατιωτικών κάθε βαθμού: *περνώ (από) ~* || *τακτικό / έκτακτο ~*.

στρατοδίκης (ο) [1862] {στρατοδικών} ο αξιωματικός που μετέχει στη σύνθεση στρατοδικείου (βλ.λ.).

στρατοκόπος (ο) (λαϊκ.-λογοτ.) ο οδοιπόρος ΣΥΝ. στρατολάτης.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *στράτα* (βλ.λ.) + *-κόπος* < *κόπτω*, πβ. κ. *ξυλο-κόπος*].

στρατοκράτης (ο) [1889] {στρατοκρατών} **1.** πρόσωπο που κυβερνά με τη βοήθεια τού στρατού **2.** πρόσωπο που υποστηρίζει την ενεργό ανάμειξη τού στρατού στην πολιτική, γενικότ. την οργάνωση τής κοινωνίας με βάση στρατιωτικά πρότυπα: *«οι ~ τής Άγκυρας βρίσκονται στα μαχαίρια με τον ισλαμιστή πρωθυπουργό»* (εφημ.) ΣΥΝ. μιλιταριστής.
[ΕΤΥΜ. < *στρατός* + *-κράτης* < *κράτος*, πβ. κ. *τρομο-κράτης, τεχνο-κράτης*].

στρατοκρατία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} **1.** η διακυβέρνηση χώρας από στρατιωτικούς **2.** (κατ' επέκτ.) η ανάμειξη τού στρατού στην πολιτική, η επικράτηση στρατιωτικής νοοτροπίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή χώρας ΣΥΝ. μιλιταρισμός. - **στρατοκρατικός, -ή, -ό** [1886]. **στρατοκρατικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stratocratie].

στρατοκρατούμαι ρ. αμετβ. [1847] {στρατοκρατείται..., μτχ. στρατοκρατούμενος, -η, -ο· εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** βρίσκομαι υπό την εξουσία στρατιωτικών, κυβερνώμαι από στρατιωτικούς **2.** βρίσκομαι υπό την κηδεμονία τού στρατού, χαρακτηρίζομαι από την επικράτηση στρατιωτικής νοοτροπίας.

στρατολάτης (ο) {στρατολατών} (λαϊκ.-λογοτ.) ο στρατοκόπος (βλ.λ.): *«εγώ δεν είμαι παρά ένας στρατολάτης, ένας αποσταμένος περπατητής»* (Μ. Λουντέμης).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *στράτα* + *-(ε)λάτης* < *ἐλαύνω*, πβ. κ. *πρωτο-λάτης, ζευγο-λάτης*].

στρατολογία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κλήση πολιτών στις Ένοπλες Δυνάμεις **2.** (συνεκδ.) η ειδική στρατιωτική υπηρεσία που έργο της έχει την κλήση, τη συγκέντρωση και την κατάταξη των στρατευσίμων στις διάφορες μονάδες των Ενόπλων Δυνάμεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρασεολογία*.

στρατολογικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τη στρατολογία: *~ υπηρεσία / γραφείο*.

στρατολόγος (ο/η) [μεσν.] **1.** ΣΤΡΑΤ. ειδικός αξιωματικός ή υπάλληλος που εργάζεται στη στρατολογία **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ασχολείται με την προσέλκυση και τη συγκέντρωση οπαδών, συνεργατών κ.λπ. για ορισμένο σκοπό: *ο ~ τού κόμματος / τής οργάνωσης* || *«η εξαθλίωση λειτουργεί ως ~ τού ισλαμικού φονταμενταλισμού»* (εφημ.).

στρατολογώ ρ. μετβ. {στρατολογείς... | στρατολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΣΤΡΑΤ. συγκεντρώνω (στρατευσίμους) και τους κατατάσσω στις διάφορες μονάδες των Ενόπλων Δυνάμεων: *στο Ισραήλ στρατολογούνται και οι γυναίκες* **2.** προσελκύω ή συγκεντρώνω (κάποιους) σε πολιτική, κοινωνική κ.λπ. οργάνωση: *οι επιτελείς τού κόμματος προσπαθούν να στρατολογήσουν νέα μέλη* || *νέες αιρέσεις στρατολογούν αφελείς*. — **στρατολόγηση** (η) [μεσν.], **στρατολογητής** (ο), **στρατολογήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρατολογῶ (-έω)* < *στρατός* + *-λογῶ* < *λέγω* (με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»), πβ. κ. *σταχυο-λογῶ*].

στρατονομία (η) {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η υπηρεσία τού στρατού που έχει ως αποστολή της την αστυνόμευση των στρατιωτικών.
[ΕΤΥΜ. < *στρατός* + *-νομία* < *νόμος*, κατά το *αστυνομία*].

στρατονόμος (ο) ο αξιωματικός ή οπλίτης που υπηρετεί στη στρατονομία.

στρατοπεδάρχης (ο) {(κλητ. στρατοπεδάρχα) | στρατοπεδαρχών} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής στρατοπέδου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στρατόπεδον* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

στρατοπεδεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {στρατοπέδευ-σα, -μένος} (για τμήμα στρατού) καταλύω, καταλαμβάνω θέση για προσωρινή διαμονή: *ο λόχος στρατοπέδευσε έξω από την πόλη* ΣΥΝ. στρατωνίζομαι. - **στρατοπέδευση** (η) [αρχ.], **στρατοπεδευτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

στρατόπεδο (το) {στρατοπέδ-ου | -ων} **1.** ο χώρος στον οποίο εγκαθίσταται στρατιωτική μονάδα και οι σχετικές εγκαταστάσεις: *~ υποδοχής / εκπαιδεύσεως* **2.** (κατ' επέκτ.) τόπος εγκαταστάσεως και παραμονής πλήθους ανθρώπων, που ζουν υπό περιορισμό και στενό έλεγχο: *~ αιχμαλώτων πολέμου / εγκαταστάσεως προσφύγων* || *«μετά τον φόνο που διέπραξε κλείστηκε σε ~ εργασίας κοντά στον Νείλο, για να σπάει πέτρες»* (εφημ.)· ΦΡ. ***στρατόπεδο συγκεντρώσεως*** κέντρο εγκλεισμού και καταναγκαστικής εργασίας αιχμαλώτων, πολιτικών κρατουμένων (κυρ. καθένα από αυτά που οργανώθηκαν από τους Ναζί για την εξόντωση εθνικών ομάδων και πολιτικών αντιπάλων ή από το σοβιετικό καθεστώς για τον εγκλεισμό των αντιφρονούντων) (βλ. κ. λ. *γκουλάγκ*): *~ τού Άουσβιτς / τού Νταχάου* **3.** (μτφ.) ομάδα ή κύκλος ατόμων με κοινή ιδεολογική, πολιτική, κοινωνική κ.λπ. τοποθέτηση, που έχουν συσπειρωθεί και αγωνίζονται για τους ίδιους σκοπούς: *μετά τη ρήξη πολλοί συνεργάτες του πέρασαν σε αντίπαλο ~* || *σύγχυση επικρατεί στο ~ τής αντιπολίτευσης* ΣΥΝ. παράταξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρατόπεδον* < *στρατός* + *πέδον* «έδαφος» (πβ. κ. *οἰκόπεδον, γή-πεδον*), βλ. κ. *πεδίο*].

στρατοποίηση (η) → στρατιωτικοποίηση

στρατός (ο) **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των οπλισμένων και στρατιωτικώς εκπαιδευμένων ανθρώπων, με τους οποίους διεξάγονται οι πόλεμοι: *τακτικός / άτακτος ~* || *κατατάσσομαι στον ~* || *συγκεντρώνω ~* || *Στρατός Ξηράς* || *σώμα στρατού* (βλ. λ. *σώμα*) || *~ σωτηρίας* (βλ.λ.) ΣΥΝ. στράτευμα (για Ένοπλες Δυνάμεις) **2.** (συνεκδ.) το στρατιωτικό επάγγελμα και όλοι όσοι το εξασκούν· οι στρατιωτικοί: *ο ~ δεν πρέπει να αναμειγνύεται στην πολιτική* **3.** (ειδικότ.) το Πεζικό **4.** (μτφ.) μεγάλο πλήθος, στρατιά: *ένας ~ απόκληρων τής κοινωνίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *str̥-to- (με επίθημα -to- ρηματικών επιθ.), συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *ster- «εκτείνω, εξαπλώνω, διασκορπίζω», πβ. σανσκρ. str̥tá- «απλωμένος, διασκορπισμένος», αρχ. ιρλ. sreth «σωρός, πλήθος» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *στόρ-νυ-μι* (βλ. λ. *στρώνω*), *στρῶμα, στέρ-νο(ν)* κ.ά. Όπως προκύπτει από τα διαθέσιμα στοιχεία, η λ. *στρατός* θα πρέπει να προσδιόριζε αρχικώς τους στρατοπεδευμένους πολεμιστές, οι οποίοι έχουν απλωθεί για να κατασκηνώσουν σε συγκεκριμένο χώρο (κατ' αντιδιαστολή προς τον αρχ. όρο *στίχες*, ο οποίος αναφερόταν στις γραμμές τής πολεμικής παράταξης)].

Στράτος (ο) ▸ Ευστράτιος

στρατόσφαιρα (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. η ανώτερη ζώνη τής ατμόσφαιρας, η οποία βρίσκεται πάνω από την τροπόσφαιρα (βλ.λ.), εκτείνεται σε ύψος περίπου 12 χιλιομέτρων από την επιφάνεια τής Γης και χαρακτηρίζεται από ασθενή αύξηση τής θερμοκρασίας σε συνάρτηση με το ύψος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. stratosphère (νόθο σύνθ.) < strato- (< λατ. strātum «στρώμα», μτχ. τ. τού ρ. sternere «στρώνω») + sphère (< *σφαῖρα*)].

στρατούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο μικρός δρόμος ΣΥΝ. δρομάκι **2.** το τετράπλευρο τροχοφόρο κιγκλίδωμα, με το οποίο υποβοηθούνται τα νήπια στα πρώτα τους βήματα· ΦΡ. ***στράτα-στρατούλα*** βλ. λ. *στράτα*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *στράτα*].

στρατουλίζω ρ. αμετβ. {στρατούλισα} (λαϊκ. για νήπια) αρχίζω να βηματίζω, κάνω τα πρώτα μου βήματα ΣΥΝ. στραταρίζω. — **στρατούλισμα** (το).

στρατσόχαρτο (το) σκληρό και χοντρό χαρτί κατώτερης ποιότητας, που χρησιμεύει κυρ. για την περιτύλιξη κρέατος, ψαρικών και άλλων εδωδίμων. Επίσης **στράτσο**.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < βεν. strazzo / ιταλ. straccio «κουρέλι, ράκος, παλιόπανο» < ρ. stracciare «σχίζω, κουρελιάζω» < δημώδ. λατ. *extractiāre (< λατ. tractus «έλκυση, σύρσιμο», μτχ. τ. τού trahere «έλκω, σύρω») + *χαρτί*].

στρατώνας (ο) [1833] ΣΤΡΑΤ. το κτήριο ή το συγκρότημα κτηρίων, στο οποίο διαμένουν στρατιώτες. Επίσης (καθημ.) **στρατώνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < *στρατός* + παραγ. επίθημα *-ών(ας)*, πβ. κ. *κυκλ-ώνας, κρυψ-ώνας, αμπελ-ώνας*].

στρατωνίζω ρ. μετβ. [1869] {στρατώνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εγκαθιστώ (στρατιώτες) σε στρατώνες **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***στρατωνίζομαι***) εγκαθίσταμαι (σε κατάλυμα): *στρατωνιστήκαμε στα*

σπίτια τού χωριού ΣΥΝ. στρατοπεδεύω.

στρατωνισμός (ο) |1833| **1.** η εγκατάσταση στρατιωτών σε στρατώνες ή άλλα καταλύματα και γενικότ. η εξασφάλιση στέγης στο στράτευμα: *ο ~ τού συντάγματος* ΣΥΝ. στρατοπέδευση **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των καταλυμάτων που χρησιμοποιούνται για τη διαμονή των στρατιωτών ΣΥΝ. στρατώνας, στρατόπεδο.

στράφηκα ρ. → στρέφω

στράφι επίρρ. (καθημ.) μάταια· στη ΦΡ. ***πάω στράφι*** χάνομαι χωρίς αποτέλεσμα, χωρίς όφελος: *όλες οι προσπάθειές μου πήγαν στράφι!* || *εγώ τον προειδοποίησα, αλλά τα λόγια μου πήγαν στράφι* ΣΥΝ. χαράμι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. israf «σπατάλη»].

στραφταλίζω {στραφτάλισα} (λογοτ.) αστράφτω, λαμποκοπώ: *το ποτάμι στραφτάλιζε καθώς το χτυπούσε ο ήλιος* || *τον κοίταζε και τα μάτια της στραφτάλιζαν.* — **στραφταλιστός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των *(α)στράφτ(ω)* και *(γυ)αλίζω*].

στρεβλός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** στραβός: ~ *σκέλη* ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που αποκλίνει από το ορθό ή το πρέπον, που έχει μεταβληθεί προς το χειρότερο, που έχει αλλοιωθεί η ουσία του: ~ *ιδέα / αντίληψη / πεποίθηση* ΣΥΝ. στραβός, διαστρεβλωμένος ΑΝΤ. σωστός. — **στρεβλά** επίρρ., **στρεβλότητα** (η) |μτγν.|.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **στρεφ-λός* (με εκφραστ. τροπή τού *-φ-* στο αντίστοιχο ηχηρό *-β-*, πβ. κ. *στραβ-ός*) < *στρέφω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-λός* (πβ. κ. *τυφ-λός*). Ομόρρ. *στραβ-ός, στρόβ-ιλος* κ.ά.].

στρεβλώνω ρ. μετβ. {στρέβλω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** κάνω κάτι στρεβλό, στραβώνω ΑΝΤ. ισιώνω, ευθυγραμμίζω **2.** (μτφ.) μεταβάλλω τη φύση, τη μορφή (κάποιου) προς το χειρότερο, αλλοιώνω την ουσία του: ~ *την αλήθεια* ΣΥΝ. διαστρέφω, διαστρεβλώνω, παραμορφώνω. — **στρέβλωμα** (το) |μτγν.|, **στρεβλωτής** (ο) |μτγν.|, **στρεβλώτρια** (η), **στρεβλωτικός,** -ή, -ό |μτγν.|.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρεβλῶ (-όω)* < *στρεβλός*].

στρέβλωση (η) |μτγν.| {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να γίνεται κάτι στρεβλό, το στράβωμα, η παραμόρφωση **2.** (μτφ.) η παραποίηση μιας καταστάσεως, η μεταβολή προς το χειρότερο, η αλλοίωση τής ουσίας: *«τα μύρια όσα δεινά τής χώρας, από την καθυστερημένη εκβιομηχάνιση μέχρι τις γενικότερες οικονομικές ~ ερμηνεύονταν με αναφορά στον ύποπτο ρόλο τού ξένου κεφαλαίου»* (εφημ.) ΣΥΝ. διαστρέβλωση.

στρέγω ρ. → στέργω

στρείδι (το) {στρειδ-ιού | -ιών} εδώδιμο μαλάκιο με όστρακο που αποτελείται από δύο ανόμοιες θυρίδες με τραχιά, γκρίζα εξωτερική επιφάνεια και λεία, λευκόχρωμη εσωτερική· ορισμένα είδη του περιέχουν μαργαριτάρι: *μαργαριτοφόρα* ~· ΦΡ. ***κολλάω σαν στρείδι*** προσκολλώμαι (σε κάποιον) και (ενδεχομένως) γίνομαι πολύ ενοχλητικός ΣΥΝ. κολλάω σαν βδέλλα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὀστρείδιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ὀ-*), υποκ. τού αρχ. *ὄστρειον, -εον*, παράλλ. τ. τού *ὄστρακον*, με θ. *ὀστρ-* και παραγ. επίθημα *-ειον*. Βλ. λ. *όστρακο*].

στρειδολόγος (ο) αλιευτικό όργανο που χρησιμεύει για τη συλλογή στρειδιών και άλλων οστράκων.

στρέμμα (το) {στρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μονάδα μετρήσεως επιφανείας -κυρ. εκτάσεων γης- που ισούται με 1.000 τετραγωνικά μέτρα (1.000 τ.μ.): *κάηκαν 400 ~ δασικής έκτασης* **2.** (συνεκδ.) η κτηματική περιουσία: *έχει πολλά ~ στο χωριό.* — **στρεμματικός,** -ή, -ό |1897|.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στροφή, στρέψη - οτιδήποτε έχει συνεστραμμένο σχήμα», < *στρέφω* (βλ.λ.)].

στρεπτοκοκκίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. λοίμωξη που οφείλεται σε στρεπτόκοκκο (βλ.λ.), είτε τοπική (λ.χ. η πυοδερμία, η εντερίτιδα, η φαρυγγίτιδα, η αμυγδαλίτιδα κ.ά.) είτε γενική (λ.χ. η οστρακιά, ο επιλόχειος πυρετός κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. streptococcie].

στρεπτόκοκκος (ο) |1888| ΒΙΟΛ. βακτήριο με σφαιρικά κύτταρα (κόκκους), τα οποία είναι συχνά συνδεδεμένα μεταξύ τους σε μικρές αλυσίδες· αφθονούν στα σάπια υλικά, παρασιτούν στη στοματική κοιλότητα, στο δέρμα και στο έντερο και είναι έντονα παθογόνα, προκαλώντας πλήθος λοιμώξεων. — **στρεπτοκοκκικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *στρεπτός* + *κόκκος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. streptocoque].

στρεπτομύκητας (ο) {στρεπτομυκήτων} ΒΙΟΛ. εξαιρετικά διαδεδομένο βακτήριο, ορισμένα είδη τού οποίου παράγουν αντιβιοτικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. streptomyces].

στρεπτομυκίνη (η) {στρεπτομυκινών} ΦΑΡΜ. αντιβιοτικό που παράγεται από ένα είδος στρεπτομύκητα και χρησιμοποιείται εναντίον πολλών βακτηρίων (π.χ. τής φυματίωσης).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. streptomycin].

στρεπτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που μπορεί να περιστρέφεται **2.** στριφτός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρέφω*].

στρες (το) {άκλ.} **1.** ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε ενόχληση στη λειτουργία τού οργανισμού, η οποία οφείλεται σε ερεθίσματα τού εξωτερικού περιβάλλοντος (π.χ. ψύχος, ζέστη, θόρυβος, τραύμα κ.λπ.) ή ψυχολογικούς παράγοντες (π.χ. απογοήτευση, σύγχιση κ.λπ.) και συνεκδ. οι οργανικές αντιδράσεις που προκαλούνται **2.** (καθημ.) το άγχος, η ψυχική ένταση: *θα πάω διακοπές, για να γλυτώσω από το ~ τής δουλειάς* || *οι ασκήσεις αναπνοής και χαλάρωσης βοηθούν στην καταπολέμηση του ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. stress < μέσ. αγγλ. stresse, παράλλ. τ. τού distresse < παλ. γαλλ. distresse < δημώδ. λατ. *districtia < λατ. districtus «δεμένος, περιεζωσμένος, σφιγμένος» (μτχ. τ. τού ρ. distringere)].

στρεσάρω ρ. μετβ. {στρεσάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) προκαλώ στρες σε (κάποιον), δημιουργώ κατάσταση έντασης, άγχους: *με στρεσάρουν πολύ στη δουλειά τώρα τελευταία* || *τον είδα πολύ στρεσαρισμένο* (πβ. λ. *αγχώνω*). — **στρεσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *στρες* + *-άρω*, πβ. κ. *παρκ-άρω, σουτ-άρω*].

στρέτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** στη φόρμα τής φούγκας, ένα τμήμα στο οποίο η παρουσίαση τού θέματος σε μια «φωνή» αρχίζει ενώ συνεχίζεται και πριν ολοκληρωθεί η παρουσίαση τού θέματος στην προηγούμενη· τοποθετείται, συνήθ., προς το τέλος τής φούγκας **2.** (ως επίρρ.) ως ένδειξη ρυθμικής αγωγής: σε πιο σφιχτό ρυθμό, γρηγορότερα (βλ. κ. *στριντζέντο*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stretto «σφιχτός, στενός» < λατ. strictus (ίδια σημ.), μτχ. τ. τού ρ. stringere «σφίγγω»].

στρεφοποδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσμορφία τού άκρου τού ποδιού.

στρέφω ρ. μετβ. {έστρεψα, στρά-φηκα (λόγ. εστράφην, -ης, -η...), -μμένος} **1.** γυρίζω (κάτι) επί τόπου (προς ορισμένη κατεύθυνση): ~ *τα νώτα μου* (γυρίζω την πλάτη μου) (βλ. λ. *νώτα*) **2.** (μτφ.) κατευθύνω: ~ *το βλέμμα μου / την προσοχή μου / τις προσπάθειές μου / το ενδιαφέρον μου κάπου* || *έστρεψαν τα πυρά τους εναντίον τού προέδρου* || *οι εφημερίδες έστρεψαν το φως των προβολέων τους στην ιδιωτική της ζωή* || *οι προδότες έστρεψαν τα όπλα εναντίον τής πατρίδας τους* ΑΝΤ. αποστρέφω **3.** (μτφ. για πρόσ.) μεταβάλλω τη στάση, τη συμπεριφορά (προς κάποιον): *με τα λόγια της κατόρθωσε να στρέψει τον έναν εναντίον τού άλλου·* (μεσοπαθ. ***στρέφομαι***) **4.** αλλάζω κατεύθυνση, μετακινούμαι μεταβάλλοντας μέτωπο: *ξαφνικά στράφηκε προς το μέρος μας με απειλητικές διαθέσεις* ΣΥΝ. γυρίζω, στρίβω **5.** (λόγ.) κινούμαι κυκλικά, γυρίζω γύρω από πραγματικό ή νοητό άξονα: *όλοι οι πλανήτες τού ηλιακού μας συστήματος στρέφονται γύρω από τον Ήλιο* || *η Γη στρέφεται περί τον άξονά της* ΣΥΝ. περιστρέφομαι **6.** (μτφ.) κατευθύνομαι, προσανατολίζομαι: *οι νέοι στρέφονται περισσότερο σε επαγγέλματα που σχετίζονται με τη σύγχρονη τεχνολογία* || *οι έρευνες τής αστυνομίας στρέφονται προς τους συγγενείς τού θύματος* || *σε ποιον να στραφώ για βοήθεια:* (να απευθυνθώ, να καταφύγω) **7.** (η μτχ. ***στραμμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που είναι γυρισμένος προς ορισμένη κατεύθυνση: *οι τηλεοπτικές κεραίες είναι ~ προς τον Υμηττό ή την Πάρνηθα* || *η πλώρη τού πλοίου ήταν ~ προς βορράν* || (μτφ.) *όλα τα βλέμματα / τα μάτια είναι ~ προς τον επερχόμενο πόλεμο στο Κόσοβο* || (μτφ.) *έχω την προσοχή μου ~ στις πολιτικές εξελίξεις στην Αλβανία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Αν το μυκ. ku-su-to-ro-qa μεταγραφεί ως *συστροφή*, τότε πρέπει να υποθέσουμε την ύπαρξη αρχικού χειλοϋπερωικού συμφώνου. Η λ. εντάσσεται σε μια οικογένεια ομορρίζων, που παρουσιάζουν όλες τις μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *στρεφ-*, καθώς και (ορισμένες φορές) την εκφραστ. εναλλαγή *-φ- / -β-*: *στρεπ-τός, στρέψις (-η), στρέμ-μα, στροφ-ή, στρόφ-ιγξ (-ιγγα), στρεβ-λός, στραβ-ός, στρόβ-ιλος* κ.ά. Ολόκληρη η ομάδα αντικατέστησε εν πολλοίς το αρχαϊκό λεξιλογικό σύστημα τού συνωνύμου *εἰλέω, εἰλύω* (βλ. λ. *ειλεός*)].

στρεψαυχενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ακούσια στροφή τής κεφαλής, που συνοδεύεται από σπασμούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρεψαύχην, -ενος* < *στρεψ(ο)-* (< αρχ. *στρέφω*, από το θ. τού αορ. *ἔ-στρεψ-α*) + *αὐχήν, -ένος*].

στρέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** στροφή, περιστροφή **2.** ΦΥΣ. μορφή καταπόνησης ενός στερεού σώματος, που οφείλεται στη δράση δύο αντίθετων ζευγών δυνάμεων, οι οποίες αναπτύσσονται σε παράλληλα επίπεδα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρέψις* < *στρέφω*].

στρεψοδικία (η) |1856| {στρεψοδικιών} **1.** η χρήση σοφιστικών ή κακόπιστων επιχειρημάτων σε δίκη με στόχο την παραπλάνηση τού δικαστηρίου **2.** (κατ' επέκτ.) η σκόπιμη διαστροφή τής αλήθειας **3.** (συνεκδ.) κάθε κακόπιστο επιχείρημα που στοχεύει στη διαστροφή τής αλήθειας: *άρχισε τις ~.* — **στρεψόδικος,** -η, -ο |1854|, **στρεψοδικώ** ρ. |αρχ.| {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιχείρημα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρεψοδικῶ (-έω)* < *στρεψο-* (< *στρέφω*, από το θ. τού αορ. *ἔ-στρεψ-α*) + *-δικῶ* < *δίκη*].

στρίβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έστριψα, στρί-φτηκα, -μμένος} **1.** ♦ (μετβ.) γυρίζω (κάτι) επί τόπου ή γύρω από τον άξονά του: ~ *το νήμα / το σεντόνι, για να φτειάξω σκοινί* || ~ *το μουστάκι μου* ΣΥΝ. συστρέφω, περιστρέφω, στρέφω· ΦΡ. (α) ***στρίβω το λαρύγγι κάποιου*** βλ. λ. *λαρύγγι* (β) ***στρίβω το νόμισμα*** ρίχνω το νόμισμα κορώνα-γράμματα (γ) ***στρίβω τσιγάρο*** τυλίγω καπνό μέσα σε τσιγαρόχαρτο, για να φτειάξω τσιγάρο (δ) (οικ.) ***τα στρίβω*** (ενν. *τα λόγια μου*) αναιρώ όσα είπα προηγουμένως ή ανακαλώ υπόσχεση που έδωσα: *Α, μη μου τα στρίβεις τώρα! Αλλιώς μου τα 'χες πει* ΣΥΝ. τα αλλάζω (ε) (μτφ.) ***μου στρίβει (η βίδα)*** χάνω τα λογικά μου, παραφρονώ, τρελαίνομαι: *του 'χει στρίψει· ούτε ξέρει πια τι κάνει και τι λέει!* || *μπας και σου 'στριψε η βίδα και μου λες τέτοια πράγματα;* (στ) (αργκό) ***το στρίβω*** φεύγω: *το 'στριψε με κάποιον που γνώρισε* (έφυγε μαζί του) ♦ (αμετβ.) **2.** στρέφομαι γύρω από τον εαυτό μου: *το τιμόνι έστριψε από μόνο του, χωρίς να το αγγίξω* **3.** αλλάζω κατεύθυνση κάνοντας στροφή: *το αυτοκίνητο έστριψε δεξιά* || *ο δρόμος στρίβει αριστερά* || *μας πλησίασε και μετά έστριψε απότομα* **4.** (συνεκδ.) κάνω το όχημα που οδηγώ να στρίψει, του αλλάζω κατεύθυνση: *ο οδηγός έστριψε απότομα, για να αποφύγει το εμπόδιο* || *εδώ στρίβουμε για την παραλία* **5.** (οικ.) φεύγω γρήγορα ή κρυφά, απομακρύνομαι: *μου φαίνεται ότι είναι ώρα να στρίβουμε* || *μόλις με είδε, έστριψε* || ~ *αλά γαλλικά* (το σκάω στα κρυφά) || (κυρ. η προστ. με επιθετική διάθεση) *στρίβε!* (πάρε δρόμο, δίνε του, κοπάνα τη, σπάσε). — **στρίψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔστρεψα* τού αρχ. *στρέφω*, κατά το σχήμα

έτριψα – τρίβω, έθλιψα – θλίβω].

στρίγγλα κ. **στρίγκλα** (η) {δυσχρ. στριγγλών} **1.** ΛΑΟΓΡ. κακοποιό δαιμόνιο τής λαϊκής μυθολογίας, που έχει τη μορφή άσχημης γριάς, κάνει μάγια και προξενεί κακό, κυρ. στις λεχώνες και στα νεογέννητα **2.** (μτφ.) γυναίκα κακιά ή εξαιρετικά δύστροπη ΣΥΝ. μέγαιρα, λάμια· ΦΡ. ***η στρίγγλα που έγινε αρνάκι*** βλ. λ. *αρνάκι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. *στρίγ(κ)λα* < *strigula, υποκ. τού λατ. striga < μτγν. *στρίξ* «κουκουβάγια» (από την αιτ. *στρίγγα*), λ. που προσδιόριζε αρχικά την κραυγή τής κουκουβάγιας και συνδ. με λατ. stridere «τρίζω, σφυρίζω» ή, κατ' άλλη άποψη, < μεσν. *στρίγλα* (με ανάπτυξη -σ- προθεμ., πβ. κ. *κόνις – σκόνη*) < αρχ. *τρίγλη* «μπαρμπούνι» (βλ.λ.), άποψη δυσχερής σημασιολογικά].

στριγγλιά κ. **στριγκλιά** (η) (καθημ.) η οξεία και διαπεραστική κραυγή, που συνήθ. εκφράζει τρόμο: *τα μικρά, όταν είδαν ξαφνικά τον σκύλο, έβαλαν / άρχισαν τις ~* ΣΥΝ. στρίγγλισμα, τσίριγμα.

στριγγλίζω κ. **στριγκλίζω** ρ. αμετβ. {στρίγγλισα} βγάζω οξείες και διαπεραστικές κραυγές: *~ από φόβο / από πόνο / από πανικό* || *~ σαν υστερική* || (μτφ.) *τα φρένα τού αυτοκινήτου στρίγγλισαν στην άσφαλτο* ΣΥΝ. τσιρίζω, ουρλιάζω, ξεφωνίζω. — **στρίγγλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στριγγίζω* (που δικαιολογεί τη γρ. με -γγ-) < μτγν. *στρίξ* «κουκουβάγια» (βλ. λ. *στρίγγλα*) κατ' επίδρ. τού *στρίγγλα*].

στρίγγλος κ. **στρίγκλος** (ο) (λαϊκ.) ο γεμάτος ιδιοτροπίες άνδρας, ο άνδρας που συμπεριφέρεται με μοχθηρία ΣΥΝ. στραβόξυλο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στρίγλος* < *στρίγλα* (υποχωρητ.). Βλ. λ. *στρίγγλα*].

στριγγός, -ή, -ό (για ήχο ή φωνή) ο έντονα οξύς και διαπεραστικός: *~ κραυγή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στριγγίζω* (υποχωρητ.) < μτγν. **στρίγξ / στρίξ* «κουκουβάγια» (αιτ. *στρίγγα*). Βλ. λ. *στρίγγλα*].

stricto sensu λατ. (προφέρεται *στρίκτο σένσου*) ελλην. *υπό στενή έννοια* ΑΝΤ. lato sensu.

στριμμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει γυριστεί επί τόπου ή γύρω από τον άξονά του: *~ τσιγάρο* ΣΥΝ. στριφτός **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει ιδιότροπη συμπεριφορά, που δεν τον ικανοποιεί τίποτα, ο δύστροπος ΣΥΝ. παράξενος, ζαβός ΑΝΤ. καλόβολος, βολικός· ΦΡ. (εκφραστ.) ***στριμμένο άντερο*** ο πολύ ιδιότροπος άνθρωπος.

στριμόκωλα επίρρ. ➝ στρυμόκωλα

στριμόκωλος, -η, -ο ➝ στρυμόκωλος

στρίμωγμα (το) ➝ στρυμώχνω

στριμωξίδι (το) ➝ στρυμωξίδι

στριμώχνω ρ. ➝ στρυμώχνω

στριμωχτός, -ή, -ό ➝ στρυμωχτός

στριντζέντο επίρρ. ΜΟΥΣ. ως ερμηνευτική ένδειξη που δηλώνει την προοδευτική επιτάχυνση τού τέμπο κατά την εκτέλεση ενός μουσικού κομματιού ΣΥΝ. ατσελεράντο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stringendo < ρ. stringere «σφίγγω» < λατ. stringere].

στρίποδο (το) {στριπόδ-ου | -ων} (καθημ.) **1.** η φορητή ή τρίποδη βάση με κινητό συνήθ. το πίσω πόδι, πάνω στην οποία στηρίζεται πίνακας ή κάμερα **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το καθένα από τα δύο ξύλινα ή μεταλλικά τετράποδα στηρίγματα, πάνω στα οποία τοποθετούνται εγκάρσια σανίδες, για να φτιαχτεί πρόχειρο κρεβάτι ή πάγκος εργασίας **3.** (συνεκδ.) το κρεβάτι που κατασκευάζεται με τον παραπάνω τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < *τρίποδο*, με ανάπτυξη -σ- προθεμ., πβ. κ. *βώλος – σβώλος, κόνις – σκόνη*].

στριπτίζ κ. **στριπ-τιζ** (το) (παλαιότ. ορθ. *στριπτήζ*) {άκλ.} η ψυχαγωγική επίδειξη (συνήθ. σε νυχτερινό κέντρο), κατά την οποία ένα άτομο γδύνεται αργά και με τρόπο που να διεγείρει σεξουαλικά τους θεατές: *κάνω ~* || *ανδρικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. strip-tease < strip «γδύνω, γυμνώνω» + tease «πειράζω, ενοχλώ»].

στριπτιζάδικο (το) (καθημ.) νυχτερινό κέντρο στο οποίο παρουσιάζεται πρόγραμμα στριπτίζ.

στριπτιζέζ (η) {άκλ.} η γυναίκα που κάνει στριπτίζ σε νυχτερινό κέντρο. Επίσης (λαϊκ.-μειωτ.) **στριπτι(τ)ζού** (η) {στριπτι(τ)ζούδες}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. strip-teaseuse < αγγλ. strip-tease (βλ. κ. *στριπτίζ*)].

στριφνός, -ή, -ό ➝ στρυφνός

στριφογυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στριφογύρισα} ♦ **1.** (μετβ.) περιστρέφω συνεχώς (κάτι): *στριφογύριζε νευρικά το μολύβι στα δάχτυλά του*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***στριφογυρίζω στο μυαλό μου (κάτι)*** σκέφτομαι συνέχεια, με απασχολεί έντονα (κάτι) (β) (καθημ.) ***τα στριφογυρίζω*** δεν μιλώ καθαρά, χρησιμοποιώ υπεκφυγές, περιστροφές ♦ (αμετβ.) **2.** περιστρέφομαι συνεχώς, κάνω συνεχείς στροφές γύρω από τον άξονά μου: *~ σαν σβούρα* **3.** στρέφομαι εδώ και εκεί ανήσυχα: *όλη τη νύχτα στριφογύριζα στο κρεβάτι χωρίς να κλείσω μάτι*. Επίσης **στριφογυρνώ** {-άς...}. — **στριφογύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *στρίφω* (άλλος τ. τού *στρίβω*) + *γυρίζω*, πβ. μεσν. *στρεφογυρίζω*].

στριφογυριστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με στρίψιμο και γύρισμα γύρω από κάτι άλλο ή περί τον άξονά του: *~ σκάλα / κέρατο / κλωστές / καλώδιο / μονοπάτι / δρόμος* || *ο ποδοσφαιριστής έκανε ένα ~ σουτ*. — **στριφογυριστά** επίρρ.

στριφόνι (το) {στριφον-ιού | -ιών} μεγάλη σιδερένια βίδα με πολυγωνική κεφαλή και σπείρωμα στο κάτω μισό της για τρύπες χωρίς έξοδο («τυφλές τρύπες»).
[ΕΤΥΜ. < *στρίφω* (άλλος τ. τού *στρίβω*) + παραγ. επίθημα *-όνι*].

στριφτάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο ειδικός στροφέας, με τον οποίο τεντώνονται οι χορδές των μουσικών οργάνων ΣΥΝ. κλειδί.
[ΕΤΥΜ. < *στριφτός* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *στουρν-άρι*].

στριφτός, -ή, -ό αυτός που έχει στριφτεί: *~ νήμα / φύλλο πίτας / τσιγάρο* (το φτειαγμένο στο χέρι) ΣΥΝ. στριμμένος.
[ΕΤΥΜ. < *στρίβω / στρίφω*].

στρίφωμα (το) {στριφώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το ράψιμο αναδιπλωμένης άκρης υφάσματος ή ενδύματος, για να μην ξεφτύζει, ή το ράψιμο κορδέλας πάνω στην άκρη αυτή: *το ~ τής φούστας / τού σακακιού* **2.** (συνεκδ.) η αναδιπλωμένη άκρη υφάσματος που έχει ραφτεί ή η κορδέλα που ράβεται πάνω στην άκρη υφάσματος: *το ~ ξηλώθηκε* ΣΥΝ. ρέλι.

στριφώνω ρ. μετβ. {στρίφω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** διπλώνω και ράβω την άκρη σε (ύφασμα), για να μην ξεφτύζει **2.** ράβω κορδέλα πάνω στην άκρη (υφάσματος), για να μην ξεφτύζει: *~ το φόρεμα / τη φούστα* ΣΥΝ. ρελιάζω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στρίφω* (άλλος τ. τού αρχ. *στρέφω*) + *-ώνω*].

στρίψιμο (το) ➝ στρίβω

στροβιλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {στροβίλισ-α, -τηκα, -μένος} στρέφω (κάτι) ολόγυρα και διαρκώς, του δίνω συνεχή περιστροφική κίνηση: *ο αέρας στροβίλιζε τα ξερά φύλλα* || (συνήθ. το μεσοπαθ. ***στροβιλίζομαι***) *τα ζευγάρια στροβιλίζονταν στην πίστα χορεύοντας βαλς* || (μτφ.) *εικόνες από το παρελθόν στροβιλίζονταν στο μυαλό του*. — **στροβίλισμα** (το).

στροβιλισμός (ο) [1872] **1.** (λόγ.) η ταχεία και συνεχής περιστροφική κίνηση, το αδιάκοπο στριφογύρισμα: *ο ~ των χορευτών / των φύλλων* ΣΥΝ. περιστροφή **2.** ΦΥΣ. η ταχεία και συνεχής περιστροφική κίνηση των ρευστών (υγρών ή αερίων).

στροβιλιστικός, -ή, -ό [1892] αυτός που στροβιλίζει ή γίνεται με στροβιλισμό: *~ χορός* ΣΥΝ. στριφογυριστός.

στροβιλοαντιδραστήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. αεριοστρόβιλος που παράγει ώση με την εκβολή θερμών καυσαερίων με υψηλή ταχύτητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. turbo-jet].

στροβιλογεννήτρια (η) {στροβιλογεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ. γεννήτρια ηλεκτρικού ρεύματος που κινείται με στρόβιλο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. turbo-generator].

στροβιλοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας που λειτουργεί με στρόβιλο και που χρησιμεύει στην παραγωγή μηχανικής ισχύος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. turbine-motor].

στροβιλοκίνητος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που κινείται με στρόβιλο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. turbine-driven].

στροβιλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {στροβιλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή στροβίλου: *~ κίνηση / σχηματισμός*. · **στροβιλοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

στρόβιλος (ο) {στροβίλ-ου | -ων, -ους} **1.** μάζα ανέμου ή νερού που κινείται περιστροφικώς και με μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. δίνη **2.** (κατ' επέκτ.) ρεύμα μέσα στη μάζα ρευστού ή αερίου με διεύθυνση διαφορετική από εκείνη ολόκληρου τού σώματος: *~ καπνού / σκόνης* **3.** ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρια, στρεφόμενη μηχανή που χρησιμοποιεί την ενέργεια ρευστού ή αερίου (κυρ. νερού ή ατμού), για να θέσει σε περιστροφική κίνηση τροχό, ο οποίος παράγει μηχανικό έργο (βλ. κ. λ. *ατμοστρόβιλος, υδροστρόβιλος*) ΣΥΝ. τουρμπίνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρόβος* «περιστροφή, δίνη» (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *στρέφω*, βλ.λ., με εκφραστ. ηχηρό *-β-* αντί *-φ-*) + παραγ. επίθημα *-ιλος*, πβ. κ. *όμ-ιλος*].

στροβιλοσυμπιεστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το τούρμπο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. turbo].

στροβοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η παρατήρηση περιοδικής κινήσεως ή ταχέως εξελισσόμενου φαινομένου με τη χρήση φωτισμού με διακοπτόμενες αναλαμπές βραχείας διάρκειας, οι οποίες εκπέμπονται στην κατάλληλη συχνότητα. — **στροβοσκοπικός,** -ή, -ό, **στροβοσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stroboscopy. Βλ. κ. *στροβοσκόπιο*].

στροβοσκόπιο (το) {στροβοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** η συσκευή με την οποία γίνεται η στροβοσκοπία **2.** όργανο παρατήρησης που βρίσκεται σε ορισμένα άρματα μάχης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρόβος* «περιστροφή, δίνη» (βλ. λ. *στρόβιλος*) + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stroboscope].

στρογγυλάδα (η) (λαϊκ.) το να είναι κάτι στρογγυλό, το σχήμα και η μορφή τού στρογγυλού ΣΥΝ. (λόγ.) στρογγυλότητα.
[ΕΤΥΜ. < *στρογγυλός* + παραγ. επίθημα *-άδα* (πβ. κ. *λιακ-άδα, φεγγαρ-άδα*)].

στρογγυλεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στρογγύλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) στρογγυλό (βλ.λ.): *το νερό με τα χρόνια έχει στρογγυλέψει τις πέτρες* || *η τιμή είναι 2.560· ας πούμε 2.500, για να το στρογγυλέψουμε* ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι στρογγυλός: *το φεγγάρι άρχισε να στρογγυλεύει*. Επίσης **στρογγυλαίνω** [μτγν.]. — **στρογγύλε(υ)μα** (το) [μτγν.].

στρογγυλοειδής, -ής, -ές {στρογγυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα σχεδόν στρογγυλό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στρογγύλος* + *-ειδής* < *είδος*].

στρογγυλοκάθομαι ρ. αμετβ. {στρογγυλοκάθισα} (εκφραστ.) κάθομαι αναπαυτικά και για μεγάλο χρονικό διάστημα: *ενώ εγώ σκοτωνόμουν να πλένω πιάτα, εκείνος πήγε και στρογγυλοκάθισε στην πολυθρόνα* ΣΥΝ. καλοκάθομαι, καλοστρώνομαι, θρονιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *στρογγυλός* + *κάθομαι*, πιθ. από την έννοια «κάθομαι σε στρογγυλό χαμηλό τραπέζι ως προσκεκλημένος, για να φάω»].

στρογγυλόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει στρογγυλό σχήμα.

στρογγυλοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (για χρηματικό ποσό) η αφαίρεση ή πρόσθεση μικροποσού, ώστε το τελικό ποσό να είναι στρογγυλό, ακέραιο και να διευκολύνονται οι συναλλαγές: *το υπόλοιπο τού λογαριασμού σας είναι 100.028 δρχ. και με τη ~ θα πληρώσετε 100.000 δρχ. ακριβώς*. — **στρογγυλοποιώ** ρ. {-είς...}.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. rounding].

στρογγυλοπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει στρογγυλό πρόσωπο, χωρίς γωνίες.

στρογγυλός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σφαιρικό σχήμα: *η μπάλα είναι ~·* ΦΡ. ***στρογγυλή θεά*** (μετωνυμ.) η μπάλα τού ποδοσφαίρου **2.** αυτός που έχει κυκλικό σχήμα: *η ρόδα είναι ~* || *~ κουμπί / τραπέζι·* ΦΡ. ***συζήτηση στρογγυλής τραπέζης / στρογγυλό τραπέζι*** (σε συνέδριο, διάσκεψη, συμβούλιο κ.λπ.) η συζήτηση που διεξάγεται μεταξύ ισότιμων συνομιλητών για ένα θέμα κοινού ενδιαφέροντος: *«οι ερευνητικές επιχειρήσεις θα είναι το θέμα τού στρογγυλού τραπεζιού»* (εφημ.) **3.** αυτός που έχει σχήμα περισσότερο κυκλικό ή σφαιρικό παρά γωνιώδες: *~ πρόσωπο / πέτρα* **4.** αυτός που έχει σχήμα περισσότερο καμπυλώδες παρά γωνιώδες ή ευθύγραμμο: *~ ώμοι* || *τα μάτια των Κινέζων είναι σχιστά, ενώ των Ευρωπαίων είναι πιο ~·* ΦΡ. ***στρογγυλά γράμματα*** γράμματα με τέλειες καμπύλες **5.** ΓΛΩΣΣ. (στον τ. *στρογγύλος*) ***στρογγύλο φωνήεν*** το φωνήεν που αρθρώνεται με στρογγυλεμένα χείλη: *τα ~ τής Ν. Ελληνικής είναι τα α, ο, ου* • **6.** (α) (αριθμός) που αποτελείται μόνο από ακέραιες μονάδες, χωρίς δεκαδικούς ή κλάσματα (β) (αριθμός) που μπορεί να διαιρεθεί ακριβώς με το 10 ή το 100 ή το 1.000 κ.λπ. (ανάλογα με το πόσα ψηφία έχει): *κοστίζει 15.300· για να κάνουμε το ποσό ~, θα σου το αφήσω 15.000* || (εμφατ.) *ξόδεψα ένα εκατομμύριο ~!* Επίσης **στρόγγυλος,** -η, -ο κ. (λόγ.) **στρογγύλος.** — (υποκ.) **στρογγυλούτσικος,** -η/-ια, -ο. **στρογγυλότητα** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *στρογγύλος* (με επίθημα -*ύλος*, πβ. κ. *ἀγκ-ύλος, καμπ-ύλος*), αρχική σημ. «συμπιεσμένος σε σφαίρα, σφαιρικός». < *strong-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *streng- «σφίγγω, συμπιέζω», για το οποίο βλ. λ. *στραγγίζω*].

> **στρογγυλός – στρογγύλος – στρόγγυλος.** Η αρχική (ήδη αρχαία) μορφή τής λ. είναι **στρογγύλος** (με τον τόνο στην παραλήγουσα). Από σύνθετα τού τύπου **στρογγυλό-μορφος** δόθηκε η εντύπωση ότι το επίθ. τονίζεται στη λήγουσα και σχηματίστηκε το **στρογγυλός,** ενώ σύνθετα τού τύπου **ολοατρόγγυλος** οδήγησαν στο να σχηματιστεί και τ. **ατρόγγυλος** (με τον τόνο στην προπαραλήγουσα).

στρογγυλόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει στρογγυλό σχήμα.

στρογγυλοφάναρος, -η, -ο (μηχανάκι) με στρογγυλό μπροστινό φανάρι.

στρογγυλοφέγγαρος, -η, -ο αυτός που έχει πρόσωπο στρογγυλό σαν την πανσέληνο.

στρογγύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η διάταξη των χειλέων σε στρογγυλό σχήμα: *η προφορά των φωνηέντων ο και u (ου) επιτυγχάνεται με ανάλογη ~ των χειλέων.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρογγύλωσις* < **στρογγυλῶ* (πβ. μτγν. *στρογγυλόομαι*) < *στρογγύλος*. Η γλωσσ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. arrondissement].

στρόμβος (ο) **1.** (λόγ.) η σβούρα (βλ.λ.) • **2.** ειδικό εργαλείο για τη συστροφή σχοινιών· ΖΩΟΛ. • **3.** το σπειροειδές όστρακο των σαλιγκαριών, που γίνεται πιο στενό προς την κορυφή ΣΥΝ. κόχχη • **4.** θαλάσσιο γαστερόποδο μαλάκιο με σκληρό και παχύ όστρακο, διακοσμημένο με αγκάθια και τριγωνικό στο πίσω άκρο που ζει στις τροπικές θάλασσες και κυρ. στους κοραλλιογενείς υφάλους.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στρο-μ-β-* (με ένθημα -*μ*-), ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τού επιθ. *στρεβ-λός* (βλ.λ.)].

Στρόμπολι (το) {άκλ.} νησί τού Τυρρηνικού Πελάγους Δ. των ακτών τής Ν. Ιταλίας, όπου και το ομώνυμο ηφαίστειο.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. Stromboli < λατ. Strongyle < αρχ. *Στρογγύλη* (ενν. *νῆσος*), όπως περιγράφεται ήδη στον Θουκυδίδη].

στρόντιο (το) [1896] {στροντίου} ΧΗΜ. **1.** αργυρόλευκο και στιλπνό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Sr) **2.** ***στρόντιο 90*** ραδιενεργό ισότοπο τού στροντίου, που αποτελεί ένα από τα προϊόντα τής πυρηνικής σχάσης (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. strontium, από την περιοχή Strontian τής Σκωτίας, όπου ανακαλύφθηκε το συγκεκριμένο χημ. στοιχείο].

στρούγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κλειστός χώρος όπου σταβλίζεται το κοπάδι ΣΥΝ. μαντρί, στάνη **2.** (συνεκδ.) το ποίμνιο ΣΥΝ. κοπάδι **3.** (μτφ.-μειωτ.) σύνολο ατόμων που υπακούουν τυφλά στον αρχηγό τους: *μπήκε κι αυτός στη ~!* (υποτάχθηκε και αυτός στον αρχηγό) ΣΥΝ. μαντρί, στάνη.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρωμ. strunga].

στρουθί (το) {στρουθ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σπουργίτι (βλ.λ.). Επίσης (λόγ.) **στρουθίο** [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρουθίον*, υποκ. τού *στρουθός (ὁ / ἡ)* «σπουργίτης», λ. που συνδ. με ποικίλους τ. (για ονόματα πτηνών) των Ι.Ε. γλωσσών, οι οποίοι εμφανίζουν διαφορές τόσο στη μορφή όσο και στη σημ., πβ. ρωσ. drozd «κοτσύφι», αρχ. γερμ. drosca-la (> γερμ. Drossel «τσίχλα, κίχλη»), αρχ. αγγλ. throstle (> αγγλ. thrush «τσίχλα»), ιρλ. truid «ψαρόνι», λατ. turdus «τσίχλα» κ.ά. Όλοι οι ανωτέρω τ. ανάγονται σε Ι.Ε. *trozdos- / *trozdos- «τσίχλα», η δε λ. *στρουθός* παρουσιάζει σ- πρόθεμ.].

στρουθιόμορφο (το) ΖΩΟΛ. κάθε μέλος τής πολυπληθέστερης τάξης πτηνών, που χαρακτηρίζονται από φωνητικές ικανότητες και ειδικότ. την ικανότητα μιμήσεως πολλών ήχων· περιλαμβάνει πολλά από τα πιο διαδεδομένα είδη (π.χ. σπουργίτια, χελιδόνια, αηδόνια, καναρίνια κ.ά.).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. passériforme].

στρουθοκαμηλίζω ρ. αμετβ. {στρουθοκαμήλισα} προσποιούμαι ότι αγνοώ ένα πρόβλημα, αντί να φροντίσω να το αντιμετωπίσω. — **στρουθοκαμηλικός,** -ή, -ό. **στρουθοκαμηλικά** επίρρ.

στρουθοκαμηλισμός (ο) η τάση να προσποιείται κανείς ότι αγνοεί ή δεν βλέπει ένα πρόβλημα, αντί να φροντίσει να το αντιμετωπίσει.

στρουθοκάμηλος (η) {στρουθοκαμήλ-ου | -ων, -ους} μεγαλόσωμο πτηνό-δρομέας, που δεν μπορεί να πετάξει, ζει στην Αφρική, έχει πολύ ψηλό λαιμό, μακριά, δυνατά πόδια και μικρά μαύρα ή καφέ φτερά και είναι γνωστό και από το μύθευμα ότι χώνει το κεφάλι του στην άμμο, όταν αντιλαμβάνεται κίνδυνο.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *στρουθός* (βλ. λ. *στρουθί*) + *κάμηλος*].

στρουκτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται τα μέρη ή τα στοιχεία που συνθέτουν οργανωμένο σύνολο ή σύστημα· η δομή (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < λατ. structura, βλ. κ. *στρουκτουραλισμός*].

στρουκτουραλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η θεωρία και κυρ. η μεθοδολογία ορισμένων επιστημών τού ανθρώπου (π.χ. τής γλωσσολογίας, τής κοινωνικής ανθρωπολογίας, τής θεωρίας τής λογοτεχνίας κ.ά.), η οποία προσεγγίζει το εκάστοτε προς εξέταση αντικείμενο ως σύστημα οργανωμένων και αλληλοπροσδιοριζόμενων στοιχείων· ο δομισμός (βλ.λ.). — **στρουκτουραλιστής** (ο), **στρουκτουραλίστρια** (η). **στρουκτουραλιστικός,** -ή, -ό, **στρουκτουραλιστικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. structuralisme < structural «δομικός» < structure < λατ. structura «δομή, οικοδόμημα» (< ρ. struere «οικοδομώ, συντάσσω, συναρμόζω», μτχ. structus)].

στρουμπουλός, -ή, -ό (καθημ.) αυτός που είναι παχύς και το σχήμα τού σώματός του τείνει προς το σφαιρικό: *~ παιδί / μάγουλο / κοιλιά* ΣΥΝ. παχουλός ΑΝΤ. λεπτός, αδύνατος. — (υποκ.) **στρουμπουλούτσικος,** -η/-ια, -ο.

[ΕΤΥΜ. < *στρόμβος* (βλ.λ., πιθ. μέσω αμάρτυρου **στρούμπος*) + παραγ. επίθημα -*ουλός*, πβ. κ. *παχ-ουλός*].

στρόφαλος (ο) {στροφάλ-ου | -ων, -ους} ΜΗΧΑΝ. **1.** τμήμα μηχανισμού που συνδέεται κατά ορθή γωνία με άτρακτο και μεταβάλλει την ευθύγραμμη παλινδρομική κίνηση σε περιστροφική και αντιστρόφως **2.** κεκαμμένη λαβή με την οποία μεταδίδεται περιστροφική κίνηση σε άξονα ΣΥΝ. μανιβέλα **3.** ΙΑΤΡ. οξεία μορφή δερματοπάθειας κατά την πρώτη παιδική ηλικία, συχνά οφειλόμενη σε παράγοντες τής διατροφής. Επίσης **στρόφαλο** (το).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρόφαλος*, αρχική σημ. «ρόμβος – σβούρα», < *στροφή* + παραγ. επίθημα -*αλος*, πβ. κ. *πάσσ-αλος*].

στροφαλοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που διαθέτει στρόφαλο (βλ.λ.): *~ άξονας.*

[ΕΤΥΜ. < *στρόφαλος* + -*φόρος* < *φέρω*].

στροφέας (ο) {στροφ-έα | -έων} **1.** ΑΝΑΤ. ο ανώτατος σπόνδυλος τού αυχένα· *αλλιώς άτλας* ή *επιστροφέας* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ο κύλινδρος γύρω από τον οποίο ένα εξάρτημα περιστρέφεται ΣΥΝ. στρόφιγγα • **3.** (λόγ.) το θηλυκωτήρι από ξύλο ή μέταλλο, που συνδέει τα φύλλα τής πόρτας ή τού παραθύρου με τις παραστάδες και αποτελεί το στήριγμα, πάνω στο οποίο αυτά ακουμπούν και ανοιγοκλείνουν ΣΥΝ. μεντεσές.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στροφεύς*, -*έως* < *στρέφω*].

στροφείο (το) εργαλείο με το οποίο τίθεται κάτι σε περιστροφική κίνηση· η μανιβέλα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στροφεῖον*, αρχική σημ. «στριφτή χορδή ή σχοινί – τροχαλία τού αρχαίου θεάτρου», < *στροφή* + κατάλ. -*εῖον*].

στροφή (η) **1.** η πραγματοποίηση κυκλικής κίνησης: *κάνω μία πλήρη ~ γύρω από τον εαυτό μου* (γύρω από τον άξονά μου) || *ο κινητήρας πιάνει 1.000 στροφές το λεπτό* ΣΥΝ. περιστροφή, βόλτα· ΦΡ. (μτφ.) ***το μυαλό (κάποιου) παίρνει στροφές*** το μυαλό (κάποιου) βρίσκεται σε εγρήγορση, βρίσκει γρήγορα λύσεις· (γενικότ.) κάποιος είναι έξυπνος: *δεν παίρνει στροφές το μυαλό του· κάθεται και με κοιτάει, χωρίς να καταλαβαίνει τι του λέω* **2.** η αλλαγή κατευθύνσεως: *κάνε ~ και γύρνα πίσω!* || *~ προς τα αριστερά / προς τα δεξιά / 180 μοιρών* (δηλ. προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση) ΣΥΝ. στρίψιμο, γύρισμα, καμπή **3.** (μτφ.) η αλλαγή στάσης ή πρακτικής: *~ των ψηφοφόρων προς συντηρητικές επιλογές* ΣΥΝ. καμπή, μεταστροφή **4.** (ειδικότ.) η καμπή ή η διακλάδωση δρόμου: *ο δρόμος είναι επικίνδυνος, γεμάτος στροφές* || *πάρε την πρώτη ~ δεξιά και προχώρα προς τη θάλασσα* || *παίρνω τη ~ κλειστά / ανοιχτά* || *κάνω ~ επί τόπου* || *κλειστή / ανοιχτή ~* **5.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. η αλλαγή πορείας τού σκάφους προς τα δεξιά ή προς τα αριστερά με τον κατάλληλο χειρισμό τού πηδαλίου του • **6.** ΜΕΤΡ. ομάδα από δύο ή περισσότερους στίχους με ρυθμική και ενδεχομένως νοηματική ενότητα, που αποτελεί βασική μονάδα ποιήματος. — **στροφικός,** -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στρέφω*].

στρόφιγγα (η) {στροφίγγων} **1.** ο άξονας, ο κύλινδρος κ.λπ., γύρω από τον οποίο στρέφεται κάτι ΣΥΝ. στροφέας • **2.** ο μοχλός στο άκρο σωλήνα υγρού, ο οποίος ρυθμίζει τη ροή: *ανοίγω / κλείνω τη ~* ΣΥΝ. κάνουλα, ρουμπινές.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρόφιγξ*, -*ιγγος* < θ. *στροφ-* (τού ρ. *στρέφω*) + παραγ. επίθημα -*ιγξ*, πβ. κ. *φόρμ-ιγξ, σάλπ-ιγξ*].

στροφιλιά (η) (λαϊκ.) χειροκίνητη πρέσα που πιέζει τα σταφύλια μετά από το πάτημά τους με τα πόδια. Επίσης **στροφίλι** (το) {στροφιλιού | -ιών}.

[ΕΤΥΜ. Πιθ. από συμφυρμό των *στρόφιγγα* και *σταφύλι*. Κατ' άλλους, < *στρόβιλος* ή *στρόφιγγα* με επίδρ. τού *στέμφυλο*].

στροφοδίνη (η) {στροφοδινών} η ταχεία και συνεχής περιστροφή ΣΥΝ. στροβιλισμός. — **στροφοδινούμαι** ρ. [αρχ.] {-είται...}, **στροφοδίνημα** (το) [1870].

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. vortex / vertex «στρόβιλος, δίνη»].

στροφόμετρο (το) {στροφομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο με το οποίο μετρούνται οι στροφές τής ατράκτου μηχανής σε ορισμένο χρόνο, δηλ. η γωνιακή ταχύτητα περιστροφής της.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Tourenmesser].

στροφορμή (η) ΦΥΣ. φυσικό μέγεθος, το οποίο αναφέρεται σε περιστροφικές κινήσεις.

-στροφος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** αριθμό ή συχνότητα στροφών: *ολιγό-στροφος, ταχύ-στροφος* **2.** στροφή με ορισμένη κατεύθυνση: *αριστερό-στροφος, δεξιό-στροφος* **3.** (για πρόσ.) αντιληπτική ικανότητα, βαθμό εξυπνάδας: *αργό-στροφος, εύ-στροφος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὔ-στροφος,* μτγν. *πολύ-στροφος*), που προέρχεται από το ουσ. *στροφή*].

στρυμόκωλα επίρρ. (οικ.) στρυμωχτά: *θα είναι ~, αν μπούμε έξι άτομα μέσα στο αυτοκίνητο.*

στρυμόκωλος, -η, -ο (οικ. για κατάσταση, περίσταση κ.λπ.) αυτός που είναι δύσκολος και πιεστικός λόγω των απαιτήσεών του: *τα πράγματα είναι ~· πρέπει να πιεστούμε πολύ για να τελειώσουμε το έργο εγκαίρως* ΣΥΝ. ζόρικος.

Στρυμόνας (ο) ποταμός τής Βαλκανικής Χερσονήσου, που πηγάζει από το βουλγαρικό όρος Βίτοσα και εκβάλλει στον Στρυμονικό Κόλπο. — **στρυμονικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Στρυμών, -όνος,* αγν. ετύμου].

στρύμωγμα (το) → στρυμώχνω

στρυμωξίδι (το) (σχολ. ορθ. *στριμωξίδι*) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) το να βρίσκονται πολλοί άνθρωποι μαζί σε περιορισμένο χώρο και το αμοιβαίο σπρώξιμο: *το τι ~ έγινε στο λεωφορείο, δεν λέγεται!* ΣΥΝ. συνωστισμός.
[ΕΤΥΜ. < *στρυμώχνω* (από το θ. τού αόρ. *στρύμωξα*) + παραγ. επίθημα *-ίδι,* πβ. κ. *βρισ-ίδι, πιστολ-ίδι*].

στρυμώχνω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *στριμώχνω*) {στρύμω-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** τοποθετώ (έμψυχα ή άψυχα) πολύ κοντά το ένα στο άλλο, βάζω πολλά (πρόσωπα ή πράγματα) σε περιορισμένο χώρο: *δεν μπορούμε να στρυμώξουμε κι άλλο κόσμο εδώ μέσα· το βαγόνι δεν χωράει άλλους!* || *στρύμωξε όσα ρούχα μπορείς στη βαλίτσα και τ' άλλα θα δούμε πού θα τα βάλουμε* || (συχνά το μεσοπαθ.) *μη στρυμώχνεστε!* || *στο λεωφορείο ήμασταν στρυμωγμένοι σαν σαρδέλες* **2.** (μτφ.) φέρνω σε δύσκολη θέση ή σε αδιέξοδο: *γίνεται επικίνδυνος, όταν τον στρυμώχνουν* || *τον ~ άσχημα / πολύ* ΣΥΝ. πιέζω ● **3.** παρενοχλώ (κάποιον) εκδηλώνοντας έντονη σεξουαλική επιθυμία, συνήθ. ακινητοποιώντας τον: *προσπαθούσε να βρει ευκαιρία να είναι μόνη, για να τη στρυμώξει* **4.** (μεσοπαθ. **στρυμώχνομαι**) (μτφ.) βρίσκομαι σε δυσχερή οικονομική κατάσταση, δυσκολεύομαι οικονομικά: *τον τελευταίο καιρό είναι πολύ στρυμωγμένος, τα πράγματα δεν πάνε καλά στο μαγαζί* || *τα οικονομικά του είναι λίγο στρυμωγμένα.* — **στρύμωγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρύμαξ* «γλώσσα» τού Ησυχίου (αγν. ετύμου), που σημαίνει «ξύλο που χρησιμοποιείται στα πατητήρια για τη σύνθλιψη των σταφυλιών». Δεν φαίνεται πιθανή η αναγωγή σε **είσ-τριμμώνω* (< αρχ. *τριμμός* «πολυσύχναστος δρόμος» < *τρίβω*), καθόσον το ουσ. *τριμμός* δεν έχει παραγάγει ρ. σε *-όω,* είναι δε σπάνιο στη σύνθεση (*ἐπι-τριμμός, συν-τριμμός*). Η σχολ. ορθ. *στριμώχνω,* προϊόν εσφαλμ. απλοποιήσεως, δεν ανταποκρίνεται σε καμία από τις δύο προτάσεις ετυμολογήσεως (που θα απαιτούσαν είτε *στρυμώχνω* είτε *στριμμώχνω*)].

στρυμωχτός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *στριμωχτός*) (καθημ.) αυτός που έχει στρυμωχτεί: *έχει τις καρέκλες στρυμωχτές τη μία δίπλα στην άλλη* || *~ ρούχα / πράγματα* ΣΥΝ. στρυμωγμένος, συμπιεσμένος, πεπιεσμένος ΑΝΤ. ασυμπίεστος. — **στρυμωχτά** επίρρ.

στρυφνός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) ο ιδιότροπος, ο κακότροπος ΑΝΤ. καλότροπος, μειλίχιος, καλόβολος **2.** (μτφ.) ο πολύ περίπλοκος, ο δυσνόητος: *~ ύφος / κείμενο* ΑΝΤ. σαφής. — **στρυφν-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ., **στρυφνάδα** κ. (λόγ.) **στρυφνότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. και εκφραστ. όρ. με επίθημα *-νος,* αβεβ. ετύμου. Αν θεωρήσουμε αρχικό το θ. *στρυφ-* (αναζητώντας συγγενείς λ. με αρχικό **str-*), τότε η λ. πιθ. συνδ. με αρχ. σαξ. strūf «τραχύς», αρχ. γερμ. strūben «χαράζω, ερεθίζω», ρωσ. strúp «κρούστα (πληγής)» κ.ά. Είναι, ωστόσο, εξίσου πιθ. η λ. *στρυφνός* να συνδ. με το ρ. *στύφω* (βλ. λ. *στυφός*) και η παρουσία τού αρχικού συμπλέγματος *στρ-* να οφείλεται στην επίδραση εκφραστ. λ., όπως *στερηνής* «σκληρός, άγριος», *στριφνός* «στερεός, έντονος (για γεύσεις)»].

στρυχνίνη (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. εξαιρετικά τοξικό αλκαλοειδές, που εκχυλίζεται από τα σπέρματα ορισμένων ειδών τού φυτού στρύχνος (βλ.λ.) και αποτελεί ένα από τα γνωστότερα δηλητήρια, δρώντας επιλεκτικά στο κεντρικό νευρικό σύστημα και προκαλώντας εντονότατους σπασμούς και θάνατο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. strychnine < λατ. strychnos < μτγν. *στρύχνος* (βλ.λ.)].

στρυχνινισμός (ο) ΙΑΤΡ. το σύνολο των συμπτωμάτων τής δηλητηρίασης, που οφείλεται σε λήψη στρυχνίνης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. strychninisme].

στρύχνος (ο) ο στύφνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *στρύχνος (ὁ) / στρύχνον (τό),* αγν. ετύμου].

στρώμα (το) {στρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο επίπεδος σάκος από ανθεκτικό ύφασμα, που είναι γεμάτος από μαλακό υλικό (λ.χ. βαμβάκι, πούπουλα κ.λπ.) και τοποθετείται πάνω στον σκελετό τού κρεβατιού ή και στο δάπεδο, για να μπορεί κανείς να ξαπλώνει και να κοιμάται επάνω του: *μαλακό / ορθοπαιδικό / πουπουλένιο ~* || *χτυπάω τα ~ για να φύγει η σκόνη* ΣΥΝ. (λόγ.) στρωμνή **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε καλύπτει κρεβάτι, πάγκο ή απευθείας το έδαφος, για να ξαπλώνει κανείς και να κοιμάται πάνω του: *αχυρένιο ~* || *~ από φύλλα* **3.** (συνεκδ.) το κρεβάτι· ΦΡ. ***πέφτω στο / πιάνω το στρώμα*** αρρωσταίνω βαριά **4.** οτιδήποτε στρώνεται πάνω σε επιφάνεια και την καλύπτει: *ένα ~ σκόνης είχε κατακαθίσει πάνω στα έπιπλα* || *ένα παχύ ~ χιονιού / ομίχλης είχε σκεπάσει την κοιλάδα* ΣΥΝ. επίστρωμα, επικάλυμμα **5.** σύνολο προσώπων στο εσωτερικό κοινωνικού σώματος που βρίσκονται στο ίδιο περίπου κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και κατέχουν παρόμοια θέση: *ανώτερα / κατώτερα* (κοινωνικά) *~* ΣΥΝ. τάξη (κοινωνική) **6.** κάθε νοητή ζώνη τού εδάφους, τής θάλασσας, τής ατμόσφαιρας: *τα ~ των ιζηματογενών πετρωμάτων* **7.** ΜΕΤΕΩΡ. γκρίζο χαμηλό ομοιόμορφο νέφος· αποτελείται από μικρές υδροσταγόνες, έχει τη μορφή ομίχλης και ανήκει στα κατώτερα νέφη. — **στρωματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρῶμα* < θ. **strō-,* μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. **sterə-* (με μηδενισμ. την πρώτη και ετεροιωμ. τη δεύτερη συλλαβή), για την οποία βλ. λ. *στρώνω*].

στρωματάδικο (το) **1.** το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται στρώματα **2.** το κατάστημα κατασκευής στρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *στρώμα, -τος* + επίθημα *-άδικο,* πβ. κ. *βενζιν-άδικο*].

στρωματάς (ο) {στρωματάδες} ο κατασκευαστής ή πωλητής στρωμάτων.

στρωματέξ (το) {άκλ.} το στρώμα (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *στρώμα, -τος,* + παραγ. επίθημα *-έξ* (βλ.λ.)].

στρωματιά (η) (λαϊκ.) παχύ στρώμα από άχυρα, χόρτα, παλιά στρωσίδια κ.λπ., πάνω στο οποίο κοιμούνται τα ζώα.

στρωματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΕΩΛ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τού σχηματισμού, τής σύστασης, τής συσχέτισης και τής θέσης των πετρωμάτων τού στερεού φλοιού τής Γης, τα οποία διατάσσονται κατά στρώματα, καθώς επίσης και με την έρευνα για την ανακάλυψη και αξιοποίηση μεταλλοφόρων, πετρελαιοφόρων κ.λπ. κοιτασμάτων και με τη διατύπωση θεωριών για την εξήγηση τής γεωλογικής ιστορίας και εξέλιξης τής Γης **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η μελέτη των διαφόρων στρωμάτων κατοικήσεως σε αρχαιολογική θέση. — **στρωματογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stratigraphie (νόθο σύνθ.) < strati- (< λατ. stratum «στρώμα») + -graphie < *-γραφία* < *γράφω*].

στρωματοθήκη (η) [μεσν.] {στρωματοθηκών} ειδική θήκη ή ερμάριο, στο οποίο τοποθετούνται και φυλάσσονται τα στρώματα ή τα στρωσίδια τού ύπνου.

στρωματοποιία (η) {δύσχρ. στρωματοποιιών} εργοστάσιο κατασκευής στρωμάτων. — **στρωματοποιός** (ο) [1871].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tapisserie].

στρωματοσωρ(ε)ίτης (ο) {στρωματοσωρ(ε)ιτών} ΜΕΤΕΩΡ. νέφος γκρίζου και υπόλευκου χρώματος, κυλινδρικού σχήματος, που αποτελείται κυρ. από υδροσταγονίδια και ανήκει στα κατώτερα νέφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. stratocumulus].

στρωματσάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** στρώμα τοποθετημένο πάνω στο δάπεδο ελλείψει κρεβατιού **2.** (συνεκδ.) (ως επίρρ.) ο ύπνος πάνω σε στρώμα όπως το παραπάνω: *δεν είχαμε αρκετά κρεβάτια κι έτσι οι μισοί κοιμηθήκαμε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *στρωμάτσο* (βλ.λ.) + *-άδα,* πβ. κ. *στρογγυλ-άδα*].

στρωμάτσο (το) **1.** (λαϊκ.) το στρώμα **2.** ΝΑΥΤ. κατασκεύασμα από παλιά σχοινιά, πανιά κ.λπ. ή από ειδικούς σάκους, που κρέμεται στα πλευρά πλοίου, για να το προφυλάσσει από ενδεχόμενες συγκρούσεις με την προβλήτα ή με άλλα αγκυροβολημένα σκάφη ΣΥΝ. παράβλημα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. stramazzo «σώριασμα, πτώση - αχυρόστρωμα», με την επίδρ. τής λ. *στρώμα.* Το ιταλ. stramazzo προέρχεται από συμφυρμό των λ. strame «άχυρο» (< λατ. stramen, -inis) και materazzo / -asso «στρώμα» (< αραβ. maṭraḥ «ψάθα, μαξιλάρι»)].

στρωματσόπανο (το) (λαϊκ.) χοντρό και ανθεκτικό ύφασμα, συνήθ. βαμβακερό, κατάλληλο για την κατασκευή στρωμάτων.

στρωμάτωση (η) [1839] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η διάταξη κατά στρώματα, επίπεδα **2.** ΓΕΩΠ. η τοποθέτηση σπόρων ή μοσχευμάτων κατά στρώματα **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διαστρωμάτωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. stratification].

στρωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει στρωθεί, που έχει καλυφθεί η επιφάνειά του με κάτι: *δρόμος ~ με άσφαλτο* || *πάτωμα ~ με χαλιά* || *το κρεβάτι είναι ~* (ενν. *με σεντόνι, κουβέρτα ή κάλυμμα* κ.λπ.)· ΦΡ. ***δρόμος στρωμένος με ροδοπέταλα*** για εύκολη, άνετη και απροβλημάτιστη εξέλιξη: *η ζωή δεν είναι ~· έχει απρόοπτα, δυσκολίες και παγίδες* **2.** αυτός που έχει καθίσει κάπου με άνεση ή ενοχλητικό τρόπο: *τον βρήκα ~ στην πολυθρόνα να χαζεύει στην τηλεόραση αντί να διαβάζει* **3.** αυτός που λειτουργεί σωστά ή που έχει μπει σε μια ομαλή πορεία / ρυθμό λειτουργίας: *το αυτοκίνητο τώρα είναι ~*· ΦΡ. ***στρωμένη δουλειά*** έτοιμη εργασιακή απασχόληση, εξασφαλισμένο μέλλον: *Γιατί να σπουδάσει; Το μαγαζί τού πατέρα του είναι ~!*
[ΕΤΥΜ. Παθ. μτχ. τού ρ. *στρώνω*].

στρωμνή (η) (λόγ.) το στρώμα (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στρω-* (βλ. λ. *στρώμα*) + παραγ. επίθημα *-μνη,* πβ. κ. *λί-μνη*].

στρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έστρωσα, στρώ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** απλώνω (κάτι) σε επιφάνεια καλύπτοντάς την: *~ καθαρό τραπεζομάντηλο στο τραπέζι* || *~ τα χαλιά* (καλύπτω τα πατώματα με χαλιά) **2.** καλύπτω (επιφάνεια) απλώνοντας (κάτι) επάνω της: *~ το πάτωμα / τη βεράντα / την αυλή με πλακάκια / μάρμαρο / μωσαϊκό* || *ο λαός έστρωσε τον δρόμο με λουλούδια, για να περάσει η πομπή των νικητών*· ΦΡ. ***στρώνω τον δρόμο*** προετοιμάζω (κάτι για κάποιον/κάτι), προσφέρω έτοιμο: *αξιοποιώντας πλήθος γνωστών του στρώνει τον δρόμο στον γυιο του για τη Βουλή* **3.** τοποθετώ ή τακτοποιώ τα σκεπάσματα (σε κρεβάτι): *θα σου στρώσω το κρεβάτι, να κοιμηθείς* || *πήγε μεσημέρι και ακόμη δεν έστρωσες τα κρεβάτια;* || *«στρώσε το στρώμα σου για δυο, για σένα και για μένα»* (τραγ.)· ΦΡ. (α) ***στρώνω το σπίτι*** καλύπτω τα πατώματα τού σπιτιού με χαλιά ή και τα έπιπλα

του με καλύμματα (β) **στρώνω το τραπέζι** ετοιμάζω το τραπέζι για φαγητό. βάζω τραπεζομάντηλο, μαχαιροπίρουνα, ποτήρια, πιάτα κ.λπ., καθώς και τα φαγητά: *~ για δύο / για δείπνο / πρόχειρα / επίσημα* (γ) (παροιμ.) ***όπως στρώσεις / έστρωσες, θα κοιμηθείς*** για κάποιον που δέχεται τις συνέπειες προηγούμενων πράξεών του: *όταν έβγαζες πολλά λεφτά, δεν έβαζες τίποτα στην άκρη· τώρα που έχεις ανάγκη, δεν σου έχει μείνει τίποτα: ~!* ΣΥΝ. ό,τι σπέρνεις θερίζεις • **4.** φέρνω (κάτι) στη σωστή του θέση: *~ το σακάκι μου στους ώμους || δώσε μου έναν καθρέφτη, να στρώσω λίγο τα μαλλιά μου!* ΣΥΝ. φτειάχνω, τακτοποιώ ΑΝΤ. χαλάω **5.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να φέρεται σωστά: *είναι λίγο άτακτος, αλλά θα τον στρώσω* || (απειλητικά) *έννοια σας και θα σας στρώσω εγώ!* ΣΥΝ. συμμορφώνω, διορθώνω, δαμάζω· ΦΡ. ***στρώνω (κάποιον) στη δουλειά*** υποχρεώνω (κάποιον) να δουλέψει πολύ, τον αναγκάζω να γίνει εργατικός ♦ (αμετβ.) **6.** (για ενδύματα ή υφάσματα) έχω καλή εφαρμογή, δεν παρουσιάζω σακούλες, εξογκώματα κ.λπ.: *αυτό το φόρεμα στρώνει πολύ ωραία στους ώμους και στη μέση || το κάλυμμα τού καναπέ είναι κακοραμμένο και δεν στρώνει καλά* ΣΥΝ. εφαρμόζω ΑΝΤ. σακουλιάζω· (μτφ.) **7.** παύω να παρουσιάζω ανωμαλίες, μπαίνω σε ομαλή πορεία / ρυθμό λειτουργίας: *ευτυχώς άρχισαν να στρώνουν τα πράγματα || θα στρώσει η μηχανή με τη χρήση || ελπίζω ότι θα στρώσουν οι δουλειές* ΣΥΝ. διορθώνομαι **8.** (για πρόσ.) αρχίζω να ενεργώ όπως πρέπει, μπαίνω στον ίσιο δρόμο: *νέος είναι ακόμη στο γραφείο, θα στρώσει σύντομα!* ΣΥΝ. φτειάχνω, διορθώνομαι, βελτιώνομαι ΑΝΤ. χαλάω **9.** (α) για τον καιρό) γίνομαι καλύτερος, βελτιώνομαι: *μπορεί και να στρώσει ο καιρός παρά τη βροχή!* ΣΥΝ. φτειάχνω ΑΝΤ. χαλάω (β) (για το χιόνι) στη ΦΡ. ***το 'στρωσε*** το χιόνι κάλυψε το έδαφος· (μεσοπαθ. ***στρώνομαι***) **10.** (κακόσ.) κάθομαι (κάπου) με τρόπο που ενοχλεί τους άλλους: *Τι μου στρώθηκες στην πολυθρόνα; Σήκω να κάνεις καμιά δουλειά!* ΣΥΝ. καλοκάθομαι, στρογγυλοκάθομαι **11.** (κατ' επέκτ.) έρχομαι και παραμένω (κάπου) για πολύ, αυθαίρετα και χωρίς διάθεση να φύγω: *ήρθαν και μου στρώθηκαν στο σπίτι για έναν ολόκληρο μήνα* ΣΥΝ. στρογγυλοκάθομαι, θρονιάζομαι **12.** (μτφ.) επιδίδομαι με ζήλο (σε κάτι), αφοσιώνομαι: *πλησιάζουν οι εξετάσεις, γι' αυτό στρώθηκε στο διάβασμα* ΣΥΝ. ρίχνομαι, πέφτω με τα μούτρα.

[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έστρωσα* (τού αρχ. *στόρνυμι*), κατά το σχήμα *έχωσα – χώνω, έζωσα – ζώνω* κ.τ.ό. Το αρχ. *στόρ-νυ-μι* (με παράλλ. *στρώννυμι* και, αργότερα, *στορέννυμι*) εντάσσεται σε αρχαϊκό κλιτικό σύστημα, τού οποίου αρχαιότεροι τύποι είναι ο ενεστ. *στόρ-νυ-μι*, ο αόρ. *στορέ-σαι* και ο παρακ. *έ-στρω-μαι*. Οι τ. αυτοί ανάγονται σε Ι.Ε. ρίζα *sterə- / *ster- / *strē- «απλώνω, διασκορπίζω» (με δισύλλαβη και μονοσύλλαβη μορφή). Οι τ. που εμφανίζουν θ. *στρω-* (οι πιο συχνοί στη Ν. Ελληνική) οδηγούν σε θ. *strō-, με μηδενισμ. το πρώτο και ετεροιωμ. το δεύτερο φωνήεν τής ρίζας, ενώ συνδ. με λατ. strātum «στρώμα», λιθ. strãja «στάβλος με στρωμένο άχυρο», σανσκρ. stīrṇá- «στρωμένος, σκορπισμένος» κ.ά. Ομόρρ. *στρῶ-σις, στρῶ-μα, στρω-μνή, στέρ-νο(ν)* (βλ.λ.), *στρα-τός* (βλ.λ.) κ.ά.].

στρώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το στρώμα από συγκεκριμένο υλικό: *βάζουμε μία ~ μπεσαμέλ* **2.** ΓΕΩΛ. η ταξινόμηση κατά στρώματα τού υλικού, από το οποίο αποτελούνται ιζηματογενή και εκρηξιγενή πετρώματα· κάθε στρώμα αποτελείται από πετρώματα που χαρακτηρίζονται από το ίδιο υλικό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρῶσις* < θ. *στρω-* < *strō-, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. το πρώτο και ετεροιωμ. το δεύτερο φωνήεν) τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *sterə- (βλ. λ. *στρώνω*)].

στρωσίδι (το) {στρωσιδ-ιού | -ιών} **1.** κομμάτι από ύφασμα, για την κάλυψη τού δαπέδου ΣΥΝ. χαλί, (λόγ.) τάπητας **2.** το κάλυμμα επίπλου **3.** οποιοδήποτε ύφασμα (σεντόνι, κουβέρτα κ.λπ.) με το οποίο στρώνεται το κρεβάτι.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *στρωσίδιον*, υποκ. τού αρχ. *στρῶσις*].

στρώσιμο (το) {στρωσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να στρώνει κανείς κάτι: *το ~ τού νυφικού κρεβατιού || το ~ τού πεζοδρομίου με πλάκες* **2.** το να έρθει κάτι στη σωστή του θέση ή στο σωστό του σχήμα: *το σακάκι θέλει ~ πάνω σου* **3.** η ενασχόληση με ζήλο: *για να περάσεις τις εξετάσεις, θέλει ~* **4.** (α) η προσαρμογή στις συνθήκες τού περιβάλλοντος (π.χ. εργασιακού), ώστε να λειτουργεί κανείς σωστά: *είναι καινούργιος ακόμη στη δουλειά και θέλει ~* (β) η προσαρμογή σε ομαλούς ρυθμούς λειτουργίας: *η μηχανή θέλει ~* **5.** η διευθέτηση, το να υπάρχει τάξη, ομοιομορφία: *τα μαλλιά σου θέλουν ~· πετάνε σαν να είσαι τρελός.*

[ΕΤΥΜ. < *στρώνω* (από το θ. τού αορ. *έ-στρωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *δέσ-ιμο, χάσ-ιμο*].

στρωτήρας (ο) **1.** δοκός πάνω στην οποία στερεώνονται οι σιδηροτροχιές ΣΥΝ. (λαϊκ.) τραβέρσα **2.** δοκός στο τελείωμα τής τοιχοποιίας οικοδομής όπου στηρίζεται ο σκελετός τής στέγης.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *στρωτήρ, -ῆρος* < θ. *στρω-* (βλ. κ. *στρωτός*) + παραγ. επίθημα *-τηρ*].

στρωτός, -ή, -ό **1.** (σπάν.-κυριολ.) αυτός που έχει στρωθεί ΣΥΝ. στρωμένος ΑΝΤ. άστρωτος, ξέστρωτος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν παρουσιάζει ανωμαλίες, ιδιομορφίες: *~ βάδισμα / γράψιμο / ύφος / κείμενο / ομιλία* (χωρίς κομπιάσματα, προβλήματα άρθρωσης κ.λπ.) ΣΥΝ. ομαλός, κανονικός **3.** (ειδικότ. για ενδύματα) αυτός που εφαρμόζει καλά στο σώμα: *~ φόρεμα* ΣΥΝ. εφαρμοστός. — **στρωτά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στρω-* (< *strō-, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. *sterə-, με μηδενισμ. το πρώτο και ετεροιωμ. το δεύτερο φωνήεν, βλ. λ. *στρώνω*) + παραγ. επίθημα *-τός* (ρηματικό επίθ.), πβ. κ. *λυ-τός, στρεπ-τός*].

Σ.Τ.Υ.Α. (η) Σχολή Τεχνικών Υπαξιωματικών Αεροπορίας.

στύβω ρ. → στείβω

στυγερός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί αποτροπιασμό και κατακραυγή: *~ έγκλημα / δολοφόνος* ΣΥΝ. απεχθής. — **στυγερ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **στυγερότητα** (η).

[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., η οποία εντάσσεται στην οικογένεια των ομορρίζων *Στύξ (-γός), στυγ-νός, στυγ-ῶ (-έω)*, εκφράζοντας τον τρόμο που παγώνει τα μέλη, τον ισχυρό και αποκρουστικό φόβο. Το θ. *στυγ-*, στο οποίο ανάγονται οι λ., είναι αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *stug- τού Ι.Ε. *(s)teug- και συνδ. με αρχ. σλαβ. stynqti «ψυχραίνω, παγώνω», ρωσ. stýgnutí, stúda «κρύο, ψύχος», αλλά οι περαιτέρω συσχετισμοί με λ. τής αυτής κατηγορίας (με σημ. όπως «σπεύδω, ωθώ») είναι παρακινδυνευμένες. Το επίθ. *στυγ-ερός* εμφανίζει παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός, παγ-ερός, τρομ-ερός*].

στυγνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί μίσος, αντιπάθεια, εμφανίζει τη μισητή του ιδιότητα σε πολύ υψηλό βαθμό: *~ εργοδότης / συνάδελφος / εκμεταλλευτής || αυτή την απόφαση με ανάγκασε να πάρω η ~ πραγματικότητα.* — **στυγν-ά / -ώς** επίρρ., **στυγνότητα** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού επιθ. *στυγερός* (βλ.λ.), με επίθημα *-νός*, πβ. κ. *στεγ-νός*].

στυλ (το) {άκλ.} **1.** ο καλλιτεχνικός ρυθμός, ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο έχει δημιουργηθεί ένα καλλιτεχνικό έργο: *ζωγραφίζει σε εξπρεσιονιστικό ~ || γοτθικό / αναγεννησιακό ~ || ~ μπαρόκ / ροκοκό / αρ-νουβό* ΣΥΝ. τεχνοτροπία **2.** ο ιδιαίτερος τρόπος έκφρασης λογοτέχνη και γενικότ. κάθε ανθρώπου: *είναι συγγραφέας ηθογραφικών διηγημάτων και υιοθετεί το νατουραλιστικό ~ || μην τον παρεξηγείς, είναι το ~ του τέτοιο* ΣΥΝ. ύφος· ΦΡ. (οικ.) **τού στυλ** τού είδους, όπως: *πρόκειται για μια ταινία με κατασκόπους ~ «Τζέιμς Μποντ» || μου έκανε κάτι περίεργες ερωτήσεις ~ «κάθε πότε πας σινεμά, τι τρως το βράδυ» και άλλα τέτοια!* **3.** (κατ' επέκτ.) η εξωτερική εμφάνιση τού ανθρώπου και ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο αυτή διαμορφώνεται: *έχει αριστοκρατικό / μίζερο / κουλτουριάρικο ~* **4.** η ιδιότητα τού να έχει κάποιος ή κάτι προσεγμένη εξωτερική εμφάνιση, συμπεριφορά κ.λπ., κυρ. τέτοια που να εκφράζει με ευχάριστο τρόπο την προσωπικότητά του: *οι Γάλλοι έχουν / ντύνονται με ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοτοσυκλέτα, ύφος.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. style < λατ. stylus κ. stilus «αιχμηρό εργαλείο, γραφίδα με την οποία χαράζεται μια κέρινη πλάκα». Το λατ. stylus γράφτηκε με -y- λόγω παρετυμολ. προς το αρχ. *στῦλος*, ενώ το λατ. stilus συνδ. ετυμολογικά με τη λ. stimulus «κεντρί, αιχμή»].

> **στυλ ή στιλ;** Το ελλην. **στυλ** είναι δάνειο από τη Γαλλική, από το γαλλ. style. Αυτό με τη σειρά του πλάστηκε από μια λέξη τής Λατινικής που σήμαινε «τη γραφίδα, αιχμηρό όργανο γραφής (χάραξης υφασμάτων σε κέρινη πινακίδα)». Η λατ. λέξη εμφανίζεται με δύο γραφές: **stylus** και **stilus**. Η α' γραφή stylus (από όπου και το γαλλ. style, αγγλ. style) συνδέθηκε με το ελλην. **στύλος**, λόγω τού σχήματος τού γραφικού οργάνου (πβ. κ. stylographe, απ' όπου το stylo). Η β' γραφή είναι η κανονική / ετυμολογική, συνδεόμενη προς το stimulus «κεντρί, αιχμή». Η καθιερωμένη γραφή με -υ- (με το «ελληνικό υ», το «y Graecum», δηλ. το -υ-) υπαγορεύει να γράφεται ελληνικά ως **στυλ**, όπως και τα ξένα (γαλλ. style, αγγλ. style).

στυλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** (επιδοκιμαστικά ή χαϊδευτ.) το στυλ κάποιου: *έχει ωραίο ~ το ντύσιμό της!* **2.** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος με χάρη, με καλό γούστο στην εξωτερική εμφάνιση: *αδυνάτισε κι έγινε ~!*

στυλάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει στυλ, κομψός: *~ φόρεμα / γυναίκα.*

Στυλιανή (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Στέλλα**.

Στυλιανός (ο) **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Στέλιος**.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (< αρχ. *στῦλος*), από τη συνήθεια των *στυλιτών* μοναχών να ασκητεύουν πάνω σε στύλους. Αργότερα, το όνομα εξέφρασε επίσης την επιθυμία των γονέων να στεριώσει «σαν στύλος» το νεογέννητο, να γίνει ο «στύλος» τού σπιτιού].

στυλιζάρω ρ. μετβ. {στυλιζάρισ-α, -τηκα, -μένος} δίνω (σε καλλιτεχνικό δημιούργημα) αδρομερή χαρακτηριστικά ακολουθώντας καθιερωμένη τεχνοτροπία, χωρίς να επιδιώκω καλλιτεχνική πρωτοτυπία: (συνήθ. η μτχ.) *με την παρακμή τής κλασικής τέχνης οι μορφές στα αγγεία είναι στυλιζαρισμένες.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. styliser < style, βλ. κ. *στυλ*].

στυλίσκος (ο) (αρχαιοπρ.) ο μικρός στύλος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *στῦλος* + υποκ. επίθημα *-ισκος* (πβ. κ. *ἀστερ-ίσκος, νεαν-ίσκος*)].

στυλίστας (ο) {δύσχρ. στυλιστών}, **στυλίστρια** (η) {στυλιστριών} **1.** ο συγγραφέας που διακρίνεται για το περίτεχνο ύφος του, για την κομψότητα και τη γλαφυρότητα τής γλώσσας του: *μεγάλος ~ είναι ο Βλ. Ναμπόκοφ* **2.** ο επαγγελματίας που αναλαμβάνει την αισθητική επιμέλεια, το στήσιμο χώρων ή προσώπων για τη φωτογράφιση ή την τηλεοπτική παρουσίασή τους, που φροντίζει δηλ. τη διαμόρφωση τού χώρου, το ντύσιμο, το χτένισμα, το μακιγιάζ, τη στάση (πόζα) κ.λπ. των εμφανιζομένων (π.χ. των μοντέλων), ώστε το τελικό αποτέλεσμα να ταιριάζει στην εικόνα που θέλει να δώσει. — **στυλιστικός,** -ή, -ό, **στυλιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύφος.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. styliste (βλ. κ. *στυλ*)].

στυλίτης (ο) {στυλιτών} χριστιανός ασκητής, κυρ. κατά τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους, τού οποίου η άσκηση συνίστατο στην ισόβια παραμονή του στην κορυφή στύλου (βλ.λ.): *ο όσιος Συμεών ο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στῦλος*].

στυλό (το) {άκλ.} όργανο γραφής ή και σχεδίου, με κυλινδρικό σωλη-

Σύβαρη ή τους Συβαρίτες (β) ΦΙΛΟΛ. **συβαριτικοί μύθοι** διδακτικοί μύθοι. ανάλογοι των αισωπείων, με πρωταγωνιστές ανθρώπους αντί ζώων **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τρυφηλότητα και μαλθακότητα: ~ *ήθη / τρόπος ζωής* ΣΥΝ. τρυφηλός, μαλθακός, φιλήδονος. Επίσης **συβαρίτικος**, -η, -ο.

συβαριτισμός (ο) |1861| ο πολυτελής και φιλήδονος τρόπος ζωής ΣΥΝ. τρυφηλότητα, μαλθακότητα, φιληδονία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sybaritisme].

σύγγαμπρος (ο) (λαϊκ.) ο μπατζανάκης (βλ.λ.). Επίσης (λόγ.) **σύγγαμβρος** |μτγν.| {συγγάμβρ-ου | -ων, -ους}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

συγγένεια (η) |αρχ.| {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} **1.** η σχέση μεταξύ προσώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος *(~ εξ αίματος)* ή ανήκουν στις οικογένειες συζύγων *(~ εξ αγχιστείας)*: *θετή ~* (από υιοθεσία) || *κοντινή / μακρινή ~*· ΦΡ. (α) **βαθμός συγγενείας** ο αριθμός των γεννήσεων που μεσολαβούν για να δημιουργηθεί συγγένεια μεταξύ δύο ατόμων: *η μητέρα με την κόρη έχουν πρώτο βαθμό συγγενείας* (β) **πνευματική συγγένεια** (i) η σχέση αναδόχου και αναδεκτού, ο δεσμός που δημιουργείται από το μυστήριο τής Βαπτίσεως (ii) (γενικότ.) η ύπαρξη κοινών πνευματικών στοιχείων μεταξύ συγγραφέων, καλλιτεχνών κ.λπ. **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.-ΑΝΘΡΩΠΟΛ. ο κοινωνικός δεσμός ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας, ενός γένους, μιας φυλής **3.** η σχέση κοινής καταγωγής, μεγάλης αναλογίας ή ομοιότητας μεταξύ πραγμάτων, καταστάσεων, φαινομένων κ.λπ.: *η ~ δύο κομμάτων τού ίδιου ιδεολογικού χώρου* || *η ~ μεταξύ τής αγγλικής και τής γερμανικής γλώσσας* **4.** ΧΗΜ. **χημική συγγένεια** η ιδιότητα των χημικών στοιχείων να έλκονται σχηματίζοντας χημικές ενώσεις· η έλξη διαφορετικά φορτισμένων ηλεκτρικών ή μαγνητικών φορτίων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγενεύω ρ. αμετβ. {συγγένεψα} **1.** (καθημ.) είμαι ή γίνομαι συγγενής (με κάποιον): *πάντρεψαν τα παιδιά τους και συγγένεψαν* **2.** (μτφ.) έχω ή αποκτώ στενότατη σχέση, μεγάλη ομοιότητα ή κοινή αφετηρία με κάτι: *συχνά η πνευματική έλξη και ο θαυμασμός συγγενεύουν με τον έρωτα* || *τα δύο αυτά βιβλία συγγενεύουν θεματικά* ΣΥΝ. μοιάζω, συνδέομαι, σχετίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγενής, -ής, -ές {συγγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που συνδέεται στενά με (κάποιον/κάτι) λόγω κοινής προελεύσεως ή/και κοινών χαρακτηριστικών: *οι επιστήμες τής ψυχολογίας και τής παιδαγωγικής είναι ~* || *η Φινλανδική και η Ουγγρική είναι ~ γλώσσες* ΣΥΝ. ομοειδής, παραπλήσιος ● **2.** (για δυσπλασίες, νόσους κ.λπ.) αυτός που υπάρχει εκ γενετής, είτε κληρονομικά είτε λόγω βλάβης κατά τη διάρκεια τής κύησης: ~ *διαμαρτία* ΣΥΝ. σύμφυτος. — **συγγενώς** επίρρ. |αρχ.|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύμφυτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *-γενής* < *γένος*].

συγγενής (ο/η) {συγγεν-ούς (κ. προφορ. -ή) | -είς} το πρόσωπο με το οποίο έχει κανείς συγγένεια: *μακρινός ~* (με μεγάλο βαθμό συγγενείας) || *στενός ~* || *~ πρώτου βαθμού* || *ανιόντες / κατιόντες ~* || *οι ~ μου* (το συγγενολόι μου, το σόι μου, συχνά χωρίς να συμπεριλαμβάνονται οι γονείς)· ΦΡ. (μτφ.) **φτωχός συγγενής** το μέλος ενός συνόλου που θεωρείται παρακατιανό, που αντιμετωπίζεται με περιφρόνηση: *κάποτε η χώρα μας ήταν ο ~ τής Ευρώπης, ενώ τώρα είναι ισότιμο μέλος των προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών στην Ε.Ε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-.

συγγενικός, -ή, -ό |αρχ.| **1.** αυτός που σχετίζεται με συγγενή ή συγγένεια: ~ *σχέση / ενδιαφέρον / περιβάλλον* **2.** αυτός που αποτελείται από συγγενείς: ~ *συγκέντρωση* **3.** ΝΟΜ. (α) **συγγενικά δικαιώματα** τα δικαιώματα που κατά τον νόμο αναγνωρίζονται στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτεχνικού έργου (β) **συγγενικό συμβούλιο** το συμβούλιο που καταρτίζεται στον τόπο κατοικίας τού ανηλίκου και αποτελείται από τον ειρηνοδίκη ως πρόεδρο και από έξι πλησιέστερους και μεγαλύτερους στην ηλικία συγγενείς τού ανηλίκου, που λαμβάνονται μισοί από την πατρική και μισοί από τη μητρική γραμμή, και αποσκοπεί στη διαφύλαξη των συμφερόντων τού επιτροπευόμενου ανηλίκου. — **συγγενικ-ά / -ώς** |αρχ.| επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγένισσα (η) |μτγν.| {συγγενισσών} (λαϊκ.) η γυναίκα με την οποία έχει κανείς συγγένεια.

συγγενολόι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.-περιληπτ.) το σύνολο των συγγενών (κάποιου), το σόι.
[ΕΤΥΜ. < *συγγενής* + *-λόι* / *-λόγι* < *λέγω*, με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

συγγηράσκω ρ. αμετβ. {συνεγήρασα} (λόγ.-σπάν.) γερνώ μαζί (με κάποιον άλλον), ταυτόχρονα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συγ-* (< *συν-*) + *γηράσκω*].

σύγγλινο κ. **σύγλινο** (το) είδος παστού, καπνιστού χοιρινού, που διατηρείται μέσα σε χοιρινό λίπος.
[ΕΤΥΜ. < *συγ-* (*συν-*) + *γλίνα* (βλ.λ.)].

συγγνώμη (η) (προφέρεται κ. *συγνώμη*) {χωρ. γεν. πληθ. στη σημ. 1 και χωρ. πληθ. στις σημ. 2-7} **1.** (α) η έκφραση τής μετάνοιας κάποιου για λόγο ή πράξη του εις βάρος άλλου: *σας ζητώ ~ για ό,τι είπα εναντίον σας* || *τι να την κάνω τη ~ σου;* (β) η αποδοχή τής μετάνοιας (κάποιου) από το πρόσωπο που έχει θιγεί από λόγο ή πράξη του: *δίνω τη ~ μου* (συγχωρώ) ΣΥΝ. συγχώρηση· (ως επιφών. **συγγνώμη!**) **2.** για να εκφράσει κανείς τη μεταμέλειά του: ~, *δεν ήθελα να σε πληγώσω!* || ~ *για χθες· δεν έπρεπε να μιλήσω έτσι!* || (επιτατ.) *Χίλια ~! Δεν κατάλαβα τι εννοούσατε!* **3.** στην αρχή τού λόγου, ως ευγενική / διακριτική εισαγωγή σε αίτημα, ερώτημα, παράκληση κ.λπ.: ~, *μπορώ να περάσω; / επαναλαμβάνετε; / να πω κάτι;* || ~, *αλλά θα πρέπει να σας διακόψω* ΣΥΝ. (λαϊκ.) με το συμπάθιο **4.** (ειδικότ. +αλλά) (α) για την έκφραση ένστασης, διαφωνίας: ~, *αλλά δεν έχεις δίκιο!* || ~, *αλλά αυτό που είδα δεν ήταν ένα απλό καβγαδάκι· μόνο μαχαίρια δεν τράβηξαν!* (β) για να αρνηθεί ή να απορρίψει κανείς κάτι ευγενικά: ~, *αλλά δεν μπορώ να δεχθώ αυτό το δώρο!* || ~, *αλλά προηγείται ο κύριος!* **5.** για να διορθώσει κανείς δικό του λάθος: *Ο Μιχάλης είναι εδώ; ~, ο Μίλτος ήθελα να πω!* || *έχε μαζί σου και τη φωτογραφία, ~, την ταυτότητά σου* **6.** για τον ειρωνικό ή υποτιμητικό σχολιασμό τής αντίδρασης κάποιου σε αυτά που του είπαμε: *Καλά, ~! Δεν ήξερα ότι σ' ενοχλεί τόσο η αλήθεια!* || ~, *δεν ήξερες ότι θα αντιδράσει αρνητικά;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμπάθεια, επιείκεια», < *συγγιγνώσκω* «έχω την ίδια γνώμη, συμφωνώ - συγχωρώ, συμπονώ» (βλ. κ. *γνώμη*)].

> **συγγνώμη: προφορά.** Κανονικά η προφορά τής λέξης είναι /siŋγnómi/, με το πρώτο *γ* να προφέρεται ως έρρινο μπροστά από το *γ* τού β' συνθετικού τής λέξης (*συν + γνώμη*), όπως συμβαίνει σε παρόμοιες λέξεις (πβ. *συγ-γραφέας, εγ-γενής, έγ-γαμος*, βλ. -γγ-). Ωστόσο, λόγω τής κοινής χρήσεως τής λέξης και τής γρήγορης εκφοράς της στον λόγο, το α' έρρινο έχει την τάση να σιγάται στην προφορά *(συ-γνώμη)*, ιδίως στην «αμελή» λεγόμενη άρθρωση. Σε αυτό συντείνει και το δυσπρόφερτο συμφωνικό σύμπλεγμα που ακολουθεί μετά το α' έρρινο, έτσι που να γεννάται και ένα είδος ανομοίωσης των αλλεπάλληλων ερρίνων (/ŋγn/ > /γn/). Πάντως, όπως και αν προφέρεται η λ., πρέπει να γράφεται πάντοτε ως *συγγνώμη* (με δύο -γ). Όσα ελέχθησαν για το *συγγνώμη* ισχύουν και για το *συγχωρώ / συχωρώ* όπου το /ηχ/ απλοποιείται σε /x/. → -γγ-

συγγνωστός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που πρέπει ή αξίζει να συγχωρηθεί: ~ *απροσεξία / λάθος / παράπτωμα* ΣΥΝ. συγχωρητέος ΑΝΤ. ασυγχώρητος, ασύγγνωστος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει συγχωρηθεί ΣΥΝ. συγχωρημένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συγγιγνώσκω* «έχω την ίδια γνώμη, συμφωνώ – συγχωρώ, συμπαθώ» (βλ. κ. *γνωστός*)].

σύγγραμμα (το) |αρχ.| {συγγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** έργο (βιβλίο) που είναι γραμμένο με επιστημονικές συνήθ. αξιώσεις (σύστημα, τεκμηρίωση, βιβλιογραφία κ.λπ.) και με σχετική έκταση σε αριθμό σελίδων: *ιατρικό ~* ΣΥΝ. πραγματεία **2.** (ειδικότ.) το επιστημονικό έργο που προορίζεται για φοιτητές ως βασικό εγχειρίδιο ενός μαθήματος: *δωρεάν διανομή των ~* ΣΥΝ. βιβλίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-.

συγγραφέας (ο/η) {(θηλ. συγγραφ-έως) | συγγραφ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη συγγραφή (βλ.λ., σημ. 1): *θεατρικός ~* || *~ σημαντικών μελετών* **2.** (ειδικότ.) λογοτέχνης που ασχολείται με τη συγγραφή πεζών έργων (κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιητή): *ο Καζαντζάκης είναι από τους πιο γνωστούς Έλληνες ~* || *δόκιμος ~* ΣΥΝ. πεζογράφος **3.** (γενικότ.-σπάν.) πρόσωπο που έχει γράψει συγκεκριμένο κείμενο: *ο ~ τού άρθρου*. Επίσης (λόγ.) **συγγραφεύς** (ο/η) {συγγραφέως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-, *έκδοση, συγγνώμη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγγραφεύς* < *συγγράφω*].

συγγραφή (η) |αρχ.| **1.** (λόγ.) η παραγωγή (πεζού) γραπτού (κυρ. λογοτεχνικού ή επιστημονικού) έργου: *η ~ μυθιστορήματος / άρθρου / μελέτης / διατριβής* ΣΥΝ. γράψιμο **2.** (συνεκδ.) το συγγραφικό έργο ΣΥΝ. σύγγραμμα, βιβλίο **3.** (α) **συγγραφή υποχρεώσεων** (για μίσθωση έργου) οι ειδικοί όροι για την ανάθεση τής εκτελέσεως ενός έργου (β) **συγγραφή γενικών όρων** καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων για τη συμμετοχή κάποιου σε διαγωνισμό, ο οποίος γίνεται για την ανάληψη δημοσίου έργου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγραφικός, -ή, -ό |μτγν.| **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συγγραφέα ή τη συγγραφή: ~ *έργο / ικανότητα / απασχόληση* **2.** ΝΟΜ. **συγγραφικά δικαιώματα** το σύνολο των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον συγγραφέα, τα πνευματικά δικαιώματα τού συγγραφέα. — **συγγραφικ-ά / -ώς** |μτγν.| επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγγράφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. |αρχ.| {συνέγραψα, συγγράφηκα (λόγ. συνεγράφην, -ης, -η...)} ♦ **1.** (μετβ.) παράγω γραπτό έργο, κυρ. επιστημονικού ή λογοτεχνικού περιεχομένου σε πεζό λόγο: ~ *μελέτη / διατριβή / την αυτοβιογραφία μου* ΣΥΝ. γράφω ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι συγγραφέας, ασχολούμαι με τη συγγραφή συστηματικά ή επαγγελματικά: *δεν είναι ακόμα ώριμος για να συγγράψει*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

συγκαίομαι ρ. αμετβ. αποθ. |αρχ.| {συγκά-ηκα, -μένος} παθαίνω σύγκαμα: (σκωπτ.) *περπατάει σαν συγκαμένος* (σαν να έχει πάθει σύγκαμα στο σημείο όπου τρίβονται οι μηροί) || *δεν άλλαξα εγκαίρως το μωρό και συγκάηκε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συγκαιρινός, -ή, -ό κ. **συγκαιρικός** |1766| **1.** αυτός που ανήκει στην ίδια εποχή ή έχει την ίδια ηλικία με άλλον ΣΥΝ. σύγχρονος, σύγκαιρος **2.** (για καρπούς) αυτός που ωριμάζει την ίδια εποχή με άλλον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχρονος*.

σύγκαιρος, -η, -ο |μτγν.| **1.** ο συγκαιρινός (βλ.λ.) **2.** αυτός που συμβαίνει, γίνεται τη σωστή ώρα, εγκαίρως ΣΥΝ. έγκαιρος. - **σύγκαιρα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

συγκαλά (τα) η λογική, το μυαλό· στη ΦΡ. **στα συγκαλά (μου)** σε καλή διανοητική κατάσταση, στα λογικά (μου): *έλα στα συγκαλά σου, παιδάκι μου, κι άσε τις ανοησίες!* (λογικέψου).' ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < *συν-* (βλ.λ.) + *καλά*, πληθ. ουδ. τού επιθ. καλός].

συγκαλύπτω ρ. μετβ. |αρχ.| {συγκάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος (λόγ. συγκεκαλυμμένος)} **1.** αποτρέπω την αποκάλυψη (ενός πράγματος, κυρ. αξιόμεμπτης πράξης): ~ *ένα σκάνδαλο / την αλήθεια* || ~ *τη δράση τού πραγματικού ενόχου* ΣΥΝ. αποκρύπτω, κουκουλώνω, αποσιωπώ ΑΝΤ. αποκαλύπτω **2.** (η λόγ. μτχ. **συγκεκαλυμμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. — **συγκάλυψη** (η) |μεσν.|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

συγκαλώ ρ. μετβ. |αρχ.| {συγκαλείς... | συγκ-άλεσα, -λήθηκα (λόγ. συνεκλήθην, -ης, -η..., μτχ. συγκληθείς, -είσα, -έν), -εκλημένος} καλώ (σύνολο ατόμων) σε από κοινού συζήτηση ή λήψη αποφάσεων: ~ *συνέλευση / σύσκεψη* || ~ *τα μέλη τού διοικητικού συμβουλίου σε έκτακτη συνεδρίαση* || ~ *την ολομέλεια τού σώματος* || *ο πρόεδρος τού*

κόμματος είπε ότι ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας πρέπει να συγκαλέσει το συμβούλιο των πολιτικών αρχηγών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

σύγκαμα (το) {συγκάμ-ατος | -ατα, -άτων} ερεθισμός τού δέρματος σε σημείο όπου υπάρχει τριβή ή επαφή με ύφασμα (λ.χ. στο σημείο όπου τρίβονται οι μηροί κατά το βάδισμα) ή, προκειμένου για μωρά, στα σημεία όπου υπάρχει τριβή ή επαφή με λερωμένες από τα ίδια πάνες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < *συγκαίω* (πβ. κ. *καύμα* < *καίω*)].

συγκαταβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συγκατέβην, -ης, -η...} (λόγ.) δείχνω συγκατάβαση (βλ.λ.): ~ *στους όρους που έθεσε* / *στις πιέσεις του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

συγκατάβαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η επιεικής διάθεση, η συμπεριφορά που δείχνει ανοχή και κατανόηση: *χαμόγελο γεμάτο ~* || *αντιμετώπισε την περίπτωσή του με ~*.

συγκαταβατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εκδηλώνει συγκατάβαση: ~ *χαμόγελο* / *ύφος* / *σχόλιο* / *χειρονομία* — **συγκαταβατικ-ά** / **-ώς** [μτγν.] επίρρ., **συγκαταβατικότητα** (η) [1866].

συγκατάθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η έκφραση σύμφωνης γνώμης, η αποδοχή, η συναίνεση: *ασχολήθηκε με το θέατρο με τη ~ των γονέων του* || *δίνω τη ~ μου* || *έχω τη ~ κάποιου* ΣΥΝ. συναίνεση, συγκατάνευση, συμφωνία ΑΝΤ. άρνηση. — **συγκαταθετικός, -ή, -ό** [μτγν.], **συγκαταθετικ-ά** / **-ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκατάθεσις* < αρχ. *συγκατατίθεμαι* (βλ.λ.)].

συγκαταθέτης (ο) {συγκαταθετών}, **συγκαταθέτρια** (η) {συγκαταθετριών} πρόσωπο που εμφανίζεται σε κοινό τραπεζικό λογαριασμό ως καταθέτης μαζί με τον κύριο καταθέτη.
[ΕΤΥΜ. < *συγ-* (< *συν-*) + *καταθέτης*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. co-depositor].

συγκατάκλιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η από κοινού κατάκλιση κάποιων, το πλάγιασμα μαζί ή κοντά με άλλον/άλλους: *η ~ των συζύγων*.

συγκαταλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκατ-έλεξα, -αλέχθηκα (λόγ. -ελέγην κ. -ελέχθην, -ης, -η...), -αλεγμένος} περιλαμβάνω, εντάσσω (κάποιον/κάτι) σε ένα σύνολο ομοειδών (προσώπων, πραγμάτων): *οι ειδικοί τον συγκαταλέγουν στους δέκα καλύτερους συγγραφείς όλων των εποχών* || *η εθνική μας μπάσκετ συγκαταλέγεται ανάμεσα στις κορυφαίες ομάδες τού κόσμου* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνω, περιλαμβάνω, συνυπολογίζω.

συγκατάνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έκφραση τής αποδοχής, τής έγκρισης, τής συναίνεσης (κάποιου) (για κάτι): *η ~ σε ένα σχέδιο* || *η ~ των κομμάτων στα εθνικά θέματα*.

συγκατανεύω ρ. αμετβ. {συγκατένευσα} δίνω την έγκρισή μου, αποδέχομαι: *οι γονείς τους συγκατένευσαν στον γάμο* ΣΥΝ. συναινώ, συγκατατίθεμαι ΑΝΤ. αντιτάσσομαι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* (βλ.λ.) + *κατανεύω*].

συγκαταριθμώ ρ. μετβ. {συγκαταριθμείς... | συγκαταρίθμ-ησα, -ούμαι, -είται..., -ήθηκα, -ημένος} αριθμώ, υπολογίζω, συγκαταλέγω κάτι μαζί με άλλα: *τον συγκαταριθμούν στους 50 πλουσιότερους ανθρώπους τού κόσμου* ΣΥΝ. συγκαταλέγω, συγκατατάσσω. — **συγκαταρίθμηση** (η) [1873].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκαταριθμώ (-έω)* (ήδη αρχ. ο μέσος τ. *συγκαταριθμοῦμαι*) < *συγ-* (< *συν-*) + *κατ(α)-* + *ἀριθμῶ*].

συγκατατάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκατέταξα, συγκαταt-άχθηκα (λόγ. συγκατετάγην, -ης, -η...), -αγμένος} κατατάσσω μαζί (με άλλους/άλλα) ΣΥΝ. συγκαταλέγω, συμπεριλαμβάνω. — **συγκατάταξη** (η) [1889].

συγκατατίθεμαι ρ. αμετβ. αποθ. {συγκατ-ατέθηκα (λόγ. συγκατετέθην, -ης, -η...), -ατεθειμένος} (+σε) δίνω τη συγκατάθεσή μου, παρέχω την έγκρισή μου, συμφωνώ: *οι γονείς της συγκατατέθηκαν στην απόφασή της να εγκατασταθεί στο εξωτερικό* ΣΥΝ. συναινώ, συγκατανεύω ΑΝΤ. αντιτίθεμαι, αντιτάσσομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (το ενεργ. *συγκατατίθημι* είναι μτγν. και σπάνιο) < *συν-* (βλ.λ.) + *κατατίθεμαι*].

συγκατέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκατείχα} κατέχω (κάτι) συγχρόνως ή από κοινού (με άλλον).

συγκατηγορούμενος (ο) {συγκατηγορουμέν-ου | -ων, -ους}, **συγκατηγορουμένη** (η) ΝΟΜ. πρόσωπο που κατηγορείται μαζί με άλλο για την ίδια αξιόποινη πράξη: *έριξε όλη την ευθύνη στους ~ του, για να γλυτώσει!* — **συγκατηγορώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

συγκατοίκηση (η) [1766] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η από κοινού χρήση τού ίδιου χώρου κατοικίας, το να μένει κάποιος μαζί με άλλον/άλλους: *ομαλή* / *επεισοδιακή* ~ || *ζητείται φοιτητής για ~* || *οικογενειακή ~* ΣΥΝ. συνοίκηση **2.** (μτφ.) (α) ΠΟΛΙΤ. η παράλληλη άσκηση εξουσίας από πρόεδρο τής Δημοκρατίας και πρωθυπουργό που προέρχονται από διαφορετικές πολιτικές παρατάξεις: *η ~ σοσιαλιστών και φιλελευθέρων στην ηγεσία τής χώρας αποδεικνύεται προβληματική* (β) (γενικότ.) η συνύπαρξη στην ίδια θέση: *η ~ των δύο ομάδων στην κορυφή τής βαθμολογίας τού πρωταθλήματος*. Επίσης **συγκατοικία** [μτγν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Η πολιτ. σημ. αποδίδει το γαλλ. cohabitation].

συγκάτοικος (ο/η) [μεσν.] {συγκατοίκ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που συγκατοικεί με άλλον: *ψάχνει για ~, ώστε να μοιράζεται το νοίκι* ΣΥΝ. σύνοικος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

συγκατοικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συγκατοικείς... | συγκατοίκησα} μένω μαζί (με άλλον/άλλους) στον ίδιο χώρο κατοικίας: *συγκατοικούν και μοιράζονται το νοίκι* ΣΥΝ. συνοικώ.

συγκατοχή (η) [1897] η από κοινού κατοχή πράγματος ΣΥΝ. συγκυριότητα.

συγκάτοχος (ο/η) {συγκατόχ-ου | -ων, -ους} το πρόσωπο που έχει την κατοχή πράγματος από κοινού με άλλο.

σύγκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) απαρτίζομαι (από επιμέρους τμήματα): *το πρόβλημα σύγκειται στα εξής...* ΣΥΝ. συναποτελούμαι, συνίσταμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *κεῖμαι*].

συγκείμενος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που απαρτίζεται, συναποτελείται από επιμέρους τμήματα **2.** ΝΑΥΤ. **συγκείμενο στίγμα** το προσυμφωνημένο σημείο συναντήσεως των πλοίων στόλου σε περίπτωση χωρισμού τους για λόγους ανωτέρας βίας • **3.** ΓΛΩΣΣ. **συγκείμενο** (το) {συγκειμέν-ου | -ων} (α) (επιστημ.) το ευρύτερο ενδογλωσσικό και εξωγλωσσικό πλαίσιο (γεγονότων, καταστάσεων, πληροφοριών κ.λπ.), μέσα στο οποίο τοποθετείται μια πληροφορία και γίνεται ευκολότερα κατανοητή, το πραγματολογικό περιβάλλον (β) τα συμφραζόμενα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. *σύγκειμαι* (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. context < μτγν. λατ. contextus «συναρμοσμένη δομή» < contex(ere) «ενώνω πλέκοντας» < con + texere «πλέκω»].

συγκεκαλυμμένος, -η, -ο 1. αυτός που γίνεται με τρόπο έμμεσο ή κρυφό, χωρίς να είναι εμφανής: ~ *απειλή* / *πρόταση* / *κατηγορία* **2.** αυτός που έχει συγκαλυφθεί, που δεν έχει γνωστοποιηθεί: *η ~ παράνομη δράση ενός γνωστού προσώπου.* — **συγκεκαλυμμέν-α** / **-ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συγκαλύπτω*].

συγκεκομμένος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για λέξεις) αυτός που έχει υποστεί συγκοπή (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συγκόπτω*].

συγκεκριμενοποιώ ρ. μετβ. {συγκεκριμενοποιείς... | συγκεκριμενοποί-ησα, -ούμαι, -είται..., -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι συγκεκριμένο, καθιστώ ακριβές και σαφές, απτό: ~ *τα σχέδιά μου* || *«το "δόγμα Αϊζενχάουερ" (1957) συγκεκριμενοποίησε την αμερικανική στρατηγική με την ανάπτυξη αμερικανικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή»* (εφημ.) || ~ *τις σκέψεις μου για τη συνεργασία των δύο εταιρειών.* — **συγκεκριμενοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. concrétiser και τού αγγλ. specify].

συγκεκριμένος, -η, -ο 1. σαφής και ακριβής: *μας έδωσε ~ οδηγίες για τον τρόπο δράσης* ΑΝΤ. γενικός, αόριστος, ασαφής **2.** ιδιαίτερος, αυτός ακριβώς (και όχι κάποιος άλλος): *δεν έχω διαβάσει αυτό το ~ βιβλίο* || *η ~ ταινία μού άρεσε, οι άλλες όμως όχι* **3.** σαφώς ορισμένος, ειδικός (και όχι αφηρημένος, γενικός): *υπάρχει ~ πρόταση για το τι πρέπει να γίνει;* || *δεν μιλάω με γενικότητες, αλλά με ~ στοιχεία* ΑΝΤ. γενικός **4.** αυτός που γίνεται ή λέγεται με σαφή τρόπο: *γίνε πιο ~, για να σε καταλάβω* ΑΝΤ. αόριστος, ασαφής **5.** αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός μέσω των αισθήσεων, που έχει υλική υπόσταση, κατ' αντιδιαστολή προς τον γενικό και τον αφηρημένο: *στη ζωγραφική του οι μορφές του είναι συγκεκριμένες κι όχι αφηρημένες* **6.** (α) ΓΛΩΣΣ. (κατά την παραδοσιακή γραμματική) **συγκεκριμένο ουσιαστικό** το ουσιαστικό που δηλώνει κάτι αντιληπτό μέσω των αισθήσεων, π.χ. *τραπέζι, δέντρο* ΑΝΤ. αφηρημένο ουσιαστικό (β) **συγκεκριμένη ποίηση** τύπος ποίησης κατά τον οποίο το περιεχόμενο των λέξεων εξαίρεται ή προεκτείνεται με την οπτική / τυπογραφική διάταξη των λέξεων, των τμημάτων των λέξεων ή των γραμμάτων τους και των σημείων στίξης (γ) **συγκεκριμένη μουσική** μουσική σύνθεση που έχει ως βάση της φυσικούς ήχους και θορύβους (μουσικούς ή μη, π.χ. ήχος βρύσης), οι οποίοι ηχογραφούνται σε μαγνητική ταινία συχνά με ηλεκτρονική επεξεργασία ή παραμόρφωση έτσι, ώστε να δημιουργήσουν ένα μουσικό σύνολο με συνοχή. — **συγκεκριμέν-α** / **-ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, διακεκριμένος, επίρρημα, κλίνω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Το επίθ. προέρχεται από τη μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συγκρίνω*, έχει όμως ανανοηματοδοτηθεί σημασιολογικώς, αποδίδοντας το γαλλ. concret. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι όροι *συγκεκριμένη μουσική* (< γαλλ. musique concrète) και *συγκεκριμένη ποίηση* (< αγγλ. concrete poetry)].

σύγκελλος (ο) {συγκέλλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** υψηλός αξιωματούχος τού Οικουμενικού Πατριαρχείου **2.** κληρικός που ανήκει στην υπηρεσία επισκόπου ή πατριάρχη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τίτλος τού γραμματέα και συμβούλου ανωτέρων κληρικών, < *συγ-* (< *συν-*) + *-κελλος* < *κέλλα* (βλ. λ. *κελλί*)].

συγκεντρώνω ρ. μετβ. [1814] {συγκέντρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μαζεύω (πρόσωπα / πράγματα) σε ένα σημείο: *τους συγκέντρωσε όλους γύρω του, για να τους δώσει τις τελευταίες οδηγίες* || *οι εχθροί συγκεντρώνουν στρατεύματα στα σύνορα* || *συγκέντρωσε όλα τα απαραίτητα για το ταξίδι σε αυτό το δωμάτιο* ΑΝΤ. σκορπίζω **2.** (γενικότ.) μαζεύω, συλλέγω: ~ *υπογραφές* / *χρήματα για μια βιβλιοθήκη* / *πληροφορίες* / *δικαιολογητικά* **3.** (μτφ.) γίνομαι δέκτης, προσελκύω: *συγκεντρώνει την εκτίμηση και τη συμπάθεια όλων* **4.** έχω (σύνολο, σειρά από πράγματα): *στο πρόσωπό του συγκεντρώνει πολλά χαρίσματα* || ~ *πολλά προσόντα ως υποψήφιος* **5.** (μτφ.) συντονίζω ή στρέφω (κάτι) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: ~ *την προσοχή μου στα λόγια κάποιου* || ~ *δυνάμεις για τον αυριανό αγώνα* || *πρέπει να βρει λίγο χρόνο, να συγκεντρώσει τη σκέψη του* (μεσοπαθ. **συγκεντρώνομαι**) **6.** πηγαίνω μαζί με άλλους στο ίδιο σημείο: *συγκεντρωθήκαμε εδώ απόψε, για να τιμήσουμε μια εξέχουσα προσωπικότητα των γραμμάτων* || *συγκεντρώθηκε κόσμος στο αεροδρόμιο για την υποδοχή* **7.** δίνομαι ολοκληρωτικά (σε κάτι), στρέφοντας σε αυτό όλη την προσοχή μου, χωρίς να αφήνω τη σκέψη μου να διασπαστεί: *μ' αυτή τη φασαρία πώς να συγκεντρωθώ (στο διάβασμα);* || *κράτησε την ψυχραιμία σου και συγκεντρώσου!* ΑΝΤ. αφαιρούμαι **8.** (η μτχ. **συγκεντρωμένος, -η, -ο**) (α) μαζεμένος, συναθροισμένος: *το ~ πλήθος* || *οι εκδρομείς ήταν ~ δίπλα στο λεωφορείο* (β) αυτός που έχει στρέψει την προσοχή του αποκλειστικά σε κάτι: ~ *στη μελέτη τής αρχαίας επιγραφής* || *δεν είναι ~ όταν διαβάζει, γι' αυτό και δεν μαθαίνει τα μα-*

θήματά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < *συν-* (βλ.λ.) + *-κεντρώνω* < *κέντρο*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. concentrer (νόθο σύνθ.)].

συγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση ή μεταφορά (προσώπων / πραγμάτων) σε ένα σημείο ή γύρω από ένα σημείο: *η ~ στρατευμάτων σε μία περιοχή·* ΦΡ. ***στρατόπεδο συγκεντρώσεως*** βλ. λ. *στρατόπεδο·* (ειδικότ.) **2.** η προγραμματισμένη, οργανωμένη συνάθροιση ατόμων σε δημόσιο χώρο για την από κοινού έκφραση διαμαρτυρίας, υποστήριξης, τη διεκδίκηση αιτημάτων κ.λπ.: *προεκλογική ~ || η αντιπολίτευση οργάνωσε ~ εναντίον τού νέου νομοσχεδίου || ενθουσιώδης ~ υποδοχής των ολυμπιονικών* **3.** η ιδιωτική, κυρ. φιλική συνάθροιση ατόμων: *κάνει ~ για τα γενέθλιά του* **4.** (συνεκδ.) τα άτομα που μετέχουν σε συνάθροιση: *απευθύνομαι στη ~ || ο παλμός / τα συνθήματα τής ~* **5.** η συλλογή πραγμάτων για την επίτευξη σκοπού: *~ χρημάτων / υπογραφών / δικαιολογητικών / πληροφοριών / αποδεικτικών στοιχείων* **6.** η υπαγωγή (εξουσίας, αρμοδιοτήτων) σε ένα κέντρο (πρόσωπο, θεσμικό ή άλλο όργανο, ομάδα προσώπων κ.λπ.): *η ~ τής εξουσίας / δύναμης στα χέρια λίγων* **7.** η επιστράτευση των πνευματικών ή ψυχικών δυνάμεων (κάποιου) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, ώστε να μην αποσπάται: *~ τής προσοχής / τής σκέψης / των προσπαθειών κάποιου || αυτή η άσκηση απαιτεί μεγάλη ~* ΣΥΝ. αυτοσυγκέντρωση **8.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η τάση κατά την οποία ομοειδείς λειτουργίες ή υπηρεσίες (μεγάλου κυρ. αστικού κέντρου) συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένες περιοχές ή χώρους, δημιουργώντας επιμέρους εμπορικά, διοικητικά κ.λπ. κέντρα ΑΝΤ. αποσυγκέντρωση **9.** ΟΙΚΟΝ. (α) η τάση δημιουργίας μεγαλύτερων επιχειρήσεων με εξαγορές, συγχωνεύσεις ή απορρόφηση μικρότερων επιχειρήσεων με σκοπό τον έλεγχο μεγαλύτερου μεριδίου τής αγοράς (β) ***συγκέντρωση κεφαλαίου*** η διεργασία κατά την οποία μια επιχείρηση αποκτά τον έλεγχο περισσότερων επιχειρήσεων (θυγατρικών εταιρειών) ή η αύξηση τού όγκου τού κεφαλαίου της **10.** ΧΗΜ. η ποσότητα διαλυμένης ουσίας που περιέχεται σε ένα διάλυμα ανά μονάδα όγκου. — (υποκ.) **συγκεντρωσούλα** (η) (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκέντρωσις*, αρχική σημ. «σύμπτωση αστρικής τροχιάς γύρω από δεδομένο κέντρο». < **συγκεντρῶ (-όω)* < *συν-* (βλ.λ.) + *-κεντρῶ* < *κέντρον*. Στη σημερινή βασική σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. concentration].

συγκεντρωσιάρχης (ο) {συγκεντρωσιαρχών} πρόσωπο (συνήθ. κομματικό στέλεχος) επιφορτισμένο με την οργάνωση κομματικής, κυρ. προεκλογικής, συγκέντρωσης: *«ο Γραμματέας Κινητοποιήσεων, γνωστός ως "~ τού ΠΑ.ΣΟ.Κ."»* (εφημ.).

συγκεντρωτικός, -ή, -ό [1844] **1.** αυτός που συγκεντρώνει ή που περιέχει συγκεντρωμένα πολλά στοιχεία: *~ αποτελέσματα από 1.500 εκλογικά τμήματα* **2.** ΦΥΣ. ***συγκεντρωτικός φακός*** (ή ***συγκλίνων φακός***) ειδικός φακός, που διαθλά το φως, μετατρέποντας μια δέσμη ακτίνων από παράλληλη σε συγκλίνουσα **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση σε αυτόν εξουσιών, αρμοδιοτήτων, ισχύος· ΦΡ. ***συγκεντρωτική εξουσία / συγκεντρωτικό σύστημα*** τύπος πολιτικής οργάνωσης που χαρακτηρίζεται από την υπαγωγή εξουσιών και αρμοδιοτήτων σε ένα κέντρο (κατ' αντιδιαστολή προς το αποκεντρωτικό σύστημα ή την αυτοδιοίκηση) **4.** (ειδικότ.) αυτός που θέλει να ελέγχει ο ίδιος τα πάντα: *είναι ~ τύπος· του αρέσει να έχει ο ίδιος την εποπτεία όλων των τομέων τής παραγωγής.* — **συγκεντρωτικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

συγκεντρωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** σύστημα οργάνωσης κατά το οποίο το σύνολο τού διοικητικού έργου ασκείται από ένα μόνο ισχυρό κέντρο (κατ' αντιδιαστολή προς την αποκέντρωση και την αυτοδιοίκηση) **2.** η συσσώρευση δημοσίων υπηρεσιών και λειτουργιών, η συγκέντρωση τής δημόσιας διοίκησης σε έναν τόπο ή σε μία πόλη (πβ. λ. *υδροκεφαλισμός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. centralisation].

συγκεράζω ρ. μετβ. {συγκέρασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αναμειγνύω δύο διαφορετικά σώματα (κυρ. υγρά) **2.** (μτφ.) αναμειγνύω ιδέες, αντιλήψεις, γνώμες: *στο έργο του κατάφερε να συγκεράσει διαφορετικές σύγχρονες τάσεις σε μια αισθητικά πρωτότυπη σύνθεση* || (συχνά με τάση συμβιβασμού): *ο πρόεδρος συγκέρασε τις απόψεις των διαφορετικών τάσεων τού διοικητικού συμβουλίου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκερῶ (-άω)* (ποιητ. τ. τού αρχ. *συγκεράννυμι*, βλ. λ. *συγκερασμός*), που μεταπλάστηκε όπως και το *διασκεδάννυμι* · *διασκεδάζω* με βάση τα αοριστικά θέματα *συγκερασ-*, *διασκεδασ-* κατά το σχήμα *έορτασα - εορτάζω*, *μοίρασα - μοιράζω*].

συγκέρασμα (το) [μεσν.] {συγκεράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο συγκερασμός (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ό,τι προκύπτει από συγκερασμό, ανάμειξη στοιχείων ΣΥΝ. μείγμα, κράμα.

συγκερασμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει συγκερασθεί, που έχει προκύψει από ανάμειξη στοιχείων **2.** ΜΟΥΣ. (α) ***συγκερασμένο σύστημα*** σύστημα διαίρεσης τού μουσικού διαστήματος τής οκτάβας (βλ.λ.) σε δώδεκα διαστήματα («ημιτόνια») ίσα μεταξύ τους· το συγκερασμένο σύστημα αντιπαρατίθεται στο σύστημα των φυσικών κλιμάκων, οι οποίες χρησιμοποιούν διαστήματα πιο «φυσικά», πιο απλά και αυθόρμητα, αλλά όχι ίσα μεταξύ τους (β) ***συγκερασμένο διάστημα*** το διάστημα που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο τού συγκερασμένου συστήματος, και σχηματίζεται από υπέρθεση ενός ή περισσοτέρων συγκερασμένων ημιτονίων (γ) ***συγκερασμένη κλίμακα*** η κλίμακα που σχηματίζεται από φθόγγους του συγκερασμένου συστήματος και χρησιμοποιεί συγκερασμένα διαστήματα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. παθ. μτχ. τού ρ. *συγκεράννυμι*, απόδ. τού γαλλ. όρου (gamme) tempérée].

συγκερασμός (ο) (λόγ.) **1.** η ανάμειξη επιμέρους συστατικών, υλικών στοιχείων ΣΥΝ. ανακάτεμα, συγκέρασμα **2.** (μτφ.) η σύνθεση, κυρ. ο συνδυασμός διαφορετικών ή και αντίθετων στοιχείων: *~ απόψεων / τάσεων / μοτίβων* ● **3.** ΜΟΥΣ. η ρύθμιση χορδής ή φωνής για την παραγωγή τού επιδιωκόμενου ανάλογου τονικού ύψους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συγκεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω» < *συν-* (βλ.λ.) + *κεράννυμι* (βλ. λ. *κράμα*)].

συγκεφαλαιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {συγκεφαλαίω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) επαναδιατυπώνω (όσα έχουν ήδη λεχθεί ή γραφτεί) με περιεκτικό και συνοπτικό τρόπο, καταλήγοντας σε συμπέρασμα: *~ μια συζήτηση* ΣΥΝ. συνοψίζω, ανακεφαλαιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) επαναδιατυπώνω (όσα έχουν ήδη λεχθεί ή γραφτεί) με περιεκτικό και συνοπτικό τρόπο: *συγκεφαλαιώνοντας, θα ήθελα να επιμείνω στα εξής σημεία.* — **συγκεφαλαίωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγκεφαλαιῶ (-όω)* < *συν-* (βλ.λ.) + *-κεφαλαιῶ* < επίθ. *κεφάλαιος* (βλ. λ. *κεφάλαιο*)].

συγκεφαλαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συγκεφαλαιώνει: *~ παρουσίαση / ομιλία / παράγραφος* ΣΥΝ. συνοπτικός. — **συγκεφαλαιωτικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ.

συγκεχυμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν καθορίζεται με σαφήνεια, που δεν διακρίνεται καθαρά: *έχει πολύ ~ εικόνα για το όλο συμβάν || ~ αναμνήσεις / περίγραμμα* ΣΥΝ. ασαφής, ακαθόριστος, μπερδεμένος ΑΝΤ. σαφής, ξεκάθαρος. — **συγκεχυμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συγχέω*].

συγκινημένος, -η, -ο → συγκινώ

συγκίνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ψυχική διέγερση, οποιαδήποτε συναισθηματική ένταση (π.χ. έντονη χαρά, λύπη, συμπόνια κ.λπ.): *είναι καρδιακός και ο γιατρός τού συνέστησε να αποφεύγει τις ~ || βαθιά / μεγάλη / ιερή ~ || νιώθω ~ που ξαναβλέπω ένα αγαπημένο πρόσωπο || διακρίνω κάποια ~ στη φωνή του || κλαίω από ~ || αισθητική ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί συναισθηματική διέγερση ή ένταση: *η γέννηση ενός παιδιού είναι η μεγαλύτερη ~ για μία γυναίκα || δοκιμάζω έντονες ~* **3.** (γενικότ.) οποιαδήποτε συναισθηματική μεταβολή: *υποστηρίζεται ότι σκοπός τής σύγχρονης ποίησης δεν είναι η λογική προσέγγιση, αλλά η ~ τού αναγνώστη.*

συγκινησία (η) {συγκινησιών} ΦΥΣΙΟΛ. η ακούσια κίνηση ορισμένων μυών κατά την κίνηση ενός ξεχωριστού συστήματος μυών, ενός άλλου μέλους τού σώματος, όπως είναι λ.χ. η κίνηση των χεριών κατά το περπάτημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. syncinésie].

συγκινησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη συγκίνηση: *~ φόρτιση.* — **συγκινησιακά** επίρρ.

συγκινητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αγγίζει συναισθηματικά, που προκαλεί συναισθήματα έντονης χαράς, συμπόνιας, λύπης κ.λπ., τα οποία συχνά εκδηλώνονται με δάκρυα: *~ τέλος / λόγος / αντίο / χειρονομία / έργο / περιγραφή.* — **συγκινητικ-ά / -ώς** [1864] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

συγκινώ ρ. μετβ. {συγκινείς... | συγκίν-ησα (λόγ. συνεκίνησα), -ούμαι, -ήθηκα -ημένος} **1.** προκαλώ (σε κάποιον) συγκίνηση, προκαλώ έντονη συναισθηματική φόρτιση: *με συγκίνησε η ευγενική του χειρονομία || η ταινία αυτή συγκίνησε το κοινό ||* (μεσοπαθ.) *συγκινηθήκαμε όλοι στη σκηνή τού αποχωρισμού* **2.** (συνήθ. αρνητ.) προκαλώ (σε κάποιον) το ενδιαφέρον, συναρπάζω, προσελκύω: *δεν με συγκινούν τα μακρινά ταξίδια / οι πρωτοποριακές ιδέες* **3.** επηρεάζω τα συναισθήματα κάποιου (θετικά ή αρνητικά): *με τα έργα μου θέλω να συγκινήσω τον θεατή, να τον κάνω να αντιδράσει με οποιονδήποτε τρόπο* **4.** κάνω (κάποιον) να δακρύσει από συγκίνηση: *ο θάνατος τού φίλου του τον συγκίνησε βαθιά·* (ειδικότ. μεσοπαθ. ***συγκινούμαι***) **5.** αισθάνομαι εύκολα συγκίνηση, δακρύζω εύκολα (από χαρά ή λύπη): *δεν θέλω να βλέπω τέτοιες ταινίες, γιατί ~* **6.** δείχνω ευαισθησία, φιλότιμο: *ό,τι και να του λες, δεν συγκινείται· είναι αναίσθητος! || μέσα σε τόσα νέα παιδιά, κανένα δεν συγκινήθηκε να δώσει τη θέση του στον γέροντα!* ΣΥΝ. ευαισθητοποιούμαι, φιλοτιμούμαι **7.** (η μτχ. ***συγκινημένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει αισθανθεί συγκίνηση και έχει την ανάλογη έκφραση (συνήθ. δακρυσμένος): *οι γονείς τής νύφης ήταν εμφανώς ~ || ήταν ~ από την ανταπόκριση τού κόσμου στο κάλεσμά του για ανθρωπιστική βοήθεια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συγκινῶ (-έω)* «διεγείρω ψυχικά» (στον Αριστοτέλη απαντά ήδη το μέσ. *συγκινοῦμαι*) < *συν-* (βλ.λ.) + *κινῶ*. Η σημερινή σημ. απαντά στην Κ.Δ., πβ. *Πράξ.* 6, 12: *συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους... καὶ συνήρπασαν αὐτόν...*].

σύγκλειση (η) {-ης κ. -είσεως | -είσεις, -είσεων} ΟΔΟΝΤ. η θέση στην οποία υπάρχει επαφή δοντιών· ΦΡ. ***κεντρική σύγκλειση*** η θέση στην οποία έχουμε μέγιστες επαφές των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύγκλεισις* < *συγκλείω* < *συγ-* (*συν-*) + *κλείω*].

συγκλήθηκα ρ. → συγκαλώ

συγκληροδόχος (ο/η) [1851] αυτός που είναι δικαιούχος σε κληροδοσία μαζί με άλλους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. colégataire].

συγκληρονομία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη συγκληρονόμων, καθώς και η μεταξύ τους σχέση **2.** (συνεκδ.) η περιουσία που διαμοιράζεται σε σύνολο κληρονόμων.

συγκληρονόμος (ο/η) [μτγν.] καθένας από τους κληρονόμους, στους οποίους από κοινού περιέρχεται μια περιουσία.

συγκληρονομώ ρ. μετβ. [μτγν.] {συγκληρονομείς... | συγκληρονόμησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κληρονομώ (κάτι) από κοινού (με άλλον/άλλους).

σύγκληση (η) [1893] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} πρόσκληση πολλών προσώπων (κυρ. μελών ενός οργάνου) για συγκεκριμένο σκοπό: *η ~ τής Βουλής / τού πειθαρχικού / τού συμβουλίου || έκτακτη*

/ τακτική ~ ενός οργάνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < *συγκαλώ*, κατά το σχήμα *καλώ – κλήση*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. convocation].

συγκλητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη σύγκλητο (τής αρχαίας Ρώμης ή σύγχρονης ανώτατης σχολής): *~ τάξη* || *~ απόφαση / συμβούλιο* || *~ δόγμα* (απόφαση τής αρχαίας συγκλήτου επί ερωτήματος τού άρχοντα) (β) **συγκλητικός** (ο) το μέλος τής συγκλήτου (βλ.λ.) **2.** ΙΣΤ. **συγκλητική επαρχία** υποδιαίρεση τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, επί κεφαλής τής οποίας οριζόταν κάποιος που είχε υπηρετήσει ως πραίτορας (βλ.λ.).

σύγκλητος (η) {συγκλήτ-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΣΤ. το ανώτατο κυβερνητικό, νομοθετικό, συμβουλευτικό σώμα τής αρχαίας Ρώμης και τού Βυζαντίου, τού οποίου οι αρμοδιότητες καθώς και η σύνθεση διαφοροποιήθηκαν κατά περιόδους και σύμφωνα με τις κατά καιρούς πολιτειακές αλλαγές • **2.** το ανώτατο διοικητικό όργανο ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος, κυρ. πανεπιστημίου, το οποίο απαρτίζεται από καθηγητές και φοιτητές, εκπροσώπους των επιμέρους τμημάτων τού ιδρύματος, και στο οποίο προεδρεύει ο πρύτανης: *η ~ τού Πανεπιστημίου Αθηνών* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η σύγκλητος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύγκλητος* (ενν. *βουλή*) < *συγκαλῶ*. Στη Μτγν. Ελληνική ο όρ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. ως απόδ. τού λατ. senatus (< senex, senis «γηραιός, πρεσβύτερος»)].

συγκλίνω ρ. αμετβ. {συνέκλινα, συγκεκλιμένος} **1.** τείνω να συναντηθώ (με κάποιον/κάτι) σε ένα σημείο ή μία γραμμή: *οι διάφορες ομάδες διαδηλωτών συνέκλιναν στο κέντρο τής πόλης* ΑΝΤ. αποκλίνω **2.** (μτφ.) τείνω προς κοινό συμπέρασμα ή αποτέλεσμα: *όλες οι ενδείξεις συγκλίνουν στον φόνο εκ προμελέτης* || *στο θέμα αυτό οι απόψεις μας συγκλίνουν* ΑΝΤ. αποκλίνω **3.** (η μτχ. **συγκλίνων, -ουσα, -ον**) ΟΠΤ. (α) (δέσμη ακτινοβολίας) που διαδίδεται προς ένα σημείο ή πολύ μικρή περιοχή (β) (οπτικό όργανο) που μπορεί να συγκεντρώνει σε ένα σημείο (εστία) τις παράλληλες φωτεινές ακτίνες που πέφτουν πάνω του **4.** ΙΑΤΡ. **συγκλίνων στραβισμός** στραβισμός κατά τον οποίο και τα δύο μάτια κλίνουν προς τη μύτη **5.** ΨΥΧΟΛ. **συγκλίνουσα νόηση / σκέψη** μορφή σκέψεως που συνίσταται στο να σκέπτεται κανείς με αναμενόμενο τρόπο ΑΝΤ. αποκλίνουσα νόηση / σκέψη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, κλίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξαπλώνω μαζί με κάποιον (με μια γυναίκα)», < *συγ-* (*συν-*) + *κλίνω*. Η σημ. «γέρνω, κλίνω (προς κάτι)» είναι μτγν., ενώ η σύγχρονη μτφ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. converger].

σύγκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η κίνηση προς το ίδιο σημείο: *η ~ όλων των δυνάμεων τού στρατεύματος προς το κέντρο τής αντίπαλης παράταξης* ΑΝΤ. απόκλιση **2.** (μτφ.) (α) η κατάληξη σε κοινό σημείο (στόχο, αποτέλεσμα, συμπέρασμα): *δημοσιονομική ~* || *~ απόψεων / θέσεων / τάσεων* || *«το κοινό ανακοινωθέν αποτυπώνει τη ~ των στρατηγικών συμφερόντων τους»* (εφημ.) || *~ των μακροοικονομικών δεικτών τής οικονομίας* ΑΝΤ. απόκλιση (β) **κριτήρια σύγκλισης** όροι συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.) **3.** ΓΛΩΣΣ. η ανάπτυξη κοινών μορφολογικών ή δομικών χαρακτηριστικών από διαφορετικές γλώσσες ή διαλεκτικές μορφές τής ίδιας γλώσσας, ώστε να εμφανίζουν μεγαλύτερη ομοιότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύγκλισις* «στενό πέρασμα» < αρχ. *συγκλίνω* (κυρ. απαντά το μέσ. *συγκλίνομαι* «ξαπλώνω μαζί με κάποιον στην ίδια κλίνη»), βλ.λ. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. convergence].

> **σύγκλιση – απόκλιση – παρέκκλιση.** Η τάση διαφόρων δυνάμεων (κοινωνικών, ιδεολογικών, οικονομικών κ.λπ.) να ακολουθήσουν κοινή πορεία προς επίτευξη κοινών στόχων χαρακτηρίζεται ως **σύγκλιση** (πβ. την πολιτική και οικονομική σύγκλιση των χωρών τής Ενωμένης Ευρώπης κατά τις επιταγές τής Συνθήκης τού Μάαστριχτ): *Τέτοιες πολιτικές υπονομεύουν τη σύγκλιση τής ευρωπαϊκής οικονομίας.* Η διαφοροποίηση τής πορείας ή η απομάκρυνση από τεθέντες κοινούς στόχους χαρακτηρίζεται ως **απόκλιση**. Ο όρος *απόκλιση* έχει και γενικότερη σημασία, δηλώνοντας κάθε απομάκρυνση από τον κανόνα ή από παραδεδεγμένες μορφές συμπεριφοράς (κοινωνικής, ηθικής, γλωσσικής, ιδεολογικής κ.λπ.): *Οι γλωσσολόγοι ορίζουν τα λάθη ως αποκλίσεις από την κοινή μορφή γλωσσικής συμπεριφοράς.* Περισσότερο χρωματισμένη αρνητικά λόγω τής παρουσίας τής πρόθ. **παρά** και τής εκφραστικότητας (οπτικής, ενίοτε και ακουστικής) των δύο -κκ- λόγω τής πρόθ. **εκ** είναι η λ. **παρέκκλιση**, που υποδηλώνει την αλλαγή πορείας προς διαφορετική –πιθ. εσφαλμένη ή μη παραδεκτή– κατεύθυνση: *Κάθε παρέκκλιση από τους κοινούς στόχους θέτει σε κίνδυνο τη συνοχή τού αγώνα.*

συγκλονίζω ρ. μετβ. {συγκλόνισ-α (λόγ. συνεκλόνισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (κυριολ.) προκαλώ ισχυρό κλονισμό (τράνταγμα), τραντάζω (κάτι/κάποιον): *σεισμός 6,3 Ρίχτερ συγκλόνισε όλη τη Λ. Ελλάδα* **2.** (μτφ.) προκαλώ ισχυρότατη αναστάτωση ή συγκίνηση (σε κάποιον), συνταράζω: *οι αποκαλύψεις του έχουν συγκλονίσει την κοινή γνώμη* || *η ανταπάρνηση των σωστικών συνεργείων μάς συγκλόνισε όλους* ΣΥΝ. κατασυγκινώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συγκλονῶ (-έω)*, κατά τα ρ. σε *-ίζω*, βλ. κ. *κλονίζω*].

συγκλονισμός (ο) [1880] **1.** (κυριολ.) το πολύ ισχυρό τράνταγμα ΣΥΝ. ταρακούνημα **2.** (μτφ.) η βαθιά και έντονη αναστάτωση και συγκίνηση: *ο ~ τής κοινής γνώμης από το δράμα των σεισμοπλήκτων.*

συγκλονιστικός, -ή, -ό [1893] αυτός που συγκλονίζει, που προκαλεί μεγάλη ταραχή ή συγκίνηση: *~ προσπάθεια / ερμηνεία / είδηση* ΣΥΝ. συνταρακτικός. — **συγκλονιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

συγκοινωνία (η) {συγκοινωνιών} **1.** η σύνδεση δύο ή περισσοτέρων αντικειμένων, χώρων, περιοχών με κάποιο μέσο, δίαυλο, δίοδο κ.λπ.: *υπάρχει ~ των αιθουσών μέσα από ένα κρυφό πέρασμα* || *η ~ μεταξύ δύο χωριών μέσω οδικού δικτύου* **2.** (ειδικότ.) η μεταφορά, μετακίνηση προσώπων ή πραγμάτων, καθώς και το σύστημα και τα μέσα με τα οποία πραγματοποιείται αυτή οργανωμένα και κυρ. σε σταθερή βάση: *αστική / υπεραστική / συνεχής / αραιή / πυκνή ~* || *η ~ διακόπτεται τα μεσάνυχτα* || *Υπουργείο Συγκοινωνιών* || *η ~ στο κέντρο θα διακοπεί λόγω τής πορείας των απεργών* || *μέσα συγκοινωνίας* **3.** (συνεκδ.-καθημ.) το αστικό λεωφορείο και τρόλεϊ: *παίρνω τη ~* || *θα πάω στο κέντρο με τη ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «επικοινωνία». < αρχ. *συγκοινωνῶ (-έω)* βλ.λ.].

συγκοινωνιακός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με τη συγκοινωνία: *~ δίκτυο / κόμβος / άξονας / έργο / πολιτική / ρύθμιση / γραμμή / μέσα.* — **συγκοινωνιακ-ά / -ώς** επίρρ.

συγκοινωνιολόγος (ο/η) επιστήμονας με ειδικές γνώσεις σε θέματα εύρυθμης, οικονομικής και φιλικής προς το περιβάλλον λειτουργίας των συγκοινωνιών. — **συγκοινωνιολογία** (η).

συγκοινωνώ ρ. αμετβ. {συγκοινωνείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για αντικείμενα, κλειστούς χώρους) έχω δυνατότητα επικοινωνίας (με κάτι), συνδέομαι: *το κάστρο συγκοινωνούσε με το λιμάνι με σήραγγα* || *τα δωμάτια συγκοινωνούν με εσωτερική πόρτα* ΣΥΝ. επικοινωνώ **2.** ΦΥΣ. (α) **συγκοινωνούντα δοχεία** βλ. λ. *δοχείο* (β) **αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων** φυσικός κανόνας κατά τον οποίο ρυθμίζεται η ισορροπία των υγρών που περιέχονται σε σύστημα συγκοινωνούντων δοχείων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγκοινωνῶ (-έω)*, αρχική σημ. «συνδέομαι, έχω συμμετοχή (σε κάτι)», < *συγ-* (< *συν-*) + *κοινωνῶ* (βλ.λ.). Η βασική σημ. απαντά και στην Κ.Δ. (λ.χ. *Ἐφεσ.* 5, 11: *μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους*...). Ο όρ. *συγκοινωνούντα δοχεία* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. vases communicants].

συγκόλληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέθοδος τής μόνιμης συνένωσης δύο, κυρ. μεταλλικών, αντικειμένων με τα κατάλληλα υλικά ή τρόπο (κόλλα, ηλεκτροκόλληση): *~ τήξεως* (τα κομμάτια θερμαίνονται στο σημείο τής ένωσης μέχρι τήξεως) || *~ με πίεση / οξυγόνο.* Επίσης **συγκόλλημα** (το) [μτγν.].

συγκολλητήρας (ο) [1870] το τεχνικό μέσο ή εργαλείο που χρησιμοποιείται για τις συγκολλήσεις ΣΥΝ. (καθημ.) κολλητήρι.

συγκολλητής (ο) [αρχ.] τεχνίτης ειδικευμένος στις συγκολλήσεις μετάλλων.

συγκολλητικός, -ή, -ό [1876] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συγκόλληση: *~ διεργασία* || *~ επέμβαση / ουσία / κράμα* • **2.** ΓΛΩΣΣ. **συγκολλητική γλώσσα** κάθε γλώσσα στην οποία διάφορα γλωσσικά στοιχεία, που στις ευρωπαϊκές λ.χ. γλώσσες απαντούν ως αυτοτελή (π.χ. προθέσεις, αντωνυμίες, σύνδεσμοι, άρθρα, ολόκληρες λέξεις), «συγκολλώνται» σε μια ενότητα με το ριζικό θέμα, δημιουργώντας ένα σύνολο, που αντιστοιχεί με τη φράση των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, π.χ. τουρκ. atlarım «τα άλογά μου» (at = «άλογο, άτι» + lar = πληθ. + ım = «μου»)· τέτοιες γλώσσες είναι λ.χ. η Τουρκική, η Ουγγρική, η Σουαχίλι, πολλές ινδιάνικες γλώσσες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ως επίθ. που προσδιορίζει τη φερώνυμη κατηγορία γλωσσών, η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. agglutinante].

συγκολλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκολλάς... | συγκόλλ-ησα, -ώμαι, -άσαι... -ήθηκα, -ημένος} κολλώ μαζί με συνδετική ύλη (κυρ. κόλλα) δύο ή περισσότερα αντικείμενα ή κομμάτια αντικειμένου, κάνω συγκόλληση.

συγκομιδή (η) **1.** η συλλογή καρπών, γεωργικών προϊόντων σε έναν χώρο για την αποθήκευση ή την επεξεργασία τους, προκειμένου να διατεθούν στο εμπόριο ή προς κατανάλωση: *η ~ τής ελιάς / προϊόντων* ΣΥΝ. σοδειά **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των γεωργικών προϊόντων που συλλέγονται, οι καρποί: *πλούσια / φτωχή ~* **3.** (μτφ.) η συγκέντρωση (στοιχείων, αντικειμένων κ.λπ., π.χ. για τη δημιουργία αποθέματος, αρχείου): *πλούσια ~ χειρογράφων* || *ο αθλητής αυτός έχει τη μεγαλύτερη ~ πόντων στο πρωτάθλημα.* — **συγκομίζω** ρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, κομίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συγκομίζω* < *συν-* (βλ.λ.) + *κομίζω*].

συγκοπή (η) **1.** το να συγκόπτει κανείς (κάτι) **2.** ΙΑΤΡ. η παροδική απώλεια τής συνείδησης, που συνδέεται με την ανεπαρκή ροή οξυγονωμένου αίματος στον εγκέφαλο: *παθαίνω ~* **3.** ΓΛΩΣΣ. η αποβολή ή σίγηση φωνήεντος που βρίσκεται είτε στην αρχή τής λ. (*επάνω* > *πάνω, ερωτώ* > *ρωτώ*) είτε μεταξύ δύο συμφώνων, π.χ. *δώστε* < *δώσετε, πάρτε* < *πάρετε* κ.λπ. **4.** ΜΟΥΣ. (α) το «δέσιμο» (σύζευξη διαρκείας, βλ. λ. *σύζευξη*) δύο συνεχόμενων φθόγγων, στην περίπτωση που ο προηγούμενος καταλαμβάνει ασθενές μέρος μέτρου (άρση) και ο επόμενος ισχυρό (θέση)· σε αυτή την περίπτωση, ο («συγκεκομμένος») τονισμός τής θέσης μετατοπίζεται στην άρση, με αποτέλεσμα ένα ιδιότυπο φαινόμενο ρυθμικού τονισμού (β) (γενικότ.) η μετατόπιση τού τονισμού από το ασθενές μέρος στο ισχυρό, ο αντιχρονισμός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συγκόπτω* < *συγ-* (< *συν-*) + *κόπτω*].

> **συγκοπή (φωνηέντων):** Στη νεότερη Ελληνική αναπτύχθηκε η τάση να σιγηθεί το προτονικό ιδ. φωνήεν (φωνήεν ευρισκόμενο μπροστά από τονούμενη συλλαβή) και, γενικότερα, το φωνήεν που βρισκόταν στην αρχή τής λέξης. Παραδείγματα: *ιδικός* > **δικός**, *ίνα* > *ινά* > **να, ουδέν** > **δεν**, *ημάς* > **μας, αυτόν** > aftón > ftón > **τον, αυτήν** > aftín > ftín > **την**, *αυτού* > **του** και άλλες τέτοιες λέξεις που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στον λόγο. Οι λέξεις μάλιστα αυτές, σε παλαιότερα κείμενα (ιδ. τον 19ο αι.), γράφονταν με **κορω-**

νίδα ('), που δήλωνε τη σίγηση ή συγκοπή τού φωνήεντος: *'δικός, 'να. 'δεν, 'μας, 'τον. 'την. 'το. 'του* κ.λπ. (πβ. λ.χ. τον Πρόλογο τού *Λεξικού τής Αρχαίας* τού Σκαρλάτου Βυζαντίου, 1851). Πέρα από αυτές τις πολύχρηστες και λειτουργικές λέξεις. που η βραχύτερη μορφή τους εξυπηρετεί ιδιαίτερα τον γρήγορο προφορικό λόγο, και άλλες λέξεις τής Ελληνικής υπόκεινται σε συγκοπή τού αρκτικού τους (προτονικού ή μη) φωνήεντος: ***ε**ρωτώ* > ***ρωτώ,*** ***ε**πάνω* > ***πάνω,*** ***αι**γιαλός* > ***γιαλός,*** ***υ**γεία* > ***γεια*** (*υγεία* > *υγειά* > *γεια*), ***ε**λεύτερος* > ***λεύτερος,*** ***η**μέρα* > ***μέρα***. Ως συγκοπή χαρακτηρίζεται και η σίγηση φωνήεντος μέσα στη λέξη ανάμεσα σε δύο σύμφωνα: *δώσετε* > *δώστε, γράψετε* > *γράψτε* (και *γράφτε*).

συγκόπτομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συγκεκομμένος} **1.** (για λέξη) χάνω συλλαβή ή φωνήεν **2.** (η μτχ. ***συγκεκομμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ.

σύγκορμος, -η. -ο (ως επιρρηματικό κατηγορούμενο) σε όλο το σώμα: *τρέμω ~.* — ***σύγκορμα*** *επίρρ.*
[ΕΤΥΜ. < *συγ-* (< *συν-*) + *-κορμος* < *κορμί*].

συγκρατημένος, -η, -ο → συγκρατώ

συγκράτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διατήρηση (πράγματος) σε συγκεκριμένη θέση, η σταθεροποίησή του: *καρφίτσα για τη ~ τού μαντηλιού στους ώμους* ΣΥΝ. στερέωση, στήριξη **2.** η δέσμευση σε μία θέση, η εμπόδιση τής περαιτέρω κινήσεως ή ανάπτυξης, επέκτασης κ.λπ.: *η ~ των ομβρίων υδάτων από τα δέντρα τού δάσους* || (μτφ.) *η ~ τού πληθωρισμού / των εισαγωγών / τής εκροής συναλλάγματος* ΣΥΝ. αναχαίτιση, παρεμπόδιση· ΦΡ. ***συγκράτηση τιμών*** ο έλεγχος των τιμών και η διατήρησή τους σε σταθερά επίπεδα: *πολιτική συγκράτησης των τιμών* **3.** ο έλεγχος στην εκδήλωση των παρορμητικών αντιδράσεων. των ορμών ή των επιθυμιών κάποιου από τον ίδιο: *επέδειξε μεγάλη ~. ακόμη και όταν τον προκάλεσαν έντονα* ΣΥΝ. εγκράτεια. (μτφ.) χαλιναγώγηση ΑΝΤ. (μτφ.) αποχαλίνωση, αφηνιασμός **4.** η διστακτικότητα. η διατήρηση επιφυλάξεων: *δέχτηκε μεν. αλλά ήταν εμφανής η ~ στη φωνή του* || *μετά τα όσα έγιναν είναι φυσική η ~ του απέναντι στις προτάσεις τους* ΣΥΝ. επιφύλαξη.

συγκρατούμενος (ο) {συγκρατουμέν-ου | -ων, -ους}, **συγκρατουμένη** (η) πρόσωπο που κρατείται σε φυλακή ή κρατητήριο μαζί με άλλους.
[ΕΤΥΜ. < *συγ-* (< *συν-*) + *κρατούμενος*].

συγκρατώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκρατείς... | συγκράτ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** κρατώ (κάτι) σταθερό σε μία θέση, στερεώνω ΣΥΝ. πιάνω **2.** στηρίζω **3.** δεσμεύω (κάτι): *τα δέντρα τού δάσους συγκρατούν τα νερά τής βροχής* || *το φίλτρο συγκρατεί τις ξένες ουσίες* **4.** ανακόπτω την ορμή. εμποδίζω ή σταματώ την κίνηση. την πορεία (πράγματος / προσώπου): *τα Μ.Α.Τ. συγκρατούσαν τους διαδηλωτές μακριά από το υπουργείο* || *τον συγκράτησε η ζώνη ασφαλείας και δεν χτύπησε στο παρμπρίζ* || *το φράγμα συγκρατεί τα νερά τού ποταμού* ΣΥΝ. αναχαιτίζω **5.** θέτω (κάτι) υπό έλεγχο, περιορίζοντας ή καταστέλλοντας την εκδήλωσή του: *~ τα νεύρα / την οργή / τα δάκρυα / τον ενθουσιασμό μου* || *~ τις τιμές / την αύξηση των επιτοκίων / τον πληθωρισμό* ΣΥΝ. ελέγχω, περιορίζω **6.** καταγράφω ως πληροφορία, κρατώ στη μνήμη μου: *μου είπε το όνομά του, αλλά δεν το συγκράτησα* || *δεν ~ ποτέ αριθμούς* ΣΥΝ. θυμάμαι **7.** (μεσοπαθ. ***συγκρατούμαι***) περιορίζω την ένταση των αντιδράσεών μου. των παθών ή των επιθυμιών μου: *Συγκρατήσου! Πρέπει να είσαι ψύχραιμος!* || *πώς να συγκρατηθεί, όταν τον προκαλούν με τέτοια λόγια;* ΣΥΝ. κρατιέμαι **8.** (η μτχ. ***συγκρατημένος,*** *-η, -ο*) αυτός που χαρακτηρίζεται από μετριοπάθεια ή διστακτικότητα: *ήταν πολύ ~ στις δηλώσεις του, για να μην οξύνει την κατάσταση* || *με τις πιο ~ εκτιμήσεις αναμένεται να κερδίσουμε με ποσοστό τουλάχιστον 50%* || *ο πρωθυπουργός εξέφρασε ~ αισιοδοξία για την πορεία των συνομιλιών* || *η αγορά ακινήτων εμφανίζεται συγκρατημένη* || *~ ανησυχία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.

συγκρητισμός (ο) **1.** η ανάμειξη στοιχείων διαφορετικής προελεύσεως. κυρ. θρησκειών ή τύπων λατρείας. ώστε να προκύψει κάτι καινούργιο· (ειδικότ.) η ανάμειξη στοιχείων τής αρχαίας ελληνικής και των ανατολικών θρησκειών κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους **2.** ΦΙΛΟΣ. ο τεχνητός συμβιβασμός ιδεών ή διδασκαλιών, που είναι διαφορετικές ή και ασυμβίβαστες μεταξύ τους. σε ενιαίο φιλοσοφικό σύστημα, χωρίς να υιοθετείται κάποιο από τα φιλοσοφικά συστήματα στα οποία ήταν εντεταγμένες αυτές οι ιδέες, θεωρίες. — **συγκρητικός,** -ή, -ό. **συγκρητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συγκρητίζω* < *συν-* (βλ.λ.) + *κρητίζω* (< *Κρής, -τός*). Η λ. οφείλει τη σημ. της στους αρχ. Κρήτες. οι οποίοι, αν και είχαν διαφορές με τους ομοεθνείς τους, συνασπίζονταν μαζί τους ενώπιον τού κινδύνου ενός πολέμου].

σύγκριμα (το) {συγκρίμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το στερεό σώμα που σχηματίζεται κατά την καθίζηση διαλυμάτων **2.** ΓΕΩΛ. ο ακανόνιστου σχήματος όγκος που σχηματίζεται εντός πετρωμάτων ή εδαφών κατά τη σταδιακή μεταφορά και απόθεση υλικών **3.** ΙΑΤΡ. ο στερεός σχηματισμός που εμφανίζεται σε ιστούς, αρθρώσεις, πόρους και σωματικές κοιλότητες και οφείλεται σε παθολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συγκρίνω* (βλ.λ.)].

συγκρίνω ρ. μετβ. {συνέκρινα, συγκρίθηκα (λόγ. συνεκρίθην. -ης, -η...)} **1.** εξετάζω παράλληλα (δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα) εντοπίζοντας τις διαφορές και τις ομοιότητές τους: *αν συγκρίνεις τα δύο προϊόντα, θα δεις ότι το πρώτο είναι σαφώς καλύτερο* || *~ την ελληνική με τη γερμανική σύνταξη* || *μη συγκρίνεις ανόμοια πράγματα!* **2.** εκτιμώ ή περιγράφω (κάτι/κάποιον) ως παρόμοιο, ανάλογο ή ισάξιο (άλλου): *με τι μπορεί να συγκρίνει κανείς τη στοργή τής μάννας!* ΣΥΝ. παραλληλίζω. (μτφ.) βάζω δίπλα (-δίπλα) **3.** (μεσοπαθ. ***συγκρίνομαι***) (α) παραβάλλομαι προς (κάποιον/κάτι): *συχνά συγκρίνεται η περίοδος τής αρχαίας αθηναϊκής ηγεμονίας με αυτήν τής σύγχρονης αμερικανικής* (β) μπορώ να υποστώ σύγκριση. να θεωρηθώ ισάξιος (κάποιου): *συγκρίνεται αυτό το λεπτοδουλεμένο βάζο μ' αυτό το τυποποιημένο;* ΦΡ. ***δεν συγκρίνομαι*** υπερέχω τόσο, ώστε δεν επιδέχομαι σύγκριση: *αυτό το ρούχο δεν συγκρίνεται. κοίτα ποιότητα υφάσματος, ραφή...* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-. μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνδυάζω, σχηματίζω (κυρ. από κοινού με κάτι άλλο)», < *συγ-* (< *συν-*) + *κρίνω.* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

σύγκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} **1.** η εξέταση δύο ή περισσοτέρων προσώπων ή πραγμάτων για τον εντοπισμό ομοιοτήτων και διαφορών: *κάθε ~ μεταξύ τους είναι υπέρ της* || *δύσκολη ~* ΣΥΝ. (αντι)παραβολή· ΦΡ. (α) ***μέτρο σύγκρισης*** οτιδήποτε λειτουργεί ως βάση για αξιολόγηση. ως σημείο αναφοράς για κρίση. οτιδήποτε συγκριτικά προς το οποίο αξιολογείται κάτι άλλο ομοειδές: *αν πάρεις ως ~ την Ελβετία. τότε όλες οι χώρες είναι φτωχές* || *δεν μπορείς να θεωρήσεις ~ την αγγλική βιομηχανία. για να κρίνεις την ελληνική· η αγγλική βιομηχανία ήταν πανίσχυρη. όταν η ελληνική ήταν ακόμη στα σπάργανα* (β) ***σε σύγκριση / εν συγκρίσει*** (*ἐν συγκρίσει*) ***με (κάποιον / κάτι)*** παραβάλλοντας. συγκρίνοντας προς (κάποιον/ κάτι): *~ το προηγούμενο μοντέλο, το νέο είναι σαφώς βελτιωμένο* (γ) (καθημ.) ***καμία σύγκριση!*** για περιπτώσεις στις οποίες αυτό για το οποίο γίνεται λόγος υπερέχει αισθητά. ώστε η ανωτερότητά του να θεωρείται εκ των προτέρων δεδομένη: *~! Αυτό το κρασί είναι ασυναγώνιστο* (δ) ***αντέχω στη σύγκριση*** μπορώ να συγκριθώ, είμαι εφάμιλλος: *αυτό το μοντέλο αυτοκινήτου δεν αντέχει στη σύγκριση με τα αντίστοιχα μοντέλα των ιαπωνικών κολοσσών* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) η δήλωση μέσω των παραθετικών τού διαφορετικού βαθμού στον οποίο υπάρχει, λ.χ. σε ένα ουσιαστικό. η ιδιότητα ή η ποιότητα που εκφράζει ένα επίθετο σε σχέση με άλλα ουσιαστικά (β) ***όρος σύγκρισης*** καθένας από τους (δύο συνήθ.) συντακτικούς όρους, οι οποίοι συγκρίνονται. όπως δηλώνεται με τη χρήση επιθέτου ή επιρρήματος συγκριτικού βαθμού: *στην πρόταση «η Σοφία είναι πιο ψηλή από τον Άρη». πρώτος ~ είναι «η Σοφία» και δεύτερος ~ το «από τον Άρη».*

συγκρίσιμος, -η. -ο αυτός που είναι δυνατόν να συγκριθεί με άλλον: *~ μεγέθη / οικονομικός δείκτης.*

συγκριτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σύγκριση: *τα ~ στοιχεία μεταξύ των βαλκανικών χωρών δείχνουν υπεροχή τής Ελλάδας στον οικονομικό τομέα·* ΦΡ. ***συγκριτικό τεστ*** η δοκιμαστική χρήση καταναλωτικών προϊόντων τού ίδιου τύπου ή τής ίδιας κατηγορίας, λ.χ. από εξειδικευμένα περιοδικά αγοράς, για τη σύγκρισή τους. την ανάδειξη των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων τους: *έγινε ~ στα τέσσερα πιο εμπορικά μοντέλα αυτοκινήτων στα 1.300 κυβικά* **2.** αυτός που βασίζεται στη σύγκριση, που τη χρησιμοποιεί ως μέθοδο έρευνας: *~ ανατομική / ψυχολογία / γλωσσολογία / Δίκαιο* **3.** αυτός που προσδιορίζεται, υπολογίζεται μέσω συγκρίσεως, όχι απόλυτα: *τα ~ πλεονεκτήματα που παρέχει αυτός ο υπολογιστής έναντι των μοντέλων άλλων εταιρειών* || *τώρα υπάρχει ~ άνεση χρόνου* (σε σχέση με πριν) ΣΥΝ. σχετικός ΑΝΤ. απόλυτος **4.** ΓΛΩΣΣ. ***συγκριτικός (βαθμός)*** ο τύπος επιθέτων και επιρρημάτων (σε *-τερος* ή με τη λ. *πιο*: *μικρότερος / πιο μικρός*) που χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι το προσδιοριζόμενο έχει μια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό από ένα άλλο: *το «μικρότερος» είναι ο ~ τού «μικρός». το «γρηγορότερα» είναι ο ~ τού «γρήγορα»* || *η νέα ασφαλιστική εταιρεία είναι πιο αξιόπιστη από εκείνη που ήμουν ασφαλισμένος πριν.* — **συγκριτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συγκριτολόγος (ο/η) επιστήμονας τής συγκριτικής φιλολογίας. **συγκριτολογικός,** -ή. -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλολογία.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. comparatist].

συγκρότημα (το) {συγκροτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύνολο πραγμάτων τού ίδιου είδους (κυρ. κτηρίων) συγκεντρωμένων. ώστε να συγκροτούν λειτουργική ενότητα: *το σχολικό ~ θα περιλαμβάνει δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο* || *ξενοδοχειακό / βιομηχανικό ~* || *~ αθλητικών εγκαταστάσεων / διαμερισμάτων / κινηματογράφων·* ΦΡ. ***στερεοφωνικό συγκρότημα*** βλ. λ. *στερεοφωνικός* **2.** οργανωμένο σύνολο καλλιτεχνών. που εκτελούν έργα είτε δικά τους είτε άλλων: *~ τζαζ / λαϊκής / παραδοσιακής μουσικής* || *μουσικό / δημοφιλές / ποπ / ροκ ~* || *σχηματίζω / διαλύω ένα ~* || *το θρυλικό ~ των Μπιτλς* || *χορευτικό ~* **3.** (συνεκδ.) οι καλλιτέχνες που απαρτίζουν ένα τέτοιο σύνολο: *οι σχέσεις τού ~ βρίσκονται σε άσχημο σημείο* || *η φωτογραφία τού ~* **4.** (ειδικότ.) το σύνολο επιχειρήσεων που συντονίζονται και εποπτεύονται από μία διεύθυνση: *~ τραπεζών / επιχειρήσεων* || *εκδοτικό ~* **5.** ΣΤΡΑΤ. σύνολο στρατιωτικών μονάδων, συνήθ. διαφόρων Όπλων και Σωμάτων που τίθενται υπό ενιαία διοίκηση για συγκεκριμένη αποστολή. — (υποκ.) **συγκροτηματάκι** (το) (κυρ. σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «οργανωμένο σύνολο. ομάδα». < αρχ. *συγκροτῶ* (βλ.λ.)].

συγκροτημένος, -η. -ο → συγκροτώ

συγκρότηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η σύσταση, ο καθορισμός των μελών. των αρμοδιοτήτων και τού τρόπου λειτουργίας ενός συνόλου: *~ εξεταστικής επιτροπής για τη διερεύνηση τού σκανδάλου* || *~ εταιρείας* ΑΝΤ. διάλυση· ΦΡ. (για αιρετά όργανα) ***συγκρότηση σε σώμα*** η πρώτη συνεδρίαση με συγκέντρωση όλων των μελών για την ανάδειξη τής διοίκησης και την κατανομή των αρμοδιοτήτων: *η ~ τής Βουλής κατά το Σύνταγμα* **2.** (μτφ.) η ολοκληρωμένη σκέψη και προσωπικότητα. η άρτια πνευματική οργάνωση που επιτρέπει σε κάποιον να λειτουργεί με συστηματικότητα και συνέπεια (χωρίς αντιφάσεις): *άνθρωπος με ~* **3.** η κατάρτιση, η κατοχή των απαιτούμενων γνώσεων: *επιστημονική / θεωρητική / ελλιπής ~.*

συγκροτώ ρ. μετβ. {συγκροτείς... | συγκρότ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** απαρτίζω μαζί με άλλους (σύνθετο σύνολο): *τα μέρη που συγκροτούν το όλο* || *αυτοί οι πέντε συγκροτούν μια υπολογίσιμη*

αντιπολιτευτική ομάδα στο εσωτερικό τού κόμματος || *όσα είπε δεν συγκροτούν πολιτική πρόταση· αποτελούν απλές διαπιστώσεις και κοινότοπες κρίσεις* ΣΥΝ. συνθέτω, αποτελώ **2.** (γενικά) προβαίνω στη σύσταση (καθορισμό των μελών, των αρμοδιοτήτων και τής λειτουργίας): *η Βουλή θα συγκροτήσει ειδική εξεταστική επιτροπή για τη διερεύνηση των καταγγελιών* || *~ ένα επιτελείο ειδικών* ΣΥΝ. οργανώνω, σχηματίζω· ΦΡ. (για αιρετά όργανα) **συγκροτούμαι σε σώμα** συνεδριάζω για πρώτη φορά για την ανάδειξη τής διοίκησης και την κατανομή των αρμοδιοτήτων: *το θέμα θα περάσει από το συμβούλιο, αμέσως μόλις αυτό συγκροτηθεί σε σώμα* **3.** (η μτχ. **συγκροτημένος,** -η, -ο) (α) αυτός που έχει συστηματικό χαρακτήρα, άρτια πνευματική οργάνωση, ώστε να λειτουργεί με συνέπεια (χωρίς αντιφάσεις): *~ σκέψη / λόγος* (β) (για πρόσ.) πνευματικά ή/και ηθικά ολοκληρωμένος: *~ επιστήμονας / προσωπικότητα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγκροτῶ (-έω)*, αρχική σημ. «κρούω μαζί, προκαλώ κρότο χτυπώντας δύο πράγματα μαζί, το ένα με το άλλο» < *συν-* (βλ.λ.) + *κροτῶ* < *κρότος*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ακόμη για την εργασία τού σιδηρουργού, ο οποίος σφυρηλατεί εργαλεία ή όπλα, και, μεταφορικώς στη Μτγν. Ελληνική, για να δηλώσει τη σημ. «οργανώνω, συνιστώ, φτειάχνω»].

συγκρούομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συγκρούστηκα} **1.** χτυπώ με δύναμη πάνω σε (κάτι/κάποιον): *το αυτοκίνητο ξέφυγε από την πορεία του και συγκρούστηκε με διερχόμενο φορτηγό* || *τα δύο αεροπλάνα συγκρούστηκαν στον αέρα* ΣΥΝ. (για οχήματα) τρακάρω· (μτφ.) **2. συγκρουόμενα** (τα) διθέσια ηλεκτροκίνητα αυτοκινητάκια τού λούνα παρκ με παχύ προστατευτικό λάστιχο γύρω τους, τα οποία κινούνται με ηλεκτρική ενέργεια σε ειδική πίστα, ενώ οι οδηγοί τους επιδιώκουν να συγκρουστούν με όσο γίνεται λιγότερα (ή και περισσότερα) από τα υπόλοιπα **3.** έρχομαι σε αντίθεση (με κάτι): *τα συμφέροντά μας συγκρούονται* ΣΥΝ. αντιτίθεμαι, προσκρούω **4.** έρχομαι σε ρήξη, σε έντονη αντιπαράθεση με (κάποιον/κάτι): *συγκρούστηκαν για τα κληρονομικά* **5.** έρχομαι σε βίαιη αντιπαράθεση, συμπλέκομαι (με κάποιον): *τα Μ.Α.Τ. συγκρούστηκαν με τους διαδηλωτές* **6.** έρχομαι σε πολεμική σύγκρουση, συμπλέκομαι σε μάχη, πολεμώ: *οι δύο στρατοί συγκρούστηκαν στην πεδιάδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

σύγκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** το ισχυρό χτύπημα κινούμενου αντικειμένου σε άλλο: *~ δύο αεροπλάνων / αυτοκινήτων / πλοίων* || *~ αμαξοστοιχίας με αυτοκίνητο σε αφύλαχτη διάβαση* || *σφοδρή ~ τρένων* || *μετωπική / πλαγιομετωπική ~* **2.** η βίαιη συμπλοκή, η ένοπλη αντιπαράθεση: *~ απεργών με την αστυνομία* || *ένοπλη ~* || *σφοδρές ~ μεταξύ των αντίπαλων στρατευμάτων* || *μαίνονται οι ~ στο μέτωπο* || *φόβος για γενίκευση των αιματηρών ~ στη Βοσνία* **3.** (μτφ.) η κατάσταση στην οποία συνυπάρχουν στοιχεία που αλληλοαναιρούνται ή που εμποδίζει το ένα την ύπαρξη ή λειτουργία τού άλλου: *~ συμφερόντων / νοοτροπιών / απόψεων / αρμοδιοτήτων* (για υποθέσεις που υπάγονται στη δικαιοδοσία δύο αρχών, υπηρεσιών με διαφορετικές εκτιμήσεις σχετικά με τη λύση που πρέπει να δοθεί)· ΦΡ. **σύγκρουση καθηκόντων** βλ. λ. *καθήκον* **4.** ΨΥΧΟΛ. η έκφραση εσωτερικών ψυχικών τάσεων, κινήτρων ή απαιτήσεων, που έρχονται σε αντίθεση, δεν συμβιβάζονται ή λειτουργούν ανταγωνιστικά: *αυτό το δίλημμα του έχει δημιουργήσει πολλές ~* || *ξεπέρασε τις εσωτερικές της ~ και ανέλαβε πρωτοβουλίες* **5.** (μτφ.) (α) η έντονη αντιπαράθεση: *ήρθε σε ~ με ορισμένους συνεργάτες του* (β) (ειδικότ.) ο έντονος ανταγωνισμός για την επικράτηση: *στο βιβλίο του μιλά για ~ των πολιτισμών* ΣΥΝ. διαμάχη, ρήξη.

συγκρουσιακός, -ή, -ό αυτός που έρχεται σε αντίθεση με κάποιον άλλον ή που προκαλεί συγκρούσεις: *η ~ εξωτερική πολιτική μιας χώρας.*
[ΕΤΥΜ. < *σύγκρουση* + παραγ. επίθημα *-ακός*, πβ. κ. *παράδοση – παραδοσιακός*].

σύγκρυο (το) {χωρ. γεν.} το τρέμουλο είτε από κρύο είτε λόγω μεγάλης ταραχής· κυρ. στη ΦΡ. **με πιάνει σύγκρυο** περνώ μεγάλη αναστάτωση, τρέμω ολόκληρος: *τον φοβάται πάρα πολύ· και μόνο που ακούει τ' όνομά του, την πιάνει σύγκρυο* ΣΥΝ. ρίγος, ανατριχίλα, κρυάδα, τρεμούλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *σύγκρυος* < *συγ-* (< *συν-*) + *κρύος*].

συγκυβέρνηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η από κοινού συμμετοχή στην κυβέρνηση και γενικότ. στην άσκηση διαχειριστικού ή κυβερνητικού έργου: *η ~ Δεξιάς-Αριστεράς το καλοκαίρι τού 1989.* — **συγκυβερνώ** ρ. [μτγν.] {-άς...}.

συγκυβερνήτης (ο) [1832] {συγκυβερνητών} ο πιλότος αεροσκάφους ή διαστημοπλοίου, που είναι δεύτερος στην ιεραρχία, ο δεύτερος κυβερνήτης.

συγκυρία (η) {συγκυριών} **1.** το πλέγμα των συνθηκών που επικρατούν σε δεδομένη στιγμή, η γενική κατάσταση μέσα στην οποία συμβαίνει κάτι: *η ιστορική ~ δεν είναι ευνοϊκή για τέτοιο τολμηρό εγχείρημα* || *στη σημερινή ~ ούτε η μία ούτε η άλλη λύση είναι εφικτή·* ΦΡ. **οικονομική συγκυρία** το πλέγμα των σταθερών δεδομένων που ισχύουν σε ορισμένη φάση τού οικονομικού κύκλου και βάσει των οποίων γίνονται οι προβλέψεις για την οικονομία: *η ~ δεν ευνοεί τις επενδύσεις* **2.** η περίσταση: *ατυχής ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συγκυρῶ (-έω)* «συμβαίνω συγχρόνως, κατά τύχη» < *συν-* (βλ.λ.) + *κυρῶ (-έω)* «συναντώ τυχαία», παράλλ. τ. τού αρχαιότ. *κύρω* (ίδια σημ.), αγν. ετύμου, αφού καμία σύνδεση με τη λ. *καιρός* δεν τεκμηριώνεται μορφολογικώς].

συγκυριακός, -ή, -ό αυτός που είναι τυχαίος, συμπτωματικός, ευκαιριακός: *«η σύγκλιση των ευρωπαϊκών στοχεύσεων τής Βόννης, τού Παρισιού και τής Ρώμης δεν είναι ~, καθώς αντανακλά τα μηνύματα τριών διαφορετικών κοινωνιών»* (εφημ.) || *~ φαινόμενο.* — **συγκυριακά** επίρρ.

συγκυριαρχία (η) [1897] {συγκυριαρχιών} **1.** η από κοινού κυριαρχία δύο ή περισσοτέρων πλευρών **2.** (ειδικότ.) η από κοινού άσκηση κυριαρχίας από πολλές δυνάμεις, χώρες σε μία χώρα ή περιοχή: *το 1607 η Ανδόρρα τέθηκε υπό τη ~ τής Γαλλίας και τής Ισπανίας.* — **συγκυριαρχώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. condominium].

συγκυρίαρχος, -η, -ο αυτός που από κοινού με άλλον ή άλλους ασκεί κυριαρχικό έλεγχο σε μια χώρα ή περιοχή: *~ δυνάμεις / χώρες.*

συγκύριος (ο) {συγκυρί-ου | -ων, -ους} αυτός που έχει την κυριότητα περιουσιακού στοιχείου μαζί με άλλον ή άλλους ΣΥΝ. συγκάτοχος, συνιδιοκτήτης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. copropriétaire].

συγκυριότητα (η) [1838] το να έχει κανείς την κυριότητα περιουσιακού στοιχείου μαζί με άλλον/άλλους.

σύγλινο (το) είδος παστού χοιρινού που διατηρείται μέσα σε χοιρινό λίπος.
[ΕΤΥΜ. < *συ-* (< *συς* «χοίρος», βλ.λ.) + *-γλινο* < *γλίνα* (βλ.λ.)].

σύγνεφο (το) → σύννεφο

συγνώμη (η) → συγγνώμη

συγυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {συγύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποκαθιστώ την εξωτερική ευπρέπεια, καθαριότητα ή οργάνωση (πράγματος ή προσώπου), ώστε να είναι σε τάξη: *~ ένα δωμάτιο / τα χαρτιά στο αρχείο μου* ΣΥΝ. σουλουπώνω, συμμαζεύω, νοικοκυρεύω, τακτοποιώ, διευθετώ, ευτρεπίζω ΑΝΤ. αναστατώνω, ανακατώνω **2.** (μτφ.) βάζω (κάποιον) στη θέση του, τον επαναφέρω στην τάξη, μαλώνοντάς τον ή τιμωρώντας τον: *θα σε συγυρίσω εγώ, πού θα μου πας;* || *τον συγύρισε ο πατέρας του για τα καλά χθες βράδυ!* ΣΥΝ. επιπλήττω, τιμωρώ, κατσαδιάζω, κανονίζω ♦ **3.** (αμετβ.) καθαρίζω και τακτοποιώ έναν χώρο: *κάποιος πρέπει να συγυρίσει εδώ μέσα, αχούρι έγινε!* **4.** (μεσοπαθ. **συγυρίζομαι**) επιμελούμαι την εμφάνισή μου, ευπρεπίζομαι: *συγυρίσου λίγο, μη βγεις έτσι έξω!* || *πρέπει επιτέλους να συγυριστεί κι αυτός, να βάλει πάνω του ένα ρούχο τής προκοπής* ΣΥΝ. σουλουπώνομαι, καλλωπίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)-* (βλ.λ.) + *γυρίζω*. Ως προς τη σημ. «τιμωρώ κάποιον», έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το ρ. *γυρίζω* νοείται εδώ με την έννοια «διαπομπεύω, περιφέρω και γελοιοποιώ κάποιον»].

συγύριο κ. **συγύρι** (το) (λαϊκ.) **1.** το συγύρισμα (βλ.λ.) **2.** η αυλή ή ο κήπος ενός σπιτιού **3. συγύρια** (τα) τα οικιακά σκεύη.
[ΕΤΥΜ. < *συγυρίζω* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *εγκωμιάζω – εγκώμιο, ενοικιάζω – ενοίκιο*].

συγύρισμα (το) {συγυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το καθάρισμα και η τακτοποίηση (χώρου): *το ~ τού σπιτιού* || (μτφ.) *το ~ τής δημόσιας διοίκησης* ΣΥΝ. διευθέτηση, τακτοποίηση, ευτρεπισμός, νοικοκύρεμα, συμμάζεμα **2.** (μτφ.) η επαναφορά (κάποιου) στην τάξη με επίπληξη ή τιμωρία: *του χρειάζεται ένα ~· δεν μπορεί να μας εκθέτει έτσι!* ΣΥΝ. κατσάδιασμα. — (υποκ.) **συγυρισματάκι** (το) (σημ. 1).

συγχαίρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συγχάρηκα κ. (λόγ.) συνεχάρην, -ης, -η...} ♦ **1.** (μετβ.) εκφράζω (σε κάποιον) τη χαρά μου για την τύχη του, για αξιέπαινο επίτευγμά του, για χαρούμενη περίσταση τής ζωής του: *τον συγχάρηκα για τη νέα του θέση στην εταιρεία* || *συνεχάρη τους νεονύμφους* ΑΝΤ. συλλυπούμαι ♦ **2.** (αμετβ.) (κυριολ.-σπάν.) χαίρομαι (μαζί με άλλον) για τη χαρά του: *ως φίλοι του φυσικά και συγχαίρουν για την επιτυχία του.*

συγχαρητήρια (τα) [1856] {συγχαρητηρίων} η γραπτή ή προφορική έκφραση προς κάποιον τής συμμετοχής μας στη χαρά του ή ως έπαινος που δηλώνει την αναγνώριση εκ μέρους μας τής αξίας μιας επιτυχίας του: *τα θερμά / ειλικρινή μου ~!* || *δίνω / διαβιβάζω τα ~ μου σε κάποιον* || *τα ~ μας για τη νίκη σου!* || *~, πέρασες στις εξετάσεις!* || *δέχομαι ~* (ως έκφραση ιδιαίτερης ικανοποίησης για κάποια επιτυχία) || (ειρων.) *~, πάλι έκαψες το φαγητό!* ΑΝΤ. συλλυπητήρια.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού επιθ. *συγχαρητήριος* (βλ.λ.)].

συγχαρητήριος, -α, -ο αυτός μέσω τού οποίου εκφράζεται η συμμετοχή στη χαρά άλλου ή η αναγνώριση τής επιτυχίας του: *~ μήνυμα / τηλεγράφημα / τηλεφώνημα* ΑΝΤ. συλλυπητήριος.
[ΕΤΥΜ. < *συγχαίρω* (από το θ. τού αόρ. *συγχάρη-κα*) + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *εντευκ-τήριος, προσκλη-τήριος*. Παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό εμφανίζει και το αντίστοιχο λατ. congratulatio, -onis < con- «συν-» + gratulatio «επευφημία, ευχαριστία» < gratulor «συγχαίρω»].

συγχέω ρ. μετβ. {συνέχυσα, συγχύθηκα, συγκεχυμένος} **1.** αντιλαμβάνομαι ασαφώς, αδυνατώ να συλλάβω τη διάκριση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων συναφών πραγμάτων, προσώπων κ.λπ.: *~ ημερομηνίες / καταστάσεις* || *οι μαθητές συγχέουν συχνά τις παραπλήσιες έννοιες* ΣΥΝ. μπερδεύω **2.** (η μτχ. **συγκεχυμένος,** -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχυση, -ίζω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *χέω* «χύνω, λειώνω» (βλ.λ.)].

συγχίζω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *συγχύζω*) {σύγχισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ (σε κάποιον) ψυχική αναστάτωση, εκνευρισμό, ταραχή: *με σύγχισε μ' αυτά που μου 'πε* ΣΥΝ. εξοργίζω, ταράζω· (μεσοπαθ. **συγχίζομαι**) αναστατώνομαι ψυχικά, εκνευρίζομαι: *δεν πρέπει να συγχίζεται, γιατί του ανεβαίνει η πίεση* || *μη μου μιλάς τώρα, είμαι συγχισμένος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχυση*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *συγχέω*, με μεταπλασμό από τον αόρ. *συνέχυσα*, που συνέπιπτε με τον αόρ. των ρημάτων σε *-ίζω*].

σύγχιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η κατάσταση ψυχικού αναβρασμού ή ανεξέλεγκτου εκνευρισμού, η διατάραξη τής ψυχικής ηρεμίας (κάποιου): *ο γιατρός είπε ν' αποφεύγω τις ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχυση*.
[ΕΤΥΜ. < *συγχίζω*].

συγχορδία (η) [1894] {συγχορδιών} **1.** ΜΟΥΣ. σύνολο μουσικών φθόγγων, το οποίο γίνεται αντιληπτό, αντιμετωπίζεται και χρησιμοποιείται μουσικά ως ενιαίο όλο, με εσωτερική συνοχή· κατά κανόνα, συγχορδία καλείται το σύνολο τριών ή περισσοτέρων φθόγγων, δεδομένου ότι για το σύνολο δύο φθόγγων προτιμάται η λέξη *διάστημα* (βλ.λ.): ~ *τριών φθόγγων.* ~ *τεσσάρων φθόγγων κ.λπ.*· η λ. χρησιμοποιείται συνήθως για φθόγγους που συνηχούν, ακούγονται ταυτόχρονα, αλλά η ταυτότητα τής συγχορδίας παραμένει αναγνωρίσιμη και όταν οι φθόγγοι της ακούγονται διαδοχικά, με μια οποιαδήποτε σειρά (σπασμένη συγχορδία)· ΦΡ. (α) ***αυξημένη συγχορδία*** η συγχορδία που σχηματίζεται από δύο αλλεπάλληλα διαστήματα μεγάλης τρίτης (β) ***μείζων συγχορδία*** βλ. λ. *μείζων* (γ) ***ελάσσων συγχορδία*** βλ. λ. *ελάσσων* (δ) ***ελαττωμένη / ηλαττωμένη συγχορδία*** η συγχορδία που σχηματίζεται από δύο αλλεπάλληλα διαστήματα μικρής τρίτης (ε) ***σπασμένη συγχορδία*** η συγχορδία τής οποίας οι φθόγγοι δεν ακούγονται ταυτόχρονα, αλλά διαδοχικά, με οποιαδήποτε σειρά· όταν οι φθόγγοι μιας συγχορδίας διατάσσονται κατά ανιούσα ή κατιούσα σειρά, ονομάζεται *άρπισμα* **2.** (μτφ.-ειρων.) η ταύτιση απόψεων, η σύμπτωση γνωμών, εκτιμήσεων, που εκφράζεται έντονα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αρμονία», < *συν-* + *-χορδία* < *χορδή*. Ως μουσικός όρ. η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. accord].

συγχορευτής (ο) [αρχ.], **συγχορεύτρια** (η) {συγχορευτριών} πρόσωπο που χορεύει μαζί (με άλλον), που συνοδεύει στον χορό ΣΥΝ. (αρσ. κ. θηλ.) παρτενέρ, (θηλ.) ντάμα.

συγχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η από κοινού χρηματοδότηση: *το έργο θα εκτελεστεί με ~ τού ελληνικού Δημοσίου και τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. co-financement].

συγχρονία (η) {συγχρονιών} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των γλωσσικών στοιχείων που εμφανίζονται συγχρόνως, δηλ. κατά το ίδιο χρονικό διάστημα (αρχαίο, παλιό, σημερινό) σε ένα σύστημα, καθώς και το όλο πλέγμα των μεταξύ τους σχέσεων, κατ' αντιδιαστολή προς τη διαχρονία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχρονος, διαχρονικός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synchronie (όρος τού Ελβετού γλωσσολόγου F. de Saussure)].

συγχρονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συγχρόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω δύο ή περισσότερα γεγονότα, καταστάσεις, πράξεις, κινήσεις, λειτουργίες κ.λπ. να υπάρξουν ή να εκδηλωθούν συγχρόνως, να συμπέσουν ως προς τον χρόνο, τον ρυθμό ή τη συχνότητά τους ή να εναλλάσσονται κατά τακτά χρονικά διαστήματα: *χρειάζονται κι άλλες πρόβες, για να συγχρονιστούν οι χορευτές* || *συγχρονισμένη επίθεση των συμμαχικών δυνάμεων* || ~ *το βήμα / το ρολόι μου με κάποιον άλλον* **2.** ΑΘΛ. ***συγχρονισμένη κολύμβηση*** η συγχρονική κολύμβηση (βλ. λ. *συγχρονικός*) **3.** (σπάν.) ρυθμίζω ή τροποποιώ (κάτι) σύμφωνα με τα νεότερα δεδομένα: ~ *τη δημόσια διοίκηση* ΣΥΝ. εκσυγχρονίζω.

συγχρονικός, -ή, -ό [1845] **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συγχρονία: ~ *εξέταση / μελέτη μιας γλώσσας* || ~ *γλωσσολογία* (κατ' αντιδιαστολή προς τη διαχρονική) ΑΝΤ. διαχρονικός **2.** ΑΘΛ. ***συγχρονική κολύμβηση*** τεχνική αγωνιστικής κολύμβησης, κατά την οποία μία ή περισσότερες κολυμβήτριες εκτελούν μέσα στο νερό σειρά κινήσεων σε συγχρονισμό με επιλεγμένη μουσική υπόκρουση ΣΥΝ. συγχρονισμένη κολύμβηση. — **συγχρονικ-ά / -ώς** επίρρ., **συγχρονικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός, σύγχρονος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synchronique].

συγχρονισμός (ο) **1.** η σύμπτωση ενεργειών, γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ. ως προς τον χρόνο, τον ρυθμό ή τη συχνότητά τους: *ο άψογος ~ των μαθητών στην παρέλαση* || *ο ~ τής επιχείρησης για τη σύλληψη τού δράστη* || ~ *κινήσεων* || *αυτός ο χορευτής δεν έχει καλό ~· είναι εκτός ρυθμού* || *ακριβής / κακός ~* || *ο ~ ήχου και εικόνας στον κινηματογράφο* || *μπορείς να πετύχεις να εκλεγείς ευρωβουλευτής· χρειάζεται μόνο σωστός ~ των ενεργειών, των επαφών και τής στρατηγικής που θα ακολουθήσεις στο κόμμα* **2.** η προσαρμογή σε νεότερα δεδομένα, ο εκσυγχρονισμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συμφωνία ως προς τον χρόνο», < *συγχρονίζω / -ομαι*. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν τις ξέν. λ. syn-chronisation (γαλλ.), timing (αγγλ.)].

συγχρονιστικός, -ή, -ό [1845] αυτός που σχετίζεται με τον συγχρονισμό, που μπορεί να συγχρονίσει. **συγχρονιστικ-ά / -ώς** [1813] επίρρ.

σύγχρονος, -η, -ο **1.** αυτός που συμβαίνει ή εξελίσσεται ταυτοχρόνως με άλλον: ~ *δράση* || ~ *εμφάνιση δύο τάσεων* ΣΥΝ. ταυτόχρονος **2.** (για πρόσ.) αυτός που εντάσσεται στην ίδια χρονική περίοδο με κάποιον άλλον ή έχει την ίδια ηλικία με αυτόν: *η αξία του δεν αναγνωρίστηκε από τους συγχρόνους του, αλλά μετά θάνατον* || *ο Θουκυδίδης υπήρξε ~ τού Περικλή* • **3.** (α) αυτός που ανήκει στο παρόν: *οι ~ πολιτικές θεωρίες* || *τι γνωρίζεις για τη ~ μουσική / τέχνη;* || *τα προβλήματα τής ~ ζωής* || *ο ~ κόσμος* || *η βία στις ~ κοινωνίες* || *σχολιάζω τα ~ ιδεολογικά ρεύματα* || *τι πρέπει να έχει το ~ σπίτι* ΣΥΝ. τωρινός, σημερινός, συγκαιρινός ΑΝΤ. παρελθοντικός, ξεπερασμένος, παλιός (β) (για πρόσ.) αυτός που συμβαδίζει με τα δεδομένα τής εποχής του: *είναι ~ άνθρωπος σε όλα του: στο ντύσιμο, το χτένισμα, στις επιλογές του* || *εδώ θα βρείτε τα πάντα για τη ~ γυναίκα* ΣΥΝ. μοντέρνος ΑΝΤ. ντεμοντέ, μπανάλ, καθυστερημένος (γ) αυτός που θεωρείται καινούργιος ή και πρωτοποριακός σε σχέση με ό,τι ισχύει: *στο βιβλίο του ρίχνει μια ~ ματιά σε έναν παλιό μύθο* || *έχει ~ απόψεις / αντιλήψεις για τις σχέσεις των δύο φύλων* || *εφαρμόζει ~ εκπαιδευτικά συστήματα* || *η εταιρεία μας διαθέτει ~ τεχνολογικό εξοπλισμό* || *χτίζουν ~ κτήρια* ΣΥΝ. μοντέρνος ΑΝΤ. παλιός, ξεπερασμένος, κλασικός, καθιερωμένος. — **συγχρόνως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός, νεωτερικός, προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* (βλ.λ.) + *χρόνος*].

> **σύγχρονος – συγχρονικός – ομόχρονος – συγκαιρινός.** Το **σύγχρονος** δηλώνει ενέργειες, γεγονότα, καταστάσεις κ.λπ. που ανάγονται στον χρόνο τού ομιλητή: *Οι σύγχρονες αντιλήψεις περί παιδείας δεν είναι ευρύτερα αποδεκτές* (σύγχρονες ως προς τον χρόνο ομιλίας). Μπορεί επίσης να αναφέρεται στον χρόνο τού «ήρωα» τής αφήγησης: *Οι σύγχρονοι τού Σωκράτη ειρωνεύονταν συχνά τον φιλόσοφο για τις αντιλήψεις του* (ενν. οι άνθρωποι που έζησαν την ίδια εποχή με τον Σωκράτη). Άρα **σύγχρονος** σημαίνει «στον ίδιο χρόνο» και όχι αναγκαστικά «σημερινός». Την ίδια σημασία («χρονική δείξη») δηλώνουν και τα επίθετα **ομόχρονος** και **συγκαιρινός**, τα οποία χρησιμοποιούνται λιγότερο: *Ο Γ. Χατζιδάκις ονόμασε τη διμορφία που χαρακτήρισε τη γλωσσική έκφραση των Ελλήνων επί αιώνες «ομόχρονη διγλωσσία», σύγχρονη δηλ. χρήση από τους ίδιους ομιλητές δύο μορφών τής ελληνικής γλώσσας – Οι συγκαιρινοί τού Σωκράτη ειρωνεύονταν...* Το **συγχρονικός** είναι όρος τής γλωσσολογίας, που αντιτίθεται στο **διαχρονικός** και σημαίνει τη συνεξέταση γλωσσικών στοιχείων, δομών, φαινομένων κ.λπ. που συνεμφανίζονται στον ίδιο χρόνο και συναπαρτίζουν το ίδιο γλωσσικό σύστημα (ενώ το *διαχρονικός* αναφέρεται ως όρος σε διαδοχικά χρονικώς φαινόμενα που ανήκουν σε άλλον χρόνο και σε άλλο σύστημα). → *διαχρονικός*

συγχρωμισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. *καλλιτεχνικό κίνημα των αρχών τού* 20ού αι. κατά το οποίο το χρώμα πρέπει να χρησιμοποιείται ως αφηρημένο μέσο και οι εντυπώσεις στα ζωγραφικά έργα να δημιουργούνται μέσα από ρυθμικές χρωματικές μορφές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synchromisme].

συγχρωτίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {συγχρωτίσ-θηκα, -μένος} (λόγ.) έχω ή αποκτώ συχνή και στενή επαφή (με κάποιον): *ένας δικαστής δεν επιτρέπεται να συγχρωτίζεται με πρόσωπα αμφιβόλου ηθικής* ΣΥΝ. συναναστρέφομαι, συναγελάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ. λ. *αποθετικός, συναναστρέφομαι.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* (βλ.λ.) + *-χρωτίζομαι* < *χρώς, -τός* «δέρμα, σάρκα» (βλ. λ. *χρώμα*)].

συγχρωτισμός (ο) η συχνή και στενή επαφή, η συναναστροφή: *στο πλαίσιο τής αυστηρής στρατιωτικής πειθαρχίας δεν επιτρέπεται ο ~ των αξιωματικών με τους στρατιώτες.*

συγχύζω ρ. → συγχίζω

συγχύθηκα ρ. → συγχέω

σύγχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (κυρ. στον γραπτό ή προφορικό λόγο) η ασάφεια τού νοήματος, η έλλειψη επαρκούς ή ακριβούς διάκρισης: ~ *εννοιών / ιδεών* || *η ~ των λόγων του επιτείνεται από τους συνεχείς υπαινιγμούς και τις αμφισημίες* **2.** κατάσταση ασάφειας, μπέρδεμα: *οι αντιφατικές ανακοινώσεις τού υπουργείου προκάλεσαν ~ στους δημοσιογράφους* || *επικρατεί ~ σχετικά με τον αριθμό των επιβατών τού μοιραίου αεροσκάφους* || *η απόφαση του επέφερε ~ για τους σκοπούς και τις προθέσεις του* **3.** (στην ψυχιατρική) η διαταραχή που συνίσταται στην αδυναμία τού ασθενούς να προσανατολιστεί σε τόπο, χρόνο ή πρόσωπο· ΦΡ. (α) ***διανοητική σύγχυση*** σύνδρομο συνήθ. οξείας και παροδικής διαταραχής των ψυχικών λειτουργιών, κυρ. τού προσανατολισμού και τής μνήμης (β) ***σύγχυση φρενών*** έλλειψη πνευματικής διαύγειας, σαφήνειας στη σκέψη και τη γλώσσα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύγχυσις* < *συγχέω* (βλ.λ.)].

> **σύγχυση – σύγχιση, συγχέω – συγχίζω.** Πρέπει να γίνεται διάκριση σημασιολογική, μορφολογική και ορθογραφική ανάμεσα στο **σύγχυση** «μπέρδεμα, ανακάτεμα – "νοητική" διαταραχή» και στο **σύγχιση** «ψυχική αναστάτωση, εκνευρισμός, ταραχή». Το *σύγχυση* είναι παράγωγο τού *συγχέω*, ενώ το νεότερο *σύγχιση* παράγεται από ρήμα **συγχίζω / -ομαι**. Το ίδιο το ρ. *συγχίζω / -ομαι* είναι νεότερος σχηματισμός που προήλθε με μεταπλασμό από το ρ. *συγχέω*, από τον αόρ. *συνέχυσα*, που συνέπιπτε ακουστικά με τον αόρ. των ρημάτων σε **-ίζω** (πβ. *ζωγραφώ – ζωγράφησα – ζωγραφίζω – ζωγράφισα*). Η παραγωγή από το ουσιαστικό *σύγχυση* (υποχωρητικά) δεν είναι πειστική. Η σημασιολογική διαφορά υφίσταται και ανάμεσα στα ρήματα: **συγχέω** «μπερδεύω, ανακατεύω», ενώ **συγχίζω** «προκαλώ ψυχική αναστάτωση, εκνευρισμό, ταραχή» και **συγχίζομαι** «αναστατώνομαι ψυχικά, εκνευρίζομαι» (πβ. και μτχ. **συγχισμένος** «αναστατωμένος, εκνευρισμένος»).

συγχύσω (να/θα) ρ. → συγχέω

συγχώνευση (η) [1847] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η συνένωση επιμέρους ομοειδών στοιχείων σε ευρύτερο, ενιαίο όλο: ~ *πληθυσμών / φυλών / υπηρεσιών / ασφαλιστικών ταμείων / τραπεζών / σωμάτων ασφαλείας* || ~ *ποινών* **2.** ***συγχώνευση (εταιρειών)*** η συνένωση (δύο ή περισσοτέρων εταιρειών, νομικών προσώπων) με μεταβίβαση των περιουσιακών τους στοιχείων σε μία νέα εταιρεία, με εξαγορά μίας ή περισσοτέρων εταιρειών από άλλη ή με υπαγωγή τους σε αυτήν: *η διαδικασία τής ~ πρέπει να εγκριθεί από τα διοικητικά συμβούλια των δύο εταιρειών* ΣΥΝ. ενοποίηση.

συγχωνεύω ρ. μετβ. {συγχώνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} διαμορφώνω νέο, ευρύτερο σύνολο, συνενώνοντας επιμέρους ομοειδή στοιχεία, ενοποιώντας τα: *το νέο κίνημα κατάφερε να συγχωνεύσει όλες τις τάσεις και τις ομάδες τού χώρου* || *οι δύο οικονομικοί γίγαντες συγχωνεύθηκαν με στόχο την απόλυτη κυριαρχία στην αγορά* ΣΥΝ. συνενώνω, ενοποιώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *χωνεύω*].

συγχώρηση [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **συ(γ)χώρεση** (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ.

πληθ.} η παροχή συγγνώμης: *ζητώ / δίνω ~* || *~ αμαρτιών* || *ζήτησε ~ για τα σφάλματά του* ΣΥΝ. συγγνώμη, άφεση· ΦΡ. **μετά συγχωρήσεως** για φράση ή διατύπωση που μπορεί να σκανδαλίσει, να ενοχλήσει ως απρεπής, να θεωρηθεί τολμηρό υπονοούμενο.

συγχωρητήριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός μέσω τού οποίου κάποιος αποδέχεται ή δίνει τη συγγνώμη του ΣΥΝ. συγχωρητικός.
[ΕΤΥΜ. < *συγχωρώ* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *παραχωρη-τήριος, κινη-τήριος*].

συγχωρητικός, -ή, -ό [μτγν.] ο συγχωρητήριος (βλ.λ.).

συγχωριανός κ. (λαϊκ.) **συχωριανός** (ο), **συγχωριανή** κ. (λαϊκ.) **συχωριανή** (η) πρόσωπο που ζει στο ίδιο χωριό ή κατάγεται από το ίδιο χωριό με κάποιον άλλον ΣΥΝ. συντοπίτης.

συγχωροχάρτι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **συχωροχάρτι** (το) {συγχωροχαρτ-ιού | -ιών} **1.** έγγραφο που εξέδιδε επί πληρωμή επίσημη εκκλησιαστική αρχή (κυρ. ο Πάπας) και με το οποίο δινόταν άφεση αμαρτιών **2.** η συγχώρηση (κάποιου) για όσα έχει διαπράξει εις βάρος άλλων: *δεν τους δίνω έτσι εύκολα ~· να τιμωρηθούν όπως τους αξίζει* ΣΥΝ. συγγνώμη.

συγχωρώ κ. (λαϊκ.) **συχωρώ** κ. **συχωρνώ** ρ. μετβ. {συγχωρείς... | συγχώρ-ησα κ. (λαϊκ.) -εσα, -ούμαι, -ήθηκα κ. (λαϊκ.) -έθηκα, -ημένος κ. (λαϊκ.) -εμένος (κ. συχωρεμένος)} **1.** δίνω (σε κάποιον) τη συγγνώμη μου ή αποδέχομαι την αίτηση συγγνώμης άλλου, απαλλάσσω (κάποιον) από το βάρος τής ενοχής του: *τέτοια παλιανθρωπιά δεν μπορεί να τη συγχωρήσει κανείς!* || *με παρακάλεσε να τον συγχωρήσω·* ΦΡ. (α) **με συγχωρείτε** ζητώ συγγνώμη· για να ζητηθεί η άδεια για κάτι, να διατυπωθεί παράκληση: *~, επαναλαμβάνετε;* || *~, μπορώ να σας ενοχλήσω για λίγο;* (β) **σ(υ)χώρα με κι ο Θεός σχωρέσ' σου** για να ζητήσει κανείς συγγνώμη από όσους έχει πιθανώς βλάψει ή στενοχωρήσει (γ) **αμαρτία εξομολογημένη, αμαρτία συχωρεμένη** βλ. λ. *αμαρτία* **2.** (για πεθαμένο) (α) δίνω άφεση αμαρτιών (σε κάποιον), ξεχνώ ή δικαιολογώ τα όποια σφάλματα ή ελαττώματά του: *ο Θεός να σχωρέσει την ψυχή του!* ΦΡ. **Θεός σχωρέσει τα πεθαμένα σου / να σου σ(υγ)χωρεθούν τα πεθαμένα σου** βλ. λ. *πεθαμένος* (β) (εκκλησ.) (για πρόσ., ο αόρ.) **συγχωρέθηκε / (λαϊκ.) σχωρέθηκε** πέθανε: *πάει αυτός, ~!* (γ) (η μτχ. **συ(γ)χωρεμένος,** *-η* ως ουσ.) το πρόσωπο που έχει πεθάνει, ο μακαρίτης / η μακαρίτισσα: *ήταν καλός άνθρωπος ο ~!* || *ο ~ ο πατέρας σου πίστευε πολύ σ' αυτά* **3.** (αρνητ.) αναγνωρίζω (κάτι) ως αποδεκτό, το επιτρέπω: *τέτοια αφέλεια στις ημέρες μας δεν συγχωρείται!* || *η κατάσταση δεν συγχωρεί αναβολές· πρέπει να δράσουμε αμέσως.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω, πεθαίνω, συγγνώμη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συγχωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «συναντώ κάποιον, συγκλίνω προς την κατεύθυνση κάποιου», < *συν-* (βλ.λ.) + *χωρῶ* (< *χῶρος*). Η λ. απέκτησε ήδη στην Αρχ. και τη σημ. «συγκλίνω προς τις απόψεις κάποιου, συμβιβάζομαι, συναινώ» και, κατ' επέκταση, «παρέχω συγγνώμη»].

συδαυλίζω ρ. → συνδαυλίζω

σύδεντρο (το) κατάφυτη έκταση γεμάτη δέντρα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *σύνδενδρος* < *συ(ν)-* + *-δενδρος* < *δένδρον*].

Σύδνεϋ κ. **Σίδνεϋ** (το) {άκλ.} η μεγαλύτερη πόλη τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Sydney / Sidney, από το όν. τού Βρετανού υπουργού Εσωτερικών Thomas Townshend, πρώην υποκόμητα τού Sydney (1733-1800), προς τιμήν τού οποίου ονομάστηκε έτσι η πόλη].

σύζευγμα (το) {συζεύγμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα τής σύζευξης ΑΝΤ. διάζευγμα.
[ΕΤΥΜ. < *συζευγνύω* (βλ.λ.)].

συζευγνύω ρ. μετβ. {συνέζευ-ξα, -χθην, -ης, -η..., -γμένος} (λόγ.) **1.** (α) πραγματοποιώ σύζευξη: *συνέζευξαν τις όχθες τής διώρυγας με γέφυρα* ΑΝΤ. διαζευγνύω (β) ΜΑΘ. **συνεζευγμένη μέθοδος** μέθοδος υπολογισμού που αποτελείται από συνεχείς απλές μεθόδους των τριών **2.** ενώνω με γάμο, αναγνωρίζω κάποιους ως ζεύγος επισήμως: *τους συνέζευξε με τα ιερά δεσμά τού γάμου* ΣΥΝ. παντρεύω, ζευγαρώνω· ΦΡ. **και ους ο Θεός συνέζευξεν, άνθρωπος μη χωριζέτω** (*καὶ οὓς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω,* από την Ακολουθία τού μυστηρίου τού γάμου, πβ. κ. Κ.Δ. Ματθ. 19, 6) αυτούς που ένωσε ο Θεός, να μη χωρίσει άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συζεύγνυμι / συζευγνύω* «ενώνω με γάμο» < *συ(ν)-* (βλ.λ.) + *ζεύγνυμι* (βλ. λ. *ζεύξη*)].

συζευκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη σύζευξη, αυτός μέσω τού οποίου γίνεται η σύζευξη: *~ χόνδρος* (μεταξύ τής διάφυσης και τής επίφυσης των οστών για την αύξηση των οστών, αλλιώς *αυξητικός χόνδρος*) || *~ λίθοι* (σκόπιμες προεξοχές τοίχου, ώστε να συνδεθεί αργότερα με νέο τοίχο σε περιπτώσεις συνεχούς δόμησης) ΑΝΤ. διαζευκτικός. — **συζευκτικ-ά / -ώς** επίρρ.

σύζευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} **1.** η συνένωση ή σύνδεση ξεχωριστών πραγμάτων: *~ ηλεκτρονικών κυκλωμάτων* (ώστε να μεταφέρεται ηλεκτρική ενέργεια από το ένα στο άλλο) || *~ δυνάμεων* || *χημική ~* || *στην ταινία τους επιχειρούν μια ~ των άκρως αντίθετων χαρακτήρων* ΣΥΝ. σύνδεση, συνένωση, συναρμογή ΑΝΤ. διάζευξη **2.** η ένωση δύο ανθρώπων σε γάμο ΣΥΝ. πάντρεμα, παντρειά, γάμος **3.** (α) ΒΙΟΛ. η ένωση ατόμων ενός είδους και διαφορετικού φύλου για την αναπαραγωγή τού είδους (β) **παροδική σύζευξη** συνένωση ανά δύο και ανταλλαγή τού γενετικού υλικού, χαρακτηριστική των βλεφαριδοφόρων πρωτοζώων (γ) ΒΟΤ. εγγενής αναπαραγωγή ορισμένων μυκήτων και βακτηρίων **4.** ΜΟΥΣ. το «δέσιμο» δύο συνεχομένων μουσικών φθόγγων, τού ιδίου τονικού ύψους· συμβολίζεται με μια καμπύλη που ενώνει τα αντίστοιχα φθογγόσημα και έχει ως ενέργεια την άθροιση τής αξίας των φθόγγων («σύζευξη διαρκείας») **5.** ΓΛΩΣΣ. τύπος παρατακτικής σύνδεσης, που δηλώνεται κυρ. με τον σύνδεσμο *και* και λιγότερο συχνά με τα *επιπλέον, επίσης, επιπροσθέτως* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύζευξις*, αρχική σημ. «σύνδεση, ένωση», < *συζεύγνυμι / συζευγνύω* (βλ.λ.). Ο βιολ. όρ. αποδίδει το γαλλ. conjugaison].

συζήτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η (συνήθ. προφορική) από κοινού κατάθεση, ανταλλαγή και επεξεργασία απόψεων, εκτιμήσεων ή πληροφοριών σχετικά με ένα θέμα, η οποία διεξάγεται μεταξύ δύο ή περισσοτέρων προσώπων / πλευρών και συνήθ. αποσκοπεί στην επίλυση ενός προβλήματος ή στην ανάλυση ενός θέματος: *αρχίζω / κάνω / πιάνω ~* || *θέμα συζήτησης* || *αλλάζω / συνεχίζω / σταματώ τη ~* || *ό,τι και να του πεις, θα φέρει στη ~ το παράδειγμα τού αδελφού του* || *~ μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή / από τηλεφώνου* || *~ θεωρητική / ενδιαφέρουσα / πληκτική / έντονη / υψηλού επιπέδου·* ΦΡ. (α) **συζήτηση στρογγυλής τραπέζης** βλ. λ. *τράπεζα* (β) **κύκλος / γύρος συζητήσεων** (κυρ. σε ενημερωτικές τηλεοπτικές ή ραδιοφωνικές εκπομπές διαλόγου) η ολοκλήρωση σειράς τοποθετήσεων (όλων των συνομιλητών) σχετικά με ένα θέμα (γ) **χωρίς συζήτηση** χωρίς να χρειάζεται να εκφραστούν απόψεις σχετικά· φανερά και ξεκάθαρα: *είναι ~ ο καλύτερος αρθρογράφος τού περιοδικού* ΣΥΝ. ασυζητητί (δ) **οδηγώ / φέρνω / γυρίζω τη συζήτηση (σε κάτι)** αλλάζω το συζητούμενο θέμα: *πώς τα καταφέρνει όμως και φέρνει πάντα τη συζήτηση εκεί όπου τον συμφέρει!* (ε) (για απόψεις, θέσεις κ.λπ.) **σηκώνει συζήτηση** για κάτι που είναι αμφιλεγόμενο, συζητήσιμο: *το αν είχε όντως αγαθές προθέσεις, σηκώνει πολλή συζήτηση* (πιθανότατα δεν είχε αγαθές προθέσεις) (στ) **δεν σηκώνω συζήτηση** (i) είμαι απολύτως βέβαιος για (κάποιον/κάτι), δεν δέχομαι να ακούσω κάτι διαφορετικό: *Για τον Αντρέα ~! Ξέρω τι άνθρωπος είναι και ό,τι και να πεις, δεν αλλάζω γνώμη!* (ii) είμαι απρόθυμος να συζητήσω κάτι: *είναι δύσθυμος σήμερα, δεν σηκώνει συζήτηση!* (ζ) (συνήθ. αρνητ.) **κάνω συζήτηση (για κάτι)** ασχολούμαι σοβαρά (με κάτι): *Δεν θα κάνουμε συζήτηση τώρα για το ποιος θα πληρώσει τους καφέδες! Είπα ότι κερνάω εγώ σήμερα!* || *Τώρα συζήτηση θα κάνουμε; Εφόσον πρέπει να δουλέψουμε παραπάνω, θα δουλέψουμε, τελεία και παύλα!* (η) **ακαδημαϊκή συζήτηση** βλ. λ. *ακαδημαϊκός* (θ) **ανάβει η συζήτηση** βλ. λ. *ανάβω* (ι) **(κάτι είναι) υπό συζήτηση** (i) (κάτι) εξετάζεται, είναι αντικείμενο πραγμάτευσης: *τα θέματα τού βιβλίου είναι ~* (ii) κάτι είναι αμφίβολο και πρέπει να διερευνηθεί: *το ποιος έφταιγε είναι ~* (ια) **επιδέχομαι συζήτηση** για κάτι που μπορεί να αμφισβητηθεί: *οι απόψεις της για το θέμα επιδέχονται συζήτηση* (ιβ) **ανοίγω συζήτηση** (με κάποιον) αρχίζω να συνομιλώ (με κάποιον): *δεν θέλω ν' ανοίξω συζήτηση μαζί σου για κάτι που αφορά σε έναν τρίτο* (ιγ) **ανοίγω / κλείνω τη συζήτηση** (με κάποιον) ξεκινώ τη συζήτηση με κάποιον τρόπο ή ως πρώτος ομιλητής / ολοκληρώνω τη συζήτηση με κάποιον τρόπο ή ως τελευταίος ομιλητής: *θα ανοίξουμε τη σημερινή συζήτηση με μία αναφορά στα πρόσφατα γεγονότα* || *τη ~ έκλεισε ο επίσημος προσκεκλημένος* **2.** (γενικότ.) κάθε συνομιλία: (ο καθηγητής προς τους μαθητές) *δεν θέλω συζητήσεις εκεί στο τελευταίο θρανίο!* || *έπιασα τη ~ κι άργησα!* ΣΥΝ. κουβέντα **3.** η έντονη φραστική αντιπαράθεση, η έκφραση ζωηρών διαφωνιών: *τον τελευταίο καιρό γίνεται μεγάλη ~ για την αναγκαιότητα ενός τέτοιου έργου* || *γι' αυτή την ταινία υπήρξε πολλή ~ την εποχή που πρωτοπροβλήθηκε* || *ξεσηκώνω συζητήσεις* ΣΥΝ. αντιλογία **4.** (μτφ.) σκέψη, μελέτη: *αυτό το θέμα χρειάζεται ~.* — (υποκ.) **συζητησούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνομιλία.*

συζητήσιμος, -η, -ο [1883] **1.** (για πρόσ.) αυτός με τον οποίο μπορεί να συζητήσει, να συνεννοηθεί κανείς, που πείθεται με τη λογική: *είναι από τους πλέον ~ και συνεργάσιμους υπαλλήλους τού γραφείου* **2.** αυτός που μπορεί να συζητηθεί, που αξίζει να τεθεί σε συζήτηση: *είναι ~ προσφορά!* || *οι όροι είναι ~, αλλά η πρόταση ισχύει* ΣΥΝ. διαπραγματεύσιμος **3.** αυτός που δεν είναι δεδομένος, που πρέπει να διευκρινιστεί ή τίθεται υπό αμφισβήτηση: *η ειλικρίνειά του είναι ~, θα πρέπει να δοκιμαστεί!* || *η αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων είναι ~* ΣΥΝ. αμφισβητούμενος, αμφίβολος ΑΝΤ. αναμφισβήτητος.

συζητητής (ο) [μτγν.], **συζητήτρια** (η) {συζητητριών} **1.** πρόσωπο που συμμετέχει σε συζήτηση, που συνομιλεί ΣΥΝ. συνομιλητής **2.** πρόσωπο που έχει την ικανότητα ή τη διάθεση για συζήτηση, που μπορεί να αναπτύξει πειστικά ή παραστατικά τις θέσεις του: *είναι καλός ~· ξέρει να ακούει τον άλλον και μιλά τεκμηριωμένα.*

συζητητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συζήτηση **2.** (για πρόσ.) ο συζητήσιμος, αυτός που έχει την ικανότητα να συνομιλεί, να συζητεί με άνεση, πειστικά. — **συζητητικ-ά / -ώς** επίρρ.

συζητώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {συζητάς κ. -είς... | συζήτ-ησα, -ούμαι, -είται... | -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω συζήτηση: *~ για ένα θέμα επί ώρες* || *μου αρέσει να ~* || *δεν συζητά, μόνο να φωνάζει ξέρει* || *~ καλόπιστα / ελεύθερα / άνετα / εμπιστευτικά / φιλικά / έντονα* ♦ (μετβ.) **2.** καταθέτω, ανταλλάσσω και επεξεργάζομαι από κοινού με άλλον τις θέσεις, τις εκτιμήσεις ή πληροφορίες που έχω, αναλύοντας ή προσπαθώντας να οδηγήσω σε επίλυση ένα ζήτημα: *~ τα επαγγελματικά / τα προσωπικά μου / τις διαφορές μου με κάποιον* || *δεν έχουμε τι να συζητήσουμε·* ΦΡ. (α) **το συζητώ** το εξετάζω, σκέφτομαι σχετικά με ένα θέμα, κυρ. λόγω ενδοιασμών (που έχω) ή επειδή αμφιβάλλω (για κάτι): *μην το συζητάς καθόλου, τέτοιες ευκαιρίες είναι σπάνιες* || *το ~ αν θα πάω εξοχή το καλοκαίρι* (β) **δεν το συζητώ** (i) έκφραση που δηλώνει ότι κάποιος είναι ανυποχώρητος στην άποψή του: *θα έλθεις μαζί, ~!* (ii) ως έκφραση μεγάλης βεβαιότητας για κάτι: *είναι σπουδαίο βιβλίο, ~!* ΣΥΝ. ασφαλώς, οπωσδήποτε **3.** (α) σχολιάζω (κάποιον) συνήθ. με επικριτική διάθεση: *τον συζητούσε όλο το χωριό με τα καμώματά του* || *αν δεν θέλεις να σε συζητά ο ένας και ο άλλος, να μη δίνεις αφορμές* (β) κάνω συζήτηση (με κάποιον) κυρ. σχετικά με απόψεις ή τα προβλήματά του: *αν κάτσεις και τον συζητήσεις, θα δεις ότι είναι σοβαρός και με κατανόηση* **4.** (μεσοπαθ. **συζητιέμαι**) (α) αποτελώ το αντικείμενο συζητήσεων, γίνεται λόγος για μένα: *η πρότασή του συζητιέται πολύ* || *αυτός ο ηθο-*

ποιός συζητιέται παντού μετά το Όσκαρ που πήρε (β) ΝΟΜ. (τριτοπρόσ. **συζητείται**) εκδικάζεται, ξεκινά η εκδίκαση στο δικαστήριο: *η υπόθεση ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συζητῶ (-έω)*, αρχική σημ. «αναζητώ από κοινού, διερευνώ μαζί με άλλους», < *συ(ν)-* + *ζητῶ*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στην Κ.Δ., περιλαμβάνοντας την έννοια τής διαφωνίας, τής διαλογικής αντιπαράθεσης, λ.χ. *Πράξ.* 9, 29: *ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς...*].

συζυγής, -ής, -ές {συζυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει συζευχθεί με άλλον σε ενιαίο σύνολο ΣΥΝ. συνδεδεμένος **2.** (μτφ.) αυτός που αντιστοιχεί ή είναι παράλληλος με άλλον, που βρίσκεται σε αναλογία με αυτόν ως προς τη θέση ή την αξία του ΣΥΝ. παράλληλος, ανάλογος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* (βλ.λ.) + *-ζυγής* < θ. *ζυγ-*, από το θ. τού παθ. αορ. β' *ἐ-ζύγ-ην*, τού ρ. *ζεύγνυμι*].

συζυγία (η) {συζυγιών} **1.** η σύζευξη (βλ.λ.) **2.** η ένωση δύο συζύγων ΣΥΝ. γάμος, πάντρεμα, ζευγάρωμα • **3.** ΑΣΤΡΟΝ. η ευθυγράμμιση (σε μία νοητή γραμμή) τριών ουρανίων σωμάτων, κυρ. τής Σελήνης ή άλλου πλανήτη με τον Ήλιο και τη Γη • **4.** ΓΛΩΣΣ. το κλιτικό παράδειγμα τού ρήματος, καθώς και το σύνολο των ρημάτων που κλίνονται με παρόμοιο τρόπο: α' συζυγία: «βαρύτονα ρήματα», ρήματα που στον ενεστώτα τής ενεργητικής φωνής λήγουν σε *-ω (γράφω)* – β' συζυγία: «περισπώμενα / συνηρημένα ρήματα», ρήματα που στον ενεστώτα τής ενεργητικής φωνής λήγουν σε *-ώ (απαιτ-ώ, κρατ-ώ)* • **5.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα δώδεκα ζεύγη εγκεφαλικών νεύρων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σύζευξη, ένωση», < *σύζυγος*. Η γλωσσ. σημ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στον Αριστοτέλη].

συζυγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους συζύγους: *~ ζωή / απιστία / αγάπη / κλίνη / καθήκοντα / δικαιώματα / ευτυχία* || *εγκατάλειψη ~ στέγης.* — **συζυγικ-ά / -ώς** επίρρ.

σύζυγος (ο/η) {συζύγ-ου | -ων, -ους} **1.** ο/η νόμιμος σύντροφος, το πρόσωπο με το οποίο κανείς συνδέεται με γάμο **2.** **σύζυγοι** (οι) το έγγαμο ζευγάρι, το ανδρόγυνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)-* + *ζυγός*].

συζώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συζείς... | συνέζησα} κατοικώ μαζί (με κάποιον/κάποια), κυρ. με ερωτικό σύντροφο χωρίς γάμο ΣΥΝ. συγκατοικώ, συμβιώνω.

σύθαμπο (το) (λογοτ.) **1.** το σούρουπο, η ώρα τής ημέρας κατά την οποία ελαττώνεται το φως τού ηλίου ΣΥΝ. λυκόφως **2.** η ώρα τού πρωινού πριν ξημερώσει, όταν χαράζει ΣΥΝ. λυκαυγές. — **σύθαμπα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)-* + *-θαμπο* < *θαμπός*].

συθέμελος, -η, -ο αυτός που υφίσταται κάτι στο σύνολό του, από τη βάση, τα θεμέλιά του: *το χωριό είχε καταστραφεί συθέμελο απ' τους βομβαρδισμούς* || *η κυβέρνηση κλονίζεται συθέμελη από το σκάνδαλο* ΣΥΝ. ολόκληρος. — **συθέμελα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)-* + *θεμέλιο*].

συκαλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό σύκο: *έφαγε ένα ~* **2.** γλυκό τού κουταλιού, που παρασκευάζεται με σύκα: *του σέρβιρε ένα ~.*
[ΕΤΥΜ. < *σύκο* + υποκ. επίθημα *-αλάκι*, πβ. κ. *ρουχ-αλάκι*].

συκαμινιά κ. **συκαμιά** (η) η μουριά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συκαμινέα* (με συνίζηση) < αρχ. *συκάμινον* (βλ.λ.)].

συκάμινο (το) {συκαμίν-ου | -ων} το μούρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συκάμινον*, σημιτ. δάνειο (πβ. αραμ. šiqəmīn «μούρα» (πληθ.), εβρ. šiqmā), που δέχθηκε την παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *σῦκον*].

συκεώνας (ο) [μτγν.] έκταση με συκιές ΣΥΝ. συκοπερίβολο. Επίσης **συκώνας** [μτγν.].

συκή (η) (λόγ.) η συκιά· ΦΡ. **φύλλο συκής** (*καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν καὶ ἔρραψαν φύλλα συκῆς*, Π.Δ. *Γένεσις* 3, 7) (i) το φύλλο συκιάς με το οποίο ο Αδάμ και η Εύα έκρυψαν τη γύμνια τους μπροστά στον Θεό μετά το προπατορικό αμάρτημα (πβ. *αδαμιαία περιβολή*, λ. *αδαμιαίος*) (ii) κάθε ρούχο που αφήνει ακάλυπτο μεγάλο μέρος τού σώματος, που είναι πολύ μικρό και τολμηρό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συκέα / συκῆ* < *σῦκον* (βλ.λ.)].

συκιά (η) **1.** φυλλοβόλο οπωροφόρο δέντρο, αυτοφυές τής Μεσογείου, με ίσιο μαλακό κορμό και μεγάλα, χοντρά φύλλα· καλλιεργείται για τους εδώδιμους καρπούς του, τα σύκα **2.** (λαϊκ.-μειωτ.) (ως χαρακτηρισμός) ομοφυλόφιλος άνδρας με θηλυπρεπή συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. < *συκή* (βλ.λ.)].

σύκινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συκιά ή το σύκο **2.** αυτός που παρασκευάζεται από σύκο.

σύκο (το) **1.** ο σαρκώδης, εδώδιμος, πρασινοκίτρινος ή μωβ αχλαδόμορφος καρπός τής συκιάς· καταναλώνεται νωπός ή ξηρός, έχει μεγάλη θρεπτική αξία και ευρεία χρήση στη ζαχαροπλαστική· ΦΡ. (α) **βασιλικό σύκο** βλ. λ. *βασιλικός* (β) **ξηρό / ξερό σύκο** αποξηραμμένος καρπός τής συκιάς, που καταναλώνεται ως ξηρός καρπός (γ) **(λέω) τα σύκα-σύκα και τη σκάφη-σκάφη** βλ. λ. *σκάφη* (δ) **απ' τα σύκα ώς τα σταφύλια** σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, πριν ή χωρίς να περάσει πολύς χρόνος ΣΥΝ. γρήγορα, σύντομα (ε) (παροιμ.) **καλόμαθε η γριά στα σύκα (θα φάει και τα συκόφυλλα)** για πλεονέκτες που δεν ικανοποιούνται με τίποτα, αλλά συνεχώς ζητούν περισσότερα **2.** (ο πληθ. **σύκα!**) (λαϊκ. ως μειωτ. προσφώνηση) προς έντονα θηλυπρεπή ομοφυλόφιλο άνδρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῦκον*, δάνειο από μεσογειακή γλώσσα, όπως και τα αντίστοιχα λατ. ficus (> γαλλ. figue, γερμ. Feige, αγγλ. fig), αρμ. t'uz].

συκομουριά (η) οπωροφόρο, αειθαλές δέντρο, που τα φύλλα του μοιάζουν με τής μουριάς και οι καρποί του μοιάζουν με σύκα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συκομορέα* < *συκόμορον* (βλ. κ. *συκόμουρο*)].

συκόμουρο (το) ο καρπός τής συκομουριάς, που μοιάζει με σύκο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συκόμορον* < *σῦκον* + *μόρον* (βλ. λ. *μούρο*)].

συκοπερίβολο (το) κατάφυτη έκταση γεμάτη συκιές ΣΥΝ. συκώνας.

συκοπιταρίδα (η) (λαϊκ.) **1.** πίτα που παρασκευάζεται με βάση τα σύκα **2.** σειρά αποξηραμμένων σύκων περασμένων μαζί σε σχοινί ή σύρμα, αρμαθιά ξηρών σύκων.
[ΕΤΥΜ. < *σύκο* + *πίτα* + παρέκταση *-αρίδα*].

συκοφάγος (ο) **1.** αυτός που του αρέσει πολύ να τρώει σύκα **2.** ΖΩΟΛ. μικρόσωμο πτηνό τής Ευρώπης με γρήγορο και κυματιστό πέταγμα, πρασινοκίτρινο (στα θηλυκά) φτέρωμα και ζωηρό κίτρινο με μαύρες φτερούγες και ουρά στα αρσενικά, που τρέφεται με έντομα και φρούτα. Επίσης **συκολέβι** (το) (σημ. 2), **συκοφαγάς** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σῦκον* + *-φάγος*, από τον αόρ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. κ. *φαγητό*)].

συκοφάντης (ο) {συκοφαντών}, **συκοφάντισσα** (η) {συκοφαντισσών} πρόσωπο που κατηγορεί (κάποιον) ψευδώς, αποσκοπώντας στη μείωση και τη δημόσια έκθεσή του: *κοινός / φτηνός / ξεδιάντροπος ~* ΣΥΝ. διαβολέας. Επίσης **συκοφάντρια** (η) [αρχ.] {συκοφαντριών}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σῦκον* + *-φάντης* < *φαίνω / -ομαι*. Διάφορες εκδοχές έχουν διατυπωθεί σχετικά με τη διαμόρφωση τής σημ. τού συνθέτου. Δεν θεωρείται πλέον πιθανή η δημοφιλής άποψη τού Πλουτάρχου, ότι δηλ. *συκοφάντης* ήταν εκείνος που κατήγγελλε τους παράνομους εξαγωγείς σύκων στην αρχ. Αθήνα, αφού κανένα κείμενο δεν μνημονεύει την ύπαρξη σχετικής απαγορεύσεως. Ορθότερη φαίνεται η απλούστερη εξήγηση, κατά την οποία *συκοφάντης* ήταν εκείνος που φανέρωνε τα σύκα, τα οποία είχε κρύψει στα ρούχα του κάποιος, και κατ' επέκταση εκείνος που κατήγγελλε ασήμαντες μικροκλοπές].

συκοφάντηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εσκεμμένη διατύπωση ή διάδοση ψευδών κατηγοριών (εναντίον κάποιου): *η ~ των πολιτικών του αντιπάλων* ΣΥΝ. συκοφαντία.

συκοφαντία (η) [αρχ.] {συκοφαντιών} η σκόπιμα ψευδής κατηγορία, που εκτοξεύεται εναντίον κάποιου, για να τον μειώσει, να τον διασύρει δημοσίως: *οι ~ δεν μπορούν να τον σπιλώσουν* ΣΥΝ. διαβολή, (λαϊκ.) ρετσινιά, αβανιά.

συκοφαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συκοφάντη ή τη συκοφαντία ή αποσκοπεί στη συκοφάντηση: *~ εκστρατεία / δήλωση / δημοσίευμα / κατηγορία / ενέργεια* ΣΥΝ. διαβλητικός ΑΝΤ. επαινετικός **2.** **συκοφαντική δυσφήμηση** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με οποιονδήποτε τρόπο ενώπιον τρίτου ισχυρίζεται ή διαδίδει για κάποιον άλλον ψευδή γεγονότα τα οποία είναι δυνατόν να βλάψουν την τιμή ή την υπόληψη τού άλλου γνωρίζοντας ότι αυτά είναι ψευδή. — **συκοφαντικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

συκοφαντώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συκοφαντείς... | συκοφάντ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διατυπώνω ή διαδίδω εσκεμμένα ψευδείς και κακόβουλες κατηγορίες εναντίον κάποιου, για να τον μειώσω και να τον εκθέσω ΣΥΝ. διαβάλλω.

συκόφυλλο (το) [μτγν.] το φύλλο τής συκιάς· ΦΡ. (παροιμ.) **καλόμαθε η γριά στα σύκα (θα φάει και τα συκόφυλλα)** βλ. λ. *σύκο.*

συκώνας (ο) [μτγν.] ο συκεώνας (βλ.λ.).

συκωταριά κ. **σκωταριά** (η) (περιληπτ.) το συκώτι, οι πνεύμονες και τα σπλάγχνα σφαγίου, κυρ. παρασκευασμένα ως φαγητό.
[ΕΤΥΜ. < *συκώτι* + παραγ. επίθημα *-αριά*, πβ. κ. *κλειδ-αριά*. Ίσως μέσω τ. **συκωτάρι*, υποκ. τού ουσ. *συκώτι*].

συκώτι (το) {συκωτ-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο, ερυθρού προς το καστανό χρώματος αδενώδες όργανο των σπονδυλωτών, που βρίσκεται στην άνω κοιλιακή χώρα, εκκρίνει τη χολή και μετέχει σε σημαντικές διαδικασίες τού μεταβολισμού ΣΥΝ. (λόγ.-επιστημ.) ήπαρ· ΦΡ. (μτφ.) (α) **πρήζω το συκώτι (κάποιου)** βλ. λ. *πρήζω* (β) **δεν χαλάω το συκώτι μου** δεν στενοχωριέμαι, δεν σκάω (για κάτι/κάποιον): *εγώ ~ για κανέναν!* (γ) **βγάζω τα συκώτια μου** κάνω συνέχεια εμετό (δ) **κάνω (καινούργιο) συκώτι** διασκεδάζω πολύ· για κάτι που μας προκαλεί μεγάλη χαρά, ευχαρίστηση **2.** το αντίστοιχο όργανο ζώου, λ.χ. κοτόπουλου, χήνας (φουαγκρά), πάπιας, παρασκευασμένο ως φαγητό: *ο γιατρός τού συνέστησε να τρώει συχνά ~, επειδή του λείπει σίδηρος* **3.** (συνεκδ.) κάθε νόσος τού παραπάνω οργάνου: *δεν κάνει να πίνει, γιατί έχει (το) συκώτι (του)!* — (υποκ.) **συκωτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συκώτιον*, υποκ. τού μτγν. επιθ. *συκωτός* (< αρχ. *σῦκον*), που αποσπάστηκε από τη συνεκφορά *ἧπαρ συκωτόν* «ήπαρ ζώου θρεμμένου με σύκα» και αντικατέστησε σε γενικές γραμμές το αρχ. *ἧπαρ*. Παρόμοια εξέλιξη συναντούμε και στο γαλλ. foie «συκώτι» < λατ. (jecur) ficatum].

σύληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παράνομη απόσπαση, κλοπή αντικειμένων, κυρ. εκκλησιαστικών σκευών, εικόνων κ.λπ. από ιερούς χώρους ή και από τάφους: *~ αρχαιοτήτων / αρχαίων τάφων* ΣΥΝ. ιεροσυλία· ΦΡ. **σύληση νεκρού** βλ. λ. *νεκρός.* - **συλητής** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελγίνειος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύλησις* < *συλῶ (-άω)*, βλ.λ.].

συλλαβάριο (το) {συλλαβαρί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. **1.** το σύνολο των γραπτών συμβόλων σε ορισμένες γλώσσες, καθένα από τα οποία παριστάνει μία συλλαβή και όχι χωριστό φθόγγο **2.** **κυπριακό συλλαβάριο** ιδιαίτερο συλλαβικό σύστημα γραφής που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Κύπριοι από τις απαρχές τής γραπτής τους παράδοσης μέχρι τους ελληνιστικούς χρόνους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. syllabaire].

συλλαβή (η) ΓΛΩΣΣ. τμήμα λέξεως που τα στοιχεία του συμπροφέρονται και συνίσταται από ένα φωνήεν ή δίφθογγο (βάση)· (στην Ελληνική) μπορεί να συνοδεύεται από ένα ή περισσότερα σύμφωνα: *μακρά / βραχεία ~* || *η λ. αί-σθη-ση αποτελείται από 3 συλλαβές (αι = δίφθογγος μόνη της, σθη = 2 σύμφωνα και φωνήεν, ση = 1 σύμφωνο και φωνήεν).*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συλλαμβάνω* (πβ. κ. *λαβή*)].

συλλαβίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συλλάβισα} ♦ (μετβ.) **1.** χωρίζω τις λέξεις στις συλλαβές από τις οποίες απαρτίζονται (καθώς μιλώ ή

γράφω): *της ζήτησε να του συλλαβίσει τη λέξη τραπέζι* **2.** αδυνατώ να διαβάσω με ευχέρεια, δυσκολεύομαι να προφέρω τις λέξεις: *ακόμα συλλαβίζει τις λέξεις* **3.** προφέρω λέξεις κατά συλλαβές: *πώς θα μάθει το παιδί ορθογραφία, αν δεν μάθει πρώτα να συλλαβίζει;* ♦ **4.** (αμετβ.) διαβάζω ή μιλώ με παύσεις, κομπιάζοντας: *δεν μιλά καλά τα Γαλλικά, ακόμα συλλαβίζει* || *δεν μπορεί να διαβάσει σωστά, μόνο συλλαβίζει.*

συλλαβικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συλλαβή **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συλλαβικό σύστημα γραφής / συλλαβική γραφή*** η συλλαβογραφία (βλ.λ.) (β) ***συλλαβική αύξηση*** η αύξηση τού θέματος των δισύλλαβων ρημάτων (*γράφω, τρέχω, παίζω, δίνω, στέλνω, βάζω* κ.τ.ό.) με ένα *ε-*, ώστε να δημιουργηθεί μια τρίτη συλλαβή και να είναι έτσι δυνατός ο τονισμός τής προπαραλήγουσας, όπως απαιτείται στους παρελθοντικούς χρόνους των ρημάτων τής Νέας Ελληνικής: *γράφω – έ-γρα-φα, έ-γρα-φες, έ-γραφε. γρά-φα-με* (χωρίς *ε-*, γιατί υπάρχει γ' συλλαβή), *γρά-φα-τε, έ-γρα-φαν / γρά-φα-νε*· το ίδιο ισχύει, κατά κανόνα, με τα ρήματα αυτά και όταν είναι σύνθετα με προθέσεις: *κατέγραψα, διέτρεξα, παρέδωσα, απέστειλα* **3.** ΜΟΥΣ. ***συλλαβικό (μέλος)*** τρόπος μελοποίησης κειμένου κατά τον οποίο σε κάθε συλλαβή τού κειμένου αντιστοιχεί κατά κανόνα ένας μουσικός φθόγγος ΑΝΤ. μελισματικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

συλλαβισμός (ο) [1782] **1.** ο διαχωρισμός των γραπτών ή εκφωνούμενων λέξεων στις συλλαβές από τις οποίες απαρτίζονται: *κανόνες συλλαβισμού* **2.** η ομιλία ή κυρ. ανάγνωση με κόμπιασμα, συνεχείς παύσεις, η δυσκολία στην ανάγνωση. Επίσης **συλλάβισμα** (το) [1889]. — **συλλαβιστικός**, -ή, -ό [1893] (βλ. ΠΙΝ. *κανόνες συλλαβισμού*).

συλλαβιστός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που διαβάζεται, εκφωνείται κατά συλλαβές: *~ ανάγνωση* **2.** (κακόσ.) αυτός που διαβάζεται ή ομιλείται με παύσεις, με δυσκολία, κομπιάζοντας: *τα Αγγλικά του είναι ~* || *~ προφορά.* — **συλλαβιστά** επίρρ.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	
ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ	**ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ**
Όταν **ένα σύμφωνο** βρίσκεται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, διφθόγγους ή συνδυασμούς, σε απλές ή σύνθετες λέξεις, συλλαβίζεται με το φωνήεν ή τη δίφθογγο που ακολουθεί: Απλές: *έ-χω, ό-νει-ρο, ναύ-λα, κα-λο-καί-ρι.* Σύνθετες: *συ-νά-γω, ε-να-έ-ρι-ος, ε-ξαι-ρώ, προ-σέ-χω, συ-να-γω-γή, κα-τη-γο-ρώ, κα-λω-σό-ρι-σμα.*	Στις απλές λέξεις, όταν **ένα σύμφωνο** βρίσκεται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα ή διφθόγγους, συλλαβίζεται με το φωνήεν ή τη δίφθογγο που ακολουθεί: *έ-χω, ό-νει-ρο, ναύ-λα, κα-λο-καί-ρι.* Οι σύνθετες λέξεις χωρίζονται στα συστατικά τους μέρη: *συν-ά-γω, εν-α-έ-ρι-ος, εξ-αι-ρώ, προσ-έ-χω, συν-α-γω-γή, κα-λωσ-ό-ρι-σμα.* Σε περίπτωση όμως έκθλιψης, χωρίζονται όπως οι απλές λέξεις: *παρά-γω, υ-πεύ-θυ-νος, κα-τέ-χω, κα-τη-γο-ρώ.*
Όταν **δύο σύμφωνα** βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, διφθόγγους ή συνδυασμούς, σε απλές ή σύνθετες λέξεις, συλλαβίζονται με το επόμενο φωνήεν ή δίφθογγο, αν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη: *α-τμός* (τμήμα), *έ-θνος* (θνητός), *λά-σπη* (σπέρνω), *τζί-τζικας* (τζάμι) [απλές λέξεις] *ει-σφέρω* (σφαίρα), *ε-κλέγω* (κλειδί), *προ-σπαθώ* (σπαθί) και [σύνθετες λέξεις]. Εάν δεν αρχίζει ελληνική λέξη από αυτά, χωρίζονται: *δραχ-μή, φάτ-νη, έχιδ-να, ικ-μάδα, δάφ-νη, σταθ-μός, τάγ-μα* *άρ-μα, τολ-μώ, συμ-φωνώ.*	Όταν **δύο σύμφωνα** βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα ή διφθόγγους στις απλές λέξεις, συλλαβίζονται με το επόμενο φωνήεν ή δίφθογγο, αν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη: *α-τμός* (τμήμα), *έ-θνος* (θνητός), *λά-σπη* (σπέρνω), *τζί-τζι-κας* (τζάμι). Δεν ισχύει ο χωρισμός των δύο συμφώνων στις σύνθετες λέξεις με πρόθεση: *εισ-φέρω, εκ-λέγω, προσ-παθώ, συμ-πορεύομαι, εν-τείνω, εγ-καλώ.* Δεν ισχύει επίσης ο χωρισμός των δύο συμφώνων για τα συμπλέγματα: *γμ, δμ, θμ, κμ, χμ – δν, τν, φν* (τα οποία δεν χωρίζονται): *δρα-χμή, φά-τνη, έχι-δνα, ι-κμάδα, δά-φνη, στα-θμός, τά-γμα.* Στις λοιπές περιπτώσεις χωρίζονται: *άρ-μα, τολ-μώ.*
Ό,τι ισχύει για τα δύο σύμφωνα ισχύει και για τα **μπ, ντ, γκ**: *α-μπέλι, πέ-ντε, α-γκίστρι,* *συ-μπορεύομαι, ε-ντείνω, ε-γκαλώ.* *ξέ-μπαρκος, ξε-ντύνω, ντό-μπρος, μπα-μπάς.* Αν όμως προηγείται και άλλο σύμφωνο, χωρίζονται από αυτό: *μπαρμπούνι, καβουρ-ντίζω.*	Τα **έρρινα συμπλέγματα μπ, ντ, γκ** χωρίζονται: *αμ-πέλι, αγ-κίστρι, πέν-τε.* *συμ-πορεύομαι, εν-τείνω, εγ-καλώ.* Τα **άρρινα δίψηφα** *μπ, ντ, γκ* δεν χωρίζονται: *ξέ-μπαρκος, ξε-ντύνω, ντό-μπρος, μπα-μπάς.* Αν όμως προηγείται και άλλο σύμφωνο, χωρίζονται από αυτό: *μπαρμπούνι, καβουρ-ντίζω.*
Δύο όμοια σύμφωνα πάντοτε χωρίζονται: *άλ-λος, θάρ-ρος, άμ-μος, άγ-γελος.*	Ισχύει ο ίδιος κανόνας.
Τρία ή περισσότερα σύμφωνα, που βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, διφθόγγους ή συνδυασμούς, συλλαβίζονται με το επόμενο φωνήεν ή δίφθογγο, εάν αρχίζει ελληνική λέξη τουλάχιστον από τα δύο πρώτα: *κά-στρο* (στρώνω), *σφυρί-χτρα* (χτένι), *αι-σχρός* (σχήμα), *ηλε-κτρισμός* (κτήμα). Εάν δεν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη, χωρίζονται και το πρώτο από τα τρία σύμφωνα συλλαβίζεται με το προηγούμενο φωνήεν, δίφθογγο ή συνδυασμό: *άν-θρωπος, αμ-βροσία, νεραν-τζιά, εκ-στρατεία.*	Ισχύουν οι ίδιοι κανόνες.
Τα **δίψηφα φωνήεντα** (*ου, αι, ει, οι, υι*) και οι **συνδυασμοί** *αυ, ευ* θεωρούνται ως ένα φωνήεν και δεν χωρίζονται: *παι-δεί-α, υι-κός, δουλεύ-ει, προαύ-λιο.* Φωνήεντα που συμπροφέρονται απαρτίζοντας μία συλλαβή (γνήσιες και καταχρηστικές δίφθογγοι, π.χ. *αϊ, άι, αη, οϊ, όι, οη – ια, ιο, ιε, οια, ιου, οιε, οιου* κ.ά.), θεωρούνται ως ένα φωνήεν και δεν χωρίζονται: *κορόι-δο, βόη-θα, νεράι-δα, αϊ-τός.* *δια-βάζω, βια-σύνη, ά-δειος, χτυπιέ-ται, ποτη-ριού, παι-διών.* Όταν δεν συμπροφέρονται σε μία συλλαβή, χωρίζονται: *δι-αβατήρ-ιο, βι-ασμός, α-δειούχος, πρατηρι-ούχος, κακοποι-οί, αλλοι-ώνω.*	Ισχύουν οι ίδιοι κανόνες.

συλλαβόγραμμα (το) {συλλαβογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γραφικό σημείο που παριστάνει μια συλλαβή.

συλλαβογραφία (η) |1898| {χωρ. πληθ.} σύστημα γραφής στο οποίο *κάθε σύμβολο (συλλαβόγραμμα) αντιστοιχεί σε μία συλλαβή* και όχι λ.χ. σε έναν φθόγγο. — **συλλαβογραφικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Silbenschrift].

συλλαβόγριφος (ο) |1851| {συλλαβογρίφ-ου | -ων, -ους} αίνιγμα στο οποίο ζητείται να βρεθεί μία λέξη με δεδομένη τη σημασία ορισμένων τμημάτων της.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Silbenrätsel].

σύλλαβας (ο) (στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) ο επίσημος κατάλογος *όλων των γνωστών* αιρέσεων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. syllabus, από εσφαλμ. ανάγνωση τού μτγν. *σίλλυβος* «ετικέτα βιβλίου», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

-ούλλαβος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό συλλαβών: *τρισύλλαβη λέξη* || *δεκαπεντασύλλαβος στίχος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *πολυ-σύλλαβος, μονο-σύλλαβος*), που προέρχεται από το αρχ. *συλλαβή*].

συλλαλητήριο (ο) |1871| {συλλαλητηρί-ου | -ων} **1.** μαζική διαδήλωση στην οποία οι συγκεντρωμένοι εκφράζουν τη διαμαρτυρία τους για ένα θέμα ή την υποστήριξή τους σε κοινή θέση: ~ *για την ελληνικότητα τής Μακεδονίας* || *διοργανώνω* ~ ΣΥΝ. διαδήλωση, συγκέντρωση **2.** (συνεκδ.) το πλήθος που μετέχει σε συγκέντρωση: *μαχητικό* ~ || *ο παλμός τού* ~ || *εργατικό / μαθητικό / φοιτητικό* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συλλαλώ (-έω)* (< *συν-* + *λαλώ*) + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *παρατηρη-τήριο*].

συλλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέλ-αβα, -ήφθην, -ης, -η... (μτχ. συλληφθείς, -είσα, -έν)} **1.** (για πρόσ.) προβαίνω στη βίαιη κατακράτηση ή στον αιχμαλωτισμό (κάποιου), τον περιορίζω στερώντας του τη φυσική ή την προσωπική του ελευθερία: ~ *κάποιον ως ύποπτο φόνου* || *συνελήφθη επ' αυτοφώρω / για εμπορία ναρκωτικών* ΣΥΝ. (καθημ.) πιάνω, (λαϊκ.) τσακώνω, τσιμπώ **2.** (α) (για θήραμα) πιάνω, ώστε να μη μπορεί να διαφύγει: ~ *πουλιά με ξόβεργες* || *οι κυνηγοί συνέλαβαν το άγριο ζώο* (β) (για ζώο) πιάνω (αυτό που αναζητώ ως τροφή): *ο βάτραχος συλλαμβάνει τη λεία του με τη μακριά και κολλώδη γλώσσα του* || *η γάτα έχει γαμψά νύχια που τη βοηθούν να συλλαμβάνει το θήραμά της* • **3.** καταλαβαίνω (κάτι) στο σύνολό του, αντιλαμβάνομαι πλήρως: *δεν μπορούσε να τη συλλάβει ανθρώπινος νους τέτοια καταστροφή!* ΣΥΝ. εννοώ **4.** επινοώ, διαμορφώνω (κάτι) με τη σκέψη ή τη δημιουργική φαντασία μου: ~ *ένα σχέδιο / μια ιδέα / μια νέα θεωρία* ΣΥΝ. σκέφτομαι, (καθημ.) μου έρχεται στο μυαλό **5.** (μτφ.) (για τηλεοπτική κάμερα, φωτογραφικό φακό κ.λπ.) καταγράφω σε φιλμ: *ο φακός τον συνέλαβε σε τρυφερό στιγμιότυπο!* • **6.** (για γυναίκα) καθίσταμαι έγκυος ΣΥΝ. (λαϊκ.) πιάνω παιδί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

συλλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέλ-εξα, -έγην, -ης, -η...} **1.** μαζεύω, συγκεντρώνω μαζί: ~ *καρπούς* **2.** (ειδικότ.) συγκεντρώνω πράγματα που με ενδιαφέρουν, επιδιώκω να τα εντάξω, να τα καταχωρίσω σε κοινό σύνολο ή αρχείο είτε για τη δημιουργία συλλογής είτε για την αξιοποίησή τους για κάποιον σκοπό: ~ *πληροφορίες / καταθέσεις / στοιχεία* || ~ *γραμματόσημα / παλιά νομίσματα* ΣΥΝ. μαζεύω, συναθροίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*.

συλλειτουργία (η) |1889| {συλλειτουργιών} ΕΚΚΛΗΣ. η λειτουργία που τελείται πανηγυρικά από ομάδα κληρικών στην ίδια εκκλησία.

συλλείτουργο (το) ΕΚΚΛΗΣ. επιμνημόσυνη λειτουργία που τελούν συγχρόνως δύο ή περισσότεροι κληρικοί.

συλλειτουργός (ο) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. κληρικός που τελεί από κοινού με άλλους κληρικούς τη Θεία Λειτουργία.

συλλειτουργώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {συλλειτουργείς... | συλλειτούργησα} (για ιερείς, κληρικούς) τελώ από κοινού με άλλον/άλλους κληρικούς τη Θεία Λειτουργία.

συλλέκτης (ο) {συλλεκτών}, **συλλέκτρια** (η) {συλλεκτριών} **1.** (κυριολ.) πρόσωπο που μαζεύει πράγματα: ~ *καρπών* • **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ***ηλιακός συλλέκτης / συσσωρευτής*** κάθε συσκευή ή σύστημα που έχει σχεδιαστεί για την απορρόφηση ηλιακής ακτινοβολίας και την αξιοποίησή της για τη θέρμανση νερού ή αέρα και για παραγωγή ηλεκτρισμού **3.** αυτός που συλλέγει, που κάνει συλλογή: ~ *ζωγραφικών πινάκων / παλιών νομισμάτων / βιβλίων* ΣΥΝ. συλλογέας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συλλέγω*].

συλλεκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (κυριολ.) (α) αυτός που σχετίζεται με τη συλλογή, τη συγκέντρωση πραγμάτων (β) ***συλλεκτική κοινωνία*** ανθρώπινη κοινωνία που εξασφαλίζει τη διατροφή της με τη συλλογή άγριων φρούτων και καρπών, με το κυνήγι και την αλιεία· η κυνηγετική κοινωνία (πβ. λ. *τροφοσυλλέκτης*) **2.** αυτός που σχετίζεται με τον συλλέκτη ή τη συλλογή: ~ *μανία / βιβλίο / ταινία* || *ο πίνακας έχει μεγάλη* ~ *αξία* || ~ *κομμάτι* (κάθε αντικείμενο που αξίζει να μπει σε συλλογή, που μπορεί να ενδιαφέρει συλλέκτες) **3. *συλλεκτική*** (η) η ενασχόληση συλλέκτη με την οργάνωση, συντήρηση και επέκταση τής συλλογής του.

συλλήβδην επίρρ. (λόγ.) παίρνοντας (πρόσωπα ή πράγματα) όλα μαζί, γενικά, χωρίς διακρίσεις: *καταδίκασε* ~ *τους πολιτικούς* || *τους έβρισε* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *συλ-ληβ-* (ρ. *συλλαμβάνω*, με την εκτεταμ. βαθμ. *ληβ-* τού θ. *λαβ-*, πβ. κ. *σύλ-ληψις*) + επιρρ. επίθημα *-δην*].

συλληπτήριος, -ος, -ο [1896] αυτός που είναι κατάλληλος για να πιάνει, να συλλαμβάνει κάτι: *τα* ~ *όργανα των εντόμων* (για να πιάνουν την τροφή τους).
[ΕΤΥΜ. < *συλλαμβάνω* (πβ. *σύλληψη*) + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *σω-τήριος, δρασ-τήριος*].

σύλληπτρα (τα) {συλλήπτρων} τα χρήματα που καταβάλλονται ως αμοιβή για τη σύλληψη και παράδοση επικηρυγμένου εγκληματία.
[ΕΤΥΜ. < *συλλαμβάνω* (πβ. *σύλληψη*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *δίδακ-τρα, εξέτασ-τρα*].

σύλληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** (α) η βίαιη κατακράτηση ή ο αιχμαλωτισμός κάποιου, ώστε να περιορίζεται η φυσική ή η προσωπική του ελευθερία: *η* ~ *κατασκόπων τού εχθρού από δική μας περίπολο* || *η* ~ *ενός ξένου πράκτορα* (β) (ειδικότ.) το να πέφτει κάποιους στα χέρια τής αστυνομίας (μετά από καταδίωξη ή κατά τη διάπραξη ενός αδικήματος, επ' αυτοφώρω) ή να τίθεται υπό κράτηση κατόπιν εντάλματος: *επικίνδυνη / επεισοδιακή* ~ *ενός κακοποιού* || ~ *ενόχου* **2.** (για ζώο) ο αιχμαλωτισμός τού θηράματος: *τα γλαρόνια, ενώ πετούν, βουτούν και συλλαμβάνουν μικρά ψάρια* • **3.** η επινόηση, το να καταλάβει ή να δημιουργήσει κανείς (κάτι) με τη σκέψη ή τη φαντασία του: *η* ~ *ενός σχεδίου / μιας ιδέας* **4.** (συνεκδ.) ό,τι επινοεί ή συλλαμβάνει κανείς με τη σκέψη του: *η θεωρία αυτή είναι μια μεγαλοφυής* ~ ΣΥΝ. επινόημα • **5.** (για γυναίκα ή θηλυκό ζώο) η γονιμοποίηση, η έναρξη τής εγκυμοσύνης **6.** ΘΕΟΛ. ***άσπιλη σύλληψη (τής Θεοτόκου)*** δόγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (καθιερώθηκε το 1854 επί Πάπα Πίου Θ') που συνίσταται στην πίστη ότι η Παρθένος Μαρία συνελήφθη από τη μητέρα της Άννα κατά θαυμαστό τρόπο, χωρίς αμαρτία • **7.** ΑΣΤΡΟΝ. η μετατροπή ουρανίου σώματος σε δορυφόρο άλλου μεγαλυτέρου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύλληψις* < *συλλαμβάνω* (πβ. κ. *λήψις* *λαμβάνω*). Η σημ. «γονιμοποίηση, έναρξη τής εμβρυϊκής ζωής» απαντά ήδη στον Αριστοτέλη].

συλλίπασμα (το) [1876] {συλλιπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ουσία που χρησιμοποιείται στις μεταλλουργικές εργασίες για τη διευκόλυνση τής τήξης των μετάλλων.

συλλογέας (ο) {συλλογ-είς, -έων} ο συλλέκτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συλλογεύς* < αρχ. *συλλέγω*].

συλλογή (η) **1.** (α) σκόπιμη συγκέντρωση ομοειδών πραγμάτων: *η* ~ *καρπών / φρούτων από τα δέντρα* (β) η συνήθ. συστηματική συνάθροιση ομοειδών αντικειμένων για τη δημιουργία ενός όσο το δυνατόν μεγαλύτερου συνόλου: *η κοπιαστική* ~ *πληροφοριών* || ~ *στοιχείων για μια υπόθεση / υπογραφών* ΣΥΝ. συγκέντρωση· ΦΡ. ***κάνω συλλογή*** συλλέγω: ~ *γραμματοσήμων / κουτιών συσκευασίας / νομισμάτων* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των συνήθ. συστηματικά συγκεντρωμένων και ταξινομημένων ομοειδών πραγμάτων: *μεγάλη / πλούσια / διάσημη / σπάνια* ~ || *η* ~ *του περιλαμβάνει δύο από τα πιο ακριβά γραμματόσημα* || ~ *διαμαντιών / κοσμημάτων από χρυσό / τηλεκαρτών / πινάκων ζωγραφικής / μουσικών οργάνων* || *στην Εθνική Πινακοθήκη παρουσιάζονται έργα τής ρωσικής πρωτοπορίας από τη «~ Κωστάκη»* **3.** σύνολο, τού οποίου τα κομμάτια θεωρούνται ότι αποτελούν μία ενότητα: ~ *δημοτικών τραγουδιών / παροιμιών / ποιημάτων / διηγημάτων* || *η τελευταία ποιητική* ~ *τού Οδ. Ελύτη είχε τον τίτλο «Δυτικά τής λύπης»* **4.** ο έντονος και επίμονος στοχασμός για (ένα) θέμα, η διερεύνηση ενός ζητήματος με τη σκέψη: *είμαι / πέφτω σε βαθιά* ~ || *ώρες συλλογής και ανασυγκρότησης* ΣΥΝ. περίσκεψη, περισυλλογή • **5.** ΙΑΤΡ. η παθολογική συγκέντρωση υγρού σε ιστό: ~ *πύου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συλλέγω*].

συλλογίζομαι κ. (καθημ.) **συλλογιέμαι** κ. **συλλογ(ι)ούμαι** ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {συλλογίσ-τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω συλλογισμούς, σκέφτομαι: *ατένιζε τη θάλασσα και συλλογιζόταν* || *τον συνάντησα στο γνωστό του στέκι να συλλογίζεται βαθιά* || *«όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά»* (Ρήγας Βελεστινλής) ΣΥΝ. λογίζομαι, κρίνω ♦ (μετβ.) **2.** ανακαλώ στη μνήμη: ~ *τα ωραία εκείνα χρόνια* ΣΥΝ. αναπολώ, θυμάμαι, φέρνω στον νου μου, αναλογίζομαι **3.** επεξεργάζομαι (κάτι) στη σκέψη μου: *όσο το συλλογίζομαι, νομίζω πως είχε δίκιο* || *σαν το συλλογιστείς πού κατάντησε, σε πιάνει απελπισία!* **4.** λαμβάνω (κάτι) υπ' όψιν μου, το υπολογίζω: *δεν συλλογίζεται καθόλου πού θα τον οδηγήσουν αυτά που κάνει* ΣΥΝ. λογιαριάζω **5.** (η μτχ. ***συλλογισμένος,*** *-η, -ο*) (α) (για πρόσ.) αυτός που τον απασχολούν έντονα οι σκέψεις του, που έχει απορροφηθεί σε αυτές: *πολύ συλλογισμένο σε βλέπω τελευταία!* ΣΥΝ. σκεφτικός (β) αυτός που εκφράζει ή οφείλεται σε βαθιά περίσκεψη: ~ *ύφος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπολογίζω προσεκτικά, κάνω στοχασμούς λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα συγκεντρωμένα στοιχεία», < *συν-* + *λογίζομαι*].

συλλογικός, -ή, -ό [1859] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με ένα σύνολο ανθρώπων ή πραγμάτων, που αφορά σε όλα τα μέρη ή μέλη αυτού τού συνόλου: *δεν φταίει μόνο ένας, η ευθύνη είναι* ~ || *η* ~ *μνήμη* || *πρότεινε κατάργηση τής θέσης τού προέδρου και εκλογή* ~ *ηγεσίας* ΣΥΝ. ομαδικός ΑΝΤ. ατομικός, μεμονωμένος (β) ***συλλογικό ασυνείδητο*** βλ. λ. *ασυνείδητο* **2.** αυτός που προέρχεται από πολλούς, που συντελείται με τη συνεργασία πολλών: ~ *προσπάθεια / απόφαση / διάβημα / διαδικασία / παρέμβαση* **3.** (α) αυτός που σχετίζεται με σύλλογο, οργανωμένη ομάδα: ~ *διαφορές / διαπραγματεύσεις* (μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών) (β) ***συλλογικό όργανο*** διοικητικό όργανο, που οι αποφάσεις του λαμβάνονται με ομοφωνία και τα μέλη του ευθύνονται εξίσου για τις αποφάσεις και τις συνέπειες που αυτές έχουν (γ) ***συλλογική σύμβαση εργασίας*** έγγραφη σύμβαση που καθορίζει το τι πρέπει οπωσδήποτε να τηρείται στις επιμέρους συμβάσεις μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών (βλ. λ. *σύμβαση*). — ***συλλογικ-ά / -ώς*** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. collectif].

συλλογικότητα (η) **1.** το να γίνεται κάτι συλλογικά, με συμμετοχή όλων των μελών ενός συνόλου: ~ *στη λήψη αποφάσεων για τη διοίκηση / στην αντιμετώπιση τού* ***προβλήματος*** **2.** το να αναφέρεται (κά-

τι) σε όλα τα μέλη ενός συνόλου: *υπάρχει ~ ευθύνης.*

συλλογισμός (ο) [αρχ.] **1.** η διαδικασία εξαγωγής λογικών πορισμάτων ή κρίσεων με βάση τα δεδομένα (γεγονότα ή προτάσεις): *πολύπλοκος / εσφαλμένος / αυθαίρετος ~* **2.** (συνεκδ.) οι λόγοι, τα επιχειρήματα, οι αποδείξεις κ.λπ. που προκύπτουν από αυτή τη διαδικασία **3.** (κατά τον Αριστοτέλη) η λογική διαδικασία, κατά την οποία, με βάση ορισμένα δεδομένα που γίνονται αποδεκτά, προκύπτει αναγκαστικά από αυτά κάτι το διαφορετικό, λ.χ. κάθε Α είναι Γ, κάθε Β είναι Α, συνεπώς κάθε Β είναι Γ: *επαγωγικός / παραγωγικός / υποθετικός / διαζευκτικός / αναλογικός ~·* ΦΡ. ***κατ' αναλογίαν συλλογισμός*** βλ. λ. *αναλογία.*

συλλογιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με συλλογισμό, που προκύπτει από συλλογισμό: *~ τρόπος / σχήμα* (συλλογισμός που καθορίζεται από τη φύση των προτάσεων, τη μεταξύ τους σχέση και το εξαγόμενο συμπέρασμα) **2.** ***συλλογιστική*** (η) (α) κλάδος τής Λογικής που επιτρέπει τη διατύπωση κρίσεως σχετικά με την παραγωγή ενός συμπεράσματος από άλλες προτάσεις (υποθέσεις) με βάση τη μελέτη των λογικών δομών αυτών των προτάσεων (συλλογισμών) (β) (γενικότ.) η εξεταστική μελέτη των συλλογισμών (γ) ο τρόπος σκέψης, το σύνολο των συλλογισμών (κάποιου), βάσει των οποίων καταλήγει σε συμπέρασμα: *δεν έχω καταλάβει με ποια ~ υποστηρίζεις αυτά τα πράγματα* || *σωστή / εσφαλμένη / βάσιμη ~* || *αναλύω / ακολουθώ τη ~ του.* — **συλλογιστικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

σύλλογος (ο) {συλλόγ-ου | -ων, -ους} ένωση προσώπων που συστήνεται βάσει καταστατικού με συγκεκριμένη επωνυμία, έδρα, τρόπο δράσης και λειτουργίας για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού ή κοινών συμφερόντων: *~ γονέων και κηδεμόνων* || *~ διδακτικού προσωπικού / εργαζομένων σε εταιρεία* || *εξωραϊστικός / εμπορικός / φιλανθρωπικός / φοιτητικός / αθλητικός ~* || *πρόεδρος / γραμματέας / μέλος τού ~* ΣΥΝ. σωματείο· ΦΡ. ***σύλλογος (καθηγητών / δασκάλων)*** το σύνολο των διδασκόντων (καθηγητών / δασκάλων) σε σχολική μονάδα ως θεσμικό συλλογικό όργανο, που συνεδριάζει υπό την προεδρία τού διευθυντή και αποφασίζει για τα ζητήματα που αφορούν στη λειτουργία τού σχολείου: *το θέμα θα περάσει από τον σύλλογο καθηγητών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγκέντρωση, συνάθροιση προσώπων», < *συλλέγω.* Στην αρχ. Αθήνα *σύλλογος* απεκαλείτο κάθε ειδική δημόσια συνέλευση εκτός τής Εκκλησίας τού Δήμου, ενώ στους εκκλησιαστικούς συγγραφείς απαντά η σημ. «εκκλησίασμα». Η σημ. «νομικό σωματείο» είναι απόδ. των γαλλ. association, collège].

συλλυπητήρια (τα) [1871] {συλλυπητηρίων} τα λόγια με τα οποία εκφράζεται (γραπτώς ή προφορικώς) προς κάποιον η συμμετοχή στο πένθος του: *δεχθείτε τα θερμά μου ~ για τον θάνατο τής μητέρας σας* ΑΝΤ. συγχαρητήρια.

συλλυπητήριος, -α, -ο αυτός μέσω τού οποίου εκφράζεται η συμμετοχή στο πένθος άλλου: *~ τηλεγράφημα / επιστολή* ΣΥΝ. συγχαρητήριος.
[ΕΤΥΜ. < *συλλυπούμαι* + παραγ. επίθημα *-τήριος,* πβ. κ. *ευχαρισ-τήριος, συγχαρη-τήριος*].

συλλυπούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συλλυπείσαι... | συλλυπήθηκα} εκφράζω (σε κάποιον) τα συλλυπητήριά μου, εκφράζω τη συμμετοχή μου στο πένθος του: *έσπευσαν όλοι να τη συλλυπηθούν για τον θάνατο τού συζύγου της* ΑΝΤ. συγχαίρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

σύλφη (η) {σπάν. συλφών} (κατά την κελτική μυθολογία) αερικό, νεράιδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sylphe < νεολατ. sylphes (πληθ.), λ. που πλάστηκε από τον Παράκελσο, από συμφυρμό τού λατ. sylva (παράλλ. τ. τού silva «δάσος») και τού αρχ. *νύμφη*].

συλφίδα (η) **1.** η σύλφη (βλ.λ.) **2.** (μτφ.-λόγ.) γυναίκα με αέρινη, λυγερόκορμη εμφάνιση. Επίσης (λόγ.) **συλφίς** [1867] {συλφίδος}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. sylphide < sylphe (βλ. κ. *σύλφη*)].

συλώ ρ. μετβ. {συλάς... | σύλ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** προβαίνω στη σύληση (ιερού χώρου, κυρ. τάφου), κλέβω αντικείμενα (από ιερό χώρο): *ο τάφος τού φαραώ βρέθηκε συλημένος* **2.** (καταχρ.) λεηλατώ (χώρο, περιοχή).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συλώ (-άω),* αρχική σημ. «απογυμνώνω τον νεκρό εχθρό από τα όπλα του, λαφυραγωγώ», αβεβ. ετύμου, ενώ δεν έχει διαπιστωθεί αν το ρ. αποτελεί κανονικό παράγωγο των ουσ. *σύλη, σῦλον* (που όμως είναι μτγν.) ή αν πρόκειται για υποχωρητ. σχηματισμό με τη μεσολάβηση τού αρχ. επιθ. *ἄ-συλος.* Σε ό,τι αφορά την ετυμολογία, είναι προφανής η συσχέτιση με το συνώνυμο *σκῦλα* «λάφυρα» (βλ. λ. *σκυλεύω*), αν δεχθούμε φωνολογική εξέλιξη *σκ- > ξ- > σ-.* Η σύνδεση τού πληθ. *σῦλα* με το λατ. spolia (ίδια σημ.) και η παράλληλη αναγωγή τους σε λυδ. λ. δεν έχει ισχυρή τεκμηρίωση].

συμβαδίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμβάδισα} **1.** (λόγ.-σπάν.) βαδίζω μαζί (με κάποιον) **2.** (μτφ.) ακολουθώ (κάποιον/κάτι) στην εξέλιξη, στην ανάπτυξή του: *η ελληνική οικονομία πρέπει να συμβαδίζει με τις οικονομίες των χωρών τής Ε.Ε.* || *~ με τα μηνύματα των καιρών / με τις νέες τάσεις τής μόδας ή τής τέχνης* **3.** (γενικότ.) ταιριάζω, συμφωνώ: *οι εμπρηστικές του δηλώσεις δεν συμβαδίζουν με το ήπιο προφίλ που καλλιεργεί.*

συμβαίνει ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. συμβαίνων, -ουσα, -ον, αόρ. συνέβη (να/θα συμβεί), μτχ. ουδ. συμβάν} **1.** (για γεγονός) υπάρχει και εξελίσσεται, συντελείται, κυρ. χωρίς να έχει προσχεδιαστεί: *όλοι διαμαρτύρονται για τα πρωτοφανή πράγματα που συμβαίνουν* || *το ατύχημα συνέβη προχθές* || *κανείς δεν κατάλαβε από πού έπεσε ο πυροβολισμός· όλα συνέβησαν τόσο γρήγορα!* || *τι ~;* || *ό,τι κι αν συνέβη μεταξύ μας, ανήκει πια στο παρελθόν* || *όλα είναι δυνατά· κανείς δεν μπορεί να προβλέψει τι θα συμβεί τελικά* ΣΥΝ. γίνεται, πραγματοποιείται, λαμβάνει χώρα· ΦΡ. ***σαν να μη συμβαίνει τίποτε*** για περιπτώσεις στις οποίες ενεργεί κανείς χωρίς να επηρεάζεται από κάτι σοβαρό που υπάρχει: *Το θράσος του δεν περιγράφεται! Αφού με εξαπάτησε, έρχεται και μου μιλάει, ~!* (ειδικότ.) **2.** ακολουθεί, έρχεται ως συνέπεια: *πατάω τον διακόπτη, αλλά δεν ~ τίποτε* || *τι θα συμβεί, αν αλλάξεις ταχύτητα χωρίς να πατήσεις συμπλέκτη;* **3.** (για δυσάρεστο γεγονός) συντελείται, κυρ. κατά τρόπο απρόβλεπτο: *- ~ τίποτε; –Όχι, μην ανησυχείς!* || *αν συμβεί κάτι, πάρε το 100* || *άνθρωποι είμαστε, τόσα συμβαίνουν κάθε μέρα· κάνε μια ασφάλεια!* || *Τι σου συνέβη; Σε βλέπω στενοχωρημένο* || *συμβαίνουν και στις καλύτερες οικογένειες* (βλ. κ. λ. *οικογένεια*)· ΦΡ. ***συμβαίνουν αυτά*** καθησυχαστικά σε κάποιον, για να μην ανησυχεί, να μη θεωρεί τόσο σημαντικό κάτι δυσάρεστο που του έτυχε ή για το οποίο είναι ο ίδιος υπεύθυνος: *δεν πειράζει, ~· την άλλη φορά θα είσαι πιο τυχερός* **4.** τυχαίνει, πραγματοποιείται κατά τυχαίο τρόπο: *πώς ~ και πάντα συναντά κάποιον γνωστό στον δρόμο;* || (+να) *~ να γνωρίζω μερικά πρόσωπα, που θα σου φανούν χρήσιμα* || *δεν ~ κάθε μέρα να έρχονται στην πόλη μας τέτοιοι καλλιτέχνες!* **5.** (λόγ.) ***συμβαίνοντα*** (τα) όσα συμβαίνουν, οι τρέχουσες εξελίξεις: *παρακολουθούμε τα ~ με έντονη ανησυχία* **6.** ***συμβάν*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *βαίνω*].

συμβάλλω ρ. αμετβ. {συνέβαλα (να/θα συμβάλω), συμβλήθηκα (λόγ. συνεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. συμβληθείς, -είσα, -έν), συμβεβλημένος} (+σε) **1.** (για ποταμούς) ενώνομαι και εκβάλλω (σε άλλον ποταμό): *και οι δύο παραπόταμοι συμβάλλουν στον Αξιό* ● **2.** επιδρώ σε κάποιον βαθμό (σε κάτι), έχω το μερίδιό μου στην επίτευξη τελικού αποτελέσματος, γενικότ. στη διαμόρφωση συγκεκριμένης κατάστασης: *η μετριοπαθής του στάση συμβάλλει στην επικράτηση κλίματος συνεργασίας* || *ο σεβασμός στους κανόνες συμβάλλει στον υγιή ανταγωνισμό* || *κάθε πολίτης μπορεί να συμβάλει στην κοινή προσπάθεια* ΣΥΝ. συντείνω, βοηθώ, συντελώ **3.** (μεσοπαθ. ***συμβάλλομαι***) συνάπτω συμφωνία, υπογράφω συμβόλαιο (με άλλη πλευρά) για την από κοινού επίτευξη ορισμένου αποτελέσματος: *ο δήμος συμβλήθηκε με ιδιωτική εταιρεία για τον καθαρισμό των σχολικών κτηρίων* || *οι συμβαλλόμενοι δεσμεύονται για την τήρηση τής συμφωνίας* || *τα συμβαλλόμενα μέρη* **4.** (η μτχ. ***συμβεβλημένος,*** -η, -ο) αυτός που έχει υπογράψει συμφωνία / συμβόλαιο με συγκεκριμένο οργανισμό, ασφαλιστικό ταμείο, υπηρεσία υγείας κ.λπ.: *γιατρός ~ με το Ι.Κ.Α.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βάλλω, εκτοξεύω από κοινού – συνεκβάλλω (για ποταμούς)», < *συν-* (βλ.λ.) + *βάλλω.* Η σημερινή σημ. (ήδη αρχ.) απαντά κυρ. στο μέσο *συμβάλλομαι*].

συμβάν (το) {συμβάντ-ος | -α, -ων} ό,τι συντελείται σε δεδομένο χώρο και χρόνο, το (συνήθ. σημαντικό) γεγονός: *περίεργο / τραγικό / πρωτοφανές ~* ΣΥΝ. περιστατικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεγονός.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής αρχ. μτχ. *συμβάς, -ᾶσα, -άν,* αόρ. β' τού ρ. *συμβαίνω*].

σύμβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** πολυμερής δικαιοπραξία η οποία περιέχει τις δηλώσεις βουλήσεως δύο ή περισσοτέρων προσώπων οι οποίες είναι μεν αντίθετες μεταξύ τους, αλλά συμπίπτουν ως προς το σκοπούμενο έννομο αποτέλεσμα: *εμπορική / ασφαλιστική ~* || *εκδοτική ~* (για την έκδοση και εκμετάλλευση πνευματικού έργου) || *υπογραφή διεθνούς ~ για την προστασία τού περιβάλλοντος* || *καταγγέλλω μια ~* || *~ έργου* ΣΥΝ. συμφωνία, συνθήκη· ΦΡ. ***σύμβαση (εργασίας)*** σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εργαζόμενος) αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει, για ορισμένο ή αόριστο χρόνο, την εργασία του στον άλλο συμβαλλόμενο (εργοδότη) και αυτός αναλαμβάνει την υποχρέωση να του καταβάλλει μισθό: *τον προσέλαβαν στην εταιρεία με διετή ~* || *συλλογική ~* || *~ αορίστου / ορισμένου χρόνου* ● **2.** (μτφ.) οτιδήποτε υφίσταται ή ισχύει μόνο κατ' επίφαση, τυπικά ή κατά τα κρατούντα και στερείται ουσιαστικού περιεχομένου: *ο γάμος τους είναι πλέον μια ~· μένουν μαζί μόνο για τα παιδιά* || *έζησε αγνοώντας τις κοινωνικές συμβάσεις·* ΦΡ. ***κατά σύμβαση*** (*κατά σύμβασιν,* Γαλην. 10, 164) (i) τυπικά, σύμφωνα με τους ευρύτερα παραδεκτούς κανόνες ή την παράδοση ΣΥΝ. κατά συνθήκη (ii) κατόπιν ευρύτερης ρητής ή σιωπηρής συμφωνίας: *οι σημασίες που αποδίδουμε στις λέξεις ισχύουν ~· δεν έχουν αιτιώδη χαρακτήρα* **3.** οτιδήποτε υφίσταται ή ισχύει σύμφωνα με τις επιθυμίες ενός συνόλου ανθρώπων, το οποίο το θεωρεί δεδομένο: *κοινωνικές ~* **4.** οποιαδήποτε τεχνική ή πρακτική εφαρμόζεται κατά κανόνα σε συγκεκριμένο καλλιτεχνικό ή λογοτεχνικό είδος: *οι ~ τής αρχαίας τραγωδίας / τής όπερας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμβασις,* αρχική σημ. «συμβάδιση», < *συμβαίνω* (πβ. κ. *βάσις*). Η σημ. «συνθήκη» ήδη αρχ.].

συμβασιλέας (ο) [μεσν.] {συμβασιλ-είς, -έων} αυτός που ασκεί από κοινού με άλλον ή άλλους την εξουσία ως βασιλιάς, που συμβασιλεύει. Επίσης (λόγ.) **συμβασιλεύς** {συμβασιλέως}.

συμβασιλεία (η) {συμβασιλειών} η από κοινού άσκηση τής εξουσίας από δύο ή περισσότερους βασιλείς.

συμβασιλεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμβασίλευσα} **1.** είμαι βασιλιάς μαζί με άλλον ή άλλους, βασιλεύω από κοινού με άλλον ή άλλους βασιλείς **2.** ΕΚΚΛΗΣ. μετέχω στην ουράνια βασιλεία.

συμβασιούχος (ο/η) εργαζόμενος που έχει υπογράψει σύμβαση εργασίας, που απασχολείται σε μια θέση με σύμβαση (βλ.λ., σημ. 1), την οποία έχει υπογράψει με τον εργοδότη.
[ΕΤΥΜ. < *σύμβαση* + *-ούχος* < *έχω*].

συμβατικά επίρρ. **1.** σύμφωνα με τις κοινωνικές συμβάσεις, σύμφωνα με τα κρατούντα και καθιερωμένα κοινωνικά πρότυπα (και χωρίς πραγματικό περιεχόμενο): *συμπεριφέρονται / ζουν ~* || *δέχομαι κάτι ~* ΣΥΝ. κατά σύμβαση, κατά συνθήκην ΑΝΤ. πραγματικά, ουσιαστικά **2.** ΝΟΜ. σύμφωνα με καθορισμένη συμφωνία, σύμβαση: *~ δεσμεύονται και οι δύο πλευρές να τηρήσουν τα συμφωνηθέντα.* Επίσης **συμβατικώς** [μτγν.].

συμβατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμπεριλαμβάνεται στους όρους μιας σύμβασης, που καθορίζεται ή απορρέει από σύμβαση ή συμβάσεις: ~ *τόκος / Δίκαιο / δικαίωμα / κατάχρηση / κόστος* || ~ *υποχρεώσεις / δασμοί* **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται δεκτός με ρητή ή σιωπηρή συμφωνία των μελών μιας ομάδας, που υφίσταται σύμφωνα με τα επικρατούντα πρότυπα και πλαίσια, έχοντας περισσότερο τυπικό παρά ουσιαστικό χαρακτήρα: ~ *σχέση / γάμος / ζωή / τέχνη* ΣΥΝ. τυπικός **3.** (για πρόσ.) αυτός που ακολουθεί τους τύπους, τα πρότυπα και τα όρια που θέτει η κοινωνία, που ζει με συμβάσεις: *καινοτόμος συγγραφέας και ποιητής, στη ζωή του ωστόσο υπήρξε πολύ ~* ΣΥΝ. κομφορμιστής **4.** αυτός που παράγεται ή γίνεται με τον καθιερωμένο τρόπο, συνηθισμένος: *μια ~ παράσταση / ηθοποιία* || ~ *τηλεοπτική οθόνη / καύσιμα / σύστημα τηλεπικοινωνίας*· ΦΡ. ***συμβατικά όπλα*** τα όπλα που έχουν κατά κανόνα χρησιμοποιηθεί στους μέχρι τώρα πολέμους, κατ' αντιδιαστολή προς τα πυρηνικά, τα χημικά, τα βιολογικά κ.λπ. — **συμβατικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμβατός* (βλ.λ.). Οι σημ. 2, 3 αποτελούν απόδ. τού γαλλ. conventionnel, ενώ η φρ. *συμβατικά όπλα* είναι μεταφρ. δάνειο (< αγγλ. conventional weapons)].

> **συμβατικός – συμβατός – αυθαίρετος.** Το **συμβατικός** σημαίνει κυρ. «κάτι που γίνεται δεκτό με ρητή ή σιωπηρή συμφωνία των μελών μιας ομάδας»: *Οι χαρακτηρισμοί αυτοί έχουν συμβατικό χαρακτήρα και δεν έχουν ιδιαίτερη αποδεικτική αξία – Η σημασία τής λέξης είναι καθαρώς συμβατική· δεν έχει αιτιακό χαρακτήρα.* Το **αυθαίρετος** σημαίνει «κάτι που γίνεται χωρίς καμιά συμφωνία, γνώση ή συμμετοχή άλλων»: *Κανείς δεν μπορεί να επιδοκιμάσει τέτοιες αυθαίρετες ενέργειες, που προσβάλλουν το κοινωνικό σύνολο.* Υπ' αυτή την έννοια το *αυθαίρετος* είναι αντίθετο προς το *συμβατικός*, που προϋποθέτει ευρύτερη συμμετοχή, γνώση και συμφωνία. Το **συμβατός** σημαίνει ό,τι το **συμβιβάσιμος**· δηλώνει αυτό που συμβιβάζεται, συμβαδίζει, ταιριάζει με κάτι άλλο: *Το πρόγραμμα είναι συμβατό με συστήματα μηχανοργάνωσης άλλων εταιρειών* (αντίθ. **ασύμβατο**). Το *συμβατός*, ενώ πλάστηκε μόλις τα τελευταία χρόνια, για να δηλώσει το ξέν. compatible, που χρησιμοποιείται κυρ. στην πληροφορική, έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται μεταφορικώς και σε άλλες χρήσεις: *Τέτοια πολιτική δεν είναι συμβατή* (= σύμφωνη) *με τις αρχές τού κόμματος.*

συμβατισμός (ο) κάθε ενέργεια ή άποψη που βασίζεται σε σύμβαση ΣΥΝ. κομφορμισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conventionnalisme].

συμβατός, -ή, -ό **1.** αυτός που καθορίζεται ή εξαρτάται από σύμβαση ή συμβάσεις **2.** αυτός που συμβαδίζει, που μπορεί να υπάρξει μαζί με κάτι άλλο: *η ελευθερία τής έκφρασης δεν είναι συμβατή με οποιαδήποτε μορφή λογοκρισίας* ΣΥΝ. ταιριαστός **3.** αυτός που ταιριάζει με κάτι άλλο (μαζί με το οποίο ή στο πλαίσιο τού οποίου χρησιμοποιείται): ~ *ασύρματος / εξοπλισμός* **4.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) (για προγράμματα υπολογιστών) αυτός που μπορεί να εκτελεστεί από συγκεκριμένο υπολογιστή: *το πρόγραμμα είναι ~ με το σύστημα τής I.B.M.* (β) (για εξαρτήματα υπολογιστών) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί με συγκεκριμένη συσκευή (γ) (για συστήματα υπολογιστών) αυτός που είναι λειτουργικά ισοδύναμος με ένα άλλο, συνήθ. ευρέως χρησιμοποιούμενο σύστημα (λ.χ. έχουν την ίδια μορφή αρχείων και επομένως αυτά είναι αναγνωρίσιμα και από τους δύο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβατικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμβαίνω* (πβ. κ. *βατός*). Η πληροφ. σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. compatible].

συμβατότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να συμβαδίζει, να ταιριάζει (κάποιος/κάτι) με (κάποιον/κάτι άλλο) **2.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) η λειτουργική ισοδυναμία δύο ή περισσοτέρων υπολογιστών, η ικανότητά τους να εκτελούν ίδια προγράμματα χωρίς τροποποιήσεις: *προδιαγραφές συμβατότητας* (β) (για προγράμματα ή αρχεία δεδομένων) η ιδιότητα συγκροτήσεως ενός ενιαίου, συνεκτικού συστήματος επεξεργασίας δεδομένων (γ) (για τηλεπικοινωνιακή εγκατάσταση, μέθοδο ή σύστημα) η ικανότητα συνεργασίας με εγκαταστάσεις διαφορετικής λειτουργικής μεθόδου, με συσκευές άλλου συστήματος: *έλεγχος συμβατότητας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. compatibility].

συμβεβηκός (το) {συμβεβηκότ-ος | -α, -ων} ΦΙΛΟΣ. το τυχαίο συμβάν, γεγονός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στον Πλάτωνα: *τὸ συμβεβηκός, Παρμενίδης* 128c), ουδ. μτχ. παρακ. τού *συμβαίνω*].

συμβεβλημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει συνάψει συμφωνία (με κάποιον): *ιατρός ~ με όλα τα ταμεία* (για παροχή υπηρεσιών σε όλους τους ασφαλισμένους).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *συμβάλλω*].

συμβία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) η σύζυγος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *σύμβιος* < *συν-* + *βίος*].

συμβιβάζω ρ. μετβ. {συμβίβασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** επιτυγχάνω τη σύγκλιση (αντίθετων, αντικρουόμενων πλευρών ή απόψεων) μέσω αμοιβαίων υποχωρήσεων, βρίσκω τη μέση οδό: *κατάφερε να συμβιβάσει προσωρινά τα πράγματα και να αποφύγει τη ρήξη* || ~ *δύο αντικρουόμενες πλευρές*· ΦΡ. (α) ***τα συμβιβάζω (με κάποιον)*** καταλήγω σε κοινώς αποδεκτή λύση (με κάποιον), έρχομαι σε συμφωνία: *μη σας προβληματίζει η τιμή· αν το αποφασίσετε, θα τα συμβιβάσουμε* (β) ***προσπαθώ να συμβιβάσω τα ασυμβίβαστα*** βλ. λ. *ασυμβίβαστος*·(μεσοπαθ. **συμβιβάζομαι**) **2.** έρχομαι σε συμβιβασμό με κάποιον, περιορίζω τις απαιτήσεις ή τις αντιρρήσεις μου, προκειμένου να υπάρξει λύση ή συμφωνία σε ένα ζήτημα: *τελικά, συμβιβάστηκε και δέχθηκε να δουλέψει με λιγότερα χρήματα* **3.** (ειδικότ.) υποχωρώ (ως προς αυτά που πιστεύω): *θα κάνω αυτό που μου υπαγορεύει η συνείδησή μου· δεν πρόκειται να συμβιβαστώ!* || *τα χρόνια πέρασαν, άλλαξε ιδέες, μπήκε στο σύστημα, συμβιβάστηκε* **4.** αποδέχομαι (κάτι που δεν καλύπτει πλήρως τις απαιτήσεις μου): *δεν συμβιβάστηκε ποτέ με την προοπτική μιας φτωχής ζωής!* || *πρέπει να συμβιβαστείς με την ιδέα τού χωρισμού* || ~ *με την πραγματικότητα, όσο κακή κι αν είναι!* || *αφού δεν μπορείς να κάνεις τίποτα, συμβιβάσου με την κατάσταση!* **5.** εναρμονίζομαι, είμαι συμβατός, βρίσκομαι σε συμφωνία ή ταιριαστή συνύπαρξη: *πώς συμβιβάζεται η αυστηρή λιτότητα με τόσες σπατάλες;* || *ο χριστιανισμός και ο ρατσισμός δεν συμβιβάζονται* ΣΥΝ. ταιριάζω, (οικ.) κολλάω **6.** (η μτχ. ***συμβιβασμένος***, -η, -ο) αυτός που δεν αποτολμά την αμφισβήτηση ή την αναζήτηση, που μένει προσκολλημένος στα ήδη υπάρχοντα δεδομένα: ~ *ζωή / συνείδηση* || *βλέπεις ανθρώπους συμβιβασμένους, αδιάφορους, χωρίς την αγωνία ενός καλύτερου κόσμου.* — **συμβιβαστής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμφιλιώνω», < *συν-* + *βιβάζω* «κάνω κάποιον να προχωρήσει» (βλ. λ. *βάζω*)].

συμβιβασμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) ο αμοιβαίος περιορισμός των απαιτήσεων ή των ενστάσεων που προβάλλουν δύο πλευρές που αντιπαρατίθενται ή διαφωνούν, προκειμένου να επιτευχθεί συμφωνία: *καταλήγω / φθάνω σε ~* || *ιστορικός ~* (μεγάλης ιστορικής σημασίας) || *αυτή η επιλογή είναι αποτέλεσμα συμβιβασμού* || *εξασφαλίζω / πετυχαίνω ~* (β) η αποδοχή λύσης ή κατάστασης που δεν ικανοποιεί, που δεν καλύπτει πλήρως τις απαιτήσεις, τις επιθυμίες ή τις ανάγκες (κάποιου): *ποτέ δεν έκανε συμβιβασμούς στη ζωή της· έκανε πάντα αυτό που πραγματικά επιθυμούσε* **2.** (συνεκδ.) καθετί κατώτερο των προσδοκιών κάποιου, το οποίο αποδέχεται επειδή δεν μπορεί να έχει αυτό που πραγματικά επιθυμεί: *αυτός ο όρος είναι καθαρός ~* || (μειωτ.) *«μπροστά σε αυτό το αυτοκίνητο όλα τα άλλα είναι ~!»* (διαφήμιση) **3.** η υποχώρηση (ως προς τις αρχές, τις αξίες, τις ιδέες που έχει κάποιος): *μετά από χρόνια αντιεξουσιαστικής δράσης, ήρθε ο ~: εντάχθηκε σε κόμμα εξουσίας και ανέλαβε δημόσια αξιώματα* **4.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία οι συμβαλλόμενοι διαλύουν με αμοιβαίες υποχωρήσεις μία φιλονικία τους ή μία αβεβαιότητα για κάποια έννομη σχέση: *η υπόθεση κατέληξε σε ~* **5.** η διοικητική επίλυση τής διαφοράς φορολογουμένου και εφορίας ως προς το ύψος τού φόρου που του αναλογεί.

συμβιβαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός μέσω τού οποίου επιτυγχάνεται ή επιδιώκεται ο συμβιβασμός: ~ *λύση / πρόταση / σχέδιο / προσπάθεια* || ~ *διάθεση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που υποχωρεί ή συμβιβάζεται, αυτός που αποδέχεται συμβιβασμούς ή κάνει υποχωρήσεις: *υπήρξε ~ στις διαπραγματεύσεις* ΣΥΝ. ενδοτικός, υποχωρητικός, διαλλακτικός ΑΝΤ. ασυμβίβαστος, αδιάλλακτος. — **συμβιβαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συμβιβαστικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η τάση (κάποιου) να συμβιβάζει τα πράγματα, να καταλήγει σε συμφωνία μέσω αμοιβαίων υποχωρήσεων.

συμβιώνω ρ. αμετβ. {συμβίωσα} ζω στον ίδιο χώρο με (κάποιον άλλον): *οι λαοί τής περιοχής συμβιώνουν αρμονικά επί αιώνες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμβιῶ (-όω)* < *συν-* + *βιῶ (-όω)* < *βίος*].

συμβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ζωή μαζί (με άλλον/άλλους) στον ίδιο χώρο: *δύσκολη / επεισοδιακή ~* || *είναι πολύ κουραστική η ~ μ' έναν τόσο παράξενο άνθρωπο!* ΣΥΝ. συνύπαρξη **2.** η υποχρέωση των εγγάμων να ζουν μαζί **3.** ΒΙΟΛ. η με αμοιβαία ωφέλεια, συνήθως υποχρεωτική συνύπαρξη ατόμων από διαφορετικά είδη ζώων και/ή φυτών, μικροοργανισμών. — **συμβιωτικός**, -ή, -ό, **συμβιωτικά** επίρρ.

συμβλήθηκα ρ. → συμβάλλω

συμβοηθός (ο/η) αυτός που βοηθεί μαζί με κάποιον άλλον ΣΥΝ. συνεπίκουρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συμ-* (< *συν-*) + *βοηθός*].

συμβόλαιο (το) {συμβολαί-ου | -ων} **1.** η έγγραφη συμφωνία που συνάπτεται μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών, τίθεται σε ισχύ με την υπογραφή (εκ μέρους τους) εγγράφου που πιστοποιεί τη μεταξύ τους έννομη σχέση και δεσμεύει καθεμιά από τις υπογράφουσες πλευρές για την τήρηση των όρων της βάσει των νόμων: ~ *συνεργασίας / προμηθειών* || *αθλητικό / διετές / επαγγελματικό / άκυρο / συνταξιοδοτικό* ~ || *δεσμεύομαι με ~* || *κλείνω ~ σε μια εταιρεία* (ξεκινώ να εργάζομαι στην εταιρεία) || *όροι τού ~* || *το ~ του με τη δισκογραφική εταιρεία / την ομάδα / το πρακτορείο λήγει σε έναν μήνα* || *αυτές οι υποχρεώσεις δεν περιλαμβάνονται στο ~* || *ανανέωση / διακοπή / ακύρωση / εξαγορά τού ~* || (μτφ.) *το ~ τού Θεού με τον εκλεκτό του λαό*· ΦΡ. (α) ***κοινωνικό συμβόλαιο*** (*Du contrat social*, έργο τού Ζαν-Ζακ Ρουσσώ, 1762) (i) η υποθετική συμφωνία μεταξύ των ατόμων-μελών μιας κοινωνίας, βάσει τής οποίας κάθε κοινωνία οργανώνεται, ώστε να εξασφαλίζεται η κοινή ασφάλεια και η ευημερία των μελών της (ii) η υποθετική συμφωνία μεταξύ κυβέρνησης και λαού, κατά την οποία η κυβέρνηση κατέχει την εξουσία με την υποχρέωση να διασφαλίζει τα συμφέροντα τού συνόλου των μελών τής κοινωνίας (β) (μτφ.) ***ο λόγος (κάποιου) (είναι) συμβόλαιο*** (κάποιος) είναι απόλυτα φερέγγυος, αξιόπιστος και συνεπής σε όσα υπόσχεται ή δεσμεύεται να πραγματοποιήσει: *εφόσον το είπε ο Πέτρος, θα το κάνει· ο λόγος του είναι συμβόλαιο!* **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο που πιστοποιεί την εγκυρότητα τής παραπάνω συμφωνίας (σημ. 1), συντάσσεται από συμβολαιογράφο και υποχρεώνει τους υπογράφοντες στην τήρηση των όρων που διατυπώνονται σε αυτό: *διαβάζω το ~ προτού το υπογράψω* || *αντίγραφο συμβολαίου* || *καταθέτω το ~ αγοράς τού σπιτιού στην εφορία*· ΦΡ. ***ιδιωτικό συμβόλαιο*** βλ. λ. *ιδιωτικός* **3. συμβόλαια** (τα) οι τελικές διαπραγματεύσεις πριν από την οριστική υπογραφή

συμφωνίας: *δύο χρόνια τα συζητούσαν και η δουλειά χάλασε στα ~* || *είμαστε στα ~ για την αγορά τής επιχείρησης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμβόλαιον* < θ. *συμ-βολ-* (τού ρ. *συμβάλλω*, πβ. κ. *συμβολή*) + παραγ. επίθημα *-αιον* (πβ. κ. *τρόπ-αιον*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (στον Λυσία)].

συμβολαιογραφείο (το) [1840] το επαγγελματικό γραφείο τού συμβολαιογράφου.

συμβολαιογραφία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} **1.** το επάγγελμα τού συμβολαιογράφου **2.** ο χρόνος κατά τον οποίο κάποιος εργάζεται ως συμβολαιογράφος.

συμβολαιογραφικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συμβολαιογράφο ή τη συμβολαιογραφία: *~ απασχόληση / σφραγίδα* **2.** ***συμβολαιογραφικά*** (τα) τα χρήματα που εισπράττει ο συμβολαιογράφος ως αμοιβή για τη σύναψη συμβολαίου **3.** αυτός που γίνεται από συμβολαιογράφο, που εμπίπτει στις αρμοδιότητές του: *~ έλεγχος / πράξη*. — **συμβαιολογραφικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

συμβολαιογράφος (ο/η) [μτγν.] δικαστικός υπάλληλος που επί πληρωμή συντάσσει, ελέγχει και φυλάσσει συμβόλαια.

συμβολαιογραφώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {συμβολαιογραφείς...} εργάζομαι ως συμβολαιογράφος.

συμβολή (η) **1.** το σημείο διασταύρωσης και ένωσης: *το περίπτερο βρίσκεται στη ~ των οδών Περικλέους και Ομήρου* || *η ~ των οστών / ποταμών / αρτηριών / αγωγών* • **2.** η προσωπική συνεισφορά σε συνολική προσπάθεια (για τη διαμόρφωση μιας κατάστασης, ενός αποτελέσματος): *η ~ κάποιου στην ολοκλήρωση ενός έργου / στην επιτυχία τής παράστασης / στην εμπέδωση κλίματος συνεργασίας / στην επίλυση ενός προβλήματος* || *μικρή / καθοριστική / σημαντική ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμβάλλω*, βλ.λ. (πβ. κ. *βολή*)].

συμβολίζω ρ. μετβ. [1889] {συμβόλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αποτελώ το καθιερωμένο σύμβολο (συγκεκριμένου πράγματος, κυρ. μιας ιδέας, μιας αφηρημένης έννοιας κ.λπ.): *το λευκό περιστέρι συμβολίζει την ειρήνη* **2.** αναπαριστώ, εικονίζω (κάποιον/κάτι) με συγκεκριμένο σύμβολο: *οι πρώτοι χριστιανοί συμβόλιζαν συχνά τον Χριστό ως ιχθύ* || *ο δικέφαλος αετός συμβολίζει την εξουσία και στην Ανατολή και στη Δύση* || *σε αυτό τον πίνακα το περιστέρι συμβολίζει την ψυχή*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. symboliser].

συμβολική (η) ΘΕΟΛ. ο κλάδος που μελετά τις διαφορές χριστιανικών Εκκλησιών και ομολογιών βάσει τής παραδόσεώς τους και των συμβολικών τους βιβλίων.

συμβολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που εκφράζεται με ή απαρτίζεται από σύμβολα: *~ σύστημα / απεικόνιση / παράσταση* (β) ΜΑΘ. ***συμβολική λογική*** η μαθηματική λογική που εκφράζει σχέσεις εννοιών και προτάσεων (κατηγορημάτων) βάσει μαθηματικών πράξεων, μεθόδων και συστημάτων συμβόλων **2.** αυτός που λειτουργεί ως σύμβολο (που υπονοεί κάτι άλλο): *σε μία ~ κίνηση οι δύο ηγέτες έδωσαν τα χέρια πριν από την υπογραφή τής συμφωνίας* || *~ χειρονομία / αποχώρηση εις ένδειξιν διαμαρτυρίας* || *πράξη συμβολικού χαρακτήρα* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τη χρήση συμβόλων, συμβολισμών: *~ ποίημα / πίνακας* **4.** αυτός που γίνεται περισσότερο για να τηρηθούν οι τύποι, τα προσχήματα, που έχει τυπικό χαρακτήρα και δεν έχει πραγματικό, ουσιαστικό αντίκρισμα: *προσέφερε τις πολύτιμες υπηρεσίες του έναντι καθαρά συμβολικής αμοιβής*. — **συμβολικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **συμβολικότητα** (η) [1867].

συμβολισμός (ο) [1887] **1.** η αντιπροσώπευση πραγμάτων, εννοιών, ιδεών κ.λπ. μέσω συμβόλων: *πολλοί δεν αποδέχονται ότι υπάρχει ~ στα όνειρα* **2.** το συμβολικό νόημα, το περιεχόμενο που υποκρύπτεται: *ο ~ τής χειρονομίας του είναι φανερός: δηλώνει ότι ο αγώνας συνεχίζεται* || *ποιος είναι ο ~ τής τελευταίας σκηνής τού έργου;* • **3.** το λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό κίνημα που εμφανίστηκε στα τέλη τού 19ου αι. ως αντίδραση στον ρεαλισμό, κατά το οποίο ο λογοτέχνης ή καλλιτέχνης ερμηνεύει διαισθητικά τον κόσμο ως σύνολο συμβόλων, αναζητεί την έκφραση ή την πρόκληση συναισθημάτων, ιδεών μέσω τής χρήσεως συμβολικής γλώσσας, φαντασίας, χρωμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. symbolisme].

συμβολιστής (ο) [1891], **συμβολίστρια** (η) {συμβολιστριών} **1.** πρόσωπο που εκφράζεται με συμβολισμό **2.** λογοτέχνης ή καλλιτέχνης οπαδός τού συμβολισμού. — **συμβολιστικός, -ή, -ό** [1894], **συμβολιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. symboliste].

σύμβολο (το) {συμβόλ-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να παραστήσει ή κατά σύμβαση θεωρείται πως παριστάνει κάτι άλλο· κυρ. ένα υλικό αντικείμενο που αντιπροσωπεύει κάτι αφηρημένο: *η τρίαινα είναι το ~ τού Ποσειδώνα* || *το περιστέρι είναι το ~ τής ειρήνης* || *ο σταυρός είναι χριστιανικό ~* (πβ. λ. *αλληγορία*) **2.** (α) οτιδήποτε έχει κατοχυρωθεί ως έμβλημα: *αλλαγή των ~ στη σημαία μιας χώρας* || *το ~ τής δυναστείας* (β) ΝΟΜ. ***προσβολή συμβόλων*** αδίκημα το οποίο τελεί όποιος, για να εκδηλώσει μίσος ή περιφρόνηση, αφαιρεί, καταστρέφει, παραμορφώνει ή ρυπαίνει την επίσημη σημαία τού κράτους ή έμβλημα τής κυριαρχίας του **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει καθιερωθεί στην κοινή συνείδηση ως ο κατεξοχήν, ο υποδειγματικός εκφραστής ή ενσαρκωτής μιας ιδέας, μιας στάσης, ενός παραδείγματος ζωής: *ο Νέλσον Μαντέλα υπήρξε το ~ του αγώνα κατά του απαρτχάιντ* || *στο Βέλγιο ο βασιλιάς αποτελεί το ~ τής ενότητας τού έθνους* || *η Πηνελόπη είναι το ~ τής συζυγικής πίστης* **4.** κάθε γράμμα, σχέδιο ή άλλο σημάδι, που συμβατικά προσδιορίζει αντικείμενο, μέγεθος, ποσότητα, λειτουργία, πράξη κ.λπ., λ.χ. στα μαθηματικά, στη χημεία, τη μουσική: *το ~ τής πρόσθεσης είναι το +* || *μετεωρολογικό / αστρονομικό / χημικό ~* (όπως το Na για το στοιχείο νάτριο) **5.** (στην ψυχανάλυση) κάθε αντικείμενο ή ιδέα που αντιπροσωπεύει ή υποκρύπτει καταπιεσμένη επιθυμία ή παρόρμηση: *φαλλικό / ονειρικό / ερωτικό ~* **6.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Σύμβολο τής Πίστεως*** η ομολογία πίστεως (*Πιστεύω*) των ορθοδόξων και ρωμαιοκαθολικών χριστιανών, η οποία διατυπώθηκε στην Α' Οικουμενική Σύνοδο τής Νικαίας (325)· οι Ρωμαιοκαθολικοί προσέθεσαν αργότερα και το «filioque» (φιλιόκβε), σύμφωνα με το οποίο το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και από τον Υιό (βλ. λ. *πιστεύω*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμβολον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *σύμβολος* (κυρ. στη φρ. *σύμβολος οἰωνός*) < *συμβάλλω*].

συμβουλάτορας (ο) {συμβουλατόρων} **1.** πρόσωπο που συμβουλεύει (άλλον/άλλους): *η μάννα του στάθηκε πάντα καλός ~* ΣΥΝ. σύμβουλος **2.** (παλαιότ.) μόνιμος σύμβουλος επισήμου προσώπου, άρχοντα: *οι ~ τού βασιλιά* **3.** (ειρων.) πρόσωπο που αναμειγνύεται σε ξένες υποθέσεις, προτείνοντας λύσεις, χωρίς να του έχει ζητηθεί κάτι τέτοιο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συμβουλάτωρ, -ορος* < *σύμβουλος* + παραγ. επίθημα *-άτορας*, πβ. κ. *εστιάτορας, προβοκάτορας*].

συμβουλευτής (ο) [αρχ.] **1.** ο σύμβουλος (βλ.λ.) • **2.** βουλευτής που εκλέγεται στην ίδια περιφέρεια ή κατά την ίδια περίοδο με κάποιον άλλο βουλευτή.

συμβουλευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με συμβουλή ή σύμβουλο, που χαρακτηρίζει ή ταιριάζει στη συμβουλή: *~ ικανότητα / ιδιότητα / ύφος* || *ο ~ τόνος στη φωνή κάποιου* **2.** (α) αυτός που χρησιμεύει ή αποσκοπεί στην παροχή συμβουλών: *~ λόγια / επιτροπή* || *ο ~ ρόλος τού κοινωνικού λειτουργού* (β) ***συμβουλευτική θέση*** αξίωμα που έχει μόνο γνωμοδοτικό χαρακτήρα, χωρίς δυνατότητα λήψεως αποφάσεων (γ) ***συμβουλευτική ψήφος*** (κατά τη συνεδρίαση συλλογικού σώματος) ψήφος γνώμης που δεν υπολογίζεται κατά τη λήψη αποφάσεως (δ) ΡΗΤΟΡ. ***συμβουλευτικός λόγος*** πολιτικός λόγος που προτρέπει σε συγκεκριμένη απόφαση, κατ' αντιδιαστολή προς τον δικανικό και τον επιδεικτικό. — **συμβουλευτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συμβουλεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {συμβούλ-εψα (λόγ. συνεβούλευσα), -εύτηκα (λόγ. -θηκα), (λόγ. μτχ. συμβουλευθείς, -είσα, -έν)} **1.** δίνω τις συμβουλές μου (σε κάποιον), συνιστώντας του συγκεκριμένο τρόπο δράσης ή σκέψης: *σε ~ να κόψεις το τσιγάρο / να έχεις υπομονή* || *–Τι θα κάνεις; –Εσύ τι με συμβουλεύεις;* **2.** (μεσοπαθ. ***συμβουλεύομαι***) (α) ζητώ τη συμβουλή, λαμβάνω υπ' όψιν μου τη γνώμη ή την εκτίμηση (κάποιου): *~ τον δικηγόρο / τον λογιστή / τον καθηγητή μου για ένα θέμα* (β) ανατρέχω συμβουλευτικά σε (πηγή έγκυρης πληροφόρησης): *~ μια εγκυκλοπαίδεια / τα αρχεία / τα πρακτικά τής συνεδρίασης*.

συμβουλή (η) η γνώμη ή σύσταση που διατυπώνει κανείς, προκειμένου να βοηθήσει, να καθοδηγήσει (άλλον) σχετικά με το πώς είναι καλύτερο να πράξει: *φιλική / καλή / πολύτιμη / χρήσιμη / σοφή / συνετή ~* || *ακούω τη ~ κάποιου* (κάνω ό,τι με συμβουλεύει) || *ζητώ / παίρνω τη ~ κάποιου* || *οι γονείς οφείλουν να δίνουν συμβουλές στα παιδιά τους* ΣΥΝ. νουθεσία, παραίνεση, προτροπή, (λαϊκ.) ορμήνεια· ΦΡ. ***άκουε γέρου συμβουλή και παιδεμένου γνώμη*** βλ. λ. *γέρος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *βουλή* «σκέψη» (βλ.λ.)].

> **συμβουλή – διαταγή – υπόδειξη: συνώνυμα.** Μολονότι η Ελληνική και οι άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες δεν δηλώνουν έντονα και γραμματικοποιημένα κοινωνικές διακρίσεις στην επικοινωνία (όπως συμβαίνει λ.χ. στην Ιαπωνική και σε άλλες γλώσσες), εντούτοις σε λεξιλογικό επίπεδο και σε ορισμένα σημασιακά πεδία, όπως το «πεδίο τής συμβουλής», εμφανίζονται τέτοιες διαφοροποιήσεις. Συγκεκριμένα, προκειμένου για εκτέλεση πράξεως που ζητείται λεκτικά από «ανώτερο» (σε κοινωνικό ρόλο, π.χ. προϊστάμενο, διευθυντή, δάσκαλο, αξιωματικό κ.λπ.) προς «κατώτερο» (στον κοινωνικό ρόλο που επιτελεί, π.χ. υπάλληλο, μαθητή, στρατιώτη κ.λπ.) χρησιμοποιούνται οι λέξεις **διαταγή** και **προσταγή** και, ηπιότερα, η λ. **εντολή**. Αν πρόκειται για επικοινωνιακούς ρόλους «κατωτέρου» προς «ανώτερο» (π.χ. υπαλλήλου προς διευθυντή), τότε χρησιμοποιούνται λέξεις όπως **υπόδειξη, σκέψη, άποψη, γνώμη**, ενώ αποκλείονται λέξεις όπως **προσταγή / διαταγή** ή **συμβουλή**. Όταν οι κοινωνικοί ρόλοι των συνομιλητών είναι σε σχέση ισότητας ή κάποιου βαθμού «ανωτερότητας» (σχέση γονέα προς παιδί λ.χ.), τότε χρησιμοποιούνται λέξεις όπως **συμβουλή, παραίνεση** (λογιότερη χρήση), **προτροπή, ενθάρρυνση** κ.τ.ό. Στην τελευταία περίπτωση, εφόσον πρόκειται για συμβουλές που δίδονται μυστικά και οδηγούν σε ενέργειες που αποσκοπούν σε πολιτική ή κοινωνική ανατροπή δομών τής καθεστηκυίας τάξης, χρησιμοποιούνται οι λ. **υποκίνηση** και **παρακίνηση** (συμβουλές για στάση, ανταρσία, διαμαρτυρία, απεργία κ.τ.ό.). *Συμβουλές, διαταγές, υποδείξεις* κ.τ.ό. έχουν γραμματικοποιηθεί στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες με τη ρηματική έγκλιση τής **προστακτικής**.

συμβούλιο (το) {συμβουλί-ου | -ων} **1.** το συλλογικό όργανο που συγκροτείται σε σώμα με συγκεκριμένες αρμοδιότητες για ορισμένη θητεία κατόπιν διορισμού ή εκλογής των μελών του, για τον χειρισμό συγκεκριμένων υποθέσεων, την άσκηση εξουσίας, γενικότ. τη λήψη αποφάσεων: *το δεκαπενταμελές μαθητικό ~* || *τα μέλη τού ~* || *διοικητικό / εποπτικό ~* || *Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας* (βλ. λ. ΚΥ.Σ.Ε.Α.) || *Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης* || *~ πλημμελειοδικών / εφετών / Αρείου Πάγου* **2.** (α) ***Συμβούλιο τής Επικρατείας*** βλ. λ. *επικράτεια* (β) ***Συμβούλιο Ασφαλείας*** βλ. λ. *ασφάλεια* (γ) (παλαιότ.) ***Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας*** η ΚΟΜΕΚΟΝ (βλ.λ.) (δ) ***Συμβούλιο τής Ευρώπης*** πανευρωπαϊκός διακρατικός θεσμός που αποσκοπεί στην προώθηση τής συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη του σε όλους τους τομείς εκτός από την άμυνα (ε) ***Ευρωπαϊκό***

Συμβούλιο το ανώτατο πολιτικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο αποτελούν οι αρχηγοί των κρατών ή των κυβερνήσεων και ο πρόεδρος τής Ευρωπαϊκής Επιτροπής· επεξεργάζεται τις κατευθυντήριες γραμμές για μεγάλα θέματα που απασχολούν την Ένωση (π.χ. η ανεργία) (στ) **Συμβούλιο (Υπουργών) τής Ευρωπαϊκής Ένωσης** το όργανο που εκπροσωπεί τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών και που αποφασίζει τελικά για τους νόμους τής Ε.Ε. στους περισσότερους τομείς (ζ) **υπουργικό συμβούλιο** συλλογικό κυβερνητικό όργανο που ασκεί τις αρμοδιότητές του σε ολομέλεια, απαρτίζεται από τους υπουργούς, υφυπουργούς και αναπληρωτές υπουργούς που μετέχουν στην κυβέρνηση και συνεδριάζει υπό την προεδρία τού πρωθυπουργού (η) **Νομικό Συμβούλιο τού Κράτους** βλ. λ. *νομικός* (θ) **πειθαρχικό συμβούλιο** βλ. λ. *πειθαρχικός* (ι) **συγγενικό συμβούλιο** βλ. λ. *συγγενικός* **3.** (γενικότ.) ομάδα ατόμων που συζητούν και αποφασίζουν για συγκεκριμένο ζήτημα: *σύγκληση συμβουλίου* || *ορίστηκε έκτακτο ~ για την Τρίτη* || *ιατρικό ~ για την παρακολούθηση τής υγείας ασθενούς* || *όλο το ~ καταδίκασε τις αυθαιρεσίες τής διοίκησης* || *το ~ δεν έλαβε υπ' όψιν του όλες τις προτάσεις.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συμβούλιον* < αρχ. *σύμβουλος*. Η λ. δήλωνε αρχικώς τη σύσκεψη που γίνεται με κακό κίνητρο (π.χ. Κ.Δ. Ματθ. 12, 14: *ἐξελθόντες δὲ οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ* [τού Ιησού] *ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν*), αλλά πολύ σύντομα αναφέρθηκε σε κάθε είδους οργανωμένη ομάδα συμβούλων, συχνά αποδίδοντας το λατ. consilium (συμβούλιο Ρωμαίου κυβερνήτη ή επάρχου)].

> **συμβούλιο – συνέλευση – συνέδριο – σύσκεψη: συνώνυμα.** Η συνάντηση –τακτική ή έκτακτη– περισσοτέρων ανθρώπων για να συζητήσουν, με ή χωρίς δικαιοδοσία αποφάσεως, διάφορα θέματα (επιστημονικά, επαγγελματικά, υπηρεσιακά κ.λπ.) δηλώνεται αναλόγως με περισσότερες λέξεις. Ποικίλης συνθέσεως **σώματα** συνέρχονται για να συζητήσουν. Τέτοια σώματα συνιστούν διαφόρων μορφών συμβούλια (υπουργικό συμβούλιο, διοικητικό συμβούλιο, δικαστικό συμβούλιο, γνωμοδοτικό συμβούλιο κ.λπ.), που προβλέπονται θεσμικά και έχουν συνήθως μακροπρόθεσμο χαρακτήρα. Προκειμένου να μελετηθούν εξειδικευμένα θέματα συνιστώνται **επιτροπές** ή (λιγότερο τυπικές και περισσότερο ευέλικτες και αποτελεσματικές) **ομάδες εργασίας**. Η συγκέντρωση για συζήτηση (ανταλλαγή απόψεων, ενημέρωση, ανακοινώσεις κ.λπ.) ή έχει την απλή μορφή **συνάντησης** ή τυπικό χαρακτήρα **συνέλευσης** ή (για εκκλησιαστικά θέματα και για συσκέψεις ιεραρχικώς ανώτερων στελεχών) χαρακτήρα **συνόδου** *(ιερά σύνοδος, σύνοδος πατέρων, σύνοδος κορυφής)* ή (σε επίσημα διακρατικά όργανα) **διάσκεψης** και **συνδιάσκεψης**. Οι συναντήσεις των σωμάτων / ομάδων που συνέρχονται και συσκέπτονται χαρακτηρίζονται ως **συσκέψεις** ή **διασκέψεις** ή **συνεδρίες / συνεδριάσεις**. Μιλάμε για *συνεδρίες τής Συγκλήτου, συνεδριάσεις ποικίλων επιτροπών και συμβουλίων, για διασκέψεις δικαστών και συσκέψεις υπηρεσιακών παραγόντων.* Οι όροι εναλλάσσονται συχνά μεταξύ τους, αφού κάθε βουλευόμενο σώμα **συσκέπτεται, διασκέπτεται** και **συνεδριάζει**. ▸ *συνέδριο*

σύμβουλος (ο/η) {συμβούλ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) το πρόσωπο που παρέχει επαγγελματικές ή εξειδικευμένες συμβουλές, γνωμοδοτεί ή εισηγείται λύσεις επί συγκεκριμένων θεμάτων: *~ επιχειρήσεων / εκπαίδευσης προσωπικού* || *τεχνικός / νομικός ~ μιας επιχείρησης* || *οι ~ τού δημάρχου* || *~ επικοινωνίας τού προέδρου / επενδύσεων / έκδοσης εντύπου* (β) **σχολικός σύμβουλος** το πρόσωπο που σε κάθε νομαρχία είναι επιφορτισμένο με το έργο τής παροχής συμβουλών, την καθοδήγηση και τον συντονισμό τού διδακτικού έργου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε θέματα ειδικότητάς του (παλαιότ. σχολικός επιθεωρητής, που είχε επιπροσθέτως και έργο αξιολόγησης των εκπαιδευτικών) **2.** μέλος συμβουλίου (οργανισμού, εταιρείας, υπηρεσίας κ.λπ.): *διευθύνων ~ εταιρείας* (βλ. λ. *διευθύνω*) || *εξελέγη δημοτικός ~* **3.** αυτός που συμβουλεύει (άλλον/άλλους): *οι φίλοι του αποδείχθηκαν καλοί ~ στις δύσκολες ώρα* || (μτφ.) *το κρασί είναι κακός ~* **4.** εκλαϊκευτικό βιβλίο με πρακτικές συμβουλές: *~ υγείας / οικογενείας* || *χρηματιστηριακός ~* || *~ εκθέσεων τού μαθητή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-βουλος* < *βουλή* (βλ.λ.)].

Συμεών (ο) {άκλ. κ. σπανιότ. Συμεώνος} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον γέροντα, ο οποίος κατά την Υπαπαντή (βλ.λ.) τού Χριστού αναγνώρισε στο πρόσωπο τού Θείου Βρέφους τον Μεσσία **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Συμεών / Σιμεών* < εβρ. šim'ôn «έχει ακούσει» (ενν. ο Θεός), όνομα που, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση (Π.Δ. *Γένεσις* 29, 33), έδωσε η σύζυγος τού Ιακώβ Λεία στον δεύτερο γυιο της, λέγοντας: *...ἤκουσεν Κύριος ὅτι μισοῦμαι, καὶ προσέδωκέν μοι καὶ τοῦτον· ἐκάλεσεν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Συμεών.* Παράλληλος με τον τ. *Συμεών* είναι ο τ. *Σίμων* (βλ.λ.)].

Σύμη (η) **1.** νησί των Δωδεκανήσων Β. τής Ρόδου, κοντά στα μικρασιατικά παράλια **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Σύμιος** κ. (λαϊκ.) **Συμιός** (ο), **Σύμια** κ. (λαϊκ.) **Συμιά** (η), **συμιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, από το όν. τής θυγατέρας τού Ιαλύσου, η οποία απήχθη από τον Γλαύκο και οδηγήθηκε, κατά τη μυθολογία, στο νησί. Στην αρχαιότητα η Σύμη μνημονεύεται επίσης με τις ονομασίες *Ἑλκουσα, Αἴγλη* και *Μεταποντίς*].

συμμάζεμα (το) {συμμαζέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συγκέντρωση (σκόρπιων πραγμάτων) **2.** η τοποθέτηση διαφόρων (σκόρπιων) αντικειμένων στην κανονική τους θέση, σε μία τάξη· η οργάνωση και το καθάρισμα ενός χώρου: *το ~ τού γραφείου / τού δωματίου* ΣΥΝ. συγύρισμα, τακτοποίηση **3.** (κυρ. για υφάσματα, ρούχα) το στένεμα, η σύμπτυξη των διαστάσεων σε συγκεκριμένο σημείο ή τμήμα: *θέλει ένα μικρό ~ στη μέση και θα εφαρμόζει καλύτερα η φούστα* **4.** η ανανέωση ή περιποίηση τής εμφάνισης: *ένα ~ στα μαλλιά / στο πρόσωπο* **5.** (μτφ.) ο περιοριστικός έλεγχος, η πειθάρχηση εντός συγκεκριμένων ορίων: *πολύ αέρα έχουν πάρει· τους χρειάζεται ~* ΣΥΝ. χαλιναγώγηση, περιορισμός, συγκράτηση. Επίσης (λαϊκ.) **συμμάζωμα**. — (υποκ.) **συμμαζεματάκι** (το).

συμμαζεμός (ο) το συμμάζεμα (βλ.λ.)· συνήθ. στη ΦΡ. **δεν έχει συμμαζεμό** (i) (για χώρο) δεν τακτοποιείται εύκολα: *το σπίτι του ~, αφού πετάει τα πράγματά του όπου βρει* || *όλο το συμμαζεύει το δωμάτιό του και συμμαζεμό δεν έχει* (ii) (για πρόσ.) δεν πειθαρχεί εντός συγκεκριμένων ορίων, ξεφεύγει από τον έλεγχο: *ο γυιός του ~· βγαίνει κάθε βράδυ και γυρίζει το πρωί.*

συμμαζεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {συμμάζ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** συγκεντρώνω (σκόρπια πράγματα): *συμμάζεψε αυτά που έπεσαν στο πάτωμα* **2.** βάζω σε τάξη, οργανώνω: *~ το δωμάτιο / τα ρούχα στη ντουλάπα* || (μτφ.) *πρέπει να συμμαζέψει λίγο τα πράγματα στην επιχείρησή του* ΣΥΝ. τακτοποιώ, συγυρίζω, νοικοκυρεύω **3.** επιμελούμαι την εμφάνιση (προσώπου ή πράγματος), φροντίζω να φαίνεται πιο περιποιημένο: *~ τα μαλλιά μου* **4.** παρουσιάζω ή εκφράζω (κάτι) με πιο ευσύνοπτο, κατανοητό και ευπρεπή τρόπο: *να συμμαζέψεις το άρθρο· έχει πολλές ασάφειες και επαναλήψεις!* **5.** μαζεύω ή συγκρατώ σε συγκεκριμένο σημείο ύφασμα ή ρούχο, στενεύοντας το πλάτος του: *να συμμαζέψουμε το μανίκι, νομίζω πως κρεμάει στο πλάι* **6.** (μτφ.) ελέγχω (κάποιον/κάτι) επιβάλλοντας περιορισμούς, εντάσσω σε πιο πειθαρχημένο πλαίσιο την έκφραση ή τη συμπεριφορά του: *για συμμάζεψέ τον, γιατί σαν πολύ αέρα πήρε τελευταία* || *αυτός δεν συμμαζεύεται πια με τίποτα* ♦ **7.** (αμετβ.) τακτοποιώ και καθαρίζω (έναν χώρο): *πρέπει να συμμαζέψεις εδώ μέσα, γιατί είναι αχούρι σκέτο!* (μεσοπαθ. **συμμαζεύομαι**) **8.** μαζεύομαι, περιορίζω τις κινήσεις, σφίγγω ή κουλουριάζω το σώμα μου: *του έβαλε μια φωνή και το σκυλί συμμαζεύτηκε αμέσως* **9.** περιορίζομαι, ελέγχω τη συμπεριφορά μου: *συμμαζέψου και κάτσε φρόνιμα!* || (μτχ.) *είναι συμμαζεμένος άνθρωπος·* ΦΡ. **και δεν συμμαζεύεται** (σε παράθεση όμοιων στοιχείων) και άλλα τέτοια, και «πάει λέγοντας»: *έχει φτιάξει μια βίλα με τζακούζι, πισίνα, γήπεδο τένις, ~!* Επίσης (λαϊκ.) **συμμαζώνω**.

συμμαθητεία (η) {συμμαθητειών} το να είναι κανείς συμμαθητής με κάποιον και η περίοδος κατά την οποία είναι συμμαθητές.

συμμαθητής (ο) [αρχ.], **συμμαθήτρια** (η) [μτγν.] {συμμαθητριών} πρόσωπο που φοιτά σε ένα σχολείο την ίδια περίοδο με κάποιον ή είναι μαθητής τής ίδιας τάξης τού ίδιου σχολείου με άλλον. — **συμμαθητεύω** ρ. [1782].

συμμαχητής (ο) [1807], **συμμαχήτρια** (η) {συμμαχητριών} πρόσωπο που μάχεται από κοινού με άλλον/άλλους για ορισμένο σκοπό: *υπήρξαμε συμμαχητές στην Εθνική Αντίσταση* ΣΥΝ. συναγωνιστής, συμπολεμιστής.

συμμαχία (η) [αρχ.] {συμμαχιών} **1.** η συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών, λ.χ. κρατών, προκειμένου από κοινού (με κοινό συντονισμό και ενωμένες δυνάμεις) να αντιμετωπίσουν έναν εχθρό, μια απειλή κ.λπ.: *συνάπτω ~* || *~ Κροατών και Μουσουλμάνων κατά των Σερβοβοσνίων* **2.** (ειδικότ.) ο επίσημος συνασπισμός ή συνθήκη συνεργασίας μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών, λ.χ. κρατών, για την επίτευξη ή την επιδίωξη κοινών στρατιωτικοπολιτικών στόχων, για την υπεράσπιση κοινών συμφερόντων: *η Βορειοατλαντική ~* (το ΝΑΤΟ) || *ισχυρές συγκρούσεις και ανακατατάξεις στο εσωτερικό τής ~·* ΦΡ. **Ιερά / Ιερή Συμμαχία** βλ. λ. *ιερός* **3.** σύγκλιση κοινωνικών ή πολιτικών ομάδων σε κοινή και συντονισμένη δράση για την προώθηση κοινών συμφερόντων ή θέσεων: *~ όλων των προοδευτικών δυνάμεων* || *η ~ τριών κομμάτων για τον σχηματισμό βιώσιμης κυβέρνησης* **4.** η συνεννοημένη τήρηση κοινής στάσεως και η άτυπη συμφωνία δύο ή περισσοτέρων εναντίον άλλου/άλλων: *~ μάννας και κόρης κατά τού γαμπρού* **5.** (συνεκδ.) το σύνολο των πλευρών (ατόμων, κρατών κ.λπ.) που συμμαχούν, που αναπτύσσουν συμμαχικούς δεσμούς μεταξύ τους: *οι ηγέτες τής ~* || *οι κινήσεις / επιχειρήσεις / τα συμφέροντα μιας συμμαχίας* **6.** (συνεκδ.-καταχρ.) το ίδιο το κείμενο τής συνθήκης, βάσει τής οποίας δύο ή περισσότερες πλευρές συμμαχούν: *υπογραφή τής ~* || *δεν προβλέπεται από τους όρους τής ~.*

συμμαχικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με συμμάχους ή συμμαχία: *~ στρατεύματα / νίκη / ηγεσίες·* ΦΡ. **συμμαχική κυβέρνηση** βλ. λ. *κυβέρνηση*. — **συμμαχικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

σύμμαχος (ο/η) {συμμάχ-ου | -ων, -ους} **1.** (για κράτος, έθνος / λαό) αυτός που πολεμά μαζί με άλλον εναντίον κοινού εχθρού: *στην αρχαιότητα οι Αθηναίοι και οι ~ τους πολεμούσαν με τους Σπαρτιάτες και τους ~ τους* || *βρίσκω / αναζητώ συμμάχους για μια εκστρατεία* **2.** (ειδικότ.) **Σύμμαχοι** (οι) (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) το σύνολο των κρατών που από κοινού πολέμησαν κατά τής Γερμανίας, τής Ιταλίας και τής Ιαπωνίας: *η απόβαση των ~ στη Νορμανδία* **3.** (α) καθένα από τα κράτη-μέλη στρατιωτικοπολιτικού συνασπισμού ως προς τα υπόλοιπα κράτη-μέλη: *το Σύμφωνο τής Βαρσοβίας περιελάμβανε τη Σοβιετική Ένωση και τους ~ της* || *η Ελλάδα και η Τουρκία είναι σύμμαχοι στο πλαίσιο τού ΝΑΤΟ* || *την Αθηναϊκή Συμμαχία αποτελούσαν οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους* (β) κράτος που έχει φιλικούς δεσμούς και κοινή πολιτική με άλλο κράτος: *οι Πλαταιές ήταν σταθερός ~ τής Αθήνας* || *η Αγγλία είναι παραδοσιακός ~ των Η.Π.Α.* **4.** οποιοσδήποτε βοηθεί, υποστηρίζει ή διευκολύνει κάποιον για την επίτευξη στόχου του ή σε δύσκολη περίσταση: *ο υποψήφιος αυτός βρήκε στον χώρο των Μ.Μ.Ε. πολλούς ~ που τον βοήθησαν καθοριστικά στην προεκλογική του εκστρατεία* || *το φίλαθλο κοινό, που κατέκλυσε το στάδιο, υπήρξε ~ των αθλητών μας στην προσπάθεια για*

διάκριση || *στο πρόσωπό του βρήκε έναν χρήσιμο ~ στην αντιπαράθεση με τους υπολοίπους* **5.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε ευνοεί ή διευκολύνει κάποιον στις προσπάθειές του: *ο βαρύς ρωσικός χειμώνας αποδείχθηκε πολύτιμος ~ των Ρώσων στις εναντίον τους εκστρατείες τόσο τού Ναπολέοντα όσο και τού Χίτλερ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-μαχος* < *μάχη*].

σύμμαχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μετέχει από κοινού σε συμμαχία με (άλλον/άλλους): *στρατηγικός ~* || *τα ~ κράτη* || *μια φίλη και ~ χώρα* ΣΥΝ. συμμαχικός ΑΝΤ. εχθρικός.

συμμαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμμαχείς... | συμμάχησα} **1.** είμαι ή γίνομαι σύμμαχος με (άλλον/άλλους), συνάπτω ή μετέχω στην ίδια συμμαχία (με άλλον): *οι πρώην αντίπαλοι συμμαχούν μπροστά στον κοινό κίνδυνο* ΣΥΝ. συνασπίζομαι **2.** έρχομαι σε συνεννόηση, συμφωνώ ή συνεργάζομαι (με άλλον/άλλους) για την επίτευξη κοινού σκοπού, την υπεράσπιση ή προώθηση κοινών συμφερόντων: *οι υγιείς πολιτικές δυνάμεις πρέπει να συμμαχήσουν κατά τής διαφθοράς και τής σήψης* ΣΥΝ. συνεργάζομαι, συμπράττω, συμπαρατάσσομαι.

συμμειγνύω ρ. μετβ. {συνέμ-ειξα, συμμίχθηκα κ. (λόγ.) συνεμίχθην, -ης, -η..., συμμεμειγμένος} (λόγ.) αναμειγνύω (δύο ή περισσότερα πράγματα) ΣΥΝ. συμφύρω, συγχωνεύω, συνενώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμμείγνυμι / -ύω* < *συν-* + *μείγνυμι / -ύω* (βλ.λ.)].

σύμμεικτος, -η, -ο → σύμμικτος

σύμμειξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η ανάμειξη **2.** (γενικότ.) η ένωση δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων σε ενιαίο σύνολο ΣΥΝ. συνένωση.

συμμερίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {συμμερίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** κατανοώ, βιώνω από κοινού, μετέχω μαζί (με άλλον/άλλους) σε (κάτι): *~ την αγωνία / τις ανησυχίες / τις επιφυλάξεις / τον πόνο / την οργή κάποιου* || *~ την κούρασή σου, αλλά πρέπει να συνεχίσουμε την προσπάθεια* **2.** συμφωνώ με (κάτι): *δεν ~ τη γνώμη σου, αλλά θα τη λάβω υπ' όψιν μου* || *~ τις απόψεις / τις πεποιθήσεις κάποιου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *μερίζω / -ομαι* < *μέρος*].

συμμεταβολή (η) η παράλληλη μεταβολή δύο ή περισσότερων καταστάσεων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμμεταβάλλω* < *συμ-* (< *συν-*) + *μεταβάλλω* (πβ. *μεταβάλλω – μεταβολή*)].

συμμετέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμμετείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. συμμετέσχον, -ες, -ε... (να/θα συμμετάσχω)} (+σε) **1.** (α) μετέχω από κοινού σε (κάτι) με άλλον: *~ σε προσπάθεια / συζήτηση / σύσκεψη* || *~ ενεργά στα κοινά* || *~ στις εξετάσεις / στα κέρδη τής επιχείρησης / σε ένα παιχνίδι / σε μια εκδήλωση* ΣΥΝ. παίρνω μέρος ΑΝΤ. απέχω (β) (η μτχ. ***συμμετέχων,*** *-ουσα, -ον*) αυτός που συμμετέχει: *οι συμμετέχοντες στον διαγωνισμό* || *τα ονόματα των συμμετεχόντων στο έργο* **2.** βιώνω το ίδιο συναίσθημα μαζί με άλλον: *~ στους πόνους / στις χαρές κάποιου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*

συμμετοχή (η) **1.** το να συμμετέχει κανείς σε (κάτι): *διαπραγματεύεται τη ~ του στην κυβέρνηση* || *δηλώνω ~ στον διαγωνισμό / σε έναν αγώνα / σε εξετάσεις* || *άμεση ~ στις διαδικασίες εκλογής* ΑΝΤ. αποχή· ΦΡ. ***φιλική συμμετοχή*** η συμμετοχή γνωστού συνήθ. προσώπου σε εκπομπή τηλεοπτική ή ραδιοφωνική ή σε μουσική παραγωγή **2.** (συνεκδ.) όποιος ή ό,τι συμμετέχει σε κάτι, καθώς και αυτό με το οποίο κανείς αντιπροσωπεύεται σε κοινή προσπάθεια, εκδήλωση, εξέταση κ.λπ.: *το σχέδιό του ήταν μία από τις καλύτερες / αξιολογότερες ~ στον διαγωνισμό* || *η νεαρή τραγουδίστρια ήταν από τις ~ που ξεχώρισαν / που ευνοήθηκαν από την κριτική επιτροπή* || *η ταινία τού Θ. Αγγελόπουλου αποτελεί την επίσημη ~ τής Ελλάδας στο φετινό Φεστιβάλ των Καννών* ΣΥΝ. υποψηφιότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω, έχω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμμετέχω*].

συμμετοχικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συμμετοχή **2.** αυτός που βασίζεται στη συμμετοχή ή προκύπτει από αυτήν: *~ διαδικασίες.* — **συμμετοχικά** επίρρ., **συμμετοχικότητα** (η).

συμμέτοχος, -η, -ο αυτός που συμμετέχει ή συμβάλλει σε κάτι μαζί με άλλον/άλλους, που συνεργάζεται με άλλους για συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *γίνομαι ~ σε ένα έγκλημα / στα κέρδη τής επιχείρησης* || *είμαστε όλοι συμμέτοχοι στην εικόνα διαλύσεως που παρουσιάζει η χώρα* ΑΝΤ. αμέτοχος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμμετέχω*].

συμμετρία (η) [αρχ.] {συμμετριών} **1.** η διάταξη των μερών ενός όλου με τρόπο που να αντιστοιχεί το καθένα στο ομόλογό του με σχέση ισότητας (στο μήκος, το πλάτος, το ύψος), π.χ. να μην είναι το ένα χέρι πιο κοντό από το άλλο, το ένα μάτι πιο ψηλά από το άλλο, το παράθυρο τής κάτω σειράς να είναι στην ίδια ευθεία με το αντίστοιχο τής πάνω σειράς κ.λπ.: *αυτό το κτήριο χαρακτηρίζεται από ~* || *το σώμα του έχει ~* || *το φιλοσοφικό του σύστημα διακρίνεται για την τέλεια ~ του* **2.** ΒΙΟΛ. η αντιστοιχία οργάνων ή τμημάτων τού σώματος ως προς νοητό άξονα, επίπεδο ή σημείο, λ.χ. στα ελεύθερα ζώα η αντιστοιχία δεξιάς και αριστερής πλευράς (αμφίπλευρη συμμετρία): *ακτινωτή ~* (στους αχινούς, στις θαλάσσιες ανεμώνες) **3.** ΓΕΩΜ. ο μετασχηματισμός (απεικόνιση) με τον οποίο σε ένα σχήμα ή στερεό απεικονίζουμε ένα ίσο σχήμα με τη βοήθεια ενός σημείου (κέντρο συμμετρίας), μιας ευθείας (άξονας συμμετρίας) ή ενός επιπέδου (επίπεδο συμμετρίας): *το κέντρο ενός κύκλου είναι κέντρο συμμετρίας τού κύκλου.*

συμμετρία – αρμονία – αναλογία – ισορροπία. Κοινό χαρακτηριστικό των σημασιών αυτών των λέξεων είναι ότι προϋποθέτουν την έννοια τής ισότητας / ανισότητας και τής ομοιότητας / διαφοράς. Η **συμμετρία** *(των στοιχείων ενός αρχιτεκτονήματος)* δηλώνει κατά βάσιν σχέση ισότητας (ισοϋψή, ισοπαχή, ισομετρικά κ.λπ. στοιχεία). Όταν η σχέση αυτή διαταράσσεται, τότε προκύπτει **ασυμμετρία**. Η σύνθεση στοιχείων που συνιστούν ομοιότητες ή και διαφορές, ισότητες ή και ανισότητες, κατά τρόπον που να αίρονται οι αντιθέσεις σε σύνθεση, συνιστά την **αρμονία**. Η αρμονία οδηγεί στην *τάξη* μέσα από τη σύνθεση αίροντας το *χάος*, είναι δε μια βαθύτερη εσωτερική ποιοτική σχέση έξω από κάθε ποσοτική εξίσωση. Σχέσεις αρμονίας αναπτύσσονται κατεξοχήν στις καλές τέχνες, στη φύση, καθώς και στον χώρο των ιδεών και τού πνεύματος. Η **αναλογία** δηλώνει τον «σταθερό λόγο», την *αντιστοιχία* ανάμεσα στα μέρη που συνιστούν ένα σύνολο, σταθερές δηλ. σχέσεις ισότητας ή και ανισότητας, που έχουν όμως κανονικό και ιδιαίτερο χαρακτήρα. Μπορεί κανείς να μιλάει για *αναλογία δύο συστημάτων, αναλογία στις διαστάσεις, στις σχέσεις* κ.λπ. Στον χώρο τής πολιτικής, τής κοινωνίας, τής οικονομίας κ.τ.ό. γίνεται συχνά λόγος για **ισορροπία**. Με την ισορροπία εξισώνονται αντίπαλες ή αντίρροπες δυνάμεις. Τις περισσότερες φορές η ισορροπία είναι **εξισορρόπηση** (ποσοτική, αριθμητική κ.λπ.) των διαφορών και όχι άρση αυτών.

συμμετρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από συμμετρία, που έχει αρμονικές αναλογίες: *~ ανάπτυξη / διάταξη των κτισμάτων στον χώρο* || *~ χαρακτηριστικά ενός προσώπου* ΑΝΤ. ασύμμετρος. **συμμετρικ-ά / -ώς** [1860] επίρρ., **συμμετρικότητα** (η).

σύμμετρος, -η, -ο **1.** συμμετρικός (βλ.λ.) ΑΝΤ. ασύμμετρος **2.** αυτός που έχει τη σωστή αντιστοιχία προς κάτι άλλο, χωρίς να υστερεί έναντι αυτού ή να καθίσταται υπερβολικός: *η ~ ανάπτυξη τού πνευματικού προς τον υλικό βίο.* — **σύμμετρα / συμμέτρως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-μετρος* < *μέτρον*].

συμμιγής, -ής, -ές {συμμιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που προκύπτει από τυχαία ανάμειξη στοιχείων, που έχει μπερδεμένη σύσταση ΑΝΤ. αμιγής • **2.** ΜΑΘ. ***συμμιγής αριθμός*** αριθμός που αποτελείται από δύο ή περισσότερα τμήματα σε διαφορετικές μονάδες μετρήσεως, οι οποίες αναφέρονται στο ίδιο φυσικό μέγεθος, λ.χ. ο αριθμός *2 ώρες και 30΄ ή 3 χρόνια, 2 μήνες και 14 ημέρες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ελλιπής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θ. συμμιγ-* τού ρ. *συμμείγνυμι / -ύω* (βλ.λ.). Ο μαθ. όρ. *συμμιγής αριθμός* αποδίδει το γαλλ. nombre complexe].

σύμμικτος, -η, -ο αυτός που προκύπτει από τη σύμμειξη δύο ή περισσοτέρων στοιχείων: *~ πλήθος* ΣΥΝ. αναμεμειγμένος, ανάμικτος, μικτός, ανακατωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμμ(ε)ίγνυμι / -ύω* (πβ. κ. *μικτός*)].

συμμορία (η) {συμμοριών} **1.** ομάδα κακοποιών, ληστών· (γενικότ.) κάθε οργανωμένο σύνολο ατόμων με κοινή και παράνομη δράση: *ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ αντίπαλων ~* || *αδίστακτη ~ μαφιόζων* ΣΥΝ. σπείρα **2.** ΝΟΜ. ***σύσταση και συμμορία*** (συνήθ. προφορ. *σύσταση συμμορίας*) αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος συμφωνεί με άλλον να διαπράξουν ορισμένο κακούργημα ή πλημμέλημα ή ενώνεται με άλλον για την διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων ή πλημμελημάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φορολογική τάξη των αρχ. Αθηναίων – τμήμα τού στρατού ή τού στόλου», < *σύμμορος* < *συν-* + *-μορος* < *μόρα* «υποδιαίρεση τού στρατού», ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *μέρ-* (βλ. λ. *μέρος*). Ήδη στον Ιουστινιανό απαντά η σημ. τής κλειστής ομάδας συμφερόντων, λ.χ. των γιατρών *(αἱ Ἀσκληπιοῦ συμμορίαι)*, ενώ στους εκκλησ. συγγραφείς η λ. απέκτησε κακόσημη χροιά, αναφερόμενη σε ομάδες αιρετικών].

συμμορίτης (ο) [μτγν.] {συμμοριτών}, **συμμορίτισσα** (η) {συμμοριτισσών} **1.** (γενικά) το μέλος συμμορίας **2.** (στον Εμφύλιο, κατά την τότε κυβερνητική πλευρά-μειωτ.) μέλος τού Δημοκρατικού Στρατού, κομουνιστής αντάρτης. — **συμμορίτικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος.*

συμμοριτισμός (ο) (περιληπτ.) το σύνολο των ενεργών συμμοριών, καθώς και η δράση που αναπτύσσουν.

συμμοριτοπόλεμος (ο) {συμμοριτοπολέμ-ου | -ων, -ους} **1.** (γενικά) ένοπλη σύγκρουση με συμμορίες ή μεταξύ συμμοριών **2.** (κατά την τότε κυβερνητική πλευρά-μειωτ.) ο εμφύλιος πόλεμος τού 1946-49 (δηλ. μεταξύ των «συμμοριτών» – κομουνιστών, μελών τού Δημοκρατικού Στρατού, και τού Εθνικού Στρατού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος.*

συμμορφώνω ρ. μετβ. {συμμόρφω-σα, -θηκα (λογ. συνεμορφώθην, -ης, -η...), -μένος} **1.** (κυριολ.-σπάν.) ταιριάζω κάτι με κάτι άλλο, τα κάνω να συμφωνούν: *πρέπει να συμμορφώσουμε τη νομοθεσία μας προς τα νέα δεδομένα* **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να πειθαρχήσει, να συμπεριφέρεται σωστά: *για να τον συμμορφώσω, θα γίνω πολύ αυστηρός* **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να δείχνει καλύτερος, διορθώνω την εμφάνιση, το περιεχόμενο, την ποιότητά του: *~ το τετράδιο / την έκθεση / το φόρεμα*· (μεσοπαθ. ***συμμορφώνομαι***) **4.** (με / προς κάτι) προσαρμόζομαι προς συγκεκριμένους κανόνες, δεδομένα ή υποδείξεις: *δεν μπορεί να συμμορφωθεί με το πνεύμα τής νέας διοίκησης* || *~ προς τις υποδείξεις τού γιατρού μου / τους νόμους / τις οδηγίες* || *οι δύο μαθητές προειδοποιήθηκαν ότι, αν δεν συμμορφωθούν, θα τιμωρηθούν αυστηρά* ΣΥΝ. πειθαρχώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συμμορφοῦμαι (-όο-)* < *σύμμορφος* < *συν-* + *-μορφος* < *μορφή*].

συμμόρφωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πειθάρχηση σε καθορισμένες αρχές, η προσαρμογή προς συγκεκριμένους κανόνες (από κάποιον που δεν τους τηρεί): *η ~ όλων των υπαλλήλων προς τους νέους κανονισμούς* || *~ προς τις υποδείξεις / προς τις εντολές των ανωτέρων* || *το παράδειγμα αυτό να το θυμάστε προς γνώσιν και συμμόρφωσιν* (για να ξέρετε και να φροντίζετε να δεί-

χνετε την πρέπουσα συμπεριφορά) || *η ~ μιας χώρας προς τα διεθνή νόμιμα* ΣΥΝ. υπακοή **2.** (σπάν.) η διόρθωση τής εξωτερικής μορφής, τής εμφάνισης, τού περιεχομένου κ.λπ.: *η ~ ενός κειμένου / τής φούστας.* **συμμορφωτικός**, -ή, -ό [1834].

συμπαγής, -ής, -ές {συμπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· συμπαγέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει αδιάσπαστη συνοχή, μεγάλη πυκνότητα: *~ μάζα / σώμα* ΣΥΝ. στερεός, αρραγής ΑΝΤ. χαλαρός **2.** (μτφ.) αυτός που η συνοχή του εξασφαλίζεται από ισχυρούς και αδιασάλευτους δεσμούς: *~ συμμαχία / κόμμα / συνασπισμός / ενότητα* || *με τη νέα του σύνθεση το κεντρικό επιτελείο γίνεται πολιτικά και οργανωτικά ~ και μαχητικό* ΣΥΝ. άρρηκτος. — **συμπαγώς** επίρρ. [1866]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *-παγής*, από το θ. *παγ-* τού παθ. αορ. β' *ἐ-πάγ-ην*, ρ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *πάγιος*)].

συμπάθεια (η) [αρχ.] {συμπαθειών} **1.** η βαθιά κατανόηση και συμμετοχή στην ψυχική κατάσταση (κάποιου που πάσχει): *έδειχνε ~ για τους φτωχούς και τους αδυνάτους* || *τον κοίταξε με ~ αναλογιζόμενη το δράμα του* ΣΥΝ. συμπόνια ● **2.** η σταθερή προτίμηση (σε κάποιον/κάτι), η θετική προδιάθεση απέναντί του: *έχει μεγάλη ~ στην κόρη του* || *δείχνει πάντα τη ~ του στο καλό κρασί και στις λεπτές γεύσεις* ΣΥΝ. αγάπη, προτίμηση, ενδιαφέρον, ευμένεια ΑΝΤ. αντιπάθεια, απέχθεια **3.** η φιλική ή ερωτική έλξη (προς κάποιον/κάτι): *ήταν φανερή η ~ της για τον Τάκη τον τελευταίο καιρό* **4.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε αποτελεί το αντικείμενο τού ενδιαφέροντος, τής προτίμησης (κάποιου): *η Μαρίνα είναι η μεγάλη του ~* ● **5.** ΙΑΤΡ. η κυρ. παθολογική μεταβολή σε όργανο τού σώματος, που οφείλεται σε βλάβη ή διαταραχή ομοίου οργάνου, λ.χ. τού άλλου ματιού, αφτιού κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυστυχισμένος.*

> **συμπάθεια: συνώνυμα.** Η δήλωση **συμπάθειας** (ότι δηλ. συμπάσχει κανείς) σε κάποιον που υποφέρει αποτελεί βασική έννοια τής ανθρώπινης επικοινωνίας και οδηγεί στη χρήση συναισθηματικά σχολιασμένων λέξεων (πβ. και την εξέλιξη που είχε η ελληνική λ. στην Αγγλική, όπου το sympathy σημαίνει «συλλυπητήρια»!) Τέτοιες λέξεις είναι πολλές στην Ελληνική και προέρχονται είτε από την έννοια τού «καίω» (> **καημένος, καψερός**) είτε από την έννοια τής «(κακής) μοίρας» (> **κακομοίρης, δυστυχής / δύστυχος, κακορίζικος**) είτε από διάφορες έννοιες που υπέστησαν σημασιολογική εξέλιξη προς το σημασιακό πεδίο τής *συμπάθειας: δόλος > δό-λι-ος >* **δό-λιος** (με συμπροφορά τού *-ιος*)· «ερημιά» > **έρημος / έρμος**· «μαύρο χρώμα – πένθος / δυστυχία» > **μαύρος**· «φτώχια» > **φτωχός** και τουρκ. fukara «φτωχός» > **φουκαράς / φουκαριάρης**.

συμπαθεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η εκτομή τμήματος τού συμπαθητικού νευρικού συστήματος για την πρόκληση αγγειοδιαστολής. Επίσης **συμπαθεκτομία**.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sympathectomy].

συμπαθής, -ής, -ές {συμπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· συμπαθέστ-ερος, -ατος} αυτός που κερδίζει τη συμπάθεια των άλλων, που προκαλεί την ευμενή αντιμετώπιση, το θετικό ενδιαφέρον για το πρόσωπό του: *μου είναι πολύ συμπαθής ως άνθρωπος και συνεργάτης* || *η κόρη σας είναι συμπαθέστατη* ΣΥΝ. συμπαθητικός, αξιαγάπητος ΑΝΤ. αντιπαθής. - **συμπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που συγκινείται από αισθήματα άλλων - αυτός με τον οποίο ασκείται ισχυρή αμοιβαία επίδραση». < *συν-* + *-παθής*, από το θ. *παθ-* τού παθ. αορ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω* (πβ. κ. *πάθ-ος*)].

συμπαθητικομιμητικός, -ή, -ό (ουσία) που μπορεί να εντείνει ή να μιμείται τη λειτουργία τού συμπαθητικού νευρικού συστήματος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sympathomimetic].

συμπαθητικός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) ο συμπαθής (βλ.λ.) **2.** αυτός που δημιουργεί θετική προδιάθεση, που αντιμετωπίζεται με συμπάθεια, που γίνεται ευχαρίστως αποδεκτός: *πολύ ~ το σπιτάκι σας!* || *~ φόρεμα / τραγούδι / χρώμα / χωριουδάκι* **3.** (ειδικότ.) μετριαστικό τού «ωραίος, όμορφος»: *-Σου άρεσε η Μαίρη; -Συμπαθητική ήταν.* || *δεν είναι κανένας κούκλος, είναι ένας ~ νέος* **4.** ΙΑΤΡ. ***συμπαθητικό νευρικό σύστημα*** τμήμα τού αυτόνομου νευρικού συστήματος, που ξεκινά από τη θωρακική οσφυϊκή περιοχή τής σπονδυλικής στήλης και οι λειτουργίες του δρουν εξισορροπητικά προς αυτές τού παρασυμπαθητικού (βλ.λ.) νευρικού συστήματος, π.χ. αυξάνοντας τον ρυθμό των καρδιακών παλμών (ενώ το παρασυμπαθητικό τούς μειώνει), την έκκριση των ιδρωτοποιών αδένων κ.λπ. ● **5.** ***συμπαθητική μελάνη*** μελάνη που έχει την ιδιότητα να εμφανίζεται στο χαρτί μετά από χημική ή θερμική επεξεργασία. **συμπαθητικ-ά / -ώς** επίρρ., **συμπαθητικότητα** (η) [1861]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συμπάσχων, συμπονετικός», < αρχ. *συμπαθῶ (-έω).* Ο όρ. *συμπαθητικό νευρικό σύστημα* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. système nerveux sympathique].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **συμπαθητικός** χρησιμοποιείται στην επικοινωνία ως λεκτική συμπεριφορά ευγένειας εκ μέρους τού ομιλητή. Όταν δηλ. θέλει να αποφύγει να χαρακτηρίσει κάτι/κάποιον ως «ωραίο / όμορφο», χρησιμοποιεί ευγενικά τον χαρακτηρισμό «συμπαθητικός» με τον οποίο μετριάζεται η διαφωνία και εμφανίζεται ως θετικός χαρακτηρισμός: *-Πώς σας φαίνεται το σπίτι / αυτοκίνητο / ντύσιμο / βιβλίο / άρθρο... μου; -Συμπαθητικό.* Όμοια χρησιμοποιείται και το επίθ. **χαριτωμένος**: *Δεν είναι πολύ ωραία, αλλά είναι χαριτωμένη κοπέλα.*

συμπάθιο (το) (λαϊκ.) η συγγνώμη (βλ.λ.)· μόνο στη ΦΡ. ***με το συμπάθιο*** ως ευγενική δήλωση τού ομιλητή για κάτι που είπε ή πρόκειται να πει και το οποίο φοβάται ότι μπορεί να είναι ενοχλητικό, δυσάρεστο ή προκλητικό (π.χ. η αναφορά σε λέξεις-ταμπού, σε βιολογικές λειτουργίες κ.λπ.): *~, αλλά κι η αφεντιά σου δεν πάει πίσω στα ψέματα!* || *μόλις τον είδα ξαφνικά μπροστά μου μες στο σκοτάδι, κατουρήθηκα απ' τον φόβο μου, ~* || *φάγαμε ένα ψάρι που μόλις το είχαν ψαρέψει, τόσο ~.*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συμπάθιον* < αρχ. *συμπαθῶ* (υποχωρητ.)].

συμπαθώ ρ. μετβ. {συμπαθείς κ. (λαϊκ.) -άς... | συμπάθ-ησα, -ιέμαι, -ιούνται, -ήθηκα} **1.** αντιμετωπίζω (κάποιον) με συμπάθεια, αισθάνομαι θετική προδιάθεση απέναντι σε (κάποιον/κάτι): *τον συμπάθησε από την πρώτη φορά που τον είδε* || *συμπαθεί τους ανοιχτόκαρδους και γελαστούς ανθρώπους* ΑΝΤ. αντιπαθώ **2.** ***συμπαθών*** (ο) {συμπαθούντος, -α | -ων} (κυρ. για πολιτική ιδεολογία) αυτός που αντιμετωπίζει με ευμενή διάθεση (κάποιον/κάτι), που διάκειται ευμενώς απέναντι σε (κάποιον/κάτι)· κυρ. παλαιότ. για τους ευμενώς διακειμένους προς την Αριστερά: *θύματα των διώξεων υπήρξαν όχι μόνον μέλη τού Κ.Κ.Ε., αλλά και συμπαθούντες* ● **3.** κατανοώ βαθιά, συναισθάνομαι τον πόνο, τη στενοχώρια (κάποιου), μετέχω στην ψυχική του κατάσταση: *πάντα συμπαθούσε τους φτωχούς και αδυνάτους* ΣΥΝ. συμπονώ, συμπάσχω **4.** (λαϊκ., στην προστακτική) δείχνω σε (κάποιον) κατανόηση, συγχωρώ (κάποιον): *συμπάθα τον κι αν είπε μια κουβέντα παραπάνω* || *συμπαθάτε με· δεν σας άκουσα* **5.** (αλληλοπαθ. ***συμπαθιέμαι***, κυρ. στο γ' πληθ.) υπάρχει αμοιβαία συμπάθεια μεταξύ δύο ή περισσοτέρων προσώπων: *αυτοί οι δύο συμπαθιούνται* || *συμπαθήθηκαν από την πρώτη στιγμή.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπαθῶ (-έω)* < *συμπαθής* (βλ.λ.)].

συμπαιγνία (η) {συμπαιγνιών} το συνωμοτικό σχέδιο δύο ή περισσοτέρων πλευρών για την εξαπάτηση, την παγίδευση, την κοροϊδία άλλου: *κατήγγειλε ότι έπεσε θύμα συμπαιγνίας των ανταγωνιστών του* ΣΥΝ. τέχνασμα· ΦΡ. (λόγ.) ***εκ συμπαιγνίας*** εξαπατώντας (κάποιον/κάποιους), με δόλο.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *παιγνία* < *παίγνιον*].

συμπαίκτης [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **συμπαίχτης** (ο) {συμπαικτών}, **συμπαίκτρια** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **συμπαίχτρια** (η) {συμπαικτριών} **1.** (λόγ.) πρόσωπο που μετέχει στο ίδιο παιχνίδι με άλλον/άλλους: *οι ~ του στο χαρτοπαίγνιο* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που παίζει στην ίδια ομάδα με άλλον/άλλους: *το νέο απόκτημα τής ομάδας δήλωσε ανυπόμονος να γνωρίσει τους ~ του.*

σύμπαν (το) {σύμπ-αντος | -αντα, -άντων} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) η ολότητα τού χώρου, τού χρόνου και των αντικειμένων που υπάρχουν και υπήρξαν στον χώρο και τον χρόνο: *η ύλη / η βαρύτητα / η μάζα / η δημιουργία τού ~* (β) ***διαστολή τού σύμπαντος*** η διαρκής αύξηση των αποστάσεων μεταξύ των σημείων τού συμπαντικού χώρου **2.** (ως υπερβολή) η ανθρωπότητα, όλος ο κόσμος: *εδώ χαλάει το ~ απ' τις αποκαλύψεις* || *διαμαρτύρεται το ~* || *μερικοί νομίζουν ότι είναι το κέντρο τού ~* **3.** σύνολο συστηματικά δομημένων εννοιών και ιδεών: *το ~ των μαθηματικών* || *το ~ τής σκέψης του.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στον Ισοκράτη με τη βασική σημ.), ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σύμπας, -ασα, -αν* (βλ.λ.)].

συμπανηγυρίζω ρ. μετβ κ. αμετβ. [μτγν.] {συμπανηγύρισα} ♦ **1.** (μετβ.) πανηγυρίζω μαζί με άλλον/άλλους: *συμπανηγυρίσαμε όλοι τη νίκη στις εκλογές* ΣΥΝ. συνεορτάζω ♦ **2.** (αμετβ.) μετέχω μαζί με άλλον σε πανηγυρισμό.

συμπαντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σύμπαν.

συμπαράγω ρ. μετβ. {παρατ. συμπαρήγα | συμπαρήγαγα, συμπαρήχθην, -ης, -η...} παράγω κάτι σε συνεργασία με άλλον/άλλους: *«το νέο αεροσκάφος θα συμπαραχθεί από την ξένη εταιρεία και την Ε.Α.Β. στην Ελλάδα»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ παραλλήλως ή κατά μήκος», < *συμ-* (< *συν-*) + *παράγω*. Η σημερινή σημ. κατά το νεότ. μεταφρ. δάνειο *συμπαραγωγή* (βλ.λ.)].

συμπαραγωγή (η) [1859] η από κοινού παραγωγή· κυρ. η παραγωγή κινηματογραφικής ταινίας ή τηλεοπτικού υλικού από περισσότερες τής μίας χώρες: *η ταινία είναι μια διεθνής ~ τής ΕΤ-1, τού γαλλικού TF-1 και τής ιταλικής RAI-2.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coproduction].

συμπαραγωγός (ο/η) [1859] πρόσωπο που πραγματοποιεί από κοινού με άλλον/άλλους θεατρική, κινηματογραφική ή τηλεοπτική παραγωγή: *~ τής εκπομπής / τής παράστασης* || (ως επιθ.) *~ εταιρεία.*

συμπαράγωγος, -η, -ο (κυρ. για προϊόντα) αυτός που παράγεται από κοινού με άλλα παράγωγα προϊόντα, που έχει την ίδια προέλευση με αυτά.

συμπαραδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η συνδήλωση (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δήλωση.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συμπαραδηλῶ (-όω)* «δηλώνω κάτι επ' ευκαιρία ενός άλλου» < *συν-* + *παρα-* + *δηλῶ*. Η λ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. connotation].

συμπαρασέρνω ρ. ▸ συμπαρασύρω

συμπαράσταση (η) [1893] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η υλική ή κυρ. ηθική στήριξη και βοήθεια (κάποιου) σε προσπάθειά του ή σε δύσκολη γι' αυτόν περίσταση: *έχει τη ~ όλης τής οικογένειας στο νέο του ξεκίνημα* || *διεθνής / γενική ~* || *η ομάδα θα έχει τη ~ των οπαδών της* || *σε ένδειξη συμπαράστασης προς τους απεργούς καθηγητές, μαθητές προχώρησαν σε καταλήψεις σχολείων* ΣΥΝ. βοήθεια, υποστήριξη **2.** ΝΟΜ. ***δικαστική συμπαράσταση*** η κατάσταση στην οποία τίθεται με δικαστική απόφαση κάποιο πρόσωπο κατά τη διάρκεια τής οποίας είτε είναι ανίκανο για μερικές ή για όλες τις δικαιοπραξίες (στερητική δικαστική συμπαράσταση) είτε απαιτείται η συναίνεση τού δικαστικού συμπαραστάτη (επικουρική δικαστική συμπαράστα-

ση) για την έγκυρη διενέργεια των δικαιοπραξιών.

συμπαραστάτης (ο) {συμπαραστατών}. **συμπαραστάτρια** (η) {συμπαραστατριών} πρόσωπο που συμπαρίσταται (σε κάποιον): *πολύτιμος / πιστός ~ κάποιου* || *~ στα δύσκολα / στον αγώνα κάποιου* ΣΥΝ. βοηθός, υποστηρικτής, (λόγ.) συνεπίκουρος. Επίσης (καθημ.) **συμπαραστάτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμπαρίσταμαι* (πβ. κ. *παραστάτης*)].

συμπαραστέκομαι ρ. μετβ. αποθ. {συμπαραστάθηκα} προσφέρω συμπαράσταση: *μου συμπαραστάθηκε στις δύσκολες ώρες που πέρασα* || *όλο το χωριό έσπευσε να συμπαρασταθεί στην άτυχη γυναίκα* ΣΥΝ. συμπαρίσταμαι, παραστέκομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συμπαρασύρω [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **συμπαρασέρνω** ρ. μετβ. {συμπαρ-έσυρα, -ασύρθηκα} παρασύρω (κάποιον/κάτι) μαζί μου: *το δολάριο συμπαρέσυρε στην πτωτική του πορεία και άλλα νομίσματα* ΣΥΝ. παρασύρω.

συμπαράταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η συμμετοχή (κάποιου) στην ίδια παράταξη με άλλον/άλλους: *για την επιτυχία τού σκοπού αυτού είναι αναγκαία η ~ όλων των υγιών δυνάμεων τού τόπου* ΣΥΝ. συνεργασία, συμμαχία **2.** (συνεκδ.) το σύνολο όσων συμπαρατάσσονται: *ευρεία ~* || *οι ισορροπίες μεταξύ των κομμάτων στο εσωτερικό τής ~ είναι πολύ λεπτές*.

συμπαρατάσσομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συμπαρατά-χθηκα, -γμένος} **1.** μετέχω στην ίδια παράταξη με άλλον/άλλους στον πόλεμο ή (μτφ.) τάσσομαι υπέρ μιας πλευράς: *~ πάντα με τους αδυνάτους* || *όταν είχε κριθεί πια ο πόλεμος, έσπευσε να συμπαραταχθεί με τους νικητές* ΣΥΝ. συνεργάζομαι, συμμαχώ **2.** ασπάζομαι, γίνομαι μέτοχος των απόψεων, των ιδεών κάποιου: *~ με τους υποστηρικτές τού εκσυγχρονισμού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συμπαρεδρεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συνήθ. στη μτχ. συμπαρεδρεύων, -ουσα, -ον} **1.** κάθομαι δίπλα (σε κάποιον) • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. (για πλανήτη) βρίσκομαι στην ίδια θέση με άλλον.

συμπαρίσταμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμπαρίστα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, παρατ. συμπαριστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | συμπαραστάθηκα} προσφέρω βοήθεια, συνήθ. ηθική υποστήριξη, συμπαραστέκομαι: *μου συμπαραστάθηκε όσο κανείς στις δύσκολες ώρες*.

συμπαρομαρτούντα (τα) όσα ακολουθούν ως συνέπειες, ως φυσικά επακόλουθα: *αν δεν ακολουθηθεί σκληρή πολιτική λιτότητας, θα ανέβει ο πληθωρισμός, θα μεγαλώσει το δημόσιο χρέος, γενικά θα κλονιστεί η οικονομία μας με όλα τα ~* ΣΥΝ. παρεπόμενα, συνέπειες, παρακολουθήματα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τ. τού αρχ. *συμπαρομαρτῶ (-έω)* < *συν-* + *παρ(α)-* + *ὁμαρτῶ* «συνοδεύω, συναντώ, επακολουθώ». Το αρχ. *ὁμαρτῶ (-έω)* αποτελεί παράλλ. τ. τού *ἁμαρτῶ* (ίδια σημ.), προφανώς υπό την επίδρ. των λ. *ὁμός, ὁμοῦ*, καθώς και τού ομορρίζου *ὅμηρος* (βλ.λ.). Σε ό,τι αφορά το ρ. *ἁμαρτῶ (-έω)*, πρόκειται για σύνθ. από το επίρρ. *ἅμα* και τη ρίζα *ἀρ-* τού ρ. *ἀραρίσκω* (βλ. λ. *ἀριθμός*). Στην ίδια ετυμολ. οικογένεια ανήκει και η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὁμηρεῖ· ἐγγυᾶται, ἀκολουθεῖ*].

συμπαρουσιάζω ρ. μετβ. {συμπαρουσιάσ-α, -τηκα (λόγ. -σθηκα)} παρουσιάζω (κάτι) από κοινού (με άλλον): *στο εξής θα συμπαρουσιάζουν το κεντρικό δελτίο ειδήσεων*.

συμπαρουσιαστής (ο), **συμπαρουσιάστρια** (η) {συμπαρουσιαστριών} το πρόσωπο που από κοινού με άλλο παρουσιάζει εκπομπή ή εκδήλωση: *ο ~ της στο ψυχαγωγικό πρόγραμμα / στον τηλεοπτικό μαραθώνιο θα είναι ο γνωστός σταρ*.

σύμπας, -ασα, -αν {σύμπ-αντος, -αντα | -άντων (θηλ. -ασών)} (λόγ.) **1.** ολόκληρος, χωρίς εξαιρέσεις: *σύμπασα η πανεπιστημιακή κοινότητα απέρριψε τα νέα μέτρα* || *σύμπασα η χώρα πανηγυρίζει τη μεγάλη νίκη* || *το γεγονός συγκλόνισε τον σύμπαντα κόσμο* ΣΥΝ. όλος **2.** **σύμπαν** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *πᾶς* (βλ.λ.)].

συμπάσχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέπασχον· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** συμμετέχω στην ψυχική κατάσταση κάποιου που υποφέρει: *ο θεατής συμπάσχει με τα πρόσωπα τής τραγωδίας ώς την τελική κάθαρση* **2.** συμμερίζομαι τον πόνο κάποιου, κατανοώ την ψυχική του κατάσταση: *συμπάσχουμε όλοι στο δράμα του, αλλά αδυνατούμε να παρέμβουμε* ΣΥΝ. συμπονώ, συμπαθώ.

συμπατριώτης (ο) [μτγν.] {συμπατριωτών}. **συμπατριώτισσα** (η) [1826] {δύσχρ. συμπατριωτισσών} **1.** πρόσωπο που κατάγεται από την ίδια πατρίδα με άλλον: *είναι γνωστός στο εξωτερικό, αλλά όχι στους ~ του* **2.** πρόσωπο που μένει στον ίδιο τόπο, που προέρχεται από την ίδια πόλη, το ίδιο χωριό με κάποιον: *βρήκε έναν ~ του απ' το νησί*.

συμπεθέρα (η) [μεσν.] {συμπεθερών} **1.** καθεμιά από τις μητέρες ενός ζευγαριού (είτε τού γαμπρού είτε τής νύφης) ως προς τη μεταξύ τους σχέση **2.** (γενικά) καθεμιά από τις εξ αγχιστείας συγγενείς: *πάντρεψαν τα εγγόνια τους κι έγιναν συμπεθέρες*.

συμπεθεριά (η) → συμπεθεριό

συμπεθεριάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {συμπεθέριασα} γίνομαι συμπέθερος: *με τον γάμο των παιδιών μας θα συμπεθεριάσουμε*· ΦΡ. (παροιμ.) ***αν δεν ταιριάζαμε, δεν θα συμπεθεριάζαμε*** οι επιλογές που ο καθένας κάνει στις συναναστροφές του είναι αυτές που τελικά του ταιριάζουν και τον αντιπροσωπεύουν. Επίσης **συμπεθερεύω**.

συμπεθεριάσματα (τα) {συμπεθεριασμάτων} η διαδικασία συνεννοήσεως δύο οικογενειών, ωσότου γίνουν συμπέθεροι, μέχρι να γίνει ο γάμος των παιδιών τους.

συμπεθερικός, -ή, -ό κ. **συμπεθέρικος**, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους συμπεθέρους **2.** ***συμπεθερικά*** (τα) οι συμπέθεροι, οι εξ αγχιστείας συγγενείς.

συμπεθεριό (το) **1.** η συγγενική σχέση μεταξύ συμπεθέρων, η εξ αγχιστείας συγγένεια προσώπων **2.** (συνεκδ.) η συμφωνία γάμου, ύστερα από τη μεσολάβηση τρίτου, μεταξύ δύο οικογενειών ΣΥΝ. συνοικέσιο, προξενιό **3.** (περιληπτ.) όλοι μαζί οι συμπέθεροι, οι γονείς και συγγενείς τού ζεύγους. Επίσης **συμπεθεριά** (η) [μεσν.].

συμπέθερος (ο) [μεσν.] {συμπεθέρ-ου | -ων, -ους} **1.** καθένας από τους πατέρες έγγαμου ζευγαριού (είτε τού γαμπρού είτε τής νύφης) ως προς τη μεταξύ τους σχέση **2.** (γενικά) κάθε εξ αγχιστείας συγγενής (κάποιου/κάποιας).

συμπεραίνω ρ. μετβ. {συμπέρανα (λόγ. συνεπέρανα)} καταλήγω σε συμπέρασμα επεξεργαζόμενος με τη λογική ορισμένα δεδομένα: *πολιτικοί αναλυτές συμπέραναν από τις δηλώσεις του ότι επίκειται παραίτησή του* || *οι αντιδράσεις του είναι τόσο αντιφατικές, που δεν ξέρω τι να συμπεράνω!* ΣΥΝ. συνάγω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκπληρώνω σε συνεργασία με κάποιον ή σε συνδυασμό με κάτι άλλο», < *συν-* + *περαίνω* < *πέρας* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

συμπέρασμα (το) [αρχ.] {συμπεράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η λογική κατάληξη ενός συλλογισμού· κάθε πρόταση / κρίση στην οποία φθάνει κανείς επεξεργαζόμενος λογικά διάφορα δεδομένα ή προτάσεις: *καταλήγω σε / βγάζω / συνάγω ~* || *εύκολο / εύλογο / αυθαίρετο / βιαστικό / αξιόπιστο / αμερόληπτο ~* **2.** (ειδικότ.) το τελικό πόρισμα επίσημης εκδήλωσης, συνάντησης ή έρευνας: *αναφέρομαι στα ~ ενός συνεδρίου* || *συνόψισε τα ~ τής δημοσκόπησης* || *ποιο είναι το ~ απ' όλη αυτή την υπόθεση;*

συμπερασματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το συμπέρασμα: *~ διαπίστωση / κρίση* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συμπερασματικός σύνδεσμος*** ο σύνδεσμος *ώστε*, ο οποίος εισάγει συμπερασματικές προτάσεις (β) ***συμπερασματική πρόταση*** η πρόταση που περιέχει το συμπέρασμα (το αποτέλεσμα, την κατάληξη). — **συμπερασματικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

συμπερασμός (ο) [μτγν.] το συμπέρασμα, η υπόθεση, εικασία· στη ΦΡ. ***κατά συμπερασμό*** σύμφωνα με την υποκειμενική γνώμη ή με την υπόθεση που επιχειρεί κάποιος ΣΥΝ. κατ' εικασία.

συμπεριλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {συμπεριέλ-αβα, -ήφθην, -ης, -η... (μτχ. συμπεριληφθείς, -είσα, -έν)} **1.** περιλαμβάνω (κάποιον/κάτι) στο ίδιο σύνολο μαζί ή συγχρόνως με κάποιον/κάτι άλλο: *στην τιμή συμπεριλαμβάνονται τα έξοδα διαμονής και μετακίνησης* || *δεν συμπεριλαμβάνεται στην αρχική πεντάδα τού αγώνα* **2.** (η γεν. τής μτχ. ***συμπεριλαμβανομένου***, -ης, -ου) (+γεν.) χωρίς να αφαιρεθεί, μαζί με: *κοστίζει 12.000 δρχ. ~ τού Φ.Π.Α.* || *οι ήπειροι είναι πέντε, μη συμπεριλαμβανομένης τής Ανταρκτικής*. — **συμπερίληψη** (η) [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιλαμβάνω*.

συμπεριφέρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {συμπεριφέρθηκα} **1.** έχω συγκεκριμένη συμπεριφορά, τρόπο αντιμετώπισης των άλλων, διαγωγή απέναντι σε (κάποιον): *συμπεριφέρεται σε όλους με την ίδια ευγένεια* **2.** (ειδικότ. αρνητ.) έχω τη σωστή, αρμόζουσα συμπεριφορά απέναντι σε κάποιον: *σωστός αγροίκος· δεν ξέρει στοιχειωδώς να συμπεριφερθεί και να μιλήσει* **3.** (για υλικά) αντιδρώ με συγκεκριμένο τρόπο σε δεδομένες συνθήκες κατά τη λειτουργία, τη χρήση μου: *τα λάστιχα αυτά συμπεριφέρονται με μεγάλη αξιοπιστία ακόμα και σε βρεγμένο δρόμο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περιφέρομαι μαζί», < *συν-* (βλ.λ.) + *περιφέρομαι*. Στη Μτγν. Ελληνική απαντούν επίσης οι σημ. «συνδέομαι, σχετίζομαι με κάποιον» και «προσαρμόζω τη διαγωγή μου σε συγκεκριμένο πρότυπο ή ανάγκη». Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη συναντούμε και στο παράγ. *συμπεριφορά*].

συμπεριφορά (η) [μτγν.] **1.** (α) ο τρόπος με τον οποίο κάποιος αντιμετωπίζει τους άλλους: *η ~ του απέναντι στους γονείς του δείχνει άνθρωπο αχάριστο* || *προσβλητική / φιλική / αποκλίνουσα / αντικοινωνική ~* ΣΥΝ. τρόπος / τρόποι (β) (στον πληθ.) μορφές συμπεριφοράς: *αναθεωρούν προηγούμενες αντιλήψεις και συμπεριφορές* **2.** (ειδικότ.) η σωστή ή αρμόζουσα αντίδραση κάποιου σε συγκεκριμένες κοινωνικές περιστάσεις: *δεν είναι ~ αυτή, να μη σέβεσαι τους μεγαλύτερους σου!* **3.** το σύνολο των χαρακτηριστικών ενεργειών ατόμου ή ζώου, ο συγκεκριμένος τρόπος αντίδρασής του σε εξωτερικά ή εσωτερικά ερεθίσματα: *προγαμιαία / αναπαραγωγική / τροφική ~* (για τη λήψη τής τροφής) **4.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο επενεργεί ή αντιδρά συγκεκριμένο υλικό υπό δεδομένες συνθήκες ή σε συγκεκριμένη χρήση: *η ~ των τροχών σε απότομες στροφές*. — **συμπεριφορικός**, -ή, -ό.

συμπεριφορισμός (ο) κάθε θεωρία ή αντίληψη κατά την οποία η ψυχολογία ενός υποκειμένου μελετάται με ακρίβεια μόνο μέσω τής εξέτασης και τής ανάλυσης τής συμπεριφοράς του, η οποία μπορεί να παρατηρηθεί και να προσδιοριστεί αντικειμενικά και όχι μέσω τής διατύπωσης υποκειμενικών κρίσεων ΣΥΝ. μπιχεβιορισμός. — **συμπεριφοριστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. behaviourism].

συμπεριφοριστής (ο), **συμπεριφορίστρια** (η) {συμπεριφοριστριών} οπαδός τού συμπεριφορισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. behaviourist].

συμπηγνύω ρ. μετβ. {συνέπηξα} (λόγ.) **1.** κάνω (κάτι) σταθερό και συμπαγές στερεώνοντας σφιχτά μαζί τα τμήματά του **2.** (μτφ.) ιδρύω, συγκροτώ: *συνέπηξαν εθνική εταιρεία για την ανεξαρτησία τής χώρας* || *συνέπηξαν συμμαχία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπήγνυμι / -ύω* < *συν-* + *πήγνυμι / πηγνύω* (βλ. κ. *πήζω*)].

σύμπηκτος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει πηκτή σύσταση, που έχει πήξει: *~ γάλα* ΣΥΝ. πηχτός **2.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα, συνοχή, που τα μέλη του συνδέονται γερά μεταξύ τους σε αδιάσπαστο σύνολο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμπήγνυμι / -ύω* (βλ.λ.)].

σύμπηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} (λόγ.) **1.** η σταθεροποίηση και η στερέωση των τμημάτων ενός συνόλου. ώστε να είναι συμπαγές **2.** (μτφ.) η συγκρότηση, η σύσταση οργανωμένου συνόλου: *η ~ κόμματος / εταιρείας / συλλόγου / συνασπισμού* ΣΥΝ. ίδρυση. οργάνωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμπηξις < συμπήγνυμι / -ύω* (πβ. κ. *πῆξις*)].

συμπιέζω ρ. μετβ. {συμπίεσ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** περιορίζω τις διαστάσεις (σώματος) ασκώντας πίεση σε αυτό. συρρικνώνοντας τον όγκο του **2.** περιορίζω: ~ *τις δημόσιες δαπάνες* || ~ *τους μισθούς / τις συντάξεις* **3.** ΠΛΗΡΟΦ. κάνω συμπίεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπιέζω < συν-* (βλ.λ.) + *πιέζω*. Ο όρος τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. compress].

συμπίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} **1.** η άσκηση πίεσης (σε ένα σώμα), ώστε να περιορίζονται οι διαστάσεις του: *η ~ τού περιεχομένου ενός σωλήνα με έμβολο* **2.** ο περιορισμός τού όγκου ενός σώματος με ειδική θερμοδυναμική διεργασία, με άσκηση μηχανικής πίεσης ή με έκθεση τού σώματος σε συγκεκριμένη ηλεκτρομαγνητική διάταξη **3.** ΠΛΗΡΟΦ. η μέθοδος με την οποία μειώνεται το μέγεθος των ψηφιακών δεδομένων **4.** εφαρμογή αυστηρότερων, πιο στενών ορίων· η μείωση: ~ *πιστώσεων / ελλειμμάτων / δαπανών* ΣΥΝ. περιορισμός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπίεσις < συμπιέζω*. Ο όρος τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. compression].

συμπιεστής (ο) **1.** μηχάνημα για τη συμπίεση αερίων ΑΝΤ. αποσυμπιεστής **2.** (ειδικότ.) μηχανική διάταξη για τη διατήρηση τού κυκλώματος ψύξεως ενός πυρηνικού αντιδραστήρα σε σταθερή πίεση. Επίσης **συμπιεστήρας** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. compressor].

συμπιεστικός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συμπίεση: ~ *διαδικασία* **2.** αυτός που προκαλεί συμπίεση: ~ *θάλαμος / συσκευή*. — **συμπιεστικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμπιεστός, -ή. -ό [1861] **1.** αυτός που έχει συμπιεστεί ΣΥΝ. συμπιεσμένος **2.** αυτός που μπορεί να υποστεί συμπίεση: ~ *αέρια* **3.** ΦΥΣ. ***συμπιεστό*** (το) η συμπιεστότητα (βλ.λ.).

συμπιεστότητα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΦΥΣ. η ικανότητα φυσικών σωμάτων να συμπιέζονται. να μειώνεται ο όγκος τους με την άσκηση μηχανικής πίεσης ΣΥΝ. συμπιεστό (το).

συμπίλημα (το) {συμπιλήμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε προκύπτει από την ανάμειξη ετερόκλιτων στοιχείων: ~ *ιδεών* **2.** (ειδικότ.) το κείμενο που προκύπτει από την κυρ. άτεχνη συνένωση διαφορετικών ετερογενών αποσπασμάτων: *το νέο πρόγραμμα είναι ένα πρόχειρο ~ παλαιότερων θέσεων και προτάσεων τού κόμματος* ΣΥΝ. σύμφυρμα. συνονθύλευμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *συμπιλῶ* (βλ.λ.)].

συμπιλώ ρ. μετβ. {συμπιλείς...} (λόγ.) **1.** δημιουργώ (κάτι) συνενώνοντας διάφορα ανομοιογενή συστατικά **2.** (ειδικότ.) συντάσσω (κείμενο) παραθέτοντας διαφορετικής προελεύσεως αποσπάσματα. — **συμπίληση** (η) [αρχ.], **συμπιλητής** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπιλῶ (-έω)* «συμπιέζω, στρυμώχνω» < *συν-* + *πιλῶ (-έω)* «συμπιέζω. στραγγίζω» < *πῖλος* (βλ.λ.)].

συμπίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συνήπια} (σπάν.) ♦ **1.** (μετβ.) πίνω (κάτι) μαζί με κάποιον/κάποιους ♦ **2.** (αμετβ.) πίνω μαζί με άλλους σε μια περίσταση.

συμπίπτω ρ. αμετβ. {συνέπεσα} **1.** εφαρμόζω. εφάπτομαι: *τα σχέδια στις διαφάνειες συμπίπτουν απολύτως με το πρωτότυπο* **2.** (κατ' επέκτ.) έρχομαι σε πλήρη αντιστοιχία ή συμφωνία με (κάτι/κάποιον), συμφωνώ: *οι δύο εκθέσεις συμπίπτουν σε πολλές επισημάνσεις* || *η κατάθεσή του συμπίπτει με την εκδοχή τού κατηγορουμένου* || *οι απόψεις / οι προτάσεις τους συμπίπτουν* **3.** προκύπτω. εκδηλώνομαι ή συμβαίνω ταυτοχρόνως με κάτι άλλο: *καθυστερούσαν τη συνεδρίαση, για να συμπέσει με την επέτειο τής ιδρύσεως τού κόμματος* **4.** (απρόσ. ***αυμπίπτει***) συμβαίνει, σημειώνεται ως γεγονός: ~ *πάντα να λείπω, όταν τηλεφωνεί* ΣΥΝ. τυχαίνει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *πίπτω* (βλ.λ.)].

συμπλακώ (να/θα) ρ. → συμπλέκω

σύμπλεγμα (το) {συμπλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε πολύπλοκη ή μπερδεμένη ένωση ή συναρμολόγηση συνδεδεμένων πραγμάτων. μερών, μονάδων κ.λπ., που απαρτίζουν σύνολο: ~ *κτισμάτων* **2.** (γενικά) κάθε ένωση ανεξάρτητων στοιχείων σε ενιαίο σύνολο: ~ *συμφώνων* || *οι Β. Σποράδες είναι νησιωτικό ~* **3.** (στη γλυπτική και τη ζωγραφική) παράσταση δύο ή περισσοτέρων προσώπων. ζώων ή φυτών περιπλεγμένων ή συνδεδεμένων σε ένα σύνολο: *το ~ τού Λαοκόοντα* **4.** δύο ή περισσότερα κεφαλαία γράμματα συνδεδεμένα σε ενιαία, κυρ. καλλιγραφική. παράσταση ως μονόγραμμα **5.** κάθε οργανωμένο, τεχνητό ή φυσικό δίκτυο δρόμων. σιδηροδρομικών γραμμών, καναλιών, αγωγών κ.λπ. **6.** ΨΥΧΟΛ. σύνολο αλληλοσυνδεομένων. συναισθηματικά φορτισμένων ιδεών. επιθυμιών και παρορμήσεων, που μπορεί να είναι ολικώς ή μερικώς καταπιεσμένες. αλλά επηρεάζουν τις αντιλήψεις, τις σχέσεις και τη συμπεριφορά τού ατόμου: ~ *κατωτερότητας / ανωτερότητας / τής Ηλέκτρας* || *οιδιπόδειο ~* ΣΥΝ. κόμπλεξ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμπλέκω. Ο* ψυχολ. όρ. αποδίδει το γερμ. Komplex. τού οποίου το λατ. έτυμον complexus (< ρ. complicere «συμπλέκω») παρουσιάζει όμοιο σχηματισμό με την Ελληνική].

συμπλεγματικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που σχετίζεται με σύμπλεγμα **2.** (λόγ. για πρόσ.) αυτός που η συμπεριφορά του φανερώνει και εκδηλώνεται με βάση τα ψυχολογικά του συμπλέγματα. ιδ. το αίσθημα μειονεξίας του απέναντι στους άλλους ΣΥΝ. κομπλεξικός. — **συμπλεγματικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμπλέκτης (ο) {συμπλεκτών} (στα αυτοκίνητα) σύστημα με το οποίο επιτυγχάνεται η μετάδοση τής κίνησης από τον κινητήρα στους πίσω τροχούς (σύμπλεξη) ή η διακοπή της (αποσύμπλεξη) (πβ. λ. *αμπραγιάζ. σύμπλεξη, ντεμπραγιάζ. αποσύμπλεξη*).
[ΕΤΥΜ. < *συμπλέκω*. απόδ. τού γαλλ. embrayage (βλ. λ. *αμπραγιάζ*)].

συμπλεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που συμπλέκει δύο ή περισσότερα πράγματα **2.** ΓΛΩΣΣ. ***συμπλεκτικός σύνδεσμος*** σύνδεσμος που συνδέει γραμματικώς στοιχεία ισοδύναμα (δηλ. λέξεις με λέξεις. προτάσεις με προτάσεις) είτε καταφατικά (λ.χ. *και*) είτε αποφατικά (λ.χ. *ούτε. μήτε*). — ***αυμπλεκτικ-ά / -ώς*** [μτγν.] επίρρ.

συμπλέκω ρ μετβ. [αρχ.] {συνέπλ-εξα. -άκην. -ης, -η... (στη σημ. 2) (κ. συμπλέχθηκα στις σημ. 1. 3). συμπεπλεγμένος} **1.** πλέκω μαζί δύο ή περισσότερα πράγματα, δημιουργώ σύμπλεγμα· (μεσοπαθ. ***συμπλέκομαι***) **2.** αναμειγνύομαι σε συμπλοκή: *οι διαδηλωτές συνεπλάκησαν με τα Μ.Α.Τ.* || *οι αντιμαχόμενες πλευρές συνεπλάκησαν σε φονική σύγκρουση* **3.** συνδέομαι (με κάτι), οδηγώντας σε ορισμένο αποτέλεσμα: *τα συμφέροντα τής χώρας συμπλέκονται με τις τάσεις για εθνική αποκατάσταση λαών τής περιοχής* ΣΥΝ. συνενώνομαι, συνδέομαι.

σύμπλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις. -έξεων} (στα αυτοκίνητα) η μετάδοση τής κίνησης από τον κινητήρα στους πίσω τροχούς μέσω τού συμπλέκτη· το αμπραγιάζ (πβ. λ. *ντρεμπραγιάζ. συμπλέκτης*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμπλεξις* (ως γλωσσ. και ιατρ. όρ.) < *συμπλέκω*. Ο όρ. τής μηχανικής είναι απόδ. τού γαλλ. embrayage (στη Γαλλική δηλώνει τόσο τον μηχανισμό όσο και το πεντάλ τού συμπλέκτη].

σύμπλευση (η) [1854] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** η πλεύση προς την ίδια κατεύθυνση με άλλους **2.** (μτφ.) η συμφωνία (με κάποιον). ώστε να υπάρχει ταύτιση με τον τρόπο σκέψης ή δράσης του: *η ~ τής εξωτερικής μας πολιτικής με την επίσημη πολιτική τής Ε.Ε.* || *«ζητήθηκε από τους δύο άνδρες να υπάρξει ~ εν όψει τού συνεδρίου τού κόμματος»* (εφημ.).

συμπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέπλευσα} **1.** πλέω προς την ίδια κατεύθυνση. ακολουθώ την ίδια ή παράλληλη πορεία πλεύσης με άλλους: *τα σκάφη των δύο στόλων συνέπλευσαν κατά μήκος των ακτών* **2.** (συνήθ. μτφ.) ακολουθώ την ίδια κατεύθυνση δράσεως ή σκέψεως με κάποιον, συμφωνώ μαζί του: *συμπλέει με την επίσημη γραμμή τού κόμματος* ΣΥΝ. συμφωνώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.

συμπληγάδες (πέτρες) (οι) **1.** ΜΥΘΟΛ. ψηλοί και απότομοι κατακόρυφοι σκόπελοι που ανοιγόκλειναν, με αποτέλεσμα να συντρίβονται τα διερχόμενα πλοία στο μεταξύ τους στενό πέρασμα **2.** (μτφ.) κάθε εξαιρετικά επικίνδυνο και δύσκολο εμπόδιο: *πέρασε από ~ για να τα καταφέρει. αλλά το πείσμα του τον έβγαλε νικητή!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπληγάδες (πέτραι)* < *συν-* + *-πληγάδες* < *πληγή*].

συμπλήρωμα (το) {συμπληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που προστίθεται. για να συμπληρωθεί (κάτι): *δεν χόρτασε με μία μερίδα φαγητό και έβαλε και ~* || *~ διατροφής* **2.** τμήμα βιβλίου στο οποίο παρατίθενται οι παραλείψεις και οι προσθήκες που έχουν επισημανθεί στο κύριο μέρος του **3.** ΙΑΤΡ. σύνολο ουσιών τού ορού τού αίματος και των εξωκυτταρικών υγρών. που προκαλούν τη λύση ορισμένων αντιγόνων και μετέχουν σε διάφορες παθολογικές διεργασίες **4.** ΓΛΩΣΣ. ***συμπλήρωμα τού ρήματος*** το αντικείμενο τού ρήματος και γενικότερα ό,τι συμπληρώνει σημασιοσυντακτικά την έννοιά του κατά τρόπο υποχρεωτικό (άμεσο αντικείμενο. έμμεσο αντικείμενο, εμπρόθετο αντικείμενο. προτάσεις με να / ότι, πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις κ.ά.) και όχι προαιρετικό (όπως λειτουργούν οι προσδιορισμοί και κάθε μορφής επιρρηματικές εξειδικεύσεις) **5.** ΜΑΘ. (α) ***συμπλήρωμα γωνίας*** η γωνία που είναι συμπληρωματική μιας άλλης. δηλ. που τα μέτρα τους έχουν άθροισμα 90° (β) ***συμπλήρωμα συνόλου*** το σύνολο που έχει ως στοιχεία εκείνα που δεν ανήκουν στο δεδομένο σύνολο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γέμισμα. ολοκλήρωση – εκπλήρωση». < *συμπληρῶ (-όω)*. Ο γλωσσ. όρ. *συμπλήρωμα τού ρήματος* είναι απόδ. τού γαλλ. complément (du verbe)].

συμπληρωματικός, -ή, -ό **1.** αυτός μέσω τού οποίου συμπληρώνεται (κάτι): *~ διάταξη νομοσχεδίου* || *οι υποψήφιοι ζήτησαν ~ οδηγίες για τα θέματα* || *~ διευκρινίσεις* **2.** (χρώμα) που μπορεί. όταν αναμιχθεί με άλλο. να δώσει άχρωμο αποτέλεσμα **3.** ΓΛΩΣΣ. ***συμπληρωματική πρόταση*** κάθε πρόταση που μπορεί να λειτουργήσει ως αντικείμενο ή υποκείμενο τού ρήματος· κυρίως προτάσεις με το *ότι/πως* και το *να* (λ.χ. στη φρ. *θέλω να ζήσω* η πρόταση *να ζήσω* λειτουργεί ως αντικείμενο τού ρήματος. ενώ στη φρ. *το ότι ήλθε είναι καλό* η έναρθρη πρόταση *το ότι ήλθε* χρησιμοποιείται ως υποκείμενο τού ρήματος) **4.** ΜΑΘ. ***συμπληρωματική γωνία*** (μιας άλλης γωνίας) η γωνία τής οποίας το μέτρο μαζί με το μέτρο τής άλλης έχουν άθροισμα 90°. — **συμπληρωματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **συμπληρωματικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «αυτός που αποτελεί συστατικό στοιχείο ενός όλου», < *συμπλήρωμα*. Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. complémentaire].

συμπληρωματισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο οι χρόνοι ορισμένων ρημάτων συμπληρώνονται με χρόνους που σχηματίζονται από άλλη ρίζα· π.χ. *βλέπω – είδα. λέγω – είπα*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. suppletivismus].

συμπληρώνω ρ. μετβ. {συμπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) πλήρες προσθέτοντας ό.τι απαιτείται, ώστε να ολοκληρωθεί χωρίς ελλείψεις: *~ μια αίτηση / ένα έντυπο τής εφορίας / ερωτηματολόγιο* || *συμπληρώστε τις προτάσεις με τον σωστό τύπο τού ρήματος* || *χρειάζεται άλλες 300.000 δρχ.. για να συμπληρώσει το ποσό τής προκαταβολής* || *οι κενές θέσεις θα συμπληρωθούν με διορισμούς* **2.** φθάνω (κάτι) σε σημείο που ολοκληρώνει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια: *τα 'χει συμπληρωμένα τα είκοσι* || *φέτος συμπληρώνει τριάντα χρόνια στο θέατρο* ΣΥΝ. (μτφ.) κλείνω, τελειώνω, ολοκληρώνω **3.** φθάνω σε ένα σημείο ή όριο: *φέτος ~ τις δέκα συμμετοχές σε διεθνή φεστιβάλ* **4.** αποτελώ την αναγκαία προσθήκη σε κάτι: *ταιριάζουν τόσο που σε*

όλα συμπληρώνουν ο ένας τον άλλον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ολοκληρώνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπληρῶ (-όω)* < *συν-* + *πληρῶ* (βλ.λ.)].

συμπλήρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πρόσθεση (σε κάτι) όσων χρειάζονται, ώστε να είναι πλήρες, ολοκληρωμένο: *η ~ των κενών / τής αίτησης / μιας φράσης* ΣΥΝ. πλήρωση, ολοκλήρωση **2.** (ειδικότ.) η ολοκλήρωση μιας πλήρους χρονικής περιόδου: *τον τίμησαν για τη ~ δέκα χρόνων στην προεδρία τού συλλόγου* ΣΥΝ. (μτφ.) κλείσιμο **3.** το να φθάνει κανείς σε ένα σημείο ή όριο: *με τη ~ δέκα κουπονιών παίρνετε ένα δώρο* || (ΑΘΛ.) *η ~ τριών καρτών από έναν παίκτη οδηγεί σε ποινή αποκλεισμού μιας αγωνιστικής.*

συμπληρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να ολοκληρώσει κάτι, που ενδείκνυται για συμπλήρωση ΣΥΝ. συμπληρωματικός. — **συμπληρωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συμπλοιοκτησία (η) {συμπλοιοκτησιών} η από κοινού κυριότητα και εκμετάλλευση πλοίου από δύο ή περισσότερους ιδιοκτήτες.

συμπλοιοκτήτης (ο) {συμπλοιοκτητών}, **συμπλοιοκτήτρια** (η) {συμπλοιοκτητριών} πρόσωπο που είναι ιδιοκτήτης πλοίου από κοινού με άλλον/άλλους.

συμπλοκή (η) **1.** η βίαιη σύγκρουση: *~ αστυνομικών και διαδηλωτών* || *~ μεταξύ των οπαδών δύο αντίπαλων ομάδων* • **2.** η ένωση δύο ή περισσοτέρων στοιχείων με διαπλοκή τους, η σύνδεση με πλοκή **3.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα αυτής τής ένωσης ΣΥΝ. σύμπλεγμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμπλέκω*].

σύμπλοκος, -η, -ο **1.** σύνθετος **2.** (γενικά) ΧΗΜ. ***σύμπλοκη ένωση*** χημική ένωση που αποτελείται από ένα κεντρικό άτομο κάποιου μετάλλου, το οποίο συνδέεται χημικώς με ορισμένο αριθμό μη μεταλλικών ατόμων, μορίων ή ριζών· αλλιώς *σύμπλοκο* (το): *«το νέο προϊόν περιέχει πολυβιταμινούχα εκχυλίσματα φρούτων, πολυμερές σύμπλοκο και χρωστικές ουσίες»* (εφημ.) **3.** ***σύμπλοκα*** (τα) {συμπλόκων} (α) ΒΙΟΛ. παράγοντες που επιδρούν στη φυλετική διαφοροποίηση των γενετικά καθορισμένων γεννητικών οργάνων τού εμβρύου (β) ΓΛΩΣΣ. συνδυασμοί λέξεων που απαντούν σταθερά μαζί στον λόγο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύμπλοκος* «περίπλοκος» < αρχ. *συμπλέκω*. Το ουδ. *σύμπλοκο* είναι απόδ. τού αγγλ. complex (λ.χ. στον χημ. όρο complex salt «σύμπλοκο άλας»)].

σύμπνοια (η) {χωρ. πληθ.} η εκπεφρασμένη ομογνωμία, η σύγκλιση σε κοινούς άξονες δράσεως και σκέψεως: *υπάρχει απόλυτη ~ μεταξύ των μελών τής οργάνωσης* ΣΥΝ. ομοφωνία ΑΝΤ. διχόνοια, διχογνωμία· ΦΡ. ***σε αγαστή σύμπνοια*** σε πλήρη συμφωνία: *συνεργάστηκαν αποδοτικά ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύμπνους* «σύμφωνος, ομόγνωμος» < *συν-* + *-πνους* (< *πνέω*)].

συμπολεμιστής (ο) [1887], **συμπολεμίστρια** (η) [1896] {συμπολεμιστριών} **1.** πρόσωπο που πολεμά ή αγωνίζεται μαζί με άλλον/άλλους στον πόλεμο **2.** (μτφ.) αυτός που αγωνίζεται μαζί με άλλον/άλλους για έναν σκοπό.

συμπολεμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμπολεμείς... | συμπολέμησα} πολεμώ ή αγωνίζομαι για κάτι μαζί με άλλον/άλλους: *είχαν συμπολεμήσει στην Αλβανία το '40* ΣΥΝ. συναγωνίζομαι.

συμπολιτεία (η) [μτγν.] {συμπολιτειών} ομοσπονδία κρατών, πολιτειών ενωμένων υπό κοινή κεντρική εξουσία, οι οποίες διατηρούν την αυτονομία τους με ξεχωριστή κυβέρνηση η καθεμιά: *η αχαϊκή ~.* — **συμπολιτειακός,** -ή, -ό [1896].

συμπολιτεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συμπολιτεύ-θηκα, -μένος} **1.** πολιτεύομαι υπέρ τού κόμματος που βρίσκεται στην εξουσία, είμαι βουλευτής τής κυβέρνησης ή υποστηρίζω πολιτικά την κυβερνητική πλευρά ΑΝΤ. αντιπολιτεύομαι **2.** (η μτχ. ***συμπολιτευόμενος,*** *-η, -ο*) αυτός που υποστηρίζει την κυβερνητική πλευρά: *οι ~ εφημερίδες* ΑΝΤ. αντιπολιτευόμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

συμπολίτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των κυβερνητικών βουλευτών: *σύσσωμη η ~ χειροκρότησε τον πρωθυπουργό* ΑΝΤ. αντιπολίτευση **2.** (γενικότ.) το σύνολο όσων υποστηρίζουν την κυβερνητική πλευρά, οι οπαδοί τής κυβέρνησης: *ο Τύπος τής ~* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. η ζωή τού Χριστού ανάμεσα στους ανθρώπους.

συμπολίτης (ο) [αρχ.] {συμπολιτών}, **συμπολίτισσα** (η) {δύσχρ. συμπολιτισσών} καθένας από τους πολίτες τής ίδιας πόλης σε σχέση με τους άλλους: *στην αρχαία αγορά ο ρήτορας απευθυνόταν στους ~ του.*

συμπονετικός, -ή, -ό αυτός που συμμερίζεται τον πόνο τού άλλου. — **συμπονετικά** επίρρ.

συμπόνια (η) {χωρ. πληθ.} η συναισθηματική αλληλεγγύη και συμπάθεια προς κάποιον, η συναίσθηση τού πόνου του: *νιώθω για τους φτωχούς* || *βοηθώ κάποιον από ~* ΣΥΝ. ευσπλαχνία, οίκτος ΑΝΤ. απονιά, απανθρωπιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.*
[ΕΤΥΜ. < *συμπονώ* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *καταφρονώ – καταφρόνια*].

> **συμπόνια ή συμπόνοια;** Η λ. **συμπόνια** παράγεται από το ρ. *συμπονώ* (πβ. *καταφρονώ – καταφρόνια, φτηναίνω – φτήνια, αγρυπνώ – αγρύπνια, κατάντω – κατάντια* κ.τ.ό., βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*) με την παραγωγική κατάληξη *-ια*· προφανώς δεν έχει καμία σχέση με τα παράγωγα των λέξεων *νους, ρους, πλους* που γράφονται με *-οια*: *εννοώ - έννοια, μετανοώ - μετάνοια*. Ίσως στο γλωσσικό αίσθημα μερικών ομιλητών να έχει παρασυνδεθεί η λ. *συμπόνια* με τη λ. *σύμπνοια* (< *συμπνέω*).

συμπονώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [αρχ.] {συμπονείς κ. -άς... | συμπόνεσα} συμπαραστέκομαι ψυχικά (σε κάποιον), συναισθάνομαι τον πόνο του: *τον ~ για τα βάσανά του, αλλά δεν μπορώ να βοηθήσω* ΣΥΝ. σπλαχνίζομαι. — **συμπόνεση** (η), **συμπονετικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.* *λυπάμαι.*

συμπορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συμπορεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** ακολουθώ την ίδια πορεία με κάποιον, πορεύομαι μαζί του: *οι δύο ομάδες οδοιπόρων συμπορεύονταν μέχρι και τον προτελευταίο σταθμό* ΣΥΝ. συνοδοιπορώ **2.** (μτφ.) συμφωνώ, ακολουθώ ανάλογες επιλογές με (κάποιον/κάποιους): *η αντιπολίτευση δείχνει να συμπορεύεται με την κυβέρνηση στην εξωτερική πολιτική τής χώρας.* — **συμπόρευση** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

συμποσιάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμποσίασα} (λόγ.-σπάν.) συμμετέχω σε συμπόσιο.

συμποσιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με συμπόσιο ή ταιριάζει σε συμπόσιο ή συμποσιαστές ΣΥΝ. συμποσιαστικός.

συμποσίαρχος (ο) {συμποσιάρχ-ου | -ων, -ους} αυτός που συντονίζει ένα συμπόσιο, που έχει τον πρώτο λόγο σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμπόσιον* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

συμποσιαστής (ο) [μτγν.] αυτός που συμμετέχει σε συμπόσιο.

συμποσιαστικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται σε συμπόσιο: *~ συζητήσεις* ΣΥΝ. συμποσιακός. — **συμποσιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμπόσιο (το) {συμποσί-ου | -ων} **1.** η συνεστίαση στην οποία, μαζί με το φαγητό, προσφέρονται και ποτά στους μετέχοντες: *οργανώνω ~* • **2.** άτυπη συνάντηση εκπροσώπων και ειδικών ενός επιστημονικού ή καλλιτεχνικού τομέα αφιερωμένη σε ένα ειδικό θέμα: *επιστημονικό ~* || *~ θεάτρου / ποίησης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέδριο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπόσιον* < *συμπότης* (βλ.λ.). Η σημ. 2 αποτελεί αντιδάν. από νεολατ. symposium].

συμποσούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} ανέρχομαι συνολικά, φθάνω σε ορισμένο ποσό: *οι οικονομικές του υποχρεώσεις προς το Δημόσιο συμποσούνται σε 30 εκατομμύρια δρχ.* ΣΥΝ. ανέρχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πληρώ.*
[ΕΤΥΜ. Μέσ. τ. τού μτγν. *συμποσῶ (-όω)* «συνυπολογίζω» < *συν-* + *-ποσῶ (-όω)* < *ποσόν*].

συμπότης (ο) {συμποτών} **1.** αυτός που πίνει μαζί με άλλους **2.** ο συμποσιαστής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-πότης*].

συμποτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με συμπόσιο ή συμπότες: *~ μουσική / ατμόσφαιρα / συζήτηση.*

συμπράγκαλα (τα) (οικ.-συνήθ. κακόσ.) σύνολο πολλών και μικρών αποσκευών ή πραγμάτων που κουβαλάει κάποιος και που τον δυσκολεύουν ιδιαίτερα κατά τη μεταφορά τους ή που προκαλούν ενόχληση στους γύρω του: *μάζεψε τα ~ σου και φύγε!*
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

σύμπραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η συνεργασία, η συμμετοχή σε κοινή προσπάθεια κατόπιν συνεννοήσεως: *η ~ δύο κομμάτων στις εκλογές.*

συμπράττω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέπραξα, συμπεπραγμένος} ενεργώ σε συνεργασία ή σε συνεννόηση με άλλον/άλλους για συγκεκριμένο σκοπό ή αποτέλεσμα: *αποφάσισαν να συμπράξουν για την επιτυχία τού σχεδίου* || *κατά την Κατοχή συνέπραξε με τον εχθρό* ΣΥΝ. συνεργώ, συνεργάζομαι.

συμπροεδρεύω ρ. αμετβ. {συμπροήδρευσα} προεδρεύω μαζί με άλλον/άλλους.

συμπρόεδρος (ο/η) [αρχ.] {συμπροέδρ-ου | -ων, -ους} αυτός που συμπροεδρεύει με άλλον/άλλους.

συμπροϊόν (το) {συμπροϊόντ-ος | -ων} ΟΙΚΟΝ. κύριο προϊόν που παράγεται παράλληλα με άλλο κατά την ίδια παραγωγική διαδικασία: *το γάλα και το μαλλί είναι συμπροϊόντα των ζωντανών ζώων, ενώ το κρέας και το δέρμα είναι συμπροϊόντα σφαγίων* (πβ. λ. *υποπροϊόν*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coproduct].

συμπροσεύχομαι ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμπροσευχήθηκα} προσεύχομαι μαζί με άλλον/άλλους.

συμπροφέρω ρ. μετβ. [μτγν.] {συμπρο-έφερα κ. συμπρόφερα, -φέρθηκα} προφέρω συγχρόνως, εκφωνώ μαζί δύο ή περισσότερους φθόγγους ΣΥΝ. συνεκφωνώ.

συμπροφορά (η) ΓΛΩΣΣ. η προφορά δύο ή περισσότερων φθόγγων μαζί ΣΥΝ. συνεκφώνηση.

συμπρωταγωνιστής (ο), **συμπρωταγωνίστρια** (η) {συμπρωταγωνιστριών} πρόσωπο που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο μαζί με άλλον/άλλους σε έργο, ταινία ή παράσταση. — **συμπρωταγωνιστικός,** -ή, -ό.

συμπρωταγωνιστώ ρ. αμετβ. {συμπρωταγωνιστείς... | συμπρωταγωνίστησα} έχω πρωταγωνιστικό ρόλο μαζί με άλλον/άλλους (σε έργο, ταινία, παράσταση).

συμπρωτεύουσα (η) {δύσχρ. συμπρωτευουσών} η δεύτερη σε μέγεθος και σημασία (οικονομική, διοικητική, γεωγραφική, στρατηγική κ.λπ.) πόλη μιας χώρας· (ειδικότ. για την Ελλάδα) η Θεσσαλονίκη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη.*

σύμπτυγμα (το) [μεσν.] {συμπτύγμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι έχει προκύψει με σύμπτυξη, η πτύχωση υφάσματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή.*

σύμπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (λόγ.) **1.** το μάζεμα με δίπλωση (ώστε να δημιουργούνται πτυχώσεις): *η ~ των ιστίων* ΣΥΝ. δίπλωμα **2.** η μείωση τής έκτασης πράγματος, κυρ. με αφαίρεση ή πύκνωση των συστατικών του ή περιορισμό των ορίων του: *κατάφερε να συμπτύξει τον χρόνο τής ομιλίας του στα 10'* || *~ κεφαλαίου* ΣΥΝ. περιορισμός, ελάττωση, συντόμευση **3.** ΣΤΡΑΤ. (α) η σχεδιασμένη μετακίνηση σε αμυντικές θέσεις που βρίσκονται πίσω: *διέταξε ~ των δυνάμεων πίσω από τα χαρακώματα* ΣΥΝ. οπισθοχώρηση, υποχώρηση (β) η συγκέντρωση σε έναν σχηματισμό των ανδρών που είχαν διασκορπιστεί ή αναπτυχθεί σε διάφορα σημεία ΣΥΝ. πύκνωση **4.** τεχνική παραλλαγής μουσικού κομματιού, θέματος **5.** (στη γυμναστική,

λ.χ. ως παράγγελμα) το μάζεμα των χεριών με τοποθέτηση των δακτύλων στους ώμους μετά την έκταση, προβολή ή ανάτασή τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύμπτυξις* < αρχ. *συμπτύσσω*].

συμπτύσσω ρ. μετβ. {συνέπτυξα, συμπτύ-χθηκα (λόγ. συνεπτύχθην, -ης, -η...), συνεπτυγμένος} **1.** (λόγ.) μαζεύω με δίπλωση, δημιουργώντας πτυχώσεις: ~ *τα ιστία / το παραπέτασμα* ΣΥΝ. διπλώνω, περιστέλλω, μαζεύω ΑΝΤ. αναπτύσσω, απλώνω, εκτείνω **2.** συγκεντρώνω σε πιο περιορισμένο χώρο, μαζεύω πυκνώνοντας: *οι μαθητές συμπτύχθηκαν κατά τμήματα για την προσευχή* ΣΥΝ. πυκνώνω ΑΝΤ. αναπτύσσω **3.** περιορίζω την έκταση πράγματος, αφαιρώντας στοιχεία του ή βάζοντάς το μέσα σε πιο στενά όρια: ~ *ένα δίστηλο άρθρο σε μονόστηλο* || *λόγω ελλείψεως χρόνου έπρεπε να συμπτύξει τον λόγο του* ΣΥΝ. περιορίζω, συντομεύω, συντέμνω ΑΝΤ. επεκτείνω, επιμηκύνω, αναπτύσσω **4.** (μεσοπαθ. **συμπτύσσομαι**) μετακινούμαι σε θέσεις που βρίσκονται πιο πίσω: *η σφοδρή επίθεση τού εχθρού μάς ανάγκασε να συμπτυχθούμε πίσω από τα οχυρά* ΣΥΝ. υποχωρώ, οπισθοχωρώ ΑΝΤ. αναπτύσσομαι, προωθούμαι **5.** (η μτχ. **συνεπτυγμένος, -η, -ο**) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διπλώνω μαζί». < *συν-* + *πτύσσω* (βλ. λ. *πτυχή*)].

σύμπτωμα (το) {συμπτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε οργανικό φαινόμενο που φανερώνει την ύπαρξη παθολογικής κατάστασης, στην οποία και οφείλεται: *τα ~ τής ιλαράς είναι πυρετός, κοκκίνισμα των ματιών, εξανθήματα σε μορφή κηλίδας κ.ά.* || *παρουσιάστηκαν συμπτώματα μηνιγγίτιδας* **2.** οτιδήποτε φανερώνει ή πιστοποιεί μια γενικότερη προβληματική, ανεπιθύμητη κατάσταση: *τον τελευταίο καιρό υπήρξαν ~ ανυπακοής και αυθαιρεσίας* || *η άνοδος τού τιμαρίθμου είναι ανησυχητικό ~ για την πορεία τής οικονομίας* || *τα φαινόμενα βίας αποτελούν συμπτώματα κοινωνικής παθολογίας.* - (υποκ.) **συμπτωματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δυσάρεστη σύμπτωση». < *συμπίπτω* (πβ. κ. *πτώμα*). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

συμπτωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τυχαίο χαρακτήρα, που προκύπτει από σύμπτωση: *η συνάντησή τους δεν ήταν ~, την είχαν προγραμματίσει* ΣΥΝ. τυχαίος **2.** αυτός που αφορά στο σύμπτωμα αρρώστιας ή παθολογικής κατάστασης: ~ *πυρετός / νόσος* (που οφείλεται σε άλλη νόσο). — **συμπτωματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.

συμπτωματολογία (η) [1813] {συμπτωματολογιών} **1.** το σύνολο των συμπτωμάτων με τα οποία εκδηλώνεται μια νόσος, μια παθολογική κατάσταση **2.** επιστημονικός κλάδος τής φυτοπαθολογίας που εξετάζει και τυποποιεί τα συμπτώματα των νόσων των φυτών. — **συμπτωματολογικός, -ή, -ό** [1891]. **συμπτωματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. symptomatologie].

σύμπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σύγχρονη, τυχαία συνήθως, εκδήλωση δύο ή περισσοτέρων ανεξάρτητων μεταξύ τους γεγονότων ή καταστάσεων: *ασυνήθιστη / παράξενη / μοιραία ~* || *μια σειρά συμπτώσεων άλλαξε την κατάσταση* || *για δες ~· σήμερα το πρωί σε σκεφτόμουν και να που συναντηθήκαμε!* || *δεν είναι συγγενείς· είναι καθαρή ~ που έχουν το ίδιο ονοματεπώνυμο* || *Δεν μπορεί να οφείλονται όλα αυτά σε ~! Κάποια λογική εξήγηση θα υπάρχει!* || *δεν ήταν ~ ότι βρισκόταν εκεί· τον είχαν ειδοποιήσει·* ΦΡ. (α) **κατά σύμπτωση** τυχαία, χωρίς προετοιμασία ή συνεννόηση, συμπτωματικά: ~ *συναντήθηκαν στον δρόμο!* (β) **διαβολική / σατανική σύμπτωση** η σύμπτωση που επιφέρει τα αποτελέσματα που επιθυμούμε να αποφύγουμε και συμβαίνει πέρα από κάθε προσδοκία ή πρόβλεψη (με τρόπο τόσο απίθανο, ώστε μόνο ο διάβολος θα μπορούσε να την έχει προκαλέσει): *κατά ~ μπερδεύτηκαν οι τηλεφωνικές γραμμές και άκουσε όλα όσα συζητούσαμε εις βάρος του* **2.** το να συμπίπτει (κάτι) με (κάτι άλλο): ~ *δύο αξόνων / γωνιών* **3.** (μτφ.) η συμφωνία, η ταυτόσημη πορεία ή η σύγκλιση στον τρόπο δράσης ή σκέψης: ~ *απόψεων μεταξύ δύο αντιπροσωπιών* || ~ *εκτιμήσεων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμπτωσις* < *συμπίπτω* (πβ. κ. *πτῶσις*)].

συμπύκνωμα (το) [1894] {συμπυκνώμ-ατος | -ατα, -άτων} το προϊόν τής συμπύκνωσης.

συμπυκνώνω ρ. μετβ. {συμπύκνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αυξάνω την πυκνότητα (πράγματος, σώματος ή υλικού) έπειτα από ορισμένη διεργασία: *συμπυκνωμένη κατάσταση τής ύλης* (κυρ. η στερεά και η υγρή κατάσταση) || *συμπυκνωμένο γάλα* (παχύρρευστη μορφή γάλακτος, από το οποίο έχει αφαιρεθεί το νερό που κανονικά περιέχει) ΑΝΤ. αραιώνω, αναπτύσσω **2.** (μτφ.) προσδίδω σε (κάτι) μεγαλύτερη περιεκτικότητα, συνοχή: *το συμπυκνωμένο νόημα ενός κειμένου* || *στον μύθο συμπυκνώνεται πολλή σοφία και πείρα ζωής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμπυκνῶ (-όω)* < *συν-* + *-πυκνῶ* < *πυκνός*].

συμπύκνωση (η) [1874] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αύξηση τής πυκνότητας (πράγματος, σώματος ή υλικού): ~ *τού γάλατος* ΑΝΤ. αραίωση, ανάπτυξη **2.** (μτφ.) η απόκτηση μεγαλύτερης συνεκτικότητας, περιεκτικότητας: ~ *τού νοήματος* **3.** ΧΗΜ. συνένωση δύο μορίων σε ένα μεγαλύτερο με την ταυτόχρονη αποβολή ενός μικρότερου μορίου **4.** ΦΥΣ. ΧΗΜ. η υγροποίηση υδρατμών ή άλλου αερίου.

συμπυκνωτής (ο) [1847] συσκευή που χρησιμοποιείται για τη συμπύκνωση, κυρ. αερίων ή ατμών, για τη μετατροπή τους σε υγρά, αλλά και για τη συμπύκνωση διαλυμάτων. Επίσης **συμπυκνωτήρας** [1894]. — **συμπυκνωτικός, -ή, -ό** [1861].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. condenseur].

σύμφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΑΣΤΡΟΝ. (κυρ. για κομήτες) η σύγχρονη εμφάνιση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμφασις* < *συμφαίνομαι* (που, ωστόσο, μαρτυρείται ως μτγν.) < *συν-* + *φαίνομαι*].

συμφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡΟΛ. (ηλεκτρικό ρεύμα) που έχει την ίδια φάση με άλλο ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. co-phasal (νόθο σύνθ.)].

συμφέρει ρ. → συμφέρω

συμφέρον (το) {συμφέρ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** ό,τι αποκομίζει κανείς ως όφελος: *τι ~ θα είχε από την ανατροπή τής κυβέρνησης;* || *εργάστηκε ανιδιοτελώς, χωρίς κανένα προσωπικό ~* ΣΥΝ. κέρδος, ωφέλεια· ΦΡ. **τα καλά και συμφέροντα** (*τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν*, από τη Θεία Λειτουργία τού Ιωάννου Χρυσοστόμου) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αξιολογεί ως γενικά σωστό ή θεμιτό ό,τι εξυπηρετεί τον ίδιο ατομικά, ό,τι ο ίδιος επιδιώκει ή πράττει προς όφελός του: *σκέφτεται μόνο ~* **2.** οτιδήποτε ευνοεί, εξυπηρετεί κάποιον: *το ~ σου είναι να φύγεις το συντομότερο!* || *πάω κόντρα στο ~ μου!* || *πράττω σύμφωνα με το ~ μου* || *κοιτάζω το ~ μου* || *εξυπηρετώ τα ~ κάποιου* || *πώς διασφαλίζονται τα ~ τής εταιρείας;* || *δημόσιο ~* (που αφορά στα μέλη μιας κοινωνίας, ενός συνόλου) **3.** (η γεν. **συμφέροντος, συμφερόντων**) για επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ. που εξυπηρετεί κάποιον/κάτι: *η εταιρεία αυτή είναι ιταλικών συμφερόντων* || *οργανισμός δημοσίου συμφέροντος* **4.** (κακόσ.) η ιδιοτέλεια, το προσωπικό όφελος (συνήθ. σε αντίθεση με το συναίσθημα, την ευαισθησία κ.λπ.): *παντρεύτηκαν από ~, όχι από έρωτα* **5. συμφέροντα** (τα) κάθε ομάδα, σύνολο προσώπων (φυσικών ή νομικών) που συχνά άτυπα ή παράτυπα επηρεάζει ή παρεμβαίνει οικονομικά σε επιχειρηματική, βιομηχανική ή άλλου είδους δραστηριότητα: *κατήγγειλε τα μεγάλα ~ που υπονομεύουν την κυβέρνηση* || *οργανωμένα / διαπλεκόμενα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπλέκω, ενδιαφέρω*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. *συμφέρω*].

συμφεροντολογία (η) [1894] {συμφεροντολογιών} η πρόταξη τού ατομικού συμφέροντος ως κριτηρίου συμπεριφοράς, σκέψεως και λήψεως αποφάσεων.

συμφεροντολογικός, -ή, -ό [1886] αυτός που προκύπτει ή χαρακτηρίζεται από συμφεροντολογία. — **συμφεροντολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμφεροντολόγος (ο/η) [1891] πρόσωπο που οι επιλογές και η συμπεριφορά του στοχεύουν αποκλειστικά στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του. Επίσης (λαϊκ.) **συμφεροντολόγα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. — **συμφεροντολογώ** ρ. {-είς...}.

Συμφερούπολη (η) πόλη τής Ν. Ουκρανίας στη Χερσόνησο τής Κριμαίας.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Simferopol < ελλην. *συμφέρον* + *πόλη*, με την έννοια «κερδοφόρος, χρήσιμη πόλη». Ονομάστηκε έτσι το 1783 μετά την προσάρτηση τής Κριμαίας στη Ρωσία, ακολουθώντας τον συρμό τής εποχής, να δίνονται ελληνικά ονόματα].

συμφερτικός, -ή, -ό [1892] (λαϊκ.) αυτός που συμφέρει, επωφελής ΑΝΤ. ασύμφορος, επιζήμιος. — **συμφερτικά** επίρρ.

συμφέρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρατ. συνέφερα} (συνήθ. τριτοπρόσ. ή απρόσ.) εξυπηρετώ, είμαι ευνοϊκός για κάποιον, λειτουργώ θετικά υπέρ του: (τριτοπρόσ.) *αυτή η επένδυση σε συμφέρει περισσότερο από τις άλλες* || *δεν μας συμφέρουν αυτές οι εξελίξεις* || *κάνει πάντα ό,τι τον συμφέρει* || (απρόσ.) *συμφέρει να αγοράζεις στις εκπτώσεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμφέρω*, αρχική σημ. «φέρνω μαζί – επακολουθώ, συνεπάγομαι». < *συν-* + *φέρω*. Η τριτοπρόσωπη χρήση είναι ήδη αρχ.].

συμφέρων, -ουσα, -ον {συμφέρ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που συμφέρει: *πήρε στεγαστικό δάνειο με συμφέροντες όρους* || *έκανε μια πολύ συμφέρουσα αγορά* || *συμφέρουσες συνεργασίες / επενδύσεις* **2. συμφέρον** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *συμφέρω*].

συμφιλιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {συμφιλίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αποκαθιστώ τη σχέση φιλίας ή αρμονικής συνεργασίας μεταξύ (δύο ή περισσοτέρων) πλευρών, επαναφέρω την ηρεμία και την αρμονία μεταξύ τους: *προσπάθησε να συμφιλιώσει το ζευγάρι, αλλά τελικά προχώρησαν στο διαζύγιο* || *δεν έχουν συμφιλιωθεί ακόμα από εκείνο τον καβγά!* ΣΥΝ. συνδιαλλάσσω, μονοιάζω, αγαπίζω **2.** φέρω σε συμβιβασμό καταστάσεις, ιδέες κ.λπ. που είναι αντίθετα: ~ *τον ρεαλισμό με τη φαντασία* **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. **συμφιλιώνομαι**) εξοικειώνομαι, παύω να έχω πρόβλημα (με κάτι): *ο άνθρωπος δύσκολα συμφιλιώνεται με την ιδέα τού θανάτου.*

συμφιλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αποκατάσταση τής φιλικής σχέσης ή τής αρμονικής συνεργασίας μεταξύ (δύο ή περισσοτέρων) πλευρών, η επαναφορά τής ηρεμίας μεταξύ τους: *η ~ των δύο αντιμαχομένων πλευρών* || *εθνική ~* **2.** η εξοικείωση με κάτι δυσάρεστο: *η ~ με την ιδέα τού θανάτου / τής αποτυχίας.*

συμφιλιωτής (ο), **συμφιλιώτρια** (η) {συμφιλιωτριών} πρόσωπο που συμφιλιώνει κάποιους.

συμφιλιωτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που επιχειρεί, αποβλέπει ή συμβάλλει στη συμφιλίωση: *μετριοπαθής παρέμβαση με ~ χαρακτήρα* ΣΥΝ. συνδιαλλακτικός. — **συμφιλιωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

συμφοιτητής (ο) [αρχ.], **συμφοιτήτρια** (η) [1895] {συμφοιτητριών} πρόσωπο που φοιτά στην ίδια σχολή, και κατά τον ίδιο χρόνο, με άλλον/άλλους φοιτητές.

συμφοιτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμφοιτάς... | συνεφοίτησα} είμαι συμφοιτητής με άλλον/άλλους. — **συμφοίτηση** (η) [αρχ.].

συμφορά κ. (λαϊκ.) **συφορά** (η) **1.** συμβάν ή κατάσταση με δυσμενέστατες επιπτώσεις: *με βρίσκει / παθαίνω μεγάλη ~!* || *τέτοια ~ δεν τη βάζει ο νους τού ανθρώπου!* ΣΥΝ. κακό· ΦΡ. (α) **συμφορά (μου / σου...)!** αλίμονο (μου / σου...), κακό που με / σε βρήκε (β) **τής συμφοράς** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που δεν αξίζει τίποτα, κακής ποιότητας: *αυτή η υπηρεσία είναι ~* ΣΥΝ. τής κακιάς ώρας, τής πουρκαγιάς **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί ένα τέτοιο συμβάν ή κατάσταση: *η ~ του ήταν που δεν άκουσε τους φίλους του* || *τα αποτελέσματα των*

εξετάσεων ήταν μια ~! **3.** (συνεκδ.-καθημ.) πρόσωπο που η συμπεριφορά του προξενεί συνεχή και μεγάλα προβλήματα στους άλλους: *αυτός είναι ~ σκέτη. δεν θ' αφήσει τίποτα όρθιο εδώ μέσα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμφέρω* (βλ.λ.). Η λ. είχε αρχικώς ουδέτερη χροιά, αφού δήλωνε κάθε τυχαίο γεγονός. καλό ή κακό. κάθε απρόβλεπτη περίσταση στη ζωή, γι' αυτό και οι αρχαίοι συγγραφείς συχνά προσέθεταν ένα επίθετο δηλωτικό ποιότητας (λ.χ. *συμφοραί αγαθαί / καίριοι, συμφορά ἄχαρις / οἰκτρά / κακή* κ.τ.ο.). Ωστόσο, βαθμηδόν περιορίστηκε στη δήλωση των κακών συγκυριών, των ατυχημάτων και των δυσμενών συμβάντων και με αυτή τη σημ. επικράτησε στη Ν. Ελληνική].

συμφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η απότομη συγκέντρωση υπερβολικής ποσότητας αίματος στα αγγεία ιστού ή οργάνου τού σώματος. με αποτέλεσμα τη διόγκωσή του και την παρεμπόδιση τής λειτουργίας του: *πνευμονική ~ || παθητική / ενεργητική ~* (που οφείλεται λ.χ. σε λοίμωξη ή κάκωση)· ΦΡ. ***εγκεφαλική συμφόρηση*** η αποπληξία (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η δυσκολία στην κυκλοφορία, λόγω συγκέντρωσης πολλών οχημάτων στον ίδιο χώρο: *τα οδικά έργα έχουν προκαλέσει ~ στο τμήμα αυτό τής λεωφόρου* ΣΥΝ. μποτιλιάρισμα ΑΝΤ. αποσυμφόρηση **3.** η δυσκολία στην κίνηση λόγω συγκέντρωσης πολλών προσώπων στον ίδιο χώρο ή η συγκέντρωση πολλών προσώπων με ίδια ειδικότητα / επάγγελμα σε έναν κλάδο κ.λπ.: *παρατηρείται ~ στις υπηρεσίες τού Ι.Κ.Α. αυτή την περίοδο || η ~ στον κλάδο μας προκλήθηκε από την εισροή μεγάλου αριθμού νέων επαγγελματιών.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συμφόρησις* < αρχ. *συμφορῶ (-έω)* «συσσωρεύω, συγκεντρώνω σε έναν χώρο» < *σύμφορος* (βλ.λ.). Ο ιατρ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. congestion].

συμφορητικός, -ή, -ό |1867| **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συμφόρηση: *~ περιστατικό* **2.** αυτός που προκαλεί συμφόρηση: *~ προδιάθεση.*

σύμφορος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που συμφέρει. που αποφέρει όφελος ΣΥΝ. (λαϊκ.) συμφερτικός ΑΝΤ. ασύμφορος. επιζήμιος **2.** αυτός που ενδείκνυται υπό συγκεκριμένες συνθήκες: *~ λύση* ΣΥΝ. κατάλληλος, πρόσφορος ΑΝΤ. ακατάλληλος **3.** αυτός που προσφέρει ενίσχυση και υποστήριξη σε κάποιον ΣΥΝ. ευνοϊκός ΑΝΤ. βλαπτικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «συνοδευτικός, σύντροφος». < *συμφέρω*].

συμφραζόμενα (τα) {συμφραζομένων} το τμήμα κειμένου ή ομιλίας. μέσα στο οποίο βρίσκεται μια λέξη και το οποίο μπορεί να βοηθήσει στην κατανόηση τής σημασίας της: *στην πρόταση «οι γερανοί αλλάζουν τα φτερά τους το καλοκαίρι» καταλαβαίνουμε από τα ~ ότι πρόκειται για το πτηνό γερανός και όχι για το μηχάνημα* (βλ. κ. *λ. συγκείμενο).*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμφράζομαι* «συσκέπτομαι με κάποιον» < *συν- + φράζω / -ομαι* «εκφράζομαι, εξηγούμαι». Η μτχ. *συμφραζόμενα* απαντά με τη σημερινή της σημ. στη Μτγν. Ελληνική].

συμφυής, -ής, -ές {συμφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελεί φυσικό εκ γενετής γνώρισμα (κάποιου): *~ χάρη / ευαισθησία* ΣΥΝ. σύμφυτος **2.** αυτός που υπάρχει ή εκδηλώνεται ήδη από τη γέννηση κάποιου: *~ νόσος* (συγγενής) ΣΥΝ. έμφυτος, εγγενής. — **συμφυώς** επίρρ. [αρχ.]. **συμφυΐα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύμφυτος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμφύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

σύμφυμα (το) |1843| {συμφύμ-ατος | -ατα, -άτων} ιδίως παλαιότερο αλλά και νεότερο λεξικό στοιχείο που δεν έχει αυτοτελή χρήση στη Νέα Ελληνική και λειτουργεί μόνο ως παραγωγικό στοιχείο, π.χ. *ενδο- (ενδο-χώρα), -κομία (μελισσο-κομία).*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. confixe].

συμφύομαι ρ. αποθ. αμετβ. {συνεφύην. -ης, -η...} **1.** (για φυτά) φυτρώνω στο ίδιο ή από το ίδιο μέρος ή σημείο με κάτι άλλο **2.** (για οστά) συναπαρτίζω άρθρωση με άλλο οστό, με το οποίο είμαι φυσικά ενωμένος ΣΥΝ. συνάπτομαι **3.** προσαρμόζομαι και συγκολλώμαι σε κάτι άλλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν- + φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

σύμφυρμα (το) |1859| {συμφύρμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε ένωση ή συνδυασμός στοιχείων που έχουν αναμιχθεί κατά τυχαίο τρόπο, χωρίς σειρά ή συγκεκριμένη αναλογία: *~ λαών / φυλών / τάσεων* ΣΥΝ. συνονθύλευμα.
[ΕΤΥΜ. < *συμφύρω* (βλ.λ.)].

συμφυρματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκύπτει από συμφυρμό **2.** αυτός που αποτελεί τυχαίο μείγμα. σύμφυρμα.

συμφυρμός (ο) **1.** (λόγ.) η ανάμειξη στοιχείων σε τυχαία αναλογία, η συνένωση με ανακάτωμα: *η ιδρυτική διακήρυξη τού κόμματος είναι ένας ~ απόψεων και τάσεων χωρίς ιδεολογική καθαρότητα* ΣΥΝ. ανακάτωμα **2.** ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο δύο συγγενή γλωσσικά στοιχεία (συνήθ. λέξεις, αλλά και φθόγγοι, μορφήματα. φράσεις, προτάσεις) συμφύρονται. δηλ. συμπλέκονται στη συνείδηση τού ομιλητή και καταλήγουν σε ένα· π.χ. *ψάχνω + χαλεύω* (διαλεκτ. «ζητώ») > *ψαχουλεύω. δίχα + διχῶς* (αρχ. προθέσεις) > *δίχως, μέζων (μέγας) + ἀμείνων / κρείσσων > μείζων, πού 'ναι + να τους > πού 'ναι τους, προσέλαβαν τους καλύτερους + όσοι μπορούν > προσέλαβαν τους καλύτερους όσους μπορούν να...*· ο συμφυρμός ως ψυχολογική γλωσσική διεργασία συνδέεται με άλλα γλωσσικά φαινόμενα όπως η αναλογία και η παρετυμολογία, χρησιμοποιείται δε συχνά σε λογοπαίγνια, στη γλώσσα τής διαφήμισης αλλά και στη λογοτεχνία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συμφύρω* (βλ.λ.). Ο γλωσσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contamination].

σύμφυρση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύρσεως | -ύρσεις, -ύρσεων} **1.** η ανάμειξη δύο διαφορετικών στοιχείων: *η άποψη αυτή αποτελεί ~ υποκειμενισμού και ρεαλισμού* **2.** ο συμφυρμός (βλ.λ.).

συμφύρω ρ. μετβ. {συνέφυρα, συμφύρ-θηκα. -μένος} **1.** ανακατεύω σε τυχαίες δόσεις και αναλογίες, ενώνω αναμειγνύοντας ΣΥΝ. ανακατώνω, αναμειγνύω **2.** (μτφ. κυρ. μεσοπαθ. ***συμφύρομαι***) συγχρωτίζομαι. συναναστρέφομαι παρέες ή άτομα κατά τρόπο που υποβιβάζει τη γενική εικόνα μου. που με μειώνει ΣΥΝ. συναγελάζομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν- + φύρω* «ανακατεύω. αναμειγνύω (κυρ. πράγματα ή στοιχεία που δεν ταιριάζουν)» (βλ. λ. *φύραμα*)].

σύμφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η φυσική ένωση σε ενιαίο σώμα: *~ κρυστάλλων / διαφορετικών ορυκτών* (λ.χ. λόγω τής ταυτόχρονης κρυστάλλωσής τους) ΣΥΝ. συγκόλληση. συσσωμάτωση **2.** ΑΝΑΤ. (α) η φυσική ένωση δύο οστών ή μερών οστών: *ηβική ~* (β) άρθρωση που ενώνει δύο οστά (με ινώδη χόνδρο) **3.** η συγκόλληση μερών γειτονικών οργάνων, λ.χ. ύστερα από εγχείρηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύμφυσις < συμφύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

σύμφυτος, -η. -ο **1.** αυτός που είναι στη φύση κάποιου, που αποτελεί φυσικό, ουσιαστικό. αναπόσπαστο στοιχείο ή γνώρισμά του: *~ ευγένεια / χάρη / λεπτότητα* ΣΥΝ. συμφυής **2.** αυτός που προκύπτει ή υφίσταται με φυσικό τρόπο ΣΥΝ. φυσικός **3.** (μτφ.) αυτός που απορρέει φυσικά από κάτι ως εύλογη συνέπεια: *η ανώτατη θέση στην ιεραρχία είναι ~ με περισσότερες ευθύνες* **4.** (για νόσους) συγγενής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συμφύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

> **σύμφυτος – συμφυής – έμφυτος – συγγενής – εγγενής – επίκτητος.** Για να δηλωθεί στην Ελληνική ότι κάτι υπάρχει ευθύς εξαρχής, συγχρόνως με τη γένεση ή την πρώτη εμφάνισή του. χρησιμοποιήθηκαν παράγωγα των ρημάτων *φύομαι* (αρχ.) και *γίγνομαι* (αρχ.) μαζί με τις προθέσεις *συν* και *εν*. Τα σύνθετα με το *συν* δήλωσαν ειδικότερα την «αναγκαία συνύπαρξη» δύο ή περισσότερων στοιχείων. το ότι συνυπάρχουν. χωρίς να μπορούν να διαχωριστούν: αυτά είναι το **σύμφυτος** *(Η έννοια τής δημοκρατίας είναι σύμφυτη με την έννοια τής ελευθερίας)*, το λόγιο **συμφυής** *(Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα είναι τρεις συμφυείς υποστάσεις. δηλ. τρία διακρινόμενα πρόσωπα αλλά τόσο ενωμένα, ώστε έχουν μία μόνο ουσία και μία ενέργεια. που το καθένα τη διαθέτει με τον ιδιαίτερο τρόπο του)* και το ειδικής συνήθως χρήσεως (για διάφορες νόσους) **συγγενής** *(συγγενής δυσπλασία.* αλλά και: *Αλήθεια και σοφία. δηλ. ο Λόγος, είναι συγγενείς προς τον Γεννήτορα).* Τα σύνθετα με το *εν* δήλωσαν περισσότερο «αυτό που υπάρχει στο εσωτερικό κάποιου, στη φύση του, ως προϋπόθεση. τρόπον τινά. τής ύπαρξής του»: πρόκειται για το **έμφυτος** *(Η καλοσύνη είναι έμφυτη στον άνθρωπο)* και το **εγγενής** *(Η γλώσσα είναι εγγενής ικανότητα τού ανθρώπου)*. Στη φυσική εξαρχής ύπαρξη που δηλώνουν τα *έμφυτος* και *εγγενής* αντιτίθεται το **επίκτητος** *(Οι ικανότητες τού ανθρώπου να σκέπτεται λογικά και να φέρεται ευγενικά είναι επίκτητες).*

συμφωνητικό (το) έγγραφο με το οποίο συνάπτεται συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών: *ιδιωτικό ~* ΣΥΝ. συμβόλαιο.

συμφωνία (η) {συμφωνιών} **1.** η σύμπτωση σε θέσεις, γνώμες ή ενέργειες: *καταλήγω / φθάνω σε ~ || ρητή / προφορική / μυστική / παρασκηνιακή / μερική / έγγραφη / ιδιωτική / πλήρης ~ || μετά από πολύωρες συζητήσεις επήλθε ~ μεταξύ των δύο πλευρών || η διαδικασία καθορίστηκε κατόπιν συμφωνίας όλων των υποψηφίων* **2.** η αμοιβαία. κυρ. επίσημη, δέσμευση δύο ή περισσοτέρων πλευρών, συνομολόγηση συμβάσεων: *κλείνω / τηρώ / επικυρώνω μια ~ || οι όροι μιας ~ || παραβιάζω / αθετώ μια ~ || --πακέτο*· ΦΡ. ***συμφωνία κυρίων*** βλ. λ. *κύριος* **3.** (ειδικότ.) σύμβαση που υπογράφεται μεταξύ δύο ή περισσοτέρων κρατών για τη ρύθμιση λιγότερο σημαντικών ζητημάτων. κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τη συνθήκη: *για τη διευθέτηση τής διαφοράς ακολούθησε διμερής ~ μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας* **4.** (συνεκδ.) το ίδιο το έγγραφο συμβάσεως, ενός συμβολαίου: *στη ~ δεν έχει τεθεί η υπογραφή του || καταρτίζω / διαβάζω μια ~* **5.** (συνεκδ.) καθένας από τους επιμέρους όρους συνθήκης ή συμβολαίου: *το συμβόλαιο περιελάμβανε ~ για δύο έκτακτες εμφανίσεις τού τραγουδιστή || δέχθηκε με τη ~ να μοιραστούν τα κέρδη* **6.** το ταυτόχρονο άκουσμα δύο ή περισσοτέρων φωνών ή ήχων **7.** (κατ' επέκτ.) η αρμονική ένωση. συνήχηση φωνών ή ήχων, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την παραφωνία ΣΥΝ. αρμονία **8.** (μτφ.) ο αρμονικός συνδυασμός στοιχείων. η ταιριαστή λειτουργία και έκφραση. π.χ. βάσει κοινών ή ανάλογων ιδιοτήτων: *~ χαρακτήρων / χρωμάτων* ΑΝΤ. ασυμφωνία **9.** (ειδικότ.) (α) η αντιστοιχία δεδομένων κυρ. μετά από σύγκριση, συσχέτιση: *δεν υπάρχει ~ λόγων και έργων* ΣΥΝ. συνέπεια (β) ***συμφωνία ταμείου*** η αντιστοιχία των μετρητών τού χρηματοκιβωτίου με το ποσό που αναφέρεται στο βιβλίο τού ταμείου • **10.** ΜΟΥΣ. (α) εκτεταμένη μουσική φόρμα ορχηστρικής μουσικής. κατά κανόνα σε πολλά μέρη (συνήθως τέσσερα)· το πρώτο μέρος, μορφολογικά, είναι γραμμένο σε φόρμα σονάτας (β) το σύμφωνο διάστημα (βλ. λ. *σύμφωνος*) • **11.** ΓΛΩΣΣ. ***συμφωνία όρων*** (σε μια πρόταση) η κατά κανόνα συμφωνία των όρων τής πρότασης ως προς ορισμένα γραμματικά στοιχεία (πρόσωπο. γένος. πτώση. αριθμό). λ.χ. το ρήμα συμφωνεί με το υποκείμενο στο πρόσωπο και στον αριθμό. το κατηγορούμενο με το υποκείμενο στην πτώση και (αν είναι επίθ.) στο γένος και στον αριθμό κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο. γένος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σύμφωνος* (βλ.λ.). Ο μουσ. όρ. είναι αντιδάν. από ιταλ. sinfonia].

συμφωνικός, -ή, -ό **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με σύμφωνο ή σύμφωνα: *~ σύμπλεγμα / φθόγγος* • **2.** αυτός που ταιριάζει ή αναφέρεται σε συμφωνία ή ηχητική αρμονία **3.** ΜΟΥΣ. (α) ό,τι σχετίζεται

άμεσα με την παράδοση των συναυλιών, στο πλαίσιο τής οποίας αναπτύχθηκε η μουσική φόρμα τής συμφωνίας· σχετίζεται με τη σπουδαιότητα, τη σοβαρότητα και την ποιότητα των μουσικών ιδεών και επάγεται εύρος, διάρκεια και μέγεθος: *η ανάπτυξη τού θέματος / τής φόρμας / τής μουσικής ιδέας παίρνει ~ διαστάσεις* || *~ σπουδές / παραλλαγές / εισαγωγή* (β) ***συμφωνικό ποίημα*** είδος προγραμματικής μουσικής, στην οποία η ανάπτυξη τής ποιητικής ιδέας λαμβάνει συμφωνικές μουσικές διαστάσεις και ανάλογη σπουδαιότητα (γ) ***συμφωνική ορχήστρα*** η τυπική ορχήστρα συναυλιών τού 19ου αι., που αποτελείται από τις οικογένειες των εγχόρδων, των πνευστών (ξύλινων και χάλκινων), των κρουστών οργάνων και την άρπα. --- **συμφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μτγν., αρχική σημ. «ο προσδιοριζόμενος σε συμφωνία, σε συνθήκη», < αρχ. *συμφωνία*. Ο γλωσσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. consonantique, ενώ ο μουσ. όρ. είναι ελληνογενής, < γαλλ. symphonique].

σύμφωνο (το) {συμφών-ου | -ων} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) φθόγγος χαμηλής ηχηρότητας κατ' αντιδιαστολή προς τα φωνήεντα, που παράγεται όταν, κατά την ομιλία, ο εκπνεόμενος αέρας προσκρούει σε και κατόπιν διέρχεται από τέλειο φραγμό *(κλειστά ~)* ή στενό τής στοματικής κοιλότητας *(διαρκή – τριβόμενα, προστριβή, έρρινα, υγρά ~)*, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας αισθητός θόρυβος· τα σύμφωνα δεν απαντούν αυτοτελώς στον λόγο, αλλά συν-εκφωνούνται μαζί με φωνήεντα (β) γράμμα ή άλλο σύμβολο (γράφημα) που αναπαριστά, αντιπροσωπεύει συμφωνικό ήχο: *ανοιχτά / κλειστά ~* • **2.** επίσημη συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών: *ιδιωτικό ~* ΣΥΝ. συμφωνητικό, συμβόλαιο **3.** (ειδικότ.) συνθήκη ή συμμαχία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων κρατών: *~ μη επιθέσεως / εμπορικής συνεργασίας / φιλίας* || (παλαιότ.) *το Σύμφωνο τής Βαρσοβίας* (η συμμαχία των κομουνιστικών χωρών) **4.** (συνεκδ.) το ίδιο το κείμενο τής συνθήκης ή τού συμβολαίου, βάσει τού οποίου συμφωνούν δύο ή περισσότερες πλευρές: *υπογραφή / κείμενο τού ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *(τά) σύμφωνα*, πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σύμφωνος* (βλ.λ.). Η ονομασία των φθόγγων αυτών ως συμφώνων οφείλεται στην ιδιότητά τους να συμ-φωνούνται, να συν-εκφέρονται υποχρεωτικά με φωνήεν. Η σημ. «επίσημη συμφωνία» είναι μτγν. και απαντά σε εκκλησ. συγγραφείς].

συμφωνόγραμμα (το) {συμφωνογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γράμμα που αντιπροσωπεύει συμφωνικό φθόγγο.

συμφωνόληκτος, -η, -ο [1860] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ή ρήμα) που το τελευταίο γράμμα τού θέματός του (χαρακτήρας) είναι σύμφωνο: *τρίβ-ω* ή (στα Αρχαία Ελληνικά) *κόραξ, κόρακ-ος*.
[ΕΤΥΜ. < *σύμφωνο* + *-ληκτος* < *λήγω*].

συμφωνοποίηση (η) [1889] ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός ημιφώνου σε σύμφωνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Konsonantismus].

σύμφωνος, -η, -ο **1.** αυτός που δηλώνει συμφωνία, αποδοχή: *όλα έγιναν με τη ~ γνώμη τού προέδρου* || *η πρότασή σου με βρίσκει απολύτως σύμφωνο* || *είμαι απόλυτα ~ με τις ενέργειές σου!* ΣΥΝ. ομόγνωμος ΑΝΤ. αντίθετος· ΦΡ. ***(είμαστε) σύμφωνοι;*** συμφωνούμε; έχει κανείς αντίρρηση;: *Θα πάμε στο λούνα-παρκ, αλλά θα είστε ήσυχοι. Σύμφωνοι;* **2.** αυτός που βρίσκεται σε αντιστοιχία, που είναι ανάλογος και ταιριαστός με κάτι άλλο: *οι νόμοι οφείλουν να είναι σύμφωνοι με το Σύνταγμα* || *ο τρόπος ζωής του δεν είναι σύμφωνος με όσα διακηρύσσει* ΣΥΝ. ταιριαστός, συνεπής **3.** (για φωνή, μουσικό ήχο) αυτός που ηχεί αρμονικά σε σχέση με άλλον ΑΝΤ. παράφωνος **4.** ΓΛΩΣΣ. ***σύμφωνο*** (το) βλ.λ. **5.** ΜΟΥΣ. ***σύμφωνο διάστημα*** ή ***συμφωνία*** (στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή μουσική) το μουσικό διάστημα που, λόγω τής μικρής εσωτερικής έντασης που εγκλείει, παρουσιάζει μαλακό άκουσμα και ακούγεται αυτοτελώς χωρίς να χρειάζεται να «λυθεί» σε κάποιο άλλο διάστημα· ακουστικά αντιστοιχεί σε απλή αριθμητική σχέση των συχνοτήτων των δύο φθόγγων που το αποτελούν: *το μουσικό έργο πρέπει να τελειώνει σε ~* ΑΝΤ. διάφωνο διάστημα ή διαφωνία (βλ.λ.). — **σύμφωνα / συμφώνως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., < *συν-* + *-φωνος* < *φωνή*].

συμφωνώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {συμφωνείς... | συμφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. συνεφωνήθην), -ης, -η..., μτχ. συμφωνηθείς, -είσα, -έν), -ημένος (λόγ. συμπεφωνημένος)} ♦ (αμετβ.) **1.** συμμερίζομαι τη γνώμη, τις αντιλήψεις ή τις προτάσεις κάποιου, συμπίπτω στις θέσεις ή στα συμπεράσματα μου (με κάποιον): *~ με ό,τι λες* || *~ με τους περισσότερους ομιλητές* || *σε άλλα συμφωνούμε, σε άλλα διαφωνούμε* || *~ απολύτως μαζί σου* ΑΝΤ. διαφωνώ **2.** συνδυάζομαι αρμονικά: *το σχέδιο τού καναπέ θα πρέπει να συμφωνεί με το στυλ των άλλων επίπλων* ΣΥΝ. ταιριάζω, (μτφ.) δένω, πάω, πηγαίνω ΑΝΤ. έρχομαι σε αντίθεση **3.** βρίσκομαι σε αντιστοιχία, είμαι συνεπής προς κάτι: *η ζωή των πολιτικών πρέπει να συμφωνεί με τις ιδέες που πρεσβεύουν* || *τα λεφτά στο ταμείο πρέπει να συμφωνούν με τις εισπράξεις τής ημέρας* ΑΝΤ. έρχομαι σε αντίθεση **4.** (+σε) συνάπτω συνθήκη ή συμβόλαιο, δεσμεύομαι από κοινού (με άλλον/άλλους) με αμοιβαίες υποχρεώσεις και εγγυήσεις για την τήρηση συγκεκριμένων όρων: *οι ηγέτες τής Ε.Ε. προσπαθούν να συμφωνήσουν σε μία κοινή πολιτική* || *τα δύο κράτη συμφώνησαν σε πενταετές πρόγραμμα συνεργασίας* **5.** (η λόγ. μτχ. ***συμφωνηθείς, -είσα, -έν***) για τον οποίο έχει υπάρξει συμφωνία (κυρ. επίσημη): *η συμφωνηθείσα πολιτική τού κόμματος* || *παραβιάστηκαν οι συμφωνηθέντες όροι* || *τήρησαν τα συμφωνηθέντα με απόλυτη συνέπεια* ♦ (μετβ.) **6.** καταλήγω σε συμφωνία για κάτι, κανονίζω κάτι με κάποιον άλλο: *τα έχουμε συμφωνήσει όλα: θα μοιράσουμε τα κέρδη πενήντα-πενήντα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συμφωνῶ (-έω)* < *σύμφωνος*].

συμψηφίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συμψήφισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συνυπολογίζω το ποσό που δικαιούται να λάβει κανείς μαζί με τα χρέη του, ώστε να υπάρξει απόσβεση ισόποσων απαιτήσεων • **2.** (στις δικαστικές αποφάσεις) υπολογίζω μικρότερη ποινή ως μέρος άλλης μεγαλύτερης, που έχει επιβληθεί στο ίδιο πρόσωπο **3.** (μτφ.) απαλλάσσω (κάποιον) από την ευθύνη του για σφάλμα που τον βαρύνει, κατά τρόπον ώστε αναλόγως να απαλλάσσομαι από αντίστοιχες δικές μου ευθύνες: *στη δημόσια ζωή τα σκάνδαλα δεν συμψηφίζονται!* — **συμψηφιστικός, -ή, -ό**.

συμψηφισμός (ο) [μεσν.] **1.** ο συνυπολογισμός τού ποσού που δικαιούται να λάβει κάποιος μαζί με τα χρέη του, ώστε να υπάρχει απόσβεση ισόποσων απαιτήσεων **2.** (στις δικαστικές αποφάσεις) ο υπολογισμός μικρότερης ποινής ως μέρους μιας άλλης μεγαλύτερης, που έχει επιβληθεί στο ίδιο πρόσωπο **3.** (μτφ.) η απαλλαγή κάποιου από την ευθύνη του για σφάλμα με το οποίο βαρύνεται, ώστε αναλόγως να απαλλάσσεται και ο άλλος από αντίστοιχες δικές του ευθύνες.

σύμψυχος, -η, -ο → σύψυχος

ΣΥΝ (ο) (συντομ.) το κόμμα «Συνασπισμός τής Αριστεράς και τής Προόδου»· πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 1989 από δυνάμεις τής Αριστεράς.

συν πρόθ. (αρχαιοπρ.) δηλώνει: **1.** προσθήκη (επιπλέον, επιπροσθέτως), σύμβολο τής πρόσθεσης και πρόσημο των θετικών αριθμών (ΜΑΘ.) (+αιτ., +αριθμητ.): *οκτώ ~ δύο ίσον δέκα* || *μου ήταν αδύνατο να περιποιηθώ ταυτόχρονα τους δικούς μου καλεσμένους ~ αυτούς τού αδερφού μου* || *θα σου στοιχίσει 1.000 δρχ. ~ τις κρατήσεις* ΑΝΤ. πλην· ΦΡ. (α) ***συν Αθηνά και χείρα κίνει*** μαζί με τη βοήθεια του Θεού, κάνε κι εσύ κάτι, μην περιμένεις τα πάντα από τον Θεό, πρέπει κι εσύ να δραστηριοποιηθείς (β) ***συν τοις άλλοις*** εκτός από τα άλλα, επιπλέον, επιπροσθέτως: *«ο σταθμός τής Δ.Ε.Η. έχει εγκατασταθεί πάνω στο ενεργό ρήγμα και ~ σε μπαλωμένο χείμαρρο»* (εφημ.) **2.** συνοδία, ακολουθία (μαζί με) (+δοτ.): *προσέρχονται ~ γυναιξί και τέκνοις* (δηλ. με τις γυναίκες και τα παιδιά τους, όλοι μαζί) || *οι ~ αυτώ* (οι ακόλουθοί του, οι οπαδοί του) **3.** βοήθεια (με τη βοήθεια) (+δοτ.): *~ Θεώ ελπίζω να πάνε όλα καλά* || *παρά την καταστροφή που υπέστη, θα ξαναφτειάξει ~ Θεώ την περιουσία του* **4.** συμφωνία (σε συμφωνία με) (+δοτ.): *όλες οι διαδικασίες έγιναν ~ τω νόμω* **5.** παρέλευση χρονικού διαστήματος (+δοτ.): *θα ξεπεράσουμε τα προβλήματα ~ τω χρόνω* (με τον καιρό, με το πέρασμα τού χρόνου) || *~ καιρώ* (με την πάροδο τού καιρού) όλα θα διευθετηθούν **6.** ως ουσιαστικό με άρθρο συνήθ. στον πληθυντικό αριθμό (τα πλεονεκτήματα): *η συμφωνία αυτή έχει τα ~ και τα πλην της* ΑΝΤ. πλην **7. συν** (το) ΜΑΘ. (α) το όνομα τού συμβόλου τής πρόσθεσης (β) το όνομα τού προσήμου των θετικών αριθμών: *η θερμοκρασία ανέβηκε από το μηδέν (0) στους ~ δύο βαθμούς* (+2) ΑΝΤ. πλην, μείον (γ) (μτφ.) κάθε θετικό, ωφέλιμο για κάποιον στοιχείο: *αυτή η συμφωνία έχει πολλά ~ για την εταιρεία μας*· ΦΡ. ***τα συν και τα πλην*** τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα, οι θετικές και οι αρνητικές πλευρές ενός ζητήματος: *η συμφωνία έχει ~ της* || *ανέφερε τα ~ τής καινούργιας δουλειάς του* ΣΥΝ. τα καλά και τα κακά, τα υπέρ και τα κατά. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύν / ξύν* (ο τ. *ξύν* είναι αρχαιότ., πβ. κ. μυκ. ku-su), που συνδ. με λιθ. sù «με, μαζί», αρχ. σλαβ. sŭ, ενώ θα μπορούσε να αναχθεί και στο αρχικό θ. τού ρ. *ξύω* (βλ.λ.), αν θεωρηθεί ως κοινή η αρχική σημ. «αγγίζω». Απεναντίας, δεν τεκμηριώνεται οποιαδήποτε σχέση με τη λεξιλογική οικογένεια τού αρχ. *ὁμοῦ* (βλ.λ.). Το τελικό έρρινο *-ν* είναι υστερογενές, όπως φαίνεται από το σύνθ. *μετα-ξύ*].

συν- κ. **συ-** κ. **συμ-** κ. **συγ-** κ. **συλ-** κ. **συρ-** κ. **συσ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάτι γίνεται από κοινού ή με τη βοήθεια άλλου: *συν-διδασκαλία, συμ-πορεύομαι, συν-εργασία, συγ-κατοικώ* **2.** κοινό χαρακτηριστικό σε παραπάνω από ένα πράγματα ή πρόσωπα: *συνομήλικος, σύγ-χρονος* **3.** σχέση με περισσότερα από ένα πράγματα ή πρόσωπα: *σύν-δεση, συν-επαγωγή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *σύν* (βλ.λ.) και απαντά με τις εξής μορφές: (α) *συν-*, προ φωνήεντος και προ των συμφώνων *δ, θ, ν, τ* (λ.χ. *συν-άγω, συν-δέω, σύν-θεσις*) (β) *συμ-*, προ των συμφώνων *β, φ, π, ψ*, λόγω αφομοιώσεως προς τον χειλικό τόπο αρθρώσεως (λ.χ. *συμ-βαίνω, σύμ-παν, συμ-φέρω*) (γ) *συγ-*, προ των συμφώνων *γ, κ, ξ, χ*, λόγω αφομοιώσεως προς τον ουρανικό τόπο αρθρώσεως (λ.χ. *συγ-γενής, συγ-κυρία, συγ-χαίρω*) (δ) *συ(σ)-*, προ των συμφώνων *ζ, σ* (λ.χ. *σύ-ζυγος, σύ-σπασις, συσ-σίτιον*) (ε) *συλ- / συρ-*, προ των συμφώνων *λ, ρ* αντιστοίχως, λόγω αφομοιώσεως (λ.χ. *σύλ-λογος, συρ-ραφή*)].

συναγείρω ρ. μετβ. {συνήγειρα} (λόγ.) **1.** ενεργώ, ώστε να συγκεντρωθεί (πλήθος ανθρώπων): *το κάλεσμα τής επιτροπής συνήγειρε τον κόσμο* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, μαζεύω ΑΝΤ. σκορπώ, διαλύω **2.** καλώ και συγκεντρώνω απότομα: *το χτύπημα τής καμπάνας συνήγειρε την ενορία* ΣΥΝ. σηκώνω στο πόδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἀγείρω* «συγκεντρώνω, συναθροίζω» (βλ. λ. *ἀγορά*)].

συναγελάζομαι ρ. αποθ. αμετβ. {συναγελάστηκα} (+με) **1.** ανήκω (μαζί με άλλα ζώα) στην αγέλη **2.** συναναστρέφομαι (ανθρώπους χαμηλού επιπέδου) ΣΥΝ. συγχρωτίζομαι. — **συναγελασμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναναστρέφομαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἀγελάζω / -ομαι* < *ἀγέλη*].

συναγερμός (ο) **1.** η ξαφνική σύγκληση και συγκέντρωση ανθρώπων, αλλά και οργανωμένων ομάδων (όπως τα Σώματα Ασφαλείας) σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης: *~ για αεροπορική επίθεση* || *σημαίνω ~* || (μτφ.) *παλλαϊκός ~* (συνεκδ.) **2.** η κατάσταση ετοιμότητας για την αντιμετώπιση πιθανού κινδύνου: *η Πυροσβεστική βρίσκεται σε κατάσταση συναγερμού από τον φόβο εμπρησμού* ΣΥΝ. επιφυλακή **3.** το σήμα που προειδοποιεί για ενδεχόμενο κίνδυνο: *μόλις ακού-*

στηκε ο ~. έτρεξαν όλοι στα καταφύγια ΣΥΝ. σειρήνα **4.** ειδικός ηλεκτρονικός μηχανισμός, ο οποίος τοποθετείται σε κτήριο ή όχημα και τίθεται σε δράση στην περίπτωση που υπάρχει παραβίαση τού χώρου ή τού αυτοκινήτου, παράγοντας έντονο ήχο, συνήθ. σειρήνας, ή και ειδοποιώντας την αστυνομία: *τοποθετώ ~ στο αυτοκίνητο / στο σπίτι* || *ενεργοποιώ / τοποθετώ / βγάζω τον ~* **5.** ΖΩΟΛ. ο τυποποιημένος τρόπος επικοινωνίας μεταξύ ατόμων που συναποτελούν ομάδα σε περίπτωση εξωτερικής απειλής, ο οποίος συντελείται με τη βοήθεια οπτικών ή ηχητικών σημάτων ή μέσω εκκρίσεως χημικών ουσιών ως οσφρητικών ή γευστικών ερεθισμάτων.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συναγείρω* (βλ.λ.). Η χρήση τής λ. σε περιπτώσεις άμεσου κινδύνου αποδίδει το γαλλ. alarme (< ιταλ. all' arme «στα όπλα!»)].

συναγρίδα (η) ψάρι που μπορεί να φθάσει και το ένα μέτρο μήκος, έχει ροδοκάστανο χρώμα με γαλάζιες κηλίδες, ζει στη Μεσόγειο Θάλασσα και στις ζεστές περιοχές τού Ατλαντικού Ωκεανού και αποτελεί ένα από τα πιο νόστιμα και ακριβά αλιεύματα. — (υποκ.) **συναγριδούλα** (η) κ. **συναγριδάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναγρίς, -ίδος* < *συν-* + *-αγρίς* < *ἄγρα* «κυνήγι» (βλ.λ.)].

συνάγω ρ. μετβ. {συν-ήγαγα (λόγ. -ήχθην, -ης, -η...) (σπάν. συνάχθηκα), -ηγμένος} (λόγ.) **1.** οδηγούμαι σε διαπίστωση συνδυάζοντας δεδομένα: *~ συμπεράσματα / κρίση / γνώμη* || *από τα προαναφερθέντα συνάγουμε ότι η λύση τού προβλήματος είναι εξαιρετικά δυσχερής* ΣΥΝ. συμπεραίνω **2.** (απρόσ. ***συνάγεται***) εξάγεται, βγαίνει ως συμπέρασμα (από σύνολο στοιχείων): *από τα στοιχεία που προσκομίστηκαν έως τώρα ~ ότι υπάρχει παρανομία* ΣΥΝ. προκύπτει, συμπεραίνεται, επάγεται.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἄγω*. Το μεσν. *συνάζω* από τον (επίσης μεσν.) αόρ. *(ἐ)σύναξα*, κατά το σχήμα *ἔφραξα – φράζω, τίναξα – τινάζω*].

συναγωγή (η) **1.** (λόγ.) η συγκέντρωση ομοειδών ή συναφών αντικειμένων: *«Συναγωγὴ νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν»* (τίτλος λεξικού τού Στ. Κουμανούδη) ΣΥΝ. συγκέντρωση ΑΝΤ. διασκορπισμός • **2.** (α) η συγκέντρωση των Εβραίων για θρησκευτικούς λόγους, κοινή προσευχή και μελέτη (β) (ειδικότ.) ο ναός στον οποίο γίνεται η παραπάνω συγκέντρωση ΣΥΝ. χάβρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνάγω*. Η ιουδαϊκή συναγωγή φέρει διάφορα εβρ. ον., τα οποία αποτυπώνουν τις λειτουργίες της, όπως bet ha-tefillā «οίκος προσευχής», bet ha-knesét «οίκος συναθροίσεως», bet ha-midrā «οίκος μελέτης», ενώ στην Ελλάδα είναι γνωστή (στους Έλληνες που είναι Εβραίοι το θρήσκευμα) με το όν. bet šalōm «οίκος ειρήνης». Βλ. κ. *χάβρα*].

συναγωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συναγωνίστηκα} **1.** δίνω κοινό αγώνα (μαζί με άλλους), μάχομαι από κοινού ΣΥΝ. συμπορεύομαι **2.** αγωνίζομαι (έχοντας αντίπαλο κάποιον), για να επιτύχω κάτι ΣΥΝ. ανταγωνίζομαι, παραβγαίνω **3.** βρίσκομαι στο ίδιο επίπεδο (με άλλον), χωρίς κανένας από τους δύο να υπερτερεί: *συναγωνίζονται επάξια τους προγόνους τους σε κατορθώματα* || (μτφ.) *τα νησιά τού Ιονίου συναγωνίζονται σε ομορφιά αυτά τού Αιγαίου* ΣΥΝ. είμαι εφάμιλλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*.

συναγωνίσιμος, -η, -ο [1893] αυτός που μπορεί να τον ανταγωνιστεί κάποιος.

συναγωνισμός (ο) [μεσν.] **1.** η προσπάθεια που καταβάλλουν δύο ή περισσότερες πλευρές, για να υπερτερήσει η μία τής άλλης: *συνθήκες ήπιου συναγωνισμού* (πβ. λ. *ανταγωνισμός, άμιλλα*)· ΦΡ. ***εκτός συναγωνισμού*** (i) για κάποιον/κάτι που δεν συμμετέχει στον συναγωνισμό (στο διαγωνιστικό μέρος): *στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου προβλήθηκε ~ και η τελευταία ταινία τού μεγάλου σκηνοθέτη* (ii) για κάποιον/κάτι που δεν είναι πλέον σε θέση να συμμετάσχει στον συναγωνισμό: *τον έθεσε ~ χρησιμοποιώντας αθέμιτα μέσα* ΣΥΝ. εκτός μάχης (iii) για κάποιον/κάτι που υπερέχει εμφανώς από τους υπολοίπους, ώστε κρίνεται ότι δεν πρέπει να διαγωνιστεί μαζί τους: *εσύ είσαι ~* **2.** ΝΟΜ. ***παρακώλυση συναγωνισμού*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος σε δημόσιους πλειστηριασμούς εμποδίζει με βία ή με απειλές τον ελεύθερο συναγωνισμό ή απομακρύνει με δώρα ή υποσχέσεις αυτόν που κάνει προσφορά ή έχει την πρόθεση να κάνει προσφορά.

> **συναγωνισμός – ανταγωνισμός – άμιλλα.** Ο **ανταγωνισμός** διαφέρει από τον **συναγωνισμό** στο ότι ο *ανταγωνισμός* προϋποθέτει συνήθως αντιπαλότητα, η οποία είναι δυνατόν να φθάνει μέχρι και τη σύγκρουση, ενώ ο *συναγωνισμός* δηλώνει τον παράλληλο αγώνα, τη διεκδίκηση, απαλλαγμένη συνήθ. από διαμάχες και συγκρούσεις. Η εξιδανικευμένη μορφή τού συναγωνισμού, με ευγενή και ανιδιοτελή, κατά κανόνα, κίνητρα, είναι η **άμιλλα**. Αντίστοιχη σημασιολογική διαφορά υπάρχει και μεταξύ των ρημάτων **ανταγωνίζομαι, συναγωνίζομαι** και **αμιλλώμαι**. Τέλος, ο **διαγωνισμός** και το **διαγωνίζομαι** πλησιάζουν πολύ το *συναγωνίζομαι* με εντονότερη την προϋπόθεση υπάρξεως προδιαγραφών και όρων, στους οποίους στηρίζεται η αναμέτρηση των διαγωνιζομένων.

συναγωνιστής (ο) [αρχ.], **συναγωνίστρια** (η) [1895] {συναγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που έχει αγωνιστεί μαζί με άλλον/άλλους για κοινό σκοπό, συνήθ. κοινωνικού ή πολιτικού χαρακτήρα: *παλιοί ~ από τον καιρό τής Αντίστασης* ΣΥΝ. συμπολεμιστής, συνοδοιπόρος **2.** καθένας από τους αντιπάλους σε αγώνα. — **συναγωνιστικός, -ή, -ό** [1891], **συναγωνιστικά** επίρρ., **συναγωνιστικότητα** (η).

συνάδει, συνάδουν ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} κάτι βρίσκεται σε αρμονική σχέση ή σε συμφωνία (με κάποιον/κάτι): *αυτή η συμπεριφορά δεν συνάδει προς τη βουλευτική σας ιδιότητα* ΣΥΝ. αρμόζω, ταιριάζω ΑΝΤ. απάδω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνᾴδω* < *συν-* + *ᾄδω / ἀείδω* «τραγουδώ» (βλ.λ.)].

συναδελφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η αλληλεγγύη που αναπτύσσεται μεταξύ συναδέλφων ΑΝΤ. αντισυναδελφικότητα.

συνάδελφος (ο/η) [αρχ.] {συναδέλφ-ου | -ων, -ους}, **συναδέλφισσα** (η) {συναδελφισσών} **1.** πρόσωπο που ασκεί το ίδιο επάγγελμα ή εργάζεται στον ίδιο χώρο ή στην ίδια επιχείρηση, υπηρεσία κ.λπ. με άλλον/άλλους **2.** ο φοιτητής ως προς τους συμφοιτητές του και ο στρατιώτης ως προς τους στρατιώτες που υπηρετούν μαζί: *συνάδελφε, θα έρθεις στη συνέλευση τού έτους;* — **συναδελφικός, -ή, -ό, συναδελφικά** επίρρ.

συναδέλφωση (η) [1888] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ανάπτυξη και στερέωση στενών φιλικών σχέσεων: *η ~ δύο λαών*. Επίσης **αυναδελφοσύνη** [1889]. — **συναδελφώνω** ρ. [1859].

συνάζω ρ. μετβ. {σύν-αξα, -άχθηκα, -αγμένος} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** συγκεντρώνω (πλήθος): *σύναξε στρατό για μάχη* ΣΥΝ. μαζεύω, συναθροίζω ΑΝΤ. διασκορπώ **2.** συγκεντρώνω (αντικείμενα): *έχει συνάξει αμύθητο πλούτο* ΣΥΝ. συλλέγω, συσσωρεύω ΑΝΤ. διασκορπώ.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *συνάγω* (βλ.λ.)].

συναθλητής (ο) [μτγν.], **συναθλήτρια** (η) {συναθλητριών} **1.** πρόσωπο που επιδίδεται στο ίδιο άθλημα με άλλον: *ο πρωταθλητής γιόρτασε την επιτυχία του με Έλληνες και ξένους ~ του* **2.** πρόσωπο που ανήκει στην ίδια ομάδα με ένα άλλο: *ήταν συναθλητές στον Απόλλωνα Πατρών και τώρα είναι αντίπαλοι σε δύο μεγάλα αθηναϊκά σωματεία* ΑΝΤ. αντίπαλος. — **συναθλούμαι** ρ. [μτγν.] {-είσαι...}.

συναθροίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνάθροισ-α, -τηκα, -μένος} μαζεύω (ανθρώπους, ζώα ή αντικείμενα) στο ίδιο μέρος: *~ κοπάδι / στοιχεία / πλήθος* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, συνάζω, συλλέγω ΑΝΤ. διασκορπώ, διασπείρω.

συνάθροιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η συγκέντρωση ανθρώπων, ζώων ή αντικειμένων στο ίδιο μέρος: *~ αντιπροσώπων / πολιτών / μαθητών* ΣΥΝ. σύναξη, (λαϊκ.) μάζωξη ΑΝΤ. διασκορπισμός **2.** ΟΙΚΟΛ. η συγκέντρωση ατόμων τού ίδιου είδους σε έναν βιότοπο, ως αποτέλεσμα των ευνοϊκών όρων που παρουσιάζει για το είδος.

συναίνεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η συγκατάθεση (κάποιου) σε (κάτι), το να επιτρέπει να συμβεί κάτι: *έδωσε τη ~ του για τον γάμο τής κόρης του* || *οι ενέργειες έγιναν με τη ~ τού Συμβουλίου Ασφαλείας τού Ο.Η.Ε.* ΣΥΝ. συγκατάνευση, αποδοχή ΑΝΤ. άρνηση, απόρριψη **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνική συναίνεση*** η αποδοχή ή/και η στήριξη που παρέχει το σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος τής κοινωνίας σε αποφάσεις που αφορούν σε αυτήν, δημιουργώντας αίσθηση δικαίου και κοινωνικής ισορροπίας: *το κυβερνητικό έργο δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς ~* **3.** ΝΟΜ. (α) η συγκατάθεση για την επιχείρηση μιας δικαιοπραξίας, η οποία δίδεται είτε πριν είτε κατά την τέλεση τής δικαιοπραξίας· ΦΡ. ***κοινή συναινέσει*** *(κοινῇ συναινέσει)* με κοινή συγκατάθεση: *ζήτησαν να βγει το διαζύγιο ~* (β) διαδικασία λήψεως αποφάσεων σε διεθνές όργανο, κατά την οποία ένα ζήτημα δεν τίθεται σε ψηφοφορία, αλλά ζητείται η απλή συγκατάθεση των μελών που παρίστανται.

συναινετικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που δηλώνει συναίνεση, που γίνεται με τη σύμφωνη γνώμη (κάποιων): *~ διαζύγιο* (με τη σύμφωνη γνώμη και των δύο συζύγων) || *~ λύση συμβολαίου / διαδικασίες*. — **συναινετικ-ά / -ώς** επίρρ.

συναινώ ρ. αμετβ. {συναινείς... | συναίνεσα} (+σε) εκδηλώνω σύμφωνη γνώμη, αποδοχή: *αναζητείται μια λύση, στην οποία θα συναινέσουν όλες οι παρατάξεις*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναινῶ (-έω)* < *συν-* + *αἰνῶ* (με τη σημ. «συγκατανεύω, συγκατατίθεμαι, συμφωνώ»), βλ.λ.].

συναίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΛΩΣΣ. φωνολογική διαδικασία τής Αρχαίας Ελληνικής με σταθερό και μόνιμο χαρακτήρα, καθώς και υποχρεωτική και γενική ισχύ για τη διάλεκτο στην οποία εμφανίζεται, κατά την οποία δύο διαδοχικοί φωνηεντικοί φθόγγοι, που ανήκουν σε διαφορετικές συλλαβές, συγχωνεύονται σε ένα μακρό φωνήεν ή δίφθογγο, γεγονός που αίρει τη χασμωδία στο εσωτερικό τής λέξης, π.χ. *τιμάω* > *τιμῶ*, *ποιέετε* > *ποιεῖτε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, έκκρουση*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συναίρεσις* < αρχ. *συναιρῶ (-έω)*, βλ.λ.].

συναιρώ ρ. μετβ. {συν-αίρεσα, -αιρέθηκα, -ηρημένος} ΓΛΩΣΣ. **1.** συγχωνεύω (δύο διαδοχικούς ετεροσύλλαβους φωνηεντικούς φθόγγους) σε ένα μακρό φωνήεν ή δίφθογγο: *οι καταλήξεις -έω, -άω και -όω συναιρούνται σε -ῶ* **2.** (η μτχ. ***συνηρημένος, -η, -ο***) αυτός που έχει υποστεί συναίρεση (βλ.λ.): *~ ουσιαστικά / ρήματα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, έκκρουση, μετοχή*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναιρῶ (-έω)* «συνάγω, λαμβάνω μαζί, συγκεντρώνω στο ίδιο σημείο» < *συν-* + *αἱρῶ* «συλλαμβάνω, πιάνω» (βλ. κ. *αίρεση*)].

συναισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συναισθάνθηκα} **1.** νιώθω το ίδιο συναίσθημα (με άλλον), συμμερίζομαι την ψυχολογική του κατάσταση: *~ τη λύπη σου / τον πόνο σου / την έγνοια σου* ΑΝΤ. αδιαφορώ **2.** έχω απόλυτη επίγνωση (ενός πράγματος), κατανοώ (κάτι) πλήρως: *~ την ευθύνη μου σε αυτή την υπόθεση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συναίσθημα (το) [μτγν.] {συναισθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ψυχική διέγερση που οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, π.χ. σε ένα ευχάριστο ή δυσάρεστο γεγονός, και που προκαλεί φυσιολογικές αντιδράσεις και μπορεί να ωθεί σε δράση· συναισθήματα είναι ο φόβος, η χαρά, η λύπη, η οργή, ο ενθουσιασμός κ.ά.: *νιώθω ένα ευχάριστο / δυσάρεστο ~*· ΦΡ. ***ανταποκρίνομαι στα συναισθήματα (κάποιου)*** βλ.

λ. *ανταποκρίνομαι* **2.** το να αντιλαμβάνεται κανείς τον κόσμο με βάση ψυχολογικές καταστάσεις και όχι στηριζόμενος στη λογική: *το ~ δεν είναι πάντα ο καλύτερος οδηγός στις πράξεις μας* || *οι προεκλογικοί λόγοι απευθύνονται πλέον περισσότερο στο ~ παρά στη λογική* ΣΥΝ. καρδιά, ψυχή ΑΝΤ. λογική **3.** ο ευαίσθητος ψυχικός κόσμος, η ευαισθησία: *μια ταινία / ένα έργο / μουσική που έχει ~* || (συνήθ. στον πληθ.) *σε αυτή την αναμέτρηση δεν έχουν θέση τα ~* ΣΥΝ. συναισθηματισμός **4.** το σύνολο των αυθόρμητων κλίσεων ή τάσεων κάποιου, που δεν ερμηνεύεται ή αιτιολογείται από τη λογική: *θρησκευτικό / καλλιτεχνικό / μυστικιστικό ~* ΣΥΝ. ένστικτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίσθημα*.

συναισθηματικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το συναίσθημα: *~ αντίδραση / κόσμος / ένταση / κατάσταση / ισορροπία / φόρτιση / στέρηση* (βλ.λ.) || *η εξ αίματος συγγένεια δεν έχει καμία σχέση με τον ~ δεσμό που μπορεί να έχουν δύο άνθρωποι* || *στο κρίσιμο σημείο εμφάνισε ~ εμπλοκή* (β) ***συναισθηματική νοημοσύνη*** (E.Q. Emotional Quotient) η ικανότητα να ερμηνεύει κανείς τα συναισθήματα των άλλων και να διαχειρίζεται διαπροσωπικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις· η ικανότητα για λογικό έλεγχο των παρορμήσεων και των συναισθημάτων για χειρισμό τής συναισθηματικής ζωής με τη νοημοσύνη (είναι, κατά τον Αριστοτέλη, το «έλλογον θυμικόν»)· ο όρος αποτελεί νεολογισμό τής δεκαετίας τού '90 και αντιδιαστέλλεται στον δείκτη ευφυΐας / νοημοσύνης, ο οποίος αποτέλεσε καταχρηστικά κριτήριο αξιολόγησης τής προσωπικότητας των ανθρώπων **2.** αυτός που αξιολογεί τις καταστάσεις γύρω του και δρα με γνώμονα τα συναισθήματά του και όχι τη λογική: *είναι πολύ ~ άνθρωπος και δεν καταλαβαίνει ότι στην πολιτική δεν υπάρχουν φίλοι και εχθροί, αλλά συμφέροντα που άλλοτε ταυτίζονται και άλλοτε αντιτίθενται* ΣΥΝ. παρορμητικός ΑΝΤ. λογικός, συγκρατημένος, νηφάλιος, πραγματιστής **3.** (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευαίσθητο ψυχικό κόσμο: *είναι πολύ ~· κάθε φορά που θυμάται το παλιό του σπίτι, κλαίει* ΣΥΝ. ευαίσθητος **4.** ***συναισθηματικά*** (τα) οι καταστάσεις που συνδέονται με ερωτικούς δεσμούς, ερωτικές σχέσεις: *πώς πάνε τα ~ σου;* ΣΥΝ αισθηματικά. — **συναισθηματικ-ά / -ώς** επίρρ., **συναισθηματικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισθηματικός*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. sentimental, émotionnel].

συναισθηματισμός (ο) το να αντιμετωπίζει κανείς τα πράγματα και τους ανθρώπους επηρεασμένος από το συναίσθημα (κυρ. ευαισθησίες) και όχι από τη λογική: *έχει έντονο ~ κι αυτό τού προκαλεί συχνά προβλήματα* || (συχνά στον πληθ.) *Άφησε τους ~ κατά μέρος! Εδώ επιβιώνουν μόνο οι σκληροί.* Επίσης (σπάν.) **αισθηματισμός**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sentimentalisme].

συναίσθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} απόλυτη επίγνωση και συνείδηση μιας κατάστασης: *έχει ~ τού καθήκοντος / τού χρόνου / τής ευθύνης / των συνεπειών / τού κινδύνου* ΣΥΝ. επίγνωση.

συναισθησία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. η κατάσταση κατά την οποία ένα ερέθισμα προκαλεί εκτός από την αντίστοιχη αίσθηση και κάποια άλλη έτσι, ώστε να βιώνει κανείς δύο ή περισσότερα αισθήματα από μία και μόνη αιτία (π.χ. το να έχει κανείς την αίσθηση τού κόκκινου χρώματος, ακούγοντας τη νότα «ντο»). — **συναισθησιακός,** -ή, -ό, **συναισθησιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synesthésie].

συναισθητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συναίσθηση **2.** ***συναισθητικό*** (το) ο κλάδος τής ψυχολογίας που ασχολείται με τα συναισθήματα.

συναίτιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που μοιράζεται εξίσου την ευθύνη (για κάτι) με άλλον: *δεν φταίει μόνο το κράτος· συναίτιοι είναι και οι πολίτες.* — **συναιτιότητα** (η) [1840].

συνακόλουθος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συμβαίνει μετά από κάτι άλλο ως λογική συνέπειά του: *ο οικονομικός αποκλεισμός τής χώρας και η ~ αύξηση των τιμών των βασικών ειδών οδήγησαν σε πολιτική κρίση* || *θα γίνει ευκολότερη η πρόσβαση στην περιοχή με ~ άνοδο τόσο των εμπορικών ακινήτων όσο και τής κατοικίας* ΣΥΝ. επακόλουθος, παρεπόμενος **2.** αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με ό,τι ο ίδιος καθορίζει: *η στάση του είναι ~ προς τις αρχές του* ΣΥΝ. συνεπής ΑΝΤ. ασυνεπής **3.** ***συνακόλουθο*** (το) ό,τι προκύπτει ως λογική αναγκαιότητα: *η μεθοδολογία του είναι ~ τής θεωρητικής του τοποθέτησης* ΣΥΝ. επακόλουθο, συνέπεια, παρεπόμενο ΑΝΤ. ανακόλουθο. — **συνακόλουθα** επίρρ., **συνακολουθία** (η) [μεσν.].

συνακολουθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συνακολουθείς... | συνακολούθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (σπάν.) **1.** ακολουθώ (μαζί με κάποιον) **2.** συμβαίνω ως λογικό αποτέλεσμα πράξης που προηγήθηκε ΣΥΝ. επακολουθώ **3.** δέχομαι (κάτι) ως σωστό, ακολουθώ τις προτροπές (κάποιου) ΣΥΝ. συμφωνώ, ασπάζομαι, ακολουθώ ΑΝΤ. διαφωνώ.

συνακρόαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** το να ακούει κανείς κάτι μαζί με άλλον/άλλους **2.** (ειδικότ.) το να ακούει κανείς τις τηλεφωνικές συνδιαλέξεις άλλων προσώπων είτε λόγω βλάβης των γραμμών είτε λόγω συνειδητής επέμβασης στο δίκτυο. — **συνακροατής** (ο) [μεσν.], **συνακροάτρια** (η), **συνακροώμαι** ρ. [αρχ.] {-άσαι...}.

συναλγία (η) {συναλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που γίνεται αντιληπτός σε περιοχή διαφορετική από αυτήν στην οποία εκδηλώνεται.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. synalgia (< *συν-* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος»)].

συναλλαγή (η) **1.** ΟΙΚΟΝ. η ανταλλαγή προϊόντων ή χρήματος και προϊόντων, η οποία στοχεύει στην ωφέλεια και των δύο μερών: *διεθνής / εγχώρια / τραπεζική / εμπορική / ιδιωτική / ελεύθερη / χρηματιστηριακή / παράνομη ~* || *ηλεκτρονικές τραπεζικές ~* ΣΥΝ. δοσοληψία, δούναι και λαβείν, (οικ.) νταραβέρι, αλισβερίσι, πάρε-δώσε **2.** ΝΟΜ. ***πράγματα εκτός συναλλαγής*** πράγματα, ιδ. κοινόχρηστα, τα οποία δεν επιτρέπεται να γίνουν αντικείμενο συναλλαγής **3.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε είδους ανταλλαγή που προϋποθέτει επαφές μεταξύ ατόμων· (γενικότ.) η επαφή, η σχέση: *οι ύποπτες ~ τους κίνησαν το ενδιαφέρον τής αστυνομίας* || *δεν θέλω να έχεις συναλλαγές με τέτοιους τύπους* ΣΥΝ. δοσοληψίες, πάρε-δώσε, νταραβέρια, αλισβερίσια **4.** (ειδικότ.-κακόσ.) η αθέμιτη, συνήθ. πολιτική, διαδικασία, κατά την οποία γίνονται συμφωνίες που στοχεύουν στη στήριξη προσώπου ή κόμματος, το οποίο με τη σειρά του θα ευνοήσει αυτόν που το υποστήριξε: *η προώθησή του στα ανώτερα κλιμάκια υπήρξε προϊόν συναλλαγής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συναλλάσσω* (βλ.λ.)].

συνάλλαγμα (το) {συναλλάγμ-ατος | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. κάθε μέσο που χρησιμοποιείται στις διεθνείς συναλλαγές και έχει τη μορφή ξένου νομίσματος: *απεριόριστο / τουριστικό / σταθερό / σκληρό ~* || *τιμή αγοράς / ισοτιμία / διακύμανση συναλλάγματος*· ΦΡ. (α) ***τιμή συναλλάγματος*** η αξία τού νομίσματος μιας χώρας ως προς το νόμισμα άλλης: *κυμαινόμενη / σταθερή ~* || *διακυμάνσεις στην ~* ΣΥΝ. ισοτιμία (β) ***αγορά συναλλάγματος*** η αγορά στην οποία αντικείμενο διαπραγματεύσεως αποτελούν τα εθνικά νομίσματα των χωρών: *πτωτική πορεία τού δολαρίου στη διεθνή ~* (γ) ***έλεγχος ξένου συναλλάγματος*** η κρατική πολιτική που χρησιμοποιεί τον περιορισμό τής αγοράς ξένου συναλλάγματος, για να εμποδίσει τη δημιουργία ή τη διατήρηση προβλημάτων στο ισοζύγιο πληρωμών (δ) ***ρήτρα συναλλάγματος*** η ρήτρα στην οποία συμφωνούν δανειστής και δανειζόμενος, με σκοπό να προστατευθεί ο δανειστής από πιθανή υποτίμηση τού νομίσματος στο οποίο γίνεται η συναλλαγή, καθώς και οι δύο πλευρές δέχονται ότι το δάνειο αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο ποσό σε ξένο σταθερό νόμισμα και ότι ο δανειζόμενος είναι υποχρεωμένος να καταβάλει το ποσό σε εγχώριο μεν νόμισμα, αλλά στην ισοτιμία που θα ισχύει τότε (ε) ***ναυτιλιακό συνάλλαγμα*** βλ. λ. *ναυτιλιακός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμβόλαιο, οικονομική συναλλαγή», < *συναλλάσσω* (βλ.λ.). Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. exchange, όπως συμβαίνει και στις φρ. *έλεγχος συναλλάγματος* (< exchange control), *τιμή συναλλάγματος* (< rate of exchange), *ισοτιμία συναλλάγματος* (< parity of exchange), *διακύμανση συναλλάγματος* (< fluctuation of exchange)].

συναλλαγματική (η) το έγγραφο που έχει συνταχθεί με ορισμένο τύπο και με το οποίο ο εκδότης του (αυτός που το υπογράφει) δίνει εντολή σε τρίτον (πληρωτή / αποδέκτη) να καταβάλει στον ίδιο ή στον κομιστή τού εγγράφου αυτού σε ορισμένο τόπο και χρόνο συγκεκριμένο ποσό (τα στοιχεία αυτά αναγράφονται στο έγγραφο) (πβ. λ. *επιταγή, γραμμάτιο*): *αδιαμαρτύρητη / απλήρωτη / δημόσια / εμπορική / ληξιπρόθεσμη / οπισθογραφημένη / ενυπόγραφη ~* || *εκδίδω / αποδέχομαι / διαμαρτυρώ / οπισθογραφώ / προεξοφλώ ~.*

συναλλαγματικός, -ή, -ό ΟΙΚΟΝ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το συνάλλαγμα: *~ διατυπώσεις / χρέος / αποθέματα / μονοπώλιο / περιορισμοί / έλεγχος / σταθερότητα / εισροές / διαθέσιμα / πλεόνασμα / ισοτιμία / διακυμάνσεις* **2.** (α) ***συναλλαγματική πολιτική*** η πολιτική που ασκεί το κράτος για τον καθορισμό επίσημης τιμής για το συνάλλαγμα (β) ***συναλλαγματική διαφορά*** η διαφορά που προκύπτει σε μια δοσοληψία σε ξένο νόμισμα, όταν η τιμή τού νομίσματος αυτού ήταν αρχικώς άλλη από αυτήν που ίσχυε κατά την ημέρα τής συναλλαγής **3.** ***συναλλαγματική*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνάλλαγμα*. Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. lettre de change].

συναλλαγματοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο αυτός που ευνοεί την εισροή συναλλάγματος: *οι Ολυμπιακοί Αγώνες τού 2004 προβλέπεται να είναι μια ~ αθλητική διοργάνωση* || *η ~ εμπορική μας ναυτιλία.*
[ΕΤΥΜ. < *συνάλλαγμα, -ατος* + *-φόρος* < *φέρω*].

συναλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΟΙΚΟΝ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τις οικονομικές συναλλαγές: *~ πράξη / δραστηριότητα / αξία* **2.** (α) ***συναλλακτικά ήθη*** οι συνήθειες που επικρατούν στις συναλλαγές: *τα ~ των αγροτικών κοινωνιών* (β) ***συναλλακτική οικονομία*** η οικονομία στην οποία ανταλλάσσονται προϊόντα και υπηρεσίες με χρήματα ΣΥΝ. εγχρήματη / συναλλαγματική οικονομία ΑΝΤ. αχρήματη οικονομία (γ) ***Συναλλακτικό Δίκαιο*** το σύνολο των κανόνων και των νόμων που ρυθμίζουν τις οικονομικές δοσοληψίες **3.** αυτός που είναι πρόσφορος για οικονομικές συναλλαγές.

συναλλάσσω ρ. μετβ. {συνάλλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** (σπάν.) δίνω (κάτι) για το οποίο λαμβάνω (κάτι αντίστοιχο) ΣΥΝ. ανταλλάσσω· (μέσοπαθ. ***συναλλάσσομαι***) **2.** έχω εμπορικές, οικονομικές δοσοληψίες (με κάποιον): *συναλλασσόμαστε μόνο με φερέγγυους επιχειρηματίες* || *οι συναλλασσόμενοι στην αγορά ομολόγων* **3.** (κατ' επέκτ.) έχω αθέμιτες δοσοληψίες: *συναλλάσσεται με ύποπτους τύπους* ΣΥΝ. (οικ.) νταραβερίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλάζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συσχετίζω, συνδιαλλάσσω», < *συν-* + *αλλάσσω*. Ήδη αρχ. η σημ. «συνάπτω συμφωνία ή συμβόλαιο με κάποιον»].

συνάλληλος, -η, -ο ΦΙΛΟΣ. καθεμιά από τις έννοιες που υπάγονται σε τρίτη ανώτερη έννοια, την υπερκείμενη: *οι έννοιες γεράνι, κρίνος, γιασεμί είναι ~, επειδή υπάγονται στην έννοια λουλούδι.* — **συναλληλία** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + *-άλληλος*, από την αλληλοπαθή αντων. *αλλήλων*, πβ. κ. *παρ-άλληλος, κατ-άλληλος*].

συναλοιφή (η) ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία με την οποία δύο συνεχόμενες φωνηεντικές συλλαβές συγχωνεύονται σε μία με συναίρεση, κράση ή συνίζηση, ώστε να αποφευχθεί η χασμωδία, π.χ. *τα άστρα* → *τ' άστρα, του είπα* → *του 'πα, δεκαέξι* → *δεκάξι* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συναλ(ο)ιφή* < αρχ. *συναλείφω* «συμμειγνύω, ανακατεύω» < *συν-* + *αλείφω*].

συνάμα επίρρ. την ίδια χρονική στιγμή: *μ' αυτό τον τρόπο τα παιδιά παίζουν και μαθαίνουν ~* ΣΥΝ. συγχρόνως, ταυτόχρονα, μαζί.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύν* + *ἅμα*].

συναμεταξύ επίρρ. (λαϊκ.) ανάμεσα ΣΥΝ. μεταξύ.
[ΕΤΥΜ. < **συναναμεταξύ* (με απλολογία) < *συν-* + *ανα-* + *μεταξύ*].

συνάναρχος (ο) αυτός που, όμοια με κάποιον άλλον, δεν έχει αρχή (ως προσωνυμία τού Χριστού σε σχέση με τον Πατέρα Του).
[ΕΤΥΜ. μτγν. (στους εκκλησ. συγγραφείς τού 4ου αι. μ.Χ.) < *συν-* + *ἄναρχος*].

συναναστρέφομαι ρ. μετβ. αποθ. {συναναστράφηκα} συναντώ συχνά (κάποιον), ανήκω στον ίδιο φιλικό κύκλο (με κάποιον), τον κάνω παρέα: *συναναστρέφεται μόνον ανθρώπους τής τάξης του.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *ἀναστρέφομαι* «τριγυρίζω, συμπεριφέρομαι»].

> ***συναναστρέφομαι – συγχρωτίζομαι – συναγελάζομαι.*** Τα τρία συνώνυμα ρήματα διαφέρουν στη σημασιολογική τους απόχρωση και, ως εκ τούτου, στη χρήση τους: το **συναναστρέφομαι** δηλώνει γενικά τη σημασία τού «συνδέομαι με κάποια σχέση (φιλίας, γνωριμίας, ενδιαφερόντων κ.λπ.) που με οδηγεί να συναντιέμαι συχνά με ορισμένους ανθρώπους», η έμφαση δηλ. στη χρήση τού *συναναστρέφομαι* πέφτει στην έννοια των σχέσεων. Το **συγχρωτίζομαι** (αρχ. ρήμα από το *χρώς* «δέρμα, σάρκα») σημαίνει περισσότερο ότι «συνδέομαι με κάποιους» με έμφαση στη φυσική συνύπαρξη στον ίδιο χώρο *(Όταν συχνάζεις σε τέτοια μπαρ, κατ' ανάγκην συγχρωτίζεσαι με ύποπτα πρόσωπα)*· ας σημειωθεί ότι συχνά το *συγχρωτίζομαι* χρησιμοποιείται για να υπονοήσει αρνητική στάση από την πλευρά τού ομιλητή. Το **συναγελάζομαι** (< αγέλη ζώων) είναι το ρήμα που δηλώνει σαφώς αρνητική τοποθέτηση τού ομιλητή, ότι κάποιος δηλ. έχει ύποπτες ή κακές παρέες, συναντιέται και έχει σχέσεις που — κατά τον ομιλητή — οδηγούν σε κάτι κακό για αυτόν *(Με τέτοια πρόσωπα που συναγελάζεται, τι καλό μπορείς να περιμένεις από αυτόν; – Συναγελάζεται με ό,τι χειρότερο υπάρχει στην πόλη μας).*

συναναστροφή (η) [μτγν.] **1.** το να έχει κανείς φιλικές σχέσεις και συχνή επαφή με κάποιον, το να κάνει παρέα μαζί του: *τον έφαγαν οι κακές ~* ΣΥΝ. παρέα, σχέσεις **2.** (συνεκδ.) η συγκέντρωση ατόμων που συνδέονται με φιλικούς δεσμούς για διασκέδαση: *γνωρίστηκαν σε μια φιλική ~ πριν από χρόνια και από τότε είναι αχώριστοι* ΣΥΝ. συνάθροιση, δεξίωση, πάρτι.

συνανήκω ρ. αμετβ. [μεσν.] {παρατ. συνανήκα} ανήκω από κοινού (κάπου): *αυτό το οικόπεδο συνανήκει στις δύο αδελφές.*

συνάνθρωπος (ο) [μεσν.] {συνανθρώπ-ου | -ων, -ους} (εκφραστ.) κάθε άνθρωπος σε σχέση με τους άλλους ως μέλος τής ανθρωπότητας: *καθήκον τού χριστιανού είναι να βοηθεί τους ~ του* ΣΥΝ. πλησίον (ο).

συνάντηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να βρίσκεται κανείς με κάποιον τυχαία ή ύστερα από συνεννόηση: *η ~ των δύο ηγετών ορίστηκε για τις 22 Ιουνίου* || *μια τυχαία ~ στον δρόμο* || *αναπάντεχη / ανέλπιστη / απρόοπτη / μυστική / πολιτική / συγκινητική ~* || *τόπος / σημείο συνάντησης* ΣΥΝ. συναπάντημα, αντάμωση· ΦΡ. (α) ***συνάντηση κορυφής*** το να βρεθούν και να συζητήσουν άτομα ή αντιπροσωπίες που βρίσκονται στην κορυφή τής ιεραρχίας στη χώρα τους ή στον οργανισμό που εκπροσωπούν: *~ των Ευρωπαίων ηγετών* (β) ***συνάντηση εργασίας*** συνάντηση ομάδας ανθρώπων για συζήτηση κυρίως οργανωτικών-διοικητικών θεμάτων: *~ των μετόχων τής εταιρείας* **2.** αθλητικός αγώνας μεταξύ αντίπαλων ομάδων ή ατόμων: *ποδοσφαιρική / πυγμαχική / διεθνής / αθλητική ~* ΣΥΝ. ματς **3.** η προσέγγιση, η επαφή δύο πραγμάτων: *τα Βαλκάνια υπήρξαν ανέκαθεν τόπος συνάντησης λαών και πολιτισμών* || *η ~ Ανατολής και Δύσης στο Βυζάντιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*

συναντίληψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} (λόγ.) από κοινού βοήθεια, συμπαράσταση: *«δύο παιδιά έρμαια στο χάος, στων γειτόνων τη ~»* (Τηλ. Λαββέρας) ΣΥΝ. αρωγή.

συναντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {συναντάς... | συνάντ-ησα, -ιέμαι κ. -ώμαι, -άται..., -ήθηκα} **1.** βρίσκω (κάποιον/κάτι) σε προσυμφωνημένο σημείο ή τυχαία: *τον συνάντησα τυχαία, καθώς πήγαινα στη δουλειά μου* || *πείτε μου πού θα βρίσκεστε και θα σας συναντήσω αργότερα* || (μτφ.) *η ματιά μου συνάντησε τη δική της* || *στο δεξί σας χέρι θα συναντήσετε ένα περίπτερο· εκεί να στρίψετε δεξιά* || (κ. αλληλοπαθ.) *συναντιούνται κάθε Σάββατο στο καφενείο* || *δεν θυμάμαι πότε συναντηθήκαμε πρώτη φορά* ΣΥΝ. απαντώ, συντυχαίνω, ανταμώνω, συναπαντώ· ΦΡ. ***τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται*** για περιπτώσεις στις οποίες συμπίπτουν οι απόψεις που εκφράζουν δύο άνθρωποι, οι οποίοι δεν είχαν συνεννοηθεί ή συζητήσει πριν **2.** βρίσκομαι αντιμέτωπος (με δυσκολίες ή προβλήματα), καλούμαι να διεκπεραιώσω (μια δύσκολη κατάσταση): *θα συναντήσεις πολλά εμπόδια στην πραγματοποίηση τού σχεδίου σου* || *~ δυσκολίες / κινδύνους / αντιρρήσεις / αντίδραση / αντίσταση* ΣΥΝ. αντιμετωπίζω **3.** βρίσκω κατά τύχη, μου τυχαίνει (κάτι): *δεν συναντάς εύκολα στη ζωή τόσο καλούς ανθρώπους* || *στην πρότασή του συνάντησε την πρόθυμη ανταπόκριση των συναδέλφων του* **4.** φθάνω σε συγκεκριμένο σημείο, πέρα από το οποίο δεν προχωρώ: *το γεωτρύπανο συνάντησε βράχο* ΣΥΝ. βρίσκω, πέφτω **5.** προσεγγίζω, έρχομαι σε επαφή: *στα έργα του, το φανταστικό συναντά το πραγματικό και ο μυστικισμός τον ορθολογισμό σε μια γόνιμη σύνθεση* **6.** έρχομαι αντιμέτωπος (με αντίπαλο) (σε πόλεμο ή αθλητική διοργάνωση): *οι δύο στρατοί συναντήθηκαν στην πεδιάδα* || *η τοπική ομάδα θα συναντήσει αύριο την πρωταθλήτρια* ΑΝΤ. αντιμετωπίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναντῶ (-άω)*, αρχική σημ. «έρχομαι κάπου συγχρόνως με άλλον», < *συν-* + *ἀντῶ (-άω)* «συναντώ, συμμετέχω» (πβ. κ. *ἀπ-αντῶ*). Η φρ. *τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται* είναι απόδ. τής γαλλ. αντίστοιχης les grands esprits se rencontrent].

συναξάρι (το) {συναξαρ-ιού | -ιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. σύντομη ή εκτενέστερη αφήγηση με αντικείμενο τους μάρτυρες τής πίστης και τα μαρτύριά τους, αλλά και γενικότ. βίους αγίων, οσίων, ιεραρχών, ιστορικές αφηγήσεις για θρησκευτικές εορτές κ.λπ., που περιλαμβάνεται στα λειτουργικά βιβλία τής Εκκλησίας και χρησιμοποιείται στη λειτουργία τού όρθρου: *το ~ τού διακόνου Μαυρικίου* **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει τις παραπάνω αφηγήσεις **3.** (μτφ.) η μακροσκελής και κουραστική αφήγηση (συνήθ. πραγμάτων που δεν ευσταθούν). Επίσης (λόγ.) **συναξάριο**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συναξάριον* < *σύναξις* + παραγ. επίθημα *-άριον*, πβ. κ. *ἀλφαβητ-άριον, προσκυνητ-άριον*. Η λ. οφείλεται στο γεγονός ότι τέτοιες διηγήσεις διαβάζονταν σε συναθροίσεις (συνάξεις) μοναχών].

συναξαριστής (ο) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. **1.** ο συγγραφέας συναξαριών **2.** η συλλογή συναξαριών σε ένα βιβλίο.

σύναξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** (λαϊκ.) συγκέντρωση ανθρώπων: *μεγάλη ~* ΣΥΝ. συνάθροιση. (λαϊκ.) μάζωμα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η λειτουργική συγκέντρωση των πιστών σε εορτή ή στη μνήμη αγίου: *η ~ τής Θεοτόκου / τού Αγίου Ιωάννη* || *λατρευτική ~* ΣΥΝ. πανήγυρις (β) ***Ιερά Σύναξη*** η συνεδρία τής κοινότητας τού Αγίου Όρους **3.** η συγκέντρωση χρηματικού ποσού από πολλούς ανθρώπους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύναξις* < αρχ. *συνάγω*].

συναπάντημα (το) [μεσν.] {συναπαντήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η συνάντηση· ΦΡ. (α) ***καλό / κακό συναπάντημα*** ό,τι συναντά κανείς στον δρόμο του τυχαία και το εκλαμβάνει ως καλό ή κακό οιωνό αντιστοίχως (β) (κακόσ.) ***η σάρα και η μάρα και το κακό συναπάντημα*** βλ. λ. *σάρα.*

συναπαντώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συναπαντάς... | συναπάντ-ησα, -ώμαι, -άται... κ. -ιέμαι, -ήθηκα} (λαϊκ.) **1.** βρίσκω (κάποιον/κάτι) τυχαία στον δρόμο μου: *τον συναπάντησα στη γωνία και από την έκπληξη δεν μπορούσε να μου μιλήσει* ΣΥΝ. συναντώ, ανταμώνω **2.** βγαίνω να υποδεχθώ (κάποιον): *πέταξε την ποδιά κι έτρεξε να τους συναπαντήσει* ΣΥΝ. προϋπαντώ **3.** (μεσοπαθ. ***συναπαντώμαι***) βρίσκομαι (με κάποιον) τυχαία: *συναπαντηθήκαμε ύστερ' από δέκα χρόνια και κάτσαμε να τα πούμε* ΣΥΝ. συναντώμαι, βρίσκομαι, ανταμώνω.

συναπαρτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συναπάρτισα κ. συναπήρτισα, συναπαρτίσ-θηκα / -τηκα, -μένος} συνθέτω (ένα οργανικό σύνολο) μαζί με άλλα ξεχωριστά μέρη ή στοιχεία: *το χειρόγραφο αυτό συναπαρτίζεται από τρεις διαφορετικού τύπου περγαμηνές* ΣΥΝ. συναποτελώ. — **συναπάρτισμα** (το).

συναποβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ταυτόχρονη αποβίωση **2.** ΝΟΜ. ***τεκμήριο συναποβιώσεως*** τεκμήριο το οποίο θεσπίζει ο Αστικός Κώδικας σύμφωνα με το οποίο, αν περισσότεροι του ενός έχουν πεθάνει και δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί ότι ένας από αυτούς επέζησε κάποιου άλλου, τεκμαίρεται ότι όλοι πέθαναν ταυτόχρονα.

συναποκομίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συναποκόμισα} **1.** παίρνω (κάτι) μαζί μου: *ο ληστής κατάφερε να ξεφύγει έχοντας συναποκομίσει μεγάλο χρηματικό ποσό* **2.** (μτφ.) λαμβάνω κάτι ως επιπλέον κέρδος, όφελος: *από αυτή τη δουλειά, εκτός από εμπειρίες, συναποκόμισε την αναγνώριση των συναδέλφων της.*

συναποτελώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συναποτελείς... | συναποτέλ-εσα, -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -έσθηκα)} αποτελώ από κοινού: *η κερκίδα και η ωλένη συναποτελούν τον πήχυ τού χεριού.*

συναπόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η από κοινού απόφαση· ειδικότ. η διαδικασία λήψεως αποφάσεων μεταξύ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. codécision. Το αρχ. *συναπόφασις* σήμαινε «συνδυασμένη απόρριψη, άρνηση»].

συναποφασίζω ρ. μετβ. [1833] {συναποφάσ-ισα, -τηκα / -θηκα, -μένος} αποφασίζω από κοινού με κάποιον άλλο.

συναπτός, -ή, -ό 1. (σπάν.) αυτός που είναι ενωμένος με άλλον: *~ κείμενα / έγγραφα* ΣΥΝ. συνδεδεμένος, συνημμένος **2.** αυτός που συνεχίζεται χωρίς καμία χρονική διακοπή: *διετέλεσε πρόεδρος τού ιδρύματος επί δέκα ~ έτη* ΣΥΝ. αδιάλειπτος, συνεχής, ακατάπαυστος ΑΝΤ. διακεκομμένος **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***συναπτή*** (η) σύντομες ευχές που συνδέονται με το *Τού Κυρίου δεηθώμεν (Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν)*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνάπτω*].

συνάπτω ρ. μετβ. {σύν-αψα (λόγ. -ήψα), -άφθηκα (λόγ. -ήφθην, -ης, -η..., μτχ. συναφθείς, -είσα, -έν), -ημμένος} **1.** ενώνω, συνδέω (ένα αντικείμενο με άλλο): *να συνάψετε τα δικαιολογητικά στην αίτηση και να τα υπογράψετε* ΣΥΝ. συνενώνω, επισυνάπτω, συναρμόζω ΑΝΤ. αποσυνδέω **2.** ξεκινώ, αποδέχομαι ή προχωρώ σε συγκεκριμένη συμφωνία και σχέση: *~ γάμο* (παντρεύομαι) */ συμβόλαιο / σύμβαση* (συμφωνώ επισήμως για συναλλαγή) */ δάνειο* (δανείζομαι) */ ειρήνη* (συμφωνώ επισήμως για ειρήνη) || *οι δύο χώρες συνήψαν διπλωματικές σχέσεις μόλις πριν από δύο χρόνια* **3.** (η μτχ. ***συνημμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἅπτω* (βλ.λ.)].

συναρθρώνω ρ. μετβ. {συνάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} συνδέω με άρθρωση (τμήματα που είναι ξεχωριστά μεταξύ τους), ώστε να δημιουργήσουν ένα λειτουργικό σύνολο: *~ ένα μηχάνημα* ΣΥΝ. συναρμόζω, συναρμολογώ ΑΝΤ. αποσυνδέω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συναρθρῶ* (αρχ. *συναρθροῦμαι*) < *συν-* + *ἀρθρῶ (-όω)* < *ἄρθρον* (βλ. κ. *αρθρώνω*)].

συνάρθρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σύνδεση με άρθρωση ανεξάρτητων μερών, τα οποία, με αυτό τον τρόπο, συγκροτούν ενιαίο και λειτουργικό σύνολο: *η ~ τού μηχανήματος* || (μτφ.) *«~ ετερογενών και συχνά αντιφατικών στοιχείων»* (εφημ.) ΣΥΝ. συναρμολόγηση, συναρμογή ΑΝΤ. αποσύνδεση **2.** ΑΝΑΤ. κάθε είδους

άρθρωση που δεν περιβάλλεται από υγρό και δεν παρουσιάζει καμία δυνατότητα κινητικότητας: *η ~ των κρανιακών οστών.*

συναριθμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συναριθμείς... | συναρίθμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} υπολογίζω επιπλέον (κάτι) στην απαρίθμηση: *να συναριθμήσετε και τα χιλιόμετρα τής επιστροφής, για να βρείτε την κατανάλωση βενζίνης* ΣΥΝ. συνυπολογίζω, προσμετρώ ΑΝΤ. εξαιρώ. — **συναρίθμηση** (η) [μτγν.].

συναρμογή (η) **1.** η σύνδεση επιμέρους τμημάτων ή πραγμάτων με ακρίβεια και σταθερότητα, ώστε να δημιουργηθεί ένα στερεό σύνολο: *μόνιμη / σταθερή ~* ΣΥΝ. συνάρμοση, εφαρμογή, σύνδεση **2.** ΤΕΧΝΟΛ. ο τρόπος σύνδεσης εξαρτημάτων μεταξύ τους, που ξεκινά από εφαρμογή των επιφανειών τους και ολοκληρώνεται με τη στερέωση σε ενιαίο σύνολο: *μόνιμη / γωνιακή ~ || ~ με συγκόλληση / με κάρφωμα / βίδωμα || ~ στην επιπλοποιία || «το Ιντερνέτ παραμένει μια ~ δικτύων»* (εφημ.) ΣΥΝ. συνάρμοση, συναρμολόγηση **3.** (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η τοποθέτηση εικόνων στη σειρά που επιθυμεί ο σκηνοθέτης ύστερα από επιλογή τού υλικού που έχει γυριστεί ΣΥΝ. συναρμολόγηση, μοντάζ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συναρμόζω*].

συναρμόδιος, -α, -ο αυτός που μοιράζεται δικαιοδοσία με άλλον: *~ υπουργός / υπάλληλος* ΣΥΝ. συνυπεύθυνος.

συναρμόζω ρ. μετβ. {συνάρμοσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συνδέω (μέρη ή πράγματα), ώστε να βρίσκονται σε αρμονία μεταξύ τους και να αποτελούν ενιαίο και λειτουργικό σύνολο: *~ μηχάνημα* ΣΥΝ. συναρμολογώ, συναρθρώνω, μοντάρω ΑΝΤ. ξεμοντάρω **2.** (κατ' επέκτ.) συνδέω με σταθερό, στερεό τρόπο ΣΥΝ. στερεώνω ΑΝΤ. αποσυνδέω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἁρμόζω* «ρυθμίζω, συνδυάζω» (βλ.λ.)].

συναρμολόγηση (η) [1848] η σύνδεση (επιμέρους τμημάτων ή εξαρτημάτων), ώστε να δημιουργηθεί ένα στερεό και λειτουργικό σύνολο.

συναρμολογώ ρ. μετβ. {συναρμολογείς... | συναρμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** συνδέω (επιμέρους τμήματα ή εξαρτήματα), ώστε να δημιουργηθεί ένα στερεό και λειτουργικό σύνολο: *~ όπλο / μηχάνημα / συσκευή / εξάρτημα / αεροπλανάκι* (μοντέλο) ΣΥΝ. συναρμόζω, συναρθρώνω, μοντάρω ΑΝΤ. ξεμοντάρω **2.** ***συναρμολογούμενο*** (το) παιχνίδι που αποτελείται από εξαρτήματα μιας κατασκευής (π.χ. ενός μοντέλου αεροπλάνου, αυτοκινήτου κ.λπ.), τα οποία συνενώνει κανείς με σκοπό να σχηματίσει την κατασκευή αυτή **3.** (μτφ.) συσχετίζω επιμέρους στοιχεία: *ο ανακριτής συναρμολογεί τώρα τα δεδομένα τής όλης υποθέσεως.* — **συναρμολογητής** (ο) [1894].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συναρμολογῶ (-έω)* < *συν-* + *ἁρμολογῶ* (βλ.λ.)].

συνάρμοση (η) [μτγν.] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η συναρμογή (βλ.λ.).

συναρπαγή (η) [μτγν.] η από κοινού αρπαγή· κυρ. ΓΛΩΣΣ. ***σύνθετο εκ συναρπαγής*** (και *φραστικό σύνθετο*) η σύνθετη λέξη που έχει σχηματιστεί από φράση, όπως στην περίπτωση τού *παράλληλος*, που προήλθε από τη ΦΡ. *παρ' ἀλλήλους.*

συναρπάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνάρπασ-α, -τηκα, -μένος} ασκώ μεγάλη γοητεία σε (κάποιον), προκαλώ έντονα συναισθήματα, προσελκύω όλο το ενδιαφέρον: *το θέαμα / το τραγούδι του / ο αγώνας τούς είχε συναρπάσει || με συναρπάζει η σκέψη να φύγω μακριά || το σκάκι μού αρέσει, αλλά δεν μπορώ να πω ότι με συναρπάζει κιόλας! || το πλήθος συναρπάζεται από τους πύρινους λόγους* ΣΥΝ. ενθουσιάζω, μαγεύω, συγκινώ, καταγοητεύω ΑΝΤ. απογοητεύω.

συναρπαστικός, -ή, -ό [1890] αυτός που ασκεί μεγάλη γοητεία, που κρατά αμείωτο το ενδιαφέρον από τη συγκίνηση που προσφέρει: *~ ιστορία / ομορφιά / διήγηση / αγώνας / παιχνίδι* ΣΥΝ. θελκτικός, μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός ΑΝΤ. αδιάφορος, τετριμμένος. — **συναρπαστικά** επίρρ.

συνάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η σχέση μεταξύ πραγμάτων που εξαρτώνται το ένα από το άλλο ή αντιστοιχούν το ένα στο άλλο: *η τιμή ενός προϊόντος διαμορφώνεται σε ~ με την προσφορά και τη ζήτηση αυτού τού προϊόντος* ΣΥΝ. αλληλεξάρτηση, σύνδεση, συνδυασμός **2.** (συνεκδ.) το να συσχετίζονται πράγματα μεταξύ τους και συνεκδ. το αποτέλεσμα τέτοιου συσχετισμού: *η τελική επιλογή είναι ~ πολλών παραγόντων* **3.** ΜΑΘ. (α) η αντιστοιχία των στοιχείων ενός συνόλου Α με τα στοιχεία ενός συνόλου Β, ούτως ώστε κάθε στοιχείο τού Α να αντιστοιχεί σε ένα και μόνο ένα στοιχείο τού Β: *τριγωνομετρική / γενικευμένη / αλγεβρική / λογαριθμική ~* (β) ***ειδικές συναρτήσεις*** οι συναρτήσεις που χρησιμοποιούνται σε διάφορους επιστημονικούς και τεχνολογικούς κλάδους. — **συναρτησιακός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνάρτησις* «σύνδεση, λογική συνοχή» < *συναρτῶ (-άω).* Ο μαθ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γερμ. Zusammen-hang].

συναρτώ ρ. μετβ. {συναρτάς... | συνάρτ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, συναρτημένος} **1.** συνδέω πράγματα μεταξύ τους στη βάση τής λογικής τους σχέσης: *μη συναρτάς το διάβασμά σου με τους βαθμούς || η εμποροκρατία συναρτούσε τον πλούτο ενός έθνους με τα κρατικά αποθέματα σε χρυσό και ασήμι* ΣΥΝ. αλληλεξαρτώ ΑΝΤ. αποσυνδέω **2.** (μεσοπαθ. ***συναρτώμαι***) βρίσκομαι σε σχέση εξάρτησης, είμαι συναφής: *η τελική αξιολόγηση των μαθητών συναρτάται προς τη συνολική τους απόδοση || «οι ιδεολογικές αντιπαραθέσεις αυτής τής κοινωνίας συναρτήθηκαν με τη διαμόρφωση συνειδησιακών φαινομένων, εθνικών και κοινωνικών»* (εφημ.) *|| «η προοπτική επανόδου τους στο κόμμα συναρτάται πλέον με δικές τους παραχωρήσεις και διαβεβαιώσεις»* (εφημ.) *|| «ο ηγέτης ξέρει ότι η οικονομία, η δημόσια διοίκηση, η υγεία συναρτώνται απόλυτα από την κοινωνική δυναμική»* (εφημ.) ΣΥΝ. εξαρτώμαι (+από), βασίζομαι (+σε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναρτῶ (-άω)* < *συν-* + *ἀρτῶ* «συνδέω, κρεμώ» (βλ. κ. *ἀν-αρτῶ*)].

συναρχηγία (η) [1894] {συναρχηγιών} η από κοινού αρχηγία.

συναρχηγός (ο/η) [1833] πρόσωπο που έχει την αρχή, που είναι αρχηγός από κοινού με άλλον.

συναρχία (η) {συναρχιών} η ταυτόχρονη παρουσία δύο ή περισσοτέρων αρχόντων ή υπευθύνων σε κράτος ή άλλον οργανισμό και η από κοινού διοίκηση: *οι ~ συνηθίζονταν στα χρόνια τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας* ΣΥΝ. συνδιοίκηση, συγκυβέρνηση ΑΝΤ. μοναρχία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σύναρχος* < *συν-* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

συνάρχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} μοιράζομαι την εξουσία (με κάποιον) ΣΥΝ. συγκυβερνώ, συνδιοικώ.

συνασπίζω ρ. μετβ. {συνάσπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιους) να ενώσουν τις δυνάμεις τους, πολιτικές ή στρατιωτικές, σε κοινό αγώνα: *ο εξωτερικός κίνδυνος συνάσπισε τα κόμματα στο εσωτερικό τής χώρας ||* (συνήθ. μεσοπαθ.) *η Βουλγαρία, η Ελλάδα και η Σερβία συνασπίστηκαν το 1912 εναντίον τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμπολεμώ με κάποιον ως ασπιδοφόρος – (μτφ.) υποστηρίζω», < *συν-* + *ἀσπίζω* < *ἀσπίς, -ίδος.* Η σύγχρονη σημ. τού μεσοπαθ. *συνασπίζομαι* αποδίδει το γαλλ. se coaliser].

συνασπισμός (ο) **1.** (α) συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων μερών και σύμπηξη συμμαχίας, για την επίτευξη κοινού στόχου: *αμυντικός / διεθνής / ευρωπαϊκός / πολιτικός / κυβερνητικός / μυστικός / στρατιωτικός ~ || ~ κρατών / κομμάτων* ΣΥΝ. συμμαχία, συνεργασία (β) ***οικονομικός συνασπισμός*** η ένωση ή η συμφωνία μεταξύ οικονομικών μονάδων, που αποσκοπεί στη βελτίωση τής οικονομικής θέσης των συμβαλλομένων ή/και στην αποτελεσματική αντιμετώπιση πιθανού ή υπαρκτού ανταγωνισμού **2.** ΠΟΛΙΤ. (α) εκλογική συμπαράταξη ή και συνεργασία ευρύτερης χρονικής διάρκειας μεταξύ πολιτικών κομμάτων και ομάδων, κατά κανόνα συγγενών (β) (με κεφ.) το κόμμα «Συνασπισμός τής Αριστεράς και τής Προόδου» (συντομ. ΣΥΝ).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνασπίζω* (βλ.λ.). Ως πολιτ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. coalition].

συναστρία (η) [μτγν.] {συναστριών} ΑΣΤΡΟΛ. η ευνοϊκή σύζευξη αστέρων.

συνασφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η ασφάλιση σε περισσότερους από έναν ασφαλιστές, με την προϋπόθεση ότι το σύνολο των ασφαλιστικών ποσών δεν ξεπερνά την ασφαλιστική αξία: *καμία ασφάλεια δεν αναλάμβανε μόνη της τέτοια ευθύνη και γι' αυτό κατέληξαν στη λύση τής συνασφάλισης.* — **συνασφαλίζω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. co-insurance].

σύναυγα επίρρ. (σπάν.-λογοτ.) την ώρα που χαράζει, με την αυγή ΣΥΝ. ξημερώματα, χαράματα.
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + *-αυγα* < *αυγή*].

συναυλία (η) {συναυλιών} **1.** η δημόσια εκτέλεση μουσικών έργων: *αίθουσα / χώρος συναυλιών || ~ κλασικής / σύγχρονης / ηλεκτρονικής / ροκ / δημοτικής μουσικής || το συγκρότημα θα δώσει δύο ~ στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας* ΣΥΝ. κον(τ)σέρτο **2.** (μτφ.) άκουσμα, συνήθ. τυχαίο, από αρμονικούς ήχους: *η ~ των πουλιών ||* (σκωπτ.) *η ~ των βατραχιών || χτες το βράδυ, οι γάτες τής γειτονιάς είχαν ~ και δεν μας άφησαν να κοιμηθούμε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κοντσέρτο για λύρα και αυλό – ορχηστρική μουσική», < *σύναυλος* «αυτός που ηχεί σε αρμονία με τον αυλό» < *συν-* + *αὐλός*].

συναυτουργία (η) [1871] ΝΟΜ. η κατόπιν κοινής αποφάσεως σύμπραξη περισσότερων τού ενός ως άμεσων αυτουργών σε αξιόποινη πράξη.

συναυτουργός (ο/η) [1833] ΝΟΜ. που συνέπραξε ως άμεσος αυτουργός μαζί με άλλους μετά από κοινή τους απόφαση αξιόποινη πράξη: *δικάστηκε ως ~ τής διπλής δολοφονίας.*

συνάφεια (η) {συναφειών} **1.** η ύπαρξη άμεσης λογικής σχέσης, κοινών στοιχείων μεταξύ πραγμάτων ή καταστάσεων: *χρονική ~* **2.** η σχέση κατά την οποία υπάρχουν κοινά στοιχεία μεταξύ πραγμάτων: *δεν βρίσκω καμία ~ ανάμεσα στα στοιχεία που έχω στη διάθεσή μου || ουσιώδης ~ || φωνητική / ετυμολογική / σημασιολογική ~* ΣΥΝ. σχέση, ομοιότητα, συνάρτηση, συσχετισμός **3.** η διαπροσωπική, φιλική ή επαγγελματική, σχέση: *δεν θέλω να έχω πολλές ~ μαζί του || σαρκική ~* (η ερωτική συνεύρεση).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συσχέτιση, σύνδεση», < αρχ. *συναφής.* Στη σημ. «λογική αλληλουχία» η λ. αποδίδει τον γαλλ. όρο cohésion].

συναφής, -ής, -ές {συναφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που συνδέεται κατά τρόπο άμεσο με κάτι: *η ανεργία και η οικονομική κρίση είναι προβλήματα ~ || σπουδές ανθρωπιστικών επιστημών και ~ κλάδων || «υπάρχουν περιπτώσεις λειτουργικώς ~ αρμοδιοτήτων μεταξύ των υπουργείων, τα οποία θα μπορούσαν να συγχωνευθούν»* (εφημ.) ΣΥΝ. σχετικός, συνδεδεμένος ΑΝΤ. άσχετος **2.** αυτός που παρουσιάζει κοινά στοιχεία με κάτι: *έχει ζήσει ~ καταστάσεις και είναι ο πλέον κατάλληλος να χειριστεί το ζήτημα* ΣΥΝ. παρόμοιος, παρεμφερής, παραπλήσιος ΑΝΤ. ανόμοιος, διαφορετικός. — **συναφώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-αφής* < *ἁφή*].

συνάχι (το) {συναχ-ιού | -ιών} φλεγμονή τού βλεννογόνου των ρινικών κοιλοτήτων, η οποία μπορεί να οφείλεται σε ιό ή σε αλλεργία και εκδηλώνεται με φταρνίσματα, καταρροή τής μύτης και απόφραξή της: *αρπάζω / παθαίνω ~ || γερό ~.* — (υποκ.) **συναχάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *συνάγχη* «βράχνιασμα», με αλλαγή γένους και σίγηση (κατόπιν αφομοιώσεως) τού ουρανικού *-γ-* (πβ. κ. *ρογχαλίζω – ροχαλίζω*), < *συν-* + *-άγχη* < *ἄγχω* «πνίγω»].

συναχώνομαι ρ. αμετβ. {συναχώ-θηκα, -μένος} αποκτώ συνάχι ΣΥΝ. κρυολογώ, την αρπάζω. — (υποκ.) **συνάχωμα** (το).

σύναψη (η) {-ης κ. -άψεως | -άψεις, -άψεων} **1.** η σύνδεση δύο πραγ-

μάτων και το σημείο σύνδεσης: *η ~ των δικαιολογητικών στην αίτηση* || *λεξιλογικές ~* **2.** η επίσημη συμφωνία για κάτι: *~ γάμου / δανείου / σύμβασης / συμμαχιών / συμφωνίας* **3.** ΒΙΟΛ. διαφοροποιημένη λειτουργικά και μορφολογικά ζώνη, στα σημεία όπου τα νευρικά κύτταρα εφάπτονται μεταξύ τους ή με άλλα κύτταρα (π.χ. μυϊκά), πράγμα που εξασφαλίζει την αμφίδρομη επικοινωνία ή/και τη μετάδοση των ώσεων μεταξύ των κυττάρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύναψις* < *συνάπτω*].

συνδαιτυμόνας (ο/η) (λόγ.) καθένα από τα πρόσωπα που λαμβάνουν μέρος σε γεύμα ΣΥΝ. ομοτράπεζος, ομόδειπνος. Επίσης (λογιότ.) **συνδαιτυμών** {συνδαιτυμόνος}.
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + αρχ. *δαιτυμών* «προσκεκλημένος σε δείπνο, ομοτράπεζος» < *δαιτύς, -ύος (ή)* «γεύμα, φαγητό» + παραγ. επίθημα *-μων* (πβ. κ. *ηγε-μών, κηδε-μών*). Το αρχ. *δαιτύς* (απαντά «άπαξ» στον Όμηρο) αποτελεί επικό τ. τού *δαίς, -τός* (ίδια σημ.) < *δαίω* / *-ομαι* «κόβω, διανέμω – τρώγω». Βλ. κ. *παν-δαισία*].

συνδακτυλία (η) ΙΑΤΡ. συγγενής ανωμαλία τής διάπλασης, κατά την οποία τα δάκτυλα των άνω ή των κάτω άκρων συνδέονται μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. syndactylia].

συνδαυλίζω κ. (λαϊκ.) **συδαυλίζω** ρ. μετβ. {συνδαύλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σκαλίζω τα ξύλα για να δυναμώσει η φωτιά **2.** (μτφ.) υποδαυλίζω (βλ.λ.): *με την αρθρογραφία του συνδαυλίζει τα πολιτικά πάθη*. — **συνδαύλιση** (η) [1857] κ. **συνδαύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + *δαυλίζω* < *δαυλός*].

σύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η σχέση εξάρτησης ή αλληλεξάρτησης, ο συσχετισμός μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων ή καταστάσεων: *δεν υπάρχει λογική ~ σε αυτά που ισχυρίζεται* || *~ νοημάτων* || *παρατακτική / υποτακτική ~ προτάσεων* ΣΥΝ. συνένωση ΑΝΤ. αποσύνδεση **2.** ΤΕΧΝΟΛ.-ΗΛΕΚΤΡ. η προσαρμογή εξαρτημάτων μεταξύ τους ή με μηχάνημα, ώστε να διαμορφωθεί ένα σταθερό και λειτουργικό σύνολο: *η ~ με τη γεννήτρια χαλάρωσε και κάθε τόσο το ρεύμα πέφτει* || *η ~ των σωλήνων / των βαγονιών* || (σε ηλεκτρικά κυκλώματα) *παράλληλη / εν παραλλήλω / εν σειρά ~* || *ελέγχω τις ~ στον υπολογιστή* ΣΥΝ. συναρμογή **3.** η διαδικασία και τα μέσα, με τα οποία επιτυγχάνεται η επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων σημείων: *ραδιοτηλεοπτική / τηλεφωνική / τηλεγραφική / αεροπορική / ατμοπλοϊκή ~* || *σε απευθείας ~ σας μεταδίδουμε την ομιλία τού πρωθυπουργού* || *είναι αδύνατη η ~ με το Κάιρο τώρα* || *~ ποταμού / ακτών* (κατασκευή γέφυρας) **4.** (μτφ.) η ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ κρατών μέσω συμφωνιών και αμοιβαίων υποχρεώσεων: *η ~ τής Τουρκίας με την Ε.Ε.* || *οικονομική / εμπορική / τελωνειακή / πολιτική / πολιτιστική ~* **5.** ΒΙΟΛ. η σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ των γονιδίων, αποτέλεσμα τής κατανομής και τής θέσης που κατέχουν στα χρωμοσώματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνδεσις* «συνεκτικός δεσμός» < *συνδέω* (βλ.λ.). Ως τεχνολ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. jonction, ενώ στη σημ. των επίσημων συμφωνιών αποδίδει το γαλλ. liaison].

συνδεσμικός, -ή, -ό → σύνδεσμος

συνδεσμολογία (η) [1897] {συνδεσμολογιών} **1.** ΙΑΤΡ.-ΑΝΑΤ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη τής φυσιολογίας και τής παθολογίας των συνδέσμων και των αρθρώσεων **2.** ΗΛΕΚΤΡ. (α) ο τρόπος με τον οποίο συνενώνονται μεταξύ τους τα εξαρτήματα και τα μέρη ηλεκτρικής ή ηλεκτρονικής συσκευής ή τα συστατικά κυκλώματος, για να δημιουργηθεί ενιαίο, σταθερό και λειτουργικό σύνολο: *παράλληλη / εν παραλλήλω / εν σειρά ~* (βλ. λ. *σύνδεση*) (β) το σύνολο των παραπάνω συνδέσεων: *χαλαρή / επικίνδυνη / σταθερή ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. syndesmologie].

σύνδεσμος (ο) {συνδέσμ-ου | -ων, -ους} **1.** καθετί που χρησιμοποιείται για να ενωθούν ή να δεθούν δύο ή περισσότερα πράγματα μεταξύ τους **2.** η ένωση ατόμων σε οργανωμένη ομάδα για την εξυπηρέτηση κοινών στόχων ή λόγω κοινών ενδιαφερόντων: *~ φιλάθλων τής Α.Ε.Κ.* / *ιδιοκτητών παραλιακών κέντρων* || (με κεφ.) *~ Ελληνοπολωνικής Φιλίας* ΣΥΝ. σωματείο, ένωση, συνασπισμός **3.** το πρόσωπο που φέρνει σε επαφή τα μέλη ή τα τμήματα μιας συνήθ. μυστικής οργάνωσης, στρατιωτικού, πολιτικού ή συναφούς τύπου: *οι αντάρτες ήρθαν σε επαφή με τον ~ τους στην Πάτρα* || *ο ~ τής βρετανικής αντικατασκοπίας στο Βερολίνο* • **4.** ΓΛΩΣΣ. άκλιτη λέξη που συνδέει δύο ή περισσότερους όρους τής πρότασης *(ο σκύλος και η γάτα, ο Πέτρος ή ο Παύλος)* ή και ολόκληρες προτάσεις, κύριες με κύριες *(ο Αντώνης μελετά,* ***αλλά*** *ο Θανάσης παίζει ποδόσφαιρο)* ή κύριες με δευτερεύουσες *(δεν πήγε στη δουλειά,* ***επειδή*** *ήταν άρρωστη)*: *συμπλεκτικός / διαζευκτικός / αντιθετικός / υποτακτικός / εναντιωματικός / ειδικός / υποθετικός / χρονικός / αιτιολογικός / τελικός / παραχωρητικός / συμπερασματικός / ενδοιαστικός ~* **5.** ΑΝΑΤ. ταινία από ινώδη συνδετικό ιστό, που συγκρατεί εσωτερικά όργανα ή οστά αρθρώσεως στη σωστή τους θέση: *ελαστικός / ισχυρός ~* || *ρήξη συνδέσμου* **6.** ΜΗΧΑΝ. μέρος μηχανής με το οποίο συνενώνονται τμήματα ή εξαρτήματά της μεταξύ τους: *άκαμπτος / ημιελαστικός / ελαστικός / αρθρωτικός / υδραυλικός ~* **7.** ΖΩΟΛ. όργανο των μαλακίων με το οποίο έρχονται σε επαφή οι δύο θυρίδες των οστράκων τους • **8.** ΜΟΥΣ. βυζαντινό σημείο ανάμεσα σε χαρακτήρες ποσότητας, τους οποίους ακολουθεί ίσον ή φθόγγοι που διαδέχονται ο ένας τον άλλον σε ανοδική ή καθοδική πορεία **9.** ΠΛΗΡΟΦ. σύνδεση υπερκειμένου· πλήκτρο ή χαρακτηρισμένο κομμάτι κειμένου, το οποίο, όταν επιλέγεται, μεταφέρει τον χρήστη τού Διαδικτύου σε άλλη σελίδα. — **συνδεσμικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνδέω* (βλ.λ.). Η ανατ. σημ. είναι ήδη αρχ., ενώ στη Μτγν. Ελληνική η λ. δήλωσε επίσης το σώμα των συνέδρων που συναθροίζονται για συγκεκριμένο σκοπό. Διάφορες άλλες σημ. είναι μεταφρ. δάνεια: «οργανωμένη ομάδα, σωματείο» (< γαλλ. collège), «μηχανικό εξάρτημα» (< αγγλ. coupler), «διαβιβαστής μυστικών πληροφοριών» (< γαλλ. liaison). Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. link].

συνδεσμώτης (ο) [αρχ.] {συνδεσμωτών} (σπάν.) αυτός που εκτίνει ποινή φυλάκισης ή είναι αιχμάλωτος μαζί με άλλον.

συνδετήρας (ο) **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να κρατήσει ενωμένα δύο ή περισσότερα πράγματα **2.** (ειδικότ.) όργανο γραφείου από ευλύγιστο μέταλλο ή πλαστικό, που περιελίσσεται ώστε να σχηματίζει δύο παραλληλόγραμμα, το ένα μέσα στο άλλο· χρησιμοποιείται για να συγκρατούνται χαρτιά μεταξύ τους **3.** ΝΑΥΤ. εξάρτημα τής αλυσίδας τού πλοίου σε σχήμα κρίκου, με το οποίο συγκρατούνται ενωμένα τμήματά της. — (υποκ.) **συνδετηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *συνδέω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *κινη-τήρας*].

συνδετήριος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που μπορεί να συντελέσει σε σύνδεση ΣΥΝ. συνδετικός.
[ΕΤΥΜ. < *συνδέω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *κινη-τήριος*].

συνδετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συντελεί ή μπορεί να συντελέσει στην ένωση, την επικοινωνία ή τη σύζευξη δύο ή περισσοτέρων αντικειμένων: *~ σωλήνες / άξονας / νεύρο* || (μτφ.) *η ισλαμική θρησκεία είναι ο ~ κρίκος που ενώνει τους Άραβες*· ΦΡ. (α) ***συνδετικό υλικό*** κάθε είδους ουσία που χρησιμοποιείται στην επίτευξη και τη διατήρηση τής συνοχής μεταξύ διαφόρων εφαπτόμενων υλικών: *οργανικά / συνθετικά ~* (β) ***συνδετικός ιστός*** (i) ο ιστός που προορίζεται να διατηρεί τα όργανα στη θέση τους ή να ενώνει άλλου τύπου ιστούς (ii) ΑΝΑΤ. ιστός που αποτελείται από ίνες και διαφόρων ειδών κύτταρα και συντελεί στη συνοχή των οργάνων, εσωτερική και δομική, καθώς και στη στήριξη όλου τού σώματος **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συνδετικό ρήμα*** το ρήμα που, χωρίς να έχει δική του σημασία *(είμαι)*, λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο υποκείμενο και το κατηγορούμενο (ή το αντικείμενο) για να αποδοθεί ορισμένη ιδιότητα (χαρακτηριστικό) στο υποκείμενο (ή σπανιότ. ανάμεσα στο αντικείμενο και το κατηγορούμενο)· (κατ' επέκτ.) ρήμα *(διατελώ, αναγορεύομαι, καλούμαι, θεωρώ* κ.ά.) που λειτουργεί και αυτό ως συνδετικό (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ως*) (β) ***συνδετικό / παρατακτικό σύνθετο*** βλ. λ. *σύνθετος*.

συνδέω ρ. μετβ. {συν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} **1.** κάνω (δύο ή περισσότερα πράγματα) να έχουν συνοχή μεταξύ τους, να αποτελούν μέρη ενός συνόλου: *ο ιστός συνδέει τα κόκκαλα στις αρθρώσεις* || *το ρήμα «φαίνομαι» συνδέει το υποκείμενο με το κατηγορούμενο* || *το σημείο στο οποίο συνδέονται τα καλώδια* ΣΥΝ. συνενώνω, ενώνω ΑΝΤ. αποσυνδέω, διαλύω **2.** (α) ενώνω (συσκευή) με κύριο δίκτυο παροχής ενέργειας: *~ το τηλέφωνο* ΑΝΤ. αποσυνδέω (β) (συνεκδ. και για πρόσ.) ενώνω τη συσκευή (κάποιου) με κύριο δίκτυο παροχής ενέργειας: *δεν έχω τηλέφωνο· δεν μας έχουν συνδέσει ακόμη* ΑΝΤ. αποσυνδέω **3.** φέρνω σε επαφή (συσκευές), ώστε η μία να λειτουργεί σε συνδυασμό ή με τη βοήθεια τής άλλης: *~ την τηλεόραση με το βίντεο* ΑΝΤ. αποσυνδέω **4.** προσαρμόζω (εξαρτήματα), ώστε να αποτελούν έναν μηχανισμό: *~ τους δύο πόλους τής μπαταρίας με τη μηχανή* || *~ τα καλώδια με τα ηχεία* ΑΝΤ. αποσυνδέω **5.** (α) κάνω να επικοινωνήσουν (χώροι) μεταξύ τους, ώστε να είναι δυνατή η μετάβαση από τον έναν στον άλλον: *ο δρόμος συνδέει τις δύο πόλεις* || *μια γέφυρα συνδέει τις δύο όχθες τού ποταμού* || *καθημερινές πτήσεις συνδέουν την Αθήνα με τη Ν. Υόρκη* (β) κάνω να επικοινωνήσει (κανείς με κάποιον): (σε τηλεφωνήτρια) *συνδέστε με παρακαλώ με τον κύριο διευθυντή / με το τμήμα εισαγωγών* **6.** σχετίζω: *μη συνδέεις πράγματα άσχετα μεταξύ τους!* || *η δήλωσή του δεν συνδέεται με τη φημολογούμενη ανάμειξή του στην πολιτική* ΑΝΤ. αποσυνδέω **7.** ΨΥΧΟΛ. συνδυάζω (διαφορετικά μεταξύ τους αντικείμενα, ερεθίσματα) συνειρμικά: *αυτά τα λουλούδια δεν μου αρέσουν, γιατί τα έχω συνδέσει με δυσάρεστα πράγματα* || *το μαύρο χρώμα είναι συνδεδεμένο με τον θάνατο* ΑΝΤ. αποσυνδέω **8.** (μτφ. για πρόσ.) κάνω (κάποιους) να βρίσκονται σε στενή σχέση μεταξύ τους, φέρνω κοντά: *μας συνέδεε δεσμός μακράς φιλίας* || *τους συνδέει ένα μυστικό* || *μας συνδέουν κοινοί αγώνες* ΣΥΝ. ενώνω ΑΝΤ. απομακρύνω· (μεσοπαθ. ***συνδέομαι***) **9.** (α) έχω στενές σχέσεις φιλίας: *συνδέονται από τα χρόνια τού πανεπιστημίου* (β) έχω ερωτικό δεσμό: *η κοπέλα με την οποία ~* **10.** (γενικότ.) διατηρώ σχέσεις: *~ με ισχυρούς κύκλους* ΣΥΝ. σχετίζομαι **11.** (για κράτη, οργανισμούς κ.λπ.) αναπτύσσω σχέσεις μέσω συμφωνιών ή αμοιβαίων υποχρεώσεων: *η Κύπρος αναμένεται να συνδεθεί με την Ε.Ε.* **12.** αποκτώ επαφή με δίκτυο: *έχω συνδεθεί με το Διαδίκτυο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δένω μαζί», < *συν-* + *δέω* (βλ. κ. *δένω*). Οι μτφ. χρήσεις τής λ. είναι ήδη αρχ. και μτγν. Η σημ. «εντάσσομαι σε δίκτυο» είναι απόδ. τού αγγλ. join].

συνδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η συγκινησιακή πλευρά τής σημασίας μιας λέξης, η δυνατότητά της να παραπέμπει τους χρήστες τής γλώσσας σε συνειρμούς στηριζόμενους στην ανθρώπινη εμπειρία, γεγονός κατεξοχήν συνδεδεμένο με την ποιητική χρήση τής γλώσσας. — **συνδηλωτικός, -ή, -ό, συνδηλωτικά** επίρρ., **συνδηλώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δήλωση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. connotation].

συνδημότης (ο) [μτγν.] {συνδημοτών}, **συνδημότισσα** (η) {συνδημοτισσών} πρόσωπο που προέρχεται από ή ανήκει στον ίδιο δήμο με άλλον/άλλους: *ελπίζουμε η πρωτοβουλία αυτή να τύχει υποστήριξης από τους συνδημότες μας!*

συνδιαθήκη (η) {συνδιαθηκών} η σύνταξη διαθήκης από περισσότερα τού ενός πρόσωπα με την ίδια πράξη.

συνδιαλέγομαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {συνδιαλέχθηκα} (λόγ.) επικοινωνώ προφορικά, βρίσκομαι σε διάλογο ΣΥΝ. συζητώ, κουβεντιάζω, συνομιλώ.

συνδιάλεξη (η) [1856] {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} η συνομιλία (κυρ. από το τηλέφωνο): *τηλεφωνική / υπεραστική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνομιλία.*

συνδιαλλαγή (η) η εξεύρεση λύσης σε πρόβλημα που έχει φέρει αντιμέτωπες δύο ή περισσότερες πλευρές, συνήθ. με αμοιβαίες υποχωρήσεις ΣΥΝ. συμβιβασμός, συμφιλίωση ΑΝΤ. έριδα, καβγάς. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνδιαλλάσσω* (βλ.λ.)].

συνδιαλλακτικός, -ή, -ό [1897] (λόγ.) αυτός που συμβάλλει στη συνδιαλλαγή, στον συμβιβασμό.

συνδιαλλάσσω ρ. μετβ. {συνδιάλλαξα, συνδιαλλάχθηκα (να/θα συνδιαλλαγώ)} (λόγ.) συμφιλιώνω, συμβιβάζω: *ήταν αδύνατον να συνδιαλλαγούν οι δύο παρατάξεις.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *διαλλάσσω* / *-ττω* «ανταλλάσσω – συμφιλιώνω» (< *δι(α)-* + *ἀλλάσσω* / *-ττω*)].

συνδιασκέπτομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {συνδιασκέφθηκα} συζητώ (μαζί με άλλους) για την αντιμετώπιση προβλήματος και την εξεύρεση λύσεων ή/και την ανταλλαγή απόψεων ΣΥΝ. συσκέπτομαι.

συνδιάσκεψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} η συγκέντρωση πολλών επίσημων προσώπων, τα οποία ανταλλάσσουν απόψεις, συνήθ. για την επίλυση προβλήματος και την προώθηση των συμφερόντων τους: *διεθνής / οργανωμένη / επιτυχής / οικονομική / πολυμερής ~ || ~ ειρήνης || η ~ κατέληξε σε αδιέξοδο / δεν κατόρθωσε να καταλήξει σε συμφωνία·* ΦΡ. ***συνδιάσκεψη κορυφής*** συνάντηση και συνομιλίες μεταξύ ατόμων που βρίσκονται στην κορυφαία ηγετική θέση κράτους ή οργανισμού: *~ ανάμεσα στους ηγέτες Γαλλίας – Γερμανίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*

συνδιδασκαλία (η) [1897] {συνδιδασκαλιών} **1.** το εκπαιδευτικό σύστημα στο οποίο άτομα και των δύο φύλων λαμβάνουν από κοινού την ίδια εκπαίδευση **2.** το εκπαιδευτικό σύστημα στο οποίο δύο ή περισσότερες σχολικές τάξεις ή τμήματα διδάσκονται ταυτόχρονα και στην ίδια αίθουσα από τον ίδιο διδάσκαλο: *η ~ είναι αναγκαστική στα μονοθέσια σχολεία* **3.** (γενικότ.) η κοινή διδασκαλία σε διαφορετικές τάξεις ή τμήματα: *σήμερα απουσίαζε ο καθηγητής μας και κάναμε ~ με το άλλο τμήμα.*

συνδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνδίκασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εκδικάζω υπόθεση (μαζί με άλλον): *υπήρξε διαφωνία μεταξύ των δικαστών που συνδίκαζαν την υπόθεση* **2.** εκδικάζω σε μια δίκη (υποθέσεις που σχετίζονται μεταξύ τους), με σκοπό την καλύτερη διερεύνησή τους και τη διευκόλυνση τής απονομής τής δικαιοσύνης.

συνδικαλίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {συνδικαλίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** γίνομαι μέλος συνδικαλιστικής οργάνωσης: *η εταιρεία απαγορεύει στους υπαλλήλους της να συνδικαλίζονται* **2.** ασχολούμαι ενεργά με τον συνδικαλισμό.

συνδικαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής για την αποτελεσματικότερη διεκδίκηση και διασφάλιση των δικαιωμάτων τους και η συλλογική δράση που αναπτύσσουν, για να πετύχουν τον σκοπό αυτόν: *ο ~ και οι φορείς του προστατεύονται από τον νόμο || ανεξάρτητος / διεθνής / αναρχικός / επαναστατικός / εργατικός / φοιτητικός / εργοδοτικός / κομματικός ~* **2.** το σύνολο των οργανώσεων στις οποίες ενώνονται οι εργαζόμενοι, για να διεκδικήσουν και να διασφαλίσουν τα συμφέροντά τους ΣΥΝ. συνδικάτα, ενώσεις. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicalisme < επίθ. syndical < syndic < μτγν. λατ. syndicus «αξιωματούχος πόλεως» < αρχ. *σύνδικος* «συνήγορος, δημόσιος επίτροπος» (βλ.λ.)].

συνδικαλιστής (ο), **συνδικαλίστρια** (η) {συνδικαλιστριών} **1.** ο εργαζόμενος που αποτελεί μέλος συνδικαλιστικής οργάνωσης **2.** ο εργαζόμενος που αποτελεί ηγετικό στέλεχος συνδικαλιστικής οργάνωσης: *οι ~ ξεσήκωσαν τους εργαζομένους.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicaliste. βλ. κ. *συνδικαλισμός*].

συνδικαλιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συνδικαλισμό: *~ δράση / οργάνωση / ηγεσία / ελευθερία / αγώνες / κίνημα / ενώσεις.* — **συνδικαλιστικά** επίρρ.

συνδικάτο (το) **1.** οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής, η οποία αποβλέπει μέσω τής συλλογικής δράσης στη διεκδίκηση και προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, αλλά και στη γενικότερη βελτίωση τού βιοτικού και κοινωνικού τους επιπέδου: *το ~ αποφάσισε απεργία || εργατικό / αγροτικό / πανίσχυρο / εργατοϋπαλληλικό ~ || «Ο Αμπιόλα υποστηρίζεται από τα ~ τού πετρελαϊκού τομέα»* (εφημ.) ΣΥΝ. ένωση, σωματείο **2.** (κακόσ.) κάθε είδους οργάνωση που αποσκοπεί στην προώθηση των συμφερόντων των μελών της, συνήθ. εις βάρος τού κοινωνικού συνόλου: *το ~ τού εγκλήματος* ΣΥΝ. μαφία, κλίκα. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicat < μεσν. λατ. syndicatus, μτχ. τ. τού ρ. syndicāre < μτγν. λατ. syndicus «αξιωματούχος πόλεως» < αρχ. *σύνδικος* «συνήγορος, δημόσιος επίτροπος» (βλ.λ.)].

συνδικία (η) [αρχ.] {συνδικιών} ΝΟΜ. **1.** ο διορισμός συνδίκου **2.** το διάστημα κατά το οποίο διαρκεί η θητεία και τα καθήκοντα τού συνδίκου.

σύνδικος (ο/η) {συνδίκ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που διορίζεται κατά τη διαδικασία τής πτωχεύσεως από το δικαστήριο και εκπροσωπεί τον πτωχεύσαντα και την ομάδα των πιστωτών ΣΥΝ. επίτροπος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνήγορος – (αργότερα) δημόσιος κατήγορος», < *συν-* + *-δικος* < *δίκη*].

συνδιοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διοίκηση από κοινού με άλλον/άλλους. — **συνδιοικητής** (ο) [1888], **συνδιοικώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

συνδράμω ρ. μετβ. {συνέδραμα} προφορ. αντί τού ορθού συντρέχω (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχω.* [ΕΤΥΜ. Υποτ. τού αόρ. β' *συνέδραμον* (χωρίς ομόρριζο ενεστώτα· χρησιμοποιήθηκε ως αόρ. τού *συντρέχω*). Βλ. λ. *δρόμος*].

συνδρομή (η) **1.** η παροχή ενίσχυσης, η έμπρακτη βοήθεια: *χωρίς τη ~ σου δεν θα είχα ξεπεράσει την κρίση || με τη ~ των περαστικών πιάστηκε ο κλέφτης* ΣΥΝ. βοήθεια, αρωγή, επικουρία **2.** (ειδικότ.) οικονομική συνεισφορά για την ολοκλήρωση έργου ή τη βελτίωση τής οικονομικής κατάστασης κάποιου: *~ για την αποπεράτωση τού ναού / για τους απόρους τής ενορίας* • **3.** το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, για να εξασφαλίσει κανείς τη συμμετοχή του σε δραστηριότητα ή τη σε τακτά χρονικά διαστήματα παραλαβή περιοδικού, εφημερίδας, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: *αυξήθηκε η ~ των μελών τού συλλόγου || ανανεώνω / διακόπτω τη ~ μου στο περιοδικό || εξάμηνη ~ για το Διαδίκτυο* **4.** συρροή παραγόντων. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ομαδική προσέλευση», < *συν-* + *-δρομή* < ρ. *δραμεῖν*, απρφ. αορ. β' τού ρ. *τρέχω*. Βλ. λ. *δρόμος*. Η σημ. «βοήθεια, ενίσχυση» είναι μτγν., ενώ η σημ. «τακτική οικονομική συνεισφορά» αποτελεί απόδ. τού γαλλ. souscription].

συνδρομητής (ο) [1816], **συνδρομήτρια** (η) [1880] {συνδρομητριών} πρόσωπο που καταβάλλει χρηματικό ποσό σε τακτά χρονικά διαστήματα, εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο δικαιώματα στην παροχή υπηρεσίας ή την παραλαβή εφημερίδας, περιοδικού, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: *~ τού περιοδικού / των ΕΛ.ΤΑ. || ο Ο.Τ.Ε. ενημερώνει τους ~ του για την αύξηση τής τιμής τής τηλεφωνικής μονάδας·* ΦΡ. ***τηλεόραση συνδρομητών*** τηλεοπτικό κανάλι, τού οποίου τα έσοδα εξασφαλίζονται όχι μέσω των διαφημίσεων, αλλά μέσω τού χρηματικού ποσού που καταβάλλουν οι θεατές του, συνήθ. σε μηνιαία βάση, για να εξασφαλίσουν την ειδική κάρτα αποκωδικοποιήσεως τού σήματος τού καναλιού. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. souscripteur].

συνδρομητικός, -ή, -ό [1868] αυτός που λειτουργεί με συνδρομητές: *~ κανάλι / τηλεόραση / δίκτυο.*

σύνδρομο (το) {συνδρόμ-ου | -ων} **1.** ΙΑΤΡ. σύνολο συμπτωμάτων που σχετίζονται με την ίδια κλινική εικόνα, τής οποίας η αιτιολογία ή η παθογένεια ποικίλλει: *αιμολυτικό ~ από φάρμακα / από έλλειψη φυσιολογικών ενζύμων / από ανωμαλίες των ερυθρών αιμοσφαιρίων / από λοιμώδες νόσημα·* ΦΡ. (α) ***σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής / ανοσολογικής ανεπάρκειας*** το έιτζ (βλ.λ.) (β) ***στερητικό σύνδρομο / σύνδρομο στέρησης*** βλ. λ. *στερητικός* **2.** (μτφ.) στοιχείο που κυριαρχεί, συνήθ. κατά δυσάρεστο τρόπο, στη συμπεριφορά ή τη σκέψη κάποιου. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndrome < αρχ. επίθ. *σύνδρομος* (< *συν-* + *δρόμος*)].

συνδυάζω ρ. μετβ. {συνδύασ-α (λόγ. συνεδύασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ασχολούμαι παράλληλα με πράγματα διαφορετικά μεταξύ τους ή ενώνω διάφορα στοιχεία σε ένα σύνολο: *~ την καλαισθησία με τη λειτουργικότητα / την ομορφιά με την εξυπνάδα / το τερπνόν μετά τού ωφελίμου* (την ευχαρίστηση με την ωφέλεια) / *τη διασκέδαση με την εργασία* **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) ***συνδυασμένες επιχειρήσεις*** (i) πολεμική ενέργεια που διεξάγεται με τη συμμετοχή Στρατού Ξηράς, Ναυτικού και Αεροπορίας (ii) πολεμική ενέργεια που διεξάγεται από δύο ή περισσότερα κράτη (β) ***συνδυασμένη άσκηση*** γυμνάσια στα οποία συμμετέχουν περισσότεροι από ένας κλάδοι στρατού **3.** ΓΕΩΠ. ***συνδυασμένη καταπολέμηση*** η χρησιμοποίηση όλων των μεθόδων με τις οποίες μπορούν να προστατευθούν οι καλλιέργειες από ζιζάνια και παράσιτα ΣΥΝ. ολοκληρωμένη καταπολέμηση **4.** χρησιμοποιώ κάτι κατάλληλα, ύστερα από επιλογή, για να εξασφαλίσω αρμονικό ή σωστό αποτέλεσμα: *αγόρασε ένα άσπρο πουκάμισο, για να το συνδυάζει με όλες της τις φούστες* ΣΥΝ. συνταιριάζω, ταιριάζω, εναρμονίζω **5.** συσχετίζω (γεγονότα, καταστάσεις), εντοπίζω τις μεταξύ τους σχέσεις: *πολλοί συνδυάζουν την αποχώρησή του από το κόμμα με την πρόσφατη διαφωνία του με τον αρχηγό* ΣΥΝ. συνδέω, αλληλεξαρτώ ΑΝΤ. αποσυνδέω **6.** (μεσοπαθ. ***συνδυάζομαι***) μπορώ να λειτουργήσω αρμονικά με κάτι άλλο: *το κόκκινο κρασί συνδυάζεται με κόκκινο κρέας και κόκκινες σάλτσες || αυτές οι κουρτίνες συνδυάζονται θαυμάσια με το χαλί και την ταπετσαρία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχηματίζω ζεύγος, συνενώνω – (στους εκκλησ. συγγραφείς) συναναστρέφομαι, σχετίζομαι» < *σύνδυο* «δύο μαζί, ανά δύο» < *σύν* + *δύο*. Η σημερινή σημ. ακολουθεί ανάλογη εξέλιξη τού ουσ. *συνδυασμός*, που ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί με τη σημ. «αντιστοιχία» (*πάντες οἱ ἐνδεχόμενοι συνδυασμοί*, *Πολιτ.* 1290b 35), ενώ συνεπέδρασε και το ομοίως σχηματισμένο γαλλ. combiner].

συνδυασμός (ο) [αρχ.] **1.** η ταυτόχρονη ύπαρξη δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων, ούτως ώστε να έχουν συγκεκριμένη σχέση μεταξύ τους: *ο ~ καλαισθησίας και λειτουργικότητας / ομορφιάς και εξυπνάδας / λογικής και ευαισθησίας ||* (κ. στον πληθ.) *ντύσιμο με κακόγουστους ~ χρωμάτων* **2.** η τοποθέτηση πραγμάτων σε συσχετισμό μεταξύ τους, με σκοπό την επίτευξη αρμονικού αποτελέσματος: *με πρωτότυπους ~ ήχων καταφέρνει να μας δίνει ενδιαφέρουσες μουσικές συνθέσεις || ~ ενεργειών / κινήσεων με στόχο το ματ* (στο σκάκι) ΣΥΝ. συνταίριασμα **3.** (συνεκδ.) η παραβολή γεγονότων και καταστάσεων για τον εντοπισμό των μεταξύ τους σχέσεων: *με τον κατάλληλο ~ μαρτυριών και αποτυπωμάτων η αστυνομία κατέληξε σε τρεις υπόπτους* **4.** το σύνολο των υποψηφίων κόμματος ή παράταξης, που ανήκουν στο ίδιο ψηφοδέλτιο: *εκλογικός ~ || κατεβαίνω με τον / στον ~ τού Χ κόμματος || ανακοινώθηκαν οι εκλογικοί ~ των μεγάλων κομμάτων για τον δήμο Αθηναίων* **5.** σειρά αριθμών που ορίζονται ως κωδικός ασφαλείας σε κλειδαριές, χρηματοκιβώτια, τσάντες κ.λπ.· ΦΡ. (α) ***κλειδαριά συνδυασμού*** κλειδαριά που αποτελείται από τροχούς συνδεδεμένους με κομβίο, το οποίο στρέφεται πάνω σε αριθμημένο δίσκο σταματώντας διαδοχικά σε διάφορα σημεία του, ώστε στο τέλος οι εντομές των τροχών να ευθυγραμμίζονται και να είναι δυνατή η απασφάλιση τής

πόρτας (β) ***συνδυασμός (χρηματοκιβωτίου)*** σειρά αριθμών που πρέπει να σχηματιστούν διαδοχικά από κομβίο που στρέφεται πάνω σε αριθμημένο δίσκο, ώστε να απασφαλιστεί η πόρτα χρηματοκιβωτίου με κλειδαριά συνδυασμού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*

συνδυαστικός, -ή, -ό αυτός που συνδυάζει διάφορα στοιχεία: *~ μέθοδος / μελέτη / έρευνα / εξέταση / φαντασία·* ΦΡ. ***συνδυαστική ικανότητα*** η ικανότητα τού ατόμου να συγκρίνει δεδομένα ή πράγματα (έννοιες, γεγονότα, καταστάσεις, αντικείμενα κ.λπ.), να εντοπίζει τις μεταξύ τους σχέσεις και να τα συσχετίζει μεταξύ τους ή να δημιουργεί από αυτά κάτι νέο (π.χ. μια νέα έννοια ή να κατασκευάζει κάτι καινούργιο). — **συνδυαστικ-ά / -ώς** επίρρ., **συνδυαστικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που αποτελεί ζευγάρι (μαζί με άλλον)», < *συνδυάζω* (βλ.λ.). Η σύγχρονη σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. combinatoire].

συνέβαλα ρ. ▸ συμβάλλω

συνέβη ρ. ▸ συμβαίνει

συνεγγυητής (ο) [μτγν.]. **συνεγγυήτρια** (η) [1895] {συνεγγυητριών} πρόσωπο που εγγυάται για κάτι από κοινού με άλλον ή άλλους: *δεν πήρε το δάνειο, γιατί δεν μπόρεσε να βρει τον απαραίτητο δεύτερο συνεγγυητή.* — **συνεγγυητικός**, -ή, -ό, **συνεγγυώμαι** ρ. {-άσαι...}.

σύνεγγυς επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολύ κοντά· στη ΦΡ. ***εκ τού σύνεγγυς*** από πολύ κοντά: *θέλω να μελετήσω την κατάσταση ~, για να αποφανθώ* ΑΝΤ. μακρόθεν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἐγγύς* (βλ.λ.)].

συνεγείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {συν-ήγειρα, -εγέρθηκα} φέρνω σε κατάσταση εγρήγορσης και ενθουσιασμού, ξεσηκώνω: *~ τα πλήθη με φλογερούς επαναστατικούς λόγους.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *ἐγείρω* (βλ.λ.)].

συνέδραμα ρ. → συντρέχω

συνεδρία (η) [αρχ.] {συνεδριών} **1.** η συνεδρίαση (βλ.λ.): *οι καθηγητές έχουν ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μελών που μετέχουν στη συνεδρίαση • **3.** η επίσκεψη σε γιατρό, κυρ. στο πλαίσιο θεραπείας: *θα κάνεις δέκα ~ φυσικοθεραπείας* || *~ ψυχανάλυσης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία, συμβούλιο.*

συνεδριάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συνεδρίασα} συμμετέχω σε συνεδρίαση: *το συμβούλιο συνεδριάζει τακτικά μία φορά τον μήνα* || *το δικαστήριο / η Βουλή / το σώμα συνεδριάζει.*

συνεδρίαση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η συνάντηση μελών συλλογικού οργάνου, που συνέρχεται με σκοπό να προβούν σε ενέργεια σύμφωνη με το καταστατικό του: *η ~ τού θερινού τμήματος τής Βουλής / τού συμβουλίου / τού κόμματος / τής επιτροπής* || *μυστική / δικαστική / έκτακτη ~* || *~ κεκλεισμένων των θυρών* || *κηρύσσω την έναρξη / τη λήξη τής ~* || *η αίθουσα συνεδριάσεων των καθηγητών τού σχολείου* ΣΥΝ. συνεδρία, σύσκεψη **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μελών που μετέχουν στην παραπάνω διαδικασία: *η ~ δεν κατέληξε σε συμφωνία* ΣΥΝ. συνεδρία, σύσκεψη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*

συνέδριο (το) {συνεδρί-ου | -ων} **1.** η συνάντηση πολλών ατόμων, που έχει σκοπό την παρουσίαση απόψεων ή την αντιμετώπιση προβλημάτων και την εξεύρεση λύσεων: *ιατρικό / επιστημονικό / γλωσσολογικό / τριήμερο / ετήσιο / αγροτικό / διεθνές ~* || *έναρξη / λήξη συνεδρίου* || *ελεγκτικό ~* ΣΥΝ. συνδιάσκεψη **2.** το ανώτατο όργανο ορισμένων κομμάτων, το οποίο λαμβάνει αποφάσεις καθοδηγητικού χαρακτήρα: *το ~ χάραξε νέα στρατηγική γραμμή* || *διεξάγεται το πρώτο ~ τού κόμματος / τής νεολαίας ενός κόμματος* ΣΥΝ. συνδιάσκεψη **3.** (ως μεμονωμένο ιστορικό γεγονός) διεθνής συνδιάσκεψη στην οποία μετέχουν αντιπρόσωποι κρατών και η οποία αποβλέπει στην εξεύρεση λύσεων σε συγκεκριμένα προβλήματα διεθνών σχέσεων **4.** (συνεκδ.) το σύνολο των μελών που μετέχουν στις παραπάνω διαδικασίες: *το ~ ανέβαλε τις εργασίες του για την ερχόμενη εβδομάδα.* — **συνεδριακός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνέδριον* < *σύνεδρος*].

> ***συνέδριο – συμπόσιο – ημερίδα / διημερίδα.*** Η συνάντηση επιστημόνων με σκοπό την ανακοίνωση των πορισμάτων τής έρευνάς τους, την ανταλλαγή απόψεων και τη συζήτηση γενικά επί ορισμένου θέματος ή θεμάτων, σε προ πολλού προκαθορισμένο χρόνο και με αυστηρό οργανωτικό πρόγραμμα, χαρακτηρίζεται ως **συνέδριο**. Κατ' επέκταση, γίνεται λόγος για *συνέδριο* και προκειμένου για συνάντηση και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ πολιτικών, ομοϊδεατών κ.λπ. *(συνέδριο τού κόμματος).* Αν πρόκειται για απλούστερη, λιγότερη επίσημη διοργάνωση με πιο χαλαρό πρόγραμμα και για λιγότερες ημέρες, χρησιμοποιείται ο όρος **συμπόσιο**. Σε αντίθεση με το *συνέδριο* ή και με το *συμπόσιο*, εφόσον μια συνάντηση για ανάλογους σκοπούς διαρκεί μία ή δύο ημέρες, χαρακτηρίζεται αντιστοίχως ως **ημερίδα** και **διημερίδα**. ▸ συμβούλιο

σύνεδρος (ο/η) {συνέδρ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που λαμβάνει μέρος σε συνέδριο (βλ.λ.): *οι ~ ανέπτυξαν τις απόψεις τους σε ανοικτή συζήτηση μετά το πέρας των εργασιών* **2.** ΝΟΜ. ο δικαστής που μετέχει στο δικαστήριο που συνεδριάζει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-εδρος* < *ἕδρα*].

συνέθεσα ρ. ▸ συνθέτω

συνείδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ξεκάθαρη γνώση και αίσθηση που έχει κανείς για κάτι, κυρ. η γνώση τού πόσο σοβαρό, σημαντικό είναι κάτι: *έχει ~ των πράξεών του / των συνεπειών / τού κινδύνου / τού πράγματος / τής σοβαρότητας τής καταστάσεως* || *έχουν ~ πως έχουν εμπλακεί σε μια βρόμικη ιστορία* ΣΥΝ. επίγνωση, συναίσθηση ΑΝΤ. άγνοια **2.** ΨΥΧΟΛ. η ικανότητα αντιλήψεως όσων συμβαίνουν στον εξωτερικό κόσμο, αλλά και στη διάνοια τού ανθρώπου: *ανακαλώ κάτι στην επιφάνεια τής συνείδησης* (θυμάμαι, φέρνω στο μυαλό μου) **3.** (α) (σύμφωνα με τους συμπεριφοριστές) η συμπεριφορά κατά την οποία το υποκείμενο βρίσκεται σε κατάσταση εγρήγορσης και έχει την ικανότητα να αντιδρά στα ερεθίσματα τού περιβάλλοντος, σε αντίθεση με την κατάσταση τού ύπνου (β) (σύμφωνα με την ψυχιατρική) η συνθετική λειτουργία που επιτρέπει σε ένα υποκείμενο να συλλαμβάνει διανοητικά την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάθε φορά με τη βοήθεια τής γνώσης τής προσωπικότητάς του και να αποκτά ιδέα για τη μελλοντική του κατάσταση· ΦΡ. ***διαταραχή τής συνείδησης*** (i) η ψυχική διαταραχή που σχετίζεται με την εγρήγορση, όπως τα προβλήματα ύπνου, η ύπνωση, το κώμα, η συγκοπή, η μέθη κ.λπ. (ii) η ψυχική διαταραχή ειδικού ψυχογενετικού χαρακτήρα, η οποία αποτελεί ουσιώδες κλινικό σύμπτωμα παθολογικής κατάστασης **4.** η ικανότητα κάποιου να αποκτά γνώση για τον εαυτό του, η οποία τον διακρίνει από τους άλλους και τον κόσμο που τον περιβάλλει: *εθνική / ταξική / συλλογική / πολιτική ~* • **5.** η έμφυτη ιδιότητα τού ατόμου να ενεργεί με βάση ηθικούς κανόνες ή/και να διακρίνει το καλό από το κακό: *τον ελέγχει η φωνή τής συνείδησής του* || *δεν τον αφήνει ήσυχο η ~ του* || *η ~ τού υπαγορεύει τι να κάνει* || *το κάνω, για να έχω ήσυχη τη ~ μου* || *έχει τύψεις συνειδήσεως* || *έχω κάτι βάρος στη ~ μου* || *με βαραίνει η ~ μου* || *παραίτηση για λόγους συνειδήσεως* || *ελαστική / αυστηρή ~* ΣΥΝ. αυτοέλεγχος, αυτεπίγνωση ΑΝΤ. ασυνειδησία, αδιαφορία· ΦΡ. (α) ***αντιρρησίας συνειδήσεως*** βλ. λ. *αντιρρησίας* (β) ***ελαφρά τη συνειδήσει*** βλ. λ. *ελαφρός* (γ) ***κατά συνείδηση*** όπως θεωρεί κανείς σωστό: *στην εκλογή προέδρου τής Δημοκρατίας οι βουλευτές ενός κόμματος αφέθηκαν να ψηφίσουν ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνείδησις* «σύμφυτη, εσωτερική γνώση» < ρ. *σύνοιδα* «γνωρίζω καλά, ξέρω» (πβ. απρφ. *συν-ειδ-έναι*). Βλ. κ. *είδηση.* Παρόμοιο σχηματισμό εμφανίζει και το αντίστοιχο λατ. conscientia (< conscio «σύνοιδα»)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Οι πράξεις, τα λόγια, γενικότ. οι αντιδράσεις και η συμπεριφορά μας κυμαίνονται από πλευράς συνειδητότητας, συνειδητής γνώσεως. Μια ενέργεια ή αντίδρασή μας μπορεί να είναι **ασυνείδητη** (ή **ασύνειδη**), να τελείται δηλ. χωρίς να έχουμε συνείδηση, χωρίς γνώση ή αίσθηση τού τι κάνουμε· μπορεί να είναι **υποσυνείδητη** (υποσυνείδητο), να έχουμε ασαφή, συγκεχυμένη ή περιορισμένη συνείδηση τού τι κάνουμε· **ενσυνείδητη** ή **συνειδητή** είναι, αντιθέτως, η πράξη που γίνεται με πλήρη συνείδηση, γνώση, **επίγνωση** και αίσθηση τού τι κάνουμε. Ας σημειωθεί ότι, κατά τους ειδικούς, η ουσιαστική διαφορά έγκειται όχι τόσο στη γνώση όσο στην **πρόθεση** που έχουμε για κάτι, πόσο δηλ. οι προθέσεις είναι σαφείς και ξεκάθαρες **(συνειδητός / ενσυνείδητος)**, ασαφείς ή αδιαμόρφωτες **(υποσυνείδητος)** ή ανύπαρκτες **(ασυνείδητος)**. Τελευταία, με τη σημ. τού *συνειδητός* χρησιμοποιείται και το **συνειδητοποιημένος** (πολίτης, καταστάσεις κ.ά.), ενώ για το **ασυνείδητος** χρησιμοποιείται το **ασυναίσθητος** και, λιγότερο, το **ασυνειδητοποίητος**.

συνειδησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη συνείδηση: *αντιμετωπίζει σοβαρό ~ πρόβλημα: να παραδώσει στην αστυνομία το πορτοφόλι με τα λεφτά που βρήκε ή να τα κρατήσει:* — **συνειδησιακά** επίρρ.

συνειδητοποιώ ρ. μετβ. {συνειδητοποιείς... | συνειδητοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποκτώ σαφή γνώση (ενός πράγματος): *~ τον κίνδυνο / τις διαστάσεις ενός ζητήματος / την κατάσταση γύρω μου / ότι έμεινα μόνος* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κατανοώ, συλλαμβάνω ΑΝΤ. αγνοώ **2.** (μεσοπαθ. αόρ. ***συνειδητοποιήθηκα***) απέκτησα επίγνωση τής κοινωνικής κατάστασης γύρω μου και τής θέσης μου μέσα σε αυτήν, απέκτησα πολιτική και κοινωνική συνείδηση: *συνειδητοποιήθηκε νωρίς μέσα από τον καθημερινό αγώνα για το μεροκάματο* **3.** (η μτχ. ***συνειδητοποιημένος***, *-η, -ο*) αυτός που γνωρίζει σε βάθος τον εαυτό του, που έχει επίγνωση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών του, καθώς και των προβλημάτων και των στόχων του: *λίγοι είναι οι ~ επαναστάτες· οι περισσότεροι απλώς ακολουθούν τον αρχηγό* ΣΥΝ. (αργκό) ψαγμένος. — **συνειδητοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. prendre conscience (de)].

συνειδητός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκύπτει ως προϊόν επίγνωσης, σαφούς και επεξεργασμένης επιλογής: *~ ενέργεια / πρόκληση βλάβης / επιλογή* ΣΥΝ. ενσυνείδητος, ηθελημένος, εκούσιος, εσκεμμένος ΑΝΤ. ασυνείδητος, αθέλητος, ακούσιος **2.** αυτός που έχει επίγνωση των πράξεών του και των καταστάσεων γύρω του, που επιτελεί έργο, επειδή το πιστεύει βαθιά: *~ επιστήμονας / οικολόγος / εργάτρια / αντικαπνίστρια / φεμινίστρια* **3.** ΨΥΧΟΛ. ***συνειδητό*** (το) το μέρος τής ανθρώπινης προσωπικότητας, στο οποίο συντελούνται όλες οι ενσυνείδητες νοητικές δραστηριότητες (πβ. λ. *ασυνείδητο*). — **συνειδητ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνοιδα* «γνωρίζω καλά, ξέρω», μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conscient. Βλ. κ. *συνείδηση*].

συνειδητότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη συνείδησης, επίγνωσης, η συνειδητή γνώση.

συνειδός (το) {συνειδότος | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η συνείδηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. *συνειδώς* τού ρ. *σύνοιδα* «γνωρίζω καλά, έχω υπ' όψιν μου» < *συν-* + *οἶδα* (βλ.λ.)].

συνειρμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συνειρμό: *~ παράσταση / αλληλουχία·* ΦΡ. ***συνειρμική θεωρία*** ο συνειρμισμός (βλ.λ.). **συνειρμικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. associatif].

συνειρμισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ.-ΨΥΧΟΛ. θεωρητικό σύστημα το οποίο δέχεται ότι οι νοητικές λειτουργίες και κάθε είδους πνευματική ζωή στηρίζονται στους συνειρμούς, στη συσχέτιση παραστάσεων μεταξύ τους στο βάθος τής συνείδησης και στην ανάκληση όλων, όταν μία από αυτές επανέλθει στη μνήμη χωρίς την παρέμβαση τής βούλησης.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. associationnisme].

συνειρμός (ο) ΨΥΧΟΛ. **1.** η διαδικασία με την οποία οι παραστάσεις συνδέονται μεταξύ τους στη συνείδηση, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο είναι δυνατόν μία από αυτές, όταν ανακληθεί στη μνήμη, να παρασύρει μαζί της –χωρίς την παρέμβαση τής βούλησης– και τις άλλες: *~ ιδεών* || *λεκτικός ~* · ΦΡ. ***ελεύθερος συνειρμός*** ψυχαναλυτική μέθοδος, συστατικό στοιχείο τής ψυχαναλυτικής τεχνικής, που συνίσταται στην έκφραση όλων των σκέψεων που περνούν από τον νου τού ασθενούς, είτε με αφορμή ένα συγκεκριμένο στοιχείο (λέξη, αριθμό, ονειρική εικόνα και γενικότ. οποιαδήποτε παράσταση) είτε αυθόρμητα **2.** (συνεκδ.) καθεμιά από τις παραστάσεις που ανακαλούνται στη μνήμη ύστερα από τη σύνδεσή τους με μία αρχική.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνείρω* «συνδέω · σύρω μαζί», βλ. λ. *είρμός*. Η φρ. *ελεύθερος συνειρμός* αποτελεί απόδ. τού γερμ. freie Assoziation].

συνεισφέρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συνεισ-έφερα, -φέρθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) προσφέρω με τη θέλησή μου από κοινού με άλλους για την επιτυχία συλλογικής προσπάθειας: *πολλοί συνεισέφεραν (ένα ποσό)* || *~ για την ενίσχυση των πληγέντων / γενναιόδωρα σε ιδρύματα / στα έξοδα* ΣΥΝ. συμμετέχω ♦ **2.** (αμετβ.) (κατ' επέκτ.) συντελώ (μαζί με άλλους) στην επίτευξη στόχου: *στην επιτυχία τής βραδιάς συνεισέφεραν πολλοί παράγοντες* ΣΥΝ. βοηθώ, συμβάλλω.

συνεισφορά (η) [μτγν.] **1.** η προσφορά, κυρ. χρηματικού ποσού, εκ μέρους πολλών πλευρών για την επίτευξη κοινού στόχου: *~ για την αποπεράτωση έργου / για ενίσχυση αναξιοπαθούντων / για την αγορά υπολογιστών για το σχολείο* || *γενναία / πενιχρή ~* || *~ ανάλογη με το εισόδημα* **2.** (κατ' επέκτ.) η παροχή βοήθειας: *εκτίμησα ιδιαιτέρως τη ~ σου στον αγώνα μας* ΣΥΝ. ενίσχυση.

συνείχα ρ. → συνέχω

συνέκδημος (ο) {συνεκδήμ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο σε μικρό σχήμα, το οποίο περιέχει σύντομες προσευχές, ψαλμούς κ.λπ.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συνοδοιπόρος, συνταξιδιώτης», < *συν-* + *έκδημος* «απόδημος» (< *έκ-* + *δήμος*). Η σημ. αυτή πρωτοαπαντά στην Κ.Δ., όπου ο συνταξιδιώτης τού Αποστόλου Παύλου Τίτος χαρακτηρίζεται «*χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν συνέκδημος ἡμῶν*» (*Β' Κορινθ.* 8, 19)].

συνεκδίκαση (η) [1889] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΝΟΜ. η εκδίκαση περισσοτέρων τής μίας υποθέσεων από το ίδιο δικαστήριο κατά την αυτή συνεδρίαση και η έκδοση κοινής απόφασης. — **συνεκδικάζω** ρ. [1889].

συνεκδοχή (η) ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο (α) το ένα δηλώνει πολλά ομοειδή, π.χ. *ο γονιός θέλει ν' ακούει καλά λόγια για το παιδί του* (αντί *οι γονείς*) (β) το μέρος δηλώνει το σύνολο στο οποίο ανήκει, π.χ. *το τιμόνι θέλει ψυχραιμία* (αντί *το αυτοκίνητο*) (γ) ένα αντικείμενο δηλώνει ένα άλλο με το οποίο έχει σχέση, π.χ. *ο ποδόγυρος* αντί *γυναίκα*, *ποτήρι* αντί *ποτό* (δ) το όργανο δηλώνει την ενέργεια που πραγματοποιείται με αυτό, π.χ. *νυστέρι* αντί *εγχείρηση*, *μαχαίρι* αντί *φόνος*, *γερή πένα* αντί *συγγραφική ικανότητα* (ε) το όργανο δηλώνει τον χρήστη τού οργάνου, π.χ. *γερό ποτήρι* αντί *πότης* (στ) η ύλη δηλώνει το αντικείμενο που είναι κατασκευασμένο από αυτήν, π.χ. *σιδερικό* αντί *όπλο*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συνεκδέχομαι* «συναναλαμβάνω μερίδιο ευθύνης, εξηγώ» (< *συν-* + *έκ* + *δέχομαι*)].

συνεκδοχικώς επίρρ. [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. σύμφωνα με το σχήμα τής συνεκδοχής: *η πρώτη σημασία τής λέξης «Χριστούγεννα» είναι αυτή τής θρησκευτικής γιορτής, ~ όμως δηλώνει και την ημέρα αυτής τής γιορτής (25 Δεκεμβρίου), π.χ. στη φράση «η δουλειά θα έχει τελειώσει μέχρι τα ~»*. Επίσης **συνεκδοχικά**. — **συνεκδοχικός**, -ή, -ό [μτγν.].

συνεκλήθην ρ. → συγκαλώ

συνεκμετάλλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η από κοινού εκμετάλλευση: *κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί προτάσεις για ~ των πετρελαίων τού Αιγαίου* (από Ελλάδα και Τουρκία). — **συνεκμεταλλεύομαι** ρ. αποθ. [1896].

συνεκπαιδεύω ρ. μετβ. [1887] {συνεκπαίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εκπαιδεύω μαζί (κυρ. μαθητές και των δύο φύλων). — **συνεκπαίδευση** (η) [1831].

συνεκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί ή μπορεί να συντελεί στο να υπάρχει συνοχή, στο να συγκρατούνται πράγματα μεταξύ τους: *~ δεσμοί / ουσία* || *το ~ στοιχείο τού αραβικού έθνους είναι η κοινή ισλαμική θρησκεία* ΣΥΝ. συνδετικός, ενοποιητικός **2.** (α) ΦΥΣΙΟΛ. ***συνεκτικός ιστός*** ο συνδετικός ιστός (βλ. λ. *συνδετικός*) (β) (μτφ.) το σύνολο των στοιχείων που συμβάλλουν στη συνοχή ενός όλου: *αυτά τα στοιχεία αποτελούν τον ~ τού μυθιστορήματος* **3.** για κάτι που κύριο γνώρισμά του είναι η συνοχή στη δομή του: *~ κείμενο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνέχω*].

συνεκτικότητα (η) [1825] {χωρ. πληθ.} **1.** το να χαρακτηρίζεται κάτι από σταθερότητα και εσωτερική συνοχή: *η ~ τού υλικού* / (μτφ.) *των συλλογισμών του* ΣΥΝ. συνοχή, δέσιμο ΑΝΤ. χαλαρότητα **2.** ΦΥΣ. η σταθερή κατάσταση ενός υλικού, όπως προκύπτει από τη δράση εσωτερικών δυνάμεων: *η ~ των μετάλλων* **3.** ΓΛΩΣΣ. ***συνεκτικότητα (περιεχομένου)*** η ιδιότητα ενός κειμένου να χαρακτηρίζεται από αλληλουχία των νοημάτων του, γεγονός που είναι απαραίτητος όρος για την κατανόηση τού περιεχομένου του (βλ. κ. λ. *συνοχή*).

[ΕΤΥΜ. Ο γλωσσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. coherence].

συνεκτιμώ {συνεκτιμάς... | συνεκτίμ-ησα, -ήθηκα, -ώμαι, -άσαι..., -ημένος} εκτιμώ, υπολογίζω την αξία ή τη σημασία δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων μαζί: *θα συνεκτιμηθούν όλες οι παράμετροι και θα ληφθεί η τελική απόφαση* || *επιπλέον προσόντα των υποψηφίων, όπως μεταπτυχιακές σπουδές, εργασιακή πείρα, ειδικές γνώσεις κ.ά., θα συνεκτιμηθούν κατά την αξιολόγηση*. — **συνεκτίμηση** (η).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνεκτιμῶμαι* «απολαύω των ιδίων τιμών», που επαναχρησιμοποιήθηκε με βάση τη σημασιολ. εξέλιξη τού ρ. *έκτιμῶ*].

συνεκφορά (η) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο συμπροφέρονται ο τελευταίος και ο αρχικός φθόγγος διαδοχικών λέξεων με δημιουργία φθογγικών μεταβολών, όπως η συναίρεση, η κράση, η έκθλιψη, η αφαίρεση ή η αποβολή (βλ. λ. *έκκρουση*). — **συνεκφέρω** ρ. [μτγν.].

συνεκφωνώ ρ. μετβ. [μτγν.] {συνεκφωνείς... | συνεκφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προφέρω ταυτόχρονα, την ίδια στιγμή: *~ δύο φθόγγους* ΣΥΝ. συμπροφέρω. — **συνεκφώνηση** (η) [μτγν.].

ΣΥΝ.Ε.Λ. (η) Συνεταιριστική Εταιρεία Λιπασμάτων.

συνέλαβα ρ. → συλλαμβάνω

συνελέγην ρ. → συλλέγω

συνέλεξα ρ. → συλλέγω

συνέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** προκαθορισμένη συγκέντρωση ατόμων που ανήκουν σε σύλλογο, σωματείο, κόμμα κ.λπ., με σκοπό την αντιμετώπιση προβλημάτων ή/και τη λήψη αποφάσεων: *η ~ των καθηγητών* || *έκτακτη / ετήσια / ιδρυτική / τακτική ~* || *γενική ~ των μετόχων* || *συντακτική ~* (βλ.λ.) ΣΥΝ. σύσκεψη, σύνοδος **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που μετέχουν σε κάθε συγκέντρωση αυτού τού είδους: *η ~ έλαβε ριζοσπαστικές αποφάσεις*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνέλευσις* < *συν-* + *ἔλευσις* (βλ.λ.). πβ. κ. *παρ-έλευσις, δι-έλευσις*].

συνελήφθην ρ. → συλλαμβάνω

συνελόντι ειπείν (αρχαιοπρ.) για να μιλήσουμε με συντομία, για να μην πολυλογούμε ΣΥΝ. εν συντομία.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *συνελόντι εἰπεῖν*. Ο τ. *συνελόντι* αποτελεί τη δοτ. ενικού τής μτχ. *συνελών, -οῦσα, -όν* (αόρ. β' τού ρ. *συναιρῶ* «συνάγω, μαζεύω»), ενώ ο τ. *εἰπεῖν* αποτελεί το απρφ. αορ. β' τού ρ. *λέγω*].

συνεννόηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να καταλαβαίνει ο ένας τι λέει ο άλλος: *η ~ είναι δύσκολη, όταν δεν μιλάμε την ίδια γλώσσα* **2.** η αμοιβαία κατανόηση τής στάσης καθενός: *αν δεν υπάρχει ~, δεν μπορεί να σταθεί η οικογένεια* ΣΥΝ. επικοινωνία, ομογνωμία ΑΝΤ. ασυνεννοησία, ασυμφωνία, διχογνωμία **3.** η διαδικασία ανταλλαγής απόψεων με στόχο την κατανόηση ή/και τη συμφωνία: *θα έρθουμε ξανά σε ~, για να κανονίσουμε μέρα και ώρα* || *οι διαπραγματεύσεις βρίσκονται ακόμα στο στάδιο των συνεννοήσεων* || *μακρά / φιλική / γραπτή / προφορική ~* ΣΥΝ. επαφή, διαβούλευση **4.** η συμφωνία: *κατέληξαν σε ~* **5.** συμμαχία που προκύπτει ύστερα από διμερείς συμφωνίες· ΦΡ. ΙΣΤ. (α) ***Εγκάρδια Συνεννόηση*** διμερείς συμφωνίες ανάμεσα στη Γαλλία και τη Ρωσία, τη Βρετανία και τη Γαλλία και, τέλος, τη Ρωσία και τη Βρετανία, που οδήγησαν τις τρεις δυνάμεις σε κοινό μέτωπο εναντίον τής Γερμανίας και τής Αυστροουγγαρίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο· αλλιώς *Αντάντ* (γαλλ. Entente Cordiale) (β) ***Τριπλή Συνεννόηση*** επίσημη συμμαχία μετά την έναρξη τού Α' Παγκοσμίου Πολέμου κατά την οποία οι τρεις δυνάμεις, Γαλλία, Ρωσία, Βρετανία συμφώνησαν να μην υπογράψουν χωριστές συνθήκες ειρήνης με τους αντιπάλους, δηλ. τη Γερμανία, την Αυστρία και την Ιταλία.

συνεννοήσιμος, -η, -ο αυτός με τον οποίο μπορεί εύκολα να συνεννοηθεί κάποιος, που είναι πρόθυμος να συζητήσει και να ανταλλάξει απόψεις: *είναι ~ και γι' αυτό δεν μαλώνουμε ποτέ*.

[ΕΤΥΜ. < *συνεννοούμαι* (αόρ. *συνεννοή-θηκα*) + παραγ. επίθημα *-σιμος*, που ελήφθη από λ. όπως *συζητήσ-ιμος*, *κατοικήσ-ιμος* κ.τ.ό., όπου το παραγ. επίθημα *-ιμος* προσκολλάται στο θ. τού ενεργ. αορ. (*συζήτησ-α, κατοίκησ-α*)].

συνεννοούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {συνεννοείσαι... | συνεννοή-θηκα, -μένος} **1.** καταλαβαίνω (κάποιον) και γίνομαι κατανοητός (από αυτόν), μπορώ να επικοινωνήσω (με κάποιον): *Πώς θα συνεννοηθούμε; Ο ένας δεν γνωρίζει τη γλώσσα τού άλλου* || *χρησιμοποιώ τα Αγγλικά, για να συνεννοηθώ με ανθρώπους που μιλούν διαφορετικές γλώσσες* **2.** κατανοώ τις προθέσεις, τη στάση, τις επιθυμίες κάποιου και εκείνος τις δικές μου: *συνεννοούμαστε εύκολα, γι' αυτό και συνεργαζόμαστε αποτελεσματικά* || *τόσα χρόνια στο ίδιο σπίτι και να μη μπορούν να συνεννοηθούν!* || *είναι αδύνατον να συνεννοηθώ μαζί του· επιμένει στην άποψή του και αρνείται να ακούσει οτιδήποτε* || *συνεννοούνται μ' ένα βλέμμα*· ΦΡ. (επιτιμητικά ή απειλητικά) ***συνεννοηθήκαμε;*** κατάλαβες;: *Αυτό να μην επαναληφθεί!* ~ **3.** ανταλλάσσω απόψεις, με σκοπό την αμοιβαία κατανόηση ή/και τη συμφωνία: *ακόμη συνεννοούνται, αλλά δεν ξέρω αν θα τα βρουν τελικά* **4.** (+να) συμφωνώ μετά από συζήτηση (να κάνω κάτι από κοινού): *συνεννοήθηκαν να του φέρουν όλοι το ίδιο δώρο* **5.** (γενικότ.) έρχομαι σε συμφωνία μετά από συζήτηση: *-Λες να έχει αντιρρήσεις; -Όχι, έχω συνεννοηθεί μαζί του* **6.** (η μτχ. ***συνεννοημένοι***, *-ες, -α*) αυτοί που έχουν συμφωνήσει από πριν (συνήθ. κρυφά από άλλους) να ενεργήσουν με συγκεκριμένο τρόπο: *ήταν ~ να μη δείξουν ότι ξέρουν κάτι για όσα είχαν γίνει* || *έφθαναν πάντα και οι δύο την ίδια ώρα, λες και ήταν ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συνεννοοῦμαι*, μέση φωνή τού μτγν. *συνεννοῶ (-έω)* «έχω στον νου μου» < *συν-* + *ἐννοῶ (-έω)*].

συνένοχος (ο/η) [1832] {συνενόχ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που είναι εξίσου υπεύθυνο με άλλο για την τέλεση αξιόποινης πράξης: *~ σε*

έγκλημα / *σε φόνο* || *κάλυψη συνενόχων* ΣΥΝ. συνεργός, συναυτουργός, συναίτιος. — **συνενοχή** (η) [1863].

συνέντευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} **1.** η συνομιλία κατά την οποία ένα πρόσωπο απαντά στις ερωτήσεις ενός ή περισσοτέρων δημοσιογράφων: *ο δημοσιογράφος παίρνει* ~ *από έναν πολιτικό* || *ο πολιτικός δίνει* / *παραχωρεί* ~ || *ζωντανή* / *αποκαλυπτική* / *ενδιαφέρουσα* / *ηχογραφημένη* / *μαγνητοσκοπημένη* / *σύντομη* ~· ΦΡ. ***συνέντευξη Τύπου*** η συνάντηση κατά την οποία ένα πρόσωπο προχωρεί σε επίσημες δηλώσεις παρουσία πολλών δημοσιογράφων και στη συνέχεια απαντά σε ερωτήσεις τους **2.** (συνεκδ.) το κείμενο τής παραπάνω συνομιλίας: *η* ~ *δημοσιεύεται ολόκληρη χωρίς περικοπές στο επόμενο φύλλο* **3.** η προκαθορισμένη συνάντηση και συνομιλία υποψηφίου για θέση εργασίας με τον υπεύθυνο για την επιλογή: *περνώ από* ~. — **συνεντευξιάζομαι** ρ. [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιντερβιού*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνέντευξις*, αρχική σημ. «τυχαία συνάντηση», < *συν-* + *ἔντευξις* (< *ἐντυγχάνω* «συναντώ (τυχαία)»). Η φρ. *συνέντευξη Τύπου* είναι απόδ. τού αγγλ. press-conference].

συνενώνω ρ. μετβ. {συνένω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φέρνω σε σταθερή επαφή μεταξύ τους (περισσότερα από ένα πράγματα), δημιουργώντας σύνολο ΣΥΝ. συνδέω, ενώνω, συνάπτω ΑΝΤ. αποσυνδέω **2.** (συνήθ. μτφ.) οδηγώ (περισσότερα από ένα μέρη) σε κοινή κατεύθυνση, στην ανάπτυξη παρόμοιας δράσης: *πρέπει να συνενώσουμε τις δυνάμεις μας, για να αντιμετωπίσουμε την κατάσταση* ΣΥΝ. ενώνω ΑΝΤ. διαλύω, σκορπώ. — **συνένωση** (η) [μτγν.], **συνενωτικός**, -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνενοῦμαι (-όο-)* < *συν-* + *ἑνῶ* / *-οῦμαι* (βλ. κ. *ενώνω*)].

συνεξετάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνεξέτασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εξετάζω μαζί (περισσότερα από ένα πράγματα): *μαζί με τα στοιχεία που προσκόμισε ο μηνυτής θα συνεξεταστούν και τα ευρήματα τής αστυνομικής έρευνας* **2.** εξετάζω ένα αντικείμενο μαζί με άλλους: *επιστήμονες από διαφορετικούς κλάδους συνεξετάζουν το φαινόμενο* **3.** εξετάζω κάποιον μαζί με άλλον εξεταζόμενο ή μαζί με άλλον εξεταστή. — **συνεξέταση** (η) [μτγν.], **συνεξεταστής** (ο) [μτγν.], **συνεξετάστρια** (η).

συνεορτάζω ρ. τριτοπρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συνεόρτασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** γιορτάζω μαζί (με άλλον): (μετβ.) *τα παιδιά θα συνεορτάσουν τα γενέθλιά τους* || (αμετβ.) *οι δύο Μαρίες θα συνεορτάσουν* **2.** γιορτάζω δύο ή περισσότερα γεγονότα ή επετείους μαζί: *την 25η Μαρτίου συνεορτάζονται ο Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου και η Επανάσταση τού '21.* — **συνεορτασμός** (ο) [1888].

συνεπάγεται ρ. τριτοπρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** έχει ως συνέπεια: *κάθε απρόσεκτη κίνηση* ~ *πολλούς κινδύνους* ΣΥΝ. επιφέρει **2.** (α) οδηγεί στο συμπέρασμα: *το γεγονός ότι δεν είναι πειστικός δεν* ~ *και ότι δεν λέει την αλήθεια* (β) απορρέει το συμπέρασμα: *απ' όσα μου λες* ~ *ότι τα πράγματα βελτιώνονται* ΣΥΝ. προκύπτει, τεκμαίρεται **3.** ΜΑΘ. για ισότητα που προκύπτει από προηγούμενη ισότητα σε εξίσωση (σύμβολο ⇒): *αν* $\sqrt{x} = 2 \Rightarrow x = 4$ (πβ. *ισοδυναμεί*, λ. *ισοδυναμώ*).
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *συνεπάγω* «οδηγώ εναντίον (κάποιου) – οδηγώ (στρατεύματα) προς αρωγή συμμάχου» < *συν-* + *ἐπάγω* (βλ.λ.). Οι σημερινές σημ. είναι μτγν.].

συνεπαγωγή (η) [1896] **1.** αυτό που προκύπτει ως λογικό και αναπόφευκτο αποτέλεσμα από κάτι άλλο ή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεσή του **2.** ΜΑΘ. η πρόταση που προκύπτει από δύο άλλες προτάσεις α και β και έχει τη μορφή «αν α, τότε β».
[ΕΤΥΜ. Η λ. πρωτοαπαντά στη Ν. Ελληνική με την αρχ. σημ. (τού ρ. *συνεπάγω*) «συγκέντρωση όπλων και εφοδίων». Οι σημερινές σημ. οφείλονται στους όρους *έφοδος* · *επαγωγή* (βλ.λ.)].

συνεπαίρνω ρ. μετβ. {συνεπήρα, συνεπάρ-θηκα, -μένος} ασκώ μεγάλη γοητεία, κυριεύω με τη γοητεία μου: *η μουσική* / *το θέαμα* / *η ομορφιά μάς συνεπαίρνει* || *συνεπαρμένος κοίταζε τη μανιασμένη θάλασσα* ΣΥΝ. συναρπάζω, μαγεύω, γοητεύω. — **συνεπαρμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνεπαίρω* «υψώνω συγχρόνως – προτρέπω, παρακινώ» < *συν-* + *ἐπαίρω* (βλ.λ.). Ο νεοελλ. τ. *συνεπαίρνω* οφείλεται κατά το ρ. *παίρνω*, ιδ. μέσω τού αορ. *πήρα* · *συνεπήρα*].

συνεπακόλουθος, -η, -ο [1818] **1.** αυτός που επακολουθεί μαζεί με κάτι άλλο: *«η μείωση των παραβιάσεων τού εθνικού εναέριου χώρου θα οδηγήσει και στη μείωση τής* ~ *έντασης»* (εφημ.) **2.** ***συνεπακόλουθο*** (το) αυτό που προκύπτει ως συνέπεια πράξης, κατάστασης κ.λπ. μαζί με κάτι άλλο: *ο διάλογος μεταξύ των δύο χωρών θα αμβλύνει τις αντιθέσεις που υπάρχουν και θα έχει ως* ~ *την προαγωγή τής συνεργασίας τους σε κάθε επίπεδο.* — **συνεπακόλουθα** επίρρ., **συνεπακολουθώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνεπακολουθῶ (-έω)* «ακολουθώ εκ τού σύνεγγυς» < *συν-* + *ἐπ(ι)* + *ἀκολουθῶ*].

συνέπεια (η) {συνεπειών} **1.** οτιδήποτε ακολουθεί λογικά και ως έναν βαθμό αναπόφευκτα: *δεν έχει αναλογιστεί τις συνέπειες των πράξεών του* || *η εξασθένηση του οργανισμού ήταν φυσική* ~ *τής αβιταμίνωσης* || *άμεση* / *απρόβλεπτη* / *νόμιμη* / *ολέθρια* / *δυσάρεστη* / *βλαβερή* / *σοβαρή* ~ ΣΥΝ. αποτέλεσμα, απόρροια, επακόλουθο, παρεπόμενο· ΦΡ. ***κατά συνέπεια(ν)*** επομένως, όπως προκύπτει συμπερασματικά: *ο Ανδρέας είναι πιο νέος, πιο μεγαλόσωμος και* ~ *πιο δυνατός* **2.** (ο τ. ***συνεπεία***) *(συνεπείᾳ)* (+γεν.) ως αποτέλεσμα (ενέργειας που προηγήθηκε): *υπαίτιος υπεξαιρέσεως είναι αυτός που οπωσδήποτε έλαβε την κατοχή, είτε* ~ *συμβάσεως είτε ευρέσεως είτε* ~ *άλλων τυχαίων περιστατικών* **3.** η συμφωνία ανάμεσα σε αυτά που δηλώνει ότι πρεσβεύει κανείς, υπόσχεται ή είναι υποχρεωμένος να κάνει και σε αυτά που πράγματι κάνει ή και ανάμεσα σε διαδοχικές πράξεις ή δηλώσεις του: *δεν υπάρχει* ~ *ανάμεσα στα λόγια και στις πράξεις του* (άλλα λέει και άλλα κάνει) || *αγωνίζεται με* ~ *για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τής γυναίκας* ΑΝΤ. ασυνέπεια, ανακολουθία **4.** η ιδιότητα κάποιου να τηρεί επακριβώς τις υποχρεώσεις του: *η* ~ *είναι βασικό προσόν ενός υπαλλήλου με υπεύθυνη θέση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίπτωση*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ακολουθία λέξεων, φράση», < *συν-* + *-έπεια* < *-επής* (< *ἔπος*), πβ. κ. *καλλι-έπεια*, *ἀρτι-έπεια*. Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. conséquence].

> **συνέπεια – συνεπής – συνεπώς.** Με τον τύπο **συνέπεια** εμφανίζονται στην Ελληνική δύο διαφορετικής ετυμολογικής προελεύσεως και σημασίας λέξεις: η αρχαία λ. *συνέπεια* «ακολουθία λέξεων, φράση» από το **ἔπος**, και η νέα ελληνική λ. *συνέπεια* «επακόλουθο, αποτέλεσμα» από το **ἕπομαι**. Συγκεκριμένα, από την αρχ. λ. *ἔπος* πλάστηκε ο αρχαίος (μεταγενέστερος) τ. *συνέπεια*, που χρησιμοποιήθηκε στη γραφή *ἐν συνεπείᾳ*. Η φράση αυτή σήμαινε «στη συνεκφορά, στην ακολουθία (λέξεων)», δηλ. «μέσα στη φράση», και χρησιμοποιήθηκε από αρχαίους και μεταγενέστερους γραμματικούς, για να δηλώσουν φαινόμενα χασμωδίας, τονισμού κ.λπ. που εμφανίζονται στην ακολουθία των λέξεων, όταν λέξεις συνεκφέρονται μέσα σε μια φράση. Με αυτή τη σημ. η λ. *συνέπεια* εντάσσεται στο παράδειγμα άλλων αρχαίων και νεότερων παραγώγων τού (*ἔπος* > *-επής* >) *-έπεια*: *καλλιέπεια*, *ορθοέπεια*, *αρτιέπεια*, *αμετροέπεια* κ.λπ. Διαφορετική είναι η προέλευση τής λ. *συνέπεια* «επακόλουθο». Είναι νεότερη λ. (απαντά σε μεταφράσεις από τα μέσα τού 19ου αι.) και πλάστηκε από λογίους, για να αποδώσει τη γαλλ. λ. **conséquence** (< λατ. consequentia < consequor «συνέπομαι, συνακολουθώ, επακολουθώ»). Επομένως, η λ. πλάστηκε (καταχρηστικά ως προς τους κανόνες παραγωγής τής Ελληνικής) από το *ἕπομαι*, για να αποδώσει στα Ελληνικά το -séquence / -sequentia που παράγεται από το sequor «έπομαι», χωρίς να έχει σχέση προς τα παράγωγα σε *-έπεια* από το *ἔπος*. Ομοίως, πλάστηκε και επίρρ. **συνεπώς** και, υποχωρητικά, και επίθετο **συνεπής**, ήτοι *συνέπεια – συνεπής – συνεπώς*, κατά το *καλλιέπεια – καλλιεπής – καλλιεπώς* ή *ευπρέπεια – ευπρεπής – ευπρεπώς*. Ας σημειωθεί ότι από τον Όμηρο ως τους πρώιμους Βυζαντινούς συγγραφείς (συμπεριλαμβανομένων των σχολιαστών, λεξικογράφων κ.λπ.) παραδίδονται 36 σύνθετα σε **-επής** από το *ἔπος*: *θελξι-επής*, *εὐρησι-επής*, *θεο-επής*, *ἰσχνο-επής*, *ἀληθο-επής*, *τερψι-επής*, *ἀκριτο-επής*, *χρηστο-επής*, *ἁμαρτο-επής*, *ἡδυ-επής*, *ἀριστο-επής*, *ταὐτο-επής*, *πολυ-επής*, *βραχυ-επής*, *κομψο-επής*, *ψευδο-επής* κ.ά.

συνεπεξεργαστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ***μαθηματικός συνεπεξεργαστής*** βοηθητική μονάδα επεξεργασίας (τσιπ ενσωματωμένο στον επεξεργαστή) που βοηθεί την κεντρική μονάδα επεξεργασίας στους μαθηματικούς υπολογισμούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. math(ematic) coprocessor].

συνεπής, -ής, -ές [1871] {συνεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· συνεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που τα λόγια, η συμπεριφορά και οι πράξεις του συμφωνούν με τις αρχές του ή με όσα υποστηρίζει: *η ζωή του είναι* ~ *προς τις διακηρύξεις του* || *είναι* ~ *στον λόγο* / *στα ραντεβού* / *με τον εαυτό του* / *προς τις αρχές του* ΑΝΤ. ασυνεπής, ανακόλουθος **2.** αυτός τον οποίο χαρακτηρίζει η συμφωνία μεταξύ των προηγούμενων και των επόμενων σταδίων τής εξέλιξής του: ~ *πορεία* **3.** αυτός που τηρεί τις υποχρεώσεις του: *είναι* ~ *στη δουλειά του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*, *συνέπεια*.
[ΕΤΥΜ. < *συνέπεια* (βλ.λ.), υποχωρητ. σχηματισμός, κατά το σχήμα *αμετροέπεια – αμετροεπής*, *καλλιέπεια – καλλιεπής*. Η λ. αποδίδει το γαλλ. conséquent].

συνεπιβάτης (ο) [1884] {συνεπιβατών}, **συνεπιβάτιδα** (η) {δυσχρ. συνεπιβατίδων} πρόσωπο που βρίσκεται στο ίδιο όχημα με άλλον/άλλους. Επίσης **συνεπιβάτρια** κ. **συνεπιβάτισσα** (η).

συνεπιδρώ ρ. αμετβ. [1874] {συνεπιδράς... | συνεπέδρασα} ασκώ επίδραση (σε κάποιον/κάτι) μαζί με κάποιον/κάτι άλλο: *τα στοιχεία που συνεπιδρούν στη διαμόρφωση τού χαρακτήρα είναι πολλά.* — **συνεπίδραση** (η).

συνεπίκουρος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που βοηθεί μαζί με κάποιον/κάτι άλλο ΣΥΝ. συμβοηθός. — **συνεπικουρία** (η).

συνεπικουρώ ρ. {συνεπικουρείς... | συνεπικούρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) παρέχω βοήθεια μαζί με κάποιον άλλον ή άλλους: *«η πείρα των παλαιοτέρων και οι συμβουλές τους συνεπικουρούν τους νέους συγγραφείς στα ξεπετάγματά τους»* (εφημ.) || *«οι υπάλληλοι τού δήμου, συνεπικουρούμενοι και από δημοσιογραφικά όργανα, κατήγγειλαν σοβαρές ατασθαλίες»* (εφημ.) || *«το Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, συνεπικουρούμενο από την ανάκαμψη των διεθνών αγορών, έχει ανακτήσει το μεγαλύτερο μέρος από τις απώλειες τής κρίσης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνεπικουρῶ (-έω)* < *συν-* + *ἐπικουρῶ* (βλ.λ.)].

συνεπιφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνεπέφερα} (σπάν.) έχω ως συνακόλουθο: *η παραίτησή του συνεπέφερε κύμα αλλαγών στην ιεραρχία* ΣΥΝ. συνεπάγομαι.

συνέβαλα ρ. → συμβάλλω

συνεπλάκην ρ. → συμπλέκω

συνέπλεξα ρ. → συμπλέκω

συνεπτυγμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί δημιουργώντας πτυχώσεις **2.** αυτός που έχει περιοριστεί σε έκταση: *η περίληψη είναι η* ~ *μορφή ενός κειμένου.* — **συνεπτυγμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*, *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συμπτύσσω* (βλ.λ.)].

συνεπώνυμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει το ίδιο επώνυμο ή την ίδια επωνυμία με άλλον.

συνεπώς επίρρ. [1858] όπως προκύπτει συμπερασματικά: *δεν γνωρίζω το αντικείμενο*· ~, *δεν μπορώ να σας βοηθήσω* ΣΥΝ. κατά συνέπεια.

επομένως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέπεια.*

σύνεργα (τα) {συνέργων} τα όργανα που χρησιμοποιεί ένας επαγγελματίας, κυρ. ένας τεχνίτης: *τα ~ τού μάστορα / τού σιδερά / τού τσαγκάρη / τού ψαρά* ΣΥΝ. εργαλείο, μαραφέτι.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επίθ. *συνεργός*, το οποίο απαντά και με τον τονισμό στην αρχική συλλαβή (*σύνεργος*)].

συνεργάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συνεργάστηκα} **1.** εργάζομαι μαζί (με κάποιον) σε ισότιμη βάση για την επίτευξη κοινού στόχου: *συνεργαζόμαστε επιτυχημένα εδώ και χρόνια* || *οι τεχνικοί / οι επιστήμονες / οι εργάτες συνεργάζονται αρμονικά* || *ως ηθοποιός συνεργάστηκε με πολλούς σκηνοθέτες* ΣΥΝ. συμπράττω, συνεργώ **2.** αναπτύσσω σχέσεις (με κάποιον) και υποστηρίζουμε ο ένας τον άλλον αλληλοβοηθούμενοι: *οι ευρωπαϊκές χώρες οφείλουν να συνεργαστούν, για να αντιμετωπίσουν την αμερικανική αγορά* || *αν δεν συνεργαστούμε, θα καταστραφούμε* ΣΥΝ. αλληλοβοηθούμαι ΑΝΤ. ανταγωνίζομαι **3.** προσφέρω την εργασία μου στην επίτευξη έργου από ομάδα, συνήθ. πνευματικής ή καλλιτεχνικής φύσεως: *~ με άρθρα σε διάφορα περιοδικά / με περιοδεύοντα θίασο* **4.** (κακόσ.) προσφέρω υπηρεσίες (κυρ. στον κοινό εχθρό) κατά προδοτικό τρόπο: *στη διάρκεια τής Κατοχής συνεργάστηκε με τους κατακτητές.*

συνεργασία (η) [μτγν.] {συνεργασιών} **1.** το να εργάζεται κανείς από κοινού με άλλον ή άλλους για την επίτευξη κοινού στόχου: *χρειάζομαι τη ~ σου* || *η ~ σκηνοθέτη και συνθέτη έδωσε θαυμάσιο αποτέλεσμα* || *η συνάντηση έγινε σε κλίμα συνεργασίας* ΣΥΝ. σύμπραξη ΑΝΤ. ανταγωνισμός **2.** η ανάπτυξη σχέσεων αλληλοβοήθειας μεταξύ ατόμων ή ομάδων που έχουν κοινούς στόχους: *η ~ των ευρωπαϊκών χωρών* ΣΥΝ. αλληλοϋποστήριξη **3.** η προσφορά πνευματικής ή καλλιτεχνικής εργασίας σε συλλογική προσπάθεια και (συνεκδ.) η ίδια η εργασία αυτή: *εγκαινίασε ~ με νέο έντυπο* || (συνεκδ.) *έφερα τη ~ μου για το νέο τεύχος* **4.** (κακόσ.) η προσφορά υπηρεσιών, κυρ. στον εχθρό.

συνεργάσιμος, -η, -ο αυτός που είναι κατάλληλος ή πρόθυμος για συνεργασία, αυτός με τον οποίο συνεργάζεται κανείς εύκολα: *είναι άνθρωπος ~· δεν θα έχετε δυσκολίες, αν δουλέψετε μαζί* || *δεν αρκεί να είναι ο δάσκαλος ικανός· πρέπει να είναι και ο μαθητής ~.* — **συνεργασιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coopératif].

συνεργάτης (ο) [αρχ.] {συνεργατών}, **συνεργάτιδα** (η) [αρχ.] {δύσχρ. συνεργατίδων} **1.** πρόσωπο που εργάζεται μαζί με άλλον επί ίσοις όροις: *είναι χρόνια συνεργάτες στη δουλειά* ΣΥΝ. συνέταιρος ΑΝΤ. αντίπαλος **2.** (καταχρ.) πρόσωπο που βοηθεί άλλον στο έργο του, που εργάζεται με κάποιον ως υφιστάμενός του: *δεν έμεινε ευχαριστημένος από τον νέο του συνεργάτη και τον απέλυσε* || *εξωτερικός ~* (άτομο για εξωτερικές δουλειές) ΣΥΝ. βοηθός, υπάλληλος ΑΝΤ. προϊστάμενος **3.** πρόσωπο που προσφέρει πνευματικό ή καλλιτεχνικό έργο σε ομάδα: *τακτικός ~ τού περιοδικού* **4.** αυτός που προσφέρει υπηρεσίες σε κάποιον: *στενός ~ τού πρωθυπουργού* || *εκτελέστηκε από τους αντάρτες ως ~ των Γερμανών.* Επίσης (καθημ.) **συνεργάτισσα** κ. **συνεργάτρια** (η) [1893].

συνεργατικός, -ή, -ό [1869] **1.** αυτός που αναφέρεται σε συνεργασία ή σε συνεργάτη: *~ αλληλεγγύη / κίνηση / διαδικασίες* **2. *συνεργατική*** (η) ένωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής: *τα μέλη τής ~* ΣΥΝ. συνεταιρισμός. — **συνεργατικότητα** (η) [1888].

συνεργατισμός (ο) [1888] ΟΙΚΟΝ. κίνηση που στηρίζεται στην αρχή τής αλληλοβοήθειας των μελών της (κυρίως μικρών οικονομικών μονάδων, παραγωγών ή καταναλωτών), για τη δημιουργία οικονομικής δύναμης με σκοπό την αντιμετώπιση μονοπωλιακών ή μονοψωνιστικών εμπορικών δομών στην αγορά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coopératisme].

συνεργείο (το) **1.** ομάδα ανθρώπων που απασχολούνται στην εκτέλεση τού ίδιου έργου, έχοντας συνήθ. διαφορετικές, αλλά αλληλοσυμπληρούμενες ειδικότητες: *τηλεοπτικό / κινηματογραφικό ~* || *~ καθαρισμού κτηρίων / συντηρήσεως έργων τέχνης / καθαριότητας τού δήμου / επισκευής αυτοκινήτων* **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο εργάζεται η παραπάνω ομάδα και ο οποίος συνήθ. περιέχει τον κατάλληλο εξοπλισμό και μηχανήματα γι' αυτό τον σκοπό: *πήγα το αυτοκίνητο στο ~* || *το ~ καταστράφηκε ολοσχερώς από την πυρκαγιά* **3.** (συνεκδ.) η επιδιόρθωση μηχανήματος: *το ψυγείο θέλει ~* ΣΥΝ. επισκευή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνέργειον* (κατά τα ουσ. σε *-είο*, πβ. *μηχανουργ-είο*) < αρχ. *συνεργός*].

συνεργία κ. **συνέργεια** (η) {συνεργιών} **1.** ΝΟΜ. οποιαδήποτε εκ προθέσεως συνδρομή υλική ή ηθική, θετική ή αρνητική παρεχόμενη στον αυτουργό αξιοποίνου πράξεως (π.χ. όταν κάποιος, αν και έχει υποχρέωση, δεν ενεργεί προς αποτροπή αξιόποινης πράξης, όπως ο αστυνομικός διευθυντής που δεν παρεμποδίσε αστυνομικά όργανα τα οποία κακοποιούσαν πολίτες ενώπιόν του, όταν χορηγεί κάποιος το όπλο σε άλλον για τη διάπραξη ανθρωποκτονίας ή τον διευκολύνει να διαφύγει τη σύλληψη ή συμβουλεύει τον δράστη για τον τρόπο τελέσεως τής πράξης κ.ά.) **2.** ΒΙΟΛ. (α) η συνεργασία διαφορετικών οργάνων για την επίτελεση μιας λειτουργίας: *~ μυών* (β) ***παραγοντική συνεργία*** η συνεργασία δύο ή περισσοτέρων γονιδίων στη ρύθμιση τής εμφάνισης κληρονομικού χαρακτηριστικού **3.** ΧΗΜ. το φαινόμενο κατά το οποίο η δράση δύο χωριστών ουσιών από κοινού είναι ισχυρότερη από αυτήν που προκαλείται, όταν οι ουσίες δρουν χωριστά **4.** ΦΑΡΜ. η συνδυασμένη δράση χωριστών φαρμάκων που έχουν διαφορετικό τρόπο επενέργειας, αλλά αλληλεπιδρούν με τέτοιον τρόπο, ώστε να ενισχύουν το ένα το άλλο στην επίτευξη κοινού αποτελέσματος ΣΥΝ. συνεργισμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνεργός* (βλ.λ.)].

συνεργισμός (ο) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η διδασκαλία σύμφωνα με την οποία η σωτηρία τού ανθρώπου είναι προϊόν τού ελεύθερου συνδυασμού τής Θείας Χάριτος και τής ανθρώπινης θέλησης **2.** ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο δύο ή περισσότεροι μικροοργανισμοί δρουν από κοινού και επιτυγχάνουν αποτέλεσμα, το οποίο δεν θα μπορούσαν να επιφέρουν, αν δρούσε ο καθένας μόνος του **3.** ΦΑΡΜ.-ΒΙΟΛ. η συνδυασμένη δράση χωριστών φαρμάκων ή άλλων ουσιών, που έχουν διαφορετικό τρόπο επενέργειας, αλλά αλληλεπιδρούν με τέτοιον τρόπο, ώστε να ενισχύουν το ένα το άλλο στην επίτευξη κοινού αποτελέσματος, το οποίο είναι ανώτερο από ό,τι θα ήταν, αν δρούσε κάθε ουσία χωριστά ΣΥΝ. συνεργία. — **συνεργιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. synergism].

συνεργός (ο/η) ΝΟΜ. το πρόσωπο που ενισχύει υλικά ή ηθικά κάποιον στην επιτέλεση αξιόποινης πράξης: *απλός / άμεσος ~* || *~ σε φόνο / σε ληστεία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-εργός* < *ἔργον*].

συνεργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνεργείς... | συνέργησα κ. (λόγ.) συνήργησα} **1.** αποτελώ παράγοντα στην πραγματοποίηση έργου ή στην επίτευξη αποτελέσματος: *αν δεν συνεργήσουμε όλοι, δεν θα πετύχουμε εγκαίρως ικανοποιητικό αποτέλεσμα* ΣΥΝ. συντελώ, βοηθώ, συμπράττω ΑΝΤ. εμποδίζω **2.** (κακόσ.) παρακινώ και στηρίζω υλικά ή ηθικά κάποιον στην επιτέλεση αξιόποινης πράξης: *συνήργησε στο έγκλημα* ΣΥΝ. συμπράττω.

συνέρρευσα ρ. → συρρέω

συνερίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {συνερίστηκα} **1.** θίγομαι ή προσβάλλομαι από τα λόγια ή τις πράξεις κάποιου και εκδηλώνω την αντιπάθεια ή την εχθρότητά μου προς αυτόν: *Μην τον συνερίζεσαι! Γέρος άνθρωπος είναι, θα πει και μια κουβέντα παραπάνω* ΣΥΝ. ξεσυνερίζομαι **2.** ανταγωνίζομαι, ζηλεύω κάποιον όταν κερδίζει κάτι αυτός και όχι εγώ. — **συνερισιά** (η) κ. **συνέρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνερίζω* «αντιδικώ, ερίζω» < *συν-* + *ἐρίζω* (βλ.λ.)].

συνέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {συνήλθα | χρησιμοποιείται επίσης το αρχ. απρφ. ενεστ. *συνέρχεσθαι* (σημ. 1)} **1.** πηγαίνω στον ίδιο χώρο (με άλλους) με σκοπό τη συνεργασία, την ανταλλαγή απόψεων, την ψήφιση απόψεων ή τον εορτασμό: *οι παράγοντες συνήλθαν σε έκτακτη σύσκεψη* ΣΥΝ. συνάζομαι, συναθροίζομαι ΑΝΤ. αποχωρώ· ΦΡ. ΝΟΜ. ***ελευθερία / δικαίωμα τού συνέρχεσθαι*** το δικαίωμα που παρέχει στους πολίτες το Σύνταγμα να συγκεντρώνονται, εφόσον αυτό δεν γίνεται για συνωμοτικό ή άλλον αξιόποινο σκοπό **2.** συνεδριάζω, βρίσκομαι σε λειτουργία: *συνέρχεται η Βουλή / η επιτροπή / το συμβούλιο / το σώμα / το δικαστήριο* ΑΝΤ. διαλύομαι, λύομαι ● **3.** επανακτώ τις αισθήσεις μου: *λιποθύμησε από τον πόνο, αλλά σύντομα συνήλθε* ΣΥΝ. έρχομαι στα συγκαλά μου ΑΝΤ. λιποθυμώ, σβήνω, χάνομαι **4.** (μτφ.) επανακτώ την ψυχική μου ισορροπία και ηρεμία: *προσπαθεί να συνέλθει από τα χτυπήματα τής μοίρας / από το σοκ / από τον χωρισμό* **5.** επανακτώ την υγεία μου: *ήταν βαριά άρρωστος, αλλά τώρα συνήλθε.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἔρχομαι*. Η σημ. «ανακτώ τις αισθήσεις μου» αποδίδει το γαλλ. revenir à moi].

σύνεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} η τήρηση φρόνιμης στάσης απέναντι στα πράγματα, κυρ. ως αποτέλεσμα ορθής κρίσης, η σοφία που εφαρμόζει κανείς σε ζητήματα τής καθημερινότητας: *ενεργεί πάντοτε με ~ και ποτέ σπασμωδικά* || *«η ~ υπαγορεύει την αποφυγή κάθε προκλητικής ενέργειας»* (εφημ.) ΣΥΝ. φρονιμάδα, σωφροσύνη, φρόνηση, περίσκεψη ΑΝΤ. αμυαλιά, αφροσύνη, απερισκεψία, αστοχασιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνεσις* < *συνίημι* «συγκεντρώνω κατανοώ, αντιλαμβάνομαι» (πβ. κ. *ἄνεσις* – *ἀνίημι*, *ἄφεσις* – *ἀφίημι*) < *συν-* + *ἵημι* «ρίχνω, εκτοξεύω» (βλ. κ. *αφήνω*). Η λ. *σύνεσις* είχε αρχικώς την απλή σημ. «ένωση, ενοποίηση», πολύ σύντομα όμως έλαβε και τη μεταφορική έννοια τής περίσκεψης, τής φρόνησης, η οποία απορρέει από την προσεκτική συνεκτίμηση όλων των παραγόντων. Βλ. κ. *συνετός*].

Συνέσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** *Κυρήνης*· φιλόσοφος και συγγραφέας (τέλος τού 4ου – αρχές τού 5ου αι. μ.Χ.) με πλούσιο συγγραφικό έργο, επίσκοπος Πτολεμαΐδος (410-413).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *σύνεσις* (βλ.λ.)].

συνεστάλην ρ. ▸ συστέλλω

συνεσταλμένος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν παίρνει εύκολα θάρρος μπροστά στους άλλους, που συμπεριφέρεται με αιδημοσύνη: *ήταν ένα ~ παιδί, που δεν τολμούσε ν' αντιμιλήσει στους μεγαλυτέρους* ΣΥΝ. ντροπαλός, μαζεμένος ΑΝΤ. θρασύς, ξεδιάντροπος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αιδημοσύνη, που δεν έχει θρασύτητα: *~ ύφος / μάτια / ματιά / χαμόγελο / στάση* ΑΝΤ. θρασύς, ξεδιάντροπος (βλ. κ. λ. *συστέλλω*) **3.** ΓΛΩΣΣ. ***συνεσταλμένη βαθμίδα*** μορφή ινδοευρωπαϊκής ρίζας, η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα μεταπτώσεως τής απαθούς βαθμίδας (βλ. λ. *απαθής*) με μετατροπή τού φωνήεντός της σε συμφωνικό ημίφωνο (βλ.λ.). — **συνεσταλμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάπτωση, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συστέλλω*].

συνέστειλα ρ. ▸ συστέλλω

συνέστησα ρ. ▸ συνιστώ

συνεστίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η επίσημου χαρακτήρα συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ατόμων για να γευματίσουν: *η αίθουσα διατίθεται για συνεστιάσεις* || *η ~ τού συλλόγου εργαζομένων στην Εθνική Τράπεζα.* — **συνεστιάζομαι** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνεστίασις* < αρχ. *συνεστιῶ / -ῶμαι (-άο-)* < *συν-* + *-εστιῶ* < *ἑστία*].

συνεστραμμένος, -η, -ο ▸ συστρέφω

συνέστρεψα ρ. ▸ συστρέφω

συνεταιράκι (το) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.-οικ.) ο συνέταιρος (με τον οποίο έχει κανείς στενές σχέσεις): *είμαστε συνεταιράκια στο μαγαζί με τον Σπύρο.*

συνεταιρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {συνεταιρίστηκα· χρησιμοποιείται επίσης το αρχ. απρφ. ενεστ. *συνεταιρίζεσθαι*} **1.** γίνομαι συνέταιρος άλλου σε κοινή επιχείρηση ΣΥΝ. συνεργάζομαι· ΦΡ. ΝΟΜ. ***ελευθερία / δικαίωμα τού συνεταιρίζεσθαι*** το δικαίωμα που αναγνωρίζει το Σύνταγμα στον πολίτη να ιδρύει, να συμμετέχει, να διαλύει ή να αποχωρεί από σωματεία ή ενώσεις **2.** μετέχω σε συνεταιρισμό: *συνεταιρίστηκε στον αγροτικό συνεταιρισμό τού χωριού του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

συνεταιρικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που αναφέρεται στον συνεταιρισμό ή στους συνεταιριστές: ~ *τιμή / προϊόν* ΣΥΝ. συνεταιριστικός **2.** αυτός που αναφέρεται σε συνεταίρους: ~ *επιχείρηση.* — **συνεταιρικ-ά / -ώς** [1863] επίρρ.

συνεταιρισμός (ο) [1851] ο οργανισμός τού οποίου τα μέλη συνεργάζονται, για να βελτιώσουν την οικονομική κατάστασή τους και καρπώνονται οφέλη ανάλογα με τη συνεισφορά τους σε αυτόν: *αγροτικός / καταναλωτικός / οικοδομικός / γεωργικός / παραγωγικός ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. association].

συνεταιριστής (ο) [1839], **συνεταιρίστρια** (η) αυτός που συμμετέχει σε συνεταιρισμό.

συνεταιριστικός, -ή, -ό [1896] αυτός που σχετίζεται με συνεταιρισμό: ~ *πολιτική / οργάνωση.*

συνέταιρος κ. **συνεταίρος** (ο/η) {συνεταίρ-ου | -ων, -ους} το πρόσωπο που συμμετέχει ισότιμα με άλλον/άλλους σε οικονομική επιχείρηση: ~ *στη δουλειά / στις επιχειρήσεις* || *πήρε τον γιο του συνέταιρο στο μαγαζί.* — (υποκ.) **συνεταιράκι** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνέταιρος* < *συν-* + *έταῖρος* «φίλος, σύντροφος» (βλ.λ.)].

συνέταμα ρ. → συντέμνω

συνετέθην ρ. → συνθέτω

συνέτεινα ρ. → συντείνω

συνετίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνέτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} πείθω ή επιβάλλω (σε κάποιον) να φέρεται συνετά: *είναι αγύριστο κεφάλι· δεν συνετίζεται εύκολα* ΣΥΝ. σωφρονίζω, συμμορφώνω, βάζω μυαλό (σε κάποιον). — **συνετισμός** (ο) [1897] κ. **συνέτιση** (η).

συνέτμησα ρ. → συντέμνω

συνετός, -ή, -ό αυτός που δρα ή γίνεται με κριτήριο την ορθή σκέψη, που δεν παραφέρεται ή δεν είναι προϊόν παραλογισμού: ~ *απόφαση / ηγέτης / στάση / διαχείριση* ΣΥΝ. μυαλωμένος, γνωστικός, φρόνιμος, σώφρων ΑΝΤ. ασύνετος, άκριτος, ασυλλόγιστος. — **συνετ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνίημι* (βλ. λ. *σύνεση*), πβ. κ. *ἄνετος* – *ἀνίημι*].

συνέτρεξα ρ. → συντρέχω

συνευθύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {μόνον σε ενεστ. κ. παρατ.} μοιράζομαι (με κάποιον) την ευθύνη: *όλοι οι κατηγορούμενοι συνευθύνονται για την τραγωδία.*

συνεύρεση (η) [1852] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** το να βρίσκεται (κάποιος) κάπου μαζί με (κάποιον) άλλο, η συνύπαρξη: *η ~ των δύο αντιπάλων στη δεξίωση προκάλεσε αμηχανία στους παρευρισκομένους* ΣΥΝ. συνάντηση **2.** η ερωτική επαφή ΣΥΝ. συνουσία.

συνευρίσκομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συνευρέθηκα} **1.** βρίσκομαι μαζί (με κάποιον): *συνευρέθηκα τυχαία σε δείπνο κοινών φίλων* ΣΥΝ. βρίσκομαι, συναντώμαι, ανταμώνω ΑΝΤ. αποχωρίζομαι **2.** (ειδικότ.) έρχομαι σε ερωτική επαφή (με κάποιον) ΣΥΝ. συνουσιάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.*

συνεφαπτομένη (η) ΜΑΘ. *(~ γωνίας ή τόξου)* ο τριγωνομετρικός αριθμός, ο οποίος ισούται με το συνημίτονο προς το ημίτονο τού τόξου ή τής γωνίας ή με την εφαπτομένη τού συμπληρώματος τής γωνίας.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *συνεφάπτομαι.* Ως μαθ. όρ. αποδίδει το γαλλ. cotagente].

συνεφέρνω ρ. μετβ. {συνέφερα} **1.** βοηθώ (κάποιον) να ανακτήσει τις αισθήσεις του: *τον συνέφερε με μικρά χτυπήματα στο πρόσωπο* **2.** (μτφ.) βοηθώ (κάποιον/κάτι) να ανακτήσει τις δυνάμεις ή την προηγούμενη ισχύ του **3.** φέρνω (κάποιον) στα συγκαλά του, συνετίζω: *μίλα του κι εσύ που έχεις πιο πολύ μυαλό, μπας και τον συνεφέρεις.*
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *συν-έ-φερα* (τού ρ. *συμφέρω*) με διατήρηση τής εσωτ. συλλαβικής αύξησης (πβ. κ. *κατ-έ-βηκα - κατεβαίνω*) και ανάπτυξη *-ν-* (βλ. λ. *φέρνω – φέρω*)].

συνέχεια (η) [αρχ.] {συνεχειών} **1.** η απουσία διακοπής ή χάσματος, η εσωτερική συνοχή συνήθ. ως απόρροια λογικής αιτιότητας: *η αδιάσπαστη ~ τής ελληνικής γλώσσας* ΣΥΝ. ακολουθία ΑΝΤ. ασυνέχεια **2.** ό,τι ακολουθεί κάτι άλλο και συνδέεται με αυτό με εσωτερική αλληλουχία: *η ~* (ενν. *τής ταινίας*) *επί τής οθόνης* || *ευτυχώς, το επεισόδιο δεν είχε ~!* || *θέλεις να μάθεις τη ~ τής ιστορίας;* || *άγνωστη / ενδιαφέρουσα / απρόσμενη / απογοητευτική / τραγική ~* || *δεν τελειώσαμε ακόμα· έχει και ~ το πράγμα* || *η ~ τής ταινίας μετά τις διαφημίσεις·* ΦΡ. (α) ***εν συνεχεία / στη συνέχεια*** στην επόμενη χρονική στιγμή ή φάση: *ο δράστης πήρε τον σάκο και ~ επιβιβάστηκε στο όχημα τού συνενόχου του* ΣΥΝ. ακολούθως, μετά (β) ***δίνω συνέχεια (σε κάτι)*** δεν αφήνω (κάτι) να διακοπεί ή να σταματήσει, κάνω (κάτι) να συνεχιστεί ή να ξαναρχίσει· (ειδικότ. συνήθ. αρνητ.) αφήνω (κάτι) να εξελιχθεί σε παρεξήγηση, σε καβγά: *Μη δίνεις συνέχεια! Ήταν ένα ανόητο επεισόδιο* (γ) ***έπεται / υπάρχει και συνέχεια*** ακολουθούν και άλλα: *Αυτά που είδες είναι μόνο η αρχή! ~!* || *δεν τελειώνει εδώ η περιπέτειά μου· περίμενε, ~!* **3.** (συνήθ. στον πληθ.) ό,τι ακολουθεί κάτι άλλο ως μέρος ενός συνόλου που εξωτερικά έχει διασπαστεί, αλλά διατηρεί την εσωτερική συνοχή του: *το διήγημα δημοσιεύθηκε σε συνέχειες στο περιοδικό* || *έμαθα την ιστορία σε συνέχειες, γιατί ολοένα μάς διέκοπταν* || *τηλεοπτικό πρόγραμμα σε συνέχειες* ● **4.** το ενωτικό (βλ.λ.) ● **5.** ΙΑΤΡ. η σύνδεση οργάνων που βρίσκονται κοντά μέσω ορογόνου αδένα ύστερα από φλεγμονές ή εγχειρήσεις: *ενδορρινική / ενδομητρική / πρόσθια ~* ΣΥΝ. σύμφυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό, έχω.*

συνέχεια επίρρ.: κατ' εξακολούθηση, ούτως ώστε να μη μεσολαβεί διακοπή ή κενό: *μιλούσε δύο ώρες ~* || *κέρδισε τρεις γύρους ~* || *σταμάτα να ενοχλείς ~ τους συμμαθητές σου* ||*τα δωμάτιά τους είναι ~ το ένα στο άλλο* ΣΥΝ. συνεχώς, αδιάκοπα, ολοένα, όλη την ώρα ΑΝΤ. ποτέ, σπάνια, αραιά και πού, πού και πού.

συνεχής, -ής, -ές {συνεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (α) αυτός που δεν διακόπτεται, που υφίσταται διαρκώς μέσα στον χρόνο: ~ *πορεία μέσα στον χρόνο / παρουσία στα γράμματα και στις τέχνες* || ~ *και επίμονη προσπάθεια* || ~ *ωράριο* ΣΥΝ. διαρκής, εξακολουθητικός, αδιάκοπος ΑΝΤ. ασυνεχής, σποραδικός (β) ***συνεχές*** (το) η αδιάλειπτη σειρά των βαθμιαίων μεταβολών ενός χαρακτηριστικού γνωρίσματος: *χωροχρονικό ~* (ο χώρος τεσσάρων διαστάσεων με τέταρτη διάσταση τον χρόνο) **2.** αυτός που συμβαίνει σε πυκνά χρονικά διαστήματα: *του ασκούνται ~ πιέσεις να υπογράψει τη σύμβαση* || ~ *επιθέσεις / αυξήσεις / πτώση των τιμών / ολισθήματα / τηλεφωνήματα / ατυχίες* || *βρισκόμαστε σε ~ επαφή για την επίλυση τού προβλήματος* ΣΥΝ. αλλεπάλληλος, επαναλαμβανόμενος ΑΝΤ. σπάνιος, αραιός, σποραδικός **3.** αυτός που εφάπτεται άλλου ή είναι πολύ κοντά του, χωρίς να μεσολαβεί μεταξύ τους κενό στον χώρο: ~ *δωμάτια / οικήματα / οικισμοί* ΣΥΝ. συνεχόμενος, συναπτός ΑΝΤ. απομακρυσμένος **4.** ΜΟΥΣ. ***συνεχή διαστήματα*** η άνοδος ή κάθοδος τής φωνής ή των οργάνων στα διαδοχικά διαστήματα μιας κλίμακας **5.** ΦΥΣ. ***συνεχές ρεύμα*** βλ. λ. *ρεύμα.* — **συνεχώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνέχω*].

συνεχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συνέχισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ (μετβ.) **1.** εξακολουθώ, δεν διακόπτω: *τα σωστικά συνεργεία θα συνεχίσουν την προσπάθειά τους μέχρι το βράδυ* || *ο Άρης σταμάτησε· ο Ερρίκος συνεχίζει να δουλεύει* || *αν συνεχίσεις αυτή την τακτική, δεν θα τα πάμε καλά!* ΑΝΤ. σταματώ, διακόπτω, παύω **2.** διαδέχομαι κάποιον σε κάτι, αναλαμβάνω (έργο) μετά από κάποιον άλλον, αρχίζω εκ νέου (κάτι που είχε διακοπεί): *θα συνεχίσουμε εμείς το έργο τού αείμνηστου ηγέτη μας* ΑΝΤ. σταματώ, διακόπτω, παύω ♦ (αμετβ.) **3.** δεν διακόπτω, δεν σταματώ αυτό που κάνω: *είναι εκπληκτικό· έχει τραυματιστεί στο πόδι και παρ' όλα αυτά συνεχίζει!* || *Συνέχισε! Μη δίνεις σημασία στους άλλους!* ΑΝΤ. σταματώ, παύω **4.** αρχίζω εκ νέου (κάτι που είχε διακοπεί): *ας κάνουμε ένα διάλειμμα και θα συνεχίσουμε αργότερα!* ΑΝΤ. σταματώ, διακόπτω **5.** (ειδικότ.) λέω τη συνέχεια αφήγησης, κειμένου κ.λπ.: (κατά την εξέταση τού μαθήματος τής ημέρας στο σχολείο) *καλά μάς τα είπες εσύ· να συνεχίσει ο διπλανός σου!* ΑΝΤ. σταματώ, διακόπτω **6.** (καταχρ. για καταστάσεις, γεγονότα κ.λπ.) δεν παύω να βρίσκομαι σε εξέλιξη ή να επαναλαμβάνομαι: *κάθε μέρα παρκάρει μπροστά στην πόρτα μας· πόσο θα συνεχίσει αυτή η κατάσταση;* (μεσοπαθ. ***συνεχίζομαι***) **7.** υπάρχω ή εξελίσσομαι χωρίς διακοπή: *ο αγώνας / η βροχή / η παράσταση συνεχίζεται* || *θα συνεχιστεί για πολύ αυτή η ιστορία;* || *τα συνεχιζόμενα προβλήματα* || *και η ζωή συνεχίζεται* ΣΥΝ. εξακολουθώ, κρατώ ΑΝΤ. διακόπτομαι, παύω, σταματώ **8.** (τριτοπρόσ. ***συνεχίζεται***) οπτική ή ακουστική ένδειξη στο τέλος τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού προγράμματος συνεχειών ή στο τέλος αποσπάσματος γραπτού λόγου σε έντυπο, με την οποία ενημερώνονται οι θεατές, οι ακροατές ή οι αναγνώστες ότι σε τακτό χρονικό διάστημα ή σε επόμενη εκπομπή ή τεύχος θα υπάρχει η συνέχεια τής σειράς ή τού κειμένου αντίστοιχα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.*

συνέχιση (η) [1868] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} το να συνεχίζει, να εξακολουθεί κάτι: *αποφασίστηκε η ~ τής απεργίας* || *η ~ των προσπαθειών / τού διαλόγου* ΣΥΝ. εξακολούθηση ΑΝΤ. παύση, διακοπή.

συνεχιστής (ο) [1890], **συνεχίστρια** (η) {συνεχιστριών} πρόσωπο που εξακολουθεί να κάνει το έργο, το οποίο συνήθ. έχει ξεκινήσει άλλος: ~ *τού έργου τού προκατόχου του / τής παράδοσης.*

συνεχόμενος, -η, -ο αυτός που αποτελεί συνέχεια τού άλλου στον χρόνο ή τον χώρο, αυτός που συμβαίνει ή υφίσταται χωρίς να μεσολαβεί διακοπή ή κενό: ~ *φόνοι / δωμάτια / κτήρια.* — **συνεχόμενα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *συνέχω,* απόδ. τού γαλλ. con-tigu].

συνέχυσα ρ. → συγχέω

συνέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} **1.** συνδέω, υπάρχω ως στοιχείο που συνδέει: *«εκείνο που συνέχει όλες αυτές τις εκδηλώσεις βίας είναι η ιδέα τής ανατροπής τής τάξης τού κόσμου, η κατάργηση των καθιερωμένων ορίων και νόμων»* (εφημ.) ● **2.** (για ψυχικές καταστάσεις) διακατέχω: *τον συνείχε δέος, όταν έβλεπε τον δάσκαλό του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*

-σύνη παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν την αφηρημένη έννοια, η οποία αντιστοιχεί σε αυτό που δηλώνει το θέμα τής λέξης: *καλο-σύνη, αξιο-σύνη, ιερο-σύνη.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε Ι.Ε. *-tuna και απαντά συνήθ. με το συνδετικό φωνήεν *-ο-* (λ.χ. *μνημοσύνη, σωφρο-σύνη, άγνωμο-σύνη*)].

συνήγορος (ο/η) {συνηγόρ-ου | -ων, -ους} **1.** ΝΟΜ. (α) ο δικηγόρος που έχει τη νόμιμη εξουσιοδότηση από τον διάδικο να τον εκπροσωπεί στο δικαστήριο και να ασκεί όλες τις απαραίτητες διαδικαστικές πράξεις για την ευνοϊκή έκβαση τής δίκης: ~ *τής υπεράσπισης / τής πολιτικής αγωγής / τού ενάγοντος / τού εναγομένου* ΣΥΝ. δικαστικός πληρεξούσιος (β) ***Συνήγορος τού Πολίτη*** δημόσιος λειτουργός, που εκλέγεται από τη Βουλή ή διορίζεται από την κυβέρνηση· λαμβάνει

και εξετάζει καταγγελίες ιδιωτών / πολιτών εναντίον τής κυβέρνησης ή τού Δημοσίου και μεριμνά για την επανόρθωση των αδικιών που προκλήθηκαν εις βάρος τους και γενικά για την καταπολέμηση τής κακοδιοίκησης, χωρίς όμως η γνώμη του να είναι υποχρεωτική για τη διοίκηση **2.** το πρόσωπο που παίρνει το μέρος κάποιου, που τον υποστηρίζει με τα λόγια: *Εσύ τι ανακατεύεσαι; Συνήγορό του σ' έβαλε;* || *είναι ~ των δικαιωμάτων τού παιδιού* || *αυτόκλητος ~* ΑΝΤ. κατήγορος. — **συνηγορία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγορά* (βλ.λ.), πβ. κ. *κατ-ήγορος, παρ-ήγορος*). Η φρ. *συνήγορος τού πολίτη* αποτελεί απόδ. τού σουηδ. Ombudsman].

συνηγορώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συνηγορείς... | συνηγόρησα} **1.** υπερασπίζομαι (κάποιον/κάτι) μιλώντας υπέρ αυτού: *δύο μέλη συνηγόρησαν υπέρ τής πρότασης τού προέδρου· οι υπόλοιποι τάχθηκαν εναντίον* **2.** αγορεύω ή παρίσταμαι μπροστά σε δικαστήριο ή σε δικαστική αρχή εκπροσωπώντας άλλον και προασπίζοντας τα συμφέροντά του **3.** (συνεκδ.) δίνω μεγαλύτερη ισχύ σε γνώμη ή στάση: *οι τελευταίες ενδείξεις συνηγορούν υπέρ τής ταχείας ανάληψης δράσεως* ΣΥΝ. υποστηρίζω, ενισχύω, επιβεβαιώνω ΑΝΤ. αμφισβητώ.

συνήθεια (η) [αρχ.] {συνηθειών} **1.** συμπεριφορά που επαναλαμβάνεται πανομοιότυπα χωρίς τις περισσότερες φορές να αποτελεί προϊόν συνειδητής πράξης ή να απασχολεί τη συνείδηση αυτού που την εκτελεί: *μελετά τις ~ των τρωκτικών* || *το ξέρω ότι το κάπνισμα είναι κακή ~, αλλά δεν μπορώ να το κόψω* || *από ~ έβγαλε τα παπούτσια του μόλις μπήκε στο σπίτι και ας μην ήταν στο δικό του* || *μένουν μαζί από ~ και όχι γιατί αγαπιούνται* || *το παιδί τους έχει αποκτήσει κακές ~* || *του 'χει γίνει πια ~ και δεν μπορεί αν δεν φάει γλυκό μετά το φαγητό* ΣΥΝ. έξη **2.** παγιωμένος τρόπος συμπεριφοράς που χαρακτηρίζει τα μέλη μεγαλύτερης ή μικρότερης ομάδας, χωρίς να έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα, χωρίς η παραβίασή του να επιφέρει κυρώσεις: *τοπική / παραδοσιακή / λαϊκή / πατροπαράδοτη ~* ΣΥΝ. έθος, έθιμο ΑΝΤ. νεωτερισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια, ενέργεια*.

συνήθειο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η συνήθεια ή το έθιμο: *το 'χουν ~ στα μέρη μας ν' ανάβουν φωτιές τ' Αϊ-Γιάννη.*
[ΕΤΥΜ. < *συνήθεια*, που θεωρήθηκε ουδ. πληθ.].

συνήθης, -ης, σύνηθες {συνήθ-ους | -εις (ουδ. -η)· συνηθέστ-ερος, -ατος} αυτός που συνήθως συμβαίνει, που είναι αναμενόμενος, συνεπώς δεν προκαλεί έκπληξη: *πέρα από τη ~ φθορά, δεν παρατηρώ τίποτα το ανησυχητικό στη μηχανή* ΣΥΝ. συνηθισμένος ΑΝΤ. ασυνήθης, ασυνήθιστος, διαφορετικός· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***κατά το σύνηθες*** όπως είναι η συνήθεια, όπως γίνεται τις πιο πολλές φορές: *~, θα φάνε κάπου όλοι μαζί μετά την τελετή* (β) ***συνήθης ύποπτος*** βλ. λ. *συνήθως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εγκυκλοπαιδεία, προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-ήθης* < *ήθος*, πβ. κ. *ευ-ήθης, καλο-ήθης*].

συνηθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {συνήθισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** *(~ κάποιον σε κάτι)* κάνω (κάποιον) να εξοικειωθεί με κάτι, να μην του είναι ξένο: *δεν μας έχει συνηθίσει σε τέτοια συμπεριφορά* (δεν περιμέναμε από αυτόν τέτοια συμπεριφορά) || *η ζωή με έχει συνηθίσει στις εκπλήξεις* ΣΥΝ. μαθαίνω, εθίζω, εξοικειώνω ΑΝΤ. ξεσυνηθίζω **2.** (+να) κάνω (κάποιον) να ενεργεί κατά κανόνα με συγκεκριμένο τρόπο, εξοικειώνω (κάποιον) με το να κάνει κάτι συχνά: *πρέπει να συνηθίσεις τον σκύλο σου να μην είναι φιλικός με τους ξένους* ΣΥΝ. μαθαίνω **3.** κάνω (κάτι) κατά κανόνα, τις περισσότερες φορές ή συχνά: *~ να ξυπνώ νωρίς το πρωί* || *δεν συνηθίζει να αργεί στα ραντεβού του· μάλλον κάτι θα του έτυχε* || *δεν ~ να επισκέπτομαι τέτοια μέρη* **4.** αποκτώ συνήθεια: *συνήθισε το τσιγάρο από μικρός και τώρα δεν μπορεί να το κόψει* ΣΥΝ. μαθαίνω, εθίζομαι (+σε) ΑΝΤ. ξεσυνηθίζω **5.** προσαρμόζομαι σε (κάτι), δεν με ξενίζει (κάτι): *στην αρχή δεν μπορούσα να ξυπνήσω νωρίς το πρωί, τώρα όμως το συνήθισα* || *δύο χρόνια τώρα ζω εδώ και έχω συνηθίσει το κλίμα* || *δεν έχω συνηθίσει να μου μιλούν έτσι* ΣΥΝ. μαθαίνω, εξοικειώνομαι ΑΝΤ. ξεσυνηθίζω ♦ (αμετβ.) **6.** εξοικειώνομαι με κάτι, προσαρμόζομαι σ' αυτό, ώστε δεν μου προξενεί πια δυσκολίες: *τον ξέρω χρόνια τώρα κι έχω συνηθίσει σ' αυτή τη συμπεριφορά* (δεν με εκπλήσσει η συμπεριφορά του) || *συνήθισε στη βελόνα και τώρα ράβει καλύτερα απ' όλες μας* || *στην αρχή είναι δύσκολα, μετά όμως συνηθίζεις* || *έχω συνηθίσει στην εργένικη ζωή / στη ζωή τού ναυτικού / στη στρατιωτική ζωή* ΣΥΝ. μαθαίνω ΑΝΤ. ξεσυνηθίζω **7.** (μεσοπαθ. ***συνηθίζεται***) (α) (τριτοπρόσ.) είναι συχνό, υπάρχει ή γίνεται συχνά: *δεν ~ πια αυτό το στιλ· είναι εκτός μόδας* (β) (απρόσ.) υπάρχει η συνήθεια, συμβαίνει κατά κανόνα: *στα μέρη μας ~ να χαιρετούν και τους αγνώστους* ΣΥΝ. (λόγ.) είθισται **8.** (η μτχ. ***συνηθισμένος***, -η, -ο) βλ.λ.

συνήθιο (το) → συνήθειο

συνηθισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που συμβαίνει ή εμφανίζεται τις περισσότερες φορές, πολύ συχνά: *ήρθε στη ~ του ώρα* || *έχουμε πάλι το ~ μποτιλιάρισμα* || *~ αστείο / χειρονομία / θερμοκρασία / συμπεριφορά / κίνηση* || *Τι θα πάρεις; Το ~;* (αυτό που παραγγέλνεις συνήθως;) ΣΥΝ. συνήθης ΑΝΤ. ασυνήθιστος **2.** αυτός που έχει εξοικειωθεί με κάτι: *είναι ~ στο ποτό και δεν μεθά εύκολα* || *δεν είμαι ~ να μου φέρονται έτσι* ΣΥΝ. μαθημένος, εξοικειωμένος ΑΝΤ. άμαθος, ξεσυνηθισμένος· ΦΡ. (παροιμ.) ***συνηθισμένα τα βουνά στα χιόνια*** βλ. λ. *βουνό* **3.** αυτός που δεν έχει τίποτα το ξεχωριστό, που δεν ξεχωρίζει: *~ άνθρωποι / έργο / ηθοποιός / παράσταση / ζωή* || *πίσω από ένα ~ πρόσωπο μπορεί να κρύβεται ένας παρανοϊκός δολοφόνος* ΑΝΤ. ξεχωριστός, ιδιαίτερος **4.** ***συνηθισμένα*** (τα) (α) αυτά που συμβαίνουν κάθε μέρα: *–Πώς πάει; –Τα ~· τίποτε αξιοσημείωτο·* ΦΡ. ***έξω από τα συνηθισμένα*** για κάτι πρωτότυπο: *με κοίταζαν παράξενα, γιατί έκανα κάτι ~* (β) ο τρόπος με τον οποίο φέρεται κανείς τις περισσότερες φορές: *μην αρχίσεις πάλι τα ~!* ΣΥΝ. τα ίδια και τα ίδια.
[ΕΤΥΜ. Επιθετικοποιημένη μτχ. τού ρ. *συνηθίζω*].

> **συνηθισμένος ή συνειθισμένος;** Η λέξη παράγεται από το ρήμα **συνηθίζω** και γράφεται κανονικά με **-η-**: **συνήθης – συνηθίζω – συνηθισμένος**. Η παλαιότερη γραφή με **-ει- (συνειθισμένος)** από τη μετοχή **ειθισμένος** τού *εθίζομαι* δεν ευσταθεί.

συνήθως επίρρ. {συνηθέστ-ερα, -ατα} τις περισσότερες φορές: *~ τα βράδια τρώμε ελαφρά* ΣΥΝ. κατά κανόνα ΑΝΤ. σπάνια, ποτέ· ΦΡ. ***συνήθως ύποπτος*** (καθημ. ***συνήθης ύποπτος***) (i) αυτός που θεωρείται συνήθως ύποπτος για κάτι: *η αστυνομία συνέλαβε τους ~ για τα επεισόδια στο Πολυτεχνείο* (ii) αυτός από τον οποίο αναμένεται συνήθως να γίνει κάτι: *«η ταινία-έκπληξη τού φεστιβάλ ήρθε από τον ~ Η. Χούρσογλου»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνήθης* (βλ.λ.). Η φρ. *συνήθης ύποπτος* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. usual suspect].

συνημίτονο (το) [1766] {συνημιτόν-ου | -ων} ΜΑΘ. τριγωνομετρικός αριθμός (σύμβολο: *συνχ*) (α) ***συνημίτονο τόξου*** η αλγεβρική τιμή τού διανύσματος που ορίζεται από το κέντρο τού τριγωνομετρικού κύκλου και τής προβολής τού πέρατος τού τόξου στον άξονα των τετμημένων, είναι πάντοτε $-1 \leq συνχ \leq +1$ (β) ***συνημίτονο γωνίας*** σε ορθογώνιο τρίγωνο, ο αριθμός που ισούται με το πηλίκο τής κάθετης πλευράς που πρόσκειται στη γωνία αυτή, διά την υποτείνουσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. consinus].

συνημμένος, -η, -ο (έγγραφο) που έχει συναφθεί, έχει συνδεθεί με άλλα, προκειμένου να υποβληθούν όλα μαζί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συνάπτω*, απόδ. τού γαλλ. ci-joint].

συνημμένως επίρρ. (για έγγραφα που υποβάλλονται κάπου) κατά τρόπον, ώστε να είναι συνδεδεμένα, να έχουν συναφθεί: *σας υποβάλλω ~ (μαζί με το πτυχίο) μία αίτηση και μία υπεύθυνη δήλωση.* Επίσης **συνημμένα**.

συνηρημένος, -η, -ο → συναιρώ

συνήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η παρήχηση (βλ.λ.) **2.** ΦΙΛΟΛ. η όχι απόλυτη ομοιοκαταληξία **3.** ΜΟΥΣ. το σύγχρονο άκουσμα δύο ή περισσοτέρων φθόγγων από ανθρώπινες φωνές ή όργανα. — **συνηχητικός**, -ή, -ό, **συνηχώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

σύνθεμα (το) {συνθέμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που αποτελεί προϊόν συνθέσεως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (αντί τού αρχ. *σύνθημα*, που προσέλαβε άλλη σημ.) < αρχ. *συντίθημι* (πβ. κ. *θέμα*). Η σημ. «σύνθετη λέξη» είναι μεσν.].

συνθεσάιζερ (το) {άκλ.} ελλην. *συνθετιστής·* ηλεκτρονικό μουσικό όργανο, με το οποίο μπορεί να μιμείται κανείς πολλά από τα συμβατικά όργανα, να τροποποιεί τον ήχο τους, να τον αναπαράγει και να τον αναπαράγει κατά τη βούλησή του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. synthesiser < ρ. synthesise < αρχ. *σύνθεσις*].

σύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η τοποθέτηση στοιχείων σε συσχετισμό μεταξύ τους έτσι, ώστε να δημιουργείται ένα σύνολο, τού οποίου η σημασία, η αισθητική ή η λειτουργικότητα να ξεπερνά το άθροισμα τής σημασίας, τής αισθητικής ή τής λειτουργικότητας των επιμέρους στοιχείων: *η αρμονική ~ ήχου και φωτός* || *ζωγραφική ~·* (συνεκδ.) **2.** το σύνολο των στοιχείων από τα οποία απαρτίζεται (κάτι): *στη ~ τής κυβέρνησης περιλαμβάνονται και πρόσωπα αναγνωρισμένης αξίας* || *η ~ τού αέρα / τού φωτός / τού εδάφους* || *η ~ τού πληρώματος / τής επιτροπής / τού συμβουλίου / τής ομάδας* **3.** το έργο, κυρ. λογοτεχνικό, που προκύπτει από τον συνδυασμό στοιχείων: *το ποίημα αυτό είναι μια πρόχειρη / μεγαλειώδης ~* **4.** ΜΟΥΣ. (α) η δημιουργία πρωτότυπου μουσικού έργου, με τον ορισμό των βασικών στοιχείων τής μορφής, με βάση τα οποία μπορεί το έργο να αναπαραχθεί, είτε μέσω τής καταγραφής τους σε κάποιο σύστημα μουσικής σημειογραφίας, είτε κατ' άλλον τρόπο· ως τρόπος μουσικής δημιουργίας, αντιπαρατίθεται στον αυτοσχεδιασμό, δηλαδή στη δημιουργία πρωτοτύπου ακροάματος, το οποίο, όμως, δεν μπορεί να αναπαραχθεί (βλ.λ.): *η ~ τού Τριστάνου απασχόλησε τον Βάγκνερ από το 1857 ώς το 1859* (β) (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής μουσικής σύνθεσης, το μουσικό έργο: *τα τρία κομμάτια για κλαρινέτο, τού Στραβίνσκι, ~ τού 1919* || *το κομμάτι αυτό είναι μια άγνωστη σχετικά ~ τού Μπετόβεν* **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) η ένωση δύο ή περισσοτέρων λέξεων, ώστε να σχηματιστεί μία νέα λέξη, η οποία μορφολογικά και σημασιολογικά διαφοροποιείται από τις λέξεις που την απαρτίζουν, π.χ. *κακός + καιρός > κακοκαιρία, ψωμί + τυρί > ψωμοτύρι* (β) ***χαλαρή σύνθεση*** μορφή σύνθεσης, κατά την οποία διατηρείται ο μορφολογικός τύπος και ο τόνος τού β' συνθετικού (π.χ. *παλιο-σκούπα, βρομο-γυναίκα, παλιο-σπίτι*), κατ' αντιδιαστολή προς τα κανονικά σύνθετα *(ταβανό-σκουπα, βρομο-γύναικο, παλιό-σπιτο)* **6.** ΦΙΛΟΣ. η συναίρεση και η υπέρβαση επιμέρους και αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων ή προτάσεων σε ένα συνεκτικό σύνολο, με το οποίο φανερώνεται η αλήθεια πληρέστερα από ό,τι μέσω των επιμέρους στοιχείων ή προτάσεων χωριστά· ο όρος γνώρισε μεγάλη απήχηση και σε χώρους εκτός φιλοσοφίας με τη σημασία που έλαβε από την εγελιανή-μαρξιστική θεώρηση ως μέρος τού σχήματος *θέση – αντίθεση – σύνθεση* **7.** ΒΙΟΛ. ο πολύπλοκος τρόπος με τον οποίο οι ζωντανοί οργανισμοί επεξεργάζονται σε κυτταρικό επίπεδο απλούστερες ουσίες που τους είναι αναγκαίες για την επιβίωση, ανάπτυξη και αναπαραγωγή τους ΣΥΝ. βιοσύνθεση **8.** ΧΗΜ. (α) η διαδικασία με την οποία παράγεται μία ένωση από στοιχεία ή άλλες απλούστερες ενώσεις: *χημική ~* (β) ***αέριο σύνθεσης*** το μείγμα υδρογόνου και μονοξειδίου τού άνθρακα που χρησιμοποιείται σε διάφορες βιομηχανικές συνθετικές διεργασίες (κυρ. σύνθεση βενζίνης) **9.** ΦΥΣ. ο υπολογισμός τής συνισταμένης διαφόρων μεγεθών: *η ~ δυνάμεων / ταχυτήτων / κινήσεων* **10.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) η τοποθέτηση των τυπογραφικών στοιχείων σε λέξεις και στίχους

(β) η κατά το στάδιο τής βιβλιοδεσίας τοποθέτηση των τυπωμένων και διπλωμένων τυπογραφικών φύλλων. συνήθ. δεκαεξασέλιδων, ώστε να συμπληρωθεί σώμα βιβλίου σύμφωνα με τις προδιαγραφές του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνθεσις* < *συντίθημι* (πβ. κ. *θέσις*). Ως γλωσσ. όρ. η λ. χρησιμοποιείται ήδη από την Αρχ. Ελληνική, ενώ εξίσου αρχ. είναι η χρήση τής λ. στα μαθηματικά και στη Λογική. Ο μουσ. και ο φιλοσ. όρ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. αντιδανείου synthèse].

συνθετήριο (το) [1886] {συνθετηρί-ου | -ων} ΤΥΠΟΓΡ. το ειδικό εργαλείο σε μορφή μεταλλικού κανόνα με περιθώρια που έχουν τη δυνατότητα ρυθμίσεως, πάνω στο οποίο τοποθετούνται κατά τη στοιχειοθεσία τα μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία σε λέξεις και στίχους.

συνθέτης (ο) {συνθετών}, **συνθέτιδα** (η) {δύσχρ. συνθετίδων} **1.** ΜΟΥΣ. ο δημιουργός ενός πρωτότυπου μουσικού έργου, αυτός που του ορίζει τα βασικά στοιχεία τής μορφής με βάση τα οποία μπορεί το έργο να αναπαραχθεί, είτε μέσω τής καταγραφής τους σε κάποιο σύστημα μουσικής σημειογραφίας, είτε κατ' άλλον τρόπο: ~ *κλασικής μουσικής* / *λαϊκών τραγουδιών* / *τού ρεμπέτικου* ΣΥΝ. μουσουργός, μουσικοσυνθέτης (βλ.λ.) **2.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) ειδικευμένος τεχνίτης που τοποθετεί τα τυπογραφικά στοιχεία σε λέξεις και στίχους (β) ο τεχνίτης που κάνει σύνθεση των τυπωμένων και διπλωμένων τυπογραφικών φύλλων για να ολοκληρωθεί σώμα βιβλίου. Επίσης (καθημ.) **συνθέτρια** (η) {συνθετριών}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγγραφέας». < *συντίθημι*, από το θ. *θετού* ρ. *τί-θη-μι* / *τί-θε-μαι* και το παραγ. επίθημα -*της*, πβ. κ. *νομο-θέτης*, *άγωνο-θέτης*. Ο μουσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. compositeur].

συνθετικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει την ικανότητα να συνδυάζει στοιχεία μεταξύ τους σε συνεκτικό σύνολο ή αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αυτή: ~ *σκέψη* / *πνεύμα* / *φαντασία* ‖ *οι μαθητές ετοιμάζουν ~ εργασίες* ΑΝΤ. αναλυτικός· ΦΡ. ***συνθετική μέθοδος*** η απαγωγική μέθοδος που προχωρεί από τα συνολικά και γενικά στα μερικά και ειδικά ΑΝΤ. αναλυτική μέθοδος **2.** αυτός που προκύπτει από τον συνδυασμό ή τη συνένωση επιμέρους στοιχείων: ~ *ορισμός* ‖ *τα ~ μέρη μιας λέξης* **3.** ΧΗΜ. (α) αυτός που έχει παραχθεί μέσω χημικής σύνθεσης, σε αντίθεση με αυτόν που έχει διαμορφωθεί με φυσικό τρόπο: ~ *ίνες* / *βενζίνη* / *ελαστικό* / *καουτσούκ* / *κόλλα* (β) ***συνθετικό*** (το) το ύφασμα που έχει παραχθεί από τη χημική σύνθεση στοιχείων ή άλλων ενώσεων και, συνεπώς, δεν αποτελείται από φυσικό υλικό: *έχω αλλεργία στα ~· φοράω μόνο βαμβακερά, μεταξωτά, μάλλινα ή λινά* **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συνθετικό*** (το) καθένα από τα μέρη αυτοτελών λέξεων, τα οποία συνενώνονται, για να δημιουργηθεί μία νέα λέξη: *στη λέξη «ξαναδίνω» πρώτο ~ είναι το «ξανα-» και δεύτερο ~ το «-δίνω»* ‖ *αναλύω μια σύνθετη λέξη στα ~ της* (β) ***συνθετική γλώσσα*** κάθε γλώσσα τής οποίας οι συντακτικές σχέσεις εκφράζονται μέσω κλιτικού συστήματος ή με τη συγκόλληση μορφημάτων, καθώς και κάθε γλώσσα τής οποίας οι λέξεις σχηματίζονται με ρίζες, στις οποίες προστίθενται προσφύματα, προθήματα και γραμματικές καταλήξεις (πβ. *αναλυτική γλώσσα*, λ. *αναλυτικός*) **5.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***συνθετική κρίση*** (στον Καντ) η κρίση τής οποίας το υποκείμενο δεν περιλαμβάνει εκ των προτέρων το κατηγόρημα, το οποίο βρίσκεται έξω από το υποκείμενο και αποδίδεται σε αυτό εμμέσως, μετά από παρατήρηση και εξέταση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σύνθεσις*. Οι αρχικές σημ. τής λ. είναι «τεχνικός, κατασκευαστικός» - «αυτός που αποτελεί προϊόν συνθέσεως» - «συστατικός». Οι χημ. και γλωσσ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. αντιδανείου synthétique].

συνθετιστής (ο) το συνθεσάιζερ (βλ.λ.).

σύνθετος, -η, -ο 1. αυτός που αποτελείται από πολλά επιμέρους τμήματα ή στοιχεία, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους σε ενιαίο σύνολο: ~ *έργο* / *εικόνα* ΣΥΝ. πολυμερής **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***σύνθετη λέξη / σύνθετο*** (το) η λέξη που προέρχεται από τη συνένωση άλλων λέξεων: *η λέξη «μαχαιροπίρουνα» είναι ~, με πρώτο συνθετικό το «μαχαιρο-» (< μαχαίρι) και δεύτερο συνθετικό το «-πίρουνα» (< πιρούνι)* (β) ***αντικειμενικό σύνθετο*** η σύνθετη λέξη τής οποίας τα συνθετικά μπορούν να αναλυθούν σε ρήμα και αντικείμενο (π.χ. *βιβλιο-δέτης*: αυτός που *δένει βιβλία*) (γ) ***κτητικό σύνθετο*** η σύνθετη λέξη τής οποίας η σημασία δηλώνει κτήση ή ιδιότητα (π.χ. *ξανθο-μάλλης*: αυτός που έχει *ξανθά μαλλιά*) (δ) ***συνδετικό / παρατακτικό σύνθετο*** η σύνθετη λέξη τής οποίας τα συνθετικά, όταν αναλυθούν, μπορούν να συνδέονται με το «και» (π.χ. *γιδο-πρόβατα*: *γίδες και πρόβατα*) (ε) ***προσδιοριστικό / οριστικό σύνθετο*** η σύνθετη λέξη τής οποίας το ένα συνθετικό προσδιορίζει το άλλο (π.χ. *πικρ-αμύγδαλο*: *πικρό αμύγδαλο*) (στ) ***σύνθετο εκ συναρπαγής / φραστικό σύνθετο*** βλ. λ. συναρπαγή (ζ) ***χαλαρό σύνθετο*** σύνθετη λέξη που έχει προκύψει από χαλαρή σύνθεση (βλ. λ. *σύνθεση*) (η) ***νόθο σύνθετο*** σύνθετη λέξη τής οποίας τα συνθετικά προέρχονται από διαφορετικές γλώσσες π.χ. *τηλεκοντρόλ* ΣΥΝ. υβρίδιο **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***σύνθετος ρυθμός*** δημιούργημα τής ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής, που συνδυάζει στοιχεία από τον ιωνικό και τον κορινθιακό ρυθμό ΣΥΝ. μικτός ρυθμός **4.** (συνεκδ.) αυτός που στερείται απλότητας, που αποτελείται από πολλά στοιχεία, τα οποία ίσως δυσχεραίνουν την κατανόηση ή τη σύλληψή του: *το πρόβλημα είναι εξαιρετικά ~ για να επιλυθεί τόσο γρήγορα* ‖ *ο λόγος του είναι πολύ ~ και απαιτεί προσοχή για την κατανόησή του* ΣΥΝ. πολύπλοκος ΑΝΤ. απλός **5.** ***σύνθετο*** (το) έπιπλο που αποτελείται από μία ενιαία κατασκευή ή από περισσότερες μικρές συνενωμένες, τοποθετείται συνήθ. με τη ράχη σε τοίχο και παρέχει χώρους για πολλαπλές χρήσεις (φύλαξη χρηστικών ή διακοσμητικών αντικειμένων, βιβλίων κ.λπ.). — **σύνθετα** επίρρ., **συνθετότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συντίθημι* (βλ. κ. *θετός*). Η γλωσσ. σημ. είναι ήδη αρχ. (στον Αριστοτέλη)]:

έκταση των συνθέτων ονομάτων. Στην Αρχαία Ελληνική, σύνθετα ονόματα που το α' συνθετικό τους έληγε σε φωνήεν και το β' συνθετικό τους άρχιζε από φωνήεν (π.χ. **στρατο-αγός*, **υπο-ερέτης*) εμφάνιζαν σίγηση τού ληκτικού φωνήεντος και έκταση τού αρκτικού: *στρατ-ηγός*, *υπ-ηρέτης*. Έτσι ερμηνεύεται το μακρό φωνήεν *(η, ω)* σε σύνθετα τής Αρχαίας (που χρησιμοποιούμε και σήμερα), τα οποία αρχίζουν από βραχύ φωνήεν *(ε, ο, ᾰ)*. Το **όνομα** λ.χ. ή το **οδύνη** ή το **όφελος** εμφανίζονται ως σύνθετα με ω- αντί ο-: *ό-νομα* (αιολικός τ. *όνυμα*), αλλά *επ-ώνυμο*, *ομ-ώνυμο*, *αντ-ωνυμία* κ.λπ.· **οδύνη**, αλλά *επ-ώδυνος*· **όφελος**, αλλά *κοιν-ωφελής*, *επ-ωφελής* κ.ο.κ. Το ίδιο ισχύει, κατ' επέκτασιν, και σε σύνθετα αυτών των λέξεων, που το α' συνθετικό τους δεν λήγει σε φωνήεν, αλλά σε σύμφωνο: *αν-ώνυμος*, *συν-ώνυμο*· *αν-ώδυνος*· *αν-ωφελής*. Τέτοια εκτεταμένα, λόγω τής συνθέσεώς τους, σύνθετα είναι: αρχ. **αγείρω** «συγκεντρώνω» - *ομ-ήγυρις*, *παν-ηγύρι*· **αγορεύω** – *κατ-ήγορος*, *συν-ήγορος*, *παρ-ήγορος*· αρχ. **άγω** «οδηγώ» – *στρατ-ηγός*, *χορηγός*, *αρχ-ηγός*, *κυν-ηγός*· αρχ. **άκος** «θεραπεία» – *αν-ήκεστος* (βλάβη)· **ακούω** - *αν-ήκουστος*, *υπ-ήκοος*, *(εις) επ-ήκοον*, *αυτ-ήκοος*, *βαρ-ήκοος*, *ευ-ήκοος*· **άνεμος** – *υπ-ήνεμος*, *προσ-ήνεμος*· αρχ. **ελαύνω** «θέτω σε κίνηση» – *ιππ-ήλατος*, *κωπ-ηλάτης*, *ευ-ήλατος*, *λε-ηλασία*, *ξεν-ηλασία*, *ποδ-ήλατο*, *σφυρ-ηλατώ*· **έλεος** – *αν-ηλεής*· αρχ. **ελυθ-** *(έλευσις, ήλθον)* – *προσ-ήλυτος*, *επ-ηλυς*· **ενεκ-** – *διηνεκής*· αρχ. **ερέσσω** «κωπηλατώ» - *υπ-ηρέτης*, *τρι-ήρης*· **όροφος** – *τρι-ώροφος*· αρχ. **οδ-** *(οσμή, όζω)* – *ευ-ώδης*, *δυσ-ώδης*, *-ώδης (μανι-ώδης)*· **οδύνη** – *επ-ώδυνος*, *αν-ώδυνος*· αρχ. **όλλυμι** «καταστρέφω», *(όλεθρος)* – *εξ-ώλης*, *προ-ώλης*, *παν-ώλης*, *παν-ωλεθρία*, *απώλεια*· **ομαλός** – *αν-ώμαλος*· αρχ. **ομνύω** «ορκίζομαι» – *ορκ-ωμοσία*, *συν-ωμότης*, *εξ-ωμότης*· **όνομα** (αιολ. τ. *όνυμα*) – *επ-ώνυμος*, *αν-ώνυμος*, *αντ-ωνυμία*, *ομ-ώνυμος*, *ετερ-ώνυμος*· **όρος** – *υπώρεια*· **ορύσσω** – *δι-ώρυγα*, *τυμβ-ωρυχία*, *χρυσ-ωρύχος*· **όφελος** *(οφείλω)* – *αν-ωφελής*, *κοιν-ωφελής*, *επ-ωφελής*· όροφος – *ημι-ώροφος*, *δι-ώροφος*, *τρι-ώροφος* κ.λπ.

συνθέτω ρ. μετβ. {συνέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. συντίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. συνετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. συντέθηκα (λόγ. συνετέθην, -ης, -η...), μτχ. παρακ. συντεθειμένος} **1.** ΜΟΥΣ. (α) δημιουργώ πρωτότυπο μουσικό έργο, ορίζοντας τα βασικά στοιχεία τής μορφής του, με βάση τα οποία μπορεί το έργο να αναπαραχθεί, είτε μέσω τής καταγραφής τους σε κάποιο σύστημα μουσικής σημειογραφίας, είτε κατ' άλλο τρόπο: *ο Μότσαρτ συνέθεσε το γνωστό του «Ρέκβιεμ» μετά από παραγγελία κάποιου άγνωστου αριστοκράτη* (β) γράφω λογοτεχνικό έργο, συνήθ. ποιητικό, με μεγάλη έκταση ή χωρισμένο σε πολλά μέρη: *ο Γκαίτε συνέθεσε τον «Φάουστ»* ΣΥΝ. γράφω **2.** (γενικότ.) δημιουργώ συνδυάζοντας στοιχεία: *συνέθεσε προσεκτικά τα στοιχεία που οδηγούσαν στη λύση τού μυστηρίου* **3.** (για στοιχεία) αποτελώ μαζί με άλλους ένα σύνολο: *τα επιμέρους χαρακτηριστικά των πρωταγωνιστών συνθέτουν ένα πανόραμα των ηθών τής εποχής* ‖ *τα παλιά αρχοντικά και τα μαγαζάκια συνθέτουν μια ρομαντική εικόνα τής παλιάς πόλης* **4.** ΤΥΠΟΓΡ. (α) τοποθετώ (τυπογραφικά στοιχεία) στη σειρά, ώστε να σχηματίζουν λέξεις (β) τοποθετώ στη σειρά τα τυπωμένα και διπλωμένα τυπογραφικά φύλλα, για να γίνει σώμα βιβλίου **5.** (μεσοπαθ. ***συντίθεμαι***) (+από) απαρτίζομαι, αποτελώ τη σύνθεση επιμέρους στοιχείων: *το έργο συντίθεται από τρία μέρη* ‖ *δεν πρόκειται για πρωτότυπη θεωρία· ό,τι λέει συντίθεται από πορίσματα προηγούμενων επιστημόνων* ΣΥΝ. αποτελούμαι, απαρτίζομαι· ΦΡ. ***εις τα εξ ων συνετέθη*** *(εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη*, Ευχολόγιον το Μέγα) από τα οποία έχει συντεθεί, έχει φτειαχτεί: *διελύθη ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συντίθημι* < *συν-* + *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*). Ο μουσ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. composer].

συνθήκη (η) {συνθηκών} **1.** η συμφωνία δύο ή περισσοτέρων πλευρών, συνήθ. σε επίπεδο κρατών, για την αποδοχή κοινών όρων για την επίλυση διενέξεων ή την ανάπτυξη σχέσεων: *υπεγράφη ~ μεταξύ των δύο κρατών για εμπορική συνεργασία* ‖ *διμερής* / *διεθνής* / *εμπορική* / *επικυρωμένη ~* ‖ ~ *ειρήνης* / *συμμαχίας* ‖ *η ~ των Βερσαλλιών* / *των Σεβρών* ‖ *καταγγελία συνθήκης* ΣΥΝ. συμφωνία, σύμβαση· ΦΡ. (α) ***κατά συνθήκην*** *(κατὰ συνθήκην*, Αριστοτ. *Ηθικά Νικομάχεια* 1133a 29) κατά τρόπο που υποδηλώνει ρητή ή σιωπηρή συμφωνία μεταξύ των ανθρώπων: *δεχόμαστε ~ ότι τους θερινούς μήνες ο ήλιος ανατέλλει στις 6.30 π.μ., αν και στην πραγματικότητα υπάρχει διαφορά ανάμεσα στον Ιούνιο και τον Αύγουστο* ΣΥΝ. συμβατικά ΑΝΤ. στην πράξη, στην πραγματικότητα (β) ***κατά συνθήκην ψεύδη*** βλ. λ. *ψεύδος* **2.** (συνεκδ.) το κείμενο τής παραπάνω συμφωνίας: *η ~ διαβάστηκε παρουσία όλων των αντιπροσώπων και στη συνέχεια υπογράφηκε από τους δύο προέδρους* ● **3. *συνθήκες*** (οι) το περιβάλλον (φυσικό, κοινωνικό ή άλλο) που διαμορφώνεται σε συγκεκριμένη περίσταση ή για ορισμένο διάστημα: *οι ~ δεν ήταν κατάλληλες για την ανάπτυξη εμπορικών δραστηριοτήτων* ‖ *υπ' αυτές* / *κάτω από αυτές τις ~ δεν μπορεί να δουλέψει κανείς!* ‖ *ατμοσφαιρικές* / *βελτιωμένες* / *ειδικές* / *εξαιρετικές* / *καιρικές* / *κλιματολογικές* / *κοινωνικές* / *οικονομικές* / *πολιτικές* / *τοπικές* / *υλικές ~* ‖ *παραμένουν άγνωστες οι ~ τού θανάτου του* ‖ *κακές ~ διαβίωσης* / *ζωής* ΣΥΝ. όροι, περιστάσεις, συγκυρίες **4.** (α) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. ***κανονικές συνθήκες*** (συντομ. Κ.Σ.) (i) ο συνδυασμός θερμοκρασίας 0°C και πιέσεως 1 ατμόσφαιρας χρησιμοποιούνται ως συνθήκες αναφοράς για την αντικειμενική σύγκριση τής συμπεριφοράς φυσικών ή χημικών συστημάτων: *το πείραμα έγινε σε ~ θερμοκρασίας και πιέσεως* (ii) (μτφ.) οι συνηθισμένες, φυσιολογικές συνθήκες: *υπό ~ δεν προκύπτουν τέτοια προβλήματα* (β) ΦΥΣ. ***οριακές συνθήκες*** οι περιοριστικοί όροι που ανακύπτουν από την ίδια τη φύ-

ση ενός προβλήματος, επιβάλλοντας τον τρόπο με τον οποίο αυτό θα επιλυθεί **5.** ΜΑΘ. οι περιορισμοί που θέτουμε σε ένα πρόβλημα ή που προκύπτουν κατά τη διαδικασία λύσεώς του **6.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) (α) ***ικανή συνθήκη*** βλ. λ. *ικανός* (β) ***αναγκαία συνθήκη*** βλ. λ. *αναγκαίος* (γ) ΦΙΛΟΣ.-ΓΛΩΣΣ. ***συνθήκες αληθείας*** βλ. λ. *αλήθεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σύνθεση λέξεων και προτάσεων» και κατ' επέκτ. «συνδυασμός προτάσεων για τη συγκρότηση κοινώς αποδεκτού κειμένου, συμφωνίας», < *συντίθημι* (πβ. κ. *θήκη*). Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το γαλλ. condition(s)].

συνθηκολόγηση (η) [1880] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σύναψη συνθήκης με την οποία τερματίζεται εμπόλεμη κατάσταση, συνήθ. κατόπιν αμοιβαίων υποχωρήσεων: *η ~ των Γερμανών μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* || *άνευ όρων ~* ΣΥΝ. συμβιβασμός, υποχώρηση ΑΝΤ. αντίσταση

συνθηκολογώ ρ. αμετβ. [1859] {συνθηκολογείς... | συνθηκολόγη-σα, -μένος} συνάπτω συνθήκη με την οποία τερματίζεται εμπόλεμη κατάσταση, συνήθ. αφού έχω προβεί σε υποχωρήσεις: *οι απώλειες των εχθρών ήταν τόσο μεγάλες, που αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν* || *~ άνευ όρων* ΣΥΝ. συμβιβάζομαι, υποχωρώ ΑΝΤ. αντιστέκομαι.

σύνθημα (το) {συνθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οπτικό ή ηχητικό σήμα με το οποίο δίνεται συγκεκριμένο μήνυμα: *με το ~ τού λοχαγού ξεκίνησε η επίθεση* || *ένας πυροβολισμός είναι συνήθως το ~ εκκινήσεως για τους αγώνες δρόμου* || *το ~ τής υποχώρησης / τής αναχώρησης* || *δίνω το ~* ΣΥΝ. σινιάλο, σήμα, πρόσταγμα **2.** προσυμφωνημένη φράση, κίνηση, ήχος κ.λπ., με το οποίο αναγνωρίζονται μεταξύ τους τα μέλη μιας ομάδας, ώστε να μη μπορεί να παρεισφρήσει οποιοσδήποτε ξένος στους κόλπους της: *για να μπεις, πρέπει να γνωρίζεις το ~* || *~ και παρασύνθημα* **3.** η σύντομη, (συνήθ. έμμετρη) φράση με την οποία εκφράζει ένα πλήθος τις επιδιώξεις, τις επιθυμίες του ή την υποστήριξη ή αποδοκιμασία του προς κάποιον/κάτι: *αντικυβερνητικά / επαναστατικά / αριστερά ~* || *ένα γνωστό πολιτικό ~ υπήρξε το «εδώ και τώρα αλλαγή»* || *ο τοίχος ήταν γεμάτος συνθήματα* ΣΥΝ. σλόγκαν. (σε τοίχο) γκράφιτι. — (υποκ.) **συνθηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε έχει συμφωνηθεί εκ των προτέρων, συμφωνημένο σημείο ή σύμβολο», < *συντίθημι* (πβ. κ. *ἀνά-θημα, ἐπί-θημα*), από το θ. *θη-* τού ρ. *τί-θη-μι* και την κατάλ. *-μα* των ουδ. (πβ. κ. *ῥῆ-μα*). Βλ. κ. *θέτω*. Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το αγγλ. slogan (βλ. κ. *σλόγκαν*)].

συνθηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα συνθήματος: *~ λόγος / φράση / χειρονομία / ήχος / κίνηση* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***συνθηματική γλώσσα / συνθηματικό ιδίωμα*** το ιδίωμα που χρησιμοποιούν ομάδες ατόμων με την ίδια επαγγελματική ενασχόληση ή κοινά ενδιαφέροντα ή συμφέροντα και το οποίο δημιουργείται με παραμόρφωση των λέξεων, με νεολογία ή με δανεισμό έτσι, ώστε τα μέλη της ομάδας να συνεννοούνται μεταξύ τους, ενδεχομένως χωρίς να γίνονται αντιληπτά από τρίτους ΣΥΝ. αργκό. — **συνθηματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα*.

συνθηματολογία (η) {συνθηματολογιών} **1.** η χρησιμοποίηση συνθημάτων **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των συνθημάτων: *η ~ τού κόμματος* **3.** (κακόσ.) η μονότονη χρήση στερεότυπων φράσεων, συνθημάτων (αντί λόγου με ουσιαστικό περιεχόμενο, δηλ. επιχειρημάτων): *στείρα ~* ΑΝΤ. επιχειρηματολογία. — **συνθηματολογικός, -ή, -ό, συνθηματολογικά** επίρρ., **συνθηματολογώ** ρ. {-είς...}.

συνθιασώτης (ο) [αρχ.] {συνθιασωτών}, **συνθιασώτρια** (η) {συνθιασωτριών} πρόσωπο που υποστηρίζει θερμά την ίδια ιδεολογία με άλλον: *συνθιασώτες στο κίνημα για την κατάργηση των πυρηνικών δοκιμών* ΣΥΝ. ομόφρων.

συνθλίβω ρ. μετβ. [αρχ.] {συν-έθλιψα, -εθλίβην, -ης, -η..., -(τε)θλιμμένος} πιέζω με δύναμη κάτι και το λειώνω: *~ τα σταφύλια στο πατητήρι / τις ελιές στο ελαιοπιεστήριο* || *η μυλόπετρα συνθλίβει το σιτάρι* || *η πλάκα από γρανίτη έπεσε πάνω στα δάχτυλά του και τα συνέθλιψε* || (μτφ.) *ένιωθε να τον συνθλίβουν οι καθημερινές απαιτήσεις τής ζωής στη μεγαλούπολη*. — **σύνθλιψη** (η) [αρχ.].

σύνθρονο (το) {συνθρόν-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. τα καθίσματα που βρίσκονται πίσω από την Αγία Τράπεζα μέσα στο Ιερό Βήμα, σε μορφή βαθμίδων, και προορίζονται για τους πρεσβυτέρους.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *σύνθρονος* < *συν-* + *θρόνος*].

συνιδιοκτήτης (ο) [1833] {συνιδιοκτητών}, **συνιδιοκτήτρια** (η) {συνιδιοκτητριών} πρόσωπο που μοιράζεται την κυριότητα ενός πράγματος με άλλον: *οι νομικές κυρώσεις δεν αφορούν μόνο σε αυτόν, αλλά και στον ~ τού καταστήματος* ΣΥΝ. συγκύριος. — **συνιδιοκτησία** (η) [1888].

συνιδρυτής (ο) [1850], **συνιδρύτρια** (η) {συνιδρυτριών} πρόσωπο που έχει συμμετάσχει στην ίδρυση, που έχει ιδρύσει μαζί με άλλους (κάτι): *αυτός είναι ένας από τους ~ τού κόμματος / τού οργανισμού*. — **συνιδρυτικός, -ή, -ό**.

συνιδρύω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} ιδρύω από κοινού, μαζί με άλλους. — **συνίδρυση** (η) [1875].

συνιζάνω ρ. αμετβ. {συνιζή-θηκα, -μένος} επιφέρω (σε κάτι) συνίζηση (βλ.λ.): *τα λόγια συμπλέγματα σπανίως συνιζάνονται*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ἱζάνω* «καθίζω, εγκαθιστώ, τοποθετώ», άλλος τ. τού ρ. *ἵζω* (βλ. λ. *ἵζημα*), πβ. κ. *καθ-ιζάνω, ὑφ-ιζάνω*].

συνίζηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΛΩΣΣ. το φωνητικό φαινόμενο κατά το οποίο οι φθόγγοι [i] και [e] συμπροφέρονται με το φωνήεν που ακολουθεί, μετατρεπόμενοι σε [j] προς αποφυγήν χασμωδίας: π.χ. *ελαία* > *ελιά* (προφορά: [elja]), *ίδιος* (προφορά: [ídios] > [ídjos]) **2.** ΜΕΤΡ. η συμπροφορά δύο φωνηέντων σε μία μετρική συλλαβή, π.χ. στον στίχο «σε γνω-ρί-ζω α-πό- την-κό-ψη» των φωνηέντων ω και α • **3.** ΓΕΩΛ. η καθοδική ηπειρογενετική μετακίνηση τμημάτων τού φλοιού τής Γης προς το κέντρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνίζησις*, αρχική σημ. «καταβύθιση, κατάρρευση», < *συνιζάνω* (βλ.λ.). Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

> **ΣΧΟΛΙΟ Συνίζηση** ονομάζεται η συμπροφορά σε μία συλλαβή δύο συνεχόμενων φωνηεντικών φθόγγων: *μι-**λιά*** (αλλά *ο-μι-**λί-α***), *λό-**για*** (αλλά *λό-**γι-α** στοιχεία*), *ό-**ποιος*** (αλλά *ο-**ποί-ος***). Στις λέξεις *μιλιά, λόγια, όποιος* το /i/ (*ι, οι* ή όποιο άλλο i) συνιζάνεται, συμπροφέρεται δηλ. με το ακόλουθο φωνήεν, ενώ στα *ομιλία, λόγια, οποίος* παραμένει ασυνίζητο (προφέρεται δηλ. μόνο του ως ξεχωριστή συλλαβή). Δυστυχώς, δεν υπάρχει κανόνας –πέρα από το γλωσσικό αίσθημα που έχουμε οι Έλληνες ως ιθαγενείς ομιλητές τής γλώσσας– για το πότε ένα /i/ (*ι, η, υ, ει, οι*) συνιζάνεται και πότε προφέρεται ως ξεχωριστός φθόγγος, πράγμα που προκαλεί μεγάλες δυσκολίες στην προφορά των ξένων ή στην επεξεργασία τής γλώσσας με Η/Υ. Συνήθως, λέξεις που προέρχονται από τη λόγια παράδοση διατηρούν ασυνίζητο το /i/ αντίθετα προς λαϊκότερες λέξεις: *χί-**λια*** αλλά *χι-**λι**-ε-τί-α, καρ-**διά*** αλλά *καρ-**δι**-ο-λό-γος, έν-**νοια** σου* αλλά *έν-**νοι**-α, μπο-**λιά**-ζω* αλλά *εμ-βό-**λι**-ο, δό-**λιος*** «κακομοίρης» αλλά *δό-**λι**-ος* (που ενεργεί με δόλο), **γεια** αλλά *υ-**γεί**-α* κ.τ.ό.
> Πολλές λέξεις τής Ελληνικής στην ιστορική τους εξέλιξη υπέστησαν συνίζηση τού /i/ ή και τού /e/ (*ε, αι*) που υπήρχε στη λέξη: *μη-λέ-α* > **μη-λε-ά* > **μη-λιά**, *γε-νε-ά* > **γε-νιά**, *πα-λαι-ός* > **πα-λιός** (όχι **παληός**, διότι δεν πρόκειται για τροπή τού *αι* σε *η*, αλλά για συνίζηση). *ε-ορ-τή* > **εορ-τή* > **γιορ-τή**, *καρ-δί-α* > **καρ-δι-ά* > **καρδιά**, *τα πλα-τέ-α* (ουδ. τού επιθ. *πλατύς*) > **πλα-τε-ά* > (τα) **πλα-τιά** και θηλ. η *πλα-τεί-α* > η *πλα-τέ-α* (στους μεσν. χρόνους) > η **πλατιά** (με ι, διότι προέρχεται από τον τ. *πλα-τέα*, στον οποίο μεταπλάστηκε το *πλατεία*, και όχι απευθείας από το *πλατεία*).
> Συχνά η συνιζημένη (με ή χωρίς μετακίνηση τού τόνου) και η ασυνίζητη προφορά συνιστούν δύο διαφορετικές λέξεις (έχουν διαφορετική σημασία): **ά-δεια** (κουτιά) – **ά-δει-α** (απουσίας), **α-κρί-βια** (ακριβός) – **ακρί-βει-α** (ακριβής), **χω-ριό** – **χω-ρί-ο** (κειμένου), **δουλειά** – **δου-λεί-α**, **σκιά-ζω** (φοβίζω) – **σκι-ά-ζω** (κάνω σκιά), **ί-διος** (όμοιος) – **ί-δι-ος** (προσωπικός) κ.ά. Άλλοτε πάλι, συνιζανόμενος και ασυνίζητος τύπος εναλλάσσονται χωρίς σημασιολογική διαφορά: η **θεια** **θεί-α** (αλλά *τα θεί-α*, ή *η θεί-α χάρις*), **ή-λιος** – **ή-λι-ος, δυο** – **δύ-ο, μια** – **μί-α** κ.ά. Στα *δύο / δυο* και *μία / μια* ο τονιζόμενος τύπος έχει εμφατικό χαρακτήρα, στην περίπτωση δε τού *μία / μια* ξεχωρίζει το αριθμητικό *(μί-α)* από το αόριστο *(μια)*.

συνίσταμαι ρ. αμετβ. {συνίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, μτχ. συνιστάμενος, -μένη, -μενο, παρατ. συνιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο· εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (+από) αποτελούμαι: *το υλικό συνίσταται από μία καινούργια χημική ένωση* ΣΥΝ. συντίθεμαι **2.** (τριτοπρόσ. ***συνίσταται, συνίστανται*** +σε) εντοπίζεται, βρίσκεται: *σε τι ~ το αδίκημά του;* (ποιο είναι το αδίκημά του;) || *«η δουλειά των δημοσιογράφων που εργάζονται στα πρακτορεία συνίσταται στο να τροφοδοτούν τους συναδέλφους τους με πληροφορίες...»* (εφημ.) **3.** (η μτχ. ***συνιστάμενος***, *-μένη, -μενο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έγκειται, εξαρτώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μέση φωνή του ρ. *συνίστημι* (βλ. κ. *συνιστώ*). Το ρ. *συνίσταμαι* είχε αρχικώς τη σημ. «στέκομαι δίπλα (σε κάποιον στη μάχη)» και «σχετίζομαι, εμπλέκομαι (σε κάτι)», αλλά και η σημερινή έννοια «συναποτελούμαι» είναι ήδη αρχ. (λ.χ. *ἡ πόλις συνίσταται ἐξ οἰκιῶν*, Ξενοφ. *Ἀπομνημον.* 3. 6. 14)].

> ***συνίσταται – συνιστάται.*** Οι λέξεις διαφέρουν στη σημασία τους: το *συνίσταται* σημαίνει (ανάλογα με την πρόθεση, με την οποία συντάσσεται): (α) «αποτελείται» **(συνίσταται από)** και (β) «έγκειται, βρίσκεται, υπάρχει» **(συνίσταται σε)**: *Το βιβλίο συνίσταται από τα εξής κεφάλαια – Η βοήθεια τού Κράτους συνίσταται στο να εξασφαλίσει τις αναγκαίες πιστώσεις για το έργο*. Αντίθετα, το **συνιστάται** σημαίνει «προτείνεται, δίδεται η συμβουλή, γίνεται η σύσταση»: *Σε τέτοιες περιπτώσεις συνιστάται ανάπαυση τού ασθενούς – Λόγω τού καύσωνα συνιστάται να αποφεύγουν οι ηλικιωμένοι να μετακινούνται στους δρόμους*.

συνιστάμενος, -μένη, -μενο (λόγ.) **1.** αυτός που συνίσταται, αποτελείται από κάτι **2.** ***συνισταμένη (δύναμη)*** (α) ΦΥΣ. η δύναμη που προκύπτει (ως φυσικό μέγεθος) από τη διανυσματική πρόσθεση των επιμέρους δυνάμεων (συνιστωσών) που επιδρούν σε ένα σώμα (β) (μτφ.) το τελικό αποτέλεσμα που προκύπτει, όταν συνυπολογιστούν όλοι οι παράγοντες που επιδρούν σε μια κατάσταση: *το νομοσχέδιο αποτέλεσε τη ~ των πιέσεων που ασκήθηκαν στο νομοθετικό σώμα* ΑΝΤ. συνιστώσα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *συνίσταμαι*. Ο όρ. *συνισταμένη (δύναμη)* αποδίδει τον γαλλ. (force) resultante].

συνιστώ ρ. μετβ. {συνιστάς... | σύστησα (λόγ. συνέστησα), συνιστώμαι, -άται..., συστάθηκα (κ. λόγ. συνεστήθην, -ης, -η..., μτχ. συσταθείς, -είσα, -έν), συστημένος} **1.** οργανώνω, συγκροτώ (κυρ. ομάδα): *~ συμβούλιο / σώμα / εταιρεία* || *συνέστήθη επιτροπή για τη διερεύνηση τού θέματος* ΣΥΝ. ιδρύω **2.** αποτελώ, είμαι: *οι τελευταίες του ενέργειες συνιστούν σοβαρότατο αδίκημα* || *οι παράγοντες που συνιστούν την κρίση* || *η αδιαφορία για τα κοινά συνιστά απειλή για τη δημοκρατία* **3.** δίνω συμβουλή, κάνω υπόδειξη: *ο γιατρός τού συνέστησε να κόψει το κάπνισμα* || *θα σου συνιστούσα να διακόψεις κάθε επαφή μαζί τους* || (κ. απρόσ.) *στην περίπτωσή του συνιστάται ανάπαυση* ΣΥΝ. υποδεικνύω, συμβουλεύω. Επίσης **συσταίνω** (σημ. 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίσταμαι*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνιστῶ (-άω)*, παράλλ. τ. τού αρχαιοτ. *συνίστημι* < *συν-* + *ἵστημι* (βλ. λ. *ἵσταμαι*). Πβ. κ. *ἐφ-ιστῶ, καθ-ιστῶ*. Η αρχική σημ. τού ρ. ήταν «συνδυάζω, συνθέτω (υλικά, πόλεις ή πολιτεύματα)», ενώ μτγν. είναι οι σημ. «προτείνω, υποδεικνύω» και «διορίζω σε επίσημο λειτούργημα» (λ.χ. *ἐπίτροπος συσταθείς*, επιγραφή)].

συνιστώσα (η) {συνιστωσών} **1.** ΦΥΣ. καθεμιά από τις επιμέρους δυνάμεις που ασκούνται σε ένα σώμα **2.** (μτφ.) (α) οτιδήποτε συντελεί στην εμφάνιση ενός φαινομένου ή στη δημιουργία μιας κατάστασης: *οι αποφάσεις των Βρυξελλών αποτελούν βασικές ~ τής διαμόρφωσης πολιτικής εκ μέρους των εθνικών κυβερνήσεων* (β) πτυχή, πλευρά: *μία από τις ~ τού νέου σωφρονιστικού συστήματος...* || *οι επιμέρους ~ ενός προβλήματος.*
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *συνιστώ*. Ο όρ. *συνιστώσα (δύναμη)* αποδίδει τον γαλλ. (force) composante].

συννεφιά (η) η ύπαρξη πολλών νεφών στον ουρανό ΑΝΤ. αιθρία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συννεφία / συννέφεια* < *συννεφής* < *συν-* + *-νεφής* < *νέφος*].

συννεφιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {συννέφιασ-α, -μένος} **1.** γεμίζω από σύννεφα, συγκεντρώνονται γύρω μου σύννεφα: *«συννέφιασε ο Παρνασσός, βρέχει στα καμποχώρια»* (δημοτ. τραγ.) || *«συννεφιασμένη Κυριακή, μοιάζεις με την καρδιά μου»* (λαϊκ. τραγ.) **2.** (απρόσ. **συννεφιάζει**) ο ουρανός γεμίζει σύννεφα: *συννέφιασε απότομα· θα έχουμε μπόρα* ΣΥΝ. σκοτεινιάζει ΑΝΤ. ανοίγει ο καιρός **3.** (μτφ.) χάνω την καλή μου διάθεση και γίνομαι σκυθρωπός (από στενοχώρια ή θυμό): *γιατί συννέφιασε το πρόσωπό σου;* ΣΥΝ. σκοτεινιάζω, μουτρώνω. — **συννέφιασμα** (το).

σύννεφο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **σύγνεφο** (το) **1.** η συγκέντρωση υδρατμών στην ατμόσφαιρα σε αδιαφανές σώμα, λευκού ή γκρίζου χρώματος, το οποίο, ανάλογα με τη θερμοκρασία, υγροποιείται σε βροχή ή στερεοποιείται σε χαλάζι ή χιόνι: *μαύρα / πυκνά / απειλητικά / ογκώδη / καταιγιδοφόρα ~* || *«το ~ έφερε βροχή»* (τραγ.) ΣΥΝ. νέφος, νεφέλη· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***στα σύννεφα*** (i) μακριά από την πραγματικότητα, χωρίς να θέλει να δει κανείς τα πράγματα όπως έχουν: *σταμάτα να ζεις / πετάς ~· αντιμετώπισε τα προβλήματά σου ρεαλιστικά* (ii) σε κατάσταση μεγάλης ευτυχίας: *από τότε που τα 'φτειαξε με τον Αχιλλέα, πετάει ~* (β) ***πέφτω από τα σύννεφα*** βλ. λ. *πέφτω* **2.** (μτφ.) μεγάλος αριθμός από κάτι που μπορεί να σχηματίζει σώμα συμπαγές, το οποίο μπορεί να κινείται στην ατμόσφαιρα, κοντά στη γη: *~ σκόνης / ακρίδων*· ΦΡ. (οικ.) ***(κάτι) πάει σύννεφο*** για κάτι, συνήθ. δυσάρεστο ή παράνομο, που εμφανίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό ή σε μεγάλη συχνότητα: *η βλακεία / η κλεψιά / η απάτη ~* || *εκεί μέσα οι παρανομίες πάνε σύννεφο* **3.** (μτφ.) ***σύννεφα*** (τα) οτιδήποτε προμηνύει αρνητική εξέλιξη: *τα ~ τού πολέμου* || *στη σχέση τους εμφανίστηκαν τα πρώτα ~* || *«μαύρα ~ πλανώνται πάνω από το προεδρικό μέγαρο»* (εφημ.)· ΦΡ. ***βλέπω σύννεφα στον ορίζοντα*** για να δηλωθεί ότι αναμένεται μια δύσκολη, δυσάρεστη κ.λπ. κατάσταση. — (υποκ.) **συννεφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *σύννεφος* (< *συν-* + *νέφος*), παράλλ. τ. τού αρχ. *συννεφής*].

συννεφόκαμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) οι καιρικές συνθήκες που χαρακτηρίζονται από συννεφιά και πολύ υψηλή θερμοκρασία, πράγμα που προκαλεί εύκολα εξάντληση ΣΥΝ. κουφόβραση.

συννεφώδης, -ης, -ες → νεφώδης

σύννομος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι σύμφωνος με τον νόμο: *~ ενέργειες / πράξη* ΑΝΤ. παράνομος. — **σύννομα / συννόμως** [μτγν.] επίρρ.

σύννους, -ους, -ουν [αρχ.] {-ου, -ουν | -οι (ουδ. -οα), -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός τον οποίο απασχολούν σοβαρές σκέψεις: *~ βλέμμα / έκφραση* ΣΥΝ. σκεπτικός ΑΝΤ. ξένοιαστος **2.** αυτός που έχει κακή διάθεση από στενοχώρια ΣΥΝ. συνοφρυωμένος, σκυθρωπός, κατηφής ΑΝΤ. χαρούμενος, πρόσχαρος.

συννυφάδα (η) καθεμιά από τις γυναίκες που οι σύζυγοί τους είναι αδέλφια, η σύζυγος τού κουνιάδου: *η ~ μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + *νυφάδα*, από τον πληθ. *νυφάδες* (με παρέκταση) τής λ. *νύφη*, πβ. μτγν. *σύννυμφος* (απαντά στους Εβδομήκοντα, βλ. Π.Δ. *Ρουθ* 1, 15)].

συνοδεία (η) → συνοδία

συνοδευτικός, -ή, -ό [1839] αυτός που συνοδεύει: *~ σημείωμα / επιστολή / σχόλια / έγγραφα.* — **συνοδευτικά** επίρρ.

συνοδεύω ρ. μετβ. {συνόδευ-σα (καθημ. -εψα), -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** προχωρώ μαζί (με κάποιον) σε ένδειξη φιλοφρονήσεως ή τιμής ή για να τον προστατεύσω, να τον φρουρήσω: *να σε συνοδεύσω ώς την πόρτα!* || *πλήθος κόσμου συνόδευσε τον εκλιπόντα στην τελευταία του κατοικία* || *μετά την απόπειρα εναντίον του συνοδεύεται παντού από άνδρες τής προσωπικής του φρουράς* || *ισχυρή αστυνομική δύναμη συνόδευε τους κρατουμένους* ΣΥΝ. ακολουθώ **2.** εμφανίζομαι ως αναγκαίο επακόλουθο (άλλου πράγματος) ή μαζί με κάτι άλλο: *η αποτυχία συνοδεύεται από απογοήτευση* || *τον πόλεμο συνοδεύουν μύρια δεινά* || *οι παραληρηματικές κρίσεις συνοδεύονται από υψηλό πυρετό* ΣΥΝ. ακολουθώ **3.** (α) συμπληρώνω, υπάρχω ή γίνομαι μαζί με κάτι άλλο: *το βιβλίο συνοδεύεται από ένα CD-ROM* || *δύο κασέτες με πλούσιο ακουστικό υλικό συνοδεύουν τη μέθοδο εκμάθησης τής γλώσσας* || *η καλή του εμφάνιση στον αγώνα συνοδεύθηκε από νικηφόρο αποτέλεσμα* (β) ταιριάζω με κάτι άλλο, είμαι το κατάλληλο συμπλήρωμά του: *το κρέας συνοδεύεται από κόκκινο κρασί* || *καλό είναι το ψάρι να συνοδευθεί με καρώτα και λαχανάκια* **4.** ΜΟΥΣ. εκτελώ μελωδία που παίζει δευτερεύοντα ρόλο με όργανο ή με τη φωνή μου, με σκοπό να αναδειχθεί η βασική μελωδική γραμμή ή η φωνή κάποιου: *το σόλο τής σοπράνο συνοδεύει κουαρτέτο εγχόρδων* ΣΥΝ. ακομπανιάρω **5.** (για άνδρες) εμφανίζομαι σε δημόσιο χώρο, ψυχαγωγική εκδήλωση μαζί με γυναίκα: *συνοδεύει πάντοτε πολύ ωραίες γυναίκες* **6.** (ειδικότ. μεσοπαθ. ***συνοδεύομαι***) έχω συνοδό: *η κυρία δεν είναι μόνη, συνοδεύεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύνοδος* «συνοδοιπόρος» (βλ.λ.)].

συνοδηγός (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που κάθεται δίπλα στον οδηγό σε περιπτώσεις αγώνων αυτοκινήτων ή διανύσεως μεγάλων αποστάσεων, με σκοπό να τον ξεκουράζει ή να τον συμβουλεύει **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που κάθεται στη θέση δίπλα στον οδηγό: *ο οδηγός υπέστη απλώς διάσειση, αλλά ο ~ τραυματίστηκε σοβαρά* || *αερόσακος συνοδηγού* ΣΥΝ. συνεπιβάτης.

συνοδία (η) (σχολ. ορθ. *συνοδεία*) {συνοδιών} **1.** η ομάδα προσώπων ή/και οχημάτων που ακολουθεί άτομο ή μονάδα στις μετακινήσεις του/της για προστασία ή φρούρηση ή ακόμα και τιμητικά: *η ~ τού προέδρου / τού πατριάρχη* || *~ πλοίων / οχημάτων* || *ο κατάδικος μεταφέρθηκε στη φυλακή με ισχυρή αστυνομική ~* || *βασιλική / επιβλητική / επίσημη / μεγαλοπρεπής / τιμητική ~* ΣΥΝ. πομπή, ακολουθία **2.** ΜΟΥΣ. μελωδία που δεν παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο, αλλά προορισμός της είναι να συνοδεύσει και να αναδείξει τη βασική μελωδική γραμμή: *τραγουδώ με τη ~ πιάνου* ΣΥΝ. ακομπανιαμέντο, υπόκρουση **3.** (λόγ.) ***συνοδία (συνοδεία)*** (+γεν.) με τη συνοδία (κάποιου): *απεχώρησε ~ αστυνομικής δυνάμεως* || *συνέφαγαν ~ μουσικής.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύνοδος* (βλ. λ. *συνοδός*)].

συνοδικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με σύνοδο (βλ.λ.): *~ απόφαση* (β) αυτός που σχετίζεται με σύνοδο τής Εκκλησίας: *~ δικαστήριο / κανόνες / τόμος / σύστημα / συμβούλιο* **2. συνοδικός** (ο) το μέλος τής Ιεράς Συνόδου: *οι ~ κατεδίκασαν με δριμύτητα τη νέα αίρεση* ● **3.** ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τη σύνοδο ουρανίων σωμάτων.

συνοδίτης (ο) {συνοδιτών} **1.** ΘΡΗΣΚ. αυτός που δέχεται τις αποφάσεις τής Συνόδου τής Χαλκηδόνος ● **2.** ΓΛΩΣΣ. ***συνοδίτης φθόγγος*** ο φθόγγος που δημιουργείται για ευφωνικούς λόγους, για να αρθεί δηλαδή η χασμωδία μεταξύ άλλων φθόγγων που προφέρονται διαδοχικά, π.χ. το [j] στο [kardjá] *(καρδιά).*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύνοδος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *ἐρημ-ίτης, πολίτης*. Ο όρ. *συνοδίτης φθόγγος* αποτελεί απόδ. τού γερμ. Begleitlaut].

συνοδοιπόρος (ο/η) [αρχ.] **1.** αυτός που ακολουθεί τον ίδιο δρόμο με άλλον, που πορεύεται μαζί του **2.** (μτφ.) αυτός που ακολουθεί την ίδια ιδεολογία με άλλους: *συνοδοιπόροι στον αγώνα για ένα καλύτερο αύριο* ΣΥΝ. σύντροφος, ομοϊδεάτης **3.** (παλαιότ.-κακόσ.) αυτός που συμπαθεί τον αριστερό χώρο, τους κομουνιστές (ως κατηγορία που αποδιδόταν μετά τον εμφύλιο πόλεμο από τους δεξιούς κυρ. σε κεντρώους). — **συνοδοιπορία** (η) [μτγν.], **συνοδοιπορώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

συνοδός (ο/η) **1.** πρόσωπο που συντροφεύει άλλον κυρ. σε δημόσιους χώρους για προστασία, εξυπηρέτηση ή ξενάγηση: *το επάγγελμά του είναι ~ ατόμων με ειδικές ανάγκες* || *ο ~ του τού άνοιξε την πόρτα*· ΦΡ. (α) ***σκύλος-συνοδός*** ειδικά εκπαιδευμένος σκύλος για την καθοδήγηση και προστασία κυρ. τυφλών ατόμων (β) ***ιπτάμενος / ιπταμένη συνοδός*** πρόσωπο που εργάζεται σε αεροπορική εταιρεία και ασχολείται με την περιποίηση και την εξυπηρέτηση των επιβατών κατά τη διάρκεια τής πτήσης ΣΥΝ. αεροσυνοδός (γ) ***συνοδός εδάφους*** το πρόσωπο που εργάζεται σε αεροπορική εταιρεία και φροντίζει για τους επιβάτες πριν από την απογείωση και μετά την προσγείωση (πβ. λ. *αεροσυνοδός*) **2.** πρόσωπο (συνήθ. άνδρας) που συνοδεύει άτομο τού αντίθετου φύλου σε κοινωνική εκδήλωση: *δεν θα πάω στον χορό, γιατί δεν έχω ~* ΣΥΝ. καβαλιέρος / ντάμα **3.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμά του να συντροφεύει άτομα τού αντίθετου φύλου σε κοινωνικές εκδηλώσεις, ασκώντας συγκεκαλυμμένη πορνεία: *ζήτησε από το γραφείο συνοδών να του προμηθεύσει μια εμφανίσιμη και έξυπνη κοπέλα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακόλουθος, δούλος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύνοδος* «συνοδοιπόρος» (< *συν-* + *ὁδός*), με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα. Ανάλογα με τον ρόλο τού προσώπου, η λ. *συνοδός* χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει διάφορους αγγλ. όρους, λ.χ. escort (για άνδρα που συνοδεύει γυναίκα), hostess (για ιπταμένη συνοδό), companion (γενικά) κ.ά.].

συνοδός, -ή, -ό αυτός που συνοδεύει κάποιον/κάτι: *~ πλοίο* (πολεμικό πλοίο που συνοδεύει νηοπομπή) || *~ μέλη* (σε συνέδρια).
[ΕΤΥΜ. < *σύνοδος* (ο/η), βλ.λ.].

σύνοδος (η) {συνόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) επίσημη συνάντηση για συζήτηση σοβαρών θεμάτων και λήψη αποφάσεων, όπου λαμβάνουν μέρος ανώτερα ιεραρχικώς στελέχη, επίσημα διακρατικά όργανα κ.λπ.: *η ~ των μονίμων αντιπροσώπων στην Ε.Ε.* || *η ~ τής Κεντρικής Επιτροπής τού Κόμματος* ΣΥΝ. συγκέντρωση, σύσκεψη, συνέλευση, συνεδρίαση (β) (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που μετέχουν στην παραπάνω διαδικασία: *η ~ δεν κατέληξε σε συμφωνία* ΣΥΝ. συνέλευση, σύσκεψη· ΦΡ. ***σύνοδος κορυφής*** η σύσκεψη ανωτάτου επιπέδου, στην οποία λαμβάνουν μέρος οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων: *η ~ των κρατών-μελών τού Ν.Α.Τ.Ο.* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η συνέλευση μητροπολιτών και επισκόπων, κατά την οποία λαμβάνονται αποφάσεις για δογματικά και άλλα θέματα που απασχολούν την Εκκλησία: *οι αποφάσεις των ~ οφείλουν να γίνονται σεβαστές από τον κλήρο και το πλήρωμα τής Εκκλησίας* (β) ***Οικουμενική Σύνοδος*** βλ. λ. *οικουμενικός* (γ) ***επαρχιακή / τοπική σύνοδος*** η συνέλευση των επισκόπων εκκλησιαστικής επαρχίας, που συνεδριάζει υπό την προεδρία τού μητροπολίτη και αποφασίζει μόνο για θέματα τοπικού χαρακτήρα (δ) ***Πατριαρχική Σύνοδος*** η συνέλευση που συγκαλείται από τον Πατριάρχη και διεξάγεται υπό την προεδρία του, ασχολούμενη αποκλειστικά με θέματα τού Πατριαρχείου (ε) ***Ιερά Σύνοδος (τής Ιεραρχίας τής Εκκλησίας τής Ελλάδος)*** το ανώτατο όργανο τής αυτοκέφαλης Εκκλησίας τής Ελλάδος, το οποίο απαρτίζουν όλοι οι μη-

τροπολίτες τής χώρας και στο οποίο προεδρεύει ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών (στ) ***Διαρκής Ιερά Σύνοδος τής Εκκλησίας τής Ελλάδος*** εντολοδόχος τής προηγούμενης συνόδου, που έχει ετήσια θητεία και έδρα την Αθήνα και αποτελείται από τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών και δώδεκα μητροπολίτες, οι οποίοι εναλλάσσονται κάθε χρόνο (ζ) ***Ενδημούσα Σύνοδος*** ο σημαντικότερος συνοδικός θεσμός τής Ορθόδοξης Εκκλησίας· από τον 4ο αι. υπηρετούσε τις ανάγκες τού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και παρέμεινε στην παράδοσή του ως θεσμός Πατριαρχικής Συνόδου· από το Σχίσμα (1504) και μετά κατέστη η ανώτατη εκκλησιαστική αυθεντία τής Ορθοδοξίας με έδρα το Οικουμενικό Πατριαρχείο και με συμμετοχή Μητροπολιτών και Αρχιερέων όχι μόνο από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως αλλά και από τα Πατριαρχεία Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων **3.** καθεμία από τις τέσσερεις περιόδους συνεδριάσεων τής Βουλής, που λαμβάνουν χώρα στη διάρκεια τής τετράχρονης θητείας της: *η ετήσια ~ τής Βουλής* • **4.** ΑΣΤΡΟΝ. η ευθυγράμμιση δύο ουράνιων σωμάτων εντός τού ηλιακού συστήματος, έτσι ώστε παρατηρούμενα από τη Γη να βρίσκονται σε μια νοητή ευθεία: *~ πλανητών* ΣΥΝ. συζυγία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός, συμβούλιο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-όδος*, πβ. κ. *έφ-οδος, είσ-οδος, κάθ-οδος*].

συνοικέσιο (το) {συνοικεσί-ου | -ων} το σύνολο των συνεννοήσεων και επαφών που αποσκοπούν στο να φέρουν κοντά ανθρώπους που δεν γνωρίζονται με στόχο τον γάμο: *παντρεύτηκα με ~ και όχι από έρωτα* ΣΥΝ. προξενιό· ΦΡ. ***γραφείο συνοικεσίων*** η επιχείρηση που επιδιώκει να προωθήσει γνωριμίες μεταξύ αγάμων, κατόπιν δικής τους παραγγελίας, με σκοπό τον γάμο.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνοικέσιον*, αρχική σημ. «γαμήλια συμβίωση και συγκατοίκηση». < αρχ. *συνοίκησις* (βλ.λ.)].

συνοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να κατοικούν στο ίδιο μέρος ή σπίτι άνθρωποι που δεν συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς: *η ~ με άτομα διαφορετικής νοοτροπίας άλλαξε τις αντιλήψεις του* ΣΥΝ. συγκατοίκηση **2.** ΒΙΟΛ. μορφή συμβίωσης η οποία απαντά σε κοινωνικά έντομα, όπως τα μυρμήγκια, και κατά την οποία ένα είδος ζώου, διαφορετικό από αυτό που διαμόρφωσε τον χώρο κατοικίας, έρχεται να ζήσει εκεί, χωρίς να αποκομίζει οφέλη ή να βλάπτεται (πβ. λ. *παρασιτισμός*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνοίκησις* < *συνοικώ (-έω)* (βλ.λ.)].

συνοικία (η) [αρχ.] {συνοικιών} τμήμα πόλης, κωμόπολης ή χωριού με ξεχωριστή ονομασία, καθορισμένα όρια, κοινωνική και πολεοδομική ομοιογένεια, το οποίο διαφοροποιείται τόσο από το κέντρο όσο και από τα προάστια: *ζει σε μια από τις ~ τής Αθήνας που αναπτύχθηκαν κατά τον Μεσοπόλεμο* || *φτωχική / λαϊκή / παλιά / αρχοντική ~* ΣΥΝ. συνοικισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική, πόλη.*

συνοικιακός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με συνοικία: *~ καφενείο / κινηματογράφος / κατάστημα / φροντιστήριο* ΑΝΤ. κεντρικός· ΦΡ. ***συνοικιακό συμβούλιο*** όργανο τής τοπικής αυτοδιοίκησης, το οποίο αποτελείται από άτομα που μένουν στην ίδια συνοικία, ασχολούνται με τα προβλήματά της και εκλέγονται από τους κατοίκους της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

συνοικίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνοίκισα} (σπάν.) ιδρύω συνοικισμό.

συνοικισμός (ο) [μτγν.] **1.** σύνολο κατοικιών κοντά σε πόλη με σχετική αυτονομία, που δημιουργείται για να καλύψει συνήθ. έκτακτες ανάγκες στέγης ή μεγάλη προσέλευση πληθυσμού: *ο ~ δημιουργήθηκε για τους άστεγους σεισμοπαθείς* || *προσφυγικός / φτωχικός / εργατικός ~* **2.** οικισμός που αποτελείται από μικρό αριθμό σπιτιών: *δεν πρόκειται καν για χωριό· είναι ένας μικρός ~* || *ο ~ υπαλλήλων τής Ε.Τ.Ε. εξελίχθηκε στον δήμο Φιλοθέης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη.*

σύνοικος (ο/η) [αρχ.] {συνοίκ-ου | -ων, -ους} **1.** (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που κατοικεί μαζί με άλλον ΣΥΝ. συγκάτοικος **2.** ΖΩΟΛ. κάθε οργανισμός που συμμετέχει σε συνοίκηση (βλ.λ., σημ. 2).

συνοικώ ρ. αμετβ. {συνοικείς... | συνοίκησα} κατοικώ μαζί (με κάποιον), μοιράζομαι τον ίδιο χώρο ΣΥΝ. συγκατοικώ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνοικῶ (-έω)* < *συν* + *-οικῶ* < *οἶκος*].

συνολικός, -ή, -ό [1840] αυτός που σχετίζεται με το σύνολο: *το ~ ποσό που θα πληρώσετε ανέρχεται στις διακόσιες χιλιάδες δραχμές* || *~ τιμή / κόστος / άθροισμα / λογαριασμός* || *τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών για τη ~ του προσφορά στα γράμματα και στις τέχνες* || *δεν έχει ακόμη επιχειρηθεί μια ~ αποτίμηση τού πεζογραφικού του έργου* || *στο βιβλίο του επιχειρεί μια ~ θεώρηση τού προβλήματος* || *έχει ~ εποπτεία τής σχετικής βιβλιογραφίας* || *ο πρωθυπουργός χαρακτήρισε θετική τη ~ εικόνα τής κυβέρνησης* || *κάθε εξεταστής αξιολογεί τα γραπτά ξεχωριστά και έπειτα προκύπτει ένας ~ βαθμός* || *το ~ αποτέλεσμα των προσπαθειών τους* || *ήρθε έκτος στη ~ κατάταξη* || *~ ετήσια δαπάνη / επιβάρυνση / επιχορήγηση τού κράτους* || *τα ~ συναλλαγματικά αποθέματα τής χώρας* ΣΥΝ. ολικός, ολόκληρος ΑΝΤ. μερικός. — **συνολικ-ά / -ώς** [1840] επίρρ.

συνολκή (η) (επίσ.) **1.** το να συστέλλεται κάτι ΣΥΝ. συστολή, μάζεμα **2.** ΙΑΤΡ. η σύσπαση μυός που διαρκεί λίγο, αλλά συνοδεύεται από έντονο πόνο: *~ στομάχου / στήθους* ΣΥΝ. κράμπα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνέλκω* (βλ. κ. *ολκή*)].

σύνολο (το) {συνόλ-ου | -ων} **1.** πρόσωπα ή πράγματα μαζί, που αποτελούν ένα όλον (που αντιμετωπίζονται ενιαία λόγω κοινής ιδιότητας ή χαρακτηριστικού που τα συνδέει): *το ~ των εργαζομένων αντέδρασε στα νέα μέτρα* || *το ~ των δαπανών επιβαρύνει την επιχείρηση* || *το κοινωνικό ~ (η κοινωνία)* || *ομοιογενές / ετερόκλιτο ~* || *~ κρατών / πολιτών·* ΦΡ. (α) ***εν (τω) συνόλω*** (*ἐν [τῷ] συνόλῳ*) ***/ στο σύνολο*** συνολικά: *στο σύνολό τους οι αντιδράσεις ήταν θετικές* || *μόνο αν εξετάσουμε το πρόβλημα εν συνόλω, θα βρούμε λύση* ΣΥΝ. ολικά (β) ***σε σύνολο / (λόγ.) επί συνόλου*** για να δηλωθεί μέρος ή ποσοστό ενός συνόλου: *είχε καλύψει ζημιές ύψους 15 δις δρχ. (~ 25 δις)* **2.** ο συνδυασμός πραγμάτων που ταιριάζουν μεταξύ τους: *τα χρώματα δημιουργούν ένα εντυπωσιακό και αρμονικό ~* || *υπάρχουν ατέλειες, αλλά το ~ δίνει καλή εντύπωση* **3.** συνδυασμός ενδυμάτων: *δεν μπορείτε να αγοράσετε μόνο τη φούστα· είναι ~ με τη μπλούζα* ΣΥΝ. ανσάμπλ **4.** ΜΑΘ. βασική (πρωταρχική) έννοια των μαθηματικών (χωρίς ορισμό) που χρησιμοποιείται για να δηλώσουμε ότι ένας πεπερασμένος (ή άπειρος) αριθμός στοιχείων ή μαθηματικών εννοιών ομαδοποιούνται με βάση ένα χαρακτηριστικό τους, το οποίο λειτουργεί και ως κριτήριο για το αν άλλα στοιχεία ανήκουν στο ίδιο σύνολο: *το ~ των φυσικών / των ρητών αριθμών* || *το ~ των φωνηέντων τής ελληνικής αλφαβήτου* || *ισοδύναμα ~·* ΦΡ. (α) ***θεωρία των συνόλων*** ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των συνόλων και με τις πράξεις και τις μαθηματικές σχέσεις που τα συνδέουν (β) ***κενό σύνολο*** σύνολο χωρίς κανένα στοιχείο **5.** ΓΛΩΣΣ. ομάδα λέξεων σε μία πρόταση, που συνδέονται συντακτικά μεταξύ τους πιο στενά απ' ό,τι με άλλες λέξεις τής πρότασης· πρόκειται συνήθ. για κύριο όρο τής πρότασης σε συνδυασμό με τους προσδιορισμούς του: *να χωρίσετε την πρόταση σε λεκτικά σύνολα* ΣΥΝ. φράση, σύνταγμα· ΦΡ. ***ρηματικό / ονοματικό / προθετικό / επιρρηματικό σύνολο*** σύνολο λέξεων που συνδέονται συντακτικά μεταξύ τους και τού οποίου η βασική λέξη είναι (αντιστοίχως) ρήμα / όνομα / πρόθεση / επίρρημα ΣΥΝ. ρηματική / ονοματική / προθετική / επιρρηματική φράση. - - (υποκ.) **συνολάκι** (το) (σημ. 3).

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σύνολος*. Ο μαθ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. ensemble, ενώ ο γλωσσ. όρ. αποδίδει το αγγλ. group (verbal / adverbial κ.τ.ό.)].

σύνολος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που περιέχει όλες τις πλευρές ενός όλου ΣΥΝ. ολόκληρος, ολικός ΑΝΤ. μερικός.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *ὅλος*].

συνομήλικος, -η, -ο {συνομηλίκ-ου | -ων, -ους} αυτός που έχει την ίδια ηλικία με άλλον/άλλους: (ως ουσ.) *ξεχώριζε στην εξυπνάδα από όλους τους συνομηλίκους της.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *συνομῆλιξ, -ικος* < *συν-* + *ὁμῆλιξ* (βλ. λ. *ομήλικος*)].

συνομιλητής (ο) [μτγν.], **συνομιλήτρια** (η) {συνομιλητριών} **1.** πρόσωπο με το οποίο συζητεί κανείς: *είναι ενοχλητικό να μην προσέχεις τον ~ σου* **2.** ΠΟΛΙΤ. πρόσωπο που συμμετέχει σε διαπραγματεύσεις και διαβουλεύσεις, διμερείς ή πολυμερείς, συνήθ. ως αντιπρόσωπος μιας πλευράς: *οι ~ για τον πόλεμο στη Βοσνία κατέληξαν σε προσωρινή συμφωνία* ΣΥΝ. διαπραγματευτής.

συνομιλία (η) [μτγν.] {συνομιλιών} **1.** (α) το να συζητεί κανείς με κάποιον: *άκουσα μόνον ένα μικρό μέρος τής συνομιλίας τους* || *ανούσια / εμπιστευτική / ενδιαφέρουσα / ζωηρή / φιλική / ψυχρή ~* ΣΥΝ. συζήτηση, κουβέντα, διάλογος (β) ΠΛΗΡΟΦ. (αγγλ. chat) η επικοινωνία μεταξύ χρηστών τού Διαδικτύου μέσω συγκεκριμένου δικτύου και το αντίστοιχο πρόγραμμα **2.** ΠΟΛΙΤ. (συνήθ. στον πληθ.) η διαδικασία κατά την οποία δύο ή περισσότερες πλευρές ανταλλάσσουν –μέσω αντιπροσώπων– απόψεις και εκθέτουν γνώμες, στοχεύοντας στην αντιμετώπιση και επίλυση προβλημάτων: *οι ~ στην έδρα τού Ο.Η.Ε. διεξήχθησαν σε θερμό κλίμα* || *εγκάρδιες / αποδοτικές / επίσημες ~* || *συνεχίζονται οι ~ για τον αφοπλισμό* ΣΥΝ. διαπραγματεύσεις, συζητήσεις. — **συνομιλώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

> **συνομιλία: συνώνυμα.** Μολονότι το **ομιλία** από την ετυμολογική του προέλευση (< *ὅμιλος*) συνδέεται με την έννοια τής ομάδας, τής συνάντησης, τής επικοινωνίας, αποχρωματίστηκε με την παρέλευση του χρόνου από την έννοια αυτή και χρειάστηκε να ξαναστονιστεί η σημασία τού «μαζί» με το σύνθετο **συνομιλία**, που εμφανίζεται στους ελληνιστικούς χρόνους. Εντονότερη σε σημασία είναι η λ. **συζήτηση** «η από κοινού ζήτηση μέσα από τη γλωσσική επικοινωνία, η συνομιλία για σοβαρότερα θέματα, που εμπεριέχει την αντιπαράθεση απόψεων και επιχειρημάτων με ενδεχόμενες διαφωνίες και αντιθέσεις». Η λ. *συζήτηση* ήλθε να προστεθεί στην πιο ισχυρή σε σημασιολογικό φορτίο λέξη **διάλογος**, η οποία παρέμεινε να δηλώνει τον *πολιτικό διάλογο, τον επιστημονικό διάλογο,* τον *κοινωνικό διάλογο,* τον *φιλοσοφικό διάλογο* (πβ. τους πλατωνικούς διαλόγους) και γενικά τις πιο απαιτητικές μορφές συνομιλίας (ας παρατηρηθεί, επ' ευκαιρία, ότι είναι κρίμα στις μέρες μας να βλέπουμε τη διαχρονικά και διαγλωσσικά καταξιωμένη λ. **διάλογος** να αντικαθίσταται και στη χώρα όπου γεννήθηκε από το ξενικό debate!). Σε νεότερους χρόνους πλάστηκε και η λ. **συνδιάλεξη** (πρωτοαπαντά στο *Ιταλοελληνικό* και *Ελληνοϊταλικό Λεξικό* τού Σκαρλάτου Βυζαντίου, 1856), η οποία περιορίστηκε σήμερα σε χρήσεις όπως *τηλεφωνική συνδιάλεξη,* έναντι τής ευρύτερης χρήσης που είχε τον 19ο αι. Ήδη στους αρχαίους απαντά η εξειδικευμένης σημασίας λ. **στιχομυθία**, που δήλωνε τις ερωταποκρίσεις εκτάσεως ενός στίχου, δηλ. τις σύντομες ερωταποκρίσεις οι οποίες απαντούν σε διηγήματα, θεατρικούς διαλόγους κ.τ.ό. Ειδικότερης σημασίας δηλωτική είναι και η λ. **διαξιφισμοί**, που δηλώνει διάλογο με ζωηρές αντιθέσεις και αντεγκλήσεις, οι οποίες παίρνουν τον χαρακτήρα τής λογομαχίας. Τελευταία, άρχισε να υποσκελίζει στον προφορικό λόγο όλες τις λέξεις *(συνομιλία, συζήτηση, διάλογος)* η λ. **κουβέντα** (από το μεσν. *κομβέντος* που προέρχεται από το λατ. conventus «συνέλευση»), η οποία φαίνεται να δίνει την αίσθηση στους ομιλητές μιας πιο άτυπης και φιλικής προφορικής συζήτησης, αντίθετης προς τυπικότερες μορφές επικοινωνίας (συνομιλία, διάλογος). ‣ *ντιμπέιτ*

συνομολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συνομολογείς... | συνομολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παραδέχομαι τα ίδια πράγματα (με άλλον) **2.**

καταλήγω σε συμφωνία (με κάποιον), συνάπτω μαζί του συνθήκη: *συνομολογήθηκε ρητά ότι η μία χώρα δεν θα επεμβαίνει στα εσωτερικά τής άλλης* ΣΥΝ. συμφωνώ. — **συνομολόγηση** (η) [1833].

συνομοσπονδία (η) {συνομοσπονδιών} **1.** (α) η ένωση ομοσπονδιών: *η ~ Πολυτέκνων* (β) (ειδικότ.) η ένωση δύο αυτόνομων κοινοτήτων **2.** τριτοβάθμιο όργανο, το οποίο αποτελεί ένωση των επιμέρους οργανώσεων και σωματείων επαγγελματιών, εργατών ή συνδικαλιστών: *Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος* || *Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος* **3.** η ένωση ομόσπονδων κρατών: *πολλοί οραματίζονται το μέλλον τής Ευρώπης με τη μορφή συνομοσπονδίας.* — **συνομοσπονδιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. confédération].

συνομοταξία (η) [1873] {συνομοταξιών} **1.** ΒΙΟΛ. (παλαιότ.) η ιεραρχικώς ανώτερη βαθμίδα ταξινόμησης των ζώων ή φυτών: *~ σπονδυλωτών / μαλακίων / αρθρωτών* **2.** (μτφ.) (κακόσ.) σύνολο προσώπων που συνδέονται με ένα κοινό χαρακτηριστικό: *«εμφανίστηκε μια νέα ~ έλλογων όντων: ο φεστιβαλικός άνθρωπος»* (εφημ.) || *η ~ των γραφειοκρατών / των πολιτικάντηδων* ΣΥΝ. κατηγορία, φάρα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. embranchement].

συνονθύλευμα (το) [1851] {συνονθυλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} σύνολο στοιχείων που έχουν ανακατευτεί μεταξύ τους, χωρίς να τα συνδέουν κοινά χαρακτηριστικά: *ένα ~ ετερόκλιτων αντικειμένων αποτελούσε τη διακόσμηση τού δωματίου* || *~ ξένων / αναφομοίωτων ιδεών* ΣΥΝ. σύμφυρμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός*.
[ΕΤΥΜ. < *συνονθυλεύω* < *συν-* + μτγν. *ὀνθυλεύω* «παραγεμίζω (με κρέας), παραταΐζω», αγν. ετύμου, πιθ. από αμάρτυρο ουσ. **ὄνθύλη* (με παραγ. επίθημα *-ύλη / -ύλος*, πβ. κ. *κανθ-ύλη, κόνδ-υλος*), ενώ δεν συνδ. ετυμολογικά με το αρχ. *ὄνθος (ὁ)* «κοπριά» (επίσης αγν. ετύμου)].

συνονόματος, -η, -ο αυτός που έχει το ίδιο όνομα με κάποιον άλλον: *ο Νίκος Κόντος και ο Νίκος Φωτίου είναι ~.*

συνοπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν προχωρεί σε λεπτομέρειες: *~ έκθεση / αναφορά / ανάλυση / πίνακας* ΣΥΝ. συγκεφαλαιωτικός, περιληπτικός, σύντομος ΑΝΤ. αναλυτικός, διεξοδικός, εκτενής· ΦΡ. ***συνοπτικές διαδικασίες*** οι διαδικασίες που είναι απαλλαγμένες από τις συνηθισμένες τυπικές πολυπλοκότητες και διατυπώσεις: *καταδικάστηκε με ~* **2.** ΘΡΗΣΚ. (α) ***συνοπτικά Ευαγγέλια*** τα Ευαγγέλια τού Ματθαίου, τού Μάρκου και τού Λουκά, τα οποία παρουσιάζουν τις περισσότερες ομοιότητες δομής και περιεχομένου σε σχέση με αυτό τού Ιωάννη και είναι ευκολότερο να συνοψιστούν σε μία αφήγηση (β) ***συνοπτικό πρόβλημα*** κάθε πρόβλημα που ανακύπτει από τη σύγκριση των Ευαγγελίων τού Ματθαίου, τού Μάρκου και τού Λουκά. — **συνοπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **συνοπτικότητα** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθολικός – περιληπτικός», < *σύνοπτος* < *συν-* + *ὀπτός* (ρηματικό επίθ.) < θ. *ὀπ-* (τού παρακ. *ὄπ-ωπ-α*, βλ. λ. *ὄψη, οπτικός*)].

συνορεύω ρ. αμετβ. {συνόρευσα} **1.** έχω κοινά σύνορα (με άλλον): *η Ελλάδα συνορεύει ανατολικά με την Τουρκία* **2.** ΝΑΥΤ. ***συνορεύουσα ζώνη*** η ζώνη που βρίσκεται μεταξύ των χωρικών και των διεθνών υδάτων.

συνοριακός, -ή, -ό [1895] αυτός που βρίσκεται, συντελείται ή αναφέρεται στα σύνορα: *~ φυλάκιο / γραμμή / σταθμός / επεισόδιο / φρουρός* ΣΥΝ. μεθοριακός.

συνορίτης (ο) [1750] {συνοριτών} **1.** αυτός που έχει κοινά σύνορα με άλλον ΣΥΝ. όμορος, γειτονικός **2.** αυτός που συντελείται ή αναφέρεται στα σύνορα ΣΥΝ. συνοριακός.
[ΕΤΥΜ. < *σύνορο* + παραγ. επίθημα *-ίτης* (πβ. κ. *συντοπ-ίτης, οπλίτης*)].

σύνορο (το) {συνόρ-ου | -ων} **1.** η πραγματική ή νοητή γραμμή που διαχωρίζει δύο τόπους, που ορίζει το τέλος συγκεκριμένης έκτασης: *ο Έβρος αποτελεί το φυσικό ~ τής Ελλάδας με την Τουρκία* ΣΥΝ. όριο **2.** (α) ***σύνορα*** (τα) η νοητή γραμμή που χωρίζει δύο γειτονικές χώρες: *ξέφυγε από τους διώκτες του, όταν πέρασε τα ~* || *διεξάγονται εκτεταμένοι έλεγχοι στα ~ για λαθρομετανάστες* || *κλείνω τα ~ σταματώντας κάθε είδους βοήθεια σε καύσιμα και τρόφιμα*· ΦΡ. (α) ***εξωτερικά σύνορα*** (για την Ε.Ε.) τα σύνορα που ορίζουν τη γεωγραφική έκταση τής Ε.Ε. και ταυτίζονται με τα σύνορα των χωρών-μελών που βρίσκονται στη γεωγραφική περιφέρεια τής Ένωσης (β) ***εσωτερικά σύνορα*** (για την Ε.Ε.) τα σύνορα των χωρών-μελών τής Ε.Ε. στο εσωτερικό τής γεωγραφικής της έκτασης (β) (συνεκδ.) η περιοχή μιας χώρας που βρίσκεται κοντά στη συνοριακή γραμμή της: *πήρε δυσμενή μετάθεση για τα ~* **3.** (μτφ.) το σημείο που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο καταστάσεις: *βρίσκεται στο ~ μεταξύ ζωής και θανάτου* ΣΥΝ. όριο, μεταίχμιο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *σύνορος* < *συν-* + *ὅρος*, πβ. κ. *ὅμ-ορος*].

συνοστέωση (η) [1887] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. συνένωση γειτονικών οστών με ιστό, η οποία μπορεί να είναι φυσιολογική ή προϊόν παθολογικής καταστάσεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. synost(e)osis].

συνουσία (η) {συνουσιών} η ερωτική συνεύρεση, η γενετήσια πράξη: *φυσιολογική / ομοφυλοφιλική / παρά φύσιν / διακεκομμένη ~* ΣΥΝ. σεξ. σαρκική επαφή, ερωτική πράξη, (!) γαμήσι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συναναστροφή, συντροφιά, συζήτηση», < *συνοῦσα*, θηλ. τής μτχ. *συνών* τού ρ. *σύνειμι* (βλ. κ. *οὐσία*). Η σημ. «σεξουαλική συνεύρεση» είναι ήδη αρχ.].

συνουσιάζομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνουσιάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} έρχομαι σε σαρκική επαφή, συνευρεσι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*.

συνοφρυώνομαι ρ. αμετβ. {συνοφρυώ-θηκα, -μένος} ζαρώνω τα φρύδια μου εξαιτίας δυσάρεστου συναισθήματος ή σκέψης: *μόλις τον αντίκρισε, συνοφρυώθηκε απότομα* ΣΥΝ. κατσουφιάζω, σκυθρωπιάζω ΑΝΤ. χαμογελώ. — **συνοφρύωμα** (το) [μτγν.] κ. **συνοφρύωση** (η) [1880].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνοφρυοῦμαι (-όο-)* < *σύνοφρυς*, *-υος* < *συν-* + *ὀφρύς* «φρύδι»].

συνοχή (η) **1.** η δύναμη που εμποδίζει τη διάσπαση ενός όλου, η δύναμη που το συγκρατεί ενωμένο, συμπαγές κ.λπ.: *η ~ τού κόμματος απειλείται από τις εξελίξεις* || *αν δεν έχουμε ~, δεν θα πετύχουμε τους στόχους μας* **2.** (μτφ.) η λογική αλληλουχία, ο ειρμός που επιτρέπει το φυσιολογικό πέρασμα από το ένα θέμα στο άλλο: *ο λόγος του στερείται στοιχειώδους συνοχής: μεταπηδά από το ένα θέμα στο άλλο* **3.** ΦΥΣ. η ελκτική δύναμη που δρα μεταξύ των μορίων τού ιδίου σώματος· είναι ηλεκτροστατικής φύσεως και συντελεί στη διατήρηση τής ενότητας ενός υλικού (βλ. κ. λ. *συνάφεια*): *μοριακή ~* || *~ στερεών / υγρών* **4.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνική συνοχή*** επιδιωκόμενη κατάσταση τού κοινωνικού συνόλου μέσω τού κοινού συστήματος αξιών και τής κοινωνικής αλληλεγγύης **5.** ΓΛΩΣΣ. η εσωτερική σχέση που συνδέει στο επίπεδο τής μορφής τα επιμέρους στοιχεία ενός κειμένου με τέτοιον τρόπο, ώστε αυτό να αποτελεί οργανωμένο γλωσσικό σύνολο και όχι απλή παράθεση γλωσσικών στοιχείων (βλ. κ. λ. *συνεκτικότητα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνέχω*. Οι γλωσσ. και φυσ. όρ. αποτελούν μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cohesion].

σύνοψη (η) {-ης κ. -όψεως | -όψεις, -όψεων} **1.** η σύντομη παρουσίαση ενός θέματος χωρίς τις λεπτομέρειες, αλλά μόνο με τα βασικά στοιχεία: *μην επεκτείνεστε σε λεπτομέρειες· θέλω μια ~ των γεγονότων* ΣΥΝ. περίληψη, συγκεφαλαίωση, επισκόπηση **2.** (ειδικότ.) κείμενο που πραγματεύεται το θέμα του με σύντομο τρόπο: *η ~ μού κίνησε το ενδιαφέρον να μελετήσω το ζήτημα σε βάθος* ΣΥΝ. επιτομή, περίληψη **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***σύνοψη Ευαγγελίων*** η παρουσίαση των στοιχείων σχετικά με τον βίο τού Ιησού από τα Ευαγγέλια τού Ματθαίου, τού Μάρκου και τού Λουκά, για να φανούν αυτά στη χρονική τους διαδοχή ή/και για να διερευνηθεί τυχόν πρόβλημα ασυμφωνίας μεταξύ τους (βλ. κ. λ. *συνοπτικός*) (β) ***(Ιερά) Σύνοψη*** βιβλίο το οποίο περιέχει μέρος από τα επίσημα βιβλία τής Εκκλησίας για την κατ' ιδίαν προσευχή ή την παρακολούθηση λειτουργίας στην εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνοψις* < θ. *συν-οψ-* τού μέλλ. *συνόψομαι* (ρ. *συνορῶ* «τα βλέπω όλα με μια ματιά, τα έχω στο οπτικό μου πεδίο»). Βλ. λ. *όψη*].

συνοψίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνόψισ-α, -τηκα} παρουσιάζω ένα θέμα, μια κατάσταση κ.λπ. με σύντομο τρόπο, επιλέγοντας τα βασικότερα σημεία: *συνοψίζοντας, τρία είναι τα ζητήματα που μας απασχολούν: η στέγαση, η τροφή και η θέρμανση* ΣΥΝ. συγκεφαλαιώνω ΑΝΤ. αναλύω. — **συνόψιση** (η).

ΣΥΝ.Π.Ε. (ο) Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης.

συνταγή (η) **1.** σύνολο οδηγιών για την παρασκευή φαγητού ή γλυκού: *έμαθα μια νέα ~ για ένα καταπληκτικό γλυκό* || *βιβλίο / σημειωματάριο / θήκη συνταγών* || *αρχική / αυθεντική / παραδοσιακή ~* **2.** ΦΑΡΜ. γραπτή εντολή που συντάσσει ο γιατρός και στην οποία αναφέρεται το είδος, η ποσότητα, ο τρόπος και ο χρόνος λήψεως ενός ή περισσοτέρων φαρμάκων: *τα περισσότερα φάρμακα χορηγούνται μόνο με ιατρική ~* || *~ γιατρού* || *δυσανάγνωστη / φαρμακευτική ~* || *εκτελώ ~* ΣΥΝ. ρετσέτα **3.** (γενικότ.) τρόπος δράσης που ακολουθεί συγκεκριμένα, προκαθορισμένα στάδια για την επίτευξη ενός σκοπού: *δεν υπάρχουν συνταγές για την ευτυχία* || *παρότι και αυτή η τηλεοπτική σειρά ακολουθεί τη γνωστή ~, έχει μερικά πρωτότυπα στοιχεία* || *παλιά και δοκιμασμένη ~* || *ο συγγραφέας αυτός γνωρίζει άριστα τη ~ των μπεστ-σέλερ.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διαταγή», < αρχ. *συντάσσω / -ττω* (πβ. κ. *ταγή*). Η σημ. τής φαρμ. εντολής είναι μτγν., ενώ η χρήση τής λ. σχετικά με την παρασκευή φαγητών αποδίδει το ιταλ. ricetta].

σύνταγμα (το) {συντάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (συνήθ. με κεφ.) (α) το σύστημα νομικών κανόνων που καθορίζουν τη μορφή τού πολιτεύματος, τις βασικές γραμμές οργάνωσης και λειτουργίας τού κράτους και τις βασικές σχέσεις κράτους και κοινωνίας (β) ο γραπτός θεμελιώδης νόμος τού κράτους, που καθορίζει τη μορφή τού πολιτεύματος, τις βασικές γραμμές οργάνωσης και λειτουργίας τού κράτους και τις βασικές σχέσεις κράτους και κοινωνίας ο οποίος έχει συνήθως αυξημένη τυπική ισχύ (δηλ. δεν μπορεί να τροποποιείται ή να καταργείται όπως ένας κοινός νόμος): *η προτεινόμενη διάταξη είναι αντίθετη με το άρθρο 3 τού Συντάγματος* || *κατάρτιση / αναθεώρηση / παραβίαση τού ~* || *δημοκρατικό / αναθεωρημένο / φιλελεύθερο ~* ● **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) οργανική μονάδα τού Στρατού Ξηράς, ανώτερη ιεραρχικώς από τάγμα και μικρότερη από ταξιαρχία· συνήθ. περιλαμβάνει τρία τάγματα και μονάδες υποστήριξης και διοικητικής μέριμνας: *~ Μηχανικού / Πυροβολικού / Πεζικού / αλεξιπτωτιστών / αμφίβιων καταδρομών* (β) (συνεκδ.) το μέρος όπου στρατοπεδεύει η παραπάνω μονάδα ● **3.** ΓΛΩΣΣ. δύο ή περισσότερες λέξεις, οι οποίες «συν-τάσσονται», συνδέονται μεταξύ τους σχηματίζοντας συγκεκριμένη συντακτική ενότητα· αλλιώς *φράση*, π.χ. *ο μαθητής* (ονοματικό σύνταγμα ή ονοματική φράση), *βλέπω τηλεόραση* (ρηματικό σύνταγμα ή ρηματική φράση): *να εντοπιστούν τα ~ που αποτελούνται από άρθρο και ουσιαστικό* ΣΥΝ. σύνολο, φράση ● **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. σύνολο αγαλμάτων που είναι τοποθετημένα σε μία βάση, το ένα δίπλα στο άλλο, και αποτελούν θεματική ενότητα **5.** (γενικότ.) συγκέντρωση και ταξινόμηση αντικειμένων ιστορικής αξίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συντάσσω / -ττω* (πβ. κ. *τάγμα*). Ήδη αρχ. οι σημ. τού στρατιωτικού σώματος (αργότερα θεωρήθηκε ισοδύναμο τού λατ. cohors, υποδιαίρεση τής λεγεώνας) και τού πολιτειακού κειμένου].

συνταγματάρχης (ο/η) {(κλητ. συνταγματάρχα) | συνταγματαρχών}

1. διοικητής συντάγματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.) **2.** ΙΣΤ. ***Συνταγματάρχες*** (οι) οι αξιωματικοί που έκαναν το πραξικόπημα τής 21ης Απριλίου 1967: *η χούντα των ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύνταγμα, -ατος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

συνταγματικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το Σύνταγμα μιας χώρας: *~ αναθεώρηση / άρθρο* || *~ εκτροπή / καθήκοντα / κώλυμα / πραξικόπημα / εγγυήσεις* (β) ***Συνταγματικό Δίκαιο*** κλάδος τής νομικής επιστήμης, ο οποίος έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη των κειμένων που ανήκουν τυπικά (ή και ουσιαστικά) στο Σύνταγμα μιας χώρας: *καθηγητής / τομέας Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών* (γ) ***Συνταγματικό Δικαστήριο*** το δικαστήριο που ελέγχει κατά πόσον η εκτελεστική εξουσία με τα νομοθετήματα και τις πράξεις της κινείται μέσα στα όρια που καθορίζει το Σύνταγμα (δ) ***συνταγματικός χάρτης*** το Σύνταγμα μιας χώρας ΣΥΝ. καταστατικός χάρτης **2.** (α) αυτός που συμφωνεί με το Σύνταγμα, που δεν το παραβιάζει ΑΝΤ. αντισυνταγματικός (β) ***συνταγματική πράξη / συνταγματική πρακτική*** η ακολουθούμενη από τα αρμόδια κάθε φορά όργανα τού κράτους ερμηνεία εφαρμογής ενός συνταγματικού κανόνα δικαίου **3.** (α) αυτός που απορρέει από το Σύνταγμα τής χώρας: *~ ελευθερίες / υποχρεώσεις* (β) ***συνταγματικά δικαιώματα*** το σύνολο των δικαιωμάτων που πηγάζουν από το Σύνταγμα, π.χ. το δικαίωμα τής ελεύθερης έκφρασης τού ατόμου, τής ιδιοκτησίας ακινήτου κ.λπ. **4.** αυτός που ασκεί εξουσία ή διοικείται με βάση τις διατάξεις τού Συντάγματος: *~ πολίτευμα / βασιλεία / μοναρχία* **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συνταγματικός άξονας*** κατηγοριοποίηση των συστατικών στοιχείων τής γλώσσας από τον γλωσσολόγο Φ. ντε Σωσσύρ, για να δηλωθούν οι διάφορες σχέσεις τους (φωνολογικές, μορφολογικές, σημασιολογικές και κυρ. συντακτικές), όταν «συν-τάσσονται», δηλ. όταν τα στοιχεία συνεμφανίζονται στον λόγο (λέξη, φράση, πρόταση κ.λπ.) ΑΝΤ. παραδειγματικός άξονας (β) ***συνταγματικές σχέσεις*** οι διάφορες σχέσεις (φωνολογικές, μορφολογικές, σημασιολογικές, συντακτικές) των στοιχείων τής γλώσσας, όπως συν-εμφανίζονται μέσα στον λόγο (λέξη, φράση, πρόταση)· π.χ. στην πρόταση *ο πατέρας βλέπει τηλεόραση*, συνταγματική, και μάλιστα συντακτική, είναι η σχέση υποκειμένου και ρήματος *(ο πατέρας – βλέπει)*, η σχέση ρήματος και αντικειμένου *(βλέπει – τηλεόραση)* κ.λπ. ΑΝΤ. παραδειγματικές σχέσεις. — **συνταγματικ-ά / -ώς** [1825] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σύνταγμα*. Ο γλωσσ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. syntagmatique (axe / relations)].

συνταγματικότητα (η) [1831] {χωρ. πληθ.} (για νόμο ή άλλη πολιτειακή πράξη ή παράλειψη) η συμφωνία ή η μη αντίθεση προς το Σύνταγμα: *η ~ τού νόμου θα κριθεί στο δικαστήριο* ΑΝΤ. αντισυνταγματικότητα.

συνταγματολόγος (ο/η) [1876] ο νομικός ή ο επιστήμονας τού δικαίου που είναι ειδικευμένος στο Συνταγματικό Δίκαιο (ως κλάδο τής νομικής επιστήμης).

συνταγογραφία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** το σύνολο των κανόνων για τη γραφή ιατρικών συνταγών **2.** η γραφή ιατρικής συνταγής.

συνταγογραφώ ρ. μετβ. {συνταγογραφείς... | συνταγογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για γιατρό) γράφω (συγκεκριμένα φάρμακα) σε συνταγή. — **συνταγογράφηση** (η).

συνταγολογία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ο φαρμακολογικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη σύνταξη και παρασκευή ιατρικών και φαρμακευτικών συνταγών.

συνταγολόγιο (το) [1872] {συνταγολογί-ου | -ων} ΦΑΡΜ. **1.** το ειδικό βιβλίο στο οποίο ο φαρμακοποιός γράφει τις συνταγές κάθε ημέρας **2.** το στέλεχος στο οποίο γράφει ο γιατρός τη συνταγή για τον ασθενή του **3.** ο κατάλογος των εγκεκριμένων φαρμάκων που μπορούν να συνταγογραφηθούν από το Εθνικό Σύστημα Υγείας ή από τα διάφορα ασφαλιστικά ταμεία: *εθνικό ~*.

συνταιριάζω ρ. μετβ. {συνταίριασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) να συνδυαστεί αρμονικά με κάτι άλλο: *έψαχνε για τα κατάλληλα γάντια, για να τα συνταιριάξει με το παλτό της* || *συνταίριαζε ομορφιά και καλοσύνη* ΣΥΝ. συναρμόζω, συνδυάζω. — **συνταίριασμα** (το).

συνταιριαστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να συνταιριαστεί με κάποιον/κάτι άλλο. — **συνταιριαστά** επίρρ.

συντάκτης (ο) {συντακτών}, **συντάκτρια** (η) [1874] {συντακτριών} **1.** πρόσωπο που συντάσσει κείμενο: *ο ~ τής προκήρυξης / τού νομοσχεδίου* **2.** πρόσωπο που εργάζεται σε μόνιμη βάση σε εφημερίδα ή περιοδικό συντάσσοντας άρθρα: *ο ~ τού άρθρου προτίμησε την ανωνυμία* || *Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων* ΣΥΝ. δημοσιογράφος **3.** πρόσωπο που συντάσσει λήμματα σε λεξικό ή εγκυκλοπαίδεια: *ο ~ τού λήμματος / τού λεξικού*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συντάσσω / -ττω*].

συντακτικό (το) **1.** ΓΛΩΣΣ. το μέρος τής γραμματικής που εξετάζει τη συντακτική δομή και λειτουργία μιας γλώσσας (βλ. λ. *σύνταξη*): *το ~ τής ελληνικής γλώσσας* ΣΥΝ. σύνταξη **2.** (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα κατά το οποίο διδάσκονται οι κανόνες συντάξεως μιας γλώσσας **3.** (συνεκδ.) το διδακτικό εγχειρίδιο στο οποίο συγκεντρώνονται και από το οποίο διδάσκονται οι κανόνες συντάξεως μιας γλώσσας: *γυρίστε στη σελίδα είκοσι τού ~ σας*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *συντακτικός*].

συντακτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη σύνταξη κειμένων: *η ~ ομάδα ενός περιοδικού / ενός λεξικού* **2.** (α) αυτός που αναφέρεται στους κανόνες συντάξεως μιας γλώσσας: *κάνει ~ λάθη* || *~ ανάλυση* (β) ***συντακτική θεωρία*** η γενετική-μετασχηματιστική σύνταξη (βλ. λ. *γενετικός*) **3.** ΓΛΩΣΣ. ***συντακτικό*** (το) βλ.λ. • **4.** (α) αυτός που σχετίζεται με το σύνταγμα μιας χώρας: *~ επιταγή* (β) ***Συντακτική Συνέλευση*** η εθνική συνέλευση που ψηφίζει νέο σύνταγμα (πβ. λ. *αναθεωρητικός*) (γ) ***συντακτική εξουσία*** η εξουσία κατάρτισης και θέσεως σε ισχύ νέου συντάγματος (δ) ***συντακτικό όργανο*** ο οργανικός φορέας τής συντακτικής εξουσίας (ε) ***συντακτική πράξη / πρακτική*** η ακολουθούμενη πρακτική (κανόνες, συνήθειες) από συντακτικό όργανο • **5.** ΧΗΜ. ***συντακτικός τύπος*** η παράσταση που δείχνει τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα άτομα μιας χημικής ένωσης. — **συντακτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχική σημ. «σχηματισμένος, οργανωμένος». αρχ. *συντάσσω / -ττω* (πβ. κ. *τακτικός*). Ο πολιτικός όρος αποδίδει το γαλλ. constituant (λ.χ. Assemblée Constituante «Συντακτική Συνέλευση»)].

συντάμω (να/θα) ρ. → συντέμνω

σύνταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** (α) η παραγωγή γραπτών κειμένων: *η ~ ενός δημοσιογραφικού άρθρου* || *η ~ ενός εγκυκλοπαιδικού λήμματος* || *η ~ οδηγιών / νόμου / νομοσχεδίου / καταλόγου / αναφοράς* || *τελεί χρέη διευθυντή συντάξεως στην εφημερίδα του* || *~ επιστολής / υπομνήματος* || *η αίθουσα σύνταξης ενός ειδησεογραφικού σταθμού* ΣΥΝ. γράψιμο, συγγραφή (β) (συνεκδ.) το σύνολο των συντακτών: *υπήρξε απάντηση από τη ~ τού περιοδικού* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) η συντακτική δομή μιας γλώσσας, οι τρόποι (κανόνες) κατά τους οποίους οι λέξεις (οι γλωσσικές πληροφορίες) συν-τάσσονται, συνδέονται μεταξύ τους, για να σχηματίσουν φράσεις (ο μαθητής, την άσκηση, έλυσε την άσκηση), προτάσεις *(ο μαθητής έλυσε την άσκηση)*, περιόδους *(ο μαθητής έλυσε την άσκηση, προτού τελειώσει η προκαθορισμένη ώρα)* κ.λπ.: *το κείμενό του έχει πλούσιο λεξιλόγιο, αλλά χωλαίνει στη ~* || *κανόνες τής σύνταξης* || *απρόσωπη ~* (β) ***γενετική-μετασχηματιστική σύνταξη*** βλ. λ. *γενετικός* **3.** (γενικότ.) ο συνδυασμός αριθμών, συμβόλων και απεικονίσεων για τη γραφική αναπαράσταση μεγέθους ή πράγματος: *η ~ χάρτη / εκλογικού καταλόγου / πίνακα / ισολογισμού* ΣΥΝ. κατάρτιση • **4.** η μηνιαία παροχή χρηματικού ποσού προς ασφαλισμένο σε κοινωνικό φορέα (ή σε συγγενή του μετά τον θάνατό του), όταν αυτός αποσύρεται από την εργασία του, έχοντας συμπληρώσει τα απαιτούμενα χρόνια ή/και ένσημα· (συνεκδ.) το ίδιο το χρηματικό ποσό: *αναπηρική / χαμηλή / αγροτική / στρατιωτική ~* || *δύσκολα τα φέρνει βόλτα με τη ~ που παίρνει* || *~ τού Ι.Κ.Α. / τού Ν.Α.Τ. / πείνας*· ΦΡ. ***βγαίνω στη σύνταξη*** παύω να εργάζομαι, συνταξιοδοτούμαι: *από τότε που βγήκε στη σύνταξη, δεν ξέρει πώς να περάσει την ώρα του* **5.** ***σύνταξη τής πολιτείας*** το συντακτικό έργο ενός συντακτικού οργάνου, το σύνταγμα ενός κράτους **6.** ΣΤΡΑΤ. (α) η συγκέντρωση στρατιωτών ή πλοίων σύμφωνα με ορισμένη διάταξη (β) (ως πρόσταγμα) για τη συγκέντρωση στρατιωτών σύμφωνα με ορισμένη διάταξη. — (υποκ.) **συνταξούλα** (η) (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνταξις < συντάσσω / -ττω* (πβ. κ. *τάξις*). Αρχική σημ. τής λ. «οργάνωση, διευθέτηση (κατά σειρά και τάξη)», ενώ μτγν. είναι οι σημ. «σύνταξη (όρων προτάσεως)» και «αμοιβή (στρατιωτών, ιερέων και άλλων μη μάχιμων πολιτών)»].

συνταξιδεύω ρ. αμετβ. [1782] {συνταξίδευσα} χρησιμοποιώ το ίδιο μεταφορικό μέσο (με άλλον) ή πορεύομαι μαζί του: *γνωριστήκαμε όταν συνταξιδεύαμε για το Παρίσι*. — **συνταξιδιώτης** (ο) [1856], **συνταξιδιώτισσα** (η).

συντάξιμος, -η, -ο [1833] αυτός που είναι απαραίτητος, για να μπορέσει κανείς να εξασφαλίσει σύνταξη, όταν σταματήσει να εργάζεται: *~ χρόνος / χρόνια*.
[ΕΤΥΜ. < *σύνταξη* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *ανατάξ-ιμος, δικάσιμος*].

συνταξιοδοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παροχή σύνταξης: *~ εισφορές / δικαιώματα / ταμεία / ασφαλιστήριο / ασφάλεια / συμβόλαιο*. — **συνταξιοδοτικά** επίρρ.

συνταξιοδοτώ ρ. μετβ. [1849] {συνταξιοδοτείς... | συνταξιοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω σε (κάποιον) χρηματικό ποσό σε μηνιαία βάση, όταν πλέον έχει πάψει να εργάζεται, ως συνέχεια τού μισθού ή τής αμοιβής που ελάμβανε όσο εργαζόταν: *συνταξιοδοτήθηκε πρόωρα*. — **συνταξιοδότηση** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *σύνταξη* + *-δοτώ* < *δότης*, πβ. κ. *δανειο-δοτώ, χρηματο-δοτώ*].

συνταξιούχος (ο/η) [1833] πρόσωπο που έχει πάψει να εργάζεται και λαμβάνει σύνταξη: *~ οικοδόμος / δάσκαλος* || *τα αιτήματα των συνταξιούχων τού Ι.Κ.Α.*
[ΕΤΥΜ. < *σύνταξη* + *-ούχος* (< *έχω*)].

συνταράζω ρ. μετβ. {συντάρα-ξα (λόγ. συνετάραξα), -χθηκα, -γμένος} προκαλώ έντονη ψυχική αναστάτωση: *τα νέα μάς συντάραξαν* ΣΥΝ. συγκλονίζω, σοκάρω. Επίσης **συνταράσσω** [αρχ.].

συνταρακτικός, -ή, -ό [1867] κ. **συνταραχτικός** αυτός που προκαλεί έντονη ψυχική αναστάτωση, που επιφέρει μεγάλη αναστάτωση: *~ νέα / γεγονός / εμπειρία / είδηση / παρουσία / αλλαγές / αποκαλύψεις* ΣΥΝ. συγκλονιστικός. — **συνταρακτικά** κ. **συνταραχτικά** επίρρ.

συντάσσω ρ. μετβ. {συν-έταξα, -τάχθηκα, -ταγμένος κ. (λόγ.) -τεταγμένος} **1.** δημιουργώ (γραπτό κείμενο): *~ διαθήκη / άρθρο / σχόλιο / έγγραφο / συμβόλαιο / λόγο / διαμαρτυρία / λήμμα / πόρισμα / έκθεση / αναφορά / νομοσχέδιο* ΣΥΝ. συγγράφω, γράφω **2.** (γενικότ.) συνδυάζω αριθμούς, σύμβολα, απεικονίσεις για τη γραφική αναπαράσταση μεγέθους ή πράγματος: *~ χάρτη / εκλογικό κατάλογο / πίνακα ισολογισμού* ΣΥΝ. καταρτίζω, συνθέτω **3.** αναλύω (πρόταση) στο συντακτικό επίπεδο, βρίσκω τις συντακτικές δομές της: *να συνταχθεί το κείμενο και να αναλυθούν οι υποθετικοί λόγοι* ΣΥΝ. κάνω σύνταξη **4.** ΣΤΡΑΤ. τοποθετώ (στρατιώτες) σε ορισμένη διάταξη· (μεσοπαθ. ***συντάσσομαι***) **5.** παίρνω θέση (υπέρ κάποιου): *~ με το μέρος / την άποψη κάποιου* ΣΥΝ. υπερασπίζομαι, στηρίζω, υποστηρίζω, τάσσομαι (υπέρ / κατά κάποιου) ΑΝΤ. αντιτίθεμαι, αντιτάσσομαι **6.** ΓΛΩΣΣ. (για όρο τής πρότασης) δέχομαι συμπλήρωμα σε ορισμένη πτώση ή γενικότ. σε ορισμένο τύπο: *το «διαβάζω» συντάσσεται με αιτιατική, ενώ το «επι-*

κρατώ» συντάσσεται με γενική || *το «επί» συντάσσεται με γενική και με αιτιατική* || *το «πηγαίνω» συντάσσεται με εμπρόθετο προσδιορισμό* **7.** (η μτχ. **συντεταγμένος**, -η, -ο) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *τάσσω* / *-ττω* (βλ.λ.)].

συνταυτίζω ρ. μετβ. [1873] {συνταύτισ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) όμοιο με άλλο: *με τον καιρό οι δύο διαφορετικές λέξεις συνταυτίστηκαν λόγω τής μορφολογικής συγγένειάς τους* ΣΥΝ. ταυτίζω ΑΝΤ. διαφοροποιώ. — **συνταύτιση** (η) [1846] κ. **συνταυτισμός** (ο) [1844].

συντεθειμένος, -η, -ο → συνθέτω

συντέθηκα ρ. → συνθέτω

συντείνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέτεινα} ενώνω τις δυνάμεις μου στην επίτευξη ορισμένου στόχου, συμβάλλω προς μία κατεύθυνση: *αν δεν συντείνουν οι προσπάθειες όλων προς την ίδια κατεύθυνση, η χώρα δεν θα βγει από το αδιέξοδο* || *η αδιαλλαξία του συνέτεινε στην αποτυχία των συνομιλιών* ΣΥΝ. συντελώ, συμβάλλω ΑΝΤ. εμποδίζω.

σύντεκνος (ο) {συντέκνων}, **συντέκνισσα** (η) {συντεκνισσών} (στην Κρήτη) πρόσωπο που έχει παντρέψει κάποιον ή του έχει βαφτίσει το παιδί: *ήρθε κι ο ~ από την Κρήτη και μας έφερε το λάδι* ΣΥΝ. κουμπάρος. — **συντεκνία** [μεσν.] κ. **συντεκνιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συν-* + *-τεκνος* < *τέκνον*].

συντέλεια (η) {χωρ. πληθ.} το τέλος· συνήθ. στη ΦΡ. ***συντέλεια τού κόσμου*** (i) το τέλος τού κόσμου ΣΥΝ. η δευτέρα παρουσία, τα έσχατα, τα ύστερα τού κόσμου (ii) (μτφ.) πολύ κακές καιρικές συνθήκες: *κρύο, χαλάζι, η ~!* ΣΥΝ. κοσμοχαλασιά, θεομηνία ΑΝΤ. γαλήνη, ηρεμία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «από κοινού ενέργεια, συνεργασία για κοινό σκοπό». < *συντελής* (βλ. κ. *συντελώ*). Στη Μτγν. Ελληνική η λ. δήλωσε τη συμπλήρωση, την ολοκλήρωση ενός χρονικού διαστήματος, καθώς και την τελική του περίοδο (λ.χ. πάπυρος 2ου αι. μ.Χ.: *συντέλεια τοῦ διεληλυθότος ἔτους*· Κ.Δ. Ματθ. 24, 3: *τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος*)].

συντέλεση (η) → συντελώ

συντελεσμένος, -η, -ο → συντελώ

συντελεστής (ο) **1.** αυτός που ενεργεί, ώστε να επιτευχθεί συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *βασικός ~ τής επιτυχίας στάθηκε ο υπεύθυνος πωλήσεων* || *το κοινό χειροκρότησε όλους τους συντελεστές τής παράστασης* || *δεν μπορεί κανείς να υπολογίσει όλους τους συντελεστές τής ανθρώπινης ευτυχίας* ΣΥΝ. παράγων, παράμετρος **2.** ΜΑΘ. ορισμένος αριθμός ή γράμμα που το θεωρούμε σταθερό σε μια αλγεβρική παράσταση: *στο μονώνυμο* $-4\chi^3\psi$ *το -4 είναι ~* || *~ διευθύνσεως ευθείας* **3.** ΦΥΣ. μέγεθος που εκφράζει τον λόγο ή το γινόμενο δύο διαφορετικών μεγεθών και χαρακτηρίζει φυσικές ιδιότητες: *~ θερμικής διαστολής* **4.** ΟΙΚΟΝ. (α) ο αριθμός που εκφράζει τη σχέση δύο οικονομικών μεγεθών: *~ αποτελεσματικότητας* (β) οικονομικός παράγοντας που οδηγεί στην ανάπτυξη συγκεκριμένου οικονομικού μεγέθους: *~ παραγωγής* **5.** σταθερός αριθμός, μεγαλύτερος ή μικρότερος από τη μονάδα, με τον οποίο υπολογίζονται οι διαστάσεις ενός κτίσματος ως προς την έκταση γης στην οποία αυτό κτίζεται: *~ δόμησης / κάλυψης / ύψους* || *για τα εμπορικά ακίνητα παίζει ρόλο η θέση και ο ~ εμπορικότητας τής περιοχής*. — **συντελεστικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μέλος ομάδας φοροσυλλεκτών», < αρχ. *συντελῶ* (βλ.λ.). Ο μαθ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. coéfficient, ενώ στη σημ. «παράμετρος» αποδίδει το αγγλ. factor].

συντελικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***συντελικός χρόνος*** κάθε χρόνος ρήματος με τον οποίο εκφράζεται ότι η ενέργεια τού ρήματος έχει ήδη συντελεστεί, δηλ. έχει τελειώσει· στη Ν. Ελληνική τέτοιοι χρόνοι είναι ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέλλοντας, π.χ. *έχω στείλει το δέμα* || *είχε φύγει όταν πήγα* || *θα έχει φτάσει, όταν του τηλεφωνήσω* ΣΥΝ. συντελεσμένος / τετελεσμένος χρόνος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συντελής* (< *συν-* + *-τελής* < *τέλος*)].

συντελώ ρ. αμετβ. {συντελείς... | συν(ε)τέλεσα, συντελέσ-τηκα, -μένος} **1.** λειτουργώ ως παράγοντας στη διαμόρφωση αποτελέσματος: *η άθληση συντελεί στην καλή υγεία* || *η κακοκαιρία συνετέλεσε στην ανατροπή των σχεδίων μας* ΣΥΝ. συμβάλλω, συντείνω, συνεργώ, υποβοηθώ· (μεσοπαθ. **συντελούμαι**) **2.** πραγματοποιούμαι, ολοκληρώνομαι: *επί προεδρίας του συντελέστηκε σημαντικό έργο* || *συντελούνται διεργασίες* || *η ενσωμάτωση των χωρών αυτών στο νέο σύστημα συντελείται ταχύτατα* ΣΥΝ. λαμβάνω χώρα, γίνομαι **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***συντελεσμένοι χρόνοι*** οι συντελικοί χρόνοι (β) ***συντελεσμένος μέλλοντας*** ο χρόνος που σημαίνει ότι η πράξη που δηλώνει το ρήμα θα έχει ήδη τελειώσει στο μέλλον πριν από κάτι άλλο (που λέγεται ή εννοείται), π.χ. *θα έχω επιστρέψει, προτού τηλεφωνήσεις* ΣΥΝ. τετελεσμένος μέλλοντας. — **συντέλεση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συντελῶ* (*-έω*), αρχική σημ. «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω – συνεργώ, συμβοηθώ». < *συν-* + *-τελῶ* (< *τέλος*). Η λ. είχε συχνά την τεχν. κυριολεκτική σημ. «αποδίδω φορολογικές εισφορές (τέλη) ανάλογα με την περιουσία μου»].

συντέμνουσα (η) {συντεμνουσών} ΜΑΘ. διανυσματικό μέγεθος στην τριγωνομετρία, το αντίστροφο τού ημιτόνου.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *συντέμνω* ως απόδ. τού γαλλ. cosécante].

συντέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέτμησα (λόγ. συνέταμον, -ες, -ε..., να/θα συντάμω), συντμήθηκα, συντετμημένος} μικραίνω σε μέγεθος: *το κείμενο ήταν εκτενές και του ζήτησαν μια συντετμημένη εκδοχή του* ΣΥΝ. συντομεύω, περιορίζω ΑΝΤ. εκτείνω, μεγαλώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, τμήμα*.

συντεταγμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για ομάδες μαθητών, στρατιωτών κ.λπ.) αυτός που έχει παραταχθεί με συγκεκριμένο τρόπο: *στην παρέλαση οι πεζοναύτες ήταν ~ σε εξάδες* **2.** αυτός που έχει συνταχθεί, διατυπωθεί με ορισμένο τρόπο: *κείμενο πρόχειρα ~* **3.** αυτός που είναι οργανωμένος, συγκροτημένος: *μέσα από την κρίση αυτή, το κόμμα μας πρέπει να βγει συντεταγμένο* **4.** αυτός που έχει συγκροτηθεί, διαμορφωθεί βάσει Συντάγματος, που λειτουργεί βάσει νόμων: *~ πολιτεία / κράτος* **5. *συντεταγμένες*** (οι) μεμονωμένοι ή συνδυαζόμενοι μεταξύ τους αριθμοί, με τους οποίους ορίζεται ένα σημείο: *το βυθιζόμενο πλοίο έδωσε τις ~ του, για να το εντοπίσουν τα σωστικά* ΦΡ. ***γεωγραφικές συντεταγμένες*** βλ. λ. *γεωγραφικός*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συντάσσω*, η οποία στην Αρχαία είχε τις σημ. «παρατεταγμένος για μάχη, επίλεκτος - ευρισκόμενος σε ενότητα, οργανωμένος» (λ.χ. *ψυχὴ συντεταγμένη σωματι*, Πλάτ. *Νόμοι* 903d· *σημεῖον πολιτείας συντεταγμένης*, Αριστοτ. *Πολιτεία* 1272b). Ήδη αρχ. η σημ. «διατυπωμένος επίσημα» (*προοίμιον συντεταγμένον*, Πλάτ. *Νόμοι* 930e). Η σημ. «στοιχείο γεωγραφικού μήκους / πλάτους» αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coordonnée (scalaire)].

συντετμημένος, -η, -ο → συντέμνω

συντεχνία (η) [μτγν.] {συντεχνιών} **1.** ΙΣΤ. μεσαιωνική επαγγελματική ένωση μαστόρων, τεχνιτών ή εμπόρων με αυστηρή ιεραρχία, στην οποία δεν μπορεί κανείς να ενταχθεί εύκολα και η οποία έχει ως στόχο της να προασπίσει τα συμφέροντα των μελών της και να μην επιτρέψει την είσοδο ξένων στο επάγγελμα ΣΥΝ. σινάφι **2.** (γενικότ.) κάθε οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο επαγγελματικό κλάδο **3.** (κακόσ.) χαρακτηρισμός κάθε ενώσεως επαγγελματιών, που στοχεύει αποκλειστικά στην προάσπιση των συμφερόντων τού κλάδου, αδιαφορώντας για το κοινωνικό σύνολο ή ακόμα και εις βάρος του: *το σωματείο μας πρέπει να ξεφύγει από τη λογική τής συντεχνίας και να αναβαθμιστεί* ΣΥΝ. σινάφι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

συντεχνιακός, -ή, -ό [1895] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις συντεχνίες: *ενώσεις συντεχνιακού χαρακτήρα* || *~ κεκτημένο* **2.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζει συντεχνία (βλ.λ., σημ. 3), την αντίληψη που θέτει σε προτεραιότητα τα συμφέροντα τού επαγγελματικού κλάδου ακόμη και εις βάρος τού κοινωνικού συνόλου: *~ νοοτροπία / συμφέροντα / πνεύμα / απαιτήσεις*. — **συντεχνιακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

συντεχνιασμός (ο) η οργάνωση εργαζομένων σε συντεχνίες με σκοπό την υπεράσπιση των συμφερόντων τους.

σύντεχνος (ο/η) {συντέχν-ου | -ων, -ους}, **συντεχνίτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ασκεί την ίδια τέχνη με άλλον ΣΥΝ. ομότεχνος. Επίσης **συντεχνίτης** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-τεχνος* < *τέχνη*, πβ. κ. *ὁμό-τεχνος, ἔν-τεχνος*].

σύντηγμα (το) {συντήγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΥΣ. κράμα που παράγεται από σύντηξη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (στον Αριστοτέλη με τη σημ. «υγρό έκκριμα τού σώματος») < *συντήκω* < *συν-* + *τήκω* (βλ.λ.)].

συντήκω ρ. μετβ. {συν-έτηξα, -τήχθηκα, -τετηγμένος} προκαλώ την ολοκληρωτική τήξη (υλικού), το λειώνω εντελώς. — **σύντηγμα** (το) [αρχ.], **σύντηξη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *τήκω* «λειώνω» (βλ.λ.)].

συντήρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να παραμένει κάτι σε σταθερή μορφή, να μην υφίσταται αλλοίωση ή φθορά ΣΥΝ. διατήρηση ΑΝΤ. αλλοίωση, φθορά, καταστροφή **2.** η κάλυψη των βιοτικών εξόδων, το να διατηρείται κανείς στη ζωή: *η ~ μιας οικογένειας* **3.** οι διαδικασίες που είναι αναγκαίες, για να λειτουργεί ικανοποιητικά κάτι ή να παραμένει σε καλή κατάσταση: *χρειάζεται τακτική ~ των μηχανών, για να μη σκουριάζουν* || *συνεργείο συντηρήσεως δρόμων* || *~ μηχανών / εξοπλισμού / αυτοκινήτων* || *η ~ τού σπιτιού είναι δαπανηρή* **4.** οι εργασίες που είναι αναγκαίες, για να σταματήσει η φθορά που συντελείται σε κατασκευές πολιτισμικής αξίας ή για να αποκατασταθούν στην αρχική κατάστασή τους: *~ έργων τέχνης / εκκλησιών / μνημείων / ζωγραφικού πίνακα* || *~ και αποκατάσταση* • **5.** ο χώρος τού ψυγείου όπου διατηρούνται τα τρόφιμα σε χαμηλή θερμοκρασία, χωρίς όμως να παγώνουν: *στα περισσότερα ψυγεία ο μεγάλος χώρος κάτω είναι η ~ και ο μικρότερος πάνω η κατάψυξη* **6.** οι τρόποι που χρησιμοποιούνται, για να μην υποστούν τα τρόφιμα αλλοιώσεις επικίνδυνες για τους καταναλωτές τους: *~ τροφίμων* || *ικανότητα συντηρήσεως* • **7.** ΠΟΛΙΤ. (α) η εμμονή στις παραδοσιακές κοινωνικές και πολιτισμικές πνευματικές αξίες και στις καθιερωμένες πολιτικές και κοινωνικές δομές, η αντίδραση στην κοινωνική και πνευματική διασάλευση (που προκάλεσαν κυρίως η Γαλλική και η Βιομηχανική Επανάσταση), καθώς και η αντίθεση στον σοσιαλισμό και σε κάθε μορφή κολεκτιβισμού, αλλά συχνά και η απόρριψη και των αυταρχικών καθεστώτων που βασίζονται στον κρατισμό: *εκφραστής τής ~ στο πολιτικό πεδίο* ΑΝΤ. πρόοδος, ριζοσπαστισμός (β) (συνεκδ.-κακόσ.) το σύνολο των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που αντιστρατεύονται τις μεταβολές στην κοινωνία ή την πολιτική: *η ~ αντιμάχεται την πρόοδο*.

συντηρητής (ο) [μεσν.], **συντηρήτρια** (η) {συντηρητριών} πρόσωπο που εργάζεται για τη συντήρηση μηχανισμού ή έργου πολιτιστικής αξίας: *~ μηχανών / έργων τέχνης*.

συντηρητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί στη διαφύλαξη ενός πράγματος στην αρχική του μορφή: *~ μέτρα* **2.** ΠΟΛΙΤ. φορέας αρχών και πνεύματος συντήρησης (βλ.λ.): *οι βαθιά ~ ιδέες του διαπνέουν όλο το έργο* || *~ κόμμα / βουλευτές / πολιτική / παράταξη / κυβέρνηση / επιλογές / ψηφοφόρος* || (ως ουσ.) *νίκη των ~ στις εκλογές στην Αγγλία* (τού Συντηρητικού Κόμματος, τού κόμματος που εκπροσωπεί τη Δεξιά στην Αγγλία) || *η ~ μερίδα / πτέρυγα των σοσιαλδημοκρατών* (όσοι αντιτίθενται στις ιδεολογικές μεταρρυθμίσεις) ΑΝΤ. προοδευτικός, ριζοσπάστης, αριστερός **3.** (γενικότ.) αυτός που δεν ξεφεύγει από τα συνηθισμένα, που δεν αγαπά ή δεν τολμά τις μεγάλες αλλαγές: *πολλοί αριστεροί είναι ~ στην καθημερινή τους ζωή* || *ζει ~ ζωή, βγαίνει σπάνια και δεν ξοδεύει πολλά* || *με ~ προϋπολογισμό θα κα-*

ταφέρουμε να περιορίσουμε τα έξοδα ΣΥΝ. περιορισμένος, μαζεμένος ΑΝΤ. φιλελεύθερος, ελευθεριάζων **4. *συντηρητικά*** (τα) **/ *συντηρητική ουσία*** η ουσία, φυσική ή χημική, που προστίθεται στις τροφές, για να εμποδίσει ή να επιβραδύνει τις αλλοιώσεις και να παρατείνει τον χρόνο αβλαβούς κατανάλωσης των τροφών: *αποφεύγω τις κονσέρβες, γιατί περιέχουν ~* **5.** ΝΟΜ. ***συντηρητική κατάσχεση*** ασφαλιστικό μέτρο το οποίο συνίσταται στην ολική και νομική δέσμευση (κατάσχεση) περιουσιακών στοιχείων τού οφειλέτη για να εξασφαλιστεί η μελλοντική αναγκαστική εκτέλεση. — **συντηρητικ-ά / -ώς** [1814] επίρρ., **συντηρητικότητα** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διατηρητικός, προστατευτικός», < αρχ. *συντηρῶ* (βλ.λ.). Η σημ. «συντηρητικές ουσίες» αποδίδει το αγγλ. preservatives, ενώ ο πολιτ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. conservative].

συντηρητισμός (ο) [1898] η πολιτική θέση και η γενικότερη στάση ζωής που υπαγορεύει εμμονή σε παλιές ιδέες, στη διατήρηση τής καθεστηκυΐας τάξης πραγμάτων και στην αποστροφή προς καθετί νέο ή νεωτεριστικό: *ο ~ του δεν του επιτρέπει να συλλάβει τα οφέλη τής νέας τεχνολογίας* || *η στροφή των σοσιαλιστικών κομμάτων προς τον ~* ΣΥΝ. συντηρητικότητα ΑΝΤ. προοδευτισμός, ριζοσπαστισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. conservatism].

συντηρώ ρ. μετβ. {συντηρείς... | συντήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κρατώ (κάτι) στην αρχική του μορφή, δεν το αφήνω να υποστεί αλλοιώσεις ή φθορά: *τα τρόφιμα δεν συντηρούνται χωρίς προσθήκη ειδικών ουσιών* || *η Αρχαιολογική Υπηρεσία έχει αναλάβει να συντηρήσει το κτήριο* ΣΥΝ. διατηρώ, φυλάσσω ΑΝΤ. αλλοιώνω, φθείρω, καταστρέφω **2.** (α) φροντίζω για την επιβίωση: *τους συντηρούν με φιλανθρωπική βοήθεια* (β) διατηρώ, φροντίζω να συνεχίσει κάτι να υπάρχει: *τη φημολογία τη συντηρούν ορισμένοι κερδοσκόποι* || *το ψυχροπολεμικό κλίμα συντηρείται από ακραίους πολιτικούς παράγοντες* **3.** παρέχω τα προς το ζην, στηρίζω (κάποιον) οικονομικά: *είναι δύσκολο να συντηρείς οικογένεια με έναν μόνο μισθό* || *ήταν τριάντα χρόνων και τον συντηρούσε ακόμα ο πατέρας του* || *συντηρεί ερωμένη* ΣΥΝ. διατρέφω **4.** (μεσοπαθ. ***συντηρούμαι***) (α) επιβιώνω καταναλώνοντας κάτι (β) διατηρούμαι σε λειτουργία: *το νοσοκομείο συντηρείται με εθελοντική εργασία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συντηρῶ (-έω)* «διατηρώ, προστατεύω» < *συν-* + *τηρῶ* (βλ.λ.)].

συντίθεμαι ρ. → συνθέτω

συντμήθηκα ρ. → συντέμνω

σύντμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να συντέμνεται κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ. η βραχυγραφική απόδοση λέξεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκτικόλεξο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύντμησις* < αρχ. *συντέμνω* (πβ. κ. *τμῆσις*)].

συντμήσω (να/θα) ρ. → συντέμνω

σύντομα επίρρ.· σε μικρό χρονικό διάστημα, στο μέλλον: *δεν θα κρατήσει αυτό για πολύ· ~ θ' αλλάξουν όλα* || *~ κοντά σας το νέο μας κατάστημα.* Επίσης (λόγ.) **συντόμως** επίρρ. [αρχ.].

> **σύντομα – πρόσφατα / προσφάτως.** Συχνά οι δύο λέξεις εναλλάσσονται εσφαλμένως. Είναι λάθος να πούμε «*Θα τον συναντήσω πρόσφατα, την άλλη εβδομάδα*», όπως είναι επίσης λάθος να πούμε «*Τον συνάντησα σύντομα, την περασμένη εβδομάδα*»! Τα σωστά είναι: *Θα τον συναντήσω σύντομα, την άλλη εβδομάδα* και *Τον συνάντησα πρόσφατα, την περασμένη εβδομάδα.* Το **πρόσφατα / προσφάτως** σημαίνει «πριν από λίγο καιρό» και αναφέρεται στο παρελθόν (όχι στο μέλλον). Το **σύντομα** σημαίνει «σε λίγο καιρό» και αναφέρεται στο μέλλον (όχι στο παρελθόν). Αν το *σύντομα* σημαίνει «γρήγορος», «σε μικρό χρονικό διάστημα» ή «με λίγα λόγια», τότε χρησιμοποιείται για κάθε χρονική βαθμίδα: *Η ταλαιπωρία μας τέλειωσε σύντομα· δεν κράτησε, ευτυχώς, πολύ – Εξήγησέ μας πολύ σύντομα τι εννοείς· δεν έχουμε καιρό – Τους είδε σύντομα κι έφυγε να προλάβει το τρένο.*

συντομεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συντόμευ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) δίνω σε (κάτι) μικρότερη έκταση ή διάρκεια: *πρέπει να συντομευθεί το κείμενο, για να χωρέσει σε μία στήλη* || *έχω μόνο πέντε λεπτά στη διάθεσή μου, γι' αυτό πρέπει να συντομεύσω την ομιλία μου* || *~ μια επίσκεψη* ΣΥΝ. μικραίνω, περιορίζω ΑΝΤ. επεκτείνω, μεγαλώνω ♦ **2.** (αμετβ.) ενεργώ γρήγορα, γίνομαι σύντομος: *Συντόμευε! Θ' αργήσουμε* ΣΥΝ. βιάζομαι ΑΝΤ. αργώ, πάω με το πάσο μου. — **συντόμευση** (η) [1890].

συντομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι περιορισμένης έκτασης ή διάρκειας: *η ~ είναι αρετή σε ορισμένους τύπους κειμένων* ΑΝΤ. έκταση, διάρκεια **2.** η μικρή διάρκεια: *ανέλυσε με ~ τα επιχειρήματά του* ΣΥΝ. βραχυλογία ΑΝΤ. πολυλογία· ΦΡ. (α) ***εν συντομία*** *(ἐν συντομίᾳ)* με λίγα λόγια: *θα σας πω ~ τι συνέβη* ΣΥΝ. εν περιλήψει ΑΝΤ. αναλυτικά, διά μακρών (β) ***χάριν συντομίας*** για να κερδίσουμε χρόνο: *~ θα παραλείψω τις λεπτομέρειες.*

συντομογραφία (η) [1832] {συντομογραφιών} η απόδοση λέξης ή φράσης σε βραχύτερη μορφή με παράλειψη τμήματος τής λέξης ή τμημάτων των λέξεων, π.χ. *ΒΑ.* αντί *Βορειοανατολικός, κ.λπ.* αντί *και λοιπά* κ.ά. ΣΥΝ. βραχυγραφία. — **συντομογραφικός,** -ή, -ό, **συντομογραφικ-ά / -ώς** επίρρ., **συντομογραφώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκτικόλεξο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. abréviation].

> ***συντομογραφίες σε πληθυντικό!*** Συχνά, κατά μίμηση ξένων γλωσσών, το σύμφωνο που δηλώνει μια συντομογραφία (π.χ. **σ.** = σελίδα, **κ.** = κύριος, **λ.** = λέξη κ.ά.) επαναλαμβάνεται για να δηλώσει πληθυντικό: **σσ.** = σελίδες, **κ.κ.** = κύριοι, **λλ.** = λέξεις (πβ. αγγλ. pp. = pages). Αυτό είναι ξένο προς τους κανόνες τής ελληνικής γλώσσας, αλλά και προς το σύστημα παραπομπών τής ελληνικής επιστημονικής βιβλιογραφίας. Η συντομογραφία **σ.** ως ακρωνύμιο χρησιμοποιείται τόσο για το **σελίδα** όσο και για το **σελίδες**. Το ίδιο και η συντομογραφία **λ.** που χρησιμοποιείται ως ακρωνύμιο τόσο για το **λέξη** όσο και για τον πληθυντικό **λέξεις**. Έτσι θα αποφεύγονται και αστείου τύπου προσφωνήσεις (στην πραγματικότητα προφορικές αναγνώσεις) τής συντομογραφίας «*κ.κ. βουλευτές*» ως «*κύριοι κύριοι βουλευτές*»!

σύντομος, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί λίγο: *θα είμαστε πάλι κοντά σας μετά το ~ διαφημιστικό διάλειμμα* || *στη ~ ζωή του πέτυχε πολλά* || *~ δρόμος / διακοπές* ΣΥΝ. μικρός ΑΝΤ. μακρύς, πολύς, μεγάλος, εκτενής **2.** αυτός που δηλώνεται με λίγες λέξεις ή με μικρής έκτασης κείμενο ή λόγο: *~ έκθεση / ομιλία / αγόρευση / λόγος* ΣΥΝ. βραχυλογικός, λακωνικός, συνοπτικός ΑΝΤ. μακροσκελής, φλύαρος, εκτενής **3.** αυτός που εκφράζεται με λίγα λόγια: *θα είμαι ~, για να μη σας κουράσω* ΑΝΤ. αναλυτικός **4. *σύντομον*** (το) (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο κάθε συλλαβή αντιστοιχεί σε έναν μουσικό φθόγγο ΣΥΝ. συλλαβικό, ειρμολογικό. — **σύντομα / συντόμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-τομος* < *τομή* (βλ.λ.)].

συντονίζω ρ. μετβ. {συντόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μεταβάλλω τον τόνο ή τον ρυθμό (ενός πράγματος), ώστε να συμφωνεί με τον τόνο ή τον ρυθμό άλλου: *για να αποδώσει η ορχήστρα, πρέπει να συντονιστούν τα όργανα* ΑΝΤ. αποσυντονίζω **2.** μεταβάλλω τη συχνότητα (ραδιοτηλεοπτικής συσκευής), ώστε να λαμβάνει ή/και να εκπέμπει κάθε φορά συγκεκριμένο ηλεκτρομαγνητικό σήμα: *είστε συντονισμένοι στο Δεύτερο Πρόγραμμα τής Ελληνικής Ραδιοφωνίας* (ΕΡΑ-2) ● **3.** καθορίζω και συνδυάζω τις ενέργειες (άλλων), ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα χωρίς απώλειες χρόνου ή/και ενέργειας και αποφεύγοντας τις συγχύσεις: *το όλο πρόγραμμα συντονίζεται από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.* ΣΥΝ. ρυθμίζω, διευθετώ ΑΝΤ. αποσυντονίζω **4.** καθορίζω τη σειρά με την οποία μιλούν καλεσμένοι σε στρογγυλή τράπεζα, συνέδριο ή τηλεοπτική εκπομπή, καθώς και τον χρόνο των ομιλιών και τις παρεμβάσεις: *τη συζήτηση συντονίζει έμπειρος δημοσιογράφος* ΣΥΝ. διευθύνω· (μεσοπαθ. ***συντονίζομαι***) **5.** προσαρμόζω τις ενέργειες ή τις ιδέες μου σε αυτά που κάνουν ή πιστεύουν άλλοι: *αν δεν συντονιστείς με την εποχή σου, μην περιμένεις να πετύχεις* ΣΥΝ. προσαρμόζομαι **6.** (ειδικότ. η μτχ. ***συντονισμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που γίνεται βάσει σχεδίου και παράλληλα προς άλλους που συνακούουν στο ίδιο σχέδιο: *~ δράση / παρέμβαση / ενέργειες των αστυνομικών δυνάμεων* || «*η ~ μείωση των επιτοκίων στις χώρες τής ζώνης τού ευρώ*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. syntoniser < syntonie < αρχ. *συντονία* «τέντωμα, ένταση - αρμονία» < *σύντονος* (βλ.λ.)].

συντονισμός (ο) **1.** το να συντονίζει κανείς (κάτι): *ο ~ τής συζήτησης / των προσπαθειών / τής ομάδας / τής ορχήστρας / των ενεργειών* **2.** ΦΥΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο έχουμε μεγιστοποίηση τού πλάτους τής ταλάντωσης ενός συστήματος όταν αυτό διεγείρεται εξωτερικά από πηγή, τής οποίας η συχνότητα είναι κοντά στις φυσικές συχνότητες τού συστήματος **3.** (στον ραδιοηλεκτρισμό) το φαινόμενο κατά το οποίο κυμαινόμενα ηλεκτρικά ή ηλεκτρονικά κυκλώματα δέχονται την επίδραση εξωτερικής διέγερσης από ταλάντωση, τής οποίας η συχνότητα είναι ίδια με τού κυκλώματος· στο φαινόμενο αυτό στηρίζεται η εκπομπή και η λήψη των ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σημάτων **4.** ΧΗΜ. το φαινόμενο που παρατηρείται σε ορισμένες χημικές ενώσεις, κατά το οποίο η ακριβής δομή τους μπορεί να περιγραφεί από περισσότερους τού ενός εναλλακτικούς συντακτικούς τύπους και όχι από έναν μόνο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. syntonisation (βλ. λ. *συντονίζω*). Ο χημ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. résonance].

συντονιστής (ο), **συντονίστρια** (η) {συντονιστριών} **1.** πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για τον καθορισμό και τον συνδυασμό των ενεργειών, ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα χωρίς απώλειες χρόνου ή/και ενέργειας: *ο ~ τού κυβερνητικού έργου είναι ο πρωθυπουργός* || *ο ~ τής προεκλογικής εκστρατείας ενός κόμματος* || *η ~ των καθηγητών μιας ειδικότητας σε σχολείο* **2.** πρόσωπο που διευθύνει δημόσια συζήτηση μεταξύ πολλών ομιλητών: *ο ~ τής συζήτησης δυσκολευόταν να επιβληθεί στους καλεσμένους του* ● **3.** ΗΛΕΚΤΡ. το όργανο που χρησιμεύει στον συντονισμό των ραδιοφωνικών κυκλωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syntonisateur (βλ. λ. *συντονίζω*)].

συντονιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συντονισμό, που αποσκοπεί στον συντονισμό: *~ όργανο / επιτροπή / ρόλος* || (ως ουσ.) *το ~ των φοιτητικών καταλήψεων.* — **συντονιστικά** επίρρ.

σύντονος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση: *~ προσπάθειες / προσοχή / ενέργειες* ΣΥΝ. εντατικός ΑΝΤ. άτονος, χαλαρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τελείως τεντωμένος, ορμητικός, εντατικός», < *συν-τείνω* (πβ. κ. *τόνος*). Η σημ. «αρμονικός, σύμφωνος, κατάλληλος» είναι μτγν.].

συντοπίτης (ο) {συντοπιτών}, **συντοπίτισσα** (η) {δύσχρ. συντοπιτισσών} πρόσωπο που έχει την ίδια ιδιαίτερη πατρίδα με άλλον: *είδα έναν ~ μου στον δρόμο και πιάσαμε την κουβέντα για το χωριό μας* ΣΥΝ. συμπατριώτης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *σύντοπος* (< *συν-* + *τόπος*) + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *πολ-ίτης, ὁπλ-ίτης*].

συντρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέτρεξα κ. συνέδραμα} **1.** προσφέρω τη βοήθειά μου, έρχομαι αρωγός: *δεν έχει κανέναν να τον συντρέξει σε*

μια δύσκολη στιγμή ΣΥΝ. βοηθώ, παραστέκομαι **2.** υπάρχω (μαζί με κάτι άλλο): *δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας για την υγεία του· πρόκειται για μια απλή πνευμονική λοίμωξη* || *συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την έγκριση αυτής τής πρότασης.*

> **συντρέξω – συνδράμω.** Το ρήμα **συντρέχω** με τη σημ. τού «βοηθώ, παραστέκομαι» σχηματίζει τους άλλους (εκτός από τον ενεστώτα και παρατατικό) χρόνους με δύο τύπους (θέματα): **συντρεξ-** και **συνδραμ-** (*συντρέξω – συνδράμω, συνέτρεξα – συνέδραμα*)· π.χ. *Είναι όλοι πρόθυμοι να συνδράμουν στην επιτυχία τού έργου – Τον συντρέξαμε με αγάπη στις δύσκολες στιγμές που πέρασε.* Από τους δύο τύπους, το *συνδράμω* / *συνέδραμα* χρησιμοποιείται και σε επίσημο λόγο: *Η πολιτεία θα συνδράμει κάθε προσπάθεια για την αντιμετώπιση τού προβλήματος τής ανεργίας.* Στη φράση **συντρέχει λόγος** όλοι οι χρόνοι σχηματίζονται με το θέμα *συντρεχ-* / *συντρεξ-*: *αν συντρέξει λόγος* / *δεν συνέτρεξαν λόγοι* / *έχουν συντρέξει σοβαροί λόγοι.*

συντριβάνι (το) → σιντριβάνι

συντριβή (η) [μτγν.] **1.** το να σπάει κάτι σε πολύ μικρά κομμάτια, να θραύεται: *η πτώση και η ~ τού αεροπλάνου* **2.** (μτφ.) η ολοκληρωτική καταστροφή, η ολοκληρωτική ήττα: *η ~ τού χιτλερικού στρατού στο ανατολικό μέτωπο* || *η ομάδα υπέστη ~ με σκορ 4-0* ΣΥΝ. πανωλεθρία **3.** (μτφ.) η ψυχική εξουθένωση, η καταρράκωση: *ήταν φανερή η ~ στο πρόσωπό του, όταν δέχθηκε τα δυσάρεστα νέα.*

συντρίβω ρ. μετβ. {συν-έτριψα, -τρίφθηκα (λόγ. -ετρίβην, -ης, -η...), -τετριμμένος} **1.** (κυριολ.) σπάω σε πολύ μικρά κομμάτια, διαλύω (κάτι) κάτω από το βάρος μου ή με τη δύναμη που ασκώ πάνω του ΣΥΝ. θρυμματίζω, κατακομματιάζω **2.** διαλύω εντελώς: *η πέτρα τού συνέτριψε τα δάκτυλα τού δεξιού ποδιού* ΣΥΝ. συνθλίβω· (μτφ.) **3.** εξοντώνω, καταστρέφω ολοκληρωτικά: *η στρατιά συνέτριψε κάθε αντίσταση στον δρόμο της* || *μη με απειλείς, γιατί έχω τη δύναμη να σε συντρίψω!* ΣΥΝ. καταστρέφω, διαλύω **4.** καταρρακώνω, εξουθενώνω ψυχικά ΣΥΝ. καταλυπώ, καταστενοχωρώ, τσακίζω **5.** (μεσοπαθ. **συντρίβομαι**) (α) γίνομαι πολλά μικρά κομμάτια, θρυμματίζομαι: *το αεροπλάνο κατέπεσε και συνετρίβη σε ορεινή περιοχή* (β) θλίβομαι βαθιά, καταρρακώνομαι: *είμαστε βαθύτατα συντετριμμένοι από τον θάνατο τού αγαπημένου σας παιδιού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *τρίβω* (βλ.λ.)].

συντρίμμι (το) {συντριμμ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** κάθε μικρό κομμάτι, στο οποίο διαλύεται υλικό που έχει κατακομματιαστεί: *κοίταζε τα ~ τού πολύτιμου βάζου* ΣΥΝ. θραύσμα **2.** καθετί που έχει διαλυθεί (συνήθ. βίαια): *από τα ~ τής πολυκατοικίας ανασύρθηκαν τρεις επιζώντες* ΣΥΝ. ερείπιο **3.** (μτφ.) αυτός που έχει υποστεί σκληρή ψυχική δοκιμασία, που τον έχει καταβάλει σκληρή δοκιμασία: *έφυγες και μ' έκανες συντρίμμια* || *μετά την πτώχευση είναι ένα ~· δεν θα τον αναγνωρίσεις αν τον δεις* || *τα όνειρά μου έγιναν συντρίμμια* ΣΥΝ. ερείπιο, (μτφ.) ράκος. Επίσης **σύντριμμα** [αρχ.] {συντρίμμ-ατος | -ατα, -άτων}.
[ΕΤΥΜ. < **συντρίμμ-ιον*, υποκ. τού αρχ. *σύντριμμα* < *συντρίβω*].

συντριπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί συντριβή, σπάσιμο σε μικρά κομμάτια ή σε πολλά σημεία: *μεταφέρθηκε στο Κ.Α.Τ. με ~ κάταγμα τού δεξιού ποδιού* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ικανός να προκαλέσει απόλυτη καταστροφή: *ο στρατός προκάλεσε ~ απώλειες στους αντιπάλους* ΣΥΝ. καταστροφικός, ολέθριος **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ανώτερος από οποιονδήποτε ή οτιδήποτε άλλο που συγκρίνεται μαζί του: *~ νίκη στις εκλογές* / *υπεροχή* / *υπεροπλία* / *πλειοψηφία* / *επιχειρήματα* || *η σύγκριση είναι ~ υπέρ τού αντιπάλου του* **4.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί ψυχική οδύνη: *δέχθηκε ~ πλήγμα από την απώλεια των γονέων του* ΣΥΝ. επώδυνος. — **συντριπτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *συντρίβω*].

συντροφεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {συντρόφευ-σα, -θηκα, -μένος} κρατώ παρέα σε (κάποιον), συνήθ. κάνοντας ό,τι κάνει και αυτός: *θα με συντροφεύσεις στον περίπατό μου;* || (μτφ.) *σε λίγο κι άλλες φωνές συντρόφευσαν το τραγούδι μας* ΣΥΝ. συνοδεύω, ακολουθώ. — **συντρόφε(υ)μα** (το).

συντρόφι (το) {χωρ. γεν.} (ειρων.) για μέλος τού κομουνιστικού κόμματος (επειδή ο ένας αποκαλεί τον άλλον «σύντροφο»): *καλώς τα ~.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *σύντροφος* μέσω αμάρτυρου **συντρόφιον*, πβ. κ. *ζύγι, αγώγι*].

συντροφιά (η) [μεσν.] **1.** (περιληπτ.) κύκλος ανθρώπων που συγκεντρώνονται φιλικά: *μια μεγάλη ~ κατέβαινε τον δρόμο με κιθάρες και τραγούδια* || *~ νέων και κεφάτων ανθρώπων* || *γνωρίστηκαν σε φιλική ~* ΣΥΝ. παρέα, ομήγυρη **2.** το να βρίσκεται κανείς με άλλον ή άλλους και να δημιουργείται φιλική, ανθρώπινη σχέση, κυρ. ως αντίδοτο προς το συναίσθημα τής μοναξιάς: *μου λείπει η ~ σου τώρα που έφυγες στο εξωτερικό* || *μου κρατούν ~ τα γράμματά σου* / *τα τραγούδια* ΣΥΝ. παρέα, σχέση, συναναστροφή, επαφή ΣΥΝ. συνεταιρισμός.

συντροφία (η) [μτγν.] (παλαιότ.) οικονομική συνεργασία: *«Ανδρέας Αθανασόπουλος και Συντροφία»* (συντομ. ***Σία***).

συντροφιαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται συντροφιά με κάποιον. — **συντροφιαστά** επίρρ.

συντροφικός, -ή -ό [μεσν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από συντροφικότητα: *~ αισθήματα* / *ατμόσφαιρα* **2.** αυτός που σχετίζεται με τους συντρόφους, με αυτούς που αγωνίζονται από κοινού για κάτι, που συμμετέχουν σε κοινή προσπάθεια: *~ πνεύμα* / *υποστήριξη* / *κάλυψη* **3.** (μεταξύ μελών κομουνιστικών ή σοσιαλιστικών κομμάτων): *απηύθυνε ~ χαιρετισμούς* || (ειρων.) *~ μαχαιρώματα* (αλληλοϋπονόμευση μεταξύ μελών τού ίδιου κόμματος). — **συντροφικά** επίρρ.

συντροφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση αισθημάτων αλληλεγγύης, αλληλοκατανόησης, το να μοιράζεται κανείς με άλλον τις ίδιες καταστάσεις (χαράς, λύπης κ.λπ.).

σύντροφος (ο/η) {συντρόφ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που συνδέεται πολύ στενά με κάποιον: *είναι σύντροφοι από τα παιδικά τους χρόνια* || *~ στα όπλα* ΣΥΝ. φίλος, συμπαραστάτης **2.** αυτός με τον οποίο έχει επιλέξει κανείς να είναι μαζί για όλη τους τη ζωή με ή χωρίς δεσμά γάμου: *έχασε τον ~ της· 30 χρόνια έζησαν μαζί* || *ήταν η ~ του, αλλά δεν την παντρεύτηκε ποτέ* ΣΥΝ. σύζυγος, ταίρι· ΦΡ. ***ο / η σύντροφος τής ζωής (κάποιου)*** (συνήθ. για διάσημα πρόσωπα, καλλιτέχνες, πολιτικούς κ.λπ.) ο/η σύζυγος (κάποιου) ή το πρόσωπο με το οποίο συζεί (κάποιος): «*στην τελευταία του κατοικία τον συνόδευσαν η σύντροφος τής ζωής του και λιγοστοί φίλοι*» (εφημ.) **3.** αυτός με τον οποίο συνάπτει κανείς σεξουαλικές σχέσεις: *η συχνή εναλλαγή ερωτικών ~ αυξάνει την πιθανότητα μόλυνσης από αφροδίσια νοσήματα* || *άπιστος ~* ΣΥΝ. εραστής, ταίρι **4.** (μτφ.) οτιδήποτε δεν αφήνει κάποιον, δεν τον αποχωρίζεται: *η θλίψη έγινε μόνιμος ~ του* **5.** (α) αυτός με τον οποίο έχει αγωνιστεί κανείς για την επίτευξη ενός στόχου (β) (συνεκδ.) ως προσφώνηση ή χαρακτηρισμός μεταξύ μελών κομουνιστικών και σοσιαλιστικών κομμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακόλουθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει ανατραφεί μαζί με κάποιον άλλον». < *συντρέφω* < *συν-* + *τρέφω*. Παρόμοιου σχηματισμού είναι η αντίστοιχη γαλλ. λ. compagnon < δημώδ. λατ. companio, -onis, «αυτός που τρώει ψωμί μαζί (με κάποιον)» < λατ. cum + -panio < panis «ψωμί»].

συντρώγω ρ. μετβ. [μεσν.] {συνέφαγα} παρακάθομαι σε γεύμα μαζί με άλλον ή άλλους: *συνέφαγε τις προάλλες με τον υπουργό και τον ενημέρωσε.*

συντυχαίνω ρ. μετβ. {-τυχήθηκα} (λαϊκ.) συναντώ τυχαία: *πού και πού ~ παλιούς γνώριμους στο καφενείο* του ΣΥΝ. (μτφ.) πετυχαίνω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συντυχάνω* < αρχ. *συντυγχάνω* < *συν-* + *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

συντυχία (η) {συντυχιών} η τυχαία συνάντηση: *η ~ μαζί του με γύρισε χρόνια πίσω* ΣΥΝ. συναπάντημα. Επίσης (λαϊκ.) **συντυχιά**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *συντυχ-* τού αορ. β' *συν-έ-τυχ-ον*, ρ. *συντυγχάνω*, μέσω αμάρτυρου επιθ. **συν-τυχής*].

συναίτιος, -α, -ο [1891] ΝΟΜ. αυτός που δεν είναι αυτουργός, αλλά συνετέλεσε στην επέλευση τής άδικης πράξης. — **συνυπαιτιότητα** (η) [1834].

συνύπαρξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άρξεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να υπάρχουν διαφορετικά πρόσωπα ή πράγματα ταυτόχρονα στον ίδιο χώρο ή χρόνο: *η ~ λαϊκών και αστικών μοτίβων κάνει το έργο ενδιαφέρον* || *αρμονική ~* **2.** (κατ' επέκτ.) το να βρίσκονται στον ίδιο χώρο δύο ή περισσότερα πρόσωπα και να συμβιώνουν αρμονικά μεταξύ τους: *είναι δύσκολη η ~ νύφης και πεθεράς στο ίδιο σπίτι* ΣΥΝ. συμβίωση **3.** ΠΟΛΙΤ. ***ειρηνική συνύπαρξη*** αρχή που πρυτάνευσε στις σχέσεις μεταξύ κρατών που ανήκαν σε αντίπαλα πολιτικοοικονομικά συστήματα μέχρι τη διάλυση τού ανατολικού συνασπισμού (μπλοκ), σύμφωνα με την οποία τα κράτη όφειλαν να αποφεύγουν την ένταση και να επιδιώκουν την άμβλυνση των διαφορών μέσω τού πολιτικού διαλόγου και τής διαδικασίας ανταλλαγής υλικών και πνευματικών αγαθών.

συνυπάρχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνυπήρξα} υπάρχω, ζω ή βρίσκομαι από κοινού με κάποιον/κάτι άλλο: *στο κόμμα συνυπάρχουν πολλές διαφορετικές τάσεις* || *ήταν αδύνατο να συνυπάρξουν στην ίδια υπηρεσία.*

συνυπεύθυνος, -η, -ο [1816] αυτός που μοιράζεται με άλλον την ευθύνη για (κάτι): *είναι ~ για το ατύχημα, αφού επέδειξε αμέλεια* ΣΥΝ. συνυπόλογος. — **συνυπευθυνότητα** (η).

συνυπηρετώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνυπηρετείς... | συνυπηρέτησα} **1.** εργάζομαι στην ίδια υπηρεσία ή στον ίδιο δήμο ή κοινότητα μαζί με άλλον: *οι γονείς μου γνωρίστηκαν, όταν συνυπηρετούσαν στη Δράμα* || *οι σύζυγοι που επιθυμούν να συνυπηρετήσουν παίρνουν μόρια* **2.** ΣΤΡΑΤ. υπηρετώ τη θητεία μου την ίδια εποχή και στην ίδια περιοχή με κάποιον: *μαζευτήκαμε για ένα γλεντάκι όσοι συνυπηρετούσαμε στη Λαμία το '89.* — **συνυπηρέτηση** (η).

συνυποβάλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνυπέβαλα, συνυπο-βλήθηκα, -βεβλημένος} υποβάλλω (έγγραφο) μαζί με άλλα: *μαζί με την αίτηση συνυποβάλλονται μια υπεύθυνη δήλωση και ένα βιογραφικό σημείωμα.* — **συνυποβολή** (η) [1888].

συνυπογράφω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνυπέγραψα, συνυπο-γράφηκα, -γεγραμμένος} **1.** υπογράφω μαζί με άλλους: *τριάντα πνευματικοί άνθρωποι συνυπογράφουν την επιστολή διαμαρτυρίας* **2.** (μτφ.) αποδέχομαι, εγκρίνω (κάτι που υποστηρίζει κάποιος): *είμαι μαζί σου και ~ τη θέση σου* ΣΥΝ. συμφωνώ, συναινώ, συγκατατίθεμαι ΑΝΤ. διαφωνώ.

συνυποδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η συνδήλωση (βλ.λ.). — **συνυποδηλωτικός, -ή, -ό**, **συνυποδηλωτικά** επίρρ., **συνυποδηλώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δήλωση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. connotation].

συνυπολογίζω ρ. μετβ. [1833] {συνυπολόγισ-α, -τηκα, -μένος} υπολογίζω δύο ή περισσότερα πράγματα μαζί: *στα έξοδα συνυπολογίζονται τα επαγγελματικά ταξίδια* ΣΥΝ. συναριθμώ. — **συνυπολογισμός** (ο) [1884].

συνυποσχετικό (το) [1816] **1.** συμφωνητικό με το οποίο οι συμβαλλόμενοι αναλαμβάνουν αμοιβαίες υποχρεώσεις **2.** ΝΟΜ. συμφωνητικό με το οποίο οι συμβαλλόμενοι συμφωνούν ότι κάποια διαφορά τους θα λυθεί από διαιτητή, τον οποίο διορίζουν, αντί να καταφύγουν στα αρμόδια δικαστήρια.

συνυπόσχομαι ρ. μετβ. αποθ. {συνυποσχέθηκα} υπόσχομαι μαζί με άλλον ή άλλους: *συνυποσχεθήκαμε να συναντηθούμε στο ίδιο ακριβώς μέρος τρία χρόνια αργότερα.*

συνυποψήφιος, -α, -ο [1811] αυτός που είναι υποψήφιος (για κάτι)

μαζί με άλλον ή άλλους: *οι ~ για τη θέση τού προέδρου έδωσαν κοινή συνέντευξη Τύπου || οι ~ χώρες για ένταξη στην Ε.Ε.*

συνυφάδα (η) → συννυφάδα

συνυφαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνύφα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** προσθέτω ξένο υλικό στην κανονική ύφανση: *~ χρυσή κλωστή στο μεταξωτό* ΣΥΝ. ενυφαίνω **2.** (κακόσ. κ. μτφ.) προετοιμάζω κάτι εις βάρος άλλου: *~ συνωμοσία / σκευωρία* ΣΥΝ. εξυφαίνω **3.** (η μτχ. ***συνυφασμένος***, -η, -ο) αυτός που εξαρτάται από κάτι άλλο, ο πολύ στενά συνδεδεμένος: *η τύχη του ως πολιτικού είναι ~ με αυτή τού αρχηγού του.* — **συνύφανση** (η) [αρχ.].

συνωδά επίρρ. (αρχαιοπρ.) συνήθ. στη ΦΡ. ***συνωδά τω νόμω*** (*συνῳδὰ τῷ νόμῳ*) σύμφωνα με τον νόμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνῳδός* < *συν-* + *-ῳδός* < *ᾠδή*. Ήδη αρχ. είναι η σύνταξη τού ουδ. πληθ. (ως επιρρ.) με δοτική στη σημ. «σε αρμονία με, σύμφωνα με (κάτι)» (λ.χ. *λόγοι συνῳδὰ τοῖς ἔργοις*, Αριστοτ. *Ἠθ. Νικομάχεια* 1172b, 5)].

συνωθούμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνωθείσαι... | συνωθή-θηκα, -μένος} σπρώχνω και σπρώχνομαι ταυτόχρονα από τους άλλους: *οι δημοσιογράφοι συνωθούνταν γύρω του για μια δήλωση* ΣΥΝ. συνωστίζομαι, στρυμώχνομαι. — **συνώθηση** (η) [αρχ.].

συνωμοσία (η) {συνωμοσιών} **1.** συνεννοήσεις και ενέργειες που χαρακτηρίζονται από μυστικότητα και στοχεύουν στην τέλεση παράνομων πράξεων, κυρ. σχετικών με την ανατροπή καθεστώτος: *~ εναντίον τού κράτους / βασιλιά || ανατρεπτική / εγκληματική / ιστορική / πολιτική / αντεθνική / σκοτεινή / στρατιωτική / διεθνής ~ || εξυφαίνω / αποκαλύπτω / συμμετέχω σε ~* ΣΥΝ. πλεκτάνη, μηχανορραφία **2.** κάθε είδους ενέργεια που στρέφεται εναντίον ενός, λίγων ή πολλών ατόμων και συντελείται σε συνθήκες μυστικότητας: *Είμαι αθώος! Έπεσα θύμα συνωμοσίας!* ΣΥΝ. πλεκτάνη, μηχανορραφία· ΦΡ. (α) ***συνωμοσία σιωπής*** βλ. λ. σιωπή (β) ***θεωρία τής συνωμοσίας*** η αντίληψη σύμφωνα με την οποία οτιδήποτε άσχημο -ιδ. όταν πρόκειται για την πολιτική κατάσταση μιας χώρας ή τη σχέση της με άλλα κράτη- οφείλεται σε μυστικές εχθρικές ενέργειες, που κατευθύνονται από «διεθνή κέντρα ανωμαλίας». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνωμότης* (βλ.λ.)].

συνωμοσιολογία (η) {συνωμοσιολογιών} λόγος περί συνωμοσίας: *όλη αυτή η ~ έχει μετατοπίσει το κέντρο βάρους τής συζήτησης από τις ευθύνες τής κυβέρνησης στον ρόλο άγνωστων και αόρατων ξένων κέντρων συνωμοσίας.*

συνωμότης (ο) {συνωμοτών}, **συνωμότρια** (η) {συνωμοτριών} πρόσωπο που οργανώνει ή συμμετέχει σε συνωμοσία: *οι ~ συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν με συνοπτικές διαδικασίες.* Επίσης (λαϊκ.) **συνωμότισσα** (η) [1897] {δύσχρ. συνωμοτισσών}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-ωμότης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄμνυμι* «ορκίζομαι» (βλ. λ. *ομνύω*). Η λ. δήλωνε αρχικώς τους συνδεδεμένους με όρκο και, κατ' επέκτ., εκείνους που κατέστρωναν από κοινού μυστικά σχέδια].

συνωμοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συνωμοσία ή συνωμότη, αυτός που προσιδιάζει σε συνωμότη: *~ ενέργεια || ~ βλέμμα / χαμόγελο.* — **συνωμοτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

συνωμοτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να έχει (κάποιος/κάτι) συνωμοτικό χαρακτήρα: *~ κινήσεων / ενεργειών / χειρονομιών / νευμάτων / σχεδίου / πρακτικής* **2.** η ενέργεια και γενικότ. η συμπεριφορά που αποβλέπει στη διασφάλιση τής μυστικότητας μιας δραστηριότητας, ενός σκοπού ή ενός χώρου: *η ~ των μελών μιας κλειστής οργάνωσης / μιας αίρεσης / μιας παράνομης πολιτικοστρατιωτικής οργάνωσης.*

συνωμοτώ ρ. μετβ. [1880] {συνωμοτείς... | συνωμότησα} συμφωνώ μυστικά (με άλλους), για να βλάψω (κάποιον κάτι): *συνωμοτούν εναντίον τού κράτους / τού καθεστώτος / τού αρχηγού τους || έχει την έμμονη ιδέα ότι όλος ο κόσμος συνωμοτεί εναντίον του.* — **συνωμοτισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

συνωνυμία (η) [αρχ.] {συνωνυμιών} **1.** το να έχει κανείς το ίδιο όνομα ή επώνυμο με άλλον: *Έχουμε το ίδιο επώνυμο, αλλά δεν είμαστε συγγενείς. Πρόκειται για απλή ~* **2.** ΡΗΤΟΡ. το σχήμα κατά το οποίο χρησιμοποιούνται στη σειρά λέξεις που μπορεί να διαφέρουν μορφολογικά, αλλά είναι περίπου ταυτόσημες **3.** ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα δύο ή περισσοτέρων λέξεων που διαφέρουν ως προς τη μορφή τους, αλλά ταυτίζονται ή βρίσκονται πολύ κοντά ως προς τη σημασία τους, π.χ. *γέρος* και *ηλικιωμένος, μητέρα* και *μάννα* ΑΝΤ. αντωνυμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

συνώνυμος, -η, -ο **1.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***συνώνυμα*** (τα) πράγματα ή όντα που ανήκουν στο ίδιο γένος **2.** ΓΛΩΣΣ. λέξη που η σημασία της είναι παραπλήσια με τη σημασία μιας ή περισσότερων άλλων λέξεων (επιμελής – εργατικός, παρόμοιος – παραπλήσιος – παρεμφερής) ή συγγενεύει σημασιολογικά με άλλες λέξεις (κάθισμα – καρέκλα – πολυθρόνα – σκαμνί κ.ά.) ή σπανιότ. συμπίπτει σημασιολογικά (κόκορας – πετεινός) ΑΝΤ. αντώνυμος **3.** ***συνώνυμο*** (το) {συνωνύμ-ου | -ων} (α) ΓΛΩΣΣ. (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από δύο ή περισσότερες συνώνυμες λέξεις: *τα «τριαντάφυλλο» και «ρόδο» είναι ~* ΑΝΤ. αντώνυμα, αντίθετα (β) (κατ' επέκτ.) η έννοια που ταυτίζεται με άλλη: *για πολλούς το όνομα τού Ροβεσπιέρου είναι ~ τής τρομοκρατίας.* — **συνωνυμικός**, -ή, -ό [1874], **συνωνυμικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα, παρώνυμο, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συν-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*].

συνωρίδα κ. **ξυνωρίδα** (η) (αρχαιοπρ.) **1.** ζεύγος αλόγων (είτε σύρουν είτε όχι άρμα) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ζεύγος αγίων οι οποίοι εορτάζονται μαζί, π.χ. *Κωνσταντίνος και Ελένη, Κοσμάς και Δαμιανός, Ακύλας και Πρίσκιλλα* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ξυνωρίς / συνωρίς, -ίδος*, < *συνήορος / συνάορος* (με συναίρεση) < *συν-* + *-άορος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ἀερ-* (ρ. *ἀείρω* «συνδέω», βλ. κ. *αορτή*)].

συνωστίζομαι ρ. αμετβ. [1887] {συνωστίσ-θηκα, -μένος} συνωθούμαι (βλ.λ.): *δεκάδες ασφαλισμένοι συνωστίζονταν σε μια πολύ μικρή αίθουσα αναμονής.*
[ΕΤΥΜ. < *συν-* + αρχ. *ὠστίζομαι* «σπρώχνομαι, στρυμώχνομαι» (< *ὠθῶ*). Βλ. κ. *ωστικός*].

συνωστισμός (ο) [1880] **1.** το να βρίσκονται πολλοί άνθρωποι πολύ κοντά ο ένας στον άλλον, χωρίς να μπορεί να κινηθεί κανείς ελεύθερα και πιέζοντας ο ένας τον άλλον: *λιποθύμησε μέσα στον ~* ΣΥΝ. στρύμωγμα, συνώθηση ΑΝΤ. άπλα, άνεση **2.** (συνεκδ.) μεγάλη συγκέντρωση προσώπων που πιέζουν ή σπρώχνουν το ένα το άλλο: *είχε τέτοιο ~ στα ταμεία, που αποφάσισα να μην ψωνίσω τίποτα* ΣΥΝ. κοσμοσυρροή, κοσμοπλημμύρα.

σύξυλος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που δεν μπορεί ούτε να κινηθεί ούτε να μιλήσει, συνήθ. μετά από έντονη έκπληξη: *τέτοια ήταν η έκπληξή του από τα νέα, ώστε καθόταν ~ και τους κοιτούσε || τον παράτησε ~ απ' αυτά που του είπε κι έφυγε* ΣΥΝ. άναυδος, κατάπληκτος· ΦΡ. ***αφήνω (κάτι / κάποιον) σύξυλο*** εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι): *με άφησε σύξυλη και έτρεξε να ψάξει για τον φίλο του || τ' άφησε όλα σύξυλα και βγήκε βόλτα* ΣΥΝ. παρατώ στη μέση.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)-* + *-ξυλος* < *ξύλο*].

Σ.Υ.Π. (το) Σώμα Υλικού Πολέμου.

Συρακούσες (οι) {Συρακουσών} πόλη τής ΝΑ. Σικελίας που ιδρύθηκε από Κορίνθιους αποίκους τον 8ο αι. π.Χ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Συράκουσαι* < **Συρακόντ-jαι* (με αντέκταση), πιθ. από το τοπωνύμιο *Συρακώ* (ονομασία έλους κοντά στην πόλη) και επίθημα *-ντ-* (πβ. κ. *Τάρας, -αντος*). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για ιλλυρ. λ., η οποία, ωστόσο, συνδ. με τη λεξιλογική οικογένεια τού Ι.Ε. *sū-ro- «ξινός, αλμυρός», λ.χ. αρχ. σλαβ. syrŭ, ρωσ. syrój «υγρός, ωμός», αρχ. σκανδ. súrr «πικρός» κ.ά.].

σύρθηκα ρ. → σέρνω / σύρω

Συρία (η) (αραβ. Al-Jumhūriyah al-Arabiyah as-Sūriyah = Αραβική Δημοκρατία τής Συρίας) κράτος τής Δ. Ασίας στη Μέση Ανατολή με πρωτεύουσα τη Δαμασκό, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα τη συριακή λίρα. — **Σύρος** κ. **Σύριος** (ο), **Σύρια** (η), **συριακός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Σύρος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στον Ηρόδοτο) < *Σύρος*, αγν. ετύμου. Δεν φαίνεται πλέον πιθ. η σύνδεση με το τοπωνύμιο *Ἀσσυρία* (βλ.λ.), με το οποίο η ηχητική σύμπτωση είναι εντελώς τυχαία. Η λ. απαντά στην ακκαδ. γλώσσα ως Suri (άγν. σημ.)].

συριανός, -ή, -ό → Σύρος

σύριγγα (η) {συρίγγων} **1.** ΜΟΥΣ. πνευστό όργανο από καλαμένιους σωλήνες διαφορετικού μεγέθους, που τοποθετούνται σταθερά ο ένας δίπλα στον άλλον ΣΥΝ. αυλός τού Πανός, σουραύλι • **2.** ΙΑΤΡ. όργανο το οποίο χρησιμεύει στη λήψη υγρών από το σώμα ή στην έγχυση στο σώμα φαρμάκων ή άλλων ουσιών σε υγρή μορφή και το οποίο έχει τη μορφή κυλινδρικού σωλήνα με βελόνα στη μια πλευρά και έμβολο από την άλλη που κινείται μέσα σε αυτόν και με το οποίο πιέζεται το υγρό, ώστε να διοχετευθεί στη βελόνα και μέσω αυτής στο σώμα ΣΥΝ. ένεση **3.** εργαλείο με το οποίο αντλείται νερό ΣΥΝ. υδραντλία, τρόμπα • **4.** σφυρίχτρα που χρησιμοποιούν οι κυνηγοί, για να προσελκύσουν τα θηράματά τους μιμούμενοι τη φωνή τους • **5.** ΒΙΟΛ. όργανο των πτηνών που βρίσκεται στην τραχεία και με το οποίο παράγεται η φωνή τους • **6.** ΝΑΥΤ. τα ισχυρά ξύλα που βρίσκονται κατά μήκος τής ναυπηγικής σχάρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, ένεση, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῦριγξ, -ιγγος*, αρχική σημ. «ποιμενικός αυλός τού θεού Πανός», με επίθημα *-ιγξ* και άλλων μουσικών οργάνων, λ.χ. *σάλπιγξ, φόρμ-ιγξ*. Αβεβ. ετύμου. Ίσως πρόκειται για μεσογειακό ή ανατολ. δάνειο, παράλληλο προς το αντίστοιχο αρμ. śring. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναγωγή σε αμάρτυρο ριζικό ουσ. **σῦ-ρος* και, ως εκ τούτου, στο Ι.Ε. θ. *tuō(u)- / tu- «σωλήνας», πβ. σανσκρ. tūṇa-, tūṇava- «αυλός» κ.ά.].

συρίγγιο (το) {συριγγί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) η μικρή σύριγγα (βλ.λ.) • **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία μεταφέρεται πύον ή άλλο υγρό από ένα όργανο σε άλλο ή προς τα έξω μέσα από σωληνοειδή πόρο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συρίγγιον*, υποκ. τού αρχ. *σῦριγξ, -ιγγος* (βλ. κ. *σύριγγα*)].

συριγγοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η δημιουργία συριγγίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fistulation].

συριγγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {συριγγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει τη μορφή σύριγγας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

συριγμός (ο) (λόγ.) το σφύριγμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συρίζω* (βλ.λ.)].

συρίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** σφυρίζω **2.** (γενικότ.) παράγω οξύ συνεχή ήχο, ανάλογο προς το σφύριγμα. — **σύριγμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σῦριγξ, -ιγγος* (βλ.λ.)].

Σύριος (ο) [μτγν.] {Σύρί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που κατάγεται από τη Σύρο ΣΥΝ. Συριανός.

συριστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. φωνολογική μεταβολή που συνίσταται στη μετατροπή ενός φθόγγου σε συριστικό, π.χ. η μετατροπή τού -τ- σε -σ- στις λέξεις **φύτις > φύσις, *πλουτ-ιος > πλούσιος || η διαφοροποίηση σε -ti / -si μετά από ουράνωση και ~ τού αρχικού t πριν από το i ανήκει στην πρώιμη διαλεκτική διάσπαση τής Ελληνικής.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sibilation].

συριστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που ακούγεται σαν σφύριγμα: *το φίδι βγάζει έναν ~ ήχο* ΣΥΝ. σφυριχτός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***συριστικό σύμφωνο*** καθένα από τα σύμφωνα σ και ζ. — **συριστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sibilant].

σύρμα (το) {σύρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** επίμηκες μεταλλικό σώμα με πολύ μικρή διάμετρο και μεγάλη ελαστικότητα: *μια κουλλούρα ~ || χάλκινο / χαλύβδινο / αγκαθωτό / ψιλό ~ || δένω με ~* **2.** (ειδικότ.) αγωγός ηλεκτρικού ρεύματος με την παραπάνω μορφή (σημ. 1): *~ υψηλής τάσεως || ηλεκτρικό / τηλεγραφικό ~* ΣΥΝ. καλώδιο **3.** πλέγμα από σύρμα (σημ. 1) που χρησιμοποιείται στις περιφράξεις: *ο σκύλος πήδηξε το ~ και μπήκε στο διπλανό περιβόλι || αγκαθωτό ~* ΣΥΝ. συρματόπλεγμα • **4.** οικιακό σκεύος το οποίο αποτελείται από λεπτές και σκληρές μεταλλικές ίνες, που διαπλέκονται μεταξύ τους και το οποίο χρησιμοποιείται στον καθαρισμό σκευών: *τρίβω την κατσαρόλα με το ~* • **5.** (οικ.) ***σύρμα!*** συνθηματικά, για να ειδοποιηθεί κάποιος ότι πλησιάζει κίνδυνος· ΦΡ. ***πέφτει σύρμα*** ακούγεται συνθηματική ειδοποίηση ότι πλησιάζει κίνδυνος: *έπεσε σύρμα ότι φτάνει η αστυνομία και οι μικροπωλητές εξαφανίστηκαν στη στιγμή.* - (υποκ.) **συρματάκι** (το), **συρματένιος,** -ια, -ιο κ. **συρμάτινος,** -η, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε σύρεται ή τραβιέται (ιμάτιο, μακριά μαλλιά κ.λπ.)», < *σύρω*].

συρματερός, -ή, -ό (για κοσμήματα) αυτός που έχει κατασκευαστεί με την τεχνική τής φιλιγκράνας (βλ. λ. *φιλιγκράν*).

συρματόβεργα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} βέργα κατασκευασμένη από σύρμα.

συρματοειδής, -ής, -ές {συρματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σύρμα. — **συρματοειδώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *σύρμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ειδής*].

συρματόπλεγμα (το) [1833] {συρματοπλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} πλέγμα κατασκευασμένο από σύρμα, με τρόπο ώστε να υπάρχουν κενά στην πλέξη· χρησιμοποιείται για την περίφραξη χώρων: *τα δύο σπίτια χωρίζονταν με ~ || αγκαθωτό / ηλεκτροφόρο ~* ΣΥΝ. σύρμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Drahtnetz].

συρματόπλεκτος, -η, -ο [1887] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλεκτό σύρμα: *~ φράχτης.*

συρματοποιείο (το) [1897] ο χώρος όπου κατασκευάζονται σύρματα.

συρματοποιία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η κατασκευή συρμάτων. Επίσης **συρματοποίηση**.

συρματοποιός (ο) [1894] ο κατασκευαστής συρμάτων.

συρματοπρίονο (το) πριόνι που αποτελείται από χαλύβδινο σύρμα για την κοπή μαρμάρου ή βράχων.

συρματόσχοινο (το) σχοινί που έχει κατασκευαστεί από σύρματα, τα οποία συστρέφονται μεταξύ τους: *άπλωσε τη μπουγάδα στο ~ || έκανε μια θηλιά από ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Drahtseil].

συρμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. το πέρασμα των ηλεκτρικών αγωγών μέσα από τους σωλήνες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wiring].

συρμή (η) **1.** επίμηκες βαθούλωμα στο έδαφος, που προκαλείται από συρόμενο βάρος ΣΥΝ. αυλακιά, αυλάκι, νεροσυρμή **2.** τοποθεσία από την οποία συνηθίζουν να περνούν πουλιά: *στην κάτω ~ βγάλαμε δέκα μπεκάτσες* **3.** η οικοσκευή ΣΥΝ. επίπλωση, εξοπλισμός **4.** ασθένεια ελαφράς μορφής, που διαδίδεται με ταχύτητα σε μεγάλο μέρος τού πληθυσμού ορισμένης περιοχής ΣΥΝ. επιδημία, συρμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σύρω*].

συρμός (ο) **1.** η σιδηροδρομική αμαξοστοιχία ΣΥΝ. τρένο **2.** ελαφράς μορφής ασθένεια που διαδίδεται ταχύτατα μεταξύ μεγάλου μέρους τού πληθυσμού ορισμένης περιοχής ΣΥΝ. συρμή, επιδημία • **3.** η μόδα· στη ΦΡ. ***τού συρμού***: *αυτή η λέξη είναι ~ τελευταία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σύρσιμο – ασθένεια ή κάτι άλλο (κακό) που εξαπλώνεται γρήγορα», < *σύρω*. Στη σημ. «μόδα» η λ. αποδίδει το αγγλ. train (κυριολ. «τρένο»)].

συρόμενος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που σύρεται, που κινείται με ώθηση, συνήθ. πάνω σε σταθερή βάση: *~ πόρτα / παράθυρο.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *σύρω*].

Σύρος (η) νησί των Κυκλάδων μεταξύ τής Μυκόνου και τής Κύθνου. Επίσης (λαϊκ.) **Σύρα**. — **Συριανός** κ. (λόγ.) **Σύριος** (ο) [μτγν.], **Συριανή** κ. (λόγ.) **Σύρια** (η), **συριανός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σῦρος (ὁ)* (στην Οδύσσεια, *Συρίη*) < φοιν. Sur, που αποτελεί επίσης το φοιν. όν. τής πόλης *Τύρου*].

> **Σύρος – Συρία, Σύριος – Σύρος, Συριανός – συριακός.** Από το ελλην. τοπωνύμιο **Σύρος**, το επίθετο (και η ονομασία των κατοίκων) ήταν αρχικά **Σύρ-ιος** (οι *Σύριοι* = οι κάτοικοι τής Σύρου). Αντιθέτως, από το τοπωνύμιο **Συρία**, η ονομασία τού κατοίκου ήταν **Σύρος** (οι *Σύροι* = οι κάτοικοι τής Συρίας). Ωστόσο, επειδή το *Σύριος* έδινε την εντύπωση ότι συνδέεται κυρίως με τη Συρία, ότι είναι το όνομα των κατοίκων τής Συρίας και όχι τής Σύρου, για λόγους «γλωσσικής προφύλαξης», αντί τού *Σύριος* χρησιμοποιήθηκε το **Συριανός** κατά τα πολλά αντίστοιχα ονόματα (Σφακιανός, Ψαριανός, Καλαματιανός κ.λπ.). Έτσι, ελέχθη *Συριανός* αντί *Σύριος* (όπως και *Παριανός* αντί *Πάριος*), ενώ το *Σύριος* χρησιμοποιείται περισσότερο για να δηλώσει (στη θέση τού *Σύρος*) τον κάτοικο τής Συρίας. Το επίθ. που σχηματίστηκε από το *Συρία* είναι το **συριακός** *(συριακή γλώσσα)*, ενώ από το *Σύρος* το επίθ. είναι το **συριανός** *(συριανό λουκούμι)*, απ' όπου και το όνομα των κατοίκων *(Συριανοί).*

σύρραξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η βίαιη σύγκρουση, κυρ. μεταξύ κρατών: *κίνδυνος επεκτάσεως τής σύρραξης σε όλη τη Βαλκανική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύρραξις* < *συρράσσω* < *συ(ν)-* + *ῥάσσω / -ττω* «χτυπώ, ρίχνω στο έδαφος» (< **Fράχ-jω*). Βλ. λ. *καταρράκτης*].

συρραπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί στο να συρραφεί κάτι ΣΥΝ. συνδετικός **2.** **συρραπτικό** (το) ειδικό μηχάνημα με το οποίο περνιούνται μικρά συρμάτινα ελάσματα, που κρατούν σταθερά συνδεδεμένα μεταξύ τους χαρτιά / έγγραφα.

συρράπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέρραψα, συρράφθηκα, συρραμμένος κ. (λόγ.) συνερραμμένος} **1.** (λόγ.-σπάν.) συνδέω (πράγματα) ράβοντάς τα μεταξύ τους: *~ δέρματα / υφάσματα* ΣΥΝ. συνενώνω **2.** (συχνότ.) συνδέω (χαρτιά) με συρραπτικό (βλ. λ. *συρραπτικός*) **3.** (μτφ.) συγκεντρώνω (αποσπάσματα κειμένων) από διάφορες πηγές δημιουργώντας ένα νέο: *συνέρραψε εργασίες άλλων και τις παρουσίασε σαν πρωτότυπο έργο δικό του.* — **συρραφή** (η) [αρχ.].

συρρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέρρευσα} **1.** κυλώ προς την ίδια κατεύθυνση: *τα ρυάκια τής βροχής συρρέουν προς την κοίτη τού ποταμού* **2.** (μτφ.) συγκεντρώνομαι (μαζί με μεγάλο αριθμό άλλων): *πλήθη συνέρρευσαν στην προεκλογική του ομιλία* ΣΥΝ. συναθροίζομαι, προστρέχω ΑΝΤ. σκορπάω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

σύρριζα επίρρ. **1.** από τη ρίζα, μαζί με τη ρίζα: *έκοψαν τα δέντρα ~* **2.** μέχρι τη ρίζα: *έκοψε τα μαλλιά του ~* **3.** (μτφ.) από πολύ κοντά: *το αυτοκίνητο πέρασε ~ από την κολόνα* ΣΥΝ. τσίμα-τσίμα, ξυστά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύρριζος* < *συ(ν)-* + *-ρριζος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *ρ* εν συνθέσει) < *ῥίζα*].

συρρικνώνω ρ. μετβ. [1839] {συρρίκνω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) κάνω (κάτι) μικρότερο, πιο περιορισμένο: *~ τις αρμοδιότητες / την εξουσία κάποιου || τον 15ο αι. η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε συρρικνωθεί στα εδάφη γύρω από την πρωτεύουσά της ||* (η λόγ. μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. ***συρρικνούμενος,*** *-η, -ο*) *«η ελληνική περιφέρεια [...] ανησυχητικά συρρικνούμενη...»* (εφημ.) ΣΥΝ. περιορίζω ΑΝΤ. επεκτείνω.
[ΕΤΥΜ. < *συ(ν)-* + *-ρρικνώνω* < αρχ. *ῥικνοῦμαι (-όο-)* «ζαρώνω, ρυτιδώνω» (< *ῥικνός*, βλ.λ.)].

συρρίκνωση (η) [1866] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο περιορισμός σε μέγεθος, το να γίνεται κάτι μικρότερο ή λιγότερο: *η ~ τού εισοδήματος των μισθωτών || η ~ τής βάσης ενός κόμματος || η ~ των πωλήσεων / τής αξίας των ακινήτων || η εδαφική ~ ενός κράτους.*

συρροή (η) η συγκέντρωση (μεγάλου πλήθους)· ΦΡ. ***κατά συρροήν*** (i) επανειλημμένα, με τρόπο που μαρτυρεί προμελετημένο σχέδιο: *κλοπές ~* (ii) (καταχρ.-καθημ.) κατά σύστημα: *ψεύδη ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συρρέω* < *συ(ν)-* + *ῥέω*].

σύρσιμο κ. (λαϊκ.) **σούρσιμο** (το) {συρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να σέρνεται (κάτι): *τα ~ των επίπλων γέμισαν το πάτωμα χαρακιές.*
[ΕΤΥΜ. < *σύρω* + επίθημα *-σιμο*, πβ. κ. *πάρ-σιμο, φέρ-σιμο*].

συρτά επίρρ. → συρτός

συρτάκι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} χορός βασισμένος σε ελληνικά λαϊκά πρότυπα, ο οποίος προέρχεται από χορογραφία τής ταινίας «Ζορμπάς» σε μουσική Μ. Θεοδωράκη.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τής λ. *συρτός*].

συρτάρι (το) {συρταρ-ιού | -ιών} **1.** θήκη γραφείου, ντουλάπας ή άλλου επίπλου σε ορθογώνιο ή τετράγωνο σχήμα κατασκευασμένη έτσι, ώστε να σύρεται έξω **2.** (μτφ.) σε φράσεις που δηλώνουν παραμέληση, σκόπιμη αγνόηση ή εγκατάλειψη ενός θέματος ή τη διατήρησή του στα υπ' όψιν για μελλοντική αξιοποίηση: *«απόρρητη έρευνα κλειδωμένη εδώ και έξι χρόνια στα ~ τής κυβέρνησης»* (εφημ.) *|| «οι αρχές έβαλαν το θέμα στο ~ αφήνοντας την παρανομία να εξελίσσεται»* (εφημ.) *|| κρατούν τα σχέδια στο ~ για έκτακτες ανάγκες || έχει ένα μεγάλο ατού στο ~ του.* — (υποκ.) **συρταράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συρτ-άριον*, υποκ. τού αρχ. επιθ. *συρτός*].

συρταριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} έπιπλο που αποτελείται αποκλειστικά από θήκες τοποθετημένες η μία πάνω στην άλλη, που μπορούν εύκολα η καθεμία χωριστά να σύρεται έξω και μετά να επανέρχεται στη θέση της: *ψηλή / ξύλινη / γεμάτη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *συρτάρι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *πουδρ-ιέρα, μπιζουτιέρα* κ.ά.].

συρταρωτός, -ή, -ό αυτός που μπαίνει και βγαίνει από το αντικείμενο στο οποίο είναι ενθετος, συρόμενος (σαν συρτάρι): *το κάλυμμα τής θήκης είναι ~ || ~ θήκη.* — **συρταρωτά** επίρρ.

συρτή κ. (λαϊκότ.) **σουρτή** (η) **1.** εργαλείο αλιείας που αποτελείται από ψάρι ή ομοίωμα ψαριού με αγκίστρια πάνω του και το οποίο σύρεται με ένα μακρύ διαφανές νήμα στην επιφάνεια τής θάλασσας από βάρκα που κινείται **2.** ***συρτές*** (οι) δίχτυ με το οποίο πιάνονται πουλιά.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού ρηματικού επιθ. *συρτός* (βλ.λ.)].

σύρτης (ο) {σπάν. συρτών} μεταλλικό ή ξύλινο έμβολο, με το οποίο στερεώνεται στη θέση του ή ασφαλίζεται παράθυρο ή πόρτα ΣΥΝ. μάνταλο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σύρω*].

σύρτις (η) {σύρτ-εως | -εις, -εων} (λόγ.) ύψωμα στις αμμώδεις περιοχές τού βυθού, το οποίο αλλάζει θέση και όγκο ανάλογα με τα υπόγεια ρεύματα: *επικίνδυνη / κινούμενη ~.* Επίσης **σύρτη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο τής Λιβυκής Θάλασσας, το οποίο έχει σχηματιστεί από το ρ. *σύρω*, καθώς προσδιόριζε κόλπους τής περιοχής που ήταν αμμώδεις και διαμορφώνονταν από τα θαλάσσια ρεύματα].

συρτός, -ή, -ό αυτός που σύρεται, που κινείται έχοντας επαφή με μια επιφάνεια ή το έδαφος: *τον έβγαλαν έξω συρτό || ~ σουτ·* ΦΡ. ***συρτός (χορός)*** κυκλικός δημοτικός χορός με εννέα βήματα εμπρός και τρία πίσω, ο οποίος μοιάζει με τον καλαματιανό. — **συρτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σύρω*].

συρφετός (ο) (κακόσ.) πλήθος ετερόκλιτων και αμφίβολης αξίας ή

ήθους ατόμων: *γύρω από τον ηγεμόνα συγκεντρώθηκε ένας ~ κολάκων και τσαρλατάνων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε παρασύρει ο άνεμος, όπως σωρός φύλλων, άχυρα κ.τ.ό.», < θ. *συρ-φ-* (< *σύρω*, με δασεία παρέκταση *-φ-*) + παραγ. επίθημα *-ετός* (πβ. κ. *παγ-ετός, κοπ-ετός*). Η λ. συνδ. επίσης με γοτθ. bi-swairban «εξαλείφω», αρχ. γερμ. swerban «περιστρέφομαι, εξαλείφω», αν θεωρηθεί ότι το αρχικό *σ-* παρουσιάζει τη φωνολογική εξέλιξη που παρατηρούμε στο ουσ. *σέλας* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

σύρω ρ. μετβ. {έσυρα, σύρθηκα} (λόγ.) **1.** τραβώ, σέρνω (βλ.λ.) **2.** (α) μετακινώ κάτι αργά με τη μία του επιφάνεια να είναι σε πλήρη επαφή με αυτήν πάνω στην οποία μετακινείται: *σύρτε το ποντίκι πατώντας παράλληλα το πλήκτρο...* (μετακινήστε αργά το ποντίκι, ώστε να πάει ο κέρσορας στο επιθυμητό σημείο) (β) η λόγ. προστ. **σύρατε** ως επιγραφή σε συρόμενες πόρτες, συνήθ. καταστημάτων **3.** (μτφ.) αναγκάζω (κάποιον) να ακολουθήσει τον δρόμο που εγώ του επιβάλλω, να πράξει όπως εγώ επιθυμώ: *η αντιπολίτευση σύρει την κυβέρνηση σε εκλογές* || *τον έσυρε στο δικαστήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σύρ-jω* < *twṛ-jō (με συριστικοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-, πβ. κ. *σείω*, και αντιπροσώπευση τού φωνηεντικού υγρού *-ṛ-* ως *-υρ-*, πβ. κ. *ἀγύρ-της*), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *twer- «ωθώ, κινώ». Ομόρρ. αρχ. *σαίρω* (βλ. λ. *σαρώνω*). Παράγ. *σύρ-μα, συρ-μή, συρ-μός, σύρ-της, συρ-τός, συρ-φ-ετός* (βλ.λ.) κ.ά.].

σῦς (ο/η) {συ-ός, -ν | -ών} (αρχαιοπρ.) ο χοίρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῦς*, παράλλ. τ. τού *ὗς* (για το οποίο βλ. λ. *ὕαινα*). Προβλήματα εγείρει το αρχικό *σ-*, σχετικά με το οποίο έχουν προταθεί οι ακόλουθες ερμηνείες: (α) Η λ. δέχθηκε την επίδρ. γειτονικής Ι.Ε. γλώσσας, η οποία διατηρούσε το αρχικό *σ-* (λ.χ. λατ. sus, αρχ. γερμ. sū) (β) Η λ. προέρχεται από συμφυρμό τού *σῦς* με τη λ. *σίαλος* «παχύς χοίρος» και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σίκα· ὗς Λάκωνες*, που εμφανίζουν προελλην. θ. *σι-* (οπότε **σίς*;) (γ) Η λ. συνδ. με λιθ. kiaūlė «χοίρος» (άποψη χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα, παρά την προσπάθεια συνδέσεως με την αμφίβολη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σωλούς· ὗς*). Η λ. απαντά και στο μυκ. su-qo-ta = *συ-βώ-της* «χοιροβοσκός»].

συσκέπτομαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {συσκέφθηκα} μετέχω σε σύσκεψη: *οι μέτοχοι συσκέπτονται* ΣΥΝ. συνεδριάζω, διασκέπτομαι.

συσκευάζω ρ. μετβ. {συσκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** τοποθετώ (αντικείμενο) σε κουτί ή κιβώτιο, για να είναι ευκολότερη η μεταφορά του ΣΥΝ. αμπαλάρω, περιτυλίγω **2.** τοποθετώ (εμπόρευμα) κατά ορισμένο τρόπο μέσα σε τυποποιημένο περιτύλιγμα: *σε αυτό το τμήμα συσκευάζονται τα προϊόντα που προορίζονται για το εξωτερικό* || *να εμπιστεύεσαι μόνο τα συσκευασμένα προϊόντα* ΣΥΝ. τυποποιώ, αμπαλάρω **3.** δημιουργώ (φαρμακευτικό παρασκεύασμα) ΣΥΝ. παρασκευάζω. — **συσκευαστής** (ο) [μτγν.], **συσκευάστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ετοιμάζω τις αποσκευές», < *συ(ν)-* + *σκευάζω* < *σκεῦος*].

συσκευασία (η) [αρχ.] {συσκευασιών} **1.** το να συσκευάζει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. αμπαλάρισμα, αμπαλάζ, περιτύλιγμα **2.** (συνεκδ.) το τυποποιημένο περιτύλιγμα εμπορεύματος (με κουτί, χαρτί πολυτελείας, φιόγκους κ.ά.): *αεροστεγής ~* || *~ δώρου.*

συσκευαστήριο (το) {συσκευαστηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνονται συσκευασίες.

συσκευή (η) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. σύνολο επιμέρους οργάνων ή/και εξαρτημάτων, που συνδέονται και συνδυάζονται μεταξύ τους, ώστε να επιτελούν συγκεκριμένη μηχανική λειτουργία: *ηλεκτρική / ηλεκτρονική / ιατρική / ραδιοφωνική / τηλεφωνική / τηλεοπτική ~* || *~ θέρμανσης* || *οικιακές ~* || *μαύρες ~* (βίντεο, τηλεοράσεις, στερεοφωνικά κ.ά.) || *λευκές ~* (ψυγεία, κουζίνες, πλυντήρια κ.ά.) ΣΥΝ. μηχάνημα **2.** σύνολο εξαρτημάτων και οργάνων, που αποσκοπούν στη μέτρηση μεγεθών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* + *σκευή* «εξοπλισμός» (βλ.λ.)].

σύσκεψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1.** η συζήτηση που διεξάγεται μεταξύ συγκεντρωμένων προσώπων και αποσκοπεί στην από κοινού λήψη αποφάσεων ΣΥΝ. συμβούλιο, συνεδρίαση **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που συμμετέχουν στην παραπάνω συζήτηση: *οι αποφάσεις τής ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο.*

σύσκιος, -α, -ο **1.** αυτός που τον περιβάλλει πλούσια σκιά ΣΥΝ. σκιερός ΑΝΤ. ηλιόλουστος **2.** ***σύσκιο*** (το) το μέρος που έχει πολλή σκιά ΣΥΝ. απόσκιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)-* + *-σκιος* < *σκιά*].

συσκοτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {συσκότισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (χώρο, περιοχή) να βρεθεί στο σκοτάδι: *η βλάβη στο κεντρικό δίκτυο τής Δ.Ε.Η. συσκότισε όλη την πόλη* ΣΥΝ. σκοτεινιάζω ΑΝΤ. φωτίζω **2.** (μτφ.) προξενώ σύγχυση γύρω από (κάτι), το καθιστώ ασαφές: *οι νέες εξελίξεις συσκότισαν επικίνδυνα την υπόθεση* ΣΥΝ. μπερδεύω ΑΝΤ. διαφωτίζω, διαλευκαίνω. — **συσκοτισμός** (ο).

συσκότιση (η) [1896] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το να συσκοτιστεί κάτι εντελώς, να βυθιστεί στο σκοτάδι ΣΥΝ. μπλακ-άουτ **2.** (μτφ.) η δημιουργία σύγχυσης γύρω από κάτι, ώστε να καταστεί ασαφές, απροσδιόριστο.

σύσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η ακούσια συστολή των μυών, που διαρκεί και συνοδεύεται από μερική δυσκαμψία ορισμένων μυών, χωρίς κανείς να έχει υποστεί βλάβη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύσπασις* < *συσπῶ* (βλ.λ.)].

σύσπαστος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί έτσι, ώστε να συμπτύσσεται, να μαζεύεται: *~ έπιπλο* ΣΥΝ. σπαστός, πτυσσόμενος **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που έχει υποστεί ακούσια παρατεταμένη συστολή συνοδευόμενη από δυσκαμψία: *~ μυς* **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ***σύσπαστο*** (το) απλή μηχανή που αποτελείται από μία κινητή και μία ακίνητη τροχαλία· χρησιμοποιείται για την ανύψωση αντικειμένων ΣΥΝ. (λαϊκ.) παλάγκο.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *συσπῶ* (βλ.λ.)].

συσπειρώνω ρ. μετβ. {συσπείρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (πλήθος ανθρώπων) να ενωθεί γύρω από κόμμα, άνθρωπο κ.λπ., ώστε να αποτελέσουν ένα συμπαγές σύνολο: *η άδικη επίθεση κατά τού αρχηγού συσπείρωσε τους οπαδούς τού κόμματος γύρω από το πρόσωπό του* **2.** (λόγ.-κυριολ.) μαζεύω κάτι σπειροειδώς ή συμπιέζω κάτι σπειροειδές: *~ το ελατήριο* ΑΝΤ. αποσυσπειρώνω **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. εκτελώ συσπείρωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συσπειροῦμαι (-όο-)*, παράλλ. τ. τού αρχ. *συσπειρῶμαι (-άο-)* < *συ(ν)-* + *σπειροῦμαι / σπειρῶμαι* < *σπεῖρον / σπεῖρα* (βλ.λ.)].

συσπείρωση (η) [1831] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να συσπειρώνεται (κάποιος/κάτι): *η ~ τού ελατηρίου* ΑΝΤ. αποσυσπείρωση **2.** η ένωση κάποιων γύρω από πρόσωπο, κόμμα κ.ά., σχηματίζοντας συμπαγές σύνολο: *η ~ των δυνάμεων / των οπαδών τού κόμματος* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η στήριξη τού κορμού στο έδαφος με τα χέρια, με τα πόδια στηριγμένα στα δάχτυλα των ποδιών και με τα γόνατα λυγισμένα προς το στήθος και ανάμεσα στα χέρια, προκειμένου να λάβει κανείς στη συνέχεια πρηνή θέση ή να εκτιναχθεί εμπρός. — **συσπειρωτικός, -ή, -ό**, **συσπειρωτικά** επίρρ.

σύσπορος, -η, -ο αυτός που δεν είναι εκκοκκισμένος: *~ βαμβάκι.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* + *σπόρος*].

συσπουδάζω ρ. μετβ. {συσπούδασα} (λόγ.-σπάν.) ακολουθώ κύκλο σπουδών μαζί (με κάποιον). — **συσπουδαστής** (ο) [1862], **συσπουδάστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σπεύδω μαζί με κάποιον – μετέχω σε αγώνες μαζί με άλλον αθλητή», < *συ(ν)-* + *σπουδάζω* (βλ.λ.)].

συσπώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {συσπάσαι... | συσπάσ-τηκα, -μένος} υφίσταμαι σύσπαση: *το πρόσωπό του συσπάστηκε από φόβο / οργή / πόνο* || *συσπασμένα χείλη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συσπῶ (-άω)* < *συ(ν)-* + *σπῶ (-άω)*. Βλ. κ. *σπάζω*].

συσσιτιάρχης (ο) [1891] {συσσιτιαρχών} ΣΤΡΑΤ. οπλίτης ή έφεδρος ή και μόνιμος υπαξιωματικός υπεύθυνος για το συσσίτιο τής μονάδας του.
[ΕΤΥΜ. < *συσσίτιο* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

συσσίτιο (το) {συσσιτί-ου | -ων} **1.** το γεύμα που μαγειρεύεται για μεγάλο αριθμό ατόμων και διανέμεται δωρεάν, συνήθ. σε καταστάσεις ανάγκης και όταν αυτοί για τους οποίους προορίζεται δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσουν αλλιώς την τροφή τους: *τα ~ έσωσαν πολύ κόσμο στην Κατοχή* || *~ για τους αστέγους / τους σεισμοπαθείς / τους πρόσφυγες* **2.** (ειδικότ.) το φαγητό που προορίζεται για τους στρατιώτες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συσσίτιον*, υποκ. τού *σύσσιτος* «ομοτράπεζος, συνδαιτυμόνας» < *συ(ν)-* + *σῖτος*].

συσσωμάτωμα (το) [1890] {συσσωματώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να συσσωματώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. συσσωμάτωση **2.** ΧΗΜ. σύνολο λίγων ατόμων, ιόντων, μορίων με καθορισμένη θέση.

συσσωματώνω ρ. μετβ. [1822] {συσσωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} ενώνω (δύο ή περισσότερα σώματα) σε ένα σύνολο ΣΥΝ. συνενώνω ΑΝΤ. διαχωρίζω.

συσσωμάτωση (η) [1822] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να συσσωματώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. συσσωμάτωμα **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (στην υφαντουργία) η παρασκευή λεπτού φύλλου από υλικά που κανονικά δεν προσφέρονται για ύφανση, αλλά στην περίπτωση αυτή έχουν αναμιχθεί με συνδετικό υλικό και έχουν συμπιεστεί **3.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. σύνολο προσώπων με κοινούς σκοπούς, συνείδηση τής κοινής τους υπόστασης και των σκοπών τους, και με ιδιαίτερη, έστω και υποτυπώδη, οργάνωση, π.χ. τα σωματεία, οι κοινότητες, οι ενώσεις, τα κόμματα, ομάδες συμφερόντων κ.ά.

σύσσωμος, -η, -ο αυτός που εμφανίζεται με όλα του τα μέλη, χωρίς να λείψει κανείς: *~ η Βουλή απέτισε φόρο τιμής στον εκλιπόντα* || *~ ο ελληνικός λαός θα αντισταθεί στις ξένες προκλήσεις* ΣΥΝ. όλος, ολόκληρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* + *-σωμος* < *σῶμα*. Η λ. σήμαινε αρχικά «σε ένα σώμα, στο ίδιο σώμα» και πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. (*Εφεσ.* 3, 6), πβ. και Ιω. Δαμασκηνό: *«ἓν σῶμα Χριστοῦ καὶ ἓν αἷμα καὶ ἀλλήλων μέλη γενόμεθα, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες»*). P.G. 94, 1153a].

συσσώρευση (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η συγκέντρωση σε μεγάλη ποσότητα: *η ~ πλούτου στα χέρια ολίγων* || *~ γνώσεων / κεφαλαίων.*

συσσωρευτής (ο) [1888] ΗΛΕΚΤΡ. **1.** σύνολο δύο ή περισσοτέρων ηλεκτρικών στοιχείων, στα οποία είναι αποταμιευμένη χημική ενέργεια, που μετατρέπεται σε ηλεκτρική κατά τη σύνδεση με εξωτερική αντίσταση (εκφόρτιση) ΣΥΝ. μπαταρία, συστοιχία **2.** (ειδικότ.) η μπαταρία αυτοκινήτου **3.** αυτός που συσσωρεύει ορισμένης μορφής ενέργεια· ΦΡ. ***ηλιακός συσσωρευτής / συλλέκτης*** βλ. λ. *συλλέκτης*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accumulateur].

συσσωρεύω ρ. μετβ. {συσσώρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} συγκεντρώνω σε μεγάλη ποσότητα: *~ χρέη / κεφάλαια* || *όσο περνά ο καιρός, τα προβλήματα / οι εκκρεμότητες συσσωρεύονται* || *στη διάρκεια τής απουσίας μου συσσωρεύθηκε πολλή δουλειά* ΣΥΝ. μαζεύω (βλ. κ. λ. *σωρεύω*). — **συσσωρευτικός, -ή, -ό**, **συσσωρευτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *συ(ν)-* + *σωρεύω* < *σωρός*].

συστάδα (η) σύνολο (δένδρων, θάμνων ή νησιών) σε συγκεκριμένη περιοχή: *πυκνή / αραιή ~ θάμνων* || *οι Δ. Σαμόα αποτελούν μια ~ νησιών και νησίδων στον Ειρηνικό Ωκεανό.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συστάς, -άδος* < θ. *συ-στα-* (τού ρ. *συν-ί-στα-μαι*, πβ. παθ. αόρ. *συν-ε-στά-θην*) + κατάλ. *-άς, -άδος*].

συστάδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***εκ τού συστάδην*** από πολύ κοντινή απόσταση: *μάχη / αγώνας ~* || *πολεμώ / μάχομαι ~* ΑΝΤ. εξ αποστάσεως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *συ-στα-* (τού αρχ. *συν-ί-στα-μαι*, πβ. παθ. μέλλ. *συ-*

στα-θή-σομαι) + επιρρ. επίθημα *-δην* (πβ. κ. *φύρ-δην*)].

συστάθηκα ρ. → συνιστώ

συσταίνω ρ. ‣ συνιστώ

συστάλθηκα ρ. → συστέλλω

συστήθηκα ρ. → συστήνω

συσταλτικός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να προκαλέσει συστολή: ~ *ερεθισμός.* — **συσταλτικά** επίρρ., **συσταλτικότητα** (η) [1849].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *συ-σταλ-* (τού αρχ. *συστέλλω*, πβ. παθ. αόρ. β' *συν-ε-στάλ-ην*) + παραγ. επίθημα *-τικός*].

συσταλτός, -ή, -ό [1881] αυτός που έχει τη δυνατότητα να συσταλεί: ~ *ίνα* / *μυς.*
[ΕΤΥΜ. < *συστέλλω* (βλ. λ. *συσταλτικός*). απόδ. τού γαλλ. con-tractile].

σύσταση (η) [-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων] **1.** η ύλη ή η ουσία από την οποία αποτελείται (κάτι): *η ~ τού εδάφους* / *τού φαρμάκου* || *χημική* / *υδατώδης* / *φυσική ~* ΣΥΝ. σύνθεση **2.** η συγκρότηση, η ίδρυση: *~ θεατρική ομάδας* || *~ ανωνύμου εταιρείας* / *σωματείου* / *διοικητικού οργάνου* / *οργανισμού* / *δικαστηρίου* / *επιτροπής* || *~ συμμορίας* || *αυτό το πρόβλημα υπάρχει από συστάσεως τού ελληνικού κράτους* ΣΥΝ. συγκρότηση ΑΝΤ. διάλυση **3.** (συνεκδ.) τα μέλη ή τα όργανα από τα οποία αποτελείται μια οργάνωση: *ακόμα δεν ανακοινώθηκε η ~ τού νέου υπουργικού συμβουλίου* ΣΥΝ. σύνθεση **4.** (συνήθ. στον πληθ.) το να συστήσει κανείς κάποιον με τη γνωστοποίηση τού ονόματος και ενδεχομένως τής ιδιότητάς του: *αφού έγιναν οι απαραίτητες ~, καθίσαμε στο τραπέζι* ΣΥΝ. γνωριμία **5.** πιστοποιητικό ή προφορική δήλωση για τις ικανότητες τρίτου ατόμου και για την προηγούμενη επαγγελματική ή άλλη πείρα του: *χωρίς συστάσεις δεν μπορούσε να βρει δουλειά* || *για την υποτροφία χρειαζόταν τις ~ δύο τουλάχιστον καθηγητών του* ΣΥΝ. συστατική επιστολή ● **6.** προτροπή για την υιοθέτηση συγκεκριμένης συμπεριφοράς ή στάσης: *ύστερα από ~ τού γιατρού έκοψε το κάπνισμα* ΣΥΝ. συμβουλή, υπόδειξη **7.** η κριτική που συνοδεύεται από υπόδειξη συγκεκριμένης συμπεριφοράς: *ούτε καν οι αυστηρές ~ τής αστυνομίας δεν τους νουθέτησαν* ΣΥΝ. παρατήρηση ● **8.** (σπάν.) η διεύθυνση τής κατοικίας ή τού τύπου εργασίας (κάποιου): *ήθελα να σας στείλω γράμμα, αλλά δεν είχα τη ~ σας* ΣΥΝ. διεύθυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύστασις*, αρχική σημ. «το να στέκεται κανείς δίπλα σε κάποιον», < *συνίστημι* / *-ίσταμαι* (πβ. κ. *στάσις*). Ήδη αρχ. οι σημ. «πολιτική ένωση - δομή, σύνθεση (μερών ή ουσιών)», ενώ μτγν. είναι η σημ. «υπόδειξη, προτροπή»].

συστασιώτης (ο) {συστασιωτών} (σπάν.) πρόσωπο που συμμετέχει σε εξέγερση, σε στάση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)-* + *στασιώτης* «στασιαστής» < *στάσις*].

συστατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σύσταση, με τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται (κάτι): *~ στοιχείο* / *ουσίες* **2.** αυτός που σχετίζεται με την ίδρυση, τη συγκρότηση (θεσμού, οργανισμού κ.λπ.) **3.** ***συστατικό*** (το) καθένα από τα στοιχεία που αποτελούν (κάτι): *τα ~ τού παρασκευάσματος* / *τού φαρμάκου* || *τα ~ τού μπετόν είναι άμμος, νερό, τσιμέντο και χαλίκια* || *θρεπτικά ~* **4.** αυτός που βεβαιώνει για τον χαρακτήρα ή την επίδοση (κάποιου)· ΦΡ. ***συστατική επιστολή*** το σημείωμα όπου γράφει κανείς πληροφορίες για πρόσωπο που γνωρίζει και με το οποίο συστήνει το πρόσωπο αυτό, προκειμένου να επιλεγεί για συγκεκριμένη θέση (π.χ. εργασία, υποτροφία κλπ.): *~ από τον πρώην εργοδότη μου* / *από καθηγητή μου.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *συ-στα-* (τού ρ. *συνίστημι* / *-ίσταμαι*), πβ. κ. *στατικός*, *σύ-στασις*].

συστεγάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συστεγάσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} βρίσκομαι στο ίδιο κτήριο (με άλλον): *οι δύο υπηρεσίες συστεγάζονται σε ένα ανακαινισμένο νεοκλασικό.* — **συστέγαση** (η).

συστέλλω ρ. μετβ. {συνέστειλα, συστάλθηκα (λόγ. συνεστάλην, -ης, -η...), συνεσταλμένος} **1.** ενεργώ, ώστε (κάτι) να χάσει όγκο ή έκταση· (συνήθ. το μεσοπαθ.): *ορισμένα σώματα συστέλλονται, όταν μειώνεται η θερμοκρασία τους* ΣΥΝ. μικραίνω, σμικρύνω ΑΝΤ. διαστέλλω, μεγεθύνω, μεγαλώνω **2.** (η μτχ. ***συνεσταλμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)-* + *στέλλω* (βλ. λ. *στέλνω*). Οι σύγχρονες σημ. ήδη αρχ.].

σύστημα (το) {συστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύνολο στοιχείων που αλληλεπιδρούν και αλληλεξαρτώνται με βάση καθορισμένους κανόνες: *η γλώσσα είναι ~* || *το φωνητικό* / *μορφολογικό* / *κλιτικό ~ μιας γλώσσας*· (ειδικότ.) **2.** ΑΝΑΤ. σύνολο οργάνων, τα οποία επιτελούν από κοινού μία ή περισσότερες λειτουργίες: *πεπτικό* / *νευρικό* (βλ.λ.) / *αναπνευστικό ~* (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ανοσοποιητικό σύστημα*** βλ. λ. *ανοσοποιητικός* **3.** σύνολο σωμάτων που τείνουν προς ισορροπία ή βρίσκονται σε ισορροπία: *θερμοδυναμικό ~* **4.** ΑΣΤΡΟΝ. σύνολο δύο ή περισσότερων σωμάτων, τα οποία συνδέονται λόγω κοινής καταγωγής και εξαιτίας τής βαρυτικής έλξης που ασκεί το ένα στο άλλο και τα οποία βρίσκονται σε τροχιά γύρω από ένα κέντρο βάρους: *ηλιακό ~* **5.** σύνολο μηχανισμών για την εξυπηρέτηση σκοπού: *Εθνικό ~ Υγείας* || *~ δασοπυρόσβεσης* || *~ προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* / *πρόνοιας* ● **6.** (α) τύπος οικονομικής, κοινωνικής ή πολιτικής οργάνωσης: *καπιταλιστικό* / *κομουνιστικό* / *πολιτειακό* / *πολιτικό* / *κοινοβουλευτικό ~* || *το ~ τής αντιπροσωπευτικής* / *άμεσης δημοκρατίας* || *συγκεντρωτικό ~* (βλ.λ.) ΣΥΝ. μοντέλο (β) (κακόσ.) το σύνολο των κοινωνικών και πολιτικών δομών που εξασφαλίζουν τη διατήρηση τής φύσης τού καθεστώτος, κυρ. των αρνητικών του πλευρών· (συνεκδ.) το κυρίαρχο καθεστώς και όσοι το υπηρετούν: *το ~ φταίει για όλα* || *υπηρετεί το ~* || *βασική μομφή κατά των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων είναι ότι τελικά ενσωματώνονται στο ~* ΣΥΝ. κατεστημένο **7.** το συγκροτημένο σύνολο μεθόδων με τις οποίες διεξάγεται (κάτι): *νέο* / *επαναστατικό* / *παραδοσιακό ~* || *~ διδασκαλίας* / *εκμάθησης ξένων γλωσσών* / *καταμέτρησης των ψήφων* || *σωφρονιστικό ~* (βλ.λ.) || *~ διακυβέρνησης* / *εισαγωγής στα πανεπιστήμια* || *εκλογικό* / *εκπαιδευτικό ~*· ΦΡ. (α) ***τυφλό σύστημα*** τρόπος πληκτρολόγησης σε γραφομηχανή ή ηλεκτρονικό υπολογιστή, κατά τον οποίο δεν χρειάζεται να κοιτά κανείς τα πλήκτρα ενώ γράφει (β) ***σύστημα Μπράιγ*** τρόπος ανάγλυφης γραφής τής γλώσσας, για να μπορούν να διαβάζουν όσοι δεν έχουν όραση (γ) ***αναλογικό εκλογικό σύστημα / αναλογική*** (η) βλ. λ. *αναλογικός* **8.** (α) σύνολο από επιμέρους τμήματα, εξαρτήματα, στοιχεία που συνδέονται μεταξύ τους και αλληλεπιδρούν επιτελώντας συγκεκριμένο έργο: *τεχνολογικά ~* || *~ τηλεπικοινωνίας* / *πληροφορικής* || *δορυφορικό ~ τηλεόρασης* || *~ παρακολούθησης* / *ελέγχου* / *συναγερμού* / *φωτισμού* / *θέρμανσης* / *πλοήγησης* / *έγκαιρης προειδοποίησης* / *πηδαλιουχήσεως πλοίου* / *προσγειώσεως αεροπλάνου* (β) τρόπος κατασκευής ή λειτουργίας: *είναι παλιός μάστορας, δεν ξέρει τα νέα ~* **9.** η μεθοδικότητα, ο οργανωμένος τρόπος εργασίας ή/και διευθετήσεως ζητημάτων: *έχει ~ στη δουλειά της* || *δουλεύει με ~* ΣΥΝ. οργάνωση ● **10.** η συνήθεια, ο συνήθης τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται ή ενεργεί κανείς: *εδώ και δύο μήνες έχει αλλάξει ~· κοιμάται νωρίς τα βράδια* || *το έχει ~ να αργεί στα ραντεβού του*· ΦΡ. ***κατά σύστημα / εκ συστήματος*** με τρόπο επαναλαμβανόμενο, συχνά, συστηματικά: *~ αντιγράφει στα διαγωνίσματα* ΣΥΝ. συστηματικά ● **11.** οργανωμένο σύνολο ιδεών, αρχών ή θεωριών για την περιγραφή ή την ερμηνεία φαινομένων: *εγελιανό* / *φιλοσοφικό ~* || *~ αξιών* ΣΥΝ. μοντέλο **12.** τρόπος κατηγοριοποίησης ή συμβολισμού με βάση ένα ή περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά: *ταξινομικό* / *δεκαδικό ~* || *περιοδικό ~ των (χημικών) στοιχείων* (βλ. λ. *περιοδικός*, ΗΗΝ.) || *~ επιστημών* **13.** ο τρόπος με τον οποίο αγωνίζεται μια αθλητική ομάδα: *ο προπονητής εφαρμόζει ένα μοντέρνο ~* || *παίζει με επιθετικό* / *αμυντικό ~* || *αγωνίζεται με ~ ζώνης* **14.** τυποποιημένο σύνολο συνδυασμένων σημείων σε τυχερό παιχνίδι: *~ ΠΡΟ-ΠΟ* || *~ ΛΟΤΤΟ* **15.** ΦΥΣ. ***σύστημα αναφοράς*** βλ. λ. *αναφορά* **16.** ο τρίτος βαθμός τής οργάνωσης στον προσκοπισμό **17.** ΜΟΥΣ. το πρότυπο των μουσικών φθόγγων και των μεταξύ τους διαστημάτων, με το οποίο οργανώθηκε η αρχαία ελληνική μουσική. — (υποκ.) **συστηματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οργανωμένη διάταξη μερών», < θ. *συ-στη-* (τού ρ. *συνίσταμαι*, πβ. κ. αόρ. β' *συν-έ-στη-ν*) + επίθημα *-μα.* Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. system, γαλλ. système, γερμ. System κ.ά.].

συστηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με σύστημα, με σύνολο δηλ. στοιχείων αλληλεξαρτώμενων βάσει καθορισμένων σχέσεων ή κανόνων: *~ σχέσεις* **2.** αυτός τού οποίου οι ενέργειες γίνονται με καθορισμένο και οργανωμένο τρόπο: *είναι ~ στη δουλειά του* || *~ μελετητής* / *φοιτητής* ΣΥΝ. οργανωμένος, τακτικός, μεθοδικός ΑΝΤ. ακατάστατος **3.** αυτός που γίνεται με σύστημα, σοβαρά και οργανωμένα: *~ έρευνα* / *ανάκριση* **4.** αυτός που γίνεται με σταθερό και επαναλαμβανόμενο τρόπο: *~ παρουσία* / *παρενόχληση* || *η ~ αναφορά στο πρόσωπό μου καταντά ενοχλητική* || *κάνει ~ χρήση αποφθεγμάτων* ΣΥΝ. τακτικός, μεθοδικός, σταθερός ΑΝΤ. ασταθής **5.** ΒΙΟΛ. ***συστηματική*** (η) κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ταξινόμηση των οργανισμών σε ιεραρχία και τη διερεύνηση των μεταξύ τους σχέσεων συγγενείας ● **6.** (α) ΙΑΤΡ. ***συστηματική νόσος*** ασθένεια που προσβάλλει μόνον τους ιστούς ενός ανατομικού συστήματος, ανεξάρτητα από τη θέση που αυτοί κατέχουν στον οργανισμό (β) ΨΥΧΟΛ. ***συστηματικό παραλήρημα*** παραλήρημα κατά το οποίο οι παράλογες ιδέες συνδέονται μεταξύ τους σταδιακά, ώστε να δίνουν την εντύπωση λογικά οργανωμένου συστήματος **7.** ΘΕΟΛ. ***συστηματική θεολογία*** κλάδος που περιλαμβάνει όσους επιμέρους τομείς σχετίζονται με τη συστηματική ανάλυση τής χριστιανικής πίστης, δηλ. τη δογματική, την ιστορία των δογμάτων, τη συμβολική και την απολογητική. — **συστηματικ-ά / -ώς** [1799] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα.*

συστηματικότητα (η) [1801] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς συστηματικός, μεθοδικός.

συστηματοποιώ ρ. μετβ. [1857] {συστηματοποιείς...| συστηματοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δίνω σε (κάτι) συστηματικό, οργανωμένο χαρακτήρα: *αν δεν συστηματοποιήσεις τη δουλειά σου, μην περιμένεις αποτελέσματα* || *συστηματοποιημένη παιδεία* ΣΥΝ. οργανώνω ΑΝΤ. αποδιοργανώνω **2.** κατατάσσω (κάτι) σε κατηγορίες: *συστηματοποιημένο υλικό* / *αρχείο.* — **συστηματοποίηση** (η) [1848].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. systématiser].

συστημένος, -η, -ο ‣ συνιστώ / συστήνω

συστημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ή επηρεάζει στο σύνολό του ένα σύστημα (συνήθ. πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό): *~ κρίση* / *αλλαγή.* — **συστημικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. systemic. Η λ. δεν έχει σχηματιστεί κανονικά κατά την ελληνική μορφολογία (πβ. μτγν. *συστηματ-ικός*), αλλά από το θέμα τής ονομαστικής πτώσης (*σύστημ-α* + *-ικός*) κατά το πρότυπο τής αντίστοιχης αγγλικής. Εμφανίστηκε κατά το 1970].

συστήνω ρ. μετβ. {σύ-στησα, -στήθηκα, -στημένος} **1.** παρουσιάζω (κάποιον σε κάποιον άλλον), για να γνωριστούν: *να σου συστήσω τον μέλλοντα σύζυγό μου* || *συστηθήκαμε χθες* || *συστηθήκαμε νωρίτερα μόνοι μας* ΣΥΝ. γνωρίζω· (η μτχ. ***συστημένος,*** *-η, -ο*) **2.** αυτός τον οποίο συνοδεύουν συστάσεις, που παρουσιάζεται σε κάποιον, χωρίς ο τελευταίος να τον γνωρίζει προσωπικά, αλλά έχοντας μάθει για αυτόν από άλλους: *πήγε συστημένος στον προσωπάρχη και εξυπηρετήθηκε αμέσως* ΣΥΝ. (οικ.) μιλημένος **3.** (γράμμα ή δέμα) που πρέπει να παραδοθεί από τον ταχυδρόμο στα χέρια τού παραλήπτη: *το έστειλα συστημένο, για να είμαι σίγουρος ότι θα το λάβει* ● **4.** ιδρύω, συγκροτώ ΣΥΝ. συνιστώ.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τής υποτ. αορ. *συστήσω* τού αρχ. *συνίστημι*, βλ. κ.

συνιστώ, στήνω].

σύστησα ρ. ‣ συνιστώ / συστήνω

συστοιχία (η) [αρχ.] {συστοιχιών} **1.** το να βρίσκονται δύο ή περισσότερα πράγματα από την ίδια μεριά, τοποθετημένα παράλληλα ή σε ζεύγη: ~ *πυροβόλων / πυραύλων / βλημάτων* • **2.** ΗΛΕΚΤΡ. ***ηλεκτρική συστοιχία*** η σύνδεση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων ηλεκτρικών γεννητριών ΣΥΝ. μπαταρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

σύστοιχος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι τοποθετημένος στην ίδια σειρά με άλλον ή σε σχέση με αυτόν **2.** ΓΛΩΣΣ. (κυρ. στην αρχαία ελληνική σύνταξη) ***σύστοιχο*** (ή ***εσωτερικό***) ***αντικείμενο*** βλ. λ. *εσωτερικός*. - ***σύστοιχα / συστοίχως*** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συ(ν)-* + *στοίχος* (βλ.λ.)].

συστολή (η) **1.** το να χάνει ένα σώμα τον όγκο, την έκταση ή κάποια άλλη διάστασή του ΑΝΤ. διαστολή **2.** ΦΥΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο περιορίζονται ο όγκος, το μήκος, το πλάτος, το ύψος και η επιφάνεια ενός σώματος ύστερα από μείωση τής θερμοκρασίας: ~ *μετάλλων / ρευστών* ΑΝΤ. διαστολή **3.** ΑΣΤΡΟΝ. το φαινόμενο κατά το οποίο οι δυνάμεις βαρύτητας στο εσωτερικό τού ουράνιου σώματος οδηγούν σε συμπύκνωση μεγάλων μαζών **4.** ΙΑΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο ένα όργανο συσπάται και μικραίνουν οι κοιλότητές του: ~ *καρδίας / μήτρας* ΑΝΤ. διαστολή **5.** ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή μακρού φωνήεντος σε βραχύ • **6.** (μτφ.) το να μη διαθέτει κανείς θάρρος, το να συμπεριφέρεται ντροπαλά: *η φυσική ~ του τον κάνει να περνά απαρατήρητος* ΣΥΝ. ντροπαλότητα, ντροπή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συστέλλω* (πβ. κ. *στέλλω - στολή*). Ήδη μτγν. οι σημ. «σύσπαση (κατά τον καρδιακό σφυγμό)», «βράχυνση μακρού φωνήεντος», καθώς και η γενική σημ. «συρρίκνωση, περιορισμός (τού όγκου ενός σώματος)»].

συστολικός, -ή, -ό [1879] ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συστολή ΑΝΤ. διαστολικός **2.** (α) ***συστολική πίεση*** η μέγιστη αρτηριακή πίεση (β) ***συστολικό φύσημα*** το φύσημα που ακούγεται κατά τη συστολή τής καρδίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. systolique].

συστρατεύομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συστρατεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** κατατάσσομαι στον στρατό μαζί με κάποιον άλλον **2.** (κυρ. μτφ.) υπηρετώ μαζί με κάποιον άλλον μια ιδέα ή ιδεολογία, έναν πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ. σκοπό: *όλος ο πολιτικός κόσμος έχει συστρατευθεί για την επιστροφή των «Μαρμάρων» τού Παρθενώνα*. — **συστράτευση** (η).

συστρατιώτης (ο) [αρχ.] {συστρατιωτών} **1.** πρόσωπο που έχει υπηρετήσει τη θητεία του κατά την ίδια περίοδο ή στην ίδια μονάδα με άλλον **2.** πρόσωπο που έχει πολεμήσει μαζί με άλλον ΣΥΝ. συμπολεμιστής **3.** (μτφ.) πρόσωπο που αγωνίζεται μαζί με άλλον ΣΥΝ. συναγωνιστής.

συστράφηκα ρ. ‣ συστρέφω

συστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέστρ-εψα, (λόγ.) -άφην, -ης, -η..., -αμμένος} στρέφω (κάτι) γύρω από τον εαυτό του ΣΥΝ. κουλλουριάζω, στρίβω. — **συστροφή** (η) [αρχ.].

συσφαιρώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {συσφαιρώ-θηκα, -μένος} (κυρ. για ορισμένα είδη ζώων) δίνω στο σώμα μου σφαιρικό σχήμα, μαζεύομαι για να προφυλαχθώ, γίνομαι (σαν) μπάλα: *ο σκαντζόχοιρος συσφαιρώνεται, για να προστατευθεί από τους εχθρούς του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συσφίγγω ρ. μετβ. [1863] {συνέσφιξα, συσφίχθηκα, συνεσφιγμένος} **1.** σφίγγω από όλες τις πλευρές, πιέζω από παντού ΣΥΝ. περισφίγγω **2.** (για σχέση, δεσμό) φέρνω εγγύτερα, ισχυροποιώ: *οι δύο χώρες συνέσφιξαν τις σχέσεις τους με εμπορικές και πολιτιστικές συμφωνίες*. — **συσφιγκτικός,** -ή, -ό [1863].

συσφιγκτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική διάταξη που χρησιμεύει για στερέωση, σύνδεση ή συγκράτηση αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συσφιγκτήρ, -ῆρος*, αρχική σημ. «(ζώνη, χιτώνας κ.λπ.) που συσφίγγει», < *συσφίγγω*].

σύσφιγξη (η) {-ης κ. -ίγξεως | -ίγξεις, -ίγξεων} **1.** το να σφίγγει κανείς κάτι με δύναμη, να το κάνει πιο σφιχτό· ΦΡ. ***σύσφιγξη προσώπου / σώματος*** αισθητική παρέμβαση που αποσκοπεί στην αντιμετώπιση τής χαλάρωσης τού δέρματος με τη χρήση ειδικών καλλυντικών προϊόντων και μηχανημάτων αισθητικής: *με τέσσερεις συσφίγξεις προσώπου υπάρχει μια ορατή μείωση των ρυτίδων* **2.** (για σχέση, δεσμό) η ισχυροποίηση: *οι υπουργοί Εξωτερικών εργάζονται για τη ~ των σχέσεων των δύο χωρών || η ~ των δεσμών που ενώνουν δύο λαούς*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σύσφιγξις* < *συσφίγγω*].

συσχετίζω ρ. μετβ. [1854] {συσχέτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξετάζω και προσδιορίζω τη σχέση μεταξύ (δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων): *συσχετίζοντας το χθεσινό έγκλημα με ένα παλαιότερο, κατόρθωσαν να εντοπίσουν τον δράστη* ΣΥΝ. σχετίζω, συνδέω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. corréler].

συσχετικός, -ή, -ό [1834] ΓΛΩΣΣ. **1.** ***συσχετικές αντωνυμίες*** οι ερωτηματικές, δεικτικές, αναφορικές και αόριστες αντωνυμίες, που εκφράζουν αντίστοιχες μεταξύ τους έννοιες, π.χ. *πόσος - τόσος - όσος* **2.** ***συσχετικά επιρρήματα*** τα επιρρήματα που εκφράζουν αντίστοιχες μεταξύ τους έννοιες, π.χ. *πόσο - τόσο - όσο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. corrélatif].

συσχετισμός (ο) [1861] **1.** το να συσχετίζει κανείς (κάτι) με (κάτι άλλο): ο ~ *των δύο εγκλημάτων οδήγησε την αστυνομία στα ίχνη τού δολοφόνου* ΣΥΝ. συσχέτιση **2.** η ποσοτική σχέση στην οποία βρίσκονται δυνάμεις που αντιπαρατίθενται ή συγκρίνονται: *με τη μείωση τού ποσοστού των αριστερών κομμάτων άλλαξε ο ~ δυνάμεων στη Βουλή || ο ~ ισχύος των δύο χωρών || αλλαγή στους πολιτικούς ~ τής Ευρώπης*. Επίσης **συσχέτιση** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. corrélation].

σύφιλη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σοβαρό αφροδίσιο νόσημα, που, αν μείνει χωρίς θεραπεία, επηρεάζει το νευρικό σύστημα, τις αρτηρίες και το δέρμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαλαφράντζα, γαλλική αρρώστια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. syphilis < Syphilus, ονομασία τού κεντρικού ήρωα στο ποίημα Syphilis sive morbus Gallicus «Σύφιλη ή η γαλλική αρρώστια», που έγραψε ο Ιταλός φυσικός και ποιητής Girolamo Fracastoro (16ος αι.)].

συφιλιδικός, -ή, -ό [1876] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σύφιλη **2.** ***συφιλιδικός*** (ο), ***συφιλιδική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από σύφιλη.

συφιλιδισμός (ο) [1876] ΙΑΤΡ. ο εμβολιασμός πειραματόζωων με το μικρόβιο τής σύφιλης (*ωχρά σπειροχαίτη*) στο πλαίσιο πειραμάτων.

συφορά (η) ‣ συμφορά

συφοριασμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τον έχουν βρει μεγάλες συμφορές ΣΥΝ. δυστυχισμένος, δύσμοιρος ΑΝΤ. ευτυχισμένος.

συχαρίκια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** χρήματα ή δώρο σε αυτόν που αναγγέλλει πρώτος ευχάριστη είδηση: *ποιος θα πάρει τα ~;* (ποιος θα ανακοινώσει την ευχάριστη είδηση;) **2.** (συνεκδ.) η ευχάριστη είδηση **3.** τα συγχαρητήρια.
[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού μεσν. *συ(γ)χαρίκιν* < θ. *συγχαρ-* (τού αρχ. *συγχαίρω*, πβ. υποτ. αορ. *συγχαρ-ῶ*) + υποκ. επίθημα *-ίκι(ο)ν*].

συχνά επίρρ. πολλές φορές: *μου συμβαίνει ~ κάτι τέτοιο και ξέρω πώς να το αντιμετωπίσω || δεν τον βλέπω ~· έχει καιρό να περάσει από 'δώ || δεν πηγαίνω ~ στο θέατρο· δυο-τρεις φορές τον χρόνο* ΑΝΤ. σπάνια, αραιά· ΦΡ. (α) ***πόσο συχνά*** πόσες φορές (μέσα σε ορισμένη χρονική περίοδο): *— πηγαίνεις στον οδοντίατρο; -Δύο φορές τον χρόνο* (β) ***συχνά-πυκνά*** πολλές φορές, αρκετά συχνά.

συχνάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {σύχνασα} συνηθίζω να πηγαίνω τακτικά: *σ' αυτό το στέκι συχνάζουν φοιτητές*.

συχνάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) συχνά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *συχνός* + επιρρ. επίθημα *-(ά)κις*, πβ. κ. *πολλ-άκις*].

συχνο- κ. **συχν-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι γίνεται συχνά ή σε τακτά χρονικά διαστήματα: *συχνο-βλέπω, συχνο-διαβαίνω, συχνο-κοιτάζω, συχνο-περνώ, συχνο-ρωτώ, συχν-ουρία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *συχνός*].

συχνός, -ή, -ό αυτός που συμβαίνει τακτικά, που επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα: *οι γείτονες σχολιάζουν τις ~ επισκέψεις του στο σπίτι της || ~ δρομολόγια* ΣΥΝ. τακτικός, αλλεπάλληλος ΑΝΤ. αραιός, σπάνιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. λ. τής καθημερινής γλώσσας. Έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι η λ. ανάγεται σε τ. **τυκ-σνός*, που θα είχε αρχικώς τη σημ. «πυκνός, πεπιεσμένος» (αλλά η τροπή τού αρχικού *τ-* σε *σ-* δεν ερμηνεύεται εύκολα) και περαιτέρω σε ρ. *tuk-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *tuak- «συσφίγγω, συμπιέζω»].

συχνότητα (η) {συχνοτήτων} **1.** το να συμβαίνει (κάτι) σε τακτά χρονικά διαστήματα: *η ~ των εμφανίσεών του στην περιοχή κίνησε το ενδιαφέρον τής αστυνομίας* ΣΥΝ. πυκνότητα **2.** το πόσο συχνά συμβαίνει ή εμφανίζεται (κάτι): *σε ποια ~ παρατηρείται αυτό το φαινόμενο; || σε μεγάλη / μικρή ~* **3.** ΦΥΣ. (α) ο αριθμός των επαναλήψεων περιοδικού φαινομένου στη μονάδα τού χρόνου (β) ο αριθμός των πλήρων παλμών εναλλασσόμενου ρεύματος ανά δευτερόλεπτο (γ) ο αριθμός των ηχητικών κυμάτων ανά δευτερόλεπτο (δ) ο αριθμός των πλήρων περιοδικών παλμών ενός ηλεκτρομαγνητικού κύματος ανά δευτερόλεπτο· ΦΡ. ***ακουστική συχνότητα*** βλ. λ. *ακουστικός* **4.** το μήκος κύματος στο οποίο εκπέμπει ένας ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός: *η ~ τού δημοτικού σταθμού τής Αθήνας είναι 98,4 || αλλάζω ~ || βρίσκω τη ~ ενός τηλεοπτικού σταθμού και την αποθηκεύω σε κανάλι στο βίντεο* **5.** η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος: *είμαστε σε διαφορετικές ~, άλλα πιστεύω εγώ, άλλα αυτός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συχνότης, -ητος* < αρχ. *συχνός*. Ο φυσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. frequency].

συχνουρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συχνή αποβολή ούρων, η οποία μπορεί να οφείλεται σε παθολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sychnurie].

συχωρεμένος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που έχει λάβει άφεση για τις αμαρτίες του, που του έχουν συγχωρηθεί τα λάθη (β) (σε ελλειπτικό λόγο), με τη σημασία «σε συγχωρώ», «δεν πειράζει»: ~, *αλλά υποσχέσου ότι δεν θα το ξανακάνεις!* **2.** (ευφημ.) αυτός που έχει πεθάνει: *άφησε χήρα και δύο ορφανά, ο ~* ΣΥΝ. μακαρίτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης, πεθαίνω*.

συχώρεση (η) ‣ συγχώρηση

συχωριανός, -ή, -ό → συγχωριανός

συχώριο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να απαλλάσσεται κανείς από τον Θεό ή τους συνανθρώπους του από τις αμαρτίες του ΣΥΝ. συγχώρηση, άφεση· ΦΡ. ***μπουκιά και συχώριο*** (i) (ως χαρακτηρισμός) για εξαιρετικά νόστιμο φαγητό: *έφτειαξε ένα αρνάκι, ~!* (ii) (οικ.) για πολύ όμορφο, ελκυστικό άτομο: *Πέρασε μια μικρή, ~! Σκέτο κουκλί!* ΣΥΝ. κόμματος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *συ(γ)χώριον* < *συ(γ)χωρῶ* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *συμπάθιο - συμπαθῶ*].

συχωρ(ν)ώ ρ. → συγχωρώ

συχωροχάρτι (το) → συγχωροχάρτι

σύψυχος, -η, -ο κ. **σύμψυχος** [μτγν.] **1.** αυτός που συμμετέχει σε κάτι με όλη του την ψυχή **2.** (στον τ. ***σύμψυχος***) αυτός που περιέχει ή περιλαμβάνει κάθε έμψυχο ον που βρίσκεται πάνω του ή εξαρτάται από αυτόν ΣΥΝ. αύτανδρος. — **σύψυχα** επίρρ.

σφαγάρι κ. **σφαγάδι** (το) {σφαγαρ-ιού | -ιών} **1.** ζώο που προορίζεται για σφαγή: *μαρκάρουν με κόκκινο χρώμα τα ~, για να τα ξεχωρίζουν από τα άλλα* ΣΥΝ. σφάγιο **2.** το κρέας που προέρχεται από

σφαγμένο ζώο ΣΥΝ. σφάγιο.
[ΕΤΥΜ. < θ.*σφαγ-* (τού ρ. *σφάζω*, πβ. κ. *σφαγ-ή*) + παραγ. επίθημα *-άδι* / *-άρι* (πβ. κ. *μοιρ-άδι, κλων-άρι*)].

σφαγέας (ο) {σφαγ-είς, -έων} **1.** αυτός που έχει ως επάγγελμα το σφάξιμο ζώων, τα οποία προορίζονται για τροφή ΣΥΝ. (καθημ.) χασάπης, (λαϊκ.) μακελλάρης **2.** (μτφ.) αυτός που διαπράττει ομαδικούς φόνους (σε περίοδο πολέμου): *~ αμάχων / των λαών* ΣΥΝ. χασάπης, μακελλάρης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφαγεύς* < *σφαγή* (βλ.λ.)].

σφαγείο (το) [αρχ.] **1.** η ειδικά διαμορφωμένη εγκατάσταση ή γενικότ. ο χώρος στον οποίο σφάζονται ζώα που προωθούνται για κατανάλωση: *υγειονομικό / βιομηχανικό ~* **2.** (συνεκδ.) η θανάτωση πολλών ανθρώπων ταυτόχρονα ΣΥΝ. μακελλειό, σφαγή **3.** (μτφ.) το κατάστημα με πολύ υψηλές τιμές· (γενικότ.) σε φράσεις που δηλώνουν πολύ υψηλές τιμές: *οι τιμές εκεί είναι ~* || *λαχανικά αγοράζω από τη λαϊκή· τα μανάβικα είναι ~* ΣΥΝ. φαρμακείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

σφαγή (η) **1.** το να θανατώνεται (κάτι/κάποιος) με αιχμηρό αντικείμενο ΣΥΝ. σφάξιμο **2.** η θανάτωση ζώου, το κρέας τού οποίου προορίζεται για κατανάλωση: *η ~ τού αμνού το Πάσχα* ΣΥΝ. σφάξιμο· ΦΡ. ***ως πρόβατον επί σφαγήν / σαν πρόβατο στη σφαγή*** (*ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν*. Π.Δ. *Ησαΐας* 53, 7) (μτφ.) για κάποιον που οδηγείται (από άλλους) σε βέβαιη καταστροφή, χωρίς να το γνωρίζει ή να το καταλαβαίνει ή χωρίς να διαμαρτύρεται **3.** (εκφραστ.) η μαζική θανάτωση, συνήθ. άμαχου πληθυσμού: *η ~ των Κούρδων / των Ποντίων / των Αρμενίων από τους Τούρκους* || *η ~ των νηπίων από τον Ηρώδη* ΣΥΝ. μακελλειό **4.** (μτφ.) (α) (στα ομαδικά αθλήματα) η βαριά ήττα που προέρχεται από άδικες, μεροληπτικές αποφάσεις τού διαιτητή: *~ τού Άρη στον εκτός έδρας αγώνα του με τη Ρεάλ* ΣΥΝ. μακελλειό (β) (σε διαγωνισμό) η απόρριψη μεγάλου αριθμού διαγωνιζομένων ή η πολύ χαμηλή βαθμολόγησή τους: *~ στα μαθηματικά: το 60% των υποψηφίων έγραψαν κάτω από τη βάση!* (γ) ο έντονος ανταγωνισμός για την επικράτηση: «*~ γίνεται στην κορυφή τής βαθμολογίας τού πρωταθλήματος*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφάζω* (< **σφάγ-jω*), βλ.λ.].

σφαγιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {σφαγίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα, μτχ. σφαγιασθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** θανατώνω με αιχμηρό αντικείμενο: (κυρ. μεσοπαθ.) *τα άρρωστα ζώα σφαγιάστηκαν* ΣΥΝ. σφάζω, σκοτώνω **2.** (ειδικότ.) σκοτώνω (ζώο ή άνθρωπο) σε θυσία για τους θεούς: *βρέθηκαν πινακίδες όπου απαριθμούνται τα σφαγιασμένα ζώα στο ιερό τού θεού* ΣΥΝ. θυσιάζω, σφάζω **3.** (εκφραστ.-μτφ.) σκοτώνω, φονεύω (πλήθος ανθρώπων) **4.** καταπατώ βάναυσα: «*το καθεστώς σφαγιάζει ανελέητα τα δικαιώματα των πολιτών*» (εφημ.). — **σφαγιασμός** (ο) [αρχ.], **σφαγιαστής** (ο) [1897], **σφαγιαστικός**, -ή, -ό [1895].

σφαγιάτικα (τα) (λαϊκ.) τα χρήματα που παίρνει ο σφαγέας, για να σφάξει ζώο άλλου.
[ΕΤΥΜ. < θ. *σφαγ-* (βλ. λ. *σφαγή*) + παραγ. επίθημα *-ιάτικος* (πβ. κ. *μην-ιάτικος*)].

σφάγιο (το) {σφαγί-ου | -ων} **1.** ζώο που προσφέρεται ως θυσία στους θεούς: *στη μέση τής πομπής προχωρούσαν τα ~: πρόβατα και βόδια* **2.** (στην τεχνολογία τροφίμων) (α) ζώο που προορίζεται να σφαχτεί: *πάχυνση σφαγίων* (β) ζώο που έχει σφαχτεί και ετοιμαστεί για κατανάλωση: *ποιοτική ταξινόμηση σφαγίων* ΣΥΝ. σφαγάρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφάγιον*, υποκ. τού ουσ. *σφαγή*].

σφαδάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} κάνω σπασμωδικές κινήσεις, κυρ. λόγω ισχυρού πόνου ή τραύματος: *~ από τον πόνο* || *~ στο έδαφος αιμόφυρτος* ΣΥΝ. σπαρταρώ. — **σφαδασμός** (ο) [αρχ.], **σφαδαστικός**, -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. όρ., αβεβ. ετύμου. πιθ. < θ. *σφαδ-* (με επίθημα *-άζω*) < *sphn̥d-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp(h)e(n)d- «σπαράζω, σπαρταρώ», πβ. σανσκρ. spandatē «σπαρταρά, εκσφενδονίζει», μέσ. άνω γερμ. spat «σπασμός», ολλ. spat κ.ά. Αν αυτή η εκδοχή θεωρηθεί σωστή, τότε το ρ. εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των ομορρ. *σφενδ-όνη, σφόνδ-υλος, σφοδ-ρός* (βλ.λ.)].

σφάζω ρ. μετβ. {έσφαξα, σφά-χτηκα (λόγ. εσφάγην, -ης, -η...), -γμένος} **1.** σκοτώνω με αιχμηρό αντικείμενο: *~ το αρνί για το Πάσχα* || (συχνά εκφραστ.) *έσφαξε τη γυναίκα του με το χασαπομάχαιρο*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***σφάζω με το βαμβάκι / μπαμπάκι*** κρίνω αυστηρά, κατακρίνω κάποιον ή καταφέρω πλήγματα εναντίον του, χωρίς να δείχνω εχθρική διάθεση, με κομψό ή ήπιο τρόπο: *στη βιβλιοκριτική του, τον σφάζει με το βαμβάκι* || *ο διαιτητής μάς έσφαξε με το μπαμπάκι* (β) ***σφάξε με, αγά μου, ν' αγιάσω*** βλ. λ. *αγιάζω* **2.** (εκφραστ.) φονεύω (πλήθος ανθρώπων): *αφού κατέλαβαν την πόλη, έσφαξαν όλους τους άντρες και πούλησαν σκλάβους τα γυναικόπαιδα* **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να υποφέρει, να πονά: *τον έσφαξε με τη ματιά της / με τα λόγια της* || *με σφάζει ένας πόνος στο στέρνο* ΣΥΝ. πληγώνω· ΦΡ. (α) ***πού σε πονεί και πού σε σφάζει*** βλ. λ. *πονώ* (β) (εμφατ.-ειρων.) ***δεν σφάξανε!*** αποκλείεται να γίνει (κάτι)· για εμφατική άρνηση, απόρριψη: *Να κάνω εγώ τη δουλειά που έπρεπε να έχουν κάνει άλλοι: ~! Κορόιδο με περάσανε;*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σφάγ-jω*, με πιθ. αρχική σημ. «αποκεφαλίζω», αγν. ετύμου. ίσως ανάγεται σε αμάρτυρο ριζικό ουσ. **σφάξ*. Δεν τεκμηριώνεται επαρκώς καμία σύνδεση με άλλες Ι.Ε. γλώσσες, όπως λ.χ. με το αρμ. spananem «σκοτώνω», ενώ δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί ενδεχόμενη συσχέτιση με το αρχ. *φάσγανον* (αν < **σφάγ-ανον*, βλ.λ.)].

σφαίρα (η) {σφαιρών} **1.** ΓΕΩΜ. στερεό σχήμα, κάθε σημείο τής επιφάνειας τού οποίου απέχει την ίδια σταθερή απόσταση (ακτίνα τής σφαίρας) από ένα σταθερό σημείο στο εσωτερικό του, το κέντρο του **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε σώμα έχει στρογγυλό σχήμα, δηλ. μοιάζει με το παραπάνω στερεό: *στη θέση τού κεφαλιού το γλυπτό είχε μια τσιμεντένια ~* || *η κρυστάλλινη ~ τής μάγισσας*· ΦΡ. (α) ***υδρόγειος σφαίρα*** βλ. λ. *υδρόγειος* (β) ***ουράνια σφαίρα*** βλ. λ. *ουράνιος* **3.** ΑΘΛ. (α) (λόγ.) η μπάλα (β) μεταλλικό όργανο σε στρογγυλό σχήμα, σε μέγεθος που να χωρά στο χέρι, η ρίψη τού οποίου αποτελεί ιδιαίτερο άθλημα (γ) (συνεκδ.) το άθλημα κατά το οποίο οι αθλητές συναγωνίζονται ποιος θα ρίξει μακρύτερα το παραπάνω όργανο: *πρωταθλητής στη ~* ΣΥΝ. σφαιροβολία **• 4.** (α) το βλήμα φορητού πυροβόλου όπλου με κάννη μικρού διαμετρήματος, το οποίο συνήθ. έχει μήκος μεγαλύτερο από το πλάτος του και άκρη στρογγυλεμένη ή αιχμηρή: *η ~ καρφώθηκε στον αυχένα του / βρήκε / πέτυχε τον αυχένα του* || *αδέσποτη ~*· ΦΡ. (οικ.) ***ούτε με σφαίρες*** με κανέναν τρόπο: *~ δεν θα πήγαινα εκεί* ΣΥΝ. με τίποτα, (λόγ.) επ' ουδενί (β) (ως επίρρ.) πάρα πολύ γρήγορα: *έφυγε ~, για να τους προλάβει* **5.** (μτφ.) ο χώρος στον οποίο δρα ή εκτείνεται (κάτι): *αυτά που μου λες ανήκουν στη ~ τής φαντασίας* || *αυτά δεν ανήκουν στη ~ τού επιστητού* || *η ~ τής επιστήμης / τού Δικαίου*· ΦΡ. (μτφ.) ***σφαίρα επιρροής*** ο γεωπολιτικός χώρος που βρίσκεται υπό την πολιτική, οικονομική ή πολιτισμική επίδραση ισχυρής χώρας: *οι Η.Π.Α. επεκτείνουν τη ~ τους στις πρώην κομουνιστικές χώρες* ΣΥΝ. ζώνη επιρροής. — (υποκ.) **σφαιρούλα** (η) κ. (λόγ.) **σφαιρίδιο** (το) [μεσν.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφαῖρα*, αρχική σημ. «μπάλα, οτιδήποτε σφαιρικού σχήματος (λ.χ. η Γη)», < **σφάρ-jα* (με επένθεση, πβ. κ. *μοῖρα*) < *sphr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp(h)er- «πηδώ, τινάζω, σπαρταρώ» (για το οποίο βλ. λ. *σπαρταρώ*). Η ετυμολογία αυτή οδηγεί σε σύνδεση με τις λ. *σπαίρω, σφῦρα, σφυρόν* (βλ.λ.), η δε εναλλαγή των συμπλεγμάτων *σπ- / σφ-* πρέπει μάλλον να αποδοθεί σε εκφραστ. λόγους. Η σημ. «βλήμα όπλου» είναι απόδ. τού γαλλ. balle, ενώ μεταφρ. δάνειο αποτελεί η φρ. *σφαίρα επιρροής* (< αγγλ. sphere of influence)].

σφαιράτος, -η, -ο (λαϊκ.) πολύ γρήγορος ΣΥΝ. βολίδα· μόνο στη ΦΡ. ***έφυγε σφαιράτος*** έφυγε ταχύτατα, σαν σφαίρα.
[ΕΤΥΜ. < *σφαίρα* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος*].

σφαιρίδιο (το) [μεσν.] {σφαιριδί-ου | -ων} (λογ.) **1.** μικρή σφαίρα **2.** καθένα από τα μικρά βλήματα που χρησιμοποιούνται στα κυνηγετικά όπλα και συνήθ. είναι κατασκευασμένα από μολύβι ΣΥΝ. σκάγι **3.** η μολύβδινη ψήφος στρογγυλού σχήματος και μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιόταν πριν από την καθιέρωση τού ψηφοδελτίου **4.** ΜΗΧΑΝ. μικρή χαλύβδινη σφαίρα που χρησιμοποιείται στο εσωτερικό των ρουλεμάν, για να ελαττώνει τις τριβές **• 5.** ΖΩΟΛ. σωμάτιο στο κέλυφος των αχινών που λειτουργεί ως αισθητήριο και ισορροπιστικό όργανο.

σφαιρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει το σχήμα τής σφαίρας, που κάθε σημείο τής επιφάνειάς του απέχει εξίσου από το κέντρο του: *~ σώμα / σχήμα* ΣΥΝ. σφαιροειδής, στρογγυλός **2.** ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με τη σφαίρα: *~ επιφάνεια / ακτίνα / τριγωνομετρία / γεωμετρία / τμήμα / δακτύλιος / διαβήτης / όνυχας* **3.** (μτφ.) αυτός που καλύπτει ένα αντικείμενο ή θέμα από κάθε οπτική γωνία, που ασχολείται με όλες του τις διαστάσεις: *το ζήτημα χρειάζεται ~ αντιμετώπιση* || *έχει ~ αντίληψη / εικόνα τού προβλήματος* ΣΥΝ. ολόπλευρος. — **σφαιρικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **σφαιρικότητα** (η) [1825].

σφαιρίνη (η) {σφαιρινών} ΙΑΤΡ. σφαιρική πρωτεΐνη που αποτελεί συστατικό τής μυοσφαιρίνης και τής αιμοσφαιρίνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. globin].

σφαιριστήριο (το) [1853] {σφαιριστηρί-ου | -ων} (επίσ.) **1.** το μπιλιάρδο (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) αίθουσα, λέσχη ή κατάστημα στο οποίο υπάρχουν τραπέζια για μπιλιάρδο, ποδοσφαιράκια ή/και ηλεκτρονικά παιχνίδια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφαιριστήριον* «γήπεδο μπάλας» < αρχ. *σφαιρίζω* (< *σφαῖρα*) + παραγ. επίθημα *-τήριον* (πβ. κ. *καθαρισ-τήριον*). Με τη σημερινή της σημ. η λ. αποτελεί απόδ. τού ιταλ. biliardo (βλ. κ. *μπιλιάρδο*)].

σφαιριστής (ο), **σφαιρίστρια** (η) {σφαιριστριών} ο παίκτης / η παίκτρια τού μπιλιάρδου.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που παίζει μπάλα», < αρχ. *σφαιρίζω* < *σφαῖρα*].

σφαιροβολία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. άθλημα κατά το οποίο οι αθλητές συναγωνίζονται ποιος θα πετάξει πιο μακριά σιδερένια σφαίρα στο μέγεθος τής παλάμης. — **σφαιροβόλος** (ο/η) [1869].

σφαιροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σφαιροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα σφαίρας, που κάθε σημείο τής επιφάνειάς του απέχει εξίσου από το κέντρο του: *~ σώμα / σχήμα / απόληξη* ΣΥΝ. σφαιρικός, στρογγυλός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

-σφαιρος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν όπλο που παίρνει ορισμένο αριθμό σφαιρών: *εξάσφαιρο περίστροφο*.

σφάκα (η) {σφακών} (λαϊκ.) η φασκομηλιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφάκος*, αγν. ετύμου. Βλ. κ. *φασκομηλιά*].

σφακελισμός (ο) ΓΕΩΠ. νόσος των αμπελιών και ορισμένων άλλων φυτών, η οποία εκδηλώνεται με τη σήψη τής ρίζας και το κιτρίνισμα των φύλλων και καταλήγει στον θάνατο τού φυτού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφακελίζω* < *σφάκελος* «γαγγραινώδης ιστός, σήψη», τεχν. όρ., με επίθημα *-ελος* (πβ. κ. *πύ-ελος, σκόπ-ελος, φάκ-ελος*), αγν. ετύμου].

Σφακιά (τα) {Σφακίων} περιοχή τής ΝΔ. Κρήτης στον νομό Χανίων στο Λιβυκό Πέλαγος· οι κάτοικοί της προσέφεραν σημαντικές υπηρεσίες κατά τη διάρκεια τού Αγώνα τού 1821 και των κρητικών επαναστάσεων. — **Σφακιανός** (ο), **Σφακιανή** (η), **σφακιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. πιθ. < αρχ. *σφάκος* «φασκομηλιά», ενώ δεν είναι πιθ. η σύνδεση με την πόλη *Σφαξ* (< αραβ. Ṣafāqs) τής Τυνησίας].

Σφακτηρία (η) νησί στις ΝΔ. ακτές τής Πελοποννήσου απέναντι από την Πύλο, γνωστή από τη ναυμαχία μεταξύ των Τούρκων και των

Άγγλων, Γάλλων και Ρώσων (1827).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που προέρχεται από το ρ. *σφάζω* (πβ. *σφάκτης*)].

σφαλάγγι (το) {σφαλαγγ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος δηλητηριώδους αράχνης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φαλάγγιον* (βλ.λ.), με ανάπτυξη σ-].

σφαλαγγουδιά (η) (διαλεκτ.) **1.** ο ιστός τής αράχνης **2.** (συνεκδ.) η αράχνη.
[ΕΤΥΜ. < *σφαλαγγούδι* < *σφαλάγγι* (< *φαλάγγι*, με ανάπτυξη σ- προθεμ.) + υποκ. επίθημα *-ούδι* (πβ. κ. *σχολειαρ-ούδι*)].

σφαλερός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι σωστός: *έχει ~ αντίληψη για το όλο θέμα* ‖ *~ κρίση* ΣΥΝ. εσφαλμένος, λανθασμένος ΑΝΤ. σωστός, ορθός. — **σφαλερ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **σφαλερότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφάλλω* (αόρ. *έ-σφαλ-α*) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *καρπ-ερός, τρομ-ερός*].

σφαλιάρα (η) {δυσχρ. σφαλιαρών} **1.** χτύπημα στο πρόσωπο ή στον σβέρκο με την παλάμη τού χεριού: (οικ.) *θα σε πλακώσω στις ~, αν με ξανακοροϊδέψεις!* ‖ *αν ξαναπεί κουταμάρα, θα του ρίξω ~* ‖ *έφαγε μια ~ που τη θυμάται ακόμη!* **2.** (μτφ.) αποτυχία, δυσάρεστη έκβαση: *έχει φάει πολλές ~ στη ζωή του.* — (υποκ.) **σφαλιαρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sfaglio «ξαφνικό πήδημα (ζώου) – σκάρτο χαρτί (όρ. χαρτοπαιγνίου)» + επίθημα *-άρα* (πβ. κ. *τρομ-άρα*). Το ιταλ. sfaglio < ρ. (s)fagliare < faglia «σφάλμα, λάθος» < μτγν. λατ. fallia < fallire, μτγν. τ. τού λατ. fallere «σφάλλω, λαθεύω»].

σφαλιαρίζω ρ. μετβ. {σφαλιάρισα} δίνω (σε κάποιον) σφαλιάρα (βλ.λ.): *σταμάτα να φωνάζεις, γιατί θα σε σφαλιαρίσω!*

σφαλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σφάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) ♦ **1.** (μετβ.) κλείνω με τέτοιον τρόπο (κάτι), ώστε να μη μπορεί να ανοιχτεί ή να παραβιαστεί: *να σφαλίσεις καλά το μαγαζί, μη μπουν τίποτα κλέφτες* ΣΥΝ. κλειδώνω, αμπαρώνω ΑΝΤ. ανοίγω· ΦΡ. **σφαλίζω τα μάτια μου** πεθαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) κλείνω με τέτοιον τρόπο, ώστε να μη μπορώ να ανοιχτώ ή να παραβιαστώ: *σκεύρωσε η πόρτα και δεν σφαλίζει.* Επίσης **σφαλ(ν)ώ** {-άς...}. - **σφάλισμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἀσφαλίζω* < αρχ. *ἀσφαλής*. Ο τ. *σφαλνώ* προέρχεται από τον αόρ. τού ρ. *σφαλώ* / *σφαλίζω* με την προσθήκη τού επιθήματος *-νώ*, κατά το σχήμα *θρήνησα - θρηνώ, κίνησα - κινώ* κ.τ.ό. Το ρ. *σφαλώ* προέρχεται υποχωρητ. από το μεσν. *σφαλίζω*].

σφαλιστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που δεν είναι ανοιχτός, που δεν μπορεί κανείς να εισχωρήσει σε αυτόν ή να τον παραβιάσει: *~ πόρτα* ‖ (μτφ.) *~ βλέφαρα* ΣΥΝ. κλειστός ΑΝΤ. ανοιχτός. — **σφαλιστά** επίρρ.

σφάλλω ρ. αμετβ. {έσφαλ-α, -μένος} **1.** κάνω λάθος: *~ στους υπολογισμούς μου / στις εκτιμήσεις μου* ‖ *το να σφάλλει κανείς είναι ανθρώπινο* ΣΥΝ. λαθεύω, αστοχώ, (οικ.) την πατάω **2.** παραβιάζω ηθικό κανόνα, διαπράττω αδικία: *Έσφαλα. Συγχώρησέ με!* ΣΥΝ. αμαρτάνω **3.** (η μτχ. **εσφαλμένος, -η, -ο**) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σφάλ-jω*, πιθ. < *σφαλός* (που μαρτυρείται ως μτγν.), με τη σημ. «ποδοκάκκη, ξύλινος δίσκος με δύο τρύπες, στις οποίες έκλειναν τα πόδια», οπότε το ρ. *σφάλλω* θα είχε αρχικώς την ενεργ. σημ. «κάνω κάποιον να πέσει παγιδεύοντας τα πόδια του, πεδικλώνω». Το μτγν. *σφαλός* συνδ. πιθ. με λετ. spals «λαβή, γροθιά», αρχ. γερμ. spuola (> γερμ. Spule «κουβαρίστρα, καρούλι») και ανάγεται ίσως στη συνεσταλμ. βαθμ. *sphl- τού Ι.Ε. *(s)p(h)el- «σχίζω, διανοίγω». Το ρ. *σφάλλω* / *-ομαι* δεν συγχέεται ποτέ στην Αρχ. με το συνώνυμο *ἁμαρτάνω*· ενώ το ρ. *ἁμαρτάνω* δηλώνει την (μέχρις ενός σημείου) εκούσια διάπραξη λάθους, αστοχίας, το ρ. *σφάλλω* εμπεριέχει κυρ. την έννοια τής αιφνίδιας πτώσης λόγω απροσδόκητου εμποδίου].

> **σφάλλω ή σφάλλομαι;** Επειδή το αρχ. ρήμα **σφάλλω** σήμαινε «ρίχνω κάτω, κάνω κάποιον να πέσει», υποστηρίχθηκε νωρίς από γραμματικούς φιλολόγους, όπως ο περίφημος Κ. Κόντος, ότι είναι ορθότερο να χρησιμοποιούμε τον τ. **σφάλλομαι** με τη σημ. τού «κάνω λάθος». Έτσι, ακούγεται συχνά από φιλολόγους και λογιότερους ομιλητές τής Ελληνικής να λέγεται «*αν δεν σφάλλομαι*» ή «*σφάλλεται όποιος νομίζει ότι...*». Και στην περίπτωση αυτή ισχύει ότι, αφού η χρήση καθιέρωσε τελικά τον ενεργητικό τύπο αντί τού μέσου, μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί το **σφάλλω** «χωρίς ενοχές», φτάνει μόνο να γνωρίζει και να αναγνωρίζει ότι και η χρήση τού *σφάλλομαι* δεν είναι εσφαλμένη! Για τη χρήση τού *σφάλλομαι* αντί τού *σφάλλω* συνηγορεί (με τους γνωστούς του αφορισμούς) ο πολύς Κωνσταντίνος Κόντος (*Γλωσσικαί Παρατηρήσεις*, σ. 480): «*Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μυριόλεκτον μὲν παρὰ τε τοῖς δοκίμοις καὶ τοῖς ἀδοκίμοις εἶνε τὸ παθητικὸν* ***σφάλλομαι*** *καὶ* ***ἐσφάλην****, παρὰ μόνοις δὲ τοῖς κακῶς ἑλληνίζουσι τῶν μεταγενεστέρων παραλαμβάνεται ἐνίοτ᾽ ἀντ᾽ αὐτοῦ τὸ ἐνεργητικόν. ὅπερ ἀείποτε μὲν ἐν τῇ παλαιᾷ γλώσσῃ, συνήθως δ᾽ ἐν τῇ παρηκμακυίᾳ ἐμφαίνει ἀνέργειαν, πᾶς τις, νομίζομεν, πείθεται ὅτι τοῖς πεπαιδευμένοις ἁρμόζει νὰ λέγωσι σφάλλομαι καὶ ἐσφάλην ἐκκλίνοντες τὸ* **σφάλλω** καὶ **ἔσφαλσ**».

σφάλμα (το) {σφάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί εσφαλμένο, που δεν γίνεται σωστά: *διαπράττω / πέφτω / υποπίπτω σε ~* ‖ *το ~ είναι δικό σου και όχι δικό μου!* ‖ *σοβαρό / στρατηγικό / πολιτικό / θανάσιμο / γλωσσικό / γραμματικό / συντακτικό / ορθογραφικό / μαθηματικό ~* ‖ *αναγνωρίζω / διορθώνω το ~ μου* ‖ *παρουσιάστηκε ~ κατά τη σύνδεση στο Διαδίκτυο* ΣΥΝ. λάθος ΑΝΤ. σωστό **2.** το να παραβιάζει κανείς ηθικό κανόνα: *βαρύ / ηθικό / τρομερό ~* ΣΥΝ. αμαρτία, παράπτωμα **3.** ΜΑΘ. η διαφορά ανάμεσα στην πραγματική τιμή και στην τιμή που προκύπτει ύστερα από εκτίμηση ή υπολογισμό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, λάθος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφάλλω* (βλ.λ.)].

σφαλνώ ρ. → σφαλίζω

σφάξιμο (το) {σφαξίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να σφάζει κανείς (κάτι/κάποιον): *το ~ τού αρνιού το Πάσχα* ΣΥΝ. (λόγ.) σφαγή.
[ΕΤΥΜ. < *σφάζω*, από το θ. τού αορ. *έ-σφαξ-α*, + παραγ. επίθημα *-ιμο* (πβ. κ. *τάξ-ιμο, κράξ-ιμο, παίξ-ιμο*)].

σφαχτάρι (το) {σφαχταρ-ιού | -ιών} ζώο που προορίζεται να σφαχτεί ή έχει ήδη σφαχτεί: *κρέμασαν το ~ απ' το τσιγκέλι* ΣΥΝ. σφάγιο, σφαχτό.
[ΕΤΥΜ. < *σφαχτός* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *θρεφτ-άρι*].

σφάχτης (ο) **1.** πρόσωπο που σφάζει ζώα σε σφαγείο ΣΥΝ. σφαγέας ● **2.** έντονος πόνος στα πλευρά, στη μέση ή την πλάτη: *μ' έπιασε ένας ~ στην πλάτη και δεν μ' αφήνει.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφάκτης* < αρχ. *σφάζω*].

σφαχτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σφαχτεί ΣΥΝ. σφαγμένος **2. σφαχτό** (το) (α) ζώο που έχει σφαχτεί και πρόκειται να καταναλωθεί το κρέας του: *κρεμασμένο / ελεγμένο ~* ΣΥΝ. σφαχτάρι, σφάγιο (β) ζώο που προορίζεται για σφαγή και κατανάλωση από τον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφακτός* < *σφάζω*].

σφένδαμνος (η) {σφενδάμν-ου | -ων, -ους} δέντρο ή θάμνος με ανθεκτικό ξύλο που χρησιμοποιείται στην ξυλουργική και σε λεπτές κατασκευές· είδη του καλλιεργούνται και για τον χυμό τους, από τον οποίο εξάγεται ζάχαρη. Επίσης **σφενδάμι** κ. **σφεντάμι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., με παραγ. επίθημα *-αμνος* και άλλων φυτών (λ.χ. *δίκταμνον, ὀρόδ-αμνος, ῥάδ-αμνος*). αβεβ. ετύμου, πιθ. προελλην. λ. αιγαιακής αρχής. Από πολύ παλιά η λ. θεωρείται συνδεδεμένη σημασιολογικά με τη λ. *σφενδόνη*, μάλλον λόγω τού κυματιστού φυλλώματος τού φυτού. Κατ' άλλους όμως, ο μεσν. τ. *ἀσφένδαμνος* προέρχεται από το τοπωνύμιο *Ἄσπενδος* (πβ. κ. *δίκταμνον – τοπων. Δίκτη*)].

σφενδόνη (η) {σπάν. σφενδονών} (λόγ.) **1.** η σφεντόνα (βλ.λ.) **2.** το κοίλωμα ή η υποδοχή στην οποία στερεώνεται η πέτρα τού δαχτυλιδιού **3.** οι κερκίδες ενός σταδίου, που βρίσκονται στην κυρτή πλευρά του ΣΥΝ. πέταλο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με επίθημα *-όνη* (πβ. κ. *ἀγχ-όνη, βελ-όνη, περ-όνη*). αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο παραλλήλως προς το αντίστοιχο λατ. funda. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο Ι.Ε. *sp(h)e(n)d- «σπαράζω, σπαρταρώ» και επομένως, συνδ. με τις λ. *σφαδάζω, σφοδρός, σφόνδυλος* (βλ.λ.). Ο τ. *σφεντόνα* διατηρεί την αρχ. προφορά τού συμπλέγματος /nd/ (πβ. κ. *ἐνδύω - ντύνω*)].

σφενδονίζω [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **σφεντονίζω** ρ. μετβ. {σφενδόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ρίχνω (κάτι) με σφεντόνα ΣΥΝ. εκσφενδονίζω **2.** (συνεκδ.) ρίχνω (κάτι) μακριά με δύναμη ΣΥΝ. εκσφενδονίζω. — **σφενδόνισμα** (το).

σφεντάμι (το) → σφένδαμνος

σφεντόνα (η) {σπάν. σφεντονών} όργανο που λειτουργεί ως όπλο ή ως παιχνίδι και είναι κατασκευασμένο: (α) από διχαλωτό ξύλο, στο οποίο στερεώνεται ελαστικό υλικό, όπως λάστιχο, το οποίο, όταν το τεντώνει και το αφήνει απότομα ο χρήστης, εκτοξεύει μακριά την πέτρα ή το βλήμα που έχει στο κύρτωμά του (β) από λουρί, σχοινί ή δέρμα, τού οποίου τα δύο άκρα ενώνονται και στη μέση του τοποθετείται η πέτρα ή άλλου είδους βλήμα και το οποίο ο χρήστης γυρνά περιστροφικά με ταχύτητα έτσι, ώστε να κατευθύνει το βλήμα εκεί όπου θέλει με τη φυγόκεντρο δύναμη ΣΥΝ. σφενδόνη· ΦΡ. **φεύγω σφεντόνα** φεύγω πολύ βιαστικά ή ορμητικά ΣΥΝ. φεύγω σφαίρα, φεύγω καρφί. — **σφεντονιά** (η).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σφενδόνη*].

σφερδούκλι (το) → σπερδούκλι

σφετερίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {σφετερίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επιδιώκω να αποκτήσω ή κάνω (κάτι που δεν μου ανήκει) δικό μου με αθέμιτο τρόπο: *~ τον θρόνο / τον τίτλο* ΣΥΝ. αρπάζω, οικειοποιούμαι. — **σφετερισμός** (ο) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφέτερος*, κτητ. αντων. «δικός τους» (σπανιότ. για το α' και β' πρόσ.). Το αρχ. *σφέ-τερος* (με επίθημα *-τερος*, πβ. κ. *ἡμέ-τερος, οὐδέ-τερος, ἕ-τερος*) ανάγεται στο θ. *σφε-* τού πληθ. *σφεῖς, σφῶν, σφίσι(ν), σφᾶς* «αυτοί, -ές», που αντιστοιχεί στον σπάνιο εν. *οὗ* (γεν.), *οἷ* (δοτ.), *ἕ* (αιτ.). Ως αρχικό θα πρέπει να θεωρήσουμε το θ. *σφι-* (τής δοτ. πληθ.), που προέρχεται από Ι.Ε. *se- (παράλλ. τού θ. *sewe- / *swe-) και την κατάλ. τής οργανικής πτώσης *-φι*. Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή, η αντων. *σφεῖς* συνδ. με λατ. sibi, se, αρχ. γερμ. sih (> γερμ. sich), αλβ. ve-të «ο ίδιος» (< *swe-ti), αρχ. σλαβ. svoji κ.ά.].

σφετεριστής (ο) [αρχ.], **σφετερίστρια** (η) {σφετεριστριών} πρόσωπο που κάνει (κάτι) δικό του με αθέμιτο τρόπο: *~ τού θρόνου.* — **σφετεριστικός, -ή, -ό** [1894].

σφήκα (η) {σφηκών} έντομο που μοιάζει πολύ με τη μέλισσα, φέρει δηλητηριώδες κεντρί, τού οποίου το τσίμπημα είναι πολύ οδυνηρό, ζει σε κοινωνίες ή μόνο του και έχει χαρακτηριστικές μαύρες και κίτρινες ραβδώσεις στην κοιλιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφήξ, σφηκός*, με επίθημα *-ηξ* και άλλων λ. που δηλώνουν έντομα (πβ. *μύρμ-ηξ, σκώλ-ηξ*). αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι εξής υποθέσεις: (α) Η λ. *σφήξ* συνδ. με τη λ. *σφήν* (βλ. κ. *σφήνα*), άποψη ισχυρή σημασιολογικώς, αλλά με μορφολογικά κενά (β) Η λ. συνδ. με το αρχ. *σφάκελος* (βλ. λ. *σφακελισμός*), εξαιτίας τού σχήματος τού εντόμου, άποψη χωρίς ισχυρά επιχειρήματα (γ) Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με το ουσ. *ψήν* «είδος εντόμου», αλλά θεωρείται εξαιρετικά δυσχερής η μετάθεση συμφώνων που προϋποτίθεται (δ) Η παλαιά υπόθ. περί συνδέσεως με το αντίστοιχο λατ. vespa θα προϋπέθετε μεταβολή **Ϝοσφάξ* > **ὀσφήξ* > *ὁ σφήξ* (με εσφαλμ. χωρισμό τού αρχικού *ὀ-*, που θεωρήθηκε άρθρο), πράγμα που δεν γίνεται αποδεκτό, καθώς τα άρθρα δεν παίζουν ρόλο στις ετυμ. των αρχ. λ.].

σφηκοφωλιά (η) **1.** η φωλιά που κατασκευάζουν οι σφήκες από λάσπη **2.** (μτφ.) συγκέντρωση ή ομάδα επικίνδυνων ή/και πονηρών ανθρώπων.

σφήνα (η) {σφηνών} **1.** μεταλλικό ή ξύλινο εργαλείο σε σχήμα πρίσματος, με αιχμηρή και πλατιά τη μία πλευρά του, το οποίο τοποθετείται με την αιχμηρή πλευρά του μέσα ή ανάμεσα σε σώματα που πρέπει να διαχωριστούν και ωθείται μέσα με την πίεση άλλου εργαλείου, όπως η βαριά ή το τσεκούρι: ~ *υλοτόμου* / *μαραγκού* / *σιδηρουργού* **2.** κάθε σώμα με το παραπάνω σχήμα, που μπορεί να επιτελέσει παρόμοια λειτουργία ή συγκρατεί άλλα σώματα στη θέση τους: ~ *για τη στερέωση τής πόρτας* / *ατράκτου και τροχαλίας* (μτφ.) **3.** οτιδήποτε παρεμβάλλεται και διακόπτει τη συνοχή ή τη συνέχεια ενός πράγματος: *η εισήγησή του μπήκε ~ στο προκαθορισμένο πρόγραμμα τού συνεδρίου* || *οι τηλεθεατές διαμαρτύρονται για τις διαφημιστικές ~ που διακόπτουν τα προγράμματα σε κρίσιμα σημεία* **4.** (στην οδήγηση) απότομη και χωρίς προειδοποίηση αλλαγή λωρίδας κυκλοφορίας, ιδ. όταν υπάρχει αυξημένη κίνηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφήν, -ηνός (ὁ)* < **σφᾶν* (με αρχικό κοινό -ᾰ-), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το αρχ. *σπάθη* (βλ.λ.), όπως και με γερμ. λ. με τη σημ. «σχίζα, πελεκούδι», λ.χ. αρχ. γερμ. spān (> γερμ. Span), αρχ. αγγλ. spōn, παραμένει αμφίβολη].

σφηνάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρών διαστάσεων ποτήρι από το οποίο πίνει κανείς αλκοολούχο ποτό, καταπίνοντάς το μονομιάς **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο τού παραπάνω ποτηριού: *ήπιε δέκα ~ βότκα* / *τεκίλα* || *κατέβαζε τα ~ ασταμάτητα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. shot].

σφηνοειδής, -ής, -ές {σφηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το σχήμα τής σφήνας: ~ *χόνδρος* / *κόλπος* / *οστά* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***σφηνοειδής γραφή*** σύστημα γραφής που χρησιμοποιήθηκε στη Μέση Ανατολή από τα τέλη τής 4ης χιλιετίας π.Χ. ώς την εποχή τού Χριστού· αποτελείται από γράμματα που σχηματίζονται από συνδυασμούς γραμμών σε σχήμα σφήνας **3.** ΑΝΑΤ. **σφηνοειδές** (το) ένα από τα οστά τού προσώπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σφήν, -νός* (βλ. λ. *σφήνα*). Η *σφηνοειδής γραφή* είναι απόδ. τού γαλλ. écriture cunéiforme].

σφηνόλιθος (ο) {σφηνολίθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΙΤ. πέτρα σε σχήμα σφήνας που χρησιμεύει στην κατασκευή θόλων ή τόξων σε κτήρια.
[ΕΤΥΜ. < *σφήνα + λίθος*].

σφηνώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σφήνω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** δεν μπορώ να κινηθώ, επειδή παγιδεύομαι, εγκλωβίζομαι σε πολύ στενό χώρο: *το έμβολο σφήνωσε και δεν ανεβοκατεβαίνει* || *σφήνωσε στον φράχτη και δεν μπορούσε να βγει* **2.** μαγγώνω: *η πόρτα σφήνωσε και δεν ανοίγει* ♦ (μετβ.) **3.** στερεώνω με σφήνα **4.** τοποθετώ (κάτι) μέσα σε ένα σώμα ή ανάμεσα σε σώματα· (μεσοπαθ. ***σφηνώνομαι***) **5.** μαγγώνω, εγκλωβίζομαι και δεν μπορώ να κινηθώ: *πήγε να περάσει μέσα από ένα στενό άνοιγμα, αλλά επειδή ήταν χοντρός, σφηνώθηκε και δεν μπορούσε να βγει* **6.** (μτφ.) μπαίνω (κάπου) σαν σφήνα, υπάρχω συνεχώς: *του σφηνώθηκε η ιδέα να γίνει ηθοποιός* || *«είναι από κείνες τις πόλεις που σφηνώνονται στη μνήμη και δεν τις ξεχνάς ποτέ»* (εφημ.). — **σφήνωση** (η) [αρχ.] κ. **σφήνωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφηνῶ (-όω)* < *σφήν, -ηνός* (βλ. λ. *σφήνα*)].

Σφίγγα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. τέρας, συνήθ. με κεφάλι γυναίκας, σώμα λιονταριού και φτερά: *το αίνιγμα τής ~ λύθηκε από τον Οιδίποδα* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. κάθε αναπαράσταση τού παραπάνω τέρατος, συνήθ. με σώμα λιονταριού και κεφάλι ανθρώπου ή θεού: *στην περίφημη Σφίγγα τής Γκίζας απεικονίζεται το πρόσωπο τού Φαραώ* **3.** (μετωνυμ. με πεζό) πρόσωπο που δεν αποκαλύπτει τις διαθέσεις ή τις προθέσεις του, που δημιουργεί γύρω του μυστήριο: *παρέμεινε ~ σε όλη τη διάρκεια τής συζήτησης· όσο κι αν τον βολιδοσκοπούσαμε, δεν καταφέραμε να μάθουμε τα σχέδιά του* ΣΥΝ. μυστηριώδης, κρυψίνους ΑΝΤ. ανοιχτό βιβλίο. Επίσης (αρχαιοπρ.) **Σφιγξ** (η) {Σφιγγ-ός, -α}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σφίγξ, -ιγγός* (με παράλλ. τ. *Σφίξ* και *Φίξ, -ικός*), που συνδέθηκε παρετυμολ. με το ρ. *σφίγγω* και σε αυτό οφείλεται η παρουσία ερρίνου στον τ. *Σφί-γ-ξ*. Πρόκειται πιθ. για δάνειο αιγυπτ. προελ., με αρχικούς τ. *Σφίξ* και *Φίξ* (πβ. κ. το αιγυπτ. τοπων. *Φίκιον ὄρος*)].

σφίγγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσφιξα, σφίχτηκα, σφιγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** περιβάλλω στενά (κάτι), ώστε να μη μπορεί να μετακινηθεί ή να απωθεί, να πάψει να είναι χαλαρό: *η ζώνη σφίγγει το παντελόνι στη μέση* || *οι πολιορκητές σφίγγουν τον κλοιό γύρω από την πόλη* ΣΥΝ. συσφίγγω· ΦΡ. (α) ***σφίγγω στην αγκαλιά μου*** αγκαλιάζω: *έσφιξε στην αγκαλιά της τον γιο της* (β) ***σφίγγω το χέρι*** (i) χαιρετώ (κάποιον) διά χειραψίας: *είπε «χαίρω πολύ» και μου έσφιξε το χέρι* (ii) καταλήγω σε συμφωνία: *έσφιξαν τα χέρια και η συμφωνία επισφραγίστηκε* (μτφ.) (γ) (καθημ.) ***σφίγγω το ζωνάρι*** περιορίζω τα έξοδά μου, καταναλώνω λιγότερα (λόγω οικονομικής στενότητας): *«Θανάση, σφίξε κι άλλο το ζωνάρι»* (τίτλος σατιρικής ταινίας) (δ) ***σφίγγω τα λουριά*** περιορίζω την ελευθερία, δεν αφήνω ελεύθερο: *σφίξε λίγο τα λουριά τού γυιου σου, γιατί έχει αρχίσει να μη λογαριάζει κανέναν και τίποτα!* ΣΥΝ. ελέγχω, περιορίζω ΑΝΤ. αφήνω ελεύθερο (ε) ***σφίγγω την καρδιά μου*** περιορίζω τον συναισθηματισμό μου, επιβάλλομαι στα συναισθήματά μου: *σφίξε την καρδιά σου και κάνε αυτό που πρέπει!* ΣΥΝ. κάνω την καρδιά μου πέτρα (στ) ***σφίγγεται η καρδιά μου*** αισθάνομαι έντονα (δυσάρεστα) συναισθήματα: *σφίγγεται η καρδιά σου, όταν τον βλέπεις σ' αυτή την κατάσταση* ΣΥΝ. πιάνεται η καρδιά / η ψυχή μου **2.** δένω γερά και σταθερά: ~ *τα κορδόνια των παπουτσιών* / *τον σπάγκο γύρω από το δέμα* ΑΝΤ. χαλαρώνω **3.** περιβάλλω (κάποιον) τόσο στενά, ώστε να τον πιέζω, να του προκαλώ ενόχληση: *πάχυνα και με σφίγγει το παντελόνι* || *με σφίγγουν τα καινούργια μου παπούτσια* ΣΥΝ. στενεύω, κόβω **4.** κάνω (κάτι) σφριγηλό: *κρέμα που σφίγγει τους χαλαρωμένους μηρούς* ΣΥΝ. δένω ΑΝΤ. χαλαρώνω **5.** εφαρμόζω πολύ στερεά: *σφίξε τη βρύση, να μη στάζει* ΣΥΝ. κλείνω ΑΝΤ. χαλαρώνω, ανοίγω· ΦΡ. (α) ***σφίγγω τα χείλη*** (i) (κυριολ.) κάνω τα χείλη μου να πιέζουν το ένα το άλλο (ii) (μτφ.) καταβάλλω προσπάθεια να μην εκδηλωθώ, να μη φανερώσω τη δυσαρέσκεια ή την ενόχλησή μου: *έσφιξε τα χείλη και προσποιήθηκε ότι όλα πήγαιναν καλά* (β) ***σφίγγω τα δόντια*** βλ. λ. *δόντι* (γ) ***σφίγγω τη γροθιά*** λυγίζω και κλείνω σφιχτά τα δάχτυλα στην παλάμη: *οι εργάτες χαιρέτισαν με σφιγμένη γροθιά τον λόγο τού συνδικαλιστή* **6.** φέρνω (κάποιον) σε δυσχερή θέση: *τον έσφιξε η ανάγκη και βγήκε να γυρέψει δανεικά* ΣΥΝ. πιέζω, αναγκάζω ♦ (αμετβ.) **7.** γίνομαι πολύ πιεστικός: *σφίγγουν τα μέτρα* / *οι έλεγχοι* || *σφίγγει ο κλοιός γύρω από τους πολιορκουμένους* ΣΥΝ. αυξάνομαι ΑΝΤ. μειώνομαι, χαλαρώνω· ΦΡ. ***σφίγγουν τα πράγματα*** δυσκολεύει η κατάσταση **8.** (γενικότ.) γίνομαι πιο έντονος, πιο έντονα αισθητός· ΦΡ. (α) ***σφίγγουν οι ζέστες*** ανεβαίνει η θερμοκρασία: *όταν σφίξουν οι ζέστες, θα φύγουμε για διακοπές* (β) (σκωπτ.) ***και πού να σφίξουν οι ζέστες!*** για περιπτώσεις στις οποίες λέγονται ή πράττονται πράγματα αλλοπρόσαλλα ή τρελά **9.** γίνομαι πιο πυκνός, παύω να είμαι χαλαρός: *σφίγγει το ζελέ* / *το τσιμέντο* ΣΥΝ. δένω ΑΝΤ. νερουλιάζω· (μεσοπαθ. ***σφίγγομαι***) **10.** (καθημ.) βρίσκομαι σε δυσχερή, συνήθ. ως προς τα οικονομικά, θέση: *έχω σφιχτεί τώρα τελευταία και δεν ξέρω πού θα βρω λεφτά* ΣΥΝ. πιέζομαι, έχω δυσκολίες **11.** καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια: *τώρα τελευταία έχει σφιχτεί και η απόδοσή του έχει βελτιωθεί* ΣΥΝ. βάζω τα δυνατά μου ΑΝΤ. καταθέτω τα όπλα, παραιτούμαι **12.** (οικ.) προσπαθώ να αφοδεύσω **13.** (η μτχ. ***σφιγμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ. με έρρινο σύμφωνο, αγν. ετύμου].

σφιγκτήρας (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το σύνολο των μυών που έχουν το σχήμα δακτυλίου και με το κλείσιμό τους συστέλλουν ή κλείνουν άλλα όργανα: ~ *τού πυλωρού* / *τού πρωκτού* / *τής ουρήθρας* ● **2.** εργαλείο με το οποίο οι τεχνίτες συγκρατούν αντικείμενα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφιγκτήρ, -ῆρος* < αρχ. *σφίγγω* + παραγ. επίθημα *-τήρ* (πβ. κ. *κρα-τήρ*)].

σφιγμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει σφιχτεί, που είναι δεμένος σφιχτά: ~ *ζώνη* **2.** αυτός που έχει περιστραφεί τόσο, ώστε δεν μπορεί να χαλαρώσει εύκολα: ~ *στρόφιγγα βρύσης* (μτφ.) **3.** (α) (για πρόσ.) αυτός που ζει με οικονομικούς περιορισμούς, που δεν τα βγάζει εύκολα πέρα: *είναι πολύ ~ αυτή την περίοδο* (β) (για καταστάσεις) αυτός που περιέχει δυσκολίες και έλλειψη άνεσης: *τα πράγματα είναι ~ αυτή την περίοδο* **4.** αυτός που δεν είναι χαλαρός, που δεν αισθάνεται άνετα: *ήταν πολύ ~ στη συνέντευξη.* — **σφιγμένα** επίρρ.

σφίξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} μεγάλη και επείγουσα πίεση και η στενοχώρια που προκύπτει από αυτήν: *δεν πάνε καλά οι δουλειές του κι έχει ~ τελευταία* ΣΥΝ. ανάγκη, σφίξιμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφίγξις* < *σφίγγω*].

σφίξιμο (το) {σφιξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να σφίγγει κανείς κάτι **2.** μεγάλη και επείγουσα πίεση: *πλησιάζει η εξεταστική και άρχισαν τα σφιξίματα για τους φοιτητές* ΣΥΝ. ανάγκη, σφίξη **3.** νευρικός πόνος σε όργανο τού σώματος, που οφείλεται συνήθ. σε ψυχολογικές αιτίες, σε στενοχώρια κ.λπ.: *νιώθω ~ στο στομάχι* / *στην καρδιά* / *στον λαιμό* / *στο στήθος.*
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αόρ. *έ-σφιξ-α* (ρ. *σφίγγω*) και το παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *τρέξ-ιμο, σπρώξ-ιμο*].

σφιχταγκαλιάζω ρ. μετβ. {σφιχταγκάλιασ-α, -τηκα, -μένος} αγκαλιάζω (κάποιον/κάτι) πολύ σφιχτά, συνήθ. ως ένδειξη τρυφερότητας ή προστατευτικότητας: *τον σφιχταγκάλιασε και τον φίλησε* || (κ. μεσοπαθ.) *έμειναν σφιχταγκαλιασμένοι για πολύ ώρα* || (μτφ.) *«οι πυκνοφυτεμένες δράκαινες σφιχταγκαλιάζονται μπλέκοντας τα κλαδιά τους»* (εφημ.). — **σφιχταγκάλιασμα** (το).

σφιχτοδένω ρ. μετβ. {σφιχτόδε-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δένω πολύ γερά έτσι, ώστε να μη μπορεί να χαλαρώσει ή να λυθεί (κάποιος/κάτι): ~ *κόμπο* / *σκοινί* · (η μτχ. ***σφιχτοδεμένος***, *-η, -ο*) **2.** αυτός που διαθέτει εξαιρετικά σφριγηλό ή/και καλογυμνασμένο σώμα: ~ *αθλητής* / *κολυμβήτρια* / *μοντέλο* ΑΝΤ. χαλαρός, πλαδαρός **3.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη συνοχή: ~ *οικογένεια* / *παρέα* / *τάξη* ΑΝΤ. χαλαρός.

σφιχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιβάλλει (κάτι) τόσο στενά, ώστε δεν το αφήνει να κινηθεί ελεύθερα ή/και να απωθεί, όσο μπορεί: ~ *ζώνη* / *φούστα* / *παπούτσια* / *κόμπος* ΑΝΤ. χαλαρός **2.** αυτός που είναι πολύ στενά εφαρμοσμένος: ~ *βίδα* ΣΥΝ. σφιγμένος ΑΝΤ. χαλαρωμένος **3.** (α) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα : ~ *αβγό* / *σάλτσα* / *ζύμη* / *μπεσαμέλ* ΣΥΝ. πηχτός, κρουστός ΑΝΤ. αραιός (β) (μτφ.) αυτός που δεν είναι καθόλου χαλαρός: ~ *κορμί* / *πόδια* / *μπράτσα* ΣΥΝ. σφιχτοδεμένος ΑΝΤ. πλαδαρός **4.** (μτφ.) αυτός που αποφεύγει τις δαπάνες: *αυτό τον καιρό πρέπει να είμαστε λίγο ~, γιατί αλλιώς δεν θα τα βγάλουμε πέρα* || ~ *οικονομική πολιτική* ΣΥΝ. (λόγ.) φειδωλός ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, σπάταλος. — (υποκ.) **σφιχτούτσικος**, -η, -ο, **σφιχτά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σφικτός* < μτγν. *σφιγκτός* < αρχ. *σφίγγω*].

σφιχτοχέρης (ο) {σφιχτοχέρηδες}, **σφιχτοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δεν θέλει να ξοδεύει χρήματα ΣΥΝ. σφιχτός, τσιγγούνης ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, σπάταλος. — **σφιχτοχεριά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης.*

σφόδρα επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό: ~ *ερωτευμένος* ΣΥΝ. υπερβολικά, σφοδρά ΑΝΤ. ελάχιστα.

σφοδρός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από πολύ μεγάλη ορμή και ένταση: ~ *κακοκαιρία* / *άνεμος* / *θαλασσοταραχή* / *έρωτας* / *πάθος* / *μίσος* / *επιθυμία* / *ένταση* / *ανταγωνισμός* / *κριτική* || ~ *σύγκρουση αυτοκινήτων* || ~ *συγκρούσεις μεταξύ ανταρτών και στρατού* ΣΥΝ. ορμητικός ΑΝΤ. μαλακός, ήπιος. — **σφοδρ-ά / -ώς** [αρχ.]

επίρρ.. **σφοδρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «σπαρταριστός – ορμητικός», < θ. *σφοδ-* (με επίθημα *-ρός*), ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp(h)e(n)d- «σπαράζω, σπαρταρώ», που συνδ. με τα ομόρρ. *σφαδ-άζω, σφενδ-όνη, σφόνδ-υλος* (βλ.λ.)].

σφολιάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χοντρό φύλλο ζύμης που, όταν ψηθεί, χωρίζεται σε πολλά λεπτά φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sfogliata < ρ. sfogliare «ξεφυλλίζω» < μτγν. λατ. exfoliāre < ex- «εκ- / εξ-» + -foliāre < λατ. folium «φύλλο»].

σφόνδυλος (ο) ▸ σπόνδυλος

σφοντύλι (το) {σφοντυλ-ιού | -ιών} μικρό στρογγυλό όργανο με τρύπα στη μέση, όπου στερεώνεται και περιστρέφεται το αδράχτι για το ξάσιμο των μαλλιών· ΦΡ. (μτφ.) ***μου ήρθε ο ουρανός σφοντύλι*** (i) ζαλίζομαι ύστερα από δυνατό χτύπημα: *η πέτρα τον βρήκε στο κεφάλι και του 'ρθε ο ουρανός σφοντύλι* ΣΥΝ. μου ήρθε κεραμίδα / νταμπλάς (ii) ζαλίζομαι ύστερα από αναπάντεχο, βαρύ πλήγμα: *μόλις είδε τον λογαριασμό, του ήρθε ο ουρανός σφοντύλι* ΣΥΝ. του ήρθε νταμπλάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφονδύλιον* (με διατήρηση τής αρχ. προφοράς τού συμπλέγματος /nd/, πβ. κ. *σφενδόνη – σφεντόνα*), υποκ. τού ουσ. *σφόνδυλος* (βλ. λ. *σπόνδυλος*)].

σφορτσάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. δυναμική ένδειξη, κατά την οποία μια μεμονωμένη νότα ή συγχορδία ενός μουσικού κομματιού πρέπει να παιχτεί τονισμένα, δυνατά, ξεχωρίζοντας από τη δυναμική των φθόγγων που την περιβάλλουν.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sforzando < ρ. sforzare «δυναμώνω, φορτσάρω» < s- (< λατ. ex-) + forzare, βλ. λ. *φορτσάρω*].

σφουγγαράδικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την αλιεία σφουγγαριών ΣΥΝ. σπογγαλιευτικός **2.** ***σφουγγαράδικο*** (το) πλοιάριο που διαθέτει τον κατάλληλο εξοπλισμό για την αλιεία σφουγγαριών ΣΥΝ. σπογγαλιευτικό (βλ. κ. *σπογγαλιευτικός*).
[ΕΤΥΜ. Από τον πληθ. *σφουγγαράδες* (τής λ. *σφουγγαράς*) και το παραγ. επίθημα *-ικος*].

σφουγγαράς (ο) {σφουγγαράδες} **1.** ο δύτης που ειδικεύεται στη συλλογή σφουγγαριών ΣΥΝ. σπογγαλιεύς **2.** ο έμπορος που πουλά σφουγγάρια.

σφουγγάρι (το) {σφουγγαρ-ιού | -ιών} **1.** μαλακή μάζα από ζωόφυτα τής θάλασσας, τα οποία ύστερα από κατάλληλη επεξεργασία είναι κατάλληλα για οικιακή χρήση: *~ για το μπάνιο / για τον πίνακα* ΣΥΝ. σπόγγος **2.** (συνεκδ.) πλαστικό σώμα που έχει πόρους και παρουσιάζει παρόμοιες ιδιότητες με αυτές τού φυσικού σφουγγαριού: *~ για τα πιάτα / για την καθαριότητα / για το μακιγιάζ*· ΦΡ. (α) ***ρουφά σαν σφουγγάρι*** είναι πολύ απορροφητικός (β) ***πίνω σαν σφουγγάρι*** καταναλώνω πολύ μεγάλες ποσότητες οινοπνευματωδών ποτών: *έπινε σαν σφουγγάρι, αλλά το 'κοψε μαχαίρι.* — (υποκ.) **σφουγγαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφογγάριον / σπογγάριον* (με τροπή τού /ο/ σε /u/), υποκ. τού αρχ. *σπόγγος* (βλ.λ.)].

σφουγγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σφουγγάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καθαρίζω (επιφάνεια, κυρ. δάπεδο) περνώντας το με πανί ή άλλο απορροφητικό υλικό βουτηγμένο σε νερό: *~ το πάτωμα / το κατάστρωμα* || (συνεκδ.) *~ το μπάνιο* ♦ **2.** (αμετβ.) ασχολούμαι με το πλύσιμο επιφάνειας με τον παραπάνω τρόπο. — **σφουγγάρισμα** (το).

σφουγγαρίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} εργαλείο καθημερινού νοικοκυριού, που αποτελείται από μακρύ κοντάρι και κορδέλες απορροφητικού υλικού στη μία του άκρη και χρησιμεύει για τον καθαρισμό των πατωμάτων, αφού πρώτα το βουτήξει κανείς σε νερό και το στραγγίξει: *ξεπλένω τη ~*.
[ΕΤΥΜ. < *σφουγγαρίζω* (θ. *σφουγγαρισ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *κουβαρίσ-τρα, πολεμίσ-τρα*].

σφουγγαρόπανο (το) πανί που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό των δαπέδων, αφού πρώτα το βουτήξει κανείς σε νερό και το στείψει: *ξεπλένω το ~*.

σφουγγάτο (το) φαγητό που έχει ως βάση αβγά χτυπημένα, τα οποία τηγανίζονται στο λάδι και στα οποία μπορούν να προστεθούν και άλλα υλικά, όπως τυρί, λουκάνικα, πιπεριές κ.λπ. ΣΥΝ. ομελέτα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σφουγγᾶτον* (με τροπή τού /ο/ σε /u/) < αρχ. *σπόγγος / σφόγγος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ᾶτον*].

σφουγγίζω ρ. μετβ. {σφούγγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** απομακρύνω τα νερά χρησιμοποιώντας σφουγγάρι: *σφούγγισε καλά το πλάι τής κουζίνας, γιατί έπεσαν νερά* || *~ το τραπέζι με χαρτί* **2.** (συνεκδ.) απομακρύνω υγρό από επιφάνεια: *σφούγγισε το μέτωπό του από τον ιδρώτα με την πετσέτα.* — **σφούγγισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφογγίζω / σπογγίζω* (με τροπή τού /ο/ σε /u/) < *σπόγγος* (βλ.λ.)].

σφουγγοκωλάριος (ο) (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) κόλακας, πρόσωπο που κάνει και τις πιο αναξιοπρεπείς πράξεις, για να κερδίσει την εύνοια κάποιου ΣΥΝ. κωλογλείφτης.
[ΕΤΥΜ. < *σφογγίζω* (< *σφόγγος / σπόγγος*) + *κῶλος* + παραγ. επίθημα *-άριος* (με σκωπτική αναφορά σε αξιωματούχους τού Βυζαντίου, λ.χ. *σιλεντι-άριος, σπαθ-άριος*), < λατ. -arius].

σφραγίδα (η) **1.** όργανο από ξύλο, πέτρα, μέταλλο ή πλαστικό με εγχάρακτα ή ανάγλυφα γράμματα, σύμβολα ή λέξεις, τα οποία αποτυπώνονται με πίεση πάνω σε χαρτί, αφού πρώτα πιεστούν σε μελάνι, κυρ. για να δηλωθεί η ταυτότητα τού χρήστη, η κυριότητά του σε αντικείμενο, η γνησιότητα τής προέλευσής του ή η εγκυρότητα εγγράφου: *βασιλική / επίσημη / προσωπική ~* || *~ ιδιοκτησίας / κυριότητας / γνησιότητας* || *δαχτυλίδι με ~* || *η ~ τού τμήματος / τής διεύθυνσης / του σχολείου* ΣΥΝ. στάμπα **2.** το αποτύπωμα ή το σήμα που αφήνουν πάνω σε χαρτί, κερί ή άλλο υλικό τα έγγλυφα ή ανάγλυφα σημεία τού παραπάνω οργάνου: *βάζω ~ σε κάτι* || *έβαλε το χαρτί κόντρα στο φως, για να ελέγξει τη γνησιότητα τής σφραγίδας* || *ο φάκελος έχει τη ~ τού ταχυδρομείου* || *πολλοί συλλέκτες γραμματοσήμων περιλαμβάνουν στη συλλογή τους και ταχυδρομικές ~* ΣΥΝ. στάμπα **3.** η επικύρωση εγγράφου με επίσημη σφραγίδα: *για μια ~ έτρεχα όλη μέρα από γραφείο σε γραφείο* **4.** ΕΚΚΛΗΣ. στρογγυλό ξύλινο όργανο, στη μία πλευρά τού οποίου υπάρχουν εγχάρακτα λειτουργικά σύμβολα και με το οποίο πιέζουν την πάνω επιφάνεια τού άψητου άρτου, για να χρησιμοποιηθεί από τον λειτουργό στη Θεία Ευχαριστία: *~ για τα πρόσφορα* ΣΥΝ. σφραγιστήριο **5.** (μτφ.) (α) λειτουργικό ή άλλο στοιχείο πνευματικού ή καλλιτεχνικού δημιουργήματος, με το οποίο ο δημιουργός του δηλώνει την ταυτότητά του ή/και το προστατεύει από λογοκλοπή: *ο λυρικός ποιητής Αρχίλοχος χρησιμοποιούσε το όνομα «Περικλής» ως ~ των στίχων του* (β) (γενικότ.) οτιδήποτε χαρακτηριστικό τής προέλευσης ενός πράγματος: *το έργο του σημαδεύεται από τη ~ τού γνήσιου καλλιτέχνη* **6.** (μτφ.) ανεξίτηλο σημάδι, βαθιά και αναμφισβήτητη επίδραση: *ο χρόνος άφησε τη ~ στο έργο του / πάνω του*· ΦΡ. ***βάζω τη σφραγίδα μου*** βλ. λ. *βάζω.* — (υποκ.) **σφραγιδάκι** (το) κ. **σφραγιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφραγίς, -ῖδος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Η σημασιολ. εξειδίκευση τού όρου προξενεί ετυμολ. δυσχέρειες στην ισχυρή μορφολογικώς σύνδεση με το ρ. *σφαραγέομαι* «τσυρίζω, τρίζω, βροντώ» (η εναλλαγή των θ. *σφαρα- / σφρα-* θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως συγκοπή τού ενός εκ των δύο όμοιων φωνηέντων σε περιβάλλον υγρού συμφώνου). Η λ. φαίνεται να συνδέεται με το τοπων. *Σφραγίδιον*, που ήταν σπηλιά στον Κιθαιρώνα και κατοικία νυμφών, ενώ έχει διατυπωθεί και η άποψη πως η λ. *σφραγίς* αναφερόταν αρχικά στη ρευστότητα τού θερμού υλικού, το οποίο χρησιμοποιείται κατά τη σφράγιση, πβ. κ. ρωσ. pečati «σφραγίδα» - pekú «ψήνω» (εξαιρετικά αινιγματικές ερμηνείες)].

σφραγιδογλυφία (η) [1865] {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής κατασκευής σφραγίδων, κυρ. κατά την αρχαιότητα (σφραγιδολίθων, δακτυλιολίθων κ.λπ.).

σφραγιδογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σφραγίδων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο (ως προς το α' συνθ.) τού γαλλ. νόθου συνθ. sigillographie].

σφραγιδόκηρος (ο) [1833] {σφραγιδοκήρ-ου | -ων, -ους} υλικό που χρησιμοποιείται για το σφράγισμα δεμάτων, επιστολών κ.λπ. ΣΥΝ. ισπανικός κηρός, βουλλοκέρι.

σφραγιδοκύλινδρος (ο) {σφραγιδοκυλίνδρ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. η κυλινδρική σφραγίδα (σε διάφορους αρχαίους πολιτισμούς, π.χ. Βαβυλωνίους, Αιγυπτίους, Μινωίτες κ.ά.).

σφραγιδόλιθος (ο) [1897] {σφραγιδολίθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. δαχτυλίδι, η πέτρα τού οποίου λειτουργούσε ως σφραγίδα, καθώς έφερε εγχάρακτες ή ανάγλυφες παραστάσεις ή γράμματα που μπορούσαν να αποτυπωθούν σε άλλο υλικό: *μινωικός / αρχαϊκός / πολύτιμος / αιγυπτιακός / αριστουργηματικός ~*.

σφραγιδοφύλακας (ο) {μτγν.} {σφραγιδοφυλάκων} αξίωμα που θεσμοποιήθηκε στην Αγγλία, τη Γαλλία και τη Γερμανία από τον 11ο αι. και μετά και σύμφωνα με το οποίο, όσοι το κατείχαν, είχαν χρέος να φυλάσσουν τη μεγάλη σφραγίδα τού κράτους.

σφραγίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σφράγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω σφραγίδα σε (κάτι): *~ επίσημο έγγραφο / πιστοποιητικό / γράμμα / έντυπο* **2.** για επιταγή στην οποία η τράπεζα βάζει σφραγίδα που δηλώνει ότι δεν έχει αντίκρισμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. χρησιμοποιώ ειδική σφραγίδα (βλ.λ., σημ. 4), για να αφήσω αποτύπωμα (σε άψητο άρτο) έτσι, ώστε να χρησιμοποιηθεί στη Θεία Ευχαριστία: *~ το πρόσφορο* **4.** κλείνω (κάτι) ερμητικά με σφραγίδα έτσι, ώστε να μη μπορεί να παραβιαστεί από έξω ή από μέσα: *~ το δέμα με βουλλοκέρι* || *~ το κιβώτιο / το μπουκάλι / έναν φάκελο*· ΦΡ. ***σφραγίζω το στόμα μου*** δεν λέω τίποτα, αρνούμαι να αποκαλύψω πράγματα που γνωρίζω **5.** (συνήθ. για καταστήματα) κλείνω με απόφαση τού κράτους: *σφράγισαν το κατάστημα των ηλεκτρονικών τής περιοχής μας για οφειλές προς το Δημόσιο* **6.** (μτφ.) επηρεάζω καθοριστικά: *το έργο του σφράγισε την εποχή του* || *η σχέση αυτή σφράγισε τη ζωή του* **7.** (μτφ.) έχω καθοριστική συμμετοχή (σε κάτι): *«αυτός ο παίκτης σφράγισε την τρίτη συνεχόμενη νίκη τής ομάδας του»* (εφημ.) **8.** εξασφαλίζω, σε φρ. όπως: *στη σύνοδο η χώρα αυτή σφράγισε το εισιτήριο για την είσοδό της στην Ε.Ε.* ● **9.** ΙΑΤΡ. (για δόντι) καθαρίζω από την τερηδόνα και γεμίζω με τεχνητό υλικό, αποκαθιστώντας την αρχική μορφή και εμποδίζοντας την εξάπλωση τής φθοράς. — **σφραγιστικός**, -ή, -ό [1893].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κλείνω με σφραγίδα – επιβεβαιώνω την αυθεντικότητα (ενός εγγράφου)», < *σφραγίς, -ῖδος*. Ήδη αρχ. οι μτφ. σημ. «κλείνω ερμητικά» και «σημαδεύω, αφήνοντας ίχνη τής παρουσίας ή τής επιρροής μου»].

σφράγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το σφράγισμα (βλ.λ.) **2.** ΝΟΜ. ασφαλιστικό μέτρο ή μέτρο εκούσιας δικαιοδοσίας το οποίο συνίσταται στην επίθεση σφραγίδων και γενικά στο κλείδωμα και στον περιορισμό τής πρόσβασης τρίτων σε χώρους μέσα στους οποίους υπάρχουν κρίσιμα πράγματα, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος απώλειας, αφαίρεσης, φθοράς, κλοπής αντικατάστασης κ.λπ. αυτών.

σφράγισμα (το) {σφραγίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σήμα που αποτυπώνεται με την επίθεση σφραγίδας: *το ~ τής απόδειξης / τού βιβλιαρίου τού Ι.Κ.Α. / τού πρόσφορου* **2.** η επίθεση σφραγίδας από τράπεζα σε επιταγή χωρίς αντίκρισμα **3.** (κατ' επέκτ.) ασφαλές, ερμητικό κλείσιμο με κατάλληλο υλικό: *~ μπουκαλιού / τού φακέλου με βουλλοκέρι* **4.** κλείσιμο καταστήματος από το κράτος: *η συσσώρευση χρεών προς την εφορία οδήγησε τελικά στο ~ μεγάλης αλυσίδας πολυκαταστημάτων* ● **5.** ΙΑΤΡ. (α) η εισαγωγή σε κοιλότητα δοντιού παρασκευασμένης ουσίας κατάλληλης για την αποκατάσταση τής φυσιολογικής μορφής τού δοντιού: *πρέπει να κάνω δύο ~* (β) (κατ' επέκτ.)

το υλικό που χρησιμοποιείται στην παραπάνω επέμβαση: *καθώς έτρωγα, μου έφυγε το ~* ΣΥΝ. έμφραξη. — (υποκ.) **σφραγισματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ίχνος σφραγιδολίθου», < *σφραγίζω* (βλ.λ.). Ο ιατρ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. plombage].

σφραγιστήριο (το) [μτγν.] {σφραγιστηρί-ου | -ων} **1.** υπηρεσία τού Δημοσίου, όπου σφραγίζονται έγγραφα ή αντικείμενα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. μικρό όργανο με εγχάρακτα ιερά σύμβολα, τα οποία αποτυπώνουν στην επιφάνεια άψητου άρτου, για να μπορεί η προσφορά να χρησιμοποιηθεί στη Θεία Ευχαριστία ΣΥΝ. σφραγίδα.

σφραγιστικός, -ή, -ό ▸ σφραγίζω

σφραγιστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που πάνω του έχει αποτυπωθεί σφραγίδα ΣΥΝ. σφραγισμένος ΑΝΤ. ασφράγιστος **2.** αυτός που είναι ερμητικά κλειστός: *~ μπουκάλι* ΣΥΝ. κλεισμένος ΑΝΤ. ανοιχτός.

σφριγηλός, -ή, -ό [1887] αυτός που βρίσκεται στην ακμή του και είναι γεμάτος πνευματική και σωματική ζωντάνια και δύναμη: *σώμα ~* ΣΥΝ. ζωντανός, εύρωστος, ακμαίος ΑΝΤ. παρηκμασμένος, πεσμένος, άτονος. — **σφριγηλότητα** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. < *σφρίγος* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *απατ-ηλός, σιωπηλός*].

σφρίγος (το) {σφρίγους | χωρ. πληθ.} η ύπαρξη ζωντάνιας και δύναμης, που συνδέεται κυρ. με το σώμα και την ακμή του: *διατήρηση τού νεανικού ~* ΣΥΝ. ευρωστία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφριγῶ (-άω)*, υποχωρητ., βλ.λ.].

σφριγώ ρ. αμετβ. {σφριγάς...· μόνο σε ενεστ.} βρίσκομαι σε ακμή, έχω δύναμη και υγεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφριγῶ (-άω)*, εκφραστ. όρ. τού καθημερινού λεξιλογίου, αγν. ετύμου].

σφυγμογράφος (ο) [1890] ΙΑΤΡ. ειδικό μηχάνημα με το οποίο μετρούνται οι παλμοί τής καρδιάς και καταγράφονται σε χαρτί. — **σφυγμογραφία** (η). **σφυγμογράφημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sphygmographe].

σφυγμομανόμετρο (το) {σφυγμομανομέτρ-ου | -ων} συσκευή εφοδιασμένη με μανόμετρο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής αρτηριακής πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sphygmomanomètre].

σφυγμομέτρηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η μέτρηση των χτύπων τής καρδιάς με ειδικό όργανο **2.** (μτφ.) η έρευνα που έχει στόχο την καταγραφή των τάσεων και των απόψεων τής κοινής γνώμης: *~ για τηλεοπτική εκπομπή / για τον ημερήσιο Τύπο || τα αποτελέσματα τής ~ || ~ των αντιδράσεων τού κοινού* ΣΥΝ. δημοσκόπηση, γκάλοπ. — **σφυγμομετρώ** ρ. [1886] {-είς...}.

σφυγμόμετρο (το) [1876] {σφυγμομέτρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο με το οποίο καταγράφεται η συχνότητα των χτύπων τής καρδιάς και ελέγχεται η κανονικότητά τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sphygmomètre].

σφυγμός (ο) **1.** η συστολή και διαστολή τής καρδιάς και των αρτηριών, με τις οποίες επιτυγχάνεται η κυκλοφορία τού αίματος στο σώμα και οι οποίες χαρακτηρίζονται κανονικά από συγκεκριμένο ρυθμό: *σταθερός / αδύναμος / άστατος / δυνατός / άρρυθμος / άτακτος / πυρετικός / φυσιολογικός ~ || πιάνω / βρίσκω / ψηλαφώ / καταγράφω / παίρνω / επαναφέρω στο κανονικό τον ~ κάποιου* ΣΥΝ. παλμός **2.** (μτφ.) η κυρίαρχη τάση που καθορίζει τις ενέργειες ή τη στάση ατόμων, ομάδων, εποχών: *πρέπει να πιάσεις τον ~ τής εποχής σου! || ο ~ τής νεολαίας* ΣΥΝ. παλμός, ρυθμός. Επίσης **σφύξη** (η) [αρχ.]. — **σφυγμικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφύζω* (βλ.λ.)].

σφύζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για το αίμα) χτυπώ με ρυθμό, κανονικά: *το αίμα σφύζει στο κορμί του* **2.** (μτφ.) είμαι γεμάτος (ζωή, ένταση κ.λπ.): *τα νιάτα σφύζουν από ζωή || οι δρόμοι σφύζουν από κίνηση || η πόλη σφύζει από δραστηριότητα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **σφύγ-jω*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί οποιαδήποτε συσχέτιση με τα ρ. *σφαδάζω* και *σπεύδω*].

σφύξη (η) ▸ σφυγμός

σφύρα (η) {σφυρών} **1.** μηχανικό εργαλείο, φορητό ή σταθερό, που χρησιμοποιείται στο σπάσιμο ή στη διάλυση πετρωμάτων ή άλλων σκληρών σωμάτων: *μηχανική ~* ΦΡ. ***μεταξύ σφύρας και άκμονος*** (ανάμεσα στη σφύρα και στο αμόνι) για κάποιον που βρίσκεται μεταξύ πολλών και δύσκολων καταστάσεων, από τις οποίες δεν μπορεί να απαλλαγεί, διότι ξεφεύγοντας από τη μία πέφτει στην άλλη: *δεν ξέρει πώς να γλυτώσει από τις υποχρεώσεις του· βρίσκεται συνεχώς ~!* **2.** μέρος των πυροβόλων, με το οποίο αυξάνεται η ισχύς τού επικρουστήρα **3.** ΑΝΑΤ. ένα από τα τρία μικρά οστά τού μέσου ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τον αναβολέα και τον άκμονα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους **4.** ΑΘΛ. (α) μεταλλική σφαίρα με αλυσίδα, από την οποία την κρατά και την περιστρέφει ο αθλητής, προκειμένου να την εκσφενδονίσει όσο πιο μακριά γίνεται (β) (συνεκδ.) το αγώνισμα που διεξάγεται με το παραπάνω όργανο: *πρωταθλητής / ολυμπιονίκης στη ~* ΣΥΝ. σφυροβολία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφῦρα* < **σφύρ-jα* < θ. *sphr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση τού φωνηεντικού -r̥- ως *-υρ-*, πβ. κ. *ἀγύρ-της*) τού Ι.Ε. *sp(h)er- «πηδώ, τινάζω, σπαρταρώ» (για το οποίο βλ. λ. *σπαρταρώ*). Η λ. εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των ομορρ. *σπαίρω, σφαῖρα, σφυρόν* (βλ.λ.). Η φρ. *μεταξύ σφύρας και άκμονος* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. entre l'enclume et le marteau].

σφυράκι (το) → σφυρί

σφυρηλασία (η) [1870] {σφυρηλασιών} η κατεργασία μετάλλων με σφυρί.

σφυρήλατος, -η, -ο (μέταλλο) που έχει υποστεί επεξεργασία με σφυρί: *~ φύλλα χρυσού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σφῦρα* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

σφυρηλατώ ρ. μετβ. [μτγν.] {σφυρηλατείς... | σφυρηλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κατεργάζομαι (μέταλλο) με σφυρί, για να του δώσω σχήμα ή/και να το στολίσω με σχέδια: *~ το ασήμι / τον χρυσό / πέταλα / καρφιά* **2.** (μτφ.) διαμορφώνω χαρακτηριστικά ασκώντας ισχυρή επίδραση: *ο πόλεμος σφυρηλάτησε δυνατούς χαρακτήρες || η φιλία τους σφυρηλατήθηκε μέσα από τις δυσκολίες || η παιδεία / η μόρφωση σφυρηλατεί τους νέους.* — **σφυρηλάτηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

σφυρί (το) {σφυρ-ιού | -ιών} εργαλείο με ξύλινη ή μεταλλική λαβή και μεταλλική, πλαστική ή ξύλινη κεφαλή, που στενεύει στη μία της πλευρά ή σχηματίζει διχάλα, το οποίο χρησιμεύει στο κάρφωμα, το σπάσιμο, στη στερέωση κ.λπ. άλλων υλικών: *χτυπάω το καρφί με το ~ || καρφώνω / μπήγω τον πάσσαλο με το ~·* ΦΡ. ***βγάζω / βγαίνω στο σφυρί*** (i) πουλώ / πουλιέμαι σε πλειστηριασμό: *έβγαλε τους πίνακες στο σφυρί, γιατί δεν μπορούσε να βρει αλλιώς αγοραστές* (ii) πουλώ / πουλιέμαι σε πολύ χαμηλές τιμές: *χρεωκόπησε και έβγαλε όλα τα υπάρχοντά του στο σφυρί* ΣΥΝ. ξεπουλώ. — (υποκ.) **σφυράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφυρίον*, υποκ. τού αρχ. *σφῦρα*. Η φρ. *βγάζω στο σφυρί* οφείλεται στο σφυρί που χρησιμοποιείται στον πλειστηριασμό, για να κατοχυρώσει την πώληση ενός εκθέματος].

σφυριά (η) **1.** χτύπημα με σφυρί **2.** ο ήχος που προκαλεί το χτύπημα με σφυρί.

σφύριγμα (το) {σφυρίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να σφυρίζει κανείς: *αρχίζω το ~* **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται, όταν σφυρίζει κανείς: *εύθυμο / μελωδικό ~ || τα ~ τής εξέδρας* (αποδοκιμασίες των φιλάθλων) || *έφαγε μεγάλο ~* (αποδοκιμάστηκε έντονα) || *το ~ τού τρένου* **3.** (ειδικότ.) (α) ο ήχος τής σφυρίχτρας διαιτητή αθλητικού αγώνα που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη υπόδειξη ή απόφαση: *το ~ τής έναρξης / τής λήξης τού ματς* (β) η απόφαση τού διαιτητή αθλητικού αγώνα: *οι γηπεδούχοι εξέφρασαν παράπονα για τα ~ τού διαιτητή.*

σφυρίδα (η) εδώδιμο ψάρι που ζει στον τροπικό Ατλαντικό και στη Μεσόγειο, έχει μακρύ και ευκίνητο σώμα και στόμα με μεγάλο άνοιγμα και χείλη, εκ των οποίων το κάτω προεξέχει έντονα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφύραινα* (ίδια σημ., < αρχ. *σφῦρα*) + παραγ. επίθημα *-ίδα*].

σφυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σφύρι-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** παράγω συριστικό παρατεταμένο ήχο συνοφρώνοντας τα χείλη μου και σχηματίζοντας μικρή δίοδο, μερικές φορές με τη βοήθεια των δακτύλων ή χρησιμοποιώντας ειδικό όργανο: *~ χαρούμενα, καθώς δουλεύω / με σφυρίχτρα·* ΦΡ. ***σφυρίζω αδιάφορα*** κάνω πως δεν καταλαβαίνω, προσποιούμαι άγνοια ή αδιαφορία: *όλοι γνωρίζαν τι έπρεπε να έχουν κάνει· οι περισσότεροι όμως τώρα σφυρίζουν αδιάφορα* **2.** ειδοποιώ ή δίνω σήμα βγάζοντας συριστικό ήχο, συνοφρώνοντας τα χείλη μου ή χρησιμοποιώντας ειδικό όργανο: *όταν σου σφυρίξω, να βγεις στο παράθυρό σου || ο τροχονόμος τού σφύριξε να σταματήσει || ο διαιτητής σφύριξε πέναλτι || ~ στο κοπάδι / στον σκύλο / κλέφτικα* (συνθηματικά) **3.** εκφράζω την επιδοκιμασία μου παράγοντας συριστικό ήχο, ιδ. οι άνδρες προς τις γυναίκες: *όπου περνούσε οι άντρες γύριζαν και σφύριζαν || «στο δρόμο μού σφυρίζανε και με φωνάζαν Γκόλφω»* (Ν. Γκάτσος) **4.** (μτφ.) παράγω συριστικό ήχο σαν να σφυρίζω (σημ. 1): *ο αέρας / η σφαίρα / το πλοίο / το τρένο / ο βραστήρας / η χύτρα ταχύτητος / το φίδι σφυρίζει·* ΦΡ. ***σφυρίζουν τ' αφτιά μου*** έχω την αίσθηση ότι ακούω έναν διαρκή συριστικό ήχο είτε λόγω μόνιμης βλάβης, ασθένειας κ.λπ. είτε επειδή εκτέθηκα σε δυνατούς θορύβους: *μόλις βγήκα από το κλαμπ, νόμιζα ότι είχα κουφαθεί: τ' αφτιά μου σφύριζαν συνέχεια!* ♦ (μετβ.) **5.** παράγω συριστικό ήχο, που ακολουθεί συγκεκριμένη μελωδία: *~ ένα τραγουδάκι / έναν εύθυμο σκοπό* **6.** δηλώνω (κάτι) με σφύριγμα: *είναι όμορφη και οι άντρες τής σφυρίζουν στον δρόμο* **7.** λέω χαμηλόφωνα και μυστικά σε κάποιον (πληροφορία που του είναι άγνωστη και δεν την ακούνε άλλοι): *του σφύριξαν την απάντηση από τα πίσω έδρανα || της σφύριξε τα καμώματά του η γειτόνισσα και το βράδυ τού έκανε φασαρίες* **8.** εκφράζω έντονη αποδοκιμασία εις βάρος (κάποιου), ιδ. σε ομαδικά θεάματα: *ο εξώστης σφύριξε τον νικητή στην απονομή των βραβείων τού φεστιβάλ* ΣΥΝ. γιουχαΐζω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επιδοκιμάζω, χειροκροτώ. Επίσης **σφυράω** {-άς...}. — **σφυριχτός**, -ή, -ό, **σφυριχτά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. (με την επίδρ. τού μτγν. *σφυρίον*) < αρχ. *συρίζω* < *σῦριγξ, -ιγγος* (βλ.λ.)].

σφυριξιά (η) (λαϊκ.) σύντομο σφύριγμα.

σφυρίχτρα (η) {σφυριχτρών} όργανο που παράγει συριστικό ήχο παρόμοιο με σφύριγμα, όταν περάσει με ορμή μέσα από αυτό αέρας, ατμός: *η ~ τού διαιτητή / τής ατμομηχανής.*
[ΕΤΥΜ. < *σφυρίζω* + παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. κ. *φταίχ-τρα, τσούχτρα*)].

σφυρό (το) (συνήθ. στον πληθ.) ο αστράγαλος: *έχει σημάδια στα ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σφυρόν* < θ. *sphr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση τού φωνηεντικού -r̥- ως *-υρ-* αντί *-αρ*, πβ. κ. *ἀγύρ-της*) τού Ι.Ε. *sp(h)er- «πηδώ, τινάζω, σπαρταρώ», πβ. σανσκρ. sphurati «πηδώ, τρέμω», αρχ. γερμ. spuri-halz «χωλός, κουτσός» (δηλ. με παραλυμένους αστραγάλους), spor «ίχνος πέλματος» (> γερμ. Spur), λιθ. spiriù «ποδοπατώ, σπρώχνω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *σπαίρ-ω* (βλ. λ. *σπαρταρώ*), *σφαῖρ-α, σφῦρ-α*].

σφυροβολία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. άθλημα κατά το οποίο οι συναγωνιζόμενοι περιστρέφονται κρατώντας με αλυσίδα μεταλλική σφύρα, την οποία προσπαθούν να εκσφενδονίσουν όσο πιο μακριά γίνεται: *πρωταθλητής στη ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hammer throw].

σφυροβόλος (ο/η) αθλητής τής σφυροβολίας.
[ΕΤΥΜ. < *σφύρα* + *-βόλος* (< *βάλλω*). βλ. κ. *σφυροβολία*].

σφυροδρέπανο (το) σύμπλεγμα που σχηματίζεται από ένα σφυρί και ένα δρεπάνι χιαστί, τα σύμβολα δηλ. τής εργατικής και τής αγροτικής τάξης αντίστοιχα. και το οποίο αποτέλεσε το σύμβολο πολλών κομουνιστικών κομμάτων σε όλο τον κόσμο. καθώς και εθνικό σύμβολο στη σημαία τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

σφυροκατσάβιδο (το) εργαλείο που βιδώνει και ταυτόχρονα ασκεί πίεση με κρούση.

σφυροκοπώ ρ. μετβ. {σφυροκοπείς... | σφυροκόπ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χτυπώ συνεχώς με σφύρα ή σφυρί: ~ *τα μέταλλα στο αμόνι* ΣΥΝ. σφυρηλατώ **2.** (μτφ.) διεξάγω συνεχείς επιθέσεις εναντίον αντιπάλου: *η αεροπορία σφυροκοπούσε όλη μέρα τις θέσεις των εχθρών* || *οι αντιρρησίες σφυροκοπούσαν διαρκώς το προεδρείο με επερωτήσεις* ΣΥΝ. επιτίθεμαι, βάλλω. — **σφυροκόπημα** (το) [1816].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφυροκοπῶ (-έω)* < *σφυροκόπος* < *σφῦρα* + *-κόπος* < *κόπτω*, πβ. κ. *ξυλο-κόπος, γρονθο-κοπῶ*].

σχάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ♦ **1.** (μετβ.) ανοίγω (κάτι) σε δύο κομμάτια: *μικρά σωματίδια μεγάλης ταχύτητας σχάζουν τους πυρήνες των ατόμων* ΣΥΝ. διασπώ. σχίζω ♦ (αμετβ.) **2.** χωρίζομαι στα δύο: *σχάζουν τα φρούτα από την υπερβολική ζέστη* ΣΥΝ. ανοίγω. σχίζομαι **3.** ΝΑΥΤ. ακολουθώ αντίθετη πορεία από αυτήν που είχα ώς τώρα: *ο άνεμος / το πλοίο σχάζει.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σχάζω / σχάω* (ο τ. *σχάω* είναι αρχαιότ.). που συνδ. με σανσκρ. chyáti «κόβω, χτυπώ» (μτχ. chā-ta) και ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *skei- «κόβω. διανοίγω». αν και ο φωνηεντισμός δεν ερμηνεύεται εύκολα. Από σημασιολ. πλευράς, το ρ. αρχικά σήμαινε «κόβω, χωρίζω» και διακρινόταν σαφώς από το ρ. *σχίζω* (βλ.λ.). το οποίο είχε την έννοια «κόβω στα δύο»].

σχάρα (η) κ. (λαϊκ.) **σκάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μαγειρικό σκεύος που αποτελείται από παράλληλες μεταλλικές ράβδους. πάνω στις οποίες τοποθετείται αυτό που ψήνεται: *μπριζόλες / μπιφτέκια / κοτόπουλο / ψάρια στη* ~ **2.** οποιαδήποτε κατασκευή έχει το παραπάνω σχήμα. αποτελείται δηλ. από παράλληλες μεταλλικές ράβδους: ~ *αυτοκινήτου* (για μεταφορά) / *μοτοσυκλέτας / ποδηλάτων* || ~ *αποχέτευσης* **3.** (γενικότ.) οτιδήποτε έχει σχήμα που θυμίζει το παραπάνω, αποτελείται δηλαδή από παράλληλες (ενδεχομένως και κάθετες) γραμμές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐσχάρα*. τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

σχάση (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} **1.** ΙΑΤΡ. η διεύρυνση πληγής με χειρουργική επέμβαση, για να εξαχθεί το πύον ή για άλλους θεραπευτικούς λόγους **2.** ΒΙΟΛ. η διαδικασία με την οποία διασπώνται και πολλαπλασιάζονται τα κύτταρα, τα χρωμοσώματα: *κυτταρική* ~ ΣΥΝ. διαίρεση **3.** ΦΥΣ. η διαδικασία που συντελείται με την επενέργεια τού ανθρώπου. κατά την οποία βαρείς πυρήνες διασπώνται σε δύο μέρη περίπου ίσης μάζας, απελευθερώνοντας τεράστιες ποσότητες πυρηνικής ενέργειας: *πυρηνική* ~.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σχάσις* < αρχ. *σχάζω* (βλ.λ.). Ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. fission].

σχάσιμος, -η. -ο ΦΥΣ. αυτός που μπορεί να υποστεί σχάση: ~ *υλικό* (λ.χ. το πλουτώνιο-239 που χρησιμοποιείται σε πυρηνικούς αντιδραστήρες και πυρηνικά όπλα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fissile].

σχεδία (η) {σχεδιών} **1.** πρόχειρα κατασκευασμένο πλωτό μέσο από κορμούς δέντρων παράλληλα τοποθετημένων και δεμένων μεταξύ τους ή από άλλο υλικό: *οι ναυαγοί έφτειαξαν ~, για να φύγουν από το ερημονήσι* **2.** οποιοδήποτε σκάφος δεν διαθέτει καρίνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *σχέδιος* «προσωρινός. αυτοσχέδιος». που αποσπάστηκε από φρ. όπως *σχεδία ναῦς / γέφυρα*. οι οποίες δήλωναν προσωρινές. πρόχειρες κατασκευές. Δεν αποκλείεται η λ. *σχεδία* να αποτελεί απευθείας παράγωγο τού επιθ. *σχέδιος*. Βλ. κ. *σχέδιο*].

σχεδιάγραμμα (το) [1888] {σχεδιαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** γενική γραμμική απεικόνιση αντικειμένου ή χώρου υπό κλίμακα. συνήθ. πάνω σε χαρτί: *μου έφτειαξε ένα ~, για να βρω εύκολα το σπίτι του* **2.** οι σημειώσεις που καταγράφουν τα κύρια σημεία γραπτού κειμένου ή προφορικής ομιλίας: *το ~ τής έκθεσης / τής διάλεξης*.

σχεδιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σχεδίασ-α. -τηκα. -μένος} **1.** αποτυπώνω. συνήθ. με μολύβι ή πένα. πάνω σε χαρτί ή ανάλογο υλικό, ένα σώμα στις γενικές του γραμμές: *ο σκιτσογράφος σχεδίασε με το πενάκι του μια γελοιογραφία* || *ο ζωγράφος σχεδίασε στον καμβά την πρώτη σπουδή για τον πίνακα* ΣΥΝ. σκιτσάρω **2.** ασχολούμαι με καλλιτεχνικό ή δημιουργικό κλάδο, που απαιτεί λεπτομερή και ακριβή αποτύπωση των αντικειμένων, τα οποία συλλαμβάνω με τη φαντασία μου: ~ *κτήρια / ρούχα / έπιπλα / υφάσματα* || *ο αρχιτέκτονας / ο σχεδιαστής μόδας σχεδιάζει* **3.** προτίθεμαι να κάνω (και ενδεχομένως προετοιμάζω): *η εταιρεία σχεδιάζει να προωθήσει νέο προϊόν στην αγορά* || *σχεδιάζαμε να ταξιδέψουμε στην Ευρώπη, αλλά. τελικά. δεν τα καταφέραμε* ΣΥΝ. έχω κατά νουν. σκοπεύω **4.** προετοιμάζω στις λεπτομέρειές του (κάτι που προτίθεμαι να κάνω): ~ *διαφημιστική εκστρατεία / οικονομική εξόρμηση / επιχείρηση / επίθεση.*

σχεδίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** η δημιουργία σχεδίου. σκίτσου **2.** απεικόνιση ενός αντικειμένου σε γενικές γραμμές, πώς θα φαίνεται στην τελική του μορφή. χωρίς να δίνεται έμφαση στις λεπτομέρειες: *ηλεκτρονική ~ εντύπου* (σε Η/Υ).

σχεδίασμα (το) {σχεδιάσμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** σχεδιογράφημα. σχέδιο **2.** (α) ο καθορισμός σε αδρές γραμμές τής δομής ενός έργου: *το ~ ενός ποιητικού έργου* (β) κείμενο που αποτελεί μια πρώτη δοκιμή ενός ευρύτερου έργου, η αδρομερής πρώτη παρουσίαση ενός θέματος: *το βιβλίο αυτό αποτελεί περισσότερο ένα ~ στη φιλοσοφία παρά μια εξαντλητική φιλοσοφική πραγματεία.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ιδιοτροπία. καπρίτσιο». < αρχ. *σχεδιάζω* (ακολουθώντας τη σημασιολ. εξέλιξη των ομορρίζων). Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. esquisse].

σχεδιασμός (ο) **1.** το προσχέδιο (βλ.λ.) • **2.** η κατάρτιση προγραμμάτων σε έναν τομέα δραστηριότητας: *επιχειρησιακός / βιομηχανικός ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ομιλία εκ τού προχείρου», < *σχεδιάζω* (ακολουθώντας τη σημασιολ. εξέλιξη των ομορρίζων). Στη σημ. «προγραμματισμός» η λ. αποδίδει το αγγλ. planning].

σχεδιαστήριο (το) [1892] {σχεδιαστηρί-ου | -ων} **1.** η ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα που χρησιμοποιεί ο σχεδιαστής, για να δημιουργήσει τα σχέδιά του: *εξοπλισμένο / ατακτοποίητο / ολόφωτο / μοντέρνο* ~ **2.** το ειδικά κατασκευασμένο γραφείο (τραπέζι), όπου μπορεί κανείς να σχεδιάσει: *το ~ τού αρχιτέκτονα / τού σχεδιαστή μόδας.*

σχεδιαστής (ο), **σχεδιάστρια** (η) {σχεδιαστριών} πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το να σχεδιάζει καλλιτεχνικά ή τεχνολογικά δημιουργήματα: *ο αρχιτέκτονας προσέλαβε τρεις νέους ~* || ~ *ρούχων / μόδας / επίπλων* ΣΥΝ. γραμμιστής. — **σχεδιαστικός,** -ή, -ό [1898], **σχεδιαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «επινοητής», αρχ. *σχεδιάζω* (ακολουθώντας τη σημασιολ. εξέλιξη των ομορρίζων). Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. dessinateur].

σχέδιο (το) {σχεδί-ου | -ων} **1.** η αποτύπωση, αναπαράσταση συνήθως σε χαρτί σώματος ή αντικειμένου με γραμμές: ~ *ζωγράφου / μαθητευόμενου σκιτσογράφου* || *ελεύθερο / γραμμικό* ~ ΣΥΝ. σκίτσο **2.** έγχρωμες ή μαυρόασπρες. γραμμικές ή ανάγλυφες διακοσμήσεις σε χαρτί, βιβλίο. ύφασμα κλπ.: *κουρτίνες και υφάσματα σε ποικιλία χρωμάτων και σχεδίων* || *βιβλίο διακοσμημένο με μαυρόασπρα* ~ || *διακοσμητικά / γεωμετρικά* ~ **3.** (α) γενικό και αφαιρετικό πλάνο: ~ *βιβλίου / ομιλίας / αποφάσεως* (β) γενική και αφαιρετική διατύπωση όσων θα περιληφθούν σε κείμενο: *ψηφίστηκε κατ᾽ αρχήν το ~ νόμου για τα ναρκωτικά* (έγιναν αποδεκτές από τη Βουλή οι βασικές θέσεις για τη νομοθεσία περί ναρκωτικών, βλ. λ. *νομοσχέδιο*) || ~ *συμφωνίας μεταξύ δύο χωρών στους τομείς τού τουρισμού και τής εκπαίδευσης* ΣΥΝ. σχεδιάγραμμα. διάγραμμα • **4.** λεπτομερής αποτύπωση υπάρχοντος αντικειμένου / χώρου ή νοερής σύλληψης: *οικιστικό / αρχιτεκτονικό / τεχνικό / κατασκευαστικό / μηχανικό / βιομηχανικό / τοπογραφικό* ~ || *το ~ τού κτηρίου / των εκθεσιακών χώρων* ΣΥΝ. διάγραμμα· ΦΡ. (α) ***σχέδιο (πόλεως) / (πολεοδομικό) σχέδιο*** το σχεδιάγραμμα στο οποίο αποτυπώνεται η πόλη. όπως θα διαμορφωθεί ύστερα από μελλοντική επέκτασή της: *η περιοχή εντάχθηκε πρόσφατα στο ~* || *περιοχή εντός / εκτός σχεδίου πόλεως* (β) ***σχέδιο πτήσεως*** η αναπαράσταση με γραμμές. που ενώνουν σημεία πάνω σε χάρτη. τής πορείας ενός αεροσκάφους: *το ~ έδειξε πού έγινε το μοιραίο λάθος* • **5.** προγραμματισμένος τρόπος δράσης ή εργασίας: ~ *για την αντιμετώπιση καταστάσεων ανάγκης* || *επιτελικό / αναπτυξιακό* ~ || *περίπλοκο / εγκεφαλικό / ευφυές* ~ || *καταστρώνω* ~ || *αποτυγχάνω σε ένα* ~ || ~ *κατασκευής αγωγού / δράσης* ΣΥΝ. πρόγραμμα **6.** υπολογισμένη δράση που συνήθ. είναι κρυφή ή άγνωστη για τους τρίτους: *έχε μου εμπιστοσύνη και μη ρωτάς· έχω το ~ μου* || *ενεργεί πάντα βάσει σχεδίου* || *στα μελλοντικά ~ τής ηθοποιού περιλαμβάνεται και το ανέβασμα οπερέτας* || *έχω σχέδια για μας / για το καλοκαίρι* || *ανατρέπω / χαλώ / παρεμβάλλω εμπόδια στα ~ κάποιου* ΣΥΝ. σκοπός, στόχος. — (υποκ.) **σχεδιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σχέδιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. *σχέδιος* «πλησίον, κοντινός – προσωρινός, αυτοσχέδιος» < επίρρ. *σχεδόν* (βλ.λ.). Η λ. πέρασε και στο λατ. schedium «σχεδίασμα. γραμμικό σχέδιο». όπου οφείλεται και η σημερινή σημ. (βλ. κ. *σκίτσο*). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *σχέδιο πόλεως* (< αγγλ. city-planning), *σχέδιο πτήσεως* (< αγγλ. flight pattern / path), *σχέδιο δράσεως* (< αγγλ. plan of action)].

σχεδιογραφώ ρ. μετβ. [1858] {σχεδιογραφείς... | σχεδιογράφ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} κάνω σχέδιο (σημ. 1) ΣΥΝ. σχεδιάζω. σκιτσάρω. — **σχεδιογράφηση** (η) [1871]. **σχεδιογράφημα** (το) [1845].

σχεδόν επίρρ.· περίπου. κατά προσέγγιση, πάνω-κάτω: *είναι ~ βέβαιο ότι δεν θα ξανασυμβεί. υπάρχει όμως και μια μικρή πιθανότητα για το αντίθετο* || ~ *όλοι όσοι ρωτήθηκαν απάντησαν θετικά, υπήρξαν όμως και μερικοί που είχαν αντιρρήσεις* ΑΝΤ. ακριβώς, τελείως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, περίπου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πολύ κοντά, εγγύς, πλησίον». < θ. *σχε-* (από τον αόρ. β' *σχεῖν* < **σχε-εν.* μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh-. βλ. κ. *ἔχω*) + επιρρ. επίθημα *-δόν* (πβ. κ. *βαθμη-δόν, ὀκλα-δόν*). Η σημ. «περίπου» είναι ήδη αρχ.].

Σ.Χ.Ε.Μ. (το) Συνδικάτο Χερσαίων Εμπορευματικών Μεταφορών.

σχέση (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} **1.** (α) οι δεσμοί συνάφειας. ομοιότητας ή/και αναλογίας, η ύπαρξη κοινών σημείων: *ό,τι είπε δεν είχε καμία ~ με το θέμα* || *η ~ κινηματογράφου και λογοτεχνίας*· ΦΡ. (οικ.) ***καμία σχέση*** (i) δεν υπάρχουν κοινά σημεία (ii) δεν μπορεί να γίνει σύγκριση: *Εξαιρετική μπίρα! ~ με τις άλλες* (είναι σαφώς καλύτερη από τις άλλες) (iii) (γενικότ. ως έντονη άρνηση): *–Ήσουν κι εσύ εκεί; –Εγώ; ~!* (β) η θεώρηση δύο ή περισσότερων προσώπων ή πραγμάτων ως προς κάποιο χαρακτηριστικό τους ή κάποιο κριτήριο: *στο λεξιλόγιο κάθε γλώσσας υπάρχουν σχέσεις αντίθεσης / συνωνυμίας / αντωνυμίας / υπωνυμίας* || *δεν επιδιώκεται μια ~ υπεροχής ή εξουσίας αλλά μια ισότιμη* ~ || *οι παραδειγματικές και οι συνταγματικές λεξιλογικές* ~ || *αυτά τα δύο στοιχεία έχουν μεταξύ τους λογική* ~ || ~ *αιτίας και αποτελέσματος*· ΦΡ. (α) ***σε σχέση με*** / (λόγ.) ***εν σχέσει με*** σε σύγκριση με. αναλογικά προς: ~ *την τιμή, η ποιότητά του είναι χαμηλή* (β) ***τι σχέση έχει ο φάντης με το ρετσινόλαδο;*** βλ. λ. *ρετσινόλαδο* **2.** (συνεκδ.) ο βαθμός στον οποίο έχουν πράγματα. καταστάσεις ή πρό-

σωπα κοινά σημεία: *πόση ~ έχει αυτό που λες με αυτό που εξετάζουμε;* **3.** (συνεκδ.) ανάμειξη, μερίδιο ευθύνης: *πιστέψτε με· δεν έχω ~ με την υπόθεση!* || *δεν έχει ~ με το ατύχημα* ● **4.** (α) ο συναισθηματικός, πνευματικός ή και υλικός δεσμός που αναπτύσσεται μεταξύ προσώπων ή μεταξύ προσώπων και πραγμάτων: *η ~ τους έχει οικοδομηθεί πάνω σε στέρεες βάσεις* || *δημιούργησαν μια ~ η οποία πέρασε από διάφορες φάσεις* || *διάφορες ατυχίες έβαλαν τη ~ σε δοκιμασίες* || *έχουμε μια περίεργη ~ αγάπης και μίσους* || *~ στοργής*· ΦΡ. ***σχέση ζωής*** σχέση πολύ σημαντική, που σημαδεύει τη ζωή κάποιου: *η σχέση της με τον Αντρέα υπήρξε ~* || *η σχέση του με την αρχαιολογία ήταν γι' αυτόν ~* (β) (συνήθ. στον πληθ.) το σύνολο των στοιχείων που συνδέουν άτομα, ομάδες ή οργανωμένα σύνολα: *διακρατικές / διαπροσωπικές / διεθνείς / διπλωματικές / εξωτερικές / νομικές / εργασιακές / κοινωνικές / πολιτικές / φιλικές ~* || *σχέσεις ανταγωνισμού / συνεργασίας* || *θεωρείται ότι είχε στενές ~ με παράνομα κυκλώματα* ΣΥΝ. επαφές· ΦΡ. **δημόσιες σχέσεις** βλ. λ. *δημόσιος* **5.** (ειδικότ.-συνήθ. στον πληθ.) ο ερωτικός δεσμός, η ερωτική επαφή: *έχει ~ από μικρή* || *είχαν ~ εδώ και τρία χρόνια, αλλά όλοι νόμιζαν ότι ήταν απλώς φίλοι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σχέσις* < θ. *σχε-* (από τον αόρ. β' *σχεῖν* < **σχε-εν*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh-, βλ. λ. *ἔχω*). Ενώ το ουσ. *ἕξις* (επίσης παράγωγο τού *ἔχω*) δήλωνε τη συνήθη, διαρκή και παγιωμένη κατάσταση, η λ. *σχέσις* αναφερόταν αρχικώς σε τρόπο συμπεριφοράς και σε κατάσταση αμοιβαίας συνάφειας, που χαρακτηριζόταν από προσωρινότητα. Η φρ. *εν σχέσει με* είναι απόδ. τού γαλλ. en relation avec...].

σχετίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1824] {σχετίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** έχω κάποια σύνδεση, συνάφεια με κάτι: *αυτά τα δύο φαινόμενα δεν σχετίζονται μεταξύ τους* || *οι απεργίες σχετίζονται με την οικονομική κρίση* **2.** (για πρόσ.) έχω προσωπικές επαφές, επικοινωνία ή δοσοληψίες: *δεν σχετίζομαι με τέτοια άτομα.*

[ΕΤΥΜ. < *σχετικός* (βλ.λ.)].

σχετικισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η θεώρηση σύμφωνα με την οποία η γνώση είναι σχετική, ότι δεν είναι δυνατόν να έχουμε αντικειμενική γνώση τής πραγματικότητας ΣΥΝ. σχετικοκρατία. — **σχετικιστής** (ο), **σχετικίστρια** (η), **σχετικιστικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. relativism].

σχετικοκρατία (η) {σχετικοκρατιών} ΦΙΛΟΣ. ο σχετικισμός (βλ.λ.). — **σχετικοκρατικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. relativism].

σχετικοποιώ ρ. μετβ. {σχετικοποιείς... | σχετικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} θεωρώ κάτι ως σχετικό, αβέβαιο: *μερικοί διανοούμενοι σχετικοποιούν τα πάντα και προκαλούν ιδεολογική σύγχυση.* — **σχετικοποίηση** (η).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. relativiser].

σχετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κάποιου είδους σχέση με κάτι άλλο: *αυτό που μου λες είναι ~ με αυτά που άκουσα πρόσφατα* || *συζητήθηκαν θέματα ~ με την οικολογική κρίση* ΣΥΝ. συναφής **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με κάτι που έχει ήδη αναφερθεί: *η ~ έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη* || *η ~ συμφωνία υπεγράφη πρόσφατα* || *το ποσοστό τους είναι δέκα φορές μεγαλύτερο (βλέπε τον ~ πίνακα)* **3.** (α) αυτός που μεταβάλλεται ανάλογα με κάτι άλλο: *η πληρωμή είναι ~ με την απόδοση* || *το ιδανικό βάρος είναι ~ με το ύψος* ΣΥΝ. συναρτώμενος ΑΝΤ. απόλυτος (β) ΦΙΛΟΣ. ***σχετικό*** (το) η έννοια σύμφωνα με την οποία τα αντικείμενα, τα γεγονότα και οι καταστάσεις συναρτώνται από άλλες συνθήκες και δεν υφίστανται αυτόνομα ΑΝΤ. απόλυτο **4.** αυτός που δεν υφίσταται σε απόλυτο βαθμό ή δεν έχει απόλυτο χαρακτήρα, που εξαρτάται και από άλλους παράγοντες: *η επιτυχία είναι κάτι ~· για άλλον μπορεί να κρίνεται στην εργασία του, για άλλον στην προσωπική του ζωή* ΑΝΤ. απόλυτος· ΦΡ. **σχετική πλειοψηφία** βλ. λ. *πλειοψηφία* **5.** αυτός που γνωρίζει καλά (κάτι/κάποιον): *ρώτησα έναν ~ με το θέμα και μου τα εξήγησε όλα* || *είναι ~ με τα ηλεκτρολογικά* ΣΥΝ. γνώστης ΑΝΤ. άσχετος, ανίδεος. — **σχετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μόνιμος, σταθερός», < θ. *σχε-* (από τον αόρ. β' *σχεῖν* < **σχε-εν*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh-, βλ. λ. *ἔχω*) + παραγ. επίθημα *-τικός* (πβ. κ. *ὑπνω-τικός*). Η σημερινή βασική σημ. ήδη μτγν.].

σχετικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απουσία απόλυτης βεβαιότητας για (κάτι): *η ~ τής αλήθειας* || *η επικράτηση ενός πνεύματος σχετικότητας στην εκτίμηση των ηθικών αξιών, έχει επιφέρει ηθική σύγχυση* **2.** ΦΥΣ. ***θεωρία τής σχετικότητας*** θεωρία που διατυπώθηκε από τον Αϊνστάιν και σύμφωνα με την οποία ακόμα και οι έννοιες τού χώρου και τού χρόνου, που μέχρι τότε θεωρούνταν σταθερές, είναι μεταβλητές και εξαρτώνται από τη θέση τού παρατηρητή.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. relativity].

σχετλιάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** παραπονούμαι **2.** αγανακτώ. — **σχετλιασμός** (ο) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σχέτλιος* «επίμονος – βάναυσος, μοχθηρός, ολέθριος» < **σχέ-θλιος* (με ανομοίωση τού δεύτερου δασέος συμφώνου *χ-θ* > *χ-τ*) < **σχε-θλός* (με επίθημα *-θλός*, πβ. κ. *ἐσ-θλός*) < θ. *σχε-*, από τον αόρ. β' *σχεῖν* < **σχέ-εν*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh- (βλ. λ. *ἔχω*). Το επίθ. *σχέτλιος* είχε αρχικώς τη σημ. «αυτός που κρατάει γερά, που φθάνει ώς το τέρμα» (από τη σημ. «συγκρατώ, κρατώ γερά» τού ρ. *ἔχω*), γρήγορα όμως χρησιμοποιήθηκε σχεδόν αποκλειστικά ως κακόσημο, για να δηλώσει τον βάναυσο, τον ολέθριο (άνθρωπο ή και θηρίο), αργότερα δε και τον ταλαίπωρο, τον δυστυχή].

σχετλιαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εκφράζει δυσαρέσκεια, αγανάκτηση ή παράπονο: *το «αλίμονο» είναι ~ επιφώνημα.* — **σχετλιαστικά** επίρρ.

σχήμα (το) {σχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η γραμμή που καθορίζεται από την εξωτερική επιφάνεια πράγματος, το περίγραμμα: *από το ~ μόνο, δεν μπορώ να καταλάβω τι είναι* || *παράξενο / ακαθόριστο / τριγωνικό / σφαιρικό / κανονικό ~* || *δίνω / παίρνω ~* ΣΥΝ. μορφή, φιγούρα, φόρμα, σιλουέτα **2.** η απεικόνιση αντικειμένου με γραμμές πάνω σε χαρτί ή άλλο υλικό με έμφαση στην αποτύπωση τής γενικής εξωτερικής επιφάνειας και όχι των χρωμάτων ή των λεπτομερειών: *χάραξε ένα ~ στην άμμο* || *να αντιγράψετε τα ~ στο μπλοκ ζωγραφικής σας* ΣΥΝ. σκίτσο, σχέδιο **3.** παγιωμένη χαρακτηριστική παράσταση: *μια τούρτα σε ~ καρδιάς* **4.** (μτφ.) η σύνθεση ομάδας, τής οποίας κάθε μέλος επιτελεί συγκεκριμένο σκοπό: *παίζει τζαζ με ένα μικρό ερασιτεχνικό ~* || *ανακοινώθηκε το νέο ~ τής κυβέρνησης* || *ένα ευέλικτο ~ θα είναι πιο αποτελεσματικό* **5.** νοητή σύλληψη, σύνθεση ιδεών: *ιδεολογικό / θεωρητικό ~* ΣΥΝ. πλαίσιο **6.** (α) ΓΕΩΜ. ***(γεωμετρικό) σχήμα*** σύνολο σημείων, γραμμών ή επιφανειών στο επίπεδο ή στον χώρο: *γραμμικό / επίπεδο / τετράγωνο / ορθογώνιο / κυκλικό ~* || *σχεδιάζω / ζωγραφίζω / απεικονίζω / μελετώ ένα ~* (β) ΜΑΘ. η γραφική απεικόνιση φαινομένου: *από το ~ φαίνονται καθαρά οι αυξομειώσεις των τιμών* ΣΥΝ. διάγραμμα **7.** ΤΥΠΟΓΡ. οι διαστάσεις εντύπου: *βιβλίο μικρού ~* || *φωτοτυπίες σχήματος Α4* || *βιβλίο σχήματος τσέπης* **8.** (α) ΓΛΩΣΣ. ***σχήμα (λόγου)*** (i) παγιωμένη τεχνική στη χρήση τού λόγου, ιδ. σε κείμενα λογοτεχνικά, ρητορικά κ.λπ., που αποσκοπεί στο ξάφνιασμα και στον εντυπωσιασμό τού δέκτη: *σχήμα λιτότητας / κατά το πρωθύστερον* || *τα σχήματα λόγου τού κειμένου* (ii) παγιωμένη φράση που δεν χρησιμοποιείται με την κυριολεκτική σημασία της, αλλά για τις συνδηλώσεις που έχει αποκτήσει: *δεν πρόκειται για ~· κυριολεκτώ!* (β) ΡΗΤΟΡ. ***ρητορικό σχήμα*** η παρουσίαση μιας ιδέας μέσα σε λόγο με συγκεκαλυμμένο και παγιωμένο τεχνικά τρόπο, ώστε να εντυπωσιάσει λεκτικά, να μην ακουστεί άσχημα το περιεχόμενό της ή και για άλλους λόγους: *τα ~ στους λόγους τού Δημοσθένη* (γ) ***ανανταπόδοτο σχήμα*** βλ. λ. *ανανταπόδοτος* **9.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η αμφίεση η η τάξη των κληρικών και των μοναχών: *περιβάλλομαι το ~* || *μεγάλο / μικρό ~* (βλ. λ. *μεγαλόσχημος* κ. *μικρόσχημος*) ΣΥΝ. άμφια (β) (συνεκδ.) το να είναι κανείς κληρικός ή μοναχός: *σεβασμός στο ~.* — (υποκ.) **σχηματάκι** (το) (σημ. 1-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ, έχω, όμορφος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σχῆμα* < θ. *σχη-*, από τον μέλλ. *σχή-σω* τού ρ. *ἔχω* (βλ.λ.), + *-μα* (πβ. κ. *πρᾶγ-μα, κῦ-μα*)].

σχηματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σχημάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω σχήμα σε (κάτι), κάνω να σχηματιστεί (κάτι): *η βροχή σχημάτισε ρυάκια στον δρόμο* || *με επιδέξιες κινήσεις σχημάτισε ένα καραβάκι από χαρτί* || *σχημάτισε τα αρχικά του πάνω στην πέτρα* || *~ με τα δάχτυλά μου το σήμα τής νίκης*· ΦΡ. (α) **σχηματίζω τον αριθμό / το νούμερο τηλεφώνου** καλώ έναν αριθμό τηλεφώνου, παίρνω ένα-ένα τα ψηφία ΣΥΝ. τηλεφωνώ, καλώ (β) ***σχηματίζω δικογραφία (εις βάρος κάποιου)*** συγκεντρώνω όλα τα απαραίτητα από νομικής πλευράς στοιχεία, ώστε να στηρίξω κατηγορία (εις βάρος κάποιου): *σχηματίστηκε δικογραφία εις βάρος του και κρίθηκε προφυλακιστέος* **2.** συντελώ μαζί με άλλους στη δημιουργία ενός σχήματος, αποτελώ μέρος του: *οι χορευτές ένωσαν τα χέρια και σχημάτισαν κύκλο* ΣΥΝ. δημιουργώ **3.** ΓΛΩΣΣ. δημιουργώ (νέους τύπους λέξεων) με την προσθήκη γραμματικών μορφημάτων: *να σχηματιστούν οι πλάγιες πτώσεις των ουσιαστικών* || *ο παθητικός μέλλοντας και αόριστος τού ρήματος σχηματίζονται με την προσθήκη τού -θη-* **4.** (μτφ.) οργανώνω (σύνολο), δημιουργώ (ομάδα, τής οποίας τα μέλη έχουν συγκεκριμένο στόχο): *σχηματίστηκαν παράνομοι πυρήνες αντίστασης* || *~ κυβέρνηση / συμβούλιο* || *~ θίασο / συμμαχία / συνασπισμό* **5.** καταλήγω σε (γνώμη, συμπέρασμα): *αν και δεν τον ξέρω, έχω σχηματίσει ιδέα για το ποιόν του* || *τι ιδέα σχηματίσατε από αυτά που ακούσατε;* || *~ γνώμη / άποψη / εντύπωση* ΣΥΝ. διαμορφώνω **6.** (μεσοπαθ. **σχηματίζομαι**) (ειδικότ. για το ανθρώπινο σώμα) παίρνω ώριμη μορφή: *είναι μικρός και το σώμα του δεν έχει σχηματιστεί ακόμη* ΣΥΝ. ωριμάζω, ολοκληρώνομαι. — **σχημάτισμα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.

σχηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΜΑΘ. αυτός που αποδίδεται με γραφική παράσταση: *~ παράσταση / απεικόνιση / διάγραμμα* **2.** (μτφ.) αυτός που αναφέρεται μόνο σε εξωτερικά, τυπικά χαρακτηριστικά, που δεν αποδίδει την ουσία: *το έργο περιορίζεται σε ~ απόδοση των χαρακτήρων* || *πρόκειται για μια ~ σύνοψη των αντιλήψεων αυτών των ανθρώπων.* — **σχηματικά** επίρρ., **σχηματικότητα** (η) [1858].

σχηματισμός (ο) [αρχ.] **1.** το να αποκτά κάτι σχήμα **2.** ΣΤΡΑΤ. (α) η διάταξη με καθορισμένο τρόπο ανδρών, οχημάτων, σκαφών, πλοίων: *~ μάχης / παρελάσεως / εφόδου / πορείας* || *κλειστός / ευέλικτος / ανοιχτός / άψογος ~* (β) ονομασία των Σωμάτων Στρατού ή τής Στρατιάς **3.** η δημιουργία: *ο ~ κυβέρνησης / οργάνωσης / συνασπισμού* **4.** ΓΕΩΛ. ενότητα που αποτελείται από ένα σύνολο στρωμάτων. Επίσης **σχημάτισμα** (το) [μεσν.].

σχηματογραφία (η) [μτγν.] {σχηματογραφιών} **1.** ΓΕΩΜ. η απεικόνιση αντικειμένων με σχήματα **2.** ΜΑΘ. η λύση εξισώσεων με τη βοήθεια γραφικών παραστάσεων. — **σχηματογραφικός**, -ή, -ό.

σχηματοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {σχηματοποιείς... | σχηματοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αναπαριστώ (κάτι) με γραμμές πάνω σε χαρτί ή ανάλογο υλικό, αποδίδοντας τα βασικά χαρακτηριστικά τής μορφής του: *σχηματοποιημένα ζώα και πουλιά κοσμούν το ύφασμα* ΣΥΝ. σχεδιάζω, σκιτσάρω, σκιαγραφώ **2.** (μτφ.) περιγράφω σε γενικές γραμμές με βάση μόνον τυπικά και εξωτερικά χαρακτηριστικά, συχνά υπεραπλουστεύοντας: *σχηματοποιημένη εκδοχή τής ιστορίας* ΣΥΝ. απλουστεύω. — **σχηματοποίηση** (η) [1884].

σχίζα κ. **σκίζα** (η) {σχιζών} ξύλο ακανόνιστα κομμένο με τσεκούρι, συνήθ. για ξυλόσομπα ή τζάκι: *~ για τη φωτιά / για το τζάκι* ΣΥΝ. πε-

λεκούδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σχίδ-jα, από το θ. τού ρ. σχίζω < *σχίδ-jω. βλ.λ.].

σχιζοειδής, -ής, -ές {σχιζοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} στη ΦΡ. ***σχιζοειδής προσωπικότητα / ιδιοσυγκρασία*** άτομο τού οποίου η ψυχική κατάσταση αποκλίνει από το φυσιολογικό και χαρακτηρίζεται από ακοινωνησία, αυτισμό, απόκρυψη και αμφιθυμία συναισθημάτων, ενδοστρέφεια κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. schizoid].

σχιζοφασία (η) {χωρ. πληθ.} διαταραχή τού προφορικού λόγου, κατά την οποία ο ασθενής χρησιμοποιεί τις λέξεις με άλλη από την κοινώς αποδεκτή σημασία τους και η οποία θεωρείται ως εκδήλωση μη συστηματικής σχιζοφρένειας.
[ΕΤΥΜ. < σχίζω + -φασία < φάσκω (πβ. κ. φάση), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. schizophasia].

σχιζοφρένεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. ψυχική διαταραχή που ανήκει στις ψυχώσεις και η οποία εμφανίζεται κυρ. σε εφήβους και νεαρούς ενηλίκους, αποδιοργανώνοντας ριζικά την προσωπικότητά τους **2.** (μτφ.) οτιδήποτε ξεφεύγει από το φυσιολογικό, είναι γεμάτο λογικές αντιφάσεις: *η ζωή στις σύγχρονες πόλεις είναι ~* || *η ~ τής σύγχρονης ζωής / των ρυθμών παραγωγής* ΣΥΝ. παράνοια, τρέλα. Επίσης **σχιζοφρενία**. — **σχιζοφρενικός**, -ή, -ό, **σχιζοφρενικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Schizophrenie].

σχιζοφρενής, -ής, -ές {σχιζοφρεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σχιζοφρένεια **2.** ***σχιζοφρενής*** (ο/η) πρόσωπο που πάσχει από σχιζοφρένεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, τρελός.
[ΕΤΥΜ. < σχίζω + -φρενής < αρχ. φρήν, φρενός (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Schizophren].

σχίζω κ. **σκίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσχισ-α, σχίσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κόβω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα κομμάτια: *~ και πετώ τ' άχρηστα χαρτιά* || *έσκισα ένα παλιό ρούχο κι έφτειαξα ξεσκονόπανα* || *~ ένα ξύλο με τσεκούρι*· ΦΡ. (α) ***σκίζω τα ρούχα μου*** διαμαρτύρομαι έντονα, αρνούμενος κατηγορία που αδίκως μου αποδίδεται (βλ. κ. *διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου*, λ. *διαρρηγνύω*) (β) ***σκίζω την καρδιά (κάποιου)*** προκαλώ μεγάλο ψυχικό πόνο: *τα βάσανά του σου σκίζουν την καρδιά* (γ) ***σκίζω / έσκισα τη γάτα*** βλ. λ. *γάτα* (δ) ***θα σε σκίσω σαν σαρδέλα! / θα σε σκίσω στα δύο*** (ως απειλή) για περιπτώσεις στις οποίες απειλούμε κάποιον ότι θα ασκήσουμε βία πάνω του ή ότι θα τον νικήσουμε ταπεινώνοντάς τον σε αναμέτρησή μας **2.** (για σελίδες, κόλλες χαρτιού κ.τ.ό.) αποσπώ κάτι με τρόπο απότομο ή βίαιο από το σημείο στο οποίο βρίσκεται: *~ μια σελίδα από το βιβλίο μου* || *~ τη σελίδα μιας εφημερίδας, για να κρατήσω ένα άρθρο* ΣΥΝ. κόβω, βγάζω **3.** φθείρω (συνήθ. ρούχο, ύφασμα, χαρτί) προκαλώντας του άνοιγμα, τρύπα ή αποκοπή τμήματός του (κυρ. κατά την επαφή με αιχμηρή ή σκληρή επιφάνεια ή αντικείμενο): *προεξείχε μια πρόκα και μου έσχισε το μανίκι* || *πιάστηκε το μπουφάν στο χερούλι και σκίστηκε στην άκρη* || *~ τον φάκελο, για να βγάλω το γράμμα* || *η εφημερίδα ήταν σκισμένη στην άκρη* || *πιάστηκε η φούστα μου σ' ένα χαμηλό κλαδί και σχίστηκε* **4.** ανοίγω (επιφάνεια) στη μέση, προκαλώ ρωγμή, σχισμή σε (επιφάνεια): *ο σεισμός έσχισε τον τοίχο στα δύο* **5.** γδέρνω βαθιά: *έπεσε και έσκισε το κεφάλι του και χρειάζεται ράμματα* || *έσκισα το χέρι μου σ' ένα καρφί* **6.** (μτφ.) διαπερνώ, διασχίζω: *δυνατές κραυγές έσκισαν τον αέρα* || *μια αχτίδα φωτός έσκισε το σκοτάδι* || *το πλοίο σχίζει τα κύματα* || *το αεροπλάνο σχίζει τους αιθέρες* **7.** (μτφ.) επιτυγχάνω ολοκληρωτική και ταπεινωτική νίκη κατά (αντιπάλου): *τους σκίσαμε χτες στον τελικό τού κυπέλλου* || *θα σε σκίσω στο τένις* || *θα τους σκίσουμε στις εκλογές* ΣΥΝ. νικώ, κατανικώ ♦ **8.** (αμετβ.) έχω πολύ μεγάλη επιτυχία: *η παράσταση τους στο θέατρο σκίζει!* || *τα πήγα πολύ καλά στις εξετάσεις, έσκισα!* (ειδικότ. μεσοπαθ. ***σχίζομαι***) **9.** (για ρούχα, υφάσματα, χαρτιά κ.ά.) είμαι εύθραυστος, πολύ λεπτός ή ευαίσθητος και μπορεί εύκολα να φθαρώ, να χαραχτώ ή να γίνω κομμάτια: *το χαρτί έχει φθαρεί με τα χρόνια και σκίζεται εύκολα* || *προσέξτε το πουκάμισο, γιατί το ύφασμά του είναι πολύ λεπτό και σχίζεται εύκολα* **10.** (μτφ.) καταβάλλω πολύ μεγάλες προσπάθειες, δείχνω μεγάλη προθυμία: *σκίστηκε να μας εξυπηρετήσει* || *σκίστηκα στις δουλειές / στο διάβασμα* || *~ για τα παιδιά μου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σχίδ-jω < *skid- (με δασύ εκφραστ. -χ- αντί τού αναμενομένου -κ-), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *skei-d- «σχίζω, κόβω στα δύο, τέμνω» (με παρέκταση -d-), πβ. λατ. sci-n-dere (αόρ. scid-i), σανσκρ. chid-yá-te (παθ.), apa-chid- «κομμάτι, σχίζα» κ.ά.].

σχίνος κ. **σκίνος** (ο) το μαστιχόδεντρο. Επίσης **σκίνο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σχῖνος (ή)*, αγν. ετύμου].

σχίσιμο κ. **σκίσιμο** (το) {σχισίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να σχίσει κανείς (κάτι) **2.** το σημείο στο οποίο είναι σχισμένο (κάτι) **3.** (ειδικότ. για ενδύματα) άνοιγμα σε ένδυμα σύμφωνα με το σχέδιο τού πατρόν: *φούστα με ~ στο πλάι* || *το φόρεμά της έχει ~ μπροστά*.
[ΕΤΥΜ. < θ. σχισ- (από τον αόρ. έ-σχισ-α τού ρ. σχίζω) + παραγ. επίθημα -ιμο (πβ. κ. σπάσ-ιμο, στρώσ-ιμο)].

σχίσμα (το) {σχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (μτφ.) η διαφορά απόψεων, που επιφέρει διάσπαση σε ένα σύνολο **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η απομάκρυνση μέρους των πιστών, ο χωρισμός τους σε δύο ή και περισσότερες ομάδες εξαιτίας λόγων εκκλησιαστικής τάξεως, ιεραρχίας, διοικητικών και λιγότερο εξαιτίας δογματικών διαφορών ΑΝΤ. αίρεση (β) ***Σχίσμα*** (το) η διάσταση στο εσωτερικό τής χριστιανικής Εκκλησίας, που εκδηλώθηκε τον 9ο αι. και οριστικά το 1054 και οδήγησε στη διαίρεση τής Ανατολικής και τής Δυτικής Εκκλησίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρεση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σχίζω].

σχισμάδα κ. **σκισμάδα** (η) η σχισμή (βλ.λ.).

σχισματικός, -ή, -ό [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με σχίσμα: *~ έριδα* **2.** ***σχισματικός*** (ο) (α) πρόσωπο που έχει αποσχιστεί από το σώμα τής Εκκλησίας για τη δημιουργία ιδιαίτερης θρησκευτικής κοινότητας, η οποία συνεπάγεται την επίσημη εκκλησιαστική καταδίκη με συνοδική απόφαση (β) πρόσωπο που υποστηρίζει το Σχίσμα των Εκκλησιών.

σχισμή κ. **σκισμή** (η) **1.** το ακανόνιστου σχήματος φυσικό, στενό και μακρύ άνοιγμα σε επιφάνεια: *η ~ τού βράχου / τού δέντρου* || *από μία ~ στην πόρτα είδε όλη τη σκηνή* ΣΥΝ. ρωγμή **2.** τεχνητό άνοιγμα που προορίζεται για την τοποθέτηση ή τη ρίψη μέσα από αυτό συγκεκριμένων αντικειμένων: *αφού σηκώσεις το ακουστικό, ρίχνεις ένα κέρμα στη ~ τής τηλεφωνικής συσκευής* || *~ μηχανήματος / ηλεκτρονικού παιχνιδιού*. Επίσης **σχισμάδα** [μεσν.] κ. **σχισ(ι)ματιά**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σχίζω + παραγ. επίθημα -μη, πβ. κ. ρωγ-μή].

σχιστήριο (το) {σχιστηρί-ου | -ων} εργοστάσιο όπου γίνεται η πρωτογενής κοπή όγκων μαρμάρου ή κορμών δέντρων.
[ΕΤΥΜ. < θ. σχισ- (από τον αόρ. τού ρ. σχίζω) + παραγ. επίθημα -τήριο, πβ. κ. εργασ-τήριο].

σχιστόλιθος (ο) [1856] {σχιστολίθ-ου | -ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. πέτρωμα που μπορεί εύκολα να χωριστεί σε φύλλα ή πλάκες. — **σχιστολιθικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τον μτγν. όρο *σχιστὸς λίθος*].

σχιστός, -ή, -ό κ. **σκιστός** **1.** αυτός που έχει σχίσιμο: *~ φόρεμα / σακάκι* **2.** αυτός που έχει το σχήμα μικρού στενόμακρου ανοίγματος: *οι Κινέζοι έχουν ~ μάτια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σχίζω].

σχοινάκι κ. **σκοινάκι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το σχοινί **2.** (α) όργανο γυμναστικής που αποτελείται από ένα σχοινί με λαβές στις δύο άκρες του, ώστε να το κρατά ο γυμναζόμενος με τα δυο του χέρια και να πηδά περνώντας το διαρκώς πάνω και κάτω από το σώμα του: *κάνω ~* (β) λάστιχο με ενωμένες τις άκρες του, που χρησιμοποιείται ως παιδικό παιχνίδι, κατά το οποίο ο παίκτης πηδά μέσα και έξω από τον χώρο που σχηματίζουν οι τεντωμένες πλευρές του, προσπαθώντας άλλοτε να μην το ακουμπήσει καθόλου και άλλοτε να επιτύχει περίτεχνους συνδυασμούς ασκήσεων.

σχοινένιος, -α, -ο κ. **σκοινένιος** αυτός που είναι κατασκευασμένος από σχοινί: *~ λουρί / σκάλα*. Επίσης **σχοίνινος**, -η, -ο [αρχ.].

σχοινί κ. **σκοινί** (το) {σχοιν-ιού | -ιών} μακρύ κορδόνι ή σύρμα που φτειάχνεται με το στρίψιμο ινών από το φυτό σχοίνος, από κάνναβη ή λινάρι ή συρμάτινες ίνες και χρησιμοποιείται για να δένονται και να κρεμιούνται διάφορα αντικείμενα ή για να λειτουργούν διάφορες μηχανές και εργαλεία: *~ για τα ρούχα* || *δένω τα χέρια κάποιου με ~* || *το ~ τής κρεμάλας* ΣΥΝ. κορδόνι· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***τού σκοινιού και τού παλουκιού*** βλ. λ. *παλούκι* (β) ***τραβάω / τεντώνω το σκοινί*** κρατώ αδιάλλακτη και ανυποχώρητη στάση, εξωθώ τα πράγματα στα άκρα: *μην τραβάς το σκοινί, γιατί θα γίνει μεγάλη φασαρία!* (γ) ***μαζεύω τα σκοινιά (σε κάποιον)*** θέτω περιορισμούς στον ανεξέλεγκτο τρόπο ζωής (κάποιου) ΣΥΝ. μαζεύω τα λουριά (δ) ***παίρνω / δένω (κάτι) σκοινί κορδόνι / σκοινί γαϊτάνι*** εμμένω με ενοχλητικό τρόπο σε κάτι ή επαναλαμβάνω μια ενοχλητική (σε άλλους) συνήθεια: *της είπε ότι θα της δώσει αύξηση κι αυτή το 'δεσε σκοινί κορδόνι και τον πιέζει* (ε) (παροιμ.) ***στο σπίτι τού κρεμασμένου δεν μιλάνε για σκοινί*** βλ. λ. *κρεμασμένος*. · (υποκ.) **σχοινάκι** κ. **σκοινάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. σχοινίον, υποκ. τού αρχ. σχοῖνος (βλ.λ.). Το νεοελλ. σκοινί οφείλεται σε τροπή τού τριβομένου -χ- στο αντίστοιχο κλειστό -κ- (πβ. κ. σχίζω – σκίζω)].

σχοινοβασία (η) [1871] {σχοινοβασιών} το περπάτημα πάνω σε τεντωμένο σχοινί, ως ακροβατικό νούμερο.

σχοινοβάτης (ο) {σχοινοβατών}, **σχοινοβάτισσα** (η) {δύσχρ. σχοινοβατισσών} ακροβάτης που περπατά πάνω σε τεντωμένο σχοινί. — **σχοινοβατικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < σχοῖνος + -βάτης < βαίνω (πβ. κ. ἐπι-βάτης)].

σχοινοβατώ ρ. αμετβ. {σχοινοβατείς... | σχοινοβάτησα} **1.** εκτελώ ακροβατικά νούμερα πάνω σε τεντωμένο σκοινί που βρίσκεται τοποθετημένο οριζόντια σε μεγάλο ύψος από το έδαφος ΣΥΝ. ακροβατώ **2.** (μτφ.) προβαίνω σε ριψοκίνδυνες ενέργειες: *σχοινοβατείς επικίνδυνα με τα οικονομικά σου* ΣΥΝ. ακροβατώ, παίζω με τη φωτιά, ρισκάρω.
[ΕΤΥΜ. < σχοινο- (< σχοινί) + -βατώ < -βάτης (< βαίνω)· πβ. φρ. ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν (Αρριανός Ἐπικτήτου Διατριβαί 3. 12. 2)].

σχοίνος κ. **σκοίνος** (ο) **1.** φυτό (βούρλο) από το οποίο φτειάχνεται το σχοινί **2.** μικρό δέντρο ή θάμνος με προέλευση από τη Ν. Αμερική, που φέρει λευκά άνθη σε ταξιανθίες και κόκκινους καρπούς και καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. σχοῖνος (ήδη μυκ. ko-i-no), αγν. ετύμου, όπως συμβαίνει συχνά με ον. φυτών (πβ. κ. σχῖνος). Δεν ικανοποιούν μορφολογικώς οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με λιθ. szenas, αρχ. σλαβ. sěno «άχυρο, ξερόχορτο», καθώς και με λατ. funis, λιθ. ginis «σχοινί, παλαμάρι». Από τη λ. σχοῖνος και από το ίδιο το φυτό προήλθε το σχοινίον, αφού χρησιμοποιούνταν τα κλαδιά και οι βλαστοί τού σχοίνου, για να πλέκονται καλάθια και άλλα αντικείμενα].

σχοινοτενής, -ής, -ές {σχοινοτενούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που διαρκεί παραπάνω ώρα από όσο πρέπει, συνήθ. για προφορικό λόγο: *~ ομιλία / λόγος / αφήγηση / εξηγήσεις* ΣΥΝ. μακροσκελής ΑΝΤ. σύντομος. — **σχοινοτενώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σχοῖνος + -τενής < τείνω (πβ. κ. εὐθυ-τενής, ἀ-τενής)].

Σχοινούσα (η) νησί των Κυκλάδων Ν. τής Νάξου.
[ΕΤΥΜ. < σχοῖνος (βλ.λ.), δενδρωνύμιο που συνδέεται και με τα τοπωνύμια *Σχοῖνος* (Βοιωτία) και *Σχοινοῦς* (Αρκαδία)].

σχολάζω ρ. μετβ. {μόνο στη μτχ. ενεστ. σχολάζων, -ουσα, -ον} **1.** ΝΟΜ. ***σχολάζουσα κληρονομία*** κληρονομιά τής οποίας ο κληρονόμος είναι άγνωστος ή δεν είναι βέβαιο ότι την έχει αποδεχθεί και για τη δια-

χείριση τής οποίας μπορεί να οριστεί κηδεμόνας **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***σχολάζων επίσκοπος*** ο αρχιερέας που δεν έχει ποίμνιο, επειδή ο ίδιος δεν αποδέχθηκε την επισκοπή, απομακρύνθηκε ή παραιτήθηκε από αυτήν κ.λπ. και όχι γιατί υπέπεσε σε παράπτωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αναπαύομαι. έχω ελεύθερο χρόνο», < *σχολή* (βλ.λ.)].

σχολαρχείο (το) [1871] παλαιότερη βαθμίδα τής ελληνικής εκπαίδευσης, που διαρκούσε τρία χρόνια και μεσολαβούσε ανάμεσα στο δημοτικό –που ολοκληρωνόταν στην τετάρτη τάξη του– και το γυμνάσιο ΣΥΝ. ελληνικό σχολείο. — **σχολάρχης** (ο) [μτγν.].

σχολαρχία (η) {χωρ. πληθ.} η αρχηγία μιας σχολής. το να είναι κανείς αρχηγός μιας σχολής: *ο Κλεάνθης διαδέχθηκε τον Ζήνωνα στη ~ των στωικών.*

σχόλασμα (το) {σχολάσματος | χωρ. πληθ.} **1.** η ώρα τής αποχώρησης μαθητή ή εργαζομένου από το σχολείο ή τον τόπο εργασίας αντίστοιχα • **2.** η απόλυση εργαζομένου.

αχολαστικίζω ρ. αμετβ. [1814] {σχολαστίκισα} **1.** ασχολούμαι με λεπτομέρειες και τύπους, αγνοώντας την ουσία τού πράγματος: *σχολαστικίζει. ενώ έχει θέματα ζωτικά να αντιμετωπίσει* ΣΥΝ. λεπτολογώ **2.** υιοθετώ χαρακτηριστικά τού σχολαστικισμού (βλ.λ., σημ. 1).

σχολαστικισμός (ο) [1859] **1.** ΦΙΛΟΣ. ο θεολογικός φιλοσοφικός τρόπος σκέψης που αναπτύχθηκε στα εκκλησιαστικά και μοναστηριακά κέντρα τής Δ. Ευρώπης κατά τον Μεσαίωνα και σύμφωνα με τον οποίο τα δόγματα τής πίστης έπρεπε - και μπορούσαν– να θεμελιωθούν λογικά και φιλοσοφικά ιδ. με τη βοήθεια τής αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, πρωτίστως τού Αριστοτέλη και δευτερευόντως των νεοπλατωνικών (σε μια πρώιμη φάση): *μελέτη τού ~* **2.** (κατ' επέκτ.) ο τρόπος σκέψης και αντιμετώπισης των πραγμάτων. που δίνει υπερβολική έμφαση στους τύπους και αγνοεί την ουσία: *τα κείμενά του πάσχουν από αφόρητο ~* ΣΥΝ. τυπολατρία. λεπτολογία, δογματισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. scholasticism].

σχολαστικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον θεολογικό-φιλοσοφικό τρόπο σκέψης. ο οποίος αναπτύχθηκε στη Δύση τον Μεσαίωνα και επιζητούσε να θεμελιώσει τα χριστιανικά δόγματα στη φιλοσοφία και τη Λογική, κυρ. δε στον πλατωνισμό, τον νεοπλατωνισμό και τον αριστοτελισμό: *~ φιλοσοφία / παιδεία / δάσκαλος / κείμενο / μελέτη / διατύπωση / ερμηνεία / σύγγραμμα / θεολογία* **2. σχολαστικός** (ο) ο μελετητής, ο θεολόγος ή ο φιλόσοφος που ακολουθεί τον σχολαστικισμό, τον παραπάνω τρόπο σκέψης: *οι ~ τού Μεσαίωνα* **3.** (α) (μειωτ.) αυτός που γίνεται με υπερβολική προσήλωση στον τύπο και στις λεπτομέρειες, συνήθ. εις βάρος τής ουσίας: *~ διδασκαλία* ΣΥΝ. τυπολατρικός, στείρος (β) αυτός που δείχνει ιδιαίτερη έμφαση και στις πιο μικρές λεπτομέρειες (σε κάτι): *είναι ~ με την καθαριότητα / το φαΐ / τα ρούχα του* **4.** (εύσημο) αυτός που ενεργεί ή διεξάγεται με ιδιαίτερη, επιμελή προσοχή: *η ~ καθαριότητα είναι απαραίτητος όρος για τα νοσοκομεία* || *το ~ διάβασμα εγγυάται επιτυχία στις εξετάσεις* || *~ έλεγχος / μελέτη* ΣΥΝ. λεπτομερής. εξονυχιστικός. βαθύς ΑΝΤ. επιφανειακός. επιπόλαιος. — **σχολαστικ-ά / -ώς** επίρρ., **σχολαστικότητα** (η) [1856]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σχολάζω* (βλ.λ.). Η λ. προσδιόριζε αρχικώς εκείνον που αναπαύεται. που απολαμβάνει την ησυχία του. αλλά στη Μτγν. Ελληνική αναφέρθηκε κυρ. στον άνθρωπο που αξιοποιεί την ανάπαυσή του. προκειμένου να αποκτήσει περισσότερη παιδεία και να καλλιεργήσει το πνεύμα του. Την ίδια εποχή εμφανίζεται και η αρνητική χρήση τής λ. σε σχέση με εκείνους που ασχολούνται με μικρολεπτομέρειες και δίνουν υπερβολική σημασία στους τύπους και όχι στο περιεχόμενο].

σχολειαρούδι κ. **σκολειαρούδι** (το) ο μικρός και άπειρος μαθητής ΣΥΝ. μαθητούδι, μαθητάκος. Επίσης **σχολειαρόπαιδο**.
[ΕΤΥΜ. < *σχολείο* + υποκ. επίθημα *-αρούδι* (πβ. κ. *ξεπετ-αρούδι*)].

σχολείο κ. (λαϊκ.) **σχολειό** κ. (λαϊκότ.) **σκολειό** (το) **1.** το ίδρυμα όπου παρέχεται παιδεία, κυρ. για ανηλίκους (σε επίπεδο στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης): *γράφομαι / πάω στο ~* || *βγάζω / τελειώνω το ~* || *τα ~ ανοίγουν τον Σεπτέμβριο* || *τι τάξη πηγαίνει στο ~;* || *πας ~;* (είσαι μαθητής σχολείου;) || *δημοτικό / μονοτάξιο / κλασικό / πειραματικό / ειδικό / κατηχητικό / αλληλοδιδακτικό / ιδιωτικό / δημόσιο / μικτό / νυχτερινό / κρατικό / πρότυπο ~* || *~ αρρένων / θηλέων* || *~ στοιχειώδους (πρωτοβάθμιας) / μέσης (δευτεροβάθμιας) εκπαίδευσης* || *«όπου ανοίγει ένα σχολείο. κλείνει μια φυλακή»* (Βίκτωρ Ουγκώ)· ΦΡ. ΙΣΤ. ***κρυφό σχολειό*** ο χώρος στον οποίο, κατά την παράδοση, παρεχόταν παιδεία στα ελληνόπουλα κυρ. από ιερείς και μοναχούς στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας κρυφά από τις οθωμανικές αρχές· (συνεκδ.) **2.** το κτήριο όπου στεγάζεται το παραπάνω ίδρυμα: *οι μαθητές δεν προσέχουν αρκετά την καθαριότητα τού σχολείου τους* ΣΥΝ. εκπαιδευτήριο, διδασκαλείο **3.** το σύνολο των μαθητών και των διδασκόντων στο παραπάνω ίδρυμα: *το ~ πάει εκδρομή / επισκέπτεται το μουσείο* **4.** η περίοδος τού χρόνου ή τής ημέρας, στη διάρκεια τής οποίας οι μαθητές διδάσκονται μαθήματα: *μετά το ~ γυρνώ κατευθείαν στο σπίτι* || *το σχολείο θα τελειώσει στα μέσα Ιουνίου* **5.** τα μαθήματα, η διδασκαλία που διεξάγεται στο σχολείο: *στις γιορτές δεν έχουμε ~* **6.** (μτφ.) κάθε ενασχόληση από την οποία κερδίζει κανείς σε γνώσεις και εμπειρίες: *η θητεία μου στον χώρο αυτόν στάθηκε για μένα μεγάλο ~* || *το ~ τής ζωής* || *αυτή η δουλειά είναι ~· έμαθα πολλά χρήσιμα πράγματα* || *«το μεγαλύτερο ~ τής ζωής είναι το πεζοδρόμιο»* (λαϊκ. τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σχολεῖον* < αρχ. *σχολή* (βλ.λ.)].

σχολείο: βαθμίδες σχολικής εκπαίδευσης. Οι βαθμίδες τής σχολικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι: *νηπιαγωγείο – δημοτικό – γυμνάσιο – λύκειο*. Το **νηπιαγωγείο** αποτελεί την α' βαθμίδα τής «προσχολικής» λεγόμενης αγωγής, και σε αυτό πηγαίνουν για έναν χρόνο τα παιδιά ηλικίας περίπου 5 ετών. Σε προσχολική αγωγή με δύο τάξεις / έτη, η α' τάξη τού νηπιαγωγείου δέχεται τα **προνήπια** (ηλικίας 4 ετών) και η β' τα **νήπια** (ηλικίας 5 ετών). Το **δημοτικό** σχολείο (πρωτοβάθμια εκπαίδευση) παρέχει 6χρονη εκπαίδευση **(«στοιχειώδης εκπαίδευση»)** σε παιδιά από 6-12 ετών. Με το **γυμνάσιο** οι μαθητές εισέρχονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (α' κύκλος). Το γυμνάσιο εκπαιδεύει μαθητές από 12-15 ετών και με τη φοίτηση σε αυτό ολοκληρώνεται η ισχύουσα στην Ελλάδα (και σε άλλες χώρες) 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό και γυμνάσιο). Το **λύκειο** αποτελεί τον β' κύκλο τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρέχει εξειδικευμένες γνώσεις και αποτελεί προϋπόθεση για τη συνέχιση τής φοίτησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα / Α.Ε.Ι. και Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα / Τ.Ε.Ι.). Η φοίτηση στο λύκειο είναι 3ετής, δίνει δε τις δυνατότητες στους μαθητές να διαλέξουν ανάμεσα στα **Γενικά Λύκεια** (γενικής μορφώσεως εκπαίδευση) και στα **Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια / Τ.Ε.Λ.** (ειδικής μορφώσεως εκπαίδευση). Άρα, η σχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα διαρκεί 13 έτη: 1 έτος προσχολικής αγωγής (νηπιαγωγείο). 9 έτη υποχρεωτικής εκπαίδευσης (δημοτικό – γυμνάσιο) και 3 έτη μεθυποχρεωτικής εκπαίδευσης (λύκειο).

σχολή (η) **1.** ίδρυμα που παρέχει ειδική κατάρτιση και εκπαίδευση μετά τη στοιχειώδη - ή και παράλληλα προς αυτήν: *στρατιωτική / τεχνική / ιερατική / γεωργική / επαγγελματική / εμπορική / νοσοκομειακή / πειραματική / προπαρασκευαστική ~* || *~ χορού / μουσικής / ξένων γλωσσών* **2.** (ειδικότ.) (α) το ανώτατο ή ανώτερο ίδρυμα που παρέχει τριτοβάθμια εκπαίδευση: *πανεπιστημιακή / πολυτεχνική / φιλοσοφική / νομική / θεολογική / φυσικομαθηματική ~* || *~ καλών τεχνών / φυσικής αγωγής* || *εξετάσεις για την εισαγωγή στις ανώτατες και ανώτερες ~* (β) ***Μεγάλη τού Γένους Σχολή*** η ανώτατη σχολή που ιδρύθηκε στο Φανάρι από τον Πατριάρχη Γεννάδιο μετά την Άλωση τής Κωνσταντινουπόλεως και υπήρξε το πνευματικό κέντρο τού Ελληνισμού στη διάρκεια τής Τουρκοκρατίας **3.** η μόνιμη επιστημονική αποστολή μιας χώρας σε άλλη με στόχο την επιτέλεση αρχαιολογικού ή άλλου συναφούς έργου: *η Γαλλική / Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή στην Αθήνα* **4.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το παραπάνω ίδρυμα ή η παραπάνω αποστολή: *η γραμματεία βρίσκεται στον τρίτο όροφο τής ~* || *η βιβλιοθήκη / το εντευκτήριο τής ~* **5.** (συνεκδ.-περιληπτ.) (α) το σύνολο των διδασκόντων ή/και των φοιτητών / σπουδαστών που διδάσκουν ή διδάσκονται στο παραπάνω ίδρυμα: *σύσσωμη η ~ αποδοκίμασε τις ενέργειες τού πρύτανη* (β) το σύνολο των επιστημόνων που εργάζονται στην παραπάνω αποστολή: *η ~ τίμησε τον απερχόμενο διευθυντή της* **6.** σύνολο επιστημόνων. φιλοσόφων ή καλλιτεχνών, που ασπάζονται τις ίδιες αρχές και αντιμετωπίζουν το αντικείμενό τους από την ίδια οπτική γωνία. αναγνωρίζοντας συνήθ. κάποιον ως αρχηγό τους: *καντιανή / μαρξιστική / πλατωνική / γαλλική / φροϋδική ~* || *ζωγράφος / εικόνες τής Κρητικής Σχολής* || *νεοκλασική ~* || *δημιούργησε ~ στον τομέα αυτόν* ΣΥΝ. κίνηση. ρεύμα· ΦΡ. ***είμαι τής παλιάς σχολής*** ακολουθώ παλαιές αντιλήψεις. δεν έχω προσαρμοστεί στα καινούργια δεδομένα: *δεν καταλαβαίνω αυτές τις μόδες· ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανάπαυση, ησυχία, ελεύθερος χρόνος», αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο θ. τού αορ. β' *σχεῖν* (μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh-. βλ. λ. *ἔχω*). όπου το *ἔχω* θα σήμαινε «κρατώ γερά, συγκρατώ», ενώ ως προς το επίθημα *-ολή* (δυσερμήνευτο) έχει προταθεί η υπόθεση περί αναλογίας προς τα *βολή. στολή. χολή* κ.λπ. Δεν φαίνεται πειστική η υπόθεση συσχετισμού με το ρ. *ἀσχάλλω* «διστάζω. δυσανασχετώ». το οποίο απέχει πολύ σημασιολογικά. Από την έννοια τής ανάπαυσης και τής απραξίας. η λ. *σχολή* δήλωσε στη συνέχεια και την αξιοποίηση τού ελεύθερου χρόνου. προκειμένου να καλλιεργήσει κανείς το πνεύμα του. με αποτέλεσμα ήδη στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη να συναντούμε τη σημ. «σπουδή, φιλοσοφική συζήτηση». Στην ελληνιστική Κοινή η λ. προσέλαβε επίσης τη σημ. τού ιδρύματος. στο οποίο συστηματικά προσφέρονται τέτοιες γνώσεις και σπουδές. Μέσω τού λατ. schola «σχολείο» η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες. λ.χ. γαλλ. école, αγγλ. school, γερμ. Schule. ιταλ. scuola. ισπ. escuela κ.ά.].

σχόλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ημέρα αργίας ή γιορτής. μέρα που επίσημα δεν δουλεύουν οι εργαζόμενοι: *οι μαθητές περιμένουν πώς και πώς Κυριακές και σχόλες* || *«Κυριακή, γιορτή και ~ να 'ταν η βδομάδα όλη»* (τραγ.) ΑΝΤ. καθημερινή.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σχολή* (βλ.λ.), με διατήρηση τής αρχικής σημ. «ανάπαυση, απραξία» και αναβιβασμό τού τόνου, ώστε να αποφεύγεται η σύγχυση με τη νεότ. σημ. (προφύλαξη)].

σχολιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {σχολίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εκφέρω την άποψή μου (σχετικά με γεγονός. κατάσταση. ιδέα ή πρόσωπο), κυρ. προβαίνοντας σε θετικούς ή αρνητικούς χαρακτηρισμούς: *κύριε υπουργέ, σχολιάστε μας τη δήλωση τού συναδέλφου σας* || *η τελευταία του ταινία σχολιάστηκε θετικά* ΣΥΝ. κρίνω **2.** (ειδικότ.) ασκώ αρνητική κριτική σε πρόσωπα και στις πράξεις τους: *δεν μου αρέσει να ~, αλλά τέτοια στάση δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητη* ΣΥΝ. κριτικάρω **3.** ΦΙΛΟΛ. κάνω ερμηνευτικά σχόλια στο έργο συγγραφέα: *σχολιασμένη έκδοση τού Πλάτωνα* ΣΥΝ. υπομνηματίζω, ερμηνεύω. — **σχολιασμός** (ο).

σχολιανός, -ή, -ό κ. **σκολιανός** αυτός που ταιριάζει στις σχόλες. ο γιορτινός. ο εορταστικός· ΦΡ. ***σκούω τα σχολιανά μου*** βλ. λ. *ακούω*. Επίσης **σχολιάτικος,** -η, -ο κ. **σκολιάτικος**.
[ΕΤΥΜ. < *σχόλη* + παραγ. επίθημα *-ιανός*, πβ. κ. *χωρ-ιανός*].

σχολιαστής (ο) [μεσν.]. **σχολιάστρια** (η) {σχολιαστριών} **1.** ο δημοσιογράφος που ειδικεύεται στην ερμηνεία γεγονότων ή δηλώσεων: *έμπειρος / πολιτικός / οικονομικός ~* || *~ πολιτικών / αθλητικών ειδήσεων* **2.** ο φιλόλογος. ιδ. τής ελληνιστικής ή τής μεσαιωνικής εποχής, που ερμηνεύει τα κείμενα παλαιότερων, κυρ. αρχαίων, συγγραφέων: *Αλεξανδρινός ~ τού Ομήρου* ΣΥΝ. υπομνηματιστής.

σχολιαστικός, -ή, -ό [1898] ΓΛΩΣΣ. αυτός που χρησιμοποιείται για να σχολιασθούν ποικιλοτρόπως τα λεγόμενα / γραφόμενα: *~ σημεία στίξης* (βλ. λ. *στίξη*) || *~ σημασία* (η βιωματική). αυτός που εμπεριέχει σχόλιο ή λειτουργεί ως σχόλιο: *~ άρθρο / εκπομπή / λόγος / κείμενο.* — **σχολιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

σχολίατρος (ο/η) {σχολιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός ειδικευμένος για τον έλεγχο των συνθηκών υγιεινής, τον οποίο στέλνει το Υπουργείο Παιδείας στα σχολεία.
[ΕΤΥΜ. < *σχολ(είο) + ιατρός*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schularzt].

σχολικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με το σχολείο ή και τους μαθητές σχολείου: *~ γιορτή / βιβλίο / ζωή / τσάντα / ποδιά / εκδρομή / χορωδία / κτήριο / μελέτη / αποτυχία / εγχειρίδιο / συγκρότημα·* ΦΡ. (α) **σχολικό / διδακτικό έτος** βλ. λ. *έτος* (β) **σχολικό (λεωφορείο)** λεωφορείο για τη μεταφορά μαθητών προς και από το σχολείο τους (γ) **σχολικό ανάγνωσμα** βλ. λ. *ανάγνωσμα* (δ) **σχολικός σύμβουλος** βλ. λ. *σύμβουλος* (ε) **σχολικός επόπτης** (παλαιότ.) ανώτερος εκπαιδευτικός, που είχε εποπτικό, οργανωτικό και συντονιστικό έργο (μέσω των επιθεωρητών) στα σχολεία (στ) ΓΛΩΣΣ. **σχολική / παραδοσιακή γραμματική** βλ. λ. *παραδοσιακός.*

σχόλιο (το) {σχολί-ου | -ων} **1.** η έκφραση τής άποψης κάποιου και η διατύπωση θετικών ή αρνητικών χαρακτηρισμών σχετικά με κάποιον/κάτι: *δημοσιογραφικό / πολιτικό / καυστικό / δηκτικό / προσβλητικό / δυσμενές / ειρωνικό / αυστηρό ~·* ΦΡ. **ουδέν σχόλιον** βλ. λ. *ουδείς* **2.** είδος κειμένου που περιέχει τη γνώμη κάποιου για κάτι: *τα άρθρα και τα ~ τής εφημερίδας* **3.** (ειδικότ.) κακοπροαίρετη συνήθ. κριτική για γεγονός ή πρόσωπο: *σχόλια αυτού τού τύπου με αφήνουν αδιάφορο* ΣΥΝ. επίκριση, κουτσομπολιό **4.** ΦΙΛΟΛ. σύντομη φράση που ερμηνεύει λέξη ή απόσπασμα έργου συνήθ. αρχαίου συγγραφέα: *φιλολογικά / ομηρικά ~* ΣΥΝ. υπομνηματισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σχόλιον*, αρχική σημ. «ερμηνευτική παρατήρηση διδασκομένου κειμένου», < αρχ. *σχολή* (βλ.λ.) + επίθημα *-ιον*].

σχολιογράφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που γράφει σχόλια (για κάποιον/κάτι): *γνωστός ~ εφημερίδας* || *κακεντρεχής ~.* — **σχολιογραφία** (η) [1865].

σχολώ κ. (λαϊκ.) **σκολώ** (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σχολάς... | σχόλασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ολοκληρώνω την ημερήσια εργασία μου ή φθάνει το τέλος τού ωραρίου μου: *~ στις δύο* || *τι ώρα σχολάει το φροντιστήριο;* ΣΥΝ. τελειώνω ♦ (μετβ.) **2.** (αργκό) παύω (κάποιον) από την εργασία του: *το αφεντικό σχόλασε δέκα εργάτες* ΣΥΝ. απολύω, διώχνω ΑΝΤ. προσλαμβάνω, παίρνω **3.** σταματώ το μάθημα, αφήνω την τάξη να φύγει: *μας σχόλασε ο δάσκαλος νωρίτερα* **4.** (σκωπτ.) διακόπτω ερωτική σχέση με (κάποιον/κάποια): *τον σχόλασε έπειτα από γερό καβγά!* ΣΥΝ. αφήνω, παρατάω. Επίσης (λαϊκ.) **σχολνώ** κ. **σκολνώ**. — **σχόλασμα** κ. (λαϊκ.) **σκόλασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σχολάζω* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε *-ώ*), βλ.λ.]

σχωρνάω ρ. μετβ. {σχωρνάς... | σχώρε-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) συγχωρώ (βλ.λ.). — **σχώρεση** (η).

ΣΩ.ΒΕ. (το) (προφέρεται *σωβέ*) Σωματική Βελτίωση· (ευφημ. στην αργκό των στρατιωτών) το καψώνι.

σωβινισμός (ο) → σοβινισμός

σωβινιστής (ο) → σοβινιστής

σώβρακο (το) **1.** ανδρικό εσώρουχο που καλύπτει το υπογάστριο και το πάνω μέρος των μηρών, σαν κοντό παντελόνι: *βαμβακερό / πολύχρωμο ~·* ΦΡ. **μας πήραν τα σώβρακα** (οικ.) μας εξευτέλισαν, μας ταπείνωσαν **2.** (καθημ.-καταχρ.) το σλιπ (βλ.λ.). (υποκ.) **σωβρακάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, εσώρουχο.*
[ΕΤΥΜ. < **εσώβρακο* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ε-*) < *έσω + βρακί*].

σώγαμπρος (ο) **1.** ο άνδρας που μετά τον γάμο του πηγαίνει να ζήσει με την οικογένεια τής γυναίκας του, αντί να ανοίξει δικό του σπίτι ή να ζήσει με τη δική του οικογένεια: *μπαίνω / πάω ~* **2.** (συνεκδ.) έγγαμος άνδρας που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, που φαίνεται να μην είναι ο αφέντης τού σπιτιού του: (παροιμ.) *«–Γιατί 'σαι μαύρος κόρακα; –Γιατί 'μαι ~!».* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < **εσώγαμπρος* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ε-*) < *έσω + γαμπρός*].

σώζω κ. (λαϊκ.) **σώνω** ρ. μετβ. {έσωσα, σώ-θηκα, -σμένος} **1.** βγάζω (κάποιον/κάτι) από κίνδυνο, αποτρέπω φθορά ή καταστροφή κ.λπ., διαφυλάσσω την ακεραιότητά του, εξασφαλίζω τη σωτηρία του: *οι πυροσβέστες με αυτοθυσία έσωσαν τη ζωή των ενοίκων* || *ο γιατρός τού έσωσε το πόδι* || *~ το κεφάλι / το τομάρι / τη ζωή μου* || *~ κάποιον από πνιγμό / από πυρκαγιά / από βέβαιο θάνατο* || *~ την επιχείρηση από πτώχευση / την πόλη από εχθρική επιδρομή* || *τώρα πια δεν σε σώζει τίποτα* (δεν γλυτώνεις) ΣΥΝ. γλυτώνω· ΦΡ. (α) **σώζω την κατάσταση** αποσοβώ αρνητική εξέλιξη, κίνδυνο· βγάζω από αδιέξοδο, δίνω τη λύση: *η παρέμβαση του την τελευταία στιγμή έσωσε την κατάσταση* (β) (λόγ.) **ο σώζων εαυτόν σωθήτω** *(ό σώζων ἑαυτόν σωθήτω)* σε περιπτώσεις μεγάλου κινδύνου και γενικευμένης αναστάτωσης, όταν ο καθένας κοιτάζει πρώτα να περιφρουρήσει τις δικές του υποθέσεις ξεχωριστά, να γλυτώσει ο ίδιος πρώτα, αδιαφορώντας ή αδυνατώντας να φροντίσει για το συνολικό καλό (γ) (λόγ.) **σώσον Κύριε (τον λαόν Σου)** *(σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου,* από το Απολυτίκιο τής Υψώσεως τού Τιμίου Σταυρού) σε περιπτώσεις μεγάλης έκπληξης, αγανάκτησης, απορίας: *~! Τι είναι αυτά που ακούω!* (δ) **γίνεται το σώσε** (i) επικρατεί αναστάτωση ή γίνεται καβγάς ή μεγάλη φασαρία: *παρεξηγήθηκαν και ήρθαν στα χέρια· πήγαν κάποιοι να τους χωρίσουν κι έγινε το σώσε!* (ii) έχει πολύ μεγάλη κίνηση: *στους δρόμους ~ από τα πολλά αυτοκίνητα* || *στα σουπερμάρκετ την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς ~* ΣΥΝ. γίνεται πανικός / χαμός / το έλα να δεις **2.** (μτφ.) διαφυλάσσω (κάτι) ακέραιο και αναλλοίωτο, φροντίζω να διατηρήσει την ουσία, την ποιότητά του: *μόνο με παραίτηση θα σώσει την αξιοπρέπειά του* || *~ την τιμή / την υπόληψή μου* ΣΥΝ. διασώζω· ΦΡ. **σώζω τα προσχήματα** βλ. λ. *πρόσχημα* **3.** (ειδικότ.) (α) προφυλάσσω (κάποιον/κάτι) από την αποτυχία: *η εξαιρετική ερμηνεία τού πρωταγωνιστή δεν έσωσε την παράσταση* (β) προφυλάσσω (κάποιον/κάτι) από τη δυσαρέσκεια ή την αγανάκτηση των άλλων: *αυτό που σε σώζει είναι ότι είσαι πολύ χαριτωμένη* (αλλιώς θα είχα θυμώσει πολύ μαζί σου) **4.** ΕΚΚΛΗΣ. λυτρώνω από τα δεσμά τής αμαρτίας: *ο Ιησούς με τη σταυρική του θυσία έσωσε τον κόσμο* || *η πίστη σου σε έσωσε* **5.** (στους υπολογιστές) διασώζω, αποθηκεύω, εντάσσω σε αρχείο· (μεσοπαθ. **σώζομαι**) **6.** εξακολουθώ να υπάρχω, έχω απομείνει: *ελάχιστα αποσπάσματα έχουν σωθεί από τα έργα του* || *στην κορυφή τού λόφου σώζονται ακόμη υπολείμματα τού κάστρου* ΣΥΝ. διασώζομαι, διατηρούμαι **7.** (μτφ.) πετυχαίνω τις επιδιώξεις μου, εξασφαλίζομαι πλήρως: *αγόρασαν τότε τα οικόπεδα μισοτιμής και σώθηκαν!* || *αν πιάσει αυτή η δουλειά, σωθήκαμε!* ΦΡ. (ειρων.) **(τώρα) σώθηκα / σωθήκαμε!** για περιπτώσεις στις οποίες δεν πρέπει να περιμένει κανείς θετικό αποτέλεσμα ή ευνοϊκή εξέλιξη: *Την άφησες να κάνει τη δουλειά μόνη της; Σώθηκες!* || *άσε, γιατί, αν περιμένουμε από σένα, σωθήκαμε!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῴζω* < *σω-ίζω*, από τον αόρ. *σῶ-σαι* κατά τα ρ. σε *-ίζω* (πβ. κ. *θερίσαι – θερίζω, βαδίσαι – βαδίζω*). Οι ιων.-αττ. τ. *σώ-σω* (μέλλ.), *σῶ-σαι* (αόρ.), *σω-θῆναι* (παθ. αόρ.) έχουν προέλθει μέσω συναιρέσεως από τους αντίστοιχους επικούς τ. *σαώ-σω, σαῶ-σαι, σαωθῆναι*, οι οποίοι μας οδηγούν σε ομηρικό ενεστ. *σαώ (-όω)* < επίθ. *σῶς / σῶος* (βλ.λ.). Ο νεοελλ. τ. *σώνω* οφείλεται στην επίδρ. των ρ. σε *-ώνω* (μέσω τού αορ. *ἔ-σωσ-α*) κατά το σχήμα *σήκωσα – σηκώνω, πάγωσα – παγώνω*].

> **σώζω – σώνω – διασώζω.** Τα ρήματα **σώζω** και **σώνω** έχουν διαφορετική ετυμολογική προέλευση: το *σώζω* είναι το αρχ. **σῴζω** (< *σωίζω* < *σῶος*), ενώ το *σώνω* «αρκώ, φτάνω» προέρχεται από το **ἰσώνω** (< *ἴσος*). Εντούτοις στη χρήση, από τον (κοινό) αόριστο *έσωσα* σχηματίστηκε και τύπος ενεστώτα **σώνω** *(Δεν σε σώνει τίποτε)* αντί τού *σώζω*, κατά τα πολλά ρήματα σε *-ωσα – -ώνω (σκότωσα – σκοτώνω, πλήρωσα – πληρώνω, φόρτωσα – φορτώνω* κ.τ.ό.), ο οποίος συνέπεσε με το *σώνω* (< *ισώνω*).
> Αξίζει να σημειωθεί ότι, στην καθημερινή πια ορολογία τής πληροφορικής, όπου ακούγεται συχνότατα το *σώζω*, για να αποδώσει το αγγλ. *save* με τη σημ. «διαφυλάσσω, διατηρώ για να μη χαθεί», είναι προτιμότερο αντί για το *σώζω* (και *σώσιμο*;) να χρησιμοποιείται το ακριβέστερο **διασώζω** (και ουσ. **διάσωση**). Το *διασώζω* σημαίνει ακριβώς «διαφυλάσσω κάτι για να διατηρηθεί, να μη χαθεί»: *διασώζω ένα κείμενο / μια φράση / μια πληροφορία / το γραπτό μου / το μήνυμα* κ.ο.κ.

σωθικά (τα) (λαϊκ.) **1.** (εκφραστ.) τα εσωτερικά όργανα τού ανθρώπου: *πιες ένα ποτήρι κρασί, να ζεσταθούν τα ~ σου!* ΣΥΝ. σπλάχνα, εντόσθια, το μέσα (μου, σου...)· ΦΡ. (μτφ.) **μου τρώει / καίει τα σωθικά** με βασανίζει πάρα πολύ **2.** (μτφ.) τα βάθη τής ψυχής (κάποιου): *μια κραυγή πόνου έμοιαζε να βγαίνει μέσ' από τα ~ του.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **εσωθικά* (με σίγηση τού αρχικού άτονου *ε-*), ουδ. πληθ. τού επιθ. **εσωθικός* < αρχ. *ἔσωθεν* (βλ.λ.)].

Σωκράτης (ο) {-η κ. -άτους} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (470/469-399 π.Χ.), ο οποίος θεμελίωσε την επαγωγική και τη μαιευτική μέθοδο, δίδαξε μόνο προφορικά, εμπλουτίζοντας και εμβαθύνοντας τη διαλεκτική και οριστικοποίησε τη στροφή τής φιλοσοφίας από τη φύση προς τον άνθρωπο και την ανθρωποκεντρική θεώρηση τού κόσμου **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *σῶς* (βλ. λ. *σῶος*) + *-κράτης* < *κράτος*].

σωκρατικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον αρχαίο Έλληνα φιλόσοφο Σωκράτη: *~ φιλοσοφία / διάλογος / μέθοδος / διδασκαλία / ειρωνεία.*

σωληνάκι (το) → σωλήνας

σωληνάριο (το) {σωληναρί-ου | -ων} **1.** το μικρό σωληνοειδές δοχείο από εύκαμπτο υλικό, μέσα στο οποίο συσκευάζονται προκειμένου να διατεθούν στο εμπόριο, διάφορες ημίρρευστες ουσίες (κόλλες, αλοιφές, κρέμες, ζαχαροπλαστικά υλικά κ.λπ.), ώστε, πιέζοντάς το, το περιεχόμενό του να σπρώχνεται έξω: *ζουλάω το ~ τής οδοντόκρεμας* **2.** (λόγ.-σπανιότ.) ο μικρός και λεπτός σωλήνας (βλ.λ.) ΣΥΝ. σωληνάκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωληνάριον* < αρχ. *σωλήν, -ῆνος* + υποκ. επίθημα *-άριον* (πβ. κ. *θηκ-άριον*)].

σωλήνας (ο) **1.** κοίλος, κυλινδρικός και επιμήκης αγωγός που κατασκευάζεται από μέταλλο, γυαλί, πλαστικό ή άλλο υλικό και χρησιμοποιείται για τη διοχέτευση και μεταφορά υγρών ή αερίων, καθώς επίσης και για την τοποθέτηση καλωδίων ηλεκτρικών εγκαταστάσεων: *~ φωταερίου / γκαζιού / ύδρευσης·* ΦΡ. **παιδί τού σωλήνα** παιδί από ωάριο, το οποίο γονιμοποιήθηκε μέσα σε ειδικό σωλήνα τεχνητά από σπέρμα το οποίο συνήθ. έχει συντηρηθεί με κατάψυξη **2.** ΑΝΑΤ. κοιλότητα ή αγωγός τού σώματος με κυλινδρικό σχήμα: *αναπνευστικός / πεπτικός ~* ● **3.** θαλάσσιο, εδώδιμο μαλάκιο με χαρακτηριστικό σωληνοειδές όστρακο, που αλιεύεται για την εύγευστη σάρκα του ή για να χρησιμοποιηθεί ως δόλωμα. Επίσης (λαϊκ.) **σωλήνα** (η) (σημ.

1). — (υποκ.) **σωληνάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωλήν, -ῆνος*, τεχν. όρ., με επίθημα *-ήν, -ῆνος* (πβ. κ. *πυρ-ήν*), αγν. ετύμου. Πιθανόν η λ. να ανάγεται σε ριζικό ουσ. **σῶλος*, αλλά καμία περαιτέρω σύνδεση δεν έχει εξακριβωθεί (λ.χ. με τη λ. *σῦριγξ*)].

σωληνίσκος (ο) ΙΑΤΡ. ο λεπτός και εύκαμπτος σωλήνας, που τοποθετείται στο στόμα για την εισαγωγή και εξαγωγή υγρών, λ.χ. κατά την οδοντιατρική εξέταση ΣΥΝ. σωληνάκι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σωλήν* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*].

σωληνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σωληνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα σωλήνα: *~ θήκη / οπή / όστρακο* ΣΥΝ. σωληνωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σωληνοκάβουρας (ο) (λαϊκ.) κλειδί με ρυθμιζόμενο άνοιγμα, που χρησιμοποιείται για το βίδωμα ή το ξεβίδωμα σωλήνων.

σωληνοκόφτης (ο) εργαλείο με το οποίο κόβουν σωλήνες.

σωληνουργία (η) {σωληνουργιών} η βιομηχανία κατασκευής σωλήνων.
[ΕΤΥΜ. < *σωλήνας* + *-ουργία* < λεξικό επίθημα *-ουργός* (βλ.λ.)].

σωληνώνω ρ. μετβ. {σωλήνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ σωλήνες (λ.χ. σε μηχανικό σύστημα), εφοδιάζω με σωλήνες: *~ την εγκατάσταση* **2.** συνδέω με σωλήνα: *όλα τα εξαρτήματα πρέπει να σωληνωθούν με τον κεντρικό τροφοδότη* || *~ το μηχάνημα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωληνοῦμαι (-όο-)* < αρχ. *σωλήν, -ῆνος* (βλ.λ.)].

σωλήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση σωλήνων σε εγκατάσταση, κυρ. σε ανεγειρόμενο κτήριο, για τη λειτουργία τής ύδρευσης, τής αποχέτευσης, τής κεντρικής θέρμανσης κ.λπ.: *η οικοδομή προχωρεί, τώρα περνάνε τις ~* **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) το σύνολο των σωλήνων που τοποθετούνται διαδοχικά ο ένας μετά τον άλλον, ώστε να αποτελούν συνεχή γραμμή, για τη μεταφορά υγρού ή αερίου ή ως προστατευτικό για την κάλυψη καλωδίων: *η υγρασία έχει καταστρέψει τις ~ τής εγκατάστασης.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tubulure].

σωληνωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει το σχήμα σωλήνα ΣΥΝ. σωληνοειδής **2.** αυτός που διαθέτει σωλήνες, που αποτελείται από σωλήνες: *~ ατμολέβητας / σκαλωσιά.*

σώμα (το) {σώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η φυσική κατασκευή ενός ζωντανού οργανισμού, το σύνολο των μελών και των οργάνων που απαρτίζουν έναν άνθρωπο ή ένα ζώο (σκελετός, ιστοί, όργανα, συστήματα οργάνων κ.λπ.): *οι φυσικές λειτουργίες τού ~* || *ανδρικό / γυναικείο / παιδικό / εφηβικό / γεροντικό ~* || *αισθάνομαι πόνους σε όλο μου το ~* || *αρμονικό / μυώδες / γεροδεμένο / καχεκτικό / ανεπτυγμένο ~* || *αισθητική σώματος* ΣΥΝ. κορμί· ΦΡ. (α) ***αναλογίες (τού σώματος)*** (i) οι διαστάσεις τού κάθε μέλους σε σχέση με τις διαστάσεις των υπολοίπων μελών, η διάπλαση: *φυσιολογικές / κανονικές ~* (ii) (ειδικότ. για γυναίκες) οι διαστάσεις τού στήθους, τής μέσης και τής περιφέρειας (β) ***νους υγιής εν σώματι υγιεί*** βλ. λ. νους (γ) (για μάχη, σύγκρουση) ***σώμα με / προς σώμα*** (πολεμώντας) ένας προς έναν (κατά τη διάρκεια συμπλοκής με τον εχθρό): *αγώνας / πάλη ~* **2.** (ειδικότ.) ο κορμός τού ανθρώπου, κατ' αντιδιαστολή προς τα άκρα, τον λαιμό και το κεφάλι: *στην πυγμαχία επιτρέπονται τα χτυπήματα στο κεφάλι και στο ~ πάνω από τη ζώνη* **3.** (ειδικότ.) το εξωτερικό στρώμα τού δέρματος, η επιδερμίδα: *σφριγηλό / τρυφερό / λείο ~* || *κρέμα σώματος* || *ενυδάτωση / περιποίηση σώματος* **4.** η υλική υπόσταση τού ανθρώπου, το σύνολο των βιολογικών του λειτουργιών και αναγκών, κατ' αντιδιαστολή προς το πνεύμα και την ψυχή του (πβ. λ. *σάρκα*): *«~ θυμήσου όχι μόνο το πόσο αγαπήθηκες...»* (Κ. Καβάφης) || *το ξύπνημα τού ~* || *το ~ ζητάει* || *«ασθενεί το ~, ασθενεί μου και η ψυχή»* (παρακλητικός κανόνας)· ΦΡ. ***ψυχή τε και σώματι*** βλ. λ. *ψυχή* **5.** το πτώμα: *ο ενταφιασμός / η καύση τού ~* || *η αττική γη φιλοξενεί από σήμερα το ~ τής μεγάλης ηθοποιού* ΣΥΝ. (λόγ.) σορός, λείψανο **6.** (επιστημ.) κάθε υλικό αντικείμενο, οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό με τις αισθήσεις: *στερεά / υγρά ~* || *ουράνιο ~* (πλανήτης, αστεροειδής κ.λπ.) || *ο νόμος τής πτώσεως των σωμάτων*· ΦΡ. ***ξένο σώμα*** (i) οτιδήποτε έχει εισέλθει ή σχηματιστεί σε έναν οργανισμό, χωρίς να ανήκει σε αυτόν (ii) (μτφ.) οτιδήποτε / οποιοσδήποτε υπάρχει σε ένα σύνολο (π.χ. κοινωνικό), χωρίς να είναι προσαρμοσμένος, χωρίς να ανήκει σε αυτό: *αισθανόταν ~ στην πόλη που έμενε* **7.** ΝΟΜ. ***σώμα τού εγκλήματος*** (λατ. corpus delicti) κάθε υλικό αντικείμενο που καθιστά αυταπόδεικτη την τέλεση εγκλήματος, λ.χ. το φονικό όπλο ΣΥΝ. πειστήριο **8.** ΧΗΜ. (α) ***απλό σώμα*** αυτό που δεν επιδέχεται περαιτέρω χημική διάσπαση ή διαχωρισμό, δηλ. το χημικό στοιχείο (βλ.λ.) (β) ***σύνθετο σώμα*** αυτό που αποτελείται από απλά σώματα και μέσω χημικών διεργασιών (διάσπαση, αποσύνθεση κ.λπ.) μπορεί να αποδώσει τα απλά σώματα από τα οποία αποτελείται **9.** (α) το κύριο μέρος αντικειμένου ή όλου, κατ' αντιδιαστολή προς τα άκρα ή τα προσαρτήματά του: *το ~ τής μηχανής / τής συσκευής* (β) (ειδικότ.) συσκευή θέρμανσης: *στο σαλόνι υπάρχουν δύο ~ καλοριφέρ* || *~ που λειτουργεί με ηλεκτρισμό* ΣΥΝ. κορμός **10.** (συνεκδ.) η ομοιογενής μάζα, η ύλη από την οποία αποτελείται κάθε αντικείμενο **11.** το χαρτί, το έντυπο τής επιταγής **12.** σύνολο προσώπων οργανωμένο για συγκεκριμένο σκοπό: *δικαστικό / διπλωματικό ~* || *το ~ των ενόρκων / των επιθεωρητών / των ορκωτών λογιστών*· ΦΡ. (α) ***νομοθετικό σώμα*** βλ. λ. *νομοθετικός* (β) ***εκλογικό / εκλεκτορικό σώμα*** το σύνολο των ψηφοφόρων / των εκλεκτόρων (γ) (λόγ.) ***εν σώματι*** (*ἐν ἑνί σώματι*, Κ.Δ. *Κολ.* 3, 15) όλοι μαζί, ως σύνολο: *πήγαν ~ στο γραφείο τού προέδρου, για να διαμαρτυρηθούν* (δ) ***συγκρότηση σε σώμα*** βλ. λ. *συγκρότηση* **13.** ΤΥΠΟΓΡ. κάθε αντίτυπο βιβλίου, συγγράμματος κ.λπ., που έχει λάβει την τελική μορφή του μετά την τύπωση και τη βιβλιοδεσία και μπορεί να κυκλοφορηθεί στο εμπόριο: *έχουν απομείνει μόνο είκοσι ~ τού πρώτου τόμου* **14.** ΕΚΚΛΗΣ. ο άρτος που ευλογείται κατά το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας· ΦΡ. ***σώμα τής Εκκλησίας*** το σύνολο των μελών τής Εκκλησίας: *οι αιρετικοί αποβάλλονται από το ~* **15.** (ειδικότ.) (α) το σύνολο ανθρώπων με στρατιωτικού τύπου εκπαίδευση και οργάνωση: *άτακτα ~ ανταρτών* || *το ~ τής Αστυνομίας* || *αποπέμφθηκε από το ~* (β) ***Σώματα Ασφαλείας*** βλ. λ. *ασφάλεια* **16.** ΣΤΡΑΤ. (α) σύνολο στρατιωτών που τελούν υπό ενιαία, ξεχωριστή διοίκηση: *έφιππο / μηχανοκίνητο / εκστρατευτικό ~* (β) στοιχείο τού στρατού το οποίο δεν συγκρούεται με τον εχθρό, αλλά παρέχει υποστήριξη διοικητικής ή λογιστικής μορφής, π.χ. το Σώμα Υλικού Πολέμου (Σ.Υ.Π.), το Σώμα Εφοδιασμού και Μεταφορών κ.ά. (γ) ***Σώμα Στρατού*** οργανισμός μεγαλύτερος από μεραρχία και μικρότερος από στρατιά· συνήθ. αποτελείται από δύο ή περισσότερες μεραρχίες, μαζί με τα Όπλα και τις Υπηρεσίες που τον υποστηρίζουν (βλ. κ. λ. *όπλο*) **17.** ΓΛΩΣΣ. σύνολο γλωσσικού υλικού· κόρπους (βλ.λ.). — (υποκ.) **σωματάκι** (το) (σημ. 1, 3), (μεγεθ.) **σωματάρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῶμα*, αγν. ετύμου, όπως συμβαίνει και σε άλλες αντίστοιχες λ. Ι.Ε. γλωσσών (π.χ. λατ. corpus). Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι *σῶμα* < *twō-mn̥, που ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *tēu- «φουσκώνω, πρήζομαι» και, ως εκ τούτου, συνδ. με τη λ. *σω-ρός* (βλ.λ.), άποψη η οποία προϋποθέτει περίπλοκες μεταβολές. Άλλες εκδοχές, όπως η αναγωγή σε τ. **σῶπ-μα* και η σύνδεση με το ρ. *σήπομαι* ή ακόμη και με τα ρ. *σίνομαι* «βλάπτω, κάνω κακό», σανσκρ. siyā «πήζω, σκληραίνω», δεν συγκεντρώνουν ισχυρά επιχειρήματα. Στον Όμηρο η λ. χρησιμοποιείται αποκλειστικά για πτώματα (κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *δέμας*). Ήδη στην Κ.Δ. συναντούμε τη σημ. «σύνολο προσώπων» (*ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν*, *Α' Κορινθ.* 10, 17). Ο στρατ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. corps].

σωμασκία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) η άσκηση, η εκγύμναση τού σώματος ΣΥΝ. γυμναστική, άθληση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *σῶμα ἀσκῶ*].

σωματαράς (ο) {σωματαράδες} (οικ.) πρόσωπο που έχει ρωμαλέο σώμα με μεγάλες διαστάσεις.

σωματάρχης (ο) [1821] {σωματαρχών} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής Σώματος Στρατού.
[ΕΤΥΜ. < *σώμα, -ατος* + *-άρχης* < *άρχω*, απόδ. τού γαλλ. chef de corps].

σωματειακός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με σωματείο: *~ οργάνωση / καταστατικό / αθλητισμός* ΣΥΝ. συνδικαλιστικός **2.** ΙΣΤ. ***σωματειακό κράτος*** πολιτικό σύστημα που επέβαλλε τη συμμετοχή των εργαζομένων στα ελεγχόμενα από το κράτος σωματεία και συνδικάτα παραγωγών (εφαρμόστηκε στη φασιστική Ιταλία).

σωματείο (το) **1.** ΝΟΜ. ένωση είκοσι τουλάχιστον προσώπων η οποία επιδιώκει σκοπό μη κερδοσκοπικό και έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα: *καλλιτεχνικό / αθλητικό / φιλανθρωπικό ~* ΣΥΝ. σύλλογος, οργάνωση, οργανισμός **2.** (ειδικότ.) ένωση προσώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα, η οποία αποσκοπεί στη διαφύλαξη και προαγωγή των κοινών επαγγελματικών συμφερόντων των μελών της: *εργατικό / επαγγελματικό ~* || *~ ηθοποιών* || *~ εργατοτεχνιτών μετάλλου* || *ιδρύω / συγκροτώ ~* ΣΥΝ. συνδικάτο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωματεῖον* < αρχ. *σῶμα, -ατος*].

σωματεμπορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος για να εξυπηρετήσει την ακολασία άλλων: (α) προσλαμβάνει ή παρασύρει, έστω και με τη συναίνεσή της, ανήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία (β) με τη βία, με απατηλά μέσα, με απειλές, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με κάθε άλλο εξαναγκαστικό μέσο προσλαμβάνει ή παρασύρει ενήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία (γ) με τα προαναφερόμενα μέσα κατακρατεί παρά τη θέλησή της σε οίκο ανοχής γυναίκα ή την εξαναγκάζει σε πορνεία. Επίσης **σωματεμπόριο** (το) [μεσν.] (πβ. λ. *δουλεμπόριο*).

σωματέμπορος (ο) [μτγν.] {σωματεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που ασκεί σωματεμπορία, ο προαγωγός. Επίσης (λαϊκ.) **σωματέμπορας** (πβ. λ. *δουλέμπορος*).

σωματίδιο (το) {σωματιδί-ου | -ων} (επιστημ.) **1.** υλικό σώμα πολύ μικρών διαστάσεων, μικρότατο συστατικό ύλης: *στοιχειώδες ~* || *~ νέφους* (σταγονίδιο νερού ή μικρότατο τεμάχιο πάγου που αιωρείται στην ατμόσφαιρα) **2.** ΦΥΣ. ***θεωρία των σωματιδίων*** θεωρία που ερμηνεύει τη φύση ως αποτέλεσμα τής δράσης μικρότατων υλικών σωμάτων· *η θεωρία των κβάντα* ή *κβαντική θεωρία* (βλ. λ. *κβαντικός*). — **σωματιδιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωματίδιον*, υποκ. τού αρχ. *σῶμα, -ατος*. Ο φυσ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. corpuscule].

σωματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το σώμα (βλ.λ.): *~ διάπλαση / πόνος / άσκηση / ελάττωμα / αναλογίες / κοιλότητα* (η κοιλότητα τού σώματος, στην οποία εμπεριέχονται τα σπλάχνα) / *βάρος / λίπος / ύψος / θάνατος / δοκιμασία / επαφή / φροντίδα*· ΦΡ. (α) ***σωματική / φυσική αγωγή*** βλ. λ. *αγωγή* (β) ***σωματική έρευνα*** ανακριτική πράξη που διενεργείται σε άτομο ύποπτο για τη μεταφορά κλοπιμαίων, απαγορευμένων ουσιών κ.λπ. ή και γενικότ. όταν ο αρμόδιος εισαγγελέας έχει διατάξει ανάκριση για κακούργημα ή πλημμέλημα (γ) ***σωματική ανάγκη*** η βιολογική ανάγκη για ούρηση ή αφόδευση (δ) ***σωματική ακεραιότητα*** η κατάσταση κατά την οποία η αρτιμέλεια και υγεία ενός ανθρώπου δεν έχουν υποστεί βλάβη **2.** ΝΟΜ. (α) ***σωματική βία*** η φυσική δύναμη που ασκείται κατά τού σώματος κάποιου, π.χ. ο ξυλοδαρμός (β) ***σωματική βλάβη*** βλ. λ. *βλάβη* (γ) ***σωματική ποινή*** κάθε ποινή που πλήττει το σώμα τού καταδίκου (λ.χ. η μαστίγωση, ο ακρωτηριασμός κ.ά.) **3.** ΒΙΟΛ. ***σωματικό κύτταρο*** κάθε κύτταρο τού σώματος με εξαίρεση τα γεννητικά κύτταρα. — **σωματικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

σωμάτιο (το) {σωματί-ου | -ων} **1.** ΙΑΤΡ. κάθε κύτταρο τού σώματος, ειδικότ. τα ερυθρά και τα λευκά αιμοσφαίρια **2.** σωματίδιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωμάτιον*, υποκ. τού ουσ. *σῶμα, -ατος*. Στη σημ. «αιμο-

σφαίριο» η λ. αποδίδει το γαλλ. corpuscule].

σωματοδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το μπόντι-μπίλντινγκ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. body-building].

σωματολογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} **1.** η μελέτη των μεταβολών τού ανθρώπινου σώματος με την πάροδο τής ηλικίας και κυρ. των μεταβολών που επισυμβαίνουν από τη γέννηση μέχρι την ενηλικίωση **2.** επιστημονικός κλάδος τής ανθρωπολογίας, που μελετά το ανθρώπινο σώμα από πλευράς ανατομικής, λειτουργικής, ανθρωπομετρικής κ.λπ. — **σωματολογικός**, -ή, -ό [1848]. **σωματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. somatologie].

σωματομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. η συστηματική επιστημονική μελέτη των διαστάσεων τού ανθρώπινου σώματος. — **σωματομετρικός**, -ή, -ό. **σωματομετρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatometry].

σωματόπλασμα (το) {σωματοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των σωματικών (βλ.λ.) κυττάρων εκτός από τα γεννητικά κύτταρα (σπερματόπλασμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatoplasm].

σωματοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {σωματοποιείς... | σωματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω σε κάτι σωματική υπόσταση. — **σωματοποίηση** (η) [μεσν.].

σωματοστατίνη (η) {σωματοστατινών} ΒΙΟΛ. ορμόνη η οποία παράγεται από τον υποθάλαμο και από το τοίχωμα τού πεπτικού σωλήνα και αναστέλλει την έκκριση διαφόρων άλλων ορμονών, όπως τής σωματοτροπίνης, τής θυρεοτροπίνης, τής ινσουλίνης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatostatin < somato- (< *σώμα*) + -stat (< *-στατης* < αρχ. *ἵ-στα-μαι*) + κατάλ. -in].

σωματοτροπίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ. η ορμόνη τής υποφύσεως, που επιδρά στην αύξηση τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatotropine].

σωματότυπος (ο) {σωματοτύπ-ου | -ων, -ους} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. το σχήμα και η μορφή τού ανθρώπινου σώματος, όπως ταξινομούνται σε διακριτούς τύπους, με αναφορά σε τρεις ακραίους σωματικούς τύπους, τον στρογγυλό, παχύ, τον μυώδη και τον αδύνατο, λεπτό τύπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatotype].

σωματοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {(θηλ. σωματοφύλακος) | σωματοφυλάκων} το άτομο που αναλαμβάνει επί πληρωμή την προστασία τής σωματικής ακεραιότητας κάποιου: *προσλαμβάνω / κυκλοφορώ με / συνοδεύομαι από* ~ ΣΥΝ. (μειωτ.) μπράβος, γορίλας.

σωματοφυλακή (η) ομάδα σωματοφυλάκων, η προσωπική φρουρά κάποιου.

σωματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σωματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει μεγάλο, γεροδεμένο, δυνατό σώμα: ~ *άνδρας / πολεμιστής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

σώνω[1] ρ. ‣ σώζω

σώνω[2] ρ. αμετβ. **1.** είμαι αρκετός, ώστε να καλύπτω τις ανάγκες κάποιου επαρκώς· κυρ. στην προστ. ***σώνει!*** αρκετά!, φτάνει!: *μη βάζεις άλλο λάδι, ~!* ΦΡ. ***σώνει και καλά / καλά και σώνει / ντε και σώνει / σώνει και ντε*** με το ζόρι, με κάθε τρόπο, ασκώντας πίεση ή επιμένοντας πολύ: *ήθελε ~ να παντρέψει την κόρη του με γιατρό* || *μα ~ να με πείσει ότι έκανα λάθος!* ΣΥΝ. ντε και καλά **2.** (λαϊκ. *σώνω* + *να*) προλαβαίνω· (συνήθ. ο αόρ.): *δεν έσωσε να δει την κόρη του παντρεμένη* ΣΥΝ. αποσώνω· ΦΡ. (α) ***να μη σώσεις*** ως κατάρα σε κάποιον να μην προλάβει, να πεθάνει πριν κάνει κάτι: *μου έφαγε ένα σωρό λεφτά, που να μη σώσει να τα χαρεί!* (β) ***να μην έσωνα*** ως έκφραση έντονης μετάνοιας: *εγώ τον βοήθησα, που ~, τέτοιο κάθαρμα που ήταν!* (γ) ***μη σώσεις*** ως έκφραση έντονης αδιαφορίας για το αν θα κάνει κανείς κάτι ή όχι· σε φρ. όπως: *μη σώσεις κι έρθεις!* (ας μην έρθεις, δεν με ενδιαφέρει αν δεν έρθεις) **3.** (μεσοπαθ. ***σώνομαι***) χρησιμοποιούμαι ή ξοδεύομαι ώς το τέλος, τελειώνω: *Τι θα γίνει, άμα σωθεί το πετρέλαιο; Θα ξεπαγιάσουμε;* || *σώθηκε η ζάχαρη· πήγαινε να πάρεις*· ΦΡ. (α) ***σώθηκαν τα ψέματα!*** ήρθε η ώρα τής αλήθειας (β) ***σώθηκε το λάδι / καντήλι του*** ή ***σώθηκαν οι μέρες / τα καρβέλια του*** πεθαίνει ή πέθανε, είναι στα τελευταία του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *ισώνω* (< *ίσος*), με σίγηση τού *ι*-].

σώος, -α, -ο (για πρόσ.) αυτός που διατηρεί την ακεραιότητά του, που δεν έχει υποστεί φθορά, βλάβη ή ατύχημα: *βγήκε ~ από το κτήριο που κατέρρευσε*· ΦΡ. (α) ***σώος και αβλαβής*** βλ. λ. *αβλαβής* (β) ***έχω σώας τας φρένας*** είμαι διανοητικώς, ψυχικώς υγιής: *για να είναι έγκυρη μια διαθήκη, πρέπει να έχει σώας τας φρένας ο διαθέτης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῶος / σῶς* < **σάFο-ς* (με σίγηση τού δίγαμμα και συναίρεση) < *tw-ə-wo-s (που αντικατέστησε τον αναμενόμενο τ. **σαῦς* < *tw-ə-ú-s), μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *tēw- «φουσκώνω» (με συριστικοποίηση *tw- / *ss- > s-, και μετάθεση τού -ə-), πβ. σανσκρ. távas-vānt «ισχυρός, δυνατός», tavīti «είμαι ισχυρός, δύναμαι να...», αβεστ. tav- «είμαι σε θέση να...» κ.ά. Ομόρρ. *σῴζω* (< *σω-ίζω*), *σω-τήρ[ας]*, *σωστός, σώ-φρων, Σω-κράτης* κ.ά. Η αποδοχή τής απόψεως αυτής θα προϋπέθετε ότι το επίθ. *σῶος / σῶς* είχε αρχικώς τη σημ. «ισχυρός, δυνατός»].

σωπαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σώπασα (προστ. κ. σώπα)} ♦ (αμετβ.) **1.** παραμένω σιωπηλός, δεν μιλώ: *Γιατί σωπαίνεις; Γιατί δεν λες κι εσύ τη γνώμη σου;* ΣΥΝ. σιωπώ, (λόγ.) σιγώ **2.** (κατ' επέκτ.) μένω αδρανής, δεν εκδηλώνω την αντίθεσή μου: *η κοινή γνώμη / ο Τύπος σωπαίνει για τα εγκλήματα τού καθεστώτος* **3.** παύω να μιλώ: *το ύφος της με έκανε να σωπάσω* || *σώπα, ν' ακούσω!* ΣΥΝ. (υβριστ.) σκάω, το βουλλώνω ΑΝΤ. μιλώ **4.** (η προστ. ***σώπα***) (α) για τη δήλωση δυσπιστίας: *Ο ίδιος σου το 'πε; ~, δεν το πιστεύω!* (β) σε εκφράσεις ειρωνείας: *~! Σε λίγο θα μου πεις ότι δεν καταλάβαινε τι έκανε!* (γ) για καθησυχασμό: *~, μην κλαις, θα γίνεις καλά σύντομα!* (δ) ως έκφραση ανακούφισης: *~, τον βρήκαμε επιτέλους!* ♦ **5.** (μετβ.) (σπάν.) κάνω (κάποιον) να σταματήσει να μιλάει ή να φωνάζει: *δεν μπόρεσαν να σωπάσουν τις φωνές που διαμαρτύρονταν*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιωπώ*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἐσώπασα* (αντί τού αρχ. *ἐσιώπησα*) τού ρ. *σιωπῶ* (βλ.λ.) και επίθημα *-αίνω*, κατά το σχήμα *ἐχόρτασα – χορταίνω*. Η αποβολή τού *-ι-* (*σιωπῶ – σωπαίνω*) εμφανίζεται και άλλες φορές μετά το σ- (λ.χ. *σίαλος – σάλιο, σιαγών – σαγόνι*), όταν ακολουθεί φωνήεν].

σωρεία (η) {χωρ. πληθ.} μεγάλη ποσότητα, μεγάλος αριθμός: *έχει διαπράξει ~ σφαλμάτων* || *~ καταγγελιών* ΣΥΝ. πλήθος, πληθώρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σωρεύω*].

σωρείτης (ο) ‣ σωρίτης

σωρεύω ρ. μετβ. {σώρευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) συγκεντρώνω (πράγματα), ώστε να γίνουν σωρός· (συνήθ. μτφ.): *με την απεργία των δικηγόρων εκατοντάδες υποθέσεις σωρεύονται στα δικαστήρια* ΣΥΝ. συσσωρεύω, συναθροίζω. — **σώρευση** (η) [αρχ.], **σωρευτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. **σωρευτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σωρός*].

σωρηδόν επίρρ. (λόγ.) **1.** κατά σωρούς, ώστε να σχηματίζονται σωροί: *οι παραγωγοί πετούσαν ~ τα απούλητα φρούτα και λαχανικά* ΣΥΝ. σωριαστά, απανωτά **2.** (κακόσ.) σε μεγάλη ποσότητα, σε μεγάλο αριθμό και χωρίς μέτρο: *οι πτυχιούχοι υπέβαλλαν ~ αιτήσεις για τις κενές θέσεις στο Δημόσιο* ΣΥΝ. αθρόως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σωρός* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (πβ. κ. *βαθμ-ηδόν*)].

σωριάζω ρ. μετβ. {σώριασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) τοποθετώ ακατάστατα, ατάκτως (πράγματα, ώστε να σχηματίσουν σωρό): *σώριασε στοίβες τα βιβλία πάνω στο γραφείο του* ΣΥΝ. σωρεύω, συσσωρεύω· (μεσοπαθ. ***σωριάζομαι***) **2.** (για πρόσ.) πέφτω κάτω χωρίς να μπορώ να ελέγξω καθόλου το σώμα μου, χωρίς δύναμη, σαν σωρός: *~ λιπόθυμος / νεκρός* || *έτσι όπως τον βλέπω ωχρό κι αδύναμο, φοβάμαι μη σωριαστεί καμιά ώρα* **3.** καταρρέω: *το κτήριο σωριάστηκε σαν χάρτινος πύργος*. — **σώριασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σωρός*].

σωριαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που σχηματίζει σωρό: *έβαλε όλες τις πατάτες ~ στη γωνία* ΣΥΝ. στοιβαγμένος, στοιβαχτός.

σωρίτης (ο) (συνήθ. ορθ. *σωρείτης*) {σωριτών} (λόγ.) **1.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) σύνθετος, βραχυλογικός συλλογισμός, στον οποίο παραλείπονται τα επιμέρους συμπεράσματα και προβάλλεται μόνο το τελικό και ο οποίος μπορεί να αναλυθεί σε τόσους άλλους απλούς συλλογισμούς όσες είναι και οι προτάσεις που τον αποτελούν εκτός από την πρώτη και την τελευταία • **2.** ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό, σφαιρικό και εξογκωμένο νέφος που σχηματίζεται από ανοδικά ρεύματα αέρα· είναι υπόλευκο ή φαιό και ανακλά έντονα το ηλιακό φως. — **σωριτικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σωρ(ε)ίτης* < αρχ. *σωρός* + παραγ. επίθημα *-ίτης* (πβ. κ. *πολ-ίτης*), ενώ η γρ. με *-ει-* πρέπει να αποδοθεί στην επίδρ. των *σωρεύω, σωρεία*].

σωριτομελανίας (ο) (συνήθ. ορθ. *σωρειτομελανίας*) {σωριτομελανιών} ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό, ογκώδες και βαρύ νέφος, που η βάση του σχεδόν ακουμπά στο έδαφος· δίνει καταρρακτώδεις βροχές που συνοδεύονται και από χαλάζι.

σωροβολιάζομαι ρ. αμετβ. {σωροβολιάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) πέφτω κάτω κατάκοπος ή αναίσθητος, καταρρέω ΣΥΝ. σωριάζομαι. — **σωροβόλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *σωρός* + *βολή* + παραγ. επίθημα *-ιάζομαι* (πβ. κ. *σωριάζομαι*)].

σωρός (ο) **1.** σύνολο πραγμάτων που έχουν συγκεντρωθεί στον ίδιο χώρο χωρίς τακτοποίηση ή έχουν ριχθεί άτακτα το ένα πάνω στο άλλο: *~ από ρούχα / βιβλία / εφημερίδες / σκουπίδια* ΣΥΝ. σωρεία, στοίβα· ΦΡ. (μτφ.) ***ένα σωρό (πρόσωπα / πράγματα κ.λπ.)*** πάρα πολλά (πρόσωπα / πράγματα κ.λπ.), μεγάλη ποσότητα, πλήθος (προσώπων / πραγμάτων κ.λπ.): *μου είπε ~ ψέματα* || *έχω ~ δουλειά για το Σαββατοκύριακο* || *έχει ~ φίλους / λεφτά / υποχρεώσεις / δυνατότητες* ΣΥΝ. πληθώρα, σωρεία **2.** (η γεν. ***τού σωρού*** ως χαρακτηρισμός) κατώτερης ποιότητας, όχι εκλεκτός ή σπάνιος: *αυτό το φουστάνι είναι ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, σορός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με τη λ. *σώμα* (βλ.λ.), που όμως είναι εξίσου σκοτεινής προελεύσεως. Κατ' άλλους, η λ. ανάγεται σε τ. *twō-ros και, ως εκ τούτου, στην ίδια ρίζα με το επίθ. *σῶος / σῶς* (βλ.λ.), η οποία έχει τη σημ. «φουσκώνω»].

σώσε (το) {άκλ.} μόνο στη ΦΡ. ***γίνεται το σώσε*** για μεγάλη αναστάτωση ή θορυβώδη συγκέντρωση: *κάθε βράδυ στην παραλία μαζεύονται παρέες και ~* || *αν συνεχίσει να μου φέρεται έτσι, θα γίνει το σώσε!* ΣΥΝ. γίνεται χαμός / τής κακομοίρας, το έλα να δεις.

σωσίας (ο/η) {σωσιών} πρόσωπο που μοιάζει πάρα πολύ με άλλο, ώστε να είναι σχεδόν αδύνατον να τα ξεχωρίσει κανείς: *ψάχνουν για ~ τού Έλβις Πρίσλεϊ, για να πρωταγωνιστήσει στην ταινία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Σωσίας* (< αρχ. *σῴζω*), ήρωας τής κωμωδίας τού Πλαύτου *Ἀμφιτρύων*, όπου ο Ερμής παρουσιάστηκε με τη μορφή τού υπηρέτη Σωσία, με αποτέλεσμα εκείνος να αμφιβάλλει για τον εαυτό του].

σωσίβιο (το) **1.** ειδική συσκευή που φοριέται περίπου όπως το γιλέκο, έχει ανάλογο σχήμα, κατασκευάζεται από φελλό, με πάνινη επένδυση, και έχει την ικανότητα να επιπλέει στο νερό, ώστε να κρατάει στην επιφάνεια τής θάλασσας αυτόν που το φορά, σώζοντάς τον από πνιγμό **2.** πλαστική ή λαστιχένια κουλλούρα σε διάφορα χρώματα και σχέδια, η οποία φουσκώνει με αέρα και περνιέται γύρω από το σώμα κάποιου (συνήθ. παιδιού), ώστε να τον υποβοηθεί στην κολύμβηση, κρατώντας τον στην επιφάνεια **3.** (μτφ.) κάθε μέσο με το οποίο

διασώζεται κάποιος, βγαίνει από δύσκολη θέση: *η έκδοση τού δανείου υπήρξε ένα ~ για την εταιρεία.* – (υποκ.) **σωσιβιάκι** (το).

σωσίβιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση ανθρώπων: ~ *λέμβος* ΣΥΝ. σωστικός.
[ΕΤΥΜ. < σωσι- (από το θ. τού αορ. τού ρ. *σώζω*) + *βίος*].

σώσιμο[1] (το) {σωσίματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η διάσωση (κάποιου) από φθορά, κίνδυνο, καταστροφή: *το ~ τής ζωής κάποιου* || *το ~ τής πόλης από τους εχθρούς* **2.** (μτφ.) η διαφύλαξη τής ακεραιότητας (ενός πράγματος): *το ~ τής τιμής / τού ονόματος τής οικογένειας* **3.** ΠΛΗΡΟΦ. η αποθήκευση σε αρχείο: *το ~ τού εγγράφου* ΣΥΝ. διάσωση.
[ΕΤΥΜ. < σώζω (από το θ. τού αορ. *έ-σωσα*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *στρώσ-ιμο, σπάσ-ιμο*].

σώσιμο[2] (το) {σωσίματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το τελείωμα, η εξάντληση: *το ~ των τροφίμων / τού νερού / τού πετρελαίου.*
[ΕΤΥΜ. < σώνω (από το θ. τού αορ. *έ-σωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *λειώσ-ιμο*].

σώσμα (το) {σώσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η τελευταία ποσότητα κρασιού που υπάρχει στο βαρέλι: *πίνω από το ~.*
[ΕΤΥΜ. < σώνω (βλ. λ. *σώζω*), πβ. κ. μεσν. *σῶσμα* «ανάνηψη»].

σωσμός (ο) (λαϊκ.) το σώσιμο[1] (σημ. 1).

σωστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμεύει για τη διάσωση: ~ *μέσα / συνεργείο / λέμβος / σταθμός* (αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση ναυαγών) ΣΥΝ. σωσίβιος **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***σωστική ανασκαφή*** η ανασκαφή που γίνεται για να διασωθούν αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία ανακαλύπτονται τυχαία σε χώρο εκσκαφής. – **σωστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. σωσ- (τού ρ. *σῴζω*, όπου το -σ- οφείλεται είτε στον αόρ. *σῶσ-αι* είτε στον παρακ. *σέ-σωσ-μαι*) + *-τικός* (πβ κ. *βιασ-τικός*)].

σωστός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι όπως πρέπει να είναι, που δεν έχει λάθος: ~ *απάντηση / συμπέρασμα* || *κι αυτό ~* (και αυτή η απάντηση είναι ορθή) ΣΥΝ. ορθός ΑΝΤ. εσφαλμένος, λανθασμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει αναπτυχθεί ή εξελιχθεί στην εντέλεια, που δεν παρουσιάζει ατέλειες: *θέλω να κάνεις ~ δουλειά· δεν με νοιάζει το κόστος!* || *Πώς μεγάλωσες! ~ άντρας έγινες!* **3.** αυτός που διαθέτει αρτιότητα και ακεραιότητα, που εμφανίζεται ολοκληρωμένος: *γεννήθηκε με όλα τα μέλη του σωστά* || *μέτρησα τα ρέστα και δεν τα βρήκα ~* **4.** αυτός που συμφωνεί με την πραγματικότητα: *ποιο ρολόι δείχνει τη ~ ώρα;* **5.** αυτός που αποδεδειγμένα κατέχει μια ιδιότητα, που ισχύει, που είναι αληθινός, γνήσιος: *είναι ~ φίλος / δημοκράτης / αγωνιστής* || *δεν θέλω να βγει ~ αυτό το όνειρο* ΣΥΝ. πραγματικός ΑΝΤ. ψεύτικος **6.** αυτός που εξυπηρετεί, που ενδείκνυται για την πραγματοποίηση σκοπού, επιθυμίας: *για να παντρευτείς, πρέπει να βρεις τον ~ άνθρωπο* || *κοίταξε να πάρεις τη ~ απόφαση* || *δεν έχει τα ~ εργαλεία γι' αυτή τη δουλειά* || *αυτός είναι ο ~ δρόμος για την πόλη;* || *~ επιλογή* ΣΥΝ. κατάλληλος, ενδεδειγμένος **7.** αυτός που συμφωνεί με την ηθική, με το δίκαιο, γενικότ. με αυτό που επιθυμεί η κοινωνία: *δεν είναι σωστό να τα βάζεις με μικρότερους* || (κ. για πρόσ.) *οι γονείς μου αγωνίστηκαν για να με κάνουν ~ άνθρωπο* **8.** (οικ. ως επιφών. ***σωστός!***) ως έκφραση επιδοκιμασίας για κάτι που έκανε ή είπε κάποιος **9.** ***σωστό*** (το) (α) αυτό που επιβάλλεται, που ενδείκνυται να γίνει: *το ~ είναι να παραιτηθεί ο υπουργός μετά τη σωρεία καταγγελιών εις βάρος του·* ΦΡ. ***το σωστό σωστό / το σωστό να λέγεται*** η αλήθεια πρέπει να λέγεται· για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος παραδέχεται κάτι: *Α, ~! Ο Κυριάκος είναι ο ικανότερος απ' όλους, όσο αντιπαθητικό χαρακτήρα κι αν έχει!* (β) ***σωστά*** (τα) η λογική, η διανοητική ισορροπία· μόνο στις ΦΡ. (α) ***δεν είμαι με τα σωστά μου*** (i) (κυριολ.) δεν έχω σώας τας φρένας ΣΥΝ. δεν είμαι στα καλά μου (ii) λέω ή κάνω πράγματα που δεν ευσταθούν, που δεν δικαιολογούνται από τη λογική ΣΥΝ. παραλογίζομαι, δεν είμαι στα καλά μου (β) ***μιλώ με τα σωστά μου*** μιλώ σοβαρά, με βάση τη λογική: *Με τα σωστά σου μιλάς; Θέλεις να κάνω εγώ τέτοιο πράγμα;* — **σωστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. ρηματ. επίθ., αρχική σημ. «ασφαλής, αυτός που μπορεί να σωθεί» (ως αντώνυμο τού *ἄ-σω-τος*), < αρχ. *σῴζω* (το -σ- οφείλεται είτε στον αόρ. *σῶσ-αι* είτε στον παρακ. *σέ-σωσ-μαι*) + παραγ. επίθημα *-τός* (πβ. κ. *βρασ-τός*)].

σώστρα (τα) ΝΑΥΤ. η αμοιβή που καταβάλλεται για τη διάσωση πλοίου εγκαταλελειμμένου από το πλήρωμά του, για την περισυλλογή τμημάτων ναυαγισμένου πλοίου ή τού φορτίου του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σῶστρα* < *σῴζω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. κ. *δίδακ-τρα, ἐξέτασ-τρα*)].

ΣΩ.ΣΥ.Φ. (το) Σώμα Συνοριακών Φρουρών.

σωτάρισμα (το) ▸ σοτάρω

σωτάρω ρ. ▸ σοτάρω

σωτέ επίθ. κ. επίρρ. ⇢ σοτέ

σωτήρας (ο), **σώτειρα** (η) [αρχ.] {σωτειρών} **1.** πρόσωπο που σώζει (κάποιον) από κακό: *είσαι ο ~ μου· αν δεν ήσουν εσύ, θα είχα πεθάνει* || *ο λαός βαρέθηκε τους πολιτικούς που εμφανίζονται σαν σωτήρες τού έθνους* ΣΥΝ. λυτρωτής **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Σωτήρας*** (ο) ο Ιησούς Χριστός ως λυτρωτής τού ανθρώπου από τον θάνατο και την αμαρτία: *η Μεταμόρφωση τού Σωτήρος.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **σωτήρ** (ο) [αρχ.] {σωτήρος· κλητ. σῶτερ} (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωτήρ, -ῆρος* < θ. σω- (τού ρ. *σῴζω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ, δο-τήρ*].

Σωτήρης (ο) ▸ Σωτήριος

Σωτηρία (η) γυναικείο όνομα.

σωτηρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απαλλαγή από κίνδυνο, από κακό, η διασφάλιση τής ακεραιότητας (κάποιου): *υπό τις συνθήκες αυτές η ~ των ναυαγών φαινόταν αδύνατη* || *δεν πρόκειται να βρεις ~* || *είσαι η μόνη ελπίδα σωτηρίας μου* ΣΥΝ. λύτρωση, λυτρωμός, γλυτωμός **2.** (καθημ.) η λύση στα προβλήματα (κάποιου): *αναζήτησε τη ~ στη φυγή / στο ποτό* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε βοηθεί (κάποιον) να σωθεί: *αυτό το δάνειο θα είναι η ~ μας·* ΦΡ. (α) ***σανίδα σωτηρίας*** οτιδήποτε στο οποίο καταφεύγει κανείς ως έσχατη λύση, για να γλυτώσει από κακό, να βρει βοήθεια κ.λπ.: *στις δύσκολες εκείνες ώρες τα χρήματα που μου δάνεισες ήταν μια ~ για ν' αποφύγω τη χρεωκοπία* (β) ***δεν έχω σωτηρία*** δεν γλυτώνω με τίποτε, δεν με σώζει τίποτα: *εδώ που έφτασε, δεν έχει πια σωτηρία* **4.** ΕΚΚΛΗΣ. η λύτρωση τού ανθρώπου από την αμαρτία, στον χριστιανισμό, ή από ό,τι είναι αντίθετο προς την πνευματική ταυτότητα τού θεού, στις άλλες θρησκείες **5.** ***Στρατός Σωτηρίας*** διεθνές χριστιανικό και φιλανθρωπικό κίνημα που λειτουργεί κατά τα στρατιωτικά πρότυπα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σωτήρ, -ῆρος* (βλ.λ.). Η φρ. *σανίδα σωτηρίας* είναι απόδ. τής γαλλ. planche de salut].

σωτηριολογία (η) [1878] {χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. τομέας τής δογματικής (βλ. λ. *δογματικός*) που ασχολείται με τη σωτηρία των ανθρώπων από τον Χριστό. — **σωτηριολογικός,** -ή, -ό, **σωτηριολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sotériologie].

Σωτήριος (ο) {Σωτηρίου} ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σωτήρης.**
[ΕΤΥΜ. Από την εορτή τής Μεταμορφώσεως τού *Σωτήρος* (Ιησού Χριστού)].

σωτήριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σώζει, που οδηγεί στη σωτηρία (βλ.λ.): *αυτό το φάρμακο αποδείχθηκε ~ για πολλούς* || *μια βροχή θα ήταν ~ για τα σπαρτά* || *~ επέμβαση / προειδοποίηση* ΑΝΤ. ολέθριος, καταστρεπτικός· ΦΡ. (ειδικότ.) ***σωτήριο(ν) έτος*** (i) κάθε έτος μετά τη γέννηση τού Χριστού: *το γεγονός αυτό συνέβη το ~ 1485* (ii) κάθε έτος που αξιολογείται ως ιδιαίτερα σημαντικό κυρ. λόγω τής σύνδεσής του με ένα γεγονός: *γεννήθηκε το ~ 1980* || (κ. ειρων.) *το ~ 1999 οι γυναίκες στο χωριό πλένουν ακόμη τα ρούχα στο ποτάμι* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που φέρνει τη σωτηρία τής ψυχής: *τα ~ διδάγματα τού Ευαγγελίου.*

σωτηριώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σωτηριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που φέρνει τη σωτηρία· ο σωτήριος: *ο ησυχασμός έχει για τους οπαδούς του ουσιαστική και ~ αξία* || *~ έτος.*

σώτρον (το) (λόγ.) η ζάντα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σῶτρον* (με επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *πλῆκ-τρον*) < θ. σω- < *kyō-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kyew- «τινάζομαι, αναπηδώ» τού αρχ. ρ. *σεύομαι* «κινούμαι γρήγορα, ορμώ», πβ. σανσκρ. cyávate].

σωφέρ (ο) ▸ σοφέρ

σωφρονίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σωφρόνισ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) σώφρονα, υποδεικνύω (σε κάποιον) πώς πρέπει να φέρεται: *με διάφορους τρόπους προσπάθησε να τον σωφρονίσει* ΣΥΝ. συνετίζω, συμμορφώνω **2.** τιμωρώ ΣΥΝ. παραδειγματίζω, (μτφ.) συγυρίζω, (μτφ.) διορθώνω. — **σωφρόνισμα** (το) [αρχ.].

Σωφρόνιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Σωφρόνης.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *σώφρων* (βλ.λ.)].

σωφρονισμός (ο) [μτγν.] το να σωφρονίζει κανείς (κάποιον), καθώς και το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί κανείς προκειμένου να το επιτύχει: *μέθοδοι / τρόποι σωφρονισμού* || *ο ~ τού παιδιού.*

σωφρονιστήρας (ο) ο φρονιμίτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωφρονιστήρ, -ῆρος* (ήδη στον Ιπποκράτη με τη σημερινή σημ.) < θ. σωφρονισ- (< *σωφρονίζω*) + παραγ. επίθημα *-τήρ*].

σωφρονιστήριο (το) {σωφρονιστηρί-ου | -ων} (λόγ.) το δημόσιο ίδρυμα στο οποίο εγκλείονται οι (νεαροί) κατάδικοι, για να εκτίσουν την ποινή τους ΣΥΝ. φυλακή, σωφρονιστικό κατάστημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σωφρονιστήριον* < *σωφρονίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον* (πβ. κ. *γυμνασ-τήριον, δικασ-τήριον*)].

σωφρονιστής (ο) [αρχ.] αυτός που σωφρονίζει.

σωφρονιστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που αποσκοπεί στον σωφρονισμό, που είναι ικανός ή κατάλληλος να σωφρονίζει: *~ μέτρα / μέσα / ίδρυμα / κατάστημα* (η φυλακή) / *μηχανισμός / υπηρεσία / θεσμός* || *~ υπάλληλος* (που εργάζεται σε φυλακές) (β) ***σωφρονιστικό σύστημα*** το σύνολο των επιστημονικών τεχνικών και μεθόδων, αλλά και των κανόνων και των ρυθμίσεων που θεσπίζει η πολιτεία για την ηθική βελτίωση και την κοινωνική αποκατάσταση των φυλακισμένων (γ) ***σωφρονιστικός κώδικας*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που σχετίζονται με τον τόπο και τον χρόνο εκτίσεως ποινών, οι οποίες επιβάλλουν στέρηση τής προσωπικής ελευθερίας (δ) ***Σωφρονιστικό Δίκαιο*** το σύνολο των νομικών διατάξεων που αφορούν στον σωφρονισμό, δηλ. στην τιμωρία και στην κοινωνική επανένταξη των καταδικασμένων σε ποινή στερητική τής ελευθερίας, ανάλογα με το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκαν, την ηλικία, το φύλο τους κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) ***σωφρονιστική*** (η) η επιστήμη που ασχολείται με την ποινική αντιμετώπιση τού καταδικασμένου, τη γενικότερη νομική του κατάσταση και την ορθή εκτέλεση τής εις βάρος του δικαστικής απόφασης.

σωφροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού σώφρονος, η συμμόρφωση με το μέτρο και τη λογική, η σύνεση και φρονιμάδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *σώφρων* + παραγ. επίθημα *-σύνη* (πβ. κ. *δικαιο-σύνη*)].

σώφρων, -ων, -ον {σώφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που συμπεριφέρεται με βάση το μέτρο και τη λογική, που χαρακτηρίζεται από σύνεση και φρονιμάδα: *μετριοπαθής και ~ πολιτικός* || *κανένας ~ άνθρωπος δεν θα αντιδρούσε έτσι* || *~ στάση / ενέργεια / συμβουλή* ΣΥΝ. φρόνιμος, συνετός, γνωστικός, μυαλωμένος ΑΝΤ. άφρων, απερίσκεπτος, άμυαλος. — **σωφρόνως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, λογικός, προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. σω- (< *σῶς / σόος*, βλ.λ.) + *-φρων* (< *φρήν, φρενός*), πβ. κ. *εὔ-φρων, ὁμό-φρων*].

Τ

Τ, τ: ταυ το δέκατο ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στην Αρχαία Ελληνική, όπως και στη Νέα, δήλωνε το οδοντικό άηχο κλειστό σύμφωνο [t]. Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα άλλοτε δήλωσε, όπως συμβαίνει κανονικά με τα αλφάβητα αυτά, ολόκληρη τη σειρά των οδοντικών συμφώνων (αυτό ίσχυσε στο κυπριακό συλλαβάριο, όπου το συλλαβόγραμμα *τα* δήλωσε και την προφορά των *δα* και *θα*, το *τε* δήλωσε και την προφορά των *δε* και *θε* κ.ο.κ.) και άλλοτε μόνο τη σειρά των *τ* / *θ*, ενώ το *δ* δηλωνόταν με ιδιαίτερο γράμμα (αυτό συνέβη στη Γραμμική γραφή Β). Το γράμμα *ταυ* στο αττικό αλφάβητο ήταν στην πραγματικότητα το εικοστό δεύτερο γράμμα τού αλφαβήτου –μεσολαβούσαν το **δίγαμμα** *(F)*, το μετέπειτα στίγμα, ως έκτο στη σειρά, το **σαν** (Μ), παραλλαγή τού σίγμα, ως δέκατο όγδοο στη σειρά, και το **κόππα** (Ϟ) ως δέκατο ένατο στη σειρά. Το *ταυ*, άλλωστε, ήταν και το τελευταίο γράμμα τού βορειοσημιτικού αλφαβήτου και τελευταίο για ένα διάστημα και τού ελληνικού, προτού επινοηθούν από τους Έλληνες τα γράμματα Υ, Φ, Χ, Ψ και Ω. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής εξηγούν την προέλευση τού **ταυ** από το βορειοσημιτικό γράμμα tāw που σήμαινε «το σημείο». Ωστόσο, η σταυρόσχημη μορφή τού γράμματος εμφανίζεται με κάποιες ομοιότητες (φωνητικές) και στις ελληνικές συλλαβογραφικές γραφές, οπότε δεν αποκλείεται απώτερη επίδραση αυτών στο συγκεκριμένο γράμμα τής βορειοσημιτικής γραφής, παρά το γεγονός ότι μια τέτοια παραδοχή γεννά πλήθος άλλων ερμηνευτικών δυσκολιών στα λοιπά γράμματα τού αλφαβήτου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Τ, τ ταυ· το δέκατο ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ταυ, αριθμός*).
Τ. συντομ.· τόμος.
τα¹ οριστικό άρθρο → ο, η, το
τα² → αυτός
Τ.Α. (η) Τοπική Αυτοδιοίκηση.
Τ.Α.Α.Θ.Π. (το) Ταμείο Αρωγής Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου.
Τ.Α.Α.Σ.Ξ. (το) Ταμείο Αλληλοβοήθειας Αξιωματικών Στρατού Ξηράς.
ταβάνι κ. (λαϊκ.) **νταβάνι** (το) {ταβαν-ιού | -ιών} η εσωτερική επιφάνεια τής στέγης, γενικότ. ενός στεγασμένου χώρου ΣΥΝ. οροφή ΑΝΤ. δάπεδο, πάτωμα (βλ. λ. *στέγη*)· ΦΡ. ***πετάγομαι / τινάζομαι μέχρι το ταβάνι*** για να δηλώσουμε έντονη έκπληξη, χαρά ή πόνο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tavan, πιθ. < αραβ. (Συρίας) ṭawān].
ταβανόπροκα κ. **νταβανόπροκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλο καρφί για ποικίλες χρήσεις.
τάβανος κ. **ντάβανος** (ο) (λαϊκ.) η αλογόμυγα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βεν. tavan / ιταλ. tafano < λατ. tabanus, ετρουσκ. αρχής].
ταβανοσανίδα κ. **νταβανοσανίδα** (η) λεπτή σανίδα που χρησιμοποιείται κατά την κατασκευή ή για τη (διακοσμητική) επένδυση οροφής. Επίσης **ταβανοσάνιδο** κ. **νταβανοσάνιδο** (το).
ταβανόσκουπα κ. **νταβανόσκουπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σκούπα με μακρύ κοντάρι που χρησιμοποιείται για το καθάρισμα ή το βάψιμο τού ταβανιού και τού επάνω μέρους των τοίχων.
ταβανώνω κ. **νταβανώνω** ρ. μετβ. {ταβάνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) επενδύω με σανίδες ή βάφω (το ταβάνι). — **ταβάνωμα** (το).
ταβάς κ. **νταβάς** (ο) {ταβάδες} (λαϊκ.) κυκλικό και ρηχό ταψί που κατασκευάζεται από σφυρηλατημένο χαλκό: ο ~ *με τα κουλλούρια* || *πατάτες στον* ~ (στον φούρνο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tava «τηγάνι» < περσ. tābā].
ταβατούρι (το) → νταβαντούρι
Τ.Α.Β.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Βιομηχάνων Ελλάδας.
ταβέρνα (η) {σπάν. ταβερνών} λαϊκό εστιατόριο ή εστιατόριο με λαϊκό στυλ: *κοσμική* ~. Επίσης **ταβερνείο** (το) [μτγν.]. — (υποκ.) **ταβερνούλα** κ. **ταβερνίτσα** (η), **ταβερνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. taberna «σκηνή, καλύβα», αργότερα και «καπηλειό, οινοπωλείο», αγν. ετύμου, ίσως ετρουσκ. λ.].
ταβερνιάρης (ο) {ταβερνιάρηδες}, **ταβερνιάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ιδιοκτήτης ταβέρνας.
[ΕΤΥΜ. < *ταβέρνα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. μεσν. *ταβερν-άρης*].
ταβερνόβιος, -α, -ο (σκωπτ.) αυτός που συχνάζει, που περνάει τον καιρό του στις ταβέρνες.
[ΕΤΥΜ. < *ταβέρνα* + *-βιος*, πβ. κ. *καφενό-βιος, μπαρό-βιος*].
ταβερνούλα (η) → ταβέρνα
τάβλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σανίδα με αρκετό πάχος και δύο επίπεδες όψεις ΣΥΝ. μαδέρι **2.** (κατ' επέκτ., συχνότ.) χαμηλό, στενόμακρο τραπέζι φαγητού· ΦΡ. (α) ***(τραγούδι) τής τάβλας*** δημοτικό τραγούδι που λέγεται κατά τη διάρκεια τού φαγητού, όταν όλοι κάθονται στο τραπέζι (β) ***γίνομαι τάβλα (στο μεθύσι)*** μεθώ πάρα πολύ ΣΥΝ. γίνομαι τύφλα / σκνίπα / στουπί (γ) (εκφραστ.) ***πέφτω τάβλα*** (i) ξαπλώνω ή πέφτω ανάσκελα, φαρδύς-πλατύς, ιδιαίτ. λόγω κόπωσης για να ξεκουραστώ: *γύρισε από τη δουλειά κατάκοπος και έπεσε τάβλα* (ii) αρρωσταίνω και πέφτω στο κρεβάτι (δ) ***ρίχνω (κάποιον) τάβλα*** αναγκάζω (κάποιον) να ξαπλώσει ή να πέσει ανάσκελα, να μείνει ξαπλωμένος για καιρό: *έπαθα ένα κρυολόγημα, που μ' έριξε τάβλα στο κρεβάτι*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. tabula «πινακίδα, ξύλινη πλάκα – τραπέζι για ζάρια», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].
ταβλαδόρος (ο), **ταβλαδόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που παίζει συχνά τάβλι, ο έμπειρος και ικανός παίκτης στο τάβλι.
[ΕΤΥΜ. < *τάβλι* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. κ. *μπαλα-δόρος, τορνα-δόρος*].
ταβλάς (ο) → ταμπλάς¹
τάβλι (το) {ταβλιού | χωρ. πληθ.} **1.** επιτραπέζιο παιχνίδι τύχης για δύο παίκτες, που παίζεται με ζάρια και πούλια, τα οποία κινούνται πάνω σε ξύλινες επιφάνειες με είκοσι τέσσερεις θέσεις, με σκοπό να φθάσουν σε συγκεκριμένες θέσεις και συγχρόνως να εμποδίσουν ή να αποφύγουν ή να πιάσουν τα πούλια τού αντιπάλου **2.** (συνεκδ.) ξύλινο κουτί μικρού μεγέθους με σχήμα ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο, στην εσωτερική επιφάνεια τού οποίου υπάρχει διαμορφωμένος πίνακας, για να παίζεται πάνω σε αυτόν το παραπάνω παιχνίδι: *φέρε το ~ να παίξουμε*. — (υποκ.) **ταβλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταβλίον*, υποκ. τού *τάβλα* (βλ.λ.). Ήδη από εκείνη την εποχή η λ. δήλωνε είδη τυχερών παιγνιδιών που παίζονταν με κύβους (ζάρια)].
ταβλιάζομαι ρ. αμετβ. {ταβλιάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.-οικ.) **1.** πέφτω κάτω αναίσθητος ύστερα από δυνατό χτύπημα ● **2.** κοιμάμαι πολύ βαριά, συνήθ. λόγω υπερβολικής κούρασης: *ταβλιάστηκε στον ύπνο*.
[ΕΤΥΜ. < *τάβλα* + παραγ. επίθημα *-ιάζομαι* (πβ. κ. *παθ-ιάζομαι*)].
ταγάρι (το) {ταγαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** σακίδιο πλεκτό ή υφαντό από χοντρό μάλλινο ύφασμα, συνήθ. πολύχρωμο, το οποίο κρεμιέται από τον ώμο για τη μεταφορά τροφίμων στον χώρο τής δουλειάς ή κατά τη διάρκεια οδοιπορίας ΣΥΝ. ντορβάς, (λόγ.) πήρα **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο αγροίκος, ο άξεστος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ταγάριον* < αρχ. *ταγή* (με τη σημ. «σιτηρέσιο υποζυγίων») + υποκ. επίθημα *-άριον*, πβ. κ. *λυχν-άριον*].
ταγγάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να είναι κάτι ταγγό (βλ.λ.): *το λάδι έχει κάποια ~*. Επίσης **ταγγίλα**.
[ΕΤΥΜ. < *ταγγός* + επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *κρυ-άδα, νοστιμ-άδα*].
ταγγίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {τάγγ-ισα κ. -ιασα} (για λιπαρές ουσίες) αλλοιώνομαι λόγω οξείδωσης από το οξυγόνο τής ατμόσφαιρας ή από τη δράση μικροοργανισμών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία δυσάρεστης γεύσης και οσμής: *το λάδι τάγγισε*. Επίσης **ταγγιάζω**. — **τάγγιση** (η) κ. **τάγγισμα** (το).
ταγγίλα (η) → ταγγάδα
ταγγός, -ή, -ό (λαϊκ. για λιπαρές ουσίες) αυτός που έχει χαλάσει, που έχει αλλοιωθεί και έχει αποκτήσει δυσάρεστη γεύση και οσμή εξαιτίας τής οξείδωσης του από το οξυγόνο τής ατμόσφαιρας ή τής επίδρασης μικροοργανισμών: ~ *λάδι* / *βούτυρο* ΣΥΝ. χαλασμένος, αλλοιωμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ταγγή* (υποχωρητ.), αγν. ετύμου].
ταγέρ (το) {άκλ.} γυναικείο σύνολο ρούχων που αποτελείται από φούστα ή παντελόνι και σακάκι από το ίδιο ύφασμα, σχεδιασμένα ενιαία και κομμένα στην ίδια γραμμή: *μάλλινο* / *λινό* ~ || ~ *κόκκινο* / *μοντέρνο* / *κλασικό* / *κοντομάνικο* / *χειμωνιάτικο*. — (υποκ.) **ταγεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tailleur «ράφτης - ραμμένο γυναικείο κοστούμι (δηλ. σακάκι και φούστα από το ίδιο ύφασμα)» < tailler «κόβω» < μτγν. λατ. taliare < λατ. talea «ραβδί, μόσχευμα»].
ταγή κ. **ταή** (η) (λαϊκ.) η μερίδα τής τροφής που δίνεται στα υποζύγια ή σε άλλα οικόσιτα ζώα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παράταξη, διευθέτηση, διάταξη», < θ. *ταγ*του ρ. *τάσσω* (βλ.λ.), πβ. παθ. αόρ. β' *έ-τάγ-ην*].
ταγιαδόρος (ο) → ταλιαδόρος
ταγιάρω ρ. μετβ. {ταγιάρισα, ταγιαρισμένος} **1.** επεξεργάζομαι την επιφάνεια συνήθ. πολύτιμων λίθων ή κρυστάλλου, ώστε να αποκτήσουν πολυεδρικό σχήμα **2.** διακοσμώ την επιφάνεια, συνήθ. κρυστάλλου, χαράσσοντάς τη με αιχμηρό εργαλείο. — **ταγιάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tagliare / γαλλ. tailler «κόβω» < δημώδ. λατ. taliare (βλ. λ. *ταγέρ*)].

ταγίζω ρ. → ταΐζω

τάγισμα (το) ▸ τάισμα

τάγιστρο (το) (λαϊκ.) σακίδιο που κρέμεται από τον λαιμό υποζυγίων και περιέχει την τροφή τους.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τάγιστρον* < *ταγίζω* (βλ. λ. *ταΐζω*) + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *στέγασ-τρον*].

ταγκίλα (η) → ταγγάδα

ταγκό (το) ▸ τανγκό

ταγκός, -ή, -ό → ταγγός

τάγμα (το) {τάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΣΤΡΑΤ. βασική μονάδα τού Στρατού Ξηράς, που αποτελείται από τρεις κύριους λόχους με ομοιόμορφο οπλισμό και από έναν λόχο διοικήσεως ● **2.** ΕΚΚΛΗΣ. οργάνωση μοναχών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που υπακούουν στους ίδιους κανόνες και έχουν ενιαία διοίκηση υπό μορφή αδελφότητας, με στόχο τη διάδοση τού χριστιανισμού, την καταπολέμηση των αιρέσεων και τη διεύρυνση τής κοινωνικής πρόνοιας, τής εκπαίδευσης κ.λπ.: ~ *των Ιησουιτών* / *των Καπουτσίνων* / *των Βενεδικτίνων* **3.** καθεμία από τις εννέα ομάδες αγγέλων (εννέα τάγματα) με συγκεκριμένη αποστολή το καθένα **4.** (γενικότ.) σύνολο προσώπων που δρουν συλλογικά με καθορισμένη οργάνωση και έχουν αφοσιωθεί στην επίτευξη κοινών στόχων: *ιπποτικό* (βλ. λ. *ιπποτικός*) / *τεκτονικό* ~ **5.** ΙΣΤ. ***Τάγματα Ασφαλείας*** ένοπλα σώματα που συγκροτήθηκαν από τον κατακτητή κατά τη διάρκεια τής γερμανικής Κατοχής (1941-44) και επανδρώθηκαν από Έλληνες, οι οποίοι πολεμούσαν τις αντιστασιακές οργανώσεις στο πλευρό των Γερμανών ● **6.** (α) σύνολο προσώπων που έχουν τιμηθεί με το ίδιο παράσημο: *ανήκει στο ~ τού Σωτήρος* / *τού Γεωργίου Α΄* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το παράσημο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάσσω* (βλ.λ.), από το θ. *ταγ-* (πβ. παθ. αόρ. β΄ *ἐ-τάγ-ην*) και την κατάλ. *-μα* (πβ. κ. *πρᾶγ-μα*). Ήδη στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει το στρατιωτικό σώμα (με διάφορες υποδιαιρέσεις, λ.χ. μεραρχία, ρωμαϊκή λεγεώνα κ.ά.). Η σύγχρονη μονάδα είναι απόδ. τού γαλλ. ordre].

ταγματάρχης (ο/η) {(κλητ. ταγματάρχα) | ταγματαρχών} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής τάγματος (βλ.λ.) και ο αντίστοιχος ανώτερος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τάγμα*, *-ατος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

ταγματασφαλίτης (ο) {ταγματασφαλιτών} ΙΣΤ. πρόσωπο που ανήκε στα Τάγματα Ασφαλείας (βλ. λ. *τάγμα*).

ταγός (ο) (λόγ.) **1.** πρόσωπο που ανήκει στην ηγεσία (κυρ. την πνευματική): *οι πνευματικοί μας* ~ ΑΝΤ. ουραγός **2.** ΙΣΤ. ανώτατος πολιτικός και στρατιωτικός άρχοντας στην αρχαία Θεσσαλία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ταγ-* τού ρ. *τάσσω* (βλ.λ.), πβ. παθ. αόρ. β΄ *ἐ-τάγ-ην*].

τάδε αόρ. αντων. {άκλ.} (με άρθρο) δηλώνει πρόσωπο που δεν καθορίζεται ή δεν κατονομάζεται (αντί τού *κάποιος* ή τού *καθένας*): *δεν θα μου πει εμένα τι θα κάνω ο ~ και ο δείνα* || *όταν θα ξέρω, θα σου πω να συναντηθούμε την ~ ημερομηνία* || *ο κύριος ~*. Επίσης (ειρων.) **τάδες** (πβ. λ. *δείνα*).
[ΕΤΥΜ. Από τον πληθ. ουδ. τής αρχ. αντων. *ὅδε*, *ἥδε*, *τόδε* «αυτός, -ή, -ό εδώ» (< άρθρο *ὁ*, *ἡ*, *τό* + *δέ*)].

> **τάδε(ς) – δείνα(ς).** Αοριστολογικές λέξεις που χρησιμοποιούνται όταν συνειδητά ο ομιλητής θέλει να αποφύγει την ονομαστική αναφορά σε συγκεκριμένο πρόσωπο. Χρησιμοποιούνται είτε χωριστά *(Δεν απευθύνομαι στον **τάδε** πολιτικό, ο οποίος έχει συμφέρον να λέει πως διαφωνεί – Η **δείνα** επιχείρηση, το **δείνα** μαγαζί, ο **δείνα** έμπορος, όλοι ισχυρίζονται ότι μαστίζονται από την κρίση και δεν έχουν να πληρώσουν την εφορία)* είτε μαζί *(Δεν μπορεί ο **τάδε** και ο **δείνα** κύριος να καθορίζουν το μέλλον τής χώρας – Ο **τάδε** λέει αυτά, ο **δείνα** λέει εκείνα· δεν μπορείς να καταλάβεις τίποτε).* Όταν χρησιμοποιούνται μαζί **ο τάδε και ο δείνα**, ισοδυναμούν με ζεύγη όπως **αυτός και εκείνος, ο ένας και ο άλλος** με έντονη, όπως είπαμε, τη διαφορά τής συνειδητής αποφυγής αναφοράς σε ονόματα και, συχνά, με μειωτική ή ειρωνική υποσημασία. Η ειρωνική ή μειωτικά σχολιαστική απόχρωση οδηγεί ενίοτε και σε χρήσεις όπως **ο τάδες και ο δείνας**, δηλ. σε κλίση, τρόπον τινά, των ακλίτων **τάδε** και **δείνα** κατά τα αρσενικά που λήγουν σε *-ς* *(πατέρα-ς, αδελφό-ς, παππού-ς).*

τάδε έφη / τάδ' έφη ▸ έφη

Τ.Α.Δ.Κ.Υ. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων.

Τ.Α.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Εμπόρων.

τάζω ρ. μετβ. {έταξα, τα(γ)μένος} (λαϊκ.) **1.** υπόσχομαι: *του έταξαν δύο διαμερίσματα προίκα* || *μου έχει τάξει να με πάει στο θέατρο*· ΦΡ. (α) ***τάζω λαγούς με πετραχήλια*** βλ. λ. *πετραχήλι* (β) ***τάξε μου*** υπόσχέσου μου (κάτι) (ενν. για να σου πω κάτι ευχάριστο, κάτι που περιμένεις): *–Πες μου, τι έγινε; –~!* **2.** (ειδικότ.) υπόσχομαι (αφιέρωμα στον Θεό ή σε ιερό πρόσωπο) ως αντάλλαγμα για κάτι που ζητώ: *έταξα στον Άγιο μια λαμπάδα ίση με το μπόι μου, αν πετύχω στις εξετάσεις*· ΦΡ. (παροιμ.) ***μην τάξεις σ' άγιο κερί και σε παιδί κουλλούρι / παιχνίδι*** μην υποσχεθείς σε κάποιον αυτό που κατεξοχήν επιθυμεί, γιατί θα είσαι αναγκασμένος να τηρήσεις πάση θυσία την υπόσχεσή σου, επειδή θα σου το ζητάει συνέχεια **3.** αφιερώνω (κάτι/κάποιον) στον Θεό ή σε ιερό πρόσωπο: *οι γονείς μου με βάφτισαν Παναγιώτη, γιατί με έταξαν τής Παναγίας*· ΦΡ. ***τάζω τής Παναγιάς κερί, τού διαβόλου λιβάνι*** μετέρχομαι οποιοδήποτε μέσο, προκειμένου να επιτύχω τους σκοπούς μου (βλ. κ. λ. *τάσσω*). — **τάξιμο** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔταξα* τού αρχ. *τάσσω* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἔσταξα – στάζω*, *ἔκραξα – κράζω*].

ταή (η) ▸ ταγή

τάθηκα ρ. → τείνω

Ταϊβάν (η) {άκλ.} (κινεζ. Chung Hua Min Kuo = Δημοκρατία τής Κίνας) νησιωτικό κράτος τής Άπω Ανατολής στον Ειρηνικό Ωκεανό, κοντά στις Α. ακτές τής Κίνας, με πρωτεύουσα την Ταϊπέι, επίσημη γλώσσα την Κινεζική και νόμισμα το νέο δολάριο Ταϊβάν· αλλιώς (παλαιότ.) *Φορμόζα*, *Εθνικιστική Κίνα*. — **Ταϊβανέζος** (ο), **Ταϊβανέζα** (η), **ταϊβανέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < κινεζ. Taiwan < tái «πλαγιά» + wān «ακτή», με αναφορά στις απόκρημνες ακτές τού νησιού. Προηγουμένως το νησί είχε την ονομασία Formosa «όμορφη» (πορτ.), όπως το περιέγραψαν οι Πορτογάλοι εξερευνητές το 1590 για τα πολύ ωραία τοπία του].

τάιγκα (η) {χωρ. πληθ.} καθένα από τα ανοιχτά δάση κωνοφόρων αειθαλών δέντρων των υποπολικών περιοχών τής Β. Αμερικής και τής Ευρασίας, που αναπτύσσεται σε βαλτώδη εδάφη, τα δέντρα τους συνήθ. καλύπτονται από λειχήνες και στην πανίδα του περιλαμβάνονται οι καφέ αρκούδες, οι τάρανδοι, οι λύκοι κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. taigá, ταταρικής αρχής].

ταΐζω κ. (λαϊκότ.) **ταγίζω** ρ. μετβ. {τάισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** δίνω τροφή (σε ζώα): *~ τον σκύλο μου / τα κοτόπουλα / τις αγελάδες* **2.** (για πρόσ.) δίνω (σε κάποιον) να φάει, βοηθώ (μωρό, γέροντα, ανήμπορο κ.λπ.) στο φαγητό: *~ το μωρό κάθε τέσσερεις ώρες*. — **τάισμα** κ. **τάγισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ταγίζω* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*, πβ. κ. *ρολόγι – ρολόι*) < αρχ. *ταγή* (βλ.λ.), στη σημ. «σιτηρέσιο (υποζυγίων)»].

Ταϊλάνδη (η) (τάι Ratcha Anachak Tai = Βασίλειο τής Ταϊλάνδης) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Μπανγκόκ, επίσημη γλώσσα την Τάι (Ταϊλανδική) και νόμισμα το μπατ ΣΥΝ. (παλαιότ.) Σιάμ. — **Ταϊλανδός** κ. (καθημ.) **Ταϊλανδέζος** (ο), **Ταϊλανδή** κ. (καθημ.) **Ταϊλανδέζα** (η), **ταϊλανδικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ταϊλανδέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Thailand (με δεύτερο συνθ. το αγγλ. land «χώρα, γη») < τάι Thai < tha «είμαι ελεύθερος». Η χώρα χρησιμοποιεί επίσης την ονομασία Prathet Thai «χώρα των ελευθέρων»].

ταϊμάουτ κ. **τάιμ-άουτ** (το) {άκλ.} ΑΘΛ. η σύντομη διακοπή αγώνα (λ.χ. μπάσκετ, βόλεϊ) την οποία δικαιούται με βάση τους κανονισμούς να ζητήσει καθένας από τους δύο προπονητές, προκειμένου να δώσει νέες οδηγίες στους παίκτες του: *παίρνω / ζητώ ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. time-out].

τάιμινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *συγχρονισμός / χρονισμός*· η επιλογή τής στιγμής για την εκτέλεση πράξεως, ώστε να προκύψει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα: *το ~ μιας μηχανής / ενός δρομέα* || *δεν είχε καλό ~, γι' αυτό και δεν πέτυχε το αποτέλεσμα που επεδίωκε.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. timing].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λέξη **τάιμινγκ** θα μπορούσε να αποδοθεί ελληνικά είτε ως **συγχρονισμός** είτε ως **χρονισμός**. Το δεύτερο είναι αρχαία (μεταγενέστερη) λέξη με διαφορετική σημασία (χρονική καθυστέρηση – τοπική καθυστέρηση), χρησιμοποιήθηκε δε και στην τεχνολογία με τη σημασία «ρύθμιση τής χρονικής αλληλουχίας» (στη λειτουργία ενός συστήματος). Το *συγχρονισμός*, αρχαία (μεταγενέστερη) λέξη και αυτό, με τη σημασία «συμφωνία χρόνου», φαίνεται προτιμότερο για την απόδοση τής σημασίας «σε σωστό, κατάλληλο χρόνο», που είναι η βασική σημασία τού ξέν. όρου timing.

Ταίναρο (το) {Ταινάρου} ακρωτήριο τής Ν. Πελοποννήσου στο ΝΔ. άκρο τού νομού Λακωνίας· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-Ματαπάς* (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ταίναρον*, από τον ομώνυμο ιδρυτή τού ιερού τού Ποσειδώνα που υπήρχε εκεί].

ταινία (η) {ταινιών} **1.** στενό και επίμηκες κομμάτι από δέρμα, ύφασμα, χαρτί ή άλλο υλικό για ποικίλες χρήσεις: *μονωτική / μεταλλική ~* || *φορά στο μανίκι μαύρη ~ για πένθος* || *είχε μια γαλάζια ~ στα μαλλιά* || *~ τηλετύπου / γραφομηχανής* ΣΥΝ. κορδέλα· ΦΡ. ***μεταφορική ταινία*** ιμάντας από πλαστικό, δέρμα ή μέταλλο, ο οποίος κινείται με τη βοήθεια μηχανοκίνητου τυμπάνου και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά υλικού **2.** (ειδικότ.) η κορδέλα που χρησιμεύει ως όργανο μετρήσεως τού μήκους ΣΥΝ. μετροταινία **3.** ΑΡΧΙΤ. αρχιτεκτονικό κόσμημα που αποτελείται από συνεχείς γραμμές **4.** (α) λεπτή λωρίδα από πλαστική ύλη, η οποία έχει επικάλυψη από στρώμα φωτοευαίσθητου υλικού, πάνω στην οποία εγγράφονται εικόνες (με κινηματογραφική μηχανή λήψεως ή βιντεοκάμερα) ή/και ήχος (π.χ. σε κασέτες ήχου) ΣΥΝ. φιλμ· ΦΡ. ***μαγνητική ταινία*** λωρίδα από πλαστικό, χαρτί ή μέταλλο, που επικαλύπτεται από στρώμα μαγνητιζόμενου οξειδίου τού σιδήρου και χρησιμοποιείται για την εγγραφή και αναπαραγωγή ήχου και εικόνας, καθώς και στις μονάδες εξωτερικής μνήμης των ηλεκτρονικών υπολογιστών (β) το αντίστοιχο κινηματογραφικό έργο ή τηλεοπτική παραγωγή: *ομιλούσα ~* (στην οποία αναπαράγονται, εκτός από την εικόνα, οι ήχοι και η ομιλία) || *~ μικρού μήκους / μεγάλου μήκους* || *επική / δραματική / ιστορική / αστυνομική / κοινωνική / ασπρόμαυρη / έγχρωμη / διαφημιστική / ατμοσφαιρική / εμπορική / καλλιτεχνική / ποιοτική ~* || *γυρίζω ~* || *~ τρόμου / θρίλερ / μυστηρίου / χαμηλού προϋπολογισμού / γουέστερν / γαλλικής παραγωγής / κινουμένων σχεδίων* ΣΥΝ. έργο, φιλμ (γ) (συνεκδ.) η υπόθεση τού παραπάνω κινηματογραφικού / τηλεοπτικού έργου: *τι γίνεται στην ~ τελικά;* || *δεν την κατάλαβα αυτή την ~* **5.** ΑΝΑΤ. κάθε μόρφωμα ή σχηματισμός που έχει ταινιοειδές σχήμα: *μυϊκή / οδοντική / σαλπιγγική ~* ● **6.** ΖΩΟΛ.-ΙΑΤΡ. σκουλήκι που παρασιτεί στο πεπτικό σύστημα των θηλαστικών και στο έντερο τού ανθρώπου· ΦΡ. ***έχω ταινία*** (i) έχω στο έντερό μου το παραπάνω παρασιτικό σκουλήκι (ii) (μτφ.) έχω βουλιμία, τρώω χωρίς να χορταίνω ή να παχαίνω· συνήθ. σε ερώτηση: *ται-*

νία έχει; — (υποκ.) ***ταινιούλα*** *(η)* (σημ. 1-4).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τάν-ja* (με επένθεση) < θ. **ταν-* < *tn̥-. συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *ten- (βλ. λ. *τείνω*). Η σημ. 4 αποδίδει το γαλλ. bande].

ταινίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαταραχών και των συμπτωμάτων που προκαλούνται από την παρουσία διαφόρων ειδών ταινίας (σημ. 5) στο πεπτικό σύστημα τού ανθρώπου και ορισμένων θηλαστικών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. taeniasis].

ταινιοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ταινιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα ταινίας ΣΥΝ. ταινιόμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ταινιοθήκη (η) {ταινιοθηκών} **1.** ειδική θήκη μέσα στην οποία τοποθετούνται κινηματογραφικές ταινίες **2.** λέσχη ή ίδρυμα που διαθέτει αρχείο κινηματογραφικών ταινιών: *η ~ τού δήμου.*

ταινιοκτόνος, -ος, -ο [1887] ΙΑΤΡ. αυτός που καταστρέφει τις ταινίες (παράσιτα): *~ φάρμακο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ténifuge].

ταινιόμορφος, -η, -ο αυτός που το σχήμα του μοιάζει με ταινία ΣΥΝ. ταινιοειδής.

ταινιόπλεγμα (το) [1884] {ταινιοπλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) διακοσμητικό πλέγμα από ταινίες, που χρησιμοποιείται σε ενδύματα, παραπετάσματα, καλύμματα επίπλων κ.λπ. ΣΥΝ. φράντζα.

ταινιόπλεκτος, -η, -ο [1887] (λόγ.) αυτός που αποτελείται από ταινίες πλεγμένες μεταξύ τους: *~ κατασκευή / παραπέτασμα.*

ταινιοφάγος, -ος, -ο (εκφραστ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που παρακολουθεί μετά μανίας κινηματογραφικές ταινίες.
[ΕΤΥΜ. < *ταινία* + *-φάγος* (βλ.λ.)].

ταινιωτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από ταινίες **2.** αυτός που έχει κατασκευαστεί σε μορφή ταινίας: *~ πριόνι* (η πριονοκορδέλα) **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***ταινιωτή κεραμική*** η διακόσμηση των προϊστορικών αγγείων τής Κ. Ευρώπης, η οποία συνίσταται σε ανάγλυφα ή εγχάρακτα μοτίβα *που διατάσσονται σε μορφή ταινίας.*

ταίρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) **1.** καθένα από τα δύο όμοια μέρη, από τα οποία αποτελείται ένα ζεύγος: *έχω τη μία κάλτσα, αλλά δεν βρίσκω το ~ της·* ΦΡ. ***δεν έχω ταίρι / δεν έχω το ταίρι μου (σε κάτι)*** δεν έχω τον όμοιό μου, υπερέχω από όλους: *~ στην κακογλωσσιά* **2.** (για πρόσ.) ο/η σύντροφος τής ζωής: *έχασε το ~ του || γίνομαι ~ με κάποιον* (δημιουργώ με κάποιον σχέση ή παντρεύομαι).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἑταίριον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἑ-*), υποκ. τού αρχ. *ἑταῖρος* (βλ.λ.)].

ταιριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ταίρια-ξα κ. -σα, -σμένος (καθημ. -γμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** συναρμόζω σε ζεύγος: *θέλει να βρει κι άλλο ένα βάζο όμοιο, να τα ταιριάξει* ΣΥΝ. συνταιριάζω, συνδέω **2.** φέρνω σε αρμονικό συνδυασμό: *προσπαθώ να ταιριάξω το μακιγιάζ με χρώματα τού προσώπου της·* ΦΡ. ***τα ταίριαξαν*** έλυσαν τις διαφορές τους, συμφώνησαν ♦ (αμετβ.) **3.** βρίσκομαι σε αρμονία, σε συμφωνία: *τα χρώματα αυτά ταιριάζουν όμορφα μεταξύ τους || οι φωνές μας δεν ταιριάζουν* ΣΥΝ. συνδυάζομαι, συναρμόζομαι, εναρμονίζομαι **4.** προσαρμόζομαι, έχω το σχήμα που αντιστοιχεί (σε κάτι): *το κλειδί ταιριάζει στην κλειδαριά* **5.** (για πρόσ.) βρίσκομαι σε συμφωνία, ζω αρμονικά: *ταίριαξαν οι δυο τους αμέσως || φαίνεται ότι ταιριάζουν μεταξύ τους || δεν ταιριάζουμε ιδεολογικά / κοινωνικά / πνευματικά·* ΦΡ. (α) ***σν δεν ταιριάζαμε, δεν θα συμπεθεριάζαμε*** βλ. λ. συμπεθεριάζω (β) ***ταιριάζουν τα χνώτα μας*** συμφωνούμε, έχουμε τις ίδιες συνήθειες ή ιδέες, απόψεις κ.λπ.: *δεν μου 'χει κάνει τίποτα· απλώς δεν ~* **6.** (τριτοπρόσ. ***ταιριάζει***) είναι κατάλληλο, αρμόζει, πρέπει: *το φέρσιμό σου δεν ~ σε συγγενή || τέτοια γλώσσα δεν ~ σε άνθρωπο καλλιεργημένο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ταίρι*].

ταίριασμα (το) {ταιριάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το συνταίριασμα, η συναρμογή (δύο πραγμάτων) σε ζεύγος **2.** ο αρμονικός συνδυασμός: *το ~ των χρωμάτων και των σχεδίων θέλει τέχνη* **3.** η προσαρμογή: *το ~ τού κλειδιού με την κλειδαριά.*

ταιριαστός, -ή, -ό 1. αυτός που ταιριάζει, που έχει συνδυαστεί καλά: *~ ρούχα / χρώματα / στολίδια* ΣΥΝ. συνταιριασμένος ΑΝΤ. αταίριαστος, παράταιρος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει διαφορές, που συμβιώνει αρμονικά (με άλλον): *~ ζευγάρι / αντρόγυνο* ΑΝΤ. αταίριαστος. Επίσης **ταιριασμένος, -η, -ο.** — **ταιριαστά** επίρρ.

τάισμα (το) → ταΐζω

ταΐστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το τάγιστρο (βλ.λ.) **2.** σκεύος, όπου τοποθετείται η τροφή πουλιών ή ζώων.
[ΕΤΥΜ. < *ταΐζω* (θ. *ταϊσ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ποτίσ-τρα*].

ταϊφάς κ. **νταϊφάς** (ο) {ταϊφάδες} (λαϊκ.-παλαιότ.) στράτευμα ατάκτων, μπουλούκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tayfa].

Τ.Α.Κ. (το) **1.** Ταμείο Ασφαλίσεως Καπνεργατών **2.** Ταμείο Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών.

τακάκι (το) {τακακ-ιού | -ιών} ΤΕΧΝΟΛ. καθένα από τα πέλματα από υλικό υψηλού συνηθ. συντελεστή τριβής που φέρουν τα δύο έμβολα τού συστήματος των φρένων των αυτοκινήτων και τα οποία πιέζονται πάνω σε έναν δίσκο (δισκόφρενο, βλ.λ.), *που γυρίζει μαζί με τον τροχό: τα ~ των μπροστινών δισκόφρενων τού αυτοκινήτου.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *τάκος (ο)* (βλ.λ.)].

τάκα-τάκα επίρρ. (καθημ.) αμέσως, χωρίς καμία καθυστέρηση: *ντύθηκε ~ κι έφυγε·* ΦΡ. ***στο τάκα-τάκα*** αμέσως, στο άψε-σβήσε: *αυτές οι δουλειές πρέπει να γίνονται ~* ΣΥΝ. τσάκα-τσάκα, στο πιτς φιτίλι.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

Τ.Α.Κ.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Κλήρου Ελλάδας.

τακίμι (το) {τακιμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πρόσωπο με το οποίο συνεργάζεται ή έχει κανείς στενές σχέσεις: *είμαστε τακίμια με τον Θανάση* ΣΥΝ. κολλητός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. takım].

τακιμιάζω ρ. αμετβ. {τακίμιασα} γίνομαι τακίμι (με κάποιον): *οι δυο τους τακιμιάσανε.*

τάκλιν (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) ενέργεια παίκτη κατά την οποία πέφτει στο έδαφος και διώχνει ή αποσπά τη μπάλα από τα πόδια τού αντιπάλου, χωρίς να του κάνει φάουλ: *έξυπνο / άψογο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tackling < ρ. tackle στη σημ. «σταματώ, αρπάζω»].

τάκος κ. **ντάκος** (ο) (λαϊκ.) **1.** κομμάτι ξύλου ή άλλου υλικού, που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα: *έχω βάλει δύο ~ κάτω από το τραπέζι, για να μην κουνιέται* • **2.** κομμάτι από ξερό ψωμί, παξιμάδι: *έφαγε (ν)τάκο περιχυμένο με φρέσκια ντομάτα, λάδι, ρίγανη, αλάτι.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. taco / ιταλ. tacco < ισπ. taco, βλ. κ. *τακούνι*].

τακουνάδικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο φτειάχνονται ή επιδιορθώνονται τα τακούνια των παπουτσιών.

τακουνάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το χαμηλό τακούνι **2.** (στο ποδόσφαιρο) χτύπημα τής μπάλας με το πίσω μέρος τού παπουτσιού: *κάνω ~ || έβαλε γκολ με ~.*

τακουνάς (ο) {τακουνάδες} (λαϊκ.) τεχνίτης ειδικευμένος στην κατασκευή ή την επισκευή τακουνιών (βλ.λ.).

τακούνι (το) {τακουν-ιού | -ιών} το ψηλότερο και πίσω μέρος τής σόλας τού παπουτσιού, όπου ακουμπά η φτέρνα: *γοβάκια / παπούτσια με ψηλό / χαμηλό ~.* — (μεγεθ.) **τακουνάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. taccone (ομόρρ. τού ισπ. taco > tacón «τακούνι»), αγν. ετύμου].

τακουνιά (η) (καθημ.) χτύπημα με το τακούνι: *μου έδωσε μια ~, που με τάραξε!*

τακτ (το) {άκλ.} η λεπτότητα και η διακριτικότητα στη συμπεριφορά: *φέρεται πάντα με πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tact < λατ. tactus «άγγιγμα», μτχ. τ. τού ρ. tangere «αγγίζω»].

τακ-τάκ (το) {άκλ.} ο ήχος τού ελαφριού χτυπήματος, συνήθ. πάνω σε ξύλινη επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τακτική [αρχ.] κ. (καθημ.) **ταχτική** (η) **1.** η σειρά ενεργειών, η μέθοδος με την οποία ενεργεί κάποιος: *ακολουθώ έξυπνη / επιθετική / εσφαλμένη ~* **2.** (ειδικότ.) η συγκεκριμένη μέθοδος με την οποία ενεργεί κανείς για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: *παρελκυστική ~ || ~ φθοράς / αιφνιδιασμού / αδιαλλαξίας || διέπραξε πολλά λάθη τακτικής || εγκατέλειψε την ~ τής σιωπής και άρχισε να απαντά στις αιτιάσεις || ο νέος προπονητής εφαρμόζει άλλη ~ || πρέπει ν' αλλάξουμε ~, αν θέλουμε να αυξήσουμε τα έσοδά μας* **3.** ΣΤΡΑΤ. ο λεπτομερής σχεδιασμός των επιμέρους σταδίων πολεμικής επιχείρησης.

τακτικισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. τρόπος πολιτικής συμπεριφοράς που χαρακτηρίζεται από τη χρησιμοποίηση μιας τακτικής για την εξυπηρέτηση μεμονωμένων στόχων και όχι ως μέρους ενός συνολικότερου πολιτικού σχεδίου και προγράμματος: *η αδυναμία τής αντιπολίτευσης να διαδραματίσει τον ουσιαστικό της ρόλο φαίνεται κατεξοχήν από τους ~ της.*

τακτικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **ταχτικός 1.** αυτός που γίνεται σύμφωνα με ορισμένη τάξη ή τρόπο και σε ορισμένο χρόνο (κατ' αντιδιαστολή προς τον έκτακτο): *κάθε απόγευμα κάνει τον ~ του περίπατο || υπάρχει ~ συγκοινωνία με λεωφορείο || εν όψει των εορτών θα γίνουν εκτός από τις ~ πτήσεις και πολλές έκτακτες || ~ αλληλογραφία / ώρες* (γεύματος, ύπνου) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που επαναλαμβάνεται σταθερά, συχνά: *δέχεται ~ επισκέψεις από τον προϊστάμενό του || οι εκρήξεις οργής του είναι ~ φαινόμενο* ΣΥΝ. συνηθισμένος, συχνός, τακτός ΑΝΤ. ασυνήθιστος **3.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που εμφανίζεται σταθερά: *~ πελάτης / επισκέπτης || ~ αναγνώστης μιας στήλης εφημερίδας* **4.** αυτός που έχει σταθερή θέση: *~ προσωπικό / μέλος / υπάλληλος || ~ καθηγητής* (παλαιότ. κατ' αντιδιαστολή προς τον έκτακτο) ΣΥΝ. μόνιμος ΑΝΤ. έκτακτος, προσωρινός· ΦΡ. ***τακτικός στρατός*** ο μόνιμος και οργανωμένος στρατός (κατ' αντιδιαστολή προς τις ομάδες των ατάκτων) **5.** (για πρόσ.) αυτός που τηρεί τάξη στη ζωή και τη δραστηριότητά του: *ήταν πάντα ~ στη δουλειά / στις πληρωμές του || προσπαθώ να είμαι ~ στα ραντεβού μου || είναι ~ και επιμελής μαθητής* ΣΥΝ. (καθημ.) εντάξει **6.** αυτός που έχει ως έργο του την επιτέλεση ορισμένης λειτουργίας: *~ δικαστής / ανακριτής* **7.** ***τακτική*** (η) βλ.λ. **8.** αυτός που σχετίζεται με την τακτική (βλ.λ.), κυρ. τού πολέμου: *~ σχηματισμός / οργάνωση / λάθος·* ΦΡ. ***τακτική υποχώρηση*** υποχώρηση που κάνει κάποιος για λόγους τακτικής, πρόσκαιρη και με σκοπό να επιστρέψει κάποτε στο πεδίο τής μάχης (ή μτφ. σε οποιαδήποτε αναμέτρηση), κάτω από ευνοϊκότερες γι' αυτόν συνθήκες **9.** ΓΛΩΣΣ. ***τακτικό αριθμητικό*** αριθμητικό επίθετο που δηλώνει την τάξη, δηλ. τη θέση την οποία κατέχει το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό σε σειρά ομοίων του, π.χ. πρώτος, δεύτερος, τρίτος..., δέκατος κ.λπ. — **τακτικ-ά / -ώς** επίρρ., **τακτικότητα** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάσσω* (βλ.λ.), πβ. κ. *πρακτικός – πράσσω.* Ήδη αρχ. οι σημ. «οργανωτικός, εύτακτος», καθώς επίσης και ό,τι σχετίζεται με τον σχεδιασμό τού πολέμου. Μτγν. είναι η σημ. που συνδέεται με τους αριθμούς].

τακτισμός (ο) ο τροπισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tactisme].

τακτοποιώ [1855] κ. (προφορ.) **ταχτοποιώ** ρ. μετβ. {τακτοποιείς... | τακτοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βάζω σε τάξη (αντικείμενα): *μόλις σήμερα τακτοποιήσαμε τα έπιπλα στο καινούργιο σπίτι || πήγαινε να τακτοποιήσεις το γραφείο σου! || η νοσοκόμα τακτοποίησε τον άρρωστο για τη νύχτα || ~ τα λουλούδια / τα μαλλιά μου || ~ τη γραβάτα μου / τη συλλογή μου* **2.** (μτφ.) διευθετώ (κατάσταση σύμφωνα με ορισμένο κανόνα ή πρότυπο): *~ τη ζωή μου || πότε θα*

αποφασίσεις να τακτοποιήσεις τις δουλειές σου; || *δεν έχει τακτοποιήσει όλα τα θέματα που προέκυψαν* || *μην ανησυχείς, αυτό θα το τακτοποιήσουμε αμέσως* ΣΥΝ. ρυθμίζω, κανονίζω ΑΝΤ. αναστατώνω, καταστρέφω **3.** (για λογαριασμούς) εξοφλώ: *δεν έχει ακόμη τακτοποιήσει τα χρέη του* ΣΥΝ. εκκαθαρίζω· (για πρόσ.) **4.** εγκαθιστώ: *θα σας τακτοποιήσουμε προσωρινά στού αδελφού μου, μέχρι να βρείτε κάτι μόνιμο* || (κ. μεσοπαθ.) *τακτοποιηθήκαμε σε ένα κενό διαμέρισμα* **5.** αποκαθιστώ επαγγελματικά ή κοινωνικά: *τακτοποίησε τους φίλους του σε καλές δουλειές* (κυρ. μεσοπαθ.): *τακτοποιήθηκε σε μια καλή θέση* || *δεν πρόλαβε ακόμη να τακτοποιηθεί στη νέα του ζωή κι άρχισαν οι δυσκολίες* || *μόλις τακτοποιηθεί ο αδελφός μου στην Αμερική, θα πάω κι εγώ* ΣΥΝ. εξασφαλίζω, (καθημ.) βολεύω **6.** τιμωρώ ή συνετίζω συνήθ. με βίαιο τρόπο: *Είναι απαράδεκτο αυτό που έκανε. Άσ' τον και θα τον τακτοποιήσω εγώ!* ΣΥΝ. βάζω κάποιον στη θέση του. — **τακτοποίηση** [1821] κ. (προφ.) **ταχτοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mettre en ordre].

τακτός, -ή, -ό αυτός που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων: *η συνεδρίαση θα γίνει σε ~ ημερομηνία* || *οι δόσεις πληρώνονται ανά ~ χρονικά διαστήματα* || *~ προθεσμία / συνεδρία / χρόνος* ΣΥΝ. καθορισμένος, προκαθορισμένος, προσδιορισμένος ΑΝΤ. έκτακτος, ακαθόριστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάσσω* (βλ.λ.)].

ταλαγάνι (το) {ταλαγαν-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) ανδρικό χειμερινό πανωφόρι που φορούν κυρ. οι βοσκοί.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. tallagane].

ταλαιπωρία (η) [αρχ.] {ταλαιπωριών} **1.** το να ταλαιπωρείται κανείς, η μεγάλη κούραση: *εξαντλημένος από την ~ τού ταξιδιού* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί κακοπάθεια, μεγάλη κούραση: *πέρασε μια ζωή όλο κόπους και ταλαιπωρίες* || *είναι μεγάλη ~ να έρχομαι κάθε μέρα με τα πόδια* ΣΥΝ. βάσανο, δοκιμασία.

ταλαίπωρος, -η, -ο αυτός που υποφέρει, που περνά ή έχει περάσει μεγάλες δοκιμασίες ΣΥΝ. βασανισμένος, δυστυχής, κακόμοιρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταλαι-* (< *τάλας*, βλ. λ. *ταλανίζω*) αντί τού αναμενόμενου ταλα- εμφανίζεται α' συνθ. ταλαι- (πιθ. κατά τα *καταί, παραί, χαμαί*) + *-πωρος*, που συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *πωρεῖν· κηδεύειν, πενθεῖν* (καθώς και με άλλες συνώνυμες «γλώσσες», λ.χ. *πωρεῖν, πωρῆσαι, πωρός* κ.ά.), για τα οποία βλ. λ. *πωρώνω*].

ταλαιπωρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ταλαιπωρείς... | ταλαιπώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον) να υποφέρει σωματικά ή/και ψυχικά, τον υποβάλλω σε κόπους, δοκιμασίες: *η αρρώστια με ταλαιπώρησε όσο δεν λέγεται* || *μη με ταλαιπωρείς κάνοντας ανόητες ερωτήσεις* || *ταλαιπωρούμαι με τις γραφειοκρατικές διαδικασίες* || *ταλαιπωρηθήκαμε πολύ, μέχρι να βρούμε το σπίτι σας* ΣΥΝ. βασανίζω.

ταλανίζω ρ. μετβ. {ταλάνισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} (λόγ.) ταλαιπωρώ, προκαλώ προβλήματα (σε κάποιον): *η μοιρολατρία που μας ταλανίζει τόσα χρόνια* || *«ο Πρόεδρος, εκτός από τη νομισματική κρίση, έχει κι άλλα δεινά που τον ταλανίζουν»* (εφημ.). — **ταλανισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τάλας, -ανος* < *ταλα-* < *tḷә-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *telā- / *tel- «σηκώνω, ζυγίζω – (μτφ.) υπομένω, υποφέρω», πβ. λατ. tollo «σηκώνω», tolerare «ανέχομαι» (> γαλλ. tolérer, ισπ. tolerar), σανσκρ. tulā «ζυγαριά», αρχ. γερμ. dolen «υπομένω», γερμ. Ge-duld «υπομονή» κ.ά. Ομόρρ. *τάλα-ντ-ον, τελα-μών, ταλαί-πωρος, τόλ-μη*, ίσως και *τέλ-ος* (βλ.λ.)].

ταλαντευτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που προκαλεί ταλάντευση: *~ μηχανισμός*.

ταλαντεύω ρ. μετβ. {ταλάντευ-σα, -θηκα (καθημ.-τηκα)} **1.** κάνω (κάτι) να κινείται πότε προς τη μία κατεύθυνση και πότε προς την άλλη, να κουνιέται πέρα-δώθε ΣΥΝ. λικνίζω **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***ταλαντεύομαι***) (α) κινούμαι πότε προς τη μία κατεύθυνση και πότε προς την άλλη: *το σώμα τού σχοινοβάτη ταλαντεύθηκε λίγο, μέχρι να ισορροπήσει πάνω στο σχοινί* (β) (μτφ.) δεν έχω σταθερή γνώμη: *για μια στιγμή ταλαντεύθηκε αν θα έπρεπε να δεχθεί ή όχι την πρόταση που του έγινε* ΣΥΝ. διστάζω, αμφιταλαντεύομαι. — **ταλάντευση** (η) [μεσν.] κ. **ταλάντεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάλαντον* (βλ.λ.)].

τάλαντο (το) {ταλάντ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (στην αρχαιότητα) (α) μονάδα βάρους (β) μέσο συναλλαγής μεγάλης αξίας που χρησιμοποιήθηκε στην Ανατολική Μεσόγειο πριν από την εμφάνιση του κέρματος • **2.** (λόγ.) κάθε φυσικό χάρισμα ή και επίκτητο προσόν, εξαιρετική ικανότητα: *είσαι προικισμένος με ένα σπάνιο ~· φρόντισε να το αξιοποιήσεις!* ΣΥΝ. ταλέντο, χάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τάλαντον*, αρχική σημ. «ζυγαριά», < θ. *ταλα-* < *tḷә-, συνεσταλμ. βαθμ. (και στις δύο συλλαβές) τού Ι.Ε. *telā- «ζυγίζω, σηκώνω», σχηματισμένη με επίθημα *-ντ-*, πιθ. κατά την κλίση των μτχ. (βλ. κ. *ταλανίζω*). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. tulā «ζυγαριά, ισορροπία», γοτθ. þulan «στηρίζω, σηκώνω, βαστώ», αρχ. γερμ. dolen κ.ά. Ομόρρ. *τελα-μών, ταλαί-πωρος, ταλανίζω*. Για τη σημ. «χάρισμα, έμφυτη κλίση» και τη μεσολάβηση τού ιταλ. talento, βλ. λ. *ταλέντο*].

ταλαντούχος, -α/-ος, -ο αυτός που έχει ταλέντο σε κάτι, ο προικισμένος με εξαιρετική ικανότητα: *~ μουσικός / ηθοποιός / συγγραφέας / κωμικός / καλλιτέχνης / δημιουργός* ΣΥΝ. προικισμένος ΑΝΤ. ατάλαντος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταλαντοῦχος* < *τάλαντον* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

ταλάντωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ρυθμική κίνηση εναλλάξ προς τη μία και προς την αντίθετη κατεύθυνση, λίκνισμα ΣΥΝ. ταλάντευση **2.** ΦΥΣ. η κίνηση που εκτελεί σώμα, το οποίο επανέρχεται στις ίδιες θέσεις, σε ίδιους χρόνους και με τις ίδιες ταχύτητες και επιταχύνσεις: *οι ~ τού εκκρεμούς*. — **ταλαντώνομαι** ρ.

ταλαντωτής (ο) ΦΥΣ. (γενικά) οτιδήποτε ταλαντώνεται· το ηλεκτρικό κύκλωμα ή η συσκευή που παράγει περιοδικά εναλλασσόμενα ρεύματα ορισμένης συχνότητας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. oscillator].

τάλαρο (το) → τάλιρο

τάλας, -αινα, -αν {τάλ-ανος (θηλ. -αίνης), -ανα | -ανες (ουδ. -ανα), -άνων (θηλ. -αινών)} (αρχαιοπρ.) ταλαίπωρος, κακομοίρης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ταλανίζω*].

τάλε κουάλε επίθ. {άκλ.} (οικ.) ακριβώς ίδιος: *η προηγούμενη κατάσταση και η σημερινή είναι ~· δεν άλλαξε τίποτε* ΣΥΝ. όμοιος, παρόμοιος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tale quale «τέτοιος ο οποίος...» < λατ. tālis qualis].

ταλέντο (το) **1.** το φυσικό χάρισμα, η εξαιρετική ικανότητα σε κάτι, που διαθέτει κανείς εκ γενετής: *έχει ~ στη μουσική / στη ζωγραφική / στις ξένες γλώσσες* || *είναι άνθρωπος με πολλά ~* || *έχει το ~ να κάνει εύκολα φιλίες* || *για να γίνεις καλός ηθοποιός, δεν φτάνει το ~· πρέπει και να κοπιάσεις πολύ!* ΣΥΝ. (λόγ.) τάλαντο **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που διαθέτει φυσικό χάρισμα: *το παιδί αυτό θα πάει μπροστά, είναι μεγάλο ~* || *κυνηγός ταλέντων για λογαριασμό κινηματογραφικής εταιρείας*. — (υποκ.) **ταλεντάκι** (το) (σημ. 2), (μεγεθ.) **ταλεντάρα** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. talento < λατ. talentum «μονάδα βάρους και συναλλαγών» < αρχ. *τάλαντον* (βλ.λ.). Η σημ. «χάρισμα» οφείλεται στην αφήγηση τής Κ.Δ. για την παραβολή των ταλάντων (Ματθ. 25, 14-30)].

ταλιαδόρος κ. **ταγιαδόρος** (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που φτειάχνει γλυπτά από ξύλο, κυρ. για τα τέμπλα των εκκλησιών ΣΥΝ. ξυλογλύπτης.
[ΕΤΥΜ. < βεν. tagliador < ρ. tagliare «κόβω» (βλ. λ. *ταγέρ*) + λεξικό επίθημα -dor(e) (βλ. κ. *-δόρος*)].

ταλιαμάς (ο) {ταλιαμάδες} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) το πρόσθιο τμήμα τού πλοίου που βρίσκεται στην περιοχή τής ισάλου γραμμής και σχίζει τα κύματα ΣΥΝ. (λόγ.) κυματοτόμος, θαλασσοτόμος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tagliamare < ρ. tagliare «κόβω, τέμνω» < μτγν. λατ. taliare < λατ. talea «ραβδί, μόσχευμα»].

ταλιατέλες (οι) {μόνο στον πληθ.-χωρ. γεν.} ζυμαρικό σε μορφή λεπτής μακρόστενης επίπεδης λωρίδας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tagliatelle (πληθ.) < tagliato «κομμένος» < ρ. tagliare «κόβω, τέμνω» < μτγν. λατ. taliare < λατ. talea «ραβδί, πάσσαλος»].

τάλιρο (το) (παλαιότ. *τάλληρο*) **1.** (καθημ.) μεταλλικό νόμισμα που έχει αξία πέντε δραχμών ΣΥΝ. πεντάδραχμο **2.** (γενικότ.) νόμισμα διαφόρων χωρών και εποχών που αντιστοιχεί σε πέντε απλές νομισματικές μονάδες **3.** (λαϊκ.) ***τάλιρα*** (τα) πολλά χρήματα, μεγάλη περιουσία: *«απόψε που υπάρχουνε τα ~ / με μάγκες, θα οργώσουμε τα Φάληρα...»* (λαϊκ. τραγ.). Επίσης (λαϊκ.) **τάλαρο**. — (υποκ.) **ταλιράκι** (το).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, δολάριο, κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tallero < γερμ. T(h)aler, που αποσπάστηκε από το τοπων. Joachimsthaler, περιοχή τής οποίας ο άργυρος χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή νομισμάτων από το 1518. Το πρώτο νόμισμα που κόπηκε εκεί, είχε την ονομασία Sankt Joachimsthaler Guldengroschen «αργυρό νόμισμα τής κοιλάδας τού Αγίου Ιωακείμ». Βλ. κ. *δολάριο*].

ταλκ (το) {άκλ.} **1.** αντιαλλεργική και αντισηπτική σκόνη με μονωτικές και απορροφητικές ιδιότητες, που χρησιμοποιείται για επάλειψη ερεθισμών και γενικά ευαίσθητων σημείων τού δέρματος **2.** ΓΕΩΛ. πυριτικό ορυκτό, πολύ διαδεδομένο στη φύση, με σαπωνώδη ή λιπαρή υφή και εξαιρετικά μικρή σκληρότητα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. talc < ισπ. talque < αραβ. talq].

τάλληρο (το) ▸ τάλιρο

Τάλλιν (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Εσθονίας.
[ΕΤΥΜ. < εσθ. Tallinn < παλαιότ. εσθ. Tanlinn «δανικό οχυρό» < dan «δανικός» (σύγχρ. εσθ. taani) + linn «οχυρό», αφού η πόλη ιδρύθηκε από τον Δανό βασιλιά Βάλντεμαρ Β' το 1219].

Ταλμούδ (το) {άκλ.} [1844] συλλογή γραπτών των ραββίνων τού Μεσαίωνα, στην οποία ερμηνεύεται και σχολιάζεται λεπτομερώς ο εβραϊκός πολιτικός και θρησκευτικός νόμος· περιλαμβάνει το *Μισνά* (κείμενο) και τη *Γκεμαρά* (σχολιολόγιο). — **ταλμουδιστής** (ο) [1876], **ταλμουδικός, -ή, -ό** [1895].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. εβρ. talmūdh «οδηγία, διδασκαλία» < εβρ. lamādh «διδάσκω, οδηγώ»].

Τ.Α.Λ.Σ. (το) Ταμείο Αρωγής Λιμενικού Σώματος.

τάμα (το) {τάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η υπόσχεση πιστού στον Θεό ή σε άλλο άγιο πρόσωπο να του αφιερώσει κάτι ή να κάνει κάτι εν είδει αφιερώσεως, ως ανταπόδοση για την πραγματοποίηση επιθυμίας: *το 'χω κάνει ~ να πηγαίνω κάθε Δεκαπενταύγουστο στην Τήνο* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε κάνει ή αφιερώνει κανείς στον Θεό ή σε άγιο, πραγματοποιώντας την παραπάνω υπόσχεση: *η εικόνα ήταν γεμάτη χρυσά και ασημένια ~* ΣΥΝ. αφιέρωμα, ανάθημα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τάγμα* (στη μτγν. σημ. «εκπλήρωση ευχής»: *εὐχὴν καλεῖ τὴν ὑπόσχεσιν, ὃ πολλοὶ τάγμα προσαγορεύουσι*, Θεόδοτ.) < αρχ. *τάσσω* (βλ. κ. *τάζω*)].

ταμάμ επίρρ. (λαϊκ.) **1.** για κάτι που γίνεται ακριβώς στην ώρα που έπρεπε: *ήρθε ~ πάνω που είχαμε αρχίσει να μαλώνουμε, για να μας χωρίσει* **2.** ακριβώς, ταιριαστά: *~ σου πάει το παλτό τής μαμάς σου*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tamam].

ταμάχι (το) {ταμαχιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η απληστία, η πλεονεξία· ΦΡ. (παροιμ.) ***το πολύ ταμάχι χαλάει το στομάχι*** για να δηλωθούν οι βλαβερές συνέπειες τής απληστίας. — **ταμακιάρης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tamah].

ταμαχιάζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} γίνομαι πλεονέκτης.

ταμαχιάρης (ο) {ταμαχιάρηδες} (λαϊκ.) άπληστος, πλεονέκτης.

ταμειακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το ταμείο (βλ.λ.): *~ διαχείριση* (β) ***ταμειακή μηχανή*** ειδική μηχανή που κατα-

γράφει τις συναλλαγές μεταξύ εμπόρου και πελατών, αθροίζει τα σχετικά ποσά και εκδίδει τη σχετική απόδειξη **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με την οικονομική διαχείριση: *~ πλεόνασμα / έλλειμμα || ~ ανάγκες || τα ~ διαθέσιμα των ασφαλιστικών φορέων.* — **ταμειακ-ά / -ώς** επίρρ.

ταμείο (το) **1.** (αρχικά) το κιβώτιο ή κάθε άλλη κατασκευή όπου φυλάσσονται χρήματα, τίτλοι ή άλλα αντικείμενα αξίας· (συνεκδ.) **2.** το γραφείο ή ο χώρος, στον οποίο γίνονται εισπράξεις και πληρωμές ή πωλούνται εισιτήρια: *το υποκατάστημα τής τράπεζας στην περιοχή μου έχει μόνο δύο ~ και οι συναλλασσόμενοι δεν εξυπηρετούνται γρήγορα || περάστε να πληρώσετε στο ~ και μετά ελάτε εδώ για παραλαβή || ~ θεάτρου / κινηματογράφου·* ΦΡ. (μτφ.) ***σπάω ταμεία*** (για κινηματογραφικό ή θεατρικό έργο) έχω τεράστια εισπρακτική επιτυχία: *αυτή η ταινία έχει σπάσει τα ταμεία στην Αμερική* **3.** η οικονομική διαχείριση, ο απολογισμός εισπράξεων και πληρωμών, δηλ. εσόδων και εξόδων· επίσης, η οικονομική κατάσταση: *του ανέθεσαν να κρατάει το ~ τής επιχείρησης || υπόλοιπο / πλεόνασμα / έλλειμμα / συμφωνία ταμείου || η κυβέρνηση δεν μπορεί να κάνει παροχές με άδεια ~·* ΦΡ. (α) ***κλείνω ταμείο*** κάνω απολογισμό των εσόδων και των εξόδων (β) ***κάνω ταμείο*** (i) δουλεύω ως ταμίας: *φώναξε τον Γιάννη να κάνει ταμείο όσο λείπω* (ii) κάνω απολογισμό των πράξεών μου: *στο τέλος τής ζωής του κάνει κανείς ταμείο, τι κέρδισε και τι έχασε, τι έκανε και τι δεν έκανε* (γ) ***το ταμείο(ν) είναι μείον*** για να δηλώσουμε ότι δεν υπάρχουν χρήματα ή ότι χρωστάμε χρήματα **4.** η συνολική είσπραξη καταστήματος, επιχείρησης, οργανισμού κ.λπ. ή το υπάρχον απόθεμα σε μετρητά: *το ~ τού συλλόγου μας χρειάζεται ενίσχυση || ο υπάλληλος το 'σκασε με το ~ τής λέσχης·* ΦΡ. ***βάζω χέρι στο ταμείο*** κάνω κατάχρηση ● **5.** υπηρεσία ή οργανισμός που έχει ως έργο να διενεργεί εισπράξεις και πληρωμές· (με κεφ.) *Δημόσιο ~* (η υπηρεσία που είναι αρμόδια για την είσπραξη των δημοσίων εσόδων και για την πληρωμή των δημοσίων εξόδων) **6.** ο δημόσιος οργανισμός που ασχολείται με την κοινωνική ασφάλιση, παρέχει δηλ. υγειονομική περίθαλψη και σύνταξη στους εργαζομένους που υπάγονται σε αυτόν: *ασφαλιστικό ~ || Μετοχικό ~ Στρατού || ~ κοινωνικών ασφαλίσεων / περιθάλψεως / συντάξεων / αρωγής / προνοίας / αλληλοβοηθείας / ανεργίας || κύριο / επικουρικό ~ || η εξυγίανση των ασφαλιστικών ~* **7.** (α) ***Ταμείο Συνοχής*** ταμείο το οποίο παρέχει χρηματοδοτική βοήθεια για σχέδια στους τομείς τού περιβάλλοντος και των μεταφορικών υποδομών· χρηματοδοτεί μόνο τις τέσσερεις πιο φτωχές χώρες τής Κοινότητας με στόχο τη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των οικονομιών των κρατών-μελών τής Ε.Ε. (β) ***(Ευρωπαϊκά) Διαρθρωτικά Ταμεία*** όργανα παρέμβασης τής Ευρωπαϊκής Ένωσης που αποσκοπούν στην οικονομική και κοινωνική συνοχή στην Ε.Ε. (με τη στήριξη τής περιφερειακής ανάπτυξης, την καταπολέμηση τής ανεργίας, τον εκσυγχρονισμό τής γεωργίας κ.ά.) **8.** διεθνής οργανισμός που περιλαμβάνει αριθμό κρατών-μελών και έχει συγκεκριμένο αντικείμενο δράσης: *Διεθνές Νομισματικό Ταμείο* (Δ.Ν.Τ.) || *Διεθνές Ταμείο Αγροτικής Αναπτύξεως.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταμεῖον* < αρχ. *ταμιεῖον* < *ταμιεύω* < *ταμίας* (βλ.λ.)].

Τάμεσης (ο) ποταμός τής Ν. Αγγλίας που διασχίζει το Λονδίνο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Tamesis (> αγγλ. Thames), πιθ. από κελτ. ρίζα με τη σημ. «ποταμός»].

ταμιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον ταμία: *~ επίδομα.*

ταμίας (ο/η) {(θηλ. ταμίου) | ταμιών} **1.** πρόσωπο που κρατά ή διευθύνει το ταμείο, που διενεργεί εισπράξεις και πληρωμές **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο, συνήθ. έμμισθος υπάλληλος, που ασχολείται με τη διαχείριση των οικονομικών επιχείρησης, σωματείου, ιδρύματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που κόβει και στη συνέχεια διανέμει, μοιράζει», (ήδη μυκ. όν. ta-mi-je-u = *Ταμιεύς*) < θ. *ταμ-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *λοχίας, νεαν-ίας*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για τον Δία, τους βασιλείς, καθώς και για αξιωματούχους που διένεμαν την τροφή, ενώ η χρήση της με τη σημ. τού θησαυροφύλακα, τού οικονόμου είναι ήδη αρχ.].

ταμίευμα (το) [αρχ.] {ταμιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το προϊόν τής αποταμίευσης.

ταμίευση (η) → αποταμίευση

ταμιευτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μεγάλη δεξαμενή συγκέντρωσης υδάτων που δημιουργείται κυρίως με κατασκευή φράγματος σε επιλεγμένο σημείο λεκάνης συρροής υδάτων και χρησιμοποιείται για την τροφοδότηση υδρευτικών δικτύων, υδροηλεκτρικών σταθμών ή/και αρδευτικών δικτύων: *μειώθηκαν τα αποθέματα νερού στους ~ τής Ε.ΥΔ.Α.Π.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταμιεύω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, απόδ. τού γαλλ. réservoir].

ταμιευτήριο (το) {ταμιευτηρί-ου | -ων} ιδιαίτερο τμήμα τραπεζικού ιδρύματος ή αυτοτελής χρηματοοικονομικός οργανισμός, που συγκεντρώνει καταθέσεις και τις αξιοποιεί σε επενδύσεις, δάνεια ή άλλες δραστηριότητες, καταβάλλοντας τόκους ή μερίσματα στους αποταμιευτές: *ταχυδρομικό ~ || λογαριασμός ταμιευτηρίου·* ΦΡ. ***κατάθεση ταμιευτηρίου*** μορφή καταθέσεως που παρέχει στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα καταθέσεως και αναλήψεως χρημάτων χωρίς χρονική προειδοποίηση και χωρίς περιορισμούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταμιευτήριον* < *ταμιεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *ἐκπαιδευ-τήριον*].

ταμιευτικός, -ή, -ό → αποταμιευτικός

ταμιεύω ρ. → αποταμιεύω

ταμπά (το) {άκλ.} **1.** το καφέ χρώμα, αυτό που πλησιάζει στο χρώμα των αποξηραμμένων φύλλων τού καπνού **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει το παραπάνω χρώμα: *παπούτσια / τσάντα ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tabac «καπνός - απόχρωση τού καφέ»].

ταμπάκης (ο) {ταμπάκηδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που κατεργάζεται τα δέρματα ΣΥΝ. (λόγ.) βυρσοδέψης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tabak].

ταμπακιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θήκη για την τοποθέτηση και φύλαξη τού καπνού ή των τσιγάρων ΣΥΝ. καπνοθήκη, τσιγαροθήκη **2.** (μτφ.) το κύριο περιεχόμενο, η ουσία ζητήματος: *«ενώ το ζητούμενο ήταν η εκλογή προέδρου, αρκέστηκε να μιλήσει μόνο για τα εξωτερικά θέματα και να μην πει λέξη για την ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tabacchiera < tabacco «καπνός» (βλ. κ. *ταμπάκος*)].

ταμπάκικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο γίνεται κατεργασία δερμάτων ΣΥΝ. (λόγ.) βυρσοδεψείο.

ταμπακοθήκη (η) [1856] {δύσχρ. ταμπακοθηκών} η θήκη για την τοποθέτηση ταμπάκου (βλ.λ.) ΣΥΝ. καπνοθήκη, ταμπακιέρα.

ταμπάκος (ο) [1897] **1.** σκόνη που παρασκευάζεται από αποξηραμμένα φύλλα καπνού και εισπνέεται από τη μύτη **2.** λεπτοκομμένος καπνός που αποτελεί το συστατικό των χειροποίητων τσιγάρων, τα οποία φτειάχνονται με συστροφή φύλλων τσιγαρόχαρτου. Επίσης **ταμπάκο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. tabaco, φύλλα φυτού, τα οποία τύλιγαν και κάπνιζαν οι Ινδιάνοι των Αντιλλών την εποχή τού Κολόμβου, ινδιάν. αρχής].

ταμπάσκο (το) {άκλ.} **1.** ΒΟΤ. ποικιλία πιπεριάς τής αμερικανικής ηπείρου **2.** (συνεκδ.) η καυτερή σάλτσα που παρασκευάζεται από την παραπάνω πιπεριά.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Tabasco, εμπορική ονομασία προϊόντος].

ταμπέλα (η) {ταμπελών} **1.** (καθημ.) ξύλινη, πλαστική, μεταλλική κ.λπ. πλάκα, που φέρει επιγραφή (συνήθ. την επωνυμία επιχείρησης, οργάνωσης κ.λπ.) και τοποθετείται σε τοίχο ή πόρτα: *Δεν βλέπεις τι γράφει η ~; Είναι γυμναστήριο!* ΣΥΝ. πινακίδα **2.** (μτφ.-κακόσ.) ο χαρακτηρισμός που κατατάσσει κάποιον σε συγκεκριμένο ιδεολογικό ή ειδικότ. πολιτικό χώρο: *έχει την ~ τού δεξιού / τού αριστερού / τού φιλοκυβερνητικού || βάζω / κολλάω σε κάποιον ~* ΣΥΝ. ετικέτα. — (υποκ.) **ταμπελίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tabella < λατ. tabella, υποκ. τού tabula «ξύλινη πλάκα, πίνακας», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

ταμπεραμέντο κ. **ταπεραμέντο** κ. **τεμπεραμέντο** (το) {χωρ. πληθ.} η ιδιοσυγκρασία (κάποιου), ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνει τις σκέψεις, τα συναισθήματά του: *η εκδηλωτικότητα είναι χαρακτηριστικό τού μεσογειακού ~ || είναι γυναίκα με φλογερό / εκρηκτικό / καλλιτεχνικό ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. tempérament < λατ. tempera-mentum «κράση, ευεξία (σώματος)» < ρ. temperere «αναμειγνύω, συνθέτω» (< tempus «χρόνος, καιρός»)].

ταμπλαδωτός, -ή, -ό αυτός που φτειάχνεται ή αποτελείται από ταμπλά (βλ. λ. *ταμπλάς*[1]): *~ παραθυρόφυλλα / πόρτες.*

ταμπλάς[1] κ. **ταβλάς** (ο) {ταμπλάδες} (λαϊκ.) **1.** μεγάλος ξύλινος δίσκος: *ζωγραφιστός ~ || οι κουλλουρτζήδες τοποθετούν τα κουλλούρια τους σε φορητούς ταμπλάδες* **2.** (συνήθ. σε έπιπλο) λεπτή σανίδα που τοποθετείται για διακόσμηση ή για κάλυψη κενού σε πλαίσιο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. tabla < μεσν. *τάβλα* < λατ. tabula].

ταμπλάς[2] κ. **νταμπλάς** (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η αποπληξία· κυρ. στη ΦΡ. ***μου 'ρχεται ταμπλάς*** (i) με πιάνει αποπληξία (ii) (μτφ.) αισθάνομαι έντονα δυσάρεστη έκπληξη: *όταν άκουσε τα μαντάτα, του ήρθε ταμπλάς.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. damla > **νταμλάς* > *νταμπλάς*, με ανάπτυξη ηχηρού b για φωνητικούς λόγους και από την αιτ. *τον νταμπλά* με εσφαλμ. χωρισμό και επίδρ. τού *ταμπλάς*[1]].

ταμπλέτα (η) {ταμπλετών} **1.** χάπι σε σχήμα πεπλατυσμένου δισκίου: *~ για τον πονόλαιμο* **2.** εντομοαπωθητικό σε σχήμα πεπλατυσμένου δισκίου, το οποίο τοποθετείται σε ηλεκτρική συσκευή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tablette, υποκ. τού table «τραπέζι» (βλ. λ. *τάβλα*)].

ταμπλ-ντότ κ. **ταμπλ-ντ' ότ** (το) {άκλ.} προκαθορισμένο μενού που σερβίρεται σε όλους τους πελάτες χωρίς τη δυνατότητα επιλογής (συνήθ. σε συνεστιάσεις, επίσημα γεύματα κ.λπ.): *την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς το κατάστημα έχει ~* ΑΝΤ. αλα-κάρτ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. table d'hôte «κοινό τραπέζι (σε εστιατόριο, ξενώνα) για πολλά πρόσωπα, τα οποία τρώνε από ένα μενού» < table «τραπέζι», hôte «αμφιτρύων, φιλοξενών» (στην παλαιά σημ. «εστιάτορας, ξενοδόχος»)].

ταμπλό (το) (παλαιότ. *ταμπλώ*) {άκλ.} **1.** ειδικός ξύλινος, πλαστικός κ.λπ. πίνακας, πάνω στον οποίο αναρτώνται ανακοινώσεις, διαφημίσεις κ.ά. **2.** ο επίπεδος χώρος, στον οποίο είναι εγκατεστημένα διάφορα όργανα και μετρητές: *το ~ τού αυτοκινήτου* **3.** (στην καλαθοσφαίριση) το γυάλινο, τετράγωνο τμήμα μπασκέτας, στο οποίο προσαρμόζεται το καλάθι: *η μπάλα χτύπησε στο ~, πριν καταλήξει στο καλάθι* **4.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***ταμπλό-βιβάν*** η εικόνα που σχηματίζουν πάνω σε σκηνή θεάτρου άτομα, τα οποία στέκουν σε διάφορες στάσεις ● ΦΡ. ***παίζω σε δύο / διπλό ταμπλό*** βλ. λ. *παίζω.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tableau < table «τραπέζι» < λατ. tabula (βλ. λ. *τάβλα*)].

ταμπλόιντ (το) {άκλ.} εφημερίδα μικρού σχήματος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tabloid < tabl(et) «πλάκα, σημειωματάριο» (βλ. λ. *ταμπλέτα*) + λεξικό επίθημα -oid (< *-οειδής*)].

ταμπόν (το) {άκλ.} **1.** (παλαιότ.) εργαλείο από ξύλο ή μέταλλο, εφοδιασμένο με απορροφητικό χαρτί, που χρησίμευε για το στέγνωμα τής νωπής μελάνης των χειρογράφων **2.** αβαθές μεταλλικό κουτί, που περιέχει χοντρό ύφασμα διαποτισμένο με μελάνι, πάνω στο οποίο πιέζεται η σφραγίδα πριν χρησιμοποιηθεί ● **3.** μικρός κύλινδρος από βαμβάκι και άλλα απορροφητικά υλικά, που τοποθετείται στον κόλπο τής γυναίκας κατά τη διάρκεια τής εμμηνόρροιας.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tampon < παλαιότ. tapon < φρανκον. tappōn «κλείνω τρύπα, βουλλώνω»].

ταμπονάρω ρ. μετβ. {ταμπονάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** πιέζω ελαφρά κατ' επανάληψη απορροφητικό υλικό (χαρτί, πετσέτα, βαμβάκι κ.λπ.) πάνω σε υγρή επιφάνεια (π.χ. βρεγμένο δέρμα) για να απομακρυνθεί η υγρασία **2.** στεγνώνω μελάνι ή χρώμα ακουμπώντας επάνω απορροφητικό χαρτί **3.** χρησιμοποιώ γάζα ή βαμβάκι για να σταματήσω αιμορραγία, ή να καθαρίσω τραύμα.. — **ταμπονάρισμα** (το).

ταμπού (το) {άκλ.} **1.** (σε πρωτόγονους πολιτισμούς) πρόσωπο ή πράγμα που απαγορεύεται να πλησιάσει, να αγγίξει, να κατονομάσει ή να χρησιμοποιήσει κανείς, επειδή θεωρείται ιερό ή μιαρό: *για τους ιθαγενείς αυτός ο χώρος είναι ~ και δεν επιτρέπεται σε κανέναν να τον παραβιάσει* **2.** οτιδήποτε απαγορευμένο, κυρ. οτιδήποτε αντιμετωπίζεται από την κοινωνία ως μη υπάρχον, για λόγους ηθικής, κοινωνικών προκαταλήψεων: *«Ως τη δεκαετία τού '60 το σεξ παρέμενε ένα από τα μεγαλύτερα ~: κανείς δεν μιλούσε δημόσια για "αυτό" – τουλάχιστον όχι μπροστά στην κάμερα»* (εφημ.) **3.** (συνεκδ.) κάθε περιορισμός που επιβάλλει η κοινωνική ηθική, κάθε κοινωνική προκατάληψη: *είναι απελευθερωμένο άτομο, χωρίς ~.*

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. taboo, από γλώσσα τής Πολυνησίας, λ.χ. τόνγκα tapu ή φίτζι tabu «απαγορευμένος»].

tabula rasa (η) (προφέρεται *τάμπουλα ράζα*) {άκλ.} ελλην. *άγραφος χάρτης, άγραφο χαρτί, άγραφη πινακίδα·* ο νους θεωρούμενος ως κάτι άγραφο, κενό, πριν «γεμίσει» με εντυπώσεις, γνώσεις, εμπειρίες: *σύμφωνα με τον Τζων Λοκ, ο άνθρωπος γεννιέται ~ και με τη μαθησιακή εμπειρία αποκτά τις γνωστικές δομές.*

[ΕΤΥΜ. < λατ. tabula rasa «αποξεσμένος πίνακας, άγραφη πλάκα (η οποία έχει λειανθεί)» < tabula «ξύλινη πλάκα, πίνακας» + rasa, θηλ. τής μτχ. rasus τού ρ. radere «αποξέω, λειαίνω»].

ταμπουλέ (το) {άκλ.} **1.** λεπτοκομμένο σκληρό σιτάρι **2.** σαλάτα που παρασκευάζεται από λεπτοκομμένο σκληρό σιτάρι, ντομάτα, κρεμμύδι και μαϊντανό, ιδιαίτερα διαδεδομένη στον αραβικό κόσμο.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. taboulé < αραβ. tabbūla «μείγμα»].

ταμπουράς (ο) {ταμπουράδες} ΜΟΥΣ. έγχορδο λαϊκό μουσικό όργανο με βαθύ αχλαδόσχημο ηχείο, πολύ μακρύ βραχίονα και δύο, τρία ή τέσσερα ζεύγη χορδών: *παίζω / βαράω τον ~.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. tambura < αραβ. tambūr «λαούτο», αβεβ. ετύμου, ίσως < περσ. dänbärah ή, κατ' άλλη άποψη, < μτγν. *πανδοῦρα* «τρίχορδο λαούτο»].

ταμπούρι (το) {ταμπουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) θέση ισχυρά οχυρωμένη, αμυντικό προπέτασμα ΣΥΝ. προμαχώνας, οχυρό, τάπια.

[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < τουρκ. tabur «τάγμα»].

ταμπουρίνο (το) ΜΟΥΣ. είδος τυμπάνου που παίζεται με μια μπαγκέτα ΣΥΝ. ντέφι.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tamburino, υποκ. τού tamburo, αρχική σημ. «ταμπούρλο», < αραβ. ṭanbūr].

ταμπούρλο (το) ΜΟΥΣ. μικρό τύμπανο ορχήστρας ή στρατιωτικό ΣΥΝ. νταούλι.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tamburlo < tamburo (βλ. λ. *ταμπούρο*)].

ταμπούρο (το) **1.** το ταμπούρλο (βλ.λ.) ● **2.** ΜΗΧΑΝ. μέρος συστήματος φρένων σε αυτοκίνητο, κυλινδρικό εξάρτημα προσαρμοσμένο στον άξονα των τροχών, το οποίο πιέζουν δύο σιαγόνες, όταν ο οδηγός πατά φρένο, ώστε να ακινητοποιηθεί ο άξονας.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tambour < ισπ. tambor < αραβ. tambūr (βλ. λ. *ταμπουράς*)].

ταμπουρώνω ρ. μετβ. {ταμπούρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** οχυρώνω **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***ταμπουρώνομαι***) προφυλάσσομαι πίσω από αμυντικό προπέτασμα, οχυρώνομαι: *οι στρατιώτες ταμπουρώθηκαν στα χαρακώματα* || (μτφ.) *ταμπουρώνεται πίσω από την ασυλία που του εξασφαλίζει η βουλευτική του ιδιότητα.*

ταμ-τάμ (το) {άκλ.} **1.** ξύλινο αφρικανικό τύμπανο (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται για τη συνοδεία τού χορού ή για τη μετάδοση μηνυμάτων **2.** (συνεκδ.) παρατεταμένη κρούση τού τυμπάνου αυτού για αναγγελία ορισμένων γεγονότων.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tam-tam < χίντι tamtam].

ταμώ ρ. (να/θα) → τέμνω

Τανάγρα (η) αρχαία πόλη τής Βοιωτίας, γνωστή για τα περίφημα πήλινα ειδώλια κορών που βρέθηκαν στους τάφους της. —**Ταναγραίος** (ο), **Ταναγραία** (η). **ταναγραίος, -α, -ο** [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τάναγρα*, από το όνομα τής κόρης τού Ασωπού ή τού Αιόλου, η οποία, σύμφωνα με τη μυθολογία, ήταν σύζυγος τού Ποιμάνδρου, οικιστού τής πόλεως].

Ταναγραία (η) **1.** η κάτοικος τής Τανάγρας **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. καθένα από τα έξοχης τέχνης αρχαία πήλινα ειδώλια κορών, που ανακαλύφθηκαν αρχικά σε τάφους τής Τανάγρας.

τανάλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εργαλείο με δύο σκέλη που απολήγουν σε δύο σιαγόνες, οι οποίες ανοιγοκλείνουν· χρησιμοποιείται για την εξαγωγή αντικειμένων (λ.χ. καρφιών από τοίχο ή έπιπλο), την κοπή συρμάτων κ.λπ.: *τον έσφιγγε με τα χέρια του σαν ~* **2.** οδοντιατρικό εργαλείο με δύο σκέλη, που χρησιμοποιείται για την εξαγωγή δοντιών ΣΥΝ. οδοντάγρα.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tanaglia < προβηγκ. tenalha (γαλλ. tenaille) < μτγν. λατ. tenācula, πληθ. τού tenaculum, υποκ. τού λατ. tenax, -ācis «ισχυρός, στερεός»].

τανάπαλιν επίρρ. (λόγ.) κατ' αντίθετη φορά, αντίστροφα: *η πολιτική κρίση οδηγεί σε κρίση αξιών και ~.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *τὸ ἀνάπαλιν* (με κράση) < *ἀνά* + *πάλιν*].

τάνγκα (το) {άκλ.} εσώρουχο ή μαγιό με αποκαλυπτικό κόψιμο στους γοφούς.

[ΕΤΥΜ. < πορτ. tanga, λ. τής γλώσσας Τούπι].

Τανγκανίκα (η) λίμνη τής Α. Αφρικής μεταξύ τής Τανζανίας και τού Κονγκό.

[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Τανζανία*].

τανγκό (προφέρεται κ. *τάνγκο*) (το) {άκλ.} **1.** λαϊκός αστικός χορός τής Αργεντινής, που γνώρισε παγκόσμια διάδοση μετά το 1907· χορεύεται από ζευγάρια, με τυποποιημένα, περπατητά βήματα και στυλιζαρισμένες φιγούρες **2.** μουσική που χορεύεται σε τανγκό· γράφεται σε απλό διμερές μέτρο με παρεστιγμένο ρυθμό (από τον ισπανικό χορό *χαμπανιέρα*), στη βάση του οποίου προσμιγνύονται στοιχεία από διάφορες μουσικές παραδόσεις, και εκτελείται με ιδιότυπο πάθος.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. tango, αγν. ετύμου].

Τανζανία (η) (αγγλ. United Republic of Tanzania, σουαχίλι Jamhuriya Muungano wa Tanzania = Ηνωμένη Δημοκρατία τής Τανζανίας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Ντοντόμα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Σουαχίλι και νόμισμα το σελίνι Τανζανίας. — **Τανζανός** (ο), **Τανζανή** (η). **τανζανικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. < σουαχίλι Tanzania, από συμφυρμό των τοπων. Tanganyika και Zanzibar, εφόσον η χώρα σχηματίστηκε το 1964 από την ένωση τής Τανγκανίκας με τη νησιωτική Ζανζιβάρη. Το όνομα Tanganyika προέρχεται από το ρ. kou-tanganyika «ενώνω» (σουαχίλι), με την έννοια ότι στη λίμνη Τανγκανίκα συγκεντρώνονται μεγάλες ποσότητες νερών. Άλλοι, ωστόσο, παράγουν το όνομα από τις λ. tonga «νησί» και hika «επίπεδος» (σουαχίλι). Η ονομασία Zanzibar ανάγεται σε Zengi «ονομασία τοπικής φυλής» + αραβ. barr «ακτή, παραλία»].

τανιέμαι ρ. → τανύω

τανίνη (η) {τανινών} ομάδα αρωματικών ενώσεων που απαντούν στη φύση και χρησιμοποιούνται στη βυρσοδεψία, τη βαφή υφασμάτων ή την οινοποιία.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. tanin < tan «κατεργασμένο δέρμα», κελτ. αρχής, πβ. βρετον. tann, κορνουαλ. glas-tannen «δρυς»].

τάνκερ (το) {άκλ.} ελλην. *δεξαμενόπλοιο·* μεγάλο πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά πετρελαίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ.*

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tanker < tank «μεγάλο δοχείο, ντεπόζιτο – άρμα μάχης» (βλ. λ. *τανκ*)].

τανκ(ς) (το) {άκλ.} ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικό θωρακισμένο όχημα με ερπύστριες και χοντρά, ατσάλινα τοιχώματα, εξοπλισμένο με πυροβόλο όπλο σε περιστρεφόμενο πυργίσκο· άρμα μάχης.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tank < πορτ. tanque, που αποσπάστηκε από τη λ. estanque «γούρνα, λάκκος» < ρ. estancar «ανακόπτω υδάτινο ρεύμα». Κατ' άλλη άποψη, ωστόσο, η οποία φαίνεται ομαλότερη ετυμολογικώς, το αγγλ. tank προέρχεται απευθείας από τη γλώσσα Γκουτζαράτι (Ινδία) και τη λ. tānkh «λίμνη, δοχείο». Η λ. χρησιμοποιήθηκε στην Αγγλία από το 1915 ως συνθηματική ονομασία τού άρματος μάχης κατά την κατασκευή του].

Τ.Α.Ν.Π.Υ. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Ναυτικών Πρακτόρων και Υπαλλήλων.

ταντάλιο (το) [1812] {ταντάλιου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ta) με αργυρόλευκο χρώμα και μεγάλη πυκνότητα, το οποίο έχει ευρεία βιομηχανική χρήση (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < νεολατ. tantalum < αρχ. *Τάνταλος* (βλ.λ.), λόγω τής ανικανότητας τού στοιχείου να απορροφήσει οξέα].

Τάνταλος (ο) {-ου κ. -άλου} ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Φρυγίας, γνωστός για την τιμωρία που του επέβαλαν οι θεοί, να ζει σε έναν λάκκο με νερό που του έφθανε μέχρι τον λαιμό, κάτω από κλαδιά με καρπούς, χωρίς όμως να μπορεί να πιει όταν διψά ούτε να φάει όταν πεινά, επειδή και το νερό και οι καρποί απομακρύνονταν, όταν προσπαθούσε να τους φθάσει· ΦΡ. (μτφ.) ***το μαρτύριο τού Ταντάλου*** το να μη μπορεί να απολαύσει κανείς αγαθά που βρίσκονται κοντά του, που του είναι προσιτά (π.χ. να βλέπει άλλους να τρώνε νόστιμα φαγητά και ο ίδιος να μη μπορεί, επειδή κάνει δίαιτα).

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, ίσως < **Τάλ-ταλος* (με προληπτική ανομοίωση τού -λ-) < θ. *ταλ-* (με έκφραστ. διπλασιασμό), άλλος τ. τής ρ. *ταλα-*, για την οποία βλ. λ. *τάλας*. Εφόσον η Ι.Ε. ρίζα *telā- έχει τη σημ. «σηκώνω, ζυγίζω», φαίνεται ότι το ανθρωπωνύμιο θα αναφερόταν σε αυτόν που σηκώνει, που μεταφέρει (πβ. κ. *Άτλας*), ενώ, σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από τον υπερθ. *ταλάντατος* (τού επιθ. *τάλας*). Ορισμένοι μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι πρόκειται για δάνειο].

τανύω ρ. μετβ. {τάνυ-σα, -ομαι (καθημ. -έμαι), -στηκα} **1.** τεντώνω διάπλατα **2.** (μεσοπαθ. ***τανύομαι*** κ. ***τανυέμαι***) (α) τεντώνω τα μέλη τού σώματός μου ΣΥΝ. τεντώνομαι, ανακλαδίζομαι (β) (λαϊκ.) σφίγγομαι κατά τον τοκετό ή κατά την αφόδευση. Επίσης **τανύζω**. — **τάνυση** (η) [αρχ.] κ. **τάνυσμα** (το) κ. **τανυσμός** (ο) [μτγν.]. **τανυτό** (το).

[ΕΤΥΜ. αρχ., υστερογενής σχηματισμός από το ομηρικό ρ. *τάνυ-μαι* (κατά τα θεματικά φωνηεντόληκτα σε *-ύω*, πβ. κ. *λύω*), με θ. *τανυ-*, το οποίο ανάγεται σε αμάρτυρο επιθ. **τανύς* «στενός, λεπτός, στενόμακρος» < **ταν-* < *tn̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ten- (βλ. λ. *τείνω*). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. tanú- «λεπτός, ψιλός, ισχνός», λατ. tenuis «λεπτός, ισχνός», αρχ. γερμ. dunni (> γερμ. dünn «λεπτός»), αρχ. σλαβ. tĭnŭkŭ (> ρωσ. tónkij) κ.ά.].

ταξείδι (το) → ταξίδι

τάξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η οργάνωση των πραγμάτων κατά τρόπο αρμονικό και με πνεύμα μεθοδικότητας: *στο γραφείο μου επικρατεί πάντα απόλυτη ~* || *αν δεν έχεις ~ στη δουλειά σου, δεν πρόκειται να κάνεις τίποτε* || *βάζω μια ~ στο δωμάτιό μου / στη ζωή μου* ΑΝΤ. αταξία· ΦΡ. ***βάζω σε τάξη*** τακτοποιώ, βάζω σε σωστή σειρά: *~ το δωμάτιό μου* || *προσπαθώ να βάλω σε ~ τις σκέψεις μου* **2.** κατάταξη οργανωμένη κατά ορισμένη σειρά ή κατά συγκεκριμένο τρόπο και σύμφωνα με ορισμένες αρχές έτσι, ώστε κάθε στοιχείο να κατέχει τη θέση που του αρμόζει· κανονική σειρά: *χρονολογική ~* || *με τον διορι-*

σμό του παραβιάζεται η ~ διαδοχής ΣΥΝ. διάταξη, τοποθέτηση ΑΝΤ. αταξία· ΦΡ. (λόγ.) ***πρώτος τη τάξει*** *(πρῶτος τῇ ταξει)* ο σημαντικότερος σε ιεραρχία: *ο ~ υπουργός* **3.** ύψος (ποσού). κατηγορία· κυρ. στη ΦΡ. ***τής τάξεως*** (+γεν.): *οι δαπάνες ανέρχονται σε ποσό τής τάξεως των 50.000.000*· ΦΡ. ***πρώτης τάξεως*** (ως χαρακτηρισμός) σπουδαίος. εκλεκτός: *είναι ~ ζωγράφος* || *μεγάλωσε ένα ~ παιδί* || *μια ~ ευκαιρία* || *ένα ~ γεύμα* **4.** (γενικότ.) η κατάσταση, οι συνθήκες που επικρατούν, το καθιερωμένο σύστημα ή πολίτευμα: *είναι πολύ δύσκολο να ανατραπεί η ~ των πραγμάτων* || *καθεστηκυία ~* (η δεδομένη κατάσταση. το κυρίαρχο καθεστώς)· ΦΡ. ***Νέα Τάξη (πραγμάτων)*** η νέα κατάσταση σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως διαμορφώνεται από τις σύγχρονες κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες (διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης. παγκοσμιοποίηση τής οικονομίας κ.ά.) **5.** η τήρηση των κανόνων τού ορθού και τού πρέποντος, ο σεβασμός στους νόμους, στα παραδεδεγμένα: *πρέπει να υπακούσεις· αυτό απαιτεί η ~*· ΦΡ. ***ανακαλώ / επαναφέρω στην τάξη (κάποιον)*** κάνω παρατήρηση (σε κάποιον που παρεκτρέπεται), επαναφέρω (κάποιον) στα όρια που επιβάλλει η τάξη: *ο πρόεδρος τής Βουλής ανακάλεσε στην τάξη τους φωνασκούντες βουλευτές* **6.** (συνεκδ.) η κοινωνική ηρεμία: «*ησυχία, ~ και ασφάλεια*» (σύνθημα τής δικτατορίας τής 21ης Απριλίου) || *Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως* (το υπουργείο στο οποίο υπάγεται η αστυνομία και τα άλλα σώματα ασφαλείας) || *το πρώτο μέλημα των ειρηνευτικών δυνάμεων είναι η αποκατάσταση τής ~* || *διατήρηση / εξασφάλιση τής ~* ΣΥΝ. ευταξία ΑΝΤ. αταξία. ανωμαλία. αναρχία **7.** ***τάξεις*** (οι) το σύνολο τού οποίου τα μέλη συνδέονται με ιδιαίτερους δεσμούς ή κοινά χαρακτηριστικά: *ο αξιωματικός αυτός αποπέμφθηκε από τις ~ τού στρατού* **8.** (α) το σύνολο ανθρώπων που ανήκουν στην ίδια βαθμίδα ορισμένης ιεραρχίας: *συναναστρέφεται μόνο άτομα τής ~ του* || *ανώτερη / κατώτερη / η άρχουσα ~* (βλ. λ. *άρχω*) || *κοινωνική ~* (β) το σύνολο ανθρώπων που έχουν ορισμένα βασικά κοινά χαρακτηριστικά σε σχέση με τη θέση τους στη δομή τής κοινωνίας (βαθμίδα στην κοινωνική ιεραρχία, επαγγελματική δραστηριότητα. τρόπος συμμετοχής στις παραγωγικές διαδικασίες κ.λπ.): *αστική / μεσαία / εργατική ~*· ΦΡ. ***πάλη των τάξεων*** η κινητήρια δύναμη τής ιστορίας, κατά τη μαρξική θεωρία· το Κομουνιστικό Μανιφέστο (1848) ανάγει το σύνολο τής ιστορίας στην πάλη ανάμεσα σε κοινωνικές τάξεις με διαμετρικώς αντίθετα συμφέροντα **9.** ΒΙΟΛ. συστηματική μονάδα που χρησιμοποιείται στην ταξινόμηση των ζώων και των φυτών και βρίσκεται μεταξύ ομοταξίας και οικογένειας: *η ~ των σαρκοφάγων* • **10.** καθεμία από τις υποδιαιρέσεις κύκλου σπουδών, στην κατώτερη και μέση εκπαίδευση, η οποία αντιστοιχεί σε ένα σχολικό έτος: *–Σε ποια ~ πηγαίνεις; –Στην τρίτη* || *είμαι μαθητής τής πέμπτης ~* || *το γυμνάσιο έχει τρεις ~ και το λύκειο άλλες τρεις* || *έμεινε στην ίδια ~* (υποχρεούται να παρακολουθήσει για άλλη μια χρονιά τα ίδια μαθήματα)· (συνεκδ.) **11.** το σύνολο των μαθητών ή σπουδαστών, που εντάσσονται στην παραπάνω υποδιαίρεση: *η πρώτη ~ δεν θα πάει εκδρομή* || *σήμερα ο δάσκαλος εξέτασε όλη την ~* **12.** η αίθουσα διδασκαλίας τού σχολείου: *ο δάσκαλος μπήκε στην ~*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τάξις* < *τάσσω* (βλ.λ.). Η λ. αρχικώς αποτελούσε στρατ. όρο, αναφερόμενη στη διάταξη τού στρατεύματος και στη θέση των πολεμιστών. Ήδη αρχ. είναι οι σημ. «ευταξία, οργανωμένη διευθέτηση», καθώς επίσης «κατηγορία, βαθμίδα (αρχικώς στρατιωτών. μετά τον 3ο αι. και κληρικών). Ως πολιτ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. classe. Μεταφρ. δάνεια είναι οι φρ. *πρώτης τάξεως* (< γαλλ. de première classe). *βάζω σε τάξη* (< γαλλ. mettre en ordre). *νέα τάξη πραγμάτων* (< αγγλ. new order of things), *πάλη των τάξεων* (< γαλλ. la lutte des classes) κ.ά.].

ταξί (το) {άκλ.} το αυτοκίνητο που μεταφέρει επιβάτες, συνήθ. μέσα σε πόλη, έναντι κομίστρου: *φωνάζω / καλώ / παίρνω / μισθώνω ~* || *η πιάτσα των ~*.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. taxi, συγκεκομμ. τ. τού ελληνογενούς taximètre (< *τάξη + μέτρο*)].

ταξιανθία (η) {ταξιανθιών} ΒΟΤ. η διάταξη των ανθέων στον βλαστό τού φυτού κατά συγκεκριμένο τρόπο: *βοτρυώδης / κυματώδης ~* ΣΥΝ. ανθοταξία.

[ΕΤΥΜ. < *τάξη + -ανθία < άνθος*].

Ταξιάρχης (ο) {Ταξιαρχών} **1.** προσωνυμία καθενός από τους δύο Αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ ως αρχηγών των ταγμάτων των Αγγέλων: *στις 8 Νοεμβρίου είναι των Ταξιαρχών* **2.** ανδρικό όνομα **3.** ανώτερο παράσημο· (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει τιμηθεί με το παραπάνω παράσημο.

[ΕΤΥΜ. αρχ., λιγότερο συχνός τ. από τη συνώνυμη λ. *ταξίαρχος* (βλ.λ.), < *τάξις + -άρχης < ἄρχω*].

ταξιαρχία (η) [αρχ.] {ταξιαρχιών} **1.** ΣΤΡΑΤ. στρατιωτική μονάδα που διοικείται από ταξίαρχο και περιλαμβάνει συνήθ. δύο ή τρία συντάγματα Πεζικού, υποστηριζόμενα από μοίρα ή μοίρες Πυροβολικού, από μονάδες Τεθωρακισμένων και μονάδες Σωμάτων Στρατού: *~ πεζοναυτών / καταδρομών / Πυροβολικού* **2.** ΙΣΤ. (α) ***Διεθνείς Ταξιαρχίες*** σώματα ξένων εθελοντών που αγωνίστηκαν στο πλευρό των δημοκρατικών κατά τη διάρκεια τού ισπανικού εμφυλίου πολέμου (1936-1939) (β) ***Ερυθρές Ταξιαρχίες*** (ιταλ. Brigate Rosse) ακροαριστερή τρομοκρατική οργάνωση, που έδρασε στην Ιταλία κατά τη δεκαετία τού 1970.

ταξίαρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ΣΤΡΑΤ. ανώτατος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, τής Πολεμικής Αεροπορίας και τής ΕΛ.ΑΣ. (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διοικητής τάξεως» (μικρής ομάδας στρατιωτών, που αποτελούσαν μία κάθετη σειρά). αργότερα λεγεώνας», < *τάξις + -αρχος < ἄρχω*].

ταξιδευτής (ο), **ταξιδεύτρια** (η) {ταξιδευτριών} (λογοτ.) **1.** πρόσωπο που ταξιδεύει συχνά, που κάνει πολλά ταξίδια: *έμποροι και ~* ΣΥΝ. ταξιδιάρης **2.** πρόσωπο που βρίσκεται σε ταξίδι ΣΥΝ. ταξιδιώτης. Επίσης **ταξιδεύτρα** (η).

ταξιδεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ταξίδ-εψα, -ε(υ)μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** μεταβαίνω σε μακρινό τόπο χρησιμοποιώντας μέσο μεταφοράς. κάνω ταξίδι: *~ με πλοίο / τρένο / αεροπλάνο* || *~ διά θαλάσσης / ξηράς / αέρος* || *έχω ταξιδέψει σε όλο τον κόσμο* || *αύριο θα ταξιδέψω στη Ρώμη* || *~ για δουλειά / για αναψυχή* **2.** (ειδικότ.) εργάζομαι ως ναυτικός, ως πλήρωμα πλοίου, σκάφους: *φέτος δεν θα ταξιδέψει πολύ· θα μείνει με τους δικούς του για μερικούς μήνες* **3.** (για πλοία, μεταφορικά μέσα) εκτελώ δρομολόγιο: *τα παγοθραυστικά είναι ειδικά κατασκευασμένα, για να ταξιδεύουν στον Βόρειο Παγωμένο Ωκεανό* **4.** διαδίδομαι, κινούμαι με ταχύτητα: *το φως ταξιδεύει γρηγορότερα από τον ήχο* || *σ' αυτή την πόλη τα νέα ταξιδεύουν γρήγορα* **5.** (μτφ.) αφήνομαι σε περιπλανήσεις τής σκέψης, ονειροπολώ: *Πού ταξιδεύεις; Μία ώρα τώρα που δεν είπες κουβέντα!* **6.** (μτφ.-ευφημ.) πεθαίνω: *μέχρι να βρεθεί το φάρμακο για την αρρώστια του. αυτός θα έχει ταξιδέψει* ♦ (μετβ.) (λογοτ.) **7.** (κυρ. για πλοίο) μεταφέρω (κάποιον): *το καράβι μάς ταξιδεύει μακριά* **8.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να μεταφερθεί με τη σκέψη του αλλού: *το μυθιστόρημα αυτό μάς ταξιδεύει σε κόσμους μαγικούς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

ταξίδι (το) (εσφαλμ. *ταξείδι*) {ταξιδ-ιού | -ιών} η μετάβαση από έναν τόπο σε άλλον. συνήθ. μακρινό, με τη χρήση μέσου μεταφοράς: *αεροπορικό / οδικό / σύντομο / μεγάλο / αξέχαστο / μακρινό / άνετο / κουραστικό / παρθενικό ~* || *μόλις γύρισε από ένα ~ στην Ινδία* || *είχατε / κάνατε καλό ~;* || *–Πού είναι ο σύζυγός σας; –Λείπει (σε) ~!* || *φεύγω (για / σε) / κάνω / πάω ~* || *~ τού γυρισμού* || *οργανωμένο ~* || *διαστημικό ~* (επανδρωμένη πτήση στο διάστημα για ερευνητικούς σκοπούς) || *~ αναψυχής* || *επαγγελματικό / υπηρεσιακό ~* || *~ για λόγους υγείας*· ΦΡ. (α) ***καλό ταξίδι!*** ευχετ. σε κάποιον που πρόκειται να ταξιδέψει: *να 'χεις ~!* (β) ***γραφείο ταξιδίων*** πρακτορείο εκδόσεως εισιτηρίων, παροχής πληροφοριών και άλλων υπηρεσιών σε ταξιδιώτες και διοργανώσεως τουριστικών ταξιδιών (γ) (μτφ.-ευφημ.) ***αιώνιο ταξίδι / ταξίδι χωρίς γυρισμό*** ο θάνατος: *έφυγε για το ~* (πέθανε) (δ) ***ταξίδι-αστραπή*** πολύ σύντομο ταξίδι. — (υποκ.) **ταξιδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι, πεθαίνω*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταξίδιον* < αρχ. *τάξις* + υποκ. επίθημα *-ίδιον* (πβ. κ. *στολ-ίδιον*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «εκστρατεία» και αναφερόταν στις πορείες των στρατιωτικών σωμάτων. Έτσι διαμορφώθηκε και η σημ. των μη στρατιωτικών μετακινήσεων. οι οποίες γίνονται για αλλαγή τόπου διαμονής. για συγκεκριμένο εμπορικό σκοπό ή και για τουριστικούς λόγους. Είναι αξιοσημείωτο ότι ήδη τον 2ο αι. μ.Χ. μαρτυρείται η λ. *ταξ(ε)ίδιον* (το -ε- υπό την επίδρ. τής γεν. *τάξεως* τού ουσ. *τάξις*) με τις σημ. «σκοπός – ταξίδι»].

ταξιδιάρης, -α, -ικο {ταξιδιάρηδες} αυτός που ταξιδεύει συχνά ή που του αρέσουν τα ταξίδια: *~ πουλί*. Επίσης **ταξιδιάρικος, -η, -ο**.

[ΕΤΥΜ. < *ταξίδι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *παιγνιδ-ιάρης*].

ταξιδιώτης (ο) {ταξιδιωτών}. **ταξιδιώτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που ταξιδεύει. που βρίσκεται καθ' οδόν σε ταξίδι: *οι ~ ταλαιπωρήθηκαν πολύ από την καθυστέρηση* ΣΥΝ. ταξιδευτής **2.** (ειδικότ.) επιβάτης ταξιδιωτικού μέσου συγκοινωνίας: *παρακαλούνται οι ~ να αφήσουν τις αποσκευές τους στον χώρο φύλαξης*.

[ΕΤΥΜ. < *ταξίδι* + παραγ. επίθημα *-ώτης*, πβ. κ. *στρατι-ώτης*].

ταξιδιωτικός, -ή, -ό [1898] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ταξίδι ή/και με ταξιδιώτη: *~ περιγραφή / ντύσιμο / συνάλλαγμα / έγγραφο / σάκος / αποσκευές / γραφείο* (το γραφείο ταξιδίων, βλ. λ. *ταξίδι*) */ πράκτορας / ρεπορτάζ / λογοτεχνία* || *έγραψε τις ~ του εντυπώσεις*· ΦΡ. (α) ***ταξιδιωτική οδηγία*** οδηγία η οποία εκδίδεται από τις αρμόδιες αρχές ορισμένων κρατών και με την οποία συνιστάται στους υπηκόους τους, που προτίθενται να ταξιδέψουν στο εξωτερικό. να αποφύγουν ορισμένες χώρες προορισμού ή να τους ενημερώνουν για τον κίνδυνο πιθανής τρομοκρατικής επιθέσεως εναντίον τους στις χώρες αυτές (β) ***ταξιδιωτική επιταγή*** επιταγή εκδιδόμενη από τράπεζα, που χρησιμοποιείται ως μέσο διευκόλυνσης των συναλλαγών και τής μεταφοράς κεφαλαίου από χώρα σε χώρα με ασφάλεια **2.** (λογοτ.) ***ταξιδιωτικό*** (το) λογοτεχνικό έργο στο οποίο αποτυπώνονται οι εντυπώσεις ενός περιηγητή από τη χώρα στην οποία ταξίδεψε: *τα ~ τού Καζαντζάκη*.

ταξιθέτης (ο) {ταξιθετών}, **ταξιθέτρια** (η) {ταξιθετριών} **1.** (σπάν.) πρόσωπο που ταξινομεί. που τοποθετεί αντικείμενα στη σωστή τους θέση ΣΥΝ. ταξινόμος **2.** (σε θέατρα. κινηματογράφους. αίθουσες συναυλιών κ.λπ.) υπάλληλος που οδηγεί όσους προσέρχονται στη θέση που αναγράφεται στο εισιτήριό τους ή βρίσκει άδειες θέσεις, στις οποίες μπορούν να καθίσουν (εάν οι θέσεις δεν είναι από πριν καθορισμένες). — **ταξιθέτηση** (η) [1886], **ταξιθετώ** ρ. [1896] {-είς...}.

[ΕΤΥΜ. < *τάξη + -θέτης* < αρχ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*), απόδ. τού γερμ. Platzanweiser].

ταξικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις κοινωνικές τάξεις: *~ διακρίσεις / αγώνας / πάλη* (η πάλη των τάξεων) */ συμφέρον / προνόμιο* || *εργάτης με ~ συνείδηση* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει χωριστεί σε κοινωνικές τάξεις: *~ κοινωνία / δομή* (η διαστρωμάτωση κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού σε τάξεις) ΑΝΤ. αταξικός. — **ταξικ-ά / -ώς** επίρρ.

ταξίμετρο (το) {ταξιμέτρ-ου | -ων} μετρητής που τοποθετείται στο ταξί και δείχνει το χρηματικό ποσό που αντιστοιχεί σε μία κούρσα (διαδρομή). το οποίο εξαρτάται από την απόσταση που διανύθηκε, την ώρα τής αναμονής (σε περιπτώσεις συμφωνημένης κούρσας, σε ραδιοταξί) και το αν η διαδρομή έγινε μετά τα μεσάνυχτα (διπλή ταρίφα) (βλ. κ. λ. *ταρίφα*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. taximètre (βλ. λ. *ταξί*)].

ταξίμι (το) {ταξιμ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. αυτοσχεδιαστικό και συνήθ. δε-

ξιοτεχνικό εισαγωγικό μουσικό κομμάτι που ανήκει στη λαϊκή μουσική, ενίοτε όμως αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ δύο ανεξάρτητων μερών μιας μουσικής σύνθεσης και εκτελείται από ένα όργανο. — (υποκ.) **ταξιμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. taksim «διανομή, διαίρεση»].

τάξιμο (το) → τάζω

ταξινόμηση (η) [1873] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η τοποθέτηση (πραγμάτων ή εννοιών) σύμφωνα με ορισμένη τάξη ή σύστημα ή σε συγκεκριμένη σειρά. η διαίρεση συνόλου σε συστηματικά οργανωμένες τάξεις και κατηγορίες: ~ *των εγγράφων* / *των αρχείων* / *των βιβλίων* / *των εικόνων* || *αλφαβητική* / *αριθμητική* (κατ' αύξοντα αριθμό) / *γεωγραφική* / *ειδολογική* ~ ΣΥΝ. κατάταξη· ΦΡ. (α) ***κάθετη ταξινόμηση*** η κατάταξη βιβλίων ή φακέλων, τού ενός δίπλα στον άλλον, σε όρθια στάση και με τη ράχη στραμμένη προς τον παρατηρητή (β) ***οριζόντια ταξινόμηση*** η κατάταξη βιβλίων ή φακέλων, τού ενός πάνω στον άλλον και με τη ράχη στραμμένη προς τον παρατηρητή **2.** ΒΙΟΛ. η καθιέρωση ιεραρχικού συστήματος κατηγοριών, στο οποίο κατατάσσονται οι οργανισμοί ανάλογα με τις μεταξύ τους σχέσεις συγγένειας: *η ~ τού φυτικού* / *τού ζωικού βασιλείου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. classification].

ταξινομία (η) [1861] {ταξινομιών} **1.** η ταξινόμηση (βλ.λ.): *η γλώσσα αποτελεί ~ τού κόσμου* **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. ο αμερικανικός δομισμός ο οποίος επέμεινε μεθοδολογικά στην ανάλυση τής γλώσσας σε ελάχιστες μονάδες και στην οργάνωσή τους κατά ταξινομίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. taxonomy (σημ. 2)].

ταξινομικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την ταξινόμηση: ~ *χαρακτηριστικά* (με βάση τα οποία γίνεται η ταξινόμηση των οργανισμών). — **ταξινομικ-ά / -ώς** επίρρ.

ταξινόμος (ο/η) [1883] **1.** πρόσωπο που ταξινομεί, που τοποθετεί αντικείμενα κατά τάξη και με ορισμένη σειρά **2.** (ειδικότ.) υπάλληλος ταχυδρομείου ή άλλης υπηρεσίας, που έχει καθήκον να ταξινομεί τις επιστολές, τα δέματα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *τάξη* + *νόμος* (πβ. κ. *αστυ-νόμος, αγορα-νόμος*)].

ταξινομώ ρ. μετβ. [1873] {ταξινομείς... | ταξινόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} θέτω (πράγματα) κατά τάξη, τα τοποθετώ σε ορισμένη σειρά ή σύμφωνα με ορισμένο σύστημα: ~ *φακέλους* / *πίνακες* / *έγγραφα* / *βιβλία* || ~ *κατά είδος* / *μέγεθος* / *σημασία* / *προέλευση* ΣΥΝ. ταξιθετώ, κατατάσσω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. classifier].

-τάξιος, -α, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό σχολικών τάξεων: *εξατάξιο δημοτικό* || *τελείωσε οκτατάξιο γυμνάσιο*.

ταξιτζής (ο) {ταξιτζήδες}, **ταξιτζού** (η) {ταξιτζούδες} (καθημ.) οδηγός ή/και ιδιοκτήτης ταξί.
[ΕΤΥΜ. < *ταξί* + παραγ. επίθημα *-τζής*, πβ. κ. *καφε-τζής*].

ταό (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. (στον ταοϊσμό) η πηγή και το τέλος όλων των πραγμάτων, που ο άνθρωπος δεν μπορεί να αντιληφθεί παρά μόνο έμμεσα μέσω τής παρατήρησης των διεργασιών στη φύση, όπου τα πάντα μεταλλάσσονται.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tao < κινεζ. dào «οδός»].

ταοϊσμός (ο) θρησκευτική και φιλοσοφική παράδοση που επηρέασε σημαντικά και για μακρό χρονικό διάστημα (μαζί με τον κομφουκιανισμό), έδωσε ξεχωριστή έμφαση στην ατομική ελευθερία, στις αρχέγονες μορφές κοινωνικής οργάνωσης και στη μυστική εμπειρία, περιλαμβάνει δε οργανωμένο δόγμα, λατρευτικό τυπικό και θεσμική ηγεσία. — **ταοϊστής** (ο), **ταοΐστρια** (η), **ταοϊστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. taoïsme < tao (βλ. λ. *ταό*)].

Τ.Α.Ο.Υ. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Οικονομικών Υπαλλήλων.

Τ.Α.Π. (το) **1.** Τέλος Ακίνητης Περιουσίας **2.** Ταμείο Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών.

τάπα[1] (η) {σπάν. ταπών} (λαϊκ.) **1.** πώμα, συνήθ. δοχείου: *βάζω* / *βγάζω την ~ τού βαρελιού* ΣΥΝ. βούλλωμα **2.** (οικ.-σκωπτ.) ο κοντός άνθρωπος **3.** (στην καλαθοσφαίριση) η κίνηση με την οποία αμυνόμενος παίκτης χτυπά τη μπάλα μετά από σουτ αντιπάλου κατά την άνοδό της προς το καλάθι, διακόπτοντας ή αλλάζοντας την πορεία της, για να μη σημειωθεί καλάθι: *έριξε μία θεαματική ~* || *αυτός ο παίκτης έχει το υψηλότερο ποσοστό στις ~ στο πρωτάθλημα* **4.** (μτφ.-αργκό) η αποστομωτική απάντηση, κίνηση, που δεν αφήνει περιθώρια αντίδρασης στον άλλον: *κάτι ξεκίνησε να λέει για τους φίλους μου, αλλά μετά την ~ που του 'ριξα, το βούλλωσε!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tape, λ. που έχει δύο χωριστά έτυμα. Ως προς τη σημ. «βούλλωμα, πώμα», η λ. προέρχεται από μέσ. γαλλ. taper «βουλλώνω, φράζω», γερμ. αρχής, πβ. φράγκ. tappōn (βλ. κ. *ταμπόν*). Ως προς τη σημ. «χτύπημα, απόκρουση», η λ. αποτελεί υποχωρητ. παράγωγο τού ρ. taper «χτυπώ, αποκρούω», ονοματοπ. λ.].

τάπα[2] (η) {σπάν. ταπών} καθεμιά από τις προεξοχές τού κάτω μέρους τού ποδοσφαιρικού παπουτσιού: *πλαστικές* / *βιδωτές ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. tap (λέγεται και tap sole προκειμένου για αθλητικά παπούτσια), αρχική σημ. «ελαφρό χτύπημα»].

Τ.Α.Π.Α. (το) Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.

ταπεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη σεμνότητα και πλήρη απουσία αλαζονείας: *παρά τις διακρίσεις και τα βραβεία, παρέμεινε σεμνός και ~ ώς το τέλος* || ~ *άνθρωπος απλός και ~* ΣΥΝ. μετριόφρων, σεμνός ΑΝΤ. αλαζόνας, κομπαστής, υπερφίαλος **2.** αυτός που δεν έχει σπουδαία αξία / σημασία· συνήθ. σε φρ. που δηλώνουν διακριτικότητα και μετριοφροσύνη, όταν ο ομιλητής αναφέρεται στο πρόσωπό του, όπως: (α) ***κατά την ταπεινή μου γνώμη*** κατά την προσωπική μου εκτίμηση, όπως το βλέπω εγώ (χωρίς να θεωρώ ότι λέω ή πιστεύω κάτι σπουδαίο): ~, *έχετε άδικο* (β) ***ταπεινή παράκληση*** ως προεξαγγελτική παράθεση, προκειμένου να ζητηθεί κάτι ή να εκφραστεί ενόχληση (ενν. χωρίς να θέλω να σας προσβάλω ζητώντας σας να διακόψετε ή να σταματήσετε κάτι που με ενοχλεί): ~, *να χαμηλώσετε το ραδιόφωνό σας* **3.** αυτός που βρίσκεται σε πολύ χαμηλή κοινωνική θέση, ο φτωχός: *άνθρωπος ~ καταγωγής* || *το ~ μας σπιτικό* || (ως ουσ.) *το κήρυγμά του απευθύνεται στους ~ και καταφρονεμένους* ● **4.** (κακόσ.) (α) αυτός που συμπεριφέρεται με δουλοπρέπεια και αναξιοπρεπώς: ~ *κόλακες* (β) ο κατώτερης αξίας και ποιότητας, αυτός που χαρακτηρίζεται από ευτέλεια και μηδαμινότητα: *η ενέργειά του είχε ~ ελατήρια* || ~ *κίνητρα* / *ένστικτο* / *πράξη* || *εξυπηρετεί ~ συμφέροντα* ΣΥΝ. ευτελής, τιποτένιος, ποταπός, χαμερπής ΑΝΤ. υψηλόφρων, ανώτερος, αξιοπρεπής. — **ταπειν-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν προσφέρει ουσιαστική βοήθεια η επισημανθείσα ομοιότητα με τα επίθ. *αἰπεινός, ὀρεινός*. Έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι η λ. συνδ. με το τοπων. *Τέμπεα* / *-η* μέσω αμάρτυρου ουσ. **τάπος* με τη σημ. «κοίλος, βαθουλός», αλλά το τοπων. *Τέμπη* (βλ.λ.) έχει εντελώς διαφορετική ετυμολογία. Οι προτάσεις για συσχέτιση με αρχ. σκανδ. þefja «συντρίβω, κοπανίζω», þōf «συνωστισμός, στενοχώρια» δεν θεωρούνται πιθανές. Το επίθ. *ταπεινός* δήλωνε αρχικώς κυριολεκτικά «αυτόν που βρίσκεται κάτω, τον κατώτερο», ενώ στη συνέχεια αναφέρθηκε στον φτωχό, τον αξιολύπητο και (στη βιβλική γλώσσα) σε εκείνον που μεταχειρίζεται τον εαυτό του ως κατώτερο, στον σεμνό].

ταπεινότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η μεγάλη σεμνότητα, το να πιστεύει κανείς για τον εαυτό του ότι δεν είναι κάτι σπουδαίο, σημαντικό και να ενεργεί αναλόγως: *η ~ είναι βασική χριστιανική αρετή* || *μιλούσε πάντα με ~ για τον εαυτό της* ΣΥΝ. ταπεινοφροσύνη, μετριοφροσύνη ΑΝΤ. αλαζονεία, έπαρση· ΦΡ. ***η ταπεινότητά μου*** (ως προσφώνηση που χρησιμοποιούσαν παλαιότ. οι Πατριάρχες για τον εαυτό τους) γενικότ. ως έκφραση μετριοφροσύνης ● **2.** (κακόσ.) η ποταπότητα, η μικροπρέπεια: *η ~ των κινήτρων του* ΣΥΝ. ευτέλεια ΑΝΤ. αξιοπρέπεια, υψηλοφροσύνη, μεγαλείο. Επίσης **ταπεινοσύνη** (σημ. 1).

ταπεινοφροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς ταπεινόφρων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ταπεινόφρων* + επίθημα *-σύνη*, πβ. κ. *σωφρο-σύνη*].

ταπεινόφρων, -ων, -ον {ταπεινόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που μιλά και συμπεριφέρεται ταπεινά, με μετριοφροσύνη, που δεν έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του και ενεργεί αναλόγως ΣΥΝ. σεμνός ΑΝΤ. αλαζόνας, καυχησιάρης, υπερήφανος. — **ταπεινοφρόνως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ταπεινός* + *-φρων* (< *φρήν, φρενός*, βλ.λ.), πβ. κ. *ἐχέ-φρων, σώ-φρων*].

ταπεινώνω ρ. μετβ. {ταπείνω-σα, -θηκα, -μένος} μειώνω την υπόληψη (κάποιου), του πληγώνω την αξιοπρέπεια: *τον ταπείνωσε δημόσια* || *ένιωσα τόσο ταπεινωμένος από την αποτυχία μου!* ΣΥΝ. εξευτελίζω, μειώνω, ντροπιάζω ΑΝΤ. εξαίρω, εξυψώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταπεινῶ (-όω)* < *ταπεινός* (βλ.λ.)].

ταπείνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η έντονη ηθική μείωση, ο εξευτελισμός: *ήταν μεγάλη ~ να ηττηθεί μια τόσο σπουδαία δύναμη από έναν μικρό στρατό!* || *όσο ζούσαν μαζί, την υπέβαλλε σε κάθε είδους ταπεινώσεις* ● **2.** το να αισθάνεται κανείς ότι είναι μικρός, ασήμαντος, ότι δεν αποτελεί κάτι σπουδαίο (όχι ως αίσθημα μειονεξίας, αλλά λόγω σεμνότητας): *γονάτισε μπροστά στο εικόνισμα τής Παναγίας με ~ και ευλάβεια*. Επίσης **ταπείνωμα** (το) [μτγν.] {ταπεινώμ-ατος | -ατα, -άτων}.

ταπεινωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ταπείνωση, εξευτελισμό: ~ *ήττα* / *συνθήκη* / *ανακωχή* || *δάνειο με ~ όρους* ΣΥΝ. μειωτικός, προσβλητικός, εξευτελιστικός. — **ταπεινωτικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

τάπερ (το) {άκλ.} πλαστικό δοχείο με σκέπασμα που κλείνει ερμητικά για τη φύλαξη και μεταφορά τροφίμων: *το ~ με τα κεφτεδάκια*. — (υποκ.) **ταπεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Tupperware, εμπορική ονομασία].

ταπεραμέντο (το) → ταμπεραμέντο

ταπέτο (το) το μικρό χαλί: *σκούπισε τα πόδια σου στο ~ έξω από την πόρτα!* ΣΥΝ. χαλάκι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tappeto < λατ. tappētum, μτγν. τ. τού tapes, -ētis / tapēte, -is < αρχ. *τάπης, -ητος* (βλ. λ. *τάπητας*)].

ταπετσαρία (η) {ταπετσαριών} **1.** ειδικό επίστρωμα από χαρτί, ύφασμα ή πλαστικό, που επενδύει εσωτερικές επιφάνειες τοίχων κατοικήσιμου χώρου για διακόσμηση και προστασία **2.** η διακοσμητική επένδυση επίπλων, καθισμάτων οχημάτων κ.λπ.: *άλλαξε τις ~ στις καρέκλες τού σαλονιού* **3.** (συνεκδ.) η τεχνική τής επίστρωσης τοίχων ή επίπλων με ειδικό κάλυμμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tappezzeria < ρ. tappezzare < μτγν. λατ. *tapitiāre < *tapitium < μτγν. *ταπήτιον*, υποκ. τού αρχ. *τάπης, -ητος* (βλ. λ. *τάπητας*)].

ταπετσάρω ρ. μετβ. {ταπετσάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω ταπετσαρία σε τοίχο ή έπιπλο: *αγόρασα δύο πολυθρόνες ταπετσαρισμένες με κόκκινο βελούδο*. — **ταπετσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tappezzare (βλ. λ. *ταπετσαρία*)].

ταπετσ(ι)έρης (ο) {ταπετσ(ι)έρηδες} (λαϊκ.) τεχνίτης ειδικευμένος στην τοποθέτηση ταπετσαρίας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tappezziere < ρ. tappezzare (βλ. λ. *ταπετσαρία*)].

τάπητας (ο) {ταπήτων} (λόγ.) **1.** παχύ, κυρ. μάλλινο ύφασμα, με το οποίο επιστρώνεται κυρ. το πάτωμα και σπανιότ. οι τοίχοι κατοικίας για προστασία από το κρύο τον χειμώνα και για διακοσμητικούς λόγους: *πολύχρωμος* / *περσικός ~* || *χειροποίητος ~* (που υφαίνεται με το χέρι σε αργαλειό) ΣΥΝ. χαλί· ΦΡ. (μτφ.) ***θέτω επί τάπητος*** θέτω υπό συζήτηση, φέρω (συγκεκριμένο ζήτημα) προς συζήτηση: *καιρός να τεθούν τα καυτά προβλήματα των Α.Ε.Ι. επί τάπητος* **2.** οτιδήποτε

μοιάζει με χαλί και δίνει την εντύπωση ότι επιστρώνει κάτι: *φυσικός ~* (ποώδης, χαμηλή βλάστηση που καλύπτει το έδαφος σε αρκετά μεγάλη έκταση) || *ο ~ τού γηπέδου* (χλοοτάπητας). Επίσης (λόγ.) **τάπης** [αρχ.] {τάπητος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τάπης, -ητος*, με επίθημα *-ης, -ητος* (πβ. *λέβ-ης, μύκ-ης*), αβεβ. ετύμου, πιθ. ανατολ. δάνειο, πβ. περσ. tāb-ad (απρφ. tāb-idan «γυρίζω, στρέφω, γνέθω»). Άλλοι έχουν υποθέσει ότι τόσο η περσ. όσο και η ελλην. λ. έχουν μικρασιατική προέλ. Η φρ. *θέτω επί τάπητος* αποδίδει τη γαλλ. mettre sur le tapis].

ταπητοστρώνω ρ. μετβ. [1895] {ταπητόστρω-σα, -θηκα, -μένος} επιστρώνω (επιφάνεια) με τάπητα. — **ταπητόστρωση** (η), **ταπητόστρωτος, -η, -ο** [1851].

ταπητουργείο (το) [1871] το εργαστήριο ή εργοστάσιο κατασκευής ταπήτων.

ταπητουργία (η) [1871] {ταπητουργιών} **1.** η τέχνη τής κατασκευής ταπήτων: *οι κάτοικοι τής περιοχής τής Μπουχάρας ασχολούνται παραδοσιακά με την ~* **2.** (συνεκδ.) το ταπητουργείο. — **ταπητουργικός, -ή, -ό.**

ταπητουργός (ο/η) [1871] πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή ταπήτων ή ο ιδιοκτήτης ταπητουργείου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.
[ΕΤΥΜ. < *τάπητας* + *-ουργός* (< *έργο*)].

ταπί (το) {άκλ.} **1.** (στη χαρτοπαιξία) όρος με τον οποίο δηλώνει ο παίκτης ότι δεν έχει άλλα χρήματα **2.** (μτφ.-οικ.) χωρίς χρήματα: *μένω / είμαι ~* || (σκωπτ.) *~ και ψύχραιμος* ΣΥΝ. πανί με πανί ● **3.** ο ειδικός ελαστικός τάπητας πάνω στον οποίον διεξάγονται αθλητικά αγωνίσματα (ελεύθερη πάλη, ενόργανη γυμναστική κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tapis «τάπητας» (βλ. κ. *ταπετσαρία*). χαρτοπαικτικός όρ. που δηλώνει ότι ο παίκτης αμέλησε ή δεν μπορεί πλέον να τοποθετήσει χρήματα τού στοιχήματος (να «ποντάρει») στην πράσινη τσόχα τού τραπεζιού].

ταπιόκα (η) {χωρ. πληθ.} αλεύρι που παράγεται από ένα φυτό (που λέγεται μανιόκα) και είναι πολύ σημαντική τροφή για τους ιθαγενείς τής Αφρικής, τής Ν. Αμερικής και των νησιών τής Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. tapioca < tipioca (λ. τής γλώσσας Τούπι)].

τάπιρος (ο) {τάπιρ-ου | -ων, -ους} νυκτόβιο και φυτοφάγο θηλαστικό που ζει στην Κ. και Ν. Αμερική και στη ΝΑ. Ασία, έχει κοντά πόδια, μήκος δύο ώς δυόμισι μέτρα περίπου, ύψος πάνω από ένα μέτρο, ενώ η μύτη και το άνω χείλος του είναι ενωμένα και σχηματίζουν κοντή προβοσκίδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. tapir < πορτ. tapir < tapira (λ. τής γλώσσας Τούπι)].

ταπισερί (η) {άκλ.} ύφασμα που κρεμιέται κυρ. στον τοίχο ως διακοσμητικό και είναι είτε κεντητό με βελόνα σε καμβά είτε υφασμένο σε αργαλειό ή οριζόντιο στημόνι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. tapisserie < ρ. tapisser < μτγν. λατ. *tapitiāre (βλ. λ. *ταπετσαρία*)].

τ' απίστομα επίρρ. → απίστομα

Τ.Α.Π.Ο.Τ.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Προσωπικού Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος.

ταπώνω ρ. μετβ. {τάπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φράσσω (άνοιγμα) ή κλείνω (δοχείο) με τάπα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πωματίζω, καπακώνω, βουλλώνω ΑΝΤ. ξεταπώνω, εκπωματίζω **2.** (στην καλαθοσφαίριση για αμυνόμενο παίκτη) κάνω τάπα (βλ.λ.) σε αντίπαλο **3.** (μτφ.-οικ.) αποστομώνω: *είχε αρχίσει τα πικρόχολα σχόλια, αλλά η Μαρίνα τον τάπωσε αμέσως.* — **τάπωμα** (το).

ταράζω κ. (λόγ.) **ταράσσω** ρ. μετβ. {τάρα-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} **1.** κάνω (κάτι) να χάσει την ισορροπία, την ηρεμία, την τάξη: *η πέτρα που έπεσε τάραξε την επιφάνεια τής λίμνης* || *ταραγμένη θάλασσα* ΣΥΝ. αναταράζω ΑΝΤ. ηρεμώ, γαληνεύω, καταλαγιάζω· ΦΡ. (μτφ.) ***ταράζω τα νερά*** προκαλώ έντονες συζητήσεις, διαλύω το κλίμα αδιαφορίας, ανατρέπω (προσωρινά) τη σταθερότητα μιας κατάστασης: *με τις συγκλονιστικές του αποκαλύψεις για στημένα παιχνίδια τάραξε τα νερά στον χώρο τού αθλητισμού* **2.** προκαλώ σύγχιση ή έντονη ενόχληση, καταστρέφω την ησυχία, την ψυχική γαλήνη (σε κάποιον): *τα τραγούδια και οι φωνές τους μου τάραξαν τον ύπνο* || *με τάραξαν τα νέα που μου είπες* || *Μην ταράζεσαι! Όλα θα πάνε καλά* ΣΥΝ. συνταράσσω, συγχίζω, αναστατώνω ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω, γαληνεύω· ΦΡ. ***μη μου τους κύκλους τάραττε*** (*μή μου τούς κύκλους τάραττε*, φράση τού Αρχιμήδη προς τον Ρωμαίο στρατιώτη που όρμησε να του χαλάσει τους σχεδιασμένους στο δάπεδο κύκλους) μη με σκοτίζεις, μην ταράζεις την ηρεμία μου **3.** (ειδικότ.) τρομάζω, προκαλώ φόβο (σε κάποιον): *θα τον ταράξεις γέρο άνθρωπο, βγάλε αυτή τη μάσκα* **4.** (εκφραστ.) (α) κουράζω υπερβολικά (κάποιον) με (κάτι), τον κάνω να απαυδήσει (με κάτι που κάνω σε υπερβολικό βαθμό): *με τάραξε στην πολυλογία / στην καζούρα*· ΦΡ. ***ταράζω (κάποιον) στο ξύλο*** δίνω σε (κάποιον) πολύ ξύλο (β) καταναλώνω (κάτι) σε υπερβολικό βαθμό: *τα ταράξαμε τα γλυκά· δεν αφήσαμε τίποτα!* || *βρήκαμε μια συκιά στον δρόμο και τα ταράξαμε τα σύκα.* — **τάραγμα** (το) [αρχ.] κ. **ταραγμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ετάραξα* τού αρχ. *ταράσσω*, κατά το σχήμα *ετίναξα – τινάζω, έκραξα - κράζω*. Το αρχ. *ταράσσω* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. προέρχεται από θ. με δασεία σύμφωνα και συνεσταλμ. -ṛ- (*dhṛ), στο οποίο ανάγεται και η λ. *ταραχή* (< *dhṛə-gh-). Το ρ. *ταράσσω* συνδ. μάλλον με το αρχ. συνώνυμο *θράσσω* (< *θρᾱχ-jω*), με συγκοπή τού πρώτου -α- σε περιβάλλον υγρού συμφώνου (νόμος τού Kretschmer). Ωστόσο η σύνδεση με το επίθ. *τραχύς* (βλ.λ.) δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί].

ταράκουλο (το) (οικ.) μεγάλη ψυχική αναστάτωση, σύγχιση, έκπληξη· κυρ. στη ΦΡ. ***παθαίνω ταράκουλο*** αναστατώνομαι.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *ταρακουνώ*].

ταρακουνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ταρακουνάς... | ταρακούν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (εκφραστ.) **1.** κουνώ πολύ δυνατά, ταράζω από τα θεμέλια: *η έκρηξη ταρακούνησε ολόκληρο το κτήριο* || *ο σεισμός μάς ταρακούνησε για τα καλά!* ΣΥΝ. σείω, συγκλονίζω, τραντάζω **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να αισθανθεί ανασφάλεια, φόβο ή ανησυχία, τον βγάζω από την αταραξία ή τον εφησυχασμό του: *η απειλή απολύσεων ταρακούνησε τους υπαλλήλους που είχαν επαναπαυθεί και η παραγωγή αυξήθηκε κατακόρυφα* || *είχαμε την εντύπωση ότι όλα πάνε καλά στην πόλη μας, ώσπου ήρθαν οι αποκαλύψεις για διακίνηση ναρκωτικών μεταξύ μαθητών να μας ταρακουνήσουν για τα καλά!* — **ταρακούνημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ρ. *ταράζω* και *κουνώ*].

ταραμάς (ο) {ταραμάδες} ορεκτικό που παρασκευάζεται από μάζα αβγών διαφόρων ψαριών του γλυκού νερού (κυρ. κυπρίνου) διατηρημένη σε αλάτι, που καταναλώνεται συνήθ. τις ημέρες τής νηστείας (πβ. λ. *αβγοτάραχο, χαβιάρι*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tarama].

ταραμοκεφτές (ο) {ταραμοκεφτέδες} νηστήσιμος κεφτές με ζύμη, που παρασκευάζεται από ταραμά αντί για κιμά.

ταραμοσαλάτα (η) {δύσχρ. ταραμοσαλατών} παχύρρευστη σαλάτα που προσφέρεται ως ορεκτικό, με βασικό συστατικό τον ταραμά (βλ.λ.), στον οποίο έχει προστεθεί λεμόνι, λάδι, ψιλοκομμένο κρεμμύδι και ψίχα ψωμιού.

τάρανδος (ο) {τάρανδ-ου | -ων, -ους} ΖΩΟΛ. μεγαλόσωμο και δυνατό ελάφι των αρκτικών περιοχών, με πυκνό και μακρύ τρίχωμα, κύριο χαρακτηριστικό τού οποίου είναι τα ψηλά, διακλαδιζόμενα και πεπλατυσμένα στα άκρα κέρατά του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. δάνειο, πιθ. από φιννο-ουγγρική γλώσσα, λ.χ. šardo, šardö, šordŏ κ.ά. Δεν φαίνεται να υπάρχει ετυμολ. σχέση με τη λ. *ταύρος*].

ταραντέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ναπολιτάνικος χορός, σε χρόνο 6/8, εύθυμος και γρήγορος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tarantella, είδος χορού από τον Τάραντα τής ΝΑ. Ιταλίας. Βλ. κ. *Τάρας*].

ταραντούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγαλόσωμη δηλητηριώδης αράχνη, νυκτόβια και αργοκίνητη, που ζει στις θερμές περιοχές, τρέφεται κυρ. με έντομα και μικρά σπονδυλόζωα, τα οποία παγιδεύει σε μεγάλο ιστό, ενώ το δάγκωμά της είναι πολύ οδυνηρό αλλά ακίνδυνο για τον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tarantula < ιταλ. tarantola < Taranto «Τάρας», πόλη τής ΝΑ. Ιταλίας (βλ. λ. *Τάρας*)].

ταραξάκο (το) το άγριο ραδίκι.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. taraxacum < αραβ. ṭarakhšaqūn (ίδια σημ.)].

ταραξίας (ο/η) {ταραξιών} πρόσωπο που προκαλεί φασαρίες και ταραχές, που προξενεί αναστάτωση: *ανέλαβε να απομονώσει τους ~ και να αποκαταστήσει την τάξη* || *οι ~ τής δημόσιας ζωής / τού Κοινοβουλίου* ΣΥΝ. ταραχοποιός, φασαρίας, ανακατωσούρης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τάραξις* + παραγ. επίθημα *-ίας* (πβ. κ. *ταμ-ίας, λοχ-ίας*)].

Τάρας (ο) {Τάραντ-ος, -α} πόλη τής ΝΑ. Ιταλίας στον μυχό τού ομώνυμου κόλπου, η οποία κατά την αρχαιότητα ήταν η μόνη σπαρτιατική αποικία στην Κάτω Ιταλία. Επίσης **Τάραντας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από τον ομώνυμο ποταμό, στον οποίο ήταν χτισμένη η πόλη. Θεωρείται ιλλυρικής προέλ., πβ. ιλλυρ. darandos «δρυς, βαλανιδιά»].

ταράσσω ρ. → ταράζω

ταρατατζούμ (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος τού τυμπάνου **2.** (ειρων.-επιτατ.) λόγος ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από υπερβολή ή πομπώδες ύφος, τυμπανοκρουσίες: *ας αφήσουμε κατά μέρος τα ~ και ας ασχοληθούμε με την ουσία.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

ταράτσα (η) {ταρατσών} η επίπεδη ακάλυπτη στέγη κτηρίου: *θ' ανέβω στην ~ να δω τη θέα / ν' απλώσω τα ρούχα* ΣΥΝ. λιακωτό· ΦΡ. (οικ.) ***την κάνω ταράτσα*** τρώω καλά, μέχρι σκασμού, χορταίνω ΣΥΝ. την ταρατσώνω. — (υποκ.) **ταρατσούλα** (η) κ. **ταρατσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. terrazza < γαλλ. terrasse < προβηγκ. terrassa < δημώδ. λατ. *terracea, θηλ. τού επιθ. *terraceus < λατ. terra «γη, έδαφος»].

ταρατσώνω ρ. μετβ. {ταράτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) κατασκευάζω ταράτσα σε (οικοδομή): *~ το σπίτι*· ΦΡ. ***την ταρατσώνω*** τρώω πολύ και καλά, χορταίνω ΣΥΝ. την κάνω ταράτσα. — **ταράτσωμα** (το).

ταραχή (η) **1.** η ψυχική αναστάτωση: *πέρασα μεγάλη ~* || *συνήλθα από την ~* || *οι καβγάδες μού φέρνουν ~* || *στην ανάκριση δεν έδειξε ίχνος ταραχής* ΣΥΝ. σύγχυση, ανησυχία, συγκίνηση, συγκλονισμός ΑΝΤ. ηρεμία, νηφαλιότητα **2.** η έλλειψη ηρεμίας και ομαλότητας, η αναταραχή: *επικρατούσε τέτοια ~ στο ακροατήριο, που οι ομιλητές δεν ακούγονταν πια* ΣΥΝ. αναστάτωση, ανακατωσούρα, αταξία, φασαρία ΑΝΤ. ηρεμία, γαλήνη **3. ταραχές** (οι) γεγονότα που προκαλούν διασάλευση τής έννομης τάξης, τής κοινωνικής γαλήνης: *ξέσπασαν νέες / βίαιες ~ στο κέντρο τής πόλης* || *φοβούμαι / περιμένω ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ταράζω*].

ταραχοποιός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί φασαρίες και ταραχές, που προκαλεί αναστάτωση: *τα ~ στοιχεία πρέπει να απομονωθούν* (συνήθ. ως ουσ.): *οι ταραχοποιοί τιμωρήθηκαν παραδειγματικά* ΣΥΝ. ταραξίας.

τάραχος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ψυχική ταραχή· κυρ. στη ΦΡ. ***τραβώ / περνώ των παθών μου τον τάραχο*** βασανίζομαι πολύ, υποφέρω τα πάνδεινα: *των παθών μου τον τάραχο πέρασα, μέχρι να βρω μια θέση να παρκάρω!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταραχή* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους. Η φρ. *τραβώ / περνώ*

των παθών μου τον τάραχο ανάγεται στον *Μικρό Παρακλητικό Κανόνα τής Θεοτόκου: τῶν παθῶν μου τὸν τάραχον ἡ τὸν κυβερνήτην τεκοῦσα κύριον καὶ τὸν κλύδωνα κατεύνασον τῶν ἐμῶν πταισμάτων, θεονύμφευτε*].

ταραχώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ταραχώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ταραχές: *η δεκαετία τού '40 ήταν από τις πιο ~ περιόδους τής ιστορίας μας* || *~ ζωή / βίος* || *~ συγκέντρωση / συζήτηση / διαδήλωση* ΣΥΝ. ταραγμένος, ανήσυχος, θυελλώδης ΑΝΤ. ήρεμος, γαλήνιος, ατάραχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ταρζανιά (η) (λαϊκ.) παράτολμη (συνήθ. ακροβατική) ενέργεια. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Tarzan, όν. επινοημένο από τον Αμερικανό συγγραφέα E.R. Burroughs, δημιουργό τού συγκεκριμένου ήρωα, ενός δυνατού και ευκίνητου άνδρα, ο οποίος είχε εγκαταλειφθεί από παιδί στη ζούγκλα και ήταν εξοικειωμένος με τον κόσμο της].

ταρίφα (η) {δύσχρ. ταριφών} **1.** η διατίμηση, ο καθορισμός τιμής (αγαθού ή υπηρεσίας) **2.** (α) (στα ταξίμετρα) το κόμιστρο για τη διαδρομή των ταξί ανάλογα με την απόσταση που διανύεται και την ώρα τής ημέρας: *απλή ~* ΦΡ. ***διπλή ταρίφα*** το αυξημένο τιμολόγιο που ισχύει για τις νυχτερινές διαδρομές με ταξί (από τα μεσάνυχτα ώς τις 05.00 π.μ.) ή για δρομολόγια έξω από την πόλη, την έδρα τού ταξί: *πόσο πάει η ~ μέχρι το αεροδρόμιο;* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το ταξίμετρο: *βάζω την ~.* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. tariffa < αραβ. tarīfah «δημοσίευση, γνωστοποίηση» (< ρ. 'arrafa «γνωστοποιώ»)].

ταρίφας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) ο ταξιτζής.

ταρίχευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η επεξεργασία τού σώματος νεκρού ανθρώπου ή ζώου με ειδικά φάρμακα, με σκοπό να προστατευθεί από την αποσύνθεση και να μείνει όσο το δυνατόν αναλλοίωτο: *οι αρχαίοι Αιγύπτιοι εφάρμοζαν την ~ των νεκρών για θρησκευτικούς λόγους* ΣΥΝ. βαλσάμωμα, μουμιοποίηση (για ανθρώπους) **2.** η μέθοδος συντήρησης κρέατος, ψαριών και άλλων τροφίμων με τη χρήση αλατιού και σπανιότ. με κάπνισμα ή ξήρανση στον αέρα ΣΥΝ. πάστωμα, αλάτισμα. — **ταριχευτικός,** -ή, -ό [μτγν.].

ταριχευτής (ο) [αρχ.], **ταριχεύτρια** (η) {ταριχευτριών} **1.** τεχνίτης ειδικευμένος στην ταρίχευση (βλ.λ.) ΣΥΝ. βαλσαμωτής **2.** τεχνίτης ειδικευμένος στη διατήρηση τροφίμων με αλάτισμα ή κάπνισμα.

ταριχευτικός, -ή, -ό → ταρίχευση

ταριχευτός, -ή, -ό [μτγν.] (για τρόφιμα) αυτός που έχει ταριχευθεί, που έχει παρασκευαστεί με ταρίχευση: *~ κρέας / ψάρι* ΣΥΝ. ταριχευμένος ΑΝΤ. φρέσκος, νωπός.

ταριχεύω ρ. μετβ. {ταρίχευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** συντηρώ (νεκρό σώμα ανθρώπου ή ζώου) με τη χρήση ειδικών φαρμάκων και τεχνικών: *οι αρχαίοι Αιγύπτιοι ταρίχευαν τους νεκρούς τους* || *στο σπίτι του είχε ταριχευμένα ζώα και πουλιά* ΣΥΝ. βαλσαμώνω **2.** διατηρώ (τρόφιμα) για μεγάλο χρονικό διάστημα με τη χρήση αλατιού ή με κάπνισμα, ξήρανση στον αέρα κ.λπ.: *~ κρέας / ψάρι* ΣΥΝ. παστώνω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *τάριχος* «ταριχευμένο σώμα, μούμια», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο, ενώ δεν φαίνεται δυνατή η προταθείσα σύνδεση με το ρ. *ταρχύω* «θάβω, κηδεύω». Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αρμ. tarex, συρ. tārīxā].

ταρό (το) {άκλ.} **1.** σύνολο από εβδομήντα οκτώ παιγνιόχαρτα, από τα οποία τα είκοσι δύο (τα παιγνιόχαρτα δηλ. μιας από τις πέντε σειρές στις οποίες διαιρείται το σύνολο αυτό) έχουν σχεδιασμένες πάνω τους αλληγορικές παραστάσεις και με τα οποία (με αποκρυφιστικό τρόπο) μαντεύει κανείς το μέλλον **2.** καθένα από τα παραπάνω παιγνιόχαρτα, κυρ. από τα είκοσι δύο που φέρουν παραστάσεις. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. tarot < ιταλ. tarocco (κυρ. πληθ. tarocchi), αγν. ετύμου].

ταρσανάς κ. **αρσανάς** (ο) {ταρσανάδες} (λαϊκ.) **1.** ναυπηγείο για μικρά πλοία **2.** (κατ' επέκτ.) (α) μικρός ναύσταθμος (β) αποβάθρα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. tersane, με προληπτ. αφομοίωση, < βεν. darsana < αραβ. där as-sinãh].

ταρσανατζής (ο) {ταρσανατζήδες} (λαϊκ.) ο ναυτεργάτης που απασχολείται σε ταρσανά.

Ταρσός (η) πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας, πνευματικό κέντρο κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους. [ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, φοιν. προελ., αγν. ετύμου].

ταρσός (ο) (περιληπτ.) το σύνολο των οστών μεταξύ τής κνήμης και τού μεταταρσίου (βλ.λ.) στο κάτω οπίσθιο τμήμα τού ποδιού, τα οποία σχηματίζουν την άρθρωση τού αστραγάλου στον άνθρωπο ή το αντίστοιχο τμήμα στο πόδι άλλων σπονδυλωτών ζώων. — **ταρσικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., < θ. *ταρσ-* < *tr̥s-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ters- «ξηραίνομαι, στεγνώνω» (όπως απαντά στο αρχ. ρ. *τέρσομαι*, ίδια σημ.). Η λ. συνδ. επίσης με αρμ. t'ar «σανίδα πάνω στην οποία αποξήραιναν τα σταφύλια», σανσκρ. tr̥syati «διψώ», αρχ. γερμ. darra «αποξηραντήριο φρούτων», σουηδ. tarre «πλέγμα, καλαμωτή», γερμ. Durst «δίψα» κ.ά. Η λ. *ταρσός*, απομακρυνόμενη από την αρχική έννοια «ξηρός», δήλωσε κυρ. το πλατύ καλαμωτό πλέγμα στο οποίο αποξήραιναν τα φρούτα, για να καταλήξει να αναφέρεται σε εξειδικευμένες πλατιές επιφάνειες, όπως είναι η παλάμη, το πέλμα, το άκρο τού κουπιού κ.ά. Παράλληλα, το αρχ. ρ. *τέρσομαι* αντικαταστάθηκε σε όλες τις χρήσεις από το συνώνυμο *ξηραίνω*].

τάρσωμα (το) [αρχ.] {τάρσωμ-ατος | -ατα, -άτων} σωρός από καλάμια ή κλαδιά πλεγμένα, ώστε να συγκρατούν τα χώματα πιθανών κατολισθήσεων.

τάρτα (η) {ταρτών} είδος ρηχής και στρογγυλής πίτας γλυκιάς ή αλμυρής από σκληρή ζύμη, χωρίς κρούστα από πάνω, με γέμιση από κρέμα, σοκολάτα, φρούτα, τυρί, λαχανικά κ.ά. — (υποκ.) **ταρτάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. tarte, πιθ. άλλος τ. τής λ. tourte (βλ. λ. τούρτα)].

ταρτάν (το) {άκλ.} συνθετικός τάπητας που χρησιμοποιείται για την κάλυψη τού αγωνιστικού χώρου σε αθλητικές εγκαταστάσεις στίβου. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. tartan < αγγλ. tartan (βλ. λ. *τάρταν*)].

τάρταν (το) {άκλ.} μάλλινο ύφασμα με καρό σχέδια από λωρίδες διαφορετικού πάχους και χρωμάτων, από το οποίο κυρ. κατασκευάζονταν τα κιλτ των Σκωτσέζων, με ξεχωριστό σχέδιο για κάθε φυλή. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. tartan < μέσ. γαλλ. tertaine «ύφασμα από μαλλί αγνό ή συνθετικό», αβεβ. ετύμου, ίσως παράλλ. τ. τού συνωνύμου tiretaine < παλ. γαλλ. tiret < λατ. tyrius «(ύφασμα) από την Τύρο» (< Tyrus «Τύρος»), με την επίδρ. τής λ. futaine «βαμβακερό ύφασμα»].

Τάρταρα (τα) {Ταρτάρων} ΜΥΘΟΛ. τα έγκατα τής Γης, ο Κάτω Κόσμος. Επίσης **Τάρταρος** (ο) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τάρταρος*, αγν. ετύμου, πιθ. ανατολ. δάνειο].

ταρταρίνος (ο) [1894] γραφικός πολυλογάς και καυχησιάρης, που παριστάνει τον παλληκαρά. — **ταρταρινισμός** (ο) [1894]. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. Tartarin, κεντρικό πρόσωπο τού μυθιστορήματος *Les Aventures prodigieuses de Tartarin de Tarascon* (Οι εκπληκτικές περιπέτειες τού Ταρταρίνου από την Ταρασκονία) τού Γάλλου συγγραφέα A. Daudet (1840-97), στο οποίο ο Ταρταρίνος, αφού πρώτα παρουσίασε τον εαυτό του ως ήρωα εκπληκτικών επιτευγμάτων, αναγκάζεται να αναζητήσει πραγματικές περιπέτειες, που θα του επιτρέψουν να επαληθεύσει μέρος τής φήμης του].

ταρταρούγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το όστρακο τής θαλάσσιας χελώνας **2.** (συνεκδ.) ό,τι κατασκευάζεται από όστρακο θαλάσσιας χελώνας, κυρ. κόσμημα ή άλλο διακοσμητικό αντικείμενο. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tartaruga «χελώνα» < μτγν. λατ. tartarūcus «κακός χελωνόμορφος δαίμονας» < λατ. Tartarus < αρχ. *Τάρταρος* (βλ. λ. *Τάρταρα*)].

ταρτουφισμός (ο) [1820] η υποκριτική ευσέβεια, η προσποιητή εντιμότητα, το να ηθικολογεί κανείς, προκειμένου να αποκρύψει δικά του ελαττώματα, τις πραγματικές του προθέσεις ΣΥΝ. ιησουιτισμός, φαρισαϊσμός.

ταρτούφος (ο) αυτός που ηθικολογεί υποκριτικά, που προσποιείται τον ευσεβή ΣΥΝ. ιησουίτης, φαρισαίος. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. Tartuffe (ήρωας ομώνυμης κωμωδίας τού Μολιέρου, χαρακτηριστικός τύπος υποκριτή και μοχθηρού ανθρώπου) < ιταλ. tartufo «τρούφα» < μτγν. λατ. terri(tu)berum < terra «γη, χώμα» + tuber «είδος μηλιάς»].

τασάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) σταχτοδοχείο, μικρό και ρηχό δοχείο για τις στάχτες και τα αποτσίγαρα.

τάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (παλαιότ.) το τέντωμα, η έκταση: *~ των χεριών* (μτφ.) **2.** η δυναμική που δημιουργούν τα υπάρχοντα δεδομένα: *οι ~ τής αγοράς συχνά επηρεάζονται από τη διαφήμιση* || *τον τελευταίο καιρό υπάρχει η ~ για μεγαλύτερη ανεξαρτησία τής περιφέρειας από το κέντρο* || *πτωτική / σταθεροποιητική / υποχωρητική / ανοδική ~ στο χρηματιστήριο* **3.** η ιδιαίτερη κλίση, διάθεση ή προτίμηση (που έχει κάποιος προς κάτι): *έχει την ~ να τραγικοποιεί τα πράγματα / να λέει ψέματα / να υπερβάλλει* **4.** καθεμιά από τις διαφορετικές ιδεολογικές κατευθύνσεις που εκδηλώνονται στο εσωτερικό ενός κόμματος: *η κυρίαρχη ~ είναι των εκσυγχρονιστών* || *στη σύνθεση τού εκτελεστικού εκπροσωπούνται όλες οι ~* ΣΥΝ. (μτφ.) ρεύμα ● **5.** ΗΛΕΚΤΡ. η διαφορά δυναμικού μεταξύ δύο σημείων ενός αγωγού, λόγω τής οποίας υπάρχει κίνηση φορτίων από το ένα σημείο στο άλλο: *ρεύμα / σύρμα υψηλής τάσεως.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *τάσις*, αρχική σημ. «τέντωμα», < θ. *tn̥- (συνεσταλμ. βαθμ. θ. *ten- τού ρ. *τείνω*, βλ.λ.) + -σις (πβ. κ. λύ-σις). Οι σύγχρονες μτφ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. tension].

τάσι (το) {τασ-ιού | -ιών} **1.** μεταλλικό κύπελλο με φαρδύ χείλος, για να πίνει κανείς κυρ. νερό: *ασημένιο ~* ΣΥΝ. ποτήρι **2.** (παλαιότ.) ρηχό και ελαφρύ δοχείο για το νερό τού λουσίματος ή το ρίξιμο νερού στα λουτρά **3.** καθένας από τους δύο μεταλλικούς δίσκους τής ζυγαριάς **4.** (στο αυτοκίνητο) το μεταλλικό διακοσμητικό που καλύπτει τα μπουλόνια τού τροχού **5.** ***τάσια*** (τα) οι ορειχάλκινοι δίσκοι τού κυμβάλου σύγχρονης ορχήστρας. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. tas].

τασιενεργός, -ή, -ό ΧΗΜ. ***τασιενεργά υλικά*** υλικά (λ.χ. σαπούνια, απορρυπαντικά κ.ά.) τα οποία, όταν διαλυθούν σε διαλύτη, μεταβάλλουν την επιφανειακή του τάση. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tensioactif].

τασκεμπάπ κ. **τας-κεμπάπ** (το) {άκλ.} φαγητό από μικρά κομμάτια κοκκινιστού κρέατος, ψιλοκομμένο κρεμμύδι, ντομάτα και καρυκεύματα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. tas-kebabı].

Τασκένδη (η) η πρωτεύουσα τού Ουζμπεκιστάν, κοντά στα σύνορα με το Καζαχστάν, με σημαντική ελληνική κοινότητα μετά τη λήξη τού ελληνικού εμφυλίου πολέμου (1949). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Tashkent, τής σογδικής γλώσσας, taš «πέτρα» + kand «οχυρό»].

τάσσω ρ. μετβ. {έταξα, τάχθηκα (λόγ. ετάχθην, -ης, -η,..., μτχ. ταχθείς, -είσα, -έν), ταγμένος (λόγ. τεταγμένος)} **1.** (αρχαιοπρ.) ορίζω, καθορίζω: *ο νόμος τάσσει ως υποχρεωτική την υπογραφή συμβολαίου μεταξύ των συμβαλλομένων* (μεσοπαθ. ***τάσσομαι***) **2.** παίρνω θέση (υπέρ ή κατά κάποιου), τοποθετούμαι: *τάχθηκε με τους εξεγερμένους χωρικούς* || *η κοινή γνώμη τάσσεται πάντα υπέρ των αδικημένων* || *~ υπό τη σημαία κάποιου* || *ετάχθη κατά τής αποφάσεως τού προεδρείου* || *βουλευτές τάχθηκαν εναντίον των πρόωρων εκλογών* ΦΡ. (α) ***τάσσομαι παρά τω πλευρώ κάποιου*** αγωνίζομαι μαζί του, συμμαχώ (β) (λόγ.) ***έκαστος εφ' ω ετάχθη*** βλ. λ. *έκαστος* **3.** (η μτχ. ***ταγμένος,*** -η, -ο) αυτός που έχει δοθεί, αφιερωθεί σε κάτι: *~ στην υπηρεσία τής δι-*

καιοσύνης / τής επιστήμης || ~ *στην προάσπιση των εθνικών συμφερόντων / στην Αριστερά* **4.** ΜΑΘ. ***τεταγμένη*** (η) μία από τις δύο ή τις τρεις συντεταγμένες, βάσει των οποίων προσδιορίζεται ένα σημείο στο επίπεδο ή στον χώρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τάγ-jω*, αγν. ετύμου (βλ. κ. *ταγός*). Παράγ. *τακ-τός, τάξις (-η), τάγ-μα, ταγ-ή, τακτ-ικός* κ.ά. Το ρ. *τάσσω* / *-ττω* είναι συνώνυμο τού ρ. *τίθημι*, αλλά η σημασία του είναι πιο εξειδικευμένη, αφού εκφράζει την έννοια «τοποθετώ εκεί όπου πρέπει, οργανώνω κατάλληλα, ταξινομώ», πράγμα που δικαιολογεί τη χρήση τής λ. και των παραγώγων της στη διοικητική και στρατιωτική ορολογία].

ταστιέρα κ. **ταστέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. ο βραχίονας των εγχόρδων οργάνων (πάνω στον οποίο υπάρχουν τα τάστα).
[ΕΤΥΜ. < *τάστο* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *τοστ-ιέρα*].

τάστο (το) ΜΟΥΣ. καθένα από τα κάθετα μεταλλικά χωρίσματα που σημειώνουν στον βραχίονα των εγχόρδων οργάνων τα σημεία στα οποία πρέπει να τοποθετηθούν τα δάχτυλα, για να παραχθούν οι νότες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tasto < ρ. tastare «ψηλαφώ, ψαύω» < μεσν. λατ. tastāre, από συμφυρμό των λατ. tangere «αγγίζω, ψαύω» και gustāre «γεύομαι»].

Τ.Α.Τ. (το) Ταμείο Ασφάλισης Τυπογράφων (έχει ενταχθεί τώρα στο Ι.Κ.Α.).

Τάταρος (ο) [1813] {Τατάρ-ου | -ων, -ους} αυτός που ανήκει σε τουρκόφωνο λαό τής Κ. Ρωσίας, τής Κριμαίας, τού Β. Καυκάσου και τής Σιβηρίας. — **ταταρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Tatar, λ. μογγολικής αρχής, που μάλλον σημαίνει απλώς «άνθρωποι, λαός»].

Ταταύλα (τα) συνοικία Ελλήνων (μέχρι το 1923) τής Κωνσταντινούπολης στην περιοχή τού Πέρα. — **ταταυλιανός**, -ή, -ό.

Τατζικιστάν (το) {άκλ.} (τατζ. Jumhurii Tojikiston = Δημοκρατία τού Τατζικιστάν) κράτος τής Κ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ντουσανμπέ, επίσημη γλώσσα την Τατζικική και νόμισμα το ρούβλι Τατζικιστάν. — **Τατζίκος** (ο), **Τατζίκα** (η), **τατζικικός**, -ή, -ό, **Τατζικικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < τατζ. Tadzhikistan (με β' συνθ. το περσ. -stan «χώρα, γη»), από το όνομα των ιθαγενών Tadzhik «Τατζίκοι» (< σανσκρ. tājika «Περσικός»), που αναφέρεται στην απώτερη περσική καταγωγή τους].

Τατιανή (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Τατιάνα**.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού λατ. Tatiānus (ονομασία ρωμαϊκής πατριάς) < Tatius, αγν. ετύμου].

τατουάζ (το) {άκλ.} ελλην. *δερματοστιξία* **1.** η χάραξη τής επιδερμίδας με ειδικά εργαλεία με μικρά επιφανειακά τρυπήματα και έκχυση ανάλογων ποσοτήτων χρωστικών ουσιών, ώστε να εντυπώνονται πάνω στο δέρμα ανεξίτηλα σχέδια, γράμματα κ.λπ.: *κάνω ~ στο μπράτσο* **2.** (γενικότ.) η προσωρινή αποτύπωση στο δέρμα σχεδίων, γραμμάτων κ.λπ. **3.** (συνεκδ.) το σχέδιο που χαράσσεται ή αποτυπώνεται πάνω στην επιδερμίδα: *μεγάλο / μικρό / πολύπλοκο / εντυπωσιακό ~*. Επίσης **τατού** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tatouage < ρ. tatouer < αγγλ. tattoo «δερματοστιξία», λ. τής Πολυνησίας, πβ. γλ. Τόνγκα tatau].

τάτσι-μίτσι-κότσι {άκλ.} (οικ.) μόνο στη ΦΡ. ***είναι / τα έχει κάνει τάτσι-μίτσι-κότσι (με κάποιον)*** (συνήθ. κακόσ.) για να δηλωθεί ότι κάποιος έχει στενές σχέσεις (με κάποιον), προκειμένου να εξυπηρετηθούν συμφέροντα ή παράνομες ενέργειες.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως από αλβ. Tatsi (= Τάσος), Mitsi (= Μήτσος), Kotsi (= Κώτσος), που αναφερόταν στα μέλη συμμορίας. Απίθανη η αναγωγή σε σλαβ. hitimice «γρήγορα»].

ταυ (το) {άκλ.} Τ, τ **1.** το δέκατο ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου ● **2.** εργαλείο για τεχνικές σχεδιάσεις, που μοιάζει με δύο χάρακες κάθετους μεταξύ τους **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει σχήμα απλού ή διπλού τ (Ŧ): *σύνδεση δοκών / σωλήνων ~* || *δοκός ~* (με διατομή σε ανάλογο σχήμα) (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταῦ* < σημιτ. tāw «σημείο»].

Ταΰγετος (ο) {-ου κ. -έτου} η ψηλότερη οροσειρά τής Πελοποννήσου στα σύνορα των νομών Λακωνίας και Μεσσηνίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Ταΰγετον (τό)*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ταΰς· μέγας, πολύς* (πβ. κ. σανσκρ. tavāḥ «ισχυρός, ενεργός»), παρ' ότι η καταληκτική μορφή μάς οδηγεί να υποθέσουμε την προελληνική του αρχή].

Τ.Α.Υ.Π.Σ. (το) Ταμείο Αρωγής Υπαλλήλων Πυροσβεστικού Σώματος.

ταυρήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με ταύρο.

ταυρί (το) {σπάν. ταυρ-ιού | -ιών} (λαϊκότ.) **1.** ο ταύρος (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) ο νεαρός, ο μικρός ταύρος **3.** (μτφ. για νέο άνθρωπο) πολύ δυνατός: *είναι σκέτο ~*.
[ΕΤΥΜ. < **ταυρ-ίον*, υποκ. τού αρχ. *ταῦρος*].

ταυροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ταυροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ταύρο ή με κάποια από τις ιδιότητες τού ταύρου. — **ταυροειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ταυροθυσία (η) {ταυροθυσιών} ΛΑΟΓΡ. η τελετουργική θυσία ταύρου: *το έθιμο τής ~*.

ταυροκαθάψια (τα) {ταυροκαθαψίων} **1.** αγώνισμα ακροβατικής ταυρομαχίας στη μινωική Κρήτη με ιερό, τελετουργικό χαρακτήρα, κατά το οποίο ο αθλητής έπιανε τα κέρατα τού επιτιθέμενου ταύρου και με δυνατό άλμα εκτινασσόταν πάνω από τη ράχη τού ζώου καταλήγοντας ξανά στο έδαφος πίσω από τον ταύρο: *η τοιχογραφία που παριστάνει ~ στην Κνωσό* **2.** ταυρομαχική εορτή θρησκευτικού χαρακτήρα σε αρκετές αρχαιοελληνικές πόλεις (Θεσσαλία, Σμύρνη, Έφεσος κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ταυροκαθάπτης* < *ταῦρος* + *καθάπτης* < *καθάπτω* «στερεώνω, προσκολλώ» < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἅπτω* / *-ομαι*].

ταυροκοιτάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ταυροκοίταξα} (εκφραστ.) ♦ **1.** (αμετβ.) κοιτάζω με επιθετικό βλέμμα κατευθείαν μπροστά μου χαμηλώνοντας το κεφάλι ♦ **2.** (μετβ.) κοιτάζω επιθετικά χαμηλώνοντας το κεφάλι.

ταυρομαχία (η) [μτγν.] {ταυρομαχιών} παραδοσιακό αγωνιστικό θέαμα τής Ισπανίας, τής Πορτογαλίας και τής Λατινικής Αμερικής, σκοπός τού οποίου είναι η πάλη με έναν ταύρο και η τελική κατανίκηση ή και θανάτωσή του με σπαθί με καθορισμένη διαδικασία. — **ταυρομαχικός**, -ή, -ό [1887].

ταυρομάχος (ο) [1871] πρόσωπο που αγωνίζεται, κυρ. επαγγελματικά, σε ταυρομαχίες.

ταυρόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή ταύρου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταῦρος* + *-μορφος* < *μορφή*].

Ταύρος (ο) η μεγαλύτερη σε μήκος οροσειρά τής Μικράς Ασίας στο Ν. τμήμα της.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ταῦρος*, αβεβ. ετύμου, ίσως < σημιτ. tur «όρος» ή < κελτ. tauro «λόφος»].

ταύρος (ο) **1.** αρσενικό βόδι που δεν έχει ευνουχιστεί, ώστε να είναι κατάλληλο για αναπαραγωγή· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πιάνω τον ταύρο από τα κέρατα*** αντιμετωπίζω δύσκολο ή επικίνδυνο ζήτημα με αποφασιστικότητα και χωρίς αμφιταλαντεύσεις ή δισταγμούς (β) ***χύμηξε / όρμηξε σαν ταύρος*** κινήθηκε / μπήκε με μεγάλη βιασύνη και ορμή (γ) (μτφ.) ***ταύρος εν υαλοπωλείω / σε γυαλοπωλείο*** για κάποιον που αντιδρά χωρίς αυτοέλεγχο, που αντιδρά μανιωδώς διαλύοντας τα πάντα γύρω του (δ) ***σαν ταύρος μαινόμενος*** σε έξαλλη κατάσταση **2.** (μτφ.) άνθρωπος με δυνατή κράση και γεροδεμένο σώμα, άνθρωπος που χαίρει άκρας υγείας και ενεργητικότητας ● **3.** ΑΣΤΡΟΝ. αστερισμός μεταξύ Κριού και Διδύμων, που περιλαμβάνει τον λαμπερό αστέρα Λαμπαδία **4.** ΑΣΤΡΟΛ. το δεύτερο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 20/4-20/5 **5.** (συνεκδ. στον ενικό) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου: *οι ~ θα πρέπει να προσέξουν σήμερα τα επαγγελματικά τους*. — (υποκ.) **ταυράκι** (το), **ταύρειος**, -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταῦρος*, που συνδ. με λατ. taurus (> γαλλ. taureau, ισπ. torro), αρχ. σλαβ. turŭ (> ρωσ. tur), ιρλ. tarb κ.ά. Έχει επισημανθεί ακόμη η ομοιότητα των τ. αυτών με σημιτ. λ. για την ίδια σημ. (λ.χ. εβρ. šōr, αραμ. tōr, ακκαδ. šūru), αλλά δεν έχει διευκρινιστεί αν πρόκειται για σημιτ. δάνειο (ή το αντίστροφο) ή αν και οι δύο γλωσσικές οικογένειες δανείστηκαν παραλλήλως τη λ. από άγνωστη μέχρι στιγμής πηγή. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *σαν ταύρος εν υαλοπωλείω* (< αγγλ. like a bull in a china shop), *πιάνω τον ταύρο από τα κέρατα* (< αγγλ. take the bull by the horns)].

ταύτα αντων. {τούτων} (λόγ.) αυτά· μόνο σε ΦΡ. όπως (α) ***μετά ταύτα*** ύστερα από αυτά (β) ***κατά ταύτα*** σύμφωνα με αυτά (γ) ***διά ταύτα*** ως εισαγωγικό απόφασης σε δημόσιο ή νομικό έγγραφο (δ) ***το διά ταύτα*** το συμπέρασμα που προκύπτει στο τέλος τού λόγου ή τής άποψης κάποιου (ε) ***παρά ταύτα*** παρ' όλα αυτά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταῦτα*, ουδ. πληθ. τής αντωνυμίας *οὗτος* (βλ.λ.)].

ταυτίζω ρ. μετβ. {ταύτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** θεωρώ (κάτι/κάποιον) ίδιο ή ισάξιο (με κάτι/κάποιον): *μην ταυτίζεις τον έρωτα με την αγάπη!* || *πολλοί ταυτίζουν τον συγγραφέα τού έργου με τον Ρήγα Βελεστινλή* **2.** εξακριβώνω, πιστοποιώ την ταυτότητα ή τη φύση προσώπου ή πράγματος: *οι ειδικοί δεν έχουν ταυτίσει το χειρόγραφο* || *ταύτισαν το DNA τού παιδιού με εκείνο τού πατέρα του, που αρνιόταν ότι ήταν δικό του το παιδί·* (μεσοπαθ. **ταυτίζομαι**) **3.** είμαι απόλυτα σύμφωνος, συμπίπτω απόλυτα (με κάποιον/κάτι): *οι απόψεις μας δεν ταυτίζονται· διαφωνούμε σε ορισμένα σημεία* **4.** μπαίνω εντελώς στη θέση (κάποιου), γίνομαι ένα (με αυτόν): *έχει ταυτιστεί με το πρόσωπο που υποδύεται στη σκηνή* || *πολλοί νέοι ταυτίζονται με μουσικά ή κινηματογραφικά είδωλα* **5.** υιοθετώ συνειδητά ή ασυνείδητα ορισμένη συμπεριφορά και ρόλους, σκέψεις και γνωρίσματα (κάποιου): *το παιδί ταυτίζεται με τον γονέα τού ίδιου φύλου* || *οι έφηβοι ταυτίζονται εύκολα με τα είδωλα τής επικαιρότητας* **6.** ΨΥΧΟΛ. αναγνωρίζω (κάτι) ως ξεχωριστό, εξακριβώνοντας την ταυτότητά του και διακρίνοντάς το από παρόμοια αντικείμενα, πρόσωπα, ερεθίσματα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταὐτίζω* < αρχ. *ταὐτό* < *τὸ αὐτό* (με κράση)].

ταύτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αξιολόγηση, εκτίμηση κάποιου (προσώπου ή πράγματος) ως ισάξιου ή ίδιου με άλλο (πρόσωπο ή πράγμα): *είναι εσφαλμένη η ~ τής ελευθερίας με την ασυδοσία* ΣΥΝ. ταυτισμός **2.** (στη γραμματολογία) η απόδειξη τής αυθεντικότητας (έργου), η εξακρίβωση τής προέλευσης, τού δημιουργού του: *η ~ ενός χειρογράφου* **3.** η απόλυτη συμφωνία, σύμπτωση ως προς κάτι: *στο θέμα αυτό υπάρχει ~ των εκτιμήσεων όλων των ειδικών* || *~ θέσεων / απόψεων* || *δεν μπορούν να προχωρήσουν, εφόσον δεν υπάρχει ~ στους στόχους που θέτουν* **4.** (μτφ. για πρόσ.) ο πλήρης συμμερισμός (εκ μέρους κάποιου) των συναισθηματικών αντιδράσεων, τού τρόπου σκέψης κ.λπ. άλλου προσώπου, ώστε να μπαίνει στη θέση του, σαν να ήταν ο ίδιος που αντιδρούσε, σκεφτόταν κ.λπ. με αυτό τον τρόπο: *η ~ τού ηθοποιού με τον ρόλο που υποδύεται* || *η ~ τού κοινού με το θύμα τού εγκλήματος ήταν το κλειδί τής επιτυχίας τής ταινίας* **5.** ΨΥΧΟΛ. η διεργασία με την οποία το υποκείμενο αφομοιώνει πλευρές, ιδιότητες και χαρακτηριστικά άλλου υποκειμένου και μεταμορφώνεται πλήρως ή εν μέρει βάσει τού προτύπου που ο άλλος προσφέρει: *η προσωπικότητα συγκροτείται και διαφοροποιείται μέσω μιας σειράς ταυτίσεων*. Επίσης **ταυτισμός** (ο) [μτγν.].

ταυτο- κ. **ταυτό-** λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνουν ταυτότητα, πλήρη ομοιότητα, ταύτιση ως προς κάτι: *ταυτο-προσωπία, ταυτο-γνωμία, ταυτο-βουλία, ταυτο-λογία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται

από το αρχ. *ταὐτό* < *τὸ αὐτό* (με κράση)].

ταυτόαιμος, -η, -ο αυτός που έχει το ίδιο αίμα με κάποιον ή κάποιους άλλους, ο εξ αίματος συγγενής ΣΥΝ. όμαιμος.

ταυτοβουλία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ταύτιση τής βούλησης δύο ή περισσότερων πλευρών, η κοινή θέληση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ταὐτο-* + *-βουλία* < *βουλή*].

ταυτογνωμώ ρ. αμετβ. {ταυτογνωμείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την ίδια γνώμη (με άλλον) ΣΥΝ. ομοφρονώ. — **ταυτόγνωμος**, -η, -ο [μεσν.], **ταυτογνωμία** (η).

ταυτογράμματος, -η, -ο [1888] (ποίημα, στίχος) στον οποίο εμφανίζεται ταυτόγραμμο.

ταυτόγραμμο (το) {ταυτογράμμ-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. (σε στίχο ή ποίημα) είδος παρήχησης κατά το οποίο οι λέξεις αρχίζουν από το ίδιο γράμμα.

ταυτολογία (η) {ταυτολογιών} **1.** σχήμα λόγου κατά το οποίο επαναλαμβάνονται οι ίδιες έννοιες, νοήματα με διαφορετική διατύπωση **2.** κάθε πρόταση στην οποία το υποκείμενο και το κατηγορούμενο είναι ή δηλώνουν την ίδια έννοια, λ.χ. *ελευθερία είναι το να είναι κανείς ελεύθερος* **3.** κάθε λογική πρόταση που ισχύει για λόγους τυπικούς καθ' εαυτήν και όχι λόγω πιστής απόδοσης τού αντικειμενικού κόσμου. — **ταυτολογικός**, -ή, -ό, **ταυτολογικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ταὐτολόγος* < *ταὐτο-* + *λόγος*].

ταυτολόγος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που επαναλαμβάνει τα ίδια, που ταυτολογεί.

ταυτολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ταυτολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ με ταυτολογίες, επαναλαμβάνω τα ίδια με όμοιες ή παρόμοιες λέξεις.

ταυτοπάθεια (η) {ταυτοπαθειών} (σπάν.) το να παθαίνει κανείς τα ίδια με άλλον. — **ταυτοπαθής**, -ής, -ές [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ταὐτο-* + *-πάθεια*, από το θ. τού παθ. αορ. β' *ἔ-παθ-ον* (τού αρχ. *πάσχω*)].

ταυτοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ταύτιση (βλ.λ.) **2.** ΒΙΟΛ. η αναγνώριση και κατάταξη ενός οργανισμού ή απολιθώματος βάσει των υπαρχόντων συστημάτων ταξινόμησης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταὐτοποιῶ* (βλ.λ.). Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. determination].

ταυτοποιώ ρ. μετβ. {ταυτοποιείς... | ταυτοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ταυτίζω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ταὐτοποιῶ (-έω)* «ενεργώ ως εκπρόσωπος κάνω το ίδιο πράγμα» < *ταὐτό* + *ποιῶ*].

ταυτοπροσωπία (η) [1803] {ταυτοπροσωπιών} ΓΛΩΣΣ. **1.** το συντακτικό φαινόμενο (τής αρχαίας Ελληνικής) κατά το οποίο το υποκείμενο τού ρήματος συμπίπτει με το υποκείμενο τού απαρεμφάτου που εξαρτάται από αυτό (π.χ. *«βούλομαι ἐλθεῖν»*) ΑΝΤ. ετεροπροσωπία **2.** (γενικότ.) το να έχουν δύο ή περισσότερες προτάσεις το ίδιο υποκείμενο.

ταυτοπρόσωπος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (στη σύνταξη) αυτός που παρουσιάζει ταυτοπροσωπία.

ταυτόσημος, -η, -ο **1.** (για λέξεις ή φράσεις) αυτός που εκφράζει το ίδιο περιεχόμενο με άλλον, που έχει την ίδια σημασία: *~ όροι* **2.** αυτός που είναι ακριβώς ίδιος με (κάποιον/κάτι άλλο), που δεν διαφοροποιείται σε τίποτε από αυτό(ν): *οι θέσεις των δύο κομμάτων είναι ταυτόσημες στο συγκεκριμένο θέμα* || *~ αντίδραση* ΣΥΝ. όμοιος, απαράλλακτος. Επίσης **ταυτοσήμαντος**, -η, -ο [μεσν.] (σημ. 1). — **ταυτοσημία** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ταυτο-* + *-σημος* < *σῆμα*].

ταυτότητα (η) {ταυτοτήτων} **1.** η πλήρης σύμπτωση δύο ή περισσότερων πλευρών, η μεγάλη ομοιότητα, ταύτιση ή ισότητα μεταξύ τους: *υπήρξε ~ απόψεων / ενδιαφερόντων / θέσεων* ΣΥΝ. σύμπτωση, συμφωνία, ομοιότητα • **2.** το σύνολο των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών, των γνωρισμάτων που καθορίζουν τι είναι κάτι, ποιος είναι κάποιος, που επιτρέπουν την αναγνώρισή του: *δεν έχει εξακριβωθεί η ~ των θυμάτων* || *η πολιτιστική / εθνική / ιστορική μας ~* || *η ~ τού νεοελληνικού πολιτισμού* ΣΥΝ. φυσιογνωμία **3.** (συνεκδ.) το επίσημο δελτίο που εκδίδεται από αρμόδια αρχή (λ.χ. στην αστυνομία) και περιλαμβάνει τις πληροφορίες με τις οποίες πιστοποιείται ότι ο κάτοχός του είναι πράγματι αυτός που περιγράφεται ή και εικονίζεται σε αυτό: *αστυνομική ~* (Δελτίο Αστυνομικής Ταυτότητας, συντομ. Δ.Α.Τ.) || *~ ασφαλισμένου / δημοσιογράφου / αθλητή* **4.** βραχιόλι ή μενταγιόν στο οποίο είναι σκαλισμένο το όνομα τού κατόχου του: *ασημένια / χρυσή ~* **5.** ΜΑΘ. ισότητα που είναι αληθής για όλες τις τιμές των μεταβλητών της· ΦΡ. ***αρχή τής ταυτότητας*** θεμελιώδης αρχή τής Λογικής, κατά την οποία κάθε πράγμα είναι το ίδιο με τον εαυτό του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταὐτότης, -ητος* < *ταὐτό* (βλ. λ. *ταυτο-*). Ο μαθ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. identité, ενώ το *δελτίο ταυτότητας* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. carte d'identité].

ταυτοφωνία (η) [μεσν.] {ταυτοφωνιών} **1.** η επανάληψη ίδιων φθόγγων, συλλαβών ή γραμμάτων με τρόπο κουραστικό, δυσάρεστο **2.** η ταυτόχρονη εκφορά δύο φθόγγων **3.** ΜΟΥΣ. (α) η σύμπτωση στον ίδιο φθόγγο δύο μελωδικών γραμμών, οι οποίες κατά τα λοιπά κινούνται ανεξάρτητα η μία προς την άλλη (β) η ενορχηστρωτική τεχνική κατά το οποίο δύο όργανα ή δύο φωνές παίζουν ταυτόχρονα την ίδια μελωδική γραμμή (μερικές φορές ο όρος *ταυτοφωνία (ουνισόνο)* διατηρείται και όταν τα δύο όργανα παίζουν νότες σε απόσταση οκτάβας: *η σοπράνο τραγουδά σε ~ με το φλάουτο* || *τα κοντραμπάσα παίζουν σε ~ με το κονταφαγκότο* ΣΥΝ. ουνισόνο (ιταλ. unisono). — **ταυτοφωνώ** ρ. [1819] {-είς...}.

ταυτόφωνος, -η, -ο (για ανθρώπους, μουσικά όργανα κ.λπ.) αυτός που έχει ή παράγει την ίδια φωνή ή τον ίδιο ήχο με κάποιον/κάτι άλλο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ταυτο-* + *-φωνος* < *φωνή*].

ταυτοχρονισμός (ο) το να συμβαίνει κάτι συγχρόνως με κάτι άλλο, το να διαρκούν το ίδιο χρονικό διάστημα δύο φαινόμενα.

ταυτόχρονος, -η, -ο [1840] αυτός που συμβαίνει την ίδια στιγμή ή στο ίδιο χρονικό διάστημα με κάτι άλλο: *~ μετάδοση τού αγώνα σε τρεις χώρες* ΣΥΝ. σύγχρονος. — **ταυτόχρονα / ταυτοχρόνως** [1840] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ταυτο-* + *χρόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tauto-chrone].

ταυτωνυμία (η) [μεσν.] {ταυτωνυμιών} το να έχει (κάποιος/κάτι) το ίδιο όνομα (με κάποιον/κάτι άλλο).

ταφή (η) **1.** η απόθεση τού νεκρού στον τάφο του, καθώς και η σχετική τελετή ΣΥΝ. ενταφιασμός ΑΝΤ. εκταφή **2.** (λόγ.-γενικότ.) το να θάβεται (κάτι): *~ των απορριμμάτων* ΣΥΝ. θάψιμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ταφ-* τού ρ. *θάπ-τω* (βλ.λ.), με αρχικό θ. **θαφ-* και ανομοίωση τού πρώτου συμφώνου].

ταφικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ταφή: *η αρχαιολογία μελετά με μεγάλο ενδιαφέρον ~ έθιμα* || (ΑΡΧΑΙΟΛ.) *~ περίβολος* (στην Αρχαιότητα, περιφραγμένη περιοχή μέσα στην οποία υπάρχουν τάφοι).

ταφόπετρα (η) [1888] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η επιτάφια πλάκα στην οποία συνήθ. αναγράφεται το όνομα τού νεκρού ΣΥΝ. ταφόπλακα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε επιφέρει το οριστικό τέλος μιας υπόθεσης, επισφραγίζει την κατάληξή της.

ταφόπλακα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πλάκα που σκεπάζει τον τάφο, επιτάφια πλάκα ΣΥΝ. ταφόπετρα.

τάφος (ο) **1.** λάκκος συνήθ. παραλληλόγραμμου σχήματος, που ανοίγεται στη γη ή αντίστοιχος λαξευτός ή κτιστός χώρος, όπου τοποθετείται η σορός, το σώμα τού νεκρού: *σκεπάζω / ανοίγω τον ~* || *παλιός / μεγάλος / ομαδικός / χορταριασμένος / οικογενειακός ~* (για τα μέλη μιας οικογένειας) || *«άκρα τού ~ σιωπή»* (Δ. Σολωμός) (η απόλυτη ησυχία) || *αγοράζω έναν ~* || *κάθε Σάββατο πάει στον ~ τού άνδρα της* ΣΥΝ. μνήμα, (λαϊκ.) μνημούρι, (λαϊκ.) λάκκος· ΦΡ. (α) ***ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος*** (*ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος*, Θουκ. *Περικλέους Επιτάφιος* II, 43.3) για τους γενναίους τάφος είναι οποιαδήποτε γη, ο θάνατος τους έχει οικουμενική διάσταση (β) ***Άγιος / Πανάγιος Τάφος*** βλ. λ. *πανάγιος* (γ) ***ομαδικός τάφος*** βλ. λ. *ομαδικός* **2.** κάθε τόπος στον οποίο πεθαίνει ή σκοτώνεται (κάποιος), στον οποίο παραμένει το πτώμα (κάποιου): *τα ερείπια τής τραγικής πολυκατοικίας έγιναν ο ~ δέκα ατόμων*· ΦΡ. ***υγρός τάφος*** βλ. λ. *υγρός* **3.** (καταχρ.) το μνημείο το οποίο στήνεται προς τιμήν νεκρού ή νεκρών: *μεγαλοπρεπής ~* ΣΥΝ. μνήμα, μνημείο, κενοτάφιο **4.** (συνεκδ.) ο θάνατος: *μόνο ο ~ θα τους χωρίσει* || *στέλνω / πηγαίνω κάποιον στον ~* (προκαλώ τον θάνατο κάποιου)· ΦΡ. (α) ***μέχρι τάφου*** ώς τον θάνατο (β) ***με το ένα πόδι στον τάφο*** (ως χαρακτηρισμός) για ανθρώπους πολύ άρρωστους ή ηλικιωμένους, που βρίσκονται κοντά στον θάνατο: *παρέμενε φιλοχρήματος, κι ας ήταν με το ένα πόδι στον τάφο* **5.** (μτφ.) ό,τι σηματοδοτεί ή επιφέρει ένα τέλος, μια απώλεια, η οριστική καταστροφή: *ο ~ όλων των ανεκπλήρωτων φιλοδοξιών* || *αυτή η αποκάλυψη ήταν ο ~ τής σχέσης τους* ΣΥΝ. ταφόπλακα **6.** (μτφ.) ο εχέμυθος άνθρωπος: *δεν του ξεφεύγει λέξη· είναι ~* || *και για ό,τι είπαμε μείνε ήσυχος· θα είμαι ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ταφ-* τού ρ. *θάπ-τω* (βλ.λ.), με αρχικό θ. **θαφ-* και ανομοίωση τού πρώτου συμφώνου].

ταφοφοβία (η) {ταφοφοβιών} ο παθολογικός φόβος κάποιου ότι μπορεί να ενταφιαστεί ζωντανός κατά λάθος.

τάφρος (η) **1.** βαθύ χαντάκι που κυρ. περιέβαλλε παλαιότ. κάστρα, οχυρά κ.λπ. ΣΥΝ. όρυγμα, χαντάκι **2. *ωκεάνια τάφρος*** επίμηκες απότομο βύθισμα τού πυθμένα τού ωκεανού σε πολύ μεγάλο βάθος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ταφ-* (για το οποίο βλ. λ. *ταφ-ή, τάφ-ος*) + κατάλ. -ος, ενώ το *-ρ-* ενδέχεται να αποτελεί μέρος τού θέματος (πβ. κ. αρμ. damban, dambaran «τάφρος»)].

ταφταδένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι φτειαγμένος από ταφτά.
[ΕΤΥΜ. < *ταφτάδες* (πληθ. τού *ταφτάς*) + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *μενεξέδ-ένιος*].

ταφτάς (ο) {ταφτάδες} **1.** μεταξωτό ύφασμα από λεπτό νήμα και πυκνή ύφανση **2.** (συνεκδ.) ό,τι κάθε ρούχο που είναι κατασκευασμένο με το παραπάνω ύφασμα: *φορούσε μαύρο ~ ανάλογο με την περίσταση* || *η φούστα ήταν ~* **3.** έμπλαστρο από το παραπάνω ύφασμα (σημ. 1) για περιπτώσεις δερματικών παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tafta < περσ. tāfta].

τάχα επίρρ. **1.** (για να δηλωθεί κάτι που δεν ισχύει πραγματικά) δήθεν, υποτίθεται: *δικαιολογήθηκε πως ~ ήταν άρρωστος* || *έταξε πως θα κερνούσε ~ όλο το μαγαζί, αν κέρδιζαν!* ΣΥΝ. φαινομενικά, (αργκό) και καλά· (κυρ. σε ερωτηματικές προτάσεις) **2.** μη, μήπως: *Ν' αργήσαμε ~; Δεν βλέπω κανέναν γνωστό!* ΣΥΝ. μην τυχόν **3.** άραγε: *θα ξέρει ~ τον δρόμο ή θα χαθεί;* || *~ ποιος ξέρει την αλήθεια;* || *ποιος να μας είδε ~;* ΦΡ. (α) ***κάνω τον τάχα / τάχατε*** κάνω τον σπουδαίο, παίρνω ύφος, επιδεικνύομαι: *μέχρι χθες μας παρακαλούσε και σήμερα μας κάνει τον τάχατε!* (β) ***τάχα μου-τάχα μου*** (εμφατ.) δήθεν: *με πήρε τηλέφωνο ~ ότι ενδιαφέρεται να δει αν είμαι καλά, ενώ δεν είχε έρθει ούτε μία φορά στο νοσοκομείο μετά το ατύχημα.* Επίσης (λαϊκ.) **τάχατε(ς)**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., επιρρ. τ. τού επιθ. *ταχύς* (βλ.λ.) με κατάλ. -α (πβ. κ. *σάφα*). Το επίρρ. σήμαινε αρχικώς «γρήγορα, αμέσως», αργότερα όμως (ιδ. στην αττική πεζογραφία) η λ. απέκτησε πιθανολογική σημ. εξαιτίας και τής σύνδεσης με το συνώνυμο *ἴσως*. Το μεσν. *τάχα-τε* οφείλεται σε αναλογική επίδρ. των επιρρ. *τίποτε, τότε* κ.τ.ό.].

τάχει → τάχος

ταχεία (η) {ταχειών} αμαξοστοιχία που εκτελεί δρομολόγιο στον μικρότερο δυνατό χρόνο, με λίγες στάσεις και με τη μεγαλύτερη δυνα-

τή ταχύτητα ΣΥΝ. εξπρές.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ταχύς* ως απόδ. τού γαλλ. express (βλ. κ. *εξπρές*)].
ταχέως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** με ταχύτητα: *η υπόθεση θα τακτοποιηθεί ~ εντός τής ημέρας* ΣΥΝ. γρήγορα, γοργά ΑΝΤ. αργά, βραδέως **2.** σε λίγο χρόνο, σύντομα: *τα αποτελέσματα θα φανούν ~, σε λίγες μέρες!* ΣΥΝ. όπου να 'ναι, σε λίγο.
ταχιά επίρρ. (λαϊκ.) **1.** σύντομα, σε λίγο: *~ μπαίνει κι η άνοιξη* ΣΥΝ. ταχύ **2.** γρήγορα • **3.** αύριο το πρωί: *~ θ' ανταμώσουμε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ταχέα* (πληθ. ουδ. τού επιθ. *ταχύς*), με συνίζηση].
ταχίνι (το) {ταχινιού | χωρ. πληθ.} πολτός από αλεσμένους καρπούς σουσαμιού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tahin].
ταχινός, -ή, -ό (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** πρωινός **2.** ***ταχινή*** (η) (α) το πρωί (β) η πρωινή δροσιά, η πάχνη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ποιητ. τ. τού *ταχύς* (βλ.λ.)].
ταχινόσουπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σούπα με ταχίνι.
τάχιστος, -η, -ο (λόγ.) πάρα πολύ γρήγορος, ο ταχύτατος. — **τάχιστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιθ. *ταχύς*].
ταχογράφος (ο) μηχάνημα για τη μέτρηση και καταγραφή τής ταχύτητας με την οποία κινείται μεταφορικό μέσο (αεροπλάνο, πλοίο, αυτοκίνητο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachograph].
ταχόμετρο (το) {ταχομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως τής ταχύτητας κινούμενου αντικειμένου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachometer].
τάχος (το) {τάχους | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η ταχύτητα· μόνο στη ΦΡ. ***εν τάχει*** (*ἐν τάχει*, Πινδάρ. *Νεμ.* 5, 35) γρήγορα, με συντομία: *ανέπτυξε ~ τις θέσεις του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταχύς* (βλ.λ.)].
ταχταρίζω ρ. μετβ. {ταχτάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) παίζω (ένα μωρό) στην αγκαλιά μου, κουνώντας το, για να το ηρεμήσω ή να το κάνω να γελάσει (πβ. λ. *νανουρίζω*).
[ΕΤΥΜ. < *τάχτι* (ονοματοπ. λ.) + παραγ. επίθημα *-ρίζω* (πβ. κ. *νιαου-ρίζω*)].
ταχτάρισμα (το) {ταχταρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να ταχταρίζει κανείς μωρό **2.** ζωηρό, εύθυμο, ρυθμικό τραγουδάκι λαϊκής προελεύσεως, το οποίο λέει κυρ. η μητέρα, όταν παίζει το μωρό στην αγκαλιά της (πβ. λ. *νανούρισμα*).
ταχτικός, -ή, -ό ➝ τακτικός
ταχτοποίηση (η) ➝ τακτοποίηση
ταχτοποιώ ρ. → τακτοποιώ
ταχύ (το) (λαϊκ.) **1.** το πρωί, η αυγή **2.** (ως επίρρ.) (α) γρήγορα ΣΥΝ. ταχιά (β) αύριο το πρωί ΣΥΝ. ταχιά.
ταχυ- κ. **ταχύ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι χαρακτηρίζεται από: **1.** ταχύτητα, γρηγοράδα: *ταχυ-διανομή, ταχυ-πιεστήριο* **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική επιτάχυνση: *ταχύ-πνοια, ταχυ-καρδία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ταχύς* (βλ.λ.)].
ταχυβολία (η) [1895] {ταχυβολιών} η ιδιότητα τού ταχυβόλου.
ταχυβόλος, -ος, -ο [1891] **1.** (κυρ. για όπλα) αυτός που βάλλει, πυροβολεί με γρήγορες και συχνές βολές **2.** ***ταχυβόλο*** (το) (παλαιότ.) πολυβόλο όπλο με μεγάλη ταχύτητα βολών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος.*
[ΕΤΥΜ. < *ταχυ-* + *-βόλος* < *βάλλω* (πβ. κ. *βολή*)].
ταχύγαμος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν.) αυτός που έχει συνάψει γάμο πρόωρα.
ταχυγλωσσία (η) {ταχυγλωσσιών} ΙΑΤΡ. παθολογική διαταραχή τού ρυθμού ομιλίας, κατά την οποία ο λόγος εκφέρεται τόσο γρήγορα, βιαστικά και ασυγκράτητα, ώστε να μη γίνεται κατανοητός· αλλιώς *βατταρισμός* ΣΥΝ. ταχυφημία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. tachylalia].
ταχύγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ευχέρεια λόγου, ο ευφραδής **2.** αυτός που πάσχει από ταχυγλωσσία ΑΝΤ. βραδύγλωσσος.
ταχυγραφία (η) [1871] {ταχυγραφιών} **1.** η ιδιότητα ή ικανότητα τού ταχυγράφου **2.** (σπάν.) η στενογραφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tachygraphie].
ταχυγραφικός, -ή, -ό [1857] αυτός που σχετίζεται με την ταχυγραφία ή τον ταχυγράφο· ΦΡ. ***ταχυγραφικά σημεία*** σύμβολα που αντικαθιστούν ολόκληρες λέξεις για ταχύτερη γραφή κειμένου. — **ταχυγραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
ταχυγράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που γράφει γρήγορα **2.** (σπάν.) ο στενογράφος (βλ.λ.).
ταχυδακτυλουργία (η) [1872] {ταχυδακτυλουργιών} **1.** η τέχνη τού ταχυδακτυλουργού **2.** (συνεκδ. κυρ. στον πληθ.) (α) τα τεχνάσματα τού ταχυδακτυλουργού (β) (μτφ.) κάθε ενέργεια που στηρίζει την αποτελεσματικότητά της στον εντυπωσιασμό και στην πρόκληση απατηλών εντυπώσεων: *η εξωτερική πολιτική δεν ασκείται με ταχυδακτυλουργίες* ‖ *άρχισε τις ~, για να ξεφύγει!* ΣΥΝ. κόλπα.
ταχυδακτυλουργικός, -ή, -ό [1864] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ταχυδακτυλουργό: *~ κόλπο / κίνηση / καπέλο / ραβδί* **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με εντυπωσιακή ταχύτητα και επιδεξιότητα ή στηρίζεται σε απατηλές, παραπλανητικές εντυπώσεις: *με ~ τρόπο κατάφερε να αναστρέψει το εις βάρος του κλίμα, εκτονώνοντας τις εντάσεις.* — **ταχυδακτυλουργικ-ά / -ώς** [1877] επίρρ.
ταχυδακτυλουργός (ο/η) [1874] **1.** πρόσωπο που, κυρ. επαγγελματικά, παρουσιάζεται μπροστά σε κοινό και με ταχύτατες, επιδέξιες κινήσεις ή με διάφορα τεχνάσματα δημιουργεί απατηλές οπτικές εντυπώσεις, σαν να προκαλεί με μαγικό τρόπο θαυμαστά, αφύσικα, υπεράνθρωπα φαινόμενα ΣΥΝ. μάγος, ζογκλέρ **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε δημιουργεί με πλαστά ή ανυπόστατα στοιχεία ψεύτικες εντυπώσεις, χειριζόμενος με επιδεξιότητα συγκεκριμένες καταστάσεις: *~ τής πολιτικής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός.*
[ΕΤΥΜ. < *ταχυ-* + *δάκτυλος* + *-ουργός* (< *έργο*), πβ. κ. *πρωτ-ουργός, μεταλλ-ουργός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. prestidigitateur].
ταχυδιανομή (η) σύστημα ταχείας διανομής επιστολών, εγγράφων, αντικειμένων, των οποίων η παράδοση στον παραλήπτη επείγει: *το βιβλίο αποστέλλεται και με ~.* — **ταχυδιανομέας** (ο/η).
ταχυδρομείο (το) [1833] **1.** κρατική υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για τη συγκέντρωση, μεταφορά και διανομή τής αλληλογραφίας, δεμάτων ή επιταγών των κατοίκων μιας χώρας έναντι συγκεκριμένου αντιτίμου (καθορισμένου τέλους): *Ελληνικά Ταχυδρομεία* (ΕΛ.ΤΑ.) ‖ *το ~ επιτελεί με μεγάλη καθυστέρηση το έργο του* **2.** (συνεκδ.) κάθε γραφείο, παράρτημα τής παραπάνω υπηρεσίας, στο οποίο συλλέγονται, ταξινομούνται και από το οποίο αποστέλλονται και διανέμονται γράμματα, δέματα, επιταγές, τηλεγραφήματα κ.λπ. και στο οποίο πωλούνται γραμματόσημα ή προσφέρονται άλλες υπηρεσίες: *τα ~ είναι κλειστά τις Κυριακές* ‖ *έχει ~ στην πλατεία* **3.** το σύνολο των επιστολών, δεμάτων, επιταγών κ.λπ. που διακινούνται μέσω ταχυδρομείου (σημ. 1): *δεν έχει ~ από την Αυστραλία λόγω τής απεργίας των εκεί ταχυδρομικών υπαλλήλων* **4.** κάθε απλή αποστολή ή παραλαβή τέτοιων επιστολών, δεμάτων, επιταγών κ.λπ.: *το ~ θα έρθει με το καράβι* ‖ *το γράμμα που περιμένεις θα έρθει μάλλον με το επόμενο ~.*
ταχυδρόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποστολή αλληλογραφίας, δέματος, επιταγής κ.λπ. μέσω ταχυδρομείου.
ταχυδρομικός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ταχυδρομείο και με τη λειτουργία του: *~ υπάλληλος / διανομέας / περιστέρι / κατάστημα / σύστημα / ταμιευτήριο / αποστολή / μεταφορά·* ΦΡ. (α) ***ταχυδρομικό (τέλος)*** το τέλος που καταβάλλει όποιος κάνει χρήση των υπηρεσιών τού ταχυδρομείου, π.χ. αποστέλλει δέμα ή επιστολή (β) ***ταχυδρομική διεύθυνση*** τα στοιχεία που υποχρεωτικά αναγράφονται πάνω σε αντικείμενο που διακινείται με ταχυδρομείο, όπως το όνομα, η διεύθυνση, η χώρα τού παραλήπτη κ.ά. (γ) ***Ταχυδρομικός Κώδικας*** (ορθότ. *Κωδικός*, ενν. *αριθμός*) (συντομ. Τ.Κ.) ο πενταψήφιος αριθμός που αντιστοιχεί σε ορισμένη πόλη ή περιοχή και σημειώνεται ως στοιχείο τής διεύθυνσης τού παραλήπτη και τού αποστολέα (δ) ***ταχυδρομική θυρίδα*** (συντομ. Τ.Θ.) θυρίδα που μπορεί να ενοικιάσει κανείς σε ταχυδρομείο, για να παραλαμβάνει από εκεί την αλληλογραφία του ΣΥΝ. γραμματοθυρίδα **2.** αυτός που αποστέλλεται, διακινείται μέσω τού ταχυδρομείου: *~ επιστολή* **3.** ***ταχυδρομικός*** (ο/η) υπάλληλος ταχυδρομείου: *απεργούν οι ~ για οικονομικά αιτήματα.* — **ταχυδρομικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.
ταχυδρόμος (ο/η) [μτγν.] **1.** ταχυδρομικός διανομέας, ταχυδρομικός υπάλληλος που κάνει τη διανομή τού ταχυδρομείου: *ο ~ δεν πέρασε σήμερα* **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε διαβιβάζει ένα μήνυμα, μεταφέρει κάτι σε κάποιον εκ μέρους άλλου: *~ τής ειρήνης* (διαμεσολαβητής μεταξύ εμπολέμων).
ταχυδρομώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ταχυδρομείς... | ταχυδρόμη-σα, -θηκα, -μένος} στέλνω (κάτι) με ταχυδρομείο: *~ ένα γράμμα / τηλεγράφημα / δέμα.*
ταχυθάνατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πεθαίνει με αιφνιδιαστικό τρόπο **2.** αυτός που δεν ζει πολύ, που η ζωή του είναι σύντομη ΣΥΝ. βραχύβιος **3.** αυτός που προκαλεί τον θάνατο γρήγορα ή αιφνιδιαστικά, ο φονικός.
ταχυθερμοσίφωνας (ο) {ταχυθερμοσιφώνων} ο θερμοσίφωνας που ζεσταίνει πολύ γρήγορα το νερό.
ταχυκαής, -ής, -ές {ταχυκα-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που καίγεται με ευκολία και γρήγορα ΑΝΤ. βραδύκαυστος. — **ταχυκαώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *ταχυ-* + *-καής*, από το θ. τού αρχ. παθ. αορ. β' *ἐ-κάη-ν* (τού ρ. *καίω*)].
ταχυκαρδία (η) [1889] {ταχυκαρδιών} ΙΑΤΡ. **1.** παθολογική επιτάχυνση τού ρυθμού των χτύπων τής καρδιάς πέρα από τους φυσιολογικούς 90 παλμούς ανά λεπτό: *έχω / με πιάνει ~* ΣΥΝ. ταχυπαλμία ΑΝΤ. βραδυκαρδία **2.** (συνεκδ.) κάθε κρίση επιταχύνσεως των καρδιακών παλμών για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *έχει συχνές ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tachycardie].
ταχυκίνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που κινείται γρήγορα, που κάνει γρήγορες κινήσεις ΣΥΝ. ευκίνητος, γοργοκίνητος ΑΝΤ. αργοκίνητος, βραδυκίνητος.
ταχυμεταφορά (η) η γρήγορη αποστολή δεμάτων, εμπορευμάτων κ.λπ. από έναν τόπο σε άλλον: *η υπηρεσία ταχυμεταφοράς των ΕΛ.ΤΑ.*
ταχυμετρία (η) {ταχυμετριών} μέθοδος για τον τοπογραφικό προσδιορισμό ενός σημείου με τη χρήση ταχυμέτρου (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachymetry].
ταχυμετρικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με την ταχυμετρία, που πραγματοποιείται με ταχύμετρο: *~ υπολογισμός / προσδιορισμός / μέθοδος.* — **ταχυμετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
ταχύμετρο (το) [1894] {ταχυμέτρ-ου | -ων} **1.** όργανο με το οποίο μετρείται η ταχύτητα με την οποία περιστρέφεται ένας μηχανισμός **2.** τοπογραφικό όργανο για τον γρήγορο προσδιορισμό αποστάσεων, διευθύνσεων και υψομετρικών διαφορών μεταξύ σημείων σε σχέση με το σημείο τοποθετήσεως τού οργάνου, το οποίο και λαμβάνεται ως το σημείο αναφοράς **3.** όργανο με το οποίο μετρείται η ταχύτητα των βλημάτων είτε μέσα στην κάννη τού όπλου είτε στον αέρα **4.** όργανο μετρήσεως των χιλιομέτρων που έχει διανύσει ένα αυτοκίνητο, καθώς και τής ταχύτητας που αναπτύσσει κάθε στιγμή· αλλιώς *κοντέρ*: *τα ~ των αυτοκινήτων είναι βαθμονομημένα σε χιλιόμετρα ανά ώρα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachymeter].

ταχύνοια (η) [1835] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η γρήγορη αντίληψη, η πνευματική ικανότητα ταχείας σύγκρισης, σύνδεσης και αξιοποίησης δεδομένων ΣΥΝ. οξύνοια, ευστροφία ΑΝΤ. βραδύνοια, αμβλύνοια.

ταχύνους, -ους, -ουν [αρχ.] {ταχύν-οος | -οες, -όων} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ταχύνοια, που έχει γρήγορη αντίληψη: ~ *συνομιλητής* ΣΥΝ. οξύνους, εύστροφος ΑΝΤ. βραδύνους, αμβλύνους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.

ταχύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {τάχυνα} επιταχύνω (βλ.λ.). — **τάχυνση** (η).

ταχυπαλμία (η) {ταχυπαλμιών} η ταχυκαρδία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. palpitation].

ταχύπηκτος, -η, -ο αυτός που πήζει γρήγορα: ~ *τσιμέντο*.

ταχυπιεστήριο (το) [1837] {ταχυπιεστηρί-ου | -ων} μηχανοκίνητο τυπογραφικό πιεστήριο, στο οποίο τα τυπογραφικά στοιχεία ή οι πλάκες που πρέπει να τυπωθούν στερεώνονται σε περιστρεφόμενο κύλινδρο και εντυπώνονται σε ένα συνεχώς περιστρεφόμενο ρολό, κυρ. τυπογραφικού χαρτιού, ώστε η εκτύπωση να γίνεται με μεγάλη ταχύτητα (πβ. λ. *πιεστήριο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schnellpresse].

ταχυπληρωμή (η) η πληρωμή ποσού (π.χ. δόσης στην εφορία, πιστωτικής κάρτας κ.ά.) μέσω των ΕΛ.ΤΑ.

ταχυπλοΐα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η γρήγορη πλεύση, η μεγάλη ταχύτητα πλεύσεως.

ταχύπλοος, -η, -ο (για σκάφη) **1.** αυτός που μπορεί να αναπτύξει μεγάλη ταχύτητα πλεύσεως **2.** ***ταχύπλοο*** (το) {ταχυπλόου | -ων} το σκάφος που μπορεί να αναπτύξει μεγάλη ταχύτητα· ΦΡ. ***ταχύπλοο μάχης*** μικρό πολεμικό σκάφος οπλισμένο με τορπίλες, βαρέα ή αντιαεροπορικά πυροβόλα ή κατευθυνόμενα βλήματα επιφανείας-επιφανείας, το οποίο μπορεί να αναπτύξει μεγάλη ταχύτητα πλεύσεως. — **ταχυπλοώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταχυ-* + *-πλοος* < *πλέω*].

ταχύπνοια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική επιτάχυνση των αναπνευστικών κινήσεων ενός ατόμου πέρα από τον αριθμό που θεωρείται φυσιολογικός ανά λεπτό με βάση την ηλικία, το φύλο, την κίνηση, τη σωματική ή ψυχική κατάσταση τού ατόμου, η οποία παρατηρείται σε περιπτώσεις πνευμονικών, καρδιακών ή νευρικών παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ταχυ-* + *-πνοια* < *πνέω*].

ταχυπτέρυγο (το) {ταχυπτερύγων} το ιπτάμενο δελφίνι (βλ. λ. *ιπτάμενος*) ΣΥΝ. υδροπτέρυγο.

ταχύρρυθμος, -η, -ο αυτός που ακολουθεί ή αναπτύσσεται σε γρήγορο ή εντατικό ρυθμό, αυτός που ολοκληρώνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα: ~ *σεμινάριο / πρόγραμμα / ανάπτυξη / εκπαίδευση* || ~ *μαθήματα πληροφορικής / τμήματα ενηλίκων για εκμάθηση γλωσσών*. — **ταχύρρυθμα** επίρρ.

ταχύς, -εία, -ύ {ταχ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)· ταχύτ-ερος, -ατος κ. τάχιστος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ταχύτητα: ~ *βήμα / ανάρρωση* || *στρατιωτικές δυνάμεις ταχείας επέμβασης* || *σιδηροδρομική γραμμή / δρόμος ~ κυκλοφορίας* ΣΥΝ. γρήγορος, γοργός ΑΝΤ. αργός, βραδύς **2.** αυτός που συμβαίνει αιφνιδιαστικά, ξαφνικά: ~ *αλλαγή των δεδομένων* ΣΥΝ. ξαφνικός, αιφνίδιος **3.** αυτός που συμβαίνει με μεγαλύτερη συχνότητα από το κανονικό: ~ *αναπνοή / σφυγμός* **4.** ***ταχεία*** (η) βλ.λ. **5.** ***ταχύ*** (το) βλ.λ. — **ταχέως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως, -ύς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θαχ-ύς* (με ανομοίωση, πβ. κ. συγκρ. *θάσσων* < **θάχjων*), αγν. ετύμου. Δεν έχουν τεκμηριωθεί επαρκώς οι προταθείσες συνδέσεις με λιθ. dėngti «τρέχω γρήγορα» ή με τη συνεσταλμ. βαθμ. *t(h)ngh- (τής Ι.Ε. ρίζας *t(h)engh- «σύρω, τραβώ») και με σανσκρ. daghnóti «φθάνω»].

ταχυσφυγμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική επιτάχυνση τού σφυγμού, που αποτελεί εκδήλωση ταχυπαλμίας ΑΝΤ. βραδυσφυγμία.

ταχύτητα (η) {ταχυτήτων} **1.** ΦΥΣ. το πηλίκο μεταβολής τής μετατόπισης κινητού προς τον χρόνο στον οποίο έγινε αυτή η μεταβολή: *το αυτοκίνητο κινείται με ~ 90 χιλιομέτρων την ώρα* || *η ~ με την οποία γράφω στη γραφομηχανή* || *αναπτύσσω ~* (πατάω γκάζι) || *ελαττώνω / κόβω ~* || *όριο ταχύτητας* (η μέγιστη ταχύτητα την οποία επιτρέπεται κατά τον νόμο να αναπτύξει κινούμενο όχημα) || *η ~ τού ήχου / τού φωτός*· ΦΡ. (α) ***κεκτημένη ταχύτητα*** βλ. λ. *κεκτημένος* (β) ***με την ταχύτητα τού φωτός*** πάρα πολύ γρήγορα, αστραπιαία **2.** ο γρήγορος ρυθμός τής κίνησης, παραγωγής ή εκτέλεσης έργου: *αγώνες ταχύτητας* **3.** (μτφ.) ο ρυθμός ανάπτυξης: *η Ευρώπη των δύο ταχυτήτων* (για τους διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης των ευρωπαϊκών χωρών) **4.** (α) ***ταχύτητες*** (οι) σύστημα μεταδόσεως τής κίνησης από τη μηχανή μέσω άξονα ή αλυσίδας, λ.χ. στους τροχούς αυτοκινήτου ή ποδηλάτου ή σε έλικα ταχυπλόου: *κιβώτιο ταχυτήτων* (β) ο μοχλός με τον οποίο γίνεται ο χειρισμός των σχέσεων μεταδόσεως τής κίνησης τού οχήματος: *οι ~ είναι δίπλα στο κάθισμα τού οδηγού* (γ) κάθε σχέση αυτού τού συστήματος: *έχω πρώτη / δεύτερη ~* || *αλλάζω / βάζω / βγάζω ~* || *αυτόματη αλλαγή ταχυτήτων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ταχυτής, -ῆτος* (< *ταχύς*), με αναβιβασμό τού τόνου. Η σημ. 4 είναι απόδ. τού γαλλ. vitesse].

ταχυφαγείο (το) το φαστ-φούντ (βλ.λ.): *«τα ~ έχουν κατακτήσει το στομάχι μας»* (εφημ.) ΣΥΝ. φαστφουντάδικο, ταχυεστιατόριο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fast-food].

ταχυφημία (η) {χωρ. πληθ.} ταχυγλωσσία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tachyphémie].

ταψί (το) {ταψ-ιού | -ιών} μαγειρικό σκεύος πλατύ και αβαθές, συνήθ. στρογγυλό και μεταλλικό για ψήσιμο στον φούρνο: *μεγάλο / μικρό ~*· ΦΡ. (α) ***τού ταψιού*** (για γλυκό) αυτός που ψήνεται σε ταψί (β) (μτφ.) ***χορεύω (κάποιον) στο ταψί / κάνω (κάποιον) να χορέψει στο ταψί*** υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία. — (υποκ.) **ταψάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι*.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < τουρκ. tepsi].

> **ταψί – εντάψωσις (τού μπακλαβά)!** Στο πλαίσιο τού καθαρισμού, κατά τα διδάγματα τού Κοραή και από υπερβάλλοντα ζήλο, πλάστηκαν και ορισμένοι εμφανώς εξεζητημένοι σχηματισμοί, δήθεν για να εξελληνιστούν τα ξένα (τουρκικά) δάνεια, εντασσόμενοι τεχνητά στο σύστημα τής Ελληνικής. Έτσι πλάστηκε και το **εντάψωσις** («η τοποθέτηση σε ταψί»!), για να εξελληνιστεί το **ταψί** (από τουρκ. tepsi). Για τον σχηματισμό τής λ. *εντάψωσις* και το πνεύμα που οδήγησε σε αυτήν, παρατηρεί ο λεξικογράφος Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων...*, 1900): «*[...] καὶ μὴ δυσχέραινε ἂν ἠμπορῇς, ἀναγνῶστα, διὰ τὸν τοιοῦτον πλουτισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς μας γλώσσης, ὅν τολμῶσιν οἱ τολμῶντες, ὡς δῆθεν συμμορφούμενοι τοῖς ὑπὸ Ξενοφῶντος ῥηθεῖσιν ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ, κεφ. 8: Ἀθηναῖοι χρῶνται φωνῇ κεκραμένῃ ἐξ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων*». ‣ *κέφι*

ταώς (ο) {ταώ | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το παγώνι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., δάνειο ασιατ. προέλ., αφού και το ίδιο το παγώνι εισήχθη στην Ελλάδα από την Ινδία μέσω των Περσών. Παράλληλο δάνειο θεωρείται και το αντίστοιχο λατ. pāvo, -ōnis, αλλά η μορφολογική δομή των δύο λ. δεν έχει μέχρι τώρα οδηγήσει σε ασφαλείς υποθέσεις σχετικά με την αρχική ινδ. λ. (πβ. κ. γλ. Ταμίλ toghai)].

τε αρχαίος συμπλεκτικός σύνδεσμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. qe) < ΙΕ. *kʷe (εγκλιτ. μόριο), πβ. λατ. -que, σανσκρ. -ca, γοτθ. -h, αρμ. -kʻ κ.ά. Δεν υπάρχει ετυμολ. σχέση με το μόριο των *τό-τε, πό-τε, ὅ-τε* (βλ.λ.), όπου το *-τε* δεν ανάγεται σε χειλοϋπερωικό φθόγγο. Απαντά, ωστόσο, ως β' συνθ. στα διαζευκτικά μόρια *εἴ-τε, μή-τε, οὔ-τε*, καθώς και στον σύνδεσμο *ὥσ-τε*].

Τ.Ε. (η) Τράπεζα Ελλάδος.

τ.έ. συντομ.· τουτέστιν.

Τ.Ε.Α.Α. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Αρτοποιών.

Τ.Ε.Α.Ε.Δ.Ξ.Ε. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Εργατών Δομικών και Ξυλουργικών Εργασιών.

Τ.Ε.Α.Μ.Ε.Ζ. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Μισθωτών Εστιατορίων-Ζαχαροπλαστείων.

Τ.Ε.Α.Π.Ο.Κ.Α. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Προσωπικού Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης.

Τ.Ε.Α.Υ.Ε.Κ. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Υπαλλήλων Εμπορικών Καταστημάτων.

Τ.Ε.Α.Υ.Φ.Ε. (το) Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Υπαλλήλων Φαρμακευτικών Εργασιών.

Τ.Ε.Β.Ε. (το) Ταμείο (Ασφαλίσεως) Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδας.

Τ.Ε.Δ.Κ. (η) Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων.

Τ.Ε.Δ.Κ.Α. (η) Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Αττικής.

Τ.Ε.Ε. (το) **1.** Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας **2.** Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο.

τέζα επίρρ. {άκλ.} (καθημ.-σκωπτ.) **1.** σε πλήρη ακινησία: *έπεσε ~ από την κούραση* || *είναι ~ στο κρεβάτι από γρίπη* **2.** νεκρός: *μένω ~* (πεθαίνω) || *τ' άκουσε κι έπεσε ~ από την καρδιά του* || *ψεκάστε και ~ τα κουνούπια!* **3.** (ως επίθ.) (α) απόλυτα τεντωμένος, εντελώς άκαμπτος: *το σχοινί είναι ~* (β) εντελώς γεμάτος: *η βαλίτσα είναι ~, δεν χωράει τίποτα παραπάνω* ΣΥΝ. τεζαριστός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tesa «ένταση - τέντωμα», θηλ. τού teso < λατ. tensus, μτχ. τ. τού ρ. tendere «τείνω, τεντώνω, εντείνω»].

τεζάκι κ. **τεζάχι** κ. **τεζιάκι** (το) {τεζάκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πάγκος μαγαζιού για την έκθεση προϊόντων, διακοσμητικών αντικειμένων ή για τη διευκόλυνση των εργασιών (π.χ. τού ζυγίσματος, τής πληρωμής κ.λπ.) ή απλό γραφείο με συρτάρια, στα οποία τοποθετούνται οι εισπράξεις: *ο πατέρας κάθεται στο ~ κι ο γυιος εξυπηρετεί τους πελάτες τού μαγαζιού*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tezgâh «συνεργείο» < περσ. dastagāh «εργαστήριο - πάγκος εργαλείων ή εκθέσεως»].

τεζαριστός, -ή, -ό αυτός που είναι εντελώς τεντωμένος ή ασφυκτικά γεμάτος, ώστε να μη λυγίζει. — **τεζαριστά** επίρρ.

τεζάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τεζάρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τεντώνω ή γεμίζω (κάτι): ~ *τη βαλίτσα / το σχοινί*· ΦΡ. ***τα τεζάρω*** πεθαίνω ♦ (αμετβ.) **2.** μένω ακίνητος, άκαμπτος: *έχει τεζάρει πάνω στο κρεβάτι και δεν κουνιέται* **3.** (μτφ.) εξαντλούμαι, καταρρέω σωματικά, βιολογικά: *αν συνεχίσει να κουράζεται τόσο, στο τέλος θα τεζάρει* ΣΥΝ. πεθαίνω, λιποθυμώ. — **τεζάρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tesare «τεντώνω, διατείνω» < teso (βλ. κ. *τέζα*)].

τεθειμένος, -η, -ο → θέτω

τέθηκα ρ. ‣ θέτω

τεθλασμένος, -η, -ο (λόγ.) (γραμμή) που αποτελείται από ευθύγραμμα τμήματα διαφορετικών ευθειών· ΦΡ. ***διά τής τεθλασμένης*** διά τής πλαγίας οδού, με πλάγιο τρόπο, συνήθ. με αθέμιτα ή ανορθόδοξα μέσα: *αφού είδε ότι δεν πετυχαίνει τίποτα διά τής ευθείας οδού, το επεχείρησε ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *θλῶ (-άω)* «σπάζω» (βλ. λ. *θλάση*)].

τεθλιμμένος, -η, -ο (λόγ.-ειρων. συνήθ. για πρόσ.) αυτός που αισθάνεται θλίψη, που εκδηλώνει βαθιά λύπη: *μαζεύτηκαν όλοι οι ~ συγγενείς για το άνοιγμα τής διαθήκης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *θλίβω*].

τέθριππο (το) {τεθρίππ-ου | -ων} (στην αρχαιότητα) άρμα που έσερναν τέσσερα άλογα και με το οποίο συμμετείχαν σε αρματοδρομίες, εορταστικές πομπές κ.λπ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέθριππον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *τέθριππος* < *τετρ(α)-* (βλ. λ. *τετράδα*) + *ἵππος*, ενώ το *-θ-* οφείλεται στη δασύτητα τού β΄ συνθ.].

τεθωρακισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει θωράκιση από ειδική προστατευτική επένδυση, η οποία τον καθιστά σχετικώς απρόσβλητο από βλήμα, χτύπημα: ~ *όχημα μεταφοράς προσωπικού* ΣΥΝ. θωρακισμένος **2. τεθωρακισμένο** (το) (α) κάθε όχημα με τέτοια θωράκιση (β) άρμα μάχης με θωράκιση όπως η παραπάνω: *ελαφρό* ~ **3.** ΣΤΡΑΤ. **Τεθωρακισμένα** (τα) (συντομ. ΤΘ) το στρατιωτικό Όπλο που χρησιμοποιεί άρματα μάχης και οχήματα με την παραπάνω θωράκιση (βλ. κ. *τανκς*): *υπηρέτησε στα* ~.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *θωρακίζω*. Το *τεθωρακισμένο όχημα* αποτελεί αποδ. τού αγγλ. armoured vehicle].

Τ.Ε.Ι. (τα) Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

τεϊλορισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η επιστημονική οργάνωση, η ορθολογική οργάνωση εργασίας ή παραγωγής.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Αμερικανού μηχανικού F. Taylor (1856-1915)].

τεινεσμός (ο) επώδυνη τάνυση λόγω ερεθισμού ή σπασμού ενός σφιγκτήρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. και τεχν. όρ., < *τείνω* + παραγ. επίθημα *-εσμός*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς το αρχ. *πιεσμός* (είναι αξιοσημείωτο ότι και οι δύο λ. πρωτοαπαντούν στον Ιπποκράτη)].

τείνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έτεινα, τάθηκα, τεταμένος} (λόγ.) ♦ (μετβ.) **1.** τεντώνω: ~ *τη χορδή τού τόξου* **2.** απλώνω προς τα εμπρός, προτάσσω: ~ *την κεφαλή / το χέρι* ΣΥΝ. προτείνω, προβάλλω· ΦΡ. ***τείνω χείρα βοηθείας*** βλ. λ. *χειρ* ♦ (αμετβ.) **3.** στοχεύω σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα, αποσκοπώ: *οι ενέργειές του τείνουν στην εμπέδωση κλίματος εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. κατατείνω **4.** έχω την τάση ή την κλίση προς (κάτι): *τείνει κυρίως προς τις θετικές επιστήμες* || ~ *προς την αντιλογία / την αμφισβήτηση* || ~ *να απορρίπτω / να ξεχνώ* || ~ *να πιστέψω ότι είχε δίκιο* ΣΥΝ. ρέπω (+προς) **5.** (η μτχ. ***τεταμένος**, -η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τέν-jω* (με αντέκταση) < Ι.Ε. *ten- «τεντώνω, εκτείνω», πβ. σανσκρ. tanōti, λατ. ten-d-ere (με οδοντ. παρέκταση), γαλλ. tendre, ισπ. tender, γερμ. dehnen, αλβ. ndënj «διατείνω, τεντώνω (τις χορδές)» κ.ά. Ομόρρ. *τανύ-ω, τέν-ων (-οντος), ἀ-τεν-ής, τόν-ος, τά-σις (-η), τέταν-ος, τειν-εσμός* κ.ά.].

τεϊόδεντρο (το) [1896] {τεϊόδεντρ-ου | -ων} αειθαλές φυτό, ιθαγενές τής ΝΑ. Ασίας, που καλλιεργείται για τα φύλλα και τους οφθαλμούς από τους οποίους παρασκευάζεται το τσάι· ευδοκιμεί σε υγρά κλίματα, όξινα εδάφη και η συγκομιδή του γίνεται με το χέρι.

τεϊοδόχη (η) [1890] {τεϊοδοχών} (λόγ.) η τσαγιέρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τέιον* + *-δόχη* < *δέχομαι*, πβ. κ. *τεφρο-δόχη*].

τέιον (το) [1859] {τεΐου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το τσάι, τα φύλλα τού τεϊόδεντρου αποξηραμμένα και τριμμένα **2.** (συνεκδ.) το αφέψημα που παρασκευάζεται από τα παραπάνω φύλλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. thé < μαλαϊκ. tēh < διαλεκτ. κινεζ. t'e (πβ. κινεζ. chá). Βλ. κ. *τσάι*].

τεϊοποσία (η) [1897] {τεϊοποσιών} (λόγ.-σπάν.) το να πίνει κανείς τσάι.

τεϊοποτείο (το) [1897] (λόγ.-σπάν.) κατάστημα στο οποίο σερβίρεται τσάι ΣΥΝ. τσαγιερία.

τεϊοπότης (ο) [1897] {τεϊοποτών} (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που του αρέσει το τσάι, που πίνει συχνά τσάι.

Τειρεσίας (ο) ΜΥΘΟΛ. Θηβαίος μάντης στον οποίο ο Δίας έδωσε το χάρισμα τής προφητείας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο ερμηνευτής των σημείων». < **Τερεσ-ίας* (με μετρική έκταση τού πρώτου *-ε-* για την αποφυγή των αλλεπάλληλων βραχειών συλλαβών) < θ. *τερεσ-* (ιων.) / *τερασ-* τού ουσ. *τέρας* (γεν. **τέρασ-ος* > *τέρα-ος* και αργότερα *τέρατ-ος*). Βλ. *τέρας, τεράστιος*].

τειχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τείχισ-α, -τηκα, -μένος} οχυρώνω (λ.χ. μια πόλη) με τείχος: *τείχισαν την Αθήνα μαζί με τον Πειραιά* ΣΥΝ. περιτειχίζω.

τειχίο (το) ΑΡΧΙΤ. φέρον στοιχείο από μπετόν ή πέτρα, τού οποίου η μία διάσταση (μήκος) είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από την άλλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τειχίον* < *τεῖχος*].

τείχιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η οχύρωση με τείχος, καθώς και (συνεκδ.) το ίδιο το οχύρωμα ΣΥΝ. τείχισμα, τείχος, οχύρωμα.

τείχισμα (το) [αρχ.] {τειχίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το τείχος, κυρ. ως οχύρωμα.

τειχοδομία (η) {τειχοδομιών} η κατασκευή τείχους με συγκεκριμένο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τειχοδόμος* < *τεῖχος* + *-δόμος* (< αρχ. *δέμω* «χτίζω, κατασκευάζω»), βλ. λ. *δομή*)].

τειχομαχία (η) [αρχ.] {τειχομαχιών} **1.** μάχη σώμα με σώμα πάνω στα τείχη ή γύρω από αυτά **2.** η δωδέκατη ραψωδία (Μ) τής *Ιλιάδας*.

τειχοποιία (η) [μτγν.] {τειχοποιιών} η ανέγερση τείχους, οχυρώματος. — **τειχοποιός** (ο) [αρχ.].

τείχος (το) {τείχ-ους | -η, -ών} **1.** ψηλό οχυρωματικό κτίσμα, που περιβάλλει συνήθ. μια πόλη ή εκτείνεται κατά μήκος των συνόρων για αμυντικούς λόγους· ΦΡ. (α) ***Μακρά Τείχη*** (*τὰ μακρὰ τείχη*, Θουκ. 2. 13) (στην αρχαιότητα) τα τείχη που ένωναν την πόλη τής Αθήνας με τον Πειραιά και το Φάληρο (5ος αι. π.Χ.) (β) ***Σινικό Τείχος / Μέγα τείχος*** βλ. λ. *σινικός* (γ) ***τείχος των θρήνων / των δακρύων*** ιερός τόπος των Ισραηλιτών, τμήμα τού δυτικού τείχους τού ναού τού Σολομώντος, ο οποίος αποτελεί τόπο προσευχής (δ) ***τείχος τού Βερολίνου / τού αίσχους*** ή ***Τείχος*** διαχωριστικό τείχος (μήκους 45 χιλιομέτρων, ενισχυμένο με συρματόπλεγμα και φρουρούμενο αυστηρά), που με ψήφισμα τής Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης τής τότε Α. Γερμανίας (12 Αυγούστου 1961) υψώθηκε μεταξύ τού δυτικού και τού ανατολικού τμήματος τού Βερολίνου, εμποδίζοντας τις ελεύθερες μεταφορές και τη συγκοινωνία μεταξύ των δύο πλευρών· κατεδαφίστηκε τον Νοέμβριο τού 1989, πριν από την επανένωση τής Γερμανίας (1990): *η πτώση τού Τείχους* || *δέκα χρόνια από την πτώση τού Τείχους* **2.** (μτφ.) ό,τι οριοθετεί την έκταση ενός συνόλου, την ευρύτητα μιας ομάδας, μιας έννοιας κ.λπ.: *τα ~ τού ελληνισμού*· ΦΡ. (α) ***εντός των τειχών*** στο πλαίσιο μιας ομάδας, οργάνωσης κ.λπ.: *κύριο μέλημά του είναι η ενίσχυση τής ενότητας ~ τού κόμματος* (β) ***οι εκτός των τειχών*** όσοι δεν είναι μέλη μιας ομάδας, οργάνωσης κ.λπ.: *δεν έχει απήχηση στους εκτός των τειχών, δεν μπορεί να φέρει νέους ψηφοφόρους* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε υπάρχει ως εμπόδιο, φραγμός μεταξύ ατόμων, πλευρών κ.λπ.: ~ *σιωπής / αδιαφορίας / ασυνεννοησίας* || *συχνά η κοινωνία η ίδια χτίζει τείχη απομονώνοντας μέλη της* ΣΥΝ. φραγμός, εμπόδιο **4.** (μτφ.) οτιδήποτε από οποιοσδήποτε τοποθετείται ή στέκεται (κάπου) προστατευτικά: *σχημάτισαν γύρω του ένα ~, για να τον προφυλάξουν από τους φανατικούς που επιχειρούσαν να τον χτυπήσουν* || *το αμυντικό ~ των παικτών μιας ομάδας σχηματίζεται κατά την εκτέλεση φάουλ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεῖχος* < **θεῖχ-ος* (με προληπτ. ανομοίωση) < Ι.Ε. *dheigh- «πλάθω (με πηλό), χτίζω», πβ. σανσκρ. dehi «τείχος, φράγμα», αβεστ. pairi-daēza «κήπος» (βλ. κ. *παράδεισος*), λατ. fi-n-g-ere «πλάθω, κατασκευάζω» (με έρρινο ένθημα, πβ. κ. γαλλ. feindre «προσποιούμαι, υποκρίνομαι», ισπ. fingir), figura «μορφή, φιγούρα», γοτθ. daigs «άργιλος, ζύμη», αρχ. γερμ. teig (> γερμ. Teig), αρχ. αγγλ. dāg (> αγγλ. dough) κ.ά. Ομόρρ. *τοῖχ-ος*, αρχ. *θιγγάνω* «αγγίζω» (βλ. λ. *θίγω*) κ.ά. Το *τείχος των θρήνων* αποτελεί αποδ. τού αγγλ. Wailing Wall].

τεκές κ. **ντεκές** (ο) {τεκέδες} **1.** ισλαμικό μοναστήρι, ασκητήριο για δερβίσηδες • **2.** καταγώγιο όπου γίνεται χρήση ναρκωτικών ή συχνάζουν χασικλήδες ΣΥΝ. χασικλήδικο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tekke].

τεκίλα (η) {χωρ. πληθ.} μεξικάνικο οινοπνευματώδες ποτό, συνήθ. άχρωμο, με υψηλή περιεκτικότητα οινοπνεύματος (40-50%).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. tequila, από την ομώνυμη κωμόπολη τού Μεξικού, που είναι κέντρο παραγωγής τού ποτού].

τεκμαίρομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) συμπεραίνω: *από πού τεκμαίρεσθε ότι αυτός ευθύνεται;* ♦ **2.** (αμετβ.) (συχνά τριτοπρόσ. ***τεκμαίρεται / τεκμαίρονται***) εξάγεται ως συμπέρασμα με βάση την επεξεργασία των δεδομένων, αποδεικνύεται: *πώς ~ το αλλοθί του / η πιστότητα τού εγγράφου;* || *δεν ~ η συνεννόηση των δραστών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέκμαρ*, *-ος* «σημείο, σύμπτωμα, ισχυρή απόδειξη» < **τέκ-* (με επίθημα -mr-) < Ι.Ε. *kʷek- «βλέπω, δείχνω, φαίνομαι», πβ. σανσκρ. cákṣate «βλέπω», αβεστ. čašman- «μάτι», περσ. čašm, αρχ. σλαβ. kažǫ «δείχνω, υπενθυμίζω» κ.ά. Παράγ. *τεκ-μαρ-τός, τέκ-μαρσις, τεκ-μήρ-ιο(ν)* κ.ά.].

τεκμαρτός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που μπορεί να προκύψει ως συμπέρασμα με βάση ορισμένα δεδομένα, που υπολογίζεται, προσδιορίζεται με βάση γενικά στοιχεία: ~ *εισόδημα* (που προσδιορίζεται από ορισμένα τεκμήρια) || ~ *ενοίκιο* (το ενοίκιο που θεωρητικά καταβάλλει κάποιος για ιδιοκατοίκηση με βάση συγκεκριμένα στοιχεία) || ~ *δαπάνη* ΑΝΤ. βεβαιωμένος, αποδεδειγμένος, πιστοποιημένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεκμαίρομαι* (βλ.λ.)].

τεκμήριο (το) {τεκμηρί-ου | -ων} **1.** οποιοδήποτε στοιχείο ή γεγονός μπορεί να αποτελέσει αποδεικτικό στοιχείο, στο οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς για τη συναγωγή συμπερασμάτων: *το παιδικό του ύφος δεν αποτελεί ~ αθωότητας*· ΦΡ. ***κατά τεκμήριο*** όπως αποδεικνύεται από τα δεδομένα: *είναι ένας ~ αξιόπιστος μάρτυρας* || *είναι ~ το καλύτερο μοντέλο* **2.** ΝΟΜ. (α) συμπέρασμα που συνάγεται με βάση τους κανόνες τής τυπικής λογικής σχετικά με ένα άγνωστο περιστατικό από ένα γνωστό: *νόμιμα* ~ (που δεσμεύουν τον δικαστή ή του επιτρέπουν τη συναγωγή συγκεκριμένου συμπεράσματος) || *δικαστικά* ~ (που στηρίζονται μόνο στη δικαστική κρίση) || *αμάχητο / μαχητό* ~ (β) ***τεκμήριο συναποβιώσεως*** βλ. λ. *συναποβίωση* **3.** ΟΙΚΟΝ. κάθε στοιχείο στο οποίο βασίζεται ο προσδιορισμός τεκμαρτού εισοδήματος, κυρ. για τον υπολογισμό τής φορολογίας κάποιου, όπως είναι λ.χ. το ύψος τού ενοικίου, ο αριθμός των ιδιοκτησιών του, οι δαπάνες τής διαβίωσής του κ.λπ.: *τεκμήρια διαβίωσης* (σκάφος, ενοίκια κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεκμήριον*, από το θ. τού αορ. *τεκμήρ-ασθαι* τού ρ. *τεκμαίρομαι* (βλ.λ.)].

τεκμηριώνω ρ. μετβ. {τεκμηρίω-σα, -θηκα, -μένος} αποδεικνύω (κάτι) με τεκμήρια, στηρίζω την εγκυρότητα συμπεράσματος με αποδεικτικά στοιχεία: ~ *τη θέση μου / τους ισχυρισμούς μου με επιχειρήματα* || *τεκμηριωμένη πρόταση / άποψη* ΣΥΝ. συμπεραίνω, αποδεικνύω, στηρίζω (πβ. *αντικειμενικά κριτήρια*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεκμηριῶ (-όω)* < *τεκμήριον* (βλ.λ.)].

τεκμηρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** απόδειξη ή στήριξη τής εγκυρότητας συμπεράσματος με αποδεικτικά στοιχεία: *θα χρειαστεί χρόνος και έρευνα για την ~ μιας τέτοιας θέσης* || *τα επιχειρήματά του δεν αρκούσαν για την ~ τού συμπεράσματός του* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων, με τα οποία κάποιος κατοχυρώνει άποψη ή συμπέρασμα, τα τεκμήρια: *πλήρης / διεξοδική / πειστική / αναλυτική / μακρά / σύντομη* ~ ΣΥΝ. πειστήριο **3.** ΠΛΗΡΟΦ. οργανωμένη και λεπτομερής συγκέντρωση των στοιχείων που αφορούν στον σχεδιασμό και στην κατασκευή έργου ή προγράμματος Η/Υ· χρησιμεύει ως οδηγός χρήσεως αλλά και ως ιστορικό αρχείο αναφοράς: *η υπηρεσία τεκμηρίωσης ενός οργανισμού.* — **τεκμηριωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τεκμηρίωσις* < αρχ. *τεκμηριῶ (-όω)*. Η σημ. 3 αποτελεί

απόδ. τού αγγλ. documentation].

τεκνατζού (η) {τεκνατζούδες} (αργκό) γυναίκα με σεξουαλική προτίμηση σε ωραίους άνδρες νεαρής ηλικίας.
[ΕΤΥΜ. < *τεκνό* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -*τζού*, θηλ. τού επιθήματος -*τζής* (πβ. κ. *χωρατα-τζού, πλακα-τζού*)].

τεκνό (το) (αργκό) ωραίο νεαρό πρόσωπο, που προκαλεί ερωτικό πόθο.
[ΕΤΥΜ. < *τέκνο*, με καταβιβασμό τού τόνου, από ιδίωμα περιθωριακών ομάδων].

τέκνο (το) (λόγ.) **1.** το παιδί, ο άνθρωπος ως προς τη σχέση του με τους φυσικούς ή θετούς γονείς του: *θετό / γνήσιο* ~ || *πνευματικό* ~ (αυτός που έχει βαπτιστεί, ανατραφεί ή επηρεαστεί πνευματικά από κάποιον δάσκαλο) ΣΥΝ. γόνος, γυιος / κόρη· ΦΡ. ***αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα*** βλ. λ. *αμαρτία* **2.** (σε περιφράσεις) ο άνθρωπος ως προς τη σχέση του με τον τόπο καταγωγής του: ~ *τής Αχαΐας / τής Ελλάδας* ΣΥΝ. γέννημα **3.** (ως φιλική προσφώνηση ή σκωπτ.) παιδί (μου)!: *πλησίασε ~!* (από ιερωμένο σε λαϊκό)· ΦΡ. ***και σύ, τέκνον Βρούτε;*** βλ. λ. *Βρούτος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέκνον*, από το θ. τού αορ. β' *ἔ-τεκ-ον* τού ρ. *τίκτω* (βλ.λ.) με επίθημα -*νον*. Το θ. *τεκ-* ανάγεται σε Ι.Ε. *tek- «γεννώ - μαρτυρώ» και συνδ. πιθ. με σανσκρ. ták-man- «παιδί, απόγονος», αρχ. γερμ. degan, αρχ. σκανδ. þegn «πολεμιστής – υπηρέτης - νεαρός άνδρας» κ.ά.].

τέκνο (η) {άκλ.} ηλεκτρονική, χορευτική μουσική με μονότονο, έντονο ρυθμό, που προέκυψε από την ψυχεδελική μουσική τού '60.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. techno, συγκεκομμ. τ. τού technology (πβ. κ. *τεχνολογία*)].

τεκνογονία (η) {τεκνογονιών} η γέννηση παιδιού ΣΥΝ. τεκνοποιία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεκνογόνος* < *τέκνον* + *γόνος*].

τεκνοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η γέννηση παιδιού: *πολλά σύγχρονα ζευγάρια έχουν πρόβλημα τεκνοποίησης.* Επίσης **τεκνοποιία** [αρχ.]. — **τεκνοποιητικός, -ή, -ό** [αρχ.].

τεκνοποιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {τεκνοποιείς... | τεκνοποίησα} γεννώ παιδί: *για όσους δεν μπορούν να τεκνοποιήσουν εφαρμόζονται σύγχρονες μέθοδοι τεχνητής γονιμοποίησης.*

τεκταίνεται, τεκταίνονται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} συμβαίνει, προκύπτει κατόπιν μεθοδεύσεως, βάσει σχεδίου: *ήταν ενήμερος των όσων τεκταίνονταν στα παρασκήνια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεκταίνομαι* < *τέκτων, -ονος* (βλ.λ.)].

τεκταινόμενα (τα) {τεκταινομένων} σειρά γεγονότων ή ενεργειών που συγκροτούν τον χαρακτήρα ή καθορίζουν την τελική έκβαση μιας κατάστασης (η οποία είναι συνήθ. δυσάρεστη): *οι νέοι παρατηρούν τα ~ τής πολιτικής σκηνής και απογοητεύονται* || *παρακολουθεί τα ~ με αγωνία.*
[ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τής μτχ. ενεστ. τού αρχ. *τεκταίνομαι* «κατασκευάζω (ως ξυλουργός) – μηχανεύομαι» (< *τέκτων*, βλ.λ.)].

τέκτονας (ο) {τεκτόνων} μέλος μασονικής οργάνωσης, τεκτονικής στοάς ΣΥΝ. μασόνος. Επίσης (λόγ.) **τέκτων** {τέκτονος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέκτων, -ονος* «ξυλουργός» < *tek^{s}-on- (με απόδ. τού *k^{s} ως -*κτ-*, βλ. λ. *χτίζω*) < Ι.Ε. *tek^{s}- «πλέκω, εργάζομαι ως ξυλουργός, συνδέω», πβ. σανσκρ. tákṣan «ξυλουργός», αρχ. ιρλ. tāl «αξίνα» (< *tō ks-lo-), αρχ. γερμ. dehsa «τσεκούρι, πέλεκυς», ίσως και λατ. texere «πλέκω – χτίζω» κ.ά. Βλ. κ. *τέχνη*. Για τη σημ. «μασόνος» βλ. λ. *μασόνος*].

τεκτονική (η) ΓΕΩΛ. **1.** ο κλάδος που μελετά τις παραμορφώσεις τού στερεού φλοιού τής γης και τις δυνάμεις που τις προκαλούν **2.** ***τεκτονική πλακών*** η θεωρία κατά την οποία η λιθόσφαιρα αποτελείται από δώδεκα τμήματα-πλάκες, οι οποίες αλληλοσυγκρούονται διαρκώς, με αποτέλεσμα την πρόκληση ηφαιστειακής και σεισμικής δραστηριότητας τής Γης, τη δημιουργία ορέων, ωκεανών και τη μετατόπιση ηπείρων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. (Plate) Tectonics < αρχ. *τεκτονικός*].

τεκτονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τους τέκτονες ή με τον τεκτονισμό: ~ *συντεχνίες / αδελφότητες / σύμβολα* (β) ***τεκτονική στοά*** (i) η βασική οργανωτική μονάδα τού τεκτονισμού (ii) τα μέλη αυτής τής οργανωτικής μονάδας, αδελφότητας (iii) ο τόπος στον οποίο συγκεντρώνονται και πραγματοποιούν τις τελετές τους τα μέλη τέτοιας οργάνωσης **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με τεχνίτη κατασκευών, κυρ. ξυλουργό (β) ***τεκτονικός πήχης*** βλ. λ. *πήχης* • **3.** ΓΕΩΛ. (α) αυτός που αναφέρεται στην τεκτονική ή μελετάται από αυτό τον επιστημονικό κλάδο: ~ *παραμόρφωση* || ~ *πλάκα* (λιθοσφαιρική πλάκα) (β) ***τεκτονικός σεισμός*** ο σεισμός που προκαλείται κατά τη βίαιη διάρρηξη πετρωμάτων και την τριβή από την ολίσθηση των επιφανειών τους.

τεκτονισμός (ο) [1892] η μασονία (βλ.λ.).

Τ.Ε.Λ. (το) Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο.

Τελ Αβίβ (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι τού Δ. Ισραήλ.
[ΕΤΥΜ. < εβρ. Tel Aviv «λόφος τής άνοιξης»].

τελάλης (ο) ▸ ντελάλης

τελαμώνας (ο) **1.** η φυσιγγιοθήκη **2.** δερμάτινο ή υφασμάτινο λουρί, από το οποίο κρεμούσαν στον ώμο όπλο, σπαθί ή τύμπανα. Επίσης **τελαμώνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελαμών, -ῶνος*, αρχική σημ. «αυτός που μεταφέρει, που σηκώνει», με παραγ. επίθημα -*μών* (πβ. κ. *χει-μών, κλαυθ-μών*). Το θ. *τελα-* < δισύλλ. ρίζα *telā- «ζυγίζω, σηκώνω» (βλ. λ. *τάλαντο, ταλανίζω*)].

τελάρο (το) **1.** πρόχειρο κιβώτιο από κομμάτια ξύλου ή από πλαστικό για τη μεταφορά φρούτων, λαχανικών, ψαριών κ.λπ. ΣΥΝ. καφάσι **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο ενός τέτοιου κιβωτίου: *αγόρασε δύο ~ ντομάτες* **3.** πλαίσιο συνήθ. στρογγυλού σχήματος για το τέντωμα τού υφάσματος κατά το κέντημα ή παραλληλόγραμμο για το τέντωμα τού μουσαμά στη ζωγραφική **4.** (γενικότ.) κάθε πλαίσιο, ανεξαρτήτως υλικού ή σχήματος, που τοποθετείται προστατευτικά ή για να στερεώσει (κάτι): ~ *τής πόρτας / τού παραθύρου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. telaro (συνήθ. τ. telaio) «αργαλειός, πλαίσιο, σκελετός» < μεσν. λατ. tēlārium, υποκ. τού λατ. tēla «αργαλειός, ύφασμα» < *teks-lā (< ρ. texere «υφαίνω, πλέκω»)].

τελατίνι (το) {τελατιν-ιού | -ιών} δέρμα μοσχαριού ειδικά κατεργασμένο· ΦΡ. (λαϊκ. εκφραστ.) ***κάνω κάποιον τελατίνι*** (i) δέρνω (κάποιον) πολύ σκληρά (ii) φέρνω (κάποιον) σε πολύ δύσκολη θέση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. telâtin].

τελεία (η) {τελειών} **1.** το σημείο στίξεως (.) που χρησιμοποιείται για να δηλώσει το τέλος περιόδου λόγου· ΦΡ. (α) ***άνω τελεία*** (·) το σημείο στίξεως που δηλώνει παύση λόγου μεγαλύτερη τού κόμματος και μικρότερη τής τελείας και που χωρίζει μια περίοδο λόγου σε ημιπερίοδους (β) ***άνω και κάτω τελεία*** (:) το σημείο στίξεως που δηλώνει ότι μετά από αυτό ακολουθεί κάτι που εξηγεί ή αναλύει αυτό που προηγείται ΣΥΝ. δίστιγμο· (μτφ.) (γ) ***βάζω τελεία (σε κάτι)*** βάζω οριστικό τέλος (σε κάτι): *έβαλε τελεία σε αυτή τη σχέση / σε αυτή τη φάση τής ζωής του* (δ) ***τελεία και παύλα*** για περιπτώσεις που ο τόνος τού ομιλητή είναι κατηγορηματικός, για κάτι που επιβάλλεται ως οριστικό και αμετάκλητο, που δεν επιδέχεται αντιρρήσεις: *~! Θα γίνει αυτό που σου είπα!* **2.** το παραπάνω σημείο που χρησιμοποιείται στις χρονολογίες αντί για την κάθετη γραμμή ή την μικρή ενωτική παύλα δηλώνοντας τακτικό αριθμητικό (π.χ. 15.3.1995, αντί 15/3/1995 ή 15-3-1995) **3.** (γενικότ.) οποιοδήποτε σημάδι μοιάζει με μικρή βούλλα: *γέμισε το φύλλο τού τετραδίου με κόκκινες* ~ **4.** (στη βυζαντινή μουσική) σημείο τής παρασημαντικής, ένα από τα δεκατέσσερα εκφωνητικά σημεία που χρησιμοποιούν στη μουσική απαγγελία τού Ευαγγελίου και τού Αποστόλου· γράφεται με κόκκινο μελάνι και έχει σχήμα παραπλήσιο με τού σταυρού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγικά, εντελώς, επιτατικός, -ία*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *τέλειος* (βλ.λ.), που αποσπάστηκε από τη φρ. *τελεία στιγμή*].

τέλεια επίρρ. **1.** με τέλειο τρόπο: *ζωγραφίζει* ~ **2.** θαυμάσια, υπέροχα: *στην εκδρομή περάσαμε ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελείως*.

τελειοθηρία (η) {χωρ. πληθ.} η επιδίωξη τής τέλειας μορφής ή επίδοσης, τού τέλειου αποτελέσματος ΣΥΝ. τελειομανία. — **τελειοθήρας** (ο), **τελειοθηρικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < *τέλειος* + -*θήρας* < *θήρα* «κυνήγι», πβ. κ. *χρυσο-θήρας, προικο-θήρας*].

τελειομανής, -ής, -ές {τελειομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μανία να επιζητεί διαρκώς το τέλειο, που δεν μπορεί να ανεχθεί ατέλεια ή λάθος σε όσα κάνει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *τέλειος* + -*μανής*, από το θ. τού αρχ. παθ. αορ. β' *ἐ-μάν-ην* (τού ρ. *μαίνομαι*), απόδ. τού αγγλ. perfectionist].

τελειομανία (η) {χωρ. πληθ.} η διαρκής επιδίωξη τής τελειότητας, η μανία τής διόρθωσης κάθε ατέλειας ή λάθους: *η ~ που έχει λειτουργεί εις βάρος του· κατατρώγεται με λεπτομέρειες και υποφέρει χωρίς λόγο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. perfectionism].

τελειοποίηση (η) [1821] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η βελτίωση ή ολοκλήρωση (ενός πράγματος), ώστε να είναι τέλειο ή να παράγει τέλειο αποτέλεσμα: *η ~ τής εκτέλεσης ενός κομματιού.*

τελειοποιήσιμος, -η, -ο [1857] αυτός που μπορεί να τελειοποιηθεί, που επιδέχεται βελτίωση.

τελειοποιώ ρ. μετβ. [μεσν.] {τελειοποιείς... | τελειοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) τέλειο, δίνω (σε κάτι) την πιο ολοκληρωμένη, άρτια μορφή: *είχε τελειοποιήσει την τεχνική της σε τέτοιο βαθμό, ώστε και σήμερα να θεωρείται αξεπέραστη* **2.** (καταχρ.) βελτιώνω, κάνω (κάτι) καλύτερο: *~ τα Γαλλικά / τη φυσική μου κατάσταση.*

τέλειος, -α, -ο **1.** αυτός που δεν έχει λάθη ή ελλείψεις, που βρίσκεται στην πλέον άρτια, εξελιγμένη μορφή του: ~ *εκτέλεση μιας χορογραφίας* || ~ *ραφή* || ~ *συνεργασία* ΣΥΝ. άψογος, άρτιος, πλήρης, ολοκληρωμένος, (λόγ.) εντελής ΑΝΤ. ατελής **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που, για τον καθένα προσωπικά, εκφράζει ή αποτελεί ιδεώδες, πρότυπο: *~ φίλος / εραστής* || ~ *αναλογίες σώματος* **3.** αυτός που έχει όλα τα αναγκαία χαρακτηριστικά, ώστε να του αναγνωρίζεται μια ιδιότητα· ολοκληρωμένος: *μεγάλωσε πια, έγινε ~ γυναίκα* || *~ χαζομπαμπάς / απατεώνας* **4.** ***τέλειο(ν)*** (το) η τελειότητα (βλ.λ.): *αναζητεί το ~* **5.** ***τελεία*** (η) βλ.λ. • **6.** ΜΑΘ. (α) ***τέλειος αριθμός*** ο αριθμός τού οποίου το άθροισμα των διαιρετών, εκτός τού ιδίου, ισούται με τον αριθμό αυτόν, λ.χ. ο 6, γιατί 1 + 2 + 3 = 6 (β) ***τέλειο σύνολο*** το σύνολο που αποτελείται μόνον από τα οριακά του σημεία (γ) ***τέλειο τετράγωνο*** κάθε αριθμός που αναλύεται ως γινόμενο δύο ίσων παραγόντων **7.** ΧΗΜ. ***τέλεια καύση*** καύση που δεν αφήνει υπολείμματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που οδηγεί στην εκπλήρωση τού σκοπού», < *τέλεσ-jo-ς < θ. *τελεσ-* (τού ουσ. *τέλος, τέλους* < *τέλεσος) + επίθημα -*jo-*. Βλ. κ. *τέλος*].

τελειότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία λαθών, ατελειών· η τέλεια κατάσταση: *σωματική / ψυχική / ηθική / πνευματική* ~ || *σημασία δεν έχει ίσως τόσο η ~ όσο ο αγώνας προς αυτήν* ΣΥΝ. εντέλεια, πληρότητα ΑΝΤ. ατέλεια.

τελειόφοιτος, -η, -ο [1866] αυτός που βρίσκεται στο τελευταίο έτος των σπουδών του: *χορός τελειοφοίτων* (πβ. λ. *απόφοιτος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. απόφοιτος.

τελείωμα [αρχ.] κ. **τέλειωμα** (το) {τελειώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ολοκλήρωση (ενός πράγματος), ώστε να είναι τελειωμένο: *το ~ τής*

ομιλίας ΑΝΤ. έναρξη, αρχή· ΦΡ. ***καλά τελειώματα*** (συνήθ. ως ευχή) καλή κατάληξη, καλό αποτέλεσμα: *άντε και ~ στην προσπάθειά σου* **2.** (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο τελειώνει κάτι: *το ~ τής κουρτίνας / τού ρούχου* || *περίτεχνο / προσεγμένο ~* **3.** (μτφ.) η εξάντληση, η σταδιακή ανάλωση αποθεμάτων: *το πετρέλαιο είναι στο ~. ίσα-ίσα για σήμερα φτάνει.*

τελειωμός (ο) η λήξη, η ολοκλήρωση ή το τέλος μιας διαδικασίας, ενός πράγματος ΣΥΝ. τελείωμα, συμπλήρωση, αποπεράτωση, τέρμα· ΦΡ. ***(κάτι) δεν έχει τελειωμό*** (i) (κάτι) δεν τελειώνει ποτέ: *τα βάσανά του δεν έχουν τελειωμό* || *«σαν να 'χαν ποτέ τελειωμό τα πάθη κι οι καημοί τού κόσμου»* (Α. Παπαδιαμάντης) (ii) δεν μπορεί να τελειώσει (κάτι): *είναι τόση η δουλειά, που ούτε αύριο δεν έχουμε τελειωμό.*

τελειώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τέλειωσα κ. (λόγ.) τελείω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** οδηγώ (κάτι) στο τέλος, στην ολοκλήρωση: *~ τις σπουδές / το παιχνίδι / την προσπάθειά μου* || *δεν πρόλαβα να τελειώσω τη φράση μου* ΣΥΝ. περατώνω, ολοκληρώνω ΑΝΤ. αρχίζω **2.** ξοδεύω (κάτι) μέχρι τέλους, καταναλώνω (κάτι) ολόκληρο, χωρίς να αφήνω υπόλειμμά του: *~ το φαγητό / το κρασί μου* ΣΥΝ. σώνω, εξαντλώ **3.** διαγράφω ή απολύω (κάποιον): *«η Δ.Ο.Ε. τελείωσε επτά μέλη της»* (εφημ.) ♦ (αμετβ.) **4.** φθάνω στο τέλος, στην ολοκλήρωση ή παύω πλέον να υπάρχω: *θα τελειώσει κι αυτή η δοκιμασία* || *τελείωσε ο αγώνας / η εκπομπή / η γιορτή* || *κάτι τελειώνει οριστικά* || *Πάνε πια αυτά που ήξερες! Τελειώσανε!* ΣΥΝ. λήγω, περατώνομαι, ολοκληρώνομαι· ΦΡ. ***τέλειωσαν τα αστεία / τα ψέματα*** για περιπτώσεις στις οποίες κάτι θεωρείται πλέον οριστικό: *~· από 'δώ και πέρα θα κάνεις αυτό που σου λέω* || *~· από αύριο επιστρέφουμε στη δουλειά* **5.** ξοδεύομαι, εξαντλούμαι: *τελείωσαν τα λεφτά / τα περιθώρια χρόνου / οι αντοχές (κάποιου)* || *τέλειωσε η μπίρα* ΣΥΝ. σώνομαι, καταναλώνομαι **6.** (μτφ.) εξαντλούμαι σωματικά ή ψυχικά, καταρρέω ως οργανισμός ή πεθαίνω: *~ από τους πόνους / απ' τον πυρετό* || *με τελείωσες!* ΣΥΝ. αποκάμνω, χάνομαι **7.** φθάνω στο κατώτατο σημείο, παύω να υπάρχω με συγκεκριμένη ιδιότητα, δεν έχω μέλλον σε κάτι: *αν μαθευτεί τι έχουν κάνει, έχουν τελειώσει ως υπάλληλοι τής εταιρείας* || *πρέπει να προλάβουμε τους ανταγωνιστές μας, γιατί αλλιώς τελειώσαμε!* **8.** (καθημ.) φθάνω σε οργασμό **9.** (η μτχ. ***τελειωμένος***, *-η, -ο*) αυτός που δεν πρόκειται να εξελιχθεί άλλο, που έχει ολοκληρωθεί: *αυτή η σχέση δεν έχει μέλλον· είναι ~ υπόθεση* || *αν δεν δω ~ δουλειά, δεν πληρώνω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, ολοκληρώνω, πεθαίνω, τελώ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελειῶ (-όω)* «καθιστώ κάτι τέλειο – συμπληρώνω, ολοκληρώνω» < *τέλειος*].

τελείως επίρρ. [αρχ.] εντελώς, πλήρως: *είναι ~ τρελός* || *τα έχει ~ χαμένα* ΣΥΝ. ολότερα, καθ' ολοκληρίαν.

> **τελείως – τέλεια.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν, κατά κανόνα, στη σημασία τους. Το **τελείως** σημαίνει «εντελώς, πλήρως, καθ' ολοκληρίαν»: *Είναι τελείως ανίκανος να αντιμετωπίσει την κατάσταση – Δεν έχει γίνει τελείως καλά από τη γρίπη που την ταλαιπωρεί δέκα μέρες τώρα.* Το **τέλεια** σημαίνει κυρίως «με τέλειο τρόπο, θαυμάσια, εξαίρετα»: *Το κατάστημα ήταν τέλεια διακοσμημένο.* Σε χρήσεις όπως: *Περάσαμε τέλεια στην εκδρομή – Είναι τέλεια οργανωμένο νοσοκομείο, ώστε να μπορεί να αντιμετωπίζει και τα πιο δύσκολα περιστατικά,* το *τέλεια* μπορεί να έχει και τις δύο σημασίες.

τελείωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κατάκτηση τής μεγαλύτερης δυνατής βελτίωσης, το να επιδιώκει ή να πετυχαίνει κανείς την τελειότητα: *η ηθική ~ τού ανθρώπου* **2.** η τελειοποίηση (ενός πράγματος), η ολοκλήρωσή του, ώστε να φθάσει στην πλήρη, τέλεια μορφή του: *~ ενός έργου / μιας αποστολής* ΣΥΝ. ολοκλήρωση, περάτωση **3.** ΕΚΚΛΗΣ. η παρούσα (μέσα σε μια ζωή πνευματικής προσπάθειας) καθώς και η μελλοντική (κατά την κρίση) τελειοποίηση τού ανθρώπου και τού κόσμου: *η ψυχή τού ανθρώπου ακολουθεί μια σταδιακή πορεία, καθώς προχωρεί από την ατέλεια στην ~* **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) οι οπτικές διορθώσεις και παρεκκλίσεις από την ευθεία ή τον ψυχρό κανόνα στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική.

τελειωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που επιφέρει το τέλος, που περατώνει (κάτι): *η κατάληψη τής ζωτικής αυτής περιοχής ήταν το ~ χτύπημα για την ήδη συρρικνωμένη αυτοκρατορία* **2.** αυτός που έχει οριστικό χαρακτήρα, που δεν αλλάζει περαιτέρω: *~ απάντηση / διατύπωση* || *η ~ θέση κάποιου σε ένα ζήτημα* ΣΥΝ. οριστικός ΑΝΤ. προσωρινός, παροδικός, εφήμερος. — **τελειωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

τελεμές (ο) {τελεμέδες} **1.** παραδοσιακό, μαλακό, λευκό τυρί από πρόβειο, κατσικήσιο ή αγελαδινό γάλα ή από την ανάμειξή τους **2.** ως μειωτ. χαρακτηρισμός για πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. teleme < deleme].

Τέλενδος (η) {Τελένδου} νησί των Δωδεκανήσων απέναντι από τις Δ. ακτές τής Καλύμνου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

τέλεξ (το) {άκλ.} **1.** διεθνές σύστημα τηλεγραφικής μετάδοσης γραπτών μηνυμάτων μέσω μιας μηχανής στην οποία πληκτρολογούνται, τού τηλεγράφου και τής μηχανής που τα τυπώνει ΣΥΝ. τηλέτυπο **2.** η μηχανή που μεταδίδει γραπτά μηνύματα με τον παραπάνω τρόπο **3.** (συνεκδ.) το μεταδιδόμενο μήνυμα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telex, ακρωνύμιο των λ. tele(printer) «τηλέτυπος» και ex(change) «ανταλλαγή»].

τελεολογία [1861] κ. **τελολογία** (η) {τελεολογιών} **1.** η αντίληψη ότι τα πάντα στον κόσμο διέπονται από έναν σκοπό (συνήθ. προκαθορισμένο από ένα υπέρτατο ον, τον Θεό), προς την εκπλήρωση τού οποίου τείνουν **2.** ΦΙΛΟΣ. η μελέτη των ανθρώπινων σκοπών.
[ΕΤΥΜ. < τελεο- (< αρχ. *τέλος, -εος / -ους*) + *-λογία* (< *λόγος*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teleology].

τελεολογικός, -ή, -ό [1812] κ. **τελολογικός 1.** αυτός που σχετίζεται με την τελεολογία: *~ σκέψη / κριτήριο* (που βασίζεται στην παραδοχή ότι υπάρχει σκοπός) **2.** ΦΙΛΟΣ. ***τελεολογική απόδειξη*** η άποψη κατά την οποία η τάξη που επικρατεί στο σύμπαν αποδεικνύει την ύπαρξη Θεού, ο οποίος την καθορίζει. — **τελεολογικ-ά / -ώς** [1864] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teleological].

τέλεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η πραγματοποίηση, το να γίνεται, να συντελείται ή να εκπληρώνεται (κάτι): *η ~ τού καθήκοντος / τού εγκλήματος / ενός μυστηρίου* (εκκλησιαστικού) / *των αγώνων / πολιτικού γάμου* ΣΥΝ. εκτέλεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τέλεσις* < αρχ. *τελῶ (-έω)*].

τελεσιγραφικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που γίνεται ή διατυπώνεται με τελεσίγραφο **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτο και απαιτητικό ύφος: *~ αξίωση.* — **τελεσιγραφικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

τελεσίγραφο (το) [1889] {τελεσιγράφ-ου | -ων} **1.** διπλωματικό έγγραφο με το οποίο μία πλευρά θέτει σε άλλη ορισμένο χρονικό περιθώριο, για να προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες, προειδοποιώντας ότι σε διαφορετική περίπτωση θα εφαρμόσει εξαναγκαστικά μέτρα ή θα κηρύξει πόλεμο εναντίον της: *~ παράδοσης άνευ όρων* || *το 1940 ο πρεσβευτής τής Ιταλίας επέδωσε ~ στον Έλληνα πρωθυπουργό* **2.** (μτφ.) κάθε απαίτηση ή προειδοποίηση που απευθύνεται με απόλυτο και απαιτητικό ύφος (προς κάποιον).
[ΕΤΥΜ. < *τελεσι-* (< *τελῶ*) + *-γραφο* < *γράφω*, απόδ. τού νεολατ. ultimatum].

τελεσιδικία (η) [1833] {τελεσιδικιών} **1.** το να μη μπορεί να προσβληθεί η οριστική απόφαση (πρωτόδικη) δικαστηρίου με τα τακτικά ένδικα μέσα (με την ανακοπή ερημοδικίας και την έφεση) **2.** η ιδιότητα τού τελεσιδίκου.

τελεσίδικος, -η, -ο [1833] **1.** (κυρ. για δικαστικές αποφάσεις) αυτός που έχει οριστικό χαρακτήρα, που δεν προσβάλλεται με τα τακτικά ένδικα μέσα **2. *τελεσίδικο(ν)*** (το) η τελεσιδικία. — **τελεσίδικα / τελεσιδίκως** [1863] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < θ. *τελεσι-* (< *τελῶ*) + *-δικος* < *δίκη*, απόδ. τού γαλλ. jugé en dernière instance].

τελεσινέ (το) {άκλ.} η τηλεκινηματογραφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telecine (με γαλλ. τονισμό), ελληνογενές ξέν. σύνθετο, < tele (< *τηλε-*) + -cine (βλ. λ. *σινεμά*)].

τελεσιουργός, -ός, -ό (λόγ.) τελεσφόρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τελεσι-* (< *τελῶ*) + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

τελεστήριο (το) [αρχ.] {τελεστηρί-ου | -ων} (στην αρχαιότητα) τόπος όπου τελούνται μυστήρια.

τελεστής (ο), **τελέστρια** (η) {τελεστριών} (σημ. 3) **1.** ΜΑΘ.-ΦΥΣ. η απεικόνιση ή ο μετασχηματισμός μεταξύ δύο συνόλων / χώρων: *θεωρία τελεστών* **2.** (στη Λογική) σύμβολο με τη βοήθεια τού οποίου σχηματίζονται καινούργιες προτάσεις από μία ή περισσότερες δοθείσες προτάσεις (ορίσματα)· αλλιώς *προτασιακός σύνδεσμος* ● **3.** (στην αρχαιότητα) το πρόσωπο που τελούσε μυστήριο ή μυούσε κάποιον σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τελῶ (-έω)*. Ο επιστημ. όρος (σημ. 1) αποτελεί απόδ. τού αγγλ. operator].

τελεστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που συμβάλλει στην τέλεση, στο να συντελείται κάτι: *~ λειτουργίες.*

τελεσφόρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επιτυχής ολοκλήρωση μιας προσπάθειας, η εκπλήρωση ενός σκοπού ΣΥΝ. ευόδωση, επιτυχία **2.** η αποτελεσματικότητα.

τελεσφόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που οδηγεί σε επιτυχή έκβαση, που φέρνει αποτέλεσμα: *~ φάρμακο / μέσο / μεθόδευση* ΣΥΝ. αποτελεσματικός, δραστικός, καρποφόρος, τελεσιουργός ΑΝΤ. ατελέσφορος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τελεσ-* (< *τέλος*, βλ.λ.) + *-φόρος* < *φέρω*].

τελεσφορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {τελεσφορείς... | τελεσφόρησα} (λόγ.) οδηγούμαι σε επιθυμητό αποτέλεσμα, επιτυγχάνω αίσια έκβαση, είμαι αποτελεσματικός: *εύχομαι να τελεσφορήσουν όλες σου οι προσπάθειες* ΣΥΝ. ευοδούμαι.

τελετάρχης (ο) {τελεταρχών} αυτός που είναι υπεύθυνος για τη διοργάνωση τελετής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τελετή* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

τελετέξτ (το) {άκλ.} τηλεπικοινωνιακή υπηρεσία, η οποία παρέχει πληροφορίες (ειδήσεις, δρομολόγια συγκοινωνιών, χρήσιμα τηλέφωνα, χρηματιστηριακές εξελίξεις κ.ά.) υπό μορφήν έντυπων σελίδων, που προβάλλονται ταξινομημένες στην οθόνη τής τηλεόρασης και με τις οποίες διεπιδρά ο τηλεθεατής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. teletext < tele- (< αρχ. *τῆλε* «μακριά») + text «κείμενο» (< λατ. textus)].

τελετή (η) **1.** εκδήλωση με επίσημο συνήθως χαρακτήρα, που περιλαμβάνει σειρά από τυποποιημένες συμβολικές ενέργειες **2.** (ειδικότ.) η ιεροτελεστία, το συγκεκριμένο τυπικό, με το οποίο συμβολικά εκφράζεται η λατρεία προς τον Θεό, όπως η τέλεση ιερής ακολουθίας: *~ τής βαπτίσεως* ΣΥΝ. ιερουργία **3.** η ίδια η γιορτή: *λαμπρή / πρόχειρη / επίσημη / σεμνή ~* || *ο πρόεδρος δεν παρέστη στην ~* || *~ τής ορκωμοσίας / αφής τής ολυμπιακής φλόγας* || *αίθουσα τελετών.* — (υποκ.) **τελετούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μύηση, εορτή συνοδευόμενη από μυστηριακά έθιμα», < θ. *τελε-* (τού ρ. *τελῶ, -έω*) + παραγ. επίθημα *-τή* (πβ. *γένος – γενετή*)].

τελετουργία (η) {τελετουργιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η τέλεση των εκκλησιαστικών ακολουθιών ή τελετών ΣΥΝ. ιερουργία, ιεροτελεστία, ιερο-

πραξία **2.** (στην κοινωνική ανθρωπολογία) ιδιωτική ή δημόσια πράξη, που ακολουθεί ορισμένο τυπικό και έχει έντονα μαγικό και θρησκευτικό χαρακτήρα **3.** ΒΙΟΛ. η τυποποιημένη συμπεριφορά ενός ζωικού οργανισμού ως απόκριση σε υποκινητή (βλ.λ.): ~ *τής σύζευξης / αναπαραγωγής* **4.** (μτφ. για καθημερινό γεγονός) κάθε σειρά πράξεων που γίνεται με μεγάλη προσοχή, ακρίβεια και προσήλωση σε συγκεκριμένο τυπικό: *η ~ τού κυριακάτικου γεύματος τής οικογένειας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τελετουργός* < *τελετή* + *-ουργός* (< *έργον*)].

τελετουργικός, -ή, -ό [1868] **1.** αυτός που σχετίζεται με τελετουργία: ~ *τυπικό / σκεύος / μάσκα / δρώμενο / χορός / κίνηση / σειρά* **2.** (α) ***τελετουργική*** (η) ο θεολογικός κλάδος που ασχολείται με τις εκκλησιαστικές ιερές τελετές (β) ***τελετουργικό*** (το) σύνολο αυστηρά και παραδοσιακά κωδικοποιημένων πράξεων, λόγων και συνήθ. λατρευτικών αντικειμένων, που συνδέεται στενά με συγκεκριμένη πίστη: *μιμητικό / θετικό* (για καθαγιασμό, ανανέωση) / *αρνητικό* (για κάτι που απαγορεύεται) / *θυσιαστικό* ~ **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σοβαρότητα και προσήλωση σε ορισμένους τύπους: *με αργές ~ κινήσεις άρχισε να εκτελεί τη συνταγή.* — **τελετουργικ-ά / -ώς** επίρρ.

τελετουργώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {τελετουργείς... | τελετούργησα} **1.** (για ιερείς) κάνω τελετή ΣΥΝ. ιερουργώ **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) ακολουθώντας συγκεκριμένη σειρά ενεργειών, ενεργώ με τελετουργικό τρόπο.

τελευταία επίρρ.: κατά το πρόσφατο παρελθόν, το αμέσως προηγούμενο διάστημα ώς και τη στιγμή που μιλάμε: *δεν τον έχω δει ~. θα λείπει ταξίδι·* ΦΡ. ***τώρα τελευταία / τον τελευταίο καιρό*** στο χρονικό διάστημα από τη στιγμή αυτή και λίγο καιρό πριν: *~ δεν αισθάνομαι καλά· πρέπει να πάω στον γιατρό* ΣΥΝ. πρόσφατα. Επίσης **τελευταίως** [αρχ.].

τελευταίος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο τέλος, που ακολουθεί έπειτα από όλα τα άλλα στοιχεία ή μέρη μιας σειράς: *η ~ μέρα των εξετάσεων || η ~ πόρτα στον διάδρομο || η ~ διαγωνιζομένη || ο ~ γόνος μιας αριστοκρατικής οικογένειας* ΣΥΝ. έσχατος, ύστατος ΑΝΤ. πρώτος· ΦΡ. (α) (ευφημ.) ***τελευταία κατοικία*** ο τάφος: *πλήθος φίλων και συγγενών συνόδεψαν τον νεκρό στην ~ του* (β) ***(την) τελευταία στιγμή*** για κάτι που γίνεται ακριβώς κατά τη λήξη μιας προθεσμίας: *όλα τα αναβάλλεις γι' αργότερα και θα τρέχουμε πάλι ~ || είναι τής τελευταίας στιγμής* (για άνθρωπο αναβλητικό, που δεν προγραμματίζει εγκαίρως τις υποχρεώσεις του) (γ) ***τελευταία λέξη*** (i) η τελική τοποθέτηση, η παρατήρηση, το σχόλιο ή η απόφαση με την οποία κλείνει ένα θέμα ή στην οποία καταλήγει κάποιος: *θ' ακούσει όλες τις πλευρές, πριν πει την ~* (ii) η τελική απόφαση: *έχω την ~ για κάτι* (έχω την αρμοδιότητα να αποφασίσω για κάτι, είμαι αυτός που αποφασίζει για κάτι) || *ως πρόεδρος έχει την ~ για όλα τα θέματα τής εταιρείας* (iii) η πιο πρόσφατη ανακάλυψη, τάση κ.λπ.: *αυτό το σχέδιο είναι η ~ τής μόδας || η ~ τής ψηφιακής τεχνολογίας* (δ) ***δεύτε τελευταίον ασπασμόν*** βλ. λ. *ασπασμός* (ε) ***ο τελευταίος που...*** για κάποιον που αποκλείεται ή είναι εντελώς απίθανο η παράδοξο να κάνει κάτι: *είναι ~ δικαιούται να μιλά για το θέμα αυτό || είναι ~ θα υποψιαζόμουν ότι θα έκανε ένα τέτοιο έγκλημα!* (στ) ***ο τελευταίος των Μοϊκανών*** βλ. λ. *Μοϊκανός* (ζ) ***τελευταίο αντίο*** βλ. λ. *αντίο* (η) ***τελευταίο οχυρό*** βλ. λ. *οχυρό* (θ) ***τελευταίος και καταϊδρωμένος*** βλ. λ. *καταϊδρωμένος* **2.** αυτός που συνέβη, προέκυψε ή αναφέρεται στο πολύ κοντινό παρελθόν, ο πρόσφατος: *το ~ φάρμακο || τα ~ νέα || η ~ μόδα || οι ~ ανακαλύψεις / προετοιμασίες / διαφωνίες || το ~ έργο τού μεγάλου σκηνοθέτη || τα ~ επτά χρόνια το δημογραφικό πρόβλημα έχει οξυνθεί* ΑΝΤ. παλαιότερος, προηγούμενος **3.** αυτός που βρίσκεται στην κατώτατη θέση αξιολογικής κλίμακας: *ο ~ μαθητής στην τάξη* (με τη μικρότερη βαθμολογία) || *το ~ φόρεμα ν' αγοράσεις, κοστίζει ολόκληρη περιουσία!* ΑΝΤ. καλύτερος, άριστος **4.** αυτός που έχει τη μικρότερη σπουδαιότητα ή επίδραση σε κάτι: *και ο ~ υπάλληλος μετέχει στα κέρδη τής επιχείρησης || και ο ~ οπαδός τής παράταξης οφείλει να έχει γνώμη για τις κινήσεις τής ηγεσίας·* ΦΡ. ***ο τελευταίος τροχός τής αμάξης*** βλ. λ. *άμαξα* **5.** αυτός που έχει μνημονευθεί στο τέλος μιας σειράς από δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα: *ήρθαν ο Γιώργος, η Κατερίνα και η Σοφία· η ~ ήρθε αργότερα* (δηλ. η Σοφία) **6.** ***τελευταία*** (τα) το τέλος τής ζωής ή (προκειμένου για άψυχα) τής λειτουργίας: *αρρώστησε βαριά και είναι στα ~ του! || το ψυγείο είναι στα ~ του, σαραβάλιασε πια!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελευταῖος* < *τελευτή* + παραγ. επίθημα *-αῖος* (πβ. κ. *ἀρχή – ἀρχαῖος*)].

τελευτή (η) (λόγ.) το τέλος τής ζωής, ο θάνατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τελεύω* (< *τέλος*), όπως φαίνεται και από την ύπαρξη τού επιθ. *ἀ-τέλευ-τος*].

τελευτώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τελευτάς... | τελεύτησα} (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***τελευτώ τον βίον*** (αρχ. φρ.) πεθαίνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελευτῶ (-άω)* < *τελευτή*].

τελεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τέλεψα} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** τελειώνω, φθάνω στο τέλος μου, σταματώ: *τέλεψαν τα τραγούδια κι οι χαρές || τέλεψε το κρασί* ΣΥΝ. εξαντλούμαι **2.** (μτφ.) πεθαίνω: *σαν τελέψει κι η μάννα τους, τι θ' απογίνουν; || τέλεψε απ' τη στενοχώρια του ο άνθρωπος* ♦ **3.** (μετβ.) τελειώνω, ολοκληρώνω (κάτι): *τέλεψε τη δουλειά του και πήγε σπίτι του.*
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < αρχ. *τέλος*].

τέλεφαξ (το) {άκλ.} **1.** η τηλεομοιοτυπία (βλ.λ.) **2.** το τηλεομοιότυπο (βλ. λ. *τηλεομοιοτυπικός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telefax, συντετμημένος τ. τού telefacsimile «τηλεομοιότυπος» (νόθο σύνθ.) < tele- (< αρχ. *τηλε-*) + facsimile «αντίγραφο - φαξ» (< λατ. fac simile «κάνε / φτειάξε παρόμοιο»)].

τελεφερίκ (το) {άκλ.} ελλην. *σχοινιοκίνητος σιδηρόδρομος* **1.** ηλεκτροκίνητο ή μηχανοκίνητο εναέριο μεταφορικό μέσο, που χρησιμοποιείται σε δυσπρόσιτες, ορεινές περιοχές και χιονοδρομικά κέντρα για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων σε θαλαμίσκους, οι οποίοι μετακινούνται αναρτημένοι από ισχυρά καλώδια, που στερεώνονται σε ειδικούς υψηλούς πυλώνες-στύλους **2.** ηλεκτροκίνητα βαγόνια που μεταφέρουν επιβάτες από χαμηλότερο επίπεδο σε ψηλότερο και το αντίστροφο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. téléphérique (ελληνογενές) < télé- (< *τηλε-*) + -phérique (< *φέρω*)].

τέλι (το) {τελ-ιού | -ιών} **1.** λεπτό μεταλλικό σύρμα **2.** επίχρυσο λεπτό νήμα **3.** η χορδή μουσικού οργάνου από μέταλλο: *τα ~ τού μπουζουκιού.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tel < αρμ. t'el «νήμα, σύρμα»].

τελικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που δηλώνει το τέλος, τελευταίος: *η ~ πρόβα || το ~ στάδιο μιας διαδικασίας || αστοχεί στην ~ προσπάθεια || η ~ λέξη ενός κειμένου* ΑΝΤ. αρχικός· ΦΡ. (α) ***τελική ευθεία*** (i) (στους αγώνες δρόμου) η ευθεία τού στίβου μετά την τελευταία στροφή και μέχρι το νήμα τού τέλους (ii) (μτφ.) το τελευταίο και καθοριστικότερο στάδιο μιας διαδικασίας, κυρ. μιας προσπάθειας, κατά το οποίο κρίνεται το αποτέλεσμά της: *η ~ των εκλογών || μπαίνουμε στην ~ για τις εξετάσεις τού Ιουνίου* ΣΥΝ. τελικό στάδιο (β) ***τελική αιτία*** βλ. λ. *αιτία* (γ) ***σε τελική ανάλυση*** βλ. λ. *ανάλυση* **2.** αυτός που έχει οριστικό και αμετάκλητο χαρακτήρα, που δεν υφίσταται περαιτέρω μεταβολές: *ανακοίνωση των ~ αποτελεσμάτων || ~ διατύπωση / απόφαση / θέση || ~ επιλογή·* ΦΡ. ***μέχρι τελικής πτώσεως*** ωσότου εξαντληθούν όλες οι δυνάμεις που έχει κανείς, μέχρι την οριστική ήττα, μέχρι το τέλος: *θ' αγωνιστεί ~* (όσο αντέξει) **3.** ΑΘΛ. ***τελικός*** (ο) ο κορυφαίος και τελευταίος αγώνας μιας διοργάνωσης, που κρίνει τον νικητή της, στον οποίο και απονέμεται ο αντίστοιχος τίτλος, λ.χ. τού πρωταθλητή, τού κυπελλούχου κ.λπ.: *ο ~ τού Μουντιάλ / κυπέλλου ΟΥΕΦΑ·* ΦΡ. (α) ***μεγάλος τελικός*** ο αγώνας για την κατάκτηση τής πρώτης θέσης σε διοργάνωση, που διεξάγεται μεταξύ των δύο ομάδων που έχουν προκριθεί από την ημιτελική φάση: *ο ~ τού Κυπέλλου Πρωταθλητριών (ομάδων Ευρώπης)* (β) ***μικρός τελικός*** ο αγώνας για την κατάκτηση τής τρίτης θέσης σε διοργάνωση, που διεξάγεται μεταξύ των δύο ομάδων που αποκλείστηκαν από τον τελικό: *ο ~ τού Παγκόσμιου Κυπέλλου στο ποδόσφαιρο* **4.** ***τελικοί*** (οι) κ. ***τελικά*** (τα) οι αγώνες τής τελικής φάσης μιας διοργάνωσης: *η ομάδα του πέρασε στους ~ τού φάιναλ-φορ* (στο μπάσκετ) ● **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που δηλώνει τον σκοπό (β) ***τελικό αίτιο*** (*τελικὸν αἴτιον*, Πρόκλος *Παρμενίδ.* 612) (στην παραδοσιακή γραμματική) προσδιορισμός ή απαρεμφατικός / μετοχικός τύπος που δείχνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται κάτι (γ) ***τελική πρόταση*** δευτερεύουσα πρόταση που δηλώνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα τής κύριας πρότασης (δ) ***τελικός σύνδεσμος*** καθένας από τους συνδέσμους που εισάγουν τελική πρόταση (*να, για να*) ● **6.** ΑΝΑΤ. ***τελικός εγκέφαλος*** το μεγαλύτερο τμήμα τού εγκεφάλου, που αποτελείται κυρ. από τα δύο εγκεφαλικά ημισφαίρια, το μεσολόβιο και τους συνδέσμους των ημισφαιρίων. — **τελικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

τέλμα (το) {τέλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** έκταση από λιμνάζοντα ύδατα, βάλτος ΣΥΝ. έλος, τέναγος **2.** (μτφ.) το αδιέξοδο, η κατάσταση στασιμότητας, κατά την οποία τίποτε δεν φαίνεται να κινείται: *τα πολιτικά πράγματα / μια κοινωνία / η οικονομία βρίσκονται σε ~ || η χώρα αυτή βυθίζεται σε ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

τελματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {τελματώδ-ους | -εις (ουδ. -η, -ών)} **1.** (για εκτάσεις, εδάφη) αυτός που έχει πολλά τέλματα, βάλτους ΣΥΝ. ελώδης, τεναγώδης **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιέξοδη ακινησία, στασιμότητα: *~ υπόθεση.* — **τελματωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τελματώνω ρ. αμετβ. {τελμάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μετατρέπομαι σε τέλμα ΣΥΝ. λιμνάζω **2.** (μεσοπαθ. ***τελματώνομαι***) (μτφ.) μένω στάσιμος, αμετάβλητος ή βρίσκομαι σε αδιέξοδο: *τελματωμένη υπόθεση || η κατάσταση στο εσωτερικό τού κόμματος έχει τελματωθεί* ΣΥΝ. αποτελματώνομαι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τελματοῦμαι (-όο-)* < αρχ. *τέλμα*].

τελμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μετατροπή σε τέλμα: *η ~ των νερών* **2.** (μτφ.) η αδιέξοδη ακινησία ή στασιμότητα: *~ τής οικονομίας* ΣΥΝ. αποτελμάτωση, στασιμότητα.

τελολογία (η) → τελεολογία.

τελολογικός, -ή, -ό → τελεολογικός

τέλος (το) {τέλ-ους | -η, -ών} **1.** η ολοκλήρωση ενός πράγματος, η συμπλήρωση ή εξάντληση των ορίων του: *δεν υπάρχει ~ σ' αυτή την ταλαιπωρία || μαρτύριο χωρίς ~ || περιπλάνηση / ιστορία χωρίς ~·* ΦΡ. (α) ***παίρνω / (λόγ.) λαμβάνω τέλος*** τελειώνω, ολοκληρώνομαι: *η συνεργασία τους έλαβε τέλος τον Μάρτιο* (β) ***δίνω / βάζω / θέτω τέλος (σε κάτι)*** κάνω (κάτι) να τελειώσει, οδηγώ (κάτι) σε λήξη: *πρέπει να μπει ένα τέλος σ' αυτή την ιστορία! || έδωσε βίαιο τέλος στη ζωή του* (αυτοκτόνησε) || *έθεσαν ένα τέλος στην αναρχία που επικρατούσε* (γ) ***μέχρι τέλους*** μέχρι το τελευταίο σημείο, τη λήξη: *στάθηκε στο πλευρό του ~* (δ) (λόγ.) ***εν τέλει*** (i) στην κατάληξη, τελικά: *υπήρξε ~ μία ανακοίνωση που δεν ικανοποίησε κανέναν* (ii) για να τελειώνουμε, καταλήγοντας ή ολοκληρώνοντας τα προηγούμενα: *~ πρέπει να ξεκαθαρίσει τους στόχους του || να δούμε ποιος ~ συμφωνεί!* (ε) ***στο τέλος*** τελικά: *~ δικαιώθηκε || ~ νίκησε ο γηπεδούχος || ~ γίνεται πάντα το δικό του* ΣΥΝ. εν κατακλείδι (στ) ***καλά τέλη*** (συνήθ. ως ευχή) καλά γηρατειά: *φρόντιζε από νωρίς, για να 'χεις ~!* (ζ) ***τέλος καλό, όλα καλά*** (*All 's well that ends well*, έργο τού Σαίξπηρ) για υπόθεση που έχει την επιθυμητή ή σωστή κατάληξη, αίσια έκβαση: *ταλαιπωρηθήκαμε, αλλά ~!* (η) (αρχαιοπρ.) ***τέλος και τω Θεώ δόξα*** (*τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα*) για κάτι που είχε ευτυχή κατάληξη (θ) ***(κάτι) δεν έχει***

τέλος για κάτι που διαρκεί απεριόριστα, που δεν φαίνεται να τελειώνει: *τα βάσανά της δεν έχουν τέλος* || *οι διεκδικήσεις τους δεν έχουν τέλος* **2.** το (τοπικό ή χρονικό) σημείο στο οποίο τελειώνει κάτι: *κοίτα στο ~ τής σελίδας!* || *τον είδα στο ~ τού διαδρόμου* || *διαβάζει μόνο την αρχή και το ~ τού βιβλίου* || *το ~ τού 20ού αι. / μιας εποχής / τού χρόνου / τού μαθήματος* || *το γεγονός αυτό υπήρξε η αρχή τού ~ τού καθεστώτος* || (στον πληθ.) *τα τέλη τής δεκαετίας τού '40*· ΦΡ. **τέλος εποχής** βλ. λ. *εποχή* **3.** η διακοπή ή παύση: *ο ερχομός των επισκεπτών σήμανε και το ~ τής συζήτησής τους* || *το ~ τής αθωότητας* ΣΥΝ. λήξη **4.** η κατάληξη μιας διαδικασίας, ό,τι προκύπτει από αυτήν, το αποτέλεσμά της: *τι ~ είχε ο χθεσινός τελικός;* || *αν συνεχίσουν έτσι τα πράγματα, θα έχουμε άσχημο ~* ΣΥΝ. έκβαση **5.** ο θάνατος: *είχε ευτυχισμένο / καλό / ένδοξο / μοναχικό ~* || *«χριστιανά τα τέλη τής ζωής ημών»* || *οι γιατροί έχουν εγκαταλείψει την προσπάθεια, απλώς περιμένουν το ~* • **6.** καθορισμένος ή αναπροσαρμοζόμενος φόρος, δασμός: *~ κυκλοφορίας / ακίνητης περιουσίας* (Τ.Α.Π.) || *ταχυδρομικά ~* **7.** (ως επίρρ.) καταλήγοντας, ολοκληρώνοντας, τελικά: *~, ο ομιλητής ευχαρίστησε το ακροατήριο για την προσοχή του* • **8.** (αρχαιοπρ.) ο σκοπός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω, τελώ*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δύο είναι οι βασικές ετυμολογικές ερμηνείες. Αν θεωρήσουμε ότι η σημ. «τέρμα, στόχος, όριο» προέκυψε από την έννοια τής περιστροφής (κατά το όργωμα), τότε οδηγούμαστε στην Ι.Ε. ρίζα *kʷel- «στρέφω, γυρίζω» (βλ. λ. *πόλος*), αλλά δεν θα ερμηνευόταν ικανοποιητικά το μυκ. te-re-ta *(τελεστής)*, που δεν εμφανίζει αρχικό χειλοϋπερωικό φθόγγο (θα αναμέναμε *qe-re-ta). Από την άλλη πλευρά, η (ικανοποιητική μορφολογικώς) αναγωγή στο Ι.Ε. *telā «ζυγίζω, σηκώνω» (βλ. λ. *τελα-μών, τάλα-ντ-ον, ταλ-αν-ίζω*) θα ερμήνευε τη σημ. «φόρος, πληρωτέο ποσό», αλλά όχι τη βασική σημ. «όριο, τέρμα» τής λ. *τέλος*. Ίσως η λ. προέκυψε από συγχώνευση δύο διαφορετικών λ., οι οποίες είχαν τις δύο προαναφερθείσες σημασίες, που έχουν διατηρηθεί στη Ν. Ελληνική. Παράγ. *τελ-ώ (-έω), τελ-ικός, τέλειος* (< **τέλεσ-jo-ς*), *τελευ-ταῖος, τελεσ-τής* κ.ά. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *θέτω / λαμβάνω τέλος* (< γαλλ. mettre / prendre fin), *η αρχή τού τέλους* (< γαλλ. le commencement de la fin), *εν τέλει* (< γαλλ. en fin) κ.ά.].

τέλος πάντων επίρρ.· για να ολοκληρώσω, τελικά: *Λυπάμαι και ζητώ συγγνώμη! Όλοι ~ κάνουμε λάθη.*

τελούριο (το) [1817] {τελουρίου} ΧΗΜ. σπάνιο, στιλπνό, εύθραυστο, ασημόλευκο στοιχείο (σύμβολο Te), που χρησιμοποιείται στην κατασκευή κραμάτων και στον χρωματισμό υαλικών και κεραμικών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. tellurium < λατ. tellus, -uris «έδαφος, γη»].

τελόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το τελικό στάδιο τής μίτωσης· χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό των δύο θυγατρικών πυρήνων, που προέκυψαν από τη διαίρεση τού πυρήνα τού κυττάρου.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telophase].

τελώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τελείς... | τέλεσ-α, -τηκα/-θηκα, τετελεσμένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) προβαίνω στην τέλεση (πράξεως ή διαδικασίας), πραγματοποιώ (κάτι): *τέλεσαν τους γάμους τους σε στενό οικογενειακό κύκλο* || *~ έγκλημα* ΣΥΝ. εκτελώ, διενεργώ, πραγματοποιώ ♦ **2.** (αμετβ.) βρίσκομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση: *~ εν συγχύσει / αναμονή / αμφιβόλω / ευθυμία* || *~ υπό παραίτηση* || *πολλά σχολεία τελούν υπό κατάληψη* || *η κυβέρνηση αυτής τής χώρας τελεί υπό τον απόλυτο έλεγχο των στρατιωτικών* || *τα μέλη αυτής τής οργάνωσης τελούν υπό διωγμό για τις πεποιθήσεις και τη δράση τους*· ΦΡ. (+γεν.) **τελώ εν γνώσει** βλ. λ. *γνώση* **3. τελούμενα** (τα) αυτά που συμβαίνουν, που γίνονται ΣΥΝ. συμβαίνοντα, τεκταινόμενα **4.** (η μτχ. **τετελεσμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τελῶ (-έω)* < θ. *τελεσ-* (όπως φαίνεται από τον αόρ. *τελέσ(σ)αι*) τού ουσ. *τέλος* (γεν. *τέλους* < **τέλεσ-ος*)].

> **τελώ: σύνθετα.** Αρχική σημ. τού βασικού ρήματος **τελώ** (από το **τέλος**) είναι «τελειώνω, φέρω εις πέρας», από όπου και οι σημασίες «κάνω» *(Τέλεσαν τον γάμο τους στην εκκλησία τού Αγ. Νικολάου)*, «πραγματοποιώ», «εφαρμόζω» κ.λπ., ανάλογα με το πώς διαμορφώνεται η διαδικασία τής τελέσεως μέσα από τις προθέσεις: **εκ-τελώ** «πραγματοποιώ, πράττω κάτι μέχρι τέλους, φέρω εις πέρας»· **επι-τελώ** «πραγματοποιώ, πράττω κάτι εις το ακέραιον»· **απο-τελώ** (αρχική σημασία) «ενεργώ, ώστε να υπάρξει τέλος, αποτέλεσμα» «κάνω κάτι να είναι – γίνομαι, είμαι» *(Αποτελεί έγκλημα – Αποτελεί τη βάση των διαπραγματεύσεων)*· **δια-τελώ** (μόνο για πρόσωπα) «γίνομαι και υπάρχω (υπό κάποια ιδιότητα), είμαι» *(Διετέλεσε πρεσβευτής στην Αγγλία – διατελώ μετά τιμής)*· **συν-τελώ** «ενεργώ μαζί με κάποιον», άρα «συμβάλλω, βοηθώ».
> Το τελώ και τα σύνθετά του σχηματίζουν μέλλοντα, αόριστο και συντελικούς χρόνους με **-ε-** και όχι με **-η-**. Ενώ λέμε λ.χ. **κινώ** – *κίνησα – θα κινήσω – έχω / είχα / θα έχω κινήσει – κινήθω – κινήθηκα – έχω / είχα / θα έχω κινηθεί* (πβ. *μιλώ – μίλησα, ζητώ – ζήτησα, τηρώ – τήρησα* κ.ο.κ.), λέμε *τελώ – τελέσω – τέλεσα – έχω τελέσει* κ.λπ. (όπως και *μπορώ – μπόρεσα, αρκώ – ήρκεσα* κ.ά.). Επίσης, λέμε *τέλεση*, αλλά *κίνηση, ζήτηση*.

τελωνειακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το τελωνείο: *~ αρχή / αρχές* (στο τελωνείο) */ υπηρεσία / έλεγχος* || *η ~ σύνδεση Ε.Ε.-Τουρκίας*· ΦΡ. **τελωνειακή ένωση** η δημιουργία ενιαίου τελωνειακού εδάφους μεταξύ δύο ή περισσοτέρων κρατών με την κατάργηση των εσωτερικών δασμών μεταξύ των κρατών-μελών και την καθιέρωση κοινού δασμολογίου για την εισαγωγή εμπορευμάτων από τρίτες χώρες (πβ. κ. *ζώνη ελευθέρων συναλλαγών*, λ. *ζώνη*) **2. τελωνειακός** (ο) ο υπάλληλος που εργάζεται σε τελωνείο.

τελωνείο (το) **1.** η κρατική υπηρεσία που σε κάθε χώρα είναι υπεύθυνη για τον υποχρεωτικό έλεγχο των προϊόντων που εισάγονται σε αυτήν και εξάγονται από αυτήν, καθώς και για τη βεβαίωση και είσπραξη των καθορισμένων δασμών **2.** (συνεκδ.) κάθε δημόσιο κατάστημα στο οποίο στεγάζεται αυτή η υπηρεσία, καθώς και το αντίστοιχο παράρτημα αυτής τής υπηρεσίας: *~ Πατρών* **3.** (καθημ.) οι δασμοί που επιβάλλονται στα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα, τα τελωνειακά τέλη: *αν υπολογίσεις το ~ μόνο, θα δεις πόσο ανεβαίνει η τιμή τού αυτοκινήτου* **4.** (συνεκδ.) οι υπάλληλοι που εργάζονται σε κάθε παράρτημα τής υπηρεσίας: *μεγάλη επιτυχία τού ~ Έβρου στην καταπολέμηση των ναρκωτικών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τελωνεῖον* < αρχ. *τελώνης* (βλ.λ.)].

τελώνης (ο) {τελωνών} **1.** προϊστάμενος τελωνείου **2.** (στην Κ.Δ.) ο εισπράκτορας φόρων· ΦΡ. ***Κυριακή τού Τελώνη και τού Φαρισαίου*** η πρώτη Κυριακή τού Τριωδίου.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέλος* «φόρος, πληρωμή» + *-ώνης* < *ὠνοῦμαι (-έο-)* «αγοράζω» (βλ. λ. *εξ-ωνοῦμαι*)].

τελωνίζω ρ. μετβ. [1871] {τελώνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καθορίζω την υποχρεωτική πληρωμή δασμού για εισαγόμενο ή εξαγόμενο προϊόν **2.** πληρώνω τον τελωνειακό δασμό κατά την εισαγωγή ή εξαγωγή ενός προϊόντος ΣΥΝ. εκτελωνίζω.

τελώνιο (το) {τελωνί-ου | -ων} (λαϊκ.) φανταστικό δαιμονικό πλάσμα, κακό και πονηρό πνεύμα ΣΥΝ. δαιμόνιο, στοιχειό, αερικό. Επίσης **τελώνι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τελώνιον*, αρχική σημ. «τελωνείο», < αρχ. *τελώνης* (βλ.λ.). Η μεσν. σημ. «μυθικό τέρας, δαιμόνιο» οφείλεται σε λαϊκές δοξασίες, κατά τις οποίες δαίμονες καραδοκούσαν, προκειμένου να αρπάξουν ψυχές από τους αρμόδιους αγγέλους και ουσιαστικά να τους «φορολογήσουν»].

τελωνισμός (ο) [1833] **1.** ο καθορισμός τού υποχρεωτικού τελωνειακού δασμού ενός προϊόντος **2.** η διαδικασία εισαγωγής ενός προϊόντος, ο εκτελωνισμός.

τελωνοφύλακας (ο) [1840] {τελωνοφυλάκων} ο κατώτερος υπάλληλος που εργάζεται στην υπηρεσία τής τελωνοφυλακής.

τελωνοφυλακή (η) [1861] κρατική τελωνειακή υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για την είσπραξη των τελωνειακών δασμών και για τη δίωξη τού λαθρεμπορίου.

τεμαχηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε τεμάχια, σε κομμάτια ΣΥΝ. κομματιαστά.

[ΕΤΥΜ. < *τέμαχος* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ. κ. *σωρ-ηδόν, βαθμηδόν*].

τεμαχίζω ρ. μετβ. {τεμάχισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** κόβω (κάτι) σε κομμάτια, τεμάχια: *~ το κρέας* ΣΥΝ. κομματιάζω **2.** χωρίζω σε ξεχωριστά τμήματα: *~ ένα κτήμα σε οικόπεδα.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τέμαχος* < θ. *τεμα-* (δισύλλ. μορφή τού *τέμ-νω*) + παραγ. επίθημα *-χος*].

τεμάχιο (το) {τεμαχί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το κομμάτι· καθένα από τα ξεχωριστά τμήματα σπασμένου ή κομματιασμένου πράγματος: *~ κρέατος / άρτου / οικοπέδου / γης* **2.** καθένα από τα ξεχωριστά μέλη ενός συνόλου: *σερβίτσιο δώδεκα τεμαχίων* • **3.** τυπογραφική ύλη που έχει στοιχειοθετηθεί, αλλά δεν έχει σελιδοποιηθεί • **4.** ΓΛΩΣΣ. καθεμία από τις ελάχιστες μονάδες λόγου στην οποία μπορεί να χωριστεί ένα εκφώνημα (πβ. κ. λ. *μόρφημα, φώνημα*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεμάχιον*, υποκ. τού *τέμαχος* (βλ. λ. *τεμαχίζω*)].

τεμαχισμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) το κόψιμο (ενός πράγματος) σε κομμάτια ΣΥΝ. κομμάτιασμα. Επίσης **τεμάχισμα** (το).

τεμαχιστός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι κομμένος σε κομμάτια, τεμάχια, ο τεμαχισμένος.

τεμενάς (ο) {τεμενάδες} **1.** ανατολίτικος χαιρετισμός με βαθιά υπόκλιση και ταυτόχρονη κίνηση τού δεξιού χεριού από κάτω προς το στήθος, το στόμα και το μέτωπο **2.** (κατ' επέκτ.-κυρ. στον πληθ.) έκφραση δουλοπρεπούς υποταγής προς κάποιον (με πράξεις ή με λόγια): *κάνω ~ σε κάποιον* || *άρχισε πάλι τους ~ στον προϊστάμενο.*

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. temenna].

τέμενος (το) {τεμέν-ους | -η, -ών} **1.** (στην αρχαιότητα) ιερός ναός ή τμήμα γης (κυρ. άλσος), στο οποίο υπήρχε ναός και βωμός και ήταν αφιερωμένο σε θεότητα ή σε ήρωα· ΦΡ. ***τέμενος των Μουσών*** κάθε χώρος ή κτήριο αφιερωμένο στην καλλιέργεια των καλών τεχνών και των γραμμάτων (λ.χ. μουσείο, κτήριο όπερας κ.λπ.) **2.** (ειδικότ. σήμερα) το μουσουλμανικό τζαμί, χώρος προσευχής των μουσουλμάνων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-νος*, πβ. κ. *ἔρ-νος, κτῆ-νος*) < δισύλλ. θ. *τεμε-*τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.). Το θ. *τεμε-* ίσως ανάγεται σε αρχικό θ. *temə- (με απαθές το πρώτο και συνεσταλμ. το δεύτερο φωνήεν) και είναι προϊόν αφομοιώσεως *τεμε-* < **τεμᾰ* (πβ. κ. *τέμα-χος*)].

τέμνω ρ. μετβ. {έταμα κ. έτμησα, τετμημένος} (λόγ.) **1.** κόβω, διασπώ σε ξεχωριστά τμήματα, σχίζω: *~ ένα σώμα* ΣΥΝ. κομματιάζω, τεμαχίζω, διανοίγω **2.** διαιρώ σε διαφορετικά, ξεχωριστά μέρη: *ο ποταμός τέμνει τη χώρα* || *ο νέος κυκλοφοριακός άξονας τέμνει τον νομό σε βόρειο και νότιο τμήμα* ΣΥΝ. διαιρώ, χωρίζω· ΦΡ. (μτφ.) **έταμε νέους δρόμους** καινοτόμησε, ακολούθησε πρωτοποριακές μεθόδους, νέους τρόπους: *~ στον τομέα τής επιστήμης και τής έρευνας* **3.** ΜΑΘ. (α) (για γραμμές, επιφάνειες, άξονες κ.λπ.) συναντώ, έχω κοινά σημεία με άλλη γραμμή, έχω μόνο έναν χώρο μου κοινό με γραμμή, άξονα κ.λπ.: *η ευθεία τέμνει τον κύκλο στα σημεία Α και Β* (β) **τετμημένη** (η) μία από τις δύο ή τις τρεις συντεταγμένες ενός σημείου στο επίπεδο ή στον χώρο (γ) **τέμνουσα** (η) (α) η ευθεία (ή η επιφάνεια) που έχει τουλάχιστον ένα κοινό σημείο με μία άλλη ευθεία, καμπύλη, επίπεδο, επιφάνεια κ.λπ. (β) ο τριγωνομετρικός αριθμός γωνίας, που

ισούται με τον αντίστροφο τού συνημιτόνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, τμήμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με ενεστ. έρρινο επίθημα *-νω,* πβ. κ. *δάκ-νω, κάμ-νω*) < θ. *τεμ-*, μονοσύλλαβη μορφή τής δισύλλ. I.E. ρίζας *temə- «κόβω. τέμνω», πβ. αρχ. ιρλ. tamnaid «διαχωρίζει», tamun «κούτσουρο, κομμένο ξύλο», λιθ. tinù «σφυροκοπώ», σλοβ. tnèm «σκάβω», παλαιότ. τσεχ. tnu «χτυπώ, σχίζω» κ.ά. Ομόρρ. *τέμα-χος, τέμε-νος, τομ-ή, τόμ-ος, τομ-εύς (-έας), τομ-άρι(ον), τμῆ-σις (-η), τμη-τός, τμῆ-μα* κ.ά. Συχνές είναι οι αρχ. φρ. με μτφ. σημ. τού ρ. τέμνω, λ.χ. *μυρίαι τέτμηνται κέλευθοι* (Πίνδαρος), *τὴν ἐν ἄστροις τέμνων ὁδὸν* (Ευριπ.), *τὴν μέσην τέμνω* (Πλούτ.) κ.ά.].

τεμπέλης, -α, -ικο {τεμπέληδες} (καθημ.) αυτός που αποφεύγει να εργαστεί ή να κοπιάσει ΣΥΝ. οκνηρός, φυγόπονος, ακαμάτης, αργόσχολος, οκνός, χασομέρης ΑΝΤ. εργατικός, φιλόπονος, προκομμένος, δουλευτής. — (μεγεθ.) **τεμπέλαρος** (ο). (υποκ.) **τεμπελάκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tembel < περσ. tanbal (ίδια σημ.)].

τεμπελιά (η) (καθημ.) **1.** η διάθεση για αποφυγή κόπου ή εργασίας: *η ~ του τον καταδίκασε στη φτώχια* ΣΥΝ. οκνηρία, νωθρότητα, φυγοπονία ΑΝΤ. φιλεργία, φιλοπονία, εργατικότητα **2.** η διάθεση για απραξία, η απροθυμία για δραστηριότητα: *τον έχει πιάσει η ~ του σήμερα, απ' το πρωί κάθεται* ΣΥΝ. νωχέλεια.

τεμπελιάζω ρ. αμετβ. {τεμπέλιασα} **1.** αποφεύγω να κουραστώ, να εργαστώ, είμαι τεμπέλης: *αν τεμπελιάζει, πώς να πετύχει στη ζωή του;* ΣΥΝ. φυγοπονώ ΑΝΤ. δουλεύω, κοπιάζω **2.** χάνω τον χρόνο μου, χωρίς να κάνω τίποτα: *απ' το πρωί τεμπελιάζεις· άνοιξε και κανένα βιβλίο!* ΣΥΝ. χασομερώ.

τεμπέλιασμα (το) {τεμπελιάσμ-ατος | χωρ. πληθ.} η κατάσταση τού τεμπέλη, το να τεμπελιάζει κανείς.

τεμπελίκι (η) {τεμπελικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η τεμπελιά (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tembellik].

τεμπέλικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον τεμπέλη, που τον χαρακτηρίζει ή του ταιριάζει: *~ ζωή / διάθεση* || *~ σκυλί* ΣΥΝ. νωθρός, οκνηρός ΑΝΤ. εργατικός. — **τεμπέλικα** επίρρ.

τεμπελόσκυλο (το) (υβριστ.-σκωπτ.) άνθρωπος που είναι πολύ τεμπέλης ΣΥΝ. τεμπέλαρος.

τεμπελχανάς (ο) {τεμπελχανάδες} (λαϊκ.) ο υπερβολικά τεμπέλης ΣΥΝ. τεμπέλαρος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tempelhane «κατοικία τεμπέληδων»].

τεμπελχανείο (το) [1898] (λαϊκ.) **1.** μέρος στο οποίο συχνάζουν πολλοί τεμπέληδες **2.** ομάδα ανθρώπων που τεμπελιάζουν, παρέα τεμπέληδων **3.** η τεμπελιά (βλ.λ.). Επίσης **τεμπελχανειό.**

τέμπερα (η) {τεμπερών} **1.** χρωστική ουσία σε ξηρή μορφή, που χρησιμοποιείται στη ζωγραφική αραιωμένη με νερό **2.** (συνεκδ.) κάθε σωληνάριο στο οποίο συσκευάζεται αυτή η χρωστική ουσία: *αγοράζω καινούργιες ~* || *τι μάρκα τέμπερες χρησιμοποιείς;* (συνεκδ.) **3.** η ποσότητα τής παραπάνω υδατοδιαλυτής χρωστικής ουσίας, που περιέχεται σε κάθε σωληνάριο: *μου τελείωσε η λευκή ~* **4.** η τεχνική τής ζωγραφικής, που χρησιμοποιεί ως μέσο τέτοιες χρωστικές ουσίες: *δουλεύω (με) ~* (ζωγραφίζω με αυτή την τεχνική) **5.** ζωγραφικός πίνακας που έχει φιλοτεχνηθεί με αυτή την τεχνική: *περίφημη / αριστοτεχνική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tempera < ρ. temperare «αναμειγνύω» < λατ. temperāre «αναμειγνύω, συνθέτω» (< tempus, -oris «χρόνος, καιρός», αν η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «διάστημα (χρονικό), τμήμα, τεμάχιο»)].

τεμπεραμέντο (το) → ταμπεραμέντο

τεμπεσίρι (το) {τεμπεσιριού} (λαϊκ.) η κιμωλία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tebeşir].

Τέμπη (τα) {Τεμπών} κοιλάδα τής Θεσσαλίας, διά μέσου τής οποίας διέρχεται ο Πηνειός, φημισμένη για τη φυσική ομορφιά της (*Κοιλάδα των Τεμπών*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τέμπ-εα / -η*, αβεβ. ετύμου. Ακόμη και αν θεωρήσουμε αρχική τη σημ. «κοίλος, βαθουλός», δεν έχουμε τη δυνατότητα να προτείνουμε σύνδεση με το επίθ. *ταπ-εινός* (βλ.λ.), διότι έχει εξ ολοκλήρου διαφορετική ετυμολογία. Εξίσου δυσερμήνευτη παραμένει η προταθείσα συσχέτιση με το ρ. *τέμνω* (αν υποτεθεί ότι το τοπωνύμιο σήμαινε «τομή, εντομή»), αφού δεν θα εξηγούσε το συμφωνικό σύμπλεγμα -μπ-].

τέμπλο (το) (στις ορθόδοξες εκκλησίες) το εικονοστάσιο μεταξύ τού Αγίου Βήματος και τού κυρίως ναού: *σκαλιστό / ξυλόγλυπτο / μαρμάρινο ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τέμπλον* < λατ. templum < θ. tem- (με ευφωνικό -p- προ τού επιθήματος -lum, πβ. κ. exem-p-lum), που συνδ. με το ρ. *τέμ-νω* (πβ. κ. *τέμε-νος*)].

τέμπο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** η ταχύτητα εκτέλεσης μουσικού έργου, η ρυθμική αγωγή: *αργό / γρήγορο ~* **2. *τέμπο πρίμο*** ένδειξη που δηλώνει επάνοδο στο αρχικό τέμπο μιας σύνθεσης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tempo < λατ. tempus, -oris «χρόνος, καιρός»].

τέναγος (το) {τενάγ-ους | -η, -ών} (αρχαιοπρ.) υδροβιότοπος με στάσιμα νερά ΣΥΝ. βάλτος, έλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που παρουσιάζει παρόμοιο σχηματισμό με το αντώνυμο *πέλαγος* και είναι αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. συνδ. με λετ. tigas (< *ting-as) «αμμώδες αβαθές τμήμα τής θάλασσας»].

τεναγώδης, -ης, -ες [μτγν.] {τεναγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (αρχαιοπρ.) (για εκτάσεις) αυτός που έχει πολλά τενάγη ή μοιάζει με τέναγος ΣΥΝ. βαλτώδης, ελώδης, τελματώδης. — **τεναγωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Τένεδος (η) {Τενέδου} νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους, το οποίο (μαζί με την Ίμβρο) ανήκει στην Τουρκία· ο πληθυσμός του ήταν βασικά ελληνικός, αλλά μειώνεται συνεχώς λόγω των συνεχών διώξεων που υφίσταται (κατά παράβαση τής Συνθήκης τής Λωζάννης).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

τενεκεδένιος, -α, -ο κ. **ντενεκεδένιος** αυτός που είναι κατασκευασμένος από τενεκέ: *~ κουτί / συσκευασία.*
[ΕΤΥΜ. < *τενεκές* (από το θ. τού πληθ. *τενεκέδ-ες*) + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *χρυσαφ-ένιος, ασημ-ένιος*].

τενεκεδούπολη (η) {τενεκεδουπόλ-εις, -εων} σύνολο από ξύλινα ή τενεκεδένια παραπήγματα, πρόχειρες παράγκες στις παρυφές μεγαλουπόλεων, που κατοικούνται από φτωχούς ανθρώπους: *η λάσπη και τα νερά έπνιξαν στην κυριολεξία τις ~ στις παρυφές τού Ρίο Ιανέιρο* ΣΥΝ. παραγκούπολη.

τενεκές κ. **ντενεκές** (ο) {τενεκέδες} **1.** ο λευκοσίδηρος (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί από λευκοσίδηρο, κυρ. δοχεία διαφόρων διαστάσεων: *~ λαδιού / τυριού / φέτας* **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο ενός τέτοιου δοχείου, καθώς και το περιεχόμενό του: *~ δύο λίτρων* || *μισό ~ λάδι ξόδεψε για τα γεμιστά!* **4.** (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος επιφανειακός και κενός, χωρίς πνευματική και ψυχική καλλιέργεια: *δεν υπάρχει αξιοκρατία· έχουν προωθήσει στις ανώτερες θέσεις ένα σωρό ντενεκέδες·* ΦΡ. **τενεκές ξεγάνωτος** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο πολύ χαμηλού επιπέδου ή και ήθους. — (υποκ.) **τενεκεδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. teneke].

τενεκετζής κ. **ντενεκετζής** (ο) {τενεκετζήδες} τεχνίτης που κατασκευάζει ή επιδιορθώνει τενεκεδένια αντικείμενα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tenekeci < teneke «τενεκές», πβ. κ. *σουβλα-τζής, μπογια-τζής*].

τενεκετζήδικο (το) το μαγαζί, το εργαστήριο τού τενεκετζή.
[ΕΤΥΜ. < *τενεκετζής* (από το θ. τού πληθ. *τενεκετζήδ-ες*) + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *σουβλατζήδ-ικο*].

τεναραμέντε κ. **τενέρο** επίρρ. ΜΟΥΣ. ως εκφραστική ένδειξη: τρυφερά, με τρυφερότητα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. teneramente < επίθ. tenero «ήπιος, τρυφερός» < λατ. tener].

τένις (το) {άκλ.} η αντισφαίριση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tennis < μέσ. αγγλ. tenetz < παλ. γαλλ. ten(e)ys «πιάσε, κράτα», προστ. τού ρ. tenir «κρατώ, πιάνω» (< λατ. tenēre)].

τενίστας (ο) {τενιστών}, **τενίστρια** (η) {τενιστριών} παίκτης αντισφαίρισεως (τού τένις).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tennista < tennis (βλ. λ. *τένις*)].

τένοντας (ο) {τενόντων} ΑΝΑΤ. **1.** σχοινοειδής ή ταινιοειδής ινώδης δεσμίδα, υπόλευκου χρώματος, ποικίλου μήκους, που συνδέει τους μυς με τα οστά και άλλα ανατομικά στοιχεία **2. αχίλλειος τένοντας** ινώδης δεσμίδα τού τρικέφαλου μυός τής κνήμης στη φτέρνα. Επίσης (λόγ.) **τένων**: *ρήξη τένοντος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τένων, -οντος* < θ. *τεν-* τού ρ. *τείνω* (< **τέν-jω*), βλ.λ.].

τενόντιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τους τένοντες: *~ ίνες / ιστός.*

τενοντίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή ενός τένοντα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tendinitis].

τενόρος (ο) **1.** λυρικός τραγουδιστής τού οποίου η φωνή εκ φύσεως κινείται στις υψηλότερες περιοχές τής αντρικής φωνής, σε αντίθεση με τού βαρύτονου και τού μπάσου: *η άρια τού ~* || *ο τραγουδιστής αυτός έχει φωνή τενόρου* || *ερμηνεύει ο ~ Λουτσιάνο Παβαρότι* **2.** (ως άκλ. επίθ. *τενόρο*) μουσικό όργανο, ιδίως πνευστό, το οποίο σε μια σειρά οργάνων παρομοίου τύπου κατατάσσεται όπως η φωνή τού τενόρου ανάμεσα στις ανθρώπινες φωνές: *~ σαξόφωνο* || *~ τρομπόνι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tenore < μτγν. λατ. tenor, -ōris «αυτός που κρατά με τη φωνή του τη βασική μελωδία, ενώ οι άλλες φωνές τραγουδούν την αντίστιξη» (< λατ tenēre «κρατώ»)].

τενούτο επίρρ. ΜΟΥΣ. τρόπος παιξίματος, ιδ. μουσικού οργάνου (τουσέ), κατά τον οποίο μια νότα ή ένα πέρασμα (βλ.λ.) «πατιέται» καλά, ακούγεται καλά «πατημένο», ανεξάρτητα από το αν ζητούμε να ηχήσει δυνατά ή σιγά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tenuto «κρατημένος»].

τέντα (η) {τεντών} **1.** φορητή σκηνή ή πρόχειρη, προσωρινή κατασκευή από ανθεκτικό ύφασμα ή δέρματα, η οποία στηρίζεται από δοκάρια και συνήθ. στερεώνεται σε πασσάλους, οι οποίοι μπήγονται στο έδαφος: *έστησαν δέκα ~ για την πρόχειρη στέγαση των σεισμοπαθών* || *λύνω μια ~* **2.** (ειδικότ.) το στρατιωτικό αντίσκηνο **3.** προπέτασμα που τοποθετείται σε ανοικτό χώρο για προστασία κυρ. από τον ήλιο, τη βροχή ή από την κοινή θέα και αποτελείται από ειδικό, χοντρό βαμβακερό ή συνθετικό ύφασμα, που τυλίγεται σε κύλινδρο (στερεωμένο συνήθ. κατά μήκος τής οροφής ενός μπαλκονιού ή οποιασδήποτε άλλης εξοχής ενός κτηρίου), ο οποίος περιστρέφεται, ώστε το τεντόπανο να τυλίγεται (να σηκώνεται) ή να ξετυλίγεται (να κατεβαίνει): *βάζω ~ σ' ένα σπίτι* || *σηκώνω / κατεβάζω τις ~* **4.** το τεντόπανο: *ο αέρας χτυπάει την ~* || *σκίστηκαν οι ~* || *το σχέδιο / το χρώμα της ~* ● **5.** (ως επίρρ.) με το μεγαλύτερο δυνατό άνοιγμα, ορθάνοιχτα: *άφησε / άνοιξε ~ τα παραθυρόφυλλα / τα παντζούρια.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. tenda < ρ. tendere «τεντώνω, εκτείνω»].

τεντζερέδια κ. **τζεντζερέδια** (τα) {τεντζερεδιών} (λαϊκ.) τα κατσαρολικά, τα μαγειρικά σκεύη ενός νοικοκυριού. Επίσης **τεντζέρια.**

τέντζερης κ. **τέτζερης** κ. **τζέντζερης** κ. **τσέντζερης** (ο) (λαϊκ.) η χάλκινη χύτρα· ΦΡ. (παροιμ.-ειρων.) ***κύλησε ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι*** βλ. λ. *καπάκι*. Επίσης **τεντζερές** {τεντζερέδες}.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tencere].

τεντιμπόης (ο) {τεντιμπόηδες} (λαϊκ.-στις δεκαετίες τού '50 κ. τού '60) ο νεαρός που ακολουθούσε με εξεζητημένο τρόπο τη μόδα στο ντύσιμο ή τα μουσικά γούστα τής εποχής, επιδεικνύοντας προκλητική ή και αντικοινωνική συμπεριφορά για τα δεδομένα τής εποχής.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. teddy boy < Teddy, χαϊδευτ. τού βασιλιά τής Αγγλίας Edward VII (1901-10). + boy «αγόρι». Το προσωνύμιο αυτό αποδόθηκε σε απείθαρχους νεαρούς Άγγλους τής δεκαετίας τού '50 και των αρχών τού '60, που φορούσαν μακριές ζακέτες τής εποχής τού Εδουάρδου].

τεντιμποϊσμός (ο) (παλαιότ.) η συμπεριφορά των τεντιμπόηδων, γενικότ. η έντονα προκλητική και αντικοινωνική συμπεριφορά από άτομα νεαρής ηλικίας: *ο νόμος 4000 περί τεντιμποϊσμού.*

τεντόπανο (το) χοντρό ανθεκτικό ύφασμα, συνήθ. αδιάβροχο, το οποίο τοποθετείται στις τέντες (στον μεταλλικό σκελετό τους).
[ΕΤΥΜ. < *τέντα + πανί*].

τέντωμα (το) {τεντώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τράβηγμα (πράγματος) κυρ. από τα άκρα (του), ώστε να τεντωθεί: *το ~ ενός υφάσματος / λάστιχου* **2.** (μτφ.) το μεγαλύτερο δυνατό άνοιγμα: *~ των χεριών* || *~ των παντζουριών* ΣΥΝ. έκταση.

τεντώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τέντω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** τραβώ (κάτι) από τα άκρα, ώστε να αποκτήσει το μέγιστο μήκος, τη μεγαλύτερη δυνατή έκτασή του: *~ το σχοινί / το λάστιχο* ΣΥΝ. τείνω, τανύω, (λαϊκ.) τεζάρω ΑΝΤ. χαλαρώνω, ξετεντώνω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***τεντώνω το σχοινί*** ωθώ (κάτι) στα άκρα: *μην τεντώνεις το σχοινί, γιατί θα έχουμε παρατράγουδα* (β) ***τεντώνω τα αφτιά μου*** βλ. λ. *αφτί* **2.** ανοίγω, ξεδιπλώνω ή απλώνω (κάτι), ώστε όλα του τα μέλη να έρθουν στην ίδια ευθεία, να ισιώσει, να αποκτήσει το κανονικό του σχήμα: *~ το χέρι / το πόδι* || *~ το σεντόνι / το τραπεζομάντηλο* **3.** (για πόρτες, παράθυρα) ανοίγω εντελώς, διάπλατα: *~ την πόρτα* **4.** κάνω (κάτι) πιο σφιχτό, ανελαστικό: *το πλύσιμο με σαπούνι τεντώνει το δέρμα* ΣΥΝ. τσητώνω, σφίγγω ♦ (αμετβ.) **5.** αποκτώ το μεγαλύτερό μου μήκος, ξεπερνώ τα όρια τής ελαστικότητάς μου: *δεν έχει τεντώσει ακόμα το λάστιχο, θέλει κι άλλο αέρα* ΣΥΝ. φουσκώνω **6.** αποκτώ το κανονικό μου σχήμα, ισιώνω: *δεν έχει τεντώσει το ρούχο, θέλει λίγο σιδέρωμα* || *το πόδι του είναι χτυπημένο και δεν μπορεί να το τεντώσει* **7.** γίνομαι πιο σφιχτός, σφριγηλός: *με αυτές τις αμπούλες το δέρμα τεντώνει και φαίνεστε νεότερη*· (μεσοπαθ. ***τεντώνομαι***) **8.** ανοίγω τα χέρια, απλώνω τα άκρα μου όσο πιο πολύ μπορώ μακριά από το σώμα μου, ανακλαδίζομαι: *ξύπνησε και τεντώθηκε* **9.** σηκώνω τα χέρια μου και συνήθ. στέκομαι, στηρίζομαι στις μύτες των ποδιών μου ψηλώνοντας όσο μπορώ, κυρ. για να φτάσω κάτι: *~ για να βρω το τελευταίο βιβλίο στο ράφι* || *τεντώθηκε για να δει τι γινόταν μπροστά* **10.** υπερηφανεύομαι, επιδεικνύομαι με καμάρι, αυταρέσκεια: *κοίτα πώς τεντώνεται, όταν ακούει κομπλιμέντα!* ΣΥΝ. κορδώνομαι, επαίρομαι, καμαρώνω **11.** (η μτχ. ***τεντωμένος, -η, -ο***) αυτός που έχει μεγάλη ένταση: *~ νεύρα* || *περνά πολλά τελευταία και είναι αρκετά τεντωμένος, ξεσπά εύκολα* ΣΥΝ. ευερέθιστος, ευέξαπτος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τέντα*].

τεντωτήρας (ο) μοχλός που αποτελείται από δύο μοχλοβραχίονες και υπομόχλιο σε σταθερό σημείο.
[ΕΤΥΜ. < *τεντώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *στεγνω-τήρας, στιλβω-τήρας*].

τεντωτός, -ή, -ό ο τεντωμένος, αυτός που έχει τεντωθεί: *~ σχοινί* ΣΥΝ. τεταμένος, απλωμένος ΑΝΤ. χαλαρός. — **τεντωτά** επίρρ.

Τέξας (το) μία από τις πολιτείες των Η.Π.Α.· κυρ. παλαιότ. στη ΦΡ. ***έγινε / θα γίνει Τέξας*** έγινε / θα γίνει χαλασμός· για άγρια συμπλοκή, μεγάλη αναστάτωση: *τράβηξαν τα πιστόλια μες στο μαγαζί κι έγινε Τέξας!*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Texas < ινδιάν. techas «φίλοι σύμμαχοι»].

Τ.Ε.Ο. (το) Ταμείο Εθνικής Οδοποιίας.

-τέος, -α, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ρηματικών επιθέτων: *εξετασ-τέος* (αυτός που πρέπει να γίνει αντικείμενο εξέτασης) || *πληρω-τέος* (αυτός που πρέπει να εξοφληθεί, να πληρωθεί).
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα ρηματ. επιθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από αρχαϊκό απαρέμφατο *-τέϝαι (< Ι.Ε. *-tu-), πβ. σανσκρ. φρ. ná etád áttave «δεν είναι (κατάλληλο) φαγητό»].

Τεπελένι (το) {Τεπελενίου} πόλη τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου), γνωστή από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940-1941).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Tepelen, αγν. ετύμου].

τεπές (ο) {τεπέδες} (λαϊκ.) **1.** θολωτή κορυφή καπέλου ή φεσιού **2.** (κατ' επέκτ.) θόλος κτηρίου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tepe].

τερακότα (η) {δύσχρ. τερακοτών} **1.** ψημένος, σκληρός πηλός, πλούσιος σε σίδηρο, που χρησιμοποιείται ως υλικό κατασκευής κεραμικών **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε φτειάχνεται από αυτό το υλικό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. terra-cotta «ψημένη γη, άργιλος» < terra (< λατ. terra «γη, έδαφος») + cotta < μεσν. λατ. cocta < λατ. coquere «ψήνω» (μτχ. coctus), που συνδ. με το αρχ. *πέσσω* (βλ. λ. *πέψη*)].

τέρας (το) {τέρ-ατος | -άτων} **1.** κάθε ζωντανός οργανισμός που γεννιέται με αφύσικη, ανώμαλη διάπλαση: *μοσχαράκι-~ με δύο κεφάλια* ΣΥΝ. έκτρωμα **2.** φανταστικό πλάσμα υπερφυσικών διαστάσεων και τρομακτικής εμφάνισης, συνήθ. πολύ επικίνδυνο για τους ανθρώπους: *ο Τυφώνας ήταν για τους αρχαίους ένα φοβερό ~* || *στις ταινίες επιστημονικής φαντασίας εμφανίζονται συχνά εξωγήινα ~* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε έχει υπερβολικά άσχημη εμφάνιση, ο πολύ δύσμορφος: *τόσο ωραία αυτή και να παντρευτεί αυτό το ~!* || *«Η πεντάμορφη και το ~»* (τίτλος παραμυθιού) || *δίπλα σ' αυτό το υπέροχο νεοκλασικό, αυτό το ~ από μπετόν!* || *πολλοί θεωρούν ότι η Αθήνα είναι μια πόλη-τέρας* **4.** οτιδήποτε αρνητικό έχει αποκτήσει πολύ μεγάλες διαστάσεις και δεν αντιμετωπίζεται εύκολα: *το ~ τού πληθωρισμού* **5.** (+γεν.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε ξεχωρίζει, επειδή έχει μια ιδιότητα σε πολύ υψηλό βαθμό: *~ γνώσεων / σοφίας / εξυπνάδας / μνήμης*· ΦΡ. ***ιερό τέρας*** (*Les Monstres sacrés*, τίτλος έργου τού Cocteau, 1940) καθεμιά από τις ξεχωριστές, τις μεγάλες μορφές ενός χώρου: *τα ~ τής έβδομης τέχνης / τού θεάτρου* **6.** (μτφ. για πρόσ.) (α) ιδιαίτερα επικίνδυνος άνθρωπος λόγω διαστροφής, εγκληματικής προσωπικότητας κ.λπ.: *ανθρωπόμορφο ~ σκοτώνει κοριτσάκι* (β) ο κακός, μοχθηρός άνθρωπος: *μόνο ένα ~ σαν αυτόν θα έμενε απαθές μπροστά σε τέτοια δυστυχία*· ΦΡ. (παροιμ.) ***σημεία και τέρατα*** βλ. λ. *σημείο*. — (υποκ.) **τερατάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με κατάλ. *-ας*, πβ. κ. *πέρ-ας, σέβ-ας, γέρ-ας*), που ανάγεται σε τ. *kʷer-ōr (με τροπή τής καταλ. *-ωρ / -αρ* σε *-ας*) και οδηγεί σε σύνδεση με το ομηρικό *πέλωρ* «τέρας» (βλ. λ. *πελώριος*), το οποίο απαντά και με τη μορφή *τέλωρ* (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *τέλωρ· πελώριον, μέγα, μακρόν*). Δεν φαίνεται πιθ. η συσχέτιση με το σανσκρ. tāraḥ «άστρα», αφού η σημ. αυτή είναι δευτερεύουσα και υστερογενής (για τη λ. *τέρας*). Η λ. *τέρας* αναφερόταν κυρ. στα σημεία των θεών, αλλά και στα σημεία των ουρανών, ιδίως δε στα άστρα. Ήδη αρχ. η σημερινή σημ.].

τεράστιος, -α, -ο 1. αυτός που οι διαστάσεις του ξεπερνούν κατά πολύ τον μέσο όρο για τα δεδομένα τού είδους του: *~ μανιτάρι / δέντρο / σπίτι / ψάρι / μάτια / σάντουιτς* ΣΥΝ. πελώριος, υπερφυσικός, υπερμεγέθης **2.** (εμφατ.) αυτός που έχει λάβει εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις, ο πολύ σημαντικός: *ήταν τεράστια η συμβολή του στη νίκη τής ομάδας* || *~ πρόβλημα / ζήτημα / ερωτηματικό / ευθύνη / διαφορά* ΣΥΝ. μέγιστος. — **τεραστίως** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τέρας*, πιθ. μέσω επιθ. **τερασ-τός*].

τερατογονία (η) [μτγν.] {τερατογονιών} **1.** η γέννηση τέρατος **2.** (α) το σύνολο των βιολογικών διεργασιών που συντελούν στην παραγωγή οργανισμού με μορφολογικές και λειτουργικές ανωμαλίες (β) η σκόπιμη ή συμπτωματική γένεση τεράτων. Επίσης **τερατογένεση**. — **τερατογονικός, -ή, -ό**.

τερατογόνος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που γεννά ή έχει ως αποτέλεσμα τη γέννηση τεράτων: *~ παράγοντες*.

τερατοειδής, -ής, -ές {τερατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή, τα χαρακτηριστικά τέρατος: *~ όγκος* ΣΥΝ. τερατώδης. — **τερατοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τερατολογία (η) [αρχ.] {τερατολογιών} **1.** η αφήγηση ή περιγραφή εντελώς ψευδών, απίστευτων και ολοφάνερα αδύνατων να συμβούν ή να ισχύουν πραγμάτων ΣΥΝ. ψευδολογία, παραδοξολογία ● **2.** ΒΙΟΛ. κλάδος τής βιολογίας, που έχει ως αντικείμενο μελέτης την εμφάνιση και ανάπτυξη τεράτων και γενικά δυσμορφιών **3.** πραγματεία που αναφέρεται σε τέρατα ή στον παραπάνω κλάδο τής βιολογίας. Επίσης **τερατολόγημα** (το) [μτγν.] (σημ. 1).

τερατολογικός, -ή, -ό [1868] αυτός που σχετίζεται με την τερατολογία ή τον τερατολόγο. — **τερατολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

τερατολόγος, -ος, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ψευδολογεί ασυστόλως και χονδροειδώς, που λέει τερατολογίες ● **2.** επιστήμονας βιολόγος ειδικευμένος στην τερατολογία. — **τερατολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

τερατομορφία (η) [μεσν.] {τερατομορφιών} το να έχει κανείς τη μορφή τέρατος είτε λόγω ανωμαλιών στη διάπλασή του (για άτομα) είτε λόγω διαφόρων αιτιών.

τερατόμορφος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τη μορφή τέρατος: *~ πλάσμα / παιχνίδι* ΣΥΝ. τερατώδης **2.** αυτός που είναι πάρα πολύ άσχημος (ώστε η όψη του να προκαλεί τρόμο) ΣΥΝ. κακάσχημος ΑΝΤ. αγγελόμορφος, πανέμορφος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τέρας, -ατος + -μορφος < μορφή*].

τερατοπλασία (η) {τερατοπλασιών} η ανώμαλη ανάπτυξη και διαμόρφωση ενός εμβρύου ΣΥΝ. τερατογονία. Επίσης **τερατοπλαστία** [1766].
[ΕΤΥΜ. < *τέρας, -ατος + -πλασία < πλάσσω*, πβ. κ. *μυθο-πλασία*].

τερατοτοκία (η) {τερατοτοκιών} η γέννηση τέρατος ΣΥΝ. τερατογονία. — **τερατοτόκος, -ος, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τερατοτοκῶ (-έω) < τέρας, -ατος + -τοκῶ < τόκος* (βλ.λ.)].

τερατούργημα (το) [μτγν.] {τερατουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε κατασκεύασμα, δημιούργημα κακής αισθητικής, τρομακτικό ή αποκρουστικό στην εμφάνισή του: *αυτό το γλυπτό είναι ένα ~* ΣΥΝ. κακοτέχνημα, εξάμβλωμα, έκτρωμα **2.** η τερατουργία (βλ.λ.): *κατηγορείται για τερατουργήματα* || *δεν πρόκειται για απλό παράπτωμα, αλλά για ~!* ΣΥΝ. ανοσιούργημα.

τερατουργία (η) {τερατουργιών} φρικτή, αποτρόπαιη πράξη ΣΥΝ. τερατούργημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τερατουργός* «θαυματοποιός, μάγος» < *τέρας, -ατος + -ουργός* (< *ἔργον*)].

τερατώδης, -ης, -ες [αρχ.] {τερατώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με τέρας, που έχει ανώμαλη, υπερφυσική και δύσμορφη διάπλαση: *~ μορφή / πρόσωπο / σώμα / πλάσμα* ΣΥΝ. υπερφυσικός, τερατοειδής, εκτρωματικός **2.** (μτφ.) αποκρουστικός, αισχρός: *~ ψέμα / έγκλημα*. — **τερατωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τερατωδία (η) [μτγν.] {τερατωδιών} **1.** το να είναι (κάποιος/κάτι) τερατώδης / -ες **2.** (συνεκδ.) λόγος ή ενέργεια με αποτροπιαστικό, τερατώδη χαρακτήρα.

τέρβιο (το) {τερβίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Tb), το οποίο οξειδώνεται αργά στον αέρα και αντιδρά ακόμη και με το ψυχρό νερό (βλ. κ. λ. *περιοδικός* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. terbium < (Yt)terb(y), όν. σουηδικής πόλης, πηγής σπάνιων ορυκτών].

Τεργέστη (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Ιταλίας στην Αδριατική Θάλασσα και στα σύνορα με τη Σλοβενία.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Tergeste (> ιταλ. Trieste) < ιλλυρ. terga «εμπόριο, αγορά»].

τερεβινθέλαιο (το) [1866] {τερεβινθελαί-ου | -ων} (επιστημ.) το νέφτι (βλ.λ.).

τερεβινθίνη (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η ρητίνη που βγαίνει από διάφορα δέντρα, λ.χ. κωνοφόρα, είτε αυτόματα είτε κυρ. μετά το σχίσιμο τού κορμού τους και από την οποία λαμβάνεται με απόσταξη το τερεβινθέλαιο.

τερέβινθος (η) {τερεβίνθ-ου | -ων, -ους} κωνοφόρο. φυλλοβόλο δέντρο μετρίου ύψους, από το οποίο παράγεται η τερεβινθίνη.
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. *τέρμινθος*. αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο, όπως φαίνεται και από το επίθημα *-ινθος*. Ο μτγν. τ. *τερέβινθος* είναι πιθ. αναλογικός προς τον ομοιοκατάληκτο αρχ. *ἐρέβινθος* (βλ.λ.)].

Τερέζα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα (βλ. κ. λ. *Θηρεσία*).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Teresa. αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η αναγωγή στο ελλην. ρ. *θερίζω* υποδηλώνοντας γονιμότητα, κατ' άλλους όμως προέρχεται από το τοπωνύμιο *Θήρα* (πβ. και την απόδ. τού ονόματος ως *Θηρεσία*). που θεωρείται τόπος γεννήσεως τής Αγ. Τερέζας (5ος αι.)].

τερέν (το) (παλαιότ. *τερραίν*) {άκλ.} ο αγωνιστικός χώρος στον οποίο διεξάγονται αθλήματα όπως το τένις. το ποδόσφαιρο κ.λπ.· το γήπεδο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. terrain < λατ. terrenum. ουδ. τού επιθ. terrenus < terra «γη, έδαφος»].

τερερέμ κ. **τεριρέμ** (το) {άκλ.} κατηγορία αργών μελών τής Βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, με τα οποία ο ψάλτης δείχνει τη δεξιοτεχνία του· ψάλλονται κατά τις αγρυπνίες. τις πανηγύρεις κ.λπ. και ονομάζονται έτσι. επειδή δεν στηρίζονται σε κάποιο υμνωδικό κείμενο. αλλά στην εκφώνηση συλλαβών όπως *τεριρέμ, νενενά* κ.ά.. που δεν έχουν κάποια γλωσσική σημασία. αλλά χρησιμεύουν αποκλειστικά στη στήριξη τού μέλους ΣΥΝ. κράτημα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τερερίζω ρ. μετβ. {τερέρισα} **1.** παρατείνω εκκλησιαστική ψαλμωδία επαναλαμβάνοντας τις συλλαβές τού τερερέμ. ψάλλω με «τερερέμ» **2.** (συνεκδ.) λέω τραγούδι ή ψαλμωδία με τρεμουλιαστή φωνή.
[ΕΤΥΜ. < *τερερέμ*].

τερετίζω ρ. μετβ. {τερέτισα} (λόγ.) **1.** (για πουλιά. τζιτζίκια) βγάζω κελάηδημα ή τιττύβισμα ΣΥΝ. τιττυβίζω **2.** (μτφ. για ανθρώπους) σιγοτραγουδώ. λέω σιγά. μουρμουριστά ένα τραγούδι ΣΥΝ. μουρμουρίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοπ. λ.. ίσως μέσω αμάρτυρου **τιριτίζω* (με ανομοίωση), πβ. κ. *τιτίζω – τέττιξ*].

τερέτισμα (το) [αρχ.] {τερετίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κελάηδημα ή τιττύβισμα πουλιού ή τζίτζικα **2.** κάθε μίμηση τής φωνής πουλιού ή τζίτζικα **3.** (μτφ.) μουρμουριστό, σιγανό τραγούδι, κυρ. με τρεμουλιαστή φωνή. Επίσης **τερετισμός** (ο) [μτγν.].

τερζής (ο) {τερζήδες} (παλαιότ.) ο ράφτης ελληνικών εθνικών ενδυμασιών και όχι ενδυμάτων ευρωπαϊκού τύπου (φράγκικων).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. terzi].

τερηδόνα (η) **1.** πάθηση των δοντιών, η οποία οφείλεται στη διαβρωτική δράση των οξέων από βακτηρίδια κατά την έκθεση τού δοντιού σε σάκχαρα και άμυλα και κατά την οποία σταδιακά καταστρέφεται η αδαμαντίνη, τα οδοντικά σωληνάρια και η οδοντίνη. οπότε δημιουργείται κοιλότητα στο εσωτερικό τού δοντιού και προσβάλλεται ο πολφός του, με αποτέλεσμα να χαλάει (σαπίζει) το δόντι: *οδοντόκρεμα κατά τής ~* **2.** νόσος των σιτηρών. που καταστρέφει τους καρπούς τους. μετατρέποντάς τους σε γκρίζα σακουλάκια με δύσοσμη σκόνη στο εσωτερικό τους ● **3.** έντομο που κατατρώγει τα ξύλα ΣΥΝ. σαράκι **4.** μαλάκιο που προσβάλλει τα ξύλα μέσα στη θάλασσα κατατρώγοντάς τα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τερηδών, -όνος* (με εκφραστ. επίθημα *-ηδών*. το οποίο απαντά σε λ. που δηλώνουν μικρά ζώα. πβ. *ἀνθρ-ηδών. πεμφρ-ηδών, τενθρ-ηδών*) < θ. *τερη-* < *ter-ē τού I.E. θ. *ter-, από όπου και το αρχ. *τείρω* «τρυπώ, διαπερνώ» (< **τέρ-jω*). Βλ. λ. *διά-τρητος*].

τερηδονίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {τερηδονίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για δόντια) προσβάλλομαι από τερηδόνα: *το τερηδονισμένο δόντι ήθελε σφράγισμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

τερηδονισμός (ο) [1839] η διάβρωση, το χάλασμα δοντιού από τερηδόνα.

τεριέ (το) {άκλ.} καθένα από τα μικρόσωμα, συνήθ. σκουρόχρωμα σκυλιά αγγλικής καταγωγής, που χρησιμοποιήθηκαν στο κυνήγι. κυρ. για να ξετρυπώνουν τα ζώα (αλεπού, λαγό. ασβό κ.λπ.) από τις φωλιές τους, αργότερα δε και ως σκυλιά σαλονιού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (chien) terrier «(σκύλος) για κυνήγι που γινόταν πεζή» < μεσν. λατ. terr-arius < λατ. terra «γη, έδαφος»].

τεριλέν (το) {άκλ.} είδος συνθετικών ινών από πολυεστέρα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. térylène. εμπορική ονομασία].

τεριρέμ (το) ▸ τερερέμ

τερλίκι (το) {τερλικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) χοντρό υφασμάτινο ή μάλλινο παπούτσι για το σπίτι, που μοιάζει με κάλτσα, δεν έχει ραφές και συνήθ. στολίζεται με κέντημα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. terlik].

τέρμα (το) {τέρμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το χρονικό ή τοπικό σημείο στο οποίο κάτι τελειώνει. ολοκληρώνεται: *οριστικό ~* || *το ~ τού διαδρόμου* || *το ~ τής ψηφοφορίας* || *το ~ τής ομιλίας του* || *το ~ τού βίου* (τα γηρατειά ή ο θάνατος) ΣΥΝ. τέλος, πέρας ΑΝΤ. αρχή, ξεκίνημα· ΦΡ. (α) ***φθάνω (κάτι) ώς το / στο τέρμα*** ολοκληρώνω (κάτι): *εφόσον ασχολήθηκε με την υπόθεση. θα φθάσει την έρευνα ώς το τέρμα* (β) ***τέρμα Θεού*** πάρα πολύ μακριά: *το σπίτι της είναι ~* **2.** (ειδικότ.) το οριακό σημείο στο οποίο παύει κάτι να υπάρχει ή σταματά: *το ~ μιας σχέσης / φιλίας* || *βάζω / θέτω τέρμα στη ζωή μου* (αυτοκτονώ) ΣΥΝ. παύση. λήξη. τερματισμός· ΦΡ. ***βάζω / θέτω τέρμα σε (κάτι)*** σταματώ (κάτι): *είναι αποφασισμένος να θέσει τέρμα στις αυθαιρεσίες τους* || *βάζω τέρμα στις φιλοδοξίες τού αντιπάλου μου* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε σφραγίζει ή φέρνει το τέλος ενός πράγματος: *η αποτυχημένη εκστρατεία αποτέλεσε το ~ τής ηγεμονίας του* **4.** (μτφ.) ο σκοπός για τον οποίο γίνεται μια ενέργεια ή αυτό που προκύπτει ως αποτέλεσμά της: *η εισαγωγή του στο Πανεπιστήμιο ήταν το ~ μιας δύσκολης σχολικής προσπάθειας* ● **5.** (στο ποδόσφαιρο, στην υδατοσφαίριση, τη χειροσφαίριση) η εστία καθεμιάς από τις δύο αντίπαλες ομάδες, τρία δοκάρια σε σχήμα «Π»: *έστειλε τη μπάλα στο ~* || *η γραμμή τού ~* ΣΥΝ. (ξέν.) γκολπόστ **6.** (συνεκδ.) το γκολ: *σημειώνω / βάζω / πετυχαίνω ~* || *νίκη με διαφορά τριών ~* **7.** το σημείο στο οποίο τελειώνει η διαδρομή σε αγώνα ή σε κούρσα ταχύτητας και το οποίο συνήθ. είναι μία ευθεία κάθετη στον διάδρομο τού στίβου ή στην πίστα: *έφτασε πρώτος στο ~ και στέφθηκε νικητής* || *τα δύο άλογα έτρεχαν δίπλα-δίπλα σχεδόν μέχρι το ~* ● **8.** η τελευταία στάση μιας γραμμής σε μεταφορικό μέσο: *πού κάνει ~ το λεωφορείο:* || *το (τρόλεϊ με τον αριθμό) «10» έχει ~ στην πλατεία Κολοκοτρώνη* || *θα κατέβω στο ~* ΑΝΤ. αφετηρία **9.** ΓΛΩΣΣ. ***(παραγωγικό) τέρμα*** βλ. λ. *παραγωγικός* **10.** (ως επίρρ.) στη μέγιστη ένταση. στο ανώτατο σημείο μιας κλίμακας: *~ το γκάζι!* || *η μηχανή δουλεύει στο ~* || *βάλε τον ανεμιστήρα / το ραδιόφωνο στο ~!* ΣΥΝ. στο φουλ **11.** για να ξεκαθαρίσουμε σε κάποιον ότι κάτι τελείωσε οριστικά, ότι δεν πρόκειται να επαναληφθεί πλέον: *αρκετά σε ανέχτηκα, ~!* || *χειμώνιασε. ~ τα μπάνια!* ΦΡ. ***τέρμα τα δίφραγκα!*** βλ. λ. *δίφραγκο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ter-mn < I.E. *ter- «τρυπώ, διαπερνώ», πβ. λατ. termen, -inis «σύνορο. όριο» (> ισπ. termino). χεττ. tarma- «καρφί. πάσσαλος», σανσκρ. tárati «περνώ απέναντι», μέσ. άνω γερμ. drum (> γερμ. Trumm «ερείπιο, χάλασμα») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *τείρω* (< **τέρ-jω*). βλ. κ. *διά-τρη-τος*].

τερματίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {τερμάτισ-α. -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** οδηγώ (κάτι) στην ολοκλήρωσή του. φθάνω (κάτι) στο τέλος του: *τερμάτισε τη σταδιοδρομία του μέσα σε γενική αποδοχή* || *τερμάτισε την ομιλία του ευχαριστώντας το ακροατήριο* ΣΥΝ. ολοκληρώνω, συμπληρώνω, τελειώνω **2.** θέτω τέλος (σε κάτι): *τερμάτισαν τη συνεργασία τους λόγω διαφωνιών* || *~ τη ζωή μου* (αυτοκτονώ) || *~ μια εγκυμοσύνη* (κάνω έκτρωση) ΣΥΝ. σταματώ, διακόπτω, λήγω, παύω ♦ **3.** (αμετβ.) (κυρ. σε αγώνες δρόμου ή κούρσες ταχύτητας) φθάνω στο τέρμα: *τερμάτισε πρώτος με μεγάλη διαφορά από τον δεύτερο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

τερματικό (το) **1.** ΠΛΗΡΟΦ. συσκευή για την εισαγωγή πληροφοριών στην κεντρική μονάδα υπολογιστή, για την αποθήκευση ή ανάκληση πληροφοριών από αυτόν. όπως λ.χ. ένα πληκτρολόγιο με οθόνη **2.** (συνεκδ.) η θέση εργασίας τού χειριστή τέτοιας συσκευής: *εργάζεται στο ~ τής εταιρείας* **3.** (α) μηχανική συσκευή με την οποία επιτυγχάνεται η ηλεκτρική σύνδεση με μηχανισμό (β) το σημείο, το τμήμα ή εξάρτημα ηλεκτρικού κυκλώματος, μέσω τού οποίου τροφοδοτείται το κύκλωμα με ηλεκτρικό ρεύμα, επειδή από αυτό ξεκινούν και σε αυτό καταλήγουν όλες οι γραμμές, οι αγωγοί ρεύματος: *το ~ μιας τηλεφωνικής εγκατάστασης*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. terminal < λατ. terminalis (< terminus «τέρμα. όριο»)].

τερματικός, -ή, -ό [1883] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τέρμα ή το τερματικό (βλ.λ.): *~ συσκευή / στάδιο* **2.** (για χώρους) αυτός που λειτουργεί ως κέντρο διακίνησης, στον οποίο φθάνουν ή από τον οποίο ξεκινούν επιβάτες ή εμπορεύματα, ο συγκοινωνιακός σταθμός: *«αεροπλάνα που πετούν στην ~ περιοχή»* (εφημ.) **3.** ***τερματικό*** (το) (βλ.λ.).

τερματισμός (ο) **1.** η ολοκλήρωση πορείας. εξέλιξης, διαδικασίας κ.λπ.. ώστε να φθάσει στο τέρμα της: *ο ~ ενός αγώνα / μιας σχολικής χρονιάς / ενός λόγου* ΣΥΝ. πέρατωση, συμπλήρωση, τελείωμα, κατάληξη ΑΝΤ. αρχή. έναρξη. ξεκίνημα **2.** το σταμάτημα (οριστικό ή προσωρινό): *ο ~ μιας συνεργασίας / μιας σχέσης / μιας φιλίας / των εχθροπραξιών / μιας κρίσης* ΣΥΝ. διακοπή. παύση **3.** (σε αγώνες δρόμου, κούρσες ταχύτητας κ.λπ.) η ολοκλήρωση ορισμένης διαδρομής από έναν αθλητή, η άφιξη στο τέρμα: *στον μαραθώνιο επιτυχία είναι και ο απλός ~*.

τερματοφύλακας (ο/η) {(θηλ. τερματοφύλακος) | τερματοφυλάκων} (στο ποδόσφαιρο, το χάντμπολ. στην υδατοσφαίριση κ.λπ.) ο παίκτης που είναι επιφορτισμένος με τη φύλαξη τής εστίας (τέρματος) τής ομάδας του από τις επιθέσεις τής αντίπαλης ομάδας ΣΥΝ. γκολκίπερ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. goalkeeper].

τέρμινθος (η) {τερμίνθου} ΙΑΤΡ. μολυσματική δερματοπάθεια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέρμινθος / τερέβινθος*, ονομασία τού φυτού πιστάκη. αγν. ετύμου, όρ. τού προελλην. υποστρώματος. Η σημ. «δερματική νόσος» είναι γνωστή ήδη στον Ιπποκράτη λόγω τής ομοιότητας των μολυσματικών ογκιδίων με τους καρπούς τής τερμίνθου].

τέρμινο (το) (λαϊκ.) συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. το οποίο καθορίζεται ως μονάδα μετρήσεως τού χρόνου. όπως λ.χ. ένας μήνας, ένας χρόνος κ.λπ.: *δύο ~ κράτησε η συνεργασία τους*· ΦΡ. (ειρων.) ***σε τρία τέρμινα*** σε άγνωστο. ακαθόριστο από πριν χρόνο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. terminus «όριο, τέρμα»].

terminus ante quem λατ. (προφέρεται *τέρμινους άν-τε κβεμ*) ελλην. *χρονολογία (όριο) προ τής οποίας*· όρος που χρησιμοποιείται για τη χρονική τοποθέτηση έργων ή συγγραφέων: *το 1830. η χρονολογία θανάτου τού συγγραφέα, αποτελεί ~ για τη χρονολόγηση τού έργου που βρέθηκε στα κατάλοιπά του.*

terminus post quem λατ. (προφέρεται *τέρμινους ποστ κβεμ*) ελλην. *χρονολογία (όριο) μετά την οποία*· όρος που χρησιμοποιείται για τη χρονική τοποθέτηση έργων ή συγγραφέων: *~ για το κορύφωμα τής διαμάχης τού δημοτικισμού αποτελεί το 1880. η χρονολογία δημοσίευσης τού «Ταξιδιού» τού Γιάννη Ψυχάρη.*

terminus technicus λατ. (προφέρεται *τέρμινους τέκνικους*) **1.** τεχνι-

κός όρος **2.** (γενικότ.) λέξη που χρησιμοποιείται ως όρος.

τερμίτης (ο) {τερμιτών} τροπικό έντομο ανοιχτόχρωμο με μαλακό σώμα, που μοιάζει με μυρμήγκι, τρέφεται με ξύλο και καταστρέφει ξύλινες κατασκευές, έπιπλα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. termite < νεολατ. termites < λατ. termes, -itis «τερηδόνα»].

τερμιτόφιλος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (για ορισμένα ζωικά είδη) αυτός που εμφανίζει την τάση να ζει μονίμως παρασιτικά, συμβιωτικά ή σε συνοίκηση μαζί με τους τερμίτες μέσα στις φωλιές τους και δεν μπορεί να ζήσει αυτόνομα: ~ *έντομα*. — **τερμιτοφιλία** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. termitophile (νόθο σύνθ.)].

τερπνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη ευχαρίστηση: ~ *άκουσμα* / *γέλιο* ΣΥΝ. ευφρόσυνος, ευάρεστος, απολαυστικός ΑΝΤ. δυσάρεστος, πικρός· ΦΡ. (παροιμ.) ***το τερπνόν μετά τού ωφελίμου*** για πράξεις που είναι ταυτόχρονα ευχάριστες και ωφέλιμες: *τα ομαδικά αθλήματα συνδυάζουν ~, αφού και παίζει και γυμνάζεται κανείς.* — **τερπνότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέρπω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νός* (πβ. κ. *άγ-νός, στυγ-νός*). Η φρ. *το τερπνόν μετά τού ωφελίμου* είναι απόδ. τού γαλλ. l'utile à l'agréable].

τέρπω ρ. μετβ. {έτερψα} (λόγ.) **1.** προκαλώ τέρψη, προσφέρω ευχαρίστηση: *μουσική που τέρπει* ΣΥΝ. ευφραίνω **2.** (ειδικότ.) προσφέρω ψυχαγωγία, διασκέδαση: *με τις εκπομπές του τέρπει τους Έλληνες κάθε ηλικίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *terp- / *trep- «χορταίνω, ικανοποιούμαι», πβ. σανσκρ. tŕpyati «ικανοποιούμαι, χαίρομαι», περσ. tulf «υπερπλήρωση, κορεσμός» (< *tŕfra-), πιθ. κ. λιθ. tarpà «ανάπτυξη, προκοπή, ευδοκίμηση» κ.ά. Παράγ. *τερπ-νός, τέρψ-ις (-η)* και κύρ. όν. όπως *Τερψι-χόρη, Ευ-τέρπη* κ.ά. Το ρ. *τέρπομαι* (ο μεσοπαθ. τ. είναι ο συνηθέστερος) κάλυπτε διαφορετικό σημασιολ. πεδίο από το συνώνυμο *χαίρω, -ομαι*, καθώς ενείχε την έννοια τής πλήρους ικανοποίησης που νιώθει κανείς, όταν ικανοποιεί τις επιθυμίες του σε σχέση λ.χ. με την τροφή, τον έρωτα ή τη διασκέδαση].

terra incognita λατ. (προφέρεται *τέρα ινκόγκνιτα*) ελλην. *άγνωστη γη, άγνωστος τόπος*· (μτφ.) άγνωστο θέμα, αντικειμένο: *για μένα η φιλοσοφική σκέψη των Κινέζων ήταν ~.*

τερραίν (το) ➔ τερέν

τερτίπι (το) {τερτιπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** ο πονηρός χειρισμός μιας κατάστασης, το παραπλανητικό τέχνασμα: *κάνω τερτίπια* || *όταν τον στρυμώξεις, αρχίζει τα ~, για να ξεφύγει* || *άσ' τα ~ και μίλα σταράτα!* || *γνωρίζει όσο λίγοι τα ~ τής διπλωματίας* ΣΥΝ. κόλπο, μηχανή **2.** ιδιόμορφη συμπεριφορά με πείσματα, καμώματα, νάζια: *γυναικεία ~!* ΣΥΝ. τζιριτζάντζουλες.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tertip].

τερτσέτο (το) **1.** η τερτσίνα (βλ.λ.) **2.** μουσικό κομμάτι, ιδ. μέρος τής όπερας, προορισμένο να τραγουδιστεί από τρεις τραγουδιστές ΣΥΝ. τριωδία **3.** (συνεκδ.) οι τραγουδιστές που εκτελούν ένα τερτσέτο **4.** χορός, χορογραφία ή τμήμα χορογραφίας για τρεις χορευτές / χορεύτριες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. terzetto < terzo «τρίτος» (< λατ. tertius)].

τερτσίνα (η) {τερτσινών} **1.** στροφή τριών στίχων, στην οποία ομοιοκαταληκτούν ο πρώτος και ο τρίτος στίχος, ενώ ο δεύτερος ομοιοκαταληκτεί με τον πρώτο και τον τρίτο τής επόμενης τρίστιχης στροφής ΣΥΝ. τερτσέτο **2.** ΜΟΥΣ. το τρίηχο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. terzina < terzo «τρίτος» (< λατ. tertius)].

τέρψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η έντονη ευχαρίστηση από την ικανοποίηση ανάγκης ή επιθυμίας: ~ *τής ακοής* / *των αισθήσεων* || *δέχτηκε να διαβάσει το ποίημά του προς μεγάλη ~ τού ακροατηρίου* **2.** η ψυχαγωγία, η διασκέδαση: *τον ενδιέφερε ο προβληματισμός και όχι η ~ των θεατών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηδονή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέρψις* < *τέρπω* (βλ.λ.)].

τερψιλαρύγγιος, -α, -ο [1894] (λόγ.) **1.** αυτός που τέρπει τον λάρυγγα, που προσφέρει γευστική ευχαρίστηση: ~ *εδέσματα* || ~ *ποτό* / *γλύκυσμα* **2.** ***τερψιλαρύγγια*** (τα) τα ηδύποτα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *τερψι-* (τού ρ. *τέρπω*, πβ. κ. *τέρψη*) + *-λαρύγγιος* < *λάρυγγας*].

Τερψιχόρη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τού χορού, τής λυρικής ποίησης, συχνά και τής αυλητικής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *τερψι-* (τού ρ. *τέρπω*, πβ. κ. *τέρψις*) + *-χόρη* < *χορός*].

τες 1. άτονος τύπος θηλ. τής αιτ. πληθ. τού γ' προσ. τής προσωπικής αντωνυμίας· αλλιώς *τις*: *άκου ~ πώς φωνάζουν!* || *στείλ' ~ αύριο!* ● **2.** (παλαιότ.) αιτ. πληθ. τού θηλ. άρθρου, άλλος τύπος τού «τις»: *«με ~ δικές της συμβουλές, [...] και με ~ υποσχέσεις της»* (Κ. Καβάφης).
[ΕΤΥΜ. Ήδη μεσν. τ., που οφείλεται στην επίδρ. τής καταλ. *-ες* (των τριτοκλίτων θηλ.) στο μεταβαλλόμενο άρθρο *τας* / *τις* (λ.χ. *τάς γυναῖκας* > *τις* / *τες γυναίκες*, κατ' αναλογίαν προς την ονομ. *αἱ γυναῖκες* > *οι γυναίκες*). Ο τ. *τες* τής αντωνυμίας ανάγεται στο άρθρο *τάς* κατά τα θηλ. σε *-ες* με παράλειψη τού ουσ.].

Τ.Ε.Σ. (οι) Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές.

τεσσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** σύνολο τεσσάρων ομοειδών πραγμάτων, όμοιων μονάδων (συνήθ. ΑΘΛ.): *φάγαμε ~* (δεχθήκαμε τέσσερα γκολ) **2.** (στο τάβλι) ***τεσσάρες*** (οι) τα ντόρτια (βλ.λ.): *φέρνω ~* **3.** ποσό ίσο με τέσσερα όμοια χαρτονομίσματα: *πλήρωσα μια ~* (χιλιάρικα) ΣΥΝ. τεσσάρι.
[ΕΤΥΜ. < *τεσσάρι* + μεγεθ. επίθημα *-α*, πβ. κ. *τριάρι* – *τριάρα*].

τέσσαρα (το) ➔ τέσσερα

τεσσαρακονθήμερος, -ος (καθημ.-η), -ο(ν) (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί σαράντα μέρες ή γίνεται όταν συμπληρωθούν σαράντα μέρες: ~ *νηστεία* / *άδεια* || ~ *μνημόσυνο* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***τεσσαρακονθήμερο*** (το) {τεσσαρακονθημέρ-ου | -ων} το σαρανταήμερο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεσσαράκοντα* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

τεσσαράκοντα (το) (λόγ.) **1.** σαράντα (βλ.λ.)· ΦΡ. ***παρά μίαν τεσσαράκοντα*** (*ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσεράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον*, Κ.Δ. *Β' Κορινθ.* 11.24) η ατιμωτική και αυστηρότατη ποινή τριάντα εννέα μαστιγώσεων· (μτφ.) πολύ ξύλο: *έφαγε ~* **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό σαράντα (40). (Βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τέσσαρες* (βλ. λ. *τέσσερεις*) + *-κοντα* (< *dkomt, ετεροιωμ. βαθμ. τού *dekmt- > *δεκάς, -άδος*, βλ.λ.), πβ. κ. *τριά-κοντα, ἑξή-κοντα*].

τεσσαρακοντα- κ. **τεσσαρακοντά-** κ. **τεσσαρακοντ-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό σαράντα (40): *τεσσαρακοντα-ετής, τεσσαρακοντα-ήμερο* **2.** είναι σαράντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *τεσσαρακοντα-πλάσιος*.

τεσσαρακονταετηρίδα (η) ▸ τεσσαρακοντα-, -ετηρίδα

τεσσαρακονταετής, -ής, -ές ▸ τεσσαρακοντα-, -ετής

τεσσαρακονταετία (η) ➔ τεσσαρακοντα-, -ετία

τεσσαρακοντάκις επίρρ. ➔ τεσσαρακοντα-, -άκις

τεσσαρακονταπλάσιος, -α, -ο ▸ τεσσαρακοντα-, -πλάσιος

τεσσαρακοντούτης (ο) {τεσσαρακοντουτών}, **τεσσαρακοντούτις** (η) {τεσσαρακοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας σαράντα ετών ΣΥΝ. τεσσαρακονταετής, σαραντάχρονος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (αρχ. *τεσσαρακονταετής*), με συνδετικό φωνήεν *-ο-* και συναίρεση *οε* > *ου*, < *τεσσαράκοντα* + *ἔτ(ος)* + κατάλ. *-ής*].

τεσσαρακοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 40ός στην αραβική αρίθμηση, Μ' ή μ' στην ελληνική και XL στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό σαράντα (40) **2.** ***Τεσσαρακοστή*** (η) Σαρακοστή (βλ.λ.) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεσσαράκοντα* + παραγ. επίθημα *-στός*, πβ. κ. *εἰκοστός, τρια-κοστός*].

τέσσαρες (οι) ➔ τέσσερεις

τεσσάρι (το) {τεσσαρ-ιού | -ιών} **1.** σύνολο τεσσάρων ομοειδών πραγμάτων: *μου κόστισε ένα ~* (ενν. *χιλιάδες*) *το δώρο* ΣΥΝ. τεσσάρα **2.** τραπουλόχαρτο που έχει τυπωμένο τον αριθμό τέσσερα: ~ *καρό* / *σπαθί* / *κούπα* **3.** διαμέρισμα με σαλοτραπεζαρία και δύο υπνοδωμάτια: ~ *με ευρύχωρη κουζίνα* || ~ *διαμπερές* / *ορόφου* ● **4.** (στο μπάσκετ) ο παίκτης που παίζει κοντά στο καλάθι, στη θέση «τέσσερα» (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — (υποτ.) **τεσσαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *τέσσαρα* (βλ. λ. *τέσσερα*)].

τέσσερα (το) {άκλ.} τρία συν ένα, ο αριθμός 4 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέσσαρα*, ουδ. τού αριθμητ. *τέσσαρες* (βλ. λ. *τέσσερεις*)].

τέσσερεις, -εις, -α (σχολ. ορθ. *τέσσερις*) {τεσσάρων} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 4: ~ *άνθρωποι* / *χώρες* / *άστρα* || *παρήλασαν ~-~* (σε / ανά τετράδες) || *είμαι* / *μπαίνω στα ~* (στον τέταρτο χρόνο τής ηλικίας μου) || *κλείνω* / *πατώ τα ~* (ολοκληρώνω / μπαίνω στο τέταρτο έτος μου) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)· ΦΡ. (α) ***στα / με τα τέσσερα*** στηριζόμενος στα γόνατα και στις παλάμες ή στους αγκώνες: *πηγαίνω ~* (μπουσουλώ) || *πέφτω ~* || *είμαι ~* (β) ***τα μάτια σου τέσσερα*** με τεταμένη την προσοχή σου, να είσαι πολύ προσεκτικός και παρατηρητικός: *τώρα που θα οδηγείς, ~ στον δρόμο!* (γ) ***δεν ξέρω / νιώθω πού (μου) πάν' τα τέσσερα*** (i) είμαι εντελώς ανίδεος, άσχετος (με κάτι): *από κλασική μουσική δεν ξέρει πού του πάν' τα τέσσερα* (ii) τα έχω εντελώς χαμένα: *έχω πάθει τέτοιο σοκ, που κυριολεκτικά δεν ξέρω πού μου πάν' τα τέσσερα!* (δ) ***παίρνουν / πάνε (κάποιον) τέσσερεις*** παίρνουν (κάποιον) μέσα στο φέρετρο, τον παίρνουν νεκρό: (κυρ. ως κατάρα) *να τον πάνε τέσσερεις!* (να πεθάνει!) (ε) ***στους τέσσερεις ανέμους*** βλ. λ. *άνεμος* **2.** ***τέσσερα*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τέσσερες* (με κατάλ. *-εις* κατ' αναλογίαν προς το *τρεῖς*) < *τέσσαρες* (με προχωρητική αφομοίωση), που απαντά και ως *τέτταρες* (αττ.), *τέτορες* (δωρ.), *πέσυρες* (αιολ.), *πέτταρες* (βοιωτ.) κ.ά. Οι τ. αυτοί ανάγονται, με διαφορετικό φωνηεντισμό, στο Ι.Ε. *kʷet(w)ᵉ/or-, ιδίως δε στον τ. με μηδενισμένη τη β' συλλ. (*kʷetwr-), και συνδ. με σανσκρ. catvāraḥ, λατ. quattuor (> γαλλ. quatre, ιταλ. quatro κ.τ.ό.), αρχ. γερμ. fior (> γερμ. vier), αρχ. αγγλ. fēower (> αγγλ. four) κ.ά. Ομόρρ. *τέταρ-τος, τετρ-άς (-άδα), τρά-πεζα* (βλ.λ.), *τετρα-* (α' συνθ.) κ.ά.].

τεστ (το) {άκλ.} **1.** συγκεκριμένη, επιστημονικώς κατηρτισμένη διαδικασία ή μέθοδος δοκιμαστικού ελέγχου, επαληθεύσεως ή αξιολογήσεως δεδομένων: *συγκριτικό ~* (μεταξύ δύο ή περισσοτέρων στοιχείων ή δεδομένων) || ~ *αντοχής* / *εγκυμοσύνης* || *συγκριτικό ~* (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***τεστ Παπανικολάου / Παπ-τεστ*** διεθνής μέθοδος ευρείας εφαρμογής για την έγκαιρη διάγνωση τού καρκίνου τού τραχήλου τής μήτρας με κυτταρολογική εξέταση κολπικού επιχρίσματος (β) ***τεστ κοπώσεως*** βλ. λ. *κόπωση* **2.** σειρά προβλημάτων, ερωτήσεων κ.λπ. για την αξιολόγηση τής επίδοσης, των ικανοτήτων, των κλίσεων ή δεξιοτήτων (κάποιου): *ψυχολογικό ~* || ~ *νοημοσύνης* / *γνώσεων* **3.** η πρόχειρη (συνήθ. σύντομη) γραπτή εξέταση μαθητών σε ορισμένη ύλη ή στο μάθημα τής ημέρας: ~ *στην ιστορία* || *πήρε «άριστα» στο ~* **4.** (συνεκδ.) το ίδιο το γραπτό ενός μαθητή: *ο καθηγητής τούς έδωσε τα ~* || *διορθώνω το ~*. — (υποκ.) **τεστάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. test < παλ. γαλλ. test «πήλινο δοχείο που χρησιμοποιούσαν οι αλχημιστές, για να δοκιμάζουν τον χρυσό» < λατ. testum «πήλινο αγγείο» (< ρ. torrēre «ξηραίνω, ψήνω, φρυγανίζω», μτχ. τ. tostus, βλ. λ. *τοστ*)].

τεστάρω ρ. μετβ. {τέσταρ-α κ. -ισα} (καθημ.) κάνω τεστ σε (κάτι), ελέγχω, υποβάλλω σε δοκιμασία: ~ *τον καινούργιο κινητήρα*. — **τεστάρισμα** (το).

testimonia (τα) λατ. (προφέρεται *τεστιμόνια*) μαρτυρίες· συνήθ. αρ-

χαίο χωρίο που επιμαρτυρεί κάτι, αποδεικτικό υλικό.

τεστ-ντράιβ (το) {άκλ.} ελλην. *δοκιμαστική οδήγηση*· η δοκιμαστική οδήγηση αυτοκινήτου για την εξακρίβωση των δυνατοτήτων και των μειονεκτημάτων του, λ.χ. πριν από την αγορά ή την κυκλοφορία του. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. test drive].

τεστοστερόνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η κυριότερη ανδρογόνος ορμόνη, η οποία εκκρίνεται κυρ. από τον ενδιάμεσο ορχικό ιστό, ελέγχει την παραγωγή τού σπέρματος, την ανάπτυξη των γεννητικών οργάνων και των δευτερογενών χαρακτηριστικών τού ανδρικού φύλου (λ.χ. της τριχοφυΐας τού προσώπου, τής αλλαγής χροιάς τής φωνής).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. testosterone (νόθο σύνθ.) < testo- (< λατ. testis «μάρτυς») + ster(ol) (βλ. κ. *στερόλη*) + επίθημα -one (πβ. κ. hormone «ορμόνη»). Η ονομασία δικαιολογείται από το γεγονός ότι η παρουσία τής ορμόνης μαρτυρεί την ύπαρξη αρσενικού φύλου].

ταγμένη (η) → τάσσω

τεταμένος, -η, -ο 1. αυτός που εκδηλώνεται με ένταση, που προκύπτει ως αποτέλεσμα τής έντασης: *οδηγούσε με ~ προσοχή* ΑΝΤ. χαλαρός **2.** (για σχέσεις ή καταστάσεις) αυτός που βρίσκεται σε ένταση, που τείνει προς ρήξη και σύγκρουση: *οι σχέσεις των δύο χωρών είναι τεταμένες* || *~ ατμόσφαιρα / κλίμα* ΣΥΝ. επικίνδυνος, φορτισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *τείνω*, μεταφρ. δάνειο (στη μτφ. σημ.) από γαλλ. tendu].

τετανία (η) {τετανιών} ΙΑΤΡ. σύνδρομο νευρομυϊκής υπερδιεγερσιμότητας, το οποίο εκδηλώνεται με χαρακτηριστικές συμμετρικές συσπάσεις των άκρων, κυρ. των χεριών, και συνοδεύεται από πόνους και παραισθήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tetany].

τετανικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον τέτανο: *~ σπασμός / τοξίνη* || *~ φάρμακο* (λ.χ. η στρυχνίνη).

τετανοειδής, -ής, -ές {τετανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τέτανο ή με κάποιο από τα συμπτώματά του: *~ σπασμός / συστολή.* **τετανοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τέτανος (ο) {τετάνου | χωρ. πληθ.} μολυσματική ασθένεια που χαρακτηρίζεται από τονικούς σπασμούς και ακαμψία των μυών, κυρ. τής κάτω σιαγόνος και τού λαιμού, η οποία μερικές φορές επιφέρει αναπνευστική παράλυση και θάνατο και προκαλείται από ένα βακτήριο, το οποίο εισέρχεται στον οργανισμό μέσω πληγής ή κοψίματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. αρσ. (με αναβιβασμό τού τόνου) τού επιθ. *τετανός* «τεντωμένος, τεταμένος» < αναδιπλ. *τε* + θ. *τα-* (< *tn, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τείνω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νός* (πβ. κ. *στεγνός, ἁγ-νός*)].

τεταρταίος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται ή επανεμφανίζεται κάθε τέσσερεις ημέρες· ΦΡ. ***τεταρταίος πυρετός*** (i) ελονοσία με εξάρσεις υψηλού πυρετού κάθε τέσσερεις ημέρες (ii) (μτφ.) μεγάλη αγωνία, κρύος ιδρώτας: *με πιάνει ~*.

Τετάρτη (η) **1.** η τέταρτη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή) **2. *Μεγάλη Τετάρτη*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τετάρτη* (ενν. *ἡμέρα*, με αφετηρία το Σάββατο), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *τέταρτος* (βλ.λ.). Στις λατινογενείς γλώσσες επικράτησε το λατ. dies Mercuri «ημέρα τού Ερμή» (> γαλλ. mercredi, ισπ. miércoles, ρουμ. miercuri κ.ά.), ενώ στις γερμ. γλώσσες δεν υπάρχει κοινό όνομα (λ.χ. γερμ. Mittwoch «μέσον εβδομάδος» – αγγλ. Wednesday < αρχ. αγγλ. wōdnesdæg «ημέρα τού (θεού) Odin»)].

τεταρτημόριο (το) {τεταρτημορί-ου | -ων} **1.** καθένα από τα τέσσερα ίσα τμήματα, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο **2.** ΜΑΘ. καθένα από τα τέσσερα ίσα μέρη, στα οποία χωρίζεται ένας κύκλος από δύο κάθετες διαμέτρους του, συνήθ. στον τριγωνομετρικό κύκλο από τους τριγωνομετρικούς άξονες **3.** ΜΟΥΣ. το διάστημα ενός ημιτονίου, που το χωρίζει σε δύο ίσα μέρη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεταρτημόριον* < *τέταρτος* + *μόριον* (πβ. κ. *δεκατη-μόριον, πολλοστη-μόριον*)].

τεταρτογενής, -ής, -ές [1873] {τεταρτογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέκυψε ή γεννήθηκε τέταρτος κατά σειρά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. quaternary].

τεταρτοετής (ο/η) [1894] {τεταρτοετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} φοιτητής ή σπουδαστής που βρίσκεται στο τέταρτο έτος σπουδών του: *~ τής Νομικής / τού Πολυτεχνείου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τέταρτος, -η (λόγ. *τετάρτη*), **-ο** (επίσης γράφεται 4ος στην αραβική αρίθμηση, Δ' ή δ' στην ελληνική και IV στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τέσσερα (4): *έρχομαι / είμαι / αναδεικνύομαι ~* || *τερμάτισε ~ μένοντας εκτός τριάδας και χωρίς μετάλλιο* || *στο ~ εδάφιο τού κεφαλαίου*· ΦΡ. ***τέταρτη εξουσία*** ο Τύπος (βλ.λ.), λόγω τής επίδρασης που ασκεί στους πολίτες, διαμορφώνοντας σε μεγάλο βαθμό την αντίληψή τους για πρόσωπα και πράγματα (κατ' αντιδιαστολή προς τις υπάρχουσες τρεις αναγνωρισμένες εξουσίες, τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική) **2. *τέταρτος*** (ο) {τετάρτου} (α) ο τέταρτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο τέταρτος μήνας τού έτους, ο Απρίλιος: *η 1/4 (πρώτη τετάρτου) είναι πρωταπριλιά* **3. *τετάρτη*** (η) (α) ταχύτητα οχήματος: *το αυτοκίνητο πηγαίνει με ~* (β) η τέταρτη ημέρα κάθε μήνα: *την 4/12 (τετάρτη Δεκεμβρίου) γιορτάζεται η μνήμη τής Αγίας Βαρβάρας* (γ) η τετάρτη τάξη τού Δημοτικού Σχολείου: *ήμασταν συμμαθητές στην ~* (δ) ***Τετάρτη*** (η) βλ.λ. **4. *τέταρτο*** (το) {τετάρτ-ου | -ων} (α) καθένα από τα τέσσερα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο: *το ~ τού μέτρου* (είκοσι πέντε εκατοστά) || *τα δύο ~ τής διαφήμισης πηγαίνουν στην τηλεόραση* (ενν. των χρημάτων που διατίθενται) || *μόνο το ένα ~ των υποψηφίων περνά στις εξετάσεις* || *το ~ τού κιλού* (διακόσια πενήντα γραμμάρια) (β) δεκαπέντε λεπτά τής ώρας· ΦΡ. ***ακαδημαϊκό τέταρτο*** βλ. λ. *ακαδημαϊκός* (γ) ΜΟΥΣ. (i) φθογγόσημο διάρκειας αντίστοιχης προς το μισό τού μισού τής αξίας ενός ολόκληρου φθογγοσήμου (βλ.λ., σημ. 4) (ii) νότα με διάρκεια μισή τής διάρκειας τού μισού (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — (υποκ.) **τεταρτάκι** (το) (σημ. α-β).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-τος*, πβ. κ. *τρί-τος, ἕκ-τος*) < Ι.Ε. *k^wetrto- (< *k^wet(w)r/or-, βλ. λ. *τέσσερεις*), πβ. αρμ. čorir, λατ. qu-artus, αρχ. γερμ. fiordo (> γερμ. vierte), αρχ. αγγλ. fēorða (> αγγλ. fourth) κ.ά.].

τεταρτοσφαίριο (το) {τεταρτοσφαιρί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. τρόπος στέγασης τής αψίδας ή τής κόγχης τού ιερού στη βυζαντινή αρχιτεκτονική, που ισοδυναμεί με το ένα τέταρτο τής σφαίρας. — **τεταρτοσφαιρικός, -ή, -ό**.

τετατέτ κ. **τετ-α-τετ** επίρρ. **1.** κατ' ιδίαν, ιδιαιτέρως, πρόσωπο με πρόσωπο: *τα έλεγαν ~ επί μία ώρα* || *είχαν μία συνάντηση ~* **2.** (συνεκδ. ως ουσ.) η κατ' ιδίαν συνάντηση και συνομιλία δύο προσώπων: *ο φακός τούς εντόπισε σε τρυφερό ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tête à tête (< tête «κεφάλι»)].

τετελεσμένος, -η, -ο 1. (λόγ.) αυτός που έχει συντελεστεί, είναι οριστικός και τελεσίδικος· κυρ. στις ΦΡ. (α) ΓΛΩΣΣ. ***τετελεσμένος μέλλων*** βλ. *συντελεσμένος μέλλοντας*, λ. *συντελώ* (β) ***προ τετελεσμένου / -ων (γεγονότ-ος / -ων)*** μπροστά σε κάτι που έχει ήδη διαπραχθεί και δεν είναι δυνατόν να κάνει κανείς τίποτε, ώστε να το μεταβάλει ή να το αποτρέψει: *βρίσκομαι / με φέρνει κάποιος ~* || *τώρα βρισκόμαστε ~· δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε* **2. *τετελεσμένα*** (τα) (κακόσ.) όσα έχουν διαπραχθεί εις βάρος (κάποιου) και δεν θεωρούνται πλέον αναστρέψιμα: *τα ~ στην Κύπρο* || *δεν θα δεχτούμε άλλα ~· θα αντιταχθούμε σε κάθε εχθρική ενέργεια*· ΦΡ. ***πολιτική τετελεσμένων*** η πολιτική τού να δημιουργεί ένα κράτος εις βάρος άλλου κράτους καταστάσεις που δεν ανατρέπονται εύκολα (συνήθ. αυθαίρετες και βίαιες, χωρίς νομική κάλυψη), ώστε να εκβιάσει και τη νομική επικύρωσή τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *τελῶ* (βλ.λ.). Η φρ. *τετελεσμένο γεγονός* αποδίδει το γαλλ. fait accompli].

τετέλεσται (Κ.Δ. Ιωάνν. 19, 30· λ. που είπε ο Χριστός στον σταυρό, αφού του έδωσαν το ξίδι και πριν παραδώσει το πνεύμα) έχουν πλέον τελειώσει όλα· (καθημ.) για περιπτώσεις στις οποίες για κάποιον επέρχεται το οριστικό τέλος μιας κατάστασης.
[ΕΤΥΜ. Γ' προσ. παθ. παρακ. τού αρχ. *τελῶ*].

τετμημένη (η) → τέμνω

τέτοιος, -οια, -οιο 1. αυτού τού είδους, όμοιος (με κάτι άλλο): *αγόρασα κι εγώ ένα ~ φόρεμα!* || *δεν έχω άλλο τέτοιο στυλό, μόνο αυτό* **2.** (ειρων.) για περιφρονητική αναφορά (σε κάποιον/κάτι), για έμμεση απόρριψη ή υποτίμηση: *όταν έχεις ~ φίλους, τι τους θέλεις τους εχθρούς!* || *~ εκτίμηση να μου λείπει!* ΦΡ. ***τέτοιες ώρες, τέτοια λόγια*** για κάτι που λέγεται άκαιρα, σε χρονικό σημείο στο οποίο υπάρχουν άλλες προτεραιότητες **3.** (καθημ.) για να μην επαναληφθεί ένα όνομα που έχει αναφερθεί προηγουμένως ή επειδή δεν θυμόμαστε ένα όνομα λόγω αμηχανίας: *είδα τον ~, τον... πώς τον λένε;* **4.** για πρόσωπο που περιφρονούμε, που δεν είναι αποδεκτό από τον ομιλητή· συνήθ. ο ομοφυλόφιλος άνδρας και η κοινή γυναίκα ΣΥΝ. τοιούτος.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από συμφυρμό των αντωνυμιών *τοίοιος* και *ἔτοιος*. Ο τ. *τοίτοιος* προέρχεται από τον αρχ. *τοῖος* «τέτοιος» με επανάληψη τής α' συλλαβής, ενώ ο τ. *ἔτοιος* < *ἐ-τοῖος* (με *ἐ-* προθεμ. κατά τα *ἐ-τοῦτος, ἐ-κεῖνος*) < αρχ. *τοῖος*. Σε ό,τι αφορά το αρχ. *τοῖος*, σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *toi- (τού άρθρου *ὁ, ἡ, τό*) μέσω γεν. πληθ. *toi-som (*τοίων), πβ. σανσκρ. tés-ām].

τετρ. συντομ.· τετραγωνικός (για μεγέθη): *έκταση 30.000 τετρ. χλμ.* || *διαμέρισμα 100 τετρ. μέτρων*.

τετρα- κ. **τετρά-** κ. **τετρ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τέσσερα (4): *τετρα-ετής, τετρα-κέφαλος, τετρα-ήμερος* **2.** είναι τέσσερεις φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *τετρα-πλάσιος, τετρά-διπλος* **3.** έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *τετρά-παχος, τετρά-ψηλος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τετρά-γωνος, τετρα-μερής*), που προέρχεται από θ. *τετρα-*, για το οποίο βλ. λ. *τετράδα, τέταρτος*].

τετραβάγγελο (το) (λαϊκ.) βιβλίο που περιλαμβάνει τα τέσσερα Ευαγγέλια. Επίσης **τετραευαγγέλιο** [μεσν.].

τετράβαθμος, -η, -ο → τετρα-, -βαθμος

τετραγλωσσία (η) ▸ τετρα-, -γλωσσία

τετράγλωσσος, -η, -ο ▸ τετρα-, -γλωσσος

τετραγωνίδιο (το) [1886] {τετραγωνιδί-ου | -ων} μικρό τετράγωνο ΣΥΝ. τετραγωνάκι.

τετραγωνίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τετραγώνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω (σε κάτι) τετράγωνο ή ορθογώνιο σχήμα, κάνω (κάτι) να έχει γωνίες (και όχι λ.χ. καμπύλες): *με αυτή την ειδική φόρμα μπορείτε να τετραγωνίζετε τα γλυκά σας* || *τετραγωνισμένο δωμάτιο / χαρτί* (το χαρτί μιλιμετρέ) || *τετραγωνισμένη πέτρα σε δαχτυλίδι* || *~ τον κύκλο* (για ανέφικτο στόχο, αδύνατη επιδίωξη) **2.** (για αριθμούς) υψώνω αριθμό στο τετράγωνο, τον πολλαπλασιάζω επί τον εαυτό του.

τετραγωνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τετράγωνο σχήμα: *~ πέτρα* ΣΥΝ. τετράγωνος **2.** (α) ***τετραγωνικό (μέτρο)*** το τετράγωνο που έχει πλευρά ενός μέτρου και χρησιμοποιείται ως μονάδα μέτρησης επιφανειών: *πόσα ~ είναι το σπίτι;* || *το ~ σε αυτή την περιοχή κοστίζει 160 χιλιάδες* (σύμβολο τ.μ. ή m^2) (β) ***τετραγωνική ρίζα (π.χ. αριθμού α)*** (σύμβολο $\sqrt{\alpha}$) ο αριθμός που, όταν πολλαπλασιαστεί με τον εαυτό του, δίνει αριθμό α· λ.χ. *ο αριθμός 2 είναι η ~ τού αριθμού 4.* — **τετραγωνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

τετραγωνισμός (ο) [αρχ.] **1.** η κατασκευή ενός τετραγώνου το οποίο να έχει εμβαδόν ίσο προς το εμβαδόν άλλου σχήματος ή επιφάνειας·

ΦΡ. ***τετραγωνισμός τού κύκλου*** (i) η κατασκευή ενός τετραγώνου με εμβαδόν ίσο προς αυτό ενός κύκλου, με τη χρήση μόνο κανόνα και διαβήτη (κάτι το οποίο αποτελεί άλυτο γεωμετρικό πρόβλημα) (ii) (μτφ.) η επίπονη και συστηματική προσπάθεια για κάτι ανέφικτο **2.** ΜΑΘ. ο πολλαπλασιασμός ενός αριθμού με τον εαυτό του, η ύψωσή του στη δεύτερη δύναμη.

τετράγωνο (το) {τετραγών-ου | -ων} **1.** το τετράπλευρο που έχει τις τέσσερις πλευρές του ίσες και τις τέσσερις γωνίες του ορθές (90°) **2.** (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε έχει το παραπάνω σχήμα (β) ***οικοδομικό τετράγωνο*** το τμήμα οικοδομημένης περιοχής, που περιβάλλεται από τέσσερις δρόμους: *το σπίτι είναι δύο ~ πιο κάτω* (γ) (συνεκδ.) το οικοδομικό τετράγωνο· τα κτήρια που είναι χτισμένα σε αυτό τον χώρο και όσοι διαμένουν ή εργάζονται στα κτήρια (σπίτια, γραφεία) αυτά: *έψαξε για διαμέρισμα σ' αυτό το ~, αλλά δεν βρήκε* || *γκρεμίστηκε ολόκληρο το ~* || *όλο το ~ αναστατώθηκε από την έκρηξη* **3.** ΜΑΘ. (α) ***τετράγωνο (ενός αριθμού α)*** ο αριθμός που προκύπτει, όταν ένας αριθμός α πολλαπλασιαστεί με τον εαυτό του, λ.χ. το τετράγωνο τού αριθμού 4 είναι το 16 (β) ***τέλειο τετράγωνο*** βλ. λ. *τέλειος* **4.** ΤΥΠΟΓΡ. μονάδα μετρήσεως τού πάχους των τυπογραφικών στοιχείων, που διαιρείται σε δώδεκα στιγμές (βλ.λ.), ίση με 4.512 χιλιοστά τού μέτρου. — (υποκ.) **τετραγωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τετράγωνον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *τετράγωνος*].

τετράγωνος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει το σχήμα τού τετραγώνου: ~ *τραπεζαρία / πλαίσιο / παράθυρο* **2.** αυτός που έχει ορθές γωνίες, που είναι γωνιώδης: *το τακούνι του είναι ~* || *~ ώμοι / πιγούνι* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι οριοθετημένος και δομημένος με απόλυτη ακρίβεια, που ταξινομεί και αναλύει τα πάντα με ακριβή τρόπο: *διαθέτει ~ λογική / νους / σκέψη* ΣΥΝ. στέρεος **4.** (ως χαρακτηρισμός) για ευτραφή και γεροδεμένο άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τετρα-* + *-γωνος* < *γωνία*, πβ. κ. *τρί-γωνος, εξά-γωνος*. Ήδη στους αρχ. συγγραφείς η λ. χρησιμοποιείται ως ευμενής χαρακτηρισμός των ικανοτήτων κάποιου (λ.χ. *νόῳ τετράγωνος*, Σιμων. 5.2)].

τετράδα (η) **1.** σύνολο τεσσάρων ομοειδών μονάδων: *μία ~ πετσέτες* || *ανά τετράδες* (τέσσερεις-τέσσερεις) || *η τυχερή ~ τού Λαϊκού Λαχείου* (τέσσερα λαχεία με τον ίδιο αριθμό τής ίδιας σειράς) ΣΥΝ. τεσσάρι **2.** κάθε στοίχος σε μία παράταξη, που σχηματίζεται από τέσσερις γραμμές: *στην πρώτη ~ βάζουν πάντα τους ψηλότερους* || *τα θρανία τής τελευταίας ~ ακουμπούν στον τοίχο* **3.** (συνεκδ.) τα άτομα που ανήκουν σε κάθε τέτοιο στοίχο: *σήμερα εξέτασε την πρώτη ~* || *όλες οι ~ παρήλασαν πολύ καλά* **4.** (ειδικότ.) σύνολο προσώπων που συνεργάζονται για ορισμένο σκοπό ή κάνουν στενή συναναστροφή: *η θρυλική τετράς τού Πειραιώς* (ρεμπέτικη κομπανία τής δεκαετίας τού '30) || *η αμυντική ~ τής Εθνικής*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **τετράς** [αρχ.] {τετράδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τετράς, -άδος* < θ. *τετρ(α)-* (< *kʷetṛ-, βλ. λ. *τέταρτος*) + παραγ. επίθημα *-άς, -άδος*].

τετραδικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον αριθμό τέσσερα, που αποτελείται από τέσσερις ομοειδείς μονάδες.

τετράδιο (το) {τετραδί-ου | -ων} σύνολο φύλλων χαρτιού (κενών ή με τυπωμένες γραμμές), που έχουν συρραφεί, έχουν προστατευτικό εξώφυλλο και χρησιμοποιούνται για γράψιμο, καταγραφή εμπορικών διεκπεραιώσεων κ.λπ.: *το ~ ιστορίας ενός μαθητή* || *~ σημειώσεων / αντιγραφής / αριθμητικής* || *~ μουσικής* (με τυπωμένα πεντάγραμμα). — (υποκ.) **τετραδιάκι** (το), (μεγεθ.) **τετραδιάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τετράδιον* < αρχ. *τετράς, -άδος*. Από τον 4ο αι. μ.Χ. η λ. αναφερόταν σε περγαμηνές διπλωμένες στα τέσσερα].

τετράδιπλος, -η, -ο ▸ τετρα-, -διπλος

Τετραδοπαρασκευή (η) (λαϊκ.) η Τετάρτη και η Παρασκευή: *τις ~ νηστεύει!*

τετράδραχμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει αξία τεσσάρων δραχμών **2.** (στην αρχαιότητα) νόμισμα αξίας τεσσάρων δραχμών.

τετράδυμος, -η, -ο → τετρα-, -δυμος

τετραεδρικός, -ή, -ό → τετρα-, -εδρικός

τετράεδρος, -η, -ο → τετρα-, -εδρος

τετραετής, -ής, -ές ▸ τετρα-, -ετής

τετραετία (η) ▸ τετρα-, -ετία

τετραευαγγέλιο (το) ▸ τετραβάγγελο

τετραημερία (η) ▸ τετρα-, -ημερία

τετραήμερος, -η, -ο → τετρα-, -ήμερος

τετραθέσιος, -α, -ο ▸ τετρα-, -θέσιος

τετράθυρος, -η, -ο ▸ τετρα-, -θυρος

τετρακέφαλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τέσσερις κεφαλές ή τέσσερα κεφάλια: *~ τέρας!* **2.** ΑΝΑΤ. ***τετρακέφαλος*** (ο) μυς που περιβάλλει το οστό τού μηρού και έχει τέσσερις προσφύσεις: *ασκήσεις για τους ~* || *γυμνασμένος ~*.

τετράκιλος, -η, -ο → τετρα-, -κιλος

τετρακινητήριος, -α, -ο ▸ τετρα-, -κινητήριος

τετρακιόνιο (το) {τετρακιονί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. (στη βυζαντινή ναοδομία) ιεροφυλάκιο που είχε τέσσερις κίονες.

τετράκις επίρρ. ▸ τετρα-, -άκις

τετράκλινος, -η, -ο ▸ τετρα-, -κλινος

τετράκορφος, -η, -ο → τετρα-, -κορφος

τετρακοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μηχανή τετρακοσίων κυβικών εκατοστών **2.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό τετρακοσίων χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τετρακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

τετρακοσάρης (ο) {τετρακοσάρηδες} ΑΘΛ. δρομέας αγώνα ταχύτητας τετρακοσίων μέτρων.
[ΕΤΥΜ. < *τετρακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

τετρακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά τετρακοσαριά*** περίπου τετρακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τετρακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

τετρακόσια (το) {άκλ.} τέσσερεις εκατοντάδες, ο αριθμός 400 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *τετρακόσιοι*].

τετρακόσιοι, -ιες, -ια {τετρακοσίων} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό τετρακόσια (400): *~ μαθητές / στρατιώτες / χιλιάρικα / στρέμματα*· ΦΡ. ***τα έχω τετρακόσια*** βλ. λ. *έχω* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** ***τετρακόσια*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τετρα-* (βλ.λ.) + *-κόσιοι* < *-κάτιοι* (πβ. κ. *εἴκοσι – Fίκατι*) < *dkm̥t- «γκατό» (βλ. λ. *εκατό*). Ο τ. *-κόσιοι* οφείλεται σε αναλογία προς τα επιθήματα *-κοντα*, *-κοστός* (πβ. *τριά-κοντα, τρια-κοστός*)].

τετρακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] (επίσης γράφεται 400ός στην αραβική αρίθμηση, Υ' ή υ' στην ελληνική και CD στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τετρακόσια (400) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

τετρακτύς (η) {τετρακτύος} **1.** (κατά τους Πυθαγορείους) ο αριθμός 10, το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών (1+2+3+4=10), που τον θεωρούσαν ιερό και πηγή κάθε δημιουργίας **2.** το δεύτερο μέρος των ελευθερίων τεχνών (λατ. artes liberales): *γεωμετρία, αριθμητική, αστρονομία, αρμονία* (= μουσική) **3.** ομάδα τεσσάρων ατόμων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τετρα-* (βλ.λ.) + επίθημα *-κ-τύς*, με δυσερμήνευτο ουρανικό ένθημα *-κ-*, πιθ. κατά το *τρικτύς*. Η σημ. 2 εμφανίζεται τον Μεσαίωνα ως απόδ. τού λατ. quadrivium, αρχική σημ. «τετράοδος, διασταύρωση τεσσάρων οδών»].

τετρακύλινδρος, -η, -ο (για κινητήρα) αυτός που έχει τέσσερις κυλίνδρους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vierzylinder].

τετράκωπος, -η, -ο ▸ τετρα-, -κωπος

τετραλογία (η) [αρχ.] {τετραλογιών} **1.** (στην αρχαιότητα) σύνολο τεσσάρων δραματικών έργων (τριών τραγωδιών και ενός σατυρικού δράματος), που διδάσκονταν στους δραματικούς αγώνες κατά τη γιορτή των Μεγάλων Διονυσίων **2.** (γενικότ.) κάθε πνευματική ή καλλιτεχνική δημιουργία που απαρτίζεται από τέσσερα έργα: *η ~ μουσικών δραμάτων «Το Δαχτυλίδι των Νιμπελούνγκεν» τού Ρ. Βάγκνερ*.

τετραμελής, -ής, -ές ▸ τετρα-, -μελής

τετραμερής, -ής, -ές ▸ τετρα-, -μερής

τετράμετρο (το) [αρχ.] {τετραμέτρ-ου | -ων} (στην αρχαία μετρική) ρυθμική μορφή που αποτελείται από τέσσερις μετρικούς πόδες: *τροχαϊκό ~* || *αναπαιστικό / ιαμβικό ~* (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΙΝ.).

τετράμετρος, -η, -ο ▸ τετρα-, -μετρος

τετραμηνία (η) → τετρα-, -μηνία

τετραμηνιαίος, -α, -ο ▸ τετρα-, -μηνιαίος

τετράμηνος, -η, -ο ▸ τετρα-, -μηνος

τετράξανθος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς ξανθός ΣΥΝ. κατάξανθος, ολόξανθος.

τετραξονικός, -η, -ο ▸ τετρα-, -αξονικός

τετράπατος, -η, -ο (για κτήρια) ο τετραώροφος (βλ.λ.).

τετράπαχος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ παχύς.

τετραπέρατος, -η, -ο αυτός που είναι πολύ έξυπνος: *~ παιδί* ΣΥΝ. πανέξυπνος, ευφυέστατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που έχει τέσσερα πέρατα (δηλ. ο κόσμος)», < *τετρα-* + *-πέρατος* < *πέρας, -ατος*. Η σημερινή σημ. προήλθε από την ενδιάμεση έννοια «κοσμογυρισμένος, πολύπειρος, αυτός που έχει γνωρίσει τα πέρατα τού κόσμου»].

τετραπλασιάζω ρ. → τετρα-, -πλασιάζω

τετραπλάσιος, -α, -ο → τετρα-, -πλάσιος

τετράπλατος, -η, -ο αυτός που είναι πολύ πλατύς, φαρδύς.

τετράπλευρος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πλευρος

τετραπληγία (η) {τετραπληγιών} ΙΑΤΡ. παράλυση που προσβάλλει και τα τέσσερα άκρα συγχρόνως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tétraplégie].

τετραπληγικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (κυρ. ως ουσ.) πρόσωπο που πάσχει από τετραπληγία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tetraplégique].

τετραπλός, -ή, -ό ▸ τετρα-, -πλός

τετραποδητί επίρρ. (λόγ.) με τα τέσσερα, στηριζόμενος σε γόνατα και παλάμες ή αγκώνες: *προχωρώ / τρέχω ~* ΣΥΝ. μπουσουλώντας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τετράπους, -ποδος* + επιρρ. επίθημα *-ητί*, πβ. κ. *ἀκροποδ-ητί, ἀτιμωρ-ητί*].

τετραποδία (η) [μτγν.] {τετραποδιών} **1.** (στην αρχαία μετρική) σύνολο τεσσάρων ποδών ● **2.** μήκος ή μέτρο τεσσάρων ποδιών.

τετραποδίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {τετραπόδισα} **1.** (για ανθρώπους) προχωρώ τετραποδητί, πηγαίνω μπουσουλώντας **2.** (κυρ. για άλογα και γενικά για ιπποειδή) προχωρώ βάδην, με τετραποδισμό.

τετραποδισμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) **1.** (για ανθρώπους) το βάδισμα στα τέσσερα, το μπουσούλημα **2.** (για ιπποειδή) το βάδισμα με ξεχωριστή κίνηση και των τεσσάρων ποδιών, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τον καλπασμό.

τετράποδος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τέσσερα πόδια **2.** ***τετράποδο*** (το) {τετραπόδ-ου | -ων} (α) σπονδυλωτό ζώο που διαθέτει δύο ζεύγη ποδιών, κατ' αντιδιαστολή προς τα δίποδα (β) (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος χαμηλής νοημοσύνης ή ζωώδους συμπεριφοράς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.

τετράπορτος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πορτος

τετράπρακτος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πρακτος

τετράπτυχος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πτυχος

τετράπτωτος, -η, -ο ▸ τετρα-, -πτωτος

τετράριχτος, -η, -ο (για στέγη) αυτός που έχει τέσσερεις κεκλιμένες πλευρές.
τετράς (η) → τετράδα
τετρασέλιδος, -η, -ο → τετρα-, -σέλιδος
τετρασέπαλος, -η, -ο → τετρα-, -σέπαλος
τετρασθενής, -ής, -ές [1887] {τετρασθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για χημικά στοιχεία) αυτός που έχει σθένος τέσσερα, που πρέπει να ενωθεί με τέσσερα άτομα μονοσθενούς στοιχείου (λ.χ. υδρογόνου), για να σχηματίσει κορεσμένη ένωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
τετρασκελής, -ής, -ές → τετρ(α)-, -σκελής
τετράσοφος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ σοφός: *«Σοφέ μου, το τετράσοφο / που σε φωτάει λυχνάρι / να 'τανε, λέει, φεγγάρι / και συ είκοσι χρονώ»* (Ζ. Παπαντωνίου).
τετράστηλος, -η, -ο [1886] **1.** (για κείμενα) αυτός που καταλαμβάνει τέσσερεις στήλες σε σελίδα εντύπου (κυρ. εφημερίδας ή περιοδικού): *~ ρεπορτάζ / άρθρο / ανάλυση / καταχώριση* **2.** ***τετράστηλο*** (το) {τετραστήλ-ου | -ων} κείμενο που δημοσιεύεται σε έντυπο καταλαμβάνοντας τέσσερεις στήλες: *δεκάδες ~ αφιερώθηκαν αυτές τις ημέρες στον σχολιασμό των δηλώσεών του* || *αποκαλυπτικό ~.*
τετράστιχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που απαρτίζεται από τέσσερεις στίχους, που εκτείνεται σε τέσσερεις στίχους ή γραμμές: *~ επίγραμμα / αφιέρωση* **2.** ***τετράστιχο*** (το) ποίημα ή στροφή που αποτελείται από τέσσερεις στίχους.
τετράστυλος, -η, -ο → τετρα-, -στυλος
τετρασύλλαβος, -η, -ο → τετρα-, -σύλλαβος
τετρατάξιος, -α, -ο → τετρα-, -τάξιος
τετράτομος, -η, -ο → τετρα-, -τομος
τετράτροχος, -η, -ο → τετρα-, -τροχος
τετράφυλλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τέσσερα φύλλα: *~ άνθος / ντουλάπα / τριφύλλι* (σύμβολο τύχης) **2.** ***τετράφυλλο*** (το) (α) φύλλο χαρτιού που έχει διπλωθεί στα τέσσερα ή έντυπο που κυκλοφορεί διπλωμένο στα τέσσερα (β) γεωμετρικό σχήμα που μοιάζει με τέσσερα φύλλα σε σχήμα σταυρού.
τετραφωνία (η) → τετρα-, -φωνία
τετραφωνικός, -ή, -ό → τετρα-, -φωνικός
τετράφωνος, -η, -ο → τετρα-, -φωνος
τετράχειρος, -η, -ο αυτός που έχει τέσσερα χέρια.
[ΕΤΥΜ. < *τετρα-* + *-χειρος* < αρχ. *χείρ*, *-ρός*, πβ. μτγν. *τετράχειρ*, *-ρος*].
τετραχισμός (ο) [1882] ΙΣΤ. (στη Γαλλία, την εποχή τής μοναρχίας) θανατική ποινή που επιβαλλόταν σε όσους επιχειρούσαν να δολοφονήσουν τον βασιλιά: προσέδεναν τα τέσσερα άκρα τους σε τέσσερα άλογα, τα οποία ξεκινώντας προς διαφορετικές κατευθύνσεις διαμέλιζαν τον κατάδικο.
[ΕΤΥΜ. < *τετρα-* + *-ισμός* (κατά το *τεμαχισμός*), απόδ. τού γαλλ. écartèlement].
τετράχορδος, -η, -ο → τετρα-, -χορδος
τετράχρονος, -η, -ο → τετρα-, -χρονος
τετραχρωμία (η) {τετραχρωμιών} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. τεχνική εκτυπώσεως πολύχρωμων εικόνων με τα τέσσερα βασικά χρώματα (μπλε, κίτρινο, κόκκινο, μαύρο)· καθένα από τα τέσσερα χρώματα τυπώνεται στο χαρτί από χωριστή πλάκα (τσίγκο) εκτύπωσης **2.** κάθε έντυπο που παράγεται με αυτή τη μέθοδο: *το φυλλάδιο αυτό είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vierfarbendruck (πβ. αγγλ. four-colour printing)].
τετράχρωμος, -η, -ο → τετρα-, -χρωμος
τετράψηλος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ ψηλός: *~ βουνό / δέντρο* ΣΥΝ. πανύψηλος.
τετράωρος, -η, -ο → τετρα-, -ωρος
τετραώροφος, -η, -ο → τετρα-, -ώροφος
τετριμμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει απολέσει την ιδιαιτερότητα ή την ξεχωριστή του σημασία, αυτός που δεν διαθέτει πρωτοτυπία: *~ διατύπωση / φράση* ΣΥΝ. κοινότοπος, συνηθισμένος, μπανάλ **2.** ***τετριμμένα*** (τα) αυτά που καθημερινά συναντά κανείς, ό,τι είναι δεδομένο ή αναμενόμενο στο πλαίσιο τής καθημερινής ζωής: *η πρωτοποριακή γραφή του είναι εντελώς πέρα από τα ~* || *διασκέδαση που ξεφεύγει από τα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *τρίβω*].
τέττιξ (ο) {τέττ-ιγος | -ίγων} (αρχαιοπρ.) ο τζίτζικας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοπ. λ., ίσως μέσω τ. **τίττιξ* (με ανομοίωση), τού οποίου το θ. **τιγ-* παρουσιάζει εκφραστ. αναδιπλασιασμό].
τεύκριο (το) {τευκρί-ου | -ων} ποώδες ή θαμνώδες διακοσμητικό φυτό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τεύκριον*, άλλος τ. τού *τεύθριον* (κατά παρετυμολ. προς το όν. *Τεῦκρος*), που ίσως μαρτυρείται στη Μυκηναϊκή: te-u-ta-ra-ko-to: **τεύθραγρος*. Ίσως συνδ. με το αρχ. *τευθίς*, *-ίδος* «καλαμάρι» (δάνειο αγν. προελ.)].
τεύτλο (το) ποώδες, διετές φυτό με χαρακτηριστική χυμώδη, σαρκώδη ρίζα, απλά φύλλα και ερμαφρόδιτα άνθη, που χρησιμοποιείται ευρύτατα από τη βιομηχανία τροφίμων, στην πτηνοτροφία και ως λαχανικό (βραστό και σε σαλάτες).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεῦτλον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Ελάχιστα πιθ. θεωρείται η σύνδεση με το αρχ. *τευθίς*, *-ίδος* «καλαμάρι», το οποίο αποτελεί μάλλον προελλην. δάνειο].
Τεύτονες (οι) {Τευτόνων} παλαιό γερμανικό φύλο, που εγκαταστάθηκε στα παράλια τής Βαλτικής τον 2ο αι. π.Χ.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Teutones, γερμ. αρχής, από λ. που σήμαινε «συνέλευση τού λαού», λ.χ. γοτθ. þiuda, αρχ. γερμ. diot, μέσ. γερμ. diet].
τευτονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Τεύτονες: *~ καταγωγή / γλώσσα.*
τεύχος (το) {τεύχ-ους | -η, -ών} **1.** καθένα από τα ανεξάρτητα από πλευράς περιεχομένου τομίδια, που τυπώνεται και εκδίδεται κάθε φορά σε καθορισμένη ημερομηνία και κυκλοφορείται συνήθ. για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στο πλαίσιο τακτικής έκδοσης ή σειράς εκδόσεων: *ανάρπαστο έγινε το τελευταίο ~ τού περιοδικού!* || *σε αυτό το ~ υπάρχει προσφορά ένα άρωμα!* || *εορταστικό / επετειακό ~* || *τεύχος-αφιέρωμα στον μεγάλο συνθέτη με κείμενα και φωτογραφίες του* **2.** τμήμα βιβλίου ή συγγράμματος, που εκδίδεται κατά διαστήματα (και το οποίο θα αποτελέσει μαζί με τα υπόλοιπα ενιαίο τόμο): *κυκλοφορεί το δεύτερο ~ τού τόμου-αφιερώματος στο Βυζάντιο* **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο ενός τέτοιου τομιδίου ή τμήματος βιβλίου: *ενδιαφέρον / συναρπαστικό / αξιόλογο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεῦχος* < *τεύχω* «παράγω, κατασκευάζω, οικοδομώ» < I.E. *dheugh-, για το οποίο βλ. λ. *τυγχάνω*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. στον πληθ. *τεύχεα* (στα Ομηρικά Έπη) με τη σημ. τού αμυντικού ιδίως οπλισμού (κατ' αντιδιαστολή προς τα *ὅπλα*), αργότερα όμως δήλωσε πλήθος σκευών οικιακής χρήσεως, στη δε Μτγν. Ελληνική κυριάρχησε η σημ. «κώδικας, δηλ. φύλλα παπύρου ή περγαμηνής συρραμμένα στα άκρα»].
Τ.Ε.Φ.Α.Α. (το) Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.
τεφαρίκι (το) {χωρ. γεν.} πράγμα εξαιρετικής, εκλεκτής ποιότητας: *σου δίνω πράγμα ~!* || *αυτό είναι ύφασμα ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tefarik «ψιλοπράγματα (μικρής αξίας)». Στη χρήση τής λ. ίσως συνετέλεσε και το όν. τού εκδότη *Τεφαρίκη*, ο οποίος το 1868 εξέδωσε μια υποδειγματική ποιητική ανθολογία υπό τον τίτλο *Παρνασσὸς ἢ Ἀπάνθισμα τῶν ἐκλεκτοτέρων τεμαχίων τῆς Νέας Ἑλληνικῆς ποιήσεως* (με επιλογές τού Ι. Ραπτάρχη)].
τέφρα (η) {τεφρών} (λόγ.) **1.** η στάχτη (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) η στάχτη από την καύση νεκρού: *τελευταία επιθυμία της ήταν να σκορπιστεί η ~ της στο Αιγαίο*· ΦΡ. ***αναγεννώμαι εκ τής τέφρας μου / ξαναγεννιέμαι από την τέφρα μου*** (όπως το μυθικό πτηνό Φοίνικας που αναγεννιόταν από την τέφρα του) (μτφ.) επανεμφανίζομαι στο προσκήνιο δυναμικά ύστερα από περίοδο αφάνειας ή παρακμής και ενώ όλοι με θεωρούν ξοφλημένο: *«αυτός ο πολιτικός μάς έχει συνηθίσει να αναγεννιέται από την τέφρα του»* (εφημ.) || *«η ομάδα αναγεννήθηκε από την τέφρα της χάρη στο φιλί ζωής τού νέου της προπονητή»* (εφημ.) **3.** το υπόλειμμα από την τέλεια καύση των παραγώγων τής κλασματικής απόσταξης τού πετρελαίου **4.** (α) ***ηφαιστειακή τέφρα*** ηφαιστειακό υλικό που προέρχεται από μάγμα, το οποίο εκτινάσσεται από τον κρατήρα τού ηφαιστείου κατά τη διάρκεια τής ηφαιστειακής έκρηξης (β) ***ραδιενεργός τέφρα*** το σύνολο των ραδιενεργών υλικών που εκτινάσσονται στην ατμόσφαιρα κατά τις εκρήξεις πυρηνικών όπλων (λόγω πυρηνικών ατυχημάτων ή φυσικών αιτιών) και αποτίθενται στη γη, λ.χ. ως ραδιενεργός βροχή ή ραδιενεργό χιόνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhegʷh-ra < I.E. *dhegʷh- «καίω», πβ. σανσκρ. dáhati, ιρλ. daig «φωτιά», λατ. favilla «στάχτη, τέφρα» (> ιταλ. favilla), γοτθ. dag-s «ημέρα», γερμ. Tag, αγγλ. day κ.ά. Δεν αποκλείεται η λ. *τέφρα* να αποτελούσε αρχικώς προσδιοριστικό τού ουσ. *κόνις*].
τεφροδοχείο (το) [1861] **1.** ειδικό σκεύος για τη φύλαξη τής τέφρας νεκρού ΣΥΝ. τεφροδόχος, τεφροδόχη **2.** το σταχτοδοχείο (βλ.λ.).
τεφροδόχη (η) [1858] {τεφροδοχών} σκεύος στο οποίο τοποθετείται και φυλάσσεται η τέφρα νεκρού ΣΥΝ. τεφροδοχείο.
[ΕΤΥΜ. < *τέφρα* + *-δόχη* < *δέχομαι*].
τεφροδόχος (η) [1866] (λόγ.) **1.** η τεφροδόχη (βλ.λ.) **2.** ειδικός χώρος για τη συγκέντρωση τής στάχτης κάτω από το τζάκι ή τη θερμάστρα.
[ΕΤΥΜ. < *τέφρα* + *-δόχος* < *δέχομαι*].
τεφροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τεφροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που η σύστασή του μοιάζει με τη σύσταση τής τέφρας ΣΥΝ. σταχτερός **2.** αυτός που έχει σταχτί χρώμα σαν το χρώμα τής τέφρας ΣΥΝ. σταχτής, τεφρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
τεφρός, -ά, -ό [αρχ.] αυτός που το χρώμα του μοιάζει με το χρώμα τής τέφρας ΣΥΝ. σταχτής.
τεφρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {τεφρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που η σύσταση ή το χρώμα του μοιάζουν με τη σύσταση ή το χρώμα τής τέφρας ΣΥΝ. τεφροειδής **2.** αυτός που είναι γεμάτος ή σκεπασμένος από τέφρα: *~ χώμα / έδαφος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
τεφτέρι κ. **δεφτέρι** (το) {τεφτερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τετράδιο στο οποίο κρατά κανείς λογαριασμούς: *άνοιξε το τεφτέρι του όπου σημείωνε τα βερεσέδια* ΣΥΝ. κατάστιχο. — (υποκ.) **τεφτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., όψιμο μεσν. < τουρκ. defter < μεσν. *διφθέριον*, υποκ. τού αρχ. *διφθέρα* (βλ.λ.)].
Τεχεράνη (η) η πρωτεύουσα τού Ιράν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Teheran < περσ. Tehrān, που πιθ. σημαίνει «επίπεδος, χαμηλός» και αναφέρεται στην τοποθεσία όπου είναι χτισμένη η πόλη, δηλ. στους πρόποδες των ορέων Έλμπουρτζ].
τεχνάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {τεχνάσ-θηκα (καθημ. -τηκα)} επινοώ τρόπους (για να πετύχω κάτι), σκαρφίζομαι (κάτι): *τεχνάστηκε κάτι, για να γλυτώσει* ΣΥΝ. σοφίζομαι, μηχανεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τέχνη* (βλ.λ.)].
τέχνασμα (το) [αρχ.] {τεχνάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι επινοεί κανείς, για να πετύχει κάτι: *χρησιμοποιεί πολλά ~, για να πείθει τους συνομιλητές του* **2.** (κακόσ.) το παραπλανητικό κόλπο, ο πλάγιος τρόπος για να επιτυγχάνει κανείς (κάτι): *χρησιμοποίησε ένα ~, για να τον καταφέρει να υπογράψει* ΣΥΝ. κόλπο, πανουργία.
τέχνη (η) {τεχνών} **1.** η ελεύθερη, δημιουργική έκφραση τού ανθρώπου με έργα που διέπονται από αισθητικούς κανόνες: *ασχολούμαι με την ~* || *θαυμάζω / αγαπώ την ~* || *δεν έχει ιδέα από ~* || *ο χώρος τής ~* || *άνθρωπος τής ~* || *υπηρετεί σαράντα χρόνια την ~* || *πολλοί πιστεύουν ότι η διαφήμιση στις μέρες μας έχει αναχθεί σε ~* || *έμπορος τέχνης*· ΦΡ. (α) ***στρατευμένη τέχνη*** η τέχνη που εντάσσεται στην υπη-

ρεσία πολιτικής, εθνικής ή άλλης σκοπιμότητας (πβ. λ. *στρατευμένος*) (β) ***η τέχνη για την τέχνη*** η αντιμετώπιση τής τέχνης ως αυτοσκοπού. η πίστη στην αυτονομία τού έργου τέχνης πέρα από κάθε χρηστική ή κοινωνική λειτουργικότητα· δόγμα των παρνασσικών Γάλλων ποιητών (l'art pour l'art) (γ) ***έργο τέχνης*** (i) κάθε δημιουργία που έχει αισθητικό χαρακτήρα (κατ' αντιδιαστολή προς τα πρακτικά, χρηστικά κυρ. αντικείμενα): *στη δίκη πολλοί άνθρωποι τού πνεύματος υποστήριξαν πως το εν λόγω βιβλίο δεν πρέπει να απαγορευθεί, γιατί πρόκειται για ~* (ii) (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί τον θαυμασμό για την αισθητική του τελειότητα ή την αρτιότητα τής κατασκευής του: *δεν είναι μια απλή κατασκευή· πρόκειται για ~* || (εμφατ.) *αυτό το γλυκό είναι ~· πώς το φτειάχνεις;* (δ) ***κάνω τέχνη*** ασχολούμαι με την παραγωγή καλλιτεχνικών έργων: *συχνά, όσοι κάνουν τέχνη αντιμετωπίζουν τη δυσπιστία τού κοινού* || *οι αισθητικές του επιλογές είναι ατυχείς. αλλά αυτός νομίζει ότι κάνει τέχνη* (ε) ***κοινωνιολογία τής τέχνης*** ο κλάδος τής κοινωνιολογίας που μελετά τις επιδράσεις των κοινωνικών παραγόντων και δομών στις μορφές τής τέχνης, αλλά και τις επιδράσεις τής τέχνης στην κοινωνία (στ) ***φιλοσοφία τής τέχνης*** ο κλάδος τής φιλοσοφίας που μελετά την τέχνη σε όλες τις μορφές και τις εποχές της ως αισθητικό φαινόμενο και τον άνθρωπο ως υποκείμενο και αντικείμενο τής τέχνης (ζ) ***ιστορία τής τέχνης*** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την τέχνη διαχρονικά και συντάσσει βιογραφίες καλλιτεχνών **2.** (ειδικότ.) η έκφραση ενός συλλογικού αισθητικού ιδεώδους, όπως αυτό προκύπτει μέσα από τα δημιουργήματα ενός λαού, έθνους, μιας ομάδας ατόμων ως φορέων πολιτισμού: *αρχαιοελληνική / δυτική / ινδιάνικη / λαϊκή ~* **3.** κάθε τομέας ή μορφή καλλιτεχνικής δημιουργίας: *η ~ τού χορού* || *παραστατικές / οπτικές ~·* ΦΡ. (α) ***καλές τέχνες*** οι τέχνες που αποβλέπουν στην αισθητική έκφραση και την ικανοποίηση της καλαισθησίας (ζωγραφική, χορός, μουσική, αρχιτεκτονική, γλυπτική, χαρακτική): *Ακαδημία / Σχολή Καλών Τεχνών* (β) ***εικαστικές τέχνες*** οι τέχνες που προσπαθούν να αναπαραγάγουν, να αναπαραστήσουν τον ορατό κόσμο, π.χ. η ζωγραφική, η γλυπτική, η φωτογραφία (γ) ***πλαστικές τέχνες*** βλ. λ. *πλαστικός* (δ) ***διακοσμητικές τέχνες*** βλ. λ. *διακοσμητικός* (ε) ***δραματική τέχνη*** το θέατρο (στ) ***έβδομη τέχνη*** ο κινηματογράφος (ζ) ***όγδοη τέχνη*** η φωτογραφία (η) ***ένατη τέχνη*** τα κόμικς **4.** κάθε έργο που υπόκειται σε αισθητική αξιολόγηση, κάθε καλλιτεχνικό δημιούργημα ή το σύνολο των έργων ενός καλλιτέχνη: *δείγματα τής ~ τού γνωστού ζωγράφου εκτίθενται στην Εθνική Πινακοθήκη* || *η γυναίκα στην ~ τού Δ. Σολωμού* || *αυτό το πράγμα μόνο ~ δεν είναι!* || *κριτικός τής ~* **5.** το προσωπικό ύφος δημιουργού ή καλλιτέχνη: *η εικαστική ~ τού Εγγονόπουλου είναι επηρεασμένη από τον υπερρεαλισμό* ΣΥΝ. τεχνοτροπία **6.** η καλλιτεχνική δημιουργία ως σύνολο τάσεων, ρευμάτων, σχολών, κινημάτων κ.λπ. (τόσο σε συγχρονικό όσο και σε διαχρονικό επίπεδο): *η σύγχρονη ~ δεν περνά εύκολα στον πολύ κόσμο* || *περιοδικό τέχνης* (με θέματα καλλιτεχνικά) || *σπουδάζει ιστορία τής ~* || *θεωρητικός τής ~* || *βρίσκεται στην πρωτοπορία τής ~* **7.** (μτφ.) η γνήσια, υψηλή έμπνευση, η δημιουργική ικανότητα: *δεν βλέπω καμιά ~ σ' αυτό το γλυπτό!* || *δεν χρειάζεται και ιδιαίτερη ~, για να φτειάξεις τέτοια εμπορικά τραγουδάκια* **8.** (μτφ.) η ικανότητα στην εκτέλεση ανθρώπινης δραστηριότητας, στην ικανοποίηση ανθρώπινης ανάγκης: *η ~ ν' αγαπάς και ν' αγαπιέσαι* || *η ~ τής ζωής / τής συνύπαρξης / τής επικοινωνίας / τής προσφοράς* || *η ~ τού να γοητεύεις* **9.** (μτφ.) η μαστοριά, η εμπειρική επιδεξιότητα στην εκτέλεση μιας εργασίας: *έπιπλο δουλεμένο με ~* || *η μαγειρίτσα θέλει ~ στο δέσιμο των υλικών* ΣΥΝ. μαστοριά **10.** το επάγγελμα, η δουλειά, κυρ. η χειρωνακτική: *έκατσε δύο χρόνια μαθητευόμενος, μέχρι να μάθει την ~* ΣΥΝ. επιτήδευμα· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***μάθε τέχνη κι άσ' τηνε, κι αν πεινάσεις πιάσ' τηνε*** κάθε γνώση και δεξιότητα που αποκτά κανείς, μπορεί να του φανεί χρήσιμη, ακόμη και αν δεν είναι στις άμεσες προτεραιότητες ή ανάγκες του (μπορεί να του χρησιμεύσει αργότερα)· ό,τι μαθαίνει ο άνθρωπος είναι χρήσιμο, όσο περισσότερα ξέρει τόσο πιο πολλά εφόδια έχει για τη ζωή (β) ***παλιά μου τέχνη κόσκινο*** για ασχολία στην οποία κάποιος είναι εξαιρετικά έμπειρος, την οποία εκτελεί με μεγάλη άνεση: *–Είναι δύσκολη δουλειά, θα τα καταφέρεις; –Καλά τώρα, ~!* **11.** το σύνολο των αρχών ή των μεθόδων που διέπουν έναν τομέα δραστηριότητας (λ.χ. επαγγελματικής) ή γνώσης: *η μαγειρική / ρητορική / ιατρική ~* || *η ~ τής διαφήμισης·* ΦΡ. (α) ***ελευθέριες τέχνες*** (κατά τον Μεσαίωνα, σε σχολές και πανεπιστήμια θεωρητικών επιστημών) τα μαθήματα τής ρητορικής, τής γραμματικής, τής διαλεκτικής, καθώς και τής αριθμητικής, τής γεωμετρίας, τής αστρονομίας και τής μουσικής, κατ' αντιδιαστολή προς τις *μηχανικές τέχνες* (τις χειρωνακτικές) (β) ***πολεμικές τέχνες*** βλ. λ. *πολεμικός* **12.** πονηρό επινόημα, ό,τι εφευρίσκει κανείς, για να αντιμετωπίσει μια κατάσταση ΣΥΝ. τέχνασμα· ΦΡ. (παροιμ.) ***πενία τέχνας κατεργάζεται*** βλ. λ. *πενία*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τέκτ-σνā* (με σίγηση τού ενδοσυμφωνικού -τ-) < θ. *τεκτ-* (βλ. λ. *τέκτων*). Η λ. δήλωνε αρχικώς την επιτηδειότητα που συνοδεύεται από γνώση σχετικά με την εκτέλεση έργου ή επαγγέλματος. Στον Πλάτωνα η λ. διαχωρίστηκε σημασιολογικώς από τους ευρείς όρους *φύσις* και *ἐπιστήμη*, ενώ απέκτησε γενική σημ. Αρκετές φρ. και όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ελευθέριες τέχνες* (< λατ. artes liberales), *η τέχνη για την τέχνη* (< γαλλ. l'art pour l'art), *καλές τέχνες* (< γαλλ. beaux arts), *έργο / αντικείμενο τέχνης* (< γαλλ. œuvre / objet d'art), *έβδομη τέχνη* (< γαλλ. le septième art) κ.ά.].

τεχνηέντως επίρρ. (λόγ.) με επιδέξιο χειρισμό: *κατάφερε ~ να επιβάλει τις απόψεις του* ΣΥΝ. επιτηδείως, έντεχνα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *τεχνήεις, -εσσα, -εν* < *τέχνη* + επίθημα *-(ή)εις*, πβ. κ. *χαρί-εις*].

τέχνημα (το) {τεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που προκύπτει ως αποτέλεσμα έντεχνης ή καλλιτεχνικής εργασίας **2.** το τεχνούργημα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεχνῶμαι (-άο-)* < *τέχνη* (βλ.λ.)].

τεχνήτιο (το) {τεχνητίου} ΧΗΜ. συνθετικό στοιχείο (σύμβολο Tc) που λαμβάνεται κατά τη διάσπαση ουρανίου ή με βομβαρδισμό μολυβδαινίου· το πρώτο στοιχείο που παρασκευάστηκε τεχνητά από τον άνθρωπο (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς νεολατ. technetium < *τεχνητ(ός)* + επίθημα -ium].

τεχνητός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί ως απομίμηση πράγματος που υπάρχει στη φύση, ο κατασκευασμένος· μη φυσικός: *~ μετάξι / βροχή / λίμνη* || *οδοντοστοιχία / γονίδιο / νεφρό / μέλος σώματος* ΑΝΤ. φυσικός, γνήσιος· ΦΡ. (α) ***τεχνητή γονιμοποίηση*** βλ. λ. *γονιμοποίηση* (β) ***τεχνητή νοημοσύνη*** βλ. λ. *νοημοσύνη* (γ) ***τεχνητή γλώσσα*** γλώσσα που δεν ομιλείται από φυσικούς ομιλητές, αλλά επινοείται και χρησιμοποιείται για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένες επικοινωνιακές ανάγκες μεταξύ αλλογλώσσων, για τον προγραμματισμό υπολογιστών κ.λπ. ΑΝΤ. φυσική γλώσσα (δ) ***τεχνητή αναπνοή*** βλ. λ. *αναπνοή* (ε) ***τεχνητή επιλογή*** (στην εκτροφή ζώων και την καλλιέργεια φυτών) διαδικασία μέσω τής οποίας ο εκτροφέας / καλλιεργητής επιλέγει την αναπαραγωγή μόνο εκείνων των τύπων που συγκεντρώνουν συγκεκριμένα επιθυμητά κληρονομικά χαρακτηριστικά ΑΝΤ. φυσική επιλογή (στ) ***τεχνητός δορυφόρος*** διαστημικό όχημα που εκτοξεύεται σε τροχιά γύρω από τη Γη (ζ) ΙΑΤΡ. ***τεχνητό νεφρό*** βλ. λ. *νεφρό* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υφίσταται πραγματικά, αλλά καλλιεργείται εντέχνως για διάφορους σκοπούς: *~ κλίμα αισιοδοξίας* || *προσπαθούν να δημιουργήσουν ~ κρίση στις σχέσεις των δύο χωρών* ΑΝΤ. γνήσιος, αληθινός. — **τεχνητ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τεχνῶμαι (-άο-)* < *τέχνη*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *τεχνητή γλώσσα / γονιμοποίηση / επιλογή* (< αγγλ. artificial language / insemination / selection) κ.ά.].

τεχνητός – τεχνικός – τεχνολογικός – έντεχνος. Συχνά οι λέξεις αυτές συγχέονται σημασιολογικά, μολονότι είναι τελείως διαφορετικές. **Τεχνητός** σημαίνει «κατασκευασμένος, φτειαγμένος» και είναι αντίθ. τού «φυσικός» *(τεχνητή λίμνη – φυσική λίμνη)*· μεταφορικά σημαίνει και «φτειαχτός, ψεύτικος» με αντίθ. το «γνήσιος, αληθινός» *(τεχνητός παράδεισος – αληθινός παράδεισος, τεχνητή ένταση – αληθινή ένταση)*. **Τεχνικός** (ως επίθ.) σημαίνει «ο αναφερόμενος ή σχετικός με την τεχνική, τις τεχνικές επιστήμες» *(τεχνικό θέμα, τεχνική πρόοδος, τεχνικό επίτευγμα)*. **Τεχνολογικός** είναι «ο αναφερόμενος ή προερχόμενος από την τεχνολογία» *(τεχνολογικά βιβλία, τεχνολογική μέθοδος)*. *Τεχνικός* και *τεχνολογικός* δεν συμπίπτουν σημασιολογικά, μολονότι συνδέονται στενά. Διαφέρουν όπως τα **γλωσσικός** και **γλωσσολογικός**. Τα φαινόμενα τής γλώσσας είναι *γλωσσικά*· η μέθοδος που εφαρμόζεται για τη μελέτη τους είναι *γλωσσολογική*. Το ίδιο και στην *τεχνική*: τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται από τις διάφορες τεχνικές επιστήμες είναι *τεχνικά* προβλήματα· η μέθοδος που χρησιμοποιείται από την τεχνολογία είναι *τεχνολογική*. Τέλος, **έντεχνος** σημαίνει «καλλιτεχνικός, φτειαγμένος με τέχνη ή αναφερόμενος στις καλές τέχνες» *(έντεχνη μουσική, έντεχνος λόγος «λογοτεχνία»)*· μεταφορικά σημαίνει ό,τι και το *τεχνητός* στη μεταφορική του σημ.: «φτειαχτός, προσποιητός, επιτηδευμένος» *(έντεχνο κλίμα αναταραχής, έντεχνη αμφισβήτηση)*.

τεχνική (η) **1.** ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς τα διάφορα μέσα που έχει στη διάθεσή του, για να επιτύχει ή να δημιουργήσει κάτι, καθώς και η ικανότητα που επιδεικνύει κατά τη χρησιμοποίησή τους: *η ~ τού Ομήρου* || *η ~ ενός μάστορα* || *χρησιμοποιεί διάφορες ~, για να ελκύσει το ενδιαφέρον των μαθητών του* || *στους αγώνες δρόμου μετρά όχι μόνο η ταχύτητα, αλλά και η ~ τού αθλητή* || *πρέπει να δουλέψει και άλλο στην ~ του, αν θέλει να πάει για πρωταθλητής* || *έχει άριστη / άρτια / υψηλή ~* **2.** καθένα από τα επιμέρους τεχνικά μέσα (έκφρασης, παραγωγής κ.λπ.), που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *η ~ τού εσωτερικού μονολόγου / τής παράλληλης δράσης* || *η ~ τής λήψεως από περιστρεφόμενη κάμερα στον κινηματογράφο* || *~ πειθούς* **3.** (γενικότ.) κάθε μέθοδος που χρησιμοποιείται για πρακτικό αποτέλεσμα, ιδ. στη βιομηχανική παραγωγή (επιστημονική ή μη): *πρωτοποριακή ~ κατασκευής πλαστικών / ραφής υφασμάτων*.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. *τεχνικός* (< *τέχνη*). Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. και γαλλ. technique, γερμ. Technik].

τεχνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τεχνική (βλ.λ.): *~ σχεδιασμός / θέμα / πρόοδος / βλάβη / λάθος / προβλήματα / επίτευγμα* || *~ προδιαγραφές / χαρακτηριστικά* || *δεν είχε τα ~ μέσα για να αντεπεξέλθει στον ανταγωνισμό* || *οι ~ λεπτομέρειες ενός προγράμματος* || *διεξήχθη ~ έλεγχος στα οχήματα* || *~ εξοπλισμός·* ΦΡ. (α) ***τεχνικό επιμελητήριο*** το επιμελητήριο στο οποίο υπάγονται οι πολιτικοί μηχανικοί, οι ηλεκτρολόγοι, οι ναυπηγοί, οι μεταλλειολόγοι, οι αρχιτέκτονες, οι τοπογράφοι, οι χημικοί μηχανικοί τού Ε.Μ.Π. (β) ***τεχνικός όρος*** (λατ. terminus technicus) η κωδικοποιημένη ονομασία, ο όρος που χρησιμοποιείται μια τέχνη, μια επιστήμη ή μια επαγγελματική ειδικότητα **2.** αυτός που επιτυγχάνεται μέσω τής εφαρμογής συγκεκριμένης τεχνικής: *~ έργα / κατασκευές / επεξεργασία / βοήθεια / επίτευγμα* || *η ~ κάλυψη μιας εκδήλωσης* **3.** αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία τέχνης, επαγγέλματος ή των πρακτικών πλευρών μιας επιστήμης: *~ εκπαίδευση* (για επαγγέλματα των εφαρμοσμένων επιστημών ή επαγγέλματα σχετικά με τη σύγχρονη τεχνολογία) **4.** (α) ***Τεχνικό Επαγγελματικό Ίδρυμα*** (Τ.Ε.Ι.) ανώτερο ίδρυμα τριτοβάθμιας

τεχνολογικής εκπαίδευσης (β) ***Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο*** (Τ.Ε.Λ.) λύκειο στο οποίο διδάσκονται ειδικά μαθήματα για την προετοιμασία των μαθητών, ώστε μετά την αποφοίτησή τους να μπορούν να ασκήσουν μια τέχνη ως επαγγελματίες τεχνίτες (γ) ***Τεχνική Επαγγελματική Σχολή*** (Τ.Ε.Σ.) ιδιωτική σχολή με ανάλογους εκπαιδευτικούς στόχους προς το παραπάνω λύκειο (Τ.Ε.Λ.) **5.** αυτός που εκτελείται με επιδεξιότητα, με καλή τεχνική: ~ *ελιγμός / εκτέλεση ενός κομματιού / χειρισμός / ικανότητα / χτύπημα τής μπάλας* || *έχει υψηλή ~ κατάρτιση* ΣΥΝ. έντεχνος, περίτεχνος ΑΝΤ. άτεχνος **6.** αυτός που σχετίζεται με τον προπονητή ή την προπόνηση παικτών ομάδας: *η ~ ηγεσία τής ομάδας* || ~ *οδηγίες* **7.** ***τεχνική*** (η) βλ.λ. **8.** ***τεχνικός*** (ο) (α) επαγγελματίας ειδικευμένος σε μια τέχνη ή στις πρακτικές εφαρμογές μιας επιστήμης: *οι ~ τού σταθμού μας / τής επιχείρησης / τής τηλεόρασης προσπαθούν να αποκαταστήσουν τη βλάβη* (β) (στα ομαδικά αθλήματα και κυρ. στο ποδόσφαιρο) ο προπονητής: *ο ~ τής Α.Ε.Κ.* — **τεχνικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τεχνητός*.

τεχνικότητα (η) [1887] {-ας κ. -ότητος | -οτήτων} το σύνολο των τεχνικών χαρακτηριστικών ενός έργου.

τεχνίτης (ο) [αρχ.] {τεχνιτών}, **τεχνίτρια** (η) {τεχνιτριών} **1.** ο επαγγελματίας που εξασκεί μια τέχνη, ένα συνήθ. χειρωνακτικό επάγγελμα ή έχει ειδική τεχνική εκπαίδευση: *θα φωνάξω έναν ~ για τα πατώματα / τη μόνωση τής ταράτσας* ΣΥΝ. μάστορας **2.** (μτφ.) εξαιρετικά επιδέξιος (σε κάτι): *μεγάλος ~ τού λόγου / τού βιολιού / τής εικόνας* || (κακόσ. ή ειρων.) ~ *στα ψέματα*. Επίσης (λαϊκ.) **τεχνίτρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπειρογνώμονας, χειρουργός*.

τεχνοβλαστός (ο) εταιρεία που αναπτύσσει πρωτογενή ερευνητική δραστηριότητα, συνήθ. στο πλαίσιο προγραμμάτων Α.Ε.Ι.-Τ.Ε.Ι., με σκοπό τη διάθεση στην αγορά καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. spin-off (company)].

τεχνογνωσία (η) [1866] {τεχνογνωσιών} η γνώση τού τρόπου με τον οποίο γίνεται κάτι· οι εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις και πρακτικές μέθοδοι για την κατασκευή και παραγωγή προϊόντος: *κατασκευή ευρωπαϊκών τηλεοράσεων με ιαπωνική ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. know-how].

τεχνογραφία (η) [μεσν.] {τεχνογραφιών} **1.** η περιγραφή των τεχνών και των τρόπων με τους οποίους αυτές εφαρμόζονται **2.** (στην αρχαιότητα) η διδασκαλία των τεχνών τής γραμματικής και τής ρητορικής. — **τεχνογράφος** (ο) [αρχ.], **τεχνογραφικός**, -ή, -ό [μτγν.].

τεχνοδομή (η) το σύνολο των διευθυντικών στελεχών, των τεχνικών και ειδικών επιστημόνων που χρησιμοποιούνται στις επιχειρήσεις, στη βιομηχανία ή στις κυβερνητικές υποθέσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. technostructure (νόθο σύνθ.) < techno- (< *τέχνη*) + structure «δομή»].

τεχνοκαπηλία (η) {χωρ. πληθ.} η χρησιμοποίηση τής τέχνης ή καλλιτεχνικού έργου ως εμπορεύσιμου είδους. — **τεχνοκάπηλος** (ο/η).

τεχνοκράτης (ο) {τεχνοκρατών}, **τεχνοκράτισσα** (η) {τεχνοκρατισσών} **1.** οπαδός τής θεωρίας τής τεχνοκρατίας **2.** ανώτερος διοικητικός υπάλληλος, ειδικός επιστήμονας ή πολιτικός, ο οποίος ασκεί το λειτούργημά του με γνώμονα τις υπαρκτές οικονομικές συνθήκες και απαιτήσεις, χωρίς να προτάσσει ως κριτήριο τις συνέπειες των επιλογών του για τον ανθρώπινο παράγοντα: *στελέχωση υπουργείων και δημοσίων οργανισμών με τεχνοκράτες* || *κυβέρνηση τεχνοκρατών* || (συχνά κακόσ.) *οι ~ αποφάσισαν το κλείσιμο τής επιχείρησης, αδιαφορώντας για την τύχη των εργαζομένων*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. technocrat].

τεχνοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η θεωρία που υποστηρίζει ότι η διαχείριση και ο έλεγχος τής οικονομίας, τής κυβέρνησης και ολόκληρου τού κοινωνικού συστήματος πρέπει να γίνεται από ειδικούς επιστήμονες και γνώστες τής τεχνολογίας, δίνοντας προτεραιότητα στα υπαρκτά οικονομικά και τεχνολογικά δεδομένα και απαιτήσεις και κατά δεύτερο λόγο στον ανθρώπινο παράγοντα **2.** σύστημα διακυβέρνησης που εφαρμόζει αυτή τη θεωρία: *ζούμε στην εποχή τής ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. technocracy].

τεχνοκρατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τεχνοκρατία ή τους τεχνοκράτες: ~ *μέθοδοι*. — **τεχνοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. technocratic].

τεχνοκρίτης (ο) [1853] {τεχνοκριτών} ειδικός κριτικός καλλιτεχνικών, κυρ. εικαστικών, έργων και εκδηλώσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. critique d'art].

τεχνοκριτικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τεχνοκρίτη ή με την κριτική έργων τέχνης **2.** ***τεχνοκριτικός*** (ο) ο τεχνοκρίτης **3.** ***τεχνοκριτική*** (η) η κριτική και αισθητική αξιολόγηση έργων τέχνης (κυρ. εικαστικών) ή καλλιτεχνικών εκδηλώσεων.

τεχνολογία (η) {τεχνολογιών} **1.** ο τομέας τής γνώσης που ασχολείται με την εφαρμοσμένη επιστήμη, τις εφευρέσεις, την ανάπτυξη και πρακτική αξιοποίηση επιστημονικών γνώσεων και μεθόδων, κυρ. στη μηχανική, τη βιομηχανία κ.λπ.: *η ~ στον 20ό αι.* || *αυτό το βίντεο αποτελεί την τελευταία λέξη τής ~* || *υψηλή / προηγμένη ~* · ΦΡ. ***τεχνολογία αιχμής*** βλ. λ. *αιχμή* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επιτευγμάτων (εφευρέσεων, διαδικασιών, μεθόδων κ.λπ.) που προκύπτουν μέσω τής εφαρμογής επιστημονικών ή τεχνικών γνώσεων για πρακτικούς σκοπούς, καθώς και καθένα από τα παραπάνω επιτεύγματα / προϊόντα: *προτιμά τη γερμανική ~* || ~ *τροφίμων* || ~ *φιλική προς το περιβάλλον* || *γνώστης των νέων ~* **3.** το σύνολο των τρόπων με τους οποίους μια κοινωνία εξασφαλίζει τα υλικά αγαθά τού πολιτισμού της: *η ~ των αρχαίων Ελλήνων* ● **4.** (στην παραδοσιακή γραμματική και γλωσσική διδασκαλία) η γραμματική αναγνώριση και κλίση των γραμματικών τύπων ενός κειμένου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συστηματική ενασχόληση (ιδ. με τη γραμματική)», < *τεχνολόγος* < *τέχνη* + *λόγος*. Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. technologie].

τεχνολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τεχνολογία: ~ *πρόοδος / εφαρμογή / εξοπλισμός / επίτευγμα / υποδομή*. — **τεχνολογικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τεχνητός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. technologique].

τεχνολόγος (ο/η) **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την τεχνολογία, που έχει ειδικευθεί σε τεχνολογικές εφαρμογές ● **2.** πρόσωπο που ασχολείται με την τέχνη σε θεωρητικό επίπεδο **3.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί έντεχνο και καλλιεργημένο λόγο ● **4.** πρόσωπο που τεχνολογεί (σημ. 2) ένα κείμενο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «συγγραφέας εγχειριδίου ρητορικής», < *τέχνη* + *λόγος*. Η σημερινή σημ. οφείλεται στο ελληνογενές γαλλ. technologue].

τεχνολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {τεχνολογείς... | τεχνολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προβαίνω στη συστηματική επεξεργασία (πράγματος) με βάση τους κανόνες μιας τέχνης ● **2.** κάνω γραμματική αναγνώριση των λέξεων ενός κειμένου.

τεχνοοικονομικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται ταυτόχρονα στην τεχνική και την οικονομική πλευρά ενός ζητήματος: ~ *μελέτη*. — **τεχνοοικονομικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. σύνθετο αντί τού αναμενομένου *τεχνικο-οικονομικός*].

τεχνοτροπία (η) [1846] {τεχνοτροπιών} η ξεχωριστή τεχνική, το στυλ που διέπει ένα καλλιτεχνικό ή λογοτεχνικό έργο, το ύφος ενός καλλιτέχνη ή μιας σχολής: *η ~ τού Ελ Γκρέκο / των υπερρεαλιστών*.
[ΕΤΥΜ. < *τέχνη* + *-τροπία* < *τρόπος*].

τεχνούργημα (το) {τεχνουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το καλλιτεχνικό δημιούργημα ΣΥΝ. τεχνουργία **2.** καθετί που είναι αποτέλεσμα ανθρώπινης εργασίας ή παρέμβασης, κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι υπάρχει ή δημιουργείται φυσικά **3.** ΤΕΧΝΟΛ. πρόβλημα ευκρίνειας τής εικόνας κατά την αναπαραγωγή της (σε βιντεοκάμερα, Η/Υ, ντιβιντί κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «έργο τέχνης», < *τεχνουργώ* < *τεχνουργός* (βλ.λ.). Οι σημ. 2, 3 αποτελούν απόδ. τού αγγλ. artifact].

τεχνουργία (η) [μτγν.] {τεχνουργιών} **1.** η δημιουργία περίτεχνων έργων ή κατασκευασμάτων **2.** το τεχνούργημα (βλ.λ.) **3.** η χρησιμοποίηση τεχνικής για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος.

τεχνουργικός, -ή, -ό [1768] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τεχνουργία: ~ *επεξεργασία* **2.** αυτός που έχει κατασκευαστεί με έντεχνο, περίτεχνο τρόπο. — **τεχνουργικ-ά / -ώς** επίρρ.

τεχνουργός (ο/η) **1.** τεχνίτης ειδικευμένος σε συγκεκριμένη τέχνη **2.** αυτός που δημιουργεί περίτεχνα έργα ΣΥΝ. καλλιτέχνης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τέχνη* + *-ουργός* (< *έργον*)].

τεχνουργώ ρ. μετβ. [μτγν.] {τεχνουργείς... | τεχνούργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ (κάτι) χρησιμοποιώντας μια τέχνη ή τεχνική **2.** κατασκευάζω (κάτι) με καλλιτεχνικό τρόπο.

τέως επίρρ. (λόγ.) **1.** έως πριν από λίγο χρόνο, ακριβώς προηγουμένως: *ο νέος υπουργός διαδέχθηκε τη θέση του από τον ~* (ενν. *υπουργό*) **2.** ***ο τέως*** (στον δημοσιογραφικό λόγο) ως χαρακτηρισμός τού τελευταίου βασιλέα των Ελλήνων: *η εφημερίδα φιλοξενεί συνέντευξη τού ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τάϝος* (συσχετικό τού *έως* < **ἆϝος*), που συνδ. με σανσκρ. tāvat «τόσο μακριά» και προέρχεται από το θ. τού άρθρου *τό* (< Ι.Ε. *tod-) και το *έως* (βλ.λ.)].

> **τέως – πρώην.** Και οι δύο λέξεις δηλώνουν μπροστά από ονόματα αξιωμάτων ή επαγγελμάτων ότι η άσκηση τού αναφερόμενου επαγγέλματος ή αξιώματος τοποθετείται στο παρελθόν, ότι δεν ισχύει πλέον. Η διαφορά στη χρήση των δύο επιρρημάτων για τον προσεκτικό χρήστη τής γλώσσας είναι ότι το μεν **πρώην** αναφέρεται σε παρελθοντική κατάσταση που δεν προσδιορίζεται, ενώ το **τέως** δηλώνει το εγγύς παρελθόν, κάτι που ίσχυε μέχρι πρόσφατα, μέχρι προ ολίγου χρόνου (ημερών, μηνών ή και ετών)· το *τέως* δηλ. αναφέρεται σε μία ή περισσότερες χρονικές φάσεις, που προηγούνται αμέσως τής παρούσας χρονικής φάσης: *Στην τελετή παρέστησαν όλες οι τοπικές αρχές, μεταξύ των οποίων δύο πρώην νομάρχες και ο τέως νομάρχης Ανατ. Αττικής* – *Είναι πρώην βουλευτής τού ΠΑ.ΣΟ.Κ.* (ενν. ότι έχει διατελέσει κάποτε βουλευτής) – *Μίλησε ο τέως υπουργός Παιδείας* (ενν. τής αμέσως προηγούμενης κυβέρνησης) – *Είστε πρώην διοικητής τής Τράπεζας; Δεν είμαι πρώην διοικητής, αλλά ο τέως διοικητής. Εγώ παρέδωσα στον σημερινό διοικητή τής Τράπεζας*. Άρα **πρώην** σημαίνει «παλαιότερος, κάποτε στο παρελθόν», ενώ **τέως** σημαίνει «τελευταίος, πρόσφατος, μέχρι πριν από λίγο».

τζαζ (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** (α) μουσική που πρωτοαναπτύχθηκε από τους μαύρους τής Νέας Ορλεάνης στις αρχές τού 20ού αι.· χαρακτηρίζεται από ρυθμικές εναλλαγές, συγκοπτόμενους ρυθμούς, πολυφωνικές εκτελέσεις με αυτοσχεδιασμούς, σόλο δεξιοτεχνίας, μελωδική ελευθερία και συνεχείς παραλλαγές σε ένα θέμα: *ο Λούις Άρμστρονγκ είναι από τους σημαντικότερους εκπροσώπους τής ~* || *ορχήστρα ~* (β) (μέχρι και τη δεκαετία τού '60) τα ντραμς (βλ.λ.) **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με αυτό το είδος μουσικής, που συνθέτει ή εκτελεί μουσικά κομμάτια αυτού τού είδους: ~ *κομμάτι / συγκρότημα / μουσική / σκηνή* || ~ *εκτέλεση / φωνή / άκουσμα* ● **3.** (αργκό-σκωπτ.) αυτός που είναι εντελώς ιδιόμορφος, εντελώς απρόβλεπτος ή παράξενος στις αντιδράσεις, στον τρόπο σκέψης και δράσης: *τα άτομα είναι εντελώς ~!* || ~ *κατάσταση* ΣΥΝ. (οικ.) τρελαμένος.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. jazz, αβεβ. ετύμου, ίσως από κρεολικό jass, λέξη-ταμπού, που αναφερόταν σε άσεμνους χορούς. Η λ. jazz (όπως και η λ. rock, βλ. λ. *ροκ*), στην αργκό, είχε επίσης την σημασία τής σεξουαλι-

κής πράξης].

τζαζεύω ρ. αμετβ. {τζάζε-ψα, -μένος} (αργκό-σκωπτ.) συμπεριφέρομαι εντελώς ιδιόμορφα και απρόβλεπτα ή έχω παράξενες αντιδράσεις και τρόπο σκέψης και δράσης: *Πώς κάνεις έτσι; Τζάζεψες;*
[ΕΤΥΜ. < *τζαζ*, ίσως από τη σημ. τού αγγλ. jazz «εξάπτω (τη φαντασία, το ενδιαφέρον κάποιου) χρησιμοποιώντας υπερβολές» και τη χρήση του στην αμερ. αργκό].

τζαζίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} μουσικός τής τζαζ.
[ΕΤΥΜ. < *τζαζ* + παραγ. επίθημα *-ίστας*].

τζάκα (η) χοντρή γυναικεία ζακέτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. giacca < giacchetta (υποχωρητ.) < γαλλ. jaquette (βλ. λ. *τζάκετ*)].

Τζακάρτα (η) η πρωτεύουσα τής Ινδονησίας.
[ΕΤΥΜ. < ινδονησ. Jakarta / Djakarta < παλαιότ. Jayakarta «νίκη και ευημερία». ονομασία που δόθηκε στην πόλη το 1527 από τον πρίγκιπα Φαταχίλα, αφού την κυρίευσε. Μέχρι το 1949 έφερε το όν. Batavia (ολλ. αρχής)].

τζακάς (ο) {τζακάδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει και εγκαθιστά τζάκια σε σπίτια.

τζάκετ (το) {άκλ.} κοντό χειμωνιάτικο πανωφόρι για άνδρες και γυναίκες: *κολεγιακό / στρατιωτικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jacket < γαλλ. jaquette, αρχική σημ. «ένδυμα χωρικού», < κύρ. όν. Jacques ως προσωνύμιο χωρικών].

τζάκι (το) {τζακ-ιού | -ιών} **1.** εσωτερικός κτιστός χώρος με μεγάλο άνοιγμα για την τοποθέτηση ξύλων και το άναμμα φωτιάς, καθώς και με καπνοδόχο για τη διοχέτευση τού καπνού από την καύση των ξύλων ΣΥΝ. εστία, παραγώνι, παραστιά **2.** (συνεκδ.) η φωτιά που καίει στον παραπάνω χώρο: *ανάβω / σβήνω το ~* || *το ~ βγάζει καπνούς* **3.** (μτφ.) (α) η οικογένεια, κυρ. η επώνυμη, η επιφανής: *λένε πως κατάγεται από μεγάλο ~* (έχει αριστοκρατική ή πλούσια καταγωγή) ΣΥΝ. σόι (β) ***τζάκια*** (τα) οι οικονομικά και κοινωνικά ισχυρές οικογένειες ενός τόπου (που κυρ. διαχειρίζονται την εξουσία ή μετέχουν στη διακυβέρνησή του, στη δημόσια ζωή του): *τα παλιά / νέα ~ τής πολιτικής* ΣΥΝ. προύχοντες, ευγενείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *ὀτζάκι(ν)* (με σίγηση τού αρκτικού ατόνου *ὀ-*) < τουρκ. ocak].

τζακούζι (το) μεγάλο λουτρό στο οποίο ζεστό νερό εκτοξεύεται με δύναμη στο σώμα των λουομένων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jacuzzi (δεκαετία τού 1960), από το όνομα τού Ιταλοαμερικανού εφευρέτη Candido Jacuzzi (1903-86)].

τζακπότ κ. **τζακ-πότ** (το) {άκλ.} η μη ανάδειξη πρώτου νικητή κατά την κλήρωση τού λαχείου, τού λόττο κ.λπ., με αποτέλεσμα το χρηματικό ποσό που θα κέρδιζε ο νικητής να προστίθεται στο ποσό τού νικητή τής επόμενης κλήρωσης: *μετά από τέσσερα ~ στην κλήρωση τού λαχείου, ένα αστρονομικό ποσό περιμένει τον επόμενο τυχερό!*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jack-pot, αρχικά όρ. τού πόκερ].

Τζαμάικα (η) (αγγλ. Jamaica) κράτος των Μεγάλων Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Κίνγκστον. επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Τζαμάικας· αλλιώς *Ιαμαϊκή.* — **Τζαμαϊκανός** (ο), **Τζαμαϊκανή** (η), **τζαμαϊκανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Jamaica < ινδιάν. Xaymaca «γη των πηγών» (γλώσσα Αραουάκ)].

τζαμαρία (η) {τζαμαριών} **1.** μεγάλης επιφάνειας τζάμι, που χρησιμοποιείται ως προστατευτική, διαχωριστική ή διακοσμητική τοίχιση οικοδομής, βεράντας κ.λπ., η οποία συνήθ. καλύπτει μια ολόκληρη πλευρά δωματίου ή κτιστού χώρου από το πάτωμα ώς το ταβάνι: *η ~ κατά μήκος ενός διαδρόμου* **2.** κάθε κατασκευή από γυαλί ή υαλότουβλα: *η ~ τού θερμοκηπίου* **3.** (γενικότ.) οι μεγάλες τζαμόπορτες: *το σαλόνι έχει μεγάλη ~ που βγάζει σε βεράντα* **4.** (μτφ.-σκωπτ.) τα γυαλιά: *φοράει ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τζάμι* + παραγ. επίθημα *-αρία,* πβ. κ. *τραπεζ-αρία, γαλ-αρία*].

τζαμάς (ο) {τζαμάδες} **1.** ο τεχνίτης που κόβει τα τζάμια και τα τοποθετεί σε πόρτες και παράθυρα, που κατασκευάζει τζαμόπορτες **2.** ο έμπορος που πουλά τζάμια.

τζαμένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από τζάμι: *~ πόρτα.*

τζαμί (το) {τζαμ-ιού | -ιών} μουσουλμανικός ναός ή τόπος δημόσιας λατρείας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cami].

τζάμι (το) {τζαμ-ιού | -ιών} **1.** το γυαλί **2.** (συνεκδ.) η γυάλινη επιφάνεια (πόρτας, παραθύρου, βιτρίνας κ.λπ.): *η βροχή χτυπά στο ~* || *τα ~ τού πούλμαν δεν ανοίγουν* (τα παράθυρά του) ● **3.** (σκωπτ.) ***τζάμια*** (τα) τα γυαλιά οράσεως **4.** (αργκό ως επίθ. ή επίρρ.) αυτός που δεν έχει ψεγάδι, ο τέλειος: *το καινούργιο του αμάξι είναι ~!* || *περάσαμε ~!* — (υποκ.) **τζαμάκι** (το) (σημ. 1-2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cam].

τζαμόπορτα (η) {δύσχρ. τζαμοπορτών} η τζαμωτή πόρτα.

τζάμπα κ. **τσάμπα** επίρρ. (καθημ.) **1.** χωρίς χρηματικό αντίτιμο, δωρεάν: *μου το 'δωσε ~, δεν πλήρωσα τίποτα!* ΦΡ. (παροιμ.) ***τζάμπα ξίδι, γλυκό σαν μέλι*** ό,τι είναι φθηνό ή δωρεάν γίνεται δεκτό με χαρά **2.** πολύ φθηνά, με ελάχιστα χρήματα: *το αγόρασα ~* (σε τιμή ευκαιρίας) ΣΥΝ. πάμφθηνα **3.** χωρίς κόστος ή βλάβη· στη ΦΡ. ***τζάμπα μάγκας*** αυτός που συμπεριφέρεται σαν μάγκας, που κάνει τον σπουδαίο ή προσπαθεί να επιβληθεί, έχοντας εξασφαλίσει τον εαυτό του, χωρίς να κινδυνεύει: *«όλοι αυτοί οι επιτήδειοι τής πατριδοκαπηλίας, τού απομονωτισμού, τής δημαγωγίας, τής αρπαχτής, όλοι οι "τζάμπα μάγκες", οι έμποροι εθνικών οραμάτων...»* (εφημ.) **4.** (ως επίθ.) αυτός που είναι πολύ φθηνός, κυρ. στη ΦΡ. ***τζάμπα πράμα***: *Μόνο τόσο τα αγόρασες; ~!* ΣΥΝ. πάμφθηνος **5.** χωρίς κανένα όφελος ή αποτέλεσμα: *~ ήρθαμε· έχουν ήδη φύγει όλοι!* || *~ τόσα έξοδα και κόποι, τίποτα δεν κατάφερε·* ΦΡ. (α) ***πηγαίνω τζάμπα*** πεθαίνω άδικα (με τρόπο που δεν το άξιζα): *τζάμπα πήγε είκοσι χρονών παλληκάρι· τι τις ήθελε τις κόντρες με τη μηχανή;* ΣΥΝ. μάταια (β) (εμφατ.) ***τζάμπα και βερεσέ*** για κάτι που γίνεται άδικα, που πάει χαμένο: *από την αμέλειά τους πήγε τόσος κόπος ~* || *Να πνιγεί κολυμπώντας! ~ πήγε ο άνθρωπος.* Επίσης (αργκό) **τζαμπέ.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. caba].

τζαμπατζής κ. **τσαμπατζής** (ο) {τζαμπατζήδες}, **τζαμπατζού** (η) {τζαμπατζούδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που συστηματικά επιδιώκει ή καταφέρνει να αποκτά ή να απολαμβάνει κάτι χωρίς να πληρώνει γι' αυτό **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που επιλέγει πάντα τις φθηνότερες λύσεις για την ικανοποίηση των βιοτικών και κοινωνικών του αναγκών **3.** (ειδικότ.) πρόσωπο που παρακολουθεί παράσταση, συναυλία κ.λπ., χωρίς να πληρώνει εισιτήριο. — **τζαμπατζήδικος**, -η, -ο, **τζαμπατζήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cabacı].

τζάμπο-τζετ (το) {άκλ.} αεριωθούμενο με θάλαμο αρκετά ευρύχωρο, ώστε να μεταφέρει εκατοντάδες επιβατών και με δύο διαδρόμους ανάμεσα στα καθίσματά του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jumbo-jet].

τζαμώνω ρ. μετβ. {τζάμω-σα, -θηκα, -μένος} (σε πόρτες, παράθυρα, βιτρίνες, κορνίζες κ.λπ.) τοποθετώ τζάμι (ώστε να είναι στο πλαίσιό του, στη σωστή του θέση).

τζαμωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από τζάμι ή έχει τζάμια: *~ διαχωριστικό* || *~ πόρτα* ΣΥΝ. τζαμένιος **2.** ***τζαμωτό*** (το) ο χώρος που περιβάλλεται από τζαμαρία.

τζαναμπέτης (ο) {-ες κ. -έτηδες}, **τζαναμπέτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο με δύστροπο χαρακτήρα και κακούς τρόπους ΣΥΝ. κακότροπος, στριμμένος **2.** (σκωπτ.) πρόσωπο που σκέφτεται ή ενεργεί πονηρά ΣΥΝ. πονηρούλης. — **τζαναμπέτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cenabet].

τζαναμπετιά (η) (λαϊκ.) **1.** η ιδιότητα τού τζαναμπέτη **2.** κακότροπη συμπεριφορά ή αντίδραση, παραξενιά.

τζάνεμ κ. **τζάνε μου** επιφών. (διαλεκτ.) ψυχή μου, καλέ μου: *έλα 'δώ, ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. canım «ψυχή μου»].

τζανεριά (η) η κορομηλιά (βλ.λ.).

τζάνερο (το) το κορόμηλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τζανερίκι* (που θεωρήθηκε υποκοριστικό) < τουρκ. caneriği. Απίθανη η προταθείσα παραγωγή *τζάνερο* < **διά-νερο* «χυμώδες, γεμάτο χυμό»].

Τζαννής (ο) ανδρικό όνομα· συνήθ. ως χαϊδευτ. τού *Ιωάννης* (βλ.λ.) σε ορισμένες περιοχές τής Ν. Ελλάδας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Gianni «Ιωάννης»].

Τζάντε (το) {άκλ.} (διαλεκτ.) η Ζάκυνθος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. Zante < λατ. Zacynthus < αρχ. *Ζάκυνθος* (βλ.λ.)].

τζάντζαλο (το) (λαϊκ.) το κουρέλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τζάντζαλον,* υποκ. τού ιταλ. cencio «κουρέλι, ράκος», αβεβ. ετύμου, πιθ. αντιδάν., αν ανάγεται στο λατ. Cynici (< αρχ. *κυνικοί*), που αναφέρεται στη φιλοσοφική σχολή τού Αντισθένη, εφόσον οι *κυνικοί* συχνά ντύνονταν με κουρέλια].

τζάουλ (το) {άκλ.} (σύμβολο J) ΦΥΣ. μονάδα έργου και ενέργειας στο Διεθνές Σύστημα Μονάδων (S.I.).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Άγγλου φυσικού J.P. Joule (1818-89), ο οποίος διατύπωσε πρώτος τη σχέση μεταξύ θερμότητας και μηχανικής ενέργειας].

τζαρτζάρω ρ. μετβ. {τζαρτζάρισα} (λαϊκ.-στο ποδόσφαιρο) σπρώχνω αντίπαλο παίκτη, καθώς κινείται, με το σώμα μου, με τον ώμο και τον βραχίονα. — **τζαρτζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. charge στη σημ. «ορμώ, επιτίθεμαι (σε κάποιον)»].

τζατζίκι (το) {τζατζίκ-ιού | -ιών} **1.** ορεκτικό που παρασκευάζεται από γιαούρτι με σκόρδο και αγγούρι, κρεμμύδι, λάδι κ.λπ.: *μια μερίδα ~* **2.** (συνεκδ.) ένα πιάτο από αυτό το ορεκτικό, όπως σερβίρεται σε ταβέρνες, εστιατόρια κ.λπ.: *παρήγγειλε δύο ~.* — (υποκ.) **τζατζικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cacık].

τζατζόγερος (ο), **τζατζόγρια** (η) (λαϊκ.-εκφραστ.) πρόσωπο ηλικιωμένο και παράξενο ΣΥΝ. γεροπαράξενος.
[ΕΤΥΜ. < *τζατζόγρια* < *τσατσά* (βλ.λ.) + *γριά*].

τζελ (το) {άκλ.} ημίρρευστη ουσία (συνήθ. σε σωληνάριο) με ποικίλες χρήσεις ανάλογα με τη σύστασή της (χρησιμοποιείται π.χ. ως οδοντόκρεμα ή για καλλυντική περιποίηση των μαλλιών)· αλλιώς *γέλη.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gel (βλ. κ. *ζελέ*)].

τζενεράλε επίθ. {άκλ.} στη ΦΡ. ***πρόβα τζενεράλε*** βλ. λ. *πρόβα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. generale «γενικός» < λατ. generalis].

τζέντζερης (ο) → τέντζερης

τζέντλεμαν (ο) {άκλ.} **1.** άνδρας με ευγενική, αριστοκρατική καταγωγή **2.** (κατ' επέκτ.) άνδρας με λεπτούς, εξευγενισμένους τρόπους: *ένας ~ ποτέ δεν παραφέρεται!* **3.** άνδρας που σέβεται και τηρεί τον κώδικα τιμής: *είναι ~· κράτησε τον λόγο του.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gentleman < gentle «ευγενής» + man «άνδρας»].

τζερεμές (ο) {τζερεμέδες} (λαϊκ.) **1.** η ζημιά που βαρύνει κάποιον, χωρίς αυτός να την έχει προκαλέσει: *φώναξα μάστορα για κάτι τζερεμέδες* **2.** τα χρήματα που πληρώνει κανείς, για να αποκαταστήσει ζημιές ή ως αποζημίωση: *μου άφησε πολλούς ~ αυτή η ιστορία με την εφορία* **3.** (σκωπτ.) ο τεμπέλης άνθρωπος που γίνεται μπελάς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cereme «πρόστιμο»].

τζερτζελές (ο) {τζερτζελέδες} (λαϊκ.) **1.** η συνήθ. ευχάριστη και ευ-

πρόσδεκτη αναστάτωση, η μεγάλη φασαρία: *κάνω / έχω ~* **2.** (για πρόσ.) ο φασαριόζος: *είναι μεγάλος ~.*
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ.].

τζετ (το) {άκλ.} το αεριωθούμενο αεροσκάφος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jet < γαλλ. jeter «ρίχνω, εκτοξεύω» (με αναφορά στο αεριωθούμενο σκάφος). Βλ. κ. *ζετέ*].

τζετζερέδια (τα) ▸ τεντζερέδια

τζετ-λάγκ (το) {άκλ.} ελλην. *πτητική απορρύθμιση*· η διαταραχή των σωματικών ρυθμών που μπορεί να προκληθεί σε κάποιον μετά από πολύωρο αεροπορικό ταξίδι προς προορισμό με πολύ μεγάλη διαφορά ώρας από τον τόπο όπου ζει, όπως μεγάλη κούραση, σύγχυση κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jet lag < jet (βλ. λ. *τζετ*) + lag «καθυστερώ, επιβραδύνω»].

τζετ-σέτ (το) {άκλ.} η υψηλή κοινωνία, ο κόσμος τής αριστοκρατίας: *το διεθνές ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jet set «το σύνολο των αριστοκρατών, που συχνά χρησιμοποιούν αεροπλάνο για τα ταξίδια τους»].

τζετ-σκί (το) {άκλ.} μικρό όχημα που μοιάζει με μηχανάκι χωρίς ρόδες, το οποίο έχει στη βάση του ένα φαρδύ θαλάσσιο σκι, που επιτρέπει στον αναβάτη να περνά με ορμή μέσα από τα κύματα και να κινείται με ταχύτητα στην επιφάνεια τού νερού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jet ski].

-τζήδικο (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το κατάστημα στο οποίο πωλείται κάτι: *σουβλα-τζήδικο, παλια-τζήδικο, πατσα-τζήδικο.*
[ΕΤΥΜ. Από τον πληθ. αντίστοιχων επαγγελματικών σε -τζής (*παλιατζής > παλιατζήδ-ες, ψιλικατζής > ψιλικατζήδ-ες*) + παραγ. επίθημα *-ικο*].

-τζής (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το πρόσωπο το οποίο (α) ασκεί επάγγελμα σχετικό με κάτι: *καφε-τζής, φαναρ-τζής* (β) κάνει κάτι: *πλακα-τζής, καβγα-τζής, χωρατα-τζής.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το τουρκ. -ci και εμφανίζεται τόσο σε τουρκ. λ. (λ.χ. *μπογια-τζής* < τουρκ. boya-ci, *σοβα-τζής* < τουρκ. siva-ci) όσο και σε νόθα σύνθ. (λ.χ. *παλια-τζής, σουβλα-τζής*)].

Τζια (η) (λαϊκ.) η Κέα (βλ.λ.). — **Τζιώτης** (ο), **Τζιώτισσα** (η), **τζιώτικος, -η, -ο.**

τζίβα κ. **τσίβα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** χόρτο με ινώδη σύσταση, με το οποίο παλαιότ. γέμιζαν στρώματα, μαξιλάρια κ.λπ. ή το χρησιμοποιούσαν για τη λείανση ξύλινων επιφανειών: *τρίβω την κασέλα με ~* **2.** σχοινί που κατασκευάζεται από αυτό το χόρτο **3.** οτιδήποτε μοιάζει με αυτό το χόρτο: *τα μαλλιά της έγιναν ~ από τα πολλά βαψίματα.*
[ΕΤΥΜ. Ίσως < αγγλ. ceiba < ισπ. ceiba < γλ. Αραουάκ ceyba].

τζιβαέρι (το) τζοβαΐρι (βλ.λ.)· συχνά χαϊδευτ.: *«η ξενιτειά σε χαίρεται, ~ μου»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cevahir].

τζιέρι κ. **τζιγέρι** (το) (λαϊκ.) **1.** το συκώτι (βλ.λ.) **2.** ***τζιέρια*** (τα) τα εντόσθια· ΦΡ. ***τρώω / ψήνω τα τζιέρια (κάποιου)*** καταταλαιπωρώ (κάποιον), υποβάλλω (κάποιον) σε μαρτύρια **3.** (ως προσφώνηση) σπλάχνο (μου), ψυχή (μου).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ciğer < περσ. cigar «συκώτι»].

τζιζ (το) {άκλ.} (εκφραστ.) (στο λεξιλόγιο των νηπίων) στην επιφωνηματική ΦΡ. ***(μη!) (κάνει) τζιζ!*** για να δηλωθεί, συνήθ. προειδοποιητικά ή αποτρεπτικά, σε παιδί ότι κάτι καίει ή είναι επικίνδυνο: *Μη βάζεις το δάχτυλό σου στην πρίζα! Κάνει τζιζ!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ. τής παιδικής γλώσσας].

τζιμάνι (το) {τζιμαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο έξυπνος και ικανός άνθρωπος: (συχνά ειρων.) *παιδί ~* (πολύ ξύπνιος).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ.-αμερ. G-man, συντετμ. τ. τού Government man, «άνθρωπος τής κυβερνήσεως», που αποδιδόταν συνθηματικά στους ειδικούς πράκτορες τού F.B.I.].

Τζιμπουτί (το) {άκλ.} (αραβ. Jumhūrīyat Jībūtī, γαλλ. République de Djibouti = Δημοκρατία τού Τζιμπουτί) κράτος τής ΒΑ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Τζιμπουτί, επίσημες γλώσσες την Αραβική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Τζιμπουτί.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Djibouti < αραβ. Jībūtī < gabouti (γλώσσα Αφάρ), που είχε τη σημ. «πιάτο, δίσκος» και, σύμφωνα με μιαν άποψη, αναφερόταν στο έθιμο τής κατασκευής τέτοιων αντικειμένων από ίνες φοινικοδένδρων].

τζιν[1] (το) **1.** χοντρό, πολύ ανθεκτικό ύφασμα από βαμβάκι ή πολυεστέρα, που βάφεται συνήθ. μπλε και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή ρούχων, καλυμμάτων κ.λπ.: *φούστα από ~* || *μαύρο / κόκκινο ~* **2.** (συνεκδ.) παντελόνι από αυτό το ύφασμα: *φορούσε ένα ~ κι ένα μπλουζάκι* **3.** κάθε ρούχο από αυτό το ύφασμα: *ντύσου πρόχειρα· θα φοράμε όλοι ~* || *η μόδα των ~* **4.** (ως επίθ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από αυτό το ύφασμα: *~ φούστα / πουκάμισο / μπουφάν.* Επίσης **μπλουτζίν** (το) (σημ. 1, 2, 3). — (υποκ.) **τζινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jean (fustian) < jean (< παλαιότ. Jene / Gene «Γένουα», πόλη τής Ιταλίας) + fustian «χοντρό βαμβακερό ύφασμα, κοτλέ»].

τζιν[2] (το) άχρωμο δυνατό, αρωματικό οινοπνευματώδες ποτό, που παρασκευάζεται με απόσταξη πολτού βύνης και νερού και παίρνει το άρωμά του από τον καρπό ενός είδους κέδρου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gin, συγκεκομμ. τ. τού γαλλ. genièvre < ολλ. jenever «κέδρος» (< λατ. juniperus) με την επίδρ. τού τοπων. Genève «Γενεύη»].

τζίνι (το) {χωρ. γεν.} (κατά την αραβική μυθολογία) **1.** φανταστικό δαιμονικό πνεύμα τού αέρα ή τής φωτιάς με υπερφυσικές δυνάμεις, το οποίο μπορούσε να παίρνει οποιαδήποτε μορφή ζώου ή ανθρώπου, ζούσε συνήθ. εγκλωβισμένο μέσα σε λυχνάρι και μπορούσε να εκπληρώνει με μαγικό τρόπο τις ευχές (συνήθ. τρεις) αυτού που θα το απελευθέρωνε τρίβοντας το λυχνάρι **2.** (μτφ.) ο πανέξυπνος, δαιμόνιος άνθρωπος: *αυτό το παιδί είναι ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ. < αραβ. jinni «δαίμονας, πνεύμα»].

τζίντζερ (το) {άκλ.} ποώδες φυτό, τού οποίου η ρίζα χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμακευτική ΣΥΝ. πιπερόριζα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ginger < παλ. γαλλ. gimgibre < μεσν. λατ. gingiber < λατ. zingiber < μτγν. *ζιγγίβερι* < παλικ. siṅgivera- / σανσκρ. śṛṅgavera-].

τζιπ (το) {άκλ.} μικρό όχημα κατάλληλο για οδήγηση σε ανώμαλο και απότομο δρόμο, με κίνηση στους τέσσερεις τροχούς, το οποίο αρχικά κατασκευάστηκε για στρατιωτική χρήση (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο). — (υποκ.) **τζιπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. εμπορ. ονομ. jeep, από την προφορά των αρχικών γραμμάτων g- και p- στην αγγλ. φρ. general purpose (vehicle) «(όχημα) γενικής χρήσεως». Η γρ. Jeep ίσως οφείλεται σε επίδρ. τής φιγούρας κινουμένων σχεδίων Eugene the Jeep, που παρίστανε ένα μικρό θαυματοποιό ζώο, το οποίο ήταν πηγή ανεξάντλητης δύναμης].

τζιριτζάντζουλα (η) → τζυριτζάτζουλα

τζίρος (ο) → τζύρος

τζιτζί (το) {άκλ.} (λαϊκ.-προφορ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι όμορφο, περιποιημένο κ.λπ.: *έπλυνα το αυτοκίνητο και το έκανα ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cici «ωραίος, όμορφος»].

τζίτζικας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μεγαλόσωμο έντομο που απαντά στις θερμές περιοχές τής Γης, φέρει δύο ζεύγη διαφανή φτερά με μεμβράνες και το αρσενικό διαθέτει ένα όργανο παραγωγής τριγμού (τραγουδιού) χαρακτηριστικού για κάθε είδος, παραμένει συνήθ. κρυμμένο μέσα στο φύλλωμα των δέντρων, από τους χυμούς των οποίων τρέφεται· θεωρείται σύμβολο τού καλοκαιριού και τής ξέγνοιαστης ζωής: (παροιμ.) *«αν δεν λαλήσει τζίτζικας, δεν είναι καλοκαίρι»* || *μαζεύω / παγιδεύω τζίτζικες* ΣΥΝ. τζίτζιρας· ΦΡ. ***σκάει ο τζίτζικας*** κάνει πολύ μεγάλη ζέστη: *έξω ~ κι έχεις κλειστό το παράθυρο;* **2.** (μτφ.) άνθρωπος τεμπέλης, που καλοπερνά αδιαφορώντας για το αύριο· κυρ. με αναφορά στον γνωστό μύθο τού Αισώπου: *ο ένας εργατικός και ο άλλος ~!* Επίσης **τζιτζίκι** (το) {τζιτζικιού}. — (υποκ.) **τζιτζικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τέττιξ, -ιγος / -ικος* (βλ.λ.), με την επίδρ. τού ήχου *τζι τζι*].

τζιτζιμπίρα (η) → τσιτσιμπίρα

τζίτζιρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο τζίτζικας (βλ.λ.), συνήθ. στον γλωσσοδέτη: *ο τζίτζιρας, ο μίτζιρας, ο τζιτζιμιτζιχότζιρας, ανέβηκε στη τζιτζιριά, τη μιτζιριά, τη τζιτζιμιτζιχοτζιριά...*
[ΕΤΥΜ. < *τζίτζικας*, με επίθημα *-ρας*, κατ' αναλογίαν προς ουσ. όπως *μπόμπιρας*. Δεν ευσταθεί η αναγωγή στο αρχ. *τίτυρος* «είδος πιθήκου»].

τζιτζιφιόγκος (ο) (λαϊκ.-σκωπτ.) άνδρας που προσέχει υπερβολικά την εμφάνισή του, με επιτηδευμένο ντύσιμο και παρουσιαστικό ΣΥΝ. λιμοκοντόρος, κομψευόμενος.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. νόθο σύνθ. < *τζιτζί* (αργκό) (< τουρκ. cici «ωραίος») + *φιόγκος*].

τζιτζυφιά (η) (συχνή ορθ. *τζιτζιφιά*) φυλλοβόλο δέντρο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζιζυφέα* < μτγν. *ζίζυφον* (βλ. κ. *τζίτζυφο*)].

τζίτζυφο (το) ο καρπός τής τζιτζυφιάς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζίζυφον* (με ηχηροποίηση), δάνειο αγν. ετύμου].

τζίφος (ο) (λαϊκ.) η εντελώς αποτυχημένη προσπάθεια, το μηδαμινό αποτέλεσμα: *όλη η προσπάθεια ήταν / πήγε ~* || *~ οι κόποι μας / η υπόθεση* ΣΥΝ. αποτυχία.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < αραβ. zife ή < αρχ. *ψῆφος*, με τη σημ. «μηδέν»].

τζίφρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η υπογραφή: *το χαρτί δεν είχε τη ~ τού διευθυντή* || *πάμε αύριο για τις ~ κι έκλεισε το συμβόλαιο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσίφρα* < ιταλ. cifra «αριθμός – μονογραφή» < αραβ. sifr «μηδέν»].

τζιχάντ (η) {άκλ.} ιερός πόλεμος στη μουσουλμανική παράδοση κατά των «απίστων» (μη μουσουλμάνων).
[ΕΤΥΜ. < αραβ. jihad «μεγίστη προσπάθεια»].

τζοβαΐρι (το) {τζοβαϊρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** πολύτιμη πέτρα **2.** κόσμημα φτειαγμένο από πολύτιμη πέτρα και γενικότ. κάθε κόσμημα· ΦΡ. (ως επιφών.) ***τζοβαΐρι μου!*** θησαυρέ μου! Επίσης **τζιβαέρι.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cevahir].

τζοβαϊρικά (τα) (λαϊκ.) τα πολύτιμα πετράδια ή χρυσαφικά ΣΥΝ. κοσμήματα.

τζόβενο (το) (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** νεαρός, νέος: *δεν είσαι πια κάνα ~ για να μην κουράζεσαι, μεγάλωσες πια!* **2.** (ειρων.-μειωτ. για άνδρα προχωρημένης ηλικίας) αυτός που προσπαθεί να μοιάσει με τους νέους στην εμφάνιση, τη συμπεριφορά κ.λπ. Επίσης **τζόβενος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < βεν. zoven < λατ. juvenis «νέος»].

τζογαδόρος (ο) πρόσωπο που χαρτοπαίζει συστηματικά, που ασχολείται με τα τυχερά παιχνίδια, με τον τζόγο (επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά): *του έφαγαν τα λεφτά του οι ~* || *~ είναι, από τα στοιχήματα ζει.* — **τζογαδόρικος, -η, -ο. τζογαδόρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < βεν. zogador «παίκτης» (βλ. κ. *τζόγος*)].

τζόγια (η) (λαϊκ.) στη ΦΡ. ***τζόγια μου!*** (κ. ***τζογούλα μου!***) καμάρι μου, χαρά μου, χρυσέ / -ή μου!
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. gioia «χαρά» < λατ. gaudia, πληθ. τού gaudium (< ρ. gaudeo «χαίρομαι»)].

τζόγκινγκ κ. **τζόκινγκ** (το) {άκλ.} αργό τρέξιμο μεγάλων αποστάσεων για τη διατήρηση καλής φυσικής κατάστασης: *κάνω / πηγαίνω για ~ στο πάρκο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jogging < ρ. jog «σκουντώ ελαφρά, περπατώ αργά», από συμφυρμό τού παλαιότ. jot «σκουντώ» και τού shog «κουνώ, τρα-

ντάζω»].

τζόγος (ο) (λαϊκ.) **1.** η χαρτοπαιξία (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε τυχερό παιχνίδι, αλλά και όλα τα τυχερά παιχνίδια στο σύνολό τους: *εκατομμύρια χάνονται στον ~ || τα καζίνα είναι μια βιομηχανία τζόγου* **3.** (μτφ.) οποιαδήποτε διαδικασία ή κατάσταση έντονης και αμφίρροπης αντιπαράθεσης, η έκβαση, το αποτέλεσμα τής οποίας εξαρτάται από αστάθμητους παράγοντες, εύστοχες κινήσεις, προβλέψεις και χειρισμούς: *ο ~ τής πολιτικής* **4.** η ασταθής επαφή, η μερική εφαρμογή: *το τιμόνι έχει πολύ τζόγο και θέλει ρύθμιση.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. zogo «παιχνίδι» (ιταλ. gioco) < λατ. jocus].

τζόκεϊ (ο) (παλαιότ. *τζόκεϋ*) {άκλ.} **1.** ο επαγγελματίας αναβάτης που μετέχει σε ιπποδρομίες **2.** ***τζόκεϊ*** (το) καπέλο με μικρό γείσο, σαν αυτά που φορούν οι αναβάτες ή οι στρατιώτες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jockey < κύρ. όν. Jock, με τη σημ. «άνδρας, αθλητής»].

τζόκερ (ο) {άκλ.} (λαϊκ. στο χαρτοπαίγνιο) το τραπουλόχαρτο με την εικόνα τού γελωτοποιού, το οποίο μπορεί να αντικαταστήσει οποιοδήποτε άλλο χαρτί ως ισοδύναμό του ΣΥΝ. μπαλαντέρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. joker < joke «αστείο» < λατ. jocus «παιχνίδι»].

τζόρας (ο) (ως χαρακτηρισμός και για άνδρα και για γυναίκα) πεισματάρης, ξεροκέφαλος.
[ΕΤΥΜ. πιθ. < σερβοκρ. zoran «ρωμαλέος – βίαιος»].

τζουκμπόξ κ. **τζουκ-μποξ** (το) {άκλ.} μεγάλο μηχάνημα με ενσωματωμένο πικάπ (βλ.λ.), το οποίο λειτουργεί με κέρματα και διαθέτει ποικιλία δίσκων μέσα σε φανταχτερή βιτρίνα, από τους οποίους ο χρήστης μπορεί να επιλέξει αυτόν που θέλει να ακούσει, πατώντας το αντίστοιχο πλήκτρο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. juke-box (box «κουτί»). Η λ. juke έχει αποσπαστεί από το περιφραστ. ουσ. juke joint, το οποίο περιέγραφε ένα εστιατόριο πρόχειρου φαγητού, όπου μπορούσε κανείς να ακούσει μουσική από τζουκ-μποξ].

Τζουμέρκα (τα) τα Αθαμανικά Όρη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

τζούντο (το) {άκλ.} ιαπωνική πολεμική τέχνη που βασίζεται στο ζίου ζίτσου (βλ.λ.), αλλά δεν επιτρέπει τα σκληρά χτυπήματα και δίνει έμφαση στο αθλητικό στοιχείο και κυρ. στην ταχύτητα και την ευλυγισία των αγωνιζομένων: *αγώνας / αθλητής τού ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. judo < ιαπων. jūdō < jū «ευλυγισία, ευγένεια» + dō «δρόμος – τέχνη»].

τζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το υπόλειμμα ενός υγρού (κατακάθι) στο δοχείο που το περιείχε **2.** η πολύ μικρή ποσότητα (λ.χ. ενός υγρού): *ήπιε μια ~ καφέ. γιατί βιαζόταν || μία ~ ζάχαρη* **3.** ρουφηξιά τσιγάρου ή ναρκωτικού: *τραβώ μια ~ || κάνω μια ~* **4.** (συνεκδ.) η ποσότητα ναρκωτικού, κυρ. χασίς, που καπνίζεται με μία ρουφηξιά. εισπνοή. — (υποκ.) **τζουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cüra «ρουφηξιά, γουλιά»].

τζουράς (ο) {τζουράδες} ΜΟΥΣ. τρίχορδο όργανο τής λαϊκής μουσικής. με μακρύ μπράτσο και μικρό σκάφος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cura].

τζουτζές (ο) {τζουτζέδες} (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** ο νάνος (βλ.λ.) **2.** μικρόσωμος γελωτοποιός, ο γελοίος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cüce].

τζουτζούκος (ο). **τζουτζούκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ως προσφώνηση αγαπημένου προσώπου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çocuk «παιδί»].

τζούφιος, -α, -ο κ. **ζούφιος** (λαϊκ.) **1.** (για καρπούς) αυτός που δεν έχει ψίχα. ο κούφιος, αυτός που δεν έχει μεστώσει ακόμα: *τα αμύγδαλα είναι ~* ΣΥΝ. κούφιος, χαλασμένος, ανούσιος, ισχνός, ατροφικός, αμέστωτος ΑΝΤ. μεστός, γεμάτος, σαρκώδης **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εσωτερική (πνευματική-ψυχική) καλλιέργεια, ο κενός και επιφανειακός χαρακτήρας: *τον νόμιζα άνθρωπο, μα κι αυτός ~ είναι! || τι θέλει και ασχολείται με τους ~ · περιμένει να τον καταλάβουν;* ΣΥΝ. ανόητος, επιπόλαιος, επιφανειακός, κενός, άδειος. — **(τ)ζουφάδα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *ζούφιος* < μεσν. *ζοφός* (με τροπή /o/ → /u/) < αρχ. *σομφός* «αραιός – σπογγώδης», που συνδ. με αρχ. γερμ. svamp «σπόγγος», αρχ. αγγλ. svamm κ.ά.].

τζυράρω ρ. αμετβ. {τζύρ-αρα κ. -άρισα} κάνω εμπορικές συναλλαγές που ολοκληρώνονται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, πραγματοποιώ κύκλο εργασιών.

τζυριτζά(ν)τζουλα (η) (συνήθ. ορθ. *τζιριτζά(ν)τζουλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ελιγμός, η στροφή **2.** (στον πληθ.) τα καμώματα, τα νάζια: *κάνω / αρχίζω τις ~* ΣΥΝ. κόλπα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. gironzolare «περιφέρομαι άσκοπα, τριγυρίζω» (με εκφραστ. επανάληψη τού φθόγγου -τζ-) < *gironzolo, υποκ. τού giro < λατ. gyrus < μτγν. *γῦρος* (πβ. κ. *τζύρος*)].

τζύρος (ο) (συνήθ. ορθ. *τζίρος*) **1.** το σύνολο των εμπορικών συναλλαγών που ολοκληρώνονται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ο κύκλος εργασιών: *φέτος ο ~ εμφανίζεται μειωμένος* **2.** (συνεκδ.) το συνολικό μικτό κέρδος που αποδίδει μια επιχείρηση σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *είχε ~ δέκα εκατομμύρια || το μαγαζί του κάνει μεγάλο / μικρό ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. giro < λατ. gyrus < μτγν. *γῦρος*].

τήβεννος (η) {τηβένν-ου | -ων, -ους} **1.** (στην αρχαιότητα) μακρύς εξωτερικός μανδύας ή χλαμύδα που φορούσαν οι αρχαίοι Ρωμαίοι, κυρ. οι ανώτεροι αξιωματούχοι και ο αυτοκράτορας **2.** μακρύ, ριχτό σκουρόχρωμο ένδυμα με φαρδιά μανίκια και διακοσμητικές ταινίες γύρω από τα μανίκια και τον λαιμό, που φορούν δικαστές και πανεπιστημιακοί σε επίσημες τελετές ή περιστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τήβεννα / τήβεννος*, λ. ετρουσκ. προέλ.].

τηβεννοφόρος, -ος, -ο {μτγν.} αυτός που φορά τήβεννο λόγω τού αξιώματος ή τής θέσης του.

τηγανητός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τηγανιστεί ή ψήνεται στο τηγάνι: *~ πατάτες || τα ψάρια θα τα κάνεις ~ ή στον φούρνο;* ΣΥΝ. τηγανιστός **2.** ***τηγανητά*** (τα) τα φαγητά που ψήνονται στο τηγάνι: *αποφεύγει τα ~ κατόπιν εντολής τού γιατρού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τηγανητόν*, ουδ. αμάρτυρου ρηματικού επιθ. **τηγανητός* < αρχ. *τήγανον* (βλ. λ. *τηγάνι*)].

τηγάνι (το) {τηγαν-ιού | -ιών} **1.** πλατύ, στρογγυλό και ρηχό μεταλλικό μαγειρικό σκεύος με μακριά λαβή για ψήσιμο φαγητών στο λάδι ή στο βούτυρο: *~ με αντικολλητικό πάτο* **2.** οτιδήποτε έχει πεπλατυσμένο σχήμα ή αβαθή κοιλότητα **3.** (συνεκδ.) το ψήσιμο σε σκεύος τέτοιου είδους: *αποφεύγει τα φαγητά που θέλουν ~* **4.** (συνεκδ.) η τηγανιά (βλ.λ.) ● **5.** (μτφ.) στρογγυλή επιφάνεια με καθίσματα στο λούνα-παρκ, που ανεβοκατεβαίνει ή δονείται απότομα, τραντάζοντας όσους έχουν ανεβεί σε αυτήν ● **6.** περιφραγμένη έκταση σε αλυκή με πολύ μικρό βάθος. — (υποκ.) **τηγανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τηγάνιον*, υποκ. τού αρχ. *τήγανον / τάγηνον*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

τηγανιά (η) η ποσότητα που μπορεί να ψηθεί κάθε φορά σε ένα τηγάνι: *μια ~ πατάτες* ΣΥΝ. τηγάνι.

τηγανίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μτγν.} {τηγάνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ψήνω (κάτι) στο τηγάνι, μέσα σε καυτό λάδι ή βούτυρο: *~ αβγά / ψάρια / πατάτες* **2.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη δοκιμασία, τον ταλαιπωρώ πολύ ♦ **3.** (αμετβ.) ψήνω στο τηγάνι: *απ' το πρωί τηγανίζει για την οικογένεια!* — **τηγάνισμα** (το) {μεσν.}.

τηγανιστός, -ή, -ό {μτγν.} ο τηγανητός (βλ.λ.).

τηγανίτα (η) {τηγανιτών} γλύκυσμα από χυλό αλευριού, που τηγανίζεται σε καυτό λάδι: *τηγανίτες με μέλι και κανέλα* ΣΥΝ. λαλαγγίτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τηγανίτης* (ενν. *ἄρτος*, αλλαγή γένους κατά το *πίτα*) < αρχ. *τήγανον* (βλ. λ. *τηγάνι*)].

τηγανοειδής, -ής, -ές {τηγανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τηγάνι ΣΥΝ. τηγανόμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τηγανόλαδο (το) λάδι που έχει χρησιμοποιηθεί σε τηγάνισμα ή πρόκειται να ξαναχρησιμοποιηθεί σε τηγάνισμα.

τηγανόμορφος, -η, -ο ο τηγανοειδής (βλ.λ.).

τηγανόψωμο (το) στρογγυλό τηγανισμένο ψωμί με επίπεδη επιφάνεια και γέμιση από τυρί.

τήγμα (το) {τήγμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα τής τήξης, στερεό σώμα που έχει λειώσει.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τῆγμα* «λειωμένο χρώμα» < αρχ. *τήκω*].

τήδε επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***τήδε κακείσε*** *(τῇδε κἀκεῖσε)* εδώ και εκεί, χωρίς σειρά ή τάξη, με άτακτο τρόπο: *βρήκε τις σημειώσεις του σκορπισμένες ~* ΣΥΝ. άτακτα, σκόρπια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τῇδε* (με επιρρ. χρήση), δοτ. εν. τής δεικτ. αντων. *ὅδε* (ὁ + δέ)].

τηκ (το) → τικ[2]

τηκτικός, -ή, -ό {αρχ.} (λόγ.) αυτός που επιφέρει τήξη, που μπορεί να λειώσει κάτι, κυρ. ένα στερεό σώμα: *~ θερμοκρασία / περιβάλλον* ΣΥΝ. διαλυτικός, ρευστοποιητικός.

τηκτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να λειώσει, εύτηκτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τήκω*].

τήκω ρ. μετβ. {έτηξα, τετηγμένος} (λόγ.) **1.** μεταβάλλω (στερεό σώμα) σε υγρό θερμαίνοντάς το: *ο χάλυβας τήκεται σε υψηλές θερμοκρασίες* ΣΥΝ. ρευστοποιώ, λειώνω **2.** (μτφ.) φθείρω (κάτι), διασπώ τη συνοχή ΣΥΝ. μαραίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *tē- «λειώνω» (με ουρανική παρέκταση -κ-), πβ. αρχ. σλαβ. tajǫ «λειώνω», αρμ. t'aŕam «υγραίνω, μουσκεύω», αρχ. ιρλ. tām «θάνατος», ουαλ. tawdd «τήξη», λατ. tābēs «τήξη, σήψη» κ.ά.].

τηλαισθησία (η) [1891] {τηλαισθησιών} η ικανότητα που θεωρείται πως έχουν ορισμένα άτομα να αντιλαμβάνονται, να αισθάνονται αντικείμενα, γεγονότα ή καταστάσεις, τα οποία υπάρχουν ή συμβαίνουν πέρα από την ακτίνα οράσεως ή ακοής τους και, κατά συνέπεια, χωρίς τη διέγερση των αισθητηρίων οργάνων τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télésthésie].

τηλαυγής, -ής, -ές {τηλαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· τηλαυγέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που εκπέμπει φωτεινή ακτινοβολία σε μεγάλη απόσταση, που φέγγει από μακριά: *~ αστέρας / φάρος.* — **τηλαυγώς** επίρρ. {μτγν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τηλ(ε)-* + *αὐγής* < *αὐγή*, πβ. κ. *λυκ-αυγής*].

τηλε- κ. **τηλέ-** κ. **τηλ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων, το οποίο: **1.** προσδίδει σε κάτι την έννοια τής μεγάλης απόστασης: *τηλε-βόλο, τηλε-φακός, τηλέ-γραφος* ● **2.** δείχνει ότι κάτι σχετίζεται με την τηλεόραση: *τηλε-θεατής, τηλε-παρουσιαστής, τηλε-περιοδικό, τηλε-παιχνίδι, τηλ-οψία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *τῆλε* «μακριά». Σε ό,τι αφορά την ετυμ. τού επίρρ. *τῆλε*, που παρουσιάζει δυσερμήνευτη κατάλ. -ε, φαίνεται προφανής η αναγωγή σε I.E. *k[w]el- «μακριά» (με τοπική και χρονική σημ.), καθώς και η σύνδεση με σανσκρ. caramá- «άκρος», ενώ εμφανίζεται και ως α' συνθ. των μυκ. ανθρωπωνυμίων qe-ra-di-ri-jo, qe-re-qo-ta-o. Ως α' συνθ. το επίρρ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. tele-, γαλλ. télé-].

τηλεαγγελία (η) {τηλεαγγελιών} αγγελία που δίδεται για δημοσίευση σε έντυπο μέσω ξένων δικτύων.

τηλεαγορά (η) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** μέθοδος πώλησης προϊόντων, κατά την οποία ο πωλητής τηλεφωνεί σε ανθρώπους, για να διαπιστώσει αν θέλουν να αγοράσουν τα προϊόντα του ● **2.** μέθοδος πώλησης προϊόντων, κατά την οποία αυτά προβάλλονται σε τηλεοπτικές διαφημίσεις και αποστέλλονται στον πελάτη, μόνον αφού τηλεφωνή-

σει στην εταιρεία και τα παραγγείλει.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telemarketing (νόθο σύνθ.)].

τηλεακτινογραφία (η) {τηλεακτινογραφιών} ΙΑΤΡ. η συνήθ. οπισθοπρόσθια ακτινογραφία τού θώρακα, που αναδεικνύει τους πνεύμονες και την καρδιά. — **τηλεακτινογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleradiography (νόθο σύνθ.) < tele- (< αρχ. *τηλε-*) + -radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -graphy < -*γραφία* (< *γράφω*)].

τηλεβόας (ο) {τηλεβοών} **1.** ηλεκτρονικό μεγάφωνο, συνήθ. με ειδικό εξάρτημα που μοιάζει με χωνί, για την ενίσχυση τού ήχου ΣΥΝ. (καθημ.) ντουντούκα **2.** (παλαιότ.) μεταλλική χοάνη που κατέληγε σε ειδικό επιστόμιο, το οποίο προσαρμοζόταν στο στόμα τού ομιλητή και ενίσχυε την ένταση τής φωνής του, κυρ. όταν απευθυνόταν σε ομάδα ανθρώπων, π.χ. δίνοντας οδηγίες, παραγγέλματα, φωνάζοντας συνθήματα κ.λπ.: *ναυτικός* ~ (που χρησιμοποιούσαν παλαιότ. οι ναυτικοί) ΣΥΝ. χωνί, μπουρού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τηλε-* + -*βόας* < *βοῶ (-άω)*].

τηλεβόλο (το) **1.** βαρύ πυροβόλο όπλο που πλήττει στόχους σε μεγάλες αποστάσεις: *αντιαεροπορικό / αντιαρματικό* ~ ΣΥΝ. κανόνι **2.** (ειδικότ.) πυροβόλο πολεμικού πλοίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*βόλος*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *τηλεβόλος* «αυτός που βάλλει προς τον στόχο από μακριά» < *τηλε-* + -*βόλος* < *βάλλω*].

τηλεβόμβα (η) {τηλεβομβών} εκρηκτικός μηχανισμός που πυροδοτείται από απόσταση με τηλεχειρισμό.

τηλεγραφείο (το) [1833] το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η υπηρεσία αποστολής και λήψεως τηλεγραφημάτων τού ταχυδρομείου.

τηλεγράφημα (το) [1843] {τηλεγραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κείμενο που αποστέλλεται μέσω τηλεγράφου· το κόστος αποστολής του αυξάνει αναλόγως τού αριθμού των λέξεων και κατά συνέπεια διαμορφώνεται με τη μεγαλύτερη δυνατή νοηματική συμπύκνωση, εκφραστική λιτότητα και συντομία: *επείγον / ευχετήριο / συλλυπητήριο* ~ **2.** (συνεκδ.) το έντυπο τού τηλεγραφείου, στο οποίο έχει τυπωθεί το παραπάνω κείμενο: *έλαβε το* ~ || *χάνω ένα* ~ **3.** (μτφ.) κάθε κείμενο που είναι διατυπωμένο με μεγάλη συντομία, που έχει πολύ μικρή έκταση: *έκθεση ζήτησα, όχι αυτό το ~!*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégramme].

τηλεγραφητής (ο) [1833], **τηλεγραφήτρια** (η) [1888] {τηλεγραφητριών} **1.** ο χειριστής τηλεγράφου **2.** ΝΑΥΤ. ο αξιωματικός που χειρίζεται τον ασύρματο τηλέγραφο τού πλοίου ΣΥΝ. ασυρματιστής, (λαϊκ.) μαρκόνης.

τηλεγραφία (η) [1847] {τηλεγραφιών} **1.** τηλεπικοινωνιακό σύστημα για τη διαβίβαση μηνυμάτων, που κωδικοποιούνται βάσει συμβολικού αλφαβήτου **2.** η υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για τη λειτουργία αυτού τού τηλεπικοινωνιακού συστήματος **3.** κλάδος τής ηλεκτρολογίας, που μελετά τους τρόπους τεχνολογικής υποστήριξης αυτού τού συστήματος· ΦΡ. ***ασύρματη τηλεγραφία*** η ραδιοτηλεγραφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégraphie].

τηλεγραφικός, -ή, -ό [1817] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την τηλεγραφία ή τον τηλεγραφητή: ~ *επικοινωνία / σήμα / γραμμή / στύλος* (β) ***τηλεγραφική ταινία*** η διάτρητη ταινία, με την οποία γίνεται η μετάδοση πληροφοριών μέσω τής τηλεγραφίας (γ) ***τηλεγραφικός κώδικας*** ο κώδικας που χρησιμοποιείται στην τηλεγραφία και κάθε λέξη του αντιστοιχεί σε μία φράση (δ) ***τηλεγραφικό λεξικό*** λεξικό στο οποίο περιλαμβάνονται όλες οι λέξεις των κωδίκων που χρησιμοποιούνται στην τηλεγραφία **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη περιεκτικότητα πληροφοριών και ελλειπτική έκφραση: ~ *διατύπωση / ανακοίνωση / δήλωση*. — **τηλεγραφικ-ά / -ώς** [1854] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégraphique].

τηλεγραφόξυλο (το) **1.** στύλος στον οποίο στηρίζονται τα καλώδια, τα σύρματα, μέσω των οποίων μεταδίδονται τα τηλεγραφικά σήματα, ο τηλεγραφικός στύλος **2.** (μτφ.-σκωπτ.) ο πολύ αδύνατος και ψηλός άνθρωπος.

τηλέγραφος (ο) [1817] {τηλεγράφ-ου | -ων, -ους} **1.** σύστημα συσκευών για τη μετάδοση μηνυμάτων ή σημάτων σε μεγάλη απόσταση, κυρ. για την επικοινωνία μεταξύ δύο ηλεκτρικών συσκευών που συνδέονται με καλώδιο ή με άλλο δίαυλο **2.** θέση εργασίας στην οποία απασχολείται ο χειριστής τηλεγράφου: *δουλεύει στον* ~ **3.** (μτφ.) (α) κάθε μέσο, δίαυλος γρήγορης επικοινωνίας (β) ***τηλέγραφος μηχανοστασίου*** συσκευή για τη μεταβίβαση οδηγιών από τη γέφυρα προς το μηχανοστάσιο πλοίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégraphe].

τηλεγραφώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1856] {τηλεγραφείς... | τηλεγράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) στέλνω (μήνυμα) με τον τηλέγραφο ή μέσω τής τηλεγραφικής υπηρεσίας: ~ *ένα ευχετήριο μήνυμα* || *του τηλεγράφησα να έρθει επειγόντως* ♦ **2.** (αμετβ.) χειρίζομαι τον τηλέγραφο, στέλνοντας ή λαμβάνοντας τηλεγραφήματα: *δεν ξέρω να τηλεγραφώ*.

τηλεδιάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ιατρική διάγνωση που γίνεται από απόσταση με τη βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telediagnosis].

τηλεδιάσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} διάσκεψη στην οποία τουλάχιστον δύο από τους μετέχοντες δεν βρίσκονται στον ίδιο χώρο με τους υπολοίπους, αλλά παρακολουθούν και μετέχουν σε αυτήν με τη βοήθεια τηλεπικοινωνιακού μέσου, όπως λ.χ. μέσα από κλειστό τηλεοπτικό κύκλωμα: *επιχειρηματική / εκπαιδευτική* ~ ΣΥΝ. τηλεσυνεδρίαση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleconference (νόθο σύνθ.)].

τηλεδιόδια (τα) {τηλεδιοδίων} τρόπος ηλεκτρονικής πληρωμής διοδίων, συνήθ. μέσω ειδικού πομπού που τοποθετείται σε αυτοκίνητα.

τηλεειδοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} σύστημα ασύρματης σύνδεσης με ειδικό δέκτη, μέσω τού οποίου ειδοποιείται κανείς για τηλεφωνική κλήση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. télésignalisation (νόθο σύνθ.)].

τηλεθεαματικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το ποσοστό των τηλεθεατών που παρακολουθούν συγκεκριμένη εκπομπή στην τηλεόραση σε σχέση προς το σύνολο των τηλεθεατών (που λαμβάνονται ως στατιστικό δείγμα) και οι οποίοι έχουν ανοικτό τον τηλεοπτικό τους δέκτη (παρακολουθούν τηλεόραση) την ώρα μεταδόσεως τής εκπομπής (πβ. λ. *ακροαματικότητα*).

τηλεθέαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} το σύνολο των τηλεθεατών που παρακολουθούν μια εκπομπή, κυρ. όπως αυτοί υπολογίζονται στατιστικά με βάση συγκεκριμένο δείγμα: *η εκπομπή του συγκεντρώνει μεγάλη* ~ || *τα ποσοστά τηλεθέασης μιας σειράς*.

τηλεθεατής (ο), **τηλεθεάτρια** (η) {τηλεθεατριών} πρόσωπο που παρακολουθεί ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα, που βλέπει τηλεόραση. — **τηλεθεατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. téléspectateur (νόθο σύνθ.)].

τηλεϊατρική (η) {χωρ. πληθ.} η χρησιμοποίηση τής πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών για ιατρικούς σκοπούς (για τη διάγνωση, για την παροχή οδηγιών θεραπείας σε ασθενείς, ακόμη και για τον εξ αποστάσεως συντονισμό χειρουργικών επεμβάσεων, κυρ. με τη βοήθεια τής ρομποτικής).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telemedicine (νόθο σύνθ.)].

τηλεκαθοδήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η τηλεκατεύθυνση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. remote guidance].

τηλεκάρτα (η) {τηλεκαρτών} μαγνητική κάρτα η οποία επιτρέπει τη χρήση των κοινόχρηστων καρτοτηλεφώνων με την εισαγωγή της στην ειδική υποδοχή τους και δίνει στον χρήστη δυνατότητα για τόσες τηλεφωνικές συνδιαλέξεις όσες αντιστοιχούν σε ορισμένο αριθμό τηλεφωνικών μονάδων τής κάρτας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télécarte < télé- (< *τηλε-*) + carte (βλ. λ. *κάρτα*)].

τηλεκατευθυνόμενος, -η, -ο **1.** (για μηχανές, συσκευές, σώματα σε τροχιά) αυτός που τίθεται σε λειτουργία ή που η κίνησή του ελέγχεται από απόσταση με τηλεκατεύθυνση (με σήματα που μεταδίδονται, λ.χ. μέσω ερτζιανών ή ηλεκτρικών κυμάτων): ~ *παιχνίδια* || ~ *βλήμα / αεροπλάνο / πλοίο / μοντέλο / αντιαεροπορικό πυροβόλο* (πβ. λ. *αυτοκατευθυνόμενος*) **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αυτενεργεί, αλλά δρα καθ' υπόδειξιν άλλων: ~ *διασπαστές τού κόμματος* ΣΥΝ. βαλτός **3.** (μτφ.) αυτός που προκύπτει ή γίνεται σύμφωνα με τις εντολές άλλων: ~ *δηλώσεις / κινήσεις* ΣΥΝ. υποκινούμενος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleguided (νόθο σύνθ.)].

τηλεκατεύθυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ο έλεγχος τής λειτουργίας ή τής κίνησης ενός σώματος, μιας συσκευής, μηχανής κ.λπ. από απόσταση, με σήματα που μεταδίδονται μέσω ερτζιανών κυμάτων, οπτικών ινών ή ηλεκτρικών γραμμών, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την αυτοκατεύθυνση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. remote guidance].

τηλεκινηματογραφία (η) {τηλεκινηματογραφιών} η μετατροπή κινηματογραφικής ταινίας σε τηλεοπτική μέσω τηλεκινηματογράφου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télécinématographie].

τηλεκινηματογράφος (ο) ηλεκτρονική συσκευή με την οποία μια κινηματογραφική ταινία γίνεται κατάλληλη για τηλεοπτική μετάδοση με κωδικοποίηση τού ήχου και των εικόνων της σε ηλεκτρικά σήματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télécinéma].

τηλεκινησία (η) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα που θεωρείται ότι έχουν ορισμένα άτομα (συνήθ. μέντιουμ) να μετακινούν άψυχα σώματα ή να μεταβάλλουν το σχήμα τους με την επίδραση ψυχικής δύναμης ΣΥΝ. ψυχοκίνηση. — **τηλεκινητικός**, -ή, -ό, **τηλεκινητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télékinésie].

τηλεκοντρόλ (το) {άκλ.} ελλην. *τηλεχειριστήριο*· μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τον έλεγχο τής λειτουργίας μιας συσκευής από απόσταση, όπως λ.χ. τής τηλεόρασης, τού στερεοφωνικού συγκροτήματος, τού κλιματιστικού κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telecontrol (νόθο σύνθ.) < tele- (< *τηλε-*) + control «έλεγχος»].

τηλεκπαίδευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η εκπαίδευση εξ αποστάσεως, π.χ. δι' αλληλογραφίας ή συμμετέχοντας σε μάθημα μέσω τηλεοράσεως, Διαδικτύου (= ηλεκτρονική τηλεκπαίδευση) κ.λπ. — **τηλεκπαιδευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των αγγλ. longdistance education, distance learning].

τηλεκριτική (η) η κριτική για τα προγράμματα τής τηλεόρασης, η οποία συνήθ. δημοσιεύεται σε εφημερίδες και περιοδικά.

τηλεκριτικός (ο/η) πρόσωπο που σε περιοδικό ή εφημερίδα αναλαμβάνει την τηλεκριτική, δημοσιογράφος που κρίνει τα τηλεοπτικά προγράμματα.

τηλεμαγκαζίνο (το) {άκλ.} τηλεοπτική εκπομπή με ποικίλα θέματα.

τηλεμαραθώνιος (ο) {τηλεμαραθωνί-ου | -ων, -ους} τηλεοπτικός μαραθώνιος· εκπομπή με πολύ μεγάλη διάρκεια υπό μορφήν εκστρατείας αφιερωμένης σε συγκεκριμένο σκοπό (λ.χ. την ενίσχυση των παιδιών με ειδικές ανάγκες) μέσω τής παροχής δωρεών από τους τηλεθεατές.

τηλεμάρκετινγκ (το) {άκλ.} τηλεαγορές (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telemarketing (νόθο σύνθ.)].

τηλεματική (η) το σύνολο των τεχνικών μεθόδων και υπηρεσιών που συνδυάζουν τις δυνατότητες τής πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιακών δικτύων. — **τηλεματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. telematics (νόθο σύνθ.) < tele(communications) «τηλε-

πικοινωνίες» + (infor)matics «πληροφορική»].

τηλεμαχία (η) {τηλεμαχιών} η τηλεοπτική αντιπαράθεση κυρ. μεταξύ πολιτικών, η δημόσια αναμέτρηση δύο συγκρουόμενων πλευρών, που μεταδίδεται από την τηλεόραση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντιμπέιτ*.

Τηλέμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Οδυσσέα και τής Πηνελόπης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τηλε-* + *-μαχος* < *μάχομαι*. Η αρχική σημ. ίσως ήταν «αυτός που είναι μακριά από τη μάχη», ενώ δεν αποκλείεται η ύπαρξη *αμάρτυρου* επιθ. **τηλέμαχος* «αυτός που μάχεται από μακριά» (κατ' αντιδιαστολή προς το *αγχέ-μαχος*)].

τηλεμέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση τής θεαματικότητας τηλεοπτικών εκπομπών.

τηλεμετρία (η) {χωρ. πληθ.} η μέτρηση μακρινών αποστάσεων με τηλέμετρο. — **τηλεμετρικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télémetrie].

τηλέμετρο (το) [1897] {τηλεμέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής απόστασης μεταξύ παρατηρητή και παρατηρούμενου σημείου, το οποίο βρίσκεται μακριά· χρησιμοποιείται στην τοπογραφία, τη ναυσιπλοΐα, σε στρατιωτικές εφαρμογές κ.α.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télémètre].

τηλεμηχανική (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. ο τηλεχειρισμός των μηχανών, η μεταβίβαση μηχανικής ενέργειας από απόσταση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telemechanics].

τηλενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} (στην παραψυχολογία) η επίδραση που θεωρείται ότι ασκούν στην ύλη άτομα με ξεχωριστή ψυχική δύναμη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telergy].

τηλεομοιοτύπημα κ. **τηλομοιοτύπημα** (το) {τηλεομοιοτυπήματος | -ατα, -άτων} το μεταβιβαζόμενο κείμενο ή εικόνα μέσω τηλεομοιοτύπου.

τηλεομοιοτυπία κ. **τηλομοιοτυπία** (η) {τηλεομοιοτυπιών} μορφή τηλεπικοινωνίας με την οποία είναι δυνατή η εξ αποστάσεως αναπαραγωγή και μεταβίβαση κειμένων και εικόνων μέσω ομοιοτυπικών μηχανημάτων και των κυκλωμάτων τού δημόσιου τηλεφωνικού δικτύου ΣΥΝ. τέλεφαξ (πβ. λ. *τηλέτυπο, φαξ*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. telefax (βλ. κ. *τέλεφαξ*)].

τηλεομοιοτυπικός κ. **τηλομοιοτυπικός, -ή, -ό 1.** αυτός που σχετίζεται με την τηλεομοιοτυπία **2.** ***τηλ(ε)ομοιοτυπικό*** κ. ***τηλ(ε)ομοιότυπο*** (το) η συσκευή τηλεομοιοτυπίας· το φαξ ΣΥΝ. τέλεφαξ.

τηλεομοιοτυπώ κ. **τηλομοιοτυπώ** ρ. μετβ. {τηλεομοιοτυπείς... | τηλεομοιοτύπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μεταβιβάζω κείμενο ή εικόνα με τηλεομοιότυπο.

τηλεοπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την τηλεόραση: ~ *πρόγραμμα / σταθμός / εικόνα / οθόνη / δελτίο / κανάλι / δίκτυο / κάμερα / σίριαλ / συνεργείο / εκπομπή / συζήτηση / εμφάνιση / συνέντευξη / διαφήμιση* || *κλείνω / παίρνω / εξασφαλίζω τα ~ δικαιώματα για την αναμετάδοση ενός αγώνα / μιας συναυλίας* || *τα ~ μέσα ενημέρωσης* || *η ταινία προβάλλεται σε πρώτη ~ μετάδοση·* ΦΡ. (α) ***τηλεοπτικός δέκτης*** η συσκευή τής τηλεόρασης (β) ***τηλεοπτικό μαγκαζίνο*** τηλεοπτική εκπομπή ποικίλης ύλης **2.** αυτός που έχει καλή και άνετη παρουσία, όταν εμφανίζεται στα τηλεοπτικά μέσα, αυτός που έλκει το κοινό και στέκεται σωστά στον χώρο: *δεν είναι ~ τύπος ο υπουργός· μάλλον θα βλάψει παρά θα ωφελήσει η συμμετοχή του στην εκπομπή* ΑΝΤ. αντιτηλεοπτικός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. α' συνθ. T.V. – σε φρ. όπως T.V. station / programme κ.ά.].

τηλεορασάκιας (ο) {τηλεορασάκηδες} (εκφραστ.) αυτός που βλέπει συνέχεια ή πολύ συχνά τηλεόραση.
[ΕΤΥΜ. < *τηλεόραση* + μειωτ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *γυαλ-άκιας, ματάκιας*].

τηλεόραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μετάδοση με τη βοήθεια ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων κινούμενων ή ακίνητων εικόνων και ήχου, που μπορούν είτε να αναπαράγονται σε οθόνη ταυτόχρονα με τη λήψη τους είτε να εγγραφούν σε κατάλληλο μέσο για μεταγενέστερη αναπαραγωγή (βίντεο)· ΦΡ. (α) ***καλωδιακή τηλεόραση*** βλ. λ. *καλωδιακός* (β) ***δορυφορική τηλεόραση*** βλ. λ. *δορυφορικός* **2.** (συνεκδ.) η συσκευή μέσω τής οποίας προβάλλονται οι μεταδιδόμενες εικόνες: *βλέπω μια εκπομπή στην ~* || *έχω τρεις ~ στο σπίτι* || *ανοίγω ή ανάβω / κλείνω ή σβήνω / χαμηλώνω ή δυναμώνω* (ενν. *τον ήχο*) */ ρυθμίζω την ~* || *~ έγχρωμη / ασπρόμαυρη / δορυφορικής λήψεως / με επίπεδη οθόνη* ΣΥΝ. τηλεοπτικός δέκτης· ΦΡ. ***κάνω τηλεόραση*** (i) παράγω υλικό για τηλεοπτική προβολή (ii) (για ηθοποιό) παίζω σε τηλεοπτική παραγωγή: *μετά από αρκετά χρόνια αποφάσισα να κάνω πάλι τηλεόραση* **3.** (συνεκδ.) το τηλεοπτικό πρόγραμμα: *βλέπω / παρακολουθώ ~* **4.** (συνεκδ.) (α) κάθε τηλεοπτικός σταθμός: *τη συνάντηση κάλυψαν απευθείας όλες οι ~ τού κόσμου* || *κρατική / ιδιωτική ~* (το σύνολο των κρατικών / ιδιωτικών σταθμών) || *~ συνδρομητών* (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ελεύθερη τηλεόραση*** το σύνολο των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών (αυτών δηλ. που δεν ελέγχονται από το κράτος) (β) το σύνολο των τηλεοπτικών σταθμών που λειτουργούν σε συγκεκριμένη περιοχή: *έχει τίποτα η ~ απόψε;* || *τι παίζει η ~ αυτή την εβδομάδα:* **5.** το περιεχόμενο των προγραμμάτων που προβάλλουν τα τηλεοπτικά μέσα: *η ~ στην Αμερική είναι χαμηλού επιπέδου* || *εκπαιδευτική ~* (ειδικό επιμορφωτικό τηλεοπτικό πρόγραμμα, που απευθύνεται στους μαθητές) || *παιδική ~* **6.** οι τηλεοπτικοί σταθμοί, τα προγράμματά τους, οι παραγωγοί και συντελεστές των προγραμμάτων και η αντίληψη που έχουν για το τι αξίζει να μεταδίδεται και με ποιον τρόπο, δηλ. τα παραπάνω ως μέσο επικοινωνίας και ενημέρωσης: *η ~ αποξενώνει τους ανθρώπους* || *ο ρόλος τής ~ στη διαμόρφωση κοινωνικών στερεοτύπων.* — (υποκ.) **τηλεορασούλα** κ. **τηλεορασίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. télévision (νόθο σύνθ.) < télé- (< *τηλε-*) + vision «όραση»].

τηλεορασόπληκτος (ο) (μειωτ.) αυτός που βλέπει τηλεόραση σε υπερβολικό βαθμό, που δεν αντέχει να μη δει τηλεόραση.
[ΕΤΥΜ. < *τηλεόραση* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

τηλεπάθεια (η) [1890] {χωρ. πληθ.} παραψυχολογικό φαινόμενο που συνίσταται στην ανταλλαγή σκέψεων και εντυπώσεων, στην πνευματική επικοινωνία μεταξύ δύο ατόμων που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους, χωρίς τη μεσολάβηση των αισθήσεων και τη χρησιμοποίηση των αναγκαίων επικοινωνιακών κωδίκων (βλ. κ. λ. *τηλαισθησία*). — **τηλεπαθητικός, -ή, -ό** [1891], **τηλεπαθητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τηλε-* + *-πάθεια* (από το θ. τού αρχ. αορ. β' *έ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telepathy].

τηλεπαιχνίδι (το) {τηλεπαιχνιδ-ιού | -ιών} παιχνίδι που παίζεται μεταξύ παικτών σε τηλεοπτικό στούντιο και μεταδίδεται από τηλεοπτικό σταθμό και στο οποίο οι διαγωνιζόμενοι κερδίζουν δώρα ή χρηματικά ποσά.

τηλεπαρουσιαστής (ο), **τηλεπαρουσιάστρια** (η) {τηλεπαρουσιαστριών} πρόσωπο που παρουσιάζει τηλεοπτικό πρόγραμμα και κυρ. το δελτίο ειδήσεων.

τηλεπειρατεία (η) {τηλεπειρατειών} η παράνομη εκπομπή τηλεοπτικού προγράμματος χωρίς την απαιτούμενη άδεια. — **τηλεπειρατής** (ο), **τηλεπειρατικός, -ή, -ό.**

τηλεπεριοδικό (το) εβδομαδιαίο περιοδικό το οποίο περιέχει τα προγράμματα των τηλεοπτικών καναλιών.

τηλεπικοινωνία (η) {τηλεπικοινωνιών} **1.** η επικοινωνία μεταξύ ατόμων που βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους με τη χρησιμοποίηση ειδικών συσκευών που μεταβιβάζουν και δέχονται ηλεκτρομαγνητικά σήματα **2.** ***τηλεπικοινωνίες*** (οι) το σύνολο των μέσων (ενσύρματων, ραδιοηλεκτρικών, οπτικών, ηλεκτρομαγνητικών κ.λπ.) με τα οποία επιτελείται η επικοινωνία αυτή (τηλέγραφος, τηλέφωνο, τηλεόραση, δορυφόροι κ.ά.): *μεγάλες επενδύσεις στην πληροφορική και στις ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telecommunication (νόθο σύνθ.)].

τηλεπικοινωνιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τηλεπικοινωνία: *~ μηχανήματα / συστήματα / δίκτυα / εξοπλισμός.* — **τηλεπικοινωνιακά** επίρρ.

τηλεπισκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΑΣΤΡΟΝ.-ΓΕΩΛ. η τεχνική συλλογής στοιχείων για τους πόρους τής γήινης επιφάνειας (ύπαρξη νερού, μεταλλεύματος κ.λπ.) με την ανάλυση των δεδομένων που παρέχουν ειδικά όργανα, τα οποία βρίσκονται σε δορυφόρους και σε αεροπλάνα: *την ~ χρησιμοποιούν ακόμη και αλιευτικοί στόλοι, για να εντοπίζουν τα κοπάδια των ψαριών.* — **τηλεπισκοπιστής** (ο), **τηλεπισκοπίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. télédétection (νόθο σύνθ.)].

τηλεπληροφορική (η) ο συνδυασμός συστημάτων πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών για τη μεταβίβαση δεδομένων και εντολών από απόσταση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleinformatics (νόθο σύνθ.)].

τηλεργασία (η) {χωρ. πληθ.} η επαγγελματική απασχόληση εκτός επιχειρήσεως (κατ' οίκον) με χρήση των δυνατοτήτων που παρέχει η τηλεματική (βλ.λ.). — **τηλεργασιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleworking (νόθο σύνθ.)].

τηλεσημία (η) {χωρ. πληθ.} η μεταβίβαση σημάτων και η επικοινωνία από μεγάλη απόσταση.
[ΕΤΥΜ. < *τηλε-* + *-σημία* < *σήμα*].

τηλεσκηνοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} η σκηνοθεσία (βλ.λ.) τηλεοπτικών προγραμμάτων.

τηλεσκηνοθέτης (ο) {τηλεσκηνοθετών}, **τηλεσκηνοθέτιδα** (η) {τηλεσκηνοθετίδων} πρόσωπο που σκηνοθετεί τηλεοπτικές εκπομπές. Επίσης **τηλεσκηνοθέτρια** (η).

τηλεσκοπία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} **1.** η τεχνική χειρισμού τού τηλεσκοπίου **2.** (συνεκδ.) η αστρονομική παρατήρηση που γίνεται με τηλεσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telescopy].

τηλεσκοπικός, -ή, -ό [1859] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τηλεσκόπιο: *~ φακός* **2.** αυτός που γίνεται με τηλεσκόπιο: *~ παρατηρήσεις* **3.** (για ουράνια σώματα) αυτός που είναι ορατός μόνο με τηλεσκόπιο • **4.** αυτός που σχετίζεται με την τηλεπισκόπηση (βλ.λ.). - **τηλεσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telescopic].

τηλεσκόπιο (το) [1766] {τηλεσκοπί-ου | -ων} **1.** όργανο που συλλέγει ορισμένες από τις ακτινοβολίες που εκπέμπονται από ουράνιο σώμα, για να σχηματίσει είδωλό του ή για να επιτρέψει την καταγραφή και ανάλυση των ακτινοβολιών με κατάλληλα όργανα **2.** (γενικότ.) όργανο οπτικής παρατήρησης αντικειμένων που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση.
[ΕΤΥΜ. < *τηλε-* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telescope].

τηλεσύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η σύνδεση ορισμένων σημείων ενός κτηρίου με συσκευές τηλεοράσεως, ώστε να υπάρχει συνεχής εσωτερική επικοινωνία εικόνας και ήχου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleconnection (νόθο σύνθ.)].

τηλεσυνδιάσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} η τηλεδιάσκεψη (βλ.λ.).

τηλεσυνεδρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η τηλεδιάσκεψη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. teleconference (νόθο σύνθ.)].

τηλεσυνεργασία (η) συνεργασία εξ αποστάσεως με ηλεκτρονικά συνήθ. μέσα.

τηλεταινία (η) {τηλεταινιών} ταινία που γυρίζεται ειδικά για να με-

ταδοθεί από την τηλεόραση, συνήθ. με τηλεοπτικές κάμερες και όχι σε κινηματογραφικό φιλμ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. téléfilm (νόθο σύνθ.)].

τηλεταχύμετρο (το) {τηλεταχυμέτρ-ου | -ων} όργανο για τον προσδιορισμό από απόσταση τής ταχύτητας κινούμενου οχήματος: ~ *τής τροχαίας.*

τηλετράπεζα (η) {τηλετραπεζών} σύστημα που επιτρέπει τραπεζικές συναλλαγές μέσω δικτύου (σύνδεση με ηλεκτρονικούς υπολογιστές).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telebank (νόθο σύνθ.)].

τηλετύπημα (το) {τηλετυπήμ-ατος | -ατα, -άτων} το κείμενο που μεταβιβάζεται με τηλέτυπο.

τηλετυπία (η) {χωρ. πληθ.} το σύστημα τηλεγραφίας με τηλέτυπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teletypy].

τηλετυπικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το τηλέτυπο: ~ *μηχάνημα* (το τηλέτυπο) **2. *τηλετυπικό*** (το) το τηλέτυπο (βλ.λ.).

τηλέτυπο (το) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που μοιάζει εξωτερικά με γραφομηχανή με αλφαριθμητικό πληκτρολόγιο και χρησιμοποιείται για την απευθείας αποστολή κειμένου, το οποίο δακτυλογραφείται πάνω σε ειδική ταινία ή σελίδα και αποστέλλεται ταχύτατα μέσω δικτύου ΣΥΝ. τέλεξ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teletype].

τηλετυπώ ρ. μετβ. {τηλετυπείς... | τηλετύπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} στέλνω κείμενο με τηλέτυπο.

τηλεφακός (ο) σύστημα φακών μεγάλης εστιακής απόστασης, που χρησιμοποιείται σε φωτογραφικές ή τηλεοπτικές μηχανές για τη φωτογράφιση απομακρυσμένων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. téléobjectif].

τηλεφημερίδα (η) η εκπομπή ειδήσεων και σχολίων που μεταδίδεται από την τηλεόραση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. téléjournal (νόθο σύνθ.)].

Τήλεφος (ο) {-ου κ. -έφου} ΜΥΘΟΛ. γιος τού Ηρακλή και τής Αύγης, διάδοχος στον θρόνο τής Μυσίας, ο οποίος, αφού τραυματίστηκε από τον Αχιλλέα, έλαβε τον χρησμό ότι αυτός που τον τραυμάτισε θα τον θεραπεύσει *(ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται).*
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τηλε-* (< επίρρ. *τῆλε* «μακριά», βλ.λ.) + *-φος* (αγν. ετύμου)].

τηλεφωνείο (το) [1880] ο χώρος ή ο θάλαμος στον οποίο βρίσκεται εγκατεστημένη τηλεφωνική συσκευή για δημόσια χρήση.

τηλεφώνημα (το) [1895] {τηλεφωνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κλήση και επικοινωνία μέσω τηλεφώνου: *τοπικό / υπεραστικό* ~ ΣΥΝ. συνδιάλεξη **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο μιας τέτοιας επικοινωνίας: *τώρα τελευταία δέχεται απειλητικά ~ από αγνώστους.*

τηλεφωνητής (ο) [1891], **τηλεφωνήτρια** (η) [1890] {τηλεφωνητριών} **1.** ο υπάλληλος δημόσιου, ιδιωτικού ή στρατιωτικού τηλεφωνικού κέντρου, που μεριμνά για τη διεξαγωγή τής τηλεφωνικής σύνδεσης και επικοινωνίας **2. *(αυτόματος) τηλεφωνητής*** (α) συσκευή συνδεδεμένη με το τηλέφωνο, η οποία δίνει σύντομη μαγνητοφωνημένη απάντηση κατά την κλήση και καταγράφει τα τηλεφωνικά μηνύματα: *μου απάντησε ο ~ σου* || *έχετε μήνυμα στον ~ σας* (β) (ειδικότ.) αντίστοιχη λειτουργία τής κινητής τηλεφωνίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. téléphoniste].

τηλεφωνία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των τηλεφωνικών εγκαταστάσεων που διαθέτει μια περιοχή **2.** (συνεκδ.) (α) η επικοινωνία μέσω τηλεφώνου: *αναλογική / ψηφιακή* ~ (β) ***κινητή τηλεφωνία*** το είδος τής τηλεφωνικής επικοινωνίας, κατά την οποία ο ένας τουλάχιστον από τους δύο συνομιλητές επικοινωνεί με τον άλλον (δέχεται κλήση ή καλεί) χρησιμοποιώντας φορητή ασύρματη τηλεφωνική συσκευή (κινητό τηλέφωνο), η οποία συνδέεται μέσω αριθμού κλήσεως με ειδικό τηλεφωνικό κέντρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telephony. Η φρ. *κινητή τηλεφωνία* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. mobile telephony].

τηλεφωνικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τηλέφωνο ή την τηλεφωνία: ~ *θάλαμος / κέντρο / συσκευή / δίκτυο / γραμμή / κατάλογος / παρακολούθηση / μονάδες χρέωσης / κλήση* **2.** αυτός που γίνεται με το τηλέφωνο: ~ *συνομιλία / καταγγελία / επικοινωνία / συνεργασία.* — **τηλεφωνικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

τηλέφωνο (το) [1861] {τηλεφών-ου | -ων} **1.** συσκευή που επιτρέπει την προφορική συνδιάλεξη μεταξύ δύο προσώπων που βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους, πάνω στην οποία υπάρχει πίνακας με αριθμητικά στοιχεία από το 0 μέχρι το 9 (με τα οποία σχηματίζει κανείς τον αριθμό κλήσεως τής αντίστοιχης συσκευής τού προσώπου με το οποίο επιθυμεί να συνομιλήσει), καθώς και υποδοχές από όπου ακούμε (ακουστικό) τον συνομιλητή και μιλούμε προς αυτόν: *ψηφιακό* ~ || *κλείνω το* ~ (σταματώ να μιλάω, κατεβάζω το ακουστικό) || *βάζω* ~ (μου τοποθετεί ο Ο.Τ.Ε. την τηλεφωνική συσκευή και με εντάσσει στο δίκτυο των συνδρομητών του) || *πιάνω το* ~ (απαντώ, όταν χτυπάει) || *σηκώνω το* ~ (δηλ. το ακουστικό, γενικότ. απαντώ) || *το τηλέφωνο είναι νεκρό* (δεν ακούγεται το σήμα λειτουργίας του, δεν δουλεύει) || *το ~ βουίζει* (κάνει τον χαρακτηριστικό ήχο που δηλώνει ότι η γραμμή είναι κατειλημμένη) || *σε ζητούν στο* ~ || *χτυπάει το* ~ (καλεί)· ΦΡ. (α) ***κάνω (σε κάποιον) ένα τηλέφωνο / παίρνω (στο) τηλέφωνο (κάποιον)*** τηλεφωνώ (σε κάποιον) (β) ***είμαι στο τηλέφωνο*** μιλώ στο τηλέφωνο, συνομιλώ τηλεφωνικά: *περίμενε λίγο, τώρα* ~ (γ) ***μιλάει το τηλέφωνο*** είναι κατειλημμένη η τηλεφωνική γραμμή (δ) ***μου κόβουν το τηλέφωνο*** μου διακόπτουν την τηλεφωνική σύνδεση, επειδή δεν πληρώνω τον λογαριασμό (ε) ***κινητό τηλέφωνο*** βλ. λ. *κινητός* (στ) ***σταθερό τηλέφωνο*** βλ. λ. *σταθερός* (ζ) ***φορητό / ασύρματο τηλέφωνο*** φορητή συσκευή τηλεφωνίας, την οποία μπορούμε να παίρνουμε μαζί μας από δωμάτιο σε δωμάτιο και επιτρέπει τη συνδιάλεξη χωρίς καλωδιακή σύνδεση (η) ***μεταφορά τηλεφώνου*** η εγκατάσταση τού ίδιου τηλεφώνου σε διαφορετικό χώρο, σε διαφορετική περιοχή, που απαιτεί νέα σύνδεση από τον Ο.Τ.Ε. και έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή τού αριθμού τηλεφωνικής κλήσεως (θ) ***ροζ τηλέφωνα*** τηλεφωνικό δίκτυο στο οποίο, όταν κανείς καλεί συγκεκριμένους αριθμούς, ακούει επί πληρωμή μαγνητοφωνημένα ερωτικά μηνύματα ή συνομιλεί ανταλλάσσοντας ερωτικά μηνύματα (ι) ***κόκκινο τηλέφωνο*** ειδική τηλεφωνική γραμμή που αποσκοπεί στην ανταλλαγή πολιτικών και στρατιωτικών πληροφοριών μεταξύ αρχηγών κρατών (ια) ***χαλασμένο τηλέφωνο*** παιδικό παιχνίδι στο οποίο ο πρώτος παίκτης λέει στο αφτί τού δευτέρου μια φράση χωρίς καθαρή άρθρωση και αυτός μεταφέρει στον επόμενο ό,τι άκουσε κ.ο.κ., ώστε να προκύπτει στο τέλος ένα αστείο αποτέλεσμα (ιβ) ***άναψαν τα τηλέφωνα*** βλ. λ. *ανάβω* **2.** (συνεκδ.) το τηλεφώνημα: *κάνω ένα* ~ || *είχα ένα ~ από το εξωτερικό* || *ακρίβυνε το* ~ (το κόστος κάθε συνδιάλεξης) **3.** (συνεκδ.) ο αριθμός τηλεφωνικής κλήσεως κάποιου: *μου δίνετε το ~ σας;* || *βρήκα το ~ σου στον κατάλογο* **4.** (συνεκδ.) ο λογαριασμός τηλεφώνου και το έντυπο με το οποίο αυτός αποστέλλεται και πληρώνεται: *ήρθε το* ~ || *πλήρωσα το* ~ **5.** το τηλεφωνικό δίκτυο, η παροχή τηλεφωνίας: *στο χωριό δεν υπάρχει* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telephone].

τηλεφωνώ (κ. -άω) [1833] ρ. αμετβ. κ. μετβ. (+σε) {τηλεφων-είς κ. -άς... | τηλεφών-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) μιλώ (με κάποιον) μέσω τηλεφώνου: ~ *για πολλή ώρα* || *δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα, γιατί* ~ ΣΥΝ. είμαι στο τηλέφωνο ♦ **2.** (μετβ.) (α) καλώ κάποιον στο τηλέφωνο: *αν δεν αισθάνεσαι καλά, τηλεφώνησέ μου* (β) μεταδίδω πληροφορία από το τηλέφωνο: *μου τηλεφώνησε ότι θα περνούσε το απόγευμα να μας έβλεπε* **3.** (μεσοπαθ. ***τηλεφωνιέμαι***) επικοινωνώ τηλεφωνικώς (με κάποιον): *τηλεφωνηθήκαμε χτες* || *τηλεφωνιέμαι με τον Πέτρο συχνά.*

τηλεφωτογραφία (η) [1893] {τηλεφωτογραφιών} **1.** μέθοδος μεταδόσεως εικόνων και κειμένων, κατά την οποία η εικόνα σαρώνεται από ακτίνες φωτός, τού οποίου η ένταση μεταβάλλεται ανάλογα με τις διαφορές φωτεινότητας τής εικόνας και τού ρεύματος, που αποδίδεται από τα φωτοκύτταρα στα οποία αντανακλάται **2.** η τεχνική τής φωτογράφισης από μεγάλη απόσταση με τη χρήση τηλεφακού. Επίσης **τηλεφωτογράφιση** (σημ. 2). — **τηλεφωτογραφικός, -ή, -ό** [1890].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telephotography].

τηλεχειριζόμενος, -η, -ο (για συσκευές, μηχανισμούς κ.λπ.) αυτός που τον ενεργοποιεί και τον χειρίζεται κανείς με τηλεχειρισμό: ~ *στερεοφωνικό συγκρότημα / τηλεόραση / κλιματιστικό / αυτοκινητάκι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. telecontrolled].

τηλεχειρισμός (ο) ο χειρισμός συσκευής από απόσταση, που μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη βοήθεια φωτεινών σημάτων, ηλεκτρικού ρεύματος ή ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. télécommande (νόθο σύνθ.)].

τηλεχειριστήριο (το) {τηλεχειριστηρί-ου | -ων} μικρή συσκευή για τον χειρισμό συσκευών από απόσταση: *το ~ τής τηλεόρασης / τού βίντεο* ΣΥΝ. τηλεκοντρόλ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. télécommandeur (νόθο σύνθ.), αγγλ. remote control].

τηλεψυχία (η) {χωρ. πληθ.} η τηλεπάθεια.

τηλομοιοτύπημα (το) ➝ τηλεομοιοτύπημα

τηλομοιοτυπία (η) ➝ τηλεομοιοτυπία

τηλομοιότυπο (το) ➝ τηλεομοιοτυπικός

τηλομοιοτυπώ ρ. ➝ τηλεομοιοτυπώ

Τήλος (η) νησί των Δωδεκανήσων ΒΔ. τής Ρόδου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τῆλος*, αγν. ετύμου].

τηλοψία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να παρακολουθεί κανείς τηλεόραση (πβ. λ. *τηλεθέαση*).
[ΕΤΥΜ. < *τηλ(ε)-* + *-οψία* < *ὄψη*].

Τήνος (η) **1.** νησί των Κυκλάδων μεταξύ τής Άνδρου και τής Μυκόνου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. —**Τηνιακός** κ. (λόγ.) **Τήνιος** (ο), **Τηνιακή** κ. (λόγ.) **Τήνια** κ. **Τηνία** (η), **τηνιακός** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τῆνος*, αγν. ετύμου].

τήξη (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η μετάβαση ενός σώματος από τη στερεά στην υγρή κατάσταση ΣΥΝ. λειώσιμο ΑΝΤ. πήξη **2. *σημείο τήξεως*** η θερμοκρασία κατά την οποία ένα σώμα μεταβαίνει από τη στερεά στην υγρή κατάσταση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τῆξις* < *τήκω* (βλ.λ.)].

-τήρας παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσ. ουσ. που δηλώνει όργανο ή σκεύος, το οποίο επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία: *λαμπ-τήρας, ανεμισ-τήρας, προφυλακ-τήρας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-τηρ, -τῆρος*, παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. επιθήματος *-ter (πβ. σανσκρ. pi-tā, λατ. pa-ter = αρχ. *πα-τήρ*) και συνδ. με τα επιθήματα *-τήριο(ν), -τωρ, -τήριος*].

τηράω ρ. μετβ. {τηράς... | τήραξα} (λαϊκ.) **1.** κοιτάζω, παρατηρώ **2.** (μτφ.) προσέχω, φροντίζω για κάτι. — (σπάν.) **τήραγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τηρῶ / -άω* < αρχ. *τηρῶ (-έω)*, βλ.λ. Από τη σημ. «προσέχω, φυλάσσω» τού αρχ. *τηρῶ* προήλθε η σημερινή (ήδη μεσν.) σημ. «παρατηρώ, κοιτάζω»].

τήρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διάσωση, η διαφύλαξη: ~ *τού παραδοσιακού τρόπου ζωής / των εθίμων* **2.** (συνεκδ.) η πιστή εφαρμογή, η συμμόρφωση προς κάτι: ~ *νόμων / συμφωνίας / υποσχέσεων / τυπικών διαδικασιών* || ~ *απόστασης ασφαλείας μεταξύ των αυτοκινήτων* **3.** η εκτέλεση ορισμένης υπηρεσίας ή εργασίας: ~ *λογιστικών βιβλίων / πρακτικών συνεδριάσεων* || ~ *αρχείου.*

-τήρι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδ. ουσ. που δηλώ-

νει: **1.** το όργανο ή το σκεύος με το οποίο γίνεται κάτι: *σκαλισ-τήρι, βιδω-τήρι* **2.** τον τόπο όπου γίνεται κάτι: *πατη-τήρι, εργασ-τήρι.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *-τήριον* (βλ.λ.)].

-τήριο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδ. ουσ. που δηλώνει: **1.** το όργανο ή το σκεύος που επιτελεί μια λειτουργία: *πλυν-τήριο, στεγνω-τήριο* **2.** το μέσο με το οποίο γίνεται κάτι: *ειδοποιη-τήριο, απολυ-τήριο* **3.** τον τόπο όπου γίνεται κάτι: *καθαρισ-τήριο, κρατη-τήριο, δικασ-τήριο, γυμνασ-τήριο.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθημα *-τήρ* (βλ.λ.) και απαντά αρχικώς σε παράγωγα ουσ. των αρσ. σε *-τήρ* (λ.χ. *κλη-τήρ* – *κλη-τήριον*)].

-τήριος, -α, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθ. που δηλώνει αυτόν που γίνεται με ορισμένο τρόπο ή για συγκεκριμένο σκοπό: *ευχαρισ-τήρια επιστολή, κινη-τήριος μοχλός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθημα *-τήρ* (βλ.λ.), λ.χ. *κινη-τήρ* – *κινη-τήριος*, απαντά όμως και ως ανεξάρτητο παραγωγικό μόρφημα (λ.χ. *εὐχαρισ-τήριος, ἀσφαλισ-τήριος*)].

τηρώ ρ. μετβ. {τηρείς... | τήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** διασώζω, διαφυλάσσω: *~ παλιές συνήθειες / ήθη / έθιμα / παραδόσεις* ΣΥΝ. κρατώ, διατηρώ ΑΝΤ. εγκαταλείπω, παραμελώ **2.** (συνεκδ.) ακολουθώ πιστά, εφαρμόζω: *~ τους νόμους / τον λόγο / την υπόσχεσή μου / μια συμφωνία* ΑΝΤ. παραβαίνω, παραβιάζω **3.** έχω αναλάβει την εκτέλεση ορισμένης υπηρεσίας ή εργασίας: *~ τα λογιστικά βιβλία τής επιχείρησης* || *~ τα πρακτικά συνεδρίου* ΣΥΝ. κρατώ **4.** κρατώ ορισμένη στάση, συμπεριφέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***τηρώ σιγήν ιχθύος*** βλ. λ. *ιχθύς* (β) ***τηρώ στάση αναμονής*** περιμένω (δεν ενεργώ, επειδή περιμένω να δω πώς θα εξελιχθούν τα πράγματα): *οι Η.Π.Α. τηρούν στάση αναμονής στο θέμα τής σύγκρουσης των δύο χωρών* (γ) ***τηρουμένων των αναλογιών*** βλ. λ. *αναλογία* (δ) ***τηρώ τα προσχήματα*** βλ. λ. *πρόσχημα* (ε) ***τηρώ αιδήμονα σιγή*** βλ. λ. *αιδήμων* (στ) ***τηρώ / κρατώ (τις) αποστάσεις*** βλ. λ. *απόσταση.* — **τήρηση** (η) [αρχ.], **τηρητής** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τηρῶ (-έω)*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *k^wē-r-ō (με υγρό ένθημα -r-), εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *k^wei- «προσέχω, παρατηρώ», πβ. σανσκρ. cāyati «παρατηρώ, φροντίζω, φοβούμαι», αρχ. σλαβ. čajǫ «αναμένω, ελπίζω», λιθ. káina «αξία, τιμή» κ.ά. Αν αυτή η ετυμ. είναι έγκυρη, τότε το ρ. *τηρῶ* εντάσσεται στην οικογ. των λ. *ποινή, τίω* (βλ.λ.), ενώ αποκλείεται η σύνδεση με το ρ. *πέλω / -ομαι.* Για τη σχέση με το αρχ. *τημελῶ*, βλ. λ. *ατημέλητος.* Ήδη αρχ. η σημ. «εφαρμόζω, ακολουθώ πιστά», λ.χ. *τηρῶ ὅρκους* (Δημοκρ. 239), *τηρῶ παρακαταθήκας* (Ισοκρ. 1, 22) κ.ά. Η φρ. *τηρώ στάση αναμονής* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. guarder une position d'attente].

τής[1] οριστικό άρθρο → ο, η, το

της[2] → αυτός

-της κ. **-τής** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσ. ουσ. που δηλώνει: **1.** την ιδιότητα προσώπου: *δεσμώ-της, πατριώ-της* **2.** επάγγελμα: *πεταλω-τής, χορευ-τής* **3.** όργανο, σκεύος: *μετρη-τής, υπολογισ-τής.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. *-tā- και απαντά σε παράγωγα ρημάτων (λ.χ. *μαθη-τής, ἐρέ-της*) και ονομάτων (λ.χ. *τοξό-της, ἀγορη-τής*)].

Τ.Θ. (η) Ταχυδρομική Θυρίδα

τι ερωτημ. αντων. **1.** (ως ουσιαστικό) ποιο πράγμα, ποια πράξη κ.λπ.: *~ είπες;* || *~ άκουσες;* ΦΡ. (α) (αρχαιοπρ.) ***τι μέλλει γενέσθαι*** βλ. λ. *γενέσθαι* (β) (αρχαιοπρ.) ***τι τέξεται η επιούσα*** (*τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα*, Π.Δ. Παροιμ. 27, 1) τι θα φέρει η επόμενη μέρα: *ας μη λέμε μεγάλα λόγια, γιατί δεν ξέρουμε ~* (γ) (λόγ.) ***τι το όφελος;*** (αρχ. φρ. *τί δ᾽ ἔστ᾽ ὄφελος / τί γὰρ ὄφελος;*) ποιο είναι το όφελος; *κι αν βλάψω την υγεία μου, για να ανταποκριθώ στις υποχρεώσεις μου, ~;* (δ) ***τι θα πει*** (i) τι σημαίνει: *το παιδί ρωτά τον πατέρα του ~ «διάτρητος»* (ii) για να εκφραστεί έντονη αντίρρηση, για να δηλωθεί ο αδικαιολόγητος χαρακτήρας ενέργειας, σκέψης κ.λπ.: *~ ότι δεν μπορούσε;* (ε) ***και τι μ' αυτό;*** (i) για να δηλωθεί κάτι άσχετο προς το θέμα: *~; Γι' άλλο πράγμα συζητάμε* (ii) (για να εκφραστεί αδιαφορία ή αμφιβολία για την έκβαση ενέργειας) και τι βγαίνει μ' αυτό:: *~; Θα λύσουμε κανένα πρόβλημα;* (στ) ***ξέρεις τι;*** άκου να σου πω: *~; Δεν θα 'ρθω αύριο στη δουλειά* (ζ) ***προς τι;*** για ποιον λόγο, γιατί: *~ το μίσος και ο αλληλοσπαραγμός;* (η) (λόγ.) ***τι χρείαν έχομεν μαρτύρων;*** (*τί χρείαν ἔχομεν μαρτύρων*, Κ.Δ. Μάρκ. 14, 63) τι ανάγκη έχουμε από μάρτυρες: (για πράγματα προφανή, που αποδεικνύονται από μόνα τους): *όταν ο ίδιος ομολογεί την πράξη του, ~;* **2.** (σε ρητορικές ερωτήσεις) (α) (απολύτως): *~ είχαμε, ~ χάσαμε;* (τίποτα δεν είχαμε, τίποτα δεν χάσαμε) (β) σε ερωτήσεις με άρνηση, στις οποίες υπονοείται ως απάντηση «πάρα πολλά, τα πάντα»: *~ δεν θα 'δινα, να ξαναβρισκόμουν στο χωριό μου!* (γ) ***τι κι αν*** για να δείξουμε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα, δεν πειράζει: *~ βρέχει;* || *~ γεράσαμε;* **3.** (ως επίθ.) (α) τι λογής, τι είδους: *~ άνθρωπος είσαι συ;* || *~ ρούχα θα βάλεις;* || *~ πρόβλημα έχει αυτός; Με τα λεφτά που βγάζει κάνει ό,τι θέλει!* (β) (καθημ.) πόσος: *~ μισθό παίρνετε;* **4.** (ως επίρρ. για να δηλωθεί αιτία, σκοπός ή αναφορά) γιατί, για ποιον σκοπό, σε τι: *~ σου φταίω εγώ* (σε τι...) || *~ κλείστηκες εκεί μέσα;* (γιατί...) **5.** (εμφατ. πριν από ερώτηση που ακολουθεί και εμπεριέχει έκφραση έκπληξης, θαυμασμού ή αποδοκιμασίας για κάτι): *Τι; Αύριο έχουμε αργία;* || *Τι; Θα ξανάρθει στη δουλειά;* **6.** (επιδοκιμαστικά ή μειωτ., σε περιπτώσεις έντονης εκδήλωσης συναισθήματος): *~ ωραία! / καλά! / μαρτύριο! / αηδία!* **7.** (σε απάντηση, για να εκφραστεί αποδοκιμασία ή αντίρρηση): *–Ήταν ωραίο το ταξίδι; –Τι ωραίο; Έβρεχε σ' όλη τη διαδρομή!* **8.** (με άρθρο) (α) πόσα πολλά: *το ~ λέει για σένα είναι απερίγραπτο* (β) αυτό που: *το ~ έγινε δεν περιγράφεται.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής αρχ. ερωτηματικής αντων. *τίς* (βλ.λ.)].

-τιά κατάληξη θηλ. ουσ.: *χαραγμα-τιά, δαγκωμα-τιά, πηδημα-τιά, λαβωμα-τιά.*
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής που προήλθε από ουδ. σε *-μα*, τα οποία έχουν χαρακτήρα *-τ-* στη γενική (λ.χ. *χάραμα – χαράματ-ος, χαραματιά*)].

τιάρα (η) {τιαρών} η μίτρα των Παπών τής Ρώμης και των ιεραρχών τής Αγγλικανικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ανατολ. δάνειο, ίσως φρυγικής αρχής].

Τίβερης (ο) ποταμός τής Κ. Ιταλίας που πηγάζει από τα Απέννινα Όρη και διασχίζει τη Ρώμη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τίβερις / Θύ(μ)βρις* < λατ. Tiberis, αβεβ. ετύμου, πιθ. < κελτ. dubr «ύδατα». Οι Ρωμαίοι θεωρούσαν ότι ο ποταμός ονομάστηκε έτσι εξαιτίας τού βασιλιά τής Άλβας *Τιβερίνου*].

τιβί κ. **τι-βι** (η) {άκλ.} η τηλεόραση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. T.V., συντομ. τής λ. television (βλ. κ. *τηλεόραση*)].

τίγκα ως επίθ. κ. επίρρ. {άκλ.} (λαϊκ.) εντελώς γεμάτος: *το βαρέλι είναι ~· δεν χωράει άλλο* || *το μαγαζί ήταν ~ από κόσμο* ΣΥΝ. φίσκα, κάργα. — **τιγκάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. diga «επίχωμα, φράγμα» < γαλλ. digue < ολλ. dijk. Κατ' άλλη άποψη, < ιταλ. διαλεκτ. tinga < ρ. tingare «δίνω, παρέχω αφθόνως» (υποχωρητ.) < μεσν. λατ. thingāre < αρχ. γερμ. thingōn].

τιγρέ επίρρ.· σαν τής τίγρης (δηλ. με ραβδώσεις): *~ γατάκια / ύφασμα / φούστα.*

τίγρη (η) {τίγρ-εις, -εων} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** μεγαλόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό, που ανήκει στην οικογένεια των αιλουροειδών και χαρακτηρίζεται από το ζωηρό καστανοκίτρινο χρώμα του και τις κάθετες προς τον άξονα τού σώματος μαύρες ραβδώσεις τού δέρματός του, καθώς και για τη δύναμη και ευκινησία του **2.** (μτφ.) (α) για ευκίνητο, δυναμικό και ορμητικό πρόσωπο (β) για τη δύναμη και την ορμητικότητα (κάποιου): (για παίκτη ομάδας) *ένας ~ στην επίθεση τής ομάδας* || *«βάλτε έναν ~ στη μηχανή»* (ενν. τού αυτοκινήτου· διαφήμιση για καύσιμα). Επίσης **τίγρις** {τίγρεως} κ. **τίγρης** (ο). — (υποκ.) **τιγράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τίγρις*, περσ. δάνειο, αλλά δεν έχει προσδιοριστεί η ακριβής προέλευση. Η σύνδεση με αβεστ. tiγri- «βέλος», αρχ. περσ. tigra- «οξύς, αιχμηρός» ίσως οφείλεται σε παρετυμολογία, παρά το σχόλιο τού Στράβωνος για τον ομώνυμο ποταμό (*Τίγρις ἄμικτον φυλάσσων τὸ ῥεῦμα διὰ τὴν ὀξύτητα, ἀφ' οὗ καὶ τοὔνομα Μήδων τίγριν καλούντων τὸ τόξευμα*). Μέσω τού λατ. tigris η λ. πέρασε και σε άλλες ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. tiger, γαλλ. tigre, γερμ. Tiger].

Τίγρης (ο) ποταμός τής Δ. Ασίας που πηγάζει από τον Αντίταυρο, διαρρέει το Ιράκ και εκβάλλει στον Περσικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τίγρης, -ητος / Τίγρις, -ιδος* < αρχ. περσ. Tigra- (βλ. λ. *τίγρη*) λόγω τής ορμητικότητας των υδάτων του].

τιγροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τιγροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στο σώμα με τίγρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τιθασεύω ρ. μετβ. {τιθάσευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (για άγρια ζώα) εξημερώνω, δαμάζω ΣΥΝ. ημερεύω ΑΝΤ. εξαγριώνω, αποθηριώνω **2.** (μτφ.) (α) υποτάσσω (κάποιον/κάτι) στη θέλησή μου, τον κάνω να με υπακούει: *δύσκολα μπορεί κανείς να τιθασεύσει αυτούς τους απείθαρχους νέους* (β) θέτω υπό έλεγχο: *προσπαθούν να τιθασεύσουν τα ελλείμματα τού Δημοσίου.* — **τιθάσευση** (η) [μτγν.], **τιθασευτής** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιθασός* «εξημερωμένος» (με επίθημα *-σός*, πβ. κ. *βλαισός, ῥυ-σός*), με θ. *θα-* και εκφραστ. αναδιπλασιασμό *-τι-*. Το θ. παρουσιάζει τη συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhē- «θηλάζω, τρέφω» (πβ. αρχ. *θῆ-σθαι*, ίδια σημ.), πβ. σανσκρ. dháyati, αρχ. σλαβ. dojǫ, αρχ. γερμ. tāju κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμολογία, η λ. *τιθασός* θα προσδιόριζε αρχικώς το ήμερο ζώο, που δέχεται να τραφεί από ανθρώπινο χέρι].

τίθεμαι ρ. αμετβ. {τίθε-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -εσθε, -νται· παρατ. ετιθέμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο} μεσοπαθ. ενεστ. τού ρ. *θέτω* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. μέσ. τ. τού *τίθημι*, βλ. λ. *θέτω*].

> **τίθονται!** Ορισμένοι ομιλητές χρησιμοποιούν στο γ' πρόσωπο πληθυντικού τού **τίθεμαι** τον τύπο **τίθονται**(!): *Τίθονται τα εξής ζητήματα.* Το ίδιο συμβαίνει και με σύνθετα τού *Τίθεμαι*: *Οι αντίπαλοι επιτίθονται.* Επίσης, σπανιότερα χρησιμοποιούν και τύπο *τίθομαι* και σύνθετο *επι-τίθομαι.* Στις περιπτώσεις αυτές, τα *τίθονται / τίθομαι* χρησιμοποιούνται εσφαλμένως αντί των *τίθενται / τίθεμαι*, όπως φαίνεται και από τους υπόλοιπους τύπους τού ρήματος (*τίθεμαι, τίθεσαι, τίθεται, τιθέμεθα, τίθεσθε, τίθενται*). Οι τύποι με *-ο-* σχηματίζονται αναλογικά προς τους κανονικούς τύπους σε *-ομαι / -ονται* των ρημάτων σε *-ω* (*ντύνομαι / ντύνονται, γράφομαι / γράφονται, ορίζομαι / ορίζονται* κ.λπ.).

τικ[1] (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. αφύσικη, ακούσια και επαναλαμβανόμενη σπασμωδική κίνηση τού προσώπου, τού λαιμού, των άκρων, κ.λπ. (τίναγμα απότομο, σύσπαση, μορφασμός κ.λπ.), η οποία οφείλεται σε ψυχολογικά κυρ. αίτια: *από τα καψώνια στον στρατό τού έμεινε κάποιο ~* || *νευρικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tic, ονοματοπ. λ.].

τικ[2] (το) {άκλ.} **1.** ψηλό δέντρο των τροπικών περιοχών τού οποίου το ξύλο είναι ιδιαίτερα ανθεκτικό στην υγρασία και χρησιμοποιείται στην ναυπηγική, στην επιπλοποιία, σε οικοδομικές κατασκευές κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τού παραπάνω δέντρου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. teak < πορτ. teca < μαλαϊκ. tēkka].

-τικός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που

προέρχεται από τριτόκλιτα ουσιαστικά σε *-μα*: *πραγμα-τικός, συμπληρωμα-τικός, εμβλημα-τικός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από ουσ. με επίθημα *-της* (λ.χ. *ἀθλη-τής* > *ἀθλητικός, ὑπηρέ-της* > *ὑπηρετικός*), από όπου γρήγορα αυτονομήθηκε ως επίθημα].

τικ-τάκ κ. **τίκι-τακ** (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος τού ρολογιού, που παράγεται από την κίνηση των δεικτών του **2.** κάθε μονότονα επαναλαμβανόμενος παλμικός ήχος, λ.χ. των χτύπων τής καρδιάς, ιδ. λόγω συγκίνησης, ανησυχίας, επιθυμίας κ.ά.: *«όταν σε κοιτώ, αρχίζει τής καρδιάς το ~»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tic tac, ηχομιμητ. λ.].

τίκτω ρ. μετβ. {έτεκον} (αρχαιοπρ.) (για γυναίκα) γεννώ, φέρνω στον κόσμο: *ο άνδρας γεννά και η γυναίκα τίκτει* (βλ. λ. *γεννώ*)· ΦΡ. ***ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν*** βλ. λ. *μυς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τί-τκ-ω* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό και αντιμετάθεση των συμφώνων) < θ. *-τκ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *τεκ-*, που απαντά και στην ομόρρ. λ. *τέκ-νον* (βλ.λ.). Αυτή η οικογένεια λέξεων, που συμπεριλαμβάνει και τους ετεροιωμ. τ. *τόκ-ος, τοκ-ετός*, συνδ. επίσης με γερμανικές λέξεις, οι οποίες έχουν τις σημ. «νεαρός, υπηρέτης, πολεμιστής», λ.χ. αρχ. σκανδ. þegn, αρχ. αγγλ. þeg(e)n, αρχ. γερμ. degan κ.ά.].

τιλιά (η) ΒΟΤ. η φλαμουριά.
[ΕΤΥΜ. < λατ. tilia «φιλύρα», αγν. ετύμου].

τίλιο (το) το αφέψημα που γίνεται από φύλλα και άνθη φλαμουριάς και έχει καταπραΰντικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tiglio < λατ. tilia «φιλύρα»].

τίλλω ρ. μετβ. {ἔτιλα} (λόγ.) **1.** (για ύφασμα) ξεφτύζω, κουρελιάζω **2.** (γενικότ.) μαδώ· μόνο στη ΦΡ. ***τίλλω τας τρίχας τής κεφαλής μου***.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τίλ-jω*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *πτίλον* «φτερό» (με αφομοίωση τού *π-* κυρ. στα σύνθ. με προθέσεις *ἀπο-, παρα-, περι-*). Βλ. κ. *πτίλον*].

τίλμα (το) {τίλμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) στουπί από νήματα παλαιών λινών και βαμβακερών υφασμάτων, το οποίο χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό μηχανημάτων ή ως γάζα για την κάλυψη τραυμάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τίλλω* (βλ.λ.)].

τιμ (το) {άκλ.} ελλην. *ομάδα*· σύνολο προσώπων που συνεργάζονται για συγκεκριμένο σκοπό: *το προπονητικό ~ τής ομάδας* || *το επιστημονικό ~ τής εταιρείας*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. team].

τιμαλφής, -ής, -ές {τιμαλφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μεγάλη αξία ΣΥΝ. πολύτιμος, βαρύτιμος **2. τιμαλφή** (τα) τα κοσμήματα, τα χρυσαφικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμή* + *-αλφής*, από το θ. τού αορ. β' *ἀλφεῖν* τού ρ. *ἀλφάνω* «κομίζω, παράγω» < I.E. *algʷh- «κερδίζω – αντίτιμο», πβ. σανσκρ. árhati «κερδίζω», λιθ. algà «αμοιβή» κ.ά.].

τιμαριθμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τιμάριθμο **2. *Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή*** (συντομ. Α.Τ.Α.) η προσαρμογή τού μισθού των υπαλλήλων και των ημερομισθίων των εργατών στην αύξηση τού τιμαρίθμου, ώστε να προστατεύεται το πραγματικό τους εισόδημα, η αγοραστική δύναμη (βλ. λ. *αγοραστικός*) τού μισθού τους.

τιμαριθμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. η προσαρμογή των οικονομικών μεγεθών στον τιμάριθμο.

τιμαριθμοποιώ ρ. μετβ. {τιμαριθμοποιείς... | τιμαριθμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΟΙΚΟΝ. προσαρμόζω οικονομικά μεγέθη στον τιμάριθμο.

τιμάριθμος (ο) {-ου κ. -ίθμου | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. ο δείκτης μετρήσεως τού κόστους διαβίωσης, που προσδιορίζει τις μεταβολές των τιμών των αγαθών ανάμεσα σε δύο χρονικές περιόδους: *άνοδος / πτώση τού ~* || *ο ~ κυμάνθηκε στο πρώτο τρίμηνο τού '97 σε ικανοποιητικά επίπεδα* ΣΥΝ. δείκτης τιμών (πβ. λ. *πληθωρισμός*).
[ΕΤΥΜ. < *τιμή* + *αριθμός*. μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wertzahl].

τιμάριο (το) {τιμαρί-ου | -ων} **1.** (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) εκτεταμένη αγροτική περιοχή που παραχωρούσε ο σουλτάνος σε στρατιωτικό αξιωματούχο, ο οποίος καρπωνόταν μόνο τις προσόδους, χωρίς να είναι ιδιοκτήτης τής έκτασης, αναλάμβανε όμως να παρέχει στρατιωτική υποστήριξη στον σουλτάνο (πβ. λ. *τσιφλίκι, φέουδο*) **2.** (μτφ.) οτιδήποτε εκμεταλλεύεται κάποιος, χωρίς να του ανήκει (θέση, αξίωμα κ.λπ.): *το κόμμα δεν είναι ~ κανενός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τιμάριον* < περσ. timar].

τιμαριούχος (ο) [1831] ο ιδιοκτήτης τιμαρίου ΣΥΝ. τσιφλικάς (πβ. λ. *φεουδάρχης*).
[ΕΤΥΜ. < *τιμάριο* + *-ούχος* < *έχω*].

τιμαριώτης (ο) [1782] {τιμαριωτών} ο τιμαριούχος.

τιμαριωτικός, -ή, -ό [1782] αυτός που σχετίζεται με το τιμάριο ή τον τιμαριούχο: *~ σύστημα / ιδιοκτησία*.

τιμαριωτισμός (ο) [1856] ΙΣΤ. διοικητικό σύστημα που αναπτύχθηκε κατά την περίοδο τής ακμής τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και είχε ως βάση την παραχώρηση τιμαρίων σε στρατιωτικούς αξιωματούχους ΣΥΝ. τιμαριωτικό σύστημα (πβ. λ. *φεουδαρχία*).

τιμή (η) **1.** (για πράγματα) η αξία, το αντίτιμο, το χρηματικό ποσό που πρέπει να καταβάλει κανείς για την αγορά πράγματος ή την παροχή υπηρεσίας: *~ εποχική / εργοστασίου* (όσο κοστίζει στους κατασκευαστές) / *κόστους* (όσο κοστίζει ένα προϊόν, χωρίς κέρδος) / *σταθερή* (που δεν μεταβάλλεται ή χωρίς τον πληθωρισμό) / *τρέχουσα* (που ισχύει σε δεδομένη χρονική στιγμή) / *χρηματιστηριακή / πράσινη* (ενός αγροτικού προϊόντος, όπως καθορίζεται από την Ε.Ε.) / *φιξινγκ* (συναλλάγματος, το οποίο αγοράζουν ή πωλούν οι τράπεζες) / *ξένων νομισμάτων / χρυσού / συναλλάγματος* || *~ αγοράς / πώλησης ενός προϊόντος* || *συγκράτηση / άνοδος / πτώση των ~* || *οι ~ στη λαχαναγορά κυμαίνονται σε υψηλά επίπεδα* || *τσουχτερές / τσιμπημένες* (ανεβασμένες) / *συμφέρουσες / λογικές / υπερβολικές / ανταγωνιστικές / εκπτωτικές ~* || *αγόρασα κάτι σε ~ ευκαιρίας* || *σου το δίνω σε συμβολική ~* (κατώτερη από την πραγματική του) || *οι ~ αφέθηκαν ελεύθερες* (να αυξομειώνονται ανάλογα με την προσφορά και τη ζήτηση) || *οι ~ των ακινήτων / των μετοχών / των καυσίμων*· ΦΡ. (α) ***τιμή εκκινήσεως*** βλ. λ. *εκκίνηση* (β) ***τιμή γνωριμίας*** η αρχική χαμηλή τιμή στην οποία πωλείται ένα προϊόν προκειμένου να το γνωρίσουν οι καταναλωτές **2.** ΜΑΘ.-ΦΥΣ. (α) κάθε δυνατός προσδιορισμός μεταβλητού μεγέθους ή ποσότητας ή μαθηματικής παράστασης: *~ αλγεβρικής παράστασης / θερμοκρασίας* (β) ***απόλυτη τιμή*** βλ. λ. *απόλυτος* • **3.** (για πρόσ.) (α) η υπόληψη, η κοινωνική εκτίμηση που δικαιούται κάθε άνθρωπος ως κοινωνικό ον (β) στοιχείο τής προσωπικότητας τού ατόμου, η κοινωνική και προσωπική του αξία: *το αίσθημα τής ~* || *σέβομαι / θίγω / προσβάλλω την ~ κάποιου* || *προσωπική / οικογενειακή ~* || *η ~ τού νεκρού / τού αδελφού*· ΦΡ. (α) ***τιμής ένεκεν*** (*τιμῆς ἕνεκα*, Ξενοφ. *Ἀνάβασις* 7.3.28) σε ένδειξη σεβασμού, εκτιμήσεως, έντονης επιδοκιμασίας: *έπαινος / βραβείο / δίπλωμα / τίτλος ~* || *χαρίζω βιβλίο ~* (β) (επίσ.) ***διατελώ μετά τιμής / με τιμή*** (ως στερεότυπη καταkλείδα επιστολών) με εκτίμηση, με σεβασμό (γ) ***στον λόγο τής τιμής μου / λόγω τιμής, έχεις / σου δίνω τον λόγο τής τιμής μου*** ομωτικές φρ. που βασίζονται στην επίκληση τής προσωπικής αξιοπρέπειας: *~! Θα σου επιστρέψω το γρηγορότερο τα χρήματα* (δ) ***αποτίνω φόρο τιμής*** (σε / προς κάποιον) εκφράζω τον σεβασμό, την εκτίμησή μου για πρόσωπο ή ομάδα προσώπων: *ήρθαμε εδώ, για να αποτίσουμε φόρο τιμής στους νεκρούς που έπεσαν για την ελευθερία τής πατρίδας* (ε) ***χρέος τιμής*** η ηθική υποχρέωση: *ήταν ~ να υποδεχτούμε πανηγυρικά τους ολυμπιονίκες στη χώρα μας* (στ) ***κώδικας τιμής*** ο ηθικός κώδικας που περιλαμβάνει αξίες και κανόνες, οι οποίοι αφορούν και συμβάλλουν στην καλή φήμη, στην υπόληψη (κάποιου): *ανάμεσα στους Κρητικούς επικρατεί ένας ~* || *ο ~ των σαμουράι λέγεται «μπουσίντο»* (ζ) (παροιμ.) ***η τιμή τιμή δεν έχει (και χαρά στον που την έχει)*** η κοινωνική εκτίμηση είναι ανεκτίμητο αγαθό, που δεν εξαγοράζεται με τίποτε (η) ***για την τιμή των όπλων*** για υποχώρηση, συμβιβασμό ή ήττα, κατά την οποία τηρούνται τα προσχήματα, ώστε να διαφυλάσσεται η αξιοπρέπεια τού ηττημένου: *έπρεπε να αντισταθείς λίγο, έτσι ~!* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) τιμητική διάκριση ή εκδήλωση: *δεν επιζητούσε τις ~* || *του απένειμαν τις καθιερωμένες ~* || *στρατιωτικές ~* (αυτές που αποδίδονται από στρατιωτικό άγημα με βάση ειδικό κανονισμό) || *του έκαναν μεγάλες ~*· ΦΡ. ***κυρία (επί) των τιμών*** η κυρία που υποδέχεται επίσημα πρόσωπα (αρχηγούς κρατών, πρέσβεις κ.ά.) και ανήκει στην ιδιαίτερη ακολουθία βασίλισσας ή πριγκίπισσας **5.** οτιδήποτε ανεβάζει την υπόληψη κάποιου: *είναι ~ μας να σας έχουμε απόψε κοντά μας* || *είναι προς τιμήν του ότι δεν δέχτηκε αντάλλαγμα* || *«~ και δόξα στους αγωνιστές τού Πολυτεχνείου»* || *σε τι οφείλω την ~ τής επισκέψεώς σας;* || *θα μου κάνετε την ~ να παρευρεθείτε στη δεξίωση;* || *«~ σ' εκείνους όπου στην ζωή των ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες»* (Κ. Καβάφης)· ΦΡ. ***προς τιμή(ν) (κάποιου)*** (i) για ενέργεια που προσδίδει αξία, υπόληψη σε αυτόν που την κάνει: *αν και αντίπαλός μου, ~ του παραδέχθηκε ότι είχα δίκιο* (ii) για κάτι που γίνεται για να τιμηθεί κάποιος: *δεξίωση προς τιμήν τού υπουργού* **6.** (για κορίτσια) η αγνότητα, η παρθενία: *παίρνω την ~ κάποιας* (είμαι ο πρώτος που έρχεται σε σεξουαλική επαφή μαζί της) || *στα χωριά παλαιότερα φρόντιζαν για την ~ των κοριτσιών πριν από τον γάμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τίω* «αποδίδω τιμή, εκτιμώ, σέβομαι» < θ. *τῑ-* < I.E. *kʷēi-, μηδενισμ. βαθμ. τού *kʷēi- (ίδια σημ.), πβ. σανσκρ. cāyati «σέβομαι», cāyú- «σεβαστός». Δεν θεωρείται έγκυρη οποιαδήποτε σύνδεση των ρ. *τίω* και *τίνω* «πληρώνω, αμείβω» (βλ. λ. *ἀπο-τίνω*). Το ουσ. *τιμή* είχε τη βασική σημ. «αξία», προσδιόριζε όμως και τον οφειλόμενο σεβασμό που απέρρεε από τη βασιλική ιδιότητα ή τη μεγάλη περιουσία κάποιου, ενώ παράλληλα χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «χρηματική αξία». Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *δίνω τον λόγο τής τιμής μου* (< γαλλ. donner ma parole d'honneur), *κώδικας τιμής* (< γαλλ. code d'honneur), *η τιμή τιμή δεν έχει* (< γαλλ. l'honneur n'a pas de prix), *χρέος τιμής* (< αγγλ. debt of honour), *ζήτημα τιμής* (< γαλλ. point d'honneur), *έχω την τιμή να...* (< γαλλ. avoir l'honneur de...), *το πεδίο τής τιμής* (< γαλλ. le champ d'honneur), *κυρία επί των τιμών* (< αγγλ. lady / maid of honour) κ.ά.].

τίμημα (το) [αρχ.] {τιμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το χρηματικό ποσό που στοιχίζει η απόκτηση πράγματος ή η παροχή υπηρεσίας: *καταβολή τιμήματος* || *το ~ τής εξαγοράς τής εταιρείας* ΣΥΝ. αντίτιμο, αξία **2.** (μτφ.) το κόστος (κοινωνικό, ψυχολογικό κ.λπ.) ενέργειας ή συμπεριφοράς: *το ~ τής δόξας / τού πλούτου / τής αγάπης* || *όλα στη ζωή έχουν το ~ τους* || *«ο ισλαμιστής πρώην πρωθυπουργός πλήρωσε το ~ τής διένεξής του με τον στρατό»* (εφημ.) || *το ~ τής νίκης ήταν βαρύ* ΣΥΝ. αντίτιμο.

τίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η απονομή τιμής **2.** ο προσδιορισμός τής χρηματικής αξίας, η χρηματική αποτίμηση.

τιμητής (ο), **τιμήτρια** (η) {τιμητριών} πρόσωπο που έχει την τάση να κρίνει με αυστηρό τρόπο τους άλλους και τις ενέργειές τους: *άνθρωποι με πολλά ελαττώματα γίνονται συχνά τιμητές των συνανθρώπων τους* || *ποιος είναι αυτός που έχει μεταβληθεί σε τιμητή των πάντων;* ΣΥΝ. επικριτής, επιτιμητής, κήνσορας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμώ*. Ως *τιμητής* στην αρχ. Ελλάδα προσδιοριζόταν ο αξιωματούχος που αποτιμούσε τη φορολογήσιμη αξία των υπαρχόντων ή αξιολογούσε το μέγεθος φυσικών καταστροφών. Στη σημερινή σημ. συνέβαλε το αξίωμα τού Ρωμαίου *τιμητοῦ* (μτγν., απόδ. τού λατ. censor), βλ. κ. *κήνσορας*].

τιμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αποδίδει τιμές (σε

κάποιον): ~ *άγημα* / *φρουρά* **2.** (για πράγμ.) αυτός που γίνεται ή παρέχεται σε ένδειξη τιμής: ~ *σύνταξη* / *διάκριση* / *αφιέρωση* / *εκδήλωση* / *βραδιά* || *απονομή* ~ *μεταλλίων* **3.** ως ουσ. στη ΦΡ. ***έχω την τιμητική μου*** προσελκύω το ενδιαφέρον των άλλων (σε ορισμένη περίσταση): *απόψε έχει την τιμητική του· όλοι γι' αυτόν συζητούν* || *τις μέρες των Χριστουγέννων τα μελομακάρονα έχουν την τιμητική τους* **4.** αυτός που φανερώνει εκτίμηση και προσδίδει τιμή σε (κάποιον): ~ *τίτλος* / *προσφώνηση* / *αναφορά* ΣΥΝ. εξυψωτικός ΑΝΤ. ταπεινωτικός, μειωτικός. — **τιμητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

τίμιος, -α, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει συναίσθηση τής τιμής και τού καθήκοντος και ακολουθεί τα προστάγματα τής ηθικής ΣΥΝ. έντιμος, χρηστός, ηθικός ΑΝΤ. άτιμος, ανήθικος, ασυνείδητος **2.** αυτός που γίνεται σύμφωνα με τα χρηστά ήθη και τον νόμο: ~ *μοιρασιά* || ~ *συναλλαγές* / *κουβέντες* ΦΡ. ***τίμια πράγματα!*** (για να βεβαιώσουμε ότι δεν θα υπάρξει απάτη ή αδικία): *θα γίνουν όλα όπως συμφωνήσαμε, ~!* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ιερός, άγιος: ~ *σταυρός* (στον οποίο σταυρώθηκε ο Χριστός) / *ξύλο* (βλ.λ.) || ~ *δώρα* (ο άρτος και ο οίνος που προσκομίζει ο ιερέας ως αναίμακτη θυσία προς τον Θεό) || ~ *ζώνη* (η ζώνη τής Θεοτόκου). — **τίμια / τιμίως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμή*].

τιμιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού τίμιου ανθρώπου. η συνέπεια και η τήρηση των συμφωνημένων και των νόμων ΣΥΝ. εντιμότητα ΑΝΤ. ατιμία, ανεντιμότητα.

Τιμόθεος (ο) {-ου κ. -έου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον μαθητή τού Αποστόλου Παύλου, προς τον οποίο απευθύνονται οι επιστολές *Προς Τιμόθεον* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης *(καθημ.)* **Τίμος**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τιμῶ* + *θεός*].

τιμοκατάλογος (ο) [1871] {τιμοκαταλόγ-ου | -ων, -ους} ο κατάλογος στον οποίο αναγράφονται οι τιμές των διαφόρων καταναλωτικών ειδών και εμπορευμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Preisliste].

τιμοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} μορφή πολιτεύματος τής αρχαίας Ελλάδας, στο οποίο η συμμετοχή των πολιτών στη διακυβέρνηση τής πολιτείας ήταν ανάλογη με την περιουσιακή τους κατάσταση. — **τιμιοκρατικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμή* + *-κρατία* < *κράτος*. πβ. κ. *δημο-κρατία*].

Τιμολέων (ο) {Τιμολέοντ-ος, -α} **1.** αρχαίος Κορίνθιος πολιτικός και στρατιωτικός (410-337 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Τιμολέοντας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τιμῶ* + *λέων*].

τιμολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο καθορισμός τής τιμής προϊόντος.

τιμολόγιο (το) [1856] {τιμολογί-ου | -ων} **1.** εμπορικό έγγραφο που δίνεται από τον πωλητή στον αγοραστή και στο οποίο καταγράφονται το είδος και τα στοιχεία τού εμπορεύματος (η ποσότητα, η τιμή, το μεταφορικό κόστος κ.λπ.) **2.** έγγραφο απόδειξης πωλήσεως εμπορεύματος ή παροχής υπηρεσιών, στο οποίο αναγράφεται και το αντίστοιχο αντίτιμο: *κόβω* ~ || ~ *ηλεκτρικού ρεύματος* ΣΥΝ. λογιαριασμός. — **τιμολογιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Preiskurant].

τιμολογώ ρ. μετβ. [1889] {τιμολογείς... | τιμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθορίζω την τιμή πωλήσεως προϊόντος.

τιμόνι (το) {τιμον-ιού | -ιών} όργανο με το οποίο ο οδηγός (οχήματος, σκάφους, αεροπλάνου) καθορίζει την κατεύθυνση: *κρατάω* / *στρίβω το* ~ || *ξύλινο* / *πλαστικό* / *υδραυλικό* (στα αυτοκίνητα) ~· ΦΡ. ***στο τιμόνι*** (i) στην οδήγηση, το να οδηγεί κανείς (συνήθ. επαγγελματικά, λ.χ. ταξί): *όλη μέρα ~, σπάνε στο τέλος τα νεύρα σου!* || *ο καπετάνιος ήταν ~* (ii) στη θέση τού οδηγού: *ποιος κάθεται* / *είναι ~;* (iii) στην εξουσία, στη διοίκηση: *βρίσκεται ~ τής διακυβέρνησης τής χώρας από το 1994* || *είναι ~ τής εταιρείας εδώ και δέκα χρόνια.* — (υποκ.) **τιμονάκι** (το). (μεγεθ.) **τιμονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. timon < λατ. temo, -ōnis «άμαξα, άρμα» (με τη μεσν. σημ. «άροτρο, τιμόνι»), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

τιμονιά (η) ο χειρισμός τού τιμονιού: *έκανε μια ανάποδη ~ και βρέθηκε στο αντίθετο ρεύμα κυκλοφορίας.*

τιμονιάρω ρ. μετβ. {τιμόνιαρα} (λαϊκ.) **1.** κρατώ το τιμόνι, κατευθύνω με τιμόνι ΣΥΝ. (λόγ.) πηδαλιουχώ **2.** (μτφ.) διοικώ, κυβερνώ.

τιμονιέρης (ο) {τιμονιέρηδες}. **τιμονιέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κρατά, που χειρίζεται το τιμόνι (κυρ. στα πλοία) ΣΥΝ. πηδαλιούχος **2.** (μτφ.) ο κυβερνήτης, ο διοικητής: ~ *τού κράτους* || *«ο μεγάλος ~». έτσι αποκαλούσαν τον Μάο Τσε Τουνγκ.*
[ΕΤΥΜ. < βεν. timonier < timon (βλ. λ. *τιμόνι*)].

τιμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τιμάς... | τίμ-ησα, -ώμαι, -άσαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απονέμω τιμή (βλ.λ.), εκφράζω τον σεβασμό μου (σε κάποιον/κάτι): *τιμούμε τους αγωνιστές τής εθνικής αντίστασης* | *τιμά τη μνήμη τού πατέρα του* || ~ *το μεγαλείο* / *τη θυσία* / *το έργο κάποιου* || ~ *δεόντως* / *γενναία* ΣΥΝ. σέβομαι **2.** εκδηλώνω τιμητικά (με τιμητικές διακρίσεις) τον σεβασμό μου προς κάποιον: *η Βουλή τίμησε με ειδικό μετάλλιο τον μεγάλο πολιτικό* **3.** περιβάλλω (κάποιον) με τιμή, αποδίδω τιμή (σε κάποιον): *αυτή η ενέργεια δεν τον τιμά καθόλου* || *με τίμησε με την εμπιστοσύνη του* || *με την επιτυχία του τιμά τους δασκάλους και τους γονείς του·* ΦΡ. ***τιμώ με την παρουσία μου (κάποιον)*** (για επίσημα πρόσωπα) παρευρίσκομαι τιμητικά στην εκδήλωση (κάποιου) **4.** (μτφ. για φαγητό) αποδίδω την πρέπουσα σημασία (τρώγοντας, πίνοντας κ.λπ.): *θα τιμήσουμε το κρασί σας δεόντως* || *τίμησα τις σπεσιαλιτέ σας και με το παραπάνω* **5.** τηρώ, εφαρμόζω στην πράξη: ~ *τον όρκο* / *την υπόσχεσή μου* ΣΥΝ. κρατώ **6.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***τιμάται / τιμώνται***) (λόγ.) κοστίζει / κοστίζουν: *το βιβλίο* / *το έντυπο τιμάται χίλιες δραχμές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τιμῶ (-άω)* < *τιμή* (βλ.λ.)].

τιμώμενος, -η, -ο **1.** αυτός ο οποίος τιμάται, του αποδίδονται τιμές **2.** ΝΟΜ. (ως ουσ.) πρόσωπο στο οποίο καταλείπεται με διαθήκη περιουσιακό όφελος (κατεξοχήν οι κληρονόμοι και οι κληροδόχοι αλλά και άλλα πρόσωπα τα οποία αποκτούν κάποιο περιουσιακό όφελος από τη διαθήκη).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *τιμῶ (-άω)*].

Τίμων (ο) {Τίμων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος πολίτης (5ος αι. π.Χ.), γνωστός για τη μισανθρωπία του **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ένας από τους 70 Αποστόλους **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Τίμωνας** κ. **Τίμος**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *τιμή*].

τιμωρία (η) [αρχ.] {τιμωριών} **1.** η ποινή που επιβάλλεται σε κάποιον, ο οποίος διέπραξε αξιόποινη πράξη: *επιβάλλω* ~ **2.** (συνεκδ.) η ταλαιπωρία ή ο καταναγκασμός που επιβάλλεται για σφάλμα ή παράλειψη: *ο δάσκαλος του έβαλε ~ να γράψει δέκα φορές τα ορθογραφικά του λάθη σωστά·* ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον) τιμωρία*** τιμωρώ με συγκεκριμένο τρόπο (κάποιον): *τον έβαλε τιμωρία στον πίνακα* (να στέκεται όρθιος στον πίνακα) (β) ***θεία τιμωρία*** (i) η τιμωρία που επιβάλλεται, σύμφωνα με θρησκευτικές αντιλήψεις, από τον Θεό στους αμαρτωλούς (ii) για καθετί που παθαίνει κάποιος ο οποίος έχει βλάψει άλλους και θεωρείται στη λαϊκή συνείδηση ότι αποτελεί εκδήλωση τής θεϊκής δικαιοσύνης· αλλιώς *Θεία Δίκη*. — (υποκ.) **τιμωριούλα** (η).

τιμωρός (ο/η) **1.** πρόσωπο που τιμωρεί (κάποιον): *ο διαβόητος ληστής εμφανιζόταν ως ~ των πλουσίων και προστάτης των φτωχών* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε εμφανίζεται ως τιμωρία, ως ανταπόδοση ή εκδίκηση: *ο σκληρός θάνατος ήρθε ~ τής απληστίας του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τιμή* + *-ωρός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὅρομαι* / *ὁρῶ* «βλέπω, φυλάσσω, προστατεύω» (πβ. κ. *θυρωρός, ἀκται-ωρός*). Όπως δείχνει ο μορφολογικός σχηματισμός, το σύνθ. *τιμωρός* είχε αρχικώς τη σημ. «αυτός που προστατεύει την τιμή κάποιου», χρησιμοποιήθηκε δε και με την έννοια «βοηθός, συνεπίκουρος, προστάτης», ενώ η σημ. «αυτός που επιβάλλει ποινή, που εκδικείται» φαίνεται να οφείλεται σε παρασυσχετισμό προς το ρ. *τίνω* (βλ. κ. *ἀπο-τίνω*)].

τιμωρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {τιμωρείς... | τιμώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιβάλλω τιμωρία, ποινή (σε κάποιον): *θα σε τιμωρήσει η δικαιοσύνη για τα αδικήματα που διέπραξες* || *τιμώρησαν τους ενόχους όπως τους άξιζε* || ~ *σκληρά* / *αυστηρά* / *επιεικώς* **2.** (συνεκδ.) ταλαιπωρώ, βασανίζω **3.** ανταποδίδω την πράξη κάποιου για παραδειγματισμό ή εκδίκηση: *ο Θεός μάς τιμωρεί για τα αμαρτήματά μας!* || *καταστρέψαμε τη φύση κι αυτή τώρα μας τιμωρεί* || *ο γιος της την τιμωρούσε με τον τρόπο του: αδιαφορούσε για ό,τι έλεγε.*

τινάζω ρ. μετβ. {τίνα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** (α) κουνώ (κάτι) με δύναμη, για να πέσουν αυτά που έχει πάνω του: ~ *τις ελιές* / *τις κερασιές, για να πέσουν οι καρποί* || ~ *τα ρούχα* / *το πάπλωμα* / *τις κουβέρτες* (για να φύγει η σκόνη) (β) (ειδικότ. για ρούχα, χαλιά, σκεπάσματα κ.λπ.) χτυπώ (κάτι) με ειδικό όργανο (χτυπητήρι) ή με τα χέρια, αφού το κρεμάσω από ψηλά (για να καθαρίσει από τη σκόνη): *όταν τινάζει τα χαλιά, όλη η σκόνη έρχεται στο μπαλκόνι μου* (γ) (γενικότ.) κινώ κάτι πέρα-δώθε: *τίναξε τα μαλλιά της με χάρη* || ~ *τα σεντόνια* **2.** πετώ (κάτι) με ορμή, εκσφενδονίζω: *του τίναξε την καρέκλα στο κεφάλι·* ΦΡ. (α) ***τινάζω τα μυαλά μου στον αέρα*** βλ. λ. *μυαλό* (β) ***τινάζω (κάτι) στον αέρα*** (i) ανατινάζω, καταστρέφω (κάτι) με εκρηκτικό μηχανισμό: *οι σαμποτέρ τίναξαν στον αέρα τις αποθήκες πυρομαχικών* (ii) (μτφ.) οδηγώ σε αποτυχία, καταστρέφω: *τίναξε τις διαπραγματεύσεις στον αέρα* ΣΥΝ. τορπιλίζω (γ) ***τα τινάζω / τινάζω τα πέταλα*** (περιφρονητικά ή επιτιμητικά) πεθαίνω **3.** (μεσοπαθ. ***τινάζομαι***) (α) πετιέμαι από τη θέση μου λόγω έντονου ή ξαφνικού συναισθήματος: *ξαφνικά του ήρθε μια ιδέα και τινάχτηκε από τη θέση του σαν ελατήριο* (β) κάνω απότομη κίνηση, συσπώμαι: *ξαφνικά το χέρι του τινάχτηκε μπροστά* || *μόλις του χτύπησε με το σφυράκι το γόνατο, το πόδι του τινάχτηκε μπροστά.* — **τίναγμα** (το) [μτγν.] κ. (σπάν.) **τιναγμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἐτίναξα* τού αρχ. *τινάσσω*, κατά το σχήμα *χαράσσω - ἐχάραξα - χαράζω*. Το ρ. *τινάσσω*, εκφραστ. τ., είναι αβεβ. ετύμου, ίσως προέρχεται από απρφ. **κινάξαι* (με ανομοιωτική τροπή *-κ-* > *-τ-* λόγω τού *-ξ-* <ks>)].

τίνος → τίς[1]

τίντα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. τυπογραφικό μελάνι απαλού χρώματος, που χρησιμοποιείται για εκτύπωση χωρίς τονικές διακυμάνσεις **2.** χρώμα ζωγραφικής που αραιώνεται με λινέλαιο και νέφτι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tinta < παλαιότ. tinct < λατ. tinctus, μτχ. τ. τού ρ. tingere «βρέχω, υγραίνω»].

τίποτε κ. **τίποτα** αντων. {άκλ.} **1.** (ως ουσ. ουδετέρου γένους) (α) (σε προτάσεις καταφατικές ή ερωτηματικές) κάτι: *βλέπεις ~;* || *τρέχει* (συμβαίνει) *~;* || (προτρεπτικά) *φάε ~, να δυναμώσεις!* (β) (σε προτάσεις αποφατικές) καθόλου, ουδέν: *δεν είδα απολύτως* ~ || *αν δεν πιεστούν όλοι οι υπάλληλοι, δεν κάνεις* ~ (δεν έχεις αποτέλεσμα)· ΦΡ. (α) ***δεν γίνεται τίποτα*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν υπάρχει λύση ή δυνατότητα να διευθετηθεί (κάτι): *–Θεραπεύεται αυτή η ασθένεια, γιατρέ; –Δυστυχώς, ~!* (β) ***δεν κάνει τίποτε!*** (i) (ως απάντηση σε ευχαριστία για υπηρεσία ή βοήθεια που προσφέρθηκε) δεν κοστίζει τίποτε: *–Σας ευχαριστώ για όλα! –~!* (ii) (για πρόσωπο ή πράγμα) δεν αξίζει, είναι άχρηστο(ς): *ο νέος υπάλληλος* ~ || *το εξάρτημα* / *το ανταλλακτικό* ~ (iii) (για πρόσ.) μένει άπρακτος, αδρανεί, τεμπελιάζει: ~ *όλη μέρα* (γ) ***τίποτα το λες εσύ...*** ασήμαντο το θεωρείς εσύ...: ~ *που τράκαρε το αυτοκίνητο;* || *Βρέθηκε απ' τη μια μέρα στην άλλη με τόσα εκατομμύρια.* ~ *αυτό;* (δ) ***με τίποτα (στον κόσμο)*** με κανένα

αντάλλαγμα. σε καμιά περίπτωση: ~ *δεν θ' άλλαζα τους φίλους μου* (ε) ***δεν έχω τίποτα εναντίον (κάποιου)*** δεν έχω εχθρική διάθεση προς (κάποιον): *μη με παρεξηγείς· ~ σου* || *Έχεις τίποτα εναντίον μου; Μήπως είπα τίποτα και σε πείραξε;* (στ) ***δεν τρέχει τίποτε*** για την έκφραση αδιαφορίας ή για να δείξουμε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα, για να καθησυχάσουμε κάποιον: *άσ' τον να λέει.* ~ || *μην ανησυχείς· ~* (η) ***άλλο τίποτε*** (i) για να εκφραστεί ο μεγάλος βαθμός στον οποίο εμφανίζεται ένα φαινόμενο, κατάσταση κ.λπ.: *από σκοτούρες και βάσανα ~* (ii) (ερωτηματικώς) υπάρχει κάτι άλλο;: *Σαν πολλά δεν ζητάς; ~;* (θ) ***ένα τίποτε*** κάτι ασήμαντο, μηδαμινό: *αυτός είναι ~* (ι) ***κι όχι τίποτ' άλλο...*** (επιτατ.) για να εστιάσουμε την προσοχή σε κάτι που μας ενδιαφέρει περισσότερο από άλλα: *είναι η τρίτη φορά που αναβάλλουμε την παράδοση τού έργου· ~, θα λένε ότι το κάνουμε επίτηδες!* **2.** (με άρθρο) για να δηλωθεί κάτι ελάχιστο ή εντελώς ανάξιο λόγου· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***για / με το τίποτα*** χωρίς σημαντικό λόγο, για ασήμαντη αιτία ή αφορμή: *θυμώνει / κάνει καβγά ~* (β) ***πολύ κακό για το τίποτα*** βλ. λ. *πολύς* (γ) ***από το τίποτα*** από εντελώς ασήμαντη αφορμή ή κατάσταση, από το μηδέν: *ξεκίνησε ~ κι έφτασε ψηλά* (χωρίς αρχική υποδομή, χωρίς να του παρέχει κανείς βοήθεια, μια βάση για να ξεκινήσει) **3.** (ως αόρ. αντων., ιδ. σε ερωτημ. προτάσεις, πριν από ονόματα πληθυντικού αριθμού): *έχει ~ εστιατόρια εδώ πέρα, για να φάμε;* || *έχεις ~ πληροφορίες για το θέμα;*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τί-ποτε;* «τι άραγε;». Η σημερινή σημ. είναι ήδη μεσν., ενώ ο τ. *τίποτα* οφείλεται σε αναλογία προς τα επιρρ. σε *-α* (πβ. κ. *σήμερον – σήμερα*)].

τιποτένιος, -ια, -ιο **1.** ο ανάξιος λόγου: *τσακώθηκαν για ~ πράγματα* ΣΥΝ. μηδαμινός, ασήμαντος ΑΝΤ. αξιόλογος, σημαντικός **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) ο πρόστυχος, ο φαύλος: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. ελεεινός.
[ΕΤΥΜ. < *τίποτε* + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *σοκολατ-ένιος, χρυσαφ-ένιος*].

Τιπούκειτος (ο) κατάλογος στον οποίο αναγράφονταν τα βιβλία, οι τίτλοι και χωρία τής μεγάλης βυζαντινής νομοθετικής συλλογής *Βασιλικά*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *τί ποῦ κεῖται;* «πού βρίσκεται τι»].

τιράζ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. ο αριθμός των αντιτύπων, στα οποία τυπώνεται ένα έντυπο ΣΥΝ. τράβηγμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tirage < tirer «τραβώ» < μεσν. λατ. tirāre].

τιραμισού (το/η) {άκλ.} γλύκυσμα που αποτελείται από λεπτό παντεσπάνι, κρέμα με βάση άσπρο τυρί και άρωμα καφέ, πασπαλισμένο με κακάο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tiramisu < ιταλ. tira mi su «τράβηξέ με πάνω, ανέβασέ με», εξαιτίας των δυναμωτικών ιδιοτήτων του].

Τίρανα (τα) {Τιράνων} η πρωτεύουσα τής Αλβανίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Tiranë, πιθ. συνδ. με το λατ. Tyrrhēni «Τυρρηνοί» (βλ. κ. *Τυρρηνοί*)].

τιράντα (η) {δύσχρ. τιραντών} **1.** καθεμία από το ζευγάρι των ελαστικών λωρίδων που περνά κανείς πάνω από τους ώμους του και εφαρμόζει στη μέση παντελονιού ή φούστας, ώστε να συγκρατείται χωρίς ζώνη **2.** καθεμιά από τις υφασμάτινες λωρίδες ενός ρούχου χωρίς μανίκια, που περνά από τους ώμους και ενώνει το μπροστινό (στο ύψος τού στήθους) με το πίσω μέρος: ~ *νυχτικού / σουτιέν / κομπινεζόν* ΣΥΝ. ράντα. — (υποκ.) **τιραντάκι** (το) κ. **τιραντούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tirante, μτχ. τ. τού ρ. tirare «τραβώ» < μεσν. λατ. tirāre].

τιρκουάζ (το) {άκλ.} **1.** ορυκτό με υαλώδεις κρυστάλλους σε χρώμα γαλάζιο, πρασινωπό ή γκριζοπράσινο, το οποίο χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το χρώμα τού παραπάνω ορυκτού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. turquoise «είδος πέτρας που συναντάται στην Τουρκία», θηλ. τού επιθ. turquois < turc «Τούρκος»].

τιρμπουσόν (το) {άκλ.} ελλην. *εκπωμαστρο* ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο με το οποίο αφαιρεί κανείς τον φελλό (πώμα) μπουκαλιών (συνήθ. κρασιού)· αποτελείται από ελικοειδές στέλεχος με αιχμηρή άκρη, το οποίο εισέρχεται στον φελλό και κατόπιν έλκεται προς τα έξω είτε με τη δύναμη τού χεριού είτε με ειδικό μηχανισμό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tire-bouchon < tirer «τραβώ» + bouchon «πώμα»].

τις[1] οριστικό άρθρο ➤ ο, η, το

τις[2] αντων. {τίνος, τίνι, τίνα / τίνες, τίνων, τίσι, τίνας} (αρχαιοπρ.-λόγ.) **1.** ποιος· ΦΡ. (α) ***τις πταίει;*** ποιος φταίει: (τίτλος τού δηκτικού άρθρου που έγραψε ο Χ. Τρικούπης εναντίον τής πολιτικής των ανακτόρων το 1874) (β) ***τις αγορεύειν βούλεται;*** βλ. λ. *αγορεύω* (γ) ΣΤΡΑΤ. ***τις ει;*** ποιος είσαι; (στερεότυπη έκφραση αναγνώρισης, που απευθύνει στρατιώτης-σκοπός σε στρατιώτη που πλησιάζει, περίπολο ή εφοδεύοντα αξιωματικό) (δ) ***τίνι τρόπω*** *(τίνι τρόπῳ)* με ποιον τρόπο: *κανείς πλέον δεν γνωρίζει ~ θα εκτονωθεί η ένταση* **2.** (η γεν. *τίνος* με τη σημ. «ποιανού, σε ποιον»): *τίνος είναι η τσάντα* || *τίνος είναι τούτο το παιδί;* (ποιοι είναι οι γονείς του; ποια είναι η καταγωγή του;) || *τίνος να το πω;* (σε / προς ποιον) || *τίνος το όνομα έχει;*
[ΕΤΥΜ. αρχ. αντων., η οποία λειτουργούσε ως ερωτηματική (όταν τονιζόταν) και ως αόριστη (όταν ήταν εγκλιτική), που ανάγεται σε Ι.Ε. *kʷi- «ποιος, κάποιος», πβ. λατ. quis, χεττ. kuiš, σανσκρ. cit, αρχ. σλαβ. čĭ-(to) κ.ά. Από την αμάρτυρη αιτ. **τιν* (πβ. χεττ. kuin, λατ. quem), όπου το *-ν-* θεωρήθηκε θεματικό, προήλθαν οι τ. *τίνος* (γεν.), *τίνι* (δοτ.). Στο ίδιο θ. ανάγονται οι πλάγιες πτώσεις *τέο* (αττ. *τοῦ*), *τέῳ* (δοτ. *τῷ*), που συνδ. με σανσκρ. kasya, λατ. cujus, (> ισπ. cuyo), αρχ. αγγλ. hwæs (> αγγλ. whose), αρχ. σλαβ. česo κ.ά.].

Τιτάνας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. καθένα από τα παιδιά τού Ουρανού και τής Γαίας, που επαναστάτησαν κατά των θεών τού Ολύμπου και, αφού ηττήθηκαν, ο Δίας τούς έριξε στον Άδη **2.** (μετωνυμ.) αυτός που διαθέτει πάρα πολύ μεγάλη σωματική δύναμη: *οι ~ τής άρσης βαρών κέρδισαν τέσσερα μετάλλια στους Ολυμπιακούς Αγώνες* ΣΥΝ. γίγαντας, υπεράνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τιτάν, -ᾶνος* (με δυσερμήνευτο επίθημα *-άν*, πβ. κ. *Ἀθαμάν, Ἀκαρνάν*), αβεβ. ετύμου. Οι αρχαίοι συνέδεαν τη λ. με το αρχ. *τιταίνω* «τείνω, τεντώνω» (< **τι-τάν-jω*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *τείνω*), αλλά η σημ. «τιμωρώ» που αποδίδει στο ρ. ο Ησίοδος, δεν είναι επαρκώς τεκμηριωμένη και οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία προς το ρ. *τίω*. Αν θεωρηθεί ότι οι *Τιτᾶνες* αποτελούσαν θεότητες που σχετίζονταν με τον Ήλιο και προέρχονταν από τη Μικρά Ασία, δεν αποκλείεται η λ. να έχει μικρασιατική προέλ.].

τιτάνειος, -α, -ο κ. **τιτάνιος 1.** αυτός που χαρακτηρίζει τους Τιτάνες (βλ. λ. *τιτάνας*), ο πάρα πολύ δυνατός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πάνω από τις φυσικές, ανθρώπινες δυνάμεις, ο υπεράνθρωπος: ~ *έργο / προσπάθειες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγάντειος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Τιτάν, -ᾶνος*].

τιτανικός, -ή, -ό [αρχ.] τιτάνειος (βλ.λ.).

τιτάνιο κ. (ορθότ.) **τιτάνειο** (το) [1897] {τιτανίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ελαφρύ μέταλλο (σύμβολο Ti) με αργυρόλευκο χρώμα, τα κράματα τού οποίου χρησιμεύουν ως ύλη για την κατασκευή τουρμπινών, τροχών σιδηροδρόμων, εξαρτημάτων πλοίων, υπερηχητικών αεροπλάνων και πυραύλων κ.ά (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. titanium, ονομασία που δόθηκε στο μέταλλο εξαιτίας τής ανθεκτικότητας των κραμάτων που σχηματίζει].

τιτάνιος -α, -ο ➝ τιτάνειος

τιτανιούχος, -ος, -ο [1897] ΧΗΜ. (για χημικές ενώσεις) αυτός που περιέχει τιτάνιο.

τιτανίτης (ο) [1867] {τιτανιτών} ΧΗΜ. ορυκτό με κύρια συστατικά το πυριτικό τιτάνιο και το ασβέστιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. titanite].

τιτανόλιθος (ο) [1840] {τιτανολίθ-ου | -ων, -ους} ΧΗΜ. ο ασβεστόλιθος.

τιτανομαχία (η) [μτγν.] {τιτανομαχιών} **1.** ΜΥΘΟΛ. η σύγκρουση μεταξύ Τιτάνων και θεών τού Ολύμπου, που έληξε με τη νίκη των θεών **2.** (μτφ.) μάχη μεταξύ πολύ ισχυρών προσώπων ή αθλητικών ομάδων.

τίτανος (ο) {τιτάνου | χωρ. πληθ.} ο ασβέστης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιθανή η σύνδεση με σανσκρ. śvitná- «υπόλευκος»].

τιτάνωση (η) [1812] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το πέρασμα με ασβέστη, το ασβέστωμα **2.** ΙΑΤΡ. η φυσική εναπόθεση αλάτων ασβεστίου στους ιστούς των δοντιών και των οστών και άλλων οργάνων, καθώς και παθολογικών μορφωμάτων ΣΥΝ. αποτιτάνωση.

τιτιβίζω ρ. ➝ τιττυβίζω

τιτλομανής, -ής, -ές [1897] {τιτλομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που επιδιώκει με μανία την απόκτηση τίτλων (αξιωμάτων ή διακρίσεων). — **τιτλομανία** (η) [1822]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *τίτλος* + *-μανής*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἐ-μάν-ην* τού ρ. *μαίνομαι*].

τίτλος (ο) **1.** (σε κείμενο) λέξη ή φράση που αναφέρεται στο περιεχόμενο κειμένου ή βιβλίου: *στο εξώφυλλο υπάρχει ο ~ τού έργου* || *ο ~ τού άρθρου / τής επιφυλλίδας* || *σύντομος / ευρηματικός / πρωτότυπος ~* || *πολλοί περαστικοί έστεκαν στα περίπτερα και χάζευαν τους ~ των εφημερίδων* ΣΥΝ. επικεφαλίδα, επιγραφή· ΦΡ. (α) ***πηχυαίος τίτλος*** (κυριολ.) ο τίτλος που έχει μήκος έναν πήχυ· (μτφ.-εκφραστ.) πολύ μεγάλος τίτλος, με πολύ μεγάλα γράμματα: *οι εφημερίδες προέβαλαν με πηχυαίους τίτλους την εκλογική νίκη* (β) ***κύριος τίτλος*** ο βασικός τίτλος τής εφημερίδας, στο κέντρο συνήθ. ή ψηλά στην πρώτη σελίδα: *όλες οι εφημερίδες αναφέρονται στον κύριο τίτλο τους στην προκήρυξη εκλογών* **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που εκδίδεται υπό ορισμένο τίτλο: *ο εκδοτικός μας οίκος φέτος εξέδωσε εκατό τίτλους* **3.** (ειδικότ. στο εσωτερικό κειμένου) λέξη ή σύντομη φράση που τίθεται στην αρχή κεφαλαίου, ενότητας, τμήματος δημοσιεύματος και συμπυκνώνει το περιεχόμενό τους ή προϊδεάζει γι' αυτό **4.** λέξη ή φράση που προσδιορίζει το περιεχόμενο θεατρικού, κινηματογραφικού, τηλεοπτικού, καλλιτεχνικού κ.λπ. έργου, εκπομπής (ραδιοφώνου, τηλεόρασης) και λειτουργεί ως αναγνωριστικό του στοιχείο: *ο ~ μιας τηλεοπτικής εκπομπής για το βιβλίο ήταν «Άξιον Εστί»* || *ο ~ τής ταινίας μοιάζει άσχετος με την υπόθεση* || *ο ~ ενός πίνακα / ενός γλυπτού* **5.** (σε κινηματογραφικό έργο) ***τίτλοι*** (οι) τα στοιχεία τού έργου (ο τίτλος και τα ονόματα των ηθοποιών, σκηνοθετών, συντελεστών παραγωγής), που προβάλλονται συνήθ. στην αρχή τής ταινίας· ΦΡ. ***πέφτουν οι τίτλοι*** προβάλλονται στην οθόνη τα στοιχεία τού έργου: *πρώτα ~ και μετά αρχίζει η δράση* **6.** η ονομασία επιχείρησης, εταιρείας, ιδρύματος, οργάνωσης κ.λπ., η οποία κατοχυρώνεται και προστατεύεται νομικά· ΦΡ. ***διακριτικός τίτλος*** όνομα φανταστικό ή πραγματικό, παράσταση ζωγραφική, σχέδιο κ.λπ., που φέρει αποκλειστικά μια εμπορική επιχείρηση (λ.χ. *καφενείο «Η Συνάντηση»*), ένα κόμμα, ένας σύλλογος κ.λπ. **7.** έγγραφο ή χρεώγραφο με οικονομική αξία, που ενσωματώνει δικαίωμα υπέρ (κάποιου) (μετοχές, ομόλογα κ.λπ.)· αλλιώς *χρηματιστηριακοί τίτλοι*: *εκδόθηκαν τίτλοι τού Δημοσίου* || *μακροχρόνιοι ~ χαμηλού επιτοκίου* **8.** ΝΟΜ. (α) έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται νόμιμο δικαίωμα σε κάτι (κτήμα, κτίσμα κ.ά.) υπέρ κάποιου προσώπου: *~ κυριότητας ακινήτου* || *~ ιδιοκτησίας / κατοχής* (β) ***εκτελεστός τίτλος*** δημόσιο έγγραφο βάσει τού οποίου μπορεί να γίνει αναγκαστική εκτέλεση προς ικανοποίηση κάποιας αξιώσεως (δηλ. να υποχρεωθεί ο οφειλέτης να εκπληρώσει την υποχρέωσή του, λ.χ. τελεσίδικη δικαστική απόφαση, διαιτητική απόφαση, διαταγή πληρωμής κ.ά.) **9.** έγγραφο που χορηγεί εκπαιδευτικός οργανισμός, σχολή, το κράτος κ.λπ., με το οποίο βεβαιώνεται ότι κάποιος παρακολούθησε ή περά-

τωσε επιτυχώς σπουδές, φοίτησε ή αποφοίτησε από εκπαιδευτικό ίδρυμα κ.λπ.: ~ *σπουδών* || *είναι κάτοχος πανεπιστημιακού* ~ (διπλώματος, πτυχίου) || *έχει να επιδείξει τίτλους και αξιόλογο επιστημονικό έργο* **10.** (γενικότ.) (α) δίπλωμα ή τιμητική διάκριση (β) ***αντιποίηση τίτλου*** βλ. λ. *αντιποίηση* **11.** αξίωμα, τιμητική προσαγόρευση: *του απονεμήθηκε ο* ~ *τού διδάκτορος τής Νομικής Σχολής* **12.** αξίωμα σε ιεραρχία ή στην κοινωνική διαστρωμάτωση: ~ *ευγενείας* (λ.χ. δούκας, μαρκήσιος, κόμης κ.λπ.) || *φέρει τον* ~ *τού αρχιστρατήγου*· ΦΡ. ***τίτλος τιμής*** κάτι που τιμά αυτόν που το έχει: *η συμμετοχή μου στην Αντίσταση αποτελεί* ~ *για μένα* **13.** ΑΘΛ. (α) το πρωτάθλημα: *η κατάκτηση τού* ~ *από την Α.Ε.Κ.* || *σε τροχιά τίτλου μπήκε ο Π.Α.Ο.Κ. με τη σημερινή νίκη του* (β) η διάκριση τού πρωταθλητή ή κυπελλούχου επίσημης διοργάνωσης: *η ομάδα μας κέρδισε τον* ~ *τού Κυπέλλούχου Ευρώπης στο μπάσκετ.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «επιγραφή», < λατ. titulus].

τιτλούχος, -ος, -ο **1.** αυτός που φέρει τίτλο ευγενείας ή κατέχει ένα αξίωμα **2.** ΑΘΛ. ομάδα που έχει κερδίσει αθλητικό τίτλο (πρωταθλητή ή κυπελλούχου).
[ΕΤΥΜ. < *τίτλος* + *-ούχος* < *έχω*].

τιτλοφόρο (το) το δημοσιογραφικό δημοσίευμα που φέρει ιδιαίτερο τίτλο.
[ΕΤΥΜ. < *τίτλος* + *-φόρος* < *φέρω*].

τιτλοφορώ ρ. μετβ. [1835] {τιτλοφορείς... | τιτλοφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απονέμω (σε κάποιον) τιμητικό τίτλο **2.** δίνω ονομασία, τίτλο (σε κάτι): ~ *μια οργάνωση* / *μια επιχείρηση* ΣΥΝ. επιγράφω **3.** (μεσοπαθ. ***τιτλοφορούμαι***) φέρω ως τίτλο: *ένα βιβλίο που τιτλοφορείται «Το τέλος τής Ιστορίας»* ΣΥΝ. επιγράφομαι. — **τιτλοφόρηση** (η) [1891].

τιτοϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Γιουγκοσλάβο πολιτικό Τίτο (βλ. λ. *τιτοϊσμός*).

τιτοϊσμός (ο) η ιδεολογία και η πολιτική τού Γιουγκοσλάβου πολιτικού Τίτο, κύριο χαρακτηριστικό τής οποίας ήταν η σχετική αυτονόμηση από τις σοβιετικές κατευθύνσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. titoism, από το όνομα τού Γιουγκοσλάβου πολιτικού Josip Broz Tito (1892-1980)].

Τίτος (ο) **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον μαθητή τού Αποστόλου Παύλου, προς τον οποίο απευθύνεται η επιστολή *Προς Τίτον* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κυρ. όν. < λατ. Titus, πιθ. συγκεκομμ. μορφή τής λ. titulus «τίτλος», υποδηλώνοντας ένα πρόσωπο που χαίρει σεβασμού].

τιτουλάριος (ο) {τιτουλαρί-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που φέρει μόνο τον τίτλο αξιώματος (δεν έχει δηλ. και τη δυνατότητα ασκήσεως τής αντίστοιχης εξουσίας σε συγκεκριμένη εκκλησία) ΣΥΝ. επίτιμος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ο βοηθός επίσκοπος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τίτουλος* < λατ. titulus (βλ. λ. *τίτλος*) + παραγ. επίθημα *-άριος*, πβ. κ. *καγκελ-άριος*].

τιτρώσκω ρ. μετβ. {έτρωσα (μτχ. τρώσας), ετρώθην, -ης, -η... (να/θα τρωθώ, μτχ. τρωθείς, -είσα, -έν)} (αρχαιοπρ.) τραυματίζω, πληγώνω: *το κύρος τής κυβέρνησης έχει τρωθεί λόγω των ατασθαλιών που αποκαλύφθηκαν* || *«οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές έχουν τρωθεί από τον χρηματισμό και τη διαφθορά»* (εφημ.)· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***ο τρώσας και ιάσεται*** *(ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται)* αυτός που προκάλεσε το τραύμα, θα το θεραπεύσει· (μτφ.) όποιος προκάλεσε τη ζημιά, θα την αποκαταστήσει: *μη ζητάς ευθύνες από εμένα για ό,τι συνέβη*· ~*!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τρω-*, με ενεστ. αναδιπλασιασμό και επίθημα -σκω (πβ. κ. *ἀρέ-σκω*). Η ρίζα *τρω-* παρουσιάζει τη μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *τερη-* (με μηδενισμ. το πρώτο και ετεροιωμ. το δεύτερο φωνήεν), δισύλλ. μορφή τού Ι.Ε. *ter- «διαπερνώ, τρυπώ», που μαρτυρείται στα ομόρρ. *τερη-δών, τραῦ-μα, τρί-β-ω, τρη-τός* (βλ. λ. *διά-τρη-τος*) κ.ά.].

τιττυβίζω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *τιτιβίζω*) {τιττύβισα} (για πουλιά) κελαηδώ. — **τιττύβισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., ονοματοποιημ. λ., που ίσως συνδ. με το σανσκρ. tittirá «πέρδικα»].

Τιφλίδα (η) (εσφαλμ. ορθ. *Τυφλίδα*) η πρωτεύουσα τής Γεωργίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. Tiflis < γεωργιαν. Tbilisi < tbili «θερμός», που αναφέρεται στις φυσικές θερμοπηγές τής χώρας].

Τ.Κ. (ο) Ταχυδρομικός Κώδικας (ορθότ. *Κωδικός*).

τ.μ. συντομ.· τετραγωνικό μέτρο: *η τιμή τού τ.μ. ξεπερνά τις 300.000 δρχ.*

τμήθηκα ρ. ‣ τέμνω

τμήμα (το) {τμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μέρος που έχει αποσπαστεί, αποκοπεί από ένα αντικείμενο: ~ *από τον κορμό δένδρου* || ~ *από τα οστά* ΣΥΝ. τεμάχιο **2.** το μέρος ενός όλου: ~ *βιβλίου* / *πόλεως* / *δάσους* **3.** (ειδικότ.) ΜΑΘ. (α) το μέρος ευθείας ή επιφάνειας (β) ***ευθύγραμμο τμήμα*** βλ. λ. *ευθύγραμμος* (γ) ***τμήμα κύκλου*** το μέρος τής επιφάνειας τού κύκλου, που ορίζεται από ένα τόξο τής περιφέρειάς του και τής αντίστοιχης χορδής (δ) ***τμήμα σφαίρας*** το μέρος τής σφαίρας που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο παράλληλων επιπέδων **4.** κλάδος δημόσιας ή ιδιωτικής υπηρεσίας: ~ *πωλήσεων* / *τραπεζικών καταθέσεων* / *ερευνών* / *μάρκετινγκ* || *Τμήμα Μουσικών Σπουδών* ΣΥΝ. τομέας **5.** (συνεκδ.) τα γραφεία στα οποία στεγάζεται ο κλάδος αυτός· ΦΡ. (α) ***(αστυνομικό) τμήμα*** (i) αστυνομική υπηρεσία τής οποίας οι αρμοδιότητες εντοπίζονται σε ορισμένη περιοχή (ii) (συνεκδ.) τα γραφεία στα οποία στεγάζεται η υπηρεσία αυτή: *τους συνέλαβαν και τους πήγαν στο* ~ (β) ***εκλογικό τμήμα*** (i) περιοχή που αντιστοιχεί σε ορισμένο αριθμό εκλογέων (ii) (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο διεξάγονται οι εκλογές στην περιοχή αυτή **6.** (σε σχολείο) υποδιαίρεση τάξης και συνεκδ. η αίθουσα όπου γίνεται η διδασκαλία: *η Α' Γυμνασίου έχει τρία* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τμῆμα*, αρχική σημ. «κομμάτι, τεμάχιο – υποδιαίρεση», < θ. *τμη-* (< *tmē-). μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) τού θ. **τεμε-*, δισύλλ. μορφή τού Ι.Ε. *tem- (βλ. λ. *τέμνω*). Μτγν. είναι η σημ. που αναφέρεται σε μέρη ενός συνόλου ανθρώπων].

> **τμήμα ή τιμήμα;** Συχνά ακούγεται, ιδ. από ομιλητές καταγόμενους από τη Νότια Ελλάδα (Πελοπόννησο), ο τ. **τιμήμα** αντί τού **τμήμα**. Στην προφορά δηλ. αυτών των ομιλητών αναπτύσσεται το φωνηεντικό στοιχείο [i], που διευκολύνει την προφορά τού *τμ-* στην αρχή τής λέξης. Οπωσδήποτε, ο ετυμολογικά και πανελλήνια ορθός τύπος είναι ο τ. **τμή-μα** από το ρ. **τέμνω** (πβ. *τμή-ση, τμη-τός, συντε-τμη-μένος [συντέμνω], περιτετμη-μένος [περιτέμνω]* κ.ά.). Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στις λέξεις **σταθιμός** αντί **σταθμός** και **καπινός** αντί **καπνός**. Στις λέξεις αυτές, ωστόσο, η χρήση των τύπων με την ανάπτυξη τού [i] είναι περιορισμένη.

τμηματάρχης (ο/η) [1833] {(θηλ. τμηματάρχου) κλητ. τμηματάρχα | τμηματαρχών} **1.** προϊστάμενος τμήματος υπηρεσίας (δημόσιας ή ιδιωτικής) **2.** βαθμός στη διοικητική ιεραρχία: ~ *τού Υπουργείου Παιδείας.*
[ΕΤΥΜ. < *τμήμα* + *-άρχης* < *άρχω*].

τμηματικός, -ή, -ό [1835] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τμήμα **2.** αυτός που γίνεται κατά τμήματα, σταδιακά: ~ *καταβολή ποσού* ΣΥΝ. μερικός ΑΝΤ. συνολικός, ολόκληρος. — **τμηματικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

τμήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** η τομή, η αποκοπή μέρους από ένα σύνολο **2.** (στην Αρχαία Ελληνική) ο αποχωρισμός προθέσεως από λέξη, με την οποία αποτελούσε σύνθετη λέξη και η παρεμβολή άλλων λέξεων ενδιαμέσως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τμήμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τμῆσις* < θ. *τμη-* τού ρ. *τέμνω*, βλ. κ. *τμῆ-μα*].

τμήσω (να/θα) ρ. → τέμνω

τμητός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που μπορεί να διαιρεθεί σε τμήματα, να τμηθεί **2.** κομμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τμήμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τμη-* τού ρ. *τέμνω*, βλ. κ. *τμῆ-μα*].

Τ.Μ.Τ.Σ. (η) Τράπεζα Μετοχικού Ταμείου Στρατού.

TNT (το/η) → τρινιτροτολουόλη

το¹ άρθρ. → ο, η, το
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. άρθρου *ὁ, ἡ, τό*, που ανάγεται σε Ι.Ε. *tod, πβ. σανσκρ. tád, γοτθ. þata, αρχ. σλαβ. to, λιθ. taĩ κ.ά. Βλ. κ. *ὁ, ἡ*].

το² ‣ αυτός

Τόγκο (το) {άκλ.} (γαλλ. République Togolaise = Δημοκρατία τού Τόγκο) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λομέ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. — **Τογκολέζος** (ο), **Τογκολέζα** (η), **τογκολικός,** -ή, -ό κ. **τογκολέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Togo, από την ομώνυμη λίμνη, τής οποίας το όν. προέρχεται από τις λ. to «νερό» και go «ακτή, όχθη» (γλώσσα Κούα)].

τοιούτος, τοιαύτη, τοιούτο· αντων. δεικτική (λόγ.) **1.** τέτοιος, τέτοιας λογής· ΦΡ. ***εν τοιαύτη περιπτώσει*** *(ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει)* σε τέτοια περίπτωση, τότε **2.** (λαϊκ.) ***τοιούτος*** (ο) ο ομοφυλόφιλος, ο κίναιδος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοιοῦτος*, από συμφυρμό των αντωνυμιών *τοῖος* (βλ. κ. *τέτοιος*) και *οὗτος*].

τοιουτοτρόπως επίρρ. (λόγ.) με αυτό τον τρόπο, έτσι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τοιουτότροπος* «τέτοιος, τέτοιου είδους» < *τοιοῦτος* + *τρόπος*].

τοις μετρητοίς → μετρητά

τοιχαρχία (η) {τοιχαρχιών} ΝΑΥΤ. καθένα από τα δύο τμήματα στα οποία χωρίζεται το πλήρωμα πολεμικού πλοίου, για να εκτελούνται με βάρδια (εναλλάξ) οι εργασίες και οι υπηρεσίες στο πλοίο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοίχαρχος*, αρχική σημ. «επόπτης ερετών σε κάθε πλευρά τού πλοίου», < *τοῖχος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

τοιχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {τοίχισα} περικλείω (κάτι) με τοίχο ΣΥΝ. περιτοιχίζω. — **τοίχιση** (η).

τοιχίο (το) (λόγ.) **1.** μικρός τοίχος, τοιχάκι **2.** το μέρος τού τοίχου που βρίσκεται από τη μια και την άλλη πλευρά πόρτας ή παραθύρου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοιχίον*, υποκ. τού αρχ. *τοῖχος* (βλ.λ.)].

τοίχιση (η) ‣ τοιχίζω

τοιχοβάτης (ο) {τοιχοβατών} ΑΡΧΙΤ. η βάση τού τοίχου αρχαίων κτηρίων.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που βαδίζει πάνω σε τοίχο», < *τοῖχος* + *-βάτης* < *βαίνω* (πβ. κ. *ἐπι-βάτης – ἐπι-βαίνω*)].

τοιχογράφημα (το) [1845] {τοιχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η τοιχογραφία (βλ.λ., σημ. 1).

τοιχογραφία (η) [μτγν.] {τοιχογραφιών} **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ζωγραφική παράσταση στην επιφάνεια τοίχου ή οροφής οικοδομήματος ΣΥΝ. νωπογραφία, φρέσκο **2.** (μτφ.) η απεικόνιση καταστάσεων μιας περιόδου, εποχής κ.λπ.: *τα διηγήματά του συνθέτουν μια* ~ *τής Αθήνας τού Μεσοπολέμου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*

τοιχογραφικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τοιχογραφία **2.** αυτός που γίνεται με τοιχογραφία: ~ *διάκοσμος.*

τοιχογράφος (ο) [μτγν.] αυτός που κάνει τοιχογραφίες.

τοιχογραφώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {τοιχογραφείς... | τοιχογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ζωγραφίζω σε τοίχο. — **τοιχογράφηση** (η) [1887].

τοιχογυρίζω ρ. μετβ. {τοιχογύρισ-α, -μένος} περικλείω με τοίχο ΣΥΝ. περιτοιχίζω. — **τοιχογύρισμα** (το).

τοιχοδομή (η) [1897] η κατασκευή τοίχου και ο ίδιος ο τοίχος ως κατασκευή ΣΥΝ. τοιχοποιία.

τοιχοδομώ ρ. αμετβ. {τοιχοδομείς... | τοιχοδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χτίζω, ανεγείρω τοίχο. — **τοιχοδόμηση** κ. **τοιχοδομία** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοιχοδομῶ (-έω)* < *τοιχοδόμος* (ήδη μυκ. to-ko-do-mo) <

τοίχος + *δόμος* < *δέμω* «χτίζω, κατασκευάζω» (βλ. κ. *δομή*)].

τοιχοκόλλημα (το) [1856] {τοιχοκολλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κόλληση σε τοίχο **2.** (συνεκδ.) καθετί που κολλιέται σε τοίχο (λ.χ. μια αφίσα).

τοιχοκόλληση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κόλληση σε τοίχο, λ.χ. αφίσας: *με νόμο απαγορεύεται η ~.*

τοιχοκολλητής (ο) [1889], **τοιχοκολλήτρια** (η) {τοιχοκολλητριών} πρόσωπο που κολλά (αφίσες, ανακοινώσεις, διαφημιστικά χαρτιά κ.ά.) σε τοίχο.

τοιχοκολλώ ρ. μετβ. [1835] {τοιχοκολλάς... | τοιχοκόλλ-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι κ. -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} κολλώ (κάτι) σε τοίχο: *~ ανακοίνωση / διαφήμιση / αφίσα / αγγελία.*

τοιχοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατασκευή τοίχων· ΦΡ. ***ξηρά τοιχοποιία*** η ξερολιθιά (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των χτισμένων μερών οικοδομής.

τοίχος (ο) κατασκεύασμα από δομικά υλικά, όπως πέτρες, τούβλα κ.λπ., τα οποία συνδέονται συνήθ. με κονίαμα και τοποθετούνται σε κατακόρυφη διάταξη, περιβάλλοντας εξωτερικά ένα κτίσμα ή σχηματίζοντας χωρίσματα στο εσωτερικό του (λ.χ. οι τοίχοι των δωματίων): *χτίζω / υψώνω ~ || βάφω τους ~ || γκρεμίζω τον ~ που χωρίζει τα δύο δωμάτια || ο ~ που περιβάλλει την αυλή / το κτήμα / την έπαυλη || κρεμώ / καρφώνω έναν πίνακα στον ~* ΣΥΝ. ντουβάρι· ΦΡ. (α) ***χτυπώ το κεφάλι μου στον τοίχο*** μετανιώνω οικτρά: *αν δεν ακούσεις τις συμβουλές μου, μια μέρα θα το χτυπήσεις το κεφάλι σου στον τοίχο* (β) ***τοίχο-τοίχο*** για κάποιον που περπατά προσεκτικά, με προφύλαξη, ακουμπώντας στον τοίχο (γ) ***και οι τοίχοι έχουν αφτιά*** βλ. λ. αφτί (δ) ***κολλάω (κάποιον) στον τοίχο*** αποστομώνω, κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να πει τίποτα, αποδεικνύοντάς του ότι έχει άδικο: *παρουσίασε ατράνταχτα στοιχεία και κόλλησε τους κατηγόρους του στον τοίχο* (ε) ***στήνω (κάποιον) στον τοίχο*** (i) τοποθετώ (κάποιον) όρθιο με την πλάτη να ακουμπά ή να βρίσκεται πολύ κοντά σε τοίχο για εκτέλεση, οδηγώ (κάποιον) στο εκτελεστικό απόσπασμα: *εγκληματίες σαν κι αυτόν πρέπει να τους στήνουν στον τοίχο* (ii) κατηγορώ (κάποιον) με έντονο ύφος, του καταλογίζω ευθύνες για κάτι, τον θεωρώ ένοχο: *μ' έχουν στήσει στον τοίχο για όλα τα λάθη που έγιναν!* (στ) ***μέσα στους τέσσερεις τοίχους*** μέσα στο σπίτι: *όλη μέρα είμαι κλεισμένη ~· βαρέθηκα πια!* — (υποκ.) **τοιχάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοῖχος*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στη λ. *τεῖχος* (βλ.λ.)].

τοιχόστρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επίστρωση εσωτερικών τοίχων με διάφορα υλικά (ξύλο, χαρτί, ύφασμα κ.λπ.) ΣΥΝ. ταπετσάρισμα.

τοιχόχαρτο (το) [1889] το χαρτί που χρησιμοποιείται στην τοιχόστρωση, η ταπετσαρία.

τοίχωμα (το) [1898] {τοιχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επιφάνεια που περιορίζει έναν χώρο, η πλευρά κοιλώματος: *~ δοχείου / δεξαμενής / αγγείου* **2.** ΑΝΑΤ. (ειδικότ.) επιφάνεια που περιβάλλει κοιλότητα τού σώματος: *θωρακικό / κοιλιακό ~.*

τοκάριθμος (ο) [1882] {τοκαρίθμ-ου | -ων, -ους} **1.** ΟΙΚΟΝ. το γινόμενο τού κεφαλαίου επί τον αριθμό των ημερών, κατά τις οποίες το κεφάλαιο αυτό δίνει τόκο **2.** ***τοκάριθμοι*** (οι) οι σειρές των αριθμών που περιέχονται στους πίνακες των τοκολογίων.

τοκάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. αρχικά, ελεύθερη σύνθεση για πληκτροφόρο όργανο, κομμάτι με το οποίο ο εκτελεστής «άγγιζε» τα πλήκτρα, συχνά εισαγωγή σε κάποιο άλλο· αργότερα, σύνθεση για πιάνο γρήγορη και δεξιοτεχνική: *~ και φούγκα, τού Μπαχ.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. toccata, θηλ. τής μτχ. toccatus τού ρ. toccare «αγγίζω, πιάνω» < μεσν. λατ. toccāre (ονοματοπ. λ., από όπου γαλλ. toucher > αγγλ. touch)].

τοκετός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. η διαδικασία με την οποία εξέρχεται το παιδί από τις γεννητικές οδούς της μητέρας: *φυσιολογικός / πρόωρος ~* ΣΥΝ. γέννα **2.** (μτφ.) το στάδιο στο οποίο πραγματοποιείται κάτι, αποκτά υπόσταση: *«το μεγαλεπήβολο αυτό σχέδιο βρίσκεται στα πρόθυρα τού ~»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόκος* + παραγ. επίθημα *-ετός* (πβ. κ. *παγ-ετός, συρφ-ετός*)].

τοκίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τόκισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δανείζω χρήματα με τόκο **2.** (μεσοπαθ. ***τοκίζομαι***) (για ποσά σε τράπεζα) προστίθεμαι στο κεφάλαιο ως προβλεπόμενος τόκος: *άφησε τα χρήματα στην τράπεζα να τοκίζονται.* — **τοκισμός** (ο) [αρχ.].

Τόκιο (το) → Τόκυο

τοκισμός (ο) → τοκίζω

τοκιστής (ο) [αρχ.] αυτός που δανείζει με τόκο· ΦΡ. ***τοκιστής και σουλατσαδόρος*** άνθρωπος που δεν εργάζεται, χαραμοφάης: *«αυτού τού είδους η ανάπτυξη ευνοεί τους απατεώνες, τους τοκιστές και σουλατσαδόρους»* (εφημ.).

τοκογλυφία (η) [1833] {τοκογλυφιών} ο δανεισμός χρημάτων με υπερβολικά υψηλό τόκο, πάνω από αυτόν που επιτρέπει ο νόμος.

τοκογλυφικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με τον τοκογλύφο ή την τοκογλυφία: *~ κεφάλαιο.*

τοκογλύφος (ο/η) πρόσωπο που δανείζει χρήματα με υπερβολικά υψηλό (πάνω από τον νόμιμο) τόκο ΣΥΝ. αισχροκερδής, (λαϊκ.-εκφραστ.) αγιογδύτης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τόκος* + *-γλύφος* < *γλύφω* «χαράσσω, σκαλίζω». Η λ. αναφέρεται περιγραφικά στη συνήθεια των τοκογλύφων να χαράσσουν με τη γλυφίδα πάνω στο ξύλινο τραπέζι τούς τόκους, με τους οποίους επιβάρυναν τους πελάτες τους].

τοκολόγιο (το) [1853] {τοκολογί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. σύνολο πινάκων, στους οποίους αναγράφονται οι τόκοι κεφαλαίων σε συνάρτηση με τον χρόνο τοκισμού και το επιτόκιο.

τοκομερίδιο (το) [1871] {τοκομεριδί-ου | -ων} απόδειξη ενσωματωμένη σε χρεώγραφο, η οποία παρέχει στον κομιστή το δικαίωμα να εισπράξει τον τόκο που αυτή αντιπροσωπεύει κατά τη λήξη ορισμένης χρονικής περιόδου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. coupon d'intérêt].

τοκοπληρωμή (η) πληρωμή τόκων για ένα χρονικό διάστημα χάριτος χωρίς παράλληλη αποπληρωμή κεφαλαίου.

τόκος (ο) **1.** το ποσό που αποφέρουν ως κέρδος χρήματα κατατεθειμένα στην τράπεζα για ορισμένη χρονική περίοδο (εξάμηνο ή έτος) ανάλογα με το επιτόκιο· ΦΡ. ***στον τόκο*** για κατάθεση χρημάτων σε τράπεζα (όπου τοκίζονται): *καλύτερα να βάλεις τα λεφτά σου ~, παρά να τα κρατάς στο σπίτι* **2.** (συνεκδ.) το επιτόκιο: *–Με πόσο ~ έβαλες τα λεφτά στην τράπεζα; –5%* **3.** το ποσό που πληρώνει οφειλέτης στον δανειστή του ως αντάλλαγμα για τη χρησιμοποίηση των χρημάτων που δανείστηκε: *~ δανείου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοκετός», < θ. *τοκ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *τεκ-*, για το οποίο βλ. λ. *τίκτω* (< **τί-τκ-ω*)].

τοκόσημο (το) {τοκοσήμ-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. το φορόσημο με το οποίο εισπράττονται οι φόροι επί των τόκων ενός τίτλου.

τοκοφορία (η) [1761] ΟΙΚΟΝ. η απόδοση τόκου.

τοκοφόρος, -ος, -ο [1871] αυτός που αποφέρει τόκο: *~ δάνειο.*
[ΕΤΥΜ. < *τόκος* + *-φόρος* < *φέρω*].

τοκοχρεωλύσιο (το) [1848] {τοκοχρεωλυσί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. μία από τις προκαθορισμένες δόσεις δανείου που περιλαμβάνει τους τόκους τής περιόδου και μέρος τού κεφαλαίου: *η αποπληρωμή των ~.*

τοκοχρεωλυτικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με το τοκοχρεωλύσιο **2.** ***τοκοχρεωλυτική δόση*** η δόση που καταβάλλεται για την αποπληρωμή δανείου και αποτελείται από το ποσό που δίδεται για την εξόφληση τού κεφαλαίου και το ποσό που προορίζεται για την εξόφληση των τόκων: *~ στεγαστικού δανείου.*

τοκσόου κ. **τοκ-σόου** (το) {άκλ.} ελλην. *εκπομπή (δια)λόγου* ή *λογοθέαμα*· τηλεοπτική εκπομπή στην οποία οι προσκεκλημένοι (πρόσωπα συνήθ. τής επικαιρότητας, διασημότητες, αλλά συχνά και κοινό) συζητούν ένα θέμα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. talk show].

Τόκυο (το) η πρωτεύουσα τής Ιαπωνίας.
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. Tokyo «ανατολική πρωτεύουσα» < tō «ανατολή» + kyō «πρωτεύουσα». Η πόλη έλαβε αυτό το όνομα κατ' αντιδιαστολή προς την προηγούμενη πρωτεύουσα Kyotō].

τολ (το) {άκλ.} μετάλλινη κυλινδρική κατασκευή που στεγάζει έναν χώρο: *οι στρατιώτες εγκαταστάθηκαν σε ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tôle, διαλεκτ. τ. τού table «τραπέζι»].

Τολέδο (το) πόλη και περιοχή τής Κ. Ισπανίας, όπου έζησε και δημιούργησε ο Δομίνικος Θεοτοκόπουλος (Ελ Γκρέκο).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Toledo < λατ. Toletum < κελτ. tol «λόφος – ύψωμα», καθώς η πόλη βρίσκεται σε μια υπερυψωμένη περιοχή κοντά στον ποταμό Τάγο].

τόλμη (η) {χωρ. πληθ.} η απουσία φόβου, το θάρρος: *«θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία»* (Α. Κάλβος) ΣΥΝ. σθένος, αποφασιστικότητα ΑΝΤ. δειλία, λιποψυχία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τόλμα / τόλμη* < **τολομᾱ́* (με συγκοπή τού δεύτερου *-ο-* σε περιβάλλον υγρού) < **τολᾰ-μᾱ́* (με αφομοίωση) < θ. *τολᾰ-*, μεταπτωτ. βαθμίδα (με ετεροιωμ. το πρώτο και συνεσταλμ. το δεύτερο φωνήεν) τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *telā- «ζυγίζω, σηκώνω», βλ. ομόρρ. *ταλανίζω, τάλα-ντ-ο(ν).* Στη λ. *τόλμη* το αρχικό θ. αποκτά τη μεταφορική σημ. «αναλαμβάνω την ευθύνη για κάτι, παίρνω πρωτοβουλία»].

τόλμημα (το) [αρχ.] {τολμήμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε ενέργεια που συνεπάγεται κίνδυνο και το αποτέλεσμα τής οποίας δεν είναι βέβαιο· ριψοκίνδυνη, παράτολμη πράξη: *ήταν ~ που του εναντιώθηκες· μπορούσε να σε βλάψει!*

τολμηρός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει τόλμη, που ενεργεί με ριψοκίνδυνο τρόπο: *ένας έξυπνος και ~ πολιτικός* ΣΥΝ. άφοβος, θαρραλέος, αποφασιστικός ΑΝΤ. άτολμος **2.** (για πράξεις) αυτός που γίνεται με τόλμη: *~ εγχείρημα* **3.** (κακόσ.) ο θρασύς, ο αναιδής **4.** αυτός που ξεπερνά τα ηθικά όρια· (ειδικότ.) αυτός που έχει ερωτικά προκλητικό περιεχόμενο ή εμφάνιση: *~ ντύσιμο / λόγια / σχέσεις / ταινία / μυθιστόρημα / περιγραφή.* — **τολμηρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **τολμηρότητα** (η) [1898].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόλμη* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *πον-ηρός, αὐστηρός*].

τολμητίας (ο) [μτγν.] {τολμητιών} (λόγ.) ο τολμηρός άνθρωπος: *«αλίμονο σ' εκείνον που θα γίνει ~ και θ' αμφισβητήσει την αυθεντία τους»* (εφημ.). Επίσης **τολμητής** [μτγν.].

τολμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τολμάς... | τόλμ-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** παίρνω το θάρρος να κάνω κάτι ριψοκίνδυνο: *η μικρή αυτή χώρα τόλμησε να τα βάλει με τους μεγάλους τής γης* ΑΝΤ. δειλιάζω, λιγοψυχώ, τρομάζω **2.** (κακόσ.) έχω το θράσος να (κάνω κάτι): *δεν φτάνει που με εξαπάτησε, τόλμησε να μου ζητήσει από πάνω και τα ρέστα || πώς τολμάς και μου μιλάς έτσι;* ΦΡ. (α) ***τολμώ να...*** παίρνω το θάρρος να...· για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος διστάζει να είναι κατηγορηματικός, λέει ή υποθέτει κάτι με επιφύλαξη ή γνωρίζοντας πως θα υπάρξουν αντιδράσεις: *~ πω ότι η επιλογή τής κυβέρνησης ήταν ατυχής!* (β) ***μην τολμήσεις να / και...*** (ως απειλή) μην αποπειραθείς, μην επιχειρήσεις να (κάνεις κάτι): *~ μου ξαναμιλήσεις! || ~ και με ξαναπάρεις τηλέφωνο!* ♦ **3.** (αμετβ.) είμαι τολμηρός: *δεν είναι άνθρωπος που τολμά στη ζωή του* || (παροιμ.) *«ο τολμών νικά».*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τολμῶ (-άω)* < *τόλμη*].

τολύπη (η) {τολυπών} (λόγ.) **1.** τούφα από κατεργασμένο μαλλί ή βαμβάκι **2.** (κατ' επέκτ. κ. συνεκδ.) καθετί που έχει παρόμοιο με το παραπάνω σχήμα: *~ χιονιού / καπνού.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως < *τύλος* «εξόγκωμα, κάλος, ρόζος» (βλ.λ.) μέσω αμάρτυρου **τυλυπ-* (με ανομοίωση). Η σύνδεση με το ρ. *τυλίσσω* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς].

τομαρένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει φτειαχτεί από τομάρι ΣΥΝ. δερμάτινος, πέτσινος. Επίσης **τομαρήσιος**.

τομάρι (το) {τομαρ-ιού | -ιών} **1.** το δέρμα, το πετσί: ~ *ζώου* ΣΥΝ. δορά **2.** (ειρων.) το ανθρώπινο σώμα και κατ' επέκτ. ο εαυτός· ΦΡ. (α) ***πουλάω ακριβά το τομάρι μου*** υπερασπίζομαι τη ζωή μου με όλη μου τη δύναμη, προκαλώντας τις μέγιστες απώλειες στον αντίπαλο: *δεν πρόκειται να παραδοθούμε· θα πουλήσουμε ακριβά το τομάρι μας!* (β) ***φυλάει το τομάρι του*** αγαπά πολύ τη ζωή του (γ) ***νοιάζεται μόνο για το τομάρι του*** ενδιαφέρεται μόνο για τον εαυτό του: *είναι μια παλιοεγωίστρια· μόνο για το τομάρι της νοιάζεται* (δ) ***τον τρώει το τομάρι του*** κάνει πράγματα που προκαλούν επιθετική αντίδραση, σαν να επιθυμεί να τον δείρουν (ε) ***γλυτώνω το τομάρι μου*** διαφεύγω τον θάνατο, καταφέρνω να ζήσω: *μέσα στον χαλασμό το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν να γλυτώσουν το τομάρι τους* **3.** (κακόσ.) παλιάνθρωπος: *είναι μεγάλο* ~ ‖ (επιτατ.) *πουλημένο* ~ ΣΥΝ. γαϊδούρι, καθοίκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τομάριον* < αρχ. *τόμος* (βλ.λ.) + επίθημα *-άριον*].

τομάτα (η) ➝ ντομάτα

τοματιά (η) ➝ ντοματιά

τοματοπολτός (ο) ➝ ντοματοπολτός

τοματοσαλάτα (η) ➝ ντοματοσαλάτα

τομεακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τομέα: ~ *συνέλευση* **2.** αυτός που γίνεται κατά τομείς: ~ *δράση / πολιτικές*.

τομεάρχης (ο) {κλητ. τομεάρχα | τομεαρχών} (στον διοικητικό ή πολιτικό χώρο) ο προϊστάμενος τομέα: ~ *στον Ο.Τ.Ε.* ‖ *σύνοδος των τομεαρχών τού κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. < *τομέας* + *-άρχης* < *άρχω*].

τομέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** το τμήμα έργου, δραστηριότητας ή υπηρεσίας: *το πανεπιστήμιο έχει δραστήρια παρουσία σε όλους τους ~ τής έρευνας* ‖ *~ πωλήσεων / διανομής προϊόντων* ‖ *δημόσιος ~* (το Δημόσιο) ‖ *ιδιωτικός ~* ‖ *ο πολιτικός και ο στρατιωτικός ~ μυστικής υπηρεσίας* ‖ *~ δράσης* ‖ *το κυβερνητικό έργο στον ~ τής οικονομίας κρίνεται επιτυχημένο* ‖ *διακρίθηκε σε πολλούς ~ τής δημόσιας ζωής* **2.** οι περιοχές, τα επίπεδα στα οποία μπορεί να διαιρεθεί μια έννοια ή ένας αφηρημένος χώρος: *σε όλους τους ~ τού επιστητού / τής γνώσης / τής αλήθειας / τής φιλοσοφίας* **3.** το τμήμα ευρύτερης περιοχής, όπως έχει αυτή χωριστεί, για να ελέγχεται και να εξυπηρετείται καλύτερα: *Νέα Υόρκη, δυτικός ~* **4.** (α) (σε πανεπιστήμιο) διοικητική υποδιαίρεση τού Τμήματος: *ο ~ Κλασικής Φιλολογίας ανήκει στο Φιλολογικό Τμήμα* (β) (συνεκδ.) η συνεδρίαση των μελών (διδασκόντων) τού τομέα: *αύριο έχει ~ στις δύο το μεσημέρι* (βλ. λ. *πανεπιστήμιο*, ΠΙΝ.) **5.** η ειδικότητα κάποιου (συνήθ. στην επιστήμη ή την τέχνη): *πρόκειται για γιατρό μοναδικό στον ~ του* • **6.** ΜΑΘ. (α) ***κυκλικός τομέας*** το μέρος τής επιφάνειας ενός κύκλου που ορίζεται από δύο ακτίνες και το μεταξύ τους τόξο (β) ***σφαιρικός τομέας*** το στερεό που γράφει κυκλικός τομέας ο οποίος περιστρέφεται γύρω από δεδομένη διάμετρο τού κύκλου, όπου ανήκει ο κυκλικός τομέας **7.** καθένα από τα τέσσερα άνω και τα τέσσερα κάτω μπροστινά δόντια τής οδοντοστοιχίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τομεύς* «αυτός που κόβει» < *τομή* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. secteur (< λατ. sector), που αρχικώς αναφερόταν σε γεωμετρικά σχήματα (κύκλους, σφαίρες κ.ά.), όπως περιγράφεται στη σημ. 6].

τομή (η) **1.** το κόψιμο μιας επιφάνειας σε ένα σημείο της: *κάνω ~* ‖ *~ βαθιά / επίπεδη / κάθετη / κατά πλάτος* **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το σημείο, στο οποίο κόπηκε μια επιφάνεια: *τοποθέτησε το εργαλείο στην ~* **3.** (ειδικότ.) η χειρουργική διάνοιξη τής σάρκας ανθρώπου ή ζώου με ειδικό εργαλείο: *καισαρική ~* **4.** (συνεκδ.) το άνοιγμα που έγινε με τον παραπάνω τρόπο: *έβλεπες ακόμη την ~ από την επέμβαση* **5.** ΜΕΤΡ. (α) ο χωρισμός στίχου σε τμήματα κατά την απαγγελία (β) (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο γίνεται η μετρική διαίρεση: *πενθημιμερής / εφθημιμερής / βουκολική ~* **6.** ΜΑΘ. το σύνολο των κοινών σημείων δύο γραμμών, επιφανειών ή στερεών· ΦΡ. (α) ***χρυσή τομή*** βλ. λ. *χρυσός* (β) ***τομή συνόλων*** το σύνολο των κοινών στοιχείων δύο συνόλων **7.** (μτφ.) (α) η δραστική παρέμβαση σε συγκεκριμένο χώρο (ο οποίος παρουσιάζει πρόβλημα): *πρέπει να γίνουν οι αναγκαίες ~ στον τομέα τής παιδείας* (β) καθετί με το οποίο ρυθμίζονται με τρόπο πρωτοποριακό και καθοριστικό τα θέματα ενός χώρου: *~ στον τομέα τής υγείας αποτελεί το καινούργιο νομοσχέδιο* (γ) η σε βάθος ανάλυση φαινομένου, καταστάσεως ή γεγονότος: *τομές στα πολιτικά γεγονότα* **8.** σχεδιάγραμμα μιας από τις δύο επιφάνειες, στις οποίες διαιρείται ένα κτήριο, ένα σκάφος, μια κατασκευή κ.λπ., που τέμνεται από επίπεδο κατά μήκος ή εγκάρσια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τομ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. είναι απόδ. τού γερμ. Einschnitt].

-τομή κ. **-τομία** ΙΑΤΡ. β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν χειρουργική διάνοιξη ορισμένου οργάνου: *τραχειο-τομή, κρανιο-τομία*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *φλεβο-τομία, ανατομή*, μτγν. *λαρυγγο-τομία*), που προέρχεται από το θ. *τομ-* τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. splénectomie, artériatomie)].

> **-τομή / -τομία, -εκτομή / -εκτομία, -στομία, -πηξία, -πλαστική. -τομή** ή **-τομία** είναι το λεξικό επίθημα που δηλώνει εγχειρήσεις κατά τις οποίες γίνεται απλή χειρουργική διάνοιξη τού αναφερόμενου οργάνου, λ.χ. **γαστροτομή** (για την αφαίρεση καταποθέντος ξένου σώματος), **κυστεοτομή** (για την αφαίρεση λίθου τής ουροδόχου κύστης), **νεφροτομή** ή **πυελοτομή** (για την αφαίρεση λίθου από τη νεφρική πύελο) κ.ο.κ. Αντί τού **-τομή** χρησιμοποιείται ισοτίμως και το επίθημα **-τομία**. Το β' συνθετικό **-εκτομή** χρησιμοποιείται για τις εγχειρήσεις κατά τις οποίες γίνεται αφαίρεση τού αναφερομένου στο α' συνθετικό οργάνου, λ.χ. **γαστρεκτομή** (για καρκίνο), **σπληνεκτομή** (σε ρήξεις τού οργάνου), **νεφρεκτομή, μαστεκτομή** κ.ο.κ. Αν και μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί τού **-εκτομή** το **-εκτομία**, αυτό δεν είναι καθιερωμένο. Μια **-εκτομή** μπορεί να είναι **ολική** ή **υφολική** ή **μερική**. Το επίθημα **-στομία** χρησιμοποιείται για τις επεμβάσεις στις οποίες δημιουργείται χειρουργική έξοδος που παροχετεύει το προϊόν τής λειτουργίας τού χειρουργημένου οργάνου, λ.χ. **νεφροστομία** ή **ουρητηροστομία** για την παροχέτευση των ούρων, **ειλεοστομία** ή **κολοστομία** (η λεγόμενη και **παρά φύσιν έδρα**) για την απομάκρυνση των κοπράνων, **κυστεοστομία** για την απαγωγή των ούρων από την κύστη κ.ο.κ. Σε μερικές περιπτώσεις το **-στομία** μπορεί να χρησιμεύει και για την παροχή τροφής, υγρών κ.λπ., όπως συμβαίνει με τη **γαστροστομία**. Ένα άλλο είδος επεμβάσεως δηλώνει το επίθημα **-πηξία**, όταν πραγματοποιείται στερέωση οργάνου σε περιπτώσεις πτώσης του, λ.χ. σε πτώση τής μήτρας γίνεται **υστεροπηξία**, σε πτώση τού νεφρού **νεφροπηξία** κ.ο.κ. Το β' συνθετικό **-πλαστική**, αναφέρεται σε επεμβάσεις που τελούνται για ανατομική ή/και λειτουργική αποκατάσταση, όπως λ.χ. **χειλεοπλαστική, ρινοπλαστική, πυελοπλαστική**, ενώ άλλοτε τέτοιες επεμβάσεις αναφέρονται περιφραστικά, όπως λ.χ. **πλαστική μαστού**.

τομίας (ο) {τομιών} (λόγ.) ο ευνούχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τομή*].

τομίδιο (το) [1766] {τομιδί-ου | -ων} (λόγ.) ο μικρός τόμος.

τομογραφία (η) {τομογραφιών} **1.** ΙΑΤΡ. διαγνωστική μέθοδος κατά την οποία χρησιμοποιούνται ακτίνες Χ, για να φωτογραφίσουμε προκαθορισμένο επίπεδο τού ανθρώπινου σώματος, παραμερίζοντας τα υπόλοιπα επίπεδα: *αξονική* (βλ.λ.) ~ ‖ *μαγνητική ~* (τεχνική απεικονίσεως κυρ. των μαλακών μορίων τού ανθρώπινου σώματος με τη βοήθεια μαγνητικών πεδίων για τον εντοπισμό όγκων και ανωμαλιών στους ιστούς) **2.** (συνεκδ.) η απεικόνιση τού επιπέδου τού σώματος (αυτού που υποβάλλεται σε εξέταση): *ώς σήμερα έχει κάνει τρεις ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tomography].

τομογράφος (ο) η συσκευή με την οποία γίνονται οι τομογραφίες: *αξονικός / μαγνητικός ~* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tomograph].

τόμος (ο) **1.** βιβλίο που αποτελεί μέρος ευρύτερου έργου: *~ εγκυκλοπαίδειας* ‖ *ογκώδης / λεπτός / πολύχρωμος / κατατοπιστικός ~* ‖ *η βιβλιοθήκη τού δήμου διαθέτει αρκετές χιλιάδες ~, που καλύπτουν πολλούς τομείς γνώσεως* **2.** (ειδικότ.) μεγάλο και ογκώδες βιβλίο: *αυτό δεν είναι βιβλίο, είναι ~* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***συνοδικός τόμος*** κείμενο Πατριάρχη ή αρχηγού αυτοκέφαλης Εκκλησίας και των συνόδων τους, με το οποίο τακτοποιούνται σοβαρά εκκλησιαστικά ζητήματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φέτα, κομμάτι», < θ. *τομ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *τέμνω* (βλ.λ.). Ήδη μτγν. η σημ. «ρόλος παπύρου – τεύχος»].

-τόμος λεξικό επίθημα το οποίο δηλώνει το πρόσωπο ή το όργανο που κόβει κάτι: *υλο-τόμος, λαιμη-τόμος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ύλο-τόμος*), που προέρχεται από το ρ. *τέμνω*].

-τομος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό τόμων: *δίτομο λεξικό* ‖ *δωδεκάτομη εγκυκλοπαίδεια*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *τετρά-τομος, τρί-τομος*), που προέρχεται από το αρχ. *τόμος*].

τόμπολα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ομαδικό τυχερό παιχνίδι που παίζεται με κάρτες, οι οποίες έχουν σημειωμένους πάνω τους αριθμούς, όπου νικητής είναι όποιος συμπληρώσει πρώτος τους αριθμούς τής κάρτας του τραβώντας αριθμούς από κληρωτίδα **2.** (ως επιφών.) πέτυχα ή έχασα: *~! Σας κέρδισα όλους!* ‖ *~! Πάλι λάθος έκανα!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tombola < ρ. tombolare, άλλος τ. τού ρ. tombare «πέφτω» < δημώδ. λατ. *tumbare, εκφραστ. ονοματοπ. λ., με αφετηρία τον θόρυβο που προκαλείται κατά την πτώση].

τον[1] → ο, η, το

τον[2] ➝ αυτός

τονάζ {άκλ.} ΝΑΥΤ. η χωρητικότητα πλοίου σε τόνους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tonnage < tonne «τόνος (χίλια κιλά)»].

Τόνγκα (η) {άκλ.} (τονγκ. Pule'anga Tonga = Βασίλειο τής Τόνγκα) νησιωτικό κράτος στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Νουκουαλόφα, επίσημη γλώσσα την Τονγκική και νόμισμα το παάνγκα. — **Τόνγκιος** (ο), **Τόνγκια** (η), **τονγκικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < τονγκ. Tonga, που πιθ. σημαίνει απλώς «νησί» ή, κατ' άλλους, «ιερός τόπος»].

τονθορύζω ρ. → υποτονθορύζω

τονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {τόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΓΛΩΣΣ. βάζω τόνο (βλ. λ. *τόνος*) σε συλλαβή μιας λέξης **2.** προφέρω με τρόπο έντονο: *τελείωσε την αγόρευσή του τονίζοντας τις τελευταίες του λέξεις* **3.** (μτφ.) υπογραμμίζω, δίνω έμφαση (σε κάτι): *ο υπουργός τόνισε τη σημασία τού έργου που επιτελέστηκε στην περιοχή* ‖ *το κούρεμά της τονίζει τις γραμμές τού προσώπου της* ‖ *ένα βάψιμο που τονίζει το χρώμα των ματιών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.

τονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τόνο ή τον τονισμό: ~ *σημεία* (οξεία, περισπωμένη, βαρεία) / *κανόνες* (οι κανόνες για τη σωστή τοποθέτηση και χρησιμοποίηση τού τόνου) ‖ *~ σύστημα* • **2.** ΙΑΤΡ. τονωτικός: *~ φάρμακα* ΣΥΝ. δυναμωτικός· ΦΡ. ***τονικός σπασμός*** ο σπασμός κατά τον οποίο οι μύες βρίσκονται σε κατάσταση

διαρκούς συσπάσεως • **3.** ΜΟΥΣ. (α) ***τονική μουσική / τονικό σύστημα*** η μουσική που γράφεται στο σύστημα των επτάφθογγων κλιμάκων, όπως διαμορφώθηκαν ως μείζονες και ελάσσονες (βλ. λ. *κλίμακα*)· ταυτίζεται κατά πολύ με την τήρηση των κανόνων τής παραδοσιακής αρμονίας και αντίστιξης και αντιπαρατίθεται αφενός στο τροπικό σύστημα, το οποίο είναι γραμμένο σε παραδοσιακούς μουσικούς τρόπους, αφετέρου στο ατονικό σύστημα· αλλιώς *σύστημα μείζονος - ελάσσονος* (το) (β) ***τονική βαθμίδα*** ή ***τονική*** (ιταλ. tonica) (στο τροπικό σύστημα) η κυρίαρχη βαθμίδα τής κίνησης τού μέλους, η οποία αντιπροσωπεύει το σημείο όπου το μέλος ηρεμεί. σε αντίθεση προς τη δεσπόζουσα (βλ.λ.), η οποία αντιπροσωπεύει το σημείο τής έντασης· στο τονικό σύστημα (μείζονος – ελάσσονος) ταυτίζεται με την πρώτη βαθμίδα τής επτάφθογγης κλίμακας (γ) ***τονική συγχορδία*** (στο τονικό σύστημα) η συγχορδία (βλ.λ.) που σχηματίζεται με θεμέλιο την τονική βαθμίδα, δηλαδή την πρώτη τής κλίμακας.

τονικότητα (η) [1847] {τονικοτήτων} **1.** ΜΟΥΣ. η τονική κυριαρχία ενός βασικού φθόγγου σε μουσική κλίμακα και στις μελωδίες που βασίζονται σε αυτήν **2.** ΦΥΣΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών μυών να παρουσιάζουν μυϊκό τόνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tonicité].

τονισμός (ο) **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) η εκφώνηση μιας λέξης με έξαρση τής φωνής (σε ένταση ή σε ύψος) κατά την εκφορά ορισμένης συλλαβής· (β) (για λέξεις) η τοποθέτηση τόνου (βλ.λ.): *~ ρήματος / ουσιαστικού* || *~ στη λήγουσα / στην παραλήγουσα* (γ) ***δυναμικός τονισμός*** η τοποθέτηση τονικού σημείου στο φωνήεν τής λέξης που προφέρεται πιο έντονα, πιο δυνατά σε σχέση με τα υπόλοιπα (π.χ. στα Νέα Ελληνικά) (δ) ***προσωδιακός / μουσικός τονισμός*** η τοποθέτηση τόνου με βάση τη χρονική διάρκεια (μακρά ή βραχεία) και τον τρόπο τής προφοράς («προσωδίας») των φωνηέντων μιας λέξης (π.χ. στα Αρχαία Ελληνικά) **2.** η μεγαλύτερη προβολή ενός πράγματος σε σχέση με κάτι άλλο, η ανάδειξη ενός στοιχείου (από ένα σύνολο) σε ένταση και έκταση μεγαλύτερη από κάποιο άλλο: *στον πίνακα αυτόν είναι χαρακτηριστικός ο ~ των γκρίζων χρωμάτων / των όγκων / τής μορφής* || *ο ~ των αδυναμιών τού αντιπάλου* ΣΥΝ. προβολή, ανάδειξη, υπογράμμιση ΑΝΤ. παραμερισμός, υποβάθμιση.

> **τονισμός: είδη τόνων.** Προτού εφαρμοστεί (από το 1982) το **μονοτονικό** σύστημα, η χρήση δηλ. ενός μόνον είδους τόνου, τής οξείας, για να δηλώνει πού τονίζεται η λέξη, χρησιμοποιούνταν τρεις διαφορετικοί τόνοι: η **οξεία**, η **περισπωμένη** και (στα τυπωμένα, ιδίως, κείμενα) η **βαρεία**. Βλέποντας ιστορικά το θέμα, γνωρίζουμε ότι οι αρχαίοι έγραφαν σε μεγαλογράμματη γραφή, χωρίς να δηλώνουν τον τόνο (ενώ με ειδικό γράμμα, το Η, δήλωναν στην Αθήνα μέχρι το 400 π.Χ. το δασύ πνεύμα, βλ. λ. *πνεύμα*). Με την κατάργηση τής προσωδίας (τής διάκρισης μακρών και βραχέων φωνηέντων), οι αρχαίοι Αλεξανδρινοί γραμματικοί, για την ακρίβεια ο Αριστοφάνης ο Βυζάντιος, επινόησαν και πρωτοχρησιμοποίησαν από το 200 π.Χ. τους τόνους (και τα πνεύματα), για να διακρίνουν αρχικά τους ομόγραφους τύπους (*νόμος ≠ νομός, οἶκοι ≠ οἴκοι* κ.τ.ό.). Μετά την κατάργηση τής προσωδίας, που ολοκληρώνεται τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, και με τις μελέτες των Αλεξανδρινών γραμματικών, ιδίως τού Ηρωδιανού (περ. 200 μ.Χ.), αρχίζουν να δηλώνονται συχνότερα οι τόνοι στα φιλολογικά κυρ. κείμενα από τον 2ο και 3ο αι. μ.Χ., γεγονός που διευκολύνει τη σπουδή των αρχαίων κειμένων και τους πολλούς ξένους (Ρωμαίους, Αιγυπτίους κ.ά.) που μάθαιναν Ελληνικά. Η χρήση των τόνων (και των πνευμάτων) γενικεύεται πολύ αργότερα, τον 9/10 αι. μ.Χ. στο Βυζάντιο, μαζί με την καθιέρωση τής μικρογράμματης γραφής. Έκτοτε και μέχρι το 1982 οι τόνοι χρησιμοποιήθηκαν πάντοτε στη γραφή με μικρές απλοποιήσεις σε σχέση με τον τονισμό των διχρόνων *(α, ι, υ)*.
> Τα τρία είδη τόνων είναι: **οξεία** (από το *οξεία προσωδία*): δηλώνει το ανέβασμα τής φωνής σε μία από τις τρεις από το τέλος συλλαβές· π.χ. *τόν, νέος, ἄνθρωπος*· **βαρεία**: δηλώνει το κατέβασμα τής φωνής, που συμβατικά εστιάζεται στην πρώτη από το τέλος συλλαβή (λήγουσα), όταν δεν ακολουθεί σημείο στίξεως· π.χ. *τὸν νέο, τὸν καλὸ μαθητή*· **περισπωμένη** (λεγόταν και *οξυβαρεία*): δηλώνει το ανέβασμα και μαζί το κατέβασμα τής φωνής στην ίδια συλλαβή· π.χ. *κῆπος, δῶρο*.
> Σημειώνεται ότι φωνολογικά το κύριο από πλευράς τονισμού στην ελληνική γλώσσα είναι η **θέση** τού τόνου (σε ποια συλλαβή βρίσκεται) και όχι πια το είδος τού τόνου (αν είναι οξεία, βαρεία ή περισπωμένη). Σημαντικό λ.χ. είναι να διακρίνει κανείς τους διαφορετικούς τύπους (λέξεις / σημασίες), που δηλώνει η διαφορετική θέση τού τόνου στα: *γέρος - γερός, νόμος – νομός, χαμόγελα – χαμογέλα – χαμογελά*, píno *(πίνω)* · pinó *(πεινώ)*, lípo *(λείπω)* · lipó *(λυπώ)*.

τόννος (ο) ψάρι με σώμα μεγάλο και παχύ, σχήμα ατρακτοειδές, χρώμα σκούρο μπλε στη ράχη και σταχτί στην κοιλιά, που ζει κυρ. στη Μεσόγειο και στον Ατλαντικό και το κρέας του είναι πολύ νόστιμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα, τόνος, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. tonno < μτγν. λατ. tunnos < λατ. thynnus < αρχ. *θύννος* (βλ.λ.)].

τοννοσαλάτα (η) {δύσχρ. τοννοσαλατών} σαλάτα με τόννο, διάφορα λαχανικά και μαγιονέζα.

τονοδέτης (η) {τονοδετών} ΝΑΥΤ. δέστρα στην προκυμαία, όπου δένονται τα σχοινιά τής πρύμνης.
[ΕΤΥΜ. < *τόνος* + *-δέτης* < *δένω*. πβ. κ. *λαιμο-δέτης*].

τονομετρία (η) {τονομετριών} η μέτρηση τής ενδοφθάλμιας πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tonometry].

τονόμετρο (το) {τονομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως τής ενδοφθάλμιας πίεσης, που αποτελείται από μεταλλικό έμβολο, το οποίο ακουμπά στον οφθαλμικό βολβό και δείχνει την πίεση σε ειδικά βαθμονομημένη κλίμακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tonometer].

τόνος[1] (ο) **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) το ύψος ή η ένταση τής φωνής στον προφορικό λόγο σε ένα σημείο λέξεως ή ομάδας λέξεων (β) (συνεκδ.) (στον γραπτό λόγο) διακριτικό σημείο που σημειώνεται πάνω από το φωνήεν συλλαβής μιας λέξης και δηλώνει το σημείο τής έντασης τής φωνής, όταν αυτή εκφωνείται, ή τις αυξομειώσεις τού ύψους τής φωνής: *τοποθέτηση / είδη τόνων* (: οξεία, περισπωμένη, βαρεία) || *βάζω / σημειώνω / παραλείπω τον ~ σε μια λέξη* **2.** (για φωνή) το ύψος, η ένταση: *δυνατοί / χαμηλοί ~* || *υψώνω / χαμηλώνω τον ~ τής φωνής μου* || *μη μου υψώνεις εμένα τον τόνο τής φωνής σου* (μη μου μιλάς έντονα και απειλητικά) **3.** το σύνολο των χαρακτηριστικών, ο τρόπος τής ομιλίας, όπως αντανακλά την ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο ομιλητής: *μιλώ με έντονο / επιθετικό ~* || *μου μίλησε μ' έναν ~ απογοήτευσης / ειρωνείας / θλίψης* || (κ. στον πληθ.) *διαμαρτυρήθηκε σε ήπιους ~* || *τα αντιπολιτευόμενα στελέχη κράτησαν χαμηλούς ~ στη συνεδρίαση τής Κεντρικής Επιτροπής* || *συμφώνησαν να χαμηλώσουν οι ~ τής αντιπαράθεσης και να μειωθεί η ένταση*· ΦΡ. (α) ***ανεβάζω / κατεβάζω τους τόνους*** αυξάνω / μετριάζω την ένταση τής φωνής, τού ύφους τής ομιλίας μου: *ο δημοσιογράφος ζήτησε από τους δύο πολιτικούς να κατεβάσουν τους τόνους* || *στη συζήτηση που ακολούθησε ο υπουργός ανέβασε τους τόνους* (β) ***ανεβαίνουν οι τόνοι*** αυξάνεται η ένταση: *σιγά-σιγά ~ τής προεκλογικής αντιπαράθεσης* (γ) ***επαναλαμβάνω σε όλους τους τόνους*** επαναλαμβάνω με κάθε δυνατό τρόπο, με έμφαση: *ο πρωθυπουργός επανέλαβε σε όλους τους τόνους την πρόθεση τής κυβέρνησης να εξαντλήσει την τετραετία* **4.** (ειδικότ. για τη λογοτεχνία) το ύφος: *επικός / λυρικός ~ ποιήματος* **5.** (για προφορικό ή γραπτό λόγο) η ιδεολογική διάθεση ή τάση: *η ομιλία του χαρακτηριζόταν από αντιδεξιούς ~* • **6.** ΙΑΤΡ. (α) ο βαθμός ελαστικότητας μυός ή ιστού (β) η πίεση στα τοιχώματα τού οφθαλμικού βολβού από τα υγρά που υπάρχουν σε αυτόν • **7.** ΜΟΥΣ. (α) (γερμ. Ton) ο μουσικός ήχος, ο φθόγγος (βλ.λ.), το τονικό ύψος (β) το μεγαλύτερο μουσικό διάστημα ανάμεσα σε δύο διαδοχικούς φθόγγους μιας φυσικής ή συγκερασμένης διατονικής κλίμακας· διαιρείται σε δυο ημιτόνια: *η μείζων κλίμακα προχωρά κατά ~, ~, ημιτόνιο, ~, ~, ~, ημιτόνιο* || *αυτό το πιάνο είναι κουρδισμένο ενάμιση ~ πιο ψηλά από το άλλο*· ΦΡ. ***δίνω τον τόνο*** (i) (σε ορχήστρα ή τραγουδιστή) υποδεικνύω τον κατάλληλο μουσικό ρυθμό (ii) (μτφ.) παρουσιάζω, μεταδίδω το κύριο χαρακτηριστικό, το στίγμα, την κυρίαρχη ατμόσφαιρα, τον ρυθμό: *ο πρωθυπουργός έδωσε τον τόνο τής πολιτικής που πρόκειται να ακολουθήσει* || *οι δημοσιογράφοι δίνουν τον τόνο τής προεκλογικής εκστρατείας των κομμάτων* **8.** (στο τηλέφωνο, αν καλέσουμε τον αριθμό 141· ως ηχητική ένδειξη για την ώρα) χαρακτηριστικός ήχος σύντομης διάρκειας: *η ώρα στον επόμενο ~ θα είναι δέκα και είκοσι και τριάντα δευτερόλεπτα* **9.** (για χρώματα) ο βαθμός εντάσεως, η διαβάθμιση φωτός και σκιάς: *πίνακες με γκρίζους ~* || *ζεστοί / ρόδινοι ~ στον ουρανό* || *οι ~ τού γαλάζιου / τού πράσινου σ' ένα τοπίο* **10.** (κατ' επέκτ.) η απόχρωση στην ατμόσφαιρα ενός χώρου: *υπήρχε ένας ~ κομψότητας / λιτότητας / μεγαλοπρέπειας στο δωμάτιο / στο κτήριο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, εμετός, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού *ρ. τείνω* (< **τέν-jω*), βλ.λ.].

> **τόνος – τόνος – τόννος.** Πρόκειται για τρεις διαφορετικές στην προέλευση και τη σημασία τους λέξεις. Το **τόνος**, που σημαίνει «την έξαρση τής φωνής σε ορισμένη συλλαβή μιας λέξης» και τη γραπτή δήλωσή της (τόνος = οξεία, βαρεία, περισπωμένη), προέρχεται από τη ρίζα **τεν-** (πβ. **τέν-ων, τείνω** < **τεν-jω*), αποτελώντας την ετεροιωμένη βαθμίδα της (*τεν-: τόν-ος*, όπως *λέγ-ω: λόγ-ος, μέν-ω: μόν-ος*). Το **τόνος**, που σημαίνει «μέτρο χωρητικότητας» *(ένας τόνος σιτάρι)*, είναι δάνειο από το γαλλ. tonne (πβ. αγγλ. tun και ton, γερμ. Tonne, ισλ. tunna) – παλαιότερα, πριν απλογραφηθούν τα σύμφωνα των δάνειων λέξεων τής Ελληνικής, η λέξη γραφόταν **τόννος**. Τέλος, το **τόννος**, που δηλώνει το ομώνυμο ψάρι, πήρε μεν την τελική μορφή του ως δάνειο από το ιταλ. tonno, το ίδιο όμως το ιταλ. tonno ανάγεται στο αρχ. ελλην. **θύννος** (όπως και το tuna τής Αγγλικής < ισπ. atún < αραβ. tun < *θύννος*). Το τελευταίο αυτό είναι καλό να γράφεται με δύο *-ν-* **(τόννος)** σύμφωνα με την προέλευσή του.

τόνος[2] (ο) **1.** μονάδα βάρους ίση με χίλια κιλά **2.** (μτφ.) για πολύ μεγάλη ποσότητα: *πήγε κι αγόρασε έναν ~ πατάτες* **3.** μέτρο χωρητικότητας πλοίων ΣΥΝ. κόρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. tonne < μεσν. λατ. tunna, κελτ. αρχής].

τόντι επίρρ. → τωόντι

τονώνω ρ. μετβ. {τόνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προσδίδω δύναμη, αυξάνω τη ζωντάνια: *ένα πλούσιο πρωινό με δημητριακά τονώνει σημαντικά τον ανθρώπινο οργανισμό* ΣΥΝ. ενδυναμώνω, ενισχύω ΑΝΤ. εξασθενίζω, αδυνατίζω **2.** (μτφ.) αναζωογονώ, ζωντανεύω: *οι νέες επενδύσεις θα τονώσουν την οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή* || *ο λοχαγός προσπαθούσε να τονώσει το ηθικό των στρατιωτών του*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τονῶ (-όω)* < αρχ. *τόνος*].

τόνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η ενίσχυση, το δυνάμωμα, η αύξηση τής ενεργητικότητας και τής ζωντάνιας: *ένα ρόφημα για την ~ τού οργανισμού* || (μτφ.) *εμψυχωτικά λόγια για την ~ τού ηθικού των παικτών*.

τονωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (κυρ. για φάρμακα ή φαρμακευτικές ου-

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΝΙΣΜΟΥ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

1. Ως τονικό σημείο (τόνος) χρησιμοποιείται η **οξεία** (΄). Οι λέξεις που τονίζονται στη λήγουσα ονομάζονται **οξύτονες**· αυτές που τονίζονται στην παραλήγουσα **παροξύτονες** και αυτές που τονίζονται στην προπαραλήγουσα **προπαροξύτονες**.

2. Τόνο παίρνει κάθε λέξη που έχει **δύο ή περισσότερες συλλαβές** (όχι οι μονοσύλλαβες λέξεις). Δεν ανεβάζουν τον τόνο τους στην προηγούμενη λέξη οι λέξεις στις οποίες έχει σιγηθεί το τονιζόμενο αρκτικό φωνήεν (αφαίρεση), είτε παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες είτε ως δισύλλαβες: *του 'πε* [< *του είπε*], *μου 'ρθε* [< *μου ήρθε*], *του 'φερε* [< *του έφερε*], *του 'δωσε* [< *του έδωσε*]). Διατηρούν τον τόνο τους: (α) Λέξεις που παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από έκθλιψη: *λίγ' απ' όλα, ούτ' εγώ* (β) Λέξεις που παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από αποκοπή τού ληκτικού φωνήεντος μπροστά από σύμφωνο: *φέρ' το, άσ' τον.*

3. Οι **μονοσύλλαβες λέξεις** *δεν παίρνουν τόνο. Εξαιρούνται και παίρνουν τόνο:*

(α) Ο διαζευκτικός σύνδεσμος *ή*: *ο Κώστας ή ο Γιάννης.*

(β) Οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (*μου, σου, του, της, μας, σας, τους*), για να διακριθούν από τις κτητικές: *η μητέρα μού είπε* (= η μητέρα είπε σε μένα), αλλά *η μητέρα μου είπε* (= η δική μου μητέρα είπε).

(γ) Τα ερωτηματικά *πού* και *πώς* (είτε βρίσκονται σε ευθεία είτε σε πλάγια ερώτηση): *Πού μένεις;* (ευθεία ερώτηση) – *Πες μου πού μένεις* (πλάγια ερώτηση) – *Πώς είσαι; – Πες μου πώς είσαι.*

(δ) Οι μονοσύλλαβες λέξεις, όταν συνεκφέρονται με τους ρηματικούς τύπους *μπω, βγω, βρω, 'ρθω*, σε όλα τα πρόσωπα και τους αριθμούς, λ.χ. *θά μπω, θά 'ρθω* κ.λπ. (επειδή προφέρεται πιο δυνατά το *θα*), αλλά *θα μπω, θα 'ρθω* (προφέρεται *θα μπώ, θα 'ρθώ*). (Σημειώνεται ότι ανάλογος τονισμός [«τονισμός φράσεως»] δεν προβλέπεται σε αντίστοιχες περιπτώσεις, π.χ. *θα 'φερε* [όχι *θά 'φερε*]· βλ. 2).

- Θεωρούνται μονοσύλλαβοι και δεν παίρνουν τόνο οι συνιζημένοι τύποι: *για, γεια, ποιος, ποιου, ποιους, πια, πιω, δυο, μια, γυιος, το βιος* κ.ά. (αλλά: *δύο, μία, το ποιόν, ο βίος*).

4. Ο τόνος τού εγκλιτικού αναβιβάζεται στη λήγουσα τής προηγούμενης λέξης, όταν αυτή είναι προπαροξύτονη: *ο πρόεδρός μας, άνοιξέ του.* Όταν προηγείται τύπος προστακτικής και ακολουθούν δύο εγκλιτικά, ο τόνος σημειώνεται ως εξής:

πες του το (μονοσύλλαβος τύπος προστακτικής)
δώσε τού το (παροξύτονος τύπος προστακτικής)
άνοιξέ του το (προπαροξύτονος τύπος προστακτικής)

5. Πνεύματα δεν σημειώνονται (ψιλή [᾿], δασεία [῾]).

Προτείνουμε και εφαρμόζουμε στο παρόν λεξικό τον τονισμό τής γενικής τού οριστικού άρθρου (τού – τής – τού), για να αποφεύγεται η σύγχυση με τα αντίστοιχα κτητικά (του, της, του) και για να διευκολύνεται η ανάγνωση και κατανόηση των ονοματικών φράσεων σε συνεχές κείμενο:
Η πτώση τής τιμής τού δολαρίου προκαλεί αναταραχή στις αγορές τής Ευρώπης.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Α. Οι τόνοι είναι δύο: η **οξεία** (΄) και η **περισπωμένη** (῀)[1].
Οξεία τίθεται πάντοτε στη βραχεία συλλαβή και, ανάλογα με την περίπτωση, στη μακρά συλλαβή.
Περισπωμένη τίθεται μόνο σε μακρά συλλαβή.

Β. Οι βασικοί (γενικοί) κανόνες τού τονισμού είναι:

1. Η τονιζόμενη **βραχεία συλλαβή** παίρνει πάντοτε οξεία: *φυτό, νέα.*
2. Η τονιζόμενη **μακρά παραλήγουσα** παίρνει περισπωμένη, όταν η λήγουσα είναι βραχεία: *δῶσε, φῆμες* (῀ ◡)[2].
   - Εξαιρούνται: *ὥστε, οὔτε, μήτε, εἴτε, εἴθε.*
   - Η τονιζόμενη **μακρά παραλήγουσα** παίρνει οξεία, όταν η λήγουσα είναι μακρά: *ἀκούω, ἀνθρώπους, κηφήνων, μήνας* (´– –).
3. Η τονιζόμενη **προπαραλήγουσα** παίρνει πάντοτε οξεία: *τράπεζα, ὥριμος, αἴτημα.*

Γ. Για να εφαρμοστούν οι γενικοί αυτοί κανόνες, πρέπει να γνωρίζουμε πότε μια συλλαβή (δηλ. το φωνήεν ή η δίφθογγός της) είναι μακρά και πότε βραχεία[3].

(α) Τα φωνήεντα μπορεί να είναι *μακρά, βραχέα* ή *δίχρονα.*
Βραχέα είναι πάντοτε τα: **ε, ο** (συνεπώς, παίρνουν πάντοτε οξεία).
Μακρά είναι πάντοτε τα: **η, ω** (παίρνουν άλλοτε οξεία και άλλοτε περισπωμένη, βλ. Β2).
Δίχρονα είναι τα: **α, ι, υ** (είναι δηλ. άλλοτε μακρά και άλλοτε βραχέα).

(β) Ειδικότερα, τα **δίχρονα**[4]:

1. Τα **ι, υ** είναι βραχέα στην παραλήγουσα των ονομάτων (ουσιαστικών, επιθέτων, αντωνυμιών, μετοχών) και των ρημάτων (συνεπώς, όταν τονίζονται, παίρνουν οξεία): *τρίβε* (◡́◡), *λύσε* (◡́◡), *σκύλος* (◡́ ◡), *κλίμα* (◡́ ◡) κ.λπ.
2. Το **α** είναι βραχύ: (α) Στη λήγουσα των ουδετέρων: *μῆλα* (῀ ◡) (β) Στην άτονη λήγουσα τής οριστικής των ρημάτων: *τραγουδοῦσα* (῀ ◡), *εἶδα* (῀ ◡) (γ) Στην παραλήγουσα των ρημάτων, εκτός από τις καταλήξεις **-αμαι, -ασαι, -αται** τού ενικού και **-αμε, -ατε, -ανε** τού πληθυντικού: *βάλε* (◡́◡), αλλά *πεινᾶνε, κοιμᾶμαι, ἐκτιμᾶτε, ἂς φᾶμε* (῀ ◡).
   Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις τα *α, ι, υ* θεωρούνται μακρά.

(γ) Συλλαβές με δίψηφα φωνήεντα *(αι, ει, οι, ου, υι)* και συνδυασμούς *αυ, ευ* θεωρούνται μακρές: *γενναῖος* (῀ ◡), *ἐκεῖνος* (῀ ◡), *πλοῖο* (῀ ◡), *κλήρου, πίνει* (◡́ –), *εὖρος* (῀ ◡), *μαῦρα* (῀ ◡).

- Εξαιρούνται (θεωρούνται βραχέα) τα **αι, οι** στο τέλος κλιτής λέξεως (εφόσον δεν ακολουθούνται από άλλο φθόγγο / γράμμα): *χοῖροι* (῀ ◡), *εἶμαι* (῀ ◡), *λαοί* (– ◡́), αλλά *κλαῖς* (῀), *πληροῖς* (– ῀).

Δ. Τέλος, τίθεται πάντοτε **περισπωμένη**:

(α) Στην τονιζόμενη μακρά λήγουσα των ρημάτων: *ἀγαπῶ, κλαῖς, τρῶς, κινεῖς.*
(β) Στην τονιζόμενη γενική (ενικού και πληθυντικού) ουσιαστικών, επιθέτων και αντωνυμιών: *τοῦ μαθητῆ, τῆς ἀλεποῦς, τῶν γυναικῶν, σοῦ, αὐτῶν* κ.λπ.
(γ) Στις αντωνυμίες: *ἐμεῖς, ἐμᾶς, μᾶς, ἐσεῖς, ἐσᾶς, σᾶς.*
(δ) Στα κύρια ονόματα σε -*ᾶς* και σε άλλα: *Λουκᾶς, Μηνᾶς, Θεοτοκᾶς – Ἡρακλῆς, Περικλῆς, Ἀθηνᾶ, Ναυσικᾶ, Ἰησοῦς* κ.ά.

---

1. Υπάρχει και ένας τρίτος τόνος, η **βαρεία** (`), που τίθεται πάντοτε στην τελευταία τονιζόμενη συλλαβή *(τὸ μικρὸ σπίτι)* (αν δεν ακολουθεί στίξη), μόνο στα τυπωμένα αρχαία ή λογιότερα κείμενα.
2. Εδώ η βραχεία συλλαβή συμβολίζεται με το (◡), ενώ η μακρά συλλαβή με το (–), π.χ. *φορητός* (◡ – –́).
3. Στη σημερινή γλώσσα **δεν υπάρχουν μακρά και βραχέα φωνήεντα**. Ο χαρακτηρισμός τους ως «μακρών» και «βραχέων» γίνεται με βάση την αρχαία γλώσσα και μόνο για να καθοριστεί ο τόνος στο πολυτονικό σύστημα.
4. Οι κανόνες πολυτονικού τής Νέας Ελληνικής που αφορούν στα δίχρονα είναι απλοποιημένοι έναντι των κανόνων τής Αρχαίας, π.χ. Αρχαία: *γλῶσσα, πεῖρα, πρᾶγμα* – Νέα: *γλώσσα, πείρα, πράγμα.*

σίες και ενέσεις) αυτός που δυναμώνει τον οργανισμό και ενισχύει τη δραστηριότητα των οργάνων τού σώματος: ~ *λοσιόν για τα μαλλιά* ΣΥΝ. δυναμωτικός **2.** (συνεκδ.) ο αναζωογονητικός: ~ *παρεμβάσεις στην οικονομία* **3.** ενισχυτικός τού ηθικού: *η πρώτη νίκη τής ομάδας ήταν ~ για τους παίκτες*· ΦΡ. ***τονωτική ένεση*** καθετί που τονώνει το ηθικό κάποιου: *η βόλτα στην εξοχή ήταν μια ~ μετά από τόση κούραση.* — **τονωτικά** επίρρ.

τοξευτής (ο) [αρχ.], **τοξεύτρια** (η) [1875] {τοξευτριών} πρόσωπο που τοξεύει. τοξότης.

τοξεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τόξευ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ρίχνω με τόξο ♦ **2.** (μετβ.) τραυματίζω (κάποιον) με βέλος. — **τόξευμα** (το) [αρχ.] κ. **τόξευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόξον*].

τοξικοδερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που οφείλεται στη λήψη φαρμακευτικής ουσίας ή στην κατανάλωση τροφίμων που περιέχουν τοξική χημική ουσία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxicodermie].

τοξικολογία (η) [1859] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τις τοξικές ουσίες και τις επιδράσεις τους στον οργανισμό και με τη θεραπεία των δηλητηριάσεων που προξενούν. — **τοξικολόγος** (ο/η) [1887], **τοξικολογικός,** -ή, -ό [1880], **τοξικολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxicologie].

τοξικομανής, -ής, -ές {τοξικομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που καταναλώνει για μεγάλο χρονικό διάστημα και από συνήθεια ουσίες που προκαλούν σωματική και ψυχική εξάρτηση (ναρκωτικά, παραισθησιογόνα, ηρεμιστικά κ.ά.): (κυρ. ως ουσ.) *πρόγραμμα απεξάρτησης τοξικομανών* ΣΥΝ. ναρκομανής. — **τοξικομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *τοξικός* + *-μανής* (από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἐ-μάν-ην* τού ρ. *μαίνομαι*). ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxicomane].

τοξικός, -ή, -ό αυτός που περιέχει δηλητήριο ή που προκαλείται από δηλητηριώδεις ουσίες: ~ *ουσίες / φάρμακα / αέρια / απόβλητα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόξον* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. οφείλεται στην αρχ. συνεκφορά *τοξικὸν φάρμακον* «δηλητήριο με το οποίο άλειφαν τις αιχμές των βελών», από όπου προέκυψαν οι ξέν. όροι, λ.χ. αγγλ. toxic, γαλλ. toxique κ.ά.].

τοξικότητα (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα μιας ουσίας να προκαλεί τοξικά φαινόμενα (δηλητηριάσεις).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxicité].

τοξικοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο παθολογικός φόβος για τις δηλητηριώδεις ουσίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxiphobia].

τοξικοφόρος, -ος, -ο κ. **τοξινοφόρος** αυτός που περιέχει ή παράγει τοξικές ουσίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxophorous].

τοξίκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. βαρύ σύνδρομο τής βρεφικής ηλικίας, που χαρακτηρίζεται από πεπτικές διαταραχές και αφυδάτωση ΣΥΝ. τοξινίαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxicosis].

τοξιναιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία πολλών βακτηριακών τοξινών στο αίμα και η μόλυνσή του από αυτές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxaemia (βλ. κ. *τοξίνη*)].

τοξίνη (η) [1894] {τοξινών} ΙΑΤΡ.-ΒΙΟΛ. καθένα από τα μέλη ομάδας μορίων πρωτεϊνικής φύσεως, που είναι δηλητηριώδη για τον οργανισμό: *οι ~ ορισμένων φαγητών* || *τρώει μόνο λαχανικά, για να καθαρίσει ο οργανισμός του από τις ~.* — **τοξινικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toxine].

τοξινίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η τοξίκωση (βλ.λ.).

τοξινοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. θεραπεία που γίνεται με τη χρήση μικροβιακών κυρίως, τοξινών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxinotherapy].

τοξίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η προσβολή από τοξίνες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxinosis].

τόξο (το) **1.** όπλο που αποτελείται από καμπύλο μακρύ στέλεχος (από ξύλο, μέταλλο, πλαστικό, ανάλογα με την εποχή και το είδος), τού οποίου οι δύο άκρες συνδέονται με ευθύ (τεντωμένο) σχοινί (χορδή) ή με ειδικό ελατήριο, πάνω στο οποίο προσαρμόζεται το βέλος που ρίχνεται προς συγκεκριμένο στόχο: *στρατιώτης με ~* (τοξότης) || *βάζω ένα βέλος στο ~* || *ρίχνω με το ~* **2.** το παραπάνω όπλο σε σύγχρονη μορφή, που χρησιμοποιείται στο άθλημα τής τοξοβολίας **3.** (συνεκδ.) το βέλος που ρίχνει κανείς με το τόξο: *τα ~ έπεφταν βροχή* **4.** σήμα κυκλοφορίας σε δρόμο ή κλειστό χώρο (λ.χ. διάδρομο, κατάστημα), το οποίο δείχνει την κατεύθυνση που πρέπει κανείς να ακολουθήσει και έχει το σχήμα βέλους: *ένα ~ έδειχνε την πορεία* ● **5.** ΜΑΘ. (α) κάθε τμήμα καμπύλης, που ορίζεται από δύο σημεία της (β) ***κυκλικό τόξο*** το μέρος τής περιφέρειας κύκλου που ορίζεται από δύο σημεία του **6.** (συνεκδ.) ΑΝΑΤ. μέλος τού σώματος που έχει σχήμα τόξου (σημ. 1): *αορτικό / βραχιόνιο / ζυγωματικό ~* **7.** (μτφ.) για τον γεωγραφικό προσδιορισμό μιας τάσης (ιδεολογίας, θρησκείας κ.λπ.) που έχει εξαπλωθεί σε ευρύτερο γεωγραφικό χώρο, δίνοντας την εντύπωση καμπύλης (τόξου): *πολλοί μιλούν για μουσουλμανικό ~ στα Βαλκάνια πάνω από την Ελλάδα* **8.** ΑΡΧΙΤ. αψίδα, καμάρα **9.** ΜΕΤΕΩΡ. ***ουράνιο τόξο*** βλ. λ. *ουράνιος, ίριδα* **10.** ΜΟΥΣ. το δοξάρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βέλος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τόξον*, πιθ. δάνειο από τη σκυθική γλώσσα, αν λάβουμε υπ' όψιν την ξεχωριστή φήμη που είχαν οι Πέρσες, και κυρ. οι Σκύθες, ως επιδέξιοι τοξότες. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η λ. ίσως συνδ. με τα σκυθικά ανθρωπωνύμια *Τόξαρις, Τάξακις, Ταξίλας* και με το μτγν. περσ. taxš «τόξο». Αντιθέτως, η συσχέτιση με λατ. taxus «είδος δέντρου» και περσ. *taxša- είναι λιγότερο πιθανή. Η σημ. «ουράνιο τόξο» είναι μτγν.].

τοξοβολία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. αγώνισμα που συνίσταται στη ρίψη βελών με τόξο εναντίον κινητών ή ακίνητων στόχων.

τοξοβόλος (ο/η) αθλητής / αθλήτρια τής τοξοβολίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τόξον* + *-βόλος* < *βάλλω*].

τοξοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τοξοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα τόξου: ~ *αρτηρίες / ίνες / κατασκευή* ΣΥΝ. τοξωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τοξόπλασμα (το) {τοξοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) παρασιτικός μικροοργανισμός που απαντά κυρ. στα λευκοκύτταρα ανθρώπων και ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxoplasma].

τοξοπλάσμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. παρασιτική ασθένεια των σπονδυλωτών, λόγω μόλυνσης από τοξόπλασμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. toxoplasmosis].

τοξοστοιχία (η) {τοξοστοιχιών} ΑΡΧΙΤ. (στη βυζαντινή ναοδομία) η ένωση με τόξα των κιόνων μιας κιονοστοιχίας.
[ΕΤΥΜ. < *τόξο* + *-στοιχία* < *στοῖχος*].

τοξότης (ο) {τοξοτών} **1.** στρατιώτης οπλισμένος με τόξο ● **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Ν. ημισφαιρίου, ο οποίος περιέχει τις πυκνότερες περιοχές τού γαλαξία μας **3.** ΑΣΤΡΟΛ. το ένατο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 23/11-21/12 **4.** (συνεκδ. στον ενικό) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. to-ko-so-ta) < *τόξον* + παραγ. επίθημα *-της* (πβ. κ. *ἱππό-της*)].

τοξοφόρος, -ος, -ο αυτός που έχει τόξο (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόξον* + *-φόρος* < *φέρω*].

τοξωτός, -ή, -ό [μτγν.] τοξοειδής (βλ.λ.), κυρτωμένος: ~ *φρύδια* || ~ *έγχορδο μουσικό όργανο* (που παίζεται με δοξάρι).

τοπάζι (το) {τοπαζ-ιού | -ιών} ορυκτό και πολύτιμος λίθος με χαρακτηριστικό κίτρινο χρώμα (αλλά και καστανό ή κυανό) και υαλώδη λάμψη, που μετά από θερμική κατεργασία αποκτά ρόδινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοπάζιον*, δάνειο ανατολ. προελ., που πιθ. προήλθε από όνομα νησιού στην Ερυθρά Θάλασσα. Μέσω τού λατ. topazus η λ. διαδόθηκε σε αρκετές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. topaz, γαλλ. topaze κ.ά.].

τοπάρχης (ο) {τοπαρχών} **1.** ο διοικητής ενός τόπου **2.** (συνεκδ.) ισχυρός τοπικός άρχοντας ΣΥΝ. προεστός, προύχοντας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τόπος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

τοπαρχία (η) [μτγν.] {τοπαρχιών} **1.** περιοχή που διοικείται από τον τοπάρχη **2.** (συνεκδ.) το αξίωμα τού τοπάρχη.

τόπι (το) {δύσχρ. τοπ-ιού | -ιών} **1.** μικρή σφαίρα, κυρ. από λάστιχο, που χρησιμοποιείται σε διάφορα παιχνίδια: *τα παιδιά έπαιζαν ~* ΣΥΝ. μπάλα **2.** η μπάλα τού ποδοσφαίρου: *«ο επιθετικός τής Προοδευτικής έσπρωξε το ~ στα δίχτυα τής ομάδας τού Ιωνικού»* (εφημ.) || (ειρων.) *έντεκα άντρες που κλοτσούν ένα ~* ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) τόπι στο ξύλο*** δέρνω (κάποιον) πολύ ● **3.** μακρύ ύφασμα περιτυλιγμένο γύρω από ξύλινο άξονα σε σχήμα κυλίνδρου: *ο υπάλληλος έβαλε τα ~ στα ράφια* ● **4.** (παλαιότ.-λαϊκ.) η μπάλα τού κανονιού **5.** (συνεκδ.) το κανόνι: *«βάλτε φωτιά στα ~, κάψτε τα Γιάννενα»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. top «σφαίρα»].

-τόπι λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών με τη σημ. «χωράφι, αγρός, τόπος»: *βοσκο-τόπι, λασπο-τόπι, βαλτο-τόπι.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής *(-τόπιον)*, υποκ. τού αρχ. *τόπος*].

τοπικισμός (ο) [1877] η υπερβολική προσήλωση (κάποιου) στα συμφέροντα τού τόπου καταγωγής του, τής ιδιαίτερης πατρίδας του ή τού τόπου όπου διαμένει, αδιαφορώντας για το ευρύτερο (εθνικό ή κοινωνικό) συμφέρον. — **τοπικιστής** (ο) [1892], **τοπικίστρια** (η), **τοπικιστικός,** -ή, -ό [1894], **τοπικιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. localism].

τοπικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή (κατ' αντιδιαστολή συνήθ. προς το σύνολο τής επικράτειας ή έναν μεγάλης έκτασης γεωγραφικό χώρο): ~ *άρχοντας / προβλήματα / εκλογές / αρμοδιότητα /* (κομματική) *οργάνωση / σύλλογος* || ~ *κλίμα / παράδοση / πόλεμος / πανηγύρι / έθιμα* || ΓΛΩΣΣ. ~ *επίρρημα* (επίρρημα που δηλώνει τόπο) (β) ***τοπική κοινωνία*** δήμος ή κοινότητα, κατ' αντιδιαστολή προς ευρύτερη περιφέρεια (γ) ***τοπική συγκοινωνία*** συγκοινωνιακό δίκτυο, συνήθ. λεωφορειακό, που εξυπηρετεί τους κατοίκους συγκεκριμένης περιοχής μέσα στα όριά της (κατ' αντιδιαστολή προς τους λεωφορειακούς άξονες, που εξυπηρετούν κατοίκους διαφορετικών περιοχών) (δ) ***τοπική αυτοδιοίκηση*** δημοκρατικός αποκεντρωτικός θεσμός διαχείρισης των τοπικών υποθέσεων· οι δήμοι και οι κοινότητες· βλ. κ. λ. *αυτοδιοίκηση* (ε) ΜΕΤΕΩΡ. ***τοπικός άνεμος*** άνεμος μικρής εντάσεως, που επηρεάζεται από τη διαμόρφωση τού χώρου και τις συνθήκες τής περιοχής και όχι από τη γενικότερη κυκλοφορία στην ατμόσφαιρα **2.** αυτός που σχετίζεται με ένα ορισμένο τμήμα από ένα σύνολο: *καταπολέμηση τού ~ πάχους* || ~ *θεραπεία.* — **τοπικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος.*

τοπικότητα (η) [1801] {τοπικοτήτων} στοιχείο που σχετίζεται με έναν τόπο (με τις συνθήκες, τους ανθρώπους, τα ήθη κ.λπ.): (συνήθ. στον πληθ.) *«πολλοί χωρικοί μετακινήθηκαν στις πόλεις μεταφέροντας μαζί τις ~ τους»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. localité].

τοπίο (το) **1.** υπαίθριος συνήθ. φυσικός χώρος (ως προς τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά του, που τον καθιστούν αντικείμενο αισθητικής απόλαυσης από τον άνθρωπο): *ορεινό / νησιωτικό / μαγευτικό / υπέροχο / μοναδικό / εξαίσιο ~* || *θαυμάζω / ατενίζω το ~* **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η ζωγραφική παράσταση τέτοιου χώρου, πολλές φορές πλαισιωμένου και από πρόσωπα: *ο πίνακας απεικονίζει ένα ορεινό ~* **3.** (γενικότ.) η

κατάσταση πραγμάτων. το σκηνικό: *ακόμη δεν φαίνεται να έχει ξεκαθαρίσει το πολιτικό ~ τής χώρας* || *«μια σειρά βιομηχανικών συγχωνεύσεων και εξαγορών μεταμορφώνει κάθε μέρα το ~ των Μ.Μ.Ε.»* (εφημ.) || *θολό το ~ στη χρηματιστηριακή αγορά.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοπίον* < μτγν. *τόπιον* (με καταβιβασμό τού τόνου), υποκ. τού αρχ. *τόπος*].

τοπιογραφία (η) [1863] {τοπιογραφιών} ζωγραφικός πίνακας που απεικονίζει τοπίο. — **τοπιογραφικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.

τοπιογράφος (ο/η) [1829] ζωγράφος που φιλοτεχνεί τοπιογραφίες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. paysagiste].

το πλανάσθαι ανθρώπινον → ανθρώπινος

τόπλες επίρρ. **1.** (για γυναίκα) χωρίς να καλύπτεται με ρούχο το στήθος: *στην παραλία πολλές γυναίκες κυκλοφορούν ~* **2.** (ως επίθ. για ρούχο) αυτός που αφήνει το πάνω μέρος τού γυναικείου σώματος, ιδ. το στήθος, ακάλυπτο: *φοράει μαγιό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. topless].

τοπ-μόντελ (το) {άκλ.} γυναίκα ή άνδρας που βρίσκεται στην κορυφή των μοντέλων τα οποία μετέχουν σε επιδείξεις μόδας, υψηλής ραπτικής στον διεθνή χώρο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. top-model].

τοπογραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η εφαρμοσμένη επιστήμη μέσω τής οποίας διενεργούνται ακριβείς μετρήσεις γήινων επιφανειών και απεικονίζονται γραφικά σε χάρτη **2.** (συνεκδ.) η ακριβής και λεπτομερής περιγραφή τόπου ή περιοχής (με τα βουνά, τις κοιλάδες κ.λπ.)· επίσης η ίδια η διαμόρφωση ενός τόπου: *η ~ μιας περιοχής*.

τοπογραφικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τοπογραφία: *~ μελέτη / χάρτης / υπηρεσία* **2. τοπογραφικό** (το) το τοπογραφικό σχεδιάγραμμα. — **τοπογραφικ-ά / -ώς** [1848] επίρρ.

τοπογράφος (ο/η) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικός που ασχολείται με τοπογραφικές εργασίες (σύνταξη τοπογραφικών χαρτών, χάραξη τεχνικών έργων κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. topographe].

τοπογραφώ ρ. μετβ. [μτγν.] {τοπογραφείς... | τοπογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χαρτογραφώ μια περιοχή συντάσσοντας τον τοπογραφικό της χάρτη.

τοποθεσία (η) [μτγν.] {τοποθεσιών} **1.** το μέρος, η θέση σε τόπο, την οποία καταλαμβάνει ένα σπίτι, ένας οικισμός κ.λπ. και η ίδια η περιοχή γενικότερα: *χωριό χτισμένο σε ωραία / πεδινή / ορεινή ~* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. συλλογή από ιστοσελίδες τού Παγκόσμιου Ιστού: *επισκέφθηκα μια ενδιαφέρουσα διαδικτυακή ~ σχετικά με τον γαλλικό κινηματογράφο*.
[ΕΤΥΜ. Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. web-site].

τοποθέτηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) (για πράγματα) το να τοποθετεί κανείς (κάτι/κάπου): *η ~ των πιατικών στα ράφια* (β) η ένταξη στον χώρο και τον χρόνο: *η ~ αυτού τού ποιητή στην εποχή του* || *η ~ τής δράσης στη χώρα των φαραώ αποτελεί εύρημα τού σκηνοθέτη* **2.** (για πρόσ.) ο καθορισμός τής θέσης στην οποία πρόκειται να υπηρετήσει ένας υπάλληλος (διορισμός, μετάθεση, προαγωγή): *η ~ καθηγητών σε οργανικές θέσεις σχολείων* || *η ~ κάποιου ως προέδρου ενός οργανισμού* **3.** (για χρήματα/κεφάλαια) η επένδυση σε τραπεζικές καταθέσεις, ακίνητα κ.λπ.: *βραχυπρόθεσμη ~ κεφαλαίου* || *~ αποταμιεύσεων* ● **4.** η άποψη, η γνώμη για ένα θέμα / ζήτημα: *οι ~ των συνέδρων στο σχετικό ζήτημα ήταν ποικίλες* || *πολιτική ~* || *δεξιά / αριστερή ~*.

τοποθετώ ρ. μετβ. {τοποθετείς... | τοποθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για πράγματα) βάζω (κάτι) σε συγκεκριμένη θέση (συνήθ. με προσοχή): *~ τα βιβλία στη βιβλιοθήκη / τα πιάτα στην πιατοθήκη* || *~ τα ρούχα με προσοχή στη βαλίτσα* **2.** (μτφ.) βάζω (κάποιον/κάτι) σε συγκεκριμένη θέση (κοινωνική, πολιτική, ηθική, καλλιτεχνική κ.λπ.) μέσα σε σύνολο, τον κατατάσσω (κάπου): *τον τοποθετούν στον χώρο τού υπερρεαλισμού* || *-Πού τον τοποθετείς σύμφωνα με όσα λέει; -Τον ~ στην Αριστερά* **3.** (μτφ.-ειδικότ.) προσδιορίζω σε χώρο και χρόνο, εντοπίζω: *πότε και πού τοποθετείτε τις απαρχές τού σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού;* || *ο ερευνητής τοποθετεί το έργο τού καλλιτέχνη στο ιστορικό του πλαίσιο* || *ο συγγραφέας τοποθετεί τους ήρωές του στη μετεμφυλιακή Ελλάδα* **4.** βάζω σε μια θέση, σε σειρά (ιεραρχία, κλίμακα κ.λπ.): *τον τοποθέτησαν στη δεύτερη κατηγορία* || *τοποθέτησαν την ομάδα σε όμιλο ισχυρών αντιπάλων* **5.** (για σκέψη, ιδέα, άποψη) στηρίζω (κάπου), θέτω: *τοποθέτησε το θέμα σε εσφαλμένη βάση* || *δεν το τοποθετείς σωστά το θέμα* **6.** ορίζω (με διορισμό, προαγωγή, μετάθεση) κάποιον σε εργασιακή, πολιτική, διοικητική θέση: *ο πρωθυπουργός τοποθέτησε δικούς του ανθρώπους στις θέσεις-κλειδιά τού κρατικού μηχανισμού* || *τοποθετήθηκε μορφωτικός ακόλουθος τής πρεσβείας* **7.** (για κεφάλαια) επενδύω: *~ χρήματα στην τράπεζα·* (μεσοπαθ. **τοποθετούμαι**) **8.** παίρνω θέση στον χώρο: *τοποθετήθηκε στο κατάλληλο σημείο, για να δει από κοντά τον πρόεδρο* || *ο παίκτης είχε τοποθετηθεί στο σωστό σημείο για γκολ* **9.** (μτφ.) παίρνω θέση για ένα ζήτημα, εκφράζω συγκεκριμένη άποψη: *αφού τοποθετήθηκαν όλοι οι σύνεδροι, άρχισε η ψηφοφορία* **10.** (μτφ.) κινούμαι μέσα στα όρια ενός χώρου (ιδεολογικού, πολιτικού, καλλιτεχνικού κ.λπ.), φέρω τα χαρακτηριστικά του: *η σκέψη του τοποθετείται στο ρεύμα τού ρομαντισμού*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοποθετῶ (-έω)*, αρχική σημ. «περιγράφω», < *τόπος* + *-θετῶ* < *-θέτης* < *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

τοπολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΑΘ. η επιστήμη που μελετά τη σχέση τού χώρου (τοπολογικός χώρος) και ιδ. των στοιχείων των αντικειμένων τα οποία μένουν αναλλοίωτα, ακόμη και όταν τα σχήματα παραμορφώνονται, τεντώνονται, σχίζονται κ.λπ. με τη μαθηματική ανάλυση. — **τοπολογικός**, -ή, -ό [1788], **τοπολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. topologie].

τοπομετρία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής τοπογραφίας, που έχει ως αντικείμενο τις απεικονίσεις και τις μετρήσεις των θέσεων διαφόρων σημείων τού εδάφους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. topométrie].

τόπος (ο) **1.** τοποθεσία, μέρος, περιοχή· ΦΡ. (λόγ.) (α) ***κατά τόπους*** κατά περιοχές, τοπικά: *~ θα σημειωθούν βροχοπτώσεις* (β) ***κρανίου τόπος*** ο Γολγοθάς (βλ.λ.) (γ) ***Άγιοι Τόποι*** τα μέρη στα οποία έζησε και δίδαξε ο Χριστός (δ) (λόγ.) ***επί τόπου*** (i) με παρουσία (κάποιου) στον συγκεκριμένο τόπο που τον ενδιαφέρει: *ο νομάρχης θα μεταβεί ~, για να επιβλέψει το έργο* (ii) στο ίδιο σημείο, επιτόπια: *έκανε στροφή ~* (ε) (μτφ.) ***μένω στον τόπο*** πεθαίνω ακαριαία: *τον χτύπησε σφαίρα και έμεινε στον τόπο* (στ) ***αφήνω (κάποιον) στον τόπο*** σκοτώνω (κάποιον) ακαριαία: *τον χτύπησε με δύναμη και τον άφησε στον τόπο* (ζ) ***κοινός τόπος*** η κοινοτοπία (βλ.λ.): *η ανάγκη περιορισμού των ελλειμμάτων αποτελεί κοινό τόπο πλέον* (η) ***άλλοι τόποι, άλλοι άνθρωποι*** τα ανθρώπινα ήθη και έθιμα ποικίλλουν από τόπο σε τόπο (θ) ***από τόπο σε τόπο*** σε διάφορες περιοχές: *η λαϊκή μας μουσική διαφέρει ~* (ι) ΕΚΚΛΗΣ. ***τόπος αναπαύσεως*** (μτφ. σε ύμνους, κείμενα κ.λπ.) η μετά θάνατον αιώνια ζωή **2.** το μέρος από το οποίο κατάγεται ή στο οποίο διαμένει (κάποιος) (χωριό, πόλη ή χώρα), η πατρίδα: *νοσταλγώ τον ~ μου* || *ο ~ μας είναι ξεχασμένος από το κράτος·* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είν' και μπαλωμένο*** βλ. λ. *παπούτσι* **3.** ο χώρος που καταλαμβάνει ένα αντικείμενο, η θέση στην οποία βρίσκεται: *κάθε πράγμα βρισκόταν στον ~ του·* ΦΡ. (α) ***πάνω τόπο*** βλ. λ. *πάνω* (β) (μτφ.) ***δίνω τόπο στην οργή*** συγκρατώ τον θυμό μου, παύω να είμαι οργισμένος: *δώσε τόπο στην οργή πια· αφού βλέπεις ότι έχει μετανιώσει!* (γ) ***κάνω τόπο (σε κάποιον)*** αφήνω ελεύθερο χώρο: *κάνε τόπο να περάσουμε!* (δ) ***τόπο στα νιάτα!*** (ως σύνθημα) για την ανάγκη ανανέωσης ενός χώρου (εργασιακού, πολιτικού κ.ά.) σε έμψυχο υλικό με προώθηση νεότερων στελεχών: *είναι καιρός να αποσυρθεί η παλαιά φρουρά από την ηγεσία τής παράταξης· ~!* **4.** (μτφ.) θέση στο Διαδίκτυο: *στον διαδικτυακό μας ~ υπάρχουν ιστοσελίδες για όλα τα αθλήματα* ● **5.** ΜΑΘ. ***γεωμετρικός τόπος*** το σύνολο σημείων που έχουν ορισμένη κοινή ιδιότητα και συνήθ. ανήκουν σε μια ευθεία, γραμμή ή επιφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Εντελώς υποθετικές και ανεπιβεβαίωτες θεωρούνται οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με λιθ. tenkù «εκτείνω, εξαπλώνομαι», με αρχ. αγγλ. þafian «συναινώ, παρέχω, επιτρέπω» και με αρχ. σλαβ. tepǫ «χτυπώ», οι οποίες προϋποθέτουν δυσερμήνευτες μεταβολές].

-τοπος β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** τόπο ή περιοχή γεμάτη από κάτι: *θαμνό-τοπος, ψαρό-τοπος* **2.** τόπο που προορίζεται για κάτι: *βοσκό-τοπος, κυνηγό-τοπος, βιό-τοπος* **3.** τόπο που έχει συγκεκριμένη ιδιότητα: *ξερό-τοπος, αγριό-τοπος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *τόπος* και εμφανίζεται τόσο σε κληρονομηθέντα σύνθετα (λ.χ. αρχ. *ἄ-τοπος, ἔκ-τοπος*, μτγν. *ἰδιό-τοπος*) όσο και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. bio-tope), από όπου επεκτάθηκε σε γενικότερη χρήση (λ.χ. *δασό-τοπος, ερημό-τοπος*)].

τοποτηρητής (ο) **1.** πρόσωπο που έχει εξουσιοδοτηθεί να αντικαθιστά (κάποιον), όταν απουσιάζει (λ.χ. ο κληρικός που αναπληρώνει τον επίσκοπο χηρεύουσας επισκοπής) **2.** (μτφ.) το πρόσωπο που τοποθετεί κάποιος κάπου, για να επιτηρεί, να εποπτεύει και να του αναφέρει τι γίνεται: *«ο υπουργός Εξωτερικών δεν είδε με καλό μάτι την τοποθέτηση τοποτηρητή τού πρωθυπουργού δίπλα του»* (εφημ.). — **τοποτηρητεία** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τοποτηρῶ (-έω)* < *τόπος* + *τηρῶ*].

τοποχρονολογία (η) [1892] {τοποχρονολογιών} (στη βιβλιογραφία) ο τόπος, η χρονολογία και ο εκδοτικός οίκος ενός δημοσιεύματος.

τοπωνυμία (η) [1874] {τοπωνυμιών} η ονομασία τόπου ή γεωγραφικού χώρου· ΣΥΝ. τοπωνύμιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. toponymie].

τοπωνυμικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις τοπωνυμίες: *~ έρευνες / κατάλογοι* **2. τοπωνυμικό** (το) το σύνολο των τοπωνυμίων χώρας ή περιοχής: *~ τής Ηλείας*.

τοπωνύμιο (το) {τοπωνυμί-ου | -ων} ονομασία τόπου (χωριού, κωμόπολης, πόλης, δρόμου, βουνού, ποταμού κ.λπ.)· ΣΥΝ. τοπωνυμία.
[ΕΤΥΜ. < *τόπος* + *-ωνύμιο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. toponyme].

> **κλίση τοπωνυμίων.** Τα ξένα τοπωνύμια, τα οποία λήγουν ή σχηματίζονται με καταλήξεις τού κλιτικού συστήματος τής Ελληνικής (*-α, -η, -ο* κ.λπ.), κλίνονται κανονικά όπως τα αντίστοιχα ονόματα τής Ελληνικής: η *Νικαράγουα* – τής *Νικαράγουας*, η *Κένυα* – τής *Κένυας*, όπως και η *Σερβία* – τής *Σερβίας*, η *Ρωσία* – τής *Ρωσίας* κ.λπ. Ομοίως θα κλίνουμε η *Σκόδρα* – τής *Σκόδρας*, η *Λίμα* – τής *Λίμας*, η *Ριβιέρα* – τής *Ριβιέρας*, η *Κωνστάντζα* – τής *Κωνστάντζας*, η *Οττάβα* – τής *Οττάβας*, η *Βενεζουέλα* – τής *Βενεζουέλας* κ.ο.κ. Επίσης θα κλίνουμε και τα ουδέτερα σε **-ο**: το *Τολέδο* – τού *Τολέδου*, το *Τορίνο* – τού *Τορίνου*, το *Οντάριο* – τού *Οντάριου*, το *Όσλο* – τού *Όσλου*, όμοια όπως λέμε το *Βερολίνο* – τού *Βερολίνου*, το *Μιλάνο* – τού *Μιλάνου*, το *Λονδίνο* – τού *Λονδίνου* κ.τ.ό. Το ίδιο ισχύει για τα ξένα τοπωνύμια σε **-η**: η *Κορνουάλλη* – τής *Κορνουάλλης*, η *Καμπότζη* – τής *Καμπότζης*, η *Βρετάνη* – τής *Βρετάνης*, η *Ζανζιβάρη* – τής *Ζανζιβάρης* κ.ο.κ., όπως και η *Βόννη* – τής *Βόννης*, η *Βιένη* – τής *Βιένης*, η *Βομβάη* – τής *Βομβάης*, η *Ζυρίχη* – τής *Ζυρίχης* κ.λπ.

τορ (το) {άκλ.} μονάδα πίεσης ίση με την πίεση που προκαλεί στη

βάση της στήλη υδραργύρου ύψους ενός χιλιοστομέτρου· αντιστοιχεί στο 1/760 τής πρότυπης ατμοσφαιρικής πίεσης.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. όρ. torr, από το όν. τού Ιταλού φυσικομαθηματικού E. Torricelli (1608-47), ο οποίος μελέτησε την επίδραση τής ατμοσφαιρικής πίεσης].

Τορά (η) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. **1.** η Πεντάτευχος **2.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο τής ιουδαϊκής θρησκευτικής λογοτεχνίας, περιλαμβανομένης τής Παλαιάς Διαθήκης, τού Ταλμούδ κ.λπ. **3.** ειλητάριο από περγαμηνή, πάνω στην οποία είναι γραμμένο το κείμενο τής Πεντατεύχου· χρησιμοποιείται για τις λατρευτικές ανάγκες στις εβραϊκές συναγωγές.
[ΕΤΥΜ. < εβρ. tōrāh «διδασκαλία, νόμος» < hora «διδάσκω»].

-τορας παραγωγικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν ιδιότητα ή επάγγελμα: *αυτοκρά-τορας, εισπράκ-τορας, διδάκ-τορας, μαγαζά-τορας, συμβουλά-τορας, παντοκρά-τορας, κοσμοκρά-τορας, εστιά-τορας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. παραγ. επίθημα *-τωρ, -τορος* (λ.χ. *κτή-τωρ, αὐτοκράτωρ, ἡγή-τωρ*), εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. επιθήματος *-te/or (πβ. *πα-τήρ, σω-τήρ* – γεν. *γεννή-τορ-ος*, κλητ. *μῆ-τερ*)].

τορβάς (ο) → ντορβάς

τορέρο (ο) {άκλ.} ο ταυρομάχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. torero < toro «ταύρος» < λατ. taurus].

τόρευμα (το) {μτγν.} {τορεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) έργο σμιλευτό ή σκαλισμένο ΣΥΝ. ανάγλυφο, σκαλιστό.

τορεύς (ο) {τορ-έως | -είς, -έων} (αρχαιοπρ.) αυτός που κατεργάζεται μέταλλα ή σκληρά υλικά, δημιουργώντας ανάγλυφα έργα (μικροτεχνίας κ.λπ.), κομψοτεχνήματα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τορεύω* (βλ.λ.)].

τορεύω ρ. μετβ. {τόρευ-σα | -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) κατεργάζομαι (λ.χ. με σμίλη) μέταλλο ή άλλο σκληρό υλικό, δημιουργώντας ανάγλυφα ή έκτυπα σχήματα, έργα μικροτεχνίας κ.λπ. — **τορευτής** (ο) [μτγν.], **τορευτικός**, -ή, -ό [μτγν.], **τορευτός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *τείρω* «τρυπώ, διαπερνώ» (< *τέρ-jω*, βλ. κ. *τερη-δών, τέρ-μα*), + επίθημα *-εύω*, μάλλον αναλογικά προς το *χαλκεύω*].

Τορίνο (το) πόλη τής ΒΔ. Ιταλίας στις όχθες τού Πάδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Torino, που οφείλει την ονομασία στον ρωμαϊκό οικισμό Augusta Taurinōrum, τον οποίο είχαν ιδρύσει οι Taurini, μια λιγουριανή φυλή. Το εθνωνύμιο Taurini είναι κελτ. αρχής και ανάγεται πιθ. στις κελτ. λ. tauro «βουνό» ή tur «νερό», ενώ υπάρχει και η άποψη ότι προέρχεται από το λατ. taurus (< αρχ. *ταῦρος*)].

τόρμος (ο) (λόγ.) **1.** προεξοχή εξαρτήματος, η οποία εφαρμόζει σε εγκοπή άλλου εξαρτήματος, ώστε να τα ενώνει και να συγκρατεί επιβραδύνοντας την κίνηση τού ενός **2.** ΣΤΡΑΤ. η οπή στην οποία εφαρμόζει το μεταλλικό σύστημα τού πολυβόλου. — (υποκ.) **τορμίσκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., που χρησιμοποιείται με τις βασικές σημ. «οπή, κοιλότητα» και «τένοντας, άξονας», καθώς και με πολλές άλλες εξειδικευμένες σημασίες. Η σημ. «οπή, κοιλότητα» θα επέτρεπε τη σύνδεση με την οικογ. τού ρ. *τείρω* «τρυπώ, διαπερνώ» (βλ. κ. *τορεύω*), αλλά οι σημ. «τένοντας, άξονας» έχουν οδηγήσει ορισμένους μελετητές στη σύνδεση με γερμ. λ. για το «έντερο», πβ. αρχ. σκανδ. þarmr, γερμ. Darm ή και με χεττ. tarma- «καρφί, αστράγαλος»].

τορναδόρος (ο) ο τεχνίτης, σε ξυλουργείο ή σιδηρουργείο, που κατεργάζεται με τόρνο (βλ.λ.) ξύλινα ή μεταλλικά αντικείμενα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. tornidor < μτγν. λατ. tornātor < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος* (βλ.λ.)].

τορνάρισμα (το) {τορναρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η κατεργασία αντικειμένου (ξύλινου, μεταλλικού κ.ά.) με τόρνο ΣΥΝ. τόρνευμα, τόρνευση.

τορνάρω ρ. → τορνεύω

τόρνεμα (το) {τορνέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τόρνευση **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που έχει δουλευτεί με τόρνο. Επίσης **τόρνευμα** [αρχ.].

τορνευτήριο (το) {τορνευτηρί-ου | -ων} το εργαστήριο στο οποίο ο τορναδόρος κατεργάζεται αντικείμενα από ποικίλα υλικά με τόρνο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τορνευτήριον* < αρχ. *τορνεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *οἰκη-τήριον, μαιευ-τήριον*].

τορνευτής (ο) [μτγν.] ο τορναδόρος.

τορνευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τορνευτή: ~ *εργαλεία* **2.** ***τορνευτική*** (η) η τέχνη τού τορνευτή.

τορνευτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που τον έχει κατεργαστεί τεχνίτης με τόρνο **2.** (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα και συμμετρία αναλογιών: *οι ~ καμπύλες τού σώματος* ΣΥΝ. καλλίγραμμος (β) περίτεχνα επεξεργασμένος: ~ *λόγος.*

τορνεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {τόρν-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** κατεργάζομαι, επεξεργάζομαι (κάτι) με τόρνο: ~ *το μέταλλο / το ξύλο* **2.** (μτφ. για λόγο) δουλεύω περίτεχνα. Επίσης **τορνάρω**. — **τόρνευση** (η) [μτγν.].

τόρνος (ο) μηχάνημα πολλαπλής χρήσεως, τόσο στη βιοτεχνία όσο και τη βιομηχανία, εφοδιασμένο με κοπτικό εργαλείο, με το οποίο μπορούμε να αφαιρέσουμε τμήμα τής μάζας μετάλλου ή ξύλου, ωσότου αυτό αποκτήσει την επιθυμητή μορφή, το οποίο χρησιμοποιούν συνήθ. οι ξυλουργοί για την κατεργασία διαφόρων αντικειμένων, προκειμένου να τους δώσουν καμπύλο ή κυλινδρικό σχήμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ. (με παραγ. επίθημα *-νος*, πβ. κ. *κύκ-νος*), < θ. *τορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *τείρω* «τρυπώ, διαπερνώ» (βλ. κ. *τορεύω*)].

Τορόντο (το) πόλη και λιμάνι τού ΝΑ. Καναδά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Toronto, που έλαβε την ονομασία του από το ινδιάν. χωριό Taranteou, το οποίο ίσως ανάγεται στην ιροκέζικη λ. Toron-tohen «δάσος μέσα στο νερό» ή στη λ. deondo «τόπος συνάντησης» (γλώσσα Χούρον)].

τορπίλα (η) → τορπίλη

τορπιλάκατος (η) [1892] {τορπιλακάτ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ελαφρό ταχύπλοο πολεμικό πλοίο, εξοπλισμένο με τορπίλες, αντιαεροπορικά πυροβόλα μικρού διαμετρήματος και πυροβόλα.

τορπίλη (η) [1879] {τορπιλών} **1.** υποβρύχιο βλήμα μακρόστενου, κυλινδρικού σχήματος, το οποίο διαθέτει σύστημα προωθήσεως και κατευθύνσεως, μπορεί να μεταφέρει εκρηκτική γόμωση (μέχρι πεντακοσίων κιλών) σε μεγάλη απόσταση και να βρίσκει με ακρίβεια τον στόχο του· εκτοξεύεται από αεροπλάνο, πλοίο ή υποβρύχιο και μπορεί να προκαλέσει την καταστροφή μέχρι και βαριά θωρακισμένου πλοίου: *εκτοξεύω / ρίχνω ~ εναντίον εχθρικού καταδρομικού* || *η ~ δεν εξερράγη / αστόχησε* || *πετυχαίνω με ~ έναν στόχο* || *τηλεκατευθυνόμενη ~* || *~ με σύστημα αυτόματης αναζήτησης τού στόχου* **2.** (μτφ.) κάθε ενέργεια η οποία έχει σκοπό να πλήξει κάποιον, πυροδοτεί αντιδράσεις και έχει καταστροφικά αποτελέσματα: *νέα ~ εναντίον τού προέδρου από ομάδα βουλευτών τής εσωκομματικής αντιπολίτευσης.* Επίσης (λαϊκ.) **τορπίλα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νάρκη*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. torpille < προβηγκ. torpio < λατ. torpedo, -inis «νάρκη» < ρ. torpēre «ναρκώνω»].

τορπιλητής (ο) [1890] ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός ή ναύτης τού Πολεμικού Ναυτικού, επιφορτισμένος με τον χειρισμό των τορπιλών κατά την εκτόξευσή τους.

τορπιλίζω ρ. μετβ. [1896] {τορπίλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ανατινάζω (εχθρικό στόχο) εκτοξεύοντας τορπίλη: *οι Ιταλοί τορπίλισαν την «Έλλη»* **2.** (μτφ.) υπονομεύω μια διαδικασία (συνήθ. επίσημη), εμποδίζω με δόλιο ή παρασκηνιακό τρόπο την επιτυχή έκβασή της: *οι μεγάλες δυνάμεις τορπίλισαν τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών* || *η ειρήνη στην περιοχή τορπιλίστηκε από την τρομοκρατική ενέργεια* ΣΥΝ. ανατρέπω, σαμποτάρω, υπονομεύω. — **τορπιλισμός** (ο).

τορπιλικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις τορπίλες: ~ *μηχανισμός* **2.** ***τορπιλικό*** (το) το τορπιλοβόλο (βλ.λ.).

τορπιλοβλητικός, -ή, -ό [1895] αυτός που χρησιμοποιείται στη ρίψη τορπιλών: ~ *σωλήνας.*
[ΕΤΥΜ. < *τορπίλη* + *βλητικός* < *βάλλω* (πβ. κ. *βλῆμα*)].

τορπιλοβόλο (το) [1888] ΣΤΡΑΤ. μικρό ταχύπλοο πολεμικό σκάφος, το οποίο είναι εξοπλισμένο κυρ. με τορπίλες.
[ΕΤΥΜ. < *τορπίλη* + *-βόλο* < *βάλλω* (πβ. κ. *πυρο-βόλο*), απόδ. τού γαλλ. torpilleur].

τορπιλοειδής, -ής, -ές [1892] {τορπιλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τορπίλης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τορπιλοπλάνο (το) ΣΤΡΑΤ. μαχητικό αεροσκάφος που εκτοξεύει τορπίλες εναντίον εχθρικών θαλάσσιων στόχων από χαμηλό ύψος.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *τορπίλη* + *-πλάνο* < *πλανώμαι* (βλ. λ. *αερο-πλάνο*), απόδ. τού αγγλ. torpedo plane].

τορπιλοσωλήνας (ο) ο σωλήνας εκτοξεύσεως τορπιλών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. torpedo tube].

τορπιλοφόρο (το) [1889] ΣΤΡΑΤ. βοηθητικό πολεμικό σκάφος που χρησιμοποιείται για τον ανεφοδιασμό των τορπιλοβόλων με τορπίλες.
[ΕΤΥΜ. < *τορπίλη* + *-φόρος* < *φέρω*].

τος, τη, το (αδύνατος τύπος τής προσωπικής αντων. τρίτου προσ.) αυτός (βλ.λ.): *Να τος! Εδώ είναι!* || *πού 'ν' τος;* (πού είναι αυτός;) || *να το το δαχτυλίδι.*
[ΕΤΥΜ. Από την αιτ. *τον, την, το* τού άρθρου *ο, η, το* κατ' αναλογίαν προς την αντων. *αυτόν, αυτήν, αυτό* και την ονομαστική *αυτός, -ή, -ό*].

-τός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει ότι κάποιος / κάτι: **1.** μπορεί να πάθει ή να κάνει (κάτι): *σπασ-τός, κουρδισ-τός, βιδω-τός, διαβα-τός* **2.** αξίζει για (κάτι): *αγαπη-τός, επιθυμη-τός* **3.** γίνεται με ορισμένο τρόπο: *συλλαβισ-τός* **4.** έχει ορισμένη ιδιότητα ή χαρακτηριστικό: *πλεχ-τός, χτυπη-τός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *α- / αν-* στερητικό.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται κυρ. σε ρηματικά επίθετα (λ.χ. *στρεπ-τός, ἐρασ-τός, στρω-τός* κ.ά.) και προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-(e)to-].

τοσάκις επίρρ. (λόγ.-σπάν.) τόσες φορές: *έχει αναφερθεί ~ σε αυτό το θέμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τόσος* + επιρρ. επίθημα *-άκις*, πβ. κ. *πολλ-άκις*].

Τοσκάνη (η) περιοχή τής Κ. Ιταλίας. — **Τοσκανός** (ο), **Τοσκανή** (η), **τοσκανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Toscana < λατ. Tusci / Tuscani, ετρουσκ. φύλο που εγκαταστάθηκε στην περιοχή περί το 1000 π.Χ., αγν. ετύμου].

Τόσκος (ο) {-ες κ. -ηδες} ο Αλβανός τής Τοσκαρίας (περιοχή στην Κ. και Α. Αλβανία, νοτίως τού ποταμού Σκούμπι).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Tosk, αγν. ετύμου].

τόσο επίρρ. **1.** για τη δήλωση ορισμένου μεγέθους, ποσότητας, όγκου κ.λπ.: *είναι ~ μεγάλος* || *πήρε ένα ραβδί, ~ μακρύ* || *ό,τι και να του πεις, αυτός ~ καταλαβαίνει* **2.** (α) για έμφαση στο μέγεθος, στην ποσότητα κ.λπ.: *σε ~ μικρό σπίτι μένετε;* || *~ πολύ σε πείραξε αυτό που είπα;* || *~ μεγάλο αυτοκίνητο, πού το παρκάρεις;* || *~ μεγάλη ανοησία δεν έχω ξανακούσει!* || *πώς και ήρθες ~ νωρίς;* ΦΡ. ***τόσο μα τόσο*** (+επίθ.) για ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό, που προκαλεί εντύπωση: *είναι ~ ηλίθιος!* (β) με δευτερεύουσα συμπερασματική πρόταση με το ***ώστε / που***: *είναι ~ αγενής, που δεν λέει ούτε καλημέρα* || *είναι ~ έξυπνος, ώστε του αρκεί να διαβάσει το μάθημα μια φορά για να το μάθει* **3.** (για σύγκριση) (α) στην αρχή προτάσεων ως απόδοση σε προτάσεις με το **όσο**: *όσο πιο πολύ αρνείσαι ~ πιο πολύ θα σε πιέζει* || *όσο λιγότερο του μιλάς ~ το καλύτερο για όλους μας* (β) (ειδικότ.) για να δηλώσουμε ότι κάτι έχει μια ιδιότητα στον ίδιο βαθμό με κάτι άλλο: *είναι ~ ικανός όσο και ο πατέρας του* || *δεν θεωρείται ~ αξιόπιστος όσο ο Χάρης·* ΦΡ. ***άλλο τόσο*** (i) στον ίδιο βαθμό: *όσο καλός εί-*

ναι ο ένας, ~ *είναι κι ο άλλος* (ii) δύο φορές η ίδια ποσότητα: *στα κιλά είναι όσο εσύ κι* ~ **4.** (μετά από αριθμό) περίπου, όσο δηλώνει ο αριθμός και κάτι παραπάνω (κυρ. όταν δεν ξέρουμε, δεν θυμούμαστε ή δεν θέλουμε να προσδιορίσουμε ακριβώς κάτι): *είναι σαράντα ~ χρονών* || *η ώρα έχει πάει δύο και* ~· ΦΡ. (αρνητ.) ***και τόσο*** για μετριασμό αυτού που έχει ήδη λεχθεί: *δεν είναι ~ άσχημος!* || *δεν μιλάω ~ πολύ, για να μου λέτε ότι φλυαρώ!* **5.** λίγο: *δεν θα μου δώσει από το γλυκό ούτε ~;*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τόσον*, ουδ. τού επιθ. *τόσος* (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται επιρρηματικώς ήδη στον Όμηρο].

τοσοδούλης, -α, -ι (εκφραστ.) τόσο μικρός, πάρα πολύ μικρός: *είναι ένας ~ ανθρωπάκος* || *ένα ~ σκυλάκι σε φόβισε;* ΣΥΝ. τόσος δα. — **τοσοδούλικος** κ. **τοσοδούτσικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *τόσος δα* + υποκ. επίθημα *-ούλης*, πβ. κ. *μικρ-ούλης*].

τόσος, -η, -ο αντων. δεικτική **1.** ο ίδιος ή τέτοιος ως προς το μέγεθος, την ποσότητα, την ένταση ή τη διάρκεια **2.** (ειδικότ.) αυτός που είναι τού ίδιου περίπου μεγέθους με αυτό που δείχνω· ΦΡ. (α) ***τόσος μόνο(ν)*** σε τέτοιον βαθμό λίγος ή μικρός: *τόση μόνο μπίρα μού αρκεί* (β) ***τόσοι και τόσοι*** πάρα πολλοί, αναρίθμητοι: *τόσοι και τόσοι (άνθρωποι) ζήτησαν τη βοήθειά του* || *έχει βαφτίσει τόσα και τόσα παιδιά* (γ) ***άλλος τόσος*** διπλάσιος: *από το πολύ φαγητό έγινε ~* (δ) ***τόσα ξέρεις, τόσα λες!*** δεν ξέρεις τι σου γίνεται· έχεις άγνοια και δεν μπορείς να καταλάβεις (ε) ***(κάνω) το τόσο τόσο*** (συχνά συνοδεύεται από ανάλογη χειρονομία) μεγαλοποιώ τα πράγματα: *συχνά οι εφημερίδες κάνουν ~* **3.** μέχρι τέτοιου σημείου μεγάλος ή πολύς: *είχα τόση ανάγκη να ξαναβρεθούμε!* **4.** πάρα πολύς: *με τόσα που μου είπες, με ανησύχησες* || *~ κόσμος, πού βρέθηκε;* || (με συμπερασματικό σύνδεσμο *ώστε* ή *που*) *είναι τόση η κούρασή μου, ώστε / που δεν σε πρόσεξα* **5.** (μετά από αριθμό) και κάτι, λίγο περισσότερος (επειδή δεν ξέρουμε τον ακριβή αριθμό): *έχει φτάσει στα εκατόν τόσα κιλά το βάρος του* **6.** (ως απόδοση τού *όσος*) ακριβώς ίσος κατά το μέγεθος, τον αριθμό, τη διάρκεια, την ένταση κ.λπ. με κάποιον άλλο: *όσοι είναι οι προσκεκλημένοι τόσα είναι και τα πιάτα στο τραπέζι* || *όσους δίσκους μού ζήτησες τόσους σου έφερα* **7.** (σε αρνητ. προτάσεις + και, με μετριαστική σημασία) όχι πάρα πολύς: *–Ήταν πεντακόσια άτομα στη δεξίωση; –Όχι και τόσοι!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τόσ(σ)ος* (ήδη μυκ. to-so) < **τότj-ος* < Ι.Ε. *toti- «τόσοι» (άκλ. επίθ.), πβ. σανσκρ. táti, λατ. tot, toti-dem].

τοσοσδά, τοσηδά, τοσοδά αντων. δεικτική (επιτατ.) αυτός που είναι πάρα πολύ μικρός σε μέγεθος, σε ποσότητα ή σε έκταση: *θα δοκιμάσω ένα ~ μόνο κομματάκι από το γλυκό* || *είναι ένας ~ ανθρωπάκος, κι όμως, ξέρεις τι δύναμη έχει;* — **τοσοδά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τόσος* (βλ.λ.) + *δα* (βλ.λ.)].

τοσούλης, -α, -ικο (υποκ.-χαϊδευτ.) τόσο μικρός ή λίγος. Επίσης **τοσούτσικος,** -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *τόσος* + υποκ. επίθημα *-ούλης*].

τοσούτος, τοσαύτη, τοσούτο {τοσούτων} (λόγ.-σπάν.) τόσο μεγάλος ή τόσο πολύς· ΦΡ. ***τοσούτω μάλλον*** *(τοσούτῳ μᾶλλον)* τόσο περισσότερο, κατά κύριο λόγο, πόσο μάλλον: *οι πολιτικοί ηγέτες οφείλουν να είναι άψογοι, ~ εφόσον θέλουν να θεωρούνται πρότυπα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοσοῦτος* < *τόσος* + *οὗτος*].

τοστ (το) {άκλ.} σάντουιτς που αποτελείται από δύο τετράγωνες φέτες ψωμιού αλειμμένες εσωτερικά με βούτυρο, ανάμεσα στις οποίες υπάρχουν λεπτές φέτες τυριού και ζαμπόν (και άλλα συνοδευτικά) και οι οποίες ψήνονται σε ειδική ηλεκτρική συσκευή (τοστιέρα): *κρύο / ζεστό / καλοψημένο / άψητο / απλό ~* || *~ με ντομάτα* || *κάνω / ψήνω / φτειάχνω ένα ~* || *ψωμί για ~* (καθεμιά από τις λεπτές, τετράγωνες φέτες ψωμιού, που διατίθενται σε ειδική συσκευασία στο εμπόριο). — (υποκ.) **τοστάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. toast < μέσ. αγγλ. to(o)sten < μέσ. γαλλ. toster < δημώδ. λατ. *tostāre < λατ. tostus, μτχ. τ. τού ρ. torrēre «ψήνω, φρυγανίζω»].

τοστάδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα που ετοιμάζει και πουλά τοστ.
[ΕΤΥΜ. < *τοστ* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *τυροπιτ-άδικο*].

τοστιέρα (η) {δύσχρ. τοστιερών} ηλεκτρική συσκευή που αποτελείται απο δύο μεταλλικές, συνήθ. με ραβδώσεις, θερμαινόμενες πλάκες, ενωμένες στη μία τους πλευρά, ώστε να ανοίγουν και να κλείνουν, ανάμεσα στις οποίες τοποθετείται και ψήνεται συμπιεζόμενο το τοστ.
[ΕΤΥΜ. < *τοστ* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *ψηστ-ιέρα*].

Τ.Ο.Τ.Α. (το) Τμήμα Οδικών Τροχαίων Ατυχημάτων.

τότε επίρρ. **1.** σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή ή περίοδο (τού παρελθόντος ή τού μέλλοντος): *~ ζούσαμε μέσα στη φτώχια και τη μιζέρια* || *δεν υπήρχαν πολυκατοικίες ~*· ΦΡ. (α) ***ως τότε / μέχρι τότε*** μέχρι ενός χρονικού σημείου (το οποίο έχει ήδη αναφερθεί): *τον Οκτώβριο έχουμε εκλογές· ~ πρέπει να προετοιμαστούμε σωστά* || *ας μη βιαζόμαστε, ~ έχουμε καιρό* || *θα τα πούμε το βράδυ· ~, καλή ξεκούραση!* (β) ***τότε που*** την περίοδο ή τη χρονική στιγμή που...: *~ κυβερνούσε ο Καποδίστριας* || *θυμάσαι ~ είχαμε πάει στη Νάξο;* || *από ~ παντρεύτηκε, εξαφανίστηκε από τα στέκια μας* **2.** (ειδικότ. στην αρχή περιόδου) για έμφαση στη χρονική στιγμή κατά την οποία γίνεται κάτι: *~ ακούστηκε ένας πυροβολισμός* **3.** σε αυτή την περίπτωση, λοιπόν: *όταν δεις να επαληθεύονται οι προβλέψεις μου, ~ θα με θυμηθείς* || *ας πούμε ότι έρχονται έτσι τα πράγματα· τι κάνουμε, ~;* **4.** (με άρθρο) (α) για πρόσωπο ή κατάσταση παλαιότερης χρονικής περιόδου ή στιγμής: *ο ~ διοικητής τού νησιού* || *η ~ κυβέρνηση* (β) (ως ουσ.) το παρελθόν: *ποια είναι η διαφορά τού ~ με το σήμερα;* • **5.** (εισάγει για έμφαση απόδοση υποθέσεως ή το δεύτερο σκέλος συλλογισμού, το συμπέρασμα) άρα, επομένως, λοιπόν: *αν δεν μπορεί να επιβληθεί στο κόμμα του, ~ πρέπει να παραιτηθεί* || *αφού είναι έτσι τα πράγματα, ~ θα υποχωρήσουμε.* Επίσης (λαϊκότ.) **τότες.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *το-* (< Ι.Ε. *tod, από το άρθρο *τό*, βλ.λ.) + *τε*, που απαντά στις λ. *ὅ-τε*, *πό-τε* και ανάγεται στο Ι.Ε. ληκτικό μόρφημα *-te (άσχετο προς τον σύνδεσμο *τε* < *kʷe)].

τοτέμ (το) {άκλ.} **1.** (σε πρωτόγονες φυλές) ζώο, πράγμα ή φυσικό φαινόμενο, το οποίο θεωρείται ότι με υπερφυσικό, μυστηριακό τρόπο έχει αποκτήσει συγγένεια με άτομο, ομάδα ατόμων ή φυλή και λατρεύεται ως βοηθός των ανθρώπων· (ειδικότ.) το ζώο που δεν πρέπει να φονεύεται ούτε να πληγώνεται **2.** (συνεκδ.) κάθε παράσταση αυτού τού ζώου, τού πράγματος, τού φυσικού φαινομένου κ.λπ., καθώς και κάθε μύθου σχετικού με τους προγόνους τής φυλής που το λατρεύει. — **τοτεμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. totem < αγγλ. totem < ototeman «το τοτέμ του» (λ. τής ινδιάν. γλώσσας Οτζίμπουα) < ρίζα ote- «συγγένεια αίματος», που απαγόρευε σε δύο αδέλφια τού αντίθετου φύλου να έλθουν σε γάμο μεταξύ τους].

τοτεμισμός (ο) ΕΘΝΟΛ. το σύνολο των δοξασιών και των θρησκευτικών πρακτικών (λατρευτικό τυπικό, απαγορεύσεις, σεβασμός σε ιεροποιημένες συμβολικές αναπαραστάσεις ζώων ή φυσικών αντικειμένων και φαινομένων), οι οποίες συνδέονται με την πίστη ατόμων ή ομάδων πρωτόγονης κοινότητας σε τοτέμ (βλ.λ.), το οποίο αναγνωρίζουν ως πρόγονο, προστάτη ή σύντροφό τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. totemism].

τού[1] οριστικό άρθρο ➝ ο, η, το

του[2] ➝ αυτός

τουαλέτα (η) {τουαλετών} **1.** έπιπλο που αποτελείται από βάση (με συρτάρια) και μεγάλο καθρέφτη στερεωμένο σε αυτήν, όπου τοποθετούνται ή φυλάσσονται κοσμήματα και καλλυντικά **2.** (συνεκδ.) η περιποίηση και ο καλλωπισμός τού σώματος: *κάνω την ~ μου* (περιποιούμαι την εμφάνισή μου, καλλωπίζομαι) ΣΥΝ. ευτρεπισμός • **3.** γυναικείο (συνήθ. μακρύ) φόρεμα από ακριβό ύφασμα, που φοριέται σε επίσημες περιστάσεις (γιορτές, δεξιώσεις ή άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις): *βραδινή ~* • **4.** το δωμάτιο στο οποίο ικανοποιούμε τις φυσικές μας ανάγκες, πλενόμαστε ή και καλλωπιζόμαστε: *πήγε στην ~, για να κάνει την ανάγκη του* ΣΥΝ. λουτρό, μπάνιο, αποχωρητήριο. — (υποκ.) **τουαλετίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. toilette, υποκ. τού toile «πανί» < λατ. tela «ύφασμα, ιστός»].

> **τουαλέτα: συνώνυμα.** Ο χώρος τού σπιτιού όπου κάνουμε τη φυσική ανάγκη μας έχει δηλωθεί με ποικίλες λέξεις, που γίνονται όλο και πιο ευφημιστικές όσο εξελίσσεται ο πολιτισμός και η ζωή στην αστική κοινωνία. Σήμερα χρησιμοποιούμε ευφημιστικά τις λέξεις **τουαλέτα** (κυριολεκτικά: ο χώρος όπου καλλωπίζεται κανείς), **μπάνιο** (κυριολεκτικά: ο χώρος τού λουτρού), **βεσέ** (το ξενικό W.C., κυριολεκτικά: χώρος με νερό για να φρεσκαριστεί κανείς, να πλύνει τα χέρια του) και **μέρος** (με στένωση τής σημασίας τής λέξης, ώστε να δηλώνει αποκλειστικά το αποχωρητήριο). Η λ. **αποχωρητήριο** (μαρτυρείται από το 1888), «ο χώρος όπου αποχωρεί, αποσύρεται κανείς για τη (φυσική) ανάγκη του», είναι η πιο ουδέτερη λέξη –μη ευφημιστική, αλλά και μη χυδαία– για τη δήλωση τού συγκεκριμένου χώρου. Όμοια χρησιμοποιήθηκε για πολύ καιρό στην καθημερινή γλώσσα και η ξενικής προέλευσης λ. **καμπινές.** Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν τις λ. *ἀφόδιον, ἀφοδευτήριον, ἀναγκαῖον* και κυρίως τη λ. *ἀπόπατος.* Η λ. **απόπατος** επανεισήχθη στη λόγια γλώσσα στα τέλη τού 19ου αιώνα, κάνοντας τον Κουμανούδη να παρατηρήσει «*ἡ δὲ νεοείσακτος ἀρχαία λέξις, ὁ ἀπόπατος, ἐξευγενίζεται ὑπὸ τῶν ἀμαθεστέρων εἰς ὑπόπατον» (Συναγωγή νέων λέξεων..., λ. ἀποχωρητήριον).* Η λ. **αφοδευτήριο** χρησιμοποιήθηκε πολύ στη γλώσσα τού στρατού *(τον έστειλαν να καθαρίσει τα αφοδευτήρια),* όπως και η λ. **Καλλιόπη**· παλαιότερα δε χρησιμοποιήθηκε και η λ. **αναγκαίος** (ενν. χώρος) στην αστική γλώσσα. Πλάστηκαν επίσης οι λ. **ουρητήριο** (για ανδρικές τουαλέτες) και το ευφημιστικό **ανακουφιστήριο,** που δεν χρησιμοποιείται πλέον, όπως δεν χρησιμοποιείται και η παλαιότερη λόγια λ. **κοπρών.**

τουαλεταρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {τουαλεταρίσ-τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** περιποιούμαι την εμφάνισή μου ΣΥΝ. ευτρεπίζομαι, καλλωπίζομαι **2.** βάζω τουαλέτα, ντύνομαι με επίσημα ρούχα. — **τουαλετάρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

τούβλο (το) **1.** δομικό υλικό ποικίλου σχήματος και χρώματος συνήθ. κοκκινωπού, με εσωτερικές τρύπες, που αποτελεί ψημένο μείγμα αργιλώδους χώματος και νερού και χρησιμοποιείται είτε στο χτίσιμο εσωτερικών ή εξωτερικών τοίχων οικοδομής είτε στην εσωτερική επικάλυψη καμινιών: *διάτρητο / πυρίμαχο ~* **2.** (μτφ.) πρόσωπο περιορισμένης ευφυΐας: *υπήρχαν και δύο μαθητές στην τάξη, που ήταν ανεπίδεκτοι μαθήσεως, τελείως τούβλα* ΣΥΝ. αμαθής, βλάκας, κούτσουρο, ξύλο απελέκητο, κουμπούρας. — (υποκ.) **τουβλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοῦβλον* < *τούβουλον* < μτγν. λατ. tubulus, υποκ. τού λατ. tubus «σωλήνας», αγν. ετύμου].

Τουβαλού (η) {άκλ.} (αγγλ. Tuvalu) νησιωτικό κράτος τού Κ. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα τη Φονγκαφάλε, χωρίς επίσημη γλώσσα (ομιλούνται η Τουβαλουανή, η Κιριμπάτι και η Αγγλική) και νόμισμα το δολάριο Αυστραλίας ή Τουβαλού. — **Τουβαλουανός** (ο), **Τουβαλουανή** (η), **τουβαλουανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Tuvalu < τουβαλ. Tuvalu «οκτώ στέκουν μαζί» < tū «στέκω» + valu «οκτώ». Αν και το σύμπλεγμα τής Τουβαλού αποτελείται από εννέα νησιά, η ονομασία οφείλεται στο γεγονός ότι σε οκτώ ομιλείται η τουβαλουανή γλώσσα, ενώ στο ένατο χρησιμοποι-

ρίται η γλώσσα Κιριμπάτι (Kiribati). Ως αποικία (ώς το 1978) η χώρα είχε το όν. *Νήσοι Έλις* (αγγλ. Ellice Islands), από τον Καναδό εφοπλιστή Alexander Ellice, τού οποίου το πλοίο κατέπλευσε στην Τουβαλού το 1819].

τουβούλα (η) {χωρ. πληθ.} (ειρων.-εκφραστ.) η τηλεόραση, ως οικείο πλέον οικογενειακό στοιχείο και συνήθ. σε σχέση με τα ελαφρά και λαϊκά προγράμματά της.
[ΕΤΥΜ. < *τιβί* (< αγγλ. T.V.) + υποκ. επίθημα *-ούλα*. Τα σύμφωνα (ξεκινώντας από τα χειλικά [p], [v], [f]) προφέρονται μερικές φορές στον πρόχειρο λόγο με τη συνοδία τού φωνήεντος [u]].

τουίντ (το) {άκλ.} τραχύ στην υφή μάλλινο ύφασμα, που έχει υφανθεί με διαφορετικού χρώματος κλωστές και χρησιμοποιείται κυρ. για σακάκια, παλτά και κοστούμια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tweed < σκωτσ. tweel «ύφασμα με ραβδώσεις» (υπό την επίδρ. τού τοπων. Tweed, ποταμού στη Σκωτία) < μέσ. αγγλ. twyll < αρχ. αγγλ. twilic «(ύφασμα) με διπλό νήμα» < λατ. bilix < bi- (< bis «δις») + -lix < licium «μίτος, νήμα»].

τουίστ (το) {άκλ.} χορός δημοφιλής στη δεκαετία τού '60, στον οποίο οι χορευτές στρέφουν τα πόδια και το σώμα τους (χέρια, γοφούς, ώμους) με γρήγορες κινήσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. twist «στρίβω, γυρίζω» < αρχ. αγγλ. twist «σχοινί», που συνδ. με αρχ. αγγλ. twā «δύο»].

τουλάχιστον επίρρ. **1.** (για αριθμό ή ποσότητα) το λιγότερο, κατ' ελάχιστον: *παρευρέθηκαν στα εγκαίνια ~ διακόσια άτομα* **2.** για κάτι που θα μπορούσε να έχει πει ή κάνει κάποιος: *θα μπορούσε ~ να με ενημερώσει, πριν δώσει τέτοια εντολή* **3.** το λιγότερο που θα μπορούσε να πει κανείς για κάτι: *η συμπεριφορά της ήταν ~ αναιδής* ‖ *είναι ~ πρόωρο να μιλά κανείς για βουλευτικές εκλογές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοὐλάχιστον* (με κράση) < φρ. *τὸ ἐλάχιστον*].

τούλι (το) {τουλιού | χωρ. γεν. πληθ.} ελαφρό ύφασμα από βαμβάκι ή μετάξι, που σχηματίζει λεπτό δικτυωτό πλέγμα και χρησιμοποιείται στη ραπτική, τη βιομηχανία ετοίμων ενδυμάτων και την κατασκευή μεταξωτών κόσκινων αλευροποιίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tulle, από την ομώνυμη πόλη τής Γαλλίας, όπου κατασκευάστηκε για πρώτη φορά αυτό το ύφασμα].

τούλινος, -η, -ο αυτός που είναι κατασκευασμένος από τούλι: ~ *μπομπονιέρες.*

τουλίπα (η) {τουλιπών} μικρό καλλωπιστικό φυτό με βολβό, άρωμα ξεχωριστό και άνθη ποικίλου χρώματος (κόκκινου, ροζ, άσπρου κ.λπ.), που φυτρώνει στις εύκρατες περιοχές τής Γης και καλλιεργείται κυρ. στην Ολλανδία και στο Βέλγιο: *Ολλανδία, η χώρα τής ~.*
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. tulipa < τουρκ. tülbend «τουρμπάνι» < περσ. dulband, εξαιτίας τής ομοιότητας που παρουσιάζει το άνθος τής τουλίπας με αυτό το είδος κεφαλοδέσμου. Δεν τεκμηριώνεται οποιαδήποτε ετυμολογική σχέση με το αρχ. *τολύπη* (βλ.λ.)].

Τουλούζη (η) πόλη τής ΝΔ. Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Toulouse < μτγν. λατ. Tolosa < κελτ. tol «λόφος, ύψωμα», αφού η πόλη βρίσκεται κοντά στους πρόποδες των Πυρηναίων].

τού λόγου μου αντί τής προσ. αντων. (βλ. λ. *λόγος*).

τουλουμήσιος, -ια, -ιο αυτός που διατηρείται σε τουλούμι: ~ *τυρί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

τουλούμι (το) {τουλουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το ασκί που γίνεται από κατσικήσιο κυρίως δέρμα· ΦΡ. (α) ***βρέχει με το τουλούμι*** βρέχει πολύ, καταρρακτωδώς (β) ***τον έκανε τουλούμι στο ξύλο*** τον έδειρε αγρίως, τον ξυλοκόπησε πολύ. — (υποκ.) **τουλουμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tulum].

τουλουμιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τουλούμιασα} (λαϊκ.) (μετβ.) **1.** (για τυρί) τοποθετώ μέσα σε τουλούμι **2.** (μτφ.) ξυλοκοπώ (κάποιον) αγρίως ● **3.** (αμετβ.) φουσκώνω, πρήζομαι σαν τουλούμι: *τουλούμιασε η κοιλιά του από το φαΐ.* — **τουλούμιασμα** (το).

τουλουμοτύρι (το) {τουλουμοτυρ-ιού | -ιών} τυρί που διατηρείται σε τουλούμι με άλμη και παρασκευάζεται από γάλα αιγοπροβάτων.

τουλούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μακρόστενο κυλινδρικό γλυκό με ραβδώσεις στην επιφάνειά του (θυμίζει κοτλέ), το οποίο παρασκευάζεται από ελαφριά ζύμη, που ψήνεται και διαποτίζεται με σιρόπι ● **2.** η αντλία, η τρόμπα. — (υποκ.) **τουλουμπάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tulumba < ιταλ. tromba (βλ. λ. *τρόμπα*)].

τουλουμπατζής (ο) {τουλουμπατζήδες} **1.** αυτός που φτειάχνει ή πουλά τουλούμπες (σημ. 1) ● **2.** ο χειριστής τουλούμπας (βλ.λ., σημ. 2).

τουλούπα (η) (λαϊκ.) η τολύπη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τολύπη* (βλ.λ.), με τροπή και αφομοίωση].

τουλπάνι κ. **τουλουπάνι** (το) {τουλπαν-ιού | -ιών} **1.** λεπτό βαμβακερό ύφασμα αραιά υφασμένο, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή μαντηλιών για το κεφάλι ή ως σουρωτήρι για υγρά **2.** (συνεκδ.) ο κεφαλόδεσμος, η μαντήλα ΣΥΝ. μπόλια, κεφαλοπάνι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. tülbent (με την επίδρ. τής λ. τουλούπα), βλ. κ. *τουρμπάνι*].

τούμπα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πλήρης περιστροφή τού σώματος στον αέρα με το κεφάλι προς τα κάτω, με ή χωρίς στήριξη των χεριών στο έδαφος· ΦΡ. (α) ***κάνω τούμπες*** (για κάτι) (i) επιθυμώ πάρα πολύ να κάνω (κάτι): *κάνει τούμπες για να 'ρθει μαζί στις διακοπές* (ii) συμπεριφέρομαι δουλικά σε κάποιον ισχυρό, για να τον κολακεύσω και να εξασφαλίσω εξυπηρέτηση: *μπροστά του κάνει τούμπες* (β) (καθημ.-μτφ.) ***φέρνω (κάποιον) τούμπα*** κάνω (κάποιον) να αλλάξει άποψη και να συμφωνήσει μαζί μου (γ) ***(τα) φέρνω τούμπα*** ανατρέπω μια κατάσταση, φέρνω τα πάνω-κάτω: *ενώ κανείς δεν τον υπολόγιζε, τα έφερε όλα τούμπα στο συνέδριο και εξελέγη πρόεδρος* ● **2.** η πτώση κάποιου στο έδαφος από γλίστρημα, παραπάτημα, τρικλοποδιά κ.λπ.· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***τρώω τούμπα***: *πάτησε μια μπανανόφλουδα και έφαγε τούμπα·* επίσης ***παίρνω μια τούμπα*** (συνήθ. εμφατικά): *εκεί που περπατούσε, πήρε μια τούμπα!* (β) ***έρχομαι τούμπα*** αναποδογυρίζω (συνήθ. για οχήματα): *πάτησε απότομα φρένο και το αμάξι ήρθε τούμπα* ● **3.** (α) χωμάτινος λόφος, γήλοφος ΣΥΝ. ψήλωμα, όχθος (β) ΑΡΧΑΙΟΛ. γήλοφος πάνω σε αρχαίο τάφο ή οικισμό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. tumba «μικρό ύψωμα, γήλοφος – τάφος» < αρχ. *τύμβος* (βλ.λ.)].

τούμπα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο με κλείδες ΣΥΝ. μπάσο τούμπα ● **2.** σιδηροσωλήνας λέβητα κεντρικής θέρμανσης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tuba < λατ. tuba «σάλπιγγα», αγν. ετύμου].

τούμπαλιν επίρρ. (αρχαιοπρ.) ανάποδα, αντιστρόφως: *οι Βρετανοί εξυπηρετούν τους Αμερικανούς και ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοὔμπαλιν* (με κράση) < *τὸ ἔμπαλιν* < *τό* + *ἔμπαλιν* (επίρρ.) «αντιθέτως, αντιστρόφως» (*ἐν-* + *πάλιν*)].

τουμπανιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τουμπάνιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) φουσκώνω σαν τύμπανο, πρήζομαι· (μεσοπαθ. ***τουμπανιάζομαι***): *τον βρήκαν τουμπανιασμένο* (πρησμένο) ♦ **2.** (μετβ.) δέρνω πολύ, ξυλοκοπώ αγρίως: *τον τουμπάνιασαν στο ξύλο.* Επίσης **τουμπανίζω.** — **τουμπάνιασμα** (το).

τούμπανο (το) (λαϊκ.) **1.** το τύμπανο (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***το κάνω τούμπανο*** (για μυστικό) γνωστοποιώ σε όλους, κοινολογώ κάτι): *δεν είναι άνθρωπος να του εμπιστευτείς κάτι· ό,τι του πεις το κάνει τούμπανο!* (β) (παροιμ.) ***ο κόσμος το 'χει τούμπανο κι εμείς κρυφό καμάρι*** βλ. λ. *κόσμος* (γ) ***η κοιλιά μου έγινε τούμπανο*** παράφαγα, έφαγα περισσότερο από το κανονικό (δ) ***βρίσκω (κάποιον) τούμπανο*** βρίσκω (κάποιον) τυμπανιαίο, νεκρό **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι υπερβολικά φουσκωμένο, πρησμένο: *το πόδι μου έγινε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τύμπανο* (βλ.λ.), με τροπή [i] → [u]].

τουμπάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τούμπαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** αναποδογυρίζω (κάτι), το κάνω να γυρίσει ανάποδα: *τουμπάρισαν το τραπέζι, για να επισκευάσουν τα πόδια του* **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) με επιτήδειο τρόπο να αλλάξει γνώμη ή να κάνει ό,τι του λέω: *τον τουμπάρισε και ψήφισε άλλο κόμμα* ‖ *με τα κόλπα του κατάφερε να τον τουμπάρει* ΣΥΝ. ξεγελώ, καταφέρνω, φέρνω στα νερά μου ♦ **3.** (αμετβ.) ανατρέπομαι, αναποδογυρίζω: *το αυτοκίνητο τούμπαρε σε μια επικίνδυνη στροφή* ΣΥΝ. ντεραπάρω. — **τουμπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τούμπα*[1] + παραγ. επίθημα *-άρω*, πβ. κ. *κορν-άρω*].

τουμπεκί (το) {τουμπεκ-ιού | -ιών} **1.** ψιλοκομμένα φύλλα καπνού **2.** (ειδικότ.) φύλλα καπνού ειδικά παρασκευασμένα για ναργιλέ: *κάνω ~* ‖ *«κοίταξε τριγύρω οι μάγκες, κάνουν όλοι τουμπεκί»* (λαϊκ. τραγ.) **3.** (μτφ.-αργκό) η σιωπή, το να μη μιλάει κανείς· κυρ. στη ΦΡ. ***κάνω τουμπεκί*** δεν μιλάω, σιωπώ: *εσύ κάνε τουμπεκί· δεν σου πέφτει λόγος!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tömbeki < ιταλ. tabacco «καπνός» (βλ. κ. *ταμπάκος*)].

τουμπελέκι κ. **τουμπερλέκι** (το) {τουμπελεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κρουστό όργανο, τού οποίου το ηχείο, πήλινο συνήθ. ή μεταλλικό, θυμίζει στο σχήμα ανάποδη πήλινη στάμνα ή κανάτι, με πιο πλατύ και στρογγυλό το επάνω μέρος, στού οποίου το άνοιγμα έχει τοποθετηθεί τεντωμένο δέρμα· κρούεται ρυθμικά με τα χέρια, ενώ το πιο λεπτό, σαν λαιμός, κάτω μέρος του αφήνει το άνοιγμα ελεύθερο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tümbelek].

τουναντίον επίρρ. (λόγ.) απεναντίας, αντιθέτως: *δεν συνετίστηκε· ~, έκαμε χειρότερα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τοὐναντίον* (με κράση) < *τὸ ἐναντίον*].

τούνδρα (η) ▸ τούντρα

τούνελ (το) {άκλ.} **1.** η σήραγγα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) δύσκολη ή προβληματική κατάσταση από την οποία πρέπει να περάσει κανείς: *«το απελπιστικά σκοτεινό ~ των σχέσεων των δύο χωρών»* (εφημ.)· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***φως στο βάθος / στην άκρη τού τούνελ*** κ. ***φως στο τούνελ*** για την ύπαρξη ελπίδων σε δύσκολες, σκοτεινές περιόδους: *δεν βλέπω ~ για την οικονομία τής χώρας* (β) ***βγαίνω / βγάζω (κάποιον) από το τούνελ*** ξεφεύγω από δύσκολη κατάσταση, ξεπερνώ ένα πρόβλημα: *με πυγμή προσπαθεί να βγάλει τη χώρα του από το τούνελ.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tunnel (οπτικό δάνειο) < μέσ. γαλλ. tonnelle «χωνί», θηλ. τού tonnel, υποκ. τού tonne «βαρέλι» < μτγν. λατ. tunna, αγν. ετύμου].

τουνίκ (η) {άκλ.} γυναικείο ρούχο που είναι σαν μακριά ζακέτα με ίσια γραμμή και φθάνει ώς το γόνατο ή τον αστράγαλο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tunique < λατ. tunica «μακρύ ένδυμα, χιτώνας που φοριόταν κατάσαρκα (με ή χωρίς μανίκια)», δάνειο από εβρ. kuttōnēth (μέσω τής Ετρουσκικής), εξού και το αρχ. *χιτών*].

τούντρα κ. **τούνδρα** (η) {δύσχρ. τουντρών} επίπεδη ή λοφώδης έκταση πολικών περιοχών ή περιοχών με μεγάλο υψόμετρο, η οποία χαρακτηρίζεται από γυμνό έδαφος και βράχους ή από την παρουσία βλάστησης, που αποτελείται από βρύα, λειχήνες, πόες και θάμνους.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. tundra < λαπων. tūndar].

τουπέ (το) {άκλ.}το υπερήφανο και ακατάδεκτο ή υπεροπτικό ύφος, η αλαζονική συμπεριφορά: *έχει μεγάλο ~* ΑΝΤ. σεμνότητα, μετριοφροσύνη, συστολή. Επίσης (λαϊκ.) **τουπές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. toupet < παλ. γαλλ. top «άκρη, μύτη, κορυφή» < φραγκον. *top, που συνδ. με γερμ. λ., λ.χ. αρχ. αγγλ. topp (> αγγλ. top), αρχ. γερμ. zopf (> γερμ. Zopf «κοτσίδα, πλεξούδα»)].

τουρ (η/το) {άκλ.} (τουριστική) περιήγηση ενός τόπου, συνήθ. οργανωμένη από τουριστικό γραφείο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. tour < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος*].

τουρανικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με το Τουράν (ιρανική ονομασία τού Τουρκμενιστάν, βλ.λ.) και τους κατοίκους του: ~ *λα-*

ός / γλώσσα / καταγωγή (βλ. κ. λ. *παντουρανισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Turanien < περσ. Turan, γενικός όρος για τους λαούς τής Κεντρικής Ασίας (ειδικά τού Τουρκεστάν), που υποτίθεται ότι ελήφθη από τον μυθικό ήρωα Tur].

ΤΟΥΡ.ΔΥ.Κ. (η) Τουρκική Δύναμη Κύπρου (πβ. ΕΛ.ΔΥ.Κ.).

τουρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η προσωρινή μετακίνηση ατόμων ή ομάδων από τον τόπο διαμονής τους σε άλλες περιοχές (τής χώρας τους ή τού εξωτερικού), με στόχο την επίσκεψη αξιοθεάτων και γενικότ. την αναψυχή ή ειδικό σκοπό: *εσωτερικός / εξωτερικός / φτηνός / εκπαιδευτικός / παραθαλάσσιος / ορεινός / οικολογικός / χειμερινός ~ || κάνω τουρισμό·* πβ. λ. *αγροτοτουρισμός, οικοτουρισμός* **2.** (συνεκδ.) η οργανωμένη προσπάθεια που διεξάγεται από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς (τουριστικά γραφεία) για την προσέλκυση τουριστών σε χώρα ή περιοχή ή τη ρύθμιση όλων των λεπτομερειών για τη μετακίνηση τουριστών: *ασχολούμαι με τον ~ || Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) || πλήγμα για τον ελληνικό ~ ο πόλεμος στη Βοσνία || γραφείο τουρισμού·* ΦΡ. (α) ***μαζικός τουρισμός*** η μεταφορά πολυπληθών ομάδων επισκεπτών (συνήθ. των λαϊκών στρωμάτων) σε έναν τόπο, καθώς και η οργάνωση τής μετακίνησης και τής διαμονής τους με την παροχή φθηνών υπηρεσιών (β) ***κοινωνικός τουρισμός*** βλ. λ. *κοινωνικός* **3.** το σύνολο των τουριστών που επισκέπτεται μια περιοχή: *δεν έχουμε ~ φέτος στο νησί || έχει μειωθεί / πέσει ο ~ τα τελευταία χρόνια* **4.** (μτφ.) η παρουσία κάποιου σε έναν χώρο, χωρίς να αισθάνεται ότι ανήκει σε αυτόν ή ότι συμμετέχει σοβαρά (συνήθ. σε επαγγελματικούς, υπηρεσιακούς, σχολικούς χώρους): *οι μαθητές πρέπει να καταλάβουν ότι δεν έρχονται στο σχολείο για ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. tourisme < tour «σύντομη μετακίνηση με επιστροφή, κύκλος» < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος* (βλ.λ.)].

τουρίστας (ο) {τουριστών}, **τουρίστρια** (η) {τουριστριών} **1.** πρόσωπο που επισκέπτεται για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο τής μιας ημέρας (κυρ. σε περίοδο διακοπών) μια περιοχή για τα αξιοθέατά της και για αναψυχή ΣΥΝ. επισκέπτης, περιηγητής **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν ενδιαφέρεται ουσιαστικά για όσα συμβαίνουν γύρω του, που η παρουσία του μοιάζει τυπική και ανέμελη, όπως ενός τουρίστα: *οι φοιτητές αισθάνονται συχνά τουρίστες στις σχολές τους.* — (υποκ.) **τουριστριούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. turista. Βλ. κ. *τουρισμός*].

τουριστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον τουρισμό ή τους τουρίστες: *~ κίνηση / ανάπτυξη / υποδομή / ζήτηση / περίοδος / γραφείο / βιομηχανία / συνάλλαγμα || ~ καταστήματα / είδη / αξιοθέατα / οδηγός* (περιοδικό με χρήσιμες για τους τουρίστες πληροφορίες) / *φυλλάδιο || ~ πολιτική* (η πολιτική που ακολουθεί μια χώρα για την προσέλκυση τουριστών) || *Σχολή Τουριστικών Επαγγελμάτων* (ξενοδοχοϋπαλλήλων, μαγείρων κ.ά.)· ΦΡ. (α) ***τουριστική αστυνομία*** ειδική υπηρεσία τής Ελληνικής Αστυνομίας, που ελέγχει αν λειτουργούν σωστά τα ξενοδοχεία, τα εστιατόρια, ενημερώνει και βοηθεί τους τουρίστες κ.λπ. (β) ***τουριστικός πράκτορας*** πρόσωπο που αναλαμβάνει να ρυθμίσει όλες τις λεπτομέρειες (εισιτήρια, ξενοδοχεία κ.λπ.) για τουριστικά ταξίδια πελατών **2.** (για τόπο, χώρα, νησί κ.λπ.) αυτός που προσελκύει πολλούς τουρίστες: *τα νησιά τού Αιγαίου είναι ~ || αξιοποίηση μιας ~ περιοχής || ~ παραλία.* — **τουριστικά** επίρρ.

τούρκα (η) στη ΦΡ. ***αλά τούρκα*** σε τουρκικό στυλ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. turca].

Τουρκάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) ο μικρός Τούρκος ΣΥΝ. Τουρκόπουλο.

Τουρκάλα (η) → Τούρκος

Τουρκαλάς (ο) {Τουρκαλάδες} (κακόσ.-επιτατ.) ο Τούρκος.

Τουρκαλβανός (ο) [1815], **Τουρκαλβανή** (η) (στην Τουρκοκρατία) Αλβανός που είχε ασπαστεί τη μουσουλμανική θρησκεία. Επίσης **Τουρκαρβανίτης** (ο).

Τουρκεστάν κ. **Τουρκιστάν** (το) {άκλ.} εκτεταμένη περιοχή τής Κ. Ασίας που ορίζεται Α. από την Κασπία Θάλασσα και Δ. από την έρημο Γκόμπι και περιλαμβάνει το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Καζακστάν, το Τατζικιστάν, την Κιργιζία, μέρος τού Β. Αφγανιστάν και μέρος τής Δ. Κίνας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Turkestan «χώρα των Τούρκων», με β' συνθ. την περσ. λ. ostan «χώρα, γη»].

τουρκεύω ρ. αμετβ. {τούρκε-ψα, -μένος} **1.** γίνομαι Τούρκος (με τη σημασία ότι γίνομαι μουσουλμάνος): *πολλοί τούρκεψαν, για να γλυτώσουν τη ζωή και το βιος τους* **2.** (για χώρα ή πόλη) καταλαμβάνομαι από τους Τούρκους: *«γιατ' ήταν θέλημα Θεού η Πόλη να τουρκέψει»* (δημοτ. τραγ.). — **τούρκεμα** (το).

Τουρκιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η Τουρκία, το οθωμανικό κράτος **2.** (λαϊκότ.) οι Τούρκοι ή πλήθος Τούρκων: *«Πάργα, ~ σε πλάκωσε, ~ σε τριγυρίζει»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *Τουρκία* (με συνίζηση), πβ. κ. *Βλαχ-ιά, Φραγκ-ιά*].

Τουρκία (η) (τουρκ. Türkiye Cumhuriyeti = Δημοκρατία τής Τουρκίας) κράτος τής Εγγύς Ανατολής με πρωτεύουσα την Άγκυρα, επίσημη γλώσσα την Τουρκική και νόμισμα την τουρκική λίρα. — **Τούρκος** (ο) (βλ.λ.), **Τουρκάλα** (η), **τουρκικός, -ή, -ό** (βλ.λ.) κ. (καθημ.) **τούρκικος, -η, -ο, Τουρκικά** κ. (καθημ.) **Τούρκικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Türkiye < Türk «Τούρκος», αγν. ετύμου].

τουρκικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **τούρκικος, -η, -ο 1.** αυτός που σχετίζεται με την Τουρκία, τον πολιτισμό και τους κατοίκους της: *~ στυλ / καφές / λουτρά* (χαμάμ) / *τουαλέτα* (χωρίς λεκάνη στην οποία κάθεται κανείς κατά την αφόδευση) **2.** αυτός που σχετίζεται με τα μέλη διαφόρων λαών μογγολικής προελεύσεως και ποικίλων ανθρωπολογικών τύπων, όπως οι Ουζμπέκοι, οι Καζάχοι, οι Κιργίζιοι, οι Τάταροι κ.ά: *~ γλώσσες / λαοί.*

τουρκιστί επίρρ. [1851] (λόγ.) στην τουρκική γλώσσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*
[ΕΤΥΜ. < *Τούρκος* + επιρρ. επίθημα *-ιστί*, πβ. κ. *γαλλ-ιστί*].

Τουρκμενιστάν (το) {άκλ.} (τουρκμεν. Turkmenistan) κράτος τής Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Ασχαμπάντ, επίσημη γλώσσα την Τουρκμενική και νόμισμα το μανάτ Τουρκμενιστάν. — **Τουρκμένιος** (ο), **Τουρκμένια** (η), **τουρκμενικός, -ή, -ό, Τουρκμενικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < τουρκμεν. Turkmenistan «χώρα των Τουρκμενίων» < τουρκ. Türkmen < περσ. Turkmān / -mēn «αυτός που μοιάζει με Τούρκο» < Turk / Tork «Τούρκος» + -mān / -mēn < ρ. māndan «μοιάζω»].

τουρκο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει τους Τούρκους ή την Τουρκία: *τουρκο-λογία, τουρκό-φιλος, τουρκό-φωνος, τουρκο-μερίτης.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το εθνωνύμιο *Τούρκος* (βλ.λ.)].

τουρκογενής, -ής, -ές [1899] {τουρκογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από την Τουρκία ή την τουρκική γλώσσα: *~ επώνυμο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + *-γενής* < *γένος*].

τουρκόγυφτος (ο), **τουρκογύφτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο μουσουλμάνος τσιγγάνος **2.** (μειωτ.) άνθρωπος βρόμικος και σκούρος στο δέρμα.

τουρκοκρατία (η) [1834] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΣΤ. ***Τουρκοκρατία*** η χρονική περίοδος κατά την οποία το ελληνικό έθνος βρισκόταν υπό τουρκικό ζυγό· κυρ. από το 1453 (Άλωση Κωνσταντινουπόλεως) μέχρι την Επανάσταση τού 1821 και την ίδρυση τού νεοελληνικού κράτους το 1832: *οι ελληνικές κοινότητες στην ~ || πολλά ελαττώματα τής φυλής μας αποδίδονται στην ~* **2.** (γενικότ.) η περίοδος κατά την οποία οι Τούρκοι κυριαρχούν σε λαό ή περιοχή: *η ~ στα Βαλκάνια.*

τουρκοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1848] {τουρκοκρατείσαι... | τουρκοκρατήθηκα} (λόγ.) (για χώρες και λαούς) βρίσκομαι υπό τουρκική κυριαρχία: *η Βόρεια Κύπρος τουρκοκρατείται || η απελευθέρωση των τουρκοκρατούμενων περιοχών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

Τουρκοκρητικός (ο) [1895], **Τουρκοκρητικιά** (η) καθένας από τους ελληνόφωνους μουσουλμάνους τής Κρήτης, οι οποίοι μετά το 1922 εγκατέλειψαν το νησί και μεταφέρθηκαν στην Τουρκία.

Τουρκοκύπριος (ο) {Τουρκοκυπρί-ου | -ων, -ους}, **Τουρκοκύπρια** (η) ο τουρκικής καταγωγής κάτοικος τής Κύπρου, κατ' αντιδιαστολή προς τον Ελληνοκύπριο. — **τουρκοκυπριακός, -ή, -ό.**

τουρκολογιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-περιληπτ.) το πλήθος των Τούρκων. Επίσης **τουρκολόι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + *-λογιά* (περιληπτ. λεξικό επίθημα) < αρχ. *-λογία* «συλλογή» (πβ. κ. *ανθο-λογία*)].

τουρκολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τον τουρκικό πολιτισμό και τους τουρκικούς λαούς, οι τουρκικές σπουδές. — **τουρκολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. turcologie (νόθο σύνθ.)].

τουρκολόγος (ο/η) [1855] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην τουρκολογία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. turkologue].

τουρκομαθής, -ής, -ές [1845] {τουρκομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μάθει την τουρκική γλώσσα και ιστορία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + *-μαθής*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

Τουρκομάνος (ο) ο Τουρκμένιος και ειδικότ. καθένα από τα μέλη τής φυλετικής ομάδας που ζει στο Τουρκμενιστάν και στις γύρω περιοχές (Σιβηρία, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν), αλλά και στις περιοχές τής Εγγύς και Μέσης Ανατολής (Κ. Τουρκία, Συρία, Ιράκ), καθώς και στο Ιράν.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Τουρκμενιστάν*].

τουρκομερίτης (ο) {τουρκομεριτών}, **τουρκομερίτισσα** (η) {τουρκομεριτισσών} (κατά την περίοδο τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) αυτός που καταγόταν από τουρκικές ή τουρκοκρατούμενες περιοχές. — **τουρκομερίτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + *-μερίτης* < *μέρος*, πβ. κ. *ξω-μερίτης*].

τουρκομπαρόκ (το) {άκλ.} **1.** τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε κατά τον 18ο αι. στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και που συνδυάζει στοιχεία μπαρόκ τής Δ. Ευρώπης με στοιχεία τής οθωμανικής τέχνης **2.** (μειωτ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι κακόγουστο, ακαλαίσθητο.

τουρκοπατημένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τον έχουν κυριεύσει οι Τούρκοι: *«μη με μαλώνεις, Κίσαβε, βρε τουρκοπατημένε, που σε πατάει η Κονιαριά κι οι Λαρσινοί αγάδες»* (δημοτ. τραγ.).

Τουρκόπουλο (το), **Τουρκοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο νεαρός Τούρκος, η νεαρή Τουρκάλα ΣΥΝ. Τουρκάκι.
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

Τούρκος (ο), **Τουρκάλα** (η) **1.** ο πολίτης τής Τουρκίας **2.** (μτφ.) οργισμένος, έξαλλος από θυμό: *έγινα ~ μ' αυτά που έγραψε ένας δημοσιογράφος εις βάρος μου || μ' έκανε Τούρκο με τη συμπεριφορά του* **3.** (γενικά στην Τουρκοκρατία) ο μουσουλμάνος: *«γίνεσαι ~ Διάκο μου, την πίστη σου ν' αλλάξεις;»* (δημοτ. τραγ.) **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι πολύ αψύ ή καυτερό: *αυτό το φαγητό είναι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή.* Βλ. κ. λ. *Αττίλας, Κυπριακό, πράσινος, ψευδοκράτος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Τοῦρκος* < τουρκ. Türk, αγν. ετύμου].

τουρκόσπορος (ο) **1.** (παλαιότ.-μειωτ.) ο γυιος ή η κόρη Τούρκου και χριστιανής **2.** μειωτική προσφώνηση που χρησιμοποιήθηκε παλαιότ. για Έλληνες πρόσφυγες από τουρκικές ή τουρκοκρατούμενες περιοχές: *«Για τους ανθρώπους τού Κωνσταντίνου, εμείς που ερχόμασταν από το σκλαβωμένο έθνος, που είχαμε ανατραφεί μόνο με μια λαχτάρα, την Ελλάδα, ήμασταν οι τουρκόσποροι»* (Γ. Σεφέρης).

τουρκοφάγος (ο) (παλαιότ.) προσφώνηση ή προσωνύμιο πολεμιστή

που διακρίθηκε κατά την Επανάσταση τού 1821, επειδή σκότωσε πολλούς Τούρκους· ο καταστροφέας, ο εξολοθρευτής των Τούρκων: *Νικηταράς ο ~* (πβ. λ. *-φάγος, -κτόνος* κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *τουρκο-* + *-φάγος*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *έ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

τουρκοφιλία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα φιλίας προς τους Τούρκους **2.** (ειδικότ.) το να υπερασπίζεται κανείς τα τουρκικά συμφέροντα, να υποστηρίζει τις πολιτικές θέσεις τής Τουρκίας: *η ~ τής εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας.* — **τουρκόφιλος** (ο) [1829] (πβ. κ. λ. *φιλότουρκος*).

τουρκοφοβία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η φοβία για τους Τούρκους.

τουρκόφωνος, -η, -ο ▸ -φωνος

τουρκοχώρι (το) {χωρ. γεν.} χωριό στο οποίο κατοικούν Τούρκοι.

τούρλα (η) {χωρ. πληθ.} σωρός στρογγυλού σχήματος με μυτερή προεξοχή κ. (κατ' επέκτ.) κάθε μικρή προεξοχή τής γης μόνο στη ΦΡ. ***στην τούρλα τού Σαββάτου*** βλ. λ. *Σάββατο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *τροῦλ(λ)α*, με αντιμετάθεση φθόγγων (βλ. κ. *τρούλος*)].

τουρλί (το) {τουρλ-ιού | -ιών} το πουλί τουρλίδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τούρλα*].

τουρλίδα (η) το μεγαλύτερο παρυδάτιο πουλί τής Ευρώπης, που έχει πολύ μακρύ και κυρτό προς τα κάτω ράμφος, χαρακτηριστική φωνή και πυκνές ραβδώσεις στο φτέρωμα.
[ΕΤΥΜ. < *τούρλα*].

τουρλού (το) {άκλ.} φαγητό τού φούρνου, που γίνεται με διάφορα λαχανικά, κυρ. καλοκαιρινά· ΦΡ. ***τουρλού-τουρλού*** κάθε λογής· για πολλά διαφορετικά είδη, που είναι ανακατεμένα, όλα μαζί: *έβαλε όλα τα υλικά μαζί, ~, και τα έβρασε.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. türlü].

τουρλώνω ρ. μετβ. {τούρλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.- για υλικά) συσσωρεύω σε τούρλα (ώστε να σχηματιστεί τούρλα) **2.** κάνω κάτι να προεξέχει, προβάλλω: *~ την κοιλιά / τον πισινό·* ΦΡ. ***την τούρλωσα*** παραγέμισα την κοιλιά μου με φαγητό, παραέφαγα και φούσκωσα. — **τούρλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τρουλ(λ)ῶ (-όω)*, με αντιμετάθεση φθόγγων, < μτγν. *τροῦλ(λ)α* (βλ. κ. *τούρλα*)].

τουρλωτός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που προεξέχει ΣΥΝ. φουσκωτός, εξογκωμένος: *~ πισινός.* — **τουρλωτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τρουλ(λ)ωτός*, με αντιμετάθεση φθόγγων, < *τρουλ(λ)ῶ*, βλ. κ. *τουρλώνω*].

τούρμα (η) {τουρμών} ΙΣΤ. διοικητική διαίρεση τού βυζαντινού θέματος (βλ. λ. *θέμα*) και ανώτερη μονάδα τού βυζαντινού στρατού.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοῦρμα* < λατ. turma «ουλαμός, ίλη (ιππικού)»].

τουρμάρχης (ο) [μεσν.] {τουρμαρχών} ΙΣΤ. ο διοικητής τούρμας (βλ.λ.).

τουρμπάνι (το) {τουρμπαν-ιού | -ιών} **1.** πλατύ και λεπτό ύφασμα από βαμβάκι, μαλλί ή μετάξι, που χρησιμοποιούν μουσουλμανικοί λαοί ως καπέλο περιτυλίγοντάς το στο κεφάλι ή πάνω από μικρό σκουφάκι ΣΥΝ. σαρίκι **2.** λεπτό βαμβακερό ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. turban < παλαιότ. tulbant < τουρκ. tülbent < περσ. dulband. Βλ. κ. *τουλουπάνι*].

τουρμπίνα (η) {τουρμπινών} ΤΕΧΝΟΛ. περιστροφική μηχανή που κινείται με τη θερμική ενέργεια αέρα ή αερίου και χρησιμοποιείται σε μεγάλες εγκαταστάσεις παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, στους στροβιλοαντιδραστήρες των αεροσκαφών και στους κινητήρες των αυτοκινήτων (πβ. λ. *αεριοστρόβιλος*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. turbine < λατ. turbo, -inis «στρόβιλος, δίνη» (βλ. κ. *τούρμπο*)].

τούρμπο (το) {άκλ.} ελληv. *στροβιλοσυμπιεστής* (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας ή μηχάνημα που λειτουργεί με τουρμπίνα (βλ.λ.) ● **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ανόητος άνθρωπος που αντιλαμβάνεται αργά, που δεν παίρνει γρήγορα στροφές: *είναι ~· ό,τι κι αν του πεις, δεν καταλαβαίνει.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. turbo < λατ. turbo, -inis «στρόβιλος, δίνη»].

τουρμποκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με τουρμπίνα.

τούρμπο-τζετ (το) {άκλ.} αεροσκάφος τού οποίου ο κινητήρας λειτουργεί με τουρμπίνα αερίων και είναι έτσι τοποθετημένος, ώστε η ώθηση τού αεροσκάφους να προέρχεται από την εξώθηση προς τα πίσω των αερίων τής καύσεως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. turbo jet].

τουρνέ (η) {άκλ.} η περιοδεία (θιάσου, καλλιτέχνη, ομάδας κ.ά.): *κάνω ~ στην επαρχία.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. tournée < ρ. tourner «γυρίζω, περιοδεύω, περιφέρομαι» < δημώδ. λατ. *tornare < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος* (βλ.λ.)].

τουρνικέ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** συσκευή που μπορεί να περιστραφεί από μια δύναμη αντιδράσεως: *υδραυλικό / ηλεκτρικό ~* **2.** μεταλλικός περιστρεφόμενος μηχανισμός, που τοποθετείται στην είσοδο δημόσιων χώρων (λ.χ. σουπερ-μάρκετ, γηπέδων κ.λπ.) και που επιτρέπει την είσοδο ενός ατόμου κάθε φορά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tourniquet < tourner «γυρίζω, περιστρέφω» (βλ. κ. *τουρνέ*)].

τουρνουά (το) {άκλ.} αθλητική διοργάνωση σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, στην οποία συνήθ. έρχονται αντιμέτωποι οι καλύτεροι αθλητές ή ομάδες και στον νικητή τής οποίας απονέμεται έπαθλο ή και χρηματικό ποσό: *~ τένις / ποδοσφαίρου / μπάσκετ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tournoi < ρ. tournoyer «περιφέρομαι, περιπλανώμαι» < tourner «γυρίζω, περιστρέφω» (βλ. κ. *τουρνέ*)].

τουρσί (το) {τουρσ-ιού | -ιών} λαχανικό που διατηρείται σε ξίδι ή άλμη: *έφτειαξα ένα βαζάκι ~* ‖ (ως επίθ.) *αγγούρια / πιπεριές ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. turşu].

τούρτα (η) {δύσχρ. τουρτών} γλύκυσμα μεγάλου και συνήθ. στρογγυλού σχήματος, το οποίο παρασκευάζεται από παντεσπάνι (ως βάση) με επικάλυψη από κρέμα, σοκολάτα κ.ά. και γαρνίρεται με σαντιγί, ψιλοκομμένα φρούτα, αμύγδαλα κ.ά.: *~ γενεθλίων / παγωτό.* — (υποκ.) **τουρτίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τοῦρτα* «ψημένο ψωμί» < λατ. torta «είδος πίτας», ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. tortus τού ρ. torquēre «στρέφω, γυρίζω», πβ. γαλλ. tourte].

τουρτουριάρης, -α, -ικο αυτός που τουρτουρίζει πολύ όταν κάνει κρύο, που τον επηρεάζει πολύ το ψύχος.
[ΕΤΥΜ. < *τουρτούρα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αρρωστ-ιάρης*].

τουρτουρίζω ρ. μετβ. {τουρτούρισα} (λαϊκ.) τρέμω από το κρύο, ριγώ ΣΥΝ. τρεμουλιάζω. — **τουρτούρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ταρταρίζω* < αρχ. *Τάρταρος* (βλ.λ.)].

τούρτουρο (το) το ρίγος από το ψύχος. Επίσης **τουρτούρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *τουρτουρίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

τους[1] οριστικό άρθρο → ο, η, το

τους[2] ▸ αυτός

τουσέ επίρρ. ΜΟΥΣ. τρόπος παιξίματος, η ειδικότερη τεχνική με την οποία «αγγίζουμε» το όργανο, για να το κάνουμε να ηχήσει.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. toucher «αγγίζω» < δημώδ. λατ. *toccare, ηχομιμητ. λ.].

τουτέστι(ν) επίρρ. (λόγ.) δηλαδή, ήτοι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τουτέστι(ν)* < αρχ. φρ. *τοῦτ' ἔστι(ν)*].

τούτος, -η, -ο κ. **ετούτος** δεικτική αντων. **1.** (συνήθ. λογοτ. αντί τού *αυτός*): *~ ο άνθρωπος φέρεται παράξενα* ‖ *~ το καλοκαιράκι* ‖ *και τούτο κι εκείνο* ‖ *τούτο μόνο σου ζητώ* ‖ *τούτες τις μέρες* ‖ *πέρα(ν) τούτου* (πέρα από αυτό)· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***τούτου δοθέντος*** έχοντας αυτό ως δεδομένο, θεωρώντας ότι αυτό ισχύει: *~, πιστεύω ότι πρέπει να αναθεωρήσουμε τις απόψεις μας* (β) ***άνευ τούτου*** χωρίς αυτό: *το χρήμα είναι απαραίτητο και ~ τίποτα δεν μπορεί να γίνει* (γ) ***προς τούτο*** για τον σκοπό αυτόν ή προς την κατεύθυνση αυτή: *η παρέμβαση τού υπουργού συμβάλλει ~* (δ) ***προς τούτοις*** επιπλέον, επιπροσθέτως: *~, επείγει η λήψη και άλλων μέτρων* (βλ. κ. λ. *ούτος*) (ε) ***επί τούτω*** βλ. λ. *ad hoc* (στ) (λόγ.) ***επί τούτοις*** επίτηδες (ζ) (λόγ.) ***ως εκ τούτου*** όπως προκύπτει από τα προηγούμενα: *~, αντιλαμβάνεστε ότι πρέπει να ληφθούν αυστηρά μέτρα* (η) ***άλλο πάλι και τούτο*** βλ. λ. *άλλος* (θ) ***καλό και τούτο*** για κάτι που συμβαίνει ξαφνικά, αναπάντεχα (ι) ***και τούτο και το άλλο*** (σε αφήγηση, για να δείξουμε σειρά διαδοχικών πράξεων, γεγονότων): *κι αρχίζει να φωνάζει, να βρίζει, ~* (βλ. κ. λ. *ούτος*) **2.** (+ *'δώ / εδώ* – εμφατ.) αυτός εδώ ακριβώς: *«σε τούτα 'δώ τα μάρμαρα, κακιά σκουριά δεν πιάνει»* (Γ. Ρίτσος) ‖ *τι λέει τούτος εδώ;* ‖ *ετούτο 'δώ το παιδί είναι άτακτο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοῦτος* (ήδη μτγν. *τοῦτοι*), κατ' αναλογίαν προς τις πλάγιες πτώσεις *τούτου, τούτῳ, τοῦτον* κ.ά. τής αρχ. αντων. *οὗτος*].

τουτού (το) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) το αυτοκίνητο.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., που αποδίδει ήχους μηχανών (σιδηροδρόμου, αυτοκινήτου κ.ά.)].

τούφα (η) {τουφών} **1.** μικρός αριθμός από τρίχες των μαλλιών τής κεφαλής μαζί: *του έκοψε μια ~ από τα μαλλιά του* ‖ *μάζεψε μια ~ τρίχες από το πάτωμα* **2.** (κατ' επέκτ.) δέσμη από ίνες μαλλιού ή νήματος **3.** (μτφ.) μεγάλη νιφάδα χιονιού ● **4.** (στρατιωτική αργκό, συνήθ. στον πληθ.) το ψέμα: *όλα αυτά που λένε είναι ~!* ● **5.** (αργκό στον πληθ.) η ξεκούραση και ο ύπνος, το να μένει κανείς για πολύ στο κρεβάτι: *πάμε για τούφες!* ‖ *«μάσες, φούμες, τούφες»* (στρατιωτ. έκφραση). — (υποκ.) **τουφίτσα** (η) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τοῦφα* < μτγν. λατ. tūfa «δόρυ με τρίχινο λοφίο στο άκρο», γερμ. αρχής, λ.χ. αρχ. αγγλ. þūf «τούφα, λοφίο», αρχ. νορβ. þūfa κ.ά.].

τουφέκι κ. **ντουφέκι** (το) {τουφεκ-ιού | -ιών} φορητό και μακρύκαννο πυροβόλο όπλο, που χρησιμοποιείται στον στρατό (οπλίτες Πεζικού) και στο κυνήγι: *κρατώ το ~* ‖ *με το ~ στον ώμο* ‖ *γεμίζω το ~ και ρίχνω* ΣΥΝ. (λόγ.) τυφέκιο.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < τουρκ. tüfek].

τουφεκιά κ. **ντουφεκιά** (η) ο πυροβολισμός με τουφέκι: *ρίχνω τουφεκιές στον αέρα.*

τουφεκίδι κ. **ντουφεκίδι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η ανταλλαγή πυροβολισμών με τουφέκια: *άρχισε το ~* ‖ *πέφτει ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τουφέκι* + περιληπτ. επίθημα *-ίδι* (πβ. κ. *πιστολ-ίδι*)].

τουφεκίζω κ. **ντουφεκίζω** κ. (λόγ.) **τυφεκίζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τουφέκισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (αμετβ.) πυροβολώ με τουφέκι, ρίχνω τουφεκιά· (μετβ.) **2.** εκτελώ με τουφέκι: *οι Γερμανοί τουφέκισαν όσους έπιασαν στο μπλόκο·* ΦΡ. ***θα τον τουφεκίσουν!*** για πρόσωπο από το οποίο θα ζητηθούν ευθύνες για σημαντική απόφαση ή παράλειψή του και θα τιμωρηθεί αυστηρότατα: *αν υποχωρήσουμε στις αξιώσεις των εχθρών τής χώρας, θα μας τουφεκίσουν, έλεγε ο υπουργός* **3.** (γενικότ.) σκοτώνω με τουφέκι. Επίσης (καθημ.) **(ν)τουφεκάω.** — **τουφεκισμός** κ. (λόγ.) **τυφεκισμός** (ο) κ. **(ν)τουφέκισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης.*

τουφεκισμός (ο) ▸ τουφεκίζω

τουφεξής κ. (σπάν.) **ντουφεξής** (ο) {τουφεξήδες} (λαϊκ.) (παλαιότ.) αυτός που κατασκευάζει ή πουλά όπλα.
[ΕΤΥΜ. < *τουφέκι* + επίθημα *-τζής*, με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος *-κ-τζ-* σε *-ξ-* (πβ. κ. *μπουζου-ξής*)].

τουφωτός, -ή, -ό αυτός που έχει τούφες ή μοιάζει με τούφα ΣΥΝ. θυσανωτός.

τάφαλος (ο) (για πρόσ.) μεγαλόσωμος ογκώδης άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Από το επώνυμο τού πρωταθλητή τής άρσης βαρών *Δημητρίου Τόφαλου* (1892-1966), που ήταν ιδιαίτερα εύσωμος].

τοχαρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Τοχάρους, αρχαίο σκυθικό λαό τής Βακτριανής: *~ γλώσσα.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. tocharisch].

Τ.Π. (το) Τάγμα Πεζικού.

Τ.Π.Α.Ε.Ν. (το) Ταμείο Προνοίας Αξιωματικών Εμπορικού Ναυτικού.

Τ.Π.Δ. (το) Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων.

Τ.Π.Δ.Υ. (το) Ταμείο Προνοίας Δημοσίων Υπαλλήλων.

τρ. (το) τρέχον (έτος), τρέχοντος (έτους).

-τρα[1] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** επάγγελμα, δραστηριότητα ή συγκεκριμένη ενέργεια κ.λπ.: *πλύσ-τρα, ράφ-τρα, κλέφ-τρα, φταίχ-τρα, χαρτορίχ-τρα, παρηγορή-τρα, αφέν-τρα, πλανεύ-τρα, ρουφήχ-τρα, τσούχ-τρα·* συχνά ως οικ. ή λαϊκ. παραλλαγή των θηλυκών σε *-τρια* (βλ.λ.): (υφάντρια) *υφάντρα,* (προσκυνήτρια) *προσκυνήτρα,* (ράπτρια) *ράφ-τρα,* (πλύντρια) *πλύσ-τρα,* (πλεονέκτρια) *πλεονέχ-τρα* **2.** αντικείμενο με συγκεκριμένη χρήση ή λειτουργία: *ξαπλώσ-τρα, θερμάσ-τρα, απλώσ-τρα, σιδερώσ-τρα, κρεμάσ-τρα, σφυρίχ-τρα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μτγν. επίθημα *-τρια* (με ημιφωνοποίηση και αποβολή τού *-ι-*), βλ.λ.].

-τρα[2] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδετέρων ουσιαστικών, τα οποία απαντούν μόνο στον πληθυντικό αριθμό και δηλώνουν χρηματικό ποσό το οποίο δίνεται για τον σκοπό που δηλώνει το θέμα: *εύρε-τρα, εξέτασ-τρα, λύ-τρα, δίδακ-τρα, φύλακ-τρα, αποθήκευ-τρα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, πληθ. τού επιθήματος *-τρον* (βλ.λ.)].

τράβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλο δοκάρι (βλ.λ.) που χρησιμοποιείται για τη στήριξη στέγης ή δαπέδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trave «δοκάρι, δοκός» < λατ. trabs, -bis].

τράβαλα (τα) → ντράβαλα

τραβατζάρω ρ. μετβ. {τραβατζάρισα} (λαϊκ.) (για υγρό) μεταφέρω από ένα δοχείο σε άλλο: *~ λάδι / κρασί.* — **τραβατζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. travasare «μεταγγίζω (υγρό)» < μεσν. λατ. trans-vasare < trans- «δια-, μετα-» + -vasare < vas, vāsis «αγγείο»].

τράβελινγκ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜ. είδος πλάνου που πραγματοποιείται με κίνηση τής κάμερας τοποθετημένης πάνω σε βάση που εξασφαλίζει την απορρόφηση των κραδασμών τής κίνησης και με τη σειρά της κινείται πάνω σε ειδικά διαμορφωμένες ράγες.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. travelling «ταξιδεύοντας»].

τραβέρσα (η) {δύσχρ. τραβερσών} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. ξύλινο δοκάρι, το οποίο βρίσκεται τοποθετημένο κάθετα προς τον διαμήκη άξονα τού πλοίου **2.** ο στρωτήρας (βλ.λ.) σιδηροτροχιάς **3.** ΑΡΧΙΤ. δοκάρι (από μέταλλο, ξύλο ή σκυρόδεμα) που χρησιμοποιείται στη σύνδεση δύο ή περισσοτέρων δομικών στοιχείων.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. traversa < ρ. traversare «διαπλέω, διέρχομαι – διασχίζω καθέτως, διασταυρώνομαι» (βλ. κ. *τραβερσάρω*)].

τραβερσάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** ο διάπλους (κυρ. περιστασιακός) από λιμάνι σε λιμάνι **2.** (ως επίρρ.) με το ταξίδι: *πληρώνεται ~* ΑΝΤ. μηνιαίως, με τον μήνα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. traversata < ρ. traversare (βλ. κ. *τραβερσάρω*)].

τραβερσάρω ρ. αμετβ. {τραβέρσ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) **1.** κάνω τραβερσάδα • **2.** κάνω τραβέρσο (βλ.λ.). Επίσης **τραβερσώνω**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. traversare «διαπλέω, διέρχομαι – διασχίζω καθέτως, διασταυρώνομαι» < μτγν. λατ. transversare < λατ. trans-versus «λοξός, εγκάρσιος» < trans- «δια-, πέραν» + versus < vertere «στρέφω, τρέπω»].

τραβέρσο (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. η θέση πλοίου, κατά την οποία πλέει με μειωμένη ταχύτητα, καθώς δέχεται τον άνεμο ή το κύμα από τα πλάγια: *το πλοίο στρώθηκε* (πήρε θέση) *~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. traverso «λοξά, από το πλάι, καθέτως» < λατ. transversus «λοξός, εγκάρσιος» (βλ. λ. *τραβερσάρω*)].

τραβεστί (ο/η) {άκλ.} ομοφυλόφιλος άνδρας που ντύνεται με γυναικεία ρούχα (πβ. λ. *παρενδυσία*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. travesti, μτχ. τ. τού ρ. travestir «μεταμφιέζομαι» < ιταλ. travestire < tra- (< λατ. trans- «δια-, πέραν») + vestire «ντύνομαι» (< λατ. vestis, -is «ένδυμα»)].

τράβηγμα (το) {τραβήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να τραβά κανείς (κάτι/κάποιον): *το ~ τής πόρτας, για να κλείσει || το ~ τού τραπεζιού πιο μπροστά* ΣΥΝ. έλξη, σύρσιμο **2.** (συνεκδ.) η άντληση ή η μεταφορά υγρού: *~ νερού / κρασιού* **3.** (για καλώδιο, σκοινί, σύρμα κ.λπ.) η μεταφορά από ένα σημείο που θεωρείται πηγή σε άλλο σημείο: *το ~ καλωδίου από την κεραία τής τηλεόρασης μέχρι τον χώρο όπου βρίσκεται η συσκευή* **4.** η κίνηση προς τα πίσω: *το ~ των νερών τής παλίρροιας* • **5.** η σχεδίαση (με σύρσιμο πινέλου, μολυβιού κ.λπ.): *το ~ γραμμών / μιας μολυβιάς* • **6.** (μτφ.) **τραβήγματα** (τα) η ταλαιπωρία, η περιπέτεια: *δεν θέλω ~ με την εφορία* • **7.** ΤΥΠΟΓΡ. το τιράζ (βλ.λ.) • **8.** η λήψη φωτογραφίας ή το γύρισμα σκηνών κινηματογραφικής / τηλεοπτικής ταινίας: *το ~ μιας σκηνής* • **9.** ΟΙΚΟΝ. η έκδοση συναλλαγματικής • **10.** ΑΝΑΤ. (για μυ) απότομο τέντωμα και πιάσιμο: *έχει ~ στους προσαγωγούς.*

τραβηγμένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν τραβήξει, συνήθ. προς τα πίσω: *σου πηγαίνουν πολύ τα μαλλιά ~ πίσω || με το λίφτινγκ που έκανε, το δέρμα της φαίνεται ~ αφύσικα* **2.** (μτφ.) υπερβολικός, ακραίος: *ήταν πολύ ~ το αστείο του και την προσέβαλε* ΣΥΝ. εξεζητημένος· ΦΡ. ***(κάτι είναι) τραβηγμένο από τα μαλλιά*** για κάτι που είναι εντελώς απίθανο να συμβαίνει ή να ισχύει, ακραίο: *αυτό το συμπέρασμα είναι τραβηγμένο από τα μαλλιά || αυτή η θεωρία είναι τραβηγμένη από τα μαλλιά· απορώ πώς τη σκέφτηκε* • **3.** (για φωτογραφία ή ταινία) αυτός που έχει αποτυπωθεί σε φιλμ με φωτογραφική ή κινηματογραφική μηχανή: *αυτά τα πλάνα είναι ~ στα Ηλύσια Πεδία || μια φωτογραφία ~ το 1970.*

τράβηξα ρ. → τραβώ

τραβηξιά (η) (λαϊκ.) **1.** το τράβηγμα • **2.** κάθε εισπνοή καπνού από τσιγάρο ή ναρκωτικό ΣΥΝ. ρουφηξιά.

τραβηχτική (η) (λαϊκ.) **1.** η συναλλαγματική (βλ.λ.) **2.** χρηματικό ποσό που αποσπάται εντέχνως από κάποιον.

τραβηχτικός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που τραβάει, που ελκύει: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. ελκυστικός.

τραβηχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να τραβηχτεί ή έχει τραβηχτεί • **2.** ***τραβηχτή*** (η) η παράνομη λήψη, η υφαρπαγή χρημάτων. — **τραβηχτά** επίρρ.

τραβολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τραβολογάς... | τραβολογ-ιέμαι, -ήθηκα} (λαϊκ.) **1.** τραβώ (κάποιον) (συνήθ. με άσχημο ή βίαιο τρόπο): *είχαν πιάσει έναν κακομοίρη και τον τραβολογούσαν μες στον δρόμο* **2.** (μτφ.) ταλαιπωρώ (κάποιον) υποβάλλοντάς τον σε εξαντλητικές μετακινήσεις και καταβάλλοντάς τον ψυχικά: *χρόνια μάς τραβολογούν στα δικαστήρια || την τραβολογάει τόσον καιρό, χωρίς να την παντρεύεται.* — **τραβολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τραβώ* + *-λογώ* (< *λόγος*)].

τραβώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τραβάς... | τράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** ασκώ ελκτική δύναμη σε (κάποιον/κάτι), τον κάνω να κινηθεί προς το μέρος μου ή (για πράγμα) το τεντώνω κρατώντας το από ένα σημείο του: *οι ψαράδες τραβούσαν τα δίχτυα / τις βάρκες στη στεριά || ο γερανός τράβηξε το αυτοκίνητο από το χαντάκι || κάθε ομάδα κρατάει από μία άκρη τού σχοινιού και το τραβά με δύναμη || τράβηξε το ξίφος από το θηκάρι || ~ το καλώδιο από την πρίζα || τράβηξε πίσω το κλείστρο τού όπλου || ~ το καζανάκι / το χειρόφρενο* ΣΥΝ. σύρω, έλκω· ΦΡ. (α) ***τραβάτε με κι ας κλαίω*** βλ. λ. *κλαίω* (β) (μτφ.) ***τραβώ (κάποιον) απ' τη μύτη*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (γ) (μτφ.) ***τραβάω τα μαλλιά μου*** βλ. λ. *μαλλί* (δ) ***τραβώ κουπί*** (i) (κυριολ.) κωπηλατώ (ii) (μτφ.-λαϊκ.) περνώ μεγάλες δυσκολίες, ταλαιπωρούμαι: *στην καινούργια του δουλειά τραβάει πολύ κουπί* (ε) (οικ.) ***τραβάω ζόρι*** (i) ταλαιπωρούμαι, καταπονούμαι (ii) (αργκό-ειρων.) έχω πρόβλημα με (κάποιον ή κάτι): *εσύ τι ζόρι τραβάς και διαμαρτύρεσαι;* (στ) ***τραβώ χαρτί*** παίρνω τραπουλόχαρτο από την τράπουλα, όταν έρχεται η σειρά μου (ζ) ***τραβάω τον δρόμο μου*** (i) ακολουθώ τη δική μου πορεία: *πήρε υποτροφία, πήγε στο εξωτερικό και τράβηξε τον δρόμο του* (ii) ακολουθώ την πορεία μου, αυτό που με ενδιαφέρει, χωρίς να ασχολούμαι με κάτι άλλο, παραβλέποντας τα άλλα: *εσύ τράβα τον δρόμο σου και μην ασχολείσαι με τους άλλους* (η) ***τραβώ το αφτί (κάποιου)*** επιπλήττω, κάνω αυστηρές παρατηρήσεις σε κάποιον: *δεν υπάρχει κάποιος υπεύθυνος να του τραβήξει το αφτί;* **2.** (καθημ.) σε φράσεις που δηλώνουν την ενέργεια που κάνει κάποιος, λ.χ. ***τραβάω ένα χαστούκι / σκαμπίλι (σε κάποιον)*** (χαστουκίζω, σκαμπιλίζω), ***τραβάω μπουνιά (σε κάποιον)*** (τον γρονθοκοπώ), ***τραβάω κλοτσιά*** (κλοτσώ), ***τραβάω σουτ*** (σουτάρω), (λαϊκ.) ***τραβώ (σε κάποιον) ένα βρισίδι / ένα λούσιμο*** βρίζω κάποιον άσχημα: *του τράβηξε ένα βρισίδι, που θα το θυμάται σ' όλη του τη ζωή,* κ.ά. **3.** κρατώ (κάποιον/κάτι) από ένα σημείο και τον μετακινώ σέρνοντάς τον· ΦΡ. ***τραβώ στην άκρη*** βλ. λ. *άκρη* **4.** (για υγρά) (α) αντλώ: *~ κρασί απ' το βαρέλι* (β) απορροφώ: *το χώμα τραβάει πολύ νερό* **5.** (συνεκδ.) πίνω: *~ κάμποσο κρασί·* ΦΡ. (καθημ.) ***το τραβώ*** πίνω πολύ: *βλέπω το τραβάς το ουίσκι* • **6.** απωθώ, απομακρύνω: *τον τράβηξε πέρα* • **7.** (για χρήματα) κάνω ανάληψη: *~ χρήματα από την τράπεζα* • **8.** καταναλώνω, απορροφώ μέρος τής παραγωγής: *η Ευρώπη τραβάει πολύ μεσογειακό λάδι* • **9.** αποτυπώνω κάτι σε φιλμ (με φωτογραφική μηχανή ή βιντεοκάμερα, κινηματογραφική μηχανή): *~ φωτογραφίες || τον τράβηξε σε μια αστεία πόζα την ώρα που κοιμόταν || το τηλεοπτικό συνεργείο τράβηξε μερικές σκηνές από το πανηγύρι* • **10.** (μτφ.) προσελκύω: *τον τράβηξε η ομορφιά της || αν δεν σε τραβάει η δουλειά σου, τη σταματάς || ο νεαρός ηθοποιός τράβηξε πάνω του τα φώτα τής δημοσιότητας || η ταινία του τράβηξε το ενδιαφέρον παραγωγών τού Χόλλυγουντ* ΣΥΝ. θέλγω, ελκύω ΑΝΤ. απωθώ • **11.** (μτφ.) πάσχω, υποφέρω: *τράβηξα πολλά βάσανα στη ζωή μου·* ΦΡ. (α) ***τραβώ τού λιναριού τα πάθη*** περνώ μεγάλες ταλαιπωρίες (β) ***τραβώ των παθών μου τον τάραχο / τού Χριστού τα πάθη / τα πάνδεινα*** καταταλαιπωρούμαι, υποφέρω (γ) ***τραβώ τον διάολό μου*** έχω πολλά βάσανα (δ) ***τι τραβάμε και δεν το μαρτυράμε!*** σε περιπτώσεις στις οποίες αγανακτεί κανείς με μια κατάσταση, ταλαιπωρείται πολύ, αλλά δεν διαμαρτύρεται • **12.** (μτφ.) αποζητώ, επιθυμώ: *απόψε η καρδιά μου τραβάει γλέντι και χορό·* ΦΡ. (α) ***η ψυχή μου τραβάει (κάτι)*** επιθυμώ έντονα κάτι: *ό,τι τραβάει η ψυχή σας θα το βρείτε στο νέο μας πολυκατάστημα || απόψε ~ γλέντι και χορό* (β) ***(κάτι) το τραβάει η ψυχή / ο οργανισμός (κάποιου)*** κάποιος δείχνει να του αρέσει ή να επιδιώκει κάτι, συνήθ. δυσάρεστο: *φαίνεται πως την τραβάει η ψυχή σου την ταλαιπωρία, γι' αυτό κυκλοφορείς με τη συγκοινωνία || το τραβάει ο οργανισμός του, με τον τρόπο που συμπεριφέρεται, να του δώσουν την απόλυση στο χέρι* • **13.** (μτφ.) ταλαιπωρώ, τραβολογώ: *μας τραβούσε χρόνια στα δικαστήρια || την τραβάει πέντε χρόνια τώρα και δεν την παντρεύεται* • **14.** (μτφ. για μήνα) έχω, περιλαμβάνω: *πόσο τραβάει ο μήνας; || ο μήνας τραβάει τριάντα μία μέρες* • **15.** χαράσσω, σύρω: *~ γραμμές στο χαρτί* ♦ (αμετβ.) **16.** κινούμαι προς ορισμένη κατεύθυνση: *τράβηξε για το Σούνιο·* ΦΡ. (α) ***τράβα στη μπάντα*** πήγαινε στην άκρη (β) ***τράβα στη δουλειά σου!*** ασχολήσου με τις υποθέσεις σου και μην επεμβαίνεις σε ξένες υποθέσεις: *~ και μην ανακατεύεσαι!* (γ) ***τράβα!*** (i) πήγαινε, ξεκίνα: *«καροτσέρη ~, να πάμε στα Ταταύλα»* (λαϊκ. τραγ.) (ii) φύγε, χάσου!: *άι ~ από 'δώ!* • **17.** σχηματίζω ρεύμα: *το τζάκι δεν τραβάει* (η καπνοδόχος δεν διοχετεύει έξω τον καπνό) • **18.** διαρκώ, παρατείνομαι: *τράβηξε πολύ αυτό το σίριαλ· καιρός να τελειώνει·* ΦΡ. (α) ***τραβώ σε μάκρος / μακριά*** διαρκώ πολύ: *αυτή η υπόθεση τράβηξε σε μάκρος* (β) ***(και) τράβα κορδέλα***

για κάτι (συνήθ. ενοχλητικό) που συνεχίζεται, που δεν έχει τέλος • **19.** (για όχημα) έχω ταχύτητα ή υψηλή απόδοση: *το καινούργιο του αμάξι τραβάει γερά* || *το μηχανάκι έχει παλιώσει και δεν τραβάει στις ανηφόρες*· (μεσοπαθ. **τραβιέμαι**) **20.** (α) αποσύρομαι: *τραβήχτηκε από την πολιτική / από τη δουλειά του* ΣΥΝ. αποτραβιέμαι (β) αποσύρομαι, υποχωρώ: *τα νερά τραβιούνται με την άμπωτη* • **21.** ταιριάζω με το φαγητό ή την εποχή: *τραβιέται το ούζο με αυτά τα μεζεδάκια* || *το καλοκαίρι η μπίρα τραβιέται πολύ* • **22.** ταλαιπωρούμαι: *~ χρόνια μ' αυτή την ιστορία κι ακόμη δεν έχω ξεμπλέξει* • **23.** (λαϊκ.) έχω ερωτικές σχέσεις: *τραβιέται μ' έναν συμφοιτητή της*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τραυώ* < *ταυρώ*, άλλος τ. τού ρ. *ταυρίζω* (πβ. κ. *χαιρετίζω – χαιρετώ*, *ἐξασθενίζω – ἐξασθενῶ*), με τη σημ. «τραβώ όπως ο ταύρος, σύρω βίαια», < αρχ. *ταῦρος*. Σύμφωνα με την ετυμολ. αρχή, η λ. θα έπρεπε να γράφεται *τραυώ*, αλλά επικράτησε η γρ. *τραβώ*].

τραγάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τραγανό σταφύλι **2.** η πετρώδης σύσταση τού εδάφους **3.** (ειδικότ.) ομαλός αλλά σκληρός βυθός σκεπασμένος με άμμο και χαλίκια, σπασμένα κοχύλια και μικρά ζωντανά πράσινα φύκια.
[ΕΤΥΜ. < επίθ. *τραγανός*, πβ. κ. *φαγανός – φαγάνα*].

τραγανίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τραγάνισα} μασώ (κάτι τραγανό), κάνοντας χαρακτηριστικό θόρυβο, καθώς αυτό θρυμματίζεται στο στόμα. — **τραγάνισμα** (το).

τραγανιστός, -ή, -ό (για φαγώσιμο είδος) αυτός που είναι κάπως σκληρός στην επιφάνεια ή ξεροψημένος και, καθώς τρώγεται, θρυμματίζεται με χαρακτηριστικό θόρυβο στο στόμα: *~ πατάτες / φύλλο πίτας* ΣΥΝ. τραγανός.

τραγανός, -ή, -ό 1. (για φαγώσιμο είδος) κάπως σκληρός ή ξεροψημένος, τραγανιστός (βλ.λ.): *~ μπισκότο* **2.** (για καρπούς) αυτός που έχει κάπως σκληρό περίβλημα: *~ κεράσι*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *τραγ-* (< αρχ. *τρώγω*, πβ. απρφ. αορ. β' *τραγ-εῖν*) + παραγ. επίθημα *-ανός*, πβ. κ. *στεγ-ανός*].

τράγειος, -α, -ον ➝ τράγιος

τραγελαφικός, -ή, -ό [1818] κατά γελοίο τρόπο αφύσικος, αλλόκοτος: *η απεργία των ταξί προκάλεσε μια ~ κατάσταση στους δρόμους*.

τραγέλαφος (ο) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** μυθικό ζώο με σώμα ελαφιού και τράγου **2.** (μτφ.) καθετί αφύσικο και αλλόκοτο κατά γελοίο τρόπο: *η υπόθεση εξελίχθηκε σε σωστό ~*.

τραγή (η) το δέρμα τού τράγου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τραγέα / -ῆ* (ενν. *δορά*) < αρχ. *τράγος* (πβ. κ. *λεοντ-ῆ*)].

τραγήσιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) τράγιος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

τραγί κ. (λαϊκότ.) **τραΐ** (το) {τραγ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο τράγος ή (καταχρ.) το μικρό κατσίκι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τής λ. *τράγος* (πβ. κ. *αρνί, γίδι*)].

τραγιάσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μάλλινο λαϊκό καπέλο με γείσο ΣΥΝ. κασκέτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήτω*.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. trăiască (Grecia) «ζήτω (η Ελλάδα)», κραυγή επευφημίας Ρουμάνων εκδρομέων στην Ελλάδα, που τη συνόδευαν με πέταγμα των σκούφων τους στον αέρα, με αποτέλεσμα να παρασυνδεθεί η ονομασία τού σκούφου με την προαναφερθείσα κραυγή].

τραγικοκωμικός, -ή, -ό ➝ κωμικοτραγικός

τραγικοποιώ ρ. μετβ. [1893] {τραγικοποι-είς | τραγικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω ένα γεγονός, μια κατάσταση με τρόπο τραγικό, υπερβάλλοντας ως προς τη σοβαρότητα τού γεγονότος ή τής κατάστασης: *μην τραγικοποιείς τα πράγματα· θα τα καταφέρεις μια χαρά στις εξετάσεις!* ΣΥΝ. δραματοποιώ. — **τραγικοποίηση** (η).

τραγικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την τραγωδία (βλ.λ.): *~ ποιητής / ήρωας / χορός / ειρωνεία* **2. τραγικό** (το) μία από τις αισθητικές κατηγορίες (όπως και το κωμικό, το ωραίο κ.ά.), η οποία δηλώνει το συναίσθημα που προκύπτει από τον φόβο και τον έλεο (στην τραγωδία) ή από τη σύγκρουση τού πόνου και τής ευχαρίστησης, τής χαράς και τής λύπης **3. τραγικός** (ο) ο ποιητής τού αρχαίου δράματος: *το βιβλίο του αναφέρεται στους αρχαίους ~* • **4.** (α) αυτός που έχει συμβεί με πολύ δυσάρεστο τρόπο, συχνά βίαιο: *βρήκε ~ θάνατο σε δυστύχημα* (β) αυτός που προκαλεί μεγάλη θλίψη: *~ γεγονός / εξέλιξη / συμβάν / επεισόδιο / κατάληξη / εμπειρία / στιγμές* (γ) (για πρόσ.) αυτός που η κατάστασή του προκαλεί τη συμπάθεια και τον οίκτο: *η ~ μάννα τού θύματος* || *~ φιγούρα η σκελετωμένη μορφή τού πρόσφυγα* || *~ φυσιογνωμία* (δ) αυτός που έχει ως επακόλουθο συμφορές: *~ απερισκεψία / λάθος*. **τραγικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τράγος*, αντί τού αναμενομένου *τραγῳδικός* (που είναι σπανιότ.), πβ. κ. *κωμικός – κωμῳδικός*. Ήδη αρχ. η σημ. «ο αναφερόμενος σε τραγωδία»].

τραγικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι τραγικό (βλ. λ. *τραγικός*): *η ~ τής κατάστασης*.

τραγικωμωδία (η) δραματικό έργο που συμπεριέχει στοιχεία τραγωδίας και κωμωδίας: *πολλοί φιλόλογοι θεωρούν την «Άλκηστη» και την «Ιφιγένεια την εν Ταύροις» τραγικωμωδίες*.

τραγίλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η δυσάρεστη οσμή που αναδίδει ο τράγος ΣΥΝ. βαρβατίλα.
[ΕΤΥΜ. < *τράγος* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *ιδρωτ-ίλα*].

τράγιος, -ια, -ιο [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον τράγο: *κέρατα ~* || (κ. ως βρισιά) *τα κέρατά σου τα ~!* || *«ζουμί από πόδια τράγια»* (Α. Λασκαράτος).

τραγογένης (ο) {τραγογένηδες} **1.** αυτός που έχει (μακριά συνήθ.) γένια, σαν τού τράγου **2.** (ειρων.-υβριστ.) ο παππάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τράγος* + *-γένης* < *γένι*].

τραγόδερμα (το) {τραγοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέρμα τού τράγου.

τραγοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τραγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με τράγο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τραγόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή τράγου.

τραγόπαππας (ο) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.) ο παππάς ΣΥΝ. τραγογένης (σημ. 2).

τραγοπόδαρος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει πόδια τράγου (συχνά ως επίθ. τού Διαβόλου, που κατά τη λαϊκή φαντασία έχει πόδια τράγου, και τού αρχ. θεού Πάνα) **2.** αυτός που φέρνει γρουσουζιά, ο γρουσούζης ΣΥΝ. κατσικοπόδαρος. Επίσης **τραγοπόδης** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *τράγος* + *-πόδαρος* < *ποδάρι*, πβ. αρχ. *τραγό-πους*].

τράγος (ο) (λαϊκ.) **1.** η αρσενική αίγα με χαρακτηριστικό γένι· ΦΡ. ***αποδιοπομπαίος τράγος*** βλ. λ. *αποδιοπομπαίος* • **2.** (υβριστ.) ο παππάς, ειδικότ. αυτός που έχει γένι που θυμίζει τράγο • **3.** ΑΝΑΤ. δερμάτινη τριγωνική προεξοχή τού αφτιού μπροστά από το στόμιο τού έξω ακουστικού πόρου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τού καθημερινού λεξιλογίου, < θ. *τραγ-* τού ρ. *τρώγω* (πβ. απρφ. αορ. β' *τραγ-εῖν*)].

τραγούδημα (το) → τραγουδώ

τραγούδι (το) {τραγουδ-ιού | -ιών} **1.** (α) μελωδική απόδοση, μελοποίηση κειμένου, κατά κανόνα ποιητικού, που τραγουδιέται από μια φωνή ή και από χορωδία· η λ. χρησιμοποιείται ιδίως για μελοποιήσεις σε απλές μουσικές φόρμες: *τα ~ τού Σούμπερτ* || *χορωδιακό ~* || *το ~ τής γης, τού Μάλερ* || *και τώρα, θα ακούσετε μουσική και τραγούδια* ΣΥΝ. (λόγ.) άσμα, κομμάτι (β) (ειδικότ.) μελοποίηση στίχων σε τυποποιημένη φόρμα, που στηρίζεται συνήθως στη διαδοχή κουπλέ (βλ.λ.) και ρεφρέν (βλ.λ.): *είχε μια τσάντα τραγούδια υπό μάλης, και γύρναγε τις εταιρείες για να τα βγάλει δίσκο*· ΦΡ. ***και θα πεις κι ένα τραγούδι!*** για κάποιον που αναγκάζεται να κάνει κάτι, και μάλιστα με το παραπάνω: *θα τον παντρευτείς, και θα πεις κι ένα τραγούδι!* **2.** (περιληπτ.) σύνολο τραγουδιών με ενιαία θεματολογία, μουσικό ύφος ή προέλευση: *το κλασικό / έντεχνο / λαϊκό / δημοτικό / κλέφτικο / ρεμπέτικο / ελαφρό / ελαφρολαϊκό / μοντέρνο / ελληνικό / ξένο / ποπ / ροκ / αγγλόφωνο ~* **3.** (συνεκδ.) η μελωδία, η μουσική, ο μουσικός ήχος: *το ~ τής σοπράνο / τού βιολιού / τού φλάουτου / τού πιάνου / τής ορχήστρας / τού πουλιού / τού αηδονιού* **4.** (συνεκδ.) το να τραγουδά κανείς: *μου αρέσει το τραγούδι* ΣΥΝ. τραγούδημα· ΦΡ. (α) ***το ρίχνω στο τραγούδι*** αρχίζω να τραγουδώ συνεχώς ή να ασχολούμε συστηματικά με το τραγούδι (β) ***πιάνω το τραγούδι*** αρχίζω να τραγουδώ **5.** η επαγγελματική ενασχόληση με την παραγωγή, κυκλοφορία ή ερμηνεία τραγουδιών, η αγορά τού τραγουδιού: *ανερχόμενος αστήρ τού μοντέρνου ~* || *ασχολείται με το ~, ως παραγωγός* || *το ~ στις μπουατ διέρχεται κρίση* || *βιομηχανία τραγουδιού* — (υποκ.) **τραγουδάκι** (το) (σημ. 1), (μεγεθ.) **τραγουδάρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τραγουδῶ* (υποχωρητ.) ή, κατ' άλλη άποψη, < **τραγῴδιον* (με την επίδρ. τού *τραγουδῶ*), υποκ. τού αρχ. *τραγῳδία*].

τραγουδιάρης (ο) {τραγουδιάρηδες}, **τραγουδιάρα** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο που λέει τραγούδια ή που του αρέσει να τραγουδά· (ειρων.) ερασιτέχνης τραγουδιστής ή τραγουδιστής λαϊκών κέντρων χαμηλού επιπέδου (σκυλάδικα, βλ.λ.).

τραγούδισμα (το) ➝ τραγουδώ

τραγουδιστής (ο) [μεσν.] {-ές κ. (λαϊκ.) -άδες}, **τραγουδίστρια** (η) {τραγουδιστριών} πρόσωπο που τραγουδά επαγγελματικά τραγούδια δικά του ή άλλων συνθετών: *λαϊκός / μεγάλος / επώνυμος / διάσημος ~* ΣΥΝ. ερμηνευτής, (λόγ.) αοιδός.

τραγουδιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το τραγούδι ή τον τραγουδιστή: *μεγάλες ~ επιτυχίες / σεζόν*. — **τραγουδιστικά** επίρρ.

τραγουδιστός, -ή, -ό 1. αυτός που τραγουδιέται: *~ κείμενο* **2.** αυτός που είναι σαν τραγούδι: *~ φωνή* ΣΥΝ. μελωδικός. — **τραγουδιστά** επίρρ.

τραγουδοποιός (ο) αυτός που γράφει τραγούδια, που συνθέτει τη μουσική και τους στίχους και συχνά τα ερμηνεύει ο ίδιος. — **τραγουδοποιία** (η), **τραγουδοποιώ** ρ. {-είς...}, **τραγουδοποιητικός, -ή, -ό**.

τραγουδώ κ. **τραγουδάω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τραγουδάς... | τραγούδησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** έχω την ικανότητα να αποδώσω συνδυασμό στίχων και μουσικής, μπορώ να πω ένα τραγούδι: *δεν ~, δεν έχω ωραία φωνή* || *«τραγουδάτε στο μπάνιο;»* (διαφήμ.) || *~ ωραία / συγκρατημένα / φάλτσα / με πάθος* **2.** ασκώ το επάγγελμα τού τραγουδιστή, ερμηνεύω τραγούδια επαγγελματικώς: *~ σε νυχτερινό κέντρο / σε μπουάτ* || *δήλωσε ότι δεν θα τραγουδήσει ξανά* **3.** (μτφ. για πουλιά) κελαηδώ: *τα πουλιά τραγουδούσαν στα κλαδιά* ♦ (μετβ.) **4.** λέω, εκτελώ με τη φωνή μου ένα τραγούδι, γενικότερα απαγγέλλω εμμελώς ή αποδίδω με τη φωνή μου μια μελωδική γραμμή: *η παρέα τραγουδά παλιά, ξεχασμένα τραγούδια τού Γιαννίδη* || *στο γλέντι άλλοι τραγουδούσαν, άλλοι χόρευαν* || *το παιδί τραγουδούσε με τη φωνή του λογάκια χωρίς σημασία* || *όταν παίζεις την μελωδία, να την τραγουδάς κιόλας* **5.** ερμηνεύω τις συνθέσεις ενός συνθέτη: *στη συναυλία ο Μπιθικώτσης θα τραγουδήσει Θεοδωράκη* **6.** συνθέτω ένα μεγάλο ποίημα ή διάφορα ποιήματα σχετικά με ένα θέμα: *ένας ποιητής που τραγούδησε τον έρωτα με την ποίησή του* || *ο Παλαμάς στα ποιήματά του τραγουδάει τους καημούς τής ρωμιοσύνης*. — **τραγούδημα** κ. **τραγούδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τραγουδῶ* < αρχ. *τραγῳδῶ (-έω)* < *τραγῳδός* (βλ.λ.)].

τραγωδία (η) {τραγωδιών} **1.** θεατρικό έργο, το οποίο συνδύαζε κατά την αρχαιότητα τον ποιητικό έμμετρο λόγο, τη μουσική και την όρχηση και, αναπαριστώντας σκηνές από την ίδια τη ζωή και εσωτερικές συγκρούσεις των ανθρώπων, προκαλούσε στην ψυχή των θεατών τον φόβο και τον οίκτο για τη μοίρα των ηρώων: *οι τραγωδίες τού Αισχύλου / τού Ευριπίδη* **2.** το θεατρικό είδος που περιλαμβάνει τέτοια έργα: *το θέατρό μας θ' ανεβάσει ~* || *δήλωσε ότι θα παίξει ~* **3.** (στα νεότερα χρόνια) θεατρικό έργο με δραματική υπόθεση ΑΝΤ. κωμωδία

4. (συνεκδ.) συμβάν που προκαλεί λύπη και οίκτο για τους αναξιοπαθούντες: *αεροπορική / ναυτική / οικογενειακή* ~ ΣΥΝ. δράμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραγῳδία* < *τραγῳδός* (βλ.λ.)].

τραγωδιογράφος (ο) [μτγν.] πρόσωπο που γράφει τραγωδίες, ο συγγραφέας τραγωδιών ΣΥΝ. τραγικός ποιητής.

τραγωδοποιός (ο) [αρχ.] ο τραγωδιογράφος. — **τραγωδοποιία** (η) [μτγν.].

τραγωδοποιώ ρ. αμετβ. [1882] {τραγωδοποιείς...} γράφω τραγωδία.

τραγωδός (ο/η) **1.** ο τραγικός ποιητής **• 2.** ηθοποιός που παίζει σε τραγωδία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραγῳδός* < *τράγος* + *ᾠδή* (κατά το *ῥαψῳδός*). Η ερμηνεία παραμένει ανεξακρίβωτη, καθ' όσον μάλιστα συνδέεται στενά με την ιστορική εξέλιξη τής τραγωδίας ως λογοτεχνικού είδους. Πιθανότερη φαίνεται η αναγωγή στους διονυσιακούς διθυράμβους, στους οποίους ένας χορός σατύρων (που τους αποκαλούσαν *τράγους*) επιδιδόταν σε έξαλλες πράξεις μανίας, ακόμη και ασέλγειας. Κατ' άλλους, όμως, η λ. *τραγῳδός* περιέγραψε αρχικώς εκείνον που τραγουδούσε και χόρευε σε αγώνες με έπαθλο έναν τράγο ή με αφορμή τη θυσία του].

τραΐ (το) ‣ τραγί

Τραϊανός (ο) **1.** *Μάρκος Ούλπιος*· Ρωμαίος αυτοκράτορας (98-117 μ.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Traianus / Troianus < Troia «Τροία»].

τραινάρισμα (το) → τρενάρισμα

τραινάρω ρ. ‣ τρενάρω

τραίνο (το) ‣ τρένο

τρακ (το) {άκλ.} η ανησυχία ή ο φόβος που αισθάνεται κάποιος, όταν βρίσκεται μπροστά σε πολύ κόσμο, όταν περνά μια σωματική ή ψυχική δοκιμασία ή έρχεται σε επαφή με κάτι τελείως καινούργιο γι' αυτόν: *ο ηθοποιός, πριν βγει στη σκηνή, είχε* ~ || *με πιάνει* ~ *όταν απευθύνομαι σε μεγάλο ακροατήριο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. trac, εκφραστ. λ., πιθ. προϊόν ονοματοποιίας].

τράκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να ζητεί κανείς από άλλον χρήματα, τσιγάρα, μικροαντικείμενα κ.λπ., για να καλύπτει τις ανάγκες του, χωρίς να τα επιστρέφει ή να πληρώνει γι' αυτά: *κάνω* ~ || *ζω με την* ~ || *βγαίνω για* ~ || *μου έκανε* ~ *μερικά τσιγάρα*· ΦΡ. ***κάνω τράκες*** εντυπωσιάζω, προκαλώ αίσθηση με την εμφάνισή μου **• 2.** (αργκό) το τρακάρισμα, η σύγκρουση: *έγινε μια* ~ *στη διασταύρωση!*
[ΕΤΥΜ. < *τρακάρω* (υποχωρητ.)].

τρακαδόρος (ο), **τρακαδόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που κάνει κατά σύστημα τράκα (βλ.λ., σημ. 1). — **τρακαδόρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *τράκα* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. κ. *κομπινα-δόρος*].

τρακάρισμα¹ (το) [1814] {τρακαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η σύγκρουση οχημάτων: *δεν έχει συνέλθει ακόμη απ' το* ~.

τρακάρισμα² (το) {τρακαρίσματος | χωρ. πληθ.} το να έχει πάθει κανείς τρακ (βλ.λ.).

τρακαρισμένος¹, -η, -ο (όχημα) που έχει συγκρουστεί (με άλλο όχημα): *το αυτοκίνητό του είναι* ~ *στο δεξί φτερό.*

τρακαρισμένος², -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που έχει τρακ (βλ.λ.): *ήταν* ~ *και δεν τα πήγε καλά στις προφορικές εξετάσεις.*
[ΕΤΥΜ. < *τρακ*, με την επίδρ. τού ρ. *τρακάρω*].

τρακάρω¹ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τράκαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (κατά την οδική κυκλοφορία) (α) συγκρούομαι με άλλο όχημα: *τρακάρισα με ένα άλλο αυτοκίνητο / με μηχανάκι / με φορτηγό* || *τράκαρα στην εθνική οδό* (β) πέφτω με όχημα πάνω σε σταθερό σημείο ή σταθμευμένο όχημα: *τράκαρε σ' ένα δέντρο / σε μια κολόνα τής Δ.Ε.Η.* || (κ. μτφ.) *εκεί που περπατούσα, τράκαρα σ' έναν στύλο / σ' έναν τοίχο* ♦ (μετβ.) **2.** (α) προκαλώ ζημιά στο όχημα που οδηγώ προσκρούοντας σε άλλο όχημα ή σταθερό σημείο: *πού το τράκαρες το αμάξι σου κι έγινε έτσι;* || *πρόσεξε μην τρακάρεις το καινούργιο σου αυτοκίνητο* (β) *(τρακάρω κάποιον)* χτυπώ με το όχημά μου το όχημα άλλου: *με τράκαραν* (κάποιος χτύπησε με το όχημά του το δικό μου) || *τον τράκαρε κάποιος από πίσω* || *έστριψε απότομα, για να μη μας τρακάρει* **3.** (μτφ.) συναντώ τυχαία (κάποιον), καθώς περπατώ ή οδηγώ: *τον τράκαρα σε μπαράκι τής παραλίας.* Επίσης **τρακέρνω**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. attraccare «(για πλοίο) πλευρίζω σε αποβάθρα ή σε άλλο πλοίο, ορμίζω», αγν. ετύμου].

τρακάρω² ρ. μετβ. κάνω κάποιον να πάθει τρακ· συνήθ. το μεσοπαθ. ***τρακάρομαι*** κ. ***τρακαρίζομαι*** παθαίνω τρακ: *τρακαρίστηκε όταν είδε τα θέματα των εξετάσεων* || *ήταν πολύ τρακαρισμένη στη συνέντευξη Τύπου.*

τρακατρούκα κ. **στρακαστρούκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό πυροτέχνημα που παράγει με αλλεπάλληλες εκρήξεις έντονους κρότους ΣΥΝ. κροτίδα **2.** (μτφ.) ***τρακατρούκες*** (οι) απειλές ή υποσχέσεις που μένουν μόνο στα λόγια και δεν πραγματοποιούνται.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τράκο (το) κ. **τράκος** (ο) (λαϊκ.) **1.** η σύγκρουση οχημάτων: *έγινε ένα* ~ *στη γωνία* ΣΥΝ. τρακάρισμα **• 2.** η ζημιά που παθαίνει κανείς σε μια δραστηριότητά του, η βλάβη· κυρ. στη ΦΡ. ***παθαίνω τράκο*** παθαίνω ζημιά, με βρίσκει συμφορά: *έπαθε ένα τράκο, που θα το θυμάται σε όλη του τη ζωή.*
[ΕΤΥΜ. < *τρακάρω* (υποχωρητ.)].

τρακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} σύνολο τριακοσίων (προσώπων, πραγμάτων)· μόνο στη ΦΡ. ***καμιά τρακοσαριά*** περίπου τριακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τρ(ι)ακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά* (βλ.λ.)].

τρακόσοι → τριακόσιοι

τρακτέρ (το) {άκλ.} ελλην. *ελκυστήρας*· τροχοφόρο ή ερπυστριοφόρο όχημα που ρυμουλκεί άλλα οχήματα, κυρ. γεωργικά μηχανήματα· (συνήθ. συνεκδ.) το όχημα που φέρει πίσω του γεωργικό μηχάνημα για το όργωμα των χωραφιών: *οι αγρότες με τα* ~ *έκλεισαν την εθνική οδό.* — (υποκ.) **τρακτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tracteur < λατ. tractus «έλξη, σύρσιμο, τράβηγμα» < ρ. trahere «έλκω, σύρω, τραβώ» (πβ. μτχ. tractus)].

τρακτερωτός, -ή, -ό (παπούτσι) που η σόλα του έχει μικρές προεξοχές και εγκοπές, όπως τα λάστιχα των τροχών των τρακτέρ.

τραλαλά επιφών. (καθημ.) εκφράζει χαρά· ΦΡ. (σκωπτ.) (α) ***είναι τραλαλά*** (για πρόσ.) τα έχει χαμένα, δεν ξέρει τι λέει ή τι κάνει (β) (αργκό) ***έπαθε ψυχικό τραλαλά*** ταράχτηκε πολύ, υπέστη νευρικό κλονισμό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tralala, ονοματοπ. λ.].

Τράλλεις (οι) {Τράλλεων} αρχαία πόλη τής Μικράς Ασίας, το σημερινό Αϊδίνι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, από ομώνυμο θρακ. φύλο, αγν. ετύμου].

τραμ (το) {άκλ.} ελλην. *τροχιόδρομος*· μεταφορικό αστικό μέσο που αποτελείται από ηλεκτροκίνητα τροχοφόρα οχήματα, τα οποία κινούνται πάνω σε σιδηροτροχιές. — (υποκ.) **τραμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tram, αβεβ. ετύμου, ίσως < μέσ. ολλ. trame «δοκός, μαδέρι», οπότε η λ. θα αναφερόταν αρχικώς στις σιδηροτροχιές των ορυχείων, πάνω στις οποίες κινούνταν τα βαγόνια με το φορτίο].

τραμβαγέρης (ο) {τραμβαγέρηδες} (παλαιότ.) οδηγός ή εισπράκτορας τραμ.
[ΕΤΥΜ. < *τραμβάι* (< αγγλ. tram-way, οπτικό δάνειο) + παραγ. επίθημα *-έρης*, με ανάπτυξη ευφωνικού *-γ-*].

τραμουντάνα (η) {χωρ. πληθ.} ο βόρειος άνεμος ΣΥΝ. (επίσ.) βορράς κ. (καθημ.) βοριάς (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τραμο(υ)ντάνα* < ιταλ. tramontana «άνεμος από τα βουνά (τού βορρά)», θηλ. τού επιθ. tramontano < λατ. transmontānus < trans- + montānus «ορεινός» < mons, -ntis «όρος»].

τράμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ανταλλαγή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. trampa].

τραμπάκουλο (το) (λαϊκ.) **1.** ογκώδες και αργό ιστιοφόρο πλοίο τής Αδριατικής Θάλασσας **2.** (μτφ.) πολύ χοντρή γυναίκα που βαδίζει αργά και κουνιέται δεξιά-αριστερά, καθώς στηρίζεται διαδοχικά στο ένα και στο άλλο πόδι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trabaccolo, αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. *tra-bica (ενν. nāvis) < trabs, -bis «δοκός (στενόμακρη), πλοίο»].

τραμπάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ξύλινη ή μεταλλική δοκός ή σανίδα που στηρίζεται στο μέσον της πάνω σε μία (συχνά διχαλωτή) βάση και έχει καθίσματα στις δύο άκρες, όπου κάθονται δύο άτομα, καθένα από τα οποία πιέζει με το βάρος του τη θέση του, ώστε ο απέναντί του να σηκωθεί στον αέρα και αντιστρόφως: *κάνω* ~.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. traballare «ταλαντεύομαι» (υποχωρητ.) < tra- «μεταξύ, ανάμεσα» (< λατ. trans) + ballare «χορεύω, πηδώ, σκιρτώ» < μτγν. λατ. ballāre (< αρχ. *βάλλω*)].

τραμπαλίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {τραμπαλίστηκα} (λαϊκ.) **1.** παίζω με την τραμπάλα, ταλαντεύομαι πάνω σε τραμπάλα: «*τράμπα-τραμπαλίζομαι, πέφτω και τσακίζομαι*» (παιδικό τραγ.) **2.** (μτφ.) πηγαίνω πάνω-κάτω, ανεβοκατεβαίνω, όπως λ.χ. μια βάρκα στο κύμα. — **τραμπάλισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

τραμπολίνο (το) η εκτέλεση ακροβατικών πάνω σε τεντωμένο καραβόπανο και το άθλημα που βασίζεται σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trampolino < trampoli < γερμ. trampeln «ποδοκροτώ»].

τραμπουκαρειό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) (περιληπτ.) σύνολο ή ομάδα τραμπούκων. Επίσης **τραμπουκαρία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *τραμπούκος* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *αλητ-αρειό, παππαδ-αρειό*].

τραμπουκέτο (το) κινητό μηχάνημα τού θεάτρου, που εξυπηρετεί τη σκηνική παρουσίαση ή εξαφάνιση προσώπων ή αντικειμένων τού σκηνικού διακόσμου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trabochetto < γαλλ. trébuchet < προβηγκ. trabuc «πολιορκητικός κριός» (βλ. κ. *τραμπούκος*)].

τραμπουκισμός (ο) η συμπεριφορά που αρμόζει σε τραμπούκο· χαρακτηρίζεται από θρασύτητα, χρησιμοποίηση απειλών και εκβιασμών, αυθαιρεσία και πρόκληση ταραχών, με σκοπό την εξυπηρέτηση ανέντιμων και ευτελών σκοπών πολιτικής παράταξης ή πολιτικού προσώπου: *οι* ~ *των οπαδών τού ακροδεξιού υποψηφίου.*

τραμπούκος (ο) **1.** πρόσωπο που πληρώνεται (ή σπανιότ. ενεργεί από μόνο του) για να προκαλεί επεισόδια και να βιαιοπραγεί εις βάρος (κυρ. πολιτικών) αντιπάλων: *οι* ~ *τής ακροδεξιάς προσπάθησαν να εμποδίσουν τη συγκέντρωση των ειρηνιστών* **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που χρησιμοποιεί βία για την επιβολή του σε έναν χώρο ΣΥΝ. νταής. — **τραμπούκικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. trabuco «είδος πυροβόλου (που έμοιαζε με όλμο)» < προβηγκ. trabuc «καταπέλτης, πολιορκητική μηχανή» < tra- «ανάμεσα, μεταξύ» + -buc (< φρανκον. būk «κοιλιά»). Η σημερινή χρήση τής λ. οφείλεται στη συνήθεια ορισμένων πολιτικών να δίνουν ως φιλοδώρημα ένα πούρο σε εκείνους που προσελαμβάνονταν για να τρομοκρατούν τους πολιτικούς αντιπάλους].

τρανεύω ρ. αμετβ. {τράνεψα} (σπάν.) γίνομαι τρανός (βλ.λ.).

τρανζίστορ (το) {άκλ.} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. συμπαγής συσκευή που αποτελείται από διαδοχικούς ημιαγωγούς ενωμένους μεταξύ τους, οι οποίοι παίζουν τον ρόλο ενισχυτή μικρών μεταβολών τού ρεύματος και τής τάσεως **2.** (συνεκδ.) μικρό ραδιόφωνο. — (υποκ.) **τρανζιστοράκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. transistor < trans(fer) «μεταφέρω» + (res)istor «αντίσταση», επειδή η ενέργεια διοχετεύεται στον ημιαγωγό μέσω ηλεκτρικής αντιστάσεως].

τράνζιτ κ. **τράνζιτο** (το) {άκλ.} **1.** η διέλευση εμπορευμάτων από ενδιάμεσους σταθμούς προς τον τελικό προορισμό τους, χωρίς την καταβολή ενδιάμεσων δασμών **2.** η παραμονή ταξιδιωτών σε σταθμούς (λιμάνια, αεροδρόμια) και η μετεπιβίβασή τους σε άλλο μέσο μεταφοράς για την ολοκλήρωση τού ταξιδιού τους χωρίς ενδιάμεσο έλεγχο στις αποσκευές ή (συνήθ.) και στα διαβατήρια, καθώς και ο χώρος στον οποίο παραμένουν για τη μετεπιβίβασή τους: *πτήση ~ για Αργεντινή.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. transit / ιταλ. transito < λατ. transitus «διάβαση, μετάβαση» < transire «μεταβαίνω, διέρχομαι»].

τρανκουίλο επίρρ. ΜΟΥΣ. ως ένδειξη εκφραστική ή ρυθμικής αγωγής: ήρεμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tranquillo «ήρεμος, ήσυχος» < λατ. tranquillus].

τρανός, -ή, -ό (εκφραστ.-λογοτ.) **1.** (για πρόσ.) ο σπουδαίος: *έγινε μεγάλος και ~* **2.** πολύ μεγάλος, πολύ σημαντικός: *~ απόδειξη* || *~ παράδειγμα τής αξίας του υπήρξε η ερμηνεία του στο έργο αυτό* **3.** (σπάν.-λαϊκ.) ο μεγάλος στην ηλικία ή στο ανάστημα ΣΥΝ. μεγάλος ΑΝΤ. μικρός. — **τρανότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τρανής* «σαφής, ευκρινής» (κατά τα επίθ. σε *-ος*), που παρουσιάζει επίθημα *-ανής*, πβ. κ. *σαφ-ηνής*. Το θ. *τρ-* προέρχεται πιθ. από τη μηδενισμ. βαθμ. τού *τείρω* (< **τέρ-jω*) (βλ. λ. *τόρνος, τρίβω*), ενώ η σημασιολ. εξέλιξη φαίνεται ικανοποιητική, αν ληφθεί υπ' όψιν και το παράγ. *τορός* «διαπεραστικός, σαφής, ξεκάθαρος»].

τρανσαμινάση (η) {δύσχρ. τρανσαμινασών} ΒΙΟΛ. ένζυμο που συμβάλλει στη γενική διαδικασία μεταβολισμού των αμινοξέων· οι τρανσαμινάσες απαντούν φυσιολογικά στα κύτταρα, αλλά η ποσότητά τους στο αίμα είναι μικρή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. transaminase < transamination < λατ. trans- «δια-, πέραν» + amination < amin- (βλ. λ. *αμίνες*)].

τρανσέξουαλ (ο/η) {άκλ.} αυτός που έχει αλλάξει φύλο (από άνδρας σε γυναίκα ή το αντίστροφο) με χειρουργική επέμβαση. — **τρανσεξουαλικότητα** (η), **τρανσεξουαλικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. trans(s)exual].

τρανσεξουαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η αίσθηση που έχει κάποιος ότι ανήκει στο αντίθετο φύλο και συνήθ. η επακόλουθη πραγματοποίηση αλλαγής φύλου με χειρουργική επέμβαση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. transsexualism].

Τρανσυλβανία (η) (ρουμ. Transilvania) περιοχή τής Δ. Ρουμανίας που περικλείεται Β., Α. και Ν. από τα Καρπάθια Όρη. — **Τρανσυλβανός** (ο), **Τρανσυλβανή** (η), **τρανσυλβανικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Transylvania < trans- «δια-» + sylva «δάσος»].

τραντάζω ρ. μετβ. {τράντα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** σείω δυνατά και απότομα: *ο σεισμός τράνταξε τα σπίτια* || (κ. μτφ.) *το θέατρο τραντάχτηκε από τα γέλια των θεατών* ΣΥΝ. ταρακουνώ **2.** (μτφ.) συγκλονίζω (κάποιον) ψυχικά ή τον κάνω να βγει από κατάσταση εφησυχασμού: *οι εικόνες βίας από τον πόλεμο μας τράνταξαν* || *τους τράνταξαν τα εκλογικά αποτελέσματα* ΣΥΝ. ταρακουνώ. — **τράνταγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **τραντανίζω* (κατ' αναλογίαν προς τα ρ. σε *-άζω*) < **ταντανίζω* (με ανάπτυξη *-ρ-* ευφωνικού) < αρχ. *ταντα λίζω* (< *τάνταλος*, βλ.λ.)].

τρανταχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που κάνει θόρυβο: *~ γέλια* **2.** αυτός που εντυπωσιάζει, που προκαλεί αίσθηση: *ο πρόεδρος τού συλλόγου έκανε ~ μεταγραφές* **3.** ο πολύ ισχυρός ή προφανής: *~ επιχείρημα / απόδειξη* **4.** (για πρόσ.) ο σπουδαίος, ο διάσημος: *~ φυσιογνωμία / προσωπικότητα.* — **τρανταχτά** επίρρ.

τρανώνω ρ. αμετβ. {τράνω-σα, -θηκα} (λογοτ.) τρανεύω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρανώ (-όω)* «ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω» < *τρανός* (βλ.λ.), κατά τη σημασιολ. εξέλιξη τού επιθ.].

τράπεζα (η) {-ας κ. -έζης | -εζών} **1.** οικονομική επιχείρηση ή οργανισμός που είναι εξουσιοδοτημένος να παρέχει διάφορες υπηρεσίες, όπως η παραλαβή και φύλαξη χρημάτων (κατάθεση με τόκο) ή αντικειμένων αξίας (σε θυρίδες), ο δανεισμός χρημάτων με τόκο, η έκδοση και εξαργύρωση επιταγών, η πώληση και αγορά συναλλάγματος, η διακίνηση κεφαλαίων, η έκδοση νομίσματος κ.ά.: *Εθνική / Εμπορική / Κτηματική ~* || *Κεντρική Τράπεζα* (η Τράπεζα Ελλάδος, η οποία εκδίδει το νόμισμα) || *~ επενδύσεων* || *κρατική / ιδιωτική ~* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται ένας τέτοιος οργανισμός, καθώς και κάθε του παράρτημα: *πήγα στην ~* || *έκρηξη βόμβας σε ~ των Αθηνών* **3.** (μτφ.) πρόσωπο με μεγάλη οικονομική άνεση, που μπορεί να δανείζει τους άλλους: *δεν είμαι ~, για να σας δίνω συνεχώς λεφτά!* **4.** (ειδικότ.) ο χώρος στον οποίο αποθηκεύεται και συντηρείται σε καλή κατάσταση κάτι (αίμα, σπέρμα, μοσχεύματα ή πληροφορίες σε υπολογιστή), ώστε να χρησιμοποιηθεί μόλις υπάρξει ανάγκη: *~ αίματος* (βλ. λ. *αίμα*) / *σπέρματος / πληροφοριών / δεδομένων* • **5.** (σπάν.) το τραπέζι, κυρ. στις ΦΡ. (α) ***Αγία Τράπεζα*** τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο τραπέζι που βρίσκεται μέσα στο ιερό των χριστιανικών ναών, πάνω στο οποίο τελείται το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας (β) ***συζήτηση στρογγυλής τραπέζης*** βλ. λ. *στρογγυλός* (γ) ***Ιππότες τής Στρογγυλής Τραπέζης*** οι ιππότες που, κατά τον θρύλο, αποτέλεσαν την αυλή τού βασιλιά Αρθούρου στην Αγγλία και οι οποίοι κάθισαν γύρω από ένα στρογγυλό τραπέζι, ώστε να φαίνονται όλοι ίσοι: *το αδελφάτο των ιπποτών τής στρογγυλής τραπέζης* **6.** (σε μονές) ο χώρος στον οποίο προσφέρονται γεύματα στους πιστούς και γευματίζουν οι μοναχοί· ΦΡ. ***κάνω τράπεζα*** γευματίζω, παρέχω γεύμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τρά-πεδ-jα* < θ. *τρα-* + *πεδ-* (από την απαθή βαθμ. τής λ. *πούς*, βλ. κ. *πέδ-ον, πεδ-ίον*). Το θ. *τρα-* ανάγεται στο αριθμητ. *τέσσαρες* (πβ. επίθ. *τέ-ταρ-τος, τε-τρά-κις*) μέσω Ι.Ε. *k^we-tr-, όπου όμως η σίγηση τού αρχικού *τε-* (< *k^we-) παραμένει δυσερμήνευτη (ίσως θεωρήθηκε αναδιπλασιασμός). Η λ. δήλωνε αρχικώς κάθε έπιπλο με οριζόντια επιφάνεια, που στηρίζεται σε τέσσερα πόδια, αργότερα δε εξειδικεύθηκε στη σημ. «τραπέζι αργυραμοιβού, εξέδρα συναλλαγών», από όπου προέκυψε η σημ. «πιστωτικό ίδρυμα». Μεταφρ. δάνεια από την Αγγλική αποτελούν οι φρ. *Ιππότες τής Στρογγυλής Τραπέζης* (< The Round Table Knights), *συζήτηση στρογγυλής τραπέζης* (< round-table discussion), *τράπεζα πληροφοριών* (< data bank) κ.ά.].

τραπεζάκι (το) → τραπέζι

τραπεζαρία (η) {τραπεζαριών} **1.** ο χώρος σπιτιού, ξενοδοχείου ή ιδρύματος, στον οποίο υπάρχουν ένα μεγάλο τραπέζι και καρέκλες για την παροχή γεύματος σε επισκέπτες (σπίτι) ή αρκετά τραπέζια για το σερβίρισμα πελατών ή τροφίμων (ξενοδοχείο, ίδρυμα): *θα φάμε στην ~* || *περάστε στην ~* || *το πρωινό σερβίρεται στην ~ τού ξενοδοχείου* **2.** (συνεκδ.) ο απαραίτητος εξοπλισμός ενός τέτοιου χώρου σε ιδιωτική κατοικία, συνήθ. το τραπέζι και οι καρέκλες, όπου παρατίθεται γεύμα σε επισκέπτες ή φιλοξενουμένους: *αγόρασα καινούργια ~* || *μοντέρνα / κλασική ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τραπεζάρης* «τραπεζοκόμος των μονών» < *τράπεζα* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *πρωτ-άρης, λυρ-άρης*].

τραπέζι (το) {τραπεζ-ιού | -ιών} **1.** έπιπλο με τέσσερα συνήθ. πόδια, πάνω στα οποία στηρίζεται επίπεδη επιφάνεια: *στρογγυλό / χειρουργικό ~* || *~ πτυσσόμενο / περιστρεφόμενο / κινητό / τροχήλατο / ραπτομηχανής / σερβιρίσματος / σχεδιάσεως / τού καφέ / τού χολ / για φαγητό / τής κουζίνας / για γραφείο* || *στο τηλεοπτικό στούντιο έχουν τοποθετήσει τα μηχανήματα σε μακρόστενα ~* || *το ~ των συνομιλιών* (επισήμων) / *των διαπραγματεύσεων / των διαβουλεύσεων / τού διαλόγου / των συζητήσεων·* ΦΡ. (α) ***κλείνω τραπέζι*** (σε εστιατόριο ή νυχτερινό κέντρο) κλείνω θέση, κάνω κράτηση: *έχει πολύ κόσμο την Τσικνοπέμπτη στις ταβέρνες και πρέπει να κλείσουμε τραπέζι* (β) ***ρίχνω (π.χ. πρόταση) στο τραπέζι*** καταθέτω, υποβάλλω, παρουσιάζω (μια πρόταση) στους συνομιλητές / συζητητές μου **2.** (ειδικότ.) το παραπάνω έπιπλο για το φαγητό· ΦΡ. (α) ***κάθομαι στο τραπέζι*** παίρνω θέση για να γευματίσω: *όλη η οικογένεια καθόταν στο τραπέζι* (β) ***στρώνω τραπέζι*** βλ. λ. *στρώνω* (γ) ***ξεστρώνω / μαζεύω το τραπέζι*** μαζεύω όσα έστρωσα πάνω στο τραπέζι (δ) ***βάζω τραπέζι*** ετοιμάζω, στρώνω τραπέζι (για φαγητό) **3.** (συνεκδ.) το γεύμα ή το δείπνο: *έχουμε ~ απόψε* || *με κάλεσαν σε ~·* ΦΡ. ***κάνω το τραπέζι (σε κάποιον)*** παραθέτω γεύμα (σε κάποιον). · (υποκ.) **τραπεζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραπέζιον*, υποκ. τού *τράπεζα* (βλ.λ.)].

τραπεζιέρης (ο) {τραπεζιέρηδες}, **τραπεζιέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) ο τραπεζοκόμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τραπέζι* + παραγ. επίθημα *ιέρης*, πβ. κ. *τιμον-ιέρης*].

τραπεζικός, -ή, -ό [1833] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την τράπεζα: *~ λογαριασμός / γραμμάτιο / επιταγή / κατάθεση / επιτόκιο / πίστωση / κεφάλαιο / απόρρητο* (η απαγόρευση τής δημοσιεύσης κάθε πληροφορίας για την οικονομική κατάσταση των πελατών μιας τράπεζας) / *σύστημα / στέλεχος / κολοσσός* || *ηλεκτρονικές ~ συναλλαγές* (β) ***Τραπεζικός Μεσολαβητής*** ανεξάρτητος θεσμός που έχει δημιουργηθεί για να εξετάζει αμερόληπτα και με διαφανείς διαδικασίες τις διαφορές οι οποίες προκύπτουν ανάμεσα στους συναλλασσόμενους και τις τράπεζες και που αφορούν λ.χ. την ποιότητα των υπηρεσιών, τους υπολογισμούς χρεώσεων σε πιστωτικές κάρτες κ.λπ. **2.** **τραπεζικός** (ο) ο υπάλληλος τραπέζης ΣΥΝ. τραπεζοϋπάλληλος.

> **τραπεζικός ή τραπεζιτικός.** Ό,τι έχει σχέση με την **τράπεζα** δηλώνεται κανονικά με το επίθετο **τραπεζ-ικός**: *τραπεζικές συναλλαγές, τραπεζικό δάνειο, τραπεζικό γραμμάτιο, τραπεζικός υπάλληλος.* Άρα το **τραπεζιτ-ικός** αναφέρεται στο **τραπεζ-ίτης** «ο ιδιοκτήτης μιας τράπεζας» *(τραπεζιτικά συμφέροντα, τραπεζιτική ζωή)* και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται με αναφορά στην τράπεζα: έτσι, τα *τραπεζιτικός (υπάλληλος)* ή *τραπεζιτικό σύστημα* κ.λπ. πρέπει να αποφεύγονται και να προτιμώνται αντιστοίχως τα *τραπεζικός (υπάλληλος), τραπεζικό σύστημα* κ.τ.ό.

τραπέζιο (το) {τραπεζί-ου | -ων} **1.** ΓΕΩΜ. επίπεδο τετράπλευρο, που έχει τις δύο πλευρές παράλληλες και άνισες: *ισοσκελές ~* || *διάμεσος τραπεζίου* • **2.** ΑΘΛ. σύστημα από δύο σχοινιά που κρέμονται από ψηλά παράλληλα μεταξύ τους και στις άκρες τους ενώνονται με κυλινδρική λεπτή ράβδο, από την οποία κρατιέται ο γυμναστής κάνοντας ασκήσεις (αιωρήσεις, περιστροφές κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραπέζιον*, υποκ. τού *τράπεζα* (βλ.λ.)].

τραπεζιοειδής, -ής, -ές [1896] {τραπεζιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τραπέζιο: *πλοίο με ~ πανιά* ΣΥΝ. τραπεζοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τραπεζίτης (ο) [αρχ.] {τραπεζιτών} **1.** ο ιδιοκτήτης ή ο βασικός μέτοχος ή (παλαιότ.) ο διευθυντής τράπεζας • **2.** ΑΝΑΤ. καθένα από δύο ή τρία στους ενηλίκους τελευταία δόντια τής άνω και κάτω γνάθου ΣΥΝ. γομφίος.

τραπεζιτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τραπεζίτη: *~ σύστημα / επιταγή / συμφέροντα / ζωή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τραπεζικός.*

τραπεζογραμμάτιο (το) [1865] {τραπεζογραμματί-ου | -ων} χάρτινο νόμισμα που κυκλοφορεί η τράπεζα, το χαρτονόμισμα.

τραπεζοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τραπεζοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** τραπεζιοειδής (βλ.λ.): *~ πανιά* **2.** ΑΝΑΤ. ***τραπεζοειδής μυς*** μεγάλος και πλατύς μυς τής οπίσθιας επιφάνειας τού τραχήλου και τής ράχης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τραπεζοκόμος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που εξυπηρετεί όσους γευματίζουν ή δειπνούν ΣΥΝ. σερβιτόρος, τραπεζιέρης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τράπεζα* + *-κόμος* < *κομώ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

τραπεζοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η πολιτική κατάσταση, στην οποία όλοι οι τομείς τής ζωής μιας χώρας και τα διάφορα ζητήματα ελέγχονται από τράπεζες.

[ΕΤΥΜ. < *τράπεζα* + *-κρατία* < *κράτος*, πβ. κ. *στρατο-κρατία*].

τραπεζομάντηλο (το) [μεσν.] κάλυμμα τού τραπεζιού που στρώνεται κατά την ώρα τού φαγητού ή υπάρχει για διακοσμητικούς λόγους πάνω στο τραπέζι: *κεντητό ~* ‖ *απαγορεύτηκαν στα εστιατόρια τα πλαστικά και χάρτινα ~*.

τραπεζομάχαιρο (το) (λαϊκ.) μαχαίρι που τοποθετείται στο τραπέζι μαζί με τα πιρούνια, τα κουτάλια και τα πιάτα κατά την ώρα τού φαγητού.

τραπεζομεσίτης (ο) [1884] {τραπεζομεσιτών} αυτός που μεσολαβεί σε τραπεζικές συναλλαγές ανάμεσα σε τρίτους. — **τραπεζομεσιτικός**, -ή, -ό [1888].

τραπεζοϋπάλληλος (ο/η) {τραπεζοϋπαλλήλ-ου | -ων, -ους} υπάλληλος τράπεζας, που εργάζεται σε τράπεζα ΣΥΝ. τραπεζικός. — **τραπεζοϋπαλληλικός**, -ή, -ό.

Τραπεζούς (η) {Τραπεζούντ-ος, -α} πόλη τής ΒΑ. Μικράς Ασίας στον Εύξεινο Πόντο, μία από τις ισχυρότερες και πλουσιότερες ελληνικές πόλεις τού Πόντου από την αρχαιότητα μέχρι το 1922· υπήρξε επίσης πρωτεύουσα τής Αυτοκρατορίας τής Τραπεζούντας από το 1204 μέχρι το 1461. Επίσης **Τραπεζούντα**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Τραπεζοῦς, -οῦντος* < αρχ. *τράπεζα*, ίσως λόγω τής μορφής τού εδάφους].

τραπεζώνω ρ. μετβ. {τραπέζω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) (συνήθ. αρνητ.) **1.** κάνω το τραπέζι σε (κάποιον), του παρέχω γεύμα ή δείπνο **2.** τρέφω (κάποιον) ή τον καλώ συχνά για φαγητό: *δύο χρόνια τούς τραπεζώνω κι ούτε ένα «ευχαριστώ» δεν άκουσα.* — **τραπέζωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραπεζῶ (-όω)*, κυρ. το μέσ. *τραπεζοῦμαι* «κάθομαι στο τραπέζι» < *τράπεζα*].

τράπηκα ρ. → τρέπω

τράπουλα (η) {δύσχρ. τραπουλών} δεσμίδα από 54 τραπουλόχαρτα, κυρ. για χαρτοπαίγνιο, αλλά και άλλα παιχνίδια (πασιέντζα κ.λπ.)· ΦΡ. (α) ***σημαδεμένη τράπουλα*** τράπουλα τής οποίας ορισμένα φύλλα έχουν σημάδι, για να αναγνωρίζουν οι χαρτοκλέφτες τα χαρτιά που τους ενδιαφέρουν (β) ***με σημαδεμένη τράπουλα*** (μτφ.) για διαδικασία κατά την οποία δεν τηρούνται οι προϋποθέσεις τής αμεροληψίας και τής δικαιοσύνης και το αποτέλεσμα έχει προκαθοριστεί: *οι διαπραγματεύσεις έγιναν ~* ‖ *οι δύο πλευρές διαπραγματεύονται ~* (γ) ***κόβω την τράπουλα*** κόβω τα χαρτιά (βλ. λ. *κόβω*) (δ) ***ανακατεύω την τράπουλα*** ανακατεύω τα τραπουλόχαρτα, ώστε να μην υπάρχουν ευνοϊκοί συνδυασμοί χαρτιών και να μοιραστούν εντελώς τυχαία στους παίκτες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trappola «παγίδα» < φρανκον. *trappa (> γαλλ. trappe)].

τραπουλόχαρτο (το) καθεμιά από τις 54 χαρτονένιες ή συνθετικές κάρτες που αποτελούν την τράπουλα, 40 από τις οποίες έχουν αριθμούς από το 1 ώς το 10 και 14 από αυτές φιγούρες (βαλές, ντάμα, ρήγας και δύο τζόκερ)· κάθε αριθμός και φιγούρα (εκτός των δύο τζόκερ) υπάρχει τέσσερεις φορές, μία για καθένα από τα τέσσερα διαφορετικά σύμβολα («καρό», «κούπα», «σπαθί» και «μπαστούνι», λ.χ. «δύο σπαθί», «δέκα καρό», «ντάμα μπαστούνι» κ.λπ.): *κατέρρευσε σαν πύργος από τραπουλόχαρτα* (απότομα και ολοκληρωτικά).

τραστ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. μεγάλος οικονομικός οργανισμός, ο οποίος προέρχεται από τη συγχώνευση επιχειρήσεων που παράγουν το ίδιο προϊόν και στον οποίο κάθε μέλος χάνει τη νομική, διοικητική και οικονομική αυτοτέλειά του· συγκροτείται ύστερα από την υπογραφή νόμιμης συμφωνίας και αποσκοπεί στη δημιουργία μονοπωλίου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. trust «εμπιστοσύνη, αξιοπιστία». σκανδ. αρχής, πβ. αρχ. σκανδ. traust, αρχ. αγγλ. trēowe «έμπιστος»].

τράτα (η) {δύσχρ. τρατών} ΝΑΥΤ. **1.** αλιευτικός δικτυωτός σάκος τριγωνικού σχήματος: *«η ~ μας η κουρελού, η χιλιομπαλλωμένη»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) ψαροκάικο με συρόμενα δίχτυα ● **3.** κυκλικός παραδοσιακός χορός, που χορεύουν οι γυναίκες με τα χέρια χιαστί.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. tratta, θηλ. τού επιθ. tratto «τραβηγμένος, τεντωμένος» < λατ. tractus «έλκυση, τράβηγμα», μτχ. τ. τού ρ. trahere «τραβώ, έλκω, σύρω»].

τραταμέντο (το) (λαϊκότ.) το κέρασμα, η περιποίηση (βλ. κ. λ. *τρατάρω*): *περάστε για ένα ~* ΣΥΝ. τρατάρισμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trattamento, βλ. λ. *τρατάρω*].

τρατάρης (ο) {τρατάρηδες} **1.** αυτός που ψαρεύει με τράτα **2.** ο ιδιοκτήτης τράτας.
[ΕΤΥΜ. < *τράτα* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *βαρκ-άρης*].

τρατάρω ρ. μετβ. {τράτ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) προσφέρω γλύκυσμα ή ποτό σε επισκέπτη, τον κερνώ κάτι ΣΥΝ. φιλεύω. Επίσης **τρατέρνω**. — **τρατάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < ιταλ. trattare «προσφέρω, περιποιούμαι» < λατ. tractāre «χειρίζομαι, ασχολούμαι» < μτχ. tractus τού ρ. trahere «τραβώ, έλκω, σύρω»].

τραυλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {τραύλισα} ♦ (αμετβ.) **1.** πάσχω από τραυλισμό, είμαι βραδύγλωσσος **2.** (συνεκδ.) κομπιάζω στην ομιλία: *~ από τον φόβο μου* ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) μουρμουρίζω κάτι, δεν το λέω καθαρά: *εμφανώς σοκαρισμένος τραύλιζε κάτι μισόλογα.*

τραυλισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η διαταραχή στην προφορική ομιλία, που εκδηλώνεται ως δυσκολία προφοράς ορισμένων συμφώνων ή λέξεων ΣΥΝ. βραδυγλωσσία, ψεύδισμα. Επίσης **τραύλισμα** (το) [μτγν.].

τραυλός, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) αυτός που πάσχει από τραυλισμό ΣΥΝ. ψευδός, βραδύγλωσσος. — **τραυλότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., με παραγ. επίθημα *-λός*, συχνό σε επίθ. που δηλώνουν σωματική αναπηρία, λ.χ. *τυφ-λός, χω-λός*. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, αφού είναι δύσκολο να τεκμηριωθεί οποιαδήποτε σύνδεση με το ουσ. *τραῦμα*. Δεν αποκλείεται ο σχηματισμός τής λ. να είναι ηχομιμητικός και να αποτυπώνει τη δυσκολία των τραυλών κατά την προφορά των φθόγγων *-ρ-* και *-λ-*].

τραύμα (το) {τραύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. σωματική βλάβη από εξωτερικό παράγοντα, που προκαλεί λύση τής συνέχειας των ιστών τού δέρματος και συνήθ. αιμορραγία: *ανοιχτό / βαθύ / επικίνδυνο / ανεπούλωτο ~* ‖ *επιπόλαιο ~* (χωρίς συνέπειες, ακίνδυνο) ‖ *διαμπερές ~* (από σφαίρα, βλ. λ. *διαμπερής*) ΣΥΝ. πληγή, λαβωματιά **2.** (μτφ.) καθετί που πλήττει κάποιον, που προκαλεί βλάβη στην προσωπικότητα, την εργασία του κ.λπ.: *η ήττα σε εκείνο τον πόλεμο αποτελεί ακόμη ανεπούλωτο εθνικό ~* ‖ *η απόρριψή του υπήρξε ένα ~ στην προσωπικότητά του* ΣΥΝ. πλήγμα, χτύπημα· ΦΡ. ***ψυχικό τραύμα*** ψυχική βλάβη που μπορεί να προκαλέσει ένα γεγονός ή ένα συμβάν και το οποίο αποθηκεύεται στη μνήμη κάποιου και τον επηρεάζει μακροπρόθεσμα: *ο χωρισμός των γονιών του τού προκάλεσε ~* ‖ *η θέα των σκοτωμένων στρατιωτών προκάλεσε ~ στον νέο* ΣΥΝ. σοκ **3.** μεγάλη υλική ζημιά, καταστροφή (συνήθ. στον πληθ.): *η Σερβία θα υποφέρει για πολύ από τα ~ τού πολέμου.* — (υποκ.) **τραυματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραῦμα / τρῶμα* (αρχαιότ.) < θ. *τρω-* τού ρ. *τι-τρώ-σκω* «πληγώνω, τραυματίζω» (βλ.λ.). Ο αττ. τ. *τραῦμα* οφείλεται σε αναλογία προς τον τ. *θραῦσμα* (< *θραύω*)].

τραυματίας (ο/η) {(θηλ. τραυματίου) | τραυματιών} πρόσωπο που φέρει τραύμα, που έχει τραυματιστεί: *~ πολέμου* (αυτός που έχει τραυματιστεί σε πόλεμο) ΣΥΝ. λαβωμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τραῦμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *λοχ-ίας, ταμ-ίας*].

τραυματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τραυμάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) τραύμα (σωματικό ή ψυχικό): *~ θανάσιμα / στο πόδι* ΣΥΝ. λαβώνω, πληγώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ πλήγμα σε κάποιον/κάτι: *η ταπεινωτική συνθήκη τραυμάτισε την εθνική μας υπερηφάνεια* ‖ *του τραυμάτισε την αξιοπρέπεια με τη συμπεριφορά της* ‖ *ανόητα επιχειρήματα που τραυματίζουν τη νοημοσύνη μας* ‖ *η επιβολή τέτοιου καθεστώτος τραυματίζει θανάσιμα τη δημοκρατία* ΣΥΝ. πληγώνω, θίγω **3.** (ειδικότ.) προκαλώ ψυχικό τραύμα (σε κάποιον) (βλ. λ. *τραύμα*): *η σκληρή εμπειρία τού Βιετνάμ τραυμάτισε πολλούς Αμερικανούς στρατιώτες για πάντα.*

τραυματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τραύμα (σωματικό ή ψυχικό) ή προέρχεται από αυτό: *~ πυρετός* ‖ *οι διώξεις και η προσφυγιά υπήρξαν γι' αυτήν μια ~ εμπειρία* (που την τραυμάτισαν ψυχικά) (πβ. λ. *τραύμα, τραυματίζω*).

τραυματιοφορέας (ο/η) {τραυματιοφορ-είς, -έων} υγειονομικός υπάλληλος ή στρατιώτης τού Υγειονομικού Σώματος, που έχει ως έργο του τη μεταφορά των τραυματιών στο νοσοκομείο και την παροχή των πρώτων βοηθειών σε αυτούς.

τραυματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η πρόκληση σωματικού τραύματος: *σοβαρός / μοιραίος / θανάσιμος ~* ‖ *ο ~ κάποιου από αδέσποτη σφαίρα / από μαχαιριά* (λάβωμα) **2.** (μτφ.) η πρόκληση πλήγματος: *ο ~ τού κύρους / τής προσωπικότητας / τής αξιοπρέπειας (κάποιου).*

τραυματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής χειρουργικής, που έχει ως αντικείμενο την πρόληψη και τη θεραπεία των τραυμάτων. — **τραυματολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. traumatology].

τραυματολόγος (ο/η) γιατρός ειδικευμένος στην τραυματολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. traumatologist].

τράφηκα ρ. → τρέφω

τραχανάς (ο) {τραχανάδες} ζυμαρικό σε κοκκώδη μορφή που αποτελείται από χοντροαλεσμένο σιτάρι ή σιμιγδάλι και τρώγεται αφού βράσει πρώτα μέσα σε γάλα και αποξηρανθεί· ΦΡ. ***έχω τραχανά απλωμένο*** είμαι εμπερίστατος λόγω σοβαρής εκκρεμότητας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tarhana, με αντιμετάθεση, < περσ. tarxāna].

τραχεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο αναπνευστικός σωλήνας που συνδέει τον λάρυγγα με τους βρόγχους. — **τραχειακός**, -ή, -ό [1873].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τραχεῖα* (ενν. *ἀρτηρία*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *τραχύς*].

τραχειίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού βλεννογόνου τής τραχείας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trachéite].

τραχειοβρογχικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με την τραχεία και στους βρόγχους: *~ γάγγλια / αδενοπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trachéobronchique].

τραχειοβρογχίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού βλεννογόνου τής τραχείας και των βρόγχων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trachéobronchite].

τραχειορραγία (η) {τραχειορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία στην τραχεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tracheorrhagy < *τραχεία* + *-ρραγία* (με διπλασιασμό τού *-ρ-* εν συνθέσει), από το θ. τού αρχ. παθ. αορ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού ρ. *ῥήγνυμι*].

τραχειοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής τραχείας με το λαρυγγοσκόπιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trachéoscopie].

τραχειοτομία [1839] κ. **τραχειοτομή** (η) [1887] ΙΑΤΡ. η χειρουργική διάνοιξη τής τραχείας για θεραπευτικούς σκοπούς (για την εισαγωγή ειδικού σωλήνα, που διευκολύνει την αναπνοή, για να αποφευχθεί η ασφυξία από επικίνδυνο ξένο σώμα ή από τη συσσώρευση εκκριμάτων στην τραχεία και στους βρόγχους). — **τραχειοτομικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trachéotomie].

τραχηλιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** μέρος ενδύματος γύρω από τον λαιμό **2.** (ειδικότ. για νήπια) η σαλιάρα **3.** (για ζώα) πλατύ περιλαίμιο **4.** (συνεκδ.) κομμάτι κρέατος από τον τράχηλο σφαγμένου ζώου.

τραχηλικός, -ή, -ό → τράχηλος

τραχηλισμός (ο) [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. η σπασμωδική συστολή τού τραχήλου κατά τη διάρκεια επιληπτικής κρίσης • **2.** ΑΘΛ. (στην πάλη) η λαβή σε αντίπαλο από τον τράχηλο.

τραχηλίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού τραχήλου τής μήτρας, η οποία έχει ως σύμπτωμα τη λευκόρροια (βλ.λ.): *οξεία / χρονία ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trachelitis].

τράχηλος (ο) {τραχήλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΑΤ. (α) το τμήμα που ενώνει το κεφάλι με τον κορμό τού σώματος, ο λαιμός (το εμπρόσθιο τμήμα και ο αυχένας): *τού Έλληνος ο ~ ζυγόν δεν υποφέρει*· ΦΡ. (α) ***κάθομαι στον τράχηλο (κάποιου)*** καταδυναστεύω, τυραννώ (κάποιον) (β) ***σκύβω τον τράχηλο (σε κάποιον)*** υποτάσσομαι αδιαμαρτύρητα στις θελήσεις (κάποιου) (β) το στενό κυλινδρικό τμήμα διαφόρων οργάνων τού σώματος: *ο ~ τής μήτρας* **2.** (στα ζώα) ο λαιμός: *ο ~ τού αλόγου* **3.** (μτφ.) ο λαιμός διαφόρων αντικειμένων, λ.χ. ενός αγγείου. — **τραχηλικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ., με επίθημα *-ηλος* (πβ. κ. *κίβδ-ηλος*), που ίσως συνδ. με το ρ. *τρέχω*, δηλώνοντας το μέρος τού σώματος που στρέφεται, που γυρίζει (πβ. τη σημασιολ. μεταβολή στα αρχ. σλαβ. vratŭ «τράχηλος» – vratiti «στρέφω», καθώς και την ετυμολ. σύνδεση τού λιθ. kāklas «τράχηλος» με το αρχ. *κύκλος*). Το θ. *τραχ-* αποτελεί μάλλον τη συνεσταλμ. βαθμ. τού *τρέχω*].

τραχηλοτομία (η) {τραχηλοτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική διάνοιξη τού τραχήλου τής μήτρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trachelotomy].

τραχύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {τράχυν-α, -θηκα} **1.** κάνω κάτι τραχύ ΣΥΝ. σκληραίνω ΑΝΤ. λειαίνω **2.** (μτφ.) παροξύνω, εξερεθίζω. — **τράχυνση** (η), **τραχυντικός,** -ή, -ό [αρχ.].

τραχύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {τραχ-ύ κ. -έος | -ιοί κ. -είς, -έων (θηλ. -ειών)· τραχύτ-ερος, -ατος} **1.** (για επιφάνειες) ανώμαλος, μη λείος, άγριος κατά την αφή: *~ ύφασμα* ΣΥΝ. (για έδαφος) πετρώδης ΑΝΤ. λείος, απαλός **2.** σκληρός, δύσκαμπτος ΑΝΤ. μαλακός, απαλός, τρυφερός **3.** σκληρός, ανυπόφορος: *~ χιονιάς* **4.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται απότομα ΣΥΝ. βάναυσος, αγροίκος **5.** (μτφ.-συνεκδ.) αυτός που απαιτεί την καταβολή κόπων: *~ έργο* ΣΥΝ. επίμοχθος, κοπιαστικός, εργώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με κατάλ. *-ύς*, πβ. κ. *ταχ-ύς, βραδ-ύς*), που μορφολογικώς θα ήταν δυνατόν να συνδ. με το ρ. *θράσσω* (< **θράχ-jω*, μέσω κοινού θ. **θραχ-* και ανομοιώσεως) και, ως εκ τούτου, με το ρ. *ταράσσω* (βλ.λ.), αλλά η σημασιολ. απόσταση δυσχεραίνει τον συσχετισμό].

τραχύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η μη λεία, η μη ομαλή υφή (μιας επιφάνειας): *η ~ μιας πλάκας μαρμάρου* ΣΥΝ. αγριάδα ΑΝΤ. ομαλότητα, απαλότητα **2.** η σκληρότητα στη συμπεριφορά, οι απότομοι τρόποι: *η ~ τού χαρακτήρα του τον έκανε ανεπιθύμητο* ΣΥΝ. βαναυσότητα ΑΝΤ. ευγένεια, ηπιότητα **3.** η δυσκολία, η σκληράδα (τού βίου): *η ~ τής ζωής των ορεσίβιων λαών.*

τραχύφωνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει τραχιά, βραχνή φωνή.

τράχωμα (το) {τραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. μολυσματική ασθένεια των ματιών, που χαρακτηρίζεται από χρόνια φλεγμονή τού επιπεφυκότος των βλεφάρων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τραχύς* + παραγ. επίθημα *-ωμα*, πιθ. κατά το *γλαύκ-ωμα*].

τραχωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα τραχώματα: *~ επιπεφυκίτιδα* **2.** ***τραχωματικός*** (ο), ***τραχωματική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από τράχωμα.

τρέιλερ (το) {άκλ.} **1.** τροχοφόρο όχημα, το οποίο σύρεται από φορτηγό ή αυτοκίνητο και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων • **2.** σύντομο διαφημιστικό φιλμ που περιλαμβάνει επιλεγμένα στιγμιότυπα (σκηνές) από προσεχή κινηματογραφική ταινία ή τηλεοπτική παραγωγή και το οποίο προβάλλεται ενημερωτικά για τους τηλεθεατές κατά τη διάρκεια προγράμματος: *στο ημίχρονο των αθλητικών αγώνων τα κανάλια μεταδίδουν διαφημίσεις και ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. trailer < trail «ρυμουλκώ, ακολουθώ τα ίχνη»].

τρεις, τρεις, τρία {τριών} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό τρία (3) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.): *ανέμειξε ~ χρώματα* || *στο λιμανάκι ήταν αραγμένες ~ βάρκες* || *οι ~ Ιεράρχες* || οι *~ Μάγοι με τα δώρα*· ΦΡ. (α) ***τρεις κι ο κούκκος*** ελάχιστοι άνθρωποι: *Πόσοι παρακολούθησαν τη διάλεξη; –~!* (β) (οικ.-εκφραστ.) ***τρία πουλάκια κάθονταν...*** (i) για πρόσωπο που αδιαφορεί για τις νουθεσίες που του δίνονται: *ο πατέρας του προσπαθούσε να του βάλει μυαλό, αλλά αυτός ~!* (ii) για πρόσωπο που αναφέρεται σε πράγματα άσχετα με το θέμα: *–Τι σου απάντησε στην πρόταση που του έκανες; –~!* (γ) ***κάθε τρεις και λίγο / και δέκα*** πολύ συχνά: *~ τρέχει στο σπίτι τους!* (δ) (παροιμ.) ***τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, έξι το λαδόξιδο*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος κάνει σκόπιμα λανθασμένους λογαριασμούς, για να αποκομίσει παράνομα κέρδη (ε) (παροιμ.) ***μια τού κλέφτη, δυο τού κλέφτη, τρεις και την κακή του μέρα*** βλ. λ. *κλέφτης* **2.** (ως τακτικό αριθμητικό, για δήλωση χρόνου): *στις τρεις τού μηνός έχει τα γενέθλιά της* **3.** ***τρία*** (το) βλ.λ. **4.** (συνεκδ.) οτιδήποτε φέρει τον αριθμό αυτόν ή δηλώνεται με αυτόν: *ο γυιος του πάτησε τα ~* (τα τρία του χρόνια) || *να μας απαντήσει το νούμερο ~* || *τον έκοψε στη χημεία με ~* || *το δωμάτιο ~* || (στο χαρτοπαίγνιο) *~ σπαθί* || *το ~ αντικατέστησε το πέντε στην ομάδα*· ΦΡ. ΜΑΘ. ***(απλή) μέθοδος των τριών*** μέθοδος επιλύσεως προβλημάτων, κατά την οποία από τρία δεδομένα βρίσκουμε το ζητούμενο τέταρτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρεῖς* (ήδη μυκ. ti-ri-si = *τρισί*, δοτ. πληθ.) < *treyes < I.E. *trei- / *tri- «τρεις, τρία», πβ. σανσκρ. tráyaḥ, λατ. trēs (> ισπ. tres, γαλλ. trois), αλβ. tre, αρχ. γερμ. drī (> γερμ. drei), αγγλ. three, αρχ. σλαβ. trije, πολ. trzy κ.ά. Ομόρρ. *τρί-τος, τριά-κοντα, τρι-ς, τρι-άς (-άδα), τρια-κόσιοι* κ.ά.].

τρεισήμισι επίθ. {άκλ.} τρεις και μισός· για ποσότητα από τρεις και μισή μονάδες: *~ ημέρες / σελίδες / εκατομμύρια.* Επίσης **τριάμισι**.
[ΕΤΥΜ. < *τρεις, τρία + ήμισυ*].

τρεκλίζω κ. **τρικλίζω** ρ. αμετβ. {τρέκλισα} παραπατώ καθώς βαδίζω, βαδίζω ασταθώς: *ο μεθυσμένος τρέκλιζε στον δρόμο.* — **τρέκλισμα** κ. **τρίκλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τρακλίζω / τρακλῶ* (με τροπή σε *-ε-* λόγω τού υγρού, πβ. κ. *φταρνίζομαι – φτερνίζομαι*) < *τακλῶ*, διαλεκτ. τ. τού Πόντου με σημ. «κάνω κυβίστηση, τούμπα», < αρχ. *κατακλῶ* «σπάζω, κόβω» (με απόσπαση τής πρώτης συλλ.) < *κατα- + κλῶ (-άω)* (βλ. κ. *κλάσμα*)].

τρέλα (η) (παλαιότ. ορθ. *τρέλλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ανατροπή τής διανοητικής ισορροπίας τού ανθρώπου, από απώλεια τής λογικής: *έχει περιέλθει σε κατάσταση τρέλας* ΣΥΝ. φρενοβλάβεια, παραφροσύνη· ΦΡ. (α) ***πουλάω τρέλα*** παριστάνω τον τρελό για ιδιοτελείς σκοπούς (β) (παροιμ.) ***η τρέλα δεν πάει στα βουνά (πηγαίνει στους ανθρώπους / μον' στους ανθρώπους πάει)*** η τρέλα είναι χαρακτηριστικό τού ανθρώπου, όχι τής φύσης (συνήθ. για πρόσωπα που ενεργούν με τρόπο ασυνάρτητο) **2.** (α) η ενέργεια που χαρακτηρίζεται από απερισκεψία: *έκανε την ~ να εγκαταλείψει τις σπουδές του* || *πρόσεξε μην κάνεις καμιά ~ και πεις πουθενά το σχέδιό μας!* ΣΥΝ. ανοησία, βλακεία (β) ***τρέλες*** (οι) οι απερισκεψίες, οι παρεκτροπές: *νεανικές / παιδικές ~* **3.** (μτφ.) (α) η ιδιοτροπία: *έχει ~ με την τάξη και την οργάνωση* (β) ο ενθουσιασμός, το πάθος: *έχει ~ για τη μουσική* ΣΥΝ. λόξα, ψώνιο, μεράκι • **4.** (ως επίθ. ή επίρρ.) για κάτι ωραίο, εξαιρετικό, θαυμάσιο: *το γλυκό ήταν ~* || *περάσαμε ~ στις διακοπές* ΣΥΝ. μούρλια, θαύμα. — (υποκ.) **τρελίτσα** (η), (μεγεθ.) **τρελάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *τρελαίνω* (υποχωρητ.) ή < *τρελός*].

τρελάδικο (το) (λαϊκ.) το τρελοκομείο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *σκυλ-άδικο*].

τρελαίνω ρ. μετβ. (παλαιότ. ορθ. *τρελλαίνω*) {τρέλα-να, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) τρελό, ώστε να χάσει τη διανοητική του ισορροπία: *δεν άντεξε τη φρίκη τού πολέμου και τρελάθηκε* || *κοντεύει να την τρελάνει με τη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. μουρλαίνω **2.** (μτφ.) αναστατώνω ψυχικά, ταλαιπωρώ, εκνευρίζω: *με τρελαίνει αυτή η σιωπή· ας μιλήσει κάποιος!* || *μας έχει τρελάνει με τις φωνές του από το πρωί* **3.** (μτφ.) ενθουσιάζω (κάποιον), τον συγκινώ ιδιαίτερα, «του παίρνω τα μυαλά»: *τα κάλλη της έχουν τρελάνει γέρους και νέους!* ΣΥΝ. ξετρελαίνω· (μεσοπαθ. ***τρελαίνομαι***) **4.** γίνομαι τρελός: *τρελάθηκε και τον έκλεισαν στο φρενοκομείο!* ΦΡ. ***μην τρελαθούμε (κιόλας)! / δεν τρελάθηκα!*** για τη δήλωση αγανάκτησης ή αμφισβήτησης για κάτι που ειπώθηκε: *~! Και μου κάνουν ζημιά στο σπίτι και θα πληρώσω κι από πάνω;* **5.** (μτφ.) αναστατώνομαι σωματικά ή ψυχικά: *τρελάθηκε από τον φόβο του / την αγωνία του / από τον πονόδοντο / στον πονοκέφαλο* **6.** (+για) επιθυμώ πάρα πολύ, υπεραγαπώ: *τρελαίνεται για χορό / το ποδόσφαιρο* ΣΥΝ. έχω πάθος / ψώνιο για κάτι· ΦΡ. ***δεν τρελαίνομαι (κιόλας)!*** δεν μου κάνει ιδιαίτερη εντύπωση (κάτι), δεν με ενθουσιάζει: *καλό το καινούργιο αυτοκίνητό της, αλλά δεν τρελαίνομαι κιόλας!* **7.** νιώθω ερωτικό ενθουσιασμό, ερωτική έλξη: *τρελάθηκε από τα κάλλη της / την ομορφιά της / την τρυφερότητά της* ΣΥΝ. ξετρελαίνομαι **8.** για πολύ έντονο συναίσθημα· ΦΡ. ***τρελαίνομαι από τη χαρά μου*** χαίρομαι πολύ: *όταν έμαθε ότι πήρε την υποτροφία για σπουδές στο εξωτερικό, τρελάθηκε από τη χαρά του* **9.** ενεργώ απερίσκεπτα, κάνω ανοησίες: *φαίνεται θα τρελάθηκε και πούλησε το μαγαζί σε τέτοια τιμή* **10.** (η μτχ. ***τρελαμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.

τρελαμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η τρέλα, η παραφροσύνη **2.** (συνεκδ.) πράξη που φανερώνει ότι κάποιος δεν σκέφτεται λογικά: *όλο τρελαμάρες κάνει αυτό το παιδί* ΣΥΝ. παλαβομάρα.
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *σαχλα-μάρα, κουτα-μάρα*].

τρελαμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τρελαθεί: *δεν στέκει στα καλά του, είναι ~* **2.** πολύ ενθουσιασμένος, παθιασμένος με (κάποιον/κάτι): *~ με την ομάδα μου.*

τρελάρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **τρελάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που κάνει ανοησίες: *ο γυιος της είναι ένας ~· το μυαλό του το 'χει μόνο στα μηχανάκια!*
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + μεγεθ. επίθημα *-άρα(ς)*].

τρελέγκω (η) {τρελέγκως | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) (ως χαρακτηρισμός) γυναίκα που συμπεριφέρεται ιδιόρρυθμα, επιπόλαια ή απερίσκεπτα ΣΥΝ. μουρλέγκω, τρελοκαμπέρω. Επίσης **τρελόγκα**.
[ΕΤΥΜ. < *τρελαίνω* + παραγ. επίθημα *-κω*, θηλ. κυρ. ονομάτων, λ.χ. *Κατίγ-κω* (< *Κατίνα*), *Λέγ-κω* (< *Ελένη*)].

τρέλλα (η) ‣ τρέλα

τρελλός, -ή, -ό → τρελός

τρελο- / τρελό- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** τον τρελό, αυτόν που έχει ψυχονευρωτικά προβλήματα και ό,τι σχετίζεται με αυτόν: *τρελο-κομείο, τρελό-παιδο* **2.** αυτόν που χαρακτηρίζεται από αστάθεια, που δεν είναι προβλέψιμος: *τρελόκαιρος* **3.** οποιονδήποτε ή οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από παραλογισμό, υπερβολή ή εκζήτηση: *τρελο-κόριτσο, τρελο-παρέα, τρελο-περιπέτεια, τρελο-κατάσταση.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *τρελός*].

τρελογιατρός (ο) (λαϊκ.) ο ψυχίατρος.

τρελοκαμπέρω (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) γυναίκα πολύ απερίσκεπτη, που δεν σκέφτεται λογικά ΣΥΝ. τρελέγκω, μουρλέγκω, τρελοπαντιέρα.
[ΕΤΥΜ. < *τρελο-* + *καμπέρω* < τουρκ. kamber «πιστός σύντροφος, δούλος» (εδώ «τής τρέλας»)].

τρελοκομείο (το) [1840] **1.** το ίδρυμα περίθαλψης και νοσηλείας των

τρελών, ψυχιατρείο: *αυτόν πρέπει να τον κλείσουν σε ~* ΣΥΝ. τρελάδικο **2.** (μτφ.) (α) για χώρο στον οποίο επικρατεί παραλογισμός ή όπου ο καθένας κάνει ό,τι θέλει: *αυτό το σπίτι έχει μεταβληθεί σε ~* (β) (για πρόσ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που συμπεριφέρεται παράλογα ή εντελώς απρόβλεπτα: *αυτός ο λοχαγός ήταν σκέτο ~*.
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + *-κομείο* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

τρελοκόριτσο (το) (χαϊδευτ.) κορίτσι επιπόλαιο και ζωηρό.

τρελόπαιδο (το) άτακτο, ζωηρό παιδί: *έχει μπλέξει με κάτι τρελόπαιδα τής γειτονιάς και έχει αμελήσει τα μαθήματά του.*

τρελοπαντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.-κακόσ.) επιπόλαιη, άμυαλη γυναίκα ΣΥΝ. τρελάρα, τρελέγκω, τρελοκαμπέρω.

τρελός, -ή, -ό (παλαιότ. ορθ. *τρελλός*) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει τρελαθεί: *ή ~ είναι ή τον ~ παριστάνει* ΣΥΝ. μουρλός, παλαβός, λωλός· ΦΡ. (α) ***τρελός για δέσιμο*** τελείως τρελός, θεόμουρλος ΑΝΤ. νουνεχής, εχέφρων, λογικός (β) ***τρελός παπάς σε βάφτισε*** βλ. λ. *βαπτίζω* (γ) ***ο τρελός είδε τον μεθυσμένο και φοβήθηκε*** ένας μεθυσμένος είναι πιο επικίνδυνος από έναν τρελό (δ) (εκφραστ.) ***για τρελούς ψάχνεις;*** ως απάντηση για να δηλωθεί ότι κάποια πρόταση που γίνεται είναι τόσο ασύμφορη, ώστε μόνο τρελοί θα τη δέχονταν: *σιγά μην πάω πάλι να τον βοηθήσω· ~*: **2.** (+ με / για) αυτός που αγαπά (κάποιον/κάτι) με πάθος: *είναι ~ για τη ζωγραφική* || *~ για τον αθλητισμό* || *είναι ~ μαζί σου* (τρελά ερωτευμένος)· ΦΡ. ***κάνω σαν τρελός*** χαίρομαι υπερβολικά, ενθουσιάζομαι, παθιάζομαι: *κάνει σαν τρελός, όταν είναι να διασκεδάσει με τους φίλους του* || *κάνει σαν τρελός γι' αυτήν* (είναι πολύ ερωτευμένος) ΣΥΝ. παθιασμένος **3.** (μτφ.) (α) για κάτι που γίνεται με παράλογο τρόπο, που ξεπερνά τα λογικά όρια: *οι ~ ρυθμοί τής σύγχρονης ζωής* ΣΥΝ. παράλογος· ΦΡ. ***το τρελό τής υπόθεσης / τής ιστορίας*** το πιο παράλογο, απίθανο, το εξωφρενικό στοιχείο μιας υπόθεσης: *το πιο τρελό τής υπόθεσης ήταν ότι τελικά φτάσαμε να τον παρακαλούμε αντί να μας κυνηγάει αυτός* (β) αυτός που ξεπερνά τα αποδεκτά, ανεκτά όρια, εξωφρενικός: *Αυτά είναι ~ πράγματα! Μόνο σ' αυτή την υπηρεσία συμβαίνουν!* **4.** (ειδικότ.) ανόητος, απερίσκεπτος: *του πέρασε στιγμιαία από τον νου η ~ σκέψη ν' αυτοκτονήσει* || *Καλά, είσαι ~: Δεν έχεις καθόλου μυαλό στο κεφάλι σου;* ΑΝΤ. λογικός, συνετός **5.** πολύ έντονος ή παράφορος: *~ έρωτας / νιάτα / ηλικία* (η ηλικία τής νεανικής παραφοράς)· ΦΡ. ***μες στην τρελή χαρά*** βλ. λ. *χαρά* **6.** πολύ εύθυμος, ζωηρός: *~ πάρτι / παρέα / συντροφιά* **7.** αυτός που είναι παράτολμος, δύσκολο να πραγματοποιηθεί: *είχαν ένα ~ σχέδιο / μια ~ ιδέα* • **8.** (στο σκάκι) το κομμάτι «αξιωματικός» **9. τρελός** (ο), **τρελή** (η) ο φρενοβλαβής: *όλοι οι ~ ήταν στο προαύλιο·* ΦΡ. (α) ***τής τρελής*** για μεγάλη αναστάτωση, αναταραχή: *στο πάρτι έγινε ~* ΣΥΝ. έγινε τής μουρλής / τής παλαβής (β) ***σαν τής τρελής τα μαλλιά*** βλ. λ. *μαλλί* (γ) (παροιμ.) ***από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια*** βλ. λ. *αλήθεια* (δ) ***ο τρελός τού χωριού*** (i) πρόσωπο με διαταραγμένο ψυχικό κόσμο ή διανοητική καθυστέρηση, που στις παραδοσιακές κοινωνίες αποτελούσε χαρακτηριστικό μέλος τους (αλλά όχι περιθωριοποιημένο ή απόβλητο) (ii) (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται παράλογα ή εντελώς απρόβλεπτα σε έναν χώρο, που η συμπεριφορά του αποκλίνει χαρακτηριστικά από τη συμπεριφορά των υπολοίπων.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < μτγν. *τρηρός*, «γλώσσα» τού Ησυχίου *(τρηρόν· ἐλαφρόν, δειλόν, ταχύ)*, < αρχ. *τρήρων* «περιστέρι», με αντέκταση, < **τράσ-ρων* < *tr̥s- μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *tres- «τρέμω» (βλ. λ. *τρέμω*). Σύμφωνα με άλλη, λιγότερο πιθ. άποψη, το μεσν. *τρελ(λ)ός* ανάγεται στα αρχ. ανθρωπωνύμια *Τρέλλος* και *Τρέλλων*, που μαρτυρούνται στον μιμογράφο Σώφρονα].

> **τρελός: *συνώνυμα*.** Η έννοια τού παραλογισμού στα λόγια και στις πράξεις είναι καθημερινό φαινόμενο στις ανθρώπινες σχέσεις, που έχει βρει τη δήλωσή του στη γλώσσα με ποικιλία λέξεων και εκφράσεων. Μια και πρόκειται για έννοια που έχει σχέση με το μυαλό, την ψυχή και τη νόηση τού ανθρώπου, μια σειρά λέξεων (αρκετοί όροι) συνδέονται με τις λ. **φρένες, ψυχή, νους** κ.λπ.: **φρενοβλαβής, φρενοπαθής, σχιζοφρενής – ψυχοπαθής, ψυχαθενής – παρανοϊκός – μανιακός – ακαταλόγιστος.** Η γενική λέξη που χρησιμοποιείται στην ομιλούμενη για κάθε μορφής παραλογιζόμενο, είναι η λ. **τρελός** από το αρχ. **τρηρός** «ελαφρός» (οπότε αρχική σημ. τού *τρελός* είναι η σημ. «ελαφρόμυαλος»). Μια ομάδα λέξεων, που θα μπορούσαν να περιληφθούν στις λεγόμενες «εκφραστικές λέξεις», χρησιμοποιούνται στον προφορικό ιδίως λόγο, για να χαρακτηρίσουν κάποιον ως τρελό. Η προέλευση των λέξεων αυτών ποικίλλει: **μουρλός** < *μωρο-λόγος* ή από συμφυρμό των *μωρός* + *λωλός*· **ζουρλός** < *(σ)βουρλός* < *σβουρίζομαι* «γυρνάω σαν τη σβούρα» ή κατά συμφυρμό από *ζερβός* + *τρελός*· **κουζουλός** < **κούζα** «στάμνα χωρίς χέρι» (αρχική σημ. τού *κουζουλός* «κουλοχέρης»)· **λωλός** < μτγ. *ὀλωλώς*, «απολωλώς, χαμένος» τού αρχ. *ὄλλυμαι* (αρχική σημ. «χαμένος»). Από το *ὄλλυμαι* είναι και το *παλαβός*: *απολωλώς > πολωλώς > παλαλός >* **παλαβός**, οπότε *παλαβός* σημαίνει και αυτό «χαμένος». Κατά τον επιφανή γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι, η λ. έχει άλλη προέλευση: **παλάβρα** («φλυαρία, παλαβομάρα») > *παλάβια* > *παλαβιός* > **παλαβός** (ας σημειωθεί ότι το *παλάβρα*, από το ισπανοεβρ. palavra, είναι αντιδάνειο, αφού παράγεται από το λατ. parabola, που δεν είναι άλλο από το ελλην. **παραβολή**). Τέλος, από το αρχ. *Σάβος* ή *Σαβός* «βακχευόμενος, εκτός εαυτού, τρελός» προήλθε πιθ. το **ζαβός**, ενώ λέξεις όπως **σαλεμένος** (του σάλεψε), **βλαμμένος** κ.λπ. προέρχονται από μεταφορικές χρήσεις λέξεων με άλλη αρχική σημασία.

τρελούτσικος, -η, -ο (υποκ.) λίγο τρελός· συνήθ. για πρόσωπο που κάνει περίεργα πράγματα, έχει περίεργες συνήθειες ή ενεργεί με απρόβλεπτο αλλά χαριτωμένο τρόπο ΣΥΝ. παλαβούτσικος. — **τρελούτσικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τρελός* + υποκ. επίθημα *-ούτσικος*, πβ. κ. *μικρ-ούτσικος*].

τρελόχαρτο (το) (οικ.) **1.** το επίσημο έγγραφο που δείχνει ότι κάποιος νοσηλεύθηκε σε ψυχιατρείο: *όσοι εργοδότες βλέπουν το ~, αρνούνται να τον προσλάβουν* **2.** (στον στρατό) το πιστοποιητικό με το οποίο η αρμόδια υγειονομική υπηρεσία βεβαιώνει ότι κάποιος δεν μπορεί να υπηρετήσει τη θητεία του λόγω ψυχολογικών προβλημάτων, ψυχικών γενικά διαταραχών.

τρεμάμενος, -η, -ο αυτός που τρέμει: *~ χέρια / φωνή / δάχτυλα* ΣΥΝ. τρεμουλιαστός.
[ΕΤΥΜ. < *τρέμω*, κατά τις μτχ. σε *-άμενος*, πβ. κ. *λεγ-άμενος, τρεχ-άμενος*].

τρεμεντίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) η ρητίνη, το έκκριμα κωνοφόρων δέντρων, που χρησιμοποιείται στο άλειμμα των καταρτιών των πλοίων ΣΥΝ. τερεβινθίνη.
[ΕΤΥΜ. < *τερμινθίνη* (με αντιμετάθεση), θηλ. τού μτγν. επιθ. *τερμίνθινος* < αρχ. *τέρμινθος* (βλ.λ.)].

τρεμιθιά (η) ΒΟΤ. είδος φιστικιάς ΣΥΝ. (λόγ.) τερέβινθος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρέμιθος* < αρχ. *τέρμινθος* (βλ.λ.)].

τρεμολάμπω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} τρεμοφέγγω (βλ.λ.).

τρέμολο (το) ΜΟΥΣ. η εκτέλεση μουσικού φθόγγου με πολύ γρήγορη επανάληψή του στην ίδια χορδή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tremolo < λατ. tremulus «σειόμενος, παλλόμενος» < tremare (βλ. κ. *τρέμω*)].

τρεμοπαίζω ρ. αμετβ. {τρεμόπαιξα} **1.** (για φλόγα ή φως) αυξομειώνεται η έντασή μου, αναβοσβήνω: *το φως των άστρων που τρεμοπαίζει* **2.** (για βλέφαρα) ανοιγοκλείνω γρήγορα και έντονα.

τρεμοσβήνω ρ. αμετβ. {τρεμόσβησα} **1.** σβήνω σιγά-σιγά με τρεμουλιαστές αναλαμπές, ετοιμάζομαι να σβήσω: *το φως / το κερί τρεμοσβήνει* || *τα αστέρια τρεμοσβήνουν* ΣΥΝ. τρεμοπαίζω **2.** χάνομαι σιγάσιγά, παρακμάζω: *η Βυζαντινή Αυτοκρατορία τρεμόσβηνε στις αρχές τού ΙΕ' αιώνα.* — **τρεμόσβησμα** (το).

τρεμούλα (η) {χωρ. πληθ.} η τρεμουλιαστή κίνηση από φόβο, κρύο, συγκίνηση ή πυρετό: *μ' έπιασε ~ από το κρύο* ΣΥΝ. ρίγος, σύγκρυο, ανατριχίλα, κρυάδα. Επίσης **τρέμουλο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τρέμω* + παραγ. επίθημα *-ούλα*, πβ. κ. *ραχ-ούλα*].

τρεμουλιάζω ρ. αμετβ. {τρεμούλιασα} **1.** τρέμω από κρύο, πυρετό, φόβο ή συγκίνηση: *τρεμούλιαζαν τα χέρια του* || *τρεμούλιαζε η φωνή του από τη συγκίνηση* ΣΥΝ. ριγώ **2.** τρεμοφέγγω: *«τ' αστέρια τρεμουλιάζουνε στού ζέφυρου το χάδι»* (τραγ.). — **τρεμούλιασμα** (το).

τρεμουλιάρης, -α, -ικο {τρεμουλιάρηδες} αυτός που εύκολα τρεμουλιάζει από κρύο, φόβο, συγκίνηση, αδυναμία ή πυρετό ΣΥΝ. κρυουλιάρης, φοβιτσιάρης. Επίσης **τρεμουλιάρικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < *τρεμούλα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *κλαψ-ιάρης*].

τρεμούλιασμα (το) → τρεμουλιάζω

τρεμουλιαστός, -ή, -ό αυτός που τρεμουλιάζει: *του μίλησε με ~ φωνή.* — **τρεμουλιαστά** επίρρ.

τρέμουλο (το) ➤ τρεμούλα

τρεμοφέγγω ρ. αμετβ. {τρεμόφεξα} (για φώτα, αστέρια κ.λπ.) φωτίζω τρεμουλιαστά, με μικρές διακοπές ΣΥΝ. τρεμολάμπω. — **τρεμοφέγγισμα** (το).

τρέμω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** με διαπερνά ρίγος, κάποιο μέλος ή τα μέλη τού σώματός μου ταράζονται, συσπώνται απότομα και ελαφρά, δονούμαι ακούσια από μικρές αλλεπάλληλες κινήσεις: *τρέμουν τα χέρια μου / τα πόδια μου / τα γόνατά μου* || *~ ολόκληρος / σύγκορμος / από τον φόβο μου / από τη συγκίνησή μου* **2.** (γενικά) δονούμαι: *έτρεμε η γη από τον σεισμό* || *~ σαν καλάμι / σαν το φύλλο στον άνεμο* **3.** φοβούμαι, ανησυχώ πάρα πολύ: *~ και μόνο που σκέφτομαι ότι μπορεί να συμβεί κάτι τέτοιο* || *~ τον πατέρα της / τον θείο του* || *τρέμει μην πάθει τίποτα ο γυιος της που είναι στα ξένα·* ΦΡ. (α) ***τρέμω σαν (το) ψάρι*** βλ. λ. *ψάρι* (β) ***τρέμει το φυλλοκάρδι μου*** φοβάμαι πάρα πολύ: *είχε μείνει μόνη στο σκοτεινό σοκάκι κι έτρεμε το φυλλοκάρδι της.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *tr-em-, παρεκτεταμ. μορφή τής μηδενισμ. βαθμ. τής ρίζας *ter- «τρέμω, πάλλομαι, σείομαι», πβ. σανσκρ. taralaḥ «σειόμενος, παλλόμενος», λατ. tremere «τρέμω, σείομαι» (> γαλλ. craindre «φοβούμαι», ισπ. temblar «τρέμω») κ.ά. Ομόρρ. *τρό-μος, τρομ-ερός, τρομ-άσσω (-άζω)*. Παραλλήλως απαντά και το αρχ. *τρέω* «τρέπομαι σε φυγή από φόβο» < **τρέσ-ω* (< Ι.Ε. *tr-es-), βλ. κ. *τρελός*].

τρενάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρέναρ-α κ. -ισα} (καθημ.) καθυστερώ, παρατείνω (κάτι): (μετβ.) *προσπαθεί να τρενάρει τις διαπραγματεύσεις, ώστε να επωφεληθεί* || (αμετβ.) *τρενάρει η υπόθεση* ΑΝΤ. επισπεύδω. — **τρενάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. traîner «τραβώ από πίσω – αναβάλλω» < δημώδ. λατ. *traginare > *tragère < λατ. trahere «τραβώ, έλκω, σύρω», με την επίδρ. τού ρ. agere «άγω»].

τρένο (το) ο σιδηρόδρομος, η σιδηροδρομική αμαξοστοιχία: *το ~ φεύγει στις 12* || *ταξιδεύω στο εξωτερικό με ~* || *παίρνω το ~ για Θεσσαλονίκη* || *έπεσε στις γραμμές τού τρένου* || *ανεβαίνω στο / κατεβαίνω από το ~* || *πότε έχει ~ για Πάτρα;* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***χάνω το τρένο*** χάνω μια καλή ευκαιρία: *κινδυνεύουμε να χάσουμε το τρένο τής ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης* (β) (μτφ.) ***κατεβαίνω από το τρένο*** αποχωρώ από τον χώρο στον οποίο ανήκω: *όσοι διαφωνούν με την πολιτική τού κόμματος, να κατέβουν από το τρένο!* — (υποκ.) **τρενάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. treno < γαλλ. train < ρ. traîner «τραβώ από πίσω, έλκω» (βλ. λ. *τρενάρω*)].

τρέξιμο (το) [μεσν.] {τρεξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η γρήγορη κίνηση προς τα μπρος, με τρόπο που και τα δύο πόδια να μην ακουμπούν

στιγμιαία στο έδαφος για κάθε διασκελισμό **2.** ΑΘΛ. ο αγώνας στον οποίο ο αθλητής ξεκινά από μια αφετηρία και προσπαθεί να φθάσει στον συντομότερο δυνατό χρόνο στο τέρμα καθορισμένης απόστασης: *πρωταθλητής στο ~* || *παραβγαίνουν στο ~* (συναγωνίζονται) ΣΥΝ. αγώνας δρόμου. σπριντ **3.** (μτφ.) η μεγάλη προσπάθεια. η έντονη κινητοποίηση: *η δουλειά αυτή θέλει / απαιτεί / έχει πολύ ~* (στον πληθ. *τρεξίματα. τα*) οι έγνοιες για σοβαρή υπόθεση: *έχουμε ~ με τα περιουσιακά μας* ΣΥΝ. τρεχάματα (βλ.λ.) **4.** (μτφ.-καθημ.) η σκόπιμη υποβολή σε ταλαιπωρία: *φάγαμε πολύ ~ στον στρατό* • **5.** η ροή υγρού.

τρεπόνημα (το) {τρεπονήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. σπειροειδές βακτήριο που προκαλεί διάφορες ασθένειες. λ.χ. σύφιλη ΣΥΝ. σπειροχαίτη.
[ΕΤΥΜ. < *τρέπω* + *νήμα*. ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. treponema].

τρεπονημάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} ΙΑΤΡ. η νόσος που προέρχεται από τρεπόνημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. treponematosis].

τρέπω ρ. μετβ. {έτρεψα, τράπηκα κ. λόγ. ετράπην, -ης, -η... (μτχ. τραπείς. -είσα. -έν)} **1.** κάνω (κάποιον) να αλλάξει κατεύθυνση ή στάση ΣΥΝ. κατευθύνω, εκτρέπω· ΦΡ. ***τρέπω σε φυγή (κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να υποχωρήσει τρέχοντας: *έτρεψαν τους αντιπάλους τους σε φυγή* || *ο ληστής ετράπη σε φυγή* **2.** αλλάζω τη μορφή που έχει κάτι. μεταβάλλω: (ΜΑΘ.) *~ έναν αριθμό σε γινόμενο παραγόντων. λ.χ. 15 = 3 x 5* || (ΓΛΩΣΣ.) *το -ξ- τής πρόθεσης «εξ» μπροστά από σύμφωνο τρέπεται σε -κ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. ίσως < I.E. *trep-. πράγμα που θα δικαιολογούσε τη σύνδεση με σανσκρ. trápate «ντρέπομαι» (πβ. κ. *έν-τρέπομαι*), αλλά το λατ. trepit, προς το οποίο συνήθως παραβάλλεται, ίσως είναι απλώς εφεύρημα των γραμματικών. Από την άλλη πλευρά. το μυκ. to-ro-qo «στριφτό κρόσσι» θα μπορούσε πιθ. να οδηγήσει σε αρχική ρ. *trok^w-, ετεροιωμ. βαθμ. τού *trek^w-. αν και ο μυκ. τ. έχει συνδεθεί επίσης με το ρ. *στρέφω*. Τέλος, ορισμένοι υποστηρίζουν την ύπαρξη παραλλήλων ριζών *tr-ep- και *tr-ek^w-. Ομόρρ. *τρόπ-ος, τροπ-ή, εύ-τράπ-ελος, τρόπ-αιο(ν). τροπ-άριο(ν)* κ.ά.].

τρέσα (η) {τρεσών} διακοσμητική ταινία που τοποθετείται σε ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tresse. αβεβ. ετύμου. πιθ. αντιδάν., < δημώδ. λατ. *trichia < αρχ. *θρίξ. τριχός*].

τρέφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έθρεψα. τράφηκα, θρεμμένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω τροφή (σε κάποιον): *~ το μωρό με γάλα και φρουτόκρεμες* ΣΥΝ. διατρέφω. ταΐζω **2.** παρέχω τα απαραίτητα προς το ζην. συντηρώ: *δεν έχει να θρέψει την οικογένειά του* || (παροιμ.) *«ο μήνας που τρέφει τους έντεκα»* (βλ. λ. *μήνας*) **3.** (μτφ.) συντηρώ: *η φτώχια τρέφει την εγκληματικότητα* || (μεσοπαθ.) *«η εσωτερική αντιπολίτευση τρέφεται από τη λαϊκή δυσαρέσκεια»* (εφημ.) **4.** εκτρέφω ζώα: *τρέφει είκοσι γελάδια* **5.** αυξάνω, κάνω να μεγαλώσει: (παροιμ.) *«ο ύπνος τρέφει τα μωρά κι ο ήλιος τα μοσχάρια»* **6.** (μτφ.) αφήνω (κάτι) να αναπτυχθεί: *~ κόμη / γενειάδα* ♦ (αμετβ.) **7.** (μτφ.) μορφώνω. εκπαιδεύω: *με τον ρομαντισμό τράφηκαν δυο γενιές τού 19ου αιώνα* **8.** (λόγ.-μτφ.) έχω, διατηρώ: *~ ελπίδες / αυταπάτες / φιλοδοξίες / ψευδαισθήσεις* || *~ καλά / κακά αισθήματα για κάποιον* || *έτρεφε πικρία για το ότι δεν τον έκαναν υπουργό* **9.** (λαϊκ. για καρπούς) ωριμάζω **10.** (για πληγή) επουλώνομαι, κλείνω: *μέχρι να θρέψει η πληγή στο πόδι. μη φορέσεις παπούτσι!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θρέφ-ω* (με ανομοίωση των δασέων) < I.E. *dhrebh- «τρέφω. μεγαλώνω (κάτι). αυξάνω, αναπτύσσω». πβ. λιθ. drebiù «διαπλάθω. μορφοποιώ», αρχ. γερμ. trebir «κατακάθι ρετσινιού», αγγλ. draff «κατακάθι ζύθου», ρωσ. drobá κ.ά. Φαίνεται πως το ρ. *τρέφω* είχε αρχικώς τη σημ. «ευνοώ την ανάπτυξη κάποιου. παρέχοντάς του κατάλληλη φροντίδα», αλλά στις υπόλοιπες I.E. γλώσσες τα ομόρριζα απέκτησαν συγκεκριμένες τεχν. χρήσεις. Βλ. κ. *θρόμβος*].

τρέφω: *σύνθετα.* Το **τρέφω**, βασικό ρήμα τής Ελληνικής από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα, σχημάτιζε τον ενεργ. μέλλοντα. τον αόριστο, καθώς και τον μεσοπαθητ. αόριστο διαφορετικά από τον ενεστώτα: **θρέφ-ω* > **τρέφ-ω** (με ανομοίωση των δασέων *θ, φ*. δηλ. με τροπή τού *θ* σε *τ*)· **θρέφ-σω* > ***θρέπ-σω (θρέψω)**, **έ-θρεφ-σα* > ***έ-θρεπ-σα (έθρεψα)** και **θρεφ-τός* > **θρεπ-τός** (με αρχαία τροπή τού δασέος *φ* σε ψιλό *π* μπροστά από *σ* ή *τ*). Σε νεότερους χρόνους για το απλό **τρέφω** χρησιμοποιήθηκε και ο τ. **θρέφω**. που δεν είναι φυσικά ο παλιός από τον οποίο ξεκίνησε. αλλά νεότερος τύπος αναλογικός από τα **θρέψω**, *έθρεψα > θρέφω*. Ανάλογο τ. εμφανίζει και το ρ. **ανατρέφω**, που επίσης σχηματίζει και τ. **αναθρέφω**. ο οποίος διαφέρει υφολογικά από το **ανατρέφω** (βλ. λ. *ανατρέφω*).
Το **τρέφω** σημαίνει, κυριολεκτικά και μεταφορικά, «δίνω τροφή». Το **ανατρέφω** χρησιμοποιείται για παιδιά και σημαίνει «μεγαλώνω» και «εκπαιδεύω» *(ανέθρεψαν τρία παιδιά - όπως ανατρέφουν τα παιδιά τους οι γονείς, έτσι φέρονται στους άλλους και στους ίδιους)*. Το **διατρέφω** (και **διατρέφομαι**) σημαίνει «τον τρόπο διατροφής. τη δίαιτα που ακολουθεί κανείς» *(διατρέφεται μόνο με λαχανικά και φρούτα)*. Τέλος. το **εκτρέφω** χρησιμοποιείται για τη διατροφή και συντήρηση ζώων *(εκτρέφουν κουνέλια και κότες)*.

τρεχάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το τρέξιμο (βλ.λ.): *έριξα / πάτησα ~. για να προλάβω το λεωφορείο* **2.** (ως επίρρ.) τρέχοντας: *έφυγε ~ για τη δουλειά του*.
[ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + παραγ. επίθημα *-άλα*, πβ. κ. *πηλ-άλα*].

τρεχαλητό (το) (λαϊκ.) το τρέξιμο (συνήθ. για να προλάβει κανείς κάτι ή να τακτοποιήσει υπόθεσή του) (βλ.λ.): *γύρισε λαχανιασμένος από το ~*.

τρεχάματα (τα) {χωρ. γεν.} οι ενέργειες που γίνονται για την τακτοποίηση υποθέσεων (και που συνήθ. συνεπάγονται ταλαιπωρία. κούραση και άγχος): *αρρώστησε ο γυιος μας κι έχουμε ~* || *έχω ~ με την αστυνομία / την εφορία* ΣΥΝ. τρεξίματα.
[ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + *-άματα*, κατά τον πληθ. των ουδ. σε *-μα, -ματα*. πβ. κ. *γερ-άματα, κλά-ματα*].

τρεχαντήρι (το) {τρεχαντηρ-ιού | -ιών} γρήγορο και μικρό ιστιοφόρο πλοίο που διακρίνεται για την ευστάθειά του και είναι κατάλληλο για τη μεταφορά εμπορευμάτων και την εξυπηρέτηση μικρών ακτοπλοϊκών γραμμών. — (υποκ.) **τρεχαντηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < **τροχαντήρι-ον* (με την επίδρ. τού ρ. *τρέχω*) < μτγν. *τροχαντήρ (ό)* «τμήμα τής πρύμνης πλοίου» (< αρχ. *τροχός*)].

τρεχάτος, -η, -ο αυτός που πηγαίνει κάπου τρέχοντας: *ήρθε ~ στο ραντεβού*.
[ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *φευγ-άτος*].

τρεχούμενος, -η. -ο κ. (λαϊκότ.) **τρεχάμενος 1.** αυτός που τρέχει, που ρέει: *~ νερά* ΑΝΤ. στεκούμενος. (λόγ.) λιμνάζων • **2.** (για λογαριασμό μόνο στον τ. *τρεχούμενος*) ο ανοικτός, που ισχύει τώρα, που υπάρχει σήμερα.
[ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + *-ούμενος*, κατά τις μτχ. σε *-ούμενος*, πβ. κ. *χρειαζούμενος*].

τρέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έτρεξα} ♦ (αμετβ.) **1.** κινούμαι προς τα εμπρός με μεγάλη ταχύτητα. κινώντας τα πόδια πολύ πιο γρήγορα από ό.τι στο απλό ή γρήγορο περπάτημα· κινούμαι γρήγορα με σύντομες αναπηδήσεις στον βηματισμό. έτσι ώστε και τα δύο πόδια να μην ακουμπούν στιγμιαία στο έδαφος για κάθε διασκελισμό: *~ για να προλάβω το λεωφορείο* || *τρέξε μέχρι τη γωνία, για να τον προλάβεις* ΑΝΤ. βραδυπορώ, αργοπορώ· ΦΡ. (α) ***τρέχω και δεν φτάνω*** προσπαθώ αδιάκοπα, χωρίς να καταφέρνω να καλύψω τις ανάγκες μου. να επανορθώσω ζημία ή να ολοκληρώσω μια προσπάθεια: *από το πρωί ώς το βράδυ έχω μαθήματα, ξένες γλώσσες. συναντήσεις· ~!* (β) ***τρέχα-γύρευε*** βλ. λ. *γυρεύω* (γ) ***τρέχω πίσω από κάποιον / τρέχω από πίσω του*** ακολουθώ συνεχώς κάποιον, συνήθ. επιδιώκοντας την προσοχή, την ικανοποίηση αιτήματος ή την εύνοιά του: *την έχει ερωτευθεί και τρέχει συνεχώς από πίσω της* || *τρέχει πίσω από κάθε πολιτευτή τής περιοχής του, μπας και του διορίσουν την κόρη στο Δημόσιο!* **2.** ΑΘΛ. (α) συμμετέχω σε αγώνα δρόμου μικρών. μεσαίων ή μεγάλων αποστάσεων: *~ στα 100 / στα 400 / στα 1.500 μέτρα* || *~ σε ευρωπαϊκούς / σε ολυμπιακούς αγώνες* (β) οδηγώ αγωνιστικό αυτοκίνητο σε αγώνα ταχύτητας αυτοκινήτων (ράλι): *τρέχει στο ράλι «Ακρόπολις»* || *~ στη «φόρμουλα 1»* **3.** (α) (για οχήματα) κινούμαι με συγκεκριμένη ταχύτητα: *το αυτοκίνητό μου τρέχει με 200 χιλιόμετρα την ώρα* (β) (για οδηγό) οδηγώ με μεγάλη ταχύτητα: *όταν βρω ανοιχτό τον δρόμο. ~* ΣΥΝ. το πατάω (ενν. *το γκάζι*) **4.** βιάζομαι. κινούμαι με βιασύνη: *Ακόμη εδώ είσαι; Τρέξε, γιατί θα χάσεις το πλοίο!* **5.** (για τον νου / το μυαλό) έχω συγκεντρωθεί σε κάτι, σε μια σκέψη, έχω απορροφηθεί σε αυτό: *πού τρέχει ο νους σου;* || *«Πώς μας θωρείς ακίνητος; Πού τρέχει ο λογισμός σου;»* (Α. Βαλαωρίτης) **6.** (α) μετακινούμαι, ενεργώ για τη διευθέτηση ζητημάτων: *~ για δουλειές / για μια υπόθεση τού γυιου μου* || *πού έτρεχες όλη μέρα κι είσαι τόσο ταλαιπωρημένος;* (β) ενεργώ για να βοηθήσω κάποιον: *ποιος θα τρέξει για σένα. αν αρρωστήσεις;* (γ) εργάζομαι υπερβολικά, υπεραπασχολούμαι: *έχει πέσει πολλή δουλειά αυτή την περίοδο και τρέχουμε όλοι* **7.** (α) πηγαίνω κάπου πρόθυμα, συχνάζω: *~ στα μπαρ / στις ντισκοτέκ / στα πάρτι* (β) περιπλανώμαι άσκοπα: *Πού τρέχεις τα βράδια; Πού γυρνάς;* • **8.** (για υγρό) ρέω, κυλώ: *τρέχουν δάκρυα στα μάτια μου* || *έτρεχε ιδρώτας από το πρόσωπό του*· ΦΡ. (α) ***τρέχει η βρύση*** η βρύση παρουσιάζει διαρροή νερού (β) ***τρέχει η μύτη μου*** έχω καταρροή (γ) ***τρέχουν τα σάλια μου*** επιθυμώ πολύ: *και μόνο που σκέφτομαι τι μαγείρεψες, ~!* || *τρέχουν τα σάλια του για τη μελαχρινή!* ΣΥΝ. λιγουρεύομαι • **9.** (α) (για χρονικό διάστημα) περνώ γρήγορα: *ο χρόνος τρέχει· γι' αυτό ζήσε την κάθε στιγμή!* (β) (για ρολόι) πηγαίνω μπροστά: *το ρολόι μου τρέχει* • **10.** είμαι σε διαρκή εξέλιξη. μεταβάλλομαι συνεχώς: *τα γεγονότα / οι εξελίξεις στη γειτονική χώρα τρέχουν και ο σταθμός μας θα σας ενημερώνει συνεχώς με έκτακτα δελτία ειδήσεων* **11.** εξακολουθώ να υφίσταμαι. να καταβάλλομαι, να παρέχομαι: *αυτοί απεργούν, αλλά ο μισθός τους τρέχει* (καταβάλλεται κανονικά) || *προσπαθούν να καλύψουν τα ελλείμματα, αλλά οι τόκοι από τα δάνεια τρέχουν* (πβ. λ. *τρεχούμενος*) **12.** (η μτχ. ***τρέχων,*** *-ουσα, -ον*) βλ.λ. • **13.** (τριτοπρόσ. ***τρέχει***) συμβαίνει: *τι ~ με σας;* ΦΡ. (α) ***κάτι τρέχει στα γύφτικα*** για ασήμαντο γεγονός: *Έχασε ένα πεντοχίλιαρο και ~! Εδώ άλλοι χάνουν περιουσίες!* (β) ***δεν τρέχει τίποτα!*** (i) (καθησυχαστικά) δεν υπάρχει πρόβλημα, μην ανησυχείς: *–Μήπως θίχτηκε από αυτό που του είπα; –~. είναι ανοιχτός στην κριτική* (ii) για τη δήλωση αδιαφορίας: *Εδώ έχουν έρθει τα πάνω κάτω, αλλά γι' αυτόν ~!* ♦ (μετβ.) **14.** μεταφέρω βιαστικά: *τον έτρεχαν άρον-άρον στο νοσοκομείο* || *~ κάποιον στους γιατρούς* **15.** (μτφ.) (α) ταλαιπωρώ. καταπιέζω: *ο λοχίας ~ πολύ τους στρατιώτες* (β) αναγκάζω κάποιον να με ακολουθεί ή να με συνοδεύει σε υπόθεσή μου ή στις μετακινήσεις μου: *με έτρεχε όλη μέρα από μαγαζί σε μαγαζί!* **16.** (α) (οικ.-για Η/Υ) προκαλώ την εκτέλεση ενός προγράμματος στον Η/Υ. το θέτω σε λειτουργία: *τρέξε λίγο το πρόγραμμα, να δούμε πώς δουλεύει* (β) (για κασέτα, δισκέτα, ψηφιακό δίσκο) προχωρώ μπροστά χρησιμοποιώντας τη λειτουργία τής γρήγορης ταχύτητας (αγγλ. fast forward): *τρέξε την κασέτα να δούμε τι έχει παρακάτω* **17.** (για όχημα) οδηγώ με μεγάλη ταχύτητα: *μην το τρέχεις τόσο, είναι επικίνδυνο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργατικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θρέχ-ω* (με ανομοίωση των δασέων) < I.E. *dhregh- «κινούμαι γρήγορα. τρέχω», πβ. λετ. drāžu «τρέχω γρήγορα», λιθ. padróžti, γοτθ. þragjan «τρέχω», αρχ. ιρλ. traig «πόδι» κ.ά. Ομόρρ. *τροχ-ός, τροχ-ιά, τροχ-αίος, τροχ-ίζω, τροχ-άζω, τράχ-ηλος, κακ-εν-τρεχ-ής*

κ.ά. Η σημ. που αναφέρεται στους Η/Υ. αποδίδει το αγγλ. run].

τρέχων, -ουσα, -ον {τρέχ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που ισχύει αυτή τη στιγμή: *τρέχοντα έξοδα* ‖ *τρέχων λογαριασμός* ‖ *τρέχουσες δαπάνες* **2.** συνηθισμένος, γνωστός πλέον: *οι πολιτικές αντιπαραθέσεις στην τηλεόραση έχουν γίνει τρέχον φαινόμενο*· ΦΡ. **τρέχον νόμισμα** βλ. λ. *νόμισμα* **3.** τωρινός, σύγχρονος: *η τρέχουσα τεχνολογία* ‖ *οι τρέχουσες ανάγκες / εξελίξεις* ‖ *στην τρέχουσα συγκυρία...* **4.** αυτός τον οποίο διανύουμε χρονικά: *το τρέχον έτος* ‖ *η τρέχουσα χρονιά* ‖ (κ. ως ουσ.) *η συνάντηση θα γίνει στις 15 τρέχοντος* (ενν. *μηνός*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *τρέχω*. Οι σύγχρονες μτφ. σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. courant].

τρέψω ρ. ▸ τρέπω

τρήμα (το) {τρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. η οπή τού σώματος για επικοινωνία ή δίοδο οργάνων, νεύρων κ.λπ.: *σπονδυλικό ~* ‖ *τρήματα τής βάσης τού κρανίου*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρῆμα* < θ. *trē-, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *terē-, με μηδενισμ. το πρώτο και απαθές το δεύτερο φωνήεν, για το οποίο βλ. λ. *τι-τρώ-σκω*].

τρήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** το τρύπημα, η διάτρηση **2.** (συνεκδ.) το άνοιγμα, η τρύπα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρῆσις* < θ. *τρη-* < *trē- (βλ. λ. *τρῆμα*)].

τρι- λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται τρεις φορές (λ.χ. *τρι-σύλλαβος, τρί-γωνο, τρί-κορφος, τρι-κάταρτος*) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *τρεῖς, τρία* (βλ.λ.) και απαντά με τις μορφές *τρι-* (λ.χ. *τρι-πλάσιος, τρί-γω-νος*) και *τρισ-* (λ.χ. *τρισ-άγιος, τρισ-υπόστατος*). Ωστόσο, το επιτατ. *τρισ-* μαρτυρείται ακόμη και προ συμφώνου (λ.χ. *τρισ-κατάρατος, τρισ-μέγιστος*)].

τρία (το) δύο συν ένα, ο αριθμός 3 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ. κ. λ. *τρεις*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *tri-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *trei- (βλ. κ. *τρεῖς*), που συνδ. με σανσκρ. tri, αρχ. σλαβ. tri, λατ. tria κ.ά.].

-τρια παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών (που αντιστοιχούν σε αρσενικά σε *-τής*): *ποιή-τρια, παρουσιάσ-τρια, νική-τρια*· κάποια θηλυκά σε *-τρια* σχηματίζουν δεύτερο (λαϊκότερο) τύπο σε *-τρα* (βλ.λ.) ή *-ισσα* (βλ.λ.): (υφάντρια) *υφάντρα*, (προξενήτρια) *προξενήτρα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που αποτελεί αττ. τ. τού επικού *-τειρα* (λ.χ. *σώ-τειρα*) < *-τερ-jα < Ι.Ε. επίθημα *-ter-, από το οποίο και το αρχ. *-τήρ, -τής* (βλ.λ.)].

τριαγμός (ο) (αρχαιοπρ.) η νίκη σε τρία αγωνίσματα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τριάζω* «νικώ σε τρία αγωνίσματα» < αρχ. *τρία*].

τριάδα (η) **1.** σύνολο τριών προσώπων ή πραγμάτων: *τα πρόσωπα αυτά αποτελούν την ηγετική ~ τού κόμματος* ‖ *ο γυμναστής είπε στους μαθητές να κάνουν τριάδες* (να συνταχθούν ανά τρεις, τρεις-τρεις) **2.** ΘΕΟΛ. ***Αγία Τριάδα*** (κατά τη χριστιανική διδασκαλία) ο Θεός στις τρεις υποστάσεις του (Πατήρ, Υιός και Άγιον Πνεύμα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριάς, -άδος* < θ. *τρι-* (βλ. λ. *τρία*). Με τη σημ. τού δόγματος τού χριστιανισμού, η λ. απαντά από τον 6ο αι. μ.Χ. στον Ιουστινιάνειο Κώδικα].

τριαδικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τριάδα: *ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το ~ σχήμα «θέση – αντίθεση – σύνθεση»* • **2.** αυτός που σχετίζεται με την Αγία Τριάδα: *ο ~ Θεός*. — **τριαδικότητα** (η) [1887].

τρίαινα (η) {τριαινών} καμάκι με τρεις αιχμές, που αποτελούσε μυθολογικό όπλο και σύμβολο τού Ποσειδώνα και χρησιμοποιείται σήμερα για αλιεία μεγάλων ψαριών ΣΥΝ. τρικράνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τρι-* (βλ. λ. *τρία*) + παραγ. επίθημα *-αινα*, πβ. κ. *ὕ-αινα*].

τριακονθήμερος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί τριάντα ημέρες ΣΥΝ. τριανταήμερος **2.** ***τριακονθήμερο*** (το) {τριακονθημέρ-ου | -ων} χρονικό διάστημα τριάντα ημερών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τριάκοντα* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

τριάκοντα (το) {άκλ.} (λόγ.) **1.** τριάντα (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 30· σε παγιωμένες φρ., λ.χ. *τα ~ αργύρια* (βλ.λ.), *οι ~ τύραννοι* (στην αρχαία Αθήνα) ή σε λόγ. φρ., λ.χ. *οι ~ τού νέου ολιγομελούς υπουργικού συμβουλίου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρια-* (βλ. λ. *τρία*) + λεξικό επίθημα *-κοντα* (< *dkomt, ετεροιωμ. βαθμ. τού *dekmt- > *δεκάς, -άδος*), πβ. κ. *τεσσαρά-κοντα*].

τριακοντα- κ. **τριακοντά-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τριάντα (30): *τριακοντα-ετής, τριακοντα-ήμερο* **2.** είναι τριάντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *τριακοντα-πλάσιος*.

τριακονταετής, -ής, -ές → τριακοντα-, -ετής

τριακονταετία (η) ▸ τριακοντα-, -ετία

τριακοντάκις επίρρ. → τριακοντα-, -άκις

τριακονταπλάσιος, -α, -ο ▸ τριακοντα-, -πλάσιος

τριακόσιοι, -ες, -α {τριακοσίων} **1.** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στις τρεις εκατοντάδες: *οι ~ βουλευτές* ‖ *~ γραμμάρια ζάχαρη* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** ΙΣΤ. ***τριακόσιοι*** (οι) οι Σπαρτιάτες πολεμιστές που με αρχηγό τον Λεωνίδα έπεσαν στις Θερμοπύλες το 480 π.Χ., πολεμώντας εναντίον των Περσών **3. *τριακόσια*** (το) τρεις φορές το εκατό, ο αριθμός 300 (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). Επίσης (λαϊκ.) **τρακόσιοι**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρια-* (βλ. λ. *τρία*) + λεξικό επίθημα *-κόσιοι* < *-κάτιοι* (πβ. κ. *εἴκοσι – Fίκατι*) < *dkmt- «εκατό» (βλ. λ. *εκατό*). Ο τ. *-κόσιοι* οφείλεται σε αναλογία προς τα επιθήματα *-κοντα, -κοστός* (πβ. *τριάκοντα, τρια-κοστός*)].

τριακοσιομέδιμνος (ο) {τριακοσιομεδίμν-ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος τής δεύτερης κοινωνικής τάξης, στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των τριακοσίων μεδίμνων· αλλιώς *ιππέας* (βλ. κ. λ. *πεντακοσιομέδιμνος*).

τριακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] (επίσης γράφεται 300ός στην αραβική αρίθμηση, Τ' ή τ' στην ελληνική και CCC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τριακόσια (300) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

τριακοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 30ός στην αραβική αρίθμηση, Λ' ή λ' στην ελληνική και XXX στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τριάντα (30) **2. *τριακοστή*** (η) η τριακοστή ημέρα κάθε μήνα: *την 30ή κάθε μηνός πληρώνονται οι μισθοί τού επομένου* **3. *τριακοστό*** (το) καθένα από τα τριάντα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τριάκοντα* + παραγ. επίθημα *-στός*, πβ. κ. *ἑξηκο-στός*].

τριάμισι → τρεισήμισι

τριανδρία (η) {τριανδριών} **1.** (στην αρχ. Ρώμη) η άσκηση τής εξουσίας από τρεις άνδρες: *η πρώτη ρωμαϊκή ~ (Πομπήιος, Ιούλιος Καίσαρ, Κράσσος)* **2.** ομάδα τριών ανδρών, οι οποίοι συνδέονται με κοινά οράματα και ιδανικά: *η ~ τού Εκπαιδευτικού Ομίλου* (Μ. Τριανταφυλλίδης, Δ. Γληνός, Α. Δελμούζος). — **τριανδρικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. triumviratus].

τριάντα (το) {άκλ.} **1.** είκοσι εννέα συν ένα, ο αριθμός 30 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 30: *~ παιδιά / μήλα / γραβάτες*. Επίσης (λόγ.) **τριάκοντα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < συντετμ. τ. τού αρχ. *τριά-κο-ντα* (βλ.λ.), πβ. κ. *πεντήκοντα – πενήντα, εξήκοντα – εξήντα*].

τριαντα- κ. **τριαντά-** κ. **τριαντ-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τριάντα (30): *τριαντά-χρονος, τριαντα-ήμερο* **2.** είναι τριάντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *τριαντα-πλάσιος*.

τριανταδυάρι (το) {δύσχρ. τριανταδυαρ-ιού | -ιών} περίστροφο διαμετρήματος τριάντα δύο χιλιοστών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα δύο* + παραγ. επίθημα *-άρι* (< *-άριος*, βλ.λ.)].

τριανταήμερο (το) {τριανταημέρ-ου | -ων} σύνολο τριάντα ημερών, ο μήνας.

τριανταμία (η) {χωρ. πληθ.} τυχερό παιχνίδι με τραπουλόχαρτα, στο οποίο κερδίζει όποιος πετύχει άθροισμα των αριθμών που αναγράφονται ή αντιστοιχούν στα τραπουλόχαρτά του ίσο με τον αριθμό τριάντα ένα ή τον πλησιέστερο σε αυτόν σε σχέση με τους συμπαίκτες του. Επίσης **τριανταένα** (το).

τριανταπεντάρι (το) {δύσχρ. τριανταπενταρ-ιού | -ιών} περίστροφο διαμετρήματος τριάντα πέντε χιλιοστών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα πέντε* + παραγ. επίθημα *-άρι* (< *-άριο*, βλ.λ.)].

τριαντάρης (ο) {τριαντάρηδες}, **τριαντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας τριάντα ή περίπου τριάντα ετών ΣΥΝ. τριακονταετής, τριαντάχρονος **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) κασέτα ήχου ή βίντεο διάρκειας τριάντα λεπτών (μισής ώρας) (β) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό τριάντα χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα* + παραγ. επίθημα *-άρης* (βλ.λ.)].

τριαντάρι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ποσότητα τριάντα όμοιων πραγμάτων **2.** χρηματικό ποσό τριάντα δραχμών: *αυτές οι τσίχλες κοστίζουν ένα ~* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

τριανταριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά τριανταριά*** περίπου τριάντα: *κοστίζει καμιά ~ χιλιάδες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *τριάντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

τριανταρίζω ρ. αμετβ. {τριαντάρισα} φθάνω στην ηλικία των τριάντα χρόνων.
[ΕΤΥΜ. < *τριανταριά* + παραγ. επίθημα *-ίζω*].

τριανταφυλλένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει το χρώμα τού τριαντάφυλλου: *~ ήλιος / μάγουλα* ΣΥΝ. ρόδινος, ροδαλός.

τριανταφυλλής, -ιά, -ί **1.** ο τριανταφυλλένιος **2. *τριανταφυλλί*** (το) το χρώμα τού τριαντάφυλλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

Τριανταφυλλιά (η) γυναικείο όνομα.

τριανταφυλλιά (η) [μεσν.] θαμνώδες καλλωπιστικό φυτό με αγκαθωτό βλαστό, τού οποίου τα άνθη έχουν χρώμα κυρίως ρόδινο και κόκκινο και ωραία μυρωδιά: *όρθια / αναρριχώμενη ~* ‖ *κήπος με τριανταφυλλιές*.

τριαντάφυλλο (το) το άνθος τής τριανταφυλλιάς με κόκκινο, ροζ, άσπρο, πορτοκαλί ή κίτρινο χρώμα και ωραίο άρωμα ΣΥΝ. ρόδο. — (υποκ.) **τριανταφυλλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τριαντάφυλλον* < *τριάντα* + *φύλλον*, που αποσπάστηκε από τη φρ. *τριαντάφυλλον (ῥόδον)*].

τριανταφυλλόλαδο (το) έλαιο που εξάγεται από τριαντάφυλλα ΣΥΝ. ροδέλαιο.

τριανταφυλλόνερο (το) νερό βρασμένο μαζί με φύλλα τριαντάφυλλου ΣΥΝ. ροδόσταμο.

τριανταφυλλόξιδο (το) ξίδι αρωματισμένο με πέταλα ρόδων.

Τριαντάφυλλος (ο) {-ου κ. -ύλλου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.

τριαντάφυλλος, -η, -ο αυτός που έχει τριάντα φύλλα: *~ τετράδιο / μπλοκ / ένθετο*.

τριαντάχρονος, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί τριάντα χρόνια ή έχει ηλικία τριάντα ετών: *~ πόλεμος / νέος / επιστήμονας* **2. *τριαντάχρονα*** (τα) η τριακοστή επέτειος: *γιορτάζουν τα ~ τού γάμου τους*.

τριαξονικός, -ή, -ό → τρι(σ)-, -αξονικός

τριάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο που απαρτίζεται από τρεις μονάδες **2.** (α) ΣΤΡΑΤ. ποινή φυλάκισης ή στέρησης εξόδου για τρεις ημέρες (β) αποβολή μαθητή για τρεις ημέρες (γ) ΑΘΛ. τρία γκολ· σκορ με τρία γκολ από την πλευρά τού νικητή: *η ομάδα έφαγε ~ στο*

ματς **3. τριάρες** (οι) σε παιχνίδι με ζάρια, η περίπτωση που και τα δύο ζάρια, τα οποία ρίχτηκαν, δείχνουν τον αριθμό τρία: *έφερε τριάρες* **4.** παλαιό παιδικό παιχνίδι με βώλους.
[ΕΤΥΜ. < *τριάρι* + μεγεθ. κατάλ. -α].

τριάρης (ο) ⁃ τρι(σ)-, -άρης

τριάρι (το) {τριαρ-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο τριών μονάδων **2.** σύνολο από τρία όμοια πράγματα: *το χρυσό ~ τής κλήρωσης* (οι τρεις τυχεροί αριθμοί) **3.** (συνεκδ.) (α) ΑΘΛ. ο αθλητής τού οποίου η φανέλα φέρει τον αριθμό τρία (β) (ειδικότ.) καλαθοσφαιριστής που παίζει στη θέση «τρία»: *ο Πανιώνιος έχει καλό ~* ΣΥΝ. (αγγλ.) φόργουορντ ● **4.** διαμέρισμα τριών κύριων δωματίων: *μένει σε ~* || *νοικιάζει ένα ~*. - (υποκ.) **τριαράκι** (το) (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < *τρία* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

τριαρχία (η) {τριαρχιών} το να άρχουν, να κυβερνούν μαζί τρία άτομα: *η ~ τού Μάρκου Αντωνίου, τού Λέπιδου και τού Οκταβιανού στην αρχαία Ρώμη* (πβ. λ. *τριανδρία*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρίαρχος*].

τριατομικός, -ή, -ό [1884] (για μόριο) αυτός που έχει τρία άτομα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. triatomique].

τριβαδισμός (ο) (λόγ.) η γυναικεία ομοφυλοφιλία, ο λεσβιασμός.
[ΕΤΥΜ. < *τριβάς, -άδος* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tribadisme].

τριβάς (η) {τριβάδ-ος, -α | -ες, -ων} (λόγ.) η ομοφυλόφιλη γυναίκα, η λεσβία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριβάς, -άδος* < αρχ. *τρίβω*].

τριβέας (ο) {τριβ-είς, -έων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. κυλινδρικό εξάρτημα στο οποίο στηρίζεται άτρακτος ή άλλο μέρος μηχανής που στρέφεται **2.** μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη λείανση σκληρών υλικών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριβεύς, -έως* < αρχ. *τρίβω*].

τριβείο (το) μηχάνημα λειάνσεως επιφανειών από ξύλο, μάρμαρο κ.λπ.

τριβέλι (το) {τριβελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το τρυπάνι (βλ.λ.)· ΦΡ. ***μου 'γινε τριβέλι*** μου έγινε φορτικός, ενοχλητικός **2.** (μτφ.) η έμμονη ιδέα, η βασανιστική σκέψη: *η επαγγελματική αποκατάσταση τού γιου του τού είχε γίνει ~ στο κεφάλι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τριβέλ(λ)ιν* < *τρεβέλλιον* < λατ. terebellum, υποκ. τού terebra «τρυπάνι» (< terere «τρίβω, τρυπώ»)].

τριβελίζω ρ. μετβ. {τριβέλισα} **1.** τρυπώ, ανοίγω τρύπες με τριβέλι **2.** (μτφ.) βασανίζω, ταλαιπωρώ: *αυτή η ιδέα τριβελίζει το μυαλό μου* || *μου τριβελίζει το κεφάλι με τις παραξενιές του*. — **τριβέλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τριβέλι*].

τριβή (η) **1.** ΦΥΣ. δύναμη που ανθίσταται στην κίνηση και η οποία αναπτύσσεται όταν ένα κινούμενο σώμα έρχεται σε επαφή με άλλο σώμα ή επιφάνεια, εμποδίζοντας ή σταματώντας την κίνησή τους **2.** το να τρίβει κανείς (κάτι) **3.** (συνεκδ.) η φθορά ως αποτέλεσμα τριψίματος: *η ~ των ελαστικών* ΣΥΝ. λειώσιμο, φάγωμα **4.** (μτφ.) η σύγκρουση απόψεων: *άρχισαν πάλι οι ~ μεταξύ των κομματικών δελφίνων*· ΦΡ. ***σημείο τριβής*** θέμα για το οποίο εκφράζονται αντίθετες απόψεις, για το οποίο υπάρχει έντονη αντιπαράθεση, σύγκρουση και αδυναμία σύγκλισης· επίμαχο σημείο: *η κατανομή των κονδυλίων κατά νομό αποτελεί το ~ μεταξύ των συναρμόδιων υπουργών* ΣΥΝ. προστριβή, μικροδιαφορά **5.** η εμπειρία που αποκτά κανείς από την άσκηση επαγγέλματος και γενικά από τη συστηματική ενασχόληση με κάτι: *η ~ του με τη δουλειά και τους εργάτες τον ωφέλησαν* || *αποκτώ ~ μ' έναν εργασιακό χώρο* (εξοικειώνομαι).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρίβω* (βλ.λ.)].

τριβίδι (το) {τριβιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η πλάνη² (σημ. 1).

τριβόλι (το) {τριβολ-ιού | -ιών} **1.** αγκαθερό ζιζάνιο των αγρών· βλ. κ. λ. *τρίβολος* ΣΥΝ. κολλητσίδα **2.** (μτφ.) το ζωηρό, άτακτο παιδί ΣΥΝ. ζιζάνιο, δαίμονας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τριβόλιον*, υποκ. τού αρχ. *τρίβολος* (< *τρι-* + *-βόλος* < *βάλλω*), που χρησιμοποιήθηκε ως όνομα φυτού, επειδή είχε το ίδιο σχήμα με πολεμικό όπλο τριών αιχμών].

τριβολίζω ρ. μετβ. {τριβόλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) οργώνω χωράφι για τρίτη φορά. — **τριβόλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *-βολίζω* < *βολή*].

τρίβολος (ο) {τριβόλ-ου | -ων, -ους} το τριβόλι (βλ.λ.)· κυρ. στη ΦΡ. ***διαόλοι και τριβόλοι***: *μαζεύτηκαν όλοι οι ~ και δεν μας άφησαν να κλείσουμε μάτι όλη νύχτα!*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *τριβόλι*. Στη φρ. *διαόλοι και τριβόλοι* το πρόθεμα *τρι-* λειτουργεί ως επιτατικό, καθώς το α' συνθ. τού *δι-άβολοι* (με λανθ. χωρισμό) παρετυμολογήθηκε προς το *δύο*].

τρίβραχυς (ο) {τριβράχ-εος | -εις, -εων} ΜΕΤΡ. (μετρικός πους) που αποτελείται από τρεις βραχείες συλλαβές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετρικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρι-* + *βραχύς*].

τρίβω ρ. μετβ. {έτριψ-α, τρίφτηκα, τριμμένος κ. (λόγ.) τετριμμένος} **1.** κινώ ένα αντικείμενο πάνω σε άλλο, ώστε να έρχονται σε επαφή μεταξύ τους: *~ απαλά / σκληρά / με δύναμη τα πλακάκια* || *~ την πλάτη, για να την καθαρίσω* || *~ τα ρούχα στο πλύσιμο* || *~ τις φτέρνες με ελαφρόπετρα* || *~ την κατσαρόλα με σφουγγάρι*· ΦΡ. (α) ***τρίβω τα χέρια μου*** (i) (κυριολ.) κινώ τη μια παλάμη πάνω στην άλλη ως ένδειξη ικανοποίησης (ii) (μτφ.) αισθάνομαι μεγάλη ευχαρίστηση: *οι αντίπαλοί μας τρίβουν τα χέρια τους με τις αποτυχίες μας* (β) ***τρίβω (κάτι) στη μούρη (κάποιου)*** (i) (κυριολ.) πιέζω με δύναμη (κάτι) πάνω στο πρόσωπο (κάποιου) (ii) (μτφ.) δείχνω ή δίνω (κάτι σε κάποιον) με θυμό ή έντονο τρόπο, για να του αποδείξω ότι είχα δίκιο και εκείνος άδικο ή ότι τώρα πια δεν τον έχω ανάγκη κ.λπ.: *μου έλεγε ότι δεν θα τα καταφέρω· τώρα που πήρα το δίπλωμα, θα του το τρίψω στη μούρη!* || *με είχε πρήξει με τα δανεικά· τώρα που βρήκα τα λεφτά, θα του τα τρίψω στη μούρη* **2.** (α) κινώ με ορισμένο τρόπο και με πίεση τα δάχτυλα σε σημείο τού σώματος, για να το ανακουφίσω: *~ τα μάτια μου, γιατί με τσούζουν* || *~ την πλάτη κάποιου όταν πονάει* || *~ τα πόδια κάποιου, όταν τα νιώθει βαριά* (β) ***τρίβω τα μάτια μου*** νιώθω μεγάλη έκπληξη: *θα τον δείτε να φτάνει πολύ ψηλά και θα τρίβετε τα μάτια σας* ΣΥΝ. εκπλήσσομαι, θαυμάζω, απορώ (γ) (ειδικότ.) αλείφω (σημείο τού σώματος) με ειδική ουσία για θεραπευτικούς λόγους κάνοντας παράλληλα χειρομαλάξεις: *~ κάποιον με οινόπνευμα* || *~ κάποιον με λάδι, για να χαλαρώσουν οι μύες* **3.** καθαρίζω με τρίψιμο: *~ τα μαγειρικά σκεύη / τα μαχαιροπίρουνα* || *~ τον νεροχύτη με σύρμα / το πάτωμα, για να γυαλίσει / τα πλακάκια* **4.** λειαίνω, γυαλίζω με τρίψιμο: *ο μαραγκός τρίβει το ξύλο με γυαλόχαρτο* **5.** συμπιέζω, συνθλίβω: *τρίβουν τις ελιές, για να βγάλουν το λάδι τής χρονιάς* **6.** κάνω κάτι σκόνη ή μικρά κομματάκια, αλέθω: *~ πιπέρι / καφέ / τυρί* (στον τρίφτη) *για τα μακαρόνια*· ΦΡ. (μτφ.) ***πώς το τρίβουν το πιπέρι*** πόσο δύσκολο είναι (κάτι): *όταν θα μπει στη δουλειά, τότε θα δει ~* **7.** χαϊδεύω ερωτικά· (μεσοπαθ. ***τρίβομαι***) **8.** (α) σέρνομαι πάνω σε (κάτι): *οι αγκώνες του τρίβονταν πάνω στο τραπέζι* (β) (κυρ. για γλυκά) θρυμματίζομαι εύκολα, γίνομαι μικρά κομμάτια: *η μηλόπιτα τρίφτηκε* **9.** φθείρομαι από την πολλή τριβή και χρήση: *τρίφτηκε το παντελόνι του στα γόνατα* || *ο γιακάς τού πουκαμίσου είχε τριφτεί* ΣΥΝ. λειώνω **10.** (μτφ.) αποκτώ πείρα, εξοικειώνομαι με κάτι λόγω μακρόχρονης και συστηματικής ενασχόλησης με αυτό: *έχει τριφτεί με αυτό το αντικείμενο εργασίας* ΣΥΝ. αποκτώ τριβή (πβ. λ. *τριβή*) **11.** (α) έρχομαι σε επαφή με σώμα ή επιφάνεια, με τρόπο που να μου προκαλεί ευχάριστο αίσθημα: *το μωρό τριβόταν στην αγκαλιά τής μάννας του* || *η γάτα τριβόταν στο καλοριφέρ* (β) (με ερωτικό τρόπο): *η κοπέλα τριβόταν πάνω του* **12.** (η λόγ. μτχ. ***τετριμμένος, -η, -ο***) βλ.λ. — **τρίψιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *tr-iə-bh- (όπου το -bh- δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά· ίσως πρόκειται για παρέκταση), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ter- «τρυπώ, διαπερνώ», πβ. λατ. terere «τρίβω» (παρακ. trivi), αρχ. σλαβ. trěbiti «εκτρίβω, αποξέω», ρωσ. terebiti κ.ά. Η ίδια ρίζα απαντά με διάφορες μορφές στα ρ. *τι-τρώ-σκω, τείρ-ω, τε-τραίν-ω* (βλ. κ. *τρῆμα*)].

τρίβωνας (ο) {τριβώνων} το ράσο μοναχού (ως σύμβολο ασκητισμού και αυτάρκειας): *καλογερικός ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρίβων, -ωνος* < *τρίβω*, επειδή συνήθως επρόκειτο για πολυχρησιμοποιημένο ένδυμα].

τριγαμία (η) [μτγν.] {τριγαμιών} το να συνάπτει κάποιος γάμο για τρίτη φορά.

τρίγαμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συνάπτει γάμο για τρίτη φορά **2.** αυτός που έχει συνάψει γάμο με τρεις συζύγους συγχρόνως.

τριγενής, -ής, -ές {τριγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για επίθ.) αυτός που έχει τρία γένη: *επίθετο ~ και δικατάληκτο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-γενής* < *γένος*].

τριγλί (το) {τριγλ-ιού | -ιών} (λόγ.) το μπαρμπούνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρίγλιον*, υποκ. τού αρχ. *τρίγλη* < θ. *τριγ-* (τού *τρίζω*, πβ. παρακ. *τέ-τριγ-α*) + παραγ. επίθημα *-λη* (πβ. *τρώγ-λη, κίχ-λη*). Η σημασιολ. εξέλιξη οφείλεται στον θόρυβο που προκαλούν τα βράγχια, όταν ένα ψάρι σπαρταρά καθώς το βγάζουν από το νερό (πβ. κ. γαλλ. grondin «μπαρμπούνι» < ρ. gronder «θορυβώ», γερμ. Knurrhahn «τριγλί» < ρ. knurren «γρυλίζω»)].

τριγλυκερίδιο (το) [1880] {τριγλυκεριδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κάθε εστέρας τής γλυκερίνης με τρία όμοια ή διαφορετικά λιπαρά οξέα· το κυριότερο συστατικό των λιπών και των ελαίων, που παρέχουν συμπυκνωμένο τροφικό ενεργειακό απόθεμα στους ζωντανούς οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. triglycéride].

τρίγλυφος, -η, -ο ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. **1.** αυτός που έχει τρεις γλυφές **2.** (α) ***τρίγλυφος*** (η) {τριγλύφ- ου | -ων, -ους} διακοσμητικό στοιχείο στο διάζωμα αρχιτεκτονήματος δωρικού ρυθμού, που αποτελείται από τρεις κάθετες γλυφές (βλ.λ.) οι οποίες εξέχουν (β) ***τρίγλυφο*** (το) {τριγλύφ- ου | -ων} το διάζωμα που αποτελείται από τριγλύφους και μετόπες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-γλυφος* (< *γλύφω* «λαξεύω, σκαλίζω»), πβ. *ανάγλυφος*].

τριγλωσσία (η) → τρι(σ)-, -γλωσσία

τρίγλωσσος, -η, -ο → τρι(σ)-, -γλωσσος

τριγλώχιν (ο/η) {τριγλώχινος} αυτός που έχει τρεις αιχμές, τρεις «μύτες»· στην ΑΝΑΤ. ***τριγλώχιν βαλβίδα*** η βαλβίδα τού κολποκοιλιακού στομίου τής δεξιάς πλευράς τής καρδιάς, η οποία κατά την καρδιακή συστολή εμποδίζει την παλινδρόμηση τού αίματος από τη δεξιά κοιλία στον δεξιό κόλπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *γλωχίν* «αιχμή, μύτη» (βλ. κ. *γλώσσα*)].

τριγμός (ο) [αρχ.] **1.** ο ήχος που παράγεται από κάτι που τρίζει (βλ. λ. *τρίζω*)· το τρίξιμο **2.** ήχος που αναγγέλλει την κατάρρευση ενός κτηρίου και ο οποίος παράγεται από τη δόνησή του (λ.χ. λόγω σεισμού, έργων που το ταρακουνούν ή αργής διάλυσης των μερών του) **3.** (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) τα αντιληπτά από όλους σημάδια τής κακής λειτουργίας ή τού κινδύνου διαλύσεως ενός θεσμού.

τριγυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τριγύρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) γυρίζω εδώ και εκεί, περιφέρομαι: *πού τριγυρίζεις τα βράδια;* || *~ στους δρόμους / στην εξοχή* ♦ (μετβ.) **2.** περιβάλλω, περιτριγυρίζω: *σπίτι τριγυρισμένο από χωράφια / από δέντρα / μέσα στη νύχτα* **3.** (μτφ.) πλησιάζω ή ενοχλώ συνεχώς (κάποιον), αποσκοπώντας σε δικό μου όφελος: *τον τριγυρίζει τελευταία, για να τον διορίσει στο Δημόσιο* **4.** επιδιώκω (την) ερωτική προσέγγιση ενός προσώπου: *στο χωριό τον τριγυρίζουν πολλές* ΣΥΝ. γυροφέρνω ● **5.** (συνήθ. για ασθένειες) εμφανίζω τα αρχικά συμπτώματα αρρώστιας: *τον τριγυρίζει πάλι η γρίπη*. — **τριγύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τριγύρω* (βλ.λ.)].

τριγυρνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τριγυρνάς...} τριγυρίζω (βλ.λ.): *κάθε νύχτα ~ στα μπαρ.*
[ΕΤΥΜ. < *τριγυρίζω*, με την επίδρ. τού ρ. *γυρνώ*].

τριγύρω επίρρ.· γύρω-γύρω, ολόγυρα: *~ ακούγονταν κελαηδήματα πουλιών* || (και σε χρήση ονόματος ή επιθέτου) *οι ~* (οι γείτονες) || *τα ~ χωράφια.* Επίσης **τριγύρα**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τρι-* επιτατ. (< αρχ. *τρίς*) + επίρρ. *γύρω*].

τριγωνικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει το σχήμα τριγώνου.

τριγωνισμός (ο) [μτγν.] **1.** ΜΑΘ. η διαίρεση επιφάνειας σε τρίγωνα με σκοπό τη μέτρησή της **2.** ο διαχωρισμός τής γήινης επιφάνειας με νοητές γραμμές σε δίκτυο τριγώνων, συνήθ. ισόπλευρων. — **τριγωνίζω** ρ. [μτγν.].

τρίγωνο (το) {τριγών-ου | -ων} **1.** γεωμετρικό σχήμα που έχει τρεις πλευρές και τρεις γωνίες: *ισοσκελές / ορθογώνιο / ισόπλευρο / οξυγώνιο / αμβλυγώνιο / ορθογώνιο / σκαληνό ~* || *πλευρές / κορυφές / διάμεσος / κέντρο βάρους τριγώνου* ΣΥΝ. τρίπλευρο· ΦΡ. ***ερωτικό / ιψενικό τρίγωνο*** τρία άτομα (δύο άνδρες και μία γυναίκα ή δύο γυναίκες και ένας άνδρας), ανάμεσα στα οποία αναπτύσσονται ερωτικές σχέσεις (βλ. κ. λ. *ιψενικός*) **2.** (συνεκδ.) (α) ξύλινο σχεδιαστικό όργανο σε σχήμα ορθογωνίου τριγώνου, που χρησιμεύει στη χάραξη ευθειών (καθέτων, παραλλήλων κ.λπ.) ΣΥΝ. γνώμονας (β) ξυλουργικό εργαλείο τριγωνικού σχήματος, που χρησιμεύει στη χάραξη επιφανειών και στην εξακρίβωση διέδρων γωνιών ΣΥΝ. γωνιά **3.** μουσικό όργανο σε σχήμα τριγώνου (σημ. 1), που κρούεται με χαλύβδινη ράβδο (συνήθ. από τα παιδιά, όταν λένε τα κάλαντα): *παίζω ~* || *«τρίγωνα, κάλαντα μες στη γειτονιά»* (χριστουγεννιάτικο τραγ.) **4.** γλύκυσμα σε σχήμα τριγώνου, που φτειάχνεται από φύλλα ζύμης και γεμίζεται με κρέμα: *ονομαστά είναι τα ~ από το Πανόραμα Θεσσαλονίκης.* — (υποκ.) **τριγωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρίγωνον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *τρίγωνος*].

τριγωνομέτρηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση με τρίγωνο (γνώμονα).

τριγωνομετρία (η) [1749] {χωρ. πληθ.} ΜΑΘ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των τριγωνομετρικών αριθμών (ημίτονο, συνημίτονο, εφαπτομένη κ.λπ.) ή των τριγωνομετρικών συναρτήσεων και τις εφαρμογές τους σε γεωμετρικούς υπολογισμούς και κυρίως σε τρίγωνα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trigonometry].

τριγωνομετρικός, -ή, -ό [1766] ΜΑΘ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την τριγωνομετρία: *~ εξίσωση / σειρά* **2.** (α) ***τριγωνομετρικές συναρτήσεις*** οι έξι βασικές συναρτήσεις γωνίας ή τόξου (ημίτονο, συνημίτονο, εφαπτομένη, συνεφαπτομένη, τέμνουσα, συντέμνουσα) (β) ***τριγωνομετρικοί πίνακες*** πίνακες που περιέχουν τις τιμές των τριγωνομετρικών αριθμών των γωνιών ή τόξων (συνήθως από 0° ώς 45° ή ώς 90°) (γ) ***τριγωνομετρικός αριθμός*** ένας από τους έξι αριθμούς που αναφέρονται σε γωνία ή τόξο (ημίτονο, συνημίτονο, εφαπτομένη, συνεφαπτομένη, τέμνουσα, συντέμνουσα).

τριγωνομετρώ ρ. μετβ. [1897] {τριγωνομετρείς... | τριγωνομέτρησα} μετρώ με τριγωνισμό.

τρίγωνος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τρεις γωνίες: *~ σχήμα*· ΦΡ. ***τρίγωνη ακίδα*** (η) βλ. λ. *ακίδα* **2.** ***τρίγωνο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-γωνος* < *γωνία*].

τρίδιπλος, -η, -ο τριπλός· ΦΡ. ***διπλός και τρίδιπλος*** διπλός και ακόμη περισσότερο: *πάχυνε πολύ από πέρυσι· έγινε ~!*
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* (βλ.λ.) + *διπλός*].

τρίδυμος, -η, -ο **1.** (για μωρά) αυτός που γεννήθηκε με άλλους δύο στον ίδιο τοκετό: *έκανε / γέννησε τρίδυμα* • **2.** (λαχείο) στο οποίο, για να κερδίσει κανείς, πρέπει να βρει τρεις αριθμούς ή (στον ιππόδρομο) τρεις ίππους σε ορισμένο συνδυασμό • **3.** αυτός που αποτελείται ή διακλαδίζεται σε τρία: *~ νεύρο* • **4.** για σύνολο τριών στενών συνεργατών, συμπαικτών κ.λπ.: *το επιθετικό ~ τού Ολυμπιακού.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρι-* + *-δυμος* (< *δύο* + παραγ. επίθημα *-μος*, βλ. κ. *δίδυ-μος*)].

τριεδρικός, -ή, -ό → τρι(σ)-, -εδρικός

τρίεδρος, -η, -ο → τρι(σ)-, -εδρος

τριεθνής, -ής, -ές {τριεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που σχετίζεται με τρία έθνη **2.** ***Τριεθνές*** (το) συνοριακό σημείο στη Β. Ελλάδα, όπου συναντώνται τα σύνορα τής Ελλάδας, τής Βουλγαρίας και τής Τουρκίας.

τριετής, -ής, -ές ▸ τρι(σ)-, -ετής

τριετία (η) ▸ τρι(σ)-, -ετία

τριζάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τρίζει.
[ΕΤΥΜ. < *τρίζω* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος, φευγ-άτος*].

τριζοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τριζοβολάς... | τριζοβόλησα} τρίζω, βγάζω ήχο όμοιο με τρίξιμο.
[ΕΤΥΜ. < *τρίζω* + *-βολώ* < *βολή*].

τριζόνι (το) {τριζον-ιού | -ιών} έντομο καφέ-μαύρου χρώματος, το οποίο παράγει χαρακτηριστικό ήχο όμοιο με τρίξιμο, καθώς τρίβονται μεταξύ τους οι άκρες των πτερύγων του ΣΥΝ. γρύλλος.
[ΕΤΥΜ. < *τρίζω* + παραγ. επίθημα *-όνι*, πβ. κ. *τρυγ-όνι, αηδ-όνι*].

τρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έτριξα} ♦ (αμετβ.) **1.** παράγω ξερό, συχνά οξύ και ενοχλητικό διακεκομμένο ήχο (όπως όταν δεν έχουν λαδωθεί οι μεντεσέδες στις πόρτες): *τα ξύλα τρίζουν στο τζάκι* || *έτριζε η πόρτα από τον πολύ αέρα* || *τρίζουν τα τζάμια από τον θόρυβο των φορτηγών* || *κατά τον σεισμό έτριζε το σπίτι* || *τρίζουν τα παπούτσια του καθώς περπατά* || *το πάτωμα θέλει επισκευή, γιατί τρίζει* || (μετβ.) *μην τρίζεις τα δόντια σου, είναι γρουσουζιά·* ΦΡ. (α) ***τρίζουν τα κόκκαλα (κάποιου)*** για πεθαμένο που, αν ζούσε, θα αποδοκίμαζε τη συμπεριφορά κάποιου: *θα τρίζουν τα κόκκαλα τού μεγάλου ποιητή με αυτά που γράφονται για την ποίησή του!* (β) ***τρίζω τα δόντια (σε κάποιον)*** μιλώ (σε κάποιον) αυστηρά, απειλώ (κάποιον) φοβίζοντάς τον: *αν δεν του τρίξεις λίγο τα δόντια, δεν πρόκειται να σε ακούσει* || *κάνει τον άγριο, αλλά αν του τρίξεις λίγο τα δόντια, γίνεται αμέσως αρνάκι* **2.** (μτφ.) κλονίζομαι, είμαι έτοιμος να σωριαστώ: *τρίζουν τα θεμέλια τού καθεστώτος* || *η επιχείρηση άρχισε να τρίζει υπό το βάρος των χρεών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ. ηχομιμητικής αρχής (πβ. κ. *τρύζω*), η οποία συνδ. με το μτγν. *στρίγξ, -γγός* «κουκουβάγια» και με το λατ. stridēre «τρίζω, σφυρίζω», τοχ. trisk- «θορυβώ, γρυλίζω»].

τριημερία (η) ▸ τρι(σ)-, -ημερία

τριήμερος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διαρκεί τρεις ημέρες: *~ πυρετός* **2.** ***τριήμερο*** (το) {τριημέρ-ου | -ων} το χρονικό διάστημα τριών ημερών: *οι Αθηναίοι θα επωφεληθούν από το εορταστικό ~ τής Καθαράς Δευτέρας* **3.** ***τριήμερα*** (τα) τρισάγιο σε τάφο τρεις ημέρες μετά τον θάνατο.

τριημιτόνιο (το) {τριημιτονί-ου | -ων} ΜΟΥΣ. η διαφορά τριών ημιτονίων μεταξύ δύο συνεχόμενων φθόγγων με τη χρήση σημείου αλλοιώσεως.
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *ημιτόνιο*].

τρίηχο (το) ΜΟΥΣ. το αποτέλεσμα τής υποδιαίρεσης μιας μουσικής αξίας όχι σε δύο μέρη, όπως είναι το τυπικό στη δυτική μουσική, αλλά σε τρία ΣΥΝ. τριολέτο, τριολέ, (σπάν.) τερτσίνα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. triplet].

τριηραρχία (η) [αρχ.] {τριηραρχιών} **1.** (στην αρχαία Αθήνα) δημόσια λειτουργία (βλ.λ.), σύμφωνα με την οποία οι πιο εύποροι πολίτες ανελάμβαναν τα έξοδα εξοπλισμού τριήρους **2.** το αξίωμα τού κυβερνήτη τής τριήρους, τού τριηράρχου.

τριήραρχος (ο) {τριηράρχ-ου | -ων, -ους} **1.** (στην αρχαία Αθήνα) ο εύπορος πολίτης που αναλάμβανε τη δημόσια λειτουργία τής τριηραρχίας **2.** ο κυβερνήτης τριήρους.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τριήρης* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

τριηραρχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {τριηραρχείς...} (στην αρχαία Αθήνα) είμαι τριήραρχος.

τριήρης (η) {τριήρ-ους | -εις, -ων} ταχύπλοο πολεμικό πλοίο των αρχαίων Ελλήνων, το οποίο είχε τρεις σειρές κουπιών σε καθεμιά από τις δύο πλευρές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-ήρης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. *ἐρε-*, από όπου και *ἐρέ-της* «κωπηλάτης» (βλ.λ.), οπότε η *τριήρης* (ενν. *ναῦς*) είναι το πλοίο που διαθέτει σε κάθε πλευρά του τρεις σειρές κωπηλατών *(ἐρετῶν)*].

τριθέσιος, -α, -ο → τρι(σ)-, -θέσιος

τριίστιος, -ος, -ο [1876] (για πλοίο) που έχει τρία ιστία ΣΥΝ. τρικάταρτος.

τρικ (το) (παλαιότ. ορθ. *τρυκ*) {άκλ.} **1.** οπτική απάτη, τέχνασμα που παραπλανά το κοινό (σε θεάματα), δίνοντας μια ψευδαίσθηση πραγματικότητας για λόγους τεχνικούς (σκηνοθεσία) ή ψυχαγωγίας: *ταχυδακτυλουργικά ~* ΣΥΝ. κόλπο **2.** (κατ' επέκτ.) το τέχνασμα, το κόλπο: *πολιτικά / εκλογικά ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. truc / αγγλ. trick < προβηγκ. trique «απάτη» < ρ. trikier «απατώ» < δημώδ. λατ. *triccāre < λατ. tricāri «μηχανορραφώ», αγν. ετύμου].

Τρίκαλα (τα) {Τρικάλων} πόλη τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Τρικάλων).* — **Τρικαλινός** κ. **Τρικαλιώτης** (ο), **Τρικαλινή** κ. **Τρικαλιώτισσα** (η), **τρικαλινός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *Τρίκ(κ)η* (πβ. κ. *Δήμος Τρικκαίων*), αγν. ετύμου. Ποικίλες απόψεις εξηγούν την παραγωγή τού ονόματος. Μία εκδοχή (Χ. Συμεωνίδης) υποστηρίζει ότι προέρχεται από τ. **Τρίκαρα* < *Τρικάρανα (ὄρη)* «όρη με τρεις κορυφές» (με απλολογία και ανομοίωση). Κατ' άλλη άποψη, το όνομα ανάγεται στο αρχ. *Τρίκκη* είτε μέσω τού λατ. Tricca illa (Α. Κεραμόπουλος) είτε με παραγ. επίθημα *-αλα* (Κ. Άμαντος)].

τρικαντό (το) (παλαιότ.) τρίκοχο καπέλο από μαύρο ύφασμα με ανεστραμμένο γείσο και φτερά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. *tri-canton < tri- «τρι-» + παλ. προβηγκ. canton «γωνία, αιχμή» (< λατ. canthus < μτγν. *κανθός*, βλ. κ. *ἄκανθα*)].

τρικατάληκτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για επίθετο) αυτός που έχει ξεχωριστή κατάληξη για καθένα από τα τρία γένη, π.χ. *καλ-ός, -ή, -ό.*

τρικάταρτος, -η, -ο ▸ τρι(σ)-, -κάταρτος

τρικέζα (η) {δύσχρ. τρικεζών} (στην τηλεόραση και στον κινηματογράφο) μηχάνημα για τη δημιουργία σκηνοθετικών τρικ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. truqueuse, θηλ. τού truqueur < ρ. truquer «σημαδεύω, κάνω τρικ» < truc (βλ. λ. *τρικ*)].

τρικέρης (ο) {τρικέρηδες} {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο Διάβολος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. επίθ. *τρίκερος* (κατά τα αρσ. σε *-ης*) < *τρι-* + *-κερως* < *κέρας*].

τρικέρι (το) {τρικερ-ιού | -ιών} εκκλησιαστικό κηροπήγιο που έχει υποδοχές για τρία κεριά. Επίσης (λόγ.) **τρικήριο**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τρικήριον* < *τρι-* + *-κηριον* (βλ. κ. *κερί*)].

τρικέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει τρία κεφάλια: *~ τέρας* **2.** ΑΝΑΤ. ***τρικέφαλος μυς*** ο μυς που έχει τρεις μυϊκές κεφαλές: *βραχιόνιος / κνημιαίος ~.*

τρίκιλος, -η, -ο ▸ τρι(σ)-, -κιλος

τρικινητήριος, -α, -ο → τρι(σ)-, -κινητήριος

τρικλίζω ρ. → τρεκλίζω

τρίκλινος, -η, -ο ▸ τρι(σ)-, -κλινος

τρίκλισμα (το) ▸ τρέκλισμα

τρίκλιτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -κλιτος

τρικλοποδιά (η) **1.** η σκόπιμη τοποθέτηση τού ποδιού κάποιου ανάμεσα στα πόδια ενός άλλου, ενώ αυτός κινείται, ώστε να παραπατήσει και να πέσει κάτω ΣΥΝ. πεδίκλωμα **2.** (μτφ.) η χρησιμοποίηση πο-

νηρού ή ύπουλου τρόπου, για να εμποδιστεί κάποιος να δράσει ή να επιτύχει τον στόχο του: ~ *στην προεκλογική εκστρατεία τού υποψηφίου των συντηρητικών από στελέχη τού κόμματός του.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **τριπλο-ποδιά* (με ανομοίωση τού πρώτου -π-, ίσως κατ' επίδρ. τού *τρικλίζω*) < *τριπλο-πόδης*, ονομασία τρίποδου δαίμονα. < *τριπλός* + *-πόδης* < *πόδι*].

τρίκλωνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τρία κλωνιά • **2.** (για νήμα) αυτός που έχει τρεις κλωστές **3.** (στην ηλεκτρολογία για καλώδιο) αυτός που αποτελείται από τρία μονωμένα σύρματα.

τρικό (το) {άκλ.} πλεκτό ύφασμα ή ρούχο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tricot < ρ. tricoter «πλέκω», που ίσως είναι προϊόν ονοματοποιίας].

τρίκογχος, -η, -ο → τρι(σ)-, -κογχος

τρικολόρε επίθ. {άκλ.} τρίχρωμος ή (κατ' επέκτ.) πολύχρωμος: *μπλούζα / πουκάμισο / ζυμαρικά ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tricolore < tri- «τρι-» + colore «χρώμα» (< λατ. color, -ōris)].

τρίκορφος, -η, -ο → τρι(σ)-, -κορφος

τρικούβερτος, -η, -ο 1. (για πλοίο) αυτός που έχει τρεις κουβέρτες, δηλ. τρία καταστρώματα **2.** (μτφ.) ο μεγάλος σε διαστάσεις, σε ποσότητα ή σε ζωηρότητα: *στον γάμο τού αδελφού μου έγινε ~ γλέντι* ‖ ~ *καβγάς.* — **τρικούβερτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *-κούβερτος* < *κουβέρτα*, αρχική σημ. «καράβι με τρεις κουβέρτες (καταστρώματα)», από όπου απέκτησε γενική επιτατ. χρήση].

τρίκοχος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τρεις κόχες: ~ *καπέλο* (τρικαντό) **2. τρίκοχο** (το) το καπέλο που έχει τρεις γωνίες: *καμάρωνε με τη στρατιωτική του στολή και το ~* ΣΥΝ. τρικαντό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρίκογχος* < *τρι-* + *κόγχη*].

τρικράνι (το) {τρικραν-ιού | -ιών} **1.** γεωργικό εργαλείο με τρεις αιχμές • **2.** αλιευτικό εργαλείο (καμάκι) παρόμοιου σχήματος.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *τρίκρανος* «τρικέφαλος» < *τρι-* + *κρᾶνος* (βλ.λ.), μέσω αμάρτυρου υποκ. **τρικράνιον*].

τρίκυκλος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τρεις κύκλους ή τροχούς: ~ *όχημα / μοτοσυκλέτα* **2. τρίκυκλο** (το) {τρικύκλ-ου | -ων} όχημα με τρεις τροχούς, που είναι συνήθ. χαμηλού κυβισμού.
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *κύκλος* «τροχός», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tricycle].

τρικυμία (η) {τρικυμιών} **1.** η μεγάλη θαλασσοταραχή: *δεν απέπλευσαν τα πλοία λόγω τρικυμίας* ΣΥΝ. φουρτούνα **2.** (μτφ.) η αναταραχή που προκαλείται κάπου και η σύγχυση που ακολουθεί: ~ *στο Υπουργείο μετά τα πρόσφατα γεγονότα·* ΦΡ. (λόγ.) **τρικυμία εν κρανίω** *(τρικυμία ἐν κρανίῳ)* σύγχυση φρενών, η αναστάτωση τού μυαλού **3.** (γενικότ.) οι αντιξοότητες, οι δυσκολίες και ταλαιπωρίες στις οποίες υποβάλλεται κανείς: *αντιμετώπισε με θάρρος τις ~ τής ζωής του* ΣΥΝ. φουρτούνες, βάσανα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-κυμία* < *κῦμα*. Η λ. δήλωνε αρχικώς το τρίτο κύμα, που είναι μεγαλύτερο και ορμητικότερο από τα προηγούμενα].

τρικυμίζω ρ. μετβ. {τρικύμισ-α, -μένος} **1.** προκαλώ τρικυμία ΣΥΝ. φουρτουνιάζω **2.** (μτφ.) προξενώ αναταραχή, αναστάτωση **3.** (η μτχ. ***τρικυμισμένος, -η, -ο***) (α) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση τρικυμίας: ~ *θάλασσα* ΣΥΝ. τρικυμιώδης (β) ο αναστατωμένος: ~ *ψυχή.*

τρικύμισμα (το) {τρικυμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το φουρτούνιασμα τής θάλασσας.

τρικυμισμένος, -η, -ο 1. (για τη θάλασσα) που έχει τρικυμία **2.** (μτφ.) ο γεμάτος ταραχές, αναστάτωση ή αντιξοότητες: ~ *ζωή / ψυχή.*

τρικυμιώδης, -ης, -ες [1871] {τρικυμιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση τρικυμίας: ~ *θάλασσα* ΣΥΝ. τρικυμισμένος, φουρτουνιασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος αναστατώσεις, απρόβλεπτες μεταβολές των καταστάσεων, περιπετειώδης: *μια ~ σχέση* ΣΥΝ. θυελλώδης, ταραγμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τρίλεπτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -λεπτος

τρίλημμα (το) [1861] (λόγ.) **1.** υποθετικός συλλογισμός που έχει στην υπόθεση ή την απόδοσή του τρεις όρους με διάζευξη **2.** η υποχρεωτική και συνήθ. μη ευνοϊκή επιλογή ανάμεσα σε τρεις δυνατότητες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. trilemma, κατά το αντίστοιχο dilemma < μτγν. *δίλημμα* (βλ.λ.)].

τρίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. το πολύ γρήγορο παίξιμο δύο συνεχόμενων φθόγγων, που τους χωρίζει τόνος ή ημιτόνιο **2.** (μτφ.) το κελάηδημα πουλιού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. trille < ιταλ. trillo, ονοματοπ. λ., πβ. λατ. trittilāre «τερετίζω»].

τρίλιζα (η) {χωρ. πληθ.} επιτραπέζιο παιχνίδι, στο οποίο κάθε παίκτης προσπαθεί να φέρει τρία δικά του πούλια στη σειρά, είτε σε ευθεία είτε σε διαγώνιο, μετακινώντας τα καταλλήλως μέσα σε ορθογώνιο τετράπλευρο χωρισμένο σε τετράγωνα· παίζεται επίσης σε αυτοσχέδιο τετράπλευρο, που σχεδιάζουν οι παίκτες σε χαρτί ή πίνακα, στα τετράγωνα τού οποίου προσπαθούν να σχηματίσουν τριάδες χρησιμοποιώντας το σύμβολο «Χ» ο ένας και «Ο» ο άλλος.
[ΕΤΥΜ. < *τρίλια*, πιθ. κατά τα *πίππιζα*, *αμπάριζα*].

τρίλοβος, -η, -ο 1. ΑΝΑΤ. αυτός που έχει τρεις λοβούς (βλ.λ., σημ. 2): ~ *στόμαχος* **2.** ΑΡΧΙΤ. (για κατασκευή σε οικοδόμημα) αυτός που έχει υπέρθυρο με τρεις λοβούς (βλ.λ., σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (*τρίλοβον ἧπαρ*, Αριστοτέλης) < *τρι-* + *λοβός*].

τριλογία (η) [αρχ.] {τριλογιών} **1.** το σύνολο των τριών τραγωδιών με εσωτερική ενότητα, που όφειλε να παρουσιάσει ο διαγωνιζόμενος στα αρχαία Διονύσια: *η ~ «Ορέστεια» τού Αισχύλου περιελάμβανε τις τραγωδίες «Αγαμέμνων», «Χοηφόροι», «Ευμενίδες»* **2.** (γενικότ.) σύνολο τριών έργων με εσωτερική συνοχή: *με την ταινία «Το μέλλον είναι γυναίκα» ο Μ. Φερρέρι ολοκληρώνει την τριλογία του γύρω από το θέμα «άνδρας – γυναίκα».*

τριμελής, -ής, -ές → τρι(σ)-, -μελής

τριμερής, -ής, -ές → τρι(σ)-, -μερής

τρίμετρος, -η, -ο → τρι(σ)-, -μετρος

τριμηνία (η) → τρι(σ)-, -μηνία

τριμηνιαίος, -α, -ο → τρι(σ)-, -μηνιαίος

τρίμηνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** τριμηνιαίος **2. *τρίμηνο*** (το) {τριμήν-ου | -ων} (α) το χρονικό διάστημα τριών μηνών: *κατά το δεύτερο ~ τού έτους παρουσιάστηκε ελαφρά κάμψη τού πληθωρισμού* (β) (ειδικότ.) υποδιαίρεση τού σχολικού έτους, που διαρκεί τρεις μήνες: *εξετάσεις / αποτελέσματα / βαθμολογία α' τριμήνου.*

τρίμμα (το) {τρίμμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρό κομμάτι που προήλθε από τρίψιμο ή θρυμματισμό: ~ *ψωμιού / τυριού* ΣΥΝ. θρύμμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρῖμμα* < *τρίβω*].

τριμορφία (η) → τρίμορφος

τριμορφισμός (ο) [1888] το να εμφανίζεται κάποιος με τρεις μορφές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trimorphisme].

τρίμορφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρουσιάζεται με τρεις διαφορετικές μορφές. — **τριμορφία** (η).

Τρίνινταντ και Τομπάγκο (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Trinidad and Tobago = Δημοκρατία τού Τρίνινταντ και Τομπάγκο) νησιωτικό κράτος τής Ν. Καραϊβικής Θάλασσας, κοντά στις ακτές τής Ν. Αμερικής, που περιλαμβάνει τα νησιά Τρίνινταντ και Τομπάγκο, με πρωτεύουσα το Πορτ οφ Σπέιν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Τρίνινταντ και Τομπάγκο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Trinidad < ισπ. trinidad «τριάδα», ονομασία που δόθηκε στο νησί το 1498 από τον Χριστόφορο Κολόμβο, ίσως επειδή στα μάτια του το τριπλό ορεινό σύμπλεγμα τού νησιού συμβόλιζε την Αγία Τριάδα. Το νησί *Τομπάγκο* (< αγγλ. Tobago) ανάγεται στην αιτιν. λ. tambaku «καπνός», λόγω τής περίεργης –τότε– συνήθειας των ιθαγενών να εισπνέουν τον καπνό, αφού πρώτα αποξήραιναν και τύλιγαν τα φύλλα του].

τρινιτροτολουόλη (η) ΧΗΜ. (σύμβολο TNT) εκρηκτική ύλη που χρησιμοποιείται στις γομώσεις βλημάτων, ναρκών, τορπιλών κ.ά. Επίσης **τρινιτροτολουόλιο** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. trinitrotoluene (TNT) < trinitrine (< λατ. tri(ni) «ανά τρεις» + -nitrine < nitrum «νίτρο») + toluene < tolu «είδος δέντρου τής Ν. Αμερικής με ρητινώδη εκχύματα» + παραγ. επίθημα -ene].

τρίξιμο (το) {τριξίμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ήχος που παράγει κάτι που τρίζει: *το ~ τής χαλασμένης πόρτας / των παραθυρόφυλλων* ΣΥΝ. τριγμός.

τρίο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** το μουσικό σύνολο, που αποτελείται από τρεις εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για τρία όργανα ή τρεις φωνές (ενδεχομένως, με συνοδεία ορχήστρας): *το ~ για βιολί, κόρνο και πιάνο τού Μπραμς* ΣΥΝ. τριωδία **3.** (ειδικότ.) το μεσαίο τμήμα τής τυπικής μουσικής φόρμας ορισμένων χορών (λ.χ. τού μενουέτου), εμβατηρίων κ.λπ., μετά το οποίο επαναλαμβάνεται το αρχικό τμήμα τού χορού **4.** (γενικότ.) ομάδα τριών ατόμων (που συνήθ. εμφανίζονται μαζί ή συνεργάζονται): *οι τρεις τους αποτελούν ένα αχώριστο ~ από τα χρόνια τού σχολείου* ‖ *το επιθετικό ~ μιας ομάδας ποδοσφαίρου* ΣΥΝ. τριπλέτα **5.** (ειδικότ.) το ερωτικό τρίγωνο (βλ. λ. *τρίγωνο*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trio < λατ. tri- «τρι-», κατ' επίδρ. τού duo «δύο»].

τρίοδος (η) {τριόδ-ου | -ων, -ους} το σημείο στο οποίο συναντώνται τρεις δρόμοι ΣΥΝ. τρίστρατο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *ὁδός*].

τριόδυο (το) {χωρ. πληθ.} ζαριά στην οποία το ένα ζάρι δείχνει τρία και το άλλο δύο.

τριολέτο (το) **1.** το τρίηχο (βλ.λ.) • **2.** οκτάστιχο ποίημα με δύο ρίμες και όμοιους τον πρώτο, τέταρτο και έβδομο στίχο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. triolet, υποκ. τού trio (βλ. κ. *τρίο*)].

τριοξίδιο (το) [1884] {τριοξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. χημική ένωση, το μόριο τής οποίας περιέχει τρία άτομα οξυγόνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trioxyde].

τριπάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει τρία πατώματα, τρεις ορόφους: ~ *σπίτι.*

τριπίθαμος, -η, -ο → τρι(σ)-, -πίθαμος

τρίπλα (η) → ντρίπλα

τριπλαδόρος (ο) → ντριπλαδόρος

τριπλάρω ρ. → ντριπλάρω

τριπλασιάζω ρ. → τρι(σ)-, -πλασιάζω

τριπλάσιος, -α, -ο → τρι(σ)-, -πλάσιος

τριπλέτα (η) {τριπλετών} τρία πράγματα ή πρόσωπα μαζί: *η επιθετική ~ μιας ομάδας ποδοσφαίρου.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. triplette < triple < λατ. triplus «τριπλός»].

τρίπλευρος, -η, -ο → τρι(σ)-, -πλευρος

τριπλοκατοικία (η) {τριπλοκατοικιών} οικοδομή με τρεις κατοικίες.

τριπλός, -ή, -ό 1. αυτός που αποτελείται από τρία μέρη: ~ *επένδυση* **2.** τρεις φορές περισσότερος ή μεγαλύτερος από κάτι άλλο: *ο δικός μας καναπές είναι ~ σε σχέση με τον δικό σας* ‖ ~ *χτύπημα* (σε τρία σημεία ή τρεις φορές στο ίδιο σημείο) ‖ *κερδίζει τα ~ λεφτά από μένα* ΣΥΝ. τριπλάσιος **3.** αυτός στον οποίο συμμετέχουν τρία μέλη: ~ *συμμαχία / συνεννόηση* ΣΥΝ. τριμερής **4.** αυτός που έχει τρεις μορφές ή ιδιότητες: *έχει ~ ρόλο στην επιχείρηση: τού γραμματέα, τού λογιστή και τού υπεύθυνου πωλήσεων* **5.** αυτός που γίνεται με τρεις διαδοχικές κινήσεις: ~ *χτύπημα στο σαγόνι τού πυγμάχου* ‖ *έπαιξε τον αγώνα στον ΠΡΟ-ΠΟ με ~ παραλλαγή* **6.** αυτός που έχει γίνει σε τρία

σημεία: ~ *κάταγμα.* — **τριπλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριπλοῦς* < *τρι-* + *πλοῦς* / *-πλός* (βλ.λ.)].

τριπλότυπο (το) [1833] {τριπλοτύπ-ου | -ων} **1.** μπλοκ αποδείξεων με τρία δελτία **2.** (συνεκδ.) το δελτίο που κόβεται από το βιβλίο αυτό ως απόδειξη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. triplicatum].

τριπλότυπος, -η, -ο αυτός που εκτυπώνεται σε τρία όμοια αντίτυπα: ~ *απόδειξη.*

τριπλούν (το) {άκλ. αντί τού ορθού κλιτού *τριπλού*} το αγώνισμα στο άλμα εις μήκος κατά το οποίο ο αθλητής αρχίζει να τρέχει, κάνει τρεις μεγάλους διασκελισμούς και στη συνέχεια πηδά όσο το δυνατόν πιο μακριά μέσα σε ένα σκάμμα γεμάτο άμμο.

τριπλουνίστας (ο) {τριπλουνιστών}, **τριπλουνίστρια** (η) {τριπλουνιστριών} αθλητής/αθλήτρια τού τριπλού άλματος (βλ. λ. *τριπλούν*).
[ΕΤΥΜ. < *τριπλούν* + παραγ. επίθημα *-ίστας* (βλ.λ.)].

τριπλούς, -ή, -ούν (λόγ.) **1.** ο τριπλός· ΦΡ. ***εις τριπλούν*** τρεις φορές: *καταθέστε την αίτησή σας* ~ (σε τρία αντίτυπα) **2.** ΑΘΛ. ***τριπλούν*** (το) βλ.λ.· επίσης (παλαιότ.) ***άλμα (εις) τριπλούν*** **3.** ΙΑΤΡ. ***τριπλούν (εμβόλιο)*** εμβόλιο για τη διφθερίτιδα, τον τέτανο και τον κοκκύτη μαζί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριπλοῦς* (βλ. λ. *τριπλός*)].

τριπλωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση των ματιών, κατά την οποία βλέπει κάποιος τρία είδωλα τού ίδιου αντικειμένου.
[ΕΤΥΜ. < *τριπλός* + *-ωπία* < αρχ. *ὤψ* «όψη» (βλ. λ. *όψη*)].

τρίποδας (ο) {τριπόδων} αντικείμενο με τρία πόδια, που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα άλλου αντικειμένου: *ο ~ ενός πολυβόλου / μιας φωτογραφικής μηχανής / βιντεοκάμερας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρίπους, -ποδος* (ήδη μυκ. ti-ri-po) < *τρι-* + *πούς, ποδός* «πόδι». Το σύνθ. *τρίπους* αντιστοιχεί επακριβώς σε λατ. tripēs, σανσκρ. tripád-].

τριποδίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {τριπόδισα} (για άλογο) καλπάζω με μέτρια ταχύτητα.

τριποδισμός (ο) [1871] **1.** (για άλογο) ο καλπασμός με μέτρια ταχύτητα **2.** ΙΑΤΡ. η ανύψωση τής κνήμης και η κάμψη τού μηρού, που παρουσιάζονται κατά το βάδισμα όσων πάσχουν από παράλυση των δακτύλων των ποδιών.

τρίποδο (το) [μεσν.] {τριπόδ-ου | -ων} ο τρίποδας (βλ.λ.).

τρίποδος, -η, -ο αυτός που έχει τρία πόδια: ~ *κάθισμα.*

Τρίπολη[1] (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη τής Κ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Αρκαδίας. Επίσης (λαϊκ.-παλαιότ.) **Τριπολιτσά.** — **Τριπολιτσιώτης** κ. **Τριπολίτης** (ο), **Τριπολιτσιώτισσα** κ. **Τριπολίτισσα** (η), **τριπολιτσιώτικος, -η, -ο** κ. **τριπολίτικος.**
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Τριπολιτσά*, που τον 19ο αι. αντικαταστάθηκε από τον λόγιο τ. *Τρίπολις*. Πιθ. οφείλεται στη συγχώνευση τριών –άλλοτε ακμαίων– κωμοπόλεων: *Βελιγοστής, Νικλίου* και *Θάνα*].

Τρίπολη[2] (η) {-ης κ. -πόλεως} η πρωτεύουσα τής Λιβύης. — **Τριπολίτης** (ο), **Τριπολίτισσα** (η), **τριπολίτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τρίπολις*, επειδή στην αρχαιότητα περιελάμβανε τρεις χωριστές πόλεις. Η αραβ. ονομασία Ṭarābulus (al-jarb) «(δυτική) Τρίπολη» ανάγεται στην Ελληνική].

τριπολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τρεις πόλους **2.** ΗΛΕΚΤΡΟΛ. ***τριπολικό καλώδιο*** καλώδιο με τρία σύρματα, για τον θετικό, τον αρνητικό και τον ουδέτερο πόλο.
[ΕΤΥΜ. < *τρι-* + *πολικός* < *πόλος*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tripolar].

τρίποντο (το) {τριπόντ-ου | -ων} (στο μπάσκετ) καλάθι τριών πόντων, που επιτυγχάνεται από παίκτη ο οποίος σουτάρει από απόσταση 6.25 μ. (ή 6.75 μ. στις Η.Π.Α.) ή μεγαλύτερη.

τρίπορτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -πορτος

τρίπους (ο) → τρίποδας

τρίπρακτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -πρακτος

τρίπτυχος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από τρία μέρη: *η εφημερίδα θα δημοσιεύσει ένα ~ αφιέρωμα στο έργο τού μεγάλου συγγραφέα* **2.** ***τρίπτυχο*** (το) {τριπτύχ-ου | -ων} (α) σύστημα που αποτελείται από τρεις ζωγραφικές ή ανάγλυφες συνθέσεις, που συνδέονται μεταξύ τους, ώστε οι δύο πλαϊνές να διπλώνονται προς αυτήν που βρίσκεται στο κέντρο και να την καλύπτουν (β) φυλλάδιο ή δελτίο που διπλώνεται έτσι ώστε να σχηματίζονται σε αυτό τρία συνεχόμενα φύλλα (λ.χ. το δελτίο φοιτητικής ταυτότητας, το δίπλωμα οδηγήσεως κ.ά.) (γ) (γενικότ.) σύνολο τριών συνδεόμενων μεταξύ τους μερών, εννοιών κ.λπ.: *η συντηρητική ιδεολογία βασίζεται στο ~ «πατρίς – θρησκεία – οικογένεια»* **3.** ΦΙΛΟΛ. ***τρίπτυχα*** (τα) (στην παλαιογραφία) τρεις συνενωμένες πινακίδες (βλ.λ.), που αποτελούσαν έναν κώδικα (βλ.λ., σημ. 6) (βλ. κ. λ. *δίπτυχα, πολύπτυχα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρι-* + *-πτυχος* < *πτυχή*. Η κυριολ. σημ. «τρίδιπλος» απαντά στον Όμηρο και στον γιατρό Γαληνό (όπου αναφέρεται σε χειρουργικούς επιδέσμους), ενώ η μτφ. σημ. είναι ήδη αρχ. (*τρίπτυχοι θρῆνοι*, Ευριπίδης). Το ουδ. *τρίπτυχο* ως τεχν. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. triptyque].

τρις επίρρ. **1.** (λόγ.) τρεις φορές • **2.** (συντομ.) το τρισεκατομμύριο (γράφεται κ. ***τρισ.***): *στο ενάμισι ~ ανέρχεται ο προϋπολογισμός τής κολοσσιαίας πολυεθνικής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τρι-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *trei- «τρεις» (βλ. λ. *τρεις*), πβ. κ. σανσκρ. trih, λατ. ter].

τρι(σ)- κ. **τρί-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τρία (3): *τρι-σύλλαβος, τρι-ώροφος, τρι-ετής, τρι-ήμερος, τρι-μερής* **2.** είναι τρεις φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *τρι-πλάσιος, τρισ-κατάρατος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *τρεῖς, τρία* (βλ.λ.) και απαντά με τις μορφές *τρι-* (λ.χ. *τρι-πλάσιος, τρί-γω-νος*) και *τρισ-* (λ.χ. *τρισ-άγιος, τρισ-υπόστατος*). Ωστόσο, το επιτατ. *τρισ-* μαρτυρείται ακόμη και προ συμφώνου (λ.χ. *τρισ-κατάρατος, τρισ-μέγιστος*)].

τρισάγιο (το) [1856] **1.** εκκλησιαστικός ύμνος προς την Αγία Τριάδα **2.** σύντομη επιμνημόσυνη ακολουθία που τελείται στον ναό, τον τάφο ή στο σπίτι νεκρού: *στον ιερό ναό τής Αγ. Βαρβάρας έγινε ~ στη μνήμη των τριών πιλότων που χάθηκαν.*

τρισάθλιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται σε αξιολύπητη κατάσταση, είναι πολύ φτωχός, άρρωστος κ.λπ. ΣΥΝ. δυστυχέστατος, αξιολύπητος **2.** (για πράγματα, χώρους κ.λπ.) αυτός που βρίσκεται σε πολύ άθλια κατάσταση: ~ *δωμάτιο / ρούχο* **3.** αυτός που έχει πολύ κακό χαρακτήρα· ΦΡ. (εμφατ.) ***ελεεινός και τρισάθλιος*** για πρόσωπο χυδαίο, κατώτατης ηθικής ποιότητας.

τρισαλί επιφών.· τρεις φορές αλίμονο: *Αλί και ~ μου! Τι έπαθα ο δύστυχος!* Επίσης **τρισαλίμονο.**

τρίσβαθος, -η, -ο **1.** ο πολύ βαθύς: ~ *σπηλιά / στέρνα* **2.** ***τρίσβαθα*** (τα) τα πιο μύχια και απόκρυφα μέρη: *φύλαγε την κρυφή της αγάπη στα ~ τής καρδιάς της.*

τρισβάρβαρος, -η, -ο (επιτατ.) ο πολύ βάρβαρος: *«~ τα ελληνικά των, οι άθλιοι»* (Κ. Καβάφης).

τρισδιάστατος, -η, -ο **1.** ΜΑΘ. αυτός που έχει τρεις διαστάσεις (μήκος, πλάτος και ύψος): ~ *σχήμα / χώρος / μορφή* **2.** αυτός που δείχνει να έχει τρεις διαστάσεις (μήκος, πλάτος και βάθος), που φαίνεται να μην είναι επίπεδος: ~ *τηλεοπτική / κινηματογραφική εικόνα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. three-dimensional].

τρισέγγονος, -η, -ο [μεσν.] το παιδί τού δισέγγονου.

τρισεκατομμύριο (το) [1883] {τρισεκατομμυρί-ου | -ων} **1.** χίλια δισεκατομμύρια, ο αριθμός 1.000.000.000.000 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 1.000.000.000.000: *ένα ~ άνθρωποι.*

τρισεκατομμυριούχος (ο/η) πρόσωπο που έχει εισόδημα ή περιουσία ενός ή περισσοτέρων τρισεκατομμυρίων.

τρισέλιδος, -η, -ο → τρι(σ)-, -σέλιδος

τρισένδοξος, -η, -ο [1833] πολύ ένδοξος: *οι ~ πρόγονοί μας.*

τρισευδαίμων, -ων, τρισεύδαιμον [μτγν.] {τρισευδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) πολύ ευτυχισμένος ΣΥΝ. πανευτυχής, τρισμακάριστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*

τρισευτυχισμένος, -η, -ο πάρα πολύ ευτυχισμένος: *ζει ~ με την οικογένειά του.*

τρισθενής, -ής, -ές [1888] {τρισθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σθένος (βλ.λ.) τρία: ~ *χημικό στοιχείο* ‖ ~ *ρήμα* (με δύο αντικείμενα και το υποκείμενο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. trivalent].

τρισκατάρατος, -η, -ο **1.** τρεις φορές καταραμένος: ~ *νόσος* ΣΥΝ. θεοκατάρατος, επικατάρατος **2.** ***τρισκατάρατος*** (ο) ο Διάβολος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρισ-* (βλ. λ. *τρίς*) + *-κατάρατος* < *καταρῶμαι*, πβ. κ. *ἐπικατάρατος*].

τρισκελής, -ής, -ές → τρι(σ)-, -σκελής

τρισκόταδο (το) το πυκνό, το βαθύ σκοτάδι ΣΥΝ. θεοσκόταδο.

τρισκότεινος, -η, -ο πολύ σκοτεινός: ~ *νύχτα* ΣΥΝ. κατασκότεινος, θεοσκότεινος ΑΝΤ. ολόφωτος.

τρισμακάριστος, -η, -ο [μτγν.] ο τρισευτυχισμένος.

τρισμέγιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ο πάρα πολύ μεγάλος ΣΥΝ. παμμέγιστος **2.** (στον αποκρυφισμό) προσωνυμία τού Ερμή: *Ερμής ο ~.*

τρισμός (ο) ΙΑΤΡ. σπασμός των μυών τής γνάθου, που προκαλεί πόνο και δεν επιτρέπει το άνοιγμα τού στόματος· παρατηρείται συχνά ως σύμπτωμα τού τετάνου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρίζω*].

τρισόλβιος, -ος, -ον (λόγ.) τρισευτυχισμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρισ-* (βλ. λ. *τρίς*) + *ὄλβιος* < *ὄλβος* (βλ.λ.)].

τρισταυρία (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα να σημειώνει ο εκλογέας τρεις σταυρούς προτιμήσεως σε κάθε ψηφοδέλτιο.

τρίστηλος, -η, -ο [1896] **1.** (για κείμενο) αυτός που έχει ή καταλαμβάνει τρεις στήλες: ~ *άρθρο / τίτλος εφημερίδας* ‖ ~ *σώμα θέρμανσης* **2.** ***τρίστηλο*** (το) δημοσίευμα που καταλαμβάνει τρεις στήλες εντύπου.

τρίστιχος, -η, -ο → τρι(σ)-, -στιχος

τρίστρατο (το) [μεσν.] (καθημ.) το σημείο συνάντησης τριών οδών, το σταυροδρόμι.

τρίστυλος, -η, -ο → τρι(σ)-, -στυλος

τρισυλλαβία (η) {τρισυλλαβιών} **1.** το να έχει (μια λέξη) τρεις συλλαβές **2.** ΓΛΩΣΣ. ***νόμος τής τρισυλλαβίας*** ο νόμος που ορίζει ότι καμιά ελληνική λέξη δεν τονίζεται πέρα από την προπαραλήγουσα (δηλ. πέρα από την τρίτη συλλαβή από το τέλος).

τρισύλλαβος, -η, -ο → τρι(σ)-, -σύλλαβος

τρισυπόστατος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει τρεις υποστάσεις: *η ~ θεότητα* (η Αγία Τριάδα).

τρισχαριτωμένος, -η, -ο [1891] πάρα πολύ χαριτωμένος: ~ *κοριτσάκι.* — **τρισχαριτωμένα** επίρρ.

τρισχειρότερος, -η, -ο τρεις φορές χειρότερος, πολύ χειρότερος: *δήλωσε ότι η κατάσταση τής οικονομίας είναι τώρα ~.* — **τρισχειρότερα** επίρρ.

τρισχιδής, -ής, -ές {τρισχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) διαιρεμένος στα τρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρι(σ)-* (< αρχ. *τρίς*, βλ.λ.) + *-σχιδής* < *σχίζω*].

τρισχιλιετής, -ής, -ές [μτγν.] {τρισχιλιετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαρκεί τρεις χιλιάδες χρόνια: *η ~ ιστορία τού ελληνικού έθνους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τριταγωνιστής (ο), **τριταγωνίστρια** (η) {τριταγωνιστριών} πρό-

σωπο το οποίο διαδραματίζει τριτεύοντα ρόλο (σε κάτι).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τριτ(ο)-* + *ἀγωνιστής*, πβ. κ. *πρωτ-αγωνιστής*].

τριταίος πυρετός (ο) ο πυρετός που επανέρχεται κάθε τρίτη μέρα και αποτελεί ένα από τα συμπτώματα τής ελονοσίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριταῖος* < *τρίτος*].

τριτανακοπή (η) [1871] ΝΟΜ. το ένδικο βοήθημα με το οποίο κάποιος τρίτος προσβάλλει δικαστική απόφαση γιατί θίγεται από τα αποτελέσματά της.
[ΕΤΥΜ. < *τρίτος* + *ανακοπή*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tierce opposition].

τριτάξιος, -α, -ο [1833] αυτός που αποτελείται από τρεις τάξεις: ~ *γυμνάσιο* / *λύκειο*· ΦΡ. ***τριτάξιο δημοτικό σχολείο*** το σχολείο, στο οποίο διδάσκουν τρεις δάσκαλοι για έξι τάξεις ΣΥΝ. τριθέσιο.

τριτεγγύηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγγύηση που παρέχει κάποιος ως τρίτος, προκειμένου να πληρωθεί σε άλλον μια συναλλαγματική.

τριτεγγυητής (ο) [1838] αυτός που παρέχει τριτεγγύηση.

τριτεγγυώμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1888] {τριτεγγυάσαι... | τριτεγγυήθηκα} παρέχω τριτεγγύηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

τριτεξάδελφος (ο), **τριτεξαδέλφη** (η) ο τρίτος εξάδελφος, γυιος τού δεύτερου εξαδέλφου τού γονιού μου.

τριτεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μτχ. τριτεύων, -ουσα, -ον | τρίτευσα} είμαι τρίτος στη σειρά (κατατάξεως ή σπουδαιότητας)· (κυρ. η μτχ. ***τριτεύων, -ουσα, -ον***) για κάποιον/κάτι πολύ ασήμαντο: *τριτεύοντα θέματα*.

Τρίτη (η) η τρίτη ημέρα τής εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή)· ΦΡ. (α) ***Μεγάλη Τρίτη*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας (β) ***Τρίτη και δεκατρείς*** η τρίτη ημέρα τής εβδομάδας και δέκατη τρίτη τού μήνα, η οποία θεωρείται, κατά τη λαϊκή αντίληψη, γρουσούζικη.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *τρίτος* στη μτγν. φρ. *τρίτη (σαββάτου)*. Στη λατ. ονομασία dies Martis «ημέρα τού Άρη» βασίζονται οι ονομασίες τής ημέρας στις λατινογενείς γλώσσες, λ.χ. γαλλ. marti, ισπ. martes, ρουμ. marti. Στις γερμ. γλώσσες αφετηρία αποτέλεσε το αρχ. γερμ. Ziestag, αρχ. αγγλ. Tiwesdeg «ημέρα τού θεού Tiw / Zio (τής γερμ. μυθολογίας)», από όπου γερμ. Dienstag, αγγλ. Tuesday, σουηδ. Tisdag κ.ά.].

τριτημόριον (το) {τριτημορί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (από ένα σύνολο) το ένα τρίτο **2.** ΜΟΥΣ. το ένα τρίτο τού τόνου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρίτος* + *-μόριος* (βλ. λ. *μόριο*), πβ. κ. *τεταρτη-μόριον*].

τριτο- κ. **τριτό-** κ. **τριτ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που αντιστοιχεί σε σειρά μεταξύ ομοειδών πραγμάτων στον αριθμό τρία: *τριτό-τοκος, τριτο-βάθμιος, τριτο-ετής, τριτο-κοσμικός, τριτο-γενής* **2.** αυτόν που αντιστοιχεί σε ταξινόμηση στον αριθμό τρία: *τριτό-κλιτος, τριτο-πρόσωπος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *τρίτος*].

τριτοβάθμιος, -α, -ο [1873] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τρίτο βαθμό ιεραρχικά οργανωμένου συνόλου: ~ *συνεταιριστική οργάνωση* || ~ *διοικητικά όργανα*· ΦΡ. ***τριτοβάθμια εκπαίδευση*** η ανώτερη και η ανώτατη πανεπιστημιακή εκπαίδευση (τα Α.Ε.Ι. και τα Τ.Ε.Ι.) **2.** ΜΑΘ. αυτός που είναι τρίτου βαθμού: ~ *εξίσωση*.

τριτογενής, -ής, -ές {τριτογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** τρίτος κατά σειρά γενέσεως ή εμφανίσεως **2.** ΟΙΚΟΝ. ***τριτογενής τομέας παραγωγής*** το εμπόριο και η παροχή υπηρεσιών (σε αντίθεση με τη γεωργοκτηνοτροφική παραγωγή και τη βιοτεχνία/βιομηχανία) **3.** ΓΕΩΛ. ***τριτογενής περίοδος*** περίοδος τού καινοζωικού αιώνα, που διαρκεί από 65 έως 2 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα· διακρίνεται στις εποχές *Παλαιόκαινο, Ηώκαινο, Ολιγόκαινο, Μειόκαινο και Πλειόκαινο*. — **τριτογενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρίτος* + *-γενής* < *γένος*. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. tertiaire].

τριτοετής, -ής, -ές [1889] {τριτοετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για φοιτητές) αυτός που διανύει το τρίτο έτος των σπουδών του: ~ *φοιτητής τής Φιλολογίας* / *σπουδαστής τού Τ.Ε.Ι. Λογιστικής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τριτόκλιτος, -η, -ο [1862] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ουσιαστικό και επίθετο) που κλίνεται κατά την τρίτη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική, π.χ. *πόλις, -εως*, – *χειμών, -ώνος* – *σαφής, -ούς, Έλλην, -ος* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < *τρίτος* + *κλιτός* < *κλίνω*].

τριτοκοσμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις υπό ανάπτυξη χώρες τού Τρίτου Κόσμου **2.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλό επίπεδο οικονομικής / κοινωνικής ανάπτυξης: ~ *χώρα* / *τρόποι* / *νοοτροπία*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Third World].

τρίτομος, -η, -ο → τρι(σ)-, -τομος

τριτοπρόσωπος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. ***τριτοπρόσωπο ρήμα*** ρήμα που απαντά μόνο στο τρίτο ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο (λ.χ. *συμβαίνει* / *συμβαίνουν, επείγει* / *επείγουν, πρέπει, πρόκειται, έγκειται, ενδέχεται* και αρκετά ρήματα στη μεσοπαθητική τους φωνή: *ανακοινώνεται* / *ανακοινώνονται, αποφασίζεται, εννοείται, πιστεύεται, υποτίθεται, επιδιώκεται, διαδίδεται* κ.λπ.)· τα τριτοπρόσωπα ρήματα διαφέρουν από τα απρόσωπα ρήματα (βλ. λ. *απρόσωπος*). — **τριτοπροσώπως** επίρρ. [μτγν.].

τρίτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 3ος στην αραβική αρίθμηση, Γ' ή γ' στην ελληνική και III στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τρία (3): ~ *σώμα Στρατού* || ~ *ηλικία* (η γεροντική ηλικία, που έπεται τής μέσης και τής νεανικής) || *εγκαύματα* / *ανάκριση* ~ *βαθμού* || *ταξιδεύω στην ~ θέση τού πλοίου* || *ξενοδοχείο ~ κατηγορίας* **2.** αυτός που βρίσκεται σε αξία και σπουδαιότητα μετά τον δεύτερο: *υφάσματα ~ διαλογής*· ΦΡ. ***Τρίτος Κόσμος*** το σύνολο των υπό ανάπτυξη χωρών τής Ασίας, τής Αφρικής και τής Λατινικής Αμερικής **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***τρίτο πρόσωπο*** το πρόσωπο για το οποίο μιλάει ο ομιλητής· δηλώνεται κυρίως με τις καταλήξεις γ' προσώπου τού ρήματος (*τρέχ-ει, έτρεχ-ε*) καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες (*αυτός, αυτή, αυτό, αυτοί, αυτές, αυτά*) (β) ***τρίτη κλίση*** ο τρόπος κλίσης των ονομάτων τής αρχαίας Ελληνικής σε *-ις (πόλις), -ων (κανών), -ης (σαφής), -υς (πρέσβυς)* κ.ά. σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική (πβ. κ. *πρώτη κλίση, δεύτερη κλίση*) **4.** **τρίτος** (ο) (α) αυτός που δεν σχετίζεται με υπόθεση, συζήτηση ή σύνολο ατόμων: *αυτό το πρόβλημα πρέπει να λυθεί από εμάς· οι ~ περιττεύουν* (β) αυτός που δεν μετέχει σε υπόθεση ή σχέση που υπάρχει μεταξύ δύο πλευρών ή προσώπων: *η παρέμβαση τρίτου στη δίκη* (γ) αυτός που αναμειγνύεται σε σχέση ή υπόθεση μεταξύ δύο πλευρών ή προσώπων: *ο ~ σε μια σχέση φέρνει χωρισμό* (δ) ΝΑΥΤ. ο αξιωματικός που κατέχει τον επόμενο βαθμό μετά τον υποπλοίαρχο (ε) ο τρίτος όροφος πολυκατοικίας (στ) ο τρίτος μήνας τού έτους, ο Μάρτιος: *στις 25/3 (εικοσιπέντε τρίτου) γιορτάζεται ο Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου* **5.** **τρίτη** (η) (α) ταχύτητα οχήματος: *βάζω ~* (β) η τρίτη ημέρα κάθε μήνα: *3/9 (τρίτη Σεπτεμβρίου)* (γ) η τρίτη τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *είναι στην ~ Λυκείου και έχει πολύ διάβασμα* (δ) ***Τρίτη*** (η) βλ.λ. **6.** **τρίτο** (το) καθένα από τα τρία ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο: *για τον χαλβά χρειαζόμαστε ένα ~ τού φλιτζανιού μέλι* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-τος* των αριθμητ. επιθ., πβ. κ. *τέταρ-τος, ἕκ-τος*) < θ. *τρι-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *trei- (βλ. λ. *τρεις*). Η λ. συνδ. επίσης με τοχ. trit, αβεστ. θrit-ya-, λατ. tertius (> ισπ. tercio) κ.ά.].

τριτότοκος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι γεννημένος μετά τον δευτερότοκο: ~ *γυιος* **2.** (γυναίκα) που γεννά για τρίτη φορά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρίτος* + *τόκος* (βλ.λ.), πβ. κ. *πρωτό-τοκος, δευτερό-τοκος*].

τρίτροχος, -η, -ο → τρι(σ)-, -τροχος

Τρίτων (ο) {Τρίτων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα με σώμα ανθρώπου και ουρά ψαριού, γυιος τού Ποσειδώνα και τής Αμφιτρίτης. Επίσης **Τρίτωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θεωνύμιο, που συνδ. με το όν. *Ἀμφιτρίτη*. Και τα δύο είναι αγν. ετύμου (προελλην. αρχής;) σε αντίθεση με το προσωνύμιο *Τριτο-γένεια* (τής Αθηνάς), το οποίο ερμηνεύεται από την Ελληνική].

τριτώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {τρίτωσα} επαναλαμβάνομαι για τρίτη φορά: *τρίτωσε το κακό*.

τριφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που έχει τρεις φάσεις· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***τριφασικό ρεύμα*** σύστημα τριών μονοφασικών εναλλασσομένων ρευμάτων, τα οποία παρουσιάζουν μεταξύ τους διαφορά φάσεως 120° (β) ***τριφασική γεννήτρια*** η γεννήτρια που παράγει τριφασικό εναλλασσόμενο ρεύμα (γ) ***τριφασικός κινητήρας*** ο κινητήρας που λειτουργεί με εναλλασσόμενο τριφασικό ρεύμα (δ) ***τριφασική συσκευή*** η συσκευή που λειτουργεί με τριφασικό ρεύμα (ε) ***τριφασικό καλώδιο*** το ηλεκτρικό καλώδιο που αποτελείται από τρεις μονωμένους αγωγούς διελεύσεως ρεύματος (κατά το πλείστον χάλκινους), των οποίων η διατομή ποικίλλει αναλόγως τής ισχύος τής εκάστοτε συνδεόμενης συσκευής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. triphasic].

τρίφατσος, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσοψη σε τρεις δρόμους.

τρίφτης (ο) {τριφτών} **1.** οικιακό σκεύος που διαθέτει επιφάνεια με εγκοπές / χειροκίνητος ή ηλεκτρικός μύλος, που χρησιμοποιείται για το τρίψιμο τυριού, φρούτων ή λαχανικών • **2.** μηχανή για τη λείανση επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρίπτης* < αρχ. *τρίβω*].

τριφτός, -ή, -ό τριμμένος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τριπτός* < *τρίβω*].

τριφύλλι (το) {τριφυλλ-ιού | -ιών} **1.** ποώδες φυτό, με φύλλα σύνθετα από τρία φυλλαράκια και άνθη κόκκινα και μοβ, που χρησιμοποιείται σε αποξηραμμένη μορφή ως ζωοτροφή: *άγριο* ~· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ζήσε, Μάη μου, να φας τριφύλλι*** βλ. λ. *Μάης* **2.** το έμβλημα τού Παναθηναϊκού Α.Ο. και το ίδιο το αθλητικό σωματείο **3.** το έμβλημα τού οδηγισμού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριφύλλιον*, υποκ. τού αρχ. *τρίφυλλον* < *τρι-* + *φύλλον*].

τρίφυλλος, -η, -ο → τρι(σ)-, -φυλλος

τριφωνία (η) [1768] {τριφωνιών} ΜΟΥΣ. **1.** χορωδία με τρεις φωνές **2.** συναυλία με τρία όργανα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. triphonie].

τρίφωνος, -η, -ο → τρι(σ)-, -φωνος

τρίφωτος, -η, -ο → τρι(σ)-, -φωτος

τρίχα (η) {τριχών} **1.** νηματοειδής κεράτινος σχηματισμός που φυτρώνει και αναπτύσσεται στο δέρμα των ανθρώπων και των ζώων (και από τον οποίο αποτελούνται τα μαλλιά και τα τριχωτά μέρη του σώματος): *σαμπουάν που περιποιείται τις ~ τής κεφαλής* || *βγήκαν στο κεφάλι του άσπρες ~* || *θα σου μαδήσω το τσουλούφι τρίχα-τρίχα*· ΦΡ. (α) (οικ.) ***τρίχες (κατσαρές)*** για πράγματα που δεν έχουν καμιά αξία (β) ***παρά τρίχα*** παραλίγο: ~ *να τρακάρουμε* (γ) ***στην τρίχα*** κομψά, άψογα: *είναι ντυμένος ~* (δ) ***μου σηκώνεται η τρίχα / μου σηκώνονται οι τρίχες τής κεφαλής μου*** ανατριχιάζω, μένω κατάπληκτος, φρίττω: *μου σηκώθηκε η τρίχα μ' αυτά που είδα και άκουσα* (ε) ***κρέμεται από μια τρίχα (κάτι)*** βρίσκεται σε επικίνδυνη κατάσταση: *η υγεία του ~* (στ) ***δεν πειράζω ούτε τρίχα (κάποιου)*** δεν προκαλώ την παραμικρή βλάβη (σε κάποιον) **2.** (συνεκδ.) το τρίχωμα: *η ~ του είναι γερή και στιλπνή* || *έχει καλής ποιότητας ~* **3.** οτιδήποτε έχει το σχήμα τρίχας: *οι ~ τής οδοντόβουρτσας*. — (υποκ.) **τριχούλα** κ. **τριχίτσα** (η).

[ΕΤΥΜ. μεσν., από την αιτ. *τρίχα* τού αρχ. *θρίξ, τριχός* (με ανομοίωση), που είναι αγν. ετύμου, αφού οι συνώνυμες λ. Ι.Ε. γλωσσών έχουν ποικίλη προέλευση, η δε προταθείσα σύνδεση με λιθ. drìkà «νήματα, κλωστές» δεν έχει επιβεβαιωθεί].

τρίχας (ο) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.) ο ανόητος, ο τιποτένιος άνθρωπος.

τριχιά (η) **1.** (παλαιότ.) σχοινί από τρίχες αλόγων ή κατσικιών **2.** χοντρό σχοινί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριχία* (με καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση) < *τρίχα* (βλ.λ.)].

τριχίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση των βλεφαρίδων, κατά την οποία στρέφονται προς τον βολβό τού ματιού, ερεθίζοντας τον κερατοειδή και τον επιπεφυκότα.

τριχίδιο (το) [μτγν.] {τριχιδί-ου | -ων} **1.** πολύ μικρή και λεπτή τρίχα **2.** ΒΟΤ. καθεμιά από τις σαρκώδεις τριχούλες των ριζών, με τις οποίες απορροφώνται θρεπτικές ουσίες και νερό.

τρίχινος, -η, -ο [αρχ.] κατασκευασμένος από τρίχες: ~ *ένδυμα*.

τριχοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τριχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (α) αυτός που είναι όμοιος με τρίχα (β) αυτός που είναι λεπτός σαν τρίχα: ~ *ρωγμές στον σοβά* **2.** ΑΝΑΤ. ***τριχοειδές αγγείο*** καθένα από τα πολύ λεπτά αιμοφόρα και λεμφικά αγγεία, που αποτελούν σημαντικά στοιχεία τής κυκλοφορίας τού αίματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τριχομονάδα (η) ΖΩΟΛ. πρωτόζωο που ενδημεί παρασιτικά στον άνθρωπο και στα ζώα και προκαλεί μολύνσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trichomonad].

τριχομονάδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νόσημα που μεταδίδεται σεξουαλικώς και προκαλεί αιδοιοκολπίτιδα, ουρηθρήτιδα, συνοδευόμενο από έκκριμα, κνησμό κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trichomoniasis].

τριχόπτωση (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η πτώση των τριχών τής κεφαλής περισσότερο από το φυσιολογικό, που οδηγεί σε φαλάκρα: *φάρμακα κατά τής ~*.

τρίχορδος, -η, -ο → τρι(σ)-, -χορδος

τριχοτομώ ρ. μετβ. {τριχοτομείς... | τριχοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαιρώ σε τρία μέρη: ~ *μια γωνία* || *η Βοσνία τριχοτομήθηκε*. — **τριχοτόμηση** κ. **τριχοτομία** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τριχοτομῶ (-έω)* < επίρρ. *τρίχα* «σε τρία μέρη» + *-τομῶ* < *τομή* (βλ. κ. *διχο-τομῶ*)].

τριχοφάγος (ο) [1889] η παθολογική τριχόπτωση σε ορισμένα σημεία στο κεφάλι ή στα γένια.

τριχοφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} το να βγαίνουν τρίχες (κυρ. στο πρόσωπο ή στο σώμα): *μειωμένη / αυξημένη / έντονη ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τριχοφυής* < *θρίξ, τριχός* + *-φυής* < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

τριχοφυτία (η) {τριχοφυτιών} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που οφείλεται στον μύκητα τριχόφυτο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trichophytie].

τριχόφυτο (το) {τριχοφύτ-ου | -ων} ΒΟΤ. παρασιτικός μύκητας που προκαλεί δερματοπάθειες σε ανθρώπους και ζώα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trichophyton].

τρίχρονα (τα) → τρι(σ)-, -χρονα

τρίχρονος, -η, -ο → τρι(σ)-, -χρονος

τριχρωμία (η) {τριχρωμιών} ΤΥΠΟΓΡ. **1.** η εκτύπωση έγχρωμων εντύπων ή εικόνων με τρία μόνο χρώματα **2.** (συνεκδ.) η εικόνα που έχει παραχθεί με την παραπάνω μέθοδο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trichromie].

τρίχρωμος, -η, -ο → τρι(σ)-, -χρωμος

τρίχωμα (το) [αρχ.] {τριχώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των τριχών που καλύπτει το σώμα ή μέλος τού σώματος ανθρώπου και ζώου ή τον κορμό φυτού: *πλούσιο / αραιό ~* || *το ~ τού στέρνου / τής μασχάλης / τής κεφαλής / τής ηβικής περιοχής* || *ζώο με γυαλιστερό ~*.

Τριχωνίδα (η) λίμνη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας. Επίσης (λόγ.) **Τριχωνίς** {Τριχωνίδ-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Τριχωνίς (λίμνη)*, αβεβ. ετύμου, ίσως προελλην. τοπωνύμιο].

τριχωτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι γεμάτος τρίχες: ~ *πόδια / στήθος* ΣΥΝ. δασύτριχος, μαλλιαρός ΑΝΤ. άτριχος **2.** ***τριχωτό*** (το) το σύνολο των τριχών μιας περιοχής τού σώματος: *το ~ τής κεφαλής*.

τριψήφιος, -α, -ο → τρι(σ)-, -ψήφιος

τρίψιμο (το) → τρίβω

τριωδία (η) → τρι(σ)-, -ωδία

τριώδιο (το) {τριωδίου | χωρ. πληθ.} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό εκκλησιαστικό βιβλίο που περιλαμβάνει τις ακολουθίες τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής από την Κυριακή τού Τελώνη και τού Φαρισαίου μέχρι το Μεγάλο Σάββατο **2.** (συνεκδ.) οι τρεις εβδομάδες τής Αποκριάς: *ανοίγει / αρχίζει / κλείνει το ~* (αρχίζουν οι Αποκριές).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τριῴδιον*, επειδή οι υμνογραφικοί κανόνες τού βιβλίου αυτού περιέχουν μόνο τρεις ωδές (αντί των συνήθων εννέα), < *τρι-* + *ᾠδιον* < *ᾠδή*].

τριώνυμο (το) {τριωνύμ-ου | -ων} ΜΑΘ. κάθε αλγεβρικό πολυώνυμο που περιλαμβάνει τρεις όρους, αποτελεί δηλ. το άθροισμα τριών μονωνύμων (βλ.λ.), π.χ. $\alpha x^2+\beta x+\gamma$.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *τριώνυμος* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. trinôme].

τριώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τρία ονόματα **2.** ΜΑΘ. ***τριώνυμο*** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρι-* + *ώνυμος* (< *ὄνυμα*, αιολ. τ. τού *ὄνομα* με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

τρίωρος, -η, -ο → τρι(σ)-, -ωρος

τριώροφος, -η, -ο → τρι(σ)-, -ώροφος

-τρο / -τρό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδετέρων ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** όργανο, αντικείμενο, εργαλείο και γενικά το μέσο με το οποίο πραγματοποιείται μια ενέργεια: *σκέπασ-τρο, σκιάχ-τρο, φίμω-τρο, θήλασ-τρο* **2.** χρηματική συναλλαγή για συγκεκριμένο σκοπό (συνήθ. στον πληθ.): *ασφάλισ-τρο, κόμισ-τρο* **3.** αυτό που προκαλεί ορισμένη ψυχική αντίδραση, συναίσθημα: *φόβη-τρο, γόη-τρο, κίνη-τρο* **4.** τόπο: *θέα-τρο, θέρε-τρο, λου-τρό*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *tr- του Ι.Ε. επιθήματος *ter- (πβ. κ. *-τηρ*) και απαντά με τις μορφές *-τρον* (λ.χ. *πλῆκ-τρον, κίνη-τρον*), *-σ-τρον* (λ.χ. *ἄγκι-σ-τρον*) κατ' αναλογίαν προς τα παράγωγα ρημάτων σε *-άζω* (λ.χ. *στεγάζω – στέγασ-τρον*), *-ε-τρον* (λ.χ. *θέρ-ε-τρον*) κατ' αναλογίαν προς τα παράγωγα δισυλλ. ριζών (λ.χ. *τέρε-τρον*)].

τροβαδούρος (ο) **1.** περιπλανώμενος λυρικός ποιητής και τραγουδιστής τού Μεσαίωνα (11ος-13ος αι.) στη Δ. Ευρώπη, κυρ. στη Γαλλία, τη Β. Ισπανία και τη Β. Ιταλία: *τα κατορθώματα των ιπποτών γίνονταν τραγούδια στο στόμα των ~* **2.** (γενικότ.) ο τραγουδοποιός, αυτός που συνθέτει τραγούδια και τραγουδά ο ίδιος: *ο ~ τής αγάπης* || *~ των παθών τής φυλής*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. troubadour < προβηγκ. trobador < ρ. trobar «βρίσκω – συνθέτω» (πβ. γαλλ. trouver «βρίσκω») < δημώδ. λατ. *tropāre < λατ. tropus < αρχ. *τρόπος*].

Τροία (η) αρχαία πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας, γνωστή από την περίφημη δεκαετή πολιορκία της από τους Αχαιούς (Τρωικός Πόλεμος), που περιγράφεται στην *Ιλιάδα* τού Ομήρου. — **Τρώας** (ο) {Τρώων}, **Τρωαδίτισσα** (η), **τρωικός, -ή, -ό** [αρχ.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τροία / Τρωΐα* (δωρ.), αγν. ετύμου, αν και έχει προταθεί η συσχέτιση με τα χεττ. τοπωνύμια Truiša και Tarmisa].

τρόικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κυριολ.) ρωσικό έλκηθρο ή άμαξα, που σύρεται από τρία άλογα, ζεμένα κατά μέτωπο **2.** (στην πολιτική) η συνδιοίκηση τριών αρχόντων ή αντιπροσωπία που αποτελείται από τρία πρόσωπα: *η ~ τής Ευρωπαϊκής Ένωσης θα συναντηθεί με την πολιτική ηγεσία τής χώρας, για να συζητηθούν οικονομικά θέματα* || *η ~ τού Εκτελεστικού Γραφείου τού Κινήματος*.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. trόika < trόe «τρεις»].

τροκάνι (το) {τροκαν-ιού | -ιών} **1.** κουδουνάκι, συνήθ. σιδερένιο, που το κρεμούν στα μικρά ζώα **2.** λαϊκό μουσικό όργανο, που μοιάζει με κουδούνι σε σχήμα ισοσκελούς τραπεζίου. Επίσης **τροκάνα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., κατά τα *ροκάνι, -άνα*].

τρόλεϊ (το) (παλαιότ. ορθ. *τρόλλεϋ*) {άκλ.} το ηλεκτροκίνητο λεωφορείο που έχει συνηθισμένους (ελαστικούς) τροχούς και τροφοδοτείται με ρεύμα από δύο κεραίες (τρολέδες), των οποίων τα άκρα εφαρμόζουν στα ηλεκτροφόρα σύρματα, που αποτελούν το δίκτυο για την ηλεκτροκίνησή τους.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. trolley < ρ. troll (με την παλαιότ. σημ. «κυλώ»), που συνδ. με μέσ. γαλλ. troller «τρέχω εδώ κι εκεί», μέσ. γερμ. trollen «περπατώ ή τρέχω με μικρό διασκελισμό»].

τρολές (ο) {τρολέδες} (λαϊκ.) καθεμία από τις δύο κεραίες τού τρόλεϊ, τής οποίας το άκρο εφαρμόζει σε εναέριο ηλεκτροφόρο σύρμα τού δικτύου ηλεκτροδότησης κατά μήκος των διαδρομών, διοχετεύοντας έτσι ηλεκτρισμό για την κίνηση τού οχήματος: *πέφτει / χαλάει ο ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. trolley (βλ. λ. *τρόλεϊ*)].

τρομάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρόμα-ξα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ (σε κάποιον) αιφνίδιο και έντονο φόβο, τον κάνω να τρέμει, να αισθανθεί πανικό: *ο σκύλος τρόμαξε τον κλέφτη* || *τα νέα με τρόμαξαν* || *δεν με τρομάζουν οι αντίξοες συνθήκες* ΣΥΝ. φοβίζω, σκιάζω **2.** (+να) καταβάλλω πολύ κόπο, κάνω μεγάλες προσπάθειες για να πετύχω (κάτι) ή συναντώ μεγάλες δυσκολίες στην επίτευξη (ενός σκοπού): *τρόμαξα να τον πείσω να έλθει μαζί μας* || *τρομάξαμε να σε βρούμε!* ΣΥΝ. μοχθώ, δυσκολεύομαι ♦ **3.** (αμετβ.) κυριεύομαι ξαφνικά από ζωηρό φόβο, με πιάνει πανικός: *τη νύχτα ~ πολύ εύκολα* || *τρόμαξα όταν τον είδα τόσο χλωμό* || *είναι πολύ φοβητσιάρης, τρομάζει με το παραμικρό* || *τρόμαξα όσο δεν λέγεται!* || (η μτχ. ***τρομαγμένος, -η, -ο***) *μπήκε στο δωμάτιο ~* || *ήταν πολύ τρομαγμένη απ' όσα είδε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκιάζομαι. — **τρόμαγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *τρόμαξα* τού αρχ. *τρομάσσω* (κατά το σχήμα *τινάσσω – τινάζω*), παράλλ. τ. τού ρ. *τρομῶ (-έω)* < *τρόμος*].

τρομακτικός, -ή, -ό κ. **τρομαχτικός** **1.** αυτός που προκαλεί τρόμο, που τρομάζει: ~ *προοπτική / θόρυβος / εμπειρία / θαλασσοταραχή / ιστορία / θέαμα / όραμα / έκρηξη* • **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη, θαυμασμό και δέος, που ξεπερνά κάθε περιγραφή: ~ *θάρρος / θέληση / ταχύτητα / βάθος / κατόρθωμα* ΣΥΝ. εκπληκτικός, απίστευτος, καταπληκτικός, απερίγραπτος, κολοσσιαίος. — **τρομακτικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.

τρομάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) δυνατός και ξαφνικός φόβος, τρόμος: *πήρα τέτοια ~, που δεν θα την ξεχάσω ποτέ!* || *στο άκουσμά του την έπιασε ~* ΣΥΝ. τρόμος, δέος, πανικός, (λαϊκότ.) αλάφιασμα· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***τρομάρα σου / τρομάρα να σου 'ρθει!*** δυστυχία σου, συμφορά σου· για περιπτώσεις στις οποίες σχολιάζουμε αρνητικά ή ειρωνικά τις πράξεις, τα παθήματα ή τις επιθυμίες κάποιου: *βρε, τρομάρα να σου 'ρθει, εδώ δεν έχεις να φας, αυτοκίνητο ονειρεύεσαι;* || *«τον έφερε στην Ελλάδα ξεγελώντας μυστικούς πράκτορες –τρομάρα τους! –, αστυνομικούς επιφορτισμένους με την ασφάλεια τού αεροδρομίου»* (εφημ.) (β) ***μια χαρά και δυο τρομάρες!*** για να δηλώσουμε τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς ή να ειρωνευτούμε την πορεία ή την εξέλιξη των πραγμάτων: *– Πώς πάει η καινούργια σου δουλειά; –~!* ΣΥΝ. χάλια, μην τα ρωτάς, άσ' τα να πάνε, καθόλου καλά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τρόμος* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

τρομαχτικός, -ή, -ό → τρομακτικός

τρομερός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί τρόμο: ~ *θέαμα / δυστύχημα*

/ θάνατος / πόλεμος / όψη / αγωνία ΣΥΝ. τρομακτικός, φοβερός, φρικιαστικός, αποτρόπαιος· ΦΡ. (ειδικότ.) **είναι τρομερό (να)...** είναι απαίσιο ή ανυπόφορο (να)...: *~ να μη μπορείς να βρεις το δίκιο σου!* • **2.** αυτός που προξενεί κατάπληξη με το μέγεθος, την ισχύ του κ.λπ., που δεν μπορεί κανείς να τον περιγράψει: *έχει ~ μνήμη· δεν ξεχνά τίποτε* || *~ θόρυβος / κύμα / κρύο / σπατάλη / έλλειψη / εμπόδιο / εντύπωση / προσπάθεια / ικανότητα* ΣΥΝ. καταπληκτικός, εκπληκτικός ΑΝΤ. ασήμαντος **3.** (μτφ. για πρόσ.) πολύ επιδέξιος, αυτός που προκαλεί τον θαυμασμό για ικανότητα ή ιδιότητά του: *~ ομιλητής / ρήτορας / δουλευτής / αθλητής / χαρτοπαίκτης / δάσκαλος / αντίπαλος* ΣΥΝ. δεινός, ικανότατος, απίστευτος, αξιοθαύμαστος, αφάνταστος· ΦΡ. ***το τρομερό παιδί (ενός χώρου)*** για πρόσωπο που ξεχωρίζει για τις ικανότητες και τη δράση του σε ρεύμα, κίνημα ή τομέα δραστηριότητας: *«η εικόνα του θυμίζει τα τρομερά παιδιά τής σύγχρονης ψηφιακής εποχής»* (εφημ.). — **τρομερ-ά / -ώς** επίρρ. (σημ. 2-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος, δεινός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρόμος* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

τρομοκράτης (ο) [1850] {τρομοκρατών}, **τρομοκράτισσα** (η) {δύσχρ. τρομοκρατισσών} **1.** πρόσωπο που προσπαθεί να επιβληθεί ή να κερδίσει κάτι με τον τρόμο, που τρομοκρατεί συστηματικά **2.** (συχνότ.) μέλος παράνομης οργάνωσης που ασκεί τρομοκρατία (βλ.λ.): *η κυβέρνηση επικήρυξε τους ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τρόμος* + *-κράτης* < *κρατώ*, πβ. κ. *αριστο-κράτης*, απόδ. τού γαλλ. terroriste].

τρομοκράτηση (η) → τρομοκρατώ

τρομοκρατία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} **1.** σειρά ενεργειών για την επιβολή τού τρόμου με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας: *οι εργαζόμενοι είναι αποφασισμένοι να αντισταθούν στην ~ των εργοδοτών* || *«η ~ δεν θα περάσει»* (σύνθημα απεργών) **2.** (συνεκδ.) τρόπος διακυβέρνησης τού λαού από μικρή μειοψηφία, η οποία εφαρμόζει σκληρά μέτρα βίας: *κρατική ~* **3.** ΙΣΤ. ***Τρομοκρατία*** (η) (γαλλ. La Terreur) ονομασία δύο περιόδων τής Γαλλικής Επανάστασης (10 Αυγούστου - 20 Σεπτεμβρίου 1792 κ. Σεπτέμβριος 1793 - 27 Ιουλίου 1794), που χαρακτηρίστηκαν από μαζικές φυλακίσεις και εκτελέσεις και γενικά επεισόδια μεγάλης σκληρότητας **4.** η συστηματική χρήση βίας (δολοφονίες, βομβιστικές ενέργειες, απειλές για καταστροφές, αεροπειρατείες) εκ μέρους ομάδων, οργανώσεων, μειονοτήτων, ακόμη και στρατών ή μυστικών υπηρεσιών, με στόχο να τρομοκρατήσουν λαούς, κυβερνήσεις ή πολιτικούς αντιπάλους, προκειμένου να επιτύχουν τους πολιτικούς τους στόχους: *η διεθνής ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. terrorisme].

τρομοκρατικός, -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζεται με την τρομοκρατία (σημ. 3) ή τους τρομοκράτες: *~ ενέργεια / δράση / απόπειρα / επίθεση / ομάδα / χτύπημα·* ΦΡ. ***τρομοκρατική οργάνωση*** ομάδα τρομοκρατών που προσπαθεί να επιτύχει τους πολιτικούς σκοπούς της με την τρομοκρατία (βλ.λ., σημ. 3): εξαρθρώθηκε *η ~ «Ερυθρές Ταξιαρχίες»* || *η νέα βομβιστική ενέργεια τής ~ «17 Νοέμβρη».*

τρομοκρατώ ρ. μετβ. [1880] {τρομοκρατείς... | τρομοκράτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προκαλώ τρόμο (σε κάποιον), τον φέρνω σε κατάσταση πανικού: *μην του λες τέτοια πράγματα και τον τρομοκρατείς* || *οι φήμες για επικείμενο σεισμό τρομοκράτησαν τον πληθυσμό, που εγκατέλειψε άρον-άρον τα σπίτια του* ΣΥΝ. τρομάζω, πανικοβάλλω • **2.** διενεργώ πράξεις τρομοκρατίας (βλ.λ.), κυβερνώ ή επιβάλλομαι με τον τρόμο, με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας: *οι ληστές τρομοκρατούσαν τότε ολόκληρη την περιοχή* || *τρομοκρατεί τους κατωτέρους του και τους αναγκάζει να υπακούουν τυφλά* || *συμμορίες κακοποιών τρομοκρατούν τις συνοικίες* **3.** (μεσοπαθ. ***τρομοκρατούμαι***) κατέχομαι ή καταλαμβάνομαι από τρόμο, με πιάνει πανικός: *τρομοκρατήθηκα όταν τον είδα σε τέτοια κατάσταση·* (η μτχ. ***τρομοκρατημένος**, -η, -ο*) αυτός που έχει κυριευθεί από τρόμο: *ο κόσμος έφυγε τρομοκρατημένος από τον τόπο τής βομβιστικής επίθεσης* || *~ άνθρωπος / παιδί / ζώο* ΣΥΝ. πανικοβάλλομαι. — **τρομοκράτηση** (η).

τρομολαγνεία (η) {χωρ. πληθ.} η ευχαρίστηση, η ηδονή που αισθάνεται κανείς, όταν παρακολουθεί σκηνές τρόμου ή σε περιπτώσεις στις οποίες επικρατεί ο τρόμος. — **τρομολάγνος** (ο), **τρομολαγνικός, -ή, -ό.**

τρομονόμος (ο) (ειρων.) ο νόμος που σχετίζεται με την καταπολέμηση τής τρομοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. < *τρόμος* + *νόμος*, κακόσημος δημοσιογραφικός νεολογισμός τής δεκαετίας τού '90 αντί τού όρου *αντιτρομοκρατικός (νόμος)*].

τρόμος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το ισχυρό και αιφνίδιο αίσθημα φόβου και πανικού: *~ με κατέλαβε, όταν συνειδητοποίησα πού βρισκόμουν* || *«~ πάνω από την πόλη»* (τίτλος ταινίας) || *συμμορίες κακοποιών σπέρνουν τον ~ στην ύπαιθρο* || *κλίμα τρόμου επικρατεί στην πολιορκημένη πόλη* **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο ή πράγμα που εμπνέει φόβο, που φοβίζει ή τρομοκρατεί: *ο διαβόητος λήσταρχος υπήρξε για χρόνια ο ~ των ταξιδιωτών* || *τα μαθηματικά είναι ο ~ πολλών μαθητών* ΣΥΝ. φόβητρο· ΦΡ. (α) (εμφατ.) ***ο φόβος και τρόμος*** οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο φόβο: *φόβος και τρόμος μ' έπιασε όταν τον είδα* || *ήταν ο φόβος και ο τρόμος των αντιπάλων ποδοσφαιριστών* || *σύντομα έγινε ο φόβος και ο τρόμος των αγάδων τού κάμπου* (β) ***ισορροπία τού τρόμου*** βλ. λ. *ισορροπία* • **3.** ΙΑΤΡ. η τρεμούλα, μικρές, διαδοχικές παλμικές κινήσεις μέλους ή ολόκληρου τού σώματος, που εκτελούνται ακούσια και αποτελούν φυσιολογικό φαινόμενο (λ.χ. υπό την επίδραση ψύχους, εκνευρισμού ή άλλων ερεθισμάτων) ή σύμπτωμα ασθένειας: *~ ηρεμίας / ενεργείας* || *στατικός ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το να τρέμει κανείς από φόβο», < *τρέμω*].

τρόμπα (η) {δύσχρ. τρομπών} ελλην. *αντλία·* (καθημ.) **1.** η αντλία νερού ή αέρα: *βγάζω νερό από το πηγάδι με την ~* || *φουσκώνω τα λάστιχα τού ποδηλάτου με την ~* ΣΥΝ. υδραντλία / αεραντλία **2.** (ειδικότ.) ειδική συσκευή για τον ψεκασμό των φυτών ΣΥΝ. ψεκαστήρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tromba «αντλία, σάλπιγγα» < προβηγκ. trompa, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. trumpa, ίσως ονοματοποιημένη λ.].

τρόμπα μαρίνα (η) ελλην. *τηλεβόας·* (λαϊκ.) **1.** συσκευή για την ενίσχυση τής ανθρώπινης φωνής, ώστε να ακούγεται σε μεγάλη απόσταση **2.** (παλαιότ.) μεγάλο κοχύλι, με το οποίο τα ιστιοφόρα πλοία μετέδιδαν ηχητικά σήματα κατά τη διάρκεια ομίχλης ΣΥΝ. μπουρού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. tromba marina].

τρομπάρω ρ. αμετβ. {τρομπ-άρισα κ. -αρα} (λαϊκ.) **1.** χρησιμοποιώ την τρόμπα (βλ.λ.), για να αντλήσω νερό ή για να δώσω αέρα • **2.** (αργκό) αυνανίζομαι. — **τρομπάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombare < tromba (βλ. κ. *τρόμπα*)].

τρόμπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) (μειωτ.-υβριστ.) **1.** πρόσωπο που αυνανίζεται ΣΥΝ. (!) μαλάκας **2.** (μτφ.) ανόητος, ηλίθιος.

τρομπέτα (η) {τρομπετών} ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο με βαλβίδες· αποτελεί το υψηλότερο εν χρήσει χάλκινο όργανο τής συμφωνικής ορχήστρας, ενώ ευρεία χρήση έχει γνωρίσει και σε άλλα μουσικά ήδη ιδ. στην τζαζ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombetta, υποκ. τού tromba (βλ. κ. *τρόμπα*)].

τρομπετίστας (ο) {τρομπετιστών}, **τρομπετίστρια** (η) {τρομπετιστριών} μουσικός που παίζει τρομπέτα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombettista].

τρομπόνι (το) {τρομπον-ιού | -ιών} **1.** ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο με επιστόμιο, το οποίο αποτελείται από κυλινδρικό σωλήνα που καταλήγει σε ευρύ άνοιγμα και το ένα του τμήμα μπορεί ο εκτελεστής να το επιμηκύνει ή να το βραχύνει **2.** (συνεκδ.) αυτός που παίζει το παραπάνω μουσικό όργανο, ο τρομπονίστας: *αρρώστησε το ~ τής μπάντας* **3.** ο ηχηρός, σαν τρομπόνι: *αυτός έχει φωνή ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombone < tromba (βλ. κ. *τρόμπα*)].

τρομπονίστας (ο) {τρομπονιστών}, **τρομπονίστρια** (η) {τρομπονιστριών} μουσικός που παίζει τρομπόνι. Επίσης **τρομπονιστής**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. trombonista].

τρομώδης, -ης, -ες [αρχ.] {τρομώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που εμφανίζει τρεμούλα ή συνοδεύεται από τρεμούλα: *~ κίνηση* ΣΥΝ. τρεμουλιαστός, τρεμάμενος ΑΝΤ. ατρεμής, σταθερός **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***τρομώδες παραλήρημα*** βλ. λ. *παραλήρημα* (β) ***τρομώδης παράλυση*** η νόσος τού Πάρκινσον, το γνωστότερο σύμπτωμα τής οποίας είναι το τρέμουλο των χεριών.

τρόπαιο (το) {τροπαί-ου | -ων} **1.** (στην αρχαιότητα) πρόχειρο αναμνηστικό μνημείο από σωρούς λαφύρων που στηνόταν από τους νικητές στο πεδίο τής μάχης, στο σημείο ακριβώς όπου νικήθηκαν οι εχθροί **2.** (κατ' επέκτ.) (α) σημείο ή σύμβολο νίκης: *οι Έλληνες έστησαν ~ στα βουνά τής Αλβανίας* (β) κάθε αντικείμενο που έχει κερδίσει ή αποκομίσει κανείς από δραστηριότητα την οποία θεωρεί σπουδαία, σημαντική: *στους τοίχους τού σπιτιού του κρέμονταν διάφορα κυνηγετικά τρόπαια* **3.** (ειδικότ.) ΑΘΛ. το κύπελλο που κατακτά ο πρώτος νικητής μιας διοργάνωσης: *ελπίδες ότι φέτος το ~ θα έρθει στη χώρα μας* || *νίκησε στον τελικό και πήρε το βαρύτιμο ~* **4.** (συνεκδ.) η μεγάλη και θριαμβευτική νίκη: *στους Ολυμπιακούς Αγώνες η ομάδα μας κέρδισε τα μεγαλύτερα ~·* ΦΡ. ***ουκ εά με καθεύδειν (το [τού] Μιλτιάδου τρόπαιον)*** *(οὐκ ἐᾷ με καθεύδειν τὸ [τοῦ] Μιλτιάδου τρόπαιον,* Πλουτάρχου *Θεμιστοκλῆς* 3, 4, φράση τού Θεμιστοκλή μετά τη νίκη των Αθηναίων στον Μαραθώνα) δεν με αφήνει να κοιμηθώ η νίκη τού Μιλτιάδη, γενικότ. δεν με αφήνει να ησυχάσω (κάποιος/κάτι).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρόπαιον / τροπαῖον* < *τροπή*, με τη σημ. «κατανίκηση και καταδίωξη τού εχθρού», πβ. κ. *κατα-τροπώνω*].

τροπαιούχος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει τρόπαια ή για τον οποίο έχουν στηθεί τρόπαια, ο νικητής: *στρατηγός ~* || ΑΘΛ. *ο περσινός ~ στη διοργάνωση* ΣΥΝ. τροπαιοφόρος, θριαμβευτής, νικηφόρος ΑΝΤ. νικημένος, ηττημένος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τροπαιοῦχος* < *τρόπαιον* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

τροπαιοφόρος, -ος (καθημ. -α), **-ο** αυτός που φέρει, κατακτά τρόπαια, ο νικητής: *ο άγιος Γεώργιος ο ~* ΣΥΝ. τροπαιούχος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρόπαιον* + *-φόρος* < *φέρω*].

τροπάριο (το) {τροπαρί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. μικρός έμμετρος ύμνος (πβ. τη *στροφή* στα ποιήματα), που ψάλλεται κατά τη διάρκεια των ορθοδόξων ακολουθιών: *αναστάσιμο / νεκρώσιμο / μαρτυρικό ~* || *το ~ τής Κασσιανής* || *ιδιόμελα / αυτόμελα / προσόμοια ~* || *κατανυκτικό / δοξαστικό ~* **2.** (μτφ.-κυρ. στον τ. *τροπάρι*) καθετί που επαναλαμβάνεται στερεότυπα και προκαλεί ανία: *πάντα το ίδιο ~ μας ψέλνει* (δηλ. μας επαναλαμβάνει διαρκώς τα ίδια) || *συνέχισε το ~ του επί ώρες* || *σταμάτα αυτό το ~ σε παρακαλώ, βαρέθηκα πια!* || *επαναλαμβάνω / ξαναρχίζω το ~ για την παρακμή τής κοινωνίας* ΣΥΝ. μοτίβο, χαβάς, βιολί· ΦΡ. (μτφ.) ***αλλάζω τροπάρι*** αλλάζω θέμα, τρόπο ομιλίας ή συμπεριφοράς. Επίσης **τροπάρι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τροπάριον* < *τρόπος* (με τη σημ. «μελωδία, αρμονία») + παραγ. επίθημα *-άριον* (πβ. κ. *βιβλ-άριον*)].

τροπή (η) **1.** το να τρέπει κανείς (κάτι) ή να τρέπεται ο ίδιος προς ορισμένο σημείο, η αλλαγή κατεύθυνσης: *τα πράγματα πήραν ~ προς το καλύτερο / χειρότερο* || *η ~ τού εχθρού σε φυγή* ΣΥΝ. γύρισμα **2.** (ειδικότ.) η μερική ή ριζική μεταβολή τής κατάστασης, τής ουσίας κ.λπ. σε άλλη, η αλλαγή τής σύστασης ή η μεταβολή σε ισοδύναμη ποσότητα: ΜΑΘ. *η ~ τού κλάσματος σε δεκαδικό* || ΓΛΩΣΣ. *η ~ τού βραχέος φωνήεντος σε μακρό* • **3.** ΑΣΤΡΟΝ. το ηλιοστάσιο (βλ.λ.)· ΦΡ. ***γραμμή των τροπών*** διάμετρος τής εκλειπτικής, που είναι κάθετη στην ευθεία των σημείων τής ισημερίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέπω* (βλ.λ.). Ως τεχν. όρ. η λ. δήλωνε αρχικώς το θερι-

νό και χειμερινό ηλιοστάσιο (λ.χ. *τροπαί θεριναί*), πολύ γρήγορα όμως τη συναντούμε στη σημ. «αλλαγή, μεταβολή», καθώς και «εξαναγκασμός τού εχθρού σε φυγή»].

τρόπιδα (η) {τροπίδων} (επίσ.) η καρίνα (βλ.λ.) τού πλοίου. Επίσης (αρχαιοπρ.) **τρόπις** {τρόπιδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρόπις, -ιδος* < θ. *τροπ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *τρέπω*) + επίθημα *-ις, -ιδος*].

τροπικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που φανερώνει τρόπο, πώς γίνεται ή εκδηλώνεται (κάτι): *~ επίρρημα / μετοχή* (λ.χ. στην πρόταση *γράφεις ωραία*, το επίρρ. *ωραία* είναι τροπικό, γιατί δηλώνει το *πώς* γράφεις) (β) ***τροπικό ρήμα*** χαρακτηρισμός κυρίως των ρημάτων *πρέπει* και *μπορεί*, με τα οποία δηλώνεται η στάση τού ομιλητή απέναντι στα λεγόμενά του, μέσα στον γενικότερο μηχανισμό τής τροπικότητας (βλ.λ.) που διαθέτει η γλώσσα· τα συγκεκριμένα ρήματα επιτρέπουν διττή σημασιολογική ερμηνεία, η οποία διασαφείται κανονικώς από τα συμφραζόμενα: *μπορεί να έρθει το βράδυ* (= επιτρέπεται να έρθει το βράδυ, δεοντική ερμηνεία) || *ίσως έρθει το βράδυ* (επιστημική ερμηνεία) **2.** ΦΙΛΟΣ. ***τροπική λογική*** βλ. λ. *λογική* **• 3.** ΓΕΩΓΡ. ***τροπικός*** (ο) (ή σπανιότ. ***τροπικός κύκλος***) καθένας από τους δύο νοητούς κύκλους τής γήινης σφαίρας, που βρίσκονται εκατέρωθεν τού Ισημερινού και σε απόσταση 23° 27' από αυτόν: *βόρειος ~ ή ~ τού Καρκίνου* (αυτός που βρίσκεται βορείως τού Ισημερινού) || *νότιος ~ ή ~ τού Αιγόκερω* (αυτός που βρίσκεται νοτίως τού Ισημερινού) **4.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται στη διακεκαυμένη ζώνη τής Γης, δηλ. στις περιοχές που βρίσκονται κοντά στον Ισημερινό, μεταξύ των δύο τροπικών (βλ. παραπάνω): *~ χώρα / ζέστη / καλλιέργεια / ζώνη* (η περιοχή στην επιφάνεια τής Γης μεταξύ των δύο τροπικών, που χαρακτηρίζεται κυρ. από μεταβολές στις βροχοπτώσεις) / *δάσος* (αυτό που απαντά στις θερμές και υγρές περιοχές γύρω από τον Ισημερινό και αποτελείται κυρ. από ψηλά πλατύφυλλα αειθαλή δέντρα και πυκνή βλάστηση) / *πανίδα / κλίμα* (χαρακτηρίζεται από πολύ υψηλές θερμοκρασίες και αυξημένη υγρασία ή ξηρότητα) / *καταιγίδα* (ισχυρότερη από τις συνηθισμένες καταιγίδες και ασθενέστερη από τον τυφώνα) / *νόσος / πυρετός* **• 5.** (γεν.) ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τις τροπές τού Ηλίου, δηλ. τα ηλιοστάσια (βλ.λ.) **6.** ΜΟΥΣ. ***τροπική μουσική*** η μουσική η οποία δημιουργείται στο πλαίσιο ενός συστήματος μουσικών τρόπων (βλ. λ. *τρόπος*).
[ΕΤΥΜ. Οι φρ. *τροπικό ρήμα, τροπική λογική* αποτελούν μεταφρ. δάνεια από τα αγγλ. modal verb, modal logic].

τροπικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. η αντίληψη μουσικής σύνθεσης κατά τα συστήματα των τρόπων (βλ.λ.), σε αντιδιαστολή προς τη γραφή κατά το σύστημα τής τονικότητας (βλ.λ.) **• 2.** ΓΛΩΣΣ. η στάση τού ομιλητή απέναντι σε αυτά που λέει («μήνυμα»), ο προσωπικός σχολιασμός και ο τρόπος παρουσίασης των λεγομένων, ώστε να απηχεί την κυμαινόμενη βεβαιότητα τού ομιλητή (επιστημική τροπικότητα) ή τις διαθέσεις του, λ.χ. ανάγκη, επιθυμία, ευχή, προσταγή κ.ά. (δεοντική τροπικότητα), π.χ. *αφού δεν μας τηλεφώνησε, θα έρχεται εδώ* (*θα έρχεται* = πιθανόν έρχεται) || *να πάω εγώ, αν δεν μπορεί κανένας άλλος* (*να πάω* = ας πάω, δέχομαι να πάω) || *αχ, και να κέρδιζες το λαχείο· θα φεύγαμε αμέσως για τη Χαβάη!* (*αχ, και να κέρδιζες* = μακάρι να κέρδιζες)· η τροπικότητα στην Ελληνική εκφράζεται με τους δείκτες *να, θα, ας*, με τροπικά ρήματα (*μπορεί, πρέπει*) και τροπικές εκφράσεις (*είναι ανάγκη, είναι πιθανόν, ίσως, μακάρι, λες* κ.λπ.) ή και, γραμματικοποιημένα, με τις ρηματικές εγκλίσεις (προστακτική, υποτακτική, οριστική) βλ. κ. λ. *έγκλιση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ίσως*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. modality].

τρόπις (η) → τρόπιδα

τροπισμός (ο) **1.** ΒΙΟΛ. το βιολογικό φαινόμενο, κατά το οποίο ριζωμένοι (εδραίοι) φυτικοί οργανισμοί ή όργανά τους αλλάζουν προσανατολισμό ή ρυθμό αυξήσεως υπό την επίδραση διαφόρων ερεθισμάτων, είτε φυσικών, όπως το φως, η βαρύτητα, η επαφή, είτε χημικών, όπως η παρουσία ορισμένων χημικών στοιχείων κ.ά.· ο όρος χρησιμοποιείται και για κινητούς μικροοργανισμούς, καθώς και για κατώτερα ζώα εδραία ή ελεύθερα, που προσανατολίζονται αντιδρώντας σε εξωτερικά φυσικά ή χημικά ερεθίσματα: *θετικός ~* (ανάπτυξη προς το ερέθισμα) || *αρνητικός ~* (ανάπτυξη μακριά από το ερέθισμα) (πβ. *φωτοτροπισμός, γεωτροπισμός, χημειοτροπισμός, υδροτροπισμός, θερμοτροπισμός*) ΣΥΝ. τακτισμός **• 2.** ΝΑΥΤ. (επίσ.) (α) η τοποθέτηση τού σκάφους σε κατάλληλη θέση για εργασίες συντηρήσεως ή επισκευής τής τρόπιδας (βλ.λ.) (β) (συνεκδ.) οι εργασίες που γίνονται στην τρόπιδα τού πλοίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tropisme].

τροπιστήριο (το) [1858] {τροπιστηρί-ου | -ων} (λόγ.) ο χώρος όπου γίνεται ο τροπισμός (σημ. 2) πλοίου ΣΥΝ. (λαϊκ.) καρνάγιο.

τροπολογία (η) {τροπολογιών} **1.** (κυριολ.) τροποποίηση θέματος όσον αφορά στη λεκτική διατύπωση ή στις λεπτομέρειες **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. σύντομο κείμενο που εισάγεται σε σχέδιο νόμου, αποφάσεως, ψηφίσματος, συνθήκης κ.λπ. και επιφέρει μικρές τροποποιήσεις ή συμπληρώσεις σε προηγούμενες διατάξεις τους: *η Βουλή ψήφισε χθες δύο νέες ~ στο φορολογικό νομοσχέδιο.* — **τροπολογικός, -ή, -ό** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μεταφορική ή αλληγορική έκφραση», < *τρόπος* + *-λογία* (< *λέγω*). Ο νομ. όρ. είναι απόδ. τού αγγλ. amendment].

τροπολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {τροπολογείς... | τροπολόγ-ησα} (σπάν.) **1.** τροποποιώ τη λεκτική διατύπωση θέματος, επιφέρω επουσιώδεις μεταβολές σε αυτό **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. εισάγω τροπολογία (βλ.λ.) σε σχέδιο νόμου, συνθήκης, συμφωνίας κ.λπ., που πρόκειται να έλθει προς ψήφιση.

τροπόπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ.} μικρού πάχους ζώνη στην ατμόσφαιρα τής Γης μεταξύ τής τροπόσφαιρας (βλ.λ.) και τής στρατόσφαιρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tropopause].

τροποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μερική μεταβολή, μικρή ή μεγάλη αλλαγή (σε κάτι): *~ κανονισμού / νόμου / συμβάσεως / συμφωνίας / διάταξης* ΣΥΝ. αλλαγή, μεταβολή. — **τροποποιητικός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. modification].

τροποποιώ ρ. μετβ. {τροποποιείς... | τροποποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιφέρω ελαφρές μεταβολές, κάνω μικρές αλλαγές (σε κάτι): *νομίζω ότι είναι καιρός να τροποποιήσεις τις απόψεις σου ως προς το συγκεκριμένο πρόσωπο* || *ο υπουργός αρνείται να τροποποιήσει το νομοσχέδιο, όπως ζητεί η αντιπολίτευση* ΣΥΝ. αλλάζω, μεταβάλλω, μεταρρυθμίζω, τροπολογώ **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***τροποποιημένος, -η, -ο***) ΒΙΟΛ. αυτός που έχει υποστεί κάποιας μορφής μεταβολή στη σύνθεσή του ή στον τρόπο παραγωγής του: *γενετικά ~ σπόροι / ντομάτες / τρόφιμα* (βλ. λ. *μεταλλαγμένος*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. modify].

τρόπος (ο) **1.** σύστημα ή μέσο με το οποίο επιτελείται (κάτι), μέθοδος (σκέψεως, πράξεως, ενεργείας κ.λπ.): *δεν μου αρέσει ο ~ που φέρεται / που κάθεται / που σκέφτεται* || *θα βρούμε ~* (θα επινοήσουμε) *να πληρώσουμε τα χρέη* || *δυστυχώς, δεν υπάρχει ~ να μάθουμε* || *όλοι οι ~ δοκιμάστηκαν και απέτυχαν* || *έχεις το ελεύθερο να ενεργήσεις με αυτό / κατ' αυτό τον ~* || *με τον ίδιο / με άλλον ~* || *με τον δικό σου ~* || *με όποιον ~ σού αρέσει* || *θα συναινέσει με τον έναν ή τον άλλον ~* || *με το έργο του εγκαινιάζει έναν νέο ~ ανάγνωσης / ερμηνείας τής ποίησης* || *~ εργασίας / διδασκαλίας* || *ο ανδρικός και ο γυναικείος ~ αντίληψης των γεγονότων·* ΦΡ. (α) ***τρόπος ζωής*** το πώς ζει κάποιος, οι συγκεκριμένες μορφές ικανοποίησης των υλικών και πνευματικών αναγκών ενός προσώπου ή ομάδας κοινωνικής, οι προτιμήσεις, η συνήθης συμπεριφορά, τα ήθη, τα έθιμα, η νοοτροπία κ.λπ.: *με τα τηλεοπτικά σίριαλ εξαπλώνεται όλο και περισσότερο ο αμερικανικός ~* || *το άγχος και το στρες αποτελούν, δυστυχώς, στοιχεία τού σύγχρονου ~* (β) ***με κάθε τρόπο*** κ. (λόγ.) ***παντί τρόπω*** (*παντί τρόπῳ*, Αισχ. *Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ.* 301), ***/ διά παντός τρόπου*** με κάθε μέσο, με κάθε προσπάθεια: *πρέπει ~ να μάθουμε τι έγινε* ΣΥΝ. οπωσδήποτε, εξάπαντος (γ) ***με κανέναν τρόπο*** σε καμία περίπτωση, ποτέ: *~ δεν πρέπει να αποκαλύψουν τα σχέδιά μας!* ΣΥΝ. επ' ουδενί (δ) ***κατά κάποιον τρόπο /*** (λόγ.) ***τρόπον τινά*** (*τρόπον τινά*, Ευριπ. *Ἱππόλυτος* 1300) για να το πούμε έτσι· κάπως, περίπου: *ήταν, ~, ο προστάτης μας όλα εκείνα τα χρόνια* (ε) (λόγ.) ***τρόπος τού λέγειν*** για να δείξουμε ότι δεν εννοούμε ακριβώς αυτό που λέμε, δεν κυριολεκτούμε: *~ θα πάω, δεν το έκανα κιόλας!* (στ) ***με τρόπο*** (i) έτσι που να μη θίγει, να μην προσβάλλει, με τακτ ή με επιτηδειότητα, όχι απότομα ή αδέξια: *πες του το ~, μην πάθει τίποτα* || *να την πλησιάσεις ~ και να προσπαθήσεις να την πάρεις με το μέρος σου* ΣΥΝ. επιδέξια, επιτήδεια (ii) κρυφά, χωρίς να γίνει κάτι αντιληπτό: *πάρ' το ~ και φύγε* **2.** σε δομές τού τύπου *με ωραίο τρόπο, με άσχημο τρόπο, με παράξενο τρόπο* αντί των αντίστοιχων επιρρημάτων: *σου μιλώ με ωραίο ~* (ωραία) || *με κοιτάζει με παράξενο ~* (παράξενα) **3.** (μτφ.) στάση και συμπεριφορά, το πώς φέρεται κανείς: *από το σπίτι του έχει μάθει καλούς ~* (ευγενική συμπεριφορά) || *αυτό το παιδί δεν έχει τρόπους* (δηλ. δεν έχει καλή ανατροφή) || *ο ~ τού γείτονά μας ήταν άψογος* || *έχει έναν ~ που σε κατακτά* ΣΥΝ. διαγωγή, φέρσιμο· ΦΡ. ***με τον τρόπο του*** με τη συμπεριφορά του: *~ είναι σαν να μου λέει ότι δεν θέλει να με ξαναδεί* **4.** η ικανότητα σε κάτι, η επιτηδειότητα σε χειρισμούς: *έχει τον ~ να παρουσιάζει το άσπρο μαύρο* || *έχει έναν θαυμαστό ~ να ελίσσεται και να αποφεύγει τις κακοτοπιές* ΣΥΝ. επιδεξιότητα, ικανότητα **• 5.** (σπάν.) οι πηγές εσόδων κάποιου και συνεκδ. τα ίδια τα αγαθά του, τα υπάρχοντά του: *έχει τον τρόπο του* (δηλ. είναι εύπορος) || *έχουν τον ~ τους και τα βολεύουν* ΣΥΝ. περιουσία, βιος, μέσα **• 6.** ΜΟΥΣ. (γαλλ. mode) ομάδα μελών ή μουσικών κομματιών, τα οποία χρησιμοποιούν ορισμένα κοινά μουσικά στοιχεία: θεμελίους και δεσπόζοντες φθόγγους, καταλήξεις, στερεότυπες φράσεις κ.λπ.· τα κοινά αυτά στοιχεία ορίζουν τον «τρόπο» που κινούνται τα μέλη· το ευρωπαϊκό τονικό σύστημα (μείζονος-ελάσσονος) προέκυψε ως απλοποίηση παλαιοτέρου τροπικού **• 7.** ΓΛΩΣΣ. το ποιόν ενεργείας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ποιόν, περιουσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέπω* (βλ.λ.)].

τροπόσφαιρα (η) {χωρ. πληθ.} η κατώτερη ζώνη τής ατμόσφαιρας τής Γης, η οποία φθάνει σε ύψος τα 12 χλμ. και μέσα στην οποία δημιουργούνται τα καιρικά φαινόμενα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. troposphere].

τροτέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που εκδίδεται, πόρνη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. trotteuse (πβ. κ. trottoir «πεζοδρόμιο») < ρ. trotter «καλπάζω, τριποδίζω», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. trottōn].

τροτσκισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** μαρξιστικό ιδεολογικό δόγμα που βασίζεται στη θεωρία περί διαρκούς επαναστάσεως τού Λέοντος Τρότσκι (1879-1940), ηγετικής φυσιογνωμίας τής Οκτωβριανής Επανάστασης και θεωρητικού τού κόμματος των Μπολσεβίκων στη Ρωσία **2.** (κατ' επέκτ.) η αντίστοιχη πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε σε διάφορες χώρες τού κόσμου. — **τροτσκιστής** (ο), **τροτσκίστρια** (η), **τροτσκιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. trotskisme, από το όνομα τού Ρώσου κομουνιστή ηγέτη Leon Trotsky (πραγματικό όν. Lev Davidovic Bronstein)].

τρουα-κάρ επίθ. {άκλ.} **1.** (φωτογραφία) που εμφανίζει το φωτογραφιζόμενο αντικείμενο (κυρ. το πρόσωπο ανθρώπου) σε κλίση, ώστε να είναι ορατά τα τρία τέταρτα τής συνολικής του επιφάνειας· κατ' αντιδιαστολή προς τα «ανφάς» και «προφίλ» **2.** (για ρούχα, εξαρτή-

ματα ένδυσης κ.λπ.) αυτός που δεν καλύπτει το σύνολο τής επιφάνειας σώματος: *κάλτσες / μαντό / σουτιέν / μανίκι ~* • **3.** (βιολί) μικρότερο από τις κανονικές διαστάσεις, κυρ. για τη διδασκαλία μικρών παιδιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. trois-quarts «τρία τέταρτα»].

τρούλος (ο) ΑΡΧΙΤ. ο ημισφαιρικός θόλος που στεγάζει κατοικήσιμο χώρο και ιδ. το κεντρικό τμήμα τού χριστιανικού ναού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τροῦλ(λ)ος* < λατ. trulla «είδος δοχείου, τηγάνι» (με αλλαγή γένους πιθ. κατά το *θόλος*), τεχν. όρ., πιθ. δάνειο ετρουσκ. προελ.].

τρουλωτός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** (για κτήριο) οικοδομημένο με τρούλο, αυτό που έχει θολωτή στέγη: *~ ναός / οικοδόμημα* ΣΥΝ. (λόγ.) θολοσκεπής **2.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με τρούλο, που έχει το σχήμα και τη μορφή τρούλου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τρουλ(λ)ωτός* < *τρουλ(λ)ῶ (-όω)* < μτγν. *τροῦλ(λ)ος* (βλ.λ.)].

τρούφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σοκολάτα σε πολύ μικρά κομμάτια, με τα οποία επικαλύπτουμε (γαρνίρουμε) γλυκύσματα **2.** (συνεκδ.) γλύκυσμα στρογγυλού ή κωνικού σχήματος καλυμμένο με κομματάκια σοκολάτας (σημ. 1) • **3.** εδώδιμος, υπόγειος μύκητας (μανιτάρι) λευκού ή μαύρου χρώματος, ο οποίος χρησιμοποιείται ως καρύκευμα και είναι περιζήτητος σε πολλές χώρες τής Ευρώπης. — (υποκ.) **τρουφάκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. truffe < δημώδ. λατ. tufera (με μετάθεση τού -r-), πληθ. ουδ. τού *tūfer < λατ. tuber, -eris «εξόγκωμα»].

τροφαντός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** (αρχικά για καρπούς και λαχανικά) αυτός που εμφανίζεται πρόωρα, που ωριμάζει πριν από την κανονική εποχή ΣΥΝ. πρώιμος ΑΝΤ. όψιμος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει σώμα πλούσιο σε σάρκα, καλοθρεμμένος: *~ παιδί / κορίτσι* || *~ αγελάδα* ΣΥΝ. ευτραφής, αφράτος ΑΝΤ. ατροφικός, λιπόσαρκος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. turfanda «πρώιμος (καρπός)» < περσ. tarvanda].

τροφέας (ο) {τροφ-έις, -έων} **1.** αυτός που τρέφει (κάποιον)· τροφός **2.** (ειδικότ.) ο γονέας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τροφεύς* < *τροφός* + παραγ. επίθημα *-εύς*].

τροφεία (τα) {μόνο στον πληθ.} (λόγ.) η δαπάνη για την τροφή, τα έξοδα διατροφής: *τα ~ τού κολεγίου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τροφεῖα* < *τροφεύς* < *τροφός*].

-τροφείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν επαγγελματικό χώρο, ο οποίος: **1.** είναι κατάλληλος για τη φιλοξενία, περιποίηση κ.λπ. (κάποιου): *ορφανο-τροφείο* **2.** προορίζεται για τη συστηματική εκτροφή ζώου: *ορνιθο-τροφείο, χοιρο-τροφείο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ἱπποτροφεῖον, θηριο-τροφεῖον*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-τροφος* (βλ.λ.)].

τροφή (η) **1.** κάθε ουσία, η οποία προσλαμβάνεται από ζωντανό οργανισμό για τη θρέψη, τη συντήρηση και την αύξησή του· (ειδικότ.) το παρασκεύασμα που προκύπτει από την ανάμειξη τροφίμων, πρωτογενών θρεπτικών υλών και ευφραντικών: *αναζήτηση / πηγή / λήψη / επεξεργασία τροφής* || *λιπαρές / υγιεινές ~* || *~ πλούσια σε βιταμίνες* || *έμεινε χωρίς νερό και ~ για δέκα μέρες* || *~ για γάτες / χοίρους / αγελάδες* (ζωοτροφές) / ξηρά ~ ΣΥΝ. φαγητό· ΦΡ. (α)***πνευματική τροφή*** βλ. λ. *πνευματικός* (β) ***στερεά τροφή*** βλ. λ. *στερεός* (γ) ***μασημένη τροφή*** γνώσεις ήδη επεξεργασμένες από άλλους, που παρέχονται έτοιμες, χωρίς ο δέκτης να χρειαστεί να σκεφθεί ή να προβληματιστεί: *τα σχολικά βοηθήματα δίνουν ~ στους μαθητές* **2.** (μτφ.) κάθε ύλη που χρησιμοποιείται για τη λειτουργία μηχανών ή τα αναγκαία στοιχεία για να λειτουργεί επαρκώς ένα πρόγραμμα: *έφερε ~ για τις μηχανές* (καύσιμα) || *δίνω ~ στο πρόγραμμα τού υπολογιστή* (εισάγω δεδομένα) **3.** (μτφ.) οτιδήποτε δίνει την αφορμή (για κάτι) ή χρησιμοποιείται ως υλικό για να συντηρείται κάτι: *η στάση του έδωσε ~ για σχόλια στον Τύπο* || *«η πλουσιότερη οικογένεια στον κόσμο τής τέχνης έγινε ~ για πρωτοσέλιδα»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέφω*].

-τροφία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν τη συστηματική εκτροφή ζώων, πτηνών κ.λπ.: *ιπποτροφία, πτηνο-τροφία, χοιρο-τροφία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἱππο-τροφία*, μτγν. *συν-τροφία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-τροφος* (βλ.λ.)].

τροφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τροφή: *~ δηλητηρίαση* (οξεία γαστρεντερίτιδα που προκαλείται από την κατανάλωση μολυσμένων τροφών) / *ήθη / κανόνες*· ΦΡ. ***τροφικά έθιμα*** κοινωνικές ή θρησκευτικές ρυθμίσεις που καθορίζουν ποιες τροφές επιτρέπεται να καταναλωθούν και ποιες όχι σε συγκεκριμένες συνθήκες ή γενικά, λ.χ. η απαγόρευση τής κατανάλωσης χοιρινού κρέατος στους Εβραίους και τους μουσουλμάνους **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τη θρέψη ή συντελεί σε αυτήν: *~ διαταραχή / νεύρα* (οι συμπαθητικές ίνες που ρυθμίζουν τη θρέψη, δηλ. τον μεταβολισμό και την ανάπτυξη ιστού ή οργάνου τού οργανισμού) **3.** ΒΙΟΛ. (α) ***τροφική αλυσίδα / αλυσίδα διατροφής*** βλ. λ. *αλυσίδα* (β) ***τροφικό επίπεδο*** η θέση ενός είδους στην τροφική αλυσίδα (γ) ***τροφικός κύκλος*** η κυκλοφορία ενός χημικού στοιχείου μεταξύ των ζωντανών οργανισμών και του περιβάλλοντος.

τρόφιμο (το) {τροφίμ-ου | -ων} (κυρ. στον πληθ.) **1.** κάθε στερεό ή υγρό προϊόν που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην παρασκευή τροφής: *εμπόριο τροφίμων* || *~ φυσικά* (που έχουν παραχθεί χωρίς λιπάσματα ή που δεν περιέχουν συντηρητικά) / *νωπά / συντηρημένα / κατεψυγμένα / συσκευασμένα / διαιτητικά* || *~ φυτικής προέλευσης* (λ.χ. τα σιτηρά, τα όσπρια, τα οπωρικά, τα λαχανικά κ.ά.) / *ζωικής προέλευσης* (λ.χ. το κρέας, τα αλιεύματα, τα αβγά, το γάλα κ.ά.) || *βιομηχανία / επεξεργασία / συντήρηση / αποθήκευση / έλεγχος τροφίμων* ΣΥΝ. φαγώσιμο **2.** (α) ***τεχνολογία τροφίμων*** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις μεθόδους συντήρησης, συσκευασίας, διακίνησης και αξιοποίησης των τροφίμων (β) ***χημεία τροφίμων*** βλ. λ. *χημεία.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *τρόφιμος* (ήδη μτγν. πληθ. *τρόφιμα, τα*)].

τρόφιμος (ο/η) {τροφίμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** αυτός που διατρέφεται από άλλον, που ζει ως οικότροφος (βλ.λ.) σε ίδρυμα: *είναι ~ τού σχολείου μας / τού παρθεναγωγείου / κολεγίου* || *~ φρενοκομείου* (ο τρελός) / *ασύλου* ΣΥΝ. οικότροφος **2.** (ειρων.) πρόσωπο που ζει ή συχνάζει σε συγκεκριμένο, και μάλιστα αρνητικά χαρακτηρισμένο, περιβάλλον: *~ των φυλακών / των χαμαιτυπείων / των τεκέδων* ΣΥΝ. θαμώνας, τακτικός επισκέπτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροφή* + παραγ. επίθημα *-ιμος* (πβ. κ. *μόν-ιμος, πόσιμος*)].

τροφοβλάστη (η) {τροφοβλαστών} η εξωτερική στιβάδα των κυττάρων στα έμβρυα τού ανθρώπου και άλλων θηλαστικών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trophoblaste].

τροφοδοσία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} **1.** η παροχή των απαραίτητων τροφίμων, η χορήγηση τροφής, συνήθ. σε μεγάλη ομάδα ατόμων: *η εταιρεία μας έχει αναλάβει την ~ τού στρατού* || *διακοπή τής ~ των πολιορκημένων* ΣΥΝ. τροφοδότηση, σίτιση **2.** η παροχή ύλης ή ενέργειας για τη λειτουργία μηχανής, η τροφοδότηση (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

τροφοδότης (ο) [μεσν.] {τροφοδοτών}, **τροφοδότρια** (η) {τροφοδοτριών} **1.** αυτός που χορηγεί τρόφιμα, που έχει ως επάγγελμα την τροφοδοσία: *~ τού στρατού / τού στόλου / τού πλοίου* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προμηθεύει οποιοδήποτε απαραίτητο υλικό ή προϊόν: *η Μέση Ανατολή είναι ο κυριότερος ~ τής Ευρώπης σε πετρέλαιο* ΣΥΝ. προμηθευτής· ΦΡ. ***αυτόματος τροφοδότης*** όργανο που ρυθμίζει και εξασφαλίζει τη σταθερότητα τής στάθμης τού νερού σε λέβητα **3.** (μτφ.) αυτός που παρέχει κάτι σε άλλον: *«ο συμβολισμός τής γης ως υποδοχέως των νεκρών σωμάτων, αλλά και ως μήτρας και τροφοδότριας κάθε μορφής ζωής»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

τροφοδότηση (η) [1874] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η τροφοδοσία (βλ.λ.) **2.** η παροχή τής αναγκαίας ενέργειας ή ύλης για τη λειτουργία και τη συντήρηση ενός συστήματος (μηχανής, κυκλώματος κ.λπ.): *η ~ με ρεύμα μιας περιοχής* || *η ~ κινητήρα με καύσιμη ύλη / ατμολέβητα με νερό* **3.** (μτφ.) η ενίσχυση, εξασφάλιση προϋποθέσεων για να συνεχιστεί η λειτουργία μιας μονάδας ή συνόλου μονάδων: *η ~ τής γερμανικής βιομηχανίας με αμερικανικά κεφάλαια* **4.** ΑΘΛ. η μεταβίβαση τής μπάλας από παίκτη σε συμπαίκτη του.

τροφοδοτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που αναφέρεται στην τροφοδοσία ή στον τροφοδότη: *~ σύστημα* (το σύστημα που εξασφαλίζει την τροφοδοσία ηλεκτρικής ή ηλεκτρονικής διάταξης με ηλεκτρική ενέργεια) / *μηχανισμός.*

τροφοδοτώ ρ. μετβ. [1856] {τροφοδοτείς... | τροφοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χορηγώ τρόφιμα, παρέχω τα απαραίτητα φαγώσιμα για τη συντήρηση ενός ή περισσοτέρων ανθρώπων: *~ τον στρατό / τον στόλο* ΣΥΝ. σιτίζω **2.** (κατ' επέκτ.) παρέχω τα αναγκαία υλικά ή την απαραίτητη ενέργεια για τη συντήρηση και λειτουργία συστήματος, μηχανήματος κ.λπ.: *~ πλοίο / αεροπλάνο με καύσιμα* || *~ μηχανή / κλίβανο* || *~ συσκευή / κύκλωμα με ηλεκτρική ενέργεια* ΣΥΝ. δίνω, χορηγώ **3.** (μτφ.) παρέχω (κάτι) συστηματικά, δίνω ανελλιπώς: *η νεαρή ηθοποιός τροφοδοτεί τις κοσμικές στήλες με πλούσιο υλικό για κουτσομπολιό* || *τα λόγια της τροφοδοτούσαν τη φαντασία μου* || *«τα άπειρα ποτάμια τού Πόντου και οι αδιάκοποι χείμαρροι τροφοδοτούν μονίμως τη Μαύρη Θάλασσα»* (εφημ.) **4.** παρέχω στήριξη ή ενισχύω, συμβάλλω στη συντήρηση ενός φαινομένου, μιας κατάστασης: *η ένταση στις σχέσεις των δύο ανδρών τροφοδοτείται από τα δημοσιεύματα τού Τύπου* || *οι αγγλικές μυστικές υπηρεσίες τροφοδοτούσαν την αναταραχή στη Ν. Αφρική* **5.** ΑΘΛ. μεταβιβάζω τη μπάλα σε συμπαίκτη για συνέχιση τής επιθετικής ενέργειας τής ομάδας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

τροφός (η) (λόγ.) **1.** η γυναίκα που έχει αναλάβει τον θηλασμό ξένου βρέφους ΣΥΝ. παραμάννα **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε συμβάλλει με τον τρόπο του στην ανατροφή των παιδιών: *«η τηλεόραση έχει γίνει η βασική ~ των παιδιών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *τρέφω*].

-τροφος / -τρόφος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών, που δηλώνει: **1.** αυτόν που τρέφει (σιτίζει, συντηρεί, ανατρέφει) κάτι: *πτηνο-τρόφος, ορνιθο-τρόφος, κτηνο-τρόφος, αγελαδο-τρόφος, ιχθυο-τρόφος* κ.ά. **2.** αυτόν που ζει ή τρέφεται με ορισμένο τρόπο: *οικό-τροφος, ετερό-τροφος, αυτό-τροφος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. (σημ. 1), Μτγν. (σημ. 2) και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *τρέφω*].

τροφοσυλλέκτης (ο) {τροφοσυλλεκτών}, **τροφοσυλλέκτρια** (η) {τροφοσυλλεκτριών} ο άνθρωπος τής λίθινης εποχής, που ζούσε νομαδικά και τρεφόταν κυρ. με τη συλλογή καρπών και το κυνήγι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. food-gatherer].

τροχαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) (υποκ.) το τρέξιμο για προθέρμανση ή ως γυμναστική άσκηση: *πάμε ένα ~ γύρω από το γήπεδο.*

τροχάδην επίρρ. (λόγ.) **1.** τρέχοντας: *πήγε ~ μέχρι το σπίτι της* ΣΥΝ. (καθημ.) τρεχάλα **2.** (ειδικότ.) παράγγελμα τής γυμναστικής για τρέξιμο με μέτρια ταχύτητα: *εμπρός, όλοι ~!* **3.** (μτφ.) πολύ γρήγορα, βιαστικά: *κοίταξε το κείμενο ~* || *πέρασε ~ τις λεπτομέρειες* ΣΥΝ. ταχέως, εν σπουδή ΑΝΤ. επισταμένως· ΦΡ. ***επί τροχάδην*** [αρχ.] (λόγ.) πολύ γρήγορα, βιαστικά: *λέω ~ τι συνέβη.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τροχός / τρόχος* + επιρρ. επίθημα *-άδην* (πβ. κ. *συστ-*

άδην)].
τροχάζω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο στον ενεστ.} (λόγ. για άλογα) πηγαίνω με τροχασμό (βλ.λ.). δηλ. με αργό τρέξιμο. βραδύτερο από τον καλπασμό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός* / *τρόχος* (βλ.λ.)].
Τροχαία (η) **1.** η υπηρεσία τής αστυνομίας που ρυθμίζει και εποπτεύει την κυκλοφορία οχημάτων και πεζών στις πόλεις και τις εθνικές οδούς: *υπηρετώ / πηγαίνω στην ~ || καλώ την ~ || έρχεται η ~ και παίρνει καταθέσεις || τον έγραψε η ~ || τα σήματα τής ~* (πινακίδες που προειδοποιούν. καθοδηγούν ή απλώς πληροφορούν τους οδηγούς και τους πεζούς) **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία: *περνούσε μπροστά από την ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *τροχαίος* (βλ.λ.)].
τροχοϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον τροχαίο πόδα (βλ. λ. *τροχαίος*, σημ. 3) ή αυτός που αποτελείται από τροχαίους ως ρυθμικές μονάδες: ~ *μέτρο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τροχαῖος* (ενν. *πούς*)].
τροχαίος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τα τροχοφόρα οχήματα ή την κίνησή τους: ~ *ατύχημα / δυστύχημα / υλικό* (το σύνολο τών σιδηροδρομικών και τροχιοδρομικών οχημάτων μαζί με τα ανταλλακτικά τους) / *κίνηση* (η κυκλοφορία κάθε είδους τροχοφόρων οχημάτων) / *παράβαση* ● **2.** (σπάν.) ***τροχαίος*** (ο) ο τροχονόμος (βλ.λ.) ● **3.** ***τροχαίος*** (ο) (ενν. *πους*) (α) μετρικός πους τής αρχαίας (προσωδιακής) ποίησης, ο οποίος αποτελείται από μία μακρά συλλαβή, τη *θέση*, και μία βραχεία, την *άρση* (β) ρυθμική μονάδα τής νεότερης (ρυθμοτονικής) ποίησης, που αποτελείται από δύο συλλαβές. μία τονισμένη και μία άτονη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός* / *τρόχος* (βλ.λ.)].
τροχαλία (η) {τροχαλιών} τροχός προσαρμοσμένος σε άξονα με λεία ή αυλακωτή στεφάνη. γύρω από την οποία τυλίγεται συρματόσχοινο, αλυσίδα, ιμάντας κ.ά.. που χρησιμοποιείται για την ανύψωση φορτίου, τη μετάδοση τής κίνησης. την άσκηση ελκτικής δύναμης κ.λπ. ΣΥΝ. μακαράς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τροχαλία* / *τροχιλεία* < *τροχίλος* < *τροχός* + παραγ. επίθημα *-ιλος*].
τρόχαλο (το) το χαλίκι.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού *τρόχαλος* (βλ.λ.) κατ' επίδραση τού ομόρριζου μτγν. *τρόχμαλος* «πέτρα που κυλάει, χαλίκι» < **τρόχ-μος* < αρχ. *τρέχω* + παραγ. επίθημα *-μος*].
τρόχαλος (ο) (λαϊκ.) **1.** σωρός από πέτρες **2.** τοίχος από ξερολιθιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *τροχαλός* «αυτός που τρέχει - στρογγυλός» < *τροχ-* (< *τρέχω*) + παραγ. επίθημα *-αλός* (πβ. κ. *ομ-αλός*)].
τροχαντήρας (ο) ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο ογκώματα που υπάρχουν στο μηριαίο οστό: *μείζων και ελάσσων ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τροχαντήρ, -ῆρος* (όρ. τού γιατρού Γαληνού) < **τροχαίνω* (θ. **τροχ-αν-* < ρ. *τρέχω*, πβ. κ. *τροχ-ός, τροχ-ιά*) + παραγ. επίθημα *-τήρ*].
τροχασμός (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ταχύς βηματισμός αλόγου, πιο γρήγορος από το βάδισμα. αλλά πιο αργός από τον καλπασμό. Επίσης **τρόχασμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τροχάζω* < *τροχός*].
τροχείο (το) [μτγν.] (λόγ.) **1.** το εργαστήριο στο οποίο τροχίζονται κοπτικά εργαλεία και συσκευές ΣΥΝ. τροχιστήριο **2.** η μηχανή με την οποία εκτελείται η παραπάνω εργασία.
τροχηλασία (η) [αρχ.] {τροχηλασιών} η κίνηση με τροχούς.
τροχήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κινείται με τροχούς, που χρησιμοποιεί τροχούς για την κίνησή του: ~ *όχημα* ΣΥΝ. τροχοφόρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελαύνω*, πβ. κ. *σφυρ-ήλατος*].
τροχιά (η) **1.** ΑΣΤΡΟΝ. η διαδρομή την οποία εκτελεί ουράνιο σώμα λόγω τής βαρύτητας: *η ~ τής Σελήνης γύρω από τη Γη / τής Γης γύρω από τον Ήλιο* **2.** ΦΥΣ. το σύνολο των διαδοχικών θέσεων που καταλαμβάνει ένα κινητό σώμα ή η γραμμή που διαγράφει κατά τη διάρκεια τής κίνησής του: *η ~ των ηλεκτρονίων γύρω από τον πυρήνα || ευθύγραμμη / ελλειπτική / κυκλική ~* ΣΥΝ. πορεία **3.** ΦΥΣ. η καμπύλη που διαγράφει ένα αντικείμενο, το οποίο εκτοξεύεται στον αέρα: *η ~ ενός βλήματος / μιας οβίδας || ο δορυφόρος τέθηκε σε ~ γύρω από τη Γη || ο πρώτος δορυφόρος μπήκε σε ~ το 1957* (βλ. κ. λ. *σπούτνικ*) **4.** (μτφ.) η πορεία που ακολουθεί κάποιος/κάτι: *τον τελευταίο καιρό έχει φύγει από την ~ του, κάνει άλλα αντ' άλλων || «οι δείκτες ζήτησης ακινήτων ακολούθησαν αυξητική ~»* (εφημ.) || *«η ελληνική οικονομία έχει μπει σε ~ ανάπτυξης»* (εφημ.) || *«οι πρόσφατες αποτυχίες έβγαλαν την ομάδα εκτός τροχιάς τίτλου»* (εφημ.) || *«σε τροχιά ανόδου ήταν και χθες ο Γενικός Δείκτης Τιμών τού Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών»* (εφημ.) ● **5.** (σπάν.) τα ίχνη που αφήνουν οι τροχοί οχήματος πάνω στο έδαφος **6.** οι σιδερένιες ράγες, πάνω στις οποίες κινούνται τα σιδηροδρομικά οχήματα ΣΥΝ. σιδηροτροχιά· ΦΡ. ***μέσα σταθερής τροχιάς*** το μετρό και το τραμ. — **τροχιακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «τροχός». < αρχ. *τροχός* / *τρόχος* (βλ.λ.). Ως επιστημ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. orbite].
τροχίζω ρ. μετβ. {τρόχισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** οξύνω την αιχμή κοπτικού εργαλείου με τον ακονιστικό τροχό ή με την ακόνη: ~ *μαχαίρι / ψαλίδι* ΣΥΝ. ακονίζω ΑΝΤ. στομώνω **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. καθαρίζω και λειαίνω δόντι με τον τροχό (βλ.λ.) **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) οξύνω μια ικανότητα ή ιδιότητα (κάποιου), τον εξασκώ σε κάτι: *τα μαθηματικά τροχίζουν το μυαλό || ~ τη μνήμη* ΣΥΝ. ακονίζω. — **τρόχισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός*].
τροχίλος (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχανισμός ανυψώσεως βαρών. ο μακαράς (βλ.λ.) ΣΥΝ. καρούλι ● **2.** ΑΡΧΙΤ. η κοίλη εσοχή που βρίσκεται μεταξύ των δύο σπειρών στη βάση των ιωνικών κιόνων ● **3.** ΖΩΟΛ. υδρόβιο πτηνό. μετρίου μεγέθους. με μακρύ ράμφος και μακριά διχαλωτή ουρά· το κολιμπρί (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τροχός* / *τρόχος* + παραγ. επίθημα *-ιλος*].
τροχιογέφυρα (η) {τροχιογεφυρών} γέφυρα από όπου περνά σιδηροδρομική γραμμή.
[ΕΤΥΜ. < *τροχιά* + *γέφυρα*].
τροχιογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. όργανο που τοποθετείται μέσα σε τορπίλη (βλ.λ.), για να καταγράφει αυτόματα την τροχιά της.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. trajectographe (νόθο σύνθ.) < trajectoire «τροχιά» (< λατ. trajectus. μτχ. τ. τού ρ. trajicere «διαβιβάζω. διαπερνώ») + -graphe (< *γράφω*)].
τροχιοδείκτης (ο) {τροχιοδεικτών} ΤΕΧΝΟΛ. μηχανισμός που τοποθετείται στη βάση μικρού βλήματος και. βγάζοντας σπίθες ή καπνούς, καθιστά φωτεινή την τροχιά του.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tracer element].
τροχιοδεικτικός, -ή, -ό ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον τροχιοδείκτη, που δείχνει την τροχιά βλήματος: ~ *βολίδα* (που σχηματίζει έντονο φωτεινό ίχνος διαγράφοντας τροχιά στον αέρα και χρησιμοποιείται κυρ. στα αντιαεροπορικά βλήματα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tracer bullet / shell].
τροχιοδρομικός, -ή, -ό [1889] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τροχιόδρομο (το τραμ) και την κίνησή του: ~ *γραμμή / συγκοινωνία / όχημα* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) ***τροχιοδρομικός*** (ο) υπάλληλος ή εργάτης που εργάζεται σε εταιρεία τροχιοδρόμων. — **τροχιοδρομικ-ά / -ώς** επίρρ.
τροχιόδρομος (ο) [1883] {τροχιοδρόμ-ου | -ων, -ους} το τραμ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tramway].
τροχίσκος (ο) [αρχ.] **1.** μικρός τροχός **2.** φαρμακευτικό χάπι.
τρόχισμα (το) → τροχίζω
τροχιστήριο (το) {τροχιστηρί-ου | -ων} **1.** το εργαστήριο στο οποίο τροχίζονται κοπτικά (λ.χ. ψαλίδια, μαχαίρια κ.ά.) ή άλλα εργαλεία ΣΥΝ. τροχείο **2.** (λαϊκ.) ***τροχιστήρι*** (το) επίμηκες σιδερένιο εργαλείο που χρησιμοποιείται για να ακονίζονται πρόχειρα τα μεγάλα μαχαίρια των κρεοπωλείων ΣΥΝ. λίμα.
[ΕΤΥΜ. < *τροχίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*. πβ. κ. *εργασ-τήριο*].
τροχιστής (ο) [1894] αυτός που τροχίζει αιχμηρά ή κοπτικά εργαλεία, τεχνίτης ειδικευμένος στο να τροχίζει μεταλλικά αντικείμενα ΣΥΝ. ακονιστής.
τροχιστικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τροχιστή ή το τρόχισμα: ~ *διαδικασία / εργαλείο* **2.** ***τροχιστικά*** (τα) η αμοιβή που παίρνει ο τροχιστής για την εργασία του, τα έξοδα τού τροχίσματος.
τροχοβίλα (η) {σπάν. τροχοβιλών} **1.** μεγάλο και πολυτελές τροχόσπιτο (βλ.λ.), διαμορφωμένο εσωτερικά σε πολλούς και άνετους χώρους **2.** κατοικία προκατασκευασμένη. που μεταφέρεται πάνω σε τροχούς για εγκατάσταση συνήθ. σε εξοχική τοποθεσία.
τροχοδρομώ ρ. αμετβ. {τροχοδρομείς... | τροχοδρόμησα} (λόγ. για αεροπλάνα) κινούμαι με τους τροχούς στο έδαφος κατά την απογείωση και την προσγείωσή μου. — **τροχοδρόμηση** (η).
τροχοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τροχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με τροχό (βλ.λ.), που έχει το σχήμα και τη μορφή τροχού: ΜΑΘ. ~ *καμπύλη* ΑΝΤ. ευθύς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
τροχονόμος (ο/η) αστυνομικός που ανήκει στη δύναμη τής Τροχαίας (βλ.λ.).
τροχοπέδη (η) {τροχοπεδών} (λόγ.) **1.** ειδικός μηχανισμός για την επιβράδυνση ή τη διακοπή τής κίνησης περιστρεφόμενου τροχού· το φρένο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) οτιδήποτε εμποδίζει ή ανακόπτει ενέργεια, προσπάθεια, δραστηριότητα κ.λπ.: *η αδιαλλαξία τής άλλης πλευράς αποτελεί ~ για την πρόοδο των συνομιλιών || η παρέμβασή του στάθηκε ~ στην εξέλιξη τής μεσολαβητικής προσπάθειας* ΣΥΝ. εμπόδιο, φρένο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τροχός* + *πέδη* «δεσμός» (βλ.λ.)].
τροχοπέδηση (η) → τροχοπεδώ
τροχοπεδητής (ο) [1897] (λόγ.-παλαιότ.) ο σιδηροδρομικός υπάλληλος που χειριζόταν τα φρένα στους σιδηροδρόμους.
τροχοπέδιλο (το) [1893] {τροχοπεδίλ-ου | -ων} (λόγ.) ξύλινο ή μεταλλικό πέδιλο εφοδιασμένο με μικρούς τροχούς, που προσαρμόζεται στο παπούτσι και χρησιμεύει για τρέξιμο στον δρόμο ή σε ειδικά διαμορφωμένη πίστα ΣΥΝ. πατίνι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. road-skate ή roller-skate].
τροχοπεδιλοδρομώ ρ. αμετβ. {τροχοπεδιλοδρομείς... | τροχοπεδιλοδρόμησα} (λόγ.-σπάν.) τρέχω με τροχοπέδιλα, κινούμαι με πατίνι ΣΥΝ. πατινάρω. — **τροχοπεδιλοδρομία** (η).
τροχοπεδώ ρ. μετβ. [1897] {τροχοπεδείς... | τροχοπέδησα} (λόγ.-σπάν.) επιβραδύνω ή σταματώ εντελώς την κίνηση τροχού, χρησιμοποιώντας το φρένο ΣΥΝ. φρενάρω. — **τροχοπέδηση** (η).
τροχός (ο) **1.** καθένα από τα όργανα κυκλικού σχήματος, που περιστρέφονται γύρω από άξονα και επιτρέπουν τη μετάδοση τής κίνησης, ώστε να προχωρεί ένα όχημα: ~ *αυτοκινήτου / άμαξας / ποδηλάτου / αεροπλάνου || από τη σύγκρουση χτυπήθηκαν οι μπροστινοί ~ || οι πίσω ~ τού λεωφορείου || βοηθητικός ~* (ρεζέρβα) *|| όχημα με δύο ~* (δίτροχο) */ με τέσσερεις ~* (τετράτροχο) *|| υδραυλικός ~* (αυτός που μετατρέπει σε μηχανική την κινητική ενέργεια ρεύματος νερού, το οποίο πέφτει πάνω του) ΣΥΝ. ρόδα· ΦΡ. (α) ***θα γυρίσει ο τροχός (θα γελάσει κι ο φτωχός)*** θα αλλάξει η τύχη· για την μεταστροφή τής τύχης και των καταστάσεων στη ζωή (β) ***ο τελευταίος / πέμπτος τροχός τής αμάξης*** βλ. λ. *άμαξα* (γ) ***ο τροχός τής τύχης*** το σύμβολο τής αβεβαιότητας των ανθρώπινων πραγμάτων **2.** (ειδικότ.) ο περιστρεφόμενος δίσκος που αποτελεί το βασικό εργαλείο τού αγγειοπλάστη και χρησιμεύει για να μορφοποιείται κατάλληλα ο πηλός που τοποθετείται πάνω του και πλάθεται με τα χέρια τού τεχνίτη· αλλιώς *κεραμικός τροχός* **3.** (γενικότ.) καθετί που έχει το σχήμα τού

παραπάνω οργάνου, καθετί στρογγυλό ή στρογγυλεμένο: ~ *ακονίσματος* || *ο ~ μιας τροχαλίας* • **4.** αρχαίο και μεσαιωνικό όργανο βασανισμού με παρόμοιο σχήμα, πάνω στο οποίο περιστρεφόταν ο κατάδικος και έβρισκε οδυνηρό θάνατο, αφού πρώτα του έσπαζαν τα μέλη με σιδερένια ράβδο • **5.** ΙΑΤΡ. ειδικό οδοντιατρικό εργαλείο, που διαθέτει μικροσκοπικό περιστρεφόμενο δίσκο για τον καθαρισμό και τη λείανση των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέχω*. Όμοιας ετυμ. είναι και το επίσης αρχ. παροξύτονο *τρόχος*, το οποίο διαφοροποιήθηκε ως προς τη σημ., δηλώνοντας «το τρέξιμο, τον αγώνα δρόμου σε κυκλικό στάδιο, την περιστρεφόμενη κίνηση»].

-τροχος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό τροχών: *τετράτροχο όχημα* || *δίτροχο άρμα* || (το ουδ. ως ουσ.) *ο δράστης επέβαινε σε δίτροχο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δίτροχος [άμαξα], τετρά-τροχος*), που προέρχεται από το αρχ. *τροχός*].

τροχοσκηνή (η) σκηνή τοποθετημένη πάνω σε μεταλλικό σκελετό με ρόδες, που τη σέρνει αυτοκίνητο.

τροχόσπιτο (το) αυτοκινούμενο ή ρυμουλκούμενο τροχοφόρο όχημα, ειδικά διαμορφωμένο εσωτερικά και εφοδιασμένο με όλες τις απαραίτητες εγκαταστάσεις τής σύγχρονης διαβίωσης (λ.χ. κουζίνα, καθίσματα, λουτρό κ.ά.), το οποίο εγκαθίσταται σε ιδιόκτητο οικόπεδο ή σε ειδικό χώρο καταυλισμού και χρησιμεύει ως παραθεριστική κατοικία: *φέτος θα κάνουμε διακοπές με το ~* || *επεκτεινόμενο ~* (αυτό που επιτρέπει την ανάπτυξη τέντας) || *πτυσσόμενο ~* (αυτό που αποτελείται από δύο τμήματα, συναρμοσμένα το ένα μέσα στο άλλο, τα οποία αναπτύσσονται στο έδαφος).

τροχοφόρος, -α, -ο [1871] **1.** (γενικά) αυτός που διαθέτει τροχούς, που κινείται πάνω σε τροχούς: ~ *όχημα* || ~ *αυτοκινούμενο πυροβόλο* ΣΥΝ. (λογιότ.) τροχήλατος **2.** ***τροχοφόρο*** (το) κάθε όχημα που κινείται με τροχούς: *η απαγόρευση τής διέλευσης αφορά σε όλα τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τροχός + -φόρος < φέρω*].

τρύγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η συγκομιδή σταφυλιών ΣΥΝ. τρύγος. Επίσης **τρύγημα** (το) [μτγν.].

τρυγητής (ο) [μτγν.] {κ. τρυγητάδες}, **τρυγήτρια** (η) {τρυγητριών} (σημ. 1) (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που μαζεύει τα σταφύλια **2.** (διαλεκτ.) ***Τρυγητής*** ο μήνας Σεπτέμβριος, επειδή κατά τη διάρκειά του γίνεται ο τρύγος των σταφυλιών. — **τρυγητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

τρυγητός (ο) [αρχ.] (λαϊκ.) **1.** η συγκομιδή των σταφυλιών και σπανιότ. τού μελιού και τού κεριού από τις κυψέλες των μελισσών ΣΥΝ. τρύγος, τρύγημα **2.** (συνεκδ.) η εποχή τής παραπάνω συγκομιδής: *καθαρίζουμε τα βαρέλια τού κρασιού τώρα που πλησιάζει ο ~* ΣΥΝ. τρύγος.

τρυγία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το κατακάθι που εναποτίθεται από το κρασί στον πυθμένα και στα τοιχώματα τού δοχείου, μέσα στο οποίο γίνεται η ζύμωση τού μούστου και διαχωρίζεται από το κρασί πριν από τη διαδικασία παλαιώσεώς του • **2.** ΙΑΤΡ. η πέτρα στα δόντια (βλ. λ. *πέτρα*), η οποία εμφανίζεται στερεά προσκολλημένη στις επιφάνειες των τομέων, των κυνοδόντων και των προγομφίων τής κάτω γνάθου, καθώς και των γομφίων τής άνω γνάθου. Επίσης (λαϊκότ.) **τρυγιά** (η) (σημ. 1). — **τρυγικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τρύξ, -γός* «κατακάθι τού κρασιού», αβεβ. ετύμου. Δεν αποκλείεται η λ. να συνδ. με το ρ. *τρυγώ* (βλ.λ.), που σε αυτή την περίπτωση θα είχε αρχική σημ. «πατώ σταφύλια, για να βγάλω τον μούστο». Ίσως πρόκειται για προελλην. όρο].

τρυγόνα (η) **1.** το θηλυκό τρυγόνι (βλ.λ.) **2.** (για πρόσ.) χαϊδευτική προσφώνηση γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρυγών, -όνος*, ονοματοπ. λ., που συνδ. με το ρ. *τρύζω* (εκφραστ. ρ., ηχομιμητικής αρχής)].

τρυγόνι (το) {τρυγον-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) αποδημητικό πτηνό που ανήκει στην οικογένεια των περιστεροειδών, έχει μικρό κεφάλι που απολήγει σε λεπτό ράμφος και μακριές, μυτερές φτερούγες· ΦΡ. ***μ' έναν σμπάρο δυο τρυγόνια*** βλ. λ. *σμπάρος*. — (υποκ.) **τρυγονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρυγόνιον*, υποκ. τού αρχ. *τρυγών* (βλ. κ. *τρυγόνα*)].

τρύγος (ο) **1.** η συγκομιδή ώριμων καρπών, ιδ. των σταφυλιών, μία από τις πιο επίπονες και σημαντικές γεωργικές εργασίες: *όλο το χωριό πηγαίνει στον ~* || *μπήκαμε στον ~* (αρχίσαμε το μάζεμα των σταφυλιών) ΣΥΝ. τρυγητός, τρύγημα **2.** (συνεκδ.) η εποχή τής παραπάνω συγκομιδής: *μετά τον ~ αρχίζει το φθινόπωρο*· ΦΡ. ***θέρος, τρύγος, πόλεμος*** για περιστάσεις στις οποίες απαιτείται έντονη προσπάθεια και αυξημένη δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τρυγώ (-άω)*, υποχωρητ.].

τρυγώ ρ. μετβ. {τρυγάς... | τρύγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μαζεύω ώριμους καρπούς και ιδ. σταφύλια: ~ *το αμπέλι* ΣΥΝ. (λόγ.) δρέπω **2.** (ειδικότ.) συλλέγω μέλι και κερί από τις κυψέλες: ~ *τα μελίσσια* **3.** (μτφ.-λογοτ.) απολαμβάνω, κυνηγώ την ευχαρίστηση: *τρύγησε με πάθος τις χαρές τής ζωής* || *την παράτησε, αφού πρώτα τρύγησε τις χάρες της* **4.** (μτφ.) αποσπώ χρήματα από κάποιον, εκμεταλλευόμενος την αφέλεια ή τις συναισθηματικές αδυναμίες του: *κάνει πως τον αγαπάει και τον τρυγάει* || *αντί να δουλεύει, τρυγάει τους γονείς του* ΣΥΝ. απομυζώ, αρμέγω, μαδώ. — **τρύγημα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρυγώ (-άω)*, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *τρύξ, -γός* (βλ. λ. *τρυγία*)].

τρύζω ρ. αμετβ. {έτρυξα} (λόγ.-σπάν.) **1.** (για ορισμένα πτηνά) βγάζω σιγανό και γογγυστικό ήχο: *το τρυγόνι / το χελιδόνι τρύζει* • **2.** (για τζιτζίκια) βγάζω χαρακτηριστικό οξύ ήχο ΣΥΝ. τερετίζω. — **τρυσμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. λ., προϊόν ηχομιμήσεως, πβ. κ. *τρίζω*].

τρυκ (το) → τρικ

τρύπα (η) {τρυπών} **1.** κάθε άνοιγμα σε μια επιφάνεια: ~ *στον τοίχο / στο δόντι / στον δρόμο / σε έναν φράχτη / σε παπούτσι / στο έδαφος* || *το συνεργείο άνοιξε τρύπες, για να περάσει σωλήνες* || *η σφαίρα άνοιξε μια ~ στο παράθυρο* || *ο δρόμος είχε γεμίσει τρύπες από τις εργασίες τής Ε.Υ.Δ.Α.Π.* || *κλείνω / βουλλώνω / φράζω / διευρύνω / καλύπτω / σκεπάζω μια ~* ΣΥΝ. (λόγ.) οπή· ΦΡ. (α) ***έχει τρύπες η τσέπη μου*** είμαι σπάταλος, δεν ελέγχω πόσα ξοδεύω (β) ***βουλλώνω τρύπες*** καλύπτω τις πιο επείγουσες ανάγκες, εξοφλώ μερικά χρέη: *με το δώρο τού Πάσχα απλώς ~· πού λεφτά και για διασκέδαση!* (γ) ***κάνω μια τρύπα στο νερό*** βλ. λ. *νερό* (δ) ΑΣΤΡΟΝ. ***μαύρη τρύπα*** (η) βλ. λ. *μαύρος* (ε) ΟΙΚΟΛ. ***τρύπα τού όζοντος*** βλ. λ. *όζον* **2.** (ειδικότ.) υπόγεια φωλιά ζώου: *η τρύπα τού λαγού / τού ποντικού / τού κουνελιού / τής αλεπούς* || (παροιμ.) *«ο ποντικός στην τρύπα του δεν χώραγε και κολοκύθια μάζευε»* (για εκείνους που επιχειρούν πράγματα ανώτερα των δυνάμεών τους) **3.** (μτφ.) πολύ μικρός χώρος, δωμάτιο ή μαγαζί με πολύ μικρές διαστάσεις: *ζει σε μια ~* || *είναι μια ~, αλλά κάνει χρυσές δουλειές* **4.** (μτφ.) έλλειμμα οικονομικό: ~ *στον προϋπολογισμό* **5.** (λαϊκ.-κακόσ.) το αιδοίο ή ο πρωκτός. — (υποκ.) **τρυπούλα** κ. **τρυπίτσα** (η), (μεγεθ.) **τρυπάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τρυπώ (-άω)*, υποχωρητ.].

τρυπάνι (το) {τρυπαν-ιού | -ιών} ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο από χάλυβα με ελικωτό στέλεχος, το οποίο απολήγει σε αιχμή και, καθώς περιστρέφεται, ανοίγει τρύπες (σε ξύλα, μέταλλα, τοίχους κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τρυπάνιον*, υποκ. τού αρχ. *τρύπανον* < *τρυπώ* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανον*, πβ. κ. *δόκ-ανον*].

τρυπανίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {τρυπάνισ-α, -τηκα, -μένος} ανοίγω τρύπα με τρυπάνι, τρυπώ με το τρυπάνι. — **τρυπάνισμα** (το) κ. **τρυπανισμός** (ο) [μτγν.].

τρυπανόσωμα (το) {τρυπανοσώμ-ατος | -ατα, -άτων} μαστιγοφόρο πρωτόζωο, που εισβάλλει στον οργανισμό έπειτα από δάγκωμα εντόμου (λ.χ. μύγας τσετσέ), παρασιτεί στο αίμα και στους ιστούς ανθρώπων και οικόσιτων ζώων (βλ. κ. *τρυπανοσωμίαση*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trypanosome].

τρυπανοσωμίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} μεταδοτική μολυσματική ασθένεια, ενδημική στην Αφρική, που προκαλείται από εισβολή τρυπανοσωμάτων (βλ.λ.), επιφέρει μυϊκή ατονία, εξασθένηση τής οράσεως και λήθαργο, οδηγεί δε στον θάνατο, αν αφεθεί χωρίς θεραπεία· αλλιώς *νόσος τού ύπνου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trypanosomiasis].

τρύπημα (το) [αρχ.] {τρυπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το άνοιγμα τρύπας: *το ~ στο λάστιχο ήταν μεγάλο* || *το ~ των αφτιών της, για να βάλει σκουλαρίκια* • **2.** το τσίμπημα από μυτερό αντικείμενο: *το ~ τής βελόνας / από αγκάθι.*

τρυπητήρι (το) [1847] {τρυπητηρ-ιού | -ιών} το εργαλείο που χρησιμεύει για να ανοίγονται μικρές τρύπες σε σώματα μικρής ή μέτριας σκληρότητας (λ.χ. δέρμα, χαρτί κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *τρυπώ* + παραγ. επίθημα *-τήρι(ο)*, πβ. κ. *κοιμη-τήριο*].

τρυπητός, -ή, -ό [αρχ.] (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει τρυπηθεί, που είναι γεμάτος τρύπες: ~ *σκεύος* ΣΥΝ. τρύπιος **2.** (ειδικότ.) ***τρυπητό*** (το) μαγειρικό σκεύος με μικρές τρύπες, που χρησιμεύει για να σουρώνουμε τα φαγητά ΣΥΝ. σουρωτήρι **3.** (ειδικότ.) ***τρυπητή*** (η) κουτάλα με τρύπες, κατάλληλη για το σερβίρισμα μαγειρεμένων τροφών, που πρέπει πρώτα να στραγγιστούν (λ.χ. μακαρονιών, λαχανικών κ.ά.).

τρύπιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει τρύπα ή τρύπες: *οι σόλες των παπουτσιών ήταν τρύπιες* || *οι κάλτσες σου είναι ~* || ~ *βάρκα / σακούλα / μπλούζα / πουκάμισο / πετσέτα / παντελόνι / τσέπες*· ΦΡ. ***η τσέπη (κάποιου) είναι τρύπια / κάποιος έχει τρύπια τσέπη*** για σπάταλο άνθρωπο ΣΥΝ. τρυπημένος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι εύκολο να τον παραβιάσει κανείς από διάφορα σημεία, να εισχωρήσει σε αυτόν εύκολα: *η άμυνα τής ομάδας ήταν ~· οι αντίπαλοι επιθετικοί όποτε ήθελαν έμπαιναν στην περιοχή.*
[ΕΤΥΜ. < *τρυπώ* (υποχωρητ.), κατά τα επίθ. *άξιος, γνήσιος, πλούσιος* κ.ά., κατ' άλλη άποψη < *τρύπα* (κατά το σχήμα *αγρός – άγριος, τιμή – τίμιος*)].

τρυπιοχέρης (ο) {τρυπιοχέρηδες}, **τρυπιοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ξοδεύει πολλά χρήματα, σπάταλος.

τρυπίτσα (η) → τρύπα

τρυπογάζι (το) {τρυπογαζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος αραιής βελονιάς, πρόχειρο γαζί ΣΥΝ. αζούρ.

τρυποκάρυδο (το) ΖΩΟΛ. μικρόσωμο πουλί με καστανό φτέρωμα και κοντή ανασηκωμένη ουρά, που τρυπώνει σε θάμνους, φράχτες και κοιλώματα, για να πιάσει έντομα και να φτειάξει τη φωλιά του ΣΥΝ. τρυποφράχτης, (επίσ.) τρωγλοδύτης.

τρυποκάρυδος (ο) **1.** το τρυποκάρυδο (βλ.λ.) • **2.** ο δρυοκολάπτης (βλ.λ.): *Γούντυ ο ~* (διάσημη φιγούρα κινουμένων σχεδίων).

τρυπούλα (η) → τρύπα

τρυποφράχτης (ο) {τρυποφραχτών} το τρυποκάρυδο (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) παππαδίτσα, μελισσουργός.

τρυπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρυπάς... | τρύπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω τρύπα (σε κάτι): *οι διαρρήκτες τρύπησαν τον τοίχο και πέρασαν στο κοσμηματοπωλείο* || *ο ελεγκτής μού τρύπησε το εισιτήριο* || ~ *τα αφτιά μου, για να βάλω σκουλαρίκια* || ~ *τα λάστιχα τού αυτοκινήτου* || *τρυπούν το βουνό, για να ανοιχτεί σήραγγα* **2.** πληγώνω με αιχμηρό όργανο: *τρύπησα το δάχτυλό μου με τη βελόνα* ΣΥΝ. κεντώ· ΦΡ. ***να μου τρυπήσεις τη μύτη*** βλ. λ. *μύτη* **3.** (κατ' επέκτ.) περνώ πέρα για πέρα: *ο πόνος με τρυπούσε ώς το κόκκαλο* || *το κρύο τρυπούσε τα κόκκαλα* ΣΥΝ. διαπερνώ ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι διάτρητος, γεμίζω τρύπες, κυρ. λόγω φθοράς: *το μπροστινό λάστιχο τού αυτοκινήτου τρύπησε και ξεφούσκωσε* || *τρύπησε η βάρκα / το δοχείο / η μπάλα / το καζανάκι* • **5.** είμαι αιχμηρός, μπορώ να πλη-

γώσω τρυπώντας: *πρόσεξε, τα αγκάθια τρυπούν!* ΣΥΝ. τσιμπώ • **6.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***τρυπιέμαι***) (ειδικότ.-αργκό) παίρνω ναρκωτικά με σύριγγα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρυπῶ (-άω)* < θ. *trū-p-, παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *teru- / *tru- «τρυπώ, τρίβω», πβ. ρωσ. trúp «πτώμα», σανσκρ. trūp «κορμός, σκελετός» κ.ά. Η λ. συνδ. με τα ρ. *τρύω* «βασανίζω, ταλαιπωρώ» και *τρύχω* (βλ. λ. *κατα-τρύχω*)].

τρύπωμα (το) {τρυπώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τοποθέτηση σε τρύπα ή σε μη ορατό σημείο • **2.** (α) πρόχειρο ράψιμο με αραιές βελονιές: *η μοδίστρα κάνει ένα ~. για να ξέρει ακριβώς πόσο θα είναι το στρίφωμα* (β) (συνεκδ.) η ειδική άσπρη κλωστή για το τρύπωμα.

τρυπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρύπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω (κάτι) σε τρύπα, κρύβω σε τρύπα ή σε σημείο που δεν φαίνεται: *πού τρύπωσες τα παπούτσια μου και δεν τα βρίσκω;* ‖ *κάπου το τρύπωσε το βιβλίο, άντε τώρα να το βρεις* ΣΥΝ. καταχωνιάζω ΑΝΤ. ξετρυπώνω • **2.** ράβω (κάτι) πρόχειρα και με αραιές βελονιές, το συγκρατώ με ράψιμο: *τρύπωσα το στρίφωμα τής φούστας μου που ξηλώθηκε* ΣΥΝ. βελονιάζω ♦ (αμετβ.) **3.** μπαίνω σε τρύπα, χώνομαι (κάπου) για να κρυφτώ: *η αλεπού τρύπωσε στη φωλιά της* ‖ *τα παιδιά τρύπωσαν κάτω από το κρεβάτι / πίσω από την πόρτα* ΣΥΝ. κρύβομαι, χώνομαι, καταχωνιάζομαι ΑΝΤ. φανερώνομαι, ξετρυπώνω **4.** αναζητώ επαγγελματικές, οικονομικές κ.ά. ευκαιρίες και καταφέρνω να συμμετάσχω σε αυτές (με πονηρό ή έξυπνο τρόπο): *πάντα βρίσκει τρόπο να τρυπώνει σε τέτοιες δουλειές* ‖ *τα κατάφερε και τρύπωσε στο Δημόσιο* ΣΥΝ. χώνομαι, μπαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *τρύπα* + παραγ. επίθημα *-ώνω*].

τρυσμός (ο) → τρύζω

τρυφεράδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τρυφερότητα (βλ.λ.).

τρυφερόλογο (το) (συνήθ. στον πληθ.) το ερωτόλογο (βλ.λ.).

τρυφερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει απαλή και μαλακή υφή: *~ χέρια / δέρμα / πατούσες / κρέας* ‖ *«τρυφερό σαν την καρδιά ενός μαρουλιού»* (διαφήμιση) ΣΥΝ. απαλός, μαλακός ΑΝΤ. σκληρός, τραχύς **2.** (μτφ.) αυτός που συγκινείται εύκολα, που έχει λεπτά και αγνά αισθήματα: *έχει αγνή και ~ καρδιά* ‖ *είναι ~ ψυχή* ΣΥΝ. ευαίσθητος, καλός, ευσυγκίνητος ΑΝΤ. αναίσθητος, σκληρός **3.** (μτφ.) αυτός που έχει γλυκιά συμπεριφορά και αισθαντικότητα, που εκφράζει στοργή: *~ φιλία / αισθήματα / φροντίδες / φωνή / διάθεση* ΣΥΝ. αβρός, στοργικός, συναισθηματικός ΑΝΤ. σκληρός, σκληρόκαρδος **4.** (μτφ.) αυτός που εκφράζει έρωτα: *αντάλλαξαν ~ λόγια / ματιές* ΣΥΝ. ερωτικός **5.** (μτφ.) ο λεπτός και αδύνατος, αυτός που έχει ακόμη ευαίσθητο χαρακτήρα και κράση λόγω τού νεαρού τής ηλικίας του: *~ βλαστάρι* ‖ *~ ηλικία* (παιδική ηλικία) ΣΥΝ. λεπτοφυής, αδύναμος ΑΝΤ. δυνατός, μεστωμένος, ώριμος. — (υποκ.) **τρυφερούλης**, -α, -ι/-ικο κ. **τρυφερούτσικος**, -η/-ια, -ο, **τρυφερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρυφή* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φαν-ερός*].

τρυφερότητα (η) {αρχ.} {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το να είναι (κάποιος/κάτι) απαλό και μαλακό ΣΥΝ. τρυφεράδα, απαλότητα ΑΝΤ. σκληρότητα, τραχύτητα **2.** (μτφ.) η λεπτότητα και γλυκύτητα των αισθημάτων, η έκφραση στοργής: *όταν ήταν παιδί, στερήθηκε τη μητρική ~* ‖ *ένιωθε μεγάλη ~ για τη γιαγιά της* ΣΥΝ. ευαισθησία, αισθαντικότητα, στοργή ΑΝΤ. σκληρότητα **3.** ***τρυφερότητες*** (οι) ερωτικές διαχύσεις, περιπαθείς τρόποι: *κρύφτηκαν στη γωνία και άρχισαν τις ~* ‖ *να λείπουν οι ~ μπροστά μας!* ΣΥΝ. ερωτοτροπίες, (λαϊκότ.) ζαχαρώματα.

τρυφερούδι (το) {χωρ. γεν.} (χαϊδευτ.) ως χαρακτηρισμός μωρού ή παιδιού.
[ΕΤΥΜ. < *τρυφερός* + υποκ. επίθημα *-ούδι* (βλ.λ.)].

τρυφή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** ζωή πλούσια και μαλθακή, με μεγάλη πολυτέλεια και άνεση: *ζούσε μέσα στην ~ και τις απολαύσεις* ΣΥΝ. καλοπέραση, χλιδή, ραστώνη ΑΝΤ. στέρηση, ανέχεια **2.** (κατ' επέκτ.) η αγάπη και η αναζήτηση των σαρκικών ηδονών ΣΥΝ. ηδυπάθεια, φιληδονία, συβαριτισμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. **θρυφ-* (με ανομοίωση των δασέων) < Ι.Ε. *dhrubh-, μηδενισμ. βαθμ. τού *dhreubh- (τού ρ. *θρύπτω*, βλ.λ.) «θραύω, θρυψαλίζω», πβ. αρχ. γερμ. triofan (> γερμ. triefen «στάζω, σταλάζω»), αρχ. αγγλ. droppian (> αγγλ. drop «στάζω») κ.ά. Το ρ. *θρύπτω* γνώρισε ιδιόμορφη σημασιολ. εξέλιξη από τη σημ. «θραύω, θρυψαλίζω» στη σημ. «διαφθείρω ηθικά, οδηγώ στην ακολασία», με αποτέλεσμα η λ. *τρυφή* να έχει αρχική σημ. «ζωή μαλθακή, καλοπέραση - φιληδονία»].

τρυφηλός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά την τρυφή (βλ.λ.), τον μαλθακό και ηδυπαθή βίο, που αναζητεί τις απολαύσεις και τις σαρκικές ηδονές ΣΥΝ. μαλθακός, ηδυπαθής, φιλήδονος **2.** αυτός που είναι γεμάτος ανέσεις και απολαύσεις: *~ ζωή / συνήθειες* ΣΥΝ. άνετος, φιλήδονος. — **τρυφηλ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **τρυφηλότητα** (η) [1856].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρυφή* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *ἀπατ-ηλός*].

Τρύφων (ο) {Τρύφων-ος, -α} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο μάρτυς* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Τρύφωνας**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *τρυφή* (βλ.λ.)].

Τρωάδα (η) {-ας κ. -ος} αρχαία περιοχή τής ΒΔ. Μικράς Ασίας, όπου βρισκόταν η Τροία. — **Τρωαδίτης** (ο), **Τρωαδίτισσα** (η), **τρωαδίτικος**, -η, -ο κ. **τρωαδικός**, -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τρῳάς, -άδος* < *Τροία / Τρωΐα* (βλ.λ.) + επίθημα *-άς, -άδος*].

Τρώας (ο) → Τροία

τρώγλη (η) {σπάν. τρωγλών} **1.** σπηλιά ή φωλιά ζώου **2.** (μτφ.) ανθυγιεινή κατοικία χωρίς φυσικό φως, άθλιος χώρος διαμονής: *πολλοί λαθρομετανάστες διαβιούν σε τρώγλες* ‖ *πέρασε τα τελευταία του χρόνια σε μια ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρώγω* + παραγ. επίθημα *-λη*, πβ. κ. *στή-λη, σμί-λη*].

τρωγλοδύτης (ο) {τρωγλοδυτών}, **τρωγλοδύτισσα** (η) {τρωγλοδυτισσών} **1.** (κυριολ.) πρόσωπο που κατοικεί σε σπηλιά **2.** (μτφ.) αυτός που κατοικεί σε τρώγλη (βλ.λ.), που ζει σε άθλια κατοικία • **3.** ΖΩΟΛ. το πτηνό τρυποφράχτης (βλ.λ.). — **τρωγλοδυτισμός** (ο), **τρωγλοδυτικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρώγλη + δύτης < δύω*].

τρωγοπίνω ρ. μετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) τρώγω και πίνω συγχρόνως, συμμετέχω σε φαγοπότι: *όλη μέρα τρωγόπιναν κάτω απ' την κληματαριά*.

τρώγω ρ. → τρώω

τρωθώ ρ. → τιτρώσκω

τρωικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Τροία, την αρχαία πόλη στα βόρεια παράλια τής Μικράς Ασίας **2.** ***Τρωικός Πόλεμος*** (ο) η περίφημη σύγκρουση ανάμεσα στους συνασπισμένους Αχαιούς και στο βασίλειο τής Τροίας με τους συμμάχους του, που τοποθετείται στην ύστερη μυκηναϊκή εποχή (12ος αι. π.Χ.)· (μτφ.) κάθε μεγάλη και σφοδρή σύγκρουση ή διαμάχη **3.** (ειδικότ.) ***Τρωικά*** (τα) η εποχή, οι χρόνοι τού Τρωικού Πολέμου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Τρώς, -ός*, όνομα τού μυθικού ιδρυτή τής Τροίας].

τρωκτικό (το) **1.** ΖΩΟΛ. καθένα από τα ζώα τής πιο πολυπληθούς και διαδεδομένης τάξης θηλαστικών (ποντικοί, αρουραίοι, σκίουροι, κάστορες κ.ά.), που χαρακτηρίζονται από πολύ ισχυρή οδοντοφυΐα (κοπτήρες και γομφίους), χάρη στην οποία μπορούν να κόβουν και να ροκανίζουν και τα σκληρότερα αντικείμενα **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τη θέση του και αποσπά χρηματικά ή άλλα οφέλη από ποσά ή περιουσιακά στοιχεία που δεν του ανήκουν: *τα ~ των δημοσίων ταμείων*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *τρωκτικός* «άπληστος» < αρχ. *τρώκτης < τρώγω* (βλ.λ.), αρχική σημ. «μασώ, ροκανίζω (με τα δόντια)». Η σημερινή βασική σημ. είναι απόδ. τού νεολατ. Rodentia (πληθ.)].

τρώσας → τιτρώσκω

τρώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) ο τραυματισμός ΣΥΝ. πλήγωμα, λάβωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρῶσις* < θ. *τρω-* τού ρ. *τι-τρώ-σκω* (βλ.λ.) + *-σις* (πβ. *βρῶσις*)].

τρωτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που είναι δυνατόν να πληγωθεί εύκολα ΑΝΤ. άτρωτος **2.** (μτφ. + σε) αυτός που μπορεί εύκολα να πάθει (κάτι επιβλαβές): *ο οργανισμός του είναι ~ σε τέτοιους ιούς* ‖ *είναι ~ στα χτυπήματα των πολιτικών του αντιπάλων* ΣΥΝ. ευπαθής, ευπρόσβλητος ΑΝΤ. άτρωτος, απρόσβλητος· ΦΡ. ***τρωτό σημείο*** το αδύνατο σημείο, εκεί όπου κάποιος υστερεί, μειονεκτεί: *η φιλαργυρία είναι το ~ του* ΣΥΝ. αχίλλειος πτέρνα **3.** (ειδικότ.) ***τρωτό*** (το) κακή ιδιότητα, ελάττωμα, στοιχείο τής ζωής ή τού χαρακτήρα κάποιου, για το οποίο μπορεί να κατηγορηθεί ή να θεωρηθεί ότι μειονεκτεί: *η περιέργεια είναι από τα ~ τού χαρακτήρα του* ΣΥΝ. μειονέκτημα, ψεγάδι, κουσούρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τρω-* τού ρ. *τι-τρώ-σκω* (βλ.λ.)].

τρώω κ. **τρώγω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τρως, τρώ-ει, -με, -τε, -ν(ε) | έφαγα (να/θα φάω, φας..., προστ. φάε), φαγώ-θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** μασώ και καταπίνω στερεά ή ημιστερεά τροφή· καταναλώνω τρόφιμα: *τρώμε για να ζούμε, δεν ζούμε για να τρώμε* ‖ *φάγαμε και ήπιαμε με έξοδα τής εταιρείας* ‖ *~ πολύ / λίγο / λαίμαργα / ανόρεχτα / σαν πουλάκι* (ελαφρά) / *σαν γουρούνι* (λαίμαργα) / *για δέκα* (πάρα πολύ) / *τού σκασμού* (μέχρι να φουσκώσω, μέχρι να σκάσω)· ΦΡ. (α) ***να φαν' κι οι κότες*** για να δείξουμε την αφθονία ενός αγαθού: *Λεφτά; ~ !* (β) ***τρώω με δέκα μασέλες*** βλ. λ. *μασέλα* (γ) ***να τρώει η μάννα και στο παιδί / τού παιδιού να μη δίνει*** για πολύ νόστιμο και λαχταριστό φαγητό (δ) (παροιμ.) ***ας τρώει η γριά κι ας μουρμουρίζει ο γέρος*** για ανθρώπους εγωιστές, που θέλουν να κάνουν το δικό τους (ε) ***τρώω με χρυσά κουτάλια*** βλ. λ. *χρυσός* (στ) ***θα φάμε καλά!*** θα καλοπεράσουμε ή θα κερδίσουμε πολλά χρήματα (ζ) ***θα φας / θα φάει καλά!*** (i) ως έκφραση απειλής: *μου κάνει τον μάγκα, αλλά άμα τον αρπάξω καμιά μέρα, θα φάει καλά!* (ii) για να δείξουμε ότι κάποιος δεν συνειδητοποιεί ότι πρόκειται να πάθει κάτι κακό: *αν συνεχίσει έτσι, θα φάει καλά!* **2.** κάθομαι για φαγητό, γευματίζω ή δειπνώ: *θα φάμε μαζί το μεσημέρι* ‖ *τρώμε έξω τα βράδια* (σε εστιατόριο, όχι στο σπίτι) ‖ *τι ώρα τρώτε συνήθως;* **3.** εισπράττω με παράνομο τρόπο, κλέβω εκμεταλλευόμενος τη θέση μου ή χρηματίζομαι: *όσοι ανακατεύονται με τις επιδοτήσεις τρώνε καλά!* ‖ *Φάγανε οι εργολάβοι, φάγανε οι μηχανικοί, φάγανε οι υπάλληλοι τής πολεοδομίας... Έτσι εξηγείται πώς χτίστηκαν τόσα αυθαίρετα μες στο δάσος* • **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) παραβιάζω ή δεν τηρώ νηστεία· δεν νηστεύω: *ασθενείς και οδοιπόροι επιτρέπεται να τρώνε* ‖ *Έφαγες και το Μεγάλο Σάββατο; Αμαρτία!* ΣΥΝ. αρταίνομαι (β) (αρνητ.) αποφεύγω το κρέας και τις ζωικές τροφές κατά την περίοδο τής νηστείας: *δεν ~ τη Μεγάλη Εβδομάδα* ♦ (μετβ.) **5.** μασώ και καταπίνω (ποσότητα τροφής): *το μεσημέρι έφαγα κοτόπουλο με ρύζι* ‖ *φάε όλο το φαΐ σου!* ‖ *δεν τρώει τίποτα σχεδόν τον τελευταίο καιρό* ‖ *~ κάτι στο πόδι* (πρόχειρα)· ΦΡ. (α) ***τρώω τον άμπακο / τον περίδρομο / τον αγλέορα*** καταναλώνω υπερβολική ποσότητα φαγητού (β) ***χαράμι το ψωμί που τρώει*** δεν είναι άξιος για τίποτε, είναι εντελώς άχρηστος (γ) ***φάγαμε ψωμί κι αλάτι (μαζί)*** βλ. λ. *αλάτι* (δ) ***έφαγα τα ψωμιά μου*** (i) (για πρόσ.) είμαι πολύ γέρος, πλησιάζω στον θάνατο: *εγώ τα ψωμιά μου τα έχω φάει, εσείς να δείτε από 'δώ και μπρος τι θα κάνετε* (ii) (για πράγματα) έχω φθαρεί ανεπανόρθωτα, έχω αχρηστευθεί: *αυτή η κουζίνα τα 'φαγε τα ψωμιά της· είναι για πέταμα* (ε) ***τρώω χυλόπιτα*** με απορρίπτει το πρόσωπο στο οποίο δείχνω ερωτικό ενδιαφέρον: *της έκανε πρόταση, αλλά έφαγε χυλόπιτα* (στ) ***το τρώω και με τρώει*** για περιπτώσεις που δεν αισθάνομαι τη γεύση τού φαγητού λόγω ανησυχίας ή θλίψης (ζ) ***τρώω με τα μάτια***

(κάποιον / κάτι) βλ. λ. *μάτι* (η) (παροιμ.) ***θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι ατσάλι*** βλ. λ. *ατσάλι* (θ) ***τρώω τον κόσμο / τη γη*** ψάχνω παντού ή καταβάλλω πάρα πολλές προσπάθειες, αναστατώνω τα πάντα. για να βρω (κάποιον/κάτι): *έφαγα τον κόσμο να σε βρω* || *έφαγα τη γη να σ' αναζητώ* (ι) (ειδικότ.) ***τρώω (κάτι) με το κουτάλι*** βλ. λ. *κουτάλι* (ια) (παροιμ.) ***φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περίδρομο*** για κάτι που επιθυμεί κανείς πάρα πολύ, αλλά το απολαμβάνει μόνο με τα μάτια, δεν μπορεί να το αποκτήσει (ιβ) (παροιμ.) ***φάγαμε το βόδι / τον γάιδαρο κι αφήσαμε την ουρά του*** απομένει μόνο κάτι λίγο (εύκολο ή δύσκολο), για να ολοκληρωθεί η προσπάθειά μας (ιγ) (παροιμ.) ***όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι*** όποιος διαθέτει το κατάλληλο μέσον ή την απαραίτητη δύναμη, απολαμβάνει τα αγαθά (ιδ) (παροιμ.) ***το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό*** (εκφραστ. για την ισχύ τού νόμου τής ζούγκλας) ο ισχυρότερος επικρατεί τού ασθενέστερου (ιε) (παροιμ.) ***έπεσαν τ' άστρα τ' ουρανού και τα 'φαγαν οι χοίροι*** για ανώτερους ανθρώπους που ξέπεσαν και διασύρονται από κατωτέρους τους (ιστ) (παροιμ.) ***το πρόβατο που ξεκόβει απ' το κοπάδι (ή φεύγει απ' το μαντρί) το τρώει ο λύκος*** όποιος αποχωρεί από οργανωμένο σύνολο και ακολουθεί μοναχική πορεία, σίγουρα θα αποτύχει (ιζ) ***όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρώνε οι κότες*** βλ. λ. *ανακατεύω* (ιη) (οικ.-ειρων.) ***το τρώω το φαΐ μου*** είμαι πειθήνιος, υπακούω: *μη μου κακομιλάς. εγώ ~, είμαι καλό παιδί* (ιθ) ***ό,τι φάμε κι ό,τι πιούμε...*** για να δείξουμε τη σημασία που έχει να ζει κανείς ευχάριστα το παρόν, αδιαφορώντας για το αύριο **6.** διατρέφομαι με συγκεκριμένο είδος τροφής: *τα πρόβατα τρώνε χορτάρι* || *τα γουρούνια τρώνε τα πάντα* **7.** (ειδικότ.) μου αρέσει συγκεκριμένο φαγητό, καταναλώνω κάτι με ευχαρίστηση: *τα ~ τα θαλασσινά* || *ο γυιος μου δεν τρώει τα όσπρια* • **8.** δαγκώνω ή τσιμπώ: *μ' έφαγαν τα κουνούπια* || *μ' έφαγε ένας σκύλος* || *ξέρεις τι θα κάνεις, αν σε φάει σφήκα / σκορπιός;* ΦΡ. (α) ***μαύρο φίδι που σ' έφαγε*** αλίμονό σου, τι έχεις να πάθεις... (β) ***με τρώνε / ζώνουν τα φίδια*** βλ. λ. *ζώνω* • **9.** (μτφ.) παραλείπω τμήματα κειμένου κατά την εκφώνηση ή την ανάγνωσή του ή γράμματα όταν γράφω: *διάβαζε βιαστικά κι έφαγε το μισό κείμενο* || *πού είναι το ύψιλον. το έφαγες;* ΦΡ ***τρώω τα λόγια μου*** δεν προφέρω καλά τις λέξεις • **10.** πιστεύω εύκολα σε ό,τι μου λένε: *του είπαν χοντρά ψέματα κι όμως αυτός τα 'φαγε* || *ό,τι του πεις το τρώει. τόσο αφελής είναι!* ΣΥΝ. μασάω. χάφτω· ΦΡ. (α) ***τρώω άχυρα / πίτουρα / λάχανα / κουτόχορτο*** είμαι πολύ εύπιστος ή βλάκας: *κουτόχορτο νομίζεις ότι τρώμε και μας λες τέτοια ψέματα;* (β) ***δεν τα τρώω / μασάω / χάφτω εγώ αυτά!*** δεν ξεγελιέμαι εύκολα. δεν πιστεύω εύκολα τέτοια πράγματα • **11.** (μτφ.) προκαλώ φθορά ή διάβρωση (σε κάτι): *τα βράχια τα 'χει φάει το κύμα* || *τη λαμαρίνα την είχε φάει η σκουριά* || *τα έπιπλα τα 'χε φάει το σαράκι* || *ο σκόρος έφαγε τα μάλλινα ρούχα* || *το πόδι τού τραπεζιού είχε φαγωθεί στην άκρη* **12.** καταστρέφω (κάποιον/κάτι). τον οδηγώ στο χειρότερο σημείο: *τους έφαγαν οι αντιζηλίες και τα μίση* || *ήταν καλό παιδί. αλλά τον έφαγαν οι παλιοπαρέες* || *τον έφαγε το πάθος του για τα χαρτιά / για το ποτό / για τις γυναίκες*· ΦΡ. (α) ***τρώω τα μούτρα μου*** βλ. λ. *μούτρο* (β) (παροιμ.) ***η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη*** βλ. λ. *αφέντης* (γ) ***τρώω το κεφάλι μου*** βλ. λ. *κεφάλι* (δ) ***(ο εγωισμός, η βλακεία, το πείσμα, η ξεροκεφαλιά σου κ.λπ.) θα σε φάει*** (ο εγωισμός, η βλακεία, το πείσμα. η ξεροκεφαλιά σου κ.λπ.) θα σε καταστρέψει: *ας μην ακούει τις συμβουλές μας· το πείσμα του θα τον φάει!* **13.** επιτίθεμαι σε κάποιον, στρέφομαι εναντίον του ή επιδιώκω να τον βλάψω, σε φρ. τού τύπου *μόλις είπε την άποψή του. έπεσαν όλοι επάνω του να τον φάνε!* || *αντί να συνεργάζεστε, εσείς πάτε να φάτε ο ένας τον άλλον!* **14.** κάνω (κάποιον) (συνήθ. με αθέμιτα μέσα) να χάσει τη θέση που κατέχει, να απολυθεί: *ήταν καλός στη δουλειά του, αλλά τον έφαγαν οι συνδικαλιστές, επειδή τους πήγαινε κόντρα* || *αυτόν τον υπουργό θα τον φάνε στον επόμενο ανασχηματισμό* **15.** (+ γεν. προσ. αντων.) κάποιος/κάτι απαιτεί από εμένα να ξοδεύω ορισμένο ποσό για τη συντήρησή του: *το αυτοκίνητο μου τρώει πολλά λεφτά κάθε μήνα* || *οι σπουδές τού γυιου τους στο εξωτερικό τούς τρώνε πολλά λεφτά* **16.** χρησιμοποιώ κάτι και το ξοδεύω, καταναλώνω: *τα φάγαμε τα λεφτά που είχαμε* || *φάγαμε το κρέας που είχαμε στο ψυγείο* || *τρώω το χαρτζιλίκι μου σε βιβλία* || *το αυτοκίνητο τρώει πολλή βενζίνη*· ΦΡ. (παροιμ.) ***η φτήνια τρώει τον παρά*** βλ. λ. *φτήνια* **17.** (ειδικότ.-κακόσ.) σπαταλώ. ξοδεύω χωρίς σύνεση: *έφαγε όλο του το βιος στο καζίνο και τώρα πεινάει!* || *ό,τι οικονομίες είχε τις έφαγε στις διασκεδάσεις* || *όσα βγάζει τα τρώει μέσα σ' ένα βράδυ στα μπουζούκια!* ΣΥΝ. εξαντλώ. δαπανώ **18.** (κακόσ. για χρόνο) ξοδεύω ένα χρονικό διάστημα ή μια περίοδο τής ζωής μου (συνήθ. ανώφελα): *έφαγα τα χρόνια μου στα θρανία* (σπουδάζοντας) || *έφαγε τα νιάτα του στη φυλακή* || *έφαγα τη ζωή μου στα καράβια* (ως ναυτικός) || *φάγαμε μία μέρα στις μετακινήσεις*· ΦΡ. (α) ***τρώω τον χρόνο (κάποιου)*** κάνω (κάποιον) να χάσει πολύτιμο χρόνο για μένα: *μη μου τρως τον χρόνο. ό,τι έχεις να μου πεις, πες το γρήγορα!* (β) (στο ποδόσφαιρο) ***τρώω / ροκανίζω τον χρόνο*** καθυστερώ το παιχνίδι, για να λήξει ο χρόνος τού αγώνα: *όταν μια ομάδα κερδίζει. προσπαθεί να ροκανίσει τον χρόνο. για να κρατήσει τη νίκη* • **19.** παίρνω με απάτη, δόλο, παράνομη πράξη (κάτι που ανήκει σε άλλον): *έφαγε τα λεφτά τής επιχείρησης* || *τον κορόιδεψε και του έφαγε ένα εκατομμύριο* ΣΥΝ. καταχρώμαι **20.** (ειδικότ.) αφαιρώ με παράνομο τρόπο μέρος από τα χρήματα που διαχειρίζομαι: *ποιοι έφαγαν τα δις των κοινοτικών κονδυλίων;* • **21.** ζητώ (κάτι) φορτικά και επίμονα, γίνομαι ενοχλητικός με τις συνεχείς παρακλήσεις ή παροτρύνσεις μου: *με έφαγε να πάμε στον κινηματογράφο* || *τον έφαγε να της πάρει γούνα* || *τα παιδιά μ' έφαγαν να τα πάω στο λούνα-παρκ* ΣΥΝ. παρακαλώ. ικετεύω, πιέζω· ΦΡ. (α) ***τρώω τ' αφτιά (κάποιου)*** (κυρ. στον αόρ.) βλ. λ. *αφτί* (β) ***τρώω το κεφάλι (κάποιου)*** (κυρ. στον αόρ.) ζαλίζω κάποιον μιλώντας συνεχώς (γ) ***τρώω / ξύνω τα νύχια μου (για κάτι)*** επιθυμώ (κάτι) έντονα, αδημονώ: *~ για καβγά* (επιδιώκω συνεχώς διενέξεις, προσπαθώ να δημιουργήσω καβγάδες) (δ) (οικ.) ***τρώω τα λυσσ(ι)ακά μου / τα συκώτια μου*** προσπαθώ με κάθε τρόπο. καταβάλλω οποιαδήποτε προσπάθεια, κάνω το παν. προσπαθώ με κάθε μέσο να πετύχω κάτι: *έφαγε τα λυσσ(ι)ακά του να τον πείσει. αλλά δεν το κατόρθωσε* (ε) ***τρώω τα μουστάκια μου με κάποιον*** τσακώνομαι. έχω έντονη αντιδικία με κάποιον: *φάγανε τα μουστάκια τους για το ποιος θα αναλάβει τη διοίκηση* (στ) ***φάε τη γλώσσα σου / που να φας τη γλώασα σου*** βλ. λ. *γλώσσα* (ζ) ***τρώω (τα) σίδερα*** βλ. λ. *σίδερο* **22.** παθαίνω (κάτι) (από απροσεξία, αμέλεια, χωρίς να το περιμένω): *εκεί που περπατούσα. έφαγα μια τούμπα!* || *έφαγα μια γλίστρα στον δρόμο και χτύπησα στον μηρό* • **23.** (για συναισθήματα, επιθυμίες, πάθη κ.λπ.) βιώνω (κάτι) πολύ έντονα, με απασχολεί (κάτι) πάρα πολύ: *τον τρώει ο καημός* || *ποιος ξέρει το σαράκι* (στενοχώρια) *που τρώει την καρδιά μου!* || *με τρώει η περιέργεια / η αγωνία / ο φθόνος / η ζήλια* ΣΥΝ. βασανίζω. μαστίζω. κατατρύχω. φθείρω, τυραννώ **24.** φθείρω ψυχικά. ενοχλώ ή ταλαιπωρώ (κάποιον) με τις ενέργειές μου: *μ' έφαγε με τη γκρίνια του!* || *μ' έχει φάει με τις ανοησίες της* || *τον έφαγε τον άνθρωπο με τις ιδιοτροπίες του* • **25.** επικρατώ σε μάχη ή αγώνα. αναδεικνύομαι ανώτερος από αντίπαλο: *θα σας φάμε στο ντέρμπι τής Κυριακής* || *αν και μικρός. τον τρώει στο τρέξιμο* ΣΥΝ. νικώ. ξεπερνώ • **26.** σκοτώνω (κάποιον): *τον έφαγαν μπαμπέσικα / στον ύπνο* || *πίσω και σ' έφαγα!* (οπισθοχώρησε, γιατί θα σε σκοτώσω) || *αυτός στην Κατοχή έφαγε κόσμο και κοσμάκη*· ΦΡ. (α) ***τρώω (κάποιον) λάχανο*** (i) τον νικώ ολοκληρωτικά, τον εξευτελίζω: *στο ματς τής Τρίτης τούς φάγαμε λάχανο!* (ii) τον φονεύω, χωρίς να προλάβει να αντιδράσει ή χωρίς να φταίει: *πήγε άδικα ο άνθρωπος· τον φάγανε λάχανο!* ΣΥΝ. φονεύω (β) ***(κάποιον) τον τρώει το μαύρο χώμα / σκοτάδι*** για κάποιον που σκοτώθηκε **27.** γίνομαι στόχος επιθετικής ενέργειας (φραστικής ή σωματικής) (από κάποιον): *~ κράξιμο / βρίσιμο / κατσάδα* (έντονη αποδοκιμασία) || *~ μπουνιά / κλοτσιά / σφαλιάρα / χαστούκι / αγκωνιά / γονατιά*· ΦΡ. (α) ***τρώω ξύλο*** με δέρνει κάποιος: *έφαγε πολύ ξύλο από τον πατέρα του* (β) (απειλητικά) ***θα τις φας!*** θα φας ξύλο (βλ. *τρώω ξύλο*), θα σε δείρω: *κάτσε ήσυχα, γιατί ~!* (γ) ***τρώω τής χρονιάς μου / το ξύλο τής χρονιάς μου*** με δέρνουν αλύπητα **28.** καταβροχθίζω. κατασπαράζω: *«μην κουνηθείτε, γιατί θα σας φάω!» είπε ο δράκος* || *ο λύκος άρπαξε το αρνί και το 'φαγε*· ΦΡ. (απειλητικά) ***θα σε φάω!*** θα σου συμπεριφερθώ άσχημα, θα σε δείρω: *κάτσε ήσυχα, γιατί ~!* **29.** (αρνητ.) για να πείσουμε κάποιον ότι δεν πρέπει να φοβάται, ότι δεν θα πάθει τίποτα: *πλησίασε, δεν θα σε φάω!* || *μη φοβάσαι τη μηχανή, δεν (σε) τρώει!* (πβ. *δεν δαγκώνει*) **30.** (για μηχανήματα) προκαλώ φθορά (σε κάποιον/κάτι που έρχεται σε επαφή με μένα): *η κοπτική μηχανή τού 'φαγε δύο δάχτυλα* || *το μαγνητόφωνο έφαγε την κασέτα* ΣΥΝ. κόβω, μασάω **31.** (ειδικότ. για μηχανήματα που λειτουργούν με κέρματα) κατακρατώ το κέρμα. χωρίς να εκτελέσω την προβλεπόμενη λειτουργία: *το τηλέφωνο μου 'φαγε το εικοσάρικο* || *έριξα δύο κέρματα στον κερματοδέκτη και μου τα 'φαγε!* **32.** (στα ομαδικά αθλήματα) δέχομαι γκολ, καλάθι, πόντο κ.λπ. από τον αντίπαλο: *φάγαμε δύο γκολ στο πρώτο ημίχρονο* || *η ομάδα έτρωγε το ένα καλάθι πίσω από το άλλο*· ΦΡ. (οικ.) ***την τρώω*** ηττώμαι, χάνω: *τη φάγαμε από τους Δανούς και αποκλειστήκαμε!* || *κάθε βδομάδα την τρώτε από τους αντιπάλους σας* **33.** σε φράσεις στον παρακείμενο. για να δείξουμε ότι μια κατάσταση χαρακτηρίζει σε υπερβολικό βαθμό κάποιον/κάτι: *κοίταξε τα ράφια· τα 'χει φάει η σκόνη!* (είναι γεμάτα σκόνη) || *τον έχει φάει η τηλεόραση* (βλέπει υπερβολικά τηλεόραση) || *Δεν τον βλέπεις πώς έγινε; Τον έχει φάει ο έρωτας* (τον έχει κυριεύσει, τον έχει ταλαιπωρήσει) **34.** (αργκό) στην προστακτική ***φάε / φά'*** ως έκφραση αποδοκιμασίας για συγκεκριμένο πρόσωπο: *φάε έναν τύπο!* || *φά' τον βλάκα. πώς κοιτάζει!* **35.** υφίσταμαι (κάτι), αναγκάζομαι να υποστώ (κάτι) παρά τη θέλησή μου: *γυρνώντας σπίτι έφαγα όλη τη βροχή* || *έφαγα όλο το κρύο περιμένοντας να έρθεις*· ΦΡ. (οικ.) ***τρώω κάποιον / κάτι στη μούρη / στη μάππα*** για ενοχλητικά πρόσωπα ή καταστάσεις που αναγκαζόμαστε να υποστούμε: *με άφησες μόνο μαζί του και τον έφαγα δυο ώρες στη μάππα!* **36.** μου επιβάλλεται (κάτι) ως ποινή. τιμωρία: *~ πρόστιμο / πέντε χρόνια φυλακή* || (στο δικαστήριο) *–Πόσο έφαγε; –Δυο χρόνια με αναστολή* || (στο ποδόσφαιρο) *έφαγε κόκκινη κάρτα* (αποβλήθηκε) **37.** (κακόσ.) βγάζω (κάποιον) από τη μέση. τον εξουδετερώνω (συνήθ. με ανήθικα / αθέμιτα μέσα): *ήταν καλός πολιτικός. αλλά τον έφαγαν οι εσωκομματικοί του αντίπαλοι* || *τον έφαγαν τα μεγάλα συμφέροντα, γιατί δεν χαριζόταν σε κανέναν* **38.** (τριτοπρόσ. ***τρώει, τρώνε***) κάτι μου προκαλεί φαγούρα: *με τρώει το γόνατο / το αφτί / η χούφτα μου* || *με τρώνε τα ρούχα μου / τα εξανθήματα στο δέρμα* || *με τρώει το κεφάλι μου και ξύνομαι συνέχεια*· ΦΡ. (α) ***με τρώει η μύτη μου*** βλ. λ. *μύτη* (β) ***με τρώει η γλώσσα μου*** βλ. λ. *γλώσσα* (γ) (οικ.) ***με τρώει ο πισινός / κώλος μου (για κάτι)*** θέλω πολύ να κάνω (κάτι), που μπορεί. όμως, να έχει και αρνητικές συνέπειες: *σε τρώει ο κώλος σου να χάσεις τα λεφτά σου στα χαρτιά!* ΣΥΝ. πηγαίνω γυρεύοντας (δ) ***με τρώει το χέρι μου*** (μτφ., συχνά ως απειλή προς κάποιον) είμαι έτοιμος να χειροδικήσω ♦ (μεσοπαθ. ***τρώγομαι***) **39.** (κυριολ.) είμαι κατάλληλος για κατανάλωση. φαγώσιμος: *αυτό τρώγεται;* || *ένα είδος μανιταριών που δεν τρώγονται* **40.** (κατ' επέκτ.) αξίζω να με φάει κανείς: *το φαγητό είναι χάλια. δεν τρώγεται* **41.** (μτφ.) είμαι υποφερτός. δεν προκαλώ αντιπάθεια: *δεν είναι όμορφη. αλλά τρώγεται* || *εσύ πια δεν τρώγεσαι με τίποτε!* (είσαι εντελώς ανυπόφορος) || *δεν τρώγεται μήτε ωμός μήτε ψημένος* (είναι εντελώς ασυμβίβαστος ή ανυπόφορος) **42.** αξιώνω (κάτι) φορτικά. ζητώ με επιμονή: *φαγώθηκε να παντρευτεί· και τι κατάλαβε;* || *έναν χρόνο τώρα τρώγεται να του πάρω αυτοκίνητο* **43.** μεμψιμοιρώ συνεχώς. τα βάζω με τους άλλους ή με τον εαυτό μου, εκφράζω συνεχώς παράπονα: *τρώγεται διαρκώς για το*

μεροκάματο || *όλη μέρα τρώγεται για το τίποτα* || *τρώγομαι με τα ρούχα μου* (γκρινιάζω συνέχεια, δεν με ευχαριστεί τίποτε και κανένας, φιλονικώ με όλους και με τον εαυτό μου) **44.** έρχομαι σε σύγκρουση, καβγαδίζω (με κάποιον): *τρώγεται συνέχεια με τους συναδέλφους του* || (εμφατ.) *τρώγονται σαν τα σκυλιά* ΑΝΤ. συμφιλιώνομαι, φιλιώνω, μονοιάζω **45.** (ειδικότ. η μτχ. ***φαγωμένος***, -η, -ο) αυτός που έχει καταναλώσει την απαραίτητη τροφή, που έχει γευματίσει: *ευχαριστώ, δεν θα πάρω τίποτα· είμαι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μασώ, ροκανίζω (με τα δόντια)», < *trˉ-g- < *trō-g- (με ένθημα -g-), μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ter- «τρίβω, τρυπώ», πβ. αρμ. t'urc «πιγούνι, μασητήρας», λατ. tergere «μασώ, λειαίνω», γοτθ. þairko «τρύπα» κ.ά. Ομόρρ. *τρώγ-λη, τράγ-ος, τραγ-ανός* κ.ά. Η σημ. «τρώγω», μέσω τής οποίας αντικαταστάθηκε το αρχ. *έσθίω*, είναι μτγν.].

τσ κ. **τσου** (επιφών.) για την έκφραση άρνηση ή, επαναλαμβόμενο, για την έκφραση αποδοκιμασίας.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

Τ.Σ.Α. (το) Ταμείο Συντάξεως Αυτοκινητιστών.

τσαγαλί (το) {άκλ.} (διαλεκτ.) το πρασινωπό χρώμα τού χλωρού αμυγδάλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

τσάγαλο (το) (διαλεκτ.) το χλωρό αμύγδαλο, αυτό που δεν έχει ακόμη ωριμάσει πλήρως.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *διά-γαλο* «γεμάτο γάλα» (< *διά* + *γάλα*) ή < *σύ-γαλο* < *συ(ν)-* + *γάλα*, ενώ έχει προταθεί και η αναγωγή στο τουρκ. çağla (bademi) «άγουρο αμύγδαλο» < περσ. čağāla].

τσαγανό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ζωηρότητα και το νεύρο, το θάρρος: *δεν έχει το ~ που χρειάζεται γι' αυτή τη δουλειά* ΣΥΝ. δύναμη, ζωτικότητα.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μεσν. *τσαγανός* (βλ.λ.) με μτφ. σημ.].

τσαγανός (ο) **1.** ΖΩΟΛ. ο κάβουρας • **2.** εσοχή τής ραπτομηχανής, όπου τοποθετείται η σαΐτα με το μασουράκι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çağanoz «κάβουρας»].

τσαγγαράδικο (το) → τσαγκαράδικο

τσαγγάρης (ο) → τσαγκάρης

τσαγγάρικο (το) → τσαγκάρικο

τσαγγαροδευτέρα (η) → τσαγκαροδευτέρα

τσαγγός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** ο ταγγός (βλ.λ.) **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι ιδιότροπος και ασυμβίβαστος ΣΥΝ. δύστροπος, δύσκολος.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *ταγγός*].

τσαγερία (η) {τσαγεριών} κατάστημα όπου σερβίρουν κυρίως τσάι ΣΥΝ. (λόγ.) τεϊοποτείο.
[ΕΤΥΜ. < θ. *τσαγ-* (*τσάι, -αγιού*) + παραγ. επίθημα *-ερία*].

τσαγερό (το) η τσαγιέρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τσάι* + παραγ. επίθημα *-ερό*, με ευφωνικό *-γ-*].

τσαγιέρα (η) {τσαγεριών} (λαϊκ.) σκεύος για την παρασκευή, τη διατήρηση τής θερμοκρασίας και το σερβίρισμα τού τσαγιού.
[ΕΤΥΜ. < *τσάι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, με ευφωνικό *-γ-*].

τσαγκαράδικο (το) το τσαγκάρικο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τσαγκάρης* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *βενζιν-άδικο*].

τσαγκάρης (ο) {τσαγκάρηδες κ. τσαγκαράδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει ή και επιδιορθώνει υποδήματα ΣΥΝ. παπουτσής, υποδηματοποιός, υποδηματοδιορθωτής.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσαγγάριος* / *τζαγγάριος* < *τζάγγη* «είδος υποδήματος» < λατ. zanca, λ. παρθικής αρχής].

τσαγκάρικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται και επιδιορθώνονται παπούτσια ΣΥΝ. (λόγ.) υποδηματοποιείο. Επίσης **τσαγκαράδικο**.

τσαγκαροδευτέρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η αργία τής Δευτέρας, που είχαν καθιερώσει οι τσαγκάρηδες **2.** (σκωπτ.) εργάσιμη ημέρα, την οποία μεταβάλλει κανείς σε αργία από τεμπελιά: *Γιατί δεν πήγες σήμερα στη δουλειά; Τι είναι, ~;*

τσαγκρουνιά (η) (διαλεκτ.) η γρατζουνιά (βλ.λ.).

τσαγκρουνίζω ρ. (διαλεκτ.) γρατζουνίζω (βλ.λ.).

τσάι (το) [1895] {τσαγ-ιού | (σπανιότ.) -ια, -ιών} **1.** (α) θαμνώδες φυτό με αρωματικά λευκά λουλούδια και αειθαλή φύλλα ΣΥΝ. (λόγ.) τεϊόδεντρο (β) τα αποξηραμμένα φύλλα τού φυτού, επεξεργασμένα ή μη ΣΥΝ. (λόγ.) τέιον **2.** (συνεκδ.) το αφέψημα που παρασκευάζεται από το βράσιμο των αποξηραμμένων φύλλων τού παραπάνω φυτού και καταναλώνεται ως ζεστό ή κρύο ρόφημα: *ελαφρύ / βαρύ ~* || *~ μαύρο / πράσινο / στιγμιαίο / με λεμόνι / με γάλα / Κεϋλάνης / με άρωμα γιασεμιού* || *φτειάχνω / σερβίρω ~* || *οι Άγγλοι παίρνουν το ~ τους στις πέντε* || *είναι ώρα για ~* || *φλιτζάνι / σερβίτσιο / κουτί / κουταλάκι / σουρωτήρι / φακελάκι τσαγιού* ΣΥΝ. (λόγ.) τέιον· ΦΡ. (ειδικότ.) ***τσάι τού βουνού*** θερμαντικό αφέψημα που παρασκευάζεται από τα άνθη διαφόρων αρωματικών φυτών, τα οποία φυτρώνουν σε υψόμετρο άνω των χιλίων μέτρων **3.** (συνεκδ.) απογευματινή συνάντηση, κατά την οποία προσφέρεται στους καλεσμένους το παραπάνω αφέψημα (σημ. 2) μαζί με μπισκότα, κέικ, γλυκά κ.ά.: *πήραμε μια πρόσκληση για ~* || *η αίθουσα διατίθεται για ~, συνεστιάσεις και κοινωνικές εκδηλώσεις* || *χορευτικό ~* || *~ των κυριών τού φιλανθρωπικού σωματείου* **4.** κάθε έγχυμα (βλ.λ.) αποξηραμμένων φύλλων από συγκεκριμένο φυτό ή από μείγμα τμημάτων των με θεραπευτικές ιδιότητες: *~ από βότανα.* — (υποκ.) ***τσαγάκι*** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος.*
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. tsaĭ, βλ. κ. *τέιο*].

τσακ (το) {άκλ.} **1.** συνήθ. στη ΦΡ. (α) ***στο τσακ*** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: *έφτασες ~· λίγο ακόμη και θα έφευγα* || *~ πρόλαβα το λεωφορείο* (β) (προφορ.) ***τσακ μπαμ*** αμέσως: *ζήτησα έναν καφέ και, ~, μου τον έφερε!* • **2.** (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): *και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει ο διακόπτης τού ρεύματος!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τσακάλι (το) {τσακαλ-ιού | -ιών} **1.** ΖΩΟΛ. σαρκοφάγο θηλαστικό, συγγενικό με τον λύκο και τον σκύλο, που έχει γκριζοκίτρινο τρίχωμα, κοκκινωπή ουρά με μαύρη άκρη και χρυσοκάστανα μάτια, κυνηγά κυρ. τη νύχτα και τρέφεται με μικρά τρωκτικά (συνήθ. ποντικούς), έντομα, πτώματα και με απορρίμματα που αφήνουν οι άνθρωποι **2.** (μτφ.) πρόσωπο με μεγάλες ικανότητες, που τα καταφέρνει σε ό,τι κάνει: *είναι ~, του αναθέτουν όλες τις δύσκολες υποθέσεις* ΣΥΝ. επιτήδειος **3.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που το χαρακτηρίζει η σκληρότητα, η απανθρωπιά, η βία: *τα ~ τού υποκόσμου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çakal < περσ. šagāl, πβ. κ. σανσκρ. śrgāla].

τσακαλόλυκος (ο) σαρκοφάγο θηλαστικό που προέρχεται από διασταύρωση τσακαλιού και λύκου.

τσάκα-τσάκα κ. **τσάκα-τσούκα** επίρρ. (καθημ.) αμέσως, χωρίς καθυστέρηση ΣΥΝ. τάκα-τάκα.

τσακίδια (τα) (λαϊκ.-κυριολ.) το μέρος όπου μπορεί κανείς να γκρεμιστεί· (υβριστ.) στη φράση ***στα τσακίδια!*** φύγε να μη σε βλέπω, χάσου από μπροστά μου ΣΥΝ. στον διάολο!
[ΕΤΥΜ. < *τσακίζω* + επίθημα *-ίδια* (πληθ. τού *-ίδι*), πβ. κ. *πριον-ίδια*].

τσακίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσάκισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) κομμάτια, το σπάζω, το συντρίβω: *~ ένα κλαδί / μια βέργα* || (μτφ.) *~ το νερό* (μετριάζω την ψυχρότητά του, το κάνω χλιαρό) || (παροιμ.) *«η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει»* **2.** διπλώνω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα μέρη: *~ ένα χαρτί στα δύο / στα τέσσερα* || *οι περισσότερες σελίδες τού βιβλίου είναι τσακισμένες* **3.** (μτφ.) καταβάλλω (κάποιον), τον υποβάλλω σε βάσανα και ταλαιπωρίες, τον κάνω να χάσει τη δύναμη ή το σθένος του: *την τσάκισαν τα γηρατειά* || *αυτός ο θόρυβος μου τσάκισε τα νεύρα* || *μας τσάκισε η λύπη / αυτή η δουλειά / ο πληθωρισμός / ο υγρός καιρός* || *φαινόταν τσακισμένος ύστερα από το ξενύχτι / την αρρώστια* || *~ κάποιον στο ξύλο* (τον δέρνω πάρα πολύ, ανελέητα) ΣΥΝ. εξαντλώ, εξασθενίζω **4.** (μτφ.) καταβάλλω (κάποιον) σε μάχη ή αγώνα, κατανικώ: *οι στρατιωτικές μας δυνάμεις τσάκισαν τον εχθρό* ΣΥΝ. καταστρέφω ΑΝΤ. νικώμαι, ηττώμαι **5.** (μτφ.) καταναλώνω κάτι με βουλιμία: *το τσάκισα χθες το παστίτσιο* ♦ (αμετβ.) **6.** (για άνεμο ή ψύχος) μειώνεται η ένταση ή η δριμύτητά μου, καταπαύω: *η παγωνιά / η θύελλα τσάκισε* ΣΥΝ. κοπάζω, ησυχάζω, μαλακώνω, πέφτω (μτφ.) ΑΝΤ. δυναμώνω, χειροτερεύω **7.** (μτφ.) καταβάλλομαι από κάποιον, χάνω τη δύναμη, το σθένος, τη ζωτικότητά μου κ.λπ.: *τσάκισε η υγεία του από την υπερκόπωση* || *τσάκισε από τα βάσανα και τις αρρώστιες* || *τσακίζει η καρδιά μου* (λυπούμαι πάρα πολύ, συγκινούμαι) ΣΥΝ. νικώμαι, εξασθενώ, κουράζομαι, εξαντλούμαι· (μεσοπαθ. ***τσακίζομαι***) **8.** γίνομαι κομμάτια, συντρίβομαι, τραυματίζομαι βαριά: *το σκάφος τσακίστηκε στα βράχια* || *έπεσε και τσακίστηκε* • **9.** δείχνω μεγάλη προθυμία για κάτι, γίνομαι θυσία: *τσακίστηκε να περιποιηθεί τους καλεσμένους της* || *κάθε μέρα τσακίζεται να μας ευχαριστήσει* ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι, (μτφ.) σκοτώνομαι, (μτφ.) σκίζομαι, κόπτομαι **10.** (α) (οικ.) εκτελώ κάτι (για το οποίο πήρα εντολή) πολύ γρήγορα: *πες του να τσακιστεί να έλθει εδώ που τον θέλω* || *τσακίσου να φέρεις το ξεσκονόπανο τώρα!* (β) (υβριστ. στην προστ.) φύγε από εδώ γρήγορα, ξεκουμπίσου! ΣΥΝ. (άι) στα τσακίδια! δρόμο!
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *τσακ* (ηχομιμητ. λ.). Κατ' άλλη άποψη, < *τσακίον* «είδος μαχαιριού που διπλώνει στα δύο», (αγν. ετύμου), ενώ τελείως απίθανη θεωρείται η αναγωγή στο ρ. **δι-ακκίζομαι* «κάνω ακκισμούς»].

τσακίρ (το) {άκλ.} (λαϊκ.) στη ΦΡ. ***τσακίρ κέφι*** μεγάλο κέφι, κατάσταση έντονης ευφορίας και ελαφράς μέθης: *φτάνω στο ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cakirkeyf «ελαφρώς μεθυσμένος»].

τσακίρης (ο) {τσακίρηδες}, **τσακίρισσα** (η) (λαϊκ.) αυτός που έχει γαλάζια μάτια ΣΥΝ. γαλανομάτης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çakir].

τσακίρικος, -η, -ο (λαϊκ.) (για μάτια) αυτός που έχει γαλάζιο χρώμα· (μτφ.) ελκυστικός, γοητευτικός: *~ βλέμμα.*

τσάκιση (η) (λαϊκ.) **1.** η πτυχή υφάσματος **2.** (συνεκδ.) η γραμμή που σχηματίζεται από την πτυχή τού υφάσματος κατά το σιδέρωμα: *πρόσεχε μη χαλάσεις την ~ τού παντελονιού σου* || *παντελόνι με καλή / ίσια ~.*

τσάκισμα (το) [μεσν.] {τσακίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σπάσιμο σε κομμάτια: *το ~ τού καρυδιού* **2.** το δίπλωμα σε δύο ή περισσότερα μέρη: *το ~ τού χαρτιού στα δύο* **3.** το δίπλωμα τής γωνίας σελίδας βιβλίου / τετραδίου **4.** η πτυχή υφάσματος και η γραμμή που σχηματίζεται κατά το σιδέρωμα: *το ~ τού φορέματος / τού παντελονιού* ΣΥΝ. τσάκιση, πιέτα • **5.** (για ψύχος και άνεμο) ελάττωση τής έντασης ή τής δριμύτητας ΣΥΝ. μετριασμός, κατάπαυση **6.** (μτφ.) καταβολή ή εξασθένηση δυνάμεων, σθένους, ζωτικότητας κ.λπ.: *~ τού οργανισμού / τού ηθικού / τής αξιοπρέπειας* ΣΥΝ. εξάντληση **7.** (μτφ.) η κατάπνιξη, η συντριβή: *το ~ τής εξέγερσης / τής αντεπανάστασης* • **8.** το τμήμα που επαναλαμβάνεται, η επωδός ή οποιαδήποτε μελωδική παρεμβολή σε τραγούδι ΣΥΝ. ρεφρέν, γύρισμα **9.** ***τσακίσματα*** (τα) (α) λυγίσματα τού κορμιού, κουνήματα τής μέσης κατά το βάδισμα ή τον χορό (β) τα νάζια που γίνονται από φιλαρέσκεια ΣΥΝ. σκέρτσα, τσαλίμια, καμώματα, (λόγ.) ακκισμοί.

τσακιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανίσει: *~ ελιές* ΣΥΝ. κοπανισμένος ΑΝΤ. ατσάκιστος, ακοπάνιστος • **2.** αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: *~ γιακάς* ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ΑΝΤ. ατσάκιστος, απτύχωτος· ΦΡ. (α) ***δεν έχω πεντάρα τσακιστή*** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) ***δεν δίνω πεντάρα / δεκάρα τσακιστή*** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) ***δεν αξίζω πεντάρα / δε-***

κάρα τσακιστή δεν αξίζω τίποτα.

τσακμάκι (το) {τσακμακ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κομμάτι χάλυβα που με την τριβή πάνω σε πυρόλιθο παράγει σπινθήρες, οι οποίοι μεταδίδονται σε φιτίλι **2.** (συνεκδ.) ο αναπτήρας που αποτελείται από χάλυβα και πυρόλιθο και λειτουργεί με τον παραπάνω τρόπο: *φέρε μου το ~ ν' ανάψω τη φωτιά* **3.** (μτφ.) αυτός που συλλαμβάνει αμέσως μια ιδέα, ο έξυπνος: *παιδί ~* ΣΥΝ. σπίρτο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çakmak].

τσακμακόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η πέτρα τού τσακμακιού (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) ο πυρόλιθος ΣΥΝ. στουρναρόπετρα.

τσακωμός (ο) ο διαπληκτισμός και η συνακόλουθη διακοπή των σχέσεων: *μετά τον ~ τους δεν ξαναμίλησαν* ‖ *δεν πρέπει να παίρνει κανείς στα σοβαρά τους ~ των ερωτευμένων* ‖ *οι ~ μέσα στην οικογένεια δεν είναι κάτι ασυνήθιστο* ΣΥΝ. μάλωμα, καβγάς ΑΝΤ. συμφιλίωση, μόνοιασμα. Επίσης **τσάκωμα** (το).

Τσάκωνας (ο) {Τσακώνων}, **Τσακώνισσα** (η) ο κάτοικος τής Τσακωνιάς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. εθνωνύμιο, αβεβ. ετύμου, πιθ. από το περιγραφικό όν. *ἔξω Λάκωνες* με τροπή τού -ξ- σε -τσ- (πβ. κ. τσακων. *τσερέ* = *ξηρός*) και σίγηση τού -λ-: *ἔξω Λάκωνες* > **Τσω-άκωνες* > *Τσάκωνες* (με έκκρουση). Λιγότερο πιθ. η αναγωγή στη φρ. *εἰς τοὺς Λάκωνας*, καθώς και η σύνδεση με το επίθ. *τραχύς* μέσω αμάρτυρου τ. **τράχωνες* (< *τράχων* «τραχύ, ανώμαλο έδαφος»). Έχει προταθεί επίσης η συσχέτιση με το μεσν. *διάκονες* «υπηρέτες, φύλακες κάστρων», ενώ η υπόθ. περί ετυμολ. από το αλβ. tsakon «τραχύ έδαφος» δεν αιτιολογείται σημασιολογικώς].

Τσακωνιά (η) [μεσν.] το ΝΑ. τμήμα τής επαρχίας Κυνουρίας τού νομού Αρκαδίας, όπου ομιλείται η τσακωνική διάλεκτος, νεοελληνική διάλεκτος δωρικής προελεύσεως με πολλά αρχαϊκά στοιχεία.

τσακωνικός, -ή, -ό κ. **τσακώνικος, -η, -ο 1.** αυτός που σχετίζεται με τους Τσάκωνες (τους κατοίκους τής Τσακωνιάς) ή την Τσακωνιά: *~ χορός / διάλεκτος* **2. *Τσακώνικα*** (τα) η διάλεκτος των Τσακώνων (βλ. λ. *Τσακωνιά*).

τσακώνω ρ. μετβ. {τσάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** πιάνω (κάποιον), τον συλλαμβάνω στην παγίδα: *παραφύλαξαν και τσάκωσαν τον διαρρήκτη* ‖ *~ κάποιον στα πράσα* (τον πιάνω την ώρα ακριβώς που κάνει κάτι, λ.χ. κλοπή, ύποπτη ή παράνομη πράξη κ.λπ.) ΣΥΝ. παγιδεύω, αρπάζω, γραπώνω **2.** (+να) συλλαμβάνω (κάποιον) να κάνει (κάτι κακό): *τον τσάκωσαν να κλέβει* ‖ *αν σε τσακώσω να το ξανακάνεις, θα σε διώξω!* **3.** (λαϊκ.) αρπάζω (κάτι), πιάνω σφιχτά με απότομη κίνηση: *μόλις μπήκε, τσάκωσε το μπουκάλι από το τραπέζι* **4.** (λαϊκ.) παίρνω και κρατώ στα χέρια μου· κυρ. στον αόρ. και στην προστ. ***τσάκωσε*** / (κ. αργκό) ***τσάκω'***: *τσάκωσ' τα χιλιάρικα και φύγε!* ‖ *τσάκω' το μερτικό σου* **5.** (μεσοπαθ. ***τσακώνομαι***) έρχομαι σε προστριβή ή σύγκρουση (με κάποιον), μαλώνω: *μην τσακώνεστε για μικροπράγματα* ‖ *τσακώνονταν και πήγα να τους χωρίσω* ‖ *τσακώθηκαν και διέλυσαν τον αρραβώνα* ‖ *έχει τσακωθεί με τους περισσότερους φίλους του* ΣΥΝ. μαλώνω, καβγαδίζω, (λογιότ.) διαπληκτίζομαι ΑΝΤ. συμφιλιώνομαι· ΦΡ. ***είμαι τσακωμένος (με κάποιον)*** έχω μαλώσει, έχω έλθει σε ρήξη (με κάποιον)· δεν διατηρώ σχέσεις, δεν του μιλάω: *δεν μιλάμε πια· είμαστε τσακωμένοι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < *τσακίον* «είδος μαχαιριού» (βλ. κ. *τσακίζω*), ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, < **ψακώνω* (πβ. κ. *ψευδός – τσευδός*), από συμφυρμό των λ. *ψάχνω* και *μαγκώνω*. Έχει ακόμη προταθεί η αναγωγή στον δωρ. τ. *σακῶ (-όω)* (αττ. *σηκῶ*, βλ. λ. *σηκώνω*), με τη σημ. «βάζω (το αρνί) στον σηκό, δηλ. στο ζύγι», μέσω τ. **σσακώω* από συνεκφορά με αντων.].

τσακωτός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) στη ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) τσακωτό*** πιάνω (κάποιον) την ώρα που κάνει κάτι ύποπτο ή κακό: *τον έκαναν τσακωτό την ώρα που έκλεβε*.

τσαλαβούτας (ο) (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) αυτός που βαδίζει απρόσεκτα και πατά μέσα στις λάσπες **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που ενεργεί, εργάζεται κ.λπ. χωρίς τάξη και σύστημα, απρόσεκτα: *μη βασίζεσαι σ' αυτόν, είναι ~ στη δουλειά του* ΣΥΝ. τσαπατσούλης, άτσαλος, ακατάστατος.

τσαλαβουτώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τσαλαβουτάς... | τσαλαβούτησα} (λαϊκ.) **1.** βαδίζω απρόσεκτα και πατώ μέσα σε λάσπη ή νερά **2.** (μτφ.) κολυμπώ στα ρηχά, χτυπώντας από φόβο ή για διασκέδαση τα χέρια και τα πόδια στο νερό: *τα πιτσιρίκια τσαλαβουτούσαν στην άκρη τού γιαλού* **3.** (μτφ.) είμαι τσαπατσούλης, σκέπτομαι, ενεργώ, εργάζομαι κ.λπ. απρόσεκτα και επιπόλαια, χωρίς τάξη ή σύστημα: *ώρες τσαλαβουτούσε μέσα στα βιβλία, αλλά δεν έμαθε τίποτα*. — **τσαλαβούτημα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *άτσαλα βουτώ* ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < *έξαλλα βουτῶ*].

τσαλάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ζάρα που σχηματίζεται σε ύφασμα.

τσαλακώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσαλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** μαζεύω κάτι άτσαλα, το διπλώνω πρόχειρα έτσι, ώστε να σχηματίσει ζάρες: *~ χαρτί / έγγραφο / γράμμα / τα ρούχα μου* ‖ *τσαλακωμένο φόρεμα / σακάκι / παντελόνι* ΑΝΤ. ισιώνω, σιδερώνω **2.** (για μέταλλα) συμπιέζω, ώστε να αλλοιωθεί η μορφή του: *~ μια λαμαρίνα* **3.** (μτφ.) μειώνω, υποβιβάζω: *~ την αξιοπρέπεια / την υπόληψη κάποιου* ΣΥΝ. καταρρακώνω, (μτφ.) εξευτελίζω, (καθημ.) στραπατσάρω (μτφ.) ΑΝΤ. εξυψώνω, εξαίρω **4.** (αργκό) καταστρέφω την εξωτερική εμφάνιση (κάποιου) χτυπώντας τον, τραυματίζοντάς τον: *κάτσε στη μπάντα, γιατί θα σου τσαλακώσω τη μούρη!* ♦ **5.** (αμετβ.) σχηματίζω εύκολα άτσαλες πτυχές ή ζάρες: *το λινό ύφασμα τσαλακώνει εύκολα*. — **τσαλάκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **ψαλακώνω* (με τροπή τού -ψ- σε τσ-, πβ. κ. *ψευδός – τσευδός*) < μτγν. *ψαλάσσω* «αγγίζω ελαφρά» (πβ. *ψαλακτός*) < αρχ. *ψάλλω* + παραγ. επίθημα *-άσσω* (πβ. κ. *αἱμ-άσσω, παλ-άσσω, σταλ-άσσω*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το αμάρτυρο **δια-λακκῶ* < *διά* + *λακκῶ* < *λάκκος*].

τσαλαπατώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τσαλαπατάς... | τσαλαπάτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** καταστρέφω ή συνθλίβω (κάτι) με τα πόδια, πατώ άτσαλα πάνω του: *τσαλαπατούσαν τα λουλούδια τού πάρκου!* ‖ *τα χαρτιά τα είχαν τσαλαπατήσει οι περαστικοί* ΣΥΝ. ποδοπατώ **2.** (μτφ.) μειώνω το κύρος και την υπόληψη κάποιου, τον εξευτελίζω: *~ την αξιοπρέπεια / τα αισθήματα των άλλων* ΣΥΝ. ταπεινώνω, στραπατσάρω, (μτφ.) τσαλακώνω. — **τσαλαπάτημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσαλαπατῶ*, αβεβ. ετύμου, ίσως από τη φρ. *ἄτσαλα πατῶ* ή *ἔξαλλα πατῶ*, ενώ υπάρχει και η εκδοχή τής αναγωγής στη φρ. *λὰξ πατῶ*, καθώς και στον διαλεκτ. τ. **τσάλαχο-πατῶ* (*τσάλαχο* «θόρυβος»)].

τσαλαπετεινός (ο) ΖΩΟΛ. όμορφο πτηνό με πλούσιο πορτοκαλοκάστανο φτέρωμα, εντυπωσιακό λοφίο από μακριά μαύρα στις άκρες φτερά, φτερούγες και ουρά σε μαύρο και άσπρο χρωματισμό και μακρύ κοφτό ράμφος· τρέφεται με έντομα και σκουλήκια και ζει συνήθ. σε ανοικτούς θαμνότοπους ΣΥΝ. αγριοπετεινός, αγριοκόκορας.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ.. < *τσαλί* (βλ.λ.) + *πετεινός*].

τσαλί (το) {τσαλ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) **1.** ξερό χόρτο που χρησιμεύει ως προσάναμμα ΣΥΝ. φρύγανο **2.** είδος αγκαθωτού θάμνου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çalı].

τσαλίμι (το) {τσαλιμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** επιδέξια κίνηση τού σώματος στον χορό ή στην πάλη ΣΥΝ. κόλπο, φιγούρα **2.** (μτφ.) εξεζητημένη κίνηση ή συμπεριφορά που γίνεται από φιλαρέσκεια: *πολλά ~ μάς κάνει τώρα τελευταία* ΣΥΝ. τσάκισμα, σκέρτσο, κάμωμα, (λογιότ.) ακκισμός. — (υποκ.) **τσαλιμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çalım].

τσαμαδούρα (η) η σημαδούρα (βλ.λ.).

τσαμασίρια (τα) {τσαμασιριών} (λαϊκ.) τα προσωπικά είδη (κάποιου).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çamaşır «ασπρόρουχα για πλύσιμο»].

Τσάμης (ο) {Τσάμηδες} ο κάτοικος τής Τσαμουριάς, περιοχής τής Θεσπρωτίας· (ειδικότ.) ο μουσουλμάνος αλβανόφωνος (Τουρκαλβανός) τής Τσαμουριάς, που εξαιρέθηκε τής ανταλλαγής πληθυσμών με την Τουρκία.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < αρχ. *Θύαμις*, ποταμός που διαρρέει την περιοχή, ή < *Σάμεις*, όν. αρχ. θρακοϊλλυρικού λαού].

τσάμικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τους Τσάμηδες, δηλ. τους κατοίκους τής Τσαμουριάς (βλ.λ.): *~ φορεσιά / έθιμα* ‖ *γίνομαι ~ ταμπάκος* (γίνομαι πολύ ενοχλητικός, φορτώνομαι σε κάποιον) **2. *τσάμικος*** (ο) παραδοσιακός κυκλικός χορός με πανελλήνια διάδοση· χορεύεται σε ρυθμό 3/4 και περιλαμβάνει 12 βήματα (κατ' άλλους 16) και χαρακτηρίζεται από τις εντυπωσιακές φιγούρες τού πρώτου χορευτή.

Τσαμουριά (η) (στην Τουρκοκρατία) περιοχή τής Θεσπρωτίας, που περιελάμβανε την Παραμυθιά, την Πάργα, τις Φιλιάτες, το Μαργαρίτι και χωριά τού Δελβίνου.
[ΕΤΥΜ. < *Τσάμης* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ουριά*, πβ. κ. *κλεφτ-ουριά*].

τσάμπα → τζάμπα

τσαμπατζής (ο) → τζαμπατζής

τσαμπί (το) {τσαμπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο βότρυς σταφυλιού, πολλά σταφύλια μαζί γύρω από ένα βασικό στέλεχος: *κόψαμε από την κληματαριά τέσσερα μεγάλα ~ σταφύλι* ‖ *έφαγε ένα ολόκληρο ~ σταφύλι!* **2.** (γενικότ.) κάθε καρπός φυτού που έχει σχήμα βότρυος. — (υποκ.) **τσαμπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < βεν. zambin, υποκ. τού zampa «πόδι (ζώου, πτηνού)», ονοματοπ. λ.].

τσαμπουκαλεύομαι ρ. αμετβ. {τσαμπουκαλεύτηκα} (αργκό) **1.** συμπεριφέρομαι επιθετικά, εριστικά, με τσαμπουκά (βλ.λ.) **2.** προξενώ προβλήματα.

τσαμπουκαλής (ο) {τσαμπουκαλήδες}, **τσαμπουκαλού** (η) {τσαμπουκαλούδες} (αργκό-κακόσ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με επιθετικό και θρασύ τρόπο: *κάνει τον ~, αλλά είναι δειλός* ΣΥΝ. μάγκας, νταής. Επίσης **τσαμπουκαλίδισσα** (η). — **τσαμπουκαλήδικος, -η, -ο**, **τσαμπουκαλήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sabıkalı «σεσημασμένος, αυτός που δεν έχει λευκό ποινικό μητρώο»].

τσαμπουκαλίκι (το) {χωρ. γεν.} (αργκό-κακόσ.) η επιθετική και θρασεία συμπεριφορά: *σε ποιον πουλάς ~;* ‖ *κράτα το ~ γι' άλλες περιστάσεις* ΣΥΝ. τσαμπουκάς, μαγκιά, ζοριλίκι.
[ΕΤΥΜ. < *τσαμπουκάς* + *-λίκι* (< τουρκ. -lık), πβ. κ. *πασα-λίκι*].

τσαμπουκάς (ο) (αργκό) **1.** ζόρικη και μάγκικη συμπεριφορά, που τη χαρακτηρίζει το επιθετικό, θρασύ και απειλητικό ύφος: *έρχεται κάθε τόσο και μας πουλάει ~* ΣΥΝ. τσαμπουκαλίκι, ζοριλίκι, νταϊλίκι, μαγκιά **2.** (συνεκδ.) αυτός που υιοθετεί τέτοια συμπεριφορά, ζόρικος και σκληρός άνθρωπος: *παριστάνει τον ~, αλλά είναι δειλός* ΣΥΝ. τσαμπουκαλής **3.** η μαχητικότητα, ο δυναμισμός και η αυτοπεποίθηση: *χρειάζεται ~ σ' αυτή τη δουλειά, αλλιώς θα σε κάνουν οι άλλοι ό,τι θέλουν* ‖ *ό,τι κέρδισε, το κέρδισε με τον ~ του*· ΦΡ. ***σπάω τον τσαμπουκά (κάποιου)!*** κάμπτω την αυτοπεποίθηση κάποιου, ώστε να γίνει υπάκουος ή να μην αντιδρά δυναμικά: *κάνει καψώνια στους νεοσύλλεκτους, για να τους σπάσει τον τσαμπουκά*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sabıka «προηγούμενη καταδίκη, ποινή — ποινικό παρελθόν»].

τσαμπούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. πνευστό όργανο τής νησιωτικής Ελλάδας, που αποτελείται από ασκί (από δέρμα αρνιού ή κατσίκας), το οποίο φουσκώνει με αέρα ο εκτελεστής (τσαμπουνάρης), και από δύο καλαμένιους αυλούς με γλωσσίδι, από τους οποίους παρά-

γει χαρακτηριστικό οξύ ήχο· πβ. κ. *γκάιντα* ΣΥΝ. (λόγ.) άσκαυλος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. zampogna < λατ. symphonia < αρχ. *συμφωνία* (ως μουσ. όρ.)].

τσαμπουνάρης (ο) {τσαμπουνάρηδες} αυτός που παίζει τσαμπούνα.

τσαμπουνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τσαμπουνάς... | (σπάν.) τσαμπούνησα} (λαϊκ.) **1.** (αρχικά) παίζω την τσαμπούνα (βλ.λ.) **2.** (συνήθ. μτφ.) φλυαρώ ακατάπαυστα, λέγοντας ανοησίες· μιλώ χωρίς νόημα: *τι τσαμπουνάει αυτός;* || *τι κάθεσαι και μου τσαμπουνάς;* ΣΥΝ. μωρολογώ, αεροκοπανώ, παραληρώ. Επίσης **τσαμπουνίζω** [μεσν.]. — **τσαμπούνημα** κ. **τσαμπούνιασμα** (το).

τσάμπουρο (το) (λαϊκ.) το κύριο στέλεχος / κοτσάνι από το τσαμπί, όταν αφαιρεθούν οι ρώγες.

τσαννάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.-μεγεθ.) μεγάλος πήλινος κεσές, στρογγυλός, με υψωμένα πλαϊνά τοιχώματα: *γιαούρτι σε* ~ ΣΥΝ. γαβάθα (η).
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τ. τού ουσ. *τσαννάκι* (βλ.λ.)].

τσαννάκι (το) {τσαννακ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) πήλινο πιάτο των χωρικών ΣΥΝ. γαβάθα· (λαϊκ.) ΦΡ. ***χωρίζω τα τσαννάκια μου (με κάποιον)*** (i) διαμοιράζω ό,τι έχω κοινό (με κάποιον) και γεν. ξεκαθαρίζω τις σχέσεις μου μαζί του (ii) παίρνω διαζύγιο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. çanak < μτγν. *σαννάκιον* «πήλινο δοχείο», αγν. ετύμου].

τσαννακογλείφτης (ο) {τσαννακογλειφτών} (λαϊκ.-μειωτ.) αυτός που γλείφει τα τσαννάκια κάποιου, δηλ. που κολακεύει κάποιον προσπαθώντας να προωθηθεί ή να κερδίσει την εύνοιά του: *καλός* ~ *είσαι και τού λόγου σου!* ΣΥΝ. κόλακας, τιποτένιος.

Τσαντ (το) {άκλ.} (αραβ. Jumhurīyat Tchad, γαλλ. République du Tchad = Δημοκρατία τού Τσαντ) κράτος τής Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Εντζάμενα. επίσημες γλώσσες την Αραβική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Tchad. από την ομώνυμη λίμνη, < αραβ. tšād, από λ. των ιθαγενών που σημαίνει «λίμνη»].

τσάντα (η) {τσαντών} **1.** σακίδιο από δέρμα, ύφασμα, πλαστικό ή άλλο υλικό σε διάφορα σχήματα, με χειρολαβές, όπου τοποθετεί κανείς διάφορα αντικείμενα: *κρεμαστή / μαθητική* ~ || ~ *για ψώνια* **2.** (ειδικότ.) εξάρτημα τής γυναικείας αμφίεσης για την τοποθέτηση τού πορτοφολιού, των κλειδιών, των καλλυντικών και των άλλων απαραίτητων μικροαντικειμένων, που κρέμεται από τον ώμο ή κρατιέται στο χέρι. — (υποκ.) **τσαντάκι** (το), **τσαντούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çanta].

τσαντάκιας (ο) {τσαντάκηδες} (λαϊκ.) κακοποιός που αρπάζει τσάντες από διαβάτες, κυρ. από γυναίκες.
[ΕΤΥΜ. < *τσάντα* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *ματ-άκιας, γυαλάκιας*)].

τσαντιά (η) το χτύπημα με την τσάντα: *του 'ριξε μια* ~ *στο πρόσωπο.*

τσαντίζω ρ. → τσατίζω

τσαντίλα[1] (η) → τσατίλα

τσαντίλα[2] (η) (διαλεκτ.) **1.** σάκος από αραιοϋφασμένο πανί, ο οποίος χρησιμοποιείται για την αποστράγγιση τού χλωρού τυριού **2.** (συνεκδ.) το τυρί που παρασκευάζεται με τον παραπάνω τρόπο **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε αραιό ύφασμα που χρησιμοποιείται για αποστράγγιση.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. čedilo].

τσαντίλας (ο) → τσατίλας

τσαντίρι (το) {τσαντιρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** πρόχειρο κατάλυμα με τέντα στηριγμένη σε μεταλλικούς ή ξύλινους ιστούς, σκηνή: *τα* ~ *των τσιγγάνων* ΣΥΝ. αντίσκηνο, τέντα **2.** προχειροφτειαγμένο φτωχόσπιτο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çadır].

τσάντισμα (το) → τσάτισμα

τσαντόρ (το) {άκλ.} φαρδύ μακρύ ρούχο που φοριέται από γυναίκες σε μουσουλμανικές χώρες, κυρ. στο Ιράν, φτειαγμένο από μαύρο ύφασμα, που καλύπτει το πάνω μέρος τού σώματος, το κεφάλι και μέρος τού προσώπου· πβ. λ. *γιασμάκι, φερετζές.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tchador < αραβ. čador < περσ. čaddar].

τσάο επιφών. {άκλ.} αντίο, γεια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ciao, διαλεκτ. τ. τού schiavo «δούλος (σας)», που χρησιμοποιήθηκε ως χαιρετισμός, < μεσν. λατ. sclavus (βλ. λ. *σκλάβος*)].

Τ.Σ.Α.Ο.Α. (το) Ταμείο Συντάξεως και Αρωγής Οργάνων Αγροφυλακής.

τσαουλί (το) {τσαουλ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τής τσαουλιάς (βλ.λ.) **2.** ποικιλία φασολιών.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **δια-ύλιον* «γεμάτο ύλη, χυμό – ζουμερό» < *διά* + *ύλη*].

τσαουλιά (η) (λαϊκ.) ποικιλία βερικοκιάς (βλ.λ.).

τσαούσης (ο) {τσαούσηδες}, **τσαούσα** (σημ. 2) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) υπαξιωματικός τού τουρκικού στρατού με βαθμό αντίστοιχο τού λοχία **2.** (συνήθ.-μτφ.) άνθρωπος πολύ αυταρχικός, αυθαίρετος και ιδιότροπος. Επίσης **τσαούσος** (η) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *τσιαβούσης / τσαούσιος* < τουρκ. çavuş «λοχίας, φρουρός»].

τσάπα (η) {σπάν. τσαπών} (λαϊκ.) γεωργικό εργαλείο για σκάψιμο, που αποτελείται από μία πλατιά λάμα, η οποία είναι κάθετα προσαρμοσμένη σε μακρόστενο ξύλινο κοντάρι (στειλιάρι): *σκάβω τον κήπο με την* ~ || *περιστροφική* ~ (σύγχρονο μηχανικό εργαλείο που έχει τη δυνατότητα να ανασκάπτει πολλά αυλάκια τού ίδιου αγρού ταυτόχρονα) ΣΥΝ. σκαπάνη, τσαπί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. zappa < δημώδ. λατ. sappa, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ιλλυρ. zapp «τράγος»].

τσαπατσοδουλειά (η) η προχειροδουλειά.

τσαπατσούλης (ο) {τσαπατσούληδες}, **τσαπατσούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) πρόσωπο που σκέπτεται, ενεργεί, εργάζεται κ.λπ. χωρίς τάξη και σύστημα, άτσαλα και επιπόλαια: *ακόμη δεν έχει μαζέψει το δωμάτιό του, ο* ~ || *χτένισε καλά τα μαλλιά σου, μην είσαι* ~*!* ΣΥΝ. ακατάστατος, άτσαλος ΑΝΤ. τακτικός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çapaçul «ατημέλητος»].

τσαπατσουλιά (η) **1.** η έλλειψη νοικοκυροσύνης, το να είναι κανείς άτσαλος και ακατάστατος: *η* ~ *αυτού τού παιδιού δεν περιγράφεται!* || ~ *στο ντύσιμο / στο γράψιμο / στις δουλειές τού σπιτιού* ΣΥΝ. ακαταστασία, επιπολαιότητα **2.** (συνεκδ.) ενέργεια ή εργασία που γίνεται πρόχειρα, χωρίς μελέτη ή χωρίς τάξη και σύστημα: *θέλεις πάντα να έχεις κάποιον να διορθώνει τις* ~ *σου.*

τσαπατσούλικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον τσαπατσούλη, που γίνεται με τσαπατσουλιά: ~ *δουλειά / ντύσιμο / εμφάνιση / μέθοδος / τρόπος* ΣΥΝ. ακατάστατος, άτσαλος ΑΝΤ. τακτικός. — **τσαπατσούλικα** επίρρ.

τσαπερδόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ζωηρή, παιχνιδιάρα και έξυπνη νεαρή γυναίκα: *κοίτα τι σκάρωσε πάλι η* ~*!*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < μτγν. *σαπέρδιον*, σκωπτικό προσωνύμιο τής εταίρας Φρύνης, υποκ. τού αρχ. *σαπέρδης* «είδος ψαριού (κορακίνος)», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

τσαπί (το) {τσαπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (υποκ.) μικρή σε μέγεθος τσάπα (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) σκαπτικό εργαλείο, σκαπάνη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσαπίον*, υποκ. τού *τσάπα* (βλ.λ.)].

τσαπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {τσάπισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) σκάβω (κάτι) με την τσάπα (βλ.λ.): ~ *τον κήπο / χωράφι* ΣΥΝ. σκαλίζω, σκάβω ♦ **2.** (αμετβ.) σκάβω με την τσάπα: *από το πρωί* ~· *στιγμή δεν ξαπόστασα.* — **τσάπισμα** (το).

τσαπράζι (το) {τσαπραζ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) (συνήθ. στον πληθ.) τα αργυρά ή επίχρυσα κοσμήματα που φοριούνταν σταυρωτά στο στήθος, αποτελώντας εξάρτημα τής παραδοσιακής ανδρικής φορεσιάς τής ηπειρωτικής Ελλάδας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çapraz < περσ. čaprāst].

τσαρδάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) πρόχειρος χώρος στέγασης ή κατασκήνωσης, παράγκα ή φτωχικό σπίτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çardak].

τσαρδί (το) {τσαρδ-ιού | -ιών} φτωχό σπίτι· (γενικότ.) το σπίτι, η κατοικία.
[ΕΤΥΜ. < *τσαρδάκι* (υποχωρητ.), που θεωρήθηκε υποκοριστικό (πβ. κ. *πασούμι – πασουμάκι*)].

τσάρεβιτς (ο) {άκλ.} (παλαιότ.) ο πρωτότοκος γυιος τού τσάρου (βλ.λ.) και διάδοχος τού ρωσικού θρόνου.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. tsarevič < tsar (βλ. κ. *τσάρος*) + πατρων. επίθημα -evič].

τσαρικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τσάρο (βλ.λ.): ~ *εξουσία / καθεστώς* **2.** ***τσαρικός*** (ο) ο οπαδός τού τσάρου και τού τσαρισμού (βλ.λ.).

τσαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η σύζυγος τού τσάρου (βλ.λ.) **2.** (παλαιότ.) γυναίκα με εξουσία τσάρου στη Ρωσία: *η Μεγάλη Αικατερίνη ήταν πανίσχυρη* ~.

τσαρισμός (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} η απολυταρχική εξουσία των τσάρων τής Ρωσίας (μέχρι το 1917).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. tsarism (βλ. κ. *τσάρος*)].

τσάρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) περπάτημα για αναψυχή, περίπατος: *πάμε* ~ *στη θάλασσα;* || *κάνουν* ~ *με τ' αυτοκίνητα* ΣΥΝ. βόλτα, σεργιάνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çark «τροχός»].

τσαρλατάνος (ο) (λαϊκ.) **1.** αυτός που εξαπατά τους άλλους για ιδιοτελείς σκοπούς, παριστάνοντας τον ειδικό: *ένας* ~ *είναι και τίποτε άλλο* ΣΥΝ. απατεώνας, αγύρτης **2.** (ειδικότ.) ψευτοεπιστήμονας που εκμεταλλεύεται τους αφελείς: ~ *γιατρός / φαρμακοποιός* ΣΥΝ. κομπογιαν(ν)ίτης **3.** (μειωτ.) επιστήμονας, κυρ. γιατρός ή πολιτικός, που δίνει πολλές υποσχέσεις. — **τσαρλατανιά** (η), **τσαρλατανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ciarlatano (με παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. ciarlare «φλυαρώ» (< cerretano «κάτοικος τού χωριού Cerreto (στην Ιταλία)» ή < μεσν. *κερατάς* (άποψη H. & R. Kahane)].

τσάρλεστον (το) {άκλ.} γρήγορος χορός που συνοδεύεται από μουσική τζαζ· κατάγεται από τους μαύρους τής Β. Αμερικής και απέκτησε τεράστια δημοτικότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη κατά την περίοδο τού Μεσοπολέμου (δεκαετία '20).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. charleston, από την ομώνυμη πόλη τής Ν. Καρολίνας στις Η.Π.Α.].

τσάρος (ο) **1.** ο απόλυτος μονάρχης τής Ρωσικής Αυτοκρατορίας μέχρι την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) και ο τίτλος του: *ο Μέγας Πέτρος ήταν* ~ *τής Ρωσίας* **2.** ο ηγεμόνας τής Βουλγαρίας κατά τον Μεσαίωνα **3.** (μτφ.) το πρόσωπο που ασκεί απόλυτη εξουσία σε έναν τομέα: *ο* ~ *τής οικονομίας.*
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. tsar < γοτθ. kaisar < λατ. caesar (βλ. κ. *καίσαρας*)].

τσαρουχάς (ο) {τσαρουχάδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει ή πουλά τσαρούχια.

τσαρούχι (το) {τσαρουχ-ιού | -ιών} **1.** χαμηλό υπόδημα των χωρικών και βοσκών τής ηπειρωτικής Ελλάδας, που κατασκευαζόταν από ακατέργαστο ή ημικατεργασμένο δέρμα και είχε φούντα στην άκρη **2.** (ειδικότ.) το παραπάνω τυποποιημένο υπόδημα των ευζώνων τής προεδρικής φρουράς με τη χαρακτηριστική κόκκινη φούντα στο μπροστινό άνω άκρο· ΦΡ. (α) ***με μισό τσαρούχι*** για άνθρωπο πολύ φτωχό, άπορο (β) ***με τα τσαρούχια*** με άνεση, χωρίς να δυσκολευτεί κανείς ιδιαίτερα, χωρίς απώλειες· και με το παραπάνω: *πέρασε* ~ *στις εξετάσεις* **3.** (μτφ.) κάθε άκομψο ή χοντροκομμένο παπούτσι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çarık].

τσάρτερ (το) {άκλ.} **1.** αεροπλάνο που εκτελεί χαμηλού κόστους αεροπορική πτήση, τής οποίας οι θέσεις έχουν προπληρωθεί από γραφείο ταξιδίων για λογαριασμό πελατών του με κοινό προορισμό: *θα*

πάω στο Παρίσι με ~ **2.** (ως επίθ.) για πτήση που έχει πραγματοποιηθεί με τον παραπάνω τρόπο: *πτήση ~ για Λονδίνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. charter «επίσημο κείμενο ή συμβόλαιο, που εξασφαλίζει τα δικαιώματα αποκλειστικής χρήσεως» < παλ. γαλλ. chartre < μεσν. λατ. chartula, υποκ. τού λατ. charta «φύλλο παπύρου» < αρχ. *χάρτης*].

τσατίζω κ. **τσαντίζω** ρ. μετβ. {τσάτισ-α, -τηκα, -μένος} ενοχλώ (κάποιον) και τον κάνω να θυμώσει ή να εκνευριστεί: *τον τσάτισες πολύ αυτή τη φορά || με τσάτισε και της απάντησα άσχημα || μην τσατίζεσαι, δεν αξίζει τον κόπο || τσατίστηκε λίγο, όταν αρνήθηκα να του κάνω το χατίρι || φαινόταν τσατισμένος όταν ήλθε* ΣΥΝ. πειράζω, ενοχλώ, εξοργίζω. — **τσάτισμα** κ. **τσάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çatışmak «συγκρούομαι», κατά τα ρ. σε *-ίζω*].

τσατίλα κ. **τσαντίλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η κατάσταση μεγάλου εκνευρισμού ή οργής ως αποτέλεσμα πειράγματος, κακής συμπεριφοράς τρίτου κ.λπ.: *κόντεψε να σκάσει από την ~ του, όταν το έμαθε!* ΣΥΝ. θυμός, αγανάκτηση.
[ΕΤΥΜ. < *τσατίζω* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *μαυρ-ίλα*].

τσατίλας κ. **τσαντίλας** (ο) πρόσωπο που νευριάζει εύκολα, που δίνει την εντύπωση ότι είναι πολύ συχνά νευριασμένος ΣΥΝ. ζοχάδας.

τσάτισμα κ. **τσάντισμα** (το) → τσατίζω

τσάτρα-πάτρα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** έτσι κι έτσι, κουτσά-στραβά: *μιλάει Αγγλικά ~ || τα κατάφερε ~* **2.** πρόχειρα, χωρίς επιμέλεια: *έχτισε τον τοίχο ~* ΑΝΤ. επαρκώς.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. çatra-patra < μεσν. *σάταλα-πάταλα*].

τσατσά κ. **τσάτσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ηλικιωμένη γυναίκα, θεία ή γιαγιά • **2.** (κακόσ.) μεγάλης ηλικίας γυναίκα, ιδιοκτήτρια πορνείου ή που εκδίδει γυναίκες ΣΥΝ. προαγωγός **3.** (ειδικότ.) ηλικιωμένη γυναίκα (συχνά παλιά πόρνη) που έχει την ευθύνη τής λειτουργίας πορνείου.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από αναδίπλωση τού μεσν. *τσά* (< *θειά*) ή, κατ' άλλους, από το βουλγ. tsitsa «θεία»].

τσα-τσά (το) {άκλ.} **1.** χορός από τη Ν. Αμερική με μικρά γρήγορα βήματα **2.** (συνεκδ.) η μουσική για τον παραπάνω χορό.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ., πβ. αγγλ. cha-cha].

τσατσάρα (η) {σπάν. τσατσαρών} (λαϊκ.) **1.** χτένα με αραιά δόντια για το χτένισμα και το ξέμπλεγμα των μαλλιών **2.** μικρή (συνήθ. ανδρική) χτένα τσέπης. — (υποκ.) **τσατσαρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. zazzara (πβ. ιταλ. zazzera «τούφα μαλλιών»), που συνδ. με γοτθ. tatura].

τσάτσος (ο) (λαϊκ.) **1.** αυτός που πλησιάζει τους ισχυρούς και τους κολακεύει για προσωπικό όφελος: *οι ~ τού αφεντικού* ΣΥΝ. κόλακας, γλείφτης **2.** (ειδικότ.) αυτός που καταδίδει κάποιον στους ισχυρούς ΣΥΝ. καταδότης, χαφιές **3.** πρόσωπο που εκτελεί πιστά τις εντολές (κάποιου, συνήθ. σημαντικού κοινωνικά προσώπου).
[ΕΤΥΜ. < *τσάτσα / τσατσά*, με αλλαγή γένους].

τσάττισμα (το) {τσαττίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) διαλογικό ποίημα ανάμεσα σε δύο λαϊκούς ποιητές (τσαττιστάρηδες) στην Κύπρο, με αυτοσχέδιους στίχους, στο πλαίσιο λαϊκού ποιητικού διαγωνισμού ή εορταστικής εκδήλωσης.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

Τ.Σ.Α.Υ. (το) Ταμείο Συντάξεως και Αυτασφαλίσεως Υγειονομικών.

τσαφ (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει το σπίρτο μόλις ανάβει ή ο σπινθήρας ηλεκτρισμού.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τσαφ-τσούφ (το) {άκλ.} ο ήχος τής ατμομηχανής.

τσαχπίνης (ο) {τσαχπίνηδες}, **τσαχπίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που κάνει νάζια ή ζωηρές κινήσεις (συνήθ. για να προκαλέσει το ερωτικό ενδιαφέρον) ΣΥΝ. ναζιάρης, σκερτσόζος, παιχνιδιάρης. — **τσαχπινιά** (η), **τσαχπίνικος**, -η/-ια, -ο κ. **τσαχπινιάρης**, -α, -ικο, **τσαχπίνικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çapkın «γυναικάς»].

τσεβδίζω ρ. → τσευδίζω

τσεβδός, -ή, -ό → τσευδός

τσεβρές (ο) {τσεβρέδες} (διαλεκτ.) κάλυμμα κεφαλής ή διακοσμητικό στοιχείο επίπλων από ύφασμα κεντημένο επιδέξια (συχνά χρυσοκέντητο) και πολύχρωμο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çevre].

τσεκ (το) {άκλ.} η τραπεζική επιταγή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. check «ελέγχω», αρχική σημ. (στο σκάκι) «απειλώ τον αντίπαλο βασιλιά, κάνω σαχ», < αρχ. γαλλ. eschec / eschac < αραβ. šāh (βλ. λ. *σαχ*)].

τσεκάπ κ. **τσεκ-άπ** (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. η γενική ιατρική εξέταση που περιλαμβάνει σειρά κλινικών και εργαστηριακών ερευνών, για να διαπιστωθεί η κατάσταση των οργάνων και γενικά τής υγείας τού εξεταζομένου πριν από την εμφάνιση οποιωνδήποτε συμπτωμάτων: *ετήσιο / προεγχειρητικό / μετεγχειρητικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. check up].

τσεκάρω ρ. μετβ. {τσεκάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ελέγχω στοιχεία ή επιβεβαιώνω αν ισχύει (κάτι): *~ τον λογαριασμό / τα ψώνια στον κατάλογο || το περιστατικό είναι αληθινό· το έχω τσεκάρει!* ΣΥΝ. επαληθεύω. — **τσεκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. check «ελέγχω»].

τσεκουράτος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που είναι κοφτερός σαν τσεκούρι (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα και δηκτικότητα, που χτυπά σαν καταπέλτης: *~ λόγια / παρατήρηση / ποινή ~* ΣΥΝ. αυστηρός, δριμύς ΑΝΤ. ήπιος, επιεικής. — **τσεκουράτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *τσεκούρι* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *φευγ-άτος*].

τσεκούρι (το) {τσεκουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** εργαλείο με βαριά κοφτερή λεπίδα στην άκρη ενός στελέχους (στειλιάρι) για το κόψιμο δέντρων, ξύλων σε κομμάτια και άλλες χρήσεις: *το ~ τού ξυλοκόπου·* ΦΡ. ***φωτιά και τσεκούρι*** καταστροφές μεγάλης έκτασης, που προκαλούν επιδρομείς, συνήθ. με σφαγές και εμπρησμούς: *ο Ιμπραήμ πέρασε τον Μοριά από ~* ΣΥΝ. μπαλτάς, (λογιότ.) πέλεκυς **2.** (α) (μτφ.) περικοπές δαπανών: *για ~ σε όλες τις δαπάνες τού Δημοσίου μίλησε χθες στη Βουλή ο υπουργός Οικονομικών* (β) για αυστηρότατη κρίση σε εξετάσεις μαθητών, φοιτητών: *έπεσε ~ στη φυσική εφέτος.* — (υποκ.) **τσεκουράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσεκούριον* < μτγν. *σεκούριον*, υποκ. τού λατ. securis «πέλεκυς, αξίνα» < ρ. secāre «τέμνω, κόβω»].

τσεκουριά (η) (λαϊκ.) το χτύπημα με τσεκούρι (βλ.λ.).

τσεκουρώνω ρ. μετβ. {τσεκούρωσ-α, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) χτυπώ με το τσεκούρι **2.** (συνήθ. μτφ.) τιμωρώ αυστηρά, επιβάλλω πολύ μεγάλη ποινή: *ο δικαστής τον τσεκούρωσε* **3.** (ειδικότ.) βαθμολογώ μαθητές πολύ αυστηρά ή τους απορρίπτω στις εξετάσεις (λόγω αυστηρότητας): *έμαθα ότι η καινούργια καθηγήτρια τσεκουρώνει.* — **τσεκούρωμα** (το).

τσελβόλ (το) {άκλ.} είδος συνθετικού υφάσματος που μοιάζει με βελούδο.

τσελεμεντές (ο) {τσελεμεντέδες} (μετωνυμ.) βιβλίο με συνταγές μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού *Ν. Τσελεμεντέ* (1878-1958), συγγραφέα βιβλίων μαγειρικής].

τσελέστα (η) {τσελεστών} ΜΟΥΣ. όργανο τής συμφωνικής ορχήστρας, που μοιάζει με όρθιο πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. celesta, άλλος τ. τού επιθ. celeste «ουράνιος» < λατ. caelestis (< caelum «ουρανός»)].

τσέλιγκας (ο) {-ες κ. -άδες} (λαϊκ.) κτηνοτρόφος με πολλά πρόβατα, γίδια κ.λπ., ο ιδιοκτήτης μεγάλου κοπαδιού, που κοντά του εργάζονται διάφοροι μικροκτηνοτρόφοι.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. tselnik «γενάρχης οικογένειας»].

τσελιγκάτο (το) ανεπτυγμένη κτηνοτροφική μονάδα, που είχε στα παλιά χρόνια ως βάση το κοπάδι μιας πλούσιας και ισχυρής οικογένειας με τα δικά της βοσκοτόπια και περιελάμβανε ακόμη διαφόρους εξαρτημένους μικροκτηνοτρόφους, οι οποίοι βοσκούσαν τα ζώα τους μαζί με το κοπάδι ισχυρής οικογένειας και εργάζονταν κοντά της.
[ΕΤΥΜ. < *τσέλιγκας* + παραγ. επίθημα *-άτο*, πβ. κ. *δεσποτ-άτο*].

τσελιγκόπουλο (το), **τσελιγκοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο γυιος / η κόρη τού τσέλιγκα ή νεαρός τσέλιγκας.
[ΕΤΥΜ. < *τσέλιγκας* + λεξικό επίθημα *-πουλο*].

τσελίστας (ο) {τσελιστών} ο βιολοντσελίστας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. cellista (βλ. κ. *τσέλο*)].

τσέλο (το) ΜΟΥΣ. το βιολοντσέλο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cello, συντετμημένος τ. τού violon-cello (βλ. κ. *βιολοντσέλο*)].

τσεμπαλίστας (ο) {τσεμπαλιστών}, **τσεμπαλίστρια** (η) {τσεμπαλιστριών}, μουσικός που παίζει τσέμπαλο (βλ.λ.). Επίσης **τσεμπαλίστα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cembalista].

τσέμπαλο (το) ΜΟΥΣ. (το) πληκτροφόρο όργανο, στο οποίο οι χορδές ηχούν καθώς νύσσονται με πένες, από δέρμα ή από φτερό· αναπτύχθηκε κατά τον 15ο., και, κατά τον 18ο αι., αντικαταστάθηκε σταδιακά από το πιάνο· σε σχέση με το πιάνο, έχει πολύ φτωχότερες δυνατότητες δυναμικής και εκφραστικής διαφοροποίησης τού ήχου.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cembalo / clavicembalo < μεσν. λατ. (clavi)cymbalum (νόθο σύνθ.) < λατ. clavis «κλειδί» + αρχ. *κύμβαλον*].

τσεμπέρι (το) {τσεμπερ-ιού | -ιών} μαντήλι από λεπτό ύφασμα, που φορούν στο κεφάλι οι γυναίκες (συνήθ. τής υπαίθρου και των χωριών).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çember < περσ. čambar «μαντήλι, περιδέραιο»].

τσέπη (η) {τσεπών} **1.** σχισμή (άνοιγμα) στην εσωτερική ή την εξωτερική πλευρά ενδύματος ή πρόσθετο κομμάτι υφάσματος ραμμένο πάνω σε ρούχο, που σχηματίζει θήκη στην οποία μπορεί κανείς να βάζει και να μεταφέρει μικροαντικείμενα: *βάζω το πορτοφόλι / το μαντήλι / τα κλειδιά / το στυλό / την κάρτα στην ~ || ανοίγω / κλείνω την ~ μου || μπουφάν με μεγάλες ~ || φουσκωμένη ~* (από τα πολλά αντικείμενα) *|| γεμίζω / αδειάζω τις ~ μου || ξηλωμένη / τρύπια / μπαλλωμένη ~ || μιλάει με τα χέρια στις ~* (ένδειξη αγένειας) *|| το Υπουργείο Οικονομικών βάζει το χέρι βαθιά στην ~ τού φορολογούμενου πολίτη* (επιβάλλει φόρους, αποσπά χρήματα) *|| δεν έχω δραχμή / δεκάρα / φράγκο στην ~* (δεν έχω καθόλου λεφτά)· ΦΡ. (α) ***βάζω το χέρι (βαθιά) στην τσέπη*** βλ. λ. *χέρι* (β) ***έχω καβούρια στην τσέπη*** είμαι τσιγγούνης, δεν θέλω να κάνω έξοδα (γ) ***με άδειες τσέπες*** χωρίς λεφτά (δ) ***έχω (κάποιον / κάτι) στην τσέπη μου / στο τσεπάκι μου*** έχω εξασφαλισμένο, σίγουρο ένα αποτέλεσμα, μπορώ να έχω (κάποιον/κάτι) όποια στιγμή θέλω, είναι τού χεριού μου: *μη σε απασχολεί αυτός· τον έχω στο τσεπάκι μου* **2.** το εισόδημα, η οικονομική κατάσταση ή τα χρήματα κάποιου: *οι ρυθμίσεις τού υπουργείου έχουν στόχο το όφελος τής εθνικής οικονομίας, αλλά και τής τσέπης μας·* ΦΡ. (α) ***πληρώνω (κάτι) απ' την τσέπη μου*** πληρώνω (κάτι) με δικά μου χρήματα (β) ***κοιτάω την τσέπη μου*** είμαι φιλάργυρος, κοιτάζω το συμφέρον μου **3.** (η γεν. ***τσέπης*** ως χαρακτηρισμός) για πολύ μικρά αντικείμενα, συχνά και για μικροσυσκευές ή μικρογραφίες (μινιατούρες) μεγάλων αντικειμένων: *ραδιόφωνο / τηλεόραση ~ || βιβλίο ~* (πολύ μικρών διαστάσεων και συνήθ. σε χαμηλή τιμή). — (υποκ.) **τσεπούλα** (η) κ. **τσεπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cep].

τσεπώνω ρ. μετβ. {τσέπω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** τοποθετώ στην τσέπη **2.** (συνεκδ.) παίρνω, εισπράττω (συνήθ. χρήματα) με παράνομο

τρόπο: *οι μεσάζοντες τσεπώνουν πολλά από μίζες.* — **τσέπωμα** (το).

τσερβέλο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το μυαλό, ο εγκέφαλος· ΦΡ. (α) ***δεν κόβει το τσερβέλο (κάποιου)*** (κάποιος) δεν είναι εύστροφος, δεν αντιλαμβάνεται ή δεν σκέφτεται γρήγορα (β) ***σήκωσε / πήρε το τσερβέλο (κάποιου)*** πήρε τα μυαλά (κάποιου), παρέσυρε, επηρέασε καθοριστικά (κάποιον): *του πήραν το τσερβέλο με τις υποσχέσεις τους για πλούτη και δόξα* (γ) ***θα μου φύγει το τσερβέλο*** θα τρελαθώ (συνήθ. από κάτι παράλογο, εντελώς ακατανόητο)· πβ. λ. *μυαλό.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cervello < λατ. cerebellum, υποκ. τού cerebrum «εγκέφαλος, νους»].

τσέρι (το) {άκλ.} λικέρ με άρωμα κερασιού.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. cherry < παλ. γαλλ. cherise < μτγν. λατ. ceresia < λατ. cerasus < αρχ. *κέρασος* «κερασιά»].

Τσερκέζος (ο), **Τσερκέζα** (η) ο Κιρκάσιος, η Κιρκάσια (βλ. λ. *Κιρκασία*).
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Čerkesy, πιθ. < οσετ. čarkas «αετός»].

τσέρκι (το) {τσερκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το περίβλημα βαρελιού, κόσκινου και άλλων αντικειμένων που έχουν κυκλική περιφέρεια ΣΥΝ. στεφάνη **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε ξύλινος ή μεταλλικός δακτύλιος που χρησιμοποιείται για στήριξη ή συγκράτηση· (ειδικότ.) σκληρός ιμάντας για το δέσιμο πολλών αντικειμένων μαζί: *έδεσε τα βιβλία σε στοίβες με το ~* **3.** (παλαιότ.) παιχνίδι με μεταλλικό στεφάνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cerchio «κύκλος, στεφάνη» < λατ. circulus, υποκ. τού circus «κύκλος» (βλ. κ. *τσίρκο*)].

τσέτουλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η αγορά με πίστωση· στη ΦΡ. ***κόβω τσέτουλα*** αγοράζω (κάτι) με πίστωση, με σκοπό να μην πληρώσω **2.** (ως επίρρ.) δωρεάν.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < βεν. cetola (ιταλ. cedola) < μτγν. λατ. schedula, υποκ. τού λατ. scheda / scida < αρχ. *σχίδη* (ρ. *σχίζω*), στη σημ. «φύλλο (χαρτιού ή παπύρου)». Στις ιταλ. διαλέκτους η λ. έλαβε τη σημ. τού καταλόγου όπου σημειώνονταν οι οφειλέτες και τα χρέη τους προς τον πιστωτή].

τσετσέ (η) {άκλ.} παρασιτική μύγα τής Αφρικής, μεγαλύτερη από την οικιακή και με κιτρινοκάστανο χρώμα, που τρέφεται με αίμα και είναι γνωστή για τη μετάδοση τής νόσου τού ύπνου στον άνθρωπο· ΦΡ. ***τσίμπησε (κάποιον) μύγα τσετσέ*** για την αλλοπρόσαλλη, περίεργη ή ιδιαίτερα εκνευρισμένη συμπεριφορά (κάποιου): *Πώς κάνεις έτσι; Μύγα ~ σε τσίμπησε; Ηρέμησε λίγο!*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tsetse < tsêtsê (γλ. Τσβάνα)].

Τσετσενία (η) αυτόνομη ρωσική δημοκρατία στον Β. Καύκασο με πρωτεύουσα το Γκρόζνυ, επίσημη γλώσσα την Τσετσενική και νόμισμα το ρούβλι. — **Τσετσένος** (ο), **Τσετσένα** (η), **Τσετσενικά** (τα), **τσετσενικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Chechenу, αγν. ετύμου].

τσευδίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} τραυλίζω, ψευδίζω (βλ.λ.): *ο γιος της δεν μιλάει ακόμη σωστά, τσευδίζει.* — **τσεύδισμα** (το).

τσευδός, -ή, -ό ο ψευδός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ψευδός* (βλ.λ.), με τροπή τού συμπλέγματος /ps/ σε /ts/, πβ. κ. *κου-τσ-ός* < *κο-ψ-ός*, *κο-τσ-άνι* < *κο-ψ-άνιον*].

Τσεχία (η) (τσεχ. Česká Republica = Τσεχική Δημοκρατία) κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα την Πράγα, επίσημη γλώσσα την Τσεχική και νόμισμα την τσεχική κορώνα. — **Τσέχος** (ο), **Τσέχα** (η), **τσεχικός**, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **τσέχικος**, -η, -ο, **Τσεχικά** κ. (λαϊκ.) **Τσέχικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Czech «Τσέχος» < τσεχ. Ček, πιθ. < četa «στρατός»].

Τσεχοσλοβακία (η) ΙΣΤ. κράτος τής Κ. Ευρώπης, το οποίο ιδρύθηκε το 1918, με πρωτεύουσα την Πράγα, και διασπάστηκε το 1993 σε δύο επιμέρους κράτη, την Τσεχία και τη Σλοβακία. — **Τσεχοσλοβάκος** (ο), **Τσεχοσλοβάκα** (η), **τσεχοσλοβακικός**, -ή, -ό κ. **τσεχοσλοβάκικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Czechoslovakia].

τσηρώτο (το) (σχολ. ορθ. *τσιρότο*) λεπτό έμπλαστρο· κυρ. μικρή αυτοκόλλητη ταινία που επικολλάται πάνω σε μικρό τραύμα (λ.χ. κόψιμο στο δάχτυλο) για προστασία: *του έβαλε ένα ~ στην πλάτη.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cerotto < μτγν. *κηρωτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *κηρωτός* «αλειμμένος με κερί» (< *κηρός*). Από την ετυμ. προκύπτει ότι ορθότ. γρ. τής λ. είναι με *-η-* και *-ω-* *(τσηρώτο)*].

τσήτα (η) {δύσχρ. τσητών} **1.** ξύλινος πήχυς **2.** κομμάτι ξύλου με το οποίο κρατείται κάτι τεντωμένο· ΦΡ. ***είμαι στην τσήτα*** σε υπερένταση, έχω τεντωμένα νεύρα **3.** το ξύλινο στήριγμα των κληματίδων τού αμπελιού **4.** το κόσκινο • **5.** η καρφοβελόνα • **6.** διακοσμητική λωρίδα που ράβεται στον ποδόγυρο **7.** (ως επίρρ.) κολλητά, εφαρμοστά στο σώμα: *φορούσε ένα μπλουζάκι ~ και διαγράφονταν όλες οι λεπτομέρειες τού σώματος.*
[ΕΤΥΜ. < *σήτα* «κόσκινο» (βλ.λ.)].

τσητώνω ρ. μετβ. {τσήτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τεντώνω: *τσήτωσε τα πόδια του στο κρεβάτι* || *μετά το λίφτινγκ το δέρμα της είχε τσητωθεί*· ΦΡ. (λαϊκ.) ***την τσήτωσε*** (ενν. *την κοιλιά του*) παράφαγε και φούσκωσε **2.** (μτφ.) πιέζω κάποιον να εντείνει τις προσπάθειές του **3.** (μτφ. η μτχ. ***τσητωμένος**, -η, -ο*) αυτός που έχει τεντωμένα νεύρα, που βρίσκεται σε μεγάλη ένταση: *είναι πολύ ~ σήμερα· με το παραμικρό αντιδρά!* — **τσήτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσήτα* + παραγ. επίθημα *-ώνω*. Λιγότερο πιθ. η παραγωγή από το αρχ. *τιταίνω* «τείνω, τεντώνω» ή από συμφυρμό των ρ. *τιταίνω* και *τεντώνω*].

τσητωτός, -ή, -ό τεντωμένος.

τσίβα (η) ▸ τζίβα

τσιγαρίδα (η) (συνήθ. στον πληθ.) ξεροτηγανισμένα κομμάτια χοιρινού λίπους.
[ΕΤΥΜ. < *τσιγαρίζω*].

τσιγαρίζω ρ. μετβ. {τσιγάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προπαρασκευάζω υλικό τού φαγητού τηγανίζοντάς το για λίγη ώρα σε καυτό λάδι, βούτυρο ή λίπος μέχρι να ροδίσει, για να το χρησιμοποιήσω στο μαγείρεμα: *~ τα κρεμμύδια* ΣΥΝ. καβουρντίζω, σοτάρω **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***τσιγαρίζομαι***) βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι: *τσιγαριστήκαμε όλη μέρα στον ήλιο.* — **τσιγάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., ονοματοποιημένη λ.].

τσιγαριλίκι κ. **τσιγαρλίκι** (το) {τσιγαριλικ-ιού | -ιών} στριφτό τσιγάρο, το οποίο περιέχει χασίς ή μαριχουάνα.

τσιγαριστός, -ή, -ό αυτός που τον έχουν τσιγαρίσει ΣΥΝ. τσιγαρισμένος.

τσιγάρο (το) [1871] **1.** μακρόστενο λεπτό κυλινδρικό χαρτί με ή χωρίς φίλτρο στο ένα του άκρο, που περιέχει ποσότητα ψιλοκομμένων και επεξεργασμένων φύλλων καπνού και το οποίο τοποθετεί κανείς στα χείλη του ή σε πίπα και ανάβει το άλλο άκρο (το ελεύθερο), ρουφώντας μια δόση καπνού (εισπνέοντας ή αποβάλλοντάς τον): *ένα πακέτο με τσιγάρα* || *ανάβω το ~* || *στρίβω* (βλ.λ.) / *ρουφώ / πίνω / προσφέρω ~* || *ελαφρύ / βαρύ / σέρτικο / άφιλτρο ~* **2.** (συνεκδ.) **τσιγάρα** (τα) η συσκευασμένη σε μικρά κουτιά ποσότητα τσιγάρων (σημ. 1) που διατίθεται στο εμπόριο: *αυξήσεις στα ~* || *το περίπτερο δεν είχε τσιγάρα* **3.** (συνεκδ.) ό,τι απομένει από το κάπνισμα τού τσιγάρου· αποτσίγαρο, γώπα: *στον δρόμο έβλεπες πεταμένα ~* || *το σταχτοδοχείο ήταν γεμάτο τσιγάρα* **4.** (συνεκδ.) το κάπνισμα: *αρχίζω / κόβω το ~* || *κόβω το ~ μαχαίρι* (όχι σταδιακά, αλλά απότομα, μια κι έξω) (πβ. λ. *πούρο, πίπα*) **5.** απόσταση ή χρόνος που χρειάζεται για να καπνίσει κανείς ένα τσιγάρο: *«το σπίτι βρίσκεται ένα ~ δρόμο πιο κάτω»* (εφημ.). — (υποκ.) **τσιγαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cigaro < ισπ. cigaro, πιθ. < zicar «καπνίζω», λ. τής γλώσσας των Μάγια].

τσιγαροθήκη (η) [1880] {τσιγαροθηκών} **1.** θήκη (μεταλλική ή ξύλινη, συνήθ. επίπεδη και πεπλατυσμένη), μέσα στην οποία τοποθετούνται τσιγάρα ΣΥΝ. ταμπακιέρα • **2.** (καταχρ.) το σταχτοδοχείο (βλ.λ.) ΣΥΝ. σταχτοθήκη. Επίσης (σπάν.-λόγ.) **σιγαρετοθήκη** (σημ. 1).

τσιγαρόχαρτο (το) [1884] **1.** λεπτό χαρτί με το οποίο τυλίγεται ο καπνός των τσιγάρων **2.** (γενικότ.) λεπτό ημιδιαφανές χαρτί που χρησιμοποιείται στο σχέδιο (κυρ. για αντιγραφές).

τσιγγάνικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τους Τσιγγάνους: *~ ζωή / γλώσσα / τραγούδια / έθιμα / χοροί / βιολιά / μπάντα με τρομπέτες / μουσική.* — **τσιγγάνικα** επίρρ.

Τσιγγάνος (ο), **Τσιγγάνα** (η) μέλος νομαδικού λαού με σκουρόχρωμο δέρμα, με καταγωγή από τη Β. Ινδία, που σήμερα ζουν διασκορπισμένοι σε ομάδες (νομαδικές ή εγκατεστημένες) σε όλο τον πλανήτη και κυρ. στην Ευρώπη: *οι ~ θεωρούνται σύμβολο τής ελεύθερης, χωρίς περιορισμούς ζωής* || *οι ~ στην Ελλάδα έγιναν γνωστοί ως σιδεράδες και οργανοπαίκτες* || *καταυλισμός Τσιγγάνων* || *πολλοί ~ μένουν σε τσαντίρια* (πβ. λ. *Αθίγγανος, Γύφτος, Ρομ*). Επίσης (λαϊκότ.) **Ατσίγγανος** (ο), **Ατσιγγάνα** (η). — **Τσιγγανάκι** κ. **Τσιγγανόπουλο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, εθνικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀτσίγγανος* < *ἀθίγγανος* «άθικτος, ανέγγιχτος» (α- στερητ. + *θιγγάνω* «αγγίζω»). Ο όρ. *ἀθίγγανος* αποδόθηκε κατά τη βυζαντινή εποχή στους πιστούς μιας μανιχαϊστικής αίρεσης, οι οποίοι είχαν μετοικήσει από τη Φρυγία στο Βυζάντιο και που (εσφαλμένα;) ταυτίστηκαν με τους *Τσιγγάνους*].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Οι **Τσιγγάνοι** αυτοαποκαλούνται **Ρομ** (Rom) «άνδρας, σύζυγος» – ενώ οι μη Τσιγγάνοι είναι gadje «άξεστοι, χωριάτες». Τόσο η ονομασία όσο και η γλώσσα που μιλούν (Romany) προέρχονται από την (Αρχαία) Ινδική, αφού είναι βέβαιο ότι αρχική κοιτίδα των Τσιγγάνων είναι η Β. Ινδία. Στο Βυζάντιο οι αιρετικοί Μελχισεδεκίτες (4-5 αι. μ.Χ.) αποκλήθηκαν **Αθίγγανοι**, από όπου το **Ατσίγγανοι** (14ος-15ος αι.) και το **Τσιγγάνοι** (εξού και η γραφή με *-γγ-* αντί *-γκ-*). Το **Αθίγγανοι** (*α-* στερητ. + *θιγγάνω* «θίγω, αγγίζω») σήμαινε «άθικτοι», χαρακτηρισμός που αποδιδόταν στους παρίες, στα μέλη τής κατώτερης κάστας (τάξεως) ή στους εκτός κάστας (πβ. αγγλ. untouchables). Ονομάστηκαν επίσης στο Βυζάντιο (9ος αι.) και *Αιγύπτιοι*, από όπου το **Γύφτοι**, είτε διότι έφθασαν στο Βυζάντιο μέσω Αιγύπτου είτε διότι προήλθαν από τη «Μικρή Αίγυπτο», την εύφορη Κιλικία (πβ. αγγλ. Gypsy < Egyptians «Αιγύπτιοι», ισπ. Gitanos < Egitanos «Αιγύπτιοι»). Άλλες ονομασίες τους είναι **Κατσίβελοι** και **Μποέμ**. Το **Κατσίβελοι** προήλθε από το Cattivello, υποκ. τού cattivo < λατ. captivus «αιχμάλωτος, δούλος», ενώ το **Μποέμ** (< γαλλ. bohème) δεν είναι παρά οι **Βοημοί**, οι πρόσφυγες από τη Βοημία (Bohemia), που μετακινούνταν και ζούσαν ξέγνοιαστοι και ελεύθεροι (από εκεί και η λ. **μποέμ** «ξέγνοιαστος»), λόγω τής επίσημης αδείας που έδωσε στους Τσιγγάνους ο βασιλιάς τής Βοημίας, η οποία τους επέτρεπε να μετακινούνται ελεύθερα σε διάφορες χώρες τής Κ. Ευρώπης. Οι τρεις κύριες φυλετικές ομάδες των Τσιγγάνων είναι οι Kalderash (σιδηρουργοί, χαλκουργοί, κυρίως τής Κ. και Δ. Ευρώπης), οι Gitanos (μουσικοί-χορευτές κυρίως τής Ιβηρικής Χερσονήσου) και οι Manush ή Sinti (δεξιοτέχνες τού τσίρκου κυρίως τής Ιταλίας, Γαλλίας και Γερμανίας).
> Ας σημειωθεί ότι η λ. **τσιγγούνης** ετυμολογείται από τουρκ. çingene που δηλώνει τον τσιγγάνο, αποτελεί δηλ. για την Ελληνική αντιδάνειο (γι' αυτό γράφεται με *-γγ-* και όχι με *-γκ-*).

τσιγγουνεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {τσιγγουνεύτηκα} αποφεύγω να χρησιμοποιήσω ή να ξοδέψω κάτι: *~ ακόμα και το νερό* || *~ τα λόγια του* ΣΥΝ. φειδωλεύομαι ΑΝΤ. σπαταλώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

τσιγγούνης, -α, -ικο {τσιγγούνηδες} αυτός που δεν θέλει να κάνει

έξοδα, που προσπαθεί να αποφύγει κάθε δαπάνη ΣΥΝ. σφιχτοχέρης, σπαγκοραμμένος, εξηνταβελόνης. — (μεγεθ.) **τσιγγούναρος** (ο), **τσιγγούνικος,** -η, -ο, **τσιγγούνικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çingene < μεσν. *Τσιγγάνος* (βλ.λ.)].

> **τσιγγούνης: συνώνυμα.** Οι λέξεις που δηλώνουν «αυτόν που αγαπά υπερβολικά, σχεδόν παθολογικά, τα χρήματα και στερείται συχνά πραγμάτων που έχει ανάγκη ή επιθυμεί, για να μην ξοδεύει χρήματα», είναι πολλές στην Ελληνική, όπως και σε άλλες γλώσσες. Η συμπεριφορά τού τσιγγούνη (ενέργειες, ιδιότητες, νοοτροπία), ενίοτε τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται από τους άλλους σε ορισμένη εθνική ομάδα, είναι η πηγή τής δημιουργίας των σχετικών λέξεων. Έτσι, τα **τσιγγούνης, γύφτος, τσιφούτης** και πιθ. το **καρμοίρης** προέρχονται από αντίστοιχα εθνικά ονόματα: *Τσιγγάνος* > τουρκ. çingene > **τσιγγούνης**, *Γύφτος* (< *Αιγύπτιος*) > **γύφτος**, τουρκ. çifit «Εβραίος» > **τσιφούτης**, πιθανόν και το **καρμοίρης** < αρχ. *Καριμοίροι* (< *Κάρες* «λαός τής Μ. Ανατολής, που οι άνδρες του υπηρετούσαν ως μισθοφόροι ή ήταν δούλοι» + *μοίρα*). Η υπερβολική αγάπη προς τα χρήματα έδωσε τα **φιλ-άργυρος, φιλο-χρήματος** και **παραδό-πιστος**. Η οικονομία στη ραπτική (ράψιμο, μπαλλώματα) έδωσε τα **σπαγκοραμμένος** και **σπάγκος**, καθώς και το **εξηνταβελόνης**. Τέλος, η υπερβολική οικονομία **(φειδώ)** έδωσε το **φειδωλός** και η πίεση να μην ξοδεύει κανείς, τα **σφιχτός** και **σφιχτοχέρης**.

τσιγγουνιά (η) η υπερβολική τάση να αποφεύγει κανείς κάθε έξοδο, να μη θέλει να δώσει ή να ξοδέψει χρήματα ή οτιδήποτε κατέχει· συχνά στον πληθ.: *Τσιγγουνιές θα κάνουμε τώρα: Πάρε ό,τι και όσα χρειάζεσαι!*

τσιγκέλι (το) {τσιγκελ-ιού | -ιών} **1.** σιδερένιο άγκιστρο στο οποίο κρεμούν οι κρεοπώλες τα κρέατα προς πώληση· ΦΡ. ***βγάζω τα λόγια (κάποιου) με το τσιγκέλι*** βλ. λ. *βγάζω* **2.** σιδερένιο εργαλείο ανελκύσεως αντικειμένων, που έχουν πέσει σε στέρνα, πηγάδι ή γενικά σε λάκκο με μεγάλο βάθος ΣΥΝ. γάντζος. — (υποκ.) **τσιγκελάκι** (το), **τσιγκελωτός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çengel < περσ. čangāl «νύχια, άγκιστρα»].

τσιγκελωτός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με τσιγκέλι: *~ μουστάκια.* — **τσιγκελωτά** επίρρ.

τσίγκινος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί από τσίγκο: *~ λαμαρίνες.*

τσιγκλώ ρ. → τσυγκλώ

τσιγκογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος για την εκτύπωση κειμένων και εικόνων με τη χρήση τσίγκου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. zincography (νόθο σύνθ.)].

τσιγκογράφος (ο) τεχνίτης εξειδικευμένος στην τσιγκογραφία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. zincograph (νόθο σύνθ.)].

τσίγκος (ο) **1.** ΧΗΜ. ο ψευδάργυρος **2.** (συνεκδ.) ΤΥΠΟΓΡ. πλάκα εκτυπώσεως στη μέθοδο όφσετ (βλ.λ.), που κατασκευαζόταν αρχικά από ψευδάργυρο και σήμερα από διάφορα άλλα μέταλλα (λ.χ. αλουμίνιο) ή δύο και τρία στρώματα μετάλλου (λ.χ. χαλκό, χρώμιο κ.λπ.): *διμεταλλικός / τριμεταλλικός ~* **3.** η λαμαρίνα που έχει επικάλυψη ψευδαργύρου: *σκεπή από ~ || η βροχή χτυπούσε στον ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. zinco < γερμ. Zink, αγν. ετύμου].

τσιγκούνης, -α, -ικο → τσιγγούνης

τσίζμπουργκερ (το) {άκλ.} το χάμπουργκερ (βλ.λ.) που περιέχει και τυρί.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cheeseburger].

τσίκλα (η) → τσίχλα

τσίκνα (η) {χωρ. πληθ.} η οσμή που αναδίδει το κρέας που ψήνεται ή καίγεται.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < **κνίτσα* (με αντιμετάθεση) < αρχ. *κνῖσα* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται (υποχωρητ.) από το ρ. *τσικνώνω* < **ἐξ-ικμῶ* < αρχ. *ἐξικμάζω* «αποπνέω, αναδίδω» < *ἐξ-* + *ἰκμάς, -άδος* (πβ. κ. *τσύγκλα – ξύγκλα*)].

τσικνιάς (ο) {τσικνιάδες} (λαϊκ.) ο ερωδιός (βλ.λ.).

τσικνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσίκνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να αναδίδει τσίκνα: *~ το φαγητό* **2.** τσιγαρίζω, καβουρντίζω ♦ (αμετβ.) **3.** αναδίδω τσίκνα: *τσίκνιζαν τα κρέατα* **4.** διασκεδάζω την ημέρα τής Τσικνοπέμπτης: *εσείς πού θα τσικνίσετε;* — **τσίκνισμα** (το).

Τσικνοπέμπτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η Πέμπτη τής δεύτερης εβδομάδας τής Αποκριάς, η οποία εορτάζεται με ψήσιμο κρεάτων και μαζικές εξόδους στις ταβέρνες.

τσικό (τα) {άκλ.} οι μικροί ποδοσφαιριστές μιας ομάδας, τα παιδικά και εφηβικά τμήματά της: *τα ~ τού Ολυμπιακού || κατεβαίνει στον αγώνα με τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. chico «νεαρός»].

τσικουδιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} οινοπνευματώδες ποτό που παρασκευάζεται από απόσταξη στεμφύλων ΣΥΝ. ρακή.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσίκουδο*, αβεβ. ετύμου, ίσως < **κίκουδο* < *κούκουδο* «κουκούτσι»].

τσικρίκι (το) {τσικρικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος διπλής ρόκας (βλ. λ. *ρόκα*[1]).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cıkrık].

τσικ τσικ (το) ο ήχος από το ελαφρό τρίξιμο ξύλου ή το τσαλάκωμα χαρτιού. Επίσης **τσακ τσακ**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τσιλημπουρδίζω ρ. αμετβ. {τσιλημπούρδισα} (εκφραστ.-οικ.) επιδίδομαι σε ερωτικές αταξίες: *παρά την ηλικία του τσιλημπουρδίζει ακόμα* ΣΥΝ. μπερμπαντεύω, ερωτοτροπώ. - **τσιλημπούρδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σιληπορδῶ (-έω)* «φέρομαι χυδαία, βάναυσα» (με τσιτακισμό), με β' συνθ. τη λ. *πορδή*. Σχετικά με το α' συνθ. *σιλη-*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι συνδ. με το ανθρωπωνύμιο *Σιληνός* (βλ.λ.), αν και άλλοι θεωρούν ότι πρόκειται για διαλεκτ. τ. που συνδ. με το αρχ. *τιλῶ (-άω)* «έχω διάρροια»].

τσίλι (το) {άκλ.} πολύ καυτερή σάλτσα, καθώς και το φαγητό στην παρασκευή τού οποίου έχει χρησιμοποιηθεί τέτοια σάλτσα: *μεξικάνικη σαλάτα με ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chilli < ισπ. chile < chili (γλώσσα Ναχουάτλ)].

τσίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σκοπιά· σύχρ. στις ΦΡ. (α) ***κρατάω / φυλάω τσίλιες*** (οικ.) προσέχω μήπως εμφανιστεί κανείς (λ.χ. αστυνομικός), καθώς κάποιος άλλος εκτελεί παράνομη πράξη (λ.χ. διάρρηξη): *οι δύο έκλεβαν κι ο τρίτος φύλαγε τσίλιες* (β) ***στην τσίλια*** (αργκό) σε επιφυλακή, σε εγρήγορση: *όλη τη βδομάδα ήμουν ~.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. ciglia / ciglio «φρύδι» (πβ. φρ. aguzzare la ciglia «παρατηρώ προσεκτικά») < λατ. cilium].

τσιλιαδόρος (ο) (λαϊκ.-κακόσ.) αυτός που φυλάει τσίλιες (συνήθ. σε ομάδα κακοποιών).
[ΕΤΥΜ. < *τσίλια* + λεξικό επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

τσιλιβήθρα (η) {τσιλιβηθρών} **1.** ΖΩΟΛ. το πτηνό σουσουράδα (βλ.λ.) **2.** (μτφ. για πρόσ.) ο μικρόσωμος και λιπόσαρκος.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. *τσιλιμήθρα*, πιθ. < αλβ. çilimi «παιδάκι, νήπιο» + παραγ. επίθημα *-ήθρα*].

τσίλικος, -η/-ια, -ο **1.** (για νομίσματα) καινούργιο, νέας κοπής και γι' αυτό γυαλιστερό **2.** (γενικότ.) καινούργιος: *τα ~ άλογα τού αραμπατζή.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çil «καινούργιος» ή < τουρκ. çelik «ατσάλι»].

τσίμα-τσίμα επίρρ. → τσύμα-τσύμα

τσιμεντάρω ρ. μετβ. {τσιμεντάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) επιστρώνω, φράζω ή ενώνω με τσιμέντο: *~ την αυλή / την ταράτσα.* Επίσης **τσιμεντώνω**. — **τσιμεντάρισμα** (το).

τσιμεντένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. η γεώτρηση στην οποία ρίχνεται τσιμέντο με μεγάλη πίεση, ώστε να στερεοποιηθεί η περιοχή που βρίσκεται κάτω από αυτήν.

τσιμεντένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από τσιμέντο: *~ σκαλοπάτι.*

τσιμέντο (το) **1.** οικοδομικό υλικό με τη μορφή λεπτότατης γκριζοπράσινης σκόνης, που παράγεται κυρ. από ασβεστόλιθο και άργιλο και όταν αναμιχθεί με νερό σχηματίζει πολτό, ο οποίος μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα στερεοποιείται και γίνεται σκληρός λίθος με μεγάλη αντοχή· χρησιμοποιείται για την παρασκευή τσιμεντοκονιαμάτων, σκυροκονιαμάτων, άοπλου και οπλισμένου σκυροδέματος (μπετόν, μπετόν αρμέ), τσιμεντολίθων, τσιμεντοσανίδων και για κατασκευές τόσο στο έδαφος όσο και μέσα στο νερό: *~ ταχείας / βραδείας πήξεως || εργοστάσιο παραγωγής τσιμέντου* **2.** (συνεκδ.) το τσιμεντοκονίαμα (βλ.λ.): *κουβαλάω / ρίχνω ~·* ΦΡ. (α) ***τσιμέντο να γίνει*** δεν βαριέσαι! (β) ***είμαι / βρίσκομαι στα τσιμέντα*** (για οικοδομή) είμαι / βρίσκομαι στο στάδιο κατά το οποίο ρίχνεται μπετόν στα καλούπια **3.** (συνεκδ.) επιφάνεια που αποτελείται από στερεοποιημένο τσιμεντοκονίαμα, που δεν έχει στρωθεί ακόμη με πλάκες, ξύλινο δάπεδο κ.λπ.: *καταβρέχω το ~, για να μη σκάσει.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çimento < ιταλ. cemento < λατ. caementum «λατόμημα, ακατέργαστο πέτρωμα» < ρ. caedere «τέμνω, κόβω»].

τσιμεντόβεργα (η) {δύσχρ. τσιμεντοβεργών} η σιδερένια / χαλύβδινη βέργα κυκλικής διατομής, που τοποθετείται στο τσιμέντο (μπετόν) για να το οπλίσει (βλ. λ. *μπετόν αρμέ*).

τσιμεντοβιομηχανία (η) {τσιμεντοβιομηχανιών} βιομηχανία παραγωγής τσιμέντου.

τσιμεντοβιομήχανος (ο) {τσιμεντοβιομηχάν-ου | -ων, -ους} ο ιδιοκτήτης τσιμεντοβιομηχανίας.

τσιμεντοκολόνα (η) κολόνα φτειαγμένη από τσιμέντο.

τσιμεντοκονία (η) {τσιμεντοκονιών} μείγμα τσιμέντου, άμμου και νερού που χρησιμοποιείται ως επίχρισμα επιφανειών ή συνδετικό υλικό.

τσιμεντοκονίαμα (το) {τσιμεντοκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} οικοδομικό υλικό (μείγμα) που παρασκευάζεται από τσιμέντο, άμμο και νερό και το οποίο στερεοποιείται, όταν έλθει σε επαφή με τον αέρα και το νερό· χρησιμοποιείται για τη στεγανοποίηση δεξαμενών, για το γέμισμα των αρμών ανάμεσα στις πλάκες, την κατασκευή τσιμεντοπλίνθων κ.ά. (πβ. λ. *σκυρόδεμα, μπετόν*).

τσιμεντόλιθος (ο) {-ου κ. -ίθου | -ων κ. -ίθων, -ους κ. -ίθους} ο τεχνητός πλίνθος που κατασκευάζεται από σκυρόδεμα (βλ.λ.) και χρησιμοποιείται ως δομικό υλικό στις οικοδομές. Επίσης **τσιμεντόπλινθος** (η).

τσιμεντόπλακα (η) {τσιμεντοπλακών} τσιμεντένια πλάκα που στρώνεται σε μεγάλες επιφάνειες (πεζοδρόμια, ταράτσες κ.α.).

τσιμεντοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ευρεία χρήση τού τσιμέντου ως οικοδομικού υλικού· κάλυψη μιας έκτασης με κτίσματα από τσιμέντο: *η ~ τής Αθήνας τις τρεις τελευταίες δεκαετίες || η παράνομη ~ τού κτήματος με την ανοχή τής πολιτείας.*

τσιμεντοσανίδα (η) σανίδα που κατασκευάζεται από τσιμέντο με ίνες αμιάντου και πριονίδια ξύλου.

τσιμεντοστρώνω ρ. μετβ. {τσιμεντόστρω-σα -θηκα, -μένος} καλύπτω μια επιφάνεια με τσιμέντο: *τσιμεντοστρωμένη αυλή / δρόμος.* — **τσιμεντόστρωση** (η) [1893].

τσιμεντοσωλήνας (ο) σωλήνας από τσιμέντο.

τσιμεντούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} (καθημ.) πόλη με πολλά τσιμεντένια κτήρια· κυρ. ως χαρακτηρισμός μεγαλούπολης στην οποία κυριαρχούν οι πολυκατοικίες και απουσιάζει το

πράσινο: *η Αθήνα, μια ~.*

τσιμεντόχρωμα (το) {τσιμεντοχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ειδικό χρώμα, κατάλληλο για να βάφει τσιμεντένιες επιφάνειες.

τσιμεντώνω ρ. ▸ τσιμεντάρω

τσιμινιέρα (η) {τσιμινιερών} η καπνοδόχος των πλοίων και των εργοστασίων ΣΥΝ. φουγάρο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. ciminiera < γαλλ. cheminée < μτγν. λατ. caminata < λατ. caminus < αρχ. *κάμινος* (βλ.λ.)].

τσιμουδιά (η) {χωρ. πληθ.} ψίθυρος: (ως προσταγή) *~! Δεν θέλω ν' ακούσω κουβέντα!* ΦΡ. ***δεν βγάζω τσιμουδιά*** δεν λέω ούτε λέξη, σωπαίνω: *ήταν τόσο θυμωμένος, που δεν έβγαλα τσιμουδιά* ΣΥΝ. δεν κάνω κιχ, δεν βγάζω άχνα.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. *σιμῳδία* «φάλτσο τραγούδι, άτεχνη ωδή» < κύρ. όν. *Σῖμος* (βλ. λ. *σιμός* «πλακουτσομύτης») + *ᾠδή*].

τσιμούχα (η) {τσιμουχών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλικός, δερμάτινος ή πλαστικός δακτύλιος στεγανότητας **2.** η παρυφή υφάσματος ΣΥΝ. ούγια **3.** (συνεκδ.) λωρίδα από παρυφή υφάσματος ΣΥΝ. μπορντούρα ● **4.** άκομψο ρούχο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çamuha «σφουγγάρι κατώτερης ποιότητας»].

τσίμπημα (το) {τσιμπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το άγγιγμα με μυτερό αντικείμενο και το αίσθημα (πόνος) που αυτό προκαλεί: *ένιωσε ένα ~ από τη βελόνα τής ένεσης* ΣΥΝ. (λόγ.) νυγμός **2.** (α) το πιάσιμο μέρους τού δέρματος με τα δάχτυλα (συνήθ. τον δείκτη και τον αντίχειρα) και το σύντομο σφίξιμό του: *του έδωσε ένα ~ στο μάγουλο* (β) (συνεκδ.) το αίσθημα (πόνος) που προκαλεί η παραπάνω ενέργεια: *αισθάνθηκε ένα δυνατό ~ στο μπράτσο* ΣΥΝ. τσιμπιά **3.** (για πουλί) η λήψη ποσότητας τροφής με απότομη, κοφτή κίνηση τού ράμφους: *η κότα με γρήγορα ~ έφαγε τους σπόρους τού καλαμποκιού* ΣΥΝ. ράμφισμα **4.** το ελαφρό τρύπημα με το ράμφος ΣΥΝ. ράμφισμα **5.** (μτφ.) γρήγορο, βιαστικό γεύμα: *φτειάξε κάτι απλό για ~· δεν έχω πολύ χρόνο* **6.** (μτφ.) απότομος ελαφρός πόνος ή ενόχληση σε μέρος τού σώματος: *ένιωσα ένα ~ στην καρδιά* || *αν αισθάνεται τσιμπήματα στα πόδια, μάλλον έχει πρόβλημα στην κυκλοφορία τού αίματος.* — (υποκ.) **τσιμπηματάκι** (το).

τσιμπηματιά (η) **1.** το τσίμπημα **2.** (συνεκδ.) το σημάδι που μένει στο σώμα από τσίμπημα.

τσιμπητός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με τσίμπημα (βλ.λ.).

τσιμπιά (η) το τσίμπημα (βλ.λ., σημ. 2).

τσιμπίδα (η) **1.** κάθε είδους λαβίδα **2.** (μτφ.) ο μηχανισμός υπηρεσίας τού κράτους, που συλλαμβάνει όσους παρανομούν: *τον έπιασε η ~ τής εφορίας* || *έπεσε στην ~ τού νόμου* (τής αστυνομίας). — (υποκ.) **τσιμπιδούλα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *ἐμπίς, -ίδος* «είδος εντόμου» (με την επίδραση τού ρ. *τσιμπώ*) < *ἐμπίνω* «καταπίνω (ενν. το αίμα)» (υποχωρητ.) < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *πίνω*].

τσιμπιδάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό τσιμπίδι (λαβίδα) που αποτελείται από δύο λεπτά μακρόστενα στελέχη και χρησιμοποιείται ανάλογα με το σχήμα και την κατασκευή, για να πιάνει κανείς πολύ μικρά αντικείμενα (λ.χ. ψηφίδες, τυπογραφικά στοιχεία κ.ά.) ή για να αφαιρέσει τρίχες (από τα φρύδια, το πρόσωπο κ.λπ.) και για τη συγκράτηση των μαλλιών: *ήρθε με τα ~ στα μαλλιά.*

τσιμπίδι (το) {τσιμπιδ-ιού | -ιών} πολύ μικρή λαβίδα.

τσίμπλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λιπώδες έκκριμα που εμφανίζεται συνήθ. στις άκρες των ματιών (λόγω οφθαλμικών παθήσεων, την ώρα τού ύπνου κ.λπ.): *ξύπνησε με τις ~ στα μάτια* ΣΥΝ. (λόγ.) λήμη· ΦΡ. ***με την τσίμπλα στο μάτι*** χωρίς να έχει συνέλθει από τον ύπνο, πριν ξυπνήσει καλά: *είμαι ακόμη ~· περίμενε να πιω πρώτα έναν καφέ, να ξυπνήσω* ● **2.** ο οφθαλμός στη βάση κάθε κληματίδας αμπέλου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τσιμπλιάζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

τσιμπλιάζω ρ. αμετβ. {τσίμπλιασ-α, -μένος} εμφανίζονται τσίμπλες στα μάτια: *τσίμπλιασαν τα μάτια του.* — **τσίμπλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σιφλή* (με τσιτακισμό) + παραγ. επίθημα *-ιάζω*. Το *σιφλή* είναι θηλ. τού μτγν. επιθ. *σιφλός* «ανάπηρος, ακρωτηριασμένος – τυφλός», αγν. ετύμου].

τσιμπλιάρης, -α, -ικο αυτός που έχει τσίμπλες στα μάτια του. Επίσης **τσιμπλιάρικος, -η, -ο.**

τσιμπολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσιμπολογάς... | τσιμπολόγησα} ♦ **1.** (μετβ.) τσιμπώ (κάποιον/κάτι) συνέχεια ♦ **2.** (αμετβ.) (μτφ.) τρώω λίγο από διάφορα φαγητά ή τρώω λίγο με μικρές μπουκιές: *καθόταν ανόρεχτος και τσιμπολογούσε.* — **τσιμπολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσιμπῶ* + *-λογῶ* (< αρχ. *-λογῶ* < *λέγω* «συλλέγω»)].

τσιμπούκι (το) {τσιμπουκ-ιού | -ιών} **1.** είδος πίπας για κάπνισμα: *κάπνιζε το ~ του* ● **2.** (λαϊκ.-!. αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η πεολειξία. — (υποκ.) **τσιμπουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çubuk].

τσιμπούρι (το) {τσιμπουρ-ιού | -ιών} **1.** παρασιτικό έντομο που απαντά στο δέρμα των ζώων: *ο σκύλος έπιασε τσιμπούρια·* αλλιώς *ακάρι* (βλ.λ.) **2.** (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος ενοχλητικός, φορτικός για τους άλλους: *μας έγινε ~* (έρχεται όπου πηγαίνουμε, δεν μας αφήνει μόνους ή ήσυχους) ΣΥΝ. βδέλλα, κολλητσίδα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσιμούριν* (με την παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *τσιμπῶ*) < **κιμμύριον*, υποκ. τού μτγν. *κίμμυρος* («γλώσσα» τού Ησυχίου)].

τσιμπούσι (το) {τσιμπουσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φαγοπότι, το συμπόσιο ΣΥΝ. ευωχία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cümbüş].

τσιμπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσιμπάς... | τσίμπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω σφιχτά το δέρμα με δύο συνήθ. δάχτυλα (κυρ. με τον δείκτη και τον αντίχειρα), προκαλώντας πόνο: *τσιμπούσε συνεχώς τα μαγουλάκια τού μικρού* || *τσίμπησέ με να δω αν ονειρεύομαι!* (σε περιπτώσεις μεγάλης έκπληξης, απίστευτου περιστατικού) **2.** αγγίζω ή τρυπώ (κάποιον/κάτι) με αιχμηρό όργανο: *με τσίμπησε κουνούπι* || *την τσίμπησε με την καρφίτσα / με τη βελόνα* **3.** (για πτηνά) πιάνω ποσότητα τροφής με κοφτή κίνηση τού ράμφους: *το καναρίνι τσιμπούσε το κανναβούρι* **4.** (μτφ.-λαϊκ.) συλλαμβάνω: *η αστυνομία τον τσίμπησε, ενώ προσπαθούσε να διαφύγει τη σύλληψη* **5.** (μτφ.) παίρνω, πιάνω κάτι· ΦΡ. ***τσίμπα το!*** (οικ.) πιάσε το, άρπαξέ το! (όταν πετάμε ή ρίχνουμε κάτι σε κάποιον) **6.** (μτφ.) παίρνω κάτι ως αύξηση, δώρο, κέρδος: *οι τιμές πώλησης τσίμπησαν 2-4%* || *πήγε να δει τον παππού του και τσίμπησε ένα πεντοχίλιαρο από κείνον* ♦ (αμετβ.) **7.** (για ψάρια) τρώω το δόλωμα και πιάνομαι από το αγκίστρι: *σήμερα δεν τσιμπάνε τα ψάρια* || *τσιμπάει;* (συνηθισμένη αλλά και ενοχλητική ερώτηση σε ερασιτέχνη ψαρά, για να μάθει κανείς αν πάει καλά το ψάρεμα, αν υπάρχουν ψάρια και αν τρώνε το δόλωμα) **8.** (για πρόσ.) τρώω από λίγο με μικρές μπουκιές ή και πρόχειρα: *εσύ δεν τρως· τσιμπάς σαν το πουλί* **9.** (μεσοπαθ. ***τσιμπιέμαι***) είμαι ερωτευμένος: *τσιμπήθηκε με μια μικρή* **10.** (η μτχ. ***τσιμπημένος, -η, -ο***) (α) αυτός που είναι ερωτευμένος: *είναι ~ μαζί της* (β) (για τιμές προϊόντων) ανεβασμένος, ακριβός: *είναι ~ οι τιμές σ' αυτό το μαγαζί.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσιμπῶ* < **τσιμπίζω* < **ἐξ-εμπίζω* (με τροπή τού *-ξ-* σε *-τσ-*, πβ. κ. *τσύγκλα* – *ξύγκλα*) < *ἐξ-* + *-εμπίζω* < αρχ. *ἐμπίς, -ίδος* «είδος εντόμου» (βλ. κ. *τσιμπίδα*). Λιγότερο πιθ. είναι οι προταθείσες αναγωγές στο ρ. *συμπιέζω* ή στο αρχ. *κίμβιξ, -ῖκος* «τσιγγούνης, μικρολόγος»].

τσινί (το) {τσιν-ιού | -ιών} πλακίδιο επισμαλτωμένο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çini (< Cin «Κίνα»)].

τσίνισμα (το) {τσινίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η αντίδραση σε κάτι (συνήθ. με τίναγμα, με αντανακλαστική κίνηση) **2.** (μτφ.) η αντίδραση (κάποιου) (επειδή του ασκείται πίεση ή επειδή δεν θέλει να κάνει κάτι που του ζητούν): *μόλις του λέω να βρει μια δουλειά, αρχίζει τα ~.*

τσίνορο (το) (συνήθ. στον πληθ.) η βλεφαρίδα ΣΥΝ. ματοτσίνο(υ)ρο, ματόκλαδα.
[ΕΤΥΜ. < *ματο-τσίνο(υ)ρο*, με απόσπαση τού β' συνθ., < μεσν. *τσινάρι(ν)* < **κινάριον* (με τσιτακισμό) < μτγν. *κίναρα / κύναρα* «αγκινάρα», αγν. ετύμου].

τσιντσιλά (το) {άκλ.} **1.** μικρόσωμο τρωκτικό τής Ν. Αμερικής, που μοιάζει με λαγό και θηρεύεται για την πολύτιμη γούνα του **2.** (συνεκδ.) η γούνα τού παραπάνω ζώου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chinchilla < ισπ. chinchilla, υποκ. τού chinche < λατ. cimex, -icis «κοριός»].

τσινώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τσινάς... | τσίνησα} **1.** (για ζώα) κλοτσώ αντιδρώντας, τινάζομαι: *μόλις σπιρούνισε το άλογο, εκείνο τσίνησε και δεν προχωρούσε* **2.** (μτφ. για πρόσ.) δυσανασχετώ, αντιδρώ (επειδή δεν θέλω να κάνω κάτι ή επειδή με πιέζουν): *μόλις του πεις για γάμο, τσινάει* ΣΥΝ. δυστροπώ, (μτφ.) κλοτσάω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσινῶ* < **τινῶ* (με τσιτακισμό) < *τινάζω*].

τσιουάουα (το) {άκλ.} ο πιο μικρόσωμος σκύλος τού κόσμου, με στρογγυλό κεφάλι, μεγάλα ανασηκωμένα αφτιά, μάτια που προεξέχουν και γεροδεμένο σώμα.
[ΕΤΥΜ. Από το τοπων. Chihuahua, πόλη τού Μεξικού].

τσίου-τσίου (το) {άκλ.} το κελάηδημα πουλιού.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

τσιπ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. πλακίδιο ολοκληρωμένου κυκλώματος από ημιαγωγό υλικό, κυρ. από πυρίτιο, επάνω στο οποίο μπορούν να αποτυπώνονται διάφορα ηλεκτρονικά στοιχεία (αντιστάσεις, τρανζίστορ κ.ά.)· πβ. λ. *μικροτσίπ.* — (υποκ.) **τσιπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chip «θραύσμα, τεμάχιο» (κυρ. στη φρ. silicon chip «τεμάχιο σιλικόνης») < μέσ. αγγλ. chippen, από σύνθ. αρχ. αγγλ. forcippion «αποκόπτω»].

τσίπα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η κρούστα στην επιφάνεια των υγρών, ιδ. τού γάλακτος **2.** (συνεκδ.) ο λεπτός υμένας που μένει μερικές φορές στο πρόσωπο των νεογέννητων ● **3.** κάλυμμα κεφαλής γυναικών· τσεμπέρι **4.** (μτφ.) η ντροπή: *δεν έχει καθόλου ~ επάνω του* (είναι τελείως ξεδιάντροπος).
[ΕΤΥΜ. μεσν., με σημ. «πέπλος, τσεμπέρι», πιθ. συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *σίφα· χόρια* «υμένες που καλύπτουν το πρόσωπο τού εμβρύου», αγν. ετύμου. Κατ' άλλη άποψη, ο μεσν. τ. ανάγεται σε σλαβ. tsipa].

τσιπούρα (η) ▸ τσιππούρα

τσιπουράδικο (το) μεζεδοπωλείο όπου σερβίρεται τσίπουρο.

τσίπουρο (το) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) το υπόλειμμα από το πάτημα των σταφυλιών ΣΥΝ. στέμφυλο **2.** (συνεκδ.) η ρακή (βλ.λ.). — (υποκ.) **τσιπουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., ίσως < τουρκ. sapre. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το μτγν. *σίκερα* «είδος οινοπνευματώδους ποτού» < εβρ. šēkar].

τσιπουρόχωμα (το) {τσιπουροχώματος | χωρ. πληθ.} είδος χώματος από στέμφυλα.

τσιππούρα (η) (συνήθ. ορθ. *τσιπούρα*) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ νόστιμο νομαδικό ψάρι, με σώμα συμπιεσμένο στα πλευρά, ψηλή και καμπουρωτή ράχη, ασημόγκριζο χρώμα και μια χαρακτηριστική χρυσοκίτρινη ταινία, σαν φρύδι, που ενώνει τα μάτια· ζει σε παράκτιες περιοχές με αμμώδη βυθό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἵππουρος* (< *ἵππος* + *οὐρά*). Το αρχικό *τσ-* προέρχεται από αμάρτυρο αρχικό /s/, το οποίο οφείλεται σε συμπροφορά τού άρθρου με το ουσ. στη γεν. **τῆς ἱππούρας* (με αλλαγή γένους)].

τσιπς (τα) {άκλ.} λεπτές, στρογγυλές και επίπεδες, τηγανισμένες φέτες πατάτας: *ένα σακουλάκι ~* || *~ με ρίγανη.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chips, πληθ. τού chip, που συνδ. με αρχ. αγγλ. cippion «κόβω (ψωμί, φέτες)»].

τσιράκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ο μαθητευόμενος σε τεχνικό επάγ-

γελμα ΣΥΝ. κάλφας, παραγυιός **2.** (συνεκδ.-κακόσ.) ο πιστός ακόλουθος (κάποιου) και συνηθέστ. αυτός που εκτελεί τις εντολές (κάποιου): *τον έχει για ~ του* ‖ *εμφανίστηκε στο μαγαζί με τα ~ του* ΣΥΝ. υπηρέτης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çırak < περσ. čirāğ «πελάτης»].

τσίριγμα (το) ‣ τσυρίζω

Τσιρίγο (το) (λαϊκ.) τα Κύθηρα (βλ.λ.). — **Τσιριγώτης** (ο), **Τσιριγώτισσα** (η), **τσιριγώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. Cerigo < λατ. Cedrigum < Cethericum / Cithericum < αρχ. *Κύθηρα* (βλ.λ.)].

τσιρίδα (η) → τσυρίδα

τσιρίζω ρ. ‣ τσυρίζω

τσιριμόνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) η φιλοφρόνηση **2.** το νάζι: *μας κάνει τσιριμόνιες* ΣΥΝ. κόνξες, σκέρτσα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τσεριμόνια* < ιταλ. cerimonia < λατ. caerimonia «θρησκεία, τελετή», αγν. ετύμου, ίσως ετρουσκ. λ.].

τσιρίσι (το) {τσιρισ-ιού | -ιών} **1.** είδος αμύλου που προέρχεται και εξάγεται από τους κονδύλους τού ασφοδέλου **2.** (συνεκδ.) η κόλλα που παρασκευάζεται από το άμυλο αυτό και χρησιμοποιείται από τους υποδηματοποιούς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çiriş].

τσιριτσάντζουλα (η) ‣ τζιριτζάντζουλα

τσιριχτός, -ή, -ό ‣ τσυριχτός

τσίρκο (το) **1.** στεγασμένος χώρος με κυκλική κονίστρα (πίστα) στο κέντρο, όπου γίνονται παραστάσεις με ταχυδακτυλουργούς, ακροβάτες, γυμνασμένα ζώα κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) ο (περιοδεύων) θίασος που πραγματοποιεί τις παραστάσεις αυτές **3.** (μτφ.) κωμικό θέαμα: *καταντήσαμε σωστό ~!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. circo < λατ. circus «κύκλος», που συνδ. με τα αρχ. *κρίκος* / *κίρκος* (βλ.λ.)].

τσίρκουλο (το) (λαϊκ.) γελοίος· κυρ. στη ΦΡ. ***γίνομαι τσίρκουλο*** γελοιοποιούμαι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. circolo < λατ. circulus, υπόκ. τού circus «κύκλος»].

τσίρλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το υδαρές κόπρανο τής διάρροιας. Επίσης **τσιρλιό** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσιρλώ* (υποχωρητ.)].

τσιρλητό (το) (λαϊκ.) η διάρροια.

τσιρλιάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) **1.** αυτός που παθαίνει συχνά διάρροια **2.** (μτφ.-ειρων.) ο δειλός.
[ΕΤΥΜ. < *τσίρλα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *βρομ-ιάρης*].

τσιρλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τσίρλισ-α, -τηκα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) αφήνω τσίρλες ♦ **2.** (μετβ.) λερώνω με τσίρλες: *ο μικρός τσίρλισε το παντελόνι του* **3.** (μεσοπαθ. **τσιρλίζομαι**) (α) βρομίζω τα ρούχα μου με τσίρλες: (παροιμ.) *«άβρακος βρακί δεν είχε, το είδε και τσιρλίστηκε»* (για κάποιον που χαίρεται πολύ, όταν αποκτά ακόμη και ένα συνηθισμένο αγαθό) (β) (μτφ.) φοβούμαι ή χαίρομαι υπερβολικά. Επίσης **τσιρλώ** {-άς...}. — **τσίρλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσι(ρ)λώ* < αρχ. *τιλῶ (-άω)* (με τσιτακισμό) < *τῖλος* «διάρροια» < *ti-lo- (με επίθημα -lo-), που συνδ. με άλλες Ι.Ε. λ. (όπου εμφανίζονται διαφορετικά επιθήματα), λ.χ. αρμ. t'rik' «κοπριά», αρχ. αγγλ. þinan «είμαι υγρός», αρχ. σλαβ. tina «βούρκος» κ.ά.].

τσιρόνι (το) {τσιρον-ιού | -ιών} ψάρι με πεπιεσμένα πλευρά, γκριζογάλαζο ή λαδοπράσινο χρώμα, με κόκκινα μάτια που περιβάλλονται από χρυσοκίτρινο δακτύλιο, ζει σε λίμνες και ποτάμια, ψαρεύεται για τη σάρκα του και χρησιμοποιείται και ως δόλωμα.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *τσίρος* (βλ.λ.)].

τσίρος (ο) **1.** το αποξηραμμένο σκουμπρί (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) άνθρωπος με αδύνατη σωματική διάπλαση ΣΥΝ. κάτισχνος, λιπόσαρκος.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. *κηρίς* «είδος ψαριού» (με τσιτακισμό), αβεβ. ετύμου, ίσως < *κηρός* «κερί», λόγω τού χρώματος τού ψαριού. Ωστόσο, η ίδια ακριβώς ερμηνεία θα μπορούσε ενδεχομένως να χρησιμοποιηθεί για να στηρίξει την προταθείσα αναγωγή στο αρχ. *κιρρός* «ωχρός» (βλ. λ. *κίρρωση*)].

τσιροσαλάτα (η) {δύσχρ. τσιροσαλατών} σαλάτα με βάση λεπτές φέτες τσίρου μέσα σε λαδόξιδο, που προσφέρεται ως ορεκτικό.

τσιρότο (το) ‣ τσηρώτο

τσίσα κ. **τσίσια** (τα) {χωρ. γεν.} (καθημ.) η ούρηση και (συνεκδ.) τα ούρα: *κάνω ~* ‖ *τα ~ τού μωρού* ΣΥΝ. κάτουρο.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πβ. κ. τουρκ. çiş].

τσίτα[1] (η) ‣ τσήτα

τσίτα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μαϊμού: *σκαρφαλώνει στο δέντρο σαν την ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çita].

τσιτακισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο τής τροπής τού συμφώνου «κ» σε «τσ» (ουρανική προφορά) και τού «γκ» σε «τζ» μπροστά από τα φωνήεντα /e/ και /i/ και το ημίφωνο /j/, καθώς και (σπανιότ.) τού «τ» σε «τσ» πριν από διάφορα φωνήεντα, λ.χ. *Καρύκης* > *Καρύτσης*.
[ΕΤΥΜ. < τσ-, κατ' αναλογίαν προς το *ητακισμός*].

τσιτάτο (το) παράθεμα από τον γραπτό ή προφορικό λόγο σημαντικού προσώπου, το οποίο χρησιμοποιεί κανείς στον δικό του λόγο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Zitat < γαλλ. citation «παράθεση χωρίου» < ρ. citer < λατ. citāre «καλώ, επονομάζω»].

τσιτάχ (το) {άκλ.} ταχύτατο αιλουροειδές (φθάνει τα 110 χλμ. ανά ώρα) που μοιάζει με τίγρη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cheetah (οπτικό δάνειο) < χίντι chītā «λεοπάρδαλη» < σανσκρ. chitraka < chitra «κηλίδα, στίγμα»].

τσίτι (το) {χωρ. γεν.} κοινό βαμβακερό ύφασμα με απλή ύφανση. — (υποκ.) **τσιτάκι** (το), **τσίτινος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çit].

τσιτσερόνε (ο) {άκλ.} (παλαιότ.) ξεναγός ή διερμηνέας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cicerone «εύγλωττος, ευχερής στην έκφραση» < κύρ. όν. Cicerone, από τον αρχ. Ρωμαίο ρήτορα Κικέρωνα (λατ. Cicero), γνωστό για την ευφράδειά του].

τσιτσί (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (όταν απευθυνόμαστε σε μωρά ή μικρά παιδιά) το κρέας: *φάε λίγο ~.*
[ΕΤΥΜ. Λ. τής νηπιακής γλώσσας, που προέρχεται από το αρχ. *τιτθίον*, υποκ. τού *τιτθός* «μαστός» (πβ. κ. ιταλ. ciccia, σλαβ. tsitsa)].

τσιτσίδι επίρρ. (λαϊκ.) χωρίς ρούχα, σε κατάσταση γύμνιας: *κυκλοφορούσε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *τσιτσί* + παραγ. επίθημα *-ίδι*].

τσίτσιδος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν φοράει κανένα ρούχο, εντελώς γυμνός: *έκαναν τσίτσιδοι μπάνιο στη θάλασσα* ΣΥΝ. ολόγυμνος.

τσιτσιδώνω ρ. μετβ. {τσιτσίδω-σα, -θηκα, -μένος} ξεγυμνώνω κάποιον· κυρ. μεσοπαθ.: *τσιτσιδώθηκε και βούτηξε στο νερό.*

τσιτσιμπίρα κ. **τζιτζιμπίρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αναψυκτικό με πιπεράτη γεύση, που παρασκευάζεται στην Κέρκυρα από λεμόνι, ζάχαρη, τζίντζερ και νερό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ginger beer < ginger «αρωματικό φυτό» (< παλ. γαλλ. gimgibre < μεσν. λατ. gingiber < λατ. zingiber) + beer «μπίρα»].

τσιτσιρίζω ρ. → τσυτσυρίζω

τσιτσίρισμα (το) → τσυτσυρίζω

τσίτωμα (το) ‣ τσήτωμα

τσιτώνω ρ. → τσητώνω

τσιτωτός, -ή, -ό → τσητωτός

τσιφ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. όρος τού διεθνούς εμπορίου, που δηλώνει ότι στην τιμή εμπορευμάτων που πωλήθηκαν και μεταφέρονται με πλοίο συμπεριλαμβάνεται το κόστος τους, η ασφάλιση και ο ναύλος μέχρι την άφιξη στο λιμάνι προορισμού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. C.I.F., αρκτικόλεξο από τις λ. C[ost] «αξία», I[nsurance] «ασφάλεια», F[reight] «ναύλος»].

τσιφλικάς (ο) {τσιφλικάδες} ο ιδιοκτήτης τσιφλικιών, ο μεγαλοκτηματίας.

τσιφλίκι (το) {τσιφλικ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) το αγρόκτημα μεγάλης εκτάσεως που ανήκε σε έναν ιδιοκτήτη και το καλλιεργούσαν αγρότες, οι οποίοι όφειλαν να δίνουν στον ιδιοκτήτη (τσιφλικά) μέρος τής σοδειάς και να του παρέχουν υπηρεσίες χωρίς αμοιβή **2.** (μτφ.) καθετί που ιδιοποιείται κανείς αυθαίρετα: *θεωρεί τα πάντα ~ του* ‖ *εδώ μέσα δεν είναι ~ σου να κάνεις ό,τι θέλεις!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çiftlik].

τσιφλικούχος (ο) (λόγ.) ο τσιφλικάς.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *τσιφλίκι* + *-ούχος* < *έχω*].

τσιφούτης (ο) {τσιφούτηδες}, **τσιφούτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο τσιγγούνης, ο φιλάργυρος. Επίσης **τσιφούτισσα** (η). — **τσιφουτιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çifit «Εβραίος»].

τσιφούτικος, -η/-ια, -ο αυτός που χαρακτηρίζει τον τσιφούτη: *~ συμπεριφορά.*

τσιφτετέλι (το) {τσιφτετελ-ιού | -ιών} **1.** ανατολίτικος αντικριστός ή ατομικός χορός, αυτοσχεδιαστικός και αισθησιακός, που βασίζεται στο ρυθμικό λίκνισμα τού σώματος **2.** (συνεκδ.) η μουσική και το τραγούδι που βασίζεται σε αυτό τον χορό: *άκουγε τσιφτετέλια στο ραδιόφωνο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çiftetelli].

τσίφτης (ο) {τσίφτηδες}, **τσίφτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που τα κάνει όλα τέλεια, άψογα: *Είσαι ~! Μου έκανες καλή δουλειά!* ‖ (και ως προσφώνηση) *γειά σου, Πέτρο, τσίφτη!* ‖ *«χτύπα τα πόδια, τσίφτισσα, τσιγγάνα τουρκογύφτισσα»* (λαϊκ. τραγ.) ● **2.** (α) είδος γερακιού (β) μικρό πουλί σαν σπουργίτι.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. qifi «γεράκι», πβ. κ. *ξεφτέρι*, *σαΐνι*].

τσίφτικος, -η, -ο αυτός που ταιριάζει σε τσίφτη, άψογος, τέλειος. — **τσίφτικα** επίρρ.

τσίχλα[1] κ. (παλαιότ.) **τσίκλα** (η) {τσιχλών} μαστίχα που κυκλοφορεί συσκευασμένη σε τεμάχια μικρού μεγέθους (όπως οι καραμέλες), περιέχει γαλακτώδη χυμό και γλυκαντικές ουσίες (ζάχαρη) και τη μασάει κανείς για πολλή ώρα χωρίς να την καταπίνει. — (υποκ.) **τσιχλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chicle < μεξικ. ισπ. chicle < tzictli (γλώσσα Ναχουάτλ των Αζτέκων)].

τσίχλα[2] (η) {τσιχλών} **1.** μικρό εντομοφάγο ωδικό πτηνό με στητό παράστημα, πυρρόξανθο ή καστανό πάνω μέρος και υπόλευκο κάτω στήθος και πλευρά διάστικτα συνήθ. με σκούρες κηλίδες **2.** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος πολύ αδύνατος ΣΥΝ. τσίρος.
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < μτγν. *κίχλα* (με τσιτακισμό) < αρχ. *κίχλη* (βλ.λ.)].

τσιχλόφουσκα κ. (παλαιότ.) **τσικλόφουσκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τσίχλα που, όταν τη μασάει κανείς, μπορεί να δημιουργεί φούσκες.

Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε. (το) Ταμείο Συντάξεως Μηχανικών Εργοληπτών Δημοσίων Έργων.

Τ.Σ.Ν. (το) Ταμείο Συντάξεως Νομικών.

τσογλάνι (το) {τσογλαν-ιού | -ιών} (υβριστ., συνήθ. για νεαρούς) ο αλήτης, άνθρωπος με πολύ κακή συμπεριφορά. — (μεγεθ.) **τσόγλανος** κ. **τσογλανάρας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çoğlan < iç oğlan «νεαρός υπηρέτης» (< oğlan «παιδί»)].

τσοκ (το) {άκλ.} **1.** (σε οχήματα) μηχανικό εξάρτημα το οποίο περιορίζει την ποσότητα αέρα που εισέρχεται στο καρμπιρατέρ και διευκολύνει την έναυση τής μηχανής τού οχήματος **2.** εξάρτημα των περιστροφικών εργαλείων (π.χ. δραπάνου, τόρνου κ.ά.) για να συγκρατεί το εργαλείο ή το προς επεξεργασία αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. choke, αρχική ρηματική σημ. «παρεμποδίζω την ανα-

πνοή αποφράσσοντας την οδό ή μολύνοντας τον αέρα»· ειδικά για μηχανές «εμπλουτίζω το καύσιμο μείγμα μειώνοντας την είσοδο αέρα στον αναμίκτη (καρμπιρατέρ)», < μέσ. αγγλ. choken, που συνδ. με αρχ. αγγλ. cēace (> cheek «μάγουλο»)].

τσοκαρία (η) {χωρ. πληθ.} (υβριστ.) γυναίκα με ευτελή συμπεριφορά και εμφάνιση ΣΥΝ. τσόκαρο.

τσόκαρο (το) **1.** παντόφλα ή πέδιλο με ξύλινη σόλα, που κάνει χαρακτηριστικό θόρυβο στο περπάτημα **2.** (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα με ευτελή συμπεριφορά και εμφάνιση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. zocaro < λατ. socculus, υποκ. τού soccus «μικρό υπόδημα, παντόφλα», πιθ. από τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *σύκχοι· υποδήματα φρύγια* και *συκχάδες· εἶδος ὑποδήματος*].

τσόλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το κουρέλι, το τσούλι (βλ.λ.) **2.** (αργκό) άνδρας που εκδίδεται **3.** (υβριστ.) πρόσωπο χαμηλού επιπέδου.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *τσούλι*].

τσολιαδίστικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τσολιά: ~ *ρούχα* / *φουστανέλα* **2.** ***τσαλιαδίστικα*** (τα) η φορεσιά τού τσολιά. Επίσης **τσολιάδικος**.

τσολιάς (ο) {τσολιάδες} (λαϊκ.) **1.** ο εύζωνος (βλ.λ.): *γεια σου, λεβέντη μου τσολιά!* || *τουρίστες φωτογράφιζαν τους ~ μπροστά από τη Βουλή* **2.** (συνεκδ.) ομοίωμα τσολιά (σημ. 1) που πωλείται ως τουριστικό αναμνηστικό (σουβενίρ). — (υποκ.) **τσολιαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσόλι* (βλ. λ. *τσούλι*)].

τσομπανάκος κ. **τσοπανάκος** (ο) νεαρός τσομπάνης: «~ *ήμουνα, προβατάκια έβοσκα*».

τσομπάνης κ. **τσοπάνης** (ο) {τσομπάνηδες κ. τσομπαναραίοι} ο βοσκός, ο ποιμένας. Επίσης **τσομπάνος** κ. **τσοπάνος**.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çoban < περσ. šōbān < gōbān «βουκόλος»].

τσομπανόπουλο κ. **τσοπανόπουλο** (το) μικρός, νεαρός τσομπάνης.
[ΕΤΥΜ. < *τσομπάνης* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

τσομπανόσκυλο κ. **τσοπανόσκυλο** (το) **1.** σκύλος που χρησιμοποιείται από τους τσομπάνηδες για τη φύλαξη των κοπαδιών **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που δείχνει ιδιαίτερη πίστη και αφοσίωση στο αφεντικό του.

τσομπάνος (ο) → *τσομπάνης*

τσόνι (το) {τσον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πουλί σπίνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Διαλεκτ. λ., αγν. ετύμου].

τσόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσθετο κομμάτι υφάσματος, που τοποθετείται σε φορεσιά, για να μακρύνει ή να φαρδύνει **2.** (κατ' επέκτ.) καθετί που προστίθεται σε κάτι άλλο ΣΥΝ. συμπλήρωμα **3.** (ειδικότ.) (α) η εμβόλιμη σκηνή πορνό που παρεμβάλλεται κατά την προβολή ταινίας με διαφορετικό θέμα (β) (συνεκδ.) κάθε ταινία πορνό ή κασέτα βίντεο με τολμηρό περιεχόμενο: *ένας κινηματογράφος που προβάλλει τσόντες*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. zonta (ιταλ. giunta) «προσθήκη» < ρ. giungere «φθάνω (μέσ.) συνδέομαι, προστίθεμαι» < λατ. jungere «συνδέω, συνάπτω» (αρχ. *ζεύγ-νυ-μι*)].

τσοντάδικο (το) (λαϊκ.) λαϊκός κινηματογράφος που προβάλλει ταινίες πορνό.

τσοντάρω ρ. μετβ. {τσοντάρισα} (λαϊκ.) **1.** (σε ρούχο, ύφασμα) προσθέτω *τσόντα* ΣΥΝ. ματίζω **2.** (μτφ.) συμπληρώνω το ποσό που απαιτείται για κάποιον σκοπό: *θα του τσοντάρει ο πατέρας του μερικά χρήματα, για να αγοράσει αυτοκίνητο.* — **τσοντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. zontare < zonta (βλ. λ. *τσόντα*)].

τσοντοσινεμάς (ο) {τσοντοσινεμάδες} (λαϊκ.) ο κινηματογράφος που προβάλλει ταινίες πορνό ΣΥΝ. τσοντάδικο.

τσοπανάκος (ο) → τσομπανάκος

τσοπάνης (ο) → τσομπάνης

τσοπανόπουλο (το) → τσομπανόπουλο

τσοπάνος (ο) → τσομπάνης

τσοπανόσκυλο (το) → τσομπανόσκυλο

τσόπερ (το) {άκλ.} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. διάταξη που διακόπτει ή αποκαθιστά τη λειτουργία ηλεκτρικού κυκλώματος σε τακτά χρονικά διαστήματα • **2.** μοτοσυκλέτα με υπερυψωμένο τιμόνι και χαμηλό κάθισμα. — (υποκ.) **τσοπεράκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chopper < chop «κόβω, διακόπτω» < παλ. γαλλ. c(h)oper < δημώδ. λατ. *cuppare «αποκεφαλίζω»].

τσότρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ξύλινο δοχείο κρασιού ή νερού ΣΥΝ. φλασκί.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. çotra < ιταλ. ciotola < λατ. cotyla < αρχ. *κοτύλη* (βλ.λ.)].

τσουβαλάτα επίρρ. (λαϊκ.) μέσα σε τσουβάλι· στη ΦΡ. ***χύμα και τσουβαλάτα*** βλ. λ. *χύμα*.

τσουβάλι (το) {τσουβαλ-ιού | -ιών} **1.** καννάβινος σάκος μέσα στον οποίο αποθηκεύονται διάφορα προϊόντα· ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον) στο τσουβάλι*** εξαπατώ, παραπλανώ (κάποιον) (β) ***βάζω (κάποιον) στο ίδιο τσουβάλι (με άλλον)*** εξισώνω (κάποιον) αδίκως (με άλλον), ισοπεδώνω (γ) (εμφατ.) ***με το τσουβάλι*** για πολύ μεγάλη ποσότητα, αφειδώς: *ξοδεύει τα λεφτά* ~ **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο τού σάκου: *ένα ~ πατάτες* / *κρεμμύδια* ΣΥΝ. τσουβαλιά **3.** ρούχο πολύ τσαλακωμένο ή πολύ φαρδύ και άκομψο. — (υποκ.) **τσουβαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çuval < περσ. čuwāl / guwāl «σάκος»].

τσουβαλιά (η) η ποσότητα προϊόντος που χωράει ένα τσουβάλι.

τσουβαλιάζω ρ. μετβ. {τσουβάλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ, αποθηκεύω σε τσουβάλι ΣΥΝ. σακιάζω **2.** (μτφ.) (α) λέω κάτι σε υπερβολικό βαθμό: *μας τσουβάλιασε στα ψέματα* (β) συλλαμβάνω και βάζω στη φυλακή: *χθες τσουβάλιασαν πολλούς λαθρομετανάστες* (γ) (μεσοπαθ.) για πολλούς ανθρώπους που στρυμώχνονται μαζί (σε μέσο μεταφοράς κ.α.). — **τσουβάλιασμα** (το).

τσουγκράνα (η) {δύσχρ. τσουγκρανών} **1.** γεωργικό εργαλείο με σιδερένια δόντια στην άκρη, προσαρμοσμένα σε ξύλινο κοντάρι, το οποίο χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τού χώματος από τις πέτρες και άλλα άχρηστα αντικείμενα **2.** ο ξύλινος πήχυς που χρησιμοποιείται για το ξέμπλεγμα νήματος.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **γρατσούνα* (με αντιμετάθεση συλλαβών) < *γρατσουνώ* (βλ.λ.)].

τσουγκρανιά (η) **1.** ο χειρισμός τής τσουγκράνας **2.** (συνεκδ.) η γρατζουνιά, η αμυχή από χτύπημα τσουγκράνας.

τσουγκρανίζω ρ. μετβ. **1.** καθαρίζω με τσουγκράνα • **2.** γρατσουνίζω. — **τσουγκράνισμα** (το).

τσουγκρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσούγκρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) συγκρούω ελαφρά δύο αντικείμενα: *τσούγκρισαν τα ποτήρια τους* / *πασχαλινά αβγά*· ΦΡ. ***τα τσουγκρίζω (με κάποιον)*** τσακώνομαι, μαλώνω (με κάποιον) ♦ **2.** (αμετβ.) συγκρούομαι (με κάποιον): *τα δύο αυτοκίνητα τσούγκρισαν* **3.** (μεσοπαθ. ***τσουγκρίζομαι***) συγκρούομαι (με κάποιον): *τσουγκρίστηκαν στον δρόμο* (έπεσε ο ένας πάνω στον άλλον). — **τσούγκρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **συγκρίζω* (με τσιτακισμό και τροπή [i] → [u], πβ. κ. *συρίζω – τσυρίζω, σίζω – τσούζω*) < αρχ. *συγκρούω*].

τσούζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έτσουξα} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ καυστικό πόνο σε (κάποιον/κάτι), όπως όταν ρίχνουμε οινόπνευμα σε ανοιχτή πληγή: *πρόσεξε πώς θα βάλεις την αλοιφή στο τραύμα, γιατί θα σε τσούξει* **2.** (μτφ.) προκαλώ ψυχικό πόνο (σε κάποιον, επειδή λέω ή κάνω κάτι που τον ενοχλεί, τον πειράζει): *τον έτσουξαν τα λόγια του* || *δημοσιεύει μια είδηση που θα τους τσούξει* ♦ (αμετβ.) **3.** (α) είμαι δριμύς, προκαλώ καυστικό πόνο: *ένα υγρό που τσούζει, όταν το βάλεις στην πληγή* (β) αισθάνομαι ερεθισμό: *τα μάτια μου τσούζουν από το νέφος* **4.** (μτφ.) είμαι δριμύς: *το κρύο τσούζει* **5.** (μτφ.) είμαι δηκτικός: *μερικά πράγματα τσούζουν, όταν τ' ακούς* || *λόγια που τσούζουν*· ΦΡ. ***τα τσούζει*** πίνει πολύ, μεθάει **6.** (μτφ.) είμαι ακριβός: *οι τιμές σ' αυτό το μαγαζί τσούζουν.* — **τσούξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σίζω* «εκβάλλω συριστικό ήχο» (ονοματοποιημένη λ.), με τσιτακισμό (πβ. κ. *συρίζω – τσυρίζω*) και τροπή [i] → [u] (πβ. κ. *συγκρούω – τσουγκρίζω*)].

τσουκάλα (η) → τσουκάλι

τσουκαλάδικο (το) (λαϊκ.) **1.** το εργαστήριο τού τσουκαλά **2.** ο χώρος πωλήσεως τσουκαλιών και άλλων πήλινων ειδών.
[ΕΤΥΜ. < *τσουκαλάς* (πληθ. *τσουκαλάδ-ες*) + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *βενζιν-άδικο*].

τσουκαλάς (ο) {τσουκαλάδες} (λαϊκ.) ο κατασκευαστής ή ο πωλητής τσουκαλιών.

τσουκάλι (το) {τσουκαλ-ιού | -ιών} χύτρα από πηλό. — (υποκ.) **τσουκαλάκι** (το), (μεγεθ.) **τσουκάλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού *τσούκ(κ)α* < ιταλ. zucca «κολοκυθιά, κολοκύθα» < μτγν. λατ. cucutia (με αποκοπή τής α' συλλαβής και αντιμετάθεση συμφώνων), για το οποίο βλ. λ. *κουκούτσι*].

τσουκαλιά (η) (λαϊκ.) η ποσότητα που χωράει ένα τσουκάλι.

τσουκάνι (το) {τσουκαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σφυρί για το πελέκημα τής πέτρας. — **τσουκάνισμα** (το), **τσουκανίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τυκάνιον* (με τσιτακισμό και τροπή [i] → [u]), υποκ. τού *τυκάνη* «δοκάνη, αλωνιστικό εργαλείο» < αρχ. *τύκος* «σφυρί, πέλεκυς» + παραγ. επίθημα *-άνη* (πβ. κ. *χο-άνη*). Το αρχ. *τύκος* ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *tuk- τού Ι.Ε. *teuk- (ρ. *τεύχω* «φτειάχνω, κάνω») και συνδ. με αρχ. σλαβ. tŭknǫti «χτυπώ, ωθώ», ρωσ. tknútĭ, αρχ. γερμ. dūhen «πιέζω», αρχ. ιρλ. toll «τρύπα» κ.ά. Βλ. λ. *τυγχάνω*].

τσουκνίδα (η) ΒΟΤ. ποώδες φυτό καλυπτόμενο από «τρίχες» που τσιμπούν και προκαλούν έντονο κνησμό στο δέρμα ανθρώπου ή ζώου, όταν έρθει σε επαφή μαζί τους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. λ., που ανάγεται στο αρχ. *κνίδη* «τσουκνίδα» (< *κνίδωση*, βλ.λ.), αλλά είναι αβέβαιη η ακριβής μορφολ. εξέλιξη. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. προέρχεται από τ. **κυνοκνίδη* (< *κύων, κυνός* + *κνίδη*) > **κυκνίδα* > **τσυκνίδα* > *τσουκνίδα*, ενώ κατ' άλλους από **ἀκανθο-κνίδη*. Τέλος, έχει προταθεί και η περίπτωση συμφυρμού των λ. *τσούχτρα* και *κνίδη*].

τσούλα (η) {σπάν. τσουλών} **1.** η γυναίκα ελευθερίων ηθών, η πόρνη **2.** κάθε ανήθικη γυναίκα. — (υποκ.) **τσουλάκι** κ. **τσουλί** (το) κ. ***τσουλίτσα*** (η), (μεγεθ.) ***τσουλάρα*** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ciulla, που αποσπάστηκε από τη λ. fan-ciulla «κοριτσάκι προεφηβικής ηλικίας» (αρσ. fanciullo), άλλος τ. τού fancello, υποκ. τού fante «μωρό, παιδάκι» (< λατ. infans, -antis)].

τσουλήθρα (η) {σπάν. τσουληθρών} παιχνίδι που συναντάται συχνά σε παιδικές χαρές ή σε πισίνες, το οποίο αποτελείται από κατηφορική λεία σανίδα με προστατευτικές πλευρές (κουπαστές), στην κορυφή τής οποίας κάθονται τα παιδιά και αφήνονται να γλιστρήσουν προς τη βάση της καταλήγοντας στο έδαφος (ή στο νερό, αν είναι σε πισίνα): *κάνω* ~ (αφήνομαι να γλιστρήσω στην τσουλήθρα).
[ΕΤΥΜ. < *τσουλώ* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*, πβ. κ. *κολυμβ-ήθρα*].

τσουλί (το) → τσούλα

τσούλι κ. **τσόλι** (το) {τσουλ-ιού | -ιών} χαλί από φθαρμένο ύφασμα ΣΥΝ. κουρελού (βλ. λ. *τσόλι*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çul < αραβ. cūl].

τσουλούφι (το) {τσουλουφ-ιού | -ιών} τούφα μαλλιών, ιδ. αυτή που εξέχει στο μπροστινό ή πάνω μέρος τού κεφαλιού: *τον άρπαξε από το* ~ || *δεν είχε χτενιστεί και πετούσαν κάτι τσουλούφια στο κεφάλι του*· ΦΡ. ***θα σου βγάλω το τσουλούφι*** θα σε ξεμαλλιάσω.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zülüf].

τσουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσουλάς... | τσούλ-ησα, -ιέμαι} ♦ **1.** (μετβ.) σπρώχνω (κάποιον/κάτι), ώστε να κυλήσει, κυλώ (κάποιον/κάτι) σε επίπεδη επιφάνεια: *προσπαθούσαν να τσουλήσουν στην κατη-*

φόρα το αυτοκίνητο που δεν έπαιρνε μπρος ♦ (αμετβ.) **2.** γλιστρώ πάνω σε μια επιφάνεια **3.** (αργκό) κινούμαι, παίρνω μπρος: *τσούλα να φύγουμε!* **4.** (α) (για υπόθεση, διαδικασία κ.ά.) εξελίσσομαι, προχωρώ προς τη διευθέτησή μου: *το θέμα μας τσουλάει, σύντομα θα τακτοποιηθεί* (β) εξελίσσομαι ικανοποιητικά, επιτυγχάνω: *αυτή η εκπομπή δεν τσούλησε και τη σταμάτησαν.* — **τσούλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **τσυλώ* < αρχ. *κυλώ*, με τσιτακισμό].

τσουμπλέκι (το) (συνήθ. στον πληθ.) μικροαντικείμενα που κουβαλάει κανείς μαζί του, συνήθ. αντικείμενα για πρόχειρο φαγητό (κατσαρολικά, μαχαιροπίρουνα κ.λπ.). — (υποκ.) **τσουμπλεκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çömlek «πήλινο δοχείο»].

τσουνάμι (το) {άκλ.} πολύ μεγάλο θαλάσσιο κύμα που προκαλείται από υποθαλάσσιο σεισμό ή από ηφαιστειακή έκρηξη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. tsunami < ιαπων. tsunami < tsu «λιμάνι» + nami «κύμα»].

τσουνί (το) {τσουν-ιού | -ιών} **1.** ΒΟΤ. (για φύλλο ή καρπό) ο μίσχος, το κοτσάνι **2.** (ευφημ.) το πέος μικρού παιδιού ΣΥΝ. τσουτσούνι.
[ΕΤΥΜ. < **κυνίον*, υποκ. τού αρχ. *κύων, κυνός*, με τσιτακισμό].

τσούξιμο (το) {τσουξίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) ο καυστικός πόνος που αισθάνεται κανείς, λ.χ. όταν βάλουμε οινόπνευμα πάνω σε τραύμα, σε ανοιχτή πληγή.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αόρ. *έ-τσουξ-α* (ρ. *τσούζω*) + παραγ. επίθημα *-ιμο*].

τσουπ {άκλ.} (εκφραστ.) **1.** για τη δήλωση τής ξαφνικής εμφάνισης κάποιου: *εκεί που καθόμασταν, ~, να σου κι ο Πέτρος!* **2.** (συνήθ. επαναλαμβανόμενο) για τη δήλωση τρόπου περπατήματος, συνήθ. αργού ή ασυνήθιστου: ~, ~, ~ *η γιαγιά κατάφερε να περάσει τον δρόμο μόνη της* **3.** (γενικότ.) για διάφορες κινήσεις ή ενέργειες: *αυτό το πλυντήριο είναι υπεραυτόματο: βάζεις τα ρούχα μέσα, ~, πατάς το κουμπί και, ~, τα κάνει όλα μόνο του!* **4.** για να δηλωθεί η ταχύτητα, συντομία κ.λπ.: *πήγα με το αυτοκίνητο και, ~, ήμουν εκεί σε 10 λεπτά.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. cup, ηχομιμητ. λ.].

τσούπρα κ. **τσούπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μικρή κοπέλα. — (υποκ.) **τσουπί** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. tšupë, πιθ. υπό την επίδρ. τού περιληπτ. tšupëri «το σύνολο των κοριτσιών»].

τσουράπι (το) {τσουραπ-ιού | -ιών} **1.** κοντή χειροποίητη μάλλινη κάλτσα των χωρικών **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε χοντρή μάλλινη κάλτσα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çorap].

τσουράπω (η) {πληθ. τσουράπες} (μτφ.-μειωτ.) κακοντυμένη και απεριποίητη γυναίκα.

τσουρέκι (το) {τσουρεκ-ιού | -ιών} γλυκό αρτοσκεύασμα με αφράτη ζύμη, που παρασκευάζεται από αλεύρι, βούτυρο, αβγά, ζάχαρη και αρωματικές ουσίες, παλαιότ. συνδεδεμένο με τις γιορτές τού Πάσχα και που σήμερα καταναλώνεται οποιαδήποτε μέρα: *τους προσέφερε ~ μαζί με τον καφέ.* — (υποκ.) **τσουρεκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çörek].

τσούρμο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) το πλήρωμα εμπορικού ή πολεμικού πλοίου: *οι Τούρκοι έπαιρναν Έλληνες νησιώτες στα ~ των πολεμικών τους πλοίων* **2.** (συνηθέστ.-καθημ.) το πλήθος ανθρώπων: *τον ακολουθούσε ένα ~ παιδιά.*
[ΕΤΥΜ. Άλλος τ. τής λ. *τσούρμα* (αντιδάν.) < ιταλ. ciurma «πλήρωμα πλοίου» < πορτ. chusma / churma < μτγν. λατ. c(e)leusma < αρχ. *κέλευσμα*].

τσουρουφλίζω ρ. μετβ. {τσουρούφλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καίω επιφανειακά: *η πλάτη του ήταν τσουρουφλισμένη από τον ήλιο* ΣΥΝ. καψαλίζω **2.** (μτφ.) προκαλώ δυσάρεστο συναίσθημα: *ο λογαριασμός τής εφορίας με τσουρούφλισε.* — **τσουρούφλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ονοματοπ. ρ. *τσουρώνω* και *τσουφλίζω* (μεσν.)].

τσουρουφλιστός, -ή, -ό αυτός που έχει τσουρουφλιστεί, καψαλισμένος.

τσουτσέκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ο μικρόσωμος, ο μικροκαμωμένος **2.** ο ανήλικος ● **3.** αυτός που συμπεριφέρεται με θράσος ΣΥΝ. αναιδής.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. çiçek].

τσουτσούνι (το) {τσουτσουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.-οικ.) **1.** το πέος (συνήθ. για παιδιά) **2.** (υβριστ.) πρόσωπο ανάξιο λόγου. — (υποκ.) **τσουτσουνάκι** (το), (μεγεθ.) **τσουτσούνα** κ. **τσουτσουνάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αναδιπλ. τ. τού *τσούνι* / *τσουνί* (βλ.λ.)].

τσουχτερός, -ή, -ό 1. δριμύς, διαπεραστικός: *κάνει ~ κρύο* **2.** (μτφ.) δηκτικός: *~ λόγια* **3.** (μτφ.) πολύ ακριβός: *~ τιμές / λογαριασμός / πρόστιμο.* — **τσουχτερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αόρ. *έ-τσουξ-α* (ρ. *τσούζω*) και το παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *κοφτ-ερός*].

τσούχτρα (η) {δύσχρ. τσουχτρών} **1.** μέδουσα που προκαλεί έντονο πόνο, φαγούρα και κοκκίνισμα, όταν τσιμπήσει (κάποιον): *τον τσίμπησε ~ || η θάλασσα είχε τσούχτρες* **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) σαρκαστικός, δηκτικός άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αόρ. *έ-τσουξ-α* (ρ. *τσούζω*) και το παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *πνίχ-τρα, ρουφήχ-τρα*].

τσόφλι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το κέλυφος τού αβγού **2.** (κατ' επέκτ.) το περίβλημα, η φλούδα καρπού **3.** (μτφ.) ευτελής άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. *τσέφλιν* < αραβ. djefl. Κατ' άλλη (λιγότερο πιθ.) άποψη, *τσόφλι* < **ἔξω-φλοιον* (< *ἔξω* + *φλοιός*), οπότε η ορθότ. γρ. θα ήταν *τσώφλοιο*].

τσόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** χοντρό μάλλινο ύφασμα· ΦΡ. **τι θα χάσω την τσόχα ή τα ραφτικά / τι πληρώνεις την τσόχα ή τα ραφτικά** (i) για κάτι το οποίο το βρίσκει κανείς σε τιμή ευκαιρίας και γι' αυτό δεν αξίζει να ανησυχεί για τα χρήματα που θα δώσει (ii) για καθετί που συμβαίνει και δεν έχει καμία συνέπεια για κάποιον **2.** (συνεκδ.) το πράσινο χοντρό μάλλινο ύφασμα, με το οποίο καλύπτεται το τραπέζι τής χαρτοπαιξίας **3.** (συνεκδ.) η χαρτοπαιξία: *τον έφαγε η ~.* — **τσόχινος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çuha].

Τ.Σ.Π.Ε.Α.Θ. (το) Ταμείο Συντάξεως Προσωπικού Εφημερίδων Αθηνών-Θεσσαλονίκης.

τσουγκλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τσουγκλάς... | τσούγκλησ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κεντώ ζώο με κάτι αιχμηρό **2.** (συνήθ. μτφ. για πρόσ.) πειράζω, προκαλώ την αντίδραση κάποιου εξερεθίζοντάς τον (ενώ αυτός διστάζει): *πάψε να με τσυγκλάς, γιατί θα θυμώσω || δεν έφταιγε που τον χτύπησε· την τσυγκλούσε όλη την ώρα.* Επίσης **τσουγκλίζω.** — **τσούγκλημα** κ. **τσούγκλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσούγκλα*, άλλος τ. τής λ. *ξύγκλα* «όργανο τού αργαλειού» (νόθο σύνθ.) < *ὀξύς* + μεσν. *ούγκλα* < λατ. ungula «όνυξ, οπλή (ίππου)» (υποκ. τού unguis «νύχι»). Κατ' άλλη άποψη, < **τσιγκελώ* / *-ίζω* < *τσιγκέλι*].

τσούμα-τσούμα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** άκρη-άκρη **2.** (συνεκδ.) με δυσκολία, ίσα-ίσα, στο όριο, μόλις και μετά βίας: ~ *τα φέρνουμε βόλτα* ΣΥΝ. με το ζόρι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cima «κορυφή (βλαστού), άκρη» < λατ. cīma / cȳma «κύημα, νεαρός βλαστός» < αρχ. *κῦμα* (άλλος τ. τού *κύημα* < *κύω* / *κυέω*)].

τσούνορο (το) ▸ τσίνορο

ταυρίδα (η) δυνατή και διαπεραστική φωνή.
[ΕΤΥΜ. < *τσυρίζω* (πβ. το σχήμα *σφραγίζω – σφραγίδα, φροντίζω – φροντίδα*)].

τσυρίζω ρ. αμετβ. {τσύριξα} βγάζω οξεία, διαπεραστική κραυγή: *τι έπαθες και τσυρίζεις;* ΣΥΝ. στριγκλίζω. — **τσύριγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *συρίζω* (με τσιτακισμό, πβ. *κότσυφας – κόσσυφος*)].

τσυριχτός, -ή, -ό (για φωνή, τραγούδι) αυτός που παράγεται με οξύ, διαπεραστικό ήχο: *είχε μια αντιπαθητική ~ φωνή.* — **τσυριχτά** επίρρ.

τσυτσυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσυτσύρισα} παράγω συνεχή συριστικό ήχο, όπως το λάδι που καίγεται στο τηγάνι, τα υλικά που τσιγαρίζονται κ.λπ. — **τσυτσύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *τσυρίζω*, με εκφραστ. αναδιπλασιασμό τής πρώτης συλλαβής].

Τ.Τ.Ε. (η) Τράπεζα τής Ελλάδος.

Τ.Τ.Τ. (τα) (παλαιότ.) Ταχυδρομεία, Τηλέγραφοι, Τηλέφωνα.

Τυβίγγη (η) πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας, γνωστή για το πανεπιστήμιο και τους εκδοτικούς της οίκους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Tübingen < παλαιότ. Twivigia < μέσ. άνω γερμ. twing «τομέας δικαιοδοσίας, αρμοδιότητας»].

τυγχάνω ρ. αμετβ. {έτυχα} (αρχαιοπρ.) **1.** τυχαίνω (βλ.λ.) (συνήθ. με κατηγορούμενο ή κατηγορηματική μτχ.) είμαι, συμβαίνει να είμαι: *ο πρόεδρος τυγχάνει φίλος μου || ο νεαρός τυγχάνει προστατευόμενός μου || οι κύριοι τυγχάνουν εργαζόμενοι στην εταιρεία μας* **2.** (+γεν.) μου συμβαίνει (κάτι): *~ θεραπείας || ~ τής αμέριστης υποστήριξης τής κυβερνήσεως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με έρρινο ένθημα *-γ-* και παραγ. επίθημα *-άνω*, πβ. κ. *μανθ-άνω*) < θ. *τυχ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *τευχ-* < Ι.Ε. *dheugh- «πιέζω, εφάπτομαι, αγγίζω», πβ. σανσκρ. duháti «αρμέγει», αρχ. γερμ. tuht «δύναμη, ισχύς» (> γερμ. tüchtig «άξιος, ικανός»), ιρλ. dúan «αρκεί, φθάνει» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *τεύχ-ω, τεῦχ-ος, τύχ-η* κ.ά.].

Τ.Υ.Δ.Κ. (η) Τεχνική Υπηρεσία Δήμων και Κοινοτήτων.

τυλιγάδι (το) {τυλιγαδ-ιού | -ιών} ξύλινη ράβδος που χρησιμοποιούν οι υφάντριες, για να τυλίγουν το νήμα ΣΥΝ. τυλιχτάρι **2.** ΦΙΛΟΛ. πάπυρος τυλιγμένος σε κύλινδρο ● **3.** (λαϊκ.) σκουλήκι που παρασιτεί στις ελιές.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *τυλιγάδι(ο)ν* < *τυλίγω* + υποκ. επίθημα *-άδι(ο)ν*].

τυλιγαδιάζω ρ. μετβ. {τυλιγάδιασ-α, -τηκα, -μένος} τυλίγω νήμα σε τυλιγάδι. — **τυλιγάδιασμα** (το).

τυλίγω ρ. μετβ. {τύλι-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** (για νήμα, καλώδιο κ.τ.ό.) περιστρέφω κάτι γύρω από τον εαυτό του ή γύρω από (κάτι) άλλο: *~ το σκοινί γύρω από τον στύλο || ~ την κλωστή στο καρούλι || ~ το καλώδιο στο πηνίο || ~ το φιλμ / την πετονιά* ΑΝΤ. ξετυλίγω **2.** (ειδικότ.) κάνω κάτι ρολό: *~ το χαλί / τον χάρτη / μια αφίσα* ΑΝΤ. ξετυλίγω **3.** (συνεκδ.) σκεπάζω, περιβάλλω με κάλυμμα: *τύλιξε τα τρόφιμα με αλουμινόχαρτο || τύλιξε το πόδι με γάζα·* ΦΡ. **τυλίγω (κάποιον) σε μια κόλλα χαρτί** για την πειθαρχική ή ποινική δίωξη που θα υποστεί κάποιος, αφού συγκεντρωθούν τα αποδεικτικά στοιχεία που θα στηρίξουν την ενοχή του: *τον τύλιξαν σε μια κόλλα χαρτί και τον έστειλαν στον εισαγγελέα* **4.** (κατ' επέκτ.) συσκευάζω, περιβάλλω κάτι με χαρτί, ύφασμα κ.ά.: *θα πάρετε τα σουβλάκια στο χέρι ή να σας τα τυλίξω; || θα μου τυλίξετε το βάζο, γιατί είναι για δώρο;* **5.** (για τα μαλλιά) περιστρέφω τούφες μαλλιών γύρω από μπικουτί (βλ.λ.), για να τους δώσω ορισμένη φόρμα, γραμμή: *είχε τυλίξει τα μαλλιά της, για να κατσαρώσουν || ήρθε με τυλιγμένα τα μαλλιά* **6.** (μτφ.) περιβάλλω, κλείνω (κάποιον/κάτι) μέσα μου: *τους τύλιξε η ομίχλη || τον τύλιξε στην αγκαλιά της || την τύλιξε η γλυκιά νάρκη τού ύπνου* **7.** (μτφ.) εξαπατώ (κάποιον), καταφέρνω να τον κάνω να δεχθεί ό,τι του λέω με πονηρό τρόπο: *την τύλιξε τάζοντάς της λαγούς με πετραχήλια! || πρόσεξε μη σε τυλίξει και την παντρευτείς!* ΣΥΝ. ξεγελώ, παραπλανώ· (μεσοπαθ. **τυλίγομαι**) **8.** περιστρέφομαι γύρω από κάτι: *τα νήματα τυλίγονται αυτόματα γύρω από μεταλλικά πηνία || το φιλμ τυλίχτηκε σε λίγα δευτερόλεπτα στη μπομπίνα* **9.** μαζεύομαι, δίνω στο σώμα μου τέτοιο σχήμα, ώστε να μοιάζω με σφαίρα και να μην ξεχωρίζουν τα άκρα: *ο σκαντζόχοιρος τυλίχτηκε κι έγινε μια μπάλα || η γάτα τυλίχτηκε σαν κουβάρι* **10.** (+ με κάτι) καλύπτω το σώμα μου ή μέρος

του με ρούχο, κάλυμμα: *τυλίχτηκε στη γούνα της* || *το σώμα της ήταν τυλιγμένο σε μεταξωτά υφάσματα* || *το κεφάλι του ήταν τυλιγμένο με γάζες* || *τυλίχτηκε στο παλτό του* **11.** (ειδικότ.) σκεπάζομαι (με σεντόνι, κουβέρτα): *τυλίξου, γιατί θα κρυώσεις* || *να τυλιχτείς καλά και να προσέξεις να μην ξεσκεπαστείς* ΣΥΝ. κουκουλώνομαι **12.** (μτφ.) μπλέκομαι σε μια υπόθεση χωρίς να το θέλω ή παρασύρομαι από κάποιον με πονηρό τρόπο: *τυλίχτηκε στα δίχτυα τους και έχασε πολλά λεφτά* || *αυτός είναι αϊτός, δεν τυλίγεται εύκολα!* **13.** καλύπτομαι από κάτι, με περιβάλλει, ώστε να μη φαίνομαι: *το τάνκερ τυλίχτηκε στις φλόγες* || *το κτήριο είχε τυλιχτεί στους καπνούς.* — **τύλιγμα** (το) [μτγν.] κ. **τύλιξη** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἐτύλιξα* τού μτγν. *τυλίσσω* (κατά το σχήμα *ἔπνιξα - πνίγω*) < αρχ. *τύλη* / *τύλος* «οτιδήποτε έχει κυρτωθεί από το βάρος, καμπούρα, προσκεφάλι». τεχν. όρ., < *tu-l- (με παρέκταση -l-), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *teu- «φουσκώνω», πβ. σανσκρ. tulam «βαμβάκι, τούφα», αρχ. σλαβ. tylŭ «αυχένας», αρχ. πρωσ. tūlan «πολύ», αρχ. νορβ. þollr «δέντρο, σφήνα», γερμ. Doll «σκαλμός» κ.ά. Ομόρρ. *τυλ-ῶ (-ώνω)*].

τυλιχτάρι (το) {τυλιχταρ-ιού | -ιών} το τυλιγάδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *τυλιχτός* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *σφαχτ-άρι*].

τυλιχτός, -ή, -ό αυτός που έχει τυλιχτεί, ο τυλιγμένος.

τύλος (ο) (λόγ.) **1.** ο κάλος, ο ρόζος **2.** (ειδικότ.) η καμπούρα τής καμήλας ΣΥΝ. ύβος **3.** ΝΑΥΤ. ξύλινο ή μεταλλικό κατασκεύασμα που χρησιμεύει στην πρόσδεση καλωδίων τού πλοίου ΣΥΝ. τάκος **4.** ΒΟΤ. η μεμβράνη που παρεμβάλλεται ανάμεσα στα διαχωριστικά τοιχώματα των ημιθοειδών σωλήνων του φυτού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., άλλος τ. τού ουσ. *τύλη* (βλ. λ. *τυλίγω*)].

τυλοφθόρος, -ος, -ο(ν) [1890] (για φάρμακα) αυτός που φθείρει και εξαλείφει τους κάλους.
[ΕΤΥΜ. < *τύλος* + *-φθόρος* < *φθείρω*].

τυλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {τυλ-ώδους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με κάλο **2.** (α) αυτός που είναι γεμάτος κάλους: ~ *πόδι* (β) ΙΑΤΡ. ***τυλώδες έλκος*** έλκος που χαρακτηρίζεται από υπερτροφική σκλήρυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τύλωμα (το) [μτγν.] {τυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σκληρό εξόγκωμα τού δέρματος, ο κάλος **2.** το υπερβολικό γέμισμα τής κοιλιάς από φαγητό ΣΥΝ. χορτασμός, κορεσμός, φούσκωμα.

τυλώνω ρ. μετβ. {τύλω-σα, -θηκα, -μένος} (κυρ. για το στομάχι) παραγεμίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τυλῶ (-όω)* < *τύλος* (βλ.λ.)].

τύμβος (ο) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. τεχνητός λόφος από χώμα και πέτρες, που δημιουργείται πάνω από τάφους· (γενικότ.) ο μεγαλοπρεπής τάφος: *ο ~ των Μαραθωνομάχων* || *προϊστορικοί ~* **2.** μνημείο, αναμνηστική στήλη: *ύψωσαν ~ στη μνήμη του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μικρό χωμάτινο βουναλάκι πάνω από τον τάφο», πιθ. < θ. *tu-bh- (με έρρινο ένθημα -m- και αποδάσυνση τού επιθήματος -bh-, πβ. κ. *θρό-μ-βος < τρέ-φ-ω*), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *teu-bh- (τής ρ. *teu- «φουσκώνω»), πβ. λατ. tumēre «φουσκώνω», tumulus «βουναλάκι», (> ισπ. túmulo), αρχ. γερμ. dūmo (> γερμ. Daumen «αντίχειρας»), μέσ. ιρλ. tomm «λοφίσκος», ουαλ. tom «βουναλάκι» κ.ά. Το λατ. tumba (> γαλλ. tombe) είναι δάνειο από την Ελληνική].

τυμβωρύχος (ο) **1.** πρόσωπο που ανοίγει τάφους, για να τους συλήσει **2.** (μτφ.) πρόσωπο που διασύρει τη μνήμη νεκρού ή εκμεταλλεύεται κάτι ιερό (από το παρελθόν) για δικό του όφελος. — **τυμβωρυχία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τύμβος* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὀρύσσω*, πβ. κ. *ἀνθρακ-ωρύχος*].

τυμπανιαίος, -α, -ο [1744] (για πτώματα) εξογκωμένος σαν τύμπανο. — ***τυμπανιαίως*** επίρρ. [1888].

τυμπανίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {τυμπάνισ-α, -τηκα, -μένος} παίζω τύμπανο.

τυμπανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το τύμπανο τού αφτιού: ~ *οστό* / *νεύρο* / *υμένας* **2.** ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με το τύμπανο (το μουσικό όργανο) **3.** (για ήχους) αυτός που ηχεί σαν τύμπανο.

τυμπανισμός (ο) **1.** το χτύπημα τού τυμπάνου, η τυμπανοκρουσία **2.** ΙΑΤΡ. η διόγκωση τής κοιλιάς που επέρχεται από τη συσσώρευση αερίων στα έντερα ή στο στομάχι ΣΥΝ. μετεωρισμός. Επίσης **τυμπάνιασμα** (το) [1889] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (σημ. 1) < *τυμπανίζω* < *τύμπανον*. Ως ιατρ. όρ. η λ. είναι αντιδάν. από αγγλ. tympanism].

τυμπανιστής (ο) [αρχ.], **τυμπανίστρια** (η) [αρχ.] {τυμπανιστριών} **1.** αυτός που χτυπάει το τύμπανο: *«ο μικρός ~»* (χριστουγεννιάτικο τραγούδι) ΣΥΝ. τυμπανοκρούστης **2.** ΣΤΡΑΤ. (ειδικότ.) ο στρατιώτης που χτυπά το τύμπανο για τη ρύθμιση τού βηματισμού κατά τη διάρκεια στρατιωτικών παρελάσεων.

τύμπανο (το) {τυμπάν-ου | -ων} **1.** ΜΟΥΣ. μουσικό όργανο, που αποτελείται από κοίλο ξύλινο ή μεταλλικό αντηχείο, πάνω από το οποίο τεντώνεται μια μεμβράνη· ο ήχος παράγεται με κρούση τής μεμβράνης, με πλήκτρο ή με τα χέρια· το τύμπανο ανήκει στα καθιερωμένα όργανα τής συμφωνικής ορχήστρας και διαφέρει από άλλα κρουστά, κατά το ότι παράγει ήχο ορισμένου τονικού ύψους: *η συμφωνία κλείνει μέσα στις ομοβροντίες των τυμπάνων τής ορχήστρας*· ΦΡ. ***τα τύμπανα τού πολέμου*** το προάγγελμα έναρξης πολέμου: *ήχησαν ξανά ~ στη μαύρη ήπειρο* (πβ. λ. *κρουστός, ταμπούρλο, νταούλι*) **2.** ΑΝΑΤ. (στο αφτί) η τεντωμένη μεμβράνη που χωρίζει τον έξω ακουστικό πόρο από το μέσον ους ● **3.** ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) η τριγωνική επιφάνεια αετώματος (β) το στήριγμα τρούλου στους βυζαντινούς ναούς (γ) τοίχος κυκλικής, ελλειπτικής ή πολυγωνικής κάτοψης, πάνω στον οποίο στηρίζεται θόλος ● **4.** ΤΥΠΟΓΡ. ο περιστρεφόμενος κεντρικός κύλινδρος τυπογραφικού πιεστηρίου, με τον οποίο πιέζεται πάνω στην τυπογραφική πλάκα το χαρτί που τυπώνεται (βλ. λ. *τούμπανο*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τύμπανον* (με παραγ. επίθημα *-ανον*, πβ. *ὄργ-ανον, δόκ-ανον, τρύπ-ανον* κ.ά.), αβεβ. ετύμου, σημιτ. αρχής, πβ. εβρ. top (πληθ. tuppim), αραμ. tuppa κ.ά., αν ληφθεί υπ' όψιν ότι το *τύμπανον* συνδέεται με τις οργιαστικές τελετές προς τιμήν τού Διονύσου και τής Κυβέλης. Λιγότερο πιθ. θεωρείται η παλαιότ. άποψη περί αναγωγής στο ρ. *τύπτω* (βλ.λ.), η οποία χαρακτηρίζει υστερογενές το έρρινο -m- (πβ. κ. σανσκρ. pra-stumpati «σπρώχνω με τα κέρατα»)].

τυμπανοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τυμπανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με τύμπανο **2.** ο πολύ εξογκωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

τυμπανοκρουσία (η) [1865] {τυμπανοκρουσιών} **1.** ΜΟΥΣ. το παίξιμο, το χτύπημα τού τυμπάνου **2.** (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) η θορυβώδης και επιδεικτική προβολή γεγονότος: *ο γάμος τού βασιλικού ζεύγους αναγγέλθηκε με τυμπανοκρουσίες*· ΦΡ. ***χωρίς τυμπανοκρουσίες*** χωρίς να γίνει θόρυβος, χωρίς μεγάλη προβολή, διαφήμιση κ.λπ.: ~ *κυκλοφόρησε το καινούργιο του βιβλίο.*

τυμπανοκρούστης (ο) [1766] {δύσχρ. τυμπανοκρουστών} ο τυμπανιστής.
[ΕΤΥΜ. < *τύμπανο* + *-κρούστης* < *κρούω*]

τυμπανοσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. επιπλοκή τής χρόνιας ωτίτιδας που προκαλεί βαρηκοΐα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tympanosclerosis].

τυμπάνωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο τυμπανισμός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tympanose].

Τύμφη (η) όρος τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων· αλλιώς *Γκαμήλα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το τοπωνύμιο *Στύμφαλος* εξαιτίας τού παράλλ. τ. *Στύμφη*].

Τυμφρηστός (ο) όρος τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Ευρυτανίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Τυ(μ)φρηστός* (το -μ- προφανώς κατά το *Τύμφη*, βλ.λ.) < *Τυ(μ)φρηττός*, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου].

Τυνησία (η) (αραβ. Al Jumhūrīyah at-Tūnusīyah = Δημοκρατία τής Τυνησίας) κράτος τής Β. Αφρικής με πρωτεύουσα την Τύνιδα, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο. — **Τυνήσιος** (ο), **Τυνήσια** (ο), **τυνησιακός, -ή, -ό** [1894].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Tunisie < αραβ. Tūnusīyah < Tūnis (ονομασία τής πρωτεύουσας τής χώρας), αγν. ετύμου. Μερικοί τη συνδέουν με τη φοιν. θεότητα Tanit].

Τύνιδα (η) η πρωτεύουσα τής Τυνησίας. Επίσης (λόγ.) **Τύνις** {Τύνιδος} κ. (λαϊκ.) **Τούνεζι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αραβ. Tūnis (βλ. λ. *Τυνησία*). Ο τ. *Τούνεζι* αποτελεί οπτικό δάνειο από την ισπ. ονομασία Túnez (προφ. *Τούνεθ*)].

τυπάζω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** βάζω σε καλούπια (τύπους) υλικό για την κατασκευή πλίνθων ή τη χύση μετάλλου **2.** (μτφ.) διαπλάθω, διαμορφώνω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τύπος*].

τυπάκος (ο) (αργκό) συνήθ. νεαρός με ιδιαίτερο, προσωπικό στυλ: *ωραίος ~ ο φίλος σου* (βλ. κ. λ. *τύπος*).

τυπάς (ο) {τυπάδες} (αργκό) πρόσωπο με ιδιαίτερη προσωπικότητα και δικό του, ξεχωριστό ύφος.

Τ.Υ.Π.Ε.Τ. (το) Ταμείο Υγείας Προσωπικού Εθνικής Τραπέζης.

τυπικαρειό (το) (συνήθ. ορθ. *τυπικαριό*) ειδικός χώρος στα μοναστήρια τού Αγίου Όρους, όπου φυλάσσονται τα εκκλησιαστικά βιβλία.
[ΕΤΥΜ. < *τυπικάρης* + παραγ. επίθημα *-ειό* (πβ. *καρβουνάρης - καρβουναρειό*)].

τυπικάρης (ο) {τυπικάρηδες} ο καλόγερος που φροντίζει για την πιστή τήρηση τού μοναστικού τυπικού.
[ΕΤΥΜ. < *τυπικό* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *βαρκ-άρης*].

τυπικό (το) [μεσν.] **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) λειτουργικό βιβλίο που περιλαμβάνει την τυπική διάταξη των ακολουθιών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας κατά τη διάρκεια τού εκκλησιαστικού έτους (β) το κτητορικό τυπικό (βλ. λ. *κτητορικός*) **2.** (μτφ.) το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνεται κάτι: *ακολουθώ* / *παραβιάζω το ~* || *σύμφωνα με το ~* ● **3.** ΓΛΩΣΣ. το τυπολογικό (βλ.λ.) τμήμα τής παραδοσιακής γραμματικής, που πραγματεύεται τους τύπους των λέξεων· κυρ. η μορφολογία (βλ.λ.).

τυπικός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι σύμφωνος με τους τύπους και τις καθιερωμένες συνήθειες: ~ *διαδικασία* / *συμφωνία* / *ενέργεια* / *φιλοφρόνηση* ΣΥΝ. συμβατικός **2.** (επιστ.) (α) αυτός που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο τύπο (είδος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά): *ο πυρετός είναι ~ σύμπτωμα τής γρίπης* || *τα έντονα ζυγωματικά είναι ~ γνώρισμα των Μογγόλων* || *τα ~ χαρακτηριστικά φυλής* / *κοινωνίας* / *κοινωνικού στρώματος* (β) ΒΙΟΛ. ***τυπικό γνώρισμα*** χαρακτηριστικό γνώρισμα αποκλειστικά μιας ομάδας ζώων ή φυτών **3.** (α) αυτός που είναι χαρακτηριστικός (κατάστασης, φαινομένου, συμπεριφοράς κ.ά.): *η στάση της αποτελεί ~ εκδήλωση αδιαφορίας* || ~ *παράδειγμα* / *περίπτωση δημοσιοϋπαλληλικής νοοτροπίας* (β) (ειδικότ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός συνόλου ή περιοχής: *είναι ~ Άγγλος· πάντα ακριβής στα ραντεβού του* || *το σούβλισμα αρνιού είναι ~ πασχαλινό έθιμο* **4.** αυτός που ακολουθεί χωρίς παρέκκλιση ό,τι προβλέπεται από έναν κανονισμό: *είναι πολύ ~ στη δουλειά του· έρχεται και φεύγει πάντα την προβλεπόμενη ώρα!* **5.** (για πρόσ.) αυτός που τηρεί τους τύπους που ισχύουν στην κοινωνική συμβίωση: *είναι πολύ ~· πάντα θα θυμηθεί να μου τηλεφωνήσει στη γιορτή μου, όπου κι αν βρίσκεται* **6.** αυτός που γίνεται με επίσημο τρόπο: *την αρχική συμ-*

φωνία ακολούθησε και η ~ επικύρωση **7.** αυτός που σχετίζεται με επίσημη πιστοποίηση: *γνωρίζει από πρακτική εμπειρία τη δουλειά, αλλά δεν έχει τα ~ προσόντα* (π.χ. πτυχίο) **8.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια και τρόπους που χρησιμοποιούνται μεταξύ αγνώστων προσώπων, σε επίσημες καταστάσεις ή σε δημόσιες εμφανίσεις: *είναι ~ με τους υφισταμένους του και τους μιλάει πάντα στον πληθυντικό* || *στις ~ μορφές επικοινωνίας αποφεύγονται οι οικείες ή πολύ λαϊκές εκφράσεις* (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τήρηση μόνο των κοινωνικών τύπων, χωρίς οικειότητα ή φιλική διάθεση, μη εγκάρδιος: *~ χαιρετισμός / χαμόγελο / χειραψία* || *οι σχέσεις τους είναι καθαρά τυπικές: ανταλλάσσουν μια «καλημέρα», μια «καληνύχτα» κι αυτό είναι όλο!* **9.** αυτός που γίνεται με επιφανειακό τρόπο (απλώς για να τηρηθούν οι τύποι): *επειδή βιάζονταν, έκαναν έναν ~ έλεγχο τού κτηρίου* || *μην ενοχλείστε, πρόκειται για μια ~ διαδικασία* **10.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τυποποίηση και που χρησιμοποιείται σε επίσημες ή σημαντικές κοινωνικά περιστάσεις: *στις αναφορές που συντάσσουμε σε δημόσιες υπηρεσίες χρησιμοποιούμε ~ γλώσσα* **11.** ΘΡΗΣΚ. ***τυπικά και τελετουργικά αντικείμενα*** αντικείμενα που χρησιμοποιούνται σε λατρείες, τελετουργίες και ιερές τελετές **12.** ΦΙΛΟΣ. ***τυπική Λογική*** κλάδος τής Λογικής (βλ.λ.) που ορίζει τους κανόνες ορθής λειτουργίας τής σκέψης, ώστε αυτή να προχωρεί χωρίς άλματα και αντιφάσεις ανεξάρτητα από το αν οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται είναι κατά το περιεχόμενό τους ορθές **13.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τους τύπους, τις μορφές με τις οποίες εμφανίζεται ένα γλωσσικό στοιχείο, π.χ. τις μορφές μιας λέξης που κλίνεται **14.** ΧΗΜ. ***τυπικό βάρος*** το άθροισμα των ατομικών βαρών όλων των ατόμων που εμφανίζονται σε έναν χημικό τύπο **15.** ΝΟΜ. (α) ***τυπικός νόμος*** κάθε πράξη των οργάνων που έχουν οριστεί από την πολιτεία με σκοπό την άσκηση νομοθετικής εξουσίας ΑΝΤ. ουσιαστικός νόμος (β) ***τυπική ισχύς νόμου*** η ολοκλήρωση των νόμιμων διαδικασιών για την έκδοση νόμου ΑΝΤ. ουσιαστική ισχύς νόμου. — **τυπικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο σύμφωνος με τους τύπους», < αρχ. *τύπος*. Ήδη μτγν. είναι και η σημ. «συμβολικός, εξεικονιστικός». Οι σημ. 3-10 αποτελούν απόδ. τού γαλλ. formel].

> **τυπικά – τυπικώς – τύποις – για τους τύπους.** Το επίρρημα *τυπικώς* διαφέρει από το *τυπικά* κατά έναν λεπτό αλλά σημαντικό τρόπο: Το **τυπικώς** σημαίνει «από τυπικής πλευράς, όπως ορίζουν οι τύποι, η τυπική διαδικασία»: *Τυπικώς, για να είναι νόμιμη η απόφαση, απαιτούνται οι υπογραφές τριών υπουργών - Τυπικώς δεν επιτρέπεται να παρίσταται ο υποψήφιος κατά την κρίση τής διδακτορικής διατριβής.* Το **τυπικά** σημαίνει περισσότερο «φαινομενικά, επιφανειακά, για να τηρηθούν οι τύποι και τα προσχήματα», αντιτιθέμενο σημασιολογικά προς το «στην ουσία, ουσιαστικά»: *Τυπικά ζουν ακόμη μαζί, αλλά έχουν χωρίσει εδώ και δύο χρόνια -- Τυπικά το οικόπεδο ανήκει στην Κοινότητα, αλλά το χρησιμοποιούν οι γείτονες για πάρκινγκ από τότε που ήρθαμε εδώ.* Διασαφείται ότι το *τυπικά* χρησιμοποιείται επίσης όπως το *τυπικώς*, αλλά κυρίως χρησιμοποιείται ως αντίθετο τού «κατ' ουσίαν, στην ουσία, ουσιαστικά, στην πραγματικότητα»: *Θέλω να συμφωνήσεις μαζί μου ουσιαστικά, όχι τυπικά.* Στην εμφατική, ιδιαίτερη χρήση του το επίρρημα τυπικά ισοδυναμεί με τα επιρρηματικά **τύποις** και **για τους τύπους**: *Τύποις συμμετέχουν κι αυτοί, ουσιαστικά όμως η επιχείρηση διευθύνεται από τους νέους ιδιοκτήτες - Έκαναν πως συμφωνούν για τους τύπους, στην πραγματικότητα τους χωρίζει μίσος αγεφύρωτο.*

τυπικότητα (η) [1812] {τυπικοτήτων} **1.** το να είναι κάτι σύμφωνο με τους τύπους, με ό,τι απαιτείται, προβλέπεται: *η ~ μιας διαδικασίας / μιας απόφασης / των προσόντων / ενός νόμου* **2.** η πιστή τήρηση των κανόνων, η συνέπεια: *στη δουλειά του τον διακρίνει η ~* **3.** η τήρηση των κοινωνικών τύπων, η συμβατικότητα: *ας αφήσουμε τις τυπικότητες· μπορούμε να μιλάμε στον ενικό* ΑΝΤ. οικειότητα.

τύπισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) νεαρή γυναίκα με ιδιαίτερο, προσωπικό στυλ: *στο μπαρ ήταν μια ~ μόνη της.*

τυποβαφείο (το) εργαστήριο ή εργοστάσιο τυποβαφικής.

τυποβαφική (η) [1888] μέθοδος βαφής υφασμάτων, ώστε να αποκτούν ποικιλόχρωμα σχέδια. Επίσης **τυποβαφία** κ. **τυποβαφή**. — **τυποβαφικός**, -ή, -ό. **τυποβαφικ-ά / -ώς** επίρρ.

τυπογραφείο (το) [1766] ο χώρος (εργαστήριο ή εργοστάσιο) στον οποίο εκτυπώνονται βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά ή άλλα έντυπα: *Εθνικό Τυπογραφείο* (το επίσημο κρατικό τυπογραφείο, όπου εκτυπώνεται και η *Εφημερίδα τής Κυβερνήσεως*)· ΦΡ. **ο δαίμων τού τυπογραφείου** βλ. λ. *δαίμονας*.

τυπογραφία (η) [1598] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των μεθόδων και τεχνικών στοιχειοθεσίας και εκτύπωσης κειμένων ή εικόνων: *η ανάπτυξη / η εξέλιξη τής ~.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. typographia].

τυπογραφικός, -ή, -ό [1782] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τυπογραφία ή τον τυπογράφο: *~ επιμέλεια / πείρα / τεχνική* || *~ τέχνες* (οι επιμέρους κλάδοι τής τυπογραφίας) || *~ λάθος* ΣΥΝ. γραφικές τέχνες **2.** αυτός που χρησιμεύει ή συμβάλλει στην εκτύπωση: *~ μελάνι / στοιχεία* (μεταλλικοί ή ξύλινοι χαρακτήρες με τους οποίους στοιχειοθετείται το προς εκτύπωση κείμενο) / *μηχάνημα / πιεστήριο* **3.** ***τυπογραφικό*** (το) το τυπωμένο δεκαεξασέλιδο ΣΥΝ. δοκίμιο **4.** ***τυπογραφικά*** (τα) τα έξοδα εκτυπώσεως ενός εντύπου.

τυπογράφος (ο/η) [1856] ο ιδιοκτήτης ή ο τεχνίτης τυπογραφείου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, πολυγράφος*.

[ΕΤΥΜ. < *τύπος* + *-γράφος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. typographus].

τύποις → τύπος

τυποκλοπία (η) [1782] {τυποκλοπιών} η λαθραία ανατύπωση μέρους ή και τού συνόλου ξένου συγγράμματος για κερδοσκοπικούς και γενικώς αθέμιτους σκοπούς ΣΥΝ. κλεψιτυπία. — **τυποκλοπικός**, -ή, -ό [1897].

τυποκλόπος (ο/η) [1871] πρόσωπο που διαπράττει τυποκλοπία.

τυποκλοπώ ρ. αμετβ. [1871] {τυποκλοπείς... | τυποκλόπησα} διαπράττω, ενεργώ τυποκλοπία.

τυποκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η προσήλωση στους τύπους και η υποτίμηση τής ουσίας ΣΥΝ. φορμαλισμός. — **τυποκράτης** (ο).

[ΕΤΥΜ. < *τύπος* + *-κρατία* < *κράτος* (πβ. κ. *δημο-κρατία*), απόδ. τού γαλλ. formalisme].

τυπολάτρης (ο) [1893] {τυπολατρών}, **τυπολάτρισσα** (η) {τυπολατρισσών} πρόσωπο που μένει υπερβολικά προσκολλημένο στους εξωτερικούς τύπους και αδιαφορεί για την ουσία ΣΥΝ. φορμαλιστής.

τυπολατρία (η) [1888] {τυπολατριών} η υπερβολική προσκόλληση στους τύπους και η παραμέληση τής ουσίας. — **τυπολατρικός**, -ή, -ό [1893].

τυπολογία (η) [1853] {τυπολογιών} **1.** σύνολο, σύστημα τύπων **2.** επαγωγικού χαρακτήρα επιστημονική μέθοδος που αποσκοπεί στη συστηματοποίηση και ταξινόμηση τής γνώσης στα επιμέρους ερευνητικά αντικείμενα με βάση ορισμένους, καθορισμένους τύπους· βρίσκει εφαρμογές σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους, όπως η βιολογία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η γλωσσολογία κ.ά. **3.** ΓΛΩΣΣ. η ταξινόμηση των γλωσσών βάσει ομοιοτήτων και διαφορών που εμφανίζουν στη δομή τους (μορφολογική, συντακτική, φωνολογική), π.χ. η διάκριση των γλωσσών σε *κλιτές, συγκολλητικές* και *απομονωτικές / μονοσυλλαβικές* τού W. von Humboldt ή σε *εργαστικές* και *αιτιατικές* γλώσσες (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. typologie].

τυπολογικός, -ή, -ό [1860] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τυπολογία **2.** ΓΛΩΣΣ. ***τυπολογικό*** (το) το τυπικό, το τμήμα τής σχολικής (παραδοσιακής) γραμματικής που περιλαμβάνει τους τύπους των λέξεων, το πώς σχηματίζονται, πώς κλίνονται κ.λπ. ΣΥΝ. μορφολογία. — **τυπολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

τυπομανής, -ής, -ές {τυπομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μανία με την τήρηση των τύπων, των συμβατικών κανόνων. — **τυπομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. < *τύπος* + *-μανής*, από το θ. τού αρχ. *ἐ-μάν-ην* τού ρ. *μαίνομαι*].

τυπομάχος (ο/η) πρόσωπο που μάχεται τον Τύπο (εφημερίδες και περιοδικά).

τυποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η τοποθέτηση σε καλούπια, τύπους (β) ο καθορισμός ενός σταθερού προτύπου βάσει του οποίου γίνεται κάτι· η προσαρμογή σε συγκεκριμένο τύπο: *~ τής διδασκαλίας τής ιστορίας* || *η ~ των ονομασιών προϊόντων* **2.** ΟΙΚΟΝ. η μαζική βιομηχανική παραγωγή προϊόντων σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές, με ποσοτικά και ποιοτικά πρότυπα: *~ αγαθών / τροφίμων* **3.** (μτφ.) η έλλειψη πρωτοτυπίας, η κοινοτοπία: *~ ύφους.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. standardisation].

τυποποιητής (ο) μηχάνημα το οποίο γεμίζει δοχείο με συγκεκριμένο προϊόν, πωματίζει, κλείνει και εγκιβωτίζει.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. formulator].

τυποποιώ ρ. μετβ. {τυποποιείς... | τυποποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (α) τοποθετώ (κάτι) σε τύπους, σε καλούπια (β) καθορίζω ένα σταθερό πρότυπο βάσει τού οποίου θα γίνεται κάτι: *~ τη διδασκαλία μαθήματος* **2.** ΟΙΚΟΝ. παράγω με τρόπο μαζικό προϊόντα σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές **3.** (η μτχ. ***τυποποιημένος***, *-η, -ο*) (α) (για προϊόντα) αυτός που παράγεται με βάση ορισμένα πρότυπα, ορισμένες προδιαγραφές (β) (μτφ.) αυτός που δεν παρουσιάζει πρωτοτυπία: *~ έκφραση / ύφος / ερμηνεία* ΣΥΝ. κοινότυπος, τετριμμένος ΑΝΤ. πρωτότυπος.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. standardise].

τύπος (ο) **1.** (γενικά) κατηγορία, είδος με συγκεκριμένα χαρκτηριστικά: *~ ανθρώπων / κοινωνιών* || *αυτοκίνητο τελευταίου ~* (σύγχρονο μοντέλο ή σύγχρονης τεχνολογίας) || *~ αίματος* || *λεξικό νέου ~* (με νέα δομή, με καινοτομίες) || *αυτού τού ~ η συμπεριφορά με εκνευρίζει* || *άνθρωποι τέτοιου ~ με διασκεδάζουν*· ΦΡ. **τού τύπου** (+γεν. χωρίς άρθρο) που θυμίζει, που μοιάζει, όπως: *φοράει ρούχα ~ Έλβις Πρίσλεϋ* || *η λέξη αυτή χρησιμοποιείται σε φράσεις ~...* **2.** ο χαρακτήρας, η προσωπικότητα και το ύφος κάποιου: *είναι ~ κεφάτος / πονηρός / παράξενος* || *~ αντιπροσωπευτικός μιας νοοτροπίας* || *τι ~ είναι αυτός ο άνθρωπος;* || *αυτή η κοπέλα δεν ταιριάζει στον ~ μου* (στον χαρακτήρα μου, στο στυλ μου)· ΦΡ. (α) **ακουστικός τύπος** βλ. λ. ακουστικός (β) **οπτικός τύπος** ο άνθρωπος που έχει την ικανότητα να αποκτά γνώσεις και να δημιουργεί παραστάσεις αξιοποιώντας κυρίως την αίσθηση τής όρασης • **3.** (αργκό-ειρων.) ο άνθρωπος, το άτομο: *τι γυρεύει εδώ αυτός ο ~;* || *είναι ένας ~ ψηλός και γεροδεμένος*· ΦΡ. **(κάποιος) είναι ο τύπος μου** (κάποιος) είναι ο άνθρωπος πού μου ταιριάζει **4.** αυτός που είναι ιδιότροπος ή εκκεντρικός: *αυτός κι αν είναι ~!* **5.** το πρότυπο, το υπόδειγμα: *αυτός είναι ο ~ πολίτη που θέλουμε να διαπλάσουμε*· ΦΡ. ***τύπος και υπογραμμός*** βλ. λ. *υπογραμμός* **6.** το σχέδιο, η φόρμουλα με βάση την οποία συντάσσεται και γράφεται κάτι: *~ αιτήσεως / αναφοράς* **7.** (συνεκδ.) το καλούπι, το εκμαγείο **8.** (μτφ.) τρόπος, μέσο δράσης: *αναζητούσαν κάποιον νόμιμο ~ για τη διευθέτηση τού ζητήματος* ΣΥΝ. φόρμουλα **9.** το αποτύπωμα, το ίχνος: *θέτω τον δάκτυλον επί τον ~ των ήλων* (βλ. λ. *ήλος*) **10.** η στάμπα: *ο ~ τής σφραγίδας* • **11.** η εκτύπωση κειμένων και εικόνων, η τυπογραφία • **12.** (περιληπτ.) ***Τύπος*** (ο) το σύνολο των εφημερίδων

και των περιοδικών, καθώς και το σύνολο των ανθρώπων που εργάζονται σε αυτά: *ο ~ θεωρείται «τέταρτη εξουσία»* || *η κρίση τού ~* (πτώση των πωλήσεων) || *ο έλεγχος τού ~* || *η ελευθερία τού ~* || *περιοδικός / ημερήσιος / πρωινός / λαϊκός / αθλητικός / πολιτικός / σκανδαλοθηρικός* (που προβάλλει κυρ. σκάνδαλα· αλλιώς *ροζ Τύπος*) / *έντυπος / ηλεκτρονικός (ραδιόφωνο – τηλεόραση)*· ΦΡ. (α) ***εκπρόσωπος τού Τύπου*** ο δημοσιογράφος: *οι ~ περίμεναν τον πρωθυπουργό* (β) ***εκπρόσωπος Τύπου*** πρόσωπο που έχει την ευθύνη για την ενημέρωση των δημοσιογράφων (σε κόμμα, εταιρεία, οργανισμό, υπουργείο κ.λπ.) (γ) ***υπουργός Τύπου*** υπουργός αρμόδιος για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (δ) ***Γραφείο Τύπου*** υπηρεσία υπουργείου, επιχείρησης κ.λπ. αρμόδια για την ενημέρωση των δημοσιογράφων, αλλά και για την παρακολούθηση των δημοσιευμάτων των εφημερίδων (ε) ***διά τού Τύπου*** μέσω των εφημερίδων και των ραδιοτηλεοπτικών μέσων· συνηθέστ. με δημοσίευμα ή συνέντευξη: *ο υπουργός έσπευσε ~ να διασκεδάσει τις φήμες περί παραιτήσεώς του* || *δυσφήμιση ~* (στ) ***πρακτορείο Τύπου*** ειδησεογραφικό πρακτορείο, οργανισμός που συγκεντρώνει και διακινεί ειδήσεις δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος μέσω δικτύου ανταποκριτών (ζ) ***συνέντευξη Τύπου*** βλ. λ. *συνέντευξη* (η) ***κίτρινος Τύπος*** τα σκανδαλοθηρικά και συκοφαντικά έντυπα • **13.** (μτφ.) μορφή συμπεριφοράς που έχει παγιωθεί από συνήθεια ή από εφαρμογή (εθιμικών ή δικαϊκών) κανόνων: *~ δικονομικοί / λατρείας* **14.** ΝΟΜ. ***τύπος (δικαιοπραξίας)*** το μέσο με το οποίο ο νόμος ή η συμφωνία των μερών επιβάλλουν να εξωτερικευτεί η δήλωση βουλήσεως για την κατάρτιση δικαιοπραξίας επί ποινή ακυρότητας τής τελευταίας (π.χ. συμβολαιογραφικό ή ιδιωτικό έγγραφο, δήλωση ενώπιον τής αρχής) **15.** η εξωτερική μορφή πράγματος, ενέργειας, συμπεριφοράς ή θεσμού, κατ' αντιδιαστολή προς το ουσιαστικό τους περιεχόμενο: *δίνει σημασία στους ~* || *κρατάει / τηρεί τους ~*· ΦΡ. ***για τους τύπους*** επειδή κάτι επιβάλλεται κοινωνικά: *τους έκανε τραπέζι ~* ΣΥΝ. για τα μάτια τού κόσμου, για το θεαθήναι ΑΝΤ. ουσιαστικά, πραγματικά **16.** (ο αρχαιοπρ. τ. ***τύποις*** ως επίρρ.) (α) σύμφωνα με τους τύπους, τυπικά: *είναι ~ σωστό· ουσιαστικά όμως δεν ισχύει* || *«Ο Γιόχαν Στράους υιός έγραψε αυτή την πόλκα [...] για να παρουσιαστεί στον χορό τής Ελληνικής Κοινότητας τής Βιένης, τον Ιανουάριο τού 1858. Είναι λοιπόν και ~ ένα πρωτοχρονιάτικο έργο»* (εφημ.) (β) γιατί έτσι πρέπει: *~ μένουν μαζί, στην πραγματικότητα η σχέση τους δεν είναι ουσιαστική* • **17.** η παράσταση που εκφράζει συμβολικά και αφηρημένα σχέσεις μεταξύ αριθμών, μαθηματικών συμβόλων, φυσικών μεγεθών ή χημικών ουσιών και ενώσεων: *αλγεβρικός / μαθηματικός / χημικός / μοριακός / συντακτικός ~* (βλ.λ.) • **18.** ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις διαφορετικές μορφές με τις οποίες εμφανίζεται μια λέξη (σε διαφορετικές διαλέκτους ή εποχές, κατά την κλίση κ.λπ.), η μορφή μιας λέξης: *ο ~ «λόγους» είναι αιτιατική πληθυντικού τής λέξης «λόγος»* || *δωρικός / ιωνικός / αιολικός / αττικός ~ ρήματος ή ουσιαστικού* || *~ τής καθαρεύουσας / τής δημοτικής* || *σπάνιος / αμάρτυρος / υποθετικός / λόγιος / εύχρηστος ~ λέξεως* **19.** ΒΙΟΛ. το αρχικό δείγμα στο οποίο στηρίζεται η περιγραφή ενός είδους, γένους κ.λπ. ζώου ή φυτού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυπικός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τύπτω* (βλ.λ.). Ο τ. *τύποις* (σημ. 16) είναι δοτ. πληθ.].

τυποσκόπιο (το) {τυποσκοπί-ου | -ων} η λούπα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < *τύπος* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», πβ. κ. *περι-σκόπιο*].

τυποτεχνικός, -ή, -ό ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που σχετίζεται με την τεχνική τής εκτύπωσης εντύπου. — **τυποτεχνικά** επίρρ.

τύπτω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ελέγχω, ψέγω: *τον τύπτει η συνείδησή του για την κακή πράξη που έκαμε.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **τύπ-jω* (πβ. κ. *κλέπτω* < **κλέπ-jω*) < θ. *τυπ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)teu-p- «πιέζω, σπρώχνω, ωθώ», πβ. σανσκρ. pra-stum-páti «σπρώχνω με τα κέρατα», tu(m)páti «χτυπώ», αρχ. σλαβ. tŭpati «χτύπος, σφυγμός», tŭpŭtŭ «θόρυβος», πιθ. λατ. stupēre «εκπλήσσω, θαμπώνω» κ.ά. Ομόρρ. *τύπ-ος, τύψ-ις (-η), τυπ-ικός* κ.ά. Η σημασιολ. εξέλιξη «πιέζω» → «τύπος» δεν είναι άγνωστη σε άλλες γλώσσες (λ.χ. γαλλ. presser «πιέζω» – presse «τύπος»), ενώ οι εξειδικευμένες τεχν. χρήσεις τού ρ. «φτειάχνω καλούπι, αποτυπώνω επακριβώς» οδήγησαν στις σημ. «υπόδειγμα, πρότυπο» τής λ. *τύπος*].

τυπωθήτω (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. η έγκριση (το «έχει καλώς») για να προχωρήσει μια τυπογραφική εργασία από τα προηγούμενα στάδια στο στάδιο τής εκτύπωσης: *ο επιμελητής τής έκδοσης έδωσε το ~.*

[ΕΤΥΜ. Προστ. παθ. αορ. τού αρχ. *τυπῶ (-όω)* (βλ. λ. *τυπώνω*), απόδ. τού νεολατ. imprimatur (ρ. imprimere), το οποίο κατά τον Μεσαίωνα αποτελούσε απόδειξη εγκρίσεως εκ μέρους τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, προκειμένου να τυπωθεί ή να δημοσιευθεί κάτι].

τύπωμα (το) [αρχ.] {τυπώμ-ατος | -ατα, -άτων} η εκτύπωση: *το ~ τού βιβλίου / μιας σελίδας / μιας φωτογραφίας.* Επίσης **τύπωση** (η) [αρχ.].

τυπώνω ρ. μετβ. {τύπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για εικόνα ή κείμενα) αναπαράγω τυπογραφικά ΣΥΝ. εκτυπώνω **2.** (συνεκδ.) εκδίδω: *έχει τυπώσει τρεις ποιητικές συλλογές* **3.** αποτυπώνω, χαράσσω με πίεση πάνω σε μαλακό σώμα: *~ σχέδια σε ύφασμα*· ΦΡ. ***τυπώνω στον νου / στο μυαλό μου*** αποτυπώνω, συγκρατώ καλά κάτι στον νου μου.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τυπῶ (-όω)* < *τύπος*].

τυπωτής (ο) [μτγν.], **τυπώτρια** (η) {τυπωτριών} **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει εκτυπωτικές μήτρες **2.** πρόσωπο που τυπώνει κάτι.

τυπωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκτύπωση: *~ μηχανή* ΣΥΝ. εκτυπωτικός **2.** ***τυπωτικά*** (τα) τα έξοδα για την εκτύπωση εικόνων ή εντύπων.

τυράδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα στο οποίο πωλείται τυρί ΣΥΝ. τυροπωλείο.

[ΕΤΥΜ. < *τυράς* + παραγ. επίθημα *-άδικο* (μέσω πληθ. *τυρ-άδες*), πβ. κ. *βενζιν-άδικο*].

τυράγνισμα (το) → τυράννισμα

τυραγνώ ρ. → τυραννώ

τυραννία (η) [αρχ.] {τυραννιών} **1.** η εξουσία τού τυράννου, το καταπιεστικό καθεστώς: *οι δικτάτορες επέβαλαν την ~ τους στη χώρα* **2.** (συνεκδ.-μτφ.) η καταπίεση, ο καταναγκασμός: *η ~ των γονιών / των δασκάλων* **3.** (μτφ.) η ταλαιπωρία, το βάσανο: *είναι ~ να κυκλοφορείς στο κέντρο τής Αθήνας* ΣΥΝ. παίδεμα, μαρτύριο **4.** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) τυραννικός, δύστροπος άνθρωπος: *αυτό το παιδί είναι σκέτη ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.

τυραννίδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (κατά την αρχαιότητα) πολίτευμα στο οποίο ο τύραννος κατελάμβανε πραξικοπηματικά την εξουσία και κυβερνούσε απολυταρχικά **2.** (σήμερα) το δικτατορικό πολίτευμα ΑΝΤ. δημοκρατία.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τυραννίς, -ίδος* < *τύραννος*].

τυραννικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τύραννο: *~ εξουσία / καθεστώς / συμπεριφορά / αυθαιρεσία* **2.** (μτφ.) καταπιεστικός, βασανιστικός: *~ μεταχείριση / αγάπη* || *~ μέτρα.* — **τυραννικά** επίρρ.

τυραννίσκος (ο) [1818] (υποκ.) ο ασήμαντος ή μικρής ισχύος τύραννος: *διάφοροι ~ πίστεψαν ότι θα μπορούσαν να δαμάσουν το φρόνημα τού λαού μας.*

[ΕΤΥΜ. < *τύραννος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*].

τυράννισμα κ. (λαϊκ.) **τυράγνισμα** (το) {τυραννίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η καταπίεση που ασκεί κάποιος σε άλλον **2.** η ταλαιπωρία, τα βάσανα που υφίσταται κάποιος.

τυραννοκτόνος (ο) **1.** ο φονιάς τυράννου ή τυράννων **2.** ΙΣΤ. ***Τυραννοκτόνοι*** (οι) οι Αθηναίοι πολίτες Αρμόδιος και Αριστογείτων, οι οποίοι φόνευσαν το 514 π.Χ. τον τύραννο Ίππαρχο, συμβάλλοντας στον τερματισμό τής τυραννίδας. — **τυραννοκτονία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τύραννος* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

τύραννος (ο) {τυράνν-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που καταλύει τη δημοκρατία και εγκαθιδρύει αυταρχικό καθεστώς, στο οποίο κυβερνά αυθαίρετα ΣΥΝ. δικτάτορας **2.** (μτφ.) αυτός που συμπεριφέρεται ή ενεργεί καταπιεστικά για τους άλλους: *δεν θέλω να έχω πάνω απ' το κεφάλι μου κανέναν ~* **3.** (ως χαρακτηρισμός) δύστροπος άνθρωπος, που ταλαιπωρεί τους άλλους με τη συμπεριφορά του: *ο δάσκαλος αποκαλούσε τους μαθητές του «μικρούς τυράννους»* **4.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) πρόσωπο που γινόταν ηγέτης τού δήμου σε ολιγαρχικά πολιτεύματα και, αφού ανερχόταν στην εξουσία, κυβερνούσε με απόλυτο και ενίοτε βίαιο τρόπο. — (υποκ.) **τυραννίσκος** (ο) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, φασισμός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο από το προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα. Αμφίβολη παραμένει η συσχέτιση με το ετρουσκ. turan, προσωνυμία τής Αφροδίτης, καθώς και με το χεττ. tarwana. Το ουσ. *τύραννος* προσδιόριζε απαρχής τον απόλυτο άρχοντα, τού οποίου η εξουσία δεν υπέκειτο σε καμία νομική διάταξη, αντιτιθέμενο έτσι προς το συνώνυμο *βασιλεύς* (βλ.λ.)].

τυραννόσαυρος (ο) {τυραννοσαύρ-ου | -ων, -ους} πολύ μεγάλος σαρκοφάγος δεινόσαυρος, που έζησε κατά την Κρητιδική Περίοδο και απολιθώματά του βρέθηκαν στη Β. Αμερική και την Α. Ασία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. tyrannosaurus].

τυραννώ [αρχ.] (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **τυραγνώ** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τυρανν-είς κ. -άς... | τυράνν-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα κ. (λαϊκ.) -ίστηκα, -ισμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ασκώ τυραννική εξουσία, κυβερνώ ως τύραννος ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) ταλαιπωρώ, βασανίζω, καταπιέζω: *ο άντρας της την τυραννούσε μια ζωή* || *μην ~ το παιδί!* **3.** (η μτχ. ***τυραννισμένος**, -η, -ο* κ. (λαϊκ.) ***τυραγνισμένος***) αυτός που δοκίμασε και δοκιμάζει πολλά βάσανα στη ζωή του ΣΥΝ. πολύπαθος, βασανισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.

τυράς (ο) {τυράδες} **1.** πρόσωπο που πουλάει τυριά ΣΥΝ. τυροπώλης **2.** πρόσωπο που τρώει πολύ τυρί.

τυρβάζω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) καταπιάνομαι με κάτι επιδεικτικά· μόνο στη ΦΡ. ***περί πολλά / άλλα τυρβάζω*** (*μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά*, Κ.Δ. Λουκ. 10, 41) ασχολούμαι με άλλα (όχι με αυτά που πρέπει) ή ασχολούμαι με πολλά.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τυρβάζω* «ανακατεύω» < *τύρβη / σύρβη* «αναστάτωση, σύγχυση, αταξία», αγν. ετύμου, εκφραστ. λ. Οποιαδήποτε ετυμολόγηση προσκρούει στην ανεξήγητη εναλλαγή των αρχικών *τ- / σ-* προ τού *-υ-* (η υπόθεση ότι πρόκειται για προϊόν αναλογίας προς το ρ. *σύρω* είναι μάλλον παρετυμολογική), το δε θ. *τυρβ-* δεν δικαιολογείται ως Ι.Ε. λόγω τού τελικού κλειστού -b (θα αναμέναμε *twr̥bh-), πράγμα που καθιστά δυσχερή τη σύνδεση με αρχ. σκανδ. þorp «αγρόκτημα», αρχ. γερμ. dorf «χωριό», λατ. turma «ομάδα, τσούρμο» κ.ά. Εντούτοις, η απόλυτη αντιστοιχία μεταξύ τής λ. *τύρβη* και τού λατ. turba «θόρυβος, ταραχή» οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η λ. turba είναι δάνειο από την Ελληνική].

> **τυρβάζομαι ή τυρβάζω;** Όπως φαίνεται από τη φρ. τού Ευαγγελίου, ο ορθός τ. είναι **τυρβάζη / -ει**, που είναι β' πρόσωπο οριστικής ενεστώτα τού ρ. **τυρβάζομαι**· το αρχ. ρ. **τυρβάζω** έχει άλλη σημασία («κινώ, αναταράζω, σαλεύω ή διάγω ευχάριστο βίο») και θα έδινε τον τ. **τυρβάζεις**.

τύρβη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο θόρυβος, η ταραχή: *η ~ μιας μεγαλούπολης / τής κοινωνικής ζωής.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *τυρβάζομαι*].

τυρεμπόριο (το) {τυρεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο τυριού.

τυρέμπορος (ο/η) [1889] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους}

έμπορος τυριού. Επίσης (λαϊκ.) **τυρέμπορας** (ο).

τυρί (το) {τυρ-ιού | -ιών} **1.** γαλακτομικό προϊόν που παρασκευάζεται με ειδική επεξεργασία τού γάλακτος (με πήξη τής τυρίνης τού γάλακτος και την επίδραση πυτιάς, ανάμειξη, θέρμανση / ζύμωση κ.λπ.): ~ *σκληρό* (από παρατεταμένη κατεργασία, αργή ωρίμαση και προσθήκη λίγου νερού στη μάζα του· διατηρείται για πολύ καιρό, λ.χ. η γραβιέρα, το κεφαλοτύρι κ.ά.) || *μαλακό* ~ (με σύντομη κατεργασία, γρήγορη ωρίμαση, περισσότερο νερό στη μάζα του, διατηρείται στο ψυγείο, λ.χ. η φέτα, το τουλουμοτύρι, η κοπανιστή κ.ά.) || *άσπρο / κίτρινο / αλμυρό* ~ **2.** (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) ο επαρχιώτης. — (υποκ.) **τυράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τυρίον*, υποκ. τού αρχ. *τυρός* (ήδη μυκ. tu-ro₂), που συνδ. με αβεστ. tūri- «πηγμένο γάλα», tūrya- «τυρί», μέσ. ινδ. tūra- «τυρί» κ.ά.].

> **τυριά: γλωσσική προέλευση...** Η ίδια η λ. **τυρί** είναι υποκ. τού αρχ. **τυρός**, μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά και είναι Ι.Ε. λ. (αρχ. περσ. tuiri-, μεσν. ινδ. tura- κ.ά.). Τυριά με ελληνικής προελεύσεως ονομασία είναι: **μανούρι, ανθότυρο / αθότυρος, μυζήθρα, κεφαλήσιο / κεφαλοτύρι, κοπανιστή**. Το **μανούρι** ανάγεται στο **μανός** (ενν. **τυρός**) «λεπτό (άπαχο) τυρί» (**μανός** > **μανούρα** μεσν. > **μανούρι** υποκ.). Το **αθότυρο(ς)** στο **αθός** (ο) + **τυρός**, όπου το **αθός** είναι από το **ανθός** (ο), μεταπλασμένο τ. τού **άνθος** (το). **Ανθότυρο / αθότυρος** είναι το «άνθος τού τυριού» (πβ. *ανθόγαλο*). Το **μυζήθρα** εμφανίζεται κατά τον 16ο αι. και παράγεται από το **ζυμήθρα** (με αντιμετάθεση των πρώτων συλλαβών) < **ζύμη** + **-ηθρα** (πβ. *δακτυλ-ήθρα, μπουρμπουλ-ήθρα* κ.τ.ό.). Από το **μυζήθρα** και το τοπωνύμιο *Μυζηθράς* > *Μυστράς*. Το **κεφαλοτύρι** (ή **κεφαλήσιο τυρί**) πήρε το όνομά του από το σχήμα του (σχήμα κεφαλιού), ενώ η **κοπανιστή** (< **κοπανίζω**) από τον τρόπο παρασκευής της. Η ελληνικότατη **φέτα** είναι λεκτικά ξένης προελεύσεως, αφού το *φέτα* ανάγεται στο ιταλ. fetta ή βεν. feta. Από το «φέτα τυριού», που θα σήμαινε «πλατύ κομμάτι (τυριού)», έγινε το *φέτα* κατά παράλειψη τής λ. *τυρί*. Και το επίσης ελληνικότατο **κασέρι** είναι τουρκικής λεκτικής προελεύσεως, από το τουρκ. kaşer. Η **παρμεζάνα** είναι το ιταλ. Parmigiano, το επίθ. τής ιταλ. πόλης Parma. Η **γραβιέρα** προέρχεται από το όνομα τής ελβετικής πόλης Gruyère, γνωστής για το ομώνυμο τυρί (η λ. πέρασε στην Ελληνική μέσω τού ιταλ. groviera). Ξενικό είναι, τέλος, το **ροκφόρ**, προϊόν τής ομώνυμης γαλλικής πόλης Roquefort.

τυριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση τού τυριού ΣΥΝ. τυροδοχείο, τυροθήκη.
[ΕΤΥΜ. < *τυρί* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *καφετ-ιέρα*].

Τυρινή (η) η εβδομάδα και κυρ. η Κυριακή μετά την Κυριακή τής Αποκριάς ΣΥΝ. Τυροφάγος (η).

Τύρναβος (ο) {-ου κ. -άβου} πόλη τής Θεσσαλίας στον νομό Λάρισας. — **Τυρναβίτης** (ο), **Τυρναβίτισσα** (η), **τυρναβίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < παλαιότ. *Τίρναβος* (ορθότ. γρ.) < σλαβ. Tirnovo «αγκαθότοπος»].

τυροβόλι (το) {τυροβολ-ιού | -ιών} **1.** μικρό καλάθι από βρύα, μέσα στο οποίο αποστραγγίζεται το τυρόπηγμα **2.** (συνεκδ.) το τυρόπηγμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τυροβόλιον*, υποκ. τού *τυροβόλος* < *τυρός* + *βόλος* (< *βάλλω*)].

τυρόγαλα (το) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το ωχροκίτρινο υγρό που υπολείπεται μετά την πήξη τού γάλακτος ΣΥΝ. ορός γάλακτος. Επίσης **τυρόγαλο**.

τυροδοχείο (το) η τυριέρα. Επίσης **τυροδόχη** (η).

τυροειδής, -ής, -ές [1839] {τυροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με τυρί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τυροκαυτερή (η) τυροσαλάτα με πικάντικη γεύση.

τυροκομείο (το) [μτγν.] το εργαστήριο τού τυροκόμου.

τυροκομία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ο βιομηχανικός κλάδος που ασχολείται με την παραγωγή και την εμπορία τυριού.

τυροκομικός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με τον τυροκόμο ή την τυροκομία: ~ *προϊόντα*.

τυροκόμος (ο/η) [1889] πρόσωπο που παρασκευάζει τυρί.

τυροκομώ ρ. αμετβ. {τυροκομείς... | κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} παρασκευάζω τυρί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τυροκομῶ* < *τυρός* + *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

τυροκροκέτα (η) {δύσχρ. τυροκροκετών} κροκέτα από τυρί.

Τυρόλο (το) περιοχή τής Δ. Αυστρίας. — **Τυρολέζος** (ο), **Τυρολέζα** (η), **τυρολέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Tyrolo, από το κάστρο τού *Τυρόλου* (Tyrol), πιθ. < κελτ. tir «γη, χώρα»].

τυρόπηγμα (το) {τυροπήγμ-ατος | -ατα, -άτων} το πηγμένο γάλα, πριν μετατραπεί σε τυρί.
[ΕΤΥΜ. < *τυρί* + *πήγμα* < *πήζω*].

τυρόπιτα (η) {δύσχρ. τυροπιτών} πίτα με γέμιση από τυρί. — (υποκ.) **τυροπιτάκι** (το) κ. **τυροπιτούλα** (η).

τυροπιτάδικο (το) (καθημ.) κατάστημα όπου πωλούνται τυρόπιτες.
[ΕΤΥΜ. < *τυρόπιτα* + παραγ. επίθημα *-άδικο*].

τυροπιτάς (ο) {τυροπιτάδες} (λαϊκ.) ιδιοκτήτης τυροπιτάδικου ή εργαζόμενος σε αυτό.

τυροπωλείο (το) [1889] το κατάστημα στο οποίο πωλείται τυρί (σε διάφορα είδη) ΣΥΝ. (λαϊκ.) τυράδικο.

τυροπώλης (ο) [αρχ.] {τυροπωλών}, **τυροπώλισσα** (η) {τυροπωλισσών} πρόσωπο που πουλάει τυρί ΣΥΝ. (λαϊκ.) τυράς.

τυρός (ο) (λόγ.) το τυρί· ΦΡ. ***μεταξύ τυρού και αχλαδίου*** βλ. λ. *μεταξύ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *τυρί*].

Τύρος (η) πόλη τής αρχαίας Φοινίκης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φοιν. tsor «πέτρα, βράχος». Όμοιας προελ. είναι και η σύγχρ. αραβ. ονομασία Sur].

τυροσαλάτα (η) {δύσχρ. τυροσαλατών} κρεμώδης σαλάτα με κύριο συστατικό το τυρί.

τυροτρίφτης (ο) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) τρίφτης τυριού.

τυροφάγος, -ος, -ο **1.** αυτός που τρώει πολύ τυρί **2.** ***Τυροφάγος*** (η) (α) η εβδομάδα μετά την Κυριακή τής Αποκριάς, κατά την οποία οι ορθόδοξοι χριστιανοί νηστεύουν το κρέας, αλλά τρώνε τυρί, γάλα, βούτυρο, αβγά και ψάρια (βλ. κ. λ. *Τυρινή*) (β) ***Κυριακή τής Τυροφάγου*** η τελευταία Κυριακή τής Αποκριάς. — **τυροφαγία** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *τυρός* + *-φάγος*, από το θ. τού αορ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. κ. *φαγ-ητό*)].

Τυρρηνικό (Πέλαγος) (το) τμήμα τής Δ. Μεσογείου Θαλάσσης μεταξύ τής Ιταλικής Χερσονήσου και τής Κορσικής και τής Σαρδηνίας.

Τυρρηνός (ο), **Τυρρηνή** (η) ο Ετρούσκος. — **τυρρηνικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τυρρηνός* / *Τυρσηνός* < τοπων. *Τύρρα* / *Τύρσα*, από όπου και λατ. *Tursci > Tusci (Etrusci), που συνδ. με το αρχ. *τύρσις* «πύργος, προμαχώνας», λατ. turris, οσκ. tiurri. Φαίνεται πως ολόκληρη η λεξιλογική οικογένεια είναι Ι.Ε. προελ. και ανάγεται σε ρίζα *dhergh- / *dhrgh- «στερεός, συμπαγής» (βλ. λ. *θρανίο*)].

Τυρταίος (ο) αρχαίος Έλληνας ελεγειακός ποιητής (7ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τυρταῖος* < **τυρ-τός*, ρηματ. επίθ. τού θ. **τυρ-* < *(kʷ)tur-, με διαφορετική αντιπροσώπευση τής συνεσταλμ. βαθμ., για την οποία βλ. τα ομόρριζα *τέ-ταρ-τος, τρά-πεζα, τε-τρά-κις*. Το όν. *Τυρταῖος* πιθ. σήμαινε «τέταρτος γυιος». Δεν ευσταθεί η υπόθ. περί ιλλυρικής αρχής].

τύρφη (η) [1869] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. οργανικό καύσιμο με μαύρο ή καστανό χρώμα, που σχηματίζεται από τη συσσώρευση και τη μερική αποσύνθεση των φυτικών υπολειμμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. turf «χλόη», που συνδ. με αρχ. σαξ. turf, αρχ. γερμ. zurf, αρχ. σκανδ. torf].

τυρφώδης, -ης, -ες [1869] {τυρφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με τύρφη **2.** αυτός που αποτελείται από τύρφη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

τυφεκίζω ρ. ▸ τουφεκίζω

τυφέκιο (το) [1834] {τυφεκί-ου | -ων} (λόγ.) φορητό όπλο με μακριά κάννη και μεγάλο βεληνεκές: *παραλαβή συγχρόνων τυφεκίων από τον Στρατό Ξηράς* ΣΥΝ. τουφέκι, ντουφέκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tüfek. Ο τ. οφείλεται σε υπερδιόρθωση / υπεραστισμό (πβ. κ. *μπόμπα* – *βόμβα*)].

τυφεκιοφόρος, -ος, -ο [1847] **1.** αυτός που φέρει τυφέκιο: ~ *άγημα* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***τυφεκιοφόρος*** (ο) οπλίτης τού Στρατού Ξηράς οπλισμένος με τυφέκιο.
[ΕΤΥΜ. < *τυφέκιο* + *-φόρος* < *φέρω*].

τυφεκισμός (ο) ▸ τουφεκισμός

τύφη (η) ΒΟΤ. το φυτό ψάθα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *tū-bh- (με επίθημα -bh-), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *teu- «φουσκώνω», πβ. λατ. tuber «όγκος», αρχ. γερμ. dūmo «αντίχειρας» (> γερμ. Daumen, αγγλ. thumb), γαλλ. truffe «τρούφα» κ.ά. Ομόρρ. *τύ-λη, τύ-μβ-ος*].

τυφικός, -ή, -ό [1879] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τύφο: ~ *νόσος / ουσία / βακτηρίδιο* **2.** ***τυφικός*** (ο) πρόσωπο που πάσχει από τύφο.

τύφλα (η) {συνήθ. χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η έλλειψη, η απώλεια τής όρασης ΣΥΝ. τυφλότητα, στραβομάρα, τυφλομάρα· ΦΡ. (α) ***τύφλα στο μεθύσι*** πολύ μεθυσμένος ΣΥΝ. σκνίπα, κουνουπίδι (β) ***δεν βλέπει την τύφλα του*** δεν βλέπει σχεδόν καθόλου, είναι θεόστραβος (γ) ***δεν ξέρει την τύφλα του*** δεν ξέρει τίποτε, είναι άσχετος (δ) ***τύφλα να 'χει ο (τάδε) μπροστά στον (δείνα)*** για πρόσωπο που ξεχωρίζει για κάποια ιδιότητά του τόσο, ώστε, αν συγκριθεί με κάποιον διάσημο για την ίδια ιδιότητα, αναδεικνύεται καλύτερο: *μπροστά στη γοητεία σου τύφλα να 'χει ο Μάρλον Μπράντο!* (ε) ***τύφλες και μούντζες! / τύφλα!*** προς κάποιον που σκοντάφτει ή κάνει κάτι αδέξια (στ) ***σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο πεθερός*** βλ. λ. *νύφη* (ζ) ***τύφλα στα μάτια σου!*** φράση που λέει κάποιος όταν συναντήσει στον δρόμο κάποιον που μπορεί να ματιάζει, ενώ παράλληλα κάνει τον σταυρό του και φτύνει τρεις φορές, για να προλάβει το μάτιασμα.

τυφλαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} η τύφλα.
[ΕΤΥΜ. < *τύφλα* + *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτα-μάρα, σιχα-μάρα*].

τυφλοβδομάδα (η) {χωρ. πληθ.} χρονική περίοδος κατά την οποία κάποιος αδυνατεί να δει και να αξιολογήσει σωστά (κάτι/κάποιον) (λέγεται συχνά για τους ερωτευμένους).

τυφλοπάνι (το) {τυφλοπαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πανί με το οποίο δένουν τα μάτια κάποιου για να μη βλέπει.

τυφλόμυγα (η) {χωρ. πληθ.} παιδικό παιχνίδι κατά το οποίο ένας παίκτης, έχοντας δεμένα τα μάτια του με μαντήλι, προσπαθεί να πιάσει κάποιον από τους συμπαίκτες του, οι οποίοι τον πειράζουν.

τυφλοπόντικας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρόσωμο τρωκτικό με μικρά μάτια καλυμμένα από επιδερμίδα και ασθενική όραση, και με προεξέχοντες κυνόδοντες με τους οποίους σκάβει υπόγειες στοές· το σώμα του καλύπτεται από βελούδινο καστανό γκρίζο τρίχωμα και τρέφεται αποκλειστικά με φυτικές ουσίες ΣΥΝ. ασπάλακας **2.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που συνηθίζει να ζει στο σκοτάδι.

τυφλός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν βλέπει, που δεν έχει όραση ή έχασε την όρασή του ΣΥΝ. αόμματος, στραβός· ΦΡ. (α) ***η δικαιοσύνη είναι τυφλή*** για την αμεροληψία των δικαστών (η θεά Θέμις αναπαριστάται συνήθ. με πανί γύρω από τα μάτια) (β) ***ο έρωτας είναι τυφλός***

όταν είναι κανείς ερωτευμένος, δεν παρατηρεί τα ελαττώματα τού άλλου (γ) ***τυφλό σύστημα*** βλ. λ. *σύστημα* (δ) ***τυφλή πτήση / προσγείωση*** για αεροπορική πτήση / προσγείωση με τη χρήση μόνο των οργάνων πλοήγησης λόγω έλλειψης ορατότητας (ε) ***στα τυφλά*** χωρίς να ξέρει κάποιος πού ακριβώς θα βρει αυτό που ψάχνει ή ποιο είναι το αποτέλεσμα μιας επιλογής του: *ψάχνει ~ ρωτώντας δεξιά κι αριστερά* || *ραντεβού ~* (χωρίς να ξέρεις με ποιον θα συναντηθείς) **2.** (ως ουσ.) πρόσωπο που δεν έχει όραση, που δεν μπορεί να δει: *Σύνδεσμος Τυφλών* || *το σύστημα ανάγνωσης και γραφής για τυφλούς* || *γυαλιά / μπαστούνι ενός ~* ΣΥΝ. αόμματος· ΦΡ. ***στους τυφλούς βασιλεύει ο μονόφθαλμος*** βλ. λ. *μονόφθαλμος* **3.** (α) αυτός που δεν αντιδρά στο φως (β) ΑΝΑΤ. ***τυφλό σημείο*** η περιοχή τού αμφιβληστροειδούς όπου καταλήγει το οπτικό νεύρο και η οποία, επειδή δεν έχει αισθητήρια κύτταρα, δεν είναι ευαίσθητη στο φως **4.** (μτφ.) (α) αυτός που έχει είσοδο, αλλά όχι έξοδο: *~ δρόμος* ΣΥΝ. αδιέξοδος (β) αυτός που δεν έχει άνοιγμα προς τα έξω: *~ παράθυρο* **5.** (μτφ.) (α) αυτός που δεν έχει αντίκρισμα, αντιστοιχία ή αποδέκτη: *~ παραπομπή* (όταν δεν υπάρχει αυτό στο οποίο παραπέμπει) || *~ μπαλιά* (β) αυτός που δεν έχει συγκεκριμένο στόχο: *~ χτύπημα τρομοκρατικής οργάνωσης* **6.** (μτφ.) ο παράφορος, που δεν μπορεί να δει ή δεν λαμβάνει υπ' όψιν του τις επιπτώσεις των πράξεών του: *~ πάθος / φανατισμός / βία* **7.** (μτφ.) απόλυτος, απεριόριστος: *~ υπακοή / εμπιστοσύνη / πίστη* **8.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία λογικής, κρίσεως, συνεπώς υπερβολικός: *~ μίσος / θυμός* **9.** (μτφ.) άβουλος, χωρίς δική του κρίση: *~ όργανο τής μοίρας* **10.** ΑΝΑΤ. ***τυφλό έντερο*** το αρχικό τμήμα τού παχέος εντέρου. — **τυφλά** επίρρ., **τυφλότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-λός*, συχνό σε λ. που δηλώνουν ελάττωμα ή αναπηρία, πβ. *χω-λός, τραυ-λός*) < *τύφω* «σχηματίζω καπνό, καπνίζω» (βλ. λ. *τῦφος*), το δε επίθ. *τυφλός* δήλωσε αυτόν που έχει θολή όραση, που βρίσκεται στο σκοτάδι].

τυφλοσούρτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτός που σέρνει από κοντά, που καθοδηγεί κάποιον τυφλό **2.** (κακόσ.) πρόχειρο βοήθημα για τα σχολικά μαθήματα, στο οποίο βρίσκει κανείς εύκολα έτοιμες λύσεις ή απαντήσεις, χωρίς να αναγκαστεί να ψάξει και να σκεφτεί ΣΥΝ. λυσάρι **3.** (γενικότ.) κάθε βοηθητικό εγχειρίδιο με πρακτικές οδηγίες.
[ΕΤΥΜ. < *τυφλός* + *-σύρτης / σούρτης* < *σύρω / σούρνω*].

τυφλότητα (η) → τυφλός

τυφλώνω ρ. μετβ. {τύφλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερώ (από κάποιον) την όραση, τον καθιστώ τυφλό: *στα παλιά χρόνια τύφλωναν τους αιχμαλώτους* || (μεσοπαθ.) *τυφλώθηκε στον πόλεμο* ΣΥΝ. στραβώνω **2.** εμποδίζω (κάποιον) να δει (ρίχνοντας του ισχυρό φως): *οι προβολείς μάς τύφλωσαν* || (μεσοπαθ.) *προς στιγμήν τυφλώθηκε από τα φλας των φωτογράφων* **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να κρίνει σωστά, να μη μπορεί να εκτιμήσει τις καταστάσεις νηφάλια: *τον τύφλωσε το πολύ χρήμα / ο έρωτας / η ομορφιά της / το μίσος / το πάθος*. — **τυφλωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τυφλῶ (-όω)* < *τυφλός*].

τύφλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απώλεια τής οράσεως εξαιτίας οφθαλμικών βλαβών, παθήσεων ή εξωγενών αιτιών: *ο σοβαρός τραυματισμός του είχε ως αποτέλεσμα την ~* || *η ~ επήλθε στο τέλος τού βίου του* **2.** (μτφ.) η αδυναμία κάποιου να δει, να καταλάβει κάτι: *η πολιτική ~ ορισμένων ηγετών οδηγεί τις χώρες τους σε αδιέξοδα* || *πνευματική / ηθική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

τυφοειδής, -ής, -ές [1862] {τυφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή τύφου: *~ πυρετός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. typhoïd].

τύφος (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης πάθηση που εκδηλώνεται με πολλές μορφές και προκαλείται από βακτηρίδιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τῦφος* < *τύφω* «σηκώνω καπνό, καπνίζω» < **θύφ-ω* (με ανομοίωση των δασέων) < *dhu-bh-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *dheu-bh- «σκορπίζω, στροβιλίζω» (με παρέκταση -bh-), πβ. σανσκρ. dhūpa- «καπνός», αρχ. ιρλ. dub «μαύρος», γοτθ. daufs «πωρωμένος, κουφός», αρχ. αγγλ. dēaf (> αγγλ. deaf), αρχ. γερμ. toub «ανόητος» κ.ά. Ομόρρ. *θύ-ω* (βλ.λ.). *τυφ-λός* κ.ά. Η λ. *τῦφος* χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει ορισμένα είδη πυρετού, τα οποία συνοδεύονταν από απώλεια των αισθήσεων και θολούρα, λήθαργο].

τυφώνας (ο) **1.** βίαιος και καταστρεπτικός στρόβιλος αέρα με ταχύτητα 250-300 χλμ. την ώρα, που καλύπτει εκτεταμένες περιοχές και εμφανίζεται με μεγάλη συχνότητα στον Ειρηνικό, τον Ατλαντικό και τον Ινδικό Ωκεανό, στην Καραϊβική Θάλασσα και στον Κόλπο τού Μεξικού ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος, σίφουνας **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι που προκαλεί μεγάλες καταστροφές ή αναστάτωση στο πέρασμά του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Τυφῶν, -ῶνος*, θεωνύμιο τού μυθικού πατέρα των ανέμων, προελλην. αρχής, ίσως μικρασιατ. δάνειο. Η σύνδεση με το ρ. *τύφω* «σηκώνω καπνό» οφείλεται σε παρετυμολογία, όπως φαίνεται από τη διαφορετική ποσότητα τού *-υ-* (*τῦφος – Τυφῶν*)].

τυχαίνω ρ. αμετβ. {έτυχα} (συνήθ. + γεν. προσ. αντων.) **1.** συμβαίνω (σε κάποιον) κατά τύχη (χωρίς να το επιδιώξει): *μου έτυχε μια ξαφνική δουλειά και πρέπει να φύγω* || *του έτυχε μια αναποδιά και χάλασε η δουλειά* || *άρπαξε την ευκαιρία αμέσως· δεν τυχαίνουν, βλέπεις, τέτοια στον καθένα κάθε μέρα!* **2.** (ειδικότ.) για κάτι που παθαίνει κανείς (χωρίς να φταίει): *όλο αναποδιές μού τυχαίνουν* || *τα έτυχαν απανωτά προβλήματα* || *του έτυχαν βάσανα και δυσκολίες·* ΦΡ. (α) ***είναι να μη σου τύχει*** ως σχόλιο για κάτι κακό που συνέβη σε κάποιον, δηλώνοντας έτσι ότι το σημαντικό είναι να μη συμβεί κάτι σε κάποιον και αν τύχει τότε θα κάνει αφού του συμβεί (β) ***καλύτερα να μη σου τύχει (κάτι)*** ως ευχή να μη συμβεί σε κάποιον κάτι κακό που συνέβη σε άλλον **3.** (τριτοπρόσ. ***τυχαίνει, τυχαίνουν***) πέφτει (σε κάποιον) ο κλήρος, ο αριθμός λαχείου κ.λπ.: *μου έτυχε ο πρώτος αριθμός τού λαχείου* || *περιμένουν όλοι με αγωνία σε ποιον θα τύχει το δώρο* ΣΥΝ. λαχαίνω **4.** βρίσκομαι τυχαία (κάπου): *έτυχε κι αυτός στον καβγά τους* **5.** (απρόσ. ***τυχαίνει*** + *να*) συμβαίνει, γίνεται τυχαία: *~ καμιά φορά να μη φτάνει το τρένο στην ώρα του* || *~ να τον ξέρω κι εγώ* || *αν τύχει και περάσω ξανά από τα μέρη σας, θα σας επισκεφθώ* || (κ. απολύτως) *–Είναι δυνατόν να έγινε τέτοιο λάθος; –Έτυχε·* ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***εική και ως έτυχε*** βλ. λ. *εική* (πβ. λ. *τυγχάνω*).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από το θ. τού αορ. β' *ἔ-τυχ-ον* (τού αρχ. *τυγχάνω*, βλ.λ.), κατά το σχήμα *λαμβάνω – ἔλαβον – λαβαίνω, μανθάνω – ἔμαθον – μαθαίνω*].

τυχαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται ή προκύπτει κατά τύχη, όχι σκόπιμα ή σχεδιασμένα: *~ συνάντηση / γνωριμία / επιλογή* || *μια ~ ανακάλυψη οδήγησε στη διαλεύκανση τού μυστηρίου* ΣΥΝ. απρόβλεπτος, συμπτωματικός ΑΝΤ. σκόπιμος, ηθελημένος **2.** ***τυχαίο*** (το) το απρόβλεπτο στοιχείο τής ζωής: *διάφοροι επιστημονικοί κλάδοι προσεγγίζουν το ~ στη φύση, την κίνηση κ.λπ.* **3.** (μτφ.) ασήμαντος, οποιοσδήποτε συνηθισμένος άνθρωπος: *δεν είναι κανένας ~· πρόκειται για κορυφαίο επιστήμονα* ΣΥΝ. κοινός ΑΝΤ. σημαντικός, σπουδαίος, αξιόλογος. — **τυχαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ., **τυχαιότητα** (η) [1858].

τυχάρπαστος, -η, -ο [1892] αυτός που αναδείχθηκε σε ορισμένο τομέα όχι λόγω των ικανοτήτων του, αλλά λόγω τυχαίων περιστάσεων, τις οποίες εκμεταλλεύθηκε.
[ΕΤΥΜ. < *τύχη* + *αρπάζω* (πβ. κ. *αν-άρπαστος*)].

τυχεράκιας (ο) {τυχεράκηδες} πρόσωπο που ευνοείται από την τύχη: *έλα πάλι, τυχεράκια, τα κονόμησες!*
[ΕΤΥΜ. < *τυχερός* + μειωτ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *γυαλ-άκιας, ματάκιας*].

τυχερό (το) **1.** αυτό που η τύχη φέρνει στον καθένα· κυρ. στη ΦΡ. ***ήταν (το) τυχερό (του) να*** η τύχη το ήθελε να...: *ήταν το ~ του να φύγει γρήγορα από τη ζωή* || *ήτανε ~ της να βρει καλό σύζυγο* **2.** ***τυχερά*** (τα) (i) τα μικροποσά που παίρνει κανείς ως φιλοδώρημα: *τα γκαρσόνια, εκτός από τον μισθό τους, έχουν και τα ~ τους* (ii) (γενικότ.) κάθε επιπλέον κέρδος ή όφελος που έχει κανείς σε μια δραστηριότητα: *λόγω τής δουλειάς του λείπει πολύ καιρό από το σπίτι· έχει όμως και τα ~ του: ταξίδια σε μακρινά μέρη, γνωρίζει άλλους λαούς κι ανθρώπους*.

τυχερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει καλή τύχη, που τον ευνοεί η τύχη: *~ άνθρωπος* || *~ στη ζωή / στο επάγγελμα / στον έρωτα / στα χαρτιά* || *στάθηκε / φάνηκε ~* || (παροιμ.) *«κάλλιο ~ παρά πλούσιος»* ΑΝΤ. άτυχος, κακότυχος, (λαϊκ.) γκαντέμης· ΦΡ. ***τελευταίος και τυχερός*** για κάποιον/κάτι που είναι στο τέλος μιας σειράς και αποδεικνύεται ή ελπίζεται να είναι τυχερός: *αυτή είναι η τελευταία και τυχερή προσπάθεια* || *τελευταία και τυχερή ερώτηση: όποιος τη βρει κερδίζει* || *ήταν ~· όλοι οι προηγούμενοι απέτυχαν* **2.** αυτός που γίνεται κατά τύχη, ο τυχαίος: *ήταν τυχερό αυτό το γκολ· η μπάλα χτύπησε σε κάποιον, άλλαξε πορεία και ξεγέλασε τον τερματοφύλακα·* ΦΡ. ***τυχερά παιχνίδια*** παιχνίδια των οποίων η έκβαση εξαρτάται αποκλειστικά από την τύχη και όχι από τις ικανότητες τού παίκτη (λ.χ. στοιχήματα, λαχεία, ρουλέτα κ.λπ.) **3.** αυτός που θεωρείται ότι φέρνει τύχη σε κάποιον: *το 3 είναι ο ~ μου αριθμός* || *η Τρίτη είναι η ~ μου μέρα* ΣΥΝ. γουρλήδικος ΑΝΤ. γρουσούζικος **4.** ***τυχερό*** (το) βλ.λ. — (υποκ.) **τυχερούλης** (ο), **τυχερούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη, μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τυχηρός* < *τύχη* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ. κ. *τολμ-ηρός*].

τύχη (η) {τυχών} **1.** η υποθετική δύναμη που καθορίζει ευνοϊκά ή αρνητικά την έκβαση των γεγονότων, που αφορούν στους ανθρώπους και στις προσπάθειές τους: *η ~ ευνοεί τους τολμηρούς* || *έτσι το θέλησε η ~·* ΦΡ. (α) ***τής τύχης τα γραμμένα*** όσα θεωρείται ότι προκαθορίζει η μοίρα: *κανείς δεν γνωρίζει ~* (β) ***έχω την τύχη με το μέρος μου*** με ευνοεί η τύχη, είμαι τυχερός: *όποιος θα έχει την τύχη με το μέρος του, θα κερδίσει τον αγώνα* (γ) ***ανοίγει η τύχη μου*** βλ. λ. *ανοίγω* (δ) ***(είμαι) άξιος τής τύχης μου*** βλ. λ. *άξιος* ΣΥΝ. πεπρωμένο, (λόγ.) ειμαρμένη (ε) ***αφήνω τα πράγματα στην τύχη τους*** δεν προνοώ, αφήνω τα πράγματα να εξελιχθούν χωρίς να παρεμβαίνω (στ) ***δοκιμάζω την τύχη μου*** (σε κάτι) κάνω κάτι που έχει αβέβαιη έκβαση, ρισκάρω: *δοκίμασε την τύχη της στις επιχειρήσεις / στον κινηματογράφο / στο καζίνο* (ζ) ***η τύχη γυρίζει την πλάτη (σε κάποιον)*** για κακοτυχία, δυσμενή εξέλιξη: *τα είχε πάει πολύ καλά στον διαγωνισμό, αλλά στο τέλος η τύχη τού γύρισε την πλάτη* (η) ***η τύχη χαμογελάει (σε κάποιον)*** για την ευνοϊκή (για κάποιον) εξέλιξη των πραγμάτων: *επιτέλους η τύχη μάς χαμογέλασε: κερδίσαμε το λαχείο!* (θ) ***εγκαταλείπω / αφήνω (κάποιον) στην τύχη του*** δεν ενδιαφέρομαι πλήρως για το τι θα συμβεί στο μέλλον σε κάποιον (που βρίσκεται ήδη σε δύσκολη θέση): *οι πλημμυροπαθείς διαμαρτύρονταν ότι η πολιτεία τούς έχει αφήσει στην τύχη τους* (ι) ***(κάποιος / κάτι) δεν έχει (καμία) τύχη*** (κάποιος/κάτι) δεν έχει (καμία) προοπτική για κάτι καλό, για επιτυχία: *προσπαθεί να πετύχει συμβιβασμό τώρα, γιατί, αν πάμε στο δικαστήριο, δεν έχει καμία τύχη* (ια) ***κρατάω στα χέρια μου την τύχη (κάποιου)*** η ζωή, η εξέλιξη, η πορεία (προσώπου ή θέματος) εξαρτάται από εμένα, από δικές μου αποφάσεις ή χειρισμούς: *οι αρχηγοί των υπερδυνάμεων κρατούν στα χέρια τους την τύχη όλου τού κόσμου* || *ο νέος διευθυντής κρατάει την τύχη των έκτακτων υπαλλήλων στα χέρια του* (ιβ) ***πηγαίνω (κάπου) να βρω την τύχη μου / αναζητώ την τύχη μου*** αναζητώ (κάπου) καλύτερες συνθήκες ζωής: *πήγε μετανάστης στην Αμερική να βρει την τύχη του* (ιγ) ***αναζητώ καλύτερη τύχη*** αναζητώ καλύτερες συνθήκες ζωής (ιδ) ***η τύχη έπαιξε (σε κάποιον) άσχημο παιχνίδι*** για τη δυσμενή κατάληξη μιας υπόθεσης, η οποία εξελισσόταν θετικά ή έδινε ελπίδες για ευτυχή κατάληξη (ιε) ***λέω την τύχη (κάποιου)*** προλέγω το μέλλον (κάποιου): *«να σου πω την τύχη σου, να σου πω το ριζικό σου»* (ιστ) ***καλή τύχη!*** (ως ευχή) να πάνε όλα καλά! **2.** το

απρόβλεπτο στοιχείο στην έκβαση των πραγμάτων, το να γίνεται κάτι χωρίς να το έχει σχεδιάσει κανείς· ΦΡ. (α) ***από τύχη*** από τυχαία συγκυρία: *κέρδισε / τα κατάφερε ~* (β) ***στην τύχη*** χωρίς να γνωρίζω ή να έχω προγραμματίσει κάτι: *δεν ξέρω ποιο είναι το σωστό· θα διαλέξω στην τύχη* (γ) ***κατά τύχη*** τυχαία: *όλα συνέβησαν ~* **3.** (ειδικότ.) η καλοτυχία ή το σύνολο ευνοϊκών περιστάσεων: *με λίγη ~ θα τα καταφέρεις* || *έχει ~ στα χαρτιά / στην αγάπη / στη δουλειά* || *δεν είχε ~* στη ζωή του || *δοκιμάζω την ~ μου* || *βασίζομαι στην ~ μου*· ΦΡ. (α) ***τύχη βουνό*** πολύ ευνοϊκή συγκυρία: *είχε ~: το αυτοκίνητό του καταστράφηκε. αλλά αυτός δεν έπαθε ούτε γρατζουνιά* (β) (παροιμ.) ***αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει*** ο τυχερός πετυχαίνει στη ζωή του (γ) ***χαρά στην τύχη του!*** είναι πολύ τυχερός: *~ να πάρει τέτοια κοπέλα!* (δ) ***πού τέτοια τύχη!*** για να δείξουμε ότι δεν είμαστε τυχεροί και δεν μας συμβαίνουν τόσο ευχάριστα γεγονότα, όσο σε κάποιους άλλους. ότι δεν έχουμε την τύχη άλλων: *–Θα φύγετε στις διακοπές; –Μπα. ~!* (ε) ***(κάποιος) κοιμάται κι η τύχη του δουλεύει*** για κάποιον που όλα του έρχονται ευνοϊκά, χωρίς ο ίδιος να κάνει τίποτα (στ) (λόγ.) ***τύχη αγαθή*** *(τύχῃ ἀγαθῇ)* (ως επίρρ.) ευτυχώς: *~ εμφανίστηκε ένα περιπολικό και οι επίδοξοι ληστές τράπηκαν σε φυγή* (ζ) ***για καλή μου τύχη...*** (σε αφήγηση) ευτυχώς για μένα: *~ εκείνη την ώρα άρχισε να βρέχει και η φωτιά έσβησε* (η) ***κάνω την τύχη μου*** μου συμβαίνει κάτι και εξασφαλίζω καλή ζωή: *παντρεύτηκε την κόρη ενός βιομηχάνου κι έκανε την τύχη του!* **4. *τύχες*** (οι) η ζωή ή το μέλλον (κάποιου): *οι ~ των λαών των Βαλκανίων*· ΦΡ. ***ενώνουμε τις τύχες μας*** αποφασίζουμε να ζήσουμε μαζί ή να αγωνιστούμε μαζί: *θέλησαν να ενώσουν τις τύχες τους και να παντρευτούν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα. παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *τυχ-* (πβ. αόρ. β' *ἔ-τυχ-ον*) τού ρ. *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η **τύχη** στους αρχαίους ήταν μέση λέξη (media vox): σήμαινε και την «καλή τύχη» και, λιγότερο, την «κακή τύχη» (το ίδιο και η λατ. fortuna). Η λ. *τύχη* (από το **τυγχάνω**) σήμαινε αρχικά «αυτό που συναντά κανείς (στη ζωή του), που συντυχαίνει. που τον βρίσκει» (το λατ. fortuna προήλθε από το fors, fortis «ευκαιρία, το φερόμενο» από το ρ. ferre «φέρω»). **Τυχηρός** και νεοελλ. **τυχερός** (για το *η*. πβ. *σίδηρος > σίδερο, ξηρός > ξερός*) είναι «αυτός που έχει καλή τύχη», ενώ **ατυχής** και νεοελλ. **άτυχος** (για τον μεταπλασμό πβ. *ανωφελής – ανώφελος, απρεπής – άπρεπος* κ.τ.ό.) είναι «αυτός που δεν έχει (καλή) τύχη». Ο *τυχηρός / τυχερός* είναι και **ευτυχής**, ενώ ο *ατυχής / άτυχος* είναι **δυστυχής / δύστυχος**. Σε νεότερους χρόνους χρησιμοποιήθηκε για την «καλή τύχη» το ξενικό **γούρι** και το **γουρλής**. Το μεσαιωνικό **αγούριν** επιτρέπει να δεχθούμε ότι η λ. προέρχεται από το λατ. augurium «(καλός) οιωνός» μάλλον παρά από τουρκ. uğur, που και αυτό έχει πιθανώς την ίδια προέλευση. Όπως συνέβη και σε άλλες περιπτώσεις, λέξεις προερχόμενες από ξένες γλώσσες (ιδ. από την Τουρκική) χρησιμοποιούνται παράλληλα με τις ελληνικές, εμφανίζοντας περισσότερο βιωματικό χαρακτήρα και υφολογική απόχρωση (πβ. *κήπος – μπαξές. αστυφύλακας – μπάτσος. έρωτας – σεβντάς* κ.ά.). Έτσι, κοντά στα *τυχερός* *άτυχος* χρησιμοποιούνται αντιστοίχως τα ξενικής προελεύσεως **γουρλής – γρουσούζης / γουρσούζης** και **γκαντέμης**, που υφολογικά είναι πιο εκφραστικές λέξεις. Οι λέξεις αυτές είναι τουρκικές (uğurlu και uğursuz «δυσοίωνος»), ενώ το *γκαντέμης* προέρχεται πιθ. από το τουρκ. kademsiz «άμοιρος – κακότυχος».

τυχοδιώκτης (ο) [1826] {τυχοδιωκτών}, **τυχοδιώκτρια** (η) [1894] {τυχοδιωκτριών} **1.** πρόσωπο που προσπαθεί να εκμεταλλευθεί τις περιστάσεις και χρησιμοποιεί κάθε μέσο για να επιτύχει: *~ πολιτικός* ΣΥΝ. αριβίστας **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που χρησιμοποιεί ανήθικα μέσα για να επιτύχει τον σκοπό του ΣΥΝ. απατεώνας, παλιάνθρωπος. Επίσης **τυχοδιώκτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Glücksjäger].

τυχοδιωκτικός, -ή, -ό [1831] αυτός που σχετίζεται με τον τυχοδιώκτη: *~ νοοτροπία / πολιτική / φύση / πνεύμα / πόλεμος / ζωή.* — **τυχοδιωκτικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

τυχοδιωκτισμός (ο) [1895] ο τρόπος ζωής, η συμπεριφορά και η νοοτροπία τού τυχοδιώκτη ΣΥΝ. αριβισμός.

τυχόν επίρρ. **1.** ίσως, κατά τύχη: *αν ~ το ξεχάσω. θύμησέ μου το το πρωί*· επίσης συχνά με τα «μην» και «μήπως»: *πρόσεχε μην ~ και το χάσεις!* (σε απειλές, *μην τυχόν και*) αλίμονό σου αν...: *μην τυχόν και ξεχάσεις να μου φέρεις αυτό που σου ζήτησα!* **2.** (κ. ως επίθ.) πιθανός. ενδεχόμενος: *οι ~ ζημίες θα καλυφθούν από έκτακτες εισφορές.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τής αρχ. μτχ. *τυχών. -οῦσα. -όν*, αόρ. β' τού ρ. *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

τυχών, -ούσα, -όν {τυχ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα). θηλ. -ουσών} τυχαίος (όχι επιλεγμένος)· οποιοσδήποτε. ασήμαντος. συνήθ. μαζί με το *πρώτος*: *παντρεύτηκε τον πρώτο τυχόντα* || *Να μου μιλάτε καλύτερα. Δεν είμαι η πρώτη τυχούσα!* Επίσης (καθημ.) **τυχόντας** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

τύψη (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} (συνήθ. στον πληθ.) ο έλεγχος που ασκεί η συνείδηση (σε κάποιον για κακή πράξη του): *νιώθω τύψεις* || *τον τρώνε οι ~* || *δεν έχει τύψεις για τις πράξεις του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *τύψις* < αρχ. *τύπτω* (βλ.λ.)].

των οριστικό άρθρο ▸ ο, η, το

τωόντι επίρρ. (κ. προφορ. *τόντι*, συγκεκομμ. τ.) (λόγ.) πραγματικά. όντως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *τῷ ὄντι*].

τώρα επίρρ. **1.** αυτή τη στιγμή: *είμαι απασχολημένος ~* || *θα του τηλεφωνήσω ~* || *φεύγω ~ αμέσως* || *το θέλω εδώ και ~!* ΦΡ. (α) (εμφατ.) ***τώρα δα*** αυτήν ακριβώς τη στιγμή (β) ***από τώρα;*** τόσο νωρίς;: *~ θα φύγεις; Κάθισε λίγο ακόμη!* **2.** αυτή τη χρονική περίοδο. το παρόν: *μέχρι ~ ήμουν λίγο ιδεαλιστής· πρέπει όμως να αλλάξω αντιλήψεις!* || *~ που ανθίζουν τα κλαριά* || (ως ουσ.) *με ενδιαφέρει το ~. όχι το παρελθόν*· ΦΡ. ***από τώρα και στο εξής*** βλ. λ. *εξής* **3.** σήμερα και στο εξής: *από ~ πρέπει να αρχίσεις την προετοιμασία σου* **4.** (+που) για να δείξουμε ότι έχει συντελεστεί, ολοκληρωθεί πλέον κάτι και το θεωρούμε δεδομένο: *~ που σε ξέρω πια, μπορώ να σου πω ένα μυστικό...* || *~ που γνωριστήκαμε, ας μιλάμε στον ενικό* || *~ που τα είπαμε. κατάλαβα ότι δεν είχα δίκιο* **5.** αμέσως, χωρίς καθυστέρηση: *~ φέρ' το μου. όχι αύριο!* || (απολύτως) *–Πότε θα μου φέρεις αυτό τον καφέ; –~!* (έρχεται, είναι έτοιμος) || (παροιμ.) *«άντρα θέλω. ~ τον θέλω»* **6.** για χρονικό σημείο πολύ κοντά στη στιγμή που μιλάμε (λίγο πριν ή μετά): *~ το είπε. δεν το άκουσες;* || *~ φεύγουμε. μη φωνάζεις!* || *είναι μια βδομάδα ~ κλεισμένος στο σπίτι του και δεν θέλει να δει άνθρωπο*· ΦΡ. (α) ***τώρα μάλιστα!*** (i) για να δείξουμε απογοήτευση: *~! Μόνο αυτό μας έλειπε!* (ii) για να δείξουμε ικανοποίηση για κάτι που στο τέλος γίνεται σωστά: *~· έτσι είναι σωστό. όχι όπως το είχες πριν!* (β) ***έλα τώρα!*** για να δείξουμε σε κάποιον ότι δεν ευσταθούν αυτά που λέει ή κάνει ή ότι υπερβάλλει: *~, τι είναι αυτά που μας λες;* || *~. μην κάνεις σαν μωρό!* **7.** υπ' αυτές τις προϋποθέσεις. εν τοιαύτη περιπτώσει κ.λπ., έτσι όπως έχουν εξελιχθεί τα πράγματα: *Κακώς του έδωσες λεφτά χωρίς απόδειξη. ~, μην τον είδατε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ. ήδη.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. φρ. *τῇ ὥρᾳ* (με επιρρ. χρήση), με έκκρουση. Λιγότερο πιθ. η αναγωγή σε περίφραση **τὸ ὥρα*, κατ' επίδραση εκφράσεων όπως *τὸ νῦν, τὸ σήμερον* κ.ά.].

τωρινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που υπάρχει ή γίνεται τώρα: *η ~ κυβέρνηση* || *οι ~ νέοι* || *τα ~ ήθη* || *οι ~ μόδες* ΣΥΝ. σημερινός, σύγχρονος ΑΝΤ. αλλοτινός, παλιός.

Υ

Υ, υ: ύψιλον, το εικοστό γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Κατά τη διαμόρφωση τού ελληνικού αλφαβήτου, έτσι ώστε και οικονομικό να είναι (κάθε γράμμα να δηλώνει έναν φθόγγο) και λειτουργικό (να γράφεται και, κυρίως, να διαβάζεται με ευκολία), χρειάστηκε να επινοηθούν γράμματα που να δηλώνουν τα φωνήεντα. Αυτό έγινε με το *α*, το *ε*, το *ι* και το *ο* και, τελευταία από όλα, και με το *υ*. Επινοήθηκε το γράμμα ύψιλον, για να δηλώσει το φωνήεν [u] *(ŭ / ū)*, το οποίο αργότερα στην αττική διάλεκτο προφέρθηκε ως [ü] (όπως περίπου το γαλλ. u στη λ. pure ή το γερμ. ü στη λ. über). Οι Ρωμαίοι μάλιστα, γνώστες τής ελληνικής γλώσσας και τής ελληνικής γραφής, έπλασαν ιδιαίτερο γράμμα στο αλφαβητό τους (που είναι εξέλιξη τού δυτικού / χαλκιδικού ελληνικού αλφαβήτου), το «ελληνικό y» (y Graecum: rhythmus, Thucydides, mythus, zephyrus), για να δηλώσουν επακριβώς την προφορά τού *υ* ως [ü], που δεν υπήρχε στη Λατινική. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής δέχονται ότι το γράμμα Υ στηρίχθηκε στο βορειοσημιτικό wāw, το οποίο στη σαμαρειτική του μορφή έδωσε το δίγαμμα *(F)*, ενώ στη φοινικική του μορφή χρησιμοποιήθηκε για να παραστήσει το [u], το ύψιλον. Δίγαμμα και ύψιλον, ως γνωστόν, είναι αντιστοίχως η συμφωνική και η φωνηεντική πλευρά τού ημιφώνου w (πβ. αρχ. **κλέF-ος > κλέος*, αλλά *κλυ-τός· *ῥέF-ω > ῥέω*, αλλά *ῥύ-αξ (ρυάκι), ῥεῦ-μα)*. Το ότι επί πολλούς αιώνες (μέχρι τον 9ο/10ο αι. μ.Χ.) το *υ* προφερόταν ως [ü] και από τον 3ο αι. μ.Χ. είχε συμπέσει στην ίδια προφορά και το **οι**, έκανε ώστε οι Βυζαντινοί να το ονομάσουν **ῦ ψιλόν** (πβ. και **ἒ ψιλόν**) αντί τής αρχικής ονομασίας τού γράμματος που ήταν **ῦ**· αυτό, βεβαίως, δεν αλλάζει το γεγονός ότι στην αρχή τής λέξης το *υ* συνοδευόταν στην προφορά από δασύ πνεύμα *(ὑπό, ὑγρός)*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Υ, υ ύψιλον· το εικοστό γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ύψιλον, αριθμός*).

Υ.Α.Ε.Π. (η) Υπηρεσία Ασφαλείας Επισήμων Προσώπων.

ύαινα (η) {υαινών} **1.** σαρκοβόρο θηλαστικό που μοιάζει με σκύλο, έχει χαρακτηριστικά μεγάλα στρογγυλεμένα αφτιά και πανίσχυρες σιαγόνες και τρέφεται κυρ. με τα υπολείμματα τού κυνηγιού των λιονταριών, των τίγρεων κ.λπ. **2.** (μτφ.) αιμοβόρος και ύπουλος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕαινα* < *ὗς* «χοίρος» + παραγ. επίθημα *-αινα* (πβ. κ. *λέαινα, τρί-αινα*). Το ζώο οφείλει την ονομασία του στην ομοιότητά του με τον χοίρο, τόσο στη μορφή όσο και ως προς την αγκαθωτή χαίτη. Το αρχ. *ὗς* (βλ. κ. *σῦς*) < I.E. *sū-s, πβ. λατ. sūs, αρχ. γερμ. su (> γερμ. Sau «γουρούνα»), μέσ. αγγλ. sowe (> αγγλ. sow «γουρούνα») κ.ά.].

Υακίνθη (η) γυναικείο όνομα.

Υάκινθος (ο) {-ου κ. -ίνθου} **1.** ΜΥΘΟΛ. ωραιότατος νέος, εγγονός τού Λακεδαίμονα και τής Σπάρτης, ο αγαπημένος τού Απόλλωνα, ο οποίος τον μεταμόρφωσε σε λουλούδι μετά τον θάνατό του **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. *υάκινθος*].

υάκινθος (ο) {-ου κ. -ίνθου | -ων κ. -ίνθων, -ους κ. -ίνθους} καλλωπιστικό φυτό με έντονο άρωμα και πολυάριθμα μικρά άνθη, που μοιάζουν με κύπελλο κυανού, ροζ ή άσπρου χρώματος ΣΥΝ. ζουμπούλι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑάκινθος* / *Fάκινθος* (αρχικός τ.), αβεβ. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο, παραλλήλως προς το λατ. vaccinium].

υαλεμπόριο (το) [1886] {υαλεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο υαλικών. — **υαλέμπορος** (ο).

υαλικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) **1.** κατασκευασμένος από γυαλί ΣΥΝ. γυάλινος **2.** ***υαλικά*** (τα) τα οικιακά σκεύη που έχουν κατασκευαστεί από γυαλί ΣΥΝ. γυαλικά. Επίσης **υάλινος,** -η, -ο [αρχ.].

υαλοβάμβακας (ο) {υαλοβαμβάκων} πυκνή και μαλακή μάζα από ίνες γυαλιού, η οποία χρησιμοποιείται σε θερμικές και ηχητικές μονώσεις, ως εσωτερική επένδυση σε μπουφάν, καθώς και στη διήθηση οξέων και διαλυμάτων καυστικών αλκαλίων ΣΥΝ. υαλομέταξα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fibreglass].

υαλοβερνίκωμα (το) {υαλοβερνικώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. το υαλώδες επίχρισμα πήλινων ή φαγεντιανών αντικειμένων, με το οποίο μπορούν να γίνουν υδατοστεγή.

υαλοβερνίκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η επάλειψη επιφάνειας με υαλοβερνίκωμα.

υαλογράφημα (το) {υαλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ημιδιαφανής διακοσμητική σύνθεση από χρωματιστά κομμάτια γυαλιού, που χρησιμοποιούνται για να καλύψουν μια επιφάνεια ή ένα άνοιγμα (λ.χ. σε ένα παράθυρο) ΣΥΝ. βιτρό.

υαλογραφία (η) {υαλογραφιών} **1.** η τέχνη και η τεχνική κατασκευής υαλογραφημάτων **2.** (συνεκδ.) το υαλογράφημα. — **υαλογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyalographie].

υαλογράφος (ο/η) **1.** ο κατασκευαστής υαλογραφημάτων **2.** όργανο για τη σχεδίαση ή τη μεταφορά σχεδίων πάνω σε γυαλί.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyalographe].

υαλογραφώ ρ. αμετβ. {υαλογραφείς... | υαλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διακοσμώ με υαλογραφήματα μια επιφάνεια.

υαλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {υαλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με γυαλί· στιλπνός, διαφανής ΣΥΝ. υαλώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

υαλοκαθαριστήρας (ο) καθένας από τους δύο λεπτούς βραχίονες με ειδικό λαστιχάκι κατά μήκος τους, που είναι τοποθετημένοι στη βάση των μπροστινών ή και των πίσω τζαμιών τού αυτοκινήτου και χρησιμεύει στο καθάρισμά τους.
[ΕΤΥΜ. < *υαλο-* (< αρχ. *ὕαλος*, βλ. λ. *γυαλί*) + *καθαριστήρας*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. essuie-glace, αγγλ. windscreen wiper].

υαλόλιθος (ο) {υαλολίθ-ου | -ων, -ους} τεχνητή πλίνθος από συμπαγές γυαλί· το υαλότουβλο (βλ.λ.).

υαλομέταξα (η) {υαλομεταξών} ο υαλοβάμβακας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. soie de verre].

υαλόπαγος (ο) {υαλοπάγ-ου | -ων, -ους} λεπτό στρώμα πάγου, το οποίο δημιουργείται, όταν τα σταγονίδια τής βροχής, τού χιονόνερου ή τής ομίχλης αποτίθενται πάνω σε επιφάνειες με θερμοκρασία ίση ή χαμηλότερη τού σημείου πήξεως τού νερού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. verglas].

υαλόπανο (το) υλικό για την ενίσχυση ρευστών υλών οι οποίες χρησιμοποιούνται για την υγρομόνωση επίπεδων επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. glass cloth].

υαλοπίνακας (ο) [1885] {υαλοπινάκων} (λόγ.) το τζάμι (βλ.λ.).

υαλόπλασμα (το) [1888] {υαλοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. η θεμελιώδης ουσία τού κυτταροπλάσματος, χωρίς τα κυτταρικά οργανίδια (βλ. λ. *οργανίδιο*) και τα έγκλειστα, η οποία είναι διαυγής σαν γυαλί.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyaloplasme].

υαλοποιώ ρ. μετβ. [1847] {υαλοποιείς... | υαλοποίησα} μετατρέπω μια ύλη σε γυαλί. — **υαλοποίηση** (η) [1889].

υαλοπωλείο [1871] κ. (καθημ.) **γυαλοπωλείο** (το) (λόγ.) κατάστημα πωλήσεως γυάλινων σκευών· ΦΡ. ***ταύρος εν υαλοπωλείω*** βλ. λ. *ταύρος*.

υαλοπώλης (ο) [1871] {υαλοπωλών}, **υαλοπώλισσα** (η) {υαλοπωλισσών} **1.** ιδιοκτήτης υαλοπωλείου **2.** πρόσωπο που πωλεί υαλικά.

ύαλος κ. **ύελος** (η) {υάλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το γυαλί: *οπτική ~* (για την κατασκευή γυαλιών οράσεως) **2.** (συνεκδ.) ο υαλοπίνακας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕαλος* / *ὕελος*, βλ. λ. *γυαλί*].

υαλοσκεπής, -ής, -ές [1863] {υαλοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ο σκεπασμένος ή στεγασμένος με γυαλί ΣΥΝ. τζαμωτός, τζαμένιος, υαλόφρακτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ὕαλος* + *-σκεπής* < *σκέπω*].

υαλοστάσιο (το) [1883] {υαλοστασί-ου | -ων} (λόγ.) η τζαμαρία.
[ΕΤΥΜ. < *ὕαλος* + *-στάσιο* (< *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι* / *ἵσταμαι*)].

υαλοτέχνης (ο) [μτγν.] {υαλοτεχνών} ο υαλουργός (βλ.λ.).

υαλοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας τού γυαλιού και τής κατασκευής γυάλινων αντικειμένων ΣΥΝ. υαλουργία, υαλοποιία. — **υαλοτεχνικός,** -ή, -ό.

υαλότοιχος (ο) {υαλοτοίχ-ου | -ων, -ους} τοίχος από υαλότουβλα.

υαλότουβλο (το) δομικό υλικό που έχει την ιδιότητα να επιτρέπει στο φως να περνάει από μέσα του· χρησιμοποιείται είτε ως διακοσμητικό (σε διάφορα χρώματα) είτε για την κατασκευή τοίχων.

υαλουργείο (το) [μτγν.] το εργαστήριο τού υαλουργού ΣΥΝ. υαλοποιείο.

υαλουργία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τής κατασκευής και η διαδικασία τής παραγωγής γυάλινων ειδών ΣΥΝ. υαλοποιία **2.** η βιομηχανία τής κατασκευής ειδών από γυαλί. — **υαλουργικός,** -ή, -ό [μτγν.].

υαλουργός (ο/η) (λόγ.) τεχνίτης που κατασκευάζει γυάλινα είδη ΣΥΝ. υαλοποιός, υαλοτέχνης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑαλουργός* < *ὕαλος* + *-ουργός* (< *ἔργον*)].

υαλόφρακτος, -η, -ο [1888] (λόγ.) αυτός που καλύπτεται με τζαμαρία: *~ χώρος* ΣΥΝ. τζαμωτός, υαλοσκεπής.

υαλόχαρτο(ν) (το) → γυαλόχαρτο

υαλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {υαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} υαλοειδής

(βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες.

υάλωμα (το) [μεσν.] {υαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μετατροπή ύλης σε γυαλί **2.** το σύνολο των γυάλινων μερών ενός οικοδομήματος ΣΥΝ. τζαμικά • **3.** το υαλογράφημα • **4.** το σμάλτο • **5.** ΙΑΤΡ. (α) οφθαλμική πάθηση των αλόγων, παρόμοια με γλαύκωμα (β) σπάνια δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό μικρών διαφανών ογκιδίων. Επίσης **υάλωση** (η).

υαλωτός, -ή, -ό [1880] (λόγ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από γυαλί ΣΥΝ. γυάλινος.

υάρδα (η) → γιάρδα

Υ.Β.Ε.Τ. (το) Υπουργείο Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας.

Υβόννη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Yvonne, χαϊδευτ. τού ον. Yves, γερμ. αρχής, που σημαίνει μάλλον «ήμερο έλατο»].

υβός, -ή, -όν [αρχ.] (λόγ.) καμπούρης, κυφός.

ύβος (ο) (λόγ.) **1.** η καμπούρα τής καμήλας **2.** ΙΑΤΡ. (α) παθολογικό εξόγκωμα τής ράχης ή τού στήθους λόγω παραμορφώσεως τής σπονδυλικής στήλης ή τού στέρνου· η καμπούρα (β) **βουβάλειος ύβος** η συγκέντρωση λίπους στον αυχένα σε περιπτώσεις χρόνιας λήψης κορτιζόνης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕβος* < *ὑβός* (με αναβιβασμό τού τόνου), ιατρ. όρ., αγν. ετύμου, με παραγ. επίθημα *-βός* και άλλων λ. που δηλώνουν σωματικό ελάττωμα, λ.χ. *στραβός, ῥαιβός* κ.ά.].

υβρεολόγιο (το) [1886] {υβρεολογί-ου | -ων} (περιληπτ.) το σύνολο των ύβρεων, λόγια που αποτελούν ύβρεις: *ξέσπασε σ' ένα φοβερό ~ εναντίον τού αντιπάλου του* ΣΥΝ. βρισίδι.

ύβρη (η) → ύβρις

υβρίδιο (το) {υβριδί-ου | -ων} **1.** ΒΙΟΛ. φυτό ή ζώο που προέρχεται από τη διασταύρωση γενετικώς ανόμοιων ατόμων **2.** ΓΛΩΣΣ. σύνθετη λέξη τής οποίας τα στοιχεία προέρχονται από δύο διαφορετικές γλώσσες, π.χ. *βιντεοταινία, νεοκλασικός*· αλλιώς *νόθο σύνθετο*. — **υβριδικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hybride < λατ. hybrida / hibrida / ibrida «γόνος διασταυρώσεως ετερογενών ζώων ή φυτών», αγν. ετύμου. Η ορθογρ. μορφή τής λ. οφείλεται σε παρετυμολογία προς το αρχ. *ὕβρις*].

υβριδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το σύνολο των φυσικών ή τεχνητών διεργασιών που οδηγούν στον σχηματισμό υβριδίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hybridisme < hybride (βλ. κ. *υβρίδιο*)].

υβριδοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο υβριδισμός. Επίσης **υβριδίωση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hybridisation].

υβρίζω ρ. μετβ. {ύβρισ-α, -θηκα (λογιότ. υβρίσθην, -ης, -η..., μτχ. υβρισθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) βρίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὕβρις* (βλ.λ.)].

ύβρις (η) {ύβρ-εως, -ιν | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** απρεπής έκφραση, η οποία προσβάλλει την τιμή και την αξιοπρέπεια (κάποιου): *εκστομίζω / εκτοξεύω ύβρεις εναντίον κάποιου* ΣΥΝ. βρισιά **2.** καθετί το οποίο προσβάλλει, θίγει την αξιοπρέπεια, την τιμή κάποιου: *αποτελεί ύβριν για το πολίτευμά μας η εκλογή αυτού τού προσώπου* **3.** (στην αρχαία τραγωδία) η αλαζονική συμπεριφορά τού ανθρώπου, που οδηγούσε σε υπέρβαση τού ηθικού και τού θεϊκού νόμου και επέφερε την τιμωρία του. Επίσης **ύβρη**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίκηση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕβρις*, αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. εμφανίζει αρχικό μόριο *ὑ / ὐ* «επί» (βλ. λ. *ὕστερος*), καθώς και το ριζικό θ. τού αρχ. *βρι-αρός* «βαρύς, σταθερός» (βλ. λ. *βρίθω*), αλλά κάτι τέτοιο δεν ευσταθεί μορφολογικώς. Η παλαιότ. σύνδεση με τον τ. *ὑπέρ*, η οποία θα ήταν ικανοποιητική σημασιολογικώς, δεν γίνεται αποδεκτή. Έχει, τέλος, παρουσιαστεί και η εκδοχή τού δανείου από χεττ. *hu(wa)ppar «βαριά προσβολή, ύβρις». Στον Όμηρο η λ. αναφερόταν στην παραβίαση των κανόνων και στην υπέρβαση των ορίων που θεωρούνταν αρμόζοντα για θνητούς ανθρώπους, με συνέπεια την προσβολή των θεών και τον εξοργισμό τους].

υβριστής (ο) [αρχ.], **υβρίστρια** (η) {υβριστριών} **1.** πρόσωπο που υβρίζει **2.** (στην αρχαία τραγωδία) πρόσωπο που διαπράττει ύβριν.

υβριστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την ύβριν ή τον υβριστή ή αποτελεί ύβριν: *~ συμπεριφορά / άρθρο / σχόλιο / δημοσίευμα / επίθεση / γλώσσα*. — **υβριστικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ύβωμα (το) {υβώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο ύβος, η καμπούρα • **2.** ΓΕΩΛ. τοποθεσία με ενδιάμεσο υψόμετρο, η οποία περιβάλλεται από όρη και λόφους από τη μια πλευρά και πεδιάδες από την άλλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕβωμα* < *ὕβος* (βλ.λ.)].

ύβωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η κύφωση, το καμπούριασμα.

Υ.Γ. (το) **1.** Υπουργείο Γεωργίας **2.** υστερόγραφο.

υγεία κ. (λαϊκ.) **υγειά** κ. **γεια** (η) **1.** η εύρυθμη λειτουργία τού οργανισμού, η φυσιολογική κατάσταση των οργάνων τού σώματος· (ειδικότ.) η πλήρης σωματική, ψυχική και κοινωνική ευεξία: *είμαι καλά στην ~ μου* || *η πολυφαγία δεν κάνει καλό στην ~* || *έχει σιδερένια / ατσάλινη ~* || *καταστρέφω / ξαναβρίσκω την ~ μου* || (οικ.) *από ~ πώς πάμε;* (είστε υγιής;) || *η ~ είναι το πολυτιμότερο αγαθό* || *πάνω απ' όλα η ~!* ΦΡ. (α) **χαίρω άκρας υγείας** είμαι απολύτως υγιής (β) **βρίσκω την υγειά μου** (στο τέλος πρότασης) βρίσκω λύση σε πρόβλημα (όχι κατ' ανάγκην υγείας) που με ταλαιπωρεί: *έκοψα το κάπνισμα και βρήκα την υγειά μου* || *πάρε μια μοτοσικλέτα να βρεις την υγειά σου, αντί να ταλαιπωρείσαι με τη συγκοινωνία!* (γ) **πρόβλημα υγείας** η ασθένεια: *επικαλέσθηκε ~ και δεν παρέστη στην εκδήλωση* (δ) **εις υγείαν / στην υγειά σας** ευχή που απευθύνει κάποιος ως πρόποση σε αυτούς με τους οποίους είναι μαζί ή προς τρίτους, υψώνοντας το ποτήρι του προς το μέρος τους (ε) **με τις υγείες / υγειές (σου / σας)!** (i) ευχετ. προς κάποιον που φταρνίστηκε ΣΥΝ. γείτσες (ii) προς κάποιον που ήπιε και έφαγε (iii) (ειρων.) προς κάποιον που απέτυχε σε προσπάθεια (ε) **την υγειά μας να 'χουμε!** για τη δήλωση τής πρωτεύουσας αξίας τής υγείας έναντι οποιουδήποτε άλλου αγαθού· κυρ. ως έκφραση παρηγοριάς: *Μη στενοχωριέσαι που δεν τα κατάφερες! ~!* (στ) **και σε / εις άλλα με υγεία** να μας συμβούν και άλλα ευχάριστα πράγματα και να είμαστε υγιείς να τα χαρούμε (ζ) **χαρτί υγείας** βλ. λ. *χαρτί* **2.** (ως επιφών.) **υγεία!** (ενν. *να υπάρχει*) για κάποιον που απέτυχε ή ατύχησε: *Μη στενοχωριέσαι! ~! Όλα διορθώνονται!* **3.** η ισορροπία τού πνευματικού και ψυχικού κόσμου, η απουσία διαταραχών: *φροντίζει για την ψυχική του ~, γι' αυτό δεν αγχώνεται* || *ο φανατισμός βλάπτει την πνευματική μας ~* **4.** (α) ο τομέας παροχής υγειονομικών υπηρεσιών: *Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας* || *Υπουργείο Υγείας* (β) **Εθνικό Σύστημα Υγείας** βλ. λ. *Ε.Σ.Υ.* (γ) **Κέντρο Υγείας** βλ. λ. *κέντρο* **5.** (μτφ.) η ευστάθεια, η ισορροπία, η καλή λειτουργία: *η ~ τής οικονομίας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτειά, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑγεία* / *ὑγεῖα* < αρχ. *ὑγίεια* (πβ. κ. *ταμ-ιεῖον > ταμεῖον*) < *ὑγιής* (βλ.λ.)].

υγειολογία (η) {χωρ. πληθ.} η περιγραφή τής λειτουργίας των οργάνων υγιούς οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygiology].

υγειονομείο (το) [1833] υγειονομική υπηρεσία που εδρεύει σε λιμάνια ή συνοριακούς σταθμούς και μεριμνά για την προφύλαξη τής χώρας από λοιμώδη νοσήματα.

υγειονομία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} η κρατική υπηρεσία που φροντίζει για τη δημόσια υγεία: *έλεγχοι τής ~ σε εστιατόρια*.

υγειονομικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υγειονομία: *~ εξέταση / κέντρο / έλεγχος / μονάδα / φροντίδα / περίθαλψη / σώμα / επιτροπή / υπηρεσία*· ΦΡ. (α) **υγειονομική ταφή** (για απορρίμματα) η αναερόβια ταφή απορριμάτων (τρόπος ταφής που διασφαλίζει τη δημόσια υγεία) (β) **υγειονομική ζώνη** βλ. λ. *ζώνη* **2. υγειονομικός** (ο) ο υπάλληλος τής υγειονομίας.

υγειονόμος (ο/η) [1856] ο προϊστάμενος υγειονομικής υπηρεσίας.

υγιαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} είμαι καλά στην υγεία μου, έχω ευεξία ΑΝΤ. νοσώ, ασθενώ· ΦΡ. **υγίαινε / υγιαίνετε!** (i) ευχή που απευθύνεται από κάποιον που πίνει σε κάποιον άλλον (ii) αποχαιρετιστήρια φράση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγιαίνω* < *ὑγιής* (βλ.λ.)].

υγιεινή (η) [1847] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις μεθόδους και τα μέσα που είναι κατάλληλα για την προστασία τής υγείας: *οι κανόνες τής ~* || *~ τροφίμων* **2.** (ειδικότ.) η φροντίδα για την υγεία μέλους τού σώματος ή κοινωνικής ομάδας: *η ~ τού στόματος / των δοντιών* || *βιομηχανική / σχολική / αθλητική ~*· ΦΡ. **είδη υγιεινής** είδη μπάνιου (λ.χ. λεκάνες, μπανιέρες, πλακάκια, νιπτήρες κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., από γαλλ. hygiène, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *ὑγιεινός* (βλ.λ.)].

υγιεινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά ό,τι σχετίζεται με τη δημόσια υγεία (υγιεινή ύδρευσης, αποχέτευσης, επιδημιών κ.λπ.). — **υγιεινολογικός,** -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygienology].

υγιεινολόγος (ο/η) [1866] γιατρός ειδικευμένος στην υγιεινολογία.

υγιεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβάλλει στη διατήρηση τής υγείας: *~ διατροφή / τροφή / κλίμα / περιβάλλον* **2.** (ειδικότ. για τροφές) που δεν περιέχουν λιπαρές ή άλλες βλαπτικές ουσίες. — **υγιεινά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγιεινός* < **ὑγιεσ-νός* < *ὑγιής* (θ. **ὑγιεσ-*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νός*, με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-σν-* και αντέκταση (πβ. *ἀλγεινός* < **ἀλγεσ-νός* < *ἄλγος*, *ὀρεινός* < **ὀρεσ-νός* < *ὄρος*)].

> **υγιεινός – υγιής.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν στη σημασία και τη χρήση τους: **υγιεινός** είναι «αυτός που βοηθάει στην υγεία», ενώ **υγιής** είναι «αυτός που έχει υγεία» και μεταφορικώς «ο λογικός, ορθός» και «αυτός που λειτουργεί ορθά ή αποδοτικά». Άρα, φράσεις όπως *«υγιής διατροφή»* (αντί τού ορθού *«υγιεινή διατροφή»*) ή *«Υπήρξε υγιεινή η αντίδραση των εργαζομένων»* (αντί τού ορθού *«υγιής αντίδραση»*) πρέπει να αποφεύγονται ως λανθασμένες.

υγιής, -ής, -ές {υγι-ούς | -είς (ουδ. -ή)· υγιέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υγεία: *~ παιδί*· ΦΡ. **νους υγιής εν σώματι υγιεί** βλ. λ. *νους* **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει ψυχική και πνευματική υγεία, που δεν εμφανίζει ψυχικά ή διανοητικά προβλήματα: *~ άνθρωποι για μια ~ κοινωνία* **3.** (μτφ.) λογικός, σωστός: *~ αντίληψη / νοοτροπία* **4.** (μτφ. για θεσμό) (α) που λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές του, χωρίς παρεκκλίσεις: *~ δημοκρατία / δικαιοσύνη / οικονομία* (χωρίς ελλείμματα, πληθωρισμό κ.λπ.) (β) που γίνεται με θεμιτό τρόπο: *~ ανταγωνισμός* ΑΝΤ. αθέμιτος **5.** (ειδικότ. για επιχείρηση) που λειτουργεί αποδοτικά, που αποφέρει κέρδη: *~ επιχείρηση* ΑΝΤ. προβληματικός **6.** ηθικώς αποδεκτός: *~ νοοτροπία / πράξεις* ΑΝΤ. νοσηρός, ανήθικος. — **υγιώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, υγιεινός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγιής* < *su-gʷiy-es, σύνθ. λ., < Ι.Ε. *su- «ευ, καλώς» (βλ. λ. *εὖ*) + Ι.Ε. *gʷiyē- «ζωή, βίος» (βλ. λ. *ζώ, βίος*), πράγμα που σημαίνει ότι η λ. αντιστοιχεί στο αρχ. *εὐζωΐα* και συνδ. με το συνών. αβεστ. hu-jyā-ti-].

υγραέριο (το) {υγραερί-ου | -ων} αέριο καύσιμο που αποτελείται από προπάνιο ή βουτάνιο και διατίθεται στο εμπόριο υγροποιημένο υπό πίεση σε ειδικές φιάλες· χρησιμοποιείται για τη λειτουργία οικιακών συσκευών, για την κίνηση οχημάτων κ.α.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. liquid gas].

υγραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ύγραν-α, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω

(κάτι) υγρό, το διαβρέχω: ~ *τα χείλη / τη γλώσσα μου* ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι υγρός, εμποτίζομαι από υγρασία: *τα ρούχα ύγραναν* **3.** (μεσοπαθ. ***υγραίνομαι***) (α) γίνομαι υγρός (β) (μτφ. για γυναίκα) εκκρίνω υγρά στον κόλπο λόγω σεξουαλικής διέγερσης ΣΥΝ. (καθημ.) μουσκεύω. **ύγρανση** (η) [αρχ.].

υγραντήρας (ο) συσκευή που παράγει υδρατμούς για την ύγρανση τής ξηρής ατμόσφαιρας ΑΝΤ. αφυγραντήρας.
[ΕΤΥΜ. < *υγραίνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. moisturiser].

υγραντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που υγραίνει, που προκαλεί υγρασία.

υγρασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. η παρουσία μεγάλης ποσότητας υδρατμών στον ατμοσφαιρικό αέρα: *με πειράζει η ~* ‖ *έχει πολλή ~ στο χωριό* ΑΝΤ. ξηρασία **2.** η υγρότητα σε επιφάνεια ή χώρο: *το δωμάτιο / το ταβάνι / το σπίτι έχει ~* **3.** τα σταγονίδια νερού που σχηματίζονται στους πόρους αγγείου ή τοίχου ή τα ίχνη σαπίσματος στους τοίχους: *ο τοίχος έβγαλε ~ και χάλασε το χρώμα του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγρασία* < *ὑγράζω* «είμαι υγρός» < *ὑγρός* (βλ.λ.)].

υγρό (το) **1.** ΦΥΣ. κάθε σώμα που βρίσκεται σε υγρή κατάσταση **2.** ΦΥΣΙΟΛ. κάθε υδαρές συστατικό τού οργανισμού: *γαστρικό ~* ‖ *υδατοειδές ~ των οφθαλμών* ‖ *τα ~ τού κόλπου τής γυναίκας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγρόν*, ουδ. τού επιθ. *ὑγρός* (βλ.λ.). Σε αρχ. επιγραφές απαντά η βασική σημ. τού υγρού σώματος (*μετρεῖν τὰ ὑγρά*. Επίδαυρος 4ος αι. π.Χ.), ενώ μτγν. είναι η χρήση τής λ. για τα σύμφωνα *λ, ρ*].

υγρο- κ. **υγρό-** κ. **υγρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με υγρή ή ρευστή κατάσταση: *υγρο-ποιώ, υγρ-αέριο, υγρό-πισσα* **2.** με την υγρασία τής ατμόσφαιρας: *υγρο-γράφος, υγρομετρία* **3.** με υδάτινη έκταση: *υγρο-βιότοπος* **4.** με τα υγρά σύμφωνα: *υγρό-ληκτος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ὑγρ-όφθαλμος*, μτγν. *ὑγρο-ποιῶ*), που προέρχεται από το επίθ. *ὑγρός* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. hygro-métrie) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. wetland «υγρότοπος»)].

υγροβιότοπος (ο) {υγροβιοτόπ-ου | -ων, -ους} ΟΙΚΟΛ. υδάτινος χώρος (ποταμός, λίμνη, θάλασσα) μαζί με τις παρακείμενες εδαφικές εκτάσεις, όπου ζει και αναπτύσσεται υπό τις κατάλληλες συνθήκες ορισμένη πανίδα και χλωρίδα.

υγρογράφος (ο) ΜΕΤΕΩΡ. όργανο με το οποίο καταγράφεται σε χαρτί η υγρασία τού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrograph].

υγρόληκτος, -η, -ο [1860] ΓΛΩΣΣ. (για λέξη) αυτός που το θέμα του έχει χαρακτήρα υγρό σύμφωνο (λ, ρ).
[ΕΤΥΜ. < *υγρός* + *-ληκτός* < *λήγω*, πβ. κ. *φωνηεντό-ληκτος*].

υγρομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μέτρηση τής υγρασίας τού ατμοσφαιρικού αέρα ΣΥΝ. υγροσκοπία. — **υγρομετρικός, -ή, -ό** [1802].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hygrométrie].

υγρόμετρο (το) [1802] {υγρομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο για τη μέτρηση τής σχετικής υγρασίας τού ατμοσφαιρικού αέρα ΣΥΝ. υγρογράφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hygromètre].

υγρομόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η μόνωση των τοίχων και των πλακών τής οικοδομής ώστε να μη τα διαπερνά υγρασία.

υγρόπισσα (η) [1802] {χωρ. πληθ.} πίσσα που βρίσκεται σε ρευστή κατάσταση.

υγροποίηση (η) → υγροποιώ

υγροποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να υγροποιηθεί.

υγροποιητικός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να υγροποιεί κάτι.

υγροποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υγροποιείς... | υγροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (στερεό ή αέριο σώμα) σε υγρό. — **υγροποίηση** (η) [1887].

υγρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σύσταση όμοια με το νερό, τα διάφορα ποτά κ.λπ.· το μη συμπιεστό ρευστό: ~ *τροφή / διάλυμα / καύσιμο* (πβ. λ. *ρευστός, στερεός, αέριος*)· ΦΡ. (α) ***υγρό στοιχείο*** βλ. λ. *στοιχείο* (β) ***υγρός στίβος*** αγωνίσματα που διεξάγονται σε πισίνα (γ) ***υγρός τάφος*** το υγρό στοιχείο, συνήθ. η θάλασσα, όταν πνίγεται κάποιος σε αυτό: *το Αιγαίο έγινε ο ~ των ναυτικών μας, που χάθηκαν στο ναυάγιο* **2.** ***υγρό*** (το) βλ.λ. **3.** αυτός που περιέχει υγρασία: ~ *αέρας / κλίμα / φυλακή / σεντόνια* **4.** βρεγμένος, νοτισμένος: ~ *χώρα* ‖ ~ *μάτια από τα δάκρυα* **5.** ΓΛΩΣΣ. ***υγρά σύμφωνα*** τα σύμφωνα λ, ρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑγρός*, αβεβ. ετύμου. Ίσως < Ι.Ε. *wog-wo- «υγρός», πβ. αρχ. σκανδ. vọkr, ολλ. wak κ.ά. Πολύ λίγες πιθανότητες συγκεντρώνει τυχόν σύνδεση με το λατ. ūvidus «υγρός»].

υγροστάτης (ο) {υγροστατών} σύστημα αυτόματου ελέγχου τής υγρασίας τού αέρα, το οποίο χρησιμοποιείται στις εγκαταστάσεις κλιματισμού.
[ΕΤΥΜ. < *υγρός* + *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι / ἵσταμαι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrostat].

υγροταξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η κατευθυνόμενη απόκριση κινητού οργανισμού προς την υγρασία **2.** (καταχρ.) ο υγροτροπισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hygrotaxie].

υγρότητα (η) [αρχ.] η ιδιότητα τού υγρού.

υγρότοπος (ο) {υγροτόπ-ου | -ων, -ους} υδάτινος χώρος με υδρόβια βλάστηση και λασπώδες έδαφος: *φυσικός / τεχνητός ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wetland].

υγροτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η προσανατολισμένη μετακίνηση ενός φυτού προς το μέρος όπου υπάρχει υγρασία ή προς την υγρασία τού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrotropism].

υγρόφιλος, -η, -ο **1.** αυτός που απορροφά τα υγρά και κυρ. το νερό ΣΥΝ. υδρόφιλος **2.** (για φυτά ή οργανισμούς) αυτός που ευδοκιμεί σε υγρούς τόπους ΣΥΝ. υδροχαρής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrophile].

υγρόφυτο (το) {υγροφύτ-ου | -ων} φυτό που ζει σε περιβάλλον με υψηλή υγρασία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrophyte].

ύγρωμα (το) {υγρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η συλλογή υγρών στον αγκώνα, στο γόνατο κ.α., κάτω από το δέρμα και σε σημείο όπου ασκείται πίεση ή τριβή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygroma].

Υ.Δ. (το) Υπουργείο Δικαιοσύνης.

υδαρής, -ής, -ές {υδαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** ρευστός, νερουλός: ~ *περιττώματα* **2.** (μτφ.) πλαδαρός, χαλαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδαρής* < *ὕδωρ* (βλ.λ.)].

υδαταγωγός, -ός, -ό [1897] (λόγ.) **1.** αυτός που μεταφέρει νερό: ~ *κατασκευή* **2.** ***υδαταγωγός*** (ο) ο σωλήνας νερού.

υδαταέριο κ. **υδραέριο** (το) {υδαταερί-ου | -ων} ΧΗΜ. αέριο μείγμα μονοξιδίου τού άνθρακα και υδρογόνου, που χρησιμοποιείται σε βιομηχανικές συνθέσεις όπως στην παρασκευή συνθετικής βενζίνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. water gas].

υδατάνθρακας (ο) [1876] {υδατανθράκων} **1.** ΒΙΟΛ. φυσική οργανική ένωση που αποτελεί ουσιώδες συστατικό όλων των ζωντανών οργανισμών και μία από τις κυριότερες πηγές ενέργειας γι' αυτούς και σχηματίζεται από διοξίδιο τού άνθρακα και νερό στα φυτά κατά τη φωτοσύνθεση: *υδατάνθρακες περιέχουν οι πατάτες, το ρύζι κ.ά.* **2.** ΧΗΜ. οργανική ένωση, τής οποίας το μόριο αποτελείται μόνο από άνθρακα και υδρογόνο και η οποία αποτελεί το βασικό συστατικό τού πετρελαίου, τού φυσικού αερίου κ.ά.· απαντά, μερικές φορές, στα δέντρα και σε άλλα φυτά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. hydrates de carbon (πληθ.)].

υδαταποθήκη (η) [1884] {υδαταποθηκών} χώρος (δοχείο, δεξαμενή) εναποθήκευσης νερού.

υδατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το νερό: ~ *συστατικά*· ΦΡ. ***υδατική κρέμα*** η καλλυντική κρέμα που ενυδατώνει το δέρμα.

υδάτινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποτελείται από νερό: ~ *στρώμα / οδός*· ΦΡ. ***υδάτινοι πόροι*** το σύνολο των φυσικών υδάτων που απαντούν στη Γη και μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον άνθρωπο, λ.χ. τα νερά των ποταμών, των λιμνών, των πηγών κ.ά. ΣΥΝ. υδατώδης **2.** αυτός που παρασκευάζεται από νερό: ~ *βαφή / διάλυμα* **3.** (μτφ.) διαφανής: ~ *γραμμές.*

υδατο- κ. **υδατό-** κ. **υδατ-** λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση με το νερό: *υδατο-καλλιέργεια, υδατο-στεγής, υδατομετρία, υδατό-σημο, υδατ-ώνω.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ὕδωρ, ὕδατος*].

υδατογράφημα (το) [1887] {υδατογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. ΧΗΜ. σχέδιο (γράμματος, εικόνας, συμβόλου κ.λπ.), που σχηματίζεται στο χαρτί, όταν αυτό βρίσκεται ακόμη σε πολτώδη κατάσταση και σε φάση λείανσης των επιφανειών του, το οποίο γίνεται ευκρινές, όταν το χαρτί παρατηρηθεί πάνω από μια πηγή φωτός· χρησιμοποιείται για την αναγνώριση τού κατασκευαστή ή τής ποιότητας τού χαρτιού και τη διακρίβωση και πρόληψη παραχάραξης ή πλαστογραφίας: *στα χαρτονομίσματα υπάρχουν υδατογραφήματα.*

υδατογραφία (η) [1897] {υδατογραφιών} **1.** η ζωγραφική που γίνεται με χρώματα διαλυμένα στο νερό ΣΥΝ. ακουαρέλα **2.** (συνεκδ.) ζωγραφικός πίνακας με υδρόχρωμα. — **υδατογραφικός, -ή, -ό** [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. aquarelle].

υδατογράφος (ο/η) [1883] πρόσωπο που ζωγραφίζει υδατογραφίες.

υδατογραφώ ρ. αμετβ. [1887] {υδατογραφείς... | υδατογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ζωγραφίζω υδατογραφίες.

υδατοδιαλυτός, -ή, -ό (για σώμα) αυτός που έχει την ιδιότητα να διαλύεται στο νερό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hydrosoluble (νόθο σύνθ.)].

υδατοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {υδατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος με νερό, υδατώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υδατοκαλλιέργεια (η) {υδατοκαλλιεργειών} **1.** η εκτροφή υδρόβιων ζώων, κυρ. ψαριών, καθώς και η καλλιέργεια υδρόβιων φυτών (φυκιών) (πβ. *ιχθυοκαλλιέργεια, ιχθυοτροφία*) **2.** η καλλιέργεια φυτών σε άγονο έδαφος, ποτίζοντάς τα με νερό που περιέχει όλα τα απαραίτητα για την ανάπτυξη στοιχεία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aquaculture].

υδατοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η καλλιέργεια και η εκτροφή υδρόβιων ζωικών οργανισμών σε ειδικά εργαστήρια με στόχο τον τεχνητό πολλαπλασιασμό τους.
[ΕΤΥΜ. < *υδατο-* + *-κομία* (βλ.λ.) < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι»].

υδατολογία (η) [1847] η υδρολογία (βλ.λ.).

υδατομετρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μέτρηση των φυσικών ιδιοτήτων τού νερού **2.** μέθοδος προσδιορισμού τής σκληρότητας τού νερού. Επίσης **υδατομέτρηση**. — **υδατομετρικός, -ή, -ό.**

υδατόμετρο (το) {υδατομέτρ-ου | -ων} το υδρόμετρο (βλ.λ.).

υδατοπερατός, -ή, -ό [1887] υδροπερατός (βλ.λ.). - **υδατοπερατότητα.**
[ΕΤΥΜ. < *ὕδωρ, -ατος* + *περατός* < αρχ. *περῶ (-άω)*, βλ. λ. *περνώ*].

υδατοποσία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η πόση νερού, η υδροποσία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδατοποσία* < *ὕδατο-* + *-ποσία* < *πότης*].

υδατόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πτώση των υδά-

των. κυρ. ποταμού, από μεγάλο ύψος, η οποία συχνά χρησιμοποιείται ως μέσο παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. waterfall].

υδατόσημο (το) {υδατοσήμ-ου | -ων} **1.** το σχέδιο, η παράσταση που εκτυπώνεται πάνω σε φύλλο χαρτιού με υδάτινες γραμμές και γίνεται ορατό όταν το χαρτί παρατηρηθεί πάνω από πηγή φωτός ΣΥΝ. υδατογραφία **2.** (ειδικότ.) το υδατογράφημα που χρησιμοποιείται σε γραμματόσημα και το οποίο πιστοποιεί τη γνησιότητά τους και καθιστά δυσχερέστερη την παραχάραξή τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. watermark].

υδατοσκοπία (η) ‣ υδροσκοπία

υδατοσκοπικός, -ή, -ό ‣ υδροσκοπία

υδατοστεγής, -ής, -ές [1873] {υδατοστεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αδιαπέραστος από νερό ΣΥΝ. υδροστεγής, αδιάβροχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. wasserdicht].

υδατοστρόβιλος (ο) {υδατοστροβίλ-ου | -ων, -ους} **1.** η δίνη τού νερού, ο στρόβιλος ΣΥΝ. υδροστρόβιλος (βλ.λ., σημ. 1) **2.** μηχανικός στρόβιλος που κινείται με τη δύναμη νερού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. water-spout].

υδατόστρωμα (το) [1883] {υδατοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} στρώμα νερού.

υδατοσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. ομαδικό άθλημα που παίζεται στο νερό από δύο ομάδες επτά κολυμβητών, οι οποίοι προσπαθούν να ρίξουν τη μπάλα στην εστία τής αντίπαλης ομάδας· το γουότερ-πόλο. Επίσης **υδατόσφαιρα.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. water polo].

υδατοσφαιριστής (ο), **υδατοσφαιρίστρια** (η) {υδατοσφαιριστριών} ο αθλητής / η αθλήτρια τής υδατοσφαίρισης ΣΥΝ. πολίστας.

υδατοφράκτης (ο) [1889] {υδατοφρακτών} μεγάλο τεχνητό φράγμα για τη συγκέντρωση ή τη συγκράτηση των υδάτων ΣΥΝ. (λαϊκ.) νεροδεσιά.

υδατώδης, -ης, -ες [αρχ.] {υδατώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με νερό ΣΥΝ. υδαρής, νερουλός **2.** αυτός που αποτελείται από νερό ΣΥΝ. υγρός, υδάτινος **3.** αυτός που έχει αναμιχθεί με νερό ΣΥΝ. νερωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υδατώνω ρ. μετβ. {υδάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ενυδατώνω (βλ.λ.) **2.** (λόγ.) αραιώνω (κάτι) βάζοντας νερό. — **υδάτωση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδατῶ (-όω)* < *ὕδωρ, ὕδατος* (βλ.λ.)].

Υ.Δ.Ε.Δ. (η) Υπηρεσία Δασμολογήσεων και Εξαγωγικών Διευκολύνσεων.

ύδνον (το) εδώδιμο μανιτάρι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕδνον,* αβεβ. ετύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι η λ. συνδ. με το *ὕδωρ* μέσω σημ. «χυμώδης, υδαρής» ή με το ρ. *ὕει* «βρέχει» μέσω σημ. «φυτό που φυτρώνει στη βροχή». Ακόμη έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για σύνθ. από τις λ. *ὗς* «χοίρος» και αμάρτυρο **ἔδνον* «τροφή» (θ. *ἐδ-* τού *ἐσθίω* «τρώγω»), πβ. κ. γερμ. Saubrot, αγγλ. sowbread, όν. φυτών (sow «γουρούνα» + bread «ψωμί»)].

Ύδρα (η) **1.** νησί τού Αργοσαρωνικού Κόλπου σε μικρή απόσταση από τις ΝΑ. ακτές τής Αργολίδας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Υδραίος** (ο), **Υδραία** (η), **υδραίικος,** -η, -ο κ. (λόγ.) **υδραϊκός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὕδρα* (βλ. λ. *ὕδρα* «νερόφιδο»)].

ύδρα (η) {υδρών} (λόγ.) **1.** ασπόνδυλος οργανισμός με πεπτική κοιλότητα που έχει ένα μόνο άνοιγμα· απαντά με τη μορφή πολύποδα (βλ.λ.) σε γλυκά νερά και έχει μεγάλη αναγεννητική ικανότητα (πβ. κ. τον μύθο για τη Λερναία Ύδρα) **2.** ***Λερναία Ύδρα*** βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕδρα* (< *ὕδωρ,* βλ.λ.), που συνδ. με σανσκρ. udrá- «είδος ασιατικού ζώου», αρχ. γερμ. attar, αρχ. σκανδ. atr, λιθ. údra, ρωσ. vydra κ.ά.].

υδραγωγείο (το) [μτγν.] **1.** η δεξαμενή όπου συγκεντρώνεται νερό και διοχετεύεται με αγωγούς σε δίκτυα υδρεύσεως **2.** το σύνολο των συστημάτων που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά νερού από έναν τόπο σε δεξαμενή συγκέντρωσης και τη διοχέτευσή του μέσω αγωγών στο αστικό ή αγροτικό δίκτυο.

υδραγωγός (ο) [αρχ.] ο αγωγός που μεταφέρει νερό.

υδραέριο (το) ‣ υδαταέριο

υδραίικος, -η, -ο κ. **υδραϊκός,** -ή, -ό ‣ Ύδρα

υδραιμία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού ποσοστού τού νερού που περιέχεται στο πλάσμα τού αίματος, με αποτέλεσμα την αύξηση τού όγκου του και την αραίωσή του. — **υδραιμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrémie].

Υδραίος (ο) → Ύδρα

υδραντλία (η) [1870] {υδραντλιών} αντλία νερού ΣΥΝ. τρόμπα.

υδραργυρίαση (η) [1839] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αργή δηλητηρίαση από υδράργυρο ΣΥΝ. υδραργύρωση (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. hydrargyria].

υδράργυρος (ο) {υδραργύρου | χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. υγρό μεταλλικό στοιχείο με αργυρό χρώμα (σύμβολο Hg) (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.) **2.** η ποσότητα τέτοιου υγρού που υπάρχει στα θερμόμετρα· ΦΡ. ***ανεβαίνει / κατεβαίνει ο υδράργυρος*** (i) ανεβαίνει / κατεβαίνει η θερμοκρασία, ο πυρετός (ii) (μτφ.) αυξάνεται / μειώνεται η ένταση: *ανεβαίνει ο υδράργυρος στην προεκλογική αναμέτρηση.* — **υδραργυρικός,** -ή, -ό [1802].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδράργυρος* < *ὑδρ(ο)-* + *ἄργυρος*].

υδραργυρούχος, -ος, -ο **1.** αυτός που περιέχει υδράργυρο **2.** ***υδραργυρούχα*** (τα) φαρμακευτικά σκευάσματα από υδράργυρο ή από άλατα υδραργύρου.
[ΕΤΥΜ. < *υδράργυρος* + *-ούχος* < *ἔχω*].

υδραργύρωμα (το) {υδραργυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} αμάλγαμα μετάλλου με υδράργυρο.

υδραργύρωση (η) [1833] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επίχριση μεταλλικής επιφάνειας με υδράργυρο • **2.** ΙΑΤΡ. η υδραργυρίαση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mercuration].

ύδραρθρος (ο) [1853] {υδράρθρ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση ορώδους υγρού σε αρθρική κοιλότητα, που προκαλείται από κακώσεις ή από λοιμώξεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrarthre].

υδρατμός (ο) [1876] ΦΥΣ.-ΧΗΜ. η αέρια κατάσταση τού νερού, ο ατμός από την εξάτμιση τού νερού: *οι ~ που παράγονται, όταν ρίχνουμε νερό σε καυτές επιφάνειες* ΣΥΝ. άχνη,¹αχνός, άχνα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vapeur d'eau].

υδραυλική (η) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τις πρακτικές εφαρμογές των ρευστών και έχει ως αντικείμενα, αφενός μεν τη ροή των υγρών σε αγωγούς, ποταμούς και διαύλους, αφετέρου δε τη συγκράτησή τους με φράγματα και δεξαμενές.

υδραυλικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη διοχέτευση και τη χρησιμοποίηση τού νερού σε τεχνικές εγκαταστάσεις και έργα (β) ***υδραυλική εγκατάσταση*** σύστημα σωληνώσεων και υποδοχέων εγκατεστημένο σε κτήριο για τη διανομή και χρήση πόσιμου νερού και την αποχέτευση υδατικών λυμάτων (γ) ***υδραυλικός τροχός*** μηχανική συσκευή αντλήσεως ενέργειας από ρεύμα νερού ή υδατόπτωση, η οποία αποτελείται από τροχό με πτερύγια στερεωμένα στην επιφάνειά του **2.** (α) ***υδραυλικός*** (ο) (i) ο τεχνίτης που εγκαθιστά ή επισκευάζει υδραυλικές εγκαταστάσεις (ii) μηχανικός εξειδικευμένος σε υδραυλικά έργα (β) ***υδραυλικά*** (τα) οι υδραυλικές εγκαταστάσεις: *χάλασαν τα ~ ‖ η επισκευή των ~* **3.** (για μηχανισμό) αυτός που χρησιμοποιεί ως κινητήριο μέσο τη μεταδιδόμενη μέσω ασυμπίεστων ρευστών (νερού ή ελαίου) πίεση: *~ ασανσέρ ‖ αυτοκίνητο με ~ τιμόνι* **4.** (συνεκδ.) αυτός που είναι ανθεκτικός στη διαβρωτική επίδραση τού νερού: *~ κονία / άσβεστος / γύψος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδραυλικός* < *ὕδραυλος,* αρχικώς «μουσικό όργανο που περιελάμβανε σωλήνα νερού», < *ὑδρ(ο) + αὐλός*].

ύδραυλις (η) {-αύλεως, -αυλι(ν) | -αύλεις, -αύλεων} ΜΟΥΣ. αρχαίο μηχανικό όργανο που το αποτελούσαν ανισοϋψείς αυλοί διατεταγμένοι κατακόρυφα και το οποίο με την τεχνητή εισροή και εκροή νερού παρήγε ισχυρό και οξύ ήχο· το χρησιμοποιούσαν στα θεάματα τού ιπποδρόμου και στην εκτέλεση στρατιωτικής μουσικής.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕδραυλις,* μουσικό όργανο που εφεύρε στην Αλεξάνδρεια ο Κτησίβιος (150 π.Χ.), < *ὑδρ(ο)- + -αυλις < αὐλός,* καθώς η παραγωγή ήχου γινόταν με τεχνητή εισροή και εκροή ύδατος στους σωλήνες (*αὐλούς*) του].

υδρείο (το) **1.** ΝΑΥΤ. θέση από την οποία υδρεύονται τα πλοία • **2.** η υδρία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδρεῖον* < *ὑδρεύω*].

ύδρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ο εφοδιασμός με νερό: *η ~ χωριού / πόλης ‖ κεντρικός αγωγός / έργα ύδρευσης* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εργασιών και των μέσων που απαιτούνται για τη συλλογή και τη διοχέτευση τής αναγκαίας ποσότητας νερού σε οικισμό. — **υδρευτικός,** -ή, -ό [μτγν.].

υδρεύω ρ. μετβ. {ύδρευ-σα, -θηκα} **1.** παρέχω νερό (σε περιοχή, κτήμα, οίκημα κ.λπ.) ΣΥΝ. υδροδοτώ **2.** (μεσοπαθ. ***υδρεύομαι***) εφοδιάζομαι με νερό: *η περιοχή υδρεύεται με ένα απηρχαιωμένο σύστημα αγωγών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδρεύω* < θ. *ὑδρ-* (βλ. λ. *υδρο-, ὕδωρ*)].

υδρία (η) {υδριών} **1.** πήλινο δοχείο για την εναπόθεση και τη μεταφορά νερού ΣΥΝ. στάμνα **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. χάλκινο ή πήλινο αγγείο με σφαιρικό σώμα και κυλινδρικό λαιμό για τη μεταφορά νερού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδρία* < *ὕδωρ* (βλ. λ. *υδρο-*)].

υδρο- κ. **υδρό-** κ. **υδρ-** λεξικό πρόθημα το οποίο δηλώνει: **1.** σχέση με το νερό ή ομοιότητα με νερό: *υδρό-βιος, υδρ-ατμός, υδρό-σφαιρα, υδρό-φιλος, υδρο-ηλεκτρισμός, υδρο-λογία* **2.** ΧΗΜ. την παρουσία ή την πρόσληψη υδρογόνου ή, σπανιότερα, νερού στο μόριο μιας χημικής ένωσης: *υδρό-θειο, υδρό-λυση, υδρο-χλώριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ὕδωρ* (βλ.λ.) μέσω θ. *ὑδρ-* (< I.E. *əud- / *ud-r-)].

υδροβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής βιολογίας, ο οποίος έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των υδρόβιων οργανισμών και ειδικότερα τής φυσιολογίας, τού μεταβολισμού, τής συμπεριφοράς και τής οικολογίας τους. — **υδροβιολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrobiology].

υδρόβιος, -α, -ο [μεσν.] αυτός που ζει στο νερό ή σε εκτάσεις πλημμυρισμένες με νερό: *~ οργανισμός / φυτό.*

υδροβιότοπος (ο) {υδροβιοτόπ-ου | -ων, -ους} ο υγρότοπος (βλ.λ.).

υδρόγειος, -ος, -ο [1760] **1.** αυτός που αποτελείται από γη και νερό **2.** ***υδρόγειος (σφαίρα)*** (i) η γήινη σφαίρα, η ίδια η Γη: *κάνω τον γύρο τής υδρογείου* (ii) σφαίρα που φέρει στην επιφάνειά της έναν χάρτη τής Γης και περιστρέφεται γύρω από άξονα.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο- + -γειος < γη,* πβ. κ. *μεσό-γειος*].

υδρογέφυρα (η) {υδρογεφυρών} ΤΕΧΝΟΛ. τεχνικό έργο ζεύξεως χαράδρας για την τοποθέτηση αγωγού ύδρευσης ή άρδευσης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. water-pipe bridge].

υδρογεωλογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής υδρολογίας και τής γεωλογίας, που ασχολείται με τη μελέτη τού νερού κάτω από την επιφάνεια τής Γης, την έρευνα και προστασία των υπόγειων υδάτων, καθώς και την υδροληψία. — **υδρογεωλογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrogeology].

υδρογνώμων (ο) [μεσν.] {υδρογνώμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} ο με-

τρητής κατανάλωσης νερού.

υδρογονάνθρακας (ο) [1881] {υδρογονανθράκων} ΧΗΜ. οργανική ένωση, τής οποίας το μόριο αποτελείται μόνο από άνθρακα και υδρογόνο, η οποία αποτελεί το βασικό συστατικό τού πετρελαίου, τού φυσικού αερίου κ.ά. και που απαντά, μερικές φορές, στα δέντρα και σε άλλα φυτά: *κορεσμένοι / ακόρεστοι / αρωματικοί ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hydrocarbure (νόθο σύνθ.)].

υδρογόνο (το) [1871] ΧΗΜ. άχρωμο, άοσμο και εύφλεκτο αέριο (σύμβολο Η), ένα από τα δύο συστατικά τού νερού και το αφθονότερο χημικό στοιχείο τού Γαλαξία (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.)· ΦΡ. ***βόμβα υδρογόνου*** βλ. λ. *υδρογονοβόμβα.*
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *-γόνο* < *γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrogène].

υδρογονοβόμβα (η) {υδρογονοβομβών} βόμβα μαζικής καταστροφής, τής οποίας η ισχύς οφείλεται στην ενέργεια που απελευθερώνεται από αντίδραση μεταξύ πυρήνων δευτερίου (ισοτόπου τού υδρογόνου).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hydrogen bomb].

υδρογονοσταγονίδιο (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων} σταγονίδιο υδρογόνου (βλ. λ. *υδρογόνο*).

υδρογονούχος, -ος, -ο [1849] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει υδρογόνο: ~ *ένωση.*
[ΕΤΥΜ. < *υδρογόνο* + *-ούχος* < *έχω*].

υδρογόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. **1.** αντίδραση ανάμεσα στο υδρογόνο και σε χημική ένωση **2.** η διεργασία στερεοποιήσεως ζωικών και φυτικών ελαίων μέσω τής αντίδρασής τους με υδρογόνο. — **υδρογονωτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrogenation].

υδρογραφία (η) [1728] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΓΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη χαρτογράφηση των περιοχών τής γήινης επιφάνειας, οι οποίες καλύπτονται από νερό. — **υδρογραφικός,** -ή, -ό [1809].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrographie].

υδροδείκτης (ο) [1858] {υδροδεικτών} ΤΕΧΝΟΛ. βαθμονομημένος γυάλινος σωλήνας με μικρή διάμετρο, ο οποίος συνδέεται με τη βάση δεξαμενής ή λέβητα και μετρά τη στάθμη τού νερού στο εσωτερικό τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wasserstandsanzeiger].

υδροδιαλυτός, -ή, -ό κ. **υδατοδιαλυτός** (για ουσία) **1.** αυτός που διαλύεται στο νερό **2.** ***υδροδιαλυτό κερί*** το κερί που χρησιμοποιείται στην αποτρίχωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hydrosoluble (νόθο σύνθ.)].

υδροδοτώ ρ. μετβ. [1884] {υδροδοτείς... | υδροδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω νερό: ~ *κάποια περιοχή.* — **υδροδότηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *-δοτώ* < *δότης*].

υδροδοχείο (το) [μτγν.] (λόγ.) **1.** (γενικά) δοχείο νερού **2.** (ειδικότ.) μικρό δοχείο νερού που χρησιμοποιούν στρατιώτες, εκδρομείς κ.ά. ΣΥΝ. παγούρι.

υδροδυναμική (η) [1812] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. κλάδος τής μηχανικής των ρευστών, που έχει ως αντικείμενο τους νόμους που διέπουν την κίνηση των υγρών, καθώς και τις αντιστάσεις που αναπτύσσονται κατά την κίνηση των στερεών σωμάτων μέσα σε αυτά (λ.χ. ενός σκάφους μέσα στο νερό) (πβ. λ. *αεροδυναμική*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrodynamique].

υδροδυναμικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στα φαινόμενα που σχετίζονται με την κίνηση των υγρών: ~ *πίεση.* — **υδροδυναμικά** επίρρ.

υδροηλεκτρικός, -ή, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με τον υδροηλεκτρισμό: ~ *ενέργεια / εγκατάσταση / σταθμός / έργο.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroélectrique].

υδροηλεκτρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται από την κίνηση των υδάτων με μετατροπή τής υδραυλικής ενέργειας των ποταμών και των υδατοπτώσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroélectricité].

υδρόθειο (το) [1877] {υδροθείου} ΧΗΜ. αέριο άχρωμο, δύσοσμο (όπως τα χαλασμένα αβγά) και τοξικό (προκαλεί δηλητηρίαση, λ.χ. από τις αναθυμιάσεις των υπονόμων), που προέρχεται από την ένωση υδρογόνου και θείου και χρησιμοποιείται στις χημικές αναλύσεις. — **υδροθειικός,** -ή, -ό [1840].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hydrogène sulphuré].

υδροθειούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει υδρόθειο.
[ΕΤΥΜ. < *υδρόθειο* + *-ούχος* < *έχω*].

υδροθεραπεία (η) [1861] {υδροθεραπειών} το σύνολο των θεραπευτικών μεθόδων, οι οποίες βασίζονται στην αξιοποίηση των φυσικών και χημικών ιδιοτήτων τού νερού. — **υδροθεραπευτικός,** -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrothérapie].

υδροθεραπευτήριο (το) [1893] {υδροθεραπευτηρί-ου | -ων} το σύνολο των εγκαταστάσεων στις οποίες γίνεται υδροθεραπεία.

υδροθερμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις πηγές θερμών ή/και ιαματικών υδάτων και την επίδρασή τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrothermal].

υδροθήκη (η) [μτγν.] {υδροθηκών} **1.** (λόγ.) η στέρνα, η δεξαμενή **2.** ΝΑΥΤ. η δεξαμενή πόσιμου νερού στο κύτος των πλοίων.

υδροθώρακας (ο) [1839] {υδροθωράκων} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση υγρού στην κοιλότητα τού υπεζωκότος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrothorax].

υδροϊωδικός, -ή, -ό [1839] αυτός που περιέχει υδροϊώδιο.

υδροϊώδιο (το) [1876] {υδροϊωδίου} ΧΗΜ. άχρωμο υδρογονούχο αέριο με αποπνικτική οσμή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. iodure d'hydrogène].

υδροκεφαλία (η) {υδροκεφαλιών} ΙΑΤΡ. η συσσώρευση εγκεφαλονωτιαίου υγρού στον εγκέφαλο, η οποία προκαλεί παροξυσμούς, πνευματική καθυστέρηση και προοδευτική μεγέθυνση τής κεφαλής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrocephaly].

υδροκεφαλικός, -ή, -ό [1864] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υδροκεφαλία **2.** ***υδροκεφαλικός*** (ο), ***υδροκεφαλική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από υδροκεφαλία, ο υδροκέφαλος.

υδροκεφαλισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} **1.** ο υπέρμετρος συγκεντρωτισμός· η συγκέντρωση τού μεγαλύτερου μέρους των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών σε ένα σημείο, λ.χ. στην πρωτεύουσα **2.** (ειδικότ.) η δυσανάλογα μεγάλη ανάπτυξη τού κέντρου, τής πρωτεύουσας ενός κράτους, σε σχέση με την υπόλοιπη επικράτεια: *ο ~ τού ελληνικού κράτους.*

υδροκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που πάσχει από υδροκεφαλία (βλ.λ.) **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υδροκεφαλισμό (βλ.λ.): ~ *διοίκηση / κράτος.*

υδροκινητήρας (ο) κινητήρια μηχανή που λειτουργεί με τη ροή ή την πτώση νερού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. water engine].

υδροκίνητος, -η, -ο [1890] αυτός που κινείται με την ενέργεια που παράγει το νερό.

υδροκλιματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά πώς επιδρούν τα μεταλλικά νερά ή οι θερμές πηγές (σε συνδυασμό με το κλίμα) στους οργανισμούς και συγχρόνως τον τρόπο αξιοποίησής τους στην υδροθεραπεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroclimatologie].

υδροκρίτης (ο) [1890] {υδροκριτών} **1.** ύψωμα (στο έδαφος) στο οποίο διαχωρίζονται προς διάφορες κατευθύνσεις τα νερά τής βροχής **2.** νοητή γραμμή μεταξύ περιοχών συγκέντρωσης ομβρίων υδάτων· το όριο που διαχωρίζει τις λεκάνες απορροής διαφορετικών ποταμών.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *-κριτής* < *κρίνω*, στη σημ. «διαχωρίζω», μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wasserscheide].

υδροκυάνιο (το) [1893] {υδροκυανί-ου | -ων} ΧΗΜ. άχρωμο δηλητηριώδες αέριο, ένωση τού άνθρακα, τού αζώτου και τού υδρογόνου· αλλιώς *πρωσικό οξύ.* — **υδροκυανικός,** -ή, -ό [1842].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. cyanure d'hydrogène].

υδροκύστωμα (το) {υδροκυστώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κύστη που περιέχει ορώδες υγρό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrocystoma].

υδρολαίλαψ (η) {υδρολαίλ-απος, -απα | -απες, -άπων} (λόγ.) ο δρόλαπας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *λαίλαψ, -απος* (βλ. λ. *λαίλαπα*)].

υδρολήπτης (ο) [1889] {υδροληπτών}, **υδρολήπτρια** (η) {υδροληπτριών} πρόσωπο που λαμβάνει νερό από πηγή ή υδραγωγείο. — **υδροληψία** (η) [1897].

υδρολίπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η παροχή τής απαραίτητης ποσότητας νερού για τη γονιμότητα τού εδάφους.

υδρολίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η ολίσθηση οχήματος σε βρεγμένο οδόστρωμα (π.χ. λόγω βροχής).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. skimming].

υδρολογία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η επιστήμη που ασχολείται με τις φυσικές και χημικές ιδιότητες των υδάτων, τη μελέτη τής εμφάνισης και τής κατανομής τους, όπως επίσης και με τις θεραπευτικές ιδιότητες των μεταλλικών νερών: ~ *των επιφανειακών νερών / τού υπόγειου νερού* ΣΥΝ. υδατολογία. — **υδρολογικός,** -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrologie].

υδρολόγος (ο/η) {υδρολόγ-ου | -ων, -ους} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην υδρολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrologue].

υδρόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ. η διάσπαση των χημικών δεσμών μιας χημικής ένωσης με την επίδραση νερού: *κατά την πέψη πραγματοποιείται ~ και οι περίπλοκες ενώσεις τής τροφής διασπώνται σε απλούστερες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrolysis].

υδρομαντεία (η) [μτγν.] {υδρομαντειών} η μαντεία που βασίζεται στην παρατήρηση των χαρακτηριστικών τού νερού (χρώματος, διαφάνειας, σχημάτων, σκιών, ανακλάσεων και κυματισμών).

υδρομασάζ (το) {άκλ.} μασάζ τού σώματος με τη χρήση νερού που ρίχνεται υπό πίεση: *το γυμναστήριο διαθέτει ειδικούς χώρους για ~ || μπανιέρα με ~* (με ειδικές οπές από τις οποίες εκτοξεύεται νερό προς το κέντρο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. hydromassage, νόθο σύνθ., < *υδρο-* + massage (βλ. λ. *μασάζ*)].

υδρομάστευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η διάτρηση τού εδάφους για την κατασκευή έργου, όπου θα συγκεντρωθούν όλα τα υπόγεια νερά που βρίσκονται διάσπαρτα σε μια περιοχή.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *μάστευση* «έρευνα» < αρχ. *μαστεύω* «ερευνώ, ψάχνω» < *μαίομαι* «ερευνώ, αναζητώ» (< **μάσ-jο-μαι*), πβ. κ. *μαστρoπός*].

υδρομέδουσα (η) [αρχ.] {υδρομεδουσών} μεγάλη χελώνα των ποταμών.

υδρόμελι (το) [μτγν.] {υδρομελιού | χωρ. πληθ.} ποτό που παρασκευάζεται από την αλκοολική ζύμωση μείγματος μελιού και νερού.

υδρομεταλλουργία (η) {χωρ. πληθ.} η εξαγωγή μετάλλων από μετάλλευμα (ακατέργαστο ή εμπλουτισμένο) με τη βοήθεια υδατικού μέσου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrometallurgy].

υδρομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η υδατομετρία (βλ.λ.).

υδρομετρητής (ο) ο υδρογνώμονας (βλ.λ.).
υδρομετρία (η) [1845] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής υδρολογίας που μετρά τις φυσικές ιδιότητες τού νερού· η υδατομετρία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrométrie].
υδρόμετρο (το) [1809] {υδρομέτρ-ου | -ων} **1.** συσκευή για τη μέτρηση τής παροχής νερού σε εγκαταστάσεις που υδρεύονται ή αρδεύονται ΣΥΝ. υδρογνώμονας **2.** ο υδροδείκτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydromètre].
υδρομηχανική (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η μηχανική των ρευστών (που μελετά την κίνηση, την ισορροπία τους κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydromécanique].
υδρόμυλος (ο) [μτγν.] {υδρομύλ-ου | -ων, -ους} μύλος που κινείται με την ενέργεια τής ροής ή τής πτώσης τού νερού.
υδρονομέας (ο/η) [1888] {υδρονομ-είς, -έων} υπάλληλος υδρονομείου.
υδρονομείο (το) [1888] **1.** η υπηρεσία που ελέγχει την κανονική ροή, τη διανομή και την προστασία των αρδευτικών υδάτων και επιβλέπει τη διαφύλαξη των σχετικών εγγειοβελτιωτικών έργων **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η υπηρεσία αυτή.
υδρονομή (η) [1884] {χωρ. πληθ.} η διανομή των αρδευτικών υδάτων μέσω υδροσωλήνων. — **υδρονομικός**, -ή, -ό [1845].
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *νομή* < *νέμω*].
υδροξίδιο (το) [1876] {υδροξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. ένωση που περιέχει μία ή περισσότερες φορές το αρνητικά φορτισμένο ιόν τού υδροξυλίου: ~ *τού καλίου* / *τού νατρίου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroxyde].
υδροξύλιο (το) [1887] {υδροξυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. μονοσθενής ανιονική ρίζα (OH).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroxyle].
υδροπέπων (ο) {υδροπέπ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) το καρπούζι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. melon d'eau].
υδροπερατός, -ή, -ό αυτός που αφήνει το νερό να περάσει από μέσα του, που δεν είναι στεγανός ΣΥΝ. υδατοπερατός. — **υδροπερατότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* (βλ.λ.) + αρχ. *περατός* (< *περῶ*, *-άω* < *πέρα*)].
υδροπλάνο (το) αεροσκάφος εφοδιασμένο με πλωτήρες, που μπορεί να προσθαλασσώνεται και να επιπλέει στην επιφάνεια τού νερού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydroplane (βλ. κ. *αεροπλάνο*)].
υδροπληξία (η) {υδροπληξιών} ΙΑΤΡ. η καρδιοαναπνευστική ανακοπή που προκαλείται από την απότομη βύθιση τού κολυμβητή σε παγωμένο νερό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hydrocution (νόθο σύνθ.)].
υδροπνευματικός, -ή, -ό [1819] **1.** αυτός που λειτουργεί με νερό και πεπιεσμένο αέρα **2.** ***υδροπνευματικές αναρτήσεις*** οι αναρτήσεις που επιτρέπουν στο αυτοκίνητο να ανυψώνεται, όταν τίθεται σε λειτουργία η μηχανή του (π.χ. σε παλαιά μοντέλα τής Citroën).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydropneumatique].
υδροπολιτική (η) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. (στις διεθνείς σχέσεις) ο κλάδος που μελετά τη γεωπολιτική σημασία τής έλλειψης, τής κατοχής και τής εκμετάλλευσης υδάτινων πόρων.
υδροπονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. η καλλιέργεια φυτών με τις ρίζες τους βυθισμένες σε θρεπτικά διαλύματα νερού-λιπάσματος. — **υδροπονικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *-πονία* < *πόνος* «μόχθος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydroponics].
υδροποσία (η) {υδροποσιών} η πόση νερού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδροποσία* < *ὑδροπότης* < *ὑδρο-* + *πότης*].
υδρόπτερο (το) {υδροπτέρ-ου | -ων} (επίσ.) το ιπτάμενο δελφίνι.
[ΕΤΥΜ. < *υδρο-* + *πτερόν*, κατά τα *ανεμό-πτερο*, *ελικό-πτερο*].
υδροπτέρυγο (το) {υδροπτερύγ-ου | -ων} το ιπτάμενο δελφίνι (βλ. λ. *ιπτάμενος*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hydrofoil (νόθο σύνθ.)].
υδρορροή κ. **υδρορρόη** (η) [αρχ.] {υδρορροών} αυλάκι ή αγωγός από ψευδάργυρο, μόλυβδο ή άλλο υλικό, το οποίο διατρέχει την περιφέρεια τής στέγης και συλλέγει τα νερά τής βροχής οδηγώντας τα προς το έδαφος ή το αποχετευτικό δίκτυο ΣΥΝ. λούκι.
υδροσκοπία (η) [μτγν.] {υδροσκοπιών} η διερεύνηση και ο προσδιορισμός τής θέσης υπόγειων υδάτινων αποθεμάτων. — **υδροσκοπικός**, -ή, -ό [μτγν.]. **υδροσκοπικά** επίρρ.
υδροσκόπος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται με τον προσδιορισμό τής θέσης των υπόγειων αποθεμάτων νερού για την κατασκευή φρεάτων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδροσκόπος* < *ὑδρο-* + *-σκόπος* < *σκοπῶ (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].
υδροστάθμη (η) [1832] {χωρ. πληθ.} **1.** η στάθμη τού νερού (σε πηγάδι, δοχείο κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) μικρός γυάλινος σωλήνας που δείχνει τη στάθμη τού νερού μέσα σε λέβητα **3.** (συνεκδ.) ο υδροστάτης (βλ.λ.).
υδροστάσιο (το) [μτγν.] {υδροστασί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** τόπος με στάσιμα νερά, μικρό τέναγος **2.** χώρος συλλογής και αποθήκευσης νερού, δεξαμενή **3.** λίμνη (φυσική ή τεχνητή) στην οποία εκτρέφονται ψάρια τού γλυκού νερού.
υδροστάτης (ο) {υδροστατών} τοπογραφικό όργανο, τού οποίου η λειτουργία βασίζεται στην αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων και με το οποίο μπορεί να μετρηθεί η υψομετρική διαφορά δύο σημείων τού εδάφους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδροστάτης* < *ὑδρο-* + *-στάτης* < *ἵστημι* / *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].
υδροστατική (η) [1766] ΦΥΣ. κλάδος τής μηχανικής των ρευστών, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των συνθηκών ισορροπίας μέσα στα υγρά (λ.χ. τής πίεσης που ασκείται σε σώμα βυθισμένο στο νερό) και η οποία χρησιμοποιείται στον σχεδιασμό υδραυλικών μηχανών και πλοίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrostatique].
υδροστατικός, -ή, -ό [1766] αυτός που σχετίζεται με τις συνθήκες ισορροπίας των υγρών και με την πίεση που ασκείται στα τοιχώματα τού αγγείου που τα περιέχει.
υδροστρόβιλος (ο) [1861] {υδροστροβίλ-ου | -ων, -ους} **1.** υδροδυναμική μηχανή που μετατρέπει την κινητική ενέργεια των υδατοπτώσεων ή/και τής ροής των υδάτων σε ωφέλιμη μηχανική ενέργεια ΣΥΝ. υδροτουρμπίνα **2.** η δίνη τού νερού ΣΥΝ. ρουφήχτρα, νεροστρόβιλος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wasserturbine].
υδρόσφαιρα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των υδάτων τής Γης, τα οποία καλύπτουν τα 2/3 τής επιφάνειας τού πλανήτη και περιλαμβάνουν τα επιφανειακά και υπόγεια ύδατα, τους πάγους και τους υδρατμούς τής ατμόσφαιρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrosphere].
υδροσωλήνας (ο) [1894] σωλήνας παροχέτευσης νερού ΣΥΝ. νεροσωλήνας.
υδροτεχνία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} τεχνολογικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη συγκέντρωση και χρησιμοποίηση των υδάτων στην οικονομία και τη γεωργία. Επίσης **υδροτεχνική**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrotechnique].
υδροτουρμπίνα (η) {υδροτουρμπινών} ο υδροστρόβιλος (βλ.λ.).
υδροτροπισμός (ο) ΒΙΟΛ. η τάση ορισμένων φυτών να στρέφονται, κατά την ανάπτυξή τους, προς τη διεύθυνση τού νερού ΣΥΝ. υγροτροπισμός. — **υδροτροπικός**, -ή, -ό [1880].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrotropism].
υδρόφιλος, -η, -ο [1888] **1.** ΒΟΤ. (για φυτό) τού οποίου η επικονίαση γίνεται με τη βοήθεια τού νερού **2.** (για πρόσ.) αυτός που θέλει να πίνει διαρκώς νερό, που του αρέσει το νερό ● **3.** ***υδρόφιλο βαμβάκι*** βαμβάκι που παρουσιάζει μεγάλη απορροφητικότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrophile].
υδροφοβία (η) [μτγν.] {υδροφοβιών} ο παθολογικός φόβος και η αποστροφή για το νερό, σύμπτωμα νευρασθενειών και λύσσας στον άνθρωπο.
υδροφοβικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υδροφοβία **2.** ***υδροφοβικός*** (ο), ***υδροφοβική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από υδροφοβία.
υδρόφοβος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που πάσχει από υδροφοβία **2.** (για φυτά) αυτό που αναπτύσσεται σε ξηρό περιβάλλον και αποφεύγει την πολλή υγρασία.
υδροφόρα (η) βυτίο μεταφοράς πόσιμου νερού.
υδροφόρος, -α, -ο **1.** αυτός που μεταφέρει νερό: ~ *σωλήνας* / *αγωγός* **2.** ΓΕΩΛ. ***υδροφόρος ορίζοντας*** νοητή υπόγεια επιφάνεια που αντιπροσωπεύεται από τη στάθμη των υπόγειων υδάτων **3.** ***υδροφόρα*** (η) βλ.λ. — **υδροφορία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδροφόρος* < *ὑδρο-* + *-φόρος* < *φέρω*].
υδροφράκτης [1884] κ. (καθημ.) **υδροφράχτης** (ο) {υδροφρακτών} ο υδατοφράκτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. φράγμα.
υδρόφυτο (το) {υδροφύτ-ου | -ων} ΒΟΤ. φυτό που ζει και ευδοκιμεί στο νερό ή σε υγρά εδάφη ΣΥΝ. υδρόβιο, υδροχαρές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrophyte].
υδροχαρής, -ής, -ές {υδροχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αγαπά το νερό, αυτός που του αρέσει το νερό ΣΥΝ. υδρόφιλος **2.** (για φυτά) αυτός που ζει και ευδοκιμεί στο νερό ΣΥΝ. υδρόβιος. Επίσης **υδρόχαρος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑδροχαρής* < *ὑδρο-* + *-χαρής* < *χαίρω*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-χάρ-ην*].
υδροχλωρικός, -ή, -ό [1840] ΧΗΜ. **1.** αυτός που περιέχει υδροχλώριο **2.** ***υδροχλωρικό οξύ*** το υδροχλώριο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrochlorique].
υδροχλώριο (το) [1887] {υδροχλωρίου} ΧΗΜ. άχρωμο αέριο με διαπεραστική και αποπνικτική οσμή, που αποτελεί υδρογονούχο ένωση τού χλωρίου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. chlorure d'hydrogène].
υδροχόη (η) {υδροχοών} (λόγ.) κανάτα με την οποία έχυναν παλαιότερα νερό στη λεκάνη τού νιπτήρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδροχόη* < *ὑδρο-* + *-χόη* < *χέω* «χύνω»].
υδροχόος (ο) **1.** αυτός που ρίχνει, χύνει νερό (σε κάτι, π.χ. ποτήρι, κανάτι κ.λπ.) **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Ν. Ημισφαιρίου **3.** ΑΣΤΡΟΛ. ***Υδροχόος*** (ο) (α) το ενδέκατο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 20/1-18/2 (β) (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑδροχόος* < *ὑδρο-* + *-χόος* < *χέω*, πβ. κ. *οἰνο-χόος*].
υδρόχρωμα (το) [1840] {υδροχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η νερομπογιά **2.** χρωματισμένο γαλάκτωμα ασβέστη, το οποίο χρησιμοποιείται για την επίχριση επιφανειών.
υδροχρωματίζω ρ. μετβ. [1891] {υδροχρωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} χρωματίζω ή επιχρίω επιφάνεια με υδρόχρωμα. — **υδροχρωμάτισμα** (το) κ. **υδροχρωματισμός** (ο) [1833].
υδροχρωματιστής (ο) [1895] τεχνίτης ειδικός στους υδροχρωματισμούς.
υδρόψυκτος, -η, -ο αυτός που ψύχεται με τη βοήθεια υγρού: ~ *κινητήρας αυτοκινήτου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. water-cooled].

ύδρωμα (το) {υδρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κυστοειδής όγκος γεμάτος νερό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕδρωμα* < αρχ. *ὕδωρ* (βλ. κ. *ύδρο-*)].

υδρωνύμιο (το) {υδρωνυμί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. το όνομα υδάτινης έκτασης (θάλασσας, λίμνης, ποταμού). — **υδρωνυμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *υδρ(ο)-* + *-ωνύμιο* < αρχ. *ὄνυμα* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*, πβ. κ. *τοπ-ωνύμιο*].

υδρωπικία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική συγκέντρωση ορώδους υγρού, που βγαίνει από το αίμα, σε κοιλότητες ή κοίλα όργανα τού σώματος ή ακόμη σε ενδιάμεσους ιστούς. — **υδρωπικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑδρωπικός* < αρχ. *ὕδρωψ*, *-ωπος* < θ. *ὑδρ-* (τής λ. *ὕδωρ*, βλ. κ. *υδρο-*) + παραγ. επίθημα *-ωψ*, κατ' αναλογίαν προς άλλα σύνθ., λ.χ. *μύ-ωψ*, *μώλ-ωψ* (βλ.λ.)].

υδρωπισμός (ο) [μτγν.] **1.** η παθολογική κατάσταση που οφείλεται στην υδρωπικία **2.** η τάση για υδρωπικία και οιδήματα.

Υ.Δ.Τ. (το) Υπουργείο Δημόσιας Τάξης.

ύδωρ (το) {ύδ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το νερό: *μόλυνση των υδάτων* || *όμβρια ύδατα* (νερά τής βροχής) || *υπόγεια / επιφανειακά / ωκεάνια / θαλάσσια* ~ || *χωρικά* ~· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***δίνω γην και ύδωρ*** βλ. λ. *γη* (β) ***εσωτερικά ύδατα*** οι θαλάσσιες περιοχές, οι λίμνες και τα ποτάμια που περιλαμβάνονται στην επικράτεια ενός κράτους (γ) ***βαρύ ύδωρ / νερό*** βλ. λ. *βαρύς* (δ) ***περί ανέμων και υδάτων*** βλ. λ. *περί*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕδωρ* < I.E. *ud- «νερό», πβ. σανσκρ. ud-n-ás (γεν.), επίθ. an-udrá- «άνυδρος», αλβ. ujë «νερό», λατ. unda (> γαλλ. onde, ισπ. onda «κύμα»), χεττ. wadar «νερό», αρχ. γερμ. wazzar (> γερμ. Wasser), αρχ. αγγλ. waeter (> αγγλ. water), λιθ. údra κ.ά. Η λ. εμφανίζει εναλλαγή επιθημάτων -r- (*ud-r-, πβ. *ὑδρο-*, *ὑδρ-ία*) και -n- (γεν. *ὕδα-τος* < *ud-n-tos). Βλ. κ. *νερό*].

Υ.Ε.Α. (ο) Υποψήφιος Έφεδρος Αξιωματικός.

Υ.Ε.Ε. (η) Υπηρεσία Εντελλομένων Εξόδων.

Υ.Ε.Ε.Τ. (η) Υπηρεσία Επιστημονικής Έρευνας και Τεχνολογίας.

Υ.ΕΘ.Α. (το) Υπουργείο Εθνικής Άμυνας.

Υ.Ε.Κ.Α. (η) Υπηρεσία Εκμετάλλευσης Κρατικών Αυτοκινήτων.

Υ.Ε.Κ.Ε. (η) Υπηρεσία Ελέγχου Κατασκευών Έργων.

ύελος (η) → ύαλος

Υεμένη (η) (αραβ. Al Jumhūrīyah al-Yamanīyah = Δημοκρατία τής Υεμένης) κράτος τής Ασίας στο ΝΔ. άκρο τής Αραβικής Χερσονήσου με πρωτεύουσα τη Σαναά, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νομίσματα το ριάλ Υεμένης. — **Υεμένιος** (ο), **Υεμένια** (η), **υεμενικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Yemen < αραβ. Yamanīyah < yamīn «δεξιός, ευοίωνος» (ευφημιστικό προσωνύμιο)].

Υ.Ε.Ν. (το) Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας.

Υ.ΕΝ.Ε.Δ. (η) (παλαιότ.) Υπηρεσία Ενημερώσεως Ενόπλων Δυνάμεων (τώρα Ν.Ε.Τ.).

υετός (ο) (αρχαιοπρ.) η βροχή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑετός* < *ὕω* (κυρ. γ' πρόσ. *ὕει* «βρέχει») + παραγ. επίθημα *-ετός* (πβ. κ. *παγ-ετός*, *κοπ-ετός*). Το ρ. *ὕω* < **ὕjω* < *su-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *seu- «πιέζω, διυλίζω», πβ. τοχ. swase «βροχή», αλβ. shi, αρχ. πρωσ. suge, αρχ. γερμ. sou «χυμός», ισλ. söggr «υγρός» κ.ά.].

Υ.Ε.Φ.Π. (το) Υπουργείο Ενέργειας και Φυσικών Πόρων.

υικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον υιό ή τα τέκνα: ~ *αγάπη / στοργή / φροντίδα* ΑΝΤ. γονικός.

υιοθεσία (η) {υιοθεσιών} ΝΟΜ. η διαδικασία κατά την οποία αποκτά κάποιος με δικαστική απόφαση τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις γονέα απέναντι σε παιδί τού οποίου δεν είναι ο φυσικός (πραγματικός) γονέας: *συγγένεια εξ υιοθεσίας* || *δεν έκαναν παιδιά κι έτσι κατέφυγαν στην ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υἱοθεσία*, σύνθ. εκ. συναρπαγής από τη φρ. *υἱὸν θέσθαι* (ρ. *τίθημι / τίθεμαι*), πβ. κ. *στοιχειο-θεσία*, *τοπο-θεσία*].

υιοθετώ ρ. μετβ. {υιοθετείς... | υιοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αναγνωρίζω και αποκτώ ως δικό μου ένα παιδί με υιοθεσία (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) εγκρίνω και αποδέχομαι ως δικό μου (κάτι): ~ *γνώμη / μέθοδο / στρατηγική / τακτική / μέτρα / σύστημα / λύση / πολιτική / πρόταση / εισήγηση / δόγμα / άποψη / (εχθρική / φιλική) στάση* || *η νεαρή ηθοποιός υιοθέτησε το ύφος τής διάσημης συναδέλφου της*. — **υιοθέτηση** (η) [μτγν.] (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υἱοθετῶ (-έω)* < *υἱοθεσία* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

υιός (ο) (λόγ.) το αρσενικό τέκνο: *πρωτότοκος / θετός / νόθος* ~ ΣΥΝ. γυιος· ΦΡ. (α) ***άσωτος υιός*** βλ. λ. *άσωτος* (β) ***υιός τού Θεού / τού Ανθρώπου*** ο Χριστός (γ) ***πατήρ και υιός (ή υιοί)*** συνηθισμένη φράση σε τίτλο επιχείρησης, που δηλώνει τους ιδιοκτήτες (πατέρα και γιο / γυιους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υἱός* / *υἱύς* (αρχαιότ.) < *su-jús < I.E. *su- «γεννώ, τίκτω», πβ. τοχ. soy «γυιος», αρμ. ustr, σανσκρ. sūnúh, αρχ. σλαβ. synŭ, αρχ. γερμ. sunu (> γερμ. Sohn), αρχ. αγγλ. sunu (> αγγλ. son), κ.ά. Βλ. κ. *γυιος*].

υιότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού υιού, τού να είναι κανείς γυιος κάποιου: *«η λυτρωμένη ψυχή έχει συνείδηση τής πατρότητας τού Θεού και συγχρόνως τής δικής της υιότητας αλλά και αμαρτωλότητας»*.

Υ.Κ.Π. (η) Υπηρεσία Κρατικών Προμηθειών.

υλακή (η) (λόγ.) το γάβγισμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλύχτισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑλακή* < *ὑλῶ (-άω)* «γαβγίζω» + εκφραστ. παρέκταση *-κ-* (βλ. κ. *ὑλακτῶ*). Το αρχ. *ὑλῶ* ανάγεται στην ηχομιμητική I.E. ρίζα *ul- και συνδ. με σανσκρ. ululi-, λατ. ululāre «ουρλιάζω» κ.ά. Ομόρρ. *ὀλ-ολ-ύζω* (< **ὀλ-υλ-ίζω*, με αφομοίωση)].

υλακτώ ρ. αμετβ. {υλακτείς... | υλάκτησα} (λόγ.) (για σκυλιά) γαβγίζω, αλυχτώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑλακῶ (-έω)*, παράλλ. τ. τού ρ. *ὑλῶ* (βλ. λ. *ὑλακή*), μέσω αμάρτυρου **ὑλά-κ-της* (με εκφραστ. παρέκταση *-κ-*)].

ύλη (η) {υλών} **1.** (α) θεμελιώδης ουσία τού σύμπαντος, από την οποία αποτελούνται όλα τα σώματα και που χαρακτηρίζεται από φυσικές και χημικές ιδιότητες, αποτελείται από ελάχιστα σωματίδια και εμφανίζεται σε διάφορες καταστάσεις (αέρια, υγρή, στερεά) (πβ. λ. *αντιύλη*) (β) (γενικά) καθετί που υπάρχει στον χώρο, καταλαμβάνει έκταση, έχει μάζα, όγκο και βάρος και γίνεται αντιληπτό με τις αισθήσεις: *οργανική / ανόργανη / ζωντανή / ρευστή* ~ || *τα σωματίδια τής* ~ || *η ~ μπορεί να μετατραπεί σε ενέργεια και το αντίστροφο* **2.** η ουσία από την οποία κατασκευάζεται κάτι **3.** κάθε ουσία που υπόκειται σε φθορά και που χρησιμοποιείται για να παραχθεί κάτι: *εύφλεκτες / άφλεκτες* ~· ΦΡ. (α) ***γραφική ύλη*** οτιδήποτε είναι απαραίτητο για τη γραφή (β) ***πρώτη ύλη*** (i) ΟΙΚΟΝ. κάθε υλικό αγαθό τής πρωτογενούς ή δευτερογενούς παραγωγής, που χρησιμοποιείται από τη βιομηχανία ή τη βιοτεχνία για την παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων: *φυσική* ~ (που λαμβάνεται από τη γεωργία, την αλιεία, με εξόρυξη κ.λπ.) || *τεχνητή / συνθετική* ~ (που έχει παραχθεί τεχνητά με χημική σύνθεση) (ii) (γενικότ.) οτιδήποτε αποτελεί το βασικό υλικό για την κατασκευή, παρασκευή, δημιουργία κάποιου πράγματος: *τα ζυμαρικά αποτελούν την ~ για την παρασκευή αυτού τού νόστιμου φαγητού* || *οι μαρτυρίες των αιχμαλώτων πολέμου αποτέλεσαν την ~ για τη συγγραφή αυτού τού βιβλίου* **4.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο βιβλίου ή εντύπου: *η ~ ενός μυθιστορήματος / δημοσιογραφικού άρθρου* || *η ~ τού περιοδικού καλύπτει τη διεθνή επικαιρότητα* || *ένα έντυπο με πλούσια δημοσιογραφική* ~ || *περιοδικό ποικίλης* ~ **5.** (συνεκδ.) το σύνολο των γνώσεων που περιλαμβάνονται σε γνωστικό αντικείμενο ή μάθημα: *η ~ των αρχαίων / των μαθηματικών* || *η ~ που περιλαμβάνεται σε ένα εγχειρίδιο* || *δεν εξαντλήσαμε την ~ αυτού τού μαθήματος* || *ορίστηκε η ~ για τις εξετάσεις* (η εξεταστέα ύλη, το περιεχόμενο κεφαλαίων ή σελίδων που θα εξεταστούν) || *η διδακτέα / διδαχθείσα* ~ (αυτή που πρέπει να διδαχθεί / που διδάχθηκε)· ΦΡ. ***εφ' όλης τής ύλης*** *(ἐφ' ὅλης τῆς ὕλης)* (i) σε όλη την έκταση τής ύλης μαθήματος: *θα εξεταστείτε* ~ (ii) σε όλα, στα πάντα: *θα γίνει συζήτηση ~ στη συνέλευση* **6.** το αντικείμενο τής αρμοδιότητας· στη ΦΡ. ***καθ' ύλην αρμόδιος*** (i) αυτός που είναι αρμόδιος για ένα θέμα: *απευθύνθηκα στον καθ' ύλην αρμόδιο για τη διευθέτηση τής υπόθεσής μου* (ii) *(καθ' ύλην αρμόδιο δικαστήριο)* το δικαστήριο που έχει αρμοδιότητα να εκδικάζει συγκεκριμένη διαφορά με κριτήριο την αξία ή το είδος τού επίδικου δικαιώματος **7.** φυσιολογικό ή παθολογικό έκκριμα τού σώματος **8.** (α) τα υλικά αγαθά, κατ' αντιδιαστολή προς τα πνευματικά: *ο κόσμος τής ~ και ο κόσμος τού πνεύματος* (β) (ειδικότ.) οι υλικές απολαύσεις, σε αντίθεση με τον θεωρητικό βίο, την πνευματική ζωή: *οι σημερινοί άνθρωποι είναι προσκολλημένοι στην* ~ ΑΝΤ. πνεύμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*, *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕλη*, αγν. ετύμου, καθώς οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με το λατ. silva «δάσος, ξυλεία», όσο και με αρχ. σκανδ. usli «καυτή στάχτη», λιθ. sulà «λάσπη, πηλός», δεν έχουν επιστημονική βάση. Με αφετηρία τη σημ. τής ξυλείας η λ. δήλωσε στη συνέχεια κάθε είδος υλικού, όπως και το κατακάθι που απομένει μετά το στράγγισμα (πβ. *δι-υλίζω*). Ήδη αρχ. η σημ. «θέμα, αντικείμενο αναφοράς ή πραγματείας» (πβ. τη φρ. *ἡ ὑποκειμένη ὕλη*, Αριστοτ. *Ἠθ. Νικομ.* 1094b 12). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *καθ' ύλην αρμόδιος* (< γαλλ. compétent en la matière), *πρώτη ύλη* (< γαλλ. matière première), *εύφλεκτες ύλες* (< γαλλ. matières inflammables) κ.ά.].

Υλίκη (η) λίμνη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ὑλίκη / Ὑλική* (< αρχ. *ὕλη*), λόγω των πλούσιων δασών που περιέβαλλαν τη λίμνη].

υλικό (το) **1.** η ουσία (ύλη) από την οποία γίνεται, φτιάχνεται ή αποτελείται κάτι: *υλικά για το κέικ* || *δομικά / οικοδομικά / αναλώσιμα* ~ **2.** το σύνολο δεδομένων και πραγμάτων που μπορούν να αξιοποιηθούν, για να δημιουργήσει κανείς ένα έργο (καλλιτεχνικό, πνευματικό), για μελέτη, για σχολιασμό κ.λπ.: ~ *για διάβασμα / για συζήτηση / για σκέψη / για ιστορία / για φιλμ / για το γύρισμα ενός ντοκιμαντέρ* || *έντυπο / διαφημιστικό / εκπαιδευτικό / διδακτικό / εποπτικό* ~ || *πρωτογενές / δευτερογενές* ~· ΦΡ. (α) ***έμψυχο υλικό*** βλ. λ. *έμψυχος* (β) ***άψυχο υλικό*** ο οπλισμός, τα μεταφορικά μέσα, οι τροφές, τα τηλεπικοινωνιακά μηχανήματα, γενικά τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται για ορισμένο σκοπό (γ) ***υλικό πολέμου*** τα αναγκαία εφόδια για τον πόλεμο: *Σώμα Υλικού Πολέμου* (Σ.Υ.Π.) (δ) ***τροχαίο υλικό*** τα τροχοφόρα οχήματα και τα εξαρτήματά τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑλικόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑλικός* (βλ.λ.)].

υλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται από ύλη: ~ *κόσμος / αγαθά* ΑΝΤ. άυλος **2.** (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με τον αισθητό κόσμο, τα αγαθά από ύλη, τον άνθρωπο ως βιολογικό ον κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς το πνεύμα και την ψυχή: ~ *ανάγκες / ανέσεις / απολαύσεις* || *του παρείχε ~ και ηθική ενίσχυση* || *από την έκρηξη προκλήθηκαν ~ ζημιές* **3.** ΝΟΜ. ***υλική αρμοδιότητα*** η αρμοδιότητα τού δικαστηρίου που προσδιορίζεται από την αξία ή το είδος τού επίδικου δικαιώματος. — **υλικότητα** (η) [1812].

υλικοτεχνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα τεχνικά μέσα και τα υλικά που απαιτούνται για την κατασκευή ενός έργου: ~ *βάση / υποδομή* **2.** αυτός που σχετίζεται με τα μέσα παραγωγής και τις οικονομικές σχέσεις που διέπουν τη λειτουργία μιας επιχείρησης, ενός οργανισμού κ.λπ. — **υλικοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.

υλισμός (ο) [1851] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. το ένα από τα δύο κύρια ρεύματα τής φιλοσοφικής σκέψης, κατά το οποίο πρωταρχικός παράγοντας και κύριο στοιχείο τού σύμπαντος είναι η ύλη, ούτως ώστε όλα τα φαινόμενα, ακόμα και αυτά που αφορούν στο πνεύμα, να ερμηνεύονται ως επιδράσεις ή συνέπειες φυσικών, υλικών αιτίων (πβ. λ.

ιδεαλισμός, ρεαλισμός): *αυθόρμητος ~* (η πεποίθηση ότι η πραγματικότητα είναι υπαρκτή κατά τον τρόπο που εμείς, μέσω των αισθήσεών μας, την αντιλαμβανόμαστε, κυρ. βάσει τής καθημερινής εμπειρίας) ΣΥΝ. ματεριαλισμός· ΦΡ. (α) ***ιστορικός υλισμός*** βλ. λ. *ιστορικός* (β) ***διαλεκτικός υλισμός*** βλ. λ. *διαλεκτικός* (γ) ***χυδαίος υλισμός*** απλουστευτική υλιστική θεώρηση, κατά την οποία ακόμα και το πνεύμα, η συνείδηση, οι ιδέες είναι άμεσα παράγωγα τής ύλης **2.** (κατ' επέκτ.) η νοοτροπία και ο τρόπος ζωής που επικεντρώνεται στην αναζήτηση και απόλαυση υλικών αγαθών και ηδονών: *η εποχή μας ρέπει προς τον ~ και αγνοεί το πνεύμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑλισμός*, αρχική σημ. «διήθηση, στράγγισμα», < *ὑλίζω* «διηθώ, στραγγίζω» < αρχ. *ὕλη* (βλ.λ.). Με τη νεοελλ. σημ. η λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. matérialisme].

υλιστής (ο) [1786], **υλίστρια** (η) {υλιστριών} **1.** οπαδός τής υλιστικής φιλοσοφίας, τού φιλοσοφικού συστήματος τού υλισμού: *~ φιλόσοφος* ΣΥΝ. ματεριαλιστής ΑΝΤ. ιδεαλιστής **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που φροντίζει, που ενδιαφέρεται αποκλειστικά για τα υλικά αγαθά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. matérialiste].

υλιστικός, -ή, -ό [1865] αυτός που σχετίζεται με τον υλισμό και τον υλιστή: *~ σκέψη / θεωρία / φιλοσοφία / άποψη / ερμηνεία φαινομένων* || *υποστήριξε ότι ζούμε σε ~ και αντιπνευματική εποχή* ΣΥΝ. ματεριαλιστικός ΑΝΤ. ιδεαλιστικός, πνευματικός. — **υλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

-ύλλιο (λόγ.) υποκοριστικό επίθημα ουσιαστικών ουδετέρου γένους: *δενδρ-ύλλιο, αλσ-ύλλιο*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθημα *-υλ(λ)ος*, με απόσπαση τού *-υ-* από λ. με επίθημα *-λο-* < I.E. *-lo- (πβ. κ. *ἡδύς – ἡδ-ύ-λος, δριμύς – δριμ-ύ-λος*)].

υλοζωισμός (ο) [1889] {χωρ. πληθ.} φιλοσοφικό και κοσμολογικό σύστημα σκέψης που χαρακτηρίζει λ.χ. τις ερμηνείες των Ιώνων φιλοσόφων για τη γένεση τού κόσμου (7ος-6ος αι. π.Χ.), σύμφωνα με το οποίο ολόκληρη η φύση, δηλ. η ύλη στο σύνολό της, είναι ζώσα και έμψυχη (πβ. λ. *ανιμισμός*). Επίσης **υλοζωία** (η). — **υλοζωικός, -ή, -ό** [1880].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hylozoïsme].

υλοζωιστής (ο) [1889], **υλοζωίστρια** (η) {υλοζωιστριών} ΦΙΛΟΣ. οπαδός τού υλοζωισμού (βλ.λ.), των υλοζωικών αντιλήψεων και θεωριών. — **υλοζωιστικός, -ή, -ό, υλοζωιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hylozoïste].

υλομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. μεταφυσική θεωρία σύμφωνα με την οποία κάθε φυσικό σώμα διέπεται από δύο αρχές, την ύλη και το είδος, το οποίο ευθύνεται για τις μορφολογικές αλλοιώσεις που σημειώνονται στην ύλη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Hylemorphismus].

υλοποίηση (η) [1878] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πραγματοποίηση, το να αποκτήσει (κάτι που υπάρχει ως σκέψη, πρόταση, θεωρία, σχέδιο κ.λπ.) υλική υπόσταση, η εφαρμογή στην πράξη: *~ σχεδίου / στόχου / σκοπού / οράματος / προγράμματος / στρατηγικής / πρότασης* || *οι ψηφοφόροι προσδοκούν την ~ των προεκλογικών υποσχέσεων* || *η ~ αυτής τής απειλής ισοδυναμεί με κήρυξη πολέμου* || *καταβάλλεται προσπάθεια για την ~ των έργων υποδομής στην πόλη μας* ΣΥΝ. πραγμάτωση, εκπλήρωση **2.** (σπάν.) η μετατροπή άυλου όντος σε ύλη ΑΝΤ. εξαΰλωση • **3.** ΦΥΣ. ***υλοποίηση τής ενέργειας*** η εξαφάνιση ορισμένης ποσότητας ενέργειας και η ταυτόχρονη εμφάνιση μάζας.

υλοποιώ ρ. μετβ. [1874] {υλοποιείς... | υλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) που υπάρχει ως σκέψη, πρόταση, θεωρία, σχέδιο κ.λπ. να αποκτήσει υλική υπόσταση, να πραγματοποιηθεί: *~ εξαγγελία / υπόσχεση / πρόταση / στόχο / απειλή / απόφαση / οράματα / σχέδιο / πρόγραμμα* || *η συμφωνία των δύο χωρών υλοποιείται* ΣΥΝ. πραγματοποιώ, εκπληρώνω **2.** (σπάν.) μετατρέπω (κάτι άυλο) σε υλικό, μετατρέπω σε ύλη ΑΝΤ. εξαϋλώνω.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. matérialiser].

υλοτόμηση (η) [1886] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κοπή δέντρων από το δάσος για την εκμετάλλευση τής ξυλείας τους.

υλοτομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η διαδικασία τής κοπής δέντρων τού δάσους, τού πριονισμού τους σε κατάλληλα μήκη και τής μεταφοράς τους στο πριονιστήριο: *ασχολείται με την ~* ΣΥΝ. υλοτόμηση **2.** (συνεκδ.) το μέρος τού δάσους, στο οποίο γίνεται η παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. υλοτόμιο **3.** η επιστημονική εκμετάλλευση των δασών για την προμήθεια οικοδομήσιμης ή καύσιμης ξυλείας: *η ~ είναι μία από τις βασικές πλουτοπαραγωγικές πηγές τής Σουηδίας*.

υλοτομικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την υλοτομία ή τον υλοτόμο: *~ εργαλείο* **2.** (ειδικότ.) ***υλοτομική*** (η) η τέχνη και το επάγγελμα τού υλοτόμου.

υλοτόμιο (το) [μτγν.] {υλοτομί-ου | -ων} το μέρος τού δάσους στο οποίο γίνεται υλοτομία.

υλοτόμος κ. (λαϊκότ.) **λοτόμος** (ο) (λόγ.) **1.** ο ξυλοκόπος **2.** (γενικότ.) αυτός που έχει αναλάβει την οικονομική εκμετάλλευση τής ξυλείας τού δάσους: *πρέπει να σώσουμε το δάσος από τις πυρκαγιές και τους ~* • **3.** υμενόπτερο έντομο με χρώμα μελανό και κίτρινη κοιλιά, η προνύμφη τού οποίου κατατρώγει τα φύλλα των φυτών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑλοτόμος* < *ὕλη* + *-τόμος* < *τόμη*].

υλοτομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υλοτομείς... | υλοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) κόβω δέντρα από το δάσος για την εκμετάλλευση τής ξυλείας τους (λ.χ. στην οικοδομική, την επιπλοποιία κ.λπ. ή για καυσόξυλα) ΣΥΝ. ξυλεύομαι.

υλοχρηστική (η) [1891] κλάδος τής δασολογίας που μελετά τα χαρακτηριστικά τού ξύλου των δασικών δέντρων και θάμνων και τον τρόπο με τον οποίο αυτά συνδέονται με τις ιδιότητες των τελικών προϊόντων ξύλου ύστερα από τη μεταποίησή τους στις βιομηχανίες ξύλου.

υλωρική (η) [1892] κλάδος τής δασολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των επιβλαβών για την υγιεινή κατάσταση τού δάσους παραγόντων, καθώς και των βιολογικών και μη τρόπων και μεθόδων αντιμετώπισής τους, με σκοπό την προστασία τού δάσους ή των προϊόντων του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑλωρός* «αγρονόμος – δασονόμος» < *ὕλη* (στη σημ. «δάσος») + *-ωρός* (απαντά σε διάφορα σύνθ. με τη σημ. «φρουρός, επιτηρητής», λ.χ. *θυρ-ωρός, πυλ-ωρός*) < *ὁρῶ (-άω)*].

Υ.ΜΑ.Θ. (το) Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης.

υμείς προσ. αντων. {υμών, υμίν, υμάς} (αρχαιοπρ.) εσείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑμεῖς* < *us-sme- (πβ. λεσβ. *ὔμμε*), με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος και αντέκταση, < I.E. *(y)us-(s)me, πβ. σανσκρ. yuşman, λατ. vos, αλβ. ju, γοτθ. jus κ.ά. Στη Ν. Ελληνική επικράτησε ο τ. ε-*σείς* από την αντων. *συ* κατά το σχήμα *ἡμεῖς – εμείς*].

υμέναιος (ο) {υμεναί-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) **1.** (στην αρχαία Ελλάδα) γαμήλιο άσμα το οποίο τραγουδούσαν οι φίλες και οι θεραπαινίδες τής νύφης, καθώς τη συνόδευαν από το πατρικό της στο σπίτι τού γαμπρού **2.** (συνεκδ.) ο γάμος ως θεσμός ή/και ως τελετή **3.** ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) ο θεός που προστάτευε τον γάμο και προς τον οποίον απευθύνονταν τα γαμήλια τραγούδια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑμέναιος*, παράλλ. τ. τού *ὑμήν, -ένος* «είδος γαμηλίου άσματος – όν. τού θεού τού γάμου», αγν. ετύμου. Αν συνδ. με το αρχ. *ὑμήν* «υμένας», τότε η λ. θα αναφερόταν στη γαμήλια τελετή και στο άσμα σχετικά με τον παρθενικό υμένα. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ουσ. *ὕμνος* (βλ.λ.), που έχει εξίσου αβέβαιη ετυμολογία. Τέλος, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για προελλην. λ.].

υμένας (ο) (λόγ.) **1.** (γενικά) πολύ λεπτό δέρμα, μεμβράνη **2.** ΑΝΑΤ. λεπτός και ελαστικός ιστός ή περίβλημα με τη μορφή λεπτού φύλλου, που απαντά σε διάφορα όργανα τού σώματος: *παρθενικός ~* (λεπτή μεμβράνη στο χείλος τού στομίου τού κόλπου γυναίκας, η οποία ανοίγει ή διαρρηγνύεται κατά την πρώτη συνουσία) || *αιθουσαίος* (που βρίσκεται στον κογχία τού αφτιού) / *αρθρικός / ορογόνος / ελαστικός* (που καλύπτει την έσω επιφάνεια των χόνδρων τού λάρυγγα κάτω από τον βλεννογόνο) ~ ΣΥΝ. μεμβράνη. Επίσης (λογιότ.) **υμήν** {υμένος}. — **υμενικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑμήν, -ένος*, τεχν. όρ., < *su-men- (με επίθημα *-μην*, πβ. κ. *λι-μήν*) < I.E. *sju- / *su- «ράβω», πβ. σανσκρ. syūman- «δεσμός, ραφή», λατ. suere «ράβω, συρράπτω», sutor «παπουτσής», αρχ. γερμ. siuwan «ράβω», αρχ. γερμ. säumen, αγγλ. sew κ.ά. Για τη σχέση του με τη λ. *ὑμήν* «γαμήλιο άσμα, υμέναιος», βλ. λ. *υμέναιος*].

υμενοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {υμενοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με υμένα ως προς τη φύση ή τη μορφή: *~ κάλυμμα* ΣΥΝ. υμενώδης, μεμβρανώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

υμενοπλαστική (η) ΙΑΤΡ. πλαστική εγχείρηση για ανάπλαση τού παρθενικού υμένα ΣΥΝ. παρθενορραφή.

υμενόπτερος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει υμενώδεις πτέρυγες: *~ έντομο* **2.** (ειδικότ.) ***υμενόπτερο*** (το) {υμενοπτέρ-ου | -ων} κάθε έντομο που φέρει δύο ζεύγη μεμβρανωδών φτερών και ανήκει στην πολυπληθή τάξη εντόμων, στην οποία περιλαμβάνονται οι μέλισσες, οι σφήκες, τα μυρμήγκια κ.ά.

υμενώδης, -ης, -ες [αρχ.] {υμενώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με υμένα, που έχει τη σύσταση ή την υφή υμένα: *~ λαβύρινθος* (σχηματισμός τού έσω ωτός) ΣΥΝ. υμενοειδής, μεμβρανώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

υμέτερος, -έρα, -ερον κτητική αντων. {υμετέρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που ανήκει σε εσάς ή προέρχεται από εσάς, δικός σας: *το ~ έργο βρήκε πολλούς συνεχιστές* **2.** (κακόσ.) **υμέτεροι** (οι) πρόσωπα που ευνοούνται και προωθούνται λόγω τής ένταξής τους σε ομάδα ή τής εξάρτησής τους από φορέα: *για τις θέσεις τού Δημοσίου πρέπει να προκηρύσσεται διαγωνισμός και όχι να τις καταλαμβάνουν οι ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑμέτερος* < θ. *ὑμε-* (τής αντων. *ὑμεῖς*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τερος* (πβ. κ. *ἡμέ-τερος*)].

υμήν (ο) → υμένας

Υμηττός (ο) όρος τής Α. Αττικής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὑμηττός*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπων.].

ύμνηση (η) → υμνώ

υμνητής (ο) [αρχ.], **υμνήτρια** (η) [μτγν.] {υμνητριών} πρόσωπο που υμνεί, επαινεί, εγκωμιάζει (κάποιον/κάτι): *η πράξη του βρήκε πολλούς ~ σε όλους τους πολιτικούς χώρους* || *δεν θα γίνει τιμητής τής πολιτικής μας ζωής ο ~ τού φασισμού* ΣΥΝ. εξυμνητής, εγκωμιαστής, επαινέτης, εκθειαστής ΑΝΤ. επικριτής.

υμνητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που υπάρχει ή γίνεται για εξύμνηση: *~ λόγος / άρθρο* ΣΥΝ. εξυμνητικός, εγκωμιαστικός, επαινετικός ΑΝΤ. επικριτικός, επιτιμητικός.

υμνογραφία (η) [1867] ΕΚΚΛΗΣ.-ΦΙΛΟΛ. **1.** η σύνθεση εκκλησιαστικών ύμνων **2.** η λειτουργική ποίηση, που συνοδευόταν από μέλος και η οποία αποτελεί σημαντικό τμήμα τής βυζαντινής και μεταβυζαντινής γραμματείας και είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη λατρεία τής Εκκλησίας: *η μελέτη του αφορά στην ~ τού 8ου αι.* — **υμνογραφικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hymnographie].

υμνογράφος (ο/η) [μτγν.] αυτός που συνθέτει ύμνους, ιδίως εκκλησιαστικούς: *ο Ρωμανός ο Μελωδός είναι από τους σημαντικότερους Βυζαντινούς ~* ΣΥΝ. υμνωδός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

υμνογραφώ ρ. αμετβ. [1882] {υμνογραφείς...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-

ρατ.} γράφω ή συνθέτω (εκκλησιαστικούς) ύμνους.

υμνολόγημα (το) → υμνολογώ

υμνολογία (η) [μτγν.] {υμνολογιών} **1.** έπαινος ή εγκωμιασμός με ύμνους: *οι αρχαίοι ηγεμόνες συχνά είχαν στην αυλή τους και ποιητές που ανελάμβαναν την ~ τους* ΣΥΝ. εξύμνηση, εκθειασμός ΑΝΤ. επίκριση, επιτίμηση **2.** (κατ' επέκτ.) ευχαριστήριος ύμνος που απευθύνεται προς τον Θεό, εγκώμιο τής δόξας τού Θεού ΣΥΝ. δοξολογία **3.** (συνεκδ.) πραγματεία που έχει ως αντικείμενό της τους εκκλησιαστικούς ύμνους **4.** η φιλολογική μελέτη των εκκλησιαστικών ύμνων (βλ. κ. λ. *υμνογραφία*). – **υμνολογικός**, -ή, -ό [μτγν.].

υμνολόγιο (το) [μτγν.] {υμνολογί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. συλλογή εκκλησιαστικών ύμνων και το βιβλίο στο οποίο αυτοί περιέχονται **2.** (μτφ.) εξύμνηση με πληθώρα επαίνων, εγκωμίων: *συχνά ο λόγος τής συγκεκριμένης εφημερίδας εκτρέπεται σε ένα πομπώδες ~ των κυβερνητικών επιλογών* ΣΥΝ. υμνολογία, εκθειασμός ΑΝΤ. επίκριση, επιτίμηση.

υμνολόγος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που ψάλλει ή συνθέτει εκκλησιαστικούς ύμνους ΣΥΝ. υμνογράφος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συνθέτει ύμνους, που απευθύνει επαίνους ή εγκώμια σε κάποιον: *η εφημερίδα του είναι ο μεγαλύτερος ~ τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. επαινέτης, εγκωμιαστής ΑΝΤ. επικριτής.

υμνολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υμνολογείς... | υμνολόγησα} **1.** ψάλλω ή συνθέτω εκκλησιαστικούς ύμνους ΣΥΝ. υμνωδώ, ψαλμωδώ, υμνώ **2.** (μτφ.) πλέκω το εγκώμιο (κάποιου), απευθύνω έπαινο σε (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. εξυμνώ, ανυμνώ, εκθειάζω, εγκωμιάζω ΑΝΤ. επιτιμώ, επικρίνω, κατηγορώ. - **υμνολόγημα** (το).

ύμνος (ο) **1.** ωδή που ψάλλεται προς τιμήν θεού, ήρωα ή αγίου, έχει πανηγυρικό χαρακτήρα και περιεχόμενο εγκωμιαστικό: *θρησκευτικός / επινίκιος* (που ψαλλόταν στην αρχαιότητα προς τιμήν των νικητών των πανελληνίων αγώνων) / *ολυμπιακός ~* **2.** (ειδικότ.) (α) ***εκκλησιαστικός ύμνος*** έμμετρο θρησκευτικό ποίημα που ψάλλεται προς δόξαν τού Θεού ή αγίων, παίρνει διάφορες μορφές ανάλογα με το περιεχόμενο και το είδος τής μουσικής που το συνοδεύει (λ.χ. ιδιόμελο, δοξαστικό, απολυτίκιο) και έχει ενσωματωθεί στη λατρεία τής Εκκλησίας ΣΥΝ. υμνωδία, ψαλμός (β) ***Ακάθιστος Ύμνος*** βλ. λ. *ακάθιστος* (γ) ***εθνικός ύμνος*** άσμα, συνήθ. εμβατήριο, το οποίο εκφράζει πατριωτικά αισθήματα και έχει καθιερωθεί επίσημα από τις αρχές τού κράτους ή/και από τη συνείδηση τού λαού ως σύμβολο τής εθνικής ενότητας (δ) ΦΙΛΟΛ. ***Ομηρικός Ύμνος*** καθένα από τα 34 ποιήματα σε δακτυλικούς εξάμετρους στίχους, που αποδίδονται στους συνεχιστές τού Ομήρου και οι οποίοι είχαν συντεθεί προς τιμήν θεών (λ.χ. τού Απόλλωνα, τής Δήμητρας) ή ημιθέων (λ.χ. τού Ηρακλή, τού Ασκληπιού) και ψάλλονταν στις αντίστοιχες γιορτές των θεών πριν από την απαγγελία των Ομηρικών Επών **3.** (κατ' επέκτ.) ποίημα ή τραγούδι εγκωμιαστικό, σε ρυθμό γρήγορο και χαρούμενο: *ο ~ τής χαράς τού Μπετόβεν* || «*Ύμνος εις την Ελευθερίαν*» (Δ. Σολωμός) **4.** (μτφ.) ενθουσιώδης έπαινος, διθυραμβικό εγκώμιο: *η ερμηνεία του στον ρόλο αυτό χαιρετίστηκε με ύμνους από όλους τους κριτικούς θεάτρου* || *οι ~ προς τον αρχηγό δεν τον ωφέλησαν, αφού δεν πήρε υπουργείο* ΣΥΝ. εξύμνηση, υμνολογία, εκθειασμός, εγκώμιο, (μτφ.) διθύραμβος ΑΝΤ. επίκριση, επιτίμηση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕμνος*, αβεβ. ετύμου. Μορφολογικώς η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με το ουσ. *ὑμήν, -ένος* μέσω εναλλαγής τού επιθήματος *-μην / -μν-* (πβ. *λιμήν – λίμνη, ποιμήν – ποίμνη*), οπότε η λ. θα δήλωνε το σύνθετο άσμα, που αποτελείται από διαφορετικές ωδές (για τα δύο ουσ. *ὑμήν*, βλ. λ. *υμέναιος, υμένας*). Οι παλαιότ. αναγωγές στους τ. *ὑφή, ὑφαίνω* προσκρούουν σε σοβαρές φωνητικές δυσχέρειες, ενώ ελάχιστα πειστική θεωρείται η υπόθ. μεσογ. δανείου].

υμνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υμνείς... | ύμν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ψάλλω εκκλησιαστικό ύμνο προς (κάποιον), δοξολογώ τον Θεό με ύμνους: «*Σε υμνούμεν, Σε ευλογούμεν, Σοι ευχαριστούμεν, Κύριε*» (από τη Θεία Λειτουργία) ΣΥΝ. υμνολογώ **2.** (κατ' επέκτ.) πλέκω το εγκώμιο (κάποιου), εκθειάζω (πρόσωπο, πράγμα, κατάσταση κ.λπ.) σε μεγάλο βαθμό, με έντονο τρόπο: *ο Όμηρος ύμνησε τα κατορθώματα των ηρώων τού Τρωικού Πολέμου* || *κανένα πολίτευμα δεν υμνήθηκε τόσο όσο η αθηναϊκή δημοκρατία τού χρυσού αιώνα τού Περικλή* || *~ το έργο / την προσπάθεια / την προσφορά / τη συμβολή κάποιου* ΣΥΝ. εξυμνώ, εγκωμιάζω, αποθεώνω ΑΝΤ. επικρίνω, επιτιμώ, κατηγορώ. - **ύμνηση** (η) [μτγν.].

υμνωδία (η) [αρχ.] {υμνωδιών} (λόγ.) **1.** το να ψάλλει κανείς ύμνο, να απευθύνει ύμνο προς κάποιον: *από μακριά ακούγονταν οι κατανυκτικές ~ τής Μ. Εβδομάδας* ΣΥΝ. ψαλμωδία **2.** (συνεκδ.) εκκλησιαστικός ύμνος, θρησκευτικό άσμα **3.** (σπάν.) ΜΟΥΣ. το ορατόριο (βλ.λ.).

υμνωδός (ο/η) **1.** πρόσωπο που ψάλλει ύμνους, ιδ. εκκλησιαστικούς, και γενικότ. εγκωμιαστικά άσματα ΣΥΝ. υμνολόγος, ψαλμωδός **2.** πρόσωπο που συνθέτει εκκλησιαστικούς ύμνους ΣΥΝ. υμνογράφος, ψαλμωδός **3.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που εξυμνεί (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. επαινέτης, εγκωμιαστής, εκθειαστής ΑΝΤ. επικριτής, κατήγορος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑμνῳδός* < *ὕμνος* + *-ῳδός* < *ᾠδή*].

υμνωδώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υμνωδείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** ψάλλω ή συνθέτω εκκλησιαστικό ύμνο και γενικότ. εγκωμιαστικό άσμα ΣΥΝ. υμνολογώ, υμνογραφώ, ψαλμωδώ **2.** (μτφ.) πλέκω το εγκώμιο, εξυμνώ ΣΥΝ. υμνολογώ, εγκωμιάζω, εκθειάζω ΑΝΤ. επικρίνω.

υνί (το) {υν-ιού | -ιών} το τριγωνικό και αιχμηρό σιδερένιο άκρο τού αρότρου, το οποίο κατά την κίνηση τού αρότρου εισδύει (με την πίεση τού βάρους του) στο έδαφος και το ανασκάπτει: *το ~ είναι ένα από τα κυριότερα εργαλεία στην παραδοσιακή αγροτική ζωή* || (παροιμ.) *βρήκε η νύφη μας το ~ πίσω από την πόρτα* (για όσους θεωρούν σημαντική ανακάλυψη πράγματα γνωστά, που είναι φανερά σε όλους).
[ΕΤΥΜ. < **ὑνίον* < μτγν. *ὕνιον*, υποκ. τού *ὕνις, -εως*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *su-sni-, σύνθετη λ. από το αρχ. *ὗς* «χοίρος» (βλ. λ. *ύαινα*) και το θ. *sn-, που απαντά στο μέσ. άνω γερμ. snouwen «φυσώ (τη μύτη), λαχανιάζω» (πβ. γερμ. Schnauze «ρύγχος, μουσούδα»), οπότε η λ. θα δήλωνε αρχικώς το ρύγχος τού χοίρου και τη συνήθειά του να σκαλίζει τη γη. Σύμφωνα με άλλη ερμηνεία, το ουσ. *ὕνις* προέρχεται από το *ὗς* «χοίρος» και παρουσιάζει επίθημα *-νι-* κατά το συνώνυμο μτγν. *ὀφνίς* (που συνδ. με αρχ. πρωσ. wagnis, λατ. vomis, -eris κ.ά.), αλλά το βραχύ αρχικό φωνήεν τού *ὕνις* εγείρει φωνητικά προβλήματα].

Υ.Ο. (το) Υπουργείο Οικονομικών.

υοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {υοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα τού γράμματος Υ: ΑΝΑΤ. *~ οστούν* (οστό σε σχήμα ύψιλον στη βάση τής γλώσσας επάνω από τον λάρυγγα) / *τόξο* (το δεύτερο από τα βραγχιακά τόξα) || ΜΗΧΑΝ. *~ στέλεχος* (εξάρτημα τού γρύλου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Υόρκη Νέα (η) → Νέα Υόρκη

υπ. (ο/η) υπουργός.

Υ.Π.Α. (η) Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας.

υπαγάγω (να/θα) ρ. → υπάγω

υπαγόρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** απαγγελία κειμένου με αργό ρυθμό, ώστε να γίνεται αντιληπτό από άλλον / άλλους, προκειμένου να γραφτεί ή να επαναληφθεί προφορικά: *το κείμενο αυτό είναι προς ~* || *θα διαβάσω το ποίημα σε ρυθμό υπαγορεύσεως* ΣΥΝ. εκφώνηση· ΦΡ. ***καθ' υπαγόρευσιν*** (i) υπαγορεύοντας σε κάποιον τι θα γράψει: *έγραψε την απαντητική επιστολή ~* (ii) (μτφ.) υποδεικνύοντας ή επιβάλλοντας σε κάποιον πώς θα ενεργήσει: *ενεργούσε ~ τού αφεντικού του* **2.** (μτφ.) καθετί που υποβάλλεται ή επιβάλλεται (σε κάποιον), ώστε να καθορίζει τη συμπεριφορά του: *λειτούργησε πάντα ανεξάρτητα, ενάντια στις ~ τού μάρκετινγκ και των δημοσίων σχέσεων* || *ενήργησε πάντα σύμφωνα με τις ~ τής συνείδησής του* ΣΥΝ. υπόδειξη, συμβουλή, επιταγή.

υπαγορεύω ρ. μετβ. {υπαγόρευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εκφωνώ ή απαγγέλλω (κείμενο) σε κάποιον με αργό ρυθμό, για να το γράψει ή να το επαναλάβει προφορικώς: *~ γράμμα / ορθογραφία / όρκο* || *ο καθηγητής υπαγόρευσε τα θέματα των εξετάσεων* **2.** (μτφ.) κάνω υποδείξεις (σε κάποιον): *δεν θα μου υπαγορεύσεις εσύ τι θα κάνω* || *θα κάνω ό,τι μου υπαγορεύει η συνείδησή μου / το καθήκον μου* || *οι ενέργειές τους υπαγορεύθηκαν από τις περιστάσεις* ΣΥΝ. υποδεικνύω, παρακινώ, προτρέπω **3.** (μτφ.) προσπαθώ να επιβάλω (σε άλλον τη θέλησή, την επιθυμία ή τις θέσεις μου με άμεσο ή έμμεσο τρόπο): *οι νικητές υπαγόρευσαν τους όρους τους στους ηττημένους*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπαγορεύω* < *ὑπ(ο)-* + *ἀγορεύω*].

υπάγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {υπ-ήγαγα (να/θα υπαγάγω), -άγομαι, -ήχθην, -ης, -η... (μτχ. υπαχθείς, -είσα, -έν), -ηγμένος} (λόγ.) ♦ (μετβ.) **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε ορισμένη τάξη ή σειρά, τον θέτω υπό τη δικαιοδοσία άλλου: *ο πρωθυπουργός αποφάσισε να υπαγάγει τις κοινωνικές ασφαλίσεις στο Υπουργείο Εργασίας* ΣΥΝ. εντάσσω **2.** (ειδικότ. μεσοπαθ. ***υπάγομαι***) (α) ανήκω σε ορισμένη κατηγορία ή ομάδα: *το «α» υπάγεται στα φωνήεντα* ΣΥΝ. κατατάσσομαι, τοποθετούμαι, ανήκω (β) (κατ' επέκτ.) είμαι ή τίθεμαι υπό τη δικαιοδοσία και τον έλεγχο κάποιου: *η Εκκλησία των Δωδεκανήσων υπάγεται στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως* ΣΥΝ. ανήκω ♦ **3.** (αμετβ.) πηγαίνω κάπου, μεταβαίνω· ΦΡ. (α) ***ύπαγε οπίσω μου, Σατανά!*** (*ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ*, Κ.Δ. Ματθ. 16, 23) για κάποιον πολύ ενοχλητικό ή για πρόσωπο που μας βάζει σε πειρασμό (β) ***ύπαγε εν ειρήνη*** (*ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ*, Κ.Δ. Ιακ. 2, 16) πήγαινε στο καλό, στην ευχή τού Θεού ΣΥΝ. βαδίζω, πορεύομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπάγω* «οδηγώ κάτω από άλλο – υποτάσσω» < *ὑπ(ο)-* + *ἄγω*. Από την ήδη αρχ. σημ. «προχωρώ, φεύγω μακριά» προήλθε η σημ. «πηγαίνω» (βλ. λ. *πηγαίνω*)].

υπαγωγή (η) [αρχ.] **1.** η τοποθέτηση (προσώπου / πράγματος) σε ορισμένη τάξη ή σειρά ή υπό τη δικαιοδοσία άλλου ΣΥΝ. ένταξη **2.** το να ανήκει (κάποιος/κάτι) σε ορισμένη κατηγορία ή ομάδα.

υπαίθριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι εγκατεστημένος ή γίνεται στο ύπαιθρο, σε ανοιχτό, μη στεγασμένο χώρο: *~ ζωή / αγορά / συγκέντρωση / παιχνίδι / γιορτή* ΣΥΝ. ανοιχτός, εξοχικός ΑΝΤ. κλειστός, εσωτερικός **2** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***υπαίθρια ζωγραφική*** (α) η πρακτική τής ζωγραφικής στο ύπαιθρο, κατ' αντιδιαστολή προς τη ζωγραφική τού εργαστηρίου ΣΥΝ. υπαιθρισμός (β) (συνεκδ.) κάθε πίνακας που αποδίδει την αίσθηση τού ανοικτού χώρου, την αμεσότητα τού φυσικού τοπίου. — ***υπαίθρια / υπαιθρίως*** [αρχ.] επίρρ.

υπαιθρισμός (ο) η υπαίθρια ζωγραφική (βλ. λ. *υπαίθριος*).

ύπαιθρο (το) {υπαίθρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ανοικτός, ο μη στεγασμένος χώρος και ιδ. η εξοχή: *είναι ωραία να κοιμάσαι στο ~* || *δουλεύω / γευματίζω στο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπαιθρον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ὕπαιθρος* (βλ.λ.)].

ύπαιθρος (η) {υπαίθρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.-περιληπτ.) η εξοχή, οι αγροί και τα χωριά, τα μέρη που βρίσκονται έξω από τις πόλεις: *οι Αθηναίοι θα εκδράμουν και πάλι στην ~ το Σαββατοκύριακο* || *οι ρυθμοί τής ζωής στην ~ είναι πιο αργοί και ανθρώπινοι από ό,τι στις πόλεις* ΣΥΝ. επαρχία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕπαιθρος (γῆ)* < αρχ. επίθ. *ὕπαιθρος* < *ὑπ(ο)-* + *-αιθρος* < *αἴθρη / αἴθρα* «καθαρός ουρανός» (βλ. κ. *αίθριος*)].

υπαινιγμός (ο) έμμεση παρατήρηση, σχόλιο που εκφράζεται συγκεκαλυμμένα, κατά τρόπον ώστε να υπονοείται κάτι: *άσε τους ~ και μίλα ξεκάθαρα* || *έκανε βαρείς ~ εις βάρος σας* || *σαφής / φανερός / ολοφάνερος ~* ΣΥΝ. νύξη, υπονοούμενο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νύξη*.

υπαινικτικός, -ή, -ό [1891] αυτός που ενέχει υπαινιγμό, που εκφράζει κάτι με συγκεκαλυμμένο τρόπο: *~ χαρακτηρισμός / ατμόσφαιρα* ΑΝΤ. άμεσος, ευθύς. — **υπαινικτικά** επίρρ.

υπαινίσσομαι ρ. μετβ. αποθ. {υπαινίχθηκα} εκφράζω (κάτι) με συγκεκαλυμμένο τρόπο, χωρίς να το δηλώσω ρητά: *τι υπαινίσσεσαι;* || *υπαινίχθηκε ότι το σφάλμα ήταν δικό μου* || *υπαινίχθηκαν ότι έχεις ύποπτο παρελθόν* ΣΥΝ. υπονοώ, εξυπονοώ, υποδηλώνω ΑΝΤ. δηλώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπαινίσσομαι* / *-ττομαι* < *ὑπ(ο)-* + *αἰνίσσομαι* (βλ. κ. *αἴνιγμα*)].

υπαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μείωση τής ευαισθησίας όσον αφορά στα ερεθίσματα που έχουν σχέση με την αίσθηση τής αφής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypaesthesia].

υπαίτιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που φέρει την ευθύνη (για κάτι), που είναι υπόλογος (για κακή πράξη, δυσάρεστη κατάσταση): *ποιος είναι ο ~ τής καταστροφής;* || *έγινα κατά λάθος ~ ατυχήματος* || *θεωρώ αυτόν ~ για το προσωπικό μου δράμα* ΣΥΝ. αίτιος, υπεύθυνος, ένοχος, (λαϊκ.) φταίχτης ΑΝΤ. ανεύθυνος, αθώος.

υπαιτιότητα (η) [1836] {χωρ. πληθ.} **1.** η ευθύνη που φέρει κανείς ως υπαίτιος (κάποιας πράξεως): *μου καταλόγισαν εσφαλμένα την ~ για το ατύχημα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φταίξιμο ΑΝΤ. αναιτιότητα, αθωότητα **2.** ΝΟΜ. η αμέλεια ή ο δόλος προσώπου το οποίο συνετέλεσε στην επέλευση παράνομου αποτελέσματος.

υπακοή (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η συμμόρφωση προς τις επιταγές προσώπου ή/και τους κανόνες συνόλου, οργάνωσης, κοινωνίας κ.λπ., έστω και αν αυτές ή αυτοί έρχονται σε αντίθεση με τις επιθυμίες και τη θέληση τού ατόμου: *~ στους γονείς / στους μεγαλυτέρους / στους ανωτέρους / στους νόμους / στο Σύνταγμα* || *δείξε ~ εκεί που την οφείλεις* ΣΥΝ. ευπείθεια, υποταγή, πειθαρχία ΑΝΤ. ανυπακοή, απείθεια, αντίδραση **2.** ΨΥΧΟΛ. η μεταβολή πεποιθήσεως ή τού τρόπου συμπεριφοράς τού ατόμου ως συνέπεια τής πίεσης που του ασκείται από κάποια μορφή εξουσίας και η οποία είναι αντίθετη προς τη θέληση ή τις επιθυμίες τού ατόμου ΣΥΝ. συμμόρφωση • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) τροπάριο που ψάλλεται ή αναγιγνώσκεται στο τέλος τής τρίτης ωδής τού κανόνος (β) (στον μοναχισμό) η άσκηση στο να υπακούει τυφλά ο μαθητευόμενος στις εντολές και στην καθοδήγηση τού Γέροντά του, ώστε να ωριμάσει πνευματικά για τον μοναχικό βίο: *κάνω ~*.

υπάκουος, -η, -ο αυτός που υπακούει, που συμμορφώνεται με τις επιταγές, τις υποδείξεις, τους κανόνες άλλου / άλλων: *~ παιδί / μαθητής / στρατιώτης* ΣΥΝ. (λόγ.) ευπειθής, πειθήνιος ΑΝΤ. ανυπάκουος, απείθαρχος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπακουός* (με αναβιβασμό τού τόνου) < αρχ. *ὑπακούω*].

υπακούω ρ. αμετβ. {υπάκουσα} **1.** ακούω με σεβασμό ή δίνω προσοχή και συμμορφώνομαι προς (εντολή, επιταγή κ.λπ.): *ξέρει να κάνει τους μαθητές του να υπακούουν* || *~ στους γονείς μου / στους νόμους / στη συνείδησή μου / σε μια διαταγή* || *~ στα κελεύσματα τής εξουσίας* || (μτφ.) *ένιωθα τέτοια κούραση που τα πόδια μου δεν με υπάκουαν* ΣΥΝ. πειθαρχώ ΑΝΤ. απειθώ, απειθαρχώ **2.** (γενικότ.) είμαι υπάκουος, ευπειθής: *εδώ που ήλθες, πρέπει να υπακούς!* ΣΥΝ. πειθαρχώ ΑΝΤ. απειθαρχώ **3.** (μτφ.) γίνομαι σύμφωνα με κάτι ή υπάγομαι σε γενικό νόμο ή κανόνα: *ο πολιτικός λόγος σε αυτό το κράτος υπακούει σε παραδοσιακά πρότυπα* || *το φαινόμενο αυτό υπακούει στον νόμο τής βαρύτητας* ΣΥΝ. εμπίπτω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὑπ(ο)-* + *ἀκούω*].

υπακτικός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** (για φάρμακα) που προκαλεί ήπια (εν συγκρίσει προς το καθαρτικό) κάθαρση, φυσική κένωση τού εντέρου ΣΥΝ. ενεργητικός ΑΝΤ. στυπτικός **2.** (ειδικότ.) ***υπακτικό*** (το) φάρμακο που διευκολύνει την κένωση τού περιεχομένου τού εντέρου, χωρίς να προκαλεί τοπικό ή γενικό ερεθισμό ΣΥΝ. ενεργητικό ΑΝΤ. στυπτικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπακτικός* < αρχ. *ὑπάγω*].

υπαλλαγή (η) (λόγ.) **1.** αμοιβαία αλλαγή, διαδοχή **2.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου, κατά το οποίο χρησιμοποιείται το όνομα τού δημιουργού ενός έργου αντί για το έργο (π.χ. *διαβάζω τον Σολωμό* αντί *διαβάζω τα ποιήματα τού Σολωμού*) ή τού εφευρέτη αντί για την εφεύρεση, ενός προσώπου που φέρει κάποια χαρακτηριστικά αντί για το επίθετο που τα αποδίδει (π.χ. *τέτοια Αφροδίτη που είναι, πώς να μην τη θαυμάζουν* αντί *τόσο όμορφη που είναι*)· ακόμη χρησιμοποιείται ως λέξη που φανερώνει αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενο (π.χ. *όλη η χώρα πανηγύρισε τη νίκη τής εθνικής ομάδας* αντί *όλοι οι πολίτες*), ένα αφηρημένο όνομα αντί για συγκεκριμένο (π.χ. *τα νιάτα μας χάνονται από τα ναρκωτικά* αντί *οι νέοι μας*)· τέλος, ένα τοπωνύμιο αντί για το παραγόμενο επίθετο (π.χ. *θα πιούμε ούζο Μυτιλήνης* αντί *μυτιληνιό*) ΣΥΝ. μετωνυμία **3.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. το δικαίωμα τού οφειλέτη να υποκαταστήσει υποχρεωσή του με άλλη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπαλλαγή*, αρχική σημ. «ανταλλαγή – εναλλαγή», < *ὑπαλλάσσω* < *ὑπ(ο)-* + *ἀλλάσσω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

υπαλληλάκος (ο) {πληθ. τα υπαλληλάκια, των υπαλληλάκων} **1.** νεαρός υπάλληλος **2.** (εκφραστ.) υπάλληλος με ασήμαντη ή χαμηλή ιεραρχικά θέση. Επίσης **υπαλληλάκι** (το).

υπαλληλία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η υπαγωγή προσώπου ή πράγματος σε άλλον / άλλο, το να βρίσκεται (κανείς/κάτι) σε ιεραρχικά κατώτερη θέση: *~ εννοιών / αξιωμάτων* ΣΥΝ. υπαγωγή **2.** (κατ' επέκτ.-για πρόσ.) το να είναι κανείς υπάλληλος, η ιδιότητα τού υπαλλήλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) υπαλληλίκι **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των υπαλλήλων, η υπαλληλική τάξη.

υπαλληλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το να είναι κανείς υπάλληλος, η θέση και η κατάσταση τού υπαλλήλου: *περιμένεις προκοπή με το ~;* ΣΥΝ. (λόγ.) υπαλληλία.
[ΕΤΥΜ. < *υπάλληλος* + παραγ. επίθημα *-λίκι* (βλ.λ.), πβ. κ. *προεδρι-λίκι, αρχηγι-λίκι*].

υπαλληλικός, -ή, -ό [1874] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον υπάλληλο ή την τάξη των υπαλλήλων: *~ εργασία / καθήκοντα / δικαιώματα / προσωπικό* **2.** ΝΟΜ. (α) ***Υπαλληλικό Δίκαιο*** κλάδος τού Δημοσίου Δικαίου που περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τα σχετικά με τους δημοσίους και δημοτικούς υπαλλήλους (β) ***Υπαλληλικός Κώδικας*** ο κώδικας που περιέχει τα σχετικά με την υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων των διοικητικών υπηρεσιών τού κράτους και των νομικών προσώπων Δημοσίου Δικαίου.

υπαλληλίσκος (ο) [1839] (μειωτ.-για πρόσ.) υπάλληλος νεαρής ηλικίας ή με ασήμαντη, χαμηλή θέση στην ιεραρχία τής επιχείρησης ή τής υπηρεσίας στην οποία απασχολείται: *ένας ~ είναι και τίποτε άλλο* ΣΥΝ. υπαλληλάκος.
[ΕΤΥΜ. < *υπάλληλος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*, πβ. κ. *αστερ-ίσκος*].

υπαλληλοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ένταξη κάποιου στο υπαλληλικό προσωπικό επιχείρησης ή υπηρεσίας: *η ~ χιλιάδων ημετέρων παραμονές εκλογών ήταν σκανδαλώδης* **2.** (ειρων.) η επικράτηση και αποδοχή υπαλληλικής νοοτροπίας: *η ~ των στελεχών τής δημόσιας διοίκησης*.

υπάλληλος (ο/η) {υπαλλήλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εκτελεί μη χειρωνακτική εργασία σε γραφείο, κατάστημα κ.λπ. για λογαριασμό εργοδότη, βρίσκεται υπό τις διαταγές προϊσταμένου ή άλλης ανώτερης αρχής και αμείβεται με μισθό: *δημόσιος / ιδιωτικός / δημοτικός / κοινοτικός / τραπεζικός / τελωνειακός / ταχυδρομικός ~* || *~ μαγαζιού / γραφείου* || *μόνιμος / προσωρινός ~* || *~ με σύμβαση αορίστου χρόνου* || *ζητούνται ~ από μεγάλη εταιρεία εισαγωγών-εξαγωγών*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. τ. τού αρχ. επιθ. *ὑπάλληλος* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. employé].

υπάλληλος, -η, -ο **1.** αυτός που υπάγεται σε άλλον, που βρίσκεται στη δικαιοδοσία άλλου **2.** ***υπάλληλος*** (ο/η) βλ.λ. **3.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) (α) ***υπάλληλες έννοιες*** δύο έννοιες που διαφέρουν ως προς το πλάτος, δηλ. όταν το πλάτος τής μίας αποτελεί μέρος τού πλάτους μιας άλλης (π.χ. αρετή – εντιμότητα, θηλαστικό – άνθρωπος) (β) ***υπάλληλες κρίσεις*** κρίσεις από τις οποίες αυτή που έχει μεγαλύτερο ποσόν περιλαμβάνει την άλλη, η οποία όμως έχει το ίδιο ποιόν, λ.χ. η γενική καταφατική κρίση περιέχει τη μερική καταφατική, δηλ. η κρίση *«όλοι οι νέοι είναι ενθουσιώδεις»* περιέχει την κρίση *«μερικοί νέοι είναι ενθουσιώδεις»*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ὑπ' ἀλλήλων* (πβ. κ. *ἐπ-άλληλος, κατ-άλληλος*)].

υπαμείβω κ. **υποαμείβω** ρ. μετβ. {μτχ. ενεστ. υπαμειβόμενος, -η, -ο κ. υποαμειβόμενος | υπάμει-ψα, -φθηκα} δίνω (σε κάποιον) αμοιβή κατώτερη από εκείνη που προβλέπεται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underpay. Η λ. δεν συνδ. με το μτγν. *ὑπαμείβω* «ανταλλάσσω γη με θάλασσα»].

υπαμοιβή (η) [1878] (λόγ.) το να εναλλάσσεται κάτι με κάτι άλλο, η διαδοχή· κυρ. στη ΦΡ. ***εξ υπαμοιβής*** εκ περιτροπής.

υπανάπτυκτος, -η, -ο κ. **υποανάπτυκτος** **1.** αυτός που υστερεί σε ανάπτυξη: *~ βλάστηση* ΣΥΝ. καθυστερημένος ΑΝΤ. ανεπτυγμένος **2.** αυτός που υστερεί σε εξέλιξη, ιδ. από οικονομικής, τεχνολογικής, βιομηχανικής ή/και πολιτισμικής απόψεως: *~ χώρα / περιοχή / λαός* ΣΥΝ. καθυστερημένος ΑΝΤ. ανεπτυγμένος **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει μειωμένη καλλιέργεια, μόρφωση ή κοινωνική αγωγή: *μόνο ~ άνθρωποι ακούνε τέτοια τραγούδια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underdeveloped].

υπανάπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | χωρ. πληθ.} η κατάσταση υπανάπτυκτης χώρας ή περιοχής, η έλλειψη οικονομικής, βιομηχανικής, τεχνολογικής κ.λπ. αναπτύξεως, που χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια κεφαλαίων σε σύγκριση με τον πληθυσμό και τις υπάρχουσες πλουτοπαραγωγικές πηγές, σχεδόν αποκλειστική εισαγωγή βιομηχανικών προϊόντων και εξαγωγή πρώτων υλών και γεωργικών προϊόντων, χαμηλότατο κατά κεφαλήν εισόδημα και βιοτικό επίπεδο κ.λπ.: *η ~ είναι φαινόμενο χαρακτηριστικό των χωρών τού Τρίτου Κόσμου.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underdevelopment].

υπαναχωρώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπαναχωρείς... | υπαναχώρησα} (λόγ.) **1.** αποχωρώ βαθμηδόν και διακριτικά, αποσύρομαι με τρόπο ΣΥΝ. υποχωρώ **2.** (μτφ.) αναιρώ ό,τι έχω πει, εγκαταλείπω παλαιότερες διακηρυγμένες απόψεις, ιδέες, γνώμες μου κ.λπ.: *υποσχέθηκε να με βοηθήσει, αλλά μετά υπαναχώρησε* || *ο πρόεδρος τον ανάγκασε να υπαναχωρήσει από την προηγούμενη αδιάλλακτη στάση του* ΣΥΝ. υποχωρώ, ανακαλώ, αποκηρύσσω ΑΝΤ. επιμένω **3.** ΝΟΜ. διαλύω μονομερώς σύμβαση ή συμφωνία, αθετώ τον λόγο μου ή την υπογραφή μου. — **υπαναχώρηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*.

υπανδρεία (η) [μεσν.] {υπανδρειών} (λόγ.) η παντρειά (βλ.λ.).

υπανδρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {υπάνδρευ-σα, -θην, -μένος} (λόγ.) συνενώνω με γάμο, παντρεύω.

ύπανδρος, -ος/-η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει παντρευτεί, που έχει συνάψει γάμο με άλλο πρόσωπο: *~ γυνή* ΣΥΝ. παντρεμένος, (λόγ.) έγγαμος, (λόγ.-για άνδρα) νυμφευμένος ΑΝΤ. ανύπαντρος, άγαμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕπανδρος* < *ὑπ(ο)-* + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

υπάνθρωπος (ο) {υπανθρώπ-ου | -ων, -ους} (κακόσ.) άνθρωπος που έχει απάνθρωπη, κτηνώδη συμπεριφορά, χωρίς ηθικούς φραγμούς: *έκαναν τρομερά εγκλήματα οι ~!* ΣΥΝ. κτηνάνθρωπος, (μτφ.) κτήνος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Untermensch].

υπαξιωματικός (ο/η) [1833] ΣΤΡΑΤ. κάθε βαθμοφόρος τού στρατού που είναι κατώτερος από αξιωματικό: *μόνιμος / τεχνικός / μάχιμος ~* || *Στρατιωτική Σχολή Υπαξιωματικών* (οι απόφοιτοι τής οποίας στελεχώνουν ως μόνιμοι το στράτευμα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-officier].

Υπαπαντή (η) **1.** *(τού Χριστού)* δεσποτική εορτή κατά την οποία εορτάζεται (στις 2 Φεβρουαρίου) η προσαγωγή τού βρέφους Ιησού από τη Θεοτόκο και τον Ιωσήφ στον ναό των Ιεροσολύμων και η υποδοχή

του εκεί από τον Συμεών ως Σωτήρα **2.** το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα **3.** (συνεκδ.) ναός αφιερωμένος στην Υπαπαντή τού Χριστού **4.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπαπαντή* < *ὑπαπαντῶ* «προϋπαντώ» < *ὑπ(ο)-* + *ἀπαντῶ*].

υπαρκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ύπαρξη ΣΥΝ. υπαρξιακός **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει ύπαρξη: ~ *ρήματα* (λ.χ. είμαι, υπάρχω, υφίσταμαι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.

υπαρκτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υπάρχει, που έχει υπόσταση, που αποτελεί στοιχείο τής πραγματικότητας: *πρέπει ν' ασχοληθούμε με τα ~ προβλήματα και όχι με δοξασίες και υποθέσεις* || *ο ήρωας αυτού τού βιβλίου δεν είναι φανταστικός, αλλά ~ πρόσωπο* || *ο κίνδυνος για μεγάλης εκτάσεως οικολογική καταστροφή από τη λειτουργία αυτού τού εργοστασίου είναι ~* ΣΥΝ. υφιστάμενος, πραγματικός ΑΝΤ. ανύπαρκτος, ανυπόστατος **2.** ΠΟΛΙΤ. ***υπαρκτός σοσιαλισμός*** βλ. λ. *σοσιαλισμός*.

ύπαρξη (η) {-ης κ. -άρξεως | -άρξεις, -άρξεων} **1.** η κατάσταση τού υπαρκτού, το να υπάρχει (κάποιος/κάτι): *δεν πιστεύω στην ~ φαντασμάτων* || *ασχολούνται με το ενδεχόμενο τής ~ άλλων κόσμων* || *από πολλούς έχει αμφισβητηθεί η ~ τής ψυχής* ΣΥΝ. υπόσταση, οντότητα ΑΝΤ. ανυπαρξία **2.** (ειδικότ.) η ζωή τού ανθρώπου **3.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο άνθρωπος: *στο υπόγειο ζούσαν πέντε δυστυχισμένες ~ χωρίς καμία άνεση* || *άθλια / αμαρτωλή / χαριτωμένη / τρυφερή ~* || *επαναστατεί όλη μου η ~* (ο εαυτός μου, εγώ ο ίδιος ως συνείδηση) || *τον πλαισίωναν νεαρές ~* (κοπέλες) **4.** ΦΙΛΟΣ. (α) το «είναι» καθ' εαυτό, δηλ. το γεγονός ότι υπάρχουμε, ανεξαρτήτως τής γνώσεως που υπάρχει ή μπορεί να αποκτηθεί από κάποιον (β) το «υπάρχειν» μέσω τής εμπειρίας, δηλ. το συνειδητοποιημένο γεγονός ότι υπάρχουμε, που είτε είναι πραγματικά παρόν στην αντίληψη ή στη συνείδηση τού εγώ είτε γίνεται αντιληπτό ως αντικείμενο αναγκαίας εμπειρίας (γ) η πραγματικότητα που βιώνεται ή βιώθηκε (σε αντίθεση προς το αφηρημένο και το θεωρητικό).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕπαρξις* < αρχ. *ὑπάρχω*].

υπαρξιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ύπαρξη: ~ *πρόβλημα / αδιέξοδο / ανησυχίες / αναζητήσεις / αγωνία* **2.** ΨΥΧΟΛ. (α) ***υπαρξιακό άγχος*** η έντονη ανησυχία που διακατέχει το άτομο για το αν η ζωή έχει νόημα ή για το κατά πόσο είναι σε θέση να εκπληρώσει τους στόχους του (β) ***υπαρξιακή ψυχιατρική*** σχολή τής ψυχιατρικής που προσπαθεί να κατανοήσει μάλλον παρά να θεραπεύσει τις ιδιαιτερότητες τού ατόμου, βοηθώντας το παράλληλα να αποκτήσει επίγνωση και προσανατολισμό στη ζωή του (γ) ***υπαρξιακή ψυχολογία*** σχολή τής ψυχολογίας που βασίζεται στη φιλοσοφία τού υπαρξισμού και δίνει έμφαση στην επίγνωση από το ίδιο το άτομο τού εαυτού του, καθώς και στην ελευθερία επιλογής τού τρόπου ζωής και των μέσων για την αυτοπραγμάτωσή του. — **υπαρξιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. existential].

υπαρξισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. ρεύμα τού 20ού αι., κατά το οποίο η ύπαρξη προηγείται τής ουσίας, οπότε την ύπαρξη και δράση τού ανθρώπου δεν τις καθορίζει η φύση του, αλλά ο ίδιος ο άνθρωπος με τις επιλογές του: *θεολογικός ~* (Κίρκεγκωρ, Γιάσπερς, Μαρσέλ) || *αθεϊστικός ~* (Χάιντεγκερ, Σαρτρ). — **υπαρξιστής** (ο), **υπαρξίατρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. existentialism].

υπαρξιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον υπαρξισμό ή τους υπαρξιστές: ~ *φιλοσοφία / θεωρία*. — **υπαρξιατικ-ά / -ώς** επίρρ.

υπαρχή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αρχή· κυρ. στη ΦΡ. ***εξ υπαρχής*** (*ἐξ ὑπαρχῆς*, Αριστοτ. *Πολιτ.* 1293a 2) (i) από την αρχή: *αυτό πρέπει ~ να θεωρηθεί δεδομένο* ΣΥΝ. εξαρχής (ii) εκ νέου, ξανά: *επανέλαβε ~ το σύνολο τής κατάθεσής του* ΣΥΝ. πάλι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπαρχή* < *ὑπ(ο)-* + *ἀρχή*].

υπαρχηγία (η) [1881] {χωρ. πληθ.} το αξίωμα και η εξουσία τού υπαρχηγού: *ανέλαβε την ~*.

υπαρχηγός (ο/η) [1889] ο πρώτος στην ιεραρχία μετά τον αρχηγό, αυτός που κατέχει την αμέσως κατώτερη θέση μετά τον αρχηγό και τον αναπληρώνει, όταν χρειαστεί, στα καθήκοντά του: ~ *τού επιτελείου / τού κόμματος*.

υπάρχοντα (τα) {υπαρχόντων} όλα όσα έχει κανείς, τα αγαθά που κατέχει, η κινητή και ακίνητη περιουσία του: *στον πόλεμο έχασε όλα τα ~ του* ΣΥΝ. βιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. πληθ. ενεστ. τού ρ. *ὑπάρχω* (βλ.λ.)].

ύπαρχος (ο) {υπάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** ΝΑΥΤ. (α) ο μάχιμος αξιωματικός πολεμικού πλοίου, που κατέχει ιεραρχικά την αμέσως κατώτερη θέση από τον κυβερνήτη τού πλοίου (β) ο μετά τον πλοίαρχο αξιωματικός σε επιβατηγά ή μεγάλα εμπορικά πλοία ● **2.** (στο Βυζάντιο) ο υπεύθυνος τής επιμελητείας τού στρατού σε περίοδο εκστρατείας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπαρχος* < *ὑπ(ο)-* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

υπάρχω ρ. αμετβ. {υπήρξα} **1.** έχω υπόσταση, αποτελώ οντότητα: *υπάρχει θεός;* || *«σκέπτομαι, άρα ~»* (λατ. cogito ergo sum, Καρτέσιος) || *υπάρχει ζωή στον Άρη;* || *δεν υπάρχουν γοργόνες* **2.** ζω, βρίσκομαι εν ζωή: *κάθε οργανισμός, για να υπάρξει, χρειάζεται ορισμένες συνθήκες* **3.** υφίσταμαι κατά συγκεκριμένο τρόπο, έχοντας συγκεκριμένες ιδιότητες: *δεν μπορεί να υπάρξει εκσυγχρονισμός χωρίς ανάπτυξη* || *υπάρχει έρωτας χωρίς πάθος;* || *δεν υπάρχει πια ο ενθουσιασμός που υπήρχε τότε* || *είναι ο καλύτερος υπολογιστής που υπάρχει αυτή τη στιγμή*· ΦΡ. ***υπάρχει τρόπος*** μπορεί να γίνει, γίνεται: ~ *να αγοράσεις κάτι με προκαταβολή και να πληρώσεις με δόσεις;* || *θα ~ να φύγουμε!* **4.** βρίσκομαι (κάπου): *δεν υπήρχε ψυχή στον δρόμο* || *υπάρχει τίποτα* (ενν. *εδώ*) *να φάμε;* || *πού υπάρχει περίπτερο στη γειτονιά;* **5.** (συνήθ. στον αόρ.) διατελώ, φέρω ή χαρακτηρίζομαι από ιδιότητα: *υπήρξε υπουργός τής προηγούμενης κυβέρνησης* || *υπήρξε πάντοτε στοργική μητέρα* **6.** (μτφ.) είμαι σημαντικός, έχω αξία (για κάποιον/κάτι): *δεν υπάρχει πια το παρελθόν για μένα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπάρχω*, αρχική σημ. «αρχίζω, ξεκινώ από την αρχή», < *ὑπ(ο)-* + *ἄρχω*].

υπασπιστήριο (το) [1890] {υπασπιστηρί-ου | -ων} το γραφείο ή η έδρα τού υπασπιστή.

υπασπιστής (ο) {κλητ. υπασπιστά} **1.** αξιωματικός τοποθετημένος ως έμπιστος ακόλουθος ανώτερου στρατιωτικού διοικητή, κυρ. αρχηγού επιτελείου, ο οποίος τις περισσότερες φορές εκτελεί ταυτόχρονα και χρέη γραμματέως: ~ *τού στρατηγού / τού ναυάρχου* **2.** ανώτερος αξιωματικός που έχει τοποθετηθεί κοντά σε ηγεμόνα, αρχηγό κράτους κ.λπ. και τον συνοδεύει τιμητικά στις επίσημες μετακινήσεις του: ~ *τού βασιλιά*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπασπιστής*, αρχική σημ. «οπλοφόρος, ο οποίος κρατούσε την ασπίδα αξιωματούχου», < *ὑπασπίζω* < *ὑπ(ο)-* + *ἀσπίζω* (< *ἀσπίς, -ίδος*)].

υπαστυνόμος (ο/η) [1833] αξιωματικός τής Ελληνικής Αστυνομίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπατεία (η) [μτγν.] {υπατειών} ΙΣΤ. **1.** (στην αρχαία Ρώμη) το αξίωμα και η εξουσία τού υπάτου: *η ~ τού Κικέρωνα* **2.** (συνεκδ.) η θητεία τού υπάτου, το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είχε διατελέσει κανείς ύπατος: *η ~ του υπήρξε ένδοξη* ● **3.** (στη Γαλλία κατά την περίοδο τής Γαλλικής Επανάστασης) η ανώτατη εξουσία η οποία διαδέχθηκε το Διευθυντήριο και την οποία ασκούσαν τρεις ισχυροί άνδρες (ύπατοι), ένας από τους οποίους ήταν ο Ναπολέων Βοναπάρτης.

υπατεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {υπάτευσα} (λόγ.) είμαι ύπατος, κατέχω το αξίωμα και ασκώ την εξουσία τού υπάτου.

Υπάτη (η) πόλη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φθιώτιδας, γνωστή για τα ιαματικά λουτρά της.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο (< αρχ. επίθ. *ὕπατος*), που οφείλεται στην εξέχουσα θέση τής πόλεως στη Β. πλευρά τής Οίτης, όπου δέσποζε ως έδρα των Αιτωλών. Η μεγάλη σπουδαιότητά της διατηρήθηκε κατά τη Φραγκοκρατία, οπότε έλαβε το όνομα La Patria, ενώ οι Τούρκοι την αποκαλούσαν Patracik «μικρή Πάτρα». Επανέκτησε την ονομασία *Υπάτη* το 1836].

ύπατος (ο) {υπάτ-ου | -ων, -ους} **1.** (στην αρχαία Ρώμη) ανώτατος αξιωματικός τής ρωμαϊκής πολιτείας των δημοκρατικών χρόνων, που ασκούσε την εκτελεστική εξουσία και ήταν επί κεφαλής τού στρατού σε περίοδο πολέμου, η δε θητεία του διαρκούσε έναν χρόνο (λατ. consul) **2.** (στο Βυζάντιο) ανώτατος αξιωματούχος, κυρ. τής αυλής, ή και ο ίδιος ο αυτοκράτορας **3.** ανώτατος άρχοντας που ασκούσε την εκτελεστική εξουσία κατά το Σύνταγμα στη Γαλλία κατά την περίοδο πριν από την Πρώτη Αυτοκρατορία (1799-1804): *Ναπολέων Βοναπάρτης, ο πρώτος ~*. — **υπατικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. αρσ. τού αρχ. επιθ. *ὕπατος* (βλ.λ.). Στη σημ. τού Ρωμαίου αξιωματούχου αποδίδει το λατ. consul].

ύπατος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο ανώτατο επίπεδο, που υπερέχει όλων των άλλων· αυτός που είναι ο πιο σημαντικός από όλους: ~ *αρχηγός / αρμοστής* || *έφθασε στα ~ αξιώματα τής πολιτείας* **2.** ***Ύπατη Αρμοστεία τού Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες*** οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών που ιδρύθηκε το 1951, εδρεύει στη Γενεύη και έχει ως αποστολή της την προάσπιση των δικαιωμάτων των προσφύγων και την επίλυση των κυριοτέρων προβλημάτων τους (σίτιση, περίθαλψη κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπατος* (με παραγ. επίθημα -ατος, πβ. κ. *ἔσχ-ατος, δέκ-ατος*), από το θ. των προθ. *ὑπό, ὑπέρ* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με σανσκρ. upama, λατ. summus / supremus].

υπάχθηκα ρ. ▸ υπάγω

Υ.Π.Γ.Π. (η) Υπηρεσία Προστασίας Γεωργικών Προϊόντων.

ΥΠ.Δ.Ε. (το) Υπουργείο Δημοσίων Έργων.

ΥΠ.Ε.Α. (η) Υπηρεσία Εθνικής Ασφάλειας.

υπέβαλα ρ. → υποβάλλω

υπεβλήθη ρ. ▸ υποβάλλω

υπεγγύηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) εγγύηση που παρέχεται επιπροσθέτως στον δανειστή για μεγαλύτερη εξασφάλισή του: *για να δανείσω τέτοιο ποσόν, χρειάζομαι και ~*.

υπέγγυος, -ος, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που εγγυάται, που παρέχει εγγύηση για την εκπλήρωση υποχρεώσεως ΣΥΝ. εγγυητής **2.** (για πράγματα) αυτός που εκχωρείται ή χρησιμεύει ως εγγύηση για την εκπλήρωση υποχρεώσεως: *υπέγγυοι πρόσοδοι* (οι πρόσοδοι που παραχωρούνται διά νόμου από το κράτος ως εγγύηση για τη λήψη δανείου από το εξωτερικό). — **υπεγγύως** επίρρ., **υπεγγυότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέγγυος* < *ὑπ(ο)-* + *-έγγυος* < *ἐγγύη* (βλ. κ. *ἐγγυῶμαι*)].

ΥΠ.Ε.Δ.Α. (η) Υπηρεσία Ελέγχου Διακινήσεως Αγαθών.

υπέδαφος (το) [1880] {υπεδάφους | χωρ. πληθ.} στερεό συμπαγές στρώμα τού ανώτερου φλοιού τής Γης, που βρίσκεται σε σχετικά μικρό βάθος κάτω από το (καλλιεργήσιμο) έδαφος: *το πλούσιο σε ορυκτά ~ μιας περιοχής*. — **υπεδαφικός,** -ή, -ό [1896].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-sol].

υπέδειξα ρ. → υποδεικνύω

υπεζωκώς (ο) {υπεζωκότ-ος, -α | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΑΝΑΤ. υμένας που αποτελείται από δύο πέταλα (το περίτονο και το περισπλάχνιο) και επενδύει την εσωτερική επιφάνεια τού θώρακα περιβάλλοντας τους πνεύμονες.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. μτχ. παρακ. τού αρχ. *ὑποζώννυμι* (< *ὑπο-* + *ζώννυμι*, βλ. λ. *ζώνω*), από τη μτγν. φρ. *ὑπεζωκὼς τὰς πλευρὰς* (ενν. *ὑμήν*)].

ΥΠ.ΕΘ.Α. (το) Υπουργείο Εθνικής Άμυνας.

ΥΠ.ΕΘ.Ο. (το) Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

υπεισέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) το να υπεισέρχεται κάτι κάπου: *η ~ αστάθμητων παραγόντων στην απόφασή τους* ΣΥΝ. εισχώρηση, παρεμβολή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπεισέλευσις* < *ὑπ(ο)-* + *εἰσέλευσις* «είσοδος, άφιξη». Ο τ. εκφράζει τη ρηματική ενέργεια τού ρ. *ὑπεισέρχομαι*].

υπεισέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {υπεισήλθα} (λόγ.) **1.** προχωρώ εις βάθος, ασχολούμενος (με μια υπόθεση), εμπλέκομαι σε (κάτι): *μην υπεισέρχεσαι ποτέ στις σχέσεις ενός ζευγαριού || είναι ανώφελο να υπεισέλθουμε τώρα σε λεπτομέρειες* ΣΥΝ. εισχωρώ, εισδύω **2.** (μτφ.) επηρεάζω έμμεσα: *στη λήψη τής απόφασης υπεισέρχονται ποικίλοι παράγοντες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μπαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεισέρχομαι* < *ὑπ(ο)-* + *εἰσέρχομαι*].

υπέκειτο ρ. ▸ υπόκειμαι

υπεκκαίω ρ. μετβ. {κυρ. στον ενεστ.} (λόγ.) υποδαυλίζω, υποκινώ υποθάλποντας, ενθαρρύνοντας (την εκδήλωση δυσάρεστων καταστάσεων): *η συγκεκριμένη εφημερίδα υπεκκαίει με τα άρθρα της το μίσος και τον φανατισμό* ΣΥΝ. διεγείρω, εξάπτω ΑΝΤ. κατασιγάζω, κατευνάζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπεκκαίω* < *ὑπ(ο)-* + *ἐκ-* + *καίω*].

υπεκμισθώνω ρ. μετβ. [1891] {υπεκμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} μισθώνω περαιτέρω σε τρίτο πρόσωπο πράγμα το οποίο κατέχω ως μισθωτής: *~ σπίτι / έπιπλα* ΣΥΝ. υπενοικιάζω. — **υπεκμίσθωση** (η) [1840].

υπεκμισθωτής (ο) [1891], **υπεκμισθώτρια** (η) {υπεκμισθωτριών} πρόσωπο που υπεκμισθώνει (κάτι): *~ δωματίου* ΣΥΝ. υπενοικιαστής.

υπεκφεύγω ρ. αμετβ. {υπεξέφυγα} (λόγ.) αποφεύγω να αντιμετωπίσω (κάτι) ευθέως: *μην προσπαθείς να υπεκφύγεις, θέλω να μου απαντήσεις οπωσδήποτε* ΣΥΝ. ξεγλιστρώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεκφεύγω* < *ὑπ(ο)-* + *ἐκ-* + *φεύγω*].

υπεκφυγή (η) [μτγν.] (συνήθ. στον πληθ.) η έντεχνη αποφυγή ρητής δήλωσης ή απάντησης, ελιγμός στον λόγο, προκειμένου να αποφύγει κανείς κάτι: *άσε τις ~ και τις δικαιολογίες και μίλα καθαρά.*

Υ.Π.Ε.Ν. (η) Υπηρεσία Προστασίας Εθνικού Νομίσματος.

υπενάντιος, -α (λόγ. -ία), **-ο** [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που έχει αντίθετες ιδιότητες με (κάποιον/κάτι) ή/και βρίσκεται σε σχέση ανταγωνισμού με αυτό(ν) **2.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***υπεναντίες κρίσεις*** κρίσεις με αντίθετο περιεχόμενο, από τις οποίες η μία είναι μερικώς καταφατική και η άλλη μερικώς αποφατική και είτε είναι και οι δύο αληθείς είτε είναι η μία αληθής και η άλλη ψευδής, λ.χ. *«μερικοί δημοσιογράφοι είναι αντικειμενικοί»* και *«μερικοί δημοσιογράφοι δεν είναι αντικειμενικοί».* — **υπεναντιότητα** (η) [μτγν.].

υπενδύτης (ο) {υπενδυτών} (λόγ.) **1.** εσωτερικό ένδυμα, εσώρουχο **2.** (κατ' επέκτ.) κοντό, ελαφρό πανωφόρι χωρίς μανίκια, που φοριέται συνήθ. πάνω από το πουκάμισο και μέσα από το σακάκι ή τη ζακέτα ΣΥΝ. γιλέκο ● **3.** ΒΟΤ. η επιδερμίδα που καλύπτει τα σποριάγγεια ορισμένων φυτών (λ.χ. των διαφόρων ειδών φτέρης), για να τα προφυλάξει από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπενδύτης* < *ὑπενδύω* < *ὑπ(ο)-* + *ἐνδύω*].

υπενδύω ρ. μετβ. {υπενέδυσα, υπενδεδυμένος} (για ένδυμα) επενδύω εσωτερικά, φοδράρω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπενδύω* < *ὑπ(ο)-* + *ἐνδύω*].

υπενθυμίζω ρ. μετβ. [1813] {υπενθύμισα} κάνω (κάποιον) να θυμηθεί (κάτι), φέρνω (κάτι) πάλι στη μνήμη (κάποιου): *σου ~ ότι αύριο λήγει η προθεσμία υποβολής αιτήσεων || υπενθύμισέ μου να της τηλεφωνήσω απόψε* ΣΥΝ. ξαναθυμίζω. — **υπενθύμιση** (η) [1856].

υπενοικιάζω ρ. μετβ. [1854] {υπενοικίασ-α, -τηκα, -μένος} νοικιάζω, εκμισθώνω (σε κάποιον κάτι), που έχω ο ίδιος νοικιάσει από τρίτο: *~ δωμάτιο / σπίτι* ΣΥΝ. υπεκμισθώνω. — **υπενοικίαση** (η) [1854].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-louer].

υπενοικιαστής (ο) [1833], **υπενοικιάστρια** (η) {υπενοικιαστριών} πρόσωπο που υπενοικιάζει, που υπεκμισθώνει (κάτι): *~ σπιτιού* ΣΥΝ. υπεκμισθωτής.

υπενωμοτάρχης (ο) [1833] {κλητ. υπενωμοτάρχα | υπενωμοταρχών} (παλαιότ.) υπαξιωματικός τής πρώην Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

ΥΠ.ΕΞ. (το) Υπουργείο Εξωτερικών.

υπεξάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπεξήγαγα} (λόγ.) εξάγω (κάτι) κρυφά, αφαιρώ (κάτι) λαθραία: *~ έγγραφο* (βλάπτω ή καταστρέφω σκοπίμως έγγραφο, που δεν ανήκει εξ ολοκλήρου ή εν μέρει σε εμένα, θίγοντας το συμφέρον άλλου). — **υπεξαγωγή** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.*

υπεξαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η ιδιοποίηση ή κλοπή (ξένου κινητού πράγματος) από το πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί η φύλαξή του: *ο ταμίας τής τράπεζας κατηγορήθηκε για ~ χρημάτων || ~ ομολόγων / χρεωγράφων* **2.** ΝΟΜ. έγκλημα κατά τής ιδιοκτησίας, το οποίο συνίσταται στην παράνομη ιδιοποίηση ξένου (ολικά ή εν μέρει) κινητού πράγματος, το οποίο ο δράστης έχει στην κατοχή του. — **υπεξαιρέτης** (ο) [1840], **υπεξαιρώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπεξαίρεσις* < αρχ. *ὑπεξαιρῶ (-έω)* < *ὑπ(ο)-* + *ἐξ* + *αἱρῶ* (βλ. λ. *εξαιρώ*)].

υπεξούσιος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που δεν είναι ανεξάρτητος, που υπόκειται στην εξουσία άλλου: *~ μέλος οικογένειας* ΣΥΝ. εξαρτημένος ΑΝΤ. αυτεξούσιος, ανεξάρτητος **2.** ΝΟΜ. (για ανήλικο τέκνο) αυτός που βρίσκεται υπό την κηδεμονία των γονέων του. — **υπεξουσιότητα** (η) [μεσν.].

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (το) Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

υπέρ πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** υπεράσπιση / υποστήριξη, ωφέλεια, ευεργεσία (+γεν.): *ο βουλευτής εκφράστηκε ~ τής απλής αναλογικής || αγώνας ~ βωμών και εστιών* (για τα όσια και τα ιερά τής πατρίδας) *|| έπεσε μαχόμενος ~ πίστεως και πατρίδος || έρανος ~ των τυφλών / των σεισμοπαθών / των καρκινοπαθών || ο βασιλιάς παραιτήθηκε ~ τού γιου του* ΑΝΤ. κατά, εναντίον· ΦΡ. (α) ***τάσσομαι / είμαι υπέρ*** υιοθετώ και υποστηρίζω κάτι, ασπάζομαι κάτι: *τάχθηκε ~ τής κατάργησης τού ισχύοντος νόμου* (β) ***τα υπέρ και τα κατά*** τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα, τα συν και τα πλην: *πρέπει με προσοχή να εξετάσεις ~ αυτής τής άποψης* **2.** υπέρβαση (ποσού) (πάνω ή/και πέρα από) (+αιτ.): *συγκεντρώθηκαν ~ τους χίλιους*· ΦΡ. ***υπέρ το δέον*** παραπάνω από το κανονικό, παραπάνω από αυτό που πρέπει: *είναι ~ αυστηρός με τα παιδιά του.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δέων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρ* < Ι.Ε. *uper(i) «άνω, προς τα πάνω», πβ. σανσκρ. upari, λατ. super (> γαλλ. sur, ισπ. sobre), αρμ. ver, αρχ. γερμ. ubir (> γερμ. über), αγγλ. upper, over κ.ά. Ομόρρ. *ὑπό* (βλ.λ.). Η σημ. τής πρόθ. *ὑπέρ* προήλθε από τη χρήση της στη δήλωση μιας κίνησης από κάτω προς τα πάνω].

υπερ- κ. **υπέρ-** [αρχ.] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται πάνω ή πέρα από κάτι: *υπέρ-γειος, υπέρ-θυρο, υπερ-πόντιος* **2.** υπερβολή, υπέρβαση ορίων: *υπέρ-βαρος, υπέρ-ηχος, υπερ-άνθρωπος, υπερ-κόσμιος, υπερ-βάλλω* **3.** εξουδετέρωση δυσχερειών, κατανίκηση αντιπάλων κ.λπ.: *υπερ-πηδώ, υπερ-νικώ* **4.** επικράτηση, εξασφάλιση υπεροχής: *υπερ-ισχύω, υπερ-έχω, υπερ-οπλία* **5.** μεγάλο βαθμό: *υπερ-αγαπώ, υπερ-προστασία, υπερ-πλήρης, υπέρ-λαμπρος, υπερ-αφθονία* || (και σε ελληνογενείς ξένους επιστημονικούς όρους) *υπερ-αιμία, υπερ-τροφία, υπερ-αισθησία* κ.λπ. **6** εκδήλωση υποστήριξης, υπεράσπισης, παροχή βοήθειας κ.λπ.: *υπερ-ασπίζομαι* **7.** ΧΗΜ. την ύπαρξη σε χημική ένωση ηλεκτραρνητικού στοιχείου (κυρ. οξυγόνου) σε αναλογία μεγαλύτερη από αυτή που καθορίζει ο συνήθης αριθμός οξείδωσής του: *υπερ-οξίδιο τού υδρογόνου / τού σιδήρου.*

υπεράγαθος, -η, -ο [μτγν.] πάρα πολύ αγαθός, αυτός που είναι απόλυτα αγαθός, αγαθότατος: *ο ~ Θεός* ΣΥΝ. πανάγαθος ΑΝΤ. κάκιστος, φαυλότατος.

υπεράγαν επίρρ. (αρχαιοπρ.) υπέρμετρα, υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπέραγαν* < *ὑπέρ* + *ἄγαν* (βλ.λ.)].

υπεραγαπητός, -ή, -ό [1835] πάρα πολύ, υπερβολικά αγαπητός.

υπεραγαπώ [αρχ.] (κ -άω) ρ. μετβ. {υπεραγαπάς... | υπεραγάπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} αγαπώ σε υπερβολικό βαθμό: *ο παππούς υπεραγαπά τα εγγόνια του* ΣΥΝ. λατρεύω ΑΝΤ. μισώ.

υπεραγορά (η) μεγάλο κατάστημα στο οποίο προσφέρεται μεγάλη ποικιλία προϊόντων προς πώληση: *~ τροφίμων / ηλεκτρικών ειδών* ΣΥΝ. σούπερ-μάρκετ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. super market].

υπεραγώγιμος, -η, -ο ΦΥΣ. (για αγωγό) αυτός που παρουσιάζει μηδενική αντίσταση στη διέλευση ηλεκτρικού φορτίου μέσα από αυτόν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superconductive].

υπεραγωγιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η ιδιότητα αγωγού να παρουσιάζει μηδενική αντίσταση στη διέλευση ηλεκτρικού φορτίου μέσα από αυτόν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superconductivity].

υπεραγωγός (ο) ΦΥΣ. (ως χαρακτηρισμός) υλικό που παρουσιάζει την ιδιότητα τής υπεραγωγιμότητας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superconductor].

υπεραερισμός (ο) ΙΑΤΡ. η αύξηση τής ανταλλαγής των αερίων ανάμεσα στις κυψελίδες και στα τριχοειδή αγγεία των πνευμόνων, η οποία είναι είτε φυσιολογική (λ.χ. σε περίπτωση έντονης μυϊκής εργασίας) είτε παθολογική (λ.χ. όταν σημειώνεται έλλειψη οξυγόνου) είτε προκλητή για θεραπευτικούς σκοπούς (στην αναισθησιολογία).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hyperventilation (νόθο σύνθ.)].

υπεραθλητής (ο), **υπεραθλήτρια** (η) {υπεραθλητριών} αθλητής / αθλήτρια που πετυχαίνει εντυπωσιακές επιδόσεις ή ασυνήθιστα πολλές νίκες: *ένας ~ με τρία χρυσά μετάλλια στους τελευταίους Ολυμπιακούς Αγώνες || οι ~ τού δεκάθλου.*

υπεραιμία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τής ποσότητας τού αίματος στην κυκλοφορία οργάνου ή τμήματος οργάνου τού σώματος, η οποία οφείλεται συνήθ. σε διαστολή των αρτηριών ή στην ύπαρξη εμποδίων κατά την εκροή τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperhémie].

υπεραιμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπεραιμία: *~ σύμπτωμα* **2.** αυτός που παρουσιάζει υπεραιμία ή πάσχει από υπεραιμία: *~ πνεύμονας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperhémique].

υπεραίρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) επαίρομαι, υπερηφανεύομαι: *υπεραίρεται για τις ακαδημαϊκές του επιδόσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεραίρω / -ομαι* «υψώνω / -ομαι πάνω από κάτι άλλο» < *ὑπερ-* + *αἴρω* (βλ.λ.). Η σημερινή χρήση τού μέσ. τ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. (Β' *Κορινθ.* 12, 7: *ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί*)].

υπεραισθησία (η) [1819] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. αυξημένη ευαισθησία τού δέρματος ή των βλεννογόνων ως προς τα αισθητικά ερεθίσματα, κυρ. τής αφής **2.** ΨΥΧΟΛ. η τάση τού υποκειμένου να αισθάνεται κάθε μεταβολή στο περιβάλλον του ως κάτι που το αφορά ιδιαιτέρως και μάλιστα αρνητικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperesthésie].

υπεραισθητικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπεραισθησία: *~ φαινόμενο / σύμπτωμα* **2.** αυτός που πάσχει από υπεραισθησία: *~ άτομο / δέρμα.*

υπεραισθητός, -ή, -ό [1876] αυτός που βρίσκεται πέρα από τον αισθητό κόσμο, που δεν είναι προσιτός στις αισθήσεις, αλλά συλλαμβάνεται μόνο με τον νου, τη σκέψη: *~ πραγματικότητα / ον / αξία.*

υπεραισιόδοξος, -η, -ο [1890] αυτός που είναι υπερβολικά αισιόδοξος: ~ *προβλέψεις.* — **υπεραισιόδοξα** επίρρ., **υπεραισιοδοξία** (η).

υπεραιωνόβιος, -α, -ο αυτός τού οποίου η ηλικία ξεπερνάει τα εκατό χρόνια (έναν αιώνα): ~ *πλάτανος / πεύκο.*

υπερακοντίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερακόντισ-α, -τηκα / -θηκα} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ρίχνω το ακόντιο μακρύτερα από τον στόχο, ξεπερνώ όλους τους άλλους ακοντιστές **2.** (μτφ.) επιτυγχάνω καλύτερες επιδόσεις (σε κάτι από άλλον / άλλους), συναγωνίζομαι (άλλους σε κάτι) ξεπερνώντας τους: *υπερακόντισε όλους τους προηγούμενους ομιλητές σε εθνική έπαρση* || (μτφ.) *«τα λόγια τής αγάπης υπερακοντίζουνε καμιά φορά το ίδιο το αίσθημα...»* (Ρ. Γαλανάκη) || (μεσοπαθ.) *«φέτος θα υπερακοντισθούν οι στόχοι τού προϋπολογισμού»* (εφημ.) ΑΝΤ. υπολείπομαι, υστερώ. — **υπερακόντιση** (η) [1897].

υπεράκτιος, -α, -ο ΟΙΚΟΝ. ***υπεράκτια εταιρεία*** εταιρεία που δραστηριοποιείται σε διαφορετική χώρα από αυτή στην οποία εδρεύει για λόγους μειωμένης φορολόγησης, λιγότερων ελέγχων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *-άκτιος* < *ακτή*, απόδ. τού αγγλ. off-shore (company)].

υπεραμύνομαι ρ. μετβ. αποθ. {υπεραμύνθηκα} (λόγ.) (+γεν.) παρέχω την υποστήριξή μου σε (κάποιον/κάτι), αγωνίζομαι για να (τον/το) προστατεύσω: *στη συνέντευξή του ο πρώην πρωθυπουργός υπεραμύνθηκε τής πολιτικής του* || *ο αντιπρόσωπός μας υπεραμύνθηκε των εθνικών μας συμφερόντων* ΣΥΝ. υπερασπίζω, προασπίζω ΑΝΤ. αντιμάχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

υπερανάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η ανάληψη μετρητών από τραπεζικό λογαριασμό που υπερβαίνει το επιτρεπτό όριο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. overdraft].

υπεραναπλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΨΥΧΟΛ. μηχανισμός άμυνας τού Εγώ, που χαρακτηρίζεται από υπερβολή στη διόρθωση ή στην αναπλήρωση αδυναμίας ή ελαττώματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. supercompensation].

υπεραναπτυσσόμενος, -η, -ο [1847] αυτός που αναπτύσσεται με ρυθμούς που ξεπερνούν τον συνήθη ή τον μέσο όρο.

υπεράνθρωπος (ο) {υπερανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** ο ανώτερος, ο ιδανικός άνθρωπος: *ο ~ τού Νίτσε* (ο υποθετικός τύπος τού ιδανικού ανθρώπου, ο οποίος υπερέχει ως προς τη δύναμη τής σκέψης και τής θέλησης και προς τον οποίο οφείλει να τείνει η ανθρωπότητα) **2.** άνθρωπος με υπερφυσικές ικανότητες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Übermensch (σημ. 1), αγγλ. superman (σημ. 2)].

υπεράνθρωπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ξεπερνά τον άνθρωπο, που υπερβαίνει την ανθρώπινη φύση, τα μέτρα και τους περιορισμούς της: ~ *προσπάθεια / κατόρθωμα / επίτευγμα* ΣΥΝ. υπερφυσικός ΑΝΤ. ανθρώπινος **2.** ***υπεράνθρωπος*** (ο) βλ.λ. — ***υπεράνθρωπα*** επίρρ.

υπεράνω επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) (+γεν.) **1.** πάνω από, ψηλότερα από (κάτι): *~ τής κοιλάδας των Τεμπών υψώνεται η Όσσα* ΑΝΤ. υποκάτω **2.** σε θέση υψηλότερη, σημαντικότερη (από κάτι): *εγώ θέτω την αξιοπρέπειά μου ~ κάθε συμφέροντος* || *«υπενθύμισε ότι στη δημοκρατία δεν υπάρχει δύναμη ~ τού Κοινοβουλίου»* (εφημ.)· ΦΡ. ***είμαι υπεράνω (κάποιου πράγματος)*** (i) αδιαφορώ για (κάτι), δεν δίνω (σε αυτό) τη σημασία που του δίνουν οι άλλοι: *ο άνθρωπος αυτός είναι υπεράνω χρημάτων* || (κ. χωρ. γεν.) *δεν δίνει σημασία στα λεφτά· είναι υπεράνω* (ii) δεν στρέφεται προς εμένα (κάτι), δεν με αγγίζει: *είναι πρόσωπο υπεράνω κριτικής / πάσης υποψίας.*

υπεραξία (η) [1865] {χωρ. πληθ.} **1.** η επιπλέον αξία, αυτή που υπολογίζεται πέρα από την αρχική εκτίμηση πράγματος· ΟΙΚΟΝ. **2.** (κατά τη μαρξιστική θεωρία) η διαφορά μεταξύ τής αξίας των αγαθών, των προϊόντων που παράγονται και τής αμοιβής των βιομηχανικών εργατών, δηλ. τής εργατικής δύναμης που απαιτείται για την παραγωγή τους, διαφορά που καρπώνεται ο κεφαλαιοκράτης: *απόλυτη ~* (ως αποτέλεσμα τής επιμήκυνσης τού ωραρίου εργασίας τού εργάτη, πέρα από τον χρόνο που είναι κοινωνικά απαραίτητος για την εξασφάλιση τής διαβίωσης και τής αναπαραγωγής του) || *σχετική ~* (ως αποτέλεσμα τής εντατικοποίησης τής εργασίας ή τής αύξησης τής παραγωγικότητας τού εργάτη) **3.** κάθε αύξηση τής τιμής, δηλ. τής αξίας ενός αγαθού, η οποία προκύπτει χωρίς δαπάνη τού ιδιοκτήτη, όπως λ.χ. η αύξηση τής αξίας ακινήτου κοντά στο οποίο εκτελέστηκαν έργα κοινής ωφελείας, αγροτεμαχίου που εντάχθηκε στο σχέδιο πόλεως, παλαιού αντικειμένου λόγω συλλεκτικών τάσεων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Mehrwert].

υπεράξιος, -α, -ο [μτγν.] πάρα πολύ άξιος: *είναι ~ για τη θέση τού υπουργού / τού γραμματέως* ΣΥΝ. πανάξιος ΑΝΤ. ανάξιος.

υπεραπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. **1.** η απασχόληση (κάποιου) στην παραγωγική διαδικασία πέρα από ό,τι ορίζεται ως κανονικό ή επιτρεπτό **2.** η χρησιμοποίηση εργαζομένων στην εκτέλεση έργου πέρα από όσο είναι αναγκαίο, λ.χ. ως μέτρο αντιμετώπισης τής ανεργίας **3.** η κατάσταση κατά την οποία εισέρχονται στην αγορά εργασίας λιγότερα πρόσωπα από όσα χρειάζονται για την κάλυψη των υπαρχουσών ελλείψεων, με αποτέλεσμα οι ήδη εργαζόμενοι να απασχολούνται περισσότερο από το κανονικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overemployment].

υπεραπλουστεύω ρ. μετβ. {υπεραπλούστευ-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) να μοιάζει ή να φαίνεται υπερβολικά απλό, περισσότερο από όσο πράγματι είναι· απλουστεύω σε πολύ μεγάλο βαθμό: *στην προσπάθειά του να γίνεται κατανοητός, συχνά υπεραπλουστεύει τα θέματα.* — **υπεραπλούστευση** (η), **υπεραπλουστευτικός,** -ή, -ό, **υπεραπλουστευτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απλουστεύω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. oversimplify].

υπεράριθμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που υπερβαίνει τον συνήθη ή τον προκαθορισμένο αριθμό, που πλεονάζει: *οι ~ υπάλληλοι θα μεταταχθούν σε άλλες υπηρεσίες.*

υπεραρκετός, -ή, -ό αυτός που είναι περισσότερο από αρκετός, που αρκεί και με το παραπάνω, που φθάνει και περισσεύει: *τα χρήματα που βγάζει είναι ~ για να καλύψουν τις ανάγκες του* || *η ποσότητα αυτή είναι ~* ΣΥΝ. υπεράφθονος ΑΝΤ. λιγοστός, ανεπαρκής. — **υπεραρκετά** επίρρ.

υπερασπίζω ρ. μετβ. {υπεράσπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** είμαι υπέρμαχος (κάποιου), προσφέρω προστασία ή έμπρακτη υποστήριξη (σε κάποιον/κάτι), αγωνίζομαι για να απομακρύνω κινδύνους, επιβουλές κ.λπ. (από κάποιον/κάτι): *υπερασπίσαμε την πατρίδα μας κατά των εχθρών της / τα εθνικά μας συμφέροντα* || *θα υπερασπιστώ τις ιδέες μου / την τιμή μου / τις αρχές μου / τους φίλους μου / τα δικαιώματά μου ό,τι κι αν γίνει* || *υπερασπίζεται με σθένος τα δικαιώματα των μεταναστών / των μαύρων / των μειονοτήτων* ΣΥΝ. προστατεύω, υποστηρίζω, υπεραμύνομαι ΑΝΤ. διώκω **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. συνηγορώ για (κάποιον) στο δικαστήριο, είμαι συνήγορος ή ενεργώ ως συνήγορος (κάποιου): *τον υπερασπίζει ικανότατος δικηγόρος.* Επίσης ***υπερασπίζομαι.*** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερασπίζω* < *ὑπερ-* + *ἀσπίζω* «προστατεύω» < *ἀσπίς, -ίδος*].

υπεράσπιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να υπερασπίζεται κανείς κάτι, η έμπρακτη προστασία και υποστήριξη: *η ~ τής πατρίδας / των συνόρων* || *η ~ των οικονομικών μεταρρυθμίσεων* || *δεν έχω να πω τίποτα προς ~ μου* || *~ των αξιών / των ιδεών κάποιου* ΣΥΝ. προάσπιση, προστασία ΑΝΤ. δίωξη **2.** ΝΟΜ. η συνηγορία στο δικαστήριο: *η ~ του δεν θα είναι καθόλου εύκολη υπόθεση* || *συνήγορος / μάρτυρας υπεράσπισης* **3.** (συνεκδ.) ο/η συνήγορος ή η ομάδα των συνηγόρων που υπερασπίζονται κατηγορούμενο: *τον λόγο έχει τώρα η ~.*

υπερασπιστής (ο) [μτγν.], **υπερασπίστρια** (η) [μτγν.] {υπερασπιστριών} πρόσωπο που υπερασπίζεται, που προστατεύει ή/και υποστηρίζει (κάποιον/κάτι): *~ των φτωχών και αδυνάτων* || *φανήκατε άξιοι ~ τής πατρίδας* || *~ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. προστάτης, υποστηρικτής, προασπιστής, υπέρμαχος ΑΝΤ. διώκτης.

υπερασπιστικός, -ή, -ό [1812] **1.** ΝΟΜ. αυτός που σχετίζεται με την υπεράσπιση: *ο δικηγόρος του θα κρατήσει αυτή την ~ γραμμή στη δίκη* **2.** αυτός που αποσκοπεί στην υπεράσπιση κάποιου: *~ λόγια.* — **υπερασπιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

υπεραστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται, γίνεται ή εκτείνεται πέρα από τα όρια τής πόλης, στα περίχωρα ή στις μακρινές περιοχές, κατ' αντιδιαστολή προς τον αστικό: *~ συγκοινωνία / σιδηρόδρομος* **2.** (ειδικότ.) ***υπεραστικό*** (το) (α) λεωφορείο που εκτελεί δρομολόγια εκτός τού αστικού δικτύου, σε άλλες πόλεις (β) τηλεφωνική συνδιάλεξη μεταξύ συνδρομητών που βρίσκονται σε διαφορετικές πόλεις: *πήρε δύο ~ από την Πάτρα, στην Αθήνα και στα Χανιά.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interurban].

υπεραστισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. η υπερδιόρθωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Überurbanismus].

υπερασφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΝΟΜ. **1.** (στο Ιδιωτικό Δίκαιο) ασφάλιση κατά την οποία το ασφαλιστικό ποσό είναι μικρότερο από την ασφαλιστική αξία **2.** (στο Ναυτικό Δίκαιο) η ασφάλιση πλοίου ή εμπορεύματος για ποσό μεγαλύτερο από την πραγματική αξία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overinsurance].

υπερατλαντικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που βρίσκεται πέραν τού Ατλαντικού Ωκεανού, στην αμερικανική ακτή τού Ατλαντικού Ωκεανού: *οι ~ μας σύμμαχοι* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον διάπλου ή τη σύνδεση περιοχών εκατέρωθεν τού Ατλαντικού Ωκεανού: *~ πτήση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transatlantique (νόθο σύνθ.)].

υπερατομικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται έξω ή πέρα από το άτομο, που δεν εξαρτάται από τη βούληση τού ατόμου, κατ' αντιδιαστολή προς τον ατομικό, τον προσωπικό: *~ προσπάθεια / αξία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superindividual].

υπεραυξάνω ρ. μετβ. [μτγν.] {υπεραύξη-σα, -θηκα, -μένος} αυξάνω (κάτι) υπέρμετρα, κάνω (κάτι) να λάβει υπερβολικές διαστάσεις: *η πολιτική αυτή υπεραυξάνει τα ελλείμματα* || (μεσοπαθ.) *τα αποθέματα νερού υπεραυξήθηκαν φέτος* ΑΝΤ. ελαχιστοποιώ. — **υπεραύξηση** (η) [μτγν.].

υπεραυτόματος, -η, -ο (για μηχάνημα, συσκευή κ.λπ.) αυτός που λειτουργεί με μεγάλο βαθμό αυτοματισμού: *~ πλυντήριο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superautomatic].

υπεραφθονία (η) {χωρ. πληθ.} πολύ μεγάλη αφθονία, ποσότητα πράγματος που φθάνει και περισσεύει: *~ φρούτων / κρέατος στην αγορά* || *η εποχή μας χαρακτηρίζεται από ~ αγαθών* ΣΥΝ. υπερεπάρκεια. — **υπεράφθονος,** -η, -ο [1766], **υπεραφθονώ** ρ. [1865] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surabondance].

υπερβαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερέβην, -ης, -η..., μτχ. υπερβάς, -άσα, -άν} (λόγ.) **1.** περνώ πάνω από (κάτι), ξεπερνώ (φυσικό εμπόδιο): *~ τον λόφο / το όρος* **2.** ξεπερνώ (κάτι), φθάνω πέρα από (τοπικό, χρονικό, ποσοτικό ή άλλο όριο): *ο παππούς έχει υπερβεί τα ενενήντα* || *πήρα κλήση, διότι υπερέβην το όριο ταχύτητας* || *ευτυχώς, το πρόστιμο δεν υπερβαίνει τις δέκα χιλιάδες δραχμές* || *παρακαλούνται οι ομιλητές να μην υπερβαίνουν τον καθορισμένο χρόνο* ΑΝΤ. υπολείπομαι **3.** είμαι ή γίνομαι ανώτερος από (κάποιον/κάτι), φθάνω σε υψηλότατο σημείο: *η επιτυχία τού βιβλίου υπερέβη κάθε προσδοκία* || *αισθάνομαι ότι το έργο αυτό υπερβαίνει τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ. ξεπερνώ ΑΝΤ. μειονεκτώ, υστερώ, υπολείπομαι **4.** (ειδικότ.) ξεπερνώ (τα επιτρεπόμενα όρια), φθάνω σε (απαράδεκτα σημεία): *η συμπεριφορά του υπερέβη τα εσκαμμένα* || *η αναίδειά της υπερβαίνει κάθε όριο.*

υπερβαλλόντως επίρρ. (λόγ.) σε πολύ μεγάλο βαθμό, καθ' υπερβολήν: *εκφράστηκε ~ κολακευτικά για την πολιτική τής κυβέρνησης*

ΣΥΝ. υπέρμετρα. υπερβολικά ΑΝΤ. ελάχιστα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερβαλλόντως* < *ὑπερβάλλων*, *-οντος* (μτχ. ενεστ. τού ρ. *ὑπερβάλλω*) + επιρρ. κατάλ. *-ως*].

υπερβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπερέβαλα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) είμαι ή γίνομαι ανώτερος από (κάποιον), πλεονεκτώ έναντι (κάποιου) ως προς κάτι: *υπερέβαλε όλους τους συναδέλφους του σε παραγωγικότητα* ΣΥΝ. ξεπερνώ, υπερβαίνω, υπερτερώ ΑΝΤ. υστερώ, μειονεκτώ, υπολείπομαι· ΦΡ. ***υπερβάλλω τον εαυτό μου*** / (λογιότ.) ***ε(μ)αυτόν*** ξεπερνώ τον εαυτό μου (ενεργώντας κατά τρόπο καλύτερο ή χειρότερο από ό.τι θα περίμενε κανείς): *στο τέλος τής προσπάθειας αυτής όλοι υπερέβαλαν εαυτούς εργαζόμενοι εξαντλητικά* ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι υπερβολικός, εμφανίζω τα πράγματα πιο σημαντικά, σοβαρά ή κρίσιμα από ό.τι είναι στην πραγματικότητα, δίνω μεγαλύτερες διαστάσεις στα πράγματα: *μην τον ακούς αυτόν, πάντοτε υπερβάλλει* || *Αλήθεια συνέβησαν αυτά; Μήπως υπερβάλλεις;* ΣΥΝ. (καθημ.) τα παραλέω **3.** (ειδικότ. η μτχ. **υπερβάλλων, -ουσα, -ον**) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή, υπέρμετρος: *υπερβάλλων ενθουσιασμός / ζήλος* || *υπερβάλλον τέλος* (τέλος μεγαλύτερο από το κανονικό ή το νόμιμο).

υπέρβαρος, -η, -ο αυτός που έχει βάρος μεγαλύτερο από το κανονικό (συνήθ. ευφημ. για πρόσ. αντί των *παχύσαρκος, χοντρός*): *βρέθηκε ~ στο ζύγισμα* || *όσοι έχουν ~ αποσκευές στο αεροδρόμιο πληρώνουν ένα επιπλέον ποσό.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overweight].

υπέρβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** το να ξεπερνά κανείς (κάτι), να κινείται πέρα από αυτό, να απομακρύνεται από κάτι: *~ των αντιθέσεων / των παλαιών πολιτικών σχημάτων / των ξεπερασμένων θεσμών* || *η ~ τού μηδενισμού / τού καπιταλισμού / τής κρίσης στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ. ξεπέρασμα **2.** η παραβίαση (καθορισμένου ορίου): *η ~ τού ορίου ταχύτητας* || *σημειώθηκε ~ των εξόδων με βάση τον προϋπολογισμό* **3.** κάθε πράξη που ξεπερνά τα καθορισμένα: *~ δικαιωμάτων / αρμοδιοτήτων / δικαιοδοσίας* || *η Ε.Ε. επιβάλλει πρόστιμα σε περίπτωση υπέρβασης των ποσοστώσεων*· ΦΡ. (α) ***υπέρβαση καθηκόντων*** βλ. λ. *καθήκον* (β) (λόγ.) ***καθ' υπέρβασιν*** υπερβαίνοντας τα συμφωνημένα ή επιτρεπόμενα όρια: *ο υπάλληλός σας ενήργησε ~ των αρμοδιοτήτων του* **4.** η παράβαση των ορίων επιτρεπτής ή επιβαλλόμενης από τον νόμο δράσης ή συμπεριφοράς: *~ πειθαρχικής εξουσίας* (επιβολή ποινών που δεν προβλέπονται από τους νόμους και τους στρατιωτικούς κανονισμούς) **5.** (κυριολ.-σπάν.) το πέρασμα πάνω από (κάτι), η διάβαση φυσικού ή άλλου εμποδίου: *~ όρους.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρβασις* < *ὑπερβαίνω*].

υπερβασία (η) [αρχ.] {υπερβασιών} (λόγ.-σπάν.) η καθ' υπέρβασιν πράξη, παράβαση ορίου, αρχής ή νόμου, κανόνα κ.λπ. ΣΥΝ. υπέρβαση.

υπερβατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπέρβαση: *ενέργεια με υπερβατικό χαρακτήρα, καθώς αίρει παγιωμένες αντιθέσεις ενώνοντας τις ζωντανές δυνάμεις τής κοινωνίας μας* **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τον υπεραισθητό κόσμο, που βρίσκεται έξω από τα όρια τής εμπειρικής γνώσης ή των ερεθισμάτων των αισθήσεων και γίνεται αντιληπτός μόνο με τη νόηση ή τη διαίσθηση: *~ γνώση / συνείδηση / έννοια / κόσμος / εμπειρία* **3.** ***υπερβατικό*** (το) καθετί που υπερβαίνει τα όρια τής εμπειρίας, είναι ανεξάρτητο από τη συνείδηση, απρόσιτο στη γνώση και γίνεται κατανοητό μόνο με τη νόηση **4.** ΜΑΘ. (α) ***υπερβατικός αριθμός*** κάθε πραγματικός αριθμός για τον οποίο δεν υπάρχει πολυώνυμο με ακέραιους συντελεστές που να είναι ρίζα του, π.χ. ο π = 3,141592..., e = 2,71828183... (β) ***υπερβατική εξίσωση*** κάθε μη αλγεβρική εξίσωση (λ.χ. εκθετική, λογαριθμική, τριγωνομετρική κ.ά.). — **υπερβατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερβατικός* «αυτός που σχετίζεται με το υπερβατό σχήμα» < αρχ. *ὑπερβατός* (βλ.λ.). Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. transcendantal].

υπερβατικότητα (η) [1878] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι υπερβατικό **2.** ΘΕΟΛ. θεολογική θεωρία, σύμφωνα με την οποία ο Θεός δεν βρίσκεται μέσα στα δημιουργήματά του ως ζωτική αρχή, αλλά έξω, επέκεινα ή υπεράνω αυτών **3.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία, σύμφωνα με την οποία πίσω από τα αισθητά φαινόμενα κρύβονται διαρκείς και αυθυπόστατες ουσίες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. transendance].

υπερβατισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. **1.** γνωσιολογική αντίληψη που θεωρεί δυνατή μια a priori γνώση και επιχειρεί να προσδιορίσει τις συνθήκες υπό τις οποίες διαμορφώνεται **2.** φιλοσοφικό κίνημα που δημιουργήθηκε στη Νέα Αγγλία τού 19ου αι. και υποστήριξε ότι ολόκληρη η δημιουργία είναι ενιαία, οι άνθρωποι είναι φύσει καλοί και η διαίσθηση αποκαλύπτει τη βαθύτερη αλήθεια των πραγμάτων περισσότερο από τη λογική και την εμπειρία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. transcendentalism].

υπερβατός, -ή, -ό **1.** αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να υπερβεί **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. ***(σχήμα) υπερβατό*** λόγ. σχήμα λόγου κατά το οποίο μία ή περισσότερες λέξεις παρεμβάλλονται ανάμεσα σε δύο όρους, που βρίσκονται σε στενή συντακτική και λογική σχέση στην πρόταση, είτε για προβολή των παρεχόμενων πληροφοριών είτε λόγω τής στενής τους εξάρτησης από τον πρώτο όρο: *ο υπέρ βωμών και εστιών αγώνας* || *η χωρίς σεβασμό στον πολίτη χάραξη πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερβατός* < *ὑπερβαίνω*].

υπερβέβαιος, -η (λόγ. -αία), **-ο** [1844] (εμφατ.) αυτός που είναι απολύτως βέβαιος, που δεν έχει την παραμικρή αμφιβολία για κάτι: *είμαι ~ ότι θα ευοδωθούν τα σχέδιά μας* ΣΥΝ. βεβαιότατος.

υπερβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που προκαλείται στον οργανισμό από λήψη υπερβολικής ποσότητας ορισμένης βιταμίνης για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. hypervitaminosis (νόθο σύνθ.) < hyper (< *υπερ-*) + vitaminosis < vitamin (βλ. λ. *βιταμίνη*)].

υπερβολή (η) **1.** το να είναι κάτι υπερβολικό, να υπερβαίνει δηλ. το κανονικό και το συνηθισμένο, να ξεπερνά το ανεκτό όριο: *η αυστηρότητά του φθάνει στην ~* || *είναι γενναιόδωρος μέχρις υπερβολής*· ΦΡ. (α) ***καθ' υπερβολήν*** (*καθ' ὑπερβολήν*, Ισοκρ. 5, 11) σε υπερβολικό βαθμό, πέρα ή πάνω από το κανονικό ή το συνηθισμένο: *τρώει / πίνει ~* ΣΥΝ. υπερβολικά, καθ' υπέρβασιν, υπέρμετρα (β) ***χωρίς υπερβολή*** / (λόγ.) ***άνευ υπερβολής*** χωρίς να υπερβάλλω· για κάτι που φαίνεται υπερβολικό (αλλά δεν είναι): *~, πρόκειται για το μεγαλύτερο ταλέντο τής τελευταίας δεκαετίας* **2.** (συνεκδ.) κάθε ενέργεια ή κατάσταση που χαρακτηρίζεται από υπέρβαση των κανονικών, συνηθισμένων ή ανεκτών ορίων: *η έκθεση καταδικάζει τις ~ και τις καταχρήσεις των κυβερνώντων* || *αποφεύγει τις ~ στο ντύσιμο* ΣΥΝ. ακρότητα **3.** (ειδικότ.) η μεγαλοποίηση των πραγμάτων στον λόγο, το να παρουσιάζεται (κάτι) μεγαλύτερο, σπουδαιότερο, σοβαρότερο κ.λπ. από ό.τι πράγματι είναι: *μην τον πιστεύεις αυτόν, λέει πάντα υπερβολές* || *άσε τις ~ και πες τα πράγματα όπως έγιναν* || *η ιστορία που μας διηγήθηκε ήταν γεμάτη υπερβολές* || *δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η εφαρμογή των μέτρων πέτυχε στο ακέραιο* ΣΥΝ. εξόγκωση, (μτφ.-λαϊκ.) (παρα)φούσκωμα **4.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο το νόημα εκφράζεται με μεγαλοποιημένο τρόπο, ώστε να ξεπερνά κατά πολύ τη συνηθισμένη ανθρώπινη εμπειρία, με στόχο να δημιουργηθούν οι κατάλληλες εντυπώσεις, να δοθεί έμφαση στο συγκεκριμένο σημείο ή/και να διασαφηθεί περαιτέρω το κείμενο, λ.χ. «*στο έμπα χίλιους έκοψε, στο έβγα δυο χιλιάδες*» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. κυριολεξία, σχήμα λιτότητας • **5.** ΜΑΘ. η επίπεδη καμπύλη, η οποία είναι ο γεωμετρικός τόπος των σημείων των οποίων η διαφορά (σε απόλυτη τιμή) τής απόστασης από δύο καθορισμένα σταθερά σημεία (τις εστίες) είναι σταθερή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερβολή* < *ὑπερβάλλω*].

υπερβολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή, που ξεπερνά το συνηθισμένο, το καθορισμένο, το κανονικό ή το ανεκτό όριο: *~ απαιτήσεις / αξιώσεις / φιλοδοξίες* || *δίνεις στις λεπτομέρειες ~ σημασία* || *~ θόρυβος / ενθουσιασμός / αυτοπεποίθηση / ευγένεια / αισιοδοξία / κολακεία / εμπιστοσύνη* || *~ φαγητό / ποτό / ύπνος / βάρος / τιμή* ΣΥΝ. (λόγ.) υπέρμετρος, υπερβάλλων ΑΝΤ. μέτριος, ανεκτός **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που λέει υπερβολές, που μεγαλοποιεί τα πράγματα, εξογκώνει τα γεγονότα κ.λπ.: *μη γίνεσαι ~, δες τα πράγματα στις κανονικές τους διαστάσεις* || *είναι πάντα ~ στις κρίσεις του* • **3.** ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με τη γεωμετρική υπερβολή: *~ συνάρτηση / γεωμετρία.* — **υπερβολικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

> **υπερβολικά – πολύ.** Συχνά χρησιμοποιείται το επίρρημα *υπερβολικά* σε λανθασμένες χρήσεις αντί τού *πολύ* ή των εμφατικών του τύπων *πάρα πολύ, εξαιρετικά*. Ωστόσο, το **υπερβολικά** έχει αρνητική απόχρωση· σημαίνει «περισσότερο από όσο πρέπει ή χρειάζεται» (ισοδυναμεί με το αγγλ. too much): *Σε τέτοιες περιπτώσεις ο έλεγχος είναι πολύ χρήσιμος* (θα ήταν λάθος να πούμε «υπερβολικά χρήσιμος»!) – *Ο δάσκαλος είναι υπερβολικά επιεικής* (σωστό· σημαίνει ότι ο δάσκαλος παραείναι επιεικής, είναι περισσότερο επιεικής απ' όσο πρέπει). Το **πολύ** ή, εμφατικά, τα **πάρα πολύ, εξαιρετικά** έχουν θετική απόχρωση· σημαίνουν «σε ποσότητα / ύψος / επίπεδο κ.λπ. που είναι γενικότερα αποδεκτό»: *Ο Γιάννης είναι πολύ έξυπνος* (αν πούμε «είναι υπερβολικά έξυπνος» θα ήταν αρνητικός χαρακτηρισμός). Αν θέλουμε να τονίσουμε τα λεγόμενά μας, τότε χρησιμοποιούμε τις εμφατικές δηλώσεις: *Είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο – Είναι εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο* (όχι «*υπερβολικά ενδιαφέρον βιβλίο*» ή «*υπερβολικά χρήσιμο εργαλείο*»!).
> → *αρκετά*

υπερβόρειος, -α (λόγ. -εία), **-ο** [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί κοντά στον Βόρειο Πόλο ή στα βορειότερα μέρη τής Ευρώπης, τής Αμερικής κ.λπ., αυτός που κατάγεται από τα μέρη αυτά: *ξανθή ~ καλλονή* ΣΥΝ. βορειότατος ΑΝΤ. νοτιότατος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τον απώτατο βορρά, με τα βορειότερα μέρη τής Γης **3.** ΜΥΘΟΛ. ***Υπερβόρειοι*** (οι) {Υπερβορεί-ων, -ους} λαός που κατοικούσε στον έσχατο βορρά, σε χώρα πλούσια και με χρηστά ήθη, και συνδέθηκε από πολύ νωρίς με τη λατρεία τού Απόλλωνα στους Δελφούς και στη Δήλο.

υπερβραχέα (τα) ερτζιανά κύματα με πολύ μικρό μήκος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrashort (waves)].

υπεργαλακτία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπέρμετρη έκκριση γάλακτος από τους αδένες των μαστών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypergalactia].

υπέργειος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τής γης, δηλ. πάνω από το επίπεδο τού εδάφους: *~ ρίζα / βλαστός* || *~ σιδηρόδρομος* ΑΝΤ. υπόγειος, επίγειος. — ***υπέργεια / υπεργείως*** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέργειος* < *ὑπερ-* + *-γειος* < *γῆ* (πβ. κ. *ὑπόγειος*)].

υπεργενίκευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** ΨΥΧΟΛ. φαινόμενο που χαρακτηρίζει την ανάπτυξη τού παιδιού, κατά το οποίο το παιδί χρησιμοποιεί λέξεις με σημασία πιο διευρυμένη από τις αντίστοιχες λέξεις των ενηλίκων **2.** (κατ' επέκτ.) η γενίκευση σε υπερβολικό βαθμό: *είναι ~ να λες ότι μόνο οι αμοραλιστές επιβιώνουν σ' αυτό τον κόσμο!* — **υπεργενικευτικός, -ή, -ό, υπεργενικευτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overgeneralisation].

υπεργενικεύω ρ. αμετβ. {υπεργενίκευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΨΥΧΟΛ. (για παιδί) χρησιμοποιώ λέξεις με σημασία ευρύτερη από αυτή που

έχουν στον λόγο των ενηλίκων **2.** επιτατ. τού γενικεύω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overgeneralise].

υπεργεννητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. υπερβολικά αυξημένη τιμή τής γεννητικότητας, που υπερβαίνει κατά πολύ την αύξηση τής παραγωγής καταναλωτικών αγαθών· κατ' αντιδιαστολή προς την υπογεννητικότητα.

υπέργηρος, -η/-ος, -ο (λόγ.) πάρα πολύ γέρος, αυτός που έχει φθάσει σε πολύ προχωρημένη γεροντική ηλικία: *ο πρόεδρος είναι πλέον ~ και δεν μπορεί να εκτελέσει τα καθήκοντά του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπέργηρως* / *-ος* < *υπερ-* + *-γηρως* / *-ος* < *γήρας*].

υπεργλυκαιμία κ. (ορθότ.) **υπεργλυχαιμία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού *σακχάρου στο αίμα πάνω από* το φυσιολογικό ΑΝΤ. υπογλυκαιμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίμα, γλυκαιμία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperglycaemia].

υπεργολαβία (η) [1890] {υπεργολαβιών} **1.** η ανάθεση τής εκτέλεσης έργου ή τμήματός του από τον εργολάβο που το ανέλαβε σε άλλον εργολάβο: *αναθέτω* / *αναλαμβάνω* ~ **2.** η ανάθεση μέρους τής παραγωγής από μεγάλη βιομηχανική μονάδα σε άλλη μικρότερη ή σε βιοτεχνία. — **υπεργολαβικός, -ή, -ό.**

υπεργολάβος (ο/η) [1886] εργολάβος που αναλαμβάνει υπεργολαβίες (βλ.λ.).

υπερδεξιός, -ά, -ό αυτός *που* έχει υπερβολικά συντηρητικές πολιτικές και κοινωνικές πεποιθήσεις, ακροδεξιός.

υπερδιέγερση (η) [1886] {-ης κ. -έρσεως | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ.-ΙΑΤΡ. εντονότατη νευρική ή ψυχική διέγερση, κατάσταση υπερέντασης: *είμαι* / *βρίσκομαι σε ~* || *βρίσκεται πάντα σε ~ πριν από τις εξετάσεις* ΣΥΝ. έξαψη, διέγερση ΑΝΤ. ηρεμία, γαλήνη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surexcitation].

υπερδιεγερσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογικά αυξημένη διεγερσιμότητα τού νευρικού και τού μυϊκού συστήματος, που οφείλεται σε ασβεστιοπενία και σε εξωτερικούς ερεθισμούς και αποτελεί σύμπτωμα διαφόρων ασθενειών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overexcitability].

υπερδιόρθωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η διόρθωση «καθ' υπέρβασιν», δηλ. υπεργενικευμένη διόρθωση μιας λέξης σε πλαστό τύπο, ο οποίος δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, π.χ. για το ξενικό moderne πλάστηκε ως υπερδιόρθωση λόγιου τύπος με -δ- αντί για -ντ-: *μοδέρνος* αντί *μοντέρνος*· το φαινόμενο ονομάστηκε, λιγότερο δόκιμα, και *υπεραστισμός*, υπό την έννοια ότι αποτελεί διόρθωση τύπου που υπερβαίνει αντίστοιχους αστικούς (δόκιμους στην κοινή γλώσσα) τύπους (πβ. *βόμβα* αντί *μπόμπα, Βακάλης* [κύρ. όν.] αντί *Μπακάλης, Βουδούρης* [κύρ. όν.] αντί *Μπουντούρης, τυφέκιο(ν)* αντί *τουφέκι*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hypercorrection (νόθο σύνθ.) < hyper (< *υπερ-*) + correction «διόρθωση»].

υπερδιπλασιάζω ρ. μετβ. [1891] {υπερδιπλασίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάτι) διπλάσιο και παραπάνω: *τα έσοδα τής εταιρείας υπερδιπλασιάστηκαν.*

υπερδιπλάσιος, -α, -ο [1897] αυτός που είναι περισσότερος από τον διπλάσιο: *τα κέρδη μας φέτος ήταν υπερδιπλάσια σε σχέση με τα περσινά.*

υπερδισύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που έχει περισσότερες από δύο συλλαβές: *~ ρήμα* / *ουσιαστικό* ΣΥΝ. πολυσύλλαβος ΑΝΤ. μονοσύλλαβος.

υπερδομή (η) ΠΟΛΙΤ. (στον μαρξισμό) το εποικοδόμημα (βλ.λ.) ΑΝΤ. βάση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. superstructure].

υπερδύναμη (η) {-ης κ. -άμεως | -άμεις, -άμεων} **1.** η υπερβολικά μεγάλη δύναμη **2.** (συνεκδ.) κράτος που διαθέτει εξαιρετικά μεγάλη στρατιωτική, πολιτική και οικονομική ισχύ και ασκεί παγκόσμια επιρροή: *οι Η.Π.Α. είναι σήμερα η μόνη ~* || *αυτή η χώρα με την κατασκευή πυρηνικών όπλων φιλοδοξεί να μετατραπεί σε ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super power].

υπερέβαλα ρ. ▸ υπερβάλλω

υπερεγώ (το) {ακλ.} ΨΥΧΟΛ. (κατά την ψυχανάλυση τού Φρόυντ) ένα από τα τρία βασικά μέρη τής ανθρώπινης προσωπικότητας - τα άλλα δύο είναι το «εγώ» και το «εκείνο»–, το οποίο περιλαμβάνει ό,τι κοινώς ονομάζουμε *συνείδηση*, δηλ. ένα σύστημα απαγορεύσεων, επικρίσεων, αναστολών κ.λπ., και ακόμη μια σειρά αξιών, σκοπών, ιδανικών κ.ά., που αποτελούν το ιδεώδες τού συγκεκριμένου προσώπου· αντιπροσωπεύει την εσωτερίκευση από το άτομο των αρχών των γονέων του και άλλων προτύπων συμπεριφοράς τού περιβάλλοντος –η οποία συντελέστηκε κατά την πρώτη παιδική ηλικία– και δρα κυρ. κατασταλτικά στις ενστικτώδεις παρορμήσεις του, κατευθύνοντάς τες συνήθ. σε ποικίλα –ανώδυνα– υποκατάστατα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. superego].

Υπερείδης (ο) {-η κ. -ου} αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (390-322 π.Χ.), μαθητής τού Ισοκράτη και οπαδός τού Δημοσθένη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ὑπερείδης*, επεκτεταμ. τ. τού **Ὑπερ-εύς* (< *ὑπέρ*) με βάση το θ. τής γεν. πτώσης **Ὑπερ-έως* > *Ὑπερε-ίδης*].

υπέρεισμα (το) {υπερείσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) στήριγμα που τοποθετείται κάτω από αντικείμενο, για να το υποβαστάζει: *τοποθέτησαν υπερείσματα στους τοίχους τού κτίσματος, για να μην καταρρεύσει* ΣΥΝ. (καθημ.) υποστήριγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρεισμα* < *ὑπερείδω* «τοποθετώ κάτι ως υποστήριγμα» < *ὑπ(ο)-* + *ἐρείδω* (βλ. λ. *έρεισμα*)].

υπερεθνικισμός (ο) ο υπερβολικός, ακραίος εθνικισμός. — **υπερεθνικιστής** (ο), **υπερεθνικίστρια** (η), **υπερεθνικιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultranationalism].

υπερεθνικός, -ή, -ό αυτός που είναι πάνω από έθνη, που αναφέρεται σε επίπεδο το οποίο ξεπερνά τα εθνικά όρια: *~ συνεργασία* / *δίκτυο* / *πρόβλημα* ΣΥΝ. διεθνής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. international].

υπερεκκρίνω ρ. μετβ. {υπερεξέκρινα} (λόγ.) εκκρίνω (κάτι) υπερβολικά, παρουσιάζω πολύ μεγάλη έκκριση (κάποιου πράγματος: *~ σίελο* / *πύον.* — **υπερέκκριση** (η) [μτγν.].

υπερέκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** πολύ μεγάλη έκταση, τέντωμα (ενός πράγματος) περισσότερο από όσο πρέπει **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. μεγάλη έκταση τού κορμού προς τα πίσω με ή χωρίς στήριξη των χεριών σε όργανο ή συνασκούμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overextension].

υπερεκτείνω ρ. μετβ. [μτγν.] {υπερε-ξέτεινα, -κτάθηκα (κ. λογιότ. -ξετάθην, -ης, -η...), -κτεταμένος} (λόγ.) **1.** εκτείνω πάρα πολύ, τεντώνω (κάτι) περισσότερο από όσο πρέπει: *~ το σχοινί* ΣΥΝ. παρατεντώνω **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. εκτελώ υπερέκταση (βλ.λ.).

υπερεκτιμώ ρ. μετβ. [μεσν.] {υπερεκτιμάς... | υπερεκτίμ-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} εκτιμώ (κάτι) λανθασμένα, αποδίδοντας σε αυτό μεγαλύτερη αξία, δύναμη κ.λπ. από την πραγματική: *μην υπερεκτιμάς την αξία του* || *η προσφορά του στη λογοτεχνία έχει υπερεκτιμηθεί* ΑΝΤ. υποτιμώ. — **υπερεκτίμηση** (η).

υπερεκχειλίζω ρ. αμετβ. [1883] {υπερεξεχείλισα, υπερεκχειλισμένος} (λόγ. για υγρά) υπερχειλίζω ΣΥΝ. πλημμυρίζω. — **υπερεκχείλιση** (η) [1869].

υπερένδοξος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-κυρ. ως προσωνυμία τού Θεού ή τής Θεοτόκου) πάρα πολύ ένδοξος, αυτός που έχει πολύ μεγάλη δόξα ΣΥΝ. ενδοξότατος.

υπερένταση (η) [1847] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ένταση των νεύρων, κατάσταση υπερδιέγερσης: *τα βράδια έχω συχνά ~* || *σήμερα ήταν μια μέρα γεμάτη ~* || *παρακολουθούσε το παιχνίδι με ~* || *πριν από τις εξετάσεις βρίσκομαι πάντα σε κατάσταση υπερέντασης* || *είμαστε σε ~ από την αναμονή* ΑΝΤ. χαλάρωση ● **2.** ΦΥΣ. (στον ηλεκτρισμό) η ένταση τού ρεύματος που παράγεται κατά τη στιγμή τής διακοπής ή τής σύνδεσης τού κυκλώματος, η οποία είναι μεγαλύτερη από την ένταση τού αρχικού ρεύματος.

υπερεντατικός, -ή, -ό αυτός που είναι πάρα πολύ εντατικός: *παρακολουθεί ένα ~ τμήμα μαθημάτων* (πβ. κ. λ. *εντατικός*). — **υπερεντατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super-intensive].

υπερεντείνω ρ. μετβ. [1847] {υπερεν-έτεινα, -τάθηκα, -τεταμένος} εντείνω (κάτι) υπερβολικά, πέρα από το κανονικό ή το φυσιολογικό (όριο αντοχής του): *υπερεντείναμε τις προσπάθειές μας.*

υπερεξουσία (η) {υπερεξουσιών} (συνήθ. στον πληθ.) εξουσία που είναι ενισχυμένη με δικαιοδοσίες: *το νέο Σύνταγμα περιόρισε τις ~ τού προέδρου.*

υπερεπάρκεια (η) {χωρ. πληθ.} (επιτατ.) η πολύ μεγάλη αφθονία: *έχουμε ~ τροφίμων* / *φαρμάκων* / *χώρων* ΣΥΝ. υπεραφθονία. — **υπερεπαρκώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overabundance].

υπερεπείγων, -ουσα, -ον αυτός που είναι εξαιρετικά επείγων: *~ ζήτημα* / *γράμμα.*

υπερεργασία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική εργασία.

υπερευαισθησία (η) [1853] {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) η υπερβολική ευαισθησία που επιδεικνύει κανείς σε λόγους, πράξεις, γενικότ. στα ερεθίσματα τού περιβάλλοντος· η πολύ μεγάλη ευθιξία: *πρόσεχε, έχει ~ στο ζήτημα αυτό και προσβάλλεται εύκολα* ΑΝΤ. αναισθησία, πώρωση **2.** ΙΑΤΡ. η υπερβολική αντίδραση τού ανοσοποιητικού συστήματος τού οργανισμού σε μια πρωτεΐνη, την οποία αναγνωρίζει ως ξένο σώμα ΣΥΝ. υπεραισθησία ΑΝΤ. υπαισθησία, αναισθησία **3.** ΒΟΤ. η αυξημένη ευαισθησία και η έντονη αντίδραση φυτού κατά την προσβολή του από ιό ή παθογόνο οργανισμό, η οποία οδηγεί σε άμεση νέκρωση τού προσβληθέντος τμήματος τού φυτού, ώστε να μην επεκταθεί περισσότερο η μόλυνση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypersensibilité (νόθο σύνθ.)].

υπερευαίσθητος, -η, -ο [1887] **1.** αυτός που είναι υπερβολικά ευαίσθητος σε ερεθίσματα: *~ δέρμα* / *ραντάρ* **2.** (για πρόσ.) αυτός που είναι συναισθηματικά υπερβολικά ευαίσθητος: *~ κορίτσι* / *νέος* **3.** (ειδικότ.) αυτός που είναι υπερβολικά εύθικτος, που προσβάλλεται πολύ εύκολα: *πρόσεχε τι θα του πεις, είναι ~ στα θέματα τής δουλειάς του* **4.** αυτός που είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό ευαισθητοποιημένος για κάτι: *ο πρόεδρος είναι ~ σε ζητήματα κοινωνικής πρόνοιας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypersensible (νόθο σύνθ.)].

υπερευχαριστώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υπερευχαριστείς... | υπερευχαρίστησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ευχαριστώ (κάποιον) πάρα πολύ, εκφράζω βαθύτατες ευχαριστίες (σε κάποιον): *σας ~ για την εξυπηρέτηση* / *για το καλό που μου κάνατε* **2.** (κατ' επέκτ.) προσφέρω πολύ μεγάλη ευχαρίστηση σε (κάποιον): *με αυτό που έκανες υπερευχαρίστησες τους γονείς και τους δασκάλους σου* ΑΝΤ. καταλυπώ **3.** (ειδικότ. η μτχ. **υπερευχαριστημένος**, -η, -ο) ευχαριστημένος στον υπέρτατο βαθμό: *είμαι ~ από τις επιδόσεις σου* ΑΝΤ. καταλυπημένος.

υπερέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπερείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} ♦ **1.** (μετβ.) (+γεν.) είμαι καλύτερος (από κάποιον/κάτι): *υπερέχει όλων των άλλων στην εξυπνάδα και την εργατικότητα* ΣΥΝ. υπερτερώ, πλεονεκτώ ΑΝΤ. υστερώ, μειονεκτώ, υπολείπομαι ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι ανώτερος (ως προς κάτι): *το αυτοκίνητο αυτό υπερέχει και ως προς τον σχεδιασμό και τις επιδόσεις* || *το ξέρει ότι υπερέχει εμφανισιακά και αυτό του δίνει αυτοπεποίθηση* ΣΥΝ. πλεονεκτώ ΑΝΤ. μειονεκτώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*

υπερήλικος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι προχωρημένης ηλικίας, που έχει γεράσει: *οι ~ άνθρωποι χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας* || (ως ουσ.) *τα δικαιώματα των υπερηλίκων* || *οι ανάγκες ενός υπερηλίκου*

ΣΥΝ. ηλικιωμένος. Επίσης (καθημ. ως ουσ.) **υπερήλικας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερῆλιξ* < *ὑπερ-* + *ἦλιξ*, -ικος «συνομήλικος» (βλ. λ. *ηλικία*), πβ. κ. *μεσ-ῆλιξ*, *ἐν-ῆλιξ*].

υπερημερία (η) [αρχ.] {υπερημεριών} ΝΟΜ. **1.** η εκπρόθεσμη εκπλήρωση υποχρεώσεως, η παρέλευση τής καθορισμένης προθεσμίας για την εκπλήρωση οικονομικής ως επί το πλείστον υποχρεώσεως: *ο κατηγορούμενος οφείλει τόκους υπερημερίας* ΣΥΝ. υπέρθεση **2.** (κατ' επέκτ.) η κατάσχεση και πώληση τής περιουσίας προσώπου ως συνέπεια τής παρέλευσης τής προθεσμίας για πληρωμή των οφειλών του **3.** η υπαίτια μη εκπλήρωση εμπροθέσμως τής παροχής από οφειλέτη και υπό την προϋπόθεση ότι η εκπλήρωσή της εξακολουθεί να είναι δυνατή: *~ οφειλέτη* (όταν η υπαιτιότητα τής καθυστέρησης βαρύνει τον οφειλέτη) || *~ δανειστή* (όταν ο δανειστής αυθαίρετα αρνείται την προσήκουσα παροχή).

υπερήμερος, -η, -ο **1.** αυτός που καθυστερεί περισσότερο από όσο επιτρέπεται την εκπλήρωση ή την αποδοχή υποχρεώσεως: *~ οφειλέτης* (που δεν εκπληρώνει εγκαίρως την οφειλή του) || *~ δανειστής* (που αποκρούει αδικαιολόγητα εμπρόθεσμη προσφορά τού οφειλέτη για εκπλήρωση υποχρεώσεως) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που υπερβαίνει την προθεσμία εκπληρώσεως υπάρχουσας υποχρεώσεως: *το γραμμάτιο είναι ~ και θα διαμαρτυρηθεί* ΣΥΝ. εκπρόθεσμος ΑΝΤ. εμπρόθεσμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερήμερος* < *ὑπερ-* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

υπερηφάνεια κ. (καθημ.) **περηφάνια** [μεσν.] (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα έντονης ικανοποίησης και αυτοεκτίμησης που έχει κάποιος για κάτι σπουδαίο που έκανε ή που σχετίζεται με τον ίδιο: *αισθάνεται ~ για τις επιτυχίες του / για την πρόοδο των παιδιών του / για την ιστορία τής χώρας του* **2.** το αίσθημα αξιοπρέπειας, που δεν επιτρέπει σε κάποιον να τον υποτιμούν ή που τον κάνει να μην καταδέχεται κάτι: *έχει μεγάλη ~ και δεν θα δεχθεί βοήθεια* || *πληγώθηκε η ~ του· δεν ήταν συνηθισμένος να τον απορρίπτουν* || *«ένας αϊτός περήφανος, ένας αϊτός λεβέντης / από την ~ του κι από τη λεβεντιά του / δεν πάει στα κατώμερα να καλοξεχειμάσει / μόν' μένει απάνω στα βουνά...»* (δημοτ. τραγ.) **3.** (καταχρ.-κακόσ.) η καύχηση (που μπορεί να φθάσει σε αλαζονεία): *δεν χρειάζεται τόση ~ για μια επιτυχία* ΑΝΤ. μετριοφροσύνη, ταπεινότητα, σεμνότητα.
[ΕΤΥΜ. < *υπερηφανεύομαι* (βλ.λ.), πβ. αρχ. *ὑπερηφανία*].

> **υπερηφάνεια / περηφάνια – υψηλοφροσύνη – έπαρση – οίηση – υπεροψία – αλαζονεία – κομπασμός – κομπορρημοσύνη – ξυπασιά.** Μπορεί κανείς να (υ)περηφανεύεται για κάτι υπαρκτό, για αρετές και αξίες, ή και να υπερηφανεύεται για κάτι ανύπαρκτο ή κάτι που δεν θεωρείται ευρύτερα άξιο υπερηφανείας. Τη «θετική» έννοια τής υπερηφάνειας τη δηλώνει σήμερα η ίδια η λ. **(υ)περηφάν(ε)ια**, μολονότι η λ. ξεκίνησε δηλώνοντας (στην αρχαία γλώσσα) «αρνητική» έννοια: *Πρέπει να αισθάνεστε μεγάλη υπερηφάνεια για τον πατέρα σας, που θυσιάστηκε για την πατρίδα – Με περηφάνια και αξιοπρέπεια αντιμετώπισαν τις δυσκολίες τής ζωής, που τους βρήκαν μετά τον πόλεμο.* Την ίδια έννοια δηλώνει και η λ. **υψηλοφροσύνη**, η οποία όμως χρησιμοποιείται σπανιότερα και σε λογιότερο ύφος. Η αρνητική έννοια τής υπερηφάνειας, το να καυχάται κανείς και να θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο από τους άλλους για αρετές, προσόντα κ.λπ. τα οποία δεν διαθέτει ή δεν είναι τέτοια που να δικαιολογούν τη δήθεν «ανωτερότητά» του, δηλώνεται στην Ελληνική με πολλές λέξεις: **ψωρο-περηφάνια** και **ψευτο-περηφάνια, έπαρση** (*επαίρομαι*, αρχ. σημ. «σηκώνομαι πιο ψηλά από τους άλλους»), **οίηση** (αρχ. *οἴομαι*, αρχ. σημ. «νομίζω ότι τάχα...»), **υπεροψία** («κοιτάζω αφ' υψηλού»), **αλαζονεία** (< *Αλαζόνες*, αρχαία θρακική φυλή), **κομπασμός / κομπορρημοσύνη** (αρχ. *κόμπος* «θόρυβος – θόρυβος γύρω από το όνομα»). **ξυπασιά** (*ξυπάζομαι* < *εκ-συσπάζομαι* «κινούμαι σαν νευρόσπαστο, επιδεικνύομαι με τις κινήσεις μου»), **μεγαυλαυχία** (*μέγας* + *αὐχῶ* «καυχώμαι», **μεγαληγορία** (*μέγας* + *ἀγορα*), **μεγαλορρημοσύνη** (*μέγας* + *ῥῆμα* «λόγος»).
> Η λ. ***υπερηφάνεια*** γράφτηκε στη λόγια γλώσσα με -ει-, από τη σύνδεση τής λ. με το **υπερηφανεύομαι**, δηλ. με ρ. σε *-εύω*. Η αρχαία λ. είναι **υπερηφαν-ία** από το *υπερήφανος* (πβ. *αμήχανος – αμηχανία, τύραννος – τυραννία, φιλόξενος – φιλοξενία* κ.τ.ό.), ο δε παροξύτονος τύπος που χρησιμοποιούμε σήμερα είναι απευθείας σχηματισμός από το *(υ)περήφανος* (*περήφανος – περηφάνια, φτηνός – φτήνια, ορφανός – ορφάνια, ζωντανός – ζωντάνια* κ.λπ.· βλ. ΣΧΟΛΙΟ *-ια*). Εξάλλου, η λ. *υπερήφανος* δεν συνδέεται ετυμολογικά με το *περί*, αλλά έχει το **-η-** (περ-**ή**-φανος), πιθ. αναλογικά προς το αρχαίο συνώνυμο *υπερήνωρ*.

υπερηφανεύομαι [μτγν.] κ. (καθημ.) **περηφανεύομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {υπερηφανεύτηκα} **1.** νιώθω και εκφράζω υπερηφάνεια (για κάτι): *~ για την επιτυχία μου / για τη δύναμή μου / για τα παιδιά μου* || *το ίδρυμα υπερηφανεύεται για το ερευνητικό του έργο* ΣΥΝ. καμαρώνω, (λόγ.) σεμνύνομαι ΑΝΤ. ντρέπομαι, (λόγ.) αισχύνομαι **2.** (κακόσ.) δείχνω αλαζονική συμπεριφορά, γιατί πιστεύω ότι υπερέχω σε σχέση με τους άλλους: *υπερηφανεύεται ότι έχει το καλύτερο αυτοκίνητο / για τις κατακτήσεις του / για τις επιδόσεις του στο σχολείο* ΣΥΝ. κομπάζω, επαίρομαι, καυχιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υπερήφανος, -η, -ο κ. **περήφανος 1.** αυτός που νιώθει υπερηφάνεια (για κάτι): *είναι / νιώθει ~ για την τελευταία δουλειά του / που γεννήθηκε σε αυτή τη χώρα / που πέτυχε επαγγελματικά τόσο γρήγορα / για τα παιδιά του* || *η νίκη του στην άρση βαρών μάς έκανε εθνικά υπερήφανους* **2.** αυτός που είναι πολύ αξιοπρεπής (ώστε δεν επιτρέπει να τον υποτιμούν ή δεν καταδέχεται πρόσωπα και καταστάσεις που τον μειώνουν): *είναι πολύ ~, για να δεχθεί ελεημοσύνη* || *οι πάντες εντυπωσιάστηκαν από την ~ συμπεριφορά του* || *είμαστε ~ λαός και δεν ανεχόμαστε να μας προσβάλλουν οι ξένοι* ΑΝΤ. αναξιοπρεπής, μικροπρεπής **3.** (κακόσ.) αυτός που επιδεικνύει αλαζονική συμπεριφορά, πιστεύοντας ότι υπερέχει των άλλων: *δείχνει τόσο ~, που γίνεται αντιπαθής* ΣΥΝ. (καθημ.) καυχησιάρης, (λόγ.) αλαζόνας, (λογιότ.) κομπορρήμων ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων ● ΦΡ. ***περήφανος στ' αφτιά*** για πρόσωπο που έχει πρόβλημα ακοής ή που προσποιείται ότι δεν ακούει: *μίλα δυνατά, γιατί ο παππούς είναι ~.* — **υπερήφανα / υπερηφάνως** [αρχ.] κ. **περήφανα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερήφανος*, αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι η λ. περιέχει ως α' συνθ. την πρόθ. *ὑπέρ*, καθώς και το συνδετικό φωνήεν *-η-*, πιθ. κατ' αναλογίαν προς το συνώνυμο *ὑπερηνωρ* (< *ὑπερ-* + *-ήνωρ* < *ἀνήρ*). Ως προς το β' συνθ. *-φανος*, η πρώτη εκδοχή θα ήταν η αναγωγή στο ρ. *φαίνω* / *-ομαι* (με τη σημ. «αυτός που φαίνεται, που προβάλλεται υπέρμετρα»), αλλά το ρ. δίνει β' συνθ. μόνο *-φανής* (λ.χ. *διαφανής*) και *-φαντος* (λ.χ. *ἄ-φαν-τος*). Έχει προταθεί ακόμη η αναγωγή σε αμάρτυρο **ὑπερηφών*, αν υποτεθεί ότι σχετίζεται με την «άπαξ» λ. *κατηφόνες* (βλ. λ. *κατηφής*). Αρκετά περίπλοκη, τέλος, είναι η ανάλυση: **ὑπερηφενής* «πολύ πλούσιος» (< *ὑπερ-* + *ἄφενος* «πλούτος») > **ὑπερηφενέοντας* (με επαύξηση) > *ὑπερηφανέοντες* (με επίδρ. τού ρ. *φαίνομαι*) > *ὑπερήφανος* (υποχωρητ.)].

υπερηχητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους υπερήχους και τις εφαρμογές τους: *~ κύμα·* ΦΡ. ***υπερηχητική ταχύτητα*** ταχύτητα μεγαλύτερη από την ταχύτητα μεταδόσεως / κινήσεως τού ήχου στον αέρα **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με ταχύτητες που υπερβαίνουν την αντίστοιχη τού ήχου στον αέρα: *~ πτήση* **3.** (ειδικότ. για οχήματα) αυτός που αναπτύσσει ταχύτητες μεγαλύτερες από την αντίστοιχη τού ήχου στον αέρα: *~ αεροπλάνο / πύραυλος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. supersonic].

υπερηχογράφημα (το) {υπερηχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. διάγραμμα που λαμβάνεται από την εξέταση με υπερήχους και χρησιμοποιείται για διαγνωστικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrasonogram (νόθο σύνθ.)].

υπερηχογραφία (η) {υπερηχογραφιών} ΙΑΤΡ. διαγνωστική μέθοδος που συνίσταται στη χρησιμοποίηση υπερήχων και έχει ευρύτατη εφαρμογή στη σύγχρονη ιατρική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrasonography (νόθο σύνθ.)].

υπερηχογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που διενεργεί υπερηχογραφήματα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrasonograph (νόθο σύνθ.)].

υπερηχοθεραπεία (η) {υπερηχοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρησιμοποίηση υπερήχων για θεραπευτικούς σκοπούς, με απευθείας εφαρμογή τους (με ειδική συσκευή) στην πάσχουσα περιοχή· εφαρμόζεται κυρ. σε περιπτώσεις παθήσεων των οστών και των αρθρώσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ultrasonothérapie (νόθο σύνθ.)].

υπέρηχος (ο) {υπερήχ-ου | -ων, -ους} ΦΥΣ. (κυρ. στον πληθ.) κύματα που μοιάζουν με τα ηχητικά, αλλά διαθέτουν πολύ υψηλότερη συχνότητα από αυτήν που μπορεί να γίνει αντιληπτή από το ανθρώπινο αφτί, δηλ. ξεπερνούν τα 20.000 χερτς, με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να μη μπορεί να τα ακούσει, αλλά μέσω ειδικών συσκευών να τα χρησιμοποιεί ευρύτατα σε πολλούς τομείς τής επιστήμης και τής τεχνολογίας (λ.χ. στη μελέτη των μοριακών ιδιοτήτων των υλικών, σε βιομηχανικά και οδοντιατρικά εργαλεία, ραντάρ, για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς σκοπούς στην ιατρική κ.α.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrasound].

υπερθέαμα (το) {υπερθεάμ-ατος | -ατα, -άτων} πλούσιο και εντυπωσιακό θέαμα, ιδίως καλλιτεχνική παράσταση με στοιχεία σόου, που γίνεται για την ψυχαγωγία τού κοινού: *μετά το δελτίο ειδήσεων θα παρακολουθήσετε από το κανάλι μας ένα μουσικοχορευτικό ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superspectacle].

υπερθεματίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {υπερθεμάτισα} **1.** δίνω περισσότερα, προσφέρω την πιο υψηλή τιμή σε πλειστηριασμό: *υπερθεμάτισε στη δημοπρασία και πήρε τον πίνακα* ΣΥΝ. πλειοδοτώ ΑΝΤ. μειοδοτώ **2.** (κατ' επέκτ.) τονίζω (κάτι) ακόμη περισσότερο, υπερβάλλω τους άλλους σε θετικές ή αρνητικές κρίσεις: *~ σε διαβεβαιώσεις / επαίνους / κατηγορίες / κριτική* ΣΥΝ. υπερτονίζω, ξεπερνώ, (μτφ.) πλειοδοτώ. — **υπερθεμάτιση** (η).

υπερθεματισμός (ο) [μεσν.] **1.** η προσφορά υψηλότερης τιμής σε πλειστηριασμό ΣΥΝ. υπερθεμάτιση, πλειοδοσία ΑΝΤ. μειοδοσία **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) η υπερβολή σε θετικές ή αρνητικές κρίσεις ΣΥΝ. (μτφ.) πλειοδοσία. — **υπερθεματιστής** (ο) [μεσν.], **υπερθεματίστρια** (η).

ύπερθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από πάνω, πιο ψηλά από κάτι ΣΥΝ. άνωθεν ΑΝΤ. κάτωθεν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπερθεν* < *ὑπερ-* + επιρρ. επίθημα *-θεν* (βλ.λ.)].

υπερθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) θερμαίνω (κάτι) υπερβολικά: *~ το νερό / το δωμάτιο* ΣΥΝ. παραζεσταίνω ΑΝΤ. καταψύχω.

υπερθέρμανση (η) [1889] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** θέρμανση που υπερβαίνει το κανονικό ή το επιτρεπτό όριο ΣΥΝ. παραζεσταμα **2.** (ειδικότ.) η υπερβολική θέρμανση μετάλλου ή κράματος, χωρίς αυτό να υποστεί μερική ή ολική τήξη, πράγμα που ορισμένες φορές (όπως λ.χ. στην περίπτωση τού χάλυβα) συνεπάγεται αλλοίωση των ιδιοτήτων του ΣΥΝ. πύρωση, ερυθροπύρωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surchauffe].

υπερθερμία (η) [1896] {υπερθερμιών} ΙΑΤΡ. **1.** η άνοδος τής θερμοκρασίας τού σώματος πάνω από το φυσιολογικό όριο, η οποία οφείλεται είτε σε αυξημένη παραγωγή (ή παροχή) είτε σε μειωμένη απο-

βολή θερμότητας, όπως λ.χ. σε περιπτώσεις θερμοπληξίας, ηλίασης ΑΝΤ. υποθερμία **2.** θεραπευτική μέθοδος που συνδυάζει την τυπική αύξηση τής θερμοκρασίας -που αυξάνει την αιμάτωση τής περιοχής- με την περιοχική χορήγηση ορισμένων φαρμάκων, λ.χ. αντικαρκινικών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperthermie].

υπέρθερμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** υπέρμετρα θερμός, αυτός που έχει πάρα πολύ υψηλή θερμοκρασία: ~ *κλίβανος* / *πηγή* (τής οποίας το νερό έχει θερμοκρασία υψηλότερη από 45° Κελσίου) ΣΥΝ. θερμότατος, διάπυρος ΑΝΤ. υπόθερμος, κατάψυχρος, ψυχρότατος, παγωμένος **2.** ΦΥΣ. (α) ***υπέρθερμο ύδωρ*** νερό με θερμοκρασία ανώτερη τού σημείου βρασμού του (δηλ. των 100° Κελσίου) υπό ατμοσφαιρική πίεση (β) ***υπέρθερμος ατμός*** ατμός σε πολύ υψηλή θερμοκρασία, που σχηματίζεται σε ορισμένες θερμοδυναμικές μεταβολές χωρίς προσφορά ποσοτήτων θερμότητας.

υπέρθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) (σπάν.) η τοποθέτηση πράγματος πάνω από άλλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπέρθεσις* < αρχ. *ὑπερτίθημι* (βλ. κ. *θέση*)].

υπερθετικό (το) ΓΛΩΣΣ. **1.** τύπος επιθέτου ή επιρρήματος που βρίσκεται σε υπερθετικό βαθμό, π.χ. *εργατικότατος, ευφυέστατος, ευνοϊκότατα* **2.** (α) ***απόλυτο υπερθετικό (επιθέτου)*** δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει ιδιότητα ή ποιότητα σε απόλυτο βαθμό, χωρίς να συγκρίνεται με άλλα· σχηματίζεται είτε μονολεκτικά με την κατάληξη -(ό)τατος, -η, -ο ή συνήθ. με το επίρρ. πολύ και τον θετικό βαθμό τού επιθέτου, π.χ. *η πληροφορία που σας έδωσε είναι εγκυρότατη* / *πολύ έγκυρη* (β) ***σχετικό υπερθετικό (επιθέτου)*** δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει ιδιότητα ή ποιότητα στον πιο μεγάλο βαθμό σε σύγκριση με άλλα ομοειδή του· σχηματίζεται με το άρθρο και τον συγκριτικό βαθμό του επιθέτου, π.χ. *πέτυχε την υψηλότερη επίδοση στη γεωμετρία.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *ὑπερθετικός*].

υπερθετικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** ***υπερθετικός βαθμός*** ο ανώτερος από τους τρεις βαθμούς των παραθετικών των επιθέτων και επιρρημάτων, δηλ. ο βαθμός συγκρίσεως που δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει την εκφραζόμενη από το επίθετο (ή το επίρρημα) ιδιότητα ή ποιότητα στον ύψιστο, στον ανώτατο βαθμό: *το «μαχητικότατος» είναι ο ~ τού επιθέτου «μαχητικός»* **2.** ***υπερθετικό*** (το) βλ.λ. — **υπερθετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

υπερθυμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού νευροψυχικού τόνου, που συνοδεύεται από αίσθημα σωματικής και ψυχικής ευεξίας και προκαλεί αυξημένη κινητική δραστηριότητα, παρουσιάζεται δε συνήθ. σε περιπτώσεις μανιοκατάθλιψης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperthymia].

υπερθυρεοειδισμός (ο) ΙΑΤΡ. η παθολογική αύξηση τής εκκρίσεως τού θυρεοειδούς αδένα, που συνοδεύεται συνήθ. από υπερπλασία τού οργάνου αυτού, από αύξηση τού βασικού μεταβολισμού και από αυξημένη δραστηριότητα τού αυτόνομου νευρικού συστήματος ΑΝΤ. υποθυρεοειδισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperthyroidism].

υπέρθυρο (το) [αρχ.] {υπερθύρ-ου | -ων} (λόγ.) το ανώφλι (βλ.λ.): *το παλαιό αρχοντικό είχε σκαλιστά* / *ανάγλυφα* / *μαρμάρινα ~.*

υπερίδρωση (η) [1891] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική υπερέκκριση ιδρώτα, γενικευμένη ή τοπική (λ.χ. στις μασχάλες), που εμφανίζεται σε ποικίλες καταστάσεις (λ.χ. κατά την υποχώρηση εμπύρετων νοσημάτων, κατά την εμμηνόπαυση κ.ά.) ή οφείλεται σε δυσλειτουργία των ιδρωτοποιών αδένων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperhidrose].

υπερικό (το) ΒΟΤ. καθένα από τα αγγειόσπερμα, δικότυλα φυτά που είναι αυτοφυή στην Ελλάδα και περιλαμβάνονται στο γένος φυτών, στο οποίο ανήκει και το βάλσαμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερικόν*, άλλη γρ. τού ουσ. *ὑπέρεικος (ὁ)* < *ὑπ(ο)-* + *ἐρείκη* (βλ. λ. *ρείκι*)].

υπερίπταμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υπερίπτα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, παρατ. υπεριπτ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) (+γεν.) ίπταμαι υπεράνω περιοχής, πετώ πάνω (από κάπου): *ο κόσμος παρακολουθούσε με το βλέμμα τα πολύχρωμα αερόστατα που υπερίπταντο τής πόλεως.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

υπερισχύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {υπερίσχυσα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) (+γεν.) είμαι ή αναδεικνύομαι ισχυρότερος από (κάποιον/κάτι): *ευτυχώς στην περίπτωση αυτή η λογική υπερίσχυσε τού πάθους* ‖ *με πολύ αγώνα και προσπάθεια θα κατορθώσουμε να υπερισχύσουμε τής αντίπαλης ομάδας* ΣΥΝ. υπερνικώ, υπερτερώ, κατανικώ, κατισχύω, επικρατώ, επιβάλλομαι ♦ **2.** (αμετβ.) αποδεικνύομαι ισχυρότερος, νικώ: *τελικά υπερίσχυσε μέσα του η παλιά φιλία* ΣΥΝ. υπερνικώ ΑΝΤ. ηττώμαι.

υπερίσχυση (η) [1782] {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} το να υπερισχύει κανείς κάποιου: *η ~ των μετριοπαθών στην εσωκομματική διαμάχη* ΣΥΝ. επικράτηση, κατίσχυση.

υπερίτης (ο) {υπεριτών} ΧΗΜ. δηλητηριώδες χημικό αέριο, που προκαλεί ασφυξία στο αναπνευστικό σύστημα και εγκαύματα στην επιδερμίδα τού ανθρώπου και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τους Γερμανούς ως όπλο κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. ypérite, από το όν. τής βελγικής πόλης Ypres (ολλ. Ieper), όπου το 1817 πρωτοχρησιμοποιήθηκαν ασφυξιογόνα αέρια].

υπεριώδης, -ης, -ες {υπεριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** ΦΥΣ. αυτός που βρίσκεται πέρα από το ιώδες χρώμα τού ηλιακού φάσματος: ~ *ακτίνες* / *ακτινοβολία* (ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία με μήκος κύματος μικρότερο των ορατών φωτεινών ακτίνων, αλλά μεγαλύτερο των ακτίνων Χ· είναι αόρατη από το ανθρώπινο μάτι, αλλά μπορεί να προκαλέσει σειρά παθολογικών καταστάσεων στο ανθρώπινο σώμα [λ.χ. εγκαύματα], σε περίπτωση παρατεταμένης έκθεσης σε αυτήν) **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***υπεριώδης αστρονομία*** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τα ουράνια αντικείμενα, τα οποία εκπέμπουν στην περιοχή τού φάσματος πέρα από το ιώδες χρώμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultraviolet].

υπερκαινοφανής (ο) {υπερκαινοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΣΤΡΟΝ. αστέρας ο οποίος εκρήγνυται και η λάμψη του αυξάνει κατά 10^{10} για λίγες εβδομάδες ή και μήνες και ο οποίος εκτοξεύει μακριά το μεγαλύτερο μέρος τής μάζας του (πβ. λ. *καινοφανής*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. supernova].

υπερκαλύπτω ρ. μετβ. [1887] {υπερκάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} καλύπτω εντελώς (κάτι) έτσι, ώστε να περισσεύω: *τα έσοδά μας υπερκαλύπτουν τα έξοδα* ‖ (μεσοπαθ.) *το ομολογιακό δάνειο υπερκαλύφθηκε από παλαιά αποθεματικά* ‖ *η παραγωγή υπερκάλυψε τη ζήτηση τού προϊόντος.* — **υπερκάλυψη** (η).

υπερκατανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η κατανάλωση αγαθών πέρα από το αναγκαίο επίπεδο **2.** ΟΙΚΟΝ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η δαπάνη δυσανάλογα μεγάλου μέρους τού ατομικού και, κατά συνέπεια, τού εθνικού εισοδήματος σε καταναλωτικά αγαθά (πράγμα που συνιστά χαρακτηριστικό γνώρισμα τής κοινωνίας τής αφθονίας). Επίσης **υπερκαταναλωτισμός** (ο). — **υπερκαταναλωτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overconsumption].

υπερκατασκευή (η) κάθε κατασκευή που γίνεται πάνω σε υπάρχουσα, π.χ. η προσθήκη επίπλου πάνω σε άλλο έπιπλο στην επιπλοποιία, η κατασκευή δώματος στην οροφή τελειωμένης κατοικίας κ.λπ. (βλ. κ. λ. *πανωσήκωμα, δώμα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superstructure].

Υπερκαυκασία (η) γεωγραφική περιοχή στον Καύκασο, που περιλαμβάνει το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία και τη Γεωργία. — **Υπερκαυκάσιος** (ο) [1849], **Υπερκαυκάσια** (η), **υπερκαυκασιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Transcaucasie].

υπέρκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υπέρκει-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται} (λόγ.) (+γεν.) βρίσκομαι πάνω από (κάτι), κατέχω υψηλότερη θέση, δεσπόζω: *το φρούριο υπέρκειται τής πόλεως* ΑΝΤ. υπόκειμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

υπερκείμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο **1.** αυτός που βρίσκεται πάνω από (κάτι), σε υψηλότερη θέση: *οι ~ λόφοι χρησιμοποιήθηκαν ως οχυρά* ‖ (μτφ.) *οι ~ έννοιες* (ευρύτερες, γενικότερες) ΑΝΤ. υποκείμενος **2.** ΠΛΗΡΟΦ. ***υπερκείμενο*** (το) {υπερκειμέν-ου | -ων} κείμενο, αποθηκευμένο σε αρχείο Η/Υ, τμήματα τού οποίου παραπέμπουν αυτόματα σε άλλα σχετιζόμενα κείμενα με τη βοήθεια τού ποντικιού, διαμορφώνοντας έτσι ένα ιεραρχικό δίκτυο οργάνωσης τής πληροφορίας.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ὑπέρκειμαι.* Η σημ. 2 είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hypertext].

υπερκέραση (η) → υπερκερώ

υπερκέρδος (το) {υπερκέρδ-ους | -η, -ών} **1.** κέρδος που υπερβαίνει το μέσο ή είναι πέραν τού αναμενόμενου: *τα ~ των πολυεθνικών κολοσσών* **2.** (ειδικότ.) το κέρδος τού κεφαλαιούχου, που προέρχεται από την υπεραξία (βλ.λ.) τού παραγόμενου προϊόντος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superprofit].

υπερκερδοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που αποφέρει υπερκέρδη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superprofitable].

υπερκερώ ρ. μετβ. {υπερκερράς... | υπερκέρασ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (στη στρατηγική) επεκτείνω το μέτωπο τής παράταξής μου, για να κυκλώσω το ένα ή και τα δύο άκρα τής εχθρικής παράταξης, περικυκλώνω τον εχθρό ΣΥΝ. υπερφαλαγγίζω **2.** (μτφ.) ξεπερνώ (κάτι) ποσοτικά ή ποιοτικά: *ο πρόεδρος τού συλλόγου ευελπιστεί ότι θα υπερκερασθούν οι εσωτερικές αντιδράσεις* ΣΥΝ. υπερβαίνω **3.** κινούμαι πέρα από κάτι που ισχύει ή ξεπερνώ αποτελεσματικά: *επιχειρούν να υπερκεράσουν το πρόβλημα* ΣΥΝ. υπερπηδώ, παρακάμπτω. Επίσης **υπερκεράζω.** — **υπερκέραση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερκερῶ (-άω)* < *ὑπερ-* + *-κερῶ* < *κέρας* «τμήμα στρατιωτικής παράταξης, πτέρυγα»].

υπερκινησία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού υπερκινητικού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperkinésie].

υπερκινητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που κινείται υπερβολικά, παραπάνω από το φυσιολογικό: *οι ~ μαθητές προκαλούν εκνευρισμό στους συμμαθητές και τους δασκάλους τους* **2.** ***υπερκινητικός*** (ο), ***υπερκινητική*** (η) πρόσωπο με πρόβλημα κινητικότητας, που κάνει περισσότερες κινήσεις από το φυσιολογικό. — **υπερκινητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperkinétique].

υπερκομματικός, -ή, -ό αυτός που δεν ανήκει σε κόμματα ή πολιτικές παρατάξεις, που δεν υποστηρίζεται, δεν επηρεάζεται ή δεν ελέγχεται από αυτά· πολιτικώς ανεξάρτητος: ~ *υποψήφιος* / *συγκέντρωση* / *διαδήλωση* / *εκδήλωση* / *σχηματισμός* ΑΝΤ. κομματικός. — **υπερκομματικά** επίρρ.

υπερκόπωση (η) [1886] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η υπερβολική κόπωση, η πολύ μεγάλη και συνεχής κούραση: *σωματική* / *πνευματική ~* ‖ *~ των χεριών* / *των ματιών* **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαταραχών τού οργανισμού, που οφείλονται στην υπερβολική και επαναλαμβανόμενη κόπωση ολόκληρου τού σώματος ή τμημάτων του: *έπαθα ~* ‖ *υποφέρω* / *αρρωσταίνω από ~.*

υπερκορεσμός (ο) [1893] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (επιτατ.) ο υπερβολικός κορεσμός: ~ *τής αγοράς από είδη διατροφής* ΣΥΝ. υπερπλήρωση, υπερεπάρκεια ΑΝΤ. ανεπάρκεια, (λόγ.) ένδεια, έλλειψη **2.** (ειδικότ.) ο υπερβολικός χορτασμός, το αποτέλεσμα τής υπέρμετρης λήψεως τροφής **3.** ΟΙΚΟΝ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η κατάσταση κατά την οποία η προσφορά προϊόντος ή υπηρεσίας υπερβαίνει κατά πολύ τη ζήτηση **4.** ΧΗΜ. η κατάσταση διαλύματος στο οποίο η συγκέντρωση τής διαλυμένης ουσίας, σε ορισμένη θερμοκρασία, είναι ακόμη μεγαλύτερη και από την

ποσότητα τής ουσίας που αντιστοιχεί στην κατάσταση τού κορεσμού τού διαλύματος αυτού στις ίδιες συνθήκες. — **υπερκορέννυμαι** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *κορεσμός* (βλ.λ.). μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sursaturation].

υπερκόσμιος, -α. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται πέρα ή πάνω από τον αισθητό κόσμο. που υπερβαίνει την αντικειμενική πραγματικότητα ΣΥΝ. υπερφυσικός ΑΝΤ. εγκόσμιος, πραγματικός **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που υπερβαίνει τα όρια τής εμπειρικής γνώσης, που βρίσκεται πέρα από κάθε αισθητηριακή εμπειρία: *~ αποκάλυψη / γνώση* ΑΝΤ. εμπειρικός.

υπερκοστολογώ ρ. μετβ. {υπερκοστολόγ-ησα. -ούμαι, -είται.... -ήθηκα, -ημένος} κοστολογώ κάτι παραπάνω από το πραγματικό του κόστος. — **υπερκοστολόγηση** (η).

υπέρλαμπρος, -η. -ο [αρχ.] (λόγ.) πάρα πολύ λαμπρός, αυτός που διαθέτει εξαιρετική λάμψη: *το ~ άστρο τής Βηθλεέμ* || *~ νίκη* ΣΥΝ. λαμπρότατος, ολόλαμπρος.

υπερλειτουργία (η) {υπερλειτουργιών} ΦΥΣΙΟΛ. (για όργανο τού οργανισμού) η λειτουργία που ξεπερνά τα φυσιολογικά όρια (προκαλώντας προβλήματα): *~ ενός αδένα.* — **υπερλειτουργώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hyperfunction (νόθο σύνθ.)].

υπερλεωφόρος (η) ΠΛΗΡΟΦ. ***υπερλεωφόρος των πληροφοριών / τής πληροφορικής*** η συνεχής και ευρεία διακίνηση πληροφοριών μέσω τού Διαδικτύου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. superhighway (of informa-tion)].

υπερλίπωση (η) [1876] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική αύξηση, τοπική ή γενική, τού λιπώδους ιστού τού σώματος.

υπέρλογος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πέρα ή πάνω από τη λογική, που υπερβαίνει τα όρια τής λογικής ΑΝΤ. λογικός (πβ. λ. *παράλογος*).
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *λόγος*. πβ. το μτγν. επίρρ. *ὑπερλόγως*].

υπερμαγκανικός, -ή, -ό [1880] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει την υπερμαγκανική ρίζα (MnO_4^-): *~ κάλιο.*

υπέρμαχος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που μάχεται υπέρ (κάποιου), που υπερασπίζεται πρόσωπο, τόπο, θεσμό, αξία κ.λπ.: *~ στρατηγός* (η Θεοτόκος) **2. *υπέρμαχος*** (ο/η) {υπερμάχ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που αγωνίζεται υπέρ θεσμού, αξίας κ.ά.: *~ τής πίστης / των δικαιωμάτων των μειονοτήτων / τού πυρηνικού αφοπλισμού* || *~ μιας πρότασης / ενός σχεδίου / μιας θεωρίας* ΑΝΤ. πολέμιος, αντίμαχος. — **υπερμαχώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

υπερμεγέθης, -ης, υπερμέγεθες [αρχ.] {υπερμεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) πάρα πολύ μεγάλος. αυτός που έχει τεράστιο μέγεθος: *~ ποταμός / βουνό* ΣΥΝ. τεράστιος ΑΝΤ. μικροσκοπικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υπέρμετρος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που υπερβαίνει το μέτρο, που είναι μεγαλύτερος από τον κανονικό ή τον συνηθισμένο: *έδειξε ~ ζήλο κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του* || *~ προσπάθεια / ανάπτυξη / δανεισμός* ΣΥΝ. υπερβολικός, άμετρος ΑΝΤ. μέτριος, λιγοστός • **2.** ΜΕΤΡ. αυτός που παραβαίνει τους μετρικούς κανόνες ή που γίνεται χωρίς μετρικούς κανόνες: *~ στίχος.* — **υπέρμετρα / υπερμέτρως** [αρχ.] επίρρ.

υπερμετρωπία (η) [1867] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαθλαστική ανωμαλία τού οφθαλμού, κατά την οποία οι φωτεινές ακτίνες, αντί να συγκλίνουν πάνω στον αμφιβληστροειδή χιτώνα. εστιάζονται πίσω από αυτόν. είτε γιατί ο βολβός τού ματιού είναι μικρότερος σε όγκο από τον φυσιολογικό είτε γιατί υπάρχει αποπλάτυνση τού κερατοειδούς, με αποτέλεσμα ο πάσχων να βλέπει τα αντικείμενα θολά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. hypermétropie (βλ. λ. *υπερμέτρωψ*)].

υπερμέτρωψ (ο/η) [1890] {υπερμέτρ-ωπος, -ωπα | -ωπες, -ώπων} (λόγ. για πρόσ.) πρόσωπο που πάσχει από υπερμετρωπία.
[ΕΤΥΜ. < *υπέρμετρος* + *-ωψ* (βλ. λ. *-ωπός. όψη*), ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. hypermétrope].

υπερμνησία (η) {χωρ. πληθ.} η παθολογικά αυξημένη μνημονική ικανότητα, που χαρακτηρίζεται από συγκράτηση και αυτόματη ανάκληση πολυάριθμων και ασήμαντων αναμνήσεων. οι οποίες κανονικά θα έπρεπε να έχουν λησμονηθεί, και παρατηρείται σε περιπτώσεις εγκεφαλικής ανωμαλίας. παραληρήματος, καθώς και σε άτομα με μειωμένη διανοητική λειτουργία (δηλ. ολιγοφρενείς) ΑΝΤ. αμνησία.
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *-μνησία.* από το θ. *μνη-* τού αρχ. ρ. *μι-μνή-σκω* (βλ. λ. *μνήμη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypermnesia].

υπερνικώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερνικάς... | υπερνίκ-ησα, -ώμαι. -άσαι.... -ήθηκα. -ημένος} (λόγ.) **1.** καταβάλλω (αντίπαλο), είμαι ή αναδεικνύομαι ισχυρότερος από (κάποιον/κάτι): *υπερνίκησε ένα συναίσθημα αποστροφής και μπήκε στο σπίτι* || *~ τον θυμό / την οργή / τον πειρασμό* || *~* τους ανταγωνιστές μου ΣΥΝ. κατανικώ, κατισχύω, υπερισχύω, επιβάλλομαι ΑΝΤ. νικώμαι, καταβάλλομαι, ηττώμαι **2.** (μτφ.) εξουδετερώνω (οτιδήποτε με εμποδίζει), υπερπηδώ: *χρειάστηκε να υπερνικήσω πολλά εμπόδια, για να φθάσω εδώ* || *~ δυσχέρειες / δυσκολίες* ΣΥΝ. υπερβαίνω, ξεπερνώ. — **υπερνίκηση** (η) [1879].

υπερνομάρχης (ο/η) {(θηλ. υπερνομάρχου) κλητ. υπερνομάρχα | υπερνομαρχών} ο πρόεδρος ενιαίων νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων που περιλαμβάνουν περισσότερους τού ενός νομούς: *ο ~ Αθηνών-Πειραιώς.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. super-préfet].

υπερνομαρχία (η) {υπερνομαρχιών} η ενιαία νομαρχιακή αυτοδιοίκηση που περιλαμβάνει περισσότερους τού ενός νομούς: *διεκδικεί την ~ Αθηνών-Πειραιώς.* — **υπερνομαρχιακός,** -ή, -ό.

υπέρογκος, -η, -ο **1.** υπερβολικά ογκώδης, αυτός που καταλαμβάνει τεράστιο όγκο: *~ δέμα / κιβώτιο* ΣΥΝ. ογκωδέστατος, υπερμεγέθης, τεράστιος ΑΝΤ. μικροσκοπικός **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που υπερβαίνει το μέτρο, μεγαλύτερος από τον κανονικό ή τον συνηθισμένο: *δαπανήθηκαν ~ ποσά για την εκτέλεση τού έργου* || *~ δαπάνη / λογαριασμός / τιμή* ΣΥΝ. υπερβολικός, υπέρμετρος, τεράστιος ΑΝΤ. ελάχιστος. — **υπέρογκα / υπερόγκως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρογκος* < *ὑπερ-* + *ὄγκος*].

υπεροξίδιο (το) [1886] {υπεροξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. **1.** οργανική ή ανόργανη ένωση στο μόριο τής οποίας εντοπίζονται δύο άτομα οξυγόνου που ενώνονται μεταξύ τους και αυτά με τη σειρά τους ενώνονται ανά ένα με δύο άλλα στοιχεία **2. *υπεροξίδιο τού υδρογόνου*** ανόργανη χημική ένωση. τής οποίας τα υδατικά διαλύματα. τα οποία είναι γνωστά ως «οξυγονούχο νερό» (οξυζενέ). χρησιμοποιούνται ευρύτατα ως αντισηπτικά, ως αποχρωστικά και λευκαντικά μέσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. peroxyde (νόθο σύνθ.) < per- (< λατ. per «υπερβολικά, πολύ») + oxyde (βλ. λ. *οξίδιο*)].

υπεροξυγόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣΙΟΛ. η υπερβολική οξυγόνωση (βλ.λ.) τού αίματος με την παροχή οξυγόνου στον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. peroxidation].

υπεροπλία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η υπεροχή στα όπλα. καλύτερος εξοπλισμός σε σύγκριση με τον εχθρό: *έχουμε ~ στην ξηρά / στη θάλασσα / στον αέρα.*

υπερόπτης (ο) {υπεροπτών}, **υπερόπτρια** (η) {υπεροπτριών} (λόγ.) πρόσωπο υπερβολικά υπερήφανο, που συμπεριφέρεται με αλαζονεία: *η μεγάλη φήμη που απέκτησε τον έκανε υπερόπτη* ΣΥΝ. αλαζόνας, (λόγ.) επηρμένος ΑΝΤ. σεμνός. ταπεινός, μετριόφρων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερόπτης* < *ὑπερ-* + *-όπτης* < θ. *οπ-* τού παρακ. *ὄπ-ωπα* (βλ. λ. *όψη*)].

υπεροπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι χαρακτηριστικός τού υπερόπτη: *~ λόγια / στάση / συμπεριφορά / ύφος* ΣΥΝ. αλαζονικός, (λόγ.) υπερφίαλος, επηρμένος. (καθημ.) ξυπασμένος ΑΝΤ. σεμνός. ταπεινός, μετριόφρων **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει την τάση ή τη συνήθεια να περιφρονεί τους άλλους, που συμπεριφέρεται με αλαζονεία: *είναι πολύ ~ προς τους υφισταμένους του* ΣΥΝ. αλαζονικός, ξυπασμένος, (λόγ.) επηρμένος ΑΝΤ. σεμνός, ταπεινός, μετριόφρων. — **υπεροπτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

υπερορία (η) {υπερoριών} (αρχαιοπρ.) η αναγκαστική απομάκρυνση προσώπου, το οποίο κρίνεται ως ανεπιθύμητο, έξω από τα όρια (σύνορα) κράτους ή επικράτειας ΣΥΝ. εξορία, απέλαση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερορία (γῆ)*, θηλ. τού επιθ. *ὑπερόριος* < *ὑπερ-* + *-όριος* < *ὅρος*].

ύπερος (ο) {υπέρ-ου | -ων, -ους} ΒΟΤ. το θηλυκό όργανο τού άνθους, που αποτελείται από ένα ή περισσότερα καρπόφυλλα. τα οποία είτε συμφύονται μεταξύ τους είτε όχι, κατ' αντιδιαστολή προς τον στήμονα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπερος* < *ὑπέρ*, κατά τα αρσ.].

υπερουράνιος[1], -α. -ο [αρχ.] (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που βρίσκεται πιο πάνω από τον ουρανό.

υπερουράνιος[2], -α, -ο ΧΗΜ. (στοιχείο) τού οποίου ο ατομικός αριθμός είναι μεγαλύτερος από τον ατομικό αριθμό τού ουρανίου.

υπερούσιος, -α, -ο ΘΕΟΛ. αυτός που βρίσκεται πέρα και πάνω από την ουσία (δηλ. την ύλη), που είναι απρόσιτος στην ανθρώπινη γνώση: *~ Θεός* (προσωνυμία τού Θεού) || *«ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει»* (κοντάκιο των Χριστουγέννων) ΣΥΝ. άυλος. υπερκόσμιος, ασύλληπτος ΑΝΤ. υλικός, σωματικός, επιστητός. — **υπερουσιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερούσιος* < *ὑπερ-* + *-ούσιος* < *οὐσία*].

υπεροχή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να υπερτερεί (κάποιος/κάτι) σε σχέση με (άλλον/άλλο). το να είναι ανώτερος ως προς την ποιότητα, την ποσότητα, το μέγεθος, την αξία κ.λπ.: *διαθέτουμε ~ έναντι τού εχθρού και θα νικήσουμε* || *η ~ τής ομάδας μας ήταν αδιαφιλονίκητη σε όλη τη διάρκεια τού αγώνα* || *έχω / κερδίζω ~ έναντι κάποιου* ΣΥΝ. ανωτερότητα, υπερτέρηση ΑΝΤ. κατωτερότητα. μειονεκτικότητα **2.** (ειδικότ.) ΜΑΘ. άλλη ονομασία για το υπόλοιπο, τη διαφορά στην αφαίρεση **3.** ΝΟΜ. το επιπλέον ποσό, αυτό που απέμεινε από την πώληση ενεχύρου μετά την ικανοποίηση τής απαιτήσεως τού ενεχυροδανειστή **4.** ΒΙΟΛ. η ιδιότητα ορισμένων αλληλομόρφων κάθε γονιδίου να καθορίζουν τον φαινότυπο ενός οργανισμού. όταν υπάρχουν στον γονότυπό του ΣΥΝ. επικράτηση, κυριαρχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεροχή* < *ὑπερέχω*].

υπέροχος, -η, -ο **1.** αυτός που υπερέχει. που ξεχωρίζει από τους ομοίους του. που διαθέτει μια θετική ιδιότητα στον ύψιστο βαθμό: *~ άνθρωπος / καθηγητής / φωνή / συμπεριφορά / τοπίο / τέχνη* || *είσαι ~* (δηλ. πολύ όμορφη) *με αυτό το φόρεμα* ΣΥΝ. έξοχος. εξαιρετικός. εξαίρετος, ξεχωριστός, εξαίσιος ΑΝΤ. απαίσιος, φρικτός. άθλιος **2.** (ειδικότ.) ΦΙΛΟΣ. **υπέροχο** (το) βασική έννοια (κατηγορία) τής αισθητικής τού Ι. Καντ, που μοιάζει με το «ωραίο». αλλά διαφέρει από αυτό ως προς την έκταση ή την ποσότητα των αντικειμένων στα οποία αναφέρεται. — **υπέροχα / υπερόχως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέροχος* < *ὑπερέχω*].

υπεροψία (η) {χωρ. πληθ.} η υπερβολική υπερηφάνεια. που συνδυάζεται με περιφρόνηση προς τους άλλους: *συμπεριφέρεται με ~ προς τις φτωχές συμμαθήτριές της, επειδή προέρχεται από την υψηλή κοινωνία* ΣΥΝ. (λόγ.) έπαρση, αλαζονεία, οίηση, (λαϊκ.) ξυπασιά ΑΝΤ. σεμνότητα, ταπεινότητα, μετριοφροσύνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεροψία* < *ὑπερόπτης*].

υπερπαραγωγή (η) [1891] **1.** ΟΙΚΟΝ. η παραγωγή γεωργικών ή βιομηχανικών προϊόντων σε ποσότητες μεγαλύτερες από τις αναγκαίες ή τις προβλεπόμενες: *φέτος είχαμε ~ πορτοκαλιών και προβλέπεται*

ότι εκατοντάδες τόνοι θα σαπίσουν στις χωματερές • **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο που διαθέτει πλούσια και επιβλητικά σκηνικά, πολλούς ηθοποιούς, σκηνές πλήθους κ.λπ., απαιτεί υψηλότατο χρηματικό ποσό για την ολοκλήρωσή του και έχει τα ανάλογα ποιοτικά χαρακτηριστικά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overproduction (σημ. 1), superproduction (σημ. 2)].

υπερπατριώτης (ο) {υπερπατριωτών}, **υπερπατριώτισσα** (η) {υπερπατριωτισσών} (ειρων.-κακόσ.) πρόσωπο που προβάλλει υπερβολικά και ενίοτε υποκριτικά την προσήλωσή του στο ιδανικό τής πατρίδας, παρασυρόμενος σε εθνικιστικές ακρότητες και καταδικάζοντας όσους και ό,τι δεν υπηρετεί, κατά τη γνώμη του, τα εθνικά ιδεώδη: *θερμοκέφαλοι ~ υποστήριξαν τη λύση τής άμεσης στρατιωτικής επέμβασης* || *κάποιοι ~, αυτόκλητοι εθνικοί σωτήρες, χαρακτηρίζουν προδότες όσους δεν συμφωνούν με τις απόψεις τους.* — **υπερπατριωτισμός** (ο), **υπερπατριωτικός**, -ή, -ό.

υπερπέραν (το) {άκλ.} (λόγ.) **1.** ο πέρα από τον θάνατο κόσμος, η μεταθανάτια, η άλλη ζωή ΣΥΝ. ο άλλος κόσμος **2.** (καθημ.) οτιδήποτε βρίσκεται ή υποθέτουμε ότι βρίσκεται πέρα από τον γνωστό κόσμο: *φωνές από το ~.*
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *πέραν*, απόδ. τού γαλλ. l'au-delà].

υπερπήδηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** πήδημα πάνω από (κάτι): *~ χαντακιού / εμποδίου* **2.** (ειδικότ. στη γυμναστική) πήδημα πάνω από γυμναστικό όργανο με στήριξη μόνο των χεριών σε αυτό ή χωρίς καμία στήριξη **3.** (μτφ.) η υπέρβαση οποιουδήποτε εμποδίου, η με οποιονδήποτε τρόπο κατίσχυση επί προσώπου, πράγματος κ.λπ.: *η ~ των δυσκολιών / των οικονομικών δυσχερειών / των αντιδράσεων* || *η ~ των αντιπάλων / των ανταγωνιστών* ΣΥΝ. (καθημ.) ξεπέρασμα, (λόγ.) εξουδετέρωση, υπερνίκηση, υπερίσχυση.

υπερπηδώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερπηδάς... | υπερπήδ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) πηδώ πάνω από (κάτι), ξεπερνώ με πήδημα: *το άλογο υπερπήδησε την τάφρο με δυσκολία* **2.** (μτφ.-συχνότ.) εξουδετερώνω οτιδήποτε με εμποδίζει ή με δυσκολεύει, αναδεικνύομαι ισχυρότερος αυτού: *χρειάστηκε να υπερπηδήσουμε πολλές δυσχέρειες, για να φτάσουμε εδώ* || *~ εμπόδια / δυσκολίες / προβλήματα* ΣΥΝ. (λόγ.) υπερνικώ, (καθημ.) ξεπερνώ.

υπερπλασία (η) [1879] {υπερπλασιών} η υπέρμετρη ανάπτυξη τού όγκου οργάνου ή ιστού, η οποία οφείλεται σε πολλαπλασιασμό των συστατικών κυττάρων του, δηλ. σε αύξηση τού αριθμού τους, κατ' αντιδιαστολή προς την υπερτροφία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperplasia].

υπερπληθυσμός (ο) [1821] {χωρ. πληθ.} **1.** πληθυσμός υπερβολικά και δυσανάλογα αυξημένος σε σχέση με τις οικονομικές συνθήκες χώρας ή περιοχής και με τα διαθέσιμα μέσα διαβίωσής του: *ένα από τα βασικότερα προβλήματα των χωρών τού Τρίτου Κόσμου είναι ο ~* **2.** ΖΩΟΛ. αριθμός των ατόμων ζωικού είδους σε δεδομένη περιοχή, ο οποίος εμφανίζεται δυσανάλογα μεγάλος σε σχέση με τις διαθέσιμες πηγές σε οξυγόνο, χώρο, τροφή, νερό κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overpopulation].

υπερπληθώρα (η) {χωρ. πληθ.} υπερβολικά μεγάλος αριθμός (από κάτι): *~ τροφίμων.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των αγγλ. overabundance, surfeit].

υπερπληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. ταχύτατη αύξηση τού ρυθμού τού πληθωρισμού, η οποία συνοδεύεται από συνεχή πτώση τής αξίας τού εθνικού νομίσματος, διαρροή κεφαλαίων στο εξωτερικό, συρρίκνωση τής αγοραστικής δύναμης τού καταναλωτικού κοινού και συναλλαγές σε είδος, αποθάρρυνση των επενδύσεων και δημιουργία ανεργίας, με σοβαρό αρνητικό αντίκτυπο στην κοινωνική συνοχή (βλ. κ. λ. *πληθωρισμός*) ΣΥΝ. καλπάζων πληθωρισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hyperinflation (νόθο σύνθ.)].

υπερπλήρης, -ης, -ες [μτγν.] {υπερπλήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.-εμφατ.) εντελώς πλήρης, αυτός που δεν χωράει απολύτως τίποτε ή που έχει γεμίσει περισσότερο από όσο προβλέπεται ή επιτρέπεται: *το θέατρο είναι ~, δεν χωράει άλλους* || *~ ξενοδοχείο / βαγόνι / δοχείο.* — **υπερπληρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υπερπληροφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η παροχή υπερβολικής πληροφόρησης ΑΝΤ. υποπληροφόρηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overinforming].

υπερπληρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερπληροίς... | υπερπλήρ-ωσα, -ούμαι, -ώθηκα, -ωμένος} (λόγ.) γεμίζω (κάτι) μέχρι επάνω ή περισσότερο από όσο πρέπει: *~ δοχείο / δεξαμενή* || *~ αίθουσα / θέατρο με κόσμο* ΣΥΝ. (καθημ.) παραγεμίζω. — **υπερπλήρωση** (η) [μτγν.].

υπέρπολυς, -πολλη, -πολυ [αρχ.] {υπέρπολλ-οι (ουδ. -α)} (εκφραστ.-λόγ.) αυτός που είναι υπερβολικά πολύς: *οι τράπεζες επιβαρύνουν τους δανειολήπτες με υπέρπολυ τόκο.* — **υπέρπολυ** επίρρ.

υπερπολυτελής, -ής, -ές {υπερπολυτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) εξαιρετικά πολυτελής, αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη πολυτέλεια, που φανερώνει χλιδή: *~ ξενοδοχείο / έπαυλη / θαλαμηγός* || *~ διαβίωση* ΑΝΤ. λιτός, πενιχρός. — **υπερπολυτελώς** επίρρ., **υπερπολυτέλεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

υπερπολύτιμος, -η, -ο αυτός που έχει υπερβολικά μεγάλη αξία ή είναι πάρα πολύ χρήσιμος: *~ αντίκα* || *~ συνεργάτης / παίκτης.*

υπερπόντιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή γίνεται πέρα από τη θάλασσα, πέρα από τον ωκεανό, δηλ. πολύ μακριά: *~ χώρα / αποικία / εμπόριο·* ΦΡ. ***υπερπόντιος αλιεία*** η αλιεία που διεξάγεται με μεγάλα σκάφη εκτός Μεσογείου Θαλάσσης, π.χ. στις ακτές τής ΒΔ. Αφρικής στον Ατλαντικό Ωκεανό ή στις ακτές τής Α. Αφρικής.

υπερπροϊόν (το) {υπερπροϊόντ-ος | -α, -ων} ΟΙΚΟΝ. το πλεόνασμα πάνω από το αναγκαίο προϊόν (που παράγεται, όταν ο παραγωγός έχει καλύψει τις ανάγκες του).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. surplus-product].

υπερπροπόνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εντατικότερη από το κανονικό προπόνηση ενός αθλητή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overtraining].

υπερπροσπάθεια (η) {υπερπροσπαθειών} η πολύ μεγάλη προσπάθεια, η προσπάθεια που υπερβαίνει τις συνήθεις δυνάμεις ή δυνατότητες: *χρειάστηκε ~, για να πείσουμε τους εταίρους μας για την ορθότητα των απόψεών μας.*

υπερπροστασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. η εκδήλωση υπερβολικής προστασίας και φροντίδας εκ μέρους των γονέων προς τα παιδιά τους, η οποία συντελεί στον περιορισμό τής πρωτοβουλίας και αυτενέργειάς τους, με αποτέλεσμα την εξάρτηση των παιδιών από τους γονείς: *η ~ συνήθως κάνει τα παιδιά δειλά και ευθυνόφοβα* ΣΥΝ. υπερπροστατευτικότητα, υπερπροστατευτισμός **2.** η παροχή υψηλής προστασίας και ασφάλειας: *αντιηλιακό για ~ από τον ήλιο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overprotection].

υπερπροστατευτικός, -ή, -ό αυτός που εκδηλώνει υπερπροστασία: *~ συμπεριφορά / γονιός.* — **υπερπροστατευτικά** επίρρ., **υπερπροστατευτικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overprotective].

υπερπροστατευτισμός (ο) **1.** ΟΙΚΟΝ. πολιτική αυστηρού προστατευτισμού **2.** ΨΥΧΟΛ. η υπερπροστασία.

υπερπροσφορά (η) **1.** η προσφορά (πράγματος) σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από το αναγκαίο ή το αναμενόμενο: *~ αγαθών / ενδιαφέροντος* **2.** (σε εμπορικά καταστήματα) η προσφορά προϊόντος σε πολύ χαμηλή τιμή πωλήσεως, συνήθ. λόγω εκπτώσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Überangebot].

υπέρπυρο κ. (λαϊκ.) **πέρπυρο** κ. **πέρπερο** (το) {υπερπύρ-ου | -ων} χρυσό βυζαντινό νόμισμα που τέθηκε σε κυκλοφορία επί Μ. Κωνσταντίνου το 309 μ.Χ.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑπέρπυρος* (λόγω τού χρώματος τού νομίσματος) < *ὑπέρ-* + *-πυρος* < *πῦρ, πυρός*].

υπερρεαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που αναπτύχθηκε κυρ. στις αρχές τού 20ού αι. (αφότου ο Αντρέ Μπρετόν το 1924 και το 1929 εξέδωσε το πρώτο και το δεύτερο αντίστοιχα *υπερρεαλιστικό μανιφέστο*) δίνοντας έμφαση στην υποσυνείδητη ή άλογη σημασία των παραστάσεων που ενεργοποιούνται αυτόματα με τον ελεύθερο συνειρμό, καθώς και στην αξιοποίηση τυχαίων εντυπώσεων, ασυνήθιστων αντιθέσεων κ.λπ. ΣΥΝ. σουρεαλισμός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. surréalisme, βλ. κ. *σουρεαλισμός*].

υπερρεαλιστής (ο), **υπερρεαλίστρια** (η) {υπερρεαλιστριών} οπαδός τού κινήματος τού υπερρεαλισμού ΣΥΝ. σουρεαλιστής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. surréaliste, βλ. κ. *σουρεαλιστής*].

υπερρεαλιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κίνημα τού υπερρεαλισμού: *~ τάση στη ζωγραφική* || *~ απόδοση ενός θέματος* || *~ ποίηση* ΣΥΝ. σουρεαλιστικός. — **υπερρεαλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

υπερσιβηρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάσχιση τής Σιβηρίας: *~ γραμμή* **2. *υπερσιβηρικός (σιδηρόδρομος)*** σιδηροδρομική γραμμή που διασχίζει τη Σιβηρία, συνδέοντας τη Ρωσία με τις ακτές τού Ειρηνικού Ωκεανού: *ταξιδεύω με τον ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. Trans-Siberian].

υπερσιτίζω ρ. μετβ. {υπερσίτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} δίνω σε (κάποιον) υπερβολική τροφή ΑΝΤ. υποσιτίζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερσιτίζω* < *ὑπέρ-* + *σιτίζω* < *σῖτος*].

υπερσιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο σιτισμός κατά υπερβολικές ποσότητες, δηλ. κατά ποσότητες που υπερκαλύπτουν τις διατροφικές ανάγκες τού ατόμου (παλαιότ. και για θεραπευτικούς σκοπούς): *οι φυματικοί υποβάλλονταν παλιά σε ~* ΑΝΤ. υποσιτισμός **2.** (ειδικότ.) η παροχή σε ζώο περισσότερης τροφής από όση απαιτείται για να καλυφθούν οι ανάγκες του, με στόχο την πάχυνσή του για την παραγωγή κρέατος, την υποκίνηση ορισμένων λειτουργιών στον οργανισμό του (π.χ. αύξηση τής γονιμότητας) κ.ά. Επίσης **υπερσίτιση** (η). — **υπερσιτιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. suralimentation].

υπέρσοφος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) εξαιρετικά σοφός, αυτός που διαθέτει πολύ μεγάλη σοφία ΣΥΝ. πάνσοφος.

υπερσύγχρονος, -η, -ο πάρα πολύ σύγχρονος, αυτός που κατασκευάζεται, λειτουργεί κ.λπ. αξιοποιώντας και τα πιο πρόσφατα τεχνολογικά επιτεύγματα: *~ συσκευή / μηχάνημα / όπλο / αεροσκάφος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ultra-moderne].

υπερσυνταγογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η υπερβολική συνταγογράφηση φαρμάκων. — **υπερσυνταγογραφώ** ρ. μετβ. {-είς...}.

υπερσυντέλικος (ο) {υπερσυντελίκ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. χρόνος τού ρήματος που σχηματίζεται στα Νέα Ελληνικά περιφραστικά (με το βοηθητικό ρήμα «είχα») και δηλώνει τον σχετικό χρόνο στο παρελθόν, δηλ. πράξη που έχει ολοκληρωθεί στο παρελθόν πριν από άλλη, επίσης ολοκληρωμένη στο παρελθόν, λ.χ. *είχα ήδη φύγει, όταν ειδοποίησες τους άλλους.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερσυντέλικος* (ενν. *χρόνος*) < *ὑπερ-* + *-συντέλικος* < *συντελῶ (-έω)*].

υπερσυντηρητικός, -ή, -ό αυτός που είναι υπερβολικά συντηρητικός: *~ πολιτικός / απόψεις.* — **υπερσυντηρητικά** επίρρ., **υπερσυντηρητισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultraconservative].

υπέρταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική αύξηση τής πίεσεως που ασκείται από το αίμα στα τοιχώματα των

αγγείων, η οποία συνεπάγεται κίνδυνο καρδιακής προσβολής ή εγκεφαλικού επεισοδίου: *αρτηριακή* (αυξημένη πίεση τού αίματος στις αρτηρίες) / *ενδοκρανιακή* / *πνευμονική* / *πυλαία* / *φλεβική* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) πίεση ΑΝΤ. υπόταση **2.** ΗΛΕΚΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο το πλάτος ή η ενεργός τιμή τής εναλλασσόμενης τάσης στα άκρα ενός πυκνωτή ή ιδανικού πηνίου κυκλώματος μπορεί, με ορισμένες προϋποθέσεις, να πάρει τιμή μεγαλύτερη από το πλάτος ή την ενεργό τιμή τής εναλλασσόμενης τάσης που τροφοδοτεί το κύκλωμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπέρτασις* < *ὑπερ* + *τάσις* (< *τείνω*). Ο ιατρ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypertension].

υπερτασικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την υπέρταση: ~ *σύμπτωμα* || (ως ουσ.) *είναι ~ και τρώει τα φαγητά ανάλατα.*

υπέρτατος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται πάνω από όλους ή από όλα σε μέγεθος, αξία, σημασία, σπουδαιότητα κ.λπ.: *έφθασε στον ~ βαθμό ευδαιμονίας* || *η ελευθερία θεωρείται το ~ αγαθό τού ανθρώπου* || ~ *τιμή* / *θυσία* / *αρχή* || ~ *κριτής* (ο Θεός) || *άνθρωπος υπέρτατης σοφίας* / *αρετής* ΣΥΝ. ανώτατος, ύψιστος, ύπατος, κορυφαίος ΑΝΤ. κατώτατος, έσχατος· ΦΡ. **υπέρτατο Ον** ο Θεός. — **υπέρτατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρτατος* < *ὑπέρ* + παραγ. επίθημα *-τατος* (τού υπερθ. βαθμού)].

υπερταχύς, -εία, -ύ {υπερταχ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)} **1.** αυτός που αναπτύσσει πάρα πολύ μεγάλη ταχύτητα: ~ *τρένα* / *σιδηροδρομική γραμμή* **2.** ***υπερταχεία*** (η) ταχεία (τρένο) που αναπτύσσει πάρα πολύ μεγάλη ταχύτητα.
[ΕΤΥΜ. Στη σημ 2 η λ. είναι απόδ. τού γαλλ. train à grande vitesse].

υπερτέλειος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (συνήθ. ως χαρακτηρισμός τού Θεού) απόλυτα τέλειος ΣΥΝ. τελειότατος ΑΝΤ. ατελέστατος **2.** (εμφατ.) αυτός που ενσαρκώνει το ιδανικό πράγματος, ιδέας, καταστάσεως κ.λπ.: ~ *συσκευή* / *μέθοδος* / *σύστημα* ΣΥΝ. ιδανικός, ιδεώδης.

υπερτεμαχιακός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***υπερτεμαχιακά φαινόμενα*** φαινόμενα που σχετίζονται με το εκφώνημα (σειρά λέξεων: φράση / ολόκληρη πρόταση) και όχι με τα απλά τεμάχια τού λόγου· τέτοιο φαινόμενο είναι ο επιτονισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. suprasegmental].

υπερτέρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η υπεροχή, ανωτερότητα (έναντι άλλου).

υπέρτερος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που υπερτερεί, που υπερέχει ποσοτικά ή ποιοτικά: *παρότι αντιμετώπισαν ~ δυνάμεις, νίκησαν* ΣΥΝ. μεγαλύτερος, ανώτερος ΑΝΤ. κατώτερος, υποδεέστερος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρτερος* < *ὑπέρ-* + παραγ. επίθημα *-τερος* (τού συγκρ. βαθμού)].

υπερτερώ ρ. μετβ. {υπερτερείς... | υπερτέρησα} (λόγ.) (+γεν.) είμαι ή γίνομαι ανώτερος (από άλλον), βρίσκομαι σε καλύτερη μοίρα, υπερισχύω: *υπερτερεί σαφώς των υπολοίπων σε εξυπνάδα και επιμέλεια* || *στο σχέδιο αυτό τα πλεονεκτήματα υπερτερούν των μειονεκτημάτων* ΣΥΝ. υπερέχω, πλεονεκτώ, επικρατώ ΑΝΤ. μειονεκτώ, υπολείπομαι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερτερῶ (-έω)* < αρχ. *ὑπέρτερος* (βλ.λ.)].

υπερτίμημα (το) {υπερτιμήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. **1.** η αύξηση τής αξίας ή τής προσόδου περιουσιακού στοιχείου ή άλλου οικονομικού αγαθού: *αυτόματο ~* (που προκύπτει ανεξάρτητα από την προσωπική συμβολή τού κατόχου τού οικονομικού αγαθού) ΑΝΤ. υποτίμημα **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό όφελος που αποκομίζει ο ιδιοκτήτης από την υπερτίμηση τής περιουσίας του **3.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό κατά το οποίο αυξάνεται η αγοραία τιμή αγαθού ή εμπορεύματος σε σύγκριση με την προηγούμενη ή με τη συνήθη τιμή του **4.** η διαφορά ανάμεσα στην ονομαστική αξία τίτλου ή την πραγματική αξία νομίσματος και στην τρέχουσα τιμή του, όταν η τελευταία είναι ανώτερη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. increment].

υπερτιμημένος, -η, -ο **1.** αυτός που του αποδίδουν μεγαλύτερη αξία από την πραγματική: *το ταλέντο του είναι ~· δεν είναι παρά ένας μέτριος ηθοποιός* ΑΝΤ. υποτιμημένος **2.** ΟΙΚΟΝ. (νόμισμα) που η ισοτιμία του έχει καθοριστεί σε υψηλότερο επίπεδο από αυτό που διαμορφώνεται στην ελεύθερη αγορά.

υπερτίμηση (η) [1863] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η απόδοση υπερβολικής αξίας (σε κάτι): ~ *των δυνατοτήτων* / *των ικανοτήτων κάποιου* ΣΥΝ. υπερεκτίμηση ΑΝΤ. υποτίμηση **2.** ΟΙΚΟΝ. η αύξηση τής τιμής αγαθού ή εμπορεύματος: ~ *των ειδών διατροφής* ΑΝΤ. υποτίμηση **3.** (συνεκδ.) το ποσό κατά το οποίο αυξάνεται η αξία ή η πρόσοδος περιουσιακού στοιχείου ή άλλου οικονομικού αγαθού ΣΥΝ. υπερτίμημα.

υπερτιμολογώ ρ. μετβ. {υπερτιμολογείς... | υπερτιμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} τιμολογώ (κάτι) με ποσό μεγαλύτερο από την πραγματική του αξία: ~ *εμπόρευμα* / *προϊόν.* — **υπερτιμολόγηση** (η).

υπέρτιμος (ο) {υπερτίμ-ου | -ων, -ους} αυτός που του αξίζει ιδιαίτερη τιμή· συνήθ. ως τιμητικός τίτλος αρχιερέων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *ὑπέρτιμος* < *ὑπέρ* + *-τιμος* < *τιμή*].

υπερτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερτιμάς... | υπερτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) αξία μεγαλύτερη από την πραγματική του: ~ *τις δυνάμεις* / *τις ικανότητές μου* ΣΥΝ. υπερεκτιμώ ΑΝΤ. υποτιμώ **2.** αυξάνω την τιμή εμπορεύματος ή άλλου οικονομικού αγαθού: *υπερτιμήθηκαν τα είδη διατροφής* ΣΥΝ. ανατιμώ, ακριβαίνω ΑΝΤ. υποτιμώ, φτηναίνω.

υπερτονίζω ρ. μετβ. {υπερτόνισ-α, -τηκα, -μένος} τονίζω (κάτι) υπερβολικά, δίνω μεγαλύτερη σημασία σε (κάτι) από αυτή που έχει πραγματικά: *υπερτόνισαν την αξία των πληροφοριών, αλλά αυτές αποδείχθηκαν ασήμαντες* ΣΥΝ. (μτφ.) υπογραμμίζω. — **υπερτονισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overstress].

υπερτραφής, -ής, -ές {υπερτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) υπερβολικά ευτραφής: ~ *άνθρωπος* / *υποζύγιο* ΣΥΝ. ευτραφέστατος ΑΝΤ. (λόγ.) λιπόσαρκος, κάτισχνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερτραφής* < *ὑπερ-* + *-τραφής*, από το θ. τού παθ. αορ. β' *ἐ-τράφ-ην*, ρ. *τρέφω*].

υπερτρίχωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική ανάπτυξη τού αριθμού και τού όγκου των τριχών τού σώματος και τής κεφαλής ή η εμφάνιση τριχώματος σε άτριχα μέρη (λ.χ. επάνω σε ελιές).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypertrichosis].

υπερτροφία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η υπερβολική αύξηση τού όγκου και τού βάρους ιστού ή οργάνου οργανισμού (ανθρώπου, ζώου, φυτού), η οποία οφείλεται σε αύξηση τού όγκου των κυττάρων και των συστατικών του στοιχείων, χωρίς αντίστοιχη αύξηση τού αριθμού τους (κατ' αντιδιαστολή προς την υπερπλασία, βλ.λ.): ~ *μυός* / *τής καρδιάς* **2.** (σπανιότ.) η υπέρμετρη λήψη τροφής και κατά συνέπεια η υπερβολική θρέψη ΣΥΝ. υπερσιτισμός ΑΝΤ. υποσιτισμός **3.** (μτφ.) η υπερβολική ανάπτυξη: *«στη συνειδητή ατροφία τού κοινωνικού κράτους αντιστοιχεί η ~ τού ποινικού κράτους»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypertrophie].

υπερτροφικός, -ή, -ό [1891] αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερτροφία, που είναι υπερβολικά ανεπτυγμένος: ~ *όργανο* / *μυς* / *καρδιά* || (μτφ.) ~ *εγώ* ΑΝΤ. ατροφικός. — **υπερτροφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypertrophique].

υπερτυχερός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι εξαιρετικά τυχερός, που κερδίζει πολλά, επειδή τον ευνοεί η τύχη **2.** ***υπερτυχερός*** (ο) ο νικητής διαγωνισμού λαχείων ή γενικότ. (νόμιμων) τυχερών παιχνιδιών με πολύ μεγάλα κέρδη: *ο ~ τού ΛΟΤΤΟ* / *τού ΠΡΟ-ΠΟ* / *τού πρωτοχρονιάτικου Εθνικού Λαχείου.*

υπέρυθρος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός τού οποίου το χρώμα κλίνει προς το ερυθρό, κοκκινωπός **2.** ΦΥΣ. ***υπέρυθρη ακτινοβολία / υπέρυθρες ακτίνες*** ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία, που βρίσκεται στην περιοχή τού φωτεινού φάσματος πριν από το ερυθρό και της οποίας τα μήκη κύματος είναι μεγαλύτερα των ορατών ακτινοβολιών και μικρότερα των μικροκυμάτων **3.** αυτός που λειτουργεί με υπέρυθρες ακτίνες: ~ *αισθητήρας* || *σύστημα ~ έρευνας και ιχνηλάτησης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέρυθρος* < *ὑπ(ο)-* + *ἐρυθρός*. Ο φυσ. όρ. είναι απόδ. τού αγγλ. ultra-red].

υπερυπολογιστής (ο) ηλεκτρονικός υπολογιστής με εξαιρετικά υψηλές επιδόσεις: *«μυστικές υπηρεσίες χρησιμοποιούν υπερυπολογιστές για την επεξεργασία επικοινωνιών και αποκρυπτογράφηση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super computer].

υπερυψώνω ρ. μετβ. {υπερύψω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) υψώνω (κάτι) πάνω από το συνηθισμένο ή πάνω από κάτι άλλο, δίνω σε (κάτι) μεγαλύτερο ύψος: ~ *το καμπαναριό* || (η μτχ. ***υπερυψωμένος,*** *-η, -ο*) ~ *διάβαση* / *σιδηροδρομική γραμμή* / *επίπεδο* / *δάπεδο* / *ισόγειο* ΣΥΝ. ανυψώνω ΑΝΤ. χαμηλώνω, κατεβάζω. — **υπερύψωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερυψῶ (-όω)* < *ὑπερ-* + *ὑψῶ* < *ὕψος*].

υπερφαλαγγίζω ρ. μετβ. {υπερφαλάγγισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ΣΤΡΑΤ. επεκτείνω το μέτωπο τής φάλαγγάς μου, για να κυκλώσω το ένα ή και τα δύο άκρα τής εχθρικής παράταξης ΣΥΝ. υπερκερώ **2.** (μτφ.) υπερβαίνω (ό,τι με εμποδίζει ή με δυσκολεύει), περνώ πέρα ή πάνω από (κάποιον/κάτι) με οποιονδήποτε τρόπο: *τα τελευταία χρόνια οι ιδεολογικοί μας αντίπαλοι μας υπερφαλάγγισαν, αλλά δεν μας διέλυσαν* ΣΥΝ. ξεπερνώ. — **υπερφαλάγγιση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερφαλαγγῶ (-έω)* < *ὑπερ-* + *-φαλαγγῶ* < *φάλαγξ, -αγγος*].

υπερφίαλος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που υπερηφανεύεται υπερβολικά και παράλογα, που συμπεριφέρεται με αλαζονεία και θράσος: ~ *άνθρωπος* / *ηγεμόνας* ΣΥΝ. αλαζόνας, (λογιότ.) επηρμένος, υπεροπτικός ΑΝΤ. ταπεινός, μετριόφρων **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία: ~ *αξίωση* / *φιλοδοξία* / *συμπεριφορά* ΣΥΝ. υπεροπτικός ΑΝΤ. ταπεινός. — **υπερφίαλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερφίαλος*, αβεβ. ετύμου, λ. με α' συνθ. την πρόθ. *ὑπέρ*. Ως προς το β' συνθ., έχουν διατυπωθεί δύο υποθέσεις: (α) Σύμφωνα με την παραδοσιακή άποψη, προέρχεται από τη λ. *φιάλη* με τη σημ. «αυτός που ξεχειλίζει, που είναι υπερβολικά γεμάτος», από όπου επεκτάθηκε στη γενική σημ. «υπερόπτης, υπερβολικός» (β) Νεότεροι ερευνητές ανάγουν το επίθ. στο αρχ. *ὑπερφυής* «υπερμεγέθης, υπερβολικός» (< *ὑπερ-* + *-φυής* < *φύω* / *-ομαι*) μέσω τ. **ὑπερφύαλος* (και με ανομοίωση *ὑπερφίαλος*) < *ὑπερ-* + *φυ-* (< *φύω*) + παραγ. επίθημα *-αλος* (πβ. κ. *ἀτάσθ-αλος*)].

υπερφιλελεύθερος, -η, -ο [1889] αυτός που είναι υπερβολικά φιλελεύθερος: ~ *ανάλυση για τις αδυναμίες τού κράτους.*

υπερφιλόδοξος, -η, -ο αυτός που είναι υπερβολικά φιλόδοξος. — **υπερφιλοδοξία** (η).

υπερφορολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η υπερβολική φορολόγηση. — **υπερφορολογώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overtaxation].

υπερφορτίζω ρ. μετβ. {υπερφόρτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΗΛΕΚΤΡ. φορτίζω (κάτι) υπερβολικά με ηλεκτρικό φορτίο μεγαλύτερο από το κανονικό: *η συσκευή υπερφορτίστηκε* **2.** (γενικότ.) φορτίζω (κάτι) υπερβολικά ΣΥΝ. (καθημ.) υπερφορτώνω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surcharger].

υπερφόρτιση (η) [1879] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ΦΥΣ. η φόρτιση ηλεκτρικής συσκευής με ηλεκτρικό φορτίο μεγαλύτερο τού κανονικού **2.** (συνεκδ.) το πρόσθετο φορτίο, το οποίο δέχεται υπό συγκεκριμένες συνθήκες μια μηχανή ή κατασκευή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surcharge].

υπέρφορτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι υπερφορτωμένος ΣΥΝ. κατάφορτος.

υπερφορτώνω ρ. μετβ. {υπερφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} φορτώνω υπερβολικά (κάτι), τοποθετώ φορτίο / βάρος μεγαλύτερο τού κανονικού ή τού επιτρεπομένου σε (κάτι): ~ *βαγόνι* / *πλοίο* / *αυτοκίνητο* ΣΥΝ. παραφορτώνω. — **υπερφόρτωση** (η) [1844].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερφορτῶ (-όω)* < *ὑπερ-* + *φορτῶ (-όω)* < *φόρτος* (βλ.λ.)].

υπερφυής, -ής, -ές {υπερφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που υπερβαίνει τη φύση, υπερφυσικός: ~ *κόσμος* / *πραγματικότητα* ΑΝΤ. φυσικός, γήινος, πραγματικός **2.** (συνεκδ.) υπέροχος, εξαίσιος: ~ *σύλληψη* / *αποκάλυψη*. — **υπερφυώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερφυής* < *ὑπὲρ* + *-φυής* (< *φύω, φύομαι*). πβ. *προσφυής*].

υπερφυσικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υπερβαίνει τη φύση και τους νόμους της, που η ύπαρξη ή η εκδήλωσή του δεν εξηγείται με βάση τους φυσικούς νόμους και δεν ερμηνεύεται λογικά: ~ *φαινόμενο* / *όραμα* / *εμπειρία* / *δυνάμεις* || ~ *ον* (η θεότητα) ΣΥΝ. υπερκόσμιος ΑΝΤ. φυσικός, φυσιολογικός **2.** (μτφ.) εξαιρετικά μεγάλος· μεγαλύτερος από το φυσικό ή το κανονικό: ~ *δύναμη* || ~ *μπεμπές* (πολύ παχύ και μεγαλόσωμο μωρό ή μεγαλόσωμος άνδρας με μυαλό ή συμπεριφορά μωρού) || «*τέλεια στην όψη φρούτα με ~ ιδιότητες λόγω τής μετάλλαξης των γονιδίων τους*» (εφημ.) ΣΥΝ. υπερμεγέθης. — **υπερφυσικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

υπερχειλίζω ρ. αμετβ. [1887] {υπερχείλισ-α, -μένος} (λόγ.) (για υγρά) υπερβαίνω τα χείλη δοχείου, την κοίτη ποταμού, τη στεφάνη διαφράγματος κ.λπ. και χύνομαι έξω: *το ποτάμι υπερχείλισε* ΣΥΝ. εκχειλίζω, ξεχειλίζω. — **υπερχείλιση** (η) [1872].

υπερχλωρικός, -ή, -ό [1889] ΧΗΜ. (κυρ. για άλατα) αυτός που περιέχει την υπερχλωρική ρίζα (ClO_4).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. perchlorique (νόθο σύνθ.) < per- (< λατ. per «υπερβολικά, πολύ») + chlorique (βλ. λ. *χλώριο*)].

υπερχλωρυδρία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που συνίσταται στην αυξημένη περιεκτικότητα των γαστρικών υγρών τού στομάχου σε υδροχλωρικό οξύ και εκδηλώνεται με αίσθημα καύσου και ξινίλες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperchlorhydrie].

υπερχρεώνομαι ρ. αμετβ. {υπερχρεώ-θηκα, -μένος} αποκτώ περισσότερα χρέη από αυτά που μπορώ να αποπληρώσω: *υπερχρεωμένη εταιρεία* / *οργανισμός*.

υπερχρέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η υπερβολική χρέωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overcharge].

υπερχρονικός, -ή, -ό αυτός που ξεπερνάει τον χρόνο, που ισχύει σε διαφορετικές εποχές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super-temporal].

υπερχρονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΝΟΜ. ακύρωση (δηλ. παύση τής ισχύος) νομικής συμβάσεως, συμβολαίου κ.λπ. λόγω μη ανανεώσεώς του εντός καθορισμένης προθεσμίας **2.** (γενικότ.) παραγραφή που επέρχεται λόγω παρελεύσεως προθεσμίας.

υπερχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** η παρουσία αυξημένης ποσότητας χρωστικής στο δέρμα και γενικότ. σε ιστό ή όργανο **2.** η παρουσία αυξημένης ποσότητας αιμοσφαιρίνης στα ερυθρά αιμοσφαίρια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperchromia].

υπερψηφίζω ρ. μετβ. [1883] {υπερψήφισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εγκρίνω (κάτι) με την ψήφο μου, δίνω θετική ψήφο σε (κάτι): *η Βουλή υπερψήφισε το νομοσχέδιο* || ~ *πρόταση* / *νόμο* / *σχέδιο* ΑΝΤ. καταψηφίζω.

υπερψήφιση (η) [1889] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η έγκριση με ψήφιση από την πλειονότητα: *η ~ τού νομοσχεδίου από τα 2/3 τής Βουλής*.

υπερώα (η) {δύσχρ. υπερωών} ΑΝΑΤ. το άνω τοίχωμα τής στοματικής κοιλότητας σε σχήμα θόλου, το οποίο χωρίζει το στόμα από τη ρινική κοιλότητα: *σκληρή* ~ (το πρόσθιο τμήμα της) || *μαλακή* ~ (το οπίσθιο τμήμα της) ΣΥΝ. ουρανίσκος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερῴα* < επίρρ. **ὕπέρω*, που αποσπάστηκε από το αρχ. *ὑπερώτατος* (< *ὑπέρ*, κατά τα *ἀνώ-τατος, κατώ-τατος*)].

υπερωικός, -ή, -ό [1782] ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που αρθρώνεται με επαφή τής ράχης τής γλώσσας στην υπερώα, π.χ. το *κ* στη λέξη *καλός*, το *γ* στη λέξη *γόνος*, το *χ* στη λέξη *χαρά*, το γκ στη λέξη *γκαμήλα* είναι ~ σύμφωνα ΣΥΝ. ουρανικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vélaire].

υπερώιος, -α, -ο (λόγ.) ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την υπερώα: ~ *αδένας* / *νεύρο* / *αρτηρία* / *οστό* / *απόφυση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπερῷος* / *-ώιος* < επίρρ. **ὕπέρω* (βλ. λ. *υπερώα*)].

υπερωκεάνιο (το) {υπερωκεανί-ου | -ων} μεγάλο (επιβατηγό) πλοίο, το οποίο εκτελεί υπερωκεάνια ταξίδια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *ὑπερωκεάνιος* ως απόδ. τού γαλλ. transatlantique].

υπερωκεάνιος, -α, -ο (παλαιότ. *υπερωκεάνειος*) [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται διά μέσου τού ωκεανού: ~ *πλους* / *ταξίδι* ΣΥΝ. υπερπόντιος **2.** (σπάν.) αυτός που βρίσκεται πέρα από τον ωκεανό, πολύ μακριά: ~ *χώρες* / *κτήσεις* / *λιμένες* ΣΥΝ. υπερπόντιος **3.** ***υπερωκεάνιο*** (το) βλ.λ.

υπερωνυμία (η) ΓΛΩΣΣ. η σχέση μεταξύ λέξεων κατά την οποία μία από αυτές, που ονομάζεται *υπερώνυμο* (βλ.λ.) έχει ευρύτερη σημασία από τις άλλες, που ονομάζονται *υπώνυμα* (βλ.λ.).

υπερώνυμο (το) {υπερωνύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. λέξη τής οποίας η σημασία είναι ευρύτερη τής σημασίας άλλων λέξεων (υπωνύμων): *η λέξη «άνθος» είναι υπερώνυμο των λέξεων «τριαντάφυλλο» και «γαρύφαλλο»* (βλ. κ. λ. *υπώνυμο, συνώνυμο*).
[ΕΤΥΜ. < *υπερ-* + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*. Απόδ. τού αγγλ. superordinate].

υπερώο (το) (λόγ.) **1.** μικρό διαμέρισμα που βρίσκεται αμέσως κάτω από τη στέγη και πάνω από όλους τους ορόφους ΣΥΝ. σοφίτα **2.** (σπανιότ.) το ανώτερο τμήμα οικίας, το τελευταίο πάτωμα **3.** (ειδικότ.) (σε θέατρο ή κινηματογράφο) ο εξώστης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπερῷον*, παράλλ. τ. τού *ὑπερῴα* (βλ.λ.)].

υπερωρία (η) {υπερωριών} **1.** το χρονικό διάστημα εργασίας πέρα από το κανονικό ωράριο: *αναγκάζομαι να κάνω υπερωρίες* (να εργαστώ παραπάνω ώρες από το κανονικό). *για να βγάλω τη δουλειά* || *την εποχή αυτή οι περισσότεροι υπάλληλοι δουλεύουν υπερωρίες* **2.** (συνεκδ.) η αμοιβή που λαμβάνει κάποιος για το επιπλέον χρονικό διάστημα εργασίας: *πληρώνομαι τις ~ μου*. — **υπερωριακός,** -ή, -ό. **υπερωριακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overtime].

υπερωρίμαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η ωρίμαση που ξεπερνά το φυσιολογικό στάδιο· (για φρούτο) το να έχει παραγίνει και να αρχίζει να αλλοιώνεται. — **υπερωριμάζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surmaturation].

υπερώριμος, -η, -ο [1892] πολύ ώριμος, αυτός που έχει ωριμάσει υπερβολικά, που έχει ξεπεράσει το στάδιο τής ωρίμασης: ~ *φρούτο* / *καρπός* ΣΥΝ. (καθημ.) παραγινωμένος, παραμεστωμένος ΑΝΤ. ανώριμος, άγουρος, αγίνωτος.

υπεστάλην ρ. → υποστέλλω

υπέστην ρ. → υφίσταμαι

υπέστειλα ρ. → υποστέλλω

υπεσχημένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός για τον οποίο έχει δοθεί υπόσχεση **2.** ***υπεσχημένα*** (τα) οι υποσχέσεις: *σημειώθηκαν αντιδράσεις, γιατί η κυβέρνηση δεν τήρησε τα ~*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *ὑπισχνοῦμαι (-έο-)* (βλ. λ. *υπόσχομαι*), το οποίο σχηματίζει αρκετούς χρόνους με βάση τον παράλληλο τύπο *ὑπέχομαι*].

ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. (το) Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.

υπεύθυνος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει την ευθύνη (για κάτι), που τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητές του επιβάλλουν την οργάνωση και τον έλεγχο μιας δραστηριότητας, υπηρεσίας κ.λπ.: *ο πιλότος είναι ~ για την ασφάλεια των επιβατών* || *η Αστυνομία είναι ~ για την τήρηση τής τάξης* || *ποιος είναι ~ σε αυτό το κατάστημα;* || (ως ουσ.) *ο ~ τού τμήματος πωλήσεων* / *τροφοδοσίας* / *λογιστηρίου* / *δημοσίων σχέσεων* || *ο ~ σπουδών τής σχολής* / *υποκαταστήματος* / *τού Οργανωτικού τού κόμματος* || *ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά παντός υπευθύνου* ΑΝΤ. ανεύθυνος **2.** (ειδικότ.) (α) (για πρόσ.) αυτός από τον οποίο μπορεί ή πρέπει να ζητηθούν ευθύνες (για κάτι): *συνελήφθη ο ~ εκδότης τού επίμαχου βιβλίου* ΣΥΝ. υπόλογος ΑΝΤ. ανεύθυνος (β) αυτός που έχει, λόγω θέσεως, αυξημένες ευθύνες: *έχει ~ θέση στην εταιρεία: είναι διευθυντής πωλήσεων* **3.** ΝΟΜ. ***αστικώς υπεύθυνος*** {αστικώς υπευθύνου} το πρόσωπο το οποίο ανεξάρτητα από το αν υπέχει και ποινική ευθύνη, είναι υποχρεωμένο κατά τον νόμο να καταβάλει την αποζημίωση ή τη χρηματική ικανοποίηση που επιδικάζει το δικαστήριο στον πολιτικώς ενάγοντα **4.** αυτός που φταίει (για κάτι), που ευθύνεται (για κάτι): *ποιος είναι ~ για το ατύχημα;* || *σε θεωρώ ~ για ό,τι συνέβη* || *κάποια μέρα θα πληρώσουν οι ~* ΣΥΝ. υπαίτιος, ένοχος ΑΝΤ. αναίτιος, αθώος **5.** αυτός που συναισθάνεται τις ευθύνες του, που εργάζεται και συμπεριφέρεται με αίσθημα ευθύνης και σοβαρότητας: *είναι πολύ ~ άνθρωπος* || *η δουλειά αυτή πρέπει να δοθεί σε ~ πρόσωπο* ΑΝΤ. ανεύθυνος **6.** (κατ' επέκτ.) αυτός που παρέχεται ή γίνεται με την ευθύνη κάποιου: ~ *δήλωση* / *απάντηση* / *διαβεβαίωση*. — **υπεύθυνα / υπευθύνως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεύθυνος, ευθύνη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπεύθυνος* < *ὑπ(ο)-* + *εὔθυνος* < *εὐθύνη*, πβ. κ. *ἀν-εύθυνος*].

υπευθυνότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να έχει κανείς την ευθύνη μιας δραστηριότητας, ενός τομέα: *έχει την ~ τής διοργάνωσης* **2.** η συναίσθηση τής ευθύνης που έχει κανείς, το να ενεργεί με υπεύθυνο τρόπο: *τον διακρίνει μεγάλη ~ παρά το νεαρόν τής ηλικίας του* ΑΝΤ. ανευθυνότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη*.

υπέχω ρ. μετβ. {υπείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} κρατώ κάτω από (κάτι), υπόκειμαι· (λόγ.) κυρ. στη ΦΡ. ***υπέχω ευθύνη*** έχω ευθύνη, είμαι υπεύθυνος (υπαίτιος) για κάτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπέχω* < *ὑπ(ο)-* + *ἔχω*. Η λ. χρησιμοποιείται συχνά στην αρχ. δικανική ορολογία, δηλώνοντας την ανάληψη ευθύνης ή υποχρέωσης σε περιφράσεις όπως *ὑπέχω ζημίαν* / *δίκην* / *αἰτίαν* «κατηγορία» κ.ά.].

Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (το) Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

υπήγαγα ρ. → υπάγω

υπηγμένος, -η, -ο → υπάγω

υπήκοος (ο/η) {υπηκό-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που υπόκειται στην εξουσία κράτους ή (παλαιότ.) ηγεμόνα: *οι Σέρβοι ήταν κάποτε ~ τής Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας* || *αδιαφορεί για την τύχη των υπηκόων του* **2.** ΝΟΜ. πολίτης κράτους, αυτός που έχει ή στον οποίο έχει αναγνωριστεί η υπηκοότητα κράτους: *Έλληνας* / *Άγγλος* / *Γάλλος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπήκοος* < *ὑπ(ο)-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκοή*].

υπηκοότητα (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. ο νομικός δεσμός που συνδέει ορισμένο πρόσωπο με ορισμένο κράτος, ώστε το πρόσωπο να θε-

ωρείται πολίτης τής οικείας πολιτείας και στοιχείο τού συνόλου που ονομάζεται «λαός»: *αποκτώ / παίρνω / χάνω την* ~ || *αγγλική / γαλλική / αμερικανική* ~ (πβ. λ. *ιθαγένεια*).

υπήνεμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στην αντίθετη πλευρά από αυτή που φυσά ο άνεμος: ~ *λιμένας* ΣΥΝ. απάνεμος ΑΝΤ. προσήνεμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπήνεμος* < *ὑπ(ο)-* + *-ήνεμος* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄνεμος*].

υπηρεσία (η) {υπηρεσιών} **1.** το έργο, η εργασία, που ανατίθεται σε υπάλληλο ανάλογα με τη θέση που κατέχει και με βάση τον καταμερισμό εργασίας που ισχύει στον χώρο όπου απασχολείται: ~ *γραφείου / λόχου* || *ορκίστηκε και ανέλαβε* ~ || *από την υγειονομική επιτροπή κρίθηκε ικανός προς* ~ || *στο δικαστήριο ισχυρίστηκε ότι εκτελούσε διατεταγμένη* ~ ΣΥΝ. εργασία, δουλειά· ΦΡ. (α) **εν / σε υπηρεσία** κατά την εκτέλεση τού έργου που μου έχει ανατεθεί στο πλαίσιο των καθηκόντων μου: *στους αστυνομικούς απαγορεύεται η κατανάλωση αλκοόλ, όταν είναι* ~ (β) **είμαι υπηρεσία** (προφορ.) έχω οριστεί να εκτελέσω ορισμένη εργασία ή αποστολή: *ποιος είναι απόψε υπηρεσία;* (γ) **άρνηση υπηρεσίας** η άρνηση δημοσίου υπαλλήλου ή στρατιωτικού να εκτελέσει τα καθήκοντα που επιβάλλονται από τον νόμο και τους κανονισμούς (θεωρείται ποινικό αδίκημα) (δ) **τίθεμαι εκτός υπηρεσίας** απαλλάσσομαι από τα καθήκοντά μου, απολύομαι (ε) **αντιποίηση (δημόσιας) υπηρεσίας** βλ. λ. *αντιποίηση* (στ) **θέτω σε υπηρεσία** αναθέτω την εκτέλεση έργου: *«το Πολεμικό Ναυτικό έθεσε σε υπηρεσία μία ακόμη φρεγάτα»* (εφημ.) (ζ) **ενεργός υπηρεσία** το να εργάζεται κάποιος (κατ' αντιδιαστολή προς τη σύνταξη, την έξοδο από την υπηρεσία): *δύο χρόνια μετά την αποστράτευσή του, επανήλθε στην* ~ **2.** (α) (η γεν. **υπηρεσίας** ως προσδιορισμός) για υπάλληλο ή στρατιωτικό που αναλαμβάνει την εκτέλεση καθορισμένων εργασιών στο πλαίσιο τού προγράμματος εργασίας και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *ποιος είναι ο αξιωματικός* ~ *απόψε στο αστυνομικό τμήμα;* (β) (ειδικότ.) η εκτέλεση τής εργασίας, των καθηκόντων που ανατίθενται σε υπάλληλο ή στρατιωτικό: *για να μετατεθεί κανείς στην Αθήνα, χρειάζεται να έχει συμπληρώσει ορισμένα χρόνια* ~ *σε παραμεθόρια περιοχή* **3.** (συνεκδ.) ο χρόνος που διήρκεσε ή διαρκεί μια υπηρεσία: *είμαι στην ενεργό* ~, *δεν έχω ακόμη συνταξιοδοτηθεί* || *έχει συντάξιμη* ~ || *Πόση* ~ *έχεις στο Δημόσιο; Είκοσι χρόνια ή περισσότερο;* **4.** (συνεκδ.) κλάδος οργανώσεως, στρατού, δημοσίου ή ιδιωτικού οργανισμού κ.λπ., ιεραρχικά οργανωμένος, καθώς και το σύνολο των λειτουργιών που περιλαμβάνει: *δημόσια / ιδιωτική* ~ || *η νομική* ~ *μιας εταιρείας* || *διπλωματική / ταχυδρομική / τηλεφωνική / μυστική / τελωνειακή / αρχαιολογική* ~ || *Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών* (κρατικός οργανισμός που ενεργεί κατασκοπία υπέρ των κρατικών συμφερόντων) || *η* ~ *μας λειτουργεί άψογα* || ~ *ασφαλείας / υγείας / πυρασφάλειας* **5.** κάθε παροχή που προσφέρει δημόσια ή ιδιωτική εταιρεία: *η εταιρεία αυτή προσφέρει διαδικτυακές* ~ *σε συνδρομητές* **6.** η εξυπηρέτηση (σκοπού, προσώπου κ.ά.)· κυρ. σε ΦΡ. όπως **τίθεμαι στην υπηρεσία (κάποιου), θέτω τον εαυτό μου στην υπηρεσία ενός αγώνα** κ.ά. **7.** (γενικότ.) η προσφορά προς (κάποιον/κάτι), κυρ. αυτή που παρέχεται ανιδιοτελώς, χωρίς αμοιβή ή αντάλλαγμα ή ως βοήθεια, ενίσχυση κ.λπ.: *προσέφερε πολύτιμες* ~ *στην πατρίδα* || *με αυτά που του λες, του προσφέρεις πολύ καλή* ~ *για τα σχέδιά του* || *χρειάζομαι επειγόντως τις* ~ *γιατρού / δικηγόρου* ΣΥΝ. εξυπηρέτηση· ΦΡ. (α) **προσφέρω τις καλές μου υπηρεσίες** μεσολαβώ για να λυθεί διαφορά, να υπογραφεί συμφωνία κ.λπ. (β) **σημαντικές / εξαίρετες υπηρεσίες** προσφορά σημαντικής προσωπικότητας –καλλιτέχνη, λογοτέχνη κ.λπ.–, η οποία βάσει ορισμένων νόμιμων προϋποθέσεων θεμελιώνει δικαίωμα συντάξεως ή απονομής στο πρόσωπο αυτό παρασήμου ή άλλων τιμητικών διακρίσεων (γ) ΠΟΛΙΤ. **καλές υπηρεσίες** διπλωματική μέθοδος για την ειρηνική επίλυση διαφορών μεταξύ κρατών, που συνίσταται στη διακριτική παρέμβαση ενός τρίτου (προσωπικότητας διεθνούς κύρους ή αντιπροσώπου κράτους) μεταξύ των συγκρουόμενων μερών **8.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που υπηρετούν (κάποιον), το υπηρετικό προσωπικό (κυρ. ιδιωτικής οικίας)· κάθε υπηρέτης / υπηρέτρια ξεχωριστά: *ζητώ* ~ *να με βοηθάει στις δουλειές* || *είμαστε δύο μήνες χωρίς* ~ || *η* ~ *έχει σήμερα άδεια εξόδου* || *σκάλα / είσοδος / δωμάτιο / στολή υπηρεσίας* (που προορίζεται δηλ. για το υπηρετικό προσωπικό) **9.** ΟΙΚΟΝ. (α) **υπηρεσίες** (οι) τα άυλα αγαθά που προσφέρονται από το κράτος ή/και από ιδιωτικούς φορείς, στα οποία περιλαμβάνονται οι μεταφορές, η ψυχαγωγία, η εκπαίδευση, η υγεία, το εμπόριο, η άμυνα, η ασφάλεια τής χώρας κ.λπ. και τα οποία συγκροτούν τον τριτογενή τομέα τής οικονομίας (β) **δελτίο παροχής υπηρεσιών** έγγραφο επικυρωμένο από την εφορία, στα δελτία τού οποίου αναγράφονται τα ποσά αμοιβής ελεύθερου επαγγελματία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπηρεσία* < *ὑπηρέτης* (βλ.λ.). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «ομάδα κωπηλατών», αλλά ήδη αρχ. είναι η χρήση τής λ. για τη δουλεία, την έμμισθη εργασία και την άσκηση λειτουργήματος].

υπηρεσιακός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη υπηρεσία: ~ *καθήκον / έγγραφο / αλληλογραφία / ανάγκες / εξέλιξη / γλώσσα / φρασεολογία / αυτοκίνητο* || *απολύθηκε για* ~ *λόγους* || *ο αστυνομικός χρησιμοποίησε το* ~ *του όπλο* **2.** (α) **υπηρεσιακό συμβούλιο** συλλογικό όργανο, αρμόδιο να γνωμοδοτεί και να αποφασίζει για κάθε σχεδόν μεταβολή τής καταστάσεως των δημοσίων υπαλλήλων (β) **υπηρεσιακή έκθεση** που κατά τον νόμο συντάσσεται περιοδικώς από τον προϊστάμενο δημόσιας υπηρεσίας και περιλαμβάνει αξιολόγηση των υπαλλήλων του (γ) ΠΟΛΙΤ. **υπηρεσιακή κυβέρνηση** κυβέρνηση που συγκροτείται από μη κομματικά πρόσωπα ή από προσωπικότητες τού δημόσιου βίου με μόνο στόχο τη διενέργεια βουλευτικών εκλογών μετά τη διάλυση τής Βουλής και την προκήρυξη εκλογών **3.** αυτός που σχετίζεται με υπηρεσιακή κυβέρνηση: ~ *πρωθυπουργός / υπουργός.* — **υπηρεσιακ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

υπηρέτης (ο) {υπηρετών} **1.** άνδρας που εργάζεται σε βοηθητικές εργασίες στην οικία κάποιου έναντι μισθού, ενίοτε και άλλων παροχών (τροφής, στέγης κ.λπ.): *προσλαμβάνω / απολύω έναν* ~ || *είχε δέκα* ~ *να τον υπηρετούν* || *κάνω τον* ~ *σε κάποιον* || *«~ δύο αφεντάδων»* (κωμωδία τού Γκολντόνι) ΣΥΝ. υπηρεσία ΑΝΤ. κύριος, αφέντης, αφεντικό, νοικοκύρης· ΦΡ. (παλαιότ.) **δημόσιοι υπηρέτες** κατώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι (θυρωροί, κλητήρες κ.λπ.) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εργάζεται με προσήλωση και αυταπάρνηση για την επίτευξη ενός σκοπού: ~ *τού δημοσίου συμφέροντος / τού Κυρίου* (για ιερωμένο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπηρέτης*, αρχική σημ. «κωπηλάτης που τελούσε υπό τις διαταγές τού κελευστή», < *ὑπ(ο)-* + *-ηρέτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐρέτης* «κωπηλάτης» (βλ.λ.). Η σημερινή γενικευμένη σημ. είναι ήδη αρχ.].

υπηρέτηση (η) ▸ υπηρετώ

υπηρετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους υπηρέτες: ~ *στολή / προσωπικό* (το σύνολο των υπηρετών οικίας) **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που ταιριάζει σε υπηρέτη, σε δούλο: ~ *στάση / συμπεριφορά* ΣΥΝ. δουλικός, δουλοπρεπής ΑΝΤ. υπερήφανος. — **υπηρετικ-ά / -ώς** επίρρ.

υπηρέτρια (η) [μτγν.] {υπηρετριών} γυναίκα που εργάζεται χειρωνακτικά κυρ. σε σπίτι έναντι μισθού: *δεν είμαι* ~ *σου, για να σου κάνω όλες τις δουλειές* ΣΥΝ. οικιακή βοηθός, υπηρεσία, (παλαιότ.) δουλικό. (υποκ.) **υπηρετριούλα** (η).

υπηρετώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπηρετείς... | υπηρέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ (μετβ.) **1.** εργάζομαι ως υπηρέτης στην οικία κάποιου: *έχει δύο ανθρώπους να τον υπηρετούν* || *μας υπηρετεί πενήντα χρόνια τώρα* ΣΥΝ. δουλεύω **2.** (μτφ.) προσφέρω τις υπηρεσίες μου σε (κάποιον), δρω για ορισμένο σκοπό, εργάζομαι για (κάποιον): *είμαι έτοιμος να κάνω το παν, για να υπηρετήσω τη χώρα μου* || ~ *έναν σκοπό / μια ιδέα / ξένα συμφέροντα* || *οι κυβερνήσεις οφείλουν να υπηρετούν αρχές και τα συμφέροντα τού συνόλου των πολιτών* || *οι πολιτικοί πρέπει να υπηρετούν το κοινό συμφέρον* || ~ *στον στρατό* ΣΥΝ. εξυπηρετώ· ΦΡ. **υπηρετώ τη μητέρα πατρίδα** υπηρετώ τη στρατιωτική μου θητεία ♦ (αμετβ.) **3.** προσφέρω τις υπηρεσίες μου στην πατρίδα ως στρατιώτης, εκπληρώνω τις στρατιωτικές μου υποχρεώσεις: *έχεις υπηρετήσει στον στρατό;* || *υπηρέτησα στην Αεροπορία* || *όταν κηρύχθηκε ο πόλεμος, υπηρετούσε στα σύνορα* **4.** (γενικότ.) εκτελώ δημόσια, στρατιωτική ή άλλη υπηρεσία, εργάζομαι ως δημόσιος υπάλληλος ή στρατιωτικός: *υπηρετώ σε γυμνάσιο ακριτικής περιοχής* || *τριάντα πέντε χρόνια υπηρέτησα στο Ναυτικό* || ~ *σε μια θέση.* — **υπηρέτηση** (η) [αρχ.].

υπήχθην ρ. → υπάγω

υπίατρος (ο) [1896] {υπιάτρ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός τού Υγειονομικού τού Στρατού Ξηράς με βαθμό υπολοχαγού.
[ΕΤΥΜ. < *υπ(ο)-* + *ιατρός*].

υπίλαρχος (ο) [1896] {υπιλάρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός τού Ιππικού (παλαιότ.) και σήμερα των Τεθωρακισμένων (βλ. κ. λ. *βαθμός*. ΠΙΝ.).

υπναγωγός, -ός, -ό αυτός που διευκολύνει την έλευση τού ύπνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypnagogique].

υπνάκος (ο) {χωρ. πληθ.} ύπνος μικρής διάρκειας: *παίρνω έναν* ~ *μετά το φαγητό* || *ένας* ~ *το μεσημέρι σε ανανεώνει.*

υπναλέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που νυστάζει συχνά, που τον πιάνει εύκολα ο ύπνος: ~ *παιδί / υπάλληλος / μαθητής* ΣΥΝ. νυσταλέος ΑΝΤ. δραστήριος, ενεργητικός. — **υπναλέα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπναλέος* < *ὕπνος* + παραγ. επίθημα *-αλέος*, πβ. κ. *νυσ-ταλέος, γηρ-αλέος*].

υπναράς, -ού, -άδικο/-ούδικο {υπναράδες (θηλ. -ούδες)} (καθημ.) αυτός που κοιμάται πολύ, που του αρέσει υπερβολικά ο ύπνος: *πολύ* ~ *είναι ο γιος σου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύπνος*.
[ΕΤΥΜ. < *ύπνος* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*, πβ. κ. *κοιλ-αράς*].

υπνηλία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (καθημ.) η έντονη νύστα: *μετά το φαγητό με έπιασε* ~ || *σήμερα βρίσκεται σε κατάσταση υπνηλίας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) γλάρωμα **2.** ΙΑΤΡ. η ακατανίκητη τάση για ύπνο, που παρατηρείται εκτός των συνηθισμένων ωρών και οδηγεί σε ύπνο μικρού βάθους και σύντομης διάρκειας, είναι δε συχνό φαινόμενο σε γέροντες, παχύσαρκους και πρόσωπα που αναρρώνουν από ασθένεια **3.** η κατάσταση μεταξύ ύπνου και εγρήγορσης: *δεν έχει ξυπνήσει καλά-καλά, βρίσκεται ακόμη σε κατάσταση υπνηλίας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπνηλία* < *ὑπνηλός* < *ὕπνος* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. *σφριγ-ηλός, ἀπατ-ηλός*].

υπνοβασία (η) [1818] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συμπεριφορά τού υπνοβάτη, η οποία μοιάζει άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο με τη δραστηριότητα τού ατόμου όταν είναι ξύπνιο, αλλά συνοδεύεται από τέλεια αμνησία των γεγονότων κατά την αφύπνιση και μετά από αυτήν: *η* ~ *στους ενηλίκους είναι ένδειξη ψυχοπάθειας, επιληψίας κ.ά.* ΣΥΝ. νυχτοβασία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. somnambulisme].

υπνοβάτης (ο) [1840] {υπνοβατών}, **υπνοβάτισσα** (η) {υπνοβατισσών} πρόσωπο που υπνοβατεί, δηλ. που βαδίζει, ομιλεί, εκτελεί πράξεις κ.λπ. κατά τη διάρκεια τού ύπνου του ΣΥΝ. νυχτοβάτης. — **υπνοβατικός,** -ή, -ό [1856].
[ΕΤΥΜ. < *ύπνος* + *-βάτης* < *βαίνω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. somnambule].

υπνοβατώ ρ. αμετβ. [1871] {υπνοβατείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} συμπεριφέρομαι ως υπνοβάτης, σηκώνομαι από το κρεβάτι μου και βαδίζω, μιλώ, εκτελώ ορισμένες πράξεις κ.λπ., ενώ είμαι ακόμη σε κατάσταση ύπνου.

υπνοβότανο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) βοτάνι, το αφέψημα τού οποίου πιστεύεται ότι προκαλεί χαλάρωση και ύπνο και χρησιμοποιείται ως υπνωτικό.

υπνοδωμάτιο (το) [1883] {υπνοδωματί-ου | -ων} δωμάτιο που προορίζεται για ύπνο, ο χώρος στον οποίο κοιμάται κανείς: *διαμέρισμα με δύο* ~ || *μεγάλο / ηλιόλουστο / ευάερο / εύηλιο* ~ || *παιδικό / εφηβικό* ~ ΣΥΝ. κρεβατοκάμαρα, (λόγ.) κοιτώνας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schlafzimmer].

υπνοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας σε ορισμένες οξείες ψυχιατρικές καταστάσεις (λ.χ. όταν υπάρχει κίνδυνος αυτοκτονίας) που συνίσταται στην πρόκληση τεχνητού ύπνου, κυρ. με τη βοήθεια ψυχοτρόπων φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnotherapy].

υπνολαλία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. αυτόματη ομιλία, παραμιλητό, κατά τη διάρκεια τού ύπνου με εκφορά περισσότερο ή λιγότερο καλά αρθρωμένων φθόγγων. Επίσης **υπνολαλιά**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. somniloquie].

υπνοπαιδεία (η) {χωρ. πληθ.} εκπαιδευτική μέθοδος μετάδοσης γνώσεων κατά τη διάρκεια τού ύπνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnopaedia].

ύπνος (ο) **1.** φυσιολογική περιοδική κατάσταση νάρκης τού οργανισμού και τού νευρικού συστήματος, που χαρακτηρίζεται από ελάττωση τής συνειδήσεως και τής (εκούσιας) κινητικής δραστηριότητας, κατάργηση τής εγρήγορσης, η οποία είναι αμέσως αντιστρεπτή, καθώς και από μείωση τής ικανότητας αντιδράσεως στα ερεθίσματα: *ελαφρύς / βαρύς / ήσυχος / βραδινός / μεσημεριανός / σύντομος / παρατεταμένος* ~ || *χρειάζομαι οκτώ ώρες ύπνο την ημέρα, για να ξεκουραστώ* || *δεν αξίζει να στενοχωριέσαι και να χάνεις τον ~ σου* || *τι ώρα πας για* ~; || *μη με ξυπνάς, άσε με να χορτάσω τον ~ μου* || *δωμάτιο / ώρα / ρούχα ύπνου* ΑΝΤ. εγρήγορση· ΦΡ. (α) ***βλέπω (κάτι / κάποιον) στον ύπνο μου*** (i) ονειρεύομαι (κάτι/κάποιον), βλέπω (κάτι/κάποιον) σε όνειρο: *τι είδες στον ~ σου*; (ii) φαντάζομαι (κάτι), πιστεύω ή παρουσιάζω ως αληθινό (κάτι που είναι αποκύημα τής φαντασίας μου): *αυτά που μας διηγήθηκε τα είδε στον ~ του* (β) ***κοιμάμαι τον ύπνο τού δικαίου*** βλ. λ. *κοιμάμαι* (γ) ***με πιάνει (κάποιος) στον ύπνο*** με βρίσκει (κάποιος) απροετοίμαστο, παθαίνω κάτι (από κάποιον) ξαφνικά, χωρίς να το καταλάβω ή να το περιμένω: *τους επιτέθηκαν ξαφνικά και τους έπιασαν στον ύπνο* (δ) ***ούτε στον ύπνο μου δεν το περίμενα*** ούτε στα όνειρά μου δεν το φανταζόμουν, είχα ανέλπιστα καλή τύχη, μου συνέβη κάτι καλό, χωρίς να το σχεδιάσω ή να το περιμένω (ε) ***είμαι από τον ύπνο*** μόλις έχω ξυπνήσει και δεν έχω συνέλθει ακόμη: *τώρα δεν σε καταλαβαίνω τι μου λες, γιατί* ~ (στ) (παροιμ.) ***γλυκός ο ύπνος το πρωί, γυμνός ο κώλος / παλιά (τα) ρούχα τη Λαμπρή*** ο υπναράς και ο τεμπέλης δεν έχουν προκοπή, μένουν πάντοτε φτωχοί (ζ) (παροιμ.) ***ο ύπνος τρέφει το παιδί κι ο ήλιος το μοσχάρι*** για την ευεργετική επίδραση τού ύπνου στην ανάπτυξη τού παιδιού (η) ***αιώνιος ύπνος*** (ευφημ.) ο θάνατος: *κοιμήθηκε τον* ~ (θ) (λόγ.) ***καθ' ύπνους*** κατά τον ύπνο, στη διάρκεια του ονείρου (ι) (εκφραστ.) ***χάνω τον ύπνο μου (για κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *χάνω* (ια) ***ύπνο ελαφρύ*** (ενν. να έχεις) ως ευχή προς κάποιον που πρόκειται να κοιμηθεί (ιβ) ***δεν με πιάνει / δεν μου κολλάει ύπνος*** δεν μπορώ να κοιμηθώ: *τον τελευταίο καιρό δεν με πιάνει / δεν μου κολλάει ύπνος τα βράδια* || *πώς να με πιάσει ύπνος με τόσες έγνοιες που έχω στο κεφάλι μου*; (ιγ) ***ύπνε που παίρνεις τα παιδιά (έλα πάρε και τούτο)*** (i) αρχικός στίχος νανουρίσματος (ii) (ειρων.) προς κάποιον που είναι έτοιμος να αποκοιμηθεί, π.χ. στη δουλειά του, ενώ βρίσκεται σε παρέα κ.λπ. **2.** (μτφ.) κατάσταση διανοητικής ή ψυχικής αδράνειας: *αν θέλεις να βρεις δουλειά, πρέπει να βγεις από τον* ~, *να δραστηριοποιηθείς* ΣΥΝ. νωθρότητα, ραστώνη ΑΝΤ. δραστηριοποίηση **3.** (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κινείται πολύ αργά και νωθρά, τεμπέλικα, που μοιάζει να κοιμάται: *ας αναθέσουμε τη δουλειά σε κάποιον δραστήριο κι όχι σ' αυτό τον* ~! || (κ. κλητ.) *-Έ, ύπνε, κουνήσου!* **4.** ΙΑΤΡ. (α) ***χειμέριος ύπνος*** η χειμερία νάρκη (βλ. λ. *νάρκη*) (β) ***νόσος τού ύπνου*** θανατηφόρος αφρικανική λοιμώδης νόσος, κύριο σύμπτωμα τής οποίας είναι ο βραδέως εξελισσόμενος λήθαργος (γ) ***σύνδρομο άπνοιας τού ύπνου*** διαταραχή από κακό αερισμό-οξυγόνωση κατά τη διάρκεια τού ύπνου· συνδυάζεται με ροχαλητό και δημιουργεί δυνητικούς κινδύνους ● **5.** ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) γυιος τής Νύκτας και τού Ερέβους, δίδυμος αδελφός τού Θανάτου. — (υποκ.) **υπνάκος** (ο) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπνος* < *sup-nos, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *swep- «κοιμούμαι», πβ. σανσκρ. svápna- «ύπνος, όνειρο», λατ. somnus (> *somniculus > γαλλ. sommeil, ισπ. sueño), αρμ. k'un, αλβ. gjumë, αρχ. ιρλ. sūan κ.ά.].

ύπνος – υπναράς, κοιμάμαι – κοιμήσης. Ό,τι έχει σχέση με τη βασική βιολογική διαδικασία τού ύπνου είναι φυσικό να έχει ξεχωριστή θέση στην επικοινωνία. Έτσι το **ύπνος** έδωσε τη λ. **υπναράς**, που δηλώνει «αυτόν που του αρέσει υπερβολικά ο ύπνος, που κοιμάται πάρα πολύ». Η λέξη αυτή έχει περιγραφική σημασία με επιτατική χροιά και χρησιμοποιείται σε καθημερινό φιλικό ύφος. Αρνητική («κακή») σημασία έχει, αντιθέτως, το ουσιαστικό που παράγεται από το ρ. **κοιμάμαι**, η λ. **κοιμήσης**. Αυτή χρησιμοποιείται μόνο με μεταφορική σημασία, για να δηλώσει «αυτόν που είναι νωθρός, οκνός, που δεν αναπτύσσει δραστηριότητα, ούτε παίρνει πρωτοβουλίες». Με την ίδια σημασία (ως αρνητικός χαρακτηρισμός) χρησιμοποιείται μεταφορικά και η μετοχή **κοιμισμένος**.

υπνόσακος (ο) μεγάλος φορητός υφασμάτινος σάκος σαν πάπλωμα, που χρησιμοποιείται για να κοιμάται κανείς μέσα του, κυρ. σε κατασκηνώσεις ΣΥΝ. σλίπινγκ-μπαγκ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sleeping-bag].

υπνοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογικός φόβος για τον ύπνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnophobia].

υπνοφόρος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί ύπνο: ~ *φάρμακο* || *το φυτό μήκων η* ~ (η παπαρούνα) ΣΥΝ. υπνωτικός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπνοφόρος* < *ὕπνος* + *-φόρος* < *φέρω*].

υπνώνω ρ. μετβ. {ύπνω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ ύπνο σε (κάποιον), κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί (κυρ. κατά τη διαδικασία τής ύπνωσης, βλ.λ.) ΣΥΝ. αποκοιμίζω ΑΝΤ. ξυπνώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπνῶ (-όω)* < *ὕπνος*].

ύπνωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η πρόκληση τεχνητού ύπνου **2.** (συνεκδ.) ΙΑΤΡ. ο τεχνητός ύπνος, δηλ. η κατάσταση ύπνου που προκαλείται συνειδητά από τον υπνωτιστή (βλ.λ.) και χαρακτηρίζεται από μερική αναστολή τής συνείδησης και τού βουλητικού ελέγχου, καθώς και από αυξημένη δεκτικότητα στην επιρροή τού υπνωτιστή σε σχέση προς άλλες επιδράσεις (βλ. κ. λ. *υπνωτισμός*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypnose].

υπνωτήριο (το) {υπνωτηρί-ου | -ων} θάλαμος ύπνου για άτομα σε ίδρυμα, πλοίο κ.λπ.: ~ *ορφανοτροφείου / στρατώνα* ΣΥΝ. κοιτώνας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑπνωτήριον* < *ὑπνῶ* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *κοιμη-τήριον, στεγνω-τήριον*].

υπνωτίζω ρ. μετβ. [1882] {υπνώτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αποκοιμίζω (κάποιον) με τεχνητά μέσα, υποβάλλω (κάποιον) σε ύπνωση (βλ.λ.): *ο ψυχίατρος υπνώτισε την ασθενή του* ΣΥΝ. κοιμίζω, υπνώνω ΑΝΤ. αφυπνίζω, ξυπνώ **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να μη βλέπει την αλήθεια, ώστε να μην έχει σαφή και ακριβή αντίληψη τής πραγματικότητας, να μην καταλαβαίνει τι συμβαίνει: *την έχει υπνωτίσει τελείως και δεν βλέπει πού την οδηγεί αυτή η κατάσταση* ΣΥΝ. (μτφ.) αποκοιμίζω ΑΝΤ. (μτφ.) αφυπνίζω **3.** (μεσοπαθ. ***υπνωτίζομαι***) υποβάλλομαι εύκολα σε ύπνωση: *άλλα άτομα υπνωτίζονται και άλλα όχι* **4.** (μτφ. η μτχ. ***υπνωτισμένος***, *-η, -ο*) αυτός που κινείται χωρίς ζωντάνια, με νωχελικό και νωθρό τρόπο ή που είναι πολύ απορροφημένος από κάτι, σαν να έχει χάσει την επαφή με την πραγματικότητα: *τον άκουγε υπνωτισμένη ν' αφηγείται ιστορίες και περιπέτειες από τα παλιά* || *κοίταζε υπνωτισμένη τα κοσμήματα στις βιτρίνες*. — **υπνώτιση** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnotise].

υπνωτικό (το) φάρμακο και γενικότ. ουσία που προκαλεί ύπνο: *παίρνει υπνωτικά, για να κοιμηθεί*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. somnifère].

υπνωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί, που επιφέρει ύπνο: ~ *φάρμακο / αφέψημα* ΣΥΝ. (λόγ.) υπνοφόρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με την ύπνωση (βλ.λ.), που είναι χαρακτηριστικός τής υπνώσεως: ~ *κατάσταση* **3.** ΨΥΧΟΛ. (α) ***υπνωτική έκσταση*** κατάσταση υψηλής ευαισθησίας στην υποβολή, που προκαλείται από τον υπνωτιστή και μοιάζει με ονειρική κατάσταση (β) ***υπνωτική παλινδρόμηση*** η διαδικασία τής αναβίωσης ξεχασμένων ή απωθημένων εμπειριών υπό την επίδραση υπνώσεως **4.** (ειδικότ.) ***υπνωτικό*** (το) βλ.λ.

υπνώτιση (η) ‣ υπνωτίζω

υπνωτισμός (ο) [1847] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που καθιστούν δυνατή την πρόκληση τεχνητού ύπνου (δηλ. υπνώσεως) σε άτομο, με αποτέλεσμα αυτό να δίνει την εντύπωση ότι δεν έχει συνείδηση τού περιβάλλοντός του, να κοιτάζει με απλανές βλέμμα ή να έχει κλειστά τα μάτια και να υπακούει στα παραγγέλματα τού υπνωτιστή του: *παρακολούθησε τα μαθήματα ενός ψυχαναλυτή που εφάρμοζε τον* ~ **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση αυτού που έχει υπνωτιστεί, η ύπνωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypnotisme].

υπνωτιστής (ο) [1889], **υπνωτίστρια** (η) {υπνωτιστριών} πρόσωπο που μπορεί να υπνωτίζει, που κατέχει τις κατάλληλες τεχνικές και μεθόδους για την πρόκληση τεχνητού ύπνου: *διάσημος / γνωστός / ικανός* ~.

υπνωτιστικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με τον υπνωτισμό ή με τον υπνωτιστή: ~ *πείραμα / τεχνική*.

υπνώττω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) **1.** κοιμάμαι ελαφρά, βρίσκομαι μεταξύ ύπνου και ξύπνιου ΣΥΝ. (καθημ.-εκφραστ.) λαγοκοιμάμαι ΑΝΤ. αγρυπνώ **2.** (συνήθ. μτφ.) μένω αδρανής, δεν κάνω αυτά που πρέπει: *οι αρμόδιοι υπνώττουν* ΣΥΝ. αδρανώ, απρακτώ ΑΝΤ. ενεργοποιούμαι, δραστηριοποιούμαι, γρηγορώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπνώσσω / -ττω* < *ὕπνος* + παραγ. επίθημα *-ώσσω / -ώττω*, πβ. κ. *λιμ-ώττω*].

υπό κ. **υπ'** (πριν από φωνήεν) κ. **υφ'** (πριν από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** τόπο: (α) το σημείο ή τη θέση όπου βρίσκεται κάποιος/κάτι (και μτφ. για ιεραρχίες και σχέσεις μεταξύ προσώπων: εξάρτηση, υποταγή, υποτέλεια) (+αιτ.): ~ *το έδαφος / τον ήλιο / σκιάν* || *η θερμοκρασία έφτασε τους 10 βαθμούς* ~ *το μηδέν* || *το ανήλικο τέκνο βρίσκεται ~ την κηδεμονία τής γιαγιάς του* || *πέρασε όλη τη ζωή του ~ τη σκιά των διάσημων γονέων του* || *οι στρατιώτες βρίσκονται ~ τις διαταγές μου* || *διέπραξε κλοπές ~ την επήρεια ναρκωτικών ουσιών* || ~ *την αρχηγία τού γνωστού κακοποιού, η σπείρα διέπραξε σειρά ληστειών* || (κ. +γεν.) ~ *μάλης* (βλ.λ.)· ΦΡ. ***υπό τα όπλα*** σε ενεργό στρατιωτική υπηρεσία: *το Υπουργείο πήρε την ευθύνη να καλέσει ~ δύο κλάσεις στρατευσίμων* (β) ενώπιον, μπροστά σε (+αιτ.): *γινόταν λαθρεμπόριο ~ τα όμματα* (μπροστά στα μάτια) *τής Αστυνομίας* || ~ *το άγρυπνο βλέμμα των φρουρών, κάθε προσπάθεια διαφυγής ήταν αδύνατη* **2.** τρόπο ή συνθήκες κάτω από τις οποίες βρίσκεται κάποιος/κάτι ή γίνεται κάτι και συχνά εξαναγκασμό, επιβολή, περιορισμό (+αιτ.): *βρίσκομαι εδώ ~ την ιδιότητα τού στρατιωτικού* || *δέχτηκε ~ την πίεση των περιστάσεων* || *οι κάτοικοι εγκατέλειψαν τα σπίτια τους ~ το κράτος τού φόβου* (κυριευμένοι από φό-

βο) || *εδώ και δύο μήνες βρίσκεται ~ κράτηση* (φυλακισμένος) || *τέθηκε ~ περιορισμό* || *το έχω ~ σκέψη* || *~ παρατήρηση* || *σχέδιο ~ δοκιμή / συζήτηση* || *μηχάνημα ~ επισκευή* || *δικαστική υπόθεση ~ εκδίκαση* || *προϊόν ~ απαγόρευση* || *θα δεχτώ να συμπράξω μαζί σου ~ όρους* || *θα σε βοηθήσω ~ τον όρο ότι θα με βοηθήσεις κι εσύ στο μέλλον* || *το έργο ολοκληρώθηκε ~ την επίβλεψη άξιων μηχανικών* || *η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε ~ την αιγίδα* (με την προστασία και την κάλυψη) *τού Υπουργείου Πολιτισμού* || *~ την προστασία των αστυνομικών αρχών προσήλθε να καταθέσει στο δικαστήριο* || *πάρε υπ' ευθύνη σου το αυτοκίνητο και γύρισέ το μου όποτε μπορέσεις* || *έχουν σταματήσει κάθε είδους δραστηριότητα. γιατί η εταιρεία βρίσκεται ~ διάλυση* || *το δάνειο που ζητήσατε από την τράπεζά μας είναι ~ έγκρισιν* || *οι εκλογές έγιναν ~ καθεστώς βίας και νοθείας* || *η σχολή αυτές τις μέρες δεν λειτουργεί. διότι τελεί ~ κατάληψη* (την έχουν καταλάβει φοιτητές και δεν αφήνουν να λειτουργήσει) || *οίκημα ~ κατάρρευσιν / κατασκευήν* || *δέχτηκαν ~ την απειλή των όπλων* || *~ το βάρος των εξελίξεων. αναγκάστηκε να παραιτηθεί*· ΦΡ. (α) ***είμαι υπ' ατμόν*** βρίσκομαι σε αναμονή (για να φύγω, να αναχωρήσω) ή σε ετοιμότητα για κάτι (β) ***υφ' όρον απόλυση*** η χορήγηση αναστολής σε κατάδικο, με τον όρο τής απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα. τής εμφανίσεώς του στο αστυνομικό τμήμα για κάποιο διάστημα κ.λπ. (γ) ***υπό μορφήν / τύπον*** (+γεν.) σαν να επρόκειτο για, όμοια με: *είπε αυτό που είχε να πει υπό τύπον αστείου. για να μην την προσβάλει* (δ) ***υπό αίρεσιν*** για κάτι που ενδέχεται να αλλάξει: *απόφαση ~* (ε) ***υπό την αίρεση*** (+να) με τον όρο. με την επιφύλαξη: *δεν θα σας επιβληθεί ποινή, ~ να μην επαναλάβετε αυτό που κάνατε* (στ) ***υπό την σκέπη(ν)*** με την προστασία. με τις φροντίδες (ζ) ***υπό το πρίσμα*** από την άποψη ή την οπτική γωνία: *πολλές λαϊκές δοξασίες εξηγούνται με επάρκεια ~ τής επιστήμης* (η) (σπάν.) ***λαμβάνω (κάτι) υπό σημείωσιν*** διατηρώ (κάτι) στη μνήμη μου, προσπαθώ να μην ξεχάσω (κάτι) **3.** ποιητικό αίτιο (+γεν.): *εγκλημάτησε κινούμενος ~ νοσηράς ζήλιας* **4.** αιτία (+γεν.): *καταστροφές προκλήθησαν ~ των χιονοπτώσεων* • **5.** (ως επίρρ.) σε κατώτερη θέση. από κάτω: *θέλει να τον έχει μονίμως ~* ΑΝΤ. από πάνω. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπό* < I.E. *upo «υπό, κάτω από», πβ. σανσκρ. pa, λατ. sub (με δυσεξήγητο αρχικό s-. πβ. κ. *ὑπέρ* – super). γαλλ. sous. ισπ. soto (< λατ. sub-tus). αρχ. γερμ. uf. γερμ. auf, αγγλ. up (με αντίθετη σημ.) κ.ά. Ομόρρ. *ὑπέρ* (βλ.λ.). *ὕπ-ατος, ὕψ-ος* κ.ά.].

υπο- κ. **υπό-** κ. **υπ- / υφ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** βρίσκεται κάτω από κάτι ή κινείται προς τα κάτω: *υπο-βρύχιος, υπο-δόριος, υπό-γειος. υπ-έδαφος, υπό-στεγο* **2.** βρίσκεται υπό την επίδραση, υπό το κράτος ή την εξουσία κάποιου. προϋποθέτει υποταγή. εξάρτηση ή (από την πλευρά τού ανωτέρου) επιβολή και εξαναγκασμό: *υπο-κύπτω. υπό-δουλος, υπ-ακούω. υπό-δικος. υπο-φέρω, υπο-ψήφιος, υπό-χρεος. υπο-τάσσω* **3.** είναι σε ιεραρχικά ή αξιολογικά κατώτερη, υποδεέστερη θέση ή τάξη: *υπ-άλληλος. υπ-ηρέτης. υπ-αρχηγός. υπο-πλοίαρχος. υπ-ίλαρχος. υφ-υπουργός. υπ-όκοσμος* **4.** γίνεται κρυφά. λαθραία ή/και σε μικρό βαθμό ή συνιστά έμμεση ή συγκεκαλυμμένη ενέργεια ή διεργασία: *υπο-θάλπω. υπο-κινώ. υπο-βόσκω. υπο-δαυλίζω. υπ-αινίσσομαι. υπ-εκφεύγω. υπο-συνείδητο* **5.** χαρακτηρίζεται από κίνηση προς τα πίσω (ή εκτελεί μια τέτοια κίνηση), οπισθοχώρηση ή στάση: *υπ-αναχωρώ, υπο-χωρώ, υπο-τροπή* **6.** γίνεται ή υπάρχει σε μικρό βαθμό ή για μικρό χρονικό διάστημα: *υπό-ξινος. υφ-άλμυρος. υπο-κύανος. υπο-απασχολούμαι, υπο-μειδιώ* **7.** χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια, στέρηση ή ελάττωση σε μεγάλο βαθμό ή βρίσκεται κάτω από τα επιτρεπόμενα όρια: *υπ-ανάπτυξη, υπ-άνθρωπος, υπο-λειτουργώ. υπογλυκαιμία. υπο-θερμία, υπό-ταση* **8.** υπάρχει ή συντελείται με πιο έντονο τρόπο: *υπ-ενθυμίζω. υπο-δέχομαι. υπο-διαιρώ* **9.** ΧΗΜ. (ως πρόθεμα) (προκειμένου για χημική ένωση) περιέχει τη μικρότερη αναλογία οξυγόνου από σειρά ενώσεων, οι οποίες σχηματίζονται από τα ίδια χημικά στοιχεία, ή ότι ένα από τα στοιχεία της βρίσκεται στη χαμηλότερη οξιδωτική βαθμίδα σε σχέση με τις άλλες ενώσεις. τις οποίες αυτό μπορεί να σχηματίσει με τα ίδια στοιχεία: *υποχλωριώδες οξύ* (σε αντιδιαστολή προς το χλωρικό και το υπερχλωρικό οξύ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από την πρόθ. *ὑπό* (βλ.λ.) και απαντά ως *ὑπο-* προ συμφώνου (λ.χ. *ὑπο-βάλλω*), ως *ὑπ-* προ φωνήεντος (λ.χ. *ὑπ-έχω*) και ως *ὑφ-* προ δασυνομένου φωνήεντος (λ.χ. *ὑφ-αρπάζω*). Σε ορισμένους σύγχρονους όρους η σύνθεση είναι πιο χαλαρή. με αποτέλεσμα το *υπο-* να απαντά και προ φωνήεντος (λ.χ. *υπο-αλλεργικός. υπο-είδος*)].

υποαλλεργικός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί έτσι. ώστε να ελαχιστοποιεί την πιθανότητα αλλεργικής αντίδρασης. καθώς εμπεριέχει ουσίες που δεν ερεθίζουν το δέρμα: *~ κρέμες / καλλυντικά*.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. hypoallergenic].

υποαπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. κατάσταση στην αγορά εργασίας. κατά την οποία οι εργαζόμενοι είτε απασχολούνται λιγότερο από τον διαθέσιμο χρόνο (μερική απασχόληση), αν και θα επιθυμούσαν πλήρη απασχόληση, είτε δεν απασχολούνται καθόλου (ανεργία) είτε επιδίδονται σε δραστηριότητες περιττές (παρασιτισμός) είτε χρησιμοποιούνται πλεοναστικά σε εργασία, χωρίς να είναι απαραίτητοι (συγκεκαλυμμένη ανεργία): *χρόνια / παροδική / εποχική ~* ΑΝΤ. υπεραπασχόληση.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underemployment].

υποαπασχολούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {υποαπασχολείσαι... (μτχ. υποαπασχολούμενος. -η, -ο) | υποαπασχολήθηκα} απασχολούμαι λιγότερο από τον διαθέσιμο χρόνο (βλ. λ. *υποαπασχόληση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υποαστικός, -ή. -ό (μέσο μεταφοράς) που εκτελεί δρομολόγια εντός των ορίων μιας πόλης, ενώνοντας συγκοινωνιακά συνοικίες τής ίδιας πόλης.

υποατομικός, -ή, -ό ΦΥΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με διαδικασίες οι οποίες συντελούνται στο εσωτερικό τού ατόμου **2.** αυτός που σχετίζεται με τα σωματίδια που περιέχονται στο άτομο (ηλεκτρόνια, πρωτόνια, νετρόνια).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subatomic (νόθο σύνθ.)].

υποβαθμίζω ρ. μετβ. {υποβάθμισ-α. -τηκα. -μένος} **1.** μειώνω την αξία (προσώπου. πράγματος, θεσμού κ.λπ.), τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε κατώτερη ιεραρχικά ή βαθμολογικά θέση από εκείνη στην οποία πράγματι ανήκει: *θεωρεί ότι οι νέες ρυθμίσεις μπορεί να υποβαθμίσουν τις σπουδές και τα πανεπιστημιακά πτυχία* || *με τη διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης. ο γεωπολιτικός ρόλος τής Τουρκίας υποβαθμίστηκε* ΣΥΝ. υποβιβάζω **2.** (κατ' επέκτ.) μειώνω τη σημασία (πράγματος, κατάστασης κ.λπ.), παρουσιάζω (κάτι) ως περισσότερο ασήμαντο απ' ό,τι πράγματι είναι: *η κυβέρνηση προσπάθησε να υποβαθμίσει το επεισόδιο* ΣΥΝ. (μτφ.) μειώνω ΑΝΤ. τονίζω **3.** (μτφ.) κάνω να εκπέσει ποιοτικά: *η μόλυνση τού περιβάλλοντος έχει υποβαθμίσει την πόλη μας* || *υποβαθμισμένη συνοικία / περιοχή* ΣΥΝ. αλλοιώνω. ευτελίζω. — **υποβάθμιση** (η).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. downgrade].

υποβαθμιστικός, -ή. -ό αυτός που υποβαθμίζει. που συντελεί στη μείωση τής αξίας ή τής σημασίας πράγματος, κατάστασης. θεσμού κ.λπ.: *~ παράγοντας / κριτική* ΣΥΝ. μειωτικός, ευτελιστικός.

υποβάθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μείωση τής αξίας (προσώπου, πράγματος. θεσμού κ.λπ.), ώστε λ.χ. να κατέχει κατώτερη ιεραρχικά ή βαθμολογικά θέση από αυτή που αρχικώς είχε: *η ~ τής στρατιωτικής και πολιτικής θέσης μιας χώρας* || *η ~ των πτυχίων / των σπουδών / των πανεπιστημίων / μιας περιοχής* (π.χ. λόγω εγκατάλειψης, μόλυνσης, αύξησης τής εγκληματικότητας κ.ά.) ΣΥΝ. υποβιβασμός **2.** (κατ' επέκτ.) η απόδοση μικρότερης αξίας ή σημασίας (σε κάποιον/κάτι) από αυτήν που πραγματικά έχει: *με επίσημη ανακοίνωσή του το Υπουργείο Εξωτερικών επιχειρεί την ~ τού επεισοδίου χαρακτηρίζοντάς το ως «μεμονωμένο περιστατικό»* ΣΥΝ. υποτίμηση **3.** (μτφ.) η έκπτωση τής ποιότητας: *η ~ τής ζωής των πολιτών* || *η ~ μιας περιοχής λόγω τής μόλυνσης τού περιβάλλοντος*.

υπόβαθρο (το) [αρχ.] {υποβάθρ-ου | -ων} **1.** καθετί που τίθεται κάτω από κάτι. κάθε φυσικό σώμα ή τεχνητή κατασκευή που χρησιμεύει ως βάση στηρίξεως: *έκαμε ένα γερό ~, για να στηρίξει το σπίτι* || *η εξέδρα υποχώρησε, αφού πρώτα ράγισε το ~ της* ΣΥΝ. υποστήριγμα, θεμέλιο **2.** (μτφ.) το σύνολο ορισμένων παραγόντων, λ.χ. τα προτερήματα, τα ελαττώματα, οι ιδιότητες τού χαρακτήρα. οι ιδιαίτερες περιβαλλοντικές συνθήκες και καταστάσεις. το σύνολο των γνώσεων και των εμπειριών κ.λπ., που διαμορφώνουν την προσωπικότητα και το πολιτιστικό επίπεδο τού ατόμου: *δικαστικός με στέρεο επιστημονικό και ηθικό ~* || *ένας άνθρωπος χωρίς ποιοτικό ~ είναι επόμενο να φέρεται αγενώς* **3.** (μτφ.) το σύνολο των συνθηκών. των καταστάσεων, των γεγονότων, δηλ. το πολιτικό. κοινωνικό και οικονομικό γίγνεσθαι, που βρίσκεται σε στενή αιτιώδη σχέση με οποιοδήποτε φαινόμενο ή ανάπτυξη: *εκείνη την εποχή δημιουργήθηκε το κατάλληλο ~. για να σημειωθεί η μεγάλη αυτή πολιτισμική άνθηση / λογοτεχνική έκρηξη* ΣΥΝ. φόντο, πλαίσιο **4.** καθετί που λειτουργεί ως βάση για να υπάρξει ή να αναπτυχθεί κάτι: *το θεωρητικό ~ μιας πολιτικής θέσης* || *το επιστημονικό ~ μιας μελέτης* || *το ~ μιας θρησκείας* • **5.** ΓΕΩΛ. το στερεό πέτρωμα που βρίσκεται κάτω από άμμο. ιλύ. άργιλο ή άλλα χαλαρά ιζήματα.

υποβάλλω ρ. μετβ. {υπέβαλα, υπο-βλήθηκα (κ. λόγ. υπεβλήθην, -ης, η.... μτχ. υποβληθείς, -είσα, -έν), -βεβλημένος} **1.** θέτω (κάτι) υπό την κρίση ή την έγκριση κάποιου, κάνω πρόταση ή παρουσιάζω (αίτημα) σε αρμόδια αρχή, σε προϊστάμενο κ.λπ.: *~ αίτηση / σχέδιο / πρόταση / υποψηφιότητα* || *το γραφείο μας θα υποβάλει οπωσδήποτε σχέδια στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό* || *~ έκθεση πεπραγμένων / αξιώσεις για αποζημίωση / μήνυση / αίτηση διαζυγίου / ερώτηση / την παραίτησή μου* || *~ αποδείξεις / συμπληρωματική δήλωση στην εφορία* ΣΥΝ. προτείνω. παρουσιάζω, εισηγούμαι· ΦΡ. ***υποβάλλω τα σέβη μου*** (ως τυπική μορφή χαιρετισμού που απευθύνεται σε σεβαστό πρόσωπο ή σε αξιωματούχο) σας σέβομαι. εκδηλώνω τον σεβασμό μου **2.** υποχρεώνω (κάποιον) σε (κάτι), αναγκάζω (κάποιον) να υποστεί δυσάρεστη κατάσταση: *μας υποβάλλει σε ταλαιπωρίες και έξοδα με παράλογες απαιτήσεις* || *ο καινούργιος δάσκαλος υπέβαλε τα παιδιά σε σκληρή πειθαρχία* || *το καθεστώς υποβάλλει σε βασανιστήρια τους πολιτικούς κρατουμένους* || *~ σε ανάκριση / σε δοκιμασία / σε κόπους / σε σκληρή κριτική* || *~ κάποιον σε έλεγχο* ΣΥΝ. αναγκάζω, υποχρεώνω **3.** βάζω (μια ιδέα) στο μυαλό (κάποιου), επηρεάζω (κάποιον) έντεχνα· υπαγορεύω εντέχνως (σε κάποιον τις απόψεις, τη θέλησή μου κ.λπ.): *οι διαφημίσεις καθώς και διάφορες τηλεοπτικές εκπομπές μάς υποβάλλουν επιθυμίες και διαθέσεις που οδηγούν στην αλόγιστη κατανάλωση* || *μου υπέβαλε την ιδέα ότι με υπονομεύεις* || *της έχει υποβάλει την επιθυμία για μεγάλη ζωή* ΣΥΝ. πείθω, επηρεάζω, υποκινώ **4.** (σπάν.-κυριολ.) θέτω (κάτι) κάτω από (κάτι άλλο) • **5.** (σπανιότ., στο θέατρο) υπαγορεύω στους ηθοποιούς το κείμενο τού έργου που παρουσιάζεται. εκτελώ το έργο τού υποβολέα (βλ.λ.) ΣΥΝ. υπαγορεύω· (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***υποβάλλομαι***) **6.** πείθω ο ίδιος τον εαυτό μου για κάτι συνήθ. περίεργο ή παράλογο. βάζω στο μυαλό μου έμμονες ιδέες ή είμαι δεκτικός υποβολής. υπνωτισμού και παρόμοιων καταστάσεων: *υποβάλλεται εύκολα και οι άλλοι το εκμεταλλεύονται* ΣΥΝ. αυθυποβάλλομαι **7.** (+σε) υφίσταμαι (κάτι): *~ σε μεταμόσχευση νεφρού / αιμοκάθαρση / χειρουργική επέμβαση / έλεγχο / δοκιμασία / θεραπεία / αλκοτέστ / βασανιστήρια*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὑπο-* + *βάλλω*. Εκτός τής κυριολ. σημ. «τοποθετώ ή ρίχνω από κάτω», ήδη αρχ. (ομηρική) είναι η σημ. «διασπείρω φήμες,

σπερμολογώ» και «υπαγορεύω έμμεσα (μιαν άποψη) σε κάποιον». Στη σημ. «προσκομίζω έγγραφο, αίτηση κ.τ.ό.» η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. soumettre].

υποβαστάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υποβάστα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** βαστώ (κάτι) από κάτω, στηρίζω (κάτι) από τη βάση του: *τέσσερεις πεσσοί υποβαστάζουν τον τρούλο τού ναού* ΣΥΝ. υποστηρίζω **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) στηρίζω (κάποιον) για να μην πέσει, βοηθώ (κάποιον) να σταθεί ή να κινηθεί κρατώντας τον: *η νοσοκόμα υποβάσταξε τον άρρωστο ώς το παράθυρο* ‖ *ο γέροντας προχωρούσε υποβασταζόμενος από τους γιιους του* ΣΥΝ. συγκρατώ, στηρίζω.

υποβιβάζω ρ. μετβ. {υποβίβασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κατατάσσω (κάποιον/κάτι) σε κατώτερη βαθμίδα ή θέση, αξίωμα κ.λπ. σε σχέση με αυτήν που είχε προηγουμένως: *τον υποβίβασαν από τμηματάρχη σε εισηγητή* ‖ *η ομάδα κινδυνεύει να υποβιβαστεί στη β' κατηγορία* ‖ *τέτοιες πράξεις υποβιβάζουν τον άνθρωπο στο επίπεδο τού κτήνους* ΑΝΤ. προβιβάζω, προάγω **2.** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ως κατώτερο από αυτό που είναι: *τέτοιου είδους εκπομπές υποβιβάζουν τη νοημοσύνη μας* ΣΥΝ. υποβαθμίζω, μειώνω, υποτιμώ ΑΝΤ. ανυψώνω **3.** (μτφ. για πρόσ.) προσβάλλω την υπερηφάνεια και την αξιοπρέπεια (κάποιου), ταπεινώνω (κάποιον): *δεν σας επιτρέπω να με υποβιβάζετε, κύριε συνάδελφε!* ΣΥΝ. εξευτελίζω ΑΝΤ. ανυψώνω, τιμώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποβιβάζω* < *ὑπο-* + *βιβάζω* (βλ. λ. *βάζω*)].

υποβιβασμός (ο) [μτγν.] **1.** η κατάταξη (κάποιου) σε ιεραρχική ή βαθμολογική θέση κατώτερη αυτής που αρχικά είχε: *η ομάδα απειλείται με ~* ΑΝΤ. προβιβασμός, προαγωγή **2.** η μείωση τής αξίας (προσώπου ή πράγματος), ώστε να αποδίδεται σε αυτό μικρότερη αξία από την πραγματική του: *τέτοια συμπεριφορά συνιστά ~ τής ανθρώπινης φύσης* ΣΥΝ. υποβάθμιση, υποτίμηση ΑΝΤ. ανύψωση, προαγωγή. Επίσης **υποβίβαση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων}.

υποβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η νόσος που οφείλεται στην έλλειψη μίας ή περισσότερων βιταμινών (ελαφρά μορφή αβιταμίνωσης), η οποία προκαλεί μεταβολικές διαταραχές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. hypoavitaminosis (νόθο σύνθ.)].

υποβλέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** βλέπω (κάποιον) με κακό μάτι, δυσπιστώ απέναντι σε (κάποιον) ή/και φθονώ (κάποιον): *τον υποβλέπουν οι συνάδελφοί του* ΣΥΝ. λοξοκοιτάζω **2.** (κατ' επέκτ.) επιδιώκω να αποκτήσω (κάτι) με έμμεσο ή αθέμιτο τρόπο: *υποβλέπει τη θέση μου / την περιουσία μου* ΣΥΝ. εποφθαλμιώ.

υποβλήθηκα ρ. → υποβάλλω

υποβλητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που ασκεί υποβολή, που εμπνέει ιδέες ή σκέψεις ή προκαλεί συναισθήματα, ιδ. υψηλά: *~ ατμόσφαιρα / μουσική / απαγγελία / ποίηση / γλώσσα / φωτογραφία / σκηνικό* ΣΥΝ. εντυπωσιακός, γοητευτικός. — **υποβλητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ., **υποβλητικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *-βλητικός* < *-βλητός* < *βάλλω* (βλ. κ. *βλήμα, υποβολή*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. suggestif].

υποβοήθηση (η) → υποβοηθώ

υποβοηθητικός, -ή, -ό [1854] αυτός που λειτουργεί βοηθητικά, που υποβοηθεί ή μπορεί να υποβοηθήσει: *~ παράγοντας / ενέργεια / πράξη* ΣΥΝ. βοηθητικός ΑΝΤ. παρακωλυτικός. — **υποβοηθητικά** επίρρ.

υποβοηθώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υποβοηθείς... | υποβοήθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βοηθώ έμμεσα ή δευτερευόντως ή επιπλέον, συμβάλλω (σε κάτι): *ο θόρυβος που προκλήθηκε γύρω από το όνομά του υποβοήθησε την επιτυχία τής συναυλίας του* ΣΥΝ. ενισχύω, συντρεκουρώ. — **υποβοήθηση** (η) [1887].

υποβολέας (ο/η) {(θηλ. υποβολέως) | υποβολ-είς, -έων} (λόγ.) **1.** (στο θέατρο) το άτομο που υπαγορεύει χαμηλόφωνα στους ηθοποιούς το κείμενο τού ρόλου τους, για να τους διευκολύνει και να εξασφαλίσει την ομαλή εξέλιξη τής παράστασης **2.** (μτφ.) άτομο που υποβάλλει σε άλλον να κάνει κάτι, ιδ. κακό, που υπαγορεύει τη θέληση, τις επιθυμίες του κ.λπ. σε κάποιον: *αυτά τα πιστεύεις εσύ ή σου λέει ο ~ σου να τα πεις;* ΣΥΝ. υποκινητής.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποβολεύς* < αρχ. *ὑποβάλλω*, με τη σημ. «ψιθυρίζω, υπενθυμίζω»].

υποβολείο (το) [1891] (στο θέατρο) κρύπτη στο μέσο τής σκηνής, στην οποία εγκαθίσταται ο υποβολέας (βλ.λ.) κατά την ώρα τής παράστασης και υπαγορεύει από εκεί στους ηθοποιούς τα κείμενα των ρόλων τους.

υποβολή (η) **1.** το να θέτει κανείς υπό την κρίση ή την έγκριση κάποιου (κάτι)· η παρουσίαση αιτήματος σε αρμόδια αρχή: *~ αίτησης / σχεδίου / πρότασης / υποψηφιότητας / έκθεσης / αξιώσεων / μήνυσης / ερώτησης / παραίτησης* ΣΥΝ. πρόταση, παρουσίαση, εισήγηση **2.** το να υφίσταται κάποιος κάτι ή να αναγκάζεται να υποστεί κάτι: *η ~ σε χειρουργική επέμβαση* ‖ *η ~ κάποιου σε δοκιμασίες* **3.** η ισχυρή ηθική επιρροή που ασκείται στο πνεύμα· ο ενεργητικός ή παθητικός επηρεασμός τής σκέψης και τού ψυχισμού προσώπου, καθώς και η έντεχνη υπαγόρευση σε αυτό ιδέας, επιθυμίας κ.λπ. που ανήκει σε άλλον: *είναι αδύνατος χαρακτήρας και υπόκειται σε υποβολές* ‖ *υπνωτική ~* ΣΥΝ. επίδραση, επιρροή· ΦΡ. (λόγ.) ***καθ' υποβολήν*** (*καθ' ὑποβολήν*, μτγν. φρ.) καθ' υπαγόρευση άλλου, με ξένη εισήγηση ή υπόδειξη: *δεν ενεργεί αυτοβούλως, αλλά ~* ΑΝΤ. αυτοβούλως **4.** ΨΥΧΟΛ. η ψυχολογική τεχνική και διεργασία με την οποία μπορεί να επηρεαστεί η συναισθηματική κατάσταση ή/και ο τρόπος συμπεριφοράς ατόμου, καθώς και τα αποτελέσματά της **5.** ΝΟΜ. η υποκατάσταση ή αντικατάσταση πραγματικού αντικειμένου με πλασματικό, η εικονικότητα: *~ ονόματος σε συναλλαγματική* (η μνεία ανύπαρκτου προσώπου αντί τού εκδότη, τού πληρωτή ή τού κομιστή τής συναλλαγματικής) / *ιδιότητας / τέκνου* (λαθραία υποκατάσταση ξένου, δηλ. νόθου τέκνου στη θέση τού γνησίου) ΣΥΝ. πλαστότητα, νόθευση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὑποβάλλω* (πβ. κ. *βολή* – *βάλλω*). Η λ. σήμαινε αρχικώς (μτφ.) «υπόδειξη, υπενθύμιση – ύπουλη ή έντεχνη επιρροή», αργότερα δε περιέγραψε και την πράξη τού υποβολέα στο θέατρο. Ο ψυχολ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. suggestion].

υποβολιμαίος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται με υπόδειξη άλλου, που δεν προκύπτει ελεύθερα και ανεπηρέαστα, αλλά υποβάλλεται σε κάποιον από άλλον: *~ κρίση / γνώμη / αναφορά* ΑΝΤ. αυτόβουλος **2.** (ειδικότ.) αυτός που προτείνεται ή εισάγεται με δόλιο τρόπο, για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένη σκοπιμότητα: *αυτά τα δημοσιεύματα είναι ~ και αποσκοπούν στο να πλήξουν το κύρος τού νέου προέδρου* **3.** (σπανιότ.) αυτός που τίθεται κρυφά στη θέση άλλου, που αντικαθιστά τον γνήσιο: *~ σύγγραμμα* (αυτό που αποδίδεται σε κάποιον συγγραφέα, χωρίς στην πραγματικότητα να είναι έργο δικό του) ΣΥΝ. πλαστός, νόθος ΑΝΤ. γνήσιος. — **υποβολιμαί-α / -ως** [1897] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποβολιμαῖος* < *ὑποβολή* + παραγ. επίθημα *-ιμαῖος*, πβ. κ. *ἐπιστολ-ιμαῖος*].

> **υποβολιμαίος ή υποβολιμιαίος;** Από επίθ. σε **-ιμος** σχηματίστηκαν στην Αρχαία και στη λόγια Ελληνική μερικά επίθετα σε **-ιμ-αίος** (*-ιμος* + *-αιος*): **υποβολ-ιμαίος, κλοπ-ιμαίος** (και **κλεψ-ιμαίος**), **επιστολ-ιμαίος** και **θνησ-ιμαίος**. Ο τύπος σε *-ιμ-ιαίος* (*υποβολιμιαίος*) προέρχεται από εσφαλμένη σύνδεση τού *υποβολιμαίος* προς τα πολλά επίθετα σε **-ιαίος** (*εβδομαδ-ιαίος, βαθμ-ιαίος, μην-ιαίος, ωρ-ιαίος, γων-ιαίος* κ.τ.ό.).

υποβόσκω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) υπάρχω χωρίς να φαίνομαι, είμαι σε λανθάνουσα κατάσταση, υποκρύπτομαι: *κάτω από την επιφανειακή συμφιλίωση υπέβοσκε άσβεστο μίσος μεταξύ των αντιπάλων* ‖ *υποβόσκει δυσαρέσκεια / κυβερνητική κρίση* ΣΥΝ. υφέρπω, εμφωλεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποφώσκω*.

υποβρυχιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το υποβρύχιο: *~ στόλος* (το σύνολο των υποβρυχίων χώρας) / *μοίρα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διεξάγεται με ένα ή περισσότερα υποβρύχια: *~ πόλεμος / άσκηση / επιχείρηση* (πβ. λ. *υποβρύχιος*).

υποβρύχιο (το) {υποβρυχί-ου | -ων} **1.** κυρ. πλοίο, ειδικά κατασκευασμένο και εξοπλισμένο, για να πλέει και να μάχεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας: *σύγχρονο / πυρηνοκίνητο* (που κινείται με πυρηνική ενέργεια και φέρει πυρηνικά όπλα) *~* ‖ *ναύτης υποβρυχίου* **2.** βανίλια που προσφέρεται σε κουταλάκι βυθισμένο σε ένα ποτήρι με νερό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. submarine].

υποβρύχιος, -α, -ο **1.** (γενικά) αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας, μέσα στο νερό: *~ φυτό / ζωή / καλώδιο* (τηλεπικοινωνιακό καλώδιο που έχει ποντιστεί στη θάλασσα) / *έρευνα / δραστηριότητα / φωτογράφιση / λήψη / ψάρεμα / κολύμπι / άμυνα* (το σύνολο των αμυντικών μέσων, λ.χ. πλοία, νάρκες κ.λπ., που λειτουργούν κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας και χρησιμοποιούνται για την υπεράσπιση χώρας ή περιοχής) ‖ *Ομάδες Υποβρυχίων Καταστροφών* (συντομ. Ο.Υ.Κ.) ΣΥΝ. υποθαλάσσιος **2.** (ειδικότ.) ***υποβρύχιο*** (το) βλ.λ. — **υποβρύχια / υποβρυχίως** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποβρύχιος* < *ὑπο-* + *βρύχιος* «βαθύς» < **βρύξ, -χός* «βάθος». Σε ό,τι αφορά την ετυμ. τού **βρύξ*, η πιθανότερη σύνδεση είναι με το ρ. *βρέχω*, αν δεχθούμε ότι η συνεσταλμ. βαθμ. br̥-gh- αντιπροσωπεύεται ως *-υρ-* (πβ. *ἀγείρω* – *ἀγύρτης*). Στην περίπτωση αυτή το ρ. *βρέχω* θα είχε τη σημ. «βυθίζω»].

υπόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το υπόγειο.
[ΕΤΥΜ. < *υπόγ(ειο)* + μεγεθ. επίθημα *-α*].

υπογαλακτία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική ελάττωση τού γάλακτος γυναίκας που θηλάζει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypogalactia].

υπογαστρικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με το υπογάστριο: *~ χώρα*.

υπογάστριο (το) {υπογαστρί-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. το κάτω μέρος τού πρόσθιου τοιχώματος τής κοιλίας, αυτό που εκτείνεται από τον αφαλό μέχρι την περιοχή τής ήβης: *το θύμα έφερε βαθύ τραύμα στο ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***μαλακό υπογάστριο*** το ασθενέστερο αμυντικώς τμήμα (κράτους, συνασπισμού, κόμματος, κοινωνίας κ.λπ.) **2.** (σπάν.) ΝΑΥΤ. καθένα από τα μακριά ξύλα, με τα οποία υποστηρίζεται η γάστρα τού προς καθέλκυση πλοίου, για να μην κλίνει προς μία πλευρά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπογάστριον* < *ὑπο-* + *-γάστριον* < *γαστήρ, -τρός*].

υπογάστριος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το κάτω μέρος τής κοιλίας: *~ αρτηρία / φλέβα* **2.** (ειδικότ.) ***υπογάστριο*** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*.

υπογεγραμμένη (η) (ενν. *ιώτα*) (λόγ.) ΓΛΩΣΣ. σημείο (σχήματος μικρού γιώτα) που αποτελεί το σύμβολο τού υποτακτικού φωνήεντος *-ι* των μακροφώνων διφθόγγων *(ηι, ωι, αι)*, το οποίο γράφεται κάτω από (υπο-γράφεται) τα μακρά φωνήεντα στην αρχαία, μεσαιωνική και λόγια γλώσσα, λ.χ. στη δοτική πτώση, στην υποτακτική, ενώ στη Ν. Ελληνική έχει καταργηθεί: *ἀποθνῄσκω, στεντορείᾳ τῇ φωνῇ, τραγῳδία, ἐν τῇ ᾠᾷ* κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιώτα*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ὑπογράφω*, που αποσπάστηκε από τη φρ. *ὑπογεγραμμένη (ἰῶτα)*, πβ. νεολατ. iota subscriptum].

υπόγειο (το) {υπογεί-ου | -ων} διαμέρισμα οικίας ή κτίσμα, τού οποίου το δάπεδο βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τού εδάφους: *στο ~ έχουμε βαρέλια με κρασί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κατώ(γ)ι ΑΝΤ. ανώγειο, (λαϊκ.) ανώ(γ)ι. — (υποκ.) **υπογειάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόγειον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑπόγειος*].

υπόγειος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από το έδαφος, κάτω από την επιφάνεια τής γης: *~ κρύπτη / αίθουσα / έκρηξη / πυρηνική δοκιμή / διάβαση / ποταμός / πλούτος / βλαστός / καρπός / καλώδιο* (που έχει κατασκευαστεί με τέτοιον τρόπο, ώστε να αντέχει

στις συνθήκες ταφής και ακαμψίας μέσα στο έδαφος για μεγάλο χρονικό διάστημα) / *όργανα* (τα όργανα τού φυτού που αναπτύσσονται μέσα στο έδαφος) / *ύδατα* (το νερό που απαντά κάτω από την επιφάνεια τής γης, όπου καταλαμβάνει εν μέρει ή εξ ολοκλήρου τους κενούς χώρους στα εδάφη ή τα γεωλογικά στρώματα) / *ρεύματα* ΑΝΤ. υπέργειος, επίγειος **2.** (ειδικότ.) ***υπόγειος (σιδηρόδρομος)*** δίκτυο σιδηροδρομικών γραμμών κάτω από την επιφάνεια τής γης για την εξυπηρέτηση των μετακινήσεων στις μεγαλουπόλεις: *παίρνω / ταξιδεύω με τον ~ || σταθμός τού ~ || ο ~ τού Λονδίνου / τής Μόσχας / τού Παρισιού* ΣΥΝ. μετρό **3.** (ειδικότ.) ***υπόγειο*** (το) βλ.λ. **4.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι εμφανής, που γίνεται κρυφά, συχνά και δόλια: *γίνονται ~ διεργασίες για την επίτευξη συμφωνίας* || «*οι πόθοι μας ακολουθούνε ~ διαδρομές*» (Δ. Σαββόπουλος) || *προσπαθούν να τον πλήξουν με ~ ενέργειες* || *αυτό το κόμμα ακολουθεί την τακτική των ~ συνεργασιών με άλλα κόμματα.* — **υπόγεια / υπογείως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόγειος* < *ὑπο-* + *-γειος* < *γῆ*. πβ. κ. *ἐπί-γειος*].

υπογείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το να γίνεται κάτι υπόγειο: *η ~ σιδηροδρομικών γραμμών / μιας οδού.* -- **υπογειώνω** ρ.

υπογένειο (το) {υπογενεί-ου | -ων} (λόγ.) μικρό γένι στο πιγούνι, συχνά μόνο στην άκρη τού πιγουνιού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπογένειος* < *ὑπο-* + *-γένειος* < *γένειον* (βλ. κ. *γένι*)].

υπογεννητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η πτώση τής γεννητικότητας, δηλ. η μείωση των ετήσιων γεννήσεων σε χώρα ή περιοχή, η οποία μακροπρόθεσμα μπορεί να οδηγήσει σε αντίστοιχη μείωση τού πληθυσμού τής χώρας ή τής περιοχής· κατ' αντιδιαστολή προς την υπεργεννητικότητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. dénatalité].

υπογλυκαιμία (η) (ορθότ. *υπογλυχαιμία*) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική ελάττωση τής περιεκτικότητας τού αίματος σε σάκχαρο (γλυκόζη) ΑΝΤ. υπεργλυκαιμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίμα, γλυκαιμία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoglycaemia].

υπογλυκαιμικός, -ή, -ό (ορθότ. *υπογλυχαιμικός*) **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπογλυκαιμία: *~ κώμα / σύνδρομο || πέφτω σε ~ σοκ* **2.** αυτός που προκαλεί υπογλυκαιμία, δηλ. που είναι ικανός να μειώσει την ποσότητα τού σακχάρου στο αίμα: *~ φάρμακο* **3.** (ειδικότ.) ***υπογλυκαιμικός*** (ο), ***υπογλυκαιμική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από υπογλυκαιμία, που εμφανίζει συχνά κρίσεις υπογλυκαιμίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoglycaemic].

υπόγλυκος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι λίγο γλυκός, αυτός που έχει ελαφρώς γλυκιά γεύση: *~ καραμέλα / σάλτσα / σιρόπι / φάρμακο* ΣΥΝ. γλυκούτσικος ΑΝΤ. υπόπικρος, πικρούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόγλυκυς*, κατά το απλό *γλυκός*].

υπογλώσσιο (το) {υπογλωσσί-ου | -ων} κάθε φαρμακευτικό σκεύασμα που διαλύεται κάτω από τη γλώσσα τού ασθενούς, για να επιτευχθεί ταχύτερη επενέργεια.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑπογλώσσιος*].

υπογλώσσιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κάτω από τη γλώσσα: *~ αρτηρία / αδένας* (διπλός σιαλογόνος αδένας στην πρόσθια περιοχή τού στόματος) / *νεύρο* (κρανιακό κινητικό νεύρο, το οποίο ελέγχει τους μυς τής γλώσσας και το δάπεδο τού στόματος) **2.** αυτός που τοποθετείται κάτω από τη γλώσσα: *~ φάρμακο / δισκίο* **3.** (ειδικότ.) ***υπογλώσσιο*** (το) βλ.λ.

υπογνάθιος, -α, -ο [1898] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που βρίσκεται κάτω από τη γνάθο: *~ γάγγλιο* **2.** ***υπογνάθιος αδένας*** ο σιαλογόνος αδένας που βρίσκεται στην εσωτερική επιφάνεια τής κάτω γνάθου, μπροστά από τη βάση τής γλώσσας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-maxillaire].

υπογοναδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ενδοκρινική διαταραχή, η οποία χαρακτηρίζεται από μειωμένη λειτουργική δραστηριότητα των σεξουαλικών αδένων και συνοδεύεται από καθυστέρηση τής αύξησης τού σώματος και τής ανάπτυξης των γεννητικών οργάνων: *θηλυκός / αρσενικός ~.*
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *γονάδα* (< *γόνος*) + παραγ. επίθημα *-ισμός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypogonadism].

υπογονάτιο (το) [μτγν.] {υπογονατί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το επιγονάτιο **2.** μαξιλάρι το οποίο τοποθετείται κάτω από τα γόνατα αυτού που γονατίζει.

υπογονιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} η μειωμένη γονιμότητα.

υπογραμμή (η) [1898] γραμμή που σύρεται κάτω από λέξη ή φράση, για να δηλώσει ότι το σημείο αυτό πρέπει να προσεχθεί, δηλ. να διαβαστεί με έμφαση ή να τυπωθεί με διαφορετικά στοιχεία.

υπογραμμίζω ρ. μετβ. [1860] {υπογράμμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** σύρω γραμμή κάτω από (γραμμένες ή τυπωμένες λέξεις ή φράσεις), για να επισύρω την προσοχή τού αναγνώστη σε αυτές: *υπογράμμισε τα ρήματα τού κειμένου και σημείωσε σε ποια φωνή και διάθεση ανήκουν* **2.** (μτφ.) τονίζω ιδιαίτερα (κάτι), αποδίδω μεγάλη έμφαση σε αυτό: *ο υπουργός υπογράμμισε τη σπουδαιότητα των νέων μέτρων* || *η πράξη του υπογραμμίζει το ενδιαφέρον του για σένα* || *πρέπει να υπογραμμίσουμε το γεγονός ότι οι συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές για την εφαρμογή τού σχεδίου μας* ΣΥΝ. εξαίρω, επισημαίνω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. souligner].

υπογράμμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το χάραγμα ή η σημείωση γραμμής κάτω από λέξεις ή φράσεις, κυρ. για την επισήμανση τής σπουδαιότητάς τους, τού ενδιαφέροντός τους, για τον εντοπισμό τους μέσα στο κείμενο κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) η γραμμή που χαράσσεται ή σημειώνεται κάτω από λέξεις ή φράσεις: *αραιή / διακεκομμένη / διπλή / κόκκινη ~ || ~ με στυλό / με μολύβι* **3.** (μτφ.) η έμφαση, ο ιδιαίτερος τονισμός (ενός σημείου): *η ~ τής συμβολής του ήταν και η πλέον επίσημη επιβράβευση τής όλης του προσπάθειας* || *η ~ των τριών αυτών παραγόντων δεν συνιστά υποτίμηση των υπολοίπων* ΣΥΝ. επισήμανση. — (υποκ.) **υπογραμμισούλα** (η).

υπογραμμιστής (ο) μαρκαδόρος, συνήθ. με χοντρή μύτη και φωσφορίζε χρώματος, που χρησιμοποιείται για την επισήμανση χωρίων σε κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underliner].

υπογραμμός (ο) μόνο στη ΦΡ. ***τύπος και υπογραμμός*** για άνθρωπο με υποδειγματική συμπεριφορά, στον οποίο δεν μπορούμε να προσάψουμε τίποτα, αλλά αποτελεί πρότυπο για τους άλλους: *είναι συνεπέστατος στις υποχρεώσεις του, ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπογραμμός*, αρχική σημ. «πινακίδα αλειμμένη με κερί, στην οποία ο μαθητής έπρεπε να αντιγράψει ακριβώς από κάτω ό,τι είχε γράψει ο δάσκαλος». < αρχ. *ὑπογράφω*].

υπογραφή (η) **1.** η ιδιόχειρη και συνήθως ιδιόρρυθμη αναγραφή τού ονόματος και τού επωνύμου προσώπου, που ισχύει ως διακριτικό τού εν λόγω προσώπου: *η ~ του είναι αναγνωρίσιμη || έχει παράξενη / περίπλοκη / καλλιγραφική ~ || αντιγράφω την ~ κάποιου || γνησιότητα / πλαστογράφηση υπογραφής* **2.** η παραπάνω ιδιόχειρη ή τυποποιημένη (σε σφραγίδα) αναγραφή τού ονοματεπωνύμου κάποιου, που τίθεται από τον ίδιο στο τέλος κειμένου, για να δηλώσει ότι το κείμενο ανήκει σε αυτόν ή ότι το εγκρίνει και το αποδέχεται: *βάζω την ~ μου σε έγγραφο || για να επικυρωθεί η αίτηση, χρειάζεται και η ~ τού προϊσταμένου || εκχωρώ / μεταβιβάζω κάτι βάζοντας την ~ μου·* ΦΡ. (α) ***δίνω / βάζω την υπογραφή μου για (κάποιον / κάτι)*** (μτφ.) εγγυώμαι για (κάποιον/κάτι) (β) ***δεν ξέρω ούτε την υπογραφή μου να βάλω*** είμαι εντελώς αγράμματος (γ) ***βάζω την υπογραφή μου / υπογράφω και με τα δυο μου χέρια*** συμφωνώ απολύτως, είμαι απολύτως σίγουρος ή σύμφωνος, το αποδέχομαι πλήρως (δ) ***συγκεντρώνω / μαζεύω υπογραφές*** συγκεντρώνω σε έντυπο τις υπογραφές μελών ενός συνόλου ως απόδειξη τής συμφωνίας τους με συγκεκριμένο αίτημα που θέτει φορέας, ομάδα προσώπων ή μεμονωμένο πρόσωπο: *ο εξωραϊστικός σύλλογος τής περιοχής συγκέντρωσε υπογραφές για την απομάκρυνση των οίκων ανοχής || μαζεύουν υπογραφές για την απελευθέρωση ενός πολιτικού κρατουμένου* (ε) ***βάζω την υπογραφή μου φαρδιά-πλατιά*** για κάποιον που υπογράφει με τρόπο που η υπογραφή του να καταλαμβάνει πολύ χώρο (στ) (λαϊκ.) ***πέφτουν οι υπογραφές*** (κάποιοι) υπογράφουν (συμβόλαιο, συμφωνία κ.λπ.): *αύριο-μεθαύριο ~ και ολοκληρώνεται η μεταγραφή τού παίκτη στην ομάδα* **3.** (κατ' επέκτ.) η έγκριση ή επικύρωση εγγράφου με αναγραφή σε ορισμένο σημείο τού ονοματεπωνύμου, λ.χ. τού εγκρίνοντος: *έγινε τμηματάρχης στην τράπεζα και έχει δικαίωμα υπογραφής* **4.** (κατ' επέκτ.) η επίσημη πράξη επικυρώσεως συμφωνίας που έχει συναφθεί προηγουμένως: *~ συνθήκης / συμβολαίου / σύμβασης / πρωτοκόλλου συνεργασίας* ΣΥΝ. συνομολόγηση **5.** (κατ' επέκτ.) η υπόσχεση ή διαβεβαίωση που έχει δώσει (κάποιος), η προσωπική δέσμευση (για κάτι): *είναι αξιόπιστος άνθρωπος που ξέρει να τιμά την ~ του || ό,τι πει είναι συμβόλαιο, δεν θ' αρνηθεί ποτέ την ~ του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γραπτή κατηγορία, απόφαση». < *ὑπογράφω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. (πβ. Ιωάνν. Χρυσ. Ὁμιλίαι 40, 2: *οὕτω πιστεύω... καὶ δι' ὑπογραφῆς ὁμολογῶ*)].

υπογράφω ρ. μετβ. {υπέγραψα, υπο-γράφτηκα κ. -γράφηκα (κ. λόγ. υπεγράφην, -ης, -η..., μτχ. υπογραφείς, -είσα, -έν), -γεγραμμένος}} **1.** βάζω την υπογραφή μου (στο τέλος κειμένου ή σε ευδιάκριτο σημείο καλλιτεχνικού έργου), για να δηλώσω ότι ανήκει σε εμένα ή εγκρίνοντας το περιεχόμενό του): *~ έγγραφο / αίτηση / δήλωση / επιταγή || ~ με το πραγματικό μου όνομα / με άλλο όνομα / με το αίμα μου || όσοι είναι αγράμματοι ας υπογράψουν με έναν σταυρό || ο πίνακας αναγνωρίζεται ότι ανήκει στον ζωγράφο, αλλά δεν είναι υπογεγραμμένος·* ΦΡ. (α) ***υπογράφω τη θανατική μου καταδίκη*** προκαλώ με τις πράξεις μου τον θάνατό μου, τη δολοφονία μου (επειδή προκαλώ ή βλάπτω τα συμφέροντα κάποιων, συνήθ. παρανόμων): *είναι γνωστό ότι όποιο μέλος αυτών των συμμοριών συνεργαστεί με την αστυνομία, υπογράφει αυτόματα και τη θανατική του καταδίκη* (β) ***υπογράφω / βάζω την υπογραφή μου φαρδιά-πλατιά*** βλ. λ. *υπογραφή* **2.** εμφανίζομαι ως ο δημιουργός (πνευματικού έργου): *το βιβλίο υπογράφει γνωστός κοσμικογράφος || την ταινία υπογράφει ένας άγνωστος σκηνοθέτης* **3.** (κατ' επέκτ.) δίνω την έγκρισή μου για (κάτι) ή δηλώνω επίσημα την αποδοχή (κάποιου πράγματος): *υπογράφω κι εγώ αυτό το σχέδιο / αυτή την προσπάθεια || μάλιστα, φίλε μου, αυτό το ~!* ΣΥΝ. εγκρίνω, αποδέχομαι, επικυρώνω ΑΝΤ. αρνούμαι, απορρίπτω· ΦΡ. ***υπογράφω και με τα δυο μου χέρια*** βλ. λ. *υπογραφή* **4.** (κατ' επέκτ.) επικυρώνω, καθιστώ κάτι έγκυρο με επίσημο τρόπο δηλώνοντας ότι συμφωνώ με το περιεχόμενό του: *~ συνθήκη / συμβόλαιο / συμφωνία / σύμβαση / προσύμφωνο || οι εμπόλεμες πλευρές αποφάσισαν να υπογράψουν συνθήκη ειρήνης πενταετούς διάρκειας* ΣΥΝ. συνομολογώ ΑΝΤ. ακυρώνω **5.** (ειδικότ.) ΑΘΛ. συμφωνώ επίσημα να ενταχθώ σε ένα σωματείο / σύλλογο: *από ώρα σε ώρα ο διεθνής επιθετικός υπογράφει σε ομάδα τού εξωτερικού* **6.** (σπάν.-μεσοπαθ. ***υπογράφομαι***) βάζω την υπογραφή μου κάτω από κείμενο **7.** (κυριολ.-σπάν.) γράφω (κάτι) κάτω από (κάτι άλλο) (πβ. λ. *προσγράφω*) **8.** (ειδικότ. για πρόσ. η μτχ. ***υπογεγραμμένος,*** *-η*) ως στερεότυπη έκφραση εγγράφου που τίθεται πάνω από το όνομα αυτού που βάζει την υπογραφή του: *ο (κάτωθι) ~ δηλώνει υπεύθυνα ότι...* **9.** (ειδικότ.) ***υπογεγραμμένη*** (η) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γράφω από κάτω (σε ψήφισμα)». < *ὑπο-* + *γράφω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

υπόγυιος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.-σπάν.) μόνο στη ΦΡ. ***εξ υπογυίου*** (*ἐξ ὑπογυίου*, Ξενοφ. *Κυρου Ανάβ.* 6.1.43) πρόχειρα, με τα μέσα που διατίθενται τη στιγμή αυτή, χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόγυιος* «αιφνίδιος – πρόσφατος» < *ὑπο-* + *-γυιος* < **γύη* «κυρτότητα, καμπύλη» (βλ. λ. *ἐγγύη*)].

υποδαυλίζω ρ. μετβ. [1872] {υποδαύλισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ανασκαλεύω (τα ξύλα τής φωτιάς) ή προσθέτω καινούργια, για να τη διατηρήσω ή να τη δυναμώσω ΣΥΝ. συνδαυλίζω **2.** (μτφ.) υποκινώ έμμεσα, ενισχύω κρυφά (πράξεις καταστροφικές ή συναισθήματα αρνητικά), ενθαρρύνω: ~ *την εχθρότητα* / *το μίσος* / *τα πάθη* / *τις ταραχές* / *μια ανταρσία* || *τα άρθρα των εφημερίδων υποδαυλίζουν τις απεργίες* || ~ *την περιέργεια κάποιου* ΣΥΝ. αναμοχλεύω, υποθάλπω, (σπάν.) υποκαίω.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. attiser].

υποδαύλιση (η) [1872] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αναμόχλευση, η έμμεση και συνήθ. κρυφή ενίσχυση ή υποκίνηση καταστροφικών πράξεων ή αρνητικών συναισθημάτων: *η ~ των παθών τού Εμφυλίου και τού εθνικού διχασμού είναι εγκληματική.*

υποδεέστερος, -η, -ο (λόγ.) κατώτερος σε αξία, τάξη, δύναμη, ποιότητα κ.λπ.: *υπάρχει σε πολλούς η αντίληψη ότι τα ελληνικά προϊόντα είναι ~ των αντίστοιχων ευρωπαϊκών* || *ο δεύτερος υποψήφιος είναι φανερά ~ τού πρώτου* || *είμαι σε ~ θέση* ΑΝΤ. ανώτερος, (λόγ.) υπέρτερος. — **υποδεέστερα** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδεέστερος*, συγκρ. βαθμός τού επιθ. *ὑποδεής* «ελλιπής, ελαττωματικός» < *ὑπο-* + *-δεής* < *δέω* / *-ομαι*].

υπόδειγμα (το) [αρχ.] {υποδείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τύπος, δείγμα που χρησιμεύει για την παραγωγή ομοιόμορφων πραγμάτων, αντικειμένων κ.λπ., σύμφωνα με ορισμένο σχέδιο ή τάξη: *οι καταστάσεις πρέπει να συνταχθούν σύμφωνα με το ~* || ~ *εκθέσεως* / *αιτήσεως* / *δηλώσεως* || *εφαρμόζεται το αναπτυξιακό ~ τής Βρετανίας* || «*ο συγγραφέας εφαρμόζει διάφορα υποδείγματα τής στρατηγικής των παιγνίων σε γνωστές διακρατικές διενέξεις*» (εφημ.) ΣΥΝ. κανόνας, σχέδιο· ΦΡ. ***βιομηχανικό υπόδειγμα*** αντικείμενο κατασκευασμένο με τις απαιτούμενες προδιαγραφές, που χρησιμεύει ως πρότυπο για τη μαζική παραγωγή τού αντίστοιχου προϊόντος ΣΥΝ. μοντέλο **2.** (μτφ.) άνθρωπος που αξίζει να τον μιμηθεί κανείς, πρότυπο χρηστής συμπεριφοράς: *είναι ~ πατέρα και συζύγου* / *οικογενειάρχη* / *μαθητή* || *είναι ~ επιμέλειας* / *τιμιότητας* / *ήθους* || *προβάλλω* / *παίρνω κάποιον ως ~* ΣΥΝ. παράδειγμα, πρότυπο.

υποδειγματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμεύει ή μπορεί να χρησιμεύσει ως υπόδειγμα, που αξίζει να τον μιμηθεί κανείς: ~ *εργασία* / *συμπεριφορά* / *διαγωγή* / *περίπτωση* || (για πρόσ.) ~ *πατέρας* / *σύζυγος* / *μαθητής* ΣΥΝ. παραδειγματικός, αξιομίμητος, τέλειος, ιδανικός ΑΝΤ. αξιοπεριφρόνητος, αξιοκατάκριτος **2.** αυτός που γίνεται, κατασκευάζεται κ.λπ., για να χρησιμεύσει ως υπόδειγμα: ~ *καλλιέργεια* / *διδασκαλία* / *προϊόν* ΣΥΝ. πρότυπο, ιδεώδης. — **υποδειγματικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

υποδεικνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέδειξα, υποδείχθηκα (κ. λογιότ. υπεδείχθην, -ης, -η.... μτχ. υποδειχθ-είς, -είσα, -έν), υποδεδειγμένος} **1.** επισημαίνω σε κάποιον κάτι, του δείχνω κάτι ώστε να το προσέξει, να το συνειδητοποιήσει: *δεν του αρέσει να του υποδεικνύουν τα λάθη του* ΣΥΝ. υποδηλώνω **2.** δείχνω (κάτι) φανερά, καθορίζω (πρόσωπο, πράγμα κ.λπ.): *ο γεωλόγος υπέδειξε το σημείο στο οποίο πρέπει να γίνει η γεώτρηση* || *ο πρόεδρος τον υπέδειξε για διάδοχό του* **3.** δίνω συμβουλές, κάνω προτάσεις: *του υπέδειξα να τους μηνύσει* || *ποιος του υπέδειξε να ακολουθήσει αυτή την τακτική;* || *του υπέδειξα ποια πορεία να ακολουθήσει* ΣΥΝ. συμβουλεύω, προτείνω. Επίσης (λαϊκ.) **υποδείχνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

υπόδειξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** το να υποδεικνύει κανείς κάτι, να δίνει την κατάλληλη πληροφορία για πράξη, γεγονός, κατάσταση κ.λπ.: *κατόπιν υποδείξεως* || *με ~ τού μάρτυρα η αστυνομία βρήκε τα κλοπιμαία* || *σαφής ~* ΣΥΝ. δείξη, πληροφόρηση **2.** το να συμβουλεύει κανείς κάποιον τι να του προτείνει πράξη, ενέργεια, δραστηριότητα κ.λπ. (συχνά με τρόπο διδακτικό ή ενοχλητικό): *ενεργεί καθ' υπόδειξιν τού προϊσταμένου του* || *οι ~ τής επιτροπής θα ληφθούν υπ' όψιν* || *εφαρμόζουν κατά γράμμα τις ~* || *δεν δέχομαι υποδείξεις από κανέναν για το τι θα κάνω* ΣΥΝ. συμβουλή, προτροπή, εισήγηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.

υποδείχνω ρ. → υποδεικνύω

υποδεκάμετρο (το) [1809] {υποδεκαμέτρ-ου | -ων} **1.** μικρός χάρακας από ξύλο, μέταλλο ή πλαστικό, μήκους συνήθ. δέκα εκατοστών, ο οποίος υποδιαιρείται με χαραγές και στις δύο πλευρές του σε εκατοστόμετρα και χιλιοστόμετρα και χρησιμεύει για σχεδιάσεις **2.** (σπάν.) το ένα δέκατο τού μέτρου, δέκα εκατοστόμετρα ΣΥΝ. παλάμη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. décimètre (νόθο σύνθ.)].

υποδεκανέας (ο) [1833] {-α κ. -έως | -είς, -έων} ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποδένω ρ. μετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} ποδένω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑποδένω* < αρχ. *ὑποδέω* < *ὑπο-* + *δέω* (βλ. λ. *δένω*)].

υπόδερμα (το) {υποδέρματος | χωρ. πληθ.} **1.** ΑΝΑΤ. ο λιπώδης συνδετικός ιστός που υπάρχει κάτω από το δέρμα, ο υποδόριος ιστός **2.** ΒΟΤ. ο φυτικός ιστός που υπάρχει κάτω από την επιφάνεια των βλαστών και των φύλλων • **3.** ΖΩΟΛ. χονδρή τριχωτή μύγα, η προνύμφη τής οποίας ζει κάτω από το δέρμα των βοοειδών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoderma].

υποδερμικός, -ή, -ό [1836] υποδόριος (βλ.λ.).

υπόδεσις (η) → υπόδηση

υποδεσπόζουσα (η) {υποδεσποζουσών} ΜΟΥΣ. **1.** μια από τις κύριες βαθμίδες τού μουσικού τρόπου ή τής κλίμακας τού τονικού συστήματος, δίπλα στην τονική και τη δεσπόζουσα (βλ.λ.)· στις μείζονες και ελάσσοντες κλίμακες τοποθετείται ένα διάστημα τετάρτης πάνω από την τονική **2.** η συγχορδία που σχηματίζεται με θεμέλιο την υποδεσπόζουσα βαθμίδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από ιταλ. subdominante].

υποδετήριο (το) {υποδετηρί-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) **1.** το μικρό μεταλλικό ή κοκκάλινο εργαλείο, με το οποίο υποβοηθούμε το πόδι να μπει μέσα στο παπούτσι ΣΥΝ. (καθημ.-μτφ.) κόκκαλο **2.** λωρίδα από δέρμα ή πανί, ραμμένη στο πίσω μέρος τού παπουτσιού, για την υποβοήθηση τής εισαγωγής τού ποδιού σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. < *υποδένω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*, πβ. κ. *κρατη-τήριο*].

υποδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {υποδέχ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** δέχομαι, συγκεντρώνω (κάτι που πέφτει ή ρέει από πάνω): *η δεξαμενή υποδέχεται το νερό τής βροχής* / *τα λύματα τού εργοστασίου* **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) δέχομαι (κάποιον που έρχεται), φιλοξενώ (κάποιον) σύμφωνα με τους τύπους ή αποδίδω σε (κάποιον) τιμές: *με υποδέχθηκαν καλά* / *άσχημα* || *ποιος θα σε υποδεχθεί στον σταθμό;* || *το συγκεντρωμένο πλήθος υποδέχτηκε τον πρωθυπουργό με ζωηρές επευφημίες* || (κ. μτφ.) *η πατρική γη θα τον υποδεχθεί σε λίγο* (δηλ. θα γίνει η ταφή του στην πατρική γη) ΣΥΝ. προϋπαντώ, καλωσορίζω, δεξιώνομαι, τιμώ, καλοδέχομαι **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) μαθαίνω, πληροφορούμαι (κάτι) ευμενώς ή δυσμενώς, με καλή ή κακή διάθεση: *πώς υποδέχτηκε τα νέα* / *την είδηση;* ΣΥΝ. εκλαμβάνω, (μτφ.) παίρνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υποδηλώνω ρ. μετβ. {υποδήλω-σα, -θηκα, -μένος} δηλώνω (κάτι) με έμμεσο τρόπο, φανερώνω (κάτι) πλαγίως, χρησιμοποιώ υπαινιγμούς: *η απάντησή του υποδηλώνει ότι δέχεται την πρότασή μας* || *με μια κίνηση τού κεφαλιού του υποδήλωσε τη διαφωνία του* ΣΥΝ. υποσημαίνω, υπαινίσσομαι, υπονοώ, εξυπονοώ ΑΝΤ. δηλώνω, φανερώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδηλῶ* (*-όω*) «επισημαίνω ιδιαιτέρως» < *ὑπο-* + *δηλῶ*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

υποδήλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. **1.** ό,τι λανθάνει και συνάγεται από τη χρήση τής σημασίας μιας λέξης· η υπονοούμενη, μη ρητά δηλούμενη σημασία ή σημασιολογική απόχρωση μιας λέξης **2.** η συνδήλωση (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δήλωση*.

υπόδημα (το) {υποδήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) εξωτερικό προστατευτικό περικάλυμμα των ποδιών, κατασκευασμένο από δέρμα ή ύφασμα και ενισχυμένο στο κάτω μέρος με χοντρό πέλμα και τακούνι: *ψηλό* / *ανοιχτό* / *κλειστό* / *καθημερινό* / *επίσημο* / *δερμάτινο* / *καστόρινο* / *λουστρινένιο* / *υφασμάτινο ~* || *κατάστημα* / *βιοτεχνία υποδημάτων* ΣΥΝ. παπούτσι· ΦΡ. ***γράφω (κάτι / κάποιον) στα παλαιά μου τα υποδήματα / στα παλαιότερα των υποδημάτων μου*** γράφω κάποιον στα παλιά μου τα παπούτσια (βλ. λ. *παπούτσι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόδημα* < *ὑποδέω* (βλ. λ. *υποδένω*)].

υποδηματοδιορθωτής (ο) [1896] (λόγ.) τεχνίτης ειδικευμένος στην επιδιόρθωση υποδημάτων ΣΥΝ. (καθημ.) τσαγκάρης.

υποδηματοκαθαριστής (ο) [1889] (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που καθαρίζει και στιλβώνει υποδήματα ΣΥΝ. (λόγ.) στιλβωτής, (καθημ.) λούστρος.

υποδηματοποιείο (το) [1871] (λόγ.) το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται ή επισκευάζονται υποδήματα ΣΥΝ. (καθημ.) τσαγκάρικο, (λαϊκ.) παπουτσάδικο.

υποδηματοποιία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η τέχνη και το επάγγελμα τής κατασκευής υποδημάτων **2.** η βιοτεχνία ή η βιομηχανία κατασκευής υποδημάτων.

υποδηματοποιός (ο/η) [1839] κατασκευαστής υποδημάτων ΣΥΝ. (καθημ.) τσαγκάρης, (λαϊκ.) παπουτσής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.

υποδηματοπωλείο (το) [1896] (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται (έτοιμα) υποδήματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) παπουτσάδικο. — **υποδηματοπώλης** (ο) [αρχ.], **υποδηματοπώλισσα** (η).

υπόδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το να φοράει κανείς τα υποδήματά του ΣΥΝ. (λαϊκ.) ποδεσιά, παπούτσωμα ΑΝΤ. (λόγ.) ανυποδησία, (λαϊκ.) ξυπολυσιά **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) τα ίδια τα υποδήματα και οτιδήποτε σχετίζεται με αυτά (λ.χ. κάλτσες, κορδόνια κ.ά.): *κατάστημα με είδη ενδύσεως και υποδήσεως* • **3.** ΝΑΥΤ. ενίσχυση λέμβων ή πλοιαρίων με σχοινιά ή καλώδια που περιβάλλουν το σκάφος και δένονται πάνω από το κατάστρωμα, προκειμένου να αποφευχθεί η διάνοιξη των πλευρών του σε περίπτωση υπερφόρτωσης. Επίσης (λογιότ.-σπανιότ.) **υπόδεσις** [αρχ.] {υποδέσεως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόδησις* < αρχ. *ὑποδέω* (βλ. λ. *υποδένω*)].

υποδιαίρεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η διαίρεση τμήματος ή τμημάτων σε ακόμη μικρότερα μέρη: *η ~ τού νομού σε επαρχίες* / *τού υπουργείου σε διευθύνσεις* **2.** (ειδικότ.) η περαιτέρω διαίρεση συνόλου, που έχει ήδη προκύψει από διαίρεση ευρύτερου συνόλου σε είδη, η συγκρότηση ταξινομικής μονάδας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: *τα θηλαστικά αποτελούν ~ τής ευρύτερης κατηγορίας των σπονδυλωζώων* **3.** (γενικότ.) οποιαδήποτε διαίρεση **4.** (συνεκδ.) καθετί που προέρχεται από την παραπάνω διαδικασία, το προϊόν τής περαιτέρω διαίρεσης συνόλου: *η επαρχία είναι ~ τού νομού* || *η διεύθυνση είναι ~ τού υπουργείου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

υποδιαιρώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υποδιαιρείς... | υποδιαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος} **1.** χωρίζω (τμήμα ή τμήματα συνόλου) σε μικρότερα μέρη: ~ *ποσόν* ΣΥΝ. διαιρώ **2.** (κατ' επέκτ.) χωρίζω (κάτι) σε τμήματα, διαιρώ ΣΥΝ. διαχωρίζω **3.** (μεσοπαθ. ***υποδιαιρούμαι***) χωρίζομαι σε μικρότερα μέρη ή απαρτίζομαι από μικρότερα μέρη: *στην ταξινόμηση των φυτών, το γένος υποδιαιρείται σε είδη* || *το υπουργείο υποδιαιρείται σε διευθύνσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

υποδιάκονος (ο) [μτγν.] {υποδιακόν-ου | -ων} αξίωμα τού κατώτερου κλήρου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, το οποίο λαμβάνεται με χειροθεσία (όχι με χειροτονία)· ο υποδιάκονος βοηθεί τον διάκονο και τον ιερέα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

υποδιαστολή (η) **1.** ΜΑΘ. διακριτικό σημείο (κόμμα) το οποίο χρησιμοποιείται στη δήλωση (γραφή) των δεκαδικών αριθμών, για να χωρίσει τις ακέραιες μονάδες από τα δεκαδικά ψηφία, λ.χ. *25,50*. **2.**

ΓΛΩΣΣ. διακριτικό σημείο με μορφή κόμματος. το οποίο τίθεται στο αναφορικό *ό,τι*, για να διακρίνεται από το ειδικό *ότι*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποδιαστολή* «σύντομη παύση – χώρισμα μεταξύ λέξεων (για να αποφευχθεί εσφαλμένη ανάγνωση)» < *ὑπο-* + *διαστολή*].

υποδιεύθυνση (η) [1833] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις. -ύνσεων} **1.** το αξίωμα και το έργο τού υποδιευθυντή (βλ.λ.): *μόλις πριν από έναν μήνα ανέλαβε την υποδιεύθυνση* **2.** υπηρεσία. συνήθ. αυτοτελής, που αποτελεί υποδιαίρεση τής διευθύνσεως, αλλά θεωρείται ευρύτερη τού τμήματος: ~ *διοικητικών υπαλλήλων / τεχνικών.*

υποδιευθυντής (ο) [1833] {κλητ. υποδιευθυντά}, **υποδιευθύντρια** (η) [1863] {υποδιευθυντριών} **1.** ο αμέσως κατώτερος τού διευθυντή στην υπαλληλική ιεραρχία υπηρεσίας. οργανισμού κ.λπ., και ο αντίστοιχος βαθμός: *όταν απουσιάζει ο διευθυντής. τον αναπληρώνει στα καθήκοντά του ο* ~ **2.** ο προϊστάμενος υποδιεύθυνσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-directeur].

υποδικία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. **1.** η κατάσταση τού υποδίκου, το να είναι κανείς υπόδικος (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κανείς υπόδικος.

υπόδικος, -η. -ο [αρχ.] **1.** ΝΟΜ. πρόσωπο εναντίον τού οποίου εκκρεμεί κατηγορία **2.** (μτφ.) αυτός που βαρύνεται με κατηγορίες, που θεωρείται υπεύθυνος για κάτι: *οι αποστάτες είναι ~ στη συνείδηση τού λαού* ΣΥΝ. υπόλογος. υπεύθυνος.

υποδιοίκηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το αξίωμα και το έργο τού υποδιοικητή **2.** η υποδιαίρεση διοικήσεως. που διαθέτει μερική τουλάχιστον αυτοτέλεια.

υποδιοικητής (ο) [μτγν.] {κλητ. υποδιοικητά} **1.** το πρόσωπο που βρίσκεται στην ιεραρχία αμέσως μετά τον διοικητή, τον οποίο και αναπληρώνει σε περίπτωση που απουσιάζει ή κωλύεται **2.** ο προϊστάμενος υποδιοίκησης **3.** ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός στρατιωτικής μονάδας ή υπηρεσίας, αμέσως κατώτερος ιεραρχικά από τον διοικητή: *ο ταγματάρχης εκτελεί χρέη υποδιοικητή στη μονάδα μας.*

υποδιπλασιάζω ρ. αμετβ. {υποδιπλασίασα. -τηκα, -μένος} μειώνω (κάτι) στο μισό (συχνότ. μεσοπαθ.): *τα έσοδά τους φέτος υποδιπλασιάστηκαν.* — **υποδιπλασιασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποδιπλάσιος* «μειωμένος κατά το ήμισυ» < *ὑπο-* + *διπλάσιος*].

υποδομή (η) **1.** το σύνολο των οικονομικών. τεχνικών. πολιτισμικών κ.λπ. προϋποθέσεων και προδιαγραφών ή προπαρασκευών που απαιτούνται για την εκτέλεση έργου, την ανάπτυξη τομέα κ.λπ.: *δεν μπορεί να σημειωθεί ανάπτυξη τού τουρισμού χωρίς την κατάλληλη ~. δηλ. συγκοινωνίες, ξενοδοχεία, τηλεπικοινωνίες κ.λπ.* || *στόχος τού υπουργείου είναι να θέσει τις βάσεις, να δημιουργήσει την κατάλληλη ~ για την προσέλκυση ξένων επενδυτών* || *η κυβέρνηση προωθεί την υλοποίηση έργων υποδομής* ΣΥΝ. βάση. υπόβαθρο **2.** (α) το τμήμα δομικού έργου που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τού εδάφους ΑΝΤ. ανωδομή (β) δομική κατασκευή που χρησιμεύει ως βάση μεγαλύτερου τεχνικού έργου **3.** (συνεκδ.) το κεφάλαιο τού τεχνικού τομέα που ασχολείται με την κατασκευή σιδηροδρόμων, εξετάζοντας ειδικότερα τα σχετικά με τη χάραξη ή την επιχωμάτωση των σιδηροδρομικών οδών **4.** (στον μαρξισμό) η βάση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδομή* «αντέρεισμα. τοίχος» < *ὑπο-* + *δομή*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. substructure].

υποδόριος, -α. -ο [1869] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από την επιδερμίδα, δηλ. την επιφάνεια τού δέρματος: ~ *ιστός / αιμάτωμα / εμφύσημα / έγχυση / ένεση* ΣΥΝ. υποδερμικός ΑΝΤ. επιδερμικός. — **υποδόρια / υποδορίως** [1888] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *-δόριος* < αρχ. *δορά* (βλ.λ.)].

υπόδουλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση δουλείας, που υπόκειται σε ξένη κυριαρχία: ~ *έθνος* || *οι Έλληνες ήταν 400 χρόνια υπόδουλοι στους Τούρκους* ΣΥΝ. υποτελής, σκλαβωμένος ΑΝΤ. ελεύθερος. ανεξάρτητος. αδούλωτος.

υποδουλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {υποδούλω-σα. -θηκα. -μένος} καθιστώ (κάποιον) υπόδουλο (βλ.λ.): ~ *λαό / έθνος / πληθυσμό* ΣΥΝ. σκλαβώνω ΑΝΤ. απελευθερώνω. λυτρώνω.

υποδούλωση (η) [1856] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποστέρηση τής ελευθερίας και τής ανεξαρτησίας (κάποιου), ώστε να καθίσταται δούλος ή να εξαρτάται πλήρως από (κάτι): *η ~ των Ελλήνων στους Τούρκους* || *η ~ τού σύγχρονου ανθρώπου στον καταναλωτισμό* ΣΥΝ. σκλάβωμα. υποταγή. καθυπόταξη ΑΝΤ. απελευθέρωση. λύτρωση.

υποδοχέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** (γενικά) αυτός που υποδέχεται (κάποιον/κάτι): *«η γη θεωρείται συμβολικά ως ~ των νεκρών σωμάτων»* (εφημ.) **2.** (α) ΤΕΧΝΟΛ. χώρος ή δοχείο στο οποίο αποστάζονται και συγκεντρώνονται υγρά ή κονιορτοποιημένα υλικά (β) τμήμα μηχανήματος, συσκευής. κατασκευής κ.λπ., ειδικά κατασκευασμένο για να δέχεται άλλο όργανο ή τμήμα ΣΥΝ. υποδοχή **3.** ΒΙΟΛ. ειδικό τμήμα τής μεμβράνης τού κυττάρου, με το οποίο συνδέεται μια ουσία, που επιδρά στη λειτουργία τού κυττάρου: *ορμονικοί ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποδοχεύς* < αρχ. *ὑποδέχομαι*. Ο βιολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. receptor].

υποδοχή (η) **1.** (για πρόσ.) το να υποδέχεται κανείς (κάποιον που έρχεται). η φιλοξενία ή/και η απόδοση τιμών σε προσκεκλημένο ή επισκέπτη σύμφωνα με τους τύπους και τα έθιμα: *αίθουσα / χώρος υποδοχής* || *ετοιμάζουμε ~ στον καινούργιο μας προϊστάμενο* || *πήγαν όλοι στον σταθμό για την ~ τού ξενιτεμένου* || *ετοιμάζω τα δωμάτια για την ~ των ξένων* || *οι κάτοικοι τής πόλης επεφύλαξαν θερμή ~ στον υπουργό* ΣΥΝ. προϋπάντηση. καλωσόρισμα, δεξίωση. φιλοξενία ΑΝΤ. αποχαιρετισμός **2.** (συνεκδ.) ο χώρος ή το τμήμα κτηρίου. στο οποίο δέχεται κανείς ξένους: *περάστε. σας παρακαλώ. στην* ~ ΣΥΝ. ρεσεψιόν **3.** ο τρόπος ή η διάθεση με την οποία αντιμετωπίζει κανείς κάτι καινούργιο: *το βιβλίο του έτυχε ενθουσιώδους ~ από κριτικούς και κοινό* || *ψυχρή / χλιαρή ~ τού νέου κόμματος από τα Μ.Μ.Ε.* || *κορυφώνονται οι εκδηλώσεις για την ~ τού καινούργιου χρόνου* **4.** ΤΕΧΝΟΛ. τμήμα ή κοίλωμα μηχανήματος, συσκευής, κατασκευής κ.λπ.. προορισμένο να δέχεται άλλο όργανο ή τμήμα τού μηχανήματος ή τής συσκευής: *στο πίσω μέρος τής συσκευής υπάρχει μια ~ για την τοποθέτηση τού εξαρτήματος* ΣΥΝ. υποδοχέας **5.** ΑΘΛ. (στο βόλεϊ) ο τρόπος με τον οποίο δέχεται και χειρίζεται τη μπάλα ένας παίκτης: *~ τής μπάλας ύστερα από σερβίς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδοχή* < *ὑποδέχομαι*].

υποδύομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποδύθηκα} (λόγ.) υποκρίνομαι ορισμένο χαρακτήρα. παριστάνω (άλλο πρόσωπο): *ο ηθοποιός που υποδύεται τον Άμλετ επαινέθηκε από τους κριτικούς* ΣΥΝ. παίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός. μπαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποδύω / -ομαι* < *ὑπο-* + *δύω* (βλ.λ.)].

υποείδος (το) [1886] {υποείδ-ους | -η, -ών} **1.** ΒΙΟΛ. υποκατηγορία τού είδους, στην οποία ανήκουν μέλη με ορισμένα γνωρίσματα, που τα διακρίνουν από άλλα αντίστοιχα τού είδους και συγκροτούν μια αναπαραγωγική ομάδα **2.** (γενικότ.) υποδιαίρεση ενός είδους: *κινηματογραφικά ~ είναι οι διάφορες υποδιαιρέσεις, π.χ. τού θρίλερ.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-espèce].

υποεκπαιδεύω ρ. μετβ. {υποεκπαίδευ-σα. -θηκα, -μένος} παρέχω ελλιπή εκπαίδευση: *όποιος δεν έχει ολοκληρώσει τις γυμνασιακές του σπουδές θεωρείται υποεκπαιδευμένος.* — **υποεκπαίδευση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. undereducate].

υποεκπροσώπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η περιορισμένη (αριθμητικά ή/και ποιοτικά) εκπροσώπηση: *η ~ τού συλλόγου μας στο δευτεροβάθμιο όργανο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. under-representation].

υποεκτιμώ ρ. μετβ. {υποεκτιμάς... | υποεκτίμ-ησα, -ώμαι, -άται...., -ήθηκα. -ημένος} αποδίδω σε (κάτι) αξία μικρότερη από αυτή που πράγματι έχει: ~ *μέγεθος / ποσότητα / ποιότητα* ΣΥΝ. υποτιμώ ΑΝΤ. υπερεκτιμώ, υπερτιμώ. — **υποεκτίμηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underestimate].

υποενότητα (η) {υποενοτήτων} η ενότητα που περιλαμβάνεται σε μία ευρύτερη ενότητα (βιβλίου, άρθρου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subsection].

υποεπιτροπή (η) επιμέρους ομάδα ευρύτερης επιτροπής που ασχολείται με κάποιο ειδικό θέμα: *η ~ εξωτερικών υποθέσεων τής αμερικανικής γερουσίας* || *εντός των ημερών θα συσταθεί μια ~ που θ' ασχοληθεί με το θέμα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subcommittee].

υποζύγιο (το) {υποζυγί-ου | -ων} (λόγ.) ζώο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων. την έλξη τροχοφόρων και άλλες βαριές εργασίες: *τροφή / κατάλυμα υποζυγίων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποζύγιον* < *ὑπο-* + *-ζύγιον* < *ζυγός*].

υποηχητικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τους υποήχους και τις εφαρμογές τους: *σύγχρονα ~ αεροσκάφη.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. infrasonore].

υπόηχος (ο) {υποήχ-ου | -ων. -ους} (συνήθ. στον πληθ.) κύματα που έχουν συχνότητα χαμηλότερη από το όριο τής ανθρώπινης ακουστικής αντίληψης, δηλ. κάτω από 20 χερτς περίπου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. infrason].

υποθάλαμος (ο) [1889] {υποθαλάμου | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. περιοχή τού διάμεσου εγκεφάλου. που βρίσκεται κάτω από τον θάλαμο (βλ.λ.) και πάνω από την υπόφυση (βλ.λ.). — **υποθαλάμιος,** -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. hypothalamus].

υποθαλάσσιος, -α, -ο [1867] αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας: ~ *λιβάδι / όρος / χάσμα / κοιλάδα / έρευνα / γεώτρηση* ΣΥΝ. υποβρύχιος. ενάλιος. — **υποθαλάσσια** επίρρ.

υποθάλπω ρ. μετβ. {υπέθαλψα} (λόγ.) **1.** τρέφω και προστατεύω (κάποιον) κρυφά και συνήθ. παρά τις επιταγές των νόμων: ~ *ληστή / εγκληματία / αντάρτη* || *κατηγορείται ότι υπέθαλψε τον δραπέτη* ΣΥΝ. συντηρώ, κρύβω ΑΝΤ. προδίδω. καταδίδω **2.** συμβάλλω έμμεσα στη διατήρηση ή την έξαψη (πάθους. αρνητικού συναισθήματος κ.λπ.). ενισχύω κρυφά (καταστροφική πράξη ή δραστηριότητα): ~ *ταραχές / απειθαρχία / έχθρα / μίσος / τη φιλοδοξία / τη ματαιοδοξία κάποιου* || *η αντιπολίτευση υποθάλπει τις απεργίες των δημοσίων υπαλλήλων και των καθηγητών* || *με τα άρθρα του υποθάλπει το ενδιαφέρον τού κοινού για σκάνδαλα* ΣΥΝ. υποκινώ, υποδαυλίζω, αναμοχλεύω ΑΝΤ. κατασιγάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποθάλπω* «θερμαίνω εσωτερικά» < *ὑπο-* + *θάλπω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

υπόθαλψη (η) [1841] **1.** η κρυφή παροχή τροφής και προστασίας (σε κάποιον) κυρ. κατά παράβαση των επιταγών των νόμων: ~ *εγκληματία / τρομοκράτη* **2.** η έμμεση διατήρηση ή έξαψη πάθους. αρνητικού συναισθήματος, η κρυφή ενίσχυση (αρνητικού συναισθήματος ή καταστροφικής δραστηριότητας): *η ~ των ταραχών / τής έχθρας / τής απειθαρχίας* ΣΥΝ. υποκίνηση, υποδαύλιση, αναμόχλευση.

υπόθεμα (το) [μτγν.] {υποθέμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ.) **1.** καθετί που τοποθετείται κάτω από (κάτι άλλο) και χρησιμεύει ως βάση ή υποστήριγμα ΣΥΝ. θεμέλιο, υπόστρωμα, υπόβαθρο **2.** ΙΑΤΡ. στερεό φαρμακευτικό παρασκεύασμα που εισάγεται με το χέρι ή με τη βοήθεια ειδικού εργαλείου στον πρωκτό ή στον κολεό ΣΥΝ. υπόθετο **3.** ΒΟΤ. το κατώτερο τμήμα τού κορμού ενός δέντρου, το οποίο φέρει τις ρίζες και στο οποίο προσκολλάται το εμβόλιο κατά τον εμβολιασμό. δίνοντας νέο φυτό.

υποθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υποθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** θερμαίνω (κάτι) ελαφρώς, ζεσταίνω λίγο: ~ *νερό* ΑΝΤ. υπερθερμαίνω **2.**

(μτφ.) συντηρώ ή ενισχύω κρυφά (συναίσθημα, πάθος, δραστηριότητα κ.λπ.) ΣΥΝ. υποκινώ, υποθάλπω, υποδαυλίζω, αναμοχλεύω ΑΝΤ. κατασιγάζω.

υποθερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** πτώση τής θερμοκρασίας τού σώματος κάτω από το φυσιολογικό όριο, δηλ. κάτω από 36,5° Κελσίου, που παρατηρείται σε περίπτωση παρατεταμένης έκθεσης στο ψύχος ή εμφανίζεται ως σύμπτωμα ορισμένων δηλητηριάσεων (λ.χ. από βαρβιτουρικά) ή λοιμωδών νοσημάτων, όπως λ.χ. η χολέρα, η σηψαιμία κ.ά.: *έχω / εμφανίζω ~* ΑΝΤ. υπερθερμία, πυρετός **2.** ***τεχνητή υποθερμία*** τεχνητή ελάττωση τής θερμοκρασίας τού σώματος για τη μείωση τής αιμορραγίας και τη διευκόλυνση χειρουργικών επεμβάσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypothermia].

υποθερμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την υποθερμία: *~ σύμπτωμα* ΑΝΤ. υπερθερμικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που εμφανίζει υποθερμία: *~ ασθενής* ΑΝΤ. υπερθερμικός **3.** ΓΕΩΛ. (α) (για πετρογενετικές και μεταλλογενετικές διεργασίες) αυτός που συντελείται σε συνθήκες σχετικά υψηλών θερμοκρασιών (300°-500° Κελσίου) και πιέσεων (β) ***υποθερμικό μετάλλευμα*** συγκέντρωση μεταλλικών ορυκτών, η οποία σχηματίζεται σε σχετικά υψηλές θερμοκρασίες και πιέσεις από τη δράση υδατικών διαλυμάτων που περιέχουν μέταλλευμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypothermic].

υπόθερμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που είναι λίγο θερμός, κάπως ζεστός ΣΥΝ. (καθημ.) ζεστούτσικος, χλιαρός ΑΝΤ. υπέρθερμος, θερμότατος, διάπυρος, καυτός **2.** ΓΕΩΛ. αυτός που έχει θερμοκρασία μικρότερη από 30° Κελσίου: *~ νερό / (ιαματική) πηγή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*

υπόθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** αυτό που υποθέτει κανείς, καθετί το οποίο εκλαμβάνει κανείς ως δεδομένο ή πραγματικό, για να καταλήξει σε συμπέρασμα· καθετί που χρησιμεύει ως βάση σκέψης, συζήτησης, ενέργειας κ.λπ.: *δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό, μια ~ κάνω* || *σωστή / εσφαλμένη ~* || *οι ~ μας επιβεβαιώθηκαν πλήρως* || *οι υποψίες σου βασίζονται μόνο σε υποθέσεις, δεν έχουν πραγματική βάση* ΣΥΝ. εικασία· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***επί τη υποθέσει*** *(ἐπὶ τῇ ὑποθέσει)* αν υποτεθεί ότι..., αν δεχθούμε ως ενδεχόμενο ότι... (β) ***υπόθεση εργασίας*** υποθετική κατάσταση που για λόγους επαγγελματικούς ή επιστημονικούς αντιμετωπίζεται ως πραγματική, ώστε να εξεταστούν οι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισής της **2.** (ειδικότ. στην επιστήμη) η ευρετική μέθοδος που συνίσταται στη διατύπωση αληθοφανούς εικασίας για την εξήγηση φυσικών, κοινωνικών, πολιτισμικών κ.λπ. φαινομένων, η οποία πρέπει να επαληθευτεί με την παρατήρηση και το πείραμα και μπορεί να μετεξελιχθεί σε θεωρία, αν διαθέτει εύρος και ερμηνευτική επάρκεια: *διατυπώνω ~* **3.** το αντικείμενο συζήτησης, ασχολίας, έρευνας, φροντίδας κ.λπ., κάθε ζήτημα που απασχολεί τον άνθρωπο: *αυτό που μου ζητάς δεν είναι εύκολη ~* || *δύσκολη / μεγάλη / ζόρικη ~* || *αυτό είναι δική σου ~, όχι δική μου* (δηλ. αφορά εσένα) || *αυτό είναι προσωπική μου ~ και δεν σε αφορά* || *αυτή είναι όλη κι όλη η ~!* || *το πρόστιμο είναι ασήμαντο, είναι ~ πέντε χιλιάδων δραχμών* || *οι συνομιλίες πήγαιναν καλά, αλλά όταν φθάσαμε στην ~ τού δανείου, διαφωνήσαμε* || *αυτό το σχέδιο είναι χαμένη ~· δεν πρόκειται να πετύχει* ΣΥΝ. θέμα, ζήτημα, πρόβλημα **4.** (ειδικότ.) σοβαρό ζήτημα που απασχολεί την κοινή γνώμη, τις σχέσεις μεταξύ των κρατών κ.λπ.: *η ~ των τηλεφωνικών υποκλοπών είναι στην επικαιρότητα* || *οι εξωτερικές ~ τής χώρας μας δεν πηγαίνουν καλά τον τελευταίο καιρό* || *τιμούμε όσους θυσιάστηκαν για την ~ τής ειρήνης και τής ελευθερίας* || *η ~ τής Κύπρου / τής Βοσνίας* ΣΥΝ. θέμα, πρόβλημα **5.** (ειδικότ.) το έργο που εκτελεί κάποιος, η επιχειρηματική ή άλλη δραστηριότητα (κάποιου): *πώς πάνε οι ~ σου;* || *έχω πολλές ~* (είμαι πολυάσχολος) ΣΥΝ. ασχολία, εργασία, δοσοληψία **6.** ΝΟΜ. το αντικείμενο δίκης ή/και η ίδια η δίκη: *η ~ σου θα εκδικαστεί την επόμενη εβδομάδα* || *κερδίζω / χάνω μια ~* || *~ απάτης / φόνου / διαζυγίου* **7.** το θέμα λογοτεχνικού, θεατρικού, κινηματογραφικού έργου, ο μύθος περί τον οποίο πλέκεται το έργο: *το φιλμ αυτό έχει πρωτότυπη ~* || *διηγήσου μου, σε παρακαλώ, την ~ τής ταινίας* || *αισθηματική / αστυνομική / πολιτική ~* || *~ διηγήματος / μυθιστορήματος* ΣΥΝ. ιστορία, περιεχόμενο, σενάριο **8.** ΓΛΩΣΣ. δευτερεύουσα υποθετική πρόταση που αποτελεί το πρώτο μέρος υποθετικού λόγου (σε αντιδιαστολή προς την *απόδοση*, βλ.λ.), λ.χ. στον υποθετικό λόγο *«αν μπορούσα να διαλέξω, θα προτιμούσα να μη δουλεύω»*, η πρόταση *«αν μπορούσα να διαλέξω»* είναι η υπόθεση **9.** ΦΙΛΟΛ. καθεμία από τις σύντομες συγγραφές των Αλεξανδρινών φιλολόγων, με τις οποίες εξέθεταν με συντομία και ανέλυαν σε γενικές γραμμές το περιεχόμενο αρχαίας τραγωδίας ή κωμωδίας, δίνοντας ταυτόχρονα και ορισμένα στοιχεία τής ταυτότητας τού έργου (λ.χ. πότε διδάχθηκε, ποιος ήταν ο χορηγός του κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόθεσις* < *ὑποτίθημι* (πβ. κ. *θέσις – τίθεμαι*)].

υποθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υπάρχει ή διατυπώνεται μόνον ως υπόθεση, που δεν επιβεβαιώνεται από τα πράγματα: *~ κίνδυνος / κέρδος / περίπτωση* ΣΥΝ. υποτιθέμενος, θεωρητικός ΑΝΤ. βέβαιος, υπαρκτός, πραγματικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αποτελεί αποκύημα τής φαντασίας, που δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα: *~ φίλος / εχθρός / γονιός* ΣΥΝ. φανταστικός, ψεύτικος ΑΝΤ. πραγματικός, αληθινός **3.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει υπόθεση ή με τον οποίο εκφράζεται υπόθεση: *~ σύνδεσμοι* (οι σύνδεσμοι *εάν, αν, σαν, άμα* τής Ν. Ελληνικής, με τους οποίους εισάγονται οι υποθετικές προτάσεις) || *~ πρόταση* (δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται με υποθετικό σύνδεσμο και αποτελεί το πρώτο μέρος υποθετικού λόγου, αλλιώς «υπόθεση») || *~ λόγος* (λογική ενότητα που αποτελείται από δύο προτάσεις, μία δευτερεύουσα υποθετική και μία κύρια, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με σχέση αιτίου – αιτιατού, προϋποθέσεως – αποτελέσματος, λ.χ. *«αν είχα χρήματα, θα έκανα πολλά ταξίδια»*) **4.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) (α) ***υποθετική κρίση*** κάθε κρίση τής οποίας το κύρος εξαρτάται από το κύρος άλλης κρίσης (β) ***υποθετικός συλλογισμός*** συλλογισμός στον οποίο το συμπέρασμα εξάγεται από προτάσεις, εκ των οποίων η μία τουλάχιστον είναι υποθετική.
— **υποθετικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

υπόθετο (το) ΙΑΤΡ. φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε στερεά μορφή και με σχήμα κυλίνδρου, κώνου ή σφαιριδίου, το οποίο εισάγεται στον οργανισμό από τον δακτύλιο τού πρωκτού ή τον κολεό των γυναικών για θεραπευτικούς σκοπούς και εκεί λειώνει σιγά-σιγά από τη θερμοκρασία και απορροφάται ΣΥΝ. υπόθεμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόθετον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ὑπόθετος* «ο τοποθετημένος από κάτω» < αρχ. *ὑποτίθημι* (βλ. κ. *θετός*)].

υποθέτω ρ. μετβ. {υπέθεσα, υπο-τίθεμαι (μτχ. υποτιθέμενος, -η, -ο), -τέθηκα, -τεθειμένος} **1.** θέτω νοερά (κάτι) ως δεδομένο, θεωρώ (κάτι) πραγματικό, μολονότι δεν έχει αποδειχθεί, προκειμένου ξεκινώντας από αυτό ως βάση να καταλήξω σε συμπέρασμα, να εξηγήσω απορία κ.λπ.: *αν υποθέσουμε ότι είναι ένοχος, τι στάση θα κρατήσουμε τότε;* || *αν υποθέσουμε ότι αυτό αληθεύει, τότε βρισκόμαστε σε πολύ δύσκολη θέση* **2.** (γενικότ.) κάνω εικασία, θεωρώ ή εκλαμβάνω (κάτι) ως πιθανό, εκφράζω εκτίμηση, γνώμη, πεποίθηση κ.λπ., που δεν αποδεικνύεται από τα πράγματα: *~ ότι θα χιονίσει απόψε* || *ο γιατρός υπέθεσε ότι ο πυρετός οφείλεται σε γρίπη* || *σε αυτή την περίπτωση δεν ξέρει κανείς τι να υποθέσει* || *ξέρεις γιατί είμαι εδώ, υποθέτω* || *πρόκειται για τον υποτιθέμενο δράστη τής ληστείας* ΣΥΝ. εικάζω, νομίζω, πιστεύω, μαντεύω, φαντάζομαι **3.** (ειδικότ. το τριτοπρόσ. ***υποτίθεται***) τίθεται ως προϋπόθεση, θεωρείται δεδομένο ή πραγματικό, αν και δεν έχει αποδειχθεί: *~ ότι πρέπει να τον στηρίξουμε στην προσπάθειά του* || *~ ότι σε αυτή την ηλικία είναι αρκετά ώριμος, για να ανεξαρτητοποιηθεί πλήρως.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποτίθημι* < *ὑπο-* + *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

υποθήκευση (η) [1840] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** ΝΟΜ. η εγγραφή υποθήκης σε ακίνητο τού οφειλέτη ή τρίτου: *προκειμένου να του δώσουν δάνειο, προχώρησε στην ~ τής περιουσίας τους* **2.** (μτφ.) η υπονόμευση (κάποιου πράγματος), η εξάρτηση του από συνθήκες που δεν είναι ελέγξιμες, κατά τρόπον ώστε να κινδυνεύει: *είναι ανεπίτρεπτη η ~ τού μέλλοντος των παιδιών μας λόγω τής λανθασμένης διαχείρισης των οικονομικών τού κράτους.*

υποθηκεύσιμος, -η, -ο [1897] ΝΟΜ. (για ακίνητα) αυτός που είναι δυνατόν να υποθηκευθεί: *~ σπίτι / οικόπεδο.*

υποθηκεύω ρ. μετβ. [1840] {υποθήκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** ΝΟΜ. εγγράφω υποθήκη (βλ.λ.) σε ακίνητο: *αναγκάστηκε να υποθηκεύσει τα χωράφια του, για να πάρει το δάνειο που ήθελε* || *~ σπίτι / οικόπεδο / διαμέρισμα* **2.** (μτφ.) η επιβάρυνση με δεσμεύσεις (συχνά δυσβάστακτες), που οδηγούν στην υπονόμευση: *κανείς δεν δικαιούται να υποθηκεύει το μέλλον τής χώρας με παροχές χωρίς φειδώ στο παρόν.*

υποθήκη (η) {υποθηκών} (λόγ.) **1.** ΝΟΜ. το περιορισμένο εμπράγματο δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο-δανειστή εξουσία προνομιακής ικανοποιήσεως τής απαιτήσεώς του για την εξασφάλιση τής οποίας συστάθηκε η υποθήκη από το πλειστηρίασμα που θα προκύψει από την αναγκαστική εκποίηση (πλειστηριασμό) τού βαρυνομένου με υποθήκη ακινήτου τού οφειλέτη ή τρίτου: *δάνειο με ~* || *βάζω / δίνω ~ το σπίτι μου / το οικόπεδό μου* || *διαγράφω / εξαλείφω / αίρω ~·* ΦΡ. ***βιβλίο υποθηκών*** το βιβλίο στο οποίο καταγράφονται επισήμως οι υποθήκες **2.** (σπανιότ.) η συμβουλή που δίνεται μια για πάντα, ηθική επιταγή: *οι πρόγονοί μας μας άφησαν πολύτιμες ~ για το μέλλον* ΣΥΝ. παραίνεση, προσταγή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποθήκη* < *ὑποτίθημι* (βλ. κ. *θήκη*)].

υποθηκοφύλακας (ο) [1833] {υποθηκοφυλάκων} ΝΟΜ. δημόσιος λειτουργός, επιφορτισμένος με την καταχώριση των υποθηκών και των μεταγραφών στα ειδικά βιβλία τού υποθηκοφυλακείου και τη φύλαξη των βιβλίων αυτών.

υποθηκοφυλακείο (το) [1871] (εσφαλμ. *υποθηκοφυλάκιο*) η δημόσια υπηρεσία και το γραφείο στο οποίο φυλάσσονται τα βιβλία όπου εγγράφονται οι υποθήκες, οι μεταγραφές κ.ά.

υποθυρεοειδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. υπολειτουργία τού θυρεοειδούς αδένα, με αποτέλεσμα την ανεπαρκή έκκριση θυρεοειδούς ορμόνης και τη μείωση τής περιεκτικότητας τού αίματος σε αυτήν, κατ' αντιδιαστολή προς τον υπερθυρεοειδισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypothyroidism].

υποκαθιστώ ρ. μετβ. {υποκαθιστάς... | υποκατέστησα, υποκα-θίσταμαι κ. -ώμαι, -αται..., υποκαταστάθηκα, υποκατεστημένος} (λόγ.) **1.** εγκαθιστώ (κάποιον) ή τοποθετώ (κάτι) στη θέση άλλου: *για λόγους υγείας υποκαταστήσαμε στη διατροφή μας το ζωικό λίπος με φυτικό* ΣΥΝ. αντικαθιστώ **2.** εγκαθιστώ τον εαυτό μου, τοποθετούμαι ο ίδιος στη θέση άλλου: *προς το παρόν ~ εγώ τον διευθυντή* ΣΥΝ. αντικαθιστώ, αναπληρώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποκαθίστημι* < *ὑπο-* + *καθίστημι* (βλ. λ. *καθιστώ*)].

υποκαίω ρ. μετβ. [αρχ.] {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-μτφ.) διεγείρω έντεχνα, ενισχύω κρυφά πάθος, πόθο, αρνητικό συναίσθημα κ.λπ.: *~ μίσος* ΣΥΝ. υποδαυλίζω, υποκινώ, υποθάλπω, αναμοχλεύω ΑΝΤ. κατασιγάζω.

υποκάμισο (το) → πουκάμισο

υποκατανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. περιορισμένη κατανάλωση προϊόντων, εμπορευμάτων κ.λπ. σε σύγκριση με την παραγωγή ή την προσφορά τους και σε σχέση με την αναμενόμενη ή προγραμματιζόμενη κατανάλωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underconsumption].

υποκατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η εγκατάσταση προσώπου ή η τοποθέτηση πράγματος στη θέση άλλου: ~ *ρόλων / καθηκόντων* ΣΥΝ. αντικατάσταση, αναπλήρωση **2.** ΝΟΜ. η τοποθέτηση προσώπου ή πράγματος στη θέση άλλου προσώπου ή πράγματος σύμφωνα με τον νόμο ή με σύμβαση των μερών: ~ *κληρονόμου / αντιπροσώπου* **3.** ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία ή το αποτέλεσμα τής αντικατάστασης γλωσσικού στοιχείου (σε φωνολογικό, μορφολογικό ή σημασιοσυντακτικό επίπεδο) από ένα άλλο. λ.χ. στον διάλογο *«–Θα μου δείξεις το παλτό που αγόρασες; ·Ναι, θα σου το δείξω»* έχουμε υποκατάσταση τής ονοματικής φράσης *«το παλτό»* από ένα κλιτικό *(«το»)* **4.** ΒΙΟΛ. η σταδιακή αντικατάσταση ενός είδους από μεταλλαγμένη μορφή του, φαινόμενο που παρατηρείται λ.χ. σε ορισμένα είδη εντόμων **5.** ΧΗΜ. χημική αντίδραση. κατά την οποία άτομο ή ομάδα ατόμων χημικής ενώσεως αντικαθίσταται από άλλο άτομο ή ομάδα ατόμων **6.** ΨΥΧΟΛ. ο μηχανισμός άμυνας τού «εγώ», με τον οποίο το άτομο αντικαθιστά μη εφικτή ή μη αποδεκτή επιθυμία, ενόρμηση, συναίσθημα, σκοπό κ.λπ. με κάτι άλλο πραγματοποιήσιμο ή περισσότερο αποδεκτό **7.** ΟΙΚΟΝ. η μερική αντικατάσταση παραγωγικού συντελεστή από κάποιον άλλον στην παραγωγική διαδικασία, χωρίς να επέλθει εξαιτίας αυτού μεταβολή τού παραγόμενου προϊόντος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποκατάστασις* < *ὑποκαθίστημι* (βλ. κ. *κατάσταση*). Οι επιστημ. όροι αποδίδουν το γαλλ. substitution].

υποκαταστασιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η δυνατότητα υποκαταστάσεως ενός γλωσσικού στοιχείου από ένα άλλο σε παραδειγματικό επίπεδο (βλ. λ. *παραδειγματικός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. substitutionality].

υποκαταστάτης (ο) {υποκαταστατών} **1.** αυτός που υποκαθιστά κάποιον **2.** ΒΙΟΛ. άτομο, ομάδα ή μόριο που αντικαθιστά ένα άλλο στη σύμπλοκη χημική ένωση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποκαταστάτης* < *ὑποκαθίσταμαι*. Ο βιολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. substitute].

υποκατάστατο (το) {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} καθετί που μπορεί να αντικαταστήσει κάτι άλλο ή παρέχεται στη θέση άλλου: *η μαργαρίνη είναι ~ τού βουτύρου* || *στα προγράμματα καταπολέμησης των ναρκωτικών η μεθαδόνη χρησιμοποιείται ως ~ τής ηρωίνης* || *αναζητεί σε κάθε γυναίκα που γνωρίζει ένα ~ τής μητέρας του.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *υποκατάστατος* (βλ.λ.)].

υποκατάστατος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που υποκαθιστά ή έχει υποκαταστήσει κάποιον, που έχει πάρει τη θέση του ΣΥΝ. αντικαταστάτης, αναπληρωτής (β) αυτός που έχει υποκατασταθεί από άλλον **2.** ΟΙΚΟΝ. ***υποκατάστατα αγαθά*** τα αγαθά στα οποία υπάρχει η δυνατότητα τής μερικής υποκατάστασης τού ενός από το άλλο, όπως είναι λ.χ. το βούτυρο και η μαργαρίνη **3.** (ειδικότ.) ***υποκατάστατο*** (το) βλ.λ. **4.** ***υποκατάστατος*** (ο) ΝΟΜ. ο δεύτερος κληρονόμος. αυτός που ορίζεται σε περίπτωση που ο πρώτος δεν αποδέχεται την κληρονομιά ή που δεν υπάρχει κατά την επαγωγή τής κληρονομιάς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποκατάστατος* < *ὑποκαθίστημι* < *ὑπο-* + *καθίστημι* (βλ. κ. *καθιστώ*)].

υποκατάστημα (το) [1833] {υποκαταστήμ-ατος | -ατα, -άτων} δευτερεύον κατάστημα επιχείρησης, το οποίο εξαρτάται από το κεντρικό και εδρεύει συνήθ. σε άλλη γεωγραφική περιοχή: ~ *τράπεζας / εταιρείας* || *δίκτυο υποκαταστημάτων* ΣΥΝ. παράρτημα.

υποκατεστημένος, -η, -ο → υποκαθιστώ

υποκατέστησα ρ. → υποκαθιστώ

υποκατηγορία (η) [1896] {υποκατηγοριών} υποδιαίρεση μιας κατηγορίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subcategory].

υποκατηγοριοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η σύνταξη ενός ρήματος, όσον αφορά στα επιτρεπτά και μη συμπληρώματά του (βλ. λ. *ρήμα*).

υποκάτω επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) κάτω από κάτι: ~ *τής κλίνης* ΑΝΤ. υπεράνω.

υπόκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υπό-κειμαι, -κεισαι, -κειται, -κείμεθα, -κεισθε, -κεινται. μτχ. υποκείμενος, -η, -ο, παρατ. υπέκειτο. υπέκειντο} (λόγ.) **1.** (αρχαιοπρ.) κείμαι υπό, βρίσκομαι κάτω από (κάτι): *τα υποκείμενα στρώματα τού εδάφους υποχώρησαν και έγινε καθίζηση* ΑΝΤ. υπέρκειμαι· ΦΡ. ΝΟΜ. ***τα υπερκείμενα τοις υποκειμένοις*** *(τὰ ὑπερκείμενα τοῖς ὑποκειμένοις)* αξίωμα σύμφωνα με το οποίο ο ιδιοκτήτης εδάφους κατέχει και κάθε κτίσμα που βρίσκεται πάνω σε αυτό· (μτφ.) **2.** καθορίζομαι υποχρεωτικά (από κάτι που προβλέπεται) ή εξαρτώμαι από την εξουσία ή τη δικαιοδοσία (κάποιου): *αυτή η περίπτωση δεν υπόκειται στους συνηθισμένους κανόνες* || *υπόκειται στη διακριτική σας ευχέρεια να ικανοποιήσετε ή όχι το αίτημά μου* || ~ *σε έλεγχο / σε ρυθμίσεις* **3.** είμαι επιδεκτικός σε κάτι, μπορώ να υποστώ (κάτι): *τα προϊόντα αυτά υπόκεινται σε αλλοιώσεις / σε φθορά* || *στη γλώσσα είναι λίγοι οι κανόνες που δεν υπόκεινται σε εξαιρέσεις* ΣΥΝ. επιδέχομαι, υφίσταμαι **4.** (ειδικότ.) χρησιμεύω ως υπόθεση, τίθεμαι ως βάση συλλογισμού, επιχειρήματος κ.λπ. **5.** ***υποκείμενο*** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υποκειμενικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με το υποκείμενο (βλ.λ.), που προβάλλεται ως προσωπική αντίληψη ή απορρέει από την ατομική κρίση κάποιου, χωρίς απαραίτητα να συμφωνεί με την πραγματικότητα: ~ *γνώμη / άποψη / θέση / εντύπωση* ΣΥΝ. ατομικός, προσωπικός ΑΝΤ. αντικειμενικός **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που ανήκει στο υποκείμενο, δηλ. στο σκεπτόμενο ον, στην ατομική συνείδηση, που πηγάζει ή εκφράζεται από το υποκείμενο και δεν αποτελεί τμήμα τού φυσικού κόσμου ή τής αντικειμενικής πραγματικότητας ΑΝΤ. αντικειμενικός (β) αυστηρά ατομικός, αυτός που ανήκει σε ένα μόνο υποκείμενο και επιδέχεται μεταβολή ανάλογα με την προσωπικότητα, δηλ. τις προτιμήσεις, τις επιλογές και τους προσανατολισμούς αυτού τού υποκειμένου **3.** ΨΥΧΟΛ. αυτός που αφορά σε ένα μόνο συγκεκριμένο άτομο, δηλ. υποκείμενο, ή που είναι αναγνωρίσιμος σε ένα μόνο συγκεκριμένο άτομο **4.** ΙΑΤΡ. ***υποκειμενικό σύμπτωμα*** σύμπτωμα που αισθάνεται ο ασθενής, αλλά δεν γίνεται αντιληπτό εξωτερικά. — **υποκειμενικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. subjectif].

υποκειμενικότητα (η) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) το να είναι κάτι υποκειμενικό (βλ.λ.): ~ *μιας γνώμης / μιας άποψης* ΑΝΤ. αντικειμενικότητα **2.** (ειδικότ.) ο ιδιάζων τρόπος με τον οποίο σκέπτεται, αισθάνεται και ενεργεί κάθε άτομο, η εσωτερική υπόσταση τού ατόμου: *το έργο του αποτελεί έκφραση τής ~ του* ΣΥΝ. ατομικότητα, ιδιοσυγκρασία **3.** ΦΙΛΟΣ. η κατάσταση τού ανθρώπινου πνεύματος, όταν αυτό εξετάζει τα πράγματα μόνο από υποκειμενική άποψη και σε ατομικό επίπεδο, δηλ. αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα μέσω τής συνείδησής του και μόνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. subjectivité].

υποκειμενισμός (ο) [1878] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. η άρνηση τής ύπαρξης αντικειμενικής πραγματικότητας και, κατά συνέπεια, αντικειμενικής αλήθειας· η αντίληψη ή η θεωρία σύμφωνα με την οποία η αλήθεια έχει μόνο υποκειμενική και όχι αντικειμενική αξία, δηλ. εξαρτάται απόλυτα από το υποκείμενο –το κάθε άτομο ξεχωριστά και τη συνείδησή του–, το οποίο αποτελεί και τη μοναδική πραγματικότητα **2.** (κατ᾽ επέκτ.) το να κρίνει κανείς με βάση μόνο την προσωπική του άποψη, χωρίς να λαμβάνει υπ᾽ όψιν του τις γνώμες των άλλων: *το κείμενό του το χαρακτηρίζει ο ~· παρουσιάζει τον αρχηγό του μόνο με θετικές ιδιότητες, αγνοώντας επιδεικτικά όσα αρνητικά έχουν γραφεί γι᾽ αυτόν* ΑΝΤ. αντικειμενικότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. subjectivisme].

υποκείμενο (το) {υποκειμέν-ου | -ων} **1.** αυτό με το οποίο ασχολείται κανείς, το θέμα τού λόγου, τής συζήτησης, τής ασχολίας, τής φροντίδας κ.λπ.: *τα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι το ~ τής μεγάλης αυτής έρευνας* ΣΥΝ. θέμα, ζήτημα **2.** (μειωτ.) πρόσωπο, άτομο: *σπουδαίο ~ είσαι και τού λόγου σου!* || *τι άθλιο ~!* **3.** ΓΛΩΣΣ. ο κύριος όρος τής πρότασης, που δηλώνει αυτό για το οποίο γίνεται λόγος (πρόσωπο, ζώο ή πράγμα), αυτό που ενεργεί (στα ενεργητικά ρήματα) ή παθαίνει (στα παθητικά ρήματα) ή βρίσκεται σε μια κατάσταση (στα ουδέτερα ρήματα). λ.χ. *ο ήλιος είναι λαμπρός* (υποκείμενο *«ο ήλιος»*) || *πηγαίνω στο σχολείο / κοιμάμαι* (υποκείμενο *«εγώ»*) κ.λπ. (πβ. λ. *αντικείμενο, κατηγορούμενο*) **4.** ΦΙΛΟΣ. (α) ατομικό και πραγματικό ον, το «εγώ» κάθε ανθρώπου, που έχει την ιδιότητα τού σκέπτεσθαι, τού γιγνώσκειν και τού βούλεσθαι, αναλογεί προς τη συνείδηση και απέναντι σε αυτό ο εξωτερικός κόσμος αποτελεί αντικείμενο (β) (στη Λογική) η έννοια τής κατηγορικής κρίσης, για την οποία αποφαίνεται κανείς· αυτό στο οποίο αποδίδεται το κατηγορούμενο ή το κατηγόρημα **5.** ΨΥΧΟΛ. (α) το άτομο ως αίτιο τού εαυτού του και ως φορέας των ψυχικών φαινομένων (β) το ον που υπόκειται σε παρατήρηση, δοκιμασία ή πείραμα **6.** ΝΟΜ. το πρόσωπο ως φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων • **7.** ΒΟΤ. υπόθεμα (βλ.λ., σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποκείμενον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. ενεστ. τού ρ. *ὑπόκειμαι*. Η γλωσσ. σημ. είναι ήδη αρχ. Ο φιλοσ. και ψυχολ. όρ. είναι απόδ. τού γερμ. Subjectum].

υποκείμενος, -η, -ο → υπόκειμαι

υποκελευστής (ο) [1858] ΝΑΥΤ. (παλαιότ.) υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού, που αντιστοιχεί στον λοχία τού Στρατού Ξηράς και ο αντίστοιχος βαθμός.

υποκεφάλαιο (το) {υποκεφαλαί-ου | -ων} το κεφάλαιο που περιλαμβάνεται σε ένα άλλο ευρύτερο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subchapter].

υποκίνηση (η) [1870] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προτροπή και ενίσχυση (κάποιου), ώστε να προβεί σε αρνητική πράξη ή ενέργεια: *για το πραξικόπημα υπήρξε ~ από το εξωτερικό* || *ο όχλος με την κατάλληλη ~ ξεσηκώθηκε και άρχισε να καταστρέφει σπίτια και καταστήματα* (πβ. λ. *παρακίνηση, παρότρυνση, ώθηση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.

υποκινησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής κινητικής δραστηριότητας, που μπορεί να οφείλεται είτε σε φυσιολογικά αίτια (όπως λ.χ. ο ύπνος) είτε σε παθολογικά αίτια (όπως λ.χ. η μυϊκή αδράνεια ή οι νόσοι τού νευρικού συστήματος) είτε σε λήψη φαρμάκων (λ.χ. ηρεμιστικών).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypokinésie].

υποκινητής (ο) [1835], **υποκινήτρια** (η) [1897] {υποκινητριών} (σημ. 1) **1.** πρόσωπο που υποκινεί σε κάτι, που υποδαυλίζει ή τροφοδοτεί έμμεσα πάθος, ενέργεια, κατάσταση κ.λπ.: *θα τιμωρηθούν οι ~ των ταραχών* || *οι ~ τής εξέγερσης / τής απεργίας / τής ανταρσίας* **2.** ΒΙΟΛ. κάθε εξωτερικό ερέθισμα (χημικό, μηχανικό, ηχητικό, οπτικό), που προκαλεί στα ζώα ως απόκριση ειδική συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. Ο βιολ. όρ. αποδίδει το γερμ. Auslöser].

υποκινώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υποκινείς... | υποκίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προτρέπω (κάποιον) σε πράξη ή ενέργεια, ενεργώ έτσι, ώστε να γίνει κάτι: ~ *ανταρσία / επανάσταση* ΣΥΝ. παρακινώ, παροτρύνω, ωθώ ΑΝΤ. αποτρέπω, αποθαρρύνω **2.** διεγείρω έντεχνα, ενισχύω κρυφά: *θα συλληφθούν όσοι υποκινούν τις ταραχές* || *οι συνδικαλιστές που υποκινούν τις απεργίες έχουν τεθεί στο στόχαστρο τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. υποδαυλίζω, υποθάλπω ΑΝΤ. κατασιγάζω.

υποκίτρινος, -η, -ο [1807] αυτός που έχει ελαφρά κίτρινο χρώμα.

υποκλείδιος, -α, -ο [1836] (λόγ.) ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κάτω από το οστό τής κλείδας (βλ.λ.): ~ *αρτηρία / φλέβα / νεύρο / μυς*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-clavière].

υποκλέπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέκλεψα, υπο-κλάπηκα (λογιότ. υπεκλάπην, -ης, -η... μτχ. υποκλαπείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1.** κλέβω επιδέ-

ξια. ιδιοποιούμαι (κάτι) παρανόμως και με έντεχνο τρόπο: *η εταιρεία κατηγορείται ότι υπέκλεψε τεχνογνωσία και μεθόδους παραγωγής από τους ανταγωνιστές της* ΣΥΝ. οικειοποιούμαι, υπεξαιρώ **2.** (κατ' επέκτ.) αποσπώ (κάτι) παραπειστικά ή πετυχαίνω (κάτι) με αθέμιτο τρόπο: *υπέκλεψε την υπογραφή τού συνεταίρου του και τη χρησιμοποίησε για παράνομες συναλλαγές* **3.** (ειδικότ.) παρακολουθώ και ηχογραφώ παράνομα (τηλεφωνική συνδιάλεξη) με την τοποθέτηση ειδικού μηχανισμού στην τηλεφωνική συσκευή: ~ *συνομιλία / μήνυμα* || *η τότε κυβέρνηση υπέκλεπτε τα τηλέφωνα όχι μόνο τής αντιπολίτευσης, αλλά και των εσωκομματικών της αντιπάλων* **4.** (σπανιότ.) εξοικονομώ (κάτι), για να το διαθέσω αλλού.

υποκλινικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (για νόσημα ή παθολογική κατάσταση) αυτός που δεν έχει εκδηλώσει συμπτώματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subclinical (νόθο σύνθ.)].

υποκλίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υποκλίθηκα} **1.** κλίνω το κεφάλι ή/και τον κορμό προς τα εμπρός (και σπανιότ. λυγίζω και το γόνατο), για να χαιρετίσω πρόσωπο και να του εκφράσω τον σεβασμό μου: ~ *μπροστά στη βασίλισσα* || *υποκλίθηκε μπροστά στην οικοδέσποινα και αποχώρησε διακριτικά* **2.** (μτφ.) δηλώνω υποταγή, περιέρχομαι στην εξουσία (κάποιου): ~ *μπροστά στη μοίρα* ΣΥΝ. υποτάσσομαι, υποκύπτω ΑΝΤ. αντιστέκομαι **3.** (μτφ.) αναγνωρίζω την αξία (κάποιου), παραδέχομαι την ανωτερότητά του (σε κάτι): ~ *μπροστά στο ταλέντο σας / στις γνώσεις σας* ΣΥΝ. θαυμάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, κλίνω.

υπόκλιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η προς τα εμπρός κλίση τού κεφαλιού και τού κορμού, ενίοτε σε συνδυασμό και με κάμψη τού γόνατος, που λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια χαιρετισμού και εκφράζει βαθύ σεβασμό προς το χαιρετιζόμενο πρόσωπο: *κάνω ~ μπροστά σε εστεμμένο / αξιωματούχο* || *η νεαρή δεσποινίς έκανε υποκλίσεις με πολλή χάρη* || *όσο έμεινε στη δεξίωση, ήταν όλο κομπλιμέντα και υποκλίσεις προς τις κυρίες*· ΦΡ. ***βαθιά υπόκλιση*** βλ. λ. *βαθύς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω*.

υποκλοπή (η) [1840] **1.** η παράνομη ιδιοποίηση, με τρόπο που να μη μπορεί να γίνει αντιληπτή: ~ *βιομηχανικών μυστικών / τεχνογνωσίας / απόρρητων πληροφοριών* ΣΥΝ. υπεξαίρεση **2.** η παράνομη παρακολούθηση και ηχογράφηση τηλεφωνικής συνδιάλεξης (*τηλεφωνική υποκλοπή*) με ειδικό μηχανισμό που τοποθετείται στην τηλεφωνική συσκευή («κοριό»): *οι κασέτες που δόθηκαν στη δημοσιότητα ήταν προϊόν υποκλοπής*.

υποκλυσμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) ΙΑΤΡ. η έγχυση υγρού στο παχύ έντερο διά μέσου τού πρωκτού, που γίνεται για απομάκρυνση τού περιεχομένου των εντέρων ή για άλλους σκοπούς· το κλύσμα.

υποκόμης (ο) [1809] {-η κ. -ητα | -ητες, -ήτων}, **υποκόμισσα** (η) [1860] {δύσχρ. υποκομισσών} (λόγ.) ευγενής σε διάφορες χώρες, ο οποίος κατατάσσεται ιεραρχικά αμέσως κάτω από τον κόμη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. viscount].

υποκόπανος (ο) [1889] το πίσω μέρος τού κοντακίου των φορητών πυροβόλων όπλων: *στηρίζω το ντουφέκι στον τοίχο με τον ~* || *κτυπώ με τον ~* ΣΥΝ. κόπανος.

υποκορισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. μορφολογική και λεξιλογική λειτουργία τής γλώσσας, μέσω τής οποίας εκφράζεται πραγματική ή συναισθηματική σμίκρυνση τής σημασίας τής πρωτότυπης λέξης· σμίκρυνση παρατηρείται σε σχηματισμούς όπως: *βουνό – βουναλάκι, συμπλοκή – μικροσυμπλοκή*. υποκορισμός (με την έννοια τής οικειότητας, τής συμπάθειας, τής αγάπης κ.λπ. ή και, αντίθετα, τής μείωσης, τής περιφρόνησης, τής απέχθειας κ.λπ.) σε σχηματισμούς όπως: *σκυλί – σκυλάκι, γέρος - γεροντάκι, σπίτι – χαμόσπιτο, σκάφος – σκαφάκι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποκορισμός* < *ὑποκορίζομαι* «χρησιμοποιώ υποκοριστικές ή χαϊδευτικές λέξεις» < *ὑπο-* + *κορίζομαι* «θωπεύω, χαϊδεύω» < *κόρη*].

υποκοριστικό (το) ΓΛΩΣΣ. **1.** μόρφημα ή γενικότ. λεξιλογικό στοιχείο που επιτελεί τη λειτουργία τού υποκορισμού, λ.χ. *παιδ-**άκι**, αυλ-**ίτσα**, νοστιμ-**ούλης**, ηγεμον-**ίσκος**, **χαμό**-σπιτο, **υπο**-κίτρινος, λιγ-**ουλ-άκι**, **μικρή** κουζίνα* **2.** (συνεκδ.) η ίδια η λέξη που έχει σχηματιστεί με τη διαδικασία τού υποκορισμού: *παιδούλα, τραγουδάκι, κουκλίτσα*.

υποκοριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον υποκορισμό ΣΥΝ. σμικρυντικός, χαϊδευτικός.

> **υποκοριστικά – σμικρυντικά.** Στις περισσότερες γλώσσες, και κατεξοχήν στην Ελληνική και σε ορισμένες άλλες γλώσσες τής Μεσογείου, χρησιμοποιείται σε ευρεία έκταση ο **υποκορισμός**, παράγωγες δηλ. και σύνθετες λέξεις που δηλώνουν πραγματική ή συναισθηματική σμίκρυνση. Έτσι λ.χ. ένα **τραπέζι** μπορεί να είναι μεγάλο ή να είναι μικρό. Στη β' περίπτωση μπορούμε να μιλήσουμε για *«ένα μικρό τραπέζι»*, να λεξικοποιήσουμε δηλ. τη δήλωση τής σμίκρυνσης, ή να μιλήσουμε για *«ένα τραπεζάκι»*, γραμματικοποιώντας με το παραγωγικό επίθημα **-άκι** τη δήλωση τής σμίκρυνσης. Σε μερικές περιπτώσεις μπορούμε να δηλώσουμε τη σμίκρυνση και με άλλον τρόπο, με τη χρήση σύνθετης λέξης με α' συνθετικό το **μικρο-**: *μαγαζί – μικρομάγαζο, ιδιοκτήτης – μικροϊδιοκτήτης, καταθέτης - μικροκαταθέτης* κ.τ.ό. Τα παράγωγα ή τα σύνθετα που δηλώνουν πραγματική σμίκρυνση, ονομάζονται **σμικρυντικά** (deminutiva) ή και **υποκοριατικά**. Ωστόσο, ο β' όρος, ο όρος **υποκοριατικά** (hypocoristica, από το αρχ. ελλην. **υποκοριαμός**, που προήλθε από το αρχ. ρ. **υποκορίζομαι** «μιλώ με αγάπη, μιλώ χαϊδευτικά») είναι καλύτερο να χρησιμοποιείται για παράγωγα ή σύνθετα που δηλώνουν ένα άλλο είδος σμίκρυνσης, τη *συναισθηματική σμίκρυνση*. Λέγοντας *σπιτάκι, αυτοκινητάκι, μαννούλα, παιδάκι, μυτίτσα* κ.τ.ό., δεν πρόκειται πραγματικά για μικρών διαστάσεων σπίτι ή για μικρό αυτοκίνητο κ.λπ., αλλά για γλωσσικό μηχανισμό με τον οποίο εκφράζουμε τρυφερότητα, αγάπη, στενότερη συναισθηματική σχέση με ό,τι δηλώνει η υποκοριζόμενη λέξη. Πλήθος επιθημάτων και πολλά α' συνθετικά χρησιμοποιήθηκαν στην Ελληνική, για να δηλώσουν πραγματική και συναισθηματική σμίκρυνση. Παραδείγματα: υποκοριστικά επιθήματα: **-άκι, -ίτσα, -ούλα, -ούλης, -άκος, -έλλι, -ούτσικος, -ούλικος, -ίακος, -ίδιο** κ.λπ.· υποκοριστικά α' συνθετικά (προθήματα): **μικρο-, χαμο-, ψευτο-, υπο-** κ.ά.

υπόκοσμος (ο) {υποκόσμου | χωρ. πληθ.} το σύνολο των ανθρώπων που χαρακτηρίζονται από ανηθικότητα, παρασιτισμό ή εγκληματική δράση και ζουν στο περιθώριο τής κοινωνίας: *άνθρωπος τού ~* ΣΥΝ. αποβράσματα τής κοινωνίας, κατακάθια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underworld].

υποκουλτούρα (η) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **1.** το σύνολο των ιδιαίτερων πολιτιστικών χαρακτηριστικών ενός τμήματος πληθυσμού ή μιας κοινωνικής ομάδας, που διακρίνεται από τον γενικότερο πολιτισμό στον οποίο ανήκει ως προς τη γλώσσα, την ενδυμασία, τις αξίες, τους κοινωνικούς κανόνες κ.λπ.: *η ~ των νέων* || *η ~ των Ινδιάνων / των μαύρων τής Αμερικής* ΣΥΝ. υποπολιτισμός **2.** κάθε αποκλίνουσα κουλτούρα (σε σχέση με την κυρίαρχη), που αναπτύσσεται από ομάδες κοινωνικές, κυρ. νεανικές, με κύρια χαρακτηριστικά την απόκλιση στο ντύσιμο, στις μουσικές προτιμήσεις, στους τρόπους ψυχαγωγίας, στο ύφος και στον κώδικα ομιλίας κ.ά. (χούλιγκαν, μηχανόβιοι, πανκ κ.λπ.) **3.** (κακόσ.) η χαμηλής αισθητικής ποιότητας πολιτιστική παραγωγή: *η ~ των Μ.Μ.Ε.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subculture. Βλ. κ. *υποπολιτισμός*].

υποκρίνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {υποκρίθηκα} **1.** συμπεριφέρομαι με τρόπο προσποιητό, προσπαθώ να φανώ διαφορετικός από αυτό που πραγματικά είμαι ή να υποκρύψω τις σκέψεις και τα αισθήματά μου: ~ *τον καλό / τον άγιο / τον αδιάφορο* ΣΥΝ. προσποιούμαι, παίζω θέατρο **2.** (κυριολ.) υποδύομαι ρόλο σε θεατρικό έργο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υπόκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η υπόδυση ενός θεατρικού ρόλου ΣΥΝ. ηθοποιία **2.** (μτφ.) η προσποίηση, η υποκρισία.

υποκρισία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια κάποιου να μην εμφανίσει τον πραγματικό εαυτό του και να παρουσιάσει μια ψεύτικη εικόνα για τις ιδέες, τα συναισθήματα και τις προθέσεις του: *η κοινωνική ~* (η συμβατική κοινωνική συμπεριφορά, η φαινομενική αποδοχή κανόνων και αξιών, που δεν εφαρμόζονται στην πράξη) ΣΥΝ. προσποίηση, ανειλικρίνεια, φαρισαϊσμός ΑΝΤ. ειλικρίνεια.

υποκριτής (ο) [αρχ.], **υποκρίτρια** (η) [1835] {υποκριτριών} **1.** πρόσωπο που φέρεται με υποκρισία ΑΝΤ. ειλικρινής **2.** (στο θέατρο) ο ηθοποιός.

υποκριτική (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού ηθοποιού, τα μέσα (εκφράσεις προσώπου, κίνηση, λόγος κ.λπ.) και ο τρόπος με τον οποίο τα χρησιμοποιεί, για να ενσαρκώσει έναν ρόλο (στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση): *ταλέντο υποκριτικής*.

υποκριτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που φανερώνει υποκρισία: ~ *συμπεριφορά / ενθουσιασμός / ευσέβεια / χαμόγελο* ΣΥΝ. πλαστός, προσποιητός, επιτηδευμένος ΑΝΤ. απροσποίητος, ανυπόκριτος, ανεπιτήδευτος **2.** (στο θέατρο) αυτός που σχετίζεται με την υποκριτική: ~ *ταλέντο / ικανότητα / τέχνη*. — **υποκριτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **υποκριτικότητα** (η).

υπόκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} η συνοδία με μουσική (προβολής, κινηματογραφικού έργου, θεατρικής παράστασης, απαγγελίας κ.ά.): *εργάζονται με μουσική ~* || *προβλήθηκαν έργα τού βωβού κινηματογράφου με μουσική ~*.

υποκρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέκρουσα} συνοδεύω με μουσική.

υποκρύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέκρυψα} αποκρύπτω, δεν φανερώνω (κάτι) σκόπιμα: *η πράξη αυτή υποκρύπτει δόλο* ΣΥΝ. κρύβω, καλύπτω ΑΝΤ. αποκαλύπτω, εμφανίζω. — **υπόκρυψη** (η) [μτγν.].

υποκύανος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που είναι ελαφρά κυανός ΣΥΝ. γαλαζωπός.

υποκύπτω ρ. αμετβ. {υπέκυψα} **1.** υποχωρώ σε (κάποιον/κάτι), κάνω τελικά (κάτι που αρχικά δεν δεχόμουν ή δεν ήθελα): ~ *στις πιέσεις / στις επιθυμίες / στις αξιώσεις / στις προκλήσεις κάποιου / στον πειρασμό / στη βία* ΣΥΝ. ενδίδω ΑΝΤ. αντιστέκομαι· ΦΡ. (μτφ.) ***υποκύπτω στα τραύματά μου / στο μοιραίο*** πεθαίνω **2.** (ειδικότ.) υποτάσσομαι, ηττώμαι: *υπέκυψε εύκολα στην ανωτερότητα τού αντιπάλου του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποκύπτω*, αρχική σημ. «σκύβω από κάτω υποτάσσομαι». < *ὑπο-* + *κύπτω* (βλ. λ. *σκύβω*)].

υποκυτταρικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. ***υποκυτταρικά οργανίδια*** το σύνολο των μορφολογικά και λειτουργικά διαφοροποιημένων σχηματισμών τού κυττάρου, π.χ. μιτοχόνδρια (βλ.λ.).

υπόκωφος, -η, -ο [αρχ.] (για ήχο) αυτός που μόλις ακούγεται, σαν να προέρχεται από βάθος: ~ *θόρυβος* ΣΥΝ. βαθύς.

υπολαμβάνω ρ. μετβ. {υπέλαβα, μτχ. υπολαβών, -ούσα, -όν} **1.** (αρχαιοπρ.-σπάν.) νομίζω, θεωρώ **2.** απαντώ διακόπτοντας κάποιον που μιλάει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπολαμβάνω* < *ὑπο-* + *λαμβάνω*. Όταν αναφερόταν σε συζητήσεις, το ρ. είχε εξαρχής τη σημ. «ερμηνεύω τα λεγόμενα με συγκεκριμένο τρόπο, διατυπώνω μια υπόθεση, ένα συμπέρασμα»].

υπολανθάνω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.· μτχ. υπολανθάνων, -ουσα, -ον} (λόγ.) υπάρχω χωρίς να φαίνομαι, βρίσκομαι σε λανθάνουσα κατάσταση: *στα λεγόμενά του υπολανθάνει κάποια πικρία για τη συμπεριφορά των άλλων* ΣΥΝ. υποκρύπτομαι, υποβόσκω ΑΝΤ. είμαι φανερός.

υπόλειμμα (το) {υπολείμμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που μένει ως

υπόλοιπο: ~ φαγητού / καφέ || ~ αρχαίων πολιτισμών ΣΥΝ. απομεινάρι, κατάλοιπο. — **υπολειμματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ὑπόλειμμα < ὑπολείπω].

υπόλειμμα: συνώνυμα. Ο γενικός όρος, ο οποίος χρησιμοποιείται ευρύτερα για κάτι που απομένει ως υπόλοιπο, είναι η (αρχ. ήδη) λ. **υπόλειμμα** (από το ρ. **υπολείπ-ω / -ομαι**), σύνηθες και στον πληθ. **υπολείμματα**. Στην αρχαιότητα χρησιμοποιήθηκε πολύ (από τον Ευριπίδη και εξής) και η λ. **λείψανον** (από το **λείπω**), σημαίνοντας τόσο το απομεινάρι γενικά, όσο και ό,τι απομένει από τον άνθρωπο όταν φύγει από τη ζωή, τον νεκρό ειδικότερα. Στους μετέπειτα χρόνους περιορίστηκε βαθμηδόν μόνο στη β' αυτή σημασία: **λείψανα** «τα οστά θανόντος, ιδίως αγίου» – *λείψανο* «ο νεκρός» (ή μτφ. «σαν νεκρός»). Τη θέση τής λ. *λείψανο*, στην πιο γενική και βιωματική σημασία της, πήρε τους μεσαιωνικούς χρόνους η λ. **απομεινάρι(ον)** (< *απόμεινα* < *απομένω*), ενώ η νεότ. λ. **απολειφάδι** (< *από* + **λειφάδιον* < *λείπω*) δήλωσε ειδικότερα «τα απόνερα με σμήγμα σαπουνιού, τις σαπουνάδες» και μτφ. «τον ισχνό, λιπόσαρκο άνθρωπο», τα «οιονεί υπολείμματα ανθρώπου»! Κατά τα πολλά ουσιαστικά σε *-άδι* (*πετράδι, σκουτάδι, ρημάδι, ψεγάδι* κ.λπ.), το *απομεινάρι* μεταπλάστηκε και σε **απομεινάδι**. Με τη σημασία τού «υπολοίπου, αυτού που έχει απομείνει» χρησιμοποιείται και η λέξη **κατάλοιπο**, η οποία στον πληθυντικό εξειδικεύεται και στη σημασία των «υπολοίπων από μια χημική διεργασία» (*ραδιενεργά κατάλοιπα*) ή «τού μέρους ή όλου τού αρχείου συγγραφέα ο οποίος πέθανε» (*τα κατάλοιπα τού Πέτρου Βλαστού*).

υπολείπομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {υπολείφθηκα} **1.** μένω ως υπόλοιπο: *υπολείπεται ακόμη πολλή προσπάθεια, για να τους φτάσουμε στην τεχνολογία || υπολείπονται δέκα μέρες μέχρι τις εξετάσεις* **2.** (συνεκδ. κ. μτφ.) βρίσκομαι σε μειονεκτική θέση, υστερώ: *η χώρα μας υπολείπεται σε πολλούς τομείς έναντι των ανεπτυγμένων κρατών || δεν υπολείπεται των άλλων σε ποιότητα / σε θάρρος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

υπολειτουργικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ελλιπής λειτουργικότητα, η ανεπαρκής ανταπόκριση κάποιου στον ρόλο που έχει: *η ~ των διανοουμένων ευνοεί την επιβολή τής κουλτούρας τού «τίποτα».*

υπολειτουργώ ρ. αμετβ. {υπολειτουργείς... | υπολειτούργησα} λειτουργώ ελλιπώς, με μειωμένη απόδοση ή παραγωγικότητα, δεν ανταποκρίνομαι επαρκώς στον ρόλο μου: *οι υπηρεσίες τής νομαρχίας υπολειτουργούν || το υγειονομικό κέντρο υπολειτουργεί λόγω ελλείψεων σε προσωπικό και εξοπλισμό ||* (μτφ.) *οι διανοούμενοι υπολειτουργούν στις μέρες μας ||* (ΙΑΤΡ.) *όταν κάποιος αδένας υπολειτουργεί, προκαλούνται οργανικές ανωμαλίες.* — **υπολειτουργία** (η).

υπόλευκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι σχεδόν λευκός ΣΥΝ. ασπρειδερός.

υπολήμμα (το) {υπολήμμ-ατος | -ατα, -άτων} το υποτεταγμένο λήμμα σε λεξικό, το οποίο αποτελεί παράγωγο (συνήθ.) ή ομόρριζο (σπάν.) τού βασικού λήμματος και καλύπτεται από τον ορισμό του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sub-entry].

υπολήπτομαι ρ. μετβ. αποθ. [1837] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) τρέφω ιδιαίτερη εκτίμηση για κάποιον: *τον υπολήπτονται όλοι οι συνάδελφοί του* ΣΥΝ. σέβομαι, εκτιμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < *υπόληψη* (υποχωρητ.)].

υπόληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η εκτίμηση, ο σεβασμός που έχουμε (για κάποιον): *έχω σε μεγάλη ~ κάποιον || πέφτω στην ~ κάποιου* (δεν με εκτιμά πλέον) || (λόγ.) *μεθ' υπολήψεως* (με υπόληψη) ΑΝΤ. ανυποληψία **2.** η καλή φήμη, το καλό όνομα: *καταστρέφω / χάνω την ~ μου || σπιλώνω την ~ κάποιου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόληψις* < *ὑπολαμβάνω*, στη σημ. «θεωρώ (κάποιον)» (βλ. κ. *λήψη*)].

υπολογίζω ρ. μετβ. {υπολόγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) λογαριάζω: *~ δαπάνη / ζημία / κόστος / περιουσία / απόσταση || ~ την ταχύτητα / την ορμή / την απόσταση* (β) εκτιμώ κατά προσέγγιση: *~ ότι ο αριθμός των θεατών δεν πρέπει να ξεπερνά τις δέκα χιλιάδες || δεν υπολόγισα σωστά το βάρος ||* (+ αριθμητ.) *οι υποψήφιοι υπολογίζονται στους 15.000* • **2.** (+σε) βασίζομαι, στηρίζομαι σε (κάποιον/κάτι): *μπορώ να ~ σε σένα; / στη βοήθειά σου;* • **3.** συμπεριλαμβάνω, κατατάσσω: *τον ~ ανάμεσα στους φίλους μου* **4.** (μτφ.) λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου: *πρέπει να υπολογίσουμε κάθε ενδεχόμενη εξέλιξη* **5.** εκτιμώ (για μελλοντική πράξη ή κατάσταση): *~ να έχω τελειώσει σε μια εβδομάδα || αλλιώς τα είχα υπολογίσει και αλλιώς μου ήρθαν τα πράγματα || υπολογίζεται ότι τα εισιτήρια θα εξαντληθούν* • **6.** θεωρώ (κάποιον) σημαντικό πρόσωπο, τον σέβομαι ή/και τον φοβάμαι: *είναι ο ισχυρότερος οικονομικός παράγοντας τής χώρας και όλοι οι βουλευτές τον υπολογίζουν·* ΦΡ. **δεν υπολογίζω κανέναν (και τίποτε)** δεν δίνω σημασία σε κανέναν (και σε τίποτα), αψηφώ τους πάντες: *όταν θέλω να πετύχω τον σκοπό μου, ~! || Δεν ντρέπεσαι να βρίζεις μπροστά στον καθηγητή σου; Δεν υπολογίζεις κανέναν;* **7.** (μτφ. η μτχ. **υπολογισμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που έχει μελετηθεί και σχεδιαστεί για συγκεκριμένο σκοπό από πριν: *ήταν μια καλά ~ ενέργεια, που αποσκοπούσε στην υπονόμευση τού κυβερνητικού έργου* (β) ακριβής: *με μια ~ μπαλιά βρήκε τον συμπαίκτη του στην άλλη άκρη τού γηπέδου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπολογίζομαι* «τοποθετώ χρήματα στον λογαριασμό κάποιου – λαμβάνω υπ' όψιν» < *ὑπο-* + *λογίζομαι* (βλ.λ.)].

υπολογίσιμος, -η, -ο [1840] **1.** αυτός που μπορεί να υπολογιστεί: *~ αποτέλεσμα* **2.** (μτφ.) σημαντικός: *~ δαπάνη / αντίπαλος / ομάδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.*

υπολογισμός (ο) [μτγν.] **1.** η εκτέλεση μαθηματικών πράξεων: *μικροϋπολογιστής για την ταχύτερη εκτέλεση των ~ || ένα καινούργιο πρόγραμμα για τον ~ των εξόδων τής εταιρείας* **2.** ο προσδιορισμός τού αριθμού (προσώπων, πραγμάτων), μιας ποσότητας, τής αξίας κ.λπ. (συνήθ. με εμπειρικό ή πρόχειρο τρόπο): *ο ~ τής αξίας ενός πίνακα || με δικούς μου ~ η ζημιά δεν πρέπει να ξεπερνά τις διακόσιες χιλιάδες || σύμφωνα με πρόχειρους ~, τα χρήματα που παίχτηκαν στο καζίνο τον τελευταίο μήνα ξεπερνούν τα εκατό εκατομμύρια* ΣΥΝ. λογαριασμός· ΦΡ. (μτφ.) **πέφτω έξω στους υπολογισμούς μου** κάνω λάθος στις εκτιμήσεις μου, δεν επαληθεύομαι από τις εξελίξεις ή τα αποτελέσματα: *περιμέναμε να κερδίσουμε πέντε έδρες στην επαρχία, αλλά πέσαμε έξω στους υπολογισμούς μας* **3.** (μτφ.) **υπολογισμοί** (οι) η σκοπιμότητα, η υστεροβουλία: *δεν θέλω υπολογισμούς στις σχέσεις μας· προέχει η ειλικρίνεια.*

υπολογιστής (ο) [1840], **υπολογίστρια** (η) {υπολογιστριών} (σημ. 1) **1.** πρόσωπο που ενεργεί με βάση τα ιδιοτελή του συμφέροντα ΣΥΝ. συμφεροντολόγος • **2.** ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (συντομ. Η/Υ) (βλ. λ. *ηλεκτρονικός*)· ΦΡ. (α) **προσωπικός υπολογιστής** (συντομ. P.C.) μικρού μεγέθους υπολογιστής, που χρησιμοποιείται συνήθ. στο σπίτι (για επεξεργασία κειμένων, λογιστικές πράξεις και παιχνίδια), αλλά και για μικροεφαρμογές στο γραφείο (πβ. λ. *μικροϋπολογιστής, μικροεπεξεργαστής*) (β) **φορητός υπολογιστής** μικρού μεγέθους υπολογιστής, που λειτουργεί με μπαταρία και με ρεύμα, με δυνατότητες προσωπικού υπολογιστή, το σχήμα τού οποίου θυμίζει μικρό βαλιτσάκι, το ένα φύλλο του ανοίγει προς τα πάνω και περιέχει την οθόνη, ενώ στο κάτω βρίσκεται το πληκτρολόγιο και ο ενσωματωμένος μικροεπεξεργαστής **3.** μηχανή (συνήθ. μικρού μεγέθους) για απλές αριθμητικές πράξεις ή πιο σύνθετους μαθηματικούς υπολογισμούς: *~ τσέπης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι όροι *ηλεκτρονικός / προσωπικός υπολογιστής* (< αγγλ. [personal] computer), *φορητός υπολογιστής* (< αγγλ. portable computer), *υπολογιστής (τσέπης)* (< γαλλ. calculateur)].

υπολογιστικός, -ή, -ό [1875] **1.** αυτός που αναφέρεται στον υπολογισμό: *~ άνθρωπος / μηχανή* **2.** αυτός που σχετίζεται με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές: *~ γλωσσολογία.* — **υπολογιστικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

υπόλογος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να δώσει λόγο για ενέργειές του: *η κυβέρνηση είναι ~ ενώπιον τού λαού || είναι ~ για τα εγκλήματά του.*

υπόλοιπο (το) {υπολοίπ-ου | -ων} **1.** (α) ό,τι απομένει από ένα σύνολο: *~ χρημάτων || πιστωτικό / χρεωστικό ~ || έχω να πληρώσω ένα ~ τής δόσης τού δανείου || το ~ τού τραπεζικού μου λογαριασμού* (β) **λογιστικό υπόλοιπο** η διαφορά μεταξύ πίστωσης και χρέωσης **2.** ΜΑΘ. ο αριθμός που απομένει στην πράξη τής διαίρεσης, όταν ένας αριθμός διαιρεθεί από έναν άλλον, λ.χ. αν διαιρέσουμε το 10 με το 3, μένει υπόλοιπο 1, αλλά και όταν διαιρέσουμε το 12 με το 4, το υπόλοιπο είναι 0.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑπόλοιπος*].

υπόλοιπος, -η, -ο αυτός που απομένει από ένα σύνολο: *η Ιρλανδία συμφώνησε με την πρόταση τής Ελλάδας, οι ~ χώρες όμως διαφώνησαν ||* (κ. ως ουσ.) *οι ~ περάστε αύριο να πληρωθείτε.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόλοιπος* < *ὑπο-* + *λοιπός* (βλ.λ.)].

υπολοχαγός (ο/η) [αρχ.] αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπομάζιος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που τοποθετείται ή βρίσκεται κάτω από τον μαστό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπομάζιος* < *ὑπο-* + *-μάζιος* < αρχ. *μαζός* (< **μαδ-jός*), άλλος τ. τού αρχ. *μαστός* (βλ.λ.)].

υπό μάλης επίρρ. φρ. (λόγ.) κάτω από τη μασχάλη: *το άγημα είχε παραταχθεί με τα όπλα ~ για την κηδεία τού στρατηγού* ΣΥΝ. παραμάσχαλα.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *ὑπὸ μάλης* < αρχ. *μάλη*, συγκεκομμ. τ. (τής καθομιλουμένης γλώσσας) τού ουσ. *μασχάλη* (βλ.λ.)].

υπομειδίαμα (το) [μτγν.] {υπομειδιάμ-ατος | -ατα, -άτων} το ελαφρό, αδιόρατο χαμόγελο.

υπομειδιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπομειδιάς... | υπομειδίασα} χαμογελώ ελαφρά, χωρίς να σχηματίζεται εμφανώς χαμόγελο.

υπομένω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέμεινα} δέχομαι με υπομονή, υποφέρω με καρτερία: *~ αδιαμαρτύρητα / καρτερικά || ~ βάσανα / συμφορές / δυσκολίες / βασανιστήρια* ΣΥΝ. ανέχομαι, εγκαρτερώ ΑΝΤ. ανυπομονώ, απαυδώ, δυσανασχετώ.

υπομηχανικός (ο/η) [1833] πρόσωπο που παλαιότερα είχε πτυχίο τής Σχολής Υπομηχανικών (από το λεγόμενο «Μικρό Πολυτεχνείο»), το οποίο του παρείχε περιορισμένο δικαίωμα υπογραφής σχεδίων (οικοδομικών, μηχανικών κ.ά.).

υπομιμνήσκω ρ. μετβ. {υπέμνησ-α, -θην, -ης, -ης...} (λόγ.) υπενθυμίζω: *πρέπει να υπομνησθεί ότι προσέφερε πολλά στον αγώνα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπομιμνῄσκω* < *ὑπο-* + *μιμνῄσκω* < θ. *μνη-* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό), βλ. λ. *μνήμη*].

υπομισθώνω ρ. μετβ. {υπομίσθω-σα, -θηκα, -μένος} ΝΟΜ. μισθώνω πράγμα από τρίτον, το οποίο κατέχει εκείνος ήδη ως μισθωτής.

υπομίσθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. η περαιτέρω μίσθωση τού πράγματος που κατέχει κάποιος ως μισθωτής σε τρίτο πρόσωπο (βλ. λ. *μίσθωση*).

υπομισθωτής (ο) [μτγν.], **υπομισθώτρια** (η) {υπομισθωτριών} ΝΟΜ. πρόσωπο που υπομισθώνει πράγμα.

υπόμνημα (το) {υπομνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** γραπτή αναφορά που απευθύνεται σε πρόσωπο ή αρχή, με σκοπό τη γνωστοποίηση καταστάσεων ή γεγονότων: *ο πρώην υπουργός έστειλε ~ στον πρωθυπουργό* **2.** ΝΟΜ. (στο Διεθνές Δίκαιο) έγγραφο που χρησιμοποιείται στις διακρατικές σχέσεις και περιέχει απόψεις, επιχειρήματα, προτάσεις και διεκδικήσεις κράτους ή διεθνούς οργανισμού: *η Ελλάδα κατέθε-*

σε σχετικό ~ στον Ο.Η.Ε. **3.** ΦΙΛΟΛ. (α) το σύνολο των ερμηνευτικών σχολίων σε κείμενα (αρχαίων συνήθ.) συγγραφέων: *υπομνήματα στον Πλάτωνα / στον Αριστοτέλη* (β) ***κριτικό υπόμνημα*** (λατ. apparatus criticus) (κυρ. για αρχαία, μεσαιωνικά ή παλαιότερα κείμενα) σύνολο συμβόλων και στοιχείων που δίνουν πληροφορίες στον ειδικό (φιλόλογο) και τον αναγνώστη για το κείμενο το οποίο συνοδεύουν (για τη χειρόγραφη παράδοση, τους διαφορετικούς τύπους που παραδίδονται, τις προτάσεις και διορθώσεις άλλων φιλολόγων κ.ά.). — **υπομνηματικός**, -ή, -ό [μτγν.], **υπομνηματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόμνημα* < *ὑπομιμνήσκω* (βλ.λ.). Στη διπλωματική γλώσσα η λ. αποδίδει το λατ. memorandum].

υπομνηματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υπομνημάτισ-α, -τηκα, -μένος} ΦΙΛΟΛ. καταρτίζω υπόμνημα (βλ.λ., σημ. 3): *ένας φιλόλογος που υπομνημάτισε τον Όμηρο.* — **υπομνηματισμός** (ο) [μτγν.], **υπομνηματιστής** (ο) [μτγν.].

υπόμνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η υπενθύμιση: *του έγραψα προς ~* (για να του θυμίσω) || *αυτό το μνημείο λειτουργεί ως διαρκής ~ τού αγώνα για την ελευθερία* || *υπηρεσία αφύπνισης και υπομνήσεων τού Ο.Τ.Ε.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόμνησις* < *ὑπομιμνήσκω* (βλ.λ.)].

υπομνηστικός, -ή, -ό (λόγ.) (+γεν.) αυτός που γίνεται για να υπενθυμίσει: *η δήλωσή του, υπομνηστική τής ήττας στις εκλογές, προκάλεσε αντιδράσεις* || *~ επιστολή.* — **υπομνηστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπομνηστικός* < αρχ. *ὑπομιμνήσκω* (βλ.λ.)].

υπομοίραρχος (ο) [1833] {υπομοιράρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) αξιωματικός τής Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπομονάδα (η) τμήμα ευρύτερης μονάδας (στρατιωτικής, βιομηχανικής κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subunit].

υπομονετικός, -ή, -ό αυτός που δείχνει υπομονή: *να είσαι ~ στις δυσκολίες τής ζωής* ΣΥΝ. καρτερικός ΑΝΤ. ανυπόμονος. — **υπομονετικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπομονητικός* < *ὑπομονή*].

υπομονεύω ρ. αμετβ. {υπομόνεψα} (διαλεκτ.) κάνω υπομονή ΣΥΝ. εγκαρτερώ, υπομένω ΑΝΤ. ανυπομονώ, αδημονώ.

υπομονή (η) {χωρ. πληθ.} η ψυχική δύναμη με την οποία ανέχεται ή περιμένει κανείς κάτι, χωρίς να δυσανασχετεί ή να βιάζεται υπερβολικά: *χάνω την ~ μου* || *οπλίζομαι με ~* || *η ~ έχει και τα όριά της* || *κάνε ~· θα περάσει!* || *χαρά στην ~ σου, που αντέχεις ακόμη* ΣΥΝ. εγκαρτέρηση ΑΝΤ. ανυπομονησία, αδημονία, δυσανασχέτηση· ΦΡ. ***ιώβειος υπομονή*** βλ. λ. *ιώβειος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπομονή* < *ὑπομένω*].

υπομονητικός, -ή, -ό → υπομονετικός

υπομοχλεύω ρ. μετβ. {υπομόχλευσα} **1.** κινώ (κάτι) με μοχλό **2.** (μτφ.) αναμοχλεύω (βλ.λ.). — **υπομόχλευση** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπομοχλεύω* < *ὑπο-* + *μοχλεύω* < *μοχλός*].

υπομόχλιο (το) {υπομοχλί-ου | -ων} το σημείο στήριξης μοχλού ΣΥΝ. έρεισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπομόχλιον* < *ὑπο-* + *μοχλός* + επίθημα *-ιον*].

υπομφάλιος, -α, -ο ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κάτω από τον ομφαλό.

υποναύαρχος (ο) [1869] {υποναυάρχ-ου | -ων, -ους} αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπονόημα (το) {υπονοήμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι υπονοείται, η υπονοούμενη σημασία: *το σημασιολογικό ~ που προκύπτει από τέτοιες χρήσεις των λέξεων.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. implication].

υπόνοια (η) {υπονοιών} η ιδέα ή η εντύπωση ότι κάτι ισχύει ή συμβαίνει, η οποία δεν προκύπτει από κάτι αποδεδειγμένο, αλλά βασίζεται σε ορισμένες ενδείξεις: *έχω μια ~ ότι μας εξαπατά όλους* || *μου προκαλεί υπόνοιες η συμπεριφορά του* || *είχα εξαρχής υπόνοιες για τον ρόλο της σε αυτή την υπόθεση* ΣΥΝ. υποψία, εικασία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόνοια* < *ὑπονοῶ (-έω)*].

υπονόμευση (η) [1881] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** σειρά κρυφών και δόλιων ενεργειών, που αποσκοπούν στη φθορά (κάποιου/ενός πράγματος): *η ~ τού κυβερνητικού έργου από εσωκομματικούς αντιπάλους* **2.** η διάνοιξη υπόγειας σήραγγας, υπονόμου ΣΥΝ. υποσκαφή.

υπονομεύω ρ. μετβ. {υπονόμευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ενεργώ κρυφά και δόλια, για να βλάψω κάποιον ή να ματαιώσω (κάτι): *μου κάνει τον φίλο, αλλά με υπονομεύει με κάθε τρόπο* || *η Τουρκία υπονομεύει τις συνομιλίες στον Ο.Η.Ε. για το Κυπριακό* || *~ εξουσία / καθεστώς* ΣΥΝ. επιβουλεύομαι, υποσκάπτω, σαμποτάρω **2.** (κυριολ.) σκάβω το έδαφος, για να ανοίξω υπόνομο ΣΥΝ. υποσκάπτω, (λαϊκ.-σπάν.) μινάρω. — **υπονομευτής** (ο) [μτγν.], **υπονομεύτρια** (η), **υπονομευτικός**, -ή, -ό [1894], **υπονομευτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπονομεύω* < αρχ. *ὑπόνομος* (βλ.λ.)].

υπόνομος (ο) {υπονόμ-ου | -ων, -ους} **1.** υπόγεια δίοδος, συνήθ. με σωλήνες και αγωγούς, στην οποία διοχετεύονται τα όμβρια και τα ακάθαρτα ύδατα από το σύστημα αποχέτευσης των σπιτιών, τα βρόμικα νερά από το πλύσιμο των δρόμων, τα απόνερα από κάθε χρήση κ.λπ. ΣΥΝ. βόθρος **2.** (μτφ.) βρομερό πράγμα: *το στόμα του είναι σκέτος ~* ΣΥΝ. οχετός **3.** άνοιγμα κάτω από το έδαφος, όπου τοποθετούνται εκρηκτικές ύλες για την ανατίναξη τής κατασκευής ή των πετρωμάτων που βρίσκονται πάνω από αυτό (βλ. λ. *φουρνέλο*) ΣΥΝ. λαγούμι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόνομος* (αρχικώς για τάφρους και λίμνες με βρόμικα νερά) < **ὑπονέμω* (μτγν. *ὑπονέμομαι* «υποσκάπτω») < *ὑπο-* + *-νέμω / -ομαι*].

υπονοούμενο (το) {υπονοουμέν-ου | -ων} λόγος που αφήνει να εννοηθεί κάτι, συνήθ. εις βάρος κάποιου· υπαινιγμός: *μιλάει με υπονοούμενα* || *αφήνω υπονοούμενα για την ηθική κάποιου·* ΦΡ. ***το 'πιασα το υπονοούμενο!*** κατάλαβα τι υπονοείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νύξη*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού ρ. *υπονοώ*].

υπονοώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπονοείς... | υπονό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** εκφράζω ένα νόημα έμμεσα, χωρίς να μιλώ καθαρά: *κατάλαβες τι υπονοούσε μ' αυτό;* ΣΥΝ. υποδηλώνω, υπαινίσσομαι **2.** (τριτοπρόσ. ***υπονοείται***) εξυπακούεται, θεωρείται κάτι αυτονόητο, αν και δεν αναφέρεται ρητώς: *αυτό ~ στη σύμβαση.*

υπόξανθος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κάπως ξανθός ΣΥΝ. ξανθωπός.

υπόξινος, -η, -ο [1889] αυτός που είναι κάπως ξινός ΣΥΝ. ξινούτσικος.

υποξυγόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣΙΟΛ. η ελλιπής οξυγόνωση (βλ.λ.) τού αίματος, π.χ. σε μεγάλο υψόμετρο.

υποοικογένεια (η) {υποοικογενειών} ΒΙΟΛ. η βαθμίδα ανάμεσα στο γένος και στην οικογένεια στην κατάταξη ζώων και φυτών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sub-family].

υποομάδα (η) ομάδα που υπάγεται σε μεγαλύτερη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subgroup].

υποπερίοδος (η) {υποπεριόδ-ου | -ων, -ους} **1.** υποδιαίρεση περιόδου **2.** (παλαιότ.) υποδιαίρεση γεωλογικής περιόδου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sub-period (νόθο σύνθ.)].

υποπερίπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} περίπτωση που υπάγεται σε μια γενικότερη περίπτωση.

υπόπικρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κάπως πικρός: *~ γεύση* ΣΥΝ. πικρούτσικος.

υποπίπτω ρ. αμετβ. {υπέπεσα} (λόγ.) (+σε) κάνω κάτι (εσφαλμένο), πέφτω σε / διαπράττω (κάτι): *~ σε σφάλμα / σε παράπτωμα / σε αμάρτημα·* ΦΡ. ***(κάτι) υποπίπτει στην αντίληψη (κάποιου)*** βλ. λ. *αντίληψη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποπίπτω* «πέφτω (από) κάτω» < *ὑπο-* + *πίπτω*. Ήδη αρχ. οι σημ. «υποτάσσομαι σε κατακτητή», «υπάγομαι σε συγκεκριμένη τάξη ή κατηγορία», καθώς και η σύγχρονη σημ. (πβ. τις φρ. *ὑποπίπτει τῷ νῷ / τῇ ἀφῇ / ταῖς ὄψεσι / τῇ ἀκοῇ* κ.ά.)].

υποπλασία (η) {υποπλασιών} **1.** ΙΑΤΡ. η ατελής ανάπτυξη οργάνου ή ιστού: *νεφρική ~* **2.** ΒΟΤ. η μειωμένη ανάπτυξη φυτικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *-πλασία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoplasia].

υποπληθυσμός (ο) πληθυσμός μικρότερος από αυτόν που μπορεί να συντηρήσει μια χώρα ΑΝΤ. υπερπληθυσμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underpopulation].

υποπληροφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ελλιπής πληροφόρηση ΑΝΤ. υπερπληροφόρηση. — **υποπληροφορώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-information].

υποπλοίαρχος (ο) [1833] {υποπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} αξιωματικός τού Πολεμικού και Εμπορικού Ναυτικού, καθώς και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποπόδιο (το) [αρχ.] {υποποδί-ου | -ων} (λόγ.) καθετί (συνήθ. ειδικό έπιπλο) που τοποθετείται κάτω από τα πόδια κάποιου, για να πατάει πάνω του, όταν κάθεται· ΦΡ. ***έχω (κάποιον) υποπόδιο (των ποδών μου)*** (Π.Δ. *Ψαλμ.* 110, 1: *ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου*) έχω (κάποιον) υποχείριό μου, τον κάνω ό,τι θέλω.

υποπολικός, -ή, -ό (πολικό κλίμα) που χαρακτηρίζεται από μέτριες βροχοπτώσεις και επιφανειακές τήξεις των πάγων κατά την άνοιξη και το καλοκαίρι, όπως το κλίμα τής τούντρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subpolar].

υποπολιτισμός (ο) η υποκουλτούρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subculture].

υποπολλαπλάσιος, -α, -ο [μτγν.] πολλές φορές μικρότερος, κάθε αριθμός σε σχέση με τον πολλαπλάσιό του: *το 5 είναι υποπολλαπλάσιο τού 50* ΑΝΤ. πολλαπλάσιος.

υποπρακτορείο (το) [1885] παράρτημα κεντρικού πρακτορείου. — **υποπράκτορας** (ο) [μεσν.].

υποπρόγραμμα (το) {υποπρογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} πρόγραμμα το οποίο υπάγεται σε ένα άλλο ευρύτερο: *«ένα πρόγραμμα-ομπρέλα που περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό υποπρογραμμάτων»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subprogramme (νόθο σύνθ.)].

υποπροϊόν (το) {υποπροϊόντ-ος | -α, -ων} **1.** παράγωγο ή κατάλοιπο από την επεξεργασία άλλου προϊόντος: *το ~ τής καύσεως οργανικών υλών* || *τα πίτουρα είναι ~ τής αλευροβιομηχανίας* (πβ. λ. *συμπροϊόν*) **2.** (κακόσ.) χαμηλής ποιότητας προϊόν: *τα ~ τής κινηματογραφικής βιομηχανίας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-produit].

υποπρολεταριάτο (το) το λούμπεν προλεταριάτο (βλ. λ. *λούμπεν*).

υποπροξενείο (το) [1833] **1.** προξενείο κατώτερης τάξεως **2.** (συνεκδ.) το οίκημα στο οποίο στεγάζεται το προξενείο αυτό.

υποπρόξενος (ο) [1833] {υποπροξέν-ου | -ων, -ους} προξενικός υπάλληλος, κατώτερος τού προξένου Γ' Τάξεως.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vice-consul].

υποπτέραρχος (ο) {υποπτεράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ανώτατος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποπτεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποπτεύ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** υποψιάζομαι: *~ τις προθέσεις / τα κίνητρά του* || *~ ότι δεν έχει αγαθούς σκοπούς* **2.** (+για) θεωρώ (κάποιον) ύποπτο για (κάτι): *τον υποπτεύονται για κλοπή / για φόνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, υποψιάζομαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποπτεύω* (το μεσοπαθ. *ὑποπτεύομαι* σημαίνει «εγείρω υποψίες, είμαι ύποπτος») < *ὕποπτος* (βλ.λ.)].

υποπτεύομαι ή υποπτεύω; Από παλαιότερους φιλολόγους, οι οποίοι είχαν ως κριτήριο όχι τη συγχρονική χρήση των λέξεων στην

ομιλουμένη Ν. Ελληνική. αλλά το αν *«κεῖται»* ή *«οὐ κεῖται»*, αν απαντά ή δεν απαντά μια παραδεδομένη λέξη στα κείμενα τής Αρχαίας και επίσης το πώς (με ποιον τύπο) απαντά, προτιμότερος θεωρείται ο τ. **υποπτεύω**: *Υποπτεύω ότι κάτι κακό θα συμβεί · Τον υποπτεύουν ως ένοχο κλοπών.* Αυτός είναι ο τύπος που χρησιμοποιείται στα κλασικά κείμενα (πβ. *ἐπεὶ ἠσθένει Δαρεῖος καὶ* ***ὑπώπτευε*** *τελευτὴν τοῦ βίου, ἐβούλετο τὼ παῖδε ἀμφοτέρω παρεῖναι* [Ξενοφών]). Το *υποπτεύω* δηλ. χρησιμοποιόταν στην ενεργητική φωνή, όπως και τα **εποπτεύω, κατοπτεύω** και (αρχ. μόνον) **διοπτεύω**, ενώ το **υποπτεύομαι** είχε καθαρώς παθητική χρήση (θεωρούμαι ύποπτος από κάποιον). Είναι χαρακτηριστικοί οι αφορισμοί τού μεγάλου γραμματικού και φιλολόγου Κωνσταντίνου Κόντου (*Γλωσσικαί Παρατηρήσεις*. σ. 19-20) για τη χρήση τού *υποπτεύομαι*: *«Οἱ λέγοντες ὑποπτεύομαί τινα ἢ ὑποπτεύομαί τι... ἐξελέγχονται παντελῶς ἀφροντιστοῦντες τῆς φύσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ* [τής δόκιμης Αρχαίας Ελληνικής], *καθ᾽ ἣν ὑπὸ τοῦ ῥήματος ὑποπτεύομαι πάθος μόνον ἐμφαίνεται»* και *«Ἡμεῖς βδελυττόμεθα τὸ ὑποπτεύομαί τι καὶ ὑπωπτεύθην τι ὡς παντελῶς ἔκφυλα καὶ ἀνελλήνιστα»*! Ωστόσο. με γλωσσολογικούς όρους. αυτό που συνέβη με τη χρήση τού *υποπτεύομαι* αντί τού *υποπτεύω*. αλλά λιγότερο και με άλλα ρήματα που διαθέτουν παράλληλα και ενεργητικό τύπο (**υπερασπίζομαι** αντί **υπερασπίζω, προασπίζομαι** αντί **προασπίζω, επιβουλεύομαι** αντί **επιβουλεύω** κ.ά.). είναι ότι από την ευρύτερη χρήση τής μέσης φωνής (των τύπων σε *-ομαι*) αντί τής ενεργητικής (των τύπων σε *-ω*), οσάκις ο ομιλητής ήθελε να τονίσει το προσωπικό του ενδιαφέρον για τα λεγόμενα, ρήματα όπως το *υποπτεύομαι* εξελήφθησαν ως μέσα αποθετικά ρήματα. ότι έχουν δηλ. μόνο ή κύριο τον τύπο τής μέσης φωνής (*υποπτεύομαι. υπερασπίζομαι. επιβουλεύομαι*). Έτσι πέρασαν από ενεργητικά ρήματα σε **αποθετικά** ρήματα (ρήματα που έχουν μόνο τύπο σε *-ομαι* [πβ. *εργάζομαι, υπερηφανεύομαι. σκέπτομαι* κ.λπ.]) ή «οιονεί αποθετικά» (με λιγότερο χρησιμοποιούμενο τον ενεργητικό τύπο). Ως αποθετικό το *υποπτεύομαι* σχηματίζει παθητική δήλωση με την περίφραση *θεωρούμαι ύποπτος από... / γίνομαι ύποπτος σε...* Εν κατακλείδι. η χρήση τού *υποπτεύομαι* δεν είναι συγχρονικώς εσφαλμένη. αλλά θα πρέπει να είμαστε ανεκτικοί σε λογιότερους συνήθως ομιλητές. που επιμένουν να χρησιμοποιούν στον λόγο τους το *υποπτεύω*.

ύποπτος, -η. -ο **1.** αυτός που προκαλεί υποψίες για το ποιόν, το περιεχόμενο ή τη δράση του. που δημιουργεί την εντύπωση ότι μπορεί να μην είναι νόμιμος. ηθικός ή ότι πιθανώς αποσκοπεί σε κάτι κακό: ~ *κινήσεις / πρόσωπο / δραστηριότητα / συμπεριφορά* || *μυρίζομαι κάτι ύποπτο σ᾽ αυτή την υπόθεση* || *τρόφιμα ύποπτης ποιότητας / προελεύσεως* **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τον υπόκοσμο και γενικότ. με παράνομες δραστηριότητες και εμπνέει ανησυχία ή φόβο: ~ *στέκια / δρόμοι / μπαρ / παρέες* **3.** (συνήθ. ως ουσ.) πρόσωπο που προκαλεί υποψίες (για παράνομη δραστηριότητα. για συγκεκριμένη πράξη): *η αστυνομία ανακρίνει πέντε υπόπτους για την τρομοκρατική ενέργεια* || ~ *φόνου / εμπρησμού.* — **ύποπτα / υπόπτως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕποπτος* < *ὑπ(ο)-* + *ὀπτός* «ορατός» (βλ. λ. *οπτικός*)].

υποπυραγός (ο/η) κατώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπόρραμμα (το) [1849] {υπορράμμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ.) το τμήμα τού υφάσματος. που ράβεται κάτω από το ρούχο ΣΥΝ. (καθημ.) φόδρα.

υπορράπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέρραψα} (λόγ. για ρούχα) επενδύω εσωτερικά με ύφασμα ΣΥΝ. υπενδύω, (καθημ.) φοδράρω.

υπόρρητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που λέγεται με έμμεσο τρόπο, με υπονοούμενα: ~ *προειδοποίηση / απειλή / ανησυχία.*
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *ρητός*].

υποσελίδιος, -α. -ο [1841] **1.** αυτός που βρίσκεται στο κατώτερο μέρος σελίδας κάτω από το κυρίως κείμενο: ~ *σημειώσεις / σχόλια* **2.** ***υποσελίδιο*** (το) {υποσελιδί-ου | -ων} αγγελία, ανακοίνωση ή δημοσίευση άσχετη προς το κείμενο, η οποία καταχωρίζεται στο κάτω μέρος σελίδας βιβλίου. εφημερίδας ή άλλου εντύπου. Επίσης **υποσέλιδος,** -η, -ο.

υποσημαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υποσήμα-να, -νθηκα, υποσεσησμένος} υποδηλώνω (βλ.λ.), δείχνω, δηλώνω με έμμεσο ή ήπιο τρόπο (κάτι). — **υποσήμανση** (η).

υποσημασία (η) {υποσημασιών} η επιμέρους σημασία (λέξης. φράσης κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subsense].

υποσημειώνω ρ. μετβ. {υποσημείω-σα, -θηκα. -μένος} γράφω υποσημειώσεις (σε κείμενο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποσημειοῦμαι (-όο-)* < *ὑπο-* + *σημειοῦμαι* (βλ. λ. *σημειώνω*)].

υποσημείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η σημείωση που γράφεται ή τυπώνεται κάτω από το κείμενο χειρογράφου. βιβλίου ή άλλου εντύπου.

υποσιτίζω ρ. μετβ. {υποσίτισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** παρέχω λιγότερη από την απαιτούμενη τροφή **2.** (μεσοπαθ. ***υποσιτίζομαι***) τρώω λιγότερο από όσο πρέπει ΑΝΤ. υπερσιτίζομαι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-alimenter].

υποσιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η λήψη ποσοτικά ή/και ποιοτικά ανεπαρκούς τροφής. η οποία επιφέρει οργανικές ή λειτουργικές διαταραχές τού οργανισμού: *ο ~ των παιδιών τού Τρίτου Κόσμου* ΑΝΤ. υπερσιτισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sous-alimentation].

υποσκάπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέσκαψα} **1.** (κυριολ.) σκάβω κάτω από κάτι **2.** (συνήθ. μτφ.) επιδιώκω να φθείρω, να κλονίσω (κάποιον/κάτι): ~ *τα θεμέλια τής οικογένειας / τού πολιτεύματος / τις προσπάθειες για ειρήνευση* ΣΥΝ. υπονομεύω.

υποσκαφή (η) [μτγν.] το σκάψιμο κάτω από το έδαφος, η διάνοιξη ορύγματος: *η εκτέλεση υποσκαφών για έργα θεμελίωσης* || *τα θαλάσσια ρεύματα προκαλούν συχνά υποσκαφές των λιμενικών έργων.* Επίσης **υπόσκαψη** [1865] {-ης κ. -άψεως | -άψεις, -άψεων}.

υπόσκαφος, -η. -ο (για οικοδόμημα) αυτός που είναι χτισμένος μέσα σε κατάλληλα σκαμμένη κοιλότητα τού εδάφους: *«η σκοτεινή ~ εκκλησία τής Παναγίας»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *υπο-* + *-σκαφος* < *σκάπτω*].

υποσκελίζω ρ. μετβ. {υποσκέλισ-α, -τηκα. -μένος} καταφέρνω να υπερισχύσω (κάποιου) με πλάγια μέσα: *για να φτάσει στη θέση αυτή, υποσκέλισε πολλούς ικανότερους υποψηφίους* ΣΥΝ. παραμερίζω, παραγκωνίζω. — **υποσκέλιση** (η) [1889] κ. **υποσκελισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποσκελίζω* < *ὑπο-* + *-σκελίζω* < *σκέλος*].

υποσκιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υποσκίασ-α. -τηκα. -μένος} καθιστώ (κάτι) ελαφρώς σκοτεινό. — **υποσκίαση** (η) [αρχ.].

υποσκίασμα (το) [1861] {υποσκιάσματος | χωρ. πληθ.} **1.** το αμυδρό φως ΣΥΝ. σκιόφως **2.** ΑΣΤΡΟΝ. το τμήμα τού δίσκου τής Σελήνης, το οποίο δεν αποκρύπτεται εξ ολοκλήρου κατά τις εκλείψεις της.

υποσμηναγός (ο) ΣΤΡΑΤ. κατώτερος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποσμηνίας (ο) {υποσμηνιών} ΣΤΡΑΤ. υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποσμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής οσφρητικής ικανότητας ΣΥΝ. υποσφρησία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ hyposmia].

υποσπαδίας (ο) {υποσπαδιών} ΙΑΤΡ. ανώμαλη διάπλαση των ουροφόρων οδών, κατά την οποία το έξω στόμιο τής ουρήθρας βρίσκεται στον άνδρα στην κάτω επιφάνεια τού πέους και στη γυναίκα. σπανίως. στον κόλπο της.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποσπαδίας* < *ὑπο-* + *-σπαδίας* < *σπῶ (-άω)*. πβ. κ. *σπάδων* «ευνούχος»].

υπόσπονδος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που προστατεύεται από συνθήκες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόσπονδος* < *ὑπο-* + *σπονδή*].

υποστάθμη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των αδιάλυτων συστατικών ενός υγρού. τα οποία κατακαθίζουν στον πυθμένα τού δοχείου, στο οποίο αυτό περιέχεται: ~ *λαδιού / κρασιού* ΣΥΝ. ίζημα. κατακάθι· ΦΡ. (εμφατ.) ***κατωτάτης υποστάθμης*** κατώτατης ηθικής ποιότητας. τού χειρίστου είδους: *άνθρωπος ~* ΣΥΝ. φαύλος. αχρείος.

υποσταθμός (ο) δευτερεύων σταθμός. που αποτελεί παράρτημα κεντρικού: ~ *τής Δ.Ε.Η.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sub-station].

υπόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** η ύπαρξη: *οι πυρηνικοί εξοπλισμοί απειλούν την ίδια την ~ τής ανθρωπότητας* || *οι πράξεις αυτές δεν ταιριάζουν στην ανθρώπινη ~* ΣΥΝ. οντότητα **2.** το σύνολο των στοιχείων που συγκροτούν τη φυσιογνωμία, τον ιδιαίτερο αναγνωρίσιμο χαρακτήρα τής ύπαρξης: *εταιρεία χωρίς νομική ~*· ΦΡ. (α) ***δίνω υπόσταση σε (κάποιον / κάτι)*** δίνω μορφή, κάνω να υπάρξει πραγματικά (κάποιος/κάτι): ~ *στα οράματά μου* ΣΥΝ. δίνω σάρκα και οστά (σε κάτι) (β) ***αποκτώ / λαμβάνω υπόσταση*** αποκτώ μορφή. πραγματική ύπαρξη: *με την υλοποίηση τού έργου απέκτησαν υπόσταση οι προσδοκίες των κατοίκων* ΣΥΝ. αποκτώ σάρκα και οστά **3.** ΘΕΟΛ. η ιδιαιτερότητα τής προσωπικής ύπαρξης, που εκφράζει τη φύση και φανερώνει το πρόσωπο: *ο Χριστός έχει δύο φύσεις* (θεϊκή και ανθρώπινη) *και μία ~ ή πρόσωπο* **4.** ΦΙΛΟΣ. η ουσία ως οντολογική πραγματικότητα **5.** (μτφ.) η αντιστοιχία προς την πραγματικότητα: *φήμες / λόγια / πληροφορίες χωρίς καμιά ~* **6.** (μτφ.) το κύρος ή η αυτόνομη παρουσία. τα στοιχεία τής προσωπικότητας που κάνουν κάποιον να ξεχωρίζει: *άνθρωπος χωρίς ~* ΣΥΝ. οντότητα • **7.** ΙΑΤΡ. η συρροή αίματος στα επικλινή μέρη τού σώματος, ιδ. στις βάσεις των πνευμόνων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιαστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπόστασις*. αρχική σημ. «υποστήριγμα, θεμέλιο». < *ὑφίσταμαι* (βλ. κ. *στάση*). Η σημ. «ουσία» είναι ήδη αρχ.. απαντά δε και στην Κ.Δ. (*Εβρ.* 1, 3: *χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*)].

υποστασιακός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την υπόσταση: ~ *φιλοσοφία / ποίηση / αγωνία* ΣΥΝ. υπαρξιακός.

υποστασιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η λήψη υποστάσεως, η ενσάρκωση.

υποστασιοποιώ ρ. μετβ. {υποστασιοποιείς... | υποστασιοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} (λόγ.) **1.** κάνω (κάτι) να αποκτήσει υπόσταση, πραγματική μορφή και ύπαρξη **2.** ΦΙΛΟΣ. μετατρέπω μια λογική σχέση σε ουσία (από οντολογικής πλευράς) ή αποδίδω απόλυτη ισχύ σε κάτι σχετικό. Επίσης **υποστασιάζω**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. substantialise].

υποστάτης (ο) {υποστατών} **1.** καθετί που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα **2.** ΝΑΥΤ. (ειδικότ.) καθένα από τα στηρίγματα. πάνω στα οποία τοποθετούνται οι σωσίβιες λέμβοι των πλοίων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποστάτης* < αρχ. *ὑφίστημι* «θέτω από κάτω. υποστηρίζω» < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἵστημι / ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

υποστατικό (το) το αγρόκτημα· αυτόνομη γεωργική μονάδα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποστατικόν*. ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑποστατικός*].

υποστατικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υπόσταση **2.** ΘΕΟΛ. ***υποστατική ένωση*** η ένωση στη θεία υπόσταση των δύο φύσεων τού Χριστού. τής θείας και τής ανθρώπινης.

υποστατός, -ή. -ό αυτός που υφίσταται ή μπορεί να υφίσταται ΑΝΤ. ανυπόστατος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποστατός* < *ὑφίστημι* (βλ. κ. *υποστάτης*)].

-υπόστατος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει την ύπαρξη υπόστασης ή συγκεκριμένου αριθμού υποστάσεων: *αν-υπόστατος, δισ-υπόστατος, τρισ-υπόστατος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ἀν-υπόστατος*, μεσν. *δισ-υπόστατος*), που προέρχεται από το αρχ. ουσ. *ὑπόστασις* κατά τα ρηματ. επίθετα].

υποστέγασμα (το) [μτγν.] {υποστεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το υπόστεγο (βλ.λ.).

υπόστεγο (το) [αρχ.] {υποστέγ-ου | -ων} στεγασμένος χώρος, ανοιχτός ολόγυρα: *μπες κάτω από το ~, για να μη βρέχεσαι.*

υποστέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέστ-ειλα, -άλην, -ης, -η...} **1.** κατεβάζω, μαζεύω: ~ *σημαία* ΑΝΤ. ανυψώνω, σηκώνω • **2.** μειώνω, ελαττώνω: ~ *την ταχύτητα πλοίου.*

υποστήριγμα (το) [μτγν.] {υποστηρίγμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που στηρίζει, βαστάζει (κάτι) από κάτω ΣΥΝ. υπόβαθρο, αντέρεισμα, αντηρίδα, υποστύλωμα.

υποστηρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υποστήρι-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** στηρίζω (κάτι) από κάτω: ~ *τον τοίχο / φράγμα / στοά με δοκάρια* ΣΥΝ. υποστυλώνω **2.** στηρίζω θεωρητικά (άποψη, θέση κ.λπ.) με επιχειρήματα, παρουσίαση στοιχείων κ.ά.: ~ *πειστικά μια θεωρία* || *υποστήριξε με πάθος τις απόψεις του* || ~ *τους ισχυρισμούς μου* **3.** (ειδικότ. για διδακτορική διατριβή) παρουσιάζω ενώπιον επιτροπής το θέμα μου εξηγώντας τι έχω κάνει και γιατί **4.** (μτφ.) βοηθώ, ενισχύω: ~ *φίλο / κόμμα με χρηματική ενίσχυση* || ~ *κάποιον αποφασιστικά* **5.** (α) δέχομαι κάτι ως σωστό, παίρνω θέση υπέρ: *υποστηρίζει τις μεταρρυθμιστικές λύσεις* || ~ *μια άποψη / μια θεωρία* (β) είμαι οπαδός (κάποιου), παίρνω το μέρος του: ~ *τον Άρη στο ποδόσφαιρο* || ~ *ένα κόμμα* **6.** ισχυρίζομαι με επιχειρήματα, διατείνομαι: *υποστήριξε ότι επρόκειτο για παρεξήγηση* || *υποστήριξε την ανάγκη θεσμικών αλλαγών.*

υποστηρικτής (ο) [1824]. **υποστηρίκτρια** (η) [1892] {υποστηρικτριών} πρόσωπο που υποστηρίζει (κάποιον/κάτι): ~ *μεταρρυθμιστικών λύσεων / ακραίου κόμματος / μιας νέας τάσης στον χώρο τής οικονομίας.*

υποστηρικτικός, -ή, -ό [1812] αυτός που παρέχει στήριξη: ~ *κολόνες* || (μτφ.) ~ *επιχειρήματα.*

υποστήριξη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} **1.** η στήριξη από κάτω: *η ~ τής οροφής με δοκάρια* **2.** (μτφ.) η ενίσχυση: *η ~ τού καθεστώτος από εξωτερικούς παράγοντες* || *έτυχε σημαντικής οικονομικής ~ κατά την προεκλογική περίοδο* || *εξασφαλίζω ~ από κάποιον* ΣΥΝ. συνδρομή, βοήθεια· ΦΡ. ***αεροπορική υποστήριξη*** βλ. λ. *αεροπορικός* **3.** η παροχή βοήθειας σε δυσκολία: *ψυχολογική / ηθική / ιατρική ~* || *η εταιρεία μας παρέχει τεχνική ~* || ~ *συστημάτων πληροφορικής* (σε λογισμικό και αναλώσιμα) || *ο ασθενής διατηρείται στη ζωή με μηχανική ~* **4.** (ειδικότ.) το να παίρνει κανείς θέση υπέρ (προσώπου, θέσης, άποψης): *η ~ ριζοσπαστικών λύσεων από μερίδα βουλευτών* || *η ~ ακραίων θέσεων / ενός υποψηφίου* **5.** η θεωρητική στήριξη (άποψης, θέσης κ.λπ.): ~ *μιας θεωρίας σε ένα συνέδριο* **6.** (για διδακτορική διατριβή) η τεκμηριωμένη παρουσίαση από υποψήφιο διδάκτορα τού θέματος που έχει αναλάβει ενώπιον επιτροπής.

υποστιγμή (η) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. το κόμμα (βλ.λ.).

υποστολή (η) (λόγ.) **1.** το κατέβασμα· ΦΡ. ***υποστολή τής σημαίας*** το κατέβασμα τής σημαίας (συνήθ. με τελετουργικό τρόπο) από το κοντάρι: *κατά την ~ ακουγόταν ο εθνικός ύμνος* ΑΝΤ. έπαρση τής σημαίας **2.** περιορισμός, ελάττωση, μείωση: ~ *αξιών / απαιτήσεων.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποστολή* < αρχ. *ὑποστέλλω* (βλ.λ.)].

υποστρατηγείο (το) ΣΤΡΑΤ. επιτελείο (π.χ. τού ΝΑΤΟ) υπό τις εντολές τού στρατηγείου.

υποστρατηγικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το υποστρατηγείο, που εκτελεί εντολές και αποστολές τού υποστρατηγείου.

υποστράτηγος (ο) [αρχ.] {υποστρατηγ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ανώτατος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, τής ΕΛ.ΑΣ. και τού Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποστρέφω ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπέστρ-εψα, -άφην, -ης, -η..., -αμμένος} **1.** γυρίζω προς τα πίσω, πισωγυρίζω **2.** ΝΑΥΤ. στρέφω ιστιοφόρο πλοίο αντίθετα προς την κοίτη τού ανέμου, για να δεχθεί το πλοίο τον άνεμο από την άλλη πλευρά του ΣΥΝ. ποδίζω ΑΝΤ. αναστρέφω, ορτσάρω.

υποστρόγγυλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κάπως ή λίγο στρογγυλός: ~ *επιφάνεια / σχήμα* ΣΥΝ. στρογγυλούτσικος ΑΝΤ. ολοστρόγγυλος.

υποστροφή (η) [αρχ.] **1.** (λόγ.) το γύρισμα προς τα πίσω **2.** ΝΑΥΤ. η στροφή ιστιοφόρου πλοίου αντίθετα στην κοίτη τού ανέμου, για να δεχθεί τον άνεμο από την άλλη πλευρά του ΣΥΝ. πόδισμα ΑΝΤ. ορτσάρισμα, αναστροφή.

υπόστροφος, -ος, -ο (για ασθένειες) αυτός που επανεμφανίζεται: ~ *πυρετός / έλκος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόστροφος* < αρχ. *ὑποστρέφω*].

υπόστρωμα (το) [αρχ.] {υποστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ.) καθετί που στρώνεται κάτω από κάτι **2.** (ειδικότ.) οτιδήποτε στρώνει κανείς κάτω από το σαμάρι ή τη σέλα στη ράχη τού υποζυγίου **3.** γεωλογικό στρώμα τού υπεδάφους **4.** οτιδήποτε προϋπάρχει ως διαμορφωμένη κατάσταση σε σχέση με κάτι που διαμορφώθηκε και επικράτησε κατόπιν στον ίδιο χώρο **5.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. τα στοιχεία που απαντούν σε μια γλώσσα και θεωρούνται υπολείμματα προϋπάρχουσας γλωσσικής ομάδας: *γλωσσικά στοιχεία από το προελληνικό ~* **6.** ΝΑΥΤ. το τμήμα τού πλοίου που βρίσκεται κάτω από το ανώτερο κατάστρωμα **7.** (μτφ.) η βαθύτερη αιτία μιας κατάστασης: *το ~ τής διαμάχης / τής σύγκρουσης μεταξύ των δύο πολιτικών ανδρών.*

υπόστυλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που στηρίζεται σε στύλους **2.** ***υπόστυλο*** (το) {υποστύλ-ου | -ων} η περίστυλη στοά.

υποστύλωμα (το) [μτγν.] {υποστυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} κολόνα που χρησιμεύει ως υποστήριγμα.

υποστυλώνω ρ. μετβ. {υποστύλω-σα, -θηκα, -μένος} στηρίζω, στερεώνω με στύλους: ~ *φράχτη / σκεπή.* — **υποστύλωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποστυλῶ (-όω)* < αρχ. *ὑπόστυλος*].

υποστώ (να/θα) ρ. ▸ υφίσταμαι

υποσυνείδητο (το) {υποσυνειδήτου | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. το σκοτεινό και ανεπίγνωστο τμήμα τής ανθρώπινης συνείδησης, στο οποίο ανήκουν απωθημένες για διάφορους λόγους σκέψεις, πράξεις ή επιθυμίες και το οποίο επηρεάζει την ψυχική μας ζωή, χωρίς να το συνειδητοποιούμε· το σύνολο των ψυχικών στοιχείων που βρίσκονται έξω από τον χώρο τής συνείδησης, ώστε να μη γίνονται εύκολα αντιληπτά (πβ. λ. *ασυνείδητο*).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *υποσυνείδητος* ως απόδ. τού γερμ. Unterbewußtsein].

υποσυνείδητος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από το υποσυνείδητο, αυτός τον οποίο συνειδητοποιούμε με τρόπο ασαφή, αμυδρό: ~ *επιθυμία / αντίδραση / επίδραση* ΑΝΤ. συνειδητός. - **υποσυνείδητα / υποσυνειδήτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subconscious].

υποσύνολο (το) {υποσυνόλ-ου | -ων} ΜΑΘ. σύνολο τού οποίου όλα τα στοιχεία είναι και στοιχεία ενός άλλου συνόλου: *το σύνολο των θετικών αριθμών αποτελεί ~ τού συνόλου των ακέραιων αριθμών.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subset].

υποσύστημα (το) {υποσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} υποδιαίρεση ενός ευρύτερου συστήματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subsystem].

υπόσφαγμα (το) {υποσφάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (στην οφθαλμολογία) το αιμάτωμα στο μάτι από θραύση των αγγείων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (ήδη στον Γαληνό και τον Σέξτο Εμπειρικό με τη σημερινή σημ.), αρχική σημ. «αίμα σφαγίου ανάμικτο με άλλα συστατικά». < *ὑπο-* + *-σφαγμα* < *σφάζω*].

υποσφρησία (η) {χωρ. πληθ.} η υποσμία (βλ.λ.).

υποσχέθηκα ρ. → υπόσχομαι

υποσχεμένος, -η, -ο → υπόσχομαι

υπόσχεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η διαβεβαίωση για την πραγματοποίηση έργου: *οι πολιτικοί δίνουν προεκλογικά πολλές ~, τις οποίες δεν τηρούν αφότου εκλεγούν* || *κράτησε την ~ που μου έδωσε* || *δεν αθετεί ποτέ τις ~ του* || *ο φόβος των κυρώσεων τον αναγκάζει να τηρήσει την ~ του* || *γραπτή / προφορική / προεκλογική / κατηγορηματική ~* || ~ *γάμου / πίστης / αφοσίωσης* || *το μέλλον του είναι γεμάτο υποσχέσεις* || *ο υπουργός έδωσε τις συνήθεις ~, για να κατευνάσει τα πνεύματα*· ΦΡ. ***σφήνω / δίνω υποσχέσεις*** (ενν. για το μέλλον) δίνω την εντύπωση ότι θα έχω θετική εξέλιξη: *μια αθλήτρια που αφήνει υποσχέσεις για σημαντική σταδιοδρομία.*

υποσχετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με υπόσχεση **2.** ***υποσχετικό (έγγραφο) / υποσχετική*** (η) έγγραφο με το οποίο δίνεται επισήμως υπόσχεση.

υπόσχομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποσχ-έθηκα, -εμένος (κ. λόγ. υπεσχημένος)} **1.** διαβεβαιώνω, δεσμεύομαι ότι θα πραγματοποιήσω (κάτι), δίνω υπόσχεση (για κάτι): *υπόσχεται πολλά, αλλά κάνει λίγα* || *ένας νέος επιστήμονας που υπόσχεται πολλά* (που αφήνει πολλές υποσχέσεις) || *τους υποσχέθηκα να τους φιλοξενήσω το καλοκαίρι στη Σπάρτη* || ~ *τον ουρανό με τ' άστρα* || *δεν σας ~ τίποτα, αλλά θα προσπαθήσω* ΣΥΝ. τάζω **2.** (η μτχ. ***υποσχόμενος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, μετοχή, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑπόσχομαι*, από την υποτ. αορ. β' (*ἵνα*) *ὑπό-σχωμαι* τού αρχ. *ὑπισχνοῦμαι* / *ὑπίσχομαι* < *ὑπ(ο)-* + *ἴσχω* / *-ομαι*, παράλλ. τ. τού *ἔχω*. Ο τ. *ὑπισχνοῦμαι (-έο)* οφείλεται μάλλον σε αναλογία προς το ρ. *ἀρνοῦμαι*].

υποσχόμενος, -η, -ο αυτός που αφήνει υποσχέσεις για το μέλλον, που δείχνει ότι θα έχει θετική εξέλιξη· κυρ. στη ΦΡ. ***πολλά υποσχόμενος*** αυτός που αφήνει πολλές υποσχέσεις (ελπίδες) ότι θα έχει θετική εξέλιξη: *ένας ~ νέος επιστήμονας* ΣΥΝ. φέρελπις.

υποταγή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η παράδοση στην εξουσία (κάποιου): *η ~ τής γυναίκας στον άνδρα* || *η ~ τής Ελλάδας στους ισχυρούς τής Ευρώπης* || *δήλωσαν ~ στους πραξικοπηματίες* **2.** (μτφ.) η υπαγωγή: *η ~ τού ατομικού συμφέροντος στο γενικό* **3.** (μτφ.) το να τίθεται κάτι σε δεύτερη μοίρα από πλευράς ιεραρχίας, αξιολόγησης: *η ~ τής καθημερινής ζωής στο κυνήγι τού πλούτου* **4.** η συνειδητή αναγνώριση τής εξουσίας (κάποιου): *η ~ στους νόμους τού κράτους.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποταγή* < αρχ. *ὑποτάσσω*].

υποταγμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **υποτεταγμένος 1.** αυτός που έχει υποταχθεί, που έχει υποδουλωθεί **2.** ΓΛΩΣΣ. (σε λεξικό για λήμμα) που έχει τεθεί στο τέλος τού ερμηνεύματος ομόρριζου λήμματος, επειδή η σημασία του προκύπτει εύκολα από αυτό, λ.χ. *το επίρρημα «υποτιμητικά» είναι υποτεταγμένο στο λήμμα «υποτιμητικός».*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποτεταγμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ὑποτάσσω*].

υποτακτική (η) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** έγκλιση τού ρήματος τής Ελληνικής (και άλλων γλωσσών) που εκφράζει γραμματικοποιημένα μια από τις μορφές τροπικότητας, υποκειμενικής δηλ. στάσης και σχολιασμού των λεγομένων· δηλώνει πιθανότητα, απορία, ευχή, επιθυμία, προσταγή κ.ά.: *να ταξιδεύει άραγε τώρα προς το νησί;* || *να γυρίσουν πίσω να τους ξαναδώ και ας πεθάνω* || *να φύγεις από 'δώ αμέσως* || *να πάει στον αγύριστο!* (κατάρα) **2.** συχνό συμπλήρωμα τής έννοιας τού ρήματος, ρηματικών εκφράσεων και ονομάτων (πάντοτε με τον δείκτη «να», σε θέση αντικειμένου τού ρήματος ή –με άρθρο– και υποκειμένου τού ρήματος ισοδυναμεί με το «τελικό απαρέμφατο» τής Αρχαίας Ελληνικής και παίρνει άρνηση *μη*): *θέλει να έλθει μαζί σας* || *αποφεύγει να καπνίζει μπροστά μας* || *προσπαθούμε να βοηθήσουμε* || *ο-*

νειρεύονται να παντρευτούν και να ζήσουν μαζί || *το να πετύχεις στις εισαγωγικές εξετάσεις δεν είναι καθόλου εύκολο* || *είναι ανάγκη να τηλεφωνήσεις* || *είμαι έτοιμος να συμφωνήσω μαζί σας* || *πιθανόν να μην είναι εκεί* || *επιδιώκουν να μην υπάρξει καμία πρόοδος* (βλ. κ. λ. *τροπικότητα*).

υποτακτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υποτάσσεται στην εξουσία ή στις διαταγές (κάποιου) **2.** (συνεκδ.) ευπειθής, πειθαρχικός ΑΝΤ. απείθαρχος, ανυπότακτος **3.** ***υποτακτικός*** (ο) ο δούλος, ο υπηρέτης: *είχε μαζί και δύο υποτακτικούς του* ΑΝΤ. κύριος, αφέντης • **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την υπόταξη (βλ.λ.): ~ *λόγος* (η υπόταξη) / *σύνδεση* (η σύνδεση προτάσεων με υπόταξη) / *σύνδεσμος* (που συνδέει δευτερεύουσα πρόταση με κύρια κατά την υπόταξη) (β) ***υποτακτικό φωνήεν*** (για διφθόγγους) το φωνήεν που ακολουθεί: *στη λέξη νεράιδα ~ τής διφθόγγου αι είναι το ι* ΑΝΤ. προτακτικό φωνήεν **5.** ***υποτακτική*** (η) βλ.λ.

υπόταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής σύνδεσης τμημάτων λόγου (προτάσεων) με εξάρτηση τού ενός από το άλλο έτσι, ώστε το ένα να αποτελεί συστατικό τού άλλου (να εξαρτάται από το άλλο), προκειμένου να συμπληρωθεί, να ερμηνευθεί, να προσδιοριστεί (χρονικά, αιτιολογικά, ως σκοπός, ως αποτέλεσμα κ.λπ.) ακριβέστερα το περιεχόμενο τής κύριας πρότασης ή όρου της· λ.χ. στη συντακτική δομή *«τον απέρριψαν, γιατί δεν είχε τα τυπικά προσόντα»*, η πρόταση *«δεν είχε τα τυπικά προσόντα»* μέσω τού *«γιατί»* (δείκτης υποτάξεως ή υποτακτικός σύνδεσμος) εξαρτάται από την πρόταση *«τον απέρριψαν»*, εξηγώντας το περιεχόμενό της (την αιτία τής απόρριψης) ΣΥΝ. υποτακτικός λόγος ΑΝΤ. παράταξη.

υπόταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** η πτώση τής αρτηριακής πίεσης κάτω από το φυσιολογικό όριο ΑΝΤ. υπέρταση **2.** ***ορθοστατική υπόταση*** η απότομη πτώση τής αρτηριακής πίεσης λόγω ξαφνικής αλλαγής τής κινητικής κατάστασης τού ατόμου (όταν σηκώνεται, κάθεται).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπότασις* «τέντωμα από κάτω» < *ὑποτείνω* (βλ. κ. *τάση*). Η σημερινή σημ. αποδίδει τον γαλλ. όρο hypotension (νόθο σύνθ.)].

υποτασικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την υπόταση· (κυρ. ως ουσ.) πρόσωπο που έχει υπόταση ΑΝΤ. υπερτασικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypotensif (νόθο σύνθ.)].

υποτάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέταξα, υποτά-χθηκα, -γμένος (λόγ. υποτεταγμένος)} **1.** θέτω υπό την εξουσία μου: *οι Ρωμαίοι, αφού υπέταξαν τους άλλους λαούς, κυριάρχησαν στην ιταλική χερσόνησο* ΣΥΝ. υποδουλώνω **2.** (μτφ.) ελέγχω, κατανικώ: *προσπαθεί να υποτάξει τα πάθη και τις αδυναμίες του* **3.** (μτφ.) υπάγω, θέτω (κάτι) σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με (κάτι άλλο ανώτερο): ~ *το ατομικό συμφέρον στο γενικό* **4.** (μεσοπαθ. ***υποτάσσομαι***) τίθεμαι με τη θέλησή μου υπό την εξουσία (κάποιου): *υποτάχθηκαν στον κατακτητή χωρίς αντίσταση* || *υποτάσσεται η σημερινή γυναίκα στον άντρα της;* || ~ *στη μοίρα μου.*

υποτείνουσα (η) {υποτεινουσών} ΜΑΘ. η πλευρά ορθογωνίου τριγώνου, που βρίσκεται απέναντι από την ορθή γωνία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποτείνουσα (γραμμή / πλευρά)*, ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστ. τού *ὑποτείνω*].

υποτέλεια (η) [1859] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} η υποδούλωση, η υποταγή σε κάποιον ισχυρότερο: *η ~ στις ξένες δυνάμεις* || *επαίσχυντη πράξη υποτελείας* || *πληρώνω φόρο υποτελείας σε κράτος / ηγεμόνα* ΑΝΤ. ελευθερία, ανεξαρτησία, αυτοδιάθεση.

υποτελής, -ής, -ές {υποτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που υποχρεούται να πληρώνει τέλη ή φόρους σε κάποιον· ΦΡ. ***φόρου υποτελής*** (*φόρου ὑποτελής*, Θουκ. 1, 10) (για κράτος ή χώρα) αυτός που είναι υποχρεωμένος να καταβάλλει στο κυρίαρχο κράτος φόρο υποτελείας: *οι κάτοικοι αυτής τής περιοχής υπήρξαν φόρου υποτελείς στον σουλτάνο* **2.** υποδουλωμένος, υποταγμένος στην εξουσία ισχυρού: ~ *χώρα / κράτος* ΑΝΤ. κυρίαρχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποτελής* < *ὑπο-* + *-τελής* < *τέλος*].

υποτεταγμένος, -η, -ο ▸ υποταγμένος

υποτιθέμενος, -η, -ο αυτός που έχει παρουσιαστεί ως δεδομένος, αλλά αποδεικνύεται ανύπαρκτος ή ανέφικτος: *η ~ αμύθητη περιουσία του, αποδείχθηκε τελικά ότι ήταν μια μεγάλη απάτη* || *ο ~ τρομοκράτης δεν ήταν παρά ένας μικροδιαρρήκτης.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *ὑποτίθημι* (βλ. λ. *υποθέτω*)].

υποτίμημα (το) [μτγν.] {υποτιμήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. το ποσό έκπτωσης τής αξίας ενός πράγματος ΑΝΤ. υπερτίμημα.

υποτίμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μείωση τής τιμής **2.** (ειδικότ.) η πτώση τής συναλλαγματικής ισοτιμίας εθνικού νομίσματος σε σχέση με άλλα εθνικά νομίσματα: ~ *τής δραχμής έναντι τού μάρκου και τής στερλίνας* || *νομισματική* ~ ΑΝΤ. ανατίμηση, νομισματική σταθεροποίηση **3.** (μτφ.) η απόδοση μικρότερης αξίας ή σημασίας σε (κάποιον/κάτι): ~ *συναδέλφου / αντιπάλου / των ικανοτήτων κάποιου* ΣΥΝ. υποβάθμιση, μείωση ΑΝΤ. υπερεκτίμηση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποτίμησις* «υπολογισμός φορολογικής ικανότητας» < αρχ. *ὑποτιμῶ*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. dévaluation].

υποτιμητικός, -ή, -ό [1892] αυτός που εκφράζει διάθεση υποτιμήσεως, θεωρήσεως τού άλλου ως κατώτερου: ~ *σχόλια* || *του έκανε υποδείξεις με ~ τρόπο.* — **υποτιμητικά** επίρρ.

υποτιμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [αρχ.] {υποτιμάς... | υποτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** μειώνω την τιμή ή την αξία, προβαίνω σε υποτίμηση: ~ *νόμισμα / μετοχή* ΑΝΤ. ανατιμώ, υπερτιμώ **2.** (μτφ.) θεωρώ ότι κάποιος ή κάτι διαθέτει μικρότερη από την πραγματική του αξία: *ο προπονητής ζήτησε να μην υποτιμήσουν οι παίκτες του την αντίπαλη ομάδα* ΑΝΤ. υπερεκτιμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπίπτω.*

υποτιτλίζω ρ. μετβ. {υποτίτλισ-α, -τηκα, -μένος} βάζω υπότιτλους σε ταινία για να κατανοούνται οι διάλογοι, αν πρόκειται για ξενόγλωσση ταινία, ή για τη διευκόλυνση θεατών με προβλήματα ακοής: *αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στην Ελλάδα, σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες οι ταινίες δεν υποτιτλίζονται, αλλά μεταγλωττίζονται.* — **υποτιτλισμός** (ο).

υπότιτλος (ο) [μεσν.] {υποτίτλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο δευτερεύων τίτλος βιβλίου ή δημοσιογραφικού άρθρου, που αναγράφεται κάτω από τον κύριο τίτλο ΑΝΤ. υπέρτιτλος **2.** ***υπότιτλοι*** (οι) το κείμενο που αποτελεί μετάφραση των διαλόγων ξενόγλωσσης κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής ταινίας και εμφανίζεται στο κάτω μέρος τής οθόνης με φωτεινά γράμματα.

υποτίτλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τοποθέτηση δευτερεύοντος τίτλου κάτω από τον κύριο τίτλο κειμένου.

υποτονθορύζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) μουρμουρίζω ή τραγουδώ σιγά. — **υποτονθορυσμός** (ο) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποτονθορύζω* < *ὑπο-* + αρχ. *τονθορύζω* «μουρμουρίζω, ψιθυρίζω» < **τορ-θορ-ύζω* (με αναδιπλασιασμό και ανομοίωση τού πρώτου *-ρ-* σε *-ν-*) < θ. *θορ-* τής λ. *θόρυβος* (βλ.λ.) και επίθημα *-ύζω*, πβ. *γογγ-ύζω, γρ-ύζω* κ.ά.].

υποτονία (η) {υποτονιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική ελάττωση τού μυϊκού τόνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypotonia].

υποτονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν έχει ένταση, που δεν προκαλεί ενδιαφέρον: ~ *διδασκαλία / θεατρική παράσταση / αγώνας / αντίδραση / διαμαρτυρία / προεκλογικό κλίμα* ΑΝΤ. δυναμικός, ενδιαφέρων **2.** ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με την υποτονία (β) (ειδικότ. ως ουσ.) πρόσωπο που πάσχει από υποτονία **3.** ΧΗΜ. (για διάλυμα) αυτό που έχει μικρότερη ωσμωτική πίεση σε σχέση με άλλο. — **υποτονικά** επίρρ., **υποτονικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypotonic].

υποτραχήλιο (το) [μτγν.] {υποτραχηλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το τμήμα τού κίονα μεταξύ τού κορμού και τού κιονοκράνου.

υποτρέμω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) σιγοτρέμω.

υποτρίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) σιγοτρίζω. — **υποτριγμός** (ο) [1895].

υποτροπή (η) [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. η επανεμφάνιση ασθένειας ύστερα από φαινομενική ανάρρωση ή μετά από περίοδο ύφεσης: *ο ασθενής παρουσίασε ~* || ~ *πυρετού / επιδημίας* **2.** ΝΟΜ. η διάπραξη νέου κακουργήματος ή εκ δόλου πλημμελήματος από κάποιον πριν περάσει ορισμένος χρόνος (κατά τον νόμο) από την καταδίκη του για άλλο κακούργημα ή εκ δόλου πλημμέλημα που είχε διαπράξει: *εγκληματίας καθ' υποτροπήν.*

υποτροπιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {υποτροπίασα} **1.** επανεμφανίζω ασθένεια: *αν ο άρρωστος υποτροπιάσει, να του δώσετε τα φάρμακα που σας έγραψα* **2.** διαπράττω εκ νέου αξιόποινη πράξη μετά από προηγούμενη καταδίκη μου. — **υποτροπιασμός** (ο) [μτγν.] κ. **υποτροπίαση** (η) [1896].

υποτροπικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που υποτροπιάζει **2.** (για χώρες) αυτός που βρίσκεται κοντά σε τροπικές περιοχές.

υπότροπος, -η, -ο **1.** ΝΟΜ. αυτός που βρίσκεται σε υποτροπή (βλ.λ., σημ. 2): *επειδή ήταν ~ όταν διέπραξε την κλοπή, τιμωρήθηκε με αυστηρότερη ποινή* **2.** (γενικότ.) αυτός που έχει τιμωρηθεί ήδη για παράβαση κανονισμών και υποπίπτει ξανά σε παράπτωμα: *ο παίκτης που αποβλήθηκε για εξύβριση τού διαιτητή, είναι ~ και θα τιμωρηθεί αυστηρότερα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπότροπος*, αρχική σημ. «αυτός που επιστρέφει», < *ὑποτρέπομαι* (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.)].

υποτροφία (η) [1833] {υποτροφιών} η δαπάνη που πληρώνει τρίτος (ιδιώτης, ίδρυμα κ.λπ.) για τη συντήρηση και τις σπουδές μαθητή, φοιτητή ή πτυχιούχου: *παίρνω ~ για πανεπιστήμιο τού εσωτερικού / τού εξωτερικού* || ~ *για μεταπτυχιακές σπουδές* || *Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών* (συντομ. Ι.Κ.Υ.).

υπότροφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παίρνει υποτροφία: (συνήθ. ως ουσ.) *υπότροφος εσωτερικού / εξωτερικού.*

υποτυπώδης, -ης, -ες [1887] {υποτυπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι ατελώς ανεπτυγμένος: ~ *όργανα / μορφές ζωής / εργασία* ΣΥΝ. ανεξέλικτος, εμβρυώδης **2.** (μτφ.) στοιχειώδης, χωρίς ιδιαίτερη ανάπτυξη: *είχαν στήσει ένα ~ σκηνικό για την παράσταση* || ~ *εκπαίδευση / σχεδιασμός.* — **υποτυπωδώς** επίρρ. [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *υποτυπώνω* (< αρχ. *ὑποτυπῶ*, *-όω* «σχεδιάζω το γενικό περίγραμμα») + παραγ. επίθημα *-ώδης*, απόδ. τού γαλλ. rudimentaire].

υποτύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η παραστατική απεικόνιση με τον λόγο (καταστάσεων, πραγμάτων κ.λπ.) **2.** ΤΟΠΟΓΡ. η απεικόνιση τού εδάφους με τα οριζόντια και κατακόρυφα χαρακτηριστικά του υπό ορισμένη κλίμακα ΣΥΝ. αποτύπωση.

υπουλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ύπουλη συμπεριφορά ΣΥΝ. υπουλότητα.

ύπουλος, -η, -ο **1.** αυτός που ενεργεί και συμπεριφέρεται με πονηρία και δολιότητα ή που βλάπτει χωρίς να γίνεται αντιληπτός: ~ *αντίπαλος / εχθρός / σύμμαχος / επίθεση* ΣΥΝ. δόλιος, πονηρός, καταχθόνιος **2.** (ασθένεια, ιός κ.λπ.) που μπορεί να πλήξει τον οργανισμό ξαφνικά ή χωρίς να εκδηλωθούν αμέσως συμπτώματα. **ύπουλα** επίρρ., **υπουλότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπουλος* < *ὑπ(ο)-* + *-ουλος* < *οὐλή*. Το επίθ. είχε αρχικώς ιατρ. χρήση και προσδιόριζε ένα τραύμα που είχε επιφανειακώς επουλωθεί, ενώ οι εσωτερικές βλάβες συνεχίζονταν. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

υπουργείο (το) [1824] **1.** ανώτατη διοικητική αρχή μιας χώρας με κα-

θορισμένο πλαίσιο αρμοδιοτήτων, καθώς και το σύνολο των δημόσιων υπηρεσιών που διευθύνει ο υπουργός: *Υπουργείο Παιδείας / Εξωτερικών / Εθνικής Αμύνης* || *διοικώ ~* || *προΐσταμαι υπουργείου* || *οι υπάλληλοι υπουργείου* **2.** (συνεκδ.) το οίκημα στο οποίο στεγάζεται η αρχή αυτή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ministère. Τον 19ο αι. η λ. είχε και τη σημ. «κυβέρνηση, το σύνολο των κυβερνητικών αξιωματούχων» (λ.χ. *ὑπουργεῖον Τρικούπη / Δηλιγιάννη / Κουμουνδούρου*)].

υπούργημα (το) [αρχ.] {υπουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} ανώτερο δημόσιο αξίωμα, υψηλή δημόσια θέση.

υπουργήσιμος, -η, -ο [1890] (για υποψηφίους υπουργούς) αυτός που είναι δυνατόν να γίνει υπουργός.
[ΕΤΥΜ. < *υπουργώ* + παραγ. επίθημα *-σιμος*, πβ. *διεκδική-σιμος*].

υπουργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού υπουργού: *δημιουργική ~* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο ασκεί κάποιος το αξίωμα τού υπουργού: *επί υπουργίας του έγιναν πολλά έργα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπουργία*, αρχική σημ. «υπούργημα, προσφερόμενη υπηρεσία», < *ὑπουργός* (βλ.λ.)].

υπουργικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον υπουργό: *~ απόφαση / αρμοδιότητες / αξίωμα / έδρανο / γραφείο / σύνοδος / ευθύνη·* ΦΡ. ***υπουργικό συμβούλιο*** βλ. λ. *συμβούλιο*.

υπουργιλίκι (το) (καθημ.-συνήθ. μειωτ.) το αξίωμα τού υπουργού.
[ΕΤΥΜ. < *υπουργός* + παραγ. επίθημα *-(ι)λίκι* (βλ.λ.)].

υπουργίνα (η) [1845] (λαϊκ.) **1.** η γυναίκα υπουργός **2.** η σύζυγος υπουργού.

υπουργοποίηση (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανάθεση υπουργικού αξιώματος (σε κάποιον). — **υπουργοποιώ** ρ. {-είς...}.

υπουργός (ο/η) (συντομ. *υπ.*) ανώτατος κρατικός λειτουργός που ασκεί την εκτελεστική εξουσία, ο οποίος προΐσταται υπουργείου και μαζί με τους άλλους υπουργούς και τον πρωθυπουργό συγκροτούν την κυβέρνηση μιας χώρας: *εξωκοινοβουλευτικός / αναπληρωτής ~* || *~ άνευ χαρτοφυλακίου* (χωρίς συγκεκριμένη αρμοδιότητα) || *ο νόμος περί ευθύνης υπουργών.* — (υποκ.-μειωτ.) **υπουργίακος** (ο) [1845]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός, εξελληνισμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπουργός*, αρχική σημ. «υπηρέτης, βοηθός». < *ὑπ(ο)-* + *-ουργός* < *ἔργον*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το ιταλ. ministro (πβ. το πεπαλαιωμένο *μινίστρος*)].

> **υπουργός – μινίστρος – σαμουράι.** Το κοινό στις τρεις αυτές λέξεις είναι ότι ξεκινούν και οι τρεις από τη βασική σημασία τού «υπηρέτης». Το **υπουργός** (συνηρημένος τύπος τού *ὑποεργός*) είναι αρχαία λέξη, που δήλωνε «τον βοηθό, τον υπηρέτη», με ρήμα το *υπουργώ* «παρέχω υπηρεσίες». Στα νεότερα χρόνια (19ο αι.) η λέξη επανενεργοποιήθηκε με νέα σημασία («μέλος τής κυβέρνησης επιφορτισμένο με αρμοδιότητες επί συγκεκριμένων θεμάτων»), για να αντικαταστήσει το ξενικό *μινίστρος* με μια ρομαντική-ιδεατή αναγωγή στον υπουργό ως «βοηθό και υπηρέτη του πολίτη»! Αλλά και η λέξη **μινίστρος** (ιταλ. ministro, γαλλ. ministre, αγγλ. minister) ανάγεται στο λατ. ministro «υπηρέτης» (αρχική σημ. «ο ελάχιστος, ο μικρότερος» < λατ. minis (= minus) + -ter (πβ. και το αντίθ. magister < magis [magnus] + -ter). Το minister χρησιμοποιήθηκε στις νεολατινικές γλώσσες για να δηλώσει είτε τον «υπηρέτη τού Θεού / τής Εκκλησίας», δηλ. τον *ιερέα* (πβ. και ελλην. *διάκονος – διακονώ*) είτε τον «υπηρέτη τού πολίτη», δηλ. τον «υπουργό». Με τη β' σημασία, μέσω τού ιταλ. ministro, χρησιμοποιήθηκε και στην Ελληνική τής ελευθέρας Ελλάδος, για να δηλώσει το μέλος τής κυβέρνησης. Το περίεργο είναι ότι και μια άλλη λέξη από την Άπω Ανατολή, η ιαπωνική λ. **σαμουράι** (ιαπ. samurai), προτού φθάσει να δηλώσει «τον ευγενή πολεμιστή, τον ιππότη», δήλωνε τον «υπηρέτη» (από το ρ. samurai «υπηρετώ»).

υπουργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπουργείς... · μόνο σε ενεστ.} είμαι υπουργός, ασκώ υπουργικά καθήκοντα.

υπουρίς (η) {υπουρίδος} (λόγ.) το λουρί που περνά κάτω από την ουρά υποζυγίου και συγκρατεί τη σέλα ή το σαμάρι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπουρίς, -ίδος* < *ὑπ(ο)-* + *-ουρίς* < *οὐρά*].

υποφαινόμενος, -η, -ο **1.** αυτός που υπογράφει ένα έγγραφο ΣΥΝ. υπογεγραμμένος **2.** (στον προφορ. λόγο) εγώ ο ίδιος: *την ευθύνη για την αποστολή έχει αναλάβει ο ~.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ὑποφαίνω* «φέρνω στο φως, φανερώνω» < *ὑπο-* + *φαίνω / -ομαι*].

υπόφαιος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κάπως φαιός ΣΥΝ. γκριζωπός.

υποφάρυγγας (ο) ΑΝΑΤ. το κατώτερο τμήμα τού φάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. subpharynx (νόθο σύνθ.)].

υποφερτός, -ή, -ό [1782] **1.** αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να υποφέρει: *~ ζέστη / πόνος* ΣΥΝ. ανεκτός ΑΝΤ. ανυπόφορος, αβάσταχτος **2.** (συνεκδ.) μέτριος, καλούτσικος: *~ εμφάνιση.* — **υποφερτά** επίρρ.

υποφέρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπέφερα} ♦ **1.** (μετβ.) ανέχομαι, υπομένω: *δεν μπορώ να ~ τόση ζέστη* || *μου είναι αδύνατον να τον ~* || *υποφέραμε πολλές κακουχίες στον πόλεμο* || *~ τα πάνδεινα* || *~ σιωπηλά / καρτερικά / αγόγγυστα* ♦ (αμετβ.) **2.** βρίσκομαι σε άσχημη σωματική ή ψυχική κατάσταση, βασανίζομαι: *~ από κρύο / μιζέρια / έλλειψη χρημάτων* || *τόσο καιρό υποφέρει, και κανείς δεν ρώτησε πώς είναι* **3.** πάσχω, πονώ: *~ από πονοκεφάλους / αρθριτικά / κρυοπαγήματα* **4.** (μεσοπαθ. ***υποφέρομαι***) είμαι ανεκτός: *αυτός ο άνθρωπος δεν υποφέρεται* || *τόση ζέστη δεν υποφέρεται.*

υποφορά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ερώτηση που υποβάλλεται στην αρχή **2.** ΓΛΩΣΣ. ***σχήμα υποφοράς και ανθυποφοράς*** σχήμα λόγου, πολύ συχνό στα δημοτικά τραγούδια, κατά το οποίο πρώτα υποβάλλεται μια ερώτηση (υποφορά), με την οποία ζητείται η αιτία για κάτι, στη συνέχεια προβάλλεται –συχνά με μορφή ερωτήματος– κάποια πιθανή εξήγηση και, τέλος, αναιρείται αυτή η εξήγηση και δηλώνεται τι πραγματικά συμβαίνει (ανθυποφορά). π.χ. «*Γιατ' είναι μαύρα τα βουνά και στέκουν λυπημένα;* (υποφορά) / *Μην άνεμος τα πολεμά, μήνα βροχή τα δέρνει;* / *Κι ουδ' άνεμος τα πολεμά κι ουδέ βροχή τα δέρνει.* / *μόνο διαβαίνει ο Χάροντας με τους αποθαμένους* (ανθυποφορά)».
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποφορά* < *ὑπο-* + *φορά* < *φέρω*].

υποφρούραρχος (ο) [1833] {υποφρουράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός αμέσως κατώτερος βαθμολογικά από τον φρούραρχο.

υπόφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. ενδοκρινής αδένας, μεγέθους φουντουκιού, ο οποίος βρίσκεται στην κρανιακή κοιλότητα· οι ορμόνες του παίζουν σημαντικό ρόλο σε μεγάλο αριθμό λειτουργιών τού οργανισμού, καθώς ρυθμίζουν την έκκριση όλων των άλλων ορμονών. — **υποφυσιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόφυσις* < αρχ. *ὑποφύω* «αφήνω να βλαστήσει, εκβλαστάνω» < *ὑπο-* + *φύω / -ομαι*].

υποφώσκω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-κυριολ. κ. μτφ.) φέγγω αμυδρά, αχνοφέγγω: *υποφώσκει η ημέρα* || *υποφώσκει η ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο* (πβ. λ. *υποβόσκω*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποφώσκω*, άλλος τ. τού ρ. *ὑποφαύσκω* με την επίδρ. τής λ. *φῶς*. Το αρχ. *ὑποφαύσκω* «αρχίζω να φέγγω» < *ὑπο-* + *φαύσκω* «φωτίζω, φανερώνω» < θ. *φαϝ-* (τού ουσ. *φῶς*, βλ.λ.) + ενεστ. επίθημα *-σκω*].

> **υποφώσκω – υποβόσκω.** Μερικές φορές χρησιμοποιείται το **υποφώσκω** με τη σημ. τού **υποβόσκω**, που έχει εντελώς διαφορετική σημασία. Το ήδη αρχ. **υποφώσκω** (και **υποφαύσκω**) σήμαινε και σημαίνει και σήμερα «αρχίζω να φέγγω, αχνοφέγγω, φέγγω αμυδρά»: *Η μέρα υποφώσκει – Η αυγή / το χάραμα υποφώσκει – Η φλόγα από το κερί υποφώσκει.* Αντιθέτως το **υποβόσκω** (το οποίο στην Αρχαία απαντά μόνο σε μεσοπαθ. τύπο: **υποβόσκομαι**) σημαίνει κυριολεκτικά «κρυφοτρώω, τρώω κρυφά» και έφτασε να χρησιμοποιείται με τη σημ. τού «υποκρύπτομαι, λανθάνω, δεν είμαι ακόμη φανερός» σε σχέση με κάτι επικίνδυνο, ενοχλητικό ή δυσάρεστο: *Ο κίνδυνος να μολυνθεί όλη η περιοχή υποβόσκει από καιρό · Η κρίση δεν είναι σημερινή· υποβόσκει τα τελευταία πέντε χρόνια.*

υποφωτίζω ρ. μετβ. [1851] {υποφώτισ-α, -τηκα, -μένος} φωτίζω αμυδρά, με χαμηλό φωτισμό: *ένας ~ παραλιακός δρόμος.*

υποχείριος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται υπό την εξουσία κάποιου και εκτελεί τις εντολές του: *είναι ~ στην εξουσία των ξένων δυνάμεων* || *το αφεντικό του τον έχει υποχείριό του* (συχνά σε ουδ., αναλογικά προς τα συνών. *ενεργούμενο, όργανο* κ.λπ.): *την έκανε υποχείριό του* || *αυτός είναι υποχείριό τους* ΣΥΝ. υποτελής, υπεξούσιος ΑΝΤ. ανεξάρτητος, αυτεξούσιος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποχείριος* < *ὑπο-* + *-χείριος* < *χείρ, -ρός*].

υποχθόνιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται κάτω από τη γη ΣΥΝ. υπόγειος **2.** ύπουλος, καταχθόνιος. — **υποχθόνια / υποχθονίως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποχθόνιος* < *ὑπο-* + *-χθόνιος* < *χθών, χθονός* «γη, έδαφος» (βλ.λ.)].

υποχονδρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από τον υπερβολικό φόβο κάποιου ότι έχει πρόβλημα υγείας, χωρίς να συμβαίνει κάτι τέτοιο, καθώς και η μεγαλοποίηση ασήμαντων συμπτωμάτων **2.** (μτφ.) η υπερβολική ενασχόληση με την καθαριότητα (έντονος φόβος για τα μικρόβια κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. hypochondria < λατ. hypochondria < αρχ. επίθ. *ὑποχόνδριος* (βλ.λ.), επειδή παλαιότ. πίστευαν πως η δυσθυμία είναι ασθένεια που πηγάζει από τους δύο πλευρικούς χόνδρους].

υποχονδριάζω ρ. αμετβ. {υποχονδρίασα} γίνομαι υποχονδριακός.

υποχονδριακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** σχετικός με την υποχονδρία: *~ μελαγχολία* **2.** (ως ουσ.) αυτός που πάσχει από υποχονδρία. — **υποχονδριακά** επίρρ.

υποχόνδριος, -α, -ο **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κάτω από τους πλευρικούς χόνδρους **2.** υποχονδριακός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποχόνδριος* < *ὑπο-* + *-χόνδριος* < *χόνδρος*].

υπόχρεος, -η, -ο **1.** αυτός που οφείλει να εκπληρώσει συγκεκριμένη υποχρέωση, συνήθ. οικονομική: *~ προς το Δημόσιο / την εφορία / την τράπεζα* ● **2.** αυτός που έχει ηθική υποχρέωση σε (κάποιον): *σου είμαι ~ για τη βοήθεια που μου πρόσφερες* ΣΥΝ. ευγνώμων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑπόχρεος* < αρχ. *ὑπόχρεως* < *ὑπο-* + *-χρεως* < *χρέος*].

υποχρεούμαι ρ. μετβ. αποθ. [1852] {υποχρεούσαι... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την υποχρέωση, το καθήκον: *υποχρεούσθε να καταβάλετε το ακριβές αντίτιμο* || *ο δικαστής υποχρεούται να γνωρίζει εξ επαγγέλματος τους νόμους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πληρώ*.

υποχρεώνω ρ. μετβ. [1852] {υποχρέω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αναγκάζω (κάποιον) να κάνει (κάτι), επιβάλλω: *ο νόμος μάς υποχρεώνει να ακολουθήσουμε ορισμένη διαδικασία* || *η συνείδησή μου με υποχρεώνει να αρνηθώ τη δελεαστική σας πρόταση* ● **2.** προκαλώ (σε κάποιον) το συναίσθημα τής ευγνωμοσύνης: *με υποχρεώνεις με όλες αυτές τις περιποιήσεις·* ΦΡ. ***(τώρα) μας υποχρέωσες!*** ως έκφραση απογοήτευσης προς κάποιον που δεν προσφέρει τη βοήθεια που περιμέναμε ή που μας φέρνει κακή είδηση, ενώ περιμέναμε κάτι θετικό.
[ΕΤΥΜ. < *υπόχρεος*].

υποχρέωση (η) [1845] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η δέσμευση, το καθήκον, το χρέος: *οικονομικές / ηθικές / οικογενειακές / επαγγελματικές ~* || *επιβάλλω υποχρεώσεις σε κάποιον* || *ανέλαβε την ~ να επιβλέψει ο ίδιος το έργο* || *εκπληρώνω τις στρατιωτικές μου ~* || *ό-*

ποιος έχει οικογένεια. βαρύνεται από πολλές ~· ΦΡ. **συγγραφή υποχρεώσεων** βλ. λ. *συγγραφή* **2. υποχρεώσεις** (οι) τα οικογενειακά και επαγγελματικά βάρη ή δεσμεύσεις: *είναι νέος και χωρίς ~* **3.** η ηθική οφειλή (από εξυπηρέτηση, ωφέλεια που έλαβα): *έχω ~ απέναντί σου μετά το καλό που μου έκανες* || *έχω ~ απέναντί του και δεν μπορώ να αρνηθώ τους εργασιακούς του όρους*· ΦΡ. **από υποχρέωση** χωρίς να το θέλω πραγματικά, αλλά επειδή αισθάνομαι ότι έχω ηθικό χρέος: *δεν τον φροντίζει από πραγματικό ενδιαφέρον, αλλά ~.*

υποχρεωτικός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που επιβάλλεται δεσμευτικά, που πρέπει να γίνει οπωσδήποτε: *~ φοίτηση / παρακολούθηση / στρατιωτική θητεία / στοιχειώδης εκπαίδευση / μαθήματα* ΑΝΤ. προαιρετικός • **2.** περιποιητικός, εξυπηρετικός (σε βαθμό που δημιουργεί αίσθημα υποχρέωσης): *~ φίλοι.* — **υποχρεωτικ-ά / -ώς** [1807] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. obligatoire].

υποχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} χρηματοδότηση μικρότερη τού κανονικού ή τού αναγκαίου: *η ~ τής Παιδείας / των Α.Ε.Ι.* — **υποχρηματοδοτώ** ρ. μετβ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. underfunding].

υπόχρυσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χρυσίζει.

υποχρωμία (η) {υποχρωμιών} ΙΑΤΡ. η μείωση τής αιμοσφαιρίνης που περιέχεται σε κάθε ερυθρό αιμοσφαίριο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypochromie].

υπόχυμα (το) {υποχύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η διάχυση υγρού στον κερατοειδή χιτώνα τού ματιού, που δυσκολεύει την όραση, ο καταρράκτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. (όρ. τού Διοσκουρίδη και τού Γαληνού) < αρχ. *ὑποχέω* «χύνω κάτω» (βλ. κ. *χύμα*)].

υποχώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η οπισθοχώρηση από στρατιωτική θέση: *σαλπίζω ~* || *ο εχθρός υποχρεώθηκε σε άτακτη ~* ΣΥΝ. οπισθοχώρηση ΑΝΤ. προέλαση· ΦΡ. **τακτική υποχώρηση** βλ. λ. *τακτικός* **2.** η πτώση σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό όπου βρίσκεται κάτι (νόμισμα, τιμή κ.λπ.): *~ τής ζέστης* || *η ~ τού δολαρίου έναντι τού μάρκου* || *η ~ τού Γενικού Δείκτη Τιμών τού Χρηματιστηρίου* || *η ~ μιας τάσης* **3.** η μετατόπιση, το να φεύγει κάτι από τη θέση του προς τα κάτω: *η ~ τού εδάφους* **4.** η παραίτηση από απαίτηση, ο συμβιβασμός: *δεν θα κάνουμε καμιά ~ στα κυριαρχικά μας δικαιώματα* || *η επίλυση τού προβλήματος απαιτεί αμοιβαίες ~.*

υποχωρητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που εύκολα υποχωρεί σε κάτι: *μην είσαι τόσο ~, γιατί οι άλλοι θα επωφεληθούν* || *έδειξε ~ στάση* ΣΥΝ. συμβιβαστικός, διαλλακτικός ΑΝΤ. ανυποχώρητος, ασυμβίβαστος **2.** αυτός που σχετίζεται με την υποχώρηση: *~ τακτική / ελιγμός* **3.** ΓΛΩΣΣ. **υποχωρητικός σχηματισμός** βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω. — **υποχωρητικ-ά / -ώς** [1866] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

υποχωρητικοί σχηματισμοί λέξεων. Έτσι ονομάζονται λέξεις που σχηματίζονται αντίστροφα από το κανονικό. **υποχωρητικά**, όπως λέγεται. Τέτοιοι είναι οι σχηματισμοί ονομάτων από ρήματα, «μεταρρηματικοί» (αντί ρημάτων από ονόματα). Παραδείγματα: *γνωρίζω* > **γνώρα**, *αναταράσσω* > **αντάρα**, *λατρεύω* > **λάτρα**, *αντιλαλώ* > **αντίλαλος**, *κομίζω* > **κομιδή**, *αποκουμπώ* > **αποκούμπι**, *αντιμετρώ* > **αντίμετρο**, *αχνίζω* > **άχνα**, *αποπατώ* > **απόπατος**, *αγρυπνώ* > **αγρύπνια**, *βοώ* > **βοή**, *στενοχωρώ* > **στενοχώρια**, *βλαστάνω* > **βλαστός**, *βολεύω* > **βολή**, *βροντώ* > **βρόντος**, *διατάζω* > **διάτα**, *γυρίζω* > **γύρα**, *διαιτώμαι* > **δίαιτα**, *διπλώνω* > **δίπλα** (η), *ζαρώνω* > **ζάρα**, *ζουλώ* > **ζούλα**, *ηττώμαι* > **ήττα**, *κολυμπώ* > **κολύμπι**, *κυνηγώ* > **κυνήγι**, *γλεντοκοπώ* > **γλεντοκόπι**, *χαροκοπώ* > **χαροκόπι**, *κουρσεύω* > **κούρσος**.

υποχωρώ ρ. αμετβ. {υποχωρείς... | υποχώρησα} **1.** ΣΤΡΑΤ. αποσύρομαι από στρατιωτική θέση την οποία κατείχα (λόγω πιέσεως ή για στρατηγικούς λόγους): *οι εχθρικές δυνάμεις αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν* ΣΥΝ. οπισθοχωρώ ΑΝΤ. προελαύνω • **2.** υφίσταμαι καθίζηση: *από το μεγάλο τράνταγμα τού σεισμού υποχώρησαν οι στέγες πολλών σπιτιών* || *το έδαφος υποχώρησε κάτω από τα πόδια τους* ΣΥΝ. πέφτω, καταρρέω • **3.** (μτφ.) πέφτω σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτά που βρίσκομαι, παρουσιάζω ύφεση: *αναμένεται να υποχωρήσει ο καύσωνας / η κακοκαιρία / ο πυρετός* || *υποχώρησαν οι τιμές των γαλακτοκομικών προϊόντων* || *υποχώρησε το δολάριο έναντι τού γιεν* **4.** (μτφ.) παραιτούμαι από απαίτηση που έχω, γίνομαι πιο διαλλακτικός, συμβιβάζομαι: *δέχτηκε πολλές πιέσεις και αναγκάστηκε να υποχωρήσει* || *δεν φάνηκε διατεθειμένος να υποχωρήσει στις αξιώσεις του* ΑΝΤ. εμμένω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω, πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποχωρῶ (-έω)* < *ὑπο-* + *χωρῶ* (< *χῶρος*), πβ. κ. *ανα-χωρῶ, προ-χωρῶ*].

υπόψη επίρρ.· υπ' όψιν (βλ. λ. *όψη*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όψη.*

υποψήφιος, -α, -ο 1. αυτός που αποσκοπεί στην κατάληψη αξιώματος ύστερα από ψηφοφορία: *~ δήμαρχος / νομάρχης / βουλευτής* **2.** (κατ' επέκτ.) (α) οποιοσδήποτε επιδιώκει να γίνει ή να κάνει κάτι: *~ γαμπρός / αγοραστής / οδηγός* (β) αυτός που πρόκειται να γίνει κάτι: *είναι ~ μητέρα* (είναι έγκυος) **3.** (ειδικότ.) αυτός που επιδιώκει να καταλάβει θέση μέσω διαγωνισμού: *οι ~ για τα Α.Ε.Ι.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑποψήφιος* < *ὑπο-* + *-ψήφιος* < *ψῆφος*].

υποψηφιότητα (η) [1854] {υποψηφιοτήτων} η συμμετοχή (κάποιου) ως υποψηφίου σε εκλογές, διαγωνισμό κ.λπ.: *θέτω / βάζω / υποβάλλω ~ για πρόεδρος / νομάρχης* || *απέσυρε την ~ του* || *η ~ τής Αθήνας για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων.*

υποψία (η) {υποψιών} **1.** η δυσπιστία για (κάτι), η υπόθεση για κάτι κακό, η αμφιβολία για (κάποιον/κάτι): *με βάζει σε ~ το φέρσιμό του* || *μπαίνω σε υποψίες* || *άτομο υπεράνω πάσης ~* || *οι κινήσεις του γεννούν υποψίες* **2.** (μτφ.) ελάχιστη ποσότητα από κάτι: *η σαλάτα είχε μια ~ λαδιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποψιάζομαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑποψία* < *ὕποπτος* (βλ.λ.)].

υποψιάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποψιάσ-τηκα, -μένος} **1.** θεωρώ κάποιον ή κάτι ύποπτο: *η αστυνομία τον υποψιαζόταν για παράνομες δραστηριότητες* **2.** έχω υποψίες για (κάποιον/ κάτι): *~ ότι κάτι δεν πάει καλά στην υπόθεση αυτή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑποψιάζομαι* < αρχ. *ὑποψία* (πβ. κ. *έννοια - νοιάζομαι*), πβ. κ. μτγν. *ὑποψιῶμαι (-άο-)* «φοβούμαι»].

υποψιάζομαι – υποψιάζω. Από το ουσ. **υποψία**, που χρησιμοποιείται στην αρχαία γλώσσα, πλάστηκε από τους λογίους το ρ. **υποψιάζομαι**, όπως από το **έννοια** πλάστηκε το **εννοιάζομαι** (> **νοιάζομαι**). Το **υποψιάζομαι** (κάποιον ή κάτι) λειτουργεί όπως το συνώνυμο **υποπτεύομαι / υποπτεύω**, είναι δηλ. *αποθετικό* ρήμα: *Τον υποψιάζομαι πως κρύβεται πίσω από το δημοσίευμα στην εφημερίδα.* Εντούτοις, από την ανάγκη να δηλωθεί η μεταβιβαστική λειτουργία τού ρήματος («κάνω / βάζω κάποιον να υποψιαστεί», «εμβάλλω υποψίες σε κάποιον») δημιουργήθηκε και τύπος **υποψιάζω** (πβ. [εν]**νοιάζομαι** - [εν]**νοιάζει**). Ο τύπος αυτός χρησιμοποιείται λιγότερο: *Με υποψιάζει το γεγονός ότι δεν έρχεται στη δουλειά του – Πρέπει να τον υποψιάσουμε να καταλάβει πως κάτι δεν πάει καλά.*

υποψιασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει υποψιαστεί κάτι: *από κάποια σχόλια που είχε ακούσει ήταν ~ για το τι θα συναντούσε* **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει επάρκεια σε κάποιο θέμα και μπορεί να αντιλαμβάνεται πράγματα που δεν αντιλαμβάνονται πολλοί: *αν είσαι ~ για τον τρόπο που λειτουργεί το πολιτικό σύστημα, καταλαβαίνεις πού αποσκοπούν αυτές οι δηλώσεις* || *ένας ~ αναγνώστης / ακροατής / θεατής έχει αυξημένες απαιτήσεις.*

υπόψυχρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κάπως ψυχρός ΣΥΝ. ψυχρούτσικος.

ΥΠ.ΠΟ. (το) Υπουργείο Πολιτισμού.

υπτιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπτίασα} ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ σε ύπτια θέση ♦ **2.** (αμετβ.) ξαπλώνω ανάσκελα. — **υπτίασις** (η) [μτγν.] κ. **υπτιασμός** (ο) [αρχ.].

ύπτιος, -α, -ο 1. αυτός που είναι ανάσκελα ΑΝΤ. (λόγ.) πρηνής **2.** αυτός που γίνεται με το σώμα ανάσκελα: *~ κολύμβηση* **3. ύπτιο** (το) {υπτί-ου | -ων} (α) ΓΛΩΣΣ. το σουπίνο (βλ.λ.) (β) ΑΘΛ. η κολύμβηση με το σώμα ανάσκελα. — **ύπτια / υπτίως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕπτιος*, με επίθημα *-τιος* (χωρίς συριστικοποίηση), πβ. *αἴτιος, ἄρτιος* κ.ά. Η λ. προέρχεται από το θ. *ὑπ-* τής πρόθ. *ὑπό* (< I.E. *up(o)-, πβ. *ὑπ-ό, ὑπ-έρ, ὕπ-ατος*) και συνδ. με λατ. supinus «ύπτιος», μέσ. ιρλ. fōen «αυτός που κοιμάται ανάσκελα». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το επίθ. *ὕπτιος* ανάγεται σε ουσ. **ὑπτός*, συνδ. με σανσκρ. suptá- «κοιμισμένος» και εμφανίζει το θ. *sup- τής λ. *ὕπνος* (βλ.λ.). Η εκδοχή αυτή θα δικαιολογούσε τη σημ. τής φρ. *τα ὕπτια* «κοιλιά», που αναφέρεται στα ζώα, επειδή αυτά κοιμούνται πάνω στην κοιλιά, όχι ανάσκελα].

υπωνυμία (η) {υπωνυμιών} ΓΛΩΣΣ. η σχέση μεταξύ δύο λέξεων, κατά την οποία η σημασία τής μιας αποτελεί μέρος τής σημασίας μιας άλλης (ευρύτερης, υπερώνυμης) (πβ. λ. *συνωνυμία, υπερωνυμία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyponymy].

υπώνυμο (το) {υπωνύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. λέξη τής οποίας η σημασία αποτελεί μέρος τής σημασίας άλλης λέξης (υπερωνύμου): *οι λέξεις «τριαντάφυλλο» και «γαρύφαλλο» είναι υπώνυμα τού υπερωνύμου «άνθος», «λουλούδι»* (πβ. λ. *συνώνυμο, υπερώνυμο*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyponym < *υπ(ο)* + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

υπώρεια (η) {υπωρειών} (για βουνά) η ρίζα, το κάτω μέρος, οι πρόποδες: *χωριό στις ~ τού Χελμού* ΣΥΝ. ριζοβούνι ΑΝΤ. βουνοκορφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑπώρεια* < *ὑπ(ο)-* + *-ώρεια* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄρος*].

ύραξ (ο) {ύρ-ακος, -ακα | -ακες, -άκων} μικρό χορτοφάγο θηλαστικό τής Αφρικής και τής ΝΔ. Ασίας, που θυμίζει τρωκτικό, με κοντόχοντρο σώμα και κοντό λαιμό, μικρά αφτιά, κοντά και λεπτά πόδια και κοντή ουρά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕραξ, -ακος* < *sur-ak-, που συνδ. με λατ. sōrex «ποντικός» και παρουσιάζει επίθημα -ak-, συνηθισμένο σε ον. ζώων, λ.χ. *ἀσπάλ-αξ, δέλφ-αξ, σκύλ-αξ*. Αν υποτεθεί ότι το ζώο ονομάστηκε έτσι εξαιτίας τής στριγγής κραυγής του, τότε είναι πιθ. η αναγωγή σε ρίζα: *sur-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *swer- «βουίζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. svárati «αντηχώ», γερμ. surren «βουίζω», λατ. susurrus «ψιθύρισμα, σούσουρο» κ.ά.].

-ύς, -ιά (λόγ. -εία), **-ύ** κατάληξη επιθέτων: *βαθ-ύς, -ιά / -εία, -ύ, ταχ-ύς, -εία, -ύ, βαρ-ύς, -ιά / -εία, -ύ, μακρ-ύς, -ιά, -ύ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγούμενος, συνίζηση, ταχύς, -ύτερος.*
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από I.E. *-Es].

ΣΧΟΛΙΟ Η κλίση τού αρσενικού των επιθέτων σε **-ύς** είναι ακόμη ρευστή: *ο βαθύς, τού βαθύ / βαθιού, τον βαθύ – οι βαθείς / βαθιοί, των βαθιών, τους βαθείς / βαθιούς.* Όμοια σχηματίζονται τα επίθετα: **αψύς, ελαφρύς, μακρύς, τραχύς, πλατύς, φαρδύς**. Τα επίθετα **παχύς, βαρύς** κ.ά. εμφανίζουν σε ορισμένες λογιότερες χρήσεις και τύπους γενικής σε **-έος / -έων**: *βαρέων όπλων, παχέος εντέρου*, ακολουθώντας την κλίση λογιότερων επιθέτων σε -ύς τού τύπου **ταχύς**.

Με **-ι-** ή με **-ει-** είναι η ορθή γραφή των θηλυκών των επιθέτων σε **-ύς, -ιά, -ύ** (*βαθύς, παχύς, φαρδύς, βαρύς, ελαφρύς, γλυκύς / γλυκός, πλατύς, τραχύς* κ.ά.); Τα θηλ. σε **-εία** (*βαθεία, βαρεία* κ.λπ.) στους μεταγενέστερους και ιδ. στους βυζαντινούς χρόνους σχηματίστηκαν αναλογικά σε **-έα** (η *βαθέα*, η *βαρέα* κ.λπ.) και εν συνεχεία υπέστησαν συνίζηση: συμπροφέρθηκε το *ε* μαζί με το *α* σε μία συλλαβή, παίρνοντας την προφορά *ι*: **η βαθεία > βαθέα > βαθιά** (πβ. ουδ. *τα βαθέα > τα βαθιά, παλαιός > παλιός, ελαία > ελιά* κ.τ.ό.). Έτσι η ορθογραφία αυτών των θηλυκών επιθέτων είναι *-ιά*: **η βαθιά, η παχιά, η φαρδιά, η βαριά, η ελαφριά, η γλυκιά, η πλατιά, η τραχιά** κ.λπ. Χονδρικά, μπορεί να πει κανείς ότι τα θηλ. αυτών των επιθέτων ακολούθησαν την εξέλιξη των ουδ. πληθ.: όπως *τα βαθέα > τα βαθιά*, έτσι και *η βαθεία > η βαθέα > η βαθιά*. Γι' αυτό και γράφονται το ίδιο: *η βαθιά - τα βαθιά*. ‣ *συνίζηση, ταχύς*

Υ.Σ.Ε.Δ. (το) Υγειονομικό Σώμα Ενόπλων Δυνάμεων.

ύσσωπος (ο) {υσσώπ-ου | -ων, -ους} θαμνώδες αρωματικό φυτό με μοβ-γαλάζια ή ροζ. κόκκινα και άσπρα άνθη, που χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, τη λαϊκή ιατρική, την παρασκευή αφεψημάτων, στον αρωματισμό φαγητών κ.α.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύσ(σ)ωπος* < εβρ. 'ēzō, πβ. κ. ασσυρ. zūpu, συρ. zōfā].

ύστατος, -η, -ο τελευταίος, έσχατος: *υπάρχει ελπίδα ότι την ~ στιγμή οι αντιμαχόμενες πλευρές θα καταλήξουν σε συμφωνία* || *έγινε μια ~ προσπάθεια ειρήνευσης στην περιοχή*· ΦΡ. (α) ***ύστατο χαίρε*** ο τελευταίος (απο)χαιρετισμός (σε νεκρό): *πλήθος λαού απηύθυνε το ~ στον εκλιπόντα ποιητή* (β) ***την ύστατη ώρα*** την τελευταία στιγμή, όταν δεν υπάρχουν πια άλλα περιθώρια: *~ ο διαμεσολαβητής κατάφερε να πείσει τις εμπλεκόμενες πλευρές να συμβιβαστούν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύστατος*, υπερθ. βαθμ.. που συνδ. με σανσκρ. uttamá και εμφανίζει επίθημα -*τος* (αντί τού Ι.Ε. *-mo-) κατ' αναλογίαν προς τα επίθ. *έσχατος, δέκατος*. Το επίθ. *ύστατος* εμφανίζει θ. **ύδ-* (οπότε **ύδ-τατος* > *ύσ-τατος*), για το οποίο βλ. λ. *ύστερος*].

υστέρα (η) {υστερών} (αρχαιοπρ.) η μήτρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υστέρα*, με επίθημα -*τερος* (βλ. λ. *ύστερος*) και πιθ. αρχική σημ. «αυτός που βρίσκεται στο βάθος τής μήτρας». Η λ. ανάγεται σε τ. **ύδ-τέρα* (πβ. κ. *ύστατος*) και στο Ι.Ε. *ud «προς τα πάνω» (βλ. λ. *ύστερος*)].

ύστερα επίρρ. {υστερότερα} **1.** (χρονικό) μετά, κατόπιν: *πρώτα φάγαμε κι ~ χορέψαμε* || *πήγαμε για κολύμπι κι ~ για ψάρεμα* **2.** (+από) μετά από (κάτι που προηγήθηκε): *~ από το γεύμα, πέσαμε για ύπνο* || *~ από πολλά χρόνια, πραγματοποίησε το όνειρό του* **3.** (απολύτως) επιπλέον, εξάλλου: *πληρώνει πολλά για νοίκι και κοινόχρηστα· ~, έχει και τα ατομικά της έξοδα* || *έχουμε πολλά προβλήματα να αντιμετωπίσουμε: τον πληθωρισμό, τις απεργίες, το αγροτικό...· ~, να μην ξεχνάμε και το Κυπριακό...* (πβ. λ. *μετά, έπειτα, κατόπιν*) **4.** (για να ερμηνεύσουμε ή να δικαιολογήσουμε πράξη, συμπεριφορά, κατάσταση, που οφείλεται σε κάτι που προηγήθηκε): *έφαγε τού σκασμού· ~, πώς να κοιμηθεί;* || *πέρασαν τόσες δυσκολίες μαζί· ~, πώς να μην είναι τόσο δεμένες ψυχικά;* || (+από) *~ από τόση κούραση, φυσικό είναι να μη μπορεί να σταθεί στα πόδια της* || *~ από αυτά που είπες στη συνέντευξη, μην περιμένεις να σε προσλάβουν!* ΦΡ. (α) ***κι ύστερα λένε...*** σε προτάσεις που λέγονται ως συμπέρασμα, για να δηλωθεί ότι δεν ισχύει κάτι που έχει ειπωθεί ή που υποστηρίζεται γενικώς: *οι ταβέρνες και τα ξενυχτάδικα είναι γεμάτα κόσμο· ~ πως ο Έλληνας δεν έχει λεφτά!* || *~ πως φταίει ο φονιάς· αφού του είχε κάνει τον βίο αβίωτο με τις παραξενιές της!* (β) ***κι ύστερα;*** για να δηλωθεί ότι κάτι που έχει αναφερθεί ως αξιοπερίεργο, σπουδαίο ή κακό, δεν πρέπει να προκαλεί απορία, ενδιαφέρον ή αρνηση: *-Έδωσε τόσα λεφτά για ένα πουκάμισο! -~: Αφού δεν έχει οικονομικό πρόβλημα!* || *-Δεν δηλώνει στην εφορία ούτε τα μισά απ' όσα βγάζει! -Ε, ~; Ο πρώτος είναι που το κάνει;* ΣΥΝ. και τι μ' αυτό:, και τι έγινε;
[ΕΤΥΜ. Επιρρ. χρήση τού αρχ. *ύστερα*, πληθ. τού επιθ. *ύστερος* (βλ.λ.)].

υστεραίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που επακολουθεί ΣΥΝ. ύστερος, κατοπινός ΑΝΤ. πρότερος, προγενέστερος **2.** ***υστεραία*** (η) η επόμενη μέρα.

υστεραλγία (η) {υστεραλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος τής μήτρας μετά την έξοδο τού εμβρύου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υστεραλγία* < αρχ. *υστεραλγής* < *υστέρα* + -*αλγής* < *άλγος*].

υστερεκτομή (η) [1861] ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τής μήτρας για θεραπευτικούς λόγους (καρκίνος, πολλαπλά ινομυώματα, ρήξη κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hystérectomie].

υστέρημα (το) [μτγν.] {υστερήματος | χωρ. πληθ.} ποσότητα (από κάτι) που δεν επαρκεί· εύχρ. στη ΦΡ. ***από το υστέρημά μου*** (Κ.Δ. Λουκ. 21, 4: *αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς πάντα τὸν βίον ὃν εἶχεν ἔβαλεν*, για το δίλεπτο που προσέφερε η φτωχή χήρα) από τα αγαθά που μόλις μου αρκούν για να ζήσω: *δίνω σε κάποιον ~.*

υστέρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η καθυστέρηση: *η ~ που παρατηρείται στην ολοκλήρωση των μεγάλων έργων* **2.** η μειονεκτική θέση: *παρουσιάζει ~ έναντι των άλλων μαθητών λόγω ελλείψεως βασικών γνώσεων.*

υστερία (η) [1891] {υστεριών} **1.** ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση ενός ατόμου, το οποίο εκδηλώνει νευρικό άγχος με σωματικά συμπτώματα, τα οποία δεν έχουν καμία οργανική βάση: *οι μελέτες τού Φρόυντ για την ~* **2.** (μτφ.) η εκδήλωση υπερβολικών και εντονότατων αντιδράσεων, που δείχνουν ότι το άτομο έχει χάσει τον έλεγχο τού εαυτού του και έχει καταληφθεί από πανικό ή άλλο έντονο συναίσθημα, χωρίς όμως να δικαιολογείται κάτι τέτοιο από τις περιστάσεις: *μόλις δει κατσαρίδα, την πιάνει ~· ουρλιάζει, χειρονομεί έντονα και δεν ηρεμεί με τίποτα!* || *μόλις δουν τον αγαπημένο τους τραγουδιστή, καταλαμβάνονται από ~· φωνάζουν, χτυπιούνται, κλαίνε, κάποιες λιποθυμούν* || *μαζική / συλλογική / εθνικιστική / ηθικολογική / ρατσιστική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. hystérie < hystérique (υποχωρητ.) < αρχ. *υστερικός* (βλ.λ.)].

υστερικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την υστερία: *~ κρίση / κινήσεις / κραυγές* **2.** αυτός που πάσχει από υστερία: *~ γυναίκα* **3.** (γενικότ.) αυτός που εκδηλώνεται με τρόπο υπερβολικό και έντονο, χωρίς να δικαιολογείται από τις περιστάσεις: *άσε τις ~ κραυγές· δεν χάθηκε ο κόσμος, επειδή έσπασε ένα πιάτο!* || *την έπιασαν ~ γέλια* **4.** ***υστερικός*** (ο), ***υστερική*** (λαϊκ. ***υστερικιά***) (η) πρόσωπο με υπερβολικά έντονες, επιθετικές ή σπασμωδικές αντιδράσεις: *με παρέπεμψαν σε μια ~ κι αντί να εξυπηρετηθώ, τσακώθηκα!* — **υστερικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υστερικός* < *υστέρα* «μήτρα», επειδή πιστευόταν ότι η υστερία είναι αποκλειστικώς γυναικεία πάθηση, οφειλόμενη σε διαταραχές τής μήτρας].

υστερισμός (ο) [1831] η υστερία (βλ.λ.).

ύστερο (το) {υστέρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ο πλακούντας και οι εμβρυϊκοί υμένες που περιβάλλουν κατά την κύηση το έμβρυο και βγαίνουν από τη μήτρα μετά τον τοκετό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύστερον*, παράλλ. τ. τού ουσ. *υστέρα* (βλ.λ.) με αλλαγή γένους].

υστερο-[1] κ. **υστερό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάτι γίνεται ύστερα από κάτι άλλο: *υστερό-τοκος, υστερό-γραφο* **2.** (στην ιστορία) ότι κάτι ανήκει στην τελευταία περίοδο, στο τελευταίο στάδιο μιας διαβάθμισης: *υστερο-μινωικός.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *υστερο-γενής*, μτγν. *υστερο-βουλία*), που προέρχεται από το επίθ. *ύστερος* (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. Late Latin «υστερολατινικός»)].

υστερο-[2] κ. **υστερό-** κ. **υστερ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τη μήτρα τής γυναίκας (υστέρα): *υστερ-εκτομή, υστερό-πονοι, υστερο-πτωσία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *υστερ-αλγής*), που προέρχεται από το ουσ. *υστέρα* «μήτρα» (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. hystér-ectomie, hystérographie)].

υστεροβουλία (η) {υστεροβουλιών} η ιδιοτελής προσδοκία που κρύβεται πίσω από πράξεις ή λόγια: *η εγκαρδιότητα και τα καλοπιάσματά του έκρυβαν ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υστεροβουλία*, < *ύστερος* + -*βουλία* < *βουλή*, πβ. κ. *πρωτο-βουλία*. Αρχική σημ. «αλλαγή γνώμης μετά την πράξη, εκ των υστέρων σκέψη»].

υστερόβουλος, -η, -ο αυτός τού οποίου οι ενέργειες και η συμπεριφορά έχουν ιδιοτελή κίνητρα, δεν εκφράζουν τα πραγματικά του συναισθήματα, αλλά αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση προσωπικού συμφέροντος, το οποίο δεν είναι εμφανές· (γενικότ.) αυτός που σκέπτεται, ενεργεί και συμπεριφέρεται με ιδιοτελή κίνητρα ΑΝΤ. ανυστερόβουλος, ανιδιοτελής. — **υστερόβουλα / υστεροβούλως** [1889] επίρρ.

υστεροβυζαντινός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τελευταία φάση τής βυζαντινής περιόδου (1081-1453).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Byzantine].

υστερογενής, -ής, -ές {υστερογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** ύστερος, μεταγενέστερος: *~ αποτέλεσμα / φαινόμενο* **2.** (τέκνο) που γεννήθηκε τελευταίο. — **υστερογενώς** επίρρ. [1891]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υστερογενής* < *ύστερος* + -*γενής* < *γένος*].

υστερόγραφο (το) [1840] {υστερογράφ-ου | -ων} σύντομο σχόλιο, σημείωση, πληροφορία κ.λπ., που τίθεται στο τέλος κειμένου, επιστολής, βιβλίου κ.λπ. ως κάτι πρόσθετο ή έκτακτο, με τη συντομογραφία «Υ.Γ.».
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. postscriptum].

υστεροελλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τρίτη περίοδο τού ελλαδικού πολιτισμού και την τελευταία τής Χαλκοκρατίας στην ηπειρωτική Ελλάδα (1600-1400 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Greek].

υστεροκυκλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τρίτη φάση τού κυκλαδικού πολιτισμού και την τελευταία περίοδο τής Χαλκοκρατίας στις Κυκλάδες (1600-1100 π.Χ. περ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Cycladic].

υστερολατινικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λατινική γλώσσα όπως ομιλείτο από τον 3ο ώς τον 6ο αι. μ.Χ. **2.** ***Υστερολατινική*** (η) / ***Υστερολατινικά*** (τα) η λατινική γλώσσα τής περιόδου από τον 3ο ώς τον 6ο αι. μ.Χ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Latin].

υστερολογώ ρ. αμετβ. {υστερολογείς... | υστερολόγησα} **1.** παίρνω τον λόγο τελευταίος **2.** προσθέτω κάτι στο τέλος τής ομιλίας μου, για να ενισχύσω όσα έχω πει. — **υστερολογία** (η) [μτγν.].

υστερομινωικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τρίτη φάση τού μινωικού πολιτισμού και την τελευταία περίοδο τής Χαλκοκρατίας στην Κρήτη (περ. 1500-1100 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Late Minoan].

υστερόπονοι (οι) {υστεροπόν-ων, -ους} ΙΑΤΡ. οι πόνοι τής μήτρας μετά τον τοκετό.

υστεροπτωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πρόπτωση (βλ.λ.) τής μήτρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hysteroptosis].

ύστερος, -η, -ο αυτός που είναι μεταγενέστερος, αυτός που ακολουθεί ή έρχεται στο τέλος, τελευταίος στη σειρά: *~ περίοδος / καπιτα-*

λισμός ΣΥΝ. κατοπινός, επόμενος· ΦΡ. (α) ***εκ των υστέρων*** έπειτα από κάτι που έχει προηγηθεί, αφού έχει ήδη διαπραχθεί: ~ *αναγνωρίζει το λάθος του* ΣΥΝ. (λατ.) a posteriori ΑΝΤ. εκ των προτέρων (β) ***τα ύστερα τού κόσμου*** οι τελευταίες μέρες τού κόσμου, η συντέλεια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕστερος* < **ὑδ-τερος* (με συγκρ. επίθημα *-τερος*) < θ. **ὑδ-* < I.E. *ud «προς τα πάνω», πβ. σανσκρ. út-, úd-, γοτθ. ūt, αρχ. γερμ. ūz (> γερμ. aus), αρχ. περσ. us- κ.ά. Ομόρρ. *ὕσ-τατος, ὑσ-τέρα, ὑσ-τερῶ* κ.ά. Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. úttara- «ψηλότερος – μεταγενέστερος» και είχε αρχική σημ. «αυτός που μένει πίσω, που αργοπορεί»].

υστεροτοκία (η) [1887] {υστεροτοκιών} ΙΑΤΡ. η φυσική ή τεχνητή εξαγωγή τού πλακούντα και των εμβρυϊκών υμένων από τα γεννητικά όργανα τής γυναίκας μετά την έξοδο τού εμβρύου.
[ΕΤΥΜ. < *υστερο-* (< *υστέρα*) + *-τοκία* < *τόκος* (βλ.λ.)].

υστερότοκος, -η, -ο αυτός που γεννήθηκε τελευταίος, το τελευταίο παιδί μιας οικογένειας ΣΥΝ. βενιαμίν, (λαϊκ.) στερνοπαίδι, στερνοπούλι ΑΝΤ. πρωτότοκος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑστερότοκος* < *ὕστερος* + *τόκος* (βλ.λ.)].

υστεροτομία (η) {υστεροτομιών} ΙΑΤΡ. η απλή διάνοιξη τής μήτρας (υστέρας), όπως στην περίπτωση καισαρικής τομής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hystérotomie].

υστεροφημία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η καλή φήμη που αποκτά κάποιος μετά τον θάνατό του.

υστερόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έπεται χρονικά κάποιου άλλου ΣΥΝ. μεταγενέστερος, κατοπινός ΑΝΤ. προγενέστερος, προτερόχρονος **2.** ***υστερόχρονο*** (το) το χρονικό διάστημα που ακολουθεί κάποιο άλλο: *το επίρρημα «κατόπιν» δηλώνει το ~, ενώ το «προηγουμένως» δηλώνει το προτερόχρονο* ΑΝΤ. προτερόχρονο.

υστερώ ρ. αμετβ. {υστερείς... | υστέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (+γεν. / +έναντι) είμαι κατώτερος από (κάποιον άλλο): ~ *τού αδελφού μου σε μόρφωση* || ~ *έναντί του σε γνώσεις* ΣΥΝ. μειονεκτώ ΑΝΤ. υπερτερώ **2.** παρουσιάζω ελλείψεις σε ορισμένο τομέα: ~ *στη γλωσσική έκφραση / σε κοινωνική αγωγή / σε πείρα* • **3.** (σπάν.) καθυστερώ, αργοπορώ **4.** (λόγ.-μεσοπαθ. ***υστερούμαι***) στερούμαι, έχω έλλειψη από κάτι: *δεν υστερήθηκαν των αναγκαίων τα παιδιά του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑστερῶ (-έω)* < *ὕστερος* (βλ.λ.)].

-ύτερος, -η, -ο παραγωγικό επίθημα συγκριτικού βαθμού επιθέτων σε -ύς: *παχύς – παχύτερος, οξύς – οξύτερος* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά σε επίθ. σε -υς με το επίθημα *-τερος* τού συγκρ. βαθμού].

> **-ύτερος: καλ-ύτερος, μεγαλ-ύτερος, πρωτ-ύτερος, κοντ-ύτερος, χοντρ-ύτερος, αρχ-ύτερος.** Τα επίθετα αυτά, μολονότι δεν ανήκουν στην κατηγορία των επιθέτων σε **-ύς** (*πλατύς, παχύς, φαρδύς, βραχύς* κ.λπ.), τα οποία σχηματίζουν κανονικά τα παραθετικά τους σε **-ύτερος / -ύτατος** (*πλατύτερος / πλατύτατος, βραχύτερος / βραχύτατος* κ.λπ.), επηρεασμένα από τα επίθετα σε -ύς σχηματίζουν τον συγκριτικό βαθμό τους (όχι και τον υπερθετικό), όπως αυτά: *καλός* – **καλύτερος**, *μεγάλος* – **μεγαλ-ύτερος**, *κοντός* – **κοντ-ύτερος**, *χοντρός* – **χοντρ-ύτερος**, πρώτος – **πρωτ-ύτερος**, *αρχή* – **αρχ-ύτερα** (στη φράση *«μια ώρα αρχύτερα»*).

υττέρβιο (το) {υττερβίου} ΧΗΜ. μέταλλο γκρι χρώματος (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Ytterbium < Ytterby, πόλη τής Σουηδίας όπου εντοπίστηκε το μέταλλο].

υφάδι κ. (λαϊκ.) **φάδι** (το) {υφαδ-ιού | -ιών} το σύνολο των νημάτων υφάσματος, που είναι κάθετα προς την ούγια του (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑφάδιον* < αρχ. *ὑφή* + υποκ. επίθημα *-άδιον*].

υφαίνω κ. (λαϊκ.) **φαίνω** ρ. μετβ. {ύφα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** πλέκω νήματα (στον αργαλειό ή σε υφαντικές μηχανές) για την κατασκευή υφάσματος: ~ *ένα χαλί* || (μτφ.) *η αράχνη υφαίνει τον ιστό της* **2.** (μτφ.) σχεδιάζω στο παρασκήνιο, εξυφαίνω: ~ *συνωμοσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή, ύφος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφαίνω* < **ὑφ-άν-jω* (με πρόσφυμα *-αν-* και ρηματ. επίθημα *-jω*) < θ. *ὑφ-* < *ubh-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *webh- «πλέκω, υφαίνω», πβ. σανσκρ. ubhnāti «συνάπτω, συνδέω», αλβ. venj «πλέκω, υφαίνω» (< *webhn-jō), αρχ. γερμ. weban (> γερμ. weben, αγγλ. weave) κ.ά. Ομόρρ. *ὑφ-ή, ὕφ-ος*].

υφαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ΝΟΜ. η κλοπή ή υπεξαίρεση μεταξύ συγγενών ή προσώπων συνδεδεμένων με ιδιαίτερο δεσμό και η οποία διώκεται μόνο κατόπιν εγκλήσεως τού παθόντος • **2.** ΜΑΘ. μαθηματική διαδικασία η οποία συνίσταται στην εύρεση τού υπολειπόμενου τόκου, με σκοπό την έκπτωσή του από το συνολικό ποσό κατά την εξόφληση συναλλαγματικής πριν από τη λήξη της **3.** ΟΙΚΟΝ. η διαδικασία προσδιορισμού τής σημερινής αξίας κεφαλαίου, που πρόκειται να εισπραχθεί στο μέλλον **4.** ΓΛΩΣΣ. η αποβολή στο μέσο λέξεως φωνήεντος πριν ή και μετά από άλλα φωνήεντα, λ.χ. (αρχ.) *βοηθο-έω > βοηθ-έω / -ῶ,* (αρχ.) *Θεόδωρος > Θόδωρος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑφαίρεσις* < αρχ. *ὑφαιρῶ* (βλ.λ.). Οι γλωσσ. και νομ. όροι είναι μτγν.].

υφαιρώ ρ. αμετβ. {υφαιρείς... | υφαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα} (λόγ.) κάνω υφαίρεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφαιρῶ (-έω)* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *αἱρῶ* (βλ. κ. *ἀφ-αιρῶ*)].

ύφαλα (τα) {υφάλων} (λόγ.) το τμήμα τού πλοίου που βρίσκεται κάτω από την ίσαλο (βλ.λ.) γραμμή του ΣΥΝ. βρεχάμενα ΑΝΤ. έξαλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *τὰ ὕφαλα (τῆς νεώς),* ουσιαστικοπ. ουδ. πληθ. τού αρχ. *ὕφαλος* (βλ.λ.)].

υφάλμυρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι κάπως αλμυρός (μεταξύ θαλάσσιου και γλυκού νερού): *μια λιμνοθάλασσα με ~ νερά.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑφάλμυρος* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἁλμυρός*].

υφαλοδείκτης (ο) {υφαλοδεικτών} ο σημαντήρας που επισημαίνει τη θέση υφάλου.

υφαλοκρηπίδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο βυθός και το υπέδαφος των περιοχών που καλύπτει η θάλασσα και που γειτονεύουν με την ακτή νησιού ή παράκτιου κράτους έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη και σε βάθος τέτοιο, ώστε να είναι δυνατή η εκμετάλλευση τού φυσικού πλούτου (λ.χ. πετρελαίου) των περιοχών αυτών: *η διένεξη Ελλάδας-Τουρκίας για την ~ των νησιών τού Αιγαίου* **2.** ΓΕΩΛ. η συνέχεια τής ξηράς των ακτών κάτω από τη θάλασσα μέχρι ορισμένου βάθους (ανάλογα με τη φύση τής ακτής).
[ΕΤΥΜ. < *ύφαλος* + *-κρηπίδα* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. continental shelf].

ύφαλος (ο) {υφάλ-ου | -ων, -ους} βραχώδης ανύψωση τού θαλάσσιου πυθμένα, που φθάνει λίγο πιο κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας και αποτελεί μεγάλο κίνδυνο για τα πλοία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕφαλος* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *-αλος* < *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα», πβ. κ. *ἀγχί-αλος*].

ύφανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η διαδικασία με την οποία υφαίνονται νήματα για την παραγωγή υφασμάτων **2.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο υφαίνονται τα νήματα: *ύφασμα με πυκνή / αραιή ~* **3.** (μτφ.) η σύνθεση: *η ~ τής αφήγησης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή, ύφος, ωρίμαση.*

υφάνσιμος, -η, -ο [1887] αυτός που μπορεί να υφανθεί: ~ *ύλες / ίνες.*

υφαντήριο (το) [1895] {υφαντηρί-ου | -ων} **1.** χώρος ύφανσης **2.** εργαστήριο κατασκευής υφασμάτων.

υφαντής (ο), **υφάντρια** (η) [μτγν.] {υφαντριών} πρόσωπο που ασχολείται με την υφαντική. Επίσης (λαϊκ.) **ανυφαντής** (ο), **ανυφάντρα** κ. (λαϊκότ.) **υφάντρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφάντης* (με καταβιβασμό τού τόνου) < *ὑφαίνω*].

υφαντική (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ένας από τους τρεις κλάδους τής υφαντουργίας (μαζί με την πλεκτική και τη νηματουργία), που έχει ως αντικείμενό του την κατασκευή υφασμάτων.

υφαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την ύφανση ή τον υφαντή: ~ *ιστός / τέχνη.*

υφαντός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **φαντός 1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί στον αργαλειό: ~ *κιλίμι / χαλί / κουβέρτα / σεντόνι* ΣΥΝ. υφασμένος **2.** ***υφαντό*** κ. (λαϊκ.) ***φαντό*** (το) ύφασμα που έχει κατασκευαστεί στον αργαλειό: *εμπόριο υφαντών.*

υφαντουργείο (το) [1885] το εργοστάσιο ή η βιοτεχνία κατασκευής υφασμάτων.

υφαντουργία (η) {χωρ. πληθ., υφαντουργιών στη σημ. 3} **1.** η τέχνη και οι τεχνικές κατασκευής υφασμάτων **2.** ο βιομηχανικός / βιοτεχνικός και οικονομικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την κατασκευή υφασμάτων: *ελληνική ~* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζονται οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις για την παραγωγή υφασμάτων: *κάηκε μια ~.* — **υφαντουργικός,** -ή, -ό [1889].

υφαντουργός (ο/η) το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την υφαντουργία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὑφαντουργός* < *ὑφαντός* + *-ουργός* < *ἔργον*].

υφαρπάζω ρ. μετβ. {υφάρπα-ξα (λόγ. υφήρπασα), -χθηκα, -γμένος} **1.** οικειοποιούμαι (κάτι που δεν μου ανήκει) με επιτήδειο και πλάγιο τρόπο: *«υφήρπασε τα δικαιολογητικά τής νομιμοποίησης τού αυθαιρέτου»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) επιτυγχάνω να αποσπάσω (κάτι) από (κάποιον) χρησιμοποιώντας πλάγιο τρόπο: ~ *την εξουσία / την υπογραφή / τη συγκατάθεση / την ψήφο κάποιου* ΣΥΝ. παίρνω, (οικ.) βουτάω. — **υφαρπαγή** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφαρπάζω* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἁρπάζω*].

ύφασμα (το) {υφάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το υλικό που έχει κατασκευαστεί από φυσικές ή τεχνητές ίνες, οι οποίες πλέκονται κάθετα μεταξύ τους σε αργαλειό ή άλλα παρόμοια μηχανήματα και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή ενδυμάτων: *μάλλινο / μεταξωτό / βαμβακερό / αδιάβροχο / γυαλιστερό / κρουστό / λινό / νάιλον / συνθετικό ~.* — (υποκ.) **υφασματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕφασμα* < *ὑφαίνω*].

υφασματέμπορος (ο/η) [1886] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} έμπορος υφασμάτων.

υφασμάτινος, -η, -ο αυτός που είναι φτειαγμένος από ύφασμα, συνήθ. βαμβακερό: ~ *τραπεζομάντηλο / κορδέλα.*

υφέν 1. επίρρ. (παλαιότ.) μαζί, ομού, από κοινού: *προφέρονται / γράφονται ~* **2.** (το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. σημάδι (‿) που γραφόταν κάτω από διφθόγγους ή από δύο συνεχόμενα φωνήεντα, για να δηλωθεί ότι οι δύο φθόγγοι συνεκφωνούνται (στη συνίζηση): *παλαιός* (> *παλ‿ιός*) *νιος, γιατί, βιος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑφέν* < *ὑφ᾿ ἕν* < *ὑπό* + *ἕν*].

υφέρπω ρ. αμετβ. {παρατ. υφείρπα} (κακόσ., κυρ. για φήμες ή αρρώστιες) αναπτύσσομαι, διαδίδομαι χωρίς να γίνομαι άμεσα ή αμέσως αντιληπτός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφέρπω* < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἕρπω*].

ύφεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η μείωση τής έντασης, η πορεία προς μια πιο ομαλή κατάσταση: ~ *τής κακοκαιρίας / των εντάσεων στις σχέσεις των δύο κρατών / τής κατάστασης τού ασθενούς* || *βαρομετρική / διεθνής ~* ΣΥΝ. μετριασμός, υποχώρηση ΑΝΤ. έξαρση, ένταση **2.** η πτώση (από υψηλό επίπεδο σε χαμηλότερο), ο περιορισμός τής ευρύτητας αποδοχής κ.λπ.: *τα πράγματα είναι δύσκολα σε περιόδους οικονομικής ~* || *περνούμε περίοδο ύφεσης* || *οι δουλειές βρίσκονται σε ~* || *στην εποχή μας οι ιδέες και οι ιδεολογίες βρίσκονται σε ~* ΑΝΤ. άνοδος • **3.** ΜΟΥΣ. (α) η βάρυνση ενός φθόγγου τής κλίμακας κατά ένα ημιτόνιο (βλ.λ.)· παράγεται νέος φθόγγος, τού

οποίου το όνομα σχηματίζεται από το όνομα τού παλιού, με την προσθήκη τής λ., λ.χ. μι ~ (β) το μουσικό σημείο τής βάρυνσης ενός φθόγγου κατά ένα ημιτόνιο· στη δυτική σημειογραφία, σχηματίζεται ως ελαφρώς πλαγιασμένο b (από την γαλλ. ονομασία bémol ή την ιταλ. bemolle), το οποίο γράφεται πριν από τον φθόγγο που αλλοιώνεται· η ύφεση υπάγεται στην ευρύτερη έννοια των αλλοιώσεων (βλ.λ.) ΣΥΝ. μπεμόλ • **4.** ΜΕΤΕΩΡ. περιοχή χαμηλών βαρομετρικών πιέσεων, στην οποία η πίεση ελαττώνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο, οι άνεμοι πνέουν περί το κέντρο της αριστερόστροφα στο βόρειο και δεξιόστροφα στο νότιο ημισφαίριο· προκαλεί κακοκαιρία με βροχές το καλοκαίρι και βροχές και χιόνια τον χειμώνα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὕφεσις*, αρχική σημ. «χαλάρωση των χορδών μουσικού οργάνου», < αρχ. *ὑφίημι* «κατεβάζω, χαμηλώνω» < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἵημι*, πβ. κ. *άφεσις* - *αφίημι*, *ἔφεσις* – *ἐφίημι*. Ο μουσ. όρ. αποδίδει τον γαλλ. détente].

υφέσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που επιδέχεται ύφεση: ~ *πυρετός*.

υφή (η) **1.** ο τρόπος με τον οποίο πλέκονται μεταξύ τους οι ίνες από τις οποίες δημιουργείται το ύφασμα: *πυκνή* / *αραιή* ~ ΣΥΝ. ύφανση **2.** ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται τα μόρια ή/και τα κύτταρα κάθε σώματος ή οργανισμού: *η ~ τού ξύλου* / *τού μετάλλου* / *τού χαρτιού* ΣΥΝ. σύσταση **3.** η αίσθηση που δημιουργείται από την επαφή μας με υλικό σώμα: *βελούδινη* / *απαλή* ~ **4.** (α) (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται τα μέρη λογοτεχνικού έργου (β) τα στοιχεία (συνόλου, κατάστασης), των οποίων η σύνθεση δημιουργεί την ιδιαιτερότητά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*, *ύφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφή* < *ὑφαίνω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

υφηγεσία (η) [1871] {υφηγεσιών} (σε ξένα πανεπιστήμια και παλαιότ. στην Ελλάδα) η επιστημονική έρευνα και διατριβή που υποβάλλεται για να αποκτήσει κανείς τον τίτλο τού υφηγητή· ΦΡ. ***διατριβή επί υφηγεσία*** *(διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ)* ανώτερη διατριβή που προϋποθέτει και ακολουθεί την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*, *πανεπιστημιακός*.

υφηγητής (ο), **υφηγήτρια** (η) {υφηγητριών} **1.** (σε ξένα πανεπιστήμια) ο επιστήμονας που διδάσκει σε πανεπιστημιακό ή άλλο ισότιμο ίδρυμα υπό την εποπτεία τού καθηγητή τής έδρας **2.** (παλαιότ.) πανεπιστημιακός διδάσκαλος με ανώτερο διδακτορικό τίτλο *(διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ)*, ο οποίος διδάσκει αμισθί ή με εντολή διδασκαλίας σε θέση ανώτερη τού επιμελητή και αμέσως κατώτερη τού έκτακτου καθηγητή. — **υφηγητικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*, *πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφηγητής* (μτγν. σημ. «δάσκαλος») < *ὑφηγοῦμαι (-έο-)* «προπορεύομαι, οδηγώ – δείχνω τον δρόμο» < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἡγοῦμαι*].

υφήλιος (η) {υφηλίου | χωρ. πληθ.} **1.** ολόκληρος ο πλανήτης Γη: *οι λαοί τής ~* || *στα καλλιστεία αναδείχθηκε «Μις ~»* ΣΥΝ. κόσμος, πλανήτης **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν στη Γη: *η ~ κινδυνεύει από το έιτζ* ΣΥΝ. οικουμένη, πλανήτης, κόσμος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *ὑφήλιος*, που πρωτοαπαντά στον Πορφύριο (3ος αι. μ.Χ.) και προέρχεται από τη φρ. *ὑφ' ἡλίῳ* «κάτω από τον ήλιο»].

υφίσταμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. {υφίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, παρατ. υφιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | υπέστην, -ης, -η... (να/θα υποστώ)} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) έχω υπόσταση, ύπαρξη: *το ζήτημα δεν υφίσταται πια, τακτοποιήθηκαν όλα* || *η υφιστάμενη κατάσταση* ΣΥΝ. υπάρχω, βρίσκομαι ♦ **2.** (μετβ.) (α) υποχρεώνομαι να περάσω από (δοκιμασία) ή να υπομείνω (δυσάρεστη κατάσταση): *δεν θα υποστώ άλλη φορά τέτοια συμπεριφορά!* ΣΥΝ. υποφέρω, ανέχομαι (β) παθαίνω, μου συμβαίνει (κάτι, συνήθ. δυσάρεστο): *καθημερινά υφιστάμεθα ταλαιπωρίες* || *~ μαρτύρια* / *βασανιστήρια* / *έλεγχο* / *πλήγμα* / *τις συνέπειες των πράξεών μου* / *θυσίες* || *χιλιάδες στρέμματα δάσους υπέστησαν ολική καταστροφή* || *ο αθλητής είχε υποστεί βαρύ διάστρεμμα* **3.** (η μτχ. ενεστ. ***υφιστάμενος**, -η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑφίσταμαι* (ήδη στον Αριστοτέλη με τη σημ. «υπάρχω, είμαι» κατά το *ὑπόστασις*) < *ὑφ-* (< *ὑπο-*) + *ἵσταμαι*].

υφιστάμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο {-ου κ. -ένου | -ων κ. -ένων, -ους κ. -ένους} **1.** αυτός που υφίσταται, που υπάρχει: *η ~ κατάσταση* • **2.** αυτός που βρίσκεται σε κατώτερη υπαλληλική βαθμίδα από άλλον και εξαρτάται ιεραρχικά από αυτόν: (κυρ. ως ουσ.) *συμπεριφέρεται φιλικά* / *τυπικά στους υφισταμένους του* ΑΝΤ. προϊστάμενος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ὑφίσταμαι*].

υφολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής γλωσσολογίας και τής θεωρίας τής λογοτεχνίας, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τού γλωσσικού ύφους στον λόγο και ειδικότ. στα λογοτεχνικά κείμενα. — **υφολογικός,** -ή, -ό, **υφολογικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύφος*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. stylistics].

ύφος (το) {ύφους | συνήθ. χωρ. πληθ.· σπάν. υφη} **1.** (α) η έκφραση τού προσώπου ή/και ο τρόπος ομιλίας, στα οποία αποτυπώνονται οι ψυχικές διαθέσεις τού ατόμου: *κοιτάζω* / *μιλάω με αγέρωχο* / *άγριο* / *απότομο* / *απορημένο* / *αυστηρό* / *επιβλητικό* / *επιθετικό* / *επιτακτικό* / *ευγενικό* / *μελαγχολικό* / *μυστηριώδες* / *πένθιμο* / *προκλητικό* / *χυδαίο* ~ || *Τι ~ είν' αυτό; Δεν είμαστε υπηρέτες σου!* || *του έκανε παρατήρηση σε έντονο ~* (β) (ειδικότ.) ο επιτηδευμένος τρόπος ομιλίας και γενικότ. εμφάνισης, με τον οποίο πιστεύει κανείς ότι θα φανεί σπουδαίος: *μιλάω με* / *παίρνω ~* ΣΥΝ. επιτήδευση ΑΝΤ. απλότητα **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ο ιδιαίτερος, εξατομικευμένος τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί καθένας τη γλώσσα, αξιοποιώντας μέσα από τις επιλογές του τα ποικίλα μέσα που αυτή του προσφέρει στον προφορικό και τον γραπτό λόγο: *ανεπιτήδευτο* / *λιτό* / *δασκαλίστικο* / *δηκτικό* / *δραματικό* / *κομψό* / *μονότονο* / *ξερό* / *πεζό* / *ποιητικό* / *προσωπικό* / *σατιρικό* / *σοβαρό* / *στρωτό* / *μεγαλοπρεπές* / *υψηλό* / *υπερβολικό* / *πομπώδες* ~ ΣΥΝ. έκφραση, στυλ (β) (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο διαφοροποιείται ένα είδος γραφής ή κείμενο από άλλο, ένας συγγραφέας από άλλον, με βάση τις γλωσσικές του επιλογές ή και αποκλίσεις (υφολογισμούς): *επιστημονικό* / *λογοτεχνικό* / *δημοσιογραφικό* / *θεολογικό* / *αττικό* / *φιλολογικό* ~ || *το ~ τού Σεφέρη* / *τού Παπαδιαμάντη* **3.** η τεχνοτροπία που χαρακτηρίζει ένα σύνολο δημιουργών ή καλλιτεχνών ή μια περίοδο: *ρομαντικό* / *μεταμοντέρνο* / *αναγεννησιακό* ~ || *αρχιτεκτονικό* / *ζωγραφικό* / *διακοσμητικό* ~ ΣΥΝ. στυλ, ρυθμός. — (υποκ.-σκωπτ.) **υφάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕφος* < *ὑφαίνω* (υποχωρητ.), βλ.λ. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. (λ.χ. *τὸ τῶν λόγων ὕφος*, Λογγίν. 1.4)].

> **ύφος – υφή.** Το **υφή** (πβ. ομόρρ. **υφαίνω, ύφανση**) δηλώνει τη σύνθεση ενός αντικειμένου, τα στοιχεία που το αποτελούν και του προσδίδουν την ιδιαιτερότητά του. Το **ύφος**, αντιθέτως, ενώ είναι και αυτό ομόρριζο και σημαίνει έμμεσα τη σύσταση, έχει αποκτήσει ειδική, διαφορετική σημασία. Το *ύφος* δηλώνει κυρίως την ιδιαιτερότητα στη γλωσσική έκφραση ενός ανθρώπου τόσο στην ομιλία όσο και στα γραπτά του και, ειδικότερα, την ιδιαιτερότητα τής γλώσσας ενός συγγραφέα ή τής τεχνικής και τής τέχνης ενός καλλιτέχνη (μουσικού, ζωγράφου κ.λπ.). Ειδικότερα, το ύφος ενός κειμένου είναι αποτέλεσμα τού συνόλου των επιλογών και των αποκλίσεων που εμφανίζονται συνειδητά και με ορισμένη συχνότητα στο έργο ενός συγγραφέα (**επιλογές** είναι συμβατικές εναλλακτικές δυνατότητες που ενυπάρχουν σε κάθε γλώσσα –π.χ. χρήση ονοματικής ή ρηματικής φράσης, ενεργητικής ή παθητικής φωνής κ.ο.κ.–, ενώ **αποκλίσεις** είναι επ' ευκαιρία χρήσεις / νεολογισμοί –συνήθως στη σύναψη των λέξεων– που επινοεί ο συγγραφέας, π.χ. *Στέγνωσε η αγάπη στις τρύπιες ψυχές μας*).
> Ως προς την ορολογία, συχνά χρησιμοποιείται, αντί για τη λ. ύφος, η λ. **στυλ** (πβ. και *στυλιστική*, *στυλιστικά φαινόμενα*). Ωστόσο, προκειμένου για το γλωσσικό – λογοτεχνικό ύφος, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο όρος **ύφος** (αντίστοιχος προς το **ύφος** που χρησιμοποίησαν οι αρχαίοι), καθώς και τα παράγωγα **υφολογία** (αντί για τη *στυλιστική*) και **υφολογικός** (αντί για το *στυλιστικός*). Στο κάτω-κάτω, αν η ετυμολογία τού ξενικού **style** και τού λατ. stylus από το ελλην. **στύλος** είναι ορθή, τότε και το **στυλ** είναι επίσης ελληνικής προελεύσεως, αλλά με περιορισμένη ετυμολογική και σημασιολογική διαφάνεια από ό,τι το *ύφος*. Η λ. *στυλ* πάντως, χρησιμοποιείται στη μόδα, όπου και έχει επικρατήσει.

υφυπουργός (ο/η) [1874] μέλος τής κυβέρνησης, υφιστάμενο τού υπουργού, που ασχολείται με συγκεκριμένο τομέα δράσης στον ευρύτερο χώρο ευθυνών τού υπουργού: *ο ~ Αθλητισμού ενημέρωσε τον αρμόδιο υπουργό Πολιτισμού*.

υφυπουργείο (το) [1887] **1.** η δημόσια υπηρεσία τής οποίας προΐσταται ο υφυπουργός **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία.

υψηλόβαθμος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε υψηλή βαθμίδα ιεραρχικής κλίμακας: *~ αξιωματούχος* / *στέλεχος επιχείρησης* / *μέλος οργάνωσης* / *υπάλληλος υπουργείου* ΑΝΤ. χαμηλόβαθμος • **2.** (σχολή) στην οποία, για να εισαχθεί κανείς, πρέπει να συγκεντρώσει υψηλή βαθμολογία: *στις ~ σχολές ανήκουν η Νομική και η Ιατρική* || *οι ~ σχολές τής πρώτης δέσμης* ΑΝΤ. χαμηλόβαθμος.

υψηλόμισθος, -η, -ο αυτός που αμείβεται με υψηλό μισθό: *~ υπάλληλος* ΑΝΤ. χαμηλόμισθος.

υψηλός, -ή, -ό **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει σχετικά μεγάλο ύψος ΣΥΝ. ψηλός **2.** (ήχος) που έχει σχετικά μεγάλο τονικό ύψος, οξύτητα: *~ κλίμακα·* (συνήθ. μτφ.) **3.** μεγαλύτερος ή περισσότερος από το συνηθισμένο: *~ ανάστημα* / *πίεση* / *θερμοκρασία* / *τάση ηλεκτρικού ρεύματος* / *συχνότητα* / *τιμές* / *κέρδη* / *ποσοστό* / *φόρος* / *εισόδημα* / *ρυθμός ανάπτυξης* ΣΥΝ. μεγάλος, ψηλός ΑΝΤ. χαμηλός, μικρός **4.** αυτός που έχει ξεχωριστή ποιότητα, αξία: *~ ραπτική* / *κομμωτική* / *τέχνη* / *ποίηση* / *τεχνολογία* ΣΥΝ. ανώτερος **5.** αυτός που σχετίζεται με κάτι που θεωρείται πολύ αξιόλογο, πνευματικά ή ηθικά ανώτερο: *~ ιδέες* / *στόχοι* / *ιδεώδη* / *αξίες* **6.** αυτός που σε μία κλίμακα αξιολόγησης βρίσκεται στις πρώτες θέσεις, ξεπερνά πολύ το μέσο και χαμηλό επίπεδο: *~ ποιότητα* / *επίπεδο γνώσεων* / *αίσθημα ευθύνης* / *φρόνημα* / *προδιαγραφές* || *περιοχές ~ κινδύνου για πυρκαγιές* **7.** αυτός που είναι κοινωνικά ανώτερος, που κατέχει σημαντική (κοινωνική, πολιτική) θέση: *οι ~ καλεσμένοι* / *προσκεκλημένοι* ΣΥΝ. ανώτερος ΑΝΤ. κατώτερος· ΦΡ. (α) ***υψηλή κοινωνία*** το σύνολο προσώπων με σημαντική κοινωνική θέση, τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (πβ. λ. *αριστοκρατία*, *τζετ-σετ*) (β) ***αφ' υψηλού*** με υπεροπτικό ύφος: *κοιτάζω κάποιον* ~ ΣΥΝ. ακατάδεκτα, αλαζονικά ΑΝΤ. καταδεκτικά, συγκαταβατικά (γ) (αρχαιοπρ.) ***καθ' υψηλήν επιταγήν*** ύστερα από εντολή ανώτερης εξουσίας ή δύναμης: (ειρων.) *~ προσερχόμεθα ευπρεπώς ενδεδυμένοι* (δ) ***Υψηλή Πύλη*** βλ. λ. *Πύλη* (ε) ***υψηλά πρόσωπα*** πρόσωπα με μεγάλο κύρος, ανώτεροι και ανώτατοι αξιωματούχοι, μέλη τής πολιτικής ηγεσίας, επίσημοι κ.λπ. **8.** αυτός που σχετίζεται με σπουδαίο ή ωφέλιμο κοινωνικά έργο: *~ καθήκον* / *αποστολή* / *αξίωμα*. — **υψηλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑψηλός* < επικό επίρρ. *ὕψι* «ψηλά» + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *χαμ-ηλός*, *ἀπατ-ηλός*. Το επίρρ. *ὕψι* εμφανίζει θ. *ὑπ-* των λ. *ὕπ-ατος*, *ὑπ-ό*, *ὑπ-έρ* (βλ.λ.) και κατάλ. *-ι* αρχ. τοπικής πτώσεως (πβ. κ. *ἀντ-ί*, *ἄρτ-ι*). Το *-s-* (*ὑψ-*) παραμένει δυσερμήνευτο (βλ. κ. *ὀψέ* – *ἀπόψε*), εμφανίζεται εντούτοις και στα αρχ. ιρλ. ōs «ψηλά», αρχ. σλαβ. vysokŭ (< *ūpso-), λατ. sus- < *sub-s- (ρ. sustineo)].

υψηλόσωμος, -η, -ο [1851] αυτός που είναι πολύ ψηλός: *~ αθλητής* / *γυναίκα*.

υψηλότατος (ο) {υψηλοτάτ-ου | -ων, -ους}. **υψηλοτάτη** (η) (με κεφ.) προσφώνηση για πρίγκιπα / πριγκίπισσα ΣΥΝ. υψηλότητα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υψηλότατος*, υπερθ. τού επιθ. *ὑψηλός*. Για τη σύγχρονη χρήση βλ. λ. *υψηλότητα*].

υψηλότητα (η) (με κεφ.) προσφώνηση για πρίγκιπα / πριγκίπισσα: *πώς αισθάνεται σήμερα η ~ Σας;* ΣΥΝ. υψηλότατος. Επίσης **υψηλότης** {υψηλότητος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑψηλότης* < αρχ. *ὑψηλός*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. Highness].

υψηλότοκος, -η, -ο αυτός που έχει υψηλό τόκο: ~ *δάνεια που δεν συμφέρουν τον δανειζόμενο* ΑΝΤ. χαμηλότοκος.

υψηλόφρων, -ων, -ον {υψηλόφρ-ονος, -ονα | ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** αυτός που εμπνέεται από ευγενείς και μεγάλες ιδέες: ~ *οραματιστής / στοχαστής* ΣΥΝ. ευγενής, υψηλός, ανώτερος ΑΝΤ. ποταπός **2.** (αρνητ.) αυτός που φέρεται υποτιμητικά στους άλλους, που θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο ΣΥΝ. αλαζόνας, υπερήφανος ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων. Επίσης **υψηλόφρονας** (ο/η). — **υψηλοφρόνως** επίρρ. [1896], **υψηλοφροσύνη** (η) [μτγν.], **υψηλοφρονώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑψηλόφρων* < *ὑψηλός* + *-φρων* < *φρήν, -ενός* (βλ.λ.)].

υψηλόφωνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει ή γίνεται με δυνατή φωνή: ~ *διαταγή* ΣΥΝ. μεγαλόφωνος ΑΝΤ. χαμηλόφωνος, σιγανός. — **υψηλόφωνα / υψηλοφώνως** [1898] επίρρ.

υψικάμινος (η) [1887] {υψικαμίν-ου | -ων, -ους} **1.** καμίνι με χαρακτηριστικά μεγάλο ύψος, μέσα στο οποίο παράγεται χυτοσίδηρος από τη διάσπαση και την αναγωγή των μετάλλων στις υψηλές θερμοκρασίες που αναπτύσσονται σε αυτό **2.** (συνεκδ.) το εργοστάσιο στο οποίο υπάρχουν καμίνια τού παραπάνω τύπου.
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *ύψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + *κάμινος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. haut fourneau].

υψίκορμος, -η, -ο [1895] αυτός που διαθέτει ψηλό κορμό ΣΥΝ. ψηλόσωμος ΑΝΤ. χαμηλόκορμος.
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *ύψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + *κορμός*].

ύψιλον (το) {άκλ.} Υ, υ· το εικοστό γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὖ ψιλόν*, με τη σημ. «μονοψήφιο *υ*», κατ' αντιδιαστολή προς το διψήφιο -*οι*-, με το οποίο (κατά τον Μεσαίωνα) συνέπιπτε στην προφορά].

υψίπεδο (το) {υψιπέδ-ου | -ων} επίπεδο μέρος γης που βρίσκεται σε μεγάλο ύψος από τη θάλασσα: *τα ~ τού Γκολάν στη Μέση Ανατολή* ΣΥΝ. οροπέδιο ΑΝΤ. βαθύπεδο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὑψίπεδος* < επίρρ. *ὕψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + *-πεδος* < *πέδον* «έδαφος, χώμα» (βλ. λ. *πεδίο*)].

υψιπέτης (ο) {υψιπετών}, **υψιπέτις** (η) {υψιπέτιδος} (λόγ.) πρόσωπο που εμπνέεται από μεγάλες ιδέες ή/και εκφράζει μεγάλες ιδέες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑψιπέτης* < επίρρ. *ὕψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + *-πέτης* < *πέτομαι* «πετώ» (βλ. κ. *πετώ*)].

υψιπετής, -ής, -ές {υψιπετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έπεσε από τον ουρανό ΣΥΝ. ουρανοκατέβατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑψιπετής* < επίρρ. *ὕψι* (βλ. λ. *υψηλός*) + *-πετής* < *πίπτω* (βλ.λ.)].

ύψιστος, -η (λόγ. -ίστη), -ο {-ου κ. -ίστου | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} **1.** αυτός που βρίσκεται στο υψηλότερο σημείο σε μια ιεραρχική / αξιολογική κλίμακα, ανώτατος: *το ~ αξίωμα τής χώρας* || *αυτό αποτελεί για μας ~ προτεραιότητα* || ~ *συμφέρον / αγαθό / προσόν / διάκριση / τιμή* || (σε άναρθρη γεν.-λόγ.) *αποστολή υψίστης σημασίας* || *φυλακές ~ ασφαλείας* ΣΥΝ. σημαντικότατος, σπουδαιότατος ΑΝΤ. ασήμαντος **2.** ΘΕΟΛ. ***Ύψιστος*** (ο) {Υψίστου} προσωνυμία τού Θεού: *δοξάζω τον Ύψιστο που είμαι καλά στην υγεία μου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕψιστος* < επίρρ. *ὕψι* «ψηλά» (βλ. λ. *υψηλός*) + υπερθ. επίθημα *-ιστος*, πιθ. κατά τα *μέγιστος, κύδιστος*].

υψίστρωμα (το) {υψιστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό γκριζωπό νέφος, που αποτελείται από υδροσταγονίδια και ανήκει στα μέσα νέφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. altostratus].

υψισωρ(ε)ίτης (ο) {υψισωρ(ε)ιτών} ΜΕΤΕΩΡ. σφαιρικό νέφος, γκρίζου υπόλευκου χρώματος, που αποτελείται από υδροσταγονίδια και ανήκει στα μέσα νέφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. altocumulus].

υψιτενής, -ής, -ές {υψιτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μεγάλο ύψος ΣΥΝ. (υ)ψηλός ΑΝΤ. χαμηλός, κοντός. — **υψιτενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὑψιτενής* < επίρρ. *ὕψι* (βλ. λ. *υψηλός*) + *-τενής* < *τείνω*].

υψίφωνος, -η (λόγ. -ος), -ο [1863] **1.** αυτός που έχει φωνή μεγάλου ύψους **2.** ***υψίφωνος*** (η) λυρική τραγουδίστρια, τής οποίας η φωνή κινείται εκ φύσεως στις ψηλότερες περιοχές τής γυναικείας φωνής, σε αντίθεση με τής μεσοφώνου: *η άρια τής ~* || *τον ρόλο τής Νόρμας ερμήνευσε απαράμιλλα η ~ Μαρία Κάλλας* ΣΥΝ. σοπράνο (βλ. λ. *μεσόφωνος, βαθύφωνος*) **3.** (σπανιότ.) ο τενόρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *ύψι* «ψηλά» (βλ. κ. *υψηλός*) + *-φωνος* < *φωνή*].

υψομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΤΟΠΟΓΡ. **1.** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μέτρηση τού υψομέτρου: *βαρομετρική / τριγωνομετρική ~* **2.** η μέθοδος με την οποία μετρούν και αναπαριστούν ανάγλυφα την επιφάνεια τής γης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypsométric].

υψομετρικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υψομετρία • **2.** αυτός που σχετίζεται με το υψόμετρο: ~ *διαφορά.* — **υψομετρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypsométrique].

υψόμετρο (το) [1866] {υψομέτρ-ου | -ων} **1.** (για τοποθεσίες) η ακριβής απόσταση σε κάθετο άξονα ενός σημείου στην επιφάνεια τής γης από την επιφάνεια τής θάλασσας, που εκλαμβάνεται ως σημείο αναφοράς: *το χωριό βρίσκεται σε μεγάλο ~* ΣΥΝ. ύψος **2.** (στην αεροπλοΐα) βασικό όργανο για την πλοήγηση αεροσκάφους, το οποίο δείχνει με ακρίβεια ανά πάσα στιγμή την απόσταση τού σκάφους από τη γη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. altitude (σημ. 1), altimètre (σημ. 2)].

ύψος (το) {ύψ-ους | -η, -ών} **1.** η απόσταση από τη βάση ενός σώματος ώς την κορυφή του σε κατακόρυφο άξονα: *το ~ τού κτηρίου* || *το αεροπλάνο παίρνει / χάνει ~*· ΦΡ. (α) **στα ύψη** (i) σε πολύ ψηλό σημείο: *πετάω / βρίσκομαι στα ~* (ii) (μτφ.) σε μεγάλο βαθμό: *χάρις στη διαφημιστική εκστρατεία οι πωλήσεις τού δίσκου της εκτινάχθηκαν ~* (iii) (για τιμές αγαθών) η ακρίβεια: *οι τιμές των οπωροκηπευτικών έφτασαν / ανέβηκαν ~* (β) ***ή τού ύψους ή τού βάθους*** για περιπτώσεις που κάτι/κάποιος δεν έχει σταθερότητα, αλλά μπορεί να κυμαίνεται από το ένα άκρο στο άλλο: *αυτός ο παίκτης είναι ~· άλλοτε είναι ο καλύτερος και άλλοτε ο χειρότερος τού αγώνα* **2.** ΑΘΛ. το άλμα εις ύψος: *προκρίθηκε στον τελικό τού ~* **3.** (για πρόσ.) η απόσταση από το έδαφος ώς το κεφάλι, όταν κανείς είναι όρθιος, το μήκος τού σώματος: *–Τι ~ έχεις: –1,80* (ένα ογδόντα, ενν. μέτρα) || *ένας άντρας δύο μέτρα ~* || (κ. σε γεν.) *ένας νέος αθλητής ύψους 1,95* ΣΥΝ. μπόι, ανάστημα· ΦΡ. (μτφ.) ***στέκομαι στο ύψος μου*** διατηρώ την αξιοπρέπειά μου ή ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις (ρόλου, περιστάσεων κ.λπ.) **4.** η γραμμή που ξεκινά νοερά από συγκεκριμένο σημείο και χρησιμεύει για να προσδιοριστεί η θέση ή η απόσταση ενός αντικειμένου ή τόπου σε σχέση με το σημείο αναφοράς: *το έπιπλο ήταν ψηλό· έφτανε στο ~ των ώμων μου* || *ο δρόμος είναι κλειστός λόγω χιονοπτώσεων στο ~ τού Καπανδριτίου* **5.** ΜΟΥΣ. το πόσο ψηλά ή χαμηλά βρίσκεται ένας φθόγγος σε σχέση με τους άλλους: *τονικό ~* ΣΥΝ. οξύτητα, ανέβασμα **6.** ΓΕΩΜ. (α) η κάθετη απόσταση μεταξύ τής κορυφής και τής βάσης ενός σχήματος ή η (κάθετη) απόσταση μεταξύ των δύο παράλληλων βάσεων ενός σχήματος ή στερεού: *το ~ τριγώνου / τραπεζίου / πρίσματος* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το κάθετο ευθύγραμμο τμήμα, με το οποίο προσδιορίζεται το παραπάνω μέγεθος **7.** (μτφ.) (α) το σημείο στο οποίο μπορεί να φθάσει ή προς το οποίο τείνει κάτι: *το ~ των συναλλαγών / των τιμών / των δαπανών / τής παραγωγής / των επιτοκίων / των αποδοχών*· ΦΡ. ***στο ύψος των περιστάσεων*** στις απαιτήσεις που επιβάλλουν οι συνθήκες: *δεν ανταποκρίθηκε επαρκώς ~* (βλ. *αίρομαι στο ύψος των περιστάσεων*, λ. *αίρω*) (β) (η γεν. ***ύψους*** ως προσδιορισμός ποσού): *αγορές ~ πενήντα χιλιάδων* || *εμπορική συμφωνία ~ ενός δισεκατομμυρίου* ΣΥΝ. μέγεθος, βαθμός **8.** (μτφ.) η πνευματική ή ηθική υπεροχή: *το ~ των ιδεών / των συλλογισμών* ΣΥΝ. ανωτερότητα ΑΝΤ. κατωτερότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία, ύφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὕψος* < *ὕψιστος* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *μήκιστος – μῆκος, κύδιστος – κῦδος*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *βρίσκομαι στο ύψος (ενός τόπου)* (< γαλλ. être à la hauteur d'un lieu), *στέκομαι στο ύψος των περιστάσεων* (< γαλλ. être à la hauteur de l'occasion), *παίρνω / χάνω ύψος* (< γαλλ. prendre / perdre de la hauteur)].

ύψωμα (το) [μτγν.] {υψώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τμήμα τού εδάφους, το οποίο προεξέχει λόγω τού ύψους του σε σχέση με την έκταση γύρω του: *το ~ προσέφερε καλό παρατηρητήριο για τη γύρω περιοχή* ΣΥΝ. ψήλωμα ΑΝΤ. βαθούλωμα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το μέρος τού προσφόρου που έχει σφραγιστεί με τα ιερά σύμβολα και δίνεται τεμαχισμένο σε κομμάτια ως αντίδωρο στους πιστούς. — (υποκ.) **υψωματάκι** (το).

υψώνω ρ. μετβ. {ύψω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σηκώνω ψηλά: ~ *το κεφάλι / τη σημαία / το βλέμμα / τα μάτια / το χέρι* ΣΥΝ. ανεβάζω ΑΝΤ. χαμηλώνω, κατεβάζω· ΦΡ. (α) ***υψώνω / ορθώνω το ανάστημά μου*** αντιμετωπίζω μια κατάσταση με γενναιότητα, δεν φοβάμαι: *παρά την ηλικία του, ύψωσε το ανάστημά του και διεκδίκησε τα δικαιώματά του* ΑΝΤ. μαζεύομαι, δειλιάζω (β) ***υψώνω τη φωνή μου*** ανεβάζω την ένταση τής φωνής μου, κυρ. επειδή έχω εκνευριστεί ή θέλω να επιβληθώ στους άλλους: *μην υψώνεις σε μένα τη φωνή σου!* ΣΥΝ. φωνάζω, (οικ.) γκαρίζω ΑΝΤ. μιλάω χαμηλόφωνα **2.** ΜΑΘ. ***υψώνω (έναν αριθμό) σε (δύναμη)*** πολλαπλασιάζω (έναν αριθμό) με τον εαυτό του τόσες φορές όσες αντιστοιχούν στη συγκεκριμένη δύναμη: ~ *το 5 στην τρίτη* (5^3) **3.** (μτφ.) μεταφέρω σε ανώτερο επίπεδο, εξισώνω: *με την ενέργειά του αυτή υψώθηκε σε σύμβολο τού αγώνα τής χώρας του* ΣΥΝ. εξυψώνω ΑΝΤ. ταπεινώνω, μειώνω **4.** (μεσοπαθ. ***υψώνομαι***) πετώ σε ύψος, ανεβαίνω στον ουρανό: *το αεροπλάνο υψώθηκε στα 3.000 πόδια* ΣΥΝ. ανεβαίνω. — **ύψωση** (η) [μτγν.], **υψωτικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὑψῶ (-όω)* < *ὕψος*].

Φ

Φ, φ: φει / φι, το εικοστό πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στην Αρχαία Ελληνική το γράμμα *φει* δήλωνε ένα κλειστό δασύ χειλικό σύμφωνο [ph] και συναποτελούσε με τα *θ* και *χ* τα δασέα σύμφωνα τής Ελληνικής. Στους χρόνους τής Κοινής το *φ* και τα λοιπά δασέα σύμφωνα έχασαν τη δασεία προφορά τους και δήλωσαν διαρκείς τριβόμενους συμφωνικούς φθόγγους (ph > f [phoros] > [foros], th > θ, kh > χ). Ωστόσο, στο φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας Ελληνικής τα δασέα σύμφωνα ήταν τόσο σημαντικά, ώστε όχι μόνον ονομάστηκαν με βάση αυτά όλα τα κλειστά σύμφωνα (δασέα: *φ, θ, χ* – μη δασέα / ψιλά: *π, τ, κ* – ενδιάμεσα των δασέων και μη δασέων, «μέσα»: *β, δ, γ*), αλλά οι Έλληνες επινόησαν και ειδικά γράμματα, το Φ και το Χ, για να δηλώσουν αυτά τα σύμφωνα. Έτσι, με βάση το γράμμα Θ, το οποίο προήλθε με μεταβολή τής φωνητικής αξίας («εμφατικό οδοντικό»), που είχε το γράμμα αυτό στο βορειοσημιτικό αλφάβητο, πλάστηκαν μονογράμματες δηλώσεις και για το χειλικό δασύ (Φ) και για το ουρανικό δασύ (Χ). Οι ιστορικοί, μάλιστα, τής ελληνικής γραφής πιστεύουν ότι το Φ μπορεί να προήλθε με ανάλογη αλλαγή στη μορφή τού γράμματος Θ (άλλοι, όμως, το παράγουν από το γράμμα κόππα Ϙ, άλλοι από τη συνένωση δύο Υ κ.λπ.). Πριν από την επινόηση τής μονογράμματης δήλωσης τού Φ, το γράμμα δηλωνόταν κυρίως με τον συνδυασμό ΠΗ (Π και δασύ Η). Η χαρακτηριστική δασεία προφορά τού Φ στην Αρχαία έκανε ώστε και οι λέξεις με Φ που πέρασαν στη Λατινική και σε άλλες γλώσσες να γράφονται με ph (πβ. αγγλ. phase = *φάση*, -phone = *-φωνο*, -phagy = *-φαγία*, philanthropy = *φιλανθρωπία*, philosophy = *φιλοσοφία* κ.λπ.). Το **φι** είναι απλούστερη γραφή τού **φει**, οφειλόμενη στο φαινόμενο τού ιωτακισμού (*ει* = *ι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Φ, φ φει κ. φι· το εικοστό πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *φει, αριθμός*).

φα (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο τέταρτος φθόγγος στη βασική κλίμακα τής δυτικής μουσικής: ~ *δίεση / ύφεση* || *το κλειδί τού ~*.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. fa, από την πρώτη συλλ. τού λατ. famuli «δούλοι» (πληθ. τού επιθ. famulus). Βλ. λ. *νότα*].

φά' συγκεκομμ. τ. τής προστ. *φά(γ)ε (φά' το)* τού ρ. *τρώω* (βλ.λ.).

φάβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το φυτό λαθούρι: ~ *σαντορινιά* **2.** ο εδώδιμος καρπός τού λαθουριού **3.** (συνεκδ.) κιτρινωπός χυλός που παρασκευάζεται από τους αποφλοιωμένους και τριμμένους καρπούς τού λαθουριού· ΦΡ. (μτφ.) ***κάποιον λάκκο έχει η φάβα*** κάτι ύποπτο συμβαίνει ΣΥΝ. κάτι δεν πάει καλά **4.** (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) φιάσκο, αποτυχία: ~ *η νέα του ταινία* ΣΥΝ. πατάτα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φάβα (τό)* (με αλλαγή γένους κατά τα θηλ.) < λατ. faba, που συνδ. με σερβοκρ. bob, ρωσ. bob, bóba κ.ά.].

φαβιανός (ο) ΙΣΤ. μέλος τής Φαβιανής Εταιρείας (που αποσκοπούσε στην εγκαθίδρυση δημοκρατικού σοσιαλιστικού καθεστώτος στη Μ. Βρετανία) και οπαδός τής άποψης ότι πρέπει να επικρατήσει ο σοσιαλισμός σταδιακά και όχι με επανάσταση. — **φαβιανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. fabian, ονομασία εταιρείας (Fabian Society), που ιδρύθηκε στην Αγγλία το 1884. Η ονομασία ανάγεται στον Ρωμαίο στρατηγό Φάβιο Μάξιμο (Quintus Fabius Maximus), ο οποίος νίκησε τον Αννίβα κατά τον Β' Καρχηδονιακό Πόλεμο εφαρμόζοντας την τακτική τής αναμονής και των ελιγμών, αποφεύγοντας μια ανοιχτή, αποφασιστική σύγκρουση].

φαβισμός (ο) ΙΑΤΡ. η κυάμωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. favisme < ιταλ. fava < λατ. faba (βλ. λ. *φάβα*)].

φαβορί (το) {άκλ.} **1.** το άλογο που θεωρείται ότι έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να κερδίσει την κούρσα / διαδρομή: *ποντάρω / παίζω όλα τα χρήματά μου στο ~* ΑΝΤ. αουτσάιντερ **2.** (συνήθ.) αυτός που θεωρείται ότι έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να επικρατήσει των άλλων σε περιπτώσεις συναγωνισμού ή ανταγωνισμού: *η Αθήνα ήταν το ~ για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων τού 2004* || *αυτή η ομάδα είναι το ~ για την πρόκριση στον επόμενο γύρο* ΑΝΤ. αουτσάιντερ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. favori / -ite < ιταλ. favorito, μτχ. τού ρ. favorire «ευνοώ» < favore «εύνοια, ευμένεια» < λατ. favor, -ōris].

φαβορίτα (η) {φαβοριτών} οι τρίχες που αφήνουν οι άνδρες αξύριστες από το ύψος των αφτιών και προς τα κάτω ώς τα μάγουλα ή την άρθρωση τής γνάθου: *αφήνω φαβορίτες* || *ξυρίζω / κονταίνω τις ~ μου*. — (υποκ.) **φαβοριτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. favorite < ιταλ. favorito (βλ. λ. *φαβορί*). Αρχικώς τη συνήθεια αυτή ανέπτυξαν άνδρες από την Τοσκάνη, οι οποίοι θεωρούσαν την τριχοφυΐα στις παρειές ένδειξη ανδρισμού. Τους άνδρες αυτούς οι Γάλλοι αποκάλεσαν favoris «ευνοημένους, επικρατούντες»].

φαβοριτισμός (ο) η σκανδαλωδώς ευνοϊκή μεταχείριση κάποιων σε σχέση με τους πολλούς, ιδ. σε κρατικές υπηρεσίες ΣΥΝ. ευνοιοκρατία ΑΝΤ. αξιοκρατία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. favoritisme < favorite (βλ. κ. *φαβορί*)].

φαγάδικος, -η, -ο **1.** αυτός που καταναλώνει πολλή τροφή ή ενέργεια για να συντηρηθεί: ~ *ζωντανό / μηχάνημα* ΣΥΝ. φαγανός, φαγάς ΑΝΤ. λιτοδίαιτος, λιγόφαγος **2.** (ουσ.) ***φαγάδικο*** (το) το μέρος όπου σερβίρεται φαγητό ΣΥΝ. μαγέρικο, ταβέρνα. Επίσης **φαγούδικος** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *φαγάς* (πληθ. *φαγάδες*) + παραγ. επίθημα *-ικος*].

φαγάκι (το) → φαΐ

φαγάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το μηχάνημα που χρησιμεύει για τη διάνοιξη κοιλωμάτων, την αφαίρεση πετρωμάτων ή/και τη μεταφορά χωμάτων ΣΥΝ. εκσκαφέας **2.** το πλωτό συνήθ. μηχάνημα που χρησιμεύει για την ομαλοποίηση ή απλώς τον καθαρισμό τού βυθού τής θάλασσας, τής λίμνης ή ποταμού ΣΥΝ. βυθοκόρος **3.** (μτφ.) αυτός που καταναλώνει μεγάλες ποσότητες τροφής ή ενέργειας: *το μωρό είναι σκέτη ~. κάθε δύο ώρες θέλει τάισμα.* Επίσης **φαγάνας** (ο) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < *φαγανός* (υποχωρητ.) ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < μτγν. *φάγων, -ονος* «σιαγόνα» < θ. *φαγ-* τού αορ. β' *έ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

φαγανός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που τρώει πολύ.
[ΕΤΥΜ. < θ. *φαγ-* (τού αορ. β' *έ-φα-γον*, βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα *-ανός* (πβ. κ. *τραγ-ανός*)].

φαγάς (ο) {φαγάδες}, **φαγού** (η) {φαγούδες} πρόσωπο που τρώει πολύ (πβ. λ. *καλοφαγάς*) ΣΥΝ. φαταούλας, λαίμαργος ΑΝΤ. λιτοδίαιτος, λιγόφαγος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαγᾶς* < θ. *φαγ-* τού αορ. β' *έ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα *-ᾶς*].

φαγγρί (το) {φαγγρ-ιού | -ιών} ψάρι κοκκινωπού ή ασημόλευκου χρώματος, το οποίο ζει στη Μεσόγειο και στον Ατλαντικό, συγγενεύει με τον σαργό, το λυθρίνι, τη συναγρίδα και την τσιπούρα και αποτελεί εκλεκτό έδεσμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **φαγρίον*, υποκ. τού αρχ. *φάγρος*, αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με το μτγν. *φάγρος* «ακόνη» λόγω των κοφτερών δοντιών τού ψαριού. Ωστόσο, το μτγν. *φάγρος* «ακόνη» δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά, ίσως συνδ. με αρμ. bark «πικρός (για γεύση)», πράγμα που θα οδηγούσε σε Ι.Ε. *bhag-ro- «αιχμηρός»].

φαγέδαινα (η) {φαγεδαινών} ΙΑΤΡ. εξέλκωση (βλ.λ.) που απλώνεται στο σώμα καταστρέφοντας το καλυπτήριο σύστημα ή και βαθύτερα τις σάρκες ΣΥΝ. (λαϊκ.) φά(γ)ουσα. – **φαγεδαινικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φαγ-εδών* (κατά τις ονομασίες ασθενειών σε *-αινα*, πβ. *γάγγρ-αινα*) < θ. *φαγ-* τού αορ. β' *έ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα *-εδών* (πβ. κ. *σηπ-εδών*)].

φαγεδαινισμός (ο) ΙΑΤΡ. η τάση έλκους ή πληγής να επεκταθεί σε όλη την επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phagédénisme].

φαγεντιανός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί από πηλό και έχει λουστραριστεί με κασσιτερούχο βερνίκι: ~ *σερβίτσιο* ΣΥΝ. πορσελάνινος (βλ. κ. λ. *φαγιάντσα*).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής ιταλ. πόλης Faenza (> γαλλ. Fayence), όπου πρωτοαναπτύχθηκε αυτή η τεχνική (βλ. κ. *φαγιάντσα*)].

φαγητό (το) **1.** η τροφή που παρασκευάζει ή/και καταναλώνει κανείς για να επιβιώσει: ~ *νόστιμο / ανάλατο / άνοστο / βαρύ / καμένο / καλομαγειρεμένο / λαδερό / νερόβραστο / νηστήσιμο / σπιτικό / πικάντικο / πρόχειρο / τής ώρας* || *τι ~ ετοίμασες / θα φάμε σήμερα;* ΦΡ. (α) ***φαγητό σε πακέτο*** φαγητό παρασκευασμένο σε εστιατόριο, ταβέρνα ή άλλο παρόμοιο κατάστημα, το οποίο παίρνει κανείς μαζί του για να το καταναλώσει αλλού ή του το στέλνουν στο σπίτι (β) ***έτοιμο φαγητό*** φαγητό προπαρασκευασμένο και μερικές φορές μισοψημένο, το οποίο διατίθεται σε τυποποιημένες συσκευασίες στα καταστήματα (γ) ***ξαναζεσταμένο φαγητό*** (μτφ.) χαρακτηρισμός ιδέας, άποψης, κατάστασης κ.λπ. που επαναλαμβάνεται αυτούσια, χωρίς να προσφέρει κάτι καινούργιο: *όσα περισπούδαστα μας αραδιάζει, δεν είναι παρά ~· επαναλαμβάνει συνεχώς τον εαυτό του* **2.** (συνεκδ.) το να τρώει κανείς: *όταν έχει στενοχώριες, το ρίχνει στο ~* || *μου αρέσει το ~. γι' αυτό και δεν μπορώ να κάνω δίαιτα* **3.** (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία γευματίζει κανείς: *μετά το ~ πίνει έναν καφέ* ΣΥΝ. γεύμα / δείπνο. Επίσης (λαϊκ.) **φαΐ** (βλ.λ.) κ. **φαγί**. — (υποκ.) **φαγητούλι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φαγητόν* < θ. *φαγ-* (τού αορ. β' *έ-φαγ-ον*) + *-ητόν*, ουδ. τού επιθήματος *-ητός*. Ο τ. *έ-φαγ-ον* (απρφ. *φαγ-εῖν*) χρησιμοποιήθη-

κε ως αόρ. β' τού αρχ. *ἐσθίω* «τρώγω», αλλά δεν συνδέεται ετυμολογικά μαζί του ούτε εμφανίζει ομόρριζο ενεστώτα. Το αρχ. θ. *φαγ-* ανάγεται σε Ι.Ε. *bhag- «διαμοιράζω, διανέμω» (κυρ. τροφή), πβ. σανσκρ. bhajati «διαιρώ», bhak-ṣá-ḥ «φαγητό, τροφή», αρχ. σλαβ. bogatŭ «πλούσιος» κ.ά.].

-φαγία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος τρώει κάτι: *αβγο-φαγία, χορτο-φαγία, κρεατο-φαγία* **2.** ότι κάποιος τρώει με ορισμένο τρόπο: *ταχυ-φαγία, πολυ-φαγία, ωμο-φαγία* **3.** ότι κάποιος τρώει σε ορισμένη ποσότητα: *πολυ-φαγία, ολιγο-φαγία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγητό*)].

φαγιάντσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο φαγεντιανός (βλ.λ.) ΣΥΝ. πορσελάνινος **2.** (γενικότ.) μεγάλο και πλατύ σκεύος σερβιρίσματος: *το ψητό θα μπει στη ~* ΣΥΝ. πιατέλα. Επίσης **φαγιάνς** {άκλ.} (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής πόλης Faenza (Β. Ιταλία) < λατ. Faventia, που σημαίνει «σιωπή, σιγή», προφανώς εξαιτίας τής ήσυχης θέσης όπου βρισκόταν η πόλη].

φαγιούμ (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ.-ΤΕΧΝ. νεκρική προσωπογραφία τής Ελληνιστικής Περιόδου φιλοτεχνημένη κυρ. με την τεχνική τής εγκαυστικής πάνω σε λεπτή σανίδα ή ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής πόλεως Al-Fayyum τής Αιγύπτου, όπου βρέθηκε νεκρόπολη με νεκρικές προσωπογραφίες τής φερώνυμης τεχνικής].

φαγκότο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ορχηστρικό ξύλινο πνευστό όργανο με διπλή γλωσσίδα ΣΥΝ. βαρύαυλος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fagotto, αρχική σημ. «δέσμη, δεμάτι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με νορβ. fagg (ίδια σημ.)].

φαγκρί (το) → φαγγρί

φαγοκύτταρο (το) [1897] {φαγοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο που ανήκει στον αμυντικό μηχανισμό τού οργανισμού, καθώς έχει τη δυνατότητα να περικλείει στο εσωτερικό του και να χωνεύει –διασπώντας τα– ανόργανα σωματίδια αλλά και παθογόνους οργανισμούς, όπως τα μικρόβια. — **φαγοκυτταρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phagocyte < phago- (< θ. *φαγ-*, βλ. λ. *φαγητό*) + -cyte (< αρχ. *κύτος*)].

φαγοκυττάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΒΙΟΛ. ο μηχανισμός πρόσληψης από το κύτταρο στερεών ή παχύρρευστων σωματιδίων με εγκόλπωση τής κυτταρικής μεμβράνης και περίκλειση των τροφικών ή επιβλαβών για τον οργανισμό σωματιδίων ΣΥΝ. (ορθότ.) κυτταροφαγία. Επίσης **φαγοκύτωση** [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phagocytose].

φαγοκύτωση (η) → φαγοκυττάρωση

φαγοπότι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το να καταναλώνει κανείς ταυτόχρονα τροφή και οινοπνευματώδη συνήθ. ποτά **2.** (συνήθ. συνεκδ.) η διασκέδαση και η καλή διάθεση που δημιουργείται, όταν μαζεύεται παρέα που καταναλώνει τροφή και οινοπνευματώδη ποτά: *το ρίξαμε στο ~ και το τραγούδι* ‖ *γερό ~* ΣΥΝ. γλέντι, ξεφάντωμα, (λόγ.) συμπόσιο, ευωχία, (λαϊκ.) τσιμπούσι· ΦΡ. (μτφ.) ***μεγάλο φαγοπότι*** για ρυθμίσεις ή ατασθαλίες από τις οποίες επωφελήθηκαν κάποιοι οικονομικά: *~ στις προμήθειες εξοπλισμού*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τ. **φαγό-ποτον* < *φα(γ)ί* + *ποτόν*].

-φάγος λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** αυτόν που τρώει κάτι: *μυρμηγκο-φάγος, χορτο-φάγος, κρεατο-φάγος, παμ-φάγος* **2.** αυτόν που εξολοθρεύει κάτι/κάποιους: *τουρκο-φάγος, κομουνιστο-φάγος* **3.** αυτόν που αποκτά παράνομα ή δόλια κάτι: *οικοπεδο-φάγος* **4.** αυτόν που τρώει κάτι σε ορισμένη ποσότητα: *πολυ-φάγος, ολιγο-φάγος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγητό*)].

φαγούρα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** δερματικός ερεθισμός που προκαλεί κνησμό, την επιθυμία να ξυστεί κάποιος: *μ' έπιασε ~ στην πλάτη* ‖ *αυτή η σκόνη φέρνει ~* ΣΥΝ. (λόγ.) κνησμός **2.** (μτφ.) εσωτερική αναστάτωση, ανησυχία ή επιθυμία για κάτι: *«Επτά χρόνια ~»* (τίτλος κινηματογραφικής ταινίας)· ΦΡ. (ειρων.) ***είχα μια φαγούρα*** για κάτι παντελώς αδιάφορο: *–Ξέρεις, ο Σάκης δεν θα έρθει μαζί μας. –Κι ~ αν θα 'ρθει μαζί μας ή όχι!* ΣΥΝ. μεγάλη μου σκασίλα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολούρα*].

φάγουσα (η) → φαγέδαινα

φαγώθηκα ρ. → τρώω

φάγωμα (το) {φαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φάει κανείς κάτι ΣΥΝ. (λόγ.) βρώση **2.** (μτφ.) η καταστροφή ή φθορά από τριβή ή διάβρωση: *το ~ τού βράχου από το κύμα / τού τοίχου από την υγρασία / των ελαστικών τού αυτοκινήτου* **3.** (μτφ.) η φαγωμάρα (βλ.λ.): *όλη μέρα σ' αυτό το σπίτι γκρίνια και ~· δεν τους αντέχω άλλο!*

φαγωμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η διαρκής αντιπαλότητα και αντιπαράθεση μεταξύ ατόμων, που συνοδεύονται συνήθ. από γκρίνια: *εμάς τους Έλληνες μας τρώει η ~* ΣΥΝ. φάγωμα. Επίσης **φαγωμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *φάγωμα* + παραγ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *σιχαμ-άρα*].

φαγωμένος, -η, -ο → φαγώνομαι, τρώω

φαγώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {φαγώ-θηκα, -μένος} **1.** τρώγομαι (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) υφίσταμαι φθορά από τριβή ή διάβρωση: *ο βράχος φαγώθηκε από το κύμα* ‖ *τα λάστιχα φαγώθηκαν από τα απότομα φρεναρίσματα* ΣΥΝ. φθείρομαι, διαβρώνομαι **3.** (μτφ.) βρίσκομαι σε διαρκείς προστριβές με κάποιον, γκρινιάζουμε ο ένας στον άλλον: *από παιδιά δεν μπορούσαν να τα βρουν μεταξύ τους· όλη την ώρα φαγώνονταν!* ΣΥΝ. τρώγομαι, μαλώνω, καβγαδίζω **4.** (η μτχ. ***φαγωμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει φάει και έχει χορτάσει: *μην ετοιμάσεις τίποτα για μένα· είμαι ~* (βλ. κ. λ. *τρώω*) ΑΝΤ. νηστικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγ-ητό*) + *-ώνω / -ώνομαι*].

φαγώσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κατάλληλος για να καταναλωθεί ως τροφή: *~ καρπός* ΣΥΝ. (λόγ.) εδώδιμος, βρώσιμος **2.** ***φαγώσιμα*** (τα) αυτά που μπορούν να καταναλωθούν ως τροφή: *έχουμε αρκετά ~ για το τριήμερο:* ΣΥΝ. τρόφιμα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *φαγ-* (βλ. λ. *φαγ-ητό*) + παραγ. επίθημα *-σιμος*, κατ' αναλογίαν προς τ. όπως *αναλ-ώσιμος, βι-ώσιμος* κ.ά.].

φάδι (το) → υφάδι

φάε, φάτε ρ. → τρώω

φαεινός, -ή, -ό φωτεινός, λαμπρός· στις ΦΡ. (α) ***φαεινή ιδέα*** θαυμάσια ιδέα, η ιδέα που έρχεται στο μυαλό κάποιου σαν φως που φώτισε, έλαμψε ξαφνικά (β) (λόγ.) ***ηλίου φαεινότερον*** βλ. λ. *ήλιος*. — **φαεινότητα** (η) [1854].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φαϝεσ-νός* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-σν-* και αντέκταση) < θ. **φαϝεσ-* (βλ. λ. *φῶς / φάος*) + παραγ. επίθημα *-νός*. Η φρ. *φαεινή ιδέα* αποδίδει τη γαλλ. idée lumineuse].

φαΐ κ. (λαϊκ.) **φαγί** (το) {φαγ-ιού | -ιά, -ιών} **1.** το φαγητό (βλ.λ.)· ΦΡ. ***(κάτι) έχει φαΐ / ψωμί*** βλ. λ. *ψωμί* **2.** (+γεν. αδύνατου τ. προσωπικής αντων., σε φρ. τού τύπου ***(κάτι) είναι το φαΐ μου***) για κάτι στο οποίο είναι κανείς πολύ ικανός, με το οποίο είναι πολύ εξοικειωμένος ή με το οποίο ασχολείται συνεχώς: *τα σταυρόλεξα είναι το ~ μου*. — (υποκ.) **φαγάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φαγεῖ(ν)*, που χρησιμοποιήθηκε ως ουσ., < αρχ. απρφ. *φαγεῖν* (βλ. λ. *φαγητό*). Ο τ. *φαΐ* οφείλεται σε σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*].

Φαίδρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. σύζυγος τού Θησέα και θετή μητέρα τού Ιππολύτου, τον οποίο και ερωτεύθηκε παράφορα **2.** γυναικείο όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ. *φαιδρός* (βλ.λ.) με αναβιβασμό τού τόνου].

φαιδρολόγημα (το) [1891] {φαιδρολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** λόγος που προκαλεί ευχαρίστηση ή γέλιο ΣΥΝ. ευφυολόγημα, χαριτολόγημα, αστεϊσμός **2.** λόγος ή άποψη η οποία στερείται σοβαρότητας, που δεν λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν: *με φαιδρολογήματα δεν γίνεται πολιτική· χρειάζονται επιχειρήματα!* ΣΥΝ. φαιδρότητα, γελοιότητα. Επίσης **φαιδρολογία** (η). — **φαιδρολόγος** (ο/η) [1895], **φαιδρολογώ** ρ. [1890] {-είς...} (σημ. 2).

φαιδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που λάμπει από χαρά: *~ πρόσωπα από τη χαρά τής ημέρας* ΣΥΝ. ιλαρός, γελαστός, χαρούμενος ΑΝΤ. κατηφής, βαρύς, δύσθυμος **2.** αυτός που προκαλεί γέλιο, ευχαρίστηση: *~ ιστορία* ΣΥΝ. αστείος, ευτράπελος ΑΝΤ. σοβαρός **3.** (κακόσ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να πάρει στα σοβαρά: *είναι ~ υποκείμενο· τι ασχολείσαι μαζί του;* ΣΥΝ. γελοίος, σαχλός ΑΝΤ. σοβαρός ● ΦΡ. ***η χώρα όπου ανθεί η φαιδρά πορτοκαλέα*** (ειρων.) η χώρα στην οποία δεν υπάρχει η αναγκαία σοβαρότητα στην αντιμετώπιση καταστάσεων: *μην περιμένεις σοβαρή αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων· εδώ είναι ~*. — **φαιδρά** επίρρ., **φαιδρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *gʷhəi-d-ro- (με οδοντική παρέκταση -d- και επίθημα -ro-) < Ι.Ε. *gʷhəi- «λαμπερός, φωτεινός», πβ. λιθ. gaidrùs «καθαρός, ανοιχτός (ενν. ουρανός χωρίς σύννεφα)», αρχ. πρωσ. gaidis «σιτάρι λευκό, έτοιμο για θερισμό» κ.ά. Ομόρρ. *φαι-ός* (βλ.λ.)].

> **φαιδρά πορτοκαλέα.** Ειρωνική αναφορά σε μια παλαιότερη (τού 19ου αι.) στομφώδη και εξωπραγματική ωραιοποίηση τής Ελλάδας. Η φρ. προέρχεται από το ποίημα «Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος» τού ρομαντικού ποιητή, μεταφραστή και λεξικογράφου Άγγ. Βλάχου (1838-1920): *Ξεύρεις τὴν χώραν ποὺ ἀνθεῖ φαιδρὰ πορτοκαλέα / ποὺ κοκκινίζ' ἡ σταφυλὴ / καὶ θάλλει ἡ ἐλαία: / Ὦ δὲν τὴν ἀγνοεῖ κανεὶς· / εἶναι ἡ γῆ ἡ ἑλληνίς*. Το ποίημα διακωμωδήθηκε στο περιοδικό *Ραμπαγάς*.

φαιδρύνω ρ. μετβ. {φαίδρυνα} (λόγ.) καθιστώ (κάτι) φαιδρό: *με τους αστεϊσμούς του επιχείρησε να φαιδρύνει την ατμόσφαιρα*. — **φαιδρυντικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαιδρός* (βλ.λ.)].

Φαίδων (ο) {Φαίδων-ος, -α} **1.** ο *Ηλείος*· αφοσιωμένος μαθητής τού Σωκράτη, ο οποίος ίδρυσε στην Ήλιδα τη λεγόμενη *Ηλειακή φιλοσοφική σχολή* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φαίδωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *φαιδ-* τού επιθ. *φαιδρός* (βλ.λ.)].

φαιλόνιο (το) {φαιλονί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο μανδύας χωρίς μανίκια, τον οποίο φορούν εξωτερικά οι κληρικοί. Επίσης **φαιλόνι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαιλόνιον*, υποκ. τού *φαιλόνης (ό)* < *φαινόλης* (με αντιμετάθεση), λ. τού καθημερινού λεξιλογίου, που προέρχεται από το αρχ. ρ. *φαίνω / -ομαι* και πιθ. σήμαινε αρχικώς «ανοιχτόχρωμο ή λαμπρό ένδυμα» (πβ. το ομηρικό επίθ. *φαινόλις* «λαμπρή»). Το λατ. paenula είναι δάνειο από την Ελληνική].

φάιναλ-φορ (το) {άκλ.} ελλην. *τελικός (γύρος) των τεσσάρων* ΑΘΛ. η τελική φάση διοργάνωσης (συνήθ. μπάσκετ), στην οποία τέσσερεις ομάδες παίζουν αγώνες μεταξύ τους διεκδικώντας έναν τίτλο (πρωτάθλημα, κύπελλο): *το ~ τού Κυπέλλου Πρωταθλητριών στο μπάσκετ διεξάγεται φέτος στη Βαρκελώνη*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. final-four «τελικός (γύρος) των τεσσάρων»].

φαινόλη (η) {φαινολών} ΧΗΜ. στερεή οργανική ένωση που ανήκει στην τάξη των αλκοολών, είναι παράγωγο τού βενζολίου και παράγεται από τη λιθανθρακόπισσα· χρησιμοποιείται στην παρασκευή χρωστικών υλών, φαρμάκων, απολυμαντικών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < ρ. *φαίνω / -ομαι* + παραγ. επίθημα *-όλη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phénol].

φαίνομαι ρ. αμετβ. {φάνηκα} **1.** είμαι ή γίνομαι αντιληπτός με την όραση: *μετά από λίγο φάνηκε η αντικρινή στεριά* ‖ *δεν φαίνεται με γυμνό μάτι· χρειάζεται μικροσκόπιο* ‖ *κάτω από το παλτό φαίνονταν το φόρεμά της* ‖ *από την ταράτσα τού σπιτιού μου φαίνεται η Ακρόπολη* ‖ (παροιμ.) *«χωριό που φαίνεται, κολαούζο δεν θέλει»* ‖ (μτφ.)

δεν άφηνε ποτέ να φανούν τα συναισθήματά του || *αν φανεί, πείτε του να μου τηλεφωνήσει* ΣΥΝ. διακρίνομαι, εμφανίζομαι ΑΝΤ. είμαι αόρατος, χάνομαι, σβήνω **2.** (+κατηγορούμενο ή επίρρ.) δίνω την εντύπωση ότι είμαι: *~ κουρασμένος / ευδιάθετος / καλά* || *όλα φαίνονταν να πηγαίνουν καλά. ώσπου ήρθε η δυσάρεστη είδηση* || *φαίνεται ψηλότερος απ' όσο πραγματικά είναι* || *φαίνεται σοβαρή εταιρεία* || *πώς σου φαίνεται η ιδέα μου;* || *η γυναίκα τού Καίσαρα πρέπει όχι μόνο να είναι τίμια, αλλά και να φαίνεται* ΣΥΝ. δείχνω· ΦΡ. ***(κάτι) είσαι και φαίνεσαι*** (ειρ.) ως απάντηση σε κάποιον που μας αποκάλεσε με αρνητικού περιεχομένου λέξη, επαναλαμβάνοντας με έμφαση αυτό που είπε ως χαρακτηρισμό για τον ίδιο: *Βλάκας ~!* **3.** βεβαιώνω ότι είμαι: *με αυτή του την υπεύθυνη πράξη φάνηκε άξιος τής εμπιστοσύνης σας / αντάξιος των περιστάσεων* || *ποιος είναι πιο έξυπνος, θα φανεί στο μέλλον!* ΣΥΝ. αποδεικνύομαι· ΦΡ. ***η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται*** βλ. λ. *ημέρα* **4.** (απρόσ. **φαίνεται**) είναι πιθανό: *δεν με πήρε τηλέφωνο· ~ δεν γύρισε ακόμη στο σπίτι* || *~ ότι θα βρέξει / θα έχουμε προβλήματα* || *–Λες να τα καταφέρει; -Έτσι ~* || *απ' ό,τι ~, καλό είναι να φύγετε* **5.** (τριτοπρόσ. **φαίνεται**) (α) προκύπτει, συνάγεται: *–Από πού ~ ότι ξέρει τη γλώσσα; –Έχει ζήσει χρόνια στο εξωτερικό* (β) είναι φανερό: *–Έχω να κοιμηθώ τρεις μέρες – ~! Έχεις τα χάλια σου·* ΦΡ. ***(μου) φαίνεται*** (i) έχω την εντύπωση: *~ ότι δεν έχεις προετοιμαστεί καλά για τις εξετάσεις* || *τα πράγματα θ' αλλάξουν, φαίνεται· θ' αναλάβει νέος υπουργός* (βλ. κ. σημ. 2) (ii) δίνω την εντύπωση: *έχει πατήσει τα πενήντα, αλλά δεν του φαίνεται* **6.** (η μτχ. **φαινόμενος**, *-μένη, -μενο*) ΑΣΤΡΟΝ.-ΜΑΘ.-ΦΥΣ. αυτός που υπάρχει όπως υποπίπτει στην αντίληψη τού παρατηρητή, κατ' αντιδιαστολή προς εκείνον που υπάρχει όπως πραγματικά είναι· φαινομενικός: *~ χρόνος / κίνηση / ταχύτητα / μέγεθος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαίνω / -ομαι* < **φᾰ-ν-jω* (με έρρινο πρόσφυμα *-ν-*) < θ. *φᾰ-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhā- με βασικές σημ. «λάμπω, φωτίζω» και «λέγω, εξηγώ» (τού ρ. *φημί*, βλ. λ. *φήμη*). Η λ. συνδ. με σανσκρ. bhāti «φωτίζει», bhānú- «λάμψη, φως», αρμ. banam «αποκαλύπτω», αρχ. ιρλ. bān «λευκός», γερμ. bohnern «γυαλίζω» κ.ά. Ομόρρ. *φαν-ερός, φά-σις (-η), φά-σμα, φαντ-άζομαι, φάντ-ασμα* κ.ά. Βλ. κ. *φῶς*].

φαινομεναλισμός (ο) ▸ φαινομενοκρατία

φαινομενικός, -ή, -ό [1886] αυτός που δεν έχει πραγματική οντότητα, που φαίνεται χωρίς να υπάρχει: *~ ηρεμία / αγάπη / φιλία / αιτία / αδιαφορία / ευκολία* ΣΥΝ. πλαστός, πλασματικός, επιφανειακός ΑΝΤ. πραγματικός, αληθινός. — **φαινομενικ-ά / -ώς** [1864] επίρρ., **φαινομενικότητα** (η) [1890].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. apparent].

φαινομενισμός (ο) → φαινομενοκρατία

φαινόμενο (το) {φαινομέν-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε συλλαμβάνει η συνείδηση τού ανθρώπου μέσω των αισθήσεών του: *η συστηματική ενασχόληση με τα ~ οδήγησε τον άνθρωπο στην επιστήμη·* ΦΡ. (α) ***κατά τα φαινόμενα*** σύμφωνα με αυτό που γίνεται αντιληπτό: *~ αύριο θα έχουμε καλοκαιρία / είναι χρεωμένος ώς τον λαιμό* ΣΥΝ. απ' ό,τι φαίνεται, πιθανότατα (β) ***τα φαινόμενα απατούν*** βλ. λ. *απατώ* **2.** (α) οτιδήποτε παρατηρείται στη φύση, την κοινωνία ή στον άνθρωπο και γίνεται αντιληπτό μέσω τής ανθρώπινης παρατήρησης και εμπειρίας: *φυσικό / βιολογικό / ζωικό / ηλεκτρικό / μαγνητικό / μετεωρολογικό / καιρικό / μηχανικό / νευρικό / οπτικό / ουράνιο / περιοδικό ~* || *το ~ τού θερμοκηπίου* || *κοινωνικό / ρατσιστικό / εθνικιστικό / πολιτικό / πνευματικό ~* (β) (προφορ. κυρ. στον πληθ.) αντί τού *καιρικά φαινόμενα*: *αναμένονται ακραία ~* **3.** οτιδήποτε ασυνήθιστο, οτιδήποτε παρεκκλίνει από τα συνηθισμένα προκαλώντας έκπληξη: *οι χιονοπτώσεις μέσα στο καλοκαίρι αποτελούν ~* || *το ~ τής γλωσσολαλίας* **4.** (για πρόσ.) αυτός που παρεκκλίνει παρουσιάζοντας μία ιδιότητα σε εξαιρετικό βαθμό: *Μα εσύ είσαι ~! Πού τα ξέρεις όλ' αυτά;* **5.** ΦΙΛΟΣ. οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό από (ή σχετίζεται με) την ανθρώπινη εμπειρία και όχι από την ανθρώπινη νόηση και το οποίο μπορεί να αποτελεί έκφανση τής πραγματικότητας και όχι την ίδια την πραγματικότητα.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *φαίνομαι* (βλ.λ.)].

φαινομενοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος έχει αντίληψη και γνώση μόνο των φαινομένων από τα αντικείμενα και όχι των ίδιων των αντικειμένων, πράγμα που συνεπάγεται ότι τα αντικείμενα τής γνώσης και τής εμπειρίας είναι μόνο συνειδησιακά, δηλ. υποκειμενικά αισθήματα. Επίσης **φαινομενισμός** κ. **φαινομεναλισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *φαινόμεν(ον)* + *-κρατία* < *κρατώ*, απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. phenomenalism].

φαινομενολογία (η) [1858] ΦΙΛΟΣ. **1.** η επιστημονική παρατήρηση των φαινομένων **2.** σύγχρονο ρεύμα με κύριο εκπρόσωπο τον Χούσερλ και αντικείμενο τη μελέτη των φαινομένων, τα οποία αντιμετωπίζονται ως συνειδητές εμπειρίες και μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία για τη σύλληψη των όντων καθ' εαυτά, απαλλαγμένων από συμβεβηκότα. — **φαινομενολογικός**, -ή, -ό, **φαινομενολογικ-ώς / -ά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Phänomenologie].

φαινότυπος (ο) {φαινοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. το σύνολο των εμφανών χαρακτηριστικών ενός οργανισμού, τα οποία προκύπτουν από την αλληλεπίδραση κληρονομικών ιδιοτήτων και περιβάλλοντος (πβ. λ. *γονότυπος*). — **φαινοτυπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phénotype].

φαίνω ρ. ▸ υφαίνω

φαιοκίτρινος, -η, -ο [1840] αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ φαιού και κίτρινου.

φαιοκόκκινος, -η, -ο αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ φαιού και κόκκινου.

φαιοπράσινος, -η, -ο [1890] αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ φαιού και πράσινου.

φαιός, -ά, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που έχει σκούρο χρώμα: *~ χρώματα* ΣΥΝ. μουντός ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος **2.** σταχτής, γκρίζος **3.** ΑΝΑΤ. ***φαιά ουσία*** η μία από τις δύο ουσίες που βρίσκονται στον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό, έχει χρώμα σταχτί (σε αντίθεση με τη λευκή ουσία) και συντίθεται από νευρικά κύτταρα: (ειρων.) *πόση ~ κατανάλωσες, για να φτάσεις σ' αυτό το συμπέρασμα;* (σκέφτηκες πολύ;).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φαι-σός* / **φαι-Fός* / **φαι-σFός* (δεν έχει εξακριβωθεί ποιος είναι ο ενδιάμεσος τ.) < θ. *φαι-* < Ι.Ε. *gʷhəi- «λαμπερός, φωτεινός», για το οποίο βλ. το ομόρρ. *φαιδρός*].

φαιοχίτων (ο) {φαιοχίτ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που φορά σταχτί πανωφόρι **2.** ΙΣΤ. το μέλος τού γερμανικού ναζιστικού κόμματος (λόγω τού χρώματος τής στολής του) (πβ. κ. λ. *μελανοχίτων*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαιός* + *χιτών, -ῶνος*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γερμ. Braunhemd].

φαιόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει φαιό, γκρίζο χρώμα.

Φαιστός (η) αρχαία πόλη τής Κρήτης, που αποτέλεσε στα μινωικά χρόνια το δεύτερο σημαντικό της πολιτισμικό κέντρο μετά την Κνωσό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπων. (ήδη μυκ. Pa-i-to), αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το τοπων. ανάγεται στο ουσ. *φῶς / φά(F)ος* μέσω τ. **φαF-ιστος* (υπερθ.), πβ. κ. *κέρδος – κέρδιστος, κῆδος – κήδιστος*, αλλά η απουσία τού *-F-* από τον μυκ. τ. Pa-i-to καθιστά προβληματική την ανάλυση αυτή].

φάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρός μηχανισμός στον οποίο τοποθετείται δόλωμα (συνήθ. τυρί), για να προσελκυσθούν και να παγιδευτούν ποντίκια ΣΥΝ. ποντικοπαγίδα· ΦΡ. (μτφ.) ***πιάνομαι / πέφτω στη φάκα*** (i) συλλαμβάνομαι να κάνω κάτι, συνήθ. παράνομο: *ο δραπέτης έπεσε στη φάκα που του έστησε η αστυνομία* (ii) περιέρχομαι σε δεινή θέση, παγιδεύομαι ΣΥΝ. (οικ.) την πατάω.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fak].

φακελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρός φάκελος: *ένα ~ τσάι / χαμομήλι / τίλιο / καφέ / καννέλα / ζάχαρη* **2.** (συνεκδ.) η παράνομη πρόσθετη αμοιβή για την εξασφάλιση καλύτερης ή ταχύτερης εξυπηρέτησης: *έδωσε ~ στον εφοριακό / στον ελεγκτή τής πολεοδομίας* || *ένας γιατρός κατηγορείται ότι πήρε ~, για να χειρουργήσει ασθενή κατά προτεραιότητα.*

φακελοποιία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} η τεχνική και ο κλάδος που ασχολείται με την παραγωγή φακέλων. — **φακελοποιείο** (το) [1894], **φακελοποιός** (ο/η) [1891].

φάκελος (ο) (παλαιότ. ορθ. *φάκελλος*) {φακέλ-ου | -ων, -ους} **1.** χάρτινη θήκη μέσα στην οποία φυλάσσεται και αποστέλλεται επιστολή: *γράφω τη διεύθυνση τού αποστολέα και τού παραλήπτη στον ~* **2.** χάρτινη ή πλαστική θήκη, μέσα στην οποία φυλάσσονται έγγραφα: *βάζω τα σχετικά έγγραφα στον ίδιο ~* ΣΥΝ. αρχείο **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των εγγράφων που σχετίζονται με ένα πρόσωπο ή θέμα: *έχει καλό υπηρεσιακό ~* (οι αναφορές που έχουν γραφεί γι' αυτόν είναι θετικές) || *έχει φάκελο στην Ασφάλεια* (έχει απασχολήσει τις διωκτικές αρχές με παράνομες πράξεις ή –παλαιότερα– με την πολιτική του δραστηριότητα) || *ο φάκελός του είναι καθαρός* (δεν έχει διαπράξει αδικήματα) || *ο ~ τής Κύπρου* (τής εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο) || *ο ~ τής υποψηφιότητας μιας χώρας για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων.* Επίσης (λαϊκ.) **φάκελο** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η ομοιότητα προς τον αρχ. τ. *σφάκελος* «γάγγραινα» (βλ. λ. *σφακελισμός*) είναι μάλλον τυχαία. Ίσως ευσταθεί η σύνδεση με τον τ. *σφάκελος* «το μεσαίο δάχτυλο» (άσχετο προς το προηγούμενο), αν θεωρήσουμε ότι οι λ. παρουσιάζουν εναλλαγή *φ- / σφ-* και ότι στην ίδια οικογένεια εντάσσεται το λατ. fascis «φάκελος», οπότε **φάσκελος* > *σφάκελος* (με μετάθεση). Σε ό,τι αφορά τη σημασιολ. απόσταση των λ., παρόμοια πορεία συναντούμε στο ουσ. *φάλαγξ* «κυλινδρικό κομμάτι ξύλου – επίμηκες οστό των δακτύλων»].

> **φάκελος / φάκελλος – σάκος / σάκκος – κρεβάτι / κρεββάτι;** Το ερώτημα με τις λέξεις αυτές είναι αν πρέπει να γράφονται με ένα ή δύο *-λ-* το **φάκελος** (και τα παράγωγα *φακελάκι, φακελώνω*), με ένα ή δύο *-κ-* το *σάκος (σακί, σακίδιο, σακούλα, σακούλι)*, με ένα ή δύο *-β-* το *κρεβάτι (κρεβατώνομαι)*. Επειδή οι λέξεις παραδίδονται στην Αρχαία Ελληνική και με τις δύο γραφές, είναι προτιμότερο να ακολουθείται η **απλούστερη γραφή** *(φάκελος, σάκος, κρεβάτι)*. Ας σημειωθεί, επιπλέον, ότι η λέξη *σάκος* είναι ήδη στην Αρχαία δάνειο από τη σημιτική: **σάκος** < εβρ. śaq (από το ελλην. *σάκ(κ)ος* > λατ. saccus, γαλλ. sac, γερμ. Sack κ.λπ.). Η λέξη **κρεβάτι** < *κραβάτ-ιον* < *κράβ(β)βατος* < λατ. grabatus ίσως προέρχεται από το μακεδ. **κράββατος**, οπότε η λέξη αποτελεί αντιδάνειο.

φακέλωμα (το) {φακελώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κακόσ.) η συγκέντρωση στοιχείων για την πολιτική ή εγκληματική δραστηριότητα (κάποιου): *το ~ των πολιτών ήταν συνήθης τακτική την περίοδο τής δικτατορίας·* ΦΡ. ***ηλεκτρονικό φακέλωμα*** συγκέντρωση στοιχείων (κάποιου) σε ηλεκτρονικό αρχείο **2.** (γενικότ.) συγκέντρωση στοιχείων για τη ζωή, τις δραστηριότητες, τις προτιμήσεις κ.λπ. (κάποιου): *πολλές εμπορικές επιχειρήσεις στηρίζουν την προώθηση των προϊόντων τους στο ~ χιλιάδων υποψήφιων πελατών.*

φακελώνω ρ. μετβ. {φακέλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κακόσ.) συγκεντρώνω στοιχεία για την πολιτική ή εγκληματική δραστηριότητα (κάποιου): *τον είχαν φακελωμένο στην Ασφάλεια την εποχή τής δικτατορίας* || *~ πολίτες για τα πολιτικά τους φρονήματα* **2.** (γενικότ.)

συγκεντρώνω στοιχεία για κάποιον, τηρώ αρχείο με πληροφορίες σχετικές με κάποιον: *μας έχει φακελώσει όλους στην παρέα· ξέρει τηλέφωνα, διευθύνσεις, προτιμήσεις, γενέθλια, επετείους!*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φακελώ, -ώνω* < αρχ. *φάκελος*].

φακή (η) **1.** φυτό τής οικογένειας των ψυχανθών, το οποίο δίνει μικρό στρογγυλό και πεπλατυσμένο καρπό, καφέ ή πορτοκαλί· (συνεκδ.) **2.** ο καρπός τού παραπάνω φυτού· ΦΡ. (α) ***παλληκάρι τής φακής*** άνθρωπος που, ενώ προσποιείται τον γενναίο, στην πραγματικότητα είναι δειλός ΣΥΝ. θρασύδειλος (β) (λόγ.) ***αντί πινακίου φακής*** βλ. λ. *πινάκιο* **3. *φακές*** (οι) το φαγητό που παρασκευάζεται από τους βρασμένους καρπούς τού παραπάνω φυτού (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φακή (-έα)* < *φακός* (βλ.λ.)].

φακίδα (η) καθένα από τα μικρά (συνήθ. μόνιμα) σκούρα στίγματα στην επιφάνεια τού προσώπου, κυρ. στα μάγουλα και στη μύτη: *τυπική Ιρλανδέζα με κόκκινα μαλλιά, πράσινα μάτια και φακίδες* || *πρόσωπο γεμάτο φακίδες* (βλ. κ. λ. *πανάδα*). — (υποκ.) **φακιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φακή* (< *φακός*, στη μτγν. σημ. «κηλίδα τού δέρματος»), πιθ. μέσω αμάρτυρου υποκ. **φακίς, -ίδος*].

φακιδιάρης, -α, -ικο (μειωτ.) αυτός τού οποίου το πρόσωπο είναι γεμάτο φακίδες.
[ΕΤΥΜ. < *φακίδα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωρ-ιάρης*, *βρομ-ιάρης*].

φακιόλι (το) {φακιολ-ιού | -ιών} μαντήλι από λεπτό συνήθ. ύφασμα, το οποίο δένουν οι γυναίκες στο κεφάλι τους ΣΥΝ. μαντήλα, τσεμπέρι, (λόγ.) κεφαλόδεσμος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φακιόλιον* / *φακιάλιον* < λατ. faciāle < facies, -ei «μορφή, όψη»].

φακίρης (ο) {φακίρηδες}, **φακίρισσα** (η) {φακιρισσών} **1.** ινδουιστής ασκητής ο οποίος έχει αναπτύξει ξεχωριστές ικανότητες, όπως μεγάλη αντοχή στον πόνο ή αναισθησία στο κάψιμο κ.λπ. **2.** (γενικότ.) αυτός που προσφέρει έναντι αμοιβής ψυχαγωγία, κατά την οποία ο ίδιος επιδίδεται σε εντυπωσιακές και επικίνδυνες επιδείξεις, όπως να ξαπλώνει σε κρεβάτι με καρφιά κ.λπ. — **φακιρισμός** (ο), **φακιρικός,** -ή, -ό κ. **φακίρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. faqīr «φτωχός»].

φακλάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** πόρνη μεγάλης ηλικίας **2.** (ως χαρακτηρισμός) (α) γυναίκα εύσωμη και με άσχημο σώμα (β) γυναίκα με πρόστυχη εμφάνιση ή συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

φακοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {φακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τού φακού, είναι δηλ. στρογγυλός και πεπλατυσμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φακόμετρο (το) {φακομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. το όργανο που χρησιμεύει στη μέτρηση τής διαθλαστικής ικανότητας των φακών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phacometer].

φακός (ο) **1.** σώμα από γυαλί ή από οποιοδήποτε άλλο υλικό, που έχει την ιδιότητα να διαθλά το φως· η μία τουλάχιστον πλευρά του είναι καμπύλη και χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό οπτικών ειδώλων: *κοίλος / κυρτός / αμφίκυρτος / κοιλόκυρτος / αμφίκοιλος / επιπεδόκοιλος ~* || *ευρυγώνιος / μεγεθυντικός / συγκεντρωτικός ~* **2.** (συνεκδ.) (α) κάθε συσκευή για τη λήψη εικόνων, η λειτουργία τής οποίας στηρίζεται σε φακούς (σημ. 1): *κινηματογραφικός / φωτογραφικός ~* (β) (συνεκδ.) η τέχνη που σχετίζεται με καθένα από τα παραπάνω συστήματα: *ο τηλεοπτικός φακός αποτύπωσε σ' αυτή την ταινία όλο τον ανθρώπινο πόνο* **3.** ΑΝΑΤ. ***κρυσταλλοειδής φακός*** βλ. λ. *κρυσταλλοειδής* **4.** (α) καθένας από τους δύο φακούς (σημ. 1) για τη βελτίωση τής όρασης, που στερεώνονται σε σκελετό αποτελώντας τα ματογυάλια (γυαλιά): *~ μυωπίας / υπερμετρωπίας / πρεσβυωπίας* (β) ***φακός επαφής*** (συνήθ. στον πληθ.) φακός (σημ. 1) από εύκαμπτο υλικό, που προσαρμόζεται απευθείας στο μάτι για τη βελτίωση τής όρασης: *~ μιας χρήσεως* || *απολυμαντικό υγρό για φακούς επαφής* • **5.** φορητό όργανο που λειτουργεί με λάμπα και μπαταρία, για να φωτίζει: *ανάβω τον ~* ΣΥΝ. ηλεκτρική λυχνία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φακή», αβεβ. ετύμου. Αν η κατάλ. *-κος* θεωρηθεί επίθημα (πβ. κ. *ἀμάρακος, ἄρακος, αἴσακος*), τότε το αρχικό *φα-* πιθ. συνδ. με λατ. faba (βλ. λ. *φάβα*), αρχ. σλαβ. bobŭ, αλβ. bathë, αρχ. γερμ. bona κ.ά. Η σημερινή σημ. της λ. οφείλεται στο αμφίκυρτο σχήμα τής φακής (ήδη στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε τη σημ. «φιάλη νερού»). Η φρ. *φακός επαφής* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. contact lense].

φακοσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σκλήρυνση τού κρυσταλλοειδούς φακού τού ματιού (βλ. λ. *φακός*, σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phacosclerosis].

φακοσκόπιο (το) {φακοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το ειδικό όργανο με το οποίο εξετάζεται ο κρυσταλλοειδής φακός (βλ. λ. *φακός*, σημ. 3) τού ματιού για τυχόν αλλοιώσεις.
[ΕΤΥΜ. < *φακός* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phacoscope].

φάλαγγα (η) {φαλάγγων} **1.** γραμμή στρατιωτών ή στρατιωτικών σωμάτων, ιδ. για μάχη σε μεγάλο βάθος: *~ στρατιωτών / πλοίων* || *μακεδονική / λοξή ~* ΣΥΝ. σειρά, τάξη, παράταξη, γραμμή **2.** (γενικότ.) διάταξη των μελών μιας ομάδας: *~ κατ' άνδρα* || *κατά πεντάδες ~ των μαθητών / των αθλητών* **3.** έκτακτο σώμα στρατιωτών με δική του οργάνωση: *η ~ των ιερολοχιτών / μακεδονομάχων* **4.** (α) παρακρατική ή παραστρατιωτική ένοπλη ομάδα (β) ***πέμπτη φάλαγγα*** (i) ΙΣΤ. οι άνθρωποι μέσα στη νόμιμη κυβέρνηση τής Ισπανίας, οι οποίοι κατά τη διάρκεια τού εμφυλίου πολέμου ενίσχυαν με τις ενέργειές τους τον στρατηγό Φράνκο και τις τέσσερεις φάλαγγες που βρίσκονταν υπό τις διαταγές του (ii) δίκτυο μυστικών πρακτόρων που, σε περίπτωση πολέμου, δρουν στο έδαφος κράτους για λογαριασμό ξένης δύναμης, παρέχοντας πληροφορίες, διενεργώντας δολιοφθορές και κυρ. υπονομεύοντας την ομοψυχία και το ηθικό τού πληθυσμού (iii) κάθε άτομο ή ομάδα ανθρώπων με διαβρωτική δράση, που έχει ως στόχο την υπονόμευση αγώνα, κινήματος κ.λπ.: *«η κυβέρνηση τού Βελιγραδίου κατηγόρησε την αντιπολίτευση ως ~ και για απόπειρα αποσταθεροποίησης τής Σερβίας»* (εφημ.) **5.** μακρά σειρά ατόμων ή οχημάτων, που προχωρούν προς μία κατεύθυνση σε καθορισμένο δρομολόγιο: *~ στρατιωτικών οχημάτων* ΣΥΝ. κονβόι, ουρά • **6.** η οριζόντια ράβδος από την οποία κρέμονται οι πλάστιγγες τής ζυγαριάς: *ασημένια / σκαλιστή ~* • **7.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα τρία μακριά οστά, από τα οποία αποτελούνται τα δάκτυλα των χεριών και των ποδιών σε ανθρώπους και ζώα • **8.** ο φάλαγγας (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάλαγξ, -αγγος* (με έρρινο ένθημα *-γ-*, πβ. *φάρα-γ-ξ*) < *bhl-ə-g-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhel-əg- «σανίδα, δοκάρι», πβ. αρχ. ισλ. bjalki «δοκάρι», αρχ. αγγλ. balca, γερμ. Balken, ίσως και λατ. fulciō «στηρίζω» κ.ά. Από τη συγκριτική εξέταση των ομορρίζων προκύπτει ότι η λ. *φάλαγξ* σήμαινε αρχικώς «κυλινδρικό ξύλο», από όπου και οι σημ. «οστό των δακτύλων» και «στρατιωτικός σχηματισμός» (μτφ.)].

φαλαγγάρχης (ο) {φαλαγγαρχών} ο επικεφαλής φάλαγγας. — **φαλαγγαρχία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φάλαγξ, -αγγος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

φάλαγγας (ο) **1.** βασανιστήριο κατά το οποίο τα πόδια ακινητοποιούνται ανάμεσα σε δύο ξύλα και τα πέλματα δέχονται χτυπήματα από ράβδο: *έκαναν ~ στον κρατούμενο* **2.** (συνεκδ.) το όργανο με το οποίο ακινητοποιούν τα πόδια, για να εκτελέσουν το παραπάνω βασανιστήριο: *ξύλινος ~* ΣΥΝ. ποδόδεσμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάλαγξ, -γγος* (βλ.λ.) στη σημ. «κυλινδρικό ξύλο»].

φαλαγγηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε φάλαγγες: *τα στρατεύματα προχωρούσαν ~* ΣΥΝ. σε σειρές.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *φάλαγξ, -αγγος* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ. κ. *πρηνηδόν*].

φαλάγγι (το) {φαλαγγ-ιού | -ιών} **1.** τριχωτή αράχνη, το δάγκωμα τής οποίας θεωρείται δηλητηριώδες • **2.** ΝΑΥΤ. (α) μακρόστενο δοκάρι που χρησιμεύει για να ρυμουλκηθεί το πλοίο από τη θάλασσα στην ξηρά (β) δοκάρι που χρησιμοποιείται στη ναυπηγική και τοποθετείται κατά μήκος τής σχάρας στη ναυπηγική κλίνη • ΦΡ. ***παίρνω (κάποιον) φαλάγγι*** (i) παίρνω (κάποιον) στο κυνήγι: *οι εχθροί τούς πήραν φαλάγγι* ΣΥΝ. τρέπω σε φυγή (ii) πετυχαίνω συντριπτική νίκη εις βάρος (κάποιου). — (υποκ.) **φαλαγγάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαλάγγιον*, υποκ. τού *φάλαγξ, -αγγος*].

φαλαγγίτης (ο) [μτγν.] {φαλαγγιτών}, **φαλαγγίτισσα** (η) {δύσχρ. φαλαγγιτισσών} **1.** στρατιώτης που ανήκει σε φάλαγγα **2.** ΙΣΤ. μέλος παρακρατικής ή παραστρατιωτικής ομάδας, ιδ. σε χώρες με φασιστικό καθεστώς: *οι ~ τού Φράνκο*. — **φαλαγγιτικός,** -ή, -ό [μτγν.] κ. **φαλαγγίτικος,** -η, -ο.

φάλαινα (η) {φαλαινών} **1.** θηλαστικό που ζει στις ανοιχτές θάλασσες και μοιάζει με τεράστιο ψάρι: *μπλε / λευκή ~* || *~ τής Γροιλανδίας* || *οι φυσητήρες τής ~* **2.** (μτφ.-σκωπτ.) η πολύ χοντρή και δυσκίνητη γυναίκα ΣΥΝ. κήτος. — (υποκ.) **φαλαινίτσα** (η) κ. **φαλαινάκι** (το). **φαλαινοειδής,** -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάλ(λ)αινα* < *φαλλός* (βλ.λ.) + *-αινα* (πβ. κ. *λέ-αινα, δράκ-αινα*), πιθ. λόγω τού σχήματος τού ζώου. Δεν φαίνεται πιθ. η μεσολάβηση τού τ. *φάλλη* (< *φαλλός*, με αλλαγή γένους) με μειωτ. χρήση τού επιθήματος *-αινα*. Ο λατ. τ. ballaena δεν προέρχεται από την Ελληνική, παρότι ομοιάζει μορφολογικώς].

φαλαινοθήρας (ο) [1856] {φαλαινοθηρών} πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική του απασχόληση το κυνήγι τής φάλαινας.
[ΕΤΥΜ. < *φάλαινα* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

φαλαινοθηρία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} το κυνήγι τής φάλαινας.

φαλαινοθηρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φαλαινοθηρία και τους φαλαινοθήρες **2. *φαλαινοθηρικό*** (το) το πλοίο που χρησιμοποιείται στη φαλαινοθηρία.

φαλαινοκαρχαρίας (ο) {φαλαινοκαρχαριών} είδος καρχαρία γιγαντιαίων διαστάσεων, που είναι ακίνδυνος για τον άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. whale shark].

φαλάκρα κ. **φαράκλα** κ. **καράφλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (συνήθ. στους άνδρες) η οριστική πτώση των τριχών από ένα σημείο ή από όλο το τμήμα τού κεφαλιού που καλύπτεται από μαλλιά, αφήνοντάς το χωρίς τρίχωμα: *σχηματισμός φαλάκρας* ΣΥΝ. (επιστ.) αλωπεκία **2.** (συνεκδ.) το μέρος τού κεφαλιού που δεν έχει πια μαλλιά: *στρογγυλή / γυαλιστερή ~*· ΦΡ. ***κάνω φαλάκρα*** (i) αρχίζω να έχω τριχόπτωση και σημεία στο κεφάλι χωρίς μαλλιά: *μεγάλωσε, γέρασε, έκανε φαλάκρα* (ii) προκαλώ τη δημιουργία φαλάκρας: *μη φοράς συνέχεια το κράνος, γιατί κάνει φαλάκρα*. — (υποκ.) **φαλακρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίθ. *φαλακρός* (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου στο θηλ. *φαλακρά*].

φαλακραίνω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} αποκτώ φαλάκρα ΣΥΝ. καραφλιάζω. Επίσης **φαλακρώνω** [μτγν.] κ. **φαλακριάζω**. — **φαλάκρωμα** (το) [μτγν.] κ. **φαλάκρωση** (η).

φαλάκρας κ. **καράφλας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) ο φαλακρός άνδρας.

φαλακροκόρακας (ο) {φαλακροκοράκων} ο κορμοράνος (βλ.λ.).

φαλακρός, -ή, -ό κ. **φαρακλός** κ. **καραφλός** **1.** αυτός που δεν έχει μαλλιά στο τριχωτό μέρος τής κεφαλής ή σε τμήμα από αυτό **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει καθόλου βλάστηση: *~ βουνό* ΣΥΝ. γυμνός, άδενδρος, αποψιλωμένος ΑΝΤ. δασώδης, δενδρώδης. — **φαλακρότητα** (η) [αρχ.]
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φάλαξ, -ακος* (< επίθ. *φαλός* «λευκός») + παραγ. επί-

θημα *-ρος* (πβ. κ. *ἄκ-ρος*). Το αρχ. επίθ. *φαλός* ανάγεται προφανώς σε θηλ. ουσ. **φαλᾱ́* (πβ. τη «γλώσσα» *φαλᾱ-ρός*) < *bhl̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhel- «λευκός, λαμπερός», πβ. σανσκρ. bhāla- «λάμψη, μέτωπο», αρμ. bal «ωχρότητα, λευκότητα», αλβ. balë «μέτωπο», γοτθ. bala «ωχρός», αγγλ. bald «φαλακρός» κ.ά.].

φαλακρώνω ρ. → φαλακραίνω

φάλαρα (τα) {φαλάρων} στολίδια στην προμετωπίδα, τα χαλινάρια και τα ηνία τού αλόγου: *μπρούντζινα / πολύχρωμα ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ο ενικός *φάλαρον* είναι σπάν.) < *φάλος (ό)* «μεταλλικό εξάρτημα τής περικεφαλαίας», αγν. ετύμου. Οι αρχαίοι συνέδεαν τη λ. με το επίθ. *φαλός* «λευκός», οπότε ο τ. *φάλαρον* θα σήμαινε «κομμάτι μετάλλου που λάμπει», αλλά η σύνδεση αυτή οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία].

φαλαρίδα (η) **1.** πουλί που ζει κοντά στις λίμνες και οφείλει το όνομά του στο φαλακρό κεφάλι του • **2.** ΒΟΤ. ποώδες φυτό που ανήκει στα αγρωστώδη, με καλαμοειδή μίσχο, που καταλήγει σε ταξιανθία και βρίσκεται συχνά κοντά σε φράκτες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαλαρίς, -ίδος* < *φάλαρος* «λευκός» (< επίθ. *φαλός*, βλ. λ. *φαλακρός*)].

Φάληρο (το) {Φαλήρου} παραλιακή περιοχή τού νομού Αττικής, ΝΔ. τής Αθήνας και κοντά στον Πειραιά: *Παλαιό / Νέο ~* || *δέλτα Φαλήρου*. — **Φαληριώτης** (ο), **Φαληριώτισσα** (η), **φαληριώτικος**, -η, -ο κ. **φαληρικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φάληρον* < επίθ. *φάληρος* / *φάλᾱρος* «λευκός, λαμπρός» < *φαλός* (βλ. λ. *φαλακρός*)].

φαλιμέντο (το) (λαϊκ.) το να χάνει κανείς όλη του την περιουσία, όλα του τα χρήματα: *βαράω / παθαίνω* ~ ΣΥΝ. πτώχευση, χρεωκοπία, φαλίρισμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fallimento < fallire «αποτυγχάνω, πτωχεύω» < λατ. fallere «σφάλλω, απατώ»].

φαλιρίζω ρ. αμετβ. {φαλίρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) χάνω όλη μου την περιουσία: *φαλίρισαν στο μεγάλο κραχ* ΣΥΝ. πτωχεύω, χρεωκοπώ. Επίσης **φαλίρω**. — **φαλίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φαλίρω* < ιταλ. fallire «αποτυγχάνω, πτωχεύω» (βλ. λ. *φαλιμέντο*)].

φαλκιδεύω ρ. μετβ. {φαλκίδευ-σα, -θηκα, -μένος} περιορίζω την ισχύ (δικαιωμάτων) χωρίς τυπικά να παρανομώ: *~ τα δικαιώματα τού λαού / την ελευθερία τού Τύπου* ΣΥΝ. υποσκάπτω, υπονομεύω. — **φαλκίδευση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαλκίδιον* «το ελάχιστο τμήμα εκτάσεως που κρατείται για τους δικαιούχους (κατά τον Φαλκίδιο νόμο)» < λατ. lex Falcidia «Φαλκίδιος νόμος», από το όν. Ρωμαίου δημάρχου].

φαλλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται ή μοιάζει με φαλλό: *~ ομοίωμα* **2.** ΨΥΧΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον φαλλό ως σύμβολο τής ανδρικής σεξουαλικότητας: *~ σύμβολο / στάδιο* (το στάδιο ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης κατά το οποίο το παιδί αρχίζει να ενδιαφέρεται για τα γεννητικά του όργανα) **3.** αυτός που σχετίζεται με τις γιορτές γύρω από τον φαλλό: *~ γιορτή / επικλήσεις / τραγούδια* || *το «Μπουρανί» στον Τύρναβο είναι μια γιορτή που συνεχίζει στις μέρες μας τα αρχαία ~ έθιμα*.

φαλλοκράτης (ο) {φαλλοκρατών} (κακόσ.) ο άνδρας που πιστεύει στην υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών· (γενικότ.) ο άνδρας που συμπεριφέρεται με τρόπο υποτιμητικό προς τις γυναίκες ΣΥΝ. σεξιστής.
[ΕΤΥΜ. < *φαλλός* + *-κράτης* < *κρατώ*].

φαλλοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η αντίληψη και ο αντίστοιχος τρόπος οργάνωσης τής κοινωνίας ως προς τις σχέσεις των δύο φύλων, σύμφωνα με τον οποίο οι άνδρες υπερέχουν και προτιμώνται έναντι των γυναικών σε όλους τους τομείς δράσης ΣΥΝ. σεξισμός. — **φαλλοκρατικός**, -ή, -ό, **φαλλοκρατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phallocratie].

φαλλός (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) μεγάλου μεγέθους ομοίωμα τού ανδρικού γεννητικού οργάνου σε στύση, που λειτουργούσε ως σύμβολο τής γονιμότητας και το οποίο οι πιστοί περιέφεραν με πομπή σε γιορτές προς τιμήν τού Βάκχου ή γενικότ. τής ευφορίας τής γης **2.** (συνεκδ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο **3.** ΨΥΧΟΛ. το πέος ως σύμβολο τού ανδρισμού, τής ανδρικής σεξουαλικότητας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., λ. τής καθημερινής γλώσσας, < *bhl̥-jo- (με επίθημα -jo-), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, πρήζομαι, διογκώνομαι», πβ. αρμ. beln-awor «φαλλός», λατ. follis «ασκί, σωλήνας», γερμ. διαλεκτ. bille «πέος» κ.ά. Ομόρρ. *φάλ(λ)-αινα* (βλ.λ.)].

φαλλοφόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που κρατάει φαλλό (ομοίωμα φαλλού): *~ χορευτές*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φαλλός* + *-φόρος* < *φέρω*].

φαλτσάρισμα (το) → φαλτσάρω

φαλτσαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει πορεία φάλτσου (βλ.λ., σημ. 3)· προκειμένου για μπάλα την οποία ο παίκτης χτυπά στην περιφέρεια και όχι στο κέντρο της, ώστε να ακολουθήσει καμπύλη τροχιά: *~ σουτ*. — **φαλτσαριστά** επίρρ.

φαλτσάρω ρ. αμετβ. {φάλτσαρ-α κ. -ισα} (καθημ.) **1.** τραγουδώ με παράφωνο τρόπο: *κάποια μέλη τής χορωδίας φαλτσάρουν* **2.** (για μπάλα) δέχομαι τέτοιο χτύπημα, ώστε να ξεφύγω από την προκαθορισμένη ή αναμενόμενη πορεία μου: *η μπάλα φάλτσαρε και κατέληξε στα δίχτυα* **3.** (μτφ.-οικ.) διαπράττω ατόπημα, κάνω λάθος ΣΥΝ. σφάλλω. — **φαλτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. falsare «παραποιώ, αλλοιώνω» < μτγν. λατ. falsāre < λατ. falsus «ψευδής, πλαστός, κίβδηλος» (βλ. κ. *φάλτσος*)].

φαλτσέτα (η) {φαλτσετών} μικρό κοπίδι των τσαγκάρηδων ή των βυρσοδεψών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. falcetto, υποκ. τού falce «δρεπάνι» < λατ. falx, -cis].

φάλτσο (το) (λαϊκ.) **1.** το παίξιμο ή το τραγούδισμα μιας νότας σε λανθασμένο τονικό ύψος: *κάποτε τραγουδούσε άψογα, τώρα δεν αποφεύγει και μερικά ~* ΣΥΝ. παραφωνία, φαλτσάρισμα **2.** (μτφ.-οικ.) η διάπραξη ατοπήματος, το να μην κάνει κάποιος τη σωστή ενέργεια ΣΥΝ. λάθος, σφάλμα, φαλτσάρισμα ΑΝΤ. σωστό **3.** (στο ποδόσφαιρο, στο μπιλιάρδο κ.α.) η καμπύλη πορεία τής μπάλας από χτύπημα που δέχεται στην περιφέρεια και όχι στο κέντρο της: *με ~ έστειλε τη μπάλα δεξιά από το τείχος στο αντίπαλο τέρμα* ΣΥΝ. φαλτσάρισμα **4.** ΤΕΧΝΟΛ. η γωνία που δεν είναι ορθή, συνήθ. η γωνία των 45 μοιρών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. falso (βλ. λ. *φάλτσος*)].

φαλτσογωνιά (η) ΤΕΧΝΟΛ. (λαϊκ.) ξυλουργικό εργαλείο από ξύλο ή σίδερο για τη χάραξη γωνιών 45 μοιρών.

φαλτσοκόφτης (ο) {φαλτσοκοφτών} εργαλείο (κόφτης) για την κοπή υλικών σε γωνία 45 μοιρών.

φάλτσος, -α, -ο **1.** (α) (για νότα, τραγούδι) αυτός που εκτελείται σε λανθασμένο τονικό ύψος (β) αυτός που δεν τραγουδά σωστά: *είσαι ~* (τραγουδάς σε εσφαλμένη νότα) ΣΥΝ. παράφωνος **2.** αυτός που δεν έχει ωραία φωνή ΣΥΝ. παράφωνος. — **φάλτσα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. falso < λατ. falsus «ψευδής, πλαστός, κίβδηλος» < ρ. fallere «σφάλλω, απατώ» (μτχ. falsus -a -um)].

φαμελιά κ. **φαμιλιά** (η) (λαϊκ.) η οικογένεια, ιδ. η πολυμελής: *έχει να θρέψει ολάκερη ~* ΦΡ. ***πάτερ φαμίλιας*** βλ.λ. Επίσης **φαμίλια**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικογένεια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φαμιλία* < λατ. familia «οικογένεια μαζί με τους οικέτες, τους οικιακούς υπηρέτες», πιθ. ετρουσκ. λ.].

φαμελίτης (ο) {φαμελιτών}, **φαμελίτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αρχηγός πολυμελούς οικογενείας με χαμηλό συν. εισόδημα: *~ άνθρωπος και να τον πετάξουν στον δρόμο! Ντροπή!* ΣΥΝ. οικογενειάρχης. Επίσης **φαμελιάρης** (ο) {φαμελιάρηδες}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικογένεια*.
[ΕΤΥΜ. < *φαμελιά* (βλ. κ. *φαμίλια*) + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

φαμίλια (η) → φαμελιά

φάμπρικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το εργοστάσιο: *«σφυρίζ' η ~, μόλις χαράξει / οι εργάτες τρέχουν για τη δουλειά»* (λαϊκ. τραγ.) || *«Ο δρόμος με τις ~»* (*Cannery Row*, 1945, μυθιστόρημα τού Τζ. Στάινμπεκ) **2.** (μτφ.) περίπλοκος και συνήθ. δόλιος τρόπος, για να πετύχει κανείς αυτό που θέλει: *έστησε ολόκληρη ~, για να του αποσπάσει το ποσό που ήθελε* || *ανοίγω / ξαναρχίζω ~* ΣΥΝ. μηχανή, κόλπο, τέχνασμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fabbrica < λατ. fabrica «εργαστήριο (κυρ. ξυλουργού)» < faber, -bri «ξυλουργός, τέκτων»].

φαμπρικάντης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης εργοστασίου ΣΥΝ. εργοστασιάρχης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fabbricante < ρ. fabbricare «κατασκευάζω, δημιουργώ» (βλ. λ. *φαμπρικάρω*)].

φαμπρικάρω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) κατασκευάζω (προϊόντα) σε βιομηχανική κλίμακα ΣΥΝ. παράγω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fabbricare < λατ. fabricāre «κατασκευάζω, δημιουργώ» < fabrica (βλ. κ. *φάμπρικα*)].

φαμφάρα (η) → φανφάρα

φαμφαρονικός, -ή, -ό → φανφαρονίστικος

φαμφαρονισμός (ο) → φανφαρονισμός

φαμφαρονίστικος, -η, -ο → φανφαρονίστικος

φαμφαρόνος (ο) → φανφαρόνος

φαν (ο/η) {άκλ.} οπαδός (βλ.λ. *θαυμαστής*): *Μου αρέσουν πολύ τα δρίλερ. Εσύ είσαι ~ τού είδους;* (σε εκφράζει το συγκεκριμένο κινηματογραφικό είδος;) || *είμαι ~ αυτού τού τραγουδιστή*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fan, συγκεκομμ. τ. τού fanatic (βλ. λ. *φανατικός*)].

φαναράς (ο) {φαναράδες} (καθημ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή επισκευάζει φανάρια (βλ.λ.) ΣΥΝ. φαναρτζής.

Φανάρι (το) {-ιού κ. -ίου} συνοικία τής Κωνσταντινούπολης στην οποία βρίσκεται το Οικουμενικό Πατριαρχείο· πολλοί Έλληνες κάτοικοί της κατείχαν υψηλά αξιώματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και συνετέλεσαν στην ανάπτυξη τής πνευματικής ζωής τού Ελληνισμού επί Τουρκοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Φανάριον*, συνοικία τής Κων/πόλεως, που οφείλει την ονομασία της στον φανό, ο οποίος υπήρχε στην αποβάθρα τού λιμανιού (πβ. κ. *Κολωνάκι*)].

φανάρι (το) {φαναρ-ιού | -ιών} **1.** σκεύος από μεταλλικό σκελετό και τουλάχιστον μία πλευρά από διαφανές ή ημιδιαφανές υλικό, το οποίο προστατεύει την πηγή φωτός που είναι τοποθετημένη και στερεωμένη στο εσωτερικό του: *ηλεκτρικό / χάρτινο / αναμμένο ~* || *~ τού λαδιού / τού γκαζιού* || *μπρούντζινο ~ τού δρόμου* ΣΥΝ. φανός· ΦΡ. (α) ***(είναι) φως φανάρι*** (είναι) πάρα πολύ σαφές, ξεκάθαρο: *~ ότι πάει να σε κοροϊδέψει* ΣΥΝ. ηλίου φαεινότερον (β) ***ψάχνω με το φανάρι*** βλ. λ. *ψάχνω* (γ) (οικ.) ***κρατώ / βαστώ το φανάρι (σε κάποιον)*** διευκολύνω (κάποιον) στις ερωτικές του δραστηριότητες· συνήθ. σε περιπτώσεις που κάποιος καλείται να συνοδέψει μόνος του ένα ή περισσότερα ζευγάρια: *Αφού θα είστε ζευγάρια, εμένα τι με θέλετε μαζί σας; Να σας ~;* (δ) (παροιμ.) ***άναψε το φανάρι σου προτού να σ' εύρει η νύχτα*** να φροντίζεις για κάτι, προτού παραστεί επιτακτική ανάγκη ΣΥΝ. των φρονίμων τα παιδιά, πριν πεινάσουν μαγειρεύουν (ε) ***κόκκινα φανάρια*** τα πορνεία (στ) ***φανάρι τού Διογένη*** το φανάρι με το οποίο γυρνούσε στην αρχαία αγορά ο κυνικός φιλόσοφος Διογένης λέγοντας «άνθρωπον ζητώ»· λέγεται για την αναζήτηση των κατάλληλων ανθρώπων ή ανθρώπων με ανώτερη ηθική προσωπικότητα (βλ. κ. *άνθρωπον ζητώ*, λ. *άνθρωπος*) **2.** (ειδικότ.) καθεμιά από τις προστατευμένες σε ημιδιαφανές τζάμι λυχνίες, που βρίσκονται στο μπροστινό και το πίσω μέρος των οχημάτων, για να φωτίζουν τον δρόμο και το όχημα τη νύχτα: *κάηκε / έσπασε το πίσω δεξιά ~* ΣΥΝ. φανός • **3.** καθεμιά από τις φωτεινές σημάνσεις στις διασταυρώσεις των δρόμων ή

σε άλλα επικίνδυνα σημεία, που λειτουργούν με ηλεκτρισμό και σε συνδυασμό μεταξύ τους, ώστε να ρυθμίζουν την κίνηση οχημάτων και πεζών ή να τους προειδοποιούν: *άναψε το ~ ξεκίνα!* (άναψε το πράσινο φανάρι, που επιτρέπει την κίνηση) || *στα πρώτα ~ μετά την πλατεία στρίβετε δεξιά* || *τον έπιασε το ~ και μας έχασε* (αναγκάστηκε να σταματήσει, γιατί το φανάρι έγινε κόκκινο) ΣΥΝ. σηματοδότης **4.** ΝΑΥΤ. ο φάρος: *«Είναι παράξενα τής Ίντιας τα ~»* (Ν. Καββαδίας) ● **5.** (παλαιότ.) σκεύος από μεταλλικό ή ξύλινο σκελετό, βάση και οροφή και πυκνή σήτα στο πλάι, το οποίο κρεμούσαν από το ταβάνι και μέσα στο οποίο φύλασσαν τρόφιμα, για να τα προφυλάξουν από έντομα και ζωύφια. — (υποκ.) **φαναράκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φανάριον*, υποκ. τού αρχ. *φανός* (βλ.λ.)].

Φαναριώτης (ο) {Φαναριωτών} **1.** Έλληνας κάτοικος τής συνοικίας τού Φαναρίου στην Κωνσταντινούπολη **2.** (ειδικότ.) καθένας από τους λογίους που προέρχονταν από παλιές και μεγάλες αρχοντικές οικογένειες που κατοικούσαν στη συνοικία αυτή: *η ποίηση των ~.* — **φαναριώτικος**, -η, -ο [1876].

φαναρτζής (ο) {φαναρτζήδες} (οικ.) **1.** ο τεχνίτης που επισκευάζει τα μεταλλικά μέρη, τις λαμαρίνες οχήματος (π.χ. το αμάξωμα τρακαρισμένου αυτοκινήτου) **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που κατασκευάζει φανάρια (βλ.λ., σημ. 1) **3.** πρόσωπο που κατασκευάζει ή διορθώνει σκεύη και αντικείμενα από λεπτά και ευτελή μέταλλα ΣΥΝ. τενεκετζής. — **φαναρτζήδικο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φανάρι* + παραγ. επίθημα *-τζής*, πβ. κ. *κουλλουρ-τζής*].

φανατίζω ρ. μετβ. [1871] {φανάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) φανατικό: *με το κήρυγμά του φανατίζει τους πιστούς.*
[ΕΤΥΜ. < *φανατικός* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

φανατικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που είναι υπερβολικά και τυφλά προσηλωμένος σε ιδέα, πίστη, πρόσωπο: *~ μουσουλμάνος / οπαδός ποδοσφαιρικής ομάδας / κόμματος* ΑΝΤ. αφανάτιστος, μετριοπαθής **2.** (γενικότ.) αυτός που κάνει κάτι ή έχει συγκεκριμένη ιδιότητα σε υπερβολικό βαθμό: *~ καπνιστής / θαυμαστής κάποιου* ΣΥΝ. μανιώδης· ΦΡ. (σκωπτ.-ειρων.) ***φανατικός άνδρας*** σε εκφράσεις όπως: *δεν είναι (και τόσο) ~* (είναι θηλυπρεπής). — **φανατικ-ά / -ώς** [1864] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fanatique < λατ. fanaticus «θεόληπτος, αυτός που κυριαρχείται από ιερή μανία» < fanum «ιερό, ναός». Το επίθ. Fanatici προσδιόριζε κυρ. τους ιερείς τής Ίσιδος και τής Κυβέλης, οι οποίοι κατά τη διάρκεια ιερού παραληρήματος επέφεραν πληγές στο σώμα τους].

φανατισμός (ο) [1838] η τυφλή προσήλωση σε ιδέα, πίστη ή πρόσωπο, η οποία οδηγεί στην άρνηση κάθε κριτικής και στο μίσος για όποιον πιστεύει το αντίθετο: *ο ~ αντιμάχεται την ελευθερία τής σκέψης* ΑΝΤ. μετριοπάθεια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fanatisme (βλ. κ. *φανατικός*)].

φανέλα (η) {φανελών} **1.** ύφασμα πολύ μαλακό, ζεστό και χνουδωτό: *κοστούμι από ~* **2.** ρούχο με ή χωρίς μανίκι από βαμβάκι ή μαλλί, που φοριέται κατάσαρκα και καλύπτει τον κορμό τού ανθρώπου: *γυναικεία / ανδρική / καλοκαιρινή / χειμωνιάτικη ~* **3.** (γενικότ.) οποιοδήποτε ρούχο φοριέται εφαρμοστά στο πάνω μέρος τού σώματος: *η ~ τού στρατιώτη / τού ποδοσφαιριστή* || *«Η ~ με το εννιά»* (τίτλος μυθιστορήματος τού Μ. Κουμανταρέα) ΣΥΝ. μπλούζα **4.** (συνεκδ.) (α) η αθλητική ομάδα στην οποία ανήκει κάποιος: *παλιά οι ποδοσφαιριστές αγωνίζονταν για τη ~* (για τη δόξα τής ομάδας τους) || *ο Μ. Δομάζος έδρεψε δάφνες με τη ~ τού Π.Α.Ο.* (β) ΙΣΤ. ***η Φανέλα τού Στρατιώτη*** γυναικεία φιλανθρωπική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1938 και είχε ως στόχο να εξασφαλίσει ρούχα, αλλά και να προσφέρει ψυχαγωγία στους στρατιώτες. — (υποκ.) **φανελάκι** (το) κ. **φανελίτσα** (η) (σημ. 2, 3), **φανελένιος**, -ια, -ιο (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < βεν. fanela < ιταλ. flanella < γαλλ. flanelle < αγγλ. flannel < μέσ. αγγλ. flaunneol, παράλλ. τ. τού flanyn «ύφασμα σάκου» < ουαλ. gwlanen / gwlan «μαλλί»].

φανελάδικο (το) (λαϊκ.) **1.** εργοστάσιο που παράγει φανέλες (βλ.λ.) ΣΥΝ. φανελοποιία **2.** κατάστημα που εμπορεύεται φανέλες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φανέλα* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *βαρελ-άδικο*].

φανελοποιείο (το) εργοστάσιο που κατασκευάζει φανέλες ΣΥΝ. φανελάδικο.

φανελοποιία (η) {φανελοποιιών} **1.** εργοστάσιο όπου κατασκευάζονται φανέλες ΣΥΝ. φανελάδικο **2.** η κατασκευή φανελών.

φανελοποιός (ο/η) **1.** πρόσωπο που φτειάχνει φανέλες **2.** ιδιοκτήτης φανελοποιείου.
[ΕΤΥΜ. < *φανέλα* + *-ποιός* < *ποιώ*].

φανερόγαμος, -η, -ο [1847] ΒΟΤ. (φυτό) που έχει εμφανή τα όργανα με τα οποία αναπαράγεται, δηλ. σχηματίζει άνθη και καρπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phanérogame].

φανερός, -ή, -ό **1.** αυτός τον οποίο μπορούν όλοι να δουν ή να αντιληφθούν: *~ αιτία / σκοπός / στόχος των τρομοκρατών / χρηματοδότης / σύνδεσμος* ΣΥΝ. εμφανής ΑΝΤ. μυστικός, κρυφός, αφανής **2.** αυτός τού οποίου το περιεχόμενο γίνεται αμέσως αντιληπτό από όλους: *~ ατιμία / προδοσία / συκοφαντία / εχθρότητα / ανταγωνισμός* || *πρόκειται για ~ απάτη* ΣΥΝ. σαφής, ξεκάθαρος, πρόδηλος ΑΝΤ. συγκεκαλυμμένος, κρυφός. — **φανερ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *φαν-* (τού ρ. *φαίνω / -ομαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

φανερώνω ρ. μετβ. {φανέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** φέρνω (κάτι) στο φως, το δείχνω στους άλλους: *άνοιξε την παλάμη του και φανέρωσε ένα δαχτυλίδι* ΣΥΝ. εμφανίζω, παρουσιάζω ΑΝΤ. εξαφανίζω, κρύβω **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) γνωστό, φέρνω στο φως (κάτι που συνήθ. δεν ξέρουν οι περισσότεροι): *~ μυστικό / απάτη / σχέδιο / δολοπλοκία / αισθήματα / την ταυτότητά μου / την αλήθεια / τις προθέσεις μου / τον πραγματικό μου χαρακτήρα* ΣΥΝ. αποκαλύπτω, δείχνω ΑΝΤ. αποκρύπτω, συγκαλύπτω **3.** καθιστώ (κάτι) φανερό, σαφές: *οι αδέξιες κινήσεις του φανέρωναν την αμηχανία του* || *η έκφρασή του φανερώνει άνθρωπο βαθιά πληγωμένο* ΣΥΝ. σημαίνω, δηλώνω· (μεσοπαθ. **φανερώνομαι**) **4.** κάνω την εμφάνισή μου: *Φανερώσου! Μην κρύβεσαι άλλο!* || *φανερώθηκε απότομα μπροστά μας* ΣΥΝ. εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι ΑΝΤ. κρύβομαι **5.** ***Φανερωμένη*** (η) (α) προσωνυμία τής Παναγίας (β) (συνεκδ.) ονομασία ναών, μονών ή περιοχών, συνήθ. επειδή εκεί, σύμφωνα με την παράδοση, βρέθηκε εικόνα τής Παναγίας ή αγίου. — **φανέρωμα** (το), **φανέρωση** (η) [μτγν.], **φανερωτής** (ο) [μτγν.], **φανερώτρα** (η), **φανερωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φανερούμαι (-όο-)* (το ενεργ. *φανερώ* είναι μτγν.) < *φανερός* (βλ.λ.)].

φανζίν (το) {άκλ.} περιοδικό που εκδίδεται από ερασιτέχνες για τους λάτρεις τής επιστημονικής φαντασίας, τής λαϊκής μουσικής, των κόμικς, των σπορ κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fanzine, από συμφυρμό των λ. fan και (maga)zine].

φάνηκα ρ. → φαίνομαι

φαν-κλάμπ (το) {άκλ.} οργανωμένος σύλλογος οπαδών ομάδας, τραγουδιστή, ηθοποιού κ.λπ.: *ηλεκτρονικό ~ στο Διαδίκτυο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fan club].

φανοκόρος (ο) [1886] **1.** (παλαιότ.) ο υπάλληλος που επέβλεπε τη λειτουργία και τη συντήρηση των φανών τής πόλης **2.** ΝΑΥΤ. ο ναύτης που καταπιάνεται με τη συντήρηση και τον καθαρισμό των φανών και των λυχνιών τού πλοίου.
[ΕΤΥΜ. < *φανός* + *-κόρος* < αρχ. *κορῶ (-έω)* «σκουπίζω, καθαρίζω» (αγν. ετύμου, βλ. κ. *νεω-κόρος*)].

φανοποιείο (το) [1889] ο χώρος στον οποίο εργάζεται ο φανοποιός.

φανοποιός (ο) [1865] (επίσ.) **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει φανάρια **2.** ο φαναρτζής (βλ.λ.).

φανός (ο) (λόγ.) το φανάρι: *~ αυτοκινήτου*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***μετά φανών και λαμπάδων*** (*μετά φανῶν καὶ λαμπάδων*, Κ.Δ. Ιωάνν. 18, 3) σε πανηγυρική ατμόσφαιρα (β) ***ενετικοί φανοί*** βλ. λ. *ενετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. αρσ. τού αττ. επιθ. *φᾱνός, -ή, -όν*, συνηρημένος τ. τού επιθ. *φαεινός* (βλ.λ.)].

φανοστάτης (ο) [1890] {φανοστατών} στύλος με φανό φωτισμού δρόμων ή άλλων δημόσιων χώρων.
[ΕΤΥΜ. < *φανός* + *-στάτης* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι*, πβ. κ. *λυχνο-στάτης*].

Φανούριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φανούρης**.
[ΕΤΥΜ. μεσν., που πλάστηκε με βάση το β' συνθ. τού ον. *Θεο-φάνης* (βλ.λ.) και το λατινογενές επίθημα *-ούριος* (πβ. *Μερκ-ούριος*). Ανήκει στους αποκαλούμενους «φανέντες» αγίους, που ανακαλύφθηκαν πολλά χρόνια μετά τη δράση τους].

φανουρόπιτα (η) {δύσχρ. φανουροπιτών} πίτα που προσκομίζεται στην εκκλησία ανήμερα τής εορτής τού Αγ. Φανουρίου (27 Αυγούστου) (για να φανερώσει ή ως ευχαριστήριο δώρο επειδή φανέρωσε κάτι ο Άγιος): *οι ανύπαντρες κοπέλες βάζουν ένα κομμάτι ~ το βράδυ κάτω από το μαξιλάρι τους, για να ονειρευτούν ποιον θα παντρευτούν.*

φαντάζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {φαντάσ-τηκα, -μένος} **1.** αναπαριστώ στο μυαλό μου, με τη φαντασία μου: *δεν μπορώ να τον φανταστώ να σκοτώνει* || *φαντάσου / φαντάζεσαι την κατάπληξή μου, όταν το άκουσα!* || *μπορείς να φανταστείς τι επακολούθησε!* || *ήταν οι πιο όμορφες διακοπές που μπορούσα να φανταστώ* || *τον φανταζόμουν ψηλότερο* ● **2.** (+ότι / πως, +να) (α) σκέφτομαι, νομίζω: *μη φαντάζεσαι ότι θα μείνω με σταυρωμένα τα χέρια!* || *Καλά το φαντάστηκα εγώ! Αυτός έκλεψε τα λεφτά* (β) υποθέτω, θεωρώ πιθανό: *ποιος θα το φανταζόταν ότι πίσω από αυτό το αθώο πρόσωπο κρυβόταν ένας τέτοιος υποκριτής!* || *φαντάζομαι πως θα συμφωνήσουν μαζί μας* ΣΥΝ. πιστεύω, νομίζω **3.** (ως απάντηση) μπορώ να το φανταστώ (σημ. 1), το καταλαβαίνω: *- Έχει πολλά προβλήματα τώρα —~! Δεν ήταν και λίγο αυτό που του έτυχε* ● ΦΡ. ***για φαντάσου!*** για να εκφραστεί έκπληξη: *~! Ξεκίνησε απ' το τίποτα και μέσα σε λίγα χρόνια έγινε μεγάλος και τρανός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, *νομίζω*.

> ΣΧΟΛΙΟ Το **φαντάζομαι** με τη σημ. «υποθέτω, νομίζω» είναι νεολογισμός τής Ελληνικής που αποδίδει το αγγλ. guess: *Φαντάζομαι πως θα συνεργαστούν μαζί μας* · *Θα υποβάλει μήνυση; Έτσι φαντάζομαι – Δεν φαντάζομαι να θέλει να του τηλεφωνήσεις κιόλας.*

φαντάζω ρ. αμετβ. {φάνταξα} (καθημ.) **1.** ξεχωρίζω λόγω τής ιδιαίτερης εμφάνισής μου: *το παλιό δημαρχείο ~ μέσα στη νύχτα ανάμεσα στα άλλα κτήρια* **2.** προκαλώ ζωηρή εντύπωση: *μου φάνταξε ένα κοστούμι στη βιτρίνα* **3.** δίνω την εντύπωση: *μπροστά του όλα τ' άλλα φαντάζουν φτηνοπράγματα* || *«φάνταζες σαν πριγκιπέσσα»* (λαϊκ. τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *φαντ-* (από ρηματ. επίθ., λ.χ. *ἄ-φαντος, ἐμ-φαντ-ικός*) < *φαίνω / -ομαι* (βλ.λ.)].

φανταιζί επίθ. → φαντεζί

φανταρία (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-περιληπτ.) πολλοί φαντάροι μαζί: *όλη η ~ μαζεύεται στις καφετέριες τής πλατείας.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. fantaria < ιτ. infanteria «σωματοφυλακή των ανήλικων πριγκίπων» < λατ. infans, -antis «παιδί»].

φαντάρος (ο) (καθημ.) ο στρατιώτης τού Στρατού Ξηράς· ΦΡ. (α) ***πάω φαντάρος*** κατατάσσομαι στον στρατό: *σε μερικούς μήνες ~* (β) ***με παίρνουν φαντάρο*** καλούμαι να καταταγώ στον στρατό (γ) (αργκό) ***βλέπω τον Χριστό φαντάρο*** τα χάνω, χάνω τις αισθήσεις μου, γενικότ. παθαίνω ισχυρό κλονισμό (από κούραση, χτύπημα, σοκ κ.λπ.): *έφαγα μια γροθιά, που είδα τον Χριστό φαντάρο!* — (υποκ.)

φανταράκι (το). **φανταρίστικος,** -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. < *φανταρία* (βλ.λ.). υποχωρητ.].

φαντασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα ανάκλησης και αναπαράστασης στον νου αντικειμένων ή γεγονότων που έχουν ήδη υποπέσει στην αντίληψη: *είδα με τη ~ μου άλογα να τρέχουν στο λιβάδι* || *ταξιδεύω με τη ~ μου* || *η ~ σου καλπάζει* || *προϊόν / αποκύημα νοσηρής ~·* ΦΡ. ***κατά φαντασίαν ασθενής*** βλ. λ. *ασθενής* **2.** (συνεκδ.-μειωτ.) κάθε προϊόν φαντασίας (σημ. 1): *όλα αυτά είναι δικές της ~· πώς είναι δυνατόν να τα πιστεύεις;* **3.** η ικανότητα κάποιου να επινοεί κάτι πρωτότυπο συνδυάζοντας γνωστά στοιχεία: *έχει ~· μπορεί να φτειάξει ολόκληρη ιστορία στη στιγμή* || *καλλιτέχνης με ~* || *ερεθίζει τη ~ μου* || *παιδική / δημιουργική / συνδυαστική / μεγάλη / ζωηρή / εξημμένη ~·* ΦΡ. **επιστημονικής φαντασίας** (ως χαρακτηρισμός) για φανταστικό αφήγημα (*μυθιστόρημα. ταινία* κ.λπ.) που αξιοποιεί γνώσεις από τον χώρο των θετικών επιστημών • **4.** ΜΟΥΣ. μουσική σύνθεση που χαρακτηρίζεται από ελεύθερη μορφή και έμπνευση και προορίζεται συνήθ. για ενόργανη σόλο εκτέλεση: *~ για φλάουτο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαντάζω / -ομαι* (βλ.λ.). Η σημ. τής μουσικής σύνθεσης αποδίδει το γερμ. αντιδάν. Phantasie, ενώ ο όρ. *επιστημονική φαντασία* αποδίδει τον αγγλ. science fiction].

φαντασιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται ή αναπτύσσεται στη φαντασία: *~ συμπεριφορά / σχέση* **2. *φαντασιακό*** (το) (κυρ. κατά τις απόψεις τού ψυχαναλυτή J. Lacan) ένα από τα τρία επίπεδα αναφοράς τού ψυχαναλυτικού πεδίου (τα δύο αλλα είναι το *πραγματικό* και το *συμβατικό*), τού οποίου κύριο χαρακτηριστικό είναι η συγκρότηση τού «εγώ» με βάση την εικόνα τού ομοίου του (εικονικό εγώ) ΣΥΝ. εικονικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. imaginaire].

φαντασιοκόπημα (το) [1877] {φαντασιοκοπήμ-ατος | -ατα. -άτων} (μειωτ.) το ψεύδος που αποτελεί προϊόν φαντασίας.

φαντασιοκοπία (η) [μεσν.] {φαντασιοκοπιών} (μειωτ.) σκέψη που βρίσκεται πέρα από την πραγματικότητα.

φαντασιοκοπώ ρ. αμετβ. {φαντασιοκοπείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φαντάζομαι ανύπαρκτα ή απραγματοποίητα πράγματα. — ***φαντασιοκόπος*** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαντασιοκοπῶ (-έω) < φαντασιοκόπος < φαντασία + -κόπος < κόπτω*].

φαντασιόπληκτος, -η. -ο (μειωτ.) **1.** αυτός που έχει την τάση να φαντάζεται ανύπαρκτα ή απραγματοποίητα πράγματα ΣΥΝ. φαντασιοκόπος (πβ. λ. *ευφάνταστος*) **2.** (κατ' επέκτ.) ο φαντασμένος, ο αλαζόνας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος.*
[ΕΤΥΜ. < *φαντασία + -πληκτος < πλήττω*].

φαντασιοπληξία (η) [1851] {φαντασιοπληξιών} **1.** το να είναι κανείς φαντασιόπληκτος **2.** (συνεκδ.) το προϊόν φαντασιοπληξίας (σημ. 1), η σκέψη ή ο λόγος φαντασιόπληκτου: *όλα αυτά είναι φαντασιοπληξίες.*

φαντασιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φαντασιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που υπάρχει μόνο στη φαντασία **2.** ο υποθετικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

φαντασιώνομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {φαντασιώθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) δημιουργώ στο μυαλό μου εικόνες που απορρέουν από την επιθυμία μου να πραγματοποιηθεί κάτι: *φαντασιώνεται τη στιγμή που θα αναλάβει τη διεύθυνση τού τμήματος και παίρνει κουράγιο* ♦ **2.** (αμετβ.) φαντάζομαι ή επιθυμώ (κάτι) που είναι πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθεί: *Μη φαντασιώνεσαι! Δεν πρόκειται να έρθει στο πάρτι σου* || (κ. μετβ.) *σταμάτα να φαντασιώνεσαι ότι θα σε πάρει τηλέφωνο να σου ζητήσει να βγείτε.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαντασιῶ (-όω)* < αρχ. *φαντασία*].

φαντασίωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παράσταση που σχηματίζει κανείς στον νου του με τη φαντασία του: *ερωτικές ~* || *«πρόκειται για μια καθαρή ~ η άποψη ότι η επίσκεψη τού αμερικανού προέδρου θα ενισχύσει τον πολιτικό του ρόλο»* (εφημ.).

φάντασμα (το) {φαντάσμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η ψυχή νεκρού που εμφανίζεται στους ζωντανούς: *στον «Άμλετ» το ~ τού δολοφονημένου βασιλιά εμφανίζεται στον γυιο του και του ζητεί να εκδικηθεί* ΣΥΝ. πνεύμα· ΦΡ. (μτφ.) ***φαντάσματα τού παρελθόντος*** οτιδήποτε δυσάρεστο προέρχεται από το παρελθόν: *όσο κι αν το θέλουν, δεν μπορούν να ξαναζωντανέψουν τα ~. τότε που χώριζαν τους Έλληνες σε εθνικόφρονες και μιάσματα* || *προσκολλημένοι στα ~. αδυνατούν να συλλάβουν τη σύγχρονη πραγματικότητα* **2.** (γενικότ.) κάθε άυλο, υπερφυσικό ον. που πιστεύεται ότι εμφανίζεται κυρ. σε έρημους τόπους. παλιά ή εγκαταλελειμμένα σπίτια κ.λπ.. φοβίζοντας τους ανθρώπους: *ιστορίες με φαντάσματα* || *πιστεύει στα ~* || *τη νύχτα βγαίνουν τα ~* ΣΥΝ. στοιχειό· (μτφ.) **3.** ο υπερβολικά αδύνατος άνθρωπος: *κατάντησε ~* ΣΥΝ. σκελετός· (σε φραστικά ονόματα) **4.** πρόσωπο ή πράγμα που εμφανίζεται ως υπαρκτό. χωρίς να υπάρχει στην πραγματικότητα: *χρησιμοποιεί μια εταιρεία-~. για να ξεπλένει το βρόμικο χρήμα* **5.** αυτός που εμφανίζεται και εξαφανίζεται εντελώς απρόσμενα, χωρίς να μπορεί κανείς να τον εντοπίσει: *ο ληστής-~* || *οργάνωση-~* **6.** αυτός που έχει εγκαταλειφθεί από τους ανθρώπους, ο ερημωμένος: *πόλη-~* || *πλοίο-~.* — (υποκ.) **φαντασματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαντάζω / -ομαι* (βλ.λ.)].

φαντασμαγορία (η) [1876] {φαντασμαγοριών} **1.** το θεατρικό έργο στο οποίο κυριαρχεί το στοιχείο τού εντυπωσιακού θεάματος **2.** (μτφ.) οτιδήποτε ιδιαίτερα ωραίο και εντυπωσιακό: *η γιορτή αυτή ήταν αληθινή ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. fantasmagorie (< *φάντασμα + -αγορία < αγορεύω*) κατά το allégorie].

φαντασμαγορικός, -ή, -ό [1882] αυτός που είναι ιδιαίτερα ωραίος και εντυπωσιακός: *τα πολύχρωμα βεγγαλικά είναι ένα ~ θέαμα.*

φαντασμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **φανταγμένος** αυτός που έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του ΣΥΝ. αλαζόνας ΑΝΤ. ταπεινόφρων.

φανταστικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, αλλά μόνο στη φαντασία: *~ εμπόδια / φόβοι / εχθροί* ΣΥΝ. πλασματικός. υποθετικός. εξωπραγματικός. χιμαιρικός ΑΝΤ. υπαρκτός. πραγματικός **2.** αυτός που περιγράφει κάτι. το οποίο αποτελεί δημιούργημα τής φαντασίας: *~ ιστορία / διήγηση / μυθιστόρημα* • **3.** (καθημ.) αυτός που είναι εξαιρετικά ωραίος: *~ καιρός / τιμές* (πολύ χαμηλές) / *χαρακτήρας / κορίτσι* ΣΥΝ. καταπληκτικός, απίθανος. — **φανταστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος.*

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **φανταστικός** με τη σημ. «καταπληκτικός. απίθανος, εξαιρετικά ωραίος» είναι νεολογισμός τής σύγχρονης Ελληνικής από το αγγλ. fantastic. που πλάστηκε από το ελλην. *φανταστικός.* Έτσι. η ελληνική λ. *φανταστικός* ξαναγύρισε στην Ελληνική («αντιδάνειο») με νέα σημασία.

φανταχτερός, -ή, -ό αυτός που φαντάζει. που προκαλεί ζωηρή εντύπωση: *~ χρώματα / ρούχα / διακόσμηση.* — **φανταχτερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *φανταχτός* (< *φαντάζω*) + παραγ. επίθημα *-ερός*. πβ. κ. *φοβερός*].

φαντεζί επίθ. {άκλ.} αυτός που προκαλεί εντύπωση λόγω τής ιδιομορφίας και τού ασυνήθιστου χαρακτήρα του: *~ χρώματα* (έντονα χρώματα σε ασυνήθιστους συνδυασμούς) ΣΥΝ. έντονος. χτυπητός, φανταχτερός. Επίσης **φαντεζίστικος,** -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. fantaisie < λατ. phantasia < αρχ. *φαντασία*].

φάντης (ο) {φάντηδες} τραπουλόχαρτο που παριστάνει νέο άνδρα: *ο ~ κούπα* ΣΥΝ. βαλές· ΦΡ. (α) ***(βγήκε / ήρθε... κλπ.) σαν φάντης μπαστούνι*** για κάποιον που εμφανίζεται απρόσμενα και κατά ενοχλητικό τρόπο (β) ***τι σχέση έχει ο φάντης με το ρετσινόλαδο;*** βλ. λ. *ρετσινόλαδο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fante < ισπ. infante < λατ. infans, -antis «παιδί»].

φάντομ (το) {άκλ.} είδος μαχητικού αεροπλάνου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. phantom «φάντασμα» < μέσ. γαλλ. fantosme < λατ. phantasma < αρχ. *φάντασμα* (βλ.λ.)].

φαντομάς (ο) {φαντομάδες} **1.** (με κεφ.) μυθιστορηματικό *πρόσωπο,* ευφυέστατος εγκληματίας που χρησιμοποιεί αριστοτεχνικές μεθόδους (μεταμφιέσεις, αθόρυβα όπλα κ.λπ.) και κατορθώνει να ξεφεύγει πάντα από την αστυνομία, διατηρώντας την πραγματική του ταυτότητα μυστική **2.** (μετωνυμ.) (α) ο κακοποιός που καταφέρνει μονίμως να διαφεύγει τη σύλληψη (β) (γενικότ.) αυτός που εμφανίζεται ή εξαφανίζεται απρόοπτα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. Fantômas (όνομα μυθιστορηματικού ήρωα των Γάλλων συγγραφέων M. Allain και P. Souvestre, 1911) < γαλλ. fantôme < δημώδ. λατ. *fantauma / *fantagma < αρχ. *φάντασμα* (βλ.λ.)].

φαντός, -ή. -ό → υφαντός

φανφάρα κ. **φαμφάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. μουσικό κομμάτι με πανηγυρικό και πομπώδη χαρακτήρα, που παίζεται με σάλπιγγες **2.** (μτφ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από πομπώδη μεγαλοστομία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fanfara < γαλλ. fanfare. εκφραστ. τ. (με αναδιπλασιασμό). που έχει ηχομιμητική προέλευση και απαντά σε αρκετές γλώσσες].

φανφαρονικός, -ή. -ό → φανφαρονιστικός

φανφαρονισμός κ. **φαμφαρονισμός** (ο) ο πομπώδης λόγος, η κενή μεγαλοστομία.

φανφαρονίστικος, -η, -ο κ. **φαμφαρονίστικος** αυτός που ταιριάζει σε φανφαρόνο: *~ συμπεριφορά.* Επίσης **φανφαρονικός,** -ή, -ό κ. **φαμφαρονικός.**

φανφαρόνος κ. **φαμφαρόνος** (ο) πρόσωπο στο οποίο αρέσει να καυχάται. να προβάλλει τον εαυτό του με μεγαλοστομίες, με κομπασμούς ΣΥΝ. κομπαστής, λογάς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. fanfarone < ισπ. fanfarón, που συνδ. με τη λ. fanfara (βλ. λ. *φανφάρα*)].

φαξ (το) {άκλ.} η συσκευή τηλεομοιοτυπίας και συνεκδ. το τηλεομοιοτύπημα ΣΥΝ. τέλεφαξ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fax, συντομευμ. τ. τού facsimile < λατ. fac simile «φτειάξε παρόμοιο»].

φάουλ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, στην υδατοσφαίριση κ.α.) **1.** η παράβαση από παίκτη ενός κανόνα, η οποία δίνει το δικαίωμα στον αντίπαλο να πάρει στην κατοχή του τη μπάλα: *ο αμυντικός έκανε ~ στον επιθετικό, προσπαθώντας να τον κόψει* || *ο διαιτητής σφύριξε / έδωσε / καταλόγισε ~* **2.** (συνεκδ.) η βολή (σουτ) που δικαιούται να εκτελέσει αντίπαλος τής ομάδας, εις βάρος τής οποίας καταλογίστηκε η παραπάνω παράβαση **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε αντικανονική ή εσφαλμένη ενέργεια: *~ τού υπουργού στη συζήτηση τού νομοσχεδίου.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. foul].

φάπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) το χτύπημα στο κεφάλι ή στον σβέρκο με την παλάμη: *δίνω / τρώω μια ~* || *τον πλακώνω στις ~* ΣΥΝ. καρπαζιά. σφαλιάρα. κατραπακιά, φούσκος.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

φάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.-μειωτ.) **1.** το γένος, το σόι **2.** η ομάδα, το σινάφι: *η ~ των πολιτικών / των γιατρών* || *είναι ίδια ~ οι δυο τους.*
[ΕΤΥΜ. < αλβ. fara «σπόρος, γένος» ή, κατ' άλλη εκδοχή. < αρωμουν. fară «γένος», γερμ. αρχής].

φαράγγι (το) {φαραγγ-ιού | -ιών} στενό και βαθύ άνοιγμα γης μεταξύ δύο βουνών με σχεδόν κάθετα βραχώδη τοιχώματα: *το ~ τής Σαμαριάς* (πβ. κ. λ. *χαράδρα, κοιλάδα*).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού αρχ. *φάραγξ, -αγγος* (με εκφραστ. έρρινο επί-

θημα *-αγγ-*. πβ. κ. *σῆραγξ, φάλαγξ*) < θ. *φαρ-* (τού αρχ. ουδ. *φάρος* «άροτρο») < *bhr̥-. συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *bher- «σκάβω. τρυπώ, κόβω», πβ. λατ. forāre «τρυπώ» (> ισπ. herir «πληγώνω»), μέσ. ιρλ. bern(a) «φαράγγι», αρμ. brein «σκάβω. τρυπώ», αρχ. γερμ. bōran «τρυπώ» (> γερμ. bohren, αγγλ. bore). αλβ. brimë «τρύπα» κ.ά.].

φαραγγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φαραγγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με φαράγγι **2.** αυτός που έχει πολλά φαράγγια.

φαράκλα (η) → φαλάκρα

φαρακλός, -ή, -ό → φαλακρός

φαράσι (το) {φαρασ-ιού | -ιών} μικρό φτυάρι από μέταλλο ή πλαστικό, που χρησιμοποιείται για το μάζεμα των σκουπιδιών.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. faraş].

φαραώ (ο) {άκλ.} (ως τίτλος) ο βασιλιάς τής αρχαίας Αιγύπτου: *οι τάφοι / οι πυραμίδες / οι μούμιες των ~*· ΦΡ. ***οι δέκα πληγές τού φαραώ*** βλ. λ. *πληγή*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. phar'ōh < αιγυπτ. per'ā «ανάκτορο, παλάτι»].

φαραωνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους φαραώ: *~ έργα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. pharaonic].

φαρδαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {φάρδυνα} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) φαρδύ: *~ παντελόνι / φούστα* ΣΥΝ. ανοίγω, πλαταίνω, ευρύνω ΑΝΤ. στενεύω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι φαρδύς: *ο δρόμος φαρδαίνει πιο κάτω* ΑΝΤ. στενεύω. Επίσης **φαρδύνω**. — **φάρδεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

φαρδομάνικος, -η, -ο **1.** (ρούχο) που έχει φαρδύ μανίκι: *~ πουκάμισο* **2.** ***φαρδομάνικο*** (το) ευρύχωρο ένδυμα με φαρδιά μανίκια, το ράσο· ΦΡ. (παροιμ.) ***καλά 'ν' τα φαρδομάνικα, μα 'ν' για τους δεσποτάδες*** βλ. λ. *δεσπότης*.

φάρδος (το) {φάρδ-ους | -η, -ών} (καθημ.) το πλάτος, το εύρος· ΦΡ. **έχω φάρδος** (λαϊκ.) είμαι τυχερός, είμαι κωλόφαρδος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φαρδύς*, πβ. κ. *πλάτος – πλατύς*].

φαρδουλός, -ή, -ό (καθημ.) αυτός που είναι κάπως φαρδύς.
[ΕΤΥΜ. < *φαρδύς* + παραγ. επίθημα *-ουλός*, πβ. κ. *παχ-ουλός*].

φαρδύνω ρ. → φαρδαίνω

φαρδύς, -ιά, -ύ {φαρδ-ιού | -ιοί κ. -είς (ουδ. -ιά)} (καθημ.) πλατύς, ευρύς: *αυτό το παντελόνι είναι πολύ ~ για μένα* || *~ πλάτες*· ΦΡ. ***φαρδύς-πλατύς*** (για κάποιον που ξαπλώνει ή πέφτει) με όλο το πλάτος τού σώματος: *γλίστρησε κι έπεσε ~ στο πάτωμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εὐφραδής* (βλ.λ.), κατά τα επίθ. σε *-ύς*, πβ. κ. *πλατ-ύς*].

Φαρενάιτ βαθμός (ο) καθένας από τους βαθμούς τής κλίμακας που επινόησε ο Γερμανός φυσικός Φαρενάιτ για τη μέτρηση τής θερμοκρασίας (σύμβολο F).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Γερμανού φυσικού G. Fahrenheit (1686-1736)].

φαρέτρα (η) {φαρετρών} η δερμάτινη θήκη στην οποία τοποθετούσαν οι τοξότες τα βέλη τους: (μτφ.) *η Ελλάδα διαθέτει πολλά επιχειρήματα στη διαπραγματευτική της ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Ήδη στους αρχ. σχολιαστές απαντά η συνήθης εξήγηση, ότι δηλ. η λ. εμφανίζει επίθημα *-τρα / -τρο* δηλωτικό οργάνου (πβ. *φέρε-τρον*) και τη συνεσταλμ. βαθμ. bhr̥- τού ρ. *φέρω*. Εντούτοις, η εξειδικευμένη σημ. τής λ. και η αποκλειστική δήλωση τής θήκης των βελών θα μπορούσαν ίσως να οδηγήσουν στην άποψη ότι πρόκειται για δάνειο που συσχετίσθηκε παρετυμολογικώς με το ρ. *φέρω*].

φαρί (το) {χωρ. γεν.} (διαλεκτ.-λογοτ.) άλογο κατάλληλο κυρ. για ιππασία ή πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φαρίον*, υποκ. τού αραβ. faras «ίππος»].

φαρίνα (η) {χωρ. πληθ.} λεπτό και εξαιρετικής ποιότητας σιτάλευρο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. farina < λατ. farina, υποκ. τού far. farris «είδος σιτηρού – χοντρό αλεύρι»].

φαρισαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Φαρισαίους **2.** (μτφ.) ο υποκριτικός, κυρ. στην επίδειξη ευλάβειας ή ευαισθησίας: *~ συμπεριφορά / ενδιαφέρον*. — **φαρισαϊκά** επίρρ.

Φαρισαίος (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. μέλος ιουδαϊκής θεοκρατικής μερίδας, που επιδίωκε την πιστή τήρηση τού Μωσαϊκού Νόμου και στην Κ.Δ. χαρακτηρίζεται από υποκριτική θεοσέβεια **2.** (μτφ.) ο υποκριτής, κυρ. αυτός που εμμένει στην τήρηση των τύπων αδιαφορώντας για την ουσία· ΦΡ. (ειρων.) ***Γραμματείς και Φαρισαίοι*** (ως χαρακτηρισμός) (i) για πρόσωπα που έχουν τυπολατρική και υποκριτική συμπεριφορά, που άλλα διακηρύσσουν και άλλα πράττουν (ii) γραφειοκράτες, τυπολάτρες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φαρισαῖος* (κυρ. πληθ. *Φαρισαῖοι*) < αραμ. perīšayā, εβρ. perūšim (πληθ.) «ξεχωριστοί», όν. που αναφερόταν τόσο στην προνομιακή τους θέση όσο και στην προσπάθειά τους να τηρούν αυστηρά τον εβραϊκό Νόμο διαφοροποιούμενοι στην πράξη από τον κοινό άνθρωπο].

φαρισαϊσμός (ο) [1782] η υποκριτική συμπεριφορά που ταιριάζει σε Φαρισαίο ΣΥΝ. υποκρισία.

φάρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το αγρόκτημα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. farm, αρχική σημ. «καθορισμένη τιμή ενοικίου για αγρόκτημα», < μέσ. αγγλ. ferme < παλ. γαλλ. ferme (< μεσν. λατ. firma «καθορισμένη τιμή»)].

φαρμακαποθήκη (η) [1891] {φαρμακαποθηκών} **1.** η αποθήκη φαρμάκων **2.** το κατάστημα χονδρικής πώλησης φαρμακευτικών ειδών.

φαρμακεία (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το να δηλητηριάσει κανείς κάποιον, η δηλητηρίαση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαρμακεύω* «χρησιμοποιώ ουσία ως δηλητήριο ή φάρμακο – ασκώ μαγεία, πνευματισμό» < *φάρμακον*].

φαρμακείο (το) **1.** το κατάστημα στο οποίο πωλούνται φάρμακα **2.** έπιπλο ή ντουλάπι στο οποίο φυλάσσονται βασικά φάρμακα και άλλα ιατρικά είδη (π.χ. βαμβάκι, γάζες, σύριγγες κ.ά.) για άμεση χρήση· ΦΡ. ***φαρμακείο αυτοκινήτου*** τσάντα με φάρμακα και άλλα ιατρικά είδη πρώτης ανάγκης, την οποία οφείλει να έχει κανείς στο αυτοκίνητό του **3.** (μτφ.) κατάστημα ή έμπορος που πουλά σε υπερβολικά υψηλές τιμές: *μην ψωνίζεις απ' αυτόν, είναι ~!*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. pharmacie < μτγν. λατ. pharmacia < αρχ. *φαρμακεία* (βλ.λ.)].

φαρμακέμπορος (ο/η) [1833] {φαρμακεμπόρ-ου | -ων, -ους} έμπορος φαρμάκων. — **φαρμακεμπορία** (η) [1835], **φαρμακεμπόριο** (το).

φαρμακερός, -ή, -ό **1.** (λαϊκ.) δηλητηριώδης: *~ φίδι / βοτάνι* **2.** (μτφ.) πικρός, δηκτικός: *~ γλώσσα / κουβέντα / κριτική* **3.** (για ψύχος) δριμύς· ΦΡ. ***τρίτη και φαρμακερή*** η τρίτη και καθοριστική προσπάθεια. — **φαρμακερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *φαρμάκι* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *στυγ-ερός*].

φαρμακευτής (ο) [μτγν.], **φαρμακεύτρια** (η) {φαρμακευτριών} πρόσωπο που παρασκευάζει ή χρησιμοποιεί δηλητηριώδη φάρμακα.

φαρμακευτική (η) [μτγν.] η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και την παρασκευή φαρμάκων.

φαρμακευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα φάρμακα ή τη φαρμακολογία: *~ έρευνες / αγωγή / κώδικας / εταιρεία / υλικά* **2.** αυτός που έχει τις θεραπευτικές ιδιότητες φαρμάκου: *~ φυτά / βότανα / προϊόντα*.

φαρμακεύω ρ. → φαρμακώνω

φαρμάκι (το) {δύσχρ. φαρμακ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) το δηλητήριο· ΦΡ. (μτφ.) ***φαρμάκι στάζει η γλώσσα του*** λέει πικρόχολες κουβέντες, μιλά με κακεντρέχεια· (μτφ.) **2.** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι πολύ πικρό: *ο καφές είναι ~!* **3.** (μτφ.) η πικρία, η θλίψη: *έχει πιει πολλά ~ στη ζωή της* || *«σε πότισα ροδόσταμο / με πότισες ~»* (Ν. Γκάτσος) || *ας πιούμε να πάνε κάτω τα φαρμάκια!* **4.** ως χαρακτηρισμός για δριμύ ψύχος: *έχει ένα κρύο έξω ~!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαρμάκιον*, υποκ. τού *φάρμακον*].

φαρμακίλα (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η γεύση φαρμάκου· (γενικότ.) η δυσάρεστη γεύση που θυμίζει φάρμακο.
[ΕΤΥΜ. < *φάρμακο* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *τσιγαρ-ίλα*].

φάρμακο (το) {φαρμάκ-ου | -ων} **1.** χημική ουσία που χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση αρρώστιας, πάθησης: *~ εσωτερικής / εξωτερικής χρήσεως* || *τα χάπια, οι αλοιφές, τα σιρόπια, οι ενέσεις, τα υπόθετα είναι μορφές φαρμάκων* || *το ~ που μου έγραψε / έδωσε ο γιατρός* || *παίρνω ~ για τον πονοκέφαλο / για την καρδιά μου* || *ισχυρό / δραστικό ~* || *γεωργικά ~* (για την αντιμετώπιση νόσων ή παρασίτων που προσβάλλουν καλλιέργειες) || *~ νέας γενιάς* **2.** (μτφ.) το μέσο θεραπείας δυσάρεστων καταστάσεων: *το καλύτερο ~ για τον εγωισμό είναι η ταπείνωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάρμακον*, αρχική σημ. «θεραπευτικό βότανο», αβεβ. ετύμου. Ίσως πρόκειται για δάνειο, όπως συμβαίνει και με αρκετά ον. φυτών, λ.χ. *αἴσακος, ἀμάρακος, πιστάκη*, ή αποτελεί παράγωγο ουσ. **φάρμαξ, -ακος* (με επίθημα *-ak-), παρεκτεταμ. τ. ενός ουδ. **φάρμα*. Σε ό,τι αφορά τον τ. **φάρμα*, καλύτερα τεκμηριωμένη φαίνεται η αναγωγή στο ρ. *φέρω* (πβ. κ. *χαίρω – χάρμα*) με τη σημ. «φυτό που φέρει, που παράγει η γη», πβ. αλβ. bār «άχυρο, βότανο». Αξιοπρόσεκτη είναι η σύνδεση με το I.E. *bher- «κόβω, τρυπώ, σκάβω» (βλ. λ. *φαράγγι*), αν ληφθεί υπ' όψιν η σημασιολ. εξέλιξη τού γερμ. Heu «σανός – σκαμμένος». Το ουσ. *φάρμακον* δήλωνε αρχικώς κάθε βότανο με θεραπευτικές ιδιότητες, καθώς και κάθε τέτοιο παρασκεύασμα, ενώ στη συνέχεια δήλωσε επίσης και το δηλητήριο, το φαρμάκι. Ήδη αρχ. είναι η χρήση τής λ. με τη σημ. «μαγικό φίλτρο», παρασκεύασμα που χρησιμοποιούσαν κατά την άσκηση πνευματισμού (πβ. κ. *φαρμακεία*)].

φαρμακοβιομηχανία (η) {φαρμακοβιομηχανιών} η βιομηχανία φαρμάκων. — **φαρμακοβιομηχανικός,** -ή, -ό.

φαρμακοβιομήχανος (ο) {-ου κ. -άνου | -ων κ. -άνων, -ους κ. -άνους} ο βιομήχανος φαρμάκων.

φαρμακόγλωσσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) ο λόγος προσώπου γεμάτος από αρνητικά σχόλια για άλλους και συνεκδ. ο ίδιος ο άνθρωπος που μιλά με κακεντρέχεια.

φαρμακόγλωσσος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που μιλά με κακεντρέχεια: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. φαρμακομύτης.

φαρμακογνωσία (η) [1787] {χωρ. πληθ.} η μελέτη των προϊόντων που έχουν φαρμακευτικές ιδιότητες στη φυσική τους κατάσταση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharmacognosie].

φαρμακοδυναμική (η) ΙΑΤΡ. η μελέτη τού μηχανισμού δράσεως των φαρμακευτικών ουσιών στον πάσχοντα οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharmacodynamique].

φαρμακοθεραπεία (η) {φαρμακοθεραπειών} η θεραπεία που βασίζεται στη χρήση φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pharmacotherapy].

φαρμακοληψία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η λήψη φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. < *φάρμακο* + *-ληψία* < *λήψη*, πβ. κ. *θεο-ληψία*].

φαρμακολογία (η) [1818] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής δράσης των φαρμάκων στους ζωντανούς οργανισμούς, καθώς και την παραγωγή φαρμακευτικών ουσιών. — **φαρμακολογικός,** -ή, -ό [1849].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharmacologie].

φαρμακολύτρια (η) {χωρ. πληθ.} (ως προσωνυμία αγίων γυναικών) αυτή που θεραπεύει δηλητηριάσεις: *Αγία Αναστασία η ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φάρμακο* + *λύτρια* < *λύω*].

φαρμακομανής, -ής, -ές {φαρμακομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χρησιμοποιεί φάρμακα σε υπερβολικό βαθμό. — **φαρμακομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *φάρμακο* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

φαρμακομύτης, -α, -ικο (εκφραστ.) ο κακεντρεχής, ο φθονερός ΣΥΝ.

φαρμακόγλωσσος.

φαρμακοποιία (η) [μτγν.] {φαρμακοποιιών} επίσημο σύγγραμμα κάθε χώρας (*Ελληνική ~, Βρετανική ~, Αμερικανική ~* κ.λπ.) που τυποποιεί και προτυποποιεί τη σύνθεση και την παρασκευή των βασικών φαρμάκων.

φαρμακοποιός (ο/η) [αρχ.] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φαρμακευτική και αναλαμβάνει την εκτέλεση των ιατρικών συνταγών, ενίοτε και την παρασκευή φαρμάκων.

φαρμακοποσία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάποση φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φάρμακον + -ποσία < πόσις*].

φαρμακοτεχνία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής φαρμακευτικής που έχει ως αντικείμενο την παρασκευή φαρμάκων. — **φαρμακοτέχνης** (ο). **φαρμακοτεχνικός, -ή, -ό** [1876].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharmacotechnie].

φαρμακοτρίφτης (ο) {φαρμακοτριφτών} **1.** (παλαιότ.) ο υπάλληλος φαρμακείου **2.** (μειωτ.-ειρων.) ο φαρμακοποιός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φαρμακοτρίπτης < φάρμακον + τρίπτης < τρίβω*].

φαρμακοχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις ενώσεις με φαρμακευτικό ενδιαφέρον είτε αυτές είναι φυσικά προϊόντα είτε είναι προϊόντα χημικής σύνθεσης.

φαρμακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φαρμακώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει φαρμακευτικές, θεραπευτικές ιδιότητες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φαρμακώνω ρ. μετβ. {φαρμάκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.-εκφραστ.) δηλητηριάζω: *είχε βάλει στρυχνίνη στον καφέ και τον φαρμάκωσε* **2.** (μτφ.) προκαλώ μεγάλη πίκρα σε (κάποιον): *φαρμάκωσε τους γονείς του με τα σκληρά του λόγια* **3.** (μεσοπαθ. ***φαρμακώνομαι***) παίρνω δηλητήριο, δηλητηριάζομαι: *πήρε κινίνο να φαρμακωθεί*. Επίσης **φαρμακεύω** [αρχ.] (πβ. *φαρμακεία, φαρμακευτικός*). — **φαρμάκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαρμακώ (-όω) < φάρμακον*].

φαρμασονία (η) → φραμασονία

φαρμασόνος (ο) → φραμασόνος

φαρμπαλάς (ο) → φραμπαλάς

φαροδείκτης (ο) [1890] {φαροδεικτών} ο κατάλογος των φάρων που υπάρχουν σε μεγάλη θαλάσσια περιοχή.

φαρόπλοιο (το) [1892] {φαροπλοί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. μικρό πλοίο που φέρει φάρο και βρίσκεται αγκυροβολημένο σε ορισμένες θαλάσσιες περιοχές, για να διευκολύνει τη ναυσιπλοΐα και να αποτρέπει θαλάσσια ατυχήματα. ΣΥΝ. καραβοφάναρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bateau-phare].

φάρος (ο) **1.** πυργοειδής φωτιστική συσκευή, εγκατεστημένη στην ακτή ή σε αβαθή ύδατα, που κατευθύνει τους ναυτιλλομένους κατά τη διάρκεια τής νύχτας: *~ ακρωτηρίου* **2.** (συνεκδ.) ψηλός στενός πύργος, στην κορυφή τού οποίου υπάρχει τέτοια φωτιστική συσκευή, για να καθοδηγούνται οι ναυτιλλόμενοι **3.** (μτφ.) αυτός που διαφωτίζει, που καθοδηγεί: *η μητρόπολή μας αποτελεί ~ τής Ορθοδοξίας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Φάρος (ή)*, όν. νησιού στον κόλπο τής Αλεξάνδρειας, στον οποίο υπήρχε φάρος ύψους 120 μέτρων, ο οποίος συγκαταλεγόταν στα επτά θαύματα τής αρχαιότητας].

Φαρ-Ουέστ (το) {άκλ.} **1.** οι δυτικές πολιτείες των σημερινών Η.Π.Α., κυρ. κατά την περίοδο τού αποικισμού τής Β. Αμερικής από Ευρωπαίους και ειδικότ. τον 19ο αι.· κοινή πρακτική στις περιοχές αυτές ήταν η μανιώδης επιδίωξη πλουτισμού και οι συχνές ένοπλες συμπλοκές μεταξύ εκπροσώπων τού νόμου και παρανόμων **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός (α) ένοπλων συμπλοκών, συνήθ. μεταξύ κακοποιών: *«σκηνές ~ με αλλοδαπούς μαφιόζους στην Πάτρα»* (εφημ.) (β) κατάστασης άναρχης, όπου ο καθένας ενεργεί αυθαίρετα εις βάρος άλλων και ο νόμος δεν εφαρμόζεται: *ο δημοσιογράφος χαρακτήρισε την κατάσταση που επικρατεί σχετικά με την αδειοδότηση των ραδιοφωνικών σταθμών «το ~ των FM»* (πβ. *Άγρια Δύση*, λ. *Δύση, Σικάγο, Τέξας*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Far West < far «μακρινός» + West «Δύση»].

φαροφύλακας (ο) [1894] {φαροφυλάκων} ο φύλακας φάρου.

φαροφυλακή (η) ειδική υπηρεσία επιφορτισμένη με τη φύλαξη και την επίβλεψη των φάρων.

φάρσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κωμικό θεατρικό έργο που χαρακτηρίζεται από τη γρήγορη εναλλαγή απρόοπτων κωμικών παρεξηγήσεων **2.** το να ξεγελάσει ή να φέρει σκόπιμα σε αμηχανία κανείς κάποιον, με σκοπό να προκαλέσει με παιγνιώδη διάθεση το γέλιο των άλλων: *κάνω / σκαρώνω ~ σε κάποιον* || *αθώα / κακόγουστη / τηλεφωνική / πρωταπριλιάτικη ~*. — **φαρσικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία, σατιρικός*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. farsa < γαλλ. farce, αρχική σημ. «κωμικό επεισόδιο που παρεμβαλλόταν ως ιντερμέδιο στα θρησκευτικά δράματα». < ρ. farcir < λατ. farcire «πληρώ, γεμίζω»].

Φάρσαλα (τα) {Φαρσάλων} πόλη τής Ν. Θεσσαλίας στον νομό Λάρισας, όπου το 48 π.Χ. ο Καίσαρας νίκησε τον Πομπήιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φάρσαλος (ή)*, αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με το ουσ. *φάρσος* «κομμάτι, τεμάχιο, τμήμα» (πόλεως, κατοικίας, ενδύματος κ.λπ.) και, ως εκ τούτου, με την Ι.Ε. ρίζα *bher-s- «κόβω, τσακίζω»].

φαρσέρ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που κάνει φάρσες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. farceur (βλ. λ. *φάρσα*)].

φαρσί επίρρ. (για γλώσσα) απταίστως: *μιλάει Αγγλικά και Γαλλικά ~* || *είπε το μάθημα ~, όταν τον εξέτασε ο δάσκαλος* ΣΥΝ. απ' έξω κι ανακατωτά, (οικ.) νεράκι, στην εντέλεια.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. farsi «περσικά», επειδή η τουρκική γλώσσα περιέχει πολλές περσικές λ.].

φαρσοκωμωδία (η) {φαρσοκωμωδιών} κωμωδία με πολλά στοιχεία φάρσας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία*.

φάρυγγας (ο) {φαρύγγων} ΑΝΑΤ. μυομεμβρανώδες σωληνοειδές όργανο τού λαιμού, που συνδέει τη στοματική και τις ρινικές κοιλότητες με τον οισοφάγο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάρυγξ, -υγγος / φάρυξ, -υγος* (αρχαιότ.), με επίθημα *-υγ-* (*-ug-). Η λ. εμφανίζει θ. *φαρ-* < *bhr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bher- «σκάβω, τρυπώ, κόβω», πβ. λατ. frūmen «φάρυγγας» (< *frugsmen < *bhr-u-g-), αρμ. erbug «στήθος» (< *bhrug-), αρχ. ισλ. barki «λαιμός» (< *bhorg-) κ.ά. Ομόρρ. *φάρ-αγξ* (βλ. λ. *φαράγγι*), αρχ. *φάρος* «άροτρο». Ο τ. *φάρυγξ* (αντί τού αρχαιοτ. *φάρυξ*) κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *λάρυγξ*].

φαρυγγικός, -ή, -ό [1834] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον φάρυγγα: *~ πάθηση*.

φαρυγγισμός (ο) ο φαρυγγοσπασμός (βλ.λ.).

φαρυγγίτιδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού βλεννογόνου τού φάρυγγα, η οποία προκαλείται από βακτήρια και ιούς: *χρονία / οξεία ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharyngite].

φαρυγγολαρυγγίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φαρυγγίτιδα που συνδυάζεται και με φλεγμονή τού λάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharyngolaryngite].

φαρυγγορραγία (η) {φαρυγγορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τού φάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. < *φάρυγγας + -ρραγία*, από το θ. τού αρχ. παθ. αορ. β' *ἐρ-ράγην* (ρ. *ῥήγνυμι*), ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. pharyngorragie].

φαρυγγοσκόπιο (το) {φαρυγγοσκοπί-ου | -ων} ιατρικό εργαλείο για την εξέταση τού φάρυγγα και τής οπίσθιας ρινικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ. < *φάρυγγας + -σκόπιο < σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pharyngoscope].

φαρυγγοσπασμός (ο) ΙΑΤΡ. ο παθολογικός σπασμός των μυών τού φάρυγγα που συνοδεύεται από αίσθημα κόμβου στον λαιμό ΣΥΝ. φαρυγγισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pharyngospasm].

φαρυγγοτομία (η) {φαρυγγοτομιών} ΙΑΤΡ. η διάνοιξη τού φάρυγγα με χειρουργική επέμβαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharyngotomie].

φαρφουρένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από φαρφουρί: *~ βάζο / στολίδι* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει απόχρωση που θυμίζει φαρφουρί.

φαρφουρί (το) {άκλ.} **1.** λεπτή κατεργασμένη πορσελάνη **2.** (συνεκδ.) δοχείο από λεπτή πορσελάνη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < τουρκ. firfiri, πιθ. < αρχ. *πορφύριον*, υποκ. τού ουσ. *πορφύρα* (αρχική σημ. «κοχύλι με έντονο κόκκινο χρώμα»), ίσως επειδή αρχικά πίστευαν ότι τα αγγεία αυτά κατασκευάζονταν από κοχύλια].

φάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το πρόσθετο κομμάτι υφάσματος που ράβεται σε ένδυμα, για να το μακρύνει, να το φαρδύνει ή να το διακοσμήσει **2.** φαρδιά καννάβινη ταινία, που καρφώνεται στον σκελετό καθισμάτων, όπου στηρίζονται οι σούστες. — (υποκ.) **φασούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fascia «λωρίδα, ζώνη, ταινία» < λατ. fascia < fascis, -is «δέσμη, φάκελος» (βλ. κ. *φασισμός*)].

φασαμέν (τα) {άκλ.} ματογυάλια με μικρή λαβή, που αποτελούσαν παλαιότ. εξάρτημα τής εμφάνισης των γυναικών τής υψηλής κοινωνίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. face à main «είδος μικρών γυαλιών με λαβή»].

φασαρία (η) {φασαριών} (καθημ.) **1.** ο έντονος θόρυβος: *κάνω ~* || *δεν μπορώ να διαβάσω / να σε ακούσω από την πολλή ~ που γίνεται έξω* **2.** το θορυβώδες επεισόδιο, η αναστάτωση: *έγιναν πάλι ~ στο κέντρο τής Αθήνας* **3.** ο καβγάς, ο σαματάς: *πας γυρεύοντας για ~* **4.** η έντονη επίπληξη: *του έκανα ~, επειδή δεν ήρθε στο ραντεβού* **5.** ο κόπος: *Να μη σε βάζω σε ~ τώρα. Θα περάσω άλλη φορά που θα έχεις περισσότερο χρόνο* **6.** ***φασαρίες*** (οι) το τρέξιμο, το μπλέξιμο, η φορτική απασχόληση: *έχω ~ με την εφορία / με την αστυνομία*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fesseria «ανοησία, βλακεία» < fesso «ανόητος, ηλίθιος» < fessa «γυναικείο αιδοίο» (προσβλητική λ.) < μτγν. λατ. fissa < λατ. findere «σχίζω, χωρίζω» (μτχ. fissus)].

φασαρίας (ο) {χωρ. πληθ.} πρόσωπο που κάνει φασαρία· στη ΦΡ. ***καπετάν-φασαρίας*** βλ. λ. *καπ(ε)τάν*.

φασαριόζος, -α, -ικο αυτός που προκαλεί φασαρίες. — **φασαριόζικος, -η, -ο, φασαριόζικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *φασαρία* + επίθημα *-όζος* (< ιταλ. -oso), πβ. κ. *φουρι-ό-ζος, μαφι-όζος*].

φασάτος, -η, -ο (ρούχο) που έχει φάσες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fasciato < fascia (βλ. λ. *φάσα*)].

φάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το εξελικτικό στάδιο μίας από τις διαδοχικές καταστάσεις (α) στην πορεία ή/και την εξέλιξη φαινομένου, θεσμού, διαδικασίας, έργου κ.λπ.: *οι διαπραγματεύσεις βρίσκονται σε αποφασιστική ~* || *η έρευνα πέρασε από πολλές ~* || *η δίκη εισήλθε σε κρίσιμη ~* || *μια ~ οικοδομικών εργασιών / ασθένειας* || *η τουριστική βιομηχανία βρίσκεται σε ~ ωρίμασης* (β) στην ατομική δραστηριότητα κάποιου: *οι ~ τής επαγγελματικής σταδιοδρομίας / τής κοινωνικής ανέλιξης / τής καλλιτεχνικής δημιουργίας κάποιου* (γ) η περίοδος: *σημαντική / μεταβατική / διαδοχική ~ τής Ιστορίας* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. καθεμιά από τις διαδοχικές όψεις που εμφανίζει ένα ετερόφωτο ουράνιο σώμα: *οι ~ τής Σελήνης* **3.** ΧΗΜ. η κατάσταση στην οποία βρίσκεται ένα στοιχείο: *στερεά / υγρή / αέρια ~* (χημικού στοιχείου) ● **4.** ΗΛΕΚΤΡΟΛ. η γωνία προσδιορισμού τής τιμής εναλλασσόμενου ημιτονοειδούς μεγέθους στη μονάδα τού χρόνου: *~ ηλεκτρικού ρεύματος* **5.** ΑΘΛ. στιγμιότυπο αγώνα: *ο αγώνας είχε πολλές ενδιαφέρουσες ~* || *αμφισβητούμενη ~* **6.** (καθημ.) περίσταση: *με βρήκες σε δύσκολη ~* || *σ' αυτή τη ~ καλύτερα να μην είμαστε βιαστικοί* **7.** (αργκό) (α) ενδιαφέρον ή αστείο επεισόδιο: *ωραία ~ η χτεσινή!* ΦΡ. ***έχει φάση*** για κάποιον/κάτι αστείο ή που έχει ενδιαφέρον: *έχει ~ αυτό το*

παιδί! ΣΥΝ. έχει γούστο (β) ερωτοτροπίες μεταξύ δύο προσώπων: *έγινε φάση με την τάδε, αλλά τίποτα παραπάνω.* — (υποκ.) **φασούλα** (η) (σημ. 6-7). **φασικός**, -ή, -ό (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φάσις*, αρχική σημ. «εμφάνιση (για τη Σελήνη και τα άστρα)», < θ. *φα-* (τού ρ. *φαίνω* / *-ομαι*, βλ.λ.) + επίθημα *-σις*. Ο ηλεκτρολ. και χημ. όρος είναι αντιδάν. από γαλλ. phase].

φασιανός (ο) ορνιθόμορφο πτηνό, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη μακριά ουρά του, τη βραχνή φωνή και το λαμπρόχρωμο φτέρωμα των αρσενικών· αποτελεί εκλεκτό θήραμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φασιανός* (ενν. *ὄρνις*), από το όν. τού ποταμού τής Κολχίδας *Φᾶσις* (ονομαστ. *Φᾶσις*)].

φασίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} αποκλίνω προς τη φασιστική ιδεολογία· κυρ. η μτχ. ***φασίζων***, *-ουσα, -ον*: *φασίζουσες τάσεις* || *φασίζων λαϊκισμός*.
[ΕΤΥΜ. < *φασίστας* (υπυχωρητ.)].

φασίνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΝΑΥΤ. ο καθαρισμός τού πλοίου από ναύτες **2.** (γενικότ.) η γενική καθαριότητα: *κάνω / έχω πολλή ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fascina, υποκ. τού fascia (βλ. λ. *φάσα*)].

φασίολος (ο) {φασιόλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η φασολιά ή το φασόλι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. αντιδάν., < λατ. phaseolus, υποκ. τού phaselus < αρχ. *φάσηλος* (βλ. λ. *φασόλι*)].

φασισμός (ο) **1.** ΙΣΤ. ιδεολογία και πολιτικό σύστημα εθνικιστικού και ολοκληρωτικού χαρακτήρα, το οποίο εγκαθίδρυσε στην Ιταλία ο Μουσσολίνι το 1922 **2.** (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε ιδεολογία ή πολιτικό σύστημα εθνικιστικού και ολοκληρωτικού χαρακτήρα, όπως στη χιτλερική Γερμανία **3.** (εκφραστ.) οποιοδήποτε σύστημα ή μορφή καταπίεσης, αυθαιρεσίας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fascismo < fascia «δέσμη, ταινία» < λατ. fascis (κυρ. πληθ. fasces), αρχαίο ρωμαϊκό έμβλημα που υιοθέτησε ο Μουσσολίνι το 1919 (ως σύμβολο τού κινήματός του), το οποίο παρίστανε μια δέσμη ράβδων με έναν πέλεκυ].

> **φασισμός – ναζισμός – δικτατορία – τυραννία – ολοκληρωτισμός – απολυταρχία.** Ο γενικός όρος που δηλώνει τον συγκεντρωτισμό τής εξουσίας και την αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη άσκησή της είναι ο **ολοκληρωτισμός** (αγγλ. totalitarianism). Ο **φασισμός**, ο **ναζισμός** και η **δικτατορία** αποτελούν μορφές ολοκληρωτικών συστημάτων που συνδέονται με τη βία, την καταδίωξη των αντιφρονούντων, τις αυθαίρετες διακρίσεις, με ιδεοληψίες και παραλογισμούς, που αποβαίνουν εις βάρος τής ελευθερίας τής σκέψης και τής ίδιας τής ζωής μεγάλων ομάδων ανθρώπων ή και ολόκληρων εθνών. Στην αρχαία Ελλάδα, μορφή ολοκληρωτικού συστήματος υπήρξε η **τυραννίς** (παρόλο που αρχικά δεν είχε αρνητική σημασία), η οποία σήμαινε την άσκηση τής εξουσίας από τον **τύραννο**, κατά τρόπο απόλυτο, καταπιεστικό και ανεξέλεγκτο, έτσι που οι λ. *τύραννος, τυραννώ, τυραννία* προσέλαβαν τη σημ. «βασανιστής, βασανίζω, βασανισμός». Από τη **δικτατορία** των Ρωμαίων, που σήμαινε την εξουσία τού *δικτάτορα* (dictator ήταν ο εκτάκτως διοριζόμενος άρχοντας με απόλυτη εξουσία διάρκειας έξι μηνών), προήλθε ο σύγχρονος όρος, που δηλώνει τον αυταρχικό έλεγχο τού κράτους από ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων. Ο όρος **χούντα** (< ισπ. junta «ενωμένη ομάδα»), ειδικότερα, δηλώνει το στρατιωτικοπολιτικό καθεστώς που επιβάλλεται με ένοπλο πραξικόπημα. Ο **φασισμός** ήταν το ολοκληρωτικό καθεστώς που επέβαλε στην Ιταλία ο Μπενίτο Μουσσολίνι από το 1922 έως το 1943 έχοντας ως έμβλημα τις **fasces** (ενικός fascis, εξού και fascismo), το σύμβολο τής εξουσίας και δύναμης των αρχόντων στην αρχ. Ρώμη (fasces ήταν δέσμες από ράβδους με πέλεκυ στο μέσο, που κρατούσαν οι ραβδούχοι, οι lictores, οι οποίοι προπορεύονταν των αρχόντων). Έκτοτε, ο *φασισμός* σήμανε ό,τι και ο *ολοκληρωτισμός* και η **απολυταρχία** (η οποία δήλωσε πρώτα την **απόλυτη μοναρχία**, που επικράτησε μετά τη φεουδαρχία), δηλ. την αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη εξουσία. Την ίδια σημ., με μεταφορικό νόημα και έμφαση στην καταπίεση, έχουν στην καθημερινή γλώσσα και τα *τυραννία / τύραννος, δικτατορία / δικτάτορας* και *χούντα*, που χρησιμοποιούνται μειωτικά ακόμη και για δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις, που όμως θεωρούνται αυταρχικές και οιονεί απολυταρχικές. Τα **φασισμός / φασιστικός / φασίστας** χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την αυταρχικότητα, την αυθαιρεσία, την εξουσιαστική, βίαιη και αντιδημοκρατική συμπεριφορά (*αυτό είναι φασισμός – φασιστική νοοτροπία* κ.λπ.). Με τη σημ. τού αυταρχισμού και τής βίαιης, αντιδημοκρατικής συμπεριφοράς χρησιμοποιούνται και τα **ναζισμός / ναζιστικός** (από τον γερμανικό **ναζισμό**, το σύστημα που επιβλήθηκε στη Γερμανία από το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα τού Αδόλφου Χίτλερ [1933-1945] και που οδήγησε στον όλεθρο τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου). Το γερμ. Nazi, από όπου τα *Ναζί / ναζιστής / ναζισμός*, είναι συντετμημένος τύπος τού γερμ. **Na**tionalso**zi**alismus «εθνικοσοσιαλισμός». Κύρια αρχή τού ναζισμού υπήρξε η έμφαση στην ανωτερότητα τής γερμανικής φυλής έναντι άλλων τις οποίες οι ίδιοι θεωρούσαν κατώτερες, πράγμα που οδήγησε σε ακραίες φυλετικές διακρίσεις **(ρατσισμό)** και στον φανατικό **αντισημιτισμό**, με αποτέλεσμα το Ολοκαύτωμα των Εβραίων, των Τσιγγάνων και άλλων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

φασισταρειό (το) (συνήθ. ορθ. *φασισταριό*) (μειωτ.) σύνολο φασιστών.
[ΕΤΥΜ. < *φασίστας* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, βλ. κ. *αλητ-αρειό*].

φασίστας (ο) {φασιστών}, **φασίστρια** (η) {φασιστριών} **1.** οπαδός τού φασισμού **2.** (μτφ.-εκφραστ.) αυταρχικός άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fascista (βλ. κ. *φασισμός*)].

φασιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον φασισμό ή τον φασίστα: ~ *νοοτροπία* / *αντιλήψεις* / *ιδεολογία* / *σύμβολο* / *χαιρετισμός*. — **φασιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.

φασιστοειδής, -ής, -ές {φασιστοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (μειωτ.) **1.** αυτός που έχει φασιστική μορφή ή θυμίζει φασισμό **2. φασιστοειδές** (το) ο φασίστας: *μάζεψε στο κόμμα όλα τα ~*. — **φασιστοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *φασίστας* + *-ειδής* < *εἶδος*].

φασιστόμουτρο (το) (υβριστ.) ο φασίστας.

φάσκελο (το) (οικ.) η μούντζα. Επίσης **φασκελιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *σφάκελος (ὁ)* «το μεσαίο δάχτυλο τού χεριού – υβριστική χειρονομία» (με αλλαγή γένους και αντιμετάθεση). Βλ. λ. *φάκελος*].

φασκελοκουκούλωσ' τα! φρ. (οικ.) για περιπτώσεις στις οποίες δεν υπάρχει λύση, διέξοδος: *αν δεν έχω μαζέψει μέχρι τότε τα λεφτά, ~!* ΣΥΝ. άσ' τα να πάνε στον διάβολο.

φασκελώνω ρ. μετβ. {φασκέλω-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) μουντζώνω. — **φασκέλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *σφακελώνω* < μτγν. *σφάκελος* (βλ. λ. *φάσκελο*)].

φασκιά (η) η λωρίδα υφάσματος με την οποία τυλίγουν τα βρέφη: *τότε ήμουν ακόμη μωρό στις ~* ΣΥΝ. σπάργανο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φασκία* < λατ. fascia «δέσμη, ταινία, λωρίδα» (βλ. κ. *φάσα*)].

φασκιώνω ρ. μετβ. {φάσκιω-σα, -θηκα, -μένος} τυλίγω (βρέφος) στις φασκιές ΣΥΝ. σπαργανώνω. — **φάσκιωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φασκιῶ (-όω)* < *φασκία* (βλ. λ. *φασκιά*)].

φασκομηλιά (η) πολυετές φρυγανώδες ή θαμνόμορφο φυτό με χνουδωτά φύλλα και έντονη αρωματική οσμή ΣΥΝ. αλισφακιά, αλιφασκιά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σφακομηλέα* (με αντιμετάθεση) < μτγν. *φάσκον* / *σφάκος* «είδος λειχήνα» + *μηλέα* < *μῆλον*. Η λ. *φάσκον* / *σφάκος* (αρχαιότ.) είναι αγν. ετύμου και δήλωνε τόσο τη φασκομηλιά όσο και έναν λειχήνα με ευχάριστη οσμή].

φασκόμηλο (το) **1.** η φασκομηλιά **2.** αφέψημα από φύλλα ή ανθισμένες κορυφές φασκομηλιάς, με ελαφρώς πικρή γεύση και θεραπευτικές ιδιότητες (σπασμολυτικό, τονωτικό κ.ά.): *βράζω / πίνω ~*.

φάσκω ρ. αμετβ. {εύχρ. στον ενεστ.} στη ΦΡ. ***φάσκω και αντιφάσκω*** βλ. λ. *αντιφάσκω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λέγω, επιβεβαιώνω», < θ. *φα-* (τού ρ. *φημί*, βλ. λ. *φήμη*) + ενεστ. επίθημα *-σκω* (πβ. κ. *βό-σκω*)].

φάσμα (το) {φάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) ΦΥΣ. το σύνολο των συχνοτήτων τής ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας ή μέρους της: ~ *υπεριώδους* / *μικροκυμάτων* || *ηλιακό ~* || *τα χρώματα τού ~* (β) ΧΗΜ. ΦΥΣ. ***φάσμα ένωσης*** η γραφική παράσταση τής έντασης τής ακτινοβολίας που απορροφάται ή διέρχεται από μία ένωση ως συνάρτηση τής συχνότητας, τού μήκους κύματος ή τής ενέργειας τής ακτινοβολίας **2.** (μτφ.) τα διαφορετικά μέρη που συναποτελούν ένα πολύμορφο και πολυμερές σύνολο: *όλο το ~ των πολιτικών δυνάμεων* / *αντιλήψεων* • **3.** (σπάν.) το φάντασμα **4.** (μτφ.) οτιδήποτε προβάλλει ως απειλή: *το ~ τού πολέμου* / *τής πείνας* || *η επαρχία αντιμετωπίζει το ~ τής εγκατάλειψης*. — **φασματικός**, -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φάντασμα – απειλητική εμφάνιση», < *φαίνω* / *-ομαι* (βλ.λ.), με παραγ. επίθημα *-σ-μα*, όπου το *-σ-* οφείλεται στην επίδρ. τού παρακ. *πέ-φασ-μαι*, πβ. κ. *ὕφα-σμα* - *ὑφαίνω*, *χά-σμα* - *χαίνω*. Ο φυσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από νεολατ. spectrum].

φασματογραφία (η) {φασματογραφιών} η μελέτη των φασμάτων με φασματογράφο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectrographie (νόθο σύνθ.)].

φασματογράφος (ο) διάταξη με την οποία μετράται και καταγράφεται το φάσμα μιας ένωσης σε συγκεκριμένη περιοχή συχνοτήτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectrographe (νόθο σύνθ.)].

φασματοηλιογράφος (ο) φασματογράφος υψηλής διακριτικής ικανότητας, που χρησιμοποιείται για τη μελέτη τού ηλιακού φάσματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectroheliographe (νόθο σύνθ.)].

φασματοηλιοσκόπιο (το) {φασματοηλιοσκοπί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. παλαιό αστρονομικό όργανο ανίχνευσης και παρατήρησης των φαινομένων που συμβαίνουν στην ηλιακή επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectrohelioscope (νόθο σύνθ.)].

φασματοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για τη μελέτη τής αλληλεπίδρασης τής ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας με την ύλη. — **φασματοσκοπικός**, -ή, -ό [1885].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectroscopie (νόθο σύνθ.)].

φασολάδα κ. (λαϊκ.) **φασουλάδα** (η) η πηχτή σούπα που γίνεται με ξερά φασόλια. — (υποκ.) **φασολαδίτσα** (η).

φασολάκι κ. (λαϊκ.) **φασουλάκι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** ο χλωρός καρπός τής φασολιάς **2.** (στον πληθ.) λαδερό φαγητό από χλωρούς καρπούς φασολιάς: ~ *γιαχνί* • **3.** έπιπλο με ψηλά λεπτά πόδια τού οποίου το πάνω μέρος έχει σχήμα φασολιού.

φασόλι κ. (λαϊκ.) **φασούλι** (το) {φασολ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τής φασολιάς (είτε ο λοβός είτε καθένα από τα σπέρματα που υπάρχουν μέσα στον λοβό): *ξερά ~* (ξηρά σπέρματα) || *φασόλια τσαουλιά* / *μαυρομάτικα*· ΦΡ. (παροιμ.) ***φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι*** σιγά-σιγά μπορεί να μαζέψει κανείς πολλά, κάνοντας λίγη οικονομία μαζεύει κανείς στο τέλος πολλά χρήματα ΣΥΝ. (παροιμ.) σταλαγματιά-σταλαγματιά γεμίζει η στάμνα η πλατιά **2. *φασόλια*** (τα) φαγητό από ξηρούς καρπούς φασολιάς, φασολάδα. — (υποκ.) **φασολάκι** (βλ.λ.) κ. (λαϊκ.) **φασουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φασηόλιον*, υποκ. τού *φασήολος* (αντιδάν.) < λατ.

phasēolus / phasēlus < αρχ. *φάσηλος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο από μη Ι.Ε. γλώσσα, όπως συμβαίνει συχνά με φυτά μεσογ. χωρών].

φασολιά κ. (λαϊκ.) **φασουλιά** (η) μονοετές ποώδες φυτό, κοντό θαμνόμορφο ή αναρριχητικό, τού οποίου οι καρποί (τα φασόλια) τρώγονται χλωροί ή ξεροί και έχουν μεγάλη θρεπτική αξία.

φασόν (το) {άκλ.} **1.** ο τρόπος με τον οποίο είναι ραμμένο ένα ύφασμα **2.** (συνεκδ., ως επίρρ.) για ραφή ενδυμάτων από ειδικευμένους τεχνίτες, που γίνεται σύμφωνα με υποδείξεις συγκεκριμένης εταιρείας / οίκου μόδας: *αυτή η μοδίστρα / αυτό το συνεργείο δουλεύει ~ κομμάτια τού Ντιόρ* || *παίρνει δουλειά ~ από διάφορους οίκους*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. façon, βασική σημ. «τρόπος, προϊόν εργασίας». < λατ. factio, -ōnis «πράξη, ενέργεια» < ρ. facere «κάνω, ποιώ, πράττω» (μτχ. factus)].

φασουλάδα (η) ➔ φασολάδα

φασουλάκια (τα) ➔ φασολάκια

Φασουλής (ο) {Φασουλήδες} **1.** κωμικός ήρωας τού κουκλοθέατρου **2.** (μετωνυμ.) (α) το κουκλοθέατρο (β) (μτφ.) γελοίος άνθρωπος ΣΥΝ. παλιάτσος.

φασουλιά (η) ➔ φασολιά

φασούλι (το) ➔ φασόλι

φάσσα (η) {φασσών} μεγάλο περιστέρι με πλατιά λευκή λωρίδα στις φτερούγες και στιλπνό πράσινο και πορφυρό χρώμα στον λαιμό, το οποίο ζει στην Ευρώπη και την Ασία (απαντά και σε μεγάλες πόλεις).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, που συνδ. με το αρχαϊκό ουσ. *φάψ*, *φαβός* μέσω τ. **φάζα* < **φάβ-ja*, πβ. κ. *νῆσσα*, *κίσσα*].

φασσοπερίστερο (το) περιστέρι μικρότερο και πιο σκοτεινόχρωμο από τη φάσσα (βλ.λ.), με μία λαμπρή πράσινη κηλίδα στο πλάι τού λαιμού, το οποίο ζει στην Ευρώπη και την Ασία.

φαστ-φούντ (το) {άκλ.} ελλην. *ταχυεστιατόριο*, *ταχυφαγείο*· εστιατόριο στο οποίο παρασκευάζονται και σερβίρονται με γρήγορο τρόπο κυρ. τυποποιημένα φαγητά (π.χ. χάμπουργκερ, κοτόπουλο πανέ κ.ά.), τα οποία μπορεί ο πελάτης να πάρει και στο σπίτι του. Επίσης **φαστφουντάδικο**.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fast food «γρήγορο φαγητό»].

φαταλισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. αντίληψη ή στάση, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος δεν μπορεί να τροποποιήσει τη φορά των γεγονότων, επειδή αυτά προκαθορίζονται από τη μοίρα ΣΥΝ. μοιρολατρία. — **φαταλιστής** (ο), **φαταλίστρια** (η), **φαταλιστικός**, -ή, -ό, **φαταλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fatalism < fatal «μοιραίος» < λατ. fatālis < fātum -i «μοίρα, πεπρωμένο»].

Φάτα Μοργκάνα (η) **1.** η νεράιδα Morgan le Fay των μυθιστοριών τού κύκλου τού βασιλιά Αρθούρου, που αναφέρεται ως αδελφή του και μάγισσα **2.** (μετωνυμ.) (α) αντικατοπτρισμός που εμφανίζεται στον πορθμό τής Μεσσήνης στη Σικελία (και που συνδέεται στη σικελική παράδοση με το υποτιθέμενο παλάτι τής Φάτα Μοργκάνα), ο οποίος συνίσταται σε επιμήκυνση τού αντικειμένου τής αντίπερα ακτής (β) (γενικότ.) ο αντικατοπτρισμός, κατά τον οποίο εμφανίζονται αντικείμενα εν μέρει στη θάλασσα και εν μέρει στον ουρανό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Fata Morgana < μέσ. αγγλ. Morgan (Le Fay), όν. μάγισσας στις ιστορίες τού βασιλιά Αρθούρου].

φαταούλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) ο αδηφάγος, αυτός που δεν χορταίνει με τίποτε.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *φά' τα ούλα*].

φατικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. επαφικός (βλ.λ.). — **φατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. phatic < ελλην. *φατ-ικός* < *φατός*, ρημ. επίθετο τού αρχ. *φημί*. Ο όρος πλάστηκε από τον Άγγλο γλωσσολόγο B. Malinowski και έγινε ευρύτερα γνωστός από τις λειτουργίες τής γλώσσας, όπως τις καθόρισε ο γλωσσολόγος R. Jakobson].

φάτνη (η) {δύσχρ. φατνών} **1.** το παχνί (βλ.λ.), κυρ. αυτό μέσα στο οποίο γεννήθηκε ο Χριστός **2.** ομοίωμα τού παχνιού ή ολόκληρου τού σπηλαίου στο οποίο γεννήθηκε ο Χριστός, με αναπαράσταση τής Γέννησης: *κάτω από το χριστουγεννιάτικο δέντρο βάλαμε μία ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φάθ-νā* (με προχωρητική ανομοίωση) < *bhṇdh-nā, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhendh- «δένω, συνδέω» (με παρέκταση -dh-), πβ. σανσκρ. badhnāti, κελτ. benna «άμαξα με καλάθι πλεγμένο από κλαδιά ιτιάς», μέσ. ιρλ. buinne «δεσμός», αρχ. γερμ. bintan (> γερμ. binden «δένω, συνδέω», αγγλ. bind) κ. ά. Ομόρρ. *πενθ-ερός* (βλ.λ.). Η λ. *φάτνη* προφανώς αναφερόταν αρχικά σε τύπο καλαθιού πλεγμένου από κλαδιά ιτιάς ή, κατ' άλλη άποψη, στο αντικείμενο με το οποίο δενόταν το ζώο, από όπου συνεκδοχικώς προήλθε η σημ. «παχνί»].

φατνιακός, -ή, -ό [1836] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τα φατνία: ~ *νεύρο* **2.** ΓΛΩΣΣ. (σύμφωνο) που αρθρώνεται με τη γλώσσα να αγγίζει ή να πλησιάζει τα φατνία, τα ούλα (π.χ. τα αγγλικά [t] και [d]).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. alvéolaire].

φατνίο (το) ΑΝΑΤ. καθένα από τα κοιλώματα τής φατνιακής απόφυσης των οστών τής άνω και τής κάτω γνάθου, τα οποία υποδέχονται τις ρίζες των δοντιών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φατνίον*, υποκ. τού αρχ. *φάτνη*].

φάτνωμα (το) [αρχ.] {φατνώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθένα από τα κοίλα ορθογώνια οροφής, που σχηματίζονται από τη διασταύρωση των δοκών της • **2.** ΣΤΡΑΤ. κατακόρυφο άνοιγμα στον προστατευτικό θώρακα πυροβόλου όπλου ή πυροβολείου • **3.** ένα από τα πολλά διαμερίσματα τής ατράκτου αεροπλάνου.

φάτνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΑΡΧΙΤ. η διακόσμηση οροφής με φατνώματα (σημ. 1).

φατνωτός, -ή, -ό [μτγν.] ο διακοσμημένος με φατνώματα (σημ. 1).

φατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. τιμολόγιο αποστολής εμπορευμάτων **2.** η κατ' αποκοπή ανάληψη έργου από τεχνίτη (π.χ. για βάψιμο, σοβάτισμα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fattura «τιμολόγιο» < μτγν. λατ. factūra < λατ. factus «πεπραγμένος, επεξεργασμένος», ουσιαστικοπ. μτχ. τού ρ. facere «ποιώ, πράττω»].

φατρία (η) {φατριών} ομάδα ατόμων που προωθεί δικά της συμφέροντα, ερχόμενη σε σύγκρουση με ομοειδείς ομάδες ή με το ευρύτερο σύνολο στο οποίο ανήκει. — **φατριακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρατρία* (με ανομοιωτ. αποβολή τού *-ρ-*) < *φράτηρ* «αδελφός» < Ι.Ε. *bhrāter-, πβ. σανσκρ. bhrātar-, αρμ. elbayr, λατ. frāter (> γαλλ. frère), γοτθ. broþar, γερμ. Bruder, αγγλ. brother κ.ά. Η λ. *φατρία* αναφερόταν αρχικώς στη μεγάλη πατριαρχική οικογένεια, η οποία απετελείτο από συνδεδεμένες μεταξύ τους οικογενειακές μονάδες (συνήθ. με δεσμούς αίματος)].

φατριάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {φατρίασ-α, -τηκα, -μένος} δρω για τα συμφέροντα τής φατρίας στην οποία ανήκω. **φατριασμός** (ο) [μεσν.], **φατριαστής** (ο) [μτγν.].

φατριαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ταιριάζει σε φατρία, σε φατριαστές: ~ *συμπεριφορά / κινήσεις*. — **φατριαστικά** επίρρ.

φάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** το πρόσωπο: *δεν μου αρέσει η ~ του* || (προσβλητικά) *άντε να δεις τη ~ σου στον καθρέφτη!* ΣΥΝ. μούρη, μάπα, μούτρο· ΦΡ. (α) ***φάτσα με φάτσα*** πρόσωπο με πρόσωπο: *ήρθα ~ με τον γείτονα· δεν μπορούσα να μην τον χαιρετίσω* (β) ***ούνα φάτσα ούνα ράτσα*** ίδια φάτσα (πρόσωπο), ίδια φυλή· (υποτιμ., σκωπτ. ή και χαϊδευτ.) για άτομα που εναρμονίζονται απόλυτα στον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς ή μοιάζουν πολύ φυσιογνωμικά: *οι Έλληνες συνηθίζουν να λένε ότι είναι ~ με τους Ιταλούς* (γ) ***φάτσακάρτα*** (οικ.-λαϊκ.) ακριβώς απέναντί μου (συνήθ. για κάποιον που εμφανίζεται μπροστά μας απροσδόκητα): *ξαφνικά τον είδα ~ μπροστά μου* **2.** (κακόσ.) ύποπτο άτομο: *τα βράδια τριγυρίζουν στην πλατεία κάτι φάτσες* **3.** (για κτήρια και οικόπεδα) η πρόσοψη **4.** (ως επίρρ.) ακριβώς απέναντι: *το παράθυρό μου είναι ~ στο πάρκο*. — (υποκ.) **φατσούλα** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. faccia «πρόσωπο, όψη» < μτγν. λατ. facia < λατ. facies, -ei].

φατσικά επίρρ.· εξ όψεως, φυσιογνωμικά, εξωτερικά: *τον ξέρω μόνο ~* || *~ μου αρέσει*.

φατσούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) **1.** (χαϊδευτ.) το πρόσωπο, κυρ. αυτό που έχει μικροκαμωμένα, αστεία ή πονηρά χαρακτηριστικά: *είδα στο παράθυρο μία πονηρή ~ να με κοιτάζει· ήταν η γάτα τού γείτονα* ΣΥΝ. μουτράκι, προσωπάκι **2.** (συνεκδ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει χαρακτηριστικό πρόσωπο συνήθ. με μικροκαμωμένα, αστεία ή πονηρά και γενικότ. με συμπαθητικά, αξιοπρόσεκτα χαρακτηριστικά: *είναι πολύ ~ ο ανιψιός σου!*

φαυλεπίφαυλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι πολύ φαύλος ΣΥΝ. πανάθλιος, αχρειέστατος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φαῦλος* + *ἐπί* + *φαῦλος*].

φαυλόβιος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που διάγει φαύλο βίο.

φαυλοκράτης (ο) [1891] {φαυλοκρατών} (συνήθ. για πολιτικό) που διαχειρίζεται τα κοινά με φαύλο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < *φαῦλος* + *-κράτης* < *κρατῶ*, πβ. κ. *τρομο-κράτης*].

φαυλοκρατία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία των φαύλων στην πολιτική ζωή. — **φαυλοκρατικός**, -ή, -ό [1895].

φαύλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει ήθος, δεν πιστεύει σε αξίες και χρησιμοποιεί ανεπίτρεπτα μέσα (χρηματισμό, ρουσφέτι, αναξιοκρατικές μεθόδους κ.τ.ό.): ~ *συμπεριφορά / πολιτικός* ΣΥΝ. ανήθικος, αχρείος· ΦΡ. ***φαύλος κύκλος*** (i) ΦΙΛΟΣ. εσφαλμένος συλλογισμός στον οποίο το ζητούμενο χρησιμοποιείται ως αποδεικτικό μέσο (ii) (μτφ.) για κατάσταση στην οποία η επίλυση ενός προβλήματος οδηγεί στη δημιουργία άλλου, το οποίο με τη σειρά του οδηγεί πάλι στο αρχικό προκαλώντας αδιέξοδο: *ο ένας υπάλληλος σε στέλνει στον άλλο, χωρίς να βρίσκεις τον αρμόδιο· ~!* — **φαυλότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φαῦλος* < **φλαῦ-λος* (με ανομοιωτ. αποβολή τού *-λ-*), με παραγ. επίθημα *-λός* (πβ. κ. *στρεβ-λός*, *χω-λός*, *τυφ-λός*), συνηθισμένο σε λ. που δηλώνουν αναπηρίες. Η λ. συνδ. πιθ. με το αρχ. επίθ. *φλαῦρος* «κακός, πονηρός» (με επίθημα *-ρος*) είτε μέσω αναγωγής σε κοινό θ. *φλαυ-* είτε μέσω αφομοιώσεως: *φλαῦρος* > **φλαῦ-λος* > *φαῦλος*. Λιγότερο πιθ. η συσχέτιση με το επίθ. *παῦρος* «μικρός, βραχύς», αν το αρχικό *φ-* αντιπροσωπεύει εκφραστικό φθόγγο *ph, αφού το *-λ-* *(φλαῦ-ρος)* δεν ερμηνεύεται ικανοποιητικά].

Φαύνος (ο) ΜΥΘΟΛ. αρχαία ρωμαϊκή θεότητα των αγρών, ο αντίστοιχος ελληνικός Παν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φαῦνος* < λατ. Faunus. Το λατ. θεωνύμιο συνδέεται με το ρ. faveo «ευνοώ»].

φαφλατάδικος, -η, -ο αυτός που ταιριάζει σε φαφλατά. — **φαφλατάδικα** επίρρ.

φαφλατάς (ο) {φαφλατάδες}, **φαφλατού** (η) {φαφλατούδες} (σκωπτ.) **1.** ο φλύαρος, ο πολυλογάς ΣΥΝ. αερολόγος, κενολόγος, παπαρδέλας **2.** πρόσωπο που του αρέσει να καυχιέται ΣΥΝ. καυχησιάρης, φανφαρόνος. — **φαφλατιά** (η), **φαφλατίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φαφλατίζω* (ονοματοπ. λ.) ή, κατ' άλλη εκδοχή, < **παφλαστής* (με προληπτ. αφομοίωση) < αρχ. *παφλάζω*].

φαφούτης (ο) {φαφούτηδες}, **φαφούτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) πρόσωπο που δεν έχει δόντια ΣΥΝ. ξεδοντιάρης. Επίσης **φαφούτισσα** (η). — **φαφούτικος**, -ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πιθ. από την προφορά κάποιου, που του λείπουν τα δόντια].

φαφουτιάζω ρ. αμετβ. {φαφούτιασα} γίνομαι φαφούτης.

φάω (να/θα) ρ. → τρώω

FBI (το) (προφέρεται *Εφ-Μπι-Αϊ*) η ομοσπονδιακή αστυνομία των Η.Π.Α. για τη δίωξη εγκλημάτων σε όλη την επικράτεια.

[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. Federal Bureau of Investigation «Ομοσπονδιακό Γραφείο Ερευνών»].

φεβρουαριανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Φεβρουάριο **2.** ***Φεβρουαριανά*** (τα) γεγονότα που συνέβησαν στην Αθήνα στις 8 Φεβρουαρίου 1863, μετά την έξωση τού Όθωνος, υπό την ηγεσία τού στρατηγού Δ. Γρίβα και με αίτημα την απομάκρυνση τού πρωθυπουργού Δημ. Βούλγαρη από την εξουσία.

Φεβρουάριος (ο) {Φεβρουαρίου} ο δεύτερος μήνας τού έτους και ο τρίτος τού χειμώνα (μαζί με τον Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο), ο οποίος έχει 28 ή, κάθε τέσσερα χρόνια, 29 ημέρες. Επίσης (λαϊκ.) **Φλεβάρης** (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. februarius (ενν. mensis) < επίθ. februus «καθαρτικός», επειδή κατά τη διάρκεια τού μηνός αυτού (τελευταίου στο ρωμαϊκό ημερολόγιο) γίνονταν γιορτές εξαγνισμού].

φεγγαράδα (η) {χωρ. πληθ.} το φως τής πανσελήνου κατά τη διάρκεια τής νύχτας.

φεγγάρι (το) {φεγγαρ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) η Σελήνη: *ολόγιομο / γεμάτο* ~ (πανσέληνος) || *το ~ είναι στη χάση / στη φέξη του* || *νύχτα χωρίς ~* || *στρογγυλό / αυγουστιάτικο ~* || *βγήκε / λάμπει το ~* || *«πάμε μια βόλτα στο ~»* (Μ. Χατζιδάκις) || *στο φως τού ~* || *«φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου να περπατώ...»* (η αρχή τού τραγουδιού που θεωρείται ότι τραγουδούσαν τα παιδιά που πήγαιναν στο «κρυφό σχολειό» κατά την Τουρκοκρατία)· ΦΡ. (α) ***θέλει να του κατεβάσουν το φεγγάρι*** έχει πολύ μεγάλες απαιτήσεις (β) (παροιμ.) ***τού Αυγούστου το φεγγάρι είναι ήλιος τού Γενάρη*** για τη λαμπρότητα τού Αυγουστιάτικου φεγγαριού **2.** (συνεκδ.) το φως τής Σελήνης: *κάνω περίπατο στο / με το* ~ ΣΥΝ. σεληνόφως **3.** (συνεκδ.) ο σεληνιακός μήνας· ΦΡ. (α) ***ένα φεγγάρι*** (i) κάποτε, για κάποιο χρονικό διάστημα: *ήταν ~ στην Αυστραλία* (ii) για λίγο: *δούλεψε κι εδώ ~* (β) ***έχω (κάτι) φεγγάρια*** έχω πολύ καιρό (να κάνω κάτι): *~ να τον δω / να του τηλεφωνήσω* (γ) ***ανάλογα με τα φεγγάρια του*** ανάλογα, σε σχέση με την ψυχολογική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος, ανάλογα με τη διάθεσή του: *βαθμολογεί ~· πότε είναι αυστηρός, πότε επιεικής.* — (υποκ.) **φεγγαράκι** (το), **φεγγαρήσιος,** -ια, -ιο κ. **φεγγαρένιος.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φεγγάριον* < αρχ. *φέγγος* (βλ.λ.) + υποκ. επίθημα *-άριον*].

φεγγαριάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {φεγγαριάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) παθαίνω επιληψία, σεληνιάζομαι. — **φεγγάριασμα** (το).

φεγγαριάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με το φεγγάρι **2.** (για πρόσ.) σεληνιασμένος, επιληπτικός **3.** αυτός που έχει παραξενιές, ιδιότροπος **4.** ***φεγγαριάτικα*** (τα) οι λόξες, οι παραξενιές κάποιου.

φεγγαροβραδιά (η) η φεγγαρόλουστη βραδιά.

φεγγαρόλουστος, -η, -ο (λογοτ.) ο λουσμένος στο φως τού φεγγαριού: ~ *βραδιά* ΣΥΝ. φεγγαρόφωτος.

φεγγαροντυμένος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που (μοιάζει να) έχει ντυθεί με το φως τού φεγγαριού: (με κεφ.) *η ~* (ως γυναίκα· οπτασία στο ποίημα τού Δ. Σολωμού *Ο Κρητικός*).

φεγγαροπρόσωπος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει πρόσωπο στρογγυλό και φωτεινό όπως το φεγγάρι.

φεγγαροστολισμένος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει στολιστεί από το φως τού φεγγαριού.

φεγγαροφώτιστος, -η, -ο → φεγγαρόφωτος

φεγγαρόφωτο (το) το φως τού φεγγαριού, το σεληνόφως.

φεγγαρόφωτος, -η, -ο αυτός που φωτίζεται από το φεγγάρι. Επίσης **φεγγαροφώτιστος,** -η, -ο.

φεγγαρόψαρο (το) μεγαλόσωμο ψάρι χρώματος γκρίζου έως καστανού, με σώμα κυκλικό ή ελλειψοειδές, το οποίο ζει σε θερμά και εύκρατα νερά.

φεγγερός, -ή, -ό αυτός που φωτίζεται, ο φωτεινός.
[ΕΤΥΜ. < *φέγγος* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός, φοβ-ερός*].

φεγγίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {φέγγισα} **1.** φέγγω αμυδρά **2.** είμαι ημιδιαφανής ΣΥΝ. φεγγρίζω.

φεγγίτης (ο) {φεγγιτών} άνοιγμα σε οροφή ή στο πάνω μέρος τοίχου, από το οποίο φωτίζεται και αερίζεται κλειστός χώρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φέγγος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *πολ-ίτης*].

φεγγοβολή (η) [1881] {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) η ακτινοβολία, η λάμψη. Επίσης **φεγγοβολιά** (η) κ. **φεγγοβόλημα** (το) [1888].

φεγγοβολώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φεγγοβολείς... | φεγγοβόλησα} (λογοτ.) εκπέμπω φως, λαμποκοπώ. — **φεγγοβόλος,** -α, -ο [μτγν.].

φέγγος (το) {φέγγους | χωρ. πληθ.} (λογοτ.) φως που εκπέμπεται από κάπου, η λάμψη: *το ~ των ματιών της*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < I.E. *(s)p(h)eng- «λάμπω», πβ. αρχ. αγγλ. spincan «πετάω σπίθες», αγγλ. spunk «σπίθα» κ.ά., άποψη που δεν ερμηνεύει ικανοποιητικά το αρχικό δασύ *φ-*, το οποίο απουσιάζει από τους τ. άλλων γλωσσών. Σύμφωνα με άλλη εξήγηση, το ουσ. *φέγγος* ανάγεται σε **σπέγγ-ος* (I.E. *(s)peng-) και δέχτηκε την επίδρ. τού αρχ. συνωνύμου *φάος / φῶς*].

φεγγρίζω ρ. αμετβ. {φέγγρισα} (λογοτ.) **1.** εκπέμπω αμυδρό φως ΣΥΝ. φεγγίζω **2.** είμαι ή γίνομαι ημιδιαφανής: *αυτό το ύφασμα φεγγρίζει* ΣΥΝ. φεγγίζω **3.** (μτφ. για πρόσ.) αδυνατίζω υπερβολικά. — **φέγγρισμα** (το), **φεγγριστός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *φεγγαρίζω* (με συγκοπή τού *-α-*) < *φεγγάρι*].

φέγγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έφεξα} ♦ **1.** (μετβ.) ρίχνω φως (σε κάποιον): *φέξε μου λίγο με τον φακό!* ΣΥΝ. φωτίζω· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***φέξε μου και γλίστρησα!*** βλ. λ. *γλιστρώ* (β) ***μου 'φεξε*** άνοιξε η τύχη μου, με βρήκε αναπάντεχο, απρόσμενο καλό: *Άντε πάλι, σου 'φεξε! Δεν έχεις σχολείο αύριο!* ♦ (αμετβ.) **2.** εκπέμπω φως: *ο φακός / ο προβολέας δεν φέγγει καλά* ΣΥΝ. φωτίζω, ανάβω **3.** λάμπω, φωτίζομαι: *«εχάραξε η Ανατολή και έφεξε η Δύση»* (δημοτ. τραγ.) **4.** (απρόσ. **φέγγει**) ξημερώνει, χαράζει: *έμεινε μέχρι να φέξει* (να ξημερώσει) **5.** (μτφ.) γίνομαι υπερβολικά ισχνός, αδύνατος: *έφεξε από την πείνα / από την αρρώστια.* — **φέξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (το μεσοπαθ. *φέγγομαι* ήδη αρχ.) < αρχ. *φέγγος*].

φει κ. **φι** (το) {άκλ.} Φ, φ· το εικοστό πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***στο πει και φει*** βλ. λ. *πει* (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φεῖ / φῖ* (κατ' αναλογίαν προς το *πεῖ / πῖ*) < σημιτ. pē].

φέιγ-βολάν (το) {άκλ.} έντυπο (διαφήμιση, προκήρυξη κ.ά.) μικρών διαστάσεων, που μοιράζεται ή σκορπίζεται στον δρόμο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. feuille volante < feuille «φύλλο» + volante, μτχ. τ. τού ρ. voler «πετώ»].

Φειδίας (ο) {-α κ. -ου} αρχαίος Έλληνας γλύπτης (5ος αι. π.Χ.), κυριότερα έργα τού οποίου είναι το άγαλμα τής Αθηνάς Προμάχου στην Ακρόπολη των Αθηνών και τού Διός στην Ολυμπία. — **φειδιακός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φείδομαι* «φροντίζω, επιμελούμαι – χρησιμοποιώ με περίσκεψη» (βλ.λ.)].

Φειδιππίδης (ο) {-η κ. -ίδου} αρχαίος Αθηναίος ο οποίος σε δύο ημέρες διέτρεξε την απόσταση από την Αθήνα μέχρι τη Σπάρτη, για να ζητήσει τη βοήθεια των Λακεδαιμονίων πριν από τη μάχη στον Μαραθώνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *φειδ-* (τού ρ. *φείδομαι*, βλ.λ.) + *ἵππος* + παραγ. επίθημα *-ίδης*].

φείδομαι ρ. μετβ. αποθ. {εφείσθην, -ης, -η...} (+γεν.) (λόγ.) **1.** κάνω οικονομία σε (κάτι): *δεν εφείσθη κόπων / προσπαθειών / δαπανών* ΑΝΤ. σπαταλώ· ΦΡ. ***χρόνου φειδού*** βλ. λ. *χρόνος* **2.** διαφυλάσσω, λυπάμαι, αφήνω απείρακτο: *οι κατακτητές δεν εφείσθησαν ούτε των ιστορικών μνημείων τής χώρας· τα κατέστρεψαν όλα* || *δεν θα μιλήσω περισσότερο, φειδόμενος τού κύρους και τής αξιοπρέπειας τού Κοινοβουλίου*· ΦΡ. ***πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φεισόμεθα τής ζωής ημών*** (*πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν*, Δούκας *Ιστορία*, κεφ. 39) όλοι θα πεθάνουμε με δική μας βούληση και δεν θα λογαριάσουμε (λυπηθούμε) τη ζωή μας· φρ. που είπε κατά την απάντησή του στον Μωάμεθ Β' (Πορθητή) ο Κων/νος Παλαιολόγος, όταν του ζητήθηκε η παράδοση τής Κων/πολης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *bheid- «σχίζω, χωρίζω», πβ. σανσκρ. bhēdāmi (προστ.), λατ. findere (> γαλλ. fendre, ισπ. hender), γοτθ. beitan «δαγκώνω», αρχ. γερμ. bīzzan (> γερμ. beißen), αρχ. αγγλ. bītan (> αγγλ. bite) κ.ά. Όπως προκύπτει από την ετυμολογία, το ρ. σήμαινε αρχικώς «ξεχωρίζω κάτι για τον εαυτό μου, για να του αφιερώσω την αποκλειστική μου προσοχή», πράγμα που εξηγεί την αρχ. σημ. «φροντίζω, επιμελούμαι», καθώς και τη σημ. «χρησιμοποιώ με μέτρο, με περίσκεψη»].

φειδώ (η) {φειδούς | χωρ. πληθ.} η λελογισμένη χρήση αγαθού: *ξόδευε χρήματα με ~* ΣΥΝ. οικονομία ΑΝΤ. σπατάλη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φείδομαι* (βλ.λ.)].

φειδωλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {φειδωλεύτηκα} (λόγ.) κάνω οικονομία σε (κάτι).

φειδωλός, -ή, -ό **1.** αυτός που ξοδεύει ή κάνει κάτι με φειδώ, με μέτρο: ~ *στη διατροφή / στις δαπάνες / στις δηλώσεις του* (που αποφεύγει να κάνει δηλώσεις) **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από φειδώ: ~ *διαχείριση* ΑΝΤ. αφειδώλευτος. — **φειδωλά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φειδώ* + παραγ. επίθημα *-ωλός*, πβ. κ. *ἁμαρτ-ωλός*].

φέις-κοντρόλ (το) {άκλ.} ελλην. *έλεγχος εμφάνισης*· ο φυσιογνωμικός και εμφανισιακός έλεγχος που γίνεται από υπαλλήλους νυχτερινών κέντρων στους πελάτες στην είσοδο τού κέντρου, προκειμένου να τους επιτρέψουν την είσοδο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. face control].

φελάχος (ο), **φελάχα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αγρότης, χωρικός τής Αιγύπτου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fellah < αραβ. fallāḥ «χωρικός»].

φελέκι (το) μόνο στη ΦΡ. (!-λαϊκ. αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) ***γαμώ το φελέκι μου / σου*** (υβριστ.) για τη δήλωση αγανάκτησης εκ μέρους τού ομιλητή για κάτι που τον ενοχλεί ή τον θίγει (πβ. φρ. *γαμώ το στανιό μου / σου*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. felek «τύχη»].

φελί (το) {φελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κομμάτι, φέτα (ψωμιού, φρούτου, γλυκύσματος κ.ά.): *του 'κοψε ένα μεγάλο ~ βασιλόπιτας*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὀφέλλιον* «σφαιρίδιο» (με αποβολή τού αρκτικού άτονου *ὀ*), υποκ. τού **(ὀ)φέλλα* < λατ. offella «μπουκιά ψωμιού», υποκ. τού offa «μαλακή σφαιροειδής μάζα (άρτου ή μελιού)», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

φελιζόλ (το) {άκλ.} ελαφρό πλαστικό υλικό, που χρησιμοποιείται ως μονωτικό σε κιβώτια μεταφοράς εύθραυστου υλικού (ηλεκτρικών μηχανημάτων κ.τ.ό.).
[ΕΤΥΜ. Εμπορική ονομασία προϊόντος].

φελλένιος, -ια, -ιο ο κατασκευασμένος από φελλό.

φελλόδρυς (η) [μτγν.] {φελλόδρυ-ος | -υες, -ύων} (λόγ.) η δρυς, από τον φλοιό τής οποίας κατασκευάζεται ο φελλός.

φελλομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. μεγάλο τεμάχιο φελλού, το οποίο προσδένεται στα δίχτυα των ψαράδων.

φελλός (ο) **1.** σπογγώδης και αδιάβροχη ύλη, που λαμβάνεται από τον φλοιό δέντρων, κυρ. τής φελλόδρυος **2.** (συνεκδ.) (α) κυλινδρικό κομμάτι από την παραπάνω ή και οποιαδήποτε άλλη ύλη, το οποίο χρησιμοποιείται ως βούλλωμα μπουκαλιού: *δεν μπορώ να βγάλω τον ~ από το μπουκάλι· χρειάζομαι τιρμπουσόν* ΣΥΝ. πώμα (β) κομμάτι από την παραπάνω ύλη, που κρατά το δίχτυ ή το αγκίστρι σε ορισμένο ύψος πάνω από τον πυθμένα ● **3.** (οικ.-υβριστ.) ο ανόητος άν-

θρωπος· (γενικότ.) ο ανάξιος· ΦΡ. ***οι φελλοί πάντα επιπλέουν*** οι ανάξιοι καταφέρνουν να αναδεικνύονται ή να επιβιώνουν.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο, αφού η *φελλόδρυς* ευδοκιμεί στο υγρό και θερμό κλίμα τής Μεσογείου. Κατ' άλλη άποψη, *φελλός* < **φελ-νός* (με αφομοίωση) < *bhel-no- (με επίθημα -no-), που ανάγεται σε Ι.Ε. *bhel- «φλοιός, περικάρπιο» και συνδ. με ρωσ. bolona «περικάρπιο, εκβλάστημα», τσεχ. blána «δέρμα». Κατά την άποψη αυτή, ο αιολικός τ. (με *-λλ-* από αφομοίωση τού *-λν-*) γενικεύθηκε σε ολόκληρη την Ελληνική].

φελλοτάπητας (ο) {φελλοταπήτων} τάπητας από χοντρό ύφασμα αλειμμένο με μείγμα από ρινίσματα φελλού, ο οποίος χρησιμοποιείται για την επίστρωση δαπέδων και τοίχων δωματίων.

φελλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φελλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** κατασκευασμένος από φελλό **2.** αυτός που μοιάζει με φελλό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

φελλωτός, -ή, -ό κατασκευασμένος από φελλό ή επενδεδυμένος με φελλό.

φελόνι (το) → *φαιλόνιο*

φελούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό ιστιοφόρο με ένα ή δύο ιστία· σήμερα κυρ. το μικρό ιστιοφόρο που χρησιμοποιείται στον Νείλο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν., < ιταλ. feluca < γαλλ. felouque < ισπ. falu(c)a, ίσως < αραβ. falūk, πληθ. τού fulk < μτγν. *ἐφόλκιον* «ρυμουλκούμενο πλοιάριο» (< αρχ. *ἐφέλκω*). Κατ' άλλη άποψη, το ισπ. falu(c)a ανάγεται σε αραβ. falūwah «μικρό φορτηγό πλοίο», ενώ έχει υποτεθεί και η αναγωγή σε αρχ. σκανδ. holok].

φέλπα (η) {χωρ. πληθ.} βαμβακερό συνήθ. ύφασμα, που αποτελεί απομίμηση βελούδου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. felpa < αρχ. γαλλ. feupe, αγν. ετύμου].

φελπένιος, -ια, -ιο κατασκευασμένος από φέλπα. Επίσης **φελπεδένιος,** -ια, -ιο.

φελώ ρ. → ωφελώ

φεμινισμός (ο) [1897] αντίληψη και κίνημα που επιδιώκει την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών και τη διεύρυνση τού ρόλου τής γυναίκας μέσα στην κοινωνία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. feminism / γαλλ. féminisme < λατ. femina «γυναίκα, θήλυ»].

φεμινιστής (ο) ο οπαδός τού φεμινισμού (βλ.λ.), πρόσωπο που αποδέχεται και εφαρμόζει τις αρχές τού φεμινιστικού κινήματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. féministe < λατ. femina «γυναίκα, θήλυ»].

φεμινιστικός, -ή, -ό [1897] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον φεμινισμό (βλ.λ.): ~ *έντυπο / μελέτη / οργάνωση* (β) ***φεμινιστικό κίνημα*** (i) κίνημα που σχετίζεται με το κοινωνικοπολιτικό ρεύμα τού φεμινισμού (ii) το σύνολο των φεμινιστικών οργανώσεων **2.** αυτός που γίνεται με βάση τις αρχές τού φεμινισμού: ~ *θεολογία / κοινωνιολογία /* (λογοτ.) *κριτική / σπουδές.* — **φεμινιστικά** επίρρ.

φεμινίστρια (η) {φεμινιστριών} **1.** αυτή που αγωνίζεται ενεργά για τη χειραφέτηση τής γυναίκας και την εξίσωσή της με τον άνδρα σε όλους τους τομείς **2.** αυτή που πιστεύει στις αρχές τού φεμινισμού και τις εφαρμόζει.

φενάκη (η) {δύσχρ. φενακών} **1.** (λόγ.-σπάν.) η περούκα **2.** (συνήθ. μτφ.) η απάτη, το ψέμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φέναξ, -ακος* «απατεώνας» (με παραγ. επίθημα *-αξ*, πβ. κ. *σύρφ-αξ, ὄμφ-αξ*), αβεβ. ετύμου, ίσως πρώιμη μονοφθογγισμένη προφορά τού τ. **φαίναξ* (μαρτυρείται μόνον ως κύρ. όν. *Φαίναξ*, πβ. κ. μυκ. Pa-na-ki, ανθρωπωνύμιο σε δοτ. πτώση), που ανάγεται στο ρ. *φαίνομαι*].

φενακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {φενάκισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.-κακόσ.) εξαπατώ, ξεγελώ με παραπλανητικά μέσα: *τους φενακίζουν με ψεύτικες υποσχέσεις, μέχρι να κάνουν τη δουλειά τους* ‖ *η ψευδής ή φενακισμένη συνείδηση που έχουν τα μέλη μιας ομάδας ή τάξης στις ταξικές κοινωνίες.* — **φενακισμός** (ο) [αρχ.].

φενγκ-σούι (το) {άκλ.} η τέχνη τής διαρρύθμισης χώρων με τέτοιον τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται αρμονία.
[ΕΤΥΜ. < κινεζ. fēng shuì, κατά λέξη «άνεμος και νερό», είδος μαγείας στην Κίνα, με το οποίο θεωρούσαν ότι εναρμονίζεται η καθημερινή πρακτική με τις φυσικές δυνάμεις (το χρησιμοποιούσαν ακόμη και στον προσδιορισμό τού κατάλληλου χώρου για τάφο ή κατοικία)].

φενταγίν (οι) {άκλ.} **1.** (παλαιότ.) τα μέλη θρησκευτικών ή πολιτικών ομάδων τής Μ. Ανατολής με αντιστασιακή δράση **2.** Άραβες καταδρομείς, μέλη ομάδας παραστρατιωτικών ή ανταρτών στη Μέση Ανατολή, οι οποίοι ενεργούν κυρίως κατά τού Ισραήλ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fedayin / αγγλ. fedayeen, πληθ. τού fedayee < διαλεκτ. αραβ. fidā'ī (πληθ. fidā'īyīn) «αυτοθυσιαζόμενος, αυτός που θυσιάζει τη ζωή του (κυρ. για την πατρίδα του)»].

φεντεραλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η πολιτική θεωρία που υποστηρίζει την ομοσπονδιοποίηση τής πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης μιας χώρας. — **φεντεραλιστής** (ο), **φεντεραλίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. federalism < federal < παλαιότ. foederal < λατ. foedus, -eris «σπονδή, συνθήκη»].

φέξη (η) {χωρ. πληθ.} η γέμιση τής σελήνης· κυρ. στη ΦΡ. ***στη χάση και στη φέξη*** πολύ σπάνια, αραιά και πού: *συναντιόμαστε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *φέγγω*, από το θ. τού αορ. *έ-φεξ-α*].

φέξιμο (το) → φέγγω

φεουδαλικός, -ή, -ό → φεουδαρχικός

φεουδαλισμός (ο) → φεουδαρχισμός

φεουδάρχης (ο) [1880] {φεουδαρχών} ΙΣΤ. ο ιδιοκτήτης φέουδου ΣΥΝ. τιμαριούχος, άρχοντας, τσιφλικάς.
[ΕΤΥΜ. < *φέουδο* + *-άρχης* < *άρχω*].

φεουδαρχία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, το οποίο στηριζόταν στον θεσμό τού φέουδου (βλ.λ.) και αντικατέστησε το σύστημα τής δουλείας ΣΥΝ. τιμαριωτισμός. Επίσης **φεουδαρχισμός** κ. **φεουδαλισμός** (ο) [1891]. — **φεουδαρχικός,** -ή, -ό κ. **φεουδαλικός** [1889].

φέουδο (το) [1782] **1.** ΙΣΤ. (στον δυτικοευρωπαϊκό Μεσαίωνα) το τμήμα γης που παραχωρούσε ο κυρίαρχος ηγεμόνας σε υποτελείς του ευγενείς με αντάλλαγμα την αφοσίωση και την υποταγή τους προς το πρόσωπό του, καθώς και την προσφορά των στρατιωτικών υπηρεσιών τους ΣΥΝ. τιμάριο, τσιφλίκι **2.** (μτφ.-κακόσ.) ο χώρος στον οποίο έχει κανείς κατ' αυθαίρετο τρόπο απόλυτη εξουσία: *ο κρατικός μηχανισμός δεν είναι ~ τού εκάστοτε κυβερνώντος* ΣΥΝ. τσιφλίκι.
[ΕΤΥΜ. < βεν. feudo < μεσν. λατ. feudum / feodum < δημώδ. λατ. fevum «ποίμνιο – περιουσία», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. fihu (> γερμ. Vieh «ζώα, κτήνη»), αρχ. αγγλ. feoh, γοτθ. faihu κ.ά.].

φερέγγυος, -α, -ο **1.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που παρέχει εγγυήσεις για την τήρηση των οικονομικών του υποχρεώσεων: ~ *οφειλέτης / τράπεζα* ΑΝΤ. αφερέγγυος **2.** αυτός που εμπνέει εμπιστοσύνη: ~ *συνεργάτης / προτάσεις* ΣΥΝ. αξιόπιστος ΑΝΤ. αναξιόπιστος. — **φερεγγυότητα** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* + *ἐγγύη* (βλ. λ. *εγγυώμαι*)].

φέρ' ειπείν (για να εισαγάγουμε στον λόγο ή στη συζήτηση ένα παράδειγμα) παραδείγματος χάριν, για παράδειγμα, λόγου χάριν: *πολλοί άνθρωποι πλούτισαν χωρίς να δουλέψουν καθόλου· ο αδελφός τού Λούη, ~, πού τα βρήκε τόσα λεφτά;*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φέρ' εἰπεῖν* < *φέρω* + *εἰπεῖν*, απρφ. αορ. β' τού *λέγω*].

Φερεκύδης (ο) {-η κ. -ου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (6ος αι. π.Χ.) **2.** αρχαίος Έλληνας ιστορικός (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει εξουσιαστική δύναμη, πολεμική φήμη», < *Φερε-* (< *φέρω*) + *-κύδης* < *κῦδος*. Η πανάρχαια λ. *κῦδος* δήλωνε αρχικώς την εξουσιαστική ισχύ των θεών και συνδ. πιθ. με αρχ. σλαβ. čudo «θαύμα», αναγόμενη σε *kū-d-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *keu-, για το οποίο βλ. το ομόρριζο *ἀ-κού-ω* (διαλεκτ. *ἀ-κεύ-ω*)].

φέρελπις, -ις, -ι [1897] {φερέλπ-ιδος, -ι(ν) | -ιδων} αυτός που δημιουργεί δικαιολογημένες προσδοκίες σχετικά με το μέλλον και την εξέλιξή του: ~ *νέος / πρωτοβουλία.*
[ΕΤΥΜ. < *φέρω* + *ἐλπίς, -ίδος*, πβ. κ. *εὔ-ελπις*].

> **φέρελπις – εύελπις – άπελπις.** Και τα τρία επίθετα είναι σύνθετα τής λ. **ελπίς** *(ελπίδα)*. Το *εύελπις* είναι αρχαίο, τα *φέρελπις* και *άπελπις* νεότεροι λόγιοι σχηματισμοί. Το **εύελπις** δηλώνει «αυτόν που γεννά ελπίδες, που μπορείς να στηριχτείς επάνω του, που υπόσχεται πολλά». Ανάλογες προσδοκίες δημιουργεί και το συνώνυμο **φέρελπις**, το οποίο από τη σύνθεσή του (*φέρω* + *ελπίς*) είναι περισσότερο διαφανές ετυμολογικά και σημασιολογικά. Το **άπελπις** λειτουργεί ως σημασιολογικό αντίθετο των δύο άλλων· δηλώνει «αυτόν που δεν γεννά ελπίδες, που δεν επιτρέπει προσδοκίες για κάτι καλό».
> Μορφολογικά (στην κλίση τους) και τα τρία επίθετα παρουσιάζουν δυσκολίες. Κλίνονται: *τού / τής ευέλπιδος / φερέλπιδος / απέλπιδος, τον / την εύελπι(ν) / φέρελπι(ν) / άπελπι(ν), οι / τους / τις ευέλπιδες / φερέλπιδες / απέλπιδες, των ευέλπιδων / φερέλπιδων / απέλπιδων* (αλλά των *ευελπίδων*, πβ. *Σχολή Ευελπίδων*, ως ουσ.).

φερέοικος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για ζώα) αυτός που κουβαλά μαζί του την κατοικία του (π.χ. το σαλιγκάρι, η χελώνα) **2.** (μτφ. για άνθρωπο) αυτός που είναι διαρκώς περιπλανώμενος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* + *οἶκος*].

φερέσυχνο (το) (παλαιότ.) τηλεφωνικό κύκλωμα που βοηθά να λειτουργούν 2-11 διαφορετικοί τηλεφωνικοί αριθμοί στο ίδιο ζεύγος αγωγών αλλά σε διαφορετικές συχνότητες.

φερετζές (ο) {φερετζέδες} καλύπτρα τού προσώπου των μουσουλμάνων γυναικών· ΦΡ. (παροιμ.) ***όλα τα 'χει η Μαριωρή, ο φερετζές τής λείπει*** για ανθρώπους που ασχολούνται με επουσιώδη πράγματα, ενώ στερούνται βασικότερα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < οθωμ. τουρκ. ferace, πιθ. αντιδάν., < μεσν. *φορεσία*].

φέρετρο (το) {φερέτρ-ου | -ων} η ξύλινη κάσα μέσα στην οποία τοποθετείται ο νεκρός, για να μεταφερθεί στο νεκροταφείο και στη συνέχεια να ταφεί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φέρετρον* (ήδη αρχ. ο συγκεκομμ. τ. *φέρτρον*) < αρχ. *φέρω* + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *θέρε-τρον*. Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. bhari-tra].

φερετροποιείο (το) [1894] το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται φέρετρα.

φερετροποιός (ο) [1886] ο τεχνίτης που κατασκευάζει φέρετρα.

φερέφωνο (το) [1897] {φερεφών-ου | -ων} το πρόσωπο που εκφράζει τις απόψεις άλλου, που μιλά και δρα σύμφωνα με τις επιθυμίες άλλου: *ο ανίσχυρος βασιλιάς στην Αίγυπτο ήταν ~ τού ιερατείου.*
[ΕΤΥΜ. < *φέρω* + *-φωνο* < *φωνή*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. porte-parole].

φεριμπότ κ. **φέρι-μποτ** (το) (παλαιότ. ορθ. *φέρρυ-μπωτ*) {άκλ.} ελλην. *οχηματαγωγό (πλοίο)*· πλοίο ειδικά κατασκευασμένο, για να μεταφέρει επιβάτες και τροχοφόρα οχήματα, συνήθ. σε μικρές αποστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ferry-boat < ferry «πορθμείο» + boat «βάρκα, πλοιάριο»].

φερμάνι (το) → φιρμάνι

φερμάρω ρ. μετβ. {φέρμαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** παρακολουθώ με προσοχή, προσηλώνω το βλέμμα μου σε (κάποιον/κάτι): *τη φερμάριζε που περπατούσε σεινάμενη-κουνάμενη* **2.** (για κυνηγετικό σκυλί)

οσμίζομαι τον αέρα, για να εντοπίσω χτυπημένο θήραμα **3.** (προστ. ***φέρμα!***) παράγγελμα σε οδηγό οχήματος, ώστε να σταματήσει αμέσως ΣΥΝ. στοπ, αλτ. - **φερμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fermare «σταματώ, συγκρατώ» < λατ. firmāre «στερεώνω, σταθεροποιώ» < firmus «στερεός, ισχυρός»].

φέρμελη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) γιλέκο χρυσοποίκιλτο ή κεντημένο με μεταξωτή κλωστή, που φοριέται με τη φουστανέλα.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. fermelë].

φέρμιο (το) {φερμίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο, που πρωτοεπισημάνθηκε κατά την πρώτη δοκιμή τής βόμβας υδρογόνου στον Ν. Ειρηνικό (Νοέμβριος 1952) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. fermium, που έλαβε το όνομα αυτό προς τιμήν τού Ιταλοαμερικανού φυσικού E. Fermi (1901-1954)].

φερμουάρ (το) {άκλ.} μηχανισμός για το κλείσιμο και το άνοιγμα ενδύματος, αντικειμένου κ.λπ., το οποίο αποτελείται από δύο ταινίες με μεταλλικά ή πλαστικά δόντια και από έναν δρομέα, ο οποίος σύρεται πάνω στις ταινίες αυτές και εμπλέκει ή απεμπλέκει –ανάλογα με τη φορά του– τα δόντια έτσι, ώστε να κλείνει ή να ανοίγει αντίστοιχα το αντικείμενο: ~ *φορέματος* / *παντελονιού* / *τσάντας* / *βαλίτσας* || *ανοίγω* / *κλείνω το* ~ || *μαύρο* / *άσπρο* / *κόκκινο* ~· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω (σε κάποιον) φερμουάρ*** κάνω (κάποιον) να πάψει να μιλάει.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fermoir < ρ. fermer «κλείνω – σταματώ» < λατ. firmāre (βλ. κ. *φερμάρω*)].

φερμουίτ (το) {άκλ.} καθένα από τα τακάκια των δισκόφρενων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με γαλλ. ferme «στερεός, σφιχτός» και huite «οκτώ»].

φερνή (η) (αρχαιοπρ.) η προίκα (πβ. *πολύφερνη νύφη*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *bher-nā < I.E. *bher- «φέρω» (βλ. λ. *φέρω*), πβ. αρμ. beṙn «φορτίο, βάρος», αλβ. barrë «φορτίο» κ.ά. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «αυτό που μεταφέρεται, προκειμένου να προσφερθεί ως δώρο», ενώ απαντά συχνά και η σημ. «καλάθι». Πολύ νωρίς στα αρχ. κείμενα η λ. *φερνή* υποχώρησε προ τού συνωνύμου *προίξ* (βλ.λ.)].

φέρνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έφερα, φερμένος} ♦ (μετβ.) **1.** παίρνω κάτι από εκεί όπου βρίσκεται και το μετακινώ εκεί όπου πηγαίνω ή εκεί όπου βρίσκομαι: *θα έλθω στο γραφείο να σου φέρω την απόδειξη* || *φέρε μου μια καρέκλα να καθίσω* || *τι δώρο θα μου φέρεις από τη Γενεύη;* ΣΥΝ. (λόγ.) κομίζω **2.** ενεργώ ώστε να μεταφερθεί κάτι από ένα μέρος σε ένα άλλο: *ο δήμαρχος έφερε νερό από το βουνό, για να υδρευθεί η πόλη* || ~ *κάρβουνο απ' την Αγγλία* (εισάγω) || *όλα τα μοντέλα του τα φέρνει κατευθείαν από το Παρίσι* || *ο υπουργός προτίθεται να φέρει το σχετικό νομοσχέδιο στη Βουλή* || *θα φέρω το θέμα σου προς συζήτηση την άλλη εβδομάδα* || *ο καινούργιος δάσκαλος έφερε νέες μεθόδους διδασκαλίας στο σχολείο μας* (εισήγαγε) || (μτφ.) *τα λεφτά δεν φέρνουν την ευτυχία* ΣΥΝ. εισάγω· ΦΡ. (α) ***φέρνω (πάντα) τον κατακλυσμό*** βλέπω τα πράγματα πολύ απαισιόδοξα: *μη τον ακούς· φέρνει πάντα τον κατακλυσμό!* (β) ***ο λόγος / η κουβέντα το φέρνει*** για κάτι που λέγεται παρεμπιπτόντως, στην πορεία τής συζήτησης: *μια και το έφερε η κουβέντα, εσύ πού θα πας για διακοπές;* (μια και μιλούσαμε για διακοπές) (γ) (παροιμ.) ***όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος (όλος)*** σε μια στιγμή μπορούν να συμβούν οι πιο απροσδόκητες εξελίξεις, να ανατραπούν τα πάντα **3.** οδηγώ (κάπου): *πού φέρνει αυτό το μονοπάτι;* || *μας έφερε στην πόλη από τον συντομότερο δρόμο* || ~ *την κατάσταση σε αδιέξοδο* || (μτφ.) *μ' έφερε στο σημείο να τον χτυπήσω* || *αυτό το παιδί με φέρνει σε απόγνωση* || (μτφ.) ~ *κάποιον στα λογικά του* / *στο φιλότιμο* (βλ. λ. *φιλότιμο*)· ΦΡ. (α) ***φέρνω (κατι) στο φως / στο προσκήνιο*** αποκαλύπτω, κάνω γνωστό: *είναι αυτός που έφερε στο φως το χρηματιστηριακό σκάνδαλο* || *«οι εξελίξεις αυτές φέρνουν στο προσκήνιο έντονους προβληματισμούς για το μέλλον τού οργανισμού»* (εφημ.) (β) ***φέρνω στον κόσμο*** (για γυναίκες) γεννώ: *η γνωστή ηθοποιός έφερε στον κόσμο χτες τη νύχτα ένα υγιέστατο κοριτσάκι* ΣΥΝ. τίκτω (γ) ***φέρνω (κάποιον) σε επαφή με (κάποιον / κάτι)*** μεσολαβώ, για να επικοινωνήσει (να γνωριστεί, να συνεργαστεί κ.λπ.) κάποιος με άλλον ή να γνωρίσει κάτι: *θα σας φέρω σε επαφή με τον διευθυντή, να του εκθέσετε ο ίδιος το πρόβλημα* || *«η ύπαρξη τέτοιων κόμβων στο Διαδίκτυο φέρνει σε επαφή πολλούς ξένους με τις ελληνικές θέσεις»* (εφημ.) (δ) (οικ.) ***σούρτα-φέρτα*** (τα) βλ.λ. (ε) ***φέρνω βόλτα*** (i) στρέφω (κάτι) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, τυλίγω: ~ *το σχοινί!* ΣΥΝ. γυρίζω (ii) (μτφ.) ψάχνω μεθοδικά, ανασκαλεύω: *έφερε βόλτα όλο το σπίτι, για να βρει το δαχτυλίδι που έχασε·* (οικ.) (στ) ***φέρνω μια βόλτα / έναν γύρο*** κάνω μια στροφή χορεύοντας (ζ) ***τα φέρνω βόλτα*** τα καταφέρνω, τα βολεύω: *με έναν μόνο μισθό τα φέρνουμε δύσκολα βόλτα· πρέπει να δουλέψω κι εγώ* (η) ***τα φέρνω*** (+επίρρ.) βρίσκομαι σε συγκεκριμένη οικονομική κατάσταση: ~ *δύσκολα* / *τσίμα-τσίμα* (θ) ***το / τα φέρνω από 'δώ, το / τα φέρνω από 'κεί*** δοκιμάζω κάθε δυνατή λύση, προσπαθώ με διάφορους τρόπους: *τα φέρνω από 'δώ, τα φέρνω από 'κεί να βρω έναν τρόπο να τον βοηθήσω, αλλά είναι δύσκολα τα πράγματα* || *το 'φερε από 'δώ, το 'φερε από 'κεί, στο τέλος με κατάφερε* (ι) ***τη φέρνω (σε κάποιον)*** κοροϊδεύω, εξαπατώ· κατορθώνω να επιβάλω (κάτι σε κάποιον) με πονηριά: *είναι παμπόνηρος, μην τον αφήσεις να σου τη φέρει!* (ια) ***φέρνω (κάποιον) με τα / στα νερά μου*** βλ. λ. *νερό* (ιβ) ***φέρνω τα πάνω κάτω*** ανατρέπω μια κατάσταση (συνήθ. για αρνητική μεταβολή): *η είδηση τής συγχώνευσης των δύο κολοσσών έφερε τα πάνω κάτω στο χρηματιστήριο* (ιγ) ***φέρνω (κάτι) σε λογαριασμό*** βλ. λ. *λογαριασμός* (ιδ) ***φέρνω σε πέρας*** φέρω εις πέρας, βλ. λ. *πέρας* (ιε) ***φέρνω στον νου μου*** ανακαλώ στη μνήμη μου, θυμάμαι: *έφερε στον νου της τις μαύρες μέρες τής Κατοχής* (ιστ) ***φέρνω (κάποιον) ώς τον λαιμό*** βλ. λ. *λαιμός* **4.** κάνω (κάποιον) να έρθει σε συγκεκριμένη θέση, κατάσταση: *τον έφερε αντιμέτωπο με τον ανταγωνιστή του* || *με έφερε πρόσωπο με πρόσωπο με τη δυστυχία αυτών των ανθρώπων·* ΦΡ. (α) ***φέρνω (κάποιον) στο σημείο*** εξαντλώ τελείως την υπομονή (κάποιου), φτάνω (κάποιον) στο απροχώρητο (β) ***φέρνω σε δύσκολη θέση (κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να αισθανθεί άσχημα, αμήχανα με τα λεγόμενα ή τις πράξεις μου ● **5.** κάνω ή βοηθώ (κάποιον) να έλθει / να πάει κάπου: *μας έφερε ο Σωτήρης με το αυτοκίνητό του* || *φέρε τον φίλο σου να τον γνωρίσουμε!* || *πόσους μάρτυρες θα φέρει στη δίκη;* **6.** καλώ: *φέρε αμέσως έναν γιατρό!* || *πρέπει να φέρουμε τον υδραυλικό, να μας φτειάξει τη βρύση·* (μτφ.) **7.** γίνομαι αιτία να εκδηλωθεί ή να συμβεί (κάτι): *η εμφάνισή του μου φέρνει αηδία* || *ο καπνός τής έφερε βήχα* || *το πολύ φαγητό φέρνει νύστα* || *τι αποτέλεσμα έφεραν οι προσπάθειές του;* || *η ανάμνηση αυτή μού έφερε δάκρυα στα μάτια* || *ποια ήταν τα γεγονότα που έφεραν τον πόλεμο;* || *η παρουσία του μου φέρνει τύχη* / *ατυχία* ΣΥΝ. προκαλώ, προξενώ, επιφέρω **8.** αφήνω ως κέρδος, δίνω: *η δουλειά που κάνει του φέρνει πολλά λεφτά* ΣΥΝ. αποφέρω **9.** εκφράζω: *φέρνει συνεχώς αντιρρήσεις·* ΦΡ. (α) ***φέρνω (ως) παράδειγμα*** αναφέρω ως παράδειγμα: ~ *τη γειτονική χώρα, για να δείξω πού οδηγούν τα μειονοτικά προβλήματα* (β) ***φέρνω (ως) δικαιολογία*** χρησιμοποιώ ως δικαιολογία: ~ *την αρρώστια τού πατέρα του, για να μην έλθει μαζί μας* || *τι δικαιολογία έφερε αυτή τη φορά;* ΣΥΝ. προβάλλω **10.** κρατώ επάνω μου, υφίσταμαι το βάρος (αντικειμένου)· ορθότ. *φέρω* (βλ.λ.) **11.** έχω επάνω μου· ορθότ. *φέρω* (βλ.λ.) ♦ (αμετβ.) **12.** μοιάζω, πλησιάζω στην εμφάνιση: *στο πρόσωπο φέρνει στη μητέρα του* || *τα μαλλιά της φέρνουν προς το ξανθό* **13.** (το μεσοπαθ. ***φέρνομαι***) φέρομαι (βλ. λ. *φέρω*), συμπεριφέρομαι (πβ. λ. *φέρω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φέρω* (βλ.λ.)].

-φέρνω β' συνθετικό ρημάτων που δηλώνουν ότι κάτι μοιάζει, θυμίζει (κυρ. στη συμπεριφορά ή την εμφάνιση) κάποιον/κάτι: *αντρο-φέρνω, αμερικανο-φέρνω, χαζο-φέρνω*.

Φερόες (Νήσοι) (οι) συστάδα νησιών τού ΒΑ. Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ τής Ισλανδίας και τής Αγγλίας, η οποία ανήκει στη Δανία.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Faeroes (οπτικό δάνειο) < δαν. Føroyar «νήσοι των προβάτων» < for «πρόβατο» + oyar «νήσοι»].

φέρρυ-μπωτ (το) → φεριμπότ

φέρσιμο (το) {φερσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) ο τρόπος με τον οποίο φέρεται κανείς: *δεν μου αρέσει το ~ σου* || *τι φερσίματα είναι αυτά;* || *αχαρακτήριστο* / *άσχημο* / *σκληρό* ~ ΣΥΝ. συμπεριφορά, τρόποι. — (υποκ.) **φερσιματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φέρσιμον* < *φέρω* + παραγ. επίθημα *-σιμο*, πβ. κ. *ψή-σιμο*].

φερτός, -ή, -ό **1.** αυτός που εισάγεται από ξένη χώρα: ~ *προϊόντα* **2.** αυτός που έχει μεταφερθεί από ένα μέρος σε άλλο: ~ *ύλες* / *υλικά*.
[ΕΤΥΜ. < *φέρω*].

φερφορζέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει κατασκευαστεί από σφυρηλατημένο σίδερο (κυρ. σιδηροτεχνίες): ~ *έπιπλα για βεράντες*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fer forgé «σφυρηλατημένος σίδηρος»].

φέρω ρ. μετβ. {έφερα, φέρ-θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** κρατώ επάνω μου, υφίσταμαι το βάρος (αντικειμένου): *στο κέντρο τού ναού τέσσερεις μεγάλες κολόνες φέρουν το βάρος τής οροφής* || (μτφ.) *ποιος θα φέρει την ευθύνη γι' αυτό;* (ποιος θα κατηγορηθεί γι' αυτό;) ΣΥΝ. βαστάζω, υποβαστάζω, αίρω ΑΝΤ. ρίχνω, πετώ· ΦΡ. (μτφ.) ***φέρω (κάτι) βαρέως*** βλ. λ. *βαρέως* **2.** έχω επάνω μου (μόνιμα ή προσωρινά): *ορισμένα ζώα φέρουν μάρσιπο* || *το σώμα του έφερε ίχνη χτυπημάτων* || *έφερε πολλά χρήματα μαζί του, όταν του επιτέθηκαν;* || *θα οδηγούνται στο αυτόφωρο όσοι συλλαμβάνονται να φέρουν όπλο* (να οπλοφορούν) || (μτφ.) *φέρει το όνομα τού παππού του* (ονομάζεται όπως ο παππούς του) || *έφερε τα σημάδια τής κακοποίησης στο σώμα του* **3.** (ειδικότ.) έχω επάνω μου γραμμένο ή ζωγραφισμένο: *το έγγραφο αυτό φέρει την υπογραφή του* || *το αγγείο φέρει γεωμετρικές παραστάσεις* || *το προϊόν έφερε την ένδειξη «εύθραυστο»* ● **4.** οδηγώ σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα: ~ *σε γνώση* / *εις γνώσιν κάποιου* (καθιστώ κάτι γνωστό σε κάποιον) || ~ *(κάποιον) σε θεογνωσία* (τιμωρώ, συνετίζω) || ~ *επί το αυτό* (συγκεντρώνω, συναθροίζω)· ΦΡ. (α) ***φέρω εις πέρας*** βλ. λ. *πέρας* (β) ***άγομαι και φέρομαι*** (βλ.λ.) (γ) ***φερ' ειπείν*** (βλ.λ.) **5.** (μεσοπαθ. ***φέρομαι***) (α) ενεργώ με συγκεκριμένο τρόπο στις σχέσεις μου με κάποιον/κάποιους, στις επαφές μου με ανθρώπους: *πώς φέρεσαι έτσι στον πατέρα σου;* || *μάθε να φέρεσαι!* || *μου φέρεται καλά* / *άψογα* / *άδικα* / *σκληρά* / *με σεβασμό* / *με το γάντι* (με λεπτότητα) || ~ *με αυθάδεια* / *με αξιοπρέπεια* / *με σύνεση* ΣΥΝ. συμπεριφέρομαι (β) (συνήθ. τριτοπρόσ., κυρ. στον δημοσιογραφικό λόγο) θεωρούμαι, επικρατεί για μένα η φήμη, η αντίληψη ή η υποψία: *φέρεται δυσαρεστημένος με τις επιλογές τού αρχηγού του* || *καταζητείται ο φερόμενος ως δράστης τού εγκλήματος* (βλ. κ. λ. *φέρνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pe-re = *φέρει*) < I.E. *bher- «φέρω», πβ. σανσκρ. bhárami, λατ. ferō, αρμ. berem, αλβ. bie, αρχ. σλαβ. bero «παίρνω, συγκεντρώνω», αγγλ. bear «φέρω», γερμ. ge-bären «γεννώ» κ.ά. Ομόρρ. *φερ-νή, φέρε-τρο(ν), φορ-ά, φόρ-ος, φορ-ῶ*, πιθ. κ. *φαρ-έτρα, φάρμακο(ν)* (βλ.λ.) κ.ά. Η λ. απαντά ως α' συνθ. με τη μορφή *φερε-* (λ.χ. *φερέ-οι-κος*). Ο μεσν. τ. *φέρνω* έχει σχηματιστεί από τον αόρ. *έφερα* κατά το σχήμα *σέρνω – ἔσυρα, δέρνω – ἔδειρα* κ.ά.].

φέρων, -ουσα, -ον {φέρ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ.

-φέρνω β' συνθετικό

αγριο-φέρνω ρ.	**γαϊδουρο-φέρνω** ρ.	**κουτο-φέρνω** ρ.	**σοβαρο-φέρνω** ρ.	**ψευτο-φέρνω** ρ.
αριστερο-φέρνω ρ.	**γεροντο-φέρνω** ρ.	**ξενο-φέρνω** ρ.	**τρελο-φέρνω** ρ.	**ψηλο-φέρνω** ρ.
βλακο-φέρνω ρ.	**κοντο-φέρνω** ρ.	**πικρο-φέρνω** ρ.	**φυτο-φέρνω** ρ.	

-οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) αυτός που φέρει, μεταφέρει κάτι· (ειδικότ.) για κάθε στοιχείο οικοδομήματος που δέχεται φορτίο: *ο φέρων σκελετός τού κτηρίου* || *τα τειχία είναι φέροντα στοιχεία.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *φέρω*. Ως οικοδομ. όρ. η λ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. carrier].

φερώνυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει το αντίστοιχο όνομα: *τού Αγίου Γεωργίου εκκλησιαστήκαμε στον ~ ναό τής πόλης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φέρω* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

φέσι (το) {φεσ-ιού | -ιών} **1.** κάλυμμα τής κεφαλής σε κωνικό σχήμα με επίπεδη κορυφή, από μάλλινο ύφασμα ή τσόχα συνήθ. κόκκινου χρώματος, με ή χωρίς φούντα, το οποίο αποτελούσε παλαιότ. τμήμα τής ανδρικής ενδυμασίας των λαών τής Ανατολής: *στην Τουρκία το ~ καταργήθηκε με νόμο το 1925* **2.** το κάλυμμα τής κεφαλής των Ελλήνων ευζώνων ● **3.** (λαϊκ.) ανεξόφλητο χρέος: *μας έχει ταράξει στα ~·* ΦΡ. ***βάζω / φορώ φέσι (σε κάποιον)*** δεν εξοφλώ το χρέος που έχω (σε κάποιον) (βλ. κ. λ. *βάζω*) **4.** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) τελείως μεθυσμένος: *χθες στο πάρτι γίναμε ~* ΣΥΝ. σκνίπα, τύφλα, πίτα. — (υποκ.) **φεσάκι** (το) (σημ. 1-3), (μεγεθ.) **φέσα** κ. **φεσάρα** (η) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fes < Fez, πόλη τού Β. Μαρόκου].

φεστιβάλ (το) {άκλ.} **1.** σειρά καλλιτεχνικών εκδηλώσεων που οργανώνονται περιοδικά, συνήθ. στον ίδιο χώρο και κατά την ίδια χρονική περίοδο, έχουν πανηγυρικό και συχνά διαγωνιστικό χαρακτήρα: *~ τραγουδιού / χορού / κινηματογράφου* || *~ των Αθηνών / των Καννών / τής Βενετίας / τραγουδιού τής Γιουροβίζιον* || *~ Μπετόβεν / Μπαχ* **2.** σειρά καλλιτεχνικών και άλλων εκδηλώσεων, που οργανώνονται από κομματική νεολαία. — **φεστιβαλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. festival < μεσν. λατ. fēstivālis (dies) «εορταστική (ημέρα)» < λατ. festivus «ευφρόσυνος» < festus «εορταστικός»].

φεστόνι (το) {φεστον-ιού | -ιών} **1.** οδοντωτό κέντημα με στρογγυλές ή μυτερές απολήξεις, που φτειάχνεται συνήθ. στο άκρο υφάσματος ή ενδύματος **2.** ΑΡΧΙΤ. γλυπτός διάκοσμος σε σχήμα γιρλάντας, καρπών ή ανθέων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. festone < festa «γιορτή» (βλ. κ. *φιέστα*)].

φεσώνω ρ. μετβ. {φέσω-σα, -μένος} (εκφραστ.) δεν πληρώνω χρέος που έχω, βάζω (σε κάποιον) φέσι: *φέσωσε τους φίλους του.*

φέτα (η) {φετών} **1.** λεπτό και πλατύ κομμάτι, συνήθ. φαγώσιμου είδους: *μια ~ ψωμί / καρπούζι / μερικές φέτες πορτοκάλι / μανταρίνι* || *κόβω το πεπόνι / το ζαμπόν σε φέτες* **2.** καθένα από τα λεπτά και πλατιά τμήματα τού σώματος ενός καλοριφέρ ● **3.** (χωρ. πληθ.) σκληρό ή μαλακό λευκό τυρί με αλμυρή, πιπεράτη ή υπόξινη γεύση, που παρασκευάζεται από γάλα κατσίκας ή προβάτων και διατηρείται μέσα στην άλμη: *βαρελήσια / ελληνική / αγνή / μαλακή / σκληρή ~.* — (υποκ.) **φετίτσα** κ. **φετούλα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fetta < *offetta, υποκ. τού λατ. offa «βλωμός, μπουκιά», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

φετινός, -ή, -ό {μεσν.} αυτός που σχετίζεται με αυτή τη χρονιά, το τρέχον έτος: *~ μόδα / τάση / σοδειά / χειμώνας / καλοκαίρι / καιρός* ΣΥΝ. (λόγ.) εφετινός ΑΝΤ. περυσινός.

φετίχ (το) {άκλ.} **1.** (σε πρωτόγονους λαούς) άψυχο αντικείμενο στο οποίο αποδίδονται υπερφυσικές ιδιότητες **2.** (μτφ.) οποιοδήποτε αντικείμενο έχει για κάποιον πολύ μεγάλη σημασία, ώστε να είναι προσκολλημένος σε αυτό: *για έναν μανιώδη βιβλιόφιλο το βιβλίο είναι ~* ● **3.** ΨΥΧΟΛ. οποιοδήποτε αντικείμενο ή μέλος σώματος προκαλεί σε κάποιον γενετήσια διέγερση: *οι ψηλές κόκκινες μπότες είναι το ~ του.* — **φετιχικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fétiche (με εσφαλμ. ανάγνωση) < πορτ. feitiço «μαγεία, γοητεία» < λατ. facticius «τεχνητός» < ρ. facto «κατασκευάζω, εργάζομαι», θαμιστ. τού facio «κάνω, ποιώ»].

φετιχισμός (ο) [1882] **1.** η λατρεία των φετίχ (βλ.λ.) από πρωτόγονους λαούς **2.** (μτφ.) ο υπερβολικός σεβασμός, η τυφλή αφοσίωση σε κάτι **3.** ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. σεξουαλική απόκλιση κατά την οποία επέρχεται γενετήσια διέγερση με την απλή θέα ή το άγγιγμα συγκεκριμένου, φυσιολογικά μη ερωτικού, αντικειμένου ή μέλους τού σώματος. — **φετιχιστής** (ο), **φετιχίστρια** (η), **φετιχιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fétichisme (βλ. κ. *φετίχ*)].

φετιχολατρία (η) η λατρεία των φετίχ (βλ.λ.) ΣΥΝ. φετιχισμός. — **φετιχολάτρης** (ο).

φέτος επίρρ. ▸ εφέτος

φετούλα (η) ▸ φέτα

φετφάς (ο) {φετφάδες} (λαϊκ.) **1.** επίσημη γνωμοδότηση ή ερμηνεία που δίνεται από τον μουφτή ή τον ιμάμη για νομικό, θρησκευτικό κ.λπ. ζήτημα τού ιερού μουσουλμανικού Δικαίου **2.** (μτφ.-μειωτ.) το διάταγμα, η διαταγή: *ο λαός δεν κυβερνάται με φετφάδες.*
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *φετφάς* < τουρκ. fetva].

φευ επιφών. (αρχαιοπρ.) εκφράζει απελπισία, οδύνη ή αγανάκτηση: *είμεθα, φευ, υποχρεωμένοι να πληρώσουμε βαρύ φόρο* ΣΥΝ. αλίμονο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φεῦ*, ηχομιμητ. επιφώνημα, όπως συμβαίνει και με τα λατ. fu, γαλλ. fi, γερμ. pfui, αγγλ. faugh κ.ά.].

φεύγα (το) {άκλ.} παιχνίδι στο τάβλι.

φευγάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βιαστική φυγή ΣΥΝ. φευγιό.
[ΕΤΥΜ. < *φεύγω* + παραγ. επίθημα *-άλα*, πβ. κ. *τρέχω – τρεχάλα*].

φευγαλέος, -α, -ο [1889] **1.** αυτός που διαρκεί πολύ λίγο, που έρχεται και φεύγει γρήγορα: *~ πόνος / ευτυχία* ΣΥΝ. στιγμιαίος, παροδικός, εφήμερος ΑΝΤ. διαρκής, συνεχής, μόνιμος **2.** αυτός που μόλις γίνεται αντιληπτός, ο αμυδρά αισθητός: *~ χαμόγελο / ματιά.* — **φευγαλέα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *φεύγω* + παραγ. επίθημα *-αλέος*, πβ. κ. *πειν-αλέος, ψωρ-αλέος*].

φευγατίζω ρ. μετβ. {φευγάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) φυγαδεύω. — **φευγάτισμα** (το).

φευγάτος, -η, -ο **1.** (καθημ.) αυτός που έχει φύγει ή απουσιάζει: *όταν φτάσαμε, εκείνος ήταν ήδη ~* **2.** αυτός που έχει περάσει, που είναι παρελθόν: *~ αγωνίες* **3.** (μτφ.-σκωπτ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ότι ζει στον δικό του κόσμο: *όση ώρα τού μιλούσα ήταν ~· δεν καταλάβαινε τίποτα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φεύγω* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος, χορτάτος*].

φευγιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η αναχώρηση **2.** η βιαστική φυγή ΣΥΝ. φευγάλα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φεύγω* + παραγ. επίθημα *-ιό*, πβ. κ. *χτικ-ιό*].

φεύγω ρ. αμετβ. {έφυγα} **1.** αφήνω τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί, ξεκινώ για αλλού: *ήρθαν το μεσημέρι κι έφυγαν τα μεσάνυχτα* || *ώρα να φύγουμε!* || *αύριο φεύγουμε για διακοπές* || *θα φύγω από τη Μαρία στις οχτώ* (από το σπίτι της) || *φύγε από κοντά του, θα σε κολλήσει!* (μην πηγαίνεις κοντά του) || *το πλοίο φεύγει στις οχτώ* || *φύγε από μένα και πήγαινε σε κανέναν άλλον να πεις τις κουταμάρες σου* ΣΥΝ. απομακρύνομαι, εγκαταλείπω, αποχωρώ, απέρχομαι ΑΝΤ. έρχομαι, μένω, παραμένω **2.** (ειδικότ.) με αναγκάζουν να αφήσω τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί· ξεκινώ για αλλού, επειδή με διώχνουν: *ο προπονητής τον απείλησε ότι, αν δεν συμμορφωθεί, θα φύγει από την ομάδα* || *~ κακήν κακώς* || (απειλητικά) *θα φύγεις με τις κλοτσιές!* ΣΥΝ. απομακρύνομαι, εγκαταλείπω, αποχωρώ, απέρχομαι ΑΝΤ. έρχομαι, μένω, παραμένω **3.** σπεύδω να αφήσω τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί, απομακρύνομαι βιαστικά: *~ κρυφά* || *~ σαν κλέφτης* (χωρίς να με αντιληφθούν ή χωρίς να χαιρετίσω) ΣΥΝ. απομακρύνομαι, εγκαταλείπω, αποχωρώ, απέρχομαι ΑΝΤ. έρχομαι, μένω, παραμένω· ΦΡ. (εκφραστ.) ***όπου φύγει-φύγει*** για κάποιον που απομακρύνθηκε όσο πιο γρήγορα μπορούσε, που έτρεξε μακριά: *μπήκα ξαφνικά με την καραμπίνα κι ~ ο κλέφτης* **4.** (α) δραπετεύω, ξεφεύγω: *δύο κρατούμενοι κατάφεραν να φύγουν* || *έφυγε από τη χώρα, για να μη συλληφθεί* || *κράτα σφιχτά το λουρί τού σκύλου και πρόσεχε μη σου φύγει!* (β) (για πράγματα) ξεφεύγω από τον έλεγχο κάποιου: *πρόσεχε μη σου φύγει καμιά κουβέντα γι' αυτό* (μην αποκαλύψεις το μυστικό) || *μου 'φυγε το ποτήρι από το χέρι κι έπεσε κάτω* **5.** εγκαταλείπω οριστικά τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί: *απ' το παλιό σπίτι φύγαμε πριν από τρία χρόνια* (τώρα μένουμε αλλού) || *οι νέοι που φεύγουν από το σπίτι / από τους γονείς τους* || *οι Γερμανοί έφυγαν από την Ελλάδα το 1944* || *είναι πολύ ερωτευμένος μαζί της και της κάνει όλα τα χατίρια, γιατί φοβάται μην του φύγει* **6.** (α) εγκαταλείπω τον χώρο δραστηριοτήτων μου, αυτό στο οποίο συμμετέχω: *θέλω να φύγω απ' αυτή τη δουλειά, αλλά δεν βρίσκω καλύτερη* || *οι δημοσιογράφοι που έφυγαν από την εφημερίδα* || *οι δυσαρεστημένοι έφυγαν από το κόμμα* || (μτφ.) *η κυβέρνηση είναι ανίκανη και πρέπει να φύγει* || *κάποιοι υποστηρίζουν ότι τα Λατινικά πρέπει να φύγουν από τα σχολεία* (να καταργηθούν) ΣΥΝ. αποχωρώ (β) (για συναισθήματα, ιδιότητες κ.λπ.) παύω να υπάρχω σε κάποιον: *του 'φυγε η επιθυμία για παγωτό·* ΦΡ. (α) ***μου 'φυγε η ψυχή*** τρόμαξα πάρα πολύ (β) ***μου 'φυγε η μαγκιά*** έπαψα να νομίζω ότι είμαι σπουδαίος, αισθάνθηκα αδύναμος, ασήμαντος: *μέχρι χθες νόμιζε ότι δεν υπήρχε κανένας που θα μπορούσε να τον νικήσει· μόλις είδε όμως τον φίλο σου, του 'φυγε η μαγκιά!* **7.** (ευφημ.) πεθαίνω: *έφυγε από κοντά μας ο εξαίρετος συνάδελφος...* || *«ο Μάνος Λοΐζος έφυγε τη στιγμή τής πιο δημιουργικής φάσης του»* (εφημ.)· ΦΡ. ***φεύγω από τη ζωή*** πεθαίνω **8.** (μτφ.) παρέρχομαι, περνώ (χρονικά): *τα νιάτα φεύγουν γρήγορα* **9.** (για πράγματα) αποσπώμαι από την κανονική μου θέση: *έφυγε μία σελίδα από το βιβλίο* || *μου έφυγε πόντος από την κάλτσα* **10.** (για πράγματα) εξαφανίζομαι, εξαλείφομαι: *πώς θα φύγουν αυτοί οι λεκέδες από το χαλί;* || *αυτά τα χρώματα είναι ανεξίτηλα· δεν φεύγουν ποτέ* || *έφυγε η χλομάδα από το πρόσωπό του* || *κοιμήθηκα και μου έφυγε η κούραση* || *έφυγε ένα βάρος από πάνω μου* (απαλλάχθηκα από έγνοια που με βασάνιζε) ΣΥΝ. βγαίνω ΑΝΤ. μένω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *bheu-g- «φεύγω», πβ. λατ. fugere «φεύγω, δραπετεύω» (> γαλλ. fuir, ισπ. huir), λιθ. baugùs «δειλός» κ.ά. Μορφολογικώς είναι εμφανής η συσχέτιση με σανσκρ. bhujáti «φεύγει», bhug-ná- «λυγισμένος, κεκαμμένος», γοτθ. biugan «κάμπτω, λυγίζω», γερμ. biegen, αλλά η σημασιολ. απόσταση είναι μεγάλη, με αποτέλεσμα να έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η ρίζα *bheug- είχε διαφορετικές σημ.: (α) «φεύγω» (β) «λυγίζω» (γ) «απομακρύνω, ελευθερώνω». Ομόρρ. *φυγ-ή, φυγ-άς* κ.ά.].

φευκτός, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να αποφύγει ΑΝΤ. άφευκτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φεύγω* + επίθημα ρηματ. επιθ. *-τός*].

φηγός (η) ΒΟΤ. η οξιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *bhāgo-, πβ. λατ. fāgus, κελτ. bāgos, αρχ. γερμ. buohha (> γερμ. Buche), γοτθ. boka «γράμμα, χαρακτήρας», αρχ. γερμ. buoh (> γερμ. Buch «βιβλίο») κ.ά. Η λ. *φηγός* χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «δρυς, βαλανιδιά», επειδή η οξιά δεν ευδοκιμούσε πολύ στην Ελλάδα].

φηκάρι (το) → θηκάρι

φηλί-κλειδί (λαϊκ.) για αχώριστους φίλους: *οι δυο τους είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. Το α΄ συνθ. *φηλί [θηλή]*, υποκ. τού μεσν. *θηλέα* «κλειδαρότρυπα» (βλ. λ. *θηλιά*). Το *φ* οφείλεται σε παρετυμολογία προς το *φίλος*].

φήμη (η) {φημών} **1.** η ανεξακρίβωτη πληροφορία που διαδίδεται ανεξέλεγκτα από στόμα σε στόμα: *κυκλοφορεί η ~ ότι θα παραιτηθεί* || *μην τα πιστεύεις αυτά, είναι μόνο φήμες* || *κυκλοφορούν κάθε λογής φήμες γι' αυτόν* ΣΥΝ. διάδοση **2.** η (καλή ή κακή) γνώμη που επικρατεί δημοσίως για κάποιον/κάτι: *δεν θέλω να καταστρέψω / χαλάσω*

την καλή μου ~ || *το ξενοδοχείο αυτό έχει κακή* ~ || *έχει* ~ *γενναιόδωρου / τσιγγούνη* ΣΥΝ. υπόληψη, εκτίμηση **3.** (ειδικότ.) η καλή γνώμη που επικρατεί δημοσίως για κάποιον/κάτι, το καλό όνομα: *αντάξιος τής* ~ *του* || *σπιλώνω / καταστρέφω τη* ~ *μου* ΣΥΝ. δόξα, αίγλη **4.** το να είναι κανείς/κάτι ευρύτατα γνωστό(ς), ονομαστό(ς): *η* ~ *του απλώθηκε / έφτασε γρήγορα ώς τα πέρατα τού κόσμου* || *κάθε ηθοποιός ονειρεύεται να γίνει διάσημος, ν' αποκτήσει* ~ || *η διεθνούς* ~ *τραγουδίστρια Μαρία Κάλλας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *bhē-mā (εμφανίζει το ίδιο θ. με το αρχ. ρ. *φη-μί* «λέγω») < I.E. *bhē- / *bhā- «λέγω, μιλώ», πβ. αρμ. bam, λατ. fāma «φήμη», αρχ. σλαβ. bajǫ «λέγω, αφηγούμαι», αρχ. ισλ. bōn «αίτημα, ικεσία», αρχ. αγγλ. boen κ.ά. Ομόρρ. *φά-σκω*, β' συνθ. *-φασις* (λ.χ. *ἀντί-φασις*), *-φατος* (λ.χ. *θέσ-φατος*), *φω-νή* κ.ά. Διαρκώς κερδίζει έδαφος η άποψη ότι η I.E. ρίζα είχε τόσο τη σημ. «λάμπω, φέρνω στο φως» όσο και τη σημ. «μιλώ, δηλώνω» (πβ. κ. λατ. declarō «φανερώνω – δηλώνω, εκθέτω»), πράγμα που –υπό προϋποθέσεις– θα μπορούσε να εντάξει τις λ. *φημί*, *φῶς / φάος*, *φαίνω* στην ίδια ετυμολ. οικογένεια].

φημίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {φημισμένος} έχω φήμη, είμαι ονομαστός, ξακουστός: *φημίζεται για το θάρρος / τη γενναιότητα / τη σκληρότητά του* || *η Κρήτη φημίζεται για τη φιλοξενία της*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

φημισμένος, -η, -ο αυτός που φημίζεται για κάτι (ικανότητα, αρετή, χάρισμα κ.λπ.): ~ *συνθέτης / ηθοποιός / χειρουργός* ΣΥΝ. περίφημος, ονομαστός, ξακουστός.

> **φημισμένος: συνώνυμα.** Είναι πολλές οι λέξεις στη γλώσσα μας που σημαίνουν «τον άνθρωπο που είναι ευρύτερα γνωστός και ακουστός για θετικές πλευρές του (ικανότητες, αρετές, χαρίσματα, προσφορά κ.λπ.)» και σχηματίζονται από πολλές εννοιολογικές περιοχές. Τέτοιες είναι: (α) **φήμη**: *φημισμένος, περίφημος, παγκοσμίου φήμης, διεθνούς φήμης* (β) **όνομα**: *ονομαστός, επώνυμος, όνομα, περιώνυμος* (γ) **ακούω**: *ακουστός, ξακουστός, ξακουσμένος, κοσμοξακουσμένος, κοσμοξάκουστος* (δ) **γνώση**: *γνωστός, πασίγνωστος* (ε) **φαίνομαι**: *περιφανής, επιφανής* (στ) **θρύλος**: *θρυλικός, πολυθρύλητος* (ζ) **βοή**: *περιβόητος, διαβόητος* (με αρνητική σημ.) (η) διάφορα: *διαπρεπής, διακεκριμένος, διάσημος, διασημότητα, φίρμα, φυσιογνωμία, με τ' όνομα, προσωπικότητα, ντίβα*, (κακόσ.) *βεντέτα* κ.ά.

φημολογία (η) {φημολογιών} το να διαδίδονται, να κυκλοφορούν φήμες για κάποιον/κάτι: *ο πρωθυπουργός έδωσε με τις δηλώσεις του τέλος στις* ~ *περί πρόωρων εκλογών* || *ανεύθυνη / έντονη* ~.
[ΕΤΥΜ. < *φήμη* + *-λογία* < *λέγω*].

φημολογείται, φημολογούνται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {φημολογήθηκε} υπάρχει, κυκλοφορεί η φήμη, ακούγεται: ~ *ότι θα αυξηθούν οι τιμές στα καύσιμα* || *φημολογούνται τόσα για τη ζωή του* || *οι φημολογούμενες εξελίξεις σε μια υπόθεση* ΣΥΝ. λέγεται, (δια)θρυλείται.

φθάνω κ. (καθημ.) **φτάνω** [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έφθασα κ. έφτασα, φθασμένος κ. φτασμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** έρχομαι, καταλήγω στο τέρμα, εκεί όπου κατευθύνομαι ή μεταφέρομαι: *τι ώρα θα φθάσουμε στον προορισμό μας;* || *το αεροπλάνο έφθασε με μία ώρα καθυστέρηση* || *το γράμμα σου έφτασε χτες* || *μόλις έφτασε ένα φαξ για σένα* || *έφθασε στα χέρια μου μια επιταγή στο όνομά σου* || (μτφ.) *όσα εμπόδια κι αν μου βάζουν, εγώ θα φτάσω στην αλήθεια* || ~ *στα άκρα / σε σύγκρουση / σε κρίσιμο σημείο* ΑΝΤ. φεύγω, αναχωρώ· ΦΡ. (α) ***το μαχαίρι φτάνει στο / ώς το κόκκαλο*** βλ. λ. *μαχαίρι* (β) (για ηλικία) ***φθάνω (π.χ. τα πενήντα)*** γίνομαι (πενήντα) ετών: *δεν ξέρω πώς θα είμαι, όταν θα φτάσω τα εβδομήντα* (γ) ***ο κόμπος έφτασε στο χτένι*** η κατάσταση έφτασε στο απροχώρητο (δ) ***τρέχω και δεν φτάνω*** βλ. λ. *τρέχω* **2.** πλησιάζω, κοντεύω να έρθω: *φτάνει η άνοιξη* || *διαισθάνθηκε ότι φθάνει το τέλος του* **3.** (οι τ. ***έφτασα! – έφτασε!***) έρχομαι αμέσως – έρχεται αμέσως (ενν. η παραγγελία)· λέγεται συνήθ. από σερβιτόρο: *Φέρε μου έναν καφέ! – ~!* **4.** αγγίζω συγκεκριμένο όριο, εκτείνομαι ή γίνομαι αντιληπτός μέχρις ενός σημείου: *το έργο αυτό φθάνει στην τελειότητα* (αγγίζει την τελειότητα) || *η μυρωδιά των λουλουδιών φτάνει μέχρι εδώ* || *το πάρκο φτάνει ώς το ποτάμι* || *έχει μαλλιά που φτάνουν μέχρι τη μέση* || *η φωνή τού ομιλητή δεν έφτανε στο πίσω μέρος τής αίθουσας* || *η φήμη του έφθασε μέχρις εδώ* || *παραδόσεις που έφτασαν ώς τις μέρες μας*· ΦΡ. ***ώς εκεί φτάνει το μυαλό μου / ώς εκεί μού φτάνει*** τόσο καταλαβαίνω, τόσες μόνο είναι οι πνευματικές μου ικανότητες **5.** (μτφ.) επιτυγχάνω κάτι συγκεκριμένο, κατακτώ (θέση, αξίωμα κ.λπ.): *έφτασε μέχρι τον βαθμό τού στρατηγού* || *αυτός μια μέρα θα φτάσει πολύ ψηλά* (θα γίνει σπουδαίο πρόσωπο) **6.** (μτφ.) περιπίπτω σε ορισμένη κατάσταση, κυρ. δυσάρεστη, έχω ορισμένη έκβαση: *στο τέλος έφτασε να ζητιανεύει στους δρόμους* || *έφτασε να γίνει ένας από τους μεγαλύτερους ζωγράφους* || *έχει φτάσει πια σε αδιέξοδο* || *έφτασε στο σημείο να με πει κλέφτη* || *δεν ξέρω τι θα κάνω, αν τα πράγματα φτάσουν εκεί* ΣΥΝ. καταλήγω, καταντώ· ΦΡ. (α) ***φθάνω στα άκρα*** βλ. λ. *άκρο* (β) ***φθάνω στο απροχώρητο*** βλ. λ. *απροχώρητος* ● **7.** είμαι αρκετός: *θα φτάσει το φαγητό για όλους;* || *δεν φτάνουν 100.000 δρχ. για τα βαψίματα* || *- Θα φτάσει το ύφασμα για τη ζακέτα; –Θα το κάνουμε εμείς να φτάσει* || *δεν μου φτάνει αυτή η εξήγηση* || *φτάνει και περισσεύει* (είναι υπεραρκετό, δεν χρειάζεται άλλο) ΣΥΝ. αρκώ, επαρκώ **8.** (τριτοπρόσ.) (α) ***φτάνει να...*** υπό την προϋπόθεση (να), αρκεί: *όλα θα διορθωθούν,* ~ *να ζητήσεις συγγνώμη* (β) ***δεν φτάνει που...*** για να δηλωθεί κάτι δυσάρεστο, που έρχεται να προστεθεί σε άλλα επίσης δυσάρεστα: ~ *που είναι τεμπέλης, είναι και απαιτητικός* (γ) ***σαν να μην έφθανε (κάτι)...*** σαν να μην ήταν αρκετό (κάτι): *σαν να μην έφθαναν όλ' αυτά που έπαθαν, τώρα απειλούνται και με χρεωκοπία* (δ) (ως επιφών.) αρκετά!, όχι άλλο!: ~, *μη μου βάλεις άλλο φαΐ!* || ~ *πια! Δεν σε αντέχω άλλο!* ΣΥΝ. αρκεί, σώνει, σταμάτα ♦ (μετβ.) **9.** προλαβαίνω: *πηγαίνετε μπροστά κι εγώ θα σας φτάσω* || *γρήγορα έφθασε τους άλλους δρομείς* ΣΥΝ. προφθάνω· ΦΡ. (α) (ως κατάρα) ***να μη φτάσει (να)...*** να μην αξιωθεί, να μη ζήσει (μέχρι να)...: *να μη φτάσεις να δεις προκοπή!* || *να μη φτάσει τού χρόνου* (να πεθάνει εντός τού έτους) ΣΥΝ. να μη σώσει να (β) ***που να μην έφτανα να...*** για να εκφραστεί έντονη μετάνοια για κάτι που έγινε: ~ *ξεστομίσω αυτό τον λόγο!* **10.** πιάνω (κάτι που βρίσκεται ψηλά ή μακριά) τεντώνοντας το χέρι μου: *μπορείς να μου φτάσεις αυτό το βιβλίο;* **11.** μπορώ να πιάσω (κάτι που βρίσκεται ψηλά ή μακριά): *βάλε τα φάρμακα σ' ένα μέρος, που να μην τα φτάνουν τα παιδιά* || *είμαι κοντός και δεν το* ~· ΦΡ. (παροιμ.) ***όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια*** βλ. λ. *αλεπού* **12.** είμαι ή γίνομαι ισάξιος, αναδεικνύομαι εφάμιλλος (προς κάποιον/κάτι): *κανένας δεν τον φτάνει στη δύναμη* || *κανένα σπορ δεν φτάνει το μπάσκετ από πλευράς συγκινήσεων* ΣΥΝ. εξισώνομαι **13.** (α) βρίσκομαι ή ανεβαίνω (σε συγκεκριμένο ύψος, επίπεδο): *δεν τον φτάνει τον αδελφό του, είναι πιο κοντός* || *Πώς μεγάλωσε! Τον έφτασε τον πατέρα του* (β) (για αριθμούς) ανέρχομαι (σε συγκεκριμένο αριθμό, ποσότητα): *τα χρέη του προς την εφορία φτάνουν τα 10.000.000 δρχ.* || *αυτό το βιβλίο έχει φτάσει ήδη τις πέντε εκδόσεις* **14.** επιτυγχάνω, κερδίζω (αυτό που επιδιώκω): *σκοπός τού χριστιανού είναι να φθάσει στη θέωση* || *κόπιασα πολύ, για να φτάσω στην επιτυχία και την αναγνώριση* || ~ *στην αναγνώριση / στον θρίαμβο / στους στόχους μου* **15.** (η μτχ. ***φτασμένος, -η, -ο***) αυτός που έχει εξασφαλίσει μεγάλη επιτυχία και αναγνώριση στις δραστηριότητές του: ~ *επιχειρηματίας / δικηγόρος / καλλιτέχνης* ΣΥΝ. επιτυχημένος, διακεκριμένος, καταξιωμένος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος. — **φθάσιμο** κ. (καθημ.) **φτάσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φθάνFω, αγν. ετύμου. Ο παθ. αόρ. β' *ἔφθην / ἔφθᾱν* φαίνεται να είναι ο αρχαιότ. τ. τού συστήματος (πβ. κ. *ἔβην - βαίνω, ἔστην – ἵστημι*)].

φθάρθηκα ρ. → φθείρω

φθαρμένος, -η, -ο → φθείρω

φθαρτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που φθείρει, που προξενεί βλάβη, καταστροφή ΣΥΝ. φθοροποιός, καταστροφικός.

φθαρτός, -ή, -ό αυτός που υπόκειται στη φθορά: *το σώμα τού ανθρώπου / η ύλη είναι* ~ ΑΝΤ. άφθαρτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φθείρω* (βλ.λ.)].

φθαρώ (να/θα) ρ. → φθείρω

φθέγγομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) αρθρώνω ομιλία, προφέρω φθόγγους: *ο άνθρωπος, σε αντίθεση με όλα τα άλλα ζώα, φθέγγεται*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. τ., αγν. ετύμου, ο οποίος εμφανίζει έρρινο ένθημα -γ-, πβ. κ. *κλα-γ-γή, στρί-γ-ξ, λύ-γ-ξ*. Οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με αρχ. σλαβ. zvęgo «άδω», ρωσ. zvjagú «γαβγίζω», λιθ. žengiu «χρεμετίζω» κ.ά. δεν ευσταθούν μορφολογικώς. Παράγ. *φθόγγ-ος*].

φθειρ (η) {φθειρ-ός, -α | -ες, -ών} (αρχαιοπρ.) η ψείρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φθείρ (ὁ)*, που συνδ. με το ρ. *φθείρω* (< *φθέρ-jω). Το νόημα τού συσχετισμού είναι ότι η ψείρα αναπτύσσεται πάνω σε φθαρμένη σάρκα ή ότι το ίδιο το έντομο προκαλεί φθορά και σήψη. Βλ. κ. *ψείρα*].

φθειρίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σύνολο των παθολογικών δερματικών εκδηλώσεων που προκαλούνται στο σώμα, στο τριχωτό τής κεφαλής ή στο τριχωτό τού εφηβαίου από διάφορα είδη ψειρών (βλ.λ.).

φθειροκτόνος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που σκοτώνει, που εξολοθρεύει τις ψείρες (βλ.λ.): ~ *φάρμακο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φθείρ, -ρός* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω»].

φθείρω ρ. μετβ. {έφθειρα, εφθάρην, -ης, -η..., φθαρμένος κ. (λόγ.) εφθαρμένος} **1.** καταστρέφω βαθμιαία, προκαλώ σταδιακή βλάβη ή ζημιά: *η υγρασία φθείρει τους τοίχους* || *με αυτά που κάνεις, φθείρεις την υγεία σου* || *συγκεντρώσου σε αυτό που κάνεις και μη φθείρεις άσκοπα τις δυνάμεις σου* ΣΥΝ. βλάπτω, (εκφραστ.) τρώω ΑΝΤ. ωφελώ **2.** (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να χαλάσει με συνεχή ή κακή χρήση: *αυτό το πουλόβερ το φορούσα συνέχεια και το έφθειρα στους αγκώνες* || *τα φτηνά παπούτσια φθείρονται γρήγορα* ΣΥΝ. τρίβω, λειώνω, χαλάω **3.** (μτφ.) βλάπτω ηθικώς: *τον έφθειραν οι κακές παρέες* ΣΥΝ. διαφθείρω, καταστρέφω ΑΝΤ. διαπλάσσω, ωφελώ **4.** (μεσοπαθ. ***φθείρομαι***) χάνω βαθμηδόν το κύρος και την υπόληψή μου, ξεφέφτω στα μάτια των άλλων: *το κόμμα έχει φθαρεί από τη μακρά παραμονή του στην εξουσία* ΣΥΝ. (μτφ.) χάνω, ξεφτύζω **5.** (η λόγ. μτχ. ***εφθαρμένος, -η, -ο***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φθέρ-jω (με αντέκταση) < I.E. *g^zwher- ή *g^whder- «ρέω, χύνω – εξαφανίζω», πβ. σανσκρ. kṣárati «ρέει, εξαφανίζεται», kṣara «νερό» κ.ά. Η αντιπροσώπευση τού ηχηρού χειλοϋπερωικού δασέος *g^zwh- ως *φθ-* ή *ψ-* απαντά και στα ρ. *φθάνω, φθίνω*].

φθηνά κ. (καθημ.) **φτηνά** επίρρ. σε φθηνή τιμή, χωρίς να ξοδέψω πολλά χρήματα: *αγόρασα / βρήκα αυτή την τσάντα πολύ* ~ || *σ' αυτά τα μαγαζιά μπορείς να ψωνίσεις* ~ || (μτφ.) *δεν θα πουλήσω* ~ *το τομάρι μου!* ΦΡ. ***φτηνά τη γλύτωσα*** απέφυγα κίνδυνο, χωρίς να υποστώ σημαντική βλάβη: *Μου επέβαλαν 50.000 δρχ. πρόστιμο· ~! Θα μπορούσαν να με είχαν βάλει και στη φυλακή!*

φθηναίνω κ. **φτηναίνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φθήνυνα} ♦ (αμετβ.) **1.** γίνομαι φθηνότερος: *φέτος οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αναμένεται να φθηνύνουν πολύ* || *φτήνυνε η ζάχαρη* ΑΝΤ. ακριβαίνω **2.** (μτφ. στον τ. ***φτηναίνω***) ευτελίζομαι, χάνω την αξία μου, ξεπέφτω: *έπεσε αισθητά το επίπεδο τού θεάτρου· οι παραστάσεις του έχουν φτηνύνει* ♦ **3.** (μετβ.) (για εμπορεύματα) κάνω (κάτι) φτηνότερο, κατεβάζω την τιμή του: *λόγω τού ανταγωνισμού οι έμποροι αναγκάστηκαν να φτηνύνουν τα είδη τους* ΑΝΤ. ακριβαίνω.

φθήνια (η) → φτήνια

φθηνός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **φτηνός 1.** αυτός που έχει χαμηλή τιμή: *στο φοιτητικό εστιατόριο το φαγητό είναι* ~ || ~ *γκαρσονιέρα / αυτοκίνητο / κολόνια* || (συνεκδ.) ~ *τιμή* ΑΝΤ. ακριβός **2.** (συνεκδ.) αυτός που πουλά ή προσφέρει υπηρεσίες σε χαμηλή τιμή: *είναι ο πιο ~ έμπορος* || ~ *μαγαζί / ξενοδοχείο*· ΦΡ. (μτφ.) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** βλ. λ. *ακριβός* **3.** (μτφ.-μειωτ.) ευτελής, χαμηλής ποιότητας: ~ *άνθρωπος / χιούμορ / επιχείρημα / δικαιολογία* ΑΝΤ. σοβαρός, ποιοτικός. — (υποκ.) **φτηνούτσικος,** -η, -ο, **φτηνούτσικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εὐθηνός* «άφθονος, ανθηρός» < αρχ. *εὐθηνῶ (-έω)* «αφθονώ, είμαι πλούσιος» (για ανθρώπους και εσοδείες) < *εὐ* + *-θηνῶ*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *dhē- «τρέφω, θηλάζω» (βλ. κ. *θη-λή, θῆ-λυς*), πβ. λατ. fēnus «γεωργικό προϊόν», felix «ευτυχής». Ο σχηματισμός με επίθημα -no- οφείλεται ίσως στην επίδραση τού ουσ. *σθένος*].

φθινοπωριάζει ρ. απρόσ. {φθινοπώριασε} αρχίζει το φθινόπωρο. — **φθινοπώριασμα** (το).

φθινοπωριάτικα επίρρ. (καθημ.) κατά το φθινόπωρο· για κάτι που συμβαίνει το φθινόπωρο κατά τρόπο ασυνήθιστο, παράδοξο: *τι σ' έπιασε να κάνεις ηλιοθεραπεία ~;*

φθινοπωρινός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται το φθινόπωρο: ~ *ισημερία / βροχή / μελαγχολία* ΑΝΤ. ανοιξιάτικος **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για το φθινόπωρο: ~ *ταγέρ* **3.** ***φθινοπωρινά*** (τα) τα ρούχα που φοριούνται το φθινόπωρο: *για το ταξίδι τού Οκτωβρίου χρειάζομαι ~* **4.** αυτός που έχει στοιχεία τού φθινοπώρου (συννεφιά, βροχή, σχετικό κρύο): *ο καιρός σήμερα είναι ~, παρόλο που έχουμε Αύγουστο!* Επίσης **φθινοπωριάτικος,** -η, -ο. — **φθινοπωρινά** επίρρ.

φθινόπωρο κ. (λογοτ.) **χινόπωρο** (το) {φθινοπώρ-ου | -ων} **1.** μία από τις τέσσερεις εποχές τού χρόνου, αυτή που διαδέχεται το καλοκαίρι, προηγείται τού χειμώνα και περιλαμβάνει τους μήνες Σεπτέμβριο, Οκτώβριο και Νοέμβριο: *το ~ γίνεται ο τρύγος των σταφυλιών* || *βρισκόμαστε στην αρχή / στα μέσα / στο τέλος τού* ~ **2.** (μτφ.) η ηλικία που προσεγγίζει τα γηρατειά: *βρίσκομαι στο ~ τής ζωής*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φθινόπωρον* < *φθίνω* + *ὀπώρα*].

φθίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.· εύχρ. οι μτχ. φθίνων, -ουσα, -ον} (λόγ.) **1.** (γενικά) ελαττώνομαι σταδιακά: *οι δυνάμεις μας φθίνουν με τα χρόνια* || *ο αριθμός των δασών και των καλλιεργήσιμων εκτάσεων συνεχώς φθίνει* || *το ποσοστό των γεννήσεων ακολουθεί φθίνουσα πορεία* (μειώνεται σταδιακά) || *η επιρροή του άρχισε σιγά-σιγά να φθίνει* ΣΥΝ. μειώνομαι, λιγοστεύω ΑΝΤ. αυξάνω, αυξάνομαι, αβγατίζω **2.** βρίσκομαι σε κατάσταση παρακμής: *από τον 2ο αι. μ.Χ. η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία άρχισε να φθίνει* ΣΥΝ. παρακμάζω ΑΝΤ. ακμάζω, ανθώ **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***φθίνουσα Σελήνη*** η φάση τής Σελήνης από την πανσέληνο μέχρι τη νέα Σελήνη, οπότε το ορατό τμήμα της μειώνεται συνεχώς· η Σελήνη στη χάση της **4.** ΜΑΘ. (α) ***φθίνουσα πρόοδος*** πρόοδος τής οποίας κάθε όρος είναι μικρότερος από τον προηγούμενό του (β) ***φθίνουσα ακολουθία*** ακολουθία τής οποίας κάθε όρος είναι μικρότερος από τον προηγούμενό του (γ) ***φθίνουσα συνάρτηση*** συνάρτηση f για την οποία, αν $x < x_1$, τότε $f(x) \geq f(x_1)$.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φθίν-Fω* < *g^wʰi-n-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^wʰhei-n- ή *g^whdei-n- «αναλίσκω, αφανίζω» (με έρρινο ένθημα -n-), πβ. σανσκρ. kṣayáḥ «αφανίζω», kṣayá- «απώλεια, εξαφάνιση» κ.ά. Ομόρρ. *φθί-σις (-η)*].

φθίση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η σταδιακή ελάττωση, η βαθμιαία φθορά ΣΥΝ. μείωση, εξαφάνιση, παρακμή **2.** (για πρόσ.) η κατάσταση μαρασμού • **3.** ΙΑΤΡ. η φυματίωση (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) χτικιό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φθίσις* < *φθίνω* (βλ.λ.). Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. *kṣí-ti-* «εξαφάνιση, καταστροφή»].

φθισιατρείο (το) (λόγ.-παλαιότ.) ειδικό θεραπευτήριο για φυματικούς ΣΥΝ. σανατόριο.

φθισικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [αρχ.] (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από φυματίωση ΣΥΝ. φυματικός, (λαϊκ.) χτικιάρης.

Φθιώτιδα (η) {-ας κ. -ος} περιοχή και νομός τής Α. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα τη Λαμία. — **Φθιώτης** (ο), **φθιωτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φθιῶτις* (ενν. *γῆ*) «χώρα τής Φθίας» < *Φθίη / -ᾱ*, περιοχή τής ΝΑ. Θεσσαλίας, αβεβ. ετύμου. Από τις προταθείσες υποθέσεις ξεχωρίζει η σύνδεση με το ρ. *φθί-νω* μέσω επιθ. **Φθί-ϊος* (τού οποίου το τοπων. *Φθίη* αποτελεί ουσιαστικοπ. τύπο), όπως μαρτυρείται στον ομηρικό τ. *Φθῖες* και με σημ. «η χώρα των νεκρών», πράγμα που θα χαρακτήριζε τη *Φθία* ως μυθικό κράτος, πατρίδα των Μυρμιδόνων. Αναπόδεικτη κάθε σύνδεση με το ρ. *θέσσασθαι* «ικετεύω, προσεύχομαι» (βλ. κ. *Θεσσαλία*)].

φθογγικός, -ή, -ό → φθόγγος

φθογγόγραμμα (το) {φθογγογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γράμμα που αποδίδει φθόγγο (και όχι συλλαβή ή και λέξη).

> **φθογγόγραμμα – συλλαβόγραμμα – λογόγραμμα – μονόγραμμα – δίγραμμα.** Στην ιστορία τής γραφής, ο άνθρωπος πέρασε από ποικίλους τύπους «γραμμάτων» στην προσπάθειά του να δηλώσει τους φθόγγους που δηλώνουν τις σημασίες των λέξεων κάθε γλώσσας, στην προσπάθειά του δηλ. να αποδώσει γραπτώς τα στοιχεία που αποτελούν την προφορική ομιλία κάθε γλώσσας. Χρησιμοποίησε το **λογόγραμμα** (ή **εικονόγραμμα**), με το οποίο ένα γράμμα απέδιδε εικονιστικά ολόκληρη τη λέξη. Με αφαιρετικό τρόπο πέρασε αργότερα από την εικόνα στην «ιδέα» τής σημασίας που δηλώνει η λέξη, στο **ιδεόγραμμα**. Περισσότερο φωνητική ήταν η εξέλιξη που ακολούθησε με τη συλλαβογραφική γραφή. Σ' αυτήν κάθε γράμμα, δηλ. κάθε **συλλαβόγραμμα**, απέδιδε έναν συνδυασμό φωνήεντος με σύμφωνο, δηλ. μια συλλαβή λέξεως και όχι ολόκληρη λέξη. Φυσικά, οι δυνατοί συνδυασμοί φθόγγων (συλλαβές) σε μια γλώσσα είναι πολλοί, γι' αυτό και απαιτούνται πολλά συλλαβογράμματα, πράγμα που κάνει τη συλλαβογραφική γραφή αντιοικονομική και δυσεφάρμοστη. Έτσι επινοήθηκαν από τους Έλληνες τα **φθογγογράμματα**, δηλ. η αλφαβητική γραφή (το πρώτο πραγματικό στον κόσμο αλφάβητο· βλ. λ. *αλφάβητο, γραφή*). Κάθε φθογγόγραμμα δηλώνει έναν φθόγγο (φωνήεν ή σύμφωνο) – σπανιότερα μπορεί να δηλώνει και δύο ή περισσότερους φθόγγους, εφόσον είναι φωνητικά παρεμφερείς ή παραλλαγές τού ιδίου φθόγγου (αλλόφωνα, βλ.λ.). Τέλος, όταν σε μια φθογγογραφική / αλφαβητική γραφή ένα γράμμα δηλώνει δύο φθόγγους (π.χ. τα *ξ* και *ψ* τής Ελληνικής, όπου *ξ* = *κσ* και *ψ* = *πσ*), τότε πρόκειται για **μονόγραμμα**, ενώ το αντίθετο (όταν δύο γράμματα δηλώνουν έναν φθόγγο, π.χ. *μπ* = *β*, *γκ* = g) πρόκειται για **δίγραμμα**.

φθογγογραφία (η) [1873] {φθογγογραφιών} η γραφή που χρησιμοποιεί φθογγογράμματα (βλ.λ.). — **φθογγογραφικός,** -ή, -ό, **φθογγογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

φθογγολογία (η) [1860] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. **1.** (παλαιότ.) το τμήμα τής παραδοσιακής / σχολικής γραμματικής που μελετά την άρθρωση και τις παθήσεις (μεταβολές) των φθόγγων· από τις αρχές τού 19ου αι. αντικαταστάθηκε από την (ιστορική) φωνητική, που μελετά τους νόμους τής μεταβολής των φθόγγων, και από τις αρχές τού 20ού αι. διακρίθηκε από τη φωνολογία (βλ.λ., σημ. 1), που μελετά τους φθόγγους «εν συστήματι» ως διαφοροποιητικές (τής σημασίας) μονάδες ΣΥΝ. φωνητική **2.** το φωνητικό σύστημα μιας γλώσσας. — **φθογγολογικός,** -ή, -ό [1860].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Lautlehre].

φθόγγος (ο) **1.** ΓΛΩΣΣ. ο έναρθρος ήχος που παράγεται από τα φωνητήρια όργανα τού ανθρώπου· την παραγωγή, την πρόσληψη (ακουστική) και την αντίληψη των φθόγγων μελετά η φωνητική (βλ.λ.) (πβ. λ. *φώνημα*): *συμφωνικός / φωνηεντικός / συνοδίτης* (βλ.λ.) ~ **2.** ΜΟΥΣ. (α) ο μουσικός ήχος ορισμένου τονικού ύψους ΣΥΝ. ο τόνος, η νότα (β) το γραφικό σημείο, με το οποίο παριστάνεται ο μουσικός φθόγγος ΣΥΝ. η νότα, το φθογγόσημο. — **φθογγικός,** -ή, -ό [1860]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φθέγγομαι* (βλ.λ.)].

φθογγόσημο (το) [1883] {φθογγοσήμ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. καθένα από τα σύμβολα με τα οποία παριστάνονται στη γραφή οι ιδιότητες μουσικών φθόγγων (λ.χ. το τονικό ύψος, η διάρκεια: ολόκληρο, μισό, τέταρτο, όγδοο..., εξηκοστό τέταρτο).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. nota (βλ. κ. *νότα*)].

φθονερός, -ή, -ό (εκφραστ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που κατέχεται από φθόνο, που ενεργεί και συμπεριφέρεται κινούμενος από φθόνο: ~ *άνθρωπος / συνάδελφος* ΣΥΝ. ζηλόφθονος **2.** αυτός που γίνεται από φθόνο ή φανερώνει φθόνο: ~ *πράξη / ενέργεια / ματιά / λόγια*. — **φθονερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φθόνος* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *βροχ-ερός*].

φθόνος (ο) {χωρ. πληθ.} το έντονο αίσθημα δυσαρέσκειας για την υπεροχή, τα αγαθά ή την ευτυχία τού άλλου, η ζήλια που συνοδεύεται από κακία και μίσος: *την εξέλιξη τού συναδέλφου του στη θέση τού διευθυντή την είδε με* ~ ΣΥΝ. ζηλοφθονία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήλια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. θ. *g^wdh-en- (< *g^wdh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^wedh- «σπρώχνω βίαια, καταστρέφω»), που συνδ. με λιθ. gendù, gésti «πορεύομαι προς την καταστροφή, χάνομαι», σανσκρ. gandh- «σπρώχνω, πιέζω, καταστρέφω» κ.ά.].

φθονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {φθονείς... | φθόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αισθάνομαι φθόνο (για κάποιον/κάτι): *με φθονεί για την επιτυχία / την ευτυχία μου* || (παροιμ.) *«κάλλιο να σε φθονούν παρά να σε ψυχοπονιούνται»* ΣΥΝ. ζηλεύω.

φθορά (η) **1.** η βαθμιαία καταστροφή, η σταδιακή απώλεια τής αρχικής ποιότητας, ποσότητας ή ιδιότητας: *η ~ που επέρχεται με το πέρασμα τού χρόνου* || (μτφ.) *οι συνεχείς μικροκαβγάδες προκαλούν ~ στις σχέσεις τους*· ΦΡ. ***μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας*** βλ. λ. *αφθαρσία* **2.** (ειδικότ.) η σταδιακή καταστροφή από τη μακρά χρήση ή την πολυκαιρία: *τα λάστιχα φέρουν έντονα σημάδια φθοράς* || *ο ενοικιαστής δεν είναι υπεύθυνος για φθορές που προέρχονται από τη συνήθη χρήση* **3.** (μτφ.) σταδιακή απώλεια τής δύναμης, τής ακμής: *στην εξορία η υγεία του υπέστη μεγάλη* ~ ΣΥΝ. παρακμή, μαρασμός **4.** (μτφ.) η σταδιακή απώλεια τού κύρους· ΦΡ. ***φθορά τής εξουσίας*** η μείωση των ψηφοφόρων πολιτικού κόμματος, ως αποτέλεσμα παραμονής του, ιδιαίτερα για μεγάλο χρονικό διάστημα, στην εξουσία **5.** (α) κάθε είδους βλάβη, ζημιά σε αντικείμενα: *προστασία από διάφορες* ~ (β) ΝΟΜ. ***φθορά ξένης ιδιοκτησίας*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος με πρόθεση καταστρέφει ή βλάπτει (ολικά ή μερικά) ξένο πράγμα ή με άλλον τρόπο καθιστά ανέφικτη τη χρήση του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *φθείρω* (βλ.λ.)].

φθορίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δηλητηρίαση από φθόριο και από παράγωγά του, η οποία παρατηρείται κυρ. σε όσους εργάζονται στη μεταλλουργία αλουμινίου και βηρυλλίου· προκαλεί οστεοπόρωση, βλάβες στα δόντια, αναπνευστικές διαταραχές και αδυνάτισμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fluorosis].

φθορίζω ρ. αμετβ. [1886] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εμφανίζω φθορισμό (βλ.λ.), εκπέμπω φως, όταν βρεθώ υπό την ενέργεια ακτινοβολίας: *φθορίζουσα ουσία* ΣΥΝ. φωσφορίζω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fluorescer].

φθόριο (το) [1889] {φθορίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αέριο στοιχείο (σύμ-

φιδοτόμαρο (το) (λαϊκ.) το δέρμα τού φιδιού, το φιδοπουκάμισο.
φιδότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) τρύπα την οποία χρησιμοποιεί φίδι για φωλιά ΣΥΝ. φιδοφωλιά.
φιδοφωλιά (η) η φωλιά τού φιδιού ΣΥΝ. φιδότρυπα.
φιδόχορτο (το) (λαϊκ.) ποώδες φυτό, για το οποίο πιστεύεται ότι η σκόνη από τη ρίζα του θεραπεύει τα δαγκώματα φιδιών ΣΥΝ. φιδοβότανο.
φιδωτός, -ή, -ό αυτός που στρίβει σαν φίδι, που σχηματίζει έλικες, μαιάνδρους: ~ *μονοπάτι / δρόμος / ποτάμι* ΣΥΝ. φιδήσιος, στριφτός, (λόγ.) οφιοειδής, ελικοειδής ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος.
φιέστα (η) **1.** ο εορτασμός με πανηγυρικές εκδηλώσεις ΣΥΝ. γιορτή, πανηγύρι **2.** (μειωτ.) η πανηγυρική εκδήλωση που έχει μόνο επιδεικτικό χαρακτήρα και όχι ουσιαστικό περιεχόμενο: *οι κομματικές ~ αποτελούν μέρος τού προεκλογικού αγώνα των κομμάτων.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. fiesta < λατ. festus «εορταστικός» (από τη φρ. dies festus) (βλ. κ. *φεστιβάλ*)].
φίκος (ο) καλλωπιστικός θάμνος, δέντρο ή αναρριχώμενο φυτό, που καλλιεργείται για τα μεγάλα, παχιά, δερματώδη φύλλα του, τα οποία έχουν βαθυπράσινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. ficus «σύκο», πιθ. μεσογ. δάνειο. παράλλ. προς το αρχ. *σῦκον* και το αρμ. t'uz «σύκο»].
φίλα επίρρ. (λόγ.) ευνοϊκά, φιλικά· μόνο στη ΦΡ. ***φίλα προσκείμενος*** αυτός που έχει φιλική στάση προς κάποιον· (ειδικότ.) αυτός που πρόσκειται πολιτικά, κοινωνικά κ.λπ. σε πρόσωπο ή ιδεολογικό χώρο και κατ' επέκτ. ο υποστηρικτής, ο οπαδός: *ανήκει στους φίλα προσκείμενους τής Αριστεράς* || *η δήλωσή του έθιξε τους φίλα προσκείμενους στον αντιπρόεδρο τού κόμματος.*
[ΕΤΥΜ. Αρχ. επιρρ. χρήση τού πληθ. ουδ. τού επιθ. *φίλος*].
Φιλαδέλφεια (η) {-ας κ. -είας} **1.** πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας που γνώρισε μεγάλη ακμή κατά την αρχαιότητα *(μικραὶ Ἀθῆναι)* • **2.** πόλη και λιμάνι των ΒΑ. Η.Π.Α. — **Φιλαδελφιώτης** (ο), **Φιλαδελφιώτισσα** (η), **φιλαδελφιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον βασιλιά *Άτταλο Β' τον Φιλάδελφο*, ο οποίος την ίδρυσε το 140 π.Χ. Η πόλη των Η.Π.Α. (αγγλ. Philadelphia) ιδρύθηκε το 1682 από τον Άγγλο William Penn, ο οποίος ακολουθούσε το χριστιανικό δόγμα των Κουακέρων. Επειδή η αρχ. *Φιλαδέλφεια* είναι μία από τις επτά πόλεις τής Μ. Ασίας που μνημονεύονται στην *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη (3, 7-11), επέλεξε αυτό το όνομα για τη νέα πόλη].
φίλαθλος, -η/-ος, -ο **1.** (σπάν.) αυτός που αγαπά τον αθλητισμό: ~ *νεολαία* || *Επιτροπή Φιλάθλου Ιδιότητος* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που συμβαδίζει με τις αρχές και τα ιδεώδη τού αθλητισμού: ~ *πνεύμα* **3.** ***φίλαθλος*** (ο/η) {φιλάθλ-ου | -ων, -ους} (α) ο οπαδός αθλητικής ομάδας: *οι ~ των δύο ομάδων* (β) ο θεατής αθλητικού αγώνα: *ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις επιτηρούν την έξοδο των φιλάθλων από το γήπεδο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φιλ(ο)-* + *ἄθλος* (βλ.λ.)].
φιλαινάδα (η) (συνήθ. ορθ. *φιλενάδα*) (λαϊκ.) **1.** (για γυναίκες) η φίλη γυναίκας: *πήγε εκδρομή με τις ~ της* • **2.** (για άνδρες) η ερωμένη: *όταν έμαθε ότι ο άντρας της έχει ~, τον χώρισε* ΣΥΝ. αγαπητικιά, (οικ.) γκόμενα. — (υποκ.) **φιλαιναδίτσα** κ. **φιλαιναδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φιλαινάδες*, πληθ. τού μεσν. *φίλαινα* (θηλ. τού *φίλος*, πβ. κ. *λέ-αινα*), πβ. κ. *αδελφ-άδες, συννυφ-άδες, κυρ-άδες*. Η γρ. με *-αι-* *(φιλαινάδα)* είναι η ορθή ετυμολογικώς].
φιλαλήθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η αγάπη για την αλήθεια και η προσπάθεια για την αποφυγή τού ψεύδους ΣΥΝ. ειλικρίνεια ΑΝΤ. ψευδος, υποκρισία.
φιλαλήθης, -ης, φιλάληθες [αρχ.] {φιλαλήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που αγαπά την αλήθεια, που αποφεύγει το ψεύδος: *ο ~ άνθρωπος δεν έχει τίποτα να φοβηθεί* ΑΝΤ. ψεύτης, υποκριτής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, φιλόζωος.*
φιλαλληλία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αγάπη και το ανιδιοτελές ενδιαφέρον για τον πλησίον, τον συνάνθρωπο: *το χριστιανικό κήρυγμα διδάσκει τη συναδέλφωση και τη ~* ΣΥΝ. αλτρουισμός ΑΝΤ. φιλαυτία, εγωισμός, εγωκεντρισμός. — **φιλάλληλος,** -η, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φιλάλληλος*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *φίλος ἀλλήλοις*].
φιλαναγνώστης (ο) [μτγν.] {φιλαναγνωστών}, **φιλαναγνώστρια** (η) {φιλαναγνωστριών} (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που του αρέσει το διάβασμα, ο φίλος τού βιβλίου ΣΥΝ. βιβλιόφιλος.
φιλανδέζικος, -η, -ο ▸ Φινλανδία
Φιλανδία (η) → Φινλανδία
φιλανδικός, -ή, -ό ▸ Φινλανδία
φιλανθής, -ής, -ές (λόγ.) {φιλανθούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αγαπά τα άνθη, τα λουλούδια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φιλ(ο)-* + *-ανθής* < *ἄνθος*].
φιλανθρωπία (η) [αρχ.] {φιλανθρωπιών} **1.** η αγάπη και το ανιδιοτελές ενδιαφέρον προς τον συνάνθρωπο: *δεν τον βοήθησε από ~, αλλά επειδή περιμένει αντάλλαγμα* ΣΥΝ. φιλαλληλία, φιλευσπλαχνία, ανθρωπισμός ΑΝΤ. μισανθρωπία, ασπλαχνία **2.** (συνεκδ.) πράξη που φανερώνει την αγάπη τού ανθρώπου προς τον συνάνθρωπο και έχει συνήθ. τη μορφή ελεημοσύνης και γενικότ. υλικής ή/και ηθικής συμπαράστασης προς αναξιοπαθούντες: *άσε τις ~ και κοίταξε λίγο τον εαυτό σου!* ΣΥΝ. αγαθοεργία **3.** ΘΕΟΛ. η αγάπη τού Θεού για τον άνθρωπο με κορυφαία έκφρασή της το μυστήριο τής ενανθρωπήσεως τού Χριστού **4.** ΕΚΚΛΗΣ. η ποιμαντική μέριμνα τής Εκκλησίας για την πνευματική ζωή των μελών της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία.*
φιλανθρωπικός, -ή, -ό [1832] αυτός που σχετίζεται με τη φιλανθρωπία (βλ.λ.), αυτός που διαπνέεται από φιλανθρωπία ή αποβλέπει σε αυτήν: ~ *έργο / σύλλογος / οργάνωση / ίδρυμα / σκοπός.*
φιλάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά τον πλησίον του, τους συνανθρώπους του: *παριστάνει τον ~, αλλά στην πραγματικότητα εκμεταλλεύεται τους φτωχούς* ΣΥΝ. φιλάλληλος, αλτρουιστής ΑΝΤ. μισάνθρωπος, εγωκεντρικός, φίλαυτος **2.** ΘΕΟΛ. (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που αγαπά το ανθρώπινο γένος: *ελεήμων και ~* **3.** (για αφηρ. έννοιες) αυτός που διαπνέεται από φιλανθρωπία, που φανερώνει ευσπλαχνία: ~ *πράξη / έργο / αισθήματα* ΣΥΝ. φιλεύσπλαχνος, ελεήμων ΑΝΤ. απάνθρωπος, άσπλαχνος. — **φιλάνθρωπα / φιλανθρώπως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος.*
φιλαράκος (ο) (προστ.) **1.** (χαϊδευτ.) φίλος (βλ.λ.): *θα πάω να πιω ένα ποτό με τους ~ μου* **2.** (οικ.-ειρων. ως προσφώνηση): *φιλαράκο, αυτά να πας να τα πεις αλλού!* || *για πού το 'βαλες, φιλαράκο;* Επίσης **φιλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φίλος* + υποκ. επίθημα *-αράκος*, πβ. κ. *ψευτ-αράκος*].
φιλάρας (ο) (αργκό) ο καλός φίλος· κυρ. σε προσφωνήσεις, συχνά με ειρωνική διάθεση ή για να δημιουργηθεί κλίμα οικειότητας: *φιλάρα, δυστυχώς δεν μπορώ να σε βοηθήσω.*
[ΕΤΥΜ. < *φίλ(ος)* + μεγεθ. επίθημα *-άρας*, πβ. κ. *τρελ-άρας*].
φιλάργυρος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αγαπά υπερβολικά το χρήμα, που το συγκεντρώνει με πάθος και δεν θέλει να το ξοδεύει: *«στον φιλάργυρο τα γρόσα, καθώς στον νεκρό η γλώσσα»* (παροιμ.) (όπως από τον νεκρό δεν μπορείς να πάρεις λέξη, έτσι και από τον φιλάργυρο δεν παίρνεις γρόσια, χρήματα) ΣΥΝ. φιλοχρήματος, σφιχτοχέρης, τσιγγούνης, σπαγκοραμμένος, εξηνταβελόνης ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, γενναιόδωρος, χουβαρντάς. — **φιλαργυρία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης, φιλόζωος.*
φιλάρεσκος, -η, -ο [1871] **1.** (για πρόσ.) αυτός που επιθυμεί και προσπαθεί να αρέσει στους άλλους (με το ντύσιμό του, τις κινήσεις του κ.λπ.), να φαίνεται ωραίος και ελκυστικός: ~ *γυναίκα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που φανερώνει την επιθυμία και την προσπάθεια κάποιου να αρέσει: ~ *κινήσεις / συμπεριφορά.* — **φιλάρεσκα** επίρρ., **φιλαρέσκεια** (η) [1871].
[ΕΤΥΜ. < *φιλ(ο)-* + *-άρεσκος* < *αρέσκω* (πβ. μτγν. *αὐτ-άρεσκος*)].

> **φιλάρεσκος – αυτάρεσκος – νάρκισσος.** Και οι τρεις λέξεις δηλώνουν κάποιον που προσπαθεί να αρέσει στην εμφάνισή του, αισθητικά. Ο **φιλάρεσκος** προσπαθεί να αρέσει και να θαυμάζεται από τους άλλους· ο **αυτάρεσκος** αρέσει και θαυμάζει τον εαυτό του· ο **νάρκισσος** (και **ναρκισσευόμενος**) έχει την τάση τού αυτάρεσκου, τον αυτοθαυμασμό και την αυταρέσκεια, σε υπερβολικό ως παθολογικό βαθμό.

Φιλαρέτη (η) γυναικείο όνομα.
Φιλάρετος (ο) {-ου κ. -έτου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *φιλ(ο)-* (< *φίλος*) + *ἀρετή*].
φιλαρμονική (η) [1840] ΜΟΥΣ. **1.** το μουσικό σύνολο, η ορχήστρα που αποτελείται κυρ. από χάλκινα όργανα, πνευστά και κρουστά: *η ~ τού δήμου έπαιξε στην πλατεία εύθυμους σκοπούς* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπάντα **2.** ***Φιλαρμονική*** (η) η συμφωνική ορχήστρα: *η ~ τής Νέας Υόρκης* || (κ. ως επίθ.) ~ *ορχήστρα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. philharmonic].
φιλαρμονιστής (ο), **φιλαρμονίστρια** (η) {φιλαρμονιστριών} μέλος φιλαρμονικής ορχήστρας.
[ΕΤΥΜ. < *Φιλαρμονική (ορχήστρα)*].
φιλάρχαιος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά την αρχαιότητα, που ενδιαφέρεται για ό,τι έχει σχέση με αυτήν ΣΥΝ. αρχαιόφιλος, αρχαιολάτρης.
φίλαρχος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κατέχεται από το πάθος τής εξουσίας, που επιδιώκει με κάθε τρόπο να ασκεί εξουσία: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. αρχομανής. — **φιλαρχία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλ(ο)-* + *-αρχος* < *ἄρχω*].
φιλάσθενος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αρρωσταίνει εύκολα, που προσβάλλεται συχνά από ασθένειες, που έχει ασθενική κράση: ~ *παιδί* ΣΥΝ. ασθενικός, (λαϊκ.) αρρωστιάρης ΑΝΤ. γερός.
φιλαυτία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η υπερβολική αγάπη κάποιου για τον εαυτό του, ο υπέρμετρος εγωισμός ΣΥΝ. εγωπάθεια, εγωκεντρισμός ΑΝΤ. φιλαλληλία, αλτρουισμός, αυταπάρνηση. — **φίλαυτος,** -η, -ο [αρχ.].
φιλέ (το) → φιλές
φιλειρηνικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αγάπη για την ειρήνη: ~ *λαός / αισθήματα* ΣΥΝ. ειρηνόφιλος ΑΝΤ. πολεμοχαρής, φιλοπόλεμος **2.** αυτός που προωθεί την ειρήνη, που αποβλέπει στη διασφάλιση τής ειρήνης: ~ *πολιτική / κίνηση / οργάνωση* ΑΝΤ. φιλοπόλεμος. — **φιλειρηνικά** επίρρ., **φιλειρηνικότητα** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος.*
φιλειρηνισμός (ο) [1887] {χωρ. πληθ.} η ιδεολογία και η πολιτική για την εγκαθίδρυση παγκόσμιας ειρήνης και γενικότ. την ελαχιστοποίηση ή εξάλειψη τής χρήσεως βίας στις διανθρώπινες σχέσεις. — **φιλειρηνιστής** (ο), **φιλειρηνίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pacifisme].
φιλέκδικος, -η, -ο [1831] (λόγ.) αυτός που μνησικακεί και επιζητεί την εκδίκηση ΣΥΝ. εκδικητικός, μνησίκακος ΑΝΤ. ανεξίκακος.
[ΕΤΥΜ. < *φιλ(ο)-* + *ἔκδικος* «εκδικητής, τιμωρός» < *ἐκ-* + *-δικος* < *δίκη*].
φιλεκπαιδευτικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που αγαπά την εκπαίδευση, που αποβλέπει στην προαγωγή τής εκπαίδευσης **2.** ***Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία*** εκπαιδευτικός, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, που ιδρύθηκε το 1836 με στόχο την προαγωγή τής εκπαίδευσης, ιδίως τής γυναικείας, και συνεχίζει το έργο του μέχρι σήμερα μέσα από τα

βολο F) με χρώμα κιτρινοπράσινο, το οποίο απαντά στη φύση μόνο σε ενώσεις και χρησιμοποιείται ευρύτατα στη μεταλλουργία, τη βιομηχανία πλαστικού κ.α. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΙΙΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *φθορά*. λόγω των διαβρωτικών ιδιοτήτων του. Η γαλλ. αντίστοιχη ονομ. fluor (< λατ. fluere «ρέω, σταλάζω») οφείλεται στον εύτηκτο χαρακτήρα τού στοιχείου].

φθοριούχος, -ος (καθημ. -α), -ο [1873] ΧΗΜ. (για στοιχεία και ενώσεις) αυτός που περιέχει φθόριο (βλ.λ.): ~ *άλας* / *ασβέστιο* / *άργυρος* / *νάτριο*.
[ΕΤΥΜ. < *φθόριο* + *-ούχος* < *έχω*].

φθορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. η ιδιότητα ορισμένων σωμάτων να απορροφούν το φως και στη συνέχεια να το εκπέμπουν σε μεγαλύτερο μήκος κύματος, όταν βρεθούν υπό την επενέργεια ακτινοβολίας, ορατής ή αόρατης (όπως λ.χ. οι ακτίνες Χ, η υπεριώδης ακτινοβολία κ.ά.), καθώς επίσης και το σχετικό φαινόμενο: ~ *υλικού* || ~ *ακτίνων Χ* (αυτός που προκαλείται από δέσμη ακτίνων Χ) **2.** ***λαμπτήρας φθορισμού*** γυάλινος σωλήνας που έχει επιχριστεί εσωτερικά με ειδική φθορίζουσα ουσία και στον οποίο έχει εισαχθεί μία σταγόνα υδραργύρου και ένα ευγενές αέριο υπό ελαττωμένη πίεση, χάρη στα οποία, όταν στο εσωτερικό εκτελούνται ηλεκτρικές εκκενώσεις, παράγεται έντονο λευκό φως.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fluorescence].

φθορίτης (ο) [1889] {φθοριτών} ΓΕΩΛ. φθοριούχο ορυκτό τού ασβεστίου, πολύ διαδεδομένο στη φύση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fluorite].

φθορίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. **1.** η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα άτομο υδρογόνου οργανικής ενώσεως υποκαθίσταται από ένα άτομο φθορίου **2.** η προσθήκη φθορίου στο πόσιμο νερό για την αποστείρωσή του και για την προστασία των δοντιών των καταναλωτών από την τερηδόνα **3.** ΟΠΤ. η εναπόθεση λεπτότατου διαφανούς στρώματος φθοριούχου άλατος μετάλλου (π.χ. MgF_2) στην επιφάνεια μιας οπτικής υάλου, προκειμένου να κατασταλεί το ανακλώμενο φως και να βελτιωθεί η απόδοση των οργάνων που χρησιμοποιούν στοιχεία από την ύαλο αυτή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fluoration].

φθοροποιός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί, επιφέρει φθορά: ~ *επίδραση* / *ένταση* ΣΥΝ. βλαβερός, καταστρεπτικός ΑΝΤ. ωφέλιμος, επωφελής.

φι (το) ▸ φει

φιάλη (η) {φιαλών} (λόγ.) **1.** (α) επίμηκες δοχείο από γυαλί ή πλαστικό, που έχει στενό λαιμό και μικρό άνοιγμα και χρησιμοποιείται για την αποθήκευση και μεταφορά υγρών ΣΥΝ. μπουκάλι, μποτίλια (β) ***φιάλη αερίου*** μεταλλικό δοχείο, ειδικά κατασκευασμένο για την αποθήκευση και μεταφορά αερίων υπό πίεση, υγροποιημένων ή διαλυμένων, όπως λ.χ. το υγραέριο (γ) ***φιάλη αίματος*** βλ. λ. *αίμα* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. κρήνη με λεκάνη που βρισκόταν στον νάρθηκα ή έξω από παλαιοχριστιανικό ναό και χρησίμευε για τον τελετουργικό καθαρμό των χεριών των πιστών που προσέρχονταν στη Θεία Λειτουργία **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. πήλινο ρηχό και πλατύ αγγείο. — (υποκ.) **φιαλίδιο** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. pi-a-ra), τεχν. όρ. με παραγ. επίθημα *-άλη* (πβ. κ. *σκυτ-άλη*), πιθ. < **φισ-άλā* / **πισ-άλā* (με πρόληψη τής δασύτητας στο αρκτικό *π-*), αβεβ. ετύμου, καθώς δεν είναι πειστική η αναγωγή στο θ. pi- τού ρ. *πίω* (επειδή προσκρούει στην αρχική σημ. «λεκάνη» τής λ. *φιάλη*). Ίσως, σε τελική ανάλυση, να πρόκειται για προελλην. δάνειο].

φιαλοδόχη (η) (λόγ.-σπάν.) σκεύος ή ερμάριο (σε κάβες κ.α.) που φέρει κατάλληλες υποδοχές, για να τοποθετούνται φιάλες ΣΥΝ. φιαλοθήκη. Επίσης **φιαλοδόχος**.
[ΕΤΥΜ. < *φιάλη* + *-δόχη* < *δέχομαι*].

φιαλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {φιαλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα φιάλης: ~ *όργανο* / *δοχείο* ΣΥΝ. φιαλωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φιαλοθήκη (η) [1835] {φιαλοθηκών} (λόγ.) θήκη για την τοποθέτηση και φύλαξη φιαλών (σε κάβες κ.α.).

φιαλόσχημος, -ος (καθημ. -η), -ο αυτός που έχει σχήμα φιάλης: *ο κεμεντζές είναι η ~ λύρα των Ελλήνων του Πόντου*.

φιαλωτός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα φιάλης ΣΥΝ. φιαλοειδής.

φιάσκο (το) (εκφραστ.) **1.** η παταγώδης αποτυχία ή το πάθημα που επισύρει τον χλευασμό των άλλων: *η εκδήλωση* / *η συναυλία* / *η συνωμοσία κατέληξε σε ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε σημαδεύεται από παταγώδη αποτυχία κατά τρόπο ιδιαίτερα απογοητευτικό και συνήθ. επισύρει τον χλευασμό άλλων: *η πρεμιέρα τής «Τραβιάτα» τού Τζ. Βέρντι το 1853 υπήρξε ένα ~, σύντομα όμως αναγνωρίστηκε ως μία από τις σπουδαιότερες όπερες τού 19ου αι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fiasco «γυάλινο μπουκάλι» και μτφ. «αποτυχία» (πβ. τη νεοελλ. φρ. «έμεινε μπουκάλα») < μτγν. λατ. flasco, -ōnis (βλ. λ. *φλασκί*)].

φιγούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κάθε μορφή ή σχήμα που απεικονίζεται κάπου: *οι ~ που διακοσμούν το βάζο είναι εμπνευσμένες από την κινέζικη μυθολογία* **2.** καθένα από τα εικονογραφημένα τραπουλόχαρτα, δηλ. ο ρήγας, ο βαλές και η ντάμα: *οι ~ στο κουμ-καν μετρούν για 10* **3.** (στο θέατρο σκιών) το χάρτινο ομοίωμα ανθρώπου: *οι πρώτες ~ τού Καραγκιόζη έχουν φυλαχτεί σε μουσείο* **4.** (α) μορφή ανθρώπου που δεν διακρίνεται σαφώς: *είδα μια ανδρική ~ να πλησιάζει* (β) μορφή, ο ίδιος ο άνθρωπος: *«διακρίνει κανείς φιγούρες από τα παλιά σε θέσεις-κλειδιά τού κρατικού μηχανισμού»* (εφημ.) • **5.** (μειωτ.) η επίδειξη που αποσκοπεί στον εντυπωσιασμό· συνεκδ. η ματαιόδοξη συμπεριφορά που αποβλέπει στον εντυπωσιασμό των άλλων: *αγόρασαν τις εγκυκλοπαίδειες για ~· είναι γνωστό ότι δεν ανοίγουν ποτέ βιβλίο!* || *όλο ~ είσαι·* ΦΡ. ***κάνω / πουλάω φιγούρα*** επιδεικνύομαι για να εντυπωσιάσω: *οι νεόπλουτοι συνηθίζουν να κάνουν φιγούρα* • **6.** ΜΟΥΣ. το μουσικό σχήμα, η μουσική μορφή· ο όρος χρησιμοποιείται σε δύο, ιδίως, περιπτώσεις: (α) η μελωδική καμπύλη, κατά τη φθογγική και ρυθμική διάρθρωσή της· στον βαθμό που με μικρότερες φιγούρες χτίζονται ευρύτερες μουσικές γραμμές, η έννοια αυτή συμπίπτει με το μοτίβο (β) έμμονα μικρά συνοδευτικά σχήματα, τα οποία χρησιμοποιούνται ιδίως στην ενορχήστρωση τού μουσικού έργου, κατά τη γραφή των μερών των οργάνων: *οι ~ των βιολιών* || *ρυθμικές ~* • **7.** συνδυασμός βημάτων και κινήσεων σε χορό, χορευτική παραλλαγή: *έμαθα μια καινούργια ~* || *στην πίστα δεν υπήρχε χώρος, για να κάνουν οι χορευτές τις ~ τους* **8.** (γενικότ.) κίνηση που ακολουθεί συγκεκριμένο πρότυπο: *ακροβατική ~* **9.** (παλαιότ.) **φιγούρες** (οι) τα γλυπτά κοσμήματα τής πρύμνης των ιστιοφόρων πλοίων. — (υποκ.) **φιγουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figura < λατ. figura «μορφή, σχήμα» < ρ. fingere «πλάσσω, κατασκευάζω»].

φιγουράρω ρ. αμετβ. {φιγουράρισα} **1.** (σπάν.) επιδεικνύομαι για να εντυπωσιάσω: *της αρέσει να φιγουράρει με ακριβά μοντελάκια* **2.** παρουσιάζομαι σε σημείο που ελκύει την προσοχή: *η φωτογραφία της φιγουράρει σε όλα τα πρωτοσέλιδα* || *το όνομά του φιγουράρει πρώτο στον κατάλογο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figurare < figura (βλ. κ. *φιγούρα*)].

φιγουρατζής (ο) {φιγουρατζήδες}, **φιγουρατζού** (η) {φιγουρατζούδες} (καθημ.) πρόσωπο που του αρέσει να κάνει φιγούρα, να επιδεικνύεται: *είναι ~· όποιον βλέπει, του μιλάει για το πόσα λεφτά έχει* ΣΥΝ. επιδειξιομανής ΑΝΤ. σεμνός. — **φιγουρατζήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *φιγούρα* + παραγ. επίθημα *-τζής* (βλ.λ.)].

φιγουράτος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που εντυπωσιάζει με την εμφάνισή του: *~ φόρεμα* / *κουστούμι* ΣΥΝ. φανταχτερός, λουσάτος ΑΝΤ. λιτός.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figurato < ρ. figurare (βλ. κ. *φιγουράρω*)].

φιγουρίνι (το) {φιγουριν-ιού | -ιών} **1.** το εικονογραφημένο περιοδικό που περιέχει υποδείγματα και σχέδια μόδας **2.** (μτφ.-συνεκδ.) το ωραία και πολύ κομψά ντυμένο πρόσωπο: *~ είσαι απόψε με το καινούργιο σου φόρεμα!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figurini (πληθ.) < figura (βλ. κ. *φιγούρα*)].

φιδαετός (ο) μικρός αετός που τρέφεται με φίδια, σαύρες, βατράχια κ.ά.

φιδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το φίδι • **2.** επιτραπέζιο παιδικό παιχνίδι που παίζεται με ζάρια και πιόνια, τα οποία κινούνται σε διαδοχικές θέσεις σχηματίζοντας μαίανδρο • **3.** το σπειροειδές εντομοαπωθητικό από εύφλεκτη ύλη, που καίγεται αργά βγάζοντας καπνό, ο οποίος απωθεί τα κουνούπια.

φιδένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει σχήμα φιδιού, με πολλές στροφές ΣΥΝ. φιδήσιος, στριφτός.

φιδές (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** πολύ λεπτό, νηματοειδές ζυμαρικό για την παρασκευή ελαφριάς σούπας **2.** (συνεκδ.) η σούπα που παρασκευάζεται από το παραπάνω ζυμαρικό: *με πονάει το στομάχι μου και θα φάω ~.* — (υποκ.) **φιδεδάκος** (ο) κ. **φιδεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < διαλεκτ. ιταλ. fidè < λατ. fides, -ium (πληθ.) «χορδές κιθάρας, λύρας»].

φιδήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *φιδίσιος*) **1.** αυτός που σχετίζεται με το φίδι: *~ δέρμα* **2.** (μτφ.) λεπτός και ευλύγιστος σαν φίδι: *~ κορμί* ΣΥΝ. λυγερός **3.** (μτφ.) αυτός που έχει πολλές στροφές, που εκτυλίσσεται σαν το φίδι: *~ μονοπάτι* ΣΥΝ. οφιοειδής, ελικοειδής, φιδωτός, φιδένιος ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

φίδι (το) {φιδ-ιού | -ιών} **1.** ερπετό χωρίς άκρα, με δέρμα φολιδωτό και σώμα επίμηκες, κυλινδρικό και ευλύγιστο, ορισμένα είδη τού οποίου είναι δηλητηριώδη: *γνωστότερα είδη φιδιού είναι η οχιά, ο κροταλίας, η κόμπρα, ο βόας, ο πύθωνας κ.ά.* || *το ~ έρπει* / *σέρνεται* / *σφυρίζει* / *κουλλουριάζεται* || *το δάγκωμα ορισμένων δηλητηριωδών ~ είναι θανατηφόρο για τον άνθρωπο* || *γόης φιδιών* || *ιοβόλο ~* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) όφις· ΦΡ. (α) (απειλητικά) ***μαύρο φίδι που σ' έφαγε*** θα πάθεις μεγάλο κακό, θα τιμωρηθείς σκληρά: *αν δεν κάνεις ό,τι σου λέω, ~!* (β) ***το αβγό τού φιδιού*** οτιδήποτε εκκολάπτει ή σχετίζεται με την ανάπτυξη τού νεοναζισμού (γ) ***με ζώνουν τα φίδια*** βλ. λ. *ζώνω* (δ) ***βγάζω το φίδι απ' την τρύπα*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αναλαμβάνει κάτι ιδιαίτερα δύσκολο (συνήθ. για λογαριασμό άλλων): *βρείτε άλλο κορόιδο, να βγάλει το φίδι απ' την τρύπα!* ΣΥΝ. βγάζω τα κάστανα απ' τη φωτιά **2.** (μτφ.-υβριστ.) ο ύπουλος, ο κακός άνθρωπος· ΦΡ. (α) ***φίδι κολοβό*** (ως χαρακτηρισμός) πολύ πονηρός, φθονερός άνθρωπος (β) ***ζεσταίνω / έχω φίδι στον κόρφο μου*** βλ. λ. *κόρφος*. — (υποκ.) **φιδάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *οφίδιον*, υποκ. τού ουσ. *όφις* (βλ.λ.)].

> **φίδι ή φείδι; Όφις** > **οφ-ίδιον** (υποκοριστικό) > **φίδ-ι** (με σίγηση τού αρκτικού *ο-* και τού ληκτικού *-ον*)· όχι: *όφις, όφε-ως* > *οφείδιον* > **φείδι**. Πβ. **ξίδι** (< *οξίδιον* < *όξος*), **ταξίδι** (< *ταξ-ίδιον*), (!) **αρχίδι** (< *ορχίδιον*), **οξίδιο** (< *οξίδιον* < *οξύ*) κ.ο.κ. ➝ *ξίδι*

φιδοβότανο (το) το φιδόχορτο (βλ.λ.).

φιδόγλωσσα (η) (λαϊκ.) **1.** η γλώσσα τού φιδιού **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που μιλάει πικρόχολα, που η γλώσσα του στάζει φαρμάκι ΣΥΝ. κακόγλωσσος, φαρμακόγλωσσος.

φιδοπουκάμισο (το) (λαϊκ.) το δέρμα τού φιδιού, που κατά περιόδους αποβάλλεται ολόκληρο από το σώμα του και αντικαθίσταται από άλλο ΣΥΝ. φιδοτόμαρο.

φιδοσέρνομαι ρ. αμετβ. {φιδοσύρθηκα} (λαϊκ.) σέρνομαι σαν φίδι.

Αρσάκεια-Τοσίτσεια σχολεία, που ίδρυσε, οργάνωσε και διοικεί· βλ. κ. λ. *Αρσάκεια*.

φιλελευθερισμός (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) η αντίληψη και η στάση ζωής που ευνοεί την ελευθερία σε επίπεδο πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, ιδεολογικό ή/και ατομικό **2.** η πολιτική ιδεολογία που εμμένει στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, που υποστηρίζει τον σεβασμό στα δικαιώματα τού πολίτη, των μειοψηφιών κ.λπ. **3.** ***(οικονομικός) φιλελευθερισμός*** η οικονομική αντίληψη που υποστηρίζει ότι η αγορά και οι δυνάμεις της πρέπει να αφήνονται να λειτουργούν ελεύθερες και ότι ο ρόλος τού κράτους πρέπει να περιορίζεται στη διαμόρφωση τού πλαισίου, στο οποίο διεξάγεται ο οικονομικός ανταγωνισμός, και στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. liberalism].

φιλελευθεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται (κάποιος/κάτι) φιλελεύθερος, να αγαπά την ελευθερία ή να χαρακτηρίζεται από πνεύμα ελευθερίας: *η ~ μιας κοινωνίας / των αντιλήψεων* **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) η κατάργηση των περιορισμών στη διακίνηση εμπορευμάτων, κεφαλαίων, εργαζομένων κ.λπ. μεταξύ κρατών ή στη λειτουργία τής αγοράς σε ένα κράτος (β) (ειδικότ.) η κατάργηση των εθνικών περιορισμών στη διασυνοριακή κυκλοφορία εμπορευμάτων, υπηρεσιών, κεφαλαίων κ.λπ., ώστε να μην παρεμποδίζεται ο ελεύθερος ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών-μελών τής Ε.Ε.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. liberalisation].

φιλελευθεροποιώ ρ. μετβ. {φιλελευθεροποι-είς... | φιλελευθεροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) φιλελεύθερο, να αγαπά την ελευθερία ή να χαρακτηρίζεται από πνεύμα ελευθερίας **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) καταργώ τους περιορισμούς στη διακίνηση εμπορευμάτων, κεφαλαίων, εργαζομένων κ.λπ. μεταξύ κρατών ή στη λειτουργία τής αγοράς σε ένα κράτος (β) (ειδικότ.) καταργώ τους εθνικούς περιορισμούς που υπάρχουν στη διασυνοριακή κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών, των πληρωμών και κεφαλαίων, οι οποίοι παρεμποδίζουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών-μελών τής Ε.Ε.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. liberalise].

φιλελεύθερος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αγαπά την ελευθερία: *~ άνθρωπος / λαός* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προωθεί την υπόθεση τής ελευθερίας, που συμβάλλει στη διεύρυνση τής ατομικής, κοινωνικής, πολιτικής, θρησκευτικής κ.λπ. ελευθερίας: *~ ιδέες / θεωρία / απόψεις* || *οι ~ διατάξεις ενός Συντάγματος* **3.** ***φιλελεύθερος*** (ο) {φιλελευθέρου | -ων, -ους} ο οπαδός τού πολιτικού και οικονομικού φιλελευθερισμού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλέλληνας (ο) [αρχ.] {φιλελλήνων} **1.** ο αλλοδαπός που έχει ιδιαίτερη συμπάθεια προς τους Έλληνες και την Ελλάδα ΑΝΤ. μισέλληνας, ανθέλληνας **2.** ΙΣΤ. κάθε ξένος που υποστήριζε την Ελληνική Επανάσταση τού 1821 και ενδεχομένως αγωνίστηκε ο ίδιος στο πλευρό των επαναστατών: *ο λόρδος Μπάυρον υπήρξε από τους γνωστότερους ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλελληνικός, -ή, -ό [1825] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους φιλέλληνες ή τον φιλελληνισμό: *~ κίνημα* **2.** αυτός που εξυπηρετεί τους Έλληνες, που υποστηρίζει τα δίκαια και τα συμφέροντα τής Ελλάδας: *~ πολιτική* ΑΝΤ. ανθελληνικός, μισελληνικός. **φιλελληνικά** επίρρ., **φιλελληνικότητα** (η) [1886].

φιλελληνισμός (ο) [1761] **1.** η ιδιότητα τού φιλέλληνα **2.** ΙΣΤ. ιδεολογική και πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε σε ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική· αποσκοπούσε στην ηθική και υλική ενίσχυση των Ελλήνων πριν και κατά τη διάρκεια τής Επανάστασης τού 1821 ΑΝΤ. ανθελληνισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. philhellénisme].

φίλεμα (το) ➝ φιλεύω

φιλενάδα (η) ➝ φιλαινάδα

φιλεργατικός, -ή, -ό [1897] αυτός που προωθεί τα δίκαια και τα συμφέροντα των εργατών: *~ πολιτική / νομοθεσία* ΑΝΤ. αντεργατικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φίλεργος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που αγαπά την εργασία, που εργάζεται με προθυμία, που δεν αποφεύγει τους κόπους τής δουλειάς: *είναι ~, γι' αυτό θα πάει μπροστά* ΣΥΝ. εργατικός, φιλόπονος ΑΝΤ. φυγόπονος, οκνηρός, τεμπέλης, ακαμάτης. — **φιλεργία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φιλεργός* < *φιλ(ο)-* + *-εργός* < *ἔργον*].

φιλέρημος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά την ερημιά, την απομόνωση ΣΥΝ. μοναχικός ΑΝΤ. κοινωνικός, κοσμικός. — **φιλερημία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλέρι (το) {φιλεριού} **1.** ποικιλία αμπελιού με αραιές ρίζες **2.** (συνεκδ.) το σταφύλι που παράγεται από την παραπάνω ποικιλία και έχει ρώγες σφαιρικές με ρόδινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. fillër «μονήρης, μεμονωμένος»].

φίλερις, -ις, -ι {φιλέρ-ιδος, -ι(ν) | -ιδες (ουδ. -ιδα), -ίδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που προκαλεί συχνά καβγά, εριστικός: *ο ~ βουλευτής προκάλεσε επεισόδιο με συνάδελφό του στη Βουλή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλ(ο)-* + *ἔρις* «διένεξη, διχόνοια» (βλ. λ. *έριδα*)].

φιλές (ο) {φιλέδες} **1.** πολύ λεπτό και αραιό δικτυωτό πλέγμα από μετάξι, νάιλον κ.ά., που χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση των μαλλιών και τη στερέωση τού χτενίσματος **2.** δικτυωτό πλέγμα που χρησιμοποιείται για την κατασκευή παραπετασμάτων **3.** ΑΘΛ. το δίχτυ που διαχωρίζει τους χώρους των δύο αντιπάλων ομάδων στο βόλεϊ ή των αντιπάλων στο τένις και στο πινγκ-πονγκ **4.** ΤΥΠΟΓΡ. λεπτή διαχωριστική γραμμή που ξεχωρίζει αυτοτελή κείμενα σε εφημερίδα ή περιοδικό. Επίσης **φιλέ** (το) {άκλ.}. — (υποκ.) **φιλεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. filet «δίχτυ, πλέγμα», υποκ. τού fil < λατ. filum «μίτος, νήμα»].

φιλετάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το φιλέτο (βλ.λ.): *προσφέρουν φιλετάκια μινιόν με ανάλογη σάλτσα* • **2.** κομμάτι δέρματος που προστίθεται στο πίσω μέρος τού υποδήματος, για να καλύπτει τη ραφή.

φιλέτο (το) **1.** φέτα από σφάγιο, χωρίς κόκκαλο, από την περιοχή γύρω από τα νεφρά, η οποία θεωρείται το εκλεκτότερο κομμάτι: *κόντρα ~* (κομμένο κόντρα) **2.** (μτφ.) το εκλεκτότερο μέρος από κάτι: *τα ~ γης σε πολύ κεντρικά σημεία τής πόλης είναι πανάκριβα* || *«αν οι σιδηροδρομικές γραμμές-φιλέτα δοθούν σε ιδιώτες, τότε θα μείνουν στον Ο.Σ.Ε. μόνο τα ελλείμματα»* (εφημ.) **3.** (μτφ.) πρόσθετο λεπτό περίγραμμα σε ένδυμα ή υπόδημα **4.** στενή λωρίδα (από μάρμαρο, ξύλο κ.λπ.) για διακόσμηση, π.χ. δαπέδου. — (υποκ.) **φιλετάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. filetto, υποκ. τού filo «νήμα, κλωστή» < λατ. filum].

φιλεύσπλαχνος, -η, -ο αυτός που νιώθει οίκτο και συμπόνια για τους συνανθρώπους του και τους βοηθεί ΣΥΝ. σπλαχνικός, πονετικός ΑΝΤ. άσπλαχνος, άπονος, σκληρόκαρδος. - **φιλεύσπλαχνα** επίρρ., **φιλευσπλαχνία** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φιλεύσπλαγχνος* < *φιλ(ο)-* + *εὔσπλαγχνος*].

φιλεύω ρ. μετβ. {φίλε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) προσφέρω (φαγώσιμο ή ποτό), κυρ. σε επισκέπτη: *τι να σε φιλέψουμε;* || *τον φίλεψε γλυκό τού κουταλιού* ΣΥΝ. κερνάω, τρατάρω. — **φίλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φίλος*].

φίλη (η) {στη γεν. πληθ. χρησιμοποιείται ο τ. φιλαινάδων} **1.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, με το οποίο συνδέεται κανείς με σχέση αμοιβαίας αγάπης, αφοσίωσης και κατανόησης, χωρίς να υπάρχει συγγένεια ή ερωτικό ενδιαφέρον: *είναι αχώριστες ~ από παιδιά* ΣΥΝ. φιλαινάδα **2.** (κατ' επέκτ.-καταχρ.) το πρόσωπο γυναικείου φύλου με το οποίο υπάρχει σχέση γνωριμίας, με την οποία κάνει κάποια/κάποιος παρέα: *θα πάω βόλτα με τις ~ μου* ΣΥΝ. γνωστή, φιλαινάδα **3.** (+*μου, σου*...) η γυναίκα με την οποία έχει συνάψει κανείς ερωτικό δεσμό: *συζεί με τη ~ του* ΣΥΝ. φιλαινάδα, ερωμένη, αγαπητικιά, (οικ.) γκόμενα **4.** (ως επίθ.): *φίλη χώρα* (η χώρα με την οποία υπάρχουν φιλικοί δεσμοί).

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **φίλη** δεν σχηματίζει γενική πληθυντικού *(των φίλων)* για λόγους προφύλαξης από τη σύγχυση που θα προέκυπτε με το αρσενικό *(ο φίλος - των φίλων)*. Έτσι, όταν υπάρχει ανάγκη σχηματισμού γενικής πληθυντικού για το θηλ. *φίλη*, χρησιμοποιείται ο τ. **φιλαινάδων**: *Δεν της αρέσουν τα γούστα των φιλαινάδων της· έχει δικές της προτιμήσεις*. Ομοίως η λ. **φοβέρα** δεν σχηματίζει γεν. πληθ. *(φοβερών)*, γιατί συμπίπτει με τη γεν. τού επιθ. **φοβερός** κ.ο.κ.

φιλήδονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά τις (σαρκικές) ηδονές, ο έκδοτος στις απολαύσεις ΣΥΝ. ηδυπαθής, έκλυτος ΑΝΤ. εγκρατής, ασκητικός **2.** αυτός που δείχνει ηδυπάθεια, που φανερώνει αγάπη προς τις ηδονές: *~ χείλη / έκφραση*. — **φιληδονία** (η) [μτγν.].

φίλημα (το) [αρχ.] {φιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το φιλί (βλ.λ.): *κορίτσι / χείλη για ~*.

Φιλήμων (ο) {Φιλήμον-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας κωμικός ποιητής, εκπρόσωπος τής Νέας Κωμωδίας (361-262 π.Χ.) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Φιλήμονας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. (μαρτυρείται επίσης το μτγν. επίθ. *φιλήμων* «ευγενικός, τρυφερός») < θ. *φιλ-* (βλ. λ. *φίλ-ος, φιλ-ῶ*) + παραγ. επίθημα *-ήμων*, πβ. κ. *αἰδ-ήμων, εἰδ-ήμων, νο-ήμων* κ.ά.].

φιλήσυχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αγαπά την ησυχία, που δεν αγαπά τη φασαρία ΣΥΝ. ήπιος **2.** (ειδικότ.) αυτός που σέβεται και τηρεί τους νόμους, που αποστρέφεται τις ταραχές: *~ πολίτης* ΣΥΝ. νομοταγής, νομιμόφρων ΑΝΤ. ταραξίας, ταραχοποιός.

φιλί (το) {φιλ-ιού | -ιών} η επαφή των χειλιών με τα χείλη, το μάγουλο ή άλλο σημείο τού σώματος άλλου προσώπου, καθώς επίσης και με ζώο ή πράγμα· θεωρείται έκφραση αγάπης, ερωτικού πόθου, εγκάρδιου χαιρετισμού κ.λπ.: *του έδωσε ένα ~ στο μάγουλο / στο στόμα* || *ανταλλάσσουμε φιλιά* || *το Πάσχα δίνουμε το ~ τής αγάπης* || *(πολλά) ~* (στερεότυπη φράση στο τέλος επιστολής ή ως προφορικός αποχαιρετισμός) || *γλυκό / ηχηρό / παθιασμένο / βιαστικό / πεταχτό / ρουφηχτό / γαλλικό / αθώο ~* || *φιλιά!* (ή *φιλάκια!*) (λέγεται ως αποχαιρετισμός προς οικείο πρόσωπο στο τέλος συνάντησης, τηλεφωνικής συνομιλίας, επιστολής) || *φιλιά σταυρωτά!* (τρόπος αποχαιρετισμού σατιρικά: *ματς-μούτς*) ΣΥΝ. φίλημα, (λόγ.) ασπασμός· ΦΡ. (α) ***το φιλί τής ζωής*** (i) η τεχνητή αναπνοή (βλ.λ.) που εφαρμόζεται στο στόμα τού ασθενούς, αφού πρώτα μισανοιχτούν τα χείλη του (ii) (μτφ.) η ενίσχυση ή βοήθεια που φθάνει την τελευταία στιγμή, που ενισχύει, τονώνει, στηρίζει: *η υποστήριξη τής Αριστεράς έδωσε ~ στην ετοιμόρροπη κυβέρνηση* (β) (μτφ.) ***το φιλί τού Ιούδα*** βλ. λ. *Ιούδας* (γ) (παροιμ.) ***ανάρια-ανάρια το φιλί, για να 'χει νοστιμάδα*** βλ. λ. *ανάρια*. — (υποκ.) **φιλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. απρφ. *φιλεῖν* τού ρ. *φιλῶ*, πβ. κ. *φα(γ)ί – φαγεῖν*].

φιλία (η) {δύσχρ. φιλιών} **1.** η σχέση μεταξύ φίλων, ο δεσμός αμοιβαίας αγάπης, αφοσίωσης και κατανόησης (χωρίς ερωτικό πόθο), που ενώνει δύο ή περισσότερα μη συγγενικά πρόσωπα: *θέλω απόδειξη τής ~ σου* || *όρκοι αιώνιας ~* || *από νωρίς συνδέθηκαν με βαθιά και ειλικρινή ~* || (στον πληθ.) *οι παλιές ~ δεν ξεχνιούνται εύκολα* || *στην κατασκήνωση θα δημιουργήσεις νέες ~* ΑΝΤ. έχθρα, μίσος· ΦΡ. ***πιάνω φιλία / φιλίες (με κάποιον)*** γίνομαι φίλος **2.** η ευνοϊκή διάθεση: *φροντίζει να έχει εξασφαλίσει τη ~ των ισχυρών* ΑΝΤ. έχθρα, εχθρότητα, δυσμένεια **3.** η σχέση ειρηνικής συνύπαρξης και αλληλεγγύης μεταξύ χωρών, λαών, ομάδων: *ελληνοτουρκική ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φίλος* (βλ.λ.)].

-φιλία β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** αγάπη ή προτίμηση: *ζωο-φιλία, αστυ-φιλία, ομοφυλο-φιλία, βιβλιο-φιλία, ξενο-φιλία, ουδετερο-φιλία* **2.** το είδος τής σχέσης

φιλίας μεταξύ προσώπων: *λυκο-φιλία. ψευτο-φιλία* **3.** ΙΑΤΡ. ασθένεια ή παθολογική προδιάθεση: *αιμο-φιλία. σπασμο-φιλία.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ουσ. *φιλία* (πβ. μτγν. *θεο-φιλία*. αρχ. *λυκο-φιλία*) και επεκτάθηκε ακόμη και σε ιατρ. όρους (λ.χ. *σπασμο-φιλία. αιμο-φιλία*) συχνά ως απόδ. ελληνογενών ξένων όρων (λ.χ. γαλλ. hémo-philie. xénophilie)].

φιλιατρό (το) (λαϊκ.) το στόμιο τού πηγαδιού.
[ΕΤΥΜ. Η λ. ανάγεται στο αρχ. *φρέαρ* «πηγάδι» μέσω αμάρτυρου τ. **φρεατρόν* (< *φρέατρα*. μτγν. πληθ. αντί τού αναμενομένου *φρέατα*) με την εξής πορεία: **φρεατρόν* > **φλιατρόν* (με ανομοίωση τού *-ρ-* σε *-λ-* και συνίζηση) > *φιλιατρό* (με ανάπτυξη *-ι-*)].

φιλιγκράν (το) {άκλ.} **1.** διάτρητο δικτυωτό κόσμημα που σχηματίζεται από λεπτά, συγκολλημένα μεταξύ τους πλέγματα χρυσών, ασημένιων ή γυάλινων ινών: (κ. ως επίθ.) *χρυσά σκουλαρίκια ~* **2.** δαντέλα με βελόνα, ισπανικής προελεύσεως, που συνδυάζει χρωματιστή και μεταλλική κλωστή **3.** μεταλλικό κέντημα που χρησιμοποιείται στη λεπτή διακόσμηση τής επίπλωσης και στον εκκλησιαστικό διάκοσμο (στη Δύση) **4.** κυματιστό σχήμα ή γράμμα που δημιουργείται με πίεση κατά το στάδιο τής κατασκευής χαρτιού, για να μην είναι εύκολη η παραποίησή του ΣΥΝ. υδατογράφημα, υδατόσημο **5.** ***φιλιγκράν*** (η) η τεχνική κατασκευής των παραπάνω. Επίσης **φιλιγκράνα** (η) {χωρ. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. filigrane < ιταλ. filigrana < fili- (< λατ. filum «νήμα, κλωστή») + -grana < λατ. granum «σπόρος»].

φιλί-κλειδί ➤ φηλί-κλειδί

φιλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από φιλία, αυτός που φανερώνει φιλία: *έχουμε / διατηρούμε ~ σχέσεις || να σου δώσω μια ~ συμβουλή: || ~ συμπεριφορά / δεσμός / στάση / εκδήλωση / χειρονομία / υποδοχή / χαμόγελο / συντροφιά / διάθεση / περιβάλλον / επίσκεψη / συζήτηση* ΑΝΤ. εχθρικός **2.** ταγμένος με το μέρος κάποιου: *~ χώρα / έθνος* ΣΥΝ. συμμαχικός. (λόγ.-σπανιότ.) φίλιος ΑΝΤ. εχθρικός **3.** (για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει ευμενή διάθεση, εγκαρδιότητα: *ήταν πολύ ~ μαζί μου || ~ ακροατήριο* ΑΝΤ. εχθρικός, ψυχρός· ΦΡ. ***φιλική τιμή*** χαμηλή τιμή **4.** ΑΘΛ. (αγώνας) που δεν διεξάγεται στο πλαίσιο διοργάνωσης (π.χ. πρωταθλήματος, κυπέλλου κ.λπ.), αλλά περισσότερο ως ευκαιρία, για να προπονηθούν οι ομάδες: *~ παιχνίδι / συνάντηση* ΣΥΝ. φιλικό (το) **5.** ***φιλικό*** (το) ο φιλικός αγώνας (σημ. 4) **6.** αυτός που δεν προκαλεί προβλήματα σε κάποιον/κάτι: *οι καινούργιοι ηλεκτρονικοί υπολογιστές είναι ~ προς τον χρήστη || προϊόντα ~ προς το περιβάλλον* (ανακυκλώσιμα, που δεν καταστρέφουν το όζον κ.λπ.) **7.** ΙΣΤ. (α) ***Φιλική Εταιρεία*** μυστική εταιρεία που ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησσό από τους Ν. Σκουφά, Α. Τσακάλωφ και Ε. Ξάνθο και αποσκοπούσε στην οργάνωση κινήματος για την απελευθέρωση τής Ελλάδας από τον τουρκικό ζυγό (β) **Φιλικός** (ο) μέλος τής Φιλικής Εταιρείας. — **φιλικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **φιλικότητα** (η) [1887].

φιλιόκβε (το) {άκλ.} (λατ. filioque) ΘΕΟΛ. *και εκ τού Υιού·* όρος που προστέθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία στο Σύμβολο τής Πίστεως (το «Πιστεύω») κατά τον 11ο αι. (1014. Σχίσμα των δύο Σεργίων), σύμφωνα με τον οποίο, το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται (έχει ως αρχή του) όχι μόνο από τον Πατέρα, αλλά και από τον Υιό· αποτέλεσε το κύριο θεολογικό αίτιο τού σχίσματος μεταξύ τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (1054).
[ΕΤΥΜ. < λατ. filiōque «και εκ τού Υιού» < filiō (αφαιρετ. πτώση τού ουσ. filius «υιός») + que «και»].

φίλιος, -α, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που εκφράζει, που φανερώνει ή που αισθάνεται φιλία (βλ.λ.): *~ στρατεύματα / περιοχή / δυνάμεις* ΣΥΝ. φιλικός ΑΝΤ. εχθρικός, πολέμιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φίλος*].

φιλιότσος (ο), **φιλιότσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) αυτός που έχει βαφτιστεί από κάποιον (νοννό / νοννά) ΣΥΝ. βαφτιστικός, βαφτισιμιός, βαφτιστήρι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. figlioccio, υποκ. τού figlio «υιός»].

Φιλιππία (η) γυναικείο όνομα.

φιλιππικός (ο) [μτγν.] (συνν. λόγος) **1.** καθένας από τους τρεις λόγους που εκφώνησε ο Δημοσθένης κατά τού βασιλιά τής Μακεδονίας Φιλίππου Β' **2.** (μτφ.) το δριμύ κατηγορητήριο: *ο πρόεδρος εξαπέλυσε ~ εναντίον τής εσωκομματικής αντιπολίτευσης.*

Φιλιππίνες (οι) {Φιλιππινών (συνήθ. προφορ. Φιλιππίνων)} (ταγκαλ. Republika ng Pilipinas, αγγλ. Republic of the Philippines = Δημοκρατία των Φιλιππινών) νησιωτικό κράτος τής ΝΑ. Ασίας στον Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Μανίλα, επίσημες γλώσσες τη Φιλιππινέζικη (Ταγκαλόγκ) και την Αγγλική και νόμισμα το πέσο Φιλιππινών. — **Φιλιππινέζος** (ο), **Φιλιππινέζα** (η), **φιλιππινέζικος, -η, -ο, Φιλιππινέζικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.*
[ΕΤΥΜ. Οι Φιλιππίνες οφείλουν την ονομασία τους στον Φίλιππο Β', βασιλιά τής Ισπανίας, ο οποίος ήταν διάδοχος τού θρόνου, όταν (το 1543) ο Ισπανός εξερευνητής Ruy López de Villalobos κατέλαβε το Αρχιπέλαγος].

Φίλιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} **1.** όνομα πέντε βασιλέων τής Μακεδονίας με κυριότερο τον Φίλιππο Β' (382-336 π.Χ.), πατέρα τού Αλεξάνδρου **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Απόστολο, έναν από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που κήρυξε το Ευαγγέλιο στη Φρυγία· ΦΡ. ***βρήκε ο Φίλιππος τον Ναθαναήλ*** βλ. λ. *Ναθαναήλ* **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Φίλιππας.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., με σημ. «αυτός που αγαπά τα άλογα ή την ιππασία», < *φιλ(ο)-* + *ἵππος*].

φίλιππος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που αγαπά τα άλογα και την ιππασία **2.** (ειδικότ. ως ουσ.) ο τακτικός θεατής ιπποδρομιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλ(ο)-* + *ἵππος*].

Φιλιππούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη και περιοχή τής Κ. Βουλγαρίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φιλιππούπολις* (από το όν. τού βασιλιά *Φιλίππου Β' τού Μακεδόνα*, ο οποίος την ίδρυσε). Ο Φίλιππος ονόμασε αρχικώς τη νέα πόλη *Πονηρόπολιν*, αλλά οι Θράκες κάτοικοι την αποκαλούσαν Pulpudava (< Pulp «Φίλιππος» + dava «πόλη»), από όπου προήλθε η σημερινή βουλγ. ονομασία Plovdiv. Η ελλην. ονομασία αποτελεί μετάφραση τής θρακικής και άρχισε να χρησιμοποιείται από τον 2ο αι. π.Χ. Οι Ρωμαίοι την αποκαλούσαν Trimontium, επειδή είχε οικοδομηθεί πάνω σε τρεις λόφους].

Φιλισταίος (ο), **Φιλισταία** (η) **1.** ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού εγκατεστημένου στη Ν. ακτή τής Παλαιστίνης πριν από την άφιξη των Ισραηλιτών· οι Φιλισταίοι συγκρούστηκαν με τους Ισραηλίτες και ηττήθηκαν οριστικά από τον βασιλιά Λαβίδ **2.** (μετωνυμ.) στενόμυαλος, εγωιστής και υποκριτής άνθρωπος. — **φιλισταϊκός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φιλισταῖος*, πιθ. συνδ. με εβρ. palōš «εισβάλλω». Ο λαός των Φιλισταίων έδωσε το όνομά του στην *Παλαιστίνη* (βλ.λ.)].

φιλισταϊσμός (ο) η στενόμυαλη, εγωιστική και υποκριτική συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. < *Φιλισταίος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ισμός*].

φιλιστρίνι (το) ➤ φινιστρίνι

φιλίστωρ (ο/η) {φιλίστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που αγαπά την ιστορία, τις ιστορικές μελέτες **2.** (γενικότ.) αυτός που αγαπά τη γνώση και την έρευνα ΣΥΝ. φιλομαθής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φιλ(ο)-* + *ἵστωρ* «γνώστης» (βλ. κ. *ιστορία*)].

φιλιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φιλίω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) αποκαθιστώ τις αγαθές σχέσεις (μεταξύ δύο ή περισσοτέρων προσώπων), οδηγώ σε συμβιβασμό: *κοίταξε να τους φιλιώσεις, γιατί είναι κρίμα να είναι μαλωμένοι* ΣΥΝ. συμφιλιώνω, συμβιβάζω ΑΝΤ. διχάζω ♦ **2.** (αμετβ.) έρχομαι σε συμφιλίωση, αίρω τις διαφορές μου με κάποιον: *όταν συγκρούονται για τέτοιους σοβαρούς λόγους, δεν είναι εύκολο να φιλιώσουν || έτσι ο άνθρωπος φιλιώνει με την ιδέα τού θανάτου* ΣΥΝ. συμφιλιώνομαι. **φίλιωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φιλιῶ (-όω)* < αρχ. *φίλιος*].

φιλμ (το) {άκλ.} **1.** μεμβράνη από οξική κυτταρίνη ή πολυεστέρα, επικαλυμμένη με φωτοευαίσθητο γαλάκτωμα, που χρησιμοποιείται στις φωτογραφικές και κινηματογραφικές μηχανές για τη λήψη εικόνων **2.** (συνεκδ.) κινηματογραφική ή τηλεοπτική ταινία, έργο **3.** ΤΥΠΟΓΡ. φύλλο από αδιάσταλτο διαφανές υλικό, πάνω στο οποίο αποτυπώνεται κείμενο ή και εικόνα που προορίζεται για εκτύπωση. — (υποκ.) **φιλμάκι** (το) (βλ.λ.), **φιλμικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. film < μέσ. αγγλ. filme «μεμβράνη» < αρχ. αγγλ. filmen, που συνδ. με αρχ. αγγλ. fell «δέρμα», λατ. pellis «δέρμα», καθώς και με το αρχ. *πέλμα*].

φιλμάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρής διάρκειας κινηματογραφική ταινία.

φιλμάρω ρ. μετβ. {φιλμάρισ-α, -μένος} (καθημ.) **1.** τραβώ ταινία **2.** ΤΥΠΟΓΡ. εμφανίζω σε φιλμ (κείμενο ή φωτογραφίες προς εκτύπωση). — **φιλμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φιλμ* + παραγ. επίθημα *-άρω*, πβ. κ. *σουτ-άρω*].

φιλμογραφία (η) **1.** το σύνολο των κινηματογραφικών ταινιών τις οποίες έχει σκηνοθετήσει (κάποιος) ή στις οποίες έχει πρωταγωνιστήσει ή έχει συμμετάσχει ένας ηθοποιός: *η ~ τού Φ. Φελλίνι* **2.** κατάλογος κινηματογραφικών ταινιών (συνήθ. με κοινό θέμα): *~ τού ανεξάρτητου αμερικανικού κινηματογράφου τού έτους 1999.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. filmographie (νόθο σύνθ.)].

φιλντισένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από φίλντισι: *~ κολιέ / άγαλμα* ΣΥΝ. σεντεφένιος **2.** που μοιάζει, κυρ. στο χρώμα, με φίλντισι: *~ επιδερμίδα.*

φίλντισι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο μάργαρος (βλ.λ.) ΣΥΝ. σεντέφι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fildişi].

φιλο- κ. **φιλό-** κ. **φιλ-** α' συνθετικό που δηλώνει αγάπη, προτίμηση, ροπή / κλίση προς κάποιον/κάτι: *φιλο-πόλεμος, φιλο-πρόοδος, φιλο-χρήματος, φιλ-άσθενος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *φίλος* (βλ.λ.)].

φιλοβασιλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι υπέρ τού θεσμού τής βασιλείας: *~ οργάνωση || (κ. ως ουσ.) συγκέντρωση φιλοβασιλικών* ΣΥΝ. βασιλόφρων, βασιλικός ΑΝΤ. αντιβασιλικός, αντιμοναρχικός **2.** αυτός που πρόσκειται στον βασιλιά: *απόπειρα πραξικοπήματος από ομάδα ~ στρατηγών.*

φιλογύνης (ο) [αρχ.] {φιλογύνηδες} πρόσωπο που αγαπά τις γυναίκες ΑΝΤ. μισογύνης.

φιλοδασικός, -ή, -ό [1887] αυτός που αποσκοπεί στη φροντίδα και προστασία των δασών: *~ πολιτική / πρακτική / νομοθεσία.*

φιλόδεντρο (το) (συνήθ. ορθ. *φυλλόδεντρο*) καλλωπιστικό φυτό με μεγάλα, συνήθ. πλατιά, δερματώδη φύλλα και άνθη που σχηματίζουν ταξιανθία, η οποία περιβάλλεται από ένα μεγάλο φύλλο (σπάθη).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. philodendron. Η γρ. *φυλλόδε-*

φιλο- α' συνθετικό

φιλο-αμερικανικός, -ή, -ό	**φιλο-βρετανικός**, -ή, -ό	**φιλο-κυβερνητικός**, -ή, -ό	**φιλο-σερβικός**, -ή, -ό	**φιλο-χουντικός**, -ή, -ό
φιλο-αναρχικός, -ή, -ό	**φιλο-δασικός**, -ή, -ό	**φιλο-κυπριακός**, -ή, -ό	**φιλο-σοβιετικός**, -ή, -ό	
φιλο-αριστερός, -ή, -ό	**φιλο-ϊσραηλινός**, -ή, -ό	**φιλο-ναζιστής** (ο)	**φιλο-σταλινικός**, -ή, -ό	
φιλο-βενιζελικός, -ή, -ό	**φιλο-κομουνιστικός**, -ή, -ό	**φιλο-παλαιστινιακός**, -ή, -ό	**φιλο-τουρκικός**, -ή, -ό	

ντρο οφείλεται σε παρετυμολογία προς το *φύλλο*].

φιλοδίκαιος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αγαπά το δίκαιο.

φιλόδικος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει την τάση να καταφεύγει συχνά στα δικαστήρια: *σύμφωνα με τις στατιστικές, οι Έλληνες είναι ~ λαός* ΣΥΝ. δικομανής. — **φιλοδικία** (η) [μτγν.].

φιλοδοξία (η) [μτγν.] {φιλοδοξιών} **1.** η αγάπη για τη δόξα και τη διασημότητα **2.** η ζωηρή επιθυμία για ανάδειξη: *φλέγεται από ~* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ονειρεύεται κανείς για τη μελλοντική του εξέλιξη. γενικότ. οτιδήποτε σημαντικό ονειρεύεται κανείς να πραγματοποιήσει: *έχει τη ~ να διαδώσει τις φιλειρηνικές του ιδέες στην πατρίδα του* || *οι νέοι είναι φυσικό να έχουν (πολλές) ~* || *άνθρωπος χωρίς φιλοδοξίες* || *μικρές / μεγάλες / προσωπικές / πολιτικές / αρρωστημένες ~* || *πραγματοποιώ τις ~ μου* ΣΥΝ. επιθυμία, επιδίωξη.

φιλόδοξος, -η, -ο [αρχ.] (για πρόσ.) **1.** αυτός που αγαπά πολύ τη δόξα και τα μεγαλεία. που τον διακρίνει ζωηρή επιθυμία για ανάδειξη: *είναι πολύ ~ και επιδιώκει να ανέβει με κάθε τρόπο* ΣΥΝ. (κακόσ.) μεγαλομανής ΑΝΤ. μετρημένος. ταπεινός **2.** αυτός που έχει πολλές φιλοδοξίες για τη μελλοντική του εξέλιξη, που επιδιώκει έντονα να επιτύχει (κάπου) ή να αποκτήσει (κάτι): *ως επιχειρηματίας είναι πολύ ~ και ριψοκίνδυνος* || *~ επιστήμονας / καλλιτέχνης* **3.** (για πράγματα) αυτός που φανερώνει φιλοδοξία. που εμπεριέχει υψηλούς και δύσκολους στόχους: *~ σχέδιο / στόχος / πρόγραμμα / πολιτική* ΣΥΝ. μεγαλεπήβολος ΑΝΤ. ταπεινός. — **φιλόδοξα** επίρρ.

φιλοδοξώ ρ. μετβ. [αρχ.] {φιλοδοξείς... | φιλοδόξησα} (+να) έχω συγκεκριμένη φιλοδοξία. επιθυμώ σφοδρά (να πραγματοποιήσω έργο, να επιτύχω στόχο κ.λπ.): *~ να γίνω συγγραφέας* || *φιλοδοξεί να καταλάβει υψηλά αξιώματα.*

φιλοδυτικός, -ή, -ό **1.** φιλικός προς τη Δύση και τους δυτικούς: *ο ισλαμιστής πρωθυπουργός άλλαξε πορεία και ακολουθεί πλέον ~ πολιτική* **2.** ΠΟΛΙΤ. φιλική τοποθέτηση απέναντι στα κράτη. κυρίως τις ιθύνουσες Μεγάλες Δυνάμεις, και τους διακρατικούς σχηματισμούς στον χώρο τού Δυτικού Ημισφαιρίου, όπου και δεσπόζει η φιλελεύθερη ιδεολογία και η ελεύθερη οικονομία: *~ κυβέρνηση / πολιτική / αρθρογραφία.*

φιλοδώρημα (το) [μεσν.] {φιλοδωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) μικρό χρηματικό ποσό που προσφέρεται ως δώρο από πελάτη σε υπάλληλο για τις υπηρεσίες του: *αφήνω ~ στον σερβιτόρο* || *στο βεστιάριο απαγορεύονται τα ~* ΣΥΝ. πουρμπουάρ. (λαϊκ.) μπαξίσι.

φιλοδωρώ ρ. μετβ. [μεσν.] {φιλοδωρείς... | φιλοδώρησα} (λόγ.-σπάν.) ανταμείβω με φιλοδώρημα: *~ τον σερβιτόρο / τον αχθοφόρο* || (ειρων.) *τον φιλοδώρησε με μια καρπαζιά* || *το καθεστώς τον φιλοδώρησε με καταδίκη σε φυλάκιση δύο χρόνων.*

φιλόζωος¹, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που αγαπά υπέρμετρα τη ζωή, που νοιάζεται υπερβολικά γι' αυτήν **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μαλθακότητα και δειλία, επειδή αγαπά και προσέχει υπερβολικά τον εαυτό του ΣΥΝ. μαλθακός, δειλός. — **φιλοζωία** (η) [μτγν.].

φιλόζωος², -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά τα ζώα. που νοιάζεται για αυτά: *η ~ κυρία ταΐζει τα αδέσποτα τής γειτονιάς* ΣΥΝ. ζωόφιλος. — **φιλοζωία** (η), **φιλοζωικός**, -ή, -ό.

> **φιλόζωος ή ζωόφιλος;** Τα **ζωόφιλος / φιλόζωος** ανήκουν σε έναν μικρό αριθμό συνθέτων που εμφανίζουν διπλή μορφή: *Θεόφιλος Φιλόθεος*, *Θεόδωρος -- Δωρόθεος* κ.ά. Ωστόσο, κρίνοντας από τη σημασία τού συνθέτου («αυτός που αγαπά τα ζώα») και από παρόμοια σύνθετα. κανονικός είναι ο τ. *φιλόζωος* (< *φιλώ* «αγαπώ» + *ζώο*) (πβ. *φιλόσοφος* = αυτός που αγαπά τη σοφία, *φιλέλληνας* = αυτός που αγαπά τους Έλληνες, *φιλελεύθερος* = αυτός που αγαπά την ελευθερία. *φίλεργος* = αυτός που αγαπά την εργασία, *φιλάνθρωπος, φιλαλήθης, φιλανθής. φιλάργυρος, φίλαθλος, φιλέρημος. φιλεργατικός* κ.ά.).

φιλοθεάμων, -ων, -ον {φιλοθεάμ-ονος. -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που του αρέσουν τα θεάματα: *το φιλοθεάμον κοινό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλο-* + *-θεάμων* < *θεῶμαι (-άο-)* «παρατηρώ, βλέπω» (βλ. λ. *θέαμα*)].

Φιλοθέη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *η οσία ~ η Αθηναία* **2.** γυναικείο όνομα.

Φιλόθεος (ο) {-ου κ. -έου} όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φιλος*) + *θεός*].

φιλόθεος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δείχνει αγάπη και σεβασμό προς τον Θεό ΣΥΝ. θεοσεβής. — **φιλοθεΐα** (η) [μτγν.].

φιλόθρησκος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν.) αυτός που αγαπά τη θρησκεία και ό,τι σχετίζεται με αυτήν, που έχει πολύ ανεπτυγμένο το θρησκευτικό συναίσθημα ΣΥΝ. θρήσκος, θεοσεβής. θεοφοβούμενος ΑΝΤ. άθρησκος. άθεος.

φιλοκαλία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η αγάπη προς το ωραίο ΣΥΝ. καλαισθησία, γούστο ΑΝΤ. απειροκαλία. κακογουστιά **2.** ΘΕΟΛ (α) η αγάπη τού κάλλους, τού ωραίου και τού καλού· επομένως, και η αγάπη για τον Θεό, που είναι η πηγή τού καλού (β) (με κεφ.) τίτλος ανθολογημένων αποσπασμάτων από το έργο τού Ωριγένη (γ) *(Φιλοκαλία των Ιερών νηπτικών)* απάνθισμα έργων πατέρων τής Εκκλησίας, από τον 4ο ώς τον 15ο αι., το οποίο συνέταξαν και εξέδωσαν (Βενετία 1782) οι άγιοι Νικόδημος ο Αγιορείτης και Μακάριος Κορίνθου. — **φιλοκαλώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «καλαισθησία», < αρχ. *φιλόκαλος* < *φιλο-* + *καλός*. Ως θεολ. όρ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τους Μ. Βασίλειο και Γρηγόριο Ναζιανζηνό, οι οποίοι τιτλοφόρησαν έτσι ορισμένα έργα τού Ωριγένη. και αργότερα (1782) χρησιμοποιήθηκε για το έρανισμα υπό τον τίτλο *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν*].

φιλόκαλος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που αγαπά το ωραίο. που διαθέτει φιλοκαλία ΑΝΤ. αφιλόκαλος. ακαλαίσθητος. κακόγουστος. απειρόκαλος.

φιλοκατήγορος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που του αρέσει να κατηγορεί, να επικρίνει τους άλλους.

φιλοκερδής, -ής, -ές [αρχ.] {φιλοκερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αγαπά υπερβολικά το κέρδος, που κερδοσκοπεί: *~ επαγγελματίας* ΑΝΤ. αφιλοκερδής. ανιδιοτελής. — **φιλοκερδώς** επίρρ., **φιλοκέρδεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

φιλοκίνδυνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που του αρέσει ο κίνδυνος, που επιδιώκει να εκτίθεται σε κίνδυνο ΣΥΝ. ριψοκίνδυνος.

φιλοκόλακας (ο) [αρχ.] {φιλοκολάκων} πρόσωπο που του αρέσει να κολακεύει.

Φιλοκτήτης (ο) ΜΥΘΟΛ. Θεσσαλός ηγεμόνας που έλαβε μέρος στην εκστρατεία κατά τής Τροίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φίλος*) + *-κτήτης* < θ. *κτη-* τού ρ. *κτῶμαι* (βλ. λ. *κτῆ-μα, κτῆ-σις*)].

φιλολαϊκός, -ή, -ό [1896] αυτός που φανερώνει αγάπη για τον λαό και υπερασπίζεται τα συμφέροντά του: *~ μέτρο / πολιτική* ΑΝΤ. αντιλαϊκός.

Φιλόλαος (ο) {-ου κ. -άου} αρχαίος Έλληνας πυθαγόρειος φιλόσοφος (5ος αι. π.Χ.) από τον Κρότωνα τής Κάτω Ιταλίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φίλος*) + *λαός*].

φιλολογία (η) {φιλολογιών} **1.** (γενικά) η επιστήμη που μελετά συγκεκριμένη γλώσσα και λογοτεχνία. συχνά σε συνδυασμό και με άλλες πλευρές τού αντίστοιχου πολιτισμού (π.χ. ιστορία. τέχνες κ.λπ.): *νεοελληνική / γερμανική ~* **2.** (ειδικότ.-παλαιότ.) η σπουδή των αρχαίων γλωσσών. κυρ. από την άποψη τής κριτικής αποκατάστασης, τής μελέτης τής γνησιότητας και τής ερμηνείας των κειμένων που έχουν διασωθεί από την αρχαιότητα, καθώς επίσης και των σχέσεων των κειμένων αυτών με τον πολιτισμό και τον συγγραφέα τους: *αρχαία ελληνική / λατινική / σανσκριτική ~* **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των γραπτώς παραδεδομένων έργων έθνους. εποχής κ.λπ.: *αγγλική / γαλλική / γερμανική / αρχαία / μεσαιωνική / βυζαντινή / νεοελληνική ~* ΣΥΝ. γράμματα, γραμματεία **4.** (περιληπτ.) το σύνολο των συγγραμμάτων που αναφέρονται σε ορισμένο κλάδο τού επιστητού: *η υπό έκδοση σειρά θα πλουτίσει τη νομική ~ τής χώρας μας* || *ιατρική / εκκλησιαστική ~* ΣΥΝ. γραμματεία • **5.** (μειωτ.) (συνήθ. στον πληθ.) ομιλία χωρίς ουσία, άσκοπη φλυαρία: *άσε τις ~ και προχώρησε στην ουσία!* || *κάνει ~. δεν λέει τίποτε σημαντικό* ΣΥΝ. αερολογία. πολυλογία.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φιλομάθεια, αγάπη για τη λογοτεχνία». < *φιλόλογος* (βλ.λ.)].

> **φιλολογία – λογοτεχνία – θεωρία τής λογοτεχνίας – συγκριτική φιλολογία.** Συχνά εμφανίζεται σύγχυση στη χρήση αυτών των όρων, οι οποίοι διαφέρουν ουσιωδώς μεταξύ τους. **Λογοτεχνία** είναι η τέχνη τού λόγου, τα έργα τής ποίησης και τής πεζογραφίας που γράφονται από τους λογοτέχνες. ποιητές ή πεζογράφους. **Φιλολογία** είναι η επιστήμη που μελετά τα λογοτεχνικά έργα και γενικότερα την πνευματική παραγωγή ενός λαού (η αρχαία φιλολογία μελετά όχι μόνο τα λογοτεχνικά έργα, αλλά τα πάσης φύσεως κείμενα που έχουν διασωθεί. φιλοσοφικά. ιστορικά. επιστημονικά κ.ά.). **Συγκριτική φιλολογία** είναι η επιστήμη που μελετά συγκριτικά τις λογοτεχνίες των διαφόρων χωρών (π.χ. ελληνική και αγγλική λογοτεχνία, γαλλική και γερμανική λογοτεχνία ή την ευρωπαϊκή λογοτεχνία γενικότερα κ.τ.ό.). **Θεωρία τής λογοτεχνίας** (ή **λογοτεχνική κριτική** ή **κριτική τής λογοτεχνίας**) είναι επίσης η επιστήμη που μελετά τα γενικά θέματα τής δομής. λειτουργίας. ανάλυσης, περιγραφής και αξιολόγησης των έργων τής λογοτεχνίας· έχει δηλ. έντονα θεωρητικό χαρακτήρα.

φιλολογίζω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. φιλολογίζων. -ουσα, -ον | φιλολόγισα} (λόγ.-συχνά μειωτ.) ασχολούμαι ερασιτεχνικά με τη φιλολογία: *φιλολογίζοντες κύκλοι.*
[ΕΤΥΜ. < *φιλολογία* + παραγ. επίθημα *-ίζω* (πβ. μτγν. επίθ. *φιλολογιστικός*)].

φιλολογικός, -ή. -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φιλολογία ή τον φιλόλογο: *~ μελέτη / σπουδές / ενασχόληση / περιοδικό / κριτική* || *~ σαλόνι* (χώρος. συνήθ. σε ιδιωτικό σπίτι. όπου οι προσκεκλημένοι συζητούν για τη λογοτεχνία, για πνευματικά ζητήματα) || *~ βραδιά·* ΦΡ. ***φιλολογικό μάθημα*** καθένα από τα σχολικά μαθήματα. που ανήκουν στον χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών (γλώσσα. λογοτεχνία. ιστορία, φιλοσοφία, έκθεση) **2.** αυτός που σχετίζεται με τη λογοτεχνία ή τους λογοτέχνες: *~ κείμενο / ψευδώνυμο* ΣΥΝ. λογοτεχνικός **3.** (μειωτ.) αυτός που δεν έχει συγκεκριμένο στόχο ή ουσιαστικό περιεχόμενο· ΦΡ. (α) ***φιλολογική συζήτηση / κουβέντα*** (μειωτ.) συζήτηση γενική. όχι λεπτομερής, συχνά και χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο (β) ***φιλολογικό ενδιαφέρον*** (i) το ενδιαφέρον για φιλολογικά θέματα (ii) (σκωπτ.) το ενδιαφέρον που πηγάζει από περιέργεια και όχι από διάθεση για ουσιαστική γνώση. — **φιλολογικ-ά / -ώς** [1845] επίρρ.

φιλόλογος (ο/η) {φιλολόγ-ου | -ων. -ους} **1.** ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φιλολογία **2.** ο πτυχιούχος φιλολογίας που διδάσκει φιλολογικά μαθήματα στη μέση εκπαίδευση (βλ. λ. *φιλολογικός*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φίλος των λόγων, τής ρητορικής και τής λογοτεχνίας», < *φιλο-* + *λόγος*. Στη μτγν. γλώσσα η λ. δήλωσε τον σπουδαστή και τον λόγιο].

φιλολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φιλολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.**

(σπάν.) ασχολούμαι με τη φιλολογία **2.** (καταχρ.) ασχολούμαι με τη λογοτεχνία • **3.** (μειωτ.) μιλώ άσκοπα, φλυαρώ: *φιλολογούν με τις ώρες χωρίς να καταλήγουν πουθενά.*

φιλομαθής, -ής, -ές {φιλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· φιλομαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που αγαπά τη μάθηση, που επιδιώκει να αποκτήσει όσο το δυνατόν περισσότερες γνώσεις: ~ *νέος.* — **φιλομάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλο-* + *-μαθής*, από το θ. τού αορ. β' *έμαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

Φιλομήλα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Αθήνας Πανδίονος, την οποία οι θεοί μεταμόρφωσαν σε χελιδόνι **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού *Φιλόμηλος* «αυτός που αγαπά τα πρόβατα» < *φιλο-* (< *φίλος*) + *-μηλος* < *μῆλον* «πρόβατο» (βλ. λ. *μηλωτή*)].

φιλόμουσος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που αγαπά τη μουσική ΑΝΤ. άμουσος **2.** (γενικότ.) αυτός που αγαπά τις καλές τέχνες ΣΥΝ. φιλότεχνος ΑΝΤ. άμουσος **3.** αυτός που αγαπά τη γνώση, τη μόρφωση, που επιδιώκει να αποκτήσει μόρφωση ΣΥΝ. φιλομαθής, φιλίστωρ, φιλεπιστήμων. — **φιλομουσία** (η) [μτγν.].

φιλονεϊστής (ο) [1840] πρόσωπο που αγαπά τους νέους. — **φιλονεϊσμός** (ο) [1890].

φιλονικία (η) [αρχ.] {φιλονικιών} (λόγ.) η εριστική εκδήλωση, σύγκρουση μεταξύ προσώπων, κυρ. με λόγια: *η κληρονομιά προκάλεσε πολλές ~ στην οικογένεια* ΣΥΝ. λογομαχία, διαπληκτισμός, διένεξη, (λαϊκ.) τσακωμός, καβγάς, μάλωμα. — **φιλόνικος,** -η, -ο [αρχ.].

φιλονικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {φιλονικείς... | φιλονίκησα} (λόγ.) έρχομαι σε διαπληκτισμό, στήνω καβγά ΣΥΝ. λογομαχώ, ερίζω, διαπληκτίζομαι, (λαϊκότ.) μαλώνω, τσακώνομαι, καβγαδίζω.

φιλόνομος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που σέβεται και τηρεί τους νόμους, που υπακούει πρόθυμα σε αυτούς: ~ *πολίτης* ΣΥΝ. νομοταγής, νομιμόφρων. — **φιλονομία** (η).

φιλοξενία (η) [αρχ.] {φιλοξενιών} **1.** το να είναι κανείς φιλόξενος: *φημίζεται για τη ~ του* ΑΝΤ. αφιλοξενία **2.** (γενικότ.) η παροχή στέγης και περιποίησης (επί πληρωμή): *το ξενοδοχείο μας προσφέρει ~ σε διακόσιους περίπου τουρίστες καθημερινά.*

φιλόξενος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που υποδέχεται και περιποιείται με εγκαρδιότητα επισκέπτες ή ξένους: ~ *λαός / χώρα* || (κατ' επέκτ.) ~ *σπίτι* ΑΝΤ. αφιλόξενος **2.** φιλικός και εγκάρδιος προς τους ξένους: ~ *διάθεση.* — **φιλόξενα** επίρρ.

φιλοξενώ ρ. μετβ. [μτγν.] {φιλοξενείς... | φιλοξέν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρέχω δωρεάν στέγη και περιποιούμαι (ξένο ή επισκέπτη) στο σπίτι, στην πατρίδα, στον τόπο μου: *το καλοκαίρι θα φιλοξενήσω για τρεις εβδομάδες έναν Βέλγο φίλο μου* **2.** παρέχω στέγη, περιποίηση, εξυπηρέτηση επί πληρωμή: *αυτό το ξενοδοχείο φιλοξενεί δέκα χιλιάδες άτομα τον χρόνο* **3.** προσφέρω τον χώρο στον οποίο θα γίνει (κάτι) ή θα εμφανιστεί (κάποιος/κάτι): *η Αθήνα θα φιλοξενήσει την άλλη εβδομάδα τη διάσημη καλλιτέχνιδα || το Ηρώδειο φιλοξενεί σειρά μουσικών εκδηλώσεων || το μουσείο φιλοξενεί συλλογή από κινέζικα γλυπτά* **4.** (μτφ.) καταχωρίζω σε φύλλο εφημερίδας, περιοδικού κ.λπ.: *το σημερινό φύλλο φιλοξενεί στις στήλες του ένα άρθρο τού διάσημου Ιταλού συγγραφέα || οι δηλώσεις τού υπουργού φιλοξενήθηκαν σε αθηναϊκή εφημερίδα* **5.** (σε ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές εκπομπές) έχω στο στούντιο ως προσκεκλημένο: *στη σημερινή εκπομπή φιλοξενούμε τον υπουργό Παιδείας* **6.** ΑΘΛ. υποδέχομαι, ως γηπεδούχος, ομάδα που θα αγωνιστεί στην έδρα μου: *στη Ν. Φιλαδέλφεια η Α.Ε.Κ. φιλοξενεί τον Π.Α.Ο.* ΣΥΝ. υποδέχομαι **7.** (η μτχ. **φιλοξενούμενος,** *-η, -ο*) (α) (ως ουσ.) το πρόσωπο που φιλοξενείται κάπου: *αυτή την εβδομάδα έχουμε φιλοξενούμενους στο σπίτι* ΣΥΝ. ξένος, μουσαφίρης (β) ΑΘΛ. για ομάδα που παίζει εκτός έδρας ως προς τη γηπεδούχο ομάδα: *οι φιλοξενούμενοι προηγήθηκαν νωρίς στο σκορ || η ~ ομάδα.*

φιλοπαίγμων, -ων, -ον {-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει ή που γίνεται με εύθυμη ή περιπαικτική διάθεση: *με τη φιλοπαίγμονα στάση της τον προκαλούσε.* Επίσης (καθημ.) **φιλοπαίγμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλο-* + *-παίγμων* < *παίζω*, από θ. αορίστου *παικ-* + παραγ. επίθημα *-μων*].

φιλοπατρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η αγάπη για την πατρίδα ΣΥΝ. πατριωτισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός.*

φιλόπατρις, -ις, -ι [μτγν.] {φιλοπάτρ-ιδος, -ι(ν) | -ιδες, -ίδων} (λόγ.) αυτός που αγαπά την πατρίδα του, που τρέφει πατριωτικά αισθήματα ΣΥΝ. πατριώτης.

φιλοπερίεργος, -η, -ο [1883] **1.** (κακόσ.) υπερβολικά περίεργος, αυτός που εκδηλώνει αδιάκριτο ενδιαφέρον ΣΥΝ. αδιάκριτος ΑΝΤ. διακριτικός **2.** αυτός που εκδηλώνει περιέργεια, ενδιαφέρον για τα πράγματα γύρω του. — **φιλοπεριέργεια** (η).

Φιλοποίμην (ο) {Φιλοποίμεν-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας στρατηγός τής Αχαϊκής Συμπολιτείας (253-183 π.Χ.), ο οποίος προσπάθησε να αναβιώσει τη δόξα τής κλασικής εποχής **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φίλος*) + *ποιμήν*].

φιλοπόλεμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά τον πόλεμο, που επιδιώκει τον πόλεμο: *οι ~ κύκλοι μπορεί να σύρουν σε περιπέτειες τη χώρα μας* ΣΥΝ. πολεμοχαρής, πολεμικός ΑΝΤ. ειρηνόφιλος, ειρηνιστικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εκφράζει αγάπη για τον πόλεμο, που υποστηρίζει την προοπτική τού πολέμου: ~ *διάθεση / πολιτική / προπαγάνδα* ΣΥΝ. πολεμοχαρής ΑΝΤ. ειρηνόφιλος, φιλειρηνικός, αντιπολεμικός.

φιλόπονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά την εργασία, που δεν αποφεύγει τους κόπους τής δουλειάς: ~ *μαθητής / υπάλληλος* ΣΥΝ. φίλεργος, εργατικός, δραστήριος ΑΝΤ. φυγόπονος, οκνηρός, νωθρός, (λαϊκ.) ακαμάτης, τεμπέλης. — **φιλοπονία** (η) [αρχ.].

φιλοποσία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αγάπη για την κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών. — **φιλοπότης** (ο) [αρχ.], **φιλοπότις** (η) [μτγν.] {φιλοπότιδος}.

φιλοπράγμων (ο/η) {φιλοπράγμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που του αρέσει να ασχολείται με πολλά, που έχει πολλές δραστηριότητες ΣΥΝ. πολυπράγμων, πολυάσχολος, δραστήριος ΑΝΤ. απράγμων, ολιγοπράγμων, αδρανής **2.** (κακόσ.) αυτός που του αρέσει να ανακατεύεται σε ξένες υποθέσεις, να αναμειγνύεται παντού ΣΥΝ. φιλοπερίεργος, αδιάκριτος ΑΝΤ. διακριτικός. — **φιλοπραγμοσύνη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλο-* + *-πράγμων* < *πρᾶγμα*].

φιλοπρόοδος, -η, -ο [1853] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά και επιθυμεί την πρόοδο, που επιδιώκει να προοδεύει συνεχώς **2.** αυτός που συντελεί, που συμβάλλει στην πρόοδο: ~ *μέτρα / πολιτική.*

φιλόπρωτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που επιθυμεί να έχει πάντοτε τα πρωτεία, που επιδιώκει να έχει την πρωτοκαθεδρία. — **φιλοπρωτία** (η) [μτγν.].

φιλόπτωχος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) (για ιδρύματα) αυτός που λειτουργεί υπέρ των φτωχών, που αποβλέπει στην παροχή βοήθειας στους φτωχούς: ~ *εταιρεία / ταμείο.*

φίλος (ο) **1.** το πρόσωπο ανδρικού φύλου με το οποίο συνδέεται κανείς με σχέση αμοιβαίας αγάπης, αφοσίωσης και κατανόησης, χωρίς να υπάρχει συγγένεια ή ερωτικό ενδιαφέρον: *μου στάθηκε πάντα καλός ~ || Άκουσέ με! Σου μιλάω σαν ~ || ο Μιχάλης κι εγώ είμαστε αχώριστοι ~ || το βράδυ θα έλθουν στο σπίτι συγγενείς και ~ || ας χωρίσουμε σαν δύο καλοί ~ || σ' ευχαριστώ, είσαι αληθινός ~! || μεταξύ φίλων δεν χρειάζονται τυπικότητες || έχει φίλο τον δήμαρχο ||* (κατ' επέκτ.) *ο σκύλος είναι ο καλύτερος / πιστότερος ~ τού ανθρώπου || οικογενειακός / στενός / επιστήθιος / παιδικός / κοινός ~ || ο Γιάννης είναι προσωπικός ~ τού πρωθυπουργού* ΑΝΤ. εχθρός· ΦΡ. (α) ***από μακριά και φίλοι*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν είναι δυνατόν να υπάρξει πραγματική φιλία, οπότε είναι προτιμότερο να τηρούνται οι τύποι και οι αποστάσεις· (παροιμ.) (β) ***ο καλός ο φίλος στην ανάγκη φαίνεται*** η καλύτερη απόδειξη τής πραγματικής φιλίας είναι η βοήθεια, η συμπαράσταση στις δύσκολες στιγμές (γ) ***αγάπα τον φίλο σου με τα ελαττώματά του*** βλ. λ. *αγαπώ* (δ) ***δείξε μου τον φίλο σου, να σου πω ποιος είσαι*** το ποιόν ενός ανθρώπου το καταλαβαίνει κανείς βλέποντας ποιους συναναστρέφεται (ε) ***οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους*** βλ. λ. *λογαριασμός* (στ) ***όταν έχεις τέτοιους φίλους, τι τους θέλεις τους εχθρούς*** για περιπτώσεις στις οποίες βλάπτεται κανείς από πρόσωπο που θεωρούσε φίλο **2.** (κατ' επέκτ.-καταχρ.) το πρόσωπο ανδρικού φύλου με το οποίο υπάρχει σχέση γνωριμίας, με το οποίο κάνει κάποιος παρέα ΣΥΝ. γνωστός **3.** (α) ο εραστής (παντρεμένης γυναίκας): *η γυναίκα του βρήκε / έπιασε φίλο* (β) ο ερωτικός σύντροφος (ανύπαντρης γυναίκας): *ήρθε μαζί με τον ~ της* ΣΥΝ. εραστής, αγαπητικός, (οικ.) γκόμενος **4.** το πρόσωπο που έχει ευνοϊκή διάθεση προς κάποιον: *κοίτα να τον έχεις ~, γιατί είναι ισχυρό πρόσωπο!* ΑΝΤ. εχθρός, πολέμιος **5.** το πρόσωπο που τρέφει αισθήματα συμπάθειας, που ευνοεί ή υποστηρίζει κάτι: ~ *των γραμμάτων / των τεχνών || ο Ούλοφ Πάλμε υπήρξε ~ τής Ελλάδας·* ΦΡ. ***δεν είμαι φίλος*** (ευγενικός τρόπος να αρνηθεί κανείς κάτι που του προσφέρεται): *–Θα πάρετε λίγο τυρί; –Ευχαριστώ, δεν είμαι φίλος (τού τυριού)* **6.** αυτός που δεν έχει εχθρικές προθέσεις: *μη φοβάσαι, είμαι ~ σου!* (μτφ.) **7.** η χώρα, ο λαός με τον οποίο υπάρχουν σχέσεις ειρήνης, αλληλεγγύης ή και συμμαχίας σε καιρό πολέμου: (κ. ως επίθ.) *δύο ~ λαοί* **8.** οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε βοηθεί, είναι χρήσιμος: *η τεχνολογία είναι ~ τού ανθρώπου, όταν χρησιμοποιείται σωστά* **9.** (κλητ. ***φίλε (μου)***) (α) (οικ.) ως προσφώνηση προς άγνωστο πρόσωπο: *~, μήπως ξέρεις αυτή τη διεύθυνση; || ~, φέρε μας δύο καφέδες! ||* (απειλητικά) *Τι τρέχει, ~; Έχεις πρόβλημα;* (β) ως προσφώνηση, συχνά με διάθεση ελαφράς ειρωνείας ή για καλλιέργεια κλίματος οικειότητας: *κάνεις λάθος, ~ μου·* ΦΡ. ***φίλοι μου*** ως προσφώνηση προς ακροατήριο: *σήμερα, ~, θα μιλήσουμε για το πρόβλημα τής υπογεννητικότητας* **10.** (οικ.) για να δηλωθεί πρόσωπο, το όνομα τού οποίου είναι άγνωστο· χρησιμοποιείται αντί τού *αυτός*: *ωραία τα λέει ο ~* **11.** (ως επίθ.) αγαπητός: *οι φίλοι ακροατές μπορούν να παρεμβαίνουν στην τηλεοπτική συζήτηση·* ΦΡ. ***φίλος Πλάτων, αλλά φιλτέρα η αλήθεια*** αγαπώ τον Πλάτωνα, αγαπώ όμως περισσότερο την αλήθεια· για να δηλωθεί ότι όποιος αναζητεί την αλήθεια, δεν επηρεάζεται από προσωπικές συμπάθειες. — (υποκ.) **φιλαράκος** (ο) (βλ.λ.) κ. **φιλαράκι** (το), (αργκό) **φιλάρα** (η) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Ο μυκ. αόρ. pi-ra-me-no (**φιλάμενος*), όπως και τα παράγ. *φιλ-ίων, φίλ-τερος, φίλ-τατος* κ.ά., δείχνουν ότι αρχικό είναι το θ. *φιλ-* (και όχι θ. *φι-* + επίθημα *-λος*), από το οποίο προέκυψαν τόσο το θ. *φιλε-* (*φιλέ-ω / -ῶ*) όσο και το θ. *φιλο-* (*φίλος*). Εντούτοις, καμία σύνδεση με Ι.Ε. τ. δεν είναι δυνατόν να τεκμηριωθεί. Η λ. *φίλος* δεν προσδιόριζε αρχικώς σχέση συναισθηματική, αλλά δήλωνε κυρ. την ένταξη στην ίδια κοινωνική ομάδα, καθώς επίσης και τη σχέση που προέκυπτε έπειτα από φιλοξενία. Ωστόσο, και το σημερινό σημασιολογικό περιεχόμενο τής λ. είναι ήδη αρχ.].

-φιλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό ονομάτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που αγαπά ή προτιμά κάτι: *αγγλό-φιλος, βιβλιό-φιλος, ειρηνό-φιλος, θεατρό-φιλος, ομοφυλό-φιλος, υδρό-φιλος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *φίλος*, απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. αγγλ. hydrophile)].

φιλοσόφημα (το) [αρχ.] {φιλοσοφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διερεύνηση φαινομένου μέσα στα όρια τής φιλοσοφίας, φιλοσοφική έρευνα ή πραγματεία **2.** (συνεκδ.) φιλοσοφική ιδέα, δόγμα συγκεκριμένης

φιλοσοφίας: *ο ισχυρισμός περί ανυπαρξίας τού Θεού είναι ένα από τα βασικά ~ τού διαλεκτικού υλισμού.*

φιλοσοφημένος, -η, -ο → φιλοσοφώ

φιλοσοφία (η) [αρχ.] {φιλοσοφιών} **1.** η λογική έρευνα και αναζήτηση τής φύσης των πραγμάτων και τής αλήθειας των όντων και των φαινομένων, τής γνώσης, των αξιών κ.λπ., η συστηματική εξέταση τού κόσμου και ο επιστημονικός κλάδος που διαμορφώνεται από αυτή την προσπάθεια: *ασχολούμαι με τη ~ || σπουδάζω ~ || ο θάνατος είναι από τα βασικότερα ζητήματα που απασχόλησαν τη ~ ανά τους αιώνες || η αισθητική, η ηθική, η λογική, η μεταφυσική, η γνωσιολογία είναι κλάδοι τής ~* **2.** (συνεκδ.) η διδασκαλία, το σύστημα φιλοσόφου ή φιλοσοφικής κατεύθυνσης ή περιόδου τής ιστορίας: *η ~ τού Πλάτωνα / τού Χέγκελ / τού Μαρξ || προσωκρατική / αριστοτελική / στωική / επικούρεια / καρτεσιανή / καντιανή ~ || αρχαία / μεσαιωνική / νεότερη ~* **3.** η σπουδή τής εξέλιξης τής φιλοσοφίας (σημ. 1), των διαφόρων φιλοσοφικών συστημάτων: *σπουδάζω ~ || φοιτητής φιλοσοφίας* **4.** η θεωρία ή το σύνολο των ιδεών που αποτελούν τη βάση γνωστικού αντικειμένου, δραστηριότητας: *πολιτική ~ || ~ τής ιστορίας / τής τέχνης / τού Δικαίου / τής γλώσσας / ενός νόμου·* ΦΡ. ***αναλυτική και γλωσσική φιλοσοφία*** βλ. λ. *αναλυτικός* **5.** ο τρόπος με τον οποίο εκτιμά κανείς γενικώς τα πράγματα, τη ζωή: *η δική μου ~ για τις δύσκολες καταστάσεις είναι η εξής... || για τους Γερμανούς η επιτυχία στην εργασία είναι κάτι πολύ σημαντικό· οι Έλληνες έχουν μιαν άλλη ~* **6.** (μειωτ.) οι ασαφείς, πολύπλοκοι και υπερβολικά γενικόλογοι συλλογισμοί: (κυρ. στον πληθ.) *Άσε τις ~! Εδώ χρειαζόμαστε συγκεκριμένες λύσεις·* ΦΡ. ***δεν θέλει (και πολλή) φιλοσοφία*** δεν χρειάζεται πολλή σκέψη, είναι απλό και ευνόητο: *Ποιος φταίει; Ε, ~!* (είναι εύκολο να το βρεις). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*

φιλοσοφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φιλοσοφία: *~ σύστημα / θεωρία / αρχή / δόγμα / στοχασμός / σύγγραμμα / λόγος / δοκίμιο / ερώτημα* **2. *Φιλοσοφική (Σχολή)*** πανεπιστημιακή σχολή που περιλαμβάνει διάφορα τμήματα, στα οποία διδάσκεται η φιλοσοφία και οι άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες (η φιλολογία, η ιστορία, η αρχαιολογία, η ψυχολογία, η παιδαγωγική κ.λπ.). — **φιλοσοφικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

φιλοσοφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η τάση ή η έφεση προς φιλοσοφικό στοχασμό.

φιλόσοφος (ο/η) [αρχ.] {φιλοσόφ-ου | -ων, -ους} **1.** ο φίλος τής σοφίας, το πρόσωπο που αγαπά τη γνώση και την έρευνα **2.** το πρόσωπο που διατυπώνει δικό του φιλοσοφικό σύστημα, που διατυπώνει φιλοσοφικούς στοχασμούς: *ο Πλάτων ήταν ένας από τους μεγαλύτερους ~ τής αρχαιότητας || προσωκρατικός / στωικός / επικούρειος / σχολαστικός / ιδεαλιστής / μαρξιστής ~ || ο από σκηνής ~* (χαρακτηρισμός τού Ευριπίδη λόγω τής συνήθειάς του να βάζει στο στόμα ηρώων του δικές του φιλοσοφικές απόψεις) **3.** (μτφ.) αυτός που αντιμετωπίζει τις δυσκολίες και τα προβλήματα τής ζωής με σκέψη και γνώση, με εγκαρτέρηση και απάθεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος.*

φιλοσοφώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {φιλοσοφείς... | φιλοσόφ-ησα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** σκέπτομαι και ερευνώ τα πράγματα με τρόπο φιλοσοφικό, σε έκταση και σε βάθος: *Αρκετά φιλοσοφήσαμε! Καιρός ν' ασχοληθούμε και με πρακτικά ζητήματα!* **2.** σκέπτομαι γύρω από ένα θέμα με διαφορετικό τρόπο από τον συνηθισμένο, συνήθ. πιο νηφάλιο ή πιο αισιόδοξο: *στη ζωή χρειάζεται να φιλοσοφείς και λίγο, για να μην τρελαθείς* ♦ (μετβ.) **3.** αντιμετωπίζω τα πράγματα με φιλοσοφική διάθεση· ΦΡ. ***το φιλοσοφώ*** σκέφτομαι (κάτι) πιο ήρεμα και αναλυτικά και από άλλη οπτική γωνία, συνήθ. πιο αισιόδοξη: *Μη χάνεις την ψυχραιμία σου! Ας το φιλοσοφήσουμε λίγο!* **4.** (η μτχ. ***φιλοσοφημένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που ενέχει ή φανερώνει φιλοσοφική σκέψη: *~ άποψη* (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να ξεπερνά τις δυσκολίες με νηφάλια σκέψη: *~ άτομο / στάση.*

φιλόστοργος, -η, -ο [αρχ.] ο γεμάτος στοργή, αυτός που συμπεριφέρεται προστατευτικά, με τρυφερότητα: *~ μητέρα* ΣΥΝ. στοργικός, τρυφερός ΑΝΤ. άστοργος. — **φιλόστοργα** επίρρ., **φιλοστοργία** (η) [αρχ.].

Φιλόστρατος (ο) {-ου κ. -άτου} όνομα τεσσάρων αρχαίων Ελλήνων σοφιστών (2ος αι. μ.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φίλος*) + *στρατός*].

φιλότεκνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά τα παιδιά του: *~ γονέας / πατέρας* **2.** (για ατέκνους) αυτός που αγαπά πολύ τα παιδιά, που επιθυμεί πολύ να αποκτήσει παιδιά: *το ορφανό θα δοθεί σε ~ ζευγάρι, για να το μεγαλώσει.* — **φιλοτεκνία** (η) [μτγν.].

φιλοτελισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ερασιτεχνική ή επαγγελματική ενασχόληση με τη συλλογή, μελέτη ή εμπορία γραμματοσήμων και άλλων αντικειμένων ταχυδρομικής χρήσεως (π.χ. σφραγίδων, φακέλων πρώτης ημέρας κυκλοφορίας κ.ά.). Επίσης (σπάν.) **φιλοτέλεια** (η). — **φιλοτελικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *φιλο-* + *-τελισμός* < *τέλος* (βλ.λ.). Ο αντίστοιχος ξέν. όρ., έχει διαφορετική ετυμολογική προέλευση, < γαλλ. philatélisme < phil- (< *φιλ(ο)-*) + -atélisme < *ατέλεια* «απαλλαγή από τέλος», επειδή με τη χρήση γραμματοσήμων ο παραλήπτης απαλλασσόταν από τα τέλη αλληλογραφίας, τα οποία επωμιζόταν ο αποστολέας].

φιλοτελιστής (ο), **φιλοτελίστρια** (η) {φιλοτελιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τον φιλοτελισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. philatéliste (βλ. κ. *φιλοτελισμός*)].

φιλοτέχνημα (το) [μτγν.] {φιλοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) έργο κατασκευασμένο με τέχνη, προϊόν τής έμπνευσης και τής εργασίας καλλιτέχνη ΣΥΝ. καλλιτέχνημα, κομψοτέχνημα.

φιλότεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά την τέχνη, τις καλές τέχνες, που παρακολουθεί την εξέλιξη και τα καλλιτεχνικά ρεύματα των καλών τεχνών (ζωγραφικής, γλυπτικής κ.λπ.): *πολλοί ~ παρευρέθηκαν στα εγκαίνια τής έκθεσης ζωγραφικής || ένα πλατύ ~ κοινό* ΣΥΝ. φιλόμουσος. — **φιλοτεχνία** (η) [αρχ.].

φιλοτεχνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {φιλοτεχνείς... | φιλοτέχν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κατασκευάζω ή επεξεργάζομαι (κάτι) με καλλιτεχνική διάθεση ΣΥΝ. καλλιτεχνώ **2.** (γενικότ.) δημιουργώ (έργο τέχνης): *ο δήμαρχος τίμησε τον γλύπτη που φιλοτέχνησε το άγαλμα τής πλατείας.*

φιλοτίμηση (η) → φιλοτιμώ

φιλοτιμία (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η έντονη συναίσθηση τής προσωπικής τιμής και τής αξιοπρέπειας, που εκδηλώνεται κυρ. με την επιθυμία κάποιου να κερδίζει την εκτίμηση των άλλων, με την ευαισθησία του ως προς το τι σκέφτονται οι άλλοι γι' αυτόν: *κεντρίζω τη ~ κάποιου* ΣΥΝ. φιλότιμο, ευθιξία, εγωισμός ΑΝΤ. αφιλοτιμία, αναισθησία, παχυδερμία **2.** η προθυμία στην εκτέλεση εντολής, καθήκοντος κ.λπ. ή στην παροχή υπηρεσίας ή εκδούλευσης: *εργάζεται με πολλή ~* ΑΝΤ. απροθυμία, δυστροπία· ΦΡ. ***κάνω την ανάγκη φιλοτιμία / (λόγ.) την ανάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος*** βλ. λ. *ανάγκη* **3.** η ανωτερότητα, η ευγένεια ψυχής που εκδηλώνεται κυρ. με τη γενναιοδωρία ΑΝΤ. μικροψυχία, φιλαργυρία **4.** (συνεκδ.) κάθε γενναιόδωρη πράξη που φανερώνει φιλοτιμία, εκδήλωση χαρακτηριστική τού φιλότιμου ανθρώπου (σημ. 3): *άμα αρχίσει τις ~, δεν του μένει δεκάρα στην τσέπη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.*

φιλότιμο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η έντονη συναίσθηση τής προσωπικής τιμής και τής αξιοπρέπειας, η φιλοτιμία (βλ.λ., σημ. 1): *με τόσες κατηγορίες να τον βαραίνουν, θα έπρεπε να είχε παραιτηθεί από το αξίωμά του, αν είχε μια στάλα ~ || θίγω το ~ κάποιου* ΣΥΝ. ευθιξία ΑΝΤ. αφιλοτιμία, αναισθησία, παχυδερμία· ΦΡ. ***φέρνω / ρίχνω (κάποιον) στο φιλότιμο*** κεντρίζω (σε κάποιον) τη φιλοτιμία: *για να σου κάνει τη δουλειά, πρέπει να τον φέρεις στο φιλότιμο· πες του ότι είναι ο μόνος που μπορεί να σε βοηθήσει και ότι έχεις απόλυτη ανάγκη τη βοήθειά του!* **2.** η ιδιαίτερη ευαισθησία, η ευσυνειδησία, η προσπάθεια στην επιτέλεση καθήκοντος, έργου: *δουλεύει πάντοτε με ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *φιλότιμος*].

φιλότιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει έντονο το συναίσθημα τής τιμής και τής προσωπικής αξιοπρέπειας, που θέλει και προσπαθεί να κερδίζει την εκτίμηση των άλλων: *αν ήσουν τόσο δα ~, δεν θα τα ανεχόσουν αυτά!* ΣΥΝ. εύθικτος, (οικ.) μπεσαλής, ευαίσθητος ΑΝΤ. αφιλότιμος, αναίσθητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που καταβάλλει ευσυνείδητες προσπάθειες να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του ή να διακριθεί στον τομέα τής δραστηριότητάς του: *είναι πολύ ~· αν δεν μείνεις ικανοποιημένος απ' τη δουλειά του, θα φροντίσει να επανορθώσει* ΣΥΝ. ευσυνείδητος **3.** αυτός που δεν υπολογίζει τα χρήματα, προκειμένου να βοηθήσει ή να περιποιηθεί κάποιον: *είναι τόσο ~, που ήθελε να μας κεράσει όλους κι ας μην έχει πολλά χρήματα* ΑΝΤ. μικρόψυχος, φιλάργυρος, τσιγγούνης **4.** (κατ' επέκτ. για αισθήματα ή εκδηλώσεις) αυτός που φανερώνει φιλοτιμία: *~ προσπάθεια / χειρονομία* **5. *φιλότιμο*** (το) βλ.λ. — **φιλότιμα / φιλοτίμως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.*

φιλοτιμώ ρ. μετβ. {φιλοτιμείς... | φιλοτίμ-ησα, -ούμαι / -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διεγείρω τη φιλοτιμία σε (κάποιον), κεντρίζω τον ζήλο σε (κάποιον): *προσπάθησε να τον φιλοτιμήσεις· ίσως σε εξυπηρετήσει* **2.** (συχνότ. το μεσοπαθ. ***φιλοτιμούμαι / φιλοτιμιέμαι***) δείχνω φιλοτιμία, παρακινούμαι από φιλοτιμία (να πράξω κάτι): *φιλοτιμήθηκε να αναλάβει αυτός τα έξοδα για την εκδήλωση* ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι ΑΝΤ. δυστροπώ. **φιλοτίμηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φιλοτιμοῦμαι (-έο-)* < *φιλο-* + *-τιμοῦμαι* < *τιμή*. Στην Κ.Δ. η λ. απαντά με τη σημ. «αγωνίζομαι υποκινούμενος από ευσυνειδησία» (λ.χ. *Β' Κορινθ.* 5, 9: *διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα ... εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι*)].

φιλοτομαρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) ο υπέρμετρος εγωισμός, η υπερβολική αγάπη κάποιου για την καλοπέραση και τα συμφέροντά του, τα οποία υπερασπίζει με οποιοδήποτε τίμημα ΣΥΝ. ιδιοτέλεια ΑΝΤ. αλτρουισμός, φιλαλληλία. — **φιλοτομαριατής** (ο), **φιλοτομαρίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φιλο-* + *τομάρι* + παραγ. επίθημα *-ισμός*].

φιλόφρονας (ο) → φιλόφρων

φιλοφρόνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} λόγος επαινετικός, που δηλώνει συμπάθεια και φιλική διάθεση ΣΥΝ. κομπλιμέντο, καλά λόγια.

φιλοφρονητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι επαινετικός, που φανερώνει κολακευτική διάθεση: *σας ευχαριστώ για τα ~ σας λόγια || ~ χειρονομία.* — **φιλοφρονητικ-ά / -ώς** επίρρ.

φιλοφρονώ ρ. μετβ. {φιλοφρονείς... | φιλοφρόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω φιλοφρονήσεις (σε κάποιον).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φιλοφρονοῦμαι (-έο-)* < *φιλόφρων, -ονος*].

φιλοφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η φιλική διάθεση, η ευγενική και περιποιητική συμπεριφορά: *μας δέχθηκε με εγκαρδιότητα και ~* **2.** ΝΟΜ. ***διεθνής φιλοφροσύνη*** το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς που ρυθμίζουν τις διακρατικές σχέσεις.

φιλόφρων, -ων, -ον {φιλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που συμπεριφέρεται με ευγένεια, που εκδηλώνει συμπάθεια και περιποιητικότητα: *~ οικοδεσπότης / ξενοδόχος.* Επίσης (καθημ.) **φιλόφρονας** (ο/η). — **φιλοφρόνως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευγενικός, φιλικός», < *φιλο-* + *-φρων*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ουσ. *φρήν, -ενός*].

φιλοχρηματία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική αγάπη προς το χρήμα: *άνθρωπος γνωστός για τον κυνισμό και τη ~ του* ΣΥΝ. φιλαργυρία ΑΝΤ. αφιλοχρηματία.

φιλοχρήματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά υπερβολικά τα χρή-

ματα, που επιδιώκει με κάθε τρόπο να κερδίσει ή να μαζέψει χρήματα: *είναι καλός επιχειρηματίας, αλλά είναι πολύ ~· δεν δίνει τού αγγέλου του νερό* ΣΥΝ. φιλάργυρος, παραδόπιστος, πλεονέκτης, άπληστος ΑΝΤ. αφιλοκερδής, ανιδιοτελής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης*.

φιλόψογος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που αγαπά να ψέγει, να κατηγορεί τους άλλους ΣΥΝ. φιλοκατήγορος, επικριτικός.

φιλόχριστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αγαπά τον Χριστό.

φίλτατος, -άτη, -ατο (λόγ.) πάρα πολύ αγαπητός· χρησιμοποιείται ως προσφώνηση: *τι κάνεις, φίλτατε*: ΣΥΝ. προσφιλέστατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φίλος* (βλ.λ.) + επίθημα -*τατος* (υπερθ. βαθμού)].

φιλτράρω ρ. μετβ. {φιλτράρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) περνώ (κάτι) από φίλτρο: *~ λάδι / νερό / αέρα* ΣΥΝ. διυλίζω, διηθώ **2.** (μτφ.) ελέγχω εξονυχιστικά κάτι, το καθαρίζω από ορισμένα στοιχεία: *στο έργο τού Κρυστάλλη θα βρούμε φιλτραρισμένο το δημοτικό τραγούδι.* — **φιλτράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. filtrare < filtro (βλ. κ. *φίλτρο*[2])].

φίλτρο[1] (το) **1.** το μαγικό ποτό: *το ~ τού έρωτα* ΣΥΝ. ελιξήριο **2.** (κατ' επέκτ.-συνεκδ.) αγάπη και στοργή, τρυφερότητα, κυρ. των γονέων προς τα παιδιά: *μητρικό ~* ● **3.** ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα τού άνω χείλους, που έχει σχήμα αύλακας και βρίσκεται ακριβώς κάτω από τη μύτη· αλλιώς *υπορρινική αύλακα* (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φίλτρον* < *φιλῶ* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -*τρον*, πβ. κ. *πλῆκ-τρον*].

φίλτρο[2] (το) **1.** κάθε πορώδες σώμα, μέσω τού οποίου περνά υγρό ή αέριο, προκειμένου να απαλλαγεί από τα ξένα σώματα ή από τα υλικά με τα οποία είναι αναμεμιγμένο: *~ λαδιού / αέρα* (που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό αέρα από αιωρούμενα σωματίδια ή βακτηρίδια) / *τσιγάρου* (που αποτελείται από νήματα οξικής κυτταρίνης και κατακρατεί την πίσσα και μέρος τής περιεχόμενης στον καπνό τού τσιγάρου νικοτίνης) || *καφές φίλτρου* (ο καφές που φτειάχνεται σε καφετιέρα) || *ηλιακό ~* (χημική ουσία που χρησιμοποιείται σε αντηλιακά και καλλυντικά παρασκευάσματα, για να απορροφά τη βλαβερή υπεριώδη ακτινοβολία) || *βιολογικό ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ηθμός ● **2.** ΤΕΧΝΟΛ. διάταξη ραδιοφωνικού δέκτη, που απομακρύνει τα παράσιτα **3.** ΤΕΧΝΟΛ. διάταξη που χρησιμεύει στον διαχωρισμό των συχνοτήτων των βαρέων, μέσων και οξέων τόνων και στη διόρθωση των εγγραφών και ορισμένων αναπαραγωγών ήχου **4.** ΦΩΤΟΓΡ. ***αντισταθμιστικό φίλτρο*** βλ. λ. *αντισταθμιστικός*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. filtro < μτγν. λατ. filtrum, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. filz, αρχ. σουηδ. filt κ.ά.].

φίλυδρος, -ος, -ο (λόγ.) (φυτό) που αγαπά το νερό και ευδοκιμεί σε αυτό, που χρειάζεται πολύ νερό, για να αναπτυχθεί ΣΥΝ. υδροχαρής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φιλ(ο)-* + -*υδρος* < *ὕδωρ, ὕδατος*].

φιλύποπτος, -η, -ο αυτός που συνήθως ή εύκολα υποψιάζεται τους άλλους, που δεν έχει εμπιστοσύνη σε κανέναν ΣΥΝ. καχύποπτος, δύσπιστος ΑΝΤ. εύπιστος, ευκολόπιστος, αφελής, απονήρευτος. — **φιλύποπτα** επίρρ., **φιλυποψία** (η) [1896].
[ΕΤΥΜ. < *φιλ(ο)-* + *ύποπτος*].

> **φιλύποπτος – καχύποπτος – ύποπτος.** Τόσο το **φιλύποπτος** όσο και το **καχύποπτος** έχουν ενεργητική σημασία (σημειώνουν αυτόν που υποπτεύεται τους άλλους), ενώ το **ύποπτος** έχει παθητική σημασία (σημαίνει αυτόν που είναι στόχος τής υποψίας των άλλων, που τον υποπτεύονται). Περαιτέρω, το *φιλύποπτος* δηλώνει αυτόν που συνηθίζει να υποπτεύεται τους άλλους ή που εύκολα τους υποψιάζεται, ενώ το *καχύποπτος* αυτόν που υποψιάζεται τους άλλους για κάτι κακό (επί κακώ), πράγμα που δεν συμβαίνει με το *φιλύποπτος*.

φιλύρα (η) {φιλυρών} (λόγ.) η φλαμουριά (βλ.λ.): *η «Οδός υπό τας Φιλύρας» (Unter den Linden) είναι πολύ γνωστός κεντρικός δρόμος τού Βερολίνου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. αποτελεί σύνθ. από το επίθ. *φίλος* και τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ὕρον· σμῆνος* (βλ. λ. *ύραξ*), επειδή η φιλύρα προσελκύει τις μέλισσες. Παρόμοια σημασιολ. σχέση συναντούμε και στα ζεύγη λατ. apium «σέλινο» – apis «μέλισσα», γερμ. Bienenbaum «είδος δέντρου» – Biene «μέλισσα»].

φιλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {φιλάς... | φίλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (α) *(~ κάποιον)* αγγίζω με τα χείλη μου (κάποιον) σε μέρος τού σώματός του (χείλη, μάγουλο, μέτωπο κ.ά.), ως έκφραση χαιρετισμού, αγάπης ή ερωτικού πόθου: *τον ~ στο μάγουλο / στα χείλη / στο στόμα / στο μέτωπο || ~ σταυρωτά || φιλησέ μου τα παιδιά!* ΣΥΝ. (λόγ.) ασπάζομαι (β) *(~ κάτι)* αγγίζω με τα χείλη μου (κάτι), ως έκφραση αγάπης ή σεβασμού: *φίλησε με σεβασμό το χέρι τού πατέρα / τού ιερέα || φίλησε τη φωτογραφία τής αγαπημένης του || έκανε τον σταυρό της και φίλησε την εικόνα || μετά από τόσα χρόνια στην ξενιτειά έσκυψε και φίλησε το χώμα τής πατρίδας του* ΣΥΝ. (λόγ.) ασπάζομαι· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***φιλώ σταυρό*** ορκίζομαι (β) ***φιλώ κατουρημένες ποδιές*** βλ. λ. *κατουρώ* (γ) (παροιμ.) ***χέρι που δεν μπορείς να το δαγκώσεις, φίλησέ το*** είναι καλύτερα να υποταχθείς σε κάποιον, αν δεν μπορείς να συγκρουστείς μαζί του, πρέπει να πας με το καλό όπου δεν μπορείς να πας με το άγριο **2.** (μεσοπαθ. ***φιλιέμαι***) ανταλλάσσω φιλί ή φιλιά με κάποιον: *το ζευγάρι φιλιέται περιπαθώς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φιλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «νιώθω στοργή και τρυφερότητα, αγαπώ», < *φίλος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. (όχι στον Όμηρο) και αρχικώς απαιτούσε πάντοτε αντικείμενο αναφοράς (λ.χ. *φιλεῖν τὰς παρειάς / τοῖσι στόμασι / τὸ σὸν κάρα* κ.ά.). Αργότερα η λ. αντικατέστησε το αρχ. ρ. *ἀσπάζομαι*].

Φίλων (ο) {Φίλων-ος, -α} **1.** Ιουδαίος φιλόσοφος (30 π.Χ.-45 μ.Χ.), ο σημαντικότερος εκπρόσωπος τού αλεξανδρινού ιουδαϊσμού **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Φίλωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φίλος*, πβ. κ. *Πλάτ-ων*].

φιμέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει γκρίζο χρώμα, όπως αυτό τού καπνού (συνήθ. για τζάμια ή φακούς γυαλιών μέσα από τα οποία δεν μπορεί να δει κανείς): *ένα αυτοκίνητο με ~ τζάμια.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fumé «μαυρισμένος, σκοτεινιασμένος με καπνό» < fumée «καπνός» < ρ. fumer < λατ. fumāre (βλ. κ. *φουμάρω*)].

φιμώνω ρ. μετβ. {φίμω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βάζω φίμωτρο (σε ζώο) **2.** (κατ' επέκτ.) φράζω το στόμα κάποιου με το χέρι μου, με κομμάτι ύφασμα ή με άλλο μέσο, για να τον εμποδίσω να φωνάζει: *οι ληστές τον έδεσαν και τον φίμωσαν* **3.** (μτφ.) στερώ (από κάποιον) την ελευθερία τού λόγου: *η δικτατορία φίμωσε τις εφημερίδες* ● ΦΡ. ΝΑΥΤ. ***φιμώνω το σχοινί*** δένω την άκρη τού σχοινιού με σπάγκο, για να μην ξεφτύσει. — **φίμωμα** (το) [1887].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φιμῶ (-όω)* < *φιμός* «χαλινάρι», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, αφού οι συνδέσεις με τα *σφίγγω - σφιγμός* και με το λατ. fiscus «καλάθι» δεν συγκεντρώνουν καμία πιθανότητα].

φίμωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (σπάν.) το να φιμώνει κανείς ζώο ή άνθρωπο ΣΥΝ. φίμωμα **2.** (μτφ.) η επιβολή σιγής, η στέρηση τής ελευθερίας τού λόγου: *η ~ τού Τύπου* ● **3.** ΙΑΤΡ. η στένωση τής πόσθης τού πέους, που δεν επιτρέπει την έξοδο και αποκάλυψη τής βαλάνου και είτε υπάρχει εκ γενετής είτε προκαλείται από τοπικές φλεγμονές.

φίμωτρο (το) {-ου κ. -ώτρου | -ων κ. -ώτρων} **1.** πλέγμα από σχοινί, δέρμα, μέταλλο κ.λπ., που τοποθετείται γύρω από το ρύγχος των ζώων, για να τα εμποδίζει να δαγκώνουν: *βάζω ~ στον σκύλο / στην αρκούδα* **2.** (μτφ.) η στέρηση τής ελευθερίας τού λόγου: *η δικτατορία έβαλε ~ στον δημοσιογραφικό λόγο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φίμωτρον* < αρχ. *φιμῶ (-όω)* + παραγ. επίθημα -*τρον*, πβ. κ. *ἄρο-τρον*].

φιν (το) {άκλ.} ΑΘΛ. μικρό ιστιοφόρο για ιστιοπλοϊκούς αγώνες, το οποίο κυβερνάται από ένα άτομο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. finn < σουηδ. fena «πτερύγιο» (παλ. ολλ. vinne), που συνδ. με λατ. spina «αγκάθι»].

φίνα επίρρ. (λαϊκ.) πάρα πολύ ωραία, περίφημα: *περάσαμε ~ στην εκδρομή || τα κατάφερες ~ || –Πώς νιώθεις; –~!* ΣΥΝ. έξοχα, υπέροχα ΑΝΤ. άσχημα, απαίσια, φρικτά.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *φίνος*].

φινάλε (το) {άκλ.} **1.** το τελευταίο μέρος μουσικού ή θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ. έργου, γιορτής, εκδήλωσης: *έργο με περίφημο / πρωτότυπο / προβλέψιμο ~* **2.** (μτφ.) το τέλος, η κατακλείδα: *ξέρεις ποιο ήταν το ~ τής υπόθεσης;* ΣΥΝ. επίλογος, έκβαση ΑΝΤ. αρχή, ξεκίνημα· ΦΡ. ***στο φινάλε*** στο τέλος, τελικά: *~ κανείς δεν μπορεί να μας υποδείξει τι θα κάνουμε.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finale < λατ. finālis < finis -is «όρος, τέλος»].

φιναλίστ (ο/η) {άκλ.} αυτός που προκρίνεται στην τελική φάση των αγώνων μιας διοργάνωσης: *η ομάδα τους ήταν πολλές φορές ~ σε διάφορα τουρνουά || οι πέντε ~ των εφετινών καλλιστείων.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. finaliste < finale, βλ. κ. *φινάλε*].

φινέτσα (η) {χωρ. πληθ.} η λεπτότητα στην εμφάνιση, στους τρόπους, στη συμπεριφορά κ.λπ.: *το ντύσιμό της έχει ~ || επίπλωσαν το σπίτι τους με γούστο και ~* ΣΥΝ. καλαισθησία, γούστο ΑΝΤ. χοντροκοπιά, κακογουστιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finezza < fino «τέλος» (< λατ. finis), πβ. κ. *τέλος – τέλειος – τελειότητα*].

φινετσάτος, -η, -ο αυτός που διαθέτει φινέτσα: *~ άνθρωπος / γυναίκα / ντύσιμο / εμφάνιση / στυλ* ΣΥΝ. λεπτός, καλαίσθητος ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος. — **φινετσάτα** επίρρ.

φινιριστήριο (το) {φινιριστηρί-ου | -ων} **1.** μηχάνημα που διοχετεύει αέρα σε κατάλληλη θερμοκρασία και χρησιμοποιείται για τη λείανση και το γυάλισμα υφασμάτων μετά τη βαφή **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο πραγματοποιείται η παραπάνω διαδικασία.
[ΕΤΥΜ. < *φινίρω* (αόρ. *φινίρισ-α*) + παραγ. επίθημα -*τήριο* (πβ. κ. *καθαρισ-τήριο*)].

φινίρω ρ. μετβ. {φινίρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) υποβάλλω (κάτι) σε τελική επεξεργασία ΣΥΝ. τελειοποιώ. — **φινίρισμα** (το), **φινιρισμένος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finire «τελειώνω – τελειοποιώ» < λατ. finīre < finis «όριο, τέλος»].

φίνις (το) {άκλ.} **1.** ΑΘΛ. ο τερματισμός: *μέχρι το ~ τής κούρσας δεν είχε ξεχωρίσει η νικήτρια* **2.** (μτφ.) το τελικό στάδιο δράσης, προσπάθειας: *επιταχύναμε πάρα πολύ τον ρυθμό παραγωγής στο ~ και τελειώσαμε εγκαίρως.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. finish].

φινιστρίνι κ. (σπάν.-λαϊκ.) **φιλιστρίνι** (το) {φινιστριν-ιού | -ιών} ΝΑΥΤ. το στρογγυλό παράθυρο σε καμπίνα πλοίου ΣΥΝ. (λόγ.) παραφωτίς.
[ΕΤΥΜ. < *φινεστρίνι* (με αφομοίωση) < ιταλ. finestrini (πληθ.), υποκ. τού finestra «παράθυρο» < λατ. fenestra, αγν. ετύμου, ίσως ετρουσκ. δάνειο].

Φινλανδία κ. **Φιλανδία** (η) (γράφεται μερικές φορές κ. *Φιλλανδία*) (φινλ. Suomen Tasavalta, σουηδ. Republiken Finland = Δημοκρατία τής Φινλανδίας) κράτος τής Β. Ευρώπης στη Σκανδιναβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Ελσίνκι, επίσημες γλώσσες τη Φινλανδική και τη Σουηδική και νόμισμα το ευρώ. — **Φι(ν)λανδός** κ. (καθημ.) **Φι(ν)λανδέζος** (ο), **Φι(ν)λανδή** κ. (καθημ.) **Φι(ν)λανδέζα** (η), **φι(ν)λανδικός**, -ή, -ό κ. **φι(ν)λανδέζικος**, -η, -ο, **Φι(ν)λανδικά** κ. **Φι(ν)λανδέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Finlande < σουηδ. Finland «χώρα των Φίννων» < Finn + land «χώρα, γη». Το εθνωνύμιο Finn, που απαντά

ως Fenni σε λατ. κείμενα τού 1ου αι. μ.Χ., ανάγεται πιθ. σε αρχ. γερμ. finna / fenna «πτερύγιο ψαριού», επειδή πιστεύεται ότι οι Φίννοι χρησιμοποιούσαν δέρματα ψαριών ως ενδύματα. Η ονομασία Suomi είναι αγν. ετύμου, αν και ορισμένοι την παράγουν από τις φινλ. λ. suo «έλος» και maa «χώρα»].

φινλανδοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιβολή περιορισμού κινήσεων ενός αδύνατου κράτους στην εξωτερική του πολιτική από ένα ισχυρό γειτονικό κράτος (όπως παλαιότ. ο περιορισμός τής Φινλανδίας από τη Σοβιετική Ένωση).

φιννικός, -ή, -ό [1894] ΕΘΝΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τους Φίννους: ~ *γλώσσα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Finnic < Finn (βλ. λ. *Φινλανδία*)].

Φίννοι (οι) ΕΘΝΟΛ. οι απόγονοι φυλών που μιλούσαν φιννοουγγρικές γλώσσες, με κυριότερους σύγχρονους εκπροσώπους τους τους Φινλανδούς και τους Εσθονούς, καθώς και ορισμένους λαούς τής Ρωσίας, όπως οι Καρέλιοι, οι Ίνγκριοι κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Φινλανδία*].

φιννοουγγρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Φίννους και τους Ούγγρους **2.** ΓΛΩΣΣ. ***φιννοουγγρικές γλώσσες*** κλάδος τής οικογένειας των ουραλικών γλωσσών, ο οποίος περιλαμβάνει τη Φινλανδική, την Ουγγρική, την Εσθονική και ορισμένες γλώσσες λαών τής Ρωσίας (Καρελική, Βεπική κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Finno-Ugric].

φινόκιο (το) το μάραθο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finocchio < δημώδ. λατ. *feniculum, υποκ. τού λατ. fenum «χόρτο»].

φίνος, -α, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει λεπτούς τρόπους, ο ευγενικός και διακριτικός στη συμπεριφορά **2.** αυτός που έχει λεπτότητα και ευγένεια, ο εκλεπτυσμένος: ~ *γούστο / γοητεία / ντύσιμο* ΑΝΤ. χοντροκομμένος **3.** αυτός που είναι λεπτής τέχνης, που απευθύνεται σε λεπτή αίσθηση: ~ *ύφασμα / μετάξι / πορσελάνη / άρωμα* • **4.** (λαϊκ.) πολύ καλός, σπουδαίος, εξαιρετικός. — **φίνα** επίρρ. (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. fino «λεπτός, καθαρός, ευγενικός» < λατ. finis «τέλος» (πβ. κ. *τέλος – τέλειος*)].

φιντάνι (το) → φυντάνι

φιντεϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική αντίληψη που δίνει τεράστια σημασία στην πίστη, την οποία θεωρεί ίση ή ανώτερη από τη λογική και την επιστήμη (κατ' αντιδιαστολή προς τον ορθολογισμό). — **φιντεϊστής** (ο), **φιντεΐστρια** (η), **φιντεϊστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. fideism < λατ. fides, -ei «πίστη»].

Φιντίας (ο) πυθαγόρειος φιλόσοφος, γνωστός για τη φιλία του με τον Δάμωνα (πβ. λ. *Δάμων*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < **Φιλ-τίας* (με δωρ. εναλλαγή *-λτ- / -ντ-*) < **φιλτός* < θ. *φιλ-* των λ. *φιλ-ῶ, φίλ-ος, φίλ-τρον*].

φιξ επίθ. {άκλ.} (καθημ.) αυτός που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων, που δεν μεταβάλλεται: *οι τιμές μας είναι* ~ ΣΥΝ. καθορισμένος, αμετάβλητος ΑΝΤ. κυμαινόμενος, μεταβαλλόμενος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fixe < λατ. fixus «βέβαιος, μόνιμος, στερεός», μτχ. τ. τού ρ. figere «μπήγω, στερεώνω»].

φιξάρω ρ. μετβ. {φιξάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** σταθεροποιώ (κάτι), ώστε να μείνει αναλλοίωτο: ~ *το χρώμα / το φιλμ* **2.** καθορίζω (κάτι που μέχρι στιγμής είναι υπό συζήτηση): ~ *ημερομηνία* ΣΥΝ. οριστικοποιώ. — **φιξάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φιξ* + παραγ. επίθημα *-άρω*, πβ. κ. *σουτ-άρω*].

φιόγκος (ο) **1.** τρόπος δεσίματος κορδέλας, κορδονιού κ.λπ. σε σχήμα πεταλούδας: *δένω την κορδέλα / τα κορδόνια μου φιόγκο* ‖ *το πουκάμισό της έδενε μπροστά σε* ~ **2.** (συνεκδ.) κορδέλα, κορδόνι κ.λπ. δεμένο σε σχήμα πεταλούδας: *έλυσε τον ~ και άνοιξε το πακέτο* ‖ *το φόρεμά της είχε στο μπούστο έναν σατέν* ~ • **3.** (μειωτ.) ο κομψευόμενος και μαλθακός νεαρός ΣΥΝ. τζιτζιφιόγκος. — (υποκ.) **φιογκάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fiocco «νιφάδα, τουλούπα (μαλλιού), κόμπος» < λατ. floccus «χνούδι, υφάδι», εκφραστ. όρ., αγν. ετύμου].

φιορδ (το) {άκλ.} καθένας από τους στενούς και φιδωτούς θαλάσσιους κόλπους, που εισδύει βαθιά σε απότομη, βραχώδη ακτή: ~ *των νορβηγικών ακτών*.
[ΕΤΥΜ. < νορβ. fjord < αρχ. νορβ. fjorthr, που συνδ. με αγγλ. ford «διάβαση, πέρασμα» (λ.χ. Ox-ford), γερμ. Furt (λ.χ. Frank-furt)].

φιορίνι (το) {φιοριν-ιού | -ιών} **1.** ΙΣΤ. παλαιό ευρωπαϊκό νόμισμα, χρυσό ή ασημένιο, που κόπηκε για πρώτη φορά στη Φλωρεντία τον 13ο αι. και αργότερα διαδόθηκε σε άλλες χώρες **2.** το νόμισμα διαφόρων σύγχρονων κρατών (π.χ. τής Ολλανδίας).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fiorini (πληθ.) < fiore «άνθος, λουλούδι» (επειδή ένα άνθος ήταν χαραγμένο στα νομίσματα τής Φλωρεντίας) < λατ. flos, -ōris].

φιοριτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. (α) ποίκιλμα που προστίθεται κατά βούληση από τον τραγουδιστή σε μουσική φράση για καλλωπισμό (β) φθόγγος ή ομάδα φθόγγων που παρεμβάλλονται στην ενόργανη μελωδία, για να την καλλωπίσουν ή για να εξάρουν τη δεξιοτεχνία τού καλλιτέχνη **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε προστίθεται για καλλωπισμό, κυρ. διακοσμητικό σχέδιο: *υπογραφή με* ~ ‖ *έγραφε απλά, λιτά, χωρίς φιοριτούρες*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fioritura «ανθοφορία» < fiorire «ανθίζω» < μτγν. λατ. florīre < λατ. florēre < flos, -ōris «άνθος, λουλούδι»].

φιορντ (το) → φιορδ

φιόρο κ. **φιόρε** (το) {άκλ.} (διαλεκτ.-λογοτ.) το άνθος, το λουλούδι: *το ~ τού λεβάντε* (η Ζάκυνθος).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fiore «άνθος» < λατ. flos, -ōris].

F.I.R. (το) (προφέρεται *εφ άι αρ* ή *φιρ*) Περιοχή / Τομέας Πληροφοριών Πτήσεων (βλ. λ. *περιοχή*).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου Flight Information Region].

φιρίκι (το) {φιρικ-ιού | -ιών} ο καρπός τής φιρικιάς (βλ.λ.), ποικιλία μήλου μικρότερη από τη συνηθισμένη, με υπόξινη γεύση.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ferik].

φιρικιά (η) μηλιά με καρπούς μικρότερους από τους κανονικούς και υπόξινους στη γεύση.

φιρί-φιρί επίρρ. (καθημ.) επίμονα, σκόπιμα: *πάει ~ για καβγά* ‖ ~ *πας να σε δείρω!* ΣΥΝ. σώνει και καλά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. φρ. firil-firil «κυκλικά, γύρω-γύρω»].

φίρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η επωνυμία επιχειρήσεως **2.** (συνεκδ.) η επιχείρηση: *μια μεγάλη ~ τού εξωτερικού ανοίγει παράρτημα και στην Ελλάδα* **3.** το χαρακτηριστικό σήμα σε προϊόν με το όνομα τής παρασκευάστριας εταιρείας: *η ~ στο παντελόνι* ΣΥΝ. μάρκα **4.** (μτφ. για πρόσ.) ο πολύ γνωστός και αναγνωρισμένος στον χώρο του: *ανέβηκε το κασέ της από τότε που έγινε ~* ΣΥΝ. διασημότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. firma «εταιρεία – υπογραφή, επωνυμία» < firmare «υπογράφω, επιβεβαιώνω» < λατ. firmāre < firmus «στερεός, βέβαιος»].

φιρμάνι κ. **φερμάνι** (το) {φιρμαν-ιού | -ιών} **1.** ΙΣΤ. (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) διάταγμα τού σουλτάνου (βλ.λ.): *η μονή ιδρύθηκε με ειδικό* ~ **2.** (συχνά ειρων.) το διάταγμα, κανονιστική εντολή: *ο διευθυντής έβγαλε ~ ότι απαγορεύεται το κάπνισμα στους χώρους τής εταιρείας*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ferman. Το *φιρμάνι* ήταν διάταγμα που περιελάμβανε θετική συνήθ. ρύθμιση σε αντίθεση με το *μπουγιουρντί* (βλ.λ.)].

φις (το) {άκλ.} εξάρτημα για την τροφοδοσία συσκευής με ηλεκτρικό ρεύμα, το οποίο διαθέτει δύο ή περισσότερες μεταλλικές προεξοχές, που εφαρμόζουν στις αντίστοιχες εσοχές τής πρίζας: *βάλε το ~ τού πλυντηρίου στην πρίζα* ΣΥΝ. ρευματολήπτης. — (υποκ.) **φισάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fiche < ρ. ficher «μπήγω, χώνω» < δημώδ. λατ. *ficcāre < *figicāre < λατ. figere «μπήγω, στερεώνω»].

φισέκι κ. (λαϊκότ.) **φουσέκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το φυσίγγιο **2.** (μτφ. ως επίρρ.) πολύ γρήγορα: *έφυγε ~*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fişek].

φισεκλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η θήκη για φισέκια, που φοριέται στο σώμα, συνήθ. σταυρωτά: *κατέβηκε ο καπετάνιος απ' το βουνό ζωσμένος τα ~* ΣΥΝ. φυσιγγιοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fişeklik].

φίσκα (η) → φύσκα

φιστικάς (ο) {φιστικάδες} (λαϊκ.) **1.** αυτός που πουλά φιστίκια **2.** αυτός που έχει στην ιδιοκτησία του εκτάσεις με φιστικιές (βλ.λ.).

φιστικής, -ιά, -ί (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει την πράσινη απόχρωση τού εσωτερικού τού φιστικιού Αιγίνης: ~ *φόρεμα / αυτοκίνητο* **2. φιστικί** (το) {άκλ.} η πράσινη απόχρωση τού φιστικιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

φιστίκι (το) (συνήθης ορθ. *φυστίκι*) {φιστικ-ιού | -ιών} ο καρπός και το εδώδιμο σπέρμα τής φιστικιάς, το οποίο ψήνεται με αλάτι και καταναλώνεται ως ξηρός καρπός, θεωρείται δε μεγάλης θρεπτικής αξίας: ~ *Αιγίνης* ‖ *μασουλάω φιστίκια* ‖ *τα ~ συνοδεύουν το ουίσκι*· ΦΡ. ***αράπικο φιστίκι*** βλ. λ. *αράπικος*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. fıstık < μτγν. *πιστάκιον*, υποκ. τού *πιστάκη* (βλ.λ.)].

φιστικιά (η) καρποφόρο, φυλλοβόλο δέντρο με πλούσια διακλάδωση, σύνθετα βαθυπράσινα φύλλα και εδώδιμους καρπούς με ξυλώδες περίβλημα, για τους οποίους καλλιεργείται.

φιστικοβούτυρο (το) βουτυρώδης κρέμα που παρασκευάζεται από αλεσμένα ξηροψημένα φιστίκια και χρησιμοποιείται στη μαγειρική.

φιστικοπώλης (ο) {φιστικοπωλών} αυτός που πουλάει φιστίκια ΣΥΝ. φιστικάς.

φίστουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το συρίγγιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. fistula «σωλήνας, σύριγγα», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

Φίτζι (Νησιά) (τα) (αγγλ. Republic of Fiji = Δημοκρατία των Φίτζι) νησιωτικό κράτος τού Ν. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα τη Σούβα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Φίτζι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Fiji, αγν. ετύμου. Στην τοπική γλώσσα τα νησιά αποκαλούνται Viti].

φιτίλι (το) {φιτιλ-ιού | -ιών} **1.** χοντρό νήμα, διαποτισμένο με ειδικό διάλυμα, που χρησιμεύει για να ανάβει και να διατηρεί τη φλόγα σε φωτιστικά αντικείμενα ή συσκευές: ~ *κεριού / καντηλιού / λάμπας / αναπτήρα* ‖ *καθαρίζω / κόβω το* ~ ΣΥΝ. άφτρα· ΦΡ. ***στο πιτς-φιτίλι*** (επιτατ.) πάρα πολύ γρήγορα ΣΥΝ. στο άψε-σβήσε, στο πει και φει, μάνι-μάνι κ.τ.ό. **2.** θρυαλλίδα πυροδοτήσεως όπλου ή εκρηκτικής ύλης: ~ *δυναμίτιδας / φουρνέλου*· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω φιτίλι*** βάζω φιτιλιά (βλ.λ.) **3.** στενή λωρίδα υφάσματος ραμμένη για διακόσμηση στην περιφέρεια σεντονιών, ενδυμάτων κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξεφτιλίζω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. fitil < αραβ. fatīl].

φιτιλιά (η) (λαϊκ.-μτφ.) κακόβουλη διασπορά πληροφοριών, κακοπροαίρετα σχόλια που έχουν σκοπό να προκαλέσουν φιλονικίες, έριδες, ένταση κ.λπ.: *βάζει φιτιλιές ανάμεσά τους*.

φιτιλιάζω ρ. μετβ. {φιτίλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) κάνω κάποιον να θυμώσει, να οργιστεί (συνήθ. εναντίον τρίτων), «του βάζω φιτίλι».

ΦΙΦΑ (η) (F.I.F.A.) (γαλλ. Fédération Internationale de Football Association) Διεθνής Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου.

Φ.Κ.Ε. (ο) Φόρος Κύκλου Εργασιών.

φκ(ε)ιάνω ρ. → φτειάχνω

φκ(ε)ιάξιμο (το) → φτειάχνω

φκ(ε)ιασίδι (το) → φτειασίδι

φκ(ε)ιασίδωμα (το) → φτειασίδωμα

φκ(ε)ιασιδώνω ρ. → φτειασιδώνω

φκυάρι (το) → φτυάρι

Φλαμανδία (η) **1.** περιοχή τής Δ. Ευρώπης με πολιτική αυτονομία, τής οποίας ένα τμήμα ανήκει στο Βέλγιο και άλλο στη Γαλλία· κατά την Αναγέννηση άνθησαν σε αυτήν το εμπόριο και οι τέχνες **2.** η μία από τις δύο περιφέρειες που αποτελούν το σημερινό Βέλγιο, στην οποία ομιλούνται διάλεκτοι τής ολλανδικής γλώσσας. Επίσης **Φλάνδρα**. — **Φλαμανδός** (η), **Φλαμανδή** (η), **φλαμανδικός**, -ή, -ό, **Φλαμανδικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλ. γαλλ. Flamandie (σύγχρονο Flandre) < επίθ. Flamand < ολλ. Vlaams (πβ. κ. Vlanderen «Φλάνδρα»), πιθ. από συμφυρμό των λ. vlakte «πεδιάδα» και wanderen «περιπλανώμαι», εννοώντας μια περιοχή επίπεδη και εκτεταμένη].

φλαμένκο (το) {άκλ.} λαϊκός χορός τής Ισπανίας, από την περιοχή τής Ανδαλουσίας, με τσιγγάνικη καταγωγή· (συνεκδ.) η μουσική ή το τραγούδι που τον συνοδεύει.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. flamenco < ολλ. flaming «Φλαμανδός», ιδιότητα που αποδιδόταν από τους Ισπανούς σε φανταχτερά, ζωηρόχρωμα πράγματα, ακόμη και στη μουσική].

φλαμίνγκο (το) {άκλ.} υδρόβιο πτηνό με λευκό ή ροζ πτέρωμα, που ζει σε κοπάδια και είναι γνωστό για την ομορφιά του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flamingo < πορτ. flamengo, πιθ. < προβηγκ. flamenc < flama «φλόγα» (< λατ. flamma)].

φλαμούρι (το) {φλαμουρ-ιού | -ιών} **1.** η φλαμουριά (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) φιλύρα **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τής φλαμουριάς: *σκαμνί από ~* **3.** (συνεκδ.) το αφέψημα που παρασκευάζεται από άνθη φλαμουριάς και έχει αντισπασμωδικές και καταπραϋντικές ιδιότητες ΣΥΝ. τίλιο.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *φλάμμουρον* < μτγν. *φλάμμουλον* (με ανομοίωση) < λατ. flammeolum, υποκ. τού flammeum, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επίθ. flammeus < flamma «φλόγα»].

φλαμουριά (η) ψηλό φυλλοβόλο δέντρο τού δάσους, που φύεται στο Β. Ημισφαίριο· έχει φύλλα πυκνά σε σχήμα καρδιάς και πριονωτά, άνθη λευκά και αρωματικά και σφαιροειδείς καρπούς· από τα άνθη του παρασκευάζεται το αφέψημα τίλιο ΣΥΝ. (λόγ.) φιλύρα.

φλαμπέ επίθ. {άκλ.} φαγητό ή γλύκυσμα που το περιχύνουν με αλκοολούχο ποτό ή οινόπνευμα, βάζουν φωτιά και το σερβίρουν καθώς φλέγεται: *λουκάνικα ~* || (κ. ως επίρρ.) *θα τα φτιάξουμε ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flambé < ρ. flamber «φλέγομαι» < flambe «φλόγα» < παλ. γαλλ. flamble < λατ. flammula, υποκ. τού flamma].

φλάμπουρο (το) (λαϊκ.) **1.** η πολεμική σημαία: *το ~ τής επανάστασης* **2.** (παλαιότ.) λάβαρο που κρατούσαν σε γαμήλιες τελετές, το οποίο αποτελούνταν από κομμάτια υφάσματος ή μαντήλια δεμένα σε κοντάρι με σταυρό, που στις κεραίες του είχε μπηγμένα ρόδια (σύμβολο γονιμότητας) **3.** ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) το χρυσοποίκιλτο λάβαρο από μεταξωτό ύφασμα, που χρησιμοποιούσε ο αυτοκράτορας, τα μέλη τής βασιλικής οικογένειας και οι ανώτατοι πολιτικοί και στρατιωτικοί αξιωματούχοι κατά τις διάφορες τελετές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **φλάμπουλον* (με ανομοίωση) < μτγν. *φλάμμουλον* (βλ. λ. *φλαμούρι*)].

Φλάνδρα (η) → Φλαμανδία

φλάντζα (η) {δύσχρ. φλαντζών} ΤΕΧΝΟΛ. λεπτό φύλλο σε σχήμα δίσκου από δέρμα, μέταλλο, ελαστικό ή άλλο υλικό, που προσαρμόζεται στο άκρο σωλήνα, κυλίνδρου, περιβλήματος κ.λπ. και χρησιμεύει στη σύνδεση με άλλο μηχανικό ή υδραυλικό στοιχείο ή στην εξασφάλιση στεγανότητας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. flangia < αγγλ. flange < μέσ. γαλλ. flanche < αρχ. γαλλ. flanc, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. hlanca].

φλαουτίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **φλαουτίστρια** (η) {φλαουτιστριών} ο μουσικός που παίζει φλάουτο. — Επίσης **φλαουτίστα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. flautista < flauto (βλ. λ. *φλάουτο*)].

φλάουτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** πνευστό μουσικό όργανο με στενό επιστόμιο και σωλήνα που φέρει τρύπες και κλειδιά κατά μήκος του: *σονάτα για ~ και πιάνο* ΣΥΝ. (λόγ.) πλαγίαυλος **2.** ***φλάουτο με ράμφος*** πνευστό μουσικό όργανο με κωνικό σωλήνα που στενεύει στο κάτω άκρο· χρησιμοποιήθηκε κατεξοχήν από τον Μεσαίωνα ώς την εποχή τού μπαρόκ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. flauto < γαλλ. flûte < αρχ. προβηγκ. flaüt < δημώδ. λατ. *flabeolum < λατ. flare «φυσώ, πνέω»].

φλάρος (ο) (υβριστ.) στη ΦΡ. ***τον κακό σου τον φλάρο*** τον κακό σου τον καιρό· εκφράζει αγανάκτηση τού ομιλητή για κάτι που είπε αυτός προς τον οποίο απευθύνεται.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φράρος* (με ανομοίωση) < βεν. frar «καλόγερος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας», παράλλ. τ. τού ιταλ. frate «καλόγερος, μοναχός» (< λατ. frater «αδελφός»)].

φλας (το) {άκλ.} **1.** στιγμιαία αναλαμπή μεγάλης εντάσεως, που επιτυγχάνεται με τεχνητά μέσα, κατάλληλη για λήψη φωτογραφιών όταν και όπου δεν υπάρχει επαρκής φωτισμός: *χωρίς ~ δεν βγαίνει φωτογραφία το βράδυ* **2.** (συνεκδ.) η συσκευή που παράγει την παραπάνω αναλαμπή και είτε συνδέεται με τη φωτογραφική μηχανή είτε είναι ενσωματωμένη σε αυτήν: *δεν άναψε το ~* **3.** ομοιόμορφα διακοπτόμενη και επαναλαμβανόμενη αναλαμπή, που χρησιμεύει ως δείκτης πορείας οχήματος: *βγάζω ~ δεξιά* (όταν πρόκειται να στρίψω δεξιά) **4.** (συνεκδ.) το ειδικό όργανο οχήματος, με το οποίο προκαλείται η παραπάνω αναλαμπή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flash < παλαιότ. flask(i)en «πιτσυλίζω», ηχομιμητ. λ.].

φλασκί (το) {φλασκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) δοχείο για νερό ή κρασί που κατασκευάζεται παραδοσιακά από τον αποξηραμμένο καρπό κολοκυθιάς (βλ.λ.) ΣΥΝ. (διαλεκτ.) τσότρα. — (υποκ.) **φλασκάκι** (το), (μεγεθ.) **φλάσκα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. *φλασκίον*, υποκ. τού *φλάσκα* < μτγν. λατ. flasca].

φλασμπάκ κ. **φλας-μπάκ** (το) {άκλ.} αναδρομή στο παρελθόν με διακοπή τής ομαλής πορείας στον χρόνο τής υπόθεσης: *στην αρχή τής ταινίας ο σκηνοθέτης κάνει ένα ~ στα παιδικά χρόνια τού ήρωα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flash-back].

φλέβα (η) {φλεβών} **1.** ΑΝΑΤ. αιμοφόρο αγγείο, το οποίο μεταφέρει το φτωχό σε οξυγόνο αίμα από όλα τα μέλη και τα όργανα τού σώματος στον δεξιό κόλπο τής καρδιάς (πβ. κ. λ. *αρτηρία*)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βρίσκω / πιάνω τη φλέβα (κάποιου)*** πετυχαίνω το ευαίσθητο σημείο (κάποιου), τον αγγίζω στο ευαίσθητο σημείο του: *από την αντίδρασή του στα λόγια μου κατάλαβα ότι βρήκα τη φλέβα του* ΣΥΝ. αγγίζω την ευαίσθητη χορδή (κάποιου) (β) ***δεν κυλάει αίμα στις φλέβες μου*** βλ. λ. *αίμα* **2.** ΓΕΩΛ. (α) έγχρωμη ακανόνιστη γραμμή σε μάζα ορυκτού: *μάρμαρο άσπρο με μαύρες ~* (β) εκρηξιγενές σώμα με μορφή πλάκας ή στρώματος, που είναι προσανατολισμένο κάθετα ή με μεγάλη κλίση προς το υπόλοιπο πέτρωμα **3.** κοίτασμα ορυκτού μεταλλεύματος, το οποίο εκτείνεται μέσα σε ένα μη εκμεταλλεύσιμο πέτρωμα: *~ χρυσού*· ΦΡ. (μτφ.) ***χτυπάω φλέβα χρυσού*** ανακαλύπτω κάποιον/κάτι με ιδιαίτερη αξία, πολύτιμο **4.** (κατ' επέκτ.) υπόγειο ρεύμα νερού: *εκεί όπου σκάβαμε, βρήκαμε ~* || *στέρεψαν οι ~ τής πηγής* **5.** (μτφ.) έμφυτη ή κληρονομημένη ικανότητα σε κάτι, ταλέντο: *όλη η οικογένεια έχει καλλιτεχνική ~* || *~ ζωγράφου* ΣΥΝ. κλίση **6.** (μτφ.) η προέλευση, η καταγωγή: *έχει ~ ευγενική / αριστοκρατική.* — (υποκ.) **φλεβίτσα** (η) κ. **φλεβούλα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φλέψ, φλεβός* < *bhl-egʷ-, παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω», πβ. αρχ. γερμ. bolca «φουσκάλα». Ομόρρ. *φαλλός, φάλ(λ)αινα, φλύω* (βλ. λ. *φλύ-κταινα*), *φλίβω* «πιέζω» κ.ά.].

Φλεβάρης (ο) (λαϊκ.) ο Φεβρουάριος (βλ.λ.)· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει, καλοκαίρι θα μυρίσει*** όσα κρύα κι αν κάνει ο Φεβρουάριος, ο χειμώνας τελειώνει σε αυτόν τον μήνα. — **φλεβαριάτικος**, -η, -ο κ. **φλεβαρήσιος**, -ια, -ιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **Φεβρ(ου)άρης* (με έκκρουση) < μτγν. *Φεβρουάριος* (βλ.λ.), που παρετυμολογήθηκε προς τη λ. *φλέβα*].

φλεβικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τις φλέβες: *~ αίμα / σύστημα / πάθηση / επάρκεια* **2.** ΓΕΩΛ. αυτός που σχηματίζεται από τη διείσδυση μάγματος ηφαιστείου κατά μήκος ρωγμών κοντά στην επιφάνεια τού εδάφους: *~ εκρηξιγενές πέτρωμα.*

φλεβίτιδα (η) [1854] ΙΑΤΡ. οξεία ή χρόνια φλεγμονή τού τοιχώματος των φλεβών, που προκαλεί τοπική στάση τού αίματος και σχηματισμό θρόμβων στο εσωτερικό τους. Επίσης **φλεβίτις** {φλεβίτιδος}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phlébite].

φλεβογραφία (η) {φλεβογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφία φλέβας ή ομάδας φλεβών ύστερα από ένεση σκιαγραφικής ουσίας στην ίδια τη φλέβα και σπανιότερα σε αρτηρία ή στον μυελό οστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phlebography].

φλεβόκομβος (ο) σημείο τής καρδιάς όπου παράγονται οι διεγέρσεις που προκαλούν την καρδιακή λειτουργία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. sinus].

φλεβορραγία (η) {φλεβορραγιών} ΙΑΤΡ. αιμορραγία από φλέβα.
[ΕΤΥΜ. < *φλέβα* + *-ρραγία*, από το θ. του αρχ. παθ. αορ. β' *ἐρ-ράγ-ην* (ρ. *ῥήγνυμι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phleborrhagia].

φλεβοτομία (η) [αρχ.] {φλεβοτομιών} ΙΑΤΡ. τομή, διάνοιξη τού τοιχώματος φλέβας για αφαίμαξη, κυρ. σε περιπτώσεις εγκεφαλικής συμφόρησης ή μεγάλης αρτηριακής πίεσης. – **φλεβοτομικός**, -ή, -ό [μτγν.].

φλεβοτόμος (ο) [μτγν.] **1.** (α) χειρουργικό εργαλείο με το οποίο πραγματοποιείται η φλεβοτομία (βλ.λ.) (β) εμπειρικός γιατρός εξειδικευμένος στις αφαιμάξεις με φλεβοτομία • **2.** κουνούπι που μεταδίδει τον δάγκειο πυρετό και άλλες λοιμώξεις. Επίσης **φλεβοτόμο** (το) (σημ. 1α).

φλεβώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλεβώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι όμοιος με φλέβα, που έχει τη μορφή φλέβας: *~ ρίζα* **2.** αυτός που έχει πολλές ή μεγάλες φλέβες, γεμάτος φλέβες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φλέγμα κ. (προφορ.) **φλέμα** (σημ. 1) (το) {φλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΝΑΤ.-ΦΥΣΙΟΛ. (α) βλεννώδης, παχύρρευστη ύλη που εκκρίνουν οι ρινικές κοιλότητες ή οι βρόγχοι: *αποβολή φλεγμάτων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ροχάλα (β) (κατά τον Ιπποκράτη) ο ένας των τεσσάρων χυμών τού σώματος, που η ισορροπία του με τους άλλους συνεπαγόταν τη διατήρηση τής υγείας • **2.** η ψυχραιμία ή η απάθεια, η ήρεμη αντιμετώπιση δυσχερειών ή κινδύνων: *απάντησε ατάραχος με το γνωστό βρετανικό ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φλέγω*. Στους αρχ. συγγραφείς το *φλέγμα* είναι ένας από τους τέσσερεις χυμούς τού σώματος, που θεωρούνται υπεύθυνοι για την ψυχική διάθεση. Το μεσν. *φλέμα* με απλοποίηση από το *φλέγμα*· πβ. *πράγμα – πράμα*].

φλεγματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αντιμετωπίζει τα πράγματα με ψυχραιμία, με ηρεμία και αυτοσυγκέντρωση ΣΥΝ. ψύχραιμος, απαθής, ασυγκίνητος ΑΝΤ. ευέξαπτος, θερμόαιμος. — **φλεγματικ-ά / -ώς** επίρρ.

φλεγματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλεγματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή φλέγματος: *~ ουσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φλεγμονή (η) ΙΑΤΡ. τοπική αντίδραση ιστού τού σώματος, που προκαλεί διόγκωση, ερυθρότητα, θερμότητα και πόνο και αποτελεί την απάντηση των ζωντανών ιστών και κυρ. των αιμοφόρων αγγείων σε τραυματική, μικροβιακή ή άλλη βλάβη: *οξεία / χρονία ~* || *~ τού δέρματος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φλέγμα* + παραγ. επίθημα *-ονή*, πβ. κ. *πλησμ-ονή*].

φλεγμονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με φλεγμονή.

φλεγμονώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φλεγμονώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή φλεγμονής: *~ ερεθισμός* **2.** αυτός που εμφανίζει φλεγμονή: *~ ιστός / οίδημα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φλέγω ρ. μετβ. {κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για επιθυμία, πάθος) κατέχω: *τη φλέγει η επιθυμία να κάνει καριέρα ηθοποιού* **2.** (η λόγ. μτχ. **φλέγων**, -ουσα, -ον) αυτός που απασχολεί πολύ έντονα, επιτακτικός λόγω τής μεγάλης του σημασίας: ~ *ζήτημα* / *θέμα*· (μεσοπαθ. **φλέγομαι**) **3.** καίγομαι, καταστρέφομαι από φωτιά: *το δάσος τής Πεντέλης φλέγεται για δεύτερη ημέρα* || *οι πυροσβέστες προσπάθησαν να σώσουν το φλεγόμενο σπίτι* ΣΥΝ. πυρπολούμαι· (μτφ.) **4.** είμαι πολύ ζεστός, έχω υψηλή θερμοκρασία: *το παιδί φλεγόταν από τον πυρετό* **5.** διακατέχομαι (από συναίσθημα ή έντονη επιθυμία): *φλέγεται από επιθυμία να σπουδάσει* || ~ *από οργή* / *πόθο* / *έρωτα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *bhl-eg-, παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *bhel- «λάμπω, αστράφτω», πβ. λατ. fulgēre (ίδια σημ.), flamma «φλόγα», (> γαλλ. flamme, ισπ. llama), ολλ. blaken «φλέγομαι, καίγομαι», γοτθ. bairhts «λαμπρός, διαυγής», αγγλ. bright κ.ά. Ομόρρ. *φλόξ (-γα)*. Παράγ. *φλέγμα, εὔ-φλεκ-τος, φλεγμ-ονή, φλογ-ίζω* κ.ά.].

φλέμα (το) → φλέγμα

φλερτ (το) {άκλ.} **1.** προσπάθεια πρόκλησης τού ερωτικού ενδιαφέροντος με κομψό και λεπτό τρόπο, η έμμεση επιδίωξη ερωτικής σχέσης: *του αρέσει το* ~ || *επιπόλαιο* ~ ΣΥΝ. φλερτάρισμα, κόρτε, ερωτοτροπία **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο με το οποίο έχει συνάψει κανείς αισθηματικό δεσμό: *να η Μαίρη με το καινούργιο της* ~! **3.** (μτφ.) η εκδήλωση επιθυμίας για προσέγγιση, συνεργασία κ.λπ. και η προσπάθεια ευμενούς προδιάθεσης τού άλλου γι' αυτό: *το* ~ *ευρωπαϊκών επιχειρήσεων με ασιατικούς κολοσσούς*. — (υποκ.) **φλερτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flirt, αρχική σημ. «ξαφνικό χτύπημα» (αργότερα η σύγχρ. «ερωτικό ενδιαφέρον χωρίς σοβαρό σκοπό»), εκφραστ. λ. με αρχικό σύμπλεγμα fl- (συνήθ. ηχομιμητ. λ., πβ. flap, flick, flip)].

φλερτάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φλέρταρα κ. φλερτάρισα} ♦ **1.** (μετβ.) προσπαθώ να προκαλέσω το ερωτικό ενδιαφέρον (κάποιου), συνήθ. με κομψό και λεπτό τρόπο (με κομπλιμέντα, συζήτηση, χιούμορ, κατάλληλο ύφος και κινήσεις κ.λπ.): *τη φλερτάρει απροκάλυπτα* / *ανοιχτά* / *συνεχώς* || ~ *ένα κορίτσι* / *έναν νεαρό* || *φλερτάρει με όλους τους συμμαθητές της στην τάξη* ΣΥΝ. κορτάρω, κάνω τα γλυκά μάτια, (λόγ.) ερωτοτροπώ **2.** (μτφ.) (+με) εκδηλώνω ενδιαφέρον ή επιθυμία (για κάτι) ή διερευνώ τις προθέσεις κάποιου με σκοπό τη συνεργασία, την προσέγγιση κ.λπ.: ~ *με την ιδέα να πολιτευθώ* || *η επιχείρηση φλερτάρει με ξένους επενδυτές*· ΦΡ. ***φλερτάρω με τον κίνδυνο*** μπλέκομαι σε ριψοκίνδυνες καταστάσεις, προβαίνω σε ριψοκίνδυνες ενέργειες ♦ **3.** (αμετβ.) κάνω φλερτ: *μου αρέσει να* ~. — **φλερτάρισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιντερβιού*.

φλεψ (η) → φλέβα

φληνάφημα (το) {φληναφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) λόγος χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο ΣΥΝ. μωρολογία, σαχλαμάρα. — **φληναφώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φλαναφῶ (-άω)*, παράλλ. προς το μτγν. *φλήναφος* «φλύαρος – φλυαρία», ενώ δεν έχει διασαφηνιστεί ποιος είναι ο αρχικός τ. Αν αρχικό θεωρηθεί το ρ. *φλαναφῶ*, τότε αποτελεί προϊόν συμφυρμού των *φληνύω* «φλυαρώ, μωρολογώ» και *ἀφῶ (-άω)* «αγγίζω» (< *ἀφή*), πβ. κ. *ψηλ-αφῶ*. Αν, απεναντίας, αρχικός θεωρηθεί ο τ. *φλήναφος*, τότε το β' συνθ. *-αφος* θα αποτελούσε παραγ. επίθημα τού καθημερινού λεξιλογίου (πβ. κ. *κόλ-αφος*). Σε ό,τι αφορά το α' συνθ. *φλην-* / *φλᾱν-*, ισχυρή παραμένει η εκδοχή τής αναγωγής σε θ. *bhl̥n-, συνεσταλμ. βαθμ. (με έρρινη παρέκταση) τού Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω» (βλ. λ. *φαλλός, φά(λ)λαινα*)].

φλησκούνι (το) {φλησκουν-ιού | -ιών} **1.** πολυετές και πολύκλαδο φυτό, έντονα αρωματικό, που διαθέτει τονωτικές ιδιότητες και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική **2.** (συνεκδ.) το αφέψημα που παρασκευάζεται από το παραπάνω φυτό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *βλησκούνιν*, υποκ. τού αρχ. *βλήχων* / *γλήχων*, αγν. ετύμου].

φλιπάρω ρ. αμετβ. {φλίπ-αρα κ. -άρισα, -ισμένος} (αργκό) φθάνω στα όρια τής τρέλας ή τής αντοχής μου: *δεν αντέχω άλλο, κοντεύω να* ~ ΣΥΝ. τρελαίνομαι, μου στρίβει.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flip «στρίβω απότομα, αναποδογυρίζω (λ.χ. ένα νόμισμα στον αέρα)», εκφραστ. λ., αγν. ετύμου].

φλίπερ (το) {άκλ.} ηλεκτρονικό παιχνίδι στο οποίο ο παίκτης πιέζει δύο κουμπιά κινώντας δύο βραχίονες, οι οποίοι εκσφενδονίζουν μια μεταλλική μπίλια που, καθώς κινείται, προσκρούει σε διάφορα σημεία (τα οποία αντιστοιχούν σε συγκεκριμένους βαθμούς) κάνοντάς τα να φωτιστούν και να ηχήσουν. — (υποκ.) **φλιπεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flipper < αγγλ. flip «στρίβω απότομα, αναποδογυρίζω (κάτι) με ξαφνική κίνηση ή χτύπημα» (ηχομιμητ. λ.)].

φλισκούνι (το) → φλησκούνι

φλιτ (το) {άκλ.} **1.** εντομοκτόνο φάρμακο σε μορφή σπρέι **2.** (συνεκδ.) συσκευή για την εκτόξευση υγρού (κυρ. εντομοκτόνου) υπό μορφή πυκνών σταγονιδίων: *ψεκάζω με το* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. flit, εμπορική ονομ. εντομοκτόνου, από το ρ. flit «κινούμαι αλλάζοντας ξαφνικά κατεύθυνση (όπως τα έντομα)»].

φλιτάρω ρ. αμετβ. {φλίτ-αρα κ. -άρισα} ψεκάζω με φλιτ. — **φλιτάρισμα** (το).

φλιτζάνι (το) (συνήθης ορθ. *φλυτζάνι*) {φλιτζαν-ιού | -ιών} **1.** μικρή κούπα με λαβή, με την οποία πίνει κανείς ροφήματα: ~ *τού τσαγιού* / *τού καφέ*· ΦΡ. (μτφ.) ***λέω / διαβάζω το φλιτζάνι*** προλέγω το μέλλον παρατηρώντας το κατακάθι τού καφέ (βλ. κ. λ. *καφετζού*) **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που χωράει στο παραπάνω δοχείο: *ένα* ~ *καφέ* / *γάλα* / *τσάι* || *σε 2 1/2* ~ *βραστού νερού αναλογεί 1* ~ *ρύζι*. — (υποκ.) **φλιτζανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fincan].

φλόγα (η) {φλογών} **1.** το ανώτερο, φωτεινό και αεριώδες μέρος τής φωτιάς, το οποίο κινείται διαρκώς παίρνοντας διάφορα σχήματα, η «γλώσσα» τής φωτιάς: *οι* ~ *ξεπηδούσαν μέσα από το καμίνι* **2.** (ειδικότ.) η φωτιά φιτιλιού: *η* ~ *τού κεριού* / *τού καντηλιού τρεμοπαίζει* / *τρεμοσβήνει* **3.** (εκφραστ. στον πληθ.) η φωτιά, κυρ. όταν κατακαίει κάτι: *ολόκληρο το σπίτι ήταν τυλιγμένο στις* ~ || *παραδόθηκε στις* ~· (μτφ.) **4.** (α) το ζωηρό πάθος: *η* ~ *τού πατριωτισμού* (β) η έντονη επιθυμία, ο ζήλος για κάτι, η έντονη ορμή • **5.** ο ερεθισμός τού δέρματος • **6.** ΒΟΤ. καλλωπιστικό φυτό με κόκκινα άνθη. — (υποκ.) **φλογίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φλόξ -γός*, από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φλογ-)* τού ρ. *φλέγ-ω* (βλ.λ.)].

φλογάτος, -η, -ο → φλόγινος

φλογέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. παραδοσιακό πνευστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από κυλινδρικό σωλήνα από καλάμι, ξύλο, μέταλλο, κόκκαλο ή πλαστικό, φέρει οπές κατά μήκος, είναι ανοικτό και στα δύο άκρα ή έχει ειδικό επιστόμιο με μονό γλωσσίδι ΣΥΝ. (λόγ.) αυλός, (λαϊκ.) σουραύλι **2.** (α) γλυκό τού ταψιού από λεπτή ζύμη τυλιγμένη σε σχήμα φλογέρας με γέμιση από τριμμένους ξηρούς καρπούς (π.χ. καρύδια) και περιχυμένο με μέλι (β) μικρό γλύκυσμα ζαχαροπλαστείου, κυλινδρικού σχήματος, με γέμιση σοκολάτας.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. flojerë].

φλογερός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από πάθος και ένταση, παράφορος: ~ *έρωτας* / *επιθυμία* / *λόγος* || (κ. για πρόσ.) ~ *εραστής* / *υποστηρικτής* ΣΥΝ. θερμός, ζωηρός, διάπυρος, θυελλώδης, ένθερμος ΑΝΤ. χλιαρός, άτονος, ψυχρός, συγκρατημένος. — **φλογερ-ά** / **-ώς** επίρρ., **φλογερότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φλόξ, -γός* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός*].

φλογίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {φλόγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διεγείρω έντονο πάθος, προκαλώ θερμό ή υψηλό συναίσθημα: *ο ενθουσιασμός φλόγιζε όλες τις καρδιές* ΣΥΝ. εξάπτω, φλέγω **2.** ΙΑΤΡ. προκαλώ φλεγμονή (σε κάτι), επιφέρω φλόγωση· (μεσοπαθ. **φλογίζομαι**) **3.** (για την επιδερμίδα) παίρνω το χρώμα τής φλόγας, γίνομαι κατακόκκινος: *φλογίστηκε το πρόσωπό του* ΣΥΝ. κοκκινίζω **4.** (μτφ.) βιώνω έντονο πάθος, ζωηρό συναίσθημα: ~ *από έρωτα* ΣΥΝ. φλέγομαι. — **φλόγισμα** (το) [μτγν.] κ. **φλογισμός** (ο) [μτγν.] (κυρ. σημ. 3).

φλόγινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει το χρώμα και την όψη τής φλόγας· ο φλογερός **2.** αυτός που αποτελείται από φλόγες· πύρινος **3.** (για τη ρομφαία αγγέλου) αυτός που εκπέμπει φλόγες. Επίσης **φλογάτος**.

φλογιστικός, -ή, -ό [1840] αυτός που προκαλεί ανάφλεξη ή φλόγωση: ~ *ουσία*.

φλόγιστρο (το) {φλογίστρ-ου | -ων} συσκευή για διάφορες χρήσεις που παράγει και εκτοξεύει ρυθμιζόμενη φλόγα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *φλογισ-* (τού ρ. *φλογίζω*) + παραγ. επίθημα *-τρο*, πβ. κ. *ασφάλισ-τρο*].

φλογοβόλος, -ος, -ο [1843] **1.** αυτός που εκπέμπει φλόγες, που βγάζει φωτιές: ~ *όπλο* **2.** **φλογοβόλο** (το) οπλικό μηχάνημα που εκτοξεύει σε μεγάλη απόσταση φλεγόμενο υγρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. < *φλόγα* + *-βόλος* < *βάλλω*, απόδ. τού γερμ. Flammenwerfer (σημ. 2)].

φλογοβολώ ρ. αμετβ. [1843] {φλογοβολείς... | φλογοβόλησα} (λογοτ.) βγάζω φλόγες, καίω: *«κόλαση [...] κι όλη φλογοβολάει στα σωθικά μου»* (Δ. Σολωμός).
[ΕΤΥΜ. < *φλόγα* + *-βολώ* < *βάλλω*].

φλογοκόκκινος, -η, -ο κόκκινος σαν τη φλόγα τής φωτιάς ΣΥΝ. πυρρός.

φλογώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλογώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή τής φλόγας, τής φωτιάς ΣΥΝ. φλογάτος **2.** ο γεμάτος φλόγες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φλόγωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} τοπικός ερεθισμός τού δέρματος ή ιστού τού σώματος που προκαλεί θερμότητα, ερυθρότητα και πόνο ΣΥΝ. φλεγμονή, ερύθημα. Επίσης **φλόγωμα** (το) [μτγν.]. — **φλογώνω** ρ. [μτγν.].

φλοΐδα (η) → φλούδα

φλοιός (ο) (λόγ.) **1.** ΒΟΤ. (α) το σύνολο των ιστών που αποτελούν το εξωτερικό περίβλημα των ριζών, τού κορμού και των κλαδιών των ξυλωδών φυτών: *ο* ~ *των δέντρων* / *των θάμνων* || *λεπτός* / *χοντρός* ~ (β) το εξωτερικό περίβλημα των καρπών: *τα μήλα έχουν λεπτό* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) φλούδα **2.** ΓΕΩΛ. το εξώτατο στερεό περίβλημα τής γήινης σφαίρας, που βρίσκεται πάνω από τον μανδύα (βλ.λ.) και έχει πάχος 13-15 χιλιόμετρα κάτω από τους ωκεανούς και 30-60 χιλιόμετρα στην ξηρά: *ηπειρωτικός* ~ **3.** ΑΝΑΤ. η εξωτερική στιβάδα οργάνου ή μέλους τού σώματος, η οποία έχει ξεχωριστή δομή και λειτουργία: *εγκεφαλικός* ~ || ~ *των επινεφριδίων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φλοϝ-jό-ς* (πβ. κ. **χορ-jος* > *χοῖρος*), ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *φλέω* «είμαι χυμώδης» < **φλέϝ-ω* < *bhl-eu-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -eu-) τού Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω» (βλ. κ. *φαλλός*). Η αναγωγή στο ρ. *φλέω* ερμηνεύεται σημασιολογικώς από το γεγονός ότι ο φλοιός τού δέντρου περιέχει φυτικούς χυμούς σε μεγάλη ποικιλία και ποσότητα].

φλοισβίζω ρ. αμετβ. [1823] {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ. για νερό) παφλάζω ελαφρά: *τα κύματα φλοισβίζουν απαλά*. — **φλοίσβισμα** (το).

φλοίσβος (ο) (λόγ.-λογοτ.) ο ελαφρός παφλασμός κινούμενου νερού, ο ήχος μικρών κυμάτων που χτυπούν στην ακτή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φλοῖσβος*, αρχική σημ. «θόρυβος», < **φλοιδ-μος* (με επίθημα *-βος* κατά το *θόρυβος*), ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *bhl-ei-d- (παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω»), που συνδ. με μέσ. ιρλ. blaed «βρυχηθμός», αγγλ. bloat «φουσκώνω, πρήζομαι», λετ. blīsiu (ίδια σημ.). Βλ. κ. *φλέβα*].

φλοιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλοιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (επιστημ.)

1. αυτός που έχει τη μορφή φλοιού 2. αυτός που έχει παχύ φλοιό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φλόκα (η) {φλοκών} (λαϊκ.) η φούντα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. floc < λατ. floccus «χνούδι υφάσματος», εκφραστ. όρ., αγν. ετύμου].

φλοκάτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. χοντρό μάλλινο πανωφόρι βοσκών και χωρικών υφασμένο με φλόκια (βλ.λ.) 2. χοντρό μάλλινο κλινοσκέπασμα ή χαλί υφασμένο με φλόκια (πβ. λ. *βελέντζα*). Επίσης **φλοκάτα**.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *φλοκάτος* < *φλόκα* (βλ.λ.)].

φλοκάτος, -η, -ο → φλοκωτός

φλόκι (το) {φλοκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. χοντρό χνούδι από στριμμένο μαλλί, υφασμένο στην επιφάνεια χαλιού, κουβέρτας ή σε ποιμενική κάπα ΣΥΝ. φλόκος 2. θηλιά από μαλλί ή βαμβάκι.
[ΕΤΥΜ. < *φλόκος* (βλ.λ.)].

φλοκιάζω ρ. αμετβ. {φλόκιασα} (λαϊκ.) υφαίνω φλόκια (βλ.λ.).

φλοκιαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) φλοκωτός (βλ.λ.).

φλόκος (ο) (λαϊκ.) 1. το φλόκι (βλ.λ.) • 2. ΝΑΥΤ. (στα ιστιοφόρα) τριγωνικό ιστίο που προεξέχει από την πλώρη ΣΥΝ. (λόγ.) αρτέμων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. flocco < λατ. floccus «κροκίδα, χνούδι υφάσματος», εκφραστ. όρ., αγν. ετύμου].

φλοκωτός, -ή, -ό κ. **φλοκάτος**, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (για ύφασμα) αυτός που έχει φλόκια (βλ.λ.), ο υφασμένος με φλόκια: ~ *κουβέρτα* / *βελέντζα* / *χαλί* / *κάπα* ΣΥΝ. φλοκιαστός 2. **φλοκωτή** (η) η φλοκάτη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φλόκα* + παραγ. επίθημα -*ωτός*, πβ. κ. *φουντ-ωτός*].

φλομιάζω ρ. ▸ φλομώνω

φλόμιασμα (το) ▸ φλομώνω

φλόμος (ο) 1. ονομασία διαφόρων δηλητηριωδών φυτών 2. (συνεκδ.) η δηλητηριώδης ουσία που παράγεται από τα φυτά αυτά: *ψάρευαν παράνομα με* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο, όπως φαίνεται και από την ποικιλία των τ. *φλόμος* / *φλόνος* / *πλόμος*].

φλόμπερ (το) {άκλ.} ελαφρύ οπισθογεμές τουφέκι ή πιστόλι μικρού βεληνεκούς, που χρησιμοποιείται συνήθ. για σκοποβολή ή για κυνήγι μικρών πουλιών. — (υποκ.) **φλομπεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Από το επώνυμο τού Γάλλου Flobert, ο οποίος εφεύρε τον συγκεκριμένο τύπο όπλου το 1845].

φλομώνω κ. **φλομιάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φλόμ-ωσα κ. -ιασα, -ώθηκα κ. -ιάστηκα, -ωμένος κ. -ιασμένος} ♦ (μετβ.) 1. ναρκώνω (ψάρια) ρίχνοντας στη θάλασσα φλόμο (βλ.λ.) ΣΥΝ. αναισθητοποιώ· (συνήθ. μτφ.) 2. (α) δημιουργώ (σε συγκεκριμένο χώρο) αποπνικτική ατμόσφαιρα: *θα φλομώσεις το σπίτι με τα τσιγάρα σου!* (β) κάνω (κάποιον) να υποφέρει δημιουργώντας αποπνικτική ατμόσφαιρα: *με φλόμωσε ο καπνός τού πούρου, δεν αντέχω άλλο!* ΦΡ. ***φλομώνω (κάποιον) με / σε (κάτι)*** ενοχλώ (κάποιον) με (κάτι που κάνω) σε υπερβολικό βαθμό ή κάνω (κάτι) σε υπερβολικό βαθμό εις βάρος (κάποιου): *μας φλόμωσε πάλι με τα ψέματά του* / *στις ερωτήσεις* / *στη φλυαρία* ΣΥΝ. ταράζω, τρελαίνω, πεθαίνω (κάποιον) σε (κάτι) ♦ (αμετβ.) 3. γεμίζω δύσοσμο καπνό, γίνομαι αποπνικτικός: *το δωμάτιο φλόμωσε απ' τα τσιγάρα* ΣΥΝ. βρομώ, βρομοκοπώ, ζέχνω, ντουμανιάζω 4. (για πρόσ.) αισθάνομαι ζάλη, νιώθω δυσφορία: *φλόμωσα από το πολύ διάβασμα!* ΣΥΝ. ζαλίζομαι, δυσφορώ. — **φλόμωμα** κ. **φλόμιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φλόμος* (βλ.λ.)].

φλορίνι (το) ▸ φιορίνι

φλος (το) {άκλ.} (στο πόκερ και στην πόκα) ο ανώτερος συνδυασμός φύλλων, που αποτελείται από πέντε φύλλα διαδοχικά και τού ίδιου χρώματος: ~ *στις κούπες*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flush < αγγλ. flush < μέσ. γαλλ. flus < λατ. fluxus «ροή»].

φλοτέρ (το) {άκλ.} 1. ο πλωτήρας (βλ.λ.) 2. καθεμία από τις δύο στεγανές βάρκες, με τις οποίες τα υδροπλάνα επιπλέουν στο νερό • 3. συσκευή που διακόπτει αυτόματα την παροχή νερού ή άλλου υγρού σε δεξαμενή, για να εμποδίσει την υπερχείλιση: *χάλασε το ~ στο καζανάκι και τρέχει το νερό*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flotteur < ρ. flotter «επιπλέω» < flot «κύμα», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. αγγλ. flotian (> αγγλ. float «επιπλέω»), αρχ. σουηδ. flotō η, αρχ. νορβ. flota κ.ά.].

φλου επίθ. {άκλ.} (καθημ.) 1. (α) ασαφής: *η κατάσταση παραμένει* ~ (β) (γενικότ.) απροσδιόριστος και απρόβλεπτος, χωρίς σταθερότητα: *είναι πολύ ~ τύπος* 2. αυτός που δεν έχει επακριβώς καθοριστεί ή προσδιοριστεί: *αφήσαμε την ημερομηνία* ~· ΦΡ. ***στο φλου*** χωρίς ακριβή καθορισμό, αορίστως: *ας μην κανονίσουμε τώρα, ας το αφήσουμε* ~ 3. μη ευκρινής, θολός: *τα πρόσωπα στο φόντο τής φωτογραφίας είναι* ~ 4. (ως επίρρ.) ασαφώς, όχι με συγκεκριμένο τρόπο: *μιλάει πολύ* ~ ΣΥΝ. αόριστα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. flou, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. flāvus «ξανθός» ή με φρανκον. *hlao «χλιαρός»].

φλούδα κ. **φλοίδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. το ξυλώδες εξωτερικό περίβλημα τού κορμού και των κλαδιών δέντρων ΣΥΝ. φλοιός 2. το εξωτερικό περίβλημα καρπού ή αβγού: ~ *πορτοκαλιού* / *μήλου* / *αχλαδιού* / *καρπουζιού* ‖ *τρώω τα φρούτα με τη* ~ ΣΥΝ. φλοιός 3. **φλούδες** (οι) κομμάτια από το εξωτερικό περίβλημα καρπού: *πετάω τις* ~ *απ' το καρπούζι στα σκουπίδια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φλούδιον* (βλ. λ. *φλούδι*), με αλλαγή γένους. Ο τ. *φλοίδα* < *φλοίδι* < *φλοι-ίδιον*, υποκ. τού αρχ. *φλοιός*].

φλουδερός, -ή, -ό (λαϊκ. για καρπούς) αυτός που έχει χοντρή φλούδα: ~ *πορτοκάλι* ΣΥΝ. χοντρόφλουδος ΑΝΤ. ψιλόφλουδος.

φλούδι (το) {δύσχρ. φλουδ-ιού | -ιών} 1. φλούδα (βλ.λ.) 2. **φλούδια** (τα) τα υπολείμματα από κέλυφος αβγού ή σκληρό φλοιό καρπού (π.χ. καρυδιών, φιστικιών κ.λπ.). Επίσης (για καρπούς) **φλοίδι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φλούδιον*, υποκ. τού αρχ. *φλοῦς* / *φλόος* «είδος φυτού», τού οποίου αρχαιότ. θεωρείται ο τ. *φλέως*. Η ποικιλία των τ. θα μπορούσε να εξηγηθεί με αρχικό θ. *φλεϝ-, οπότε: (α) *φλῶϝ-ος (εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ.) > *φλόϝ-ος (βράχυνση τού -ω-) > *φλόος* (σίγηση ενδοφωνηεντικού -ϝ-) > *φλοῦς* (συναίρεση) (β) *φλῆϝ-ος (εκτεταμ. βαθμ.) > *φλέως* (σίγηση τού -ϝ- και αντιμεταχώρηση). Παραδοσιακά, η λ. ανάγεται στο θ. *bhl-eu- (< Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω», βλ. κ. *φλοιός*), πράγμα που αιτιολογείται από την ανθοφορία τού φυτού και την ταχεία ανάπτυξή του. Ωστόσο, δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η πιθανότητα δανεισμού].

φλουρί (το) {φλουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. (σπάν.) χρυσό βυζαντινό νόμισμα: ~ *κωνσταντινάτο* 2. (συνήθ. κατ' επέκτ.) κάθε παλαιό χρυσό και γενικότ. κάθε νόμισμα, που χρησιμοποιείται παραδοσιακά και ως κόσμημα: *πέρυσι μου έπεσε το ~ τής βασιλόπιτας*· ΦΡ. ***γίνομαι κίτρινος σαν το φλουρί*** χλομιάζω έντονα: ~ *απ' τον φόβο μου*. — (υποκ.) **φλουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < *φλωρίον*, υποκ. τού μτγν. λατ. florinus < λατ. florēre «ανθώ, θάλλω» < flos, -ōris «άνθος» (βλ. κ. *φιορίνι*)].

φλουτάρω ρ. αμετβ. {φλουτ-άρα κ. -άρισα} δεν έχω σαφές περίγραμμα, είμαι θολός: *η φωτογραφία φλουτάρει* ‖ *φλουτάρουν τα στοιχεία στο τυπωμένο κείμενο*. — **φλουτάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φλου*].

φλούφλης (ο) {φλούφληδες} (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο επιπόλαιο, ανόητο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fluff, στη σημ. «αποτυχημένος, ανόητος» (ιδίως σε θεατρικούς ρόλους)].

φλυαρία (η) [αρχ.] {σπάν. φλυαριών} η κουραστική πολυλογία, πολλά λόγια χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο: *με άρχισε στη* ~ ‖ *το ρίχνω στη* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αερολογία*.

φλύαρος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που λέει πολλά, που μιλάει συνέχεια και οι λόγοι του δεν έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο ΣΥΝ. πολυλογάς ΑΝΤ. ολιγόλογος, λιγομίλητος, λακωνικός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από φλυαρία: ~ *έκθεση* / *ταινία* ΑΝΤ. λακωνικός, περιεκτικός. — **φλύαρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. τού καθημερινού λεξιλογίου, η οποία ανάγεται στο ρ. *φλύω* «είμαι χυμώδης, ανθηρός - φλυαρώ», αλλά η ακριβής πορεία σχηματισμού παραμένει αβέβαιη. Λογικότερη παρουσιάζεται η αναγωγή σε ενδιάμεσο τ. *φλῦα «γονιμότητα - φλυαρία» και επίθημα -*ρος* (πβ. κ. *άνια-ρός*, *λυπη-ρός*), ενώ ο τονισμός οφείλεται στη γενίκευση τού τόνου τής κλητ. *φλύαρε* (πβ. κ. αττ. *μόχθηρος*, *πόνηρος*). Βλ. κ. λ. *φλύκταινα*].

φλυαρώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {φλυαρείς... | φλυάρησα} λέω φλυαρίες ΣΥΝ. πολυλογώ, παρλάρω, γλωσσοκοπανώ.

φλύκταινα (η) {φλυκταινών} (λόγ.) 1. ΙΑΤΡ. φουσκάλα στο δέρμα, που περιέχει πύον 2. ΒΟΤ. κηλίδα που μοιάζει με φυσαλλίδα στα φύλλα, στον βλαστό και στους καρπούς φυτού, η οποία αποτελεί σύμπτωμα προσβολής τού φυτού από παθογόνο μύκητα • 3. εξόγκωμα στην επιφάνεια των μετάλλων, που οφείλεται σε διάρρηξη ή ανύψωση λόγω αερίων, τα οποία παρέμειναν πολύ κοντά σε αυτή την επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φλύγ-ταν-ја < θ. *φλυγ- (τού ρ. *φλύω* με παρέκταση -γ- < *bhlu-g-) + επίθημα -ταν- < *-tn- (μορφή τού Ι.Ε. επιθήματος *-ti- > -*της*). Το ρ. *φλύω* (που παρουσιάζει ποικιλία σημασιών: «είμαι χυμώδης, ανθηρός - βράζω, κοχλάζω - κάνω εμετό - φλυαρώ») ανάγεται σε θ. *bhl-u-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω» και συνδ. με λατ. fluĕre (> ισπ. fluir), «ρέω, κυλώ», αρχ. σλαβ. bl'ujq «κάνω εμετό», λιθ. bliáuti «μουγκρίζω, φωνασκώ» κ.ά. Ομόρρ. *φλοιός* (βλ.λ.), *φλοῦδι* (< αρχ. *φλοῦς*), *φλύαρος* (βλ.λ.), *φλοῖσβος* (βλ.λ.) κ.ά.].

φλυκταινώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φλυκταινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που έχει τη μορφή φλύκταινας: ~ *εξάνθημα* 2. ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζει φλύκταινες: ~ *δερματοπάθεια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φλυκταίνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) 1. ο σχηματισμός φλυκταινών (βλ.λ.) 2. ΙΑΤΡ. πάθηση που χαρακτηρίζεται από πολλαπλό φλυκταινώδες εξάνθημα.

φλύσχης (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. σύστημα ιζηματογενών πετρωμάτων, συχνά μεγάλου πάχους, που αποτελείται από επάλληλα στρώματα χοντρόκοκκου ψαμμίτη και αργιλικού σχιστολίθου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. flysch < ελβετογερμ. flisch, ονομασία τέτοιων πετρωμάτων στις Ελβετικές Άλπεις, που συνδ. με γερμ. λ. για πετρώματα, λ.χ. δαν. flint, διαλεκτ. flins κ.ά.].

φλυτζάνι (το) ▸ φλιτζάνι

Φλώρα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Flora «θεά των λουλουδιών και τής άνοιξης» < flos, flōris «άνθος» (> γαλλ. fleur, αγγλ. flower κ.ά.). Από το κύρ. όνομα προέκυψε ο διεθνής όρος τής βοτανικής flora «χλωρίδα»].

Φλωρεντία (η) 1. ιστορική πόλη τής Κ. Ιταλίας, η οποία κατά την Αναγέννηση υπήρξε σημαντικό πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο 2. γυναικείο όνομα. — **Φλωρεντινός** κ. **Φλωρεντίνος** (ο), **Φλωρεντινή** (η), **φλωρεντινός**, -ή, -ό κ. **φλωρεντίνικος**, -η, -ο (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < λατ. Florentia < florens «ανθηρός», μτχ. τ. τού ρ. florēre «ανθώ, θάλλω» (< flos, -ōris «άνθος»), λόγω των πλούσιων ανθοκήπων που περιβάλλουν την πόλη. Το ιταλ. Firenze ανάγεται σε παλαιότ. ιταλ. Fiorenza (< λατ. Florentia)].

Φλωρέντιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης 3. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Florentius < μτχ. florens «ανθηρός», για το οποίο βλ. λ. *Φλωρεντία*. Βλ. κ. το ομόρρ. *Φλώρα*].

Φλώρινα (η) {-ας κ. -ίνης} πόλη τής Δ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Φλώρινας* κ. *Φλωρίνης*). — **Φλωρινιώτης** (ο).

Φλωρινιώτισσα (η), **φλωρινιώτικος,** -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. *φλωρινός* «ανθισμένος». όπως επιβεβαιώνεται από την πλούσια βλάστηση τής περιοχής και από το γεγονός ότι κατά τον Μεσαίωνα η πόλη έφερε το όν. *Χλωρός* (βλ. κ. *φλώρος*)].

φλώρος (ο) **1.** ωδικό πτηνό με μελωδικό κελάηδημα, λαμπερό ελαιοπράσινο φτέρωμα, με μεγάλες κίτρινες κηλίδες στις φτερούγες και στην ουρά και υπόλευκο ράμφος **2.** (μτφ.-αργκό) μαλθακός, ελαφρόμυαλος ή/και θηλυπρεπής άνδρας: *αυτός είναι ~· δεν ξέρει πού παν τα τέσσερα από πιάτσα* || *άντρα λες αυτόν τον ~ που παντρεύτηκε;* Επίσης **φλώρι** (το) (σημ. 1), **φλωράς** (σημ. 2). — **φλωράδικος,** -η. -ο, **φλώρικα** κ. **φλωράδικα** επίρρ. (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φλῶρος* < αρχ. *χλωρίων* (κατά παρετυμολ. προς το *φλουρί*) < *χλωρός* (βλ.λ.)].

Φ.Μ.Α. (ο) Φόρος Μεταβίβασης Ακινήτου.

Φ.Μ.Α.Π. (ο) Φόρος Μεγάλης Ακίνητης Περιουσίας.

Φ.Μ.Σ. (η) Φυσικο-Μαθηματική Σχολή.

Φ.Μ.Υ. (ο) Φόρος Μισθωτών Υπηρεσιών.

φοβάμαι ρ. → φοβούμαι

φοβέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συχνά στον πληθ.) η απειλή προς κάποιον, ώστε να φοβηθεί και να κάνει κάτι που πρέπει: *αρχίζω τις ~* ΣΥΝ. (λόγ.) εκφοβισμός· ΦΡ. (παροιμ.) ***και ο άγιος φοβέρα θέλει*** βλ. λ. *άγιος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φίλη, φοβούμαι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φοβερίζω* (υποχωρητ.)].

φοβερίζω ρ. μετβ. {φοβέρισα} (καθημ.) προσπαθώ να κάνω (κάποιον) να φοβηθεί με απειλές, χωρίς συνήθ. να τις πραγματοποιώ: *τον φοβέριζε συνέχεια με το διαζύγιο* || *όλο τους φοβερίζει πως θα τους πάει στα δικαστήρια, αλλά δεν κάνει τίποτα στο τέλος* ΣΥΝ. φοβίζω, απειλώ, εκφοβίζω. — **φοβέρισμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φοβερός* (βλ.λ.)].

φοβερός, -ή, -ό **1.** αυτός που προξενεί φόβο: *~ αντίπαλος* || *είναι ~ και τρομερός!* ΣΥΝ. τρομακτικός **2.** (συνήθ. κατ' επέκτ.) απαίσιος, φρικτός: *~ έγκλημα / ατύχημα / πόλεμος* ΣΥΝ. αποτρόπαιος, αποτροπιαστικός **3.** (καθημ.-καταχρ.) (α) αυτός που προκαλεί έκπληξη και θαυμασμό, που ξεχωρίζει: *~ μνήμη!* || *~ άλμα / προσπάθεια* || (κ. για πρόσ.) *~ χορεύτρια / δρομέας* ΣΥΝ. εκπληκτικός, καταπληκτικός, τρομερός, έξοχος, απίθανος (β) εξαιρετικά μεγάλος σε μέγεθος, ποσότητα ή ένταση: *ξόδεψε ένα ~ ποσό* || *~ βλακεία / γκάφα / αμάθεια / επιτυχία / δεξιοτεχνία / ταχύτητα* ΣΥΝ. απίστευτος, απερίγραπτος, αφάνταστος, τρομερός. — **φοβερά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος, δεινός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φόβος* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φαν-ερός*].

φόβητρο (το) οτιδήποτε εμπνέει φόβο ή οτιδήποτε χρησιμοποιείται για εκφοβισμό: *οι επιχειρηματίες δεν μπορούν να επενδύσουν με το ~ τού πληθωρισμού* ΣΥΝ. σκιάχτρο, μπαμπούλας, μορμολύκειο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φόβητρον* (κυρ. στον πληθ.) < *φόβος* + παραγ. επίθημα *-ητρον*, πβ. κ. *κίν-ητρον, θέλγ-ητρον*].

φοβητσιάρης, -α, -ικο {φοβητσιάρηδες} (καθημ.) αυτός που φοβάται εύκολα, που χάνει εύκολα το θάρρος του ΣΥΝ. δειλός, άτολμος, λιγόψυχος ΑΝΤ. γενναίος, θαρραλέος, τολμηρός, άφοβος, αποφασιστικός. — **φοβητσιάρικος,** -η. -ο. **φοβητσιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. επιθ. *φοβητός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *καυχησ-ιάρης*].

φοβία (η) {φοβιών} ΨΥΧΟΛ. ο αγχώδης και παράλογος φόβος για συγκεκριμένο αντικείμενο, πρόσωπο, ζώο ή κατάσταση, τού οποίου τον παράλογο χαρακτήρα αναγνωρίζει ο πάσχων, χωρίς όμως να μπορεί να απαλλαγεί από αυτόν: *αντικείμενο φοβίας μπορεί να είναι τα μικρόβια, οι κλειστοί χώροι* (κλειστοφοβία), *το ύψος (ακροφοβία)* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. phobie < αρχ. *φόβος*].

-φοβία β' συνθετικό για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ονομάτων. κυρ. επιστημονικών όρων τής ψυχολογίας, με το οποίο δηλώνεται ότι το υποκείμενο τρέφει αγχώδη και παράλογο φόβο για κάτι συγκεκριμένο ή αφηρημένο, το οποίο δηλώνεται από το α' συνθετικό: *ανθρωπο-φοβία* (φόβος για τους ανθρώπους), *αγορα-φοβία. υψο-φοβία. μυο-φοβία, κενο-φοβία. ξενο-φοβία. κλειστο-φοβία.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *φόβος* και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. xéno-phobie)].

φοβίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {φόβισ-α. -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να φοβηθεί: *φοβίζει τα παιδιά με ιστορίες για φαντάσματα* || *με φοβίζει η ιδέα των εξετάσεων* || *αυτό το μέρος με φοβίζει λιγάκι τη νύχτα* ΣΥΝ. τρομάζω, φοβερίζω, (λαϊκ.) σκιάζω ΑΝΤ. ενθαρρύνω **2.** (η μτχ. ***φοβισμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμάμαι. φοβούμαι*.

φοβικός, -ή. -ό αυτός που φανερώνει ή περιέχει φόβο: *~ αντιδράσεις / αντανακλαστικά / συμπεριφορά.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. phobique].

φοβικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η βίωση φόβου ή η εκδήλωση φόβου: *«η πολιτική του χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια και ~»* || *«κινείται με αυτοπεποίθηση, χωρίς ~»* (εφημ.).

φοβισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που αισθάνεται φόβο: *μπήκε στην αίθουσα ~* **2.** αυτός που φανερώνει φόβο: *~ βλέμμα.* — **φοβισμένα** επίρρ.

φοβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} καλλιτεχνικό κίνημα Γάλλων ζωγράφων των αρχών τού 20ού αι. (όπως λ.χ. των Ματίς. Μπρακ, Βαν Ντόνγκεν κ.ά.), οι οποίοι αντιδρώντας στον ιμπρεσιονισμό χρησιμοποιούν πολύ έντονους και αντίθετους μεταξύ τους χρωματικούς τόνους και σκούρα περιγράμματα, ενώ παράλληλα αποδίδουν ελεύθερα τα σχήματα των αντικειμένων και καταργούν την προοπτική. — **φοβιατής** (ο). **φοβιατικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fauvisme < fauve «άγριο θηρίο», αρχική σημ. «αυτός που έχει καστανοκίτρινο χρώμα», γερμ. αρχής. πβ. αρχ. γερμ. falo. αρχ. αγγλ. fealu (> fallow) κ.ά.].

φόβος (ο) **1.** το εξαιρετικά δυσάρεστο συναίσθημα που καταλαμβάνει κάποιον στην παρουσία ή τη σκέψη πραγματικού ή υποθετικού κινδύνου ή απειλής: *δεν ξέρει τι θα πει ~* (είναι ατρόμητος) || *ζούμε με τον ~ τού επικείμενου πολέμου* || *δεν μπορούσε να μιλήσει από τον ~ του* || *στο δικαστήριο ορκίζεσαι να μιλήσεις χωρίς ~ και πάθος* || *με σταμάτησε ο ~ τής τιμωρίας / τής αποτυχίας* || *νιώθω / προκαλώ / προξενώ / εμπνέω / τρέφω ~* || *με πιάνει / με καταλαμβάνει ~* || *τρέμω / τρελαίνομαι / παραλύω / κατουριέμαι από (τον) ~ (μου)* || *ξαφνικός / έντονος / παράλογος / παιδαριώδης ~* ΑΝΤ. αφοβία, γενναιότητα, θάρρος, τόλμη· ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάτι / κάποιον) από φόβο*** αντιμετωπίζω (κάτι/κάποιον) με φόβο: *δεν είναι καλός στα μαθηματικά. γιατί τα έχει πάρει από φόβο* (β) (παροιμ.) ***ο φόβος φυλάει τα έρ(η)μα*** ο φόβος τής τιμωρίας ή των συνεπειών τού νόμου είναι αποτρεπτικός κάποιου παραπτώματος: *με τα μέτρα κατάσχεσης των αυτοκινήτων έπαψαν να οδηγούν μεθυσμένοι· ~* (γ) (εκφραστ.) ***φόβος και τρόμος*** βλ. λ. *τρόμος* (δ) ***φόβος Θεού*** δέος. σεβασμός προς τον Θεό (ε) ***για τον φόβο των Ιουδαίων*** (*διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων*. Κ.Δ. Ιωάνν. Ζ'. 13) για περιπτώσεις στις οποίες ενεργεί κανείς με συγκεκριμένο τρόπο, επειδή επαπειλείται κίνδυνος από γνωστά, υπονοούμενα από τον ομιλητή πρόσωπα (ή καταστάσεις): *επειδή ήταν αργά. σκέφτηκαν να μην ακυρώσουν τα εισιτήρια στο μετρό. αλλά τελικά τα ακύρωσαν ~* (μη γίνει ξαφνικός έλεγχος) (στ) ***δεν έχει φόβο*** δεν διατρέχει ή δεν εγκυμονεί κίνδυνο. είναι ασφαλής: *παρά το χιόνι, η διαδρομή ~* || *~ ο γυιος σου· θα περάσει σίγουρα στο πανεπιστήμιο* **2.** οτιδήποτε φοβάται κανείς: *ο μεγάλος μου ~ είναι η αποτυχία / τα φίδια* **3.** (α) αδιευκρίνιστο συναίσθημα ότι επίκειται κίνδυνος (συχνά στον πληθ.): *προσπάθησα να διαλύσω τους ~ του* (τις ανασφάλειές του) || *οι ~ μου επαληθεύθηκαν* || *εκφράζονται φόβοι για το ενδεχόμενο τρομοκρατικού χτυπήματος* (β) το δυσάρεστο ενδεχόμενο: *υπάρχει ~ να μείνουμε χωρίς νερό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός, φοβούμαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. ετεροιωμ. βαθμ. *(φοβ-)* τού ρ. *φέβομαι* «φοβούμαι» < I.E. *bheg^{w}- «δραπετεύω, απομακρύνομαι», πβ. λιθ. bëgti «τρέχω, φεύγω», αρχ. σλαβ. bežati «φεύγω» κ.ά.].

φοβού τους Δαναούς και δώρα φέροντας → Δαναοί

φοβούμαι κ. **φοβάμαι** [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {φοβάσαι... | φοβ-ήθηκα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κατέχομαι από φόβο, αισθάνομαι φόβο ή αγωνία, ανησυχία κ.λπ.: *Μη φοβάσαι! Εγώ είμαι εδώ!* || *φοβήθηκα πολύ, γιατί βρέθηκα μόνη σ' ένα σκοτεινό σοκάκι* || *φοβήθηκα όταν είδα ότι είχε όπλο* ΣΥΝ. τρομάζω, (λαϊκ.) σκιάζομαι ΑΝΤ. έχω θάρρος **2.** κατέχομαι από ανησυχία. έχω αγωνία (για κάποιον/κάτι): *φοβάται πολύ για την υγεία του / για σένα / για το παιδί του* || *έφυγε από τη χώρα, επειδή φοβήθηκε για τη ζωή του / την ασφάλειά του* ♦ (μετβ.) **3.** (+αιτ. ή +να / μην) αισθάνομαι φόβο μήπως συμβεί (κάτι). αντιμετωπίζω με φόβο (κάποιον/κάτι): *φοβάται μην τον απολύσουν* || *~ να μιλήσω / να πάω κάπου / να φανερώσω την αλήθεια* || *εγώ ποτέ μου δεν φοβήθηκα τις συνέπειες* || *φοβάται πολύ τον πατέρα του / την αποτυχία / τη μοναξιά* || (εκφραστ.) *αυτή φοβάται και τον ήσκιο της!* || *αυτός ούτε Θεό φοβάται ούτε ανθρώπους ντρέπεται* (είναι εντελώς αναιδής, ανήθικος ή άδικος άνθρωπος) ΣΥΝ. τρομάζω ΑΝΤ. έχω θάρρος· ΦΡ. (παροιμ.) ***φοβάται ο Γιάννης το θεριό και το θεριό τον Γιάννη*** για περιπτώσεις όπου ο φόβος είναι αμοιβαίος **4.** υποψιάζομαι, διαισθάνομαι (κάτι δυσάρεστο): *~ ότι αυτός είναι ο ένοχος* || *φοβούμαστε ότι θα αναγκαστούμε να προσφύγουμε στη δικαιοσύνη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοβοῦμαι (-έω)* < *φόβος*].

> **φοβούμαι – φοβίζω – φοβερίζω – εκφοβίζω, φόβος – εκφοβισμός – εκφόβιση / εκφόβηση – φοβέρα.** Η Ελληνική σε σχέση με τη σημ. τού «φόβου» διαθέτει την αντίθεση ανάμεσα στο «αισθάνομαι φόβο» και στο «προκαλώ φόβο»: το α' δηλώνεται με το **φοβούμαι** (αρχαίο), το β' με το **φοβίζω** (νεότερο). Το (επίσης αρχαίο) **φοβερίζω**. όπως και το **εκφοβίζω** (στη θέση τού αρχ. **εκφοβώ**), παραλλάσσουν τη σημ. τού *φοβίζω* με λεπτές σημασιολογικές αποχρώσεις: το *φοβερίζω* σημαίνει «απειλώ κάποιον προσπαθώντας να τον κάνω να φοβηθεί». το δε *εκφοβίζω* σημαίνει «μετέρχομαι διάφορα μέσα (απειλητικά λόγια, απειλητικές ενέργειες κ.λπ.). προκειμένου να κάνω κάποιον να φοβηθεί». Ακόμη, το *φοβερίζω* είναι περισσότερο λ. τού προφορικού λόγου. ενώ το *εκφοβίζω* τού προφορικού και τού γραπτού. Τέλος. το *φοβερίζω* υποδηλώνει συνήθως ότι οι απειλές μένουν στα λόγια ή είναι και φτειαχτές για να προξενήσουν φόβο, ενώ το *εκφοβίζω* υποδηλώνει ενέργειες που πραγματοποιούνται για να τρομοκρατήσουν τον εκφοβιζόμενο. Αντιστοίχως. **φόβος** είναι αυτό που αισθάνεται κανείς, όταν κάποιος/κάτι απειλεί να του κάνει κακό. να τον βλάψει, ενώ **εκφοβισμός** και **εκφόβιση** και (στον προφορικό λόγο) **φοβέρα** (συνήθως στον πληθ. **φοβέρες**) είναι αυτό που κάνει κάποιος για να γεννήσει στους άλλους φόβο. Η σημασιολ. απόχρωση μεταξύ των *φοβερίζω* και *εκφοβίζω* υφίσταται και μεταξύ των *φοβέρα* και *εκφοβισμός / εκφόβιση.*
> Σε σχέση με την ορθογραφία τού *εκφόβιση* –με *-ι-* ή με *-η-* (*εκφόβιση* ή *εκφόβ**η**ση*) - και οι δύο γραφές είναι ορθές: η μεν με *-ι-* (*εκφόβιση*). γιατί το ρ. είναι **εκφοβίζω**, η δε γραφή **εκφόβηση**. γιατί η λ. είναι ήδη αρχαία (από το ρ. **εκφοβώ**) και σήμαινε ό.τι και η νεότερη *εκφόβιση.*

φόδρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λεπτό ύφασμα που ράβεται ως επένδυση στο εσωτερικό των ρούχων: *σκίστηκε η ~ τού σακακιού μου / τής φούστας* ΣΥΝ. (λόγ.) υπόρραμμα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε εσωτερική επένδυση αντικειμένου από οποιοδήποτε υλικό. λ.χ. ξύλο, έλασμα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < βεν. fodra < φρανκον. *fōdr].

φοδράρω ρ. μετβ. {φόδραρα κ. φοδράρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** ράβω φόδρα (σε ρούχο), επενδύω εσωτερικά με ειδικό ύφασμα: ~ *το φόρεμα / το σακάκι* ΣΥΝ. (λόγ.) υπορράπτω **2.** (κατ' επέκτ.) επενδύω εσωτερικά (αντικείμενο). Επίσης **φοδραρίζω**. — **φοδράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. fodrar < fodra (βλ. κ. *φόδρα*)].

Φοίβη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις Τιτανίδες, κόρη τού Ουρανού και τής Γαίας, μητέρα τής Λητούς και τής Αστερίας **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού *Φοίβος* (βλ.λ.)].

Φοίβος (ο) **1.** προσωνυμία τού θεού Απόλλωνα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φοῖβος* < επίθ. *φοῖβος* «καθαρός, αγνός», αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια υπόθεση, η λ. συνδ. με τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *ἀφικτόν· ἀκάθαρτον, μισητόν* και *ἀφικτρός· ἀκάθαρτος, μιαρός*, οπότε οι θεματικοί τ. *φοιβ-* και *φικ-* αποτελούν μεταπτωτ. βαθμ. Ι.Ε. ρίζας με ληκτικό -g^w και τροπή σε -κ- προ τού οδοντ. -τ-. Ωστόσο, οποιαδήποτε σύνδεση με άλλους Ι.Ε. τ. παραμένει ανεπιβεβαίωτη, όπως με αρχ. πρωσ. swäigstan «λάμψη», λετ. zvaigzne «αστέρι», αρχ. σλαβ. dzvězda «αστέρι», οι οποίοι θα προϋπέθεταν αρχική ρίζα *ĝh^w oig^w-].

Φοίνικας (ο) {Φοινίκων}, **Φοίνισσα** (η) {αρχ.} {Φοινισσών} ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού τής Μέσης Ανατολής, ο οποίος κατοικούσε στη Φοινίκη (βλ.λ.) και διακρίθηκε ιδιαίτερα στο εμπόριο. — **φοινικικός, -ή, -ό** {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φοῖνιξ, -ικος* (ήδη μυκ. po-ni-ki-jo = *φοινίκιος*), αβεβ. ετύμου. Αν και οι Φοίνικες ήταν σημιτικός λαός, η ονομασία τους δεν φαίνεται να έχει αυτή την προέλευση (οι ίδιοι αυτοαποκαλούνταν Kinahni «Χαναναίοι», βλ. κ. *Χαναάν*)· ίσως πρόκειται για δάνειο ή για ελληνική επινόηση, αφού το *φοῖνιξ* σήμαινε «πορφυρός, κόκκινος - πορφύρα» και, συνεπώς, *Φοῖνιξ* θα σήμαινε αρχικά «μη λευκός, έγχρωμος, σκουρόχρωμος, μελαμψός» και όχι «παραγωγός πορφύρας», όπως υποστηρίχθηκε, επειδή οι Φοίνικες ήταν παραγωγοί πορφύρας].

φοίνικας[1] (ο) {φοινίκων} δέντρο ή θάμνος με ψηλό, κυλινδρικό, ευθυτενή και χωρίς διακλαδώσεις κορμό, που καταλήγει σε θύσανο ΣΥΝ. φοινικόδεντρο, φοινικιά, χουρμαδιά (είδος φοίνικα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοῖνιξ, -ικος* (μυκ. po-ni-ke = δοτ. *φοινίκει*) < εθνον. *Φοῖνιξ* (βλ.λ.), εφόσον πρόκειται για δέντρο που εισήχθη από τις θερμές περιοχές τής Α. Μεσογείου].

φοίνικας[2] (ο) {φοινίκων} **1.** ΜΥΘΟΛ. ιερό πτηνό των αρχαίων Αιγυπτίων, για το οποίο πιστευόταν ότι ζούσε 500 χρόνια και ότι, όταν διαισθανόταν πως έρχεται το τέλος του, άναβε φωτιά από αρωματικά φύλλα και καιγόταν μέσα σε αυτήν, για να αναγεννηθεί κατόπιν από τις στάχτες του **2.** (συνεκδ.) το πρώτο νόμισμα τού νεοσύστατου ελληνικού κράτους, που κόπηκε στην Αίγινα το 1828 από την κυβέρνηση Καποδίστρια και έφερε παράσταση τού παραπάνω πτηνού. Επίσης (λόγ.) **φοίνιξ** {φοίνικος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοῖνιξ, -ικος*, αγν. ετύμου, μολονότι πιστεύεται ότι η λ. έχει αιγυπτ. προέλ. (< αιγυπτ. bnu / bjn), ενώ, σύμφωνα με άλλη άποψη, η προέλευση είναι σημιτική].

φοινικέλαιο (το) {φοινικελαί-ου | -ων} φυτικό έλαιο που λαμβάνεται από τους καρπούς τού ελαιοφοίνικα ή τού κοκοφοίνικα και χρησιμοποιείται κυρ. στη σαπωνοποιία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. palm oil].

Φοινίκη (η) ΙΣΤ. αρχαία χώρα τής Μέσης Ανατολής, που εκτεινόταν στα εδάφη τού σημερινού Λιβάνου και σε τμήμα τής σημερινής Συρίας και τού Ισραήλ (κυριότερες πόλεις: Τύρος, Βύβλος, Σιδώνα).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *Φοίνικας*].

φοινίκι (το) {φοινικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο καρπός τού δέντρου φοίνικας (βλ.λ.) ΣΥΝ. χουρμάς ● **2.** το μελομακάρονο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοινίκιον*, υποκ. τού *φοῖνιξ, -ικος*].

φοινικιά (η) {μεσν.} το δένδρο φοίνικας (βλ.λ.) ΣΥΝ. χουρμαδιά.

φοινικικός, -ή, -ό ▸ Φοίνικας

φοινικόδασος (το) {φοινικοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος από φοινικιές: *το ~ στο Βάι τής Κρήτης είναι το μοναδικό στην Ευρώπη* ΣΥΝ. φοινικώνας.

φοινικόδεντρο (το) {1886} {-ου κ. -έντρου | -ων κ. -έντρων} το δέντρο φοίνικας ΣΥΝ. φοινικιά, χουρμαδιά.

φοινικοειδής, -ής, -ές {φοινικοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει τη μορφή φοίνικα: ~ *φυτό* **2.** ΒΟΤ. **φοινικοειδή** (τα) οικογένεια μονοκοτυληδόνων φυτών, στην οποία περιλαμβάνονται όλα τα είδη φοινίκων, όπως η χουρμαδιά, η φοινικιά κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φοινικώνας (ο) (λόγ.) δάσος φοινίκων, τόπος κατάφυτος από φοινικόδεντρα ΣΥΝ. φοινικόδασος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοινικών, -ῶνος* < αρχ. *φοῖνιξ, -ικος*].

φοίτηση (η) → φοιτώ

φοιτηταρειό (το) (σχολ. ορθ. *φοιτηταριό*) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-περιληπτ.) **1.** το σύνολο των φοιτητών ΣΥΝ. φοιτητόκοσμος **2.** πλήθος φοιτητών: *μαζεύτηκε πολύ ~ στο πάρτι* ΣΥΝ. φοιτητόκοσμος.
[ΕΤΥΜ. < *φοιτητής* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *αλητ-αρειό, παπαδ-αρειό*].

φοιτητής (ο) {αρχ.}, **φοιτήτρια** (η) {1889} {φοιτητριών} πρόσωπο που φοιτά στο πανεπιστήμιο, το πολυτεχνείο ή σε άλλη ανώτατη σχολή: *είμαι ~ στο πρώτο έτος* ‖ ~ *Θεολογίας / Μαθηματικών* ‖ *τριτοετής / μεταπτυχιακός* ~ ‖ ~ *επί πτυχίω* ΦΡ. (α) **αιώνιος φοιτητής** (μειωτ.) ο φοιτητής που παρατείνει αδικαιολόγητα επ' αόριστον τις σπουδές του, καθυστερώντας την αποφοίτησή του από το πανεπιστήμιο (β) **ανταλλαγή φοιτητών** βλ. λ. *ανταλλαγή*. — (υποκ.) **φοιτητάκος** (ο), **φοιτητριούλα** (η).

φοιτητικός, -ή, -ό {1894} αυτός που σχετίζεται με φοιτητές: ~ *ζωή / στέκι / καφενείο / εκλογές / ταυτότητα / σύλλογος / παράταξη / εισιτήριο / λέσχη / εστία / εκδήλωση / κίνημα*.

φοιτητόκοσμος (ο) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των φοιτητών ΣΥΝ. φοιτηταρειό **2.** πλήθος φοιτητών ΣΥΝ. φοιτηταρειό.

φοιτητοπαρέα (η) {δύσχρ. φοιτητοπαρεών} παρέα από φοιτητές.

φοιτητοπατέρας (ο) **1.** (κυρ. ειρων.) καθηγητής που επιδιώκει να έχει καλές σχέσεις με τους φοιτητές και να είναι αρεστός σε αυτούς **2.** (κακόσ.) συνδικαλιστής φοιτητής που ασχολείται συνεχώς με τον συνδικαλισμό (εις βάρος των σπουδών του) ή προσπαθεί να καθοδηγήσει τους συμφοιτητές του.

φοιτώ ρ. αμετβ. {φοιτάς... | φοίτησα} (λόγ.) **1.** είμαι φοιτητής, παρακολουθώ μαθήματα σε ανώτατη σχολή: ~ *στη Φιλοσοφική / στο Πολυτεχνείο* ‖ *φοίτησε στην Αθήνα / στο Καίμπριτζ* ‖ *δεν θα περάσεις το έτος, αν δεν φοιτάς κανονικά* ΣΥΝ. σπουδάζω **2.** (γενικότ.) παρακολουθώ μαθήματα σε συγκεκριμένη σχολή ή σχολείο ιδιαίτερου τύπου: *φοίτησε τρία χρόνια στο κολέγιο*. — **φοίτηση** (η) {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φοιτῶ (-άω)*, αγν. ετύμου. Η άποψη ότι το β' συνθ. *-ιτάω* ανάγεται σε ρ. **ἰτάω* (επαναλ. τ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω, θα πάω», ρηματικό επίθ. *ἰτητέον*) δεν ερμηνεύει το άγνωστο προθεμ. *φο(ι)-*].

φόκο (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η φωτιά· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***βάζω φόκο*** βάζω φωτιά, πυρπολώ (β) ***παίρνω φόκο*** παίρνω φωτιά, ανάβω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fuoco < λατ. *focus* «εστία», *αγν. ετύμου*].

φόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κομμάτι τροφής που περιέχει δηλητήριο και χρησιμεύει για τη θανάτωση ζώων, συνήθ. σκύλων: *έριξαν ~ στα αδέσποτα τής γειτονιάς* **2.** (μειωτ.) για γυναίκα πολύ άσχημη ή κακή: *δεν αξίζει τίποτα σαν γυναίκα· είναι ~* **3.** για οτιδήποτε δεν αξίζει (για ταινία, βιβλίο κ.λπ.): *η παράσταση βγήκε ~* **4.** μέσον εξαπατήσεως, δόλωμα: *του ρίξανε τη ~ για πολλά κέρδη και του φάγανε τα λεφτά* ● **5.** μικρό κομμάτι δέρματος που ράβεται πάνω σε φθαρμένο μέρος υποδήματος ΣΥΝ. μπάλλωμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φόλλις, -εως* < λατ. follis «βαλλάντιο»].

Φολέγανδρος κ. (διαλεκτ.) **Πολύκανδρος** (η) {Φολεγάνδρου} **1.** νησί των Κυκλάδων μεταξύ τής Μήλου και τής Σικίνου **2.** η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — **Φολεγανδρίος** κ. (διαλεκτ.) **Πολυκανδριώτης** (ο), **Φολεγάνδρια** κ. (διαλεκτ.) **Πολυκανδριώτισσα** (η), **φολεγάνδριος, -α, -ο** κ. (διαλεκτ.) ***πολυκανδριώτικος***, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Φολέγανδρος*, όν. τού γυιου τού Μίνωος, μυθικού βασιλέα τής Κρήτης, ο οποίος εστάλη να αποικίσει τη νήσο. Πιθ. με β' συνθ. σε *-ανδρος*, πβ. *Ἀλέξ-ανδρος, Τέρπ-ανδρος* κ.ά. Το *Πολύκανδρος* κατά παρετυμολογία προς το *πολυ-*].

φολίδα (η) (λόγ.) **1.** καθένα από τα μικρά οστρακοειδή πλακίδια που καλύπτουν το σώμα των ερπετών και των ψαριών ΣΥΝ. λέπι **2.** ΙΑΤΡ. καθεμιά από τις μικρές πλάκες που σχηματίζονται στην ανθρώπινη επιδερμίδα και αποτελεί σύμπτωμα δερματοπαθειών **3.** μικρή μεταλλική πλάκα που καλύπτει την επιφάνεια διαφόρων αντικειμένων: *θώρακας / πανοπλία με φολίδες* ΣΥΝ. έλασμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φολίς, -ίδος*, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τής λ. *φελλός* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με ρωσ. bolona «εκβλάστημα σε δέντρο, περικάρπιο», τσεχ. blána «δέρμα» κ.ά.].

φολιδωτός, -ή, -ό {αρχ.} (λόγ.) **1.** (για ζώα) καλυμμένος με φολίδες **2.** ΖΩΟΛ. ***φολιδωτά*** (τα) οικογένεια ζώων, στην οποία περιλαμβάνονται όλα τα λεπιδωτά ερπετά (φίδι, σαύρα, κροκόδειλος) **3.** καλυμμένος με μικρές μεταλλικές πλάκες (ελάσματα), οι οποίες βρίσκονται η μία κοντά στην άλλη έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαίο στρώμα: ~ *πανοπλία / θώρακας*.

φολκλόρ (το) {άκλ.} **1.** το σύνολο των εκδηλώσεων τού λαϊκού παραδοσιακού πολιτισμού· οτιδήποτε αποτελεί αντικείμενο τής επιστήμης τής λαογραφίας: *ελληνικό / βαλκανικό* ~ **2.** (μειωτ.) η κακόγουστη αισθητική που βασίζεται στην επιφανειακή μίμηση προτύπων από τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό **3.** (ως επίθ.) ο φολκλορικός (βλ.λ.): *ντύσιμο / εκδήλωση* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. folklore < folk «λαός» + lore «σύνολο γνώσεων, μάθηση»].

φολκλορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό: ~ *εκδήλωση / ντύσιμο / μπαλλέτο / μουσική* ΣΥΝ. φολκλόρ **2.** (μειωτ.) αυτός που μιμείται με επιτηδευμένο τρόπο πρότυπα συνδεδεμένα με τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό: *τουριστικές ταβέρνες με ~ διακόσμηση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. folkloric (βλ. λ. *φολκλόρ*)].

φολκλορισμός (ο) **1.** η υιοθέτηση στοιχείων τού παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού στην τέχνη **2.** η αναβίωση στοιχείων ή μορφών τού λαϊκού βίου και πολιτισμού, που δεν ανταποκρίνονται πλέον στις σημερινές ανάγκες, ασκούν ωστόσο γοητεία στις σύγχρονες κοινωνίες, όπως η αναπαράσταση τού «βλάχικου γάμου», που γίνεται κάθε Καθαρή Δευτέρα στη Θήβα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. folklorism (βλ. λ. *φολκλόρ*)].

φομπ (το) {άκλ.} διεθνής εμπορικός όρος· δηλώνει ότι όλα τα έξοδα ώς τη φόρτωση ενός εμπορεύματος σε πλοίο βαρύνουν τον πωλητή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. f.o.b., από τα αρχικά των λ. f(ree) o(n) b(oard) «ελεύθερο επί τού πλοίου»].

φομπιζού κ. **φο-μπιζού** (το) {άκλ.} κόσμημα κατασκευασμένο από μέταλλο, γυαλί ή άλλο φθηνό υλικό, που αποτελεί απομίμηση πολύτιμου μετάλλου ή λίθου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. faux bijou < faux «ψεύτικος» + bijou «κόσμημα»].

φονεύς (ο) ▸ φονιάς

φονεύω ρ. μετβ. {αρχ.} {φόνευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) αφαιρώ βίαια τη ζωή (κάποιου), σκοτώνω ΣΥΝ. δολοφονώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.

φονιάς (ο) {φονιάδες}, **φόνισσα** (η) {φονισσών} (λαϊκ.) αυτός που έχει διαπράξει φόνο (βλ.λ.) ΣΥΝ. δολοφόνος, ανθρωποκτόνος· ΦΡ. ***κι ύστερα λένε πως φταίει ο φονιάς*** για περιπτώσεις στις οποίες η συμπεριφορά ή η εμφάνιση κάποιου είναι τέτοια που μπορεί να προκαλέσει εις βάρος του βίαιες ενέργειες (λέγεται συνήθ. ως έμμεση δικαιολόγηση τού δράστη): ~! *Αφού συνεχώς τον υπέβαλλε σε ταπει-*

νώσεις και εξευτελισμούς μπροστά σε όλους! Επίσης (αρχαιοπρ.) **φονεύς** |αρχ.| {φονέως}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φονέας* (με συνίζηση). από την αιτ. τού αρχ. *φονεύς* < *φόνος*].

φονικός, -ή, -ό |αρχ.| **1.** αυτός που σχετίζεται με φόνο ή με φονιά: ~ *τάσεις* ΣΥΝ. δολοφονικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί ή προκάλεσε θάνατο ή θανάτους: ~ *όπλο / όργανο / σφαίρα / μάχη / σύγκρουση / πυρ* ΣΥΝ. θανάσιμος, θανατηφόρος ΑΝΤ. ζωοποιός **3.** (λαϊκ.) ***φονικό*** (το) ο φόνος.

φονξιοναλισμός (ο) **1.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η θεωρία ανάλυσης κάθε κοινωνικού ή πολιτιστικού φαινομένου, σύμφωνα με την οποία οι κοινωνικές λειτουργίες επιτελούνται πάντα σε συσχετισμό με τις κοινωνικές ανάγκες και γι' αυτό διασφαλίζεται η λειτουργική αρμονία και ισορροπία τής κοινωνίας ΣΥΝ. λειτουργισμός **2.** ΑΡΧΙΤ. η αρχή τής λειτουργικότητας (βλ.λ.) στον σχεδιασμό και στη χρήση των υλικών για την κατασκευή κτηρίων, επίπλων κ.λπ. και η εφαρμογή της. — **φονξιοναλιστής** (ο), **φονξιοναλίστρια** (η), **φονξιοναλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fonctionnalisme < fonction «λειτουργία» < λατ. functio, -ōnis «επιτέλεση, ολοκλήρωση»].

φόνος (ο) η ανθρωποκτονία που γίνεται από πρόθεση: *καταδικάστηκε / κατηγορείται για ~ εκ προμελέτης || διαπράττω ~* (ΝΟΜ. βλ. λ. *ανθρωποκτονία*) ΣΥΝ. δολοφονία, ανθρωποκτονία, (λαϊκ.) φονικό, σκοτωμός, σκότωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από την ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^{w}hen- «χτυπώ, φονεύω» (τού αρχ. *θείνω* «φονεύω», βλ. λ. *πρόσφατος*), με αντιπροσώπευση τού *g^{w}h- ως *φ-* προ τού -ο-].

φόντα (τα) → φόντο

φονταμενταλισμός (ο) ελλην. *θεμελιωτισμός* **1.** η τάση για επιστροφή στις πηγές τής θρησκείας· ο θρησκευτικός συντηρητισμός και η αντιπαράθεση προς τις φιλελεύθερες ή νεωτεριστικές τάσεις: *προτεσταντικός / χριστιανικός / ισλαμικός ~* **2.** (γενικότ.) η ακραία φανατική προσήλωση σε ορισμένες αρχές: *πολιτικός ~*. — **φονταμενταλιστής** (ο), **φονταμενταλίστρια** (η), **φονταμενταλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fondamentalisme < επίθ. fondamental < λατ. fundamentalis (< fundamentum «θεμέλιο»)].

φοντάν (το) {άκλ.} γλύκυσμα σε μέγεθος μπουκιάς, που προσφέρεται για κέρασμα (π.χ. σοκολατάκι, ζαχαρωτό). — (υποκ.) **φοντανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fondant < ρ. fondre «λειώνω, χύνω» < λατ. fundere «χύνω, βρέχω, διασπείρω»].

φοντάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σιντριβάνι, η βρύση, η πηγή: *η μαρμάρινη ~ τής πλατείας Μεταξουργείου.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fontana < λατ. fontana (aqua) «(νερό) πηγής» (κατ' αντιδιαστολή προς το aqua pluvialis «βρόχινο νερό»), θηλ. τού επιθ. fontano < fonte «πηγή» < λατ. fons, fontis].

φοντανιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πορσελάνινο ή γυάλινο σκεύος κατάλληλο για την τοποθέτηση φοντάν ή άλλων μικρών γλυκών.
[ΕΤΥΜ. < *φοντάν* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιέρα* (πβ. κ. *μπιζουτ-ιέρα*)].

φον-ντε-τέν (το) {άκλ.} καλλυντική κρέμα προσώπου με χρώμα, η οποία χρησιμοποιείται για να καλύπτονται ατέλειες (π.χ. ακμή) και για να δίνει στο δέρμα χρωματική ομοιομορφία: *απλώνω / βγάζω το ~ || ~ σκούρο / ανοικτό / στο χρώμα τού δέρματος* ΣΥΝ. μέικ-απ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fond de teint «βάση χρώματος (προσώπου)»].

φοντί (το) (συνήθ. ορθ. *φοντύ*) {άκλ.} **1.** ελβετικής προέλευσης έδεσμα από λειωμένο κίτρινο τυρί που τρώγεται με μικρά κομμάτια ψωμιού ή κρέατος **2.** (συνεκδ.) το ειδικό μαγειρικό σκεύος στο οποίο παρασκευάζεται το παραπάνω φαγητό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fondu, μτχ. τ. τού ρ. fondre «λειώνω, χύνω» < λατ. fundere «χύνω, βρέχω, διασπείρω»].

φόντο (το) **1.** το βάθος εικόνας ή ζωγραφικού πίνακα: *χαρακτηριστικό τής βυζαντινής εικονογραφίας είναι το χρυσό ~ || μαύρες φιγούρες σε λευκό ~* ΣΥΝ. ορίζοντας **2.** (μτφ.) το χωροχρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται κάτι: *η ταινία είναι μια ιστορία αγάπης, που εκτυλίσσεται με ~ τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* ● **3.** ***φόντα*** (τα) τα προσόντα: *δεν έχει τα ~ για πολιτικός || πολλοί ορέγονται αυτή τη θέση· πόσοι όμως έχουν τα ~ να τη διεκδικήσουν;*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fondo < λατ. fundus, -eris «βυθός, πυθμένας»].

φοξ-τεριέ (το) {άκλ.} κυνηγετικός σκύλος ράτσας, που χρησιμοποιείται παραδοσιακά στο κυνήγι τής αλεπούς και έχει κύρια χαρακτηριστικά το λευκό τρίχωμα με τις μαύρες ή καστανέρυθρες κηλίδες, το επίμηκες ρύγχος και τα αναδιπλωμένα σε σχήμα V αφτιά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fox terrier (με γαλλ. ανάγνωση) < fox «αλεπού» + terrier «ράτσα σκύλων» (βλ. κ. *τεριέ*)].

φοξ-τροτ (το) {άκλ.} **1.** χορός αμερικανικής προέλευσης για ζευγάρια, με ρυθμό 4/4 και ποικιλία βημάτων, αργών και γρήγορων **2.** (συνεκδ.) η μουσική για τέτοιο χορό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fox trot < fox «αλεπού» + trot «βαδίζω γρήγορα με μικρά βήματα»].

φορ (ο) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ο επιθετικός παίκτης μιας ομάδας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fore].

φορά (η) **1.** η κατεύθυνση κινούμενου πράγματος: *στρέψε το πανί κατά τη ~ τού ανέμου || θα ακολουθήσουμε τη ~ τού ρεύματος || η ~ των δεικτών τού ρολογιού (από δεξιά προς τα αριστερά)* ΣΥΝ. πορεία **2.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσεται μια κατάσταση: *πηγαίνουμε σύμφωνα με τη ~ των πραγμάτων* ΣΥΝ. πορεία, εξέλιξη ● **3.** χρονικό σημείο: *αυτή τη ~ έχεις δίκιο || πρώτη ~ μού συμβαίνει αυτό || την τελευταία ~ που τον είδα είχε αδυνατίσει πολύ || για όλα τα πράγματα υπάρχει η πρώτη ~* ΣΥΝ. περίπτωση, στιγμή· ΦΡ. (α) ***ακόμη / άλλη μια φορά*** σε μία ακόμη περίσταση / χρονική στιγμή: *μπορώ να σας ενοχλήσω ~, αν χρειαστώ κάτι;* (β) ***πρώτη και τελευταία φορά*** για κάτι που δεν πρόκειται να επαναληφθεί: *σου κάνω το χατίρι για ~* (γ) ***(μιαν) άλλη φορά*** (i) άλλοτε, σε άλλη ώρα ή σε άλλη περίσταση ή ευκαιρία: *θα τα πούμε ~* (ii) (ειδικότ.) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αρνείται κάτι που του προτείνουν, του προσφέρουν κ.λπ., ή αναβάλλει κάτι επ' αόριστον: *–Θέλετε ν' ανεβείτε να σας κεράσω κάτι; –Ευχαριστώ, ~.* (δ) ***την άλλη φορά*** την επόμενη παρόμοια στιγμή ή περίσταση: *~ θα λογαριαστούμε* (ε) ***φορές-φορές*** κάποτε-κάποτε, από καιρού εις καιρόν: *μου 'ρχεται ~ να πάω να την ξαναβρώ* (στ) (ως σύνδ.) ***κάθε φορά (που)*** βλ. λ. *κάθε* (ζ) (ως σύνδ.) ***όσες φορές*** όταν, οσάκις: *~ πήγα εκδρομή με πούλμαν, κουράστηκα και ζαλίστηκα πάρα πολύ* (η) ***καμιά φορά*** (i) ενίοτε, όχι συχνά, σε ορισμένες περιπτώσεις: *καλή η δουλειά, χρειάζεται όμως ~ να το ρίχνουμε και λίγο έξω* (ii) κάποτε, σε κάποια περίσταση ή ευκαιρία: *έλα ~ να τα πούμε* (iii) (επιτατ.), για δήλωση ανυπομονησίας: *θα έλθεις ~;* (θ) ***μια φορά*** (i) κάποτε, σε αόριστη περίσταση ή ευκαιρία: *ήλθε ~ στο σπίτι μου κι από τότε δεν ξαναφάνηκε...* (ii) κάποτε, σε συγκεκριμένη περίσταση στο παρελθόν ή στο μέλλον: *~ ερωτεύτηκα κι εγώ και τελικά δεν προχώρησε αυτή η σχέση* (iii) ως επιτατικό σχόλιο ονόματος ή εκφράσεως: *άνθρωπος ~!* (δηλ. άξιος να λέγεται άνθρωπος) (ι) ***μια φορά κι έναν καιρό*** κάποτε, σε περασμένη εποχή (ως εναρκτήρια φράση στα παραμύθια): *~ ήταν ένα βασιλόπουλο...* **4.** (με αριθμητικό ή ποσοτικό επίθ.) για τη δήλωση συχνότητας, τού πόσο συχνά συμβαίνει κάτι: *πόσες ~ σου έχω πει να βγάζεις το σίδερο από την πρίζα: || τις περισσότερες ~ που τον ζητώ στο τηλέφωνο, κάνει πως δεν είναι εκεί·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***εκατό / χίλιες φορές*** πάρα πολύ συχνά: *~ σου το 'χω πει, αλλά συνέχεια το ξεχνάς* (β) ***μερικές φορές*** από καιρού εις καιρόν (όχι και τόσο συχνά): *~ περνάει κι από 'δώ, συνήθως όμως πηγαίνει στον θείο του απέναντι* **5.** (ακολουθούμενο από συγκεκριμένη χρον. ενότητα) δηλώνει τη συχνότητα κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου: *πάω στο γυμναστήριο τρεις ~ την εβδομάδα || πόσες ~ τον μήνα πας στο κομμωτήριο;* **6.** (μετά από απόλυτο αριθμητικό και ακολουθούμενο από συγκριτικό) δηλώνει τον βαθμό σπουδαιότητας, μεγέθους, ποιότητας μιας πράξης, ενέργειας, αντικειμένου κ.λπ. σε σύγκριση με κάτι άλλο: *είναι δύο ~ μεγαλύτερός σου στα χρόνια || αυτό το διαμέρισμα είναι τρεις ~ καλύτερο από το προηγούμενο που νοικιάζαμε* **7.** ΜΑΘ. (α) ως δηλωτικό πολλαπλασιασμού αριθμών: *τρεις ~ το πέντε κάνει δεκαπέντε* (β) ***φορά διανύσματος*** η κατεύθυνση από την αρχή προς το πέρας διανύσματος, η οποία παριστάνεται με βέλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* (βλ.λ.). Από την αρχαία σημ. τής λ. *φορά* «μεταφορά, φορείο» προήλθε η σημ. «χρονικό σημείο, χρονική στιγμή»].

φόρα[1] (η) {χωρ. πληθ.} γρήγορη κίνηση προς ορισμένη κατεύθυνση, ορμή: *έπεσε με ~ πάνω στα κάγκελα και χτύπησε || το αυτοκίνητο ερχόταν με ~ καταπάνω μας ||* (κ. μτφ.) *αυτός με τη ~ που 'χει, θα φτάσει πολύ ψηλά* ΣΥΝ. δύναμη, ταχύτητα· ΦΡ. (α) ***κόβω (σε κάποιον) τη φόρα*** αποθαρρύνω (κάποιον): *ήθελα να γίνω ράλίστας, αλλά οι γονείς μου μου 'κοψαν τη φόρα!* (β) ***παίρνω φόρα*** (i) ΑΘΛ. κάνω προπαρασκευαστικές κινήσεις, που θα μου δώσουν την απαραίτητη ορμή για μεγάλο άλμα ή ρίψη: *ο αθλητής πήρε (πολλή / μεγάλη) φόρα και πήδησε στο σκάμμα* (ii) (μτφ.) αποκτώ μεγάλη ορμή, έντονη παρόρμηση για κάτι: *μην παίρνεις πολλή φόρα· επειδή είχες μια επιτυχία, δεν σημαίνει ότι θα καταφέρεις τα πάντα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *φορά* (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου].

φόρα[2] (η) στη ΦΡ. ***στη φόρα*** (λέγεται μερικές φορές κ. ***στα φόρα***), π.χ. (α) ***βγάζω (τα άπλυτα κάποιου) στη φόρα*** φανερώνω δημόσια (κάτι κρυφό ή μυστικό, συνήθ. επιλήψιμο): *απείλησε να μας βγάλει όλα τ' άπλυτα στη φόρα || ~ μια απάτη / ένα σκάνδαλο* ΣΥΝ. αποκαλύπτω, δημοσιοποιώ (β) ***βγαίνω στη φόρα*** έρχομαι στο φως, αποκαλύπτομαι (συνήθ. για κάτι μυστικό και επιλήψιμο): *θα βγουν όλες οι απάτες τους στη φόρα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. fora, πληθ. τού forum «αγορά» (βλ.λ.)].

φοράδα (η) (λαϊκ.) **1.** το θηλυκό άλογο ΣΥΝ. αλόγα· ΦΡ. ***χέστηκε η φοράδα στ' αλώνι*** για να δηλωθεί ότι ένα συμβάν είναι ανάξιο λόγου ΣΥΝ. κάτι τρέχει στα γύφτικα, σιγά μη στάξει η ουρά τού γαϊδάρου **2.** (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα μεγαλόσωμη και άχαρη ΣΥΝ. αλόγα, γαϊδάρα. — (υποκ.) **φοραδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοράς, -άδος*, από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορ-)* τού αρχ. *φέρ-ω* κατ' επίδρ. τού αρχ. συνων. *φορβάς, -άδος* (βλ.λ.)].

φορατζής (ο) {φορατζήδες} (λαϊκ.) ο εισπράκτορας φόρων ΣΥΝ. φοροεισπράκτορας.
[ΕΤΥΜ. < *φόρος* + παραγ. επίθημα *-ατζής*, πβ. κ. *φορτηγ-ατζής*].

φορβάδα (η) (λόγ.) το θηλυκό άλογο ΣΥΝ. φοράδα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φορβάς, -άδος*, από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορβ-)* τού ρ. *φέρβ-ω* «τρέφω» (βλ. λ. *φορβή*)].

φορβειά (η) (λόγ.) το καπίστρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φέρβω* «τρέφω (ζώο)», βλ. λ. *φορβή*].

φορβή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) τροφή για τα κατοικίδια ζώα, κυρ. η ξερή, όπως λ.χ. ο σανός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. po-qa) < *φέρβω* «τρέφω (ζώο)» < Ι.Ε. *bher-g^w- «τρέφω, ταΐζω», πβ. σανκσρ. bhárrati «καταπίνει, καταβροχθίζει», αρχ. σκανδ. bergja «στοιχίζω». Η σύνδεση με το λατ. herba «πόα, χλόη» δεν είναι επιτρεπτή φωνητικώς].

φορέας (ο) {φορ-είς, -έων} (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει, διαθέτει ή μεταδίδει κάτι: *η διάλεξη είχε θέμα: «ο άνθρωπος ως ~ πολιτισμού» || ~ ιδεών* **2.** (ειδικότ.) το πρόσωπο που φέρει ιό ασθένειας, χωρίς το ίδιο να την εκδηλώνει: *είναι ~ τού έιτζ* **3.** διοικητικό όργανο, υπηρεσία ή οργανισμός, που έχει την ευθύνη για την υλοποίηση συγκεκριμένων στόχων ή για την κατάρτιση και την εφαρμογή προγραμμάτων: *κοινωνικός / ασφαλιστικός / συνδικαλιστικός / πολιτιστικός / πολιτικός ~ || οι αρμόδιοι ~ για την εφαρμογή ενός σχεδίου || οι ~ διαχείρισης /*

υλοποίησης ενός έργου **4.** ΤΕΧΝΟΛ. κάθε τεχνικό κατασκεύασμα ή μηχανισμός, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων ή για να αναδέχεται δυνάμεις (π.χ. βάρος), λ.χ. οι σιδηροδρομικές ράβδοι, το κεκλιμένο επίπεδο, οι δοκοί κ.ά. • **5.** ΦΥΣ. **φορέας ηλεκτρικού φορτίου** κάθε σώμα που έχει ηλεκτρικό φορτίο και τού οποίου η κίνηση έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ηλεκτρικού ρεύματος: *τα ελεύθερα ηλεκτρόνια στα μέταλλα είναι ~* **6.** ΜΑΘ. **φορέας διανύσματος** η ευθεία πάνω στην οποία βρίσκεται το διάνυσμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φορεύς*, από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορ-)* τού ρ. *φέρ-ω* (βλ.λ.). Στη σημ. τού διοικητικού οργάνου η λ. αποδίδει τον γαλλ. όρο vecteur, ενώ στη σημ. τού φορέα ιού αποδίδεται το αγγλ. carrier].

Φόρεϊν Όφις (το) {άκλ.} το Υπουργείο Εξωτερικών τής Μεγάλης Βρετανίας: *«συνταρακτικά στοιχεία από τα αρχεία τού ~ για τα αγγλικά σχέδια για την Κύπρο»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Foreign Office «Γραφείο Εξωτερικών»].

φορείο (το) φορητό κρεβάτι που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ασθενών, τραυματιών ή νεκρών: *τον πήραν με το ~ και τον πήγαν στο νοσοκομείο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φορεῖον* < αρχ. *φορεύς* (βλ.λ.)].

φόρεμα (το) {φορέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μονοκόμματο γυναικείο εξωτερικό ένδυμα που καλύπτει τον άνω κορμό μέχρι ένα σημείο των ποδιών: *βραδινό / νυφικό / μίνι / μάξι ~* **2.** (καθημ.) το να φοράει κανείς κάτι (ένδυμα, υπόδημα): *έλειωσα τα παπούτσια μου από το πολύ ~.* — (υποκ.) **φορεματάκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. *φόρημα* < *φορῶ* (βλ.λ.)].

φορεμένος, -η, -ο (για ενδύματα και υποδήματα) αυτός που έχει ήδη φορεθεί, που δεν είναι καινούργιος: *~ σακάκι / φούστα / παπούτσια* ΣΥΝ. μεταχειρισμένος ΑΝΤ. αφόρετος.

φορεσιά (η) (λαϊκ.) το σύνολο των εξωτερικών ενδυμάτων, η περιβολή: *καλή / καθημερινή / παραδοσιακή / βασιλική ~* ΣΥΝ. ενδυμασία, αμφίεση, στολή, κοστούμι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φορεσία* (με συνίζηση) < αρχ. *φορῶ* + επίθημα *-εσία*, κατ' αναλογίαν προς τα θηλ. σε *-σία*, πβ. κ. *ἱκ-ε-σία*].

φορητός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι έτσι κατασκευασμένος (λ.χ. με μικρές διαστάσεις ή μικρό βάρος κ.λπ.), ώστε να μπορεί να μεταφέρεται από ένα σημείο σε άλλο (δηλ. που δεν έχει μία μόνο σταθερή βάση εγκατάστασης, αλλά μπορεί να τοποθετηθεί σε διαφορετικά σημεία): *~ συσκευή / τηλεόραση / ραδιοκασετόφωνο* **2.** (για αντικείμενα) αυτός τον οποίο μπορεί να μεταφέρει κανείς στα χέρια ή που μπορεί να τον έχει μαζί του καθώς κινείται: *~ όπλο / ηλεκτρονικός υπολογιστής / πυροσβεστική συσκευή / ασύρματος / τηλέφωνο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φορῶ (-έω)*, βλ.λ.].

-φορία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** ότι κάποιος φέρει κάτι: *λαμπαδη-φορία, οπλο-φορία, πικετο-φορία* **2.** εμφάνιση, ανάπτυξη (ενός πράγματος): *ανθο-φορία, καρπο-φορία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λαμπαδη-φορία, κυκλο-φορία*), που προέρχεται από τα αντίστοιχα σύνθετα σε *-φόρος* (βλ.λ.)].

φορμά (το) {άκλ.} ελλην. *διαμόρφωση, μορφοποίηση* **1.** ΠΛΗΡΟΦ. η μορφή που δίνουμε σε ένα κείμενο, όταν το επεξεργαζόμαστε σε ηλεκτρονικό υπολογιστή **2.** ΤΕΧΝΟΛ. το είδος συστήματος μετάδοσης εικόνας, π.χ. *το ~ PAL.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. format < ιταλ. formato (αρχικώς όρος τής τυπογραφίας) < λατ. formatus < ρ. formare «μορφοποιώ» < forma «μορφή»].

φόρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το σχήμα πράγματος, η όλη εξωτερική μορφή του: *χάλασε η ~ τού καπέλου σας* ‖ *βάζω σε κλασική ~* ‖ *πειραματική / πρωτοποριακή ~* **2.** το αρνητικό εκμαγείο πράγματος, ο κοίλος τύπος που δίνει σχήμα και μορφή σε εύτηκτη ύλη: *~ μετάλλου / γλυκού* ΣΥΝ. μήτρα, καλούπι **3.** (για λογοτεχνικά ή καλλιτεχνικά έργα) η μορφή: *~ και περιεχόμενο στην τέχνη* ‖ *το καλλιτέχνημα είναι σε μεγάλο βαθμό η ~ του* • **4.** ευρύχωρο, άνετο ανθεκτικό ένδυμα, κατάλληλο για εργαζομένους χειρωνακτικά ή αθλουμένους: *οι τεχνίτες φορούσαν μπλε ολόσωμες ~* ‖ *αθλητική ~* ‖ *~ γυμναστικής / εργασίας* • **5.** (για πρόσ.) (α) η φυσική κατάσταση ή/και η ψυχική διάθεση: *είμαι σε καλή / θαυμάσια / κακή ~* (β) (ειδικότ.) η καλή φυσική κατάσταση και απόδοση ή/και η καλή ψυχική διάθεση: *αυτή την εποχή είμαι σε ~* ‖ *διανύω περίοδο φόρμας* ‖ *χάνω / διατηρώ τη ~ μου* ‖ (στον πληθ.) *είναι στις φόρμες του* (είναι σε κατάσταση ευφορίας και υψηλής απόδοσης) **6.** ΜΟΥΣ. (α) η οργάνωση τού ηχητικού υλικού με «οικονομία», ούτως ώστε το κάθε στοιχείο που χρησιμοποιείται να νοηματοδοτείται μουσικά (β) η τυπική, ιστορικά διαμορφωμένη μουσική μορφή· μορφολογικός τύπος οργάνωσης τού μουσικού υλικού: *~ φούγκας / σονάτας.* — (υποκ.) **φορμίτσα** κ. **φορμούλα** (η) (σημ. 2, 4) κ. **φορμάκι** (το) (σημ. 2· επίσης, είδος ενδύματος μωρού).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forma < λατ. forma «μορφή, σχήμα»].

φορμάικα (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. χαρτί εμποτισμένο με ρητίνη φαινόλης-φορμαλδεΰδης και με επιφάνεια επενδεδυμένη με τεχνητή ρητίνη· χρησιμοποιείται για την επένδυση επίπλων, την κατασκευή διακοσμητικών τοιχωμάτων, αντικολλητικών πλαστικών προϊόντων κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Formica, εμπορική ονομ.].

φορμαλδεΰδη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η απλούστερη αλδεΰδη· άχρωμο αέριο, σε κανονικές συνθήκες, με έντονη οσμή, ευδιάλυτο στο νερό και την αιθανόλη, που προκαλεί ερεθισμούς και χρησιμοποιείται για τις αντισηπτικές του ιδιότητες, καθώς και ως πρώτη ύλη στη χημική βιομηχανία για την παραγωγή πολυμερών και άλλων προϊόντων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Formaldehyd < form- (< λατ. formica «μυρμήγκι») + Aldehyde < νεολατ. al(cohol) dehyd(rogenatum) «αφυδρογονωμένη αλκοόλη»].

φορμαλισμός (ο) ελλην. *μορφοκρατία* ή *τυποκρατία* **1.** ΦΙΛΟΣ. (στη μεταφυσική) φιλοσοφικό σύστημα που πρεσβεύει ότι η ουσία των πραγμάτων είναι η μορφή τους **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ.-ΦΙΛΟΛ. αντίληψη και τεχνοτροπία στις καλές τέχνες και στη λογοτεχνία, που δίνει προτεραιότητα στη μορφή τού έργου τέχνης και στην αισθητική αντίδραση που αυτή προκαλεί, αγνοώντας σχεδόν το περιεχόμενό του ή ταυτίζοντάς το με τη μορφή **3.** (στις επιστήμες) η αντίληψη σύμφωνα με την οποία η επιστημονική προσέγγιση των αντικειμένων πρέπει να διατυπώνεται με αυστηρώς επιστημονικό τρόπο και με βάση τη μαθηματική τυποποίηση: *μαθηματικός / γλωσσολογικός / δομιστικός ~* **4.** (γενικότ.) το ενδιαφέρον περισσότερο για τον τύπο και όχι για την ουσία των πραγμάτων ΣΥΝ. τυπολατρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. formalisme < formal < λατ. formalis (< forma «μορφή, σχήμα»)].

φορμαλιστής (ο), **φορμαλίστρια** (η) {φορμαλιστριών} **1.** ο οπαδός τού φορμαλισμού (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) ο προσηλωμένος στους τύπους παρά στην ουσία: *~ λογοτέχνης* ΣΥΝ. τυπολάτρης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. formaliste (βλ. κ. *φορμαλισμός*)].

φορμαλιστικός, -ή, -ό ελλην. *μορφοκρατικός·* αυτός που αναφέρεται στον φορμαλισμό: *~ θεωρητικές απόψεις για τη λογοτεχνία* ‖ *~ διδασκαλία* (τυποποιημένη, βασισμένη στους εξωτερικούς τύπους). — **φορμαλιστικά** επίρρ.

φορμάρισμα (το) {φορμαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διαμόρφωση, η απόδοση σχήματος, μορφής **2.** η τοποθέτηση σε καλούπι **3.** ΠΛΗΡΟΦ. η μορφοποίηση (βλ.λ.) **4.** ΑΘΛ. η καλή κατάσταση αθλητή.

φορμαρισμένος, -η, -ο 1. (για πράγμ.) αυτός που έχει διαμορφωθεί, που έχει λάβει οριστικό σχήμα και μορφή ΣΥΝ. διαμορφωμένος, σχηματισμένος, μορφοποιημένος ΑΝΤ. αφορμάριστος, αδιαμόρφωτος, ασχημάτιστος, αμορφοποίητος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι σε φόρμα, που βρίσκεται σε καλή φυσική ή/και ψυχική κατάσταση και μπορεί να αποδώσει τα μέγιστα: *~ αθλητής* ΑΝΤ. ντεφορμέ **3.** ΠΛΗΡΟΦ. (δισκέτα) που έχει φορμαριστεί (βλ. λ. *φορμάρω*).

φορμάρω ρ. μετβ. {φόρμαρα κ. φορμάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω ορισμένο σχήμα, ορισμένη μορφή σε (κάτι): *~ τη (γραπτή) έκφρασή μου* ΣΥΝ. διαμορφώνω, σχηματίζω, πλάθω, διαπλάσσω **2.** βάζω (κάτι) σε καλούπι, τοποθετώ (εύτηκτη ύλη) σε μήτρα, για να λάβει το οριστικό της σχήμα: *~ γλυκό / μέταλλο* ΣΥΝ. καλουπώνω **3.** ΠΛΗΡΟΦ. μορφοποιώ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. formare < λατ. formāre «διαμορφώνω, πλάσσω» (< forma «μορφή, σχήμα»). Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. ρ. format].

φορμάτ (το) (ορθότ. προφορά *φόρματ*) {άκλ.} το φορμά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. format. Βλ. κ. *φορμά*].

φόρμιγγα (η) {φορμίγγων} αρχαίο έγχορδο μουσικό όργανο με τέσσερεις ή επτά χορδές, παρόμοιο με τη σημερινή άρπα αλλά μικρότερου σχήματος, το οποίο χρησιμοποιούσαν κατεξοχήν οι αοιδοί και οι ραψωδοί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φόρμιγξ, -ιγγος*, με παραγ. επίθημα *-ιγξ*, που χρησιμοποιείται και για άλλα μουσικά όργανα (λ.χ. *σῦρ-ιγξ, σάλπ-ιγξ*), αγν. ετύμου, πιθ. ανατ. ή μεσογ. δάνειο].

Φορμίων (ο) {Φορμίων-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος στρατηγός (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φορμός* «πλεχτό καλάθι, κοφίνι» (< ρ. *φέρω*: ετεροιωμ. βαθμ. *φορ-* + παραγ. επίθημα *-μός*, πβ. κ. *παλ-μός*)].

Φορμόζα (η) η Ταϊβάν (βλ.λ.).

φορμόλη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. υδατικό διάλυμα φορμαλδεΰδης που χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό για τη συντήρηση βιολογικών παρασκευασμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. formol, εμπορική ονομ., < formaldéhyde (βλ. κ. *φορμαλδεΰδη*)].

φόρμουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το αρνητικό εκμαγείο, το καλούπι που χρησιμοποιείται για τη μορφοποίηση αντικειμένων ΣΥΝ. τύπος, μήτρα **2.** (κατ' επέκτ.) μαθηματικός, φυσικός ή χημικός τύπος **3.** (μτφ.) ορισμένος τύπος ή κανόνας εκφράσεως ιδεών και διαδικασία παρουσίασης ή διατύπωσης: *η κυβέρνηση αναζητεί νέα ~ για την προώθηση των φορολογικών ρυθμίσεων* ‖ *αναζητείται ~ αποδεκτή από όλους τους συνέδρους για τη σύνταξη τής τελικής διακήρυξης* • **4.** τύπος αγωνιστικών αυτοκινήτων και συνεκδ. ο αγώνας στον οποίο τρέχουν τα αυτοκίνητα αυτά: *Φόρμουλα 1.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. formula < λατ. formula «τύπος, κανόνας», υποκ. τού forma «μορφή, σχήμα»].

φοροαπαλλαγή (η) απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής φόρου, η φορολογική απαλλαγή. — **φοροαπαλλάσσομαι** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tax exemption].

φοροαποφεύγω ρ. αμετβ. {φοροαπέφυγα} αποφεύγω με νόμιμο τρόπο να πληρώσω επιπλέον φόρους, π.χ. προσέχοντας να μην εμπίπτουν οι δραστηριότητές μου σε κατηγορίες που φορολογούνται: *λένε ότι ο επιχειρηματίας έχει καθήκον απέναντι στο κράτος να μη φοροδιαφεύγει και καθήκον απέναντι στον εαυτό του να φοροαποφεύγει.* — **φοροαποφυγή** (η).

φοροδιαφεύγω ρ. αμετβ. {φοροδιέφυγα} κάνω φοροδιαφυγή (βλ.λ.), αποκρύπτω εισόδημα ή άλλη φορολογητέα ύλη με σκοπό να αποφύγω την καταβολή φόρων: *ορισμένοι φοροδιαφεύγουν συστηματικά, με αποτέλεσμα να μεταφέρονται τα φορολογικά βάρη εκείνων στους συμπολίτες τους.*

φοροδιαφυγή (η) {χωρ. πληθ.} η αθέτηση των νόμιμων φορολογικών υποχρεώσεων, η απάτη εις βάρος τού κράτους, που συνίσταται στην απόκρυψη τής πραγματικής φορολογητέας ύλης ή στην παραποίησή της με διάφορα τεχνάσματα (πλαστά τιμολόγια, παροχή υπηρεσιών χωρίς αποδείξεις κ.λπ.), με στόχο την αποφυγή καταβολής φόρων: *μέτρα για την πάταξη τής ~* ΣΥΝ. φοροκλοπή.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tax evasion].

φοροδοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την καταβολή φόρων: ~ *ικανότητα* (η δυνατότητα φυσικού ή νομικού προσώπου να καταβάλλει φόρους σε συνάρτηση με το φορολογητέο εισόδημά του) **2.** αυτός που μπορεί να καταβάλλει φόρους: *το ~ τμήμα τού πληθυσμού*.
[ΕΤΥΜ. < *φόρος* + *-δοτικός* < *δότης*].

φοροεισπρακτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την είσπραξη φόρων: ~ *μέσα / σύστημα* || ~ *επιδρομή τής κυβέρνησης*.

φοροεισπράκτορας (ο/η) {φοροεισπρακτόρων} εισπράκτορας φόρων ΣΥΝ. εφοριακός, τελώνης, (λαϊκ.) φορατζής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tax collector].

φοροελεγκτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άσκηση φορολογικών ελέγχων: ~ *σύστημα / μηχανισμός*.

φοροκλέπτης κ. (καθημ.) **φοροκλέφτης** (ο) {φοροκλεπτών} αυτός που διαπράττει φοροδιαφυγή (βλ.λ.) ΣΥΝ. φοροφυγάς.

φοροκλέπτω ρ. αμετβ. {φοροέκλεψα} ΝΟΜ. διαπράττω φοροδιαφυγή.

φοροκλοπή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η φοροδιαφυγή **2.** (ειδικότ.) η υπεξαίρεση τού Φ.Π.Α.

φοροληπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την είσπραξη φόρων.

φορολόγηση (η) ▸ φορολογώ

φορολογήσιμος, -η, -ο [1831] αυτός που μπορεί ή πρέπει να φορολογηθεί: ~ *έσοδα / εισοδήματα* || *αυτοκίνητο δέκα ~ ίππων* ΑΝΤ. αφορολόγητος.

φορολογητέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να φορολογηθεί: ~ *ποσόν / εισόδημα / αξία / ύλη* (το σύνολο των εισοδημάτων, συναλλαγών και άλλων πράξεων, που υπόκεινται κατά τον νόμο σε φορολογία) ΣΥΝ. φορολογήσιμος ΑΝΤ. αφορολόγητος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. taxable].

φορολογία (η) [μτγν.] {σπανιότ. φορολογιών} **1.** η επιβολή φόρων: *αναλογική ~* (κατά την οποία ο φόρος υπολογίζεται με σταθερό συντελεστή, ανεξάρτητα από το ύψος τού εισοδήματος) || *προοδευτική ~* (κατά την οποία ο φόρος υπολογίζεται με αύξοντα συντελεστή, ανάλογα με το ύψος τού φορολογητέου εισοδήματος) ΣΥΝ. φορολόγηση **2.** (συνεκδ.) ο φόρος (βλ.λ.), το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται ως φόρος: *μειώνω / αυξάνω τη ~* || *~ εισοδήματος / επιτηδεύματος / γαιών / κερδών / αποταμιεύσεων / κεφαλαίου / ακίνητης περιουσίας* ΣΥΝ. δασμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρασεολογία*.

φορολογικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φορολογία (βλ.λ.): *~ κατάλογος / μητρώο / απαλλαγή / επιβάρυνση / νόμος / ελάφρυνση / κλίμακα / καθεστώς / βάρη / ισότητα / μέτρα / ελεγκτής / σύστημα / πολιτική / νομοθεσία / υποχρέωση / ενημερότητα / αρχές / κατάσταση* || *η διεύρυνση τής ~ βάσης* || *ο ~ οδηγός είναι ένα έντυπο με οδηγίες για τη συμπλήρωση τής ~ δήλωσης* **2.** (α) ***φορολογικός συντελεστής*** συντελεστής που, πολλαπλασιαζόμενος επί το φορολογητέο εισόδημα, δίνει τον προς καταβολή φόρο (β) ***φορολογικό απόρρητο*** η υποχρέωση τού κράτους να μη γνωστοποιεί σε τρίτους τα στοιχεία τής φορολογίας κάθε πολίτη (γ) ***φορολογική δήλωση*** (i) η έγγραφη δήλωση των φορολογουμένων φυσικών και νομικών προσώπων για τα εισοδήματα και τα περιουσιακά στοιχεία που απέκτησαν κατά τη διάρκεια τού προηγούμενου οικονομικού έτους, η οποία κατατίθεται στις κατά τόπους οικονομικές εφορίες (ii) (συνεκδ.) το τυποποιημένο κρατικό έγγραφο, στο οποίο γίνεται η παραπάνω δήλωση (δ) ***φορολογικός παράδεισος*** χώρα που παρέχει πολύ μεγάλες φορολογικές διευκολύνσεις. — **φορολογικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

φορολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {φορολογείς... | φορολογ-ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιβάλλω φόρους σε (κάποιον/κάτι): *η κυβέρνηση πρέπει να σταματήσει να φορολογεί ανελέητα τους χαμηλόμισθους και τους μικροσυνταξιούχους* || *το ελληνικό κράτος ~ τους μισθωτούς / τους επιτηδευματίες / τα ποτά / τα τσιγάρα* ΣΥΝ. (κακόσ.) χαρατσώνω **2.** (η μτχ. ***φορολογούμενος***, -η, -ο) αυτός που καταβάλλει φόρους στο κράτος: *ο ~ πολίτης* || (συνήθ. ως ουσ.) *τα ελλείματα των δημοσίων επιχειρήσεων επιβαρύνουν τον Έλληνα ~*. — **φορολόγηση** (η) [1884].

φορομπήχτης (ο) [1892] {δύσχρ. φορομπηχτών} (κακόσ. για κυβερνώντες) αυτός που επιβάλλει μεγάλους φόρους στον λαό, που θεσπίζει αβάσταχτη ή άδικη φορολογία.
[ΕΤΥΜ. < φόρος + *μπήχτης* < *μπήγω*].

φορομπηχτικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με την επιβολή δυσβάστακτων φόρων: ~ *πολιτική / νομοσχέδιο / αντίληψη*.

φόρος (ο) **1.** οτιδήποτε είναι υποχρεωμένος κανείς να εισφέρει ή να καταβάλλει σε κάποιον (κυρ. σε ανώτερη αρχή): *τον Μεσαίωνα οι δουλοπάροικοι πλήρωναν ~ υποτελείας στον φεουδάρχη*· ΦΡ. (α) ***φόρος αίματος*** το σύνολο των νεκρών σε πολεμική ή άλλη επιχείρηση: *το έθνος μας πλήρωσε βαρύ ~ στον πόλεμο* (β) ***φόρος τιμής*** οι καθιερωμένες από τον νόμο ή οι αρμόζουσες τιμές προς κάποιον για κατόρθωμα, έργο ή υπηρεσία που προσφέρει: *συγκεντρωθήκαμε εδώ, για να αποτίσουμε ~ στον ένδοξο εκλιπόντα μαχητή* (γ) ***φόρου υποτελής*** βλ. λ. υποτελής **2.** (ειδικότ.-συχνότ.) η υποχρεωτική εισφορά σε χρήμα, που καταβάλλουν οι πολίτες και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις στο κράτος ή σε άλλη αρχή, π.χ. στον δήμο, για την κάλυψη δημοσίων δαπανών ή αναγκών: *όποιος πολίτης έχει εισόδημα μέχρι ενάμισι εκατομμύριο τον χρόνο, δεν πληρώνει καθόλου ~* || *~ εισοδήματος / επιτηδεύματος / αποδήμων / μεταβιβάσεως ακινήτων / δωρεάς / αυτοκινήτου / επί του κεφαλαίου / επί τής δαπάνης / κατανάλωσης / κληρονομιάς / ανωνύμων εταιρειών / θεαμάτων / πολυτελείας* || *αναλογών / παρακρατηθείς / δημοτικός / επαχθής / κεφαλικός ~* || *επιστροφή / παραγραφή* (μετά την παρέλευση πολύ μεγάλου χρονικού διαστήματος) *φόρων* || *πληρώνω / παρακρατώ τον ~* || *επιβλήθηκαν πρόσθετοι ~* || *Φόρος Μεγάλης Ακίνητης Περιουσίας* ΣΥΝ. φορολογία, δασμός· ΦΡ. (α) ***άμεσος φόρος*** βλ. λ. *άμεσος* (β) ***έμμεσος φόρος*** βλ. λ. *έμμεσος* (γ) ***φόρος προστιθέμενης αξίας*** (συντομ. Φ.Π.Α.) ο δημόσιος φόρος επί τού ποσού που μια επιχείρηση προσθέτει στις τιμές των αγαθών κατά τη διάρκεια τής παραγωγής και διανομής τους, ο οποίος μετακυλίεται και επιβαρύνει τον τελικό καταναλωτή (δ) ***φόρος αεροδρομίου*** βλ. λ. *αεροδρόμιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* (βλ.λ.)].

-φόρος, -α (λόγ. -ος), -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που φέρει επάνω του ή που έχει κάτι: *τροχοφόρος, βαθμο-φόρος, πετρελαιο-φόρος, κερασ-φόρος* **2.** (σε ουσιαστικοποιημένα επίθετα) αυτόν που μεταφέρει κάτι: *αχθο-φόρος, αγγελιαφόρος, ασθενο-φόρο, βυτιο-φόρο* **3.** αυτόν που παράγει κάτι: *καρποφόρος, οπωρο-φόρος* **4.** αυτόν που προκαλεί ή αποφέρει κάτι: *θανατηφόρος, ελπιδο-φόρος, κερδο-φόρος* **5.** αυτόν που φορά συγκεκριμένο ένδυμα: *ρασο-φόρος, βρακο-φόρος, φουστανελο-φόρος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *φέρω* (βλ. κ. *φόρος*)].

φορόσημο (το) {φοροσήμ-ου | -ων} το ειδικό ένσημο με το οποίο εισπράττεται ο φόρος για ορισμένους τόκους (βλ. λ. *βιβλιόσημο*).
[ΕΤΥΜ. < *φόρος* + *-σημο* < *σήμα*].

φοροσυνάχτης (ο) [1839] {φοροσυναχτών} (λαϊκ.) αυτός που συγκεντρώνει τους φόρους, ο εισπράκτορας δημοσίων φόρων ή δημοτικών τελών ΣΥΝ. φοροεισπράκτορας, (λαϊκ.) φορατζής.
[ΕΤΥΜ. < *φόρος* + *συνάκτης* < *συνάγω*].

φοροτελής, -ής, -ές {φοροτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που υπόκειται σε φορολογία, που πληρώνει ή είναι υποχρεωμένος να πληρώνει φόρους: ~ *υπήκοοι / οργανισμός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φόρος* + *-τελής* < *τέλος*].

φοροτεχνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με διάφορα τεχνικά θέματα για την καταβολή και είσπραξη των φόρων, τη σύνταξη φορολογικών δηλώσεων κ.λπ.: ~ *γραφείο / εταιρεία* **2.** **φοροτεχνικός** (ο/η) (α) επαγγελματίας ειδικός στα διάφορα τεχνικά θέματα γύρω από τη φορολογία, όπως λ.χ. στη σύνταξη φορολογικών δηλώσεων ή υπομνημάτων, προσφυγών κ.λπ. προς τις αρμόδιες υπηρεσίες τού κράτους (β) δημόσιος υπάλληλος που υπηρετεί στις κατά τόπους οικονομικές εφορίες και είναι αρμόδιος για τη βεβαίωση τού φόρου και τον έλεγχο των φορολογικών δηλώσεων των πολιτών.

φόρουμ (το) {άκλ. (συχνά πληθ. φόρα)} **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) ο υπαίθριος χώρος, κυρ. στο κέντρο των αρχαίων ρωμαϊκών πόλεων, που λειτουργούσε ως κέντρο συνάθροισης, εμπορικών συναλλαγών, διακίνησης και κατασκευής προϊόντων κατά το πρότυπο τής αγοράς των ελληνικών πόλεων (πβ. λ. *αγορά*) ● **2.** η διάσκεψη σχετικά με ζητήματα γενικού (συχνά διεθνούς) ενδιαφέροντος με μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων, συνήθ. ειδικών, εμπειρογνωμόνων ή ανθρώπων που έχουν αναπτύξει έντονη σχετική δράση: *διεθνές ~ για την καταπολέμηση τού ρατσισμού* || (στο Διαδίκτυο) «*συζητούν για το πρόβλημα στα δεκάδες φόρα τού Διαδικτύου*» (εφημ.) **3.** το βήμα τού ομιλητή (σε διάσκεψη, συνέδριο κ.λπ.) και κατ' επέκτ. η παρουσίαση των θέσεών του από το βήμα αυτό: *διακήρυξε τις ελληνικές θέσεις απ' όλα τα ~ των διεθνών οργανισμών* **4.** (συνεκδ.) οργανωμένη ομάδα ατόμων τού ίδιου επιστημονικού, ιδεολογικοπολιτικού, επαγγελματικού κ.λπ. χώρου, η οποία εκφράζεται ενιαία διατυπώνοντας κοινές θέσεις: *ανακοίνωση τού Φιλελεύθερου ~*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. forum «αγορά» < foris, -is «θύρα»].

φορούσι (το) ▸ φουρούσι

φοροφυγάς (ο) {-άδα κ. -άδος, -άδα | -άδες} πρόσωπο που συμπληρώνει ψευδή φορολογική δήλωση, αποφεύγοντας να δηλώσει το πραγματικό του εισόδημα, ώστε να αποδίδει στο κράτος φόρο μικρότερο από τον αναλογούντα· πρόσωπο που δεν πληρώνει τους φόρους του, που φοροδιαφεύγει: *το Υπουργείο Οικονομικών έδωσε στη δημοσιότητα λίστα με ονόματα γνωστών ~*. Επίσης **φοροφυγάδας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυγάς*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. tax evador].

φόρτε (το) {άκλ.} **1.** το δυνατό σημείο κάποιου, ό,τι κάνει κανείς με μεγάλη επιτυχία, καλύτερα: *αυτός ο χορός δεν είναι το ~ μου!* || *είναι καλός σ' όλα τα μαθήματα, το ~ του όμως είναι η έκθεση* **2.** το σύνολο των δυνάμεων που διαθέτει κανείς, το μάξιμουμ των δυνατοτήτων του: *έχει βάλει το ~ του, για να τελειώσει η δουλειά* (προσπαθεί με όλες του τις δυνάμεις)· ΦΡ. **στο φόρτε** στον μέγιστο βαθμό, στο μάξιμουμ: *έχει τα καλοριφέρ ~, αλλά με τέτοια παγωνιά πού να κρατήσει η ζέστη!* || *το κέφι ήταν στο ~ του!* ΣΥΝ. στο φουλ ● **3.** ΜΟΥΣ. (κυρ. ως επίρρ.) (α) (τρόπος παιξίματος, αφορά στην ένταση τού μουσικού ήχου) δυνατά: *η ορχήστρα παίζει ~* (β) ένδειξη μουσικής εκτέλεσης τής παρτιτούρας, σημειώνεται ως *f*, σημαίνει εκτέλεση με μεγάλη ένταση ήχου, δυνατά (γ) (συνεκδ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται φόρτε, δυνατά: *η ανάπτυξη τού θέματος μας οδηγεί σε ένα ~, στο οποίο το θέμα ακούγεται στα χάλκινα* ΑΝΤ. πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forte «δυνατός, ισχυρός» < λατ. fortis].

φορτέτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.-κυριολ.) φρούριο: *η ~ τού Ρεθύμνου* ● **2.** το χοντρό ύφασμα που τοποθετείται μέσα από τη φόδρα των ρούχων, κυρ. των ανδρικών, για να τα κρατάει στητά, να μη ζαρώνουν **3.** κομμάτι από σκληρό δέρμα, που τοποθετείται μεταξύ τού πάτου και τής σόλας παπουτσιού και στηρίζει την καμάρα του ποδιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fortezza «φρούριο, οχυρό» < λατ. *fortitia < fortis «ισχυρός, δυνατός»].

φορτηγάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό φορτηγό ή ημιφορτηγό όχημα, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για μεταφορές.

φορτηγατζής (ο) {φορτηγατζήδες}. **φορτηγατζού** (η) {φορτηγατζούδες} οδηγός ή ιδιοκτήτης φορτηγού αυτοκινήτου.
[ΕΤΥΜ. < *φορτηγό* + παραγ. επίθημα *-ατζής*, πβ. κ. *δοσ-ατζής*].

φορτηγήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *φορτηγίσιος*) αυτός που σχετίζεται με φορτηγό όχημα ή πλοίο.

φορτηγίδα (η) μικρό φορτηγό σκάφος, το οποίο χρησιμοποιείται για τη μεταφορά και φύρτωση εμπορευμάτων ΣΥΝ. μαούνα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φορτηγίς, -ίδος* < αρχ. *φορτηγός*].

φορτηγό (το) **1.** μεγάλο τροχοφόρο όχημα, το οποίο διαθέτει ενσωματωμένη κλειστή ή ανοιχτή καρότσα και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά μεγάλων φορτίων, έχει τρεις ή και τέσσερεις άξονες (αναλόγως τού φορτίου που μπορούν να μεταφέρουν και τού επιτρεπόμενου φορτίου): ~ *απλό* (με άξονες προσαρμοσμένους σε ένα πλαίσιο) / *αρθρωτό* (από δύο ή περισσότερα χωριστά πλαίσια, που συνδέονται με κατάλληλα συστήματα ζεύξεως) || *ρυμουλκούμενο / ανατρεπόμενο* ~ (βλ. λ. *ανατρέπω*) / *κλειστό* (με σκεπασμένη καρότσα) || ~ *ψυγείο* (τού οποίου ο πίσω χώρος είναι διαμορφωμένος σε ψυγείο για την ασφαλή μεταφορά ευπαθών, κατεψυγμένων προϊόντων) (πβ. λ. *ημιφορτηγό*) **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε μεγάλο όχημα που χρησιμοποιείται για να μεταφέρει πράγματα, υλικά, προϊόντα, εξαρτήματα κ.λπ., όπως οι νταλίκες, τα απορριμματοφόρα, τα πυροσβεστικά, τα βυτία, τα γερανοφόρα κ.λπ. **3.** εμπορικό πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων. — (υποκ.) **φορτηγάκι** (το) (σημ. 1, 2) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. *φορτηγός* (βλ.λ.)· πβ. μτγν. φρ. *φορτηγὰ πλοῖα*].

φορτηγός, -ός, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων: ~ *πλοίο / τροχοφόρο όχημα* **2. φορτηγό** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιβατικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φόρτος* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*, πβ. κ. *στρατ-ηγός, ὁδ-ηγός*].

φορτίζω ρ. μετβ. {φόρτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (για μπαταρία) συσσωρεύω ή ενισχύω ηλεκτρικό φορτίο: *δεν έχει φορτιστεί αρκετά η μπαταρία τού ασύρματου τηλεφώνου, γι' αυτό δεν πιάνεις γραμμή*· (μτφ.) **2.** αυξάνω την ένταση, κατά τρόπο που εγκυμονεί κινδύνους: *η ατμόσφαιρα ήταν πολύ φορτισμένη λόγω των συνεχών αντεγκλήσεων* || *δηλώσεις που φορτίζουν το πολιτικό κλίμα* ΣΥΝ. τεταμένος, ηλεκτρισμένος **3.** προσδίδω ιδιαίτερο βάρος, ξεχωριστή χροιά σε (λέξεις, λόγια κ.λπ.): *το γράμμα της ήταν ιδιαίτερα φορτισμένο συναισθηματικά* ΣΥΝ. τονίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φορτώνω», < *φόρτος*. Οι σημερινές σημ. αποτελούν απόδ. τού αγγλ. charge].

φορτικός, -ή, -ό αυτός που επιβαρύνει με την παρουσία του, που χαρακτηρίζεται από ενοχλητική επιμονή: ~ *τύπος / πελάτης / ερωτήσεις*. **φορτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **φορτικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φόρτος* (βλ.λ.)].

φορτίο (το) **1.** οτιδήποτε φορτώνεται σε μεταφορικό μέσο (π.χ. εμπόρευμα): ~ *πλοίου / τρένου* || *μεταφέρω / κουβαλώ / ασφαλίζω / φορτώνω / ξεφορτώνω* ~ **2.** (μτφ.) οτιδήποτε είναι υποχρεωμένος να υποστεί ή να διαχειριστεί κάποιος και το οποίο τον επιβαρύνει (υλικά, ψυχικά): *«η Ελλάδα πρέπει να προβάλει με σωστό τρόπο το βαρύ ~ μιας τεράστιας πολιτιστικής κληρονομιάς»* (εφημ.) || *η ανάληψη οικογενειακών ευθυνών ήταν δυσβάσταχτο ~ για μερικούς* ΣΥΝ. βάρος • **3.** ΦΥΣ. ***ηλεκτρικό φορτίο*** η ποσότητα ηλεκτρισμού σώματος ή ουσίας που φανερώνει περίσσεια ή έλλειμμα ηλεκτρονίων: *θετικό / αρνητικό* ~ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φορτίον*, υποκ. τού ουσ. *φόρτος* (βλ.λ.). Ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. charge].

φόρτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η συσσώρευση ή η ενίσχυση ηλεκτρικού φορτίου (σε μπαταρία)· (μτφ.) **2.** η αύξηση τής έντασης κατά τρόπο που εγκυμονεί κινδύνους, η όξυνση: *καλύτερα ν' αποφύγουμε τη ~ τής ατμόσφαιρας* **3.** το ιδιαίτερο (συναισθηματικό) βάρος, η ξεχωριστή χροιά που μπορεί να έχει μια λέξη: *συναισθηματική ~* || *για όσους γεννήθηκαν στη Μικρά Ασία, ονόματα όπως «Σμύρνη», «Αϊβαλί», «Κορδελιό» έχουν ιδιαίτερη ~*.

φορτίσιμο επίρρ. ΜΟΥΣ. **1.** (τρόπος παιξίματος, αφορά στην ένταση τού μουσικού ήχου) πολύ δυνατά: *ακούγονται τρεις συγχορδίες σε ~* **2.** ένδειξη μουσικής εκτέλεσης τής παρτιτούρας, σημειώνεται ως ff, σημαίνει εκτέλεση με πολύ μεγάλη ένταση ήχου, πολύ δυνατά· πρόκειται για τη μεγαλύτερη εν χρήσει ένδειξη ηχητικής έντασης, αν και δεν αποκλείονται μεγαλύτερες, όπως φόρτε - φορτίσιμο, φορτισίσιμο κ.λπ. **3.** (συνεκδ. ως ουσ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται φορτίσιμο, πολύ δυνατά: *και το μέρος κλείνει με ένα ~ όλης τής ορχήστρας* ΑΝΤ. πιανίσιμο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fortissimo, υπερθ. τού επιθ. forte (βλ. κ. *φόρτε*)].

φορτιστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που φορτίζει μπαταρίες: ~ *μπαταρίας κινητού τηλεφώνου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. charger].

φορτοεκφόρτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η φόρτωση και η εκφόρτωση (εμπορευμάτων, υλικών, αντικειμένων, ζώων κ.λπ.) από μεταφορικό μέσο.

φορτοεκφορτωτής (ο) ο εργάτης που κάνει φορτοεκφορτώσεις.

φορτοθυρίδα (η) η θυρίδα στα πλευρά πλοίου, από την οποία γίνονται φορτοεκφορτώσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cargo port].

φόρτος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** οτιδήποτε επιβαρύνει κάποιον, προκαλώντας κούραση ή ενόχληση: *δεν θα παρευρεθώ λόγω αυξημένου ~ εργασίας* **2.** (στην αεροναυπηγική) ***συντελεστής φόρτου*** ο λόγος τού αθροίσματος τού βάρους αεροσκάφους και τής φυγόκεντρης δύναμης που επενεργεί σε αυτό κατά τη στροφή, διά το βάρος του **3.** ΙΑΤΡ. ***γαστρικός / στομαχικός φόρτος*** ενόχληση στο στομάχι λόγω δυσπεψίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορ-)* τού ρ. *φέρ-ω* + παραγ. επίθημα *-τος* (πβ. κ. *νόσ-τος*)].

φόρτσα επίρρ. (λαϊκ.) (προτρεπτικά) με δύναμη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forza «δύναμη, ισχύς» < μτγν. λατ. fortia < λατ. fortis «ισχυρός, δυνατός»].

φορτσαριστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που κινείται ή ενεργεί με μεγάλη ταχύτητα ή βιασύνη: *φεύγω / έρχομαι / περνάω με το αυτοκίνητο ~* ΣΥΝ. φορτσάτος. — **φορτσαριστά** επίρρ.

φορτσάρω ρ. αμετβ. {φορτσάρισα κ. φόρτσαρα} (καθημ.) **1.** βάζω όλη μου τη δύναμη, εντείνω τις προσπάθειές μου: *όταν φτάσει ο καιρός των εξετάσεων, θα φορτσάρω* **2.** (για ανέμους) γίνομαι πιο δυνατός, ενισχύομαι ΑΝΤ. καλμάρω. — **φορτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forzare < *fortiāre < λατ. fortis «ισχυρός, δυνατός»].

φορτσάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει ορμή και ταχύτητα: *μπήκε φορτσάτος στο γήπεδο κι έβαλε αμέσως γκολ*. — **φορτσάτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forzato < ρ. forzare (βλ. κ. *φορτσάρω*)].

φόρτωμα (το) [μεσν.] {φορτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φορτώνει κανείς κάτι ΣΥΝ. φόρτωση **2.** (συνεκδ.) το φορτίο: *μετέφερε με το ζώο τρία ~ ξύλα* **3.** (μτφ.) αιτία προβλημάτων, ενοχλήσεως: *γίνομαι ~ σε κάποιον*.

φορτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φόρτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (α) τοποθετώ φορτίο σε (μεταφορικό μέσο ή υποζύγιο): *φόρτωσε το αυτοκίνητο μ' έναν σωρό πράγματα για τις διακοπές* || ~ *το γαϊδούρι* ΑΝΤ. ξεφορτώνω (β) (συνεκδ.) δίνω σε (κάποιον) κάτι βαρύ να μεταφέρει: *με φόρτωσε με όλα τα ψώνια της και κράτησε μόνο μια μικρή τσαντούλα* (γ) (μτφ.) επιβαρύνω: *Μη με φορτώνεις με πολλή δουλειά! Δεν θα μπορέσω να τη βγάλω* || ~ *κάποιον με έγνοιες / με αγγαρείες / με μπελάδες / με χρέη* || *μου φόρτωσε* (μου ανέθεσε) *τον γυιο της, να τον προσέχω*· ΦΡ. (μτφ.) ***τα φορτώνω στον κόκορα*** βλ. λ. *κόκορας* **2.** (μτφ.) μεταθέτω (υποχρέωση ή ενοχή για κάτι) σε άλλον: *προσπάθησε να του φορτώσει το έγκλημα που είχε κάνει* || *όταν είδε πως δεν μπορούσε να βγάλει τη δουλειά που του είχαν αναθέσει, προσπάθησε να τη φορτώσει στους συναδέλφους του* **3.** παίρνω (φορτίο): *το πλοίο θα φορτώσει κάρβουνο* **4.** (εκφραστ.) δίνω σε (κάποιον) κάτι σε αφθονία: *κάθε φορά που έρχεται, μας φορτώνει (με) δώρα* **5.** (για Η/Υ) (α) μεταφέρω πρόγραμμα ή στοιχεία στη μνήμη τού υπολογιστή: ~ *ένα πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνας* || *περίμενα πολλή ώρα μέχρι να φορτωθεί αυτή η σελίδα από το Διαδίκτυο* (β) τοποθετώ κάποιο μέσο (κάρτα, δίσκο) στην αντίστοιχη περιφερειακή μονάδα ♦ **6.** (αμετβ.) παίρνω φορτίο: *το πλοίο φορτώνει στο επόμενο λιμάνι* (μεσοπαθ. **φορτώνομαι**) **7.** (α) παίρνω επάνω μου (κάτι βαρύ): *δεν μου έφταναν οι δικές μου τσάντες, φορτώθηκα και τα πράγματα τής θείας μου!* (β) (μτφ.) αναλαμβάνω ή υφίσταμαι (κάτι δυσάρεστο): *αφού δεν μπορούσε κανείς άλλος να δουλέψει, φορτώθηκε μόνος του τα οικογενειακά βάρη* || *πρόσεχε μη φορτωθείς εσύ τις συνέπειες!* **8.** γίνομαι πιεστικός, φορτικός (σε κάποιον): *μου έχει φορτωθεί, για να τον πάρω μαζί μου στις διακοπές* **9.** (ειδικότ. η μτχ. **φορτωμένος,** *-η, -ο*) αυτός που είναι επιβαρυμένος: *το πρόγραμμα τού υπουργού είναι πολύ ~*. — **φόρτωση** (η) [1844].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φορτῶ (-όω)* < αρχ. *φόρτος*].

φορτωτήρας (ο) [1850] **1.** ΝΑΥΤ. γερανός που στερεώνεται είτε στο κατάστρωμα είτε στα κατάρτια εμπορικού πλοίου και χρησιμοποιείται για τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων ΣΥΝ. μπίγα **2.** ξύλο που διχαλώνει στην άκρη του και χρησιμοποιείται για το φόρτωμα των ζώων. Επίσης **φορτωτήρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φορτώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *μονω-τήρας*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. loader].

φορτωτής (ο) [1833] **1.** ο εργάτης που φορτώνει εμπορεύματα **2.** το πρόσωπο που αποστέλλει ένα φορτίο **3.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται για τη φόρτωση αντικειμένων, λ.χ. σε αποθήκες, σε ειδικούς χώρους επεξεργασίας υλικών, σε μεταφορικά μέσα **4.** χωματουργικό μηχάνημα για τη φόρτωση χωμάτων σε φορτηγά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chargeur].

φορτωτική (η) το έγγραφο που εκδίδεται αμέσως μετά τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων, με το οποίο αποδεικνύεται η φόρτωση και η μεταφορά τους και στο οποίο γίνεται λεπτομερής καταγραφή όλων των εμπορευμάτων: *θαλάσσια ~* (έγγραφο που εκδίδει και υπογράφει μετά τη φόρτωση ο πλοίαρχος και το οποίο αποδεικνύει τη φόρτωση των προς μεταφορά εμπορευμάτων) || *αεροπορική ~* (έγγραφο που αναφέρεται στην εναέρια μεταφορά εμπορευμάτων, εκδίδεται σε τρία αντίτυπα και υπογράφεται από τον αποστολέα και τον μεταφορέα) || ~ *διεθνών οδικών και σιδηροδρομικών μεταφορών* (έγγραφο που αφορά στις οδικές και σιδηροδρομικές μεταφορές προϊόντων και συντάσσεται από τον αποστολέα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. (lettre de) / (police de) chargement].

φορτωτικός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φόρτωση· ΦΡ. ***φορτωτικό έγγραφο*** κάθε έγγραφο που συντάσσεται για τη νομότυπη αποστολή και μεταφορά εμπορευμάτων, όπως το ασφαλιστήριο συμβόλαιο, το πιστοποιητικό προελεύσεως και επιβλέψεως κ.λπ. **2. *φορτωτική*** (η) βλ.λ. **3. *φορτωτικά*** (τα) η αμοιβή που καταβάλλεται για τη φόρτωση εμπορευμάτων.

φορώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {φορ-άς κ. -είς... | φόρ-εσα, -ιέμαι, -έθηκα, -εμένος} **1.** φέρω, έχω στο σώμα μου (κάτι) ως ένδυμα, υπόδημα, κόσμημα ή άλλο εξάρτημα (ενδύσεως) ή ως καλλυντικό: ~ *παλτό / γάντια / κάλτσες* || *όταν δουλεύει, φοράει φόρμα* || *εκείνο το βράδυ φορούσε μαύρο παντελόνι, καφέ παπούτσια και ριγέ πουκάμισο* || *δεν ~ τα γυαλιά μου και δεν βλέπω καλά* || ~ *κολόνια / κραγιόν* || *στις επίσημες εκδηλώσεις ο στρατηγός φοράει όλα του τα παράσημα* || *το ρολόι φοριέται συνήθως στο αριστερό χέρι* || ~ *μαύρα* (πενθώ) / *τα καλά μου / τα επίσημα ρούχα μου / τα καλοκαιρινά μου*· ΦΡ. (α) ***φοράω γυαλιά*** φέρω συνήθως γυαλιά λόγω προβλήματος στην όραση: ~ *από το Δημοτικό* || *δεν έχει φορέσει ακόμη γυαλιά, αν και έχει γεράσει* (β)

(κάτι) φοριέται πολύ (i) (κάτι) το φορούν πολλοί. είναι τής μόδας: *αυτό το μαγιό ~ φέτος* (ii) (αργκό-ειρων.) (κάτι) συνηθίζεται: *θα είναι υποψήφιος για δημοτικός σύμβουλος· ~ αυτό τον καιρό* **2.** τοποθετώ (κάτι) πάνω μου ως ένδυμα, υπόδημα, κόσμημα ή άλλο εξάρτημα, ντύνομαι: *φόρεσε το σακάκι σου, γιατί κάνει κρύο!* || *πήρε μια μάσκα και τη φόρεσε, για να μην τον αναγνωρίσουν* || *έκανε μία ώρα μέχρι να φορέσει αυτό το φόρεμα!* || *απόψε θα φορέσω μακριά σκουλαρίκια και αλυσίδα στο χέρι* || (μτφ.-ειρων.) *φόρεσε το καλύτερό της χαμόγελο* ΣΥΝ. βάζω ΑΝΤ. βγάζω **3.** *(~ σε κάποιον κάτι)* βάζω (σε κάποιον) ένδυμα. υπόδημα. κόσμημα ή άλλο εξάρτημα. τον κάνω να βάλει (κάτι) πάνω του: *~ στο παιδί καθαρά ρούχα* || *φόρεσαν στον Χριστό ακάνθινο στεφάνι* || *του φόρεσαν χειροπέδες* (τον συνέλαβαν) ΣΥΝ. βάζω ΑΝΤ. βγάζω· ΦΡ. ***τα φοράω (σε κάποιον)*** (ενν. *τα κέρατα*) απατώ, κάνω απιστίες (σε κάποιον): *η γυναίκα του του τα φοράει* ΣΥΝ. κερατώνω **4.** χρησιμοποιώ (κάτι) βάζοντάς το πάνω μου, κάνω χρήση (ενός πράγματος): *μην του παίρνεις δώρο αποσμητικά και κολόνιες· δεν τα φοράει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φορῶ (-έω)*, από την ετεροιωμ. βαθμ. *(φορ-)* τού ρ. *φέρω* (βλ.λ.) ως επιτατ. σχηματισμός].

-φορώ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος είναι ντυμένος με κάτι: *μαυρο-φορώ. ρασο-φορώ* **2.** ότι κάποιος κρατά. μεταφέρει (κάτι): *οπλο-φορώ. λαμπαδη-φορώ* **3.** ότι κάποιος/κάτι βγάζει. παράγει. αποκτά (κάτι): *ανθο-φορώ, καρπο-φορώ, κερδο-φορώ.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *καρπο-φορῶ, τελεσ-φορῶ.* μτγν. *λευκο-φορῶ. δαφνη-φορῶ*), που προέρχεται από το ρ. *φορῶ* (βλ.λ.) και από τα αντίστοιχα σύνθ. σε *-φόρος*].

φου (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος που κάνει κάποιος όταν φυσά, συνήθ. για να σβήσει κάτι αναμμένο: *κάνε ~ στα κεράκια!* **2.** (παρατεταμένο) το φύσημα τού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

φουαγέ (το) {άκλ.} (συνήθ. σε θέατρο. κινηματογράφο, μορφωτικό ίδρυμα. εκθεσιακό χώρο κ.λπ.) η ευρύχωρη αίθουσα. η οποία έχει διαμορφωθεί ειδικά για την υποδοχή θεατών, επισκεπτών κ.λπ. και την παραμονή τους (λ.χ. στα διαλείμματα των παραστάσεων, των διαλέξεων κ.λπ.). ώστε να μπορούν να καθίσουν, να καπνίσουν, να συζητήσουν, να πιουν κάτι κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. foyer. αρχική σημ. «καπνιστήριο», < μτγν. λατ. focarium. υποκ. τού λατ. focus «εστία. τζάκι»].

φουαγκρά κ. **φουα-γκρά** (το) {άκλ.} ορεκτικό έδεσμα που παρασκευάζεται από συκώτι χήνας με διάφορα καρυκεύματα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. foie gras < foie «συκώτι» + gras «λίπος»].

φουγάρο (το) **1.** (καθημ.) η καπνοδόχος (βλ.λ.): *~ πλοίου / εργοστασίου / τζακιού·* ΦΡ. (εκφραστ. -σκωπτ.) ***καπνίζω σαν φουγάρο*** καπνίζω μανιωδώς **2.** (συνεκδ.) το εργοστάσιο ως πηγή μολύνσεως τού περιβάλλοντος. τής ατμόσφαιρας: *«να φύγουν τα ~ απ' τον Ασπρόπυργο!»* (σύνθημα κατοίκων τής περιοχής).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fogara < μτγν. λατ. focārium, υποκ. τού λατ. focus «εστία. τζάκι, φωτιά»].

φούγκα (η) {χωρ. *πληθ.*} ΜΟΥΣ. μορφή πολυφωνικής γραφής, η τελευταία που αναπτύχθηκε πριν να κυριαρχήσει στην Ευρώπη η ομοφωνική αντίληψη· χαρακτηρίζεται από μια μουσική φράση (το «θέμα», βλ.λ.). η οποία εμφανίζεται στη μια φωνή μετά την άλλη, χωρίς ουσιώδεις αλλοιώσεις τής μελωδικής της δομής· από το χαρακτηριστικό της αυτό, δηλ. από το ότι η φράση «φεύγει» από τη φωνή στην οποία ακούγεται. προκειμένου να ακουστεί σε κάποιαν άλλη, πήρε το όνομά της· έφτασε στο απόγειό της κατά τον 18ο αι., με τις φούγκες τού Μπαχ και τού Χαίντελ. αλλά φούγκες εξακολούθησαν να γράφονται και μετά, καθώς η φόρμα αυτή θεωρήθηκε η υψηλότερη μορφή τής συνθετικής τέχνης. ΣΥΝ. φυγή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fuga < λατ. fuga «φυγή. τροπή» < ρ. fugere «φεύγω»].

φουκαράς (ο) {φουκαράδες}, **φουκαρού** (η) {φουκαρούδες} (λαϊκ.) **1.** ο φτωχός, αυτός που βρίσκεται σε δυσχερή οικονομική κατάσταση: *την πολιτική τής λιτότητας την πληρώνουν κυρίως οι ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ενδεής **2.** (για την έκφραση συμπάθειας, συμπόνιας) ο δυστυχισμένος. ο ταλαίπωρος: *βρε τον ~. τι έπαθε!* || *σε καταλαβαίνω, φουκαρά μου!* ΣΥΝ. δύστυχος. δόλιος. κακομοίρης, καημένος, (οικ.) έρμος. καψερός. — (υποκ.) **φουκαράκος** κ. **φουκαρατζίκος** (ο). **φουκαράδικος,** -η. -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fukara].

φουκαριάρης, -α/-ισσα, -ικο {φουκαριάρηδες} αυτός που προκαλεί τη συμπόνια των άλλων λόγω τής δυστυχίας του: *βρε τον ~ τι έπαθε!* (βλ. λ. *φουκαράς*. σημ. 2). — **φουκαριάρικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. < *φουκαράς* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*. πβ. κ. *ψωρ-ιάρης*].

φουλ επίθ. {άκλ.} **1.** (καθημ.-εκφραστ.) γεμάτος. πλήρης: *το αμάξι είναι ~· δεν παίρνει άλλον* || *δούλεψα οχτώ ώρες ~* (οχτώ ώρες γεμάτες, ούτε λεπτό λιγότερο)· ΦΡ. **στο φουλ** στον μέγιστο βαθμό. με τη μεγαλύτερη δυνατή ένταση. ισχύ: *οι μηχανές δουλεύουν ~* || *το καλοριφέρ καίει ~* **2.** (ως επίρρ.) στον μέγιστο βαθμό ή πολύ έντονα: *οι δακτυλογράφοι δουλεύουν ~, για να προλάβουν την έκδοση* || *στο πρώτο ημίχρονο παίξαμε ~. ενώ στο δεύτερο χαλαρώσαμε* • **3. φουλ** (το) (στο πόκερ και την πόκα) ο συνδυασμός τριών όμοιων τραπουλόχαρτων με άλλα δύο όμοια: *~ τού άσου* (τρεις άσοι) / *τής ντάμας.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. full «γεμάτος, πλήρης» (βλ. λ. *πλήρης*)].

φουλάρι (το) {φουλαρ-ιού | -ιών} λεπτό και ελαφρό, συνήθ. μεταξωτό, μακρόστενο μαντήλι, που φοριέται στον λαιμό ως συνοδευτικό εξάρτημα τής ενδυμασίας: *γυναικείο / λευκό / εμπριμέ ~* || *δένω το ~ γύρω απ' τον λαιμό* || *φορώ ~ μέσα απ' το πουκάμισο.* — (υποκ.) **φουλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. foulard < προβηγκ. foulat < δημώδ. λατ. *fullāre < λατ. fullo, -ōnis «αυτός που κατεργάζεται το μαλλί – λευκαντής»].

φουλαριστός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που είναι εντελώς γεμάτος: *δύο λεωφορεία πέρασαν φουλαριστά με κόσμο* ΣΥΝ. πλήρης. (καθημ.) τίγκα, πήχτρα **2.** αυτός που κινείται ή λειτουργεί με τη μεγαλύτερη ταχύτητα ή με τη μέγιστη ισχύ: *πήρε τη στροφή ~.*
[ΕΤΥΜ. < *φουλάρω* + παραγ. επίθημα *-ιστός*, κατά τα ρ. σε *-ίζω* (πβ. κ. *λαχταρ-ιστός*)].

φουλάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φούλαρα κ. φουλάρισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) γεμίζω πλήρως: *~ το ντεπόζιτο με βενζίνη* ♦ (αμετβ.) **2.** τρέχω με τη μεγαλύτερη ταχύτητα που μπορώ να αναπτύξω: *πήγαινε σιγά στις στροφές και φουλάρεις στην ευθεία* **3.** (μτφ.) καταβάλλω κάθε δυνατή προσπάθεια, βάζω τα δυνατά μου: *στις εξετάσεις ~ στο διάβασμα* • **4.** κάνω φουλ (βλ.λ.) στην πόκα ή στο πόκερ. — **φουλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φουλ* + παραγ. επίθημα *-άρω*. πβ. κ. *σουτ-άρω*].

φούλι (το) **1.** ποικιλία γιασεμιού • **2. *φούλια*** (τα) κουκκιά που χρησιμοποιούνται ως ζωοτροφή και ως βάση τής διατροφής των πιο φτωχών λαϊκών στρωμάτων σε διάφορες αραβικές χώρες. λ.χ. στην Αίγυπτο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fulya «νάρκισσος»].

φουλτάιμ κ. **φουλ-τάιμ** επίθ. {άκλ.} ελλην. *πλήρους ωραρίου / απασχολήσεως* **1.** αυτός που καλύπτει πλήρες ωράριο: *εργασία / απασχόληση ~* ΑΝΤ. μερικής απασχολήσεως, παρτ-τάιμ **2.** (ως επίρρ.) με πλήρες ωράριο: *δουλεύει στο πρόγραμμα ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. full time].

φούμα (η) (λαϊκ.-οικ.) το κάπνισμα· ΦΡ. ***μάσες, ξάπλες, φούμες*** για κατάσταση αδράνειας, τεμπελιάς.
[ΕΤΥΜ. < *φουμάρω* (υποχωρητ.). κατά το σχήμα *κόρνα - κορνάρω, λίμα – λιμάρω*].

φουμαδόρος (ο) (λαϊκ.) ο μανιώδης καπνιστής.
[ΕΤΥΜ. < βεν. fumador < fumar «καπνίζω» (βλ. κ. *φουμάρω*)].

φούμαρα (τα) (οικ.-εκφραστ.) ψευτιές, τα ανόητα. χωρίς αντίκρισμα λόγια: *πουλάει ~* || *μην τον ακούς, όλο ~ είναι!* ΣΥΝ. (λόγ.) φαντασιοκοπήματα, (εκφραστ.) μπούρδες.
[ΕΤΥΜ. < *φουμάρω* (υποχωρητ.)].

φουμάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φούμαρα κ. φουμάρισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) καπνίζω: *~ ναργιλέ·* ΦΡ. (οικ.) ***τι καπνό φουμάρει;*** τι είδους άνθρωπος είναι: *τον άρχισε στις ερωτήσεις. μέχρι να δει τι καπνό φουμάρει* ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι καπνιστής, καπνίζω: *τον βλέπεις διαρκώς μ' ένα τσιγάρο στο χέρι να φουμάρει.* Επίσης **φουμέρνω**. — **φουμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. fumare < λατ. fumāre < fumus «καπνός»].

φούμος (ο) **1.** η καπνιά **2.** μαύρη μπογιά η οποία ξεβάφει εύκολα και χρησιμοποιείται για την πρόχειρη βαφή ή κάλυψη σωμάτων, λ.χ. για την παραλλαγή στρατιωτών **3.** (μτφ.) η αρνητική ψήφος, το μαύρο: *θα πέσει ~ στις εκλογές!* || *του 'ριξαν / έφαγε ~.* Επίσης **φούμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φοῦμος* < λατ. fumus «καπνός»].

φούντα (η) {σπάν. φουντών} **1.** σύνολο κλωστών ίσου μάκρους, δεμένων μαζί, ώστε η μία άκρη τους να είναι ελεύθερη: *μπερές με ~* ΣΥΝ. θύσανος· ΦΡ. **δουλειές με φούντες** (i) για δουλειά που απαιτεί μεγάλο κόπο. που είναι πολύπλοκη: *το ιδιωτικό πανεπιστήμιο θέλει καθηγητές, χρειάζεται φοιτητές και δίδακτρα. άδεια λειτουργίας και έλεγχο τού υπουργείου. ~* (ii) πολλή δουλειά: *από τότε που άνοιξε το μαγαζί, τρέχουμε για εμπορεύματα. υπαλλήλους, εφορίες...· τι να σου λέω, ~* **2.** κλαδάκι ανθισμένο ή μπουμπουκιασμένο: *κόβω μια ~ βασιλικό* **3.** (αργκό) το χασίς ως ναρκωτική ουσία: *καπνίζει ~.* — (υποκ.) **φουντίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοῦνδα* < λατ. funda «σφεντόνα». τεχν. όρ., πιθ. δάνειο].

φουνταριστός, -ή, -ό (ως χαρακτηρισμός) ο προωθημένος επιθετικός ποδοσφαιρικής ομάδας.
[ΕΤΥΜ. < φουντάρω. με σχηματισμό ρηματικού επιθέτου: *φουνταρισ-* (θέμα αορ.) + *-τός*].

φουντάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φούνταρα κ. φουντάρισ-α. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βυθίζω (πλοίο) ρίχνοντάς το πάνω σε ξέρα. βράχο κ.λπ.: *πήρε καινούργια βάρκα και πήγε και τη φούνταρε αμέσως* **2.** (α) ρίχνω στη θάλασσα (κάποιον): *τον πήραν στα χέρια και τον φούνταραν στη θάλασσα* (β) ρίχνω (την άγκυρα): *ο καπετάνιος είπε να φουντάρουμε τις άγκυρες εδώ* **3.** (μτφ.) οδηγώ (κάτι) σε αποτυχία. σε καταστροφή: *αν αναλάβει αυτός. θα τη φουντάρει την επιχείρηση* ♦ (αμετβ.) **4.** (για πλοίο) (α) βυθίζομαι, καταποντίζομαι: *το καΐκι φούνταρε στ' ανοιχτά* (β) αγκυροβολώ **5.** (μτφ.) αποτυγχάνω εντελώς. καταστρέφομαι: *η επιχείρηση κινδυνεύει να φουντάρει.* — **φουντάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fundare < λατ. fundāre «στερεώνω, θεμελιώνω» < fundus, -i «πυθμένας, βυθός – θεμέλιο»].

φούντο (το) ο πυθμένας, ο πάτος τής θάλασσας· ΦΡ. ***πάω για φούντο*** (i) (για πλοίο) καταποντίζομαι. βουλιάζω (ii) (μτφ.) οδηγούμαι σε ολοκληρωτική αποτυχία, καταστροφή: *όλη η προσπάθεια πήγε για φούντο* || *έτσι που δεν διαβάζει. θα πάει πάλι για φούντο στις εξετάσεις* ΣΥΝ. ναυαγώ.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *φοῦντος* < λατ. fundus -i «πυθμένας. βυθός – θεμέλιο»].

φουντούκι (το) {φουντουκ-ιού | -ιών} ο καρπός τής φουντουκιάς· πρόκειται για κάρυο που βρίσκεται μέσα σε κύπελλο, είναι πλούσιο σε έλαια και πρωτεΐνες και χρησιμοποιείται ως ξηρός καρπός. καθώς και για την παρασκευή γλυκυσμάτων. — (υποκ.) **φουντουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < τουρκ. fındık < μτγν. *ποντικόν* (ενν. *κάρυον*) < αρχ. *Πόντος*].

φουντουκιά (η) φυλλοβόλο δέντρο ή θάμνος με καρπό καστανού

χρώματος (φουντούκι) και φύλλα ωοειδή και πριονωτά· καλλιεργείται κυρ. στη ΝΑ. Ευρώπη σε πολλές ποικιλίες, ενώ υπάρχει και αυτοφυής στην Κ. και Β. Ελλάδα ΣΥΝ. (λόγ.) λεπτοκαρυά.

φουντώνω ρ. αμετβ. {φούντω-σα, -μένος} **1.** (για φυτά, δέντρα κ.λπ.) αναπτύσσομαι βγάζοντας φύλλα και κλαδιά: *φούντωσε το αγιόκλημα στον κήπο μας* ΑΝΤ. φυλλορροώ **2.** αποκτώ πιο πυκνή βλάστηση: *φούντωσε ο κήπος με το συχνό πότισμα* **3.** (για φωτιά) δυναμώνω: *φούντωσε η πυρκαγιά·* (μτφ.) **4.** εκτείνομαι, αποκτώ μεγαλύτερη ένταση: *φούντωσαν οι εξεγέρσεις των αγροτών σε όλη τη χώρα* || *φουντώνει η μάχη* || *φούντωσε ο έρωτας μέσα του* **5.** ερεθίζομαι σεξουαλικά: *~, όταν τη βλέπω* **6.** οργίζομαι, εξάπτομαι: *φουντώνει με το παραμικρό / για το τίποτα* ΣΥΝ. ανάβω **7.** αναστατώνομαι, με κυριεύει ταραχή: *όταν είδα ότι η ώρα είχε πάει δύο και δεν είχε γυρίσει, φούντωσα.* — **φούντωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < *φούντα* (βλ.λ.)].

φούντωση (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη έξαψη που αισθάνεται κάποιος, η οποία οφείλεται σε μεγάλη συναισθηματική αναστάτωση, δυνατή συγκίνηση ή νευρικότητα και δημιουργεί την εντύπωση ότι αυξάνει απότομα η θερμοκρασία τού σώματος: *«μια ~, μια φλόγα έχω μέσα στην καρδιά...»* (λαϊκ. τραγ.).

φουντωτός, -ή, -ό **1.** (για δέντρα, φυτά) αυτός που έχει πυκνό, πλούσιο φύλλωμα: *~ βασιλικός / τριανταφυλλιά* ΣΥΝ. πυκνόφυλλος, φουντωμένος, δασύφυλλος **2.** αυτός που αυξάνει σε όγκο, που φαίνεται σαν φουσκωμένος: *~ μαλλιά / ουρά* ΣΥΝ. πεταχτός, θυσανώδης **3.** αυτός που έχει φούντα (για στολίδι): *~ τσαρούχι / μπερές.* — **φουντωτά** επίρρ.

φούξια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δέντρο ή θάμνος που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό για τα ζωηρόχρωμα άνθη του σε διάφορες αποχρώσεις τού κόκκινου, τού πορφυρού, τού μπλε, τού μοβ ή λευκού, που έχουν σωληνοειδές ώς κωδωνοειδές σχήμα και κρέμονται σε μακρύ μίσχο, σαν σκουλαρίκια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. fuchsia, από το όν. τού Γερμανού βοτανολόγου Leonard Fuchs (1501-66)].

φούξια επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει την έντονη, φωσφορίζουσα μοβ-ροζ απόχρωση των ανθέων ορισμένων ειδών τού φυτού φούξια: *~ μπλούζα / ύφασμα / κραγιόν* **2. φούξια** (το) η παραπάνω μοβ-ροζ απόχρωση.

φούρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η πιεστική βιασύνη: *διαβάζει χωρίς ~* || (κ. στον πληθ.) *είμαι σε / έχω φούριες* (βιάζομαι) || *είχε τη ~ της η γυναίκα, είχε κι αυτόν να της πιάνει την κουβέντα* ΣΥΝ. σπουδή, βία **2.** η ορμητική, βιαστική κίνηση: *έκλεισε την πόρτα με ~* || *μπήκε στο γραφείο με ~* ΣΥΝ. ορμή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. furia < λατ. furia «μανία» < ρ. furere «μαίνομαι, λυσσώ»].

φουριόζικος, -η (λαϊκ. -ια), -ο (καθημ.) αυτός που γίνεται με πιεστική βιασύνη: *~ δουλειές* || *~ πηγαινέλα* ΣΥΝ. βιαστικός. — **φουριόζικα** επίρρ.

φουριόζος, -α, -ο **1.** (εκφραστ.) αυτός που ενεργεί με χαρακτηριστική βιασύνη, ορμητικά, γρήγορος: *μπήκε ~ στο γραφείο και δεν μας πρόσεξε καν* ΣΥΝ. βιαστικός **2.** αυτός που έχει μεγάλη πίεση, ένταση και που εκνευρίζεται εύκολα: *πολύ ~ μας ήλθες, συμβαίνει τίποτα;*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. furioso < λατ. furiōsus «μαινόμενος» < furia (βλ. κ. *φούρια*)].

φούρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο διχαλωτός πάσσαλος, το δικράνι **2.** η αγχόνη, η κρεμάλα ● **3.** η οργή, κυρ. όταν δεν έχει εξωτερικευθεί· ΦΡ. (α) ***έχω φούρκα (με κάποιον)*** είμαι οργισμένος (εναντίον κάποιου) (β) ***με πιάνει φούρκα*** θυμώνω, εξοργίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοῦρκα* < λατ. furca «δικράνι, δίκρανο ξύλο σε σχήμα Λ», αγν. ετύμου].

φουρκάδα (η) **1.** το δικράνι (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα χόρτου ή άχυρου που πιάνει το δικράνι.

φουρκέτα (η) {φουρκετών} **1.** η διχαλωτή καρφίτσα, που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, για να μαζεύουν, να στερεώνουν τα μαλλιά τους **2.** (μτφ.) απότομη, κλειστή στροφή αυτοκινητόδρομου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. forchetta «πιρούνι, διχαλωτή περόνη», υποκ. τού forca «δικράνι, διχάλα» < λατ. furca (βλ. κ. *φούρκα*)].

φουρκίζω ρ. μετβ. {φούρκισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τρυπώ και πιάνω με φούρκα **2.** (μτφ.-εκφραστ.) προκαλώ οργή (σε κάποιον), τον εκνευρίζω έντονα: *τον φούρκισε η ξετσιπωσιά τους* || (κ. μεσοπαθ.) *φουρκίζομαι, όταν κάποιος είναι τόσο αναιδής.* — **φούρκισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απαγχονίζω, παλουκώνω», < *φοῦρκα* (βλ.λ.)].

φουρναρειό (το) (λαϊκ.) **1.** το τμήμα ή κτίσμα αγροικίας στο οποίο υπάρχει φούρνος για το ζύμωμα και το ψήσιμο τού ψωμιού **2.** αποθήκη αλεύρων και σιτηρών.

φούρναρης (ο) {φουρνάρηδες κ. φουρναραίοι}, **φουρνάρισσα** (η) {φουρναρισσών} (καθημ.) πρόσωπο που ψήνει και πουλάει ψωμιά, ιδιοκτήτης φούρνου ΣΥΝ. αρτοποιός, ψωμάς· ΦΡ. ***σαράντα χρόνια φούρναρης*** για πρόσωπο που έχει πολυετή πείρα σε κάτι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φουρνάρης* (με αναβιβασμό τού τόνου) < λατ. furnarius < furnus].

φουρνάρικο (το) (λαϊκ.) ο φούρνος, το μαγαζί στο οποίο παρασκευάζεται και πωλείται ψωμί και άλλα αρτοποιήματα, είδη ζαχαροπλαστικής και τυποποιημένα προϊόντα (γαλακτοκομικά, χυμοί, εμφιαλωμένα νερά, ποτά κ.λπ.) ΣΥΝ. αρτοποιείο, ψωμάδικο.

φουρναρόφτυαρο (το) μακρύ φτυάρι από ξύλο, που χρησιμοποιούν οι φουρνάρηδες, για να βάζουν ταψιά στον φούρνο.

φουρνέλο (το) **1.** (α) άνοιγμα σε βράχο, το οποίο γεμίζουν με εκρηκτική ύλη για ανατίναξη (β) μηχανισμός με εκρηκτική ύλη για ανατινάξεις **2.** (συνεκδ.) η εκρηκτική ύλη: *βάρδα, ~!* (φράση με την οποία προειδοποιούν τον κόσμο να μην πλησιάσει εκεί όπου πρόκειται να γίνει η έκρηξη)· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω φουρνέλο (σε κάποιον / κάτι)*** υπονομεύω, υποσκάπτω (κάποιον/κάτι).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fornello, υποκ. τού forno «φούρνος» (βλ. λ. *φούρνος*)].

φουρνιά (η) (καθημ.) **1.** η ποσότητα που χωράει ο φούρνος για ψήσιμο: *μια ~ ψωμί / κουλούρια* **2.** (μτφ.) σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που συνδέονται με ορισμένη χρονική περίοδο: *η καινούργια ~ φοιτητών / μεταναστών / νεοσυλλέκτων / αθλητών·* ΦΡ. ***φουρνιές-φουρνιές*** σε ομάδες, η μία ομάδα μετά την άλλη.

φουρνίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {φούρνισ-α, -τηκα, -μένος} τοποθετώ (κάτι) στο φούρνο, για να ψηθεί: *~ ψωμί.* — **φούρνισμα** (το).

φουρνιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ψηθεί στον φούρνο **2.** ΝΑΥΤ. **φουρνιστή** (η) κομμάτι από μέταλλο ή ξύλο, που χρησιμοποιείται για τη στερέωση τού σκελετού των πλοίων.

Φούρνοι (οι) νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους μεταξύ τής Ικαρίας και τής Σάμου.

φουρνόξυλο (το) μακρύ ξύλο που χρησιμοποιούν οι φουρνάρηδες για τον εσωτερικό καθαρισμό τού φούρνου, για τη ρύθμιση τής φωτιάς και για το φούρνισμα.

φούρνος (ο) **1.** θολωτή κτιστή κατασκευή, μέσα στην οποία γίνεται το ψήσιμο τού ψωμιού ή και άλλων φαγητών ή γλυκών· ΦΡ. (α) ***φούρνος μην καπνίσει*** για περιπτώσεις στις οποίες εκδηλώνεται αδιαφορία (β) ***κάποιος φούρνος θα γκρεμίστηκε*** (ειρων.) για κάτι αναπάντεχο, απροσδόκητο ή αντίθετο προς τις συνήθειες κάποιου: *Αποφάσισε να πλυθεί! ~!* (γ) ***σαν τον φούρνο τού Χότζα*** (i) για κάποιον που αλλάζει πολύ εύκολα γνώμη (ii) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος δέχεται πολλές αλληλοσυγκρουόμενες υποδείξεις, συμβουλές (δ) (παροιμ.) ***όποιος δεν είδε κάστρο, βλέπει φούρνο και ξυπάζεται*** για κάποιον που έχει ζήσει σε απομονωμένη περιοχή και εκπλήσσεται με μικροπράγματα **2.** (συνεκδ.) κατάστημα με ειδική εγκατάσταση, όπου γίνεται το ψήσιμο τού ψωμιού ή και άλλων φαγητών, το αρτοποιείο: *πήγε στον ~, για να αγοράσει ψωμί* || *ο ~ είναι σήμερα κλειστός* || *θα πάω τα γιουβέτσι στον ~* **3.** ηλεκτρική οικιακή συσκευή που χρησιμεύει για ψήσιμο: *φτιάχνω στον ~ κοτόπουλο με πατάτες* ΣΥΝ. (ηλεκτρική) κουζίνα· ΦΡ. ***φούρνος μικροκυμάτων*** βλ. λ. *μικροκύματα* **4.** ο κλίβανος ή η κάμινος, όπου γίνονται διάφορες τεχνικές εργασίες, λ.χ. βαφή αυτοκινήτου, πηλοπλαστική κ.ά. **5.** ΤΕΧΝΟΛ. η εστία ατμολέβητα **6.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) πολύ ζεστός: *το δωμάτιο είναι / έγινε ~ με το καλοριφέρ* **7.** (ειδικότ.) το κρεματόριο (βλ.λ.). — (υποκ.) **φουρνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοῦρνος* < λατ. furnus].

φουρό (το) {άκλ.} φαρδύ γυναικείο μεσοφόρι, που κρατά τη φούστα φουσκωμένη.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fourreau, γερμ. αρχής, πβ. φρανκον. *fōdr].

φουρούσι κ. **φορούσι** (το) {φουρουσ-ιού | -ιών} οριζόντια προεξοχή (από μάρμαρο, ξύλο, μπετόν κ.ά.) σε οικοδομή ή άλλη κατασκευή για να υποβαστάζει βαρύ στοιχείο (π.χ. μπαλκόνι, ράφι κ.ά.)· συνήθ. προέκταση δοκαριού έξω από την κολόνα που χρησιμοποιείται για τη στήριξη εξώστη ή για διακοσμητικούς λόγους.

φουρτούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (καθημ.) η τρικυμία, η θαλασσοταραχή: *ταξιδεύω με ~* || *έχει πολλή ~* ΑΝΤ. γαλήνη, μπουνάτσα **2.** (μτφ.) η συμφορά, η δυσάρεστη περιπέτεια: *ξαναβρήκε το κουράγιο να παλέψει με τις ~ που τον περίμεναν* || *τον βρήκαν πολλές ~* ΣΥΝ. δυστυχία, ατυχία, δεινά· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ο καλός ο καπετάνιος στη φουρτούνα φαίνεται*** οι ικανότητες κάποιου αποδεικνύονται στις δύσκολες περιστάσεις (β) ***μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρτούνες*** οι πλούσιοι και οι ισχυροί έχουν πολλές έγνοιες, βάσανα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φορτούνα* < ιταλ. fortuna < λατ. fortūna «τύχη – κακοτυχία»].

φουρτουνιάζω ρ. αμετβ. {φουρτούνιασ-α, -μένος} (καθημ.) **1.** (για θάλασσα) γίνομαι τρικυμιώδης **2.** (μτφ.) αναστατώνομαι, ταράζομαι, θυμώνω **3.** (η μτχ. **φουρτουνιασμένος**, -η, -ο) βλ.λ. — **φουρτούνιασμα** (το).

φουρτουνιασμένος, -η, -ο (καθημ.) **1.** τρικυμιώδης, θυελλώδης: *~ θάλασσα / κύματα·* (μτφ.) **2.** πολυτάραχος: *~ χρόνια / καιροί* **3.** αναστατωμένος, ταραγμένος: *γύρισε στο σπίτι του ~.*

φουσάτο (το) (λαϊκ.) το στράτευμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φουσσᾶτον* < μτγν. *φοσσᾶτον* < μτγν. λατ. fossatum < λατ. fossa «όρυγμα, τάφρος (προς οχύρωση στρατοπέδου)» < ρ. fodere «ορύσσω, σκάβω»].

φουσέκι (το) → φισέκι

φούσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η φουσκάλα (βλ.λ.) **2.** η μεγάλη φυσαλλίδα **3.** ελαστική μεμβράνη σε σχήμα σφαίρας που γεμίζει με αέρα ή αέριο ΣΥΝ. μπαλόνι **4.** (συνήθ. στον πληθ.) αερολογίες, λόγια χωρίς περιεχόμενο: *μας χόρτασε φούσκες* ΣΥΝ. μπούρδες **5.** για κάτι που αρχικά εμφανιζόταν ως σημαντικό και τελικά αποδεικνύεται ασήμαντο: *το θέμα των ξένων επενδύσεων αποδείχθηκε μια ~* || (στο χρηματιστήριο) *πολλοί χαρακτηρίζουν «φούσκες» τις μετοχές των οποίων ανεβαίνει η τιμή, χωρίς να αντιστοιχεί στην πραγματική τους αξία* **6.** η ουροδόχος κύστη: *κοντεύει να σπάσει η ~ μου* (έχω έντονη ανάγκη για ούρηση) ● **7.** ΝΑΥΤ. το ιστίο τού πλοίου ● **8.** (στο τζάκι) ο χώρος πάνω από τον θάλαμο καύσεως. — (υποκ.) **φουσκίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φοῦσκα* < αρχ. *φύσκη / -ā* «το παχύ έντερο, φούσκα» < *φῦσα* «φυσερό, φύσημα» (βλ. λ. *φυσῶ*) με παραγ. επίθημα *-σκη / -κη* (πβ. κ. *μά-σκη, φρί-κη*)].

φουσκάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πυώδης φυσαλλίδα τού δέρματος, η φλύκταινα: *βγάζω φουσκάλες στα χέρια / στα πόδια.* — (υποκ.) **φουσκαλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φούσκα* + παραγ. επίθημα *-άλα*, πβ. κ. *ψιχ-άλα*].

φουσκαλιάζω ρ. αμετβ. {φουσκάλιασ-α, -μένος} γεμίζω φουσκάλες.

— **φουσκάλιασμα** (το).

φουσκί (το) {φουσκ-ιού | -ιών} **1.** το κοπρόχωμα που χρησιμοποιείται ως λίπασμα **2.** τα υπολείμματα κλαδιών και φύλλων μουριάς, καθώς και τα περιττώματα μεταξοσκωλήκων, που χρησιμοποιούνται ως ζωοτροφή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φύσκιον*, υποκ. τού αρχ. *φύσκη* (βλ. λ. *φούσκα*)].

φουσκίζω ρ. μετβ. {φούσκισ-α, -μένος} λιπαίνω (τη γη) με φουσκί. — **φούσκισμα** (το).

φουσκοδεντριά (η) **1.** η εποχή πριν από την άνοιξη, κατά την οποία τα δέντρα είναι έτοιμα να ανθίσουν **2.** (μτφ.) ***φουσκοδεντριές*** (οι) οι πρώτοι ερωτικοί πόθοι των νέων.

φουσκοθαλασσιά (η) η κυματοειδής κίνηση τής θάλασσας, που παραμένει αφού κοπάσει ο άνεμος.

φουσκομάγουλος, -η, -ο αυτός που έχει φουσκωμένα μάγουλα.

φουσκονεριά (η) (λαϊκ.) η πλημμυρίδα ΑΝΤ. φυρονεριά.

φούσκος (ο) (οικ.) το δυνατό χαστούκι, ο μπάτσος: *έφαγε έναν ~, που είδε τον ουρανό σφοντύλι!*
[ΕΤΥΜ. < *φούσκα*].

φούσκωμα (το) {φουσκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φουσκώνει κάτι ή το να φουσκώσει κανείς κάτι: *τα λάστιχα θέλουν ~* ΑΝΤ. ξεφούσκωμα **2.** (ειδικότ.) το να αισθάνεται κανείς το στομάχι του υπερβολικά γεμάτο, πρησμένο ΣΥΝ. βαρυστομαχιά.

φουσκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φούσκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** γεμίζω (κάτι) με αέρα, ώστε να μεγαλώσει σε όγκο: *~ το μπαλόνι / τα λάστιχα τού ποδηλάτου* || *ορισμένα πουλιά φουσκώνουν τον λαιμό τους, για να προσελκύσουν το θηλυκό* ΑΝΤ. ξεφουσκώνω· ΦΡ. (μτφ.) ***φουσκώνω τα μυαλά (κάποιου)*** κάνω (κάποιον) να αποκτήσει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του **2.** (για άνεμο) ωθώ (τα πανιά πλοίου), ώστε να γίνουν κοίλα, να καμπυλώσουν **3.** αναπνέω δύσκολα, λαχανιάζω: *έτρεξα στην ανηφόρα και φούσκωσα* **4.** (για φυτά και δένδρα) ετοιμάζομαι την άνοιξη για τη νέα βλάστηση: *φούσκωσαν οι κερασιές* (πβ. λ. *φουσκοδεντριά*) **5.** (για θάλασσα) είμαι σε τρικυμία, φουρτουνιάζω: *η θάλασσα φούσκωσε* **6.** (για φαγητό ή ποτό) προκαλώ αίσθημα κορεσμού, πρήξιμο: *με φούσκωσε η μπίρα και δεν μπορώ να φάω* || (συνεκδ.) *αυτό το φαγητό μού φουσκώνει το στομάχι* (μτφ.-εκφραστ.) **7.** κάνω (κάτι) να αυξηθεί: (συνήθ. η μτχ.) *τους ήλθε φουσκωμένος λογαριασμός* **8.** (μτφ.) παρουσιάζω (κάτι) σπουδαιότερο, σημαντικότερο από ό,τι πραγματικά είναι: *τους τα είπα λίγο φουσκωμένα, μήπως και συγκινηθούν* ΣΥΝ. μεγαλοποιώ· ΦΡ. ***τα φουσκώνω*** παρουσιάζω τα πράγματα υπερβολικά, μεγαλοποιημένα **9.** (αργκό) αφήνω (γυναίκα) έγκυο ΣΥΝ. γκαστρώνω ♦ (αμετβ.) **10.** (α) αυξάνω σε όγκο: *το γάλα / ο καφές φουσκώνει, όταν βράζει* || *η ζύμη φούσκωσε* (β) είμαι διογκωμένος: *το σακάκι σου φουσκώνει στο σημείο που έχεις το πορτοφόλι* || *φουσκωμένη τσέπη* (γεμάτη λεφτά) **11.** αισθάνομαι φούσκωμα στο στομάχι, κορεσμό, βαρυστομαχιά: *έφαγα πολύ και φούσκωσα* **12.** (μτφ.) επαίρομαι, καυχώμαι: *~ σαν το παγώνι / τον διάνο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φουσκα* (βλ.λ.)].

φούσκωση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το δυσάρεστο αίσθημα (συνήθ. δύσπνοια), κυρ. εξαιτίας στομαχικής διαταραχής.

φουσκωτός, -ή, -ό 1. διογκωμένος, αυτός που είναι γεμάτος αέρα: *το σκάφος αρμένιζε με ~ πανιά·* ΦΡ. ***φουσκωτό ψωμί*** το ψωμί με προζύμι **2. *φουσκωτό*** (το) (ενν. *σκάφος*) λαστιχένια βάρκα πολυτελείας φουσκωμένη με αέρα **3.** (αργκό) ***φουσκωτός*** (ο) σωματοφύλακας ή φύλακας χώρων με εξαιρετικά ανεπτυγμένους μυς.

φούστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναικείο ένδυμα που στηρίζεται στη μέση και καλύπτει τα πόδια μέχρις ενός σημείου: *μίνι / μάξι ~* || *σκωτσέζικη ~* (το κιλτ). — (υποκ.) **φουστίτσα** (η) κ. **φουστάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fusta, αρχική σημ. «τσόχα, σκληρό ύφασμα», < λατ. fustis «σκυτάλη, ξύλινο ρόπαλο», αγν. ετύμου].

φουστανέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύπτυχη φούστα, συνήθ. λευκή, που αποτελούσε τμήμα τής παραδοσιακής ανδρικής φορεσιάς στην Ελλάδα: *η ~ τού τσολιά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *φουστάνι* (βλ.λ.)].

φουστανελοφόρος (ο) ο άνδρας που φορεί φουστανέλα. Επίσης **φουστανελάς**.
[ΕΤΥΜ. < *φουστανέλα* + *-φόρος* < *φορώ*].

φουστάνι (το) {φουσταν-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** γυναικείο ολόσωμο ένδυμα που καλύπτει το σώμα από τους ώμους ώς ορισμένο σημείο των ποδιών: *εμπριμέ / ανοιξιάτικο / κοντό ~* || (μτφ.) *είναι κολλημένος στο ~ τής μάννας του* (είναι μαμμόθρεφτο) ΣΥΝ. φόρεμα **2.** (συνεκδ.) το γυναικείο φύλο, οι γυναίκες (πβ. λ. *ποδόγυρος*). — (υποκ.) **φουστανάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. fustagni (πληθ.) < μεσν. λατ. fūstāneum «είδος σκληρού υφάσματος, τσόχα», υποκ. τού λατ. fustis «σκυτάλη, ξύλινο ρόπαλο», αγν. ετύμου].

φούτερ (το) {άκλ.} η κολεγιακή μπλούζα (βλ. λ. *κολεγιακός*). — (υποκ.) **φουτεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Futter «φόδρα»].

Φούτζι (το) ηφαιστειακό όρος, το ψηλότερο τής Ιαπωνίας. Επίσης **Φουτζιγιάμα**.
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. Fuji / Fujiyama (όπου yama «βουνό»), αγν. ετύμου].

φουτμπόλ (το) (κ. παλαιότ. *φουτμπώλ*) {άκλ.} το ποδόσφαιρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. football].

φουτουρισμός (ο) καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που εμφανίστηκε στις αρχές τού 20ού αι. κυρ. στην Ιταλία και τη Ρωσία και κήρυττε την εξέγερση κατά τού ακαδημαϊσμού και τη ριζική ανανέωση τής τέχνης σύμφωνα με το πνεύμα τού σύγχρονου τής μηχανικού πολιτισμού, τον οποίο και αποθέωσε. — **φουτουριστής** (ο), **φουτουρίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. futurisme < ιταλ. futurismo < futuro «μέλλον» < λατ. fūtūrus «μέλλων». Το κίνημα τού φουτουρισμού και η ονομασία του ξεκίνησαν από τον Ιταλό ποιητή και εκδότη F.T. Marinetti, ο οποίος δημοσίευσε σχετικό άρθρο στην παρισινή εφημερίδα *Le Figaro* (1909)].

φουτουριστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον φουτουρισμό **2.** αυτός που σχετίζεται με κινηματογραφικές ταινίες, οι οποίες τοποθετούν τη δράση τους στο μέλλον, κυρ. σε κόσμο έντονα μηχανοποιημένο ή/και παρηκμασμένο: *~ ταινία / τοπίο.* — **φουτουριστικά** επίρρ.

φουφού (η) {φουφούδες} το φορητό μαγκάλι από λαμαρίνα ή πηλό: *ψήνω ψάρια / κάστανα στη ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. fufu < ελλην. *φουβού* / *φουγκού* < βεν. fogo «εστία, φωτιά» (< λατ. focus)].

φουφούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το πίσω και κάτω μέρος τής νησιώτικης βράκας **2.** (συνεκδ.) η βράκα ΣΥΝ. σαλβάρι. — (υποκ.) **φουφουλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

φούχτα (η) → χούφτα

φουχτώνω ρ. → χουφτώνω

Φ.Π.Α. (ο) Φόρος Προστιθέμενης Αξίας.

φραγγέλιο (το) {φραγγελί-ου | -ων} μαστίγιο από πλεγμένα σχοινιά ή λουριά, το καμουτσίκι· κυρ. σε μτφ. χρήσεις που αναφέρονται σε αυστηρή τιμωρία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φραγ(γ)έλλιον* < *φλαγ(γ)έλλιον* (με προληπτ. ανομοίωση) < λατ. flagellum «μαστίγιο», υποκ. τού flagrum].

φραγγελλώνω ρ. μετβ. {φραγγέλλω-σα, -θηκα, -μένος} χτυπώ με φραγγέλιο, μαστιγώνω. — **φραγγέλλωμα** (το) κ. **φραγγέλλωση** (η) {μτγν.}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φραγ(γ)ελλῶ* / *φλαγ(γ)ελλῶ (-όω)* < *φραγ(γ)έλλιον* (βλ.λ.)].

φραγή (η) ΤΕΧΝΟΛ. (στις τηλεπικοινωνίες) σύστημα με το οποίο επιλέγει κανείς να μην είναι δυνατή η πραγματοποίηση όλων ή ορισμένων κλήσεων από συγκεκριμένη τηλεφωνική σύνδεση: *~ εξερχομένων / εισερχομένων / διεθνών / υπεραστικών κλήσεων* || *ενεργοποίηση / απενεργοποίηση φραγής* || *κωδικός φραγής.*
[ΕΤΥΜ. Νεολογισμός, < αρχ. *φράσσω* κατά τους αρχ. σχηματισμούς *ἀλλάσσω - ἀλλαγή, διατάσσω - διαταγή.* Ο τεχνολογικός όρος αποτελεί απόδ. τού αγγλ. barring].

φραγκεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φράγκεψα} (κακόσ.) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι ρωμαιοκαθολικός ♦ **2.** (μετβ.) προσηλυτίζω (κάποιον) στον ρωμαιοκαθολικισμό. — **φράγκεμα** (το).

Φραγκιά (η) (λαϊκ.-παλαιότ.) η Δυτική Ευρώπη.

φραγκικός, -ή, -ό {μτγν.} κ. (λαϊκ.) **φράγκικος, -η, -ο 1.** ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με τους Φράγκους: *~ επιδρομές·* (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τους κατοίκους τής Δ. Ευρώπης και τον πολιτισμό τους (κατ' αντιδιαστολή προς την ανατολική-βυζαντινή ελληνική παράδοση): *~ έθιμο / φορεσιά* **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία (κατ' αντιδιαστολή προς την ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία) **4. *φράγκικα*** (τα) (α) η ευρωπαϊκή ενδυμασία, κατ' αντιδιαστολή προς την παραδοσιακή ελληνική (β) οποιαδήποτε δυτικοευρωπαϊκή λατινογενής γλώσσα.

φράγκιο (το) {φραγκίου} ΧΗΜ. φυσικό ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο, που βρίσκεται στη φύση μόνο σε ίχνη, χωρίς καμία μέχρι σήμερα πρακτική εφαρμογή (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. francium, από τη χώρα προελεύσεως (France) τής Γαλλίδας χημικού M. Perey, η οποία απομόνωσε το στοιχείο το 1939].

Φραγκισκανός (ο) μέλος μοναχικού τάγματος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που ίδρυσε ο Άγιος Φραγκίσκος τής Ασίζης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Franciscanus < Franciscus].

Φραγκίσκη (η) γυναικείο όνομα.

Φραγκίσκος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με γνωστότερο τον Άγιο Φραγκίσκο τής Ασίζης **2.** όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης: *~ Ιωσήφ τής Αυστροουγγαρίας* **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Franciscus < μτγν. λατ. franciscus «γαλλικός» (βλ. κ. *Φράγκος*)].

φράγκο (το) **1.** νομισματική μονάδα τής Ελβετίας και παλαιότ. τής Γαλλίας, τού Λουξεμβούργου, τού Βελγίου, τού Λιχτενστάιν, τού Μονακό και των πρώην γαλλικών και βελγικών αποικιών **2.** τα χρήματα: *έχεις φράγκα να κάνουμε μια επιχείρηση;* || *μας σώθηκαν τα ~·* ΦΡ. (α) ***δεν δίνω φράγκο*** (μτφ.) αδιαφορώ τελείως: *~ για το τι θα πει ο κόσμος* ΣΥΝ. δεν δίνω δεκάρα (β) ***δεν αξίζει φράγκο*** (μτφ.) (για πρόσ. ή πράγματα) είναι ευτελούς αξίας, ασήμαντο(ς): *~ η πένα σου* || *μην τον εμπιστεύεσαι γι' αυτή τη δουλειά· ~* (δεν αξίζει τίποτε) (γ) ***δεν έχω φράγκο*** είμαι απένταρος, δεν έχω ούτε δραχμή **3.** (παλαιότ.) η δραχμή: *πήρα δύο κιλά μήλα με πεντακόσια φράγκα.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. franco < γαλλ. franc (βλ. λ. *Φράγκος*), από τη μεσν. λατ. επιγραφή (σε νομίσματα) Francōrum rex «βασιλιάς των Φράγκων»].

φραγκο- κ. **φραγκό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τους Φράγκους, με τη Δ. Ευρώπη γενικότ. ή με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία: *φραγκο-χιώτικα, φραγκο-ράφτης, φραγκο-κάστελο* **2.** (για ονόματα δέντρων, καρπών και ζώων) ότι κάτι εμφανίστηκε πρώτα σε ξένη χώρα: *φραγκο-συκιά, φραγκο-στάφυλο, φραγκό-κοτα* ● **3.** ότι κάτι σχετίζεται με το φράγκο (τη δραχμή): *φραγκο-δίφραγκο, φραγκο-φονιάς.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μεσν. *Φράγκος* (βλ.λ.) και από το νεότ. *φράγκο*].

φραγκοδίφραγκα (τα) **1.** κέρματα μικρής αξίας: *μάζευε ένα σωρό ~ από τη ζητιανιά* **2.** (κατ' επέκτ.) ευτελές χρηματικό ποσό: *δεν ασχο-*

λούμαστε με ~· εδώ πρόκειται για δουλειά δεκάδων εκατομμυρίων.

φραγκοκάστελο (το) φράγκικο κάστρο.

φραγκοκκλησιά κ. **φραγκόκκλησα** (η) (λαϊκ.) ο ναός Ρωμαιοκαθολικών.

φραγκόκοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παμφάγο πτηνό με ογκώδες, κυρτωμένο σώμα, στρογγυλεμένες φτερούγες, σταχτί φτέρωμα, λεπτό λαιμό και δυνατά πόδια.

Φραγκοκρατία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. η περίοδος κατά την οποία ελληνικές περιοχές βρίσκονταν υπό την κατοχή Δυτικοευρωπαίων ηγεμόνων (Φράγκων) (από τον 13ο ώς τον 16ο αι.). — **φραγκοκρατούμαι** ρ. [1858] {-είσαι...}.
[ΕΤΥΜ. < *Φράγκος* + *-κρατία* < *κρατώ*].

φραγκολεβαντίνικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Φραγκολεβαντίνους **2.** ***φραγκολεβαντίνικα*** (τα) η γραφή ελληνικών λέξεων με λατινικούς χαρακτήρες ΣΥΝ. φραγκοχιώτικα.

Φραγκολεβαντίνος (ο) **1.** ο κάτοικος χώρας τής Α. Μεσογείου με δυτικοευρωπαϊκή καταγωγή **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο κάτοικος χώρας τής Α. Μεσογείου με αλλοτριωμένη εθνική συνείδηση λόγω έντονων δυτικοευρωπαϊκών επιδράσεων.
[ΕΤΥΜ. < *Φράγκος* + *λεβαντίνος* «ανατολίτης» (βλ.λ.)].

φραγκοπαναγιά (η) (ειρων.) γυναίκα με προσποιητή σεμνότητα ΣΥΝ. σιγανοπαπαδιά, χαμηλοβλεπούσα.

φραγκόπαππας (ο) {φραγκοπαππάδες} (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) ο ρωμαιοκαθολικός ιερέας.

φραγκοραφτάδικο (το) (λαϊκ.-παλαιότ.) το κατάστημα ή το εργαστήριο ευρωπαϊκών ενδυμάτων (κατ' αντιδιαστολή προς την παραδοσιακή ελληνική κατά τόπους ενδυμασία).

φραγκοράφτης (ο) {φραγκοραφτάδες} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο ράφτης ανδρικών ευρωπαϊκών ενδυμάτων.

Φράγκος (ο), **Φράγκισσα** (η) **1.** ΙΣΤ. ο κάτοικος τής Δ. Ευρώπης, κυρ. κατά τους βυζαντινούς χρόνους **2.** ΘΡΗΣΚ. ο ρωμαιοκαθολικός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. Francus (κυρ. πληθ. Franci, γερμ. φύλο που εγκαταστάθηκε τον 3ο αι. μ.Χ. στη ρωμαϊκή Γαλατία) < αρχ. γερμ. Frank, που πιθ. συνδ. με αρχ. γερμ. franca «γενναίος», αρχ. σκανδ. frakka «ακόντιο». Σύμφωνα με νεότερες θεωρίες, το εθνωνύμιο Frank συνδ. με το γερμ. ρ. wringen «συστρέφω, στρίβω», με την έννοια ότι ο λαός αυτός ξεριζώθηκε από την αρχική του πατρίδα].

φραγκοσταφυλιά (η) οπωροφόρος θάμνος με παλαμοειδή φύλλα, που φύεται σε εύκρατες περιοχές και τού οποίου ο εδώδιμος καρπός χρησιμοποιείται στη μαγειρική, τη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία.

φραγκοστάφυλο (το) ο καρπός τής φραγκοσταφυλιάς.

φραγκοσυκιά (η) ογκώδης δενδρόμορφος κάκτος, που αποτελείται από μεγάλα πεπλατυσμένα, σε σχήμα ρακέτας, αγκαθωτά πράσινα φύλλα.

φραγκόσυκο (το) ο εδώδιμος καρπός τής φραγκοσυκιάς, που έχει κίτρινο ή πορτοκαλί έντονο χρώμα και έντονο περίβλημα με λεπτά αγκάθια.

Φραγκοσυριανός (ο), **Φραγκοσυριανή** (η) ο ελληνικής καταγωγής κάτοικος τής Σύρου, που είναι ρωμαιοκαθολικός το θρήσκευμα. — **φραγκοσυριανός,** -ή, -ό.

φραγκοφονιάς (ο) {φραγκοφονιάδες} (οικ.) (μειωτ.-σκωπτ.) αυτός που προσπαθεί να αποφύγει οποιαδήποτε δαπάνη, σπατάλη χρημάτων ΣΥΝ. τσιγγούνης, σπαγκοραμμένος, εξηνταβελόνης ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, σπάταλος, χουβαρντάς.

φραγκόφτυαρο (το) (λαϊκ.) παλέτα με λαβή από κάτω, πάνω στην οποία τοποθετείται ο σοβάς για το σοβάντισμα.

φραγκοχιώτικα (τα) Ελληνικά γραμμένα με λατινικούς χαρακτήρες ΣΥΝ. φραγκολεβαντίνικα.

Φραγκφούρτη (η) ▸ Φρανκφούρτη

φράγμα (το) {φράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τεχνητό εμπόδιο που κατασκευάζεται κατά πλάτος ποταμού ή στομίου εκβολής, για να συγκρατεί το νερό: *το ~ τού Μαραθώνα / τού Ασουάν* **2.** (μτφ.) οριακό σημείο, όριο πάνω ή κάτω από το οποίο είναι δύσκολο να φθάσει κανείς: *ο Γενικός Δείκτης Τιμών τού Χρηματιστηρίου Αθηνών ξεπέρασε το ~ των 5.000 μονάδων || ο αθλητής αυτός ξεπέρασε το ~ των δέκα δευτερολέπτων σε αγώνα ταχύτητας στα 100 μ.* **3.** ΦΥΣ. ***φράγμα τού ήχου*** η ταχύτητα με την οποία διαδίδεται ο ήχος (συνήθ. στον αέρα)· ΦΡ. ***σπάω το φράγμα τού ήχου*** (για αεροσκάφος) φθάνω σε ταχύτητα μεγαλύτερη από αυτή τού ήχου **4.** (μτφ.) εμπόδιο: *ο αναλφαβητισμός υψώνει ένα ανυπέρβλητο ~ στην προσπάθεια κοινωνικής ένταξης τού νέου || η οροσειρά αυτή αποτελεί ένα φυσικό ~ μεταξύ των δύο χωρών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φράσσω* (βλ. λ. *φράζω*)].

φραγμογενής -ής, -ές ΓΛΩΣΣ. κυρ. στη ΦΡ. **φραγμογενή σύμφωνα** τα κλειστά σύμφωνα (βλ. λ. *κλειστός*).

φραγμός (ο) **1.** το εμπόδιο: *μόρφωση χωρίς οικονομικούς / κοινωνικούς ~|| θέτω φραγμούς στην κερδοσκοπία / στην παραπληροφόρηση || δεν γνωρίζει φραγμούς σε τίποτε || άτομο χωρίς ηθικούς ~* ● **2.** ΣΤΡΑΤ. μάζα πυρός για ανάσχεση τού εχθρού: *βολή φραγμού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φράσσω* (βλ. λ. *φράζω*)].

φράζω κ. (λόγ.) **φράσσω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έφραξα, φρά-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** περικλείω με φράχτη: *~ περιβόλι / χωράφι* **2.** αποκλείω, εμποδίζω: *~ τον δρόμο / την είσοδο σε κάποιον || ~ το στόμα κάποιου* (τον εμποδίζω να μιλήσει, βάζοντας π.χ. το χέρι μου στο στόμα του) || *το νέο μεϊκάπ δεν φράζει τους πόρους τού δέρματος* ♦ **3.** (αμετβ.) βουλλώνω: *έφραξε ο σωλήνας / ο νεροχύτης και δεν φεύγουν τα νερά.* — **φράξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έφραξα* τού αρχ. *φράσσω* κατά το σχήμα *έσταξα – στάζω, έκραξα – κράζω* κ.τ.ό. Το αρχ. *φράσσω* / *-ττω* < **φράκ-jω* (που εμφανίζεται ως **φραγ-* προ τού ερρίνου *-μ-*, λ.χ. *φράγμα, φραγ-μός*) < θ. *bhr̥k-, συνεσταλμ. βαθμ. Ι.Ε. ρίζας, η οποία δεν έχει προσδιοριστεί. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, καθώς καμία σύνδεση δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, το δε λατ. farcīre «σιτεύω, γεμίζω» απέχει σημασιολογικώς].

φρακάρω ρ. αμετβ. {φράκαρα κ. φρακάρισ-α, -τηκα, -μένος} παύω να κινούμαι, ακινητοποιούμαι λόγω εμποδίου: *φράκαρε η πόρτα || έχουν φρακάρει τα αυτοκίνητα στον δρόμο λόγω τής πορείας στο κέντρο τής πόλης.* — **φρακάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. fracar «πιέζω», πιθ. < λατ. frangere «συνθλίβω, συντρίβω»].

φράκο (το) επίσημο εξωτερικό ανδρικό ένδυμα σκούρου χρώματος με ψαλιδωτό σχίσιμο στο πίσω μέρος που είναι μακρύτερο από το πρόσθιο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. frac < αγγλ. frock «βραδινό ένδυμα» < αρχ. γαλλ. froc, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. hroc «ένδυμα»].

φρακτή (η) ΝΑΥΤ. το επίπεδο διαχωριστικό τοίχωμα που χωρίζει υδατοστεγώς καθένα από τα κύρια διαμερίσματα τής δομής ενός πλοίου.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μτγν. επιθ. *φρακτός* < αρχ. *φράσσω* (< **φράκ-jω*), βλ. λ. *φράζω*].

φράκτης (ο) ▸ φράχτης

φραμασονία κ. **φαρμασονία** (η) η μασονία (βλ.λ.).

φραμασόνος κ. **φαρμασόνος** (ο) ο μασόνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. frammassone < γαλλ. franc-maçon «ελευθεροτέκτων», απόδ. τού αγγλ. free-mason < free «ελεύθερος» + mason «μασόνος, τέκτων» (βλ. λ. *μασόνος*)].

φραμπαλάς κ. **φαρμπαλάς** (ο) {φραμπαλάδες} **1.** λωρίδα υφάσματος με πιέτες ή σούρα, που ράβεται σαν διακοσμητικό τελείωμα σε φορέματα, κουρτίνες κ.λπ. ● **2.** (παλαιότ.) η εύθυμη φασαρία από ανθρώπους που διασκεδάζουν, που αστειεύονται **3.** (μτφ.) (α) εύσωμη γυναίκα (β) γενικά η γυναίκα: *του αρέσει ο ~* (οι γυναίκες, είναι γυναικάς).
[ΕΤΥΜ. < *φαρμπαλάς* (με αντιμετάθεση) < *φαλμπαλάς* (με ανομοίωση) < γαλλ. falbala < farbella (διαλεκτ. τής Λυών), αβεβ. ετύμου, ίσως < ιταλ. faldella, υποκ. τού falda «κομμάτι υφάσματος, λουρίδα» (< γοτθ. falda «πτυχή, δίπλα»)].

φραμπουάζ (το) {άκλ.} το κόκκινο βατόμουρο, καρπός τής βατομουριάς, γνωστής ως σμεουριάς, που φύεται σε ορεινές ιδίως περιοχές· χρησιμοποιείται στην παρασκευή γλυκυσμάτων ΣΥΝ. σμέουρο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. framboise < παλαιότ. γαλλ. frambaise < φρανκον. brambasia «μούρο»· η τροπή τού αρκτικού br- σε fr- από επίδρ. τής λ. fraise «φράουλα»].

Φρανκφούρτη κ. **Φραγκφούρτη** (η) πόλη τής Γερμανίας στις όχθες τού ποταμού Μάιν.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Frankfurt, αρχική σημ. «οχυρό των Φράγκων», αφού οι Φράγκοι είχαν ιδρύσει τον 1ο αι. μ.Χ. ένα οχυρό δίπλα στον ποταμό Μάιν, όπου βρίσκεται σήμερα η πόλη].

φράντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τούφα μαλλιών που πέφτει *στο μέτωπο* ΣΥΝ. αφέλεια **2.** ταινία με κρόσσια ΣΥΝ. (λόγ.) ταινιόπλεγμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frangia < γαλλ. frange < δημώδ. λατ. *frimbia < μτγν. λατ. fimbria (με μετάθεση τού -r-) < λατ. πληθ. fimbriae «κρόσσια», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

φραντζόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψωμί σε στενόμακρο σχήμα (πβ. λ. *καρβέλι*). — (υποκ.) **φραντζολάκι** (το) κ. **φραντζολίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. francala, αρχική σημ. «γαλλικό (ψωμί)»].

φραντσάιζινγκ (το) {άκλ.} η δικαιόχρηση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. franchising < ρ. franchise < παλ. γαλλ. franchir «ελευθερώνω – επιτρέπω» < franc «ελεύθερος · Φράγκος» (επειδή αρχικώς προσδιόριζε τους Φράγκους που απαλλάσσονταν από φορολογία)].

Φραντσέζος (ο), **Φραντσέζα** (η) (λαϊκ.) ο Γάλλος. — **φραντσέζικος,** -η, -ο, **Φραντσέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Francese < προβηγκ. franses < μτγν. λατ. Franciscus (βλ. λ. *Γαλλία*)].

φράξια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κομουνιστική ομάδα που δρα έξω από θεσμικούς οργανισμούς (κόμματα) **2.** μέλη κόμματος που συγκροτούν ξεχωριστή ομάδα, η οποία διαφοροποιείται ή αντιτίθεται στη γραμμή τού κόμματος **3.** (μτφ.-ειρων.) ομάδα προσώπων που ενεργεί κρυφά, συνωμοτικά: *σύζυγος, νύφη και πεθερά έχουν κάνει ~ και δρουν εναντίον τού πεθερού!*
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. fraktsija < γαλλ. fraction «διάσπαση» < μτγν. λατ. fractio, -ōnis < λατ. frangere «θραύω, συντρίβω» (μτχ. fractus)].

φράξιμο (το) → φράζω

φράξινος, -η, -ο κατασκευασμένος από ξύλο φράξου.
[ΕΤΥΜ. < λατ. fraxinus «το δέντρο μελία», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με Ι.Ε. λ. για τη σημύδα, λ.χ. σανσκρ. bhūrjaḥ, ρωσ. berëza, αρχ. γερμ. birihha].

φραξιονισμός (ο) η πολιτική πρακτική τού σχηματισμού φράξιας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fractionnisme (βλ. κ. *φράξια*)].

φραξιονιστής (ο) **1.** μέλος φράξιας (βλ.λ.) **2.** πρόσωπο που εφαρμόζει φραξιονιστική πρακτική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. fractionniste < ρ. fractionner < fraction «διάσπαση» (βλ. κ. *φράξια*)].

φραξιονιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον φραξιονισμό ή τον φραξιονιστή: *~ πρακτική* (βλ. λ. *φράξια*).

φράξο (το) φυλλοβόλο δέντρο που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό και παρέχει πολύτιμη ξυλεία ΣΥΝ. μελία. Επίσης **φράξος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < λατ. fraxinus (βλ. λ. *φράξινος*), επειδή θεωρήθηκε επίθ.].

φράουλα (η) {δύσχρ. φραουλών} **1.** μικρό, εύγευστο και αρωματικό φρούτο με κόκκινο χρώμα και μικρούς μαύρους σπόρους στην εξω-

τερική του επιφάνεια: *παγωτό* ~ (παγωτό με άρωμα φράουλας) || ~ *γλυκό* (γλυκό τού κουταλιού) || *μαρμελάδα* ~ • **2.** ποικιλία αρωματικού σταφυλιού με μεγάλες, στρογγυλές ρώγες. — (υποκ.) **φραουλίτσα** (η).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φράγουλα* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -γ-) < ιταλ. fragola < δημώδ. λατ. *fragula, υποκ. τού λατ. fraga, -ōrum (πληθ.), που έχει κοινή προέλευση με το αρχ. *ῥώξ* / *ῥάξ* (βλ. λ. *ρώγα*)].

φραουλιά (η) πολυετές ποώδες φυτό με τριχωτά σύνθετα φύλλα, τής οποίας καρπός είναι η φράουλα.

φράπα (η) **1.** δέντρο εσπεριδοειδές, παρόμοιο με τη λεμονιά, ο καρπός τού οποίου (στρογγυλός, χρώματος κίτρινου) γίνεται γλυκό τού κουταλιού **2.** ο καρπός αυτού τού δέντρου· ΦΡ. ***το πρόσωπό του / το μάγουλό του είναι σαν φράπα*** το πρόσωπο / το μάγουλό του είναι παχύ, λείο, χωρίς ρυτίδες.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frappa (< παλ. γαλλ. frape, αγν. ετύμου)].

φραπέ επίθ. {άκλ.} (ρόφημα από στιγμιαίο καφέ) που παρασκευάζεται με ανακίνηση σε σέικερ, κρύο και με αφρό.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. frappé, μτχ. τού ρ. frapper «χτυπώ», ονοματοπ. λ.].

φραπές (ο) {φραπέδες} (λαϊκ.-προφορ.) ο καφές φραπέ. Επίσης **φραπέ** (το). — (υποκ.) **φραπεδάκι** (το), (εμφατ.) **φραπεδιά** (η).

φρασεολογία (η) [1782] {φρασεολογιών} οι φράσεις που επιλέγει κανείς για να εκφραστεί, ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται κανείς: *η ~ που χρησιμοποιεί δεν ταιριάζει σε δημόσιο πρόσωπο* || *υβριστική / προβληματική / άσχημη ~.* — **φρασεολογικός**, -ή, -ό [1834]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phraséologie].

> **φρασεολογία ή φρασιολογία;** Ορθότερο θα ήταν το **φρασιολογία**, αφού τα σύνθετα από ουσιαστικά σε *-ση (-σις)* σχηματίζονται από το θέμα τής ονομαστικής *φράσι-(ς)* και όχι τής γενικής *φράσε-(ως)* (πβ. **φυσιολογία, κινησιολογία, γνωσιολογία** κ.τ.ό.). Η λ. αποκλίνει και σημασιολογικά, αφού ούτε λόγος ή επιστήμη περί φράσεων είναι (όπως τα *αισχρολογία, γενεαλογία, θεολογία, αστρολογία* κ.λπ.) ούτε συλλογή φράσεων (*στρατολογία, φορολογία* κ.τ.ό.), αλλά περιληπτικό όνομα, το οποίο δηλώνει τις φράσεις που χρησιμοποιεί κανείς όταν εκφράζεται. → *ειδησεογραφία*

φράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο λέξεων που αποτελεί μία συντακτική ενότητα, τμήμα προτάσεως (π.χ. «ο καλός άνθρωπος» ή «μέσα στο σπίτι μου» ή «χτυπώ την πόρτα»): *το «εδώ και τώρα» είναι μία ~ που χρησιμοποιούσε συχνά ο Α. Παπανδρέου στις προεκλογικές του ομιλίες το 1981* || *ονοματική / ρηματική / προθετική / εμπρόθετη / επιρρηματική ~* **2.** ΓΛΩΣΣ. ο σταθερός συνδυασμός λέξεων, συνήθ. με χαρακτήρα ιδιωτισμού, το περιεχόμενο τού οποίου είναι διαφορετικό από αυτό που θα προέκυπτε κανονικά από τον συνδυασμό των σημασιών των λέξεων αυτών (π.χ. «φαύλος κύκλος», «λευκός θάνατος», «σπάω πλάκα» κ.λπ.) **3.** (καταχρ.) οτιδήποτε λέει κάποιος, πρόταση ή ακόμη και μία μόνο λέξη: *θα πω μόνο μία ~ ακόμη* || *δεν πρόλαβε να τελειώσει την ~ του* || *από όλες τις ~ που είπε μου έμεινε μία στο μυαλό* **4.** ΜΟΥΣ. ολοκληρωμένο τμήμα μουσικού λόγου, σύνολο από νότες που αποτελούν μία μουσική ενότητα. — (υποκ.) **φρασούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φράσις*, αρχική σημ. «ομιλία», < *φράζω* «δείχνω, δηλώνω, εκφράζω» < **φράδ-jω*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **φρα-δ-*, συνεσταλμ. βαθμ. (με οδοντ. παρέκταση) τού θ. που απαντά στο αρχ. *φρήν, -ενός* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. οι σημ. «τρόπος εκφράσεως - μικρό κείμενο»].

φράσσω ρ. → φράζω

φραστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον λόγο, την ομιλία: ~ *ολίσθημα / σφάλμα / πυροτέχνημα / επίθεση / επεισόδιο / διατύπωση* ΣΥΝ. λεκτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη φράση: ~ *δομή* (β) **φραστική λέξη** (ή *λεξική φράση*) παγιωμένη έκφραση (περίφραση), που στη χρήση λειτουργεί σαν μία λέξη· μπορεί να είναι *φραστικό όνομα (φακοί επαφής, λέξη-κλειδί), φραστικό ρήμα (κάνω ερώτηση = ερωτώ)* ή *αρκτικόλεξο (Ο.Τ.Ε.)* (γ) **φραστικό σύνθετο** βλ. λ. *σύνθετος* (δ) **φραστική δομή** τα άμεσα και έμμεσα συστατικά που συνθέτουν τη δομή μιας πρότασης· π.χ. στην πρόταση *«ο μεγαλύτερος αδελφός έφυγε για την Ιταλία»* άμεσα συστατικά είναι η ονοματική φράση (ΟΦ) *«ο μεγαλύτερος αδελφός»*, που λειτουργεί ως υποκείμενο, και η ρηματική φράση (ΡΦ) *«έφυγε για την Ιταλία»*, που λειτουργεί ως κατηγόρημα· έμμεσα συστατικά τής ονοματικής φράσης είναι το άρθρο *«ο»* και το επίθετο / επιθετικός προσδιορισμός *«μεγαλύτερος»* κ.ο.κ. η διάρθρωση τής φραστικής δομής συχνά απεικονίζεται σχηματικά με το διάγραμμα τού δέντρου (βλ.λ.). — **φραστικ-ά / -ώς** επίρρ.

φράχτης κ. (λόγ.) **φράκτης** (ο) {φραχτών} μόνιμη ή πρόχειρη κατασκευή, που περικλείει ανοιχτό χώρο (αυλή, σπίτι, οικόπεδο, κτήμα): *ξύλινος / αγκαθωτός ~* ΣΥΝ. περίφραξη.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φράκτης* < αρχ. *φράσσω* (βλ. λ. *φράζω*)].

φρέαρ (το) {φρέ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (αρχαιοπρ.) το πηγάδι **2.** κάθε τεχνητό όρυγμα που οδηγεί σε κοίτασμα μετάλλου ή ορυκτού· ΦΡ. ***αρτεσιανό φρέαρ*** βλ. λ. *αρτεσιανός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φρῆF-αρ* (με αντιμεταχώρηση) < *bhrēw-r̥, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -w-) τού Ι.Ε. *bher- «βράζω, κοχλάζω, αναβλύζω», πβ. αρμ. aibiur «πηγή», γοτθ. brunna «φρέαρ», αρχ. γερμ. brunno (> γερμ. Brunnen), ρωσ. brujá «ρεύμα», λατ. fervēre «βράζω» (> ισπ. hervir) κ.ά. Είναι αξιοσημείωτο ότι μόνον η Ελληνική εμφανίζει τη σημασιολ. μεταβολή «νερό που αναβλύζει» → «πηγάδι»].

φρεατίδα (η) **1.** χάσμα γης που επικοινωνεί με υπόγειο υδροφόρο στρώμα **2.** ΝΑΥΤ. καθεμιά από τις θυρίδες υδροφόρου πλοίου, από τις οποίες μπαίνουν οι ναύτες, για να καθαρίσουν το κύτος.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φρεατίς, -ίδος* < αρχ. *φρέαρ, -ατος* (βλ.λ.)].

φρεάτιο (το) {φρεατί-ου | -ων} **1.** τεχνητή κάθετη δίοδος, που οδηγεί σε υπονόμους ή σε δίκτυο ύδρευσης ή υπόγειων ηλεκτρικών καλωδιώσεων **2.** ο χώρος μέσα στον οποίο κινείται ανελκυστήρας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φρεάτιον*, υποκ. τού αρχ. *φρέαρ, -ατος* (βλ.λ.)].

φρεατωρύχος (ο) (λόγ.) ο εργάτης που σκάβει φρέατα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φρέαρ, -ατος* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὀρύσσω*].

φρεγάτα κ. **φρεγάδα** (η) {φρεγατών} **1.** (παλαιότ.) τρικάταρτο ιστιοφόρο πολεμικό πλοίο **2.** (μτφ.-εύσημο) εύσωμη γυναίκα ΣΥΝ. νταρντάνα **3.** (σήμερα) μέσου μεγέθους ταχύ πολεμικό πλοίο, κατάλληλο για συνοδεία άλλων πλοίων και για επιθετικές αποστολές.

[ΕΤΥΜ. < βεν. fregada / ιταλ. fregata < σικελ. fragata, αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. *virgāta (nāvis) «ιστιοφόρο (πλοίο)» < virga «ράβδος, βέργα» (βλ. κ. *βέργα*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή στο μεσν. *ἄφρακτη (ναῦς)* «απροστάτευτο (πλοίο)», άποψη λιγότερο πιθ. φωνητικώς και σημασιολογικώς].

φρέζα (η) {φρεζών} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** εργαλειομηχανή που χρησιμοποιείται για την κατεργασία ξύλου ή μετάλλου **2.** το εκγλύφανο (βλ.λ.) • **3.** το οδοντιατρικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για την απόξεση των οδοντικών ιστών, οι οποίοι έχουν προσβληθεί από τερηδόνα • **4.** άροτρο που διακρίνεται από τα αντίστοιχα των άλλων ειδών από τη σειρά λεπίδων που διαθέτει, οι οποίες στηρίζονται σε περιστρεφόμενο κύλινδρο και με τις οποίες γίνεται το όργωμα • **5.** η φρέζια. — (υποκ.) **φρεζάκι** (το) (σημ. 4), **φρεζαδόρος** (ο).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresa < γαλλ. fraise < ρ. fraiser «τρυπώ, πτυχώνω», ίσως < φρανκον. *frisi «χείλος, άκρη – γύρος (υφάσματος), κράσπεδο»].

φρεζάρω ρ. μετβ. {φρεζάρ-α κ. -ισα, -ισμένος} **1.** κατεργάζομαι (μέταλλο ή ξύλο) με φρέζα • **2.** οργώνω με φρέζα. — **φρεζάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresare < fresa (βλ. κ. *φρέζα*)].

φρεζάτος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι δουλεμένος σε φρέζα **2.** (για κεφαλή βίδας) αυτός που έχει σχήμα κόλουρου κώνου, ώστε να βυθίζεται στο ξύλο και να μπορεί να καλυφθεί για διακοσμητικούς λόγους. Επίσης **φρεζαριστός**, -ή, -ό. — **φρεζαριστά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *φρέζα* + παραγ. επίθημα *-άτος*].

φρέζια κ. **φρέζα** (η) {φρεζιών} καλλωπιστικό φυτό τής οικογένειας των ιριδιδών με πολλές ποικιλίες, που ευδοκιμεί σε θερμά κλίματα· τα άνθη του είναι σωληνοειδή κίτρινα, κόκκινα ή λευκά, ενωμένα ανά πέντε ώς δέκα και εύοσμα.

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. freesia, από το όν. τού Σουηδού βοτανολόγου E. Fries (1794-1878)].

Φρειδερίκη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φρίντα**.

Φρειδερίκος (ο) όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Frédéric < γερμ. Friedrich < αρχ. γερμ. fred «ειρήνη» + rīc «ισχύς»].

φρένα (τα) → φρένο

φρεναδόρος (ο) σιδηροδρομικός υπάλληλος, ο τροχοπεδητής (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < *φρένο* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. κ. *τζογα-δόρος, τορνα-δόρος*].

φρεναπάτη (η) [1879] {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) η ψευδαίσθηση, η πλάνη.

[ΕΤΥΜ. < *φρην, -ενός* (βλ.λ.) + *απάτη*, απόδ. τού γαλλ. illusion].

φρενάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φρέναρ-α κ. -ισα} ♦ (μετβ.) **1.** ακινητοποιώ πατώντας φρένο (βλ.λ.): ~ *το αυτοκίνητο / λεωφορείο / μηχανάκι* ΣΥΝ. τροχοπεδώ **2.** (μτφ.) σταματώ, επιβραδύνω ή εμποδίζω (κάποιον/κάτι): ~ *τις σχετικές διαδικασίες* || *στις σπατάλες τον φρενάρει η γυναίκα του* ♦ **3.** (αμετβ.) (για οδηγό) σταματώ την κίνηση οχήματος: *ευτυχώς πρόλαβα να φρενάρω, αλλιώς θα θρηνούσαμε θύματα.* — **φρενάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frenare < freno (βλ. λ. *φρένο*)].

φρένες (οι) → φρην

φρενήρης, -ης, -ες {φρενήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται τελείως εκτός ελέγχου, που τον έχει καταλάβει φρενίτιδα, ο ξέφρενος: ~ *ανταγωνισμός* || ~ *πορεία ενός αυτοκινήτου* || *ο ~ ρυθμός τής σύγχρονης ζωής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ. Το αρχ. *φρενήρης* (< *φρήν, -ενός*, βλ.λ., + παραγ. επίθημα *-ήρης*, πβ. κ. *ποδ-ήρης*) είχε την ακριβώς αντίθετη σημ. «φρόνιμος, λογικός». Η λ. επαναχρησιμοποιήθηκε με τη σημερινή σημ. από το 1761 ίσως κατ' επίδρ. τού μεσν. *φρενιάζω* και τού αρχ. *φρενῖτις*].

φρενιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φρένιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.) κάνω (κάποιον) έξω φρενών ΣΥΝ. εξοργίζω, δαιμονίζω ♦ **2.** (αμετβ.) εξοργίζομαι, χάνω τον αυτοέλεγχό μου: *φρένιασε από το κακό του, όταν άκουσε πως η φιλαινάδα του θα τον εγκαταλείψει.* — **φρένιασμα** (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φρην, -ενός* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιάζω*, πβ. κ. *λογιάζω*].

φρενικός, -ή, -ό [1836] σχετικός με τις φρένες: ~ *νόσος* (η φρενοπάθεια).

φρενίτιδα (η) **1.** ΙΑΤΡ. εγκεφαλική διαταραχή που συνοδεύεται από παραλήρημα **2.** (συνεκδ.) το παραλήρημα που εμφανίζεται ως σύμπτωμα τής εγκεφαλίτιδας ή μηνιγγίτιδας **3.** (μτφ.) η παραφροσύνη **4.** (μτφ.) η ξέφρενη χαρά: ~ *ενθουσιασμού / χαράς.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρενῖτις, -ιδος* < *φρήν, -ενός* (βλ.λ.)].

φρενιτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φρενίτιδα **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από φρενίτιδα.

φρενιτιώδης, -ης, -ες [1896] {φρενιτιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) φρενήρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

φρένο (το) **1.** μηχανισμός που επιβραδύνει ή σταματά την κίνηση μηχανικού συστήματος, κυρ. οχήματος· (ειδικότ.) καθένα από τα εξαρτήματα που σταματούν την κίνηση αυτοκινήτου: *πατάω ~* (φρενάρω)

|| *τα ~ δεν έπιασαν / κόλλησαν* || *τα ~ τού αυτοκινήτου στρίγγλισαν* || *υδραυλικά / σκληρά ~* ΣΥΝ. τροχοπέδη **2.** (μτφ.) οτιδήποτε θέτει φραγμό (σε πράξεις, δραστηριότητες): *πρέπει να μπει ~ στις προσλήψεις* || *βάζω ~ στη φοροδιαφυγή* (σταματώ, μπλοκάρω).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. freno < λατ. frenum «χαλινάρι»].

> **φρένο – τροχοπέδη.** Μολονότι μηχανολογικά οι δύο λέξεις έχουν την ίδια σημασία, διαφέροντας στην προέλευσή τους (το *τροχοπέδη* είναι ελληνική, λογιότερη λ., ενώ το *φρένο* είναι ξενική, νεότερη καθημερινή λ.), εντούτοις διαφέρουν υφολογικά στη μεταφορική χρήση τους. Το **τροχοπέδη** (= εμπόδιο) χρησιμοποιείται αρνητικά (κακόσημο), ενώ το **φρένο** (= φραγμός) θετικά (εύσημο): *Το ισχύον φορολογικό σύστημα αποτελεί τροχοπέδη για μια δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών – Η κυβέρνηση αποφάσισε να βάλει φρένο στις αλόγιστες δαπάνες τού Δημοσίου.*

φρενοβλαβής, -ής, -ές [αρχ.] {φρενοβλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από παράνοια, από βλάβη των διανοητικών του λειτουργιών. — **φρενοβλάβεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός, -ης, -ης, -ες.*

φρενοκομείο (το) [1833] νοσηλευτικό ίδρυμα στο οποίο περιθάλπονται οι άνθρωποι που πάσχουν από ψυχικά νοσήματα ΣΥΝ. ψυχιατρείο, τρελοκομείο.
[ΕΤΥΜ. < *φρενο-* + *-κομείο* < αρχ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

φρενολογία (η) [1846] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τις διανοητικές παθήσεις ΣΥΝ. ψυχιατρική. — **φρενολογικός,** -ή, -ό [1852].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phrénologie].

φρενολόγος (ο) [1897] (παλαιότ.) γιατρός ειδικευμένος στις διανοητικές παθήσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phrénologue].

φρενοπαθής, -ής, -ές {φρενοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από διατάραξη φρενών, ο φρενοβλαβής. — **φρενοπάθεια** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τρελός.*
[ΕΤΥΜ. < *φρενο-* + *-παθής*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

φρενοπαθολογία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) η παθολογία των διανοητικών παθήσεων. — **φρενοπαθολογικός,** -ή, -ό.

φρέον (το) {άκλ.} ΧΗΜ. παράγωγο τού μεθανίου ή τού αιθανίου, στο οποίο όλα τα άτομα υδρογόνου έχουν υποκατασταθεί από χλώριο ή φθόριο και το οποίο χρησιμοποιείται ως ψυκτικό υγρό ΣΥΝ. χλωροφθοράνθρακας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Freon, εμπορ. ονομασία].

φρέρης (ο) ρωμαιοκαθολικός ιερωμένος που διδάσκει ως καθηγητής σε σχολείο.

φρεσκάδα (η) → φρέσκος

φρεσκάρω ρ. μετβ. {φρέσκ-αρα κ. -άρισα, -ίστηκα, -ισμένος} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) δροσερό ή περιποιημένο: *πήγε να φρεσκάρει λίγο το πρόσωπό της* **2.** (μτφ.) ανανεώνω, επαναφέρω στην αρχική καλή κατάσταση: *πρέπει να φρεσκάρω λίγο τα Γερμανικά μου, γιατί τα έχω ξεχάσει* ♦ (αμετβ.) **3.** δυναμώνει ο άνεμος, κυρ. στη φρ. ***φρεσκάρει ο καιρός*** δυναμώνει η ένταση τού ανέμου **4.** (μεσοπαθ. ***φρεσκάρομαι***) περιποιούμαι πρόχειρα τον εαυτό μου, κυρ. πλένοντας το πρόσωπο και τα χέρια μου ή και αλλάζοντας ρούχα ή μακιγιάζ, ώστε να εμφανιστώ αναζωογονημένος, περιποιημένος: *πάω λίγο στο μπάνιο να φρεσκαριστώ πριν βγούμε.* — **φρεσκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frescare < fresco (βλ. κ. *φρέσκος*)].

φρέσκο¹ (το) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η νωπογραφία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresco (βλ. λ. *φρέσκος*)].

φρέσκο² (το) (αργκό) η φυλακή: *τον κλείσανε στο ~* || *πέρασε δυο μέρες στο ~* ΣΥΝ. στενή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresco «δροσερός – νωπός» (βλ. λ. *φρέσκος*). Η σημ. «φυλακή» υπάρχει στις ιταλ. φρ. dormire / essere / mettere al fresco «κοιμούμαι / είμαι / βάζω στο φρέσκο»].

φρεσκο- α' συνθετικό που ενώνεται με μτχ. παρακειμένου, προσδίδοντάς της τη σημασία: **1.** αυτού που έγινε πρόσφατα, πριν από λίγο: *φρεσκο-λουσμένος, φρεσκο-ασβεστωμένος* **2.** τού νωπού: *φρεσκο-διατηρημένος, φρεσκο-κατεψυγμένος.*

φρεσκοδιατηρημένος, -η, -ο ο διατηρημένος σε νωπή κατάσταση.

φρεσκοκατεψυγμένος, -η, -ο αυτός που έχει καταψυχθεί, ενώ ακόμη ήταν φρέσκος, νωπός: *~ ψάρια / λαχανικά.*

φρέσκος, -ια, -ο **1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί, συλλεγεί κ.λπ. πρόσφατα και διατηρεί ακέραια και αναλλοίωτα τα συστατικά του: *~ ψάρι / ψωμί* ΣΥΝ. νωπός ΑΝΤ. μπαγιάτικος· ΦΡ. ***φρέσκος αέρας*** ο καθαρός αέρας, κυρ. τής εξοχής, τής θάλασσας **2.** αυτός που καταναλώνεται όπως παράγεται, χωρίς συντηρητικά ή επεξεργασία: *~ γάλα / κρέας / φρούτο* ΣΥΝ. νωπός ΑΝΤ. κατεψυγμένος **3.** αυτός που δεν έχει ακόμη στεγνώσει, που διατηρείται σε ρευστή κατάσταση: *~ μπογιά* ΑΝΤ. στεγνωμένος **4.** αυτός που διατηρείται ακόμη στη μνήμη ζωηρά, έντονα: *οι εντυπώσεις μου απ' αυτόν είναι ~ ακόμη* || *έχω ~ την εικόνα τής εμφάνισής του στη δεξίωση* **5.** αυτός που μόλις συνέβη, πρόσφατος: *~ ειδήσεις / νέα / γεγονότα* **6.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια, δροσιά, σωματική, ψυχική ή πνευματική ευεξία: *ξύπνησε ~* || *~ επιδερμίδα* || *το πρωί είναι πάντα ~ το μυαλό τού ανθρώπου·* ΦΡ. ***φρέσκος-φρέσκος*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που εμφανίζεται δροσερός, περιποιημένος και με ζωντάνια: *ήρθες ~ σήμερα στη δουλειά!* **7.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανανεωτική διάθεση, που έχει πρωτότυπο χαρακτήρα: *~ ιδέες / αντιλήψεις* ΑΝΤ. παλαιός, οπισθοδρομικός **8.** (για πρόσ.) που καταπιάνεται για πρώτη φορά με κάτι, που δεν έχει ακόμη αποκτήσει τη σχετική πείρα: *~ στη δουλειά / στο γραφείο* **9.** για άνεμο έντασης περίπου 5 τής κλίμακας Μποφόρ. — **φρεσκάδα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fresco, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. frisc (> γερμ. frisch, αγγλ. fresh), αρχ. σκανδ. ferskr].

φρην (η) {φρεν-ός | -ες, -ών} (μόνο στον πληθ. ***φρένες***) ο νους, το μυαλό: *διαταραχή / σύγχυση φρενών·* ΦΡ. (α) ***έξω φρενών*** (*ἔξω φρενῶν,* Πινδάρ. *Ὀλυμπ.* 7. 47) σε έξαλλη κατάσταση: *είμαι / γίνομαι ~* (β) ***έχω σώας τας φρένας*** βλ. λ. *σώος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Από τη ρίζα *φρεν-* (πιθ. < I.E. *g^{wh}ren-) προέκυψαν τα *φρέν-ες* στην απαθή βαθμίδα, *φρον-ῶ, ἄφρον-α* στην ετεροιωμένη βαθμίδα, *φρήν* στην εκτεταμένη, *ἄ-φρων, ἐχέφρων* στην εκτεταμένη-ετεροιωμένη και *φρα-σί* (δοτ. πληθ. τού *φρένες*) στη συνεσταλμένη βαθμίδα. Η λ. σχηματίζεται σε *-ήν* όπως και άλλα όργανα τού σώματος (*ἀδήν, αὐχήν, σπλήν*), συνδέεται δε με το ρ. *φράζω* (βλ. λ. *φράση*) μέσω τής συνεσταλμ. βαθμ. **φρ-ṇ-δ-*, αλλά εκτός τής Ελληνικής δεν υπάρχει επιβεβαιωμένη συσχέτιση. Δεν τεκμηριώνεται οποιαδήποτε ετυμολ. σχέση με τα ρ. *φράσσω* και *φύρω*. Προβλήματα έχουν εξάλλου εγερθεί και σε σχέση με το μέρος τού σώματος που πρωσδιόριζε αρχικά η λ. *φρήν*. Ενώ έχει μάλλον εγκαταλειφθεί η σημ. «διάφραγμα», κερδίζουν έδαφος οι σημ. «περικάρδιο», «πνεύμονες» ή γενικώς «το σύνολο των οργάνων που βρίσκονται στο άνω μέρος τού σώματος». Ομόρρ. *φρον-ῶ, φρόν-ιμος, φρον-τίς (-ίδα), ἐχέφρων* κ.ά.].

φρίζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. η ζωφόρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. frise < μεσν. λατ. frisium, παράλλ. τ. τού phrygium < λατ. phryx < αρχ. *Φρύξ, -υγός* (βλ. κ. *Φρυγία*), επειδή η Φρυγία ήταν περιώνυμη για τις χρυσοποίκιλτες ταινίες και ζώνες της].

φριζάρω ρ. μετβ. {φρίζαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (για μαλλιά) κατσαρώνω, σγουραίνω. — **φριζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. friser, αβεβ. ετύμου, πιθ. < frire «τηγανίζω» < λατ. frigere «φρυγανίζω, τηγανίζω», εκφραστ. λ., ίσως προϊόν ονοματοποιίας].

Φριζία (η) ιστορική περιοχή τής Βλ. Ευρώπης που βρέχεται από τη Βόρεια Θάλασσα και περιλαμβάνει τα Φριζικά Νησιά, πατρίδα των Φριζίων, γερμανικού λαού τού οποίου η γλώσσα έχει στενή συγγένεια με την Αγγλική· σήμερα ανήκει στη Γερμανία και την Ολλανδία. — **Φρίζιος** (ο), **Φρίζια** (η), **φριζικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Frisia (ολλ. Friesland) < λατ. Frisii, ονομασία των γερμανικών φύλων τής περιοχής, πιθ. < I.E. *fer-s- ή *far-s- «ακτή»].

φρικαλέος, -α, -ο αυτός που προκαλεί φρίκη: *~ έγκλημα* ΣΥΝ. φρικτός, απαίσιος, φρικιαστικός. — **φρικαλέα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρίκη* + παραγ. επίθημα *-αλέος*, πβ. κ. *γηρ-αλέος, ψωρ-αλέος*].

φρικαλεότητα (η) [1887] {φρικαλεοτήτων} **1.** η φρίκη που προκαλεί κάτι αποκρουστικό **2.** (συχνά στον πληθ.) οτιδήποτε προκαλεί φρίκη: *διαπράττω φρικαλεότητες* || *οι ~ των στρατευμάτων κατοχής.*

φρικάρω ρ. αμτβ. {φρίκαρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (αργκό) **1.** φρίττω: *όταν βλέπω φίδι, ~* **2.** εκπλήσσομαι έντονα: *όταν τον είδα με τέτοια εμφάνιση, φρικάρισα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. freak «τέρας, ασυνήθιστο φαινόμενο ή πρόσωπο» (πιθ. συνδ. με αρχ. αγγλ. frician «χορεύω») + παραγ. επίθημα *-άρω*, με παρετυμολογική επίδρ. τού *φρίκη*].

φρικασέ (το) {άκλ.} φαγητό που παρασκευάζεται από κρέας βρασμένο με μαρούλι ή άλλα λαχανικά και αβγολέμονο: *αρνάκι / χοιρινό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fricassée < ρ. fricasser, από συμφυρμό των ρ. frire «τηγανίζω» + casser «σπάζω»].

φρίκη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο τρόμος που καταλαμβάνει κάποιον, όταν βλέπει ή ακούει κάτι αποτρόπαιο: *μου προκαλεί ~ η θέα τού αίματος* || *η ~ τού πολέμου·* ΦΡ. ***ταινία φρίκης*** η ταινία που με την υπόθεσή της ή/και με αποτρόπαιες σκηνές αποσκοπεί στο να προκαλέσει τρόμο στον θεατή ΣΥΝ. ταινία τρόμου, γκραν-γκινιόλ **2.** (συνεκδ.) οτιδή-

---

φρεσκο- *α' συνθετικό*

φρεσκο-αλεσμένος, -η, -ο
φρεσκο-αλωνισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ανοιγμένος, -η, -ο
φρεσκο-ασβεστωμένος, -η, -ο
φρεσκο-ασπρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-βαμμένος, -η, -ο
φρεσκο-βρασμένος, -η, -ο
φρεσκο-βρεγμένος, -η, -ο
φρεσκο-γραμμένος, -η, -ο
φρεσκο-γυαλισμένος, -η, -ο
φρεσκο-δουλεμένος, -η, -ο
φρεσκο-ζυμωμένος, -η, -ο
φρεσκο-θαμμένος, -η, -ο
φρεσκο-θερισμένος, -η, -ο
φρεσκο-καβουρδισμένος, -η, -ο
φρεσκο-καθαρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-καλλιεργημένος, -η, -ο
φρεσκο-κολλημένος, -η, -ο
φρεσκο-κομμένος, -η, -ο
φρεσκο-κοπανισμένος, -η, -ο
φρεσκο-κουρεμένος, -η, -ο
φρεσκο-λουσμένος, -η, -ο
φρεσκο-μαγειρεμένος, -η, -ο
φρεσκο-μπογιατισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ξυρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ξυσμένος, -η, -ο
φρεσκο-οργωμένος, -η, -ο
φρεσκο-παντρεμένος, -η, -ο
φρεσκο-πατημένος, -η, -ο
φρεσκο-πλεγμένος, -η, -ο
φρεσκο-πλυμένος, -η, -ο
φρεσκο-ποτισμένος, -η, -ο
φρεσκο-πουλημένος, -η, -ο
φρεσκο-ραμμένος, -η, -ο
φρεσκο-ρυθμισμένος, -η, -ο
φρεσκο-σερβιρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-σιδερωμένος, -η, -ο
φρεσκο-σκαλισμένος, -η, -ο
φρεσκο-σκαμμένος, -η, -ο
φρεσκο-σοβαντισμένος, -η, -ο
φρεσκο-σπαρμένος, -η, -ο
φρεσκο-στειμμένος, -η, -ο
φρεσκο-στολισμένος, -η, -ο
φρεσκο-συγυρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ταϊσμένος, -η, -ο
φρεσκο-τηγανισμένος, -η, -ο
φρεσκο-τριμμένος, -η, -ο
φρεσκο-τρυγημένος, -η, -ο
φρεσκο-τυλιγμένος, -η, -ο
φρεσκο-τυπωμένος, -η, -ο
φρεσκο-υφασμένος, -η, -ο
φρεσκο-φαγωμένος, -η, -ο
φρεσκο-φορεμένος, -η, -ο
φρεσκο-φτειαγμένος, -η, -ο
φρεσκο-φυτεμένος, -η, -ο
φρεσκο-χαραγμένος, -η, -ο
φρεσκο-χιονισμένος, -η, -ο
φρεσκο-χτενισμένος, -η, -ο
φρεσκο-χτισμένος, -η, -ο
φρεσκο-χωρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ψημένος, -η, -ο
φρεσκο-ψωνισμένος, -η, -ο

ποτε αποτρόπαιο προκαλεί το παραπάνω συναίσθημα: *ήταν ~ να το ακούς* **3.** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι/κάποιον πολύ άσχημο, απωθητικό: *το παίξιμό της στη χθεσινή παράσταση ήταν ~* || *–Πώς σου φάνηκε ο άντρας της; –~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. παράλλ. τ. τού θηλ. *φρίξ*, *-ικός* «ελαφρός κυματισμός, ρίγος, ανατρίχιασμα», αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με μέσ. ιρλ. bri «λόφος» (αιτ. brig), ουαλ. -briga «ψηλός, ορθός» κ.ά., που ανάγονται στη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *bher-gh- «ψηλός, ύψος», με την έννοια «στέκομαι όρθιος – ανατριχιάζω». Οι σημασιολογικά συγγενείς τ. *ρίγος*, λατ. frīgus ανάγονται σε Ι.Ε. *srīg- και δεν συνδέονται με τη λ. *φρίξ*].

φρικιάζω ρ. αμετβ. {φρικίασα} **1.** αισθάνομαι φρίκη **2.** ριγώ, ανατριχιάζω. Επίσης (λόγ.) **φρικιώ** [μτγν.] {-άς...}. — **φρικίασμα** (το).

φρικίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** το ρίγος, το τρεμούλιασμα **2.** (μτφ. για υδάτινη επιφάνεια) ο ελαφρός κυματισμός.

φρικιαστικός, -ή, -ό αυτός που προξενεί φρίκη: *~ θέαμα* ΣΥΝ. φρικαλέος, φρικτός. — **φρικιαστικά** επίρρ.

φρι-κίκ (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) το σουτ που έχει δικαίωμα να εκτελέσει παίκτης μετά από φάουλ μέσα στην αντίπαλη μεγάλη περιοχή ή γενικότ. σε οποιοδήποτε σημείο τού γηπέδου, χωρίς να εμποδίζεται από αντίπαλο παίκτη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. free kick «ελεύθερο χτύπημα»].

φρικιό (το) (αργκό) **1.** το νεαρό άτομο που ντύνεται και συμπεριφέρεται με τρόπο προκλητικά αντίθετο προς τις κοινωνικές συμβάσεις, συνήθ. για να εκδηλώσει αμφισβήτηση, διαμαρτυρία κ.λπ. **2.** άτομο με πολύ άσχημη εξωτερική εμφάνιση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. freak (βλ. λ. *φρικάρω*) με παρετυμολογική επίδρ. τού *φρίκη*, πβ. κ. *χτικιό*].

φρικιώ ρ. → φρικιάζω

φρικτός, -ή, -ό κ. **φριχτός** **1.** αυτός που προκαλεί φρίκη: *υπέστη ~ βασανιστήρια* || *βρήκε ~ θάνατο* || *αντίκρισε ένα ~ θέαμα* ΣΥΝ. φρικαλέος, αποτρόπαιος, απαίσιος **2.** (εκφραστ.) πολύ κακής ποιότητας, απαίσιος: *είναι ~ τα παπούτσια που φοράς* || *~ παράσταση / οργάνωση*. — **φρικτά** κ. **φριχτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρίσσω / -ττω* (βλ.λ.)].

φρικώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φρικώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) ο φρικτός. — **φρικωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φριμάζω κ. (λαϊκ.) **φρουμάζω** ρ. αμετβ. {φρίμα-ξα, -γμένος} **1.** (κυρ. για άλογα) ξεφυσώ δυνατά με τα ρουθούνια από ανυπομονησία ή οργασμό **2.** (μτφ. για πρόσ.) εξοργίζομαι. — **φρίμασμα** κ. **φρούμασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φριμάσσω* < αρχ. *φριμάσσομαι (-ττ-)*, εκφραστ. ρ., πιθ. συνδ. με σανσκρ. járbhurīti «τραντάζομαι, σπινθηροβολώ», αρχ. ισλ. brimi «φωτιά», αρχ. αγγλ. brim «θάλασσα», πράγμα που οδηγεί σε θ. *bh(e)ri-m-, άλλος τ. τού Ι.Ε. *bher- «κοχλάζω, αναβλύζω» (με έρρινη παρέκταση -m-)].

Φρίντα (η) ▸ Φρειδερίκη

φρίξον ήλιε! (*φρίξον ήλιε, στέναξον γη*· από την Ακολουθία τής Μεγάλης Τετάρτης) (λόγ.) για να εκφραστεί έντονη δυσαρέσκεια, αποτροπιασμός (για ανεπίτρεπτη, αισχρή ή φρικτή πράξη).

Φρίξος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. γιος τού βασιλιά τής Βοιωτίας Αθάμαντα και τής Νεφέλης, αδελφός τής Έλλης· για να γλυτώσει την έχθρα τής μητρυιάς του Ινούς, έφυγε με την Έλλη από τη χώρα του με τη βοήθεια ενός χρυσόμαλλου κριαριού που έστειλε η μητέρα του **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φρῖξος* < *φρίξ*, *-ικός* (βλ. λ. *φρίκη*)].

φριτέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *τηγανιέρα* **1.** μαγειρικό σκεύος με δύο πτυσσόμενα χερούλια στις άκρες του και αραιό μεταλλικό πλέγμα, μέσα στο οποίο τοποθετούνται τροφές· για τηγάνισμα προσαρμόζεται μέσα σε κατσαρόλα, στον πυθμένα τής οποίας υπάρχει καυτό λάδι ή (σπανιότ.) λίπος, ώστε να διαπερνά και να τηγανίζει το περιεχόμενο τού σκεύους **2.** (συνεκδ.) μαγειρικό σκεύος που αποτελείται από μία κατσαρόλα (κάδο) με ενσωματωμένο το παραπάνω πλέγμα και χρησιμοποιείται για το τηγάνισμα τροφίμων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. friteuse < frit(e) «τηγανητός» < λατ. frictus, μτχ. τ. τού ρ. frigere «τηγανίζω, φρυγανίζω»].

φριτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το τηγάνισμα σε λάδι ή σε λίπος **2.** μείγμα λίπους και λαδιού για τηγάνισμα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frittura < fritto «τηγανητός» < λατ. frictus, μτχ. τ. τού ρ. frigere «φρυγανίζω, τηγανίζω»].

φρίττω ρ. αμετβ. {έφριξα} **1.** καταλαμβάνομαι από φρίκη **2.** (εκφραστ.) καταλαμβάνομαι από έντονη δυσαρέσκεια, αποτροπιασμό: *έφριξε, όταν έμαθε τα καμώματα τού γιου του*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρίξ*, *-ικός* (βλ. λ. *φρίκη*)].

φριχτός, -ή, -ό → φρικτός

φροϊδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Ζ. Φρόυντ και τη θεωρία του: *~ θεωρία / ανάλυση*.

φροϊδισμός (ο) η ψυχαναλυτική θεωρία τού Αυστριακού νευρολόγου Ζίγκμουντ Φρόυντ. — **φροϊδιστής** (ο), **φροϊδίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Freudismus, από το όν. τού Αυστριακού νευρολόγου Sigmund Freud (1856-1939)].

φροκαλιά (η) (λαϊκ.) η σκούπα.

φροκαλίζω ρ. μετβ. {φροκάλισα} (λαϊκ.) σκουπίζω. Επίσης **φροκαλώ** {-είς...}. — **φροκάλισμα** (το).

φρόκαλο (το) (λαϊκ.) **1.** το σκουπίδι: *μαζεύω / σαρώνω τα ~* **2.** (συνεκδ.) η σκούπα • **3.** (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο χαμηλού επιπέδου, άξιο περιφρόνησης **4.** (ως χαρακτηρισμός-οικ.) πάρα πολύ άσχημος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φροκαλῶ* (υποχωρητ.) < *φλοκαλῶ (με ανομοίωση τού -λ-) < αρχ. *φιλοκαλῶ* «διακοσμώ – αγαπώ το ωραίο» (< *φιλόκαλος*)· πβ. τη μεσν. «γλώσσα» *φιλοκάλιον* «σκούπα»].

φρόνημα (το) {φρονήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** **φρονήματα** (τα) οι απόψεις, οι πεποιθήσεις: *διώχθηκε λόγω των πολιτικών του ~* || *φάκελος πολιτικών ~* ΣΥΝ. ιδεολογία **2.** η συναίσθηση τής αξίας ή τής υπεροχής: *οι Ένοπλες Δυνάμεις διαθέτουν υψηλό ~* ΣΥΝ. ηθικό, αυτοπεποίθηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρονῶ* (βλ.λ.)].

φρονηματίζω ρ. μετβ. {φρονημάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) φρόνιμο, συνετό: *ήλπιζαν πως η τιμωρία θα τον φρονηματίζε* ΣΥΝ. συνετίζω. — **φρονηματισμός** (ο) [μτγν.], **φρονηματιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρονηματίζομαι* «γίνομαι υπερόπτης, αλαζόνας» < *φρόνημα*. Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επίδρ. τής λ. *φρόνιμος*].

> **φρονηματίζω ή φρονιματίζω;** Επειδή το ρήμα *φρονηματίζω* σημαίνει «συνετίζω, κάνω κάποιον να σκέπτεται και να φέρεται σωστά, με φρόνηση, φρόνιμα», παρασυνδέεται από μερικούς παραγωγικά προς το *φρόνιμος* και γράφεται (λανθασμένα) ως *φρονιματίζω*: *φρονήματ(-ος) + -ίζω* > **φρονηματίζω** (όχι: *φρόνιμος* > **φρονιμίζω*!). Από το *φρόνιμος* παράγεται το αμετάβατο ρ. **φρονιμ-εύω**, που σημαίνει «γίνομαι φρόνιμος». Με άλλα λόγια, σημασιολογικώς τα *φρονηματίζω* και *φρονιμεύω* βρίσκονται σε σχέση μεταβατικού και αμετάβατου ρήματος με παραπλήσια βασική σημασία.

φρόνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} σκέψη και συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από σύνεση και σωφροσύνη: *ενεργώ με ~* ΣΥΝ. φρονιμάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρόνησις* < *φρονῶ (-έω)*, βλ.λ.].

φρονιμάδα (η) ▸ φρόνιμος

φρονιμεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {φρονίμεψα} (καθημ.) γίνομαι φρόνιμος: *από τότε που πήγε στο νηπιαγωγείο, φρονίμεψε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρονηματίζω*.

φρονιμίτης (ο) [1897] {φρονιμιτών} καθένας από τους τέσσερεις τελευταίους γομφίους, που φυτρώνουν στα άκρα τής γνάθου, συνήθ. μετά το δέκατο έκτο έτος τής ηλικίας τού ανθρώπου ΣΥΝ. σωφρονιστήρας.
[ΕΤΥΜ. < *φρόνιμος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *τραπεζίτης*, απόδ. τού γαλλ. dent de sagesse (αγγλ. wisdom tooth)].

φρόνιμος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που σκέπτεται λογικά και ενεργεί με σύνεση, προνοητικότητα και περίσκεψη: *~ άνθρωπος / οικογενειάρχης* || *οι ~ και οι μωρές παρθένες* ΣΥΝ. λογικός, συνετός, μυαλωμένος, γνωστικός ΑΝΤ. άμυαλος, ασυλλόγιστος· ΦΡ. (παροιμ.) ***των φρονίμων τα παιδιά, πριν πεινάσουν μαγειρεύουν*** για να τονιστεί η αξία τής προνοητικότητας **2.** (συνεκδ. για πράξεις κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση, περίσκεψη κ.λπ.: *~ απόφαση / κουβέντες / συμβουλές* || (απρόσ.) *δεν είναι φρόνιμο να εμπιστεύεσαι τέτοιους ανθρώπους* **3.** αυτός που ακολουθεί τους ηθικούς κανόνες και τα κυρίαρχα ηθικά πρότυπα τής κοινωνίας ΣΥΝ. ενάρετος, ηθικός **4.** (συνήθ. για παιδιά) αυτός που είναι υπάκουος και πειθαρχημένος: *όσο λείπω, να είσαι ~!* ΑΝΤ. άτακτος. — **φρόνιμα** επίρρ., **φρονιμάδα** [μεσν.] κ. **φρονιμότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρον-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *φρεν-* τής λ. *φρήν*, *-ενός*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *μόν-ιμος*].

φροντίδα (η) **1.** το έντονο ενδιαφέρον, η ιδιαίτερη προσοχή και ενασχόληση με κάποιον/κάτι: *ιδιαίτερη / ξεχωριστή / συγκινητική / ολοκληρωμένη / ειδική ~* || *η στοργή και η ~ των γονέων για τα παιδιά* || *~ για το ντύσιμο / την εξωτερική εμφάνιση / τη διασκέδαση* || *η ~ τού σώματος / της επιδερμίδας* ΣΥΝ. μέριμνα, περιποίηση ΑΝΤ. αμέλεια, αδιαφορία **2.** (συνήθ. στον πληθ.) (κακόσ.) οτιδήποτε βασανίζει το μυαλό κάποιου, τον κάνει να καταβάλλει εντατικές προσπάθειες, να αγωνιά, να έχει άγχος κ.λπ.: *τώρα που παντρεύτηκε, έχει πολλές ~* || *γεμάτος άγχη και ~* ΣΥΝ. έγνοια, σκοτούρα, πρόβλημα **3.** το σύνολο των ενεργειών και η ευθύνη για την πραγματοποίηση εκδήλωσης, έργου, σκοπού κ.λπ.: *το πρόγραμμα καταρτίστηκε με δική του ~* || *η γιορτή διοργανώθηκε με τη ~ τού δημάρχου* **4.** ο επιμελημένος τρόπος με τον οποίο γίνεται κάτι: *σκάλισμα / βιβλιοδεσία με ιδιαίτερη ~* ΣΥΝ. μεράκι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φροντίς*, *-ίδος* < θ. *φρον-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *φρήν*, *-ενός* (βλ.λ.), αν και δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά η κατάλ. *-τίς*. Η απλούστερη εκδοχή είναι η υιοθέτηση οδοντικού επιθήματος *-τις* (< *-ti, πβ. κ. *πίσ-τις*, *κύσ-τις*), ενώ έχει προταθεί και η αναγωγή στο ρ. *φροντίζω* (υποχωρητ.). Τέλος, κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από τ. **φρον-τρίς* (με ανομοίωση), θηλ. τού **φρον-τήρ* «στοχαστής» (με επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ*)].

φροντίζω ρ. μετβ. {φρόντισ-α, -μένος} **1.** (συχνά +για) ασχολούμαι με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και υπευθυνότητα με (κάτι): *~ την καριέρα / τις σπουδές* || (μτφ.) *~ την τσέπη / το πορτοφόλι μου* (το οικονομικό μου συμφέρον) || *~ για τη μόρφωση / τη συντήρηση / την ανατροφή των παιδιών μου* || *~ για θέσεις / εισιτήρια / καθίσματα* (μεριμνώ για την απόκτηση θέσεων κ.λπ.) || *θα φροντίσω για το θέμα / την υπόθεσή σας* ΣΥΝ. νοιάζομαι, ενδιαφέρομαι, μεριμνώ ΑΝΤ. αμελώ **2.** έχω κατά νου, κανονίζω ή επιδιώκω: *φρόντισε αύριο να πας μην το αμελήσεις* **3.** (+να / ώστε...) μεριμνώ από πριν, προνοώ: *φρόντισε να έχεις μαζί σου την ταυτότητά σου* **4.** επιμελούμαι, περιποιούμαι (κάποιον/κάτι): *~ τον εαυτό μου / το ντύσιμο / την εμφάνιση / την υγεία / τη σιλουέτα μου* || *τον άρρωστο φρόντιζε μια νοσοκόμα* || *το παιδί φροντίζει τη γιαγιά του* ΣΥΝ. (για ασθενή) κουράρω **5.** με προσωπική εργασία κάνω κάτι να βρίσκεται ή να διατηρείται σε καλή κατάσταση: *~ το σπίτι / τον κήπο / το αυτοκίνητό μου* **6.** (η μτχ. **φροντισμένος, -η, -ο**) αυτός που έχει γίνει με προσοχή, επιδεξιότητα και χαρα-

κτηρίζεται από καλό γούστο: *~ έκδοση / ντύσιμο / ύφος* ΣΥΝ. περιποιημένος, επιμελημένος, προσεγμένος ΑΝΤ. πρόχειρος, κακόγουστος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *φροντίς, -ίδος* (βλ.λ.)].

φροντιστηριακός, -ή, -ό [1846] αυτός που σχετίζεται με φροντιστήριο: *~ τάξεις / πείρα / μαθήματα.* — **φροντιστηριακά** επίρρ.

φροντιστήριο (το) {φροντιστηρί-ου | -ων} **1.** το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο που βοηθεί τους μαθητές στα σχολικά ή πανεπιστημιακά μαθήματα και στην προετοιμασία για τις εξετάσεις τους: *κάνω μαθηματικά σε ~ || νομικό ~* ΦΡ. ***φροντιστήριο (ξένων γλωσσών)*** το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο όπου διδάσκονται ξένες γλώσσες **2.** (συνεκδ.) η σειρά βοηθητικών μαθημάτων είτε σε ιδιωτικό εκπαιδευτήριο είτε με καθηγητή στο σπίτι για τη βελτίωση τής επίδοσης τού μαθητή: *κάνω ~ στην έκθεση* (παίρνω μαθήματα) || *του κάνω ~ στα μαθηματικά* (παραδίδω μαθήματα) **3.** (ειδικότ.) το πανεπιστημιακό μάθημα κατά το οποίο γίνεται εξέταση και εφαρμογή όσων έχουν διδαχθεί **4.** (σπανιότ.) το σεμινάριο (βλ.λ.) **5.** (μτφ.) το δασκάλεμα κάποιου από πριν, για το τι πρέπει να πει ή να κάνει σε συγκεκριμένη περίσταση: *ήταν φανερό ότι οι μάρτυρες είχαν περάσει από ~ για το τι έπρεπε να πουν* • **6.** αποθήκη ή το γραφείο τού φροντιστή (κυρ. θεάτρου). — (υποκ.) **φροντιστηριάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ινστιτούτο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φροντιστήριον*, στη μτγν. σημ. «σχολείο – σπουδή», < *φροντίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *γυμνασ-τήριον*].

φροντιστηριούχος (ο/η) ιδιοκτήτης φροντιστηρίου.
[ΕΤΥΜ. < *φροντιστήριο* + παραγ. επίθημα *-ούχος* (< *έχω*)].

φροντιστής (ο) [αρχ.], **φροντίστρια** (η) {φροντιστριών} **1.** ο υπεύθυνος για την προμήθεια και τη φύλαξη ειδών που απαιτούνται για κάτι (θεατρική παράσταση, το γύρισμα κινηματογραφικής ταινίας, τη λειτουργία αθλητικής ομάδας κ.λπ.) **2.** ο υπεύθυνος για τη συντήρηση ενός χώρου ή για τις προμήθειες σε οργανισμό, στρατόπεδο κ.λπ.: *~ γηπέδου / στην Ολυμπιακή Αεροπορία* • **3.** ο καθηγητής φροντιστηρίου ή αυτός που παραδίδει ιδιαίτερα μαθήματα.

φρονώ ρ. μετβ. {φρονείς...} (λόγ.) έχω τη γνώμη, νομίζω: *εγώ ~ ότι πρέπει να αντιμετωπίσουμε σοβαρότερα το ζήτημα* ΣΥΝ. θεωρώ, πιστεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρονώ (-έω)*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *φρεν-* τού *φρήν, -ενός* (βλ.λ.)].

Φροσύνη (η) → Ευφροσύνη

Φρόσω (η) → Ευφροσύνη

φροϊδικός, -ή, -ό → φροϊδικός

φροϊδισμός (ο) → φροϊδισμός

φροϊδιστής (ο) → φροϊδισμός

φρούδος, -η, -ο (λόγ.) μάταιος, ανώφελος: *~ ελπίδες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φροῦδος*, αρχική σημ. «αυτός που έχει φύγει, εξαφανιστεί», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πρὸ ὁδοῦ* με πρόληψη τής δασύτητας και κράση].

φρουί-γλασέ κ. **φρουί-γκλασέ** (το) {άκλ.} γλύκυσμα που παρασκευάζεται από φρούτα καλυμμένα με γλάσο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. fruit glacé < fruit «φρούτο» + glacé «παγωμένος»].

φρουί-ζελέ (το) {άκλ.} ζελέ από χυμό ή με μικρά κομμάτια φρούτων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gelé (ενν. fruit). Βλ. κ. *ζελέ*].

φρουκτόζη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. απλό σάκχαρο, ισομερές τής γλυκόζης, το οποίο απαντά στα πράσινα φυτά, στους καρπούς και στο μέλι και έχει γεύση πιο γλυκιά από την κοινή ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. fructose < λατ. frūctus «καρπός» (βλ. λ. *φρούτο*)].

φρουμάζω ρ. → φριμάζω

φρούμασμα (το) → φρίμασμα

φρουρά (η) **1.** η φρούρηση, η φύλαξη· (συνεκδ.) **2.** ομάδα προσώπων, κυρ. στρατιωτών, που αναλαμβάνει τη φύλαξη θέσεως ή προσώπου: *η προσωπική ~ τού υπουργού || η προεδρική ~ || τιμητική ~* ΦΡ. ***παλαιά φρουρά*** (περιληπτ.) οι παλαιότεροι σε έναν χώρο: *η ~ των διηγηματογράφων / των αγωνιστών || «στο πλαίσιο τής ανανέωσης τού κόμματος, στις εκλογές για τη νέα Εκτελεστική Επιτροπή δεν θα λάβουν μέρος κορυφαία στελέχη τής ~»* (εφημ.) **3.** το σύνολο των στρατευμάτων, τα οποία εδρεύουν σε πόλη: *η ~ τής πρωτεύουσας* **4.** η υπηρεσία τού φρουρού, η βάρδια τού φρουρού: *είμαι / αναλαμβάνω / μπαίνω / αντικαθιστώ ~* ΦΡ. ***αλλαγή φρουράς*** βλ. λ. *αλλαγή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού *φρουρός* (βλ.λ.)].

φρουραρχείο (το) [1833] **1.** ΣΤΡΑΤ. η στρατιωτική αρχή που εκτελεί χρέη αστυνομίας, έχοντας τον έλεγχο τής εξωτερικής υπηρεσίας και τής εν γένει συμπεριφοράς (πειθαρχίας κ.λπ.) στρατιωτικών από μονάδες που σταθμεύουν σε πόλη ή διέρχονται από αυτήν **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω αρχή.

φρούραρχος (ο) {φρουράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής τού φρουραρχείου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρουρά* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

φρούρηση (η) → φρουρώ

φρούριο (το) [αρχ.] {φρουρί-ου | -ων} **1.** η μεγάλη οχυρή κτηριακή εγκατάσταση ή συγκρότημα εγκαταστάσεων, όπου διευθύνεται η υπεράσπιση περιοχής από εχθρική επίθεση και στην οποία μπορεί να εδρεύει υψηλή στρατιωτική ή άλλη αρχή ΣΥΝ. κάστρο, πύργος, οχυρό **2.** (μτφ.) καθετί που έχει λειτουργία προστασίας, υπερασπίσεως: *το Πανεπιστήμιο υπήρξε το ~ των δημοκρατικών ιδεωδών.* — **φρουριακός**, -ή, -ό [1897].

φρουρός (ο/η) **1.** πρόσωπο που φρουρεί κάποιον/κάτι: *οι ~ των συνόρων || βάζω ~ στην τράπεζα || υπάρχουν δύο φρουροί νύχτα-μέρα μπροστά στο σπίτι του* ΣΥΝ. σκοπός, σωματοφύλακας, φύλακας **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει να υπερασπίζεται, να προασπίζει κάτι: *~ τής ελευθερίας / τής δημοκρατίας / τής ηθικής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **προ-hορός*, με πρόληψη τής δασύτητας (πβ. κ. *φροῦδος*) και συναίρεση, < *προ* + *-horós < *-(s)woro- τού ρ. *ὁρῶ* (βλ.λ.)].

φρουρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {φρουρείς... | φρούρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρακολουθώ (κάτι/κάποιον), φροντίζοντας για την ασφάλειά του: *~ στρατόπεδο / τα σύνορα / το προεδρικό μέγαρο* **2.** παρακολουθώ (κάποιον που βρίσκεται υπό περιορισμό), προσέχοντας να μη δραπετεύσει: *τον κρατούμενο φρουρούν τέσσερεις αστυνομικοί* ΣΥΝ. επιτηρώ, περιφρουρώ, φυλάω. — **φρούρηση** (η) [μτγν.].

φρουταγορά (η) υπαίθρια αγορά ή κατάστημα όπου πωλούνται φρούτα.

φρουτάκια (τα) {χωρ. γεν.} τυχερό παιχνίδι στο οποίο ο παίκτης προσπαθεί να επιτύχει την εμφάνιση τριών όμοιων εικόνων (συνήθ. φρούτων) στην οθόνη ειδικής συσκευής.

φρουτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος στο οποίο τοποθετούνται φρούτα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fruttiera < frutto (βλ. λ. *φρούτο*)].

φρούτο (το) **1.** ο εδώδιμος νωπός καρπός δέντρου ή θάμνου, που συνήθ. έχει γλυκιά γεύση και τρώγεται ως επιδόρπιο (π.χ. μήλο, πορτοκάλι, φράουλα, πεπόνι κ.ά.): *καθαρίζω τα ~* (τους αφαιρώ τη φλούδα) **2.** (μτφ.-ειρων.) για πρόσωπο ή κατάσταση που ξενίζει, προκαλεί αρνητική εντύπωση ή δυσάρεστη έκπληξη: *Καινούργιο ~ κι αυτό! Πώς βρέθηκε αυτό το ψώνιο με εκπομπή στην τηλεόραση; || «ο ορθολογισμός θεωρείται δυτικό ~, με αποτέλεσμα να μην είναι ιδιαίτερα δημοφιλής τον τελευταίο καιρό»* (εφημ.). — (υποκ.) **φρουτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. frutto < λατ. fructus «καρπός» < ρ. fruor «καρπούμαι, χρησιμοποιώ»].

φρουτόδεντρο (το) το οπωροφόρο δέντρο.

φρουτοθεραπεία (η) {φρουτοθεραπειών} η θεραπεία που βασίζεται στη διατροφή με φρούτα.

φρουτόκρεμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κρέμα φτειαγμένη από πολτοποιημένα φρούτα, συνήθ. ως παιδική τροφή.

φρουτοσαλάτα (η) {δύσχρ. φρουτοσαλατών} ψιλοκομμένα φρούτα ανακατεμένα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fruit salad].

φρουτοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} το να τρώει κανείς πολλά φρούτα: *η ~ αποτελεί στοιχείο τής υγιεινής διατροφής.*

φρουτοφάγος, -ος, -ο αυτός που τρώει πολλά φρούτα.

φρουτοχυμός (ο) ο χυμός που φτειάχνεται με στείψιμο φρούτων: *φρέσκος / απολαυστικός ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fruit juice].

φρουφρού (το) {άκλ.} **1.** το θρόισμα λεπτού υφάσματος ή φορέματος **2.** ο φραμπαλάς· ΦΡ. ***(όλο) φρουφρού και αρώματα*** (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο επιφανειακό, που ενεργεί με επιδεικτικό, θορυβώδη αλλά ανούσιο τρόπο, με σκοπό τον εντυπωσιασμό: *μην τον παίρνεις στα σοβαρά· είναι όλο ~.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., πιθ. < γαλλ. froufrou].

φρυάζω ρ. αμετβ. {(ε)φρύαξα} (λόγ.) **1.** (για άλογα) φριμάζω **2.** (για πρόσ.) κυριεύομαι από θυμό, εξοργίζομαι: *φρύαξε όταν το έμαθε.* — **φρύαγμα** (το) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φρυάσσω* < αρχ. *φρυάσσομαι (-ττ-)* «φριμάζω, χρεμετίζω», εκφραστ. ρ. (όπως και το συνώνυμο *φριμάσσομαι*), αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ουσ. *φρέαρ* (βλ.λ.) μέσω τής μηδενισμ. βαθμ. *bhru (τής ρίζας *bhr-ew-), ενώ κατ' άλλη άποψη το ρ. αποτελεί μεταπλασμ. τ. τού *φριμάσσομαι* με την επίδρ. τού ουσ. *ρύαξ, -ακος*].

φρυγανιά (η) η ψημένη (σε φρυγανιέρα ή γκριλ) φέτα ψωμιού. — (υποκ.) **φρυγανίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *φρυγανίζω* (υποχωρητ.)].

φρυγανιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η οικιακή ηλεκτρική συσκευή που ψήνει φέτες ψωμιού, για να γίνουν φρυγανιές.
[ΕΤΥΜ. < *φρυγανιά* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *σαλατ-ιέρα*].

φρυγανίζω ρ. μετβ. {φρυγάνισ-α, -τηκα, -μένος} ψήνω (φέτα ψωμιού), ώστε να γίνει τραγανή. — **φρυγάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φρύγανον* (βλ.λ.)].

φρύγανο (το) {φρυγάνων} **1.** ποώδες φυτό με ξυλώδη βλαστό ή μικρού μεγέθους θάμνος, που φυτρώνει σε άγονους και βραχώδεις τόπους καθώς και οι άκρες των βλαστών που ξεραίνονται σε περιόδους ξηρασίας: *στα ~ ανήκουν το θυμάρι, η φασκομηλιά κ.ά.* **2.** ξερό κλαδί ή θάμνος που χρησιμοποιείται για το άναμμα φωτιάς ΣΥΝ. χαμόκλαδο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρύγανον* < *φρύγω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανον*, πβ. κ. *λάχ-ανον, τρύπ-ανον*].

φρυγανώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φρυγανώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή φρυγάνων **2.** γεμάτος φρύγανα.

Φρύγας (ο) {Φρυγών} ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού, ο οποίος αρχικά κατοικούσε στη Θράκη και αργότερα (2400-2000 π.Χ.) μετακινήθηκε στη Β. Μικρά Ασία, όπου ανέπτυξε σημαντικό πολιτισμό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φρύξ, -γός*, βλ. λ. *Φρυγία*].

Φρυγία (η) αρχαία χώρα τής ΒΔ. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι Φρύγες ονομάζονταν επίσης *Βρίγες / Βρύγες / Βρύγοι* και ήταν γείτονες των Μακεδόνων, ενώ τον 12ο π.Χ. αι. μετακινήθηκαν προς την Μικρά Ασία. Μολονότι θεωρούνται Ι.Ε. φύλο, δεν έχει τεκμηριωθεί επαρκώς η σύνδεση με την Ι.Ε. γλώσσα].

φρυγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Φρύγες ή τη Φρυγία: *~ γλώσσα / πολιτισμός* **2.** ΙΣΤ. ***φρυγικός σκούφος / πίλος*** (α) κάλυμμα τού κεφαλιού σε σχήμα κόλουρου κώνου με την κορυφή να κλίνει προς τα εμπρός, το οποίο συνήθιζαν να φορούν οι Φρύγες (β) κάλυμμα τού κεφαλιού όμοιο με το παραπάνω, που υπήρξε σύμβολο επαναστατών σε διάφορες αστικές δημοκρατικές επαναστάσεις (στις Κάτω Χώρες, στη Β. Αμερική, των Ιακωβίνων κατά τη Γαλλική Επα-

νάσταση). Επίσης **φρύγιος,** -α, -ο [αρχ.].

φρύγω ρ. μετβ. {φρυγμένος} ξεροψήνω, καβουρντίζω: *φρυγμένα αμύγδαλα.* — **φρυγμός** (ο) [μτγν.] κ. **φρύξη** (η) [μτγν.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *bhr-ug- (με παρέκταση -g- και φωνηεντικό ένθημα -u-), μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *bher- «ψήνω. μαγειρεύω», πβ. σανσκρ. bhrjjáti «ψήνει», λατ. fr-i-g-ĕre «ψήνω, τηγανίζω» (> γαλλ. frire, ισπ. freír). λετ. birga «ατμός, αχνός» κ.ά.].

φρυδάς (ο) {φρυδάδες} (εκφραστ.) ο άνδρας που έχει μεγάλα ή πυκνά φρύδια.

φρυδάτος, -η, -ο αυτός που έχει μεγάλα ή πυκνά φρύδια.
[ΕΤΥΜ. < *φρύδι* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *χνουδ-άτος*].

φρύδι (το) {φρυδ-ιού | -ιών} **1.** λωρίδα από κοντές τρίχες σε σχήμα ημισελήνου, η οποία περιβάλλει το άνω μέρος των ματιών και τα προστατεύει από τον ιδρώτα: *σμίγω / σηκώνω τα ~* **2.** (μτφ.) το χείλος. η άκρη υψώματος, η κορυφογραμμή: *στο ~ τού γκρεμού / τής πλαγιάς.* — (υποκ.) **φρυδάκι** (το). (μεγεθ.) **φρυδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὀφρύδιον*, υποκ. τού αρχ. *ὀφρῦς (ἡ)* < ὀ- προθεματ. + *-φρῦς* < I.E. *bhrū- «φρύδι», πβ. σανσκρ. bhrūh, αρχ. ιρλ. forbru, αρχ. σλαβ. bruvĭ, αρχ. σκανδ. brūn, μακεδ. *ἀβροῦτες* κ.ά. Κατ' άλλην υπόθεση, η λ. *ὀφρῦς* σχηματίστηκε από τ. **ὀπ-φρῦς*. όπου το *ὀπ-* αποτελεί ριζικό θ. τού παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ. λ. *ὄμμα*) και από το *φρῦς* (< I.E. *bhrū-). πβ. κ. αγγλ. eye-brow].

φρυκτός, -ή. -ό (αρχαιοπρ.) ο ξεροψημένος, ο καβουρντισμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρύγω* (βλ.λ.)].

φρυκτωρία (η) {φρυκτωριών} (κατά την αρχαιότητα) η μετάδοση σημάτων με πυρσούς κατά τη νύκτα σε μακρινές αποστάσεις.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φρυκτωρός* < *φρυκτός* «πυρσός» (βλ.λ.) + *-ωρός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὁρῶ*, πβ. κ. *θυρ-ωρός*].

Φρύνη (η) **1.** αρχαία Αθηναία εταίρα (365-310 π.Χ.). φημισμένη για την εξαιρετική ομορφιά της **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φρῦνος* (βλ.λ.)].

Φρύνιχος (ο) {-ου κ. -ίχου} αρχαίος Αθηναίος τραγικός ποιητής (6ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *φρῦνος* (βλ.λ.)].

φρύνος (ο) αμφίβιο χωρίς ουρά. συγγενές προς τον βάτραχο. που όμως έχει μεγαλύτερο σώμα. πιο αδύνατα πίσω πόδια. δέρμα τραχύ και ξηρό, γεμάτο εξογκώματα και παραμένει συχνότερα στην ξηρά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φρῦνος* < *bhr-ū-no- (με παραγ. επίθημα -no-), μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -ū-) τού I.E. *bher- «λαμπρός, καφετής. καστανός». πβ. σανσκρ. babhrúḥ, «καστανοκόκκινος». λατ. fiber «κάστορας». αρχ. γερμ. brūn «ανοιχτό καφέ χρώμα» (> γερμ. braun, αγγλ. brown) κ.ά. Είναι προφανές ότι η λ. *φρῦνος* αναφερόταν εξαρχής σε ζώα που έχουν ανοιχτό καφέ χρώμα και κατέληξε να προσδιορίζει το συγκεκριμένο αμφίβιο].

φρύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} το καβούρντισμα, το ξεροψήσιμο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φρύξις* < αρχ. *φρύγω* (βλ.λ.)].

-φρων, -φρων, -φρον (λόγ.) λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος έχει ορισμένες πεποιθήσεις: *βασιλόφρων, εθνικό-φρων* **2.** ότι κάποιος έχει συγκεκριμένη άποψη για τον εαυτό του και αντίστοιχη συμπεριφορά: *ταπεινό-φρων. μετριό-φρων* **3.** ότι κάποιος βρίσκεται σε συγκεκριμένη πνευματική κατάσταση: *σώ-φρων, ά-φρων. παρά-φρων.* Επίσης (προφορ.) **-φρονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων. -ων. -ον.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἄ-φρων, σώ-φρων*, μτγν. *ταπεινό-φρων*), που προέρχεται από μεταπτωτ. βαθμ. τού *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

φταίξιμο (το) {φταιξίμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η υπαιτιότητα. η ευθύνη για δυσάρεστο συμβάν: *το ~ δεν είναι δικό μου* || *ο κατηγορούμενος ρίχνει το ~ στον φίλο του* ΣΥΝ. ενοχή.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-φταιξ-α* (ρ. *φταίω*) και το παραγ. επίθημα *-ιμο*. πβ. κ. *τρέξ-ιμο*].

φταίχτης (ο) {φταιχτών}. **φταίχτρα** (η) {δύσχρ. φταιχτρών} (καθημ.) πρόσωπο που φταίει για κάτι.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-φταιξ-α* (ρ. *φταίω*), πβ. κ. *παίχ-της*].

φταίω κ. (λόγ.) **πταίω** ρ. αμετβ. {φταί-ω, φται-ς, -ει. -με, -τε. -νε | έφταιξα} **1.** είμαι υπαίτιος. ένοχος: *φταίνε οι γονείς για την κακή ανατροφή των παιδιών τους* || *εσύ φταις γι᾽ αυτό που έπαθα·* ΦΡ. (α) **τι φταίω** για να εκφραστεί η διαμαρτυρία κάποιου που αδικείται. επειδή υφίσταται τις συνέπειες από κάτι για το οποίο δεν έχει ο ίδιος ευθύνη: *~ εγώ. αν εσύ είσαι ανίκανος;* || *κι εγώ ~;* || *τι φταις κι εσύ. να βασανίζεσαι μαζί μου;* (δεν πρέπει να βασανίζεσαι κι εσύ μαζί μου) (β) ***φταίω (σε κάποιον)*** (i) (συνήθ. αρνητ.) θεωρούμαι αιτία ή υπεύθυνος για κάτι κακό (από κάποιον): (ειρων.) *τόσα άλλα προβλήματα υπάρχουν. αυτό σου έφταιξε;* (αυτό είναι το πρόβλημά σου;) (ii) ενοχλώ (κάποιον): *τι σου έφταιξε το σκυλί και το κακομεταχειρίζεσαι έτσι;* (γιατί το κακομεταχειρίζεσαι;) || *συνεχώς βρίσκει αφορμή για να γκρινιάζει· πότε του φταίει το φαΐ. πότε το σπίτι* (γ) ***έφταιξε ο γάιδαρος και δέρνουν το σαμάρι*** (παροιμ.) για περιπτώσεις που, αντί για τον ένοχο. τιμωρείται ένας αθώος ή κάποιος που έχει έμμεση σχέση με το πρόβλημα (δ) ***τις πταίει;*** βλ. λ. *τις*[1] **2.** (σε παρελθοντικούς χρόνους) διαπράττω σφάλμα, παράπτωμα: *αν έφταιξα σε τίποτε. σου ζητώ συγγνώμη* || *παραδέχομαι ότι έφταιξα* **3.** (τριτοπρόσ. ***φταίει, φταίνε***) για τον προσδιορισμό τού αιτίου ή τού ενόχου: «*τι να φταίει, τι να φταίει που δεν πήγαμε μπροστά;*» (τραγ.) || *ίσως φταίει το ότι δεν υπήρξε εκεί μια αντίστοιχη αστική τάξη. ίσως φταίνε και οι διαφορετικές συνθήκες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πταίω*, αγν. ετύμου. εκφραστ. ρ., που εμφανίζει όμοια κατάλ. προς τα ρ. *παίω, ῥαίω*].

φτάνω ρ. → φθάνω

φταρνίζομαι ρ. → φτερνίζομαι

φτάρνισμα (το) → φτέρνισμα

φτάσιμο (το) {φτασίματος | χωρ. πληθ.} ο άφιξη. ο ερχομός.

φτασμένος, -η. -ο αυτός που είναι επιτυχημένος στον χώρο του: *στα 30 του ήταν κιόλας ένας ~ γιατρός / δικηγόρος.*

φτειαγμένος, -η. -ο **1.** αυτός που είναι καλά αποκατεστημένος επαγγελματικά. οικονομικά κ.λπ.: *δεν έχει ανάγκη αυτός. είναι καλά ~ με τα λεφτά τού μπαμπά* **2.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ευθυμίας επειδή έχει καταναλώσει οινοπνευματώδες ποτό: *όταν βγήκαμε το βράδυ ήταν ήδη ~* **3.** αυτός που βρίσκεται υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών **4.** αυτός που είναι έτοιμος για ερωτική συνεύρεση.

φτειάνω ρ. → φτειάχνω

φτειάξη (η) (σχολ. ορθ. *φτιάξη*) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο τρόπος με τον οποίο είναι φτειαγμένο κάτι: *είναι από τη ~ του πολύ πρακτικό* **2.** (για πρόσ.) η εξωτερική εμφάνιση **3.** ο ιδιαίτερος χαρακτήρας που έχει κανείς, η ιδιοσυγκρασία: *δεν είναι στη ~ του να λέει ψέματα.*
[ΕΤΥΜ. < **εὐθείασις* < μεσν. *εὐθειάζω*, βλ. λ. *φτειάχνω*].

φτειαξιά κ. **φτειασιά** (η) (σχολ. ορθ. *φτιαξιά*) η κατασκευή τού σώματος. ο τύπος τού σώματος: *είχε ωραία ~.*

φτειάξιμο κ. **φτειάσιμο** (το) → φτειάχνω

φτειασίδι κ. (λαϊκ.) **φκειασίδι** (το) (σχολ. ορθ. *φτιασίδι* κ. *φκιασίδι*) {συνήθ. στον πληθ.} το στολίδι. το ψιμύθιο: *της αρέσει να ντύνεται απλά, χωρίς φτειασίδια* || (μτφ.) *ο λόγος του μεστός. λιτός. χωρίς φτειασίδια.*
[ΕΤΥΜ. < **εὐθείασις* (< μεσν. *εὐθειάζω*, βλ. λ. *φτειάχνω*) + παραγ. επίθημα *-ίδι*. πβ. κ. *στολ-ίδι*].

φτειασιδώνω κ. (λαϊκ.) **φκειασιδώνω** ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *φτιασιδώνω* κ. *φκιασιδώνω*) {φτειασίδω-σα. -θηκα, -μένος} στολίζω. καλλωπίζω με φτειασίδια (κάποιον)· συχνά ειρων.: *ώρες τη φτειασιδώνανε για να εμφανιστεί στην εκδήλωση.* — **φτειασίδωμα** κ. (λαϊκ.) **φκειασίδωμα** (το).

φτειαστός, -ή. -ό → φτειαχτός

φτειάχνω κ. (λαϊκ.) **φκειάχνω** κ. **φτειάνω** [μεσν.] κ. **φκειάνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *φτιάχνω* κ. *φκιάχνω* κ. *φτιάνω* κ. *φκιάνω*) {έφτεια-ξα κ. -σα. φτειά-χτηκα κ. -στηκα, -γμένος κ. -σμένος} ♦ (μετβ.) **1.** δημιουργώ κάτι, είτε με μηχανικά μέσα είτε με ενέργειές μου είτε με τη σκέψη και τον λόγο: *το εργοστάσιό του έφτειαχνε έπιπλα* || *~ σπίτι στην Πάρο* || *τα βιβλία φτειάχνονται από χαρτί* || *~ σχέδια / μια καινούργια λέξη / μια θεωρία* || *~ ένα μουσικό συγκρότημα* ΣΥΝ. κατασκευάζω **2.** (ειδικότ.) ετοιμάζω: *φτειάξε μου έναν καφέ* || *~ το φαγητό / έναν κατάλογο με ονόματα* **3.** δίνω σε (κάτι) τη μορφή που πρέπει να έχει. τακτοποιώ: *~ το κρεβάτι / το δωμάτιό μου* || *έφτειαξε τα μαλλιά της και ποζάρισε για φωτογραφία* **4.** (α) διορθώνω: *~ το ρολόι μου. που πηγαίνει μπροστά* (β) επισκευάζω: *πότε θα έρθει ο ηλεκτρονικός. να φτειάξει την τηλεόραση;* || *προσπαθεί να φτειάξει τα φρένα τού αυτοκινήτου* **5.** (γενικότ.) βελτιώνω. κάνω (κάτι) να γίνει καλύτερο. να έρθει σε καλύτερη κατάσταση: *το χαμομήλι θα σου φτειάξει το στομάχι·* ΦΡ. (α) (οικ.) ***(κάτι / κάποιος) με φτειάχνει*** (i) (κάτι/κάποιος) με κάνει να νιώθω καλύτερα. μου προκαλεί ευθυμία (ii) (κάποιος) με διεγείρει ερωτικά. με ανάβει: *ξέρει να με φτειάχνει με κάθε του άγγιγμα* (β) ***φτειάχνω τη μέρα (κάποιου)*** κάνω κάποιον να αισθανθεί ευχάριστα: *με το κοπλιμέντο που μου έκανε μου έφτειαξε τη μέρα* **6.** (λαϊκ.) ασχολούμαι (με κάτι): *τι φτειάχνεις σήμερα;* ΦΡ. (λαϊκ.) ***τι φτειάχνεις;*** πώς πας. τι κάνεις; **7.** τιμωρώ, κυρ. στη ΦΡ. ***θα σε φτειάξω!***: *άσ᾽ τον και θα σ᾽ τον φτειάξω εγώ!* ΣΥΝ. θα σε κανονίσω, θα σε τακτοποιήσω, θα σου δείξω εγώ! • ΦΡ. (α) ***τα φτειάχνω*** (με κάποιον) (i) συμφιλιώνομαι: *είχαν τσακωθεί. αλλά τώρα τα έχουν φτειάξει* (ii) δημιουργώ ερωτικό δεσμό: *τη γνώρισε στο γραφείο. του άρεσε και τα ᾽φτειαξε μαζί της* || *τους τα ᾽φτειαξε μια κοινή τους φίλη* (β) ***τη φτειάχνω (σε κάποιον)*** εξαπατώ (κάποιον): *μου την έφτειαξαν· μου πήραν 100.000 δρχ. χιλιάδες τάχα δανεικά και εξαφανίστηκαν* ♦ **8.** (αμετβ.) βελτιώνομαι: *από αύριο θα φτειάξει ο καιρός* || *ακόμη είναι μικρός και δεν καταλαβαίνει· όταν μεγαλώσει. θα φτειάξει* || *ο κόσμος ελπίζει ότι μετά από τόση λιτότητα θα φτειάξει η κατάσταση* || *με τη λιακάδα μού φτειάχνει η διάθεση·* (μεσοπαθ. ***φτειάχνομαι***) **9.** αποκαθίσταμαι ικανοποιητικά (στον επαγγελματικό και κοινωνικό τομέα): *φτειάχτηκε ήδη σε σχετικά μικρή ηλικία* || *ανακατεύτηκε με το εμπόριο και φτειάχτηκε* **10.** καλλωπίζομαι. στολίζομαι: *συνηθίζει να φτειάχνεται με τις ώρες στον καθρέφτη* || *πάω να φτειαχτώ, γιατί περιμένω κόσμο απόψε·* (αργκό) **11.** (α) έρχομαι σε κατάσταση ευθυμίας μεθώντας ελαφρά: *με δύο σφηνάκια φτειάχτηκε ο φίλος μας* (β) έρχομαι στα κέφια μου. φτάνω σε μεγάλη ευδιαθεσία: *~, όταν μου λες τέτοια* || *πάμε ν᾽ ακούσουμε τραγούδια. να φτειαχτούμε* **12.** διεγείρομαι ερωτικά **13.** βρίσκομαι υπό την επήρεια ναρκωτικών: *από το βλέμμα του φαινόταν ότι ήταν φτειαγμένος* ΣΥΝ. μαστουρώνω **14.** (η μετοχή **φτειαγμένος,** *-η, -ο*) βλ.λ. — **φτειάξιμο** κ. **φτειάσιμο** κ. (λαϊκ.) **φκειάσιμο** (σχολ. ορθ. *φτιάξιμο, φκιάσιμο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φτειάνω* (κατά τα ρ. σε *-χνω*, πβ. *σπρώ-χνω, διώ-χνω*, που σχηματίζουν αοριστικό θ. με χαρακτήρα *-ξ-*) < *φθειάνω* < **φθειάζω* (κατά τα ρ. σε *-νω*) < *εὐθειάζω* «ισιώνω. διορθώνω» (με σίγηση τού άτονου αρκτικού /e/, πβ. κ. *εὐθηνός – φτηνός*) < αρχ. *εὐθύς*. Η γρ. με *-ι-* *(φτιάχνω)* δεν έχει ετυμολ. στήριξη].

φτειαχτός, -ή. -ό κ. **φτειαστός** (σχολ. ορθ. *φτιαχτός* κ. *φτιαστός*) (καθημ.-κακόσ.) **1.** μη φυσικός ΣΥΝ. τεχνητός **2.** μη αληθινός. προσποιητός: *το επεισόδιο ήταν ~· είχαν συνεννοηθεί από πριν να κάνουν ότι μαλώνουν* || *~ αποτέλεσμα / αγώνες* ΣΥΝ. στημένος, προσυνεννοημένος. σικέ.

φτελιά (η) μακρόβιο και υψηλόκορμο δέντρο. το οποίο καλλιεργείται πολλές φορές ως καλλωπιστικό και χαρακτηρίζεται για την ανθεκτικότητα τού ξύλου του στο νερό ΣΥΝ. (διαλεκτ.) καραγάτσι. Επίσης (λόγ.) **πτελέα**.

[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < αρχ. *πτελέα* (ήδη μυκ. pte-re-wa / pe-te-re-wa), αγν. ετύμου. Η λ. φαίνεται να εμφανίζει παραγ. επίθημα *-έα* (πβ. *μηλ-έα, ἰτ-έα, συκ-έη*), αλλά το μυκ. -ewa γεννά προβλήματα. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με το μτγν. *πτέλας* «αγριόχοιρος», με την έννοια ότι ο αγριόχοιρος συχνάζει σε περιοχές με τέτοια δέντρα (πβ. κ. γερμ. Eber «αγριόχοιρος» - Eberesche «φτελιά»). Το αρμ. t'eli «φτελιά» ίσως αποτελεί δάνειο από την Ελληνική].

φτενός, -ή, -ό (λαϊκ.) λεπτός, αδύνατος ΣΥΝ. λιγνός, ψιλός, ισχνός, αδύνατος, άπαχος ΑΝΤ. χοντρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *πτενός* «λεπτός» < ουσ. *πτενόν* «φτερό» (< αρχ. *πτηνόν*)].

φτενόφλουδος, -η, -ο (καρπός) που έχει φτενή φλούδα ΣΥΝ. ψιλόφλουδος.

φτέρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες φυτό χωρίς άνθη και σπόρους, το οποίο εμφανίζεται σε χιλιάδες διαφορετικά είδη, ορισμένα από τα οποία καλλιεργούνται ως διακοσμητικά, και χαρακτηρίζεται από την ιδιότητά του να πολλαπλασιάζεται με σπόρια (βλ. λ. *σπόριο*)· ΦΡ. ***λαγός τη φτέρη έσειε / κούναγε, κακό τής κεφαλής του*** για περιπτώσεις που κάποιος δεν προσέχει κάτι που τον προστατεύει και προκαλεί μόνος του το κακό του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτέρις, -εως* < αρχ. *πτερόν*].

φτεριάζω ρ. αμετβ. {φτέριασα} (για νεοσσό) βγάζω φτερά, φτερώνω. — **φτέριασμα** (το).

φτέρνα κ. (λόγ.) **πτέρνα** (η) {φτερνών} **1.** το οπίσθιο μέρος τού πέλματος τού ανθρώπινου ποδιού· ΦΡ. (α) ***αχίλλειος πτέρνα*** βλ. λ. *αχίλλειος* (β) ***οι φτέρνες του χτυπούν στις πλάτες / στους ώμους*** για πολύ γρήγορη φυγή κάποιου που κινδυνεύει (πβ. *τα πόδια του έφταναν στους ώμους*) **2.** (συνεκδ.) το πίσω μέρος τού παπουτσιού ή τής κάλτσας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πτέρνη* < I.E. *persnā «φτέρνα» (για την εναλλαγή τού αρκτικού *pt- / *p-, πβ. κ. *πτόλις – πόλις, πτόλεμος – πόλεμος*), πβ. σανσκρ. pārṣṇi- «φτέρνα», λατ. perna «χοιρομέρι, ζαμπόν» (> ισπ. pierna), χεττ. paršna «άνω μέρος τού μηρού», γοτθ. fairzna «φτέρνα» (> γερμ. Ferse) κ.ά. Το μυκ. pte-no (δυϊκός *πτέρνω*;) δηλώνει ένα τμήμα τής άμαξας (πιθ. τα δύο σκαλοπάτια)].

φτερνιά (η) το χτύπημα με φτέρνα ή με σπιρούνι.

φτερνίζομαι κ. **φταρνίζομαι** κ. (λόγ.) **πταρνίζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {φτερνίστηκα} εκπνέω απότομα και με θόρυβο, κυρ. εξαιτίας ερεθισμού στη μύτη ή στις ρινικές κοιλότητες (π.χ. από σκόνη ή κρύωμα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτάρνυμαι*, με την προσθήκη τού επιθήματος *-ίζω / -ομαι*, < *ptr̥-nu- (με επίθημα *neu- / *nu-), συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *p(s)ter- «φταρνίζομαι», πβ. αρμ. p'rngam, λατ. sternuere (> γαλλ. éternuer, ισπ. estornudar) κ.ά. Η I.E. ρίζα έχει προφανώς ηχομιμητ. προέλευση. Ο νεοελλ. τ. *φτερνίζομαι* παρουσιάζει τροπή τού *-α-* σε *-ε-* σε περιβάλλον υγρού (πβ. *κρεβάτι – κράβατος*), ίσως με την επίδρ. τής λ. *φτέρνα*].

φτέρνισμα κ. **φτάρνισμα** (το) {φτερνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο αντανακλαστικός σπασμός των αναπνευστικών μυών, κυρ. εξαιτίας ερεθισμού στη μύτη ή στις ρινικές κοιλότητες, ο οποίος προκαλεί απότομη εκπνοή με έντονο χαρακτηριστικό ήχο.

φτερνιστήρι (το) [μεσν.] {φτερνιστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο πτερνιστήρας, το σπιρούνι.

φτερνοκοπώ ρ. μετβ. {φτερνοκοπείς... | φτερνοκόπησα} χτυπώ με τις φτέρνες ή με το φτερνιστήρι. — **φτερνοκόπημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτερνοκοπῶ* < *πτέρνα* + *-κοπῶ* (< *κόπτω*), πβ. κ. *πλευρο-κοπῶ*].

φτερό (το) **1.** ο επιδερμικός σχηματισμός που καλύπτει το σώμα των πουλιών: *παλιότερα από τα ~ τής χήνας κατασκευάζονταν πένες* || *φτερά και πούπουλα* **2.** η φτερούγα: *τα ~ τού αετού / των αγγέλων* || *το πουλί άνοιξε τα ~ του και πέταξε μακριά* || *πουλί με σπασμένα ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***δίνω φτερά (σε κάποιον)*** δίνω θάρρος (σε κάποιον), ανυψώνω το ηθικό του (β) ***κόβω τα φτερά (κάποιου)*** βλ. λ. *κόβω* (γ) ***κάνω φτερά*** χάνομαι, εξαφανίζομαι (πιθ. λόγω κλοπής): *η τσάντα μου έκανε φτερά μέσα από το αυτοκίνητο!* (δ) ***στο φτερό*** πολύ γρήγορα, στο άψε-σβήσε: *έφερε τον καφέ ~* (ε) ***φύλλο και φτερό*** βλ. λ. *φύλλο* **3.** εξάρτημα με μορφή πτερυγίου ή φτερούγας: *~ αεροπλάνου / ανεμόμυλου* **4.** το ξεσκονιστήρι με φτερά (σημ. 1) **5.** η μεταλλική καμπυλώδης προστατευτική κατασκευή που καλύπτει από πάνω τον τροχό αυτοκινήτου ή δίτροχου **6.** (μτφ.) η ώθηση ή η δύναμη και η ορμή: *τα διαβάσματα εκείνα έδωσαν φτερά στη φαντασία του* || *τα ~ τής ελπίδας / τής νιότης* **7.** (στην πυγμαχία) ***κατηγορία φτερού*** κατηγορία στην οποία αγωνίζονται πολύ ελαφριοί πυγμάχοι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερόν* < θ. *πτ-* (< I.E. *pet- «πετώ, πέφτω», βλ. λ. *πέτομαι*) + παραγ. επίθημα *-ε-ρον*. Η λ. συνδ. επίσης με χεττ. pattar «φτερό», αρμ. t'er «πλευρά», σανσκρ. patra- «φτερό, πούπουλο», αρχ. γερμ. fedara (> γερμ. Feder «πούπουλο»), λατ. penna «πούπουλο» (< *petnā-) κ.ά.].

φτεροκοπώ ρ. αμετβ. {φτεροκοπ-άς κ. -είς... | φτεροκόπησα} πετώ κάνοντας θόρυβο με τα φτερά μου: *«κότες και κοκόρια φτεροκοπούσαν κακαρίζοντας και ξεσήκωναν σκόνη και τον κόσμο»* (περιοδ.). — **φτεροκόπημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *φτερό* + *-κοπώ* < *κόπτω*, πβ. κ. *πλαγιο-κοπῶ*].

φτεροπόδαρος, -η, -ο (εκφραστ.) γρήγορος στο τρέξιμο, αυτός που μοιάζει να έχει φτερά στα πόδια του ΣΥΝ. γοργοπόδαρος.

φτερούγα (η) {σπάν. φτερούγων} καθένα από τα δύο συμμετρικά όργανα πτήσεως στα πλευρά των πουλιών και των εντόμων ΣΥΝ. φτερό (σημ. 2)· ΦΡ. (μτφ.) ***παίρνω (κάποιον) κάτω από τις φτερούγες μου*** παίρνω (κάποιον) υπό την προστασία μου, αναλαμβάνω την προστασία κάποιου, συνήθ. αδυνάμου. — (υποκ.) **φτερουγίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πτερούγα* (με τροπή τού *-υ-* σε *-ου-* σε περιβάλλον υγρού) < αρχ. *πτερύγιον*, υποκ. τού *πτέρυξ, -υγος* (βλ.λ.). Ο τ. *φτερούγων* με επίδρ. τού *πτερύγων*].

φτερουγίζω ρ. αμετβ. {φτερούγισα} (για πουλιά και έντομα) **1.** κουνώ τα φτερά μου, για να πετάξω **2.** κουνώ τα φτερά μου και πετώ· ΦΡ. (μτφ.) ***φτερούγισε η καρδιά μου*** αισθάνθηκα μεγάλη συγκίνηση. Επίσης **φτερουγώ** {-άς...}. — **φτερούγισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερυγίζω* < *πτέρυξ, -υγος* (βλ. κ. *φτερούγα*)].

φτέρωμα κ. (λόγ.) **πτέρωμα** (το) {φτερώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των φτερών που καλύπτουν το σώμα των πουλιών: *πλούσιο / πολύχρωμο / φανταχτερό ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πτέρωμα* < αρχ. *πτερῶ (-όω)* < *πτερόν*].

φτερώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φτέρω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (για πουλιά) βγάζω φτερά ♦ (μετβ.) (μτφ.) **2.** κάνω (κάποιον) γρήγορο, δίνω ταχύτητα σε (κάποιον/κάτι): *η φιλοδοξία του να νικήσει φτέρωσε τα πόδια του* **3.** ενθαρρύνω κάποιον, του δίνω κουράγιο: *τον φτέρωσε με τα λόγια του*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερῶ (-όω)* < *πτερόν* (βλ.λ.)].

φτερωτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **πτερωτός 1.** αυτός που έχει φτερούγες· ΦΡ. (α) ***φτερωτός θεός*** ο θεός Έρωτας (β) ***φτερωτός κόσμος*** τα πουλιά **2.** (μτφ.) πολύ γρήγορος, αυτός που μοιάζει να έχει φτερά: *~ άλογο* **3.** αυτός που έχει σχηματισμούς, οι οποίοι μοιάζουν με φτερούγες (πτερύγια): *~ τροχός* **4. φτερωτή** (η) (α) ο τροχός νερόμυλου, ο οποίος φέρει πτερύγια: *«γύρνα ~ τού μύλου»* (Φ. Γκ. Λόρκα, μετάφρ. Ν. Γκάτσος) (β) (γενικότ.) κάθε τροχός με πτερύγια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτερωτός* < *πτερῶ (-όω)* < *πτερόν*].

φτηνά επίρρ. ➝ φθηνά

φτηναίνω ρ. ➝ φθηναίνω

φτήνια κ. **φθήνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (καθημ.) η ιδιότητα τού φτηνού ή η κατάσταση κατά την οποία οι τιμές είναι χαμηλές· ΦΡ. (παροιμ.) ***η φτήνια τρώει τον παρά*** όταν τα προϊόντα είναι φτηνά, έχει κανείς την τάση να ξοδεύει πάρα πολλά χρήματα **2.** η χαμηλή ποιοτική στάθμη και αξία: *η ~ των λόγων του / τής συμπεριφοράς του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. < *φτηναίνω* (υποχωρητ.) < *φτηνός*, πβ. κ. *φτωχός – φτωχαίνω – φτώχια*].

φτηνιάρης, -α, -ικο {φτηνιάρηδες} (μειωτ.) αυτός που έχει μικρή αξία ή χαμηλή ποιότητα: *το εορταστικό πρόγραμμα τού καναλιού ήταν πολύ ~*. Επίσης **φτηνιάρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *φτηνός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ζηλ-ιάρης*].

φτηνο- (μειωτ.) α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό την ιδιότητα τού φθηνού λόγω κακής ποιότητας: *φτηνο-δουλειά, φτηνο-πάπουτσα*.

φτηνοδουλειά (η) (μειωτ.) **1.** η κακής ποιότητας εργασία, που δεν απαιτεί μεγάλη αμοιβή **2.** (συνεκδ.) το κακής ποιότητας έργο, που δεν στοίχισε πολλά: *αυτός ο πίνακας είναι ~*.

φτηνοπρά(γ)ματα (τα) {φτηνοπρα(γ)μάτων} (μειωτ.) **1.** τα πράγματα χωρίς ιδιαίτερη αξία, τα φτηνά πράγματα **2.** οι ανάξιες λόγου υποθέσεις: *δεν ασχολούμαι με τέτοια ~*.

φτηνός, -ή, -ό ➝ φθηνός

φτιασίδι (το) ➝ φτειασίδι

φτιασιδώνομαι ρ. ➝ φτειασιδώνομαι

φτιάχνω ρ. ➝ φτειάχνω

φτου επιφών. **1.** ο ήχος τού φτυσίματος· ΦΡ. (α) ***φτου κι απ' την αρχή*** βλ. λ. *αρχή* (β) (υβριστ.) ***φτου σου!*** ντροπή σου! (γ) ***φτου ξελευθερία!*** συνηθισμένη έκφραση στο παιδικό παιχνίδι «κρυφτό», την οποία λέει ο παίκτης ο οποίος ξεφεύγει και με αυτόν τον τρόπο «ελευθερώνει» όλους τους παίκτες που έχει βρει αυτός που τα φυλάει (δ) ***φτου, κακά!*** (i) (οικ.) ως έκφραση αποδοκιμασίας προς κάποιον που είπε κακή λέξη (ii) προς μικρό παιδί για να φτύσει κάτι που έβαλε στο στόμα του **2.** εκφράζει απογοήτευση, έντονη δυσαρέσκεια για κάτι που συνέβη αντίθετα από το επιθυμητό: *~, ατυχία!* || *~, να πάρει ο διάολος! Πάλι έχασα το πορτοφόλι μου!* **3.** εκφράζει αηδία: *~! Τα καρύδια είναι χαλασμένα!* **4.** για την αποτροπή βασκανίας, όταν εκφράζει κανείς έντονα τον θαυμασμό του: *~ σου, κοπελάρα μου!*, επίσης σε φρ. όπως ***φτου σου να μη σε ματιάσω!, φτου σου να μην αβασκαθείς!*** και συχνά επαναλαμβανόμενο: ***φτου-φτου-φτου, (να μη σε ματιάσω)!***
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., με την επίδρ. τού ρ. *φτύνω*].

φτουράω ρ. αμετβ. {φτουράς, -άει ..., -άνε | φτούρησα} **1.** (για ποσότητα) είμαι αρκετός, φθάνω (και περισσεύω): *ένα κιλό σιμιγδάλι και δεν φτούρησε για ένα ταψί* **2.** (για ενέργεια) ευοδώνομαι, πετυχαίνω, συμφέρω: *δεν ~ αυτή η επιχείρηση· πρέπει να αλλάξουμε προσανατολισμούς* **3.** (αργκό-για πρόσ.) αξίζω, είμαι επαρκής (για κάτι): *καλό παιδί, αλλά δεν φτουράει ως μαθητής*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. obduro «είμαι σκληρός, αντέχω» (< προθ. ob- + duro < durus «σκληρός, στερεός»), κατ' επίδρ. τού ρ. *φτάνω*].

φτυάρι κ. (λαϊκ.) **φκυάρι** (το) {φτυαρ-ιού | -ιών} **1.** εργαλείο που αποτελείται από ένα στειλιάρι, στην άκρη τού οποίου είναι προσαρμοσμένη πλατιά μεταλλική επιφάνεια· χρησιμοποιείται για τη λήψη, τη μεταφορά και το ανακάτωμα στερεών υλικών (χώματος, πετρών, λάσπης κ.λπ.) και, σπάνια, στο σκάψιμο **2.** (μτφ.) αυτός που συνηθίζει να κουτσομπολεύει, να κακολογεί τους άλλους (βλ. κ. λ. *θάβω*) **3.** μακριά ξύλινη λαβή με πλατύ άκρο για το φούρνισμα τού ψωμιού. — (υποκ.) **φτυαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < μτγν. *πτυάριον*, υποκ. τού αρχ. *πτύον* «φτυάρι», τεχν. όρ. (με αρχικό θ. *πτ-* αντί τού αναμενομένου *π-*), πιθ. < I.E. *peu- / *pu- «καθαρίζω, διυλίζω, κοσκινίζω», πβ. σανσκρ. pávate, λατ. pūrus «γνήσιος, αγνός» (> γαλλ. pur, αγγλ. pure), αρχ. γερμ. fowen «κοσκινίζω, διυλίζω» κ.ά.].

φτυαριά (η) **1.** κάθε κίνηση τού φτυαριού για μετακίνηση ή φόρτωση υλικού: *δεν είναι πολλά τα μπάζα, πέντε φτυαριές πράμα* **2.** η ποσότητα υλικού που χωράει στο φτυάρι: *μια ~ χαλίκι* **3.** το χτύπημα με φτυάρι: *του 'δωσε μια ~.*

φτυαρίζω ρ. μετβ. {φτυάρισ-α, -μένος} ανακατεύω ή μεταφέρω με το φτυάρι: *~ χώμα / πέτρες / τσιμέντο.* — **φτυάρισμα** (το).

φτύμα (το) {φτύμ-ατος | -ατα, -άτων} η φτυσιά, το φτύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < *φτύνω*, πβ. κ. *ντύνω – ντύμα*].

φτύνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έφτυσα, φτύσ-τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) εκτοξεύω από το στόμα μου σάλιο: *~ χάμω / στον δρόμο·* ΦΡ. ***φτύνω (σ)τον κόρφο μου!*** σε περιπτώσεις αποτροπής βασκανίας ♦ (μετβ.) **2.** ρίχνω σάλιο σε (κάποιον): *τον έφτυσε μπροστά σε όλους·* ΦΡ. (α) ***φτύνω εκεί όπου έγλειφα*** για πρόσωπο που καταφέρεται εναντίον αυτού που παλιότερα επαινούσε ή γενικότ. που δείχνει αγνωμοσύνη για πρόσωπο ή κατάσταση που παλιότερα τον εξυπηρετούσαν: *Τι να του πεις! Φτύνει εκεί όπου έγλειφε: όσο τους είχε ανάγκη και πληρωνόταν από αυτούς, δεν έλεγε κουβέντα· τώρα που εγκατέλειψε την εταιρεία, κατηγορεί τους πάντες!* (β) ***(κάποιος δεν αξίζει) ούτε να τον φτύσεις*** (κάποιος) είναι άξιος κάθε περιφρόνησης (γ) ***φτύσε με μη με ματιάσεις!*** για την αποτροπή βασκανίας, όταν κάποιος εκφράζεται με ιδιαίτερο θαυμασμό για κάποιον (δ) ***λες και τον έφτυσε στο στόμα / λες και τον έχει φτύσει*** για κάποιον που μοιάζει πολύ σε κάποιον άλλον, που είναι ολόιδιος: *Κοίταξε πώς του μοιάζει ο γυιός του! Λες και τον έφτυσε στο στόμα!* **3.** εκτοξεύω από το στόμα μου (κάτι που είχα μέσα σε αυτό): *έφτυσε το κρέας, γιατί δεν του άρεσε* || (μτφ.) *τα τουφέκια έφτυναν καυτό μολύβι·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***φτύνω αίμα*** βλ. λ. *αίμα* (β) ***φτύνω τής μάννας μου το γάλα*** βλ. λ. *γάλα* **4.** (μτφ.-αργκό) αγνοώ, περιφρονώ ή απορρίπτω (κάποιον), αποστρέφομαι (κάποιον): *τόσες φορές σε καλέσαμε κι εσύ μας έφτυσες* (δεν ήρθες) • ΦΡ. (αργκό) ***τα φτύνω*** κουράζομαι πολύ, εξαντλούμαι, αποκάμνω: *κόντευε να τα φτύσει απ' την πολλή δουλειά* ΣΥΝ. τα παίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έπτυσα* τού αρχ. *πτύω*, κατά το σχήμα *έξυσα – ξύνω, έψησα – ψήνω*. Το αρχ. *πτύω* αποτελεί εκφραστ. ρ. και λέξη-ταμπού, αφού δηλώνει κυρ. τη σημ. «φτύνω για να αποφύγω το "κακό μάτι"», με αποτέλεσμα την ποικιλία των τ. στις διάφορες Ι.Ε. γλώσσες. Σε ό,τι αφορά το αρχικό θ., αν *πτύω* < *pjū-, τότε η λ. συνδ. με αρχ. σλαβ. pljujǫ, λιθ. spiáuju, αρχ. ισλ. spýja (όλα με τη σημ. «φτύνω»), ενώ αν το σύμπλεγμα *πτ-* (pt-) θεωρηθεί αρχαϊκό, τότε πλησιέστεροι φαίνονται άλλοι Ι.Ε. τ., λ.χ. αρμ. t'uk «πτύελο», t'k'-anem «φτύνω». Επίσης συγγενείς είναι και άλλες λ. με αρχικό s-, λ.χ. λατ. spuere, αρχ. γερμ. spîwan (> γερμ. speien), αγγλ. spit κ.ά., αλλά η αναγωγή τους σε Ι.Ε. (s)p(h)jēu- / *(s)pju- παραμένει αβέβαιη].

φτυσιά (η) το σάλιο που φτύνει κανείς ΣΥΝ. απόπτυσμα, πτύσμα, πτύελο, ροχάλα.

φτύσιμο (το) {φτυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φτύνει κανείς **2.** το σάλιο που φτύνει κάποιος **3.** (μτφ.-αργκό) η περιφρόνηση· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***κάποιος / κάτι δεν είναι ούτε για φτύσιμο***: *μου φέρθηκε πολύ σκάρτα, δεν είναι ούτε για φτύσιμο* (β) ***έχω κάποιον στο φτύσιμο***: *ήταν μια εποχή που τον είχαν όλοι στο φτύσιμο· τώρα όλοι τρέχουν από κοντά του* || *τον έχουν όλοι στο ~* (τον περιφρονούν) (γ) ***ρίχνω σε κάποιον φτύσιμο***: *προσπάθησε να της πιάσει την κουβέντα, αλλά εκείνη του 'ριξε ένα φτύσιμο!* Επίσης **φτυσιματιά** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έφτυσα* τού ρ. *φτύνω* και το επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *ξύσ-ιμο*].

φτύσμα (το) [αρχ.] {φτύσμ-ατος | -ατα, -άτων} το σάλιο που φτύνει κάποιος.

φτυστός, -ή, -ό (εκφραστ.) εντελώς όμοιος: *το μωρό είναι ~ ο πατέρας του* ΣΥΝ. απαράλλακτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος*.

φτωχαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) ο φτωχός, κυρ. αυτός που είναι άξιος συμπάθειας ή λύπησης.
[ΕΤΥΜ. < *φτωχός* + υποκ. επίθημα *-αδάκι*, πβ. κ. *πετρ-αδάκι*].

φτωχαίνω κ. (λόγ.) **πτωχαίνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φτώχυνα} ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι φτωχός: *η οικογένειά τους φτώχυνε* ΑΝΤ. πλουτίζω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) φτωχό. — **φτώχεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

φτώχια (η) (σχολ. ορθ. *φτώχεια*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κατάσταση τού να είναι κανείς φτωχός, να στερείται των αναγκαίων αγαθών: *ζουν μέσα στη ~* || *η ~ και η ανεργία συχνά οδηγούν στο έγκλημα* || *όριο φτώχιας* (όριο εισοδήματος κάτω από το οποίο θεωρείται κανείς φτωχός) ΣΥΝ. πενία, ένδεια, ανέχεια, στέρηση, δυστυχία, μιζέρια, εξαθλίωση ΑΝΤ. πλούτος, ευμάρεια· ΦΡ. (α) ***η φτώχια θέλει καλοπέραση*** οι φτωχοί πρέπει να χαίρονται και να διασκεδάζουν, για να μην καταβάλλονται ψυχικά από την άσχημη κατάσταση στην οποία βρίσκονται (β) ***έξω φτώχια (και καλή καρδιά)*** ο φτωχός πρέπει να αντιμετωπίζει την κατάστασή του με αισιοδοξία, να μη βαρύνεται ψυχικά και να μην απογοητεύεται (γ) ***τα πολλά λόγια είναι φτώχια*** (i) για να τονιστεί η αξία τής λακωνικότητας, το ότι πρέπει να αποφεύγει κανείς τη φλυαρία (ii) δεν χρειάζονται περισσότερα, ανώφελα λόγια· οτιδήποτε περισσότερο σχετικά με κάτι είναι μάταιο να ειπωθεί: *το πρόγραμμα σταθεροποίησης τής οικονομίας είναι δεδομένο· από εκεί και πέρα ~* (δ) (παροιμ.) ***η φτώχια φέρνει γκρίνια*** η φτώχια προκαλεί προβλήματα και οδηγεί στη γκρίνια λόγω δυσαρέσκειας **2.** (μτφ.) η έλλειψη αφθονίας ή επάρκειας σε κάτι: *~ ιδεών / λεξιλογίου* ΑΝΤ. πλούτος. Επίσης (λόγ.) **πτωχεία** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. < *φτωχαίνω* (υποχωρητ.) < *φτωχός*, κατά το σχήμα *φτηνός – φτηναίνω – φτήνια, ακριβός – ακριβαίνω – ακρίβια* κ.λπ. Η γρ. *φτώχεια* προϋποθέτει παραγωγή από το αρχ. *πτωχεία*, κάτι που δεν δικαιολογείται λόγω τού τονισμού τής λ. (πβ. *δουλεία – δουλειά, εσοδεία – σοδ(ε)ιά, υγεία – (υ)γειά* κ.ά.), οπότε θα αναμενόταν *πτωχεία* – **φτωχειά*].

φτώχια: συνώνυμα. Η έννοια τής «στέρησης των αναγκαίων πόρων ζωής», δηλ. τής φτώχιας, υπήρξε από τα αρχαία χρόνια ενδημούσα κατάσταση σε μια μικρή χώρα με περιορισμένους φυσικούς και υλικούς πόρους, όπως η Ελλάδα. Ως εκ τούτου, το σχετικό λεξιλόγιο ήταν και είναι αρκετά πλούσιο. Οι αρχαίοι εξέφρασαν τη φτώχια με τη λ. **πενία** (*πένομαι, πένης·* ομόρρ. τού *πόνος, πονώ* «μοχθώ, εργάζομαι», *πενιχρός*). Ο Ηρόδοτος (7, 102) έχει πει το χαρακτηριστικό: *τῇ Ἑλλάδι πενίη σύντροφός ἐστι [...] (ἀρετῇ) δὲ χρωμένη τῇ πενίῃ ἐπαμύνεται* (στην Ελλάδα μόνιμος σύντροφος είναι η φτώχια [...], αντιμετωπίζει δε τη φτώχια χρησιμοποιώντας την αρετή»). **Πενία** ήταν η αξιοπρεπής φτώχια, όταν κανείς καταφέρνει να εξοικονομεί τα αναγκαία με το μεροκάματο, αφού **πένης** ήταν ο φτωχός εργάτης, ο μεροκαματιάρης (σε αντίθεση με τον **πλούσιο** ή τον **δυνάμενον** «εύπορο»). **Πτωχεία**, αντιθέτως, στους αρχαίους είναι η παντελής έλλειψη των προς το ζην, που καταλήγει στην επαιτεία, τη ζητιανιά· **πτωχός** είναι ο ζητιάνος. Ο Αριστοφάνης στον *Πλούτο* (στ. 553) ορίζει τη διαφορά πτωχού και πένητος ως εξής: *πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος [...] ζῆν ἐστι μηδὲν ἔχοντα· τοῦ δὲ πένητος ζῆν φειδόμενον καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα* (ας σημειωθεί ότι η λ. *πτωχός* συνδέεται ετυμολογικά με το αρχ. *πτήσσω* «ζαρώνω από τον φόβο μου» και ότι **πτωχός** είναι «ο ζαρωμένος, ο φοβισμένος, ο κακομοίρης»). Στη Ν. Ελληνική επικράτησε ως γενική για «τη στέρηση πόρων προς το ζην» η λ. **φτώχια** (από το **φτωχαίνω** < *φτωχός* κατά τα *φτηνός – φτηναίνω – φτήνια* κ.τ.ό.), ενώ η *πενία* είναι τυπικότερος οικονομικός όρος. Η **απορία** δηλώνει τη βεβαιωμένη (εγγράφως και τυπικώς) έλλειψη πόρων ζωής, ενώ οι λ. **ένδεια** (από το *ενδεής* «στερούμενος»), **ανέχεια** (*έχω*) και **στέρηση** δηλώνουν (άτυπα) επίσης την έλλειψη πόρων για να ζήσει κανείς. Η λ. **ζητιανιά** είναι ό,τι το αρχ. *πτωχεία*, δηλ. η επαιτεία. Μια σειρά λ., όπως **δυστυχία, μιζέρια** και **εξαθλίωση**, δηλώνουν τα υλικά, κοινωνικά και ψυχολογικά αποτελέσματα τής φτώχιας, ενώ την έλλειψη χρημάτων, που συνιστά τη *φτώχια* και την *ανέχεια*, ο λαός με πικρόχολο χιούμορ χαρακτήρισε ως **απενταρία** (*απένταρος < πεντάρα*), **αδεκαρία** (*αδέκαρος < δεκάρα*), **αφραγκιά** (*άφραγκος < φράγκο*) και **αναπαραδιά** (*ανα-* στερητ. + *παράδες* «χρήματα»).

φτωχικό (το) **1.** το σπίτι τού φτωχού **2.** (κατ' επέκτ. ως έκφραση μετριοφροσύνης) το σπίτι: *καλώς όρισες στο ~ μας.*

φτωχικός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **πτωχικός 1.** αυτός που ταιριάζει σε φτωχό: *~ ντύσιμο / γεύμα / σπίτι / γειτονιά* **2. φτωχικό** (το) βλ.λ. — **φτωχικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτωχικός* < *πτωχός*].

φτωχο- κ. **φτωχό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** κατάσταση φτώχιας: *φτωχο-γειτονιά, φτωχό-παιδο, φτωχόσπιτο* **2.** κάτι που σχετίζεται με τους φτωχούς: *φτωχο-κομείο, φτωχο-λογιά.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *φτωχός* (βλ.λ.)].

φτωχογειτονιά (η) η γειτονιά στην οποία κατοικούν φτωχοί: *στις ~ τής Αθήνας* ΣΥΝ. φτωχομαχαλάς.

φτωχοκομείο (το) → πτωχοκομείο

φτωχοκόριτσο (το) το κορίτσι φτωχής οικογένειας ΑΝΤ. πλουσιοκόριτσο.

φτωχολογιά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.-εκφραστ.) το σύνολο των φτωχών: *«~, για σένα κάθε μου τραγούδι»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φτωχολογία* < *φτωχός* + *-λογία* < *λέγω*, με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

φτωχολόι (το) {χωρ. πληθ.} (σπανιότ.) η φτωχολογιά.
[ΕΤΥΜ. < *φτωχο-* + *-λόι* (βλ.λ.)].

φτωχομάγαζο (το) (εκφραστ.) το φτωχικό μαγαζί: *δρόμοι παλιοί, γεμάτοι φτωχομάγαζα.*

φτωχομάννα (η) (εκφραστ.) ο χώρος ή ο τόπος που είναι προσιτός οικονομικά και σε φτωχούς: *η Αθήνα είναι ~· βρίσκει κανείς ό,τι θέλει σε φτηνές τιμές* || *«Θεσσαλονίκη μου, μεγάλη ~»* (λαϊκ. τραγ.).

φτωχομαχαλάς (ο) {φτωχομαχαλάδες} η φτωχογειτονιά.

φτωχομπινές (ο) {φτωχομπινέδες} (λαϊκ.-μειωτ.) κακομοίρης, μικρός (που κάνει μικροαπάτες κ.λπ.).

φτωχοντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος με φτωχικά ρούχα.

φτωχόπαιδο (το) το παιδί φτωχής οικογένειας: *ξεκίνησε από ~ κι έγινε μεγάλος και τρανός* ΑΝΤ. πλουσιόπαιδο.

φτωχοπερήφανος, -η, -ο αυτός που είναι φτωχός, αλλά διατηρεί την αξιοπρέπειά του ΣΥΝ. (ειρων.) ψωροπερήφανος.

φτωχός, -ή, -ό 1. αυτός που στερείται αναγκαίων αγαθών, που δεν έχει αρκετά χρήματα για να ζήσει: *~ οικογένεια* || (κ. ως ουσ.) *προστάτης των ~ και των αδυνάτων* || *«θα γυρίσει ο τροχός, θα γελάσει κι ο ~»* (παροιμ.) ΣΥΝ. άπορος, ενδεής ΑΝΤ. πλούσιος, ευκατάστατος, εύπορος· ΦΡ. (α) ***φτωχός συγγενής*** βλ. λ. *συγγενής* (β) (παροιμ.) ***όπου φτωχός κι η μοίρα του*** για περιπτώσεις στις οποίες βρίσκουν και άλλες δυστυχίες κάποιον ήδη δυστυχή: *έχασε τον γυιό του και τώρα έμεινε ανάπηρος· ~!* **2.** αυτός που δεν έχει μεγάλη χρηματική αξία ή περιέχει λιγοστά πράγματα (φανερώνοντας έλλειψη οικονομικών πόρων): *~ δώρο / γεύμα* **3.** οικονομικά αδύναμος: *~ χώρες / περιοχή* || *τα οικονομικά μέτρα θίγουν τις φτωχότερες τάξεις·* (μτφ.) **4.** ελλιπής, ανεπαρκής: *έδαφος ~ σε φυσικούς πόρους* || *φαγητό ~ σε θρεπτικά συστατικά* || *~ σοδειά* **5.** (σε εκφράσεις συμπάθειας, συμπόνιας) καημένος, δυστυχής: *τι τραβάει, ο ~!* — **φτωχά** επίρρ., (υποκ.) **φτωχούλης, -α, -ι/-ικο** κ. **φτωχούλικος, -ια, -ο** κ. **φτωχούτσικος, -η/-ια, -ο**

☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια, φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πτωχός* < **πτω-κ-ός* (με εκφραστ. δάσυνση τού επιθήματος), ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *πτήσσω* «ζαρώνω από φόβο» < *πτά-κ-jω* (μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. **πετᾰ-*, βλ. λ. *πίπτ-ω, πέτ-ομαι*). Η λ. συνδ. μεταξύ άλλων με τα αρμ. t'ak-čim, t'ak'-eay «κρύβομαι»].

φτωχόσπιτο (το) το φτωχικό σπίτι.

φτωχοσυνοικία (η) {φτωχοσυνοικιών} η φτωχογειτονιά ΣΥΝ. φτωχομαχαλάς.

φτωχοφαμελιά (η) (λαϊκ.) η φτωχή οικογένεια.

φτωχοφαμελίτης (ο) {φτωχοφαμελιτών}. **φτωχοφαμελίτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο (πατέρας ή μητέρα) που έχει φτωχή οικογένεια.

φυγάδας (ο) ▸ φυγάς

φυγαδεύω ρ. μετβ. {φυγάδευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} βοηθώ (κάποιον) να δραπετεύσει: *φίλοι του τον φυγάδευσαν στο εξωτερικό.* — **φυγάδευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυγάς, -άδος* (βλ.λ.)].

φυγάς (ο/η) {φυγάδ-α κ. -ος (θηλ. φυγάδος) | -ες} **1.** ΣΤΡΑΤ. ο ανυπότακτος ή ο λιποτάκτης στρατιώτης **2.** πρόσωπο που έχει φύγει από την πατρίδα του ως δραπέτης, διωκόμενος. Επίσης **φυγάδας** (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυγή* (βλ.λ.)].

φυγάς, φοροφυγάς, μιγάς κ.τ.ό. Τα ονόματα τής κατηγορίας αυτής σχηματίζουν τις πλάγιες πτώσεις τού ενικού (γενική, αιτιατική) περιττοσύλλαβα (δηλ. με μία επιπλέον συλλαβή). Έτσι λέμε *ο φυγάς, τού φυγάδ-α / -ος, τον φυγάδα* και όχι *τού φυγά* (!), *τον φυγά* (!) κ.τ.ό.

φυγή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εσπευσμένη απομάκρυνση από κάπου: *προσπάθησε να διασωθεί διά τής ~* || *«μια παρατεταμένη σύρραξη θα προκαλέσει ~ πληθυσμού προς το εξωτερικό»* (εφημ.) ΣΥΝ. φευγιό, φευγάλα, αναχώρηση **2.** η μη επιτρεπόμενη εγκατάλειψη ενός τόπου, η απομάκρυνση από κάποιο μέρος κρυφά: *η ~ τού καταζητούμενου στο εξωτερικό* **3.** η άτακτη υποχώρηση στο πεδίο τής μάχης· κυρ. σε ΦΡ. όπως: *έτρεψαν τον εχθρό σε άτακτη ~* **4.** (μτφ.) το να ξεφεύγει κανείς από κάτι δυσάρεστο: *η μουσική είναι γι' αυτόν μια ~ απ' την πεζή πραγματικότητα* || *τάσεις φυγής* • **5.** ΜΟΥΣ. η φούγκα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύξ, φυγός* «φυγάς» (όπως απαντά σε σύνθ., λ.χ. *πρόσφυξ*) < θ. *φυγ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *φεύγω* (βλ.λ.)].

φυγο- κ. **φυγό-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αποφυγή: *φυγό-δικος, φυγο-μαχία, φυγό-ποινος, φυγο-πονία* **2.** απομάκρυνση: *φυγό-κεντρος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *φυγό-μαχος*, μτγν. *φυγό-δικος*), που προέρχεται από το θ. *φυγ-* (πβ. αόρ. β' *φυγεῖν*) τού ρ. *φεύγω*].

φυγόδικος (ο/η) {φυγοδίκ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. ο κατηγορούμενος που δεν εμφανίζεται στο δικαστήριο για να δικαστεί στην καθορισμένη δικάσιμο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φυγο-* (θ. *φυγ-* τού αορ. β' *ἔ-φυγ-ον* τού ρ. *φεύγω*) + *-δικος* < *δίκη*].

φυγοδικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {φυγοδικείς... | φυγοδίκησα} ΝΟΜ. αποφεύγω να παραστώ στο δικαστήριο, για να δικαστώ. — **φυγοδικία** (η) [μτγν.].

φυγοκεντρικός, -ή, -ό [1886] ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη φυγόκεντρο δύναμη: ~ *διαχωριστής* (διάταξη με την οποία επιτυγχάνεται στα εργαστήρια ο διαχωρισμός των συστατικών μείγματος).

φυγόκεντρος, -η (λόγ. -ος), **-ο** [1843] **1.** ΦΥΣ. (α) αυτός που τείνει να απομακρύνεται από το κέντρο ΑΝΤ. κεντρομόλος (β) ***φυγόκεντρος δύναμη*** πλασματική δύναμη που εφαρμόζουμε σε ένα σώμα, το οποίο κινείται σε κυκλική τροχιά, με διεύθυνση και μέγεθος ίδια προς την κεντρομόλο δύναμη, αλλά αντίθετη φορά **2.** (μτφ.) αυτός που κινείται με αντίθετη φορά ή κατεύθυνση προς ορισμένο κέντρο (εξουσίας, κρατικής οργάνωσης κ.λπ.): *στα κόμματα αναπτύσσονται ~ τάσεις* (τάσεις αντίθετες προς αυτά που πρεσβεύει η ηγεσία).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. centrifugus].

φυγόκεντρος – κεντρόφυγος – κεντρομόλος. Στις αρχές τού 18ου αι. πλάστηκαν στη λόγια Λατινική τής εποχής οι λ. centripetus και centrifugus, για να δηλώσουν αντιστοίχως στη φυσική την κίνηση μιας δυνάμεως **προς** το κέντρο (centripetus) και την κίνηση μιας δυνάμεως **από** το κέντρο (centrifugus). Η προς το κέντρο κίνηση δηλώθηκε από τα λατ. centrum «κέντρο» + petere «ζητώ» (> centripetus), ενώ η από το κέντρο απομάκρυνση, φυγή με τα λατ. centrum «κέντρο» + fugere «φεύγω, απομακρύνομαι» (> centrifugus). Έτσι πλάστηκαν (από τους νεολατινικούς όρους) οι γαλλ. όροι centripète (1700) και centrifuge (1700), από όπου οι αγγλ. centripetal και centrifugal. Από τους ξένους όρους οι Έλληνες διαφωτιστές τού 18ου αι. έπλασαν τους ελλην. όρους **κεντρόμολος** (< *κέντρο* + *-μόλος* < αρχ. αόρ. β' *ἔ-μολ-ον* «ήλθα» τού ρ. *βλώσκω* [πβ. *μολών λαβέ*]) και **κεντρόφυξ**, *-υγος* (< *κέντρο* + *-φυξ* < θ. *φυγ-* από αόρ. β' *ἔ-φυγ-ον* του *φεύγω* [πβ. *πρόσ-φυξ* «πρόσφυγας»]). Και οι δύο όροι πρωτομαρτυρούνται στον διαμορφωτή τής καθαρεύουσας Νικηφόρο Θεοτόκη (1766) και στον διδάσκαλο τού Γένους Ευγένιο Βούλγαρι (1766). Ωστόσο, έναντι τού αρχαίου τύπου *κεντρόμολος* (που θα ήταν και ορθότερος [πβ. *αυτόμολος*]), ο άλλος διδάσκαλος τού Γένους, ο Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, το έτος 1812 υποστήριξε (και επέβαλε) τον τονισμό **κεντρομόλος**. Για το *κεντρομόλος* προτάθηκαν και άλλες αποδόσεις (**κεντροπετής**, Σπυρ. Μαυρογένης 1863, **κεντρόποδες** *δυνάμεις*, Χριστόδ. Ακαρνάν 1786, **κεντροφερής** και **κεντροδιώκτις** *δύναμη*, *Γαλλοελληνκό Λεξικό* Μ. Σχινά και Ι. Λεβαδέως), που δεν επικράτησαν. Για το *κεντρόφυξ / κεντρόφυγος* προτάθηκε από τον πολύ Κωνσταντίνο Λσώπιο (1843) ο τ. **φυγόκεντρος**, ο οποίος και επικράτησε (ο τ. **φυξίκεντρος** που προτάθηκε από τον Ηρακλή Μητσόπουλο [1845] δεν επικράτησε).

φυγομαχία (η) [μεσν.] {φυγομαχιών} **1.** η αποφυγή από κάποιον να πολεμήσει, να μπει στη μάχη, συνήθ. από δειλία **2.** (συνήθ. μτφ.) η αποφυγή από κάποιον να εμπλακεί σε δύσκολη γι' αυτόν υπόθεση, ενώ θα έπρεπε.

φυγόμαχος (ο/η) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που αποφεύγει να πολεμήσει, να μπει στη μάχη, συνήθ. από δειλία **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αποφεύγει να εμπλακεί σε δύσκολη γι' αυτόν υπόθεση, ενώ θα έπρεπε.

φυγομαχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φυγομαχείς... | φυγομάχησα} **1.** αποφεύγω αναμέτρηση (μάχη ή αγώνα) από δειλία **2.** (μτφ.) αποφεύγω να αντιμετωπίσω μια δύσκολη κατάσταση: *η αντιπολίτευση κατηγορεί τον πρωθυπουργό ότι φυγομαχεί στη Βουλή.*

φυγόποινος, -η, -ο [1885] αυτός που έχει καταδικαστεί από δικαστήριο, αλλά αποφεύγει να εκτίσει την ποινή του και παραμένει ασύλληπτος.

φυγοπόλεμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποφεύγει να πολεμήσει λόγω δειλίας.

φυγόπονος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποφεύγει τους κόπους, την εργασία ΣΥΝ. οκνηρός, τεμπέλης ΑΝΤ. εργατικός, επιμελής. — **φυγοπονία** (η) [μτγν.].

φυγοπονώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φυγοπονείς...} είμαι φυγόπονος, αποφεύγω τους κόπους, την εργασία ΣΥΝ. τεμπελιάζω.

φυγόστρατος (ο) [1883] {φυγοστράτ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που αποφεύγει την εκπλήρωση των στρατιωτικών του υποχρεώσεων, ο ανυπότακτος. — **φυγοστρατία** (η) [1897].

φύγω (να/θα) ρ. → φεύγω

-φυής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** (α) αυτόν που διαθέτει μια πνευματική ικανότητα κάποιου επιπέδου: *μεγαλο-φυής, ιδιο-φυής, ευ-φυής* (β) αυτόν που έχει συγκεκριμένη σωματική διάπλαση: *μικρο-φυής, νανο-φυής* • **2.** αυτόν που φυτρώνει σε συγκεκριμένο τόπο ή με ορισμένο τρόπο: *πετρο-φυής, αυτο-φυής* **3.** αυτόν που είναι κατάφυτος από ένα συγκεκριμένο είδος φυτού ή δέντρου: *ελαιο-φυής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-φυής, προσ-φυής*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

-φυΐα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** πνευματική ικανότητα σε ορισμένο βαθμό ή ορισμένου τύπου: *ιδιο-φυΐα, μεγαλο-φυΐα, ευ-φυΐα* **2.** δημιουργία, γένεση: *οδοντο-φυΐα, τριχο-φυΐα, ονυχο-φυΐα.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-φυΐα*, μτγν. *μεγαλο-φυΐα*), που προέρχεται από τα αντίστοιχα επίθετα σε *-φυής* (βλ.λ.)].

φύκι (το) {φυκ-ιού | -ιών} αυτότροφο υδρόβιο φυτό· ΦΡ. (μτφ.) ***(πουλώ) φύκια για μεταξωτές κορδέλες (σε κάποιον)*** παρουσιάζω ευτελή, ασήμαντα πράγματα ως σπουδαία ή ακριβά (για λόγους επίδειξης ή εξαπάτησης): *τόσον καιρό τους πουλούσε φύκια για μεταξωτές κορδέλες, ότι τάχα είχε σπουδάσει σε μεγάλα πανεπιστήμια, ενώ απλώς είχε παρακολουθήσει μαθήματα σε διάφορες ιδιωτικές σχολές.* Επίσης (επιστημ.) **φύκος** [αρχ.] {φύκ-ους | -η, -ών}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φύκιον / φυκίον*, υποκ. τού ουδ. *φῦκος*, αγν. ετύμου. λ. που αναφερόταν αρχικά σε ένα είδος λειχήνα, από τον οποίο παρασκευαζόταν κόκκινη βαφή. Η αναγωγή στο εβρ. pūk «βαφή (ματιών)» δεν θεωρείται πιθανή, επειδή ο σημιτ. τ. φαίνεται να προσδιορίζει ένα είδος μαύρης βαφής].

φυκόστρωτος, -η, -ο στρωμένος με φύκια.

φύλαγμα (το) [μτγν.] {φυλάγματος | χωρ. πληθ.} **1.** η φύλαξη, η προστασία: *το ~ τού σπιτιού / των χρημάτων / των συνόρων* **2.** (ειδικότ.) η αποθήκευση και φύλαξη: *το ~ των χαλιών σε ειδικούς χώρους* || *το ~ των αποσκευών σε αίθουσα τού αεροδρομίου* **3.** η προφύλαξη: *ο καιρός χάλασε και χρειάζεται ~* **4.** η επιτήρηση (για την ασφάλεια και προστασία κάποιου): *το ~ των παιδιών, όταν λείπουν οι γονείς.*

φυλάγω ρ. → φυλάσσω

φυλάκα (η) (αργκό-ειρων.) η φυλακή: *αν συνεχίσει τις κλεψιές, θα πάει ~.*

φύλακας (ο/η) {φυλάκων} **1.** πρόσωπο που φρουρεί, που επιτηρεί κάτι: *ο ~ τής πύλης / τού μουσείου / τής σιδηροδρομικής διασταύρωσης·* ΦΡ. ***έχουν γνώση οι φύλακες*** βλ. λ. *γνώση* **2.** ο προστάτης, ο υπερασπιστής: *έχουν τον Άγιο Νικόλαο ~ τού νησιού τους·* ΦΡ. ***φύλακας άγγελος*** βλ. λ. *άγγελος* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που διατηρεί κάτι (π.χ. παραδόσεις, έθιμα) αναλλοίωτο στον χρόνο: *~ των παραδόσεων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φύλαξ, -ακος*, με επίθημα *-αξ* (πβ. κ. *κόλ-αξ, σκύλ-αξ*), αβεβ. ετύμου. Κατά μιαν άποψη, η λ. συνδ. με το β' συνθ. τού λατ. bubulcus «βουκόλος», su-bulcus «χοιροβοσκός», μέσω τ. *-fulcus, αλλά η λ. *φύλαξ* είναι πολύ αρχαιότερη και επιπλέον ουδέποτε δήλωσε τον φρουρό ζώων. Ακόμη λιγότερες πιθανότητες συγκεντρώνουν οι συνδέσεις με τη λ. *πύλη* ή με το θ. *bheu-dh, πβ. αρχ. *πυνθάνομαι* «πληροφορούμαι, παρατηρώ», καθώς και με το αρχ. *φωλεός* «φωλιά»].

-φύλακας β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** το πρόσωπο που προστατεύει κάτι/κάποιον: *δασο-φύλακας, σωματο-φύλακας, αστυ-φύλακας, θαλαμο-φύλακας, φαρο-φύλακας* **2.** πρόσωπο, χώρο ή αντικείμενο σχετικά με την αποθήκευση και διαφύλαξη: *υποθηκο-φύλακας, αρχειο-φύλακας, χαρτο-φύλακας.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *σωματο-φύλαξ, ἀγρο-φύλαξ*, αρχ. *νυκτο-φύλαξ*), που προέρχεται από το αρχ. *φύλαξ, -κος*].

φυλακή (η) **1.** το κτήριο στο οποίο εγκλείονται οι υπόδικοι ή κατάδικοι: *μπαίνω* ~ || *πάω* / *με κλείνουν (στη)* ~ (με φυλακίζουν) || *σαπίζω στη* ~ || *δραπετεύω* / *απολύομαι από τη* ~ || *κλείνω* / *στέλνω κάποιον (στη)* ~ || *τρόφιμος* / *διευθυντής φυλακών* || *φυλακές ανηλίκων* || «*όπου ανοίγει ένα σχολείο, κλείνει μια φυλακή*» (Β. Ουγκώ)· ΦΡ. (α) **κάνω φυλακή** κλείνομαι σε φυλακή και εκτίνω την ποινή μου: *έκανε δέκα χρόνια φυλακή* || *έχω κάνει φυλακή επί χούντας, γιατί ήμουν αριστερός* (β) (παροιμ.) **τής φυλακής τα σίδερα είναι για τους λεβέντες** όποιος μπορεί να κάνει κάτι ριψοκίνδυνο, δεν φοβάται να μπει ακόμη και στη φυλακή ΣΥΝ. (επίσ.) σωφρονιστικό κατάστημα, (λόγ.) δεσμωτήριο **2.** (συνεκδ.) η ποινή τής φυλάκισης: *έφαγε δέκα χρόνια* ~ **3.** ΣΤΡΑΤ. ποινή που προσμετρείται ως επιπλέον χρόνος θητείας **4.** (μτφ.) οτιδήποτε (χώρος, θεσμός κ.λπ.) περιορίζει την ελευθερία: *έλεγε ότι ο γάμος είναι* ~ || *μερικοί μαθητές αισθάνονται ότι το σχολείο είναι* ~ || *ο φιλόσοφος θεωρούσε το σώμα* ~ *τής ψυχής*· ΦΡ. **θου, Κύριε, φυλακήν τω στόματί μου** (*θού, Κύριε, φυλακήν τῷ στόματί μου*. Π.Δ. *Ψαλμ.* 140/141. 3) Κύριε, περιφρούρησε το στόμα μου· σε περιπτώσεις στις οποίες προσπαθεί κανείς να συγκρατήσει τον εαυτό του για να μην ξεστομίσει ανάρμοστη φράση, χαρακτηρισμό, ύβρη: *αυτός ο άνθρωπος*, ~, *είναι υπεύθυνος για ό,τι μας συνέβη* ● **5.** ΝΑΥΤ. η τετράωρη υπηρεσία των ανδρών τού πληρώματος πλοίου ΣΥΝ. βάρδια.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φρούρηση – φύλαξη, διατήρηση» < *φύλαξ, -ακος* (βλ.λ.)].

-φυλακή β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** υπηρεσία φύλαξης: *ακτο-φυλακή, αγρο-φυλακή, πολιτο-φυλακή* **2.** τμήμα, συνήθ. στρατιωτών, που κινείται σε συγκεκριμένη πλευρά μιας πορείας: *εμπροσθο-φυλακή, οπισθο-φυλακή*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *προ-φυλακή*), που προέρχεται από το αρχ. *φυλακή* στην αρχ. σημ. «φύλαξη, φρούρηση»].

φυλακίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {φυλάκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κλείνω (κάποιον) στη φυλακή: *τον φυλάκισαν για κλοπές που είχε διαπράξει* || *τον φυλάκισαν επειδή ήταν αντίθετος με το καθεστώς* ΣΥΝ. κρατώ, (λαϊκ.) κλείνω / βάζω μέσα **2.** (η μτχ. **φυλακισμένος**, *-η, -ο*) βλ.λ. **3.** (μτφ.) περιορίζω την ελευθερία των κινήσεων (κάποιου): *ο πατέρας της την είχε φυλακίσει στο σπίτι*.

φυλάκιο (το) [μτγν.] {φυλακί-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. **1.** οίκημα διαμονής των στρατιωτών που ανήκουν στη φρουρά στρατοπέδου ή περιοχής· ΦΡ. **προκεχωρημένο φυλάκιο** βλ. λ. *προκεχωρημένος* **2.** στρατιωτική θέση, η οποία φρουρείται για επιτήρηση προφυλακών και συλλογή πληροφοριών, και το απόσπασμα που είναι σε αυτήν.

-φυλάκιο κ. **-φυλακείο** β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει τον χώρο όπου φυλάσσεται κάτι: *χαρτοφυλάκιο, θησαυροφυλάκιο, οστεοφυλάκιο* || *υποθηκοφυλακείο*.

> **-φυλάκιο και -φυλακείο.** Η αρχαία λ. **φυλάκιο** παραδίδεται ως προπαροξύτονη με *-ι-* (*φυλάκιον*) και ως παροξύτονη (προπερισπώμενη) με *-ει-* (*φυλακεῖον*). Κανονικά, τα ουσιαστικά που δηλώνουν τόπο σχηματίζονται με την παραγωγική κατάληξη **-είο** και με τον τόνο στην παραλήγουσα: *ραφείο, βαφείο, μαντείο, ταχυδρομείο, κουρείο, ιατρείο, ορυχείο, ζαχαροπλαστείο, αρτοπωλείο* κ.τ.ό. Επομένως και **φυλακείο** (όπως παραδίδεται στην Αρχαία) και *υποθηκοφυλακείο, δασοφυλακείο, αρχαιοφυλακείο* κ.τ.ό. Ο Ζηκίδης μάλιστα παρατηρεί: «*τὸ φερόμενον διὰ τοῦ ι φυλάκιον πλημμελές εἶνε*», θεωρώντας ως ορθό το *φυλακεῖο(ν)*. Ωστόσο, ο προπαροξύτονος τύπος *φυλάκιο* ήδη στην Αρχαία γράφτηκε με *-ι-* (πιθανόν λόγω και τής ευρύτερης, μη σταθερής τοπικής σημασίας του), όμοια δε γράφονται και προπαροξύτονα σύνθετα, όπως *χαρτοφυλάκιο, θησαυροφυλάκιο, οστεοφυλάκιο*.

φυλάκιση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ο εγκλεισμός στη φυλακή **2.** ΝΟΜ. η στερητική τής ελευθερίας ποινή που δεν είναι μικρότερη των δέκα ημερών και δεν υπερβαίνει τα πέντε έτη: *οι παραβάτες τιμωρούνται με* ~ *τουλάχιστον 2 ετών* (πβ. κ. *κάθειρξη*).

φυλακισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε φυλακή: (κ. ως ουσ.) *τα δικαιώματα* / *η ανταρσία των* ~ ΣΥΝ. κατάδικος, έγκλειστος, κρατούμενος **2.** (μτφ.) ο περιορισμένος, αυτός που δεν έχει ελευθερία κινήσεων.

φυλακτό (το) → φυλαχτό

φύλακτρα (τα) [1883] {φυλάκτρων} το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται για τη φύλαξη (πράγματος).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυλάσσω* (θ. *φυλακ-*, λ.χ. *φυλακ-τός*) + παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. κ. *δίδακ-τρα*)].

φυλακώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {φυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) φυλακίζω.

φύλαξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} το να φυλάσσει κανείς κάποιον/κάτι: *η* ~ *των κρατουμένων* / *των χρημάτων* / *των συνόρων* || *η μπέιμπι-σίτερ αναλαμβάνει τη* ~ *των παιδιών* || *αναλαμβάνουν καθάρισμα και* ~ *χαλιών*.

φύλαρχος (ο) {φυλάρχ-ου | -ων, -ους} ο αρχηγός, ο ηγέτης φυλής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυλή* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

φυλάσσω κ. **φυλά(γ)ω** κ. **φυλώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κ. -άς... | φύλαξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** παρέχω προστασία, προσέχω, φρουρώ: *οι στρατιώτες φυλάσσουν τα σύνορα τής πατρίδας* || *πολλοί σκοποί φύλασσαν το προεδρικό μέγαρο* ΣΥΝ. περιφρουρώ, προασπίζω, υπερασπίζω· ΦΡ. **φυλάσσω Θερμοπύλες** βλ. λ. *Θερμοπύλες* **2.** επιτηρώ, δείχνω προσοχή ή φροντίδα για (κάποιον/κάτι): *θα μου φυλάξετε για λίγο τα πράγματα, μέχρι να επιστρέψω;* || *πήγαινε να κάνεις τη δουλειά σου και θα φυλάξω εγώ το παιδί* ΣΥΝ. προσέχω **3.** (συνεκδ.) προφυλάσσω, προστατεύω: *ο Θεός να μας φυλάει από τέτοιες συμφορές*· ΦΡ. (α) **Θεός φυλάξοι** βλ. λ. *Θεός* (β) (παροιμ.) **όποιος φυλάει τα ρούχα του, έχει τα μισά** βλ. λ. *ρούχο* (γ) **ο φόβος φυλάει τα έρ(η)μα** βλ. λ. *φόβος* **4.** κρατώ, διατηρώ (κάτι) με συγκεκριμένο συνήθ. σκοπό: *έχω φυλάξει τα γράμματα που μου έστελνες από τη Γαλλία* || ~ *κάποια χρήματα για τις σπουδές των παιδιών μου* || *φύλαξε το φαγητό για αύριο* || *φύλαξε την όρεξή σου για μετά*· ΦΡ. (α) **φυλάω (κάτι) (σε κάποιον)** κρατώ κακία (για κάτι) (σε κάποιον), κυρ. περιμένοντας την ευκαιρία να ανταποδώσω: *του το φυλάω αυτό που είπε* (β) **τη φυλάω / την έχω φυλαγμένη (σε κάποιον)** παραμονεύω (κάποιον), ώστε να τον βλάψω **5.** (μτφ.) τηρώ, σέβομαι: *δεν φύλαξε τον όρκο του* / *τις οικογενειακές του αρχές και παραδόσεις* ♦ (αμετβ.) **6.** ΣΤΡΑΤ. είμαι σκοπός, έχω σκοπιά / υπηρεσία: *ποιος φυλάει σήμερα;* **7.** (μεσοπαθ. **φυλάγομαι**) προσέχω τον εαυτό μου, προστατεύομαι: *να φυλάγεσαι απ' τους κακούς ανθρώπους* || *έτρεξε να φυλαχτεί απ' την ξαφνική μπόρα* ● ΦΡ. **τα φυλάω** (στο παιδικό ομαδικό παιχνίδι «κρυφτό») κλείνω τα μάτια, για να κρυφτούν οι άλλοι ΑΝΤ. βγαίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φυλάκ-jω* < *φύλαξ, -ακος* (βλ.λ.)].

φυλαχτάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το φυλαχτό.
[ΕΤΥΜ. < *φυλαχτό* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *παλληκ-άρι*].

φυλαχτό κ. **φυλακτό** (το) το αντικείμενο που φοράει κανείς πάνω του, για να τον προστατεύει από κάθε κακό: *φορούσε* ~ *από τίμιο ξύλο* ΣΥΝ. περίαπτο, εγκόλπιο, (λαϊκ.) χαϊμαλί.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *φυλακτός* < αρχ. *φυλάσσω*].

φυλετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις φυλές ή τις μεταξύ τους σχέσεις: ~ *μίσος* / *διακρίσεις* (ρατσισμός) / *ανισότητες* / *προκαταλήψεις* / *χαρακτηριστικά* || *υποστηρικτές τής* ~ *καθαρότητας* **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με το φύλο: ~ *χρωμόσωμα*. — **φυλετικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυλέτης* «ομόφυλος, αυτός που ανήκει σε φυλή» < *φυλή* + παραγ. επίθημα *-έτης*, πβ. κ. *γαμ-έτης, οἰκ-έτης*].

φυλετικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το σύνολο των χαρακτηριστικών που σχετίζονται με το φύλο στα έμβια όντα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sexuality].

φυλετισμός (ο) [1835] η πολιτική των φυλετικών διακρίσεων (βλ. κ. λ. *ρατσισμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.

φυλή (η) **1.** σύνολο ανθρώπων με κοινή καταγωγή και κοινά γενετικά γνωρίσματα: *λευκή* / *μαύρη* / *κίτρινη* ~· ΦΡ. **αρία φυλή** βλ. λ. *άριος* **2.** (κατ' επέκτ.-εκφραστ.) το έθνος: *η ελληνική* ~ || *τα πεπρωμένα τής* ~ **3.** (ειδικότ.) ομάδα με κοινά γνωρίσματα και κοινό βίο, κυρ. υποδιαίρεση ευρύτερων ομάδων στους λαούς τής Αμερικής και τής Αφρικής: *οι άποικοι συνάντησαν πολλές* ~ *Ινδιάνων* || *οι εξερευνητές μιλούσαν για άγριες* ~ *ιθαγενών στην Αφρική* **4.** (μτφ.) κοινωνική ομάδα με ιδιαίτερα γνωρίσματα, συνήθ. εκκεντρικά, περιθωριακά: *οι διάφορες* ~ *των Εξαρχείων* || «*η άγρια* ~ *των δεκαεξάρηδων*» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουδ. *φῦλον* (βλ.λ.)].

φυλλάδα (η) **1.** (παλαιότ.) φτηνό βιβλίο μικρού όγκου, που αποτελούσε λαϊκό ανάγνωσμα: «*Η* ~ *τού Μεγαλέξαντρου*» **2.** (μειωτ.) η χαμηλού επιπέδου εφημερίδα: *μη δίνεις σημασία στο τι γράφει πάλι η* ~*!* **3.** (συνεκδ.) το προχειρογραμμένο σχολικό βοήθημα, το λυσάρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυλλάς, -άδος* < *φύλλον*. Η λ. δήλωνε αρχικώς πολλά φύλλα ραμμένα μαζί και, γενικώς, το φύλλωμα ενός δέντρου· κατά τον Μεσαίωνα όμως η λ. δήλωσε ειδικά το κλαδί τής ροδοδάφνης, όπου οι μαθητές τύλιγαν τα χαρτιά τους (στα οποία αναγραφόταν το αλφάβητο)].

φυλλάδιο (το) {φυλλαδί-ου | -ων} το ολιγοσέλιδο έντυπο: *ενημερωτικό* / *διαφημιστικό* ~ ΣΥΝ. μπρουσούρα· ΦΡ. **ναυτικό φυλλάδιο** βλ. λ. *ναυτικός*. — (υποκ.) **φυλλαδιάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. livret].

φυλλαράκι (το) → φύλλο

φύλλο (το) **1.** καθένα από τα συνήθ. πράσινα, πεπλατυσμένα και λεπτά όργανα διαπνοής των φυτών, τα οποία εκφύονται στους βλαστούς ή στα κλαδιά τους: *τον χειμώνα πολλά δέντρα ρίχνουν τα* ~ *τους και την άνοιξη βγάζουν άλλα* || *κίτρινα* / *ξερά* ~· ΦΡ. (α) **φύλλο συκής** βλ. λ. *συκή* (β) **δεν κουνιέται φύλλο** (i) για πλήρη άπνοια (ii) (μτφ.) για πλήρη αδράνεια ή παθητική στάση: *στη χώρα δεν* ~· *καμιά φωνή αντίστασης, καμιά αντίδραση* **2.** ΒΟΤ. **(ανθικό) φύλλο** καθένα από τα πέταλα, τα σέπαλα ή τους στήμονες τού άνθους: *τα* ~ *τού τριαντάφυλλου* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε λεπτό και πλατύ σαν φύλλο δέντρου (σημ. 1): ~ *χρυσού* **4.** (στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική) ζύμη που γίνεται λεπτή και πλατιά ή πωλείται ως τέτοια σε τυποποιημένη / βιομηχανοποιημένη μορφή και χρησιμοποιείται για φαγητά ή γλυκά, που παρασκευάζονται με στρώσεις των υλικών τους: *ανοίγω* ~ *για τυρόπιτα* / *μπακλαβά* **5.** (συνεκδ.) (α) καθένα από τα κομμάτια χαρτιού από τα οποία αποτελείται βιβλίο ή τετράδιο: *έκοψε ένα* ~ *από το σημειωματάριό της και μου έγραψε το τηλέφωνό της* (β) η κόλλα χαρτιού: *μου δίνεις ένα* ~*;* || *κάθε* ~ *τυπωμένου βιβλίου αποτελείται από δύο σελίδες, τη μπροστινή και την πίσω*· ΦΡ. (α) **φύλλο και φτερό** για βιβλίο / τετράδιο κ.λπ., τού οποίου οι σελίδες έχουν σκορπιστεί: *το βιβλίο τής ιστορίας μου έγινε* ~ (β) **κάνω (κάποιον / κάτι) φύλλο και φτερό** εξετάζω (κάποιον/κάτι) εξονυχιστικά: *οι ελεγκτές έκαναν τα βιβλία τής εταιρείας φύλλο και φτερό* (γ) **αλλάζω φύλλο** βλ. λ. *αλλάζω* (δ) (μτφ.) **γύρισα φύλλο** άλλαξα ιδέες, φρονήματα, τρόπο ζωής (ε) ΑΘΛ. **ροζ φύλλο (αγώνα)** (αργκό) η νίκη σε αγώνα: *ήταν αποφασισμένοι να φύγουν με το* ~ *τού αγώνα* **6.** (α) η εφημερίδα που εκδόθηκε σε συγκεκριμένη ημέρα: *στο σημερινό της* ~ *η εφημερίδα μας φιλοξενεί συνέντευξη τού Μ. Θεοδωράκη* (πβ. λ. *τεύχος, τόμος*) (β) (γενικότ.) η εφη-

μερίδα: *αριστερό / δεξιό ~* || *τα πρωινά ~* **7.** (συνεκδ.) ΣΤΡΑΤ. το έγγραφο που παρουσιάζει τη στρατιωτική κατάσταση στρατιώτη ή στρατιωτικού: *~ αδείας / πορείας* (όταν μετατίθεται στρατιώτης ή στρατιωτικός από μια στρατιωτική μονάδα σε άλλη ή μετακινείται από την έδρα του με ειδική αποστολή) **8.** (κατ' επέκτ.) το έγγραφο που δηλώνει συγκεκριμένη κατάσταση, η οποία αφορά σε πρόσωπο ή πράγμα: *~ μισθοδοσίας / παρουσίας / ποιότητας / ελέγχου* **9.** (συνεκδ.) (α) καθένα από τα χαρτιά τής τράπουλας: *μοιράζω φύλλα* || *ανοίγω τα ~ μου* (β) (περιληπτ.) το σύνολο των τραπουλόχαρτων ενός παίκτη: *έχω καλό ~*· ΦΡ. (α) ***κάνω φύλλα*** μοιράζω τραπουλόχαρτα στους συμπαίκτες μου (β) ***γύρισε το φύλλο*** (i) αρχίζει ή παύει να ευνοεί κάποιον η τύχη στα χαρτιά (ii) (μτφ.) άλλαξαν τα πράγματα (προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο) (γ) ***έχω φύλλο*** με ευνοεί η τύχη **10.** (συνεκδ.) τμήμα πόρτας, παραθύρου ή τραπεζιού που ανοιγοκλείνει. — (υποκ.) **φυλλαράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φύλλον* < *φύλ-jov < *bh(u)l-yo- ή *bh(u)l-io, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση τού -l- ως -υλ-, πβ. κ. *μύλ-η*) του Ι.Ε. *bhel- «φύλλο – φουσκώνω, αυξάνω». πβ. λατ. folium «φύλλο» (> γαλλ. feuille), αρχ. γερμ. bluomo «άνθος» (> γερμ. Blume, αγγλ. bloom), blāt (> γερμ. Blatt «φύλλο») κ.ά.].

> **φύλλο – φύλο.** Ομόηχες (αρχαίες) ελληνικές λέξεις με διαφορετική ετυμολογική προέλευση και σημασία. Το **φύλλο** ανάγεται σε αρχ. ρ. *bhel- *(φελ-)* «φύλλο, άνθηση», από όπου το **φύλ-λο** (< **φυλ-jo* < **φl-jo*, στην ασθενή βαθμίδα τής ρίζας και με φωνηεντισμό -υ-) και (στην ετεροιωμένη βαθμίδα) το λατ. fol-ium. Το **φύλο** (αρχ. *φῦλον*) ανάγεται σε ρ. *φυ-* (*bhū) «φυτρώνω, γεννώ, παράγω» και επίθημα -λο-: **φύ-λο** «ράτσα, φυλή, είδος» και **φυ-λή** «κοινή καταγωγή, γενιά, ράτσα» (αρχική σημασία και των δύο: «αυτός που αναπτύσσεται ως ομάδα»). Από το **φύλλο**: *φυλλ-άδιο, φυλλ-άδα, φυλλ-άριο, φύλλ-ωμα, φυλλ-ωσιά· φυλλο-βόλος, φυλλο-ρροώ, φυλλο-κάρδι, φυλλο-φόρος, φυλλο-μετρώ, φυλλο-ξήρα· πλατύ-φυλλος, πολύ-φυλλος, τριαντά-φυλλο, τρι-φύλλι, ματό-φυλλο, επι-φυλλίδα* κ.ά. Από το **φύλο / φυλή**: *φύλ-αρχος, φυλ-ετικός, φυλ-ετισμός, φυλο-γονία· αλλό-φυλος, εμ-φύλιος, έκ-φυλος, ομό-φυλος, ομοφυλόφιλος, παμ-φυλία, τρι-φυλία* κ.ά.

φυλλοβόλος, -ος, -ο (δέντρο) τού οποίου τα φύλλα πέφτουν κατά το φθινόπωρο και τον χειμώνα ΑΝΤ. αειθαλής. — **φυλλοβολία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *-βόλος, φύλλο*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φύλλον* + *-βόλος* < *βάλλω*].

φυλλοβολώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {φυλλοβολείς... | φυλλοβόλησα} (για δέντρα και φυτά) αποβάλλω τα φύλλα μου κατά το φθινόπωρο και τον χειμώνα. — **φυλλοβολή** (η) κ. **φυλλοβόλημα** (το).

φυλλόδεντρο (το) → φιλόδεντρο

φυλλοειδής, -ής, -ές [1897] {φυλλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα φύλλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φυλλοκάρδι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (εκφραστ. κ. στον πληθ.) τα βάθη, τα μύχια τής ψυχής: *έτρεμαν τα ~ της* (ήταν βαθύτατα συγκλονισμένη, ανησυχούσε, φοβόταν). ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

φυλλομαδώ ρ. μετβ. {φυλλομαδάς...} μαδώ τα πέταλα (άνθους): *το κοριτσάκι φυλλομαδούσε μια μαργαρίτα*.

φυλλομετρητής (ιστού) (ο) ΠΛΗΡΟΦ. πρόγραμμα παρουσίασης πληροφοριών τού Παγκόσμιου Ιστού.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. web browser].

φυλλομετρώ ρ. μετβ. [1782] {φυλλομετρ-άς κ. -είς... | φυλλομέτρησα} γυρίζω γρήγορα τις σελίδες (εντύπου), κοιτώντας τες βιαστικά: *φυλλομέτρησε το περιοδικό, για να δει αν είχε αυτό που τον ενδιέφερε* ΣΥΝ. ξεφυλλίζω. — **φυλλομέτρημα** (το) [1894] κ. **φυλλομέτρηση** (η) [1877]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

φυλλοξήρα [1888] κ. (λαϊκ.) **φυλλοξέρα** (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. το έντομο και η καταστρεπτική ασθένεια που προσβάλλει τα φύλλα και τις ρίζες των κλημάτων, με αποτέλεσμα τη σήψη τους: *έπεσε ~ στα αμπέλια* [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

[ΕΤΥΜ. < *φύλλο* + *-ξήρα* < *ξηρός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. phylloxera].

φυλλορροώ ρ. αμετβ. {φυλλορροείς... | φυλλορρόησα} **1.** (για δέντρα και φυτά) ρίχνω τα φύλλα μου κατά το φθινόπωρο και τον χειμώνα ΣΥΝ. φυλλοβολώ **2.** (μτφ.) χάνομαι, εξαφανίζομαι βαθμηδόν: *οι ελπίδες μας φυλλορροούσαν*. — **φυλλορρόημα** (το) κ. **φυλλόρροια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυλλορροῶ (-έω)* < *φύλλον* + *-ρροῶ* < *ῥοή*].

-φυλλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** το είδος των φύλλων φυτού: *πλατύ-φυλλος, σαρκό-φυλλος* **2.** τον αριθμό των φύλλων εντύπου, τετραδίου: *πενηντά-φυλλος, εκατοντά-φυλλος* **3.** τον αριθμό των φύλλων επίπλου, π.χ. ντουλάπας: *δίφυλλη ντουλάπα / τραπέζι / παράθυρο*.

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἄ-φυλλος*, μτγν. *τρί-φυλλος*), που προέρχεται από το ουσ. *φύλλον* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. chloro-phyll)].

φυλλοσκεπής, -ής, -ές [1894] {φυλλοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ο σκεπασμένος με πυκνό φύλλωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. < *φύλλο* + *-σκεπής* < *σκέπω*].

φυλλοστρωμένος, -η, -ο ο στρωμένος με φύλλα. Επίσης **φυλλόστρωτος** [αρχ.].

φυλλοταξία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η διάταξη των φύλλων πάνω στον βλαστό, που είναι χαρακτηριστική για κάθε φυτό. Επίσης **φυλλόταξη**.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. phyllotaxie].

φυλλουριά (η) (περιληπτ.) το φύλλωμα, η φυλλωσιά.

[ΕΤΥΜ. < *φύλλο* + παραγ. επίθημα *-ουριά*, πβ. κ. *κλεφτ-ουριά, λασπ-ουριά*].

φυλλοφάγος, -ος, -ο [1892] **1.** (για ζώα και έντομα) αυτός που τρώει φύλλα, που τρέφεται με φύλλα **2.** ΖΩΟΛ. ***φυλλοφάγος*** (ο) κολεόπτερο έντομο που προσβάλλει φυλλοβόλα δέντρα και κατατρώγει τα φύλλα τους.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. phyllophagus].

φυλλοφόρος, -ος, -ο αυτός που έχει φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύλλον* + *-φόρος* < *φέρω*].

φυλλοφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φυλλοφορείς...} σχηματίζω φύλλωμα, έχω φύλλα.

φυλλόχωμα (το) {φυλλοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} χώμα που σχηματίζεται από την αποσύνθεση φύλλων δέντρων και υπολειμμάτων φυτών και που χρησιμοποιείται ως λίπασμα.

φυλλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φυλλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με φύλλο, ο φυλλοειδής **2.** αυτός που έχει πυκνά φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φύλλωμα (το) [μτγν.] {φυλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των φύλλων φυτού, δέντρου: *πλούσιο / πυκνό ~* || *κρυμμένος μέσα στα ~* ΣΥΝ. φυλλωσιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

φυλλωσιά (η) το φύλλωμα: *κάθισε κάτω από μια ~, να ξαποστάσει*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

[ΕΤΥΜ. < **φύλλωσις* (< αρχ. *φυλλῶ* < *φύλλον*), κατά τα θηλ. σε *-ιά*, πβ. κ. *καθισ-ιά*].

φυλλωτός, -ή, -ό ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που είναι κατασκευασμένος από φυλλώδη ελάσματα: *~ πυκνωτής*.

φύλο (το) **1.** το σύνολο των βιολογικών χαρακτηριστικών που καθορίζουν αν ένας άνθρωπος ή ζώο είναι αρσενικό ή θηλυκό: *ανδρικό / γυναικείο ~*· ΦΡ. (α) ***ισχυρό φύλο*** οι άνδρες (β) ***ωραίο φύλο / ασθενές φύλο*** οι γυναίκες (γ) ***αλλαγή φύλου*** βλ. λ. *αλλαγή* **2.** (συνεκδ.) τα γεννητικά όργανα **3.** η φυλή: *βαρβαρικά ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *γένος, ομόηχα, φύλλο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φῦλον*, με επίθημα *-λο-*, πβ. κ. *ξύ-λο-ν, ὄχ-λο-ς*. Οι λ. *φῦλον* και *φυ-λή* ανάγονται σε κοινό θ. *φυ-* < *bhū- τού ρ. *φύω / -ομαι* (βλ.λ.) και συνδ. με αρχ. σλαβ. bylije «χόρτα», ρωσ. byl «ήμουν, ήταν», ίσως και με λατ. tribus «φυλή» (< *tri-bhu-). Οι λ. *φῦλον* και *φυλή* διαχωρίστηκαν σημασιολογικά, δηλώνοντας σύνολα ανθρώπων με ομοειδή χαρακτηριστικά: η λ. *φῦλον* περιέγραψε τόσο τις φυλετικές ομάδες (πράγμα που αποτελεί την αποκλειστική χρήση τής λ. *φυλή*) όσο και το σύνολο των ανθρώπων ή ζώων που ανήκουν στο αρσενικό ή θηλυκό γένος].

φυλογένεια (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η γένεση και η ύπαρξη των δύο φύλων (τού αρσενικού και τού θηλυκού).

φυλογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ιστορία τής βιολογικής εξέλιξης ενός είδους ή ανώτερης ταξινομικής κατηγορίας ή ομάδας συγγενών οργανισμών. — **φυλογενετικός, -ή, -ό** [1893].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phylogenèse].

φυλογονία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η βιολογική εξέλιξη των οργανισμών (βλ. λ. *οντογένεση*). — **φυλογονικός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *φύλο*.

[ΕΤΥΜ. < *φύλο* + *-γονία* < *γόνος*].

φυλοκαθορισμός (ο) ΒΙΟΛ. το σύνολο των παραγόντων που καθορίζουν το φύλο (αρσενικό ή θηλυκό) ενός οργανισμού.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sex determination].

φυλώ ρ. → φυλάσσω

φύμα (το) {φύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (επιστημ.) οτιδήποτε εξέχει στο δέρμα ή σε άλλο σημείο τού σώματος ΣΥΝ. έξαρμα, εξόγκωμα, οίδημα **2.** ΑΝΑΤ. μικρών διαστάσεων προεξοχή των οστών, τής εγκεφαλικής ουσίας ή άλλων ιστών.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φῦμα* < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

φυματικός, -ή (λαϊκ. -ιά), **-ό** [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φυματίωση **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από φυματίωση ΣΥΝ. φθισικός, (λαϊκ.) χτικιάρης.

[ΕΤΥΜ. < *φύμα, -ατος*].

φυματίνη (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ουσία που χρησιμοποιείται, για να διαγνωσθεί αν κάποιος πάσχει ή όχι από φυματίωση.

[ΕΤΥΜ. < *φύμα, -τος* + παραγ. επίθημα *-ίνη*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tuberculine].

φυμάτιο (το) {φυματί-ου | -ων} **1.** ΒΟΤ. καθένα από τα εξογκώματα που σχηματίζονται στις ρίζες ορισμένων φυτών, όπως η φακή, η σόγια κ.ά. **2.** ΙΑΤΡ. φλεγμονώδες κέντρο με μυκοβακτηρίδια, τον σχηματισμό τού οποίου προκαλεί η φυματίωση. — **φυματιοειδής, -ής, -ές** [1839].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυμάτιον*, υποκ. τού *φύμα, -ατος*].

φυματιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής φυματίωσης. — **φυματιολογικός, -ή, -ό**.

φυματιολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στη φυματιολογία.

φυματιώδης, -ης, -ες [1839] {φυματιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που σχετίζεται με το φυμάτιο ή τη φυματίωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

φυματίωση (η) [1839] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτικό λοιμώδες νόσημα που προσβάλλει ανθρώπους και ζώα και οφείλεται σε διάφορα είδη μυκοβακτηρίων, τα οποία είναι γνωστά με την περιληπτική ονομασία «βάκιλος τού Κοχ» ΣΥΝ. φθίση, (λαϊκ.) χτικιό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

[ΕΤΥΜ. < *φύμα, -ατος*, μεταφρ. δάνειο από νεολατ. tuberculosis].

φυντάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ο μικρός βλαστός, το νεαρό βλαστάρι ΣΥΝ. βλασταράκι **2.** το νεαρό φυτό **3.** το φυτώριο • **4.** (μτφ. για πρόσ.) νεαρό άτομο που πρωτοβγαίνει σε συγκεκριμένο χώρο δρα-

στηριοτήτων: *τα ~ στον χώρο τής δημοσιογραφίας* ΣΥΝ. πρωτόβγαλτος. — (υποκ.) **φυντανάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. fidan < μτγν. *φυτάνη* «εποχή τής φύτευσης» (< αρχ. *φύω* / *-ομαι* + παραγ. επίθημα *-άνη*)].

φύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εφύην} (αρχαιοπρ.-σπάν.) (για φυτά) βλασταίνω, ξεφυτρώνω και αναπτύσσομαι βγάζοντας βλαστούς, φύλλα κ.λπ.: *το έδαφος τού νησιού είναι πετρώδες και τα φυτά φύονται με δυσκολία* ‖ *στην Ελλάδα φύονται πολλά είδη φυτών* ΣΥΝ. φυτρώνω, (λόγ.) εκφύομαι, ευδοκιμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, έθνος, φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *bhu- «αυξάνω, αναπτύσσομαι», πβ. αρμ. busanim «μεγαλώνω», σανσκρ. bhūmī «γη, έδαφος, χώμα», αρχ. σλαβ. bylije «φυτά», byhŭ «ήμουν», αλβ. bimë «φυτά», λατ. fui «ήμουν» (> ισπ. fui), αρχ. αγγλ. beo «είμαι» (> αγγλ. be) κ.ά. Ομόρρ. *φύ-σις (-η), φυτό(ν), φυτ-εύω, φύ-τρα, φυσ-ικός, φυτ-ικός, φυτ-εία, φῦ-μα* κ.ά.].

φύρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μείωση τού όγκου ή τού βάρους προϊόντος ή αντικειμένου που οφείλεται σε διάφορους λόγους: *η φάβα έχει ~, όταν αλέθεται* ‖ *αν αγοράσεις είκοσι κιλά, δεν θα είναι όλα καλά, θα έχεις και ~* · (μτφ.) **2.** η ελάττωση τής απόδοσης των πνευματικών λειτουργιών: *συνήθως στους γέροντες το μυαλό έχει ~* **3.** πρόσωπο ή πράγμα που δεν αποδίδει έργο, που είναι βάρος για τη λειτουργία μιας επιχείρησης κ.λπ.: *τόσα χρόνια εδώ υπάλληλος, ~ τον είχαμε, ~ τον έχουμε.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυρῶ* (υποχωρητ.). βλ. λ. *φύραμα*, κατά το σχήμα *γεννώ – γέννα*].

φυραίνω ρ. αμετβ. {φύρα-να, -μένος} **1.** εμφανίζω φύρα (βλ.λ.) **2.** μαζεύω, συρρικνώνομαι **3.** (μτφ.) ξεμωραίνομαι, χάνω το μυαλό μου.
[ΕΤΥΜ. < *φύρα* (βλ.λ.)].

φύραμα (το) {φυράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) η ζύμη, το ζυμάρι · ΦΡ. ***τού ιδίου φυράματος*** (κακόσ.-ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο τού ίδιου (κακού) χαρακτήρα ή ήθους με άλλο: *είναι κι αυτός ~ με τον προηγούμενο* **2.** ειδική τροφή για πτηνά **3.** το ένζυμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυρῶ (-άω)* < *φύρω* < *φύρ-jω, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *bhr̥- (με αντιπροσώπευση τού -r̥- ως *υρ-*, πβ. κ. *ἀγύρ-της*), συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *bher- «κοχλάζω, αναβλύζω» (βλ. λ. *φρέαρ*), πβ. λατ. fervēre «ζέω, βράζω», fermentum «ζύμη», αρχ. αγγλ. beorma «προζύμι», αγγλ. barm, γερμ. Bärme «ζύμη» κ.ά. Η σύνδεση με το σανσκρ. bhuráti «ταράζομαι, ανακινούμαι» και με το συνών. αρχ. *πορ-φύρω* δεν θεωρείται πλέον βέβαιη].

φύρδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) αναμεμειγμένα· στη ΦΡ. ***φύρδην μίγδην*** εντελώς ανακατεμένα, χωρίς καμία τάξη: *τα πέταξε όλα ~ στη βαλίτσα και έφυγε βιαστικά.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύρω* (βλ. λ. *φύραμα*) + επιρρ. επίθημα *-δην*, πβ. κ. *μίγ-δην, χύ-δην*].

F.Y.R.O.M. (η) (προφέρεται *Φίρομ*) Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας· τα Σκόπια (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. διεθνούς ονομασίας Former Yugoslavian Republic of Macedonia].

φυρόμυαλος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που μιλά ή πράττει ανόητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, κουτσός*.
[ΕΤΥΜ. < *φύρω* + *μυαλό*].

φυρονεριά (η) (λαϊκ.) η άμπωτη κατά το φαινόμενο τής παλίρροιας ΑΝΤ. φουσκονεριά.
[ΕΤΥΜ. < *φύρω* + *-νεριά* < *νερό*].

φυσαλλίδα (η) (σχολ. ορθ. *φυσαλίδα*) **1.** (λόγ.) σφαιρίδιο αέρα ή αερίου στην επιφάνεια υγρού ΣΥΝ. φουσκάλα **2.** ΙΑΤΡ. μικρή φουσκάλα τού δέρματος, που περιέχει υγρό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυσαλλίς, -ίδος* < *φῦσα* «φυσερό, πνοή» (βλ. λ. *φυσώ*) + παραγ. επίθημα *-αλλίς*, πβ. κ. *θρυ-αλλίς*].

φυσαρμόνικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πνευστό όργανο που ηχεί με το φύσημα μιας σειράς παλλόμενων μεταλλικών γλωσσιδίων, τα οποία είναι στερεωμένα σε μικρούς σωλήνες που περιέχονται σε παραλληλόγραμμο κουτί **2.** (παλαιότ.) το ακορντεόν **3.** (μτφ.) (α) οτιδήποτε έχει αρθρώσεις, πτυχές, όπως αυτές τού ακορντεόν: *λεωφορείο ~* (το αρθρωτό λεωφορείο) (β) οτιδήποτε έχει συμπιεστεί και παραμορφωθεί έτσι, ώστε να έχει πτυχές, όπως τού ακορντεόν: *το αυτοκίνητο έγινε ~ μετά την καραμπόλα.*
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Physharmonika < phys- (< αρχ. *φῦσα* «φυσερό, πνοή», βλ. κ. *φυσῶ*) + harmonika (< αρχ. *ἁρμονικός*)].

φύσει επίρρ. (λόγ.) εκ φύσεως, από τη φύση του, εκ γενετής: *ο άνθρωπος είναι ~ κοινωνικό ον* ‖ *σύμφωνα με τις ρατσιστικές αντιλήψεις, ορισμένοι λαοί είναι ~ κατώτεροι από άλλους* (πβ. λ. *επίκτητος, θέσει*) · ΦΡ. (α) ***φύσει αδύνατον*** εντελώς αδύνατον: *μου είναι ~ να δεχθώ μια τέτοια πρόταση* (β) ***φύσει μακρά συλλαβή*** (στην αρχαία Ελληνική) η συλλαβή που περιέχει μακρό φωνήεν, μακρό από τη φύση και όχι από τη θέση του· π.χ. συλλαβές με *η, ω, ει, ου* κ.ά. ΑΝΤ. θέσει μακρά συλλαβή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., δοτ. εν. τού ουσ. *φύσις*].

φυσέκι (το) → φισέκι

φυσεκλίκι (το) → φισεκλίκι

φυσερό (το) ο φυσητήρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φυσώ* + παραγ. επίθημα *-ερό*, πβ. κ. *τσαγ-ερό*].

φύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών (χλωρίδα και πανίδα), των γεωλογικών σχηματισμών (βουνά, έδαφος, υπέδαφος, θάλασσες, λίμνες κ.λπ.), των υλικών στοιχείων (αέρας, φωτιά, νερό κ.λπ.) και γενικότ. το υλικό σύμπαν και οι λειτουργίες του, θεωρούμενο ανεξάρτητως τού ανθρώπου, για τον οποίο αποτελεί το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει, αναπτύσσεται και πεθαίνει: *οι ομορφιές / τα στοιχεία* (βλ.λ.) / *τα αγαθά / τα προϊόντα / η προστασία / οι χαρές / οι κίνδυνοι τής ~* ‖ *αυτό αντίκειται στους νόμους τής ~* ‖ *χημικά στοιχεία που υπάρχουν στη ~* ‖ *η σχέση ανθρώπου-φύσης στον Σολωμό* **2.** (καθημ.) χώρος με πράσινο, δέντρα κ.λπ.· η εξοχή: *ζω στη ~* **3.** η προσωποποιημένη δύναμη που εκδηλώνεται στα μετεωρολογικά (θύελλες, κατακλυσμούς) ή τα γεωφυσικά φαινόμενα (σεισμούς, εκρήξεις ηφαιστείων) και που αποτελεί βασικό σύμβολο σε μυστηριακές λατρείες ή αισθητικά ρεύματα (λ.χ. στον ρομαντισμό): *η οργή / η εκδίκηση τής ~* ‖ *η μητέρα ~* **4.** ο συνήθ. απλός τρόπος ζωής που φέρνει τον άνθρωπο σε άμεση και ζωντανή επαφή με το φυσικό περιβάλλον, σε αντίθεση προς τον σύγχρονο και σύνθετο τρόπο ζωής των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών κοινωνιών, των σημερινών μεγαλουπόλεων: *ο Ζ.Ζ. Ρουσσώ διακήρυξε την επιστροφή στη ~* **5.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η καλλιτεχνική αναπαράσταση στοιχείων τής φύσεως, ιδ. στη ΦΡ. ***νεκρή φύση*** / (λόγ.) ***νεκρά φύσις*** (i) (στη ζωγραφική) η αναπαράσταση φρούτων, λουλουδιών, θηραμάτων και διαφόρων αντικειμένων (ii) (συνεκδ.) ο ζωγραφικός πίνακας με τα παραπάνω στοιχεία **6.** η προσωπικότητα, ο ιδιαίτερος ψυχικός κόσμος κάθε ανθρώπου, η ιδιοσυγκρασία του: *χαρούμενη / ευχάριστη / ανήσυχη / ερευνητική ~* ΣΥΝ. στόφα, (καθημ.-λαϊκ.) πάστα· ΦΡ. (α) ***είναι στη / από τη / μέσα στη φύση (κάποιου)*** αποτελεί έμφυτο στοιχείο τού χαρακτήρα, τής προσωπικότητας (κάποιου): *δεν είναι στη φύση του να εξαπατά τους άλλους* (β) ***από τη φύση (μου / σου / του / της κ.λπ.)*** όπως προκύπτει από τον ιδιαίτερο ψυχοπνευματικό του κόσμο: *είμαι από τη φύση μου αισιόδοξος / απαισιόδοξος* ΣΥΝ. (λόγ.) εξ ιδιοσυγκρασίας (γ) ***η έξη είναι δεύτερη φύση*** βλ. λ. *έξη* (δ) ***δεύτερη φύση*** οτιδήποτε καθίσταται οργανικό και αναπόσπαστο μέρος τής ζωής ή τής προσωπικότητας κάποιου: *η σχολαστικότητα τού έγινε ~* **7.** ο ιδιαίτερος τρόπος σωματικής κατασκευής ατόμου: *ασθενική / αδύναμη / ρωμαλέα / δυνατή ~* ΣΥΝ. κράση· ΦΡ. ***εκ φύσεως*** εκ γενετής, από γεννησιμιού (κάποιου): *~ τυφλός / ανάπηρος* **8.** το γεννητικό όργανο τού άνδρα ΣΥΝ. πέος **9.** (ειδικότ.) οι φυσικές λειτουργίες τού ανθρώπινου οργανισμού, που εξασφαλίζουν τη συντήρηση, την επιβίωση και την αναπαραγωγή τού ανθρώπινου είδους και γενικότ. ό,τι θεωρείται ότι υπακούει στους νόμους τής φύσης, ό,τι θεωρείται φυσικό· ΦΡ. (α) ***παρά φύσιν*** (*παρὰ φύσιν*, Ευριπ. *Φαίδρα* 395) (i) για σεξουαλικές πράξεις που θεωρείται ότι αποκλίνουν από την ομαλή ικανοποίηση τής γενετήσιας ορμής: *~ συνουσία / ασέλγεια* (ΝΟΜ. ποινικό αδίκημα που προσβάλλει τη σωματική και ηθική ακεραιότητα προσώπου, ιδ. ανηλίκου, και γενικότ. τα χρηστά ήθη τής οργανωμένης κοινωνίας) (ii) (καθημ.) για οτιδήποτε αντίκειται στους νόμους τής φύσης (iii) ***παρά φύσιν έδρα*** τεχνητός πρωκτός που δημιουργείται με εγχείρηση σε άλλη θέση από τον φυσικό πρωκτό (ορθό τού εντέρου) για την αποβολή των κοπράνων σε παθολογικές καταστάσεις (π.χ. καρκίνο τού παχέος εντέρου) (β) ***κατά φύσιν / φύση*** (*κατὰ φύσιν*, Πινδάρ. Αποσπ. 169) σύμφωνα με τις φυσιολογικές λειτουργίες ή και ορμές, ένστικτα, ανάγκες τού ανθρώπου και γενικότ. σύμφωνα με τις επιταγές τής φύσης: *ο άνθρωπος έπαψε να ζει ~* ‖ *~ ορμές / ροπές* ‖ *λειτουργία νεφρών ~* ● **10.** το σύνολο των χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν την ξεχωριστή φυσιογνωμία προσώπου, πράγματος, καταστάσεως, κυρ. αυτά που συνδέονται με το ίδιο του το είναι, που δεν μπορούν να αλλάξουν: *είναι τέτοια η ~ τής δουλειάς του, που αναγκάζεται να καταπονείται σωματικά* ‖ *η ~ τού συστήματος / τού πολιτεύματος / τού προβλήματος* ‖ *η ~ των πραγμάτων* (η ιδιαίτερη μορφή των συνθηκών που εκάστοτε επικρατούν) ‖ *η θεϊκή ~ τού Χριστού* ‖ *είναι στη ~ τού ανθρώπου να σφάλλει* (πβ. λ. *υπόσταση*) **11.** το είδος, κάθε ξεχωριστή μορφή με την οποία υπάρχει κάτι· κυρ. στη ΦΡ. ***πάσης φύσεως*** κάθε είδους: *οι ~ σκοπιμότητες* ‖ *πωλούνται ~ υλικά* **12.** ο λόγ. τ. ***φύσει*** βλ. λ. *φύσει*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φύσις* < *φύτ-ις* < *φυτ-όν* (με συριστικοποίηση τού -τ- προ τού -ι-, πβ. κ. *βάσις*) < *φύω / -ομαι* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. bhūti- «ευημερία, αφθονία», λιθ. būtis «ύπαρξη». Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *νεκρή φύση* (< γαλλ. nature morte), *δεύτερη φύση* (< λατ. secunda natura), *εκ φύσεως* (< λατ. de natura)].

φύσημα (το) [αρχ.] {φυσήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φυσήξει κανείς αέρα **2.** η πνοή τού ανέμου ● ΦΡ. (οικ.-μτφ.) ***παίρνω φύσημα*** με διώχνουν: *ο διευθυντής δεν είναι ευχαριστημένος μαζί του· αργά ή γρήγορα θα πάρει φύσημα* ● **3.** αθώος ή παθολογικός ήχος μιας κάποιας διάρκειας, καρδιακής ή αγγειακής προελεύσεως: *καρδιακό / καρδιοπνευμονικό ~*.

φυσητήρας (ο) **1.** συσκευή με την οποία φυσιέται αέρας για την αναρρίπιση φωτιάς ΣΥΝ. φυσερό **2.** ΖΩΟΛ. (α) το αναπνευστικό όργανο τής φάλαινας, από το οποίο εκτοξεύει νερό (β) εξαιρετικά μεγαλόσωμη φάλαινα με μικρά πτερύγια, χωρίς ραχιαίο πτερύγιο και με μικρές καμπούρες στη ράχη, η οποία αλιεύεται συστηματικά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυσητήρ, -ῆρος* < *φυσῶ* + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ*].

φυσητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που αναφέρεται στο φύσημα (βλ.λ., σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυσῶ*].

φυσητός, -ή, -ό [μτγν.] κατασκευασμένος και κατεργασμένος με φύσημα: *~ γυαλί*.

φυσιατρική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που χρησιμοποιεί φυσικούς παράγοντες για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς σκοπούς. — **φυσιατρικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. physiatrics].

φύσιγγα (η) {φυσίγγων} ΦΑΡΜ. μικρός σωλήνας που χρησιμοποιείται για την υποδοχή και συντήρηση φαρμάκου υπό μορφή διαλύματος ΣΥΝ. αμπούλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φῦσιγξ, -ιγγος*, αρχική σημ. «κύστη, βολβός», < *φῦσα* «φυσερό, πνοή» + παραγ. επίθημα *-ιγξ*, πβ. κ. *σῦρ-ιγξ, φόρμ-ιγξ*].

φυσίγγιο (το) [1782] {φυσιγγί-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. πυρομαχικό πολεμικού ή κυνηγετικού όπλου, μικρού μεγέθους και κυλινδρικού σχήματος, το

οποίο περιλαμβάνει βλήμα και προωθητική γόμωση, κλεισμένα σε περίβλημα ή κάλυμμα εφοδιασμένο με εμπύρευμα. Επίσης **φυσίγγι**. [ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *φῦσιγξ, -ιγγος* (βλ.λ.)].

φυσιγγιοθήκη (η) [1847] {φυσιγγιοθηκών} (για στρατιώτες ή κυνηγούς) φορητή θήκη φυσιγγίων.

φυσικά επίρρ. **1.** ακολουθώντας φυσικές διεργασίες, με μη τεχνητό τρόπο: *προϊόν που παρασκευάζεται ~* ΑΝΤ. τεχνητά **2.** με τρόπο που φαίνεται πηγαίος, απροσποίητος, που είναι ο αναμενόμενος σύμφωνα με τη φύση των πραγμάτων: *παίζει / απαγγέλλει ~ || «Πέθανε», απάντησε πολύ ~, σαν να μη συνέβαινε τίποτα!* ΑΝΤ. ψεύτικα ● **3.** (ως επιβεβαιωτικό μόριο) ασφαλώς, οπωσδήποτε, σαφώς: *~ και θα του το πω· μείνετε ήσυχος || -Εσύ θα πας διακοπές; —~! Είναι δυνατόν να μην πάω;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.

φυσική (η) **1.** η επιστήμη που μελετά την ύλη, την κίνησή της, καθώς και τις δυνάμεις που ασκούνται σε αυτήν: *βασικοί κλάδοι τής ~ είναι η μηχανική, η θερμοδυναμική, ο ηλεκτρισμός, η οπτική, η ακουστική κ.ά. || πυρηνική / ιατρική ~ || ~ πειραματική* (παλαιότερο σχολικό μάθημα τού Δημοτικού, κατά το οποίο διδάσκονταν τα βασικά στοιχεία τής φυσικής επιστήμης με τη βοήθεια πειραμάτων) **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο με την παραπάνω επιστήμη σχολικό μάθημα: *διαγώνισμα στη ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυσική (ἐπιστήμη)*, ήδη στον Αριστοτέλη, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *φυσικός*].

φυσικό (το) (καθημ.) η ιδιοσυγκρασία, ο χαρακτήρας, το εσωτερικό γνώρισμα: *είναι τού φυσικού μου να αγχώνομαι*.

φυσικο- κ. **φυσικό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** σχέση με την επιστήμη τής φυσικής: *φυσικο-μαθηματικός, φυσικο-πυρηνικός* **2.** φυσικό και όχι μηχανικό ή τεχνητό μέσο για την πραγματοποίηση μιας ενέργειας: *φυσικο-θεραπεία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *φυσικός* και ως τμήμα επιστημονικών όρων περιλαμβάνεται σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. physico-chimique, physico-mathématique)].

φυσικοθεραπεία κ. (παλαιότ.-εσφαλμ.) **φυσιοθεραπεία** (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η θεραπεία ασθενειών με τη βοήθεια και την αξιοποίηση φυσικών στοιχείων, όπως ο αέρας, το νερό, η θερμότητα κ.λπ., με την εφαρμογή φυσικών ασκήσεων (κινήσεων, μαλάξεων κ.λπ.) συνήθ. και με τη βοήθεια ειδικών μηχανημάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiothérapie].

> **φυσικοθεραπεία ή φυσιοθεραπεία;** Ορθός είναι ο σχηματισμός **φυσικοθεραπεία** (< *φυσικός + θεραπεία* [πβ. αγγλ. physical therapy]). Το παλαιότ. **φυσιοθεραπεία** θα σήμαινε μάλλον «η θεραπεία τής φύσεως» (πβ. *φυσιολογία* = λόγος περί φύσεως, *φυσιογνωμία* = η γνώση τής φύσεως, *φυσιολάτρης* = ο λάτρης τής φύσεως κ.τ.ό.) και σχηματίστηκε ως απόδοση των (όχι ορθώς σχηματισμένων) ξένων όρων (πβ. γαλλ. physiothérapie, αγγλ. physiotherapy [και physical therapy]).

φυσικοθεραπευτής κ. (παλαιότ.-εσφαλμ.) **φυσιοθεραπευτής** (ο) [1896], **φυσικοθεραπεύτρια** κ. (παλαιότ. εσφαλμ.) **φυσιοθεραπεύτρια** (η) {φυσικοθεραπευτριών} ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φυσικοθεραπεία.

φυσικοθεραπευτικός κ. (παλαιότ.-εσφαλμ.) **φυσιοθεραπευτικός, -ή, -ό** [1898] αυτός που σχετίζεται με τη φυσικοθεραπεία ή και τους φυσικοθεραπευτές: *~ αγωγή*.

φυσικομαθηματικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται τόσο με τη φυσική όσο και με τη μαθηματική επιστήμη **2.** (παλαιότ.) ***Φυσικομαθηματική Σχολή*** πανεπιστημιακή σχολή στην οποία διδάσκονται οι θετικές επιστήμες με έμφαση στη φυσική και στα μαθηματικά **3.** ***φυσικομαθηματικός*** (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται τόσο στα μαθηματικά όσο και στη φυσική· συνήθ. καθηγητής που διδάσκει τα αντίστοιχα μαθήματα **4.** ***φυσικομαθηματικά*** (τα) [1786] οι φυσικές και οι μαθηματικές επιστήμες στο σύνολό τους.

φυσικοπυρηνικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πυρηνική φυσική **2.** ***φυσικοπυρηνικός*** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην πυρηνική φυσική.

φυσικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φύση, προέρχεται ή καθορίζεται από αυτήν και όχι από τον άνθρωπο: *~ δυνάμεις / νόμος / φαινόμενα / ομορφιά / άμυνα τού οργανισμού || ~ δίκαιο* (ο άγραφος νόμος που προηγείται τού θετού και αντιδιαστέλλεται προς αυτόν) *|| ~ τρόπος ζωής || πέθανε από ~ αίτια* **2.** (α) ***φυσικός πλούτος / φυσικοί πόροι*** το σύνολο των πρώτων υλών που προέρχονται από τη φύση (από το έδαφος, τα δάση, τα ύδατα) και αξιοποιούνται βιομηχανικώς (β) ΧΗΜ. ***φυσικό αέριο*** αέριο που παράγεται στον φλοιό τής Γης, αποτελείται κυρ. από μεθάνιο (CH_4), είναι εύφλεκτο, βρίσκεται συνήθ. στους θόλους των κοιτασμάτων πετρελαίου, δεν είναι δηλητηριώδες, εξορύσσεται και χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη (προς υποκατάσταση τού φωταερίου) και για την παραγωγή πρώτων υλών ΣΥΝ. γαιαέριο (γ) ***φυσικά καύσιμα*** φυσικές ουσίες (υλικά σώματα), όπως κάρβουνο, πετρέλαιο, οι οποίες, όταν καίγονται, παράγουν άφθονη θερμότητα (δ) ΒΙΟΛ. ***φυσική επιλογή*** βλ. λ. *επιλογή* (ε) ***φυσική επιστήμη*** (*φυσική ἐπιστήμη*, Αριστοτ. *Περί Ζώων* 640a 2) καθεμιά από τις επιστήμες που διερευνούν και μελετούν τους νόμους που διέπουν τη φύση (λ.χ. η φυσική, η χημεία, η γεωλογία, η βιολογία, η αστρονομία κ.λπ.) (στ) ***φυσική ιστορία*** (παλαιότ.) σχολικό μάθημα τού Δημοτικού, που έχει ως αντικείμενο τον κόσμο των ζώων και των φυτών (ζ) ***φυσικός θάνατος*** ο θάνατος από γηρατειά, ο θάνατος που δεν προέρχεται από βία ή δεν επέρχεται πρόωρα **3.** (για σχέσεις συγγενείας) βασισμένες σε δεσμούς αίματος: *~ γονείς / τέκνα / παιδί* ΑΝΤ. θετός **4.** αυτός που βασίζεται στη λογική, την επιστήμη κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς τον μεταφυσικό: *~ εξήγηση / ερμηνεία ενός φαινομένου* **5.** αυτός που είχε προκαθοριστεί πριν από τη γέννηση κάποιου, που δεν διαμορφώθηκε μετά (π.χ. ως αποτέλεσμα επιδράσεων, εμπειριών κ.λπ.): *~ ικανότητες / χαρίσματα* ΣΥΝ. έμφυτος, εγγενής ΑΝΤ. επίκτητος **6.** αυτός που σχετίζεται με την υλική, τη σωματική υπόσταση τού ανθρώπου: *~ ανάγκες / ορμές*· ΦΡ. (α) ***φυσική κατάσταση*** η κατάσταση τής σωματικής υγείας κάποιου: *βρίσκομαι σε / έχω καλή / κακή ~ || βελτιώνω τη φυσική μου κατάσταση* (β) ***φυσική / σωματική αγωγή*** βλ. λ. *αγωγή* (γ) ***φυσική αντίσταση*** βλ. λ. *αντίσταση* **7.** αυτός που συμφωνεί με τη φύση των πραγμάτων, που είναι εύκολα κατανοητός και κατ' επέκτ. ο συνήθης και ομαλός: *~ αντίδραση || ~ πορεία / τάξη πραγμάτων || παίρνω / θεωρώ κάτι εντελώς ~*· ΦΡ. (α) ***είναι φυσικό (να / ότι)*** είναι κανονικό, αποδεκτό από όλους, αυτονόητο: *~ να υποστηρίζει τους συμπατριώτες του || ~ να τον συμπαθείς· είναι τόσο καλός άνθρωπος!* (β) ***φυσική ακολουθία*** η ανεμπόδιστη και λογική συνέχεια των πραγμάτων: *«εδώ, η σχέση θεωρίας και πράξης δεν είναι μια σχέση φυσικής ακολουθίας και άρρηκτης συνέχειας...»* (περιοδ.) (γ) ***φυσικώ τω λόγω*** βλ. λ. *λόγος* **8.** μη προσποιητός, αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια, αυθορμητισμό, φυσικότητα: *~ παίξιμο θεατρικού ρόλου / ύφος / λόγος / απαγγελία* ΣΥΝ. αυθόρμητος ΑΝΤ. ψεύτικος, υποκριτικός **9.** μη τεχνητός, αυτός που δεν έχει υποστεί υστερογενή επεξεργασία: *~ φωνή / μαλλιά / τροφές* (μη βιομηχανοποιημένες) / *χυμοί* (που παρασκευάζονται απευθείας από χυμό φρούτων) ● **10.** (για χρώματα) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια και ένταση ● **11.** ΜΑΘ. ***φυσικός αριθμός*** καθένας από τους αριθμούς 0, 1, 2, 3, 4, 5.... που αποτελούν βασική (πρωταρχική) έννοια για τα μαθηματικά ● **12.** ΝΟΜ. (α) ***φυσικό πρόσωπο*** ο άνθρωπος από τη σκοπιά τής νομοθεσίας, τού Δικαίου, κατ' αντιδιαστολή προς το νομικό πρόσωπο (εταιρεία, ίδρυμα κ.λπ.) (β) ***φυσικός δικαστής*** βλ. λ. *δικαστής* ● **13.** ***φυσικός*** (ο/η) (α) ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φυσική επιστήμη (β) ο καθηγητής τής φυσικής **14.** ***φυσική*** (η) βλ.λ. **15.** ***φυσικό*** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, τεχνητός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύσις*. Οι αρχ. σημ. περιλαμβάνουν οτιδήποτε έχει σχέση με τη φύση, τη γνησιότητα και τη φυσικότητα, ενώ *φυσικός* αποκαλείται και ο ερευνητής των φαινομένων. Ορισμένοι επιστημ. όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *φυσικός θάνατος* (< γαλλ. mort naturelle), *φυσικό δίκαιο / αέριο* (< γαλλ. droit / gaz naturel), *φυσική αγωγή* (< γαλλ. culture physique) κ.ά.].

φυσικότητα (η) [1852] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού να είναι κανείς φυσικός στη συμπεριφορά του, να μη δίνει την εντύπωση ότι προσποιείται: *λέει τα ψέματά του με τέτοια ~, που τον πιστεύουν όλοι* ΑΝΤ. προσποίηση.

φυσικοχημικός, -ή, -ό [1821] αυτός που μελετά ή σχετίζεται με τις γενικές αρχές και τους νόμους που διέπουν τις χημικές αντιδράσεις και τις μεταβολές των καταστάσεων τής ύλης. — **φυσικοχημεία** (η).

φυσιο- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει: **1.** τη φύση, το περιβάλλον και τον φυσικό κόσμο: *φυσιο-λάτρης, φυσιο-γνώστης, φυσιο-δίφης* **2.** τη φύση, τις οργανικές λειτουργίες προσώπου ή έμβιου όντος γενικότ.: *φυσιο-λογία, φυσιο-παθολογία* **3.** χαρακτηριστικά μορφής και προσωπικότητας: *φυσιο-γνωμία* **4.** αντί τού ορθού *φυσικο-*: *φυσιο-θεραπεία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυσικοθεραπεία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *φυσιογνωμία, φυσιο-λογία*), που προέρχεται από το ουσ. *φύσις, -εως* και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. physio-thérapie, physio-cratie)].

φυσιογνωμία (η) {φυσιογνωμιών} **1.** το σύνολο των χαρακτηριστικών τού προσώπου κάποιου: *γνωστή / ευγενική / γλυκιά / συμπαθητική ~* **2.** (μτφ.) το σύνολο των χαρακτηριστικών πράγματος ή η γενική εντύπωση που προκαλεί: *στη δεκαετία τού '50 άλλαξε εντελώς η ~ τής Αθήνας || η ~ των κομμάτων / τού καλλιτεχνικού ρεύματος* ΣΥΝ. μορφή **3.** η εξέχουσα προσωπικότητα που έχει διαδραματίσει σε ορισμένο τομέα σημαντικό ρόλο: *ηγετική ~ || έγινε / αποτελεί ~ στον χώρο τής επιστήμης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκεκομμένος τ. τού *φυσιογνωμονία* < *φυσιογνώμων* < *φύσις + γνώμων*].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **φυσιογνωμία** είναι αρχαία (μτγν.) λ. που σχηματίστηκε κατά απλολογία από το **φυσιογνωμ(ον)ία** (< *φυσιογνώμων, -ώμονος*). Εικάζεται ότι μπορεί να σήμαινε τη «φυσιολογία», αλλά οπωσδήποτε είχε ως κύρια σημ. «το να κρίνει κανείς κάποιον από τα φυσικά του χαρακτηριστικά» (υπάρχει πραγματεία με τίτλο *Φυσιογνωμονικόν* του Αντισθένη και βιβλίο *Φυσιογνωμονικά* που αποδίδεται στον Αριστοτέλη). Στην επιστημονική ορολογία, από το ελλην. *φυσιογνωμονία* πλάστηκε το νεότερο λατινικό physiognomonia (από όπου το γαλλικό (1562) physiognomonie) και το physiognomia, από όπου τα γαλλ. physionomie, αγγλ. physiognomy (με επίδραση των ελλην. *-γνωμία*) και από αυτά το ελλην. *φυσιογνωμία* (ως αντιδάνειο). Η Ελληνική χρησιμοποίησε περαιτέρω το **φυσιογνωμική** *(τέχνη)*, για να αποδώσει «την τέχνη τού να κρίνεις από τα χαρακτηριστικά», ενώ η Αγγλική χρησιμοποίησε το physiognomy, για να δηλώσει και τη *φυσιογνωμία* και τη *φυσιογνωμική*.

φυσιογνωμική (η) η μελέτη τής σχέσης μεταξύ των χαρακτηριστικών τού προσώπου και τής προσωπικότητας κάποιου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυσιογνωμία*.

φυσιογνωμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη φυσιογνωμία: *~ χαρακτηριστικά*. — **φυσιογνωμικ-ά / -ώς** επίρρ.

φυσιογνωμιστής (ο) [1885], **φυσιογνωμίστρια** (η) {δύσχρ. φυσιογνωμιστριών} μελετητής τής φυσιογνωμικής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physionomiste < physionomie <

νεολατ. physiognomia < αρχ. *φυσιογνωμία*].
φυσιογνωσία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} **1.** η μελέτη τής φύσης **2.** το σύνολο των φυσικών επιστημών. — **φυσιογνωστικός**, -ή, -ό [1893].
[ΕΤΥΜ. < *φυσιο-* + *-γνωσία* < *γνώση*].
φυσιογνώστης (ο) [1897] {φυσιογνωστών}, **φυσιογνώστρια** (η) {φυσιογνωστριών} επιστήμονας που ασχολείται με τις φυσικές επιστήμες.
φυσιογραφία (η) [1871] η φυσική γεωγραφία. — **φυσιογραφικός**, -ή, -ό [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiographie].
φυσιογράφος (ο) [1819] πρόσωπο που ασχολείται με τη φυσιογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiographe].
φυσιοδίφης (ο) [1867] {φυσιοδιφών} πρόσωπο που ερευνά συστηματικά οτιδήποτε ανήκει στη φύση (φυσικά φαινόμενα, ζώα, φυτά, ορυκτά κ.λπ.): *μέχρι τη στιγμή που η βιολογία συγκροτήθηκε ως επιστήμη, δεν είχαμε βιολόγους αλλά φυσιοδίφες*. — **φυσιοδιφικός**, -ή, -ό [1845].
[ΕΤΥΜ. < *φυσιο-* + *-δίφης* < αρχ. *διφῶ (-άω)* «ψηλαφώ, διερευνώ», αγν. ετύμου (πβ. κ. *ιστοριο-δίφης*). μεταφρ. δάνειο από γερμ. Naturforscher].
φυσιοθεραπεία (η) ▸ φυσικοθεραπεία
φυσιοθεραπευτής (ο) → φυσικοθεραπευτής
φυσιοθεραπευτικός, -ή, -ό ▸ φυσικοθεραπευτικός
φυσιοκράτης (ο) [1862] {φυσιοκρατών} ο οπαδός τής φυσιοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiocrate].
φυσιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία κατά την οποία η φύση ανάγεται σε απώτατη αιτιοκρατική αρχή των πάντων και η οποία απορρίπτει την ύπαρξη οποιασδήποτε υπερφυσικής δημιουργικής δύναμης. — **φυσιοκρατικός**, -ή, -ό [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiocratie].
φυσιολάτρης (ο) [1869] {φυσιολατρών}, **φυσιολάτρισσα** (η) {δύσχρ. φυσιολατρισσών} πρόσωπο που αγαπά τη φύση και τον φυσικό τρόπο ζωής. — **φυσιολατρία** (η) [1831].
φυσιολατρικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με τους φυσιολάτρες και τη φυσιολατρία: *εκδρομή τού ~ συλλόγου*.
φυσιολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με τις λειτουργίες των ζωντανών οργανισμών και συνιστά συνδυασμό πολλών επιστημονικών κλάδων, κυρ. τής ιατρικής αλλά και τής βιολογίας και τής φυσικής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*, *φρασεολογία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φύσις* + *-λογία*. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε από τον Αριστοτέλη και εντεύθεν με τη σημ. «έρευνα των φυσικών αιτίων και φαινομένων», αναφερόταν δε αρχικά στις φιλοσοφικές απόψεις των προσωκρατικών. Την ίδια σημ. είχαν και οι λ. *φυσιολογικός* και *φυσιολόγος*. Η σημερινή σημ. αποτελεί ελληνογενές σύνθετο, < γαλλ. physiologie].
φυσιολογικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που υπάρχει ή γίνεται σύμφωνα με τη φύση: ~ *τοκετός* / *σφυγμός* / *θερμοκρασία* / *επίπεδα χοληστερίνης* ΣΥΝ. φυσικός, ομαλός ΑΝΤ. παθολογικός, αφύσικος, ανώμαλος **2.** αυτός που δεν προκαλεί έκπληξη, που δεν ξεφεύγει από τα αναμενόμενα: *είναι ~ το ενδιαφέρον τού επενδυτή για την τύχη που θα έχουν τα χρήματά του* || ~ *εξέλιξη* ΣΥΝ. εύλογος, φυσικός ● **3.** αυτός που σχετίζεται με τη φυσιολογία. — **φυσιολογικά** επίρρ.
φυσιολόγος (ο/η) [αρχ.] επιστήμονας ειδικευμένος στη φυσιολογία.
φυσιοπαθολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής φυσιολογίας που μελετά την κατάσταση τού οργανισμού κατά τη διάρκεια ασθενειών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiopathologie].
φυσιοπαθολόγος (ο/η) φυσιολόγος που έχει ειδικευθεί στη φυσιοπαθολογία. — **φυσιοπαθολογικός**, -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiopathologue].
φύσκα ως άκλ. επίθ. ή επίρρ. (συνήθης ορθ. *φίσκα*) (λαϊκ.) **1.** (ως επίθ.) πολύ γεμάτος, εντελώς πλήρης: *το θέατρο* / *το τρένο ήταν ~* ΣΥΝ. υπερπλήρης **2.** (ως επίρρ.) εντελώς, πλήρως: *γεμάτος ~* ΣΥΝ. κάργα, τίγκα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φύσκη* / *-α* «το παχύ έντερο, φούσκα» (βλ. λ. *φούσκα*). Η γρ. με *-ι-* *(φίσκα)* δεν έχει ετυμολ. στήριξη].
φυσκάρω ρ. αμετβ. (συνήθης ορθ. *φισκάρω*) {φύσκ-αρα κ. -άρισα, -αρισμένος} γεμίζω πλήρως: *η αίθουσα φύσκαρε από κόσμο* ΣΥΝ. τιγκάρω.
φυσομανώ ρ. αμετβ. {φυσομαν-είς κ. -άς...· μόνο στον ενεστ.} (εκφραστ.) **1.** (για άνεμο) φυσώ πολύ δυνατά **2.** (μτφ. για πρόσ.) είμαι οργισμένος.
[ΕΤΥΜ. < *φυσώ* + *-μανώ* < *μαίνομαι*, από το. θ. τού αρχ. αορ. β' *ἐ-μάνην* (βλ. κ. *μαν-ία*)].
φυσούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (μεγεθ.) το φυσερό ● **2.** πτυσσόμενο τοίχωμα από πλαστικό ή άλλο εύκαμπτο υλικό, π.χ. στα αρθρωτά λεωφορεία **3.** σωληνοειδής στοά με πτυσσόμενα τοιχώματα, π.χ. στα γήπεδα, διά μέσου τής οποίας βγαίνουν οι αθλητές από τα αποδυτήρια, ή σε αεροδρόμια, διά μέσου τής οποίας γίνεται η μετακίνηση των επιβατών από και προς το αεροπλάνο ● **4.** σειρά σελίδων ενωμένων μεταξύ τους, που βγαίνουν από εκτυπωτή και στη συνέχεια κόβονται χωριστά η καθεμία: *η ~ με τη μισθοδοσία* / *με τα αποτελέσματα των εξετάσεων*.
[ΕΤΥΜ. < *φυσώ*, κατά τα ον. σε *-ούνα*, πβ. κ. *κουδούνα*].
φυστίκι (το) → φιστίκι
φυστικιά (η) ▸ φιστικιά
φυσώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φυσάς... | φύση-ξα κ. -σα, -χτηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** εκπνέω αέρα, βγάζω από το στόμα μου αέρα κατευθύνοντάς τον προς (συγκεκριμένο αντικείμενο): ~ *τη σούπα, για να κρυώσει* || ~ *τη φωτιά, για να δυναμώσει* ΦΡ. (μτφ.) (α) **το φυσάει** διαθέτει πολλά χρήματα, είναι πλούσιος: *παντρεύτηκε έναν Αμερικάνο που το φυσάει* (β) **το φυσάει και δεν κρυώνει** βλ. λ. *κρυώνω* (γ) (παροιμ.) **όποιος καεί στον χυλό, φυσάει και το γιαούρτι** βλ. λ. *γιαούρτι* **2.** κάνω να βγει αέρας από (κάπου)· κυρ. στη ΦΡ. **φυσώ τη μύτη μου** βγάζω αέρα από τη μύτη μου (για να βγει η μύξα που έχει μέσα) ♦ (αμετβ.) **3.** βγάζω αέρα από το στόμα με μεγάλη ένταση: ~ *στο μάτι του, για να φύγει το σκουπιδάκι* ΦΡ. **φυσάω και ξεφυσάω** (i) νιώθω έντονη δυσφορία (ii) είμαι πολύ αναστατωμένος: *αντί να φυσάς και να ξεφυσάς, ηρέμησε και προσπάθησε να αντιμετωπίσεις την κατάσταση* **4.** (για άνεμο) πνέω: *ο άνεμος φυσούσε δυνατά* || *φύσηξε απαλά το αεράκι* ΦΡ. (α) (μτφ.) **όπου φυσάει ο άνεμος** βλ. λ. *άνεμος* (β) **όποιος αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει** βλ. λ. *αλέθω* **5.** (απρόσ. **φυσάει**) (α) πνέει δυνατός και ορμητικός άνεμος ΣΥΝ. έχει αέρα (β) (γενικότ.) πνέει άνεμος: *σήμερα μόλις που ~* **6.** (προστ. **φύσα!** - οικ.) σε κάποιον που είπε ή έκανε ανοησία· συνοδεύεται από χειρονομία κατά την οποία προτείνει κανείς τα δάχτυλά του κλειστά στο στόμα τού άλλου, ώστε με το φύσημα να ανοίξουν σε μούντζα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυσῶ (-άω)* < *φῦσα (ἡ)* «φυσερό, πνοή», θηλ. σε *-σα* (πβ. κ. *δόξα, δίψα*). < **φυσ-σα* (με απλοποίηση) < Ι.Ε. *p(h)u-s- (με παρέκταση -s-), ονοματοπ. ρίζα από τον ήχο τής πνοής τού ανέμου και των εκρήξεων, πβ. σανσκρ. pūṣyati «ευδοκιμεί, προκόβει», λατ. pussula «φυσαλλίδα» κ.ά.].
φυτεία (η) {φυτειών} μεγάλη έκταση γης, στην οποία γίνεται συγκεκριμένη καλλιέργεια (λ.χ. ζαχαροκάλαμου, καφεόδεντρου, μπανάνας κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυτεύω*].
φύτεμα (το) → φυτεύω
φύτευση (η) → φυτεύω
φυτευτήρι (το) {φυτευτηρ-ιού | -ιών} το γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στο φύτεμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυτευτήριον* < *φυτεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *κλαδευ-τήριον*].
φυτευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φύτευση **2.** κατάλληλος για φύτευση.
φυτευτός, -ή, -ό **1.** (για φυτά) αυτός που τον έχουν φυτέψει (κάπου), που δεν φύτρωσε μόνος του ΣΥΝ. φυτεμένος ΑΝΤ. αυτοφυής **2.** (καταχρ.-λαϊκ.) αυτός που τον έχουν εμφυτεύσει, τον έχουν τοποθετήσει ως εμφύτευμα σε κάποιο σημείο: ~ *δόντια* / *μαλλιά* **3.** (μτφ.) αυτός που τον τοποθετούν σε μια υπηρεσία, γενικότ. σε έναν οργανωμένο χώρο, χωρίς να προβλέπεται ή να απαιτείται κάτι τέτοιο: *αυτός ο υπάλληλος ήρθε ~ από κάποιο σημαίνον πρόσωπο*.
φυτεύω ρ. μετβ. {φύτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** τοποθετώ στο έδαφος (σπόρο ή ρίζα φυτού), προκειμένου να ριζώσει και να αναπτυχθεί: ~ *λεμονιές* / *μαρούλια* / *λουλούδια* ΑΝΤ. ξεριζώνω **2.** (μτφ.-εκφραστ.) χώνω: *του φύτεψε μια σφαίρα στο κεφάλι πυροβολώντας τον* **3.** (μειωτ.) ενταφιάζω: *πάει αυτός· τον φύτεψαν χτες το απόγευμα*. — **φύτεμα** (το) [αρχ.] κ. **φύτευση** (η) [αρχ.], **φυτευτής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φυτόν* (βλ.λ.)].
φυτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα φυτά: ~ *βασίλειο* / *κόσμος* / *λίπη* / *έλαια* / *παραγωγή* **2.** ΦΥΣΙΟΛ. (α) **φυτικές λειτουργίες** οι βιολογικές λειτουργίες που εξασφαλίζουν την εσωτερική ομοιοστασία τού σώματος (β) **φυτικό νευρικό σύστημα** το αυτόνομο νευρικό δίκτυο που ελέγχει όλες τις φυτικές λειτουργίες.
φυτίνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** άλας ασβεστίου και μαγνησίου, που περιέχεται στα σιτηρά και μπορεί να παρασκευαστεί και συνθετικώς **2.** υδρογονωμένο μαγειρικό λίπος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Phytin (εμπορική ονομ.)].
φυτό (το) **1.** ΒΙΟΛ. ενόργανος σχηματισμός, ο οποίος τρέφεται από το έδαφος, το νερό και την ατμόσφαιρα, και μεταβάλλει την τροφή του, αφού την αφομοιώσει, σε οργανικές ενώσεις: *τα ~ χωρίζονται σε δέντρα, θάμνους και πόες* || *η ρίζα* / *ο βλαστός* / *τα φύλλα* / *οι καρποί τού ~* || ~ *τροπικό* / *αρωματικό* / *καλλωπιστικό* / *εσωτερικού χώρου* || *ανώτερα* / *κατώτερα ~* || *φυτεύω* / *κλαδεύω* / *ποτίζω* / *περιποιούμαι* / *ραντίζω τα ~*· (μτφ.) **2.** ο άνθρωπος που λόγω βλάβης (τού εγκεφάλου) έχει χάσει τις διανοητικές του ικανότητες και ζει υποτυπωδώς: *ύστερα από το ατύχημα έμεινε ~* ● **3.** (σκωπτ. για μαθητή ή φοιτητή) αυτός που μελετά υπερβολικά, που δεν σκέπτεται τίποτε άλλο εκτός από το διάβασμα και έχει χάσει την κριτική του ικανότητα ή δεν έχει επαφή με τον κόσμο γύρω του. - (μεγεθ.-σκωπτ.) **φυτούκλα** (η) κ. **φύτουλας** (ο) (σημ. 3), (υποκ.) **φυτούλι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φυτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού ρηματ. επιθ. *φυτός* < *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. bhūtá- (ίδια σημ.)].
φυτοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} η βιολογία των φυτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytobiology].
φυτογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τη γεωγραφική κατανομή των φυτών. — **φυτογεωγραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytogeography].
φυτογή (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η φυτική γη, το φυτόχωμα.
φυτογραφία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής βοτανικής που ασχολείται με την περιγραφή των φυτών. — **φυτογραφικός**, -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytographie].
φυτοζωία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να φυτοζωεί κανείς.
φυτοζωώ ρ. αμετβ. [1853] {φυτοζωείς...· εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** ζω φτωχά, μόλις που καταφέρνω να καλύψω τις βιοτικές μου ανάγκες: *επέζησαν από την καταστροφή, αλλά τώρα φυτοζωούν μέσα σε άθλιες συνθήκες* **2.** (μτφ.) βρίσκομαι σε μαρασμό, σε κατάσταση παρακμής: *τα επαρχιακά θέατρα φυτοζωούν*.
φυτοθεραπεία (η) {φυτοθεραπειών} η θεραπεία που βασίζεται στη λήψη φυτικών παρασκευασμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytotherapy].

φυτοκοινωνία (η) {φυτοκοινωνιών} ΟΙΚΟΛ. το σύνολο των φυτών δεδομένου βιοτόπου ή βιοκοινωνίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. phytocoenosis < phyto- + coenosis (< μτγν. *κοίνωσις* < αρχ. *κοινῶ, -όω* < *κοινός*)].

φυτοκομείο (το) [1846] ο χώρος στον οποίο γίνονται καλλιέργειες φυτών με επιστημονικές μεθόδους.

φυτοκομία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική καλλιέργεια των φυτών. — **φυτοκομικός**, -ή, -ό [1828].

φυτοκόμος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται με τη φυτοκομία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φυτόν* + *-κόμος* < αρχ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. κ. *-κομία*)].

φυτολογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} **1.** ο κλάδος τής βιολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των φυτών **2.** (παλαιότ.) μάθημα στο Δημοτικό με αντικείμενο τα φυτά. — **φυτολογικός**, -ή, -ό [1881].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytologie].

φυτολόγιο (το) [1873] {φυτολογί-ου | -ων} **1.** συλλογή αποξηραμμένων φυτών, η οποία χρησιμοποιείται για επιστημονική μελέτη **2.** μαθητικό τετράδιο ή άλμπουμ με συλλογή δειγμάτων από φυτά.

φυτολόγος (ο/η) [1805] επιστήμονας ειδικευμένος στη φυτολογία.

φυτοορμόνη (η) {φυτοορμονών} ΒΟΤ. φυσική ή συνθετική ουσία η οποία συντελεί στην αύξηση των φυτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytohormone].

φυτοπαθογόνος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί ασθένεια στα φυτά: ~ *μύκητες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytopathogen].

φυτοπαθολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. η επιστήμη που μελετά τις ασθένειες των φυτών. — **φυτοπαθολογικός**, -ή, -ό [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytopathologie].

φυτοπαθολόγος (ο/η) [1890] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φυτοπαθολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytopathologue].

φυτοπαράσιτο (το) {φυτοπαρασίτ-ου | -ων} ο ζωικός οργανισμός που παρασιτεί πάνω σε φυτό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytoparasite].

φυτοπλαγκτόν (το) {φυτοπλαγκτού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το σύνολο των υδρόβιων φυτικών οργανισμών, συνήθ. μονοκυττάρων, που συνήθ. δεν έχουν δική τους κίνηση και μαζί με το ζωοπλαγκτόν αποτελούν το πλαγκτόν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytoplankton].

φυτοτεχνία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. σύνολο επιστημών και τεχνικών που μελετούν τις διαδικασίες παραγωγής καλλιεργούμενων φυτών. — **φυτοτεχνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytotechnie].

φυτοτοξίνη (η) {φυτοτοξινών} ΓΕΩΠ. **1.** αντιγόνο φυτικής προελεύσεως, το οποίο μπορεί να καθορίσει την παραγωγή αντισωμάτων σε ζωντανό οργανισμό **2.** η τοξική ουσία που παράγεται από ορισμένα φυτά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phytotoxin].

φύτουλας (ο) → φυτό

φυτοφάγος, -ος, -ο [1814] αυτός που τρέφεται αποκλειστικά από φυτικές ουσίες, αυτός που τρώει μόνο φυτά ή μέρη φυτού (δεν τρώει κρέας): *τα ζώα διακρίνονται σε φυτοφάγα, σαρκοφάγα και παμφάγα*. — **φυτοφαγία** (η) [1887]. **φυτοφαγικός**, -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phytophage].

φυτοφάρμακο (το) {φυτοφαρμάκ-ου | -ων} το φάρμακο που χρησιμοποιείται για την πρόληψη και τη θεραπεία ασθενειών των φυτών.

φυτόχωμα (το) {φυτοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} χώμα που αναμειγνύεται με αποσυντεθειμένες οργανικές ύλες ζωικής ή φυτικής προελεύσεως· χρησιμοποιείται ως βελτιωτικό τού εδάφους (λίπασμα) στις καλλιέργειες.

φυτόψειρα (η) {δύσχρ. φυτοψειρών} η μελίγκρα (βλ.λ.). Επίσης **φυτόφθειρα** (η) [1888].

φύτρα (η) {φυτρών} **1.** το φύτρο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η γενιά, το σόι: *διαβόλου* ~ || ~ *αρχοντική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *μή-τρα, χύ-τρα*].

φύτρο (το) το βλάστημα, το γέννημα: ~ *πατάτας* / *ντομάτας*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φύτρον* < *φυτρώνω* (υποχωρητ.)].

φυτρώνω ρ. αμετβ. {φύτρω-σα, -μένος} **1.** (για φυτό) αναφύομαι στην επιφάνεια εδάφους ή χώματος: *τα γιασεμιά δεν φύτρωσαν ακόμη* ΣΥΝ. βλαστάνω, ξεφυτρώνω **2.** βγαίνω, εκφύομαι στην επιφάνεια τού δέρματος: *φύτρωσε το μουστάκι του* || *φύτρωσαν λίγες τρίχες στο κεφάλι του* **3.** (μτφ.) εμφανίζομαι (κάπου) ξαφνικά, συνήθ. προκαλώντας δυσφορία: *από πού φύτρωσες εσύ;* ΦΡ. (α) ***φυτρώνω εκεί που δεν με σπέρνουν*** ανακατεύομαι σε ξένες υποθέσεις (β) ***φυτρώνουν σαν τα μανιτάρια*** για ομοειδή πράγματα που εμφανίζονται μαζικά σε μια περιοχή: *τέτοια μπαράκια έχουν φυτρώσει σαν τα μανιτάρια στην πόλη*. — **φύτρωμα** (το) κ. **φύτρωση** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φύτρα* (βλ.λ.)].

φυτωνύμιο (το) {φυτωνυμί-ου | -ων} το όνομα φυτού.
[ΕΤΥΜ. < *φυτό* + *-ωνύμιο*, κατά τα *τοπ-ωνύμιο, ακρ-ωνύμιο* (βλ.λ.) κ.ά.].

φυτώριο (το) {φυτωρί-ου | -ων} **1.** (α) η έκταση στην οποία αναπτύσσονται νεαρά φυτά, μέχρι να μεταφυτευθούν (β) ο χώρος στον οποίο αναπτύσσονται και πωλούνται νεαρά φυτά **2.** (μτφ.) ο χώρος μέσα από τον οποίο βγαίνουν καινούργια ταλέντα: *η σχολή τού Κ. Κουν αποτέλεσε ~ σπουδαίων ηθοποιών* || *οι ομάδες εφήβων είναι τα ~ των αυριανών πρωταθλητών*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φυτώριον* < **φυτωρός* < *φυτόν* + *-ωρός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὁρῶ*, πβ. κ. *πυλ-ωρός, θυρ-ωρός*].

φύω ρ. → φύομαι

φχαριστώ ρ. → ευχαριστώ

φχαριστιέμαι ρ. → ευχαριστώ

φωβισμός (ο) → φοβισμός

φωβιστής (ο) → φοβισμός

φωβιστικός, -ή, -ό → φοβιστικός

Φωκάς (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Φωκᾶς* < αρχ. *φώκη* «φώκια» (βλ.λ.). Ομόρρ. *Φωκ-ίων, Φωκ-υλ-ίδης, Φωκ-ίς, Φώκ-αια*].

φώκια (η) {φωκιών} **1.** μεγαλόσωμο αμφίβιο σαρκοφάγο θηλαστικό με παγκόσμια εξάπλωση· έχει σώμα ογκώδες και υδροδυναμικό, κοντό λείο τρίχωμα, άκρα σαν πτερύγια ψαριών, μακρουλό κεφάλι, μεγάλα μάτια και οξύ ρύγχος· ζει και αναπαράγεται στις ακτές, συνήθ. σχηματίζοντας αποικίες, αλλά αναζητεί την τροφή του (ψάρια, καβούρια, χταπόδια κ.λπ.) στη θάλασσα: *γροιλανδική* / *μεσογειακή* ~ **2.** (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα άσχημη ή χοντρή και δυσκίνητη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φώκη*, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στην ονοματοπ. Ι.Ε. ρίζα *p(h)u- (βλ. λ. *φυσῶ*) με επίθημα *-κη* (πβ. κ. *θή-κη*), μέσω τής σημ. «σφύριγμα τής φώκιας». Κατ' άλλους, ωστόσο, η λ. αποτελεί δάνειο].

Φωκίδα (η) {-ας κ. -ος} περιοχή και νομός τής Κ. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα την Άμφισσα. — **Φωκεύς** (ο) [αρχ.]. **φωκικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φωκίς, -ίδος* (ενν. *γῆ*), κατά τα *Αἰολ-ίς, Δωρ-ίς*, που πήρε το όνομά της από τον ήρωα *Φῶκο*, γυιο τής θαλάσσιας θεότητας Ψαμάθης, η οποία μεταμορφώθηκε σε φώκια].

Φωκίων (ο) {Φωκίων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατηγός, πολιτικός και ρήτορας (402-317 π.Χ.) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φωκίωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Φῶκος*, όν. ήρωα (βλ. λ. *Φωκίδα*)].

Φωκυλίδης (ο) {-η κ. -ίδου} αρχαίος Έλληνας ποιητής (6ος αι. π.Χ.)· συνέθεσε κυρίως έπη και ελεγείες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Φωκύλος* (με παραγ. επίθημα *-ίδης*, πβ. κ. *Παρμεν-ίδης*) < *Φῶκος* (< *φώκη* «φώκια») + επίθημα *-ύλος*].

φωλεά (η) [αρχ.] (λόγ.) η φωλιά (βλ.λ.).

φωλεός (ο) (λόγ.-σπάν.) φωλιά στην οποία βρίσκουν προσωρινό κατάλυμα ή φωλιάζουν άγρια ζώα και κυρ. το μέρος όπου περνούν τη χειμερία νάρκη τους: *ο ~ τής αρκούδας* ΣΥΝ. φωλιά, λημέρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **φωλ-εός* (με επίθημα *-εός*) < *bhōw-l-, που συνδ. πιθ. με αρχ. σκανδ. bōl «φωλιά», διαλεκτ. σουηδ. böle «καλύβα καστόρων», ίσως και με το συνώνυμο αρχ. *γωλεός* (πβ. κ. λιθ. guōlis «φωλιά»). Η ακριβής Ι.Ε. ρίζα παραμένει άγνωστη].

φωλεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εύχρηστ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για ζώα) βρίσκομαι στη φωλιά μου, μένω ή κρύβομαι στη φωλιά μου ΣΥΝ. φωλιάζω **2.** (ειδικότ. για άγρια ζώα) διέρχομαι τη χειμερία νάρκη, κοιμάμαι στη φωλιά μου: *η αρκούδα φωλεύει* **3.** (μτφ.) λανθάνω, υπάρχω κρυμμένος, χωρίς να εκδηλώνομαι: *στα λόγια της φώλευε το μίσος* ΣΥΝ. εμφωλεύω.

φωλί (το) {φωλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αβγό ή ομοίωμα αβγού που τοποθετείται στη φωλιά τής κότας, για να την προσελκύσει να γεννήσει εκεί ΣΥΝ. (λόγ.) απότοκο· ΦΡ. (εκφραστ.) ***ούτε φωλί ούτε προσφώλι*** για περιπτώσεις μεγάλης φτώχιας, πείνας. Επίσης **φώλος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *φωλιά* (υποχωρητ.)].

φωλιά (η) **1.** η κατοικία των ζώων (και ιδ. των πουλιών), η κατασκευή που ετοιμάζουν τα ζώα, για να προφυλάσσονται και για να αποθέτουν τα αβγά ή να φυλάσσουν τα νεογνά τους: ~ *αετού* / *πέρδικας* / *χελιδονιού* / *αλεπούς* / *λιονταριού* **2.** (μτφ.) ο χώρος που αποτελεί καταφύγιο, κρυψώνα ή/και ορμητήριο, κυρ. για τις επιλήψιμες ή παράνομες πράξεις κάποιου: ~ *ληστών* / *κακοποιών* / *τρομοκρατών* **3.** (α) (χαϊδευτ.) ο χώρος στον οποίο συμβιώνει ένας άνδρας και μία γυναίκα, ένα ζευγάρι: *έχτισαν τη ~ τους με μεγάλο μεράκι* (δηλ. το σπίτι τους) (β) (κακόσ.) χώρος που χρησιμοποιείται για κρυφές ερωτικές συνευρέσεις: *αυτό το ξενοδοχείο αποτελεί ερωτική ~ για τα παράνομα ζευγάρια*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***έχω λερωμένη τη φωλιά μου*** έχω διαπράξει επιλήψιμες πράξεις, έχω κάνει ατοπήματα: *δεν μπορούσε να πει τίποτα εναντίον μου, γιατί είχε κι αυτός λερωμένη τη φωλιά του* (β) (παροιμ.) ***ο διάολος δεν χαλάει τη φωλιά του*** ο κακοποιός δεν βλάπτει αυτούς που τον υποθάλπουν **4.** ΣΤΡΑΤ. κάθε οχυρωμένη θέση που έχει ειδικά οργανωθεί για άμυνα: ~ *αντίστασης* / *πυροβόλου* || (παλαιότ.) ΝΑΥΤ. ~ *κόρακα* (σκοπιά εγκατεστημένη στο ψηλότερο σημείο τού πρωραίου ιστού για την κατόπτευση τής θάλασσας) **5.** ΤΕΧΝΟΛ. ***πυροσβεστική φωλιά / φωλεά*** κόκκινο μεταλλικό κιβώτιο, τοποθετημένο σε ευδιάκριτη θέση στο εσωτερικό κτηρίου, το οποίο περιέχει τα μέσα πυρόσβεσης για ώρα ανάγκης **6.** ΓΕΩΠ. κάθε ένα από τα σημεία οργωμένου αγρού, στα οποία παραχώνονται σπόροι ή κόνδυλοι φυτών, για να φυτρώσουν **7.** ΒΙΟΛ. ***οικολογική φωλιά*** η θέση την οποία κατέχει κάθε πληθυσμός σε ένα οικοσύστημα ανάλογα με τη λειτουργία του ΣΥΝ. οικολογικός θώκος • **8.** (στον οδηγισμό) υποομάδα τού Σμήνους των Πουλιών (βλ. λ. *πουλί, οδηγισμός*). Επίσης (λόγ.) **φωλεά**. — (υποκ.) **φωλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωλεά* (με συνίζηση, πβ. κ. *μηλέα – μηλιά*), παράλλ. τ. τού αρσ. *φωλεός* (βλ.λ.). Ο βιολ. όρ. αποδίδει το γαλλ. niche].

φωλιάζω ρ. αμετβ. {φώλιασα} **1.** (για πτηνά) φτειάχνω φωλιά και μένω μέσα σε αυτήν: *τα περισσότερα πουλιά φωλιάζουν στα δέντρα* ΣΥΝ. φωλεύω **2.** (για ζώα) βρίσκομαι στη φωλιά μου, ζω ή κρύβομαι σε φωλιά: *στο δάσος φωλιάζουν λύκοι και αλεπούδες* ΣΥΝ. φωλεύω **3.** (ειδικότ. για ορισμένα ζώα) περνώ τη χειμερία νάρκη μέσα στη φωλιά μου: *φωλιάζει τον χειμώνα και ξαναβγαίνει την άνοιξη* **4.** (μτφ. για πρόσ.) μπαίνω κάπου, για να κρυφτώ, κρύβομαι κάπου: *το μικρό φώλιασε στην αγκαλιά τής μητέρας του* ΣΥΝ. τρυπώνω, χώνομαι

5. υπάρχω μέσα σε (κάτι/κάποιον), χωρίς να γίνομαι αντιληπτός: *το μίσος φώλιαζε στην ψυχή του.* — **φώλιασμα** (το).
φωλίτης (ο) {φωλιτών} το φώλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φωλιά* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *φαμελ-ίτης*].
φωνάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φώναξα} ♦ (αμετβ.) **1.** βγάζω ισχυρή φωνή ή κραυγή, μιλώ πολύ δυνατά: *μη φωνάζεις, δεν είμαι κουφός || φώναξα απ' τον πόνο || δεν μπορείς να μιλάς χωρίς να φωνάζεις; || οι συγκεντρωμένοι φώναζαν μ' όλη τη δύναμη τής φωνής τους || τι έπαθε και φωνάζει;* ΣΥΝ. κραυγάζω, (εκφραστ.) κράζω, ξεφωνίζω, (λόγ.) φωνασκώ ΑΝΤ. μουρμουρίζω, ψιθυρίζω· ΦΡ. (παροιμ.) (α) **φωνάζει ο κλέφτης, να φοβηθεί ο νοικοκύρης** βλ. λ. *κλέφτης* (β) **αν δεν φωνάξει το μωρό, δεν το ταΐζει η μάννα** πρέπει να διεκδικεί κανείς αυτό που θέλει ή δικαιούται και να μην περιμένει να του το δώσουν οι άλλοι από μόνοι τους **2.** (ειδικότ.) εκδηλώνω με δυνατές φωνές την οργή ή τον θυμό μου: *μην του δίνεις σημασία, άσ' τον να φωνάζει || ήρθε να κάνει φασαρία και φώναζε σαν λυσσασμένος* ΣΥΝ. κραυγάζω, ουρλιάζω ♦ (μετβ.) **3.** (α) λέω (κάτι) με δυνατή φωνή, απευθύνομαι (προς κάποιον) μεγαλόφωνα: *φώναξέ του να γυρίσει πίσω || ~ τ' όνομά της || φώναξε «βοήθεια»* (β) μαλώνω, επιπλήττω: *φωνάζει τού παιδιού όλη την ώρα* **4.** (ειδικότ.) καλώ (κάποιον) μεγαλόφωνα και συνήθ. ονομαστικά: *με φώναξε στο γραφείο του, για να με ρωτήσει κάτι || άκουσα να με φωνάζει κάποιος || να δεις που σήμερα ο δάσκαλος θα με φωνάξει για μάθημα·* ΦΡ. **φωνάζω τον κατάλογο** βλ. λ. *κατάλογος* **5.** (γενικά) καλώ (κάποιον που χρειάζομαι) να έλθει: *φώναξε αμέσως γιατρό! || κάθε τόσο χαλάει η βρύση και πρέπει να φωνάζουμε τον υδραυλικό || φώναξέ μου ένα ταξί.* — **φώναγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *φωνῶ (-έω)* < *φωνή*, κατά τα ρ. σε *-άζω*].
φωνακλάς (ο) {φωνακλάδες}, **φωνακλού** (η) {φωνακλούδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που συνηθίζει να φωνάζει, να βγάζει κραυγές: *~ μωρό* **2.** πρόσωπο που εκνευρίζεται εύκολα και βάζει τις φωνές: *με ποιους τα έβαλε πάλι ο ~ ο άντρας σου;* ΑΝΤ. ήρεμος, σιωπηλός. — **φωνακλάδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *φωνάκλα* «δυνατή φωνή» < *φωνή* + μεγεθ. επίθημα *-άκλα*, πβ. κ. *χερ-άκλα*].
φωνάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μεγεθ.) **1.** δυνατή, βροντερή φωνή: *έβγαλε μια ~ που μας ξεκούφανε όλους!* **2.** (συνεκδ.) τραγουδιστής / τραγουδίστρια με πολύ καλή φωνή: *είναι ~!*
[ΕΤΥΜ. < *φωνή* + μεγεθ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *τρελ-άρα*].
φωνασκία (η) [αρχ.] {φωνασκιών} (λόγ.) πολύ δυνατή και ενοχλητική ομιλία ή συζήτηση με οξεία και διαπεραστική φωνή: *αφήστε τις ~ κι ελάτε να μιλήσουμε ήρεμα, για να συνεννοηθούμε.*
φωνασκώ ρ. αμετβ. {φωνασκείς...· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) εκβάλλω δυνατές κραυγές, φωνάζω ή φλυαρώ με δυνατή και διαπεραστική φωνή: *μη φωνασκείτε, κύριε συνάδελφε! || όσοι φωνασκούν θα αποβληθούν από την αίθουσα* ΣΥΝ. κραυγάζω, ουρλιάζω, ξεφωνίζω ΑΝΤ. μουρμουρίζω, ψιθυρίζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωνασκῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ασκούμαι στο τραγούδι ή στην απαγγελία», < *φωνή* + *ἀσκῶ*].
φωναχτός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που λέγεται δυνατά και ξεκάθαρα, που τον φωνάζει κανείς: *~ αντίρρηση / επίκριση / δήλωση* ΣΥΝ. μεγαλόφωνος ΑΝΤ. χαμηλόφωνος, ψιθυριστός. — **φωναχτά** επίρρ.
φωνή (η) **1.** ΓΛΩΣΣ. ο έναρθρος ήχος που παράγεται από τον αέρα καθώς περνά μέσα από φραγμούς ή στενά τής στοματικής κοιλότητας ή από τη ρινική κοιλότητα· ο αέρας ξεκινάει από τους πνεύμονες, περνάει από την τραχεία, θέτει (ή δεν θέτει) σε κίνηση τις φωνητικές χορδές τού λάρυγγα και μέσω τού φάρυγγα διοχετεύεται στη στοματική κοιλότητα (λιγότερο στη ρινική κοιλότητα), όπου διαμορφώνεται ακουστικά από τα αρθρωτικά σχήματα, τις θέσεις και τις κινήσεις των «φωνητηρίων οργάνων» (γλώσσας, χειλιών, σταφυλής, μαλακού ουρανού, κάτω σιαγόνας) σε σχέση με το «σύστημα αναφοράς» (δόντια, ούλα, ουρανίσκος, άνω σιαγόνα): *έχει δυνατή / βαθιά / ψιλή / πλούσια / σπηλαιώδη / βροντερή / καμπανιστή / απαλή / τραχιά ~ || από την έκπληξη έχασα τη ~ μου || φώναξε μ' όλη τη δύναμη τής ~ του, για να τον ακούσουν* ΣΥΝ. λαλιά· ΦΡ. (α) **με μια φωνή** (μτφ.) ομόφωνα, σαν ένας άνθρωπος: *~ συμφώνησαν όλοι να μην παραδοθούν στον εχθρό* (β) (οικ.) **κατά φωνή κι ο γάιδαρος** για κάποιον που εμφανίζεται απροσδόκητα τη στιγμή ακριβώς που γίνεται λόγος για αυτόν (γ) **ούτε φωνή ούτε ακρόαση** βλ. λ. *ακρόαση* (δ) **υψώνω / χαμηλώνω τη φωνή** (συνεκδ.) φωνάζω (από θυμό κ.λπ.) / κατεβάζω τον τόνο τής φωνής, μιλώ ήπια: (απειλητικά) *μη μου υψώνεις εμένα τη φωνή! || για χαμήλωσε λίγο τη φωνή σου, μας ακούνε οι γείτονες* **2.** πολύ δυνατή ομιλία, κραυγή: *έβγαλε μια ~, που μας κούφανε όλους || βράχνιασε από τις πολλές ~* ΣΥΝ. φωνασκία, ξεφωνητό, ουρλιαχτό ΑΝΤ. ψίθυρος, μουρμούρισμα· ΦΡ. (α) (λόγ.) **φωνή βοώντος εν τη ερήμω** (*φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ*, Κ.Δ. Ματθ. 3, 3 και Π.Δ. *Ησαΐας* 40, 3) για περιπτώσεις στις οποίες ορθές και χρήσιμες υποδείξεις αντιμετωπίζονται με αδιαφορία (β) **φωνή λαού, οργή Θεού** (λατ. vox populi, vox Dei) η κινητοποίηση τού λαού έχει πολύ μεγάλη δύναμη και αποτελεσματικότητα (γ) **βάζω / μπήγω / πατάω τις φωνές (σε κάποιον)** φωνάζω με οργή για να επιπλήξω (κάποιον) ή ξεφωνίζω καλώντας σε βοήθεια **3. φωνές** (οι) θόρυβος από φωνασκίες, φασαρία: *τι ~ και κακό είναι αυτό; || σταματήστε τις ~ να σκεφτούμε ήρεμα τι θα κάνουμε* ΣΥΝ. οχλοβοή, σαματάς **4.** (κατ' επέκτ.-λογοτ.) ο ήχος που παράγεται από άψυχα αντικείμενα: *βιολί / κιθάρα με βραχνή ~ || ~ τού δάσους / τής Θάλασσας* **5.** (μτφ.) η εσωτερική παρόρμηση, έντονο συναίσθημα που ωθεί κάποιον σε ορισμένες ενέργειες: *τον κάλεσε η ~ τού αίματος να εκδικηθεί τον φόνο τού αδελφού του || η ~ τής συνείδησης / τού καθήκοντος / τής καρδιάς* **6.** (συνεκδ.) (α) τραγουδιστής ή τραγουδίστρια: *μια από τις σημαντικότερες ~ τού αιώνα μας* (β) άνθρωπος, προσωπικότητα: *«μας χρειάζεται μια ~ με κύρος και επιρροή στο εξωτερικό»* (εφημ.) **7.** ΜΟΥΣ. (α) το σύνολο των ήχων που παράγονται από τα φωνητήρια όργανα τού ανθρώπου και χρησιμοποιούνται για την δημιουργία μέλους: *τραγουδίστρια με ωραία ~ || σήμερα η ~ μου δεν είναι σε καλή κατάσταση || δεν έχει ~ για να τραγουδήσει όπερα* (β) (ιταλ. parte, γαλλ. voix) το μουσικό «μέρος» στο πλαίσιο μιας φωνητικής μουσικής σύνθεσης, η μουσική γραμμή, η διαδοχή μουσικών φθόγγων που προορίζονται να τραγουδηθούν από ένα σύνολο τραγουδιστών, λ.χ. η «φωνή τού τενόρου» είναι η μουσική γραμμή που τραγουδούν ταυτόχρονα όλοι οι τενόροι μιας χορωδίας· (κατ' επέκτ.) (στην οργανική σύνθεση και ιδίως στο πολυφωνικό ιδίωμα, λ.χ. στη φόρμα τής φούγκας), διαδοχή φθόγγων που γίνονται αντιληπτές ως μία μουσική γραμμή στο πλαίσιο ενός πολυφωνικού πλέγματος: *πρώτη / δεύτερη / τρίτη ~* (γ) (στο λαϊκό τραγούδι) η καθεμιά από τις συνήθ. δύο παράλληλες μουσικές γραμμές: το πρίμο (βλ.λ.) ή το σεκόντο (βλ.λ.): *στο τραγούδι αυτό τού Στέλιου Καζαντζίδη, κάνει δεύτερη ~ η Καίτη Γκρέυ* (δ) (για μουσικό όργανο) μουσικός φθόγγος, νότα: *δεν μπορώ να πιάσω αυτή την ~ στην κιθάρα || από το ακορντεόν λείπουν δύο ~* **8.** ΓΛΩΣΣ. (α) μορφολογική κατηγοριοποίηση των τύπων τού ρήματος (ληκτικών μορφημάτων, στοιχείων τού θέματος κ.ά.) με τους οποίους δηλώνεται ότι το ρήμα σημαίνει ενέργεια (ενεργητική φωνή), πάθος (παθητική φωνή) ή κατάσταση (μέση φωνή)· π.χ. *στέλνω* ένα δέμα (ενεργητική) -- η γυναίκα *τραυματίστηκε* από το αυτοκίνητο (παθητική) - *κοιμάται* ήρεμα (μέση) (η *φωνή* αναφέρεται στους τύπους τού ρήματος, ενώ η *διάθεση* στο τι σημαίνει το ρήμα, πώς διατίθεται το υποκείμενο τού ρήματος σε σχέση με αυτό που δηλώνει το ρήμα· η φωνή είναι οι ενεργητικοί και οι μεσοπαθητικοί *κλιτικοί τύποι*, ενώ η διάθεση είναι η ενεργητική, ουδέτερη, αυτοπαθής, παθητική, μέση κ.ά. *σημασίες* τού ρήματος· πβ. και σχέση έγκλισης (μορφολογικής διάκρισης) και τροπικότητας (σημασιολογικής διάκρισης)· βλ. λ. *έγκλιση* (β) ο φθόγγος. — (υποκ.) **φωνίτσα** κ. **φωνούλα** (η), (μεγεθ.) **φωνάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φω-νᾱ* (με επίθημα *-νᾱ*, πβ. κ. *ποι-νή, στρωμ-νή*) < *bhō-na, ετεροιωμ. βαθμ. τής Ι.Ε. ρίζας *bhā- τού ρ. *φημί* (βλ. κ. *φήμη*). Η νεότερη άποψη, κατά την οποία *φωνή* < *ghwōnā, ετεροιωμ. βαθμ. ρίζας *ghwen- «αντηχώ», πβ. αρχ. σλαβ. zvonŭ, ρωσ. zvon «ήχος» κ.ά., θα παρουσίαζε τη λ. *φωνή* εντελώς απομονωμένη (από τα *φη-μί, ά-φατος, φή-μη* κ.ά.) εντός τής Ελληνικής, με αποτέλεσμα να μη συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες. Η σημ. 8α αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. voix. Η σημ. 8β αποτελεί απόδ. τού αγγλ. phone, το οποίο πλάστηκε από το αρχ. *φωνή* (= φθόγγος), που απαντά στους αρχαίους γραμματικούς (Διονύσιο Θράκα κ.ά.)].
φωνήεν (το) {φωνή-εντος | -εντα, -έντων} ΓΛΩΣΣ. κάθε ηχηρός φθόγγος τής γλώσσας, που μπορεί να σχηματίσει μόνος του συλλαβή και που παράγεται με την ελεύθερη διέλευση (χωρίς πρόσκρουση σε φραγμό ή στενό) τού εκπνεόμενου αέρα από τον λάρυγγα και τη στοματική κοιλότητα: *η Ελληνική γλώσσα φωνητικώς έχει 5 φωνήεντα* (τα /a/, /e/, /i/, /o/ και /u/) *τα οποία δηλώνονται στη γραφή με 7 (φωνητικά) γράμματα* (τα *α, ε, η, ι, ο, υ, ω*) || *ανάλογα με τον τρόπο αρθρώσεώς τους τα ~ διακρίνονται σε ανοικτά* (το /a/), *σε ενδιάμεσα* (τα /e/ = *ε, αι* και /o/ = *ο, ω*) *και σε κλειστά* (τα /i/ = *ι, η, υ, ει, οι, υι* και /u/ = ου) || *στην Αρχαία Ελληνική υπήρχαν μακρά φωνήεντα* (δηλώνονταν με τα γράμματα *η* και *ω*), *βραχέα φωνήεντα* (*ε, ο*) *και δίχρονα* (*α, ι* και *υ*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος, δίφθογγος, έκκρουση, -ρρ-, συγκοπή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωνῆεν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *φωνήεις* «αυτός που έχει φωνή», < *φωνή* + επίθημα *-ήεις*. Ήδη στον Πλάτωνα συναντούμε τη σημερινή σημ. στον πληθ. *τὰ φωνήεντα*].
φωνηεντικός, -ή, -ό [1863] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τα φωνήεντα: *~ σύμπλεγμα || ~ πάθη.* — **φωνηεντικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.
φωνηεντισμός (ο) [1880] ΓΛΩΣΣ. **1.** η παρουσία ενός συγκεκριμένου φωνήεντος στο θέμα λέξεως **2.** το σύνολο των φωνηέντων μιας γλώσσας, τα φωνήεντα: *ο ~ τής Ελληνικής άλλαξε σημαντικά.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vocalisme].
φωνηεντόληκτος, -η, -ο [1860] ΓΛΩΣΣ. (για λέξεις) αυτός που το θέμα του λήγει σε φωνήεν: *~ όνομα / ρήμα* (λ.χ. *ακού-ω, ομιλί-α* κ.λπ.) (πβ. λ. *συμφωνόληκτος*).
[ΕΤΥΜ. < *φωνήεν, -εντος* + *-ληκτος* < *λήγω*].
φώνημα (το) {φωνήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. καθένας από τους φθόγγους ορισμένης γλώσσας που έχει διαφοροποιητική αξία και με την αντίθεσή του προς άλλα φωνήματα μεταβάλλει τη σημασία των λέξεων· π.χ. στις λέξεις *πόνος, τόνος, μόνος* τα *π, τ* και *μ* διαφοροποιούν τη σημασία των αντίστοιχων λέξεων, δηλ. είναι φωνήματα· ο συνδυασμός συγκεκριμένων φωνημάτων για κάθε λέξη συνιστά το «σημαίνον», τη φωνολογική δήλωση, που μαζί με τη σημασία αποτελούν τη λέξη· βλ. κ. λ. *-ημα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. phonème < αρχ. *φώνημα* «εκφώνημα, ήχος φωνής» < ρ. *φωνῶ (-έω)* < *φωνή*].
φωνηματική (η) ΓΛΩΣΣ. η φωνολογία (βλ.λ.). Επίσης **φωνημική**. — **φωνηματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonématique].
φώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των ανατομικών και φυσιολογικών διεργασιών που συντελούν στην παραγωγή φωνής, λόγου **2.** (γενικότ.) η παραγωγή φωνής.
φωνητήριος, -α, -ο φωνητικός· κυρ. στη ΦΡ. **φωνητήρια όργανα** τα όργανα που παράγουν τη φωνή.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωνή* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *σω-τήριος*].
φωνητική (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η επιστήμη η οποία μελετά τους φθόγγους, δηλ. τους έναρθρους ήχους μιας γλώσσας από φυσική, υλική πλευρά, δηλ. ως φυσικά, εμπειρικά γεγονότα, εξετάζει την αρθρωτική και ακουστική τους ποιότητα, καθώς και τη διαδικασία αντι-

λήψεώς τους: *αντιληπτική* ~ (ερευνά τη διαδικασία, με την οποία γίνονται αντιληπτοί οι φθόγγοι, καθώς και τη σχέση τους με τα αντίστοιχα κέντρα τού εγκεφάλου) || *πειραματική / συγχρονική / εφαρμοσμένη / αρθρωτική / ακουστική* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonétique].

φωνητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωνή: ~ *όργανα / μουσική* (γραμμένη για μία ή περισσότερες φωνές, στις οποίες μπορεί να προστεθεί και συνοδία οργάνων) / *άσκηση* || *οι ~ δυνατότητες ενός τραγουδιστή* **2.** ΑΝΑΤ. αυτός που συνδέεται με την παραγωγή τής φωνής ή συντελεί σε αυτή: ~ *χορδές* (οι δύο οριζόντιες, μυώδεις πτυχές στο εσωτερικό τού λάρυγγα, οι οποίες με τις περιοδικές δονήσεις τους λόγω τού ρεύματος τού αέρα που περνά ανάμεσά τους, παράγουν τους ηχηρούς φθόγγους τής γλώσσας) || ~ *μύες* (οι μύες τού λάρυγγα που βοηθούν στην παραγωγή τής φωνής) **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τους φθόγγους: ~ *μεταβολές / νόμοι* (οι νόμοι που διέπουν τις μεταβολές των φθόγγων) (β) ***φωνητική ορθογραφία*** σύστημα ορθογραφίας κατά το οποίο κάθε γράφημα (γράμμα) παριστάνει έναν και μόνο φθόγγο τού φωνητικού συστήματος μιας γλώσσας, οπότε η σχέση μεταξύ τής προφοράς μιας γλώσσας και τής γραπτής δήλωσής της είναι σχέση 1:1, λ.χ. η λέξη <λύπη> θα γραφεί [λίπι] (κατ' αντιδιαστολή προς την ιστορική ορθογραφία) (γ) ***φωνητική μεταγραφή*** η καταγραφή γλωσσικού στοιχείου με τα σύμβολα τού διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου, προκειμένου να επιτευχθεί όσο το δυνατόν πιστότερη απόδοση τής προφοράς του (δ) ***διεθνές φωνητικό αλφάβητο*** βλ. λ. *αλφάβητο* **4. *φωνητική*** (η) βλ.λ. — **φωνητικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

φωνητική – φωνολογική – ιστορική ορθογραφία. Η ορθογραφία μιας γλώσσας ακολουθεί κατά κανόνα έναν από τους τρεις αυτούς τύπους ορθογραφίας. Ως **ιστορική ορθογραφία** χαρακτηρίζεται ο τύπος γραφής των λέξεων σύμφωνα με την ιστορική, δηλαδή την αρχική ή ετυμολογική τους προέλευση. **Φωνολογική** είναι η ορθογραφία που αποδίδει αδρομερώς την προφορά των λέξεων. **Φωνητική ορθογραφία** είναι αυτή που αποδίδει με μεγάλη ακρίβεια τον τρόπο που προφέρονται οι λέξεις μιας γλώσσας. Η λέξη «γυναίκα», γραμμένη σήμερα ως <γυναίκα>, αποτελεί παράδειγμα ιστορικής ορθογραφίας τής λέξης. Φωνολογικά η λέξη θα γραφόταν /γινέκα/ (φωνολογική ορθογραφία). Η φωνητική ορθογραφία τής λέξης θα οδηγούσε σε τύπο [ǰινέκα]. Όπως φαίνεται από το παράδειγμα, ο «πιστότερος» τύπος ορθογραφίας είναι η φωνητική, που αποδίδει λεπτομερώς την προφορά τής λέξης (π.χ. την ουρανική προφορά τού *γ* ως [ǰ] στο παράδειγμα). Λιγότερο πιστή είναι η φωνολογική ορθογραφία τής λέξης και ακόμη λιγότερο πιστή έως τελείως απομακρυσμένη είναι η ιστορική ορθογραφία των λέξεων. Στην πραγματικότητα, και στην ιστορία των διαφόρων γλωσσών, η ορθογραφία ξεκινά κατά κανόνα ως φωνολογική και στην καλύτερη περίπτωση ως φωνητική, για να καταλήξει με την πάροδο τού χρόνου σε ιστορική.

-φωνία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ΜΟΥΣ. την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού φωνών: *τρι-φωνία, τετρα-φωνία* **2.** την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού προσώπων με δικαίωμα ομιλίας, έκφρασης: *κατοχύρωση τής πολυφωνίας στην πολιτική* • **3.** την ομιλία συγκεκριμένης γλώσσας: *ελληνο-φωνία, αγγλο-φωνία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *συμ-φωνία*, μτγν. *πολυ-φωνία*), που προέρχεται από το ουσ. *φωνή*, εμφανίζεται δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθ. και σε αποδόσεις ξένων όρων (πβ. γαλλ. franco-phonie > *γαλλο-φωνία*, ortho-phonie)].

φωνιατρική (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις διαταραχές τής εκφοράς (εκφώνησης) τής γλώσσας, καθώς και τους τρόπους θεραπείας τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phoniatrics].

-φωνικός, -ή, -ό λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό φωνών: *πολυφωνική χορωδία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *συμ-φωνικός*), το οποίο προέρχεται από σύνθ. σε *-φωνία, -φωνος* και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή ξένα σύνθ. (πβ. γαλλ. radio-phonique, νόθο σύνθ.)].

φωνο- κ. **φωνό-** κ. **φων-** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με τη φωνή και γενικότ. τους ήχους: *φωνό-γραφος, φωνο-μετρία, φωνο-μοντάζ* **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. με τα φωνήματα: *φωνο-λογία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *φωνομαχία*), που προέρχεται από το αρχ. *φωνή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (πβ. γαλλ. phono-logie, phono-métrie)].

φωνογραφία (η) {φωνογραφιών} **1.** η αποτύπωση τής φωνής σε δίσκο (φωνογράφου, μαγνητοφώνου κ.λπ.) ΣΥΝ. ηχογράφηση **2.** η παράσταση φθόγγου με γραφικό σημείο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonography].

φωνογραφικός, -ή, -ό [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωνογραφία ή τον φωνογράφο: ~ *εταιρεία* **2.** αυτός που σχετίζεται με την παράσταση φθόγγου με γραφικό σημείο: ~ *απόδοση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonographic].

φωνογράφος κ. **φωνόγραφος** (ο) [1880] ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την εγγραφή σε δίσκο και την αναπαραγωγή των διαφόρων ήχων (μουσικής, ανθρώπινης φωνής κ.λπ.) με τη βοήθεια μιας ακίδας που γλιστρούσε επάνω στην ειδική επιφάνεια ενός περιστρεφόμενου κυλίνδρου, παρωχημένης σήμερα τεχνολογίας ΣΥΝ. γραμμόφωνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonograph].

φωνογραφώ ρ. μετβ. [1891] {φωνογραφείς... | φωνογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποτυπώνω (φωνή και γενικά ήχους) σε φωνογραφικό κύλινδρο ή δίσκο: ~ *το τραγούδι* ΣΥΝ. ηχογραφώ.

φωνοκαρδιογράφημα (το) {φωνοκαρδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η καταγραφή με το κατάλληλο όργανο ενός καρδιακού φυσήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonocardiogram].

φωνοκινητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τις κινήσεις των φωνητικών οργάνων: ~ *αμνησία* (απώλεια τής μνήμης των κινήσεων για την άρθρωση τού λόγου). — **φωνοκινητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonocinétique].

φωνοληψία (η) {φωνοληψιών} **1.** το σύνολο των διαδικασιών με τις οποίες επιτυγχάνεται η λήψη και αποτύπωση των διαφόρων ήχων με ηλεκτροακουστικά μέσα ΣΥΝ. ηχοληψία **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα των παραπάνω διαδικασιών: *η ταινία είχε πολύ κακή ~.* — **φωνολήπτης** (ο). **φωνοληπτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *φωνή* + *-ληψία* < *λήψη*].

φωνόλιθος (ο) [1861] {φωνολίθ-ου | -ων, -ους} (στην πετρογραφία) εκρηξιγενές πέτρωμα, το οποίο διασπάται σε λεπτές ανθεκτικές πλάκες. — **φωνολιθικός,** -ή, -ό [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonolite, επειδή οι πλάκες τού πετρώματος παράγουν ισχυρό ήχο, όταν χτυπηθούν με μεταλλικό αντικείμενο].

φωνολογία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που εξετάζει τους φθόγγους μιας γλώσσας από τη λειτουργική τους πλευρά, δηλ. ως σύστημα αντιθέσεων, ως ελάχιστες διαφοροποιητικές μονάδες (φωνήματα), η παρουσία ή απουσία των οποίων σε ορισμένο περιβάλλον λέξεως διαφοροποιεί τη σημασία τής λέξης: *λειτουργική / συγχρονική / διαχρονική* (εξετάζει τις μεταβολές των φωνημάτων μέσα στον χρόνο) ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Phonologie].

φωνολογικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωνολογία: ~ *σύστημα* (το σύστημα αντιθέσεων που συγκροτούν τα φωνήματα ορισμένης γλώσσας, τα οποία διαφοροποιούν τη σημασία των λέξεων ανάλογα με την παρουσία ή την απουσία τους σε συγκεκριμένο περιβάλλον) || ~ *μονάδα* (το φώνημα) / *νόμοι* (που περιγράφουν τις συστηματικές μεταβολές των φωνημάτων μέσα στον χρόνο) **2.** ΓΛΩΣΣ. ***φωνολογική ορθογραφία*** σύστημα ορθογραφίας κατά το οποίο τα γραφήματα (γράμματα) παριστάνουν τα φωνήματα και όχι τους φθόγγους μιας γλώσσας, οπότε δεν δηλώνονται οι ποικιλίες (τα αλλόφωνα) των φωνημάτων αλλά μόνο τα ίδια τα φωνήματα (δηλώνεται λ.χ. μόνο το φώνημα *κ*, ασχέτως τού ότι το *κ* προφέρεται διαφορετικά στη λ. *κακός* και στις λ. *κυρία, και*). — **φωνολογικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φωνητικός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonologique].

φωνομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** η μέτρηση τής έντασης τής φωνής και γενικά των διαφόρων ήχων **2.** σύστημα πειραματικής διερεύνησης των φωνητικών χαρακτηριστικών τής γλώσσας με βάση τη στατιστική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonométrie].

φωνομετρικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται με τη φωνομετρία. — **φωνομετρικ-ά / -ώς** [1861] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonométrique].

φωνόμετρο (το) [1861] {φωνομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** όργανο για τη μέτρηση τής έντασης και τής οξύτητας τής φωνής **2.** συσκευή παραγωγής διαφόρων ήχων και θορύβων, η οποία χρησιμοποιείται για τον έλεγχο των μικροφώνων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonomètre].

φωνομιμητική (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος διδασκαλίας τής ανάγνωσης στα παιδιά, κατά την οποία οι μαθητές προφέρουν μόνο τον φθόγγο που αντιστοιχεί σε κάθε γράμμα και όχι ολόκληρο το όνομα τού γράμματος, λένε λ.χ. «α» και όχι «άλφα».
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonomimic].

φωνομοντάζ (το) {άκλ.} μοντάζ μαγνητοφωνημένων φωνών: *τα όσα ακούστηκαν στη συνέντευξη δεν ειπώθηκαν έτσι ακριβώς, είναι αποτέλεσμα ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. phonomontage (νόθο σύνθ.)].

-φωνος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό φωνών: *πεντάφωνο συγκρότημα* • **2.** αυτόν που έχει ως μητρική ή κύρια γλώσσα του αυτή που δηλώνει το α' συνθετικό: *αγγλό-φωνος, αλβανό-φωνος, αραβό-φωνος, αρβανιτό-φωνος, βλαχό-φωνος, βουλγαρό-φωνος, γαλλό-φωνος, γερμανό-φωνος, ελληνό-φωνος, ισπανό-φωνος, ιταλό-φωνος, λατινό-φωνος, ρωσό-φωνος, σλαβό-φωνος, τουρκό-φωνος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ομό-φωνος, σύμ-φωνος*), που προέρχεται από το ουσ. *φωνή* και εμφανίζεται επίσης σε μεταφορές ξέν. όρων (πβ. γαλλ. franco-phone > *γαλλό-φωνος*, νόθο σύνθ.)].

φωνοσκόπιο (το) {φωνοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για τη μελέτη τού μηχανισμού και τού τρόπου παραγωγής τής φωνής, καθώς και των οργάνων που συντελούν σε αυτή.
[ΕΤΥΜ. < *φωνή* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonoscope].

φωνοσπασμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σπασμώδης διαταραχή τής ομιλίας.

φωνοταινία (η) {φωνοταινιών} ταινία κινηματογράφου ή μαγνητοφώνου στην οποία έχουν καταγραφεί ήχοι και φωνές.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sound track].

φωνούμενος λόγος (ο) ΓΛΩΣΣ. η ομιλία, ο λόγος / η γλώσσα στην προφορική τους διάσταση, ως έναρθρη εκφορά κατ' αντιδιαστολή

προς τον (κατεξοχήν) λόγο. το σύστημα τής γλώσσας και την εσωτερικευμένη γνώση που έχουμε γι' αυτό ΣΥΝ. ομιλία ΑΝΤ. ενδιάθετος λόγος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *φωνῶ (-έω)* (< *φωνή*)].

φώραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} (λόγ.) ΦΥΣ. **1.** (στη ραδιοηλεκτρολογία) η διαδικασία ανίχνευσης. με ειδική συσκευή. τής παρουσίας ή τής μεταβολής ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, ταλαντώσεων κ.λπ., προκειμένου να εξαχθεί το πληροφοριακό περιεχόμενο που πιθανόν μεταφέρουν **2.** (παλαιότ.) η διαδικασία διαχωρισμού ενός σήματος από τη φέρουσα συχνότητα, την οποία αυτό διαμορφώνει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωρῶ / -ῶμαι (-άο-)* «συλλαμβάνομαι επ' αυτοφώρω – αναζητώ τον κλέφτη (ενεργ.)» (βλ.λ.)].

φωρατής (ο) (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή ασυρμάτων. με την οποία ανιχνεύεται η παρουσία ραδιοηλεκτρικών κυμάτων ή ταλαντώσεων και ενίοτε διαχωρίζεται το αρχικό διαμορφωτικό σήμα, προκειμένου να εξαχθεί το πληροφοριακό του περιεχόμενο: *γραμμικός / τετραγωνικός ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωρῶ / -ῶμαι (-άο).* βλ.λ., απόδ. τού αγγλ. detector].

φωριαμός (ο) κιβώτιο σε διάφορα μεγέθη, εντοιχισμένο ή φορητό. που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη διαφόρων αντικειμένων (εγγράφων, φακέλων σε γραφεία, αθλητικών ειδών σε σχολεία και αθλητικούς χώρους κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **φώρ-ιος* «φορητός» (πβ. σανσκρ. bhāryá-) < *φέρ-ω*· το *φωρ-* είναι εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμίδα τού θ. *φερ-* (< I.E. *bher-). Κατ' άλλους, πρόκειται για ξέν. προελεύσεως λ., πιθ. προελληνική].

φωρώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {φωράσαι... | εφωράθην. -ης, -η...} (λόγ.-σπάν.) **1.** συλλαμβάνομαι επ' αυτοφώρω να διαπράττω αξιόμεμπτη ή κολάσιμη πράξη: *εφωράθη κλέπτων / να περιφέρεται υπόπτως* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πιάνομαι στα πράσα. με τσακώνουν **2.** (μτφ.) γίνομαι φανερά αντιληπτός, πιάνομαι: *ο βουλευτής εφωράθη να αγνοεί τον κανονισμό τής Βουλής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωρῶ / -ῶμαι (-άο-)* < *φώρ. -ρός* «κλέφτης» < *bhōr-. εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *bher- τού ρ. *φέρω* (βλ.λ.), δηλώνοντας αυτόν που «φέρει μαζί του (το κλεμμένο αντικείμενο)». Η λ. συνδ. επίσης με λατ. fur «κλέφτης» (αν δεν αποτελεί δάνειο από την Ελληνική) και με αρμ. burn «χέρι, πυγμή, δύναμη». Ομόρρ. *αυτό-φωρος* (βλ.λ.)].

φως (το) {φωτ-ός | -α, -ων} **1.** το αίτιο που διεγείρει το αισθητήριο τής όρασης. η φωτεινή ακτινοβολία που καθιστά τα αντικείμενα ορατά και η οποία. από επιστημονικής απόψεως. είναι ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία που εκπέμπεται από σώματα σε κατάσταση ερυθροπύρωσης ή λευκοπύρωσης. διαδίδεται στο κενό με ταχύτητα 300.000 χιλιομέτρων το δευτερόλεπτο και αποτελεί τη βασικότερη πηγή ενέργειας για τη ζωή των φυτών και των ζώων στον πλανήτη μας: *έλα στο ~ να σε δω καλύτερα! || στο ~ τής ημέρας τα χρώματά του θα φανούν πολύ καλύτερα || τα φυτά μεγαλώνουν με το ~ τού Ήλιου || περπατούσαμε στο ~ τού φεγγαριού || δυνατό / άπλετο / μουντό / αδύνατο ~* ΣΥΝ. φέγγος ΑΝΤ. σκότος, (λόγ.) σκοτία, σκοτάδι, σκοτεινιά· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***βλέπω το φως*** αρχίζω να υπάρχω, γεννιέμαι: *είδε το φως μέσα στη δίνη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου* (β) ***βλέπω το φως τής δημοσιότητας*** δημοσιεύομαι. γίνομαι ευρέως γνωστός: *η δήλωσή του μόλις χθες είδε το φως τής δημοσιότητας* (γ) ***έρχομαι / βγαίνω στο φως*** (*εἰς φῶς ἰέναι*, Σοφοκλ. *Φιλοκτ.* 1853. ίδια σημ.) ανακαλύπτομαι ή αποκαλύπτομαι. έρχομαι στο προσκήνιο: *ήλθαν στο φως οι κομπίνες τους* (δ) ***βλέπω φως*** απαλλάσσομαι από εμπόδια, δυσχέρειες κ.λπ., διαβλέπω ελπίδες: *πέρασα πολλές ταλαιπωρίες, μέχρι που άρχισα να ~ || από τη δουλειά αυτή δεν πρόκειται να δούμε φως* (ε) ***(είναι) φως φανάρι*** βλ. λ. *φανάρι* (στ) ***αλλάζω τα φώτα (σε κάποιον)*** ταλαιπωρώ (κάποιον) πολύ, βασανίζω (κάποιον): *μου άλλαξε τα φώτα στο τρέξιμο!* (ζ) ***(δίνω) (σε κάποιον) το πράσινο φως*** επιτρέπω (σε κάποιον) να ενεργήσει ή να κινηθεί προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: *η συμμαχία έδωσε το πράσινο φως για αεροπορική επέμβαση* (η) ***φως μου!*** (*ὦ φῶς!*, αρχ. προσφώνηση) ως προσφώνηση προς αγαπημένο πρόσωπο (θ) ***ρίχνω φως (σε μια υπόθεση)*** ανακαλύπτω στοιχεία που βοηθούν στη διαλεύκανση υπόθεσης, την επίλυση προβλήματος κ.λπ.: *η δημοσιογραφική έρευνα ρίχνει άπλετο φως στην υπόθεση τής δολοφονίας τού εισαγγελέα* (ι) ***γενηθήτω φως!*** (*γενηθήτω φῶς*, Π.Δ. *Γένεσις* 1, 3) ας δημιουργηθεί φως! συχνά μτφ. σε στιγμές συσκότισης (ια) ***(και) εγένετο φως*** (*καὶ ἐγένετο φῶς*, Π.Δ. *Γένεσις* 1, 3) (και) δημιουργήθηκε φως· συχνά μτφ. όταν επανέρχεται το φως μετά από συσκότιση ή όταν αποκαλύπτεται κάτι (ιβ) ***(φως), περισσότερο φως!*** (γερμ. mehr Licht, τα τελευταία λόγια τού Γκαίτε) (μτφ.) ως απαίτηση για διαφάνεια σε μια υπόθεση, για την αποκάλυψη περισσότερων στοιχείων (ιγ) ***έτος φωτός*** (i) ΑΣΤΡΟΝ. μονάδα μετρήσεως μήκους που χρησιμοποιείται κυρ. στην αστρονομία για τη μέτρηση των κοσμικών αποστάσεων και ισούται με την απόσταση που διανύει το φως στο κενό σε χρονικό διάστημα ενός έτους (ii) (μτφ. στον πληθ.-εμφατ.) για πολύ μεγάλη απόσταση ή διαφορά που χωρίζει (πρόσωπα. καταστάσεις κ.λπ.): *σε σχέση με τις αντιλήψεις των προκατόχων του, οι αντιλήψεις του βρίσκονται έτη φωτός μπροστά!* **2.** το σύνολο των φωτεινών ακτίνων που εκπέμπονται από τεχνητή φωτεινή πηγή, η ύπαρξη ή παροχή τεχνητού φέγγους: *αυτό το δωμάτιο δεν έχει ηλεκτρικό ~ || διάβαζε τη νύχτα με το ~ τής λάμπας / των κεριών / τής φωτιάς || άναψε / άνοιξε το ~, έχει βραδιάσει πια || σβήσε το ~, ξημέρωσε || η Δ.Ε.Η. μάς έκοψε το ~* ΣΥΝ. φωτισμός **3.** (συνεκδ.) κάθε τεχνητή φωτεινή πηγή, δηλ. κάθε συσκευή ή διάταξη που εκπέμπει φωτεινή ακτινοβολία: *πάλι χάλασαν τα ~ και πρέπει να φωνάξουμε τον ηλεκτρολόγο || πριν βάψουμε το δωμάτιο, βγάλαμε το ~ από το ταβάνι ||* (στο αυτοκίνητο) *φώτα πορείας / κατεύθυνσης / θέσεως || τα ~ τής τροχαίας* (τα φανάρια τής τροχαίας) || (κ. μτφ.) *τα φώτα τής ράμπας* (το θέατρο, η θεατρική ζωή. καριέρα, βλ. κ. λ. *ράμπα*) ΣΥΝ. λαμπτήρας. λάμπα. λυχνία. φανάρι **4.** (συνεκδ.) το να βλέπει κανείς, η αίσθηση τής όρασης: *μετά από το ατύχημα έχασε το ~ του || πρέπει να κάνει μια πολύ λεπτή και δύσκολη εγχείρηση, για να ξαναβρεί το ~ του*· ΦΡ. ***ποιος στραβός δεν θέλει το φως του;*** για περιπτώσεις στις οποίες προτείνεται σε κάποιον κάτι που σίγουρα επιθυμεί και τον ωφελεί. ώστε να είναι αυτονόητη η αποδοχή του: *φυσικά και θέλω μια καλύτερη δουλειά· ~* **5.** (μτφ.) η προσδοκώμενη αίσια έκβαση σε κατάσταση δυσκολίας: *αρχίζουμε να βλέπουμε φως στην άκρη / στο βάθος τού τούνελ* **6.** (μτφ. στον πληθ.) οι γνώσεις ή η παιδεία που διαθέτει κανείς, η σοφία: *για το ζήτημα αυτό θα καταφύγω οπωσδήποτε στα ~ σου*· ΦΡ. ***ο αιώνας των φώτων*** η περίοδος τού Διαφωτισμού **7. Φώτα** (τα) βλ.λ. **8.** (μτφ.) η οπτική γωνία· στη ΦΡ. ***υπό το φως*** (+γεν.): *«~ αυτών των δεδομένων προκύπτει αβίαστα η διαπίστωση...»* (εφημ.) **9.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ως προσωνυμία τού Θεού Πατρός. τού Ιησού Χριστού. αλλά και γενικά τής Αγίας Τριάδας: *~ εκ φωτός, θεόν αληθινόν εκ θεού αληθινού* (Σύμβολο τής Πίστεως) (β) ***άγιο φως*** το αναστάσιμο φως (σημ. 1) που λαμβάνεται από τον Πανάγιο Τάφο το μεσημέρι τού Μεγάλου Σαββάτου και διανέμεται στους πιστούς από τον Ορθόδοξο Πατριάρχη Ιεροσολύμων (γ) ***άκτιστο φως*** βλ. λ. *άκτιστος* (δ) ***φως ιλαρόν*** εκκλησιαστικός ύμνος που ψάλλεται από τους ιερείς τη στιγμή που εισέρχονται στο Ιερό Βήμα κατά την ακολουθία τού Εσπερινού. — (υποκ.) **φωτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φῶς / φάος* < **φάϜ-ος* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-Ϝ-* και συναίρεση) < *bhə-w- (με επίθημα -w-), συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *bhā «φως, λάμψη», πβ. σανσκρ. bhā-ti, bhās-a «φως», bhās-ati «λάμπει» κ.ά. Η ανάλυση αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει στην υπαγωγή των σημαντικών λ. *φῶς, φημί, φαίνω* στην ίδια ευρύτερη ετυμολ. οικογένεια. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *βλέπω το φως* (γεννιέμαι) (< γαλλ. voire la lumière). *φέρνω στο φως* (< γαλλ. mettre en lumière), *υπό το φως* (< γαλλ. à la lumière). *ρίχνω φως (σε κάτι)* (< αγγλ. throw / shed light on something)].

φωστήρας (ο) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο με σημαντική κατάρτιση στον τομέα του· σοφός. ειδήμων: *είναι ~ στα νομικά || ~ τής Εκκλησίας / τής επιστήμης ||* (ειρων.) *δεν χρειαζόμαστε άλλους ~· ακόμα πληρώνουμε τα χρέη που άφησαν στην εταιρεία μας οι προηγούμενοι || «αυτά τα προβλήματα μόλις πρόσφατα τα ανακάλυψαν οι αρμόδιοι ~ τού υπουργείου»* (εφημ.) ΣΥΝ. πολυμαθής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φωστήρ, -ῆρος*, μεταπλασμ. τ. τού *φαυστήρ* κατ' επίδρ. τού ουσ. *φῶς*. Το μτγν. *φαυστήρ* ανάγεται σε θ. **φαυ-σ-* (με υστερογενές *-σ-*) < **φαϜ-* (βλ. λ. *φως*) + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *καυστήρ*].

φωσφοριζέ επίθ. {άκλ.} αυτός που φωσφορίζει: *~ ρούχο / ρολόι / μαρκαδόρος.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. phosphorisé. βλ. λ. *φωσφορίζω*].

φωσφορίζω ρ. αμετβ. [1839] {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εκπέμπω φως, φωσφορική λάμψη: *φωσφορίζουσα ουσία* (κάθε στερεά ουσία που εκπέμπει φως, όταν εκτίθεται σε ακτινοβολία) || *τα μάτια τής γάτας φωσφορίζουν στο σκοτάδι* ΣΥΝ. λαμπυρίζω. φθορίζω. — **φωσφόρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phosphoriser].

φωσφορικός, -ή, -ό [1812] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον φώσφορο (βλ.λ.) ή τον φωσφορισμό (βλ.λ.): *~ λάμψη / ιδιότητες* **2.** ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη φωσφορική ρίζα (PO_4): *~ οξύ / νάτριο / λίπασμα / ορυκτό / πέτρωμα* ΣΥΝ. φωσφορούχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phosphorique].

φωσφόρισμα (το) ▸ φωσφορίζω

φωσφορισμός (ο) [1881] {χωρ. πληθ.} **1.** η εκπομπή φωτεινής ακτινοβολίας από σώμα ή ουσία που έχει εκτεθεί στην επίδραση ορισμένων ειδών ακτίνων (λ.χ. τής υπεριώδους ακτινοβολίας). φαινόμενο που διατηρείται και μετά την παύση τής ακτινοβόλησης (σε αντιδιαστολή προς τον φθορισμό. βλ.λ.) ΣΥΝ. (καθημ.) φωσφόρισμα. λαμπύρισμα **2.** ΒΙΟΛ. (α) το φαινόμενο τής εκπομπής ψυχρού φωτός από ορισμένους ζωικούς ή φυτικούς οργανισμούς ή μικροοργανισμούς, όπως λ.χ. η πυγολαμπίδα (β) ***θαλάσσιος φωσφορισμός*** το ψυχρό, κυανοπράσινο φως που εκπέμπεται, λόγω χημικών διεργασιών, από τα θαλάσσια φυτά και ζώα ΣΥΝ. βιοφωσφορισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phosphorisme].

φωσφορίτης (ο) [1802] {φωσφοριτών} πέτρωμα, κυρ. ιζηματογενές. που περιέχει υψηλές συγκεντρώσεις φωσφορικών ορυκτών με τη μορφή κονδυλωδών ή συμπαγών μαζών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phosphorite].

φώσφορος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. αμέταλλο χημικό στοιχείο (σύμβολο P), ευρύτατα διαδεδομένο στη φύση, που απαντά σε χρώμα λευκό. ερυθρό ή μαύρο· είναι ισχυρό αναγωγικό μέσο, έχει ύψιστη βιολογική σπουδαιότητα για τον άνθρωπο και τα ζώα και λαμβάνεται από τα τρόφιμα (κρέας. κρόκο αβγού, όσπρια κ.λπ.) **2.** κάθε στερεό υλικό χρώματος κίτρινου ή υποκίτρινου που εκπέμπει φως στο σκοτάδι και αναφλέγεται εύκολα στον αέρα (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). Επίσης (λόγ.) **φωσφόρος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωσφόρος* (ενν. *ἀστήρ*) < *φῶς* + *-φόρος* < *φέρω.* Η σημερινή σημ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. phosphore. Ο τονισμός *φώσφορος* αναλογικώς προς άλλα σύνθετα σε *-φορος*, όπως *ανήφορος, κατήφορος, εύφορος. πρόσφορος* κ.ά.].

φωσφορούχος, -ος. -ο [1802] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει φώσφορο (βλ.λ.): *~ ένωση / υδρογόνο / λίπασμα / ορυκτό* ΣΥΝ. φωσφορικός.
[ΕΤΥΜ. < *φωσφόρος* + *-ούχος* < *έχω*].

Φώτα (τα) {Φώτων} τα Θεοφάνια (βλ.λ.): *«Σήμερα τα ~ και ο φωτι-*

σμός / και χαρά μεγάλη και ο αγιασμός» (από κάλαντα των Θεοφανίων) || *την ημέρα των Φώτων γίνεται ο αγιασμός των υδάτων.*
[ΕΤΥΜ. Η ημέρα τής βαπτίσεως τού Χριστού ονομάστηκε «ημέρα των Φώτων» (ήδη μεσν.), γιατί με αυτήν γενεσιουργείται το μυστήριο τής χριστιανικής βαπτίσεως, που είναι «φωτισμός» των ανθρώπων. πβ. Γρηγορίου Θεολόγου *Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα* 36, 336, 8-23: *Ἡ γὰρ ἁγία τῶν Φώτων ἡμέρα, (...) ἀρχὴν μὲν τὸ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ βάπτισμα λαμβάνει, τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον*].

φωταγώγηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} φωτισμός με πολλά και δυνατά φώτα: *γιορτινή ~ τού σπιτιού* || *~ τής πολιτείας* ΣΥΝ. φωταψία, φωτοχυσία ΑΝΤ. συσκότιση. Επίσης **φωταγωγία** [μτγν.] {φωταγωγιών}.

φωταγωγικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωταγώγηση (βλ.λ.): *~ ετοιμασίες* ΑΝΤ. συσκοτιστικός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. **φωταγωγικό** (το) τροπάριο που δεν ψάλλεται αλλά αναγιγνώσκεται στην αρχή τής ακολουθίας τού Όρθρου κατά τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή.

φωταγωγός, -ός, -ό (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που φέρνει φως, που μεταδίδει το φως από φωτεινό σε σκοτεινό χώρο: *~ οπή* ΣΥΝ. φωτοφόρος **2. φωταγωγός** (ο) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτ(ο)-* (< αρχ. *φῶς, φωτός*) + *ἀγωγός*].

φωταγωγός (ο) άνοιγμα σε τοίχο ή κενός χώρος στο εσωτερικό οικοδομής, ιδ. πολυκατοικίας, για τον φωτισμό των εσωτερικών διαμερισμάτων: *το παράθυρο τού μπάνιου βλέπει στον ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φωταγωγός (θυρίς)*, από το επίθ. *φωταγωγός* (βλ.λ.)].

φωταγωγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {φωταγωγείς... | φωταγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} φωτίζω με πολλά και δυνατά φώτα (έναν χώρο), παρέχω άπλετο φωτισμό: *την περίοδο των εορτών ο δήμος φωταγωγεί τους δρόμους και την κεντρική πλατεία* || *η Ακρόπολη φωταγωγείται κάθε βράδυ* ΣΥΝ. καταφωτίζω ΑΝΤ. συσκοτίζω.

φωταέριο (το) [1834] {φωταερίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. εύφλεκτο αέριο μείγμα που παρασκευάζεται με ξηρά απόσταξη λιθανθράκων, περιέχει μεθάνιο και σημαντικές ποσότητες μονοξειδίου και διοξειδίου τού άνθρακα και χρησιμοποιείται για φωτισμό και θέρμανση ΣΥΝ. (καθημ.) γκάζι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. gaz d'éclairage].

φωτάκι (το) ▸ φως

φωταύγεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) **1.** ο πλούσιος (δυνατός) φωτισμός, φωταψία ΣΥΝ. φωτοχυσία, καταυγασμός **2.** (σπάν.) η λαμπρότητα τού φωτός: *η ~ τής ημέρας* **3.** ΦΥΣ. η εκπομπή από ένα υλικό ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας με ένταση μεγαλύτερη από αυτή τής θερμικής ακτινοβολίας που εκπέμπεται από το ίδιο υλικό στην ίδια θερμοκρασία **4.** ΦΥΣ. ***ατμοσφαιρική φωταύγεια*** η εκπομπή φωτεινής ακτινοβολίας από τα άτομα ή τα μόρια τής ατμόσφαιρας είτε λόγω διεγέρσεώς τους από την ηλιακή ακτινοβολία είτε λόγω συγκρούσεων είτε ως αποτέλεσμα των μεταξύ τους αντιδράσεων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φωταυγής* < *φωτ(ο)-* (< *φῶς, φωτός*) + *-αυγής* < *αὐγή*].

φωταψία (η) {φωταψιών} (λόγ.) ζωηρός και άπλετος φωτισμός: *προς τι όλες αυτές οι ~, γιορτάζουμε τίποτε;* ΣΥΝ. φωταγώγηση, φωτοχυσία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φωτ(ο)-* + *-αψία* < αρχ. *ἅπτω* (πβ. κ. *ἀν-άπτω*)].

Φωτεινή (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ η Σαμαρείτις / η μάρτυς* **2.** γυναικείο όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού αρχ. επιθ. *φωτεινός* (βλ.λ.)].

φωτεινός, -ή, -ό 1. αυτός που φωτίζει, που εκπέμπει φως: *~ σώμα / αστέρι / επιγραφή / σηματοδότης / πηγή / ακτίνα* || *αγόρασα ένα ρολόι με ~ δείκτες, για να βλέπω την ώρα στο σκοτάδι* ΑΝΤ. σκοτεινός **2.** αυτός που είναι γεμάτος φως, που φωτίζεται άπλετα: *~ δωμάτιο / σπίτι / χώρος* ΣΥΝ. φωτερός, κατάφωτος, ολόφωτος ΑΝΤ. σκοτεινός· ΦΡ. (α) ***φωτεινή εξαίρεση*** πρόσωπο που ξεχωρίζει ιδιαίτερα λόγω των θετικών ιδιοτήτων του ανάμεσα σε άλλα με αρνητικές ιδιότητες: *μέσα σ' αυτό τον συρφετό των φανατικών, αυτός, μετριοπαθής και ήπιος, αποτελεί ~* (β) ***φωτεινό παράδειγμα*** για πρόσωπο ή πράξη που λειτουργεί ως πρότυπο, ως υπόδειγμα: *το ~ ενός αστυνομικού που με την αυτοθυσία του προστάτεψε τη ζωή αθώων πολιτών* (γ) ***φωτεινό διάλειμμα*** περίοδος διανοητικής διαύγειας ή πνευματικής, πολιτικής, οικονομικής ανόδου μέσα σε μια περίοδο στασιμότητας (δ) ΦΥΣ. ***φωτεινός θάλαμος*** συσκευή που αποτελείται από κάτοπτρο με μικρή οπή ή από πρίσμα κατάλληλα διαμορφωμένο, ώστε να επιτρέπει την ταυτόχρονη παρατήρηση μιας εικόνας και ενός φύλλου χαρτιού, πάνω στο οποίο είναι δυνατή η σχεδίαση τής εικόνας **3.** (μτφ.) αυτός που λάμπει, που διαθέτει καθαρότητα και διαύγεια: *~ μάτια / χαμόγελο / χρώματα* ΣΥΝ. λαμπρός, καθαρός, διαυγής ΑΝΤ. μουντός, θολός **4.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει σαφήνεια και ευκρίνεια, που φωτίζει ή διαφωτίζει: *~ ιδέα / εξήγηση* || (για πρόσ.) *~ διάνοια / πνεύμα* ΣΥΝ. σαφής, καθαρός, ευκρινής, ξεκάθαρος ΑΝΤ. ασαφής, αόριστος. — **φωτεινά** επίρρ., **φωτεινότητα** (η) [1880]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναργής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *φῶς, φωτός*, κατά τα επίθ. *σκοτ-εινός, φα-εινός*].

φωτερός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** γεμάτος φως, αυτός που φωτίζεται άπλετα: *~ δωμάτιο* ΣΥΝ. φωτεινός ΑΝΤ. σκοτεινός **2.** (ειδικότ.) **φωτερό** (το) μικρό άνοιγμα σε τοίχο για την είσοδο τού φωτός, φεγγίτης **3.** (ειρων.-σπάν.) **φωτερά** (τα) τα μάτια, οι οφθαλμοί: *άνοιξε τα ~ σου!* (πρόσεξε καλά).
[ΕΤΥΜ. < *φῶς, φωτός* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *παγ-ερός*].

Φώτης (ο) → Φώτιος

φωτιά (η) **1.** η ταυτόχρονη παραγωγή θερμότητας και φωτός με τη γρήγορη καύση εύφλεκτου υλικού, η οποία συνοδεύεται συνήθ. και από φλόγα: *η ~ καίει στο τζάκι* || *κάθομαι κοντά στη ~* || *~ με ξύλα* || *κάρβουνα για τη ~* || *ανάβω / σβήνω / φυσώ / συνδαυλίζω τη ~* || *μόλις διάβασε το γράμμα, το πέταξε στη ~* || *μου δίνετε τη ~ σας, παρακαλώ;* (δηλ. μου δίνετε σπίρτο ή αναπτήρα, για να ανάψω τσιγάρο;) ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) πυρ· ΦΡ. (α) ***βάζω φωτιά*** (i) πυρπολώ: *έβαλε φωτιά στο σπίτι, για να εισπράξει την ασφάλεια* (ii) (μτφ.) προκαλώ έριδα και αντιδικία, προξενώ καβγά: *μπήκε ανάμεσα στο ζευγάρι και τους έβαλε φωτιά* (β) ***παίρνω / αρπάζω / πιάνω φωτιά*** (i) ανάβω, αναφλέγομαι: *τα ξερά ξύλα πήραν εύκολα φωτιά* (ii) (μτφ. για πρόσ.) θυμώνω, εξοργίζομαι: *μην παίρνεις φωτιά με το πρώτο!* (iii) (κυρ. *παίρνω / αρπάζω φωτιά*) χρησιμοποιούμαι εντατικά σε δεδομένη στιγμή: *μόλις μαθεύτηκε το νέο, τα τηλέφωνα πήραν φωτιά* (γ) ***φωτιά και λάβρα*** μεγάλη ζέστη, δυνατός καύσωνας (δ) (μτφ.) ***είμαι φωτιά και λάβρα*** (i) (για πρόσ.) είμαι πολύ θυμωμένος, έχω εξοργιστεί (ii) (για είδη εμπορίας) είμαι πανάκριβος, πωλούμαι σε πολύ υψηλή τιμή (ε) ***φωτιά (πάνω) στη φωτιά*** αντίδραση με τα ίδια (βίαια) μέσα (στ) ***θα πέσει φωτιά να μας κάψει!*** ως έκφραση φόβου για περιπτώσεις στις οποίες παραπτρούνται πολλές αθέμιτες ή ανήθικες πράξεις: *~ που αφήσαμε τόσο κόσμο να χαθεί εξαιτίας μας!* || (κ. ως κατάρα) *φωτιά (να πέσει) να σας κάψει, παλιάνθρωποι!* || (κ. σε όρκο) *να πέσει φωτιά να με κάψει, αν λέω ψέματα!* (ζ) ***φωτιά που μας έκαψε!*** μας βρήκε μεγάλη συμφορά (η) ***βάζω το χέρι μου στη φωτιά*** είμαι απόλυτα βέβαιος για κάτι, παίρνω όρκο για την αλήθεια πράγματος (θ) ***παίζω με τη φωτιά*** βλ. λ. *παίζω* (ι) ***ρίχνω λάδι στη φωτιά*** βλ. λ. *λάδι* (ια) (παροιμ.) ***δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά*** βλ. λ. *καπνός* (ιβ) (παροιμ.) ***η φωτιά και το μπαρούτι δεν συγκάνουνε / δεν συγκαίουνε*** για πράγματα ή πρόσωπα που είναι φύσει ασυμβίβαστα και συνεπώς η συνύπαρξή τους είναι αδύνατη (ιγ) (παροιμ.) ***το στραβό το ξύλο η φωτιά το σ(ι)άζει*** με την τιμωρία περιορίζεται ή ανασταλλεται η τάση προς το κακό (ιδ) ***ανάβω φωτιά*** βλ. λ. *ανάβω* (ιε) ***φωτιά στα μπατζάκια μου*** βλ. λ. *μπατζάκι* (ιστ) ***βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά*** βλ. λ. *κάστανο* **2.** (συνεκδ.) η γλώσσα τού πυρός: *οι ~ έγλειφαν τους τοίχους των σπιτιών* || (μτφ.) *τα μάτια της πετούσαν φωτιές* (πβ. *σπίθες*) ΣΥΝ. φλόγα **3.** (κατ' επέκτ.) πυρκαγιά που ανάβεται τυχαία ή σκόπιμα και προξενεί καταστροφές: *ευτυχώς δεν ήταν κανένας στο σπίτι, όταν ξέσπασε η ~* || *η ~ άφησε μόνο τους εξωτερικούς τοίχους τού κτηρίου όρθιους* **4.** (μτφ.) ένοπλη σύγκρουση, μάχη: *έπεσε πρώτος στη ~ εμψυχώνοντας τους άνδρες του* ΣΥΝ. πόλεμος **5.** (μτφ.) ένταση, κρίση ή μεγάλα προβλήματα που προκαλούνται (σε έναν χώρο ή στις σχέσεις ανθρώπων): *η παρέμβασή του αποσκοπούσε στο να σβήσει τη ~ που άναψαν στο κόμμα οι δηλώσεις τού πρώην υπουργού*· κυρ. στη ΦΡ. ***ανάβω φωτιές (σε κάποιον)*** βλ. λ. *ανάβω.* — (υποκ.) **φωτίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φωτία* (με καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση) < αρχ. *φῶς, φωτός*].

φωτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {φώτισ-α, -τηκα, -μένος κ. (λόγ.) πεφωτισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** εκπέμπω και παρέχω φως σε (κάποιον/κάτι): *ο ήλιος φωτίζει την οικουμένη* || *μόνο ένα κερί φώτιζε το σκοτεινό δωμάτιο* || *είχαμε ένα φανάρι, για να φωτίζουμε τον δρόμο μας* || (κ. μτφ.) *ένα χαμόγελο φώτισε το πρόσωπό του* || (κ. αμετβ.) *δεν φωτίζει καλά αυτή η λάμπα* || *οι δρόμοι και οι πλατείες μας φωτίζονταν με ηλεκτρισμό* || *ο ουρανός φωτίστηκε προς την πλευρά τής Ανατολής* ΣΥΝ. φέγγω **2.** (μτφ.) παρέχω επαρκείς εξηγήσεις για (κάτι) σε (κάποιον), κάνω διευκρινίσεις ή αποκαλύψεις: *η ανάκριση φώτισε το έγκλημα* || *η έκθεση τού διεθνούς οργανισμού φώτισε με δραματικό τρόπο τη δυστυχία τού πληθυσμού* || *μπορείτε να με φωτίσετε σε αυτό θέμα;* || *~ ένα μυστήριο / ένα δύσκολο χωρίο κειμένου* || *τα νέα δεδομένα φωτίζουν σκοτεινές πτυχές αυτής τής υπόθεσης* ΣΥΝ. ερμηνεύω, διαλευκαίνω, διαφωτίζω· ΦΡ. (ειρων.) ***με / μας φώτισες!*** δεν είπες τίποτε το καινούργιο ή η εξήγησή σου δεν έλυσε την απορία μου: *Τώρα, μας φώτισες! Αυτό το ήξερα, δεν περίμενα εσένα να μου το πεις!* **3.** (μτφ. για τον Θεό) δίνω φώτιση στους (ανθρώπους), βοηθώ και καθοδηγώ στη ζωή: (ως ευχή) *ο Θεός να σε φωτίζει!* || *με φώτισε ο Θεός και απάντησα σωστά / και απέφυγα τον κίνδυνο* ♦ **4.** (αμετβ.) (τριτοπρόσ. **φωτίζει**) ξημερώνει, γίνεται ημέρα: *το καλοκαίρι φωτίζει νωρίτερα* || *άρχισε ήδη να φωτίζει* ΣΥΝ. φέγγει, χαράζει **5.** (ειδικότ. μεσοπαθ. **φωτίζομαι**) δέχομαι το μυστήριο τού βαπτίσματος, βαπτίζομαι: *φωτίστηκε το μωρό* || *ο φωτιζόμενος* (αυτός που πρόκειται να βαπτιστεί) **6.** (ειδικότ. η λόγ. μτχ. **πεφωτισμένος, -η, -ο**) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) **φωτάω.** **φώτισμα** (το) [μτγν.].

φωτίκι (το) {φωτικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το λευκό σεντόνι με το οποίο περιβάλλουν το νεοφώτιστο βρέφος αμέσως μετά την τελετή τού βαπτίσματος **2.** (συνήθ. στον πληθ.) τα βαπτιστικά ρούχα.
[ΕΤΥΜ. < *φως, φωτός* + *-ίκια*, πληθ. ουδ. τού επιθήματος *-ίκιος* (πβ. κ. *συχαρ-ίκια*)].

Φώτιος (ο) {Φωτίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Φώτιο τον Μέγα, πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (820-891), περίφημο για την παιδεία και την ευρύτητα τού πνεύματός του **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φώτης.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *φῶς, φωτός*].

φώτιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ο φωτισμός τού μυαλού με τη θεία χάρη, η παροχή πνευματικού φωτός από τον Θεό, ώστε να υπάρχει επίγνωση τού ορθού και τού πρέποντος: *είθε ο Θεός να σου δίνει ~ !* || *μου 'δωσε ~ ο Θεός και κατάλαβα εγκαίρως το λάθος μου* **2.** (συνεκδ.) η έξυπνη, «φαεινή» ιδέα: *στην πιο δύσκολη στιγμή μού 'ρθε μια ~* ΣΥΝ. έμπνευση.

φώτισμα (το) → φωτίζω

φωτισμός (ο) [μτγν.] **1.** η ύπαρξη ή η παροχή φωτός στα αντικείμενα και στον περιβάλλοντα χώρο, προκειμένου αυτός να φωτίζεται: *φυσικός ~* (αυτός που οφείλεται στο φως τής ημέρας) || *τεχνητός ~* (αυτός που γίνεται με τεχνητές φωτεινές πηγές) || *~ με κεριά / με λά-*

μπες / με ράβδους φθορίου || *ζωηρός / δυνατός / χαμηλός / κρυφός / άπλετος* ~ ΣΥΝ. φώτισμα, (λαϊκ.) φέξιμο **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των συσκευών που παράγουν τεχνητό φως και φωτίζουν κάποιον χώρο: *αλλάξαμε τον ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ. φωτιστικά **3.** ο τρόπος που φωτίζεται η σκηνή (πρόσωπα, πράγματα, πράξεις κ.λπ.) σε μια θεατρική, κινηματογραφική ή τηλεοπτική παράσταση: *τον ~ ανέλαβε ένας ταλαντούχος νέος φωτιστής* **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) η μετάδοση πνευματικού φωτός μέσω τού μυστηρίου τού βαπτίσματος, η φώτιση τού πνεύματος (β) (παλαιότ.) το μυστήριο τού βαπτίσματος, με το οποίο φωτίζεται ο άνθρωπος από το φως τής διδασκαλίας τού Χριστού και ελευθερώνεται από τα σκοτάδια τής πλάνης **5.** ΦΥΣ. (στην οπτική) το φωτομετρικό μέγεθος που ορίζεται ως ο λόγος τής φωτεινής ροής που δέχεται φωτιζόμενη επιφάνεια προς το μέγεθος τής επιφάνειας αυτής.

φωτιστής (ο) [μτγν.] ο ειδικός (θεάτρου, κινηματογράφου, τηλεόρασης κ.λπ.) που αναλαμβάνει τον φωτισμό (βλ.λ., σημ. 3) παράστασης (θεατρικής, κινηματογραφικής κ.λπ.).

φωτιστικό (το) κάθε συσκευή που χρησιμεύει για τον φωτισμό κλειστού χώρου: ~ *για το σαλόνι / οροφής / δαπέδου / επιτραπέζιο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. (lampe) d'éclairage].

φωτιστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που φωτίζει, που παρέχει φως: ~ *συσκευή / εφέ* || (ΣΤΡΑΤ.) ~ *βλήμα* (που περιέχει φωτοβολίδες για τη νύχτα, οι οποίες αναφλέγονται καθώς αυτό εκρήγνυται και πέφτουν αργά στο έδαφος, φωτίζοντας την περιοχή που πρόκειται να παρατηρηθεί) ΣΥΝ. φωτοφόρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χρησιμοποιείται για την παροχή φωτός: ~ *πετρέλαιο / οινόπνευμα* **3. φωτιστικό** (το) βλ.λ.

φωτο- κ. **φωτό-** κ. **φωτ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το φως ή τον φωτισμό, λ.χ. *φωτο-γραφία, φωτό-σφαιρα, φωτο-ρρυθμικά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *φῶς, φωτός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. photo-graphie)].

φωτοαγωγιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η αύξηση τής ηλεκτρικής αγωγιμότητας μιας ουσίας, που προκαλείται από την απορρόφηση ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας (λ.χ. τού φωτός).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photoconductivity (νόθο σύνθ.)].

φωτοαντιγραφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το φωτοαντίγραφο: ~ *μηχάνημα / παραγωγή / εκτύπωση* ΣΥΝ. φωτοτυπικός. — **φωτοαντιγραφικά** επίρρ.

φωτοαντίγραφο (το) {φωτοαντιγράφ-ου | -ων} αντίγραφο κειμένου, σχεδίου ή εικόνας που έχει ληφθεί με τη μέθοδο τής φωτοτυπίας (βλ.λ.): *χρειάζομαι δέκα ~ αυτού τού εγγράφου* ΣΥΝ. φωτοτυπία, φωτοκόπια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photocopy (νόθο σύνθ.)].

φωτοβιολογία (η) ΒΙΟΛ. ο κλάδος που μελετά την επίδραση τού φωτός στους έμβιους οργανισμούς καθώς και τις μεταβολικές τους διεργασίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photobiologie].

φωτοβολή (η) → φωτοβολία

φωτοβόλημα (το) → φωτοβολώ

φωτοβολία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εκπομπή φωτός και λάμψης, η ακτινοβολία: *η ~ των άστρων / των βεγγαλικών* ΣΥΝ. φεγγοβόλημα **2.** ΦΥΣ. η ένταση φωτεινής πηγής. Επίσης **φωτοβολή**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-βολία* < *-βόλος* (< *βάλλω*)].

φωτοβολίδα (η) [1887] **1.** πυροτεχνικό βλήμα σε μορφή μικρού πυραύλου, που εκτοξεύεται με ειδικό πιστόλι και εκπέμπει πολύ λαμπρό φως· χρησιμοποιείται τη νύχτα για πανηγυρικό φωτισμό (δηλ. ως πυροτέχνημα), για σηματοδότηση ή φωτισμό, καθώς και για τη μετάδοση μηνυμάτων κατά τη διάρκεια στρατιωτικών επιχειρήσεων: *ρίχνω / πετώ / εκτοξεύω ~* || *πιστόλι φωτοβολίδων* **2.** κύριο εξάρτημα λυχνίας φωταερίου ή υγραερίου που μετατρέπει τη θερμική ενέργεια τής φλόγας σε φως.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Leuchtkugel].

φωτοβόλος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που εκπέμπει φως, που φωτίζει: ~ *αστέρι* ΣΥΝ. φωτεινός, φαεινός **2.** (μτφ.) αυτός που έχει λάμψη, που αστράφτει: ~ *πρόσωπο / μάτια* ΣΥΝ. λαμπρός, αστραφτερός ΑΝΤ. σκοτεινός, μουντός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *φωτο-* + *-βόλος* < *βάλλω*].

φωτοβολταϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με ύλη ή συσκευή στην οποία ο ηλεκτρισμός παράγεται ως αποτέλεσμα έκθεσης στο φως.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. photovoltaic (νόθο σύνθ.)].

φωτοβολώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φωτοβολείς... | φωτοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) φωτίζω (κάτι) έντονα, ρίχνω σε (κάτι) άπλετο φως ΣΥΝ. φωταγωγώ, (λόγ.) καταυγάζω ΑΝΤ. συσκοτίζω ♦ **2.** (αμετβ.) εκπέμπω φως και λάμψη, αστράφτω: *φωτοβολούν τα μάτια του / το πρόσωπό του από ευτυχία* ΣΥΝ. λάμπω, φεγγοβολώ, ακτινοβολώ. — **φωτοβόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φωτοβολῶ* < *φωτο-* + *-βολῶ* (< *βάλλω*)].

φωτογένεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η αυτόματη εκπομπή φωτός από ορισμένα είδη ζώων και φυτών **2.** η ιδιότητα ορισμένων ανθρώπων να φαίνονται ζωηρά, όμορφα ή εκφραστικά τα χαρακτηριστικά τους κατά τη λήψη φωτογραφιών ή κατά την κινηματογράφησή τους: *βασικό προσόν κάθε μοντέλου είναι να διαθέτει ~.* — **φωτογενής,** -ής, -ές [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φωτογενής* «ο παραγόμενος από το φως» < *φωτο-* + *-γενής* < *γένος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photogénie].

φωτογκρέι (το) {άκλ.} ειδικό κρύσταλλο γυαλιών που σκουραίνει στο φως και προστατεύει τα μάτια: (κ. ως επίθ.) *γυαλιά ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. photogrey (νόθο σύνθ.) < photo- (< ελλην. *φωτο-*) + grey «γκρι»].

φωτογονία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η παραγωγή και εκπομπή φωτός, ο φωσφορισμός (βλ.λ.). — **φωτογονικός,** -ή, -ό [1882].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-γονία* < *γόνος*].

φωτογόνος, -ος, -ο [μεσν.] (λόγ.) **1.** αυτός που παράγει, που αναδίδει φως **2.** ΖΩΟΛ. ***φωτογόνα όργανα*** τα όργανα ορισμένων οργανισμών, λ.χ. τής πυγολαμπίδας, στα οποία παρατηρείται το φαινόμενο τού φωσφορισμού **3.** κατάλληλος ως φωτιστική ύλη: ~ *σώμα / αέριο.*

φωτόγραμμα (το) {φωτογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΩΤΟΓΡ. φωτογραφικό είδωλο, το οποίο παράγεται με την τοποθέτηση αντικειμένου μεταξύ τού φωτοευπαθούς χαρτιού ή τού φωτογραφικού φιλμ και τής φωτεινής πηγής· η εμφάνιση τού λανθάνοντος ειδώλου που σχηματίζεται με τον τρόπο αυτό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photogramme].

φωτογραμμετρία [1883] κ. **φωτογραμμομετρία** (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη η οποία χρησιμοποιεί τη φωτογραφία και γενικότ. την εικόνα για τη διενέργεια μετρήσεων· τεχνική μετρήσεων που αποσκοπεί στη μελέτη και τον ακριβή καθορισμό τού σχήματος, των διαστάσεων και τής θέσεως οποιουδήποτε αντικειμένου στον χώρο, με την χρησιμοποίηση μιας ή περισσότερων εικόνων τού αντικειμένου αυτού, π.χ. η χρησιμοποίηση φωτογραφιών κατά τη χαρτογράφηση και τις τοπογραφικές μετρήσεις ή αεροφωτογραφιών για την εκπόνηση στο γραφείο τοπογραφικών χαρτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photogrammétrie].

φωτογραφείο (το) [1882] το εργαστήριο, το ατελιέ τού φωτογράφου: *πήγα στο ~ να βγάλω φωτογραφίες για διαβατήριο.*

φωτογράφημα (το) [1860] {φωτογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα τής διαδικασίας λήψεως μόνιμων εικόνων με την επίδραση τού φωτός πάνω σε ειδικό χαρτί· η φωτογραφία (βλ.λ.).

φωτογραφία (η) [1871] {φωτογραφιών} **1.** η μέθοδος και η τέχνη τού σχηματισμού μόνιμων εικόνων πάνω σε φιλμ με τη βοήθεια ειδικής μηχανής και εν συνεχεία τής αναπαραγωγής τους με την επίδραση τού φωτός σε χημικά παρασκευασμένη επιφάνεια: *ασχολούμαι με τη ~* || *σπούδασε ~* ΣΥΝ. (σπάν.) φωτογραφική (τέχνη) **2.** (συνεκδ.) κάθε εικόνα που λαμβάνεται και αναπαράγεται με αυτό τον τρόπο: *ασπρόμαυρη / έγχρωμη / στιγμιαία* (αυτή που λαμβάνεται αυτόματα με ειδική μηχανή) / *υποβρύχια ~* || *τραβώ / παίρνω / βγάζω ~* || *ελάτε να σας βγάλω μια ~!* || *δυστυχώς, δεν βγαίνω καλά στις ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photographie].

φωτογραφίζω ρ. μετβ. [1896] {φωτογράφισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** παίρνω (κάποιον) φωτογραφία, καταγράφω εικόνα προσώπου, αντικειμένου, τοπίου κ.λπ. με τη χρήση ειδικής μηχανής: *μαζευτείτε όλοι να σας φωτογραφίσω* || *μας φωτογράφισε πάνω στη γέφυρα* **2.** (κατ' επέκτ.) απεικονίζω (κάτι) σε φωτογραφία: ~ *πρόσωπα / τοπία / ηλιοβασιλέματα* **3.** (μτφ.) (α) περιγράφω κάποιον/κάτι πιστά, με απόλυτη ακρίβεια: *οι περιγραφές του φωτογραφίζουν όψεις τής καθημερινής ζωής στην επαρχία* (β) υποδεικνύω (κάποιον/κάτι) σαφώς, αλλά χωρίς να κατονομάζω: *ο δημοσιογράφος στο άρθρο του φωτογράφισε κατά κοινή ομολογία τον τέως υπουργό.* Επίσης (λόγ.) **φωτογραφώ** [1861] {-είς...}.

φωτογραφικός, -ή, -ό [1874] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωτογραφία: ~ *μηχανή* (η συσκευή με την οποία λαμβάνονται οι φωτογραφίες) / *πλάκα / θάλαμος / εργαστήριο / εκτύπωση / φακός* (οπτικό σύστημα που αποτελείται από απλούς φακούς στερεωμένους στο εσωτερικό κυλινδρικού σωλήνα και χρησιμεύει για τον σχηματισμό των ειδώλων κατά τη λήψη φωτογραφιών ή την εικονοληψία) || *έκδοση με πλούσιο ~ υλικό* || ~ *στιγμιότυπο / πορτρέτο* **2.** (ειδικότ.) **φωτογραφική** (η) η τέχνη τής λήψης φωτογραφιών, το επάγγελμα τού φωτογράφου **3.** (μτφ.) (α) αυτός που περιγράφει τόσο πιστά κάτι/κάποιον, ώστε θυμίζει φωτογραφία: ~ *απεικόνιση / περιγραφή* (β) αυτός που αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο (στις ικανότητες, στα προσόντα του κ.λπ.) ή περίπτωση, χωρίς να κατονομάζει: *η διατύπωση τής προκήρυξης τής θέσεως αυτής είναι ~, αφού περιγράφει συγκεκριμένο υποψήφιο, ο οποίος έχει ακριβώς αυτά τα προσόντα που αναφέρει* || *«πολύ εύστοχα ορισμένες τροπολογίες χαρακτηρίστηκαν "ντροπολογίες", γιατί αφορούσαν σε ρουσφέτια και ήταν απροκάλυπτα φωτογραφικές»* (εφημ.). — **φωτογραφικ-ά / -ώς** [1882] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photographique].

φωτογράφιση (η) [1896] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η λήψη φωτογραφίας ή σειράς φωτογραφιών (προσώπου, αντικειμένου, τοπίου κ.λπ.) με τη χρήση ειδικής μηχανής: *οι ~ μόδας συχνά απαιτούν πολλές ώρες και μεγάλη κούραση* || *δύσκολη / πρωτότυπη / προσωπική / επαγγελματική ~.*

φωτογράφος (ο/η) [1871] **1.** επαγγελματίας που κάνει φωτογραφίσεις ή βγάζει φωτογραφίες επί πληρωμή: ~ *μόδας / εφημερίδας* || ~ *με αποκλειστικό συμβόλαιο συνεργασίας με το περιοδικό μας* || *ο Φρανς Λάντινγκ είναι από τους μεγαλύτερους ~ φύσης τού αιώνα* || *έχει ταλέντο φωτογράφου* **2.** πρόσωπο που τραβάει φωτογραφίες: *ποιος είναι ο ~ σε αυτήν εδώ τη φωτογραφία;* || *θα σας έβγαζα μία φωτογραφία, αλλά δυστυχώς δεν είμαι και πολύ καλός ~* || *ερασιτέχνης ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photographe].

φωτογραφώ ρ. → φωτογραφίζω

φωτοδότης (ο) [μτγν.] {δύσχρ. φωτοδοτών}, **φωτοδότρα** (η) {δύσχρ. φωτοδοτρών} (λόγ.) **1.** αυτός που παρέχει φως, που φωτίζει: *ο ~ ήλιος* ΣΥΝ. φωτεινός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρίζει πνευματικό φως, που φωτίζει την ψυχή και τον νου: *ο ~ Θεός* ΑΝΤ. φωτοσβέστης.

φωτοδυναμική (η) ΒΙΟΛ. η φωτοβιολογία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photodynamique].

φωτοδυναμικός, -ή, -ό **1.** (ουσία έγχρωμη ή φωσφορίζουσα) η οποία είναι βλαβερή, λ.χ. για τα βακτήρια με παρουσία φωτός, ενώ

είναι αβλαβής στο σκοτάδι **2.** ***φωτοδυναμική*** (η) βλ.λ.

φωτοειδησεογράφημα (το) (ορθότ. *φωτοειδησιογράφημα*) {φωτοειδησεογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το φωτορεπορτάζ (βλ.λ., σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*.

φωτοειδησεογραφία (η) (ορθότ. *φωτοειδησιογραφία*) {χωρ. πληθ.} το φωτορεπορτάζ (βλ.λ., σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*.

φωτοειδησεογράφος (ο/η) (ορθότ. *φωτοειδησιογράφος*) ο/η φωτορεπόρτερ (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Photoreporter (< Photo- < *φωτο-*) + Reporter (βλ. κ. *ρεπόρτερ*)].

φωτοευαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. η ευπάθεια ορισμένων ουσιών και σωμάτων στο φως, που έχει ως αποτέλεσμα την αλλοίωσή τους, όταν εκτίθενται στις φωτεινές ακτίνες **2.** ΒΙΟΛ. η ευαισθησία των οργανισμών στην επίδραση τού φωτός, τόσο των ορατών φωτεινών ακτίνων όσο και τής υπεριώδους και υπέρυθρης ακτινοβολίας **3.** ΙΑΤΡ. η δυσανεξία προς το φως τού ηλίου που παρουσιάζουν τα ξανθά και πυρρόξανθα άτομα και η οποία εκδηλώνεται με κοκκίνισμα τού δέρματος ύστερα από μικρής διάρκειας έκθεση σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photosensitivity (νόθο σύνθ.)].

φωτοευαίσθητος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από φωτοευαισθησία, από ευπάθεια στο φως, με αποτέλεσμα να υφίσταται αλλοιώσεις κατά την έκθεσή του στο φως: *η ~ επικάλυψη επιφάνειας φιλμ* || *~ φάρμακα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photosensitive (νόθο σύνθ.)].

φωτοευπαθής, -ής, -ές {φωτοευπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι ευαίσθητος στο φως και που μπορεί να αλλοιωθεί ή και να καταστραφεί με την έκθεσή του σε αυτό: *τα φωτογραφικά φιλμ είναι ~* ΣΥΝ. φωτοευαίσθητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photosensitive (νόθο σύνθ.)].

φωτοηλεκτρικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τον φωτοηλεκτρισμό: *~ στοιχείο* (συσκευή με την οποία οι διακυμάνσεις τής έντασης τού φωτός μετατρέπονται σε διακυμάνσεις έντασης τού ηλεκτρικού φωτός) || *~ κύτταρο* (όργανο με το οποίο η φωτεινή ενέργεια μετασχηματίζεται σε ηλεκτρική και το αντίστροφο) || *~ φαινόμενο* (φαινόμενο αλληλεπίδρασης μεταξύ ακτινοβολίας και ύλης, το οποίο χαρακτηρίζεται από απορρόφηση φωτονίων και απελευθέρωση ηλεκτρονίων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoelectric].

φωτοηλεκτρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των φυσικών φαινομένων, κατά τα οποία εμφανίζονται ηλεκτρικά φορτία σε σώμα ή ουσία που βρίσκεται υπό την επίδραση φωτεινής ακτινοβολίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoelectricity].

φωτοηλιογράφος (ο) ΑΣΤΡΟΝ. ειδικό τηλεσκόπιο που χρησιμεύει στη φωτογράφιση και μελέτη τού ηλιακού δίσκου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoheliograph].

φωτοθεραπεία (η) [1894] {φωτοθεραπειών} ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που χρησιμοποιεί την επενέργεια φωτεινών ακτίνων, φυσικής (λ.χ. ο ήλιος) ή τεχνητής προελεύσεως (λ.χ. λυχνίες υπέρυθρων ή υπεριωδών ακτίνων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photothérapie].

φωτοθερμοθεραπεία (η) {φωτοθερμοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η εφαρμογή συνδυασμού φωτεινών και θερμικών ακτινοβολιών για θεραπευτικούς σκοπούς.

φωτοκόπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το φωτοαντίγραφο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. photocopy (νόθο σύνθ.) < photo- (< *φωτο-*) + copy «αντίγραφο»].

φωτοκύτταρο (το) {φωτοκυττάρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρονική διάταξη με την οποία δημιουργούνται ηλεκτρικά ρεύματα μέσω τής επίδρασης φωτεινής ακτινοβολίας, πράγμα που επιτρέπει την κίνηση απλών μηχανισμών, λ.χ. για το άνοιγμα και κλείσιμο πόρτας, για την ενεργοποίηση συστημάτων συναγερμού ή για άλλες χρήσεις.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photocell (νόθο σύνθ.)].

φωτόλουστος, -η, -ο [1892] αυτός που είναι λουσμένος στο φως, άπλετα φωτισμένος: *~ δωμάτιο* ΣΥΝ. ολόφωτος ΑΝΤ. κατασκότεινος, θεοσκότεινος.

φωτόλουτρο (το) [1898] ΙΑΤΡ. η έκθεση τού δέρματος πάσχοντος μέλους ή και ολόκληρου τού σώματος σε φωτεινές (και θερμικές) ακτινοβολίες, φυσικής ή τεχνητής προελεύσεως, για την επίτευξη θεραπευτικού αποτελέσματος (λ.χ. για την πρόκληση ωδίνων κατά τον τοκετό).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Lichtbad].

φωτόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ΧΗΜ. η χημική αποσύνθεση, δηλ. η διάσπαση χημικής ένωσης σε μικρότερες μονάδες ως αποτέλεσμα τής απορρόφησης φωτεινής ακτινοβολίας: *~ τού νερού* (η διάσπαση τού νερού κατά τη φωτοσύνθεση, οπότε και απελευθερώνεται οξυγόνο, ιόντα υδρογόνου και ηλεκτρόνια) **2.** ΦΥΣ. το σύνολο των μεταβολών ή των αλλοιώσεων που προκαλούνται στα διάφορα σώματα από την απορρόφηση φωτονίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photolysis].

φωτομεταφορά (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. εργασία αποτύπωσης από το διαφανές μοντάζ (βλ.λ.) τού προς εκτύπωση υλικού (κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ.) επάνω σε κατάλληλα προετοιμασμένη επιφάνεια τής εκτυπωτικής πλάκας, με τη βοήθεια κατάλληλου φωτισμού, για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία.

φωτομετέωρο (το) [1883] {φωτομετεώρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. κάθε οπτικό φαινόμενο που παρατηρείται στην ατμόσφαιρα και οφείλεται σε ανάκλαση, διάθλαση, περίθλαση ή συμβολή τού ηλιακού και τού σεληνιακού φωτός, όπως λ.χ. το ουράνιο τόξο, ο ιριδισμός, ο αντικατοπτρισμός κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photometeor].

φωτομέτρηση (η) [1874] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση τής έκτασης ή τής ποσότητας τού φωτός. — **φωτομετρώ** ρ. {-είς...}.

φωτομετρία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. κλάδος τής οπτικής που ασχολείται με τη μέτρηση μεγεθών σχετικών προς τις ακτινοβολίες, στην περιοχή τού ορατού φωτός, όπως είναι λ.χ. η ένταση, η φωτεινή ροή, η λαμπρότητα κ.ά., χρησιμοποιώντας ως μέτρο το προκαλούμενο από αυτές οπτικό αίσθημα και βάσει ορισμένων συμβατικών παραδοχών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photométrie].

φωτομετρικός, -ή, -ό [1865] αυτός που σχετίζεται με τη φωτομετρία: *~ συσκευή*. — **φωτομετρικ-ά / -ώς** [επίρρ.].

φωτόμετρο (το) [1845] {φωτομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** ειδικό όργανο για τη μέτρηση τής έντασης τού φωτός που εκπέμπεται από φωτεινή πηγή **2.** όργανο με το οποίο καθορίζεται ο χρόνος που πρέπει να εκτεθεί στο φως το φωτογραφικό ή κινηματογραφικό φιλμ κατά τη λήψη φωτογραφιών, την κινηματογράφηση, καθώς και κατά τη μαγνητοσκοπική εικονοληψία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photomètre].

φωτομηχανικός, -ή, -ό **1.** ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που χρησιμοποιεί τη λήψη φωτογραφιών –και γενικά την επίδραση τού φωτός– για την κατασκευή στερεοτύπων, από τα οποία λαμβάνονται κατόπιν πολλά αντίτυπα: *~ αναπαραγωγή / ανατύπωση* **2.** αυτός που συνδυάζει ιδιότητες αναφερόμενες στο φως και στη μηχανική: *~ διεργασία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photomechanical].

φωτομικρογραφία (η) {φωτομικρογραφιών} φωτογραφία αόρατου με γυμνό οφθαλμό αντικειμένου, που λαμβάνεται με τη βοήθεια μικροσκοπίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photomicrography].

φωτομοντάζ (το) {άκλ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. η συνένωση ή συναρμολόγηση πολλών φωτογραφιών ή τμημάτων φωτογραφιών σε μία εικόνα, που γίνεται για να προκαλέσει αισθητικό / καλλιτεχνικό αποτέλεσμα ή για να προβληθεί διαφημιστικά ένα θέμα καλύτερα απ' ό,τι θα προβαλλόταν με μία απλή φωτογραφία **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής παραπάνω διαδικασίας, η σύνθεση εικόνας που δημιουργείται από τη συνένωση πολλών φωτογραφιών ή από τον συνδυασμό φωτογραφίας και σχεδίου: *ο πρώην υπουργός δήλωσε ότι οι φωτογραφίες που δημοσιεύθηκαν είναι ~* || *είχαν για διαφημιστική αφίσα ένα καλόγουστο ~ από τοπία τής Ελλάδας*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. photomontage (νόθο σύνθ.) < photo- (< *φωτο-*) + montage (βλ. κ. *μοντάζ*)].

φωτομοντέλο (το) πρόσωπο που εργάζεται ως μοντέλο, ποζάροντας για διαφημιστικές ή καλλιτεχνικές φωτογραφίες, οι οποίες προορίζονται να δημοσιευθούν, λ.χ. σε περιοδικά, να συνοδεύσουν διαφημιστικά κείμενα κ.λπ.

φωτόνιο (το) {φωτονί-ου | -ων} ΦΥΣ. ένα κβάντο (βλ.λ.) ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, δηλ. το στοιχειώδες σωμάτιο φωτεινής ενέργειας, μηδενικά φορτισμένο, που εκπέμπεται από τα ακτινοβόλα σώματα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photon].

φωτοπαγίδα (η) ειδική λυχνία που χρησιμεύει για την παγίδευση και εξολόθρευση βλαβερών νυκτόβιων εντόμων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. light trap].

φωτοπεριοδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η λειτουργική και συμπεριφορική αντίδραση των ζωντανών οργανισμών στις ημερήσιες, εποχικές ή ετήσιες εναλλαγές των περιόδων φωτός και σκότους: *ο ~ στα φυτά επηρεάζει τον σχηματισμό κονδύλων ή βολβών, την ανθεκτικότητα στο ψύχος, την ανθοφορία κ.ά., ενώ στα ζώα καθορίζει την περίοδο τής αναπαραγωγής*. Επίσης **φωτοπεριοδικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoperiodism].

φωτορεπορτάζ (το) {άκλ.} ελλην. *φωτοειδησεογραφία* (σημ. 1), *φωτοειδησεογράφημα* (σημ. 2) **1.** δημοσιογραφικό είδος που συνίσταται στην έρευνα και παρουσίαση ενός θέματος μέσω φωτογραφιών που συνοδεύονται από κατάλληλες λεζάντες ή και σχόλιο **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το θέμα που παρουσιάζεται με φωτογραφικό υλικό σε δημοσιογραφικό έντυπο: *ένα αξιόλογο ~ για τους οικονομικούς μετανάστες*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. photoreportage < photo- (< *φωτο-*) + reportage (βλ. κ. *ρεπορτάζ*)].

φωτορεπόρτερ (ο/η) {άκλ.} φωτογράφος που ασχολείται επαγγελματικά με τη φωτογραφική κάλυψη τής επικαιρότητας και που οι φωτογραφίες του/της δημοσιεύονται σε εφημερίδες, περιοδικά και κάθε είδους ειδησεογραφικά έντυπα ΣΥΝ. φωτοειδησεογράφος.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Photoreporter (νόθο σύνθ.)].

φωτορομάντζο (το) λαϊκό ρομάντζο σε συνέχειες, που δημοσιεύεται σε εφημερίδα ή περιοδικό με τη μορφή φωτογραφιών ή εικόνων, οι οποίες συνοδεύονται από κείμενο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. fotoromanzo (νόθο σύνθ.) < foto- (< *φωτο-*) + romanzo (βλ. κ. *ρομάντζο*)].

φωτορρυθμικά (τα) (κυρ. στα κέντρα διασκέδασης, τα κλαμπ, τα μπαρ) φώτα συντονισμένα και ρυθμισμένα έτσι, ώστε να αναβοσβήνουν ρυθμικά και σύμφωνα με τον ρυθμό τής μουσικής των κομματιών που ακούγονται από τα μεγάφωνα: *δυνατά / γρήγορα ~*. — **φωτορρυθμικός, -ή, -ό**. **φωτορρυθμικ-ά / -ώς** επίρρ.

φωτορρύπανση (η) το φαινόμενο κατά το οποίο ο νυκτερινός ουρανός, κυρ. στις αστικές περιοχές, παρουσιάζει ένα έντονα φωτεινό υπόβαθρο· οφείλεται στη σκέδαση τού τεχνητού φωτός στη σκόνη, στα αιωρούμενα σωματίδια, στην υγρασία και στα αέρια τής ατμόσφαιρας.

-φωτος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό λαμπτήρων (φώτων): *μονό-φωτο, τρί-φωτο* || *επτάφωτη λυχνία*.

φωτοσβέστης (ο) [1839] {φωτοσβεστών} (λόγ.-κακόσ.) αυτός που εχθρεύεται το πνεύμα και την παιδεία, ο πολέμιος τού πνευματικού φωτός και κάθε προόδου: *ο Καποδίστριας κατηγορήθηκε αδίκως ως ~ για την εκπαιδευτική του πολιτική* ΣΥΝ. σκοταδιστής ΑΝΤ. φωτοδότης, διαφωτιστής.

φωτοσκιάζω ρ. μετβ. [1871] {φωτοσκίασα} συμπληρώνω (εικόνα) με φωτοσκίαση (βλ.λ.), συνδυάζω αρμονικά τα χρώματά της έτσι, ώστε να δημιουργείται φωτοσκίαση: *~ πίνακα / σκίτσο.*

φωτοσκίαση (η) [1871] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ο αρμονικός συνδυασμός σκούρων και ανοιχτών χρωμάτων σε εικόνα ή ζωγραφικό πίνακα, ώστε να αποδίδεται η επίδραση τού φωτός στα εικονιζόμενα αντικείμενα, δηλ. να δημιουργούνται φωτεινά σημεία και σκιές ΣΥΝ. σκιοφωτισμός.

φωτοστέφανο (το) **1.** φωτεινός κύκλος με τον οποίο περιβάλλεται η κεφαλή τού Χριστού, τής Παναγίας και των αγίων στις αγιογραφίες ως σύμβολο αγιότητας ΣΥΝ. άλως **2.** ΜΕΤΕΩΡ. οπτικό φαινόμενο τής ατμόσφαιρας, που δημιουργείται συνήθ. όταν υπάρχει ομίχλη ή πυκνή συννεφιά, και γίνεται ορατό ως μία λαμπρή, φωτεινή επιφάνεια που περιβάλλει σαν δακτύλιος τον Ήλιο ή τη Σελήνη **3.** (μτφ.) καλή φήμη, αίγλη: *το ~ τού μαρτυρίου / τής επιτυχίας* ‖ (ειρων.) *παλιότερα τον παρουσίαζαν με μελανά χρώματα, τώρα τον έχουν βάλει ~* ΣΥΝ. δόξα, κλέος. Επίσης **φωτοστέφανος** (ο) [1892].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Strahlenkranz].

φωτοστοιχείο (το) είδος ηλεκτρικού στοιχείου που παράγει ηλεκτρισμό μόνο όταν φωτίζεται και ανάλογα με τον φωτισμό που δέχεται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. photoelement (νόθο σύνθ.)].

φωτοστοιχειοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος ηλεκτρονικής στοιχειοθεσίας κειμένων, που γίνεται με φωτογράφιση και αποτύπωση των τυπογραφικών στοιχείων πάνω σε ειδικό φωτοευαίσθητο χαρτί ή φωτογραφικό φιλμ ή με μεταφορά τους σε μαγνητικό δίσκο, από όπου στη συνέχεια μεταβιβάζονται σε τυπογραφική πλάκα ή τυπώνονται απευθείας σε σελίδες, χωρίς να χρησιμοποιείται τυπογραφική μηχανή ΣΥΝ. φωτοσύνθεση. — **φωτοστοιχειοθετώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από photocomposition (νόθο σύνθ.)].

φωτοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. ΒΙΟΛ. το σύνολο των χημικών αντιδράσεων που συντελούνται με την επενέργεια τού ηλιακού φωτός και με τις οποίες τα φυτά (συγκεκριμένα τα πράσινα μέρη τους, λ.χ. τα φύλλα) μετατρέπουν το νερό και το διοξείδιο τού άνθρακα σε οξυγόνο και υδατάνθρακες· παρόμοιες διεργασίες παρατηρούνται και σε μικροοργανισμούς στους οποίους μετατρέπεται το υδρόθειο αντί τού νερού • **2.** ΤΥΠΟΓΡ. [1965] η φωτοστοιχειοθεσία (βλ.λ.). — **φωτοσυνθετικός**, -ή, -ό (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photosynthesis].

φωτοσυνθέτω ρ. αμετβ. {φωτοσυνέθεσα} ΒΙΟΛ. (για φυτά) μετατρέπω την ηλιακή ενέργεια σε χημική (βλ. κ. λ. *φωτοσύνθεση*).

φωτοσύστημα (το) {φωτοσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. καθένας από τους βιοχημικούς μηχανισμούς των φυτών με τους οποίους η φωτεινή ενέργεια μετατρέπεται σε χημική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photosystem].

φωτόσφαιρα (η) [1869] {χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ. το εσωτερικό τμήμα τής ηλιακής ή τής αστρικής ατμόσφαιρας, που αποτελεί και το ορατό τμήμα τής ηλιακής και τής αστρικής δομής. Επίσης **φωτοσφαίρα**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photosphère].

φωτοτακτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η φωτοταξία (βλ.λ.).

φωτοταξία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών οργανισμών να στρέφονται ή να κινούνται προς συγκεκριμένη κατεύθυνση αντιδρώντας σε φωτεινό ερέθισμα, δηλ. είτε να το πλησιάζουν είτε να απομακρύνονται από αυτό ΣΥΝ. φωτοτακτισμός, φωτοτροπισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phototaxie].

φωτοταχυμετρία (η) μέθοδος αποτύπωσης τμημάτων τού εδάφους για την κατασκευή χαρτών. Επίσης **φωτοταχυμέτρηση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phototacheometry].

φωτοταχύμετρο (το) {φωτοταχυμέτρ-ου | -ων} ειδικό όργανο για την αποτύπωση εδαφικών επιφανειών.

φωτοτηλεγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα τηλεομοιοτυπίας, με το οποίο αποστέλλονται και λαμβάνονται φωτογραφίες, ακτινογραφίες κ.λπ. με φωτοηλεκτρικά μέσα. — **φωτοτηλεγραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phototelegraphy].

φωτοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η ιδιότητα των φυτών να στρέφουν τα μέλη τους (βλαστούς, φύλλα, ρίζες κ.λπ.) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση αντιδρώντας σε φωτεινό ερέθισμα: *θετικός ~* (όταν το φυτό στρέφεται προς το φως) ‖ *αρνητικός ~* (όταν το φυτό στρέφεται σε κατεύθυνση αντίθετη προς το φως) ΣΥΝ. φωτοταξία, φωτοτακτισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phototropism].

φωτοτσιγκογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος αποτύπωσης εικόνων πάνω σε πλάκες ψευδαργύρου με τη χρήση φωτομηχανικών μέσων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. photozincography (νόθο σύνθ.)].

φωτοτσιγκογράφος (ο) τεχνίτης ειδικευμένος στη φωτοτσιγκογραφία (βλ.λ.).

φωτοτυπάδικο (το) (λαϊκ.) το φωτοτυπείο (βλ.λ.).

φωτοτυπείο (το) [1894] το κατάστημα ή ο χώρος όπου μπορεί να βγάλει κάποιος φωτοτυπίες.

φωτοτυπία (η) [1848] {φωτοτυπιών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μέθοδος παραγωγής αντιγράφων κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ., με ειδικό μηχάνημα: *η διάδοση τής ~ απάλλαξε τους ανθρώπους από την αγγαρεία τής αντιγραφής των κειμένων με καρμπόν* **2.** (συνεκδ.) κάθε αντίγραφο κειμένου, φωτογραφίας κ.λπ. που παράγεται με την παραπάνω μέθοδο: *ασπρόμαυρη / έγχρωμη ~* ‖ *βγάζω ~* ΣΥΝ. φωτοαντίγραφο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phototypie].

φωτοτυπικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη φωτοτυπία **2. *φωτοτυπικό*** (το) μηχάνημα που μπορεί να παράγει φωτοαντίγραφα (κειμένων, φωτογραφιών, σχεδίων κ.λπ.): *τελείωσαν τα φύλλα τού ~* ‖ *χάλασε πάλι το ~.* — **φωτοτυπικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

φωτοτυπώ ρ. μετβ. [1889] {φωτοτυπείς... | φωτοτύπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βγάζω φωτοτυπίες ή δίνω να μου βγάλουν φωτοτυπίες με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων: *θα φωτοτυπήσω τις σημειώσεις σου και θα σου τις επιστρέψω.* — **φωτοτύπηση** (η) [1889].

φωτοφάνεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η ύπαρξη ή η εμφάνιση ζωηρού φωτός, λάμψη **2.** ΙΑΤΡ. οπτική ψευδαίσθηση κατά την οποία το μάτι βλέπει φωτεινά σχήματα, φωταψίες κ.λπ., όταν διεγείρεται ο αμφιβληστροειδής χιτώνας και το οπτικό νεύρο λόγω πιέσεως, ελαφρού χτυπήματος, σπασμού των βλεφάρων, υπεραιμίας κ.ά. — **φωτοφανής**, -ής, -ές [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-φανής*, από το θ. τού παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην* τού αρχ. *φαίνω / -ομαι*].

φωτοφίνις κ. **φώτο-φίνις** (το) {άκλ.} (στον αθλητισμό) ο καθορισμός τού νικητή αγώνα ταχύτητας, ιπποδρομίας κ.λπ. με τη βοήθεια φωτογραφίας σε περίπτωση που τερματίσουν μαζί δύο ή περισσότεροι αθλητές.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. photo-finish (νόθο σύνθ.)].

φωτοφοβία (η) [1841] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογικός φόβος τού φωτός και τάση για προστασία των ματιών από αυτό λόγω τής οδυνηρής αίσθησης που προκαλεί η επαφή μαζί του, φαινόμενο που παρατηρείται σε άτομα τα οποία πάσχουν από ορισμένες ασθένειες (λ.χ. επιπεφυκίτιδα, μηνιγγίτιδα, ιλαρά κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photophobie].

φωτοφόρο (το) λαμπτήρας με ανακλαστήρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. photophore < μτγν. *φωτοφόρος* (βλ.λ.)].

φωτοφόρος, -α, -ο αυτός που εκπέμπει φως, που φωτίζει: *~ συσκευή* ΣΥΝ. φωτεινός, φωτιστικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-φόρος* < *φέρω*].

φωτοφράκτης (ο) {φωτοφρακτών} ΤΕΧΝΟΛ. εξάρτημα φωτογραφικής μηχανής, με το οποίο αποκλείεται ή επιτρέπεται η είσοδος τού φωτός στον θάλαμό της και ρυθμίζεται έτσι και ο χρόνος φωτισμού τής φωτοευαίσθητης επιφάνειας κατά τη λήψη φωτογραφιών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. shutter].

φωτόφυτο (το) {φωτοφύτ-ου | -ων} φυτό που αναπτύσσεται καλύτερα στο άμεσο ηλιακό φως ή σε άπλετο φωτισμό.

φωτόφωνο (το) [1881] {φωτοφών-ου | -ων} ΦΥΣ. συσκευή για τη μετάδοση των ήχων και τής φωνής σε μεγάλη απόσταση με τη βοήθεια δέσμης φωτεινών ακτίνων και κατόπτρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photophone].

φωτοχαλκοτυπία (η) {φωτοχαλκοτυπιών} ΤΕΧΝΟΛ. φωτομηχανική μέθοδος εκτύπωσης εικόνων που προορίζονται για πολυτελείς εκδόσεις.

φωτοχαρακτική (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος για τη χάραξη με διαβρωτικά μέσα τού φωτογραφικού αντιτύπου που αποτυπώθηκε σε μεταλλική πλάκα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. photogravure (νόθο σύνθ.)].

φωτοχημεία (η) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κλάδος που μελετά τις χημικές μεταβολές, οι οποίες προκαλούνται ή επιταχύνονται από την επίδραση τού φωτός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photochimie].

φωτοχημικός, -ή, -ό [1883] ΦΥΣ.-ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με τη φωτοχημεία (βλ.λ.): *~ αντίδραση* (κάθε χημική διεργασία που προκαλείται από την απορρόφηση υπέρυθρης, υπεριώδους ή ορατής φωτεινής ακτινοβολίας) / *νέφος.* — **φωτοχημικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ.

φωτοχρωμία (η) [1889] φωτογραφία χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photochromie].

φωτοχρωμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη φωτοχρωμία. — **φωτοχρωμικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photochromique].

φωτοχυσία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) πλημμύρα φωτός, άπλετος φωτισμός ΣΥΝ. φωταγώγηση, φωταψία ΑΝΤ. συσκότιση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-χυσία* < *χέω*].

φωτοψία (η) [1867] ΙΑΤΡ. η αίσθηση τής παρουσίας φώτων που εμφανίζονται στιγμιαία μπροστά στα μάτια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. photopsia].

X

X, χ: χει / χι, το εικοστό δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στη Ν. Ελληνική (ήδη από τους χρόνους τής Κοινής) το γράμμα Χ δηλώνει ένα διαρκές τριβόμενο ουρανισκόφωνο σύμφωνο, αυτό που προφέρουμε στις λέξεις *χαρά* (υπερωικό *χ*) και *νύχι* (ουρανικό *χ*). Στην Αρχαία, το γράμμα Χ δήλωνε ένα κλειστό δασύ σύμφωνο (kh: khara = *χαρά*), μέλος τής πολύ σημαντικής σειράς των δασέων συμφώνων. Αυτός ήταν και ο λόγος που οι Έλληνες έπλασαν το γράμμα Χ μεταξύ των πρόσθετων γραμμάτων τού ελληνικού αλφαβήτου. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής υποστηρίζουν ότι το γράμμα Χ προήλθε μορφικά είτε από το γράμμα *θήτα* στην παραλλαγή του ως ⊗ ή, με πλαγίαση των κεραιών, από το γράμμα *ταυ* (που αρχικά εμφανίστηκε ως +) ή και από το γράμμα Κ. Είναι αξιοσημείωτο ότι το γράμμα Χ στα μεν γνωστά αλφάβητα τής Αρχαίας (τα λεγόμενα «ανατολικά»), όπως τής Αττικής, τής Μ. Ασίας, τής Πελοποννήσου κ.ά., δήλωνε το δασύ σύμφωνο [kh], ενώ στα δυτικά αλφάβητα (Ευβοίας, Βοιωτίας, Κάτω Ιταλίας κ.ά.) το Χ δήλωνε (όπως και σήμερα στο λατινικό αλφάβητο, που προήλθε από το δυτικό ελληνικό) το συμφωνικό σύμπλεγμα [ks], δηλ. το Ξ. Στα αλφάβητα, μάλιστα, όπου Χ = Ξ, ο δασύς φθόγγος [kh] δηλώθηκε με το γράμμα Ψ, ενώ το σύμπλεγμα ps (το Ψ) δηλώθηκε ως ΦΣ. Η γραφή **χι** αντί **χει** οφείλεται στο φαινόμενο τού ιωτακισμού, που παρατηρείται στην αρχαία φωνολογία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

X, χ χει κ. χι **1.** το εικοστό δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *χει, αριθμός*) **2.** ΜΑΘ. (στην άλγεβρα) ***άγνωστος Χ*** η άγνωστη ποσότητα και ιδ. ο άγνωστος αριθμός, πίνακας, συνάρτηση κ.λπ. που ζητείται να υπολογιστεί σε μια εξίσωση ή γενικότερα σε ένα μαθηματικό πρόβλημα **3.** ΦΥΣ. ***ακτίνες Χ*** οι ακτίνες Ραίντγκεν, μια μορφή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας με πολλές εφαρμογές στην ιατρική και τη διαγνωστική (βλ. κ. λ. *ακτίνα*) ● **4.** το σύμβολο τής ισοπαλίας στο ποδόσφαιρο (στα δελτία τού ΠΡΟ-ΠΟ): *ο αγώνας ήρθε Χ* || *παίζουν τον αγώνα 1-Χ-2.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*

χα επιφών.· δηλώνει γέλιο ή ειρωνεία και συνήθ. επαναλαμβάνεται: *~! Ας γελάσω, είπε χλευαστικά* || *~. ~. ~! Ξέσπασαν όλοι στα γέλια, όταν το άκουσαν.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., ηχομιμητική λ.].

Χ.Α.Α. (το) Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών.

χαβάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. **1.** κιθάρα με έξι ατσάλινες χορδές, που παίζεται σε οριζόντια θέση με τη βοήθεια μεταλλικής πλάκας που μετακινείται πάνω στις χορδές με το αριστερό χέρι και μεταλλικών ονύχων στο δεξί χέρι· προέρχεται από τη νήσο Χαβάη τού Ειρηνικού Ωκεανού **2.** (συνεκδ.) παθητικό τραγούδι που εκτελείται με τη συνοδεία τού παραπάνω οργάνου και προέρχεται επίσης από τη νήσο Χαβάη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. επίθ. hawaiian (guitar) < τοπων. Hawaii (βλ. κ. *Χαβάη*)].

χαβαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) επιμονή στην ίδια αντίληψη, τακτική, συμπεριφορά: *το ~ του αυτός, δεν αλλάζει μυαλά με τίποτα!* ΣΥΝ. χαβάς.
[ΕΤΥΜ. < *χαβάς* + υποκ. επίθημα *-αδάκι*, πβ. κ. *καβγ-αδάκι*].

Χαβάη (η) νησιωτική πολιτεία των Η.Π.Α. στον Κ. Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Χονολουλού στη νήσο Οάχου. — **Χαβανέζος** (ο), **Χαβανέζα** (η), **χαβανέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Hawaii (οπτικό δάνειο) < πολυνησ. Owhyhii «τόπος των θεών», που αναφέρεται στα δύο ηφαίστεια των νησιών, τα οποία θεωρούνταν ως κατοικία των θεών].

χαβαλεδιάζω ρ. αμετβ. {χαβαλέδιασα} (λαϊκ.-εκφραστ.) κάνω χαβαλέ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χαβαλές*, *-έδες* + παραγ. επίθημα *-ιάζω*].

χαβαλεδιάρικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία (συχνά χονδροειδούς) αστεϊσμού, ελαφρότητας και επιπολαιότητας ή και ανευθυνότητας.
[ΕΤΥΜ. < *χαβαλές*, *-έδες* + παραγ. επίθημα *-ιάρικος*, πβ. κ. *χαδ-ιάρικος*].

χαβαλές (ο) {χαβαλέδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** αστεϊσμοί, πειράγματα ή ευχάριστη κουβεντούλα για εκτόνωση, για πλάκα: *κάναμε χαβαλέ όλο το απόγευμα* || *η συνάντηση είχε πολύ ~* || *πήγαμε μαζί τους για τον ~ τής υπόθεσης* **2.** (κακόσ.) φασαρία ή και πρόκληση καταστροφών χωρίς λόγο, για πλάκα: *πάμε στο γήπεδο να κάνουμε ~* **3.** (για πρόσ.) (α) πρόσωπο που αρέσκεται να κάνει και να δέχεται αστεία (συχνά χονδροειδή), αυτός που συμπεριφέρεται με ελαφρότητα: *τον θέλουν στην παρέα, γιατί είναι πολύ ~* ΣΥΝ. χαβαλετζής (β) πρόσωπο επιπόλαιο και ανεύθυνο: *αυτοί δεν είναι σοβαροί άνθρωποι για να συνεργαστεί μαζί τους, είναι χαβαλέδες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. havale].

χαβαλετζής (ο) {χαβαλετζήδες}, **χαβαλετζού** (η) {χαβαλετζούδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) πρόσωπο που του αρέσει ο χαβαλές ΣΥΝ. χαβαλές. — **χαβαλετζήδικος,** -η/-ια, -ο, **χαβαλετζήδικα** επίρρ.

χαβανέζικος, -η/-ια, -ο → Χαβάη

χαβάνι (το) {χαβαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μεταλλικό κοίλο σκεύος για το κοπάνισμα συνήθ. ξηρών καρπών: *κοπάνισε τα καρύδια στο ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. havan «γουδί» < περσ. hāvan].

χαβανόχερο (το) μεταλλικό, αμβλύ στη μία άκρη όργανο, το οποίο χρησιμοποιείται για το κοπάνισμα στο χαβάνι.

χάβαρο (το) (λαϊκ.) **1.** μικρό εδώδιμο στρείδι ΣΥΝ. αχηβάδα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε εδώδιμο όστρακο **3.** (μτφ.-μειωτ. για πρόσ.) άνθρωπος με μειωμένη ευφυΐα, βραδύνους: *είναι σκέτο ~!* ΣΥΝ. χαζός, αργόστροφος ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής, (μτφ.) σπίρτο.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

χαβάς (ο) {χαβάδες} (λαϊκ.) **1.** η μελωδία τού τραγουδιού, ο σκοπός: *κρατώ / αλλάζω ~* || (ειρων.) *«οι βιολιτζήδες άλλαξαν, ο ~ μένει ο ίδιος»* (Θ. Κολοκοτρώνης) **2.** (συνήθ. μτφ.) η πεισματώδης επανάληψη των ίδιων λόγων, πράξεων, συμπεριφοράς κ.λπ.: *τόσες παρατηρήσεις τού κάναμε, αλλ' αυτός τον ~ του!* ΦΡ. ***αλλάζω χαβά*** βλ. λ. *αλλάζω.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hava].

habent sua fata libelli λατ. (προφέρεται *χάμπεντ σούα φάτα λίμπελι*) ελλην. *έχουν τη δική τους μοίρα τα βιβλία*· για να αναφερθούμε στην ποικίλη υποδοχή τους ανάλογα με το κοινό και την εποχή.

χαβιάρι (το) {χαβιαριού | χωρ. πληθ.} εκλεκτό έδεσμα που παρασκευάζεται από αλατισμένα αβγά διαφόρων ψαριών, ιδ. τού οξυρρύγχου, αφού πρώτα τους αφαιρεθούν οι ιστοί και το λίπος: *το ~ πρέπει να διατηρείται σε θερμοκρασίες 0°-7° Κελσίου, γιατί αλλοιώνεται εύκολα* || *μαύρο* (το καλύτερης ποιότητας και ακριβότερο) / *κόκκινο ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***μαύρο χαβιάρι*** για κάτι πολύ ακριβό, για κάτι που έχει απαγορευτικά υψηλή τιμή.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < τουρκ. havyar ή, κατ' άλλη άποψη, κατ' απόσπαση από το σύνθ. *ταριχαβγιάριον* < *τάριχος* + *αβγό*].

χαβιαροσαλάτα (η) {δύσχρ. χαβιαροσαλατών} σαλάτα από χαβιάρι ή αβγοτάραχο.

χαβούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (παλαιότ.) χτιστή δεξαμενή νερού ή λαδιού ΣΥΝ. στέρνα **2.** (ειδικότ.) υπόγεια δεξαμενή, ειδικά κατασκευασμένη για τη συγκέντρωση περιττωμάτων και άλλων λυμάτων κατοικίας ή πόλεως ΣΥΝ. βόθρος **3.** (μτφ.) οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από ηθική ρυπαρότητα, διαφθορά: *το στόμα του είναι ~* ΣΥΝ. (μτφ.) βρομιά, λάσπη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. havuz < αραβ. ḥauḍ].

χάβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυρ.) η συναγωγή των Εβραίων **2.** (μτφ.) θορυβώδης συγκέντρωση, πλήθος μαζεμένων ανθρώπων που φωνασκούν: *~ γίναμε εκεί μέσα, δεν υπάρχει κανείς να βάλει μια τάξη* || *η συνέλευση ήταν ~ Ιουδαίων* ΣΥΝ. οχλαγωγία, οχλοβοή.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. havra «συναγωγή» < εβρ. hebra. Η σημ. 2 λόγω τής ομαδικής προσευχής που αναπέμπεται στη συναγωγή].

Χάβρη (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΔ. Γαλλίας στο Στενό τής Μάγχης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. (Le) Havre (οπτικό δάνειο), που αποσπάστηκε από την πλήρη αρχική ονομ. Le Havre de Grâce «το λιμάνι τής Χάριτος», η οποία δόθηκε στην πόλη το 1517 από τον ιδρυτή της Φραγκίσκο Α'].

χάβω ρ. • χάφτω

χαγάνος (ο) (παλαιότ.) Μογγόλος μονάρχης ή ανώτατος αξιωματούχος (κυβερνήτης, έπαρχος), ευγενής ή γαιοκτήμονας σε πολλές ισλαμικές κοινωνίες· αλλιώς *χαν, χάνος*: *~ των Αβάρων / των Χαζάρων.*
[ΕΤΥΜ. Λόγ. μεταφορά τού τουρκ. kagan < μογγολ. qayan «κυβερνήτης». Όμοια προέλ. και το *χαν* < τουρκ. han < αρχ. περσ. khan < μογγολ. qayan].

Χάγη (η) πόλη τής Δ. Ολλανδίας, έδρα τής ολλανδικής κυβέρνησης και τού Διεθνούς Δικαστηρίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Hague (οπτικό δάνειο) < ολλ. Den Haag, συντομευμένη μορφή τής πλήρους ονομασίας 's Graven-hage, με τη σημ. «φράχτης από θάμνους τού κόμητα», επειδή την κυνηγετική περιοχή των Ολλανδών ευγενών περιέκλειαν φράχτες από θάμνους].

χαγιάτι (το) {δύσχρ. χαγιατ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ξύλινος στεγασμένος και ανοιχτός εξώστης παραδοσιακού σπιτιού με εξωτερική σκάλα ΣΥΝ. βεράντα, μπαλκόνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hayat < αραβ. hā'it «λαχανόκηπος»].

χάδεμα (το) → χαϊδεύω

χαδεμένος, -η, -ο → χαϊδεμένος

χάδι κ. **χάιδι** (το) {χαδ-ιού | -ιών} **1.** ελαφρό, τρυφερό άγγιγμα με την παλάμη τού χεριού ή με τις άκρες των δαχτύλων ως εκδήλωση αγάπης, στοργής, τρυφερότητας κ.λπ.: *γλυκό είναι πάντα το ~ τής μάννας* || *το μωρό μου θέλει χάδια* ΣΥΝ. χάιδεμα, χαϊδολόγημα, (λόγ.) θωπεία **2.** (κατ' επέκτ.) τρυφερή περιποίηση, καλόπιασμα: *«κι εμένα το παιδάκι μου το θρέφουνε τα ~»* (νανούρισμα) || *στερήθηκε τα ~ και τις φροντίδες στα παιδικά του χρόνια* ΣΥΝ. κανάκεμα **3.** (κατ' επέκτ.) φιλάρεσκη προσποίηση ή ακκισμός για την προσέλκυση τής προσοχής: *του 'κανε τόσα ~, ώστε τελικά τον κατάφερε* ΣΥΝ. νάζι, κάμωμα. — (υποκ.) **χαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἠχάδι(ο)ν* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἠ*-), με τη σημ. «τραγουδάκι, κανάκεμα», υποκ. τού αρχ. *ἦχος*. Ο τ. *χάιδι* προέρχεται από τη συνεκφορά *τὸ ἠχάδιον* > **τοϊχάδι* > *τὸ χάιδι* (με μετάθεση τού -ι-)].

χαδιάρης, -α, -ικο {χαδιάρηδες} (λαϊκ.) **1.** αυτός που αγαπά πολύ τα χάδια, που είναι συνηθισμένος στα χάδια, που του αρέσει να του συμπεριφέρονται τρυφερά: *~ παιδί / γατί* ΣΥΝ. μαλακός, τρυφερός ΑΝΤ. σκληρός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που κάνει νάζια, που του αρέσουν τα καμώματα: *~ γυναίκα* ΣΥΝ. ναζιάρης. Επίσης **χαδιάρικος,** -η, -ο. — **χαδιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *χάδι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

χαζεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χάζεψα} ♦ (αμετβ.) **1.** (κυριολ.) γίνομαι χαζός: *είσαι στα καλά σου ή χάζεψες;* ΣΥΝ. ξεκουτιαίνω **2.** (κατ' επέκτ.) εντυπωσιάζομαι τόσο, που φέρομαι σαν χαζός, χάσκω από έκπληξη: *με το που αντικρίζεις τόσο πλούτο και χλιδή, χαζεύεις!* ΣΥΝ. αποσβολώνομαι, μένω με το στόμα ανοιχτό • **3.** περνώ τον καιρό μου κοιτάζοντας ασήμαντα πλην ευχάριστα πράγματα, σπαταλώ τον χρόνο μου κοιτώντας από 'δώ και από 'κεί: *γιατί δεν κάνεις κάτι, αντί να χαζεύεις;* || *πέρασε όλη την ημέρα χαζεύοντας* ♦ **4.** (μετβ.) βλέπω ή παρακολουθώ (κάποιον/κάτι) απορροφημένος, με μεγάλη προσήλωση: *καθόταν στη γωνία και χάζευε την κίνηση* || *στεκόμουν και σε χάζευα πολλή ώρα.* — **χάζεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω.*
[ΕΤΥΜ. < *χαζός*].

χάζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) το να κοιτάζει κανείς ασήμαντα πράγματα, το να χαζεύει (κάτι)· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***έχω χάζι*** είμαι διασκεδαστικός, ευχάριστος: *έχει πολύ χάζι ο φίλος σου!* (β) ***κάνω (κάτι / κάποιον) χάζι*** μου αρέσει, με διασκεδάζει, με ευχαριστεί (κάτι/κάποιος): *αυτό το μωρό το κάνω χάζι* ΣΥΝ. κάνω γούστο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haz «ευχαρίστηση»].

χαζο- κ. **χαζό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ανοησία, αφέλεια: *χαζό-γερος, χαζο-γκόμενα, χαζο-πούλι* **2.** έλλειψη σοβαρότητας (από υπερβολική αγάπη και ενδιαφέρον): *χαζο-μπαμπάς* **3.** κάτι πρόχειρο, ανούσιο: *χαζο-κουβέντα, χαζο-λογώ.*

χαζοβιόλης (ο) {χαζοβιόληδες}, **χαζοβιόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που φέρεται ανόητα και επιπόλαια: *τι πήγε κι έκανε πάλι ο ~;* ΣΥΝ. κουτός, ανόητος, ελαφρόμυαλος, επιπόλαιος. — **χαζοβιόλικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *χαζός* + *-βιόλης* < *βιολί*].

χαζογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {χαζογελάς... | χαζογέλασα} γελώ χωρίς ιδιαίτερο λόγο και συνήθ. με τρόπο που ενοχλεί τους άλλους.

χαζογκόμενα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) κοπέλα που συμπεριφέρεται ανόητα, επιπόλαια ή με ιδιαίτερη αφέλεια και ευπιστία.

χαζοκουβέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαζή κουβέντα, ανόητα λόγια· φλυαρία χωρίς περιεχόμενο: *αφήστε τις ~, να πούμε και κάτι πιο σοβαρό!* ΣΥΝ. (λόγ.) μωρολογία.

χαζοκούτι (το) {χαζοκουτιού | χωρ. πληθ.} (ειρων.) η τηλεόραση: *κάθεται με τις ώρες μπροστά στο ~, αντί να διαβάσει τα μαθήματά του.*

χαζολογώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {χαζολογάς...· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μιλώ σαν χαζός, λέω ανοησίες: *συγκεντρώσου και σταμάτα να χαζολογάς* ΣΥΝ. (λόγ.) μωρολογώ **2.** μένω αδρανής, είμαι αργόσχολος, σπαταλώ τον χρόνο μου ασχολούμενος με ασήμαντα πράγματα: *όλο χαζολογάει εδώ κι εκεί, αντί να στρωθεί να διαβάσει!* || *κάνε και καμιά δουλειά, όχι μόνο να χαζολογάς!* ΣΥΝ. χαζεύω, χασομερώ ΑΝΤ. δραστηριοποιούμαι. — **χαζολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χαζός* + *-λογώ* < *-λόγος* < *λέγω*].

χαζομαμμά (η) {χαζομαμμάδες} γυναίκα που γίνεται για πρώτη φορά μητέρα και που επιδεικνύει ιδιαίτερο ενθουσιασμό και αφοσίωση στην ενασχόληση με το παιδί της.

χαζομάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να είναι κανείς χαζός: *η ~ αυτού τού παιδιού είναι άλλο πράγμα!* || *είναι καλός μέχρι χαζομάρας* ΣΥΝ. κουταμάρα, βλακεία, ανοησία ΑΝΤ. εξυπνάδα, ευφυΐα **2.** (συνεκδ.) λόγος ή πράξη χαζού, ανόητη ενέργεια: *ήταν μεγάλη ~ αυτό που έκανες* || *πρόσεξε μην κάνεις καμιά ~ εκεί που θα πας* ΣΥΝ. κουταμάρα, βλακεία, ανοησία, απερισκεψία ΑΝΤ. εξυπνάδα. — (υποκ.) **χαζομαρίτσα** κ. **χαζομαρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *χαζός* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτα-μάρα*].

χαζομπαμπάς (ο) {χαζομπαμπάδες} άνδρας που γίνεται για πρώτη φορά πατέρας και που επιδεικνύει ιδιαίτερο ενθουσιασμό και αφοσίωση στην ενασχόληση με το παιδί του.

χαζοπούλι (το) {χαζοπουλι-ού | -ών} (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) νεαρό συνήθ. πρόσωπο που συμπεριφέρεται με αφέλεια.

χαζός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν διαθέτει ευφυΐα ή ευστροφία: *είναι πολύ καλός χαρακτήρας αλλά λιγάκι ~* || *δεν είμαι τόσο ~, ώστε να του δανείσω χρήματα!* || *μην παριστάνεις τον ~, καταλαβαίνεις πολύ καλά τι σου λέω* || *~ είσαι ή τον ~ παριστάνεις;* || *για χαζούς μας περνάς και μας λες τέτοιες δικαιολογίες;* || (σε οικ. προσφων.) *σε πείραζα, βρε χαζέ, δεν το εννοούσα!* ΣΥΝ. κουτός, ανόητος, βλάκας ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής, εύστροφος **2.** (κατ' επέκτ. για πράγμ.) αυτός που δεν απαιτεί εξυπνάδα (συνεπώς είναι εύκολος, κάνει ακόμη και για ανόητο): *~ δουλειά / ερώτηση / ταινία* (απλοϊκή, αφελής) **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανοησία, που φανερώνει χαμηλό δείκτη ευφυΐας: *~ κουβέντες / λόγια / απάντηση / ματιά* ΣΥΝ. ανόητος, βλακώδης ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής **4.** αυτός που δεν προκαλεί κανένα ενδιαφέρον σε έναν έξυπνο άνθρωπο, που προορίζεται για ανθρώπους χαμηλού επιπέδου: *~ έργο / ταινία / βιβλίο.* — (υποκ.) **χαζούλης,** -α, -ι/-ικο κ. **χαζούτσικος,** -η/-ια, -ο, **χαζά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *χάζι* (βλ.λ.)].

χαζούλιακας (ο) (εκφραστ.-επιτατ.) πολύ χαζός: *ούτε αυτό το απλό πράγμα δεν καταλαβαίνει, ο ~!* ΣΥΝ. κουτός, βλάκας, ανόητος ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *χαζός* + παραγ. επίθημα *-ούλιακας*, πβ. κ. *στραβ-ούλιακας*].

χαζοφέρνω ρ. αμετβ. (λαϊκ.) είμαι κάπως χαζός, συμπεριφέρομαι σαν χαζός: *μην του δίνεις σημασία, χαζοφέρνει λίγο!*

χαζοχαρούμενος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει την ευθυμία του με χαζομάρες ή δείχνει πολύ χαρούμενος, χωρίς να υπάρχει λόγος: *~ παιδί / κορίτσι* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολική ευθυμία, ελαφρότητα και επιπολαιότητα: *~ τραγουδάκι / ποιηματάκι / έκφραση (προσώπου).* — **χαζοχαρούμενα** επίρρ.

χάι επίθ. {άκλ.} (αργκό) **1.** αυτός που βρίσκεται σε πολύ καλή ψυχική διάθεση· συνήθ. στη ΦΡ. ***στα χάι μου*** στην καλύτερη κατάστασή μου: *τώρα που βρήκα δουλειά, είμαι ~!* ΣΥΝ. ανεβασμένος **2.** (α) αυτός που έχει ανέλθει κοινωνικά ή που ντύνεται και συμπεριφέρεται όπως τα μέλη των ανώτερων τάξεων: *το παίζει πολύ ~ με τα ακριβά ρούχα που αγοράζει* ΣΥΝ. ανεβασμένος (β) (για πράγματα) αυτός που είναι εντυπωσιακός και ξεχωριστός: *πολύ ~ σπίτι· όλα δένουν μεταξύ τους άψογα* **3.** (κ. ως επίρρ.) θαυμάσια, σπουδαία: *περάσαμε πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. high, κυριολ. «(υ)ψηλός»].

χαϊβάνι (το) {χαϊβαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** αυτός που είναι πολύ χαζός ΣΥΝ. βλάκας, κουτός, ανόητος ΑΝΤ. ευφυής, έξυπνος, εύστροφος **2.** (σπάν.-λαϊκότ.) το μωρό ή το μικρό παιδί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hayvan «ζώο»].

Χαϊδελβέργη (η) πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας με διεθνούς φήμης πανεπιστήμιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Heidelberg < Heide «θαμνότοπος» + Berg «βουνό», καθώς η πόλη βρίσκεται στις όχθες τού ποταμού Νέκαρ και δίπλα στους δασώδεις λόφους Όντενβαλντ].

χάιδεμα (το) → χαϊδεύω

χαϊδεμένος, -η, -ο κ. **χαδεμένος** αυτός που του έχουν δείξει ιδιαίτερη στοργή και φροντίδα, που τον έχουν αναθρέψει με πολλά χάδια και περιποιήσεις: *τον έχουν πολύ ~ τον γυιο τους* ΣΥΝ. καλομαθημένος, χαϊδούλης· ΦΡ. ***χαϊδεμένο παιδί*** (i) (μειωτ.) αυτός που έχει δεχτεί τόσα χάδια και περιποιήσεις, ώστε έχει καταντήσει μαλθακός ή/και ασθενικός: *είναι το ~ τής μαμμάς του* (ii) αυτός που έχει την ιδιαίτερη συμπάθεια και εύνοια κάποιου: *είναι το ~ τού αφεντικού.*

χαϊδευτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται με τρυφερότητα ή εκφράζει τρυφερότητα: *~ κίνηση / χειρονομία / όνομα / προσωνυμία* ΣΥΝ. (λόγ.) θωπευτικός ΑΝΤ. τραχύς, σκληρός **2.** (ειδικότ.) ***χαϊδευτικό*** (το) το όνομα με το οποίο προσφωνούν κάποιον τα πολύ οικεία του πρόσωπα και το οποίο αποτελεί συνήθ. σύντμηση τού βαπτιστικού: *τη βάφτισαν Αθηνά, αλλά Νανά είναι το ~ της.* — **χαϊδευτικά** επίρρ.

χαϊδεύω ρ. μετβ. {χάιδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** (α) αγγίζω ή τρίβω ελαφρά με την παλάμη τού χεριού ή με τις άκρες των δαχτύλων μου (κάποιον/κάτι) ως ένδειξη τρυφερότητας, αγάπης και στοργής: *χάιδεψε τρυφερά τη γυναίκα του* || *~ το μωρό / το σκυλί / τα γένια τού παππού* || *το παιδάκι χαϊδεύει τη γατούλα* ΣΥΝ. (εκφραστ.) χαϊδολογώ, (λόγ.) θωπεύω (β) αγγίζω κάτι ελαφρά, απαλά: *~ τις χορδές τής κιθάρας* **2.** (ειδικότ.) αγγίζω (κάποιον) ερωτικά, κάνω ερωτικές θωπείες σε (κάποιον): *τη χάιδεψε στο στήθος* **3.** (κατ' επέκτ.) περιβάλλω (κάποιον) με πολλές περιποιήσεις και φροντίδες, συμπεριφέρομαι τρυφερά ή κολακευτικά προς (κάποιον): *μην τον χαϊδεύεις πολύ τον γυιο σου, γιατί θα τον κακομάθεις* ΣΥΝ. περιποιούμαι, καλοπιάνω, κανακεύω **4.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***χαϊδεύομαι***) (α) αρέσκομαι στα χάδια, επιδιώκω τα χάδια και συμπεριφέρομαι ανάλογα: *η γάτα ήρθε να χαϊδευτεί στα πόδια μου* (β) αυνανίζομαι **5.** (ειδικότ. η μτχ. ***χαϊδεμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. — **χάιδεμα** κ. **χάδεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χά(ι)δι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-εύω*].

χάιδι (το) → χάδι

χαϊδολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {χαϊδολογ-άς κ. -είς... | χαϊδολόγ-ησα, -ιέμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χαϊδεύω επίμονα ή συχνά (κάποιον/κάτι): *~ συνέχεια το μωρό* ΣΥΝ. (λόγ.) θωπεύω· (μεσοπαθ. ***χαϊδολογιέμαι***) **2.** ανταλλάσσω χάδια με κάποιον ΣΥΝ. χαϊδεύομαι **3.** μου αρέσουν τα χάδια, επιδιώκω τα χάδια και το δείχνω: *η γάτα χαϊδολογιέται στα πόδια μου* ΣΥΝ. χαϊδεύομαι. — **χαϊδολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χά(ι)δι* + *-λογώ* < *-λόγος* < *λέγω*].

χαϊδούλης κ. **χαδούλης** (ο) {χαϊδούληδες} (λαϊκ.) ο πολύ χαϊδεμένος, πρόσωπο που έχει ανατραφεί με πολλές περιποιήσεις και φροντίδες: *είναι μικρούλης και ~* ΣΥΝ. παραχαϊδεμένος, κανακεμένος.
[ΕΤΥΜ. < *χά(ι)δι* + υποκ. επίθημα *-ούλης*, πβ. κ. *χαζ-ούλης*].

Χάιδω (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. (με αλαβ. καταλ. σχηματισμό [-ο], για τον οποίο βλ. λ. *Μαλάμω*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *χα(ϊ)δεύω* (βλ.λ.)].

χάι-κλας (η) {άκλ.} η υψηλή κοινωνία (βλ. λ. *υψηλός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. high-class].

χαϊκού (το) {άκλ.} σύντομο ιαπωνικό ποίημα με σταθερή στιχουργική μορφή· αποτελείται από τρεις στίχους (5, 7 και 5 συλλαβών) και κύριο χαρακτηριστικό του είναι ότι υποβάλλει πολλά με όσο το δυνατόν λιγότερες λέξεις. Επίσης **χάι-κάι.**
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. haiku < hai «είδος ανεπίσημης ποίησης» (κατά λέξη

«αστείο») + ku «στροφή ποιήματος»].

χαϊμαλί (το) {χαϊμαλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** αντικείμενο που το κρεμούν στον λαιμό εν είδει κοσμήματος και θεωρείται ότι προφυλάσσει από το κακό, τις ατυχίες κ.λπ.: *φορούσε ~ κατά τής βασκανίας* ΣΥΝ. φυλαχτό, (λαϊκ.) γκόλφι, (λόγ.) περίαπτο **2.** (γενικά) στολίδι που κρέμεται από τον λαιμό: *«οι βασιλιάδες με τ' ασημένια τους ~, με την κορώνα και την πορφύρα...»* (Ν. Γκάτσος) **3.** (ειρων.) μεγάλο, κρεμαστό και άκομψο κόσμημα τού λαιμού: *τι τα φόρεσες όλα αυτά τα ~;*
[ΕΤΥΜ. < *χαμαϊλί* (με αντιμετάθεση) < τουρκ. hamayıl].

χαίνω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.· παρακ. κεχην-ώς, -υία, -ός} (λόγ.-σπάν.) **1.** έχω ή σχηματίζω χάσμα, είμαι ανοικτός: *το βάραθρο έχαινε μπροστά μας* ΣΥΝ. χάσκω· ΦΡ. ***χαίνουσα πληγή*** (i) ανοικτή πληγή, τραύμα που δεν έχει κλείσει (ii) (μτφ.) πρόβλημα ή δυσάρεστη κατάσταση που δεν επιδέχεται λύση ή βελτίωση: *ο πληθωρισμός είναι μία από τις χαίνουσες πληγές τής οικονομίας μας* **2.** (η μτχ. **κεχηνώς**, -υία, -ός) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < **χάν-jω* (με επένθεση), βλ. λ. *κεχηνώς, χάσκω*].

χαίρε [αρχ.] προστ. τού ρ. *χαίρω* (βλ.λ.) **1.** (αρχαιοπρ. ως χαιρετισμός-σπάν.) να αισθάνεσαι χαρά, γεια σου (πβ. *~ Καίσαρ, ~ Κεχαριτωμένη*)· ΦΡ. ***χαίρε βάθος αμέτρητον*** βλ. λ. *βάθος* **2. χαίρε** (το) στη ΦΡ. ***ύστατο χαίρε*** βλ. λ. *ύστατος* (βλ. κ. λ. *χαίρω*).

χαιρέκακος, -η, -ο αυτός που νιώθει χαρά για τη δυστυχία των άλλων, που χαίρεται με τις ατυχίες ή τα παθήματά τους. — **χαιρέκακα** επίρρ., **χαιρεκακία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαιρε-* (< *χαίρω*) + *κακός*].

χαιρεκακώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {χαιρεκακείς... · εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) είμαι χαιρέκακος, χαίρομαι για τις δυστυχίες ή τα παθήματα των άλλων.

χαίρετε ρ. → χαίρω

χαιρέτημα (το) → χαιρετώ

χαιρετίζω ρ. μετβ. {χαιρέτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προσαγορεύω (κάποιον) με το «χαίρετε» ή με τη φράση «γεια σου / σας» ή με νεύμα, καθιερωμένο τρόπο χαιρετισμού κ.λπ.: *μόλις με είδε, με χαιρέτισε* || *~ κάποιον με μια κίνηση τού κεφαλιού / βγάζοντας το καπέλο μου / δίνοντας το χέρι μου / διά χειραψίας / με ελαφρά υπόκλιση / κουνώντας το χέρι μου* ΣΥΝ. χαιρετώ **2.** απευθύνω σε (κάποιον) χαιρετισμό όπως ορίζει η συνήθεια ή η εθιμοτυπία: *~ το συνέδριο / τους παρισταμένους / τα μέλη τού κόμματος* ΣΥΝ. χαιρετώ **3.** (ειδικότ.) στέλνω χαιρετισμούς σε (κάποιον): *να μου χαιρετίσεις τους δικούς σου* **4.** (κατ' επέκτ.) εκφράζω σε (κάποιον που συναντώ) τα συναισθήματα, τα οποία τρέφω προς αυτόν, με φράσεις, χειρονομίες και γενικότ. με εξωτερικές εκδηλώσεις: *με χαιρέτισε μ' ένα χαμόγελο / πολύ ψυχρά* ΣΥΝ. χαιρετώ **5.** (μτφ.) αποδέχομαι (κάτι) με ενθουσιασμό, δηλώνω με ευχαρίστηση την έγκριση ή την επιδοκιμασία μου: *τα συνδικάτα χαιρέτισαν τις αποφάσεις τής κυβέρνησης* || *η εκλογή του χαιρετίστηκε από όλους τους συνέδρους* ΣΥΝ. επιδοκιμάζω, επικροτώ, εγκρίνω ΑΝΤ. αποδοκιμάζω, επικρίνω, ψέγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χαίρω* (από τον τ. *χαίρετε*, που χρησιμοποιείται ως χαιρετισμός) + παραγ. επίθημα *-ίζω*].

χαιρέτισμα (το) [μτγν.] {χαιρετίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η απόδοση χαιρετισμού (σε κάποιον) με τις καθιερωμένες φράσεις ή/και χειρονομίες κατά τη συνάντηση ή τον αποχωρισμό και η συνακόλουθη έκφραση των συναισθημάτων προς αυτόν: *το ~ του ήταν κάπως ψυχρό* ΣΥΝ. χαιρετισμός **2. *χαιρετίσματα*** (τα) (α) αποστολή ή διαβίβαση χαιρετισμού προς απόντα μέσω επιστολής, τρίτου προσώπου ή με άλλον τρόπο: *η γυναίκα μου σας στέλνει τα θερμά της ~* || *δώσε τα ~ μου στον πατέρα σου* ΣΥΝ. χαιρετισμοί, (σπάν.) χαιρετιστήρια (β) (ειρων.) λέγεται για να δηλώσει τέλεια αδιαφορία για κάτι ή για να τονίσει τετελεσμένη και αμετάκλητη αποτυχία: *Τώρα, πες του ~! Ας ερχόταν νωρίτερα!* || *άμα χάσουμε και αυτό το παιχνίδι, μετά ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

χαιρετισμός (ο) [μτγν.] **1.** η (λ.χ. «χαίρετε» «γεια σου / σας» κ.ά.) εκδήλωση των διαφόρων συναισθημάτων μεταξύ των ανθρώπων κατά τις συναντήσεις, τις συναναστροφές και τους αποχωρισμούς τους με καθιερωμένες λέξεις, φράσεις και χειρονομίες: *θερμός / εγκάρδιος / ψυχρός / τυπικός ~* || *έβγαλε το καπέλο του ως χαιρετισμό* || *με χαιρέτισε πρώτος και εγώ όφειλα να ανταποδώσω τον ~* ΣΥΝ. χαιρέτισμα **2.** (στον πληθ.) (α) αποστολή ή διαβίβαση αυτών των καθιερωμένων λέξεων και φράσεων προς απόντα μέσω τρίτου προσώπου, επιστολής ή με άλλον τρόπο: *δώστε τους ~ μου στη σύζυγό σας* || *σας στέλνω τους θερμότερους ~ μου* ΣΥΝ. χαιρετίσματα, χαιρετιστήρια (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Χαιρετισμοί*** (οι) εκκλησιαστικοί ύμνοι που ψάλλονται προς τιμήν τής Θεοτόκου· ονομάστηκαν έτσι, γιατί σε αυτούς οι στίχοι των οίκων (βλ.λ.) που έχουν περιττό αριθμό αρχίζουν με τη λέξη «χαίρε» (βλ.λ.) **3.** (ειδικότ.) η απόδοση των καθιερωμένων τιμών σε υψηλό πρόσωπο, επίσημο σύμβολο κ.λπ.: *ο ~ τού βασιλιά / τής σημαίας* || *στέκομαι σε στάση χαιρετισμού* **4.** το να χαιρετίζει κανείς κάτι, κυρ. εκφράζοντας την αποδοχή, την επιδοκιμασία του: *ο πρόεδρος έστειλε ~ στη συνέλευση / στο συνέδριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

χαιρετιστήριος, -α, -ο [1886] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χαιρετισμό ή γίνεται σε ένδειξη χαιρετισμού και ως εκδήλωση σεβασμού, αφοσίωσης, αγάπης κ.λπ.: *~ κανονιοβολισμός / λόγος / τηλεγράφημα / δώρο* **2.** (ειδικότ.) ***χαιρετιστήρια*** (τα) {χαιρετιστηρίων} η αποστολή ή διαβίβαση χαιρετισμού ΣΥΝ. χαιρετίσματα.
[ΕΤΥΜ. < *χαιρετίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ. κ. *ευχαριστήριος*].

χαιρετούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πολύ έντονος και πομπώδης χαιρετισμός με ζωηρές κινήσεις και χειρονομίες: *άρχισαν τις ~ μπροστά στις κάμερες τής τηλεόρασης* **2.** κάθε τυπικός χαιρετισμός, ο οποίος για τον ομιλητή αποτελεί σύμβαση κοινωνική, την οποία δεν επιθυμεί σε συγκεκριμένη περίσταση ή αποφεύγει γενικά: *Δεν αφήνουμε τις ~ και τους πληθυντικούς; Εδώ είμαστε φιλαράκια!*
[ΕΤΥΜ. < *χαιρετώ* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *χασ-ούρα*].

χαιρετώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {χαιρετάς... | χαιρέτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα} **1.** απευθύνω χαιρετισμό σε (κάποιον) με τις καθιερωμένες λέξεις, φράσεις και χειρονομίες, δείχνοντας ταυτόχρονα τα συναισθήματα που τρέφω προς αυτόν: *~ εγκάρδια / ψυχρά* || *με συγχωρείτε, παρέλειψα να σας χαιρετήσω* || *έφυγε χωρίς να με χαιρετήσει* ΣΥΝ. χαιρετίζω, (ειδικότ.) καλημερίζω, καλησπερίζω, καληνυχτίζω· ΦΡ. ***χαιρέτα μου / μας τον πλάτανο*** βλ. λ. *πλάτανος* **2.** (ειδικότ.) στέλνω τους χαιρετισμούς μου σε (κάποιον απόντα) μέσω τρίτου προσώπου, επιστολής ή με άλλον τρόπο: *να μου χαιρετήσεις τους γονείς σου* ΣΥΝ. χαιρετίζω **3.** (ειδικότ.) κάνω καθιερωμένη κίνηση ή χειρονομία, για να αποδώσω τιμές σε υψηλό πρόσωπο, επίσημο σύμβολο κ.λπ.: *~ τον βασιλιά / τη σημαία* || *οι στρατιώτες χαιρέτησαν ζωηρά τον λοχαγό τους* || *η άφιξή του χαιρετήθηκε με καννονιοβολισμούς* **4.** (κατ' επέκτ.) προσκυνώ εικόνα ή άλλο θρησκευτικό σύμβολο: *θα χαιρετήσουμε τον επιτάφιο και θα φύγουμε* ΣΥΝ. ασπάζομαι **5.** (κατ' επέκτ.) επισκέπτομαι (κάποιον) σε επίσημη ημέρα, για να ευχηθώ σε (αυτόν): *ήρθαμε να σε χαιρετήσουμε για τη γιορτή σου.* — **χαιρέτημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαιρετώ*, από τον αόρ. *ἐχαιρέτισα* τού μτγν. *χαιρετίζω* (βλ.λ.), που συνέπιπτε φωνητικώς με τα ρ. σε *-ῶ*, πβ. κ. *ἐκύλησα – κυλῶ, ἐτίμησα – τιμῶ*].

χαιρετώ ή χαιρετίζω; Από τον αόριστο *(χαιρέτισα)* και τον μέλλοντα *(χαιρετίσω)* τού ρ. **χαιρετίζω**, που συνέπιπταν με τους αορίστους σε **-ησα** και μέλλοντες σε **-ήσω** των ρημάτων σε *-ώ*, πλάστηκε και ρ. **χαιρετώ** (πβ. *σκορπίζω – σκορπώ, σφυρίζω – σφυρώ, λυγίζω – λυγώ* κ.ά.) και **αποχαιρετώ**. Τόσο τα **χαιρετισμός, χαιρετίσματα** όσο και το **αποχαιρετισμός**, παράγωγα ρημάτων σε *-ίζω*, δείχνουν ότι κύρια μορφή των αντίστοιχων ρημάτων είναι τα **χαιρετίζω** και **αποχαιρετίζω**. Ωστόσο, η χρήση έχει σήμερα καθιερώσει ευρύτερα το **χαιρετώ** (***Χαιρετά*** *ευγενικά τους γείτονες και τους γνωστούς, αλλά δεν χαιρετά κανέναν από τους συναδέλφους του*), κρατώντας το **χαιρετίζω** για πιο τυπικές χρήσεις, ιδίως στη σημ. τού «απευθύνω χαιρετισμό» σε συγκέντρωση, συνέδριο κ.τ.ό. *(Χαιρετίζω το συνέδριό σας για τη μελέτη τού περιβάλλοντος · Χαιρετίζουμε όλους τους συγκεντρωμένους εδώ απόψε).*

χαΐρι (το) {χαΐριου | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) εξέλιξη προς το καλύτερο, ευδοκίμηση: *τόσα χρόνια στην ξενιτειά και ~ δεν έκανε!* ΣΥΝ. πρόοδος, προκοπή· ΦΡ. (α) ***χαΐρι και προκοπή*** (i) (εμφατ.) πρόοδος κοινωνική και οικονομική: *~ δεν είδαμε απ' την κόρη σου!* (ii) (ως κατάρα) σε ΦΡ. όπως ***χαΐρι και προκοπή να μη δεις*** να μην προοδεύσεις καθόλου, να δυστυχήσεις στη ζωή σου (β) (παροιμ.) ***στραβά πας, κάβουρα, μα δες και το χαΐρι σου*** αυτός που διαστρέφει την αλήθεια, που βρίσκει συνεχώς δικαιολογίες και προσχήματα, δεν προοδεύει.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hayır].

χαίρομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {χάρηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι χαρά, είμαι χαρούμενος, πολύ ευχαριστημένος ή ενθουσιασμένος: *χάρηκα που έμαθα νέα σας* || *γιατί χαίρεσαι τόσο πολύ σήμερα;* || *~ που δουλεύω για φιλανθρωπικούς σκοπούς* || (παροιμ.) «*ο ψεύτης και ο κλέφτης τον πρώτο χρόνο χαίρονται*» || (κ. σε συστάσεις) *~ πολύ που σας γνώρισα / για τη γνωριμία* ΑΝΤ. λυπούμαι· ΦΡ. ***ο λύκος στην αναμπουμπούλα χαίρεται*** βλ. λ. *αναμπουμπούλα* ♦ **2.** (μετβ.) απολαμβάνω (κάτι): *καθόταν στον κήπο και χαιρόταν τη λιακάδα* || *δεν μπορεί να χαρεί τα πλούτη του* || *είναι από τους ανθρώπους που χάρηκαν τη ζωή τους* || *σου εύχομαι να 'σαι πάντα καλά, να χαίρεσαι τον άντρα σου και τα παιδιά σου*· ΦΡ. (εκφραστ.) (α) ***να σε χαρώ / να χαρείς*** για να εκφράσουμε έντονη παράκληση: *πήγαινε, ~, να του μιλήσεις εκ μέρους μου!* || (επιτατ.) *να χαρείς ό,τι αγαπάς, βοήθησέ τον!* (β) ***να (σε / τον / την κ.λπ.) χαρώ*** για την έκφραση θαυμασμού: *να σε χαρώ εγώ, πόσο έχεις ομορφύνει!* || *να το χαρώ, που μου έχει ψηλώσει τόσο!* (γ) ***να χαρείς τα νιάτα σου (και την ομορφιά σου)*** βλ. λ. *νιάτα* (δ) (σε ευχετικές εκφράσεις για τη γιορτή κάποιου) ***να χαίρεσαι τη γιορτή σου!*** να ζήσεις πολλά χρόνια, (ευχή προς εορτάζοντα), ***να τον χαιρόμαστε / να τον χαίρεστε*** (ενν. αυτόν που εορτάζει) (ε) (σε ομωτικές φρ.) ***να μη χαρώ (κάποιον / κάτι)***: *να μη χαρώ τα παιδιά μου, αν σου λέω ψέματα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., μεσοπαθ. φωνή τού αρχ. *χαίρω* (βλ.λ.)].

χαίρω ρ. αμετβ. {έχαρην, -ης, -η...} (αρχαιοπρ.) **1.** χαίρομαι (βλ.λ.)· συνήθ. για συστάσεις σε φρ. όπως: *~ πολύ για τη γνωριμία* || *Να σας συστήσω: από 'δώ ο σύζυγός μου. - ~ πολύ* **2.** (ειδικότ.) ***χαίρε / χαίρετε*** ως επίσημη προσφώνηση χαιρετισμού ή αποχαιρετισμού: *χαίρετε, κυρία μου* || *χαίρετε, κύριε διευθυντά* || *«χαίρε, ω, χαίρε ελευθεριά»* (από τον Εθνικό Ύμνο) (βλ. λ. *χαίρε*)· ΦΡ. ***χαίρετε και αγαλλιάσθε*** (*χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε*, Κ.Δ. Ματθ. 5, 12) (ως ευχή) να αισθάνεσθε χαρά και αγαλλίαση **3.** (λόγ.) τυγχάνω: *σας πληροφορώ ότι ~ άκρας υγείας* || *το πρόσωπο αυτό χαίρει μεγάλης εκτιμήσεως στο εξωτερικό* || *~ καλής / κακής φήμης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χάρ-jω* (με επένθεση) < *ghr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- «επιθυμώ, βρίσκω ευχαρίστηση, χαίρομαι», πβ. σανσκρ. haryati «επιθυμεί, ευχαριστιέμαι», λατ. hortor «προτρέπω, παρορμώ», αρχ. γερμ. gern «επιθυμητός» (> γερμ. gerne «ευχαρίστως») κ.ά. Ομόρρ. *χαρ-ά, χάρ-ις, χάρ-μα* κ.ά. Σχετικά με τον τ. *χαίρομαι*, ήδη οι αττικιστές θεωρούσαν τον τ. αυτό ως βαρβαρισμό έναντι τού *χαίρω*].

χάι-σοσάιετι (η) {άκλ.} υψηλή κοινωνία (βλ. λ. *υψηλός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. high-society].

χαίτη (η) {χαιτών} **1.** οι μακριές τρίχες στον αυχένα ορισμένων ζώων: *η ~ τού αλόγου / τού λιονταριού* **2.** (μτφ. για πρόσ.) το μακρύ ξέπλεκο μαλλί που πέφτει στους ώμους και ο ανάλογος τρόπος χτενίσμα-

τος: *η ξανθιά ~ μιας τραγουδίστριας* ΣΥΝ. κόμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *ghait-ā «κυματιστή κόμη», πβ. αβεστ. gaēsa- «σγουρά μαλλιά», μεσν. ιρλ. gaiset «σκληρά μαλλιά», περσ. gēs «μακριά μαλλιά» κ.ά.].

χάι-φάι κ. **χαϊφάι** (το) {άκλ.} σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής ήχου υψηλής πιστότητας: *ραδιόφωνο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hi-fi, αρκτικόλεξο από τις λ. high fidelity «υψηλή πιστότητα»].

χάκερ (ο) {άκλ.} ο δικτυοπειρατής (βλ.λ.) ΣΥΝ. κυβερνοπειρατής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hacker < hack «σπάζω - αποκτώ παράνομα πρόσβαση (σε σύστημα)»].

χακί (το) {άκλ.} **1.** χοντρό ύφασμα από βαμβάκι, μαλλί και συνθετικές ίνες, χρώματος γκρίζου προς το πράσινο ή κίτρινο, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή στρατιωτικών στολών **2.** (συνεκδ.) (α) η στολή τού στρατιώτη: *ντύθηκε στο ~* || *φόρεσε το ~* (φόρεσε στρατιωτικά, πράγμα που δείχνει ότι κατατάχθηκε στον στρατό, πήγε στρατιώτης) (β) ο στρατός, η στρατιωτική θητεία: *μετά το σχολείο τον περιμένει το ~* **3.** (συνεκδ.) (α) το χρώμα τού παραπάνω υφάσματος (σημ. 1), δηλ. η γκριζοπράσινη ή γκριζοκίτρινη απόχρωση (β) (ως επίθ.) αυτός που έχει το παραπάνω χρώμα: *~ σακάκι*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. khaki < χίντι khaki < περσ. khâk «χώμα, σκόνη - χρώμα τής σκόνης»].

χάκινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *δικτυοπειρατεία, κυβερνοπειρατεία*· η παράνομη πρόσβαση ατόμου στα αρχεία ενός υπολογιστή (βλ. λ. *δικτυοπειρατής*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hacking < hack «σπάζω - αποκτώ παράνομα πρόσβαση (σε σύστημα)»].

χάλαζα (η) το χαλάζι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χάλαδ-ja < *ghləd-, συνεσταλμ. βαθμ. (ως προς το α' φωνήεν) τού δισύλλ. I.E. θ. *ghelәd- «πάγος», πβ. περσ. žāla «χαλάζι», αρχ. σλαβ. žledica «χιονόνερο», σλοβ. žled «λεπτός πάγος» κ.ά.].

χαλαζασφάλεια (η) {χαλαζασφαλειών} η ασφάλιση γεωργικής παραγωγής για ενδεχόμενη ζημιά από χαλάζι ή παγετό.

χαλάζι (το) {χαλαζ-ιού | -ιών} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. μετεωρολογικό φαινόμενο, κατά το οποίο σημειώνεται πτώση σκληρών κόκκων παγωμένου νερού στο έδαφος υπό μορφήν βροχής, συνήθ. κατά τη διάρκεια καταιγίδας: *λεπτόκοκκο / χοντρόκοκκο ~* || *φέτος η σοδειά καταστράφηκε από το ~* || (παροιμ.) *«στην αναβροχιά καλό και το χαλάζι»* (όταν δεν μπορείς να έχεις αυτό που θέλεις, είναι προτιμότερο ένα υποκατάστατο ή κάτι παρόμοιο από το τίποτε) **2.** (ως επίρρ.) σε μεγάλη ποσότητα και με ορμή: *οι σφαίρες έπεφταν ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλάζιον*, υποκ. τού αρχ. *χάλαζα* (βλ.λ.)].

χαλαζίας (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. πολύ διαδεδομένο ορυκτό, που αποτελείται κυρ. από διοξείδιο τού πυριτίου με απειροελάχιστες προσμείξεις λιθίου, νατρίου, καλίου και τιτανίου και τού οποίου πολλές ποικιλίες, όπως η ορεία κρύσταλλος, ο αμέθυστος κ.ά., θεωρούνται πολύτιμοι ή ημιπολύτιμοι λίθοι. **χαλαζιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χάλαζα* (βλ.λ.)].

χαλάζιο (το) {χαλαζί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος μικρού μεγέθους που μοιάζει με κόκκο και αναπτύσσεται στο βλέφαρο ΣΥΝ. (μτφ.) κριθαράκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλάζιον*, υποκ. τού αρχ. *χάλαζα* (βλ.λ.)].

χαλαζοβρόχι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) βροχή μαζί με χαλάζι, καταιγίδα με πτώση χαλαζιού και βροχής: *«τρία μεγάλα σύννεφα στο Καρπενήσι πάνε / το 'να φέρνει αστραπόβροντα, τ' άλλο ~»* (δημοτ. τραγ.).

χαλαζόκοκκος (ο) καθένας από τους κόκκους παγωμένου νερού, από τους οποίους αποτελείται το χαλάζι: *έπεφταν ~ μεγάλοι σαν φουντούκια*.

χαλαζόπληκτος, -η, -ο αυτός που έπαθε ζημιές από πτώση χαλαζιού: *~ περιοχή / πληθυσμός / γεωργός*.
[ΕΤΥΜ. < *χάλαζα* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

χαλαζόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η πτώση χαλαζιού: *οι καλλιέργειες καταστράφηκαν από ~*.

χαλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό χαλί: *έστρωσε δύο ~ στο υπνοδωμάτιο* **2.** πρόχειρο και χοντρό χαλί μικρών διαστάσεων, κυρ. από πλαστικές ίνες ή από χόρτο, το οποίο στρώνεται μπροστά από την εξώπορτα και χρησιμεύει για να καθαρίζουν τα παπούτσια τους όσοι μπαίνουν σε έναν χώρο.

χαλάλι επίρρ. (λαϊκ.) ας είναι, δεν πειράζει, άξιζε να γίνει: *πάρ' το δικό σου, ~ σου*· ΦΡ. (α) ***χαλάλι να (σου) γίνει*** δεν με πειράζει για τους κόπους ή τις θυσίες που έκανα για χάρη σου: *χαλάλι να γίνουν οι κόποι μου, αφού το παιδί μου κατόρθωσε να σπουδάσει* || *χαλάλι του τα χρήματα, του άξιζαν περισσότερα* (β) ***κάνω (κάτι) χαλάλι (σε κάποιον)*** συγχωρώ σε κάποιον κάτι ή το θεωρώ ότι καλώς έχει γίνει, δεν του κρατώ κακία: *αυτό του το κάνω χαλάλι*.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. τουρκ. halal < τουρκ. helal «νόμιμος»].

χαλαλίζω ρ. μετβ. {χαλάλισα} (λαϊκ.) κάνω (κάτι) χαλάλι, θεωρώ ότι (κάτι) καλώς έγινε, συγχωρώ: *τα ~ όλα τα έξοδα, αρκεί να βγει κάτι καλό* ΑΝΤ. χαραμίζω.

χαλάουα (η) {χωρ. πληθ.} αποτριχωτική κολλώδης ουσία και η διαδικασία αποτρίχωσης με αυτό το υλικό.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

χαλαρός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν έχει τεντωθεί ή σφιχτεί πολύ, που στέκει ή κρέμεται πλαδαρά: *~ σχοινί / ζώνη / κόμπος / δεσμά / γκέμια / μύες / ύφανση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) λάσκος, μπόσικος ΑΝΤ. τεντωμένος, σφιχτός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ισχύ ή σθένος, που χαρακτηρίζεται από υποτονικότητα: *~ διπλωματικό διάβημα / εμπορική κίνηση* ΣΥΝ. άτονος, υποτονικός, (μτφ.) χλιαρός ΑΝΤ. έντονος, ζωηρός, σθεναρός **3.** (μτφ. για προφορικό ή γραπτό λόγο) αυτός που δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον ή δεν έχει ζωντάνια, δεν χαρακτηρίζεται από συνοχή: *η συζήτηση είναι ~ ακόμη* || *~ ύφος / αγόρευση / προεκλογικός λόγος / πλοκή* (βιβλίου, ταινίας κ.λπ.) ΣΥΝ. άτονος, υποτονικός ΑΝΤ. δυνατός, σφιχτός **4.** (μτφ. για συνήθειες ή αξίες) αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα, που τείνει προς την ελευθεριότητα: *~ πειθαρχία / ήθη / σχέσεις* ΣΥΝ. ελευθέριος ΑΝΤ. αυστηρός, άτεγκτος **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***χαλαρή σύνθεση*** βλ. λ. *σύνθεση* (β) ***χαλαρό σύνθετο*** βλ. λ. *σύνθετο*. — **χαλαρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **χαλαρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαλῶ (-άω)* «χαλαρώνω» + παραγ. επίθημα *-ρός* (βλ. λ. *χαλώ*)].

χαλαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χαλάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) χαλαρό: *χαλάρωσε το σχοινί, γιατί θα σπάσει* || *~ τα δεσμά (κάποιου) / τη ζώνη μου / τα ηνία / τη γραβάτα* ΣΥΝ. ξεσφίγγω, (λαϊκ.) λασκάρω, ξετεντώνω ΑΝΤ. σφίγγω, τεντώνω, (λαϊκ.) τεζάρω **2.** (μτφ.) μετριάζω την ένταση ή την αυστηρότητα, επιφέρω ύφεση: *~ την προσπάθειά μου!* || *αν χαλαρώσουμε την πειθαρχία, ο στρατός θα διαλυθεί* || *προσπαθούν να χαλαρώσουν τον ασφυκτικό έλεγχο που τους ασκείται* ΣΥΝ. εξασθενίζω, μετριάζω ΑΝΤ. εντείνω ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι χαλαρός, παύω να είμαι σφιχτός: *αν χαλαρώσουν οι βίδες, η κατασκευή θα σπάσει* || *πρόσεξε μη χαλαρώσει το σχοινί!* || *θα κάνω λίγη γυμναστική, γιατί έχουν χαλαρώσει οι μύες μου* **4.** (μτφ.) μειώνεται η ένταση μου: *το ενδιαφέρον τους για το θέμα άρχισε να χαλαρώνει* ΣΥΝ. εξασθενώ, μετριάζομαι ΑΝΤ. εντείνομαι **5.** γίνομαι πιο ελαστικός, χάνω την αυστηρότητα που με διέκρινε: *τα ήθη έχουν χαλαρώσει επικίνδυνα* **6.** (μτφ. για πρόσ.) βρίσκομαι σε κατάσταση φυσικής άνεσης και ψυχικής ηρεμίας, μειώνεται το άγχος και η ένταση που αισθάνομαι: *ξάπλωσε λίγο να χαλαρώσεις* || *με ένα ζεστό μπάνιο ~* ΑΝΤ. αγχώνομαι. — **χαλάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλαρῶ (-όω)* < αρχ. *χαλαρός* (βλ.λ.)].

χαλάρωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να γίνεται κάτι χαλαρό: *~ των δεσμών / τού σχοινιού* ΣΥΝ. χαλάρωμα, (λαϊκ.) λασκάρισμα, ξετέντωμα, ξεσφίξιμο ΑΝΤ. σφίξιμο, τέντωμα **2.** (κατ' επέκτ.) η έλλειψη σύνδεσης, συνοχής ή αρμονίας μεταξύ των μερών συνόλου: *~ των γραναζιών / των εξαρτημάτων τής μηχανής* || (μτφ.) *~ τής πλοκής / τού νοήματος* ΑΝΤ. ένταση, δέσιμο **3.** η χαλαρότητα τού ανθρώπινου σώματος, η έλλειψη σφρίγους **4.** (μτφ.) η μείωση τής έντασης ή τής ζωηρότητας, η εξασθένηση: *~ τού ενδιαφέροντος / τής προσπάθειας* ΣΥΝ. ατονία, κάμψη, ύφεση, υποχώρηση, πτώση, κατάπτωση ΑΝΤ. ένταση, αναθέρμανση, αναζωπύρηση **5.** (μτφ. για νομίσματα, χρηματιστηριακές αξίες κ.λπ.) ελαφρά μείωση τής τιμής, υποβιβασμός ΣΥΝ. υποτίμηση ΑΝΤ. ανατίμηση, υπερτίμηση **6.** (μτφ. για καταστάσεις, αξίες κ.λπ.) η μείωση τής αυστηρότητας, το να γίνεται (κάτι) ελαστικότερο, ανεκτικότερο: *~ τής πειθαρχίας / των ηθών* ΣΥΝ. ελευθεριότητα **7.** ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που εφαρμόζεται από το ίδιο το ενδιαφερόμενο άτομο και έχει σκοπό τον έλεγχο τής τάσης των γραμμωτών μυών και, μέσω αυτού, τού τρόπου με τον οποίο αντιδρά συναισθηματικά **8.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κάθε φαινόμενο που συνδέεται με την καθυστέρηση, η οποία διαπιστώνεται ανάμεσα στην εφαρμογή εξωτερικής τάσεως σε σύστημα και την ανταπόκριση τού συστήματος σε αυτήν: *θερμική ~* (η μετάβαση συστήματος προς την κατάσταση θερμικής ισορροπίας του, που επιτυγχάνεται με την ανταλλαγή θερμότητας ανάμεσα στα διάφορα μέρη του, καθώς και ανάμεσα σε αυτό και το περιβάλλον). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

χαλαρωτικός, -ή, -ό [1847] αυτός που υποβοηθεί (κάποιον/κάτι) να χαλαρώσει, που επιφέρει χαλάρωση: *~ συνήθεια / μασάζ / λουτρό* || *βότανο με ~ ιδιότητες* ΑΝΤ. αγχωτικός. — **χαλαρωτικά** επίρρ.

χάλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η μείωση τού τόνου (βλ.λ.) ή τής σύστασης ενός ιστού ή οργάνου: *~ τού δέρματος / τού μυός / τού πέους*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάλασις* < *χαλῶ* (βλ.λ.)].

χαλασιά (η) (λαϊκ.) **1.** ολοκληρωτική καταστροφή, όλεθρος: *η ~ τού χωριού* ΣΥΝ. χάλασμα, χαλασμός ΑΝΤ. φτειάξιμο, χτίσιμο **2.** (συνεκδ.) ερειπωμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: *έζησε μες στις ~* ΣΥΝ. χάλασμα, ερείπιο.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *χάλασ-α* (ρ. *χαλώ*) + επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *φορεσ-ιά*].

χάλασμα (το) [μτγν.] {χαλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να χαλάει, να καταστρέφεται (κάτι): *το ~ τής μηχανής / τής συσκευής* ΣΥΝ. φθορά, αχρήστευση ΑΝΤ. φτειάξιμο, αποκατάσταση **2.** (ειδικότ.) η κατεδάφιση κτίσματος: *το ~ τού μνημείου / τού σπιτιού* ΣΥΝ. γκρέμισμα ΑΝΤ. κτίσιμο, (λόγ.) ανέγερση **3.** (συνεκδ.) γκρεμισμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: *από τα σπίτια και τις εκκλησίες είχαν πια απομείνει μόνο χαλάσματα* || *βγήκε σαν φάντασμα μέσα από τα ~* ΣΥΝ. ερείπιο, (λαϊκ.) χαλασιά **4.** (κατ' επέκτ. για τρόφιμα) επιβλαβής αλλοίωση τής σύνθεσης και τής γεύσης: *το ~ τού τυριού / τού κρέατος* ΣΥΝ. αποσύνθεση, ξίνισμα ΑΝΤ. διατήρηση **5.** (μτφ. για καιρικές συνθήκες) μεταβολή προς το χειρότερο: *το ~ τού καιρού* ΣΥΝ. επιδείνωση ΑΝΤ. βελτίωση **6.** (για περιουσιακά στοιχεία) η κατασπατάληση.

χαλασμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χαλάσει, που δεν λειτουργεί πλέον: *~ αυτοκίνητο / μηχανή / παιχνίδι / τηλεόραση / τηλέφωνο / ανελκυστήρας* **2.** αυτός που έχει φθαρεί, που έχει σαπίσει: *~ φρούτα / φαγητό / δόντια*.

χαλασμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μεγάλη καταστροφή, όλεθρος: *τίποτε δεν έμεινε όρθιο μετά τον ~* ΣΥΝ. χάλασμα· ΦΡ. (συνήθ.) ***χαλασμός κόσμου / Κυρίου*** (i) μεγάλη καταστροφή, κοσμοχαλασιά: *έξω γινόταν ~ από τη θύελλα και τη βροχή* (ii) μεγάλη αναστάτωση και κοσμοσυρροή, πολύς θόρυβος: *με δυσκολία άνοιξα δρόμο μέσα σ' αυτό τον ~* ΣΥΝ. φασαρία, συνωστισμός, κοσμοπλημμύρα ΑΝΤ. ησυχία, ερημιά **2.** ξέφρενος ενθουσιασμός: *έγινε ~ από το χειροκρότημα, όταν οι τραγουδιστές ανέβηκαν στη σκηνή* || *«νιώθω για σε, πατρίδα μου, στα σπλάχνα χαλασμό»* (Αρ. Βαλαωρίτης).

χαλαστής (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που χαλάει, που καταστρέφει ή σκοτώνει: *«Χάρος χαλαστής... και πλάστης Χάρος»* (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ. (συχνότ.) καταστροφέας, εξολοθρευτής ΑΝΤ. δημιουργός, πλάστης.

χαλάστρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) γενική καταστροφή ή αποτυχία: *τι ~ ήταν αυτή που έπαθα!* ΣΥΝ. χαλασμός· ΦΡ. ***κάνω χαλάστρα (σε κάποιον)*** υπονομεύω (κάποιον), χαλάω τα σχέδια (κάποιου): *πάνω που ήμουν έτοιμος να της κλείσω ραντεβού, ήρθες εσύ και μου έκανες χαλάστρα!*
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *χάλασ-α* (ρ. *χαλώ*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *σκοτώσ-τρα*].

χαλβαδιάζω ρ. μετβ. {χαλβάδιασα} (λαϊκ.-οικ.) κοιτάζω (κάτι/κάποιον) με μεγάλη λαχτάρα.
[ΕΤΥΜ. < *χαλβάς, -άδες* + παραγ. επίθημα *-ιάζω*].

χαλβαδόπιτα (η) {δύσχρ. χαλβαδοπιτών} (λαϊκ.) γλύκυσμα που παρασκευάζεται από χαλβά και μοιάζει με το μαντολάτο (βλ.λ.).

χαλβαδοποιία (η) [1895] {χωρ. πληθ., χαλβαδοποιιών στη σημ. 2} (λόγ.) **1.** η παρασκευή χαλβά (βλ.λ.) **2.** η βιοτεχνία ή η βιομηχανία παρασκευής χαλβά και οι αντίστοιχες εγκαταστάσεις ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαλβατζήδικο. Επίσης **χαλβαδοποιείο** (το) [1897]. — **χαλβαδοποιός** (ο) [1894].

χαλβαδόριζα (η) (λαϊκ.) το φυτό που χρησιμοποιείται στην παρασκευή χαλβά από ταχίνι.

χαλβάς (ο) {χαλβάδες} (λαϊκ.) **1.** γλύκυσμα που παρασκευάζεται από ταχίνι, ζάχαρη, διάφορα αρωματικά και συνήθ. εκχύλισμα χαλβαδόριζας και καταναλώνεται κυρ. τις ημέρες της νηστείας **2.** οικιακό γλύκυσμα με κοκκώδη υφή, που παρασκευάζεται από σιμιγδάλι, βούτυρο ή λάδι και ζάχαρη **3.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος αφελής, νωθρός ή δειλός: *ποιος δίνει σημασία σ' αυτό τον ~!* ΑΝΤ. έξυπνος, θαρραλέος, αποφασιστικός. — (υποκ.) **χαλβαδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. τουρκ. halva < τουρκ. helva < αραβ. ḥalwā «ζαχαρωτό»].

χαλβατζής (ο) {χαλβατζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρασκευάζει χαλβά (βλ.λ.), που έχει ως επάγγελμα την παρασκευή χαλβά ΣΥΝ. (λόγ.) χαλβαδοποιός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. helvacı < helva «χαλβάς»].

χαλβατζήδικο (το) εργαστήριο παρασκευής χαλβά.
[ΕΤΥΜ. < *χαλβατζής, -ήδες* + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *σουβλατζήδικο*].

Χαλδαία (η) περιοχή και αρχαίο βασίλειο τής Μεσοποταμίας, γύρω από το δέλτα τού ποταμού Ευφράτη, όπου αναπτύχθηκε σημαντικός πολιτισμός. — **Χαλδαίος** (ο), **Χαλδαία** (η), **χαλδαϊκός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Χαλδαῖος*, αγν. ετύμου, εθνωνύμιο που απαντά ως Kaldu στα σφηνοειδή κείμενα].

χαλεπός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που εμπεριέχει δυσχέρειες και δυσκολίες, που χρειάζεται μεγάλο κόπο για να πραγματοποιηθεί: *~ έργο / προσπάθεια* ΣΥΝ. δυσχερής, δύσκολος, επίπονος, κοπιώδης, κοπιαστικός, επαχθής ΑΝΤ. εύκολος, ευχερής· ΦΡ. ***χαλεπά τα καλά*** (Πλάτ., *Κρατύλος* 384 Α· η φρ. αποδίδεται στον Σόλωνα) τα αξιόλογα και ωραία πράγματα είναι δύσκολα **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια, στενοχώρια ή φόβο: *στους ~ καιρούς που ζούμε...* || *οι ~ ημέρες τής Κατοχής* ΣΥΝ. δυσάρεστος, (λόγ.) αλγεινός ΑΝΤ. ευχάριστος. — **χαλεπώς** επίρρ. [αρχ.], **χαλεπότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Οι υποθέσεις περί συνδέσεως με το επίθ. *χωλός* ή με το ρ. *χαλῶ* με πρωτοελληνικό επίθημα *-πο-* παραμένουν ανεπιβεβαίωτες].

χαλές (ο) {χαλέδες} (λαϊκ.) **1.** ο χώρος που προορίζεται για την υγιεινή εκπλήρωση των σωματικών αναγκών και για καθαρισμό ΣΥΝ. λουτρό, τουαλέτα, αποχωρητήριο, (λαϊκ.) απόπατος, καμπινές **2.** (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος ρυπαρός και αναξιοπρεπής, άξιος περιφρονήσεως ΣΥΝ. βρομιάρης, βρομερός, ελεεινός, αχρείος.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. hale < τουρκ. helâ].

χαλεύω ρ. μετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (διαλεκτ.) **1.** ψάχνω, αναζητώ (κάτι): *τι χαλεύει στο πατάρι αυτός πάλι;* || (παροιμ.) *«κάρβουνα, μπογιά και λάδι μη χαλεύεις στο σκοτάδι»* ΣΥΝ. γυρεύω **2.** (μτφ.) ζητιανεύω, ζητώ (κάτι) με αναξιοπρεπή τρόπο: *θα βγει πάλι στη γύρα να χαλεύει δουλειά και κάνα πιάτο φαΐ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαλή* / -ᾱ, δωρ. τ. τού *χηλή* «οπλή» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-εύω*, με πιθ. ενδιάμεση σημ. «ανοίγω την παλάμη, για να λάβω κάτι». Εντούτοις, η μεταφορική σημ. «παλάμη» (τής λ. *χηλή*) δεν φαίνεται να απαντά στα αρχ. ή μτγν. κείμενα].

χαλί (το) {χαλ-ιού | -ιών} χοντρό υφαντό από μαλλί, μετάξι ή συνθετικές ίνες, που στρώνεται στο πάτωμα ή κρεμιέται στους τοίχους για προφύλαξη από το κρύο ή για διακοσμητικούς λόγους: *περσικό / ανατολίτικο / μονόχρωμο / πολύχρωμο / χειροποίητο / μοντέρνο / μαγικό ~* || *~ από τοίχο σε τοίχο* ΣΥΝ. (λόγ.) τάπητας· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***γίνομαι χαλί να με πατήσεις*** είμαι πρόθυμος να κάνω ό,τι μου ζητήσεις, να εκπληρώσω κάθε σου επιθυμία (β) ***στρώνω το χαλί (για κάποιον / κάτι)*** προετοιμάζω το έδαφος για να συμβεί (κάτι): *«ο ίδιος ο υπουργός έστρωσε το χαλί, για να πατήσουν οι επικριτές του»* (εφημ.) (γ) ***τραβάω το χαλί κάτω από τα πόδια (κάποιου)*** υπονομεύω, «βάζω τρικλοποδιά» σε κάποιον: *«τράβηξε το χαλί κάτω από τα πόδια τού προέδρου τού κόμματος, πάνω που εκείνος περίμενε χείρα βοηθείας»* (εφημ.) (δ) ***στρώνω κόκκινο χαλί*** (συνήθ. ειρων.) υποδέχομαι με τιμές κάποιον: *Μα ποιος νομίζει ότι είναι! Σιγά μην του στρώσουμε κόκκινο χαλί για να περάσει.* — (υποκ.) **χαλάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. halı].

χάλι (το) {χωρ. γεν.} η κακή, ελεεινή κατάσταση: *τι ~ είναι αυτό;* || *σήμερα αισθάνομαι κουρασμένος και άρρωστος, είμαι στα μαύρα μου τα ~* || *οι δουλειές του είναι σε φοβερό ~* || *γύρισε πίσω σε κακό ~* || *έχει τα ~ του μ' αυτά τα ρούχα* || (ο πληθ. ως επίρρ.) *νιώθω χάλια σήμερα* || *ο δρόμος ήταν χάλια* || *μην ξενυχτήσεις πάλι, γιατί αύριο θα είσαι χάλια.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hal].

χαλιγκάλι (το) {άκλ.} δημοφιλής χορός τής δεκαετίας τού '60, που τον χαρακτηρίζουν ο γρήγορος ρυθμός και οι ελαφρές αναπηδήσεις.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hull-gull, παιδικό παιγνίδι, αγν. ετύμου].

χαλικερός, -ή, -ό αυτός που είναι γεμάτος χαλίκια: *~ έκταση / ακρογιαλιά* ΣΥΝ. χαλικώδης, χαλικωτός.
[ΕΤΥΜ. < *χαλίκι* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

χαλίκι (το) {χαλικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρή πέτρα, ιδ. κομμάτι από μεγαλύτερη: *ο δρόμος ήταν κακοτράχαλος και γεμάτος χαλίκια* || *πήγαμε σε μια παραλία όλο ~* (δηλ. όχι αμμώδη) ΣΥΝ. πετραδάκι, (λόγ.-σπανιότ.) σκύρο, λατύπη **2.** (περιληπτ.) αδρανές υλικό που αποτελείται από προϊόντα συντριβής λίθων με διάμετρο από πέντε ώς είκοσι πέντε χιλιοστών: *έφεραν σήμερα πέντε φορτηγά ~ για το στρώσιμο τού δρόμου / τής σιδηροδρομικής γραμμής.* — (υποκ.) **χαλικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού αρχ. *χάλιξ, -ικος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, με επίθημα *-ιξ* (πβ. κ. *ἕλ-ιξ, κύλ-ιξ*). Γενικώς, θεωρείται ότι η λ. συνδ. με το λατ. calx, -cis «ασβέστης», αλλά δεν έχει διευκρινιστεί αν πρόκειται για δάνειο από την Ελληνική ή αν και οι δύο λ. αποτελούν παράλληλο δάνειο από άγνωστη μεσογ. γλώσσα. Η παλαιότερη υπόθ. περί μικρασιατικής προελ. (πβ. ακκαδ. kalakku «ασβέστης (;)») δεν ευσταθεί, αφού και η σημ. τού ακκαδ. τ. δεν είναι βέβαιη].

χαλικόστρωμα (το) [1894] {χαλικοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} στρώμα χαλικιών, επιφάνεια στρωμένη με χαλίκια: *θα ρίξουμε την άσφαλτο πάνω από το ~.*

χαλικοστρώνω ρ. μετβ. [1888] {χαλικόστρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω (επιφάνεια) με χαλίκια: *~ έδαφος / δάπεδο / σιδηροδρομική γραμμή / δρομάκι* ΣΥΝ. χαλικώνω.

χαλικόστρωση (η) [1841] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επίστρωση (επιφάνειας) με χαλίκια, με χαλικόστρωμα: *η ~ τού χωματόδρομου πριν από την ασφαλτόστρωσή του* ΣΥΝ. χαλίκωμα, χαλίκωση.

χαλικόστρωτος, -η, -ο [1831] αυτός που είναι στρωμένος με χαλίκια: *~ αυλή / δρομάκι.*

χαλικόχωμα (το) [1817] {χαλικοχώματος | χωρ. πληθ.} μείγμα χώματος και χαλικιών: *έστρωσαν τις αλέες με ~.*

χαλικώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χαλικώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με χαλίκι, που έχει τη μορφή χαλικιού: *~ πέτρωμα* **2.** (συνήθ.) αυτός που είναι γεμάτος χαλίκια: *~ ακρογιαλιά / παραλία / έκταση* ΣΥΝ. χαλικερός, χαλικωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χαλίκωμα (το) [μτγν.] {χαλικώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η επίστρωση (επιφάνειας) με χαλίκια: *~ δρόμου / δαπέδου / σιδηροδρομικής γραμμής* ΣΥΝ. χαλικόστρωση, χαλίκωση **2.** ***χαλικώματα*** (τα) τα προϊόντα τής συντριβής λίθων ΣΥΝ. χαλίκια.

χαλίκωση (η) [1878] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επίστρωση (επιφάνειας) με χαλίκια: *η ~ τού δρόμου / τής σιδηροδρομικής γραμμής* ΣΥΝ. χαλίκωμα, χαλικόστρωση **2.** ΙΑΤΡ. ασθένεια των πνευμόνων που προκαλείται από την εισπνοή μεγάλης ποσότητας σκόνης χαλικιών (δηλ. σκόνης ασβεστίου ή πυριτίου) και η οποία απαντά χαρακτηριστικά σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, λ.χ. στους λιθοξόους, τους κατασκευαστές πορσελάνης κ.ά. — **χαλικώνω** ρ. (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. chalicosis].

χαλικωτός, -ή, -ό στρωμένος με χαλίκια: *~ δρόμος* ΣΥΝ. χαλικερός, χαλικώδης.

Χαλιμά (η) μόνο στη ΦΡ. ***παραμύθια τής Χαλιμάς*** (α) (εμφατ.) ψέματα: *~ σου έλεγε· δεν ήταν μαζί μου χθες* (β) για λόγια, υποσχέσεις κ.λπ. που γίνονται δύσκολα πιστευτά ή αποδεκτά λόγω τής ανυπόστατης φύσης τους: *αυτά που ισχυρίζεστε είναι ~· δεν αποδεικνύουν τίποτε!*
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής κεντρικής ηρωίδας τής συλλογής ανατολίτικων ιστοριών *Χίλιες και μία νύχτες* (αραβ. *Alf laylah wa laylah*), με το οποίο άγνωστος μεταφραστής τού 19ου αι. αντικατέστησε το αυθεντικό όν. *Σεχραζάντ* (περσικής προελ.), ίσως έχοντας ακούσει αραβική διασκευή τού παραμυθιού].

χαλιναγώγηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (κυριολ.) η συγκράτηση (υποζυγίου) με το χαλινάρι **2.** (συνήθ. μτφ.) η πειθάρχηση, ο αποτελεσματικός έλεγχος ή χειρισμός (προσώπου, πλήθους, κατάστασης, ενστίκτου κ.λπ.) κατά τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται η συγκράτηση, ο περιορισμός του: *η ~ των παθών / τού απείθαρχου χαρακτήρα του / τού εξαγριωμένου όχλου ήταν αδύνατη* ΣΥΝ. ανακοπή, αναχαίτιση, καταστολή.

χαλιναγωγώ ρ. μετβ. {χαλιναγωγείς... | χαλιναγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οδηγώ ή συγκρατώ (υποζύγιο ή άλλο ζώο) με το χαλινάρι: *ο αμαξάς χαλιναγώγησε τα αφηνιασμένα άλογα* **2.** (μτφ.) θέτω υπό έλεγχο, συγκρατώ: *~ τα πάθη / τις παρορμήσεις* || *~ την ανυπομονησία / τον θυμό / τους μαθητές μου* ΣΥΝ. περιορίζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλιναγωγῶ (-έω)* < *χαλιναγωγός* < *χαλινός* + *ἀγωγός* (< *ἄγω*)].

χαλινάρι (το) {χαλιναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο των εξαρτημάτων που τοποθετούνται στο κεφάλι τού αλόγου ή άλλου υποζυγίου και βοηθούν τον αναβάτη να το διευθύνει ΣΥΝ. (λόγ.) χαλινός **2.** (συνήθ.) ΤΕΧΝΟΛ. το μεταλλικό εξάρτημα που τοποθετείται στο στόμα αλόγου ή άλλου υποζυγίου και, με τη βοήθεια δερμάτινων ιμάντων, επιτρέπει στον αναβάτη να κατευθύνει την κίνηση τού ζώου ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκέμι, στομίδα, χαλινωτήρας **3.** (μτφ.) η συγκράτηση (τής ορμής, τού πάθους, τού συναισθήματος κ.λπ.), η ανακοπή τής κίνησης: *βάλε ~ στη γλώσσα σου!* || *ο νεαρός είναι πολύ ατίθασος· χρειάζεται ~* ΣΥΝ. (μτφ.) χαλινός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλινάριον* < αρχ. *χαλινός* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άριον*].

χαλιναρώνω ρ. μετβ. {χαλινάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ χαλινάρι σε υποζύγιο ΣΥΝ. χαλινώνω, καπιστρώνω. — **χαλινάρωμα** (το).

χαλινός (ο) (λόγ.) **1.** το σύνολο τής σκευής που προσαρμόζεται στο κεφάλι αλόγου ή άλλου υποζυγίου. και ειδικότ. το μεταλλικό εξάρτημα που τοποθετείται μέσα στο στόμα του ΣΥΝ. χαλινάρι. γκέμι. (λόγ.) στομίδα **2.** (μτφ.) η συγκράτηση και το μέσο συγκρατήσεως τής ορμής, τού πάθους κ.λπ., καθετί που ανακόπτει ή περιορίζει: *του έβαλε ~ στη γλώσσα / στις ορέξεις του·* ΦΡ. (λόγ.) ***αποβάλλω / αποπτύω πάντα χαλινόν*** (Φιλόστρ. Εικόνες 1.12) αποχαλινώνομαι τελείως, γίνομαι ασύδοτος ΣΥΝ. (μτφ.) χαλινάρι **3.** ΑΝΑΤ. επιμήκης πτυχή δέρματος ή βλεννογόνου που εκτείνεται ανάμεσα σε δύο όργανα ή δύο τμήματα τού ίδιου οργάνου και έχει συνδετικό ρόλο: *~ τής γλώσσας / των χειλέων / τής ακροποσθίας / τής κλειτορίδας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Το σανσκρ. khalina- προέρχεται από την Ελληνική. αλλά δεν είναι σαφές αν και η ελληνική λ. αποτελεί επίσης (μη Ι.Ε.) δάνειο. Έχει προταθεί η σύνδεση με το αρχ. *χεῖλος* (βλ.λ.), με την έννοια ότι ο *χαλινός* ήταν το εξάρτημα που τοποθετείται στο σαγόνι τού υποζυγίου, αλλά ο φωνηεντισμός (συνεσταλμ. βαθμ.) δεν αποδεικνύεται εύκολα].

χαλινώνω ρ. μετβ. {χαλίνω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ χαλινάρι σε υποζύγιο: *~ το άλογο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαλιναρώνω, καπιστρώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαλινῶ (-όω)* < *χαλινός* (βλ.λ.)].

χαλινωτήρας (ο) [1889] το όργανο με το οποίο χαλινώνεται το υποζύγιο, το εξάρτημα τού χαλιναριού που τοποθετείται μέσα στο στόμα τού ζώου ΣΥΝ. (λόγ.) στομίδα.
[ΕΤΥΜ. < *χαλινώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *οδοστρωτήρας*].

χαλινωτής (ο) [1887] τεχνίτης που κατασκευάζει χαλινάρια.

χαλιφάτο (το) **1.** η εξουσία και το αξίωμα τού χαλίφη **2.** το κράτος, η επικράτεια τού χαλίφη **3.** ΙΣΤ. το πολιτικο-θρησκευτικό κράτος, που περιελάμβανε τους μουσουλμάνους, καθώς και τα εδάφη και τους λαούς που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία τους, κατά τη διάρκεια των έξι πρώτων αιώνων από τον θάνατο τού προφήτη Μωάμεθ (632 μ.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. califfato < μεσν. λατ. caliphatus, βλ. λ. *χαλίφης*].

χαλίφης (ο) [1895] {χαλιφών} ανώτατος πολιτικός και θρησκευτικός ηγέτης τού ισλάμ, που θεωρείται διάδοχος τού προφήτη Μωάμεθ στην ηγεσία τής μουσουλμανικής κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. khalīfah «διάδοχος (τού Μωάμεθ)» < khalafa «διαδέχομαι»].

χαλκάς (ο) {χαλκάδες} (λαϊκ.) **1.** (α) μεταλλικός κρίκος ή δακτυλίδι: *~ τής μύτης·* ΦΡ. (α) ***περνάω (σε κάποιον) χαλκά στη μύτη*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) ***βάζω / περνάω χαλκά*** παντρεύομαι (β) (συνήθ. στον πληθ.) μεταλλικός κρίκος ως στοιχείο καλλωπισμού τής εξωτερικής εμφάνισης, κυρ. ως σκουλαρίκι **2.** (συνεκδ.) ρόπτρο πόρτας σε σχήμα κρίκου: *χτύπα τον ~, να μας ανοίξουν* **3.** (μτφ.) **χαλκάδες** (οι) τα δεσμά, οι χειροπέδες: *του πέρασαν τους ~ και τον πήγαν στη φυλακή.* — (υποκ.) **χαλκαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. halka «δαχτυλίδι» < αρχ. *χαλκός*].

χαλκείο (το) [αρχ.] (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) το εργαστήριο τού χαλκουργού, χώρος κατεργασίας χαλκού και άλλων μετάλλων ΣΥΝ. χαλκευτήριο, χαλκουργείο, (λαϊκ.) χαλκωματάδικο, μπακιρτζήδικο **2.** (μτφ.) χώρος όπου επινοούνται και εξυφαίνονται συνωμοσίες, σκευωρίες κ.λπ.: *~ ψευδών ειδήσεων.*

χαλκέντερος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που δεν κουράζεται εύκολα, εξαιρετικά εργατικός και παραγωγικός (σαν να έχει χάλκινα έντερα): *~ μελετητής / ερευνητής* ΣΥΝ. ακούραστος, ακαταπόνητος, ακατάβλητος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαλκός* + *-εντερος* < *ἔντερον*].

χάλκευμα (το) [αρχ.] {χαλκεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** καθετί κατασκευασμένο από χαλκό, χάλκινο σκεύος: *~ λαϊκής τέχνης* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χάλκωμα **2.** (μτφ.) καθετί που εξυφαίνεται εις βάρος κάποιου, ψευδής κατηγορία: *όλα αυτά είναι ~ τού αντιπολιτευόμενου Τύπου, που στόχο τους έχουν να πλήξουν την κυβέρνηση* ΣΥΝ. συκοφαντία, σκευωρία, μηχανορραφία.

χαλκεύς (ο) {χαλκ-έως | -είς, -έων} (λόγ.-σπάν.) ο τεχνίτης που κατεργάζεται τον χαλκό και γενικά τα μέταλλα: *στην αρχαιότητα ο Ήφαιστος θεωρούνταν προστάτης των ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) χαλκιάς, χαλκουργός, χαλκευτής, χαλκωματάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ka-ke-u) < *χαλκός*].

χάλκευση (η) [1864] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (κυριολ.) η κατεργασία (τού χαλκού), η κατασκευή (αντικειμένου από χαλκό): *η ~ προτομής / αγάλματος / γλυπτού* **2.** (μτφ.) η δημιουργία, η μορφοποίηση (κάποιου πράγματος): *η ~ συνειδήσεων είναι έργο το οποίο επωμίζονται οι παιδαγωγοί* ΣΥΝ. πλάσιμο **3.** (μτφ.-κακόσ.) η κατασκευή ψεύτικων κατηγοριών, η δημιουργία σκευωριών: *η ~ ψευδών ειδήσεων / συνωμοσιών* ΣΥΝ. δολοπλοκία, μηχανορραφία.

χαλκευτήριο (το) {χαλκευτηρί-ου | -ων} (λόγ.) το εργαστήριο τού χαλκευτή, εργαστήριο στο οποίο γίνεται κατεργασία τού χαλκού και κατασκευάζονται χάλκινα αντικείμενα ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκείο, (λαϊκ.) χαλκουργείο, χαλκωματάδικο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλκευτήριον* < αρχ. *χαλκεύω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *κλαδευ-τήριον*].

χαλκευτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) **1.** ο τεχνίτης που κατεργάζεται τον χαλκό και γενικά τα μέταλλα, που κατασκευάζει αντικείμενα από χαλκό ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκεύς, (λαϊκ.) χαλκιάς, χαλκουργός, χαλκωματάς **2.** (μτφ.) αυτός που πλάθει κάτι, που δημιουργεί ΣΥΝ. δημιουργός, πλάστης ΑΝΤ. χαλαστής **3.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που μηχανορραφεί, που πλάθει συκοφαντίες: *~ ψευδών ειδήσεων / πληροφοριών / κατηγοριών / γεγονότων* ΣΥΝ. μηχανορράφος, συκοφάντης, σκευωρός.

χαλκευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χαλκευτή και την τέχνη του, δηλ. την κατεργασία τού χαλκού: *~ εργαλείο / μέθοδος* **2. *χαλκευτική*** (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού χαλκού και γενικά των μετάλλων για την κατασκευή χρηστικών ή άλλων αντικειμένων.

χαλκεύω ρ. μετβ. {χάλκ-ευσα, -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος} **1.** (κυριολ.-σπάν.) κατεργάζομαι (τον χαλκό), κατασκευάζω (κάτι) επεξεργαζόμενος τον χαλκό: *~ την προτομή κάποιου* **2.** (μτφ.) δίνω μορφή σε (κάτι), δημιουργώ: *ελάχιστοι πνευματικοί άνθρωποι χαλκεύουν συνειδήσεις* ΣΥΝ. πλάθω **3.** (μτφ.-κακόσ.) κατασκευάζω ψεύτικες κατηγορίες, πλάθω σκευωρίες: *οι εφημερίδες τής αντιπολίτευσης χαλκεύουν συστηματικά ειδήσεις και πληροφορίες* || *«το καθεστώς χαλκεύει νέα δεσμά για τον λαό»* (εφημ.) || *«όχι μόνο δεν ενισχύεται η αυτοτέλεια τής Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, αλλ' αντιθέτως χαλκεύονται τα δεσμά τής εξάρτησής της από την κυβέρνηση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαλκεύς* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. ήδη αρχ.].

Χάλκη (η) **1.** νησί των Δωδεκανήσων Δ. τής Ρόδου και ΝΑ. τής Τήλου **2.** νησί τής Προποντίδας, που ανήκει στα Πριγκιποννήσια, γνωστό για την περίφημη Θεολογική του Σχολή. — **Χαλκίτης** (ο), **Χαλκίτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στα ορυχεία χαλκού, τα οποία υπήρχαν στο νησί κατά την αρχαιότητα].

Χαλκηδών (η) {Χαλκηδόν-ος, -α} πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας στις ακτές τού Βοσπόρου, γνωστή από την Οικουμενική Σύνοδο που πραγματοποιήθηκε εκεί το 451. Επίσης **Χαλκηδόνα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, πιθ. < *χαλκός* + παραγ. επίθημα *-ηδών* (ίσως μέσω τ. **Καλχ-ηδών*, πβ. *χάλκη - κάλχη*)].

χαλκιάς (ο) {χαλκιάδες} (λαϊκ.) τεχνίτης που κατεργάζεται τον χαλκό και τα άλλα μέταλλα, που κατασκευάζει χάλκινα αντικείμενα ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκεύς, χαλκευτής, χαλκουργός, (λαϊκ.) χαλκωματάς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χαλκέας* (με συνίζηση) < αρχ. *χαλκεύς*, πβ. κ. *φονιάς – φονεύς*].

Χαλκίδα (η) πόλη, πρωτεύουσα τού νομού Ευβοίας. — **Χαλκιδαίος** (ο), **Χαλκιδαία** (η), **χαλκιδαϊκος, -η, -ο** κ. **χαλκιδικός, -ή, -ό** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Χαλκίς, -ίδος* < *χαλκός*, λόγω τής ευρύτατα διαδεδομένης κατεργασίας χαλκού στην περιοχή].

Χαλκιδική (η) **1.** χερσόνησος τής Κ. Μακεδονίας **2. *νομός Χαλκιδικής*** νομός που περιλαμβάνει την παραπάνω χερσόνησο με πρωτεύουσα τον Πολύγυρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στην εγκατάσταση Ευβοέων αποίκων από τη *Χαλκίδα* (βλ.λ.) κατά τον 8ο αι. π.Χ.].

χάλκινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από χαλκό: *~ σκεύος / νόμισμα / αντικείμενο / άγαλμα* || ΜΟΥΣ. *~ όργανα* (πνευστά μουσικά όργανα από ορείχαλκο, στα οποία ο ήχος παράγεται με τη δόνηση των χειλιών, όπως λ.χ. η σάλπιγγα) ΣΥΝ. χαλκωματένιος, μπακιρένιος, (λόγ.-σπάν.) χαλκούς.

χαλκο- κ. **χαλκ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με τον χαλκό: *χαλκο-γραφία, χαλκ-ωρυχείο, χαλκο-τυπία* **2.** ότι κάτι έχει το χρώμα και τις αποχρώσεις τού χαλκού: *χαλκό-ξανθος, χαλκο-πράσινος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χαλκό-δετος, χαλκό-τυπος*), που προέρχεται από το ουσ. *χαλκός* και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή ξένα σύνθ. (λ.χ. ιταλ. calco-grafia)].

χαλκογόνα (τα) ΧΗΜ. τα στοιχεία τής έκτης ομάδας τού περιοδικού συστήματος (οξυγόνο, θείο, σελήνιο, τελούριο, πολώνιο) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

χαλκογράφημα (το) [1834] {χαλκογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έργο, η εικόνα που φιλοτεχνείται με τη μέθοδο τής χαλκογραφίας ΣΥΝ. (συνεκδ.) χαλκογραφία, γκραβούρα.

χαλκογραφία (η) [1822] {χαλκογραφιών} **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η τέχνη τής εγχάραξης πάνω σε πλάκα χαλκού εικόνων που προορίζονται για τύπωση, η χαρακτική σε χαλκό **2.** (συνεκδ.) η εικόνα, το έργο που φιλοτεχνείται με τον παραπάνω τρόπο ΣΥΝ. χαλκογράφημα, γκραβούρα **3.** (κατ' επέκτ.) η χαρακτική σε οποιοδήποτε μέταλλο με ποικίλες τεχνικές μεθόδους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < ιταλ. calcografia].

χαλκογραφικός, -ή, -ό [1736] αυτός που σχετίζεται με τη χαλκογραφία ή τον χαλκογράφο: *~ τεχνική / μέθοδος.* — **χαλκογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

χαλκογράφος (ο/η) [μεσν.] χαράκτης χαλκογραφημάτων.

χαλκογραφώ ρ. μετβ. [1782] {χαλκογραφείς... | χαλκογράφησα} δημιουργώ με την τεχνική τής χαλκογραφίας, χαράσσω σε χάλκινη πλάκα (εικόνα) για εκτύπωση.

χαλκόδετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι δεμένος ή ζωσμένος με ελάσματα χαλκού: *~ βιβλίο / λαβή ξίφους.*

χαλκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {χαλκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χαλκό, που έχει το χρώμα τού χαλκού: *~ μέταλλο / έντομο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης,-ης, -ες.*

χαλκόηχος, -η, -ο [1875] αυτός που ο ήχος του μοιάζει με τον ήχο χάλκινων μουσικών οργάνων.

χαλκομανία (η) [1889] {χαλκομανιών} εικόνα φιλοτεχνημένη με τη μέθοδο τής λιθογραφίας πάνω σε λεπτή μεμβράνη επικολλημένη σε χαρτί, από το οποίο μπορεί να μεταφερθεί σε άλλη (λεία) επιφάνεια, λ.χ. γυαλί, μέταλλο, ξύλο κ.λπ.: *το παιδί γέμισε τον τοίχο χαλκομανίες* || *κολλήσαμε χαλκομανίες πάνω στα πασχαλινά αβγά·* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κάνω (κάποιον) χαλκομανία*** χτυπώ άσχημα (κάποιον), τον δέρνω πολύ (β) ***γίνομαι χαλκομανία*** γίνομαι λειώμα, συντρίβομαι τελείως.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. calcomania (νόθο σύνθ.), με παρετυμολ. επίδρ. τού ουσ. *χαλκός*, < calco «έκτυπο, αντίγραφο» (< ρ. calcare «πατώ, συμπιέζω – αντιγράφω» < λατ. calcare < calx, -cis «φτέρνα») + mania < αρχ. *μα-*

νία].
χαλκόξανθος, -η, -ο [1833] αυτός που έχει χρώμα ξανθό, το οποίο μοιάζει με το χρώμα τού χαλκού: ~ *μαλλιά* ΣΥΝ. πυρρόξανθος.
χαλκοπλάστης (ο) [μτγν.] {χαλκοπλαστών} πρόσωπο που ασχολείται με τη χαλκοπλαστική, ο γλύπτης που δουλεύει σε χαλκό.
χαλκοπλαστικός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τέχνη τής κατεργασίας τού χαλκού: ~ *εργαλείο / μέθοδος* **2.** (ειδικότ.) ***χαλκοπλαστική*** (η) η κατεργασία τού χαλκού και ιδίως η γλυπτική σε χαλκό: *ασχολείται με τη ~.*
χαλκοπράσινος, -η, -ο [1893] αυτός που έχει το πράσινο χρώμα τού σκουριασμένου χαλκού: ~ *πρόσωπο* (αυτό που φαίνεται πρασινωπό λόγω κάποιας ασθένειας) ΣΥΝ. ωχροπράσινος.
χαλκός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cu), ελατό, όλκιμο και ευκατέργαστο, που απαντά στη φύση υπό μορφήν ενώσεων με οξυγόνο ή θείο και έχει χρώμα κιτρινέρυθρο ώς κοκκινωπό (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.): *ανθρακικός / χλωριούχος / θειικός* (θειικό άλας τού χαλκού, γνωστό στην ένυδρη μορφή του και ως *γαλαζόπετρα*) / *θειούχος* (απαντά στη φύση σε μορφή ορυκτού) / *νιτρικός* ~ || *αντικείμενο από* ~ || *κατεργασία τού / ορυχείο χαλκού* (για την κατασκευή όπλων και χρηστικών ή καλλιτεχνικών αντικειμένων) **2.** ΙΣΤ. ***Εποχή τού Χαλκού*** αρχαία φάση στην εξέλιξη τού υλικού πολιτισμού, που ακολούθησε τη Νεολιθική Εποχή και κατά την οποία άρχισε η κατασκευή όπλων ή εργαλείων από χαλκό (στην Ελλάδα άρχισε πριν από το 3.000 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ka-ko), αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο από γλώσσα τής Εγγύς Ανατολής μέσω τής Κύπρου, όπου υπήρχαν ορυχεία χαλκού. Όσοι μελετητές δεν αποδέχονται την άποψη περί δανείου κινούνται κυρ. σε τρεις ετυμολ. κατευθύνσεις: (α) Ορισμένοι συνδέουν τη λ. με ρωσ. železo «σίδηρος», λιθ. geležis, που ανάγονται σε Ι.Ε. *ghel(e)gh-, ρίζα η οποία χρησιμοποιείται για διάφορα είδη μετάλλων (β) Αν θεωρηθεί ότι η λ. ανάγεται σε βασική σημ. «κόκκινο μέταλλο», έχει προταθεί η σύνδεση με το ουσ. *κάλχη / χάλκη / χάλχη* «πορφυρή βαφή» (γ) Από παλιά υποστηρίζεται η άποψη περί σημιτ. προελ. (από τη Φοινικική, τη Σουμεριακή ή την Αραμαϊκή) ή ακόμη από ανατολική λ. ḫapalki- «σίδηρος», αλλά η ακριβής σημ. των σημιτ. όρ. δεν είναι σαφώς προσδιορισμένη].
χαλκοτύμπανο (το) {χαλκοτυμπάν-ου | -ων} ΜΟΥΣ. τύμπανο με χάλκινο ή ορειχάλκινο δίσκο.
χαλκοτυπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατεργασία τού χαλκού, η χαλκουργία ΣΥΝ. χάλκευση, χαλκευτική, χαλκοτυπική **2.** μέθοδος ανάγλυφης εκτύπωσης, κυρ. χαρτονομισμάτων.
χαλκοτυπικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χαλκοτυπία (βλ.λ.): ~ *εργαλείο / μέθοδος* ΣΥΝ. χαλκευτικός, χαλκουργικός **2.** ***χαλκοτυπική*** (η) [αρχ.] η τέχνη τής κατεργασίας τού χαλκού ΣΥΝ. χαλκευτική, χαλκοπλαστική, χαλκουργική.
χαλκοτύπος (ο) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που σφυρηλατεί, που κατεργάζεται τον χαλκό ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκεύς, χαλκευτής, χαλκοπλάστης, χαλκουργός, (λαϊκ.) χαλκιάς, χαλκωματάς.
χαλκουργείο (το) [μτγν.] το εργαστήριο τού χαλκουργού ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκείο, (λαϊκ.) χαλκωματάδικο.
χαλκουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η κατεργασία τού χαλκού με στόχο την κατασκευή ή/και διακόσμηση χρηστικών, καλλιτεχνικών ή άλλων αντικειμένων· τέχνη γνωστή από την αρχαιότητα ΣΥΝ. χαλκουργική, χαλκοπλαστική, χαλκευτική, χάλκευση, χαλκοτυπία.
χαλκουργικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** σχετικός με τη χαλκουργία ή τον χαλκουργό: ~ *εργαλείο / μέθοδος* ΣΥΝ. χαλκευτικός, χαλκοπλαστικός, χαλκοτυπικός **2.** ***χαλκουργική*** (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού χαλκού ΣΥΝ. χαλκουργία, χαλκευτική, χαλκοπλαστική, χαλκοτυπική.
χαλκουργός (ο) (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη χαλκουργία (βλ.λ.) ΣΥΝ. χαλκεύς, χαλκευτής, (λαϊκ.) χαλκιάς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαλκός* + *-ουργός* < *έργον*].
χαλκούς, -ή, -ούν (λόγ.-σπάν.) χάλκινος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαλκοῦς (-έο-)* < *χαλκός*, πβ. κ. *χρυσοῦς, σιδηροῦς*].
χαλκούχος, -ος, -ο [1840] (λόγ.) αυτός που περιέχει χαλκό: ~ *μετάλλευμα / πέτρωμα / σκεύασμα* ΣΥΝ. χαλκοφόρος.
[ΕΤΥΜ. < *χαλκός* + *-ούχος* < *έχω*].
χαλκοφόρος, -ος/-α, -ο αυτός που περιέχει (πολύ) χαλκό, πλούσιος σε χαλκό: ~ *μετάλλευμα / πέτρωμα* ΣΥΝ. χαλκούχος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαλκός* + *-φόρος* (< *φέρω*)].
χαλκόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα τού χαλκού, κοκκινωπός.
χαλκοχυτική (η) [1892] η τέχνη τής κατασκευής χρηστικών και καλλιτεχνικών αντικειμένων με χύτευση λειωμένου χαλκού σε καλούπια ΣΥΝ. χαλκουργία, χαλκοπλαστική.
[ΕΤΥΜ. < *χαλκός* + *-χυτικός* (< *χυτός*)].
χάλκωμα (το) [αρχ.] {χαλκώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** σκεύος ή εργαλείο, ιδίως αντικείμενο καθημερινής χρήσεως, κατασκευασμένο από χαλκό: *τρίβω / γυαλίζω / γανώνω τα* ~ ΣΥΝ. μπακίρι **2.** (ειδικότ.) ***χαλκώματα*** (τα) όλα τα σκεύη (ταψιά, κατσαρόλες κ.λπ.) που έπαιρνε προίκα η νύφη **3.** (σπάν.) ο χαλκός.
χαλκωματάδικο (το) το χαλκουργείο (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκείο.
[ΕΤΥΜ. < *χαλκωματάς, -άδες* + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *σιδεράδικο*].
χαλκωματάς (ο) [μεσν.] {χαλκωματάδες} (λαϊκ.) ο χαλκουργός (βλ.λ.) ΣΥΝ. χαλκευτής, χαλκοπλάστης.
χαλκωματένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) κατασκευασμένος από χαλκό (βλ.λ.): ~ *ταψί / κατσαρόλα* ΣΥΝ. χάλκινος, μπακιρένιος.
χαλκωρυχείο (το) [μτγν.] ορυχείο χαλκού, μεταλλείο από το οποίο εξάγεται χαλκός.
χαλκωρύχος (ο) πρόσωπο που εξορύσσει χαλκό, ο εργάτης χαλκωρυχείου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαλκός* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὀρύσσω*].
χαλνώ ρ. → χαλώ
χαλούμι (το) {χαλουμ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) λευκό σκληρό τυρί, που παράγεται στην Κύπρο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαλούμιν* < αραβ. khallum].
χάλυβας (ο) {χωρ. πληθ.} μεταλλικό κράμα σιδήρου και άνθρακα σε μικρή ποσότητα, σκληρό, ανθεκτικό, ευήλατο, ελαστικό και κατεργάσιμο, που χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κατασκευή εργαλείων και μηχανών υψηλών προδιαγραφών, μεταλλικών σκελετών, σκευών καθημερινής χρήσης, αρχιτεκτονικών μελών κ.λπ.: *ανοξείδωτος* (αυτός που περιέχει χρώμιο και νικέλιο σε αναλογία μεγαλύτερη τού 10%, που δεν οξιδώνεται) / *απαραμόρφωτος* (αυτός που δεν μεταβάλλεται ούτε και όταν υποβάλλεται σε πολύ υψηλές θερμοκρασίες) / *πρωτόχυτος* (αυτός που παρασκευαζόταν παλαιότ. με τήξη στο χωνευτήριο) / *πυρίμαχος* ~ || *τα σκεύη που χρησιμοποιούμε καθημερινά στην κουζίνα (λ.χ. κουτάλια, μαχαίρια, κατσαρόλες) είναι κατασκευασμένα από* ~ ΣΥΝ. ατσάλι. Επίσης (λόγ.) **χάλυψ** {χάλυβος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάλυψ, -υβος* < εθνωνύμιο *Χάλυβες*, λαός που ζούσε Ν. τού Εύξεινου Πόντου και κατεργαζόταν το μέταλλο. Αγν. ετύμου. Για την προταθείσα σύνδεση με το ανατολ. ḫapalki- «σίδηρος» ισχύουν όσα αναφέρονται στη λ. *χαλκός*].
χαλύβδινος, -η, -ο [1889] **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από χάλυβα: ~ *εξάρτημα / πλάκα* ΣΥΝ. ατσαλένιος **2.** (μτφ.) (α) αυτός που δεν κάμπτεται, που δεν λυγίζει ούτε υποχωρεί: ~ *θέληση / φρόνημα / πίστη / αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. ακατάβλητος (β) αυτός που έχει μεγάλη αντοχή ή ανθεκτικότητα, που δεν υφίσταται κόπωση ή φθορά: ~ *νεύρα / υγεία* ΣΥΝ. ακαταπόνητος.
[ΕΤΥΜ. < *χάλυβας* + παραγ. επίθημα *-ινος*, ενώ το *-δ-* οφείλεται σε παρετυμολ. επίδρ. τού ουσ. *μόλυβδος*].
χαλυβδώνω [1895] κ. **χαλυβώνω** [1766] ρ. μετβ. {χαλύβδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μετατρέπω (τον σίδηρο) σε χάλυβα με ειδική επεξεργασία ΣΥΝ. χαλυβοποιώ **2.** ενισχύω την ανθεκτικότητα (μεταλλικού αντικειμένου) προσθέτοντας χάλυβα (ως επίστρωση) ΣΥΝ. ατσαλώνω **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον/κάτι) πιο ανθεκτικό, πιο ισχυρό ή πιο πείσμονα: *οι πρώτες αποτυχίες χαλύβδωσαν το πείσμα του για διάκριση* || (μεσοπαθ.) *μέσα στη μάχη χαλυβδώθηκε και τίποτα πια δεν τον φόβιζε* ΣΥΝ. ισχυροποιώ, δυναμώνω, ενισχύω. — **χαλύβδωση** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χάλυβας* (το *-δ-* οφείλεται στην παρετυμολ. επίδρ. τού *μόλυβδος*) + παραγ. επίθημα *-ώνω*].
χαλυβοβιομηχανία (η) {χαλυβοβιομηχανιών} η βιομηχανία κατασκευής και επεξεργασίας χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβουργία.
χαλυβοποιώ ρ. μετβ. {χαλυβοποιείς... | χαλυβοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (τον σίδηρο) σε χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβδώνω. — **χαλυβοποίηση** (η), **χαλυβοποιείο** (το).
χαλυβουργείο (το) [1812] εργοστάσιο παραγωγής ή επεξεργασίας χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβοποιείο.
χαλυβουργία (η) [1889] {χαλυβουργιών} **1.** η βιομηχανική επεξεργασία χάλυβα, το σύνολο των τεχνικών και των διεργασιών παραγωγής και κατεργασίας του **2.** (γενικότ.) η βαριά μορφή τής μεταλλουργίας σιδήρου **3.** ο βιομηχανικός κλάδος παραγωγής και κατεργασίας χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβοβιομηχανία. — **χαλυβουργικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *χάλυβας* + *-ουργία* (< *-ουργός* < *έργο*)].
χαλυβώνω ρ. → χαλυβδώνω
χαλώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.-σπάν.) **χαλνώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χαλ-άς... | χάλασ-α, -τηκα, -σμένος} ♦ (μετβ.) **1.** καταστρέφω (κάτι), ώστε να είναι πια άχρηστο: *έριξε το ρολόι κάτω και το χάλασε* || ~ *μια κούκλα / μια καρέκλα* || *το πλύσιμο με ζεστό νερό χαλάει τα μάλλινα* || (μτφ.) *μου χάλασε την ηρεμία μου με τις φωνές του* **2.** προκαλώ βλάβη (σε κάτι), ώστε να χρειάζεται επιδιόρθωση: ~ *το κασετόφωνο / το βίντεο* **3.** γκρεμίζω ή κατεδαφίζω: *θα χαλάσουν το παλιό σπίτι, για να χτίσουν πολυκατοικία*· ΦΡ. (α) ***χαλώ τον κόσμο*** (i) προκαλώ μεγάλη αναστάτωση, κυρ. διαμαρτυρόμενος για κάτι, αντιδρώντας έντονα σε κάτι: *ένας κύριος χαλούσε τον κόσμο, γιατί δεν του επέτρεπαν να δει τον διευθυντή* (ii) κάνω μεγάλη φασαρία: *προσπαθούμε να κοιμηθούμε κι οι γείτονες χαλούν τον κόσμο μεσημεριάτικα!* (β) ***χαλάω κόσμο*** σημειώνω μεγάλη επιτυχία: *η τελευταία του ταινία χάλασε κόσμο κάνοντας ρεκόρ εισιτηρίων* **4.** υποβαθμίζω την ποιότητα (πράγματος), μειώνω την αξία του: *αυτό το μαγαζί έχει χαλάσει τα γλυκά / τα υφάσματα / τα ρούχα του* || (μτφ.) *ο ανταγωνιστικός και βιαστικός τρόπος ζωής έχει χαλάσει την ποιότητα των ανθρώπινων σχέσεων* ΣΥΝ. υποβαθμίζω, φτηναίνω, (λόγ.) ευτελίζω **5.** (μτφ.) προκαλώ την αποδιοργάνωση, τη διάλυση (πράγματος): *μ' αυτά που κάνει, θα χαλάσει το σπίτι του / την οικογένειά του* **6.** διακόπτω τη σχέση (φιλική, οικονομική κ.λπ.) που έχω με κάποιον: ~ *μια φιλία / συμφωνία / συνεργασία*· ΦΡ. ***τα χαλάω (με κάποιον)*** παύω να έχω σχέση, κυρ. ερωτική (με κάποιον): *ο Τάκης τα χάλασε με την Άννα* || *δεν είναι πια μαζί· τα 'χουν χαλάσει* ΑΝΤ. τα φτειάχνω **7.** ματαιώνω, αποτρέπω την ολοκλήρωση (πράγματος): ~ *ένα σχέδιο / μια προσπάθεια* || *αύριο θα πάμε εκδρομή, αν δεν μας τα χαλάσει ο καιρός* || *είχαμε κανονίσει βραδινή έξοδο, αλλά μας τα χάλασε η επίσκεψή της* **8.** (κυρ. για συναισθηματικές καταστάσεις) επηρεάζω αρνητικά, ανατρέπω: ~ *το κέφι / τη διάθεση / τη χαρά / την καρδιά κάποιου*· ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) ***(κάτι) με χαλάει*** (κάτι) μου προκαλεί πρόβλημα ή δυσαρέσκεια, με ενοχλεί: *«Γιατί, εσένα σε χαλάει να μας φιλοξενήσουν αυτοί και να μην πληρώσουμε και τίποτα;»* **9.** κάνω (κάτι) λιγότερο επιθυμητό ή ελκυστικό, μειώνω την απόλαυση από κάτι: *έτσι όπως λέει τα ανέκδοτα, τα χαλάει* || ~ *την πλάκα / την έκπληξη / τη βραδιά*· ΦΡ. (καθημ.) ***το / τη χαλάω (κάποιου)*** καταστρέφω ένα ωραίο κλίμα, μια ευχάριστη κατάσταση

(στην οποία βρίσκονται άλλοι): *έλα και συ μαζί μας, μη μας το χαλάς!* || *πάνω που είχαμε έρθει στο κέφι, άρχισαν να τσακώνονται και μας τη χάλασαν* **10.** βλάπτω την αισθητική αρτιότητα (πράγματος): *αυτό το μεγαθήριο χαλάει την ομορφιά τού τοπίου* || *αυτό το σημάδι τής χαλάει το πρόσωπο* || *το φινάλε χαλάει όλο το κομμάτι* **11.** κακομαθαίνω (κάποιον) ή επηρεάζω (κάποιον) αρνητικά στη συμπεριφορά και στο ήθος: *του έκανε όλα τα χατίρια και τον χάλασε* || *αυτά τα υποκείμενα που συναναστρέφεται, θα τον χαλάσουν* (θα τον διαφθείρουν) || *«ένας εργατικός είχε μείνει. μου τον χαλάσατε κι αυτόν!». είπε ο διευθυντής* **12.** επιβαρύνω ή προκαλώ τη λειτουργική βλάβη οργάνου, προξενώ αρρώστια: *θα χαλάσει το στομάχι του με τις αηδίες που τρώει* || *~ την υγεία μου / τα μάτια μου* **13.** (σπάν.-λογοτ.) φονεύω. σκοτώνω: *του 'στησαν καρτέρι, να τον χαλάσουν* **14.** ανταλλάσσω ένα νόμισμα μεγάλης αξίας με άλλα άλλα μικρότερης αξίας που όλα μαζί έχουν την αξία τού ανταλλασσομένου νομίσματος: *έχεις να μου χαλάσεις ένα δεκαχίλιαρο σε χιλιάρικα;* **15.** χαραμίζω, δαπανώ χωρίς αποτέλεσμα ή κατά τρόπο υπερβολικό: *~ πολλά λεφτά για ρούχα* || *χάλασε μία περιουσία γι' αυτό το σπίτι* || *~ τον καιρό μου / την ώρα μου* || *χάλασε τη ζωή της / τα νιάτα της με αυτό τον άνθρωπο·* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς*** βλ. λ. *αράπης* (β) ***δεν χαλάω χατίρι / χάρη (σε κάποιον)*** πραγματοποιώ ό,τι μου έχει ζητηθεί. ικανοποιώ τις επιθυμίες (κάποιου). τα αιτήματα που μου διατυπώνονται: *στη γυναίκα του δεν χαλάει ποτέ χατίρι* ♦ (αμετβ.) **16.** καταστρέφομαι, φθείρομαι, ώστε να είμαι πια άχρηστος: *αν μπει νερό μέσα στον μηχανισμό του, θα χαλάσει το ρολόι* || (μτφ.) *με τη φασαρία αυτή χάλασε ο ύπνος μου* **17.** παθαίνω βλάβη, παύω να λειτουργώ: *έχει χαλάσει η τηλεόραση. θέλει επισκευή·* ΦΡ. (α) ***χαλάει ο κόσμος*** (i) υπάρχει μεγάλη αναστάτωση: *~ με τις αποκαλύψεις για το νέο σκάνδαλο* ΣΥΝ. (γίνεται) χαμός (ii) γίνεται πολύς λόγος για κάτι. υπάρχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για κάτι: *~ με τις εξελίξεις στη μοριακή βιολογία* (β) ***δεν χάλασε (κι) ο κόσμος / δεν θα χαλάσει (κι) ο κόσμος*** για κάτι που δεν χρειάζεται να προκαλέσει σοβαρή ανησυχία. που είναι συνηθισμένο ή ασήμαντο και οι επιπτώσεις του πολύ περιορισμένες ή ασήμαντες: *~. αν αργήσεις πέντε λεπτά στη δουλειά σου!* (γ) ***ο κόσμος να χαλάσει*** ό,τι και αν γίνει, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες: *~. εγώ θα πάω διακοπές* || *~, πρέπει να τελειώσει αυτή η εκκρεμότητα* || *~. εγώ θα πω την αλήθεια* **18.** γίνομαι χειρότερης ποιότητας, χάνω την αξία μου: *έχουν χαλάσει πια τα φρούτα. δεν έχουν τη γεύση που είχαν παλιά·* ΦΡ. ***χάλασε η μανέστρα / η μαγιονέζα*** (μτφ.) για κάτι που δεν ευοδώθηκε, που πήγε στραβά παρά τις προσδοκίες **19.** (για σχέσεις επαγγελματικές, ερωτικές κ.λπ.) διακόπτομαι, παύω να ισχύω: *η συμφωνία χάλασε στα συμβόλαια την τελευταία στιγμή* || *όταν χαλάει μια σχέση. συνήθως φταίνε και οι δύο* **20.** (μτφ.) παύω να υφίσταμαι, διαλύομαι: *ποιος ξέρει τι έγινε και χάλασε ο γάμος τους* **21.** ματαιώνομαι. μένω ανολοκλήρωτος: *το σχέδιο χάλασε. γιατί κάποιος μίλησε στην αστυνομία* **22.** (κυρ. για συναισθηματικές καταστάσεις) επηρεάζομαι αρνητικά. ανατρέπομαι: *πώς να μη χαλάσει η διάθεσή του μ' αυτά που άκουσε;* **23.** δεν έχω το επιθυμητό αποτέλεσμα. δεν έχω τον επιθυμητό αντίκτυπο. χάνω την ουσία μου: *φυσικά χάλασε η έκπληξη με τόσα υπονοούμενα που είχες πετάξει* || *αν το παρακάνεις. χαλάει η πλάκα!* **24.** χάνω την αισθητική μου αρτιότητα, γίνομαι λιγότερο ωραίος: *όλη η σύνθεση χαλάει από αυτή τη λεπτομέρεια* || *με τα χρόνια χάλασε πολύ το πρόσωπό της* || *χάλασε μετά την εγκυμοσύνη* **25.** (κυρ. για ανθρώπινα όργανα) αρρωσταίνω. αποκτώ πάθηση: *μ' αυτό το αδύνατο φως που διαβάζει. χάλασαν τα μάτια του* || *αν τρως συνέχεια γλυκά. θα χαλάσουν τα δόντια σου!* **26.** αλλοιώνομαι. υφίσταμαι ανεπιθύμητες βλάβες: *βάλε το φαγητό στο ψυγείο. να μη χαλάσει* **27.** διαφθείρομαι ηθικά. υφίσταμαι την αρνητική επίδραση (κάποιου): *πάει χάλασε κι αυτός. όλο ψευτιές είναι τελευταία* || *ήταν καλό παιδί. αλλά μ' αυτούς που έμπλεξε. έχει χαλάσει πολύ!* **28.** (για τον καιρό) επιδεινώνομαι: *χάλασε ο καιρός. χειμώνιασε!* **29.** (η μτχ. ***χαλασμένος,*** *-η. -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ. σπάζω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαλῶ (-άω)*. αρχική σημ. «χαλαρώνω. λύνω». αβεβ. ετύμου. Το αρχαιότερο θ. απαντά στον αόρ. *χαλάσ(σ)αι* (απρφ.), αλλά η επιχειρηθείσα αναγωγή σε τ. **χαλός* (< *ghə-lo-s) δεν αποδεικνύεται. Εξίσου αβέβαιη είναι η συσχέτιση με αρμ. xał «παιγνίδι». xałam «παίζω» ή xałał «ήσυχος, φιλικός», αφού εμφανίζει ιδιαίτερα σημαντική μορφολογική και σημασιολογική απόσταση].

χαμάδα (η) (λαϊκ.) ώριμος καρπός ελιάς που έχει πέσει στο έδαφος.
[ΕΤΥΜ. < *χάμω* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *λιακ-άδα*].

χαμαί επίρρ. (αρχαιοπρ.) χάμω. καταγής ΣΥΝ. κάτω.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. με δυσερμήνευτη κατάλ. *-αι* (πβ. κ. *πάλ-αι, παρ-αί*). η οποία αποτελεί πιθ. υπόλειμμα αρχ. τοπικής πτώσεως μέσω τ. **χαμά* (πβ. κ. λατ. humī «χαμαί» – humus «χώμα»). Το θ. *χαμ-* ανάγεται σε I.E. *(dh)ghm-, συνεσταλμ. βαθμ. τής ρίζας που απαντά στο ουσ. *χθών, χθονός* (βλ.λ.)].

χαμαιλέοντας (ο) {-α κ. -ος | -όντων} **1.** δενδρόβια, εντομοφάγος σαύρα μήκους 17-25 εκατοστών, με χαρακτηριστική ικανότητα να αλλάζει ταχύτατα το χρώμα της προσαρμοζόμενη στο φυσικό της περιβάλλον· μετακινείται εξαιρετικά αργά. διαθέτει μεγάλη ουρά για να βοηθείται στην αναρρίχησή της, επιμήκη γλώσσα με την οποία συλλαμβάνει τη λεία της. ενώ τα κωνικά. εξογκωμένα μάτια της μπορούν να περιστρέφονται προς κάθε κατεύθυνση και ανεξάρτητα το ένα από το άλλο ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαμολιός **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που προσαρμόζει τις ιδέες. τις αρχές και τα φρονήματά του στο εκάστοτε κοινωνικό περιβάλλον κατά το συμφέρον του. χωρίς ποτέ να έχει ειλικρινή και σταθερή τοποθέτηση ο ίδιος: *αυτοί που επιβιώνουν τελικά. είναι οι ~ των πολιτικών παρασκηνίων. που τα έχουν καλά με όλες τις ηγεσίες!* Επίσης (λόγ.) **χαμαιλέων** [αρχ.] {χαμαιλέοντος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαμαιλέων* < *χαμαί* + *λέων*. οπότε η κυριολεκτική σημ. θα ήταν «λιοντάρι που έρπει»].

χαμαιλεόντειος, -α, -ο [1897] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται ή μοιάζει με τον χαμαιλέοντα· (ειδικότ. μτφ.) αυτός που προσαρμόζει τη συμπεριφορά του στο εκάστοτε περιβάλλον: *«ένας πολιτικός με ~ προσαρμοστικότητα»* (εφημ.).

χαμαιλεοντισμός (ο) (κακόσ.) η προσαρμογή των ιδεών, των αρχών και των πεποιθήσεων κάποιου στο εκάστοτε κοινωνικό ή άλλο περιβάλλον σύμφωνα με το συμφέρον του.

χαμαίμηλον (το) [μτγν.] {χαμαιμήλ-ου | -ων} (λόγ.) το χαμομήλι (βλ.λ.).

χαμαιτυπείο (το) (λόγ.) **1.** ο οίκος ανοχής. το πορνείο ΣΥΝ. μπορντέλο **2.** (γενικότ.) κάθε κακόφημο στέκι. τόπος όπου συγκεντρώνονται άνθρωποι τού υποκόσμου **3.** (μτφ.) χώρος στον οποίο επικρατεί ανηθικότητα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαμαιτυπεῖον* < *χαμαιτύπη* «πόρνη» < *χαμαί* «χάμω» + *-τύπη* < αρχ. *τύπτω*].

χαμαίφυτο (το) {χαμαιφύτ-ου | -ων} (λόγ.) καθένα από τα φυτά που οι οφθαλμοί τους βρίσκονται κοντά ή μόλις πάνω από το έδαφος, κυρ. κατά τη διάρκεια τού χειμώνα. και συνήθ. έχουν χαμηλό ύψος και ξυλώδη βλαστό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. chamaephyte].

χαμάλης (ο) {χαμάληδες} (λαϊκ.) **1.** ο αχθοφόρος (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εκτελεί τις δύσκολες. κουραστικές δουλειές: *αυτός έκανε τον ~ κι οι άλλοι κέρδιζαν τη δόξα* || *ήταν ο ~ τού κόμματος. αναλάμβανε όλες τις κουραστικές και βαριές εργασίες* **3.** (μειωτ.) ο χυδαίος βωμολόχος. ο πρόστυχος άνθρωπος: *όχι να πέσω και στο στόμα των ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hamal].

χαμαλιάτικα (τα) (λαϊκ.) τα χρήματα που παίρνει ως αμοιβή ο χαμάλης ΣΥΝ. αχθοφορικά.
[ΕΤΥΜ. < *χαμάλης* + παραγ. επίθημα *-ιάτικα*, πβ. κ. *μηνιάτικο*].

χαμαλίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** επίστρωμα που στερεώνεται με λουριά στην πλάτη αχθοφόρου. για να διευκολύνει τη μεταφορά τού φορτίου του **2.** (κ. ως επίρρ.) μεταφέροντας κανείς κάποιον πάνω στην πλάτη του: *τον πήρε ~ μέχρι το σπίτι του.*
[ΕΤΥΜ. < *χαμαλίκι*].

χαμαλίκι (το) {χαμαλικιού | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η εργασία και το επάγγελμα τού χαμάλη **2.** η καταναγκαστική βαριά δουλειά με την οποία επιφορτίζεται κάποιος, κάθε δουλειά που εκτελείται ως αγγαρεία: *τον είχαν στην οργάνωση μόνο για το ~ κι όχι για να παίρνει αποφάσεις* ΣΥΝ. χαμαλοδουλειά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hamallık < hamal «χαμάλης»].

χαμάλικος, -η. -ο (λαϊκ.) αυτός που ανήκει. αναφέρεται ή ταιριάζει σε χαμάλη: *~ δουλειά.* — **χαμάλικα** επίρρ.

χαμαλοδουλειά (η) (λαϊκ.) βαριά και άχαρη εργασία, που γίνεται ως αγγαρεία, σκληρή και επίπονη εργασία ΣΥΝ. χαμαλίκι.

χαμάμ (το) {άκλ.} **1.** λουτρό που αποτελείται από σειρά δωματίων διαφορετικής θερμοκρασίας (υγρής θερμότητας)· στο πρώτο ο επισκέπτης κάθεται σε θερμό (ξύλινο ή μαρμάρινο) ανάκλιντρο και υποβάλλεται στην έκθεση ζεστού αέρα, σε άλλο δωμάτιο (τού κυρ. λουτρού) λούεται με θερμό νερό που εκτοξεύεται με πίεση από κρουνούς και στο τρίτο βυθίζεται ο ίδιος πρώτα σε δεξαμενή ζεστού νερού (οπότε κατόπιν κάθεται με βαρύ σκέπασμα ακίνητος. για να ιδρώσει) και έπειτα βυθίζεται απευθείας σε δεξαμενή ψυχρού νερού για όσο χρόνο μπορεί· επιπλέον υπάρχουν αποδυτήρια, χώροι για ανάπαυση και για χειρομαλάξεις (μασάζ) ΣΥΝ. τούρκικα λουτρά **2.** (μτφ.) κάθε πάρα πολύ ζεστός και κλειστός χώρος: *με τον καύσωνα το σπίτι είχε γίνει ~* (πβ. λ. *σάουνα*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hamam < αραβ. ḥammām].

χαμένος, -η. -ο **1.** (α) αυτός που δεν βρίσκεται πια στην κατοχή ή στη διάθεση κάποιου: *βρήκε το ~ δαχτυλίδι* || *ο ~ Παράδεισος* || *η ~ ευτυχία / νιότη* || *~ πατρίδες* (οι αρχαίες κοιτίδες τού ελληνισμού. που σήμερα ανήκουν σε άλλα κράτη. λ.χ. η Μ. Ασία. ο Πόντος κ.ά.) (β) αυτός που δεν υπάρχει πλέον: *η ~ Ατλαντίδα* **2.** αυτός που έχει μείνει άγνωστος για πολύ χρόνο: *βρέθηκε ένας ναός ~ στα βάθη τού Αμαζονίου* **3.** ηττημένος ή ζημιωμένος. αυτός που δεν ευνοείται από την έκβαση μιας διαδικασίας ή από μια κατάσταση: *βγήκε ~ από αυτή τη συμφωνία* || (ως ουσ.) *οι ~ τού πολέμου* || *υποστηρίζει πάντα τους ~* || *οι ~ τής ζωής* (αυτοί που δεν κατάφεραν να επιτύχουν κοινωνικά ή οικονομικά) || *στα χαρτιά βγαίνει πάντα ~* || *παίρνω πίσω τα ~* (ξανακερδίζω όσα έχασα) **4.** αυτός που έχει χάσει τον προσανατολισμό του, που δεν γνωρίζει πού βρίσκεται: *περιπλανήθηκαν για μήνες χαμένοι στον ωκεανό* || *χαμένοι στο διάστημα* **5.** αυτός που έχει αλλού τη σκέψη του. που δεν προσέχει ή δεν σκέφτεται: *τον είδα και προχωρούσε σαν ~·* ΦΡ. ***τα 'χω χαμένα*** (i) έχω σαστίσει, κυρ. από μεγάλη έκπληξη: *τέτοιο θράσος πρώτη φορά βλέπω· τι να πω. ~!* (ii) έχω χάσει τα λογικά μου. δεν ξέρω τι λέω: *ο γέρος τα 'χει εντελώς χαμένα!* **6.** αυτός που έχει υποστεί βλάβη. που έχει καταστραφεί· στη ΦΡ. ***είμαι / πάω χαμένος*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος διατρέχει μεγάλο κίνδυνο. είναι καταδικασμένος: *αν μάθει την αλήθεια, πάμε χαμένοι!* || *αν τον πάρει είδηση η μάννα του. είναι χαμένος* **7.** αυτός που δεν εκπληρώθηκε. που δεν πραγματοποιήθηκε: *~ όνειρα / οράματα / ελπίδες* • **8.** αυτός που γίνεται μάταια. που δεν φέρνει αποτέλεσμα: *μην ασχολείσαι μαζί τους, είναι ~ υπόθεση* || *οι συμβουλές μου πήγαν χαμένες* || *~ προσπάθεια / κόπος / λόγια* || *μην αφήνεις τον καιρό να πηγαίνει ~· κάνε κάτι!* ΦΡ. ***στα χαμένα*** χωρίς αποτέλεσμα: *βλέπω τόσες προσπάθειες να πηγαίνουν ~* • **9.** (για πρόσ.) αυτός που έχει χαμηλή ηθική ποιότητα: *αυτός είναι ένας ~. ένα ρεμάλι!* || (υβριστ.) *φύγε από 'δώ. βρε χαμένε!* ΦΡ. (μειωτ.) ***χαμένο κορμί*** παλιάνθρωπος, άν-

θρωπος χαμηλής ηθικής ΣΥΝ. τιποτένιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *χάνω*].

χαμέρπεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η ιδιότητα τού χαμερπούς ΣΥΝ. ποταπότητα, μικροπρέπεια, ευτέλεια **2.** κάθε πράξη μικροπρέπειας, η χαμερπής συμπεριφορά ΣΥΝ. ποταπότητα.

χαμερπής, -ής, -ές {χαμερπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δείχνει χαμηλού επιπέδου συμπεριφορά, αναξιοπρεπή και μικροπρεπή, προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του ΣΥΝ. ευτελής, ποταπός, τιποτένιος, μικροπρεπής ΑΝΤ. υψηλός. — **χαμερπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χαμ(αί)* + *-ερπής* < *έρπω*].

χαμηλόβαθμος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλό βαθμό σε μια ιεραρχική κλίμακα: ~ *υπάλληλος / προσωπικό* ΑΝΤ. υψηλόβαθμος.

χαμηλοβλεπούσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνήθ. ειρων.) γυναίκα που χαμηλώνει το βλέμμα της από σεμνότητα ή σεμνοτυφία ΣΥΝ. ντροπαλή, σεμνότυφη.
[ΕΤΥΜ. < *χαμηλός* + *βλέπω* + επίθημα -*ούσα* των μτχ., πβ. κ. *ξανθομαλλ-ούσα*].

χαμηλοβλέφαρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει μισόκλειστα τα βλέφαρά του, χαμηλωμένο το βλέμμα **2.** (μτφ.) ντροπαλός.

χαμηλοθώρης (ο) {χαμηλοθώρηδες}, **χαμηλοθώρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει χαμηλωμένο το βλέμμα του **2.** (μτφ.) (α) πολύ ντροπαλός ΣΥΝ. χαμηλοβλέφαρος (β) αυτός που ξέρει να κρύβει τις πραγματικές του προθέσεις, που δεν εκδηλώνει τις σκέψεις ή τις επιθυμίες του ΣΥΝ. ύπουλος, δόλιος. Επίσης **χαμηλοθωρούσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χαμηλός* + *-θώρης* < *θωρώ*].

χαμηλόμισθος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλό μισθό, που οι απολαβές από το επάγγελμά του είναι μικρές: ~ *υπάλληλος* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ πλήττονται από τη λιτότητα* ΑΝΤ. υψηλόμισθος.

χαμηλός, -ή, -ό **1.** αυτός που σε σχέση με τον μέσο όρο είναι τοποθετημένος, βρίσκεται ή κινείται κοντά στο έδαφος, στο πάτωμα ή στην επιφάνεια τής γης: ~ *παράθυρο / ταβάνι / ράφι / φράχτης* || ~ *πτήση / μπαλιά* ΑΝΤ. (υ)ψηλός **2.** αυτός που το ύψος ή το βάθος του είναι μικρότερο από το αντίστοιχο τού μέσου όρου ή από το κανονικό: ~ *υψόμετρο / ορεινός όγκος / στάθμη νερού* || *η κοίτη τού ποταμού είναι χαμηλή* || ~ *σκάφη* || ~ *παπούτσια / τακούνια* ΣΥΝ. ρηχός, κοντός ΑΝΤ. ψηλός, βαθύς **3.** αυτός που έχει κατεύθυνση προς το έδαφος: ~ *βλέμμα / ματιά* **4.** (για τόπο) αυτός που έχει μικρό υψόμετρο ή βρίσκεται σε πεδιάδα ή κοντά στο επίπεδο τής θάλασσας **5.** ***χαμηλά*** (τα) σημείο με μικρό υψόμετρο: *πώς νιώθεις εκεί κάτω στα ~;* ΦΡ. (παροιμ.) ***απ' τα ψηλά στα χαμηλά κι απ' τα πολλά στα λίγα*** βλ. λ. *ψηλός* **6.** αυτός που σχηματίζει βαθιά καμπύλη, που κατεβαίνει αρκετά: ~ *ντεκολτέ* ΣΥΝ. βαθύς **7.** αυτός που αντιστοιχεί στην αρχή ή στις κατώτερες θέσεις μιας κλίμακας κατατάξεως, μετρήσεως ή αξιολογήσεως: ~ *εισόδημα / κλιμάκιο / επίδοση / βαθμολογία / κόστος / αρτηριακή πίεση / τάση ρεύματος / τιμές προϊόντων / κοινωνικά στρώματα / ναύλος / κόμιστρο / ζήτηση / μισθός / ποσοστό / υψόμετρο / ακροαματικότητα / δημοτικότητα / ταχύτητα* || ~ *ταχύτητες* (η πρώτη και η δεύτερη) || ~ *ορατότητα / παραγωγή / ρυθμός* || *φαγητό με ~ περιεκτικότητα σε θερμίδες* || ~ *θερμοκρασία* ΑΝΤ. υψηλός **8.** αυτός που κινείται στις κατώτερες νότες τής μουσικής κλίμακας: ~ *νότες / φωνή / ήχος / τόνος*· ΦΡ. ***(άνθρωπος) χαμηλών τόνων*** για μετριοπαθή άνθρωπο, που αποφεύγει τις συγκρούσεις και τις οξείες αντιπαραθέσεις, που ακολουθεί γενικά ήπια και διαλλακτική στάση **9.** αυτός που δεν έχει ένταση, δύναμη: *λέω κάτι με ~ φωνή* || ~ *προφίλ* (αγγλ. low profile) **10.** (μτφ.) αυτός από τον οποίο απουσιάζει το σθένος, που δηλώνει κατάπτωση, εγκατάλειψη ή αδιαφορία: ~ *φρόνημα / ηθικό* **11.** ΜΕΤΕΩΡ. ***βαρομετρικό χαμηλό*** βλ. λ. *βαρομετρικός.* — (υποκ.) **χαμηλούτσικος,** -η/-ια, -ο, **χαμηλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *χαμαί* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *τρυφ-ηλός, σφριγ-ηλός*].

χαμηλόστεγος, -η, -ο [1880] χαμηλοτάβανος (βλ.λ.).

χαμηλοσυνταξιούχος (ο) συνταξιούχος με χαμηλή σύνταξη.

χαμηλοτάβανος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλή οροφή, χαμηλό ταβάνι: ~ *δωμάτιο / σπίτι* ΣΥΝ. χαμηλόστεγος ΑΝΤ. ψηλοτάβανος.

χαμηλοτάκουνος, -η, -ο (για υποδήματα) αυτός που έχει χαμηλό τακούνι: ~ *παπούτσι / γόβα* ΑΝΤ. ψηλοτάκουνος.

χαμηλότοκος, -η, -ο αυτός που έχει, αποδίδει ή επιβαρύνεται με χαμηλό επιτόκιο: ~ *δάνειο / κατάθεση / ομόλογο.*

χαμηλόφωνος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χαμηλή φωνή ή μιλά σιγανά ΑΝΤ. υψηλόφωνος **2.** αυτός που λέγεται ή τραγουδιέται με χαμηλή φωνή: ~ *εκτέλεση / σχόλιο* ΑΝΤ. υψηλόφωνος. — **χαμηλόφωνα / χαμηλοφώνως** [1866] επίρρ.

χαμήλωμα (το) [μεσν.] {χαμηλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μείωση τού ύψους (ενός πράγματος): *το ~ τής φωνής / τής έντασης / των τιμών* ΣΥΝ. μείωση, ελάττωση ΑΝΤ. ύψωση, μεγάλωμα, αύξηση **2.** η τοποθεσία που βρίσκεται σε χαμηλό υψόμετρο ή σε συγκριτικά χαμηλότερο επίπεδο από τις γύρω περιοχές ΑΝΤ. ύψωμα.

χαμηλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {χαμήλω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) χαμηλό ή χαμηλότερο, μειώνω το ύψος: ~ *έναν τοίχο / φράχτη* ΑΝΤ. υψώνω **2.** επιμηκύνω (κάτι) προς τα κάτω: ~ *μια φούστα / τις κουρτίνες* ΣΥΝ. μακραίνω ΑΝΤ. κονταίνω **3.** κατεβάζω, τραβώ (κάτι) προς τα κάτω, το κάνω να στραφεί ή να μετακινηθεί προς τα κάτω: ~ *τις τέντες / τα πανιά* || ~ *τα γυαλιά μου, για να δω κάτι* ΣΥΝ. κατεβάζω ΑΝΤ. ανεβάζω· ΦΡ. (α) ***χαμηλώνω τα μάτια / το βλέμμα*** στρέφω το βλέμμα μου προς τα κάτω: ~ *από φόβο / ντροπή* (β) (μτφ.) ***χαμηλώνω τη μύτη μου*** γίνομαι λιγότερο υπερόπτης: *καλά θα κάνει να χαμηλώσει λίγο τη μύτη του, γιατί έχει πολυπάρει αέρα* **4.** κάνω (κάτι) λιγότερο, μειώνω την ένταση ή την ποσότητά του: *χαμήλωσε την τηλεόραση / τη μουσική, προσπαθούμε να κοιμηθούμε* || ~ *το φως / την ταχύτητα / τους ρυθμούς παραγωγής / τη θερμοκρασία τού φούρνου* || ~ *την τιμή προϊόντος* (φτηναίνω) || (μτφ.) ~ *τους τόνους μιας συζήτησης* ΣΥΝ. μειώνω ΑΝΤ. αυξάνω· ΦΡ. (μτφ.) ***χαμηλώνω τη φωνή*** γίνομαι λιγότερο διεκδικητικός, μειώνω τις απαιτήσεις μου: *πες του να χαμηλώσει λίγο τη φωνή, γιατί το έχει παρακάνει* ♦ (αμετβ.) **5.** γίνομαι χαμηλός ή χαμηλότερος: «*να χαμηλώναν τα βουνά...*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κονταίνω ΑΝΤ. ψηλώνω **6.** γίνομαι λιγότερο βαθύς: *την περίοδο τού καλοκαιριού το ποτάμι χαμηλώνει* ΑΝΤ. βαθαίνω **7.** σκύβω: *χαμήλωσε, για να περάσει από τη χαμηλή πόρτα* **8.** κινούμαι προς τα κάτω: *το αεροπλάνο χαμήλωνε, για να προσγειωθεί* || *ο ήλιος πήρε να χαμηλώνει* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανεβαίνω **9.** γίνομαι λιγότερο έντονος, μειώνομαι ως προς την ποσότητά μου, ελαττώνομαι: *χαμήλωσε η ταχύτητα / η ένταση / η φωνή / το φως / η θερμοκρασία* || *έχουν χαμηλώσει πολύ οι τόνοι* ΣΥΝ. μειώνομαι ΑΝΤ. αυξάνομαι.

χαμίνι (το) [1845] {χαμιν-ιού | -ιών} (κακόσ.) το αλητάκι, παιδί τού δρόμου ΣΥΝ. αλητόπαιδο, αλάνι, αλητάκος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. gamin «αλητόπαιδο», αρχική σημ. «βοηθός υαλοποιού», αβεβ. ετύμου, ίσως γερμ. αρχής, πβ. γερμ. Gamel «ανόητος νέος». Τη λ. πρωτοχρησιμοποίησε ο Ι. Σκυλίτσης στη μετάφραση των *Αθλίων* τού Β. Ουγκό].

Χαμίτες (οι) [1866] {Χαμιτών} (παλαιότ.) οι λαοί τής Β. Αφρικής, οι οποίοι έχουν τα χαρακτηριστικά τής λευκής φυλής και αποτελούν ιδιαίτερο κλάδο τής μεσογειακής φυλής. — **χαμιτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού *Χαμ*, γυιου τού Νώε και προγόνου των αφρικανικών λαών].

χαμιτοσημιτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***χαμιτοσημιτική γλώσσα*** κάθε γλώσσα που ανήκει στην οικογένεια γλωσσών η οποία ανάγεται σε κοινή μητέρα-γλώσσα, που μιλιόταν στην περιοχή τής Σαχάρας μεταξύ τής όγδοης και έκτης χιλιετίας π.Χ. και στην οποία ανήκουν γλώσσες τής Β. Αφρικής και τής ΝΑ. Ασίας, όπως η Αραβική, η Αμχαρική, η Εβραϊκή και η Χάουσα· (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τις παραπάνω γλώσσες και τους λαούς που τις μιλούν: ~ *προέλευση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. hamito-semitisch].

χαμο- κ. **χαμό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι: **1.** βρίσκεται χαμηλά: *χαμό-δεντρο* **2.** γίνεται χωρίς ένταση, ελαφρά: *χαμογελώ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *χάμω*].

χαμογέλασμα (το) [1790] {χαμογελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το χαμόγελο (βλ.λ.).

χαμογελαστός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαμογελά, που έχει πρόσχαρο ύφος: ~ *πρόσωπο / βλέμμα / παιδί* ΣΥΝ. πρόσχαρος ΑΝΤ. σκυθρωπός, κατσούφης **2.** αυτός που εκδηλώνεται με χαμόγελο: ~ *απάντηση.* — **χαμογελαστά** επίρρ.

χαμογέλιο (το) (λογοτ.) το χαμόγελο (βλ.λ.).

χαμόγελο (το) **1.** ελαφρά σύσπαση τού προσώπου, κατά την οποία ανασηκώνονται οι άκρες των χειλιών, συνήθ. χωρίς να ανοίξει το στόμα, για την έκφραση κυρ. θετικών συναισθημάτων (λ.χ. χαράς, ευχαρίστησης, ηρεμίας, ικανοποίησης) ή των προθέσεων, των σκέψεων κάποιου: *πλατύ / ζεστό / ειρωνικό / πικρό / προσποιητό / σαρκαστικό / παγωμένο / ηλίθιο* ~ || *σφιγμένο / συγκρατημένο / σφιχτό* ~ || ~ *ευτυχίας / τρυφερότητας* || *προχωρούσαν με το ~ στα χείλη* ΣΥΝ. χαμογέλιο, χαμογέλασμα, (λόγ.) μειδίαμα· ΦΡ. (α) ***ακάω χαμόγελο*** χαμογελώ (ενώ ήμουν σοβαρός): *μόλις άκουσε τα ευχάριστα νέα, έσκασε χαμόγελο* (β) ***κόβεται το χαμόγελο (κάποιου)*** (κάποιος) διακόπτει απότομα το χαμόγελό του: *όταν της ανακοίνωσαν ότι δεν θα πάρει άδεια, της κόπηκε το χαμόγελο* **2.** (μτφ.) ***χαμόγελα*** (τα) η ευχαρίστηση, η ικανοποίηση: *η δημοσκόπηση προκάλεσε χαμόγελα στην ηγεσία τού κόμματος* || *πολλά ~ βλέπω, τι καλό συνέβη;* ΦΡ. ***χαμόγελο ώς τ' αφτιά*** πολύ μεγάλη ευχαρίστηση, χαρά, η οποία εκφράζεται στο ύφος, στο πρόσωπο κάποιου: *είχε ένα ~ μετά τη νίκη του στις εκλογές* **3.** (συνεκδ.) το άνοιγμα για τον λαιμό σε μπλούζες, φορέματα, τού οποίου το κόψιμο φτάνει από ώμο σε ώμο. — (υποκ.) **χαμογελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χαμογελώ* (υποχωρητ.)].

χαμογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χαμογελάς... | χαμογέλασα} ♦ **1.** (αμετβ.) συσπώ ελαφρά το πρόσωπο, ανασηκώνοντας τις άκρες των χειλιών μου: *τους ζήτησε να χαμογελάσουν για τη φωτογραφία* || *χαμογελούσε ευτυχισμένη / με πίκρα* || ~ *πλατιά* ΣΥΝ. (λόγ.) μειδιώ ♦ **2.** (μετβ.) απευθύνω (σε κάποιον) χαμόγελο: *του χαμογέλασε πονηρά* || *σε ποιον χαμογελάς;* || *όλοι της χαμογέλασαν ευγενικά* || *μας χαμογέλασε με σημασία / με νόημα* (υπονοώντας κάτι)· ΦΡ. ***η τύχη χαμογελά (σε κάποιον)*** η τύχη ευνοεί (κάποιον): *η τύχη τού χαμογέλασε· κέρδισε τον πρώτο λαχνό τού λαχείου.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαμογελώ* < *χάμω* + *γελώ*].

χαμόδεντρα (το) [μεσν.] δέντρο χαμηλού ύψους, θάμνος.

χαμοζωή (η) η άθλια, φτωχική και μίζερη ζωή: *δεν άντεξε τη ~.*

χαμοθεός (ο) (λαϊκ.) (κυριολ.) επίγειος θεός· (μτφ.) ο προστάτης, ο βοηθός (κάποιου): (παροιμ.) «*κάθε δουλειά θέλει και χαμοθεό*» || «*έχεις χαμοθεό, έχεις και πανωθεό*».

χαμοκέλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το χαμόσπιτο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χάμω* + -*κέλλα* < *κελλί*].

χαμοκερασιά (η) η φραουλιά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαμαικερασία*, με συνίζηση και προσαρμογή σε α' συνθ. *χαμο-*, < μτγν. *χαμαικέρασος*].

χαμοκέρασο (το) η φράουλα.

χαμόκλαδα (το) κάθε χαμηλό κλαδί που έχει φυτρώσει κοντά στο έδαφος, που ακουμπά στη γη.

χαμοκυλιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαμοκυλίσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) κυλιέμαι κατάχαμα, στο έδαφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

χαμολούλουδο (το) μικρό και χαμηλό λουλούδι ή λουλούδι που μόλις έχει φυτρώσει.

χαμομήλι (το) {χαμομηλ-ιού | -ιών} **1.** ετήσιο ποώδες φυτό, που τα φύλλα και τα άνθη του διατάσσονται όπως τής μαργαρίτας. καλλιεργείται ως φαρμακευτικό ή για το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από αυτό και χρησιμοποιείται για την παρασκευή σαμπουάν, καλλυντικών και ως αρωματικό ΣΥΝ. χαμομηλιά **2.** το αφέψημα που παρασκευάζεται από αυτό το φυτό και έχει χαρακτηριστικές φαρμακευτικές ιδιότητες, για τις οποίες χρησιμοποιείται ως τονωτικό, καταπραϋντικό και αντισπασμωδικό. Επίσης **χαμόμηλο** [μεσν.] κ. **χαμαίμηλο** [μτγν.]. — (υποκ.) **χαμομηλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *χαμόμηλον* < μτγν. *χαμαίμηλον* < *χαμαί* + *μῆλον*].

χαμομηλιά (η) το χαμομήλι ως φυτό.

χαμομηλόλαδο (το) το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τα άνθη τού χαμομηλιού (βλ. κ. λ. *χαμομήλι*).

χαμοπέρδικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) το ορτύκι (βλ.λ.).

χαμός (ο) **1.** η οριστική απώλεια: *ο ~ τής αθωότητας / τής νεότητας* ΣΥΝ. χάσιμο, απώλεια **2.** η εξαφάνιση προσώπου (και σπανιότ.) πράγματος: *ο ξαφνικός ~ του είναι ακόμα ανεξήγητος* || (υβριστ.) *άι στον χαμό!* (χάσου) **3.** (ειδικότ.) ο θάνατος: *ο ~ τού μεγάλου ποιητή βύθισε τη χώρα στο πένθος* ΣΥΝ. απώλεια **4.** (οικ.) (α) η μεγάλη αναστάτωση από κοσμοσυρροή: *στη συναυλία έγινε ~* || *κάθε χρόνο παραμονές Χριστουγέννων στα μαγαζιά γίνεται ~* ΣΥΝ. κοσμοπλημμύρα, κοσμοχαλασιά (β) η μεγάλη αναστάτωση, κατάσταση μεγάλης έντασης και αναταραχής: *στο συνέδριο τού κόμματος θα γίνει ~!* || *όταν ήχησαν οι σειρήνες, έγινε ~ στους δρόμους· όλοι έτρεχαν στα καταφύγια* || *φύγε, γιατί θα γίνει ~, αν συνεχίσεις!* || (εμφατ.) *έγινε ο ~!* (με τονισμένο το *ο*) ΣΥΝ. το σώσε· ΦΡ. **χαμός ατο ίσιωμα** βλ. λ. *ίσιωμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάνω*, κατά τα ουσ. σε *-μός*, πβ. κ. *τριγ-μός, καη-μός*].

χαμοσέρνω ρ. μετβ. {χαμόσυρ-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) σέρνω (κάτι) στη γη, κατάχαμα.

χαμόσπιτο (το) χαμηλοτάβανο, φτωχικό σπίτι, πρόχειρα κατασκευασμένο από φτηνά υλικά ΣΥΝ. χαμοκέλλα.

χάμου επίρρ. → χάμω

χαμούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κ. **χαμούρης** (ο) {χαμούρηδες} (σημ. 2) (λαϊκ.-υβριστ.) **1.** φθηνή πόρνη τού δρόμου, που δεν διαθέτει δωμάτιο και κρεβάτι, αλλά εκδίδεται στην ύπαιθρο **2.** (γενικότ.) πρόσωπο εξευτελισμένο, ανυπόληπτο, ανήθικο. — **χαμούρικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < λατ. camura, θηλ. τού επιθ. camur «καμπύλος», τεχν. όρ., πιθ. δάνειο. Για τη σημασιολ. εξέλιξη πβ. κ. το μεσν. *κούρβα* «καμπύλη – πόρνη» (< λατ. curba)].

χάμουρα (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) τα εξαρτήματα που τοποθετούνται πάνω στα υποζύγια για την ίππευση, τη φόρτωση ή το ζέψιμό τους ΣΥΝ. σαγή.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. hamuri, πληθ. τού ham «σαγή ίππου»].

χαμουρεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαμουρεύτηκα} (οικ.) ανταλλάσσω ερωτικά χάδια (με άλλο πρόσωπο). — **χαμούρεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

χαμουτζής (ο) {χαμουτζήδες} (μειωτ.) σύμφωνα με κατοίκους τής Β. Ελλάδας, ο κάτοικος τής Νότιας Ελλάδας και ειδικότ. ο παλαιοελλαδίτης.
[ΕΤΥΜ. < *χάμω / χάμου* + παραγ. επίθημα *-τζής*].

χαμπάρι κ. **χαμπέρι** (το) {χαμπαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η είδηση, τα νέα: *τι χαμπάρια;* (τι νέα;) || *τι χαμπέρια μάς φέρνεις;* ΦΡ. **παίρνω χαμπάρι** παίρνω είδηση, αντιλαμβάνομαι (κάτι): *τόση φασαρία γίνεται γι' αυτό το θέμα κι αυτός δεν έχει πάρει χαμπάρι* || *αν σε πάρει χαμπάρι ότι τον κοροϊδεύεις, χάθηκες!* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, (μτφ.) μυρίζομαι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haber «είδηση»].

χαμπαριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χαμπάριασα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** αποκτώ αντίληψη (κάποιου πράγματος): *δεν χαμπαριάζει τίποτε!* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω **2.** έχω γνώσεις (σε συγκεκριμένο θέμα): *τι χαμπαριάζεις από μηχανές;* || *χαμπαριάζεις τίποτε από Αγγλικά;* **3.** λαμβάνω υπ' όψιν μου, συνυπολογίζω (κάτι): *αν θέλει κάτι, δεν χαμπαρίζει τίποτα και κανέναν* ΣΥΝ. λογαριάζω, υπολογίζω ♦ (αμετβ.) **4.** αντιλαμβάνομαι: *πού να χαμπαρίσει, αυτός είναι εντελώς χαζός!* **5.** (μτφ.-αρνητ.) δεν έχω γνώση ή αίσθηση ενός πράγματος: *δεν χαμπαρίζει αυτός από ευγένεια και τρόπους!* ΣΥΝ. κατανοώ. Επίσης **χαμπαρίζω**.

habaas corpus λατ. (προφέρεται *χάμπεας κόρπους*) ελλην. *να (κατ)έχεις (το) σώμα (σου)*· νόμος τού 1679 στην Αγγλία, ο οποίος ισχύει ώς σήμερα (συμπληρωμένος με μεταγενέστερους νόμους) στη Μ. Βρετανία και στις αγγλοσαξονικές χώρες και προστατεύει τον πολίτη από αδικαιολόγητη κράτηση και δίωξή του.

χάμπουργκερ (το) {άκλ.} **1.** κιμάς σε σχήμα μπιφτεκιού που τηγανίζεται **2.** έδεσμα που πωλείται συνήθ. σε καταστήματα έτοιμου φαγητού (φαστ-φουντ) και αποτελείται από δύο ημισφαιρικά ψωμάκια, ανάμεσα στα οποία τοποθετείται το παραπάνω μπιφτέκι και άλλα συνοδευτικά (κέτσαπ, μαγιονέζα, τυρί, σαλάτα κ.λπ.), ανάλογα με το είδος. — (υποκ.) **χαμπουργκεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hamburger (ενν. steak) < γερμ. Hamburg «Αμβούργο»].

χαμπουργκεράδικο (το) το κατάστημα που πουλά χάμπουργκερ.

χαμσίνι κ. **χαμψίνι** (το) [1898] (λαϊκ.) δυνατός, ξηρός και ζεστός άνεμος τής Αιγύπτου, που πνέει από την έρημο.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. khamsin «πενήντα», επειδή ορισμένες φορές ο άνεμος αυτός διαρκούσε πενήντα ημέρες].

χάμστερ (το) {άκλ.} τρωκτικό με κοντή ουρά και τρίχωμα, που μεταφέρει την τροφή του με μεγάλους θυλάκους στο εσωτερικό των παρειών του, είναι νυκτόβιο και τρέφεται κυρ. με καρπούς, σπόρους και χόρτα· χρησιμοποιείται ως πειραματόζωο αλλά συνηθίζεται και ως κατοικίδιο. — (υποκ.) **χαμστεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hamster < γερμ. Hamster < αρχ. γερμ. hamastro, πβ. κ. αρχ. σαξ. hamstra].

χαμψίνι (το) → χαμσίνι

χάμω επίρρ. (λαϊκ.) καταγής, στο έδαφος. Επίσης **χάμου**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάμαι* < αρχ. *χαμαί* (βλ.λ.), με αναβιβασμό τού τόνου και κατάλ. *-ω* κατά τα επιρρ. *ἔξω, ἐπάνω, κάτω*. Ο τ. *χάμου* κατά τα *παντού, πού, αλλού*].

Χ.Α.Ν. (η) Χριστιανική Αδελφότητα Νέων.

χαν (ο) {άκλ.} ο χαγάνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. han < μογγολ. hān].

Χαναάν (η) {άκλ.} Π.Δ.-Κ.Δ. παράκτια περιοχή τής Α. Μεσογείου Θαλάσσης με κέντρο τη Φοινίκη· η Παλαιστίνη. — **Χαναναίος** (ο), **Χαναναία** (η), **χαναανιτικός**, -ή, -ό κ. **χαναναϊκός**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. kn'n / (māt) kinaḫḫi «(χώρα) τής Χαναάν», από το όν. τού γυιού τού Χαμ και εγγονού τού Νώε. Το τοπων. συνδ. με την ονομ. *Χνᾶ*, την οποία ο Εκαταίος ο Μιλήσιος αποδίδει στη Φοινίκη].

χάνδακας (ο) {χανδάκων} **1.** το χαντάκι (βλ.λ.) **2.** (παλαιότ. με κεφ.) το Ηράκλειο Κρήτης. Επίσης **χάνδαξ** [μτγν.] {χάνδακος}.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *χαντάκι, Ηράκλειο*].

χάνδρα (η) → χάντρα

Χ.Α.Ν.Θ. (η) Χριστιανική Αδελφότητα Νέων Θεσσαλονίκης.

χάνι (το) {χαν-ιού | -ιών} (παλαιότ.) πανδοχείο για την κατάλυση οδοιπόρων: *το ~ τής Γραβιάς*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. han].

Χανιά (τα) {Χανίων} πόλη τής Δ. Κρήτης, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Χανίων)*. — **Χανιώτης** (ο), **Χανιώτισσα** (η), **χανιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Η τολμηρή αναγωγή τού τοπωνυμίου στο ουσ. *χάννος* δεν συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες. Περισσότερο ικανοποιητική φαίνεται η άποψη ότι το τοπωνύμιο ετυμολογείται από το (τουρκ.) *χάνι* μέσω τύπων τού πληθ. *των χανιών / τα χανιά* (επί βενετικής κυριαρχίας τής Κρήτης μαρτυρείται η ονομασία Lacanea)].

Hannibal ante portas λατ. (προφέρεται *Χάνιμπαλ άν-τε πόρτας*) ελλην. *ο Αννίβας προ των πυλών (ενν. τής Ρώμης)*· για να δείξουμε ότι ο κίνδυνος είναι άμεσος και ορατός.

χάννος (ο) (συνήθ. ορθ. *χάνος*) **1.** θαλάσσιο ψάρι που μοιάζει πολύ με την πέρκα, έχει καστανό και λευκό χρώμα, μικρά λέπια και η ουρά του είναι στρογγυλεμένη προς τα μέσα· συγγενεύει με τον ροφό, τη σφυρίδα, το λαβράκι κ.λπ. **2.** (μτφ.) ο ανόητος άνθρωπος: *κοιτάζει / στέκει σαν ~* ΣΥΝ. (εκφραστ.) χάχας.
[ΕΤΥΜ. μτγν., μεταπλ. τ. τού αρχ. *χάννα / -η* με αλλαγή γένους. Το αρχ. *χάννα / -η* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των ρ. *χαίνω, χάσκω* (βλ.λ.), με εκφραστ. διπλασιασμό *-νν-*, δηλώνοντας έτσι το ψάρι που ανοίγει πολύ το στόμα του. Η υπόθεση περί αιγυπτιακής προελ. δεν ευσταθεί].

χάνος (ο) → χαγάνος

χανούμισσα (η) {χανουμισσών} **1.** μουσουλμάνα γυναίκα, κυρ. ενταγμένη σε χαρέμι **2.** (γενικότ.) η Τουρκάλα, η Οθωμανή γυναίκα. —(υποκ.) **χανουμάκι** κ. **χανούμι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χανούμ* (< τουρκ. hanım) + παραγ. επίθημα *-ισσα*, πβ. κ. *βασίλ-ισσα*].

Χάνσα (η) **1.** (κατά τον Μεσαίωνα στη Α. Ευρώπη, κυρ. στη Γερμανία) σύμπραξη εμπόρων για την αντιμετώπιση των κινδύνων τού εμπορίου **2.** η Χανσεατική Ένωση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hansa < μέσ. γερμ. hanse, που συνδ. με αρχ. γερμ. hansa «εταιρεία»].

χανσεατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Χάνσα **2.** ***Χανσεατική Ένωση*** μεσαιωνική σύμπραξη εκατόν πενήντα πόλεων τής Β. Γερμανίας και παρακείμενων χωρών για την προώθηση και προστασία τού εμπορίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. hanseatisch < hansa (βλ. κ. *χάνσα*)].

χανσενικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (επίσ.) ο λεπρός (βλ. λ. *λέπρα*).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Νορβηγού γιατρού και βοτανολόγου Gerhart H.A. Hansen (1841-1912), ο οποίος το 1874 ανακάλυψε το παθογόνο μικρόβιο τής λέπρας].

χαντάκι (το) {χαντακ-ιού | -ιών} επίμηκες σκάμμα ή φυσικό άνοιγμα τής γης σαν μικρή τάφρος, που αξιοποιείται συχνά για τη διοχέτευση τού νερού, λ.χ. για το πότισμα χωραφιού ή για την αποστράγγιση νερών ή τοποθέτηση αγωγών καλωδίων: *ανοίγω / σκάβω ~*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χανδάκιον*, υποκ. τού μτγν. *χάνδαξ, -ακος* < αραβ. khandāq «τάφρος»].

χαντακώνω ρ. μετβ. {χαντάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) ρίχνω σε χαντάκι (κάποιον/κάτι), με πρόθεση να του προκαλέσω βλάβη **2.** (συνήθ. μτφ.) προκαλώ την καταστροφή (κάποιου) συνήθ. άθελά μου, τον παγιδεύω σε επικίνδυνη κατάσταση: *ο δικηγόρος του τον χαντάκωσε σ' αυτή την υπόθεση* || *στην επιχείρηση που δουλεύει έχει χαντακωθεί· δουλεύει σαν χαμάλης και δεν έχει προοπτικές εξέλιξης*. — **χαντάκωμα** (το).

χαντζάρα κ. **χατζάρα** (η) (λαϊκ.) το μεγάλο χαντζάρι.

χαντζάρι κ. **χατζάρι** (το) {χαντζαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κοφτερό σπαθί με μεγάλο, καμπύλο σχήμα, που χρησιμοποιούσαν οι μουσουλμάνοι, κυρ. οι Τούρκοι πολεμιστές και οι πειρατές.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hançer].

χαντζαριά κ. **χατζαριά** (η) το χτύπημα με χαντζάρι ή χαντζάρα, καθώς και το σημάδι ή η πληγή που προκαλεί αυτό.

χαντζής (ο) → χανιτζής

χάντικαπ (το) {άκλ.} ελλην. *υστέρηση* **1.** αγώνας ή διαγωνισμός στον οποίο οι συμμετέχοντες είτε επιβαρύνονται με μειονεκτήματα (όπως λ.χ. με μεγαλύτερα βάρη, μακρύτερες αποστάσεις, λιγότερο χρόνο), αν βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, είτε ευνοούνται με αντίστοιχα πλεονεκτήματα (λ.χ. μικρότερων βαρών, μικρότερων αποστάσεων, περισσότερου χρόνου), αν υστερούν σε σωματικά προσόντα, ώστε να εξισώνονται οι πιθανότητες όλων για νίκη **2.** κάθε μειονέκτημα που δυσκολεύει την επιτυχία, που αποτελεί εμπόδιο ΣΥΝ. πρόσκομμα **3.** σωματική ή πνευματική αναπηρία, η οποία κυρ. καθιστά τις καθημερινές δραστηριότητες δύσκολες ΣΥΝ. αναπηρία, ελάττωμα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. handicap < φρ. hand in cap «χέρι μέσα σε καπέλο», τρόπος συναλλαγής ή ανταλλαγής κατά τον οποίο (τον 17ο αι.) τα δύο μέρη και ο επιδιαιτητής τοποθετούσαν χρήματα σε καπέλο. Ο επιδιαιτητής δήλωνε επίσης το ποσόν που έπρεπε να καταβάλει το ένα από τα δύο μέρη, ώστε η συναλλαγή να καταστεί ισορροπημένη και συμφέρουσα, οι δε συναλλασσόμενοι έβγαζαν τα χέρια τους από το καπέλο γεμάτα ή άδεια, δηλ. αποδεχόμενοι ή αρνούμενοι τη ρύθμιση].

χάντμπολ (το) {άκλ.} ελλην. *χειροσφαίριση*· ομαδικό παιχνίδι που παίζεται με στρογγυλή μπάλα σε γήπεδο 40 επί 20 μέτρων (με δύο μικρά τέρματα) μεταξύ δύο επταμελών ομάδων (από έξι παίκτες και έναν τερματοφύλακα), οι οποίοι εναλλάσσουν τη μπάλα με τα χέρια προσπαθώντας να επιτύχουν όσο το δυνατόν περισσότερα τέρματα (γκολ) εις βάρος τής αντίπαλης ομάδας. — **χαντμπολίστας** (ο), **χαντμπολίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. handball < hand «χέρι» + ball «μπάλα»].

χάντρα (η) {χαντρών} **1.** μικρό κομμάτι, σφαιρικού ή κυλινδρικού σχήματος, από σκληρό υλικό με διαμπερή τρύπα, ώστε να περνιέται σε κλωστή, αλυσίδα, λουράκι, καρφίτσα κ.λπ. και να φοριέται ως κόσμημα, στολίδι: *οι ~ τού κομπολογιού* || *γυάλινη / πλαστική ~* || *πέρασε στο παιδί μια ~ για το μάτι* (γαλάζιου χρώματος, με σχέδιο σαν μάτι, που συνήθ. καρφιτσώνεται πάνω στα ρούχα τού μωρού, για προστασία από μάτιασμα) **2.** (μτφ.) (α) το έντονο, λαμπερό και όμορφο μάτι (β) μεγάλη σταγόνα: *μία ~ δάκρυ κύλησε απ' τα μάτια* ● **3. χάντρες** (οι) μικρά και στρογγυλά φασόλια. — (υποκ.) **χαντρούλα** κ. **χαντρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. αραβ. αρχής].

χάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έχασα, χά-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** καταλήγω να μην έχω (κάτι), λ.χ. λόγω ατυχήματος: *στο αεροδρόμιο έχασαν όλες τους τις αποσκευές* **2.** (α) παύω να έχω (κάτι) δικό μου ή πάνω μου (από απροσεξία και συνήθ. προσωρινά): *έχασα την αλυσιδίτσα μου στην παραλία* || *~ τα κλειδιά μου / τον αναπτήρα μου* ΑΝΤ. βρίσκω (β) παύω να έχω την κυριότητα ή την ιδιοκτησία (πράγματος): *~ πολλά χρήματα / μια περιουσία στα χαρτιά* || *έβαλε το σπίτι υποθήκη και το έχασε·* ΦΡ. (παροιμ.) **έχασε / μη χάσει η Βενετιά βελόνι** για απώλεια εντελώς ασήμαντη **3.** αδυνατώ να διατηρήσω ή να συγκρατήσω (κάτι): *~ την ισορροπία μου / το βήμα μου / τον έλεγχο τού αυτοκινήτου* || (για αεροπλάνα) *~ ύψος* (συνήθ. λόγω βλάβης)· ΦΡ. (α) **τα χάνω** σαστίζω: *απ' τη χαρά του τα 'χασε και δεν ήξερε τι έλεγε* ΣΥΝ. τα έχω χαμένα (β) **χάνω το μπούσουλα** βλ. λ. *μπούσουλας* (γ) **χάνω τα νερά μου** βλ. λ. *νερό* (δ) **χάνω το μυαλό μου / τον νου μου** βλ. λ. *μυαλό* (ε) **χάνω τις αισθήσεις μου** βλ. λ. *αίσθηση* (στ) **χάνω τ' αβγά και τα καλάθια / τα πασχάλια** βλ. λ. *αβγό* (ζ) (μτφ.) **τα 'χω χάσει** έχω τρελαθεί (η) **χάνω τα λόγια μου** (i) μιλώ σε κάποιον χωρίς να βρίσκω ανταπόκριση: *άδικα χάνεις τα λόγια σου, αυτός δεν ακούει κανέναν!* (ii) δεν μπορώ να ελέγξω τον λόγο μου λόγω ταραχής, συναισθηματικής φόρτισης κ.λπ.: *όποτε πάει να της μιλήσει, χάνει τα λόγια του!* **4.** (απο)στερούμαι (κάτι): *~ τη δουλειά μου / τα πολιτικά μου δικαιώματα / την ελευθερία μου·* ΦΡ. (α) **χάνω τη ζωή μου** πεθαίνω (β) **τι είχα, τι έχασα** για περιπτώσεις στις οποίες η κατάσταση κάποιου δεν αλλάζει, μένει όπως είχε: *μια προσπάθεια έκανα, αλλά δεν πέτυχε· ~!* (γ) **δεν έχω τίποτε να χάσω / τι έχω να χάσω** για προσπάθειες που αναλαμβάνει κανείς χωρίς τον φόβο τής αποτυχίας, χωρίς να θεωρεί αντικίνητρο πιθανό αρνητικό αποτέλεσμα: *θα του τα πω όλα κι ας μη με πιστέψει· ~;* (δ) **τι θα χάσω, αν...** δεν θα έχω καμία απώλεια ή επιβάρυνση, αυτό που θα στερηθώ είναι εντελώς ασήμαντο: *~ δεν βγω κι ένα βράδυ;* (ε) **χάνω (κάτι) προς χάριν (κάποιου)** στερούμαι (κάτι) συνειδητά χάριν (πράγματος / προσώπου): *προτίμησε να χάσει την ευκαιρία μιας καλής καριέρας προς χάριν τής οικογένειάς της* **5.** παύω να χαρακτηρίζομαι από κάτι (ικανότητα, ιδιότητα, αντίληψη, νοοτροπία κ.λπ.), τουλάχιστον στον βαθμό που συνέβαινε αυτό παλαιότερα: *~ τον αυθορμητισμό / τη δύναμη / τη λάμψη μου* || *η υπόθεση χάνει τη γοητεία / το μυστήριο / το ενδιαφέρον της* || *θα χάσω την υπομονή μου μαζί σου!* || *με τα χρόνια έχασε τη μνήμη / την αίγλη / την ομορφιά / τον ρομαντισμό / τη μαχητικότητά του* || *το λάστιχο στον ήλιο χάνει την ελαστικότητά του* || *~ τα μυαλά / τα λογικά μου* (παραφρονώ, τρελαίνομαι) || *~ πάσα ιδέα / την εκτίμησή μου για κάποιον·* ΦΡ. (μτφ.) **χάνω τον ύπνο μου για (κάποιον / κάτι)** νοιάζομαι, ανησυχώ ή ανυπομονώ για (κάποιον/κάτι): *έχω χάσει τον ύπνο μου με τα καμώματα τής κόρης μου!* **6.** αποστερούμαι (κάποιον, κυρ. αγαπημένο πρόσωπο) λόγω θανάτου: *~ την αδελφή / τον πατέρα μου* **7.** (για μέλος / όργανο τού σώματος) παύω να έχω: *έχασε το χέρι του στον πόλεμο* || *~ τα μαλλιά / τα δόντια μου·* ΦΡ. (μτφ.) **χάνω το κεφάλι μου** με αποκεφαλίζουν: *ο πασάς τον ειδοποίησε ότι αν δεν πιάσει τον ληστή θα χάσει το κεφάλι του* **8.** παρουσιάζω απώλεια από κάτι: *~ αίμα / βάρος* || *~ τις αισθήσεις μου* (λιποθυμώ)· ΦΡ. (μτφ.) **χάνω το χρώμα μου** βλ. λ. *χρώμα* **9.** (για γιατρό) αποτυγχάνω να κρατήσω στη ζωή (ασθενή): *δυστυχώς, τον χάσαμε στην εγχείρηση* **10.** (για γυναίκα) αποβάλλω: *έχασε το μωρό στον δεύτερο μήνα* ΣΥΝ. αποβάλλω **11.** (μτφ.) υφίσταμαι την ηθική φθορά, διαφθείρω ή κολάζω: *~ την ψυχή μου!* **12.** δεν προλαβαίνω (κάτι) (λόγω αργοπορίας μου): *έχασα την αρχή τού έργου!* || *~ το αεροπλάνο / το λεωφορείο* || *~ μια παράδοση μαθήματος / μια ομιλία* **13.** (συνήθ. για συσκευές μετρήσεως) λειτουργώ πιο αργά από το κανονικό, με χρονική καθυστέρηση: *το ρολόι χάνει ένα λεπτό τη μέρα* || *το μηχάνημα χάνει στροφές* **14.** μου ξεφεύγει (κάποιος/κάτι), δεν μπορώ να το παρακολουθήσω, είτε γιατί φεύγει από το οπτικό μου πεδίο είτε διότι δεν υπέπεσε στην αντίληψή μου: *τον χάσαμε μέσα στο πλήθος* || *δεν έχασε λέξη απ' όσα είπες·* ΦΡ. (α) **χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα** υπάρχει πολυκοσμία, θόρυβος και αταξία: *στη χθεσινή συγκέντρωση έχανε η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα* || *Με τέτοια γραφειοκρατία ~! Δεν βγάζεις άκρη!* (β) **χάνω τον δρόμο (μου)** ξεστρατίζω, βγαίνω από τη σωστή πορεία, κατεύθυνση (γ) **κάποιος βλέπει το δέντρο και χάνει το δάσος** βλ. λ. *δάσος* (δ) **πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις...** για κάποιον που συχνάζει συστηματικά σε συγκεκριμένο μέρος: *~ στα μπιλιάρδα / στο γήπεδο / στο καφενείο* **15.** υστερώ, μένω πολύ πίσω (από κάποιον/κάτι): *οι άλλοι δρομείς τον έχασαν από τον δεύτερο γύρο·* ΦΡ. (μτφ.) **χάνω έδαφος** (i) οπισθοχωρώ: *οι εχθροί μας χάνουν συνεχώς έδαφος* (υποχωρούν) (ii) μένω πίσω έναντι (άλλου) σε διεκδίκηση, συναγωνισμό κ.λπ.: *το κόμμα φαίνεται να χάνει έδαφος σε όλες τις δημοσκοπήσεις* **16.** (α) αφήνω (κάτι) αναξιοποίητο: *έχασε την ευκαιρία τής ζωής του* || *δεν έχασα λεπτό· μάζεψα τα πράγματά μου κι ετοιμάστηκα για διακοπές!* (β) (ειδικότ. για πρόσ.) δεν αξιοποιώ το ταλέντο, τις ικανότητες κάποιου: *«η κατάργηση των προνομίων για τους αθλητές ήταν ο λόγος που χάσαμε πολλούς μελλοντικούς πρωταθλητές»* (εφημ.) (γ) ξοδεύω (κάτι) χωρίς αποτέλεσμα, μάταια ή άσκοπα: *~ τον καιρό μου τεμπελιάζοντας* || *~ τις ώρες μου μπροστά στην τηλεόραση* || *~ τα νιάτα μου, χωρίς να κάνω τίποτα* **17.** (α) δεν αποκομίζω τα αναμενόμενα οφέλη (λόγω εσφαλμένης πρόβλεψης, κακής εκτίμησης ή κακού χειρισμού) (β) αποτυγχάνω να κατακτήσω, να κερδίσω κάτι (το οποίο διεκδικώ): *η Ελλάδα κινδυνεύει να χάσει την αγορά των Βαλκανίων·* ΦΡ. **χάνω το τρένο** βλ. λ. *τρένο* **18.** ηττώμαι σε (κάτι): *~ ένα παιχνίδι / έναν αγώνα / έναν πόλεμο / τις εκλογές / τη δίκη* (καταδικάζομαι) || *έχασε τον πρώτο γύρο στη διεκδίκηση τής προεδρίας* || *έχασε τις μάχες, αλλά κέρδισε τον πόλεμο* **19.** (α) (για επιχειρήσεις) έχω συγκεκριμένη ζημιά: *η εταιρεία φέτος έχασε ένα δις!* (β) παρουσιάζω απώλειες: *το ρούβλι έχασε μεγάλο μέρος της αξίας του* **20.** (για μηχανήματα, συσκευές, εξαρτήματα κ.λπ.) έχω διαρροή υλικού ή συστατικού: *η μηχανή χάνει λάδια* || *το λάστιχο τού αυτοκινήτου χάνει αέρα* ♦ (αμετβ.) **21.** βγαίνω ζημιωμένος (από μια διαδικασία), βαρύνομαι με αρνητικές δεσμεύσεις ή συνέπειες (από τη συμμετοχή μου σε αυτή): *~ από ένα συμβόλαιο / συμφωνία / συνεργασία* **22.** υφίσταμαι ήττα, νικιέμαι: *~ στον πόλεμο / στον αγώνα / στο σκάκι·* ΦΡ. **όποιος χάνει στα χαρτιά, κερδίζει στην αγάπη** σε χαρτοπαίγνιο, ως παρηγοριά στους χαμένους **23.** υποτιμώμαι, μειώνεται η αξία μου (αισθητική, ηθική, επιστημονική κ.λπ.): *εσύ χάνεις, όταν κοροϊδεύεις τους φίλους σου* || *με τα μαλλιά κοντά χάνει πολύ στην εμφάνιση* || *το πρωτότυπο πάντα χάνει στη μετάφραση* **24.** στερούμαι (κάτι) σημαντικό, από το οποίο θα μπορούσα να αντλήσω ικανοποίηση, απόλαυση: *αν δεν τον έχεις δει πάνω στο σανίδι, πραγματικά χάνεις!* || *έχασες που δεν ήρθες μαζί μας στη Χίο!* || *δοκίμασε κι απ' αυτό το παγωτό, χάνεις!* || (κ. μετβ.) *μη χάσετε αυτή την ταινία!* **25.** (για πρόσ.-μειωτ.) δεν πάω καλά, το μυαλό μου δεν λειτουργεί σωστά: *μην του δίνεις και πολλή σημασία, το άτομο χάνει!* || *κατάλαβες τι σου είπα ή χάνεις;* || *αυτός ο άνθρωπος από κάπου χάνει!* (μεσοπαθ. **χάνομαι**) **26.** παύω να υπάρχω, εξαφανίζομαι: *χάνονται οι παραδόσεις τού λαού μας* || *χάθηκε ο ρομαντισμός / η πίστη των νέων στα κόμματα* **27.** παύω να φαίνομαι, βγαίνω από το οπτικό πεδίο (κάποιου): *μακρινή γραμμή που χάνεται στον ορίζοντα* || *Πού πήγε; Έχει χαθεί από προσώπου γης* || (μτφ.) *η ιστορία τής οικογένειάς του χάνεται στα χρόνια τού Βυζαντίου·* ΦΡ. (α) **άι χάσου / άι να χαθείς! / χάσου από τα μάτια μου!** εξαφανίσου, φύγε από μπροστά μου!: *~, να μη σε βλέπω·* κ. υβριστ. ως έκφραση μεγάλης αγανάκτησης και οργής: **ου να (μου) χαθείς**, *παλιάνθρωπε!* (β) **χάνομαι από τον κόσμο / απ' όλους** κλείνομαι μέσα στο σπίτι μου, αποφεύγω τις εξόδους και τις κοινωνικές συναναστροφές ή εγκαταλείπω τα εγκόσμια: *ήταν σίγουρα σοβαρό αυτό που σου έτυχε, αλλά τι θα κάνεις, θα χαθείς από τον κόσμο;* (γ) **χάνομαι από προσώπου γης** (i) εξαφανίζομαι ή έχω πολύ καιρό να εμφανιστώ κάπου (ii) σε εκφράσεις που δηλώνουν ότι κάποιος αισθάνεται μεγάλη ντροπή για κάτι που έκανε!: *μόλις κατάλαβα ό,τι τον προσέβαλα, ήθελα να χαθώ από προσώπου γης* **28.** (για πρόσ.) δεν έχω επικοινωνία με κάποιον ή αυτή γίνεται όλο και πιο σπάνια: *χαθήκαμε, βρε παιδί μου, χρόνια και ζαμάνια έχω να σε δω!* ΦΡ. **να μη χανόμαστε / να μη χαθούμε / να μη χάνεσαι** να κρατήσουμε επαφή, να συνεχίσουμε να επικοινωνούμε: *Να μη χαθούμε, έτσι; Πάρε κανένα τηλέφωνο!* **29.** με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις, οι αισθήσεις μου: *νιώθω να χάνομαι* || *ταράχτηκα τόσο πολύ, που ένιωσα να χάνομαι* ΣΥΝ. λιποθυμώ **30.** πεθαίνω: *χιλιάδες χάθηκαν στο μέτωπο πολεμώντας για την πατρίδα* **31.** βυθίζομαι σε απελπισία: *μη χάνεσαι· υπάρχει ακόμα ελπίδα!* **32.** κατέχομαι από σφοδρό πάθος (συνήθ. ερωτικό): *~ για σένα* **33.** οδηγούμαι στην καταστροφή, στην αποτυχία: *ένα λάθος αν γίνει, χάθηκαν όλα!* ΣΥΝ. καταστρέφομαι, αποτυγχάνω· ΦΡ. (α) **δεν θα χαθώ** θα τα καταφέρω, θα βρω λύση ή τον δρόμο μου (στη ζωή): *μην ανησυχείς, ~, θα επιβιώσω* (β) **κανείς δεν χάνεται** όλοι κάπως τακτοποιούν τη ζωή τους, βρίσκουν τον δρόμο τους στη ζωή: *~ αργά ή γρήγορα θα βρει τι θέλει να κάνει* (γ) **εδώ ο κόσμος χάνεται...** για περιπτώσεις στις οποίες κανείς ασχολείται με ασήμαντα πράγματα, ενώ γύρω του συμβαίνουν άλλα σημαντικά (δ) **κανένας καλός δεν χάνεται / οι καλοί δεν χάνονται** οι άξιοι άνθρω-

ποι κάποια στιγμή αναγνωρίζονται και επιβραβεύονται **34.** (για πλοία) ναυαγώ: *το σκάφος χάθηκε στα άγρια κύματα τού ωκεανού* ΣΥΝ. βυθίζομαι· ΦΡ. (παροιμ.) ***εδώ καράβια χάνονται, βαρκούλες αρμενίζουν*** σε περιπτώσεις που κάποιος ασχολείται με ασήμαντα πράγματα, την ώρα που συμβαίνουν σημαντικά γεγονότα, συνταρακτικές εξελίξεις **35.** (για πόλεις) υποδουλώνομαι, κυριεύομαι, πέφτω σε εχθρούς: *χάθηκε η Τροία / η Πόλη* **36.** (α) ασχολούμαι με πράγματα κατώτερα των πραγματικών μου δυνατοτήτων, δεν αξιοποιούμαι εκεί όπου μου αξίζει: *εσύ, παιδί μου, χάνεσαι πίσω από ένα γραφείο· έπρεπε να πας για δικηγόρος με τέτοια ευφράδεια!* (β) μένω ανεκμετάλλευτος, χαραμίζομαι: *μην αφήνεις τον καιρό να χάνεται!* || *έχουν χαθεί πολλές ευκαιρίες ώς τώρα* **37.** απορροφώμαι ολοκληρωτικά, αφοσιώνομαι (σε κάτι): *άσε με να χαθώ στη μουσική / στα βιβλία* (στη μελέτη τους) / *στην έρευνα / στα όνειρα / στις αναμνήσεις / στον κόσμο μου* ΣΥΝ. ξεχνιέμαι, βυθίζομαι **38.** ακολουθώ λανθασμένο δρόμο, κινούμαι χωρίς προσανατολισμό: *κάθε φορά που έρχομαι σπίτι σου, χάνομαι σ' αυτά τα δρομάκια* **39.** (μτφ.) περιπλέκομαι σε αδιέξοδα: *χάνεσαι μέσα σε αυτές τις παραπομπές / υποσημειώσεις / εξαιρέσεις* **40.** (για αναμέτρηση, ανταγωνισμό, αντιπαράθεση κ.λπ.) καταλήγω σε ήττα, σε αρνητικό αποτέλεσμα (εις βάρος κάποιου): *χάνεται ένας αγώνας* || *κι αν χάθηκε μία μάχη, δεν χάθηκε ο πόλεμος!* **41.** (η μτχ. ***χαμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπίπτω, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έχασα* (< *ἐχάσα* < *ἐχάωσα*, αόρ. τού μτγν. *χαῶ / -όω* «εξολοθρεύω, καταστρέφω» < αρχ. *χάος*), κατά το σχήμα *έπιασα – πιάνω, έφθασα – φθάνω*].

χάος (το) {χάους | χωρ. πληθ.} **1.** το άπειρο τού διαστήματος, η άμορφη μάζα που υπήρχε πριν από τη δημιουργία τού σύμπαντος **2.** η άβυσσος (βλ.λ.) **3.** απότομος, αχανής γκρεμός: *μπροστά τους ανοιγόταν το ~* ΣΥΝ. βάραθρο **4.** (μτφ.) κατάσταση πλήρους συγχύσεως ή αταξίας: *το ~ τής γραφειοκρατίας / των εκκρεμών υποθέσεων / τής δημόσιας διοίκησης* || *στο γραφείο επικρατεί ~ μετά τις ανακοινώσεις για απολύσεις* || *πολιτικό ~* ΣΥΝ. (μτφ.) χαμός, ακαταστασία, αταξία, αναστάτωση ΑΝΤ. τάξη, ευρυθμία **5.** (α) ΟΙΚΟΝ. ***θεωρία χάους και καταστροφής*** μαθηματική θεωρία κατά την οποία οι εξωγενείς παράγοντες μπορούν μόνο να επιτείνουν και όχι να προκαλέσουν ανισορροπία στη λειτουργία ενός συστήματος, η οποία οφείλεται μόνο σε ενδογενείς παράγοντες (β) ΦΥΣ. ***επιστήμη τού χάους*** η επιστήμη που μελετά πώς από το τυχαίο, το ασταθές, το απρόβλεπτο, την αταξία δημιουργείται τάξη και μορφή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, συμμετρία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χά-Fος* (όπως επιμαρτυρείται από το αρχ. επίθ. *χαῦνος*) < *ĝhəu-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ĝhēu- «χάσκω, χασμουριέμαι». Η εκδοχή αυτή θα ενέτασσε τη λ. στην ετυμολ. οικογένεια των ρ. *χαίνω, χάσκω*. Η λ. δήλωνε (ήδη στον Ησίοδο) την αρχική κατάσταση τού σύμπαντος, την έλλειψη τάξεως (κόσμου), το αδιαμόρφωτο και άπειρο κενό].

χαοτικός, -ή, -ό [1875] **1.** αυτός που σχετίζεται με το χάος ΣΥΝ. χαώδης, αβυσσαλέος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύγχυση, από στοιχεία αντιφατικά ή μπερδεμένα: *~ άτομο / συμπεριφορά / σκέψη*. — **χαοτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chaotique].

χαπάκιας (ο) {χαπάκηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που χρησιμοποιεί ναρκωτικά χάπια.
[ΕΤΥΜ. < *χάπι* + παραγ. επίθημα *-άκιας* (βλ.λ.), πβ. κ. *γυαλ-άκιας, ματ-άκιας*].

χαπακώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαπακώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.-οικ.) χρησιμοποιώ ναρκωτικά χάπια.

χάπενινγκ (το) {άκλ.} **1.** αυθόρμητη και συνήθ. πρωτότυπη παράσταση ή ψυχαγωγική εκδήλωση, συχνά με συμμετοχή τού κοινού και αντισυμβατικό χαρακτήρα, που οργανώνεται λ.χ. για τη διαφήμιση προσώπου ή προϊόντος, την ευαισθητοποίηση τού κόσμου σε ένα θέμα κ.λπ.: *για τα εγκαίνια τής έκθεσης διοργανώνεται ~ με ζογκλέρ, κλόουν και χορευτές!* **2.** κάθε απρόσμενο γεγονός: *ο χορός τής Ένωσης είχε και ~, καθώς ο πρόεδρος ανέβηκε στο βήμα κρατώντας μία γλάστρα*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. happening < ρ. happen «συμβαίνω» < hap «συμβάν» < αρχ. σκανδ. happ «τύχη, πιθανότητα»].

χάπι (το) {χαπ-ιού | -ιών} **1.** μικρού μεγέθους δισκίο ή κάψουλα φαρμάκου, που έχει σχεδιαστεί ώστε να λαμβάνεται από το στόμα είτε με κατάποση είτε με διάλυσή του στο στόμα: *ηρεμιστικό / υπνωτικό ~* ΣΥΝ. καταπότι **2.** (ειδικότ.) ***(αντισυλληπτικό) χάπι*** βλ. λ. *αντισυλληπτικός* **3.** (συνεκδ.) η μέθοδος αντισύλληψης που συνίσταται στη λήψη των παραπάνω δισκίων: *το ~ είναι η ασφαλέστερη αντισύλληψη* **4.** (μτφ.) κάτι δυσάρεστο που πρέπει να δεχτεί ή να υπομείνει κανείς: *να το καταπιούμε κι αυτό το ~, αλλά δεν μπορούν να συνεχιστούν οι υποχωρήσεις·* ΦΡ. ***χρυσώνω το χάπι (σε κάποιον)*** παρουσιάζω με όσο το δυνατόν πιο κομψό και ευχάριστο τρόπο (σε κάποιον) μια δυσάρεστη κατάσταση, την οποία θα υποστεί: *προσπάθησε να του χρυσώσει το χάπι λέγοντάς του ότι, παρά την ταλαιπωρία του, θα έχει πολλά οφέλη στο μέλλον*. — (υποκ.) **χαπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hap. Η φρ. *χρυσώνω το χάπι* αποδίδει τη γαλλ. dorer la pilule].

χαπιέντ κ. **χάπι-εντ** (το) {άκλ.} (κυρ. στον κινηματογράφο) το ευτυχές τέλος, η ευνοϊκή κατάληξη: *η ταινία είχε ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. happy end].

Χαρά (η) γυναικείο όνομα, συνήθ. συντομ. τ. ονομάτων όπως *Χαρίκλεια, Χαραλαμπία, Χάρις*.

χαρά (η) **1.** συναίσθημα ή κατάσταση μεγάλης ευχαρίστησης και ικανοποίησης, που οφείλεται στο ότι κάποιος κατέχει ή ζει κάτι που τον ευχαριστεί πολύ: *ένιωσε μεγάλη ~ που είδε τον αδελφό της μετά από τόσα χρόνια* || *έζησε τη ~ να δει τα όνειρά του να πραγματοποιούνται* ΑΝΤ. λύπη, δυστυχία· ΦΡ. (α) ***είμαι μια χαρά*** είμαι σε πολύ καλή κατάσταση: *οι γιατροί είπαν ότι ~!* || *αν περιποιηθείς λιγάκι τον κήπο, θα 'ναι μια χαρά!* (β) ***δίνω χαρά (σε κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να αισθανθεί χαρούμενος: *μας έδωσε χαρά με την επιτυχία του!* (γ) ***χαρά σ' εκείνον / σ' τον*** (= σε αυτόν) ***που...*** είναι τυχερός ή δικαιολογημένα ευτυχισμένος εκείνος που...: *~ έχει σπίτι σ' αυτή την παραλία / έχει πολλά παιδιά / μπορεί να ταξιδεύει συχνά!* || (παροιμ.) *«η τιμή τιμή δεν έχει και χαρά σ' τον που την έχει!»* (δ) ***χαρά σ' εσένα*** πρέπει να χαίρεσαι (για την τύχη σου ή την ευτυχία σου): *~ που δεν αγχώνεσαι!* || *~ που ξεμπέρδεψες με τις εξετάσεις!* (ε) ***χαρά στο πρά(γ)μα!*** για κάτι το οποίο θεωρούμε ασήμαντο, ανάξιο λόγου: *~! Κι εγώ μπορώ να ζωγραφίσω τέτοιον πίνακα!* (στ) ***με γεια σου, με χαρά σου*** χαλάλι σου: *~ ό,τι ξοδέψεις* (ζ) ***γεια σου (και) χαρά σου / γεια χαρά*** (ως χαιρετισμός) να είσαι καλά: *«– Γεια σου, χαρά σου γέρο! –Πού πάτε, ωρέ παιδιά;»* (δημοτ. τραγ.) (η) ***χαρά Θεού*** υπέροχη, ηλιόλουστη μέρα ή ευχάριστη ατμόσφαιρα: *έξω είναι ~, βγες μια βόλτα!* || *ο κάμπος ήταν ~ και ανθρώπων* (θ) ***μετά χαράς*** (*μετὰ χαρᾶς*, Ξενοφ. *Ιέρων* 1.25) με μεγάλη ευχαρίστηση: *–Μπορείς να με βοηθήσεις; – ~!* (ι) ***μια χαρά*** πολύ καλά: *τα κατάφερε ~ στις εξετάσεις!* || *–Πώς περνάς; –~!* ΣΥΝ. περίφημα (ια) (ειρων.) ***μια χαρά και δυο τρομάρες*** βλ. λ. *τρομάρα* (ιβ) (ειρων.) ***χαρά σε (κάποιον / κάτι)*** για (κάποιον/κάτι) που απορρίπτεται, για τον οποίο εκφράζονται ισχυρές ενστάσεις: *Χαρά στο κατόρθωμα πια! Και εγώ μπορώ να το κάνω!* || *χαρά στον άντρα που περνιέται για γόης!* || *Χαρά στο πράμα! Αυτό όλοι μπορούν να το κάνουν!* (ιγ) ***χαράς ευαγγέλια*** (*χαρᾶς εὐαγγέλια*, από το αναστάσιμο τροπάριο τής Κυριακής τού Πάσχα) για εξαιρετικά ευχάριστη είδηση, για μήνυμα που προκαλεί πολύ μεγάλη ευτυχία ή ικανοποίηση: *~ για τους μαθητές· αύριο απεργούν οι καθηγητές!* (ιδ) ***μες στην καλή / τρελή χαρά*** για πρόσωπο που εμφανίζεται πολύ χαρούμενο (συχνά ενώ οι περιστάσεις θα απαιτούσαν το αντίθετο): *όλοι είχαμε εκνευριστεί αφάνταστα από τα γεγονότα και μόνο η Μαρία ήταν ~* (ιε) ***πετάω απ' τη χαρά μου*** αισθάνομαι πολύ μεγάλη χαρά και το δείχνω **2.** η έκφραση αυτού τού συναισθήματος: *κοίτα ~ που κέρδισε το στοίχημα!* ΦΡ. (α) ***κάνω χαρά*** εκφράζω πόσο χαρούμενος είμαι (για κάτι): *έκανε μεγάλη χαρά που μας είδε, φιλιά, αγκαλιές...* (β) ***κάνω χαρές (σε κάποιον)*** εκδηλώνω (σε κάποιον) την ευχαρίστησή μου για την παρουσία του, δείχνω πόσο χαίρομαι που τον βλέπω, που είμαι κοντά του: *ο σκύλος τού έκανε χαρές μόλις τον είδε* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί τέτοιο συναίσθημα ή συναισθηματική κατάσταση, η αιτία αυτού τού συναισθήματος ικανοποίησης: *είναι ~ μου που σε βλέπω ξανά!* || *είναι ~ να μπορείς να ερωτεύεσαι·* ΦΡ. ***χαρά μου!*** ως προσφώνηση αγάπης ή οικειότητας: *να 'σαι καλά, ~* **4.** ο γάμος· κυρ. στη ΦΡ. ***στη χαρά / στις χαρές σου!*** στον γάμο σου: *να γλεντήσουμε και ~!* ΣΥΝ. στα δικά σου! — (υποκ.) **χαρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευχάριστος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαίρω* (βλ.λ.)].

χαραγή (η) **1.** η χαρακιά, η χαραγματιά **2.** η εντομή (σε κορμούς φυτών ή δέντρων) • **3.** σχισμή, χαραμάδα • **4.** η χαραυγή.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χαραγ-* (τού *χαράσσω*) + κατάλ. *-ή* (πβ. *άρπαγ-ή*)].

χάραγμα (το) [αρχ.] {χαράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η χάραξη με αιχμηρό όργανο πάνω σε μια επιφάνεια **2.** το επιφανειακό σχίσιμο, η ρωγμή ΣΥΝ. ραγισματιά.

χαραγματιά κ. **χαραματιά** (η) **1.** το χάραγμα (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) σημάδι από την ελαφρά χάραξη μιας επιφάνειας: *το τρίψιμο με σκληρή βούρτσα άφησε χαραγματιές στο λούστρο / στην πορσελάνη / στο ξύλο* ΣΥΝ. χαρακιά **3.** (στον τ. ***χαραματιά***) η χαραμάδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χάραγμα, -ατος* + επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *δαγκωματ-ιά*].

χαράδρα (η) {χαραδρών} επίμηκες βαθύ άνοιγμα τής γης, κυρίως σε πλαγιά λόφου ή βουνού (πβ. κ. λ. *φαράγγι, κοιλάδα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. ουδ. *χέραδος* «πέτρα, λιθάρι» (που, εντούτοις, είναι εξίσου αβεβ. ετύμου, πβ. κ. *χερμάς, -άδος* «πέτρα») με επίθημα *-ρα*, αν και ο φωνηεντισμός θα υποδείκνυε την ύπαρξη συνεσταλμ. βαθμ. στον τ. *χαράδρα*. Η συχνά προτεινόμενη αναγωγή στο ρ. *χαράσσω* δεν είναι μορφολογικά ισχυρή].

χαράζω κ. **χαράσσω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χάρα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιέζω μια επιφάνεια με κάτι πολύ σκληρό ή με αιχμηρό όργανο, προκαλώντας της γραμμές (ή σχηματίζοντας σχέδια): *~ τ' όνομά μου σε μαρμάρινη πλάκα* || *χάραξαν τα αρχικά τους στις βέρες τους* **2.** τραβώ γραμμές με χάρακα ή άλλο όργανο σχεδίασης: *~ μια λευκή σελίδα* ΣΥΝ. χαρακώνω **3.** προσδιορίζω την έκταση που θα καταλάβει ένα έργο, κυρ. μια κατασκευή, βάσει σχεδίου, αρχιτεκτονικής ή πολεοδομικής μελέτης: *στις καμένες περιοχές έχουν ήδη χαράξει οικόπεδα* || *θα χαραχτεί μεγάλος δρόμος έξι λωρίδων* **4.** (μτφ.) προσδιορίζω το πλαίσιο εξέλιξης, δίνω τις συντεταγμένες δράσεως: *~ τις νέες κατευθύνσεις τής πολιτικής τού κόμματος* || *οι Μεγάλες Δυνάμεις χάραξαν τη μοίρα τού νέου κράτους* || *«συ μου χάραξες πορεία...»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. σχεδιάζω, καθορίζω· ΦΡ. ***χαράζω πορεία*** βλ. λ. *πορεία* **5.** (μτφ.) εντυπώνω βαθιά και ανεξίτηλα (κάτι): *~ κάτι στη μνήμη μου* || *η εικόνα του έχει χαραχτεί βαθιά μέσα μου* ♦ (αμετβ.) **6.** (για όργανο, αντικείμενα κ.λπ.) μπορώ να κόβω μια επιφάνεια, αφήνοντας μόνιμα σημάδια σε αυτήν: *αυτό το λεπίδι έχει στομώσει, δεν χαράζει!* (τριτοπρόσ. ***χαράζει***) **7.** ξημερώνει: *χάραξε η μέρα* || *έξω χαράζει* **8.** φωτίζεται ο ορίζοντας πριν από την ανατολή: *ήταν η ώρα που χαράζει!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χαράσσω* < **χαράκ-jω* < *χάραξ, -ακος* (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. είναι μτγν.].

χάρακας (ο) {χαράκων} γεωμετρικό όργανο για τη χάραξη ευθειών γραμμών, συνήθ. με διαβάθμιση στη μία πλευρά του, για τον υπολογισμό σε εκατοστά τού μήκους μιας γραμμής, μιας απόστασης κ.λπ.: *μετρώ το ύψος με τον ~* || *τραβώ γραμμές με τον ~* || *χτυπώ κά-*

ποιον με τον ~ || (καθημ.) *τις βρέχω σε κάποιον με τον χάρακα* (τιμωρώ μαθητή, χτυπώντας τον στην παλάμη με αυτό το όργανο για παραδειγματισμό). — (υποκ.) **χαρακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάραξ, -ακος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με Ι.Ε. ρ. *ĝher- «χαράσσω, σκαλίζω», πβ. λιθ. žerìu «χαράζω, τραβώ γραμμές», τοχ. kār(r)e «τάφρος». Η σύνδεση με το εβρ. ḥāraṣ «σκάβω» δεν ευσταθεί].

χαράκι (το) {χαρακ-ιού | -ιών} **1.** η χαραγματιά (βλ.λ.) **2.** καθεμία από τις παράλληλες γραμμές που είναι χαραγμένες, σχεδιασμένες ή τυπωμένες σε μια σελίδα, σε ένα φύλλο χαρτιού **3.** εντομή στον φλοιό ή στον κορμό φυτού ή δέντρου, λ.χ. για τον εμβολιασμό του ● **4.** (διαλεκτ.) μικρός βράχος, πέτρινος όγκος: *«σε ψηλό βουνό, σε ριζιμιό ~»* (ριζίτικο Κρήτης).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαράκιον*, υποκ. τού αρχ. *χάραξ, -ακος*].

χαρακιά (η) **1.** η βαθιά γραμμή ή το σημάδι που αφήνει σε μια επιφάνεια το χάραγμά της: *κάνε μια ~ στον κορμό τού δέντρου, να τρέξει το ρετσίνι* || *το σώμα του ήταν γεμάτο χαρακιές απ' το μαστίγωμα!* ΣΥΝ. χαραγματιά, χαράκι **2.** (συνεκδ.) ευθεία γραμμή που τραβά κανείς με τον χάρακα.

χαρακίρι (το) {άκλ.} **1.** τελετουργική αυτοκτονία με βαθύ σχίσιμο και άνοιγμα τής κοιλιάς με ξίφος ή μαχαίρι, που ήταν μέρος τής παλαιότ. παραδόσεως τής ιαπωνικής στρατιωτικής τάξης των σαμουράι και αποτελούσε βασικό στοιχείο τού κώδικα τιμής για πολεμιστές ή αξιωματούχους που είχαν ατιμαστεί, καταδικαστεί σε θάνατο ή ήταν έκφραση βαθύτατου πένθους· ΦΡ. (σκωπτ.-οικ.) ***θα κάνω χαρακίρι*** θα αυτοκτονήσω· ως έκφραση απόγνωσης, όταν κανείς δεν μπορεί να αντέξει άλλο μια κατάσταση **2.** (μτφ.) κάθε πράξη αυτοκτονίας ή αυτοκαταστροφής: *το να ομολογήσει μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες τις σχέσεις του με πρώην ναζί, ισοδυναμεί με πολιτικό ~* || *για την καριέρα του η παραίτηση ήταν καθαρό ~!*
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. harakiri < hara «κοιλιά» + kiri «κόβω»].

χαρακτήρας (ο) **1.** το σύνολο των ιδιοτήτων και των γνωρισμάτων που διαμορφώνουν και απαρτίζουν την ιδιαιτερότητα ενός ατόμου, που καθορίζουν και συγχρόνως εκφράζονται με τον ξεχωριστό τρόπο συμπεριφοράς, σκέψης, αντίδρασης τού ατόμου: *εξαιρετικός / καλός / αγαθός / βίαιος ~* || *από τον ~ του είναι εκδηλωτικός / ευγενικός / βίαιος* || *έχουν εντελώς διαφορετικό ~, αν και είναι αδέλφια* || *αιτία τού διαζυγίου ήταν η ασυμφωνία χαρακτήρων* ΣΥΝ. ιδιοσυγκρασία **2.** (συνεκδ.) καθένα από αυτά τα επιμέρους χαρακτηριστικά ή τα γνωρίσματα κάποιου: *δεν είναι ο ~ του να λέει ψέματα* **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το άτομο (αναφορικά με τη συμπεριφορά ή την προσωπικότητά του): *δεν την εμπιστεύομαι καθόλου· δεν είναι καλός ~* **4.** η ποιότητα ήθους ή συμπεριφοράς, η ηθική ακεραιότητα: *άνθρωπος με ~* || *τα συνετά λόγια της δείχνουν άνθρωπο με ~*· ΦΡ. ***κρατώ χαρακτήρα*** δεν υποκύπτω σε πιέσεις, μένω σταθερός στη θέση και στις αρχές μου **5.** το σύνολο των ιδιοτήτων, των ξεχωριστών γνωρισμάτων που διακρίνουν κάτι (χώρο, αντικείμενο, γεγονός, έργο, κατάσταση κ.λπ.): *έπρεπε να σεβαστούν τον θρησκευτικό χαρακτήρα τής εκδήλωσης* || *η διακόσμηση είχε μικτό ~, με στοιχεία ανατολίτικα και ευρωπαϊκά* || *ο ενωτικός ~ των λόγων του* || *«η βελτίωση τής συγκοινωνίας θα επέλθει με την ενίσχυση τού δημόσιου ~ των συγκοινωνιών»* (εφημ.) **6.** το ξεχωριστό ύφος, η τεχνοτροπία ενός καλλιτέχνη ή λογοτέχνη: *ο ξεχωριστός ~ τού Καζαντζάκη* ΣΥΝ. στυλ, ύφος **7.** καθένα από τα πρόσωπα ενός έργου (λογοτεχνικού, θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ.): *όλοι οι ~ τού έργου είναι αδύναμοι και μοναχικοί άνθρωποι* || *κωμωδία χαρακτήρων* **8.** θεατρικός, κινηματογραφικός ή τηλεοπτικός ρόλος: *ο ~ τού Οιδίποδα δεν μπορεί να ερμηνευθεί από έναν τόσο νέο ηθοποιό* ● **9.** καθένα από τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται σε ένα σύστημα γραφής και ειδικότ. το τυπογραφικό στοιχείο ● **10.** ΠΛΗΡΟΦ. ένα σύμβολο (π.χ. γράμμα, αριθμητικό ψηφίο), κωδικοποιημένο στον Η/Υ με δυαδικά ψηφία, συνήθως 8 ή 16· ΦΡ. (α) ***ιδιότητες χαρακτήρων*** τα χαρακτηριστικά που είναι δυνατόν να έχει ένα γράμμα, κείμενο, λ.χ. το στυλ του (υπογραμμισμένο, απλό, πλάγιο κ.λπ.), ο τρόπος εμφάνισής του (β) ***κρυφοί χαρακτήρες*** τα βοηθητικά στοιχεία (διαστήματα, παράγραφοι κ.λπ.) τα οποία παρουσιάζονται στην οθόνη τού υπολογιστή, χωρίς να εμφανίζονται στο τυπωμένο κείμενο ● **11.** ΓΛΩΣΣ. το τελευταίο γράμμα τού θέματος μιας λέξης· λ.χ. στο ρ. *τρέχω* το *χ* **12.** ΒΙΟΛ. κάθε γνώρισμα, λειτουργία, δομή ή ουσία ενός οργανισμού, που προκύπτει από την επίδραση ενός ή περισσοτέρων γονιδίων, που μεταβιβάζεται από ένα ή περισσότερα γονίδια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαρακτήρ, -ῆρος* < *χαράσσω* (θ. *χαρακ-*, βλ. κ. *χάραξ, -ακος*) + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ*].

χαρακτηρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {χαρακτήρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προσδιορίζω τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα προσώπου ή πράγματος (γεγονότος, κατάστασης, ενέργειας κ.λπ.), εντάσσοντάς το σε αντίστοιχη κατηγορία: *χαρακτηρίστε τους παρακάτω τύπους γραμματικώς* || *~ τις προτάσεις με την ένδειξη «σωστό» ή «λάθος»* || *χαρακτήρισε τους συκοφάντες του οπαδούς τού σκοταδισμού* || *το κτήριο έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο* ΑΝΤ. αποχαρακτηρίζω **2.** (για κείμενο που πρόκειται να τυπωθεί) ορίζω τη γραμματοσειρά, το μέγεθος των γραμμάτων, το στυλ γραφής κ.λπ. κειμένου, ώστε να έχει συγκεκριμένη εμφάνιση **3.** αποτελώ το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το κατεξοχήν γνώρισμα κάποιου (προσώπου, πράγματος κ.λπ.): *τον χαρακτήριζε ανέκαθεν η αίσθηση τού μέτρου* || *τις κινήσεις της χαρακτηρίζει απόλυτη ακρίβεια* **4.** (μεσοπαθ. ***χαρακτηρίζομαι***) γίνεται γνωστή η πολιτική μου ένταξη, θεωρούμαι (από κάποιους) οπαδός συγκεκριμένης πολιτικής ή κομματικής παρατάξεως: *φοβήθηκε να μετάσχει στη συζήτηση, για να μη χαρακτηριστεί* || *παλιότερα χαρακτηρίζόσουν από την εφημερίδα που αγόραζες!*

χαρακτηρισμένος -η, -ο **1.** αυτός που έχει χαρακτηριστεί με κάποιον τρόπο **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. όρος ο οποίος στο πλαίσιο μιας δυϊκής αντίθεσης αντιπροσωπεύει το πιο χαρακτηριστικό (ως λιγότερο προβλέψιμο ή λιγότερο αναμενόμενο) σκέλος τής αντίθεσης· το σκέλος που δηλώνεται με το θετικό πρόσημο (+)· στην περίπτωση τού εγκλιτικού συστήματος τής Νέας Ελληνικής, το χαρακτηρισμένο σκέλος είναι η προστακτική βάσει τής μορφολογικής, ως προς τις καταλήξεις της, διαφοροποίησης από το μη χαρακτηρισμένο, την οριστική και την υποτακτική, που παρουσιάζουν μορφολογική ταύτιση ως προς το χαρακτηριστικό αυτό· αντίστοιχα, στην κατηγορία «χρόνος», χαρακτηρισμένο σκέλος για τη Νέα Ελληνική είναι το [+ παρελθόν], αφού αυτό διαθέτει αποκλειστικό σύστημα καταλήξεων για τη δήλωσή του, ενώ στο μη χαρακτηρισμένο σκέλος δηλώνονται με το ίδιο σύστημα καταλήξεων τόσο το παρόν όσο και το μέλλον.
[ΕΤΥΜ. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. marked].

χαρακτηρισμός (ο) [μτγν.] **1.** ο προσδιορισμός των βασικών, ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών (κάποιου): *θεωρούσε πολύ τιμητικό γι' αυτόν τον ~ τού «πρωτεργάτη τού κινήματος»* || *ο ~ μιας διαδικασίας ως διερευνητικής* || *επιεικής / προσβλητικός / ευγενικός / πετυχημένος / εύστοχος / άστοχος ~* ΣΥΝ. προσδιορισμός **2.** ο καθορισμός τού τρόπου με τον οποίο θα τυπωθεί ένα κείμενο **3.** η ανάπτυξη, η περιγραφική απόδοση των χαρακτηριστικών κάποιου: *ο ~ τού ήρωα με βάση την πλοκή τού έργου* ΣΥΝ. περιγραφή.

χαρακτηριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζει (κάποιον/κάτι), που αποτελεί διακριτικό του γνώρισμα: *η φιλοξενία είναι ~ στοιχείο τού ελληνικού λαού* || *είναι ~ περίπτωση θρησκόληπτου ανθρώπου* || *θα σας αναφέρω ένα ~ παράδειγμα πολιτικής ευελιξίας* ΣΥΝ. αντιπροσωπευτικός, τυπικός **2.** ***χαρακτηριστικό*** (το) το ιδιαίτερο, ξεχωριστό γνώρισμα: *το κύριο ~ του είναι η ευγένεια* || *ο σεβασμός τού συνομιλητή και τής διαφορετικής άποψης είναι το βασικό ~ τής δημοκρατικής σκέψης* ΣΥΝ. γνώρισμα **3.** ***χαρακτηριστικά*** (τα) τα εξωτερικά γνωρίσματα, κυρ. τα γνωρίσματα τού προσώπου: *έχει αρμονικά / ωραία / λεπτά / ελληνικά / εξωτικά / αδρά ~* || *δεν θυμάμαι τα ~ τού προσώπου του.* — **χαρακτηριστικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

χαρακτηρολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ο κλάδος που ασχολείται με τη διερεύνηση και ανάλυση των ατομικών γνωρισμάτων, τού ανθρώπινου χαρακτήρα και τής προσωπικότητας, με τον τρόπο και τα αίτια τής διαμόρφωσής τους και με την περαιτέρω ταξινόμησή τους. — **χαρακτηρολογικός, -ή, -ό, χαρακτηρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Characterologie].

χαράκτης (ο) {χαρακτών}, **χαράκτρια** (η) {χαρακτριών} **1.** τεχνίτης που ασχολείται με τη χάραξη σχεδίων, επιγραφών κ.λπ. πάνω σε επιφάνειες, κυρ. μεταλλικές, πέτρινες ή ξύλινες **2.** καλλιτέχνης που φιλοτεχνεί το αρχικό σχέδιο, το οποίο αποτυπώνεται σε ειδική μήτρα, για να αναπαραχθεί σε αντίτυπα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χαράσσω* (βλ.λ.)].

χαρακτική (η) [1888] **1.** η τέχνη τού χαράκτη, η χάραξη σχεδίου, επιγραφής, εικόνας κ.λπ. σε μήτρα από σκληρό, ανθεκτικό υλικό για την αναπαραγωγή αυτού τού σχεδίου, τής επιγραφής κ.λπ. σε πολλά αντίτυπα **2.** (συνεκδ.) η φιλοτέχνηση έργων με την παραπάνω τεχνική ως ξεχωριστό καλλιτεχνικό είδος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. gravure (βλ. κ. *γκραβούρα*)].

χαρακτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον χαράκτη ή με τη χάραξη σχεδίου, επιγραφής, εικόνας πάνω σε μια επιφάνεια σκληρού υλικού (μετάλλου, πέτρας, ξύλου κ.λπ.) **2.** ***χαρακτική*** (η) βλ.λ. **3.** ***χαρακτικό*** (το) καθένα από τα έργα χαρακτικής.

χαράκωμα (το) [αρχ.] {χαρακώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) το χάραγμα μιας επιφάνειας με αιχμηρό όργανο: *το ~ ξύλινης επιφάνειας με μαχαίρι* **2.** η χάραξη παράλληλων γραμμών με τη βοήθεια χάρακα ΣΥΝ. ρίγωμα ● **3.** τάφρος ή χαντάκι που ανοίγεται κοντά στη γραμμή τού πυρός (βλ.λ.) για την πρόχειρη οχύρωση των στρατιωτών και την κάλυψή τους από τις βολές τού εχθρικού στρατού: *πολεμούσαν δίπλα-δίπλα στα ~ τής Αλβανίας* || *βαθύ ~*· ΦΡ. ***πόλεμος χαρακωμάτων / μάχη χαρακωμάτων*** (i) ένοπλη σύγκρουση στην οποία οι αντίπαλοι πολεμούν από τα χαρακώματα (ii) (μτφ.) αντιπαράθεση στην οποία ανταλλάσσονται «πυρά», εκτοξεύονται συνεχώς και από τις δύο πλευρές κατηγορίες υπό μορφήν δηλώσεων, χωρίς να αναλαμβάνει κανείς την πρωτοβουλία μιας πλήρους και ανοιχτής επίθεσης ΣΥΝ. όρυγμα **4.** (συνεκδ.) ***χαρακώματα*** (τα) (α) η πρώτη γραμμή τού πυρός: *από τα μετόπισθεν βρέθηκε με μετάθεση στα ~!* (β) (μτφ.) οι θέσεις μάχης ή υπεράσπισης όσων έχει ταχθεί κάποιος να υπηρετεί: *βρέθηκε από νωρίς στα ~ τής πολιτικής / τού αγώνα / τής επιστήμης.*

χαρακώνω ρ. μετβ. {χαράκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** χαράζω μια επιφάνεια με αιχμηρό όργανο, κάνω χαρακιά: *~ τον κορμό ενός δέντρου με μαχαιράκι* **2.** τραυματίζω (κάποιον) με αιχμηρό όργανο στο πρόσωπο ή σε άλλο μέρος τού σώματός του, αφήνοντάς του μόνιμο σημάδι (ουλή): *τον χαράκωσε προειδοποιητικά, για να μη μιλήσει στην αστυνομία* || *την απείλησαν ότι, αν δεν δεχτεί τους όρους τους, θα τη χαρακώσουν* ● **3.** τραβώ παράλληλες γραμμές πάνω σε μια επιφάνεια, λ.χ. σε λευκό φύλλο χαρτιού ΣΥΝ. ριγώνω. — **χαράκωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαρακῶ (-όω)* < *χάραξ, -ακος*].

χαρακωτός, -ή, -ό αυτός που οι γραμμές του είναι χαραγμένες με χάρακα, που έχει γραμμές ευθείες: *~ χαρτί / φύλλο / τετράδιο* ΣΥΝ. χαρακωμένος ΑΝΤ. αχαράκωτος.

Χαραλάμπης (ο) {-η κ. -άμπους} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα ● ΦΡ. ***κλάψ' τα Χαράλαμπε*** βλ. λ. κλαίω. Επίσης **Χαράλαμπος** [μτγν.] κ. (καθημ.) **Μπάμπης, Λάμπης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *χαρά* + *-λάμπης* / *-λαμπος* < *λάμπω*].

Χαραλαμπία (η) γυναικείο όνομα.

χάραμα (το) {χωρ. γεν. | χαράματα} **1.** η ώρα πριν από την ανατολή, το ξημέρωμα ΣΥΝ. (λόγ.) λυκαυγές ΑΝΤ. γέρμα, λυκόφως· ΦΡ. ***άγρια / βα-***

θιά χαράματα (i) οι νυχτερινές ώρες πριν ξημερώσει: *ξυπνάει από τ' ~, για να πάει στη δουλειά || γύρισε απ' το γλέντι μέσα στα ~* (ii) (ως επίρρ.) μέσα στη νύχτα, πριν από το ξημέρωμα: *έβαλε τις φωνές ~ και τους ξύπνησε* **2.** (ως επίρρ.) την ώρα που ξημερώνει: *θα ξεκινήσουμε ~* **3.** η αρχή (μιας περιόδου): *το ~ τού 21ου αιώνα* ΣΥΝ. αυγή, λυκαυγές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χάραγμα* (με αφομοίωση *-γμ-* > *-μμ-* και απλοποίηση)].

χαραμάδα (η) **1.** το άνοιγμα, το επίμηκες κενό που μεσολαβεί μεταξύ δύο επιφανειών, οι οποίες είναι πάρα πολύ κοντά η μία στην άλλη ή που μπορεί να εφάπτονται: *από τις ~ περνούσαν οι ακτίνες τού ηλίου* ΣΥΝ. χαραγματιά, χαραματιά **2.** (συνεκδ.) ό,τι φαίνεται μέσα από ένα τέτοιο άνοιγμα, κενό: *μια ~ φως φώτιζε το σκοτεινό δωμάτιο ||* (μτφ.) *μέσα σ' όλες τις δυσκολίες φάνηκε μια ~ ελπίδας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάραμα* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *γρηγορ-άδα*].

χαραματιά (η) ➝ χαραγματιά

χαράμι επίρρ. (λαϊκ.) **1.** χωρίς τελικό αποτέλεσμα, χωρίς ωφέλεια: *~ πήγαν όλες οι προσπάθειές μου* ΣΥΝ. ανώφελα, μάταια **2.** ανάξια, χωρίς να πρέπει ή να είναι σωστό: *~ τον κρατούσαν στη δουλειά· τίποτα δεν ήξερε να κάνει* ΣΥΝ. άδικα· ΦΡ. (ως κατάρα) ***χαράμι να σου γίνει*** να μη σου δώσει (κάτι) καμία ευχαρίστηση, να μην το χαρείς: *«χαράμι να σου γίνουν τα ξενύχτια μου»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haram «απαγορευμένο (από τη θρησκεία), κακό», < αραβ. ḥarīm «απαγορευμένος, ιερός», που συνδ. με εβρ. herém «αντικείμενο καταραμένο» (βλ. λ. *ανάθεμα*)].

χαραμίζω ρ. μετβ. {χαράμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** αφήνω (κάτι) αναξιοποίητο, χρησιμοποιώ (κάτι) με ακατάλληλο τρόπο, χωρίς αποτέλεσμα ή χωρίς μέτρο: *χαράμισε όλη του την περιουσία σε γλέντια || χαράμισε τα νιάτα / τις δυνάμεις του* ΣΥΝ. σπαταλώ, χαλώ ΑΝΤ. αξιοποιώ, εκμεταλλεύομαι **2.** (μεσοπαθ. ***χαραμίζομαι***) δεν αξιοποιούμαι πλήρως, ξοδεύω τις δυνάμεις μου σε ανώφελες δραστηριότητες: *αυτός ο άνθρωπος χαραμίζεται στο ταμείο, έχει ταλέντο στις πωλήσεις!* ΣΥΝ. (μτφ.) χάνομαι. — **χαράμισμα** (το).

χαραμοφάης (ο) {χαραμοφάηδες}, **χαραμοφάισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** πρόσωπο που συντηρείται από άλλους, χωρίς να καταβάλλει την απαιτούμενη ή καμία προσπάθεια, ζώντας εις βάρος άλλων **2.** πρόσωπο που αμείβεται, χωρίς να παράγει έργο.
[ΕΤΥΜ. < *χαράμι* + *-φάης* < *φαΐ* (βλ.λ.)].

χάραξ (ο) ➝ χάρακας

χάραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η πίεση επιφάνειας με κάτι σκληρό ή αιχμηρό, ώστε να χαραχθεί κάτι πάνω σε αυτή: *η ~ τής αφιέρωσης σε μια πλάκα* **2.** το ρίγωμα, το να χαράζει κανείς ρίγες σε κάτι ● **3.** ο προσδιορισμός τής έκτασης, τού χώρου που θα καταλάβει ένα έργο, μια κατασκευή, ένα κράτος: *η ~ ενός νέου δρόμου || η ~ νέων συνόρων μετά τον πόλεμο* **4.** (μτφ.) ο σχεδιασμός, ο προσδιορισμός τού πλαισίου, των κατευθύνσεων που θα ακολουθήσει κανείς: *η ~ ενιαίας εξωτερικής πολιτικής από τις χώρες-μέλη τής Ε.Ε. || ~ νέων στόχων / προοπτικών / στρατηγικής / πορείας.*

χαράσσω ρ. ➝ χαράζω

χαράτσι (το) {χαρατσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** ο κεφαλικός φόρος που πλήρωναν οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι των κατακτημένων περιοχών τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας **2.** (μτφ.) κάθε είδους βαριά και συνήθ. άδικη οικονομική επιβάρυνση ή φορολογία: *νέο ~ στα ποτά και τα τσιγάρα!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. haraç].

χαρατσώνω ρ. μετβ. {χαράτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) επιβάλλω χαράτσι (βλ.λ.): *«τα γκαράζ τού κέντρου χαρατσώνουν τους πελάτες με ενιαίο και μεγάλο ποσό, άσχετα με τον χρόνο που θα αφήσουν το αυτοκίνητό τους»* (εφημ.). — **χαράτσωμα** (το).

χαραυγή κ. (λαϊκ.) **χαραγή** (η) **1.** η αυγή, η ώρα που χαράζει, που φωτίζεται ο ουρανός ΣΥΝ. χάραμα, λυκαυγές ΑΝΤ. λυκόφως, σούρουπο **2.** (μτφ.) οι πρώτες αχνές ενδείξεις, το ξεκίνημα ενός πράγματος: *βρισκόμαστε μπροστά στη ~ μιας νέας εποχής* ΣΥΝ. έναρξη, αρχή, απαρχή.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *χάραμα* και *αυγή*].

χαραχτός, -ή, -ό αυτός που έγινε ή έχει γίνει με χάραγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαρακτός* < *χαράσσω*].

χάρβαλο (το) (λαϊκ.) **1.** το σαράβαλο, καθετί που βρίσκεται σε κατάσταση διάλυσης, αποσυντονισμού, που έχει χαλάσει εντελώς: *πέτα το ~ και πάρε ένα αυτοκίνητο τής προκοπής* ΣΥΝ. ρημάδι, χάλασμα **2.** (μτφ. για πρόσ.) το ηλικιωμένο άτομο, που η υγεία του ή η φυσική του κατάσταση βρίσκεται σε πολύ κακή κατάσταση ΣΥΝ. (μτφ.) ερείπιο, ραμολιμέντο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάλαβρον* ή *χάραβλον* (με αντιμετάθεση) < **χαλαβρός*, παράλλ. τ. τού αρχ. *χαλαρός*. Δεν φαίνεται πιθ. η εκδοχή περί συμφυρμού των λ. *χάλαρο* και *άρβηλος* «ξέστρο δερμάτων» (μτγν. τεχν. όρ., αγν. ετύμου)].

χαρέμι (το) {χαρεμ-ιού | -ιών} **1.** (στους μουσουλμάνους) το σύνολο των γυναικών που έχει νυμφευθεί ένας άνδρας: *το ~ τού σουλτάνου* **2.** (συνεκδ.) το μέρος τής οικίας των μουσουλμάνων, στο οποίο διέμεναν οι γυναίκες τού ιδιοκτήτη, ο γυναικωνίτης **3.** (μτφ.) το σύνολο των ατόμων με τα οποία σχετίζεται κάποιος ερωτικά: *μπλέκει με πολλές, έχει ολόκληρο ~!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. harem < αραβ. ḥarīm «απαγορευμένος, ιερός»].

χάρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κομψότητα και λεπτότητα, το να γίνεται κάτι με ωραίο και ευχάριστο τρόπο: *περπατούσε με ~ || χαιρετώ / μιλώ / χαμογελώ με ~* **2.** (γενικότ.) η κομψή και ανάλαφρη ομορφιά: *αυτό το φόρεμα δεν έχει καμιά ~ || η ~ τού προσώπου / τού λόγου / τής αφήγησής της ήταν μοναδική* **3.** κάθε ξεχωριστό προτέρημα, χάρισμα: *ήταν άνθρωπος με πολλές ~, αλλά και πολλά ελαττώματα || κρυφές ~* (τα μη εμφανή χαρίσματα κάποιου)· ΦΡ. (α) ***ο λύκος έχει τ' όνομα κι η αλεπού τη χάρη*** βλ. λ. *αλεπού* (β) ***άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη*** βλ. λ. *όνομα* ● **4.** οτιδήποτε προκύπτει, συμβαίνει ή ζητείται χαριστικά, ως εξυπηρέτηση, στο πλαίσιο κυρ. στενής ή φιλικής σχέσης: *ζητώ / κάνω μια χάρη || ανταποδίδω μια ~ || έλα να σε δω, σ' το ζητώ σαν ~*· ΦΡ. (α) ***χάρη / χάρις σε (κάποιον / κάτι)*** (για θετικές εξελίξεις) ακριβώς επειδή (κάποιος/κάτι) υπάρχει ή γίνεται, λειτουργεί με ορισμένο (ευνοϊκό για άλλον) τρόπο: *~ σένα μπόρεσα να τα καταφέρω || ~ στη γενναιόδωρη προσφορά του, το σωματείο μας απέκτησε δική του στέγη || ~ στην παρέμβαση τού υπουργού, δεν θα προχωρήσει η εγκατάσταση τού εργοστασίου στην περιοχή μας* (β) ***χάρη / χάριν (κάποιου)*** (*χάριν τινός*, αρχ. φρ.) υπέρ κάποιου: *εσιώπησαν όλοι ~ τού κοινού συμφέροντος || έκρυψε την αλήθεια ~ τής ενότητας / τής υστεροφημίας του* ΣΥΝ. υπέρ (γ) ***για χάρη*** / (λόγ.) ***προς χάριν (κάποιου)*** (*πρὸς χάριν* + γεν., αρχ. φρ.) για να ικανοποιηθεί (κάποιος), για να γίνει το χατίρι του: *~ σου ξενύχτησα, μέχρι να βρω αυτό που μου ζήτησες || αυτό μόνο ~ σου θα το έκανα* (δ) ***κατά χάριν*** με χαριστικό τρόπο: *του επετράπη ~ να μιλήσει, αν και δεν ήταν προγραμματισμένο κάτι τέτοιο* ΣΥΝ. χαριστικά (ε) ***κάνε μου τη χάρη να...*** θα ήθελα να έκανες κάτι για μένα, σε παρακαλώ να...: *~ μου φέρεις αυτό τον φάκελο* (στ) (ως παρατήρηση, σε περιπτώσεις θυμού ή απειλητικά) ***για κάνε μου τη χάρη*** αρκετά, ώς εδώ, για σταμάτα: *~! Από 'δώ και πέρα δεν ακούω τίποτα!* (ζ) ***έχε χάρη (που)...*** να ευχαριστείς (που...), να χρωστάς ευγνωμοσύνη (που...): *~ που είμαι στις καλές μου σήμερα, αλλιώς θα σε είχα κάνει μαύρο στο ξύλο! || ~ που λυπάμαι τη μάννα σου, αλλιώς...!* (η) ***παραδείγματος / λόγου χάριν*** (συντομ. *π.χ.* ή *λ.χ.*) για να χρησιμοποιήσω ένα παράδειγμα: *συναντάς, ας πούμε, έναν φίλο σου, ~ τον Παντελή...* (θ) (παροιμ.) ***η χάρη θέλει αντίχαρη*** το καλό, η βοήθεια ή η ευεργεσία κάποιου πρέπει να ανταποδίδεται (ι) ***μεγάλη η χάρη (κάποιου)...*** (i) για τη γιορτή αγίου: *σήμερα γιορτάζει ο Αϊ-Νικόλας, ~* (ii) (ειρων.) σε περιπτώσεις που κάποιος έχει υπερτιμήσει τις παραχωρήσεις που πρόκειται να κάνουμε γι' αυτόν, την αξία που έχει για μας: *μου θέλει και ξεχωριστό δωμάτιο για το σκυλί του, ~ του!* (ια) ***ποιος τη χάρη σου...*** για κάποιον που βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση, σε ζηλευτή θέση: *Επίσημο δείπνο προς τιμήν σου: ~!* (ιβ) ***περίοδος χάριτος*** (i) το χρονικό διάστημα από τη στιγμή που η πληρωμή ενός δανείου, ασφαλιστηρίου συμβολαίου γίνεται απαιτητή ώς τη στιγμή που η μη πληρωμή του συνεπάγεται την επιβολή προστίμων, την ακύρωση τής ισχύος του κ.λπ. (ii) το διάστημα των έξι μηνών μετά την εκλογή νέας κυβέρνησης, κατά το οποίο δεν επιτρέπεται βάσει τού Συντάγματος κατάθεση προτάσεως μομφής εναντίον τής κυβέρνησης (iii) (μτφ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η κριτική προς κάποιον ή κάτι παραμένει επιεικής, χωρίς καταλογισμό των λαθών του, κυρ. με την αιτιολογία ότι διέρχεται ένα στάδιο προσαρμογής: *η ~ που έδωσε στην κυβέρνηση ο αντιπολιτευόμενος Τύπος, έληξε* **5.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***(θεία) χάρη / χάρις*** η εκδήλωση τής ελεύθερης και ανιδιοτελούς αγάπης τού Θεού προς τον άνθρωπο για τη σωτηρία του, στην οποία μετέχουν οι άγιοι και όσοι πιστοί αγωνίζονται για την πνευματική τους τελείωση: *οι Απόστολοι δέχτηκαν τη ~* (β) η Παναγία ή κάθε άγιος τής εκκλησίας: *μέρα που γιόρταζε η ~ της* (γ) ο ιερός ναός που είναι αφιερωμένος στον άγιο ο οποίος γιορτάζει τη συγκεκριμένη μέρα ή στην Παναγία (κατά τις ημέρες που τιμάται από την Εκκλησία): *πήγα στη ~ της, ν' ανάψω ένα κεράκι* **6.** (ειρων.) το ίδιο το πρόσωπο στο οποίο αναφερόμαστε: *να με συγχωρεί / συμπαθά η ~ σου, αλλά εγώ δεν είμαι κάνα παιδάκι να μου μιλάς έτσι!* **7.** οτιδήποτε προκύπτει ως μεροληπτική παραχώρηση ή ενίσχυση κάποιου, κυρ. από ανωτερό του, ή καταλογίζεται ως προνομιακή μεταχείριση: *δεν θέλω χάρες· να προαχθώ μόνο αν το αξίζω* ΣΥΝ. μεροληψία, ρουσφέτι **8.** το αίσθημα ευγνωμοσύνης, η ηθική δέσμευση και υποχρέωση απέναντι σε κάποιον για ανταπόδοση βοήθειας, υποστήριξης, εξυπηρέτησης κ.λπ. που έχει προσφέρει: *του χρωστώ μεγάλη ~ για όλα όσα έκανε για τα παιδιά μου* ΣΥΝ. ευγνωμοσύνη ● **9.** η ολική ή μερική άρση ή μετατροπή τής ποινής και, ενδεχομένως, των συνεπειών της, που επιβλήθηκε από ποινικό δικαστήριο με αμετάκλητη δικαστική απόφαση· απονέμεται με προεδρικό διάταγμα: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας απένειμε ~ στον ισοβίτη.* Επίσης (λόγ.) **χάρις** {χάρ-ιτος | -ίτων}. — (υποκ.) **χαρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χάρις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάρις, -ιτος*, αρχική σημ. «εύνοια, ευγνωμοσύνη, χαρά» < *χαίρω* (βλ.λ.). Η λ. παρουσιάζει τη συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- και συνδ. με αρμ. jir «δώρο, χάρισμα» (< *ghēri-), ενώ εμφανίζεται ήδη στα μυκ. ανθρωπωνύμια ka-ri-si-jo = *Χαρίσιος*, ka-ri-se-u = *Χαρισεύς*. Επίσης αρχ. είναι η σύνταξη *χάριν* + γεν. (πβ. γαλλ. grâce à), η οποία απαντά ήδη στον Πίνδαρο].

χάρηκα ρ. ➝ χαίρομαι

-χαρής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος χαίρεται, ικανοποιείται (με κάτι): *αιμο-χαρής, πολεμο-χαρής* **2.** (για ζώα, φυτά) ότι (κάτι) ζει ή ευδοκιμεί σε ορισμένο περιβάλλον: *υδρο-χαρής.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *αίμο-χαρής, οίνο-χαρής*), που προέρχεται από το θ. *χαρ-* τού αρχ. *χαίρω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-χάρ-ην*)].

χαρίεις, -εσσα, -εν {χαρί-εντος (θηλ. -έσσης) | -εντες, -έντων (θηλ. -εσσών)} (αρχαιοπρ.) χαριτωμένος: *χαρίεσσα κόρη || «κινείται με χαρίεσσα άνεση»* (εφημ.) ΣΥΝ. εύχαρις, χαριτόβρυτος ΑΝΤ. άχαρις. **χαριέντως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χάρις* + παραγ. επίθημα *-εις*, πβ. κ. *ἀστερ-ό-εις*].

χαριεντίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαριεντίστηκα} (λόγ.) **1.** μιλώ χαριτωμένα, λέγοντας αστεία και κάνοντας πειράγματα με πρόσχαρο τρόπο **2.** συναναστρέφομαι κάποιον με ερωτική διάθεση: *τώρα τε-*

λευταία χαριεντίζεται με μια ξανθιά ΣΥΝ. φλερτάρω, ερωτοτροπώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαρίεις*, -εντος (βλ.λ.)].

χαριέντισμα (το) [μτγν.] {χαριεντίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η χαριτωμένη συμπεριφορά **2.** το ερωτικό πείραγμα, η ερωτοτροπία: *άσε τα ~ με την Αθηνά, γιατί δεν σε βλέπω καλά!* ΣΥΝ. φλερτ. Επίσης **χαριεντισμός** (ο) [αρχ.].

χαρίζω ρ. μετβ. {χάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω (κάτι) ως δώρο (σε κάποιον): *της χάρισε ένα δαχτυλίδι για την επέτειό τους*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***κάποιου (του) χάριζαν γάιδαρο και τον κοίταζε στα δόντια*** βλ. λ. *γάιδαρος* (β) ***κάποιου (του) χάριζαν γάιδαρο και ήθελε και το σαμάρι*** για άνθρωπο πλεονέκτη, που ζητά με θράσος περισσότερα από όσα του προσφέρονται **2.** (μτφ.) εξασφαλίζω (σε κάποιον κάτι πολύτιμο): *η σωστή διατροφή χαρίζει καλή υγεία* ‖ *το νέο αυτό παιχνίδι σάς χαρίζει πολλές ώρες απόλαυσης* ‖ *η ομάδα τής άρσης βαρών χάρισε στη χώρα μας πολλά μετάλλια* ‖ *η θεωρία αυτή του χάρισε το βραβείο Νόμπελ* **3.** (για τη σύζυγο κάποιου) γεννώ, φέρνω στον κόσμο παιδί: *του χάρισε δύο υγιέστατα παιδιά* **4.** αφιερώνω (κάτι σε κάποιον): *η ομάδα χάρισε τη νίκη της στους οπαδούς της* ‖ *το πρώτο τραγούδι είναι χαρισμένο από την Εύη στην παρέα της* **5.** (μτφ.) αφήνω (κάτι) να περάσει, χωρίς να το υπολογίσω, να το καταλογίσω: *επειδή είναι η πρώτη φορά που το κάνεις, σου το χαρίζω. αλλά να μην επαναληφθεί!* ΦΡ. (παροιμ.) ***δεν χαρίζω κάστανα*** βλ. λ. *κάστανο* **6.** διαγράφω (την ποινή ή την οφειλή κάποιου), δίνω χάρη: *του χαρίστηκαν όλα τα χρέη του προς το Δημόσιο* **7.** (μεσοπαθ. ***χαρίζομαι***) τάσσομαι μεροληπτικά υπέρ κάποιου, τον ευνοώ κρίνοντάς τον με πιο χαλαρά κριτήρια: *η εξετάστρια χαρίστηκε σ' αυτό τον υποψήφιο, γιατί ήταν γυιος μιας φίλης της* ‖ *είναι αδέκαστος, δεν πρόκειται να χαριστεί σε κανέναν!* ΣΥΝ. υποστηρίζω, ευνοώ, πριμοδοτώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χαρίζομαι* < *χάρις*, -ιτος. Η λ. είχε τις βασικές σημ. «δείχνω καλοσύνη, εύνοια και ευγνωμοσύνη – προσφέρω δώρο, χάρισμα». Η σημ. «μεροληπτώ εις βάρος κάποιου» είναι μτγν.].

Χαρίκλεια (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. κυρ. ον. *Χαρικλῆς* < *χάρις* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα», πβ. κ. *Περι-κλῆς*, *Σοφο-κλῆς*].

Χαρίλαος (ο) {-ου κ. -άου} **1.** αρχαίος βασιλιάς των Λακεδαιμονίων **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *χάρις* + *λαός*].

χάριν πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: **1.** ευεργεσία, ότι κάτι γίνεται για το καλό, την επίτευξη στόχου κ.λπ.: *συνιστώ υπομονή ~ τού συμφέροντος όλων* ‖ *δούλεψε σκληρά παρά την ασθένειά του, ~ των παιδιών του* **2.** τον λόγο για τον οποίο λέγεται ή γίνεται κάτι (= με συγκεκριμένη πρόθεση, με σκοπό, για): *δεν ισχυρίστηκε σοβαρά κάτι τέτοιο, το ανέφερε ~ παιδιάς* (για αστείο) ‖ *~ συντομίας* ‖ *~ ευκολίας* ‖ *~ αστεϊσμού* ‖ *~ γούστου* ‖ *~ ποικιλίας* ‖ *το τελικό -ν μπαίνει στο τέλος πολλών λέξεων ~ ευφωνίας* (για να μην υπάρχει κακοφωνία) ‖ *λόγου ~* ‖ *παραδείγματος ~*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *χάρη*].

Χάρις (η) {Χάριτος} **1.** ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις τρεις κόρες τού Δία και τής Ωκεανίδας Ευρυνόμης, θεότητες τής ομορφιάς και τής χαράς (Αγλαΐα, Ευφροσύνη, Θάλεια, *οι Τρεις Χάριτες*) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Χάρη**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. *χάρη*].

χάρις (η) [αρχ.] {χάρ-ιτος | -ίτων} η χάρη (βλ.λ.).

χάρις πρόθ. (λόγ.) (+σε) χάρη σε (βλ. λ. *χάρη*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *χάρη*].

> **χάρις / χάρη σε – εξαιτίας.** Συχνά οι δύο φράσεις συγχέονται στη χρήση τους. Συγκεκριμένα, το **χάρις / χάρη σε** χρησιμοποιείται κακώς σε περιπτώσεις, όπως *«έχασα την περιουσία μου χάρις / χάρη στον πόλεμο»*, όπου το σωστό είναι *«έχασα την περιουσία μου εξαιτίας τού πολέμου»*· προφανώς ο πόλεμος δεν λειτούργησε θετικά, δεν επέδρασε ευνοϊκά *(προς χάριν τού ομιλητή)*, αλλά προξένησε ζημία. Το *χάρις / χάρη σε* χρησιμοποιείται κανονικά σε εύσημες χρήσεις (με καλή σημασία), όπως: *Σώθηκε χάρις / χάρη στην έγκαιρη διάγνωση τής ασθένειάς του – Το πρόβλημα λύθηκε χάρις / χάρη στη συνεργασία των ενδιαφερομένων* (όχι εξαιτίας τής συνεργασίας). Η ίδια διάκριση παρατηρείται και στις γαλλ. φρ. grâce à *(χάρις σε...)* και à cause de *(εξαιτίας τού...)*.
> Η φράση *χάρις σε* είναι ελλειπτική χρήση, προερχόμενη από πληρέστερη φρ. *χάρις οφείλεται σε* (κάποιον για κάτι που προσέφερε). Άρα, πρόκειται στην πραγματικότητα για ονομαστική πτώση τού παλαιότερου τύπου *η χάρις*, που μπορεί να χρησιμοποιείται ως έχει, γιατί πρόκειται για παγιωμένο τύπο. Ωστόσο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ο τύπος (ονομαστικής) *χάρη σε*, όπως συμβαίνει με όλα τα παλαιά τριτόκλιτα *(πόλις – πόλη, χρήσις – χρήση)*.
> Ας σημειωθεί ότι και η αιτιατική **χάριν** τού ουσιαστικού *χάρις* χρησιμοποιείται με τον αρχικό της τύπο *(χάριν)* ως καταχρηστική πρόθεση, που συντάσσεται με γενική: *Πολέμησαν χάριν τής σωτηρίας τής πατρίδας / τής ελευθερίας*. Στη χρήση αυτή το *χάριν* σημαίνει ό,τι και οι προθέσεις *για, υπέρ* κ.λπ. Επίσης εμφανίζεται σε παγιωμένες φράσεις, όπως: *παραδείγματος χάριν* (για παράδειγμα), *λόγου χάριν, χάριν αστεϊσμού* (για αστείο) κ.λπ. → *υπ' όψιν*

χαρισάμενος, -η, -ο (επιτατ.) ευτυχισμένος· κυρ. στη ΦΡ. ***ζωή χαρισάμενη*** βλ. λ. *ζωή*.

χάρισμα (το) [μτγν.] {χαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι προσφέρει κανείς ως δώρο, ό,τι χαρίζει κανείς: *πάρε ό,τι θέλεις, ~ σου!* ‖ *αυτό το ρολόι είναι ~ απ' τη μητέρα της* • **2.** το φυσικό προτέρημα, το ιδιαίτερο, κυρ. έμφυτο προσόν που έχει κανείς: *άνθρωπος με πολλά ~* ‖ *είχε το ~ να γοητεύει τα πλήθη* ‖ *το ~ τού λόγου* (ευγλωττία) ΣΥΝ. προσόν, αρετή, προτέρημα • **3.** (ως επίρρ.) χωρίς χρηματικό αντίτιμο, δωρεάν: *δεν θέλω τίποτα ~· θα τα πληρώσω όλα* ΣΥΝ. χαριστικά, τσάμπα.

χαρισματικός, -ή, -ό αυτός που έχει πολλά χαρίσματα: *~ φυσιογνωμία / προσωπικότητα*· ΦΡ. ***χαρισματικός ηγέτης*** ο ηγέτης που έχει την ξεχωριστή ικανότητα να εμπνέει και να επηρεάζει τα πλήθη, να ελέγχει και να κατευθύνει τους συνεργάτες του.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. charismatic].

χαριστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται ή προσφέρεται ως ένδειξη φιλίας ή εύνοιας προς κάποιον: *η τιμή που σου το δίνω είναι ~, επειδή είσαι πελάτης μου χρόνια!* ΦΡ. ***χαριστική βολή*** (i) ο τελευταίος εξ επαφής πυροβολισμός στον κρόταφο κάποιου μετά την εκτέλεσή του με τυφεκισμό, για να είναι βέβαιος ο θάνατός του ή για να μην υποφέρει από επιθανάτια αγωνία (ii) (μτφ.) το τελειωτικό χτύπημα, οτιδήποτε προκαλεί την οριστική καταστροφή κάποιου: *η δημοσίευση των άσεμνων φωτογραφιών του ήταν η ~ για τη δημοτικότητά του* ‖ *οι νέες φορολογικές ρυθμίσεις θα είναι η ~ για χιλιάδες μικρομεσαίες επιχειρήσεις* **2.** ΓΛΩΣΣ. **δοτική χαριστική** (στα Αρχαία Ελληνικά) δοτική η οποία δηλώνει ότι κάτι συμβαίνει ή υπάρχει χάριν κάποιου **3.** αυτός που οφείλεται σε προνομιακή, μεροληπτική μεταχείριση κάποιου: *~ βαθμολογία / προαγωγή / διάταξη* ‖ *~ νόμος* (με ρυθμίσεις ευνοϊκές για κάποιους) ΣΥΝ. χατιρικός, μεροληπτικός. — **χαριατικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δίνει δωρεάν ή γενναιόδωρα», < *χαρίζομαι* (βλ. λ. *χαρίζω*). Η φρ. *χαριστική βολή* αποδίδει τη γαλλ. coup de grâce].

Χαριτίνη (η) **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ. *χαρίτινος* < αρχ. *χάρις*, *-ιτος* + παραγ. επίθημα *-ινος*].

χαριτόβρυτος, -ος, -ο (λόγ.) εξαιρετικά χαριτωμένος και θελκτικός: *~ δεσποινίς* ΣΥΝ. χαριτόπλαστος, τρισχαριτωμένος, χαρίεις. — **χαριτοβρύτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάρις*, *-ιτος* + *-βρυτος* < *βρύω* «αναβρύζω, ξεχειλίζω» (βλ. λ. *έμ-βρυο*)].

χαριτολόγημα (το) [1881] {χαριτολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο χαριτωμένος, πνευματώδης λόγος ΣΥΝ. ευφυολόγημα, χαριτολογία.

χαριτολογία (η) [1868] {χαριτολογιών} **1.** το να χαριτολογεί κανείς ΑΝΤ. μωρολογία **2.** το χαριτολόγημα (βλ.λ.).

χαριτολόγος, -ος, -ο [1891] (λόγ.) **1.** αυτός που εκφράζεται με χαριτολογήματα ΣΥΝ. ευφυολόγος ΑΝΤ. μωρολόγος **2.** (για λόγο, κουβέντα, σχόλιο) αυτός που εκφέρεται, διατυπώνεται με χάρη.
[ΕΤΥΜ. < *χάρις*, *-ιτος* + *λόγος*].

χαριτολογώ ρ. αμετβ. [1887] {χαριτολογείς... | χαριτολόγησα} μιλώ με έξυπνο, χαριτωμένο τρόπο αστειευόμενος: *του εξήγησε ότι δεν σοβαρολογούσε, αλλά τα είπε χαριτολογώντας* ΣΥΝ. ευφυολογώ.

χαριτόμορφος, -η, -ο [1681] (λόγ.) αυτός που έχει κομψή και όμορφη εμφάνιση, χαριτωμένο παρουσιαστικό.
[ΕΤΥΜ. < *χάρις*, *-ιτος* + *-μορφος* < *μορφή*].

χαριτόπλαστος, -η, -ο [1886] (λόγ.) χαριτόβρυτος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χάρις*, *-ιτος* + *πλαστός*].

Χαριτώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν., θηλ. τού αρχ. *Χαρίτων* < *χάρις*, *-ιτος*].

χαριτωμενιά (η) (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) χαριτωμένος λόγος ή κίνηση, που γίνεται συνήθ. για κολακεία, καλόπιασμα, δημιουργία ευνοϊκού κλίματος ΣΥΝ. γαλιφιά, νάζι.

χαριτωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χάρη, κομψότητα: *~ παιδί / φόρεμα / άνθρωπος* ΑΝΤ. άχαρος **2.** για κάτι που προκαλεί ευχαρίστηση, επειδή είναι έξυπνο και ευρηματικό ή λέγεται με ωραίο τρόπο: *~ σχόλιο / ανέκδοτο* ‖ *πολύ ~ αυτό που είπες!* ΣΥΝ. πετυχημένος **3.** μετριαστικά, για κάποιον/κάτι που δεν είναι άσχημος ούτε όμως και όμορφος: *δεν θα την έλεγα ωραία, είναι όμως χαριτωμένη.* — **χαριτωμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπαθητικός*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τ. τού μτγν. *χαριτῶ (-όω)* < αρχ. *χάρις*, *-ιτος*].

Χαρίτων (ο) {Χαρίτων-ος, -α} **1.** *ο Αφροδισιεύς*· αρχαίος Έλληνας μυθιστοριογράφος (1ος αι. μ.Χ.) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Χαρίτωνας** κ. **Χαρίτος**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *χάρις*, *-ιτος*].

χάρμα (το) {άκλ.} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτό το οποίο προκαλεί ευχαρίστηση· εύχρ. μόνο στη ΦΡ. ***χάρμα οφθαλμών*** βλ. λ. *οφθαλμός* **2.** (ως επίρρ. κ. επίθ.) πολύ καλά, κατ' απόλυτα ικανοποιητικό τρόπο: (επίρρ.) *όλα στις εξετάσεις πήγαν ~* ‖ *αυτό που φοράς σου έρχεται ~* ‖ (ως επίθ.) *αυτό το χρώμα είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαίρω*, πβ. κ. *κέρ-μα* κείρω].

χαρμάνα (η) (αργκό) η έντονη στέρηση λόγω τής εξάρτησης από ναρκωτικά.

χαρμάνης (ο) {χαρμάνηδες} (λαϊκ.) **1.** ο εθισμένος χρήστης ναρκωτικών, που δεν έχει κάνει χρήση για πολύ καιρό, με αποτέλεσμα να υφίσταται το σύνδρομο τής στέρησης **2.** μανιώδης καπνιστής που δεν έχει καπνίσει για πολλή ώρα: *ξέμεινα από τσιγάρα και είμαι ~ από το βράδυ*.

χαρμάνι (το) {χαρμαν-ιού | -ιών} **1.** μείγμα από καπνό διαφορετικών ειδών και ποικιλιών, που χρησιμοποιείται για τη γέμιση τσιγάρων, πούρων κ.λπ.: *δυνατό / εκλεκτό / βαρύ ~* **2.** (γενικότ.) μείγμα διαφόρων υλικών ή ποικιλιών ενός είδους, που συνήθ. προορίζεται για βιομηχανική κατεργασία: *~ από τέσσερεις ποικιλίες καφέ* **3.** σκυρόδεμα που είναι έτοιμο, για να χρησιμοποιηθεί σε οικοδομές **4.** (συνεκδ.) τα υλικά που αναμειγνύονται στο παραπάνω μείγμα.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. harman < περσ. xarman / xirman].

χαρμανιάζω ρ. αμετβ. {χαρμάνιασ-α, -μένος} (αργκό) **1.** αφήνομαι στη χαλαρωτική επίδραση ενός τσιγάρου ή ναρκωτικού, χάνοντας την επαφή με την πραγματικότητα ή τον έλεγχο τής σκέψης μου ΑΝΤ. ξεχαρμανιάζω **2.** νιώθω την έντονη ανάγκη να καπνίσω, αισθάνομαι τη στέρηση τού τσιγάρου ή τού ναρκωτικού στο οποίο έχω εθιστεί **3.** (γενικότ.) αισθάνομαι έντονη την ανάγκη για κάτι που μου λείπει (π.χ. για σεξ): «*τα κορίτσια προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στους χαρμανιασμένους πελάτες*» (εφημ.). — **χαρμάνιασμα** (το).

χαρμολύπη (η) {χωρ. πληθ.} ανάμικτο συναίσθημα χαράς και λύπης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χάρμα (τό)* «χαρά» + *λύπη*, με πιθ. επίδραση τού συνωνύμου αρχ. *χαρμονή* «χαρά», πβ. Πλάτ. *Φιλῆβ.* 43c: *βίον ἄλυπόν τε καὶ ἄνευ χαρμονῶν*].

χαρμοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} η βαθιά χαρά, η ψυχική ευχαρίστηση ΣΥΝ. ευφροσύνη, χαρά, τέρψη. Επίσης **χαρμονή**.
[ΕΤΥΜ. μτγν., ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *χαρμόσυνος* (βλ.λ.)].

χαρμόσυνος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί ή εκφράζει μεγάλη χαρά, βαθιά ικανοποίηση: *το ~ άγγελμα τής νίκης* ‖ *~ είδηση* ΣΥΝ. ευφρόσυνος, χαροποιός ΑΝΤ. θλιβερός, λυπητερός. — **χαρμόσυνα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χάρμων* (< ρ. *χαίρω* + παραγ. επίθημα *-μων*, πβ. κ. *μνήμων*) + παραγ. επίθημα *-συνος*, πβ. κ. *μνημό-συνος*].

χάρντγουερ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. το μηχανικό μέρος ενός υπολογιστή, ο ηλεκτρικός και ηλεκτρομηχανικός εξοπλισμός του είτε ως σύστημα είτε ως σύνολο ειδικών συσκευών και εξαρτημάτων, κατ' αντιδιαστολή προς το *λογισμικό* (σόφτγουερ), που αφορά στα προγράμματα τα οποία εκτελεί ο υπολογιστής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hardware (< hard «σκληρός» + ware «τμήμα εξοπλισμού»), κατ' αντιδιαστολή προς το software «λογισμικό»].

χαροκαμένος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που έχει υποστεί την απώλεια αγαπημένου ή αγαπημένων προσώπων, που έχει χάσει δικό του άνθρωπο: *η ~ μάννα ξέσπασε πάνω απ' τον τάφο τού γυιου της*.

χαροκόπι (το) {χαροκοπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το γλέντι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χαροκοπώ* (βλ.λ.)].

χαροκόπος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που συνηθίζει να γλεντά, που του αρέσουν τα γλέντια και οι διασκεδάσεις ΣΥΝ. γλεντζές, γλεντοκόπος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χαροκοπώ* (βλ.λ.)].

χαροκοπώ ρ. αμετβ. {χαροκοπ-είς κ. -άς... | χαροκόπησα} γλεντοκοπώ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαροκοπῶ* < *χάρος* + *-κοπῶ* < *κόπτω*, πβ. κ. *πλαγιο-κοπῶ*].

Χάροντας (ο) ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Ερέβους και τής Νύκτας, ο οποίος μετέφερε τις ψυχές των νεκρών στον Άδη. Επίσης (αρχαιοπρ.) **Χάρων** {Χάροντ-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Χάρων*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < επίθ. *χάρων, -ωνος*, τού οποίου η σημ. δεν έχει επακριβώς προσδιοριστεί, αλλά φαίνεται να δηλώνει το σπινθηροβόλο βλέμμα (ετυμολογικώς το επίθ. *χάρων* αποτελεί ποιητ. τ. τού αρχ. *χαροπός / -ωπός*, με την επίδρ. τού *αἴθων*, πβ. κ. *αἴθουσα*). Η απευθείας συσχέτιση με το ρ. *χαίρω* οφείλεται σε ευφημισμό, η δε σύνδεση με το όν. *Ἀχέρων* δεν ευσταθεί].

χάροντας (ο) → χάρος

χαροπάλεμα (το) {χαροπαλέματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η επιθανάτια αγωνία.

χαροπαλεύω ρ. αμετβ. {χαροπάλεψα} (λαϊκ.) **1.** αγωνίζομαι να κρατηθώ στη ζωή: *δύο μέρες τώρα χαροπαλεύει στο κρεβάτι τού πόνου* ΣΥΝ. ψυχορραγώ **2.** (μτφ.) αγωνίζομαι να παραμείνω βιώσιμος: *η επιχείρηση χαροπαλεύει υπερχρεωμένη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

χαροποιός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί χαρά ΣΥΝ. χαρμόσυνος, ευφρόσυνος, ευφραντικός.

χαροποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {χαροποιείς... | χαροποίησα} προξενώ χαρά, κάνω (κάποιον) χαρούμενο: *η επιτυχία τού γυιου του τον χαροποίησε ιδιαίτερα* ΣΥΝ. ευχαριστώ, ευφραίνω, τέρπω ΑΝΤ. λυπώ, θλίβω, στενοχωρώ. — **χαροποίηση** (η).

χάρος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. **Χάρος** (ο) ο Χάροντας (βλ.λ.) **2.** ο θάνατος, κυρ. όπως έχει προσωποποιηθεί από τη λαϊκή παράδοση και παριστάνεται με τη μορφή μαυροφορεμένου, κουκουλοφόρου καβαλάρη, που κρατά δρεπάνι, παίρνει τις ψυχές και τις οδηγεί στον Άδη: *τον πήρε / τον βρήκε ο (μαύρος) ~* (πέθανε) ‖ «*για δες καιρό που διάλεξε ο ~ να με πάρει...*» (δημοτ. τραγ.) (σε περιπτώσεις άκαιρου, άδικου και τραγικού θανάτου)· ΦΡ. (α) ***παλεύω με τον χάρο*** χαροπαλεύω (βλ.λ.) (β) ***βλέπω τον χάρο με τα μάτια μου*** κινδυνεύω πολύ, έρχομαι κοντά στον θάνατο, γλυτώνω παρά τρίχα: *οι επιβάτες τής αμαξοστοιχίας που εκτροχιάστηκε είδαν τον χάρο με τα μάτια τους* (γ) ***γλυτώνω απ' τού χάρου τα δόντια / το στόμα / τα νύχια*** σώζομαι την τελευταία στιγμή και με δυσκολία από θανάσιμο κίνδυνο: *οι ναυαγοί διηγήθηκαν πώς γλύτωσαν απ' τού χάρου τα δόντια!* (δ) ***κι όποιον πάρει ο χάρος*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος επιτίθεται, λ.χ. πυροβολώντας, αδιακρίτως εναντίον των πάντων ή ενεργεί χωρίς να αναλογίζεται τις συνέπειες των πράξεών του στους άλλους (ε) ***βλέπω (κάποιον) σαν τον χάρο*** αποστρέφομαι έντονα (κάποιον), μου είναι πολύ μισητός ή μου προκαλεί μεγάλο φόβο (στ) ***τον ξέχασε ο χάρος*** για πολύ ηλικιωμένα άτομα, για υπερήλικες, υπέργηρους (ζ) ***τι στέκεσαι από πάνω μου σαν τον χάρο;*** ως έκφραση ενόχλησης που λέγεται από κάποιον που κάθεται προς κάποιον που στέκεται όρθιος δίπλα του **3.** (συνεκδ.) ό,τι προκαλεί θάνατο ή φέρνει μεγάλη καταστροφή, συντριβή: *τα ναρκωτικά είναι ο ίδιος ο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *Χάρων* (βλ.λ. *Χάροντας*), πβ. κ. *γέρος – γέρων, δράκος - δράκων*].

χαρούμενος, -η, -ο 1. αυτός που αισθάνεται χαρά, που νιώθει ευχαρίστηση ή ικανοποίηση (για κάτι): *ήταν πολύ χαρούμενη που θα ξανάβλεπε τον ξενιτεμένο αδελφό της* ΣΥΝ. ευχαριστημένος, κεφάτος, ευτυχισμένος ΑΝΤ. λυπημένος, θλιμμένος, στενοχωρημένος **2.** αυτός που δημιουργεί ευχάριστη αίσθηση, που γίνεται δεκτός ευχάριστα: *~ χρώμα / σχέδιο / διακόσμηση / τραγούδι* ‖ *είναι ένας ~, ζεστός άνθρωπος, που σου εμπνέει αισιοδοξία* ΣΥΝ. πρόσχαρος, χαρωπός, (λόγ.) εύθυμος ΑΝΤ. θλιβερός, (λαϊκ.) μίζερος. — **χαρούμενα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *χαρ-* τού ρ. *χαίρω* + *-ούμενος* των μτχ. συνηρημένων ρ. (σε *-έω* και *-όω*), πβ. κ. *τρεχ-ούμενος*].

χαρουπάλευρο (το) σκόνη από χαρούπια, που χρησιμοποιείται για τις φαρμακευτικές της ιδιότητες, λ.χ. κατά τής διάρροιας μικρών παιδιών.

χαρούπι (το) {χαρουπ-ιού | -ιών} ο καρπός τής χαρουπιάς ΣΥΝ. ξυλοκέρατο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. harup].

χαρουπιά (η) πολυετές και αειθαλές δέντρο τής Μεσογείου, που απαντά κυρ. σε ξηρές περιοχές, έχει επιμήκεις σκληρούς και εδώδιμους καρπούς με στιλπνή επιφάνεια, σκούρο καφέ χρώμα και γλυκιά γεύση, περιέχει σκληρούς σπόρους και χρησιμοποιείται σε ζωοτροφές, στη βιομηχανία τροφίμων και στη φαρμακοβιομηχανία (χαρουπάλευρο) ΣΥΝ. ξυλοκερατιά.

χάρτα (η) **1.** ο γεωγραφικός χάρτης: *~ των Βορείων Θαλασσών* **2.** ΙΣΤ. (α) επίσημο κείμενο στο οποίο διακηρύσσονται αρχές, δικαίωμα κ.λπ.· (ειδικότ.) (β) ***Χάρτα τής Ελλάδος*** (ή *Χάρτα τού Ρήγα*) ιστορικός και γεωγραφικός χάρτης, που τύπωσε ο Ρήγας Φεραίος το 1797 και στον οποίο φαίνεται η εξάπλωση, η ακτινοβολία τού αρχαίου και τού νέου ελληνισμού σε Ευρώπη και Μ. Ασία· είναι εμπλουτισμένος με άφθονα στοιχεία αρχαιογνωσίας, αρχαίες ονομασίες πόλεων, επισήμανση αρχαιολογικών χώρων κ.λπ. (γ) ***Μεγάλη Χάρτα*** (λατ. Magna Charta) συνθήκη που υπογράφηκε το 1215 από τον βασιλιά τής Αγγλίας Ιωάννη τον Ακτήμονα και η οποία αποτελούσε την πρώτη πράξη περιορισμού τής απόλυτης μοναρχίας στα νεότερα χρόνια με την παραχώρηση από τον βασιλιά δικαιωμάτων στις κομητείες.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. charta < αρχ. *χάρτης* (βλ.λ.)].

χαρταετός (ο) [1861] ελαφριά κατασκευή, που αποτελείται από έναν λεπτό σκελετό με ξυλόβεργες διασταυρούμενες ή ακτινωτές, ο οποίος καλύπτεται από λεπτό χαρτί ή πλαστικό κολλημένο πάνω τους και με μακριά χάρτινη ουρά, υψώνεται στον αέρα με κατάλληλο χειρισμό και ελέγχεται στο πέταγμά του από το έδαφος με μακρύ κουβάρι σπάγκου (καλούμπα): *την Καθαρά Δευτέρα, σύμφωνα με το έθιμο, πετούν χαρταετούς.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*.

χαρτάκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό χαρτί.

χαρταποθήκη (η) [1893] {χαρταποθηκών} αποθήκη για τη φύλαξη μεγάλων ποσοτήτων χαρτιού.

χαρτεμπορικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χαρτεμπόριο ή τον χαρτέμπορο.

χαρτεμπόριο (το) [1885] {χαρτεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο χαρτιού ή χαρτικών ειδών.

χαρτέμπορος (ο/η) [1893] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} έμπορος χαρτιού ή χαρτικών ειδών.

χαρτένιος, -ια, -ιο (καθημ.) χάρτινος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χαρτί* + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *παραμυθ-ένιος*].

χαρτεπικόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το κολλάζ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. collage].

χαρτζιλίκι (το) {χαρτζιλικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρό χρηματικό ποσό που δίνεται ως δώρο ή χρηματική βοήθεια, συνήθ. σε πρόσωπο μικρότερης ηλικίας ή εξαρτημένο οικονομικά, για τα καθημερινά του μικροέξοδα: *ο πατέρας απείλησε τον γυιο του ότι, αν δεν διαβάζει, θα του κόψει το ~* **2.** το μικρό χρηματικό ποσό που χρειάζεται κάποιος καθημερινά για τα μικροέξοδά του: *τα χρήματα που έβγαζε απ' την καλοκαιρινή του δουλειά έφταναν ίσα-ίσα για το ~ του.* — (υποκ.) **χαρτζιλικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. harçlık].

χαρτζιλικώνω ρ. μετβ. {χαρτζιλίκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) δίνω χαρτζιλίκι σε (κάποιον). — **χαρτζιλίκωμα** (το).

χάρτης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ου | χαρτών} **1.** η γραφική αναπαράσταση επιλεγμένων χαρακτηριστικών τού συνόλου ή τμήματος τής επιφάνειας τής Γης πάνω σε συνήθ. επίπεδη επιφάνεια (ιδ. σε μεγάλο φύλλο χαρτιού) με βάση συγκεκριμένη κλίμακα σμίκρυνσης: *γεωγραφικός ~ τής Ελλάδας / τής Ευρώπης / τού νησιού* ‖ *παγκόσμιος / γεωφυσικός / πολιτικός* (με σύνορα, πόλεις, νομούς, επαρχίες κρατών) *~* ‖ *γεωλογικός / πολεοδομικός / τοπογραφικός / βαθυμετρικός ~* ‖ *αστρονομικός ~* (αναπαράσταση τού ουράνιου θόλου) ‖ *ανάγλυφος ~* (βλ.λ.) ‖ *ναυτικός ~* (αναπαράσταση τμήματος τής θάλασσας, στην οποία δηλώνονται η διαμόρφωση των ακτών, το βάθος τής θάλασσας, η ύπαρξη υφάλων κ.λπ. για την καθοδήγηση των ναυτιλλομένων) ‖ *κάνω / ζωγραφίζω / διαβάζω έναν ~*· ΦΡ. (α) ***άσκηση επί χάρτου*** (i) άσκηση στρατηγικής, κατά την οποία πρέπει να υπολογιστούν οι πιθανές κινήσεις ενός στρατού υπό συνθήκες μάχης σε μια τοποθεσία, η οποία αναπαριστάται σε συγκεκριμένη κλίμακα σμίκρυνσης (ii) (μτφ.) η θεωρητική επίλυση προβλήματος, συνήθ. υποθετικού, για εξάσκηση και ανάπτυξη ικανοτήτων στρατηγικής (β) ***σβήνω (κάποιον / κάτι) από τον χάρτη*** εξαφανίζω (κάποιον/κάτι), τον καταστρέφω, αφανίζω ή ελαχιστοποιώ την παρουσία ή την επίδραση που ασκεί (κάποιος/κάτι): *πολιτείες ολόκληρες έχουν κυριολεκτικά σβηστεί από τον χάρτη από τους βομβαρδισμούς* ‖ *κατάφερε να σβήσει εντελώς από τον χάρτη όλους τους οικονομικούς ανταγωνιστές του* **2.** (μτφ.) κάθε πιστή αναπαράσταση ή καταγραφή μιας πραγματικότητας, η υπαρκτή κατάσταση σε έναν χώρο δράσης: *ο σύγχρονος πολιτικός ~ τής Ελλάδας μετά τη Μεταπολίτευση έχει αλλάξει σημαντικά* • **3.** επίσημο κείμενο στο οποίο καταγράφονται κωδικοποιημένες οι βα-

σικές αρχές, οι διακηρύξεις ή οι νόμοι που διέπουν τη λειτουργία ενός οργανισμού. μιας χώρας κ.λπ.: *συνταγματικός* (βλ.λ.) / *καταστατικός ~* || *ο ~ τού Ο.Η.Ε. για τα ανθρώπινα δικαιώματα* • **4.** (λόγ.) το χαρτί: *εμπόριο χάρτου* • **5.** (παλαιότ.) (λατ. charta) ο άγραφος κύλινδρος από πάπυρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πάπυρος. ρόλος», αγν. ετύμου. Συχνά επαναλαμβάνεται η άποψη περί αιγυπτ. αρχής (όπως συμβαίνει και με το φυτό *πάπυρος*, βλ.λ.), αλλά χωρίς γλωσσολογικά στοιχεία. Έχει προταθεί ακόμη και η ιβηρική καταγωγή τής λ. μέσω αραβ. qartâs, εκδοχή εξίσου αστήρικτη. Μέσω τού λατ. charta (< αρχ. *χάρτης*) η λ. πέρασε σε πολλές γλώσσες, πβ. γαλλ. carte «κάρτα, χάρτης», γερμ. Karte, αγγλ. chart «διάγραμμα» κ.ά. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *άσκηση επί χάρτου* (< αγγλ. map drill), *σβήνω (κάποιον) από τον χάρτη* (< αγγλ. wipe off the map)].

χαρτί (το) {χαρτ-ιού | -ιών} **1.** υλικό που κατασκευάζεται από πολτό ξύλου ή άλλες φυτικές ίνες με βιομηχανική κατεργασία. συνήθ. σε λεπτά φύλλα, και χρησιμοποιείται ως επιφάνεια για να γραφεί ή να τυπωθεί κάτι, για περιτύλιγμα, για τη διακόσμηση τοίχων κ.λπ.: *~ πολυτελείας / πεπιεσμένο / ιλουστρασιόν / για φωτοτυπικό μηχάνημα / γραφομηχανής / αλληλογραφίας / περιτυλίγματος / τυπογραφικό / γραφής* || *ανακυκλωμένο ~* || *φωτογραφικό ~* (με φωτοευαίσθητη επίχριση για την παραγωγή φωτοτυπιών από φωτογραφική διαφάνεια) || *δημοσιογραφικό ~* (για εφημερίδες, φυλλάδια κ.λπ.) || *λευκό / έγχρωμο / μιλιμετρέ / ριγωτό / χοντρό / λεπτό / διαφανές / σκληρό ~*· ΦΡ. (α) ***χαρτί υγείας / τουαλέτας*** χαρτί που χρησιμοποιείται στην τουαλέτα και το οποίο κυκλοφορεί σε κυλινδρική συσκευασία (ρολό) (β) ***απορροφητικό χαρτί*** (i) το στυπόχαρτο (ii) (κ. ***χαρτί κουζίνας***) χαρτί με ειδική σύνθεση (κυκλοφορεί συνήθ. σε ρολό), που χρησιμοποιείται σε δουλειές καθαριότητας. στην κουζίνα κ.α. **2.** (συνεκδ.) ένα κομμάτι ή φύλλο από αυτό το υλικό: *δεν έχω ~ να γράψω, μου δίνεις μία σελίδα;* || *έσκισε το χαρτί όπου έγραφε* || (*τα λέω σε κάποιον*) *χαρτί και καλαμάρι* (τον πληροφορώ με κάθε λεπτομέρεια, επακριβώς) (βλ. κ. λ. *καλαμάρι*) **3.** κάθε υλικό που μοιάζει με αυτό. που έχει παρόμοια υφή ή χρήση, λ.χ. ο πάπυρος **4.** (λαϊκ.) απολυτήριο, δίπλωμα. πτυχίο: *πάρε ένα ~, να είσαι εξασφαλισμένος* || *σε δύο μήνες θα έχει και το ~ του από τον στρατό* **5.** ***χαρτιά*** (τα) (α) επίσημο έγγραφο που εκδίδεται από αρμόδια αρχή και αποδεικνύει ή επιβεβαιώνει την ταυτότητα κάποιου, την κατάστασή του κ.λπ.: *ο τροχονόμος τού ζήτησε τα ~ του. αλλά δεν είχε μαζί του την ταυτότητά του* || *οι αρχές τον καταζητούσαν και έφυγε από τη χώρα με πλαστά ~!* ΦΡ. ***κάνω τα χαρτιά μου*** συγκεντρώνω και καταθέτω τα απαιτούμενα δικαιολογητικά ή πιστοποιητικά, λ.χ. για τη διεκδίκηση μιας θέσης (β) οι σημειώσεις σε χαρτί (κάποιου): *ο ομιλητής κοίταζε συνέχεια τα ~ του* (γ) οι αποδείξεις, τα στοιχεία που προσκομίζει κανείς για να αποδείξει ό,τι ισχυρίζεται: *μιλάω με ~* (δ) τα έγγραφα που χρησιμοποιούνται σε διαπραγματεύσεις. συναλλαγές κ.α.: *υπογράφω τα ~ για μια εμπορική συνεργασία*· ΦΡ. ***στα χαρτιά*** (i) στο στάδιο τής επεξεργασίας και τού καθορισμού των όρων μιας συμφωνίας: *το θέμα τής κατασκευής τού εργοστασίου βρίσκεται ακόμη ~* (ii) θεωρητικά: *~ όλοι είναι σύμφωνοι, στην πράξη αρχίζουν οι διαφοροποιήσεις!* **6.** το κάθε τραπουλόχαρτο: *δεν κάνει να βλέπεις τα ~ των άλλων παικτών* || *έχω καλό ~* (που μου επιτρέπει να κερδίσω το παιχνίδι)· ΦΡ. (α) ***ανοίγω τα χαρτιά μου*** βλ. λ. *ανοίγω* (β) ***(μιλώ) με ανοιχτά χαρτιά*** μιλώ ξεκάθαρα παρουσιάζοντας τις θέσεις μου και τα στοιχεία στα οποία τις βασίζω (γ) ***παίζω με ανοιχτά χαρτιά*** βλ. λ. *ανοιχτός* (δ) ***μοιράζω τα χαρτιά*** (i) (κυριολ.) δίνω σε κάθε παίκτη τον αριθμό των τραπουλόχαρτων που του αντιστοιχεί (ii) (μτφ.) ελέγχω μια διαδικασία: *όποιος μοιράζει τα χαρτιά έχει το πλεονέκτημα να φέρνει τα πράγματα όπως τον βολεύουν!* (ε) ***έχω κι άλλα χαρτιά*** διαθέτω πλεονεκτήματα. στοιχεία που μετρούν υπέρ μου, τα οποία δεν έχω φανερώσει ακόμα: *για να είναι τόσο σίγουρος. πρέπει να έχει κι άλλα χαρτιά!* (στ) ***παίζω το τελευταίο μου χαρτί*** ποντάρω στο τελευταίο μου πλεονέκτημα. εξαντλώ τις δυνατότητες που έχω. ώστε να καταφέρω κάτι: *παίζει το τελευταίο του χαρτί· αν αποτύχει και τώρα. θα πρέπει να παραιτηθεί* (ζ) ***παίζω το χαρτί (κάποιου)*** εξυπηρετώ τα συμφέροντα ή τις επιδιώξεις (κάποιου) άλλου (η) ***καμένο χαρτί*** βλ. λ. *καίω* (θ) ***ρίχνω τα χαρτιά*** προβλέπω το μέλλον (κάποιου) ανάλογα με τη σειρά των τραπουλόχαρτων και τους συνδυασμούς τους: *μια τσιγγάνα τής έριξε τα χαρτιά* || *~, για να περνάει η ώρα* **7.** ***χαρτιά*** (τα) το χαρτοπαίγνιο: *παίζω ~* || *τις ημέρες των εορτών χάνονται περιουσίες στα ~* || *ό,τι βγάζει. τα παίζει στα ~* || *κλέβει στα ~*· ΦΡ. (α) ***κόβω τα χαρτιά*** (i) κόβω την τράπουλα πριν από το μοίρασμα (βλ. λ. *κόβω*) (ii) σταματώ οριστικά το χαρτοπαίγνιο (β) (παροιμ.) ***όποιος χάνει στα χαρτιά κερδίζει στην αγάπη*** βλ. λ. *χάνω*. — (υποκ.) **χαρτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαρτίον*. υποκ. τού αρχ. *χάρτης* (βλ.λ.). Μερικές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *χαρτί υγείας* (< γαλλ. papier hygiénique). *μοιράζω τα χαρτιά* (< αγγλ. deal the cards), *παίζω το τελευταίο μου χαρτί* (< αγγλ. play my last card) κ.ά.].

χαρτικά (τα) όλα τα υλικά (κυρ. από χαρτί, όπως τα τετράδια, τα ντοσιέ. αλλά και μολύβια, στυλό κ.ά.), που χρησιμοποιούνται κατά το γράψιμο: *κατάστημα χαρτικών*.

χάρτινος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από χαρτί ή χαρτόνι: *~ θήκη / καρτέλα / λίρα / συσκευασία* ΣΥΝ. χαρτένιος· ΦΡ. ***σαν χάρτινος πύργος*** βλ. λ. *πύργος* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ψεύτικος, ανυπόστατος: *~ ήρωες*.

χαρτο- κ. **χαρτό-** κ. **χαρτ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με το χαρτί: *χαρτο-βιομηχανία. χαρτ-αποθήκη, χαρτο-βιβλιοπωλείο* **2.** με τα χαρτιά. την τράπουλα: *χαρτο-παίγνιο, χαρτο-μαντεία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *χαρτο-πώλης, χαρτο-ποιός*), που προέρχεται από το αρχ. *χάρτης* (βλ.λ.). Τα νεότερα σύνθετα με τη σημ. «γεωγραφικός χάρτης» είναι ελληνογενή (λ.χ. γαλλ. carto-graphie)].

χαρτοβάμβακας (ο) χαρτί μαλακό και απορροφητικό σε πολύ λεπτά φύλλα.

χαρτοβασίλειο (το) [1885] {χαρτοβασιλεί-ου | -ων} (εκφραστ.) **1.** μεγάλη και άτακτη συγκέντρωση χαρτιών σε έναν χώρο (λ.χ. σε γραφείο) **2.** (μτφ.) κράτος με ισχυρή. αλλά και δυσκίνητη γραφειοκρατική οργάνωση.

χαρτοβιβλιοπωλείο (το) [1893] βιβλιοπωλείο στο οποίο πωλούνται και χαρτικά είδη. — **χαρτοβιβλιοπώλης** (ο) [1893].

χαρτοβιομηχανία (η) [1892] {χαρτοβιομηχανιών} η βιομηχανία κατασκευής χαρτιού ή χαρτικών.

χαρτοβιομηχανικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη χαρτοβιομηχανία ή με τον χαρτοβιομήχανο.

χαρτοβιομήχανος (ο) {χαρτοβιομηχάν-ου | -ων, -ους} βιομήχανος, ιδιοκτήτης χαρτοβιομηχανίας.

χαρτογιακάς (ο) {χαρτογιακάδες} (λαϊκ.-ειρων.) δημόσιος υπάλληλος που απασχολείται σε γραφείο. ο γραφειοκράτης.

χαρτογράφηση (η) [1894] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η σύνταξη (κυρ. γεωγραφικού) χάρτη **2.** η ένταξη στα δεδομένα ενός γεωγραφικού χάρτη των φαινομένων που απαντούν σε κάθε περιοχή, όπως αυτά έχουν εντοπιστεί και καταταχθεί βάσει ερευνών από συγκεκριμένη επιστήμη: *~ γλωσσικών ιδιωμάτων*.

χαρτογραφία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη και τέχνη τής κατάρτισης χαρτών. κυρ. γεωγραφικών. — **χαρτογραφικός,** -ή, -ό [1877].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cartographie].

χαρτογράφος (ο/η) επιστήμονας ειδικευμένος στη χαρτογραφία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. cartographe < μτγν. *χαρτογράφος* «χαρτουλάριος (υπεύθυνος εφοδιασμού στον στρατό)»].

χαρτογραφώ ρ. μετβ. [1891] {χαρτογραφείς... | χαρτογράφ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταρτίζω χάρτη. κυρ. γεωγραφικό, με τις μεθόδους τής χαρτογραφίας: *~ μια περιοχή* **2.** εντάσσω στα δεδομένα γεωγραφικού χάρτη τα φαινόμενα που απαντούν σε κάθε περιοχή, όπως τα εντοπίζει και τα κατατάσσει μια επιστήμη: *~ λαογραφικά / κοινωνικά / οικονομικά μια περιοχή* || *~ τα γλωσσικά ιδιώματα τής Ελληνικής*.

χαρτόδεμα (το) [1843] {χαρτοδέμ-ατος | -ατα. -άτων} δέμα με χάρτινο περιτύλιγμα.

χαρτοδένω ρ. μετβ. [1856] {χαρτόδε-σα, -θηκα. -μένος} (για βιβλία) χαρτοδετώ (βλ.λ.).

χαρτοδεσία (η) {χαρτοδεσιών} η χαρτοδέτηση (βλ.λ.).

χαρτοδέσιμο (το) {χαρτοδεσίμ-ατος | -ατα. -άτων} η χαρτοδέτηση (βλ.λ.).

χαρτοδέτης (ο) {χαρτοδετών} ο υπάλληλος που αναλαμβάνει τη χαρτοδέτηση.
[ΕΤΥΜ. < *χάρτης* + *-δέτης* < *δένω*].

χαρτοδέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το δέσιμο ενός βιβλίου με χαρτί ΣΥΝ. χαρτοδεσία, χαρτοδέσιμο. Επίσης **χαρτόδεαη**.

χαρτόδετος, -η, -ο [1897] (για βιβλία) αυτός που έχει χαρτοδετηθεί, που το εξώφυλλο του είναι χάρτινο.

χαρτοδετώ ρ. μετβ. {χαρτοδετείς... | χαρτοδέτ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δένω ένα βιβλίο με χαρτί, επενδύω τις σελίδες του με χάρτινο εξώφυλλο και όχι λ.χ. με δερμάτινο ή πλαστικό ΣΥΝ. χαρτοδένω.
[ΕΤΥΜ. < *χαρτο-* (< *χαρτί*) + *-δετώ* (< *δένω*)].

χαρτοθέτης (ο) [1833] {χαρτοθετών}. **χαρτοθέτρια** (η) (σημ. 1) {χαρτοθετριών} **1.** (παλαιότ.) υπάλληλος τυπογραφείου που τοποθετούσε στην κατάλληλη θέση τού πιεστηρίου τα φύλλα τού χαρτιού

ΔΙΕΘΝΗ ΜΕΓΕΘΗ ΧΑΡΤΙΟΥ		
ΒΑΣΙΚΗ ΣΕΙΡΑ	ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ	
A	B	C
A0 = 841x1189	B0 = 1000x1414	C0 = 917x1297
A1 = 594x841	B1 = 707x1000	C1 = 648x914
A2 = 420x594	B2 = 500x707	C2 = 458x648
A3 = 297x420	B3 = 353x500	C3 = 324x458
A4 = 210x297	B4 = 250x353	C4 = 229x324
A5 = 148x210	B5 = 176x250	C5 = 162x229
A6 = 105x148	B6 = 125x176	C6 = 114x162
A7 = 74x105	B7 = 88x125	C7 = 81x114
A8 = 52x74	B8 = 62x88	C8 = 57x81
A9 = 37x52	B9 = 44x62	C9 = –
A10 = 26x37	B10 = 31x44	C10 = –

Σημ.: Ο πίνακας περιέχει τα μεγέθη χαρτιών σε χιλιοστά και τις ονομασίες τους κατά τα διεθνή πρότυπα και αφορά σε σχήματα τελικών προϊόντων.

Η σειρά Α είναι η βασική σειρά μεγεθών εντύπων, όπως φύλλων αλληλογραφίας, βιβλίων κ.λπ.

Οι σειρές Β και C χρησιμοποιούνται κυρίως για άλλα προϊόντα χαρτιού (συσκευασία κ.λπ.).

για την εκτύπωσή τους **2.** η χαρτοθήκη που χρησιμοποιούν σχεδιαστές ή ζωγράφοι.

χαρτοθήκη (η) [μτγν.] {χαρτοθηκών} θήκη σε σχήμα κουτιού για τη φύλαξη εγγράφων, χαρτών, σχεδίων πινάκων κ.λπ.

χαρτοκιβώτιο (το) {χαρτοκιβωτίου | -ων} κουτί από χαρτόνι (συνήθ. σκληρό) που χρησιμοποιείται για τη συσκευασία και τη μεταφορά αντικειμένων.

χαρτοκλέβω ρ. αμετβ. {χαρτόκλεψα} κλέβω στα χαρτιά.

χαρτοκλέφτης (ο) [1892]. **χαρτοκλέφτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που κλέβει στα χαρτιά.

χαρτοκόπτης (ο) [1898] {χαρτοκοπτών} μικρό μαχαίρι με αμβλεία κόψη, κατάλληλο για το κόψιμο χαρτιών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. coupe-papier].

χαρτοκοπτική (η) [1898] η κατασκευή σχεδίων και μικρών αντικειμένων από χαρτί και χαρτόνι, κυρ. για λόγους διασκέδασης και εξάσκησης δεξιοτήτων των μικρών παιδιών.

χαρτόκουτο (το) κουτί από χαρτόνι (για αποθήκευση προϊόντων ή αρχειοθέτηση εγγράφων). Επίσης **χαρτόκουτα** (η).

χαρτόλιθος (ο) {χαρτολίθ-ου | -ων, -ους} ο ναστόλιθος (βλ.λ.).

χαρτομάζα κ. **χαρτόμαζα** (η) [1889] {χαρτομαζών} ο χαρτοπολτός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pâte à papier].

χαρτομανής, -ής, -ές [1889] {χαρτομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (μειωτ.) μανιώδης χαρτοπαίκτης. — **χαρτομανία** (η) [1839]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *χαρτί* + *-μανής*. από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἐ-μάν-ην* (ρ. *μαίνομαι*)].

χαρτομάνι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο από άχρηστα, περιττά ή πεταμένα χαρτιά: *«οι υποψήφιοι δήμαρχοι ρυπαίνουν προεκλογικά τους δήμους με ~ και ουδέποτε τους καθαρίζουν μετεκλογικώς»* (εφημ.) **2.** ο μεγάλος αριθμός εγγράφων προς διεκπεραίωση, (συνήθ.) όπως είναι τοποθετημένα σε γραφείο **3.** η γραφειοκρατία.
[ΕΤΥΜ. < *χαρτί* + *-μάνι* (βλ.λ.)].

χαρτομαντεία (η) η διατύπωση προβλέψεων για το μέλλον με βάση την τυχαία σειρά, τοποθέτηση των τραπουλόχαρτων και τους συνδυασμούς που αυτή επιτρέπει. — **χαρτομάντης** (ο) [1886], **χαρτομάντισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cartomancie].

χαρτομάντηλο (το) το τετράγωνο, μαλακό και απαλό στην αφή του κομμάτι χαρτί που διατίθεται διπλωμένο και συσκευασμένο ειδικά, ώστε να χρησιμοποιείται ως μαντήλι μιας χρήσεως. — (υποκ.) **χαρτομαντηλάκι** (το).

χαρτόμουτρο (το) (λαϊκ.-μειωτ.) ο μανιώδης χαρτοπαίκτης ΣΥΝ. χαρτομανής.

χαρτονένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από χαρτόνι: *~ κουτί / κιβώτιο / συσκευασία*.

χαρτόνι (το) {χαρτον-ιού | -ιών} χαρτί που είναι πιο χοντρό, σκληρό και άκαμπτο από το κανονικό και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή κουτιών, θηκών κ.λπ.: *φιγούρες από ~* ‖ *ήρωες από ~* (καρτούν, βλ.λ.). — (υποκ.) **χαρτονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < βεν. carton, μεγεθ. τής λ. carta < λατ. charta < αρχ. *χάρτης*].

χαρτονόμισμα (το) [1831] {χαρτονομίσμ-ατος | -ατα, -άτων} νόμισμα που εκδίδεται επισήμως από αρμόδια κρατική υπηρεσία σε ειδικό χαρτί και αντιπροσωπεύει συνήθ. χρηματική αξία μεγαλύτερη από αυτή των κερμάτων, όπως λ.χ. το χιλιάρικο, το πεντοχίλιαρο, το δεκαχίλιαρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. papier-monnaie].

χαρτοπαίγνιο (το) [1809] {χαρτοπαιγνί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** παιχνίδι που παίζεται με τραπουλόχαρτα, όπως λ.χ. η ξερή, η πόκα, το κουμκάν **2.** η χαρτοπαιξία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. jeu aux cartes].

χαρτοπαίζω ρ. αμετβ. [1889] {χαρτόπαιξα} (λαϊκ.) παίζω χαρτιά: *την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς όλοι λίγο-πολύ χαρτοπαίζουμε*.

χαρτοπαίκτης [1797] κ. **χαρτοπαίχτης** (ο) {χαρτοπαικτών}. **χαρτοπαίχτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που παίζει χαρτιά, συνήθ. κατά σύστημα, που έχει πάθος με τη χαρτοπαιξία. Επίσης **χαρτοπαίκτρια** (η) [1866].

χαρτοπαικτικός, -ή, -ό [1886] κ. (καθημ.) **χαρτοπαιχτικός** αυτός που σχετίζεται με τη χαρτοπαιξία ή με τους χαρτοπαίκτες: *απέκτησε ~ συνήθειες*· ΦΡ. ***χαρτοπαικτική λέσχη*** λέσχη όπου επιτρέπεται από τον νόμο να παίζονται τυχερά παιχνίδια με χαρτιά.

χαρτοπαιξία (η) [1836] {χωρ. πληθ.} το να παίζει κανείς χαρτιά, το χαρτοπαίγνιο.

χαρτοπετσέτα (η) {χαρτοπετσετών} τετράγωνο, μαλακό, απορροφητικό χαρτί διπλωμένο στα τέσσερα (διαφόρων χρωμάτων και ποιοτήτων), που χρησιμοποιείται ως πετσέτα μιας χρήσεως κατά το φαγητό. — (υποκ.) **χαρτοπετσετούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paper napkin].

χαρτοποιία (η) [1821] {χωρ. πληθ., χαρτοποιιών στη σημ. 2} **1.** η τέχνη τής παρασκευής χαρτιού, καθώς και οι ειδικευμένες μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για αυτήν **2.** εργοστάσιο παραγωγής χαρτιού **3.** ο βιομηχανικός κλάδος που ειδικεύεται στην παραγωγή χαρτιού.

χαρτοποιός (ο/η) [μτγν.] **1.** εργάτης ειδικευμένος στην παραγωγή χαρτιού ● **2.** βιομήχανος ιδιοκτήτης χαρτοποιίας ΣΥΝ. χαρτοβιομήχανος.

χαρτοπόλεμος (ο) [1893] **1.** μικρά πολύχρωμα χαρτάκια που συσκευάζονται και διατίθενται σε σακουλάκια και ρίχνονται στον αέρα για τη δημιουργία γιορταστικής και εύθυμης ατμόσφαιρας, κυρ. κατά τις ημέρες των Αποκριών ΣΥΝ. κομφετί **2.** η ανταλλαγή ή το πέταγμα των κομφετί στον αέρα ή προς κάποιον άλλον για διασκέδαση: *παίζω ~* **3.** (μτφ.) η ανταλλαγή εγγράφων (ή επιστολών), κυρ. μεταξύ υπηρεσιών με συγκρουόμενες αρμοδιότητες για τη διευθέτηση θέματος στο οποίο διαφωνούν.

χαρτοπολτός (ο) πολτώδης μάζα από φυτικές, ορυκτές ή τεχνητές ύλες, από την οποία με την κατάλληλη επεξεργασία παρασκευάζεται χαρτί ΣΥΝ. χαρτομάζα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. paper pulp].

χαρτοπωλείο (το) [1871] κατάστημα στο οποίο πωλούνται χαρτικά είδη και γραφική ύλη.

χαρτοπώλης (ο) {χαρτοπωλών}. **χαρτοπώλισσα** (η) {χαρτοπωλισσών} πωλητής χαρτιού ή ιδιοκτήτης χαρτοπωλείου.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πωλητής παπύρων». < *χαρτο-* (< *χάρτης*) + *-πώλης* < *πωλῶ*].

χαρτορίχτρα (η) {δύσχρ. χαρτοριχτρών} γυναίκα που ρίχνει τα χαρτιά, διατυπώνοντας προβλέψεις για το μέλλον ΣΥΝ. χαρτομάντισσα.

χαρτοσακούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χάρτινη σακούλα, συνήθ. μικρού μεγέθους, για να μεταφέρει κανείς τα ψώνια του: *βάζω τα φρούτα σε ~*.

χαρτοσημαίνω ρ. μετβ. [1871] {χαρτοσήμα-να, -νθηκα, -σμένος} επικολλώ χαρτόσημο σε έγγραφο (δημόσιο ή μη), κυρ. όταν υποβάλλω αίτηση προς δημόσια υπηρεσία. — **χαρτοσήμανση** (η) [1889].

χαρτόσημο (το) [1836] {χαρτοσήμ-ου | -ων} ένσημο που υποχρεωτικά επικολλάται σε επίσημα έγγραφα, τα οποία απευθύνονται προς δημόσιες υπηρεσίες, ώστε να θεωρούνται έγκυρα, και το οποίο αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο ποσό (τέλος), που αναγράφεται σε αυτό και εισπράττεται από το κράτος: *βάζω ~ των 100 δραχμών στην αίτηση* ‖ *τέλος χαρτοσήμου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματόσημο*.
[ΕΤΥΜ. < *χάρτης* + *-σημο* < *σήμα*, απόδ. τού γαλλ. papier timbré].

χαρτοταινία (η) [1894] {χαρτοταινιών} **1.** χάρτινη και στενή ταινία τυλιγμένη σε κύλινδρο, που χρησιμοποιείται σε ηλεκτρονικές υπολογιστικές και ταμειακές μηχανές για την εκτύπωση υπολογισμών, λογαριασμών κ.λπ. **2.** κολλητική ταινία από χαρτί.

χαρτούρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μεγάλη ποσότητα χαρτιών σε συγκεκριμένο σημείο: *ένα γραφείο γεμάτο ~* ΣΥΝ. χαρτομάνι **2.** (αργκό) τα χαρτονομίσματα· (ειδικότ.) το φιλοδώρημα που παίρνουν οι μουσικοί από τους πελάτες τού κέντρου στο οποίο εργάζονται.
[ΕΤΥΜ. < *χαρτί* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *βαβ-ούρα*].

χαρτοφύλακας (ο) {χαρτοφυλάκων} **1.** θήκη ή τσάντα από δέρμα ή άλλο υλικό για την ασφαλή μεταφορά και φύλαξη εγγράφων: *μαύρος / πλαστικός ~* **2.** ειδική επικάλυψη που τοποθετείται πάνω στο γραφείο καλύπτοντας ένα τμήμα τής επιφάνειάς του, για να μπορεί κανείς να γράφει χωρίς να φθείρεται το έπιπλο, και μέσα στο οποίο φυλάσσονται πρόχειρα διάφορα έγγραφα ή σημειώσεις **3.** έπιπλο ή μέρος που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη εγγράφων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαρτοφύλαξ, -ακος* «χαρτουλάριος» < *χάρτης* + *φύλαξ*, απόδ. τού γαλλ. porte-feuille].

χαρτοφυλάκιο (το) {χαρτοφυλακί-ου | -ων} **1.** οι καθορισμένες αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που αντιστοιχούν σε υπουργικό αξίωμα: *παραλαβή χαρτοφυλακίου από τον νέο υπουργό* ‖ *υπερυπουργός με διευρυμένο ~* ‖ *υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου* ‖ *το ~ τού Υπουργείου Οικονομικών* **2.** το σύνολο των αξιογράφων που έχει φυσικό ή νομικό πρόσωπο στην κατοχή του: *τα ~ των τραπεζών* ‖ *~ ομολόγων / μετοχών* **3.** ***εταιρεία χαρτοφυλακίου*** εταιρεία που επενδύει σε μετοχές άλλων επιχειρήσεων και συχνά επιδιώκει να έχει λόγο στη διοίκησή τους.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαρτοφυλάκιον* «θήκη εγγράφων» < μτγν. *χαρτοφύλαξ*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. portfolio].

χαρτώνω ρ. μετβ. [1892] {χάρτω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω, επιστρώνω επιφάνεια ή αντικείμενο με χαρτί. — **χάρτωμα** (το).

χαρτωσιά (η) (λαϊκ.) το σύνολο των χαρτιών που συγκεντρώνει σύμφωνα με τους κανόνες τού παιχνιδιού ένας παίκτης με ένα μόνο χαρτί, η μπάζα· ΦΡ. (μτφ.) ***δεν πιάνω χαρτωσιά μπροστά σε (κάποιον / κάτι)*** είμαι καταφανώς υποδεέστερος, είμαι κατώτερος από (κάποιον/κάτι): *δεν πιάνει χαρτωσιά μπροστά του ούτε στις γνώσεις ούτε στις ικανότητες*.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *χάρτωσα* (ρ. *χαρτώνω*) και το επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *απλωσ-ιά*].

Χάρυβδη (η) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσιο τέρας που ζούσε απέναντι από τη Σκύλλα (βλ.λ.), κατάπινε νερό και αποβάλλοντάς το καταπόντιζε τα διερχόμενα πλοία· ΦΡ. ***από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη*** βλ. λ. *Σκύλλα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Χάρυβδις, -εως*, αγν. ετύμου. Δεν υπάρχει ετυμολ. σχέση με τις λ. *χάσκω, χάος* και *ῥυβδῶ* «καταβροχθίζω, ρουφώ»].

χαρχαλεύω ρ. αμετβ. {χαρχάλεψα} (λαϊκ.) ψαχουλεύω, κυρ. κάνοντας λίγο θόρυβο: *Τι χαρχαλεύει στο μπαούλο απ' το πρωί; Ψάχνει κάτι;* — **χαρχάλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **χαλ-χαλ-εύω* (με προληπτ. ανομοίωση) < *χαλ-χάλι* (με αναδίπλωση τής πρώτης συλλαβής) < αρχ. *χᾱλή / χηλή* (βλ. κ. *χαλεύω*), αν δεν πρόκειται για ηχομιμητ. λ.].

χαρωπός, -ή, -ό **1.** αυτός που φαίνεται χαρούμενος, που έχει χαρούμενο ύφος: *~ πρόσωπο / άτομο / βλέμμα* ΣΥΝ. εύθυμος ΑΝΤ. σκυθρωπός **2.** αυτός που προκαλεί ή εκφράζει χαρά, που γίνεται δεκτός με ευχαρίστηση: *~ τραγούδι / περπάτημα / λόγια / σκοπός* ΣΥΝ. εύθυμος ΑΝΤ. σκυθρωπός. — **χαρωπά** επίρρ., **χαρωπότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. επιθ. *χαροπός*, το οποίο παρουσιάζει δυσερμήνευτο επίθημα *-οπός*, ενώ θα αναμέναμε *-ωπός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < Ι.Ε. *okʷ- (βλ. λ. *ὀπή*). Το θ. *χαρ-* τού επιθέτου ανάγεται στο ρ. *χαίρω* (πβ. κ. *χαρά*)].

χασάπης (ο) {χασάπηδες} **1.** ο κρεοπώλης (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) ο ηθικός ή φυσικός αυτουργός κάθε κυρ. μαζικής σφαγής, ο βίαιος και αδίστα-

κτος εκτελεστής: *στην ομιλία του χαρακτήρισε τον Χίτλερ χασάπη των λαών* ΣΥΝ. (μτφ.) σφαγέας **3.** (μτφ.) ο επικίνδυνα αδέξιος ή ανεπαρκής χειρουργός. — (υποκ.) **χασαπάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kasap < αραβ. qaṣṣāb].

χασάπικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χασάπη: ~ *μαχαίρι / ποδιά* **2. *χασάπικο*** (το) (α) το κρεοπωλείο (βλ.λ.) (β) ο χασάπικος χορός: *χόρεψαν* ~ (γ) τραγούδι στον ρυθμό τού χασάπικου χορού: *στον δίσκο υπάρχουν ζεϊμπέκικα, χασάπικα και τσιφτετέλια* **3. *χασάπικος (χορός) / χασάπικο*** (το) λαϊκός χορός (βυζαντινής προελεύσεως, ο περίφημος «μακελλάρικος») για άνδρες και γυναίκες, κατά τον οποίο οι χορευτές κρατιούνται από τους ώμους με τεντωμένα χέρια ο ένας δίπλα στον άλλον και ο οποίος έχει ως βασικό μοτίβο τρία πλάγια βήματα εναλλάξ δεξιά και αριστερά και δύο σταυρωτά βήματα προς τα εμπρός.

χασαπομάχαιρο (το) (λαϊκ.) το μεγάλο μαχαίρι που χρησιμοποιούν οι κρεοπώλες, για να κόβουν το κρέας σε μερίδες.

χασαπόπαιδο (το) (λαϊκ.) το χασαπάκι, παιδί που εργάζεται σε κρεοπωλείο ή απασχολείται σε αυτό ως μαθητευόμενος χασάπης ΣΥΝ. χασαπόπουλο.

χασαπόπουλο (το) το χασαπόπαιδο ΣΥΝ. χασαπάκι.

χασαποσέρβικος (χορός) (ο) **1.** λαϊκός, γρήγορος, κυκλικός χορός, που χορεύεται από άνδρες και γυναίκες, οι οποίοι κρατιούνται από τους ώμους **2. *χασαποσέρβικο*** (το) (α) ο χασαποσέρβικος χορός (β) τραγούδι γραμμένο στον ρυθμό τού χασαποσέρβικου χορού: *ο Τσιτσάνης έχει γράψει ωραία* ~.

χασαπόσκυλο (το) (λαϊκ.) **1.** αδέσποτο σκυλί που τριγυρνά κοντά ή συχνάζει σε κρεοπωλεία, όπου το ταΐζουν οι κρεοπώλες (κυρ. με υπολείμματα κρέατος) **2.** (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος ανεπρόκοπος, που ζει παρασιτικά ΣΥΝ. χαραμοφάης.

χασαποταβέρνα (η) {χασαποταβερνών} ταβέρνα που σερβίρει κυρίως κρεατικά και λειτουργεί συγχρόνως ως κρεοπωλείο.

χασαπόχαρτο (το) χοντρό και σκληρό χαρτί που χρησιμοποιούν οι κρεοπώλες για το περιτύλιγμα των μερίδων τού κρέατος ή τού κιμά.

χασεδένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι φτειαγμένος από χασέ: ~ *ρούχο / μαξιλάρι / μαντήλι.*
[ΕΤΥΜ. < *χασές, -έδες* + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *μενεξεδ-ένιος*].

χασές (ο) {χασέδες} **1.** πολύ λεπτό, λευκό βαμβακερό ύφασμα, με το οποίο συνήθ. φτειάχνουν σεντόνια, μαξιλαροθήκες, εσώρουχα κ.λπ.: *φίνος* ~ **2.** (συνεκδ.) καθετί που είναι φτειαγμένο από αυτό το ύφασμα: *όλα της τα σεντόνια ήταν χασέδες!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hasse < περσ. xāṣa < αραβ. xāṣṣa].

χάση (η) {χωρ. πληθ.} η περίοδος κατά την οποία ο φωτεινός δίσκος τής σελήνης φαίνεται ολοένα μικρότερος, η περίοδος που διαρκεί από την πανσέληνο ώς τη νέα σελήνη ΑΝΤ. γέμιση· ΦΡ. ***στη χάση και στη φέξη*** μία στις τόσες, πολύ σπάνια: *λόγω πολλών ασχολιών βλεπόμαστε πια* ~ ΣΥΝ. αραιά και πού.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *χάσις (φεγγαριοῦ)* < *χάνω*].

χασικλήδικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χασικλή **2.** (α) ***χασικλήδικο*** (το) το χασισοποτείο (βλ.λ.) (β) ***χασικλήδικα*** (τα) (παλαιότ.) λαϊκά (κυρ. ρεμπέτικα) τραγούδια, που αναφέρονταν στο χασίς, στους τεκέδες και στα σύνεργα τής χασισοποσίας (βλ.λ.). — **χασικλήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *χασικλής, -ήδες* + παραγ. επίθημα *-ικος*, πβ. κ. *μερακλήδικος*].

χασικλής (ο) {χασικλήδες}, **χασικλού** (η) {χασικλούδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που κάνει συστηματικά χρήση χασίς **2.** (κατ' επέκτ., συχνά υβριστ.) κάθε χρήστης ναρκωτικής ουσίας. Επίσης (μειωτ.) **χασίκλας** (ο), **χασίκλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < **χασισι-κλής* (με απλολογία) < *χασίς* + *-κλής*, κατά τα *μερακλής, θεριακλής*].

χάσικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (ψωμί) που είναι καλής ποιότητας, το διαλεχτό (συνήθ. το άσπρο ψωμί πολυτελείας): *«είσαι άσπρη σαν φραντζόλα, σαν το ~ ψωμί»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. εκλεκτός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι καλής ποιότητας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. has].

χάσιμο (το) {χασίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η απώλεια: *το ~ τού βιβλίου / τού λεωφορείου / στα χαρτιά / τής ψυχραιμίας* **2.** η ζημιά, κυρ. σε χρήματα: *το μαγαζί είχε ~ όλη τη χρονιά πέρυσι* ΣΥΝ. χασούρα **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί απώλεια ή συνιστά απώλεια: *είναι μεγάλο ~ να βλέπεις τις προσπάθειές σου να πέφτουν στο κενό*· ΦΡ. ***χάσιμο χρόνου*** για κάτι με το οποίο δεν αξίζει να ασχοληθεί κανείς: *μην προσπαθείς να της αλλάξεις γνώμη· είναι* ~.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αόρ. *έ-χασ-α* (ρ. *χάνω*) και το επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *λειώσ-ιμο*].

χασίς (το) {άκλ.} **1.** η ινδική κάνναβη **2.** το ναρκωτικό που παράγεται από αυτό το φυτό, κυρ. από τα αποξηραμμένα φύλλα του, που μασιούνται ή καπνίζονται: *καπνίζω / πουλώ / αγοράζω / διακινώ* ~ ‖ *τσιγάρο με* ~. Επίσης **χασίσι** [1876] {χασισιού}. — (υποκ.) **χασισάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haşiş < αραβ. hašīš «ξερόχορτο»].

χασισέμπορος (ο) πρόσωπο που εμπορεύεται και διακινεί χασίς. Επίσης (λαϊκ.) **χασισέμπορας**.

χασισοκαλλιέργεια (η) {χασισοκαλλιεργειών} **1.** η καλλιέργεια χασίς **2.** (συνεκδ.) η έκταση γης στην οποία καλλιεργείται χασίς ΣΥΝ. χασισοφυτεία.

χασισοποσία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η χρήση χασίς.

χασισοποτείο (το) [1891] ο χώρος στον οποίο καπνίζουν χασίς ΣΥΝ. χασικλήδικο, τεκές.

χασισοπότης (ο) [1891] {χασισοποτών} πρόσωπο που κάνει χρήση χασίς, συνήθ. ο συστηματικός καπνιστής χασίς ΣΥΝ. χασικλής.

χασισοφυτεία (η) {χασισοφυτειών} έκταση γης στην οποία καλλιεργείται χασίς.

χασισώνω ρ. μετβ. {χασίσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) δίνω σε (κάποιον) να καπνίσει χασίς, τον κάνω να μαστουρώσει με χασίς.

χασκογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [1896] {χασκογελάς... | χασκογέλασα} **1.** γελώ με ορθάνοιχτο στόμα, γελώ δυνατά **2.** γελώ χωρίς πραγματικό λόγο κατά ηλίθιο τρόπο ΣΥΝ. χαχανίζω.

χάσκω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (σκωπτ.) στέκω με ανοιχτό το στόμα από έκπληξη ή καθώς σκέφτομαι κάτι ΣΥΝ. χαζεύω **2.** σχηματίζω άνοιγμα, έχω χάσμα: *μπροστά τους έχασκε ο γκρεμός* **3.** είμαι διάπλατα ανοιχτός, ιδιαίτ. για κάτι στο οποίο έχουν χαλαρώσει ή χαλάσει οι ενώσεις, οι αρμοί του: *χάσκει το φερμουάρ του* ‖ *χάσκουν οι σανίδες στο πάτωμα.* — **χάσκας** (ο) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-σκω*, πβ. κ. *φά-σκω*) < *ghn̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghen- «χάσκω», πβ. λατ. hiascere / hiscere «χάσκω, ανοίγω το στόμα», αγγλ. yawn, γερμ. gähnen, σουηδ. gan «λάρυγγας, φάρυγγας» κ.ά. Ομοίως ετυμολογείται και ο παράλληλος μτγν. τ. *χαίνω* < **χάν-jω* < *ghn̥-jō. Ομόρρ. *χάσ-μα, χασμ-ῶμαι, χάνω* (βλ.λ.), *ἀ-χαν-ής* κ.ά.].

χάσμα (το) {χάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** βαθύ ρήγμα τού εδάφους ΣΥΝ. βάραθρο **2.** (μτφ.) (α) κάθε κενό που οφείλεται σε διακοπή μιας συνέχειας: *η μαγνητοφώνηση τής ομιλίας παρουσιάζει χάσματα* ‖ ~ *στη μνήμη / στον λόγο / στη σκέψη κάποιου* (β) ΦΙΛΟΛ. (λατ. lacuna) κάθε σημείο ενός κειμένου, στο οποίο έχει παραλειφθεί λέξη, φράση ή περίοδος, με αποτέλεσμα να διαταράσσεται η νοηματική του αλληλουχία (γ) η αγεφύρωτη απόσταση ή διάσταση απόψεων, θέσεων, προσώπων κ.λπ.: *το ~ μεταξύ πλουσίων και φτωχών ολοένα και διευρύνεται*· ΦΡ. (α) ***χάσμα (των) γενεών*** κοινωνικό φαινόμενο που συνίσταται στην αδυναμία προσέγγισης και επικοινωνίας ανάμεσα σε άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές γενεές, λ.χ. γονείς και παιδιά, και οφείλεται στις διαφορές που τα χωρίζουν στους τομείς τής συμπεριφοράς, των αξιών, των συνηθειών, των επιλογών στην εξωτερική εμφάνιση κ.λπ. (β) ***χάσμα νόμου*** η έλλειψη διατάξεως νόμου, που να αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόβλημα, το νομικό κενό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χασ-* των ρ. *χαίνω / χάσκω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *φάσ-μα* – *φαίνω*. Ορισμένοι όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια: *χάσμα γενεών* (< αγγλ. generation gap), *χάσμα νόμου* (< γαλλ. vide juridique)].

χάσμημα (το) {χασμήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το χασμουρητό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χασμῶμαι (-άο-)*].

χασμούρημα (το) {χασμουρήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χασμουρητό (βλ.λ.).

χασμουρητό (το) βαθιά αναπνοή με ανοιχτό το στόμα και με παρατεταμένη και συνήθ. θορυβώδη εισπνοή, που προκύπτει ως νευροφυτικό αντανακλαστικό λόγω νύστας, ανίας, κούρασης κ.λπ. ΣΥΝ. χασμούρημα, χάσμημα.
[ΕΤΥΜ. < *χασμουριέμαι* + παραγ. επίθημα *-ητό*, πβ. κ. *παραμιλ-ητό*].

χασμουριέμαι ρ. μετβ. αποθ. {χασμουρήθηκα} (καθημ.) **1.** ανοίγω το στόμα και αναπνέω με βαθιά, παρατεταμένη αναπνοή, χωρίς τη θέλησή μου, λόγω κούρασης, νύστας, ανίας **2.** νυστάζω: *σε λίγο θ' αρχίσει να χασμουριέται, γιατί τέτοια ώρα πηγαίνει συνήθως για ύπνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **χασμούρα* < αρχ. *χάσμη* «χασμουρητό» (< *χαίνω / χάσκω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολ-ούρα*].

χασμωδία (η) {χασμωδιών} **1.** ΓΛΩΣΣ. η κακόηχη ακολουθία φωνηέντων σε επάλληλες συλλαβές, που βρίσκονται είτε στο μέσο μιας λέξης είτε σε συνεκφορά δύο συνεχόμενων λέξεων **2.** (μτφ.) η διακοπή τής αρμονικής συνέχειας, η δυσαρμονία, κυρ. κατά την εκτέλεση μουσικού ή θεατρικού έργου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χασμώδης* < αρχ. *χάσμη* «χασμουρητό» (< *χαίνω / χάσκω*, βλ.λ.)].

χασογκόλης (ο) {χασογκόληδες} (ειρων.) ποδοσφαιριστής που χάνει συνεχώς τις ευκαιρίες για γκολ.

χασοδίκης (ο) {χασοδικών} (ειρων.) δικηγόρος που χάνει τις δίκες, που δεν καταφέρνει να υπερασπιστεί με επιτυχία τους πελάτες του: *πρέπει να βρεις καλό δικηγόρο, όχι κανέναν ~.*

χασομέρης (ο) {χασομέρηδες}, **χασομέρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που αφήνει τον χρόνο του να περνάει άσκοπα, χωρίς να εργάζεται ΣΥΝ. αργόσχολος **2.** πρόσωπο που καθυστερεί στην εκτέλεση μιας εργασίας: *έμπλεξα με χασομέρη υπάλληλο και μου έφαγε όλο το πρωινό για ένα απλό πιστοποιητικό.*

χασομέρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το να χάνει κανείς άσκοπα τον καιρό του (χωρίς να δουλεύει) **2.** η καθυστέρηση κατά την εκτέλεση εργασίας: *δεν άντεχε αυτό το ~ στις δημόσιες υπηρεσίες* ΣΥΝ. χρονοτριβή, καθυστέρηση.
[ΕΤΥΜ. < *χασο-* (< *χάνω*) + *-μέρι* < *μέρα*].

χασομερώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χασομεράς... | χασομέρησα} ♦ (αμετβ.) **1.** χάνω τη μέρα μου, δεν αξιοποιώ τον χρόνο μου: *Μη χασομεράς! Τέλειωνε τη δουλειά που σου ανέθεσα!* ‖ *χασομεράει μπροστά στην τηλεόραση και μετά δεν του μένει χρόνος να διαβάσει για το σχολείο!* **2.** εκτελώ εργασία με μεγάλη χρονοτριβή: *χασομερά συνεχώς και ούτε αύριο δεν τελειώνουμε* ΣΥΝ. χρονοτριβώ, καθυστερώ ♦ **3.** (μετβ.) καθυστερώ (κάποιον) εμποδίζοντάς τον να δουλέψει: *μη με χασομεράς, γιατί έχω πολλή δουλειά!* ΣΥΝ. απασχολώ.

χασούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η απώλεια κυρ. χρημάτων σε χαρτοπαίγνιο **2.** η οικονομική ζημιά λ.χ. επιχείρησης: *το μαγαζί είχε ~ δύο εκατομμυρίων.*
[ΕΤΥΜ. < *χασ-* (από το θ. τού αορ. *έ-χασ-α*, ρ. *χάνω*) + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *φαγ-ούρα*].

χασοφεγγαριά (η) (λαϊκ.) η χάση τού φεγγαριού, η περίοδος κατά την οποία φαίνεται όλο και λιγότερο από τη Γη.

χαστούκι (το) {χαστουκ-ιού | -ιών} **1.** χτύπημα με την παλάμη στο μάγουλο κάποιου: *δυνατό / ελαφρό ~ || πλακώνω κάποιον στα ~ || δίνω / ρίχνω / τρώω ένα ~ || ανάποδο ~* (με την εξωτερική πλευρά τού χεριού) ΣΥΝ. σκαμπίλι, (λόγ.) ράπισμα, κόλαφος, (λαϊκότ.) μπάτσος **2.** (μτφ.) η ισχυρή απόρριψη, το μεγάλο χτύπημα: *έφαγε πολλά ~ στη ζωή, αλλά ο χωρισμός τους τον διέλυσε || η απόρριψή του υπήρξε ~ στον εγωισμό του* ΣΥΝ. (λόγ.) κόλαφος. Επίσης **χαστουκιά** (η). — (υποκ.) **χαστουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αγν. ετύμου].

χαστουκίζω ρ. μετβ. {χαστούκισ-α, -τηκα, -μένος} δίνω χαστούκι (σε κάποιον): *τον χαστούκισε πάνω στα νεύρα του* ΣΥΝ. (λόγ.) ραπίζω, κολαφίζω, (λαϊκ.) μπατσίζω. - **χαστούκισμα** (το).

χατζάρα (η) ▸ χαντζάρα

χατζάρι (το) → χαντζάρι

χατζη- λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων· παλαιότ. μπροστά από το όνομα προσώπου που επισκέφθηκε τους Άγιους Τόπους ως προσκυνητής: *χατζη-Πέτρος, χατζη-Γιάννης, χατζη-Θωμάς.*
[ΕΤΥΜ. Το ουσ. *χατζής* (βλ.λ.) ως λεξικό πρόθημα].

χατζής (ο) {χατζήδες}, **χατζίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) προσκυνητής των Αγίων Τόπων, δηλ. τής Ιερουσαλήμ (αν είναι χριστιανός) ή τής Μέκκας και τής Μεδίνας (αν είναι μουσουλμάνος).
[ΕΤΥΜ. < αραβ. hajjī < hajj «προσκύνημα»].

χατίρι (το) {χατιρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η χάρη, οτιδήποτε γίνεται ή προσφέρεται (σε κάποιον) από εύνοια: *κάνω το ~ κάποιου* (εκπληρώνω επιθυμία του, του κάνω τη χάρη) || *αν του κάνεις όλα τα ~, θα γίνει κακομαθημένος* ΣΥΝ. χάρη, εξυπηρέτηση· ΦΡ. (α) ***για το χατίρι (κάποιου)*** για χάρη (κάποιου): *δέχτηκε να τον συγχωρήσει μόνο ~ τής μάννας του* (β) ***χαλάω το χατίρι (κάποιου)*** δεν εκπληρώνω την επιθυμία που μου έχει εκφράσει: *στην κόρη του δεν χαλάει ποτέ χατίρι, ό,τι κι αν του ζητήσει.* — (υποκ.) **χατιράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hatır].

χατιρικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται ως χάρη, για το χατίρι κάποιου: *~ παραχώρηση* ΣΥΝ. χαριστικός. — **χατιρικ-ά / -ώς** επίρρ.

χατ-τρίκ (το) (στο ποδόσφαιρο) η επιτυχία τριών γκολ από τον ίδιο παίκτη κατά τη διάρκεια ενός αγώνα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hat-trick (αρχικώς όρος τού κρίκετ)].

χαυλιόδοντας (ο) {χαυλιοδόντων} καθένα από τα –συνήθ. δύο– δόντια ορισμένων θηλαστικών, όπως τού ελέφαντα και τού αγριόχοιρου, τα οποία έχουν μέγεθος κατά πολύ μεγαλύτερο των υπολοίπων, εξέχουν από το στόμα και λειτουργούν κυρ. ως αμυντικά μέσα και όχι για το μάσημα τής τροφής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαυλιόδους / -όδων, -όδοντος*, τού οποίου το β' συνθ. είναι η λ. *ὀδούς, ὀδόντος*. Δυσερμήνευτο παραμένει το α' συνθ. *χαυλι-*, παρότι έχουν διατυπωθεί απόψεις που το συνδ. με το αρχ. επίθ. *χαῦνος* «σπογγώδης, πορώδης» (βλ.λ.) μέσω θ. **χαϝ-* και επιθήματος *-λι-*, οπότε η λ. θα δήλωνε τα δόντια που είναι σε αραιή διάταξη].

χαύνος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική νωθρότητα, που δεν βρίσκεται σε νοητική εγρήγορση: *~ άτομο / άνθρωπος* ΣΥΝ. αποχαυνωμένος, κοιμισμένος, νωθρός, αποβλακωμένος ΑΝΤ. ξύπνιος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ζωντάνιας, νεύρου: *βυθισμένος σε μια ~ κατάσταση μπροστά στην τηλεόραση* ΣΥΝ. άτονος, χαλαρός. — **χαυνότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαῦνος* «σπογγώδης, πορώδης – χαλαρός» < **χάϝ-νος* < θ. **χαϝ-* (τής λ. *χάος*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-νος*, με αναβιβασμό τού τόνου].

χαύνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} το να βρίσκεται ή να περιέρχεται κανείς σε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πνευματικής εγρήγορσης ή ζωντάνιας: *η ~ τού καλοκαιριάτικου μεσημεριού || η ~ από την πολλή παρακολούθηση τηλεόρασης* ΣΥΝ. αποχαύνωση, νωθρότητα, χαυνότητα, χαλαρότητα ΑΝΤ. εγρήγορση, ζωντάνια. — **χαυνώνω** ρ. [αρχ.], **χαυνωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

χαφ (ο) {άκλ.} ελλην. *μέσος* ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ο παίκτης που αγωνίζεται στη μεσαία γραμμή τής ομάδας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. half].

χαφιεδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) ο τρόπος δράσης και συμπεριφοράς τού χαφιέ, καθώς και κάθε ανάλογη νοοτροπία ύπουλης καταγγελίας των ενεργειών τρίτων. — **χαφιεδίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < *χαφιές, -ιέδες* + επίθημα *-ισμός*].

χαφιές (ο) {χαφιέδες} (κακόσ.) **1.** αστυνομικός ή συνεργάτης τής αστυνομίας που παρακολουθεί κρυφά τους πολίτες και καταγράφει τις κινήσεις τους: *~ τής Ασφάλειας* ΣΥΝ. καρφί, σπιούνος **2.** (γενικότ.) αυτός που προδίδει τις κινήσεις ή τα λόγια των άλλων σε τρίτους, κυρ. προσδοκώντας προσωπικά οφέλη ΣΥΝ. καταδότης, σπιούνος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hafiye].

χάφτω κ. **χάβω** ρ. μετβ. {έχαψα, χάφτηκα} (λαϊκ.) **1.** τρώω καταπίνοντας γρήγορα, με λαιμαργία: *έχαψε όλο το κομμάτι με μια μπουκιά* ΣΥΝ. καταβροχθίζω· ΦΡ. (α) ***χάφτω μύγες*** (i) είμαι νωθρός, τεμπελιάζω: *κάθεται όλη μέρα και χάφτει μύγες* ΑΝΤ. ενεργοποιούμαι (ii) δεν είμαι σε θέση να αντιληφθώ, να καταλάβω κάτι: *αυτός δεν κάνει για τέτοιες δουλειές· είναι μόνο για να χάφτει μύγες* (β) (παροιμ.) ***όποιος πάει να χάψει βόδι, χάφτει μύγες*** για όποιον επιχειρεί πράγματα που ξεπερνούν τις δυνάμεις του και αναγκάζεται στο τέλος να περιοριστεί στα πολύ λίγα **2.** (μτφ.) πιστεύω εύκολα (κάτι), αποδέχομαι (ό,τι μου πουν οι άλλοι) χωρίς καμία εξέταση, χωρίς κριτικό έλεγχο: *το 'χαψε το παραμύθι || δεν τα ~ εγώ αυτά! || ~ δικαιολογίες / υποσχέσεις / κοπλιμέντα / ιστορίες / κόλπα.* — **χάψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χάπτω* < αρχ. *κάπτω* «καταβροχθίζω, καταπίνω» (βλ. λ. *κώπη*)].

χαχάμης (ο) {χαχάμηδες} ο ιερουργός των Εβραίων που προέρχονται από την Ισπανία ΣΥΝ. ραββίνος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. haham].

χαχαμίκος (ο) (μειωτ.-σκωπτ.) ο Εβραίος που προέρχεται από την Ισπανία.

χάχανο (το) (λαϊκ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) τα δυνατά και παρατεταμένα γέλια, που είναι συχνά ενοχλητικά: *κόψτε τα ~ εσείς στο βάθος!* ΣΥΝ. χαχάνισμα **2.** (περιληπτ.) τα χάχανα (βλ. σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν., ονοματοπ. λ. από τον ήχο τού γέλιου].

χαχανητό (το) το ηχηρό, παρατεταμένο γέλιο, συνήθ. χωρίς (σοβαρή) αιτία, που είναι συχνά ενοχλητικό.
[ΕΤΥΜ. < *χαχανίζω* + παραγ. επίθημα *-ητό*, πβ. κ. *μουρμουρ-ητό*].

χαχανίζω ρ. αμετβ. {χαχάνισα} (λαϊκ.) ξεσπώ σε ηχηρό γέλιο, το οποίο συνήθ. δεν μπορώ να συγκρατήσω: *Τι χαχανίζετε; Είπα κάτι αστείο;* ΣΥΝ. γελάω. — **χαχάνισμα** (το).

χάχας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** πρόσωπο που γελά χωρίς να μπορεί να συγκρατηθεί και συνήθ. χωρίς να έχει σοβαρό λόγο: *«Τι γελάς, βρε ~;» του είπε ενοχλημένος* ΣΥΝ. χαζοχαρούμενος ΑΝΤ. σοβαρός **2.** αυτός που μένει με το στόμα ανοιχτό, που παρακολουθεί χωρίς να αντιδρά ή να αντιλαμβάνεται τι γίνεται: *στεκόταν ο ~ και κοίταζε, αντί να βοηθήσει τον άνθρωπο που είχε πέσει κάτω* **3.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που δεν διακρίνεται για την εξυπνάδα του ΣΥΝ. μπούφος, βλάκας, χαζός ΑΝΤ. έξυπνος, πνευματώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. από τον ήχο τού γέλιου].

χαχόλικος, -η, -ο αυτός που ταιριάζει σε χαχόλο· (για ρούχο) φαρδύς και ασουλούπωτος, άκομψος: *~ ντύσιμο.* - **χαχόλικα** επίρρ.

χαχόλος (ο), **χαχόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο μεγαλόσωμο, άκομψο και άχαρο.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. hohol].

χαψιά (η) (λαϊκ.) **1.** η ποσότητα φαγητού που χωρά στο στόμα τού ανθρώπου: *πεινούσε τόσο που έκανε το φαγητό του δυο ~!* ΣΥΝ. μπουκιά· ΦΡ. ***κάνω (κάποιον) μια χαψιά*** (κυριολ.) καταπίνω· (συνήθ. μτφ.) νικώ (κάποιον) με ευκολία, χωρίς κόπο: *στη γελοιογραφία αυτή η χώρα παρουσιάζεται σαν θηρίο έτοιμο να κάνει μια χαψιά το αδύναμο κρατίδιο || αν τολμήσει να μου κουνηθεί, θα τον κάνω μια χαψιά* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ μικρός ή λίγος: *μια ~ άνθρωπος και να 'χει τόση δύναμη!* ΣΥΝ. σταλιά.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-χαψ-α* (ρ. *χάφτω*) και το επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *φτειαξ-ιά*].

χάψιμο (το) ▸ χάφτω

χαώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χαώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τάξης, οργάνωσης ή σαφήνειας: *~ κατάσταση / πόλη || ~ σκέψη / φιλοσοφία* ΣΥΝ. χαοτικός, μπερδεμένος ΑΝΤ. σαφής, ξεκάθαρος, τακτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Χ.Β.Β.Ε. (οι) Χημικές Βιομηχανίες Βόρειας Ελλάδας.

χεβιμέταλ κ. **χέβι-μέταλ** (η/το) {άκλ.} ροκ μουσική, με έντονο, επιθετικό και σκληρό ηλεκτρικό ήχο: (κ. ως επίθ.) *συγκρότημα / συναυλία ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. heavy metal].

χεβιμεταλάς (ο) {χεβιμεταλάδες}, **χεβιμεταλού** (η) {χεβιμεταλούδες} πρόσωπο που ακούει χέβι-μέταλ μουσική και συνήθ. ακολουθεί τον αντίστοιχο τρόπο συμπεριφοράς και κυρ. ντυσίματος και χτενίσματος των χέβι-μέταλ συγκροτημάτων. — **χεβιμεταλάδικος**, -η, -ο.

Χεβρώνα (η) πόλη τού Ισραήλ Ν. τής Ιερουσαλήμ. Επίσης (λόγ.) **Χεβρών** {Χεβρών-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Χεβρών, -ῶνος* < εβρ. Ḥebrōn < ρ. ḥavor «συνδέω, ενώνω». Το αραβ. όν. τής πόλης είναι Al-Ḫalīl «ο φίλος» (προσωνυμία τού Αβραάμ)].

χεγκελιανισμός (ο) ▸ εγελιανισμός

χεζάς (ο) {χεζάδες}, **χεζού** (η) {χεζούδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) πολύ δειλό πρόσωπο (βλ. λ. *χέστης*).

χέζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έχεσα, χέσ-τηκα, -μένος} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ♦ **1.** (αμετβ.) αποβάλλω τα περιττώματα τού οργανισμού από τον πρωκτό ΣΥΝ. αφοδεύω, αποπατώ· ΦΡ. (α) ***είπαν τού τρελού / τής γριάς να χέσει (κι έκατσε) και ξεκωλιάστηκε*** για περιπτώσεις στις οποίες γίνεται κατάχρηση, για αλόγιστη υπερβολή (β) ***μη χέσω!*** ως έκφραση απόρριψης ή αμφισβήτησης για κάτι: *Τώρα τον έπιασε ο πόνος για τις δυσκολίες που περνάω; ~!* (γ) ***χέσε μέσα!*** για αρνητική εξέλιξη, για δυσάρεστο συμβάν (πβ. 4β) ♦ (μετβ.) **2.** λερώνω (κάτι) καθώς αποβάλλω τα περιττώματα από τον οργανισμό μου: *τα έχεσε όλα γύρω* ΣΥΝ. σκατίζω, σκατώνω **3.** (μτφ.) μιλώ με σκαιό τρόπο σε (κάποιον), βάζω σε (κάποιον) τις φωνές ή επαναφέρω (κάποιον) στη θέση του μιλώντας αυστηρά, βρίζοντάς τον: *αν με ξαναενοχλήσει / μου ξαναμιλήσει έτσι, θα τον χέσω!* || (κ. μεσοπαθ.) *αν συνεχίσει να με προκαλεί, θα χεστούμε άσχημα!* ΣΥΝ. (!) ξεχέζω· (στον αόρ.) **4.** (ειρων.) αδιαφορώ για (κάτι), δείχνω περιφρόνηση απέναντι σε (κάτι/κάποιον): *Χέσ' τον, ρε παιδί μου! Τι ασχολείσαι μαζί του;* || (κ. μεσοπαθ.) *χέστηκα κι αν έρθει κι αν δεν έρθει!* ΣΥΝ. (οικ.) σκασίλα μου, αδιαφορώ· ΦΡ. (α) ***έχω (κάποιον) χεσμένο*** αδιαφορώ παντελώς για (κάποιον) (β) ***να χέσω μέσα*** ως έκφραση αγανάκτησης για κάτι που απέτυχε, που δεν εξελίχθηκε όπως αναμενόταν (γ) ***χέσε με / δεν μας χέζεις;*** άσε με ήσυχο, παράτα με· επίσης, ως έκφραση περιφρόνησης προς κάποιον: *δεν μας χέζεις, ρε φίλε, που θα κάτσω ν' ασχοληθώ μ' αυτόν!* (δ) (παροιμ.) ***όποιος χέζει στη θάλασσα τα βρίσκει στο αλάτι*** το κακό που κάνει κάποιος θα το βρει μπροστά του· (μεσοπαθ. **χέζομαι**) **5.** λερώνομαι καθώς αποβάλλω τα περιττώματά μου: *μωρό είναι, χέστηκε* ΦΡ. ***χέστηκ' η φοράδα στ' αλώνι*** για περιπτώσεις στις οποίες κάτι είναι ασήμαντο και δεν αξίζει να ασχολείται κανείς ΣΥΝ. κάτι τρέχει στα γύφτικα **6.** (μτφ.) φοβάμαι πάρα πολύ: *μόλις τον είδα ξαφνικά μπροστά μου μες στο σκο-*

τάδι. χέστηκα πάνω μου ΣΥΝ. πανικοβάλλομαι. (οικ.) τα παίζω • ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) ***(κάποιος) χέστηκε στο τάλιρο / στο λεφτό*** (κάποιος) απέκτησε πάρα πολλά λεφτά: *άνοιξε ένα μαγαζάκι σε μια τουριστική παραλία και χέστηκε στο τάλιρο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χέδ-jω < I.E. *ghed- «αποπατώ – τρύπα», πβ. αλβ. dhjes. σανσκρ. hadati (ίδια σημ.), αρμ. jet «ουρά», αρχ. σκανδ. gat «τρύπα, άνοιγμα», αρχ. αγγλ. geat (> αγγλ. gate «πύλη»). αρχ. σαξ. gat «τρύπα – πρωκτός» κ.ά.].

χει κ. **χι** (το) {άκλ.} Χ. χ· το εικοστό δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χεῖ / χῖ*, κατ' αναλογίαν προς το *πεῖ / πῖ* (βλ.λ.), αλλά με δασύ σύμφωνο].

χειλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) το μικρό συνήθ. ωραίο χείλι, το χείλι μικρού σε ηλικία ή αγαπημένου προσώπου: *τα ~ τού μωρού* || *ας κερδίσουμε το λαχείο. να γελάσει κι εμάς μια φορά το ~ μας* (να χαρούμε κι εμείς μια φορά)· ΦΡ. ***σκάει το χειλάκι (κάποιου)*** (κάποιος) χαμογελάει ελαφρά. μόλις που χαμογελάει (συνήθ. όταν μετά από ατυχία ή δύσκολη περίοδο αρχίζει να εξομαλύνεται η κατάσταση).

χειλανθές (το) [1873] {χειλανθ-ούς | -ή} ΒΟΤ. ***χειλανθή*** (τα) οικογένεια φυτών των οποίων τα άνθη είναι δίχειλα. όπως ο βασιλικός, το δεντρολίβανο. το θυμάρι, η μέντα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. labiates (πληθ.)].

χειλαράς (ο) {χειλαράδες}. **χειλαρού** (η) {χειλαρούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλα χείλη. Επίσης **χειλάς** (ο) [μτγν.] κ. **χειλού** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χείλι / χείλος* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*, πβ. κ. *παιχτ-αράς*].

χειλεανάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η (ικανότητα) κατανόησης των λέξεων που αρθρώνει κάποιος. όταν δεν ακούγεται η φωνή του ή όταν δεν μπορεί να ακούσει ο ακροατής: *οι κωφοί συνεννοούνται μεταξύ τους με τη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *χειλε-* (από γεν. πληθ. *χειλέων*. αντί τού αναμενομένου *χειλο-*) + *ανάγνωση*. μεταφρ. δάνειο από αγγλ. lipreading].

χειλεοπλαστική (η) [1895] ΙΑΤΡ. η εγχείρηση αποκατάστασης των χειλιών για αισθητικούς και λειτουργικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ch(e)ileoplasty].

χειλεόφωνος, -η. -ο [1876] κ. **χειλόφωνος** [1889] **1.** (φθόγγος) χειλικός (σημ. 2) **2.** ***χειλεόφωνα*** (τα) οι χειλικοί φθόγγοι.

χείλι κ. **αχείλι** (το) {χειλ-ιού | -ιών} το χείλος (βλ.λ.). - (υποκ.) **χειλάκι** (το) (βλ.λ.). (μεγεθ.) **χειλάρες** (οι).
[ΕΤΥΜ. < *χείλος*, από τον πληθ. *τα χείλη-α* (αντί *χείλη*) κατά τους τ. *μάτια, στήθια* κ.τ.ό.].

χειλικόληκτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (συμφωνόληκτο όνομα ή ρήμα) που το θέμα του λήγει σε ένα από τα χειλικά σύμφωνα (π. β. φ). π.χ. *βάφ-ω. βλέπ-ω, τρίβ-ω.*
[ΕΤΥΜ. < *χειλικός* + *-ληκτος* < *λήγω*].

χειλικός, -ή, -ό [1782] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα χείλη **2.** ΓΛΩΣΣ. (σύμφωνο) το οποίο παράγεται με τη συμμετοχή και των δύο χειλιών ή μόνο τού κάτω χείλους. δηλ. τα *π, β, φ* ΣΥΝ. χειλεόφωνος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. labial].

χειλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η αλλοίωση των χειλιών από διάφορα αίτια: *γωνιακή ~, από έλλειψη βιταμινών.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. ch(e)ilitis].

χειλοδοντικός, -ή, -ό [1782] (σύμφωνο) που προφέρεται με τη βοήθεια τού ενός χειλιού μόνο και των δοντιών, π.χ. το φ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. labiodental].

χειλόποδο (το) {χειλοπόδων} ΖΩΟΛ. δηλητηριώδες. σαρκοφάγο ζώο με πολλά ζεύγη ποδιών. επίμηκες σώμα με πολλά ομοειδή διαδοχικά τμήματα (μεταμέρη). σε καθένα από τα οποία υπάρχει ένα ζεύγος ποδιών, και με δηλητηριώδη δαγκάνα στο κεφάλι για τη σύλληψη και θανάτωση τού θηράματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. chilopoda].

χείλος (το) {χείλ-ους | -η. -έων} (λόγ.) **1.** καθένας από τους δύο μυς τού προσώπου. που σχηματίζουν την εξωτερική πλευρά τού στόματος: *σχίζω / κόβω / τραυματίζω / πληγώνω το ~* || *είχε μια μελανιά στο κάτω ~* || *άβαφα / αφίλητα / βαμμένα / γλυκά / ερεθιστικά / κλειστά / λεπτά / μελανιασμένα / παχιά / σαρκώδη / σκασμένα / σφιχτά / υγρά / φιλήδονα / φλογερά / πελιδνά ~* || *«με το χαμόγελο στα ~»* (τραγ.) || *είχε ένα τσιγάρο κρεμασμένο στα ~* || *γλείφω / βάφω / φιλώ / μαζεύω / σουφρώνω / δαγκώνω τα ~*· ΦΡ. (α) ***κρέμομαι από τα χείλη (κάποιου)*** βλ. λ. *κρέμομαι* (β) ***ψήνω το ψάρι στα χείλη (κάποιου)*** βασανίζω (κάποιον). παίζω με τα συναισθήματα (κάποιου): *του είχε ψήσει το ψάρι στα χείλη· δεν άντεξε κι εκείνος και την παράτησε* ΣΥΝ. βγάζω (κάποιου) το λάδι **2.** ***χείλη*** (τα) το στόμα: *φιλάω κάποιον στα ~* || *σφραγίζω τα ~* (κλείνω το στόμα, δεν μιλώ) **3.** (γενικότ.) η περιοχή τής σάρκας γύρω από φυσικό άνοιγμα ή από τραύμα στο σώμα: *τα ~ τού αιδοίου / τής πληγής* **4.** (μτφ.) το μέρος στο οποίο απολήγει μια επιφάνεια ή τελειώνει το σχήμα ενός σώματος, η άκρη του: *το ~ τού γκρεμού / τού ποτηριού / τού πηγαδιού / τού τάφου / τού μπουκαλιού* ΣΥΝ. άκρη· ΦΡ. ***στο χείλος τής αβύσσου / τού γκρεμού*** στα πρόθυρα τής καταστροφής. λίγο πριν από την καταστροφή: *έκανε μεγάλο άνοιγμα και βρέθηκε στο χείλος τής αβύσσου* **5.** (μτφ.) (για καταστάσεις) το οριακό σημείο. λίγο πριν από αρνητική εξέλιξη: *βρίσκομαι στο ~ τής καταστροφής / τής τρέλας / τού πολέμου* ΣΥΝ. όριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χεῖλος* < *χέλ-σος ή *χέλ-νος. που συνδ. με αρχ. ισλ. ghǫhnar «μουστάκι - γνάθος». αλλά το θ. *χελ- δεν είναι δυνατόν να αναχθεί σε γνωστή I.E. ρίζα. Εντός τής Ελληνικής η μόνη δυνατή σύνδεση είναι με το αρχ. *χελ-ύνη* «χείλος»].

χειλού (η) → χειλαράς

χειλοϋπερωικός, -ή, -ό (υποθετικός φθόγγος) που ανάγεται στην ινδοευρωπαϊκή γλώσσα και αποτελεί συνδυασμό χειλικής και υπερωικής άρθρωσης. όπως τα: *k^w, *g^w. *g^wh.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. labiovelar].

χειλόφωνος, -η. -ο → χειλεόφωνος

χείλωμα (το) [μτγν.] {χειλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η απόληξη αντικειμένου ή επιφάνειας που μοιάζει με τα ανθρώπινα χείλη **2.** (ειδικότ.) το τελείωμα σε νομίσματα και μετάλλια.

χειμαδιό (το) (λαϊκ.) **1.** ο προστατευμένος και συνήθ. πεδινός τόπος. στον οποίο μεταφέρουν οι βοσκοί τα κοπάδια τους. για να περάσουν τον χειμώνα **2.** (συνεκδ.) η διαχείμαση των κοπαδιών σε πεδινό τόπο: *κατέβασαν τα κοπάδια για το ~ στην πλαγιά* ΣΥΝ. ξεχειμώνιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χειμαδεῖον* (με καταβιβασμό τόνου) < αρχ. *χειμάδιον* < *χεῖμα* (βλ. λ. *χειμώνας*) + παραγ. επίθημα *-άδιον*. πβ. κ. *κοπ-άδιον*].

χειμάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {χειμάστηκα} (λόγ.) (κυριολ.) υφίσταμαι την ταλαιπωρία από τις κακές καιρικές συνθήκες τού χειμώνα· (συνήθ. μτφ. η μτχ. ***χειμαζόμενος,*** *-η, -ο*) υφίσταμαι ταλαιπωρίες, ψυχικές. συναισθηματικές κ.ά.. περνώ δύσκολες ώρες: *ο χειμαζόμενος ελληνισμός τής Αλβανίας* || *η χειμαζόμενη οικονομία τής χώρας* ΣΥΝ. ταλανίζομαι, βασανίζομαι, δοκιμάζομαι. ταλαιπωρούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χεῖμα, -ατος*, βλ. λ. *χειμώνας*].

Χειμάρρα (η) πόλη τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου) στην Αδριατική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Πρόκειται για τη μεσν. *Χίμαιρα*, τοπωνύμιο στο οποίο επέδρασε η λ. *χείμαρρος*].

χείμαρος (ο) {χειμάρ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. άνοιγμα στο κύτος λέμβου. από το οποίο φεύγουν τα νερά. όταν αυτή ανασύρεται από τη θάλασσα· κοινώς *τρύπα τού νερού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ. τού ναυτικού λεξιλογίου. < *χεῖμα* (βλ. λ. *χειμώνας*) + παραγ. επίθημα *-ρος*, πβ. κ. *κύλινδ-ρος*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. τού πασσάλου που χρησιμοποιείται για να κλείνει η οπή τού πυθμένα πλοίου σε περίπτωση κακοκαιρίας].

χείμαρρος (ο) {χειμάρρ-ου | -ων. -ους} **1.** ορμητικό ρεύμα νερού που σχηματίζεται από μεγάλη νεροποντή ή από το λειώσιμο τού χιονιού και διαρκεί λίγο: *το ρέμα με τη νεροποντή μετατράπηκε σε ορμητικό ~* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από μεγάλη ορμή και όγκο ή πλήθος: *~ λέξεων / δακρύων / οργής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χείμαρρος / χειμάρρους* < *χεῖμα* (βλ. λ. *χειμώνας*) + *-ρρους / -ρροος* < *ῥοῦς*, πβ. κ. *κατά-ρρους*].

χειμαρρώδης, -ης. -ες [μτγν.] {χειμαρρώδ-ους | -εις (ουδ. -η). -ών} (λόγ.) αυτός που είναι ορμητικός σαν χείμαρρος: *~ ομιλία / ομιλητής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες.*

χειμερινός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** χειμωνιάτικος (βλ.λ.): *~ ηλιοστάσιο / εκπτώσεις / σπορ / διακοπές / στολή / κολεξιόν* || *πρέπει να βάλω ναφθαλίνη στη ντουλάπα με τα ~*· ΦΡ. (α) ***χειμερινή ώρα*** η κανονική ώρα τής ατράκτου στην οποία ανήκει κάθε χώρα. σε αντιδιαστολή προς τη θερινή ώρα. κατά την οποία το εικοσιτετράωρο αρχίζει εξήντα λεπτά νωρίτερα, ώστε να εξοικονομηθεί ενέργεια ΑΝΤ. θερινή ώρα (β) ***χειμερινός κολυμβητής*** κολυμβητής που κάνει μπάνιο σε θάλασσα, λίμνη ή ποτάμι καθ' όλη τη διάρκεια τού χειμώνα (γ) ***χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες*** βλ. λ. *ολυμπιακός* **2.** ***χειμερινά*** (τα) τα χειμωνιάτικα (βλ. λ. *χειμωνιάτικος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *gheim-(e)r- (βλ. λ. *χειμώνας*), που συνδ. με λατ. hibernus (> γαλλ. hiver, ισπ. invierno). αρμ. jmern. σανσκρ. zimnī. πολ. zimny κ.ά.].

χειμέριος, -ία, -ο (λόγ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται τον χειμώνα: *ο αιγιαλός ορίζεται από τη θάλασσα ώς εκεί όπου φτάνει το ~ κύμα* ΑΝΤ. θερινός· ΦΡ. ***χειμερία νάρκη*** βλ. λ. *νάρκη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *gheim-(e)r-jo-. για το οποίο βλ. λ. *χειμερινός, χειμώνας*].

χειμωνανθός (ο) [1887] μικρό δέντρο ή πόα από την Κίνα. το οποίο ανθίζει τον χειμώνα. βγάζοντας μικρά κιτρινωπά λουλούδια με λεπτό χαρακτηριστικό άρωμα· (γενικότ.) κάθε λουλούδι που ανθίζει τον χειμώνα. Επίσης **χειμώνανθος**.

χειμώνας (ο) **1.** μία από τις τέσσερεις εποχές τού έτους, στη διάρκεια τής οποίας υπάρχει το μεγαλύτερο ψύχος και η οποία αντιστοιχεί στους μήνες Δεκέμβριο, Ιανουάριο και Φεβρουάριο για το Β. Ημισφαίριο: *ήρθε / μπήκε ο ~*· ΦΡ. ***χειμώνα-καλοκαίρι*** όλες τις περιόδους τού χρόνου: *σ' αυτά τα μέρη δεν ξεχωρίζουν εποχές. βρέχει ~* **2.** η επικράτηση πολύ άσχημων καιρικών συνθηκών, συνήθ. χαμηλών θερμοκρασιών συνδυασμένων με βροχή. αέρα ή χιόνι: *βαρύς / άγριος / όψιμος / σκληρός / ήπιος / κακός / πρωτοφανής / ανυπόφορος ~* ΣΥΝ. θύελλα, κρύο. κακοκαιρία. ψύχος ΑΝΤ. καλοκαιρία **3.** (μτφ.) κατάσταση έντονης συναισθηματικής ψυχρότητας ή κατάθλιψης: *«Μια καρδιά στον χειμώνα»* (τίτλος ταινίας) **4.** (μτφ.-λογοτ.) το άσπρισμα των μαλλιών. τα γηρατειά: *ήρθε ~ στην κεφαλή του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειμών. -ῶνος* < gheim-ōn- (με επίθημα -en / -on) < I.E. *ghei-m- «χειμώνας. χιόνι» (με έρρινο ένθημα -m-). πβ. σανσκρ. himáḥ «χειμώνας», λατ. hiems, αλβ. dijën. αρχ. σλαβ. zima, πολ. zima κ.ά. Παραλλήλως απαντά και ο ποιητ. τ. *χεῖμα* «χειμώνας. κρύο, καταιγίδα» < *gheim-n̥- (με τη συνεσταλμ. βαθμ. τού επιθήματος *-en). Ομόρρ. *χειμ-έρ-ιος, χειμ-ερ-ινός. χειμ-άζω. χι-ών* (> *χιόνι*. βλ.λ.), *χείμα-ρρος* κ.ά.].

χειμωνιά (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) ο κρύος καιρός, η χειμωνιάτικη κακοκαιρία: *τον Δεκέμβρη μες στη ~* ΣΥΝ. ψύχος ΑΝΤ. καλοκαιρία (βλ. λ. *βαρυχειμωνιά*).

χειμωνιάζει ρ. αμετβ. απρόσ. {χειμώνιασε} **1.** αρχίζει ο χειμώνας: *όταν χειμωνιάσει. θα γυρίσουμε στην πόλη* **2.** βαραίνει ο καιρός. αρχίζει κακοκαιρία: *χειμώνιασε νωρίς φέτος.*

χειμώνιασμα (το) {χειμωνιάσματος | χωρ. πληθ.} **1.** ο ερχομός τού χειμώνα **2.** η αρχή τής κακοκαιρίας (πβ. λ. *ξεχειμώνιασμα*).

χειμωνιάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται τον χειμώνα: ~ *ήλιος* / *κρύο* ΣΥΝ. χειμερινός ΑΝΤ. καλοκαιρινός **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για τον χειμώνα: ~ *φόρεμα* / *πιτζάμες* **3.** ***χειμωνιάτικα*** (τα) τα ρούχα που φοριούνται τον χειμώνα: *βγάλαμε* / *κατεβάσαμε* (ενν. από τις ντουλάπες, από τα πατάρια) *τα* ~ **4.** αυτός που έχει στοιχεία τού χειμώνα (κακοκαιρία, κρύο): *σήμερα ήταν καθαρά* ~ *μέρα· η θερμοκρασία έπεσε στους 5°C.* — **χειμωνιάτικα** επιρρ.

χειμωνικό (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το καρπούζι (βλ.λ.).

χειρ (η) {χειρ-ός, -α | -ες, -ών, -ας} (αρχαιοπρ.) **1.** το χέρι (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***ήρξατο χειρών αδίκων*** βλ. λ. *άδικος* (β) ***έχω ανά χείρας*** (*ἀνὰ χεῖρας*, μτγν. φρ.) (i) κρατώ στα χέρια μου, έχω στη διάθεσή μου: ~ *το έγγραφο που αποδεικνύει την αθωότητά μου* || *το ανά χείρας βιβλίο* (το βιβλίο που κρατάει κανείς) ΣΥΝ. διαθέτω (ii) ασχολούμαι με κάτι, το μελετώ (γ) (παλαιότ.) ***ζητώ τη χείρα (κάποιας από κάποιον)*** κάνω πρόταση γάμου σε κάποια, ζητώ από κάποια να με παντρευτεί: *πήγε στον πατέρα της και του ζήτησε τη χείρα της* ΣΥΝ. ζητώ το χέρι κάποιας (δ) ***τείνω χείρα βοηθείας*** προσφέρω βοήθεια (σε κάποιον): *οι μεγάλες δυνάμεις δεν έτειναν χείρα βοηθείας στους ανυπεράσπιστους πρόσφυγες* ΣΥΝ. συντρέχω, βοηθώ (ε) (σπάν.) ***τείνω χείρα επαιτείας*** ζητώ ελεημοσύνη, απλώνω το χέρι ζητιανεύοντας (στ) ***συν Αθηνά και χείρα κίνει*** (*σὺν Ἀθηνᾷ καὶ σὺ χεῖρα κίνει*, από τον μύθο τού Αισώπου αρ. 53 «Ανήρ ναυαγός») δεν πρέπει να περιμένεις να φέρει ο Θεός ή η τύχη τα πράγματα ευνοϊκά, αλλά να προσπαθήσεις και συ προς την κατεύθυνση αυτή (ζ) ***νίπτω τας χείρας μου*** βλ. λ. *νίπτω* **2.** (συνεκδ.) (α) το πρόσωπο που έκανε ή δημιούργησε (κάτι) (μαζί με τη γεν. τού ονόματος τού δημιουργού· συνήθης τρόπος υπογραφής ενός έργου στην αγιογραφία, βλ. κ. φρ. *διὰ χειρός*): ~ *Φωτίου* (ο Φώτιος ζωγράφισε) (β) (στην παλαιογραφία) το πρόσωπο που έγραψε ή αντέγραψε ένα χειρόγραφο· ΦΡ. ***δευτέρα χειρ*** ο δεύτερος –μετά τον αντιγραφέα– που έγραψε σχόλιο, έκανε διόρθωση ή προσθήκη κ.λπ. σε χειρόγραφο **3.** (η γεν. ***χειρός***) (α) για αντικείμενα φτειαγμένα στο χέρι, χειροποίητα: *χαλί* ~ (β) για εργαλεία που χρειάζονται τη δύναμη τού χεριού για να κινηθούν ή να λειτουργήσουν: *μηχανή* / *μίξερ* ~ ΑΝΤ. αυτόματος, αυτοκίνητος (γ) για αντικείμενα που φέρει κανείς στο χέρι (κατ' αντιδιαστολή με άλλα, που μπορεί να είναι σταθερά τοποθετημένα κάπου, να μη μεταφέρονται κ.λπ.): *ρολόι* ~ (που το φοράει κανείς στον καρπό του) || *αποσκευή* ~· ΦΡ. ***διά χειρός*** (+ γεν. ονόμ.) ως υπογραφή που βεβαιώνει ότι ένα έργο τέχνης είναι φτειαγμένο από αυτόν τού οποίου το όνομα ακολουθεί: *αγιογραφία* ~ *Κόντογλου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εύκολος, -ί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χερσ-* (πβ. δοτ. πληθ. *χερσ-ί* < **χερσ-σί*) < I.E. *ghesr- «χέρι» (με αντιμετάθεση -sr- / -rs-), πβ. χετ. keššar, τοχ. tsar, αρμ. jeṙn κ.ά. Από τη δοτ. *χερσί* έχει αποσπαστεί θ. *χερ-*, το οποίο απαντά στο υποκ. *χέρ-ιον*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ζητώ τη χείρα (κάποιας)* (< γαλλ. demander la main d'une fille), *τείνω χείρα βοηθείας* (< γαλλ. tendre une main secourable)].

χειράγρα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κρίση ουρικής αρθρίτιδας που εντοπίζεται στο άκρο χέρι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χείρ, -ρός* + *ἄγρα*, πβ. κ. *ποδ-άγρα*].

χειραγώγηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καθοδήγηση (κάποιου) σε επιλογές κατά τρόπο που δεσμεύει ή περιορίζει την ελευθερία του, την αυτενέργειά του: *η* ~ *τού λαού από τους δημαγωγούς* || *η* ~ *τής σκέψης* / *τής κοινής γνώμης*. Επίσης **χειραγωγία** [μτγν.].

χειραγωγός (ο/η) (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) πρόσωπο που δείχνει τον δρόμο σε κάποιον πιάνοντάς τον από το χέρι: ~ *τυφλού* ΣΥΝ. οδηγός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που οδηγεί τους άλλους σε έναν σκοπό, που τους δείχνει τον δρόμο: ~ *πλήθους* / *λαού* ΣΥΝ. καθοδηγητής, οδηγητής **3.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα σκοινιά που υπάρχουν στο πλάι τής γέφυρας ή τής σκάλας πλοίου και βοηθούν όσους διέρχονται από εκεί να μη χάνουν την ισορροπία τους ΣΥΝ. χειρολαβή.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χείρ, -ρός* + *ἀγωγός* (< *ἄγω*), πβ. κ. *παιδ-αγωγός*].

χειραγωγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {χειραγωγείς... | χειραγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) δείχνω τον δρόμο σε (κάποιον) πιάνοντάς τον από το χέρι: ~ *τυφλό* ΣΥΝ. καθηγώ, οδηγώ **2.** (συνήθ. μτφ.-κακόσ.) οδηγώ (κάποιον) στην κατεύθυνση που θέλω και –κατ' επέκτ.– επιβάλλω σε (κάποιον) την εξουσία μου: *χειραγωγημένα πλήθη* || *οι δημαγωγοί προσπαθούν να χειραγωγήσουν τον λαό* / *τις μάζες* ΣΥΝ. ποδηγετώ, επιβάλλομαι, κυριαρχώ.

χειράμαξα (η) [μτγν.] {χειραμαξών} (λόγ.) μικρό αμάξι που το σπρώχνει κανείς με τα χέρια: ~ *για τα υλικά οικοδομής* / *για τη μεταφορά αποσκευών* || *δίτροχη* / *βαριά* ~ ΣΥΝ. καρότσι.

χειραντλία (η) {χειραντλιών} (λόγ.) μικρή χειροκίνητη αντλία: *η* ~ *αντικατέστησε τον κουβά στο πηγάδι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hand-pump].

χειραποσκευή (η) {χειραποσκευών} (λόγ.) το σύνολο των αποσκευών που κρατά κανείς μαζί του κατά τη διάρκεια ταξιδιού με μεταφορικό μέσο, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες (αποσκευές) που μεταφέρονται σε ειδικό χώρο τού μεταφορικού μέσου: *χώρος χειραποσκευών στα αεροπλάνα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hand-luggage].

χειραφετημένος, -η, -ο αυτός που έχει χειραφετηθεί, που έχει απελευθερωθεί από την εξουσία κάποιου (σε κοινωνικό επίπεδο): ~ *γυναίκα* (ανεξάρτητη) || *άνθρωπος* ~ *από προλήψεις και εξαρτήσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος.*

χειραφέτηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απαλλαγή γυναίκας από την ανδρική εξουσία ή ανηλίκου από την εξουσία ενηλίκου: *η* ~ *τής γυναίκας* **2.** (γενικότ.) η απαλλαγή από την εξουσία ή την καταδυνάστευση: *η* ~ *τού ανθρώπου από τις προλήψεις και τις δεσμεύσεις τής άγνοιας και τής αμορφωσιάς.* Επίσης **χειραφεσία** [μτγν.] {χειραφεσιών}.

χειραφετικός, -ή, -ό [1887] αυτός που αποσκοπεί ή οδηγεί στη χειραφέτηση.

χειράφετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει απαλλαγεί από την εξουσία τρίτου ΣΥΝ. χειραφετημένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απελεύθερος (δούλος)», < *χείρ, -ρός* + *-άφετος* < ρ. *ἀφίημι* (βλ. κ. *αφήνω*)].

χειραφετώ ρ. μετβ. {χειραφετείς... | χειραφέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απελευθερώνω γυναίκα από την ανδρική εξουσία ή ανήλικο από την εξουσία ενηλίκου: *οι αγώνες τού φεμινιστικού κινήματος* / *οι νέες εργασιακές συνθήκες χειραφέτησαν τις γυναίκες* ΣΥΝ. ανεξαρτητοποιώ ΑΝΤ. χειραγωγώ **2.** (γενικότ.) απαλλάσσω από εξουσία ή καταδυνάστευση, από εξάρτηση, που καθορίζει τη δράση και τη σκέψη (κάποιου): (συνήθ. μεσοπαθ.) «*η σπουδάζουσα νεολαία προσπαθεί να χειραφετηθεί και να ενηλικιωθεί πολιτικά*» (εφημ.) ΣΥΝ. απελευθερώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χειραφετῶ (-έω)* < *χειράφετος* (βλ.λ.)].

χειραψία (η) {χειραψιών} αμοιβαίο κράτημα και σφίξιμο τής παλάμης τού δεξιού χεριού μεταξύ δύο προσώπων ως χαιρετισμός, επιβεβαίωση συμφωνίας ή έκφραση συγχαρητηρίων: *θερμή* / *άτονη* / *χαλαρή* / *εγκάρδια* / *τυπική* / *ψυχρή* ~ || *ανταλλάσσω* ~ *με κάποιον* || (λόγ.) *χαιρετώ διά χειραψίας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πυγμαχία – παλαιστική λαβή», < *χειραπτῶ (-έω)* < *χείρ, -ρός* + *-απτῶ* < *ἅπτω*].

χειρίδα (η) (λόγ.) το μέρος τού ενδύματος από τον ώμο ώς τον καρπό ΣΥΝ. μανίκι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρίς, -ῖδος* < *χείρ, -ρός*].

χειριδωτός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει μανίκια: ~ *ένδυμα* ΑΝΤ. αχειρίδωτος, αμάνικος.

χειρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {χειρίστηκα} **1.** χρησιμοποιώ (όργανο ή εργαλείο) με το χέρι: ~ *τον αργαλειό* / *τον ηλεκτρονικό υπολογιστή* || *δεν ξέρω καθόλου να* ~ *αυτά τα μηχανήματα* **2.** (μτφ.) χρησιμοποιώ (κάτι) ως μέσο, έχοντας συνήθ. αναπτύξει τις κατάλληλες δεξιότητες: ~ *την αγγλική γλώσσα με άνεση* (μιλώ άνετα Αγγλικά) / *καλά την πένα* (συγγράφω καλά) **3.** (α) (μια υπόθεση) ενεργώ με ορισμένο τρόπο για τη διεκπεραίωση (μιας υπόθεσης): *ποιος χειρίζεται τις σημαντικές αυτές υποθέσεις;* || ~ *προσωπικώς το θέμα σας* || *η επιτροπή που χειρίζεται τις εθνικές κρίσεις* (β) αντιμετωπίζω (ένα πρόσωπο) κατάλληλα, συμπεριφέρομαι με ορισμένο τρόπο: *άφησέ τον σε μένα, ξέρω πώς θα τον χειριστώ!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χείρ, -ρός* (βλ.λ.)].

χειρισμός (ο) [αρχ.] **1.** ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται κανείς ένα όργανο, εργαλείο ή μηχάνημα με τα χέρια του: *ο* ~ *τής γραφομηχανής* / *τού τόρνου* / *τού μίξερ* || *πολύπλοκος* / *δύσκολος* / *επικίνδυνος* ~ **2.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται κανείς το τιμόνι τής οδήγησης ή πλοήγησης σε δεδομένη στιγμή: *μ' έναν επικίνδυνο* ~ *ξέφυγε από το αυτοκίνητο που τον ακολούθησε* ΣΥΝ. μανούβρα **3.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς (κάτι) ως μέσο και αναπτύσσει τις αντίστοιχες δεξιότητες: *ο* ~ *μιας ξένης γλώσσας είναι απαιτητικός* || *ο* ~ *τού λόγου σε επιστημονικά κείμενα απαιτεί ακρίβεια, αυστηρότητα στη διατύπωση και γλωσσική πειθαρχία* **4.** ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς τα διάφορα ζητήματα που ανακύπτουν και δρα ως προς αυτά: *ο* ~ *των ζητημάτων τής εξωτερικής πολιτικής απαιτεί συνεχή εγρήγορση και στάθμιση των καταστάσεων* || *λεπτός* / *επιδέξιος* / *αδέξιος* / *τολμηρός* / *περίτεχνος* / *επικίνδυνος* / *κατάλληλος* ~ || *επιτροπή χειρισμού κρίσεων* || *ο* ~ *τοπικών κρίσεων χαμηλής και μεσαίας έντασης* ΣΥΝ. αντιμετώπιση.

χειριστήριο (το) [1870] {χειριστηρί-ου | -ων} **1.** (γενικά) το όργανο με το οποίο μπορεί κανείς να ελέγξει τη λειτουργία ενός μηχανήματος ή συσκευής **2.** ΗΛΕΚΤΡ. η συσκευή για την εκπομπή των σημάτων μορς, η λειτουργία τής οποίας στηρίζεται σε μοχλό για το άνοιγμα ή το κλείσιμο ηλεκτρικού κυκλώματος.
[ΕΤΥΜ. < *χειρίζομαι* (θ. *χειρισ-* τού αορίστου) + παραγ. επίθημα *-τήριο*, απόδ. τού γαλλ. manipulateur].

χειριστής (ο) [μτγν.], **χειρίστρια** (η) {χειριστριών} **1.** πρόσωπο που είναι επιφορτισμένο με τη λειτουργία και τον έλεγχο μηχανήματος ή εργαλείου έχοντας αναπτύξει τις σχετικές δεξιότητες: *ο* ~ *τού ελικοπτέρου* / *τού εκσκαφέα* / *τού υπολογιστή* / *τού προγράμματος* / *των όπλων* **2.** (για γλώσσα) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιήσει μια γλώσσα: *δεινός* ~ *τής Γερμανικής* **3.** πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την εκπομπή και τη λήψη μηνυμάτων με τον κώδικα Μορς ΣΥΝ. τηλεγραφητής **4.** ΝΑΥΤ. ναυτικός που ανήκει στην κατώτερη βαθμίδα και εργάζεται στις μηχανές πλοίου **5.** ειδικευμένος παρασκευαστής σε χημικό εργαστήριο.

χειριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον χειρισμό ή τον χειριστή.

χείριστος, -η (λογιότ. -ίστη), -ο {χειρίστ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που είναι πάρα πολύ κακής ποιότητας: *χιούμορ τού χειρίστου είδους* || *επέδειξε* ~ *διαγωγή* ΣΥΝ. κάκιστος ΑΝΤ. άριστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χέρ-ιστος* < θ **χερ-* (βλ. λ. *χείρων*) + υπερθ. επίθημα *-ιστος*, πβ. κ. *μέγ-ιστος*].

χειρο- κ. **χειρό-** κ. **χειρ-** κ. (λαϊκότ.) **χερο-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** γίνεται με το χέρι: *χειρο-κροτώ, χειρο-δικώ, χειρο-μαλάξεις, χειρο-ποίητος, χειρ-αψία* **2.** χρησιμοποιείται, κινείται, μεταφέρεται κ.λπ. με το χέρι λ.χ.: *χειρ-αντλία, χειρ-άμαξα, χειρ-αποσκευή.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *χείρ, -ρός* (βλ.λ.)].

χειροβάδιση {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ΓΥΜΝΑΣΤ. μετατόπιση τού σώματος μόνο με τα χέρια, καθώς αυτό βρίσκεται συνεχώς σε εξάρ-

τηση από οριζόντιο όργανο (μονόζυγο, δίζυγο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. handspring].

χειροβίοτος, -ος, -ο(ν) (λόγ.-σπάν.) αυτός που εξασφαλίζει τα προς το ζην με τον κόπο των χεριών του: *~ επαγγέλματα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χειρο-* + *βίοτος* «ζωή» < *βιῶ (-όω)* (< *βίος*)].

χειρόβολο (το) → χερόβολο

χειροβομβίδα (η) [1847] ΣΤΡΑΤ. βόμβα μικρού μεγέθους (περίπου όσο μια σφιγμένη γροθιά) και βεληνεκούς, εκρηκτικής ή χημικής γόμωσης, που εκτινάσσεται συνήθ. με το χέρι: *πετάω / ρίχνω / απασφαλίζω μια ~* || *η ~ έσκασε στο χέρι του.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Handgranate].

χειρόγραφο (το) [μτγν.] {χειρογράφ-ου | -ων} **1.** κάθε είδους κείμενο που έχει γραφεί με το χέρι και δεν είναι τυπωμένο: *έστειλε το ~ τού μυθιστορήματος στον εκδοτικό οίκο* **2.** βιβλίο που έχει γραφεί με το χέρι, στην περίοδο που δεν υπήρχαν μέσα για τον μηχανικό τρόπο αναπαραγωγής των κειμένων: *έκλεψαν πολύτιμα ~ τού 13ου αι.* || *δυσανάγνωστο / βυζαντινό / εικονογραφημένο / καλλιγραφημένο / μεσαιωνικό / παλίμψηστο / σπάνιο ~.*

χειρόγραφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει γραφεί με το χέρι: *της έδωσε να δακτυλογραφήσει τις ~ σημειώσεις του* ΑΝΤ. τυπωμένος, έντυπος **2. *χειρόγραφο*** (το) (βλ.λ.).

χειροδικία (η) [1893] {χειροδικιών} χτύπημα με το χέρι εις βάρος κάποιου: *η ~ δεν αποτελεί μέσο επίλυσης διαφορών μεταξύ πολιτισμένων ανθρώπων.*

χειροδικώ ρ. μετβ. [1883] {χειροδικείς... | χειροδίκησα} χτυπώ κάποιον με τα χέρια μου: *χειροδίκησε εις βάρος μου χωρίς λόγο και αιτία* ΣΥΝ. δέρνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειροδίκης* «αυτός που αυτοδικεί (με τα χέρια του)» < *χειρο-* + *-δίκης* < *δίκη*].

χειροδύναμος, -η, -ο → χεροδύναμος

χειροθεσία (η) [μτγν.] {χειροθεσιών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η πράξη κατά την οποία ο ιερέας επιθέτει τα χέρια του στα κεφάλια των πιστών με σκοπό την επίκληση τής χάρης και παρουσίας τού Αγίου Πνεύματος **2.** η ακολουθία κατά την οποία ένας πιστός χρίεται σε ένα από τα κατώτερα αξιώματα τού κλήρου (π.χ. τού αναγνώστη, τού ιεροψάλτη κ.ά.), όταν ο επίσκοπος, έξω από το ιερό βήμα, επιθέσει τα χέρια του στο κεφάλι του (πβ. λ. *χειροτόνηση*).

χειροθετώ ρ. αμετβ. {χειροθετείς... | χειροθέτησα} **1.** (για ιερέα) θέτω τα χέρια μου στο κεφάλι πιστού κατά τη διάρκεια προσευχής με επίκληση τού Αγ. Πνεύματος **2.** (για επίσκοπο) χρίω έναν πιστό σε ένα από τα κατώτερα αξιώματα τού κλήρου (πβ. λ. *χειροτονώ*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χειροθετῶ (-έω)* < *χειρο-* + *-θετῶ* < *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ. *θετός, θέτω*)].

χειροκαλλιέργεια (η) [1893] {χειροκαλλιεργειών} η αγροτική καλλιέργεια που διεξάγεται χωρίς τη βοήθεια μηχανημάτων αλλά με τα ίδια τα χέρια τού γεωργού.

χειροκέντητος, -η, -ο [1856] αυτός που είναι κεντημένος στο χέρι: *~ μαντήλι / τραπεζομάντηλο.*

χειροκίνητος, -η, -ο [1833] αυτός που λειτουργεί, που κινείται με τη δύναμη των χεριών (κατ' αντιδιαστολή προς τον μηχανοκίνητο): *~ άμαξα / αντλία / εργαλείος.*

χειροκρόταλο (το) {χειροκροτάλ-ου | -ων} (λόγ.) ΜΟΥΣ. κρουστό όργανο που αποτελείται από δύο παράλληλα ξύλινα κομμάτια, τα οποία χτυπά ο παίκτης με τα δάχτυλα τού χεριού πάνω στην παλάμη του ΣΥΝ. καστανιέτα.

χειροκρότημα (το) [1835] {χειροκροτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να χτυπά κανείς τις παλάμες των χεριών του μεταξύ τους προκαλώντας θόρυβο, ως εκδήλωση επιδοκιμασίας, αποδοχής ή ενθουσιασμού: *το κοινό ξέσπασε σε ζωηρά ~!* || *θερμό / συγκρατημένο / αδιάκοπο / βροντερό / ενθουσιώδες / παρατεταμένο ~* **2.** (συνεκδ.) η εκδήλωση αποδοχής, επιδοκιμασίας ή ενθουσιασμού: *η μεγάλη θεατρίνα ζούσε για το ~* ΣΥΝ. μπράβο ΑΝΤ. γιούχα.

χειροκρότηση (η) → χειροκροτώ

χειροκροτητής (ο) [1888] (κακόσ.) αυτός που χειροκροτεί κάποιον, ώστε να φαίνεται πως επιδοκιμάζει τις θέσεις ή τις ενέργειές του (κυρ. μπροστά σε τρίτους ή δημοσίως και κατόπιν προσυνεννοήσεώς τους ή ακόμα και πληρωμής του): *σε κάθε του ομιλία υπάρχουν πλέον και οι γνωστοί ~, που σπεύδουν να συμφωνήσουν με τις εμπνεύσεις τού κυρίου υπουργού* || *κυβέρνηση χειροκροτητών* (ενν. που πάντα επικροτούν τις θέσεις τού πρωθυπουργού).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. applaudisseur].

χειροκροτώ ρ. μετβ. [1856] {χειροκροτείς... | χειροκρότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χτυπώ με δύναμη τις παλάμες μου μεταξύ τους, για να εκφράσω τον θαυμασμό, την επιδοκιμασία ή τον ενθουσιασμό μου προς (κάποιον): *το κοινό όρθιο χειροκροτούσε για πολλή ώρα τους ηθοποιούς* || *~ παρατεταμένα / δυνατά / ζωηρά / βροντερά / θερμά / ενθουσιωδώς* ΣΥΝ. χτυπάω παλαμάκια **2.** (μτφ.) εγκρίνω με εμφανή και έμπρακτο τρόπο (κάτι): *η κυβέρνηση χειροκρότησε την πρωτοβουλία των πολιτών.* — **χειροκρότηση** (η) [1816].
[ΕΤΥΜ. < *χειρο-* + *κροτῶ* < *κρότος*, απόδ. των γαλλ. battre des mains, applaudir].

χειρόκτιο (το) {χειροκτί-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) το γάντι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χειρόρτιον* (με ανομοίωση) < **χειράρτιον* < *χειρ(ο)-* + *ἀρτάριον* «είδος υποδήματος» (< *αἴρω*, πβ. κ. *ἀρτήρ*)].

χειρολαβή (η) [μτγν.] **1.** οτιδήποτε είναι έτσι φτειαγμένο και τοποθετημένο, ώστε να μπορεί να στηρίζει κάποιον που πιάνεται με το χέρι του από αυτό· (ειδικότ. στα μέσα μεταφοράς) ξύλινη, πλαστική ή δερμάτινη λαβή σε σχήμα θηλιάς ή τριγώνου, κρεμασμένη από την οροφή, από την οποία κρατιούνται οι όρθιοι επιβάτες: *«κρατείσθε από τας χειρολαβάς»* (παλαιά επιγραφή λεωφορείων) **2.** εξάρτημα μηχανήματος, εργαλείου ή οργάνου το οποίο μπορεί να το κρατά ή να το χειρίζεται κανείς: *η ~ τού πριονιού / τού αρότρου* **3.** τρόπος με τον οποίο αγωνίζονται οι παλαιστές πιάνοντας ο ένας τον άλλον από τα χέρια **4.** επίμηκες ξύλο ή μέταλλο σε γέφυρα ή σκάλα, πάνω στο οποίο στηρίζονται όσοι περνούν από εκεί ΣΥΝ. (λόγ.) χειραγωγός, (καθημ.) κουπαστή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

χειρόμακτρο(ν) (το) {χειρομάκτρ-ου | -ων} (λόγ.) κομμάτι υφάσματος που χρησιμεύει για το σκούπισμα των χεριών ΣΥΝ. πετσέτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρόμακτρον* < *χειρο-* + *μάκτρον* «προσόψιο, πετσέτα» < *μάσσω* «μαλάσσω, τρίβω» (βλ. κ. *μάκτρο*)].

χειρομαλάκτης (ο) {χειρομαλακτών}, **χειρομαλάκτρια** (η) {χειρομαλακτριών} (λόγ.) πρόσωπο που κάνει χειρομαλάξεις ΣΥΝ. μασέρ. — **χειρομαλακτικός, -ή, -ό.**

χειρομάλαξη (η) [1809] {-ης κ. -άξεως | -άξεις -άξεων} (λόγ.) το τρίψιμο με τα χέρια ορισμένων μερών τού σώματος ή και ολόκληρου τού σώματος, κυρ. για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. μασάζ.

χειρομαντεία (η) {χειρομαντειών} η μελέτη τού χαρακτήρα κάποιου ή/και η πρόβλεψη για το μέλλον με βάση την παρατήρηση των γραμμών στο εσωτερικό τού χεριού του. — **χειρομάντης** (ο) [μτγν.], **χειρομάντισσα** (η).

χειρομαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χειρομαντεία: *~ τέχνη* **2. *χειρομαντική*** (η) η χειρομαντεία (βλ.λ.).

χειρομάχημα (το) → χερομαχώ

χειρομάχισσα (η) → χερομάχος

χειρομάχος (ο) → χερομάχος

χειρομαχώ ρ. → χερομαχώ

χειρόμυλος [μτγν.] {-ου κ. -ύλου | -ων κ. -ύλων, -ους κ. -ύλους} κ. **χερόμυλος** (ο) μικρός χειροκίνητος μύλος, με τον οποίο αλέθει κανείς σπόρους ή μικρούς καρπούς: *~ τού καφέ.*

χείρον (το) → χείρω
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χεῖρον*, ουδ. τού *χείρων* (βλ.λ.)].

χειρονομία (η) [αρχ.] {χειρονομιών} **1.** κάθε κίνηση των χεριών που κάνει κανείς ασυναίσθητα, και ιδ. όταν μιλά, εκφράζοντας τη διάθεσή του ή προσπαθώντας να τονίσει ή να κάνει πιο σαφή ή ενδιαφέροντα αυτά που λέει: *μιλούσε γρήγορα με έντονες ~* || *αδέξια / αστεία / γελοία / εκφραστική / θεατρική / μελετημένη / μηχανική / νευρική ~* || *δεν καταλάβαινε Ελληνικά και προσπαθούσε να του εξηγήσει με χειρονομίες* **2.** η συνειδητή κίνηση των χεριών κάποιου, η οποία μπορεί να έχει συγκεκριμένη συμβολική σημασία: *φιλική / τρυφερή ~* || *άσεμνη / προσβλητική / υβριστική / απρεπής / πρόστυχη / χυδαία ~* **3.** (ειδικότ.) το να ακουμπά κανείς άλλον με σκοπό να τον παρενοχλήσει σεξουαλικά: *να λείπουν οι ~* **4.** (μτφ.) πράξη καλής προθέσεως: *πόσο ευγενική / φιλική ~ να μου στείλεις λουλούδια για τα γενέθλιά μου!* || *~ καλής θελήσεως* ΣΥΝ. κίνηση.

χειρονομώ ρ. αμετβ. {χειρονομείς... | χειρονόμησα} κάνω χειρονομίες: *χειρονομούσε ακατάπαυστα, όση ώρα μιλούσε.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρονομῶ (-έω)* < *χειρο-* + *-νομῶ* (< *νέμω*)].

χειροπέδη (η) {δύσχρ. χειροπεδών} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) δύο στρογγυλοί κρίκοι που κλειδώνουν, συνδέονται μεταξύ τους με κοντή αλυσίδα και περνιούνται στα χέρια συλληφθέντων, υποδίκων ή καταδίκων, για να μη μπορούν να κάνουν ελεύθερα κινήσεις με τα χέρια τους: *του πέρασαν τις ~* **2.** (λαϊκ.) κόσμημα-βραχιόλι. Επίσης **χειροπέδα.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χειρο-* + *πέδη* «δεσμός» (βλ.λ.), πβ. κ. *τροχοπέδη*].

χειροπεδώ ρ. μετβ. {χειροπεδείς... | χειροπέδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.-σπάν.) περνώ σε κάποιον χειροπέδες.

χειροπιαστός, -ή, -ό (κυριολ.) αυτός τον οποίο μπορεί να πιάσει κανείς με τα χέρια του· (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι εμφανής, πραγματικός, ώστε κανείς να μη μπορεί να αμφισβητήσει την υπόσταση, την ύπαρξή του: *χρειάζονται ~ αποδείξεις, για να σταθεί μια τέτοια κατηγορία* ΣΥΝ. απτός, ολοφάνερος ΑΝΤ. φανταστικός, αφηρημένος, υποθετικός. — **χειροπιαστά** επίρρ.

χειροπόδαρα κ. **χεροπόδαρα** επίρρ. **1.** από τα χέρια και τα πόδια: *πιασμένος / δεμένος ~* **2.** (μτφ.) ασφυκτικά, πιεστικά, χωρίς να μπορεί να ξεφύγει κανείς: *έχουν αδιάσειστα στοιχεία· μας κρατούν ~* ΣΥΝ. σφιχτά, γερά ΑΝΤ. χαλαρά.

χειροποίητος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί με τα χέρια και όχι με μηχάνημα: *~ κέντημα / ψωμί / παπούτσι / χαλί / έπιπλο* ΑΝΤ. μηχανοποίητος (πβ. λ. *αχειροποίητος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χειρο-* + *-ποίητος* < *ποιῶ*].

χειροπρακτική (η) ανεξάρτητος κλάδος τής θεραπευτικής επιστήμης, ο οποίος ειδικεύεται στις μηχανικές διαταράξεις και αλλοιώσεις των αρθρώσεων, ιδιαίτερα τής σπονδυλικής στήλης, καθώς και στις επιπτώσεις που οι διαταράξεις αυτές έχουν στο νευρικό σύστημα· ως μέθοδος θεραπείας χρησιμοποιεί ειδικούς επιδέξιους χειρισμούς, κυρίως με τα χέρια πάνω στη σπονδυλική στήλη, και αποφεύγει τη χρήση φαρμάκων ή χειρουργικών επεμβάσεων. — **χειροπράκτης** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενές ξέν. όρ., < αγγλ. chiropractic].

χειροπρίονο (το) [1894] πριόνι που κόβει με την (παλινδρομική) κίνηση των χεριών και δεν τίθεται σε λειτουργία με το ρεύμα ή με κάποιον άλλον μηχανισμό.

χειρόπτερο (το) [1884] {χειροπτέρ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε θηλαστικό που περιλαμβάνεται στην ίδια τάξη, στην οποία ανήκουν και οι νυχτερίδες, και μπορεί να πετά χάρη στη μεμβράνη που συνενώνει τα υπερβολικά ανεπτυγμένα δάχτυλα των μπροστινών του άκρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Chiroptera (πληθ.)].

χειροσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} το χάντμπολ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hand ball].

χειροτερεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χειροτέρ-ευσα κ. -εψα} ♦ **1.** (μετβ.)

κάνω (κάτι) να βρεθεί σε πιο άσχημη ή δύσκολη θέση από αυτή στην οποία βρισκόταν: *μη χειροτερεύεις τα πράγματα με τις φωνές σου· είναι αρκετά άσχημα από μόνα τους!* ΣΥΝ. επιδεινώνω ΑΝΤ. βελτιώνω, καλυτερεύω ♦ **2.** (αμετβ.) περιέρχομαι σε πιο δυσμενή ή άσχημη κατάσταση από αυτή στην οποία ήδη βρισκόμουν: *ο καιρός / η ποιότητα τού προϊόντος / η κατάσταση / η υγεία / η συμπεριφορά του χειροτέρεψε* ΣΥΝ. επιδεινώνομαι ΑΝΤ. βελτιώνομαι, καλυτερεύω. — **χειροτέρευση** (η) [1861] κ. **χειροτέρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χειρότερος*].

χειρότερος, -η, -ο 1. αυτός που είναι περισσότερο κακός (ηθικά, ποιοτικά), δυσάρεστος, επώδυνος, δύσκολος κ.λπ. από κάποιον άλλον ή από την προηγούμενη κατάστασή του: *ο χειμώνας φέτος ήταν ~ από τον περσινό* || *όσο πάνε και γίνονται ~ τα προϊόντα τής εταιρείας* || *οι σχέσεις τους βρίσκονται στο ~ σημείο* || *βρίσκεται στη ~ κατάσταση των τελευταίων χρόνων* || *η ~ επίδοση* ΑΝΤ. καλύτερος **2. χειρότερο** (το) η πλέον δυσάρεστη ή δυσμενής κατάσταση: *καταβάλλονται προσπάθειες, για ν' αποφευχθεί το ~* ΦΡ. (α) ***τόσο το χειρότερο*** ακόμη πιο άσχημα: *αν αργήσεις, ~ για σένα: θα χάσεις την παράσταση* ΑΝΤ. τόσο το καλύτερο (β) ***(και) μη χειρότερα!*** ως έκφραση απευχής για κάτι που είναι ήδη άσχημο· μακάρι να μη γίνει κάτι χειρότερο: *~! Να δούμε τι άλλο θα μας συμβεί!* (γ) ***όποιος δεν δει τα χειρότερα, δεν εκτιμάει τα καλύτερα*** δεν μπορεί να εκτιμήσει κανείς κάτι, αν δεν βρεθεί σε χειρότερη κατάσταση από αυτή στην οποία βρίσκεται (δ) ***απ' το κακό στο χειρότερο*** για κατάσταση που επιδεινώνεται συνεχώς: *Δεν μπορούμε να ηρεμήσουμε! Πάμε ~.* — **χειρότερα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από το θ. τού συγκρ. *χείρων* (βλ.λ.) κατά τα επίθ. σε *-τερος*].

χειροτεχνείο (το) [1854] ο ειδικός χώρος όπου ο χειροτέχνης κατασκευάζει τα έργα του.

χειροτέχνημα (το) [μτγν.] {χειροτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το έργο που φτιάχνει κανείς με τα χέρια του **2.** (ειδικότ.) κέντημα ή πλεκτό που έχει γίνει με το χέρι και όχι με μηχάνημα: *υφαντό / πλεκτό ~* ΣΥΝ. εργόχειρο.

χειροτέχνης (ο) [αρχ.] {χειροτεχνών}, **χειροτεχνίτρια** (η) [1891] {χειροτεχνίδων} πρόσωπο που κατασκευάζει χειροτεχνήματα.

χειροτεχνία (η) [αρχ.] {χειροτεχνιών} **1.** η κατασκευή με τα χέρια ή με απλά εργαλεία καλλιτεχνικών έργων: *~ των κρατουμένων στις φυλακές* **2.** το σχολικό μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές διδάσκονται πώς να κατασκευάζουν καλλιτεχνήματα με τα χέρια τους και απλά υλικά ή εργαλεία. — **χειροτεχνικός, -ή, -ό** [αρχ.], **χειροτεχνώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

χειροτόνηση (η) [1880] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η τέλεση τού μυστηρίου κατά το οποίο ο λαϊκός αποκτά τον βαθμό τού διακόνου ή κληρικός αυτόν τού πρεσβυτέρου ή τού επισκόπου (πβ. λ. *χειροθεσία*, σημ. 2). Επίσης **χειροτονία** [αρχ.] {χειροτονιών}.

χειροτονώ ρ. μετβ. {χειροτονείς... | χειροτόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για επίσκοπο) τελώ το μυστήριο κατά το οποίο ένας λαϊκός περνά στον βαθμό τού διακόνου ή κληρικός σε αυτόν τού πρεσβυτέρου ή τού επισκόπου: *χειροτονήθηκε στη Μητρόπολη* **2.** (μτφ.-σκωπτ.) χτυπώ με το χέρι μου (κάποιον)· κυρ. ως απειλή στη ΦΡ. ***θα σε χειροτονήσω!*** θα σε χτυπήσω, θα σε δείρω (πβ. λ. *χειροθετώ*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειροτονῶ (-έω)*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *χεῖρα τείνειν* «τεντώνω το χέρι» (πβ. κ. *τείνω – τόνος*), που αποτελεί και την αρχική σημ. τής λ., κυρ. με την έννοια «ψηφίζω δι' ανατάσεως των χειρών». Αργότερα η λ. έλαβε τη γενικότερη σημ. «διορίζω (σε αξίωμα), τοποθετώ»].

χειρουργείο (το) [1888] **1.** η ειδικά διαμορφωμένη και εξοπλισμένη αίθουσα σε νοσοκομείο ή κλινική, όπου διεξάγονται χειρουργικές επεμβάσεις: *τον έβαλαν αμέσως στο ~* || *στρατιωτικό ~* ΦΡ. ***κινητό χειρουργείο*** κινητή χειρουργική μονάδα, εγκατεστημένη σε ειδικό όχημα, για άμεση παροχή βοήθειας σε έκτακτα περιστατικά ή σε περίοδο πολέμου **2.** (συνεκδ.) η χειρουργική επέμβαση: *η πάθησή του χρειάζεται ~* **3.** (μτφ.) (στην ποδοσφαιρική αργκό) ως χαρακτηρισμός διαιτησίας η οποία βλάπτει με έντεχνο τρόπο τη μία ομάδα.

χειρουργική (η) **1.** ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη θεραπεία παθήσεων ή κακώσεων με την επέμβαση πάνω στα όργανα ή τα τραύματα με τη βοήθεια ειδικών εργαλείων ή μηχανημάτων (λ.χ. λέιζερ): *γενική / κτηνιατρική / μαιευτική / οδοντιατρική / ορθοπαιδική / πειραματική ~* **2.** (α) ***πλαστική χειρουργική*** η ειδικότητα τής χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο την εξαφάνιση δυσπλασιών ή την αποκατάσταση επίκτητων αλλοιώσεων στην επιφάνεια τού ανθρώπινου σώματος και κυρ. στα μέρη που εκτίθενται περισσότερο, όπως το πρόσωπο (β) ***κοσμητική χειρουργική*** πλαστική χειρουργική που ασχολείται με την αισθητική βελτίωση ατελειών στο πρόσωπο και το σώμα τού ανθρώπου, καθώς και με τη διατήρηση ή αποκατάσταση τής νεανικότητάς τους (πβ. κ. λ. *τηλεχειρουργική*) (γ) ***αισθητική χειρουργική*** βλ. λ. *αισθητικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *χειρουργική (τέχνη)*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *χειρουργικός*].

χειρουργικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις επεμβάσεις στο σώμα ανθρώπου ή ζώου με εργαλεία (λ.χ. νυστέρι) ή με σύγχρονα μηχανήματα (λ.χ. λέιζερ) για τη θεραπεία παθήσεων ή κακώσεων: *~ τραπέζι / επέμβαση / νυστέρι / κλίνη* **2. *χειρουργική*** (η) βλ.λ. **3.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με απόλυτη ακρίβεια και σταθερότητα: *τα νέα αεροπλάνα καταφέρουν ~ πλήγματα στους στρατιωτικούς στόχους·* ΦΡ. ***με χειρουργική ακρίβεια*** με απόλυτη ακρίβεια. — **χειρουργικά** επίρρ.

χειρουργός κ. (καθημ.) **χειρούργος** (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στις χειρουργικές επεμβάσεις στο σώμα τού ανθρώπου ή των ζώων: *πετυχημένος / έμπειρος / γνωστός / πλαστικός ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση, -ουργός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χειρουργός* < *χειρ(ο)-* + *ουργός* < *ἔργον*. Ο τ. *χειρούργος* με αναβιβασμό τού τόνου κατά τα *ραδιούργος, πανούργος*].

> **χειρουργός ή χειρούργος;** Το σωστό είναι το οξύτονο **χειρουργός** (λ. αρχαία), αφού όλα τα σύνθετα σε **-ουργός** (< *-ο-εργός*) τονίζονται στη λήγουσα: *δημι-ουργός, οπλ-ουργός, ξυλ-ουργός, μηχαν-ουργός, πυροτεχν-ουργός, υπ-ουργός, σιδηρ-ουργός, μουσ-ουργός, δραματ-ουργός, θαυματ-ουργός, λειτ-ουργός, υφαντ-ουργός, αυτ-ουργός, στιχ-ουργός* κ.ά. Σε **-ούργος** (παροξύτονα) σχηματίστηκαν μόνο τα (κακόσημα) **κακούργος** και **πανούργος** και, κατ' αυτά, το νεότ. **ραδιούργος**. Άρα **χειρουργός**, και όχι *χειρούργος*. Ας σημειωθεί ότι η λ. *χειρουργός*, προτού φτάσει να σημαίνει «τον γιατρό που επεμβαίνει χειρουργικώς» (από τον 1ο αι. μ.Χ.), σήμαινε «τον εργαζόμενο με τα χέρια, χειρωνακτικά», τον τεχνίτη και τον καλλιτέχνη. ‣ *-ουργός*

χειρουργώ ρ. μετβ. [αρχ.] {χειρουργείς... | χειρούργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} πραγματοποιώ χειρουργική επέμβαση: *~ τραυματία / ασθενή* || *σε ποιο νοσοκομείο χειρουργήθηκε ο πατέρας σου;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση*.

χειροφίλημα (το) {χειροφιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το να παίρνει κανείς το (δεξί) χέρι άλλου στο χέρι του, να σκύβει και να φιλά το επάνω (εξωτερικό) μέρος τής παλάμης ή απλώς να πλησιάζει τα χείλη του σε αυτό σε ένδειξη σεβασμού ή και θαυμασμού: *τα ~ των θαυμαστών στην ηθοποιό / των εγγονών στον παππού*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. baise-main].

χειρόφρενο (το) φρένο στα οχήματα, το οποίο ενεργοποιείται και απενεργοποιείται μέσω μοχλού, που ελέγχεται από το χέρι τού οδηγού, και χρησιμοποιείται για πιο ασφαλή ακινητοποίηση τού αυτοκινήτου κατά τη στάθμευση ή τους χειρισμούς σε ανηφορικά ή κατηφορικά μέρη: *τραβώ / βάζω το ~* (το ενεργοποιώ και ακινητοποιώ το όχημα) || *λύνω / αφήνω / κατεβάζω το ~* (το απενεργοποιώ και αφήνω το όχημα να κυλήσει) ΑΝΤ. ποδόφρενο (ή απλώς φρένο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. handbrake].

χείρων, -ων, -ον {χείρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) χειρότερος· ΦΡ. (α) ***(και έσται) η εσχάτη πλάνη χείρων τής πρώτης*** βλ. λ. *πλάνη*¹ (β) ***το μη χείρον βέλτιστον*** βλ. λ. *βέλτιστος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χέρ-jων*, αβεβ. ετύμου. ίσως < Ι.Ε. *gher- «βραχύς, κοντός, μικρός», πβ. αρχ. ιρλ. gair, σανσκρ. hrasvá- (συγκριτ. hrásīyams-) κ.ά. Σύμφωνα με νεότερη εκδοχή, η λ. συνδ. με αρχ. σλαβ. gorĭjĭ «χειρότερος», gorěti «καίω», αλλά η σημασιολ. πορεία δεν έχει διαλευκανθεί. Τέλος, κατ' άλλη άποψη, το επίθ. *χείρων* προέρχεται από συγκόλληκτο επίθ. **χερύς* (< **χερεσ-F-*), που ανάγεται στην προαναφερθείσα Ι.Ε. ρίζα].

χειρώνακτας (ο) (αρχαιοπρ.) αυτός που εξασφαλίζει τη διαβίωσή του με σωματική εργασία ΣΥΝ. (λαϊκ.) χερομάχος. Επίσης **χειρώναξ** {χειρώνακτος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρῶναξ, -ακτος* < *χειρ(ο)-* + *ἄναξ, -ακτος* «βασιλιάς, άρχοντας» (βλ.λ.)].

χειρωνακτικός, -ή, -ό [αρχ.] (για έργο) αυτός που διεξάγεται κατά κύριο λόγο με τα χέρια: *~ εργασία / επάγγελμα* ΑΝΤ. πνευματικός. — **χειρωνακτικ-ά / -ώς** [1841] επίρρ.

χελήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *χελίσιος*) αυτός που σχετίζεται με το χέλι ή που θυμίζει χέλι: *~ κινήσεις / σώμα / ευλυγισία*.

χέλι (το) {χελ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ.) ψάρι με επίμηκες, ευλύγιστο σώμα (σαν φίδι) με γυμνή επιφάνεια, το οποίο ζει σε γλυκά νερά, αλλά αναπαράγεται στη θάλασσα: *νόστιμο / λιπαρό / παχύ / καπνιστό ~* || *ξεγλιστρώ / ξεφεύγω σαν ~* (ενν. από δυσάρεστες ή επικίνδυνες καταστάσεις).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐγχέλειον*, υποκ. τού *ἔγχελυς*, το οποίο προέρχεται πιθ. από συμφυρμό τής λ. *ἔχις (ὁ)* «ερπετό» και ενός άλλου τύπου, που δεν απαντά πλέον στην Ελλην., αλλά μαρτυρείται στο λατ. anguilla «χέλι»].

χελιδόνα (η) **1.** θηλυκό χελιδόνι που τρέφει μικρά ● **2.** σελάχι μεγάλων διαστάσεων.

χελιδόνι (το) {χελιδον-ιού | -ιών} πουλί που μοιάζει με το σπουργίτι, έχει διχαλωτή ουρά, μαύρο χρώμα στο κεφάλι, στα φτερά και στο πάνω μέρος τού σώματος και λευκή κοιλιά· αποδημεί κάθε φθινόπωρο προς θερμότερα κλίματα, επιστρέφοντας την άνοιξη, και γι' αυτό θεωρείται προάγγελος τής άνοιξης. — (υποκ.) **χελιδονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χελιδόνιον*, υποκ. τού αρχ. *χελιδών, -όνος*, αβεβ. ετύμου. Η λ. παρουσιάζει επίθημα *-δών*, χαρακτηριστικό πτηνών (λ.χ. *ἀη-δών*), το δε επίθημα *-δFών* που απαντά σε αιολ. ανθρωπωνύμιο *(Χελι-δFõν)*, είναι μάλλον ψευδοαρχαϊσμός. Η λ. συνδ. με το συνώνυμο λατ. hirundō, φαίνεται εντούτοις πως και οι δύο λ. αποτελούν παράλλ. δάνεια αγν. προελ., ενώ λιγότερο πιθανές φαίνονται οι αναγωγές των δύο τ. σε **χενιν-δFων* και *hinundō αντιστοίχως. Μια άλλη ετυμολόγηση που έχει προταθεί, είναι η σύνδεση με το αρχ. *κίχλη* (με αναδιπλασιασμό) και με την Ι.Ε. ρίζα *ghel- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. γερμ. Nachti-gall «αηδόνι», αρχ. γερμ. gellom «κράζω»].

χελιδόνιο (το) [μτγν.] {χελιδονί-ου | -ων} ποώδες φυτό με φαρμακευτικές ιδιότητες που ανήκει στην ίδια οικογένεια με την παπαρούνα.

χελιδόνισμα (το) [μτγν.] {χελιδονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} τραγούδι που λέγανε παλιά τα παιδιά για τα χελιδόνια και την άνοιξη κρατώντας ένα ξύλινο χελιδόνι. — **χελιδονίζω** ρ. [αρχ.].

χελιδονοφωλιά (η) [1845] **1.** η φωλιά από λάσπη, χορταράκια και σκουπίδια που χτίζουν τα χελιδόνια, συνήθ. στις εξωτερικές κόγχες κτισμάτων **2.** (στη μαγειρική) έδεσμα τής κινεζικής κουζίνας το οποίο

είτε αποτελείται από πραγματικές φωλιές πουλιών είτε μιμείται το σχήμα τους, αποτελούμενο από ζυμαρικά ή φύτρες φασολιών.

χελιδονόψαρο (το) ψάρι με δυνατά πτερύγια που ζει στην επιφάνεια τής θάλασσας και μπορεί να πηδά έξω από αυτή για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από αυτό που αντέχουν τα ψάρια που το κυνηγούν: *τα ~ των τροπικών θαλασσών.*

χελίσιος, -ια, -ιο → χελήσιος

Χελμός (ο) τα Αροάνια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. chlmo «λόφος, ύψωμα»].

χέλυο (το) (λόγ.) {χελύ-ου | -ων} το όστρακο που προστατεύει το σώμα τής χελώνας και αποτελείται από οστέινες και κεράτινες πλάκες ΣΥΝ. χελωνοκαύκαλο, χελωνόστρακο, καβούκι, καύκαλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χέλυον* < αρχ. *χέλυς, -υος* (βλ. λ. *χελώνα*)].

χελώνα (η) {χελωνών} φυτοφάγο ερπετό που κινείται πολύ αργά· ζει στην ξηρά ή τη θάλασσα και έχει ελλειψοειδές όστρακο στην πλάτη του (χέλυο ή καβούκι), όπου μαζεύει το κεφάλι και τα πόδια του, όταν νιώσει κίνδυνο: *χερσαία / θαλάσσια / εκατόχρονη ~·* ΦΡ. ***σαν χελώνα / με βήμα*** (ή ***ρυθμό***) ***χελώνας*** πολύ αργά, με πολύ βραδείς ρυθμούς: (προς οδηγό οχήματος) *αφού πας σαν χελώνα, κάτσε στη δεξιά λωρίδα!* (ενν. τού δρόμου) ‖ *το έργο δεν θα τελειώσει στην ώρα του· όλα προχωρούν με ρυθμό χελώνας.* - (υποκ.) **χελωνίτσα** (η) κ. **χελωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χελώνη* < *ghel-ōu-nā (με επίθημα *-ώνη,* προϊόν μακράς διφθόγγου *-ωυ-*). παράλλ. τ. τού *χέλυς, -υος* «χελώνα» < *ghel-u-. Οι δύο τ. συνδ. με αρχ. σλαβ. žely «χελώνα», αλλά η περαιτέρω αναγωγή σε Ι.Ε. ρίζα είναι αμφίβολη, όπως λ.χ. στο Ι.Ε. *ghel- «κίτρινος, πράσινος» (πβ. λατ. helvus «λάχανο», *χλόη*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ουσ. *χεῖλος* (πβ. κ. ιταλ. διαλεκτ. bezzuca «χελώνα» < δημώδ. λατ. *beccus «ράμφος», για τη σημασιολ. πορεία), ίσως λόγω τού ότι η χελώνα έχει σαγόνι που προεξέχει. Συνολικώς, η μόνη βέβαιη σύνδεση είναι με τους σλαβ. τ.].

χελωνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με τη χελώνα: *~ καβούκι.*

χελώνι (το) {χελων-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) ο χοιραδισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χελώνιον,* υποκ. τού αρχ. *χελώνη* (βλ.λ.)].

χελώνια (τα) (λαϊκ.) πάθηση κατά την οποία οι αδένες στον λαιμό εξογκώνονται και σκληραίνουν. Επίσης **χελωνάκια.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χελώνιον,* υποκ. τού *χελώνη* (βλ.λ.)].

χελωνιάρης, -α, -ικο {χελωνιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός τού οποίου οι αδένες στον λαιμό έχουν εξογκωθεί και σκληρυνθεί.
[ΕΤΥΜ. < *χελώνα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης,* πβ. κ. *αρκουδ-ιάρης*].

χελωνίσιος, -ια, -ιο → χελωνήσιος

χελωνοβότανο (το) {χελωνοβοτάνων} βότανο με θεραπευτικές ιδιότητες.

χελωνοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {χελωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που εξωτερικά μοιάζει με χελώνα **2.** αυτός που προχωρεί πολύ αργά, με τους ρυθμούς τής χελώνας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

χελωνοκαύκαλο (το) (λαϊκ.) το ελλειψοειδές όστρακο τής χελώνας: *σκληρό / εκατόχρονο ~* ΣΥΝ. χέλυο, καβούκι, καύκαλο.

χελωνόσουπα (η) σούπα από ζουμί βρασμένης χελώνας.

χελωνόστρακο (το) το χελωνοκαύκαλο (βλ.λ.).

Χ.Ε.Ν. (η) Χριστιανική Ένωση Νεανίδων.

χένα (η) {χωρ. πληθ.} ερυθροκάστανη φυτική χρωστική ουσία που χρησιμοποιείται κυρ. για τη βαφή των μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. henna < αραβ. ḥinnā'].

χέρα (η) → χέρι

χεράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό χέρι· ΦΡ. (α) ***δίνω / βάζω ένα χεράκι*** προσφέρω λίγη βοήθεια: *βάλε και συ ένα χεράκι να τελειώσουμε γρηγορότερα* (β) ***τα λέω ένα χεράκι (σε κάποιον)*** (i) μιλάω χωρίς περιστροφές ή υπεκφυγές, επιτιμώντας, μαλώνοντας (κάποιον): *του τα 'πα ένα χεράκι και ξαλάφρωσα* ΣΥΝ. τα ψέλνω (σε κάποιον) (ii) μιλάω (με κάποιον) με λίγα λόγια: *δεν θα καθυστερήσεις· ένα χεράκι μόνο θα τα πούμε κι έφυγες* **2.** (χαϊδευτ.) τρυφερό και μικρό γυναικείο ή παιδικό χέρι: *της έπιασε το ~* ‖ *δώσε μου το ~ σου.*

χερακώνω ρ. μετβ. {χεράκωσα} (λαϊκ.) χουφτώνω, βάζω χέρι σε (κάποιον).
[ΕΤΥΜ. < *χεράκι* + παραγ. επίθημα *-ώνω*].

χέρι (το) {χερ-ιού | -ιών} **1.** το καθένα από τα δύο άνω άκρα τού ανθρώπου, από τον ώμο ώς τις άκρες των δακτύλων, και κατ' επέκτ. τα δύο εμπρόσθια άκρα ορισμένων ζώων: *αριστερό / δεξί / στιβαρό / γυμνασμένο / παράλυτο / χτυπημένο / σπασμένο / κοκκαλιάρικο / αδύνατο ~* ‖ *σταυρώνω τα ~ σε ένδειξη αμηχανίας* ‖ *Ψηλά τα ~! Ληστεία!* ‖ *γράφω με το αριστερό ~* (είμαι αριστερόχειρας)· ΦΡ. (α) ***βαρύ χέρι*** το να έχει κάποιος μεγάλη δύναμη, όταν χτυπά άλλον: *τις έφαγα άσχημα· είχε και ~ ο άθλιος!* (β) ***ελαφρύ χέρι*** ανάλαφρο άγγιγμα, συνήθ. για την ικανότητα γιατρών (λ.χ. οδοντιάτρων) ή νοσοκόμων να μην προκαλούν πόνο στον ασθενή: *νοσοκόμα με ~· δεν καταλαβαίνεις ότι σου κάνει ένεση!* (γ) ***μακρύ χέρι*** (i) η τάση (κάποιου) να κλέβει, κυρ. χωρίς να τον αντιλαμβάνονται: *είχε ~, αλλά κάποτε πιάστηκε* (ii) η τάση (κάποιου) να παρενοχλεί σεξουαλικά αγγίζοντας ή χαϊδεύοντας άλλα άτομα: *είχε ~, αλλά τώρα μαζεύτηκε!* (δ) ***κάθομαι / μένω με σταυρωμένα χέρια*** μένω άπρακτος, κάθομαι χωρίς να κάνω τίποτα: *Τι κάθεσαι με σταυρωμένα χέρια; Κουνήσου!* (ε) ***έρχομαι / πιάνομαι στα χέρια (με κάποιον)*** τσακώνομαι (με κάποιον) παλεύοντας μαζί του: *ο καβγάς φούντωσε κι ήρθαν στα χέρια* (στ) ***σηκώνω τα χέρια (ψηλά)*** σταματώ τις προσπάθειες, παραιτούμαι: *η επιστήμη σηκώνει (ψηλά) τα χέρια σε τέτοιες περιπτώσεις* ΣΥΝ. παραδίδομαι (ζ) ***σηκώνω στα χέρια (κάποιον)*** σε περίπτωση πανηγυρισμού: *οι οπαδοί σήκωσαν τους πρωταθλητές στα χέρια* (η) ***(από) δεύτερο χέρι*** για μεταχειρισμένο προϊόν: *πήρα αυτοκίνητο ~* (θ) ***παίρνω (κάποιον) από το χέρι*** (i) καθοδηγώ (κάποιον) πηγαίνοντάς τον κάπου: *η νηπιαγωγός πήρε το παιδί από το χέρι και το πήγε στη θέση του* (ii) (μτφ.) παρακολουθώ πολύ στενά (κάποιον), καθοδηγώ (κάποιον) χωρίς να παίρνει ο ίδιος πρωτοβουλίες: *ο λαός δεν είναι μωρό, για να τον παίρνει ο κάθε ηγέτης απ' το χέρι* (ι) ***στο δεξί / αριστερό (σου) χέρι*** (ως οδηγία για να κατευθύνουμε κάποιον) στη δεξιά/αριστερή πλευρά σου καθώς προχωράς: *θα το βρεις στο δεξί σου χέρι* (ια) ***δοκιμάζω το χέρι μου / το πόδι μου*** βλ. λ. δοκιμάζω (ιβ) ***κάτω / κοντά / μακριά τα χέρια σου!*** μην απλώνεις τα χέρια σου πάνω μου (ιγ) (εκφραστ.) ***έχω μόνο δύο χέρια!*** για περιπτώσεις που κάποιος δεν μπορεί να κάνει ταυτόχρονα όλα όσα του ζητούν: *δεν μπορώ και να μαγειρεύω και να σερβίρω· ~* (ιδ) ***μετρούνται στα δάχτυλα τού ενός χεριού*** είναι πολύ λίγοι: *οι πραγματικοί φίλοι μου ~* **2.** (συνεκδ.) η αγκαλιά: *πήρε στα ~ της το παιδί και το νανούρισε* ‖ *κράτα με στα ~ σου* **3.** (ειδικότ.) το τμήμα των άνω άκρων από τον καρπό ώς τις άκρες των δακτύλων: *ανδρικό / βρόμικο / ζεστό / μακρουλό / μελανιασμένο / περιποιημένο / ροζιασμένο / σκασμένο ~* ‖ *πλύνε τα ~ σου κι έλα να φάμε* ‖ *του τράβηξε ένα χαστούκι με την ανάποδη τού ~ του* ‖ *είχε χέρια πιανίστα* (με μακριά λεπτά δάχτυλα) ‖ *το βάζο μού έπεσε μέσα απ' τα ~ μου·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***με τον σταυρό στο χέρι*** με τρόπο τίμιο και δίκαιο: *δεν προκόβει κανείς στις μέρες μας, αν πηγαίνει ~* ΣΥΝ. έντιμα, χριστιανικά, ηθικά (β) ***ζητώ το χέρι*** / (λόγ.) ***τη χείρα (κάποιας από κάποιον)*** κάνω πρόταση γάμου (σε κάποιον για γυναίκα που κηδεμονεύει): *~ τής κόρης σας* ΣΥΝ. ζητώ σε γάμο (γ) ***είναι στο χέρι (κάποιου)*** είναι μέσα στις δυνατότητες (κάποιου), εξαρτάται (από κάποιον) αν θα κάνει κάτι ή όχι: *~ μας ν' αλλάξουμε αυτή την πόλη* ‖ *~ τού δικαστή να μας σώσει* (δ) ***δίνω το χέρι*** (i) συμφιλιώνομαι ή επισφραγίζω συμφωνία με κάποιον ανταλλάσσοντας χειραψία: *δώστε τα χέρια και ξεχάστε ό,τι έγινε* (ii) αποδέχομαι την πρόταση γάμου που μου γίνεται για γυναίκα που έχω υπό την προστασία μου (κόρη, αδελφή, κηδεμονευόμενη): *του έδωσε πλέον επίσημα το χέρι τής κόρης του* (έδωσε τη συγκατάθεσή του για τον γάμο) (ε) ***δένω τα χέρια (κάποιου)*** δεν αφήνω (κάποιον) να ενεργήσει όπως θέλει, περιορίζω (σε κάποιον) τις κινήσεις (κάποιου): *δεν μπορώ να σας βοηθήσω· ο νόμος μού δένει τα χέρια* ‖ *μας έχει δέσει τα χέρια αυτή η απεργία* (στ) ***λύνω τα χέρια (κάποιου)*** βγάζω (κάποιον) από δύσκολη θέση, αποδεσμεύω (κάποιον): *η ευνοϊκή υπουργική ρύθμιση μας έλυσε τα χέρια* (ζ) ***βάζω / δίνω ένα χέρι (βοηθείας)*** προσφέρω βοήθεια: *βάλαμε όλοι ένα χέρι κι η δουλειά τελείωσε αμέσως* ΣΥΝ. βοηθώ, συμπαραστέκομαι (η) ***βάζω το χέρι (μου) στην καρδιά / με το χέρι στην καρδιά*** μιλώ με απόλυτη ειλικρίνεια: *βάλε το χέρι στην καρδιά και πες μου την αλήθεια* (θ) ***βάζω το χέρι μου στη φωτιά / στο ευαγγέλιο*** (i) είμαι απολύτως σίγουρος (για κάτι): *~ ότι αυτός ο άνθρωπος είναι αθώος* ΣΥΝ. κόβω το κεφάλι μου (ii) ορκίζομαι ότι λέω την αλήθεια: *Δεν λέω ψέματα! ~!* ΣΥΝ. ορκίζομαι (ι) ***βάζω στο χέρι*** (i) παίρνω υπό τον έλεγχό μου, αποκτώ την κυριότητα ή την εξουσία: *έβαλε στο χέρι την περιουσία της* (ii) εξαπατώ, κοροϊδεύω: *τον έβαλαν στο χέρι και του 'φαγαν τα λεφτά* (ια) ***βάζω κι εγώ το χέρι μου (σε / για κάτι)*** συντελώ (σε/για κάτι) ή είμαι ο πραγματικός, αλλά κρυφός δημιουργός του: *δεν τα μαγείρεψα όλα μόνη μου· έβαλε κι η μητέρα μου το χέρι της* (ιβ) ***βάζω χέρι*** (i) (κακόσ.) πιάνω μέρη τού σώματος κάποιου με σκοπό να τον διεγείρω ή να ικανοποιηθώ σεξουαλικά: *έβαλε χέρι στη γραμματέα του και καταδικάστηκε για σεξουαλική παρενόχληση* ΣΥΝ. χουφτώνω (ii) επιπλήττω (κάποιον) για τη συμπεριφορά ή τις πράξεις του: *το αφεντικό μάς έβαλε χέρι για τα λάθη στη δουλειά* ΣΥΝ. τα ψέλνω, τα λέω ένα χεράκι (iii) χρησιμοποιώ ή αποκτώ (κάτι που δεν μου ανήκει) συνήθ. με πλάγιους τρόπους: *έβαλαν χέρι στην πατρική περιουσία* (πβ. κ. *βάζω στο χέρι*) ΣΥΝ. οικειοποιούμαι, σφετερίζομαι (ιγ) ***απλώνω χέρι*** βλ. λ. απλώνω ΣΥΝ. χτυπώ (ιδ) ***με άδεια χέρια*** χωρίς δώρο: *πήγε επίσκεψη ~* (ιε) ***κόβω τα χέρια (κάποιου)*** (i) τιμωρώ ή απειλώ με τιμωρία (κάποιον): *θα σου κόψω τα χέρια, αν ξαναπειράξεις τα πράγματά μου* (ii) επιβάλλω ισχυρές απαγορεύσεις ή φέρνω εμπόδια (σε κάποιον): *η άνοδος των τιμών έκοψε τα χέρια στους μικρομεσαίους* (ιστ) ***να μου κοπεί το χέρι αν...*** για να δείξουμε ότι μιλάμε ειλικρινά, ότι λέμε την αλήθεια: *~ λέω ψέματα!* ‖ *~ τους ξαναψηφίσω* (ιζ) ***δεν μου κοβόταν καλύτερα το χέρι*** ως έκφραση απογοήτευσης ή μεταμέλειας για κάτι που, όταν το κάναμε, δεν φανταζόμασταν την αρνητική του κατάληξη: *~ που πήγα και του 'δωσα τόσα λεφτά χωρίς συμβόλαιο, τού απατεώνα!* (ιη) ***(κάτι) περνά από το χέρι μου*** (κάτι) είναι μέσα στις δυνατότητές μου, μπορώ να το κάνω: *σας βεβαιώνω, κάνω ό,τι ~ για την υπόθεσή σας* (ιθ) ***κάποιος περνά από τα χέρια κάποιου*** κάποιος μαθητεύει ή ασκείται ή διαπλάθεται από κάποιον: *όλοι αυτοί υπήρξαν μαθητές μου· όλοι τους πέρασαν απ' τα χέρια μου!* (κ) ***κάτι περνά από τα χέρια κάποιου*** κάτι εκτελείται, διεκπεραιώνεται από κάποιον: *όλες οι δουλειές τού σπιτιού περνούν απ' τα χέρια μου, δεν έχω καμία βοήθεια* (κα) ***(έχω κάποιον / είναι κάποιος) τού χεριού μου*** μπορώ να κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, ελέγχω (κάποιον) απόλυτα: *μη σε νοιάζει ο πρόεδρος τής επιτροπής· αυτός είναι ~* (κβ) ***φιλώ το χέρι (κάποιου)*** δείχνω τον σεβασμό μου (σε κάποιον): *σου ~, πατέρα· την ευχή σου* (ενν. δώσε μου) (κγ) (παροιμ.) ***χέρι που δεν μπορείς να το δαγκώσεις, φίλησέ το*** βλ. λ. φιλώ (κδ) ***βάζω το χέρι στην τσέπη*** (ενν. για να πληρώσω) δίνω χρήματα, ξοδεύω: *ευτυχώς, για τη δική μας υπόθεση έβαλαν όλοι βαθιά το χέρι στην τσέπη* (έδωσαν πολλά) ‖ *είναι τσιγγούνης, δεν βάζει το χέρι στην τσέπη* (κε) (παροιμ.) ***κάλλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει*** είναι προτιμότερη η μικρότερη αλλά σίγουρη ωφέλεια από μια μεγαλύτερη αλλά αβέβαιη (κστ) (παροιμ.) ***το 'να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δυο το πρόσωπο*** βλ. λ. νίβω (κζ) ***χαμένος / καμένος από χέρι*** σε περιπτώσεις σίγουρης εκ των προτέρων αποτυχίας: *τι θέλει και κατεβαίνει στις εκλογές, αφού είναι ~;* (κη) ***χέρι-χέρι*** (i)

κρατώντας ο ένας το χέρι τού άλλου: *προχωρούσαν πιασμένοι ~* (ii) μαζί, με αλληλοϋποστήριξη, βοηθώντας ο ένας τον άλλον: *~ τα δυο κόμματα στις εκλογές* (κθ) ***τρίβω τα χέρια μου*** νιώθω ή/και εκδηλώνω ευχαρίστηση: *οι τοπικοί παραγωγοί έτριβαν τα χέρια τους με τον περιορισμό των εισαγωγών* (λ) ***ψηλά τα χέρια!*** ως απειλή ληστών ή στρατιωτών προς αντιπάλους τους, για να τους ακινητοποιήσουν, προειδοποιώντας τους να μην αγγίζουν τίποτα (λ.χ. όπλα): *~ κι ακίνητοι!* (λα) ***κάτω τα χέρια (από κάποιον / κάτι)*** (σε συνθήματα ή πολιτικούς λόγους) για την υπεράσπιση (λ.χ. τής αθωότητας) ή την απελευθέρωση προσώπου ή για την προάσπιση εργασιακού ή πολιτικού δικαιώματος: *~ απ' τις συντάξεις!* (λβ) ***και με τα δυο χέρια*** (για την πρόθεση να ψηφίσουμε υπέρ ενός υποψηφίου, για την έκφραση τής πίστης μας σε ένα πρόσωπο ή κόμμα κατά τις εκλογές) χωρίς κανέναν ενδοιασμό, με απόλυτη πίστη και σιγουριά: *θα σε ψηφίσω ~* (λγ) ***λερώνω τα χέρια μου με αίμα*** βλ. λ. *αίμα* (λδ) ***(δώρο) από χέρι*** (δώρο) από αγαπημένο πρόσωπο **4.** (συνεκδ.) (α) το ίδιο το άτομο: *έδωσε το δέμα στα ~ του·* ΦΡ. ***δεξί χέρι*** το πρόσωπο που είναι απαραίτητος βοηθός ή συνεργάτης κάποιου: *το ~ του στη δουλειά / στις επιχειρήσεις* (β) (ειδικότ. στον πληθ.) οι χειρώνακτες, οι εργάτες που δουλεύουν με τα χέρια: *χρειαζόμαστε πολλά ~ φέτος στον τρύγο·* ΦΡ. ***εργατικά χέρια*** οι εργάτες **5.** τα άνω άκρα ως μέσο ή όργανο που χρησιμοποιεί κανείς, για να πραγματοποιήσει κάτι: *κέντημα τού ~ || το ~ του ήταν πολύ επιδέξιο, είχε πάει και σε σχολή ζωγραφικής·* ΦΡ. (α) ***στο χέρι*** με τα χέρια, όχι με μηχανικό τρόπο: *πλύσιμο ~ || όλο το βιβλίο είναι γραμμένο ~!* (β) ***γεια στα χέρια σου!*** για να δείξουμε την ικανοποίησή μας για κάτι, συνήθ. φαγητό, που έφτειαξε κάποιος (γ) ***πιάνουν τα χέρια μου*** είμαι επιδέξιος, μπορώ να δημιουργώ χειροτεχνήματα ή να κάνω μαστορέματα και επισκευές μόνος μου (δ) ***έχω χέρι*** (i) έχω την ικανότητα να σχεδιάζω ή να ζωγραφίζω ωραία (ii) (για μπασκετμπολίστα) είμαι πολύ εύστοχος **6.** ο έλεγχος, η άμεση εποπτεία (που ασκεί κάποιος): *Αφήνομαι στα ~ σου! Κάνε ό,τι νομίζεις! || έμεινε ορφανός και μεγάλωσε στα ~ τής γιαγιάς του·* ΦΡ. (α) ***έχω το πάνω χέρι / παίρνω το πάνω χέρι*** ελέγχω (μια κατάσταση ή μια σχέση): *~ στον γάμο μου / στην εταιρεία || «οι γηπεδούχοι ξεκίνησαν δυνατά το παιχνίδι και έδιναν την εντύπωση ότι θα είχαν το πάνω χέρι σε όλο τον αγώνα»* (εφημ.) (β) ***έχω / κρατώ / βαστώ (κάποιον) στο χέρι*** γνωρίζω τα μυστικά (κάποιου) και τον εκβιάζω, υπαγορεύω σε (κάποιον) τι να κάνει ΣΥΝ. έχω (κάποιον) υποχείριό μου (γ) ***(κάτι) πέφτει στα χέρια (κάποιου)*** (κάτι) περιέρχεται στη δικαιοδοσία ή την ιδιοκτησία (κάποιου): *τυχαία έπεσε στα χέρια μου αυτό το γράμμα || στρατιωτικά σχέδια έπεσαν στα χέρια τού εχθρού* (δ) ***πέφτω στα χέρια (κάποιου)*** (i) είμαι δέσμιος (κάποιου), είμαι υπό την εξουσία ή τη δικαιοδοσία (κάποιου): *δύσκολα θα τη γλυτώσει, αν πέσει στα χέρια των αντιπάλων* (ii) (ειδικότ. για χώρες, πόλεις, φρούρια κ.λπ.) καταλαμβάνομαι από τον στρατό τού αντιπάλου: *η Πόλη έπεσε στα χέρια των Τούρκων το 1453* (ε) ***γλυτώνω από τα χέρια (κάποιου)*** ξεφεύγω από τα δεσμά, την εξουσία ή τη δικαιοδοσία (κάποιου): *γλύτωσε από τα χέρια τής συμμορίας* (στ) ***είμαι / βρίσκομαι σε καλά χέρια*** με έχουν εμπιστευθεί σε αξιόπιστο, ικανό ή καλοπροαίρετο πρόσωπο: *Μην ανησυχείτε! Το παιδί σας βρίσκεται ~ || το έγγραφο βρίσκεται ~* (ζ) ***ξένα χέρια*** βλ. λ. *ξένος* (η) ***αλλάζω χέρια*** βλ. λ. *αλλάζω* (θ) ***στα χέρια (κάποιου)*** σε πρόσωπο που θα χειριστεί υπόθεση ή γενικότ. θα αναλάβει κάτι: *πρόκειται για πολύ σοβαρή υπόθεση για να την εμπιστευθούμε ~ άπειρων ανθρώπων* (ι) ***παίρνω (π.χ. μια υπόθεση) στα χέρια μου*** αναλαμβάνω προσωπικά την ευθύνη να φέρω εις πέρας κάτι (π.χ. μια υπόθεση) **7.** (συνεκδ.) ο τρόπος ή η σειρά με την οποία κάτι (ένα πράγμα ή μια είδηση) μεταφέρεται από το ένα άτομο στο άλλο· ΦΡ. (α) ***από χέρι σε χέρι / χέρι με (σε) χέρι*** δίνοντας ο ένας (κάτι) στον άλλον σε μια αλυσίδα προσώπων: *το σημείωμα έφτασε σε μένα ~ || «χέρι σε χέρι ξέπεσε και στα δικά μου χέρια»* (Ν. Καββαδίας) (β) ***από πρώτο χέρι*** από την πηγή, από τους πρωταγωνιστές ενός επεισοδίου ή από αυτόπτες μάρτυρες: *τα ξέρω ~, γιατί μου τα 'πε ο βοηθός μου που ήταν παρών* **8.** κάθε ξεχωριστή φορά κατά την οποία συνήθ. επαναλαμβάνεται κάτι, ώσπου να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: *τα βαμβακερά να τα περνάς και δεύτερο ~, για να καθαρίσουν || θα περάσουμε τον τοίχο δύο ~ χρώμα ακόμη ||* (μτφ.) *του 'ριξα ένα ~ ξύλο, να μάθει* (αρκετό, αλλά όχι πολύ) ΣΥΝ. πέρασμα ● **9.** (για τον Θεό ή άλλη υπερφυσική δύναμη): *ο Θεός να βάλει το ~ του!* (να μας βοηθήσει) || *το ~ τής μοίρας* **10.** (μτφ.) εξάρτημα από το οποίο μπορεί κανείς να πιάσει εργαλείο, μηχάνημα ή όργανο: *το ~ τής κατσαρόλας / τού πριονιού / τού μπαστουνιού / τού μαχαιριού / τής αξίνας / τού φλιτζανιού* ΣΥΝ. χερούλι ● **11.** (στο ποδόσφαιρο) παράβαση που γίνεται όταν ο ποδοσφαιριστής ακουμπήσει τη μπάλα με το χέρι εμποδίζοντας μια μεταβίβαση, ένα σουτ κ.λπ.: *ο διαιτητής σφύριξε το ~ || μέσα στη μεγάλη περιοχή το ~ είναι πέναλτι.* — (μεγεθ.-διαλεκτ.) **χέρα** (η), (μεγεθ.) **χερούκλα** (η), (υποκ.) **χεράκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εύκολος, χειρουργός.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χέριον*, υποκ. τού αρχ. *χείρ, -ρός* (βλ.λ.). Πολλές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *μένω με τα χέρια σταυρωμένα* (< demeurer les bras croisés), *περνάει από το χέρι μου* (< cela m'a passé par les mains), *έχω τα χέρια δεμένα* (< avoir les mains liées), *τον έχω στο χέρι* (< je l'ai en main), *από χέρι σε χέρι* (< de main en main), *από πρώτο / δεύτερο χέρι* (< de première / seconde main), *βρίσκεται σε καλά χέρια* (< il est en bonnes mains), *βάζω το χέρι μου στη φωτιά ότι...* (< mettre la main au feu que...), *παίρνω την υπόθεση στα χέρια μου* (< prendre l'affaire en main), *μετρούνται στα δάχτυλα τού ενός χεριού* (< on les compte sur les doigts de la main) κ.ά.].

χεριά (η) (λαϊκ.) η ποσότητα που χωρά στη χούφτα κάποιου ΣΥΝ. χούφτα, δράκα, χερόβολο, χεροβολιά.

χεριάζω ρ. μετβ. {χέριασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) πιάνω (κάτι) με το χέρι μου ΣΥΝ. χουφτώνω, αδράχνω, χεροβολιάζω.

χερικό (το) έναρξη εργασίας· εύχρ. στη ΦΡ. ***κάνω χερικό*** ξεκινώ εργασία, συναλλαγή ή γενικότ. μια δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ. μεσν., ουσιαστικοπ. ουδ. επιθ. **χερικός* (< *χέρι*), πβ. κ. *ποδαρικό*].

χερο- ➝ χειρ(ο)-

χεροβολιά κ. **χειροβολιά** (η) (λαϊκ.) **1.** το πιάσιμο με το χέρι **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που μπορεί να κρατήσει κανείς στο χέρι του: *μία ~ σπόρους* ΣΥΝ. χερόβολο, χερικό.

χεροβολιάζω κ. **χειροβολιάζω** ρ. μετβ. {χερυβόλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** πιάνω (κάτι) με το χέρι ΣΥΝ. χεριάζω **2.** σχηματίζω χερόβολα, δηλ. δεμάτια με στάχυα.

χερόβολο (το) (λαϊκ.) η ποσότητα των σπαρτών που μπορεί να κρατήσει με το ένα χέρι αυτός που θερίζει: *ένα ~ στάχυα* ΣΥΝ. δεμάτι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χειρόβολον* < *χειρο-* + *-βολον* < *-βολος* (< *βάλλω*)].

χεροδύναμος, -η, -ο κ. **χειροδύναμος** αυτός που έχει μεγάλη δύναμη στα χέρια: *~ παλαιστής / εργάτης.*

χεροκάμωτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί με τα χέρια και όχι από μηχανή: *~ ζωγραφιά* ΣΥΝ. χειροποίητος.
[ΕΤΥΜ. < *χερο* + *-κάμωτος* < *καμώνω / κάνω*].

χερομάχημα (το) ➝ χερομαχώ

χερομάχος κ. **χειρομάχος** (ο) (λαϊκ.-σπάν.) αυτός που κερδίζει τα προς το ζην με τον κόπο των χεριών του ΣΥΝ. χειρώνακτας.

χερομαχώ κ. **χειρομαχώ** [μτγν.] ρ. αμετβ. {χερομαχείς... | χερομάχησα} αγωνίζομαι να κερδίσω τα προς το ζην με χειρωνακτική εργασία. — **χερομάχημα** κ. **χειρομάχημα** (το).

χερόμυλος (ο) ➝ χειρόμυλος

χεροπάλαμο (το) **1.** η παλάμη, δηλ. το εσωτερικό μέρος τού χεριού **2.** (ο πληθ. ***χεροπάλαμα*** ως επίρρ.) με τις παλάμες.

χεροπόδαρα επίρρ. ➝ χειροπόδαρα

χερουβικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΘΡΗΣΚ. αυτός που σχετίζεται με τα χερουβ(ε)ίμ **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***χερουβικό*** (το) μεγάλος και αργός ύμνος που ψάλλεται στη Θεία Λειτουργία κατά τη μεγάλη Είσοδο (μετά την ανάγνωση τού Ευαγγελίου) και σχετίζεται με την πορεία τού Χριστού προς τον Γολγοθά και τον Τάφο: *«πάψετε το ~ κι ας χαμηλώσουν τ' άγια»* (δημοτ. τραγ.).

χερουβίμ κ. **χερουβείμ** (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. καθένα από τα ουράνια πνευματικά όντα (Άγγελοι), που βρίσκονται κοντά στον Θεό, τον οποίο υμνούν και τού οποίου τη δόξα υπηρετούν: *«την τιμιωτέραν των ~»* (εγκώμιο Θεοτόκου) (πβ. λ. *σεραφείμ*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χερουβ(ε)ίμ* < εβρ. kerubim, πληθ. τού kerūb].

χερούκλα (η) ➝ χέρι

χερουλάς (ο) {χερουλάδες} η λαβή τού αρότρου ΣΥΝ. χειρολαβή. Επίσης **χερουλάτης**.

χερούλι (το) {χερουλ-ιού | -ιών} εξάρτημα το οποίο διευκολύνει να πιάσουμε και να χειριστούμε αντικείμενο ή εργαλείο: *το ~ τής πόρτας / τής ντουλάπας / τής στάμνας / τής βαλίτσας / τού αγγείου* ΣΥΝ. λαβή, πιάσιμο, χέρι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χέρι* + υποκ. επίθημα *-ούλι*, πβ. κ. *μικρ-ούλι*].

χερσάδα (η) (λαϊκ.) μικρό ακαλλιέργητο μέρος μέσα σε καλλιεργημένη έκταση.
[ΕΤΥΜ. < *χέρσος* + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. κ. *λιακ-άδα*].

χερσαίος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που ζει ή συντελείται στην ξηρά και όχι στη θάλασσα: *~ χελώνα / ζώα || ~ τμήματα στρατού / δυνάμεις / επιχειρήσεις* (στρατιωτικές) */ επίθεση / δίκτυα μεταφοράς* ΣΥΝ. στεριανός, χέρσος ΑΝΤ. θαλάσσιος.

χερσόνησος (η) {χερσονήσ-ου | -ων, -ους} επίμηκες τμήμα γης που εισχωρεί μέσα στη θάλασσα και συνδέεται με την υπόλοιπη ξηρά από τη μία μόνον πλευρά του: *η ~ τού Αίμου || η Βαλκανική Χερσόνησος* (πβ. κ. λ. *ακρωτήριο*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χέρσος* (βλ.λ.) + *νῆσος*].

χέρσος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να καλλιεργηθεί: *~ χωράφι / γη / έκταση* ΣΥΝ. άγονος, ακαλλιέργητος ΑΝΤ. γόνιμος, καλλιεργημένος **2.** χερσαίος: *η Γερουσία τής Δυτικής χέρσου Ελλάδος συγκροτήθηκε το 1821* ΣΥΝ. στεριανός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χέρσος / χέρρος (ή)* «ξηρά, στεριά» < I.E. *ĝhers- «παγώνω, σκληραίνω», πβ. σανσκρ. hárṣatē, λατ. horrēre «φρίττω», horror «φρίκη» (> γαλλ. horreur, ισπ. horror), hirsūtus «σκληρός, τραχύς» κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *χοῖρος* (βλ.λ.)].

χερσότοπος (ο) [1809] {χερσοτόπων} περιοχή που είναι άγονη ή δεν έχει καλλιεργηθεί. Επίσης **χερσοτόπι** (το).

χερσώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χέρσω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μετατρέπω (ένα τμήμα γης) σε χέρσο, κάνω (κάτι) άγονο, παύω να (το) καλλιεργώ: *οι πυρκαγιές χέρσωσαν τον τόπο* ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι χέρσος, παύω να είμαι γόνιμος: *τα χωράφια έμειναν ακαλλιέργητα και χέρσωσαν.* — **χέρσωμα** (το) [1809] κ. **χέρσωση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χερσῶ (-όω)* < αρχ. *χέρσος*].

χερτς (το) (συχνά γράφεται και προφέρεται *χερτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής συχνότητας περιοδικών φαινομένων (σύμβολο Hz)· είναι η συχνότητα περιοδικού φαινομένου, τού οποίου ο κύκλος διαρκεί ένα δευτερόλεπτο.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. hertz, από το όν. τού Γερμανού φυσικού Heinrich R. Hertz (1857-94)].

χέσιμο (το) (!) **1.** η αποβολή περιττωμάτων τού οργανισμού από τον πρωκτό, η αποπάτηση: *πήγε για ~ ||* (παροιμ.) *«ο γέρος ή από πέσιμο ή από ~ θα πάει»* **2.** (μτφ.) το προσβλητικό βρίσιμο: *του 'ριξα ένα ~ για τη χθεσινή του συμπεριφορά* (τον έβρισα πολύ) || *το χρειάζεται το ~, γιατί είναι παλιοχαρακτήρας.* — (υποκ.) **χεσιματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-χεσ-α* (ρ. *χέζω*) και το επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *στρώσ-ιμο*].

χέστης (ο) {χεστών} (!) **1.** αυτός που αποπατεί συνέχεια, που δεν μπορεί να ελέγξει την αποβολή των περιττωμάτων από τον οργανισμό του **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει καθόλου θάρρος: *θέλω δίπλα μου άντρα πραγματικό, κι όχι έναν ~!* ΣΥΝ. φοβητσιάρης, δειλός ΑΝΤ. γενναίος.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χεσ-* (ρ. *χέζω*) + παραγ. επίθημα *-της*].

χέστρα (η) {χεστρών} λεκάνη (συνήθ. τουρκικού τύπου), όπου αποπατεί κανείς.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χεσ-* (ρ. *χέζω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*].

Χετταίοι (οι) αρχαίος λαός τής Εγγύς Ανατολής, ο οποίος άκμασε κατά τη 2η χιλιετία π.Χ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Χετταῖοι* < εβρ. Hittīm < χεττ. Khatti].

χεττιτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Χετταίους και τη ζωή τους: *~ πολιτισμός / ευρήματα* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***χεττιτική γλώσσα*** αρχαία γλώσσα που μιλούσαν οι Χετταίοι, ανήκει στην ανατολική ομάδα τής ινδοευρωπαϊκής οικογένειας και από την οποία έχουν σωθεί γραπτά μνημεία, οι πινακίδες από το Μπογάζκιοϊ τής Μ. Ασίας, που χρονολογούνται στο 1700 π.Χ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. hethitisch].

χέω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) χύνω (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χέϜ-ω* < I.E. *ghew- «χύνω», πβ. σανσκρ. juhōti «ρίχνω στη φωτιά (ως ολοκαύτωμα), θυσιάζω», αρμ. joyl «χυμένος», λατ. fundere «χύνω - λειώνω», αρχ. γερμ. giozzan (> γερμ. gießen) κ.ά. Ομόρρ. *χο-ή, χοῦς (-όο-), χο-ϊκός, χο-άνη, χυ-τός, χύ-μα, χύ-τρα, χύδην* κ.ά.].

χηλή (η) **1.** το άκρο των ποδιών σε μονώνυχα ζώα, όπως το άλογο: *τραυματισμένη ~* ΣΥΝ. οπλή **2.** το διχαλωτό άκρο των ποδιών στα μηρυκαστικά ζώα **3.** (κατ' επέκτ.) σκάσιμο ή ραγάδα στα πόδια ή σε άλλο μέρος τού σώματος **4.** (μτφ.) το διχαλωτό άκρο εργαλείων ή οργάνων **5.** μέρος τής ξηράς χωρίς μεγάλο ύψος, το οποίο χρησιμεύει στο να σταματά τη διείσδυση των θαλάσσιων υδάτων στην ξηρά ΣΥΝ. προβλήτα, μώλος, κυματοθραύστης. — **χηλοειδής, -ής, -ές.**
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Ελάχιστα πιθ. η σύνδεση με τα *χαίνω, χάσκω*].

χηλοειδές (το) {χηλοειδ-ούς | -ή} ΙΑΤΡ. δύσμορφη ουλή που αναπτύσσεται στη θέση χειρουργικής τομής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chéloïde, λόγω τής ομοιότητας τής χηλής με τη συγκεκριμένη ουλή].

χηλός (ο) (αρχαιοπρ.) μεγάλο κιβώτιο από ξύλο στο οποίο φυλάσσονται ρούχα ή σκεύη ΣΥΝ. σεντούκι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου, ίσως υπάρχει σχέση με τον τ. *χηλή* (βλ.λ.)].

χημεία (η) **1.** (α) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την ατομική και μοριακή σύσταση τής ύλης και τις μεταβολές και αλληλεπιδράσεις των συστατικών της (β) ***ανόργανη χημεία*** ο κλάδος τής χημείας που ερευνά όλα τα στοιχεία και τις ενώσεις, εκτός από αυτές τού άνθρακα (γ) ***οργανική χημεία*** ο κλάδος τής χημείας που ασχολείται με τις ενώσεις τού άνθρακα (δ) ***χημεία τροφίμων*** ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τον τρόπο παρασκευής τής τροφής, τη σύσταση, τη δομή και τις ιδιότητες των τροφίμων, καθώς και με τις μεταβολές και αλλοιώσεις που υφίστανται τα τρόφιμα κατά την παρασκευή, την αποθήκευση και το μαγείρεμα, όπως επίσης και με τη νοθεία των τροφίμων (ε) ***αναλυτική χημεία*** βλ. λ. *αναλυτικός* **2.** (συνεκδ.) το σχολικό ή πανεπιστημιακό μάθημα που έχει ως αντικείμενό του τη χημεία (σημ. 1) **3.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο δύο ή περισσότεροι άνθρωποι έλκονται ή επικοινωνούν, συνήθ. ερωτικά, νιώθοντας ταύτιση ή πνευματική ή ψυχική συγγένεια: *υπήρξε μια ~ ανάμεσά μας και ταιριάξαμε αμέσως.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χημ(ε)ία / χυμεία*, αβεβ. ετύμου, όπως φαίνεται και από τη διττή ορθογραφία τού όρου. Κατά μία άποψη η λ. προέρχεται από το τοπων. *Χημία*, που χρησιμοποιούσαν οι Αιγύπτιοι για τη χώρα τους, και ανάγεται σε αιγυπτ. Kmt (< kmm «είμαι μαύρος») με αναφορά στη γονιμότητα τού εδάφους της. Παρ' όλα αυτά, δεν είναι απολύτως εξακριβωμένο ότι η εν λόγω επιστήμη αποτελούσε αιγυπτιακή τεχνική και, επιπλέον, η αναγωγή στο ρ. *χέω* με σημ. «χύσιμο και τήξη (μετάλλων)» (οπότε *χυμεία*) δεν εξηγεί την πολύ ευρύτερη χρήση τής λ. Πιθανότερη φαίνεται η περίπτωση συμφυρμού των λ. *χυμός* και *Χημία* (που διευκολύνθηκε από τον ιωτακισμό). Στην Ελληνική έχουν την αρχή τους τόσο ο τ. *αλχημεία* (βλ.λ.) όσο και οι ξέν. όρ., πβ. γαλλ. chimie, αγγλ. chemistry κ.ά.].

χημεία – χυμεία – αλχημεία. Μπορεί η **χημεία** ως επιστήμη να ανάγεται ήδη στον 17ο αι., αλλά η **αλχημεία**, η ανάμειξη στοιχείων για τη μετατροπή των κοινών μετάλλων σε πολύτιμα, είναι πολύ παλαιότερη (φθάνει στον 9ο αι. μ.Χ.) και ως **χυμεία** την πρωτοβρίσκουμε στους πρώτους μεταχριστιανικούς (πρώιμους βυζαντινούς) αιώνες. Η τήξη (το χύσιμο) των μετάλλων, προκειμένου να αναμιχθούν και να μετατραπούν δήθεν σε ευγενή μέταλλα (χρυσάφι), και αργότερα (στο Βυζάντιο) η ανάμειξη διαφόρων χυμών από φυτά για την παρασκευή χρωμάτων (που χρησιμοποιούνταν για τις μικρογραφίες και, γενικότερα, για τις «χυμευτές εικόνες», όπως λέγονταν) συνδέει, πράγματι, ετυμολογικά τη λ. **χυμεία** με τα **χύμα** και **χυμός**, παράγωγα τού **χέω**. Μια τέτοια σύνδεση θα δικαιολογούσε τη γραφή **χυμεία**, που παραδίδεται σε κείμενα πρώιμων αλχημιστών (των πρώτων βυζαντινών χρόνων). Ωστόσο, η όλη δραστηριότητα των αλχημιστών φαίνεται ότι συνδέθηκε πολύ νωρίς με τη **Χημία**, την ονομασία τής χώρας τής Αιγύπτου: *Χημία* < αιγυπτ. *kmt* «μαύρος» – «εύφορος» (πβ. Πλούταρχος: *ὥσπερ τὸ μέλαν τοῦ ὀφθαλμοῦ*). Με τον ιωτακισμό, που ολοκληρώνεται στο Βυζάντιο μετά τον 10ο αι. (τότε «ιωτακίζονται» τα *υ* και *οι*, συμπίπτουν δηλ. με το *ι*, ενώ μέχρι τότε προφέρονταν και τα δύο ως /ü/, περίπου σαν το γαλλ. une), τα **χυμεία** και **χημεία** (*υ* και *η*) συμπίπτουν πλήρως και επικρατεί το **χημεία** (με *-η-*). Παράλληλα, πλάσσεται στην Αραβική η λ. **al-kimiya** (al = *η*, kimiya = *χημεία*), από όπου μέσω τής Λατινικής (alchemia) περνά στις ξένες γλώσσες (πβ. γαλλ. alchimie) και επιστρέφει στην Ελληνική ως αντιδάνειο **(αλχημεία)**. Ας σημειωθεί ότι οι μεγαλύτεροι αλχημιστές τού 9ου αι. μ.Χ. υπήρξαν Άραβες (Γκελπέρ, αρ-Ραζί, Αβικένας, Αβερρόης κ.ά.). Συμπέρασμα: παρά το ότι η σύνδεση με τα *χύμα / χυμός* θα οδηγούσε περισσότερο στη **χυμεία**, η χρήση επέβαλε το **χημεία** από επίδραση των **χημία** και **αλχημεία** και από την εναλλαγή των δύο φωνηέντων που επέτρεψε ο ιωτακισμός. Η γραφή με *-ει-* προήλθε πιθ. από τ. **χυμεύω (μαγεύω – μαγεία* κ.λπ.), όπως μαρτυρούν τα μτγν. *χύμευσις, χυμευτικός*.

χημείο (το) [1874] **1.** το εργαστήριο χημείας: *σχολικό / εξοπλισμένο / σύγχρονο ~* **2.** ***Χημείο*** (το) το κτήριο όπου κατά το παρελθόν στεγάστηκε το Τμήμα Χημείας τού Πανεπιστημίου Αθηνών **3.** ***Γενικό Χημείο τού Κράτους*** δημόσια υπηρεσία, στα εργαστήρια τής οποίας γίνεται ο έλεγχος δειγμάτων από προϊόντα που ήδη κυκλοφορούν ή πρόκειται να εισαχθούν από το εξωτερικό και η οποία εκδίδει αποφάσεις και γνωματεύσεις για θέματα χημείας.

χημειοθεραπεία (η) {χημειοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η αντιμετώπιση ορισμένων λοιμωδών νόσων και τού καρκίνου με τη χρήση συνθετικών χημικών ουσιών: *υποβάλλομαι σε ~* ΣΥΝ. χημικοθεραπεία. — **χημειοθεραπευτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimiothérapie].

χημειοτακτισμός (ο) ΒΙΟΛ. η σχέση έλξης ή απώθησης ανάμεσα σε ένα κύτταρο ή έναν μικροοργανισμό και σε μια χημική ουσία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimiotactisme].

χημειοτροπισμός (ο) ΒΙΟΛ. το να μεταβάλλεται η πορεία και η κατεύθυνση προς τις οποίες αναπτύσσονται τα όργανα των φυτών υπό την επίδραση χημικών ουσιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimiotropisme].

χημικοθεραπεία (η) η χημειοθεραπεία (βλ.λ.). — **χημειοθεραπευτικός, -ή, -ό.**

χημικός, -ή, -ό [1802] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη χημεία ή δημιουργείται / συντελείται με τους όρους τής επιστήμης αυτής: *~ ουσία / εξίσωση / μεταβολή / σύνθεση / ισορροπία / τύπος / σύμβολο / προϊόν* (β) ***χημικό στοιχείο*** βλ. λ. *στοιχείο* (γ) ***χημική ένωση*** κάθε υλικό που δημιουργείται με τον συνδυασμό δύο ή περισσοτέρων χημικών στοιχείων και δεν μπορεί να διαχωριστεί στα συστατικά του με τις γνωστές φυσικές μεθόδους (δ) ***χημικός δεσμός*** η επίδραση που ασκείται μεταξύ των ατόμων ενός ή περισσοτέρων χημικών στοιχείων και οδηγεί στη δημιουργία χημικών ενώσεων (ε) ***χημική αντίδραση*** βλ. λ. *αντίδραση* (στ) ***χημική ανάλυση*** βλ. λ. *ανάλυση* (ζ) ***χημικό όπλο*** προϊόν που προκαλεί άμεση τοξική αλλοίωση στους ζωντανούς οργανισμούς και χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις πολέμου: *απαγόρευση / κατάργηση των ~* (η) ***χημικός πόλεμος*** ο πόλεμος που διεξάγεται με χημικά όπλα (θ) ***χημική τουαλέτα*** χώρος για τις φυσικές ανάγκες τού ανθρώπου, που λειτουργεί με χημικό τρόπο και δεν συνδέεται με αποχέτευση **2.** (α) ***χημικός*** (ο/η) (i) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη χημεία (ii) καθηγητής / καθηγήτρια σχολείου ή πανεπιστημίου που διδάσκει το μάθημα τής χημείας (β) ***χημικός μηχανικός*** (ο/η) επιστήμονας που είναι ειδικευμένος στον σχεδιασμό, στη λειτουργία και την παρακολούθηση χημικών εγκαταστάσεων, καθώς και στην παραγωγή των αντίστοιχων προϊόντων σε βιομηχανική βάση **3.** ***χημικά*** (τα) προϊόντα που έχουν παρασκευαστεί με τις μεθόδους τής χημείας: *η ασύδοτη χρήση χημικών στις φυτοκαλλιέργειες αποβαίνει εις βάρος τής υγείας τού καταναλωτή.* — **χημικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

χημισμός (ο) [1858] **1.** ΧΗΜ. η διεργασία που περιλαμβάνει όλα τα στάδια μιας χημικής αντίδρασης· συνηθέστ. *μηχανισμός χημικής αντίδρασης* **2.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των χημικών διεργασιών που συντελούνται σε έναν οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimisme].

χήμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. οίδημα τού κερατοειδούς τού ματιού που συνοδεύεται από φλεγμονή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χήμωσις* < **χημῶ (-όω)* < αρχ. *χήμη* «δίθυρο κοχύλι με ανοιχτά όστρακα» < θ. *χη-* (< *ghē-, εκτεταμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στα ρ. *χαίνω, χάσκω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μη*, πβ. κ. *ρώ-μη, φή-μη*].

χήνα (η) {χηνών} **1.** εξημερωμένο κατοικίδιο πτηνό που μοιάζει με την πάπια, αλλά έχει μακρύτερο λαιμό, σφηνοειδές ράμφος και τα δάχτυλά του είναι ενωμένα με νηκτική μεμβράνη· ΦΡ. ***βάδισμα τής χήνας*** βηματισμός για τις παρελάσεις κατά τον οποίο οι στρατιώτες προχωρούν με τα πόδια τους εντελώς τεντωμένα, όταν τα σηκώνουν από το έδαφος **2.** (αργκό) το χαρτονόμισμα των χιλίων δραχμών: *σκάσε δέκα ~ και το τεφαρίκι θα 'ναι δικό σου* ΣΥΝ. χιλιάρικο. — (υποκ.) **χηνάκι** κ. **χηνάρι** (το) κ. **χηνούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χήν, -νός* < **χάνς, -νσός* (με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-νσ-* και αντέκταση) < I.E. *ĝhan-s- «χήνα», πβ. σανσκρ. haṁsá-ḥ, λατ. ānser (> ισπ. ansar), πολ. gęś, αρχ. γερμ. gans (> γερμ. Gans), αγγλ. goose κ.ά. Λιγότερο πιθ. οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με το ρ. *χάσκω*, οι υποθέσεις περί ανατολικής (τουρκικής;) προελ., καθώς και η άποψη ότι η λ. οφείλεται σε ονοματοποιία (από την κραυγή τού ζώου)].

χηνάρης (ο) {χηνάρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που εκτρέφει ή/και πουλά χήνες ΣΥΝ. χηνοτρόφος.
[ΕΤΥΜ. < *χήνα* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *γελαδ-άρης*].

χηνάρι (το) ▸ χήνα

χηνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με τη χήνα: ~ *ράμφος*.

χηνοβοσκός (ο) [μτγν.] ο χηνοτρόφος (βλ.λ.).

χηνοτρόφος (ο) [μτγν.] αυτός που εκτρέφει χήνες ΣΥΝ. χηνάρης, χηνοβοσκός. — **χηνοτροφία** (η).

χηνοτροφείο (το) το εκτροφείο χηνών.

χήρα (η) {χηρών} γυναίκα τής οποίας ο σύζυγος έχει πεθάνει: *έμεινε χήρα* (χήρεψε)· ΦΡ. (α) ***εύθυμη χήρα*** (*Die lustige Witwe*, οπερέτα τού Ούγγρου F. Lehár, 1870-1948) γυναίκα που έχει χάσει τον άνδρα της, αλλά δεν πενθεί και εξακολουθεί να ζει τη ζωή της, κυρ. κατά τρόπο που φανερώνει μάλλον χαρά και ξεγνοιασιά (β) ***ο οβολός τής χήρας*** η προσφορά τού ανθρώπου που συνεισφέρει σε κοινό σκοπό ή βοηθεί συνάνθρωπό του δίνοντας από το υστέρημά του (γ) (παροιμ.) ***η χήρα μέσα κάθεται κι όξω την κουβεντιάζουν*** για το γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι έτοιμοι να σχολιάσουν την ηθική μιας γυναίκας που έχει χάσει τον άνδρα της, ακόμα και αν αυτή είναι άψογη (δ) (παροιμ.) ***(να) κλαίν' οι χήρες, (να) κλαίν' κι οι παντρεμένες;*** για όσους παραπονιούνται, ενώ δεν υπάρχει πραγματικός λόγος για κάτι τέτοιο (ε) ***μαύρη χήρα*** βλ. λ. *μαύρος* (πβ. λ. *ζωντοχήρα*) (στ) ***σαν τη χήρα στο κρεβάτι*** για πρόσωπο που ανυπομονεί, βιάζεται πολύ (για κάτι): *Πώς κάνεις έτσι; ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσιαστικοπ. θηλ. επιθ. *ghē-ro- (επίθημα -ro-) < I.E. *ghē- «είμαι κενός – λείπω, εγκαταλείπω», πβ. σανσκρ. jáhāti «εγκαταλείπει, φεύγει», αρχ. γερμ. gān «πηγαίνω», γοτθ. gaidw «έλλειψη» κ.ά. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι η λ. προσδιόριζε αρχικώς μόνο τη γυναίκα που έχει στερηθεί τον σύζυγό της, το δε αρσ. *χῆρος* απαντά για πρώτη φορά στον Αριστοτέλη με αναφορά κυρ. σε ζώα, αργότερα δε και στον άνδρα. Η φρ. *ο οβολός* (ή *το δίλεπτο*) *τής χήρας* αναφέρεται στο περιστατικό κατά το οποίο ο Ιησούς επαίνεσε μια φτωχή χήρα, επειδή συνεισέφερε στο χρηματοφυλάκιο τού ναού το ασήμαντο ποσόν των δύο λεπτών, που όμως αποτελούσε όλη την περιουσία της (Κ.Δ. Λουκ. 21, 1-4)].

χηρεία (η) [αρχ.] **1.** η κατάσταση τού χήρου / τής χήρας **2.** το να μένει θέση ή αξίωμα κενό. Επίσης **χηρεμός** (ο) (σημ. 1).

χηρευάμενος, -η, -ο (λαϊκ.) ο χήρος (βλ.λ.). Επίσης **χηράμενος**.

[ΕΤΥΜ. < *χηρεύω* + *-άμενος*, κατά τις μτχ. *ιστ-άμενος, ιπτ-άμενος* κ.ά., πβ. κ. *λεγ-άμενος*].

χηρεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. χηρεύων, -ουσα, -ον | χήρεψα} **1.** χάνω τον/τη σύζυγό μου λόγω θανάτου: *στους δύο μήνες απ' όταν παντρεύτηκε, χήρεψε* **2.** (μτφ.) (για θέση ή αξίωμα) μένω κενός: *η θέση έχει χηρέψει από καιρό, αλλά κανείς δεν δέχεται να την αναλάβει*.

χήρος (ο) ο άνδρας τού οποίου η σύζυγος έχει πεθάνει.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χῆρος*, ουσιαστικοπ. αρσ. τού επιθ. *χῆρος* «στερημένος, έρημος» < *χήρα* (βλ.λ.)].

χθαμαλός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει μεγάλο ύψος, χαμηλός ΑΝΤ. ψηλός. — **χθαμαλότητα** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ghdhm-, συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στη λ. *χθών* (βλ.λ.), με παραγ. επίθημα *-αλος*, πβ. κ. *άπ-αλός, όμ-αλός*].

χθες / χτες κ. **εχθές** [μτγν.] / **εχτές** επίρρ. **1.** την αμέσως προηγούμενη μέρα: ~ *γύρισα από το ταξίδι και σήμερα άρχισα δουλειά* || ~ *το βράδυ* / *το πρωί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ε(ψ)ές ΑΝΤ. σήμερα, αύριο· ΦΡ. ***χθεςπροχθές*** τις τελευταίες δύο-τρεις μέρες, χωρίς να προσδιορίζεται επακριβώς: ~ *ήμαστε μαζί και τα λέγαμε* ΣΥΝ. τις προάλλες, τώρα τελευταία **2.** (συνεκδ.) στο πολύ πρόσφατο παρελθόν: *μέχρι ~ αγαπιόντουσαν και τώρα δεν μιλιούνται* **3. χθες** (το) το παρελθόν: *το ~, το σήμερα και το αύριο τής ελληνικής γλώσσας*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., τού οποίου το συμφωνικό σύμπλεγμα *χθ-* προξενεί ερμηνευτικά προβλήματα. Ορισμένοι μελετητές επιχείρησαν να αναλύσουν το επίρρ. έτσι, ώστε να αποτελείται από ένα δεικτικό πρόθεμα ακολουθούμενο από την I.E. ρίζα με τη σημ. «ημέρα»: *χθές* < *gh(i/e)-djes, πβ. σανσκρ. hyáḥ «χθες», αλβ. dje, λατ. heri (> γαλλ. hier, ισπ. ayer), αρχ. γερμ. kestre (> γερμ. gestern), αρχ. αγγλ. geostra-dæg (> αγγλ. yester-day) κ.ά. Παρότι οι εν λόγω συνδέσεις θεωρούνται γενικά σωστές, η μορφολ. ποικιλία των τ. οδήγησε σε νεότερη υπόθεση, κατά την οποία *χθές* < *gʷh(y)-es, μηδενισμ. βαθμ. I.E. θ. *gʷhey-, πράγμα που ερμηνεύει ικανοποιητικά τα σανσκρ. hyáḥ (< *ghyés-), λατ. her-i (< *ghes-, με απλοποίηση), αρχ. ιρλ. (in-)dē (< *gʷh-e(s)-), και εν τέλει φαίνεται οικονομικότερη. Δεν γίνεται πλέον αποδεκτή η υπόθ. περί θ. *dhghes- (με μετάθεση των συμφώνων)].

χθεσινοβραδινός, -ή, -ό [1885] κ. **χτεσινοβραδινός** αυτός που συντελέστηκε το προηγούμενο βράδυ ή σχετίζεται με αυτό: ~ *είδηση* / *συμβάν* / *συγκέντρωση*.

χθεσινός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **χτεσινός 1.** αυτός που σχετίζεται με την προηγούμενη ημέρα: *η ~ μέρα κύλησε δύσκολα* **2.** αυτός που δεν είναι καινούργιος, επίκαιρος ή φρέσκος: ~ *φαγητό* || *Αυτά είναι ~ νέα! Τίποτα καινούργιο έχεις να μου πεις;* ● **3.** αυτός που είναι πολύ νέος ή πολύ πρόσφατος: ~ *υπάλληλος κι έχει και διεκδικήσεις*: || *η λαθρομετανάστευση δεν είναι ~ φαινόμενο, υπάρχει από παλιά* ΣΥΝ. νέος ΑΝΤ. παλιός.

χθόνιος, -α (λόγ. -ία), -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γη ή προέρχεται από τη γη: ~ *δυνάμεις* **2.** αυτός που ζει κάτω από τη γη: ~ *θεοί* / *θεότητες* / *δαίμονες* ΣΥΝ. υποχθόνιος, υπόγειος ΑΝΤ. επίγειος, υπέργειος, ουράνιος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χθών, -νός* (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με σανσκρ. kṣámyaḥ «χοϊκός, γήινος», αρχ. ιρλ. duine, ουαλ. dyn «άνθρωπος»].

χθων (η) {χθον-ός, -α | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) **1.** η γη, το έδαφος, το ίδιο το χώμα: *αρχαία ~* **2.** ΜΥΘΟΛ. ***Χθων*** (η) η θεότητα που αποτελεί προσωποποίηση τής Γης, ταυτίζεται με τη Γαία και θεωρείται μητέρα των Τιτάνων και των Γιγάντων, των Σειρήνων και τού Τυφώνα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με σανσκρ. kṣāh «γη, έδαφος», ιρλ. dū, λατ. humus, πολ. ziemy, αλλά η μορφολογική ποικιλία δεν επιτρέπει τον ακριβή προσδιορισμό τής κοινής I.E. ρίζας. Συνήθως διατυπώνεται η άποψη περί αναγωγής σε θ. *gʷh-, από όπου προήλθαν με απλοποίηση οι ανωτέρω τ., αλλά αυτό θα άφηνε εκτός συστήματος τους χεττ. τ. tekan, taknas, τοχ. tkam, tkanis (ίδια σημ.). Έτσι, έχει προταθεί I.E. ρίζα *dheghom- (δισύλλ.), με μηδενισμ. το πρώτο φωνήεν και αντιμετάθεση: *(dh)gh-om- > *ghdh-om-, άποψη αρκετά ικανοποιητική, αν και ορισμένοι θεωρούν ότι η ρίζα *ghdh- είναι η αρχική. Ούτως ή άλλως οι συγγενείς τ. επιβάλλουν την αποδοχή αρχικού θ. με ληκτικό -m-, βλ. κ. *χθαμ-αλός*].

χι (το) → χει

χιάζω ρ. μετβ. {χίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χαράζω σε (κάτι) γραμμές που σχηματίζουν «Χ» **2.** χωρίζω (κάτι) σε σχήμα Χ **3.** βάζω (ένα πράγμα) πάνω σε (άλλο), με τρόπο ώστε να σχηματίζουν Χ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χῖ* / *χεῖ*].

χιασμός (ο) [μτγν.] το χιαστό σχήμα.

χιαστί επίρρ. (λόγ.) σε σχήμα Χ: *τοποθετήστε τις λωρίδες* ~ || *τοποθέτησαν τα όπλα* ~ ΣΥΝ. σταυροειδώς, σταυρωτά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χιάζω* + επιρρ. κατάλ. *-ί*, πβ. κ. *ίππαστ-ί*].

χιαστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχηματίζει Χ, τού οποίου τα μέλη διασταυρώνονται ΣΥΝ. σταυροειδής, σταυρωτός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***χιαστό σχήμα*** το ρητορικό σχήμα κατά το οποίο δύο προτάσεις παρουσιάζουν την ίδια συντακτική και σημασιολογική δομή, αλλά οι όροι τής μιας πρότασης είναι σε αντίστροφη θέση από αυτούς τής άλλης, π.χ.: *οι γονείς χαίρονται τα παιδιά και τα παιδιά τους γονείς* || *«η Γκιώνα λέει τής Λιάκουρας κι η Λιάκουρα τής Γκιώνας»* (δημοτ. τραγ.) || *«μέρα και νύχτα περπατεί, νύχτα και μέρα λέει»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. χιασμός.

H.I.V. (το) (Human Immunodeficiency Virus) ΙΑΤΡ. ο ιός τής ανθρώπινης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας (βλ. κ. λ. *έιτζ*).

χιβάδα (η) ▸ αχηβάδα

Χιλή (η) (ισπ. República de Chile = Δημοκρατία τής Χιλής) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Σαντιάγο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο. — **Χιλιανός** [1891] κ. (λαϊκ.) **Χιλιάνος** (ο). **Χιλιανή** (η), **χιλιάνικος,** -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Chili (οπτικό δάνειο) < ισπ. Chile, αγν. ετύμου, ίσως ανάγεται σε ινδιάνικη λ.].

χίλια (τα) {άκλ.} εννιακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 1.000 (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση*.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. *χίλιοι* (βλ.λ.)].

χιλιάδα (η) **1.** το σύνολο που αποτελείται από χίλια αντικείμενα ή μονάδες: *μία ~ διαφημιστικά έντυπα* || *κόστος τριών ~ δραχμών* **2.** ΜΑΘ. το σύνολο των χιλίων μονάδων, το οποίο με τη σειρά του θεωρείται νέα μονάδα: *να βρεθούν οι μονάδες, οι δεκάδες, οι εκατοντάδες και οι ~ των παρακάτω αριθμών* **3. χιλιάδες** (οι) (α) πάρα πολλοί / -ές / -ά: *έχω ~ πράγματα στο κεφάλι μου* || *έχω ~ υποθέσεις να τακτοποιήσω* || *του τα 'χω πει ~ φορές και δεν λέει να τα καταλάβει* ΣΥΝ. άπειρος ΑΝΤ. λίγος (β) (ενν. *δραχμές*) πάρα πολλά χρήματα: *το δώρο κόστισε ~*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χιλιάς, -άδος* < *χίλιοι* (βλ.λ.)].

χιλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {χίλιασα} ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι ή είμαι χιλίων χρόνων· ΦΡ. (ευχετ.) ***να τα χιλιάσ-εις / -ετε*** (ως ευχή σε γενέθλια) να ζήσεις / ζήσετε χίλια χρόνια, να ζήσεις / ζήσετε πολύ: *Χρόνια πολλά! ~!* (πβ. *να τα εκατοστήσεις / -ετε*) ♦ (μετβ.) **2.** αυξάνω (κάτι), ώστε να φθάσει να αντιστοιχεί ποσοτικά με τον αριθμό 1.000 **3.** (κατ' επέκτ.) αυξάνω (κάτι) σε πολύ μεγάλο αριθμό.

χιλιάκις επίρρ. ▸ χιλιο-, -άκις

χιλιάκριβος, -η, -ο πάρα πολύ σημαντικός συναισθηματικά, πάρα πολύ αγαπητός: ~ *μου αγάπη* ΣΥΝ. μυριάκριβος, μονάκριβος, πολυαγαπημένος.

χιλιαπλάσιος, -α, -ο κ. **χιλιοπλάσιος** → χιλιο-, -πλάσιος

χιλιάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** μηχανή χιλίων κυβικών εκατοστών **2.** (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού, κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα δυόμισι οκάδες (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < *χίλια* + παραγ. επίθημα *-άρα* (βλ.λ.)].

χιλιάρικο (το) **1.** χαρτονόμισμα αξίας χιλίων δραχμών ΣΥΝ. (επίσ.) χιλιόδραχμο, (αργκό) χήνα **2.** (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού, κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα δυόμισι οκάδες (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — (υποκ.) **χιλιαρικάκι** (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < *χίλιες* (δραχμές) + παραγ. επίθημα *-άρικο* (βλ.λ.)].

χιλιάρικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που αποτελείται από χίλιες μονάδες, από χίλια μέρη.

[ΕΤΥΜ. < *χίλια* + παραγ. επίθημα *-άρικος*, πβ. κ. *(ε)κατοστ-άρικος*].

χιλιαρχία (η) [αρχ.] {χιλιαρχιών} **1.** στρατιωτικό σώμα που αποτελείται από χίλιους στρατιώτες **2.** το να είναι κανείς χιλίαρχος.

χιλιο- *α' συνθετικό (δηλώνει υπερβολή)*

χιλιο-βασανισμένος, -η, -ο
χιλιο-γραμμένος, -η, -ο
χιλιο-διαβασμένος, -η, -ο
χιλιο-ζωγραφισμένος, -η, -ο
χιλιο-ιδρωμένος, -η, -ο
χιλιο-μαγειρεμένος, -η, -ο
χιλιο-μανταρισμένος, -η, -ο
χιλιο-μετρημένος, -η, -ο
χιλιο-μπαλλωμένος, -η, -ο
χιλιο-ξακουσμένος, -η, -ο
χιλιο-παιγμένος, -η, -ο
χιλιο-περπατημένος, -η, -ο
χιλιο-ραμμένος, -η, -ο
χιλιο-σταυρωμένος, -η, -ο
χιλιο-στερημένος, -η, -ο
χιλιο-σφουγγαρισμένος, -η, -ο
χιλιο-σχεδιασμένος, -η, -ο
χιλιο-τραγουδισμένος, -η, -ο
χιλιο-τρακαρισμένος, -η, -ο
χιλιο-φιλημένος, -η, -ο
χιλιο-χαραγμένος, -η, -ο
χιλιο-χτυπημένος, -η, -ο

χιλίαρχος (ο) {χιλιάρχ-ου | -ων. -ους} ο διοικητής σώματος αποτελούμενου από χίλιους στρατιώτες: *Ρωμαίος ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χιλι(ο)-* + *-αρχος* < *άρχω*].

χιλιασμός (ο) δοξασία η οποία χαρακτηρίζεται από την προσδοκία τής επίγειας βασιλείας τού Μεσσία. που θα διαρκέσει χίλια χρόνια και θα ολοκληρωθεί με τη Δευτέρα Παρουσία. — **χιλιαστής** (ο) [μτγν.]. **χιλιάστρια** (η). **χιλιαστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χιλιαστής* < *χιλιάζω* «είμαι χιλίων ετών» < αρχ. *χίλιοι*].

χιλιετηρίδα (η) **1.** η συμπλήρωση περιόδου χιλίων ετών και ο εορτασμός τής επετείου αυτής **2.** το διάστημα χιλίων ετών ΣΥΝ. χιλιετία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ετία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χιλιετηρίς, -ίδος* < *χιλι(ο)-* + *-ετηρίς* < *έτος*].

χιλιετής, -ής, -ές {χιλιετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαρκεί χίλια χρόνια: *η ~ παρουσία τού Βυζαντίου* ΣΥΝ. χιλιόχρονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χιλι(ο)-* + *-ετής* < *έτος*].

χιλιετία (η) [μτγν.] {χιλιετιών} το χρονικό διάστημα χιλίων ετών: *«Η βυζαντινή ~»* (τίτλος βιβλίου τού H.-G. Beck) ΣΥΝ. χιλιετηρίδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ετία. συνίζηση.*

χιλιο- κ. **χιλιό-** κ. **χιλι-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό χίλια (1.000): *χιλιό-χρονος* **2.** έχει γίνει αμέτρητες φορές: *χιλιο-τραγουδισμένη, χιλιο-ειπωμένο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *χιλι-ετής*), που προέρχεται από το επίθ. *χίλιοι* (βλ.λ.). Χρησιμοποιείται επίσης ως απόδ. τού kilo- (< *χίλιοι*) σε ελληνογενείς ξέν. όρους, πβ. αγγλ. kilogramme «χιλιόγραμμο». kilo-metre «χιλιόμετρο»].

χιλιόγραμμο (το) [1801] {χιλιογράμμ-ου | -ων} (επίσ.) η μονάδα μετρήσεως (τού βάρους ή τής μάζας) που ισοδυναμεί με 1.000 γραμμάρια και ανήκει στο Διεθνές Σύστημα ΣΥΝ. κιλό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kilogramme].

χιλιογραμμόμετρο (το) [1876] {χιλιογραμμομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. (παλαιότ.) μονάδα μέτρησης τής ροπής μιας δύναμης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kilogrammètre].

χιλιόδραχμο (το) [1865] {χιλιοδράχμ-ου | -ων} (επίσ.) το χαρτονόμισμα των χιλίων δραχμών ΣΥΝ. χιλιάρικο.

χιλιοειπωμένος, -η, -ο αυτός που έχει ειπωθεί πολλές φορές και συνήθ. έχει καταντήσει κουραστικός: *~ ιστορία / αστείο / ανέκδοτο / φράση / κλισέ.*

χιλιοευχαριστώ ρ. μετβ. {χιλιοευχαριστείς... | χιλιοευχαρίστησα} εκδηλώνω μεγάλη ευγνωμοσύνη σε (κάποιον που μου προσφέρει κάτι): *σας ~ που με φέρατε στο σπίτι* ΑΝΤ. χιλιοπαρακαλώ.

χίλιοι, -ιες, -ια {χιλίων} **1.** αυτός που ανέρχεται ποσοτικά στον αριθμό χίλια (1.000): *~ στρατιώτες / έντυπα / θέσεις* (βλ. κ. λ. *αριθμός*. ΠΙΝ.)· ΦΡ. (λόγ.) ***επί τοις χιλίοις*** / (καθημ.) ***στα χίλια*** για να δηλωθεί το ποσοστό επί χιλίων μονάδων στο οποίο γίνεται αναφορά (κυριολεκτικά ή μεταφορικά): *δεν έχει πιθανότητες ούτε ένα ~ να γλυτώσει* **2.** (επιτατ.) πάρα πολλοί. αναρίθμητοι: *~ φορές σ' το έχω πει να προσέχεις. αλλά εσύ δεν βάζεις μυαλό* || *με τα ~ ζόρια* (πολύ δύσκολα) || *με τα ~ βάσανα* (πολύ δύσκολα) || *~ ευχαριστώ / παρακάλια* ΣΥΝ. άπειρος, αναρίθμητος ΑΝΤ. λίγος· ΦΡ. (α) ***χίλια δυο*** πολλά και διάφορα: *μας είπε ~ πράγματα απ' τα ταξίδια του* (β) ***Χίλιες και μια νύχτες*** συλλογή από παραμύθια. μύθους. περιπέτειες και ερωτικές ιστορίες, με περσική και ινδική προέλευση, που έγιναν γνωστά από την αραβική τους μετάφραση μετά τον 16ο αι. (γνωστότερα είναι: *Ο Σεβάχ ο θαλασσινός, Το λυχνάρι τού Αλλαντίν, Ο Αλή Μπαμπά και οι σαράντα κλέφτες* κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χέσλιοι* (πράγμα που ερμηνεύει τους διαλεκτ. τ.: ιων. *χείλιοι*. δωρ. *χήλιοι*. αιολ. *χέλλιοι*) < I.E. *gheslo- «χίλιοι». Ωστόσο, δυσκολίες προκαλεί η επιχειρηθείσα σύνδεση με τα συνώνυμα σανσκρ. sahásram. αβεστ. hazarjrəm. αφού δεν έχει επιβεβαιωθεί κάποια από τις προτεινόμενες ετυμολ. πορείες. Η έκδοχή τής ανάλυσης sahas-ra < *seghes-lo, που θα οδηγούσε σε συσχέτιση με τη ρίζα *segh- τού ρ. *έχω*, είναι μορφολογικώς απρόσφορη. Κατ' άλλη άποψη, ο σανσκρ. τ. πρέπει να αναλυθεί ως sa-hasra < *sm-gheslo-, όπου το *sm- αποτελεί τη συνεσταλμ. βαθμ. τού προθέματος sa- (πβ. κ. *ἑ-κατόν*, τοχ. sas «ένα»). Αν και η δεύτερη υπόθεση φαίνεται πιο πιθανή, η I.E. δεν διέθετε κοινή ρίζα με τη σημ. «χίλιοι»].

χιλιόκυκλος (ο) {-ου κ. -ύκλου | -ων κ. -ύκλων. -ους κ. -ύκλους} ΦΥΣ.-ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα συχνότητας που ισούται με χίλια χερτς (βλ.λ.)· το κιλοχέρτς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kilocycle].

χιλιόλιτρο (το) [1856] {χιλιολίτρ-ου | -ων} μονάδα μέτρησης όγκου και χωρητικότητας. που αντιστοιχεί σε χίλια λίτρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. kilolitre].

χιλιομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η μέτρηση μιας απόστασης σε χιλιόμετρα.

χιλιομετρητής (ο) όργανο με το οποίο μετρείται μια απόσταση σε χιλιόμετρα ΣΥΝ. κοντέρ.

χιλιομετρικός, -ή, -ό [1833] αυτός που μετρείται ή υπολογίζεται σε χιλιόμετρα: *~ απόσταση.* — **χιλιομετρικά** επίρρ.

χιλιόμετρο (το) {χιλιομέτρ-ου | -ων} (συντομ. χλμ.) μονάδα μήκους που αντιστοιχεί σε χίλια μέτρα και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση μεγάλων αποστάσεων· ΦΡ. (σκωπτ.) ***όρθιο χιλιόμετρο*** για πολύ ψηλό άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kilomètre].

χιλιομετροδείκτης (ο) {χιλιομετροδείκτ-η} οδικό σήμα στο πλάι των μεγάλων εθνικών ή διεθνών οδών. με το οποίο δηλώνεται το τέλος ή το μέσο κάθε χιλιομέτρου και στο οποίο αναγράφεται –στην πρώτη περίπτωση– η απόσταση τού σημείου αυτού από την αρχή τής μέτρησης.

χιλιοπαρακαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {χιλιοπαρακαλ-άς κ. -είς... | χιλιοπαρακάλεσ-α. -τηκα, -μένος} ζητώ ικετευτικά (κάτι): *τον χιλιοπαρακάλεσα, χρυσό τον έκανα· ούτε να μ' ακούσει δεν ήθελε!* ΣΥΝ. θερμοπαρακαλώ, ικετεύω.

χιλιοπλάσιος, -α, -ο → χιλιαπλάσιος

χιλιοστημόριο (το) [1856] {χιλιοστημορί-ου | -ων} **1.** το ένα από τα χίλια ίσα μέρη στα οποία μοιράζεται ένα σώμα ή μια ποσότητα ΣΥΝ. χιλιοστό **2.** (συνεκδ.-μτφ.) πάρα πολύ μικρή ποσότητα: *~ αγάπης / ενδιαφέροντος.*
[ΕΤΥΜ. < *χιλιοστός* + *μόριο*. πβ. κ. *πολλοστη-μόριο*].

χιλιοστό (το) ‣ χιλιοστός

χιλιοστο- κ. **χιλιοστό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων οι οποίες δηλώνουν τη διαίρεση ορισμένης μονάδας σε 1.000 ίσα μέρη: *χιλιοστό-μετρο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής. που απαντά σε μεταφρ. δάνεια ως απόδ. τού διεθν. milli-, λ.χ. γαλλ. milli-gramme].

χιλιοστόβαρο (το) ΝΑΥΤ. μονάδα μετρήσεως τής ατμοσφαιρικής πίεσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. millibar (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλιοι») + -bar < *βάρος*].

χιλιοστόγραμμο (το) [1866] {χιλιοστογράμμ-ου | -ων} μονάδα μετρήσεως τού βάρους που ισοδυναμεί με το ένα χιλιοστό τού γραμμαρίου: *κάθε δισκίο περιέχει ένα ~ τής τοξικής ουσίας* ΣΥΝ. μιλιγκράμ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. milligramme (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλιοι) + -gramme < *γράμμα*].

χιλιοστόλιτρο (το) {χιλιοστολίτρ-ου | -ων} μονάδα μετρήσεως τού όγκου (υγρών και αερίων) που ισοδυναμεί με το ένα χιλιοστό τού λίτρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. millilitre (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλιοι») + -litre (< αρχ. *λίτρα*)].

χιλιοστόμετρο (το) [1839] {χιλιοστομέτρ-ου | -ων} μονάδα μετρήσεως τού μήκους που ισοδυναμεί με το ένα χιλιοστό τού μέτρου ΣΥΝ. μιλιμέτρ. χιλιοστό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. millimètre (νόθο σύνθ.) < milli- (< λατ. mille «χίλιοι») + mètre (< αρχ. *μέτρον*)].

χιλιοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 1000ός στην αραβική αρίθμηση, ,Α ή ,α στην ελληνική και Μ στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό χίλια (1.000): *ο ~ πελάτης μας κερδίζει πολύτιμα δώρα* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει επαναληφθεί πάρα πολλές φορές: *για ~ φορά σού το λέω!* ΣΥΝ. πολλοστός. εκατοστός **3.** ***χιλιοστό*** (το) (α) καθένα από τα χίλια ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο ΣΥΝ. χιλιοστημόριο (β) καθεμία από τις χίλιες υποδιαιρέσεις τού μέτρου ΣΥΝ. χιλιοστόμετρο, μιλιμέτρ (γ) ΣΤΡΑΤ. η μονάδα μέτρησης γωνιών στο πυροβολικό (δ) ΜΕΤΕΩΡ. μονάδα οργάνου για τη μέτρηση τού ύψους των κατακρημνισμάτων που έπεσαν σε ένα δεδομένο σημείο κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου: *η συνεχής και ήρεμη βροχή πέφτει με ρυθμό 5 χιλιοστών ανά ώρα* || *«70 χιλιοστά βροχής σε ένα δωδεκαήμερο προκάλεσαν πλημμύρες»* (εφημ.) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χίλιοι* + παραγ. επίθημα -οστός, κατ' αναλογίαν προς το *είκοσ-τός* (πβ. κ. *εκατοστός*)].

χιλιοφορεμένος, -η, -ο αυτός που έχει φορεθεί πολλές φορές και έχει φθαρεί (το υλικό του) ή έχει κουράσει αυτόν που τον φορά: *~ ρούχο* / (μτφ.) *ιδέες* ΣΥΝ. πολυφορεμένος.

χιλιόχρονα (τα) ‣ χιλιο-, -χρονα

χιλιοχρονίτικος, -η, -ο **1.** αυτός που ζει ή διαρκεί χίλια χρόνια ΣΥΝ. χιλιόχρονος **2.** ο πολύ παλιός: *Αυτό το ~ σακάκι θα φορέσεις; Τόσα καινούργια ρούχα έχεις!*

χιλιόχρονος, -η, -ο [1831] **1.** αυτός που ζει ή διαρκεί χίλια χρόνια: *~ δέντρο / ιστορία* ΣΥΝ. χιλιετής, χιλιοχρονίτικος **2.** (ευχετ.) να ζήσεις / ζήσετε πολλά χρόνια: *~! Να σε χαίρονται οι δικοί σου!* ΣΥΝ. πολύχρονος.

χιλιοψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις. -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης μεγέθους αρχείου που αντιστοιχεί σε 1.024 χαρακτήρες ή ψηφιολέξεις (bytes).

Χίλων (ο) {Χίλων-ος. -α} ο *Λακεδαιμόνιος*· ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας, περίφημος για τα αποφθέγματά του (6ος αι. π.Χ.). Επίσης **Χίλωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *χιλός* «χλωρό χόρτο χρησιμοποιούμενο κυρ. ως τροφή αλόγων», αγν. ετύμου].

χίμαιρα (η) {χιμαιρών} **1.** προϊόν τής φαντασίας. επιθυμία που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί: *κυνηγώ χίμαιρες* || *η ~ τού απολύτου / τού καλού / τής ευτυχίας / τού ιδανικού συντρόφου* ΣΥΝ. ουτοπία, αυταπάτη ● **2.** ΒΙΟΛ. κάθε οργανισμός ή ιστός που έχει προκύψει από τον συνδυασμό δύο ή περισσοτέρων τύπων κυττάρων με άλλη γενετική προέλευση ● **3.** ΖΩΟΛ. ψάρι που ζει σε μεγάλα βάθη με παράξενη όψη, μακρόστενο σώμα. ασημί ή σκούρο χρώμα και με ουρά που μοιάζει με μαστίγιο **4.** ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) τέρας με σώμα λιονταριού. από τη ράχη τού οποίου εκφυόταν λαιμός και κεφάλι κατσίκας, ενώ η ουρά του κατέληγε σε κεφάλι φιδιού· το σκότωσε ο Βελλεροφόντης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με το αρχ. ουσ. *χίμαρος* «τράγος» και ανάγεται σε **χίμαρ-ja* < *ghim-r-. μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *gheim- «χειμώνας» (βλ. λ. *χειμώνας*), πβ. αρμ. jmeṙn «χειμώνας». διαλεκτ. νορβ. gimber «προβατίνα που δεν έχει αποκτήσει μικρά». λατ. bīmus «διετής» (για ζώα) (< *bi-himos) κ.ά.].

χιμαιρικός, -ή, -ό [1855] **1.** αυτός που αποτελεί προϊόν τής φαντασίας: *τον κυνηγούν ~ μορφές και ανείπωτοι εφιάλτες* ΣΥΝ. φανταστικός, ψεύτικος ΑΝΤ. πραγματικός. αληθινός **2.** αυτός που δεν μπορεί

να πραγματοποιηθεί, που δεν είναι εφαρμόσιμος: ~ *όνειρα / ελπίδες / προσδοκίες / στόχοι* ΣΥΝ. απραγματοποίητος, ουτοπικός ΑΝΤ. πραγματοποιήσιμος, ρεαλιστικός. — **χιμαιρικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

χιμαιροκυνηγός (ο) (μτφ.-λογοτ.) αυτός που προσπαθεί να πραγματοποιήσει ουτοπικά πράγματα ή επιθυμίες.

χίμετλο(ν) (το) {χιμέτλ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. (αρχαιοπρ. συνήθ. στον πληθ. ***χίμετλα***) οι χιονίστρες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χίμετλον* < θ. *χιμ-* (< *ghim-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gheim- «χειμώνας», πβ. σανσκρ. himá «κρύο, χιόνι», λατ. bīmus < *bi-himus «διετής, δηλ. αυτός που πέρασε δύο χειμώνες» κ.ά.) + παραγ. επίθημα *-ε-θλον / -ε-τλον*].

χιμίζω ρ. → χυμώ

χιμπαντζής κ. **χιμπατζής** (ο) {χιμπαντζήδες} **1.** ανθρωποειδής πίθηκος που ζει στην τροπική Αφρική, έχει ευκίνητα χείλη και χέρια, είναι έξυπνο ζώο, εξημερώνεται εύκολα και είναι ιδιαίτερα δημοφιλής σε τσίρκα και ζωολογικούς κήπους **2.** (μτφ.) πολύ άσχημος άνθρωπος: *τέτοια κούκλα να κυκλοφορεί μ' έναν κακάσχημο, μ' έναν ~!* ΣΥΝ. πιθηκομούρης, τέρας ΑΝΤ. κούκλος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. chimpanzee (οπτικό δάνειο) < chimpenzi / kimpenzi, από διαλεκτ. τ. τής γλώσσας τού Κονγκό].

χιμώ ρ. → χυμώ

hinc et nunc λατ. (προφέρεται *χινκ ετ νουνκ*) ελλην. *εδώ και τώρα*· αυτή τη συγκεκριμένη στιγμή, αμέσως.

χινοπωριάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με το φθινόπωρο: ~ *ήλιος / θάλασσα / βροχή* ΣΥΝ. φθινοπωρινός. — **χινοπωριάτικα** επίρρ.

χινόπωρο (το) (λαϊκ.) το φθινόπωρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φθινόπωρο*, με την παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *χύνω*].

χιονάνθρωπος (ο) {-ου κ. -ώπου | -ων κ. -ώπων, -ους κ. -ώπους} **1.** ομοίωμα ανθρώπου που κατασκευάζεται από χιόνι: *ένας ~ με μύτη ένα καρότο, μάτια από κουμπιά και καπελάκι στο κεφάλι* **2.** ***χιονάνθρωπος των Ιμαλαΐων*** το τερατώδες πλάσμα στο οποίο απέδωσαν ίχνη που έμοιαζαν με τεράστιες πατημασιές στην περιοχή όπου τα χιόνια δεν λειώνουν ποτέ ΣΥΝ. γέτι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. snow-man].

χιονάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει το άσπρο χρώμα τού χιονιού: ~ *ασπρόρουχα* ΣΥΝ. χιονόλευκος, κάτασπρος, πάλλευκος ΑΝΤ. κατάμαυρος.

χιονένιος, -ια, -ιο αυτός που μοιάζει με χιόνι, που έχει το λευκό χρώμα τού χιονιού ή είναι φτειαγμένος από χιόνι.

χιόνι (το) {χιον-ιού | -ιών} **1.** το καιρικό φαινόμενο κατά το οποίο οι υδρατμοί τής ατμόσφαιρας παγώνουν, παίρνουν τη μορφή κρυστάλλων και συνενώνονται σε νιφάδες πέφτοντας στη γη **2.** (συνεκδ.) οι ίδιες οι νιφάδες, αλλά και το στρώμα που σχηματίζουν πάνω στην επιφάνεια τής γης: *ρίχνει / πέφτει βαρύ ~ || αποκλειστήκαμε από τα ~ || κάτασπρο / πυκνό / λασπωμένο / ψιλό / μαρτιάτικο ~ || σωρός από ~ || σκι στο ~* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***μαθημένα τα βουνά στα / απ' τα χιόνια*** βλ. λ. *βουνό* (β) ***σαν τα χιόνια!*** για κάποιον που κάνει την εμφάνισή του μετά από μεγάλη απουσία **3.** ΜΕΤΕΩΡ. ***γραμμή διαρκούς / αιώνιου χιονιού*** το χαμηλότερο σημείο πάνω από το οποίο το χιόνι δεν λειώνει ποτέ, ούτε καν στη διάρκεια τού καλοκαιριού **4.** (μτφ. στην τηλεόραση) το σύνολο των παρασίτων που εμφανίζονται στην οθόνη σαν μικρές κουκκίδες λόγω τής κακής μετάδοσης ή λήψης τού σήματος, με αποτέλεσμα να μη βλέπει κανείς καθαρά την εικόνα **5.** (μτφ. ως επίθ.) (α) αυτός που είναι εξαιρετικά άσπρος: *ασπρόρουχα ~ || μαλλιά ~* ΣΥΝ. κάτασπρος, ολόλευκος, χιονάτος (β) αυτός που είναι ενοχλητικά κρύος, ψυχρός: ~ *είναι τα χέρια σου. Έλα να ζεσταθείς!* ΣΥΝ. μπούζι, πάγος, ψυγείο. — (υποκ.) **χιονάκι** (το), **χιονοειδής, -ής, -ές** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χιόνιον*, υποκ. τού αρχ. *χιών, -όνος* < *χιώμ < *gh(i)yom- (μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gheim- «χειμώνας»), που συνδ. με αρμ. jiwn «χιόνι», λατ. hiems «χειμώνας» κ.ά. Βλ. κ. *χειμώνας*].

χιονιάς (ο) {χιονιάδες} πολύ βαρύς καιρός που συνοδεύεται από χιονοπτώσεις: *το γύρισε σε ~* (ο καιρός) ΣΥΝ. χιονιστής. Επίσης **χιονιά** (η).

χιονίζει ρ. αμετβ. απρόσ. [αρχ.] {χιόνισ-ε, -μένος} πέφτει χιόνι: ~ *από νωρίς, αλλά δεν λέει να το στρώσει || χιονισμένα βουνά / κορφές* (που έχουν καλυφθεί από χιόνι).

χιονιστής (ο) [1816] **1.** πολύ βαρύς καιρός που συνοδεύεται από χιόνι ΣΥΝ. χιονιά, χιονιάς **2.** πάρα πολύ ψυχρός άνεμος που συνήθ. προμηνύει χιονοπτώσεις ή και προέρχεται από μέρη όπου έχει χιονίσει: *φύσηξε ~*.

χιονίστρα (η) {χιονιστρών} ΙΑΤΡ. (στον πληθ.) δερματοπάθεια που εμφανίζεται με διόγκωση των άκρων, τής μύτης και των αφτιών, τοπική ευαισθησία και καυσαλγίες και οφείλεται σε υπερβολικό ψύχος· εκδηλώνεται κυρ. τον χειμώνα ΣΥΝ. χίμετλο(ν).
[ΕΤΥΜ. < *χιονίζω* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *σφουγγαρίσ-τρα*].

χιονοβολή (η) [1888] (λόγ.) ο χιονοπόλεμος (βλ.λ.) ΣΥΝ. χιονοβόλημα. Επίσης **χιονοβολία** [1812].

χιονοβόλημα (το) [1887] {χιονοβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο χιονοπόλεμος ΣΥΝ. χιονοβολία, χιονοβολή.

χιονοβόλος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που ρίχνει χιόνι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χιών, -όνος* + *-βόλος* < *βάλλω*].

χιονοβολώ ρ. μετβ. [μτγν.] {χιονοβολείς... | χιονοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καλύπτω με χιόνι.

χιονοβροχή (η) [1891] βροχόπτωση που συνοδεύεται από χιονόπτωση ΣΥΝ. χιονόβροχο, χιονόνερο.

χιονόβροχο (το) βροχή μαζί με χιόνι που είτε διατηρείται και μετά την πτώση του είτε λειώνει καθώς πέφτει: *ρίχνει ~* ΣΥΝ. χιονόνερο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

χιονοδρομία (η) [1886] {χιονοδρομιών} (επίσ.) ΑΘΛ. το άθλημα (ολυμπιακό αγώνισμα) κατά το οποίο οι αθλητές φορούν μακριά και φαρδιά πέδιλα στα πόδια (χιονοπέδιλα), ώστε να μπορούν να γλιστρούν πάνω στην επιφάνεια τού χιονιού ή και να κάνουν άλματα από ένα σημείο σε άλλο, χρησιμοποιώντας συνήθ. δύο βοηθητικά ραβδιά: *κύπελλο χιονοδρομίας* ΣΥΝ. σκι.

χιονοδρομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη χιονοδρομία και τους χιονοδρόμους: ~ *αγώνες / εγκαταστάσεις / εξοπλισμός*· ΦΡ. ***χιονοδρομικό κέντρο*** το χιονοδρόμιο (βλ.λ.).

χιονοδρόμιο (το) {χιονοδρομί-ου | -ων} τόπος κατάλληλος για χιονοδρομίες, με ειδικές πίστες (διαφορετικού βαθμού δυσκολίας), καθώς και συναφείς χώρους άθλησης και ψυχαγωγίας ΣΥΝ. χιονοδρομικό κέντρο.

χιονοδρόμος (ο/η) **1.** (κυριολ.) πρόσωπο που περπατά στο χιόνι **2.** αθλητής τής χιονοδρομίας ΣΥΝ. σκιέρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Schneeschuhläufer].

χιονοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {χιονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} χιονώδης (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χιονοθύελλα (η) [1870] {χιονοθυελλών} πολύ δυνατός άνεμος που συνοδεύεται από χιονόπτωση: *οι ορειβάτες αντιμετώπισαν βαριά ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schneesturm].

χιονόλευκος, -η, -ο [1835] αυτός που έχει το λευκό χρώμα τού χιονιού: ~ *καθαριότητα* ΣΥΝ. χιονάτος, πάλλευκος, κάτασπρος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. schneeweiß].

χιονόμαλλος, -η, -ο [1860] αυτός τού οποίου τα μαλλιά είναι λευκά σαν το χιόνι: ~ *γιαγιά* ΣΥΝ. ασπρομάλλης.

χιονομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. η μέτρηση τού ύψους των χιονοπτώσεων ανά περιοχή με ειδικά όργανα.

χιονομετρικός, -ή, -ό ΜΕΤΕΩΡ. αυτός που σχετίζεται με το χιονόμετρο και τη χιονομετρία. — **χιονομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.

χιονόμετρο (το) {χιονομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. το όργανο με το οποίο γίνεται η μέτρηση των χιονοπτώσεων ανά περιοχή.

χιονόμπαλα (η) {δύσχρ. χιονομπαλών} μπάλα από χιόνι στο μέγεθος περίπου τής παλάμης τού χεριού, την οποία πετούν ο ένας στον άλλον, όσοι παίζουν χιονοπόλεμο ΣΥΝ. χιονόσφαιρα.

χιονόνερο (το) βροχή και χιόνι, που διατηρεί τη μορφή του ή λειώνει, καθώς πέφτει: *ρίχνει ~* ΣΥΝ. χιονόβροχο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

χιονονιφάδα (η) [1895] η νιφάδα τού χιονιού: *άσπρες, τρελές ~*.

χιονοπέδιλο (το) [1891] {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων} ειδικό πέδιλο, ένα για κάθε πόδι ή ένα και για τα δύο, με μεγάλο μήκος και φαρδιά βάση, που προσαρμόζεται σταθερά στο πόδι και επιτρέπει σε όποιον το φορά να γλιστρά ή να κάνει άλματα και να προσγειώνεται πάνω στο χιόνι (πβ. λ. *χιονοδρομία*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schneeschuh].

χιονοπόλεμος (ο) [1887] το παιχνίδι κατά το οποίο ρίχνει ο ένας στον άλλον χιονόμπαλες: *παίζω ~*.

χιονόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πτώση χιονιού: *χιονοπτώσεις θα σημειωθούν στα βόρεια τού νομού || ελαφρά / πυκνή / σοβαρή ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. snowfall].

χιονοσκεπής, -ής, -ές [1853] {χιονοσκεπ-ούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που είναι σκεπασμένος, καλυμμένος με χιόνι: ~ *κορυφές / βουνοπλαγιές / στέγες*. Επίσης **χιονοσκεπασμένος, -η, -ο** κ. **χιονοσκέπαστος** [1808]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *χιόνι* + *-σκεπής* < *σκέπω*, πβ. κ. *α-σκεπής*].

χιονοστεφής, -ής, -ές [1862] {χιονοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός τού οποίου η κορυφή καλύπτεται από χιόνι: ~ *όρος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *χιόνι* + *-στεφής* < *στέφω*].

χιονοστιβάδα (η) [1846] **1.** μεγάλη ποσότητα στρωμένου χιονιού που αποσπάται από την αρχική του θέση και κυλά σε πλαγιά βουνού παρασύροντας όλο και μεγαλύτερες μάζες χιονιού, αποκτώντας τελικά τεράστιο και ιδιαίτερα καταστροφικό όγκο: *ο οικισμός καταπλακώθηκε από ~ || η ~ παρέσυρε τρεις ορειβάτες* **2.** (μτφ.) σύνολο σοβαρών γεγονότων που συμβαίνουν ξαφνικά προκαλώντας δυσάρεστες συνέπειες: *η ~ των αποκαλύψεων για οικονομικά σκάνδαλα || ~ αντιδράσεων* **3.** ΟΙΚΟΝ. το σύστημα αγοραπωλησιών που στηρίζεται στο ότι κάθε αγοραστής γίνεται ταυτόχρονα πωλητής σε τρίτους ΣΥΝ. χιονόσφαιρα **4.** ΦΥΣ. ***φαινόμενο χιονοστιβάδας*** το φαινόμενο που παρατηρείται όταν εφαρμοστεί ένα ισχυρό ηλεκτρικό πεδίο σε μονωτή ή ημιαγωγό και συνίσταται στη ραγδαία αύξηση τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος στο κύκλωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω*.

χιονοστρόβιλος (ο) [1886] {χιονοστροβίλ-ου | -ων, -ους} ισχυρός άνεμος που κάνει το χιόνι να στροβιλίζεται.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tourbillon de neige].

χιονόσφαιρα (η) [1863] {χιονοσφαιρών} (επίσ.) μπάλα από χιόνι στο μέγεθος τής παλάμης τού χεριού ΣΥΝ. χιονόμπαλα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schneeball].

χιονώδης, -ης, -ες [αρχ.] {χιονώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χιόνι ΣΥΝ. χιονοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

Χίος (η) **1.** νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους μεταξύ τής Σάμου και τής Λέσβου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού (*νομός Χίου*), ο οποίος περιλαμβάνει τα νησιά Χίο, Οινούσες και Ψαρά. — **Χιώτης** (βλ.λ.) κ. (λόγ.) **Χίος** [αρχ.] (ο), **Χιώτισσα** (η), **χιώτικος, -η, -ο** [μεσν.] κ. (λόγ.) **χιακός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

χιούμορ (το) {άκλ.} η σύλληψη των πραγμάτων και τής ζωής από την αστεία και κωμική πλευρά τους, καθώς και η έκφραση αυτής τής όψεως τόσο στον προφορικό όσο και τον γραπτό λόγο (κάποιου) με έξυπνο, πνευματώδη τρόπο: *λεπτή αίσθηση τού ~ || κακό / φθηνό /*

έξυπνο / προχωρημένο / τραβηγμένο / δηκτικό / ανεξάντλητο / ανατρεπτικό ~ || *το ιδιότυπο βρετανικό ~* || *κάνω ~·* ΦΡ. **μαύρο χιούμορ** η σύλληψη και η αντιμετώπιση των δυσάρεστων πλευρών τής ζωής, ιδ. όσων αφορούν στον θάνατο, μέσα από κωμική ή ευτράπελη οπτική: *ταινία διανθισμένη με ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. humour < γαλλ. humeur < λατ. (h)umor, -ōris «υγρό, υγρότητα». Η γρ. χωρίς αρχικό h- στους λατ. τ. είναι η ορθή, το δε h- οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδ. προς τη λ. humus «γη, χώμα». Το λατ. umor συνδ. με το αρχ. *ὑγρός* και με αρμ. oyc «φρέσκος», αρχ. ισλ. vǫkr «υγρός», ενώ η δημοφιλής συσχέτιση με το αρχ. *χυμός* δεν έχει ετυμολ. βάση. Για το σημασιολ. εύρος τής έννοιας «υγρό», βλ. λ. *ιδιοσυγκρασία, μελαγχολία*].

χιουμορίστας (ο) {δύσχρ. χιουμοριστών}, **χιουμορίστα** (η) **1.** πρόσωπο που έχει έντονη αίσθηση τού χιούμορ στην προφορική ή τη γραπτή έκφρασή του: *μεγάλος / σπουδαίος / εξαιρετικός ~* **2.** αρθρογράφος σε εφημερίδα ή άλλο έντυπο που γράφει ευχάριστα ή κωμικά κείμενα: *καλοπληρωμένος / ταλαντούχος ~* ΣΥΝ. ευθυμογράφος.
[ΕΤΥΜ. < *χιούμορ* + παραγ. επίθημα *-ίστας*, πβ. κ. *γραφ-ίστας*].

χιουμοριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χιούμορ, που χαρακτηρίζεται από αίσθηση τού χιούμορ ή (γενικότ.) θεωρείται αστείος: *~ γραφή / προσέγγιση / οπτική / περιγραφή / σκηνή / διάλογος / έργο / σχόλιο / ύφος / διάθεση / επιθεώρηση.* — **χιουμοριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

χίπης (ο) {χίπηδες}, **χίπισσα** (η) {δύσχρ. χιπισσών} **1.** καθένα από τα νέα άτομα, ιδ. στη δεκαετία τού '60-'70, που απέρριπταν την κατεστημένη τάξη πραγμάτων, εκδηλώνοντας την αντίθεσή τους με πολύχρωμα ρούχα, μακριά μαλλιά και γένεια (άνδρες), προτιμώντας την κοινοβιακή ζωή ή/και κάνοντας χρήση ψυχοτρόπων και ναρκωτικών ουσιών (χασίς, LSD), στην προσπάθειά τους να επιτύχουν νέα επίπεδα εμπειρίας, συχνά σύμφωνα με πρακτικές ανατολικών θρησκειών **2.** (γενικότ.) κάθε άτομο με μακριά, απεριποίητα μαλλιά και πολύχρωμα ρούχα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. hippie / hippy < hip «εναρμονισμένος με τις νέες ιδέες, την τελευταία λέξη τής μόδας κ.λπ., αυτός που είναι μέσα στα πράγματα», αγν. ετύμου].

χίπικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τους χίπηδες και το κίνημα τού χιπισμού: *~ ρούχα / τρόπος ζωής / εμφάνιση.* — **χίπικα** επίρρ.

χιπισμός (ο) το κίνημα των χίπηδων, το σύνολο των ιδεών και τής συμπεριφοράς που αυτοί υιοθετούσαν, καθώς και οι ενδυματολογικές, μουσικές κ.λπ. επιλογές τους.

χιπ-χόπ (το) {άκλ.} μουσικό είδος προερχόμενο από την Αμερική, ιδιαίτερα δημοφιλές μεταξύ των νέων, με χαρακτηριστικό σταθερό και κοφτό ρυθμό, που συνδυάζεται με διάφορα μουσικά εφέ και με λόγια που απαγγέλλονται ρυθμικά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hip-hop, ηχομιμητ. λ.].

χιτ (το) {άκλ.} ελλην. *επιτυχία·* μουσική επιτυχία (τραγουδιστή ή συγκροτήματος). — (υποκ.) **χιτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hit, βασική σημ. «χτυπώ»].

χίτης (ο) {χιτών} (παλαιότ.) μέλος ή οπαδός τής «Οργάνωσης Χ» ή τού «Κόμματος των Χιτών», που ίδρυσε ο Γεώργιος Γρίβας («Λιγενής») και το οποίο είχε αντικομουνιστική δράση (κατά τού Ε.Α.Μ.) την περίοδο τής Κατοχής και φιλοβασιλικό προσανατολισμό.

χιτλερικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Αδόλφο Χίτλερ ή με το καθεστώς που επέβαλε στη Γερμανία από το 1933 ώς το 1945: *~ νεολαία / πρακτική / ιδεολογία* ΣΥΝ. ναζιστικός, εθνικοσοσιαλιστικός **2.** **χιτλερικός** (ο) οπαδός τού Χίτλερ ΣΥΝ. ναζιστής, εθνικοσοσιαλιστής.

χιτλερισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. η ιδεολογία τού Χίτλερ και το καθεστώς που επέβαλε στη Γερμανία από το 1933 ώς το 1945.

χιτώνας (ο) **1.** μακρύ, φαρδύ, συνήθ. χωρίς μανίκια ένδυμα, το οποίο φορούσαν κατάσαρκα, κυρ. οι άνδρες, στερεώνοντάς το με πόρπες ή περόνες: *ποδήρης / ιωνικός ~* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***(Άγιος) Χιτών*** ο χιτώνας τον οποίο φορούσε ο Χριστός και τον οποίο έπαιξαν στον κλήρο οι Ρωμαίοι στρατιώτες που τον σταύρωσαν **3.** (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως κάλυμμα άλλου πράγματος εφαρμόζοντας καλά πάνω του: *οι ~ τής Γης* **4.** ΑΝΑΤ. ***αμφιβληστροειδής χιτώνας*** βλ. λ. *αμφιβληστροειδής*. Επίσης (λόγ.) **χιτών** {χιτώνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χιτών, -ῶνος* (ήδη μυκ. ki-to), σημιτ. αρχής, πβ. φοινικ. ktn «λινός χιτώνας», εβρ. kuttōnéth].

χιτώνιο (το) [αρχ.] {χιτωνί-ου | -ων} **1.** κοντός χιτώνας (βλ.λ.) **2.** ΣΤΡΑΤ. εξωτερικό ένδυμα των στρατιωτικών στο σχέδιο τού σακακιού ΣΥΝ. αμπέχονο **3.** (για πυροβόλο όπλο) πρόσθετος κυλινδρικός σωλήνας με τον οποίο περιβάλλεται τμήμα τού όπλου: *«τυφέκιο με θερμικό ~ καθ' όλο το μήκος τής κάννης»* (εφημ.).

χιτωνοειδής, -ής, -ές [1886] {χιτωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χιτώνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χιών (η) → χιόνι

Χιώτης (ο) {Χιωτών}, **Χιώτισσα** (η) {Χιωτισσών} αυτός που κατάγεται από τη Χίο (βλ.λ.)· ΦΡ. ***(δυο-δυο) σαν τους Χιώτες*** για δύο πρόσωπα που πηγαίνουν παντού μαζί ή για ανθρώπους που περπατούν ανά δύο: *πάνε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *Χίος* + παραγ. επίθημα *-ώτης*, πβ. κ. *Πειραι-ώτης*].

χιώτικος, -η, -ο → Χίος

χλαίνη (η) {χλαινών} ΣΤΡΑΤ. εξωτερικό ένδυμα από χοντρό ύφασμα, που είναι ιδανικό για τις πολύ κακές καιρικές συνθήκες τού χειμώνα ΣΥΝ. μανδύας. Επίσης **χλαίνα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χλαῖνα* < **χλάν-jᾰ* < **χλάμ-jᾰ*, πράγμα που επιτρέπει τη σύνδεση με το αρχ. *χλαμ-ύς* (βλ. κ. *χλαμύδα*). Ωστόσο, και οι δύο τ. είναι αγν. ετύμου και ίσως αποτελούν δάνεια].

χλαλωή (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η χλαπαταγή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < **(ο)χλαλωή* (με σίγηση τού αρχικού άτονου ο- και τού ενδοφωνηεντικού -γ-) < *οχλαγωγία*].

χλαμύδα (η) κοντό ένδυμα των αρχαίων εφήβων ή ιππέων από τριγωνικό ύφασμα, το οποίο στερέωναν στους ώμους και συγκρατούσαν με περόνη ή πόρπη μπροστά, στο πάνω μέρος τού στήθους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χλαμύς, -ύδος* < θ. *χλαμ-* (που συνδ. με το αρχ. *χλαῖνα*, βλ.λ.) + επίθημα *-ύς*. Ωστόσο, και οι δύο λ. είναι αγν. ετύμου, πιθ. δάνεια].

χλαμύδιο (το) {χλαμυδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. μικροοργανισμός που ζει και πολλαπλασιάζεται μέσα σε ζωικά κύτταρα και αποτελεί βασική αιτία μολύνσεων τής ουρήθρας, τού τραχήλου τής μήτρας κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chlamydia].

χλαπακιάζω ρ. μετβ. {χλαπάκιασα} (λαϊκ.-οικ.) τρώω μεγάλες ποσότητες πολύ γρήγορα και λαίμαργα: *χλαπάκιασα ό,τι βρήκα μπροστά μου* ΣΥΝ. καταβροχθίζω, κατεβάζω, (οικ.) ξεσκίζω. — **χλαπάκιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

χλαπαταγή (η) {χωρ. πληθ.} μεγάλος θόρυβος που προέρχεται από πολλά άτομα συγκεντρωμένα ΣΥΝ. οχλοβοή, οχλαγωγία, φασαρία, (λαϊκ.) χλαλωή.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *όχλος* και *πάταγος*].

χλαπάτσα κ. **κλαπάτσα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η διστομίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. gâlbeatsă < λατ. galbinus «κίτρινος» ή < αλβ. kelbaze < kelp «πύον». Πβ. ρουμ. gălbeasă].

χλάπα-χλούπα (το) {άκλ.} για να δηλωθεί ότι κάποιος τρώει λαίμαργα, με μεγάλες μπουκιές: *μέχρι να καθίσουν όλοι στο τραπέζι ~ άδειασε το πιάτο του.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

χλεμπάγια (η) → πλεμπάγια

χλεμπόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** αγγούρι, κολοκύθι ή πεπόνι που έχει περάσει το σημείο τής ωρίμασής του και πάει να σαπίσει έχοντας αποκτήσει αλλοιωμένο χρώμα **2.** (μειωτ.) η γυναίκα που δεν έχει ροδαλό ή κόκκινο χρώμα στο πρόσωπό της, αλλά είναι πολύ χλομή ΣΥΝ. χλεμπονιάρα, κιτρινιάρα.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **φλεμ(π)όνα* < *πλεμόνα / -ι* (βλ.λ.)].

χλεμπονιάρης (ο) {χλεμπονιάρηδες}, **χλεμπονιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) άνθρωπος πολύ χλομός, πράγμα που θεωρείται ένδειξη κακής ή εύθραυστης υγείας ΣΥΝ. κιτρινιάρης ΑΝΤ. ροδαλός, κοκκινομάγουλος. Επίσης **χλεμπονιάρικος,** -η, -ο κ. **χλεμπονιασμένος**.
[ΕΤΥΜ. < *χλεμπόνα* «παραγινωμένο αγγούρι» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωριάρης*].

χλευάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {χλεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εκφράζομαι με περιφρονητικό ή υποτιμητικό τρόπο, περιγελώ (κάποιον/κάτι): *χλευάζει τους αδύναμους / ό,τι δεν καταλαβαίνει* ΣΥΝ. κοροϊδεύω, περιπαίζω, υβρίζω ΑΝΤ. επαινώ. — **χλευασμός** (ο) [αρχ.], **χλευαστής** (ο) [αρχ.], **χλευαστικός,** -ή, -ό [μτγν.], **χλευαστικά** επίρρ.

χλεύη (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη κοροϊδία και αποδοκιμασία, ο εμπαιγμός: *η ~ τού κόσμου* ΣΥΝ. χλευασμός, κοροϊδία ΑΝΤ. επιτίμηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ως αρχικό θεωρηθεί το θ. *ghlew-ā (< Ι.Ε. *ghleu- «αστειεύομαι, είμαι χαρούμενος»), αυτό θα επέτρεπε τη σύνδεση με αρχ. αγγλ. glēo «χαρά», αλλά η διατήρηση τού ενδοφωνηεντικού *-F-* είναι ασυνήθιστη στην Ελληνική. Εξάλλου, αν γίνει δεκτή η παρουσία αρχαϊκού -s- με τη μορφή **χλεύ-ση* < *ghleu-s- (πβ. κ. *σκευή*), αυτό θα οδηγούσε σε μη αναμενόμενο τ. **χλεF-Fα̃*. Επίσης, δεν είναι σαφές αν η λ. πρέπει να ετυμολογηθεί από το Ι.Ε. *ghel- «κραυγάζω» ή από το Ι.Ε. *ghel- «λάμπω». Τέλος, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *χελυνάζω· χλευάζω, φλυαρέω* και ανάγεται σε θ. *ghl-eu- < *ghel-u (με αντιμετάθεση), αλλά το ρ. *χελυνάζω* δεν μπορεί να απομακρυνθεί από την ετυμολ. οικογένεια τής λ. *χεῖλος*].

χλιαίνω ρ. μετβ. {(ε)χλίαν-α, -θηκα} κάνω ένα υγρό χλιαρό ΣΥΝ. ζεσταίνω. — **χλίανση** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χλι-άν-jω* (επίθημα *-αν-*) < θ. *χλι-*, πιθ. < *ghli-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghlei- «λαμπρός, σπινθηροβόλος», πβ. αρχ. ιρλ. glē, μέσ. άνω γερμ. glīmen, αρχ. σκανδ. glјā κ.ά. Ομόρρ. *χλι-αρός, χλι-δή* (βλ.λ.). Οι αντιστοιχίες αυτές προσκρούουν στη μακρότητα τού -ι- των *χλίω, χλιαρός*, πράγμα που καθιστά όλο το σύστημα αβέβαιο].

χλιαραίνω ρ. μετβ. {χλιάρυνα} κάνω (κάτι) χλιαρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

χλιαρός, -ή, -ό **1.** (για υγρά) αυτός που έχει κανονική θερμοκρασία, που δεν τον νιώθουμε ούτε κρύο ούτε ζεστό: *~ θάλασσα / σούπα* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ένταση, νεύρο: *~ αντίδραση τού κοινού / στάση / συζήτηση / εντύπωση* ΣΥΝ. άτονος, υποτονικός, ουδέτερος ΑΝΤ. έντονος, ζωντανός. — **χλιαρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **χλιαρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χλι-* (τού ρ. *χλιαίνω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αρός*, πβ. κ. *μιαίνω - μιαρός*].

χλιδάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που χαρακτηρίζει η χλιδή: *~ κέντρο διασκέδασης / περιβάλλον.*

χλιδή (η) η υπερβολική άνεση και πλούτος στη ζωή κάποιου: *ζει μέσα στη ~* ΣΥΝ. πολυτέλεια, τρυφηλότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χλι-* (τού ρ. *χλιαίνω*, βλ.λ.) με οδοντική παρέκταση *-δ-*, που συνδ. με αρχ. σκανδ. glita «σπινθηροβολώ». Είναι αξιοσημείωτη η σημασιολ. πορεία «χλιαρός, μαλακός» → «τρυφηλός, πολυτελής»].

χλιμιντρίζω ρ. αμετβ. {χλιμίντρισα} (για άλογα) βγάζω έντονο ήχο από το στόμα και τη μύτη ΣΥΝ. χρεμετίζω. Επίσης **χλιμιντρώ** (κ. -άω) {-άς...}. — **χλιμίντρισμα** (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χλιμι(ν)τρίζω* < αρχ. *χρεμετίζω* (βλ.λ.)].

χλμ. συντομ.· χιλιόμετρο, χιλιόμετρα.

χλοάζω ρ. αμετβ. {χλόασα} καλύπτομαι από πρασινάδα ΣΥΝ. πρασινίζω, χορταριάζω. Επίσης **χλοΐζω**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χλόη* (βλ.λ.)].

χλόασμα [μτγν.] κ. **χλόισμα** (σημ. 1) (το) {χλοάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο τόπος που είναι καλυμμένος από χλωρό χορτάρι ● **2.** ΙΑΤΡ. η εμφάνιση κιτρινωπών κηλίδων στο πρόσωπο, που οφείλεται σε ενδοκρινικές και ορμονικές αλλαγές, συνήθ. εξαιτίας εγκυμοσύνης: *μητρικό* ~.

χλοερός, -ή, -ό αυτός που έχει σκεπαστεί από χλωρό χόρτο: ~ *τόπος* / *λιβάδι* || ΕΚΚΛΗΣ. *«ἐν τόπῳ φωτεινῷ, ἐν τόπῳ χλοερῷ, ἐν τόπῳ ἀναψύξεως»* (στον άλλο κόσμο, τον μετά θάνατον· από τη νεκρώσιμη ακολουθία) ΣΥΝ. χλωρός, πράσινος ΑΝΤ. ξερός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χλόη* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

Χλόη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. προσωνυμία τής θεάς Δήμητρας ως προστάτιδας των σπαρτών που βλαστάνουν **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *χλόη* (βλ.λ.)].

χλόη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** χαμηλή, πράσινη βλάστηση: *κυλιούνταν πάνω στη* ~ ΣΥΝ. πρασινάδα, χορτάρι, γρασσίδι, χόρτο **2.** (α) ΒΟΤ. το σύνολο των ποωδών φυτών που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία πολύ χαμηλής και πυκνής βλάστησης (β) η ίδια η χαμηλή και πυκνή βλάστηση: *μην πατάτε τη* ~ (επιγραφή σε κήπους, πάρκα κ.α.) ΣΥΝ. χλοοτάπητας, γκαζόν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χλόϜη* < *ghl-$^e/_o$u- (με παρέκταση -$^e/_o$u-). μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghel- «λάμψη, ζωτικότητα – κίτρινο, πράσινο χρώμα» (δεν είναι σαφές ποια από τις σημ. είναι αρχική). πβ. λιθ. žolė «χλόη, πρασινάδα», αρχ. σλαβ. zelĭje «λάχανο», λατ. helus / (h)olus, -eris «χλόη, λαχανικά», αγγλ. yellow «κίτρινος», γερμ. gelb κ.ά. Ομόρρ. *χλωρός, χολ-ή, χόλ-ος* κ.ά.].

χλοΐζω ρ. ▸ χλοάζω

χλόισμα (το) → χλόασμα

χλομάδα (η) (σχολ. ορθ. *χλωμάδα*) → χλομός

χλομιάζω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *χλωμιάζω*) {χλόμιασ-α, -μένος} χάνω το χρώμα από τα μάγουλά μου, γίνομαι χλομός: *χλόμιασε απότομα και λιποθύμησε* || *μόλις πληροφορήθηκε το γεγονός χλόμιασε.* Επίσης **χλομ(ι)αίνω**. — **χλόμιασμα** (το).

χλομός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *χλωμός, -ή, -ό*) **1.** αυτός που είναι ωχρός, που δεν έχει χρώμα στο πρόσωπό του (εξαιτίας ασθένειας ή έντονης ψυχικής μεταβολής): ~ *κορίτσι* ΣΥΝ. κίτρινος, (μειωτ.-λαϊκ.) χλεμπονιάρης· ΦΡ. ***χλομά πρόσωπα*** οι λευκοί Ευρωπαίοι άποικοι στην Αμερική, όπως τους αποκαλούσαν οι γηγενείς Ινδιάνοι **2.** (μτφ.) άτονος, χωρίς ζωντάνια: ~ *βλέμμα* || *η παρουσία του στη συζήτηση υπήρξε* ~ ΣΥΝ. άτονος, αδύναμος ΑΝΤ. έντονος, καθαρός **3.** (αργκό-οικ.) ελάχιστα πιθανός· κυρ. στη ΦΡ. ***το βλέπω χλομό***: *χλομό το βλέπω να πάρουμε αύξηση* ΣΥΝ. δύσκολο, απίθανο. — (υποκ.) **χλομούλης, -α, -ι/ -ικο** κ. **χλομούτσικος, -η, -ο. χλομάδα** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *φλόμος* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου και τροπή τού *φ-* σε *χ-* κατ' επίδρ. των *χλωρός, χρώμα*, όπου οφείλεται και η εσφαλμ. γρ. με *-ω- (χλωμός)*].

χλοοκοπτικός, -ή, -ό (για εργαλείο) αυτός που χρησιμοποιείται για την κοπή τής χλόης: ~ *μηχανή* / *τρακτέρ*.

χλοοτάπητας (ο) {χλοοταπήτων} πολύ χαμηλή και πυκνή βλάστηση, που καλλιεργείται είτε σε κήπους, πάρκα κ.λπ. είτε σε γήπεδα (όπου συνήθ. τοποθετείται σε μεγάλα κομμάτια χώματος και χλόης) και άλλους χώρους αθλήσεως: *αλλαγή τού* ~ *στο Ολυμπιακό Στάδιο* || *πλαστικός* ~ (απομίμηση τέτοιας βλάστησης από συνθετική ύλη, που επιστρώνεται συνήθ. σε γήπεδα ποδοσφαίρου αντί τής καλλιέργειας ή τοποθέτησης φυσικού χλοοτάπητα) || *κουρεύω* / *ποτίζω τον* ~ ΣΥΝ. χορτοτάπητας, γκαζόν, χλόη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. pelouse, gazon].

χλστ. συντομ.· χιλιοστό, χιλιοστά.

χλωμός, -ή, -ό ▸ χλομός

χλωράδα (η) → χλωρός

χλωρασιά (η) (λαϊκ.) **1.** η φρέσκια, πράσινη και τρυφερή βλάστηση ως τροφή ζώων **2.** πράσινη βλάστηση ΣΥΝ. χλόη, πρασινάδα.
[ΕΤΥΜ. < *χλωρός*, κατ' αναλογίαν προς λ. όπως *πρασιά, χορτασιά* κ.τ.ό.].

χλωρίδα (η) **1.** ΒΟΤ. το σύνολο των φυτών που συναντά κανείς σε μια περιοχή: *η* ~ *και η πανίδα τής Αφρικής* ΑΝΤ. πανίδα **2.** ΦΥΣΙΟΛ. ***μικροβιακή χλωρίδα*** το σύνολο των μικροοργανισμών που βρίσκονται συγκεντρωμένοι στο δέρμα, στους βλεννογόνους, στο στόμα, το έντερο και στον κόλπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χλωρίς, -ίδος* < *χλωρός* (βλ.λ.)].

χλωρίνη (η) [1837] διάλυμα υποχλωριώδους νατρίου, που χρησιμοποιείται ως λευκαντικό και απολυμαντικό μέσο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chlorine].

χλώριο (το) [1839] {χλωρίου} ΧΗΜ. αέριο, αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Cl) τής ομάδας των αλογόνων, με χρώμα ανάμεσα στο κίτρινο και το πράσινο, χαρακτηριστική, έντονη και δυσάρεστη μυρωδιά, που χρησιμοποιείται για απολυμάνσεις χώρων και για τον καθαρισμό τού νερού (λ.χ. πόσιμο νερό των αστικών κέντρων, στις πισίνες κ.λπ.) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **χλωρικός, -ή, -ό** [1876]. **χλωριούχος, -ος, -ο** [1866].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. chlore < αρχ. *χλωρός*].

χλωρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. **1.** η προσθήκη χλωρίου στο κεντρικό σύστημα ύδρευσης, ώστε το πόσιμο νερό να αποστειρωθεί και να καθαριστεί από ξένα σώματα ή στοιχεία: *υποστηρίζεται ότι η* ~ *τού νερού προκαλεί βλάβες στην υγεία* **2.** (α) η πρόσληψη ενός ή περισσοτέρων ατόμων χλωρίου στη θέση των αντίστοιχων ατόμων υδρογόνου σε ένωση (β) η προσθήκη ενός μορίου χλωρίου στο μόριο ακόρεστης οργανικής ένωσης. — **χλωριώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chloration].

χλωροπλάστης (ο) [1893] {χλωροπλαστών} καθένα από τα εξειδικευμένα κυτταρικά οργανίδια των φυτών, που περιέχουν χλωροφύλλη και στα οποία συντελείται η διαδικασία τής φωτοσύνθεσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chloroplaste].

χλωρός, -ή, -ό **1.** (για φυτά) αυτός που έχει μόλις βλαστήσει, είναι πράσινος και δροσερός και δεν έχει ακόμα ωριμάσει: ~ *βλαστάρι* / *κλαδί* / *δεντράκι* / *χόρτα* ΣΥΝ. τρυφερός, φρέσκος ΑΝΤ. ξερός· ΦΡ. (α) ***δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαρί*** δεν αφήνω (κάποιον) σε ησυχία, τον καταδιώκω παντού: *μετά τις καταγγελίες η αστυνομία δεν τους άφηνε σε χλωρό κλαρί· έκανε συνεχώς ελέγχους* ΣΥΝ. κυνηγώ (β) (παροιμ.) ***μαζί με τα (ή κοντά στα) ξερά καίγονται και τα χλωρά*** βλ. λ. *ξερός* ● **2.** (για τυρί) αυτός που έχει μόλις κατασκευαστεί και δεν προορίζεται να διατηρηθεί για πολύ καιρό ΣΥΝ. φρέσκος, νωπός, ανάλατος ΑΝΤ. αλμυρισμένος **3.** (γενικότ.) αυτός που έχει παραχθεί ή κατασκευαστεί πολύ πρόσφατα και δεν έχει προφτάσει να δέσει: *το* ~ *σαπούνι δεν κάνει καλό αφρό.* — **χλωράδα** κ. **χλωρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-ρός*, πβ. *μικ-ρός*), που εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των λ. *χλόη, χολή*, αλλά με δυσερμήνευτο φωνηεντισμό *χλω-* (< *ghlō-). Μια πιθ. ερμηνεία, βάσει τού σχήματος **πλόϜ-ος* / *πλοῦς, πλω-τός*, θα ήταν η σύνδεση των **χλόϜ-ος* / *χλοῦς* (επίθ.) με το επίθ. *χλω-ρός* (ως εκτεταμ. βαθμ.), αν και η σίγηση τού *-Ϝ-* δεν άφησε ίχνη. Οι ποικίλες σημ. τής λ. *χλωρός* («υγρός – φρέσκος, πρόσφατος», «κίτρινος, πράσινος, ωχρός») θα μπορούσαν να αναχθούν σε κοινή αρχική αφετηρία «λαμπρός, ζωηρός»].

χλωροτύρι (το) {χλωροτυρ-ιού | -ιών} πολύ πρόσφατα παρασκευασμένο τυρί που προορίζεται για άμεση κατανάλωση.

χλωροφορμίζω ρ. μετβ. [1889] {χλωροφόρμισ-α, -τηκα, -μένος} ναρκώνω (κάποιον) με τη χρήση χλωροφορμίου (βλ.λ.). συνήθ. για να υποβληθεί σε χειρουργική επέμβαση: ~ *ασθενή.* — **χλωροφόρμιση** (η) [1876].

χλωροφόρμιο (το) [1851] {χλωροφορμίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμη, υγρή οργανική ένωση, που χρησιμοποιείται ως διαλύτης, ενώ παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε ως αναισθητικό· αλλιώς *τριχλωρομεθάνιο*: *οι ληστές τον νάρκωσαν με* ~. — **χλωροφορμικός, -ή, -ό** [1876].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. chloroforme (νόθο σύνθ.) < chloro- (< αρχ. *χλωρός*) + -forme < form(ique acide) «είδος οξέος» (< λατ. formica «μυρμήγκι»)].

χλωροφόρμιση (η) ▸ χλωροφορμίζω

χλωροφύλλη (η) [1885] {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η σημαντικότερη χρωστική ουσία των φυτών, η οποία έχει πράσινο χρώμα και μετατρέπει την ηλιακή ενέργεια σε χημική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chlorophylle].

χλωρόφυτο (το) {χλωροφύτ-ου | -ων} **1.** ποώδες καλλωπιστικό φυτό με μακριά λογχοειδή φύλλα, που καμπυλώνουν προς τα κάτω και έχουν ανοιχτό πράσινο χρώμα με λευκοκίτρινες λωρίδες κατά μήκος τους· φυτεύεται κυρ. σε γλάστρες και ζαρντινιέρες **2.** ΒΟΤ. ***χλωρόφυτα*** (τα) τα πράσινα φύκια που απαντούν στα γλυκά νερά ή σε χερσαίους υγρούς βιότοπους (σε βράχους μέσα στο νερό, στην επιφάνεια στάσιμων νερών κ.α.) ΣΥΝ. χλωροφύκη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. chlorophytum].

χλώρωση (η) [1838] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} σύμπτωμα των μη υγιών φυτών, που οφείλεται στην πτώση των επιπέδων τής χλωροφύλλης και εκδηλώνεται με το κιτρίνισμα των φύλλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chlorose].

Χ.Μ.Ο. (οι) Χριστιανικές Μαθητικές Ομάδες.

χνάρι (το) κ. (λαϊκότ.) **αχνάρι** [μεσν.] {χναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το σημάδι που αφήνει στο έδαφος το πέλμα τού ανθρώπου ή των ζώων: *ακολουθώντας τα* ~ *του, θα βρούμε τη φωλιά του* ΣΥΝ. ίχνος, αχνάρι **2.** (μτφ.) ***χνάρια*** (τα) τρόπος, μέθοδος, πρακτική κ.λπ. σε συγκεκριμένο τομέα ή θέμα, τα οποία καθόρισε στο παρελθόν κάποιος και τα ακολουθεί στο παρόν κάποιος άλλος: *«αυτό το μουσικό συγκρότημα έφτειαξε μπαλλάντες στα* ~ *τής κρητικής μουσικής»* (εφημ.) || *ο γυιος ακολουθεί τα* ~ *τού πατέρα του στον τρόπο άσκησης τής εξουσίας*· ΦΡ. ***βαδίζω στα χνάρια (κάποιου)*** ακολουθώ ή προσπαθώ να μιμηθώ το παράδειγμα (κάποιου): *ο νέος διευθυντής βαδίζει στα χνάρια τού προηγούμενου.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἰχν-άριον*, υποκ. τού αρχ. *ἴχνος* (βλ.λ.)].

χνοάζω ρ. αμετβ. {χνόασα} (αρχαιοπρ.) (για νέο άνδρα) αποκτώ τις πρώτες τρίχες (γένια) στο πρόσωπό μου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χνοῦς* (βλ.λ.)].

χνότο (το) (οικ.) ο αέρας που βγαίνει από το στόμα τού ανθρώπου ή άλλου ζωντανού οργανισμού: *έκανε τόσο κρύο, που βλέπαμε το* ~ *μας* || *μύριζαν τα* ~ *του σκόρδο* || *από την πείνα βρομούσαν τα* ~ *του* ΣΥΝ. ανάσα, αναπνοή· ΦΡ. ***ταιριάζουν τα χνότα μας*** βλ. λ. *ταιριάζω.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χνότα*, πιθ. < **ἀχνότη (ἡ)* (με επίθημα *-ότη*, πβ. κ. *νιότη*) < *ἀχνός* ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < *χνοτῶ* < **ἐκνοτίζω* «αναδίδω υγρασία» (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἐ-* και ανομοιωτ. τροπή τού *κ-* σε *χ-*) < *ἐκ-* + *νοτίζω* < *νότος*].

χνουδάτος, -η, -ο → χνουδωτός

χνούδι (το) {χνουδ-ιού | -ιών} **1.** (α) οι πολύ απαλές και κοντές τρίχες, που αρχίζουν να εμφανίζονται στο πρόσωπο και το σώμα των εφήβων: *πρώτο* ~ || ~ *στα χέρια* / *στην κοιλιά* (β) το πολύ λεπτό τρίχωμα των νεοσσών (γ) το πολύ λεπτό άχρωμο τρίχωμα των εμβρύων και των νεογεννήτων **2.** (α) το λεπτό και κοντό στρώμα από τρίχες στην εξωτερική επιφάνεια ορισμένων καρπών, φύλλων: *το* ~ *τού ροδάκινου* (β) οι κοντές και πυκνές τρίχες που καλύπτουν το σώμα ορισμέ-

νων εντόμων: *το ~ των μελισσών* **3.** (α) οι λεπτές ίνες από βαμβάκι ή μαλλί, που εξέχουν στην επιφάνεια υφάσματος και την κάνουν πολύ απαλή στην αφή: *το ~ τού βελούδου* (β) οι κόμποι και τα ξέφτια που σχηματίζονται στην επιφάνεια υφάσματος ή ρούχου –συνήθ. πλεγμένου– ύστερα από πολύχρονη χρήση και ανάλογα με την ποιότητά τους • **4.** σύνολο από κλωστές. τρίχες και σκόνη, που μαζεύονται στο πάτωμα. στις γωνιές, κάτω από έπιπλα κ.α.: *θα πάρω τα ~ με την ηλεκτρική σκούπα.* — (υποκ.) **χνουδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **χνούδιον*. υποκ. τού αρχ. *χνοῦς* (βλ.λ.). πβ. κ. *φλούδι - φλοῦς*].

χνουδιάζω ρ. αμετβ. {χνούδιασ-α, -μένος} **1.** έχω ή εμφανίζω για πρώτη φορά χνούδι πάνω στο πρόσωπο ή το σώμα μου: *χνούδιασαν τα μάγουλά του* ΣΥΝ. χνοάζω **2.** (για υφάσματα) σχηματίζω κόμπους και ξέφτια από ίνες που αποκόπτονται: *πολύ κακής ποιότητας ύφασμα: με τη δεύτερη φορά που έβαλα το παλτό, χνούδιασε.* Επίσης **χνουδίζω**. — **χνούδιασμα** (το).

χνουδωτός, -ή, -ό αυτός που περιβάλλεται από τρίχωμα ή πέλος: ~ *ζωάκι / ύφασμα / μάγουλο / ρωδάκινο.* Επίσης **χνουδάτος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *χνούδι* + παραγ. επίθημα *-ωτός*, πβ. κ. *σταυρ-ωτός*].

χνους (ο) {χνου κ. χνοός | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το χνούδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χνοῦς / χνόος*, αγν. ετύμου. Η επιχειρηθείσα σύνδεση με το αρχ. *χνόη* «μεταλλικό εξάρτημα τροχού άμαξας» μέσω σημ. «τριβή, προϊόν τριβής» πρέπει να αποκλειστεί].

H.D.L. (το/η) (High Density Lipoprotein) ΒΙΟΛ. ΧΗΜ. λιποπρωτεΐνη υψηλής πυκνότητας (βλ. κ. λ. *χοληστερίνη*).

χνώτο (το) ‣ χνότο

χοάνη (η) {χοανών} **1.** ειδικό σκεύος που χρησιμεύει στην τήξη των μετάλλων ΣΥΝ. χωνευτήρι **2.** σκεύος με ανεστραμμένο κωνικό σχήμα, με ανοιχτή την πλατιά του πλευρά και οπή στη στενή του· το χωνί **3.** (μτφ.) το μέρος ή η κατάσταση όπου συγχωνεύονται αντίθετα ή διαφορετικά πράγματα: *η περιοχή μας αποτέλεσε ~ λαών και θρησκειών* ΣΥΝ. χωνευτήρι. — (λόγ.) **χοανοειδής,** -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χοϜ-άνη* < θ. **χοϜ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *χέω*. βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άνη*, πβ. κ. *λεκ-άνη, σκαπ-άνη*].

χόβερκραφτ (το) {άκλ.} σκάφος για θαλάσσιες μεταφορές, που κινείται πάνω σε στρώμα αέρα. ο οποίος διοχετεύεται τεχνητά μεταξύ τού κάτω μέρους τού σκάφους και τής επιφάνειας τού νερού· αλλιώς *αερόστρωμνο όχημα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hovercraft «μετέωρο σκάφος» < hover «μετέωρος» (< μέσ. αγγλ. hoveren / hoven. αγν. ετύμου) + craft «σκάφος – επιδεξιότητα» (< αρχ. αγγλ. cræft «επιδεξιότητα. δύναμη»)].

χόβολη (η) {χωρ. πληθ.} η ζεστή στάχτη από φωτιά: *πατάτες / μανιτάρια στη ~ || παραδοσιακός καφές στη ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν.. αβεβ. ετύμου. ίσως < **φόγολη* (με μετάθεση συμφώνων) < βεν. *fogolo (< λατ. focārius < focus «εστία, τζάκι»). Κατ' άλλη άποψη, *χόβολη* < **φόβολη* (με ανομοίωση τού *φ-*) < **(α)θόβολη* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *α-* και τροπή τού *θ-* σε *φ-*, πβ. κ. *θηλή - φηλή*) < *αθοβόλι* «τόπος όπου βάζουν τη στάχτη» < μεσν. *ἀθός* «στάχτη» (< αρχ. *ἄνθος*) + *-βόλι* < *βάλλω*].

χοή (η) (συνήθ. στον πληθ. **χοές**) (στην αρχαιότητα) η τιμητική προσφορά προς τους νεκρούς από μέλι. κρασί και νερό. μέρος τής οποίας έχυναν οι αρχαίοι Έλληνες στους τάφους ΣΥΝ. σπονδή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χοϜ-ή*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (βλ.λ.)].

χοηφόρος, -ος, -ο(ν) αυτός που μεταφέρει χοές (βλ.λ.) στους νεκρούς: *η τραγωδία «Χοηφόροι» τού Αισχύλου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χοή* + *-φόρος* < *φέρω*].

χοϊκός, -ή. -ό αυτός που έχει πλαστεί ή κατασκευαστεί από χώμα: ~ *πλάσμα* ΣΥΝ. γήινος. χωμάτινος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χοῦς* (βλ.λ.)].

χοιράδα (η) ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) η πάθηση κατά την οποία οι αδένες στον λαιμό εξογκώνονται και σκληραίνουν συνήθως από φυματιώδη προσβολή τους ΣΥΝ. χελώνια. — **χοιραδικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χοιράς. -άδος* < *χοῖρος* (βλ.λ.). Η λ. δήλωνε στην αρχαιότητα ένα είδος χαμηλών βράχων που έμοιαζαν με νώτα χοίρων, ενώ και η ιατρ. σημ. ερμηνεύεται από το γεγονός ότι η εν λόγω νόσος προσβάλλει συχνά τους χοίρους].

χοιραδισμός (ο) [1887] η φυματίωση των λεμφικών αδένων, που εμφανίζεται με διόγκωσή τους και με δημιουργία συριγγίων (βλ.λ.). Επίσης **χοιράδωση** (η) [1879].

χοιρίδιο (το) {χοιριδί-ου | -ων} μικρός χοίρος (βλ.λ.) ΣΥΝ. γουρουνάκι. γουρουνόπουλο· ΦΡ. ***ινδικό χοιρίδιο*** βλ. λ. *ινδικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χοιρίδιον*. υποκ. τού *χοῖρος* (βλ.λ.)].

χοιρινός, -ή. -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους χοίρους (βλ.λ.): ~ *κρέας / λουκάνικο / δέρμα / μπριζόλες* **2.** (α) ***χοιρινό*** (το) το κρέας από χοίρο (βλ.λ.): *οι μουσουλμάνοι και οι Εβραίοι δεν τρώνε το ~ || ψητό / καπνιστό ~* (β) ***χοιρινή*** (η) η χοιρινή μπριζόλα.

> **γουρουνήσιος – γουρούνι – χοιρινό, αρνήσιος – αρνί – πρόβατο, γιδήσιος – γιδινός – γίδα – κατσίκι.** Η διαφορά στην ονομασία τού ζώου και τού κρέατος που τρώμε είναι συχνή στις διάφορες γλώσσες και στην Ελληνική. Έτσι μιλάμε για **αρνήσιο κρέας** και για **μερίδα αρνιού**, αλλά όχι για *προβατήσιο κρέας* ή *μερίδα προβάτου*! Μιλάμε για **γουρούνι** και **γουρουνήσιο δέρμα**, αλλά **χοιρινό** ονομάζουμε το κρέας που τρώμε. Ομοίως λέμε ότι τρώμε **κατσικήσιο** κρέας και **κατσίκι** και όχι **γιδινό** ή **γιδήσιο** κρέας (λέμε, ωστόσο, *γίδα βραστή*, ή και *αίγα*. λ.χ. στην Κρήτη).

χοιροβοσκός (ο) [μτγν.] αυτός που βόσκει χοίρους (βλ.λ.).

χοιρόδερμα (το) [1890] {χοιροδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέρμα από χοίρο (βλ.λ.).

χοιρομέρι (το) {χοιρομερ-ιού | -ιών} το μπούτι τού χοίρου, που διατηρείται για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού το έχουν αλατίσει και το έχουν υποβάλει είτε σε θερμική επεξεργασία *(~ βραστό)* ή το έχουν καπνίσει *(~ καπνιστό)*: *εκλεκτό / εισαγόμενο ~* ΣΥΝ. ζαμπόν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χοῖρος* + *-μέρι* < *μερί* (< *μηρός*)].

χοιροπαραγωγή (η) [1898] η παραγωγή χοίρων.

χοίρος (ο) θηλαστικό παμφάγο ζώο με ογκώδες σώμα, ρύγχος που εξέχει και σκληρό τρίχωμα, το οποίο ο άνθρωπος εκτρέφει για το κρέας. το λίπος και το δέρμα του· το γουρούνι· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ο χοίρος τη λάσπη κυνηγά*** για αυτόν που έχει συνηθίσει και συνεχώς επιδιώκει κακές συναναστροφές (β) (παροιμ.) ***τού χοίρου το μαλλί δεν γίνεται μετάξι*** αυτός που δεν έχει καλή αγωγή δεν μπορεί να αλλάξει με κανέναν τρόπο (πβ. *τον αράπη κι αν τον πλένεις. το σαπούνι σου χαλάς*). — (υποκ.) **χοιρίδιο** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χοῖρος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ghor-yo-. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher(s)- «παγώνω, σκληραίνω» (εφόσον ο χοίρος έχει σκληρό τρίχωμα), σανσκρ. hṛ́syati «σκληραίνω, ανορθώνω», λατ. horrēre. αλβ. derk «χοίρος» (< *ghōr-n̥-k-), αρχ. ιρλ. garb «τραχύς» κ.ά. Η πρόταση για σύνδεση με το αρμ. επίθ. gēr «παχύς, λιπαρός» μέσω ρίζας *ghoir-o/ā- πρέπει να απορριφθεί, αφού το αρχικό σύμφωνο τής αρμ. λ. είναι αμφισβητούμενο και επιδέχεται διαφορετικές αναλύσεις].

χοιροστάσιο (το) [1891] {χοιροστασί-ου | -ων} **1.** το μέρος τού στάβλου σε αγροτικό σπίτι. που είναι ειδικά διαμορφωμένο για την εκτροφή χοίρων **2.** το χοιροτροφείο (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) **χοιροστάσι**.
[ΕΤΥΜ. < *χοίρος* + *-στάσιο* < *ίσταμαι* (πβ. κ. *στά-σις*)].

χοιροσφαγείο (το) [μτγν.] το σφαγείο χοίρων.

χοιροσφάγια (τα) {χοιροσφαγίων} (λαϊκ.) το σφάξιμο χοίρων από ιδιώτες, συνήθ. με τελετουργικό τρόπο. πριν από τα Χριστούγεννα ή κατά την περίοδο τής Αποκριάς ή για γιορτή που πρόκειται να γίνει, ώστε να παρασκευαστούν με το κρέας τους εδέσματα για τους προσκεκλημένους.

χοιροτροφείο (το) [μτγν.] ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος που προορίζεται για τη μαζική εκτροφή χοίρων με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευση τού κρέατος, τού λίπους και τού δέρματός τους ΣΥΝ. χοιροστάσιο.

χοιροτροφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η μαζική εκτροφή χοίρων με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευση τού κρέατος, τού λίπους και τού δέρματός τους. — **χοιροτρόφος** (ο/η) [μτγν.], **χοιροτροφικός,** -ή. -ό [1893].

χόκεϊ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. ομαδικό παιχνίδι που παίζεται μεταξύ των παικτών δύο ομάδων, οι οποίοι κρατούν στα χέρια τους ράβδους καμπυλωτές στο κάτω άκρο. με τις οποίες χτυπούν έναν πολύ μικρό δίσκο ή μία μικρή σφαίρα. προσπαθώντας να την περάσουν από τη γραμμή τού τέρματος των αντιπάλων: ~ *επί πάγου / επί χόρτου.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hockey < παλαιότ. hockie < παλ. γαλλ. hocquet «κυρτό μπαστούνι», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. hāko «γάντζος». αρχ. αγγλ. hōc (> αγγλ. hook). αρχ. σκανδ. haki κ.ά.].

χολ (το) (παλαιότ. ορθ. *χωλ*) {άκλ.} ελλην. *προθάλαμος*· μικρός χώρος υποδοχής σε σπίτι. γραφείο αμέσως μετά την κύρια είσοδο: *ευρύχωρο / φωτεινό / μικρό ~.* — (υποκ.) **χολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hall < αρχ. αγγλ. heall. που συνδ. με αρχ. γερμ. halla, αρχ. νορβ. hǫll κ.ά.].

χολαγγειογραφία (η) {χολαγγειογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινολογική απεικόνιση των χοληφόρων αγγείων μετά από ενδοφλέβια έγχυση σκιαγραφικού φαρμάκου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. cholangiography].

χολαγωγός, -ός, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που ενισχύει τη ροή τής χολής στα χοληφόρα αγγεία: ~ *φάρμακα / αγωγή / θεραπεία* ΣΥΝ. χοληφόρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χόλος / χολή* + *ἀγωγός*].

χολαιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αυξημένη παρουσία χολής στο αίμα. που εκδηλώνεται με ίκτερο και τάση για αιμορραγία. διαταραχές στην πέψη των λιπών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. cholémie].

χολαιμικός, -ή, -ό [1879] ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χολαιμία (βλ.λ.) **2.** ***χολαιμικός*** (ο), ***χολαιμική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από χολαιμία (βλ.λ.).

χολέρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** λοιμώδης και επιδημική νόσος. που εκδηλώνεται με διάρροιες και εμετούς που οδηγούν σε αφυδάτωση. πτώση τής θερμοκρασίας τού σώματος και συχνά στον θάνατο· εμφανίζεται σε περιοχές όπου οι συνθήκες υγιεινής (λ.χ. ύδρευσης, αποχέτευσης κ.λπ.) βρίσκονται σε κακό επίπεδο **2.** (μτφ.) κατάσταση ή άνθρωπος ιδιαίτερα απεχθής και δυσάρεστος: *«αέρα, αέρα, να φύγει η ~!»* (σύνθημα εναντίον προσώπων που συμβολίζουν τη διαφθορά).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-έρα* και άλλων ασθενειών. πβ. κ. *ἴκτ-ερος*). αβεβ. ετύμου, πιθ. παράγ. τού ουσ. *χολάδες* «εντόσθια» ή τού ουσ. *χολή*, άποψη μορφολογικώς δυνατή, την οποία υποστήριζαν και αρχαίοι σχολιαστές. Σύμφωνα με νεότερη άποψη. η λ. συνδ. με αρχ. ιρλ. galar «ασθένεια. λύπη» και χεττ. kallar «κακός». οπότε < Ι.Ε. *ghal- «ζημιά, βλάβη». αλλά η λ. *χολέρα* είναι πολύ πιο εξειδικευμένη ως προς την ιατρ. χρήση της].

χολεριάζω ρ. αμετβ. {χολέριασ-α, -μένος} προσβάλλομαι από χολέρα (βλ.λ.).

χολεριασμένος, -η, -ο αυτός που έχει πάθει χολέρα.

χολερικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χολέρα (βλ.λ.): ~ *μόλυνση / συμπτώματα* **2.** ***χολερικός*** (ο), ***χολερική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από χολέρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. χολεριασμένος. χολερόβλητος **3.** (μτφ.) διεφθαρμένος ή πολύ αγενής και επιθετικός, αήθης: ~ *συμπεριφορά || ~ πρόσωπο*· ΦΡ. ***χολερική ιδιοσυγκρασία*** η συμπεριφορά που χαρακτηρίζει αυτόν που είναι ευέξαπτος και φέρεται βίαια χωρίς λόγο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία*.

χολερόβλητος, -η, -ο [1892] αυτός που έχει προσβληθεί από χολέρα ΣΥΝ. χολεριασμένος, χολερικός.
[ΕΤΥΜ. < *χολέρα* + *-βλητος* < *βάλλω*].

χολερυθρίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ. χρωστική ουσία τής χολής, προϊόν τής αποικοδόμησης τής αιμοσφαιρίνης· η αύξησή της δίνει το χαρακτηριστικό χρώμα τού ικτέρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bilirubin].

χολερυθρινουρία (η) ΙΑΤΡ. η αποβολή χολερυθρίνης με τα ούρα σε περιπτώσεις αιμόλυσης και σε ίκτερο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bilirubinuria (νόθο σύνθ.)].

χολή (η) **1.** ΦΥΣΙΟΛ. το υγρό που εκκρίνεται από το συκώτι μέσω τής χοληδόχου κύστεως στον δωδεκαδάκτυλο, έχει πρασινοκίτρινο χρώμα και συντελεί στην πέψη **2.** (συνεκδ.) η κύστη μέσα στην οποία βρίσκεται το παραπάνω υγρό, η χοληδόχος κύστη: *έχει πέτρα στη ~* || *εγχείρηση χολής·* ΦΡ. ***σπάω / κόβω τη χολή (κάποιου)*** προκαλώ μεγάλο και απότομο φόβο: *με κατατρόμαξες· μου 'κοψες τη χολή!* **3.** (μτφ.) η πικρία, η οργή: *με πότισες ~* (με πίκρανες) || *δεν έχει ~* (είναι καλός και ήπιος) ΣΥΝ. δηλητήριο, φαρμάκι, χόλος· ΦΡ. (α) ***στάζω / χύνω / ξερνάω χολή (εναντίον κάποιου)*** εκφράζω την κακία και την πίκρα που έχω μέσα μου: *έσταζε χολή όσην ώρα μιλούσε για τον πολιτικό του αντίπαλο* ΣΥΝ. στάζω δηλητήριο / φαρμάκι ΑΝΤ. είμαι όλο μέλι (β) ***αντί τού μάννα, χολήν*** (Αντίφωνο ιβ' Μεγάλης Πέμπτης: *Λαός μου, τί έποίησά σοι, καὶ τί μοι ἀνταπέδωκας: Ἀντὶ τοῦ μάννα, χολήν· ἀντὶ τοῦ ὕδατος, ὄξος...*) για ανθρώπους που βλάπτουν τους ευεργέτες τους. — **χολικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ghol-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghel- «λαμπρός, ακτινοβόλος» και «κίτρινος, πράσινος, ωχρός», πβ. αβεστ. zāra- «χολή», αρχ. ισλ. gall «χολή, δηλητήριο», αρχ. γερμ. galla, λατ. fel, αρχ. σλαβ. žlŭčĭ «χολή», αρχ. γερμ. gold «χρυσός» κ.ά. Η σημ. τής λ. οφείλεται στο χρώμα της. Ομόρρ. *χλό-η, χλω-ρός, χόλ-ος*].

χοληδόχος, -ος, -ο(ν) ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που περιέχει χολή **2.** ***χοληδόχος κύστη*** η κύστη που βρίσκεται μεταξύ τού ήπατος και τού δωδεκαδακτύλου και στην οποία συγκεντρώνεται η χολή που προέρχεται από το πρώτο όργανο, προτού καταλήξει στο δεύτερο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χολή* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

χοληστερίνη (η) ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. στεροειδής, λιπώδης και κηρώδης ουσία τού αίματος που έχει μεγάλη σημασία για τη διατήρηση τής ζωής στον οργανισμό· η υπέρμετρη αύξησή της οδηγεί σε παθολογικές καταστάσεις: *υψηλά ποσοστά χοληστερίνης στο αίμα* || *μέτρηση / μείωση τής ~·* ΦΡ. (α) ***καλή χοληστερίνη*** η περίσσια χοληστερίνη των κυττάρων που συγκεντρώνεται από τις λιποπρωτεΐνες υψηλής πυκνότητας (HDL – High Density Lipoproteins) και που θεωρείται ότι απομακρύνει τη LDL χοληστερίνη (βλ. παρακάτω) από τα τοιχώματα των αρτηριών (β) ***κακή χοληστερίνη*** η χοληστερίνη που περιέχεται στις λιποπρωτεΐνες χαμηλής πυκνότητας (LDL – Low Density Lipoproteins) και που είναι κατεξοχήν υπεύθυνη για την εμφάνιση αθηροσκλήρωσης στα αιμοφόρα αγγεία.
[ΕΤΥΜ. < *χοληστερόλη* (βλ.λ.) με το επίθημα *-ίνη*].

χοληστερόλη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. λιπίδιο που αποτελεί απαραίτητο συστατικό τής κυτταρικής μεμβράνης των θηλαστικών· οι διαταραχές τού μεταβολισμού του συντελούν στην εμφάνιση στεφανιαίας νόσου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholesterol < chole- (< *χολή*) + ster- (< *στερεός*) + -ol (< λατ. oleum < αρχ. *ἔλαιον*)].

χοληφόρος, -ος, -ο(ν) ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με το σύστημα παραγωγής και μεταφοράς τής χολής από το συκώτι στο παχύ έντερο: *~ οδοί* (τα όργανα και οι πόροι όπου σχηματίζεται η χολή και μεταφέρεται από το συκώτι στον δωδεκαδάκτυλο) ΣΥΝ. χολαγωγός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. voies biliaires].

χολιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {χόλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) νιώθω μεγάλη οργή ΣΥΝ. χολώνομαι, οργίζομαι, θυμώνω, κακιώνω ΑΝΤ. ηρεμώ, χαλαρώνω ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ την οργή και την πικρία κάποιου: *τον χόλιασαν τα λόγια μου* ΣΥΝ. χολώνω, εξοργίζω, αγριεύω, θυμώνω, φουρκίζω, πικάρω ΑΝΤ. ησυχάζω, ηρεμώ, χαλαρώνω. — **χόλιασμα** (το), **χολιαστικός,** -ή, -ό.

χολικός, -ή, -ό → χολή

Χόλλυγουντ (το) {άκλ.} **1.** προάστιο τού Λος Άντζελες στην Καλιφόρνια των Η.Π.Α., περίφημο για τα κινηματογραφικά του στούντιο και την καλλιτεχνική του κίνηση **2.** (συνεκδ.) ο κινηματογραφικός μηχανισμός παραγωγής ταινιών, συνήθ. εμπορικού χαρακτήρα, που δραστηριοποιείται στην παραπάνω περιοχή: *το ~ κυριαρχεί στην παγκόσμια κινηματογραφική αγορά.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Hollywood].

χολλυγουντιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στην κινηματογραφική βιομηχανία των Η.Π.Α., που αναπτύχθηκε στην περιοχή τού Χόλλυγουντ: *~ αστέρας / μελόδραμα / τεχνική / λάμψη* **2.** αυτός που τον χαρακτηρίζει το εντυπωσιακό θέαμα, η λάμψη, ο πλούτος των υλικών μέσων κ.λπ.: *η τελετή ενάρξεως, ~ προδιαγραφών, δεν θύμιζε σε τίποτα τη λιτότητα και την απλότητα των αρχαίων αγώνων.*

χολοκυστεκτομή (η) η χειρουργική αφαίρεση τής χοληδόχου κύστεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholecystectomy].

χολοκυστίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής χοληδόχου κύστεως, η οποία συχνά συνοδεύεται από χολολιθίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholecystitis].

χολοκυστογραφία (η) {χολοκυστογραφιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής χοληδόχου κύστεως με ακτινογραφία, συνήθ. για τον εντοπισμό λίθων ή άμμου στο εσωτερικό της.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholecystography].

χολολιθίαση (η) [1888] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός λίθων ή η συγκέντρωση άμμου στη χοληδόχο κύστη ή/και στις χοληφόρους οδούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cholélithiase].

χολολιθικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στους χολολίθους (βλ.λ.) **2.** ***χολολιθικός*** (ο), ***χολολιθική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από χολολιθίαση.

χολόλιθος (ο) [1890] {χολολίθ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. ετερογενές ή σπάν. ομοιογενές σώμα, που σχηματίζεται από εκκρίσεις τής χολής και μοιάζει με λίθο ΣΥΝ. πέτρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cholélithe].

χόλος (ο) οργή συνδυασμένη με κακία ΣΥΝ. χολή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού θηλ. *χολή* (βλ.λ.). Ενώ το θηλ. *χολή* περιορίστηκε στην ιατρ. χρήση, το αρσ. *χόλος* δήλωσε κυρ. τη διάθεση τής οργής, τού θυμού και τής αγανάκτησης, αφού πιστευόταν ότι οι αλλαγές στα «υγρά» τού σώματος επιδρούσαν στην ιδιοσυγκρασία τού ατόμου (βλ. κ. *μελαγχολία*)].

χολοσκάω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χολοσκάς... | χολόσκασα} ♦ **1.** (αμετβ.) νιώθω μεγάλη στενοχώρια: *τι χολοσκάς για πράγματα ασήμαντα;* ΣΥΝ. σκάω, στενοχωριέμαι, το παίρνω κατάκαρδα ΑΝΤ. αδιαφορώ ♦ **2.** (σπάν.-μετβ.) κάνω (κάποιον) να στενοχωρηθεί πολύ: *μη χολοσκάζεις τον πατέρα σου· να είσαι καλό παιδί!* ΣΥΝ. στενοχωρώ, σκάω.

χολώνω ρ. μετβ. {χόλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να νιώσει πίκρα, οργή: *τον χόλωσες με τα πείσματά σου* **2.** (μεσοπαθ. **χολώνομαι**) νιώθω πίκρα ή οργή: *αποχώρησε χολωμένος* || *μόλις διάβασε την κακόβουλη κριτική χολώθηκε* ΣΥΝ. πικραίνω, οργίζω, νευριάζω, φουσκώνω ΑΝΤ. ηρεμώ, καταπραΰνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χολῶ (-όω)* < *χόλος*].

χόμο (ο) {άκλ.} άνθρωπος (βλ.λ.)· κυρ. σε λατ. φράσεις τής ανθρωπολογίας που δηλώνουν καθέναν από τους άμεσους προγόνους τού ανθρώπινου είδους (homo sapiens, homo erectus, homo faber κ.λπ., βλ. λ. *άνθρωπος*) και, κατ' αναλογίαν προς τα παραπάνω, σε νεότερες φράσεις και νεολογισμούς, λ.χ. *χόμο τελεόπτικους* (homo teleopticus, ο άνθρωπος τής εποχής τής τηλεόρασης ή μανιώδης τηλεθεατής), *χόμο εκονόμικους* (homo œconomicus, ο άνθρωπος που σκέφτεται και ενεργεί με βάση το οικονομικό του συμφέρον), *χόμο κονσούμενς* (homo consumens, καταναλωτικός άνθρωπος) κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < λατ. homo «άνθρωπος»].

homo homini lupus (Πλαύτος *Asin.* 495) λατ. (προφέρεται *χόμο χόμινι λούπους*) ελλην. *ο άνθρωπος (είναι) για τον άνθρωπο λύκος·* για να χαρακτηρίσουμε τις σύγχρονες κοινωνίες τού απάνθρωπου και ανελέητου ανταγωνισμού.

χόμπι (το) {άκλ.} η ερασιτεχνική ενασχόληση κάποιου με κάτι, που του δίνει μεγάλη ευχαρίστηση, συχνά ως διέξοδος από την κούραση και την καθημερινότητα: *έχει ~ να συλλέγει νομίσματα.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hobby, που αρχικώς αναφερόταν σε ράτσα μικρού αλόγου, < Hobbin, χαϊδευτ. τού κυρ. ον. Robin. Κατά τον 16ο αι. στην Αγγλία η λ. δήλωσε ένα είδος μπαστουνιού με λαβή σχήματος κεφαλής αλόγου, το οποίο χρησίμευε σε παιγνίδια. Η σημερινή σημ. απαντά από τον 17ο αι.].

Χ.Ο.Ν. (οι) Χριστιανικές Ομάδες Νέων.

Χονγκ-Κόνγκ (το) (κινεζ. Hsiang Kang, αγγλ. Hong Kong) αποικία τής Μ. Βρετανίας μέχρι το 1997, οπότε επεστράφη στην Κίνα υπό ειδικό καθεστώς· βρίσκεται στις Ν. ακτές τής Κίνας και αποτελεί μεγάλο εμπορικό και πιστωτικό κέντρο με επίσημες γλώσσες την Κινεζική και την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Χονγκ-Κονγκ. — **Χονγκ-κονγκέζος** (ο), **Χονγκ-κονγκέζα** (η), **χονγκ-κονγκέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Hong Kong < κινεζ. Hsiang Kang «αρωματισμένο λιμάνι» < hisiāng «άρωμα» + gang «λιμάνι», όν. που αναφέρεται στα ρεύματα φρέσκου αέρα, τα οποία πνέουν μεταξύ τού νησιού Καουλούν (Kowloon) και τού λιμανιού τής Βικτωρίας].

χονδρέμπορος (ο) {χονδρεμπόρ-ου | -ων, -ους} ο έμπορος που πουλά και αγοράζει εμπορεύματα σε μεγάλες ποσότητες: *~ κρεάτων.* — **χονδρεμπόριο** (το).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. commerçant en gros].

χονδρικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που αναφέρεται ή αποτελείται από χόνδρο (βλ.λ.) ΣΥΝ. χόνδρινος ● **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με την πώληση και αγορά εμπορευσίμων αγαθών σε μεγάλες ποσότητες: *~ εμπόριο / τιμές* (χαμηλότερες τιμές για την αγορά μεγάλων ποσοτήτων εμπορευμάτων) ΑΝΤ. λειανικός (β) ***χονδρική*** η αγορά ή πώληση αγαθών σε μεγάλη ποσότητα: *τιμές χονδρικής.* — **χονδρικ-ά / -ώς** [1809] επίρρ. (σημ. 2) (βλ. κ. λ. *χοντρικός*).

χόνδρινος, -η, -ο → χόνδρος

χονδροειδής, -ής, -ές [1856] {χονδροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· χονδροειδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που του λείπει η κομψότητα, η χάρη: *~ κατασκεύασμα / δουλειά / έπιπλο* ΣΥΝ. άκομψος, χοντροκομμένος, χοντροκαμωμένος ΑΝΤ. κομψός, λεπτοδουλεμένος, φινετσάτος **2.** αυτός που του λείπει η ευγένεια, το τακτ, που δεν έχει ή δεν είναι σύμφωνος με τους καλούς τρόπους: *~ αστείο / σχόλιο / ψέμα / δικαιολογία / συμπεριφορά* ΣΥΝ. άξεστος, αγροίκος, απρεπής ΑΝΤ. ευγενής, διακριτικός. — **χονδροειδώς** επίρρ. [1862]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. grossier].

χονδρόκοκκος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από χονδρούς κόκκους ΑΝΤ. λεπτόκοκκος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. chondrococcus].

χονδρός, -ή, -ό → χοντρός

χόνδρος (ο) ΦΥΣΙΟΛ. ιστός που χαρακτηρίζεται από ελαστικότητα και αντοχή και από τον οποίο αποτελείται το έμβρυο, ενώ οι ενήλικοι τον διατηρούν στις άκρες των οστών, στα αφτιά και στη μύτη. — **χόνδρινος,** -η, -ο [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. αρσ. τού επιθ. *χονδρός* (βλ.λ.) με αναβιβα-

σμό τού τόνου].

χοντράδα (η) (λαϊκ.) **1.** η πράξη ή η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας και ευαισθησίας απέναντι στον άλλον: *με τις ~ του έχει χάσει τους φίλους του* || *λέω / πετάω χοντράδες* ΣΥΝ. απρέπεια, αγένεια, χωριατιά. • **2.** η χοντροκοπιά (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *χοντρός* + παραγ. επίθημα *-άδα*. πβ. κ. *φυλλ-άδα*].

χοντράδι (το) {χοντραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** πολλά μαζί ξεφτυσμένα νήματα σε ύφασμα: *από τη φόδρα κρεμόταν ένα ~* • **2.** εμφανής ατέλεια στην κατασκευή ενός πράγματος ΣΥΝ. χοντράδα • **3.** σκληρό σώμα μέσα σε μαλακή ύλη το οποίο γίνεται αισθητό με την αφή της.
[ΕΤΥΜ. < *χοντρός* + παραγ. επίθημα *-άδι*. πβ. *γλυκ-άδι*].

χοντραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χόντρυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω κάποιον να αυξήσει τη μάζα και τον όγκο του: *τα φάρμακα κατά τής κατάθλιψης τη χόντρυναν πολύ* || *τα γλυκά μάς χοντραίνουν* ΣΥΝ. παχαίνω, παίρνω βάρος ΑΝΤ. αδυνατίζω, λεπταίνω **2.** κάνω (κάποιον) να φαίνεται χοντρός: *τα φαρδιά ρούχα με χοντραίνουν* (με δείχνουν πιο παχύ) • **3.** (για τόνο φωνής) κάνω πιο βαθύ, πιο χαμηλό: *χοντραίνει τη φωνή της για τις ανάγκες τού ανδρικού ρόλου* ΣΥΝ. βαραίνω, βαθαίνω ΑΝΤ. λεπταίνω **4.** (μτφ.) δίνω μεγαλύτερες διαστάσεις ή έκταση (σε κάτι): *μην το χοντραίνεις το πράγμα· ένα αστείο έκανα!* || *μην το χοντραίνεις άλλο το παιχνίδι, γιατί θα οδηγηθούμε σε σύγκρουση!* ♦ (αμετβ.) **5.** αποκτώ μεγαλύτερη μάζα και όγκο: *χόντρυνα και δεν χωράω στα ρούχα μου* ΣΥΝ. παχαίνω, παίρνω βάρος ΑΝΤ. αδυνατίζω, λεπταίνω **6.** (για τόνο φωνής) γίνομαι πιο βαρύς, πιο βαθύς: *πώς χόντρυνε έτσι η φωνή σου, γιαγιά;* (από το παραμύθι τής Κοκκινοσκουφίτσας) ΣΥΝ. βαραίνω, βαθαίνω ΑΝΤ. λεπταίνω **7.** (μτφ.) αποκτώ μεγαλύτερες διαστάσεις ή γίνομαι πιο έντονος, απαιτητικός ή ανταγωνιστικός: *όταν χόντρυνε το παιχνίδι, εγκατέλειψα το καρέ* || (στην πολιτική ή τις διεθνείς σχέσεις) *χοντραίνει το παιχνίδι* (η κατάσταση αρχίζει να γίνεται πολύ επικίνδυνη, πολύ σοβαρή). — **χόντρεμα** (το).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

χοντραλεσμένος, -η, -ο αυτός που έχει αλεστεί σε μεγάλα κομμάτια ΑΝΤ. ψιλοαλεσμένος.

χοντράνθρωπος (ο) αυτός που δεν ξέρει πώς να φερθεί σωστά και με ευπρέπεια, που κάνει χοντράδες ΣΥΝ. άξεστος, αγροίκος ΑΝΤ. ευγενής, καλλιεργημένος.

χοντρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) πολύ χοντρή γυναίκα. Επίσης **χοντρέλω**.
[ΕΤΥΜ. < *χοντρός* + επίθημα *-έλα*, κατά το *βαρέλα*].

χόντρεμα (το) → χοντραίνω

χοντρεμπόριο (το) → χονδρέμπορος

χοντρικός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι λεπτομερειακός, που δίνει μόνον τις γενικές γραμμές: *~ περιγραφή / εκτίμηση / υπολογισμός* ΣΥΝ. αδρομερής, γενικός ΑΝΤ. λεπτομερειακός. — **χοντρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *χονδρικός*].

> **χοντρικός – αδρομερής – γενικός.** Σε περιπτώσεις προσεγμένου λόγου και επισημότερου (επιστημονικού, διοικητικού κ.λπ.) ύφους, η χρήση τού **αδρομερής** προσφέρεται περισσότερο αντί τού **χοντρικός** ή τού **γενικός**. Σε φράσεις όπως «*αδρομερής εξέταση / περιγραφή / θεώρηση / παρουσίαση*» (ενός θέματος), το «*χοντρική εξέταση...*» δεν ταιριάζει υφολογικά, ενώ το «*γενική εξέταση / περιγραφή...*» υστερεί δηλωτικά, αφού σημασιολογικώς εκφράζει κάτι ευρύτερο και ακαθόριστο έναντι τού *αδρομερής*.

χοντρο- κ. **χοντρό-** κ. **χοντρ-** κ. (λόγ.) **χονδρο-** κ. **χονδρό-** κ. **χονδρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει μεγάλο βάρος, μάζα ή πάχος: *χοντρο-κόκκαλος, χοντρό-πετσος* • **2.** έχει αδέξιους τρόπους ή είναι άτεχνος: *χοντρ-άνθρωπος, χοντρο-κοπιά* **3.** δεν είναι εύστροφος, δεν μπορεί να ξεκολλήσει από κάτι: *χοντρο-κέφαλος* • **4.** (μόνο στον τ. *χονδρ[ο]-*) σχετίζεται με το χονδρικό εμπόριο: *χονδρ-έμπορος* • **5.** γίνεται με δυσκολία: *χοντρο-δουλειά*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *χονδρός* (βλ.λ.)].

χοντροαλεσμένος, -η, -ο κ. **χοντραλεσμένος** (για αλεύρι, καφέ κ.λπ.) αυτός που είναι αλεσμένος σε χοντρούς κόκκους.

χοντρογυναίκα (η) αυτή που δεν ξέρει πώς να φερθεί σωστά, που είναι χυδαία (πβ. *χοντράνθρωπος*).

χοντροδουλειά (η) **1.** δουλειά που απαιτεί πολύ κόπο και συνήθ. γίνεται χειρωνακτικά: *εργάτες για τις ~* • **2.** δουλειά ή έργο που έχει γίνει γρήγορα, χωρίς ιδιαίτερη προσοχή και επιμέλεια: *αυτό το τραπέζι είναι ~ και όχι έργο καλού τεχνίτη* ΑΝΤ. λεπτοδουλειά, ψιλοδουλειά. — **χοντροδουλεμένος, -η, -ο** (σημ. 2).

χοντροκαμωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί χωρίς τέχνη και φροντίδα: *~ έπιπλα* ΣΥΝ. χοντροδουλεμένος ΑΝΤ. καλοφτειαγμένος, λεπτοδουλεμένος • **2.** αυτός που έχει βαρύ σκελετό και μέλη: *~ παιδί* ΑΝΤ. λεπτοκαμωμένος.

χοντροκαύκαλος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει χοντρό κεφάλι ΣΥΝ. χοντροκέφαλος.

χοντροκέφαλος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χοντρό κεφάλι: *~ ζώο* ΣΥΝ. χοντροκαύκαλος • **2.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται για την εξυπνάδα του ΣΥΝ. χαζός, βλάκας, μπουνταλάς, χοντρόμυαλος ΑΝΤ. ξύπνιος, σαΐνι, ξυράφι **3.** αυτός που επιμένει στην άποψή του και δεν μεταπείθεται ΣΥΝ. αγύριστο κεφάλι, πεισματάρης, ισχυρογνώμων, ξεροκέφαλος ΑΝΤ. εύπιστος, ευμετάβλητος. — **χοντροκεφαλιά** (η) (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

χοντροκόκκαλος, -η, -ο αυτός που έχει χοντρά κόκκαλα ΑΝΤ. λεπτοκόκκαλος.

χοντρόκοκκος, -η, -ο (για αλεύρι, καφέ κ.λπ.) αυτός που έχει χοντρούς κόκκους ΑΝΤ. λεπτόκοκκος.

χοντροκομμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει κοπεί ή αλεστεί σε μεγάλα κομμάτια: *~ καφές / τυρί / κρεμμύδι* ΑΝΤ. λεπτοκομμένος, ψιλοκομμένος • **2.** αυτός που δεν έχει χάρη ή δεν σέβεται τους καλούς τρόπους ή τις κοινωνικές συμβάσεις: *~ αστείο / ψέμα / φάρσα / κωμωδία* ΣΥΝ. άξεστος, άγαρμπος, χονδροειδής. — **χοντροκομμένα** επίρρ.

χοντροκοπιά (η) **1.** δουλειά ή έργο που δεν έχει γίνει με τέχνη και προσοχή, αλλά με προχειρότητα και κακό γούστο: *να φανταστεί κανείς ότι οι ~ του θεωρούνται μοντέρνα τέχνη!* ΑΝΤ. λεπτοδουλειά, καλλιτεχνία **2.** συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από αγένεια, από παραβίαση των καλών τρόπων και τής ευγένειας: *πετάω / λέω / κάνω χοντροκοπιές* ΣΥΝ. χοντράδα, αγαρμποσύνη.
[ΕΤΥΜ. < *χοντρο-* + *-κοπιά* < *-κοπώ* (< *κόπτω*)].

χοντροκώλης (ο) {χοντροκώληδες}, **χοντροκώλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) πρόσωπο που έχει χοντρά οπίσθια. Επίσης **χοντρόκωλος, -η, -ο/-ικο**.

χοντρολαίμης (ο) {χοντρολαίμηδες}, **χοντρολαίμα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που έχει χοντρό λαιμό.

χοντρομπαλάς (ο) {χοντρομπαλάδες}, **χοντρομπαλού** (η) (μειωτ.) αυτός που είναι χοντρός και ασχημάτιστος, που το σώμα του μοιάζει με ογκώδη μπάλα.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *χοντρο-* + *-μπαλάς* < *μπάλα*].

χοντρόμυαλος, -η, -ο αυτός που δεν αντιλαμβάνεται τα πράγματα εύκολα ή γρήγορα ΣΥΝ. χοντροκέφαλος ΑΝΤ. ξύπνιος, σαΐνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

χοντροπάπουτσο (το) χοντρό και άκομψο παπούτσι: *η μόδα έκανε τις κοπέλες να κυκλοφορούν με χοντροπάπουτσα*.

χοντρόπετσος, -η, -ο 1. αυτός που έχει επιδερμίδα μεγάλου πάχους: *~ ζώο* (λ.χ. ο ελέφαντας) ΣΥΝ. παχύδερμος ΑΝΤ. λεπτόπετσος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ευαισθησία ή/και ηθικούς φραγμούς: *άνθρωπος ~· δεν τον αγγίζει η ανθρώπινη δυστυχία* ΣΥΝ. αναίσθητος, ασυνείδητος, σκληρός, αγενής ΑΝΤ. ευαίσθητος, ευγενής.

χοντροπόδαρος, -η, -ο αυτός που έχει χοντρά πόδια: *~ τραπέζι / κορίτσι* ΑΝΤ. λεπτοπόδαρος.

χοντρός, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λόγ.) **χονδρός** {χοντρ-ότερος κ. -ύτερος} **1.** αυτός που έχει μεγάλο όγκο, μάζα, βάρος ή πυκνότητα: *~ ρούχα / σκεπάσματα / βιβλίο / σκοινί* ΣΥΝ. βαρύς, παχύς ΑΝΤ. λεπτός **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει μάζα και βάρος μεγαλύτερο από το κανονικό: *~ παιδί / γέρος / γάτα* ΣΥΝ. παχύς, παχύσαρκος ΑΝΤ. αδύνατος, λιγνός, λεπτός, λιπόσαρκος **3.** αυτός που αποτελείται από μεγάλα κομμάτια ή κόκκους: *~ αλεύρι / σιμιγδάλι / αλάτι / πιπέρι* ΑΝΤ. ψιλός • **4.** αυτός που είναι χαμηλά στην τονική κλίμακα: *~ φωνή* ΣΥΝ. βαθύς, βραχνός ΑΝΤ. ψιλός, λεπτός **5.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη καλών τρόπων και καλής συμπεριφοράς: *~ άνθρωπος / αστείο / συμπεριφορά / τρόποι* || *ήταν χοντρό να μη μου ευχηθεί, ενώ ήξερε ότι γιόρταζα* ΣΥΝ. άξεστος ΑΝΤ. λεπτός **6.** (μτφ.) αυτός που έχει ιδιαίτερη σοβαρότητα ή βαρύτητα, τού οποίου οι επιπτώσεις μπορεί να είναι πολύ σοβαρές: *~ λάθος / προσβολή* || *παίζεται ~ παιχνίδι με τα ονόματα των υποψηφίων των κομμάτων* ΣΥΝ. σοβαρός, βαρύς ΑΝΤ. επουσιώδης, ελαφρύς • **7.** (ευφημ.) **χοντρό** (το) οι κενώσεις τού παχέος εντέρου: *πήγε στην τουαλέτα για το ~ του* ΑΝΤ. ψιλό • **8.** **χοντρά** (τα) χαρτονομίσματα μεγάλης αξίας (κατ' αντιδιαστολή προς τα «ψιλά», τα μικρής αξίας): *έχεις να μου χαλάσεις τα ~;* ΑΝΤ. ψιλά. — **χοντρά** επίρρ., (υποκ.-χαϊδευτ.) **χοντρούλης, -α, -ικο** κ. **χοντρουλός, -ή, -ό** κ. **χοντρούτσικος, -η, -ο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χονδρός* < *χρονδ-ρός (με ανομοιωτ. αποβολή τού -ρ- και παραγ. επίθημα *-ρός*, πβ. κ. *ψυχ-ρός*), ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghrendh- «θρυμματίζω, κόβω», πβ. λατ. frendere «τρίζω τα δόντια», frenum «στομίδα (αλόγου)» (> γαλλ. frein, ισπ. freno), αλβ. grundë «πίτουρο», αρχ. αγγλ. grindan «τρίβω, λειανίζω» (> αγγλ. grind), γερμ. Grand «άμμος» κ.ά. Η λ. αναφερόταν αρχικώς σε τριμμένους κόκκους σιταριού και στο αλεύρι, ενώ η σημ. «παχύς» είναι μτγν. Ορισμένοι μελετητές έχουν αναγάγει τη λ. στο ουγκαριτικό ḫndrṯ «στάχυ», αλλά μάλλον πρόκειται για δάνειο από την Ελληνική].

> **χοντρός: συνώνυμα.** Η έννοια τού πάχους, τού πλεονάζοντος ή υπερβολικού βάρους στη σωματική διάπλαση τού ανθρώπου, εκφράστηκε με γλωσσική ποικιλία ανάλογα και με τις αντιλήψεις τής εποχής. Η κύρια λ. που δήλωσε στην Αρχαία τον υπέρβαρο άνθρωπο και, γενικότερα, ό,τι χαρακτηρίζεται ως μεγάλου βάρους, ήταν το **παχύς**. Από τους χρόνους τής Κοινής, η λ. **χόνδρος** «χονδραλεσμένο σιτάρι – σβώλος – τα τραγανά μέρη των πλευρών και τού θώρακα» (πβ. κ. **υποχόνδρια** «τα υπό τους χόνδρους μέρη τού επιγαστρίου») πέρασε –με μετακίνηση τού τόνου και μεταφορική διεύρυνση τής σημασίας– στη λ. **χονδρός** «υπέρβαρος» και γενικά «μεγάλος, ευμεγέθης». Η λ. **παχύς** (πβ. και ουσ. το **πάχος**) διατήρησε την άμεση σύνδεση με το βάρος (*παχύς άνθρωπος, παχιά αγελάδα, παχύ στρώμα λίπους*), ενώ το **χοντρός** έχει γενικότερη σημασία «παχύς, μεγάλος, έντονος»: *χοντρό σκοινί*, αλλά και *χοντρό ψέμα* (όχι *παχύ ψέμα*!)· *χοντρή κυρία*, αλλά και *χοντρό λάθος* (όχι *παχύ λάθος*!). Χρησιμοποιείται, ωστόσο, και η μεταφορική φρ. *παχιά λόγια*, με τη σημ. «μεγάλα λόγια, υποσχέσεις που δεν μπορούν να εκπληρωθούν», έναντι τής φρ. *χοντρά λόγια*, που σημαίνει «αγενείς εκφράσεις, ύβρεις». Τα επίθ. **ευτραφής, παχουλός** και **εύσωμος** είναι σήμερα ευγενικότεροι τρόποι έκφρασης, για να δηλώσει κανείς τη σημ. «χοντρός, παχύς»: *η ευτραφής κυρία* (όχι *η χοντρή κυρία*!), *παχουλή κοπέλα* (όχι *παχιά κοπέλα*!). Τέλος, τα **γεμάτος** και τα υποκ. **γεματούλης, γεματούτσικος** δηλώνουν τον κάπως παχύ, αυτόν που δεν είναι αδύνατος, αλλά δεν μπορεί να θε-

ωρηθεί και χοντρός.

χοντρόφλουδος, -η, -ο αυτός που έχει χοντρή φλούδα: ~ *πορτοκάλι* ΑΝΤ. λεπτόφλουδος.

χοπ επιφών. **1.** (μαζί με το *έι*) για να δοθεί ρυθμός σε ομάδα που εκτελεί ενέργεια επαναλαμβανόμενη: *Τραβάτε όλοι μαζί κουπί! Έι ~, Έι ~!* **2.** για να δηλωθεί ελαφρό πήδημα, συνήθ. μαζί με το *ένα, δύο, τρία*, κατά τη διάρκεια γυμναστικής άσκησης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hop «εμπρός!»].

χοράρχης (ο) {χοραρχών} πρόσωπο που διευθύνει εκκλησιαστική χορωδία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χορός* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

χοραρχία (η) {χοραρχιών} το να είναι κάποιος χοράρχης (βλ.λ.).

χορδή (η) **1.** ευθύγραμμο λεπτό νήμα από έντερο ζώου, μετάλλου ή συνθετική κλωστή, που στερεώνεται τεντωμένο πάνω από το ηχείο μουσικού οργάνου και, όταν πάλλεται, παράγει μουσικό ήχο: *οι ~ τής κιθάρας / τής βιόλας / τής άρπας* || *κουρδίζω / τεντώνω / αλλάζω χορδές*· ΦΡ. ***εν χορδαίς και οργάνοις*** (*ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 150, 4) με μουσική· (μτφ.) με κέφι, με πανηγυρισμούς **2.** (ειδικότ.) παρόμοιο ελαστικό νήμα στο τόξο, το οποίο ενώνει τις άκρες τού καμπύλου σκληρού στελέχους και στο μέσο τού οποίου εφαρμόζουμε το πίσω μέρος τού βέλους, το τεντώνουμε αφήνοντάς το απότομα, ώστε να εκτοξευθεί το βέλος: *από το τέντωμα έσπασε η ~ τού τόξου* || *τέντωσε τη ~ και έριξε μακριά το βέλος* ΣΥΝ. νευρά **3.** ΑΝΑΤ. (α) ο σχηματισμός τού σώματος που μοιάζει ή λειτουργεί όπως η χορδή (σημ. 1): ~ *τυμπάνου* (β) ***φωνητικές χορδές*** οι δύο σαρκώδεις πτυχές στον βλεννογόνο τού λάρυγγα, οι οποίες, όταν διέρχεται από μέσα τους ο αέρας τής εκπνοής, παράγουν την ανθρώπινη φωνή: *κάλος / πολύποδας στις ~* **4.** ΜΑΘ. το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει δύο σημεία καμπύλης **5.** (μτφ.) εσωτερική ευαισθησία: *η ιστορία σας αγγίζει τις ~ τής ανθρώπινης ψυχής*· ΦΡ. ***αγγίζω την ευαίσθητη χορδή κάποιου*** ευαισθητοποιώ κάποιον ή τον συγκινώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. συνδ. με χεττ. karad- «εντόσθια» και ανάγεται σε τ. **χοροδή* (με συγκοπή). Αν γίνει δεκτή η ύπαρξη τέτοιου τ. και δεν πρόκειται για ανάπτυξη φωνήεντος στη Χεττιτική ή απλώς για λάθος στη γραφή, τότε αποφεύγεται η ένταξη στην ετυμολ. οικογένεια του Ι.Ε. *ghᵉ°r-nā «χορδή» (πβ. σανσκρ. hira-ḥ «ταινία, ζώνη», λατ. hīra «τμήμα εντέρου», αρχ. γερμ. garn > γερμ. Garn «κλωστή» κ.ά.). πράγμα που θα άφηνε ανερμήνευτο το οδοντ. *-δ-* τού τ. *χορδή*].

χορδίζω ρ. ➝ κουρδίζω

χόρδισμα (το) ➝ κούρδισμα

χορδιστής [1873] κ. **κουρδιστής** κ. **κουρντιστής** (ο), **χορδίστρια** (η) {χορδιστριών} ο ειδικός που γνωρίζει και, συνήθ., ασκεί επαγγελματικά, το χόρδισμα πληκτροφόρων οργάνων· ο χορδιστής τού πιάνου κατά κανόνα ασχολείται με όλα τα τεχνικά προβλήματα που μπορεί να παρουσιάσει το όργανο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accordeur].

-χορδος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν μουσικό όργανο που φέρει συγκεκριμένο αριθμό χορδών: *εξάχορδη κιθάρα* || *τρίχορδο μπουζούκι*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύ-χορδος [ᾠδή], τετρά-χορδον (τό)*), που προέρχεται από το ουσ. *χορδή*].

χορδοστάτης (ο) {χορδοστατών} το πλαίσιο όπου στερεώνονται οι χορδές μουσικού οργάνου.
[ΕΤΥΜ. < *χορδή* + *-στάτης* < *ἵ-στα-μαι*].

χορδόφωνος, -η, -ο (για μουσικά όργανα) **1.** αυτός που έχει χορδές **2. *χορδόφωνο*** (το) {χορδοφών-ου | -ων} μουσικό όργανο με χορδές, έγχορδο.

χορεία (η) {χορειών} **1.** (αρχικά) το σύνολο των χορευτών σε αρχαίο δράμα ΣΥΝ. χορός **2.** (συνεκδ.) σύνολο προσώπων που ξεχωρίζουν για θετική ιδιότητά τους: *η ~ των αγγέλων / των ποιητών* **3.** σύνολο προσώπων που συνοδεύουν ή συμφωνούν με κάποιον ● **4.** ΙΑΤΡ. [1897] κάθε πάθηση τού νευρικού συστήματος που εκδηλώνεται κυρ. με κινήσεις των άκρων και τού προσώπου, τις οποίες δεν ελέγχει το άτομο. — **χορειακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χορεύω*. Ο ιατρ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. chorée].

χορείος (ο) ΦΙΛΟΛ. (στην προσωδιακή ποίηση) **1.** ο τρίβραχυς μετρικός πους (⏑⏑⏑) ● **2.** ο τροχαίος μετρικός πους (–⏑ = ⏑⏑⏑).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χορεῖος* < αρχ. *χορός*].

χορευτά επίρρ. με χορευτικά βήματα, αναπηδώντας με ζωηρότητα και ρυθμό: *περπατώ ~* ΣΥΝ. πηδηχτά ΑΝΤ. περπατητά.

χορευταράς (ο) {χορευταράδες}, **χορευταρού** (η) {χορευταρούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που αγαπά πολύ τον χορό και χορεύει καλά: *μεγάλος ~: δεν στέκεται ούτε λεπτό, όταν ακούσει κλαρίνο.*
[ΕΤΥΜ. < *χορευτής* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*, πβ. κ. *ψευτ-αράς*].

χορευτής (ο) [αρχ.], **χορεύτρια** (η) [μτγν.] {χορευτριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που κινεί ρυθμικά το σώμα και τα μέλη του, σύμφωνα με τη μουσική: *στα πανηγύρια εντοπίζει κανείς σπουδαίους ~* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική ενασχόλησή του ή ως κύριο τρόπο προσωπικής έκφρασης την κίνηση σύμφωνα με τον ρυθμό τής μουσικής, μόνος του, σε ζευγάρι ή σε μεγάλη ομάδα: ~ *κλασικού μπαλλέτου / σύγχρονης τζαζ / ελληνικών χορών / παραδοσιακών χορών / νυχτερινού κέντρου*· ΦΡ. ***πρώτος χορευτής*** ο χορευτής που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο σε χορογραφία, σε μπαλλέτο **3.** αυτός που μετέχει σε χορό αρχαίου δράματος.

χορευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χορό ή τον χορευτή: ~ *βραδιά / εκδήλωση / κίνηση / φιγούρα / νούμερο / ρυθμός / κουστούμι / παπούτσια*· ΦΡ. ***χορευτικό σχήμα*** ομάδα χορού που ετοιμάζει χορογραφίες ή παραστάσεις και τις παρουσιάζει στο ευρύ κοινό **2. *χορευτικό*** (το) (α) η χορογραφία: *εκτέλεσαν μαζί ένα πολύ δύσκολο ~* (β) η ομάδα που ασχολείται με τον χορό, συνήθ. στο πλαίσιο ενός πολιτιστικού κέντρου, συλλόγου: *απόψε δίνει παράσταση το ~ τού δήμου μας* (γ) (στον πληθ.) το μέρος μιας εκδήλωσης που περιλαμβάνει την παρουσίαση χορογραφιών: *τα ~ δεν ήταν πολύ καλά στη χθεσινή παράσταση.* — **χορευτικά** επίρρ.

χορεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {χόρεψα} ♦ (αμετβ.) **1.** κινώ το σώμα, τα πόδια και τα χέρια μου, παίρνοντας συχνά και την αντίστοιχη έκφραση στο πρόσωπό μου, σύμφωνα με τον ρυθμό τής μουσικής ή τού τραγουδιού: *χορεύαμε και διασκεδάζαμε όλη νύχτα* || *χορεύει άτσαλα / ρυθμικά / περήφανα* **2.** ξέρω τα βήματα συγκεκριμένου χορού, ξέρω πώς να κινούμαι ανάλογα με τον ρυθμό και συμμετέχω: *Χορεύετε; –Όχι, δεν ~. Δεν ξέρω χορό*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***μοναχός σου χόρευε κι όσο θέλεις πήδα*** μόνον όταν είσαι ανεξάρτητος, μπορείς να κάνεις αυτό που θέλεις (β) (παροιμ.) ***νηστικό αρκούδι δεν χορεύει*** βλ. λ. *αρκούδι* (γ) ***τώρα που μπήκες στον χορό, θα χορέψεις*** όταν εμπλέκεται κανείς σε μια υπόθεση, πρέπει να μείνει μέχρι τέλους και να υποστεί όλες τις συνέπειες (δ) ***όπως του παίζουν / του βαρούν / του λαλούν*** (ενν. *τα όργανα*), ***/ του σφυράνε, χορεύει*** για ανθρώπους που είναι αναγκασμένοι ή επιλέγουν να ακολουθούν τους κανόνες που ορίζουν άλλοι χωρίς αντίδραση ή αμφισβήτηση (ε) (παροιμ.) ***τρεις λαλούν και δυο χορεύουν*** για πλήρη ασυνεννοησία **3.** (συνεκδ.) κινούμαι ζωηρά κάνοντας σχηματισμούς: *οι μέλισσες χόρευαν πάνω απ' τα λουλούδια* ΣΥΝ. αναπηδώ, χοροπηδώ· ΦΡ. ***όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια*** βλ. λ. *γάτα* **4.** (μτφ.) κινούμαι διαγράφοντας ολόκληρους κύκλους ή ημικύκλια: *το καράβι χόρευε στο φουρτουνιασμένο πέλαγος* || *ήπια τόσο, που όλα άρχισαν να χορεύουν μπροστά στα μάτια μου* ♦ (μετβ.) **5.** ξέρω τα συγκεκριμένα βήματα ή τους τρόπους έκφρασης ενός χορού και τους εκτελώ ως χορευτής: ~ *χασάπικο / μοντέρνα τζαζ* || *χόρευαν τους παραδοσιακούς χορούς*· ΦΡ. (α) ***χορεύω τον χορό τού Ησαΐα*** παντρεύομαι (β) ***χορεύω (κάποιον) στο ταψί / κάνω (κάποιον) να χορεύει στο ταψί*** φέρομαι βασανιστικά (σε κάποιον), κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία ΣΥΝ. του βγάζω το λάδι, του ψήνω το ψάρι στα χείλη **6.** (συνήθ. για άντρες) συνοδεύω γυναίκα στον χορό: *ο κουμπάρος χόρεψε τη νύφη.*

χορήγημα (το) [μτγν.] {χορηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρηματικό ποσό που χορηγείται σε κάποιον ΣΥΝ. επίδομα, χορηγία.

χορήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η παροχή (κατόπιν αποφάσεως αρμοδίου ή ειδικού για ένα θέμα): ~ *επιδόματος / δανείου / φαρμάκων / θεραπευτικής αγωγής / άδειας παραμονής / πράσινης κάρτας / οικοδομικής άδειας.*

χορηγία (η) [αρχ.] {χορηγιών} **1.** ΙΣΤ. μία από τις λειτουργίες στην αρχαία Αθήνα· η υποχρέωση πλούσιου πολίτη να καταβάλει τα έξοδα τού χορού για το ανέβασμα δράματος στη γιορτή των Μεγάλων Διονυσίων **2.** η καταβολή χρημάτων, για να πραγματοποιηθεί έργο κοινής ωφελείας: *το έργο ολοκληρώθηκε με τη ~ τής Αρχιεπισκοπής* ΣΥΝ. προσφορά, χορήγηση **3.** η προσφορά χρημάτων για την πραγματοποίηση ενός σκοπού με ουσιαστικό στόχο τη διαφήμιση και προβολή αυτού που προσφέρει τα χρήματα: *η εκπομπή πραγματοποιείται με την ευγενική ~ γνωστής τράπεζας* **4.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται στις παραπάνω περιπτώσεις ΣΥΝ. χορήγημα ● **5.** ΣΤΡΑΤ. η προώθηση βλημάτων προς πυροβόλο ή ρουκετών προς εκτοξευτήρα.

χορηγός (ο/η) **1.** ΙΣΤ. πρόσωπο που κατέβαλλε τα έξοδα τού χορού για το ανέβασμα δράματος στην αρχαία Αθήνα **2.** πρόσωπο που καταβάλλει τα έξοδα για την πραγματοποίηση έργου κοινής ωφελείας: ~ *τής εκδήλωσης για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες* **3.** (γενικότ.) αυτός που καλύπτει τα έξοδα για την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού (καλλιτεχνικού, αθλητικού κ.ά.) έχοντας ταυτόχρονα ως στόχο του την προβολή ή τη διαφήμισή του: ~ *τής συναυλίας / τής εκπομπής* || *επίσημος ~ των Ολυμπιακών Αγώνων* ΣΥΝ. σπόνσορας ● **4.** αυτός που παρέχει βοήθεια, που προσφέρει κάτι καλό: ~ *χαράς / ζωής.* — **χορηγικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση συνθέτων, συνθέτος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χορός* + *-ηγός* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*. Η λ. στη σημ. 3 χρησιμοποιείται ως απόδ. τού αγγλ. sponsor].

χορηγώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {χορηγείς... | χορήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) προσφέρω τα χρήματα για την πραγματοποίηση εκδήλωσης, καλύπτω τα έξοδα για κάτι ♦ **2.** (μετβ.) παρέχω κάτι: ~ *άδειες / δάνεια / βοήθεια / πιστώσεις* ΣΥΝ. δίνω, προσφέρω. — **χορηγητής** (ο) [1896], **χορηγήτρια** (η).

> **χορηγώ – επιχορηγώ – επιδοτώ.** Το **χορηγώ** σημαίνει «δίνω» και χρησιμοποιείται συνήθως για χρήματα που δίνονται επισήμως (από το κράτος, οργανισμούς, χορηγούς κ.λπ.) για συγκεκριμένο σκοπό: *Θα χορηγηθεί διορθωτικό επίδομα στους υπαλλήλους τού Δημοσίου – Το Ι.Κ.Υ. χορηγεί υποτροφίες.* Το αρχ. *χορηγῶ* (< *χορηγός* < *χορός* + *ἄγω*) σήμαινε «καταβάλλω χρήματα για την προετοιμασία τού χορού στα δράματα», αναφερόμενο σε ιδιώτες χορηγούς ή και σε επίσημες αρχές *(δήμος)*. Το **επιχορηγώ** δηλώνει χρήματα που καταβάλλονται από επίσημη αρχή (κράτος) και από τον κρατικό προϋπολογισμό ως πρόσθετη ή συμπληρωματική οικονομική υποστήριξη: *Η πολιτεία θα επιχορηγήσει πρόγραμμα έρευνας των πανεπιστημίων που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη.* Το **επιδοτώ** αναφέρεται στην οικονομική ενίσχυση που δίνεται εκτάκτως ή συμπληρωματικά σε ιδιώτες ως κίνητρο για συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα: *Η Αγροτική Τράπεζα επιδοτεί τους ελαιοπαραγωγούς με χρήματα τής Ε.Ο.Κ.*

χορίαμβος (ο) {χοριάμβ-ου | -ων, -ους} ΦΙΛΟΛ. τετρασύλλαβος μετρικός πους, που συνδυάζει έναν τροχαίο (–⏑) και έναν ίαμβο (⏑–), δηλ.

-◡◡-. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετρικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χορεῖος* (βλ.λ.) + *ἴαμβος*].

χορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χορό τού αρχαίου δράματος: *~ μέλη / άσματα* **2. χορικό** (το) το τραγούδι που τραγουδούσε ο χορός τού αρχαίου δράματος, γραμμένο σε ποικίλα μέτρα, κυρ. στη δωρική γλώσσα, συνοδευόμενο με ρυθμικές κινήσεις τού σώματος από τα μέλη τού χορού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χορός*].

χόριο (το) {χορί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. **1.** ο τελευταίος εξωτερικός υμένας γύρω από το έμβρυο **2.** το στρώμα τού δέρματος που βρίσκεται ακριβώς κάτω από την επιδερμίδα και χαρακτηρίζεται από την πυκνότητα και την αντοχή του **3.** ο συνδετικός ιστός τού λεπτού εντέρου μεταξύ τού επιθηλίου και τής βλεννογόνου. — **χοριοειδής**, -ής, -ές [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χόριον*. αβεβ. ετύμου. πιθ. συνδ. με το αρχ. *χόρτος* (βλ.λ.) μέσω τής ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- «κρατώ, περιβάλλω». Λιγότερο πιθ. είναι η σύνδεση με τη λ. *χορδή* (με αρχική σημ. «εντόσθια»), παρότι αρχαίοι κωμικοί επιχείρησαν να συνδέσουν τις λ. μέσω τού πληθ. *χόρια* «εντόσθια γεμισμένα με γάλα και μέλι» (είδος φαγητού, πβ. κ. *πλακούντας*)].

χορο- κ. **χορό-** κ. **χορ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται: **1.** με τον χορό: *χορο-εσπερίδα, χορο-γράφος, χορο-διδάσκαλος* **2.** με το ομαδικό τραγούδι: *χορ-ωδία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χορο-διδάσκαλος, χορο-στασία*), που προέρχεται από το ουσ. *χορός* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. choré-graphie)].

χορογραφή (η) η τεχνική με την οποία καταγράφονται με ειδικό σημειακό σύστημα τα βήματα και οι κινήσεις χορού ή μπαλλέτου: *συμβουλεύτηκε τις κλασικές ~ τού είδους, για να συνθέσει το χορόδραμά του*.

χορογραφία (η) {χορογραφιών} **1.** η τέχνη δημιουργίας χορευτικών συνθέσεων, βάσει τής οποίας ο καλλιτέχνης υποδεικνύει στους χορευτές πώς πρέπει να κινούνται και να εκφράζονται χορευτικά **2.** (συνεκδ.) κάθε τέτοια χορευτική σύνθεση: *το μπαλλέτο ανεβαίνει σε καινούργια ~ || πολύπλοκη / εντυπωσιακή / κλασική / εμπνευσμένη ~*. — **χορογράφος** (ο/η) [1892], **χορογραφικός**, -ή, -ό, **χορογραφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chorégraphie].

χοροδιδασκαλείο (το) [1895] ο χώρος (συνήθ. σχολή) όπου διδάσκεται χορός.

χοροδιδάσκαλος (ο) [αρχ.] {χοροδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} ο δάσκαλος τού χορού, συνήθ. σε οργανωμένη σχολή. — **χοροδιδασκαλία** (η) [αρχ.], **χοροδιδασκαλικός**, -ή, -ό [μτγν.].

χορόδραμα (το) [1872] {χοροδράμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο που παρουσιάζεται στη σκηνή θεάτρου και τού οποίου οι συντελεστές εκφράζονται καλλιτεχνικά με τον χορό και τη μίμηση, σύμφωνα πάντοτε με τη μουσική που το συνοδεύει: *σύγχρονο ~* ΣΥΝ. μπαλλέτο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chorédrame].

χοροεσπερίδα (η) [1897] (λόγ.) η επίσημα οργανωμένη συγκέντρωση ατόμων με διεξαγωγή χορού: *ο αθλητικός όμιλος διοργανώνει ~ σε αίθουσα ξενοδοχείου* ΣΥΝ. χορός, πάρτι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. soirée dansante].

χοροθέατρο (το) {χοροθεάτρ-ου | -ων} **1.** έργο που συνδυάζει στοιχεία χορού, μουσικής και θεάτρου **2.** (συνεκδ.) η ομάδα των ηθοποιών-χορευτών που ανεβάζει το παραπάνω έργο.

χορολόγος (ο) ο εκπαιδευμένος χορευτής, ο οποίος καταγράφει σε ειδικό σημειακό κώδικα (βλ. λ. *χορογραφή*) ολόκληρα χορευτικά έργα (μπαλλέτα) στις πρόβες τους (ή τα παλαιότερα έργα όταν παρουσιάζονται) και χρησιμοποιεί τις σημειώσεις για τη διδασκαλία των βημάτων στους χορευτές, όταν τα έργα που κατέγραψε ξαναπαρουσιαστούν στη σκηνή.

χοροπηδάδικο (το) (λαϊκ.-μειωτ.) το κλαμπ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χοροπηδώ* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *ορθ-άδικο*].

χοροπήδημα (το) → χοροπηδώ

χοροπηδητό (το) τα ασυγχρόνιστα επιτόπια πηδηματάκια που κάνει κάποιος, συνήθ. σε συνδυασμό με κινήσεις και των χεριών, π.χ. ως εκδήλωση μεγάλης χαράς ή όταν παίζει ή διασκεδάζει κ.λπ.: *τα παιδιά άρχισαν το ~ στην αυλή τού σπιτιού* || (ειρων.) *αποκαλείς χορό αυτό το ~;* — **χοροπηδητά** επίρρ.

χοροπηδηχτός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με ρυθμικά πηδήματα: *~ βήματα / περπάτημα*.

χοροπηδώ ρ. αμετβ. {χοροπηδάς... | χοροπήδησα} **1.** κινούμαι πηδώντας εδώ και εκεί με ένταση και ζωηράδα: *τα αρνάκια χοροπηδούσαν στο χορτάρι* **2.** κινώ το σώμα μου έντονα ή με ρυθμό, συνήθ. από μεγάλη χαρά: *με το τέλος τού αγώνα οι οπαδοί χοροπηδούσαν από τον ενθουσιασμό τής νίκης* **3.** αναπηδώ: *χοροπήδησε απ' την έκπληξη*. — **χοροπήδημα** (το) (σημ. 1, 2).

χορός (ο) **1.** το να χορεύει κανείς: *αρχίζω τον ~ || το ρίχνω στον ~ || τρελαίνομαι για ~ || πάω για ~ || πάνω στον ~ κάτι του είπε* (καθώς χόρευαν) || *δεν ξέρω ~* (να χορεύω) || *αίθουσα χορού || πίστα χορού* (σε κέντρο διασκέδασης)· ΦΡ. ***ανοίγω τον χορό*** (i) ξεκινώ πρώτος να χορεύω: *οι νεόνυμφοι άνοιξαν τον χορό στο γλέντι* (ii) κάνω πρώτος κάτι από μια σειρά όμοιων πραγμάτων που ακολουθούν: *ήταν εκείνος που άνοιξε τον χορό των καταγγελιών κατά τού επιχειρηματία || «αυτός ο παίκτης άνοιξε τον χορό των γκολ στο ντέρμπι»* (εφημ.) **2.** (α) ο συγκεκριμένος συνδυασμός βημάτων, κινήσεων τού κορμού και των άκρων, που αντιστοιχεί κάθε φορά σε ορισμένο μουσικό είδος ή ρυθμό: *το τανγκό, το βαλς, η ντίσκο, η σάμπα είναι χοροί || τι χορό θα χορέψουμε; || κάνει θραύση ο καινούργιος αμερικανικός ~ || χοροί τής μόδας || μαθαίνω έναν ~ || τα βήματα ενός ~* (β) κάθε τέτοιο ρυθμικό είδος που παγιώνεται μέσα στον χρόνο και επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο ή παραλλάσσει κατά γεωγραφική περιοχή, εμπλουτίζεται και τροποποιείται, συχνά από συγκεκριμένους δημιουργούς: *ελληνικοί ~ και τραγούδια || ο ~ τής κοιλιάς || παραδοσιακός / μοντέρνος / λαϊκός / κλασικός / δημοτικός / συρτός / τσάμικος / καλαματιανός / αντικριστός / μακεδονίτικος / νησιώτικος ~*· ΦΡ. (α) ***ο χορός τής Σαλώμης / των εφτά πέπλων*** βλ. λ. *Σαλώμη* (β) ***χορός κεφαλών*** χορός στον οποίο όσοι συμμετέχουν έχουν καλυμμένο (με μάσκα) το πρόσωπό τους (γ) ***χορός τού Ζαλόγγου*** βλ. λ. *Ζάλογγο* (δ) ***ο χορός τού Ησαΐα*** (i) ΕΚΚΛΗΣ. τμήμα τής γαμήλιας τελετής, κατά την οποία ψάλλεται το «Ησαΐα χόρευε»: *τελείωσε ο ~* (ii) (συνεκδ.) ο γάμος: *χόρεψε τον ~* (παντρεύτηκε) **3.** το καλλιτεχνικό είδος που χρησιμοποιεί το σώμα ως μέσο εκφράσεως διαθέσεων και αισθημάτων σύμφωνα με ορισμένες αρχές (λ.χ. μπαλλέτο σύγχρονου χορού): *ασχολούμαι με τον ~ || σπουδάζω ~ || η τέχνη τού ~ || δάσκαλος / σχολή / παπούτσια / κοστούμι / φορμάκι χορού || κλασικός / μοντέρνος / πρωτοποριακός / μεταμοντέρνος / πειραματικός ~ || ομάδα χορού || οι πρωτοπόροι τού σύγχρονου ~*· ΦΡ. ***χορός στον πάγο*** καλλιτεχνικός και αθλητικός χορός επιδείξεως / δεξιοτεχνίας, ατομικός ή ανά ζεύγη, στον οποίο οι χορευτές διαγωνίζονται πάνω σε επιφάνεια με πάγο φορώντας ειδικά παγοπέδιλα **4.** (γενικότ.) κάθε ρυθμική κίνηση τού σώματος, που μπορεί αυθόρμητα να κάνει κανείς, εκφράζοντας τις διαθέσεις του: *πάνω στη χαρά του άρχισε έναν αυτοσχέδιο ~* **5.** (μτφ.) κάθε κίνηση που έχει ρυθμό ή οδηγεί σε σχηματισμό μορφών ή σχεδίων: *ο ~ των κυμάτων* (το ρυθμικό ανεβοκατέβασμα) || *ο ~ των μελισσών γύρω απ' τα λουλούδια* **6.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που χορεύουν: *ο πρώτος τού ~ || φωτογράφισε τον ~*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όποιος είν' έξω απ' τον χορό, πολλά τραγούδια ξέρει*** αυτός που δεν έχει επωμιστεί ευθύνες σε μια υπόθεση ή δεν γνωρίζει τα πράγματα από κοντά, είναι εύκολο να ασκεί κριτική (β) ***μπαίνω στον χορό*** (i) αρχίζω να χορεύω (ii) (μτφ.) εμπλέκομαι σε μια κατάσταση: *«εκτός από τους μαθητές και οι εκπαιδευτικοί μπαίνουν στον χορό των αντιδράσεων κατά τού νομοσχεδίου»* (εφημ.) ΣΥΝ. μπαίνω στο παιχνίδι (γ) (παροιμ.) ***άμα μπεις στον χορό, θα χορέψεις*** όταν βρεθείς σε δεδομένη κατάσταση, θα αναγκαστείς να συμμετάσχεις σε αυτήν (δ) ***ο χορός καλά κρατεί*** για τη διαιώνιση μιας, συνήθ. αρνητικής, κατάστασης (ε) ***σέρνω τον χορό*** (i) είμαι ο πρώτος χορευτής σε σειρά, συνήθ. κυκλική, χορευτών (ii) πρωτοστατώ σε κάτι: *αυτή η εταιρεία σέρνει τον χορό των αλλαγών στον χώρο τής κινητής τηλεφωνίας* (στ) ***στήνω χορό*** αρχίζω να χορεύω μαζί με άλλους: *έστησαν χορό στην πλατεία τού χωριού γιορτάζοντας την εκλογική νίκη* **7.** κοινωνική εκδήλωση που οργανώνεται με σκοπό οι καλεσμένοι να ψυχαγωγηθούν ακούγοντας τραγούδια, βλέποντας χορευτικά συγκροτήματα (μπαλλέτα) και χορεύοντας οι ίδιοι και που συχνά γίνεται για να συγκεντρωθούν χρήματα: *ο ~ τής Λέσχης Αξιωματικών / τού Συλλόγου Βενζινοπωλών / τού Α' Λυκείου Χαλανδρίου || ο φετινός ~ σημείωσε μεγάλη επιτυχία || φόρεμα / τουαλέτα χορού* ● **8.** το σύνολο των ηθοποιών που χορεύουν και τραγουδούν τα χορικά των αρχαίων δραμάτων και σε ορισμένες περιπτώσεις μετέχουν στη δράση τού έργου και διαλέγονται με τους άλλους ηθοποιούς: *~ τραγωδίας / κωμωδίας*· ΦΡ. (λόγ.) ***εν χορώ*** (*ἐν χορῷ*) όλοι μαζί, με μία φωνή: *απάντησαν / συμφώνησαν ~* ΣΥΝ. ομόφωνα **9.** ΕΚΚΛΗΣ. οι ψάλτες ή το σύνολο των πιστών, όταν ψάλλουν **10.** (μτφ.) για πράγματα που διακινούνται, εμφανίζονται ή γίνονται σε μεγάλη ποσότητα ή σε υπερβολικό βαθμό: *~ εκατομμυρίων στο ΠΡΟ-ΠΟ || συνεχίζεται ο ~ των αποκαλύψεων για το σκάνδαλο || ~ αντιδράσεων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, επειδή δεν έχει προσδιοριστεί η αρχική σημ. τής λ., αν δηλ. ως *χορός* περιγραφόταν αρχικώς το σύνολο των χορευτών που πιάνονται χέρι-χέρι ή ο χώρος που διαμορφώθηκε για χορό. Έχει προταθεί η σύνδεση με τους τ. *χώρα, χῶρος*, που όμως είναι αβεβ. ετύμου. Ισχυρότερη φαίνεται η σύνδεση με το αρχ. *χόρτος* μέσω τής ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- «κρατώ, περιβάλλω» δηλώνοντας είτε τον περιφραγμένο χώρο είτε τη συνήθεια των χορευτών να πιάνονται χέρι-χέρι. Σε αυτή την περίπτωση, πλησίον βρίσκεται το λιθ. žãras «τάξη, σειρά», πβ. κ. σανσκρ. hárati «φέρνω, τραβώ»].

χοροστάσι (το) {χοροστασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το μέρος όπου οι άνθρωποι συγκεντρώνονται και χορεύουν: *η πλατεία ήταν το ~ τού χωριού || «στο ~ κι η Μαριώ σήμερα θα κατέβει»* (Γ. Αθάνας).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *χοροστάσιο*].

χοροστάσιο (το) [1863] {χοροστασί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το μέρος τού ναού όπου ψάλλει ο χορός των ψαλτών: *το ~ των δεξιών ψαλτών*.
[ΕΤΥΜ. < *χορός* + *-στάσιο* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι*, πβ. κ. *εργο-στάσιο*].

χοροστατώ ρ. μετβ. {χοροστατείς... | χοροστάτησα} ΕΚΚΛΗΣ. (για αρχιερέα) τελώ ιερή ακολουθία (ως προεξάρχων): *«ο Αρχιεπίσκοπος θα χοροστατήσει στον αγιασμό για τη γ' σύνοδο τής Βουλής»* (εφημ.) || (συνήθ.) *τελέσθηκε Θεία Λειτουργία χοροστατούντος του μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου*. — **χοροστασία** (η) [μτγν.], **χοροστατικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χοροστατῶ (-έω)* < αρχ. *χοροστάτης* «ο κορυφαίος τού χορού» < *χορός* + *-στάτης* < θ. *στα-* τού ρ. *ἵ-στα-μαι*, πβ. κ. *λυχνοστάτης, πρωτοστάτης*].

horror vacui λατ. (προφέρεται *χόρορ βάκουι*)· ελλην. *ο τρόμος τού κενού*· η τάση να μην αφήνει κάποιος κενό χώρο πάνω στο υλικό που χρησιμοποιεί (λ.χ. κάποιος που σχεδιάζει, κάποιος που γράφει πάνω σε μία σελίδα κ.λπ.).

χορταίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χόρτασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** ικανοποιώ την πείνα μου, νιώθω πλήρης από πλευράς τροφής και δεν θέλω να φάω άλλο, νιώθω κορεσμό: *Κι άλλο θες; Δεν χόρτασες ακόμη;* || *δεν χορταίνει με τίποτα* (για αχόρταγο) ΑΝΤ. πεινώ· ΦΡ. (παροιμ.) ***θα***

γυρίσει ο τροχός, θα / να χορτάσει κι ο φτωχός κάποτε θα αλλάξουν τα πράγματα προς το καλύτερο κι έτσι θα βελτιωθεί η κατάσταση των οικονομικά αδυνάτων **2.** ικανοποιώ μια έλλειψη: *μοίρασε ψωμί, για να χορτάσουν οι φτωχοί* ♦ (μετβ.) **3.** ικανοποιώ τις αισθήσεις που σχετίζονται με τροφή και ποτό: ~ *την πείνα μου* / *τη δίψα μου* / *την όρεξή μου* **4.** τρώω (κάτι) σε μεγάλη ποσότητα (μέχρι που νιώθω κορεσμό): *στις διακοπές στο νησί χορτάσαμε φρέσκο ψάρι* || ~ *παγωτό* / *γλυκά* / *λειχουδιές* **5.** (μτφ.) απολαμβάνω ή υφίσταμαι (κάτι/κάποιον) σε μεγάλο βαθμό ή μέχρι κορεσμού: *χορτάσαμε βροχή φέτος* || *προτού τον χορτάσουμε, μας ξανάφυγε για έξω* || ~ *ήλιο* / *τον ύπνο* || *πριν να σε χορτάσουν τα μάτια μου, εξαφανίστηκες* ΑΝΤ. επιθυμώ, μου λείπει **6.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να νιώσει κορεσμό: *μας χόρτασε ψεύτικες υποσχέσεις τόσα χρόνια* ΣΥΝ. κουράζω, μπουχτίζω· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά' το*** η υποστήριξη ή η συμπεριφορά σου με βοήθησαν περισσότερο από την τυχόν υλική σου προσφορά· σημασία έχει η πρόθεση σου περισσότερο και όχι τόσο η πράξη. — **χορτασμός** (ο) [μτγν.] κ. **χόρτασμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἐ-χόρτασ-α* τού αρχ. *χορτάζω*, κατά το σχήμα *ἐσώπασα* - *σωπαίνω*. Το αρχ. *χορτάζω* «ταΐζω - τρέφω (ζώα)» < *χόρτος* (βλ.λ.)].

χορταποθήκη (η) [1890] {χορταποθηκών} ο χώρος στον οποίο αποθηκεύεται χόρτο.

χορτάρι (το) {χορταρ-ιού | -ιών} το χόρτο (βλ.λ.). — (υποκ.) **χορταράκι** (το). **χορτάρινος**, -η, -ο κ. **χορταρένιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χορτάριον*, υποκ. τού αρχ. *χόρτος*].

χορταριάζω ρ. αμετβ. {χορταριασ-α, -μένος} **1.** γεμίζω χόρτα στην επιφάνειά μου: *με την άνοιξη χορτάριασε ο τόπος όλος* **2.** φύονται πάνω μου βρύα: *χορταριασμένος τοίχος* **3.** (μτφ.) εγκαταλείπομαι στη μοίρα μου, φθείρομαι: *χορτάριασαν τα σπίτια και οι τάφοι.* — **χορτάριασμα** (το).

χορταρικό (το) (κυρ. στον πληθ.) κάθε μικρό πράσινο φυτό που τρώγεται ΣΥΝ. χόρτο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. επιθ. **χορταρικός* < *χορτάρι*].

χόρταση (η) [1833] {χωρ. πληθ.} η ικανοποίηση πείνας ή επιθυμίας ΣΥΝ. χόρτασμα· ΦΡ. ***δεν είναι (και) για χόρταση*** για πράγματα που πρέπει να γίνονται ή να καταναλώνονται με μέτρο: *φτάνουν πια οι βόλτες· ~!* Επίσης (λαϊκ.) **χορτασιά**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χορτάζω* (βλ. λ. *χορταίνω*)].

χόρτασμα (το) → χορταίνω

χορτασμός (ο) → χορταίνω

χορταστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι αρκετός, ώστε να ικανοποιήσει την πείνα κάποιου: ~ *πρωινό* / *γεύμα* / *μερίδα* **2.** αυτός που προσφέρει ικανοποίηση: ~ *θέαμα*.

χορτάτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ικανοποιήσει πλήρως την πείνα του ή τις επιθυμίες του: *είναι ~ από φαΐ* / *από ηδονές* ΣΥΝ. πλήρης ΑΝΤ. πεινασμένος, πειναλέος· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***και η πίτα ολόκληρη / σωστή και ο σκύλος χορτάτος*** βλ. λ. *πίτα* (β) ***χορτάτος άνθρωπος*** ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο που δεν έχει ανάγκη από υλικά αγαθά, υλικά και ψυχικά γενναιόδωρος ή αυτάρκης **2.** ***χορτάτοι*** (οι) οι πλούσιοι: *οι ~ δεν λογαριάζουν τους φτωχούς*.
[ΕΤΥΜ. < *χορταίνω* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος*].

Χορτιάτης (ο) όρος τής Κ. Μακεδονίας Α. τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, από τη βυζαντινή μονή *Χορταΐτη*, που υπήρχε στους πρόποδές του].

χόρτο (το) **1.** χαμηλή πυκνή βλάστηση: *ξεριζώνω* / *κόβω τα ~* || *πυκνά ~ κάλυπταν το κατώφλι* ΣΥΝ. χλόη, πρασινάδα **2.** (συνεκδ.) το μέρος που καλύπτεται από πράσινη βλάστηση: *κυλιέμαι* / *κάθομαι* / *ξαπλώνω στο ~* || *ο παίκτης έπεσε σφαδάζοντας στο ~* ΣΥΝ. χλόη, χλοοτάπητας, γκαζόν, πρασινάδα **3.** τα πράσινα μέρη ενός φυτού ή η χαμηλή βλάστηση που χρησιμοποιείται ως τροφή για τα ζώα: *ρίχνω ~ στα ζωντανά*· ΦΡ. ***τρώω χόρτο / κουτόχορτο*** βλ. λ. *κουτόχορτο* **4.** ***χόρτα*** (τα) (α) μικρά εδώδιμα φυτά αυτοφυή ή προϊόντα καλλιέργειας: *μαζεύω ~* || *άγρια* / *καλλιεργημένα ~* (β) (συνεκδ.) το φαγητό από βρασμένα ποώδη φυτά: *μια μερίδα ~* **5.** (μτφ.) αυτός που έχει εντελώς ουδέτερη γεύση: *σκέτο ~ η περίφημη σπεσιαλιτέ τού καταστήματος!* ΣΥΝ. μάππα, κολοκύθι **6.** (αργκό) η μαριχουάνα ή το χασίς (βλ.λ.): *καπνίζει ~.* — **χόρτινος**, -η, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χόρτον*, μεταπλασμένο ουδ. τού αρχ. *χόρτος* (βλ.λ.) με αλλαγή γένους κατά τα *λάχανον, φυτόν* κ.τ.ό.].

χορτο- κ. **χορτό-** κ. **χορτ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με το χόρτο: *χορτο-καλύβα, χορτο-νομή, χορτ-αποθήκη* **2.** με τα χορταρικά, τα λαχανικά: *χορτο-φάγος, χορτό-σουπα, χορτό-πιτα*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *χορτο-κοπή, χορτο-φάγος*), που προέρχεται από το αρχ. *χόρτος* (βλ. λ. *χόρτο*)].

χορτοκαλύβα (η) [1889] {δύσχρ. χορτοκαλυβών} χορταρένια καλύβα.

χορτοκόπτης (ο) {χορτοκοπτών} η χορτοκοπτική μηχανή.

χορτοκοπτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμεύει στο κόψιμο των χόρτων: ~ *μηχανή*.
[ΕΤΥΜ. < *χόρτο* + *-κοπτικός* < *κόπτης*].

χορτολιβαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με λιβάδια, τα οποία έχουν χόρτο αυτοφυές ή καλλιεργημένο: ~ *έκταση* || *δημόσια ~ κτήματα*.

χορτονομή (η) (επίσ.) η πράσινη βλάστηση ή/και τα χόρτα που χρησιμοποιούνται ως τροφή για τα οικόσιτα ζώα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χόρτος* + *νομή* < *νέμω*].

χορτόπιτα (η) {δύσχρ. χορτοπιτών} πίτα που αποτελείται από στρώματα ζύμης ή φύλλου πάνω και κάτω και έχει στο μέσον γέμιση από άγρια ή καλλιεργημένα χόρτα: *νόστιμη* / *σπιτική* / *πετυχημένη ~*.

χόρτος (ο) φυτό που χρησιμεύει ως τροφή για τα ζώα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ghor-to- (με παραγ. επίθημα *-τος*, πβ. κ. *φόρ-τος*), ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *gher- «κρατώ, περιβάλλω», πβ. λατ. hortus «κήπος» (> ισπ. huerto), αρχ. ιρλ. gort «φράχτης», ρωσ. gorod «πόλη», γοτθ. gards «αυλή», αγγλ. yard «σπίτι» κ.ά. Σύμφωνα με αμφισβητούμενες απόψεις, στην ίδια ετυμολογική οικογένεια ανάγεται το φρυγ. τοπων. *Γόρδιον* και το «πελασγικό» τοπων. *Γόρτυς*. Το ουσ. *χόρτος* δήλωνε αρχικώς τον περιφραγμένο χώρο, ο οποίος διατίθεται για βοσκή, σύντομα όμως η λ. δήλωσε και την ίδια την τροφή των ζώων, το χορτάρι].

χορτοσαλάτα (η) {δύσχρ. χορτοσαλατών} σαλάτα από χόρτα.

χορτόσουπα (η) {δύσχρ. χορτοσουπών} σούπα με κύριο συστατικό της χορταρικά: *νόστιμη* / *ζεστή ~*.

χορτοτάπητας (ο) {χορτοταπήτων} ο χλοοτάπητας (βλ.λ.).

χορτοφαγία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} το να τρώει κανείς κυρ. λαχανικά και γενικότ. φυτικά προϊόντα, αποφεύγοντας συστηματικά το κρέας και σε ορισμένες περιπτώσεις και τα παράγωγά του εξαιτίας θρησκευτικών λόγων (σε ανατολικές θρησκείες), ζωοφιλίας ή υγιεινής διατροφής. — **χορτοφαγικός**, -ή, -ό [1891].

χορτοφάγος, -ος, -ο **1.** αυτός τού οποίου ο οργανισμός είναι έτσι προσαρμοσμένος, ώστε να τρέφεται αποκλειστικά με χόρτα ή/και φρούτα: ~ *ζώα* ΣΥΝ. φυτοφάγος ΑΝΤ. σαρκοφάγος **2.** αυτός που έχει επιλέξει να μην τρέφεται με κρέας και σε ορισμένες περιπτώσεις ούτε με τα παράγωγά του (για θρησκευτικούς λόγους, από ζωοφιλία ή για λόγους υγιεινής): (κ. ως ουσ.) *εστιατόριο για χορτοφάγους*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χόρτος* + *-φάγος*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *ἔ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

χορωδία (η) {χορωδιών} σύνολο ατόμων που τραγουδούν μαζί μουσικές συνθέσεις: *η φημισμένη ~ Staatskapelle τής Δρέσδης* || *παιδική* / *εκκλησιαστική ~* || *μέλος* / *διευθυντής χορωδίας* ΣΥΝ. κόρο. — **χορωδιακός**, -ή, -ό. **χορωδιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χορῳδία* < *χορός* + *-ῳδία* < *ᾠδή*].

χορωδός (ο/η) το μέλος χορωδίας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *χορός* + *-ωδός* < *ωδή*, πβ. κ. *ψαλτ-ωδός*].

χότζας (ο) {-ες κ. -άδες} **1.** μουσουλμάνος ιεροδιδάσκαλος: *φωνάζω σαν τον ~* (φωνάζω δυνατά, όπως ο χότζας στο τζαμί) **2.** ***Χότζας*** (ο) ο πρωταγωνιστής διασκεδαστικών ηθικοπλαστικών ιστοριών τής Ανατολής.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hoca < περσ. khwāja].

χουβαρντάδικος, -η, -ο → χουβαρντάς

χουβαρνταλίκι κ. **κουβαρνταλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το να φέρεται κανείς με γενναιοδωρία, να ξοδεύει με άνεση για τους φίλους του ΣΥΝ. γαλαντομία ΑΝΤ. τσιγγουνιά, μιζέρια.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hovardalık < hovarda «χουβαρντάς»].

χουβαρντάς κ. **κουβαρντάς** (ο) {χουβαρντάδες}, **χουβαρντού** κ. **κουβαρντού** (η) {χουβαρντούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που ξοδεύει με άνεση για τους άλλους, που δεν τσιγγουνεύεται: *άνθρωπος ~ και γλεντζές· ήταν αγαπητός σε όλους* ΣΥΝ. ανοιχτοχέρης, γενναιόδωρος, γαλαντόμος ΑΝΤ. σφιχτοχέρης, τσιγγούνης, μίζερος. — **χουβαρντάδικος**, -η, -ο κ. **κουβαρντάδικος**, **χουβαρντάδικα** κ. **κουβαρντάδικα** επίρρ., **χουβαρντοσύνη** κ. **κουβαρντοσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hovarda].

χουγιάζω ρ. αμετβ. {χούγιαξα} (διαλεκτ.) φωνάζω δυνατά από απόσταση. — **χούγιασμα** κ. **χουγιαχτό** (το).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. huj(ati), με προσαρμογή κατά τα ρ. σε *-άζω*].

χουζουρεύω ρ. αμετβ. {χουζούρε-ψα, -μένος} μένω ξαπλωμένος στο κρεβάτι, αφού ξυπνήσω, χωρίς να κάνω τίποτα και απολαμβάνοντας αυτή την κατάσταση: *τα κυριακάτικα πρωινά ~ μέχρι αργά στο κρεβάτι* ΣΥΝ. τεμπελιάζω, αράζω, ραχατεύω. — **χουζούρεμα** κ. **χουζούρι** (το).

χουζούρης (ο) {χουζούρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που του αρέσει να χουζουρεύει.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. huzur].

χούι (το) {χωρ. γεν. | χούγια} (λαϊκ.) **1.** έμφυτη ιδιότητα ή βαθιά ριζωμένη συνήθεια, κυρ. αρνητική: *καθένας με τα ~ του* || *είναι το ~ του αυτό· δεν μπορείς να του το κόψεις* ΣΥΝ. ιδιοτροπία· ΦΡ. (παροιμ.) ***πρώτα βγαίν' η ψυχή κι ύστερα το χούι*** είναι αδύνατον να απαλλαγεί κανείς από τις κακές συνήθειές του **2.** (συνεκδ.) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο πρέπει να χειρίζεται κανείς μηχάνημα ή συσκευή: *μη ζορίζεις το μηχάνημα· έχει κι αυτό τα ~ του* **3.** (μτφ.) κάθε ιδιαιτερότητα ως προς τη χρήση, τη λειτουργία κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. huy].

χούλα-χουπ κ. **χουλαχούπ** (το) {άκλ.} **1.** μεταλλικό ή πλαστικό στεφάνι το οποίο γυρνά κάποιος γύρω από τη μέση και τους γοφούς του καθώς τους κινεί κυκλικά **2.** (συνεκδ.) παλαιότερος αμερικανικός χορός στον οποίο χρησιμοποιούσαν τα παραπάνω στεφάνια.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. hula-hoop < hula (χαβανέζικη λ. που δηλώνει χορό των ιθαγενών) + αγγλ. hoop «(μεταλλικό) στεφάνι»].

χουλιάρι (το) {χουλιαρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) το κουτάλι (βλ.λ.). — (μεγεθ.) **χουλιάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χουχλιάρι* / *χοχλιάρι* (με ανομοιωτ. αποβολή τού *-χ-*) < μτγν. *κοχλιάριον* (με αφομοίωση), υποκ. τού αρχ. *κοχλίας*].

χουλιαριά (η) (διαλεκτ.) η κουταλιά (βλ.λ.).

χούλιγκαν (ο) {άκλ.} **1.** ο φανατικός οπαδός αθλητικού σωματείου, που συχνά μετέχει μαζί με άλλους σε έκτροπα πριν, μετά και κατά τη διάρκεια των αγώνων εις βάρος τής αντίπαλης ομάδας, των οπαδών της ή/και σε καταστροφή δημόσιας ή ιδιωτικής περιουσίας: *οι ~ έκαψαν το γήπεδο* / *τον σταθμό τού τρένου* || *συμπλοκές αστυνομικών και νεαρών ~* **2.** (γενικότ.) άτομο, συνήθ. νεαρής ηλικίας, με αντικοινωνική συμπεριφορά ΣΥΝ. ταραξίας, ταραχοποιός. Επίσης (σπανιότ.)

χουλιγκάνος. — **χουλιγκανικός**, -ή, -ό κ. **χουλιγκάνικος**, -η, -ο, **χουλιγκάνικα** *επίρρ.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. hooligan, από το όν. τού Ιρλανδού εγκληματία Patrick Hooligan, που έδρασε στο Λονδίνο το 1898].

χουλιγκανισμός (ο) **1.** η πρόκληση ή συμμετοχή σε επεισόδια μεταξύ οπαδών αντίπαλων ομάδων (ποδοσφαίρου, μπάσκετ και γενικότερα αθλητικών σωματείων), καθώς και οι καταστροφές που προκαλούνται από αυτά τα επεισόδια **2.** (γενικότ.) η φασιστική και ισοπεδωτική συμπεριφορά απέναντι στους άλλους: *ο ~ στην πολιτική ζωή τής χώρας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. hooliganism (βλ. κ. *χούλιγκαν*)].

χούμος (ο) το χώμα που δημιουργείται από φυτά ή φλούδες φρούτων ή/και υπολείμματα τροφών που αποσυντίθενται και είναι ιδανικό για λίπασμα. — **χουμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. humus «γη, έδαφος»].

χουνέρι (το) {χουνερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πάθημα που συμβαίνει ξαφνικά: *παθαίνω μεγάλο ~* ΣΥΝ. κάζο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hüner «δεξιοτεχνία»].

χούντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) ομάδα πολιτικών που καταλαμβάνει την κυβερνητική εξουσία (για χώρες τής Λατινικής Αμερικής) (β) (γενικότ.) ομάδα πολιτικών και στρατιωτικών που καταλαμβάνουν την εξουσία με πραξικόπημα (βλ.λ.) και επιβάλλουν με τη δύναμη των όπλων δικτατορικό καθεστώς: *η ~ των στρατηγών στην Αργεντινή* || *η ~ των συνταγματαρχών στην Ελλάδα* (γ) (μτφ.) χαρακτηρισμός πολιτικής εξουσίας που ενεργεί αυταρχικά και δεν λαμβάνει υπόψη τη λαϊκή βούληση **2.** ***Χούντα*** (η) η δικτατορία που επιβλήθηκε στην Ελλάδα από το 1967 ώς το 1974: *θύμα / οπαδός / εξόριστος τής ~.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. junta, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. junto «ενωμένος, συνδεδεμένος» < λατ. junctus, μτχ. τ. τού ρ. jungere «ενώνω, συνδέω»].

χουντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χούντα (βλ.λ.): *~ νόμος / διώξεις / οργάνωση* **2.** ***χουντικός*** (ο), ***χουντικ-ή / -ιά*** (η) ο οπαδός ή το μέλος τής χούντας (βλ.λ.) **3.** ***χουντικοί*** (οι) οι στρατιωτικοί και οι πολιτικοί που οργάνωσαν την ανατροπή τής νόμιμης κυβέρνησης στην Ελλάδα το 1967, καθώς και όσοι συμμετείχαν στις μετέπειτα κυβερνήσεις τους. — **χουντικά** επίρρ.

χουντοβασιλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους χουντικούς οπαδούς τής μοναρχίας και τις δραστηριότητές τους: *~ εφημερίδα* ΣΥΝ. βασιλοχουντικός.

χουρμαδιό (η) φυτό (όπως ο φοίνικας) με γερό κορμό, φύλλωμα από μακρόστενα, σκληρά φύλλα και γευστικούς καστανούς καρπούς, τους χουρμάδες.

χουρμάς (ο) {χουρμάδες} ο καρπός τής χουρμαδιάς, μικρός, καφέ χρώματος, με μεγάλο κουκούτσι, πολύ γευστικός, τον οποίο συχνά αποξηραίνουν, για να συντηρηθεί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. hurma].

χους (ο) {χου κ. χοός, χουν} (αρχαιοπρ.) **1.** το χώμα (βλ.λ.) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το υλικό το οποίο ο Θεός χρησιμοποίησε, για να δημιουργήσει τον άνθρωπο ΣΥΝ. πηλός, λάσπη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χοῦς* < **χόϝ-ος* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-ϝ-* και συναίρεση), ετεροιωμ. βαθμ. τού *χέω* (βλ.λ.)].

χούφτα κ. **φούχτα** (η) {δύσχρ. χουφτών} **1.** το εσωτερικό τής παλάμης, όπως σχηματίζεται, όταν κάποιος λυγίσει ελαφρά τα δάχτυλά του προς τα μέσα: *άπλωσε τη ~ του ζητιανεύοντας* **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που χωρά στο εσωτερικό τού χεριού, την παλάμη: *μια ~ καλαμπόκι* ΣΥΝ. χεριά· ΦΡ. ***με τις χούφτες*** χωρίς φειδώ, με αφθονία: *βάζει τη ζάχαρη / το λάδι ~* ΣΥΝ. με το τσουβάλι **3.** (συνεκδ.) πολύ μικρή ποσότητα ή αριθμός: *«Για μια χούφτα δολάρια»* (για πολύ λίγα χρήματα· τίτλος ταινίας) || *μια ~ στρατιώτες αντιστέκονταν ακόμα* **4.** το μέρος από το οποίο πιάνει κάποιος ένα αντικείμενο: *πιάνω το σπαθί απ' τη ~* ΣΥΝ. λαβή, πιάσιμο. Επίσης (λαϊκ.) **χουφτιά** κ. **φουχτιά** (σημ. 2). — (υποκ.) **χουφτίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φούχτα*, πιθ. υποχωρητ. < **φουχτίζω* < αρχ. *πυκτίζω / -εύω* «πυγμαχώ» < *πύκτης* «πυγμάχος». βλ. λ. *πυξ*].

χούφταλο (το) (λαϊκ.-μειωτ.) πολύ γέρος άνθρωπος με κακή υγεία και κράση: *τέτοιο ~ και θέλει παντρειές!*
[ΕΤΥΜ. < *χούφτα / φούχτα* + παραγ. επίθημα *-αλο*, πβ. κ. *θρύψ-αλο*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε τ. *κούφταλο* (με αφομοίωση τού *κ-* προς το διαρκές *-φ-*) < αρχ. *κύπτω* «σκύβω» + παραγ. επίθημα *-αλο*].

χουφτιάζω κ. (σπανιότ.) **φουχτιάζω** ρ. μετβ. {χούφτιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) πιάνω (κάτι) δυνατά με τη χούφτα: *χούφτιασε το ξύλο, για να κρατηθεί* ΣΥΝ. αδράχνω, αρπάζω. — **χούφτιασμα** (το).

χουφτώνω κ. **φουχτώνω** ρ. μετβ. {χούφτω-σα, -θηκα} (λαϊκ.) **1.** χουφτιάζω (βλ.λ.) **2.** αποσπώ (συνήθ. οικονομικό) όφελος με βίαιο ή παράνομο τρόπο: *μόλις χούφτωσε το παραδάκι, την κοπάνησε* ΣΥΝ. αρπάζω, βουτάω ● **3.** πιάνω μέλος τού σώματος άλλου ατόμου (συνήθ. γυναίκας) με ερωτικό σκοπό: *της χούφτωσε το στήθος* ΣΥΝ. βάζω χέρι. — **χούφτωμα** (το).

χουχουλιάζω ρ. μετβ. {χουχούλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ζεσταίνω με την ανάσα μου: *~ τα χέρια μου.* Επίσης **χουχουλίζω**. — **χουχούλιασμα** κ. **χουχούλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ονοματοπ. λ. (με εκφραστ. αναδιπλασιασμό), από τον ήχο τής εκπνοής].

χοχλάζω ρ. → κοχλάζω

χοχλακιάζω ρ. → κοχλάζω

χοχλάκιασμα (το) → κοχλάζω

χοχλοκίζω ρ. → κοχλάζω

χοχλάκισμα (το) → κοχλάζω

χοχλίδι (το) {χοχλιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρό θαλασσινό όστρακο: *μικροσκοπικό / λαμπερό ~* ● **2.** μικρό βότσαλο: *βρεγμένο / ζωγραφισμένο ~* (πβ. κ. λ. *κοχλάδι*). — (υποκ.) **χοχλιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοχλίδιον* (με προληπτ. αφομοίωση), υποκ. τού αρχ. *κόχλος* (βλ. κ. *κοχλίας*)].

χοχλιός (ο) (διαλεκτ.-κυρ. στον πληθ.) τα σαλιγκάρια, κυρ. (αυτά που χρησιμοποιούνται για φαγητό: *χοχλιοί στον ατμό / κοκκινιστοί.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *κοχλιός*].

χόχλος (ο) (λαϊκ.) το βράσιμο, ο κοχλασμός.
[ΕΤΥΜ. < *χοχλάζω* (υποχωρητ.)].

χράμι (το) {χραμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) χοντρό στρωσίδι που υφαίνεται στον αργαλειό ή σκέπασμα για το κρεβάτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ihram «λευκός μανδύας, τον οποίο φορούν οι μουσουλμάνοι προσκυνητές στη Μέκκα»].

χρεία (η) {χρειών} **1.** η ανάγκη που δημιουργείται από τις καταστάσεις: *αν υπάρξει ~ να πολεμήσουμε, θα το κάνουμε* || *οι ~ τής καθημερινότητας*· ΦΡ. ***τι χρείαν έχομεν μαρτύρων;*** βλ. λ. *τι* **2.** η στέρηση: *η ~ μάς έχει τσακίσει* ΣΥΝ. φτώχεια, ένδεια, στέρηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρη-ΐα* (με βράχυνση τού *-η-* προ ημιφώνου), τ. που απαντά στον Ησύχιο, < ρ. *χρή* + *-ία*, πβ. κ. *πεν-ία*. Το αρχ. απρόσ. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη, υπάρχει υποχρέωση» είναι αβεβ. ετύμου και σχηματισμού. Δεν είναι σαφές αν το ρ. *χρή* αποτελούσε αρχικώς ουδ. ή θηλ. όνομα, καθώς ως ουδ. είναι ασυνήθιστο στην Ελληνική, ενώ ως θηλ. δεν θα μπορούσε να παραβληθεί προς τα *πλήν, δήν, μεσόδμη* (που εμφανίζουν θ. σε *-ā-* και όχι σε *-ē-*). Ασχέτως προς το αρχικό γένος τής λ., ο συνδυασμός τού *χρή* με το ρ. *εἰμί* οδήγησε στην τελική ρηματοποίηση τής λ.: απρφ. *χρὴ εἶναι* > *χρῆναι*, παρατ. *χρὴ ἦν* > *χρῆν* κ.τ.ό. Από τις προταθείσες ετυμολογίες η λιγότερο αμφισβητούμενη είναι η αναγωγή στο Ι.Ε. *gher- «χαίρομαι» (βλ. λ. *χαίρω*). Ομόρρ. *χρῶμαι (-άο-), χρέ-ος, χρῆ-μα, χρησ-τός, χρησ-μός, χρήσ-της, χρῆ-σις (-η), χρει-άζομαι, ἀ-χρεῖος* κ.ά.].

χρειάζομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {χρειάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ (μετβ.) **1.** έχω ανάγκη (κάτι), μου λείπει (κάτι): *σε ~· μη φύγεις!* || *~ αγάπη / χρήματα / βοήθεια / νέα ρούχα / πολλή ώρα για να τελειώσω τη δουλειά* || *τα ρούχα χρειάζονται καθάρισμα* **2.** (απρόσ. ***χρειάζεται***) είναι αναγκαίο να: *~ να υπογράψεις* || *αν χρειαστεί, τηλεφώνησέ μου* || *~ θάρρος για να τον αντιμετωπίσεις* || *ένα κονιάκ είναι ό,τι ~ για το κρύο!* || *δεν ~ να μπω σε λεπτομέρειες* ΣΥΝ. πρέπει, οφείλει κάποιος· ΦΡ. ***τα χρειάστηκα*** αισθάνθηκα έντονο φόβο: *μόλις άκουσα βήματα πίσω μου, ~!* ΣΥΝ. τρομάζω, (οικ.) τα παίζω ♦ **3.** (αμετβ.) είμαι αναγκαίος: *άφησε κάποια ρούχα πίσω· δεν χρειάζονται όλα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χρεία* (βλ.λ.)].

χρειαζούμενος, -η, -ο (καθημ.) **1.** αυτός που χρησιμεύει σε κάτι, που τον χρειαζόμαστε: *~ υλικά / έγγραφα* ΣΥΝ. αναγκαίος, χρήσιμος, (λόγ.) χρειώδης **2.** ***χρειαζούμενα*** (τα) ο απαραίτητος εξοπλισμός: *τα ~ για το σπίτι τούς στοίχισαν πολύ* || *να πάρεις μαζί σου μόνον τα ~* ΣΥΝ. χρειώδη, αναγκαία, απαραίτητα.
[ΕΤΥΜ. < *χρειάζομαι* + *-ούμενος*, των μτχ. ρ. σε *-ώ* (κατά τα αρχ. συνηρημένα), πβ. κ. *χαρ-ούμενος, μελλ-ούμενος*].

χρειώδης, -ης, -ες {χρειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (λόγ.) αυτός που χρησιμεύει σε κάτι: *οι ~ εξηγήσεις* ΣΥΝ. αναγκαίος, χρήσιμος, χρειαζούμενος **2.** ***χρειώδη*** (τα) αυτά που είναι απαραίτητα: *να αγοράσετε μόνον τα ~· τίποτα περιττό* ΣΥΝ. (καθημ.) χρειαζούμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χρεία* + παραγ. επίθημα *-ώδης* (βλ.λ.)].

χρεμετίζω ρ. αμετβ. {χρεμέτισα} (για άλογα) βγάζω έντονο ήχο από τη μύτη και το στόμα: *το άλογο χρεμέτιζε αγριεμένο* ΣΥΝ. χλιμιντρίζω. — **χρεμέτισμα** (το) [μτγν.] κ. **χρεμετισμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., εκφραστ. τ. (σε *-ετ-ίζω*), όπως φαίνεται και από τα παράλλ. *χρεμίζω, χρεμέθω* (κατά το σχήμα *φλέγω - φλεγέθω* και *γέμω - γεμίζω*). Η ποικιλία των τ. δείχνει ότι ως αρχικός τ. πρέπει να υποδειχθεί ένα ρ. **χρέμω* < Ι.Ε. *ghrem- «θορυβώ, βροντώ, μουγκρίζω», πβ. λετ. gremju «θορυβώ, εξοργίζομαι», ρωσ. gremlju «βροντώ, κροταλίζω», αρχ. γερμ. gremmen «θυμώνω» κ.ά.].

χρεο- → χρεω-

χρεόγραφο (το) → χρεώγραφο

χρεοκοπία (η) → χρεωκοπία

χρεοκοπώ ρ. → χρεωκοπώ

χρεολυσία (η) → χρεωλυσία

χρεολύσιο (το) → χρεωλύσιο

χρεολυτικός, -ή, -ό → χρεωλυτικός

χρεόλυτρο (το) → χρεώλυτρο

χρεοπιστώνω ρ. → πιστοχρεώνω

χρεοπίστωση (η) → πιστοχρεώνω

χρέος (το) {χρέ-ους | -η, -ών} **1.** κάθε οφειλή χρηματικού ποσού ή άλλου περιουσιακού στοιχείου από άτομο ή εταιρεία προς άλλο άτομο ή εταιρεία: *έχουν μαζευτεί πολλά ~ και πρέπει να εξοφληθούν* || *δημιουργώ / εξοφλώ / παραγράφω / παρακρατώ ~* || *δημόσιο ~* (οι οφειλές τού Δημοσίου προς τρίτους, οι οποίες προέρχονται από τη σύναψη δανείων για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών) || *εξωτερικό / ληξιπρόθεσμο / μακροπρόθεσμο / εκκρεμές ~* || *έχω χρέη* (χρωστώ πολλά) || *συνελήφθη για χρέη προς το Δημόσιο* || *διαγράφω τα ~ κάποιου*· ΦΡ. (α) ***χρέος τιμής*** η ηθική υποχρέωση· (γενικότ.) κάθε υποχρέωση ή οφειλή που πρέπει να ξεπληρώσει ο ευεργετηθείς (β) (παροιμ.) ***όποιος αγαπά το χρέος, έχει φίλο του / σύντροφο το ψέμα*** αυτός που συνηθίζει να χρεώνεται, επειδή το πιθανότερο είναι να μη μπορεί να πληρώσει, λέει πολλά ψέματα (γ) ***με πνίγουν τα χρέη*** χρωστάω πάρα πολλά χρήματα και δεν μπορώ να τα αποπληρώσω (δ) ***βάζω χρέος*** δανείζομαι ή αγοράζω με δόσεις (ε) ***αφήνω πίσω μου χρέη*** τα χρέη μου μεταβιβάζονται σε άλλους (π.χ. στους κληρονόμους μου, όταν πεθάνω): *η προηγούμενη διοίκηση άφησε πίσω της μεγάλα χρέη, τα οποία καλείται τώρα να εξοφλήσει η νέα διοίκηση* || *ο πατέ-*

ρας πεθαίνοντας άφησε πίσω του χρέη • **2.** αυτό που οφείλει κάποιος να πράξει από ηθικής πλευράς: *θεωρώ ~ μου να σου μιλήσω* || *έχω ~ να σε ειδοποιήσω* || *κάνω το ~ μου απέναντι στους γονείς, στην πατρίδα και στον Θεό* || *η φωνή τού ~* ΣΥΝ. καθήκον. υποχρέωση· ΦΡ. (ευφημ.) ***εκπληρώνω / εξοφλώ το κοινόν χρέος*** πεθαίνω: *εκπλήρωσε το κοινόν χρέος* **3. χρέη** (τα) τα καθήκοντα, οι υποχρεώσεις: *εκτελώ ~ διευθυντή* || *όταν απουσιάζει ο αντισυνταγματάρχης, ο ταγματάρχης αναλαμβάνει ~ διοικητού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρέος* / *χρεῖος* < **χρῆος* (με βράχυνση τού -*η*- προ φωνήεντος, πβ. κ. *ἠώς* > *ἕως*) < ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» (βλ. λ. *χρεία*) + -*ος*, πβ. κ. *εἶδος*. Η λ. σήμαινε αρχικώς «ό,τι χρησιμοποιείται για ορισμένο σκοπό, οτιδήποτε είναι αναγκαίο», ενώ μέσω τού δικαστικού λεξιλογίου και των συνθέτων σε -*χρεος* / -*χρεως* οδηγήθηκε στη σημ. «οφειλή». Η φρ. *χρέος τιμής* αποδίδει την αγγλ. debt of honour].

χρεοστάσιο (το) → χρεωστάσιο

χρεοφειλέτης (ο) → χρεωφειλέτης

χρεω- κ. **χρεώ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με χρέος: *χρεω-κοπία, χρεώ-γραφο.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *χρέος* μέσω τού ομηρικού τ. *χρέως* (< **χρῆος*, με αντιμεταχώρηση). Η γρ. με -*ω*- είναι αρχαιότ. και καλύτερα παραδεδομένη από τη γρ. με -*ο*- *(χρεο-)*, η τελευταία δεν θα μπορούσε ωστόσο να θεωρηθεί εσφαλμένη].

χρεώβαρο (το) ο τόκος που προστίθεται στο χρέος (βλ.λ.), το οποίο προέρχεται από δανεισμό.

χρεώγραφο κ. **χρεόγραφο** (το) [1833] {χρεωγράφ-ου | -ων} ΝΟΜ.-ΟΙΚΟΝ. έγγραφο το οποίο εμπεριέχει υπόσχεση τού εκδότη να εκπληρώσει παροχή στον κομιστή τού εγγράφου.

χρεωκοπία κ. **χρεοκοπίο** (η) [μτγν.] {χρεωκοπιών} **1.** η αδυναμία πληρωμής των χρεών (ατόμου ή εταιρείας), επειδή οι οφειλές προς τους πιστωτές υπερβαίνουν τα οικονομικά διαθέσιμα ΣΥΝ. πτώχευση **2.** (μτφ.) η αποτυχία στην επίτευξη ενός στόχου: *η εκπαιδευτική πολιτική οδηγείται σε ~* || *η ~ των πολιτικών συστημάτων* || *η ~ μιας θεωρίας.* — **χρεωκόπος** κ. **χρεοκόπος** (ο) [μτγν.].

χρεωκοπώ κ. **χρεοκοπώ** ρ. αμετβ. {χρεωκοπείς... | χρεωκόπη-σα, -μένος} **1.** δεν είμαι σε θέση να πληρώσω τα χρέη μου: *η εταιρεία του χρεωκόπησε* ΣΥΝ. φαλιρίζω. πτωχεύω **2.** παύω να έχω πια το κύρος, το γόητρο, την αξιοπιστία που είχα: *χρεωκόπησε από τη στιγμή που έμπλεξε μαζί τους* || *ως πολιτικός έχει πια χρεωκοπήσει* ΣΥΝ. ξοφλάω, υποβαθμίζομαι **3.** (γενικότ.) δεν μπορώ να αποδώσω καρπούς, δεν φέρνω τα προσδοκώμενα αποτελέσματα: *η πολιτική τής κυβέρνησης έχει χρεωκοπήσει* || *χρεωκοπημένες επιλογές στην εκπαίδευση* ΣΥΝ. αποτυγχάνω ΑΝΤ. επιτυγχάνω. — **χρεωκοπικός**, -ή, -ό [1886] κ. **χρεοκοπικός**.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρεωκοπῶ (-έω)* < *χρεω-* + *-κοπῶ* < *κόπτω*, πβ. κ. *πλευρο-κοπῶ*].

χρεωλυσία κ. **χρεολυαία** (η) [μτγν.] {χρεωλυσιών} η εξόφληση χρέους με ισόποσες δόσεις, που καταβάλλονται σε τακτά χρονικά διαστήματα.

χρεωλύσιο κ. **χρεολύσιο** (το) {χρεωλυσί-ου | -ων} καθεμία από τις ισόποσες δόσεις, οι οποίες καταβάλλονται σε τακτά χρονικά διαστήματα και με τις οποίες επιτυγχάνεται η απόσβεση τού αρχικού χρέους. — **χρεωλυτικός**, -ή, -ό [1833] κ. **χρεολυτικός**, **χρεωλυτικώς** κ. **χρεολυτικώς** επίρρ. [1833].

[ΕΤΥΜ. < *χρεω-* + *-λύσιο* < *-λύτης* < *λύω*].

χρεώλυτρο κ. **χρεόλυτρο** (το) {χρεωλύτρ-ου | -ων} το χρεωλύσιο.

χρεώνω ρ. μετβ. {χρέω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) βάζω χρέος σε (κάποιον), του γράφω σε λογαριασμό τα ποσά που μου οφείλει για αγορές προϊόντων ή παροχή υπηρεσιών: *πόσα μου χρέωσες για τα ρούχα που αγόρασα;* || *χρέωσε στον λογαριασμό μου και τα έξοδα για δώρα* || *η ξενάγηση χρεώνεται επιπλέον* (β) για περιπτώσεις όπου κάποιος δεν πληρώνει αμέσως, αλλά αγοράζει με πίστωση: *δεν σε πληρώνω τώρα, χρέωσέ με* **2.** κοστολογώ, καθορίζω την τιμή για προϊόν ή υπηρεσία: *σ' αυτό το μπαρ χρεώνουν ακριβά τα ποτά* || *πόσο χρεώνεται η ώρα διδασκαλίας;* **3.** βάζω υποθήκη: *χρέωσα ό,τι είχα, για να τον σπουδάσω* **4.** (μτφ.) θεωρώ (κάποιον) υπεύθυνο για (κάτι), του καταλογίζω ευθύνη ή ποινή για (κάτι): *μην προσπαθείς να τα χρεώσεις όλα σε μένα* || *ποιος θα χρεωθεί το κόστος μιας τέτοιας απόφασης;* || *ο διαιτητής χρέωσε τον παίκτη με κίτρινη κάρτα* **5.** (μεσοπαθ. ***χρεώνομαι***) αποκτώ χρέη, δανείζομαι: *χρεώθηκα για να αγοράσω αυτοκίνητο.* — **χρέωμα** (το).

χρέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επιβάρυνση κάποιου με χρέος: *η ~ μου με το ποσό τού 1.000.000 δρχ.* || *το ποσό τής αγοράς αυτής να εγγραφεί εις / σε ~ τού τραπεζικού λογαριασμού* **2.** η εγγραφή ποσού ως χρέους στην αριστερή στήλη λογαριασμού: *λογιστική ~* **3.** η απόδοση σε κάποιον τής ευθύνης (για κάτι): *η ~ τής αποτυχίας των μεταρρυθμίσεων στον υπουργό που τις εισηγήθηκε* || *η ~ τής ήττας στον προπονητή τής ομάδας.*

χρεωστάσιο κ. **χρεοστάσιο** (το) [1893] {χρεωστασί-ου | -ων} η παύση τής δίωξης κάποιου για χρέη ή τής ικανοποιήσεως τής απαιτήσεως πληρωμής τους με ειδικό νόμο σε έκτακτες οικονομικές ή πολιτικές περιστάσεις.

[ΕΤΥΜ. < *χρεω-* + *-στάσιο* < *-στάτης* (από το θ. τού ρ. *ἵ-στα-μαι*)].

χρεώστης (ο) {χρεωστών} αυτός που έχει χρέος ΣΥΝ. χρεωφειλέτης ΑΝΤ. πιστωτής, δανειστής.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρέος* / *χρέως* (βλ. λ. *χρεω-*) + παραγ. επίθημα *-της*].

χρεωατικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που αναφέρεται σε χρέος ή σε χρεώστη: *~ απόδειξη* **2.** ***χρεωστικό*** (το) το έγγραφο πάνω στο οποίο έχει καταγραφεί το ποσό που χρωστά κάποιος.

χρεωφειλέτης κ. **χρεοφειλέτης** (ο) [μτγν.] {χρεωφειλετών} αυτός που οφείλει χρήματα ΣΥΝ. χρεώστης ΑΝΤ. πιστωτής.

χρήζω ρ. μετβ. {μόνο ενεστ. κ. παρατ.· μτχ. χρήζων, -ουσα, -ον} (αρχαιοπρ. +γεν.) έχω ανάγκη: *~ προστασίας* || *το σύστημα διασταύρωσης στοιχείων έχρηζε εκσυγχρονισμού* || *οι δηλώσεις τού υπουργού χρήζουν σχολιασμού* || *θέσεις για άτομα χρήζοντα βοηθείας* ΣΥΝ. χρειάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρῄζω* < απρόσ. *χρή* (βλ. λ. *χρεία*) + επίθημα *-ίζω*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «επιθυμώ να αποκτήσω», ενώ αρχαιότατη είναι η χρήση του στη μαντική και τη χρησμοδοσία].

χρήμα (το) {χρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΟΙΚΟΝ. οικονομικό αγαθό που είναι κοινώς αποδεκτό ως μέσο με το οποίο κάποιος μπορεί να αγοράζει και να πουλά άλλα αγαθά και υπηρεσίες (να συναλλάσσεται), λειτουργεί δε ως μέτρο τής αξίας τους, ως αγοραστική δύναμη (βλ. λ. *αγοραστικός*), ως μέσο πληρωμής κ.λπ.: *χρειάζεται ~ για να κινηθεί η αγορά* || *το ~ δεν αγοράζει την ευτυχία* || *προσφορά / ζήτηση χρήματος* || *το ~ ανοίγει πόρτες* (διευκολύνει τη ζωή) **2.** (ειδικότ.) το επίσημο νόμισμα, τα κέρματα και τα χαρτονομίσματα που εκδίδει ένα κράτος: *μεταλλικό / χάρτινο ~*· ΦΡ. (α) ***λογιατικό / τραπεζικό χρήμα*** το χρήμα που αντιστοιχεί στις τραπεζικές καταθέσεις όψεως και διακινείται με επιταγές (β) ***ακριβό χρήμα*** το χρήμα που χορηγείται ως δάνειο δύσκολα και με υψηλό επιτόκιο: *η πολιτική τού ακριβού χρήματος αποσκοπεί στη μείωση τού δανεισμού* (γ) ***φθηνό χρήμα*** το χρήμα που χορηγείται ως δάνειο εύκολα και με χαμηλό επιτόκιο, συμβάλλοντας στην αύξηση τού δανεισμού και την αναθέρμανση τής οικονομίας (δ) ***ζεατό / θερμό χρήμα*** βλ. λ. *ζεστός* (ε) ***πλαστικό χρήμα*** οι πιστωτικές κάρτες (βλ. λ. *πιστωτικός*), τις οποίες εκδίδουν τράπεζες και άλλοι οργανισμοί με σκοπό να διευκολύνουν τους πελάτες τους στις συναλλαγές τους, ώστε να μην κυκλοφορούν με χαρτονομίσματα (ρευστό) πάνω τους (στ) ***βρόμικο χρήμα*** τα κεφάλαια που αποκτώνται με παράνομα ή ανήθικα μέσα: *το ~ των εμπόρων τής κοκαΐνης* (ζ) ***ξεπλένω βρόμικο χρήμα*** χρησιμοποιώ νόμιμους τρόπους, ώστε να εμφανίζω ως νόμιμα τα κέρδη από παράνομη δραστηριότητα: *η εταιρεία είναι βιτρίνα, για να ξεπλένει το βρόμικο χρήμα από τον παράνομο τζόγο* (η) ***το χρήμα δεν μυρίζει*** δεν έχει σημασία πώς αποκτάς τα χρήματα (θ) ***δει δη χρημάτων*** (*δεῖ δὴ χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων*, Δημοσθ. *Ολυνθιακός Α'* 20) δεν μπορεί να γίνει τίποτα χωρίς τα χρήματα (ι) ***ρίχνω χρήματα (σε κάτι)*** επενδύω, ξοδεύω χρήματα (για κάτι), συνήθ. με την προοπτική κέρδους: *έχει ρίξει πολλά χρήματα σ' αυτή την επιχείρηση* (ια) ***τα χρήματα δεν πέφτουν από τον ουρανό / δεν βρίσκονται στον δρόμο*** χρειάζεται κόπος για να αποκτήσει κανείς χρήματα (ιβ) ***επί χρήμασι*** για χρήματα: *~ εκδιδομένη γυναίκα* (= πόρνη) **3.** ο πλούτος που διαθέτει κανείς στην παραπάνω μορφή: *κληρονόμησε χρήματα και ακίνητα από τον εκλιπόντα* || *ξοδεύω πολλά ~ για διασκέδαση* || (παροιμ.) *«ο βήχας και το ~ δεν κρύβονται»* ΣΥΝ. λεφτά, παράς, φράγκα· ΦΡ. (α) ***έχω χρήμα με ουρά*** έχω πάρα πολλά χρήματα, μεγάλο πλούτο (β) ***εύκολο χρήμα*** πλουτισμός χωρίς κόπο: *η αύξηση τού τζόγου με τα τυχερά παιχνίδια δείχνει την τάση για το ~* (γ) ***κολυμπάω ατο χρήμα*** είμαι πάμπλουτος **4.** ο πλούτος και κατ' επέκτ. οι πλούσιοι: *το ~ κυβερνά τον κόσμο* || *ο κόσμος τού ~* **5.** (ειδικότ.) ο μισθός, τα εισοδήματα, το κέρδος: *πόσα ~ παίρνεις;* || *δεν βγάζεις χρήματα από τέτοια δουλειά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρῆμα*, αρχική σημ. «πράγμα που χρησιμοποιεί ή χρειάζεται κάποιος», < απρόσ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *πρᾶγ-μα, πῶ-μα*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ήδη από την αρχαιότητα, για να δηλώσει την κινητή περιουσία, τα υλικά αγαθά που μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί ανά πάσα στιγμή, αντιδιαστελλόμενη έτσι προς το σημασιολ. πεδίο τής λ. *κτῆμα*].

χρήματα: *συνώνυμα.* Η λέξη **χρήμα / χρήματα** δεν είναι σημαντική μόνο στη σημερινή καταναλωτική κοινωνία, η οποία στηρίζεται κατά πολύ στο χρήμα (και στο *χρηματιστήριο...*). Παράγωγο τού αρχ. ρήματος *χρή* «χρειάζεται, είναι ανάγκη» και ομόρριζο τού αρχ. *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ», είχε στην Αρχαία τρεις βασικές σημασίες: (α) Αυτά που χρειάζεται ή χρησιμοποιεί κανείς, τα αναγκαία, τα χρειαζούμενα, τα χρειώδη, άρα ό,τι έχει κανείς, τα αγαθά, η περιουσία: *χρήματα λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται* (Αριστοτ. *Ηθ. Νικομάχεια* 1119, 26) (β) Τα χρήματα, τα λεφτά που χρησιμοποιεί κανείς στις συναλλαγές (αγορά, πώληση), σημασία ευρύτερης χρήσεως και στην Αρχαία, όπου έδωσε φράσεις τού τύπου «η ζωή τού ανθρώπου είναι τα λεφτά του» *(χρήματα ψυχὴ πέλεται [...] βροτοῖσι)* ή «τα λεφτά κάνουν τον άνθρωπο» *(χρήματ' ἀνήρ)*! (γ) Τα πράγματα (σημασία που δεν σώζεται σήμερα, αλλά που έδωσε τη γνωστή ρήση *πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος*, «όλων των πραγμάτων μέτρο, κριτήριο είναι ο άνθρωπος» Πλάτ. *Κρατύλος* 385e 6). Η λ. *χρήματα* έδωσε παράγωγα όπως *χρηματικός, χρηματίζομαι, χρηματιστής – χρηματιστικός – χρηματιστήριο*, και σύνθετα όπως *χρηματαγορά, χρηματαποστολή* κ.ά. Στη Ν. Ελληνική (καθημερινή γλώσσα) ονομάστηκαν **λεφτά** (< *λεφτά* < το *λεπτόν*, υποδιαίρεση τής δραχμής, δηλ. ονομασία ελληνικού νομίσματος). Από την Juno Moneta, τη Μνημοσύνη θεά Ήρα (Juno), τής οποίας το ιερό χρησιμοποιήθηκε από τους Ρωμαίους ως νομισματοκοπείο, το λατ. moneta έγινε η λέξη που δήλωσε «το νόμισμα, τα χρήματα» σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες: ιταλ. moneta, βενετ. moneda (από όπου το ελλην. **μονέδα**), γαλλ. monnaie, ισπ. moneda, αγγλ. money, γερμ. Münze, πολ.-ρωσ. moneta κ.ά. Το γαλλ. argent είναι από το λατ. argentum, που ανάγεται σε Ι.Ε. ρίζα *arg(n)- «λευκός» *(άσπρος)*. Το αρχ. *νομίζω* (αρχική σημ. «χρησιμοποιώ συνήθως, καθιερώνω») έδωσε την αρχαία λ. **νόμισμα** «χρη-

ματική μονάδα που έχει καθιερωθεί, έχει γίνει ευρύτερα δεκτή ως μέσο συναλλαγής» (από το ελλην. *νόμιμος* και το λατ. nummus «το νόμισμα»). Όπως το *λεφτά* προήλθε από το *λεπτόν*, έτσι και το τουρκ. para «μικρής αξίας νόμισμα» έδωσε δάνειο στην Ελληνική τη λ. **παράς** (συνήθ. σε πληθ. *παράδες* και υποκορ. *παραδάκι*). Το λατ. pecunia «χρήματα» (αρχική σημασία «κτήνη, ζώα» ως μέσο συναλλαγών) έδωσε τα **πεκούνια** «χρήματα» σε παλαιότερη προφορική χρήση, ενώ το (μεσν.) λατ. (denarius) grossus, είδος νομίσματος (grossus «χοντρός, πυκνός»), έδωσε μέσω τού βενετ. grosso τη λ. **γρόσια**. Το εβραϊκό **μαμωνάς** «πλούτη» και η φράση τής Κ.Δ. (Ματθ. 6, 24) «*οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ*» πέρασε στα Ελληνικά ως μεταφορική σημ. τής λ. «χρήμα», ενώ το αγγλ. currency (current «ρέων, ρεύμα, ρευστός») έδωσε το ελλην. **ρευστό** (χρήμα) και **ρευστότητα** «μετρητά χρήματα». →*χρηματιστήριο*

χρηματαγορά (η) ΟΙΚΟΝ. **1.** η κεφαλαιαγορά (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το χρηματιστήριο (βλ.λ.): *η πορεία τής τιμής τού μάρκου στις διεθνείς ~.* Επίσης **αγορά χρήματος**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. money-market].

χρηματαποστολή (η) **1.** η μεταφορά μεγάλων χρηματικών ποσών, συνήθ. με ειδικό όχημα και συνοδεία ειδικού προσωπικού ασφαλείας **2.** (συνεκδ.) τα άτομα και τα μέσα που μεταφέρουν τα χρήματα: *ληστές χτύπησαν τη ~ μεγάλης τράπεζας.*

χρηματίζομαι ρ. αμετβ. {χρηματίσ-τηκα, -μένος} δέχομαι χρήματα παρανόμως, για να εξυπηρετήσω κάποιον κατ' εξαίρεση ή για να μην προχωρήσω σε ενέργεια που τον θίγει: *δημόσιοι λειτουργοί χρηματίζονται* ΣΥΝ. (καθημ.) λαδώνομαι, (οικ.) τα παίρνω, τα πιάνω (πβ. λ. *δωροδοκώ*). — **χρηματισμός** (ο) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρηματιστήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (στον μέσο τ.), με τη σημ. «διαπραγματεύομαι για προσωπικό οικονομικό όφελος – αισχροκερδώ». < *χρῆμα*. Στην Κ.Δ. απαντά η μτγν. σημ. «δέχομαι εντολή»: *χρηματισθέντες κατ' ὄναρ μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρῴδην* (Ματθ. 2, 12)].

χρηματίζω ρ. αμετβ. {χρημάτισα} (λόγ.) εκτελώ χρέη, ασκώ τα καθήκοντα: *χρημάτισε ταμίας τού συλλόγου επί δύο συναπτά έτη* ΣΥΝ. διατελώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρηματιστήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρῆμα, -ατος*. Ο ενεργ. τ. είχε αρχικώς τις σημ. «συναλλάσσομαι με κάποιον, διαπραγματεύομαι», καθώς και «χορηγώ εντολές (πληρωμών)». Ήδη μτγν. η σημ. «φέρω τίτλο, κατέχω αξίωμα ή διορισμό» (λ.χ. Πολυβ. 5, 57, 2: *χρηματίζειν βασιλεύς*), που οφείλεται στη σημ. «πράγμα» τής λ. *χρῆμα* (δηλ. «υλοποιώ αξίωμα, τίτλο»)].

χρηματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα χρήματα: *για το στήσιμο τής επιχείρησης χρειάστηκαν μεγάλα ~ ποσά* || *~ παροχές / εγγύηση / πόροι / ενίσχυση / πρόστιμο / ποινή.*

χρηματιστηριακός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με το χρηματιστήριο: *~ εταιρεία / παράγοντας / επένδυση / αγορά / κρίση / προϊόντα / συναλλαγές / αξία μετοχής / κύκλοι.*

χρηματιστήριο (το) {χρηματιστηρί-ου | -ων} **1.** ΟΙΚΟΝ. (α) ο χώρος στον οποίο γίνονται σε καθημερινή βάση αγοραπωλησίες αξιών (μετοχών, ομολόγων) ή εμπορευμάτων και ο οργανισμός που τις διοργανώνει: *το ~ τής (οδού) Σοφοκλέους* || *το ~ τού Τόκυο / τής Νέας Υόρκης* ΣΥΝ. χρηματαγορά (β) ***χρηματιστήριο αξιών*** βλ. λ. *αξία* (γ) ***χρηματιστήριο εμπορευμάτων*** η οργανωμένη αγορά όπου διενεργούνται αγοραπωλησίες τυποποιημένων προϊόντων πρωτογενούς παραγωγής (βαμβακιού, χρυσού, μετάλλων κ.λπ.) είτε σύμφωνα με δείγμα που φέρνει ο πωλητής είτε ως προαγορά προϊόντος που πρόκειται να παραχθεί, αλλά και παρεχόμενων υπηρεσιών (ναύλων κ.λπ.) (δ) ***χρηματιστήριο εργασίας*** ο χώρος όπου η προσφορά εργασίας συνδέεται με την παραγωγική διαδικασία και τις ανάγκες της, επηρεάζοντας έτσι τη διαμόρφωση των αμοιβών και των συμβάσεων **2.** (συνεκδ.) (α) ο χρόνος λειτουργίας και το ύψος των συναλλαγών που γίνονται στον παραπάνω χώρο: *ανοίγει / κλείνει το ~* || *το ~ είναι σε άνοδο / πτώση* (β) το σύνολο των επενδυτών στο χρηματιστήριο: *ευφορία στο ~* **3.** (μτφ.) ο υποθετικός χώρος όπου καθορίζεται η αξία ενός είδους σε σχέση με άλλα ομοειδή του ανάλογα με τις διεθνείς συνθήκες: *το ~ τής τέχνης* || *η θέση τής ελληνικής γλώσσας στο ~ των γλωσσών.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρηματιστήριον* «τόπος διεξαγωγής εμπορικών συναλλαγών» < αρχ. *χρηματίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *καθαριστήριον*].

χρηματιστήριο – χρηματίζω. Η λέξη **χρηματιστήριο** (από το *χρηματιστής*) ως «*τόπος ἔνθα συνέρχονται οἱ χρηματισταὶ χάριν χρηματικῶν ἐργασιῶν*» (Λεξικό Liddell-Scott, μετάφραση Κωνσταντινίδη-Μόσχου) υπάρχει από τα χρόνια τού Πλουτάρχου (1ος-2ος αι. μ.Χ.). Για *χρηματιστές* μιλάει συχνά ο Πλάτων, στο λεξικό δε που είναι γνωστό ως *Σούδα* (10ος αι. μ.Χ.) ο **χρηματιστής** ορίζεται ως «*ὁ ῥᾳδίως χρήματα πορίζων*», δηλ. αυτός που εύκολα κερδίζει χρήματα (από τότε!...). Στον Πλάτωνα *χρηματιστής* είναι αυτός που επιδιώκει να κερδίζει πολλά χρήματα, ο φιλοκερδής· λέει στην *Πολιτεία* (586c, μετάφραση Κ. Γεωργούλη, σ. 287): *και ο χρηματιστής θα ειπή πως η ηδονή που φέρνει η τιμή ή η μάθηση, αν δεν βγάζη χρήματα, δεν έχει συγκριτικά με το κέρδος ουδέ την παραμικρή αξία.* Με τη λ. *χρηματιστική* δηλώνεται η τέχνη τού να κερδίζεις χρήματα, ενώ ο Ξενοφών μιλάει και για «*χρηματιστικοὺς οἰωνούς*», για σημάδια που προοιωνίζονται κέρδη! Ενδιαφέρον έχει και το ρήμα **χρηματίζω / χρηματίζομαι**. Σήμαινε «*διεξάγω διαπραγματεύσεις ἢ ἐμπορικὰς ὑποθέσεις δι' ἐμαυτὸν ἢ πρὸς ἰδίαν μου ὠφέλειαν, κτῶμαι χρήματα*», ενώ το *χρηματίζομαι νόμισμα* είχε ειδική χρηματιστηριακή χρήση: «*κάμνω χρηματιστικὰς ἐργασίας ὡς δανειστὴς ἢ τοκιστὴς χρημάτων ἢ ὡς τραπεζίτης*», ακόμη και «*κερδίζω χρήματα ἀπό τινα λαμβάνων αὐτὰ δι' ἐκβιασμοῦ*»! Σήμερα το *χρηματίζομαι* έφθασε στη σημασία τού «δωροδοκούμαι, τα παίρνω», ενώ το ρήμα *χρηματίζω* από τον 2ο αι. π.Χ. σήμαινε «φέρω τιμητική ονομασία, αποκαλούμαι» (*διάδημα περιθέσθαι καὶ βασιλέα χρηματίζειν*, Πολύβιος), καταλήγοντας αργότερα στη σημ. «εκτελώ καθήκοντα, λειτουργώ ως, είμαι» (πβ. *σήμερα χρημάτισε βουλευτής / υπουργός*). →*χρήμα*

χρηματιστής (ο) [αρχ.], **χρηματίστρια** (η) {χρηματιστριών} ΟΙΚΟΝ. **1.** πρόσωπο που ενεργεί αγοραπωλησίες στο χρηματιστήριο (βλ.λ.) κατ' εντολήν των πελατών του εισπράττοντας προμήθεια ΣΥΝ. χρηματομεσίτης **2.** πρόσωπο που διεξάγει τις διαπραγματεύσεις στο χρηματιστήριο (βλ.λ.). — **χρηματιστικός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρηματιστήριο.*

χρηματόγραφο (το) [1894] {χρηματογράφ-ου | -ων} (παλαιότ.) έγκυρο έγγραφο στο οποίο αναφέρεται χρηματική παροχή ή δικαίωμα ΣΥΝ. χρεώγραφο.

χρηματόδεμα (το) [1873] {χρηματοδέμ-ατος | -ατα, -άτων} σφραγισμένο δέμα που αποστέλλεται μέσω τού ταχυδρομείου και περιέχει χρήματα.

χρηματοδότης (ο) [1833] {χρηματοδοτών}, **χρηματοδότρια** (η) {χρηματοδοτριών} το φυσικό ή το νομικό πρόσωπο που εξασφαλίζει τα οικονομικά μέσα, για να κινηθεί επιχείρηση ή να πραγματοποιηθεί έργο: *αναζητούν ~ για την υλοποίηση τού έργου.*

χρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παροχή χρημάτων για την έναρξη, ολοκλήρωση ή βελτίωση μιας επιχείρησης ή δραστηριότητας, με ευκολίες στην ανταπόδοση τού ποσού: *~ μιας εμπορικής πρωτοβουλίας* || *αγορά αυτοκινήτου με ~.*

χρηματοδοτικός, -ή, -ό [1840] αυτός που σχετίζεται με την εξασφάλιση και παροχή οικονομικών πόρων (για την εκτέλεση έργου, την οικονομική ενίσχυση κάποιου κ.λπ.): *~ οργανισμός* || *τα ~ πρωτόκολλα τής Ε.Ε.* — **χρηματοδοτικά** επίρρ.

χρηματοδοτώ ρ. μετβ. [μεσν.] {χρηματοδοτείς... | χρηματοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαθέτω τους πόρους ή τα μέσα για να πραγματοποιηθεί ένα έργο: *~ επιχείρηση / ανέβασμα θεατρικού έργου / την ανέγερση νοσοκομείου* **2.** εξασφαλίζω πόρους: *το έργο χρηματοδοτείται από την ομογένεια.*

χρηματοκιβώτιο (το) [1868] {χρηματοκιβωτί-ου | -ων} κιβώτιο, συνήθ. από ανθεκτικό μέταλλο, που έχει κατασκευαστεί έτσι, ώστε να φυλάσσονται σε αυτό χρήματα, κοσμήματα και οτιδήποτε άλλο πολύτιμο και το οποίο ανοίγει με ειδικό μηχανισμό (ηλεκτρονικό, κωδικό αριθμό, χρονοδιακόπτη κ.ά.): *απαραβίαστο / ηλεκτρικό ~* || *συνδυασμός χρηματοκιβωτίου* || *~ με χρονοκαθυστέρηση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Geldschrank].

χρηματολογώ ρ. μετβ. {χρηματολογείς... | χρηματολόγησα} **1.** ασκώ ισχυρές πιέσεις, ώστε να εισπράξω χρηματικό ποσό **2.** αποκτώ χρήματα με παράνομο ή αθέμιτο τρόπο, συνήθ. εκμεταλλευόμενος τη θέση ή το λειτούργημά μου ΣΥΝ. χρηματίζομαι. — **χρηματολογία** (η) [1797], **χρηματολογικός, -ή, -ό** [1872].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρηματολογῶ (-έω)* < *χρῆμα, -ατος* + *-λογῶ* < *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

χρηματομεσίτης (ο) [1892] {χρηματομεσιτών}, **χρηματομεσίτρια** (η) {χρηματομεσιτριών} **1.** πρόσωπο που μεσολαβεί για την είσπραξη δανείου **2.** πρόσωπο που εκτελεί αγοραπωλησίες στο χρηματιστήριο κατ' εντολήν των πελατών του ΣΥΝ. χρηματιστής. — **χρηματομεσιτικός, -ή, -ό.**

χρηματοοικονομικός, -ή, -ό ΟΙΚΟΝ. αυτός που αναφέρεται στη διαχείριση του χρήματος: *~ έλεγχος / διαχείριση / μίσθωση* (το *λίζινγκ*, βλ.λ.) */ δείκτης / προϊόντα / οργανισμός / υπηρεσίες / κίνδυνος / ανάλυση / σύμβουλος / επένδυση / σύστημα / συναλλαγές.*

χρηματοπιστωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με κάποια μορφή δανεισμού χρημάτων: *~ σύστημα / υπηρεσίες / οίκος / ίδρυμα.*

χρηματοφυλάκιο (το) [μτγν.] {χρηματοφυλακί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσει κάποιος τα χρήματά του, όταν κυκλοφορεί ΣΥΝ. πορτοφόλι.

χρησάμενος (ο) {χρησαμέν-ου | -ων, -ους}, **χρησαμένη** (η) ΝΟΜ. πρόσωπο στο οποίο παραχωρείται για ορισμένο ή αόριστο χρόνο η χρήση πράγματος χωρίς αντάλλαγμα, αλλά με την υποχρέωση να το επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση: *ο ~ δεσμεύεται από τους όρους τού χρησιδανείου* ΑΝΤ. χρήστης.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. τού αρχ. *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ» (βλ. λ. *χρεία*)].

χρήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να χρησιμοποιείται (κάποιος/κάτι): *το ρούχο έχει φθαρεί από την πολλή ~* || *διάβασε προσεκτικά τις οδηγίες χρήσεως* || *ο ανελκυστήρας προορίζεται για ~ τού προσωπικού* || *φάρμακο για εξωτερική ~ μόνον·* ΦΡ. ***κάνω χρήση*** (+γεν.) χρησιμοποιώ (κάτι): *~ των δικαιωμάτων μου / ναρκωτικών / πυρηνικής ενέργειας / νέων τεχνολογιών / σύγχρονων εργαλείων / λεξικού / δύσκολης γλώσσας* || *κάνω καλή χρήση τού χρόνου μου* ΣΥΝ. χρησιμοποίηση, μεταχείριση, διαχείριση • **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) η εφαρμογή τού προϋπολογισμού για όσο χρονικό διάστημα απαιτείται, ώστε να εισπραχθούν ή να καταβληθούν οι οφειλές και τα χρέη που έχουν καταγραφεί σε ένα οικονομικό έτος: *η Βουλή ψήφισε τον προϋπολογισμό για τη ~ τού 1997* (β) ***διαχειριστική χρήση*** το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο απογραφές και ισολογισμούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρῆσις* < απρόσ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» (βλ. λ. *χρεία*) + επίθημα *-σις*, πβ. κ. *φά-σις, παῦ-σις*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. ως ονοματικό παράγ. τού ομορρ. ρ. *χρῶμαι* «μεταχειρίζομαι, χρησιμοποιώ», δηλώνοντας την πράξη τής χρησιμοποιήσεως, κατ' αντιδιαστολή προς το ουδ. *χρῆμα* (βλ.λ.), το οποίο αναφερόταν στο ίδιο το χρησιμοποιούμενο μέσον ή πράγμα].

χρησιδάνειο (το) [1851] {χρησιδανεί-ου | -ων} ΝΟΜ. η σύμβαση κατά

την οποία ο ένας συμβαλλόμενος, ο χρήστης, *παραχωρεί σε άλλον*, τον χρησάμενο (βλ.λ.), για ορισμένο ή αόριστο χρόνο τη χρήση πράγματος χωρίς αντάλλαγμα, αλλά με την υποχρέωση να το επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση, όταν λήξει η σύμβαση.

χρησιδεσπόζω ρ. αμετβ. [1851] {χρησιδέσποσα} ΝΟΜ. (στην *περίπτωση* τής χρησικτησίας) νέμομαι το πράγμα.

χρησιδεσπόζων (ο) {χρησιδεσπόζ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων} ΝΟΜ. (στην *περίπτωση* τής χρησικτησίας) αυτός που νέμεται το πράγμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. usucapiens < usus «χρήση» + capiens < ρ. capere «αποκτώ, (κατα)λαμβάνω»].

χρησιδεσποτεία (η) [1854] {χρησιδεσποτειών} ΝΟΜ. (στην *περίπτωση* τής χρησικτησίας) η νομή τού πράγματος από τον χρησιδεσπόζοντα επί μακρό χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. usucapio].

χρησικτησία (η) [1858] {χρησικτησιών} ΝΟΜ. η απόκτηση τής κυριότητας κινητού ή ακίνητου πράγματος από πρόσωπο που έχει τη νομή αυτού για ορισμένο χρόνο: *αναστολή / διακοπή χρησικτησίας λόγω αγωγής* ΣΥΝ. χρησιδεσποτεία.

χρησιμεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {χρησίμ-ευσα κ. -εψα} είμαι χρήσιμος, βοηθώ σε (κάτι): (+σε) *το πώμα χρησιμεύει στο σφράγισμα τής φιάλης* || *οι ξένες γλώσσες χρησιμεύουν στην επαφή με άλλους πολιτισμούς* || (σε κάποιον ως κάτι) «*η διαφήμιση και οι τεχνικές πωλήσεων χρησιμεύουν επιπλέον ως πρότυπο στον πολιτικό λόγο*» (εφημ.) ΣΥΝ. ωφελώ, χρειάζομαι.

χρησιμοθήρας (ο/η) [1849] {χρησιμοθηρών} **1.** (κακόσ.) αυτός που διαρκώς επιδιώκει μόνον ό,τι θεωρεί χρήσιμο για τον εαυτό του **2.** ΦΙΛΟΣ. ο οπαδός τής χρησιμοθηρίας (βλ.λ.), που θεωρεί ότι είναι ηθικό και ορθό αυτό που είναι ωφέλιμο και χρήσιμο (πβ. *ωφελιμισμός, χρήσιμος*) ΣΥΝ. ωφελιμιστής.
[ΕΤΥΜ. < *χρήσιμος* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

χρησιμοθηρία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η συνεχής επιδίωξη μόνον όσων πραγμάτων είναι χρήσιμα ή ωφέλιμα για αυτόν που τα επιζητεί **2.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία ηθικό και ορθό είναι το ωφέλιμο και το χρήσιμο (πβ. λ. *ωφελιμισμός, χρήσιμος*): *ζούμε σε εποχή χρησιμοθηρίας και ατομικισμού.* — **χρησιμοθηρικός,** -ή, -ό. **χρησιμοθηρικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος*.

χρησιμοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η επιδίωξη ωφέλειας, υλικής απόλαυσης, η χρησιμοθηρία (βλ.λ.). — **χρησιμοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *χρήσιμος* + *-κρατία* < *-κράτης* < *κράτος*, απόδ. τού αγγλ. utilitarianism].

χρησιμοποίηση (η) ▸ χρησιμοποιώ

χρησιμοποιήσιμος, -η, -ο [1885] αυτός που είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί, που μπορεί να αποβεί χρήσιμος σε (κάτι): ~ *δυνατότητα / επιχείρημα* ΑΝΤ. άχρηστος, αχρησιμοποίητος.

χρησιμοποιώ ρ. μετβ. [1871] {χρησιμοποιείς... | παρατ. χρησιμοποιούμουν, (λόγ.-σπάν.) εχρησιμοποιείτο, χρησιμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταχειρίζομαι (κάποιον/κάτι), για να επιτύχω ορισμένο σκοπό: ~ *διάφορα εργαλεία, για να επισκευάσω το αυτοκίνητο* || *ο διαρρήκτης χρησιμοποίησε αιχμηρό αντικείμενο για αντικλείδι* || ~ *τη δύναμή μου / την επιρροή μου, για να επηρεάσω κάποιον* || *για την αγορά ακινήτου χρησιμοποίησα τις οικονομίες μου* || ~ *όλα τα μέσα* || *ο προπονητής χρησιμοποίησε όλους τους παίκτες που είχε στη διάθεσή του* **2.** κάνω συστηματική χρήση: *όταν καθαρίζω,* ~ *χλωρίνη* || *το αποσμητικό που χρησιμοποιώ δεν ερεθίζει το δέρμα* || *δεν έχεις μάθει να χρησιμοποιείς το μυαλό σου / τις ικανότητές σου* **3.** εκμεταλλεύομαι (κάποιον/κάτι) για δική μου ωφέλεια: *τον χρησιμοποίησαν για τους παράνομους σκοπούς τους, εκμεταλλευόμενοι το καλό του όνομα στην αγορά* || *χρησιμοποίησε το όνομά μου, για να του επιτραπεί η είσοδος* **4.** (+ως) (α) μεταχειρίζομαι κάτι με ορισμένο τρόπο ή σαν να ήταν κάτι άλλο: ~ *τη θέση μου ως μέσο άσκησης πιέσεως* || ~ *ένα έγγραφο ως αποδεικτικό στοιχείο* || «*ο ηγέτης τής μειονότητας χρησιμοποίησε την απειλή απόσχισης από το κράτος ως εκβιαστικό χαρτί για την ικανοποίηση των αιτημάτων του*» (εφημ.) || *η παράβαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το καθεστώς χρησιμοποιήθηκε ως πρόσχημα από ξένες δυνάμεις για στρατιωτική επέμβαση στη χώρα αυτή* (β) απασχολώ (επαγγελματικά) ή εκμεταλλεύομαι (κάποιον) με μια ιδιότητα: *τον χρησιμοποίησαν ως εργάτη στα κτήματά τους* || *χρησιμοποιούν μικρά ταχύπλοα πλοία ως πειρατικά* || *χρησιμοποιούν όμορφα κορίτσια ως έμψυχο διάκοσμο σε τηλεοπτικά θεάματα* ΣΥΝ. μεταχειρίζομαι, μετέρχομαι. — **χρησιμοποίηση** (η) [1872].
[ΕΤΥΜ. < *χρήσιμος* + *ποιώ*, απόδ. τού γαλλ. utiliser].

χρήσιμος, -η, -ο αυτός που χρησιμεύει σε κάτι, που μπορεί ή είναι κατάλληλος να χρησιμοποιηθεί και να ωφελήσει: *μου αρέσει να κάνω ~ δώρα* || *οι παρατηρήσεις σου είναι πολύ ~* || *αυτό που μου λες δεν μου είναι χρήσιμο σε τίποτα* || *μην το πετάξεις, μπορεί αργότερα να σου φανεί χρήσιμο* || *οι ξένες γλώσσες στάθηκαν πολύ ~ στη δουλειά μου* || *το νάιλον είναι πολλαπλά χρήσιμο συνθετικό υλικό* ΣΥΝ. ωφέλιμος, επωφελής, (λόγ.) λυσιτελής ΑΝΤ. άχρηστος, ανωφελής, ακατάλληλος, απρόσφορος. — **χρήσιμα / χρησίμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *χρή* (βλ. λ. *χρεία*), πιθ. μέσω τού ουσ. *χρῆσις* (πβ. κ. *βάσις – βάσ-ιμος, καῦ-σις – καύσ-ιμος*)].

χρήσιμος – ωφέλιμος, χρησιμοθηρία – ωφελιμισμός / ωφελιμοκρατία. Αντίθετα προς τις σημασίες των επιθέτων **χρήσιμος, ωφέλιμος, επωφελής** και των παραγώγων τους **(χρησιμότητα, ωφελιμότητα)**, που όλες έχουν εύσημο (θετικό) περιεχόμενο, δηλώνοντας κάτι που χρησιμεύει, εξυπηρετεί και ωφελεί τον άνθρωπο, τα σύνθετα **χρησιμοθηρία** και **ωφελιμισμός** έχουν αρνητική (κακόσημη) σημασία. Το *χρησιμοθηρία* σημαίνει την υπερβολική επιδίωξη ιδίως υλικών αγαθών εις βάρος των πραγματικών αξιών (πνευματικών αγαθών, πολιτισμικών κ.λπ.). Το ίδιο και ο *ωφελιμισμός* ή η **ωφελιμοκρατία** δηλώνει το να θυσιάζεις τα πάντα στην εξασφάλιση αγαθών υλικής χρησιμότητας (χρημάτων, περιουσίας, καταναλωτικών αγαθών, ανέσεων κ.τ.ό.), παραμελώντας τα αγαθά τής ζωής που δεν εξασφαλίζουν άμεσα πρακτικά οφέλη. *Χρησιμοθηρία* και *ωφελιμισμός* ταυτίζονται έτσι με τον **πρακτικισμό** και την παντελή αδιαφορία για τις βασικές αρετές που καταξιώνουν τη ζωή τού ανθρώπου.

χρησιμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού χρήσιμου: *η ~ βιβλίου / συμβουλής / πληροφορίας / ανακάλυψης / δώρου* ΣΥΝ. ωφελιμότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος*.

χρησμοδοσία (η) [μτγν.] {χρησμοδοσιών} η χορήγηση χρησμού: *η ~ τού μαντείου* ΣΥΝ. προφητεία, χρησμολογία. — **χρησμοδοτικός,** -ή, -ό [1886].

χρησμοδότημα (το) [μτγν.] {χρησμοδοτήμ-ατος | -ατα, -άτων} η απόκριση μαντείου σε συγκεκριμένη ερώτηση, η προφητεία που δίνεται: *τα ~ τού μαντείου των Δελφών ήταν συνήθως ασαφή και δυσεξήγητα* ΣΥΝ. χρησμός.

χρησμοδότης (ο) [μτγν.] {χρησμοδοτών} αυτός που δίνει χρησμούς, που χρησμοδοτεί: *ο ~ τού μαντείου* ΣΥΝ. χρησμολόγος, προφήτης, μάντης.

χρησμοδοτικός, -ή, -ό ▸ χρησμοδοσία

χρησμοδοτώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {χρησμοδοτείς... | χρησμοδότησα} δίνω χρησμούς, προλέγω τα μελλούμενα: *το μαντείο χρησμοδότησε σχετικά με την έκβαση τού πολέμου* ΣΥΝ. προφητεύω, προμαντεύω.

χρησμολογία (η) [μτγν.] {χρησμολογιών} η διατύπωση χρησμού.

χρησμολογικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη χορήγηση ή/και την ερμηνεία των χρησμών, καθώς και με το πρόσωπο που δίνει χρησμούς: ~ *ικανότητα / δύναμη* ΣΥΝ. χρησμοδοτικός.

χρησμολόγιο (το) [μτγν.] {χρησμολογί-ου | -ων} το βιβλίο που περιέχει χρησμούς, προρρήσεις για το μέλλον.

χρησμολόγος (ο/η) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που δίνει χρησμούς, που απαγγέλλει προρρήσεις: *ο ~ τού μαντείου* ΣΥΝ. χρησμοδότης, μάντης, προφήτης **2.** πρόσωπο που συλλέγει και μελετά τους χρησμούς, καθώς και αυτός που προσπαθεί να τους ερμηνεύσει **3.** (μτφ.) πρόσωπο που εκφράζεται ασαφώς, που αρέσκεται να χρησιμοποιεί ακατανόητα λόγια.

χρησμολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {χρησμολογείς... | χρησμολόγησα} **1.** δίνω ή ερμηνεύω χρησμούς, προφητεύω τα μελλούμενα: *ο μάντης χρησμολόγησε για την έκβαση τού πολέμου* ΣΥΝ. χρησμοδοτώ, μαντεύω, προφητεύω, προλέγω **2.** (μτφ.) μιλώ ασαφώς, λέγω πράγματα ακατανόητα.

χρησμός (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) η απόκριση τού μαντείου σε όποιον το συμβουλευόταν σχετικά με το τι έπρεπε να κάνει ή τι του επιφύλασσε το μέλλον: *ζητώ / παίρνω χρησμό* **2.** προφητεία για το μέλλον, συνήθ. ασαφής ή διφορούμενη ΣΥΝ. χρησμοδότημα, χρησμοδοσία, μαντεία, μάντευμα, πρόρρηση, προοιωνισμός **3.** (μτφ.) κάθε ασαφής ή διφορούμενη έκφραση: *ένας πολιτικός που συνηθίζει να μιλάει με χρησμούς* ΣΥΝ. γρίφος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < απρόσ. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» + δυσερμήνευτο -σ- (που απαντά στους συγκριτικά νεότερους τ. *χρησ-τός, χρήσ-της* κ.ά.) + παραγ. επίθημα *-μός*, πβ. κ. *θυ-μός*. Η λ. δήλωνε ευθύς εξαρχής την απάντηση τού θεού (συνήθ. μέσω των μαντείων) σε ερώτηση που ετίθετο].

χρήστης (ο) {χρηστών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί κάτι: ~ *συσκευής / μηχανήματος* || ~ *ναρκωτικών* || *ο ~ ενός λεξικού* || *οι ~ των δικτύων πληροφορικής* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) ***όνομα χρήστη*** (αγγλ. user name) το όνομα που χρησιμοποιεί ένας χρήστης υπολογιστικού συστήματος για να συνδεθεί σε ένα σύστημα (β) ***αριθμός χρήστη*** (αγγλ. user number) ειδικός αριθμός που παραχωρείται σε κάθε χρήστη ενός συστήματος παρέχοντάς του τη δυνατότητα να αναγνωρίζεται από το σύστημα όταν επικοινωνεί με αυτό μέσω (απομακρυσμένων) τερματικών **3.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. πρόσωπο που έχει δικαίωμα να χρησιμοποιεί ένα πράγμα, κινητό ή ακίνητο: ~ *οικοπέδου / οικοδομής / αδείας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < απρόσ. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» (βλ. λ. *χρεία*) + παραγ. επίθημα *-της* (πβ. κ. *δράσ-της*) με δυσερμήνευτο -σ-].

χρηστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προορίζεται για χρήση ή είναι κατάλληλος για χρήση, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί: ~ *οικόπεδο / μηχανή* ΣΥΝ. χρήσιμος, ωφέλιμος, λυσιτελής ΑΝΤ. άχρηστος, ανωφελής, αλυσιτελής **2.** αυτός που μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί, που προορίζεται για γενική, καθημερινή χρήση: ~ *λεξικό / εγκυκλοπαίδεια* ΣΥΝ. εύχρηστος, ευκολομεταχείριστος ΑΝΤ. δύσχρηστος, δυσκολομεταχείριστος. — **χρηστικότητα** (η).

χρηστοήθης, -ης, χρηστόηθες {χρηστοήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ. για πρόσ.) αυτός που έχει χρηστά ήθη, ενάρετο και αγαθό χαρακτήρα: ~ *οικογενειάρχης* ΣΥΝ. χρηστός, ηθικός, ενάρετος, καλός, έντιμος, τίμιος ΑΝΤ. κακοήθης, ανήθικος, ανέντιμος, κακός, φαύλος. — **χρηστοήθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρηστός* + *-ήθης* < *ἦθος*].

χρηστομάθεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η μάθηση χρήσιμων πραγμάτων, η απόκτηση ωφέλιμων γνώσεων **2.** (συνεκδ.-παλαιότ.) εγχειρίδιο για τη μόρφωση και τη διάπλαση καλού ήθους, που περιέχει σύνοψη των βασικών αξιόλογων γνώσεων, καθώς και αυτοτελή διηγήματα και διδακτικά αποσπάσματα δόκιμων συγγραφέων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρηστομαθής* < *χρηστός* + *-μαθής*, από το θ. τού αορ. β' *ἔ-μαθ-ον* (αρχ. *μανθάνω*)].

χρηστός, -ή, -ό (λόγ.) (για πρόσ.) αυτός που ζει και συμπεριφέρεται σύμφωνα με την ηθική και το δίκαιο, που γνωρίζει και τηρεί το ορ-

θό: ~ *άνθρωπος / πολίτης / οικογενειάρχης* ΣΥΝ. χρηστοήθης, ηθικός, ενάρετος, έντιμος, ακέραιος ΑΝΤ. κακοήθης, φαύλος, ανέντιμος, ανήθικος, κακός, ασυνείδητος· ΦΡ. ***χρηστά ήθη*** βλ. λ. *ήθος*. — **χρηστότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*, *Χρίστος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < απρόσ. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» + παραγ. επίθημα *-τος* (πβ. κ. *τρω-τός*), με δυσερμήνευτο -σ-].

Χρήστος (ο) → Χρίστος

χρίζω ρ. → χρίω

χρίσμα (το) {χρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** (αρχικά-σπάν.) η επικάλυψη επιφάνειας με κάποια ουσία ΣΥΝ. χρίση, επίχριση, επάλειψη **2.** (συνεκδ.-συχνότ.) κάθε ουσία που χρησιμοποιείται για επίχριση, οτιδήποτε αλείφεται πάνω σε επιφάνεια: *το ειδικό αυτό ~ θα δώσει λάμψη στον σκουριασμένο μπρούντζο* ΣΥΝ. επάλειμμα, επίχρισμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το άγιο μύρο (βλ.λ.) **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (με κεφ.) ένα από τα επτά μυστήρια τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που τελείται αμέσως μετά το βάπτισμα (βλ.λ.) και συνίσταται στο άλειμμα των μελών τού νεοφώτιστου με άγιο μύρο, με στόχο τη χορήγηση σε αυτόν των χαρισμάτων τού Αγίου Πνεύματος **5.** (μτφ.) η επίσημη αναγνώριση, ανακήρυξη: *έλαβε / κέρδισε το ~ τού υποψηφίου προέδρου από τους συνέδρους τού κόμματός του* ΣΥΝ. αναγόρευση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρίσμα* < *χρίω* (βλ.λ.), από το θ. τού αορ. *ἔ-χρισ-α*].

χριστεμπορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εκμετάλλευση τής πίστης στον Χριστό για εμπορικούς σκοπούς.

χριστεπώνυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει το όνομα τού Ιησού Χριστού και, κατ' επέκτ., που ανήκει ή αναφέρεται στον Ιησού Χριστό και στην Εκκλησία Του: *~ πλήρωμα* (το σύνολο των χριστιανών, το πλήρωμα τής Εκκλησίας) / *ακροατήριο* ΣΥΝ. χριστιανός, χριστιανικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Χριστός* + *ἐπώνυμος*].

χριστιανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χριστιανισμό ή τους χριστιανούς, που σχετίζεται με τη θρησκεία τού Χριστού και τους πιστούς της: *~ πίστη / λατρεία / ναός / κήρυγμα / ηθική / αγάπη / Εκκλησία / διδασκαλία* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αρμόζει στους χριστιανούς, που χαρακτηρίζεται από πραότητα, αγάπη και φιλάνθρωπα αισθήματα και γενικότ. που συμφωνεί με την ηθική τού χριστιανισμού: *~ ζωή / συμπεριφορά / πράξη / ενέργεια*. — **χριστιανικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

χριστιανισμός (ο) [μτγν.] **1.** ΘΡΗΣΚ. η θρησκεία που κήρυξε ο Ιησούς Χριστός και οι μαθητές του, μία από τις μεγαλύτερες και ευρύτερα διαδεδομένες θρησκείες: *ο ~ αριθμεί σήμερα περισσότερους από ένα δισεκατομμύριο πιστούς παγκοσμίως* || *τα κυριότερα δόγματα τού ~ είναι η Ορθόδοξη Εκκλησία, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και οι Διαμαρτυρόμενες (Προτεσταντικές) Εκκλησίες* **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) το σύνολο των χριστιανών: *ο ~ συγκρούστηκε με το ισλάμ* ΣΥΝ. χριστιανοσύνη.

χριστιανοδημοκράτης (ο) {χριστιανοδημοκρατών}, **χριστιανοδημοκράτισσα** (η) {χριστιανοδημοκρατισσών} ο πολιτικός ή οπαδός τής «χριστιανικής δημοκρατίας» ή «χριστιανοδημοκρατίας», πολιτικού χώρου που συνδυάζει τις δημοκρατικές και τις χριστιανικές αρχές. — **χριστιανοδημοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Η λ. ανάγεται σε πολιτικά κόμματα που έφεραν τον τίτλο «Χριστιανική Δημοκρατία», όπως η Christlich-Demokratische Union (Γερμανία) ή η Democrazia Cristiana (Ιταλία)].

χριστιανομάχος (ο/η) (λόγ. για πρόσ.) πρόσωπο που μάχεται τον χριστιανισμό, ο διώκτης των χριστιανών: *οι ~ αυτοκράτορες τής Ρώμης*.

χριστιανόπαιδο (το) το χριστιανόπουλο (βλ.λ.): «*τα περισσότερα μουσουλμανόπαιδα για πρώτη φορά έπαιξαν με ~*» (εφημ.).

χριστιανόπουλο (το) μικρός σε ηλικία χριστιανός.
[ΕΤΥΜ. < *χριστιανός* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

χριστιανός (ο), **χριστιανή** (η) **1.** πρόσωπο που πιστεύει στον Χριστό και στη διδασκαλία του, που ασπάζεται τα δόγματα τού χριστιανισμού· το μέλος τής Χριστιανικής Εκκλησίας: *χριστιανοί ονομάζονται οι πιστοί τού Χριστού ήδη από την αποστολική εποχή* || ~ *ορθόδοξος / ρωμαιοκαθολικός / διαμαρτυρόμενος (προτεστάντης) / κόπτης* **2.** (ιδ. σε φρ. δυσφορίας ή συμπάθειας) άνθρωπος: *άφησέ με, χριστιανέ μου, να κάνω τη δουλειά μου!* || *τι θέλει ο ~ και μας ενοχλεί τέτοια ώρα;* || *τι άλλο να σου κάνει ο ~!* || *τι τους έφταιξε ο ~ και τον βρίζουν;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*, *Έλληνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Χριστός* + παραγ. επίθημα *-ιανός*].

χριστιανοσοσιαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. κοινωνικοφιλοσοφική θεωρία τού 19ου αι., που αποσκοπούσε στην εφαρμογή των αρχών και διδαγμάτων τής χριστιανικής θρησκείας στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία για τη λύση των κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων τού ανθρώπου. — **χριστιανοσοσιαλιστής** (ο), **χριστιανοσοσιαλίστρια** (η), **χριστιανοσοσιαλιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Christian Socialism].

χριστιανοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού χριστιανού, το να είναι κανείς χριστιανός **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των απανταχού τής γης χριστιανών, ο χριστιανικός κόσμος: *το Πάσχα είναι η μεγαλύτερη γιορτή τής ~* ΣΥΝ. (συνεκδ.) χριστιανισμός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χριστιανός* + παραγ. επίθημα *-σύνη*, πβ. κ. *αγαθοσύνη*].

Χριστίνα (η) **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων τής Δ. Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Χριστός*].

Χριστόδουλος (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *Χριστός* + *δοῦλος*].

χριστολογία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** η διδασκαλία και τα δόγματα που αναπτύχθηκαν από τους Πατέρες τής Εκκλησίας και τις οικουμενικές συνόδους σχετικά με το πρόσωπο και το έργο τού Ιησού Χριστού **2.** ΘΕΟΛ. κλάδος τής δογματικής που μελετά τα ζητήματα, τα οποία σχετίζονται με την ενανθρώπηση τού Χριστού, ιδιαίτερα δε την ένωση τής θείας με την ανθρώπινη φύση, καθώς και με τη διδασκαλία, το λυτρωτικό έργο και τον μαρτυρικό του θάνατο για τη σωτηρία τού κόσμου. — **χριστολογικός,** -ή, -ό [1854].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Christologie].

χριστοκεντρικός, -ή, -ό αυτός που έχει ως κέντρο του, ως σημείο αναφοράς των ενεργειών του, τον Χριστό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. christocentric].

Χριστοπαναγία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) ως βλαστήμια, προς τα πρόσωπα τού Χριστού και τής Παναγίας, όταν κάποιος οργίζεται: *μόλις είδε ότι οι εργάτες δεν είχαν κάνει σωστά τη δουλειά, άρχισε τις Χριστοπαναγίες*.

χριστόπιτα (η) {δύσχρ. χριστοπιτών} το χριστόψωμο (βλ.λ.).

Χριστός (ο) ο ιδρυτής τής χριστιανικής θρησκείας, ο ενσαρκωμένος Υιός και Λόγος τού Θεού, που σταυρώθηκε επί Ποντίου Πιλάτου για τη λύτρωση τού ανθρωπίνου γένους· ο Ιησούς· ΦΡ. (α) ***Χριστός κι Απόστολος! / Χριστός και Παναγία! / έλα Χριστέ κι Απόστολε! / Χριστέ μου!*** για να δηλωθεί έκπληξη, θαυμασμός, τρόμος κ.λπ. ή ως αποτρεπτική ευχή ΣΥΝ. Θεός φυλάξοι (β) (μτφ.) ***τραβώ τα πάθη τού Χριστού*** ταλαιπωρούμαι πολύ, βασανίζομαι (γ) (μτφ.) ***κάνω (κάποιον) Χριστό*** θερμοπαρακαλώ (κάποιον), πέφτω στα πόδια του ΣΥΝ. ικετεύω (δ) (για χρονολογίες) (i) ***προ Χριστού*** (συντομ. π.Χ.) πριν από τη γέννηση τού Χριστού: *το 1000 π.Χ.* (ii) ***μετά Χριστόν*** (συντομ. μ.Χ.) μετά τη γέννηση τού Χριστού: *1990 μ.Χ.* (ε) ***Χριστός!*** προς κάποιον που έχει στραβοκαταπιεί κάτι και νιώθει να πνίγεται. — (υποκ.) **Χριστούλης** (βλ.λ.) κ. **Χριστουλάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*, *Χρίστος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χριστός*, που χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού εβρ. Mašiah (> *Μεσσίας*, βλ.λ.). Η λέξη χρησιμοποιήθηκε στην Π.Δ. γενικά ως προσδιοριστικό βασιλέων, ιερέων και προφητών. Η χρήση τής λέξης εξειδικεύθηκε αργότερα στη μετάφραση τής Π.Δ. από τους Ο' (Εβδομήκοντα) για να αποδώσει τον εβρ. όρ. «Μεσσίας», στο πρόσωπο τού οποίου εκπληρώνεται η προφητεία. Ο Χριστός δηλ. είναι ο «χρισμένος» από τον Θεό σωτήρας (ειδικότ., κατά τη διατύπωση ορισμένων πατέρων, χρισμένος με το άγιο Πνεύμα)].

χριστός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που έχει επαλειφθεί με ρευστή ουσία: *~ επιφάνεια* ΣΥΝ. κεχρισμένος, αλειμμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει λάβει το χρίσμα (βλ.λ.), που έχει αναγορευθεί επίσημα: *~ αρχιεπίσκοπος / βασιλεύς* (ήταν κεχρισμένος με άγιο μύρο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρίω* (βλ.λ.), από το θ. τού αορ. *ἔ-χρισ-α* και το επίθημα των ρηματ. επιθ. *-τός*, πβ. κ. *πισ-τός*].

Χρίστος (ο) (συνήθ. ορθ. *Χρήστος*) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *Χριστός*, με αναβιβασμό τού τόνου].

> **Χρίστος ή Χρήστος;** Το **Χρίστος** παράγεται από το **Χριστός** (< *χριστός* «κεχρισμένος, ο φέρων το χρίσμα» < *χρίω*) με αναβιβασμό τού τόνου (πβ. *σταυρός* > **Σταύρος**, *λαμπρός* > **Λάμπρος**, *γλαυκός* > **Γλαύκος**, *φαιδρά* > **Φαίδρα** κ.ά.). Η γραφή **Χρήστος** παράγει προφανώς το όνομα από το **χρηστός** «αγαθός, καλός» *(χρηστός πολίτης)*, πάλι με αναβιβασμό τού τόνου, πράγμα που γλωσσικώς είναι επίσης δυνατόν. Ωστόσο, η επίδοση τού ονόματος **Χρίστος** συνδέεται προφανώς με το όνομα τού *Χριστού* και με το κύρος τού χριστιανισμού (το γεγονός ότι κατά την παράδοση τής Εκκλησίας οι Χρίστοι εορτάζουν κατά την εορτή τού Χριστού, την εορτή των Χριστουγέννων, είναι μία έξωθεν –όχι γλωσσολογική– μαρτυρία για το πώς γινόταν αισθητό το όνομα στη συνείδηση των ομιλητών).

Χριστούγεννα (τα) {Χριστουγέννων} ΕΚΚΛΗΣ. η δεσποτική εορτή τής γεννήσεως τού Ιησού Χριστού που εορτάζεται κάθε χρόνο στις 25 Δεκεμβρίου: *εφέτος χιόνισε την ημέρα των ~* || *ανήμερα τα ~* || *την παραμονή των ~* || *ακολουθία / ύμνοι / τροπάρια / έθιμα / παραδόσεις των ~* || (ευχή) *καλά / ευτυχισμένα ~!* || *εορτές των ~* (το χρονικό διάστημα από την εορτή τής γεννήσεως τού Χριστού μέχρι τα Θεοφάνια, στις 6 Ιανουαρίου) || *διακοπές των ~* (οι διακοπές των σχολείων και των δικαστηρίων στο χρονικό αυτό διάστημα).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *Χριστού γέννα*, με αλλαγή γένους κατά τα ουδ. ον. εορτών, λ.χ. *Θεοφάνια*].

χριστουγεννιάτικα επίρρ. (λαϊκ.) κατά την ημέρα ή κατά τις ημέρες τής εορτής των Χριστουγέννων: *~ μας ήλθε το μαύρο μαντάτο* || *~ βρήκες να καβγαδίσεις;*

χριστουγεννιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα Χριστούγεννα: *~ έθιμο / κάλαντα / ιστορίες / δέντρο / διακοπές / τραπέζι*.

Χριστούλης (ο) ο Χριστός σε μικρή ηλικία· συχνά και σε επιφων. εκπλήξεως, πόνου, φόβου κ.λπ.: *Χριστούλη μου! Τι ωραίο πράγμα είν' αυτό!*

Χριστόφορος (ο) {-ου κ. -όρου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, προστάτης των ταξιδιωτών **2.** όνομα πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Χριστός* + *-φορος* < *φέρω*, πβ. κ. *Νικη-φόρος*].

χριστόψαρο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) μικρό ψάρι με πεπιεσμένο σώμα στα πλευρά, χρώματος γκριζοπράσινου, με χαρακτηριστική μαύρη κηλίδα στο κέντρο κάθε πλευράς του, το οποίο τρέφεται με άλλα ψάρια και καρκινοειδή, αλιεύεται δε για την εξαιρετικής ποιότητας, εύγευστη και άπαχη σάρκα του.
[ΕΤΥΜ. Το ψάρι οφείλει την ονομασία του σε παλαιό μύθο, κατά τον οποίο το έπιασε ο Χριστός με τα δάχτυλά του (από όπου και οι μαύ-

ρες κηλίδες του) και μετά το ξαναέριξε στη θάλασσα, επειδή το λυπήθηκε].

χριστόψωμο (το) (λαϊκ.) εφτάζυμο ψωμί με σταυρό και άλλα στολίδια από ζυμάρι, που παρασκευάζεται με μεγάλη επιμέλεια για τις εορτές των Χριστουγέννων ΣΥΝ. χριστόπιτα.

χρίω ρ. μετβ. {έχρισα, χρίσ-θηκα (καθημ. -τηκα), (κε)χρισμένος} (λόγ.) **1.** απλώνω ομοιόμορφα ρευστή ή ημίρρευστη ουσία πάνω σε επιφάνεια, αλείφω επιφάνεια (με κάτι): *έχρισαν τα μαλλιά του με μύρο* ΣΥΝ. επιχρίω, επαλείφω **2.** (ειδικότ.) αλείφω επιφάνεια οικοδομής με ασβέστη ή ασβεστοκονίαμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) ασπρίζω, σοβα(ν)τίζω, ασβεστώνω, (λόγ.) επιχρίω **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) (για ιερέα) αλείφω τον άνθρωπο που βαπτίζεται με άγιο μύρο αμέσως μετά την ολοκλήρωση τού μυστηρίου τού βαπτίσματος (β) (για ιεράρχη) αναγορεύω επίσημα (ηγεμόνα) κατά την τελετή τής στέψης, αλείφοντάς τον με άγιο μύρο: *ο πάπας Πίος Ζ' έχρισε αυτοκράτορα τον Ναπολέοντα* **4.** (μτφ.) αναγνωρίζω (κάποιον) επίσημα, του μεταβιβάζω ορισμένο αξίωμα, καθώς και την εξουσία που απορρέει από αυτό: *οι σύνεδροι τον έχρισαν πρόεδρο τής συνελεύσεως* || *χρίστηκε υποψήφιος τού κόμματος για τις επόμενες εκλογές* || *~ κάποιον διάδοχό μου* ΣΥΝ. αναγορεύω, ανακηρύσσω. — **χρίση** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χρίσ-ω* ή **χρίσ-jω*, αβεβ. ετύμου, ενώ δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί η αρχαιότητα τού -σ-, αφού είναι παρόν στα παράγ. *χρῖσ-μα, χρισ-τός*, απουσιάζει όμως από το μυκ. ki-ri-ta: *χριστά*. Σε ό,τι αφορά την ετυμ., η λ. θα μπορούσε να συσχετιστεί με το ρ. *χραύω* «αγγίζω, χαράζω, συναντώ» (πβ. κ. *χνίω – χναύω, ψίω – ψαύω*), αλλά η επιχειρηθείσα περαιτέρω σύνδεση με λιθ. gr(i)ejù «αφαιρώ την κρέμα από το γάλα», αρχ. σαξ. grīma «μάσκα, κράνος» κ.ά. δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Το συγγενές ρ. *χραύω* ανάγεται στην I.E. ρίζα *gher- «χαράζω, ξέω, τρίβω», αλλά είναι δύσκολο να ενταχθεί και το ρ. *χρίω* στην ίδια ετυμολογική οικογένεια].

χροιά (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το χρώμα ή η παραλλαγή χρώματος: *το πρόσωπό της είχε μια ωχρή ~* ΣΥΝ. απόχρωση, χρωματισμός **2.** (κατ' επέκτ.) ΜΟΥΣ. το χρώμα ή το ποιόν τού ήχου, αυτό δηλ. που καθιστά δυνατή τη διάκριση δύο ή περισσοτέρων μουσικών φθόγγων με την ίδια οξύτητα και ένταση, αλλά με διαφορετική προέλευση: *~ φυσική / ηλεκτρική / παραμορφωμένη / συμφωνική / μινιμαλιστική / αφαιρετική* ΣΥΝ. ποιότητα, τόνος, ηχόχρωμα **3.** (γενικότ.) το σύνολο των χαρακτηριστικών που προσδίδουν συγκεκριμένη ιδιότητα σε κάτι: *η φωνή του είχε βαριά και κουρασμένη ~* || *ο θαυμασμός που εξέφρασε είχε και μια ~ φθόνου* || *τα λόγια του είχαν πολιτική / κομματική ~* ΣΥΝ. χαρακτήρας.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χρο-υ-ιά* (με υφαίρεση, πβ. κ. **βοηθο-έω > βοηθ-έω*) < **χροFυσ-ιά* (με σίγηση ενδοφωνηεντικών *-F-* και *-σ-*) < *χρώς, -ούς* (βλ.λ.)].

-χρονα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** περίοδο συγκεκριμένου αριθμού ετών: *εννιά-χρονα* **2.** την επέτειο για τη συμπλήρωση συγκεκριμένου αριθμού ετών: *γιόρτασαν τα πενηντάχρονα τής εταιρείας*.

χρονάκια (τα) {μόνο στον πληθ.} (υποκ.) αρκετά χρόνια, χρόνοι πολλοί· κυρ. στη ΦΡ. ***έχω τα χρονάκια μου*** είμαι μεγάλος στην ηλικία, δεν θεωρούμαι νέος: *μπορεί να μικροδείχνει, αλλά τα έχει τα χρονάκια του*.

χροναξία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. ο ελάχιστος χρόνος που απαιτείται για τη διέγερση νευρικής ή μυϊκής ίνας με την εφαρμογή ηλεκτρικού ερεθίσματος, το οποίο έχει ένταση διπλάσια από την ελάχιστη τιμή διεγέρσεως.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chronaxy].

χρονιά (η) **1.** το χρονικό διάστημα ενός έτους και όλα όσα αυτό περιλαμβάνει (λ.χ. προσόδους, εισοδήματα κ.λπ.): *από τον παγετό καταστράφηκε η σοδειά μιας ολόκληρης ~* || *φέτος ήταν καλή / πλούσια ~ για τα σπαρτά* || *για το μαγαζί δεν ήταν και τόσο καλή η ~* ΣΥΝ. χρόνος, (λόγ.) έτος· ΦΡ. (α) ***τρώω (το ξύλο) τής χρονιάς μου*** τρώω πολύ ξύλο, ξυλοκοπούμαι άγρια: *συμμετείχε στα επεισόδια κι έφαγε (το ξύλο) τής χρονιάς του* (β) ***ακούω τής χρονιάς μου*** με υβρίζουν ή με προσβάλλουν πολύ (γ) ***χρονιά σου και χρονιά μου*** σειρά σου και σειρά μου, τον έναν χρόνο εσύ, τον άλλον εγώ (δ) ***καλή χρονιά!*** ευχή που λέγεται στην αρχή τού νέου έτους **2.** (ειδικότ.) το σχολικό έτος: *δεν διάβασε καθόλου και κινδυνεύει να χάσει τη ~ του* (δηλ. να μείνει στην ίδια τάξη).

[ΕΤΥΜ. < **χρονέα* (με συνίζηση, πβ. κ. *μηλέα – μηλιά*) < *χρόνος* ή, κατ' άλλη άποψη, < ουσιαστικοπ. επίθ. *χρονία* (ενν. *περίοδος*), με καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση].

χρόνια (τα) → χρόνος

χρονιάζω ρ. αμετβ. {χρόνιασα} (λαϊκ.) **1.** γίνομαι ενός έτους, συμπληρώνω τον πρώτο χρόνο τής ζωής μου: *το μωρό χρόνιασε* ΣΥΝ. χρονίζω **2.** (γενικότ.) συμπληρώνω ένα έτος, περνά ένας χρόνος από συμβάν, γεγονός κ.λπ.: *χρόνιασε η μακαρίτισσα* (συμπληρώθηκε ένας χρόνος από τον θάνατό της) ΣΥΝ. χρονίζω. — **χρόνιασμα** (το).

χρονιάρης, -α, -ικο {χρονιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια ενός έτους: *~ μωρό / πουλάρι / φυτό* ΣΥΝ. (λόγ.) μονοετής, ετήσιος, (λαϊκ.) χρονιάτικος· ΦΡ. ***χρονιάρα μέρα*** επίσημη ημέρα, ημέρα μεγάλης γιορτής: *τι σου ήρθε να καβγαδίσεις ~;* Επίσης **χρονιάρικος,** -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < *χρόνος* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *παιγνιδ-ιάρης*].

χρόνιασμα (το) → χρονιάζω

χρονιάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια ενός έτους: *~ μωρό / φυτό* ΣΥΝ. χρονιάρης / χρονιάρικος, (λόγ.) ετήσιος, μονοετής **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται ή συμβαίνει με τη συμπλήρωση χρονικού διαστήματος ενός έτους ΣΥΝ. ετήσιος **3.** (ειδικότ.-σπάν.) ***χρονιάτικο*** (το) ο ετήσιος μισθός ή το ετήσιο μίσθωμα.

[ΕΤΥΜ. < *χρόνος* + παραγ. επίθημα *-ιάτικος*, πβ. κ. *μην-ιάτικος*].

χρονίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {λόγ. μτχ. ενεστ. χρονίζων, -ουσα, -ον (σημ. 3) | χρόνισα} (λαϊκ.) **1.** γίνομαι ενός έτους, συμπληρώνω έναν χρόνο: *χρόνισε το μωρό* ΣΥΝ. χρονιάζω **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ.) δαπανώ αδικαιολόγητα πολύ χρόνο σε κάτι, χάνω τον καιρό μου: *πετάξου να μας φέρεις κάτι να φάμε, αλλά μη χρονίσεις!* ΣΥΝ. αργώ, αργοπορώ, καθυστερώ, βραδύνω, χρονοτριβώ, χασομερώ ΑΝΤ. σπεύδω **3.** (μτφ.-γενικότ.) διαρκώ πάρα πολύ, δεν παρουσιάζω εξέλιξη: *η νόσος χρονίζει* || *καιρό τώρα χρονίζει η υπόθεσή μου στο δικαστήριο* || *τα έργα για την ανάπλαση τής περιοχής χρονίζουν* || (μτχ.) *ένα χρονίζον πρόβλημα* ΣΥΝ. καθυστερώ, διαιωνίζομαι, παρατείνομαι ΑΝΤ. εξελίσσομαι, προχωρώ.

χρονικό (το) **1.** η αφήγηση ιστορικών γεγονότων κατά τη χρονολογική σειρά που συνέβησαν, χωρίς να αναφέρεται ή να τονίζεται η αιτιώδης μεταξύ τους σχέση και αλληλουχία: *το «Χρονικόν τού Μωρέως»* (έμμετρη ιστορική αφήγηση με θέμα την κατάληψη τής Πελοποννήσου από τους Φράγκους) || *«Χρονικόν τού Γαλαξειδίου»* (αφηγείται την ιστορία τής πόλης και αποδίδεται στον ιερομόναχο Ευθύμιο Πενταγιώτη) **2.** (στη δημοσιογραφία) σύντομο σχολιασμένο ρεπορτάζ σε εφημερίδα, τηλεοπτική, ραδιοφωνική κ.λπ. εκπομπή, που αναφέρεται σε γεγονότα τής επικαιρότητας, τα οποία παρουσιάζονται συνήθ. με τη σειρά που συνέβησαν: *ακολουθεί το ~ τής εξέγερσης στις φυλακές τής Κέρκυρας* || *το ~ μιας ληστείας / τής νίκης* **3.** ***χρονικά*** (τα) (α) τίτλος στήλης εφημερίδας, στην οποία αναγράφονται και σχολιάζονται περιληπτικά τα κυριότερα γεγονότα τής ημέρας (β) περιοδική έκδοση επιστημονικού, εκπαιδευτικού, μορφωτικού ή άλλου ιδρύματος ή σωματείου, που περιλαμβάνει απολογισμό των δραστηριοτήτων του, καθώς και άρθρα, αναλύσεις κ.λπ. σχετικά με αυτές: *κυκλοφόρησαν τα ~ τού Λυκείου των Ελληνίδων / τού δικηγορικού συλλόγου* **4.** ΑΣΤΡΟΝ. ***αστρονομικά χρονικά*** οι συλλογές στις οποίες περιλαμβάνονται καταγραφές αστρονομικών παρατηρήσεων από έτος σε έτος, με προοπτική εμπλουτισμού τους από τις επόμενες γενεές: *~ των Χαλδαίων / των Ινδών / των Βαβυλωνίων* • ΦΡ. ***στα χρονικά*** σε ό,τι έχει καταγραφεί για κάτι στο παρελθόν· σε φρ. που δηλώνουν έντονη έκπληξη ή απογοήτευση για κάτι πρωτοφανές: *είναι πρωτοφανής αυτή η περίπτωση στα ιατρικά χρονικά* || *ποτέ ~ δεν ξανάγινε τέτοια καταστροφή*.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *χρονικός* (ήδη στον Πλούταρχο απαντά η φρ. *τά χρονικά βιβλία*)].

χρονικογράφος (ο/η) [1840] συγγραφέας χρονικών, πρόσωπο που συντάσσει χρονικά: *ο I. Ζωναράς είναι από τους σημαντικότερους Βυζαντινούς ~* ΣΥΝ. χρονογράφος.

χρονικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χρόνο: *~ περίοδος / όριο / καθυστέρηση / στιγμή / διάρκεια / διάστημα / προθεσμία* || *δεν υπάρχουν τα ~ περιθώρια, για να αλλάξουμε τα σχέδιά μας*· ΦΡ. ***χρονικός ορίζοντας*** ο χρόνος εντός τού οποίου προβλέπεται ή ορίζεται ότι πρέπει ή μπορεί να γίνει κάτι: *ο ~ εξόφλησης ενός δανείου* || *ο ~ αποπεράτωσης ενός δημόσιου έργου* **2.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει χρόνο, που φανερώνει σχέση χρόνου: *~ πρόταση / σύνδεσμος / επίρρημα / προσδιορισμός / αύξηση / αντικατάσταση* (βλ.λ.) **3.** (ειδικότ.) ***χρονικό*** (το) βλ.λ. — **χρονικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

χρόνιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διαρκεί πολύ χρόνο, που υπήρξε ή/και εξακολουθεί να υπάρχει για μεγάλο χρονικό διάστημα, που δεν εξελίσσεται: *~ βλάβη / έλλειμμα* ΣΥΝ. παλαιός, μόνιμος ΑΝΤ. τωρινός, πρόσφατος **2.** (ειδικότ. για ασθένειες) αυτός που χαρακτηρίζεται από μακρά διάρκεια και βραδεία εξέλιξη: *~ αμυγδαλίτιδα / βρογχίτιδα* || *~ παθήσεις* ΑΝΤ. οξύς. — **χρονίως** επίρρ. [αρχ.].

χρονισμός (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. η ρύθμιση τής χρονικής αλληλουχίας: *~ βαλβίδων κινητήρα* • **2.** η επιλογή τού κατάλληλου χρόνου για να προβεί κάποιος σε συγκεκριμένη ενέργεια (βλ. λ. *τάιμινγκ*): «*ο ~ τής γαλλικής κίνησης ήταν άσχημος: πενήντα χρόνια μετά τη Χιροσίμα, επέλεξε να κάνει τις υποβρύχιες πυρηνικές δοκιμές στην ατόλη Μουρουρόα*» (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χρονίζω* «καθυστερώ – παραμένω κάπου περισσότερο χρόνο – γίνομαι χρόνιος». Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. timing.].

χρονοβόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που απαιτεί πολύ χρόνο, που χρειάζεται μεγάλο χρονικό διάστημα για να ολοκληρωθεί: *~ έργο / διαδικασία* ΑΝΤ. σύντομος.

[ΕΤΥΜ. < *χρόνος* + *-βόρος* < *βορά* «τροφή», πβ. κ. *αιμο-βόρος*].

χρονογράφημα (το) [1864] {χρονογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} δημοσιογραφικό κείμενο με λογοτεχνική χροιά, που σχολιάζει επίκαιρο πολιτιστικό ή κοινωνικό ζήτημα με ελαφρό και εύθυμο τρόπο.

χρονογραφία (η) [μτγν.] {χρονογραφιών} **1.** η συγγραφή χρονικών, η αφήγηση ιστορικών γεγονότων κατά τη χρονολογική σειρά που συνέβησαν **2.** (ειδικότ. στη μεσαιωνική φιλολογία) ιστορική αφήγηση κατά χρονολογική σειρά και χωρίς αναφορά στη σημασία των γεγονότων ή στην αιτιώδη μεταξύ τους σχέση, καθώς και το σχετικό βιβλίο: *στο Βυζάντιο καλλιεργήθηκε ένα είδος χρονογραφίας, που άρχιζε κάθε φορά από καταβολής κόσμου και έφτανε ώς την εποχή τού εκάστοτε συγγραφέα* ΣΥΝ. χρονικό **3.** η συγγραφή χρονογραφημάτων (βλ.λ.) σε εφημερίδες ή περιοδικά. — **χρονογραφικός,** -ή, -ό. **χρονογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

χρονογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** συγγραφέας χρονικών, αυτός που γράφει χρονογραφίες (βλ.λ.) ΣΥΝ. χρονικογράφος **2.** δημοσιογράφος ειδικευμένος στη συγγραφή χρονογραφημάτων (βλ.λ.) σε εφημερίδες και περιοδικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

χρονογραφώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {χρονογραφείς... | χρονογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** είμαι χρονογράφος (βλ.λ.), συντάσσω χρο-

νικά ή χρονογραφίες **2.** (στη δημοσιογραφία) γράφω χρονογραφήματα (βλ.λ.), είμαι ειδικευμένος στη συγγραφή χρονογραφημάτων: *επί χρόνια χρονογραφούσε σε πρωινή αθηναϊκή εφημερίδα.*

χρονοδιάγραμμα (το) {χρονοδιαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πίνακας στον οποίο καταγράφονται τα προγραμματισμένα εκ των προτέρων χρονικά όρια για την πραγματοποίηση των επιμέρους φάσεων ενός έργου: *καταρτίστηκε το ~ κατασκευής τής γέφυρας* || *το ~ μιας διοργάνωσης* ΣΥΝ. πρόγραμμα **2.** (στη στατιστική) γραφική παράσταση που υποδιαιρείται σε κλάσματα χρόνου (ημέρες, μήνες κ.λπ.) έτσι, ώστε να φανερώνει τις χρονικές διακυμάνσεις μεγέθους ή τη χρονική διαδοχή των γεγονότων που καταμετρούνται.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. timetable].

χρονοδιακόπτης (ο) {χρονοδιακοπτών} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή με ηλεκτρονικά εξαρτήματα, με τα οποία είναι δυνατή η διακοπή, η αποκατάσταση ή η μεταγωγή ηλεκτρικών κυκλωμάτων σε προκαθορισμένο χρόνο: *το χρηματοκιβώτιο τής τράπεζας ανοίγει με ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. time-switch].

χρονοεπίδομα (το) {χρονοεπιδόμ-ατος | -ατα, -άτων} επίδομα που καταβάλλεται σε τακτά χρονικά διαστήματα σε υπαλλήλους μετά τη συμπλήρωση ορισμένου χρόνου εργασίας σε μια υπηρεσία.

χρονοκαθυστέρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} μηχανισμός σε χρηματοκιβώτιο που ενεργοποιείται μετά το ξεκλείδωμά του και που συνδέεται με χρονόμετρο, το οποίο για λόγους ασφαλείας έχει ρυθμιστεί, ώστε να μην επιτρέπει να ανοίξει πλήρως το χρηματοκιβώτιο πριν από την παρέλευση ορισμένου χρονικού διαστήματος.

χρονοκάρτα (η) {χρονοκαρτών} τηλεφωνική κάρτα προπληρωμένου χρόνου ομιλίας, η οποία χρησιμοποιείται για κλήσεις από σταθερό τηλέφωνο.

χρονολόγηση (η) [1838] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο καθορισμός τής χρονολογίας, η τοποθέτηση των γεγονότων μέσα στον χρόνο για την κατανόηση τής ροής και τής αλληλουχίας τους: *απόλυτη / σχετική ~* || *η ~ των αρχαιολογικών ευρημάτων δεν είναι απλή υπόθεση και γίνεται με διαφόρους τρόπους* || *σύστημα χρονολόγησης* **2.** (για έγγραφο) η αναγραφή τού έτους και τής ημερομηνίας εκδόσεώς του ΣΥΝ. χρονολογία.

χρονολογία (η) [μτγν.] {χρονολογιών} **1.** ο χρονικός προσδιορισμός γεγονότος σε σχέση με άλλο σημαντικό γεγονός, φυσικό ή ιστορικό, το οποίο λαμβάνεται ως αφετηρία, λ.χ. από τη γέννηση τού Χριστού (αυτό ισχύει σήμερα), από κτίσεως Ρώμης κ.λπ. ΣΥΝ. χρονολόγηση **2.** η χρονική στιγμή κατά την οποία συνέβη κάτι, το έτος και η ημερομηνία συμβάντος, γεγονότος, φαινομένου κ.λπ.: *δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί ακριβώς η ~ τού Τρωικού Πολέμου* || *βέβαιη / αβέβαιη / αόριστη ~* || *η ιστορία μού αρέσει, αλλά δεν μπορώ να θυμηθώ εύκολα χρονολογίες* **3.** (συνεκδ.) αναγραφή σε έγγραφο τού έτους και τής ημερομηνίας συντάξεως, εκδόσεώς του κ.λπ., καθώς και το αποτέλεσμα τής διαδικασίας αυτής: *η διαθήκη αυτή δεν φέρει ~* || *για να καταθέσουμε την αγωγή, πρέπει πρώτα να ελέγξουμε τις ~ των εγγράφων* **4.** η επιστήμη που ασχολείται με τη μέτρηση τού χρόνου σε σχέση με σημαντικά φυσικά, κοσμικά ή ιστορικά συμβάντα, καθώς και με τη διαίρεσή του σε κανονικές μονάδες (ώρες, ημέρες, μήνες, έτη κ.λπ.) για τον ακριβή χρονικό προσδιορισμό των γεγονότων.

> **χρονολογία – ημερομηνία.** Συχνά οι λέξεις συγχέονται σημασιολογικά και χρησιμοποιούνται εσφαλμένα. Ιδίως χρησιμοποιείται συχνά το **ημερομηνία** αντί τού **χρονολογία**. Ωστόσο είναι σαφές ότι το *χρονολογία* αναφέρεται γενικά σε έτος / χρόνο / χρονιά *(Ως πιθανή χρονολογία τού θανάτου της θεωρείται το 1894)*, ενώ το *ημερομηνία* σε ημέρα και μήνα *(Η ημερομηνία των γενεθλίων του είναι η έκτη Ιανουαρίου)*. Είναι λάθος να λέμε *«Η ημερομηνία ενάρξεως τής Ελληνικής Επανάστασης είναι το 1821»!* ή *«Το 1945 είναι η ημερομηνία γεννήσεως τού γνωστού Έλληνα επιστήμονα»*!

χρονολογικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χρονολόγηση: *~ μέθοδος / σύστημα* **2.** αυτός που περιέχει χρονολογίες ή γεγονότα σε σειρά, σύμφωνα με τη χρονολογία τους: *~ πίνακας γεγονότων τής επανάστασης* || *οι μάχες αναφέρονται κατά ~ σειρά* || *~ χάρτης* || *~ κατάλογος εκδήλωσης των κοινωνικών κινημάτων.* — **χρονολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chronologique].

χρονολόγιο (το) [1833] {χρονολογί-ου | -ων} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. κατάλογος αστρονομικών στοιχείων για τη θέση των ουρανίων σωμάτων σε μικρά χρονικά διαστήματα, που βοηθούν στις αστρονομικές παρατηρήσεις και στους υπολογισμούς· αλλιώς *αστρονομική εφημερίδα* (η) • **2.** πίνακας με χρονολογίες γεγονότων.

χρονολογώ ρ. μετβ. [1856] {χρονολογείς... | χρονολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσδιορίζω (κάτι) χρονικά, καθορίζω τη χρονολογία συμβάντος, γεγονότος κ.λπ. ή την ημερομηνία κατασκευής πράγματος: *~ πόλεμο / συνθήκη / εκστρατεία / παλιό χειρόγραφο / αρχαιολογικό εύρημα* **2.** αναγράφω σε έγγραφο ή άλλο γραπτό κείμενο το έτος και την ημερομηνία συντάξεως, εκδόσεώς του κ.λπ.: *~ διαθήκη / ψήφισμα / γράμμα* **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***χρονολογούμαι***) (α) εντοπίζομαι χρονικά σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο: *η εκκλησία τού χωριού μας χρονολογείται τον 12ο αι.* (β) αρχίζω να υπάρχω από ορισμένη εποχή, διατηρούμαι από το παρελθόν: *το ομηρικό ζήτημα χρονολογείται ήδη από την αρχαιότητα.*

χρονομεριστικός, -ή, -ό ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με σύστημα μίσθωσης κατά το οποίο πολλοί χρήστες έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν εκ περιτροπής ακίνητα, εγκαταστάσεις, δίκτυα επικοινωνιών κ.ά. έτσι, ώστε να υπάρχει μείωση τού κόστους με επιμερισμό των δαπανών αγοράς και συντήρησης: *αγόρασε με ~ μίσθωση μία εβδομάδα διακοπών κάθε χρόνο σε διάφορα διαθέσιμα ξενοδοχεία.*
[ΕΤΥΜ. Ο οικον. όρος *χρονομεριστική μίσθωση* είναι απόδ. τού αγγλ. time-sharing].

χρονομέτρης (ο) [1896] {χρονομετρών} ο ειδικός που μετρά τον χρόνο με χρονόμετρο (βλ.λ.), αυτός που προσδιορίζει την ακριβή χρονική διάρκεια πράξεως, ενέργειας κ.λπ. με τη βοήθεια χρονομέτρου: *~ αγώνων δρόμου / αγώνων ταχύτητας αυτοκινήτων.*

χρονομέτρηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση τού χρόνου, τής χρονικής διάρκειας με χρονόμετρο: *η ~ τής κούρσας ενός δρομέα* || *η ~ τής επίθεσης μιας ομάδας μπάσκετ.*

χρονομετρία (η) [1761] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. η μέτρηση τού χρόνου σε υψηλά επίπεδα ακριβείας με τη βοήθεια ειδικών οργάνων **2.** ΟΙΚΟΝ. η μέτρηση χρόνου σε συνδυασμό με τις κινήσεις των εργαζομένων, με σκοπό τον καθορισμό πρότυπων χρόνων και κινήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chronométrie].

χρονομετρικός, -ή, -ό [1839] αυτός που σχετίζεται με τη χρονομετρία ή το χρονόμετρο (βλ.λ.), που συνδέεται με το χρονόμετρο: *~ όργανο / μέθοδος / ακρίβεια.* — **χρονομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.

χρονόμετρο (το) [1847] {χρονομέτρ-ου | -ων} **1.** ειδικό ρολόι που μετρά τον χρόνο με πολύ μεγάλη ακρίβεια, ακόμη και στις λεπτότατες υποδιαιρέσεις του (δευτερόλεπτα, δέκατα τού δευτερολέπτου κ.λπ.) ΣΥΝ. χρονογράφος **2.** ΝΑΥΤ. ωρολογιακός μηχανισμός για τη μέτρηση τού χρόνου με πολύ μεγάλη ακρίβεια, που απαιτείται για την επίλυση των προβλημάτων τής αστρονομικής ναυτιλίας **3.** ΜΟΥΣ. ειδικό όργανο που μετρά τις διάφορες ταχύτητες ρυθμικής αγωγής· ο μετρονόμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chronomètre].

χρονομετρώ ρ. μετβ. [1897] {χρονομετρείς... | χρονομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετρώ τον χρόνο με το χρονόμετρο (βλ.λ.), προσδιορίζω με ακρίβεια τη χρονική διάρκεια γεγονότος, φαινομένου κ.λπ.: *~ μια κούρσα / έναν αγώνα δρόμου / την επίδοση αθλητή.*

χρονοντούλαπο (το) (ειρων.) αρχείο, χώρος όπου αποθηκεύονται απομεινάρια τού παρελθόντος· (μτφ.) η λήθη, το παρελθόν: *ο λαός με την ψήφο του έθεσε τη βασιλεία στο ~ τής ιστορίας.*

χρόνος (ο) {χρόνοι κ. χρόνια (τα) (σημ. 6-9), χρόνων κ. χρονών (σημ. 7)} **1.** ΦΥΣ. θεμελιώδης έννοια που εκφράζει τη διάρκεια υπάρξεως ή εκδηλώσεως φαινομένων, ενεργειών, καταστάσεων κ.λπ., την αλληλουχία τους· διαιρείται σε *παρόν, παρελθόν* και *μέλλον*, γίνεται καθολικά αντιληπτή από τον άνθρωπο και βρίσκεται σε στενή σχέση με τον χώρο: *γήινος / ηλιακός ~* || *τόσες ημέρες στο νοσοκομείο, έχασε πια την αίσθηση τού ~* || *σιγά-σιγά θα το ξεπεράσεις, ο ~ είναι ο καλύτερος γιατρός* || *ο ~ θα δείξει αν κάναμε καλά που χωρίσαμε* || *εκμεταλλεύσου τον ~, γιατί περνάει γρήγορα* || *η πάροδος τού ~* ΣΥΝ. καιρός· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***συν τω χρόνω*** (*σὺν χρόνῳ*, Αισχύλ. Ἀγαμέμνων 1378) ***/ προϊόντος τού χρόνου*** (*προϊόντος τοῦ χρόνου*, Ηροδ. 3.96) με την πάροδο τού καιρού, όσο περνά ο καιρός: *οι συνθήκες ζωής θα καλυτερεύσουν ~* (β) ***είμαι εκτός τόπου και χρόνου*** έχω χάσει την επαφή μου με την πραγματικότητα: *μ' αυτά που λέει, δείχνει να είναι ~* (γ) ***χρόνου φείδου*** (Χίλων) να χρησιμοποιείς τον χρόνο σου με φειδώ, με οικονομία, να τον εκμεταλλεύεσαι σωστά (δ) ***ο χρόνος είναι χρήμα*** ο χρόνος έχει μεγάλη αξία, γι' αυτό πρέπει να τον εκμεταλλεύεται κανείς σωστά (ε) ***σε ανύποπτο χρόνο*** βλ. λ. *ανύποπτος* (στ) ***ο χρόνος δουλεύει υπέρ κάποιου / για κάποιον*** ή ***κατά / εις βάρος κάποιου*** όσο περνάει ο καιρός κάποιος ωφελείται / βλάπτεται: *στο κυβερνών κόμμα δεν βιάζονται για εκλογές, γιατί πιστεύουν ότι ο χρόνος δουλεύει υπέρ τους* **2.** (ειδικότ.) το διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο γεγονότα ή ανάμεσα σε ορισμένο γεγονός και στην παρούσα στιγμή: *ο μέσος ~ ζωής τού ανθρώπου στις δυτικές κοινωνίες έχει αυξηθεί πολύ κατά τις τελευταίες δεκαετίες* || *πέρασε πολύς ~ από τότε που πρωτοήρθαμε εδώ* ΣΥΝ. καιρός **3.** απροσδιόριστη διάρκεια, όχι σύντομη: *για να ολοκληρωθούν τα έργα, χρειάζεται ~* || *έχω ~ και κάνω ταξίδια* || *έχεις ~ για καφέ;* || *απαιτείται ~ για να επουλωθούν τα τραύματα* || *ακολουθώντας αυτή τη διαδρομή κερδίζω ~* || *μη χάνεις ~ με ανούσια πράγματα!* ΦΡ. ***(κάτι) μου τρώει / μου παίρνει χρόνο*** (κάτι) απαιτεί πολύ ώρα για να γίνει, με καθυστερεί, με αναγκάζει να αφιερώσω σε αυτό πολύ χρόνο: *αυτό που ζητάς θα μου πάρει πολύ χρόνο για να σου το ετοιμάσω* **4.** το καθορισμένο διάστημα μέσα στο οποίο γίνεται ή πρέπει να γίνει κάτι ή το οποίο διατίθεται για κάτι: *μας έδωσε λίγο ~, για να λύσουμε την άσκηση* || *παρέδωσε την εργασία του εντός / εκτός χρόνου* || *πρέπει να βιαστούμε, τελειώνει ο ~ που έχουμε στη διάθεσή μας* || *τέλος χρόνου, παραδώστε τα γραπτά σας!* || *ολοκλήρωσε το έργο στον μισό ~* || *~ εργασίας* || (για κινητό τηλέφωνο) *νέο πακέτο σύνδεσης με δωρεάν ~ ομιλίας*· ΦΡ. (α) ***ελλείψει χρόνου*** επειδή δεν υπάρχει ο απαραίτητος χρόνος: *~ θα αναβάλουμε τη συζήτηση των επόμενων δύο θεμάτων για την επόμενη συνεδρίαση* (β) ***υπό πίεση χρόνου*** με τον χρόνο να πιέζει, χωρίς να υπάρχει άνεση χρόνου: *δουλεύει ~· πρέπει να παραδώσει τη δουλειά του μέχρι την επόμενη Δευτέρα το αργότερο* (γ) ***εν ευθέτω χρόνω*** (*ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ*) βλ. λ. *εύθετος* (δ) ***ελεύθερος χρόνος*** ο χρόνος που δεν αφιερώνεται σε βιοποριστική δραστηριότητα **5.** η επίδοση αθλητή, η οποία μετριέται σε μονάδες χρόνου: *τι χρόνο έκανε ο δρομέας στα 100μ.;* || *ο χρόνος τής ομάδας ποδηλασίας είναι ο καλύτερος φέτος στον κόσμο* || *ο ~ του στα 200 μ. ήταν 21"*· ΦΡ. ***σε χρόνο-ρεκόρ*** σε πολύ λίγο χρόνο, πολύ λιγότερο από τον αναμενόμενο, τον συνήθη: *χθες δεν βρήκα κίνηση στον δρόμο κι έφθασα σπίτι ~* || *δουλέψαμε πολύ εντατικά και συστηματικά και τελειώσαμε το έργο ~* **6.** (ειδικότ.) το έτος (βλ.λ.): *από χρόνο σε χρόνο οι νέοι αλλάζουν* || *χρόνο με τον χρόνο τα πράγματα γίνονται ολοένα και χειρότερα* || *πηγαίνω στο χωριό μου μια φορά τον ~* || *~ μπαίνει ~ βγαίνει, η οικονο-*

μική κατάσταση τής χώρας δεν βελτιώνεται || *τα έργα θα συνεχιστούν ανελλιπώς όλο τον ~, χωρίς ούτε μιας ημέρας διακοπή* || *ο προηγούμενος / ο επόμενος / ο μεθεπόμενος ~* || *το έθιμο αυτό υπάρχει από αμνημονεύτων ~* (δηλ. από πολύ παλιά) || *από αρχαιοτάτων ~* || *χρόνια είχα να τον δω και τον συνάντησα σήμερα* || *βρε. πώς περνούν τα ~!* ΣΥΝ. χρονιά· ΦΡ. (α) (ευχή) ***και τού χρόνου!*** μακάρι να είσαι καλά και να γιορτάσεις και το επόμενο έτος: *ωραία περάσαμε· άντε, ~!* || (παροιμ.-ειρων.) «*πάρ' τον στον γάμο σου, να σου πει ~*» (για όσους μιλούν εντελώς ασυλλόγιστα, λέγοντας πράγματα που είναι εντελώς ανάρμοστα για τη συγκεκριμένη περίσταση) (β) ***χρόνια πολλά!*** ευχή που δίνεται σε κάθε εορταστική περίσταση ΣΥΝ. έτη πολλά (γ) (κατάρα) ***κακό χρόνο να 'χεις!*** βλ. λ. *κακός* (δ) (κατάρα) ***να μη σ' εύρει ο χρόνος*** να πεθάνεις μέσα στο τρέχον έτος, να μη ζεις την άλλη χρονιά (ε) ***χρόνια και ζαμάνια*** πολλά χρόνια, πολύς καιρός: *~ έχω να τον δω* || *~ έχω να πάω στο θέατρο* (στ) ***αφήνω χρόνους*** φεύγω από τη ζωή, πεθαίνω: *ο παππούς μάς άφησε χρόνους* (ζ) (παροιμ.) ***όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος όλος*** σε μία και μόνη στιγμή μπορεί να επέλθει η μεγαλύτερη συμφορά (η) (παροιμ.) ***μέρας χαρά και χρόνου λύπη*** για κάθε στιγμιαία απόλαυση, που προκαλεί ταλαιπωρία για πολύ καιρό (θ) (παροιμ.) ***τα χρόνια φέρνουν τη φρόνια*** (τη φρόνηση) όσο προχωρεί η ηλικία γίνεται κανείς σοφότερος (ι) ***τού χρόνου*** το επόμενο έτος: *~ σχεδιάζουμε να αγοράσουμε αυτοκίνητο* || *από ~ θα ισχύσει η νέα φορολογική διάταξη για τα αντικειμενικά κριτήρια* (πβ. κ. λ. *εφέτος, πέρσι*) (ια) ***πάλι με χρόνους, με καιρούς, πάλι δικά μας θα 'ναι*** (ο τελευταίος στίχος από λαϊκό θρήνο για την Άλωση τής Πόλης, στον οποίο εκφράζεται η προσδοκία τής επανάκτησης των περιοχών που χάθηκαν) ως προτροπή σε κάποιον να κάνει υπομονή, έχοντας την ελπίδα ότι με την πάροδο τού χρόνου θα αποκτήσει πάλι αυτά που έχασε **7.** μονάδα μέτρησης τής ηλικίας, έτος: *–Πόσων χρόνων / χρονών είσαι; –Σαράντα* || *τον επόμενο μήνα θα γίνω τριάντα χρόνων* || *έχει μία κόρη δέκα χρόνων* **8.** (στον πληθ.) ορισμένη χρονική περίοδος, εποχή: *συνέγραψε ιστορία των νεοτέρων χρόνων* || *αρχαίοι / ιστορικοί / προϊστορικοί ~* || *οι Έλληνες υπέφεραν στα ~ τής Τουρκοκρατίας* || *τα πράγματα ήταν αλλιώτικα στα ~ μου* || (λογοτ.) *τα ~ τής θύελλας / τής φωτιάς / τής αθωότητας* ΣΥΝ. εποχή, περίοδος· ΦΡ. (α) ***πέτρινα χρόνια*** περίοδος ταλαιπωρίας, βασάνων ή αποτυχιών (β) ***άγουρα χρόνια*** βλ. λ. *άγουρος* **9. *χρόνια*** (τα) (α) η ηλικία: *όταν είχα τα ~ σου, δούλευα από το πρωί μέχρι το βράδυ* || *τα ~ δεν κρύβονται*· ΦΡ. ***παίρνουν (κάποιον) τα χρόνια*** γερνάει (κάποιος), μεγαλώνει πολύ στην ηλικία: *Γιατί δεν βγαίνεις να διασκεδάσεις λίγο; Δεν σε πήραν πια και τα χρόνια!* (β) (χωρίς άρθρο) για χρονικό διάστημα αρκετών ετών, επί σειρά ετών: *~ τώρα διδάσκει σε σχολεία τής επαρχίας* || *~ και ~ τριγυρνά στα ξένα* **10.** ΓΛΩΣΣ. (α) γραμματική κατηγορία που περιλαμβάνει κάθε σχηματισμό των ρηματικών τύπων, ο οποίος δηλώνει τη χρονική βαθμίδα (παρελθόν – παρόν – μέλλον), κατά την οποία η ρηματική ενέργεια έλαβε, λαμβάνει ή θα λάβει χώρα: *στη Νέα Ελληνική οι ~ τού ρήματος είναι ο ενεστώτας, ο παρατατικός, ο μέλλοντας (στιγμιαίος και εξακολουθητικός), ο αόριστος, ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέλλοντας* || *ενεστωτικός / μελλοντικός / συντελικός* (βλ.λ.) / *παρελθοντικός ~* || *αρκτικός / ιστορικός ~* || *περιφραστικός / απλός ~* || *συντελεσμένοι χρόνοι* (βλ. λ. *συντελώ*) (β) η ποσότητα φωνήεντος ή συλλαβής στην προσωδία: *μακρός / βραχύς ~*· ΦΡ. (α) ***ακολουθία των χρόνων*** βλ. λ. *ακολουθία* (β) ***αντιμετάθεση χρόνου / αντιμεταχώρηση*** βλ. λ. *αντιμεταχώρηση* **11.** ΜΕΤΡ. η ελάχιστη μονάδα, στην οποία διαιρείται μετρικός πους: *βραχύς ~* **12.** ΜΟΥΣ. (α) μονάδα μετρήσεως τής χρονικής διάρκειας (αξίας, βλ.λ.) των φθογγοσήμων· στην ευρωπαϊκή μουσική, συνηθισμένη μονάδα μέτρησης τού χρόνου είναι το τέταρτο, χρησιμοποιούνται όμως επίσης το μισό (αλά μπρέβε), το όγδοο και το δέκατο έκτο: *αυτή η νότα βαστάει (διαρκεί) τρεις ~* (β) θέση (μέρος) του μουσικού μέτρου· διακρίνονται σε χρόνους ισχυρούς (θέσεις, βλ.λ.) και χρόνους ασθενείς (άρσεις, βλ.λ.): *πρώτος ~ τού μέτρου* (γ) το μέτρο, η βάση τής περιοδικής ρυθμικής διάρθρωσης ενός μουσικού κομματιού: *αυτό το κομμάτι είναι σε χρόνο 3/4* (δ) ρυθμική αγωγή, κοινώς τέμπο: *~ αργός / γρήγορος* (ε) (στη βυζαντινή μουσική) η καταμέτρηση τού μουσικού διαστήματος κατά την απαγγελία (εκτέλεση, ψάλσιμο) των μουσικών φθόγγων· εκτελείται με ισόχρονες κινήσεις τού χεριού προς τα πάνω *(άρσις)* και προς τα κάτω *(θέσις)* **13.** ΓΕΩΛ. μονάδα μέτρησης τής ηλικίας των γεωλογικών σχηματισμών, η οποία αντιπροσωπεύει συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κατά το οποίο αποτέθηκε ορισμένη επαλληλία πετρωμάτων ● **14.** μονάδα μέτρησης τού κύκλου λειτουργίας μιας μηχανής. -- (υποκ.) **χρονάκια** (τα) (βλ.λ.) κ. **χρονάκος** (ο) (σημ. 6). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος, εγώ, πεθαίνω, ποιόν*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η ανάλυση *χρ-όνος* (με επίθημα *-όνος*, πβ. κ. *θρ-όνος, κλ-όνος*) < *ghr-onos, που ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gher- «αποκτώ, κρατώ» (βλ. κ. *χόρτος*), με τη σημ. τού χρόνου που μας περιβάλλει (άποψη σημασιολογικώς δυσχερής). Η επιχειρηθείσα σύνδεση με το ρ. *κείρω* «κόβω» προσκρούει στην έννοια τής διάρκειας που κυριαρχεί στη λ. *χρόνος*. Τέλος, συζητείται η σύνδεση με τα αβεστ. zrvan-, zrūn- «χρόνος, διάρκεια» (< Ι.Ε. *gre/*ger- «ώριμος, παλιός»), καθώς και με την ετυμολ. οικογένεια τού ουσ. *γέρων*, αλλά η μορφολογική και σημασιολογική απόσταση είναι μεγάλη. Η λ. δήλωσε εξαρχής τόσο την έννοια τού χρόνου γενικά όσο και συγκεκριμένες περιόδους του (συνοδευόμενη από προσδιοριστικά). Επίσης αρχ. είναι η σημ. «ηλικία», ενώ μτγν. είναι ο γραμμ. όρος. Στην ίδια περίοδο εμφανίζεται η σημ. «έτος». Εξάλλου, μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *σε ανύποπτο χρόνο* (< γαλλ. en temps insoupçonnable), *κερδίζω / χάνω χρόνο* (< γαλλ. gagner / perdre du temps), *ο χρόνος είναι χρήμα* (< αγγλ. time is money) κ.ά.].

> **Τα ονόματα των χρόνων τού ρήματος.** Γιατί λέμε *αόριστο* τον πιο ορισμένο χρόνο τού ρήματος; Τι σημαίνει *παρατατικός* ή *ενεστώτας*; Οι ονομασίες στους χρόνους τού ρήματος ανάγονται στους στωικούς και συνδέονται εν μέρει με μια φιλοσοφική θεώρηση τού χρόνου. Για τους στωικούς οι χρόνοι τού ρήματος διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τους **«ωρισμένους»** και τους **«αορίστους»**. *Ορισμένοι* είναι κυρίως οι χρόνοι που συνδέονται με το *παρόν* και με τη διάκριση *συνέχειας / επανάληψης* ή μη (ό,τι είναι γνωστό ως *ποιόν ενεργείας*). Οι υπόλοιποι χρόνοι είναι *αόριστοι*, δηλ. μη παροντικοί και μη αποτελούντες χαρακτηριστικά δείγματα τής αντίθεσης στο ποιόν ενεργείας. Δύο είναι οι αόριστοι χρόνοι: *ο παρωχημένος* (= παρελθοντικός) *αόριστος*, ο οποίος επικράτησε να ονομάζεται **αόριστος**, και ο *αόριστος μέλλων*, που είναι γνωστός απλώς ως **μέλλων**. Οι ορισμένοι χρόνοι διακρίθηκαν περαιτέρω ως προς το ποιόν ενεργείας σε **ατελείς** ή **παρατατικούς** (για συνεχείς / επαναλαμβανόμενες πράξεις) και σε **τέλειους** ή **συντελικούς** (για συντελεσμένες / τελειωμένες πράξεις)· ως προς τη χρονική βαθμίδα διακρίθηκαν σε **ενεστώτες** (παροντικούς) και **παρωχημένους** (παρελθοντικούς) χρόνους. *Ὡρισμένος ἀτελὴς ἐνεστὼς* ήταν το πλήρες όνομα τού **ενεστώτα**. *Ὡρισμένος παρατατικὸς παρῳχημένος* ήταν το πλήρες όνομα τού **παρατατικού**. *Ὡρισμένος τέλειος ἐνεστὼς* ή *ἐνεστῶσα συντέλεια* ήταν το όνομα τού (μετέπειτα αποκληθέντος) **παρακειμένου** (ο χρόνος που «παράκειται» – μία όχι πολύ δηλωτική ονομασία), ενώ ο *ὡρισμένος τέλειος παρῳχημένος* δεν είναι άλλος από τον **υπερσυντέλικο** (< υπερ-συντελικός).

-χρονος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που έχει ηλικία συγκεκριμένου αριθμού ετών: *δεκαπεντάχρονος μαθητής* **2.** αυτόν που διαρκεί συγκεκριμένο αριθμό ετών: *τριαντάχρονη κατοχή* **3.** αυτόν που λειτουργεί σε συγκεκριμένο αριθμό χρόνων (βλ. λ. *χρόνος*, σημ. 14): *δίχρονη μηχανή*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δί-χρονος* «αυτός που διαρκεί δύο χρονικές μονάδες», η σημερινή σημ. μεσν., *πεντά-χρονος*, ομοίως), που προέρχεται από το αρχ. *χρόνος*].

χρονοτριβώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {χρονοτριβείς... | χρονοτρίβησα} καθυστερώ αδικαιολόγητα να προβώ σε πράξη, ενέργεια κ.λπ., ξοδεύω τον χρόνο μου άσκοπα: *κάνε τη δουλειά σου, χωρίς να χρονοτριβείς* ΣΥΝ. αργοπορώ, χασομερώ, χάνω τον χρόνο μου ΑΝΤ. σπεύδω, επείγομαι. — **χρονοτριβή** (η).

χρονοχρέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η χρέωση αστικής τηλεφωνικής συνδιαλέξεως ανάλογα με τον χρόνο τής διάρκειάς της.

χρυσαετός (ο) [μτγν.] αετός με χρυσοκίτρινη απόχρωση στο κεφάλι και στον αυχένα, με πλατιά φτερά και τετράγωνη ουρά, που φωλιάζει σε απόμερες βραχώδεις οροσειρές.

χρυσαλλίδα (η) **1.** ΖΩΟΛ. η νύμφη των λεπιδόπτερων εντόμων, συνήθ. μαζί με το κουκούλι της: *χρειάζονται πολλές ημέρες, για να γίνει η ~ πεταλούδα* **2.** (συνεκδ.-λογοτ.) η πεταλούδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσαλλίς, -ίδος* < *χρυσ(ο)-* + παραγ. επίθημα *-αλλίς*, πβ. κ. *θρυ-αλλίς*].

χρυσαλοιφή (η) μείγμα σκόνης χρυσού ή χαλκού με νερό που περιέχει κόμμι, το οποίο χρησιμοποιείται για την επιχρύσωση αντικειμένων.

χρυσάνθεμο (το) {-ου κ. -έμου | -ων κ. -έμων} ποώδες καλλωπιστικό φυτό που καλλιεργείται σε κήπους και πάρκα για τα μεγάλα και εντυπωσιακά κίτρινα, λευκά ή κόκκινα άνθη του: *η χώρα των χρυσανθέμων* (η Ιαπωνία).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρυσάνθεμον* < *χρυσ(ο)-* + *ἄνθεμον* < *ἄνθος*].

Χρυσάνθη (η) γυναικείο όνομα.

Χρύσανθος (ο) {-ου κ. -άνθου} **1.** όνομα μαρτύρων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *χρυσ(ο)-* + *ἄνθος*].

Χρυσαυγή (η) γυναικείο όνομα.

χρυσαυγή (η) (λογοτ.) η χρυσή αυγή (βλ.λ.), η ώρα λίγο πριν από το ξημέρωμα, όταν ο ουρανός παίρνει χρυσό χρώμα προς την πλευρά τής ανατολής ΣΥΝ. ροδαυγή, ροδοχάραμα.

χρυσαυγής, -ής, -ές [αρχ.] {χρυσαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που λάμπει σαν το χρυσάφι, που εκπέμπει χρυσές ακτίνες: *~ κόμη* ΣΥΝ. χρυσαφένιος, χρυσαφής ΑΝΤ. αμαυρός, σκοτεινός, θαμπός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χρυσαυγίτης (ο) {χρυσαυγιτών} μέλος τής ακροδεξιάς εθνικιστικής οργάνωσης «Χρυσή Αυγή». — **χρυσαυγίτικος**, -η, -ο.

χρυσαφένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από χρυσάφι, αυτός που αποτελείται από χρυσό ή περιέχει χρυσό (βλ.λ.): *~ κόσμημα / τάμα / αφιέρωμα / στολίδι* ΣΥΝ. μαλαματένιος, χρυσός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει το χρώμα και τη λάμψη τού χρυσού, που χρυσίζει: *~ μαλλιά / ανταύγεια*. Επίσης **χρυσαφής**, -ιά, -ί (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < *χρυσάφι* + παραγ. επίθημα *-ένιος*, πβ. κ. *μολυβ-ένιος*].

χρυσάφι (το) {χρυσαφ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμο μέταλλο με λαμπερό κίτρινο χρώμα, από το οποίο κατασκευάζονται πολύτιμα αντικείμενα· ο χρυσός (βλ.λ.): *ψάχνω για / βρίσκω ~* || *η λάσπη τού ποταμού περιέχει ~* || *δεν θα το έκανα (ούτε) για όλο το ~ τής γης* **2.** (συνεκδ.) μεγάλος πλούτος, χρήματα: *κολυμπάει στο ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρυσάφιον* < αρχ. *χρυσός* + υποκ. επίθημα *-άφιον*, πβ. κ. *χωρ-άφιον*].

χρυσαφικό (το) (λαϊκ.) **1.** κόσμημα ή στολίδι από χρυσό: *πρόσεξες το χρυσαφικό που είχε στον λαιμό της;* **2. *χρυσαφικά*** (τα) το σύνολο των χρυσών κοσμημάτων και στολιδιών που έχει κάποιος: *της έκλεψαν τα ~ της*.

χρυσελεφάντινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από χρυσό και ελεφαντόδοντο: *το ~ άγαλμα τού Διός* (στην Ολυμπία) / *τής Αθηνάς* (στον Παρθενώνα).

Χρυσή (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Χρύσα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *χρυσός*].

χρυσή (η) (λαϊκ.) πάθηση τού ήπατος, ο ίκτερος (βλ.λ.)· ΦΡ. ***βγάζω τη χρυσή*** παθαίνω ίκτερο.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *χρυσός* / *-οῦς*].

χρυσηλασία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατεργασία τού χρυσού με σφυρηλασία.

χρυσήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από σφυρηλατημένο χρυσό: *~ λατρευτικό αντικείμενο* / *λαβή σπαθιού*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσ(ο)-* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω* (πβ. κ. *ἐλατός*)].

χρυσίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {χρύσισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να μοιάζει με χρυσό, του προσδίδω το χρώμα και τη λάμψη τού χρυσού ♦ **2.** (αμετβ.) λάμπω σαν χρυσός (βλ.λ.), έχω το χρώμα και τη λάμψη τού χρυσού: *ο ουρανός χρυσίζει* ‖ *τα χωράφια με τα στάχυα χρύσιζαν στο φως τού ήλιου*.

χρυσικός (ο) (λαϊκ.) ο χρυσοχόος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *χρυσικός* «από χρυσό» < αρχ. *χρυσοῦς*].

χρυσίο (το) (λόγ.) **1.** (αρχικά) κομμάτι χρυσού **2.** (συνεκδ.) νόμισμα από χρυσό, χρυσός κομμένος σε νομίσματα **3.** (γενικά) ποσότητα χρυσών νομισμάτων, πολλά χρήματα, πλούτος: *δούλοι τού χρυσίου*. Επίσης **χρυσικό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσίον*, υποκ. τού *χρυσός*].

Χρύσιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} αρχαίος στωικός φιλόσοφος από την Κιλικία (280-207 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *χρυσός* + *ἵππος*].

χρυσο- κ. **χρυσό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** περιέχει ή είναι κατασκευασμένο από χρυσό: *χρυσό-βεργα, χρυσο-κέντημα* **2.** σχετίζεται με τον χρυσό: *χρυσο-θήρας, χρυσο-πληρώνω* **3.** μοιάζει με το χρώμα τού χρυσού, έχει κίτρινο χρώμα: *χρυσο-μάλλης, χρυσό-λιθος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *χρυσός* (βλ.λ.)].

Χρυσοβαλλάντης (ο) (συνήθ. ορθ. *Χρυσοβαλάντης*) ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βαλλάντης** (συνήθ. ορθ. *Βαλάντης*).
[ΕΤΥΜ. < *χρυσός* + *-βαλλάντης* < *βαλλάντιο* (βλ.λ.)].

χρυσοβάφω ρ. μετβ. {χρυσο(έ)βαψα, χρυσοβά-φτηκα, -μμένος} (λαϊκ.) βάφω (κάτι) με χρυσό χρώμα, του δίνω τη λάμψη τού χρυσού: *ο ήλιος χρυσοβάφει τον ουρανό κατά την ανατολή* ΣΥΝ. χρυσίζω.

χρυσόβεργα (η) {χρυσοβεργών} (λαϊκ.) χρυσή βέργα, ράβδος χρυσού.

χρυσόβιβλος (η) [1893] {χρυσοβίβλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.-παλαιότ.) το βιβλίο στο οποίο καταγράφονταν τα ονόματα των ευγενών κάθε τόπου ΣΥΝ. λίμπρο ντ' όρο. Επίσης **χρυσή βίβλος** (βλ. λ. *βίβλος*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. libro d' oro].

χρυσόβουλλο (το) (στο Βυζάντιο) επίσημο αυτοκρατορικό διάταγμα, το οποίο έφερε τη χρυσή σφραγίδα τού αυτοκράτορα, για να πιστοποιείται η γνησιότητά του.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χρυσόβουλλον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *χρυσόβουλλος* < *χρυσός* + *-βουλλος* < *βούλλα* «σφραγίδα» (βλ.λ.)].

χρυσογέρακας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} γεράκι με κιτρινωπή απόχρωση στον λαιμό και στο κεφάλι, που κυνηγά μικρά πουλιά και φωλιάζει ανάμεσα στα βράχια.

χρυσογραφία (η) {χρυσογραφιών} (συνήθ. σε χειρόγραφα) η γραφή των τίτλων, των αρχικών γραμμάτων ή ολόκληρων χωρίων με χρυσά γράμματα.

χρυσοδάκτυλος (ο) ως χαρακτηρισμός για κλέφτη ή ληστή, ο οποίος αφαιρεί επιδέξια μεγάλα ποσά ή αντικείμενα μεγάλης αξίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. goldfinger, από το ομώνυμο μυθιστόρημα (1959) τού Άγγλου συγγραφέα Ian Fleming, το οποίο μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο ως μία από τις περιπετειώδεις ταινίες με κεντρικό ήρωα τον μυστικό πράκτορα 007 (Τζ. Μπόντ)].

χρυσοδένω ρ. μετβ. {χρυσόδε-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δένω βιβλίο με κάλυμμα στολισμένο με χρυσά γράμματα και κοσμήματα: *~ το Ευαγγέλιο* **2.** συγκολλώ ή συναρμόζω μέρη κοσμήματος με χρυσό ή προσαρμόζω πολύτιμο λίθο σε χρυσό κόσμημα.

χρυσόδετος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για βιβλίο) ο δεμένος με κάλυμμα, το οποίο φέρει χρυσά γράμματα και κοσμήματα (πβ. κ. *πανόδετος, χαρτόδετος*) **2.** (για πολύτιμο λίθο) προσαρμοσμένος σε χρυσό ή με χρυσό: *~ διαμάντι* ΣΥΝ. χρυσοκόλλητος.

χρυσοθήρας (ο/η) {χρυσοθηρών} **1.** πρόσωπο που αναζητεί χρυσό (συνήθ. μεταλλεία χρυσού προς εκμετάλλευση ή αποθέσεις χρυσού στις όχθες των ποταμών): *στα μέσα τού 19ου αι. οι ~ συνέρρεαν κατά χιλιάδες στην Καλιφόρνια* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αναζητεί επίμονα το χρήμα, που επιδιώκει να πλουτίσει με κάθε τρόπο ΣΥΝ. τυχοδιώκτης. — **χρυσοθηρία** (η) [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χρυσός* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

χρυσοκάνθαρος (ο) [μτγν.] {χρυσοκανθάρ-ου | -ων, -ους} (λαϊκ.) **1.** ΖΩΟΛ. σκαθάρι (βλ.λ.) με λαμπερό χρυσοπράσινο χρώμα **2.** (μτφ.-χλευαστικά για πρόσ.) άνθρωπος πλούσιος και ξυπασμένος· (ειδικότ.) ο νεόπλουτος: *οι ~ αφεντάδες είχαν δικαίωμα ζωής και θανάτου πάνω στους υποτακτικούς τους*.

χρυσοκάστανος, -η, -ο αυτός που έχει καστανό χρώμα με χρυσές ανταύγειες.

χρυσοκέντημα (το) {χρυσοκεντήμ-ατος | -ατα, -άτων} κέντημα που γίνεται με λεπτό χρυσό νήμα ή στριφτό χρυσό κορδόνι: *οι παραδοσιακοί ανδρικοί και γυναικείοι επενδύτες φέρουν χρυσοκεντήματα*.

χρυσοκεντητής (ο), **χρυσοκεντήστρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τεχνίτης που ασχολείται με το χρυσοκέντημα, που κεντά υφάσματα, φορέματα, καπέλα κ.λπ. με χρυσή κλωστή ΣΥΝ. χρυσοποικιλτής. Επίσης **χρυσοκεντήτρια** (η).

χρυσοκέντητος, -η, -ο [1856] κεντημένος με χρυσή κλωστή ή χρυσό κορδόνι: *~ ύφασμα / φόρεμα / μαντήλι / καπέλο* ΣΥΝ. χρυσοκεντημένος, χρυσοποίκιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος, χρυσοΰφαντος.

χρυσοκεντώ ρ. μετβ. [1847] {χρυσοκεντάς... | χρυσοκέντ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} κεντώ με χρυσό νήμα ή χρυσό κορδόνι, φτειάχνω κεντήματα με χρυσή κλωστή σε ύφασμα: *~ φόρεμα / μαντήλι*.

χρυσοκίτρινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει λαμπερό κίτρινο χρώμα, το χρώμα τού χρυσού: *~ φύλλο / ύφασμα / φόρεμα*.

χρυσοκλωστή (η) επίχρυση ή χρυσαφιά κλωστή, που χρησιμοποιείται στο κέντημα.

χρυσοκόκκινος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει χρώμα κόκκινο και που χρυσίζει: *~ νήμα / φύλλο* **2.** (για υφάσματα ή ενδύματα) αυτός που έχει χρώμα πορφυρό και είναι στολισμένος με χρυσά κεντήματα ή κοσμήματα: *~ φορεσιά*.

χρυσόκολλα (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λεπτότατο φύλλο χρυσού: *θόλος σκεπασμένος με ~* **2.** ΓΕΩΛ. ένυδρο πυριτικό ορυκτό τού χαλκού με έντονο πρασινογάλαζο χρώμα και υαλώδη λάμψη, το οποίο θεωρείται ημιπολύτιμος λίθος.

χρυσοκόλλητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πολύτιμους λίθους) αυτός που έχει συγκολληθεί με χρυσό ή σε χρυσό: *~ διαμάντι* ΣΥΝ. χρυσόδετος **2.** διακοσμημένος με χρυσάφι ΣΥΝ. χρυσοποίκιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος.

χρυσοκονδυλιά [μεσν.] κ. **χρυσοκοντυλιά** (η) **1.** (στη μεταβυζαντινή αγιογραφία) η διακόσμηση με χρυσό των πτυχώσεων στα ενδύματα των αγίων **2.** η διακόσμηση παλαιών, πολύτιμων χειρογράφων με χρυσά γράμματα, κοσμήματα και μικρογραφίες **3.** (συνεκδ.) χρυσό κόσμημα σε εικόνα ή χειρόγραφο. — **χρυσοκονδυλιστής** κ. **χρυσοκοντυλιστής** (ο).

χρυσόλιθος (ο) [μτγν.] {χρυσολίθ-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΛ. πυριτικό ορυκτό τού σιδήρου και τού μαγνησίου με λαμπερό κιτρινοπράσινο χρώμα.

χρυσομάλλης, -α (λαϊκότ. -ού κ. -ούσα), -ικο {χρυσομάλληδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ξανθή κόμη, η οποία χρυσίζει, ξανθά και λαμπερά μαλλιά: *χρυσομαλλούσα κοπελιά*.

χρυσόμαλλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει χρυσό μαλλί, χρυσό τρίχωμα: *το ~ δέρας* (βλ.λ.).

χρυσόμυγα (η) [1836] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κάθε δίπτερο έντομο με φτερά που χρυσίζουν.

χρυσόνημα (το) [μεσν.] {χρυσονήμ-ατος | -ατα, -άτων} νήμα από χρυσό ή επιχρυσωμένο άργυρο, που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση υφασμάτων, καπέλων κ.λπ.

χρυσόξανθος, -η, -ο [1883] αυτός που έχει χρώμα ξανθό που χρυσίζει: *~ μαλλιά* ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος, χρυσαφένιος.

χρυσόπλεκτος, -η, -ο [1815] κ. **χρυσόπλεχτος** πλεγμένος ή υφασμένος με χρυσά νήματα, χρυσή κλωστή: *~ σάλι* ΣΥΝ. χρυσοπλεγμένος, χρυσοΰφαντος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος.

χρυσοπλέκω ρ. μετβ. {χρυσόπλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} πλέκω με χρυσά νήματα ή παρεμβάλλω στην πλέξη χρυσά νήματα (πβ. *χρυσοκεντώ*).

χρυσόπλεχτος, -η, -ο → χρυσόπλεκτος

χρυσοπληρώνω ρ. μετβ. {χρυσοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} πληρώνω (κάτι) πολύ ακριβά, καταβάλλω εξαιρετικά μεγάλο αντίτιμο για να το αποκτήσω: *χρυσοπλήρωσε τον ξένο παίκτη, για να τον φέρει στην ομάδα* ‖ *ωραία παπούτσια, αλλά τα χρυσοπλήρωσα*.

χρυσοπλουμίζω ρ. μετβ. {χρυσοπλούμισ-α, -τηκα, -μένος} διακοσμώ (ύφασμα) με χρυσά νήματα ή σιρίτια: *~ φορεσιά* ΣΥΝ. χρυσοκεντώ, χρυσοστολίζω.

χρυσοπλούμιστος, -η, -ο διακοσμημένος με χρυσά νήματα, σιρίτια ή ελάσματα: *~ φορεσιά / καριοφίλι* ΣΥΝ. χρυσοπλουμισμένος, χρυσοποίκιλτος, χρυσοστόλιστος, (για ύφασμα) χρυσοκέντητος, χρυσοΰφαντος.

χρυσοποικιλτής (ο) [1891] τεχνίτης ειδικός στη διακόσμηση υφασμάτων και ενδυμάτων με χρυσά νήματα ή σιρίτια ΣΥΝ. χρυσοκεντητής.

χρυσοποικιλτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με τον χρυσοποικιλτή και την τέχνη του: *~ βελόνα / κλωστή*.

χρυσοποίκιλτος, -η, -ο (λόγ.) διακοσμημένος με χρυσό, με χρυσά νήματα, ελάσματα, σιρίτια κ.λπ.: *~ φορεσιά / λαβή σπαθιού / άρματα* ΣΥΝ. χρυσοπλούμιστος, χρυσοπλουμισμένος, χρυσοστόλιστος, χρυσοκόλλητος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρυσο-* + *ποικιλτός* < *ποικίλλω*].

χρυσοπόρφυρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει χρώμα πορφυρό, κόκκινο με χρυσές αποχρώσεις: *~ ηλιοβασίλεμα*.

χρυσοπράσινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει χρώμα πράσινο που χρυσίζει, που εκπέμπει χρυσές ανταύγειες: *~ φύλλο / πουλί*.

χρυσός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. στοιχείο που ανήκει στα μέταλλα (σύμβολο Au), απαντά σε καθαρή μορφή στη φύση, μπορεί εύκολα να σφυρηλατηθεί, δεν οξιδώνεται στον αέρα ή στο νερό και έχει λαμπερό κίτρινο χρώμα· είναι το γνωστότερο από τα πολύτιμα μέταλλα και χρησιμοποιείται από πολύ παλιά για την κατασκευή πολύτιμων αντικειμένων και για την κοπή νομισμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.): *κόσμημα / στολίδι φτειαγμένο από ~* ‖ *καθαρός / ατόφυος ~* ‖ *φλέβα / ράβδος χρυσού* ‖ *πέρασε λαθραία ένα εκατομμύριο δολάρια σε ~* ‖ *τα αποθέματα χρυσού μιας χώρας* ‖ *ήθελε τόσο πολύ αυτό τον πίνακα,*

που πλήρωσε το βάρος του σε ~ για να τον αποκτήσει· ΦΡ. (α) ***αντίκρισμα χρυσού*** βλ. λ. *αντίκρισμα* (β) (παροιμ.) ***ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός*** βλ. λ. *λάμπω* **2.** (συνεκδ.) γενικότ. ο χρηματικός πλούτος: *ο ~ είναι ένας πανίσχυρος σύγχρονος θεός* ΣΥΝ. χρυσάφι, χρήμα, περιουσία **3.** (μτφ.) καθετί πολύτιμο ή πολύ αγαπητό: (παροιμ.) *«η σιωπή είναι ~»* || *τα λόγια σου είναι ~ για μένα·* ΦΡ. ***μαύρος χρυσός*** το πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ku-ru-so), σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. ḥārûṣ, ακκαδ. ḫurāṣu, φοιν. ḥrṣ. Δεν φαίνεται πιθ. η εκδοχή τής ύπαρξης τ. **χυρυσό-* (όπως φαίνεται από το μυκ. ku-ru-so) > *χρυσός* (με συγκοπή), αφού η γρ. τού μυκ. τ. είναι αμφίβολη. Είναι ενδιαφέρον ότι οι άλλες Ι.Ε. γλώσσες χρησιμοποιούν συγγενείς λ. για τον χρυσό, που ανάγονται είτε στην Ι.Ε. ρίζα *ghel- «χρυσίζω, λάμπω» (λ.χ. σανσκρ. hiraṇya-, αγγλ. gold, γερμ. Gold κ.ά.) είτε σε Ι.Ε. τ. με τη σημ. «χρυσός» (λ.χ. λατ. aurum > γαλλ. or, τοχ. wäs, αρχ. πρωσ. ausis)].

χρυσός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από χρυσάφι ή αποτελείται από χρυσάφι: *~ κόσμημα / δαχτυλίδι / ρολόι / αλυσίδα / κορνίζα / σκεύος* ΣΥΝ. χρυσαφένιος, μαλαματένιος· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***τρώω με χρυσά κουτάλια*** ζω πολύ πλούσια, έχω μεγάλο πλούτο: *αν πάρουμε και αυτή τη δουλειά, μετά θα τρώμε με χρυσά κουτάλια* (β) ***χρυσός αιώνας*** (λόγ. ***χρυσούς αιών***) / ***χρυσή εποχή*** περίοδος μεγάλης οικονομικής, κοινωνικής και ιδ. πολιτιστικής και πνευματικής ακμής: *ο χρυσούς αιών τού Περικλέους* || *η χρυσή εποχή τού Χόλλυγουντ* (γ) ***χρυσή βίβλος*** η χρυσόβιβλος (βλ. λ. *βίβλος*) (δ) ***χρυσοί γάμοι*** η πεντηκοστή επέτειος των γάμων (πβ. κ. *αργυροί γάμοι*, λ. *αργυρός*) (ε) ***χρυσό ιωβηλαίο*** η πεντηκοστή επέτειος από την ενθρόνιση ηγεμόνα ή αρχιερέα (στ) ***χρυσός κανόνας*** (λόγ. ***χρυσούς κανών***) (i) ΟΙΚΟΝ. νομισματικό σύστημα, κατά το οποίο υπάρχει σταθερή σχέση ανάμεσα στην αξία ορισμένης ποσότητας χρυσού και στην αξία τής νομισματικής μονάδας, δηλ. ο χρυσός χρησιμοποιείται ως βάση για τον προσδιορισμό τής αξίας τής νομισματικής μονάδας (ii) (μτφ.) ο βασικός κανόνας, ο κανόνας τον οποίο πρέπει οπωσδήποτε να ακολουθεί καθείς (ζ) (μτφ.) ***χρυσή τομή*** (i) ΜΑΘ. η διαίρεση ευθύγραμμου τμήματος σε δύο (άνισα) μέρη έτσι, ώστε το τετράγωνο τού μήκους τού ενός να ισούται με το γινόμενο τού μήκους τού άλλου επί το μήκος ολόκληρου τού ευθύγραμμου τμήματος· λέγεται και *θεία τομή*, επειδή η αναλογία αυτή θεωρείται ως αρχή τού ωραίου στη φύση (ii) (μτφ.) η καλύτερη λύση σε πρόβλημα, αυτή που γίνεται αποδεκτή από όλες τις πλευρές: *η εύρεση τής ~ στο θέμα τής απεργίας* (η) ***κάνω (κάποιον) χρυσό*** θερμοπαρακαλώ (κάποιον), τον ικετεύω: *τον έκανα χρυσό να έλθει μαζί μας, αλλά δεν δέχθηκε* ΣΥΝ. κάνω (κάποιον) Χριστό (θ) (μτφ.) ***χρυσή ευκαιρία*** η πιο μεγάλη ευκαιρία για να γίνει κάτι, από αυτές που σπάνια δίνονται σε κάποιον (ι) ***χρυσή μετριότητα*** (λατ. aurea mediocritas, Οράτιος *Ωδαί* 2, 10, 5) για (κάποιον/κάτι) που ακολουθεί τον μέσο όρο και δεν έχει κανένα σοβαρό ελάττωμα ούτε όμως και χάρισμα, με αποτέλεσμα να μην προκαλεί το ενδιαφέρον (ια) ΑΘΛ. ***χρυσό μετάλλιο*** το μετάλλιο που απονέμεται στον πρώτο νικητή αθλητικών αγώνων: *κατέκτησε το ~ στην άρση βαρών* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει επικάλυψη από χρυσό ή είναι στολισμένος με χρυσάφι: *~ άμφια / μανδύας* ΣΥΝ. χρυσαφένιος **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει το χρώμα και τη λάμψη τού χρυσού: *~ κλωστή / κορνίζα* || *~ μαλλιά* ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος, χρυσόξανθος, χρυσαφής, χρυσαφένιος **4.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει καλούς και γλυκούς τρόπους, αγαθά αισθήματα ή/και πολλά προτερήματα και γι' αυτό είναι πολύ αγαπητός: *η κόρη της έχει παντρευτεί ένα ~ παιδί* || *~ γυναίκα η μητέρα σου* || (κατ' επέκτ.) *~ καρδιά* ΣΥΝ. καλός, ευγενικός, αξιαγάπητος, προσφιλέστατος ΑΝΤ. τραχύς, κακός, σκληρός· ΦΡ. ***χρυσέ / χρυσή / χρυσό μου, σου*** κ.λπ. (αρχ. προσφώνηση) προσφώνηση προς προσφιλές και οικείο πρόσωπο: *έλα εδώ, χρυσό μου!* || *«Βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου» του λέω, τίποτε εκείνος! Αμετάπειστος!* **5.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη αξία και σημασία, που αποφέρει σημαντικό κέρδος, ωφέλεια: *θα συνεργαστούμε με αυτόν και θα κάνουμε ~ δουλειές* (πολύ κερδοφόρες επιχειρήσεις) || *~ φωνή / λόγια* ΣΥΝ. πολύτιμος, χρήσιμος, ωφέλιμος· ΦΡ. ΑΘΛ. ***χρυσή αλλαγή*** (στο ποδόσφαιρο) ο αναπληρωματικός παίκτης που αντικαθιστά κατά κανόνα έναν βασικό και συμβάλλει καθοριστικά στην επιτυχή έκβαση τού αγώνα: *ο Φέρκλαφ ήταν η ~ στη Λίβερπουλ· μόλις έμπαινε, έβαζε γκολ* **6.** αυτός που έχει πάρει χρυσό μετάλλιο (σημ. 1, ια) σε αγώνες: *οι ~ ολυμπιονίκες* || *τα ~ παιδιά τού ελληνικού αθλητισμού*. Επίσης (λόγ.) **χρυσούς,** -ή, -ούν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χρυσοῦς* < *χρύσεος* (με συναίρεση και καταβιβασμό τού τόνου καθ' έλξη προς τις πλάγιες πτώσεις, δηλ. *χρυσ-έου* > *χρυσ-οῦ* – *χρυσοῦς*, πβ. κ. *σιδηροῦς*) < *χρυσός* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *χρυσός αιώνας* (< γαλλ. l'âge d'or), *χρυσός κανόνας* (< αγγλ. the golden rule), *χρυσή ευκαιρία* (< αγγλ. the golden opportunity), *χρυσή τομή* (< αγγλ. the golden mean) κ.ά.].

χρυσόσκονη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** σκόνη χρυσού, που αποτελείται από πολύ μικρά ψήγματα: *έψαχναν στη λάσπη τού ποταμού για ~* **2.** υποκατάστατο τής σκόνης αυτής από οποιοδήποτε υλικό που χρυσίζει: *~ χρησιμοποιείται στην αγγειοπλαστική, τη βιβλιοδεσία και σε άλλες εργασίες.*

χρυσοστεφάνωτος, -η, -ο **1.** στεφανωμένος με χρυσό στεφάνι, αυτός που φορά χρυσό στεφάνι: *~ άγιος* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει στεφθεί με το χρυσό στεφάνι τής δόξας, πολύ ένδοξος: *~ στρατηγός* ΑΝΤ. αφανής.

χρυσοστολίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {χρυσοστόλισ-α, -τηκα, -μένος} διακοσμώ (κάτι) με χρυσό, το στολίζω με χρυσά νήματα ή κορδόνια, χρυσά ελάσματα, σιρίτια κ.λπ.: *χρυσοστόλιζαν τ' άλογά τους και πήγαιναν στο πανηγύρι* || *χρυσοστολισμένο τέμπλο* ΣΥΝ. χρυσοπλουμίζω, χρυσοκεντώ.

χρυσοστόλιστος, -η, -ο [μεσν.] στολισμένος με χρυσάφι, αυτός που φέρει χρυσά ποικίλματα (στολίδια): *~ εκκλησία / οροφή* || *~ βασίλισσα* ΣΥΝ. χρυσοποίκιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοπλουμισμένος, χρυσοστολισμένος.

Χρυσόστομος (ο) {-ου κ. -όμου} **1.** προσωνυμία τού Αγίου Ιωάννη, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και Πατέρα τής Εκκλησίας **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρυσο-* + *-στομος* < *στόμα*].

χρυσόστομος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μιλά πολύ όμορφα (σαν να βγαίνουν από το στόμα του «χρυσά» λόγια)· κυρ. στην προτρεπτική ΦΡ. ***πες τα, χρυσόστομε!*** καλά τα λες· για πρόσωπο που λέει πράγματα, τα οποία θα θέλαμε να πούμε, αλλά φοβούμαστε ή διστάζουμε.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χρυσο-* + *-στομος* < *στόμα*].

χρυσοτυπία (η) η χάραξη γραμμάτων ή σχεδίων επάνω σε φύλλο χρυσού, η οποία συνηθίζεται στις ράχες ή στα εξώφυλλα βιβλίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσότυπος* «επενδεδυμένος με χρυσό» < *χρυσο-* + *τύπος*].

χρυσούλι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.-χαϊδευτ.) για αγαπητό πρόσωπο, συνήθ. νεαρής ηλικίας: *τι κάνει το ~ μου;*

χρυσούς, -ή, -ούν ‣ χρυσός

χρυσοϋφαντος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει υφανθεί με χρυσές κλωστές ή που έχει στολίδια από χρυσάφι: *~ φορεσιά / ύφασμα* ΣΥΝ. χρυσόπλεκτος, χρυσοκέντητος, χρυσοποίκιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος.

χρυσοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που περιέχει χρυσό: *~ κοίτασμα / χώρα / περιοχή / ποταμός* **2.** (σπανιότ. για πρόσ.) αυτός που φορά χρυσά κοσμήματα και χρυσοποίκιλτα ενδύματα· γενικότ. πολύ πλούσιος **3.** αυτός που αποφέρει τεράστια κέρδη: *«η αγορά οικοπέδων κοντά σε σταθμούς τού μετρό μπορεί να αποδειχθεί ~ επένδυση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσός* + *-φόρος* < *φέρω*].

χρυσόφτερος, -η, -ο αυτός που έχει χρυσά φτερά ή φτερά που μοιάζουν χρυσά: *~ άγγελος / έρωτας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσόπτερος* < *χρυσο-* + *-πτερος* < *πτερόν*].

χρυσόχαρτο (το) [1894] πολύ λεπτό χαρτί χρυσού χρώματος που χρησιμοποιείται με διάφορους τρόπους στη διακόσμηση ή στη συσκευασία αντικειμένων· (ειδικότ.) το χρυσαφί χαρτί που βρίσκεται μέσα στη συσκευασία τσιγάρων, σοκολατών κ.α.: *τρόφιμα τυλιγμένα σε ~.*

χρυσοχέρης (ο) [μεσν.] {χρυσοχέρηδες}, **χρυσοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλη επιδεξιότητα στα χέρια και είναι πολύ εργατικός, ώστε ό,τι και αν φτιάχνει, να γίνεται πολύ όμορφο και επιτυχημένο: *η γυναίκα του είναι ~.*

χρυσοχοείο (το) [μτγν.] **1.** εργαστήριο κατεργασίας τού χρυσού για την κατασκευή κοσμημάτων και άλλων πολύτιμων αντικειμένων **2.** κατάστημα στο οποίο πωλούνται κοσμήματα και διακοσμητικά αντικείμενα από χρυσό, άργυρο και άλλα πολύτιμα μέταλλα ΣΥΝ. κοσμηματοπωλείο.

χρυσοχοΐα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας χρυσού και άλλων πολύτιμων μετάλλων για την κατασκευή κοσμημάτων και πολύτιμων διακοσμητικών αντικειμένων ΣΥΝ. χρυσοχοϊκή.

χρυσοχοϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χρυσοχοΐα ή/και τον χρυσοχόο: *~ εργαλείο / οίκος* **2.** (ειδικότ.) ***χρυσοχοϊκή*** (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού χρυσού, η χρυσοχοΐα (βλ.λ.).

χρυσοχόος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη χρυσοχοΐα (βλ.λ.), τεχνίτης ειδικευμένος στην κατεργασία τού χρυσού και άλλων πολύτιμων μετάλλων για την κατασκευή κοσμημάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσο-* + *-χόος* < *χέω*].

χρυσόψαρο (το) (καθημ.) ψάρι τού γλυκού νερού, μετρίου μεγέθους και γκρίζου ή καστανού χρώματος, το οποίο στη φυσική του κατάσταση ζει στα ποτάμια και τρέφεται κυρ. με υδρόβια φυτά και μικρά καρκινοειδή, αλλά συχνότερα απαντά εξημερωμένο σε ενυδρεία, όπου και αποκτά, με τεχνητή επιλογή, όμορφο χρυσοκόκκινο ή λαμπρό λευκό χρώμα.

χρύσωμα (το) [αρχ.] {χρυσώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κάλυψη επιφάνειας με φύλλα, σκόνη ή στρώμα χρυσού: *το ~ των μεταλλικών αντικειμένων τούς δίνει λάμψη και τα προστατεύει από τη σκουριά* ΣΥΝ. επιχρύσωση **2.** (συνεκδ.) το λεπτό στρώμα χρυσού που καλύπτει την επιφάνεια των επιχρυσωμένων αντικειμένων **3.** (κατ' επέκτ.) χρυσό κόσμημα ή ποίκιλμα, στολίδι από χρυσάφι: *γυάλιζε τα ~ τής επίσημης στολής του* **4.** χρυσό σφράγισμα δοντιού.

χρυσώνω ρ. μετβ. {χρύσω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επικαλύπτω επιφάνεια με λεπτότατο στρώμα χρυσού, με φύλλα χρυσού ή με χρυσόσκονη: *~ κόσμημα / κορνίζα / εικόνα* ΣΥΝ. επιχρυσώνω, (λαϊκ.) μαλαματώνω· ΦΡ. (μτφ.) ***χρυσώνω το χάπι*** βλ. λ. *χάπι* **2.** στολίζω με χρυσά κοσμήματα ή ποικίλματα: *οι συγγενείς τού γαμπρού χρύσωσαν τη νύφη* **3.** προσδίδω σε κάτι χρυσαφιά όψη, το χρωματίζω με χρυσό χρώμα: *ο ήλιος χαμήλωνε στον ορίζοντα και χρύσωνε τη θάλασσα* **4.** (μτφ. για πρόσ.) προσφέρω σε κάποιον πολύ μεγάλη αμοιβή, του δίνω πολλά χρήματα: *αυτήν δεν την παντρεύομαι, που να με χρυσώσουν!* (δηλ. όσα χρήματα, όση προίκα και αν μου δώσουν) ΣΥΝ. χρυσοπληρώνω **5.** (μτφ. για πρόσ.) παρακαλώ θερμά κάποιον, τον ικετεύω: *τον χρύσωσα να μείνει μαζί μας, αλλά δεν ήθελε* ΣΥΝ. θερμοπαρακαλώ, κάνω χρυσό. — **χρύσωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρυσῶ (-όω)* < *χρυσός* (βλ.λ.)].

χρυσωπός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χρυσό ή που χρυσίζει, δηλ. που έχει χρώμα, όψη και λάμψη παρόμοια με τού χρυσού: *~ πρόσωπο / μαλλιά* ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος, χρυσαφής.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσός* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

χρυσωρυχείο (το) [μτγν.] **1.** ορυχείο χρυσού, μεταλλείο από το οποίο εξορύσσεται χρυσός (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πηγή άφθονου πλουτισμού, οικονομική δραστηριότητα που αποφέρει μεγάλα κέρδη: *το μαγαζί αυτό / η δουλειά αυτή είναι ~.*

χρυσωρύχος (ο) **1.** ο εργάτης χρυσωρυχείου (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) αυτός που ψάχνει στο χώμα ή στη λάσπη των ποταμών, για να βρει χρυσό ΣΥΝ. χρυσοθήρας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χρυσός* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὀρύσσω*. πβ. κ. *ἀνθρακ-ωρύχος*].

χρύσωση (η) → χρυσώνω

χρυσωτής (ο) [μτγν.]. **χρυσώτρια** (η) [μτγν.] {χρυσωτριών} τεχνίτης ειδικευμένος στην επικάλυψη αντικειμένων με λεπτό στρώμα χρυσού ή με χρυσά στολίδια: ~ *κοσμημάτων / βιβλιοδετείου* ΣΥΝ. (συχνότ.) επιχρυσωτής.

χρυσωτικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που σχετίζεται με το χρύσωμα: ~ *υλικό / εργαλείο* **2.** (ειδικότ.) ***χρυσωτικά*** (τα) η αμοιβή τού χρυσωτή για την εκτέλεση τής εργασίας του, τα έξοδα για το χρύσωμα αντικειμένου.

χρώμα (το) {χρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η οπτική εντύπωση που προκαλείται στον οφθαλμό από την άμεση ή έμμεση αντανάκλαση φυσικού ή τεχνητού φωτός πάνω στην επιφάνεια των μη φωτεινών αντικειμένων: *το κόκκινο, το κίτρινο, το πράσινο και το μπλε ανήκουν στα βασικά* ~ || *το ~ τού ουρανού / των δέντρων / τής θάλασσας* || *τα ~ τού φάσματος / τής ίριδας* (βλ.λ.) || *τι ~ έχουν τα μαλλιά της;* || *σκούρο / ζωηρό / ανοιχτό / μουντό / φωτεινό / ζεστό / ψυχρό* ~ ΣΥΝ. χρωματισμός, απόχρωση· ΦΡ. (α) ***χάνω το χρώμα μου / κόβει το χρώμα μου*** (i) (κυριολ. για πράγματα) αλλοιώνεται ο χρωματισμός μου: *με τον καιρό οι τοίχοι έχασαν το χρώμα τους* ΣΥΝ. ξεθωριάζω (ii) (μτφ. για πρόσ.) γίνομαι ωχρός από ψυχική ταραχή ή σωματική αδυναμία: *μόλις το άκουσε, έχασε το χρώμα της* || *με την αρρώστια έχει κόψει το χρώμα του* ΣΥΝ. χλωμιάζω, (λόγ.) ωχριώ (β) (μτφ.) ***κάνω / παίρνω χρώμα*** (i) (για φαγητά και γλυκά) αρχίζω να ψήνομαι και να ροδίζω: *το ψητό πήρε χρώμα* (ii) (για πρόσ.) αποκτώ υγιή όψη, συνέρχομαι: *τρώγε, για να δυναμώσεις, να πάρεις χρώμα* (iii) (για πρόσ.) σκουραίνει ή κοκκινίζει το δέρμα μου μετά από έκθεση στον ήλιο: *σήμερα έκανα ηλιοθεραπεία και πήρα χρώμα* **2.** (κατ' επέκτ.) η χροιά τού ανθρώπινου δέρματος, τής επιδερμίδας: *το πρόσωπό του είχε ένα ωχρό, αρρωστιάρικο ~* || *το σκούρο ~ είναι χαρακτηριστικό των αφρικανικών λαών* ΣΥΝ. όψη, θωριά· ΦΡ. (μτφ. για πρόσ.) ***αλλάζω χρώμα / δέκα χρώματα*** βλ. λ. *αλλάζω* ΣΥΝ. χάνω το χρώμα μου ● **3.** ρευστή ύλη που αποτελείται από χρωστική και ρητινώδη ή πλαστική ουσία, διαλυτικά ή στεγνωτικά υλικά, η οποία απλώνεται με ειδικό εργαλείο σε επιφάνειες για διακόσμηση και προστασία τους από τη φθορά και στερεοποιείται προοδευτικά, μόλις έρθει σε επαφή με τον ατμοσφαιρικό αέρα: *είναι μπογιατζής και δουλεύει με τα ~* || *θα φαίνεται σαν καινούργιο το τραπέζι, αν το περάσεις ένα χέρι ~* || *πού έβαλες το κουτί με τα ~;* || *ανθεκτικό / ανεξίτηλο / άφθαρτο ~* ΣΥΝ. βαφή, μπογιά **4.** (ειδικότ.) καλλωπιστική βαφή, καλλυντικό: *βάλε λίγο ~ στο πρόσωπό σου* || *έκλαιγε κι από τα βλέφαρά της έτρεχε το ~* ΣΥΝ. ψιμύθιο **5.** (συνεκδ.) ***χρώματα*** (τα) η ιδιαίτερη στολή, σημαία κ.λπ. που αποτελεί το έμβλημα αθλητικού ή άλλου σωματείου: *ο διάσημος επιθετικός αγωνίζεται από σήμερα με τα ~ τής ομάδας μας* (δηλ. με την ομάδα μας) **6.** (μτφ.) συγκεκριμένο κόμμα: *πελατειακές σχέσεις ανεξαρτήτως χρώματος* **7.** ο ιδιαίτερος χαρακτήρας, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τής ομιλίας, τής συμπεριφοράς κ.λπ. προσώπου ή τής φυσιογνωμίας περιοχής: *το ντύσιμό του έχει έντονο προσωπικό ~* || *μου αρέσει το νησιωτικό ~* ΣΥΝ. ιδιαιτερότητα, φυσιογνωμία, τόνος **8.** (μτφ. για γραπτό ή προφορικό λόγο) η ιδιαίτερη έκφραση, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τού ύφους: *η ομιλία του ήταν μάλλον ουδέτερη, χωρίς προσωπικό ~* ΣΥΝ. τόνος, έκφραση, χρωματισμός **9.** ΜΟΥΣ. η μουσική ποικιλία, ο χρωματισμός μιας μελωδίας με την παρεμβολή ημιτονίων (χρωματική κλίμακα) ΣΥΝ. χροιά, ηχόχρωμα. — (υποκ.) **χρωματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ, συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χρῶμα*, αρχική σημ. «δέρμα, χρώμα τού δέρματος», < θ. *χρω-* (βλ. λ. *χρώς, -ωός* «δέρμα») + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *πῶμα*. Ήδη μτγν. η σημ. «ύφος» (για τον γραπτό λόγο), καθώς και η σημ. «χρωματική μουσική κλίμακα»].

> **επίθετα χρωμάτων: με -η-, -υ- ή -ι-; (βυσσινής, βυσσινύς ή βυσσινίς).** Η ορθογραφία των επιθέτων που δηλώνουν χρώματα εμφανίζει δυσκολίες. Έχει επικρατήσει τα επίθετα αυτά να γράφονται στο αρσενικό με **-η-** *(σταχτής, βυσσινής, θαλασσής)* και στο ουδέτερο με **-ι-** *(σταχτί, βυσσινί, θαλασσί)* – το θηλυκό γράφεται κανονικά σε **-ιά** *(σταχτιά, βυσσινιά, θαλασσιά)*. Η ορθογράφηση αυτή προϋποθέτει ότι από το ουδέτερο σε **-ί**, που δήλωνε το χρώμα *(θαλασσί, μαβί, σταχτί)*, πλάστηκε και επίθετο σε /-is/ που γράφτηκε ως **-ής** αναλογικά προς τα πολλά ουσιαστικά σε **-ής** *(μαθητής, -ή...)*, μολονότι τύποι όπως *σταχτιού* (γεν.), *σταχτιοί, σταχτιών, σταχτιούς* διαφέρουν. Έχει επίσης υποστηριχθεί –και ακολουθείται από μερικούς– ότι τα επίθετα αυτά πρέπει να γράφονται με **-ύς** *(σταχτύς, θαλασσύς, βυσσινύς)*, γιατί σχηματίστηκαν και κλίνονται όπως τα επίθ. τού τύπου *βαθύς* (*ο σταχτύς, τού σταχτιού / σταχτύ, τον σταχτύ*, όπως *ο βαθύς, τού βαθιού / βαθύ, τον βαθύ* κ.λπ.). Επίσης, απαντούν και ορθογραφήσεις των επιθέτων αυτών σε **-ίς** *(θαλασσίς, βυσσινίς)* με το αιτιολογικό ότι τα επίθετα αυτά σχηματίστηκαν από το ουδ. σε *-ί (θαλασσί, βυσσινί)* και ότι αυτή η ορθογραφία πρέπει να τηρηθεί και στα άλλα γένη, πολύ περισσότερο αφού είναι και η απλούστερη. Εν πάση περιπτώσει, από πλευράς μορφολογικής φαίνεται ότι ορθότερη είναι η γραφή σε **-ύς** *(θαλασσύς)*, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι τα επίθετα αυτά εναρμονίζονται στην κλίση τους με τα επίθετα τού τύπου *βαθύς, βαθιά, βαθύ*. Ωστόσο, βαθμηδόν καθιερώθηκε η γραφή σε **-ής**, που συμφωνεί περισσότερο με την κλίση των επιθέτων αυτών κατά τα πολλά ονόματα σε **-ής** (γεν. *-ή*).
> Αμφιλεγόμενη δεν είναι μόνον η προέλευση και ορθογράφηση των επιθέτων που δηλώνουν τα χρώματα, αλλά και η ίδια η προέλευση τής κατάλ. *-ί* τής ονομασίας των χρωμάτων. Έχει υποστηριχθεί ότι προήλθε από το τουρκ. mavi, που έδωσε στα Ελληνικά το *μαβί*, από όπου μετά τα *θαλασσί, χρυσαφί* κ.λπ. Αυτό σημαίνει ότι η κατάλ. *-ί* θεωρήθηκε πολύ εκφραστική και επεκτάθηκε στη δήλωση νέων ή ευκαιριακών χρωμάτων (*λεμονής, σοκολατής, καφετής* κ.λπ.). Τα βασικά χρώματα (*άσπρο, μαύρο, κόκκινο, κίτρινο* κ.ά.) δεν σχηματίζονται σε *-ι* αλλά σε *-ο*.
> Επίθετα χρωμάτων είναι τα: *μαβής, μολυβής, λαδής, μενεξεδής, κεραμιδής, λουλακής, φιστικής, τσαγαλής, πορτοκαλής, μελής, καννελής, τριανταφυλλής, ασημής, μελιτζανής, λαχανής, δαμασκηνής, βυσσινής, λεμονής, κερασής, θαλασσής, σοκολατής, καφετής, σταχτής, χρυσαφής.*

χρωματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {χρωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω χρώμα (σε κάτι), το επαλείφω με χρώμα: *αποφάσισα να χρωματίσω τους τοίχους, για ν' αλλάξει φυσιογνωμία το σπίτι* || (μτφ.) *τα μάγουλά της χρωματίστηκαν από ντροπή* ΣΥΝ. (λαϊκ.) βάφω, μπογιαντίζω ΑΝΤ. αποχρωματίζω **2.** (κατ' επέκτ. για λόγο ή μελωδία) δίνω ιδιαίτερη έμφαση, προσδίδω ξεχωριστό τόνο ή χαρακτήρα: *ήξερε να χρωματίζει τη διήγηση και να την κάνει ενδιαφέρουσα* || *οι αυτοσχεδιασμοί του χρωμάτισαν την εκτέλεση τού κομματιού* ΣΥΝ. διανθίζω, ποικίλλω **3.** (μτφ.) αποδίδω τα χαρακτηριστικά προσώπου, πράγματος, κατάστασης κ.λπ. με ζωηρότητα, μιλώ για κάτι έχοντας ορισμένη τοποθέτηση απέναντί του: *ο ομιλητής χρωμάτισε την οικονομική κατάσταση τής χώρας με τα μελανότερα χρώματα* **4.** (το μεσοπαθ. ***χρωματίζομαι***) (μτφ.) χαρακτηρίζομαι από συγκεκριμένα πολιτικά φρονήματα, τοποθετούμαι φανερά: *τον συμβούλεψε να μη χρωματίζεται πολιτικά* ΑΝΤ. (μτφ.) αποχρωματίζομαι. - **χρωμάτισμα** (το) [1870]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ.*

χρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το χρώμα: ~ *τόνος / συνδυασμός / αποχρώσεις* ΣΥΝ. χρωμικός **2.** (ειδικότ.) ***χρωματική*** (η) το μέρος τής ζωγραφικής τέχνης που σχετίζεται με τη χρήση των χρωμάτων **3.** ΜΟΥΣ. (α) ο διανθισμένος, αυτός που η μελωδία του έχει χρώμα: ~ *σύνθεση* (β) ***χρωματική κλίμακα*** η κλίμακα μουσικών φθόγγων που ανέρχεται ή κατέρχεται με διαδοχικά ημιτόνια (γ) ***χρωματικό όργανο*** αυτό που έχει πλήρη χρωματική κλίμακα, δηλ. που μπορεί να παραγάγει και τα δώδεκα ημιτόνια τής οκτάβας τού συγκεκριμένου συστήματος (δ) ***χρωματικό διάστημα / χρωματική κίνηση*** η κίνηση μιας φωνής από έναν φθόγγο τής κλίμακας στον ομώνυμό του, με τη χρήση σημείων αλλοιώσεως (ε) ***χρωματική συγχορδία*** η συγχορδία η οποία υφίσταται αλλοιώσεις, αποκλίνοντας έτσι από το απλό πρότυπο τής μείζονος και ελάσσονος συγχορδίας (στ) ***χρωματική αρμονία*** ιδίωμα τού τονικού συστήματος το οποίο χρησιμοποιεί κατά πολύ χρωματικές συγχορδίες και χρωματικά διαστήματα· τα έργα αυτού τού ιδιώματος συγχέουν, μέχρις ενός σημείου, το καθαρό αίσθημα τής αρμονικής κίνησης, αλλά δεν φτάνουν στην ανατροπή των κανόνων τής τονικής αρμονίας, δηλαδή τού συστήματος μείζονος – ελάσσονος· συνδέεται ιδίως με ρομαντικά και μεταρομαντικά μουσικά ιδιώματα· χαρακτηριστικό έργο χρωματικής αρμονίας θεωρείται η όπερα τού Βάγκνερ «Τριστάνος και Ιζόλδη» (1857-59) (ζ) ***χρωματικό γένος*** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το διατονικό και το εναρμόνιο). — **χρωματικ-ά / -ώς** επίρρ.

χρωματικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απόδοση των χρωματικών τόνων, η χρωματική ποιότητα σε έργο ζωγραφικής **2.** ΜΟΥΣ. η χρήση φθόγγων ξένων προς τον τρόπο ή τη διατονική κλίμακα, οι οποίοι εισάγονται στη σύνθεση, για να εντείνουν ή να χρωματίσουν τη μελωδική γραμμή και την πλοκή τής αρμονίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromaticism].

χρωματίνη (η) {χρωματινών} ΒΙΟΛ. η ουσία τού πυρήνα των κυττάρων από την οποία αποτελούνται τα χρωμοσώματα, η οποία περιέχει D.N.A., R.N.A. και διάφορες πρωτεΐνες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatin].

χρωμάτισμα (το) → χρωματίζω

χρωματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η επίχριση επιφάνειας με χρώμα: *ο ~ τού δωματίου / τού κτηρίου* ΣΥΝ. χρωμάτισμα, (λαϊκ.) μπογιάντισμα, βάψιμο **2.** (συνεκδ.-συχνότ.) το χρώμα ή κάθε ιδιαίτερη παραλλαγή τού χρώματος: *κατά την ανακαίνιση θα αλλάξουμε τον ~ τής αίθουσας* || *πεταλούδα με υπέροχους* ~ ΣΥΝ. απόχρωση, τόνος **3.** (μτφ.) η ιδιάζουσα έκφραση, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα λόγου ή μελωδίας: *ο απειλητικός ~ τής φωνής του* ΣΥΝ. (μτφ.) χρώμα, τόνος, χροιά **4.** ΜΟΥΣ. κάθε μεταβολή τού ρυθμού, τής μελωδίας και γενικά τής έντασης τού ήχου κατά την εκτέλεση μουσικής σύνθεσης: *μελωδικός / ρυθμικός / αρμονικός / δυναμικός / εκφραστικός ~.*

χρωματιστός, -ή, -ό [1889] αυτός που έχει χρώμα ή χρώματα, που δεν είναι μόνο μαύρος ή άσπρος: ~ *ρούχο / ύφασμα / γυαλί / κιμωλία* ΣΥΝ. έγχρωμος, χρωματισμένος ΑΝΤ. άχρωμος, αχρωμάτιστος.

χρωματογόνος, -ος, -ο [1885] κ. **χρωμογόνος** (λόγ.) αυτός που γεννά, που δημιουργεί χρώμα ή παράγει ουσίες με χρωστικές ιδιότητες: ~ *μικρόβιο / κοχύλι / ρίζα φυτού* ΣΥΝ. χρωματοφόρος / χρωμοφόρος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromogène].

χρωματογραφία (η) [1815] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μέθοδος διαχωρισμού των συστατικών μείγματος για την ποιοτική και ποσοτική τους ανάλυση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromatographie].

χρωματοθήκη (η) [1897] {χρωματοθηκών} θήκη για τα χρώματα τής ζωγραφικής.

χρωματολόγιο (το) [1892] {χρωματολογί-ου | -ων} δειγματολόγιο χρωμάτων.

χρωματοποιείο (το) [1887] το εργοστάσιο ή εργαστήριο κατασκευής χρωμάτων ΣΥΝ. χρωματουργείο.

χρωματοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη και η βιομηχανία κατασκευής χρωμάτων, παρασκευής χρωστικών υλών ΣΥΝ. χρωματουργία **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα στην οποία κατασκευάζονται χρώματα: *είναι ιδιοκτήτης χρωματοποιίας* ΣΥΝ. χρωματοποιείο, χρωματουργείο. — **χρωματοποιός** (ο) [1808].

χρωματοπυξίδα (η) [1890] {χωρ. γεν. πληθ.} η παλέτα (βλ.λ.).

χρωματοπωλείο (το) [1895] κατάστημα στο οποίο πωλούνται χρώματα, βαφές και γενικά χρωστικές ύλες. — **χρωματοπώλης** (ο) [1871].

χρωματοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η εξέταση και ο προσδιορισμός τού χρώματος ή τής ακτινοβολίας των αντικειμένων, ιδ. των ουρανίων σωμάτων, με ειδικό οπτικό όργανο, το χρωματοσκόπιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromatoscopie].

χρωματοσκόπιο (το) [1883] {χρωματοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. κατοπτρικό τηλεσκόπιο με το οποίο εξετάζεται το χρώμα ή η ακτινοβολία των ουρανίων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *χρώμα, -ατος* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω». ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromatoscope].

χρωματόσωμα (το) ➜ χρωμόσωμα

χρωματουργείο (το) το εργοστάσιο ή εργαστήριο κατασκευής χρωμάτων, βαφών και γενικότ. χρωστικών υλών ΣΥΝ. χρωματοποιείο.

χρωματουργία (η) [μτγν.] {χρωματουργιών} η τέχνη και η βιομηχανία ή βιοτεχνία παραγωγής χρωμάτων, βαφών ΣΥΝ. χρωματοποιία. — **χρωματουργός** (ο) [μτγν.]. **χρωματουργικός**, -ή, -ό.

χρωματοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο κ. **χρωμοφόρος 1.** αυτός που φέρει ή παράγει χρώμα, χρωστική ουσία: ~ *υλικό / κοχύλι / μικρόβιο* ΣΥΝ. χρωματογόνος / χρωμογόνος **2.** ΒΙΟΛ. (α) κάθε βιολογική δομή που συσσωρεύει χρωστικές ουσίες: ~ *κύτταρο / ιστός* (β) ***χρωματοφόρο*** (το) (στα ζώα) κύτταρο που περιέχει κοκκία χρωστικής ουσίας και βρίσκεται συνήθ. στις βαθύτερες στιβάδες τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. < *χρώμα, -ατος* + *-φόρος* < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatophore].

χρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** το χρωμάτισμα, ο χρωματισμός **2.** (ειδικότ.) η αρχική επάλειψη ζωγραφικού πίνακα με ελαιόχρωμα, για να σχηματιστεί το βάθος (φόντο) **3.** (συνεκδ.) απόχρωση τού δέρματος διαφορετική από τη συνηθισμένη για το άτομο και τον φυλετικό τύπο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatosis].

-χρωμία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού χρωμάτων: *δι-χρωμία, τετρα-χρωμία, πολυ-χρωμία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθ. σε *-χρωμος*].

χρωμικός[1], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χρώμα: ~ *μέθοδος φωτογράφισης* ΣΥΝ. χρωματικός.

χρωμικός[2], -ή, -ό [1807] ΧΗΜ. **1.** αυτός που περιέχει τη χρωμική ρίζα (CrO_4^{2-}): ~ *άλας* **2.** ΓΕΩΛ. ***χρωμικό ορυκτό*** καθεμία από τις σπάνιες ανόργανες ενώσεις που σχηματίζονται από την οξείδωση των θειούχων μεταλλευμάτων χαλκού, σιδήρου και μολύβδου, τα οποία περιέχουν χρώμιο σε ελάχιστη ποσότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromique].

χρώμιο (το) [1807] {χρωμίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. στοιχείο που ανήκει στα μέταλλα (σύμβολο Cr), απαντά στη φύση ενωμένο με άλλα στοιχεία (όπως λ.χ. το οξυγόνο, το μαγνήσιο, το αργίλιο, το πυρίτιο κ.ά.), με τα οποία σχηματίζει διάφορα ορυκτά με έντονους χρωματισμούς· χρησιμοποιείται ευρύτατα στη βιομηχανία λόγω τής αντοχής του στις υψηλές θερμοκρασίες, τής σκληρότητάς του και τής ανθεκτικότητάς του στη διάβρωση (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. chromium < αρχ. *χρῶμα*. Οφείλει την ονομασία του στις ποικίλες αποχρώσεις των ενώσεων τού στοιχείου].

χρωμιούχος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που περιέχει χρώμιο: ~ *ένωση.*
[ΕΤΥΜ. < *χρώμιο* + *-ούχος* < *ἔχω*].

χρωμο- / χρωμό- / χρωμ- κ. **χρωματο- / χρωματό- / χρωματ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με χρώματα, χρωστικές ουσίες: *χρωματο-λόγιο, χρωματο-ποιία, χρωμο-γράφος, χρωμο-σαμπουάν.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *χρωματο-πώλης, χρωμο-κρασία*), που προέρχεται από το αρχ. *χρῶμα, -ατος* και απαντά επίσης σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. chromo-some, γερμ. Chromato-graphie)].

χρωμογόνος, -ος, -ο ➜ χρωματογόνος

χρωμογράφος (ο) ΤΥΠΟΓΡ. ηλεκτρονικό και οπτικό σύστημα για την ανάλυση των χρωμάτων, τη φωτογράφιση και την αναπαραγωγή εικόνων ΣΥΝ. σκάνερ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromograph)].

χρωμολιθογραφία (η) [1896] {χρωμολιθογραφιών} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. η τέχνη τής έγχρωμης εκτύπωσης σε χαρτί εικόνων που έχουν χαραχθεί σε λίθινες πλάκες **2.** (συνεκδ.) η έγχρωμη εικόνα που εκτυπώνεται με τον παραπάνω τρόπο **3.** η εκτύπωση έγχρωμων εικόνων με τη μέθοδο τής όφσετ (βλ.λ.). — **χρωμολιθογραφικός**, -ή, -ό [1877], **χρωμολιθογραφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromolithographie].

-χρωμος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** την ύπαρξη ή μη χρώματος: *έγ-χρωμος, ά-χρωμος* **2.** συγκεκριμένο αριθμό χρωμάτων: *το βιβλίο θα γίνει τετράχρωμο* || *μονό-χρωμος, πολύ-χρωμος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἄ-χρωμος*, μτγν. *δί-χρωμος, πολύ-χρωμος*), που προέρχεται από το ουσ. *χρῶμα*].

χρωμοσαμπουάν (το) {άκλ.} σαμπουάν που περιέχει και χρωστική ουσία, για να βάφει ταυτόχρονα με το λούσιμο τα μαλλιά.

χρωμόσωμα κ. **χρωματόσωμα** (το) {χρωμοσώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. νηματόμορφο ή κοκκιόμορφο τμήμα τής πυρηνικής ουσίας τού κυττάρου, που εμφανίζεται κατά τη μίτωση (βλ.λ.) και αποτελείται από μακριές αλυσίδες D.N.A., περιέχει όλες τις αναγκαίες πληροφορίες για τη λειτουργία τού κυττάρου και διαβιβάζει το γενετικό υλικό από γενιά σε γενιά: *στο ανθρώπινο κύτταρο υπάρχουν 23 ζεύγη όμοιων ~, που το ένα μέλος τους προέρχεται από τον αρσενικό και το άλλο από τον θηλυκό γονέα* || *φυλετικό ~.* — **χρωμοσωματικός**, -ή, -ό κ. **χρωμοσωμικός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromosome].

χρωμοτυπία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. η εκτύπωση έγχρωμων εικόνων με τη χρήση χρωματιστής μελάνης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromotypy].

χρωμοτυπογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. η εκτύπωση πολύχρωμων εντύπων και εικόνων με τη χρησιμοποίηση χρωματιστής μελάνης και πολλών τυπογραφικών πλακών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromotypography].

χρωμοφάν (το) {άκλ.} το αστραλόν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromophan < chromo- (< *χρώμα*) + -phan (< *φαίνω / -ομαι*)].

χρωμοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο ➜ χρωματοφόρος

χρωμοφωτογραφία (η) [1892] {χρωμοφωτογραφιών} **1.** μέθοδος φωτογράφισης των αντικειμένων με τα χρώματα και τις αποχρώσεις τους **2.** (συνεκδ.) η φωτογραφική εικόνα που λαμβάνεται με τη μέθοδο αυτή, η έγχρωμη φωτογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromophotographie].

χρωμοφωτοτυπία (η) {χρωμοφωτοτυπιών} η έγχρωμη φωτοτυπία (βλ.λ.), το έγχρωμο φωτοαντίγραφο σχεδίου ή εικόνας.

ΧΡΩ.ΠΕΙ. (τα) Χρωματουργεία Πειραιά.

χρως (ο) {χρωτός κ. χροός | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.-σπάν.) το δέρμα, η επιδερμίδα (βλ.λ.)· μόνο στις ΦΡ. (α) ***εν χρω κεκαρμένος*** (*ἐν χρῷ κεκαρμένος*. Ξενοφ. *Ελληνικά* 1, 7, 8) με τα μαλλιά κομμένα σύρριζα (β) ***κουρά εν χρω*** (*κουρὰ ἐν χρῷ*) κούρεμα των μαλλιών σύρριζα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., γεν. *χρωτός / χροός* (η δεύτερη είναι αρχαιότερη), αβεβ. ετύμου. Αν ληφθεί υπ' όψιν ο μυκ. τ. a-ko-ro-we «χωρίς κηλίδες» (για λευκά βόδια), αρχικό θ. είναι το **χροFοσ-* > *χροός* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-F-*), οπότε **χροFώς* > *χρώς* (με εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν). Σε ό,τι αφορά την ετυμολογία, η μόνη δυνατή σύνδεση θα μπορούσε να περιλαμβάνει το ρ. *χραύω* «αγγίζω, ξέω» (βλ. κ. *χρίω*) και το Ι.Ε. *greu-, τού οποίου ετεροιωμ. βαθμ. αποτελεί το θ. **χροF-οσ-*, αλλά το ρ. *χραύω* δεν επιτρέπει βεβαιότερη προσέγγιση. Ομόρρ. *-χρους* (β' συνθ., πβ. κ. *μελάγ-χρους*), *χρο-ιά, χρώ-μα, συγ-χρωτ-ίζω* κ.ά.].

χρώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** το να χρωματίζει κάποιος κάτι, να το περνά (επιφάνεια) με βαφή, μπογιά ΣΥΝ. χρωμάτωση, χρωμάτισμα, χρωματισμός **2.** (συνεκδ.) το χρώμα, η απόχρωση των σωμάτων: ~ *δέρματος / θυρεού* (το χρώμα των διαφόρων τμημάτων τού θυρεού) ΣΥΝ. χρωματισμός **3.** ΒΙΟΛ. η τεχνική που χρησιμοποιεί διάφορες χρωστικές ουσίες για τον χρωματισμό ιστών, οργάνων, κυττάρων κ.λπ., προκειμένου να υποβληθούν σε μικροσκοπική εξέταση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρῶσις* < θ. χρω- (τού αρχ. *χρώς*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-σις*, πβ. κ. *δό-σις*].

χρωστήρας (ο) (λόγ.) **1.** εργαλείο για τον χρωματισμό επιφανειών, που αποτελείται από δέσμη φυσικών ή τεχνητών τριχών στο άκρο ξύλινου στελέχους: *ο ~ τού ζωγράφου / τού ελαιοχρωματιστή* ΣΥΝ. (καθημ.) πινέλο, βούρτσα **2.** (μτφ.) η τέχνη τής απεικόνισης, η ζωγραφική: *είναι από τους μεγαλύτερους μαέστρους τού ~* (δηλ. ζωγράφους) || *από τον ~ του δηλώνεται η ανάγκη για απλότητα και επιστροφή στις παραδοσιακές αξίες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χρωστήρ, -ῆρος* < θ. *χρωσ-* (τού ρ. *χρώννυμι* «βάφω, χρωματίζω» < **χρώσ-νυ-μι*, πβ. παθ. αόρ. *ἐ-χρώσ-θην*, < αρχ. *χρώς*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *καυσ-τήρ*].

χρωστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το χρώμα, που δίνει χρώμα, που χρωματίζει: ~ *ουσία / ύλη / διάλυμα* || *στα τυποποιημένα τρόφιμα συχνά προσθέτουν ~ ουσίες, για να δείχνουν ωραιότερα* ΣΥΝ. χρωματογόνος, χρωματοφόρος / χρωμοφόρος **2.** ***χρωστική*** (η) (α) ΒΙΟΛ. έγχρωμη οργανική ουσία που προσδίδει χρώμα στους ιστούς, οι οποίοι την περιέχουν (β) βασικό συστατικό των χρωμάτων (βαφών) φυσικής ή τεχνητής προελεύσεως, που δίνουν τον χρωματισμό στις βαφές.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χρωσ-* (τού αρχ. *χρῴζω* < *χρώς*, βλ.λ.) + επίθημα *-τικός*, απόδ. τού γαλλ. colorant].

χρωστούμενος, -η, -ο **1.** αυτός τον οποίο χρωστά κανείς (σε άλλον) **2.** ***χρωστούμενα*** (τα) τα χρήματα που χρωστάει κανείς (σε κάποιον): *πόσα είναι τα ~;* || *πάρε εκατό χιλιάδες και ξοφλάμε με τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < *χρωστώ* + ουδ. πληθ. τού επιθήματος *-ούμενος* (μτχ. μέσου ενεστ.)].

χρωστώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χρωστάς..., μτχ. χρωστούμενος, -η, -ο} ♦ (μετβ.) **1.** έχω χρέος, οφείλω (σε κάποιον): *μου χρωστάς ένα εκατομμύριο* || *πόσα χρωστάς ακόμη, για να ξεχρεώσεις;* ΦΡ. (α) **χρω-**

στάω τα μαλλιοκέφαλά μου έχω πάρα πολλά χρέη (β) ***δεν χρωστάει καλό*** για πρόσωπο που λέει πράγματα δυσάρεστα σε ευχάριστες στιγμές ή αναφέρεται σε άσχημες εξελίξεις: *~! Ακούς εκεί να της μιλάει για κηδείες μετά τον γάμο της!* (γ) ***χρωστάει τής Μιχαλούς*** για πρόσωπο που δεν έχει διανοητική ισορροπία, για τρελό: *άσ' τον αυτόν, μην τον ακούς· ~* (δ) ***από 'κεί που μας χρωστάγανε, μας πήραν και το βόδι*** για περιπτώσεις κατά τις οποίες αυτοί που ευθύνονται πραγματικά εμφανίζουν ως υπαίτιο για ένα ζήτημα κάποιον που δεν ευθύνεται **2.** (για μαθήματα) πρέπει να εξεταστώ (είτε επειδή δεν έχω εξεταστεί στην κανονική εξεταστική περίοδο είτε επειδή εξετάστηκα και απέτυχα): *είναι στο τέταρτο έτος και χρωστάει ένα σωρό μαθήματα* **3.** έχω υποχρέωση, ηθική οφειλή: *σου χρωστώ τη ζωή μου την ίδια* || *σου ~ μεγάλη χάρη για το καλό που μου έκανες* ♦ **4.** (αμετβ.) έχω χρέη: *χρωστάει παντού* || *μια ζωή τον θυμάται να χρωστάει* **5.** (η μτχ. **χρωστούμενος**, -η, -ο) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χρωστώ* < μτγν. *χρεωστώ (-έω)* < *χρεώστης* (βλ.λ.). Η φρ. *χρωστάει τής Μιχαλούς* οφείλεται σε φερώνυμη ξενοδόχο τού Ναυπλίου μετά το 1830, που ήταν ιδιαίτερα απαιτητική για την εξόφληση λογαριασμών και χρεών].

χταπόδι (το) {χταποδ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. μαλάκιο) **1.** θαλάσσιο μαλάκιο των εύκρατων και τροπικών θαλασσών με μικρό κεφάλι, από το οποίο φύονται οκτώ μυώδη, ισχυρά πλοκάμια, εφοδιασμένα με μία ή δύο σειρές μυζητήρων (βεντουζών)· στον βυθό, εκκρίνει μελάνι σε περίπτωση κινδύνου, τρέφεται κυρ. με καβούρια και αστακούς και αλιεύεται για την εύγευστη και θρεπτική σάρκα του· ΦΡ. (μτφ.) ***θα σε χτυπήσω / θα σε κοπανίσω (κάτω) σαν χταπόδι*** (ως απειλή) θα σε ξυλοκοπήσω αγρίως, θα σε κάνω μαύρο στο ξύλο **2.** βοηθητικό αντικείμενο που αποτελείται από λαστιχένια σχοινιά και γάντζους στις άκρες, για να δένονται με ασφάλεια οι αποσκευές στη σχάρα οχήματος. — (υποκ.) **χταποδάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οκταπόδιον* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ο-* και ανομοίωση τού συμπλέγματος *κτ-*), υποκ. τού αρχ. *οκτάπους, -ποδος* (< *οκτώ + πούς, ποδός*)].

χτένα κ. **κτένα** (η) {χτενών} **1.** επίμηκες αντικείμενο με πυκνές οδοντωτές προεξοχές στη μία πλευρά του, που χρησιμοποιείται για το ξεμπέρδεμα και το χτένισμα των μαλλιών: *δώσε μου τη ~, να χτενιστώ* ΣΥΝ. χτένι, (καθημ.) τσατσάρα **2.** (μεγεθ.) μεγάλο σε μέγεθος χτένι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κτένα*, από την αιτ. τού αρχ. *κτείς, -ενός* < **πκτ-εν-ς* (με σίγηση τού αρχικού **π-* και αντέκταση), μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *πέκ-ω*. «χτενίζω» (βλ. λ. *πόκος*), με παρέκταση -τ-, πβ. λατ. pecten «χτένα» (> γαλλ. peigne, ισπ. peña), λιθ. pèšti «χτενίζω, τραβώ από τα μαλλιά» κ.ά.].

χτενάκι κ. **κτενάκι** (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό σε μέγεθος χτένι (βλ.λ.), συχνά διακοσμημένο με εγχάρακτα σχέδια, πολύτιμους λίθους κ.λπ., το οποίο χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση των μαλλιών σε διάφορα είδη γυναικείας κόμμωσης ή για απλό στολισμό τού κεφαλιού.

χτένι κ. **κτένι** (το) {χτεν-ιού | -ιών} **1.** επίμηκες αντικείμενο που φέρει πυκνές οδοντωτές προεξοχές στη μία ή σπανιότ. και στις δύο πλευρές του και χρησιμοποιείται για το ξεμπέρδεμα και τη διευθέτηση των μαλλιών: *δώσε μου το ~, για να χτενιστώ* || *πέρασε τα μαλλιά τού παιδιού της με ψιλό ~, για να δει αν έχει ψείρες* ΣΥΝ. χτένα, χτενάκι, (λαϊκ.) τσατσάρα· ΦΡ. (α) ***ο κόμπος έφτασε στο χτένι*** βλ. λ. *φθάνω* (β) (παροιμ.) ***όποιος έχει τα γένια, έχει και τα χτένια*** βλ. λ. *γένι* **2.** εξάρτημα τού αργαλειού, με το οποίο διαχωρίζονται οι κλωστές τού στημονιού: *«βάνει φωτιά στον αργαλειό, στο φιλντισένιο ~»* (δημοτ. τραγ.) **3.** οδοντωτό κηπουρικό εργαλείο, με το οποίο καθαρίζεται το έδαφος από άχρηστα αντικείμενα (ξερόκλαδα, πέτρες, χόρτα κ.λπ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) τσουγκράνα **4.** εργαλείο με χοντρές, αραιές οδοντωτές προεξοχές που χρησιμεύει για το μάζεμα τής ελιάς **5.** εργαλείο για την ξάση τού μαλλιού, το λανάρι (βλ.λ.) ● **6.** ΖΩΟΛ. μικρό θαλάσσιο οστρακόδερμο με δύο άνισα κελύφη, που ζει σε άμμο ή χαλίκι, έχει σχήμα αχηβάδας με ακτινωτές πτυχώσεις, χρώμα λευκορόδινο, κίτρινο ή κόκκινο βαθύ, τρέφεται με μικροοργανισμούς και αλιεύεται για την εύγευστη, χυμώδη σάρκα του. — (υποκ.) **χτενάκι** κ. **κτενάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κτένιον*, υποκ. τού αρχ. *κτείς, -ενός* (βλ. κ. *χτένα*)].

χτενίζω κ. **κτενίζω** ρ. μετβ. {χτένισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ξεμπερδεύω, τακτοποιώ και δίνω συγκεκριμένη μορφή με τη χτένα στο τριχωτό τής κεφαλής, στα γένια, τα μουστάκια κ.λπ.: *περίμενε να χτενίσω τα μαλλιά μου και μετά θα φύγουμε* || *τα μαλλιά σου είναι πολύ ωραία· ποια κομμώτρια σε χτενίζει;* || *είναι πάντα κομψή και (καλο)χτενισμένη* || (παροιμ.-!) *«εδώ ο κόσμος χάνεται και το μουνί / η γριά χτενίζεται»* (για όποιον δεν έχει συναίσθηση τής σοβαρότητας μιας κατάστασης) **2.** (ειδικότ.) καθαρίζω μαλλί, λινάρι κ.λπ. με ειδικό χτένι, για να γίνει κατάλληλο για κλώσιμο ΣΥΝ. ξαίνω, (λαϊκ.) λαναρίζω **3.** (μτφ.) ψάχνω εξονυχιστικά, κάνω λεπτομερή έρευνα: *η αστυνομία χτένισε την περιοχή, για να βρει τους δραπέτες* || *«νατοϊκά αναγνωριστικά αεροσκάφη χτενίζουν τον εναέριο χώρο τού Κοσσυφοπεδίου»* (εφημ.) ΣΥΝ. ερευνώ **4.** (μτφ.) κάνω την τελική επεξεργασία κειμένου, επιμελούμαι τις λεπτομέρειές του, για να του δώσω την αρτιότερη δυνατή μορφή: *~ ομιλία / πραγματεία / έκθεση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτενίζω* < *κτείς, -ενός* (βλ. κ. *χτένα*)].

χτένισμα κ. **κτένισμα** (το) [μεσν.] {χτενίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περιποίηση των μαλλιών (με χτένα και άλλα σύνεργα κομμωτικής) **2.** ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο χτενίζει κανείς τα μαλλιά του, το σχήμα, η μορφή που τους δίνει: *μοντέρνο / παλιομοδίτικο / εντυπωσιακό ~* **3.** (μτφ.) το εξονυχιστικό ψάξιμο: *το ~ μιας περιοχής για τη σύλληψη των δραπετών* **4.** τελική και ενδελεχής επεξεργασία κειμένου, ώστε να απαλειφθούν τυχόν αδυναμίες του. Επίσης (λαϊκ.) **χτενισιά** (η).

χτες επίρρ. → χθες

χτεσινός, -ή, -ό ▸ χθεσινός

χτήμα (το) → κτήμα

χτίζω ρ. → κτίζω

χτικιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χτίκιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) να πάθει φυματίωση, να γίνει φθισικός: *θα με χτικιάσει αυτή η δουλειά!* **2.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε πολλά βάσανα και δοκιμασίες, τον ταλαιπωρώ πολύ: *με χτίκιασε με τη γκρίνια της* || *θα με χτικιάσει αυτό το παιδί με τις τρέλες που κάνει!* ΣΥΝ. βασανίζω, τυραννώ, καταταλαιπωρώ ♦ (αμετβ.) **3.** προσβάλλομαι από φυματίωση, γίνομαι φθισικός, βγάζω το χτικιό (βλ.λ.): *χτίκιασε η κακομοίρα και πέθανε πολύ νέα* **4.** (μτφ.) περνώ βάσανα, υποβάλλομαι σε πολλές ταλαιπωρίες: *αυτό τον μήνα κουράστηκα πολύ, χτίκιασα* ΣΥΝ. βασανίζομαι, τυραννιέμαι, ταλαιπωρούμαι, υποφέρω. — **χτίκιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κτικιάζω* < μτγν. *έκτικός (πυρετός)*, δηλ. «που επιμένει, χρονία ασθένεια», (< αρχ. *έξις* «συνήθεια») + ρηματ. επίθημα *-ιάζω*, με σίγηση τού αρκτικού άτονου *έ-* και ανομοίωση τού συμφωνικού συμπλέγματος *κτ-* > *χτ-* (πβ. κ. *κτένα – χτένα*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. έχει προέλθει από ρ. **τηκτικιάζω* (με απλολογική αποβολή τής πρώτης συλλαβής) < αρχ. *τηκτικός* < *τηκτός* < *τήκω* «λειώνω»].

χτικιάρης (ο) {χτικιάρηδες}, **χτικιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που έχει προσβληθεί από φυματίωση, που πάσχει από φθίση ΣΥΝ. χτικιασμένος, φυματικός, φθισικός **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που έχει άρρωστη όψη, πολύ αδύνατο και εξασθενημένο ΣΥΝ. αδύνατος, αρρωστιάρης ΑΝΤ. υγιής, εύρωστος, δυνατός. — **χτικιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *χτικιό* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

χτίκιασμα (το) → χτικιάζω

χτικιό (το) {δύσχρ. χτικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η φυματίωση (βλ.λ.): *από τις κακουχίες και την κακή διατροφή έβγαλε το ~* (δηλ. προσβλήθηκε από φυματίωση) ΣΥΝ. (λόγ.) φθίση **2.** (μτφ.) συνεχής και πολύ δυσάρεστη ενόχληση, βάσανο: *~ είναι αυτό το παιδί για τους δασκάλους του!* || *μεγάλο ~ είναι αυτή η δουλειά!* ΣΥΝ. ταλαιπωρία, δοκιμασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κτικιό* < *κτικιάζω* (βλ.λ.), υποχωρητ., πβ. κ. *φευγιό, καθισιό*].

χτίσιμο (το) → κτίσιμο

χτίσμα (το) ▸ κτίσμα

χτίστης (ο) ▸ κτίστης

χτιστός, -ή, -ό ▸ κτιστός

χτύπημα (το) ▸ κτύπημα

χτυπημένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν χτυπήσει, που έχει υποστεί χτύπημα: *το αυτοκίνητο ήταν ~ στο φτερό* || *γύρισε ~ από τον καβγά* || *οι κονσέρβες ήταν όλες ~* (είχαν ελαφρό βαθούλωμα στη μεταλλική συσκευασία) **2.** αυτός που έχει ανακατευτεί καλά: *η μαρέγκα δεν είναι ~ καλά* || *φραπές ~ σε σέικερ* **3.** (μτφ. για πρόσ.) βασανισμένος, που τον βρήκαν συμφορές: *~ από τη ζωή* **4.** ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που έχει δακτυλογραφηθεί (και συνήθ. τυπωθεί): *το βιβλίο είναι ~* || *διορθώνω το ~ κείμενο.*

χτυπητήρι (το) {χτυπητηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** όργανο για το χτύπημα αβγών και άλλων υλικών στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική: *με το ~ κάνω τη μαρέγκα* **2.** όργανο με το οποίο χτυπούν τα στρώματα, τα χαλιά, τα κλινοσκεπάσματα κ.λπ., για να φύγει η σκόνη **3.** το ρόπτρο θύρας.
[ΕΤΥΜ. < *χτυπώ* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *πατη-τήρι*].

χτυπητός, -ή, -ό κ. **κτυπητός 1.** (για άψυχα) αυτός που έχει παρασκευαστεί με χτύπημα, με ανατάραξη και ανακάτεμα: *~ ζύμη* ΣΥΝ. χτυπημένος· ΦΡ. ***αβγό χτυπητό*** κρόκοι αβγού χτυπημένοι με πολλή ζάχαρη **2.** (ειδικότ. για μέταλλα) αυτός που έχει υποστεί κατεργασία με τη σφύρα, που έχει σφυρηλατηθεί: *~ σίδηρος / μπρούντζος* ΣΥΝ. σφυρηλατημένος, σφυρήλατος **3.** (μτφ.) πολύ έντονος, αυτός που επιδιώκει να προκαλέσει ζωηρή εντύπωση, να φανεί: *~ χρώμα / κόσμημα / φόρεμα / ντύσιμο / μακιγιάζ* ΣΥΝ. ζωηρός, φανταχτερός, εντυπωσιακός ΑΝΤ. αχνός, απαλός, διακριτικός **4.** (μτφ.) αυτός που διακρίνεται ή γίνεται αντιληπτός αμέσως, οφθαλμοφανής: *~ αντίθεση / αντίφαση / ομοιότητα / διαφορά / αλλαγή / λάθος / χαρακτηριστικό / ελάττωμα* || *ένα ~ παράδειγμα είναι το εξής...* ΣΥΝ. καταφανής, πασιφανής, πρόδηλος, φανερός ΑΝΤ. κρυμμένος, κρυφός, μυστικός **5. χτυπητό** (το) τρόπος σοβαντίσματος τοίχου με αλλεπάλληλες εκσφενδονίσεις κονιάματος έτσι, ώστε να δημιουργεί τραχεία (όχι λεία) επιφάνεια ΣΥΝ. πεταχτό. — **χτυπητά** επίρρ.

χτυποκάρδι (το) {δύσχρ. χτυποκαρδ-ιού | -ιών} **1.** γρήγορος παλμός, κτύπος τής καρδιάς ΣΥΝ. καρδιοχτύπι **2.** (μτφ.) έντονη ψυχική ταραχή, μεγάλη συγκίνηση που προκαλεί ταχυπαλμία: *πέρασα μεγάλο ~, ώσπου να γυρίσει απ' το ταξίδι ο γυιος μου* ΣΥΝ. άγχος, ανησυχία, αγωνία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.
[ΕΤΥΜ. < *καρδιοχτύπι*, με αντιστροφή των συνθετικών τής λ., < *καρδιά* + *-χτύπι* < *χτυπώ*].

χτυποκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χτυποκάρδισα} (λαϊκ.) καρδιοχτυπώ (βλ.λ.).

χτύπος (ο) → κτύπος

χτυπώ ρ. ▸ κτυπώ

χτωήχι (το) → Οκτώηχος

χυδαΐζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {χυδάισα} **1.** συμπεριφέρομαι με τρόπο χυδαίο, μιμούμαι τα λόγια και τις πράξεις των χυδαίων ανθρώπων ΣΥΝ. ασχημονώ **2.** (παλαιότ., κατά τους οπαδούς τής καθαρεύουσας) μιλώ και γράφω στη δημοτική, ιδ. στην ακραία μορφή της ΣΥΝ. μαλλιαρίζω. — **χυδαϊσμός** (ο).

χυδαιόγλωσσος, -η, -ο [1844] αυτός που χρησιμοποιεί χυδαία γλώσ-

σα.

χυδαιολογία (η) [μτγν.] {χυδαιολογιών} η χρήση χυδαίας γλώσσας, χυδαίων εκφράσεων: *το έργο ήταν γεμάτο χυδαιολογίες.* Επίσης **χυδαιολόγημα** (το).

χυδαιολόγος, -ος, -ο [1818] αυτός που μιλά ή γράφει με χυδαίο τρόπο, που χρησιμοποιεί άσεμνες και απρεπείς εκφράσεις: *~ πολιτικός / δημοσιογράφος* ΣΥΝ. βωμολόχος, αισχρός ΑΝΤ. σεμνός, ευπρεπής, αξιοπρεπής.

χυδαιολογώ ρ. αμετβ. [1873] {χυδαιολογείς...· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} λέω χυδαία πράγματα ή εκφράζομαι με χυδαίο τρόπο, μιλώ ή γράφω άσεμνα και αναξιοπρεπώς: *ο δημοσιογράφος αυτός χυδαιολογεί ασταμάτητα από τη στήλη του* ΣΥΝ. βωμολοχώ, αισχρολογώ.

χυδαίος, -α, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευγένειας και διακριτικότητας, που παραβιάζει τους κανόνες τής ευπρέπειας ή θεωρείται προσβλητικός για τα χρηστά ήθη: *~ τρόποι / συμπεριφορά / έκφραση / λεξιλόγιο* ‖ *~ επίθεση / υπαινιγμός / επίδειξη πλούτου* ‖ *έχει κάτι το ~ επάνω του* ‖ *«δεν υπάρχει ~ γλώσσα, υπάρχουν μόνον ~ άνθρωποι»* (Λ. Μαβίλης) ΣΥΝ. τιποτένιος, άσεμνος, απρεπής, πρόστυχος ΑΝΤ. ευπρεπής, σεμνός, ευγενής **2.** (για πρόσ.) αυτός που μιλά ή συμπεριφέρεται με βαναυσότητα και αδιακρισία ή που υπερβαίνει τα όρια τής ευπρέπειας και τής δημοσίας αιδούς: *δεν έχω ξανακούσει τέτοιο ~ άνθρωπο!* ‖ *~ πολιτικός / ομιλητής / σχολιαστής* ΣΥΝ. σκαιός, βάναυσος, αγροίκος, πρόστυχος, τιποτένιος, αναξιοπρεπής ΑΝΤ. ευγενής, σεμνός, ευπρεπής, αξιοπρεπής **3.** (παλαιότ.) αυτός που ανήκει στον λαό, στο πλήθος· λαϊκότροπος, ιδιωματικός: *~ γλώσσα* (παλαιότ. κατά τους οπαδούς τής καθαρεύουσας, η γλώσσα τού «χύδην όχλου», δηλ. η δημοτική και ιδ. η ακραία, η «μαλλιαρή»). — **χυδαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χυδαίος* < αρχ. επίρρ. *χύδην* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-αῖος*].

χυδαιότητα (η) [μτγν.] {χυδαιοτήτων} **1.** η έλλειψη ευγένειας, απρέπεια και προστυχιά: *η ~ του ξεπέρασε κάθε προηγούμενο* ‖ *δεν μπορώ να ανεχθώ τη ~ τού χαρακτήρα του* ΣΥΝ. αναξιοπρέπεια, σκαιότητα ΑΝΤ. ευπρέπεια, ευγένεια, διακριτικότητα **2.** (συνεκδ.) χυδαίος λόγος ή πράξη, η επίδειξη χυδαίας συμπεριφοράς σε ορισμένη περίσταση: *κείμενο γεμάτο χυδαιότητες* ‖ *μια ταινία που εμφανίζει τη ~ ως τέχνη* ΣΥΝ. χυδαιολογία, χυδαϊσμός.

χυδαϊσμός (ο) → χυδαΐζω

χυδαϊστής (ο) [1814] (παλαιότ. μειωτ., κατά τους οπαδούς τής καθαρεύουσας) ο οπαδός τής δημοτικής γλώσσας, αυτός που μιλά ή/και γράφει στη δημοτική γλώσσα, ιδ. στην ακραία ΣΥΝ. δημοτικιστής, μαλλιαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσαμύντωρ*.

χυδαϊστί επίρρ. (λόγ.) σε γλώσσα και ύφος καθημερινής χρήσεως, σε χυδαία γλώσσα: *εκφράζομαι ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χυδαΐζω* (< μτγν. *χυδαῖος*) + επιρρ. επίθημα *-τί*, πβ. κ. *βαρβαρισ-τί*].

χύδην επίρρ. (λόγ.-μειωτ.) σωρηδόν, χωρίς τάξη· μόνο στη ΦΡ. ***χύδην όχλος*** πλήθος αμόρφωτων ανθρώπων· όχλος, συρφετός.

[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. < θ. *χυ-* (< *ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *χέω* (< **χέϜ-ω* < *gheu-). + επιρρ. επίθημα *-δην*, πβ. κ. *διαρρή-δην, φύρ-δην*].

χυλόπιτα κ. **χυλόπιτα** (η) [μεσν.] {δύσχρ. χυλοπιτών} (λαϊκ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) είδος ζυμαρικού από λεπτό φύλλο ζύμης, το οποίο κόβεται σε μικρά τετράγωνα ή ρομβοειδή κομμάτια ή σε μακρόστενες λεπτές λωρίδες: *σήμερα θα φάμε κρέας με χυλοπίτες* **2.** (μτφ.-καθημ. στον τ. *χυλόπιτα*) η ερωτική απόρριψη, αποτυχία σε προσπάθεια ερωτικής κατάκτησης· ΦΡ. (α) ***δίνω / ρίχνω (σε κάποιον) χυλόπιτα*** απορρίπτω ερωτική πρόταση κάποιου (β) ***τρώω χυλόπιτα*** απορρίπτεται η ερωτική πρόταση που κάνω σε κάποιον: *της ζήτησε να τα φτειάξουν, αλλά έφαγε ~*.

χυλός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** πολτός από αλεύρι ή άλλη αμυλώδη ουσία και νερό ΣΥΝ. κουρκούτι **2.** (συνεκδ.-συχνότ.) πολτώδες φαγητό ή ρόφημα που παρασκευάζεται από αλεύρι ή άλλη αμυλώδη ουσία βρασμένη σε νερό και προορίζεται κυρ. για τα βρέφη, τους γέροντες και τους ασθενείς· ΦΡ. ***όποιος καεί με τον / στον χυλό, φυσά και το γιαούρτι*** βλ. λ. γιαούρτι **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε φαγητό που έχει αφεθεί να βράσει υπερβολικά και έχει μετατραπεί σε πολτό: *τα φασόλια έγιναν ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., που συνδ. με τον τ. *χυμός* (βλ.λ.) και ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (βλ.λ.). Το πρόβλημα που προκύπτει από τη σύνδεση αυτή είναι το μακρό θ. *χυ-* τής λ. *χυλός* (ενώ θα αναμενόταν θ. **χῠ-*), που ορισμένοι θεωρούν προϊόν εκφραστ. φωνηεντισμού. Κατ' άλλη άποψη, η μακρότητα οφείλεται σε τ. *ghu-s-lo- (> *χυλός*) και *ghu-s-mo (> *χυμός*), με παρέκταση -s- τού Ι.Ε. θ. (πβ. τοχ. kușăṃ, γ' εν.), οπότε το μακρό *-υ-* πρέπει να θεωρηθεί προϊόν αντεκτάσεως μετά την απλοποίηση των συμπλεγμάτων *-sl- και *-sm].

χυλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) όμοιος με χυλό, αυτός που έχει τη μορφή χυλού: *~ ουσία / παρασκεύασμα* ΣΥΝ. πολτώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χυλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χύλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταβάλλω (κάτι) σε χυλό, σε πολτό: *~ φαγητό / φρούτο / λαχανικά* ΣΥΝ. λειώνω, πολτοποιώ ΑΝΤ. στερεοποιώ, πήζω **2.** (σπανιότ.) λαμβάνω τον χυμό, το εκχύλισμα φυτού με σύνθλιψη ♦ **3.** (αμετβ.) μετατρέπομαι σε χυλό, γίνομαι πολτός: *τα φασόλια χύλωσαν* ΣΥΝ. πολτοποιούμαι, λειώνω ΑΝΤ. στερεοποιούμαι, πήζω. — **χύλωμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χυλῶ (-όω)* < *χυλός*].

χύλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η μετατροπή υλικού ή πράγματος σε χυλό, σε πολτό: *~ τού φαγητού / τής σούπας* ΣΥΝ. πολτοποίηση, χύλωμα ΑΝΤ. στερεοποίηση, πήξη **2.** (ειδικότ.) η μετατροπή των τροφών σε χυλό κατά τη διαδικασία τής πέψης **3.** (κατ' επέκτ.) η πύκνωση χυμού με τη διαδικασία τού βρασμού.

χύμα επίρρ. **1.** (για εμπορεύματα και άλλα υλικά) χωρίς συσκευασία ή τυποποίηση και σε όση ποσότητα επιθυμεί ο πελάτης: *στην ταβέρνα αυτή υπάρχει κρασί ~* ‖ (κ. ως επίθ.) *~ ρύζι / λάδι / όσπρια* ΑΝΤ. συσκευασμένος, τυποποιημένος **2.** χωρίς τάξη ή σύστημα, ανάκατα: *άφησα τα τρόφιμα ~ στο ψυγείο* ‖ *έχω τα ψιλά ~ στην τσέπη μου* ΣΥΝ. σωρηδόν, χύδην· ΦΡ. (μτφ.) ***τα λέω (σε κάποιον) χύμα / χύμα και τσουβαλάτα*** (από πληρέστερη φρ. *τα είχαμε χύμα, τα πήραμε και τσουβαλάτα*) μιλώ (σε κάποιον) ευθέως, ωμά και σκληρά, χωρίς επιφυλάξεις, ωραιοποιήσεις και περιστροφές **3.** (μτφ. ως επίθ.-οικ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει τάξη και σύστημα (στην εμφάνιση και τη συμπεριφορά), γενικότ. αδιάφορος: *είναι πολύ ~ άτομο* ΑΝΤ. τακτικός, συστηματικός, οργανωμένος, συνεπής.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χυ-* (*ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (< **χέϜ-ω* < *gheu-). + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *βῆ-μα*].

χυμίζω ρ. → χυμώ

χυμογόνος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που γεννά, που παράγει χυμούς: *~ καρπός*.

[ΕΤΥΜ. < *χυμός* + *-γόνος* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. chymiferous].

χυμοποιώ ρ. μετβ. [1884] {χυμοποιείς... | χυμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μεταβάλλω φρούτα ή λαχανικά σε χυμό. — **χυμοποίηση** (η).

χυμός (ο) **1.** το υγρό που περιέχεται στα φρούτα, στους καρπούς και σε άλλες οργανικές ουσίες και αφαιρείται με συμπίεση και έκθλιψη: *~ πορτοκαλιού / λεμονιού / ντομάτας / καρπουζιού* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ζουμί **2.** (ειδικότ.) το θρεπτικό υγρό που κυκλοφορεί στα διάφορα μέρη των φυτών: *οι ~ των δέντρων ανεβαίνουν από τις ρίζες προς τα κλαδιά και τα φύλλα* **3.** ΑΝΑΤ.-ΦΥΣΙΟΛ. το πολτώδες ομοιογενές ρευστό που σχηματίζεται στο στομάχι από την επίδραση τού γαστρικού υγρού στις τροφές κατά τη διαδικασία τής πέψης και το οποίο στη συνέχεια, περνώντας από το έντερο, δίνει τον χυλό και τα περιττώματα **4.** (μτφ.) χαρακτηριστικό γνώρισμα ζωντάνιας ή ομορφιάς: *το έργο του έδωσε νέους ~ στην τέχνη* **5.** ΙΑΤΡ. (κατά τον Ιπποκράτη) καθένα από τα τέσσερα στοιχεία τού σώματος (αίμα, φλέγμα, κίτρινη χολή, μαύρη χολή) τα οποία, όταν βρίσκονται σε σωστή αναλογία, συμβάλλουν στην υγεία· ανάλογα με την περίσσεια ενός από αυτά, οι ανθρώπινοι τύποι ονομάζονται αιματώδεις, φλεγματικοί, χολ(ερ)ικοί και μελαγχολικοί.

[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με τον τ. *χυλός* (βλ.λ.) και παρουσιάζει ουσιαστικά τα ίδια φωνολογικά προβλήματα].

χυμώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *χιμώ*) {χυμάς... | χύμησα κ. χύμηξα} ορμώ μπροστά, επιτίθεμαι: *μόλις τους είδαν, χύμηξαν να τους σκοτώσουν* ‖ *χυμάει μπροστά σαν λιοντάρι* ‖ (μτφ.) *χύμηξαν να μας φάνε, μόλις διαφωνήσαμε!* ΣΥΝ. εφορμώ, ξεχύνομαι. Επίσης **χυμίζω** (σχολ. ορθ. *χιμίζω*) κ. (λαϊκ.) **χουμίζω**.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χύμα* «πλημύρα» (< ρ. *χέω*), ενώ λιγότερο πιθ. είναι η συσχέτιση με το μεσν. *φημίζω* «τρέχω έφιππος». Η γρ. με *-ι-* *(χιμώ)* είναι ετυμολογικώς αστήρικτη].

χυμώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χυμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· χυμωδέστερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (για καρπούς) αυτός που περιέχει πολύ χυμό και κατά συνέπεια έχει ωραία γεύση, είναι απολαυστικός: *~ φρούτο* ΣΥΝ. ζουμερός ΑΝΤ. άχυμος **2.** (μτφ. για πρόσ.) γυναίκα με πλούσιες καμπύλες ΣΥΝ. ζουμερός **3.** όμοιος με χυμό, αυτός που έχει τη μορφή ή τη σύσταση χυμού: *~ ουσία / υγρό* ΣΥΝ. πολτώδης **4.** (λογοτ.) πλούσιος, εκφραστικός: *~ γλώσσα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

χύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έχυσα, χύ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (για υγρό) αφήνω να ρεύσει, να πεταχτεί ή να πέσει προς τα έξω, προς τα κάτω: *ποιος έχυσε το γάλα;* ‖ *δεν έπρεπε να χύσεις το νερό* ‖ *έκανε μια απότομη κίνηση και έχυσε το μελάνι πάνω στα ρούχα του* ‖ *χύνω τον καφέ* ΣΥΝ. (λόγ.-σπάν.) εκχέω· ΦΡ. (α) ***χύνω δάκρυα*** δακρύζω, κλαίω: *έχυνε πικρά δάκρυα πάνω στον τάφο τού παιδιού της* (β) ***χύνω αίμα / το αίμα μου (για κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. αίμα (γ) ***χύνω (άπλετο) φως (σε κάτι)*** διευκρινίζω (κάτι), διαφωτίζω (σκοτεινή υπόθεση): *η δημοσιογραφική έρευνα έχυσε άπλετο φως στο μυστήριο* ΣΥΝ. αποσαφηνίζω, εξηγώ, ερμηνεύω ΑΝΤ. συσκοτίζω (δ) ***η γλώσσα (κάποιου) χύνει φαρμάκι*** (κάποιος) είναι φαρμακόγλωσσος, μιλά άσχημα ή πολύ δηκτικά (ε) ***χύνεται (πολύ) μελάνι (για κάτι)*** γράφονται (πολλά) πράγματα (για κάτι): *έχουν χυθεί τόνοι μελάνι γι' αυτή την υπόθεση, αλλά χωρίς αποτέλεσμα* **2.** (για στερεά σώματα, που αποτελούνται από κόκκους) αφήνω κάτι να πέσει, να σκορπιστεί δεξιά και αριστερά: *αν δεν προσέξεις, θα χύσεις τη ζάχαρη* ‖ *έχυσε το αλάτι πάνω στο τραπεζομάντηλο* ΣΥΝ. διασκορπίζω ΑΝΤ. συγκεντρώνω, μαζεύω **3.** (για μέταλλα και άλλα στερεά υλικά) κάνω (κάτι) ρευστό, λειώνω υπό την επίδραση υψηλής θερμοκρασίας: *στο εργοστάσιο αυτό χύνουν το ατσάλι για την καινούργια γέφυρα* ‖ *χρειαζόμαστε εγκαταστάσεις, στις οποίες να χύνεται μολύβι για οβίδες* ΣΥΝ. ρευστοποιώ, τήκω **4.** (για διάφορα αντικείμενα) κατασκευάζω (κάτι) ρίχνοντας λειωμένο υλικό στο κατάλληλο καλούπι: *~ κεριά / καννόνια* ‖ *άγαλμα χυμένο σε μπρούντζο* ♦ **5.** (αμετβ.) (για ανθρώπους και ζώα) (!) εκβάλλω σπέρμα κατά τον οργασμό ΣΥΝ. εκσπερματίζω **6.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. **χύνομαι**) (α) κινούμαι ορμητικά προς κάποιον/κάτι, κάνω επίθεση εναντίον του: *χύθηκε επάνω του να τον κατασπαράξει* ‖ *μόλις τον είδε, χύθηκε στην αγκαλιά του* ΣΥΝ. ορμώ, εφορμώ, επιτίθεμαι, χυμώ (β) (για ποταμούς) ρίχνομαι στη θάλασσα: *ο Δούναβης χύνεται στον Εύξεινο Πόντο* ΣΥΝ. εκβάλλω. — **χύσιμο** (το).

[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. *χέω* (βλ.λ.), ο οποίος στην Ελληνιστική Εποχή απαντά μόνο σε σύνθετα και καταδικάζεται από τους αττικιστές γραμματικούς. Έχει σχηματιστεί από τον παθ. αόρ. *ἐ-χύ-θην* (ρ. *χέω*), κατά το σχήμα *ἐπλύθην – πλύνω*].

χύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** το να χύνει κανείς κάτι και το αποτέλεσμα τής πράξης αυτής, εκροή, διασκόρπισμα: *η ~ τού νερού / τού λαδιού / τής ζάχαρης* ΣΥΝ. χύσιμο, (λόγ.) έκχυση, ροή, εκροή **2.** η εκσπερμάτιση **3.** ΝΑΥΤ. η απόρριψη στη θάλασσα μέρους τού φορτίου πλοίου λόγω σφοδρής θαλασσοταραχής, εχθρικής επίθεσης, καταδίωξης κ.λπ. ΣΥΝ. (λαϊκ.) αβαρία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χύσις* < θ. *χυ-* (*ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (< *gheu-, βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-σις*, πβ. κ. *βά-σις*].

χύσιμο (το) → χύνω

χύτευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η διαδικασία με την οποία δίνεται σε ρευστοποιημένο μέταλλο ή κράμα συγκεκριμένη μορφή: *~ ορειχάλκινων έργων.*
[ΕΤΥΜ. < *χύτης* (βλ.λ.)].

χυτήριο (το) [1889] {χυτηρί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλουργικό εργαστήριο ή τμήμα εργοστασίου, στο οποίο τήκονται μέταλλα ή κράματα μετάλλων και χύνονται σε ειδικούς τύπους (καλούπια) για την παραγωγή διαφόρων αντικειμένων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χυτήρ, -ῆρος* (βλ. λ. *χύτης*)].

χύτης (ο) {χυτών} ο εργάτης χυτηρίου (βλ.λ.), τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στη χύτευση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *χυ-* (< *ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού αρχ. *χέω* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-της*, πβ. κ. *δείκ-της*].

χυτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει χυθεί ή διασκορπιστεί, ριγμένος άτακτα σε σωρό: *~ όσπρια / αλάτι* || *τα πράγματά του τα άφησε ~ εδώ κι εκεί* || (κατ' επέκτ.) *~ μαλλιά* (αυτά που πέφτουν ελεύθερα στους ώμους, που δεν έχουν δεθεί ή πλεχτεί) ΣΥΝ. χυμένος, σκορπισμένος, σκόρπιος, άτακτος ΑΝΤ. συγκεντρωμένος, μαζεμένος **2.** (για μέταλλα) αυτός που έχει ρευστοποιηθεί και χυθεί σε καλούπια: *~ σίδηρος / χάλυβας / άγαλμα / εργαλείο* **3.** (ειδικότ.) **χυτό** (το) το τελικό ή ημικατεργασμένο προϊόν τής χύσεως μετάλλου **4.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) όμορφος, αυτός που έχει πλαστεί με χάρη και αρμονία: *~ σώμα / γάμπες / πόδια* ΣΥΝ. πλαστικός, καλλίγραμμος, ωραίος, τορνευτός, καλοφτειαγμένος **5.** (μτφ. για ενδύματα) αυτός που έχει τέλεια εφαρμογή: *το παλτό σού πέφτει χυτό* || *το φόρεμα είναι ~ επάνω της* ΣΥΝ. ταιριαστός, εφαρμοστός. — **χυτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χυ-* (*ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού αρχ. *χέω* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-τός*, πβ. κ. *ρη-τός*].

χυτοσίδηρος (ο) [1870] {χυτοσιδήρου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. κράμα σιδήρου και άνθρακα σε χαμηλές αναλογίες, το οποίο περιέχει ακόμη μικρές ποσότητες πυριτίου και μαγκανίου, παράγεται σε ειδικές υψικαμίνους και χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαντέμι ΑΝΤ. σφυρήλατος σίδηρος, ελατοσίδηρος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Gusseisen].

χύτρα (η) {δύσχρ. χυτρών} (λόγ.) πήλινο παλαιότ. και μεταλλικό σήμερα μαγειρικό σκεύος με δύο συνήθ. λαβές, που χρησιμοποιείται για το βράσιμο των φαγητών: *τα φασόλια βράζουν στη ~* ΣΥΝ. κατσαρόλα, (λαϊκ.) τέντζερης· ΦΡ. ***χύτρα ταχύτητας*** σύγχρονο μαγειρικό σκεύος που σφραγίζεται και ανοίγει με ειδική βαλβίδα για το ταχύτερο μαγείρεμα των φαγητών· αλλιώς *αυτόκλειστο* (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *χυ-* (< *ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *χέω* (βλ.λ.), + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *ρῆ-τρα*].

Χ.Φ.Δ. (η) Χριστιανική Φοιτητική Δράση.

Χ.Φ.Ε. (η) Χριστιανική Φοιτητική Ένωση.

χ.χ. χωρίς χρονολογία· για βιβλίο στο οποίο δεν αναγράφεται η χρονολογία έκδοσής του.

χωλ (το) → χολ

χωλαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {χώλανα} (λόγ.) ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι χωλός (βλ.λ.), δεν μπορώ να περπατήσω κανονικά: *χωλαίνει εκ γενετής* ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) κουτσαίνω **2.** (μτφ.) δεν προχωρώ όσο πρέπει ή δεν λειτουργώ κανονικά: *στον τομέα τής έγκαιρης διεκπεραίωσης των υποθέσεων των πολιτών οι δημόσιες υπηρεσίες χωλαίνουν* || *η θεωρία του / ο συλλογισμός του χωλαίνει* ΣΥΝ. καθυστερώ, βραδυπορώ, καρκινοβατώ, μειονεκτώ ΑΝΤ. προτρέχω, πλεονεκτώ ♦ **3.** (σπάν.) (μετβ.) κάνω κάποιον κουτσό, του προκαλώ ελάττωμα στα πόδια ή/και στο βάδισμα: *το ατύχημα τον χώλανε* ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) κουτσαίνω.

χωλίαμβος (ο) {χωλιάμβ-ου | -ων, -ους} ΜΕΤΡ. ιαμβικός τρίμετρος που έχει τον τελευταίο πόδα σπονδείο ή τροχαίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετρικός, -ή, -ό.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χωλός* + *ἴαμβος*, επειδή είχε σπονδείο αντί ιάμβου στον τελευταίο μετρικό πόδα].

χωλός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που κουτσαίνει, που δεν μπορεί να βαδίσει κανονικά, επειδή έχει ελάττωμα στα πόδια ή επειδή έχει χάσει το ένα ή και τα δύο του πόδια: *~ άνθρωπος / παιδί / σκυλί* ΣΥΝ. κουτσός, κουτσοπόδης **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει ελαττώματα, που δεν είναι τέλειος: *~ εγχείρημα / συλλογισμός / θεωρία* ΣΥΝ. ελλιπής, ελαττωματικός ΑΝΤ. ακέραιος, τέλειος, ολοκληρωμένος. — **χωλότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., με επίθημα *-λός*, χαρακτηριστικό των επιθ. που δηλώνουν αναπηρίες (πβ. κ. *τυφ-λός, στρεβ-λός*). Η λ. είναι αγν. ετύμου παρά τις προσπάθειες συνδέσεώς της με το ρ. *χαλῶ (-άω)*].

χώμα (το) {χώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το λεπτό στρώμα εδάφους τής γήινης επιφάνειας, που αποτελείται από λεπτούς κόκκους, κατ' αντιδιαστολή προς τους λίθους και τα πετρώματα: *τα νερά τής βροχής παρέσυραν χώματα και πέτρες* || *τα παιδιά κυλιούνται στο ~* || *το ~ θέλει πότισμα, έχει ξεραθεί*· ΦΡ. ***τρώω χώμα / τρώει η μύτη (η μούρη) μου χώμα*** πέφτω μπρούμυτα στη γη, ξαπλώνω στο έδαφος: *το άλογο αφηνίασε και έστειλε τον αναβάτη να φάει χώμα* **2.** (ειδικότ.) η οργανική ύλη που προέρχεται από την αποσύνθεση φυτών και λοιπών οργανικών ουσιών και χρησιμοποιείται στις καλλιέργειες ή τις γλάστρες για τα φυτά: *αγοράζω ~ για τις γλάστρες* || *πλούσιο / φτωχό ~* ΣΥΝ. φυτογή, φυτόχωμα **3.** (συνεκδ.) η επιφάνεια, το ανώτατο στρώμα τού γήινου φλοιού· το έδαφος (βλ.λ.): *έπεσε από ψηλά στο ~ και χτύπησε* || *κειτόταν στο ~ με τα μάτια ανοιχτά* || *τον έριξε κάτω στο ~* || *ήλθα να προσκυνήσω το άγιο ~* || *τα άγια ~ τής πατρίδας* ΣΥΝ. γη, τόπος· ΦΡ. ***ας είναι ελαφρύ το χώμα που σε σκεπάζει!*** βλ. λ. *ελαφρός* **4.** (κατ' επέκτ.) τα λεπτότατα τεμάχια εδάφους και άλλων σωμάτων που παρασύρονται με τον αέρα και επικάθονται σε διάφορες επιφάνειες: *τα παπούτσια μου είναι γεμάτα ~* || *βγήκε έξω, για να τινάξει τα ~ από τα ρούχα του* || *έχει καιρό να βρέξει κι έχουμε πνιγεί στο ~* ΣΥΝ. σκόνη, κονιορτός **5.** (μτφ.) ο τάφος, ο χώρος ταφής: *είναι στο ~ έναν χρόνο τώρα* || *«θα πάμε [...] εσύ στο ~ κι εγώ στη φυλακή»* (λαϊκ. τραγ.)· ΦΡ. ***(κάποιον) τον τρώει το μαύρο χώμα*** βλ. λ. *τρώγω*. — (υποκ.) **χωματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χῶμα* < θ. *χω-* (τού ρ. *χώννυμι* «επιχωματώνω, φράζω», πβ. αόρ. *χῶ-σαι*) + παραγ. επίθημα *-μα*, πβ. κ. *ρῆμα*. Βλ. λ. *χώνω*].

χωματένιος, -ια, -ιο → χωμάτινος

χωματερή (η) (λαϊκ.) μεγάλος λάκκος ανοιγμένος στο έδαφος, στον οποίο μεταφέρονται απορρίμματα και γεωργικά προϊόντα που πλεονάζουν και στη συνέχεια συμπιέζονται και θάβονται: *εκατοντάδες τόνοι πορτοκαλιών θα καταλήξουν και φέτος στις ~* ΣΥΝ. σκουπιδότοπος.
[ΕΤΥΜ. < *χώμα, -ατος* + επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τυχ-ερός*].

χωματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {χωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) συσσωρεύω χώμα, καλύπτω (κάτι) με χώμα: *~ τον λάκκο / την αυλή* ΣΥΝ. επιχωματώνω.

χωματίλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-καθημ.) η ιδιάζουσα οσμή χώματος, ιδ. τού νοτισμένου από τη βροχή: *όλη την ημέρα έσκαβαν τους λάκκους κι εμάς μας έπνιξε η ~.*
[ΕΤΥΜ. < *χώμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *ψαρ-ίλα*].

χωμάτινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αποτελείται από χώμα ή έχει κατασκευαστεί με χώμα ή πηλό: *~ κιούπι / γλάστρα / δάπεδο / φούρνος / αγγείο* || *~ δρόμος*. Επίσης **χωματένιος, -ια, -ιο.**

χωματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η συσσώρευση χώματος για τον σχηματισμό φράγματος και το ίδιο το φράγμα που σχηματίζεται: *οι ~ ανακόπτουν την ορμή τού νερού* ΣΥΝ. επιχωμάτωση, πρόχωμα, ανάχωμα **2.** κάθε εργασία εκσκαφής, αναμόχλευσης, μετατόπισης και συσσώρευσης χώματος για την κατασκευή τεχνικού έργου: *θα χρειαστούν δύο μήνες για να γίνουν οι απαραίτητοι ~, πριν θεμελιωθεί το έργο.*

χωματόδρομος (ο) δρόμος με επιφάνεια από χώμα, που δεν έχει στρωθεί με άσφαλτο, πλάκες κ.λπ.: *κακός / επικίνδυνος / φιδωτός ~.*

χωματουργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εκτέλεση έργων εκσκαφής, εξορύξεως και μεταφοράς χωμάτων κατά την πρώτη φάση τής κατασκευής τεχνικού έργου ΣΥΝ. χωματισμός **2.** ο κλάδος τής μηχανικής, που μελετά τους τρόπους εκτέλεσης των παραπάνω εργασιών. — **χωματουργικός, -ή, -ό.**

χωματουργός (ο) ο εργαζόμενος σε χωματουργικά έργα, ο εργάτης που ασχολείται με την εκσκαφή, την εξόρυξη, τη μεταφορά και τη διευθέτηση των χωμάτων κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου.
[ΕΤΥΜ. < *χώμα, -ατος* + *-ουργός* < *έργο*].

χωνάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-υποκ.) **1.** μικρό σε μέγεθος χωνί (βλ.λ.) **2.** μικρό χωνί από μπισκότο, μέσα στο οποίο τοποθετείται συνήθ. παγωτό **3.** (συνεκδ.) το παγωτό που έχει την παραπάνω μορφή • **4.** πώδες αναρριχώμενο διακοσμητικό φυτό με άνθη σαν χοάνη.

χώνεμα (το) → χωνεύω

χώνευση [μτγν.] κ. (καθημ.) **χώνεψη** (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η αφομοίωση από τον οργανισμό των τροφών που περιέχονται στο στομάχι και ο μετασχηματισμός τους σε θρεπτικές ουσίες· η πέψη: *έφαγες βαριά και θα έχεις άσχημη ~* || (ευχή) *καλή ~!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χώνεμα • **2.** (στη μεταλλουργία) τήξη των μετάλλων σε ειδική κάμινο ΣΥΝ. (λαϊκ.) χώνεμα.

χωνευτήριο (το) {χωνευτηρί-ου | -ων} **1.** μεταλλευτική κάμινος, κατασκευασμένη από πυρίμαχα υλικά, που χρησιμοποιείται για την τήξη και την αποκάθαρση των μετάλλων, ιδ. το κατώτερο τμήμα της, εκεί όπου συγκεντρώνεται το λειωμένο μέταλλο **2.** (κατ' επέκτ.) δοχείο από μέταλλο ή πυρίμαχο υλικό, που χρησιμοποιείται στα εργαστήρια για την τήξη ή την πύρωση ορισμένων ουσιών **3.** (μτφ.) ο χώρος νεκροταφείου, στον οποίο φυλάσσονται τα οστά των νεκρών ΣΥΝ. οστεοφυλάκιο **4.** ΕΚΚΛΗΣ. δεξαμενή εκκλησίας, στην οποία χύνεται το νερό τής κολυμβήθρας **5.** (μτφ.) χώρος ή τόπος στον οποίο συγχωνεύονται διαφορετικά πράγματα ή ζουν και αφομοιώνονται πρόσωπα με διαφορετική εθνική, φυλετική, κοινωνική κ.λπ. προέλευση: *μετανάστευσε στην Αμερική, το μεγάλο αυτό σύγχρονο ~ λαών και πολιτισμών* || *~ ανθρώπων / φυλών*. Επίσης **χωνευτήρι** (κυρ. σημ. 5).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωνευτήριον* < *χωνεύω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *σκοπευ-τήριον*].

χωνευτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που χωνεύεται εύκολα ή που διευκολύνει τη χώνεψη, τη λειτουργία τής πέψης: *το γιαούρτι είναι ~* || *~ νερό / αφέψημα* ΣΥΝ. εύπεπτος, ευκολοχώνευτος, ελαφρός ΑΝΤ. δύσπεπτος, δυσκολοχώνευτος, βαρύς **2.** αυτός που σχετίζεται με την τήξη των μετάλλων και τη διοχέτευσή τους σε τύπους (καλούπια): *~ καμίνι*. — **χωνευτικότητα** (η).

χωνευτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για μέταλλα) αυτός που έχει χυθεί σε καλούπια, που δεν έχει σφυρηλατηθεί: *~ χαλκός / χάλυβας* ΣΥΝ. χυτός ΑΝΤ. σφυρήλατος **2.** αυτός που έχει χωθεί, που έχει ενσωματωθεί στο εσωτερικό ξύλου, τοίχου ή άλλου υλικού: *~ κεφαλή βίδας / ντουλάπι / κουζίνα / ηλεκτρική εγκατάσταση.*

χωνεύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η καταβόθρα (βλ.λ.).

χωνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χώνευ-σα κ. -ψα, -τηκα, -μένος κ. χωνεμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** λειώνω μέταλλο σε χοάνη ή ειδική κάμινο: ~

χαλκό / χάλυβα / σίδηρο ΣΥΝ. τήκω, χύνω **2.** αφομοιώνω φαγητό, μετατρέπω τροφή σε χρήσιμες για τον οργανισμό ουσίες: *δεν μπορώ να το χωνέψω το στυφάδο· είναι βαρύ για μένα* || *το ψάρι χωνεύεται εύκολα* ΣΥΝ. αφομοιώνω **3.** (κατ' επέκτ.) εντάσσω (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο), το ενσωματώνω στο περιβάλλον: *~ κεφαλή βίδας στο ξύλο* || (κ. μτφ.) *~ μια πληροφορία* (την αξιοποιώ) ΣΥΝ. προσαρμόζω, χώνω **4.** (μτφ.) δέχομαι (κάτι) ως οριστικό, συνειδητοποιώ ότι δεν μπορεί να αλλάξει: *θα το χωνέψεις, θέλεις δεν θέλεις, ότι έτσι θα γίνει* || *πρέπει να το χωνέψει ότι η κατάσταση άλλαξε ριζικά* **5.** (αρνητ.-μτφ.) (α) δεν δείχνω ανοχή και συμπάθεια, αντιπαθώ (κάποιον): *ο δάσκαλος δεν με χωνεύει καθόλου* || *δεν τους ~ τέτοιους ανθρώπους* || *αυτοί οι δύο δεν χωνεύονται μεταξύ τους* ΑΝΤ. ανέχομαι, συμπαθώ (β) δυσκολεύομαι να αποδεχθώ (κάτι), δεν μπορώ να εξοικειωθώ στην ιδέα του: *δεν μπορώ να τη χωνέψω τέτοια αδικία!* || *ακόμη δεν μπορώ να χωνέψω την προσβολή που μου έκανε* ♦ (αμετβ.) **6.** (για πρόσ.) ολοκληρώνω τη λειτουργία τής πέψης: *κάτσε πρώτα να χωνέψεις και μετά φεύγεις* **7.** (για ύλες) αποσυντίθεμαι, αλλοιώνεται η σύστασή μου ή απορροφώμαι: *η κοπριά έχει χωνέψει* (δηλ. έχει αποσυντεθεί και είναι κατάλληλη για λίπασμα) || *χωνεμένο τυρί* (αυτό που έχει υποστεί ζύμωση) || (κ. μτφ.) *το απόγευμα με την παλίρροια χωνεύουν τα νερά* (χαμηλώνει η στάθμη τους) ΣΥΝ. αποσυντίθεμαι, αλλοιώνομαι, μαζεύω, συρρικνώνομαι **8.** (ειδικότ. για καύσιμες ύλες) καταναλώνομαι εντελώς, γίνομαι στάχτη: *σε λίγη ώρα τα κούτσουρα είχαν χωνέψει* || *τα κάρβουνα χωνεύουν γρήγορα* ΣΥΝ. αποτεφρώνομαι. — **χώνεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χοανεύω* (με συναίρεση -*οα*- > -*ω*-) < *χοάνη* / *χώνη* (βλ.λ.)].

χώνεψη (η) → χώνευση

χωνί (το) {χων-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** αντικείμενο σε σχήμα κώνου, που διαθέτει μεγάλο άνοιγμα στην κορυφή και στενό στόμιο στη βάση έτσι, ώστε να είναι κατάλληλο για μετάγγιση υγρών: *βάζω λάδι στο δοχείο με το ~* || *γυάλινο / τσίγκινο ~* ΣΥΝ. (λόγ.) χοάνη **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε έχει παρόμοιο σχήμα **3.** (ειδικότ. συνεκδ.) πρόχειρη χάρτινη σακούλα με παρόμοιο σχήμα για τη μεταφορά φρούτων, λαχανικών κ.λπ.: *ο μανάβης μού έβαλε τις μπανάνες σ' ένα ~* **4.** (συνεκδ.) ο τηλεβόας (βλ.λ.), πρόχειρος ή κανονικός: *φώναζε με το ~* **5.** (συνεκδ.) κοιλότητα εδάφους με παρόμοια μορφή, φυσική ή κατασκευασμένη, για την ανακοπή τής προέλασης εχθρικού στρατεύματος. — (υποκ.) **χωνάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χωνίον*, υποκ. τού αρχ. *χώνη* / *χοάνη* (βλ.λ.)].

χωνοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {χωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που είναι όμοιος με χωνί, αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή χωνιού: *~ κοιλότητα / οπή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

χώνω ρ. μετβ. {έχωσα, χώ-θηκα, -(σ)μένος} (λαϊκ.) **1.** βάζω (κάτι) βαθιά μέσα στο χώμα ή οπουδήποτε αλλού, βυθίζω αντικείμενο μέσα σε άλλο αντικείμενο ή πράγμα: *έχωσαν πασσάλους γύρω από το χωράφι και το έφραξαν* || *του έχωσε το μαχαίρι στην καρδιά* ΣΥΝ. μπήγω, μπάζω, βυθίζω ΑΝΤ. βγάζω· ΦΡ. (α) ***χώνομαι*** ή ***χώνω τη μύτη μου / την ουρά μου παντού*** είμαι πολύ περίεργος, ανακατεύομαι στις υποθέσεις των άλλων: *μερικές φορές γίνεται ενοχλητικός, γιατί χώνει την ουρά του παντού* ΣΥΝ. φυτρώνω εκεί που δεν με σπέρνουν (β) (!-για άνδρα) ***τον / τη χώνω*** συνουσιάζομαι (γ) (οικ.) ***τα χώνω (σε κάποιον)*** (i) φέρνω (κάποιον) σε πολύ δύσκολη θέση, ώστε να είναι αμήχανος, να μη μπορεί να αντιδράσει (ii) δωροδοκώ **2.** (καθημ.) βάζω, τοποθετώ (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο): *έχωσε μερικά ρούχα σε μια βαλίτσα κι έφυγε* || *μου 'χωσε ένα νόμισμα στο χέρι / μια καραμέλα στο στόμα* **3.** τοποθετώ (κάτι) μέσα στο έδαφος, σκεπάζω (κάποιον/κάτι) με χώμα ή άλλο υλικό, θάβω: *έχωσαν τον θησαυρό στο χώμα, για να μην τον βρουν οι αντίπαλοι* || *τον βρήκαν μισοχωμένο στο χιόνι* ΣΥΝ παραχώνω, θάβω, ενταφιάζω **4.** (μτφ.) κρύβω (κάτι) μέσα ή κάτω από (άλλο πράγμα): *πού έχωσες πάλι τις κάλτσες μου;* || *έχωσε το πρόσωπό του στα χέρια του κι έκλαψε πικρά* || *έχωσε τις καραμέλες στις τσέπες του* || *έχωσε όλα τα βιβλία της στη ντουλάπα* || *έχει χωμένα τα λεφτά του κάτω απ' το κρεβάτι* ΣΥΝ. καταχώνω, καταχωνιάζω **5.** (μτφ. για πρόσ.) βάζω (κάποιον) φυλακή: *τον έχωσαν μέσα για κλοπές* || *αν συνεχίσεις έτσι, σύντομα θα σε χώσουν μέσα* ΣΥΝ. φυλακίζω **6.** (μτφ. για πρόσ.) τοποθετώ (κάποιον) σε θέση ή πόστο με πλάγια μέσα: *ο θείος του τον έχωσε σε μια δουλίτσα·* (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***χώνομαι***) **7.** εισέρχομαι (κάπου), εισδύω: *η αλεπού χώθηκε στο κοτέτσι από ένα άνοιγμα στον φράχτη* || *η γάτα χώθηκε κάτω από το αυτοκίνητο* || *χώθηκε μες στα σκεπάσματα / μες στα μαξιλάρια* ΣΥΝ. μπαίνω, τρυπώνω **8.** (κατ' επέκτ.) κρύβομαι, για να αποφύγω την ανακάλυψη ή/και τη σύλληψη: *χώσου πίσω από την πόρτα / κάτω από το κρεβάτι, για να μη σε δουν* **9.** (μτφ.) εμπλέκομαι ή επεμβαίνω (κάπου): *μη χώνεσαι στα πόδια μου!* || *χώθηκε με πανουργία μες στην οικογένειά τους και τη διέλυσε* ΣΥΝ. αναμειγνύομαι. — **χώσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έχωσα* τού ρ. *χώννυμι*, κατά το σχήμα *έστρωσα* – *στρώνω*, *έζωσα* – *ζώνω*. Το μτγν. *χώννυμι* «επιχωματώνω, φράζω» είναι υστερογενής σχηματισμός (ως αρχ. μαρτυρούνται άλλοι τ., λ.χ. αόρ. *χῶ-σαι*, μέλλ. *χώ-σω*, παρακ. *κέ-χω-σμαι*) τού αρχ. άχρηστου ενεστ. *χόω* (πβ. σύνθ. *προσ-χοΐ*) < *χοῦς* (βλ.λ.) και προέρχεται από τ. **χώσ-νυ-μι* (με αφομοίωση), από το θ. τού αορ. *χῶσαι*, που ελήφθη ως σιγμόληκτο].

χώρα (η) {χωρών} **1.** τμήμα τής επιφάνειας τής Γης με καθορισμένη έκταση και συγκεκριμένη πολιτική και πολιτειακή οργάνωση· κατοικημένη περιοχή που διαθέτει κρατική υπόσταση: *το πρόβλημα τής ανεργίας απασχολεί πολλές ευρωπαϊκές ~* || *ταξίδεψε με το πλοίο του σε ~ μακρινές* || *αυτή τη στιγμή η ~ χρειάζεται εκλογές / ειρήνη / ισχυρή κυβέρνηση* || *χώρες υποδοχής μεταναστών* || *απέραντη / αχανής ~* || *οι ~-μέλη τής Ε.Ε.* ΣΥΝ. κράτος, πολιτεία **2.** (ειδικότ.-συναισθηματικά) το κράτος στο οποίο γεννιέται κανείς, η πατρίδα του: *ήταν γενναίοι πολεμιστές και θυσιάστηκαν για τη ~ τους* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν σε μια χώρα: *οι οπαδοί του φώναζαν: «προχώρα, σε θέλει όλ' η ~!»* || *η ~ είναι ανάστατη* **4.** (γενικά) έκταση γης, τόπος: *βρέθηκε σε ~ δύσβατες και επικίνδυνες* || *άγονη ~* ΣΥΝ. περιοχή· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***λαμβάνω χώρα*** συμβαίνω, γίνομαι, πραγματοποιούμαι: *πότε έλαβε χώρα το ατύχημα;* ΣΥΝ. τελούμαι, διεξάγομαι (β) ***κατά χώραν*** επί τόπου, εκεί όπου ανήκει κάτι: *οι συμπληρώσεις αυτές πρέπει να τοποθετηθούν στο βιβλίο ~* ΣΥΝ. (λατ.) in loco **5.** ***Νέες Χώρες*** οι περιοχές τής Ελλάδας που ενσωματώθηκαν στο ελληνικό κράτος το 1913 (Ήπειρος, Μακεδονία, νησιά τού Αιγαίου) και των οποίων οι Μητροπόλεις υπάγονται στην Αυτοκέφαλη Εκκλησία τής Ελλάδος **6.** το κράτος ή η γεωγραφική περιοχή σε σχέση με χαρακτηριστικό τους γνώρισμα: *Βραζιλία, η ~ τής σάμπας και τού καφέ* || *«επιλέξτε για διακοπές την Ελλάδα, τη ~ των θεών»* (διαφήμ.) || *Ελβετία, η ~ των ρολογιών και τής σοκολάτας* || *η ~ τού ανατέλλοντος ηλίου / των χρυσανθέμων* (η Ιαπωνία) || *η ~ τής τουλίπας* (η Ολλανδία) **7.** μεγάλη, πολυάνθρωπη πόλη (κατ' αντιδιαστολή προς την ύπαιθρο): (παροιμ.) *«κάλλιο κακιά ~ παρά κακό χωριό»* (αυτός που ζει στην πόλη, ευκολότερα αντιμετωπίζει τα προβλήματα σε σύγκριση με αυτόν που ζει στο χωριό) ΑΝΤ. χωριό, ύπαιθρος **8.** (για νησί) το κέντρο, η πρωτεύουσα: *η ~ βρίσκεται μακριά από το λιμάνι* || *λείπει στη ~ για δουλειές* **9.** ΑΝΑΤ. ορισμένο τμήμα τής επιφάνειας τού ανθρώπινου σώματος, που αντιστοιχεί προς τη θέση συγκεκριμένων οργάνων: *νεφρική / κοιλιακή / καρδιακή / εγκεφαλική ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι οι λ. *χώρα* και *χῶρος* αποτελούν ομόρριζα, αλλά η μόνη πιθανή υπόθεση υιοθετεί χωρισμό *χώ-ρα* και *χῶ-ρος*, οπότε το θ. *χω-* αντιπροσωπεύει την εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ghe- «είμαι κενός, άδειος» (βλ. λ. *χήρα*). Από την άλλη πλευρά, δεν είναι βέβαιο ότι τα μορφήματα *-ρα* και *-ρος* αποτελούν παραγ. επιθήματα (λ.χ. *ἀγ-ρός*, *ἕδ-ρα*)· θα μπορούσαν ίσως να θεωρηθούν τμήματα τής ρίζας, πράγμα που έχει οδηγήσει στην πρόταση περί συνδέσεως με το ουσ. *χορός* (βλ.λ., ιδ. τα σχετικά με τον προσδιορισμό τής αρχικής σημ.). Η φρ. *λαμβάνω χώρα* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. avoir lieu].

χωραΐτης (ο) {χωραϊτών}, **χωραΐτισσα** (η) {χωραϊτισσών} κάτοικος τής πόλης ΑΝΤ. επαρχιώτης, χωρικός.
[ΕΤΥΜ. < *χώρα* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *πολ-ίτης*].

χωρατατζής (ο) {χωρατατζήδες}, **χωρατατζού** (η) {χωρατατζούδες} πρόσωπο που συνηθίζει να κάνει χωρατά, να λέει αστεϊσμούς: *είναι πολύ ~ και γι' αυτό τον θέλουν όλοι στην παρέα*.
[ΕΤΥΜ. < *χωρατό* + παραγ. επίθημα *-τζής*, πβ. κ. *πλακα-τζής*].

χωρατεύω ρ. αμετβ. {χωράτεψα} (λαϊκ.) λέω ή κάνω χωρατά, πειράζω (κάποιον) με λόγια, χειρονομίες, πράξεις κ.λπ.: *τώρα μιλάς σοβαρά ή χωρατεύεις;* || *σύνελθε, σε παρακαλώ, δεν χωρατεύουν με τόσο σοβαρά ζητήματα* ΣΥΝ. αστειεύομαι, καλαμπουρίζω ΑΝΤ. σοβαρολογώ· ΦΡ (μτφ. για κακές καιρικές συνθήκες) ***δεν χωρατεύει*** χρειάζεται προσοχή, γιατί μπορεί να προκαλέσει πρόβλημα: *το κρύο / ο αέρας / η θάλασσα ~*.
[ΕΤΥΜ. < *χωραϊτεύω* < *χωραΐτης* «κάτοικος χώρας (πόλεως)» < *χώρα*. Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζει και το επίθ. *ἀστεῖος* (βλ.λ.) < *ἄστυ*].

χωρατό (το) (λαϊκ.) άκακο πείραγμα, που λέγεται ή γίνεται για να προκληθεί γέλιο· αστείο: *μην τον πειράζεις αυτόν, δεν καταλαβαίνει από χωρατά* || *μην τα γυρίζεις όλα στο ~* || *κακό / καλό / άγαρμπο / έξυπνο ~* ΣΥΝ. καλαμπούρι, (λόγ.) αστεϊσμός, αστειότητα.
[ΕΤΥΜ. < *χωρα(τευ)τό* (με απλολογία), ουδ. τού επιθέτου *χωρατευτός* < ρ. *χωρατεύω* (βλ.λ.)].

χωράφι (το) {χωραφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) καλλιεργήσιμη γη μικρής εκτάσεως, μικρός αγρός: *~ σπαρμένο με σιτάρι / κριθάρι / βρόμη* || *το καλοκαίρι πηγαίναμε και δουλεύαμε στα ~* || *παντρεύτηκε μια κοπέλα με πολλά ~* (μεγάλη κτηματική περιουσία) || *φτωχό / καρπερό / πλούσιο / άγονο ~* ΣΥΝ. αγρός· ΦΡ. ***μπαίνω στα χωράφια (κάποιου)*** ασχολούμαι με κάτι που ανήκει στην αρμοδιότητα άλλου. — (υποκ.) **χωραφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωράφιον* < αρχ. *χώρα* + υποκ. επίθημα *-άφιον*, πβ. κ. *ξυρ-άφιον*].

χωρεπίσκοπος κ. **χωροεπίσκοπος** (ο) {χωρεπισκόπ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. επίσκοπος που δεν έχει δική του επισκοπή, αλλά διενεργεί αρχιερατικές πράξεις εν ονόματι τού κυρίου επισκόπου (δηλ. τού επισκόπου τής πόλης) ή ως αντικαταστάτης του σε συγκεκριμένη ύπαιθρο χώρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χῶρος* + *ἐπίσκοπος*].

χώρεσα ρ. → χωρώ

χωρητικότητα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) το σύνολο τού όγκου των πραγμάτων που μπορεί να περιλάβει κοίλο σώμα: *η ~ τού βαρελιού είναι πεντακόσια λίτρα* || *τι ~ έχει αυτό το θέατρο / αυτό το λεωφορείο;* (δηλ. πόσους επισκέπτες ή επιβάτες χωράει) || *~ διαύλου επικοινωνιών* (ο μέγιστος αριθμός πληροφοριών που μπορούν να μεταδοθούν από τον δίαυλο ανά δευτερόλεπτο) || *μονάδα χωρητικότητας* ΣΥΝ. περιεκτικότητα (β) το σύνολο των δεδομένων που είναι δυνατόν να αποθηκευτούν σε ένα μέσο π.χ. δισκέτα, σκληρό δίσκο κ.λπ.: *σκληρός δίσκος χωρητικότητας 20 GB* **2.** ΝΑΥΤ. ο κυβισμός των όγκων όλων των κλειστών χώρων τού πλοίου (υπολογίζεται σε κόρους): *καράβι χωρητικότητας 20.000 κόρων* **3.** ΦΥΣ. (για αγωγό ή σύστημα αγωγών) ο λόγος τού ηλεκτρικού φορτίου που μπορεί να αποθηκευτεί σε αγωγό ανά μονάδα τού επιβαλλόμενου ηλεκτρικού δυναμικού: *~ πυκνωτή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωρητικός* < αρχ. *χωρῶ* (βλ.λ.)].

χώρια επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ξεχωριστά, κατ' ιδίαν· όχι μαζί: *τον τελευταίο*

καιρό ζουν ~ || *βάλε ~ τα πλυμένα από τα άπλυτα ρούχα* ΣΥΝ. χωριστά, κατά μέρος, ιδιαιτέρως ΑΝΤ. μαζί, από κοινού· ΦΡ. (α) ***μαζί μιλάμε και χώρια καταλαβαινόμαστε*** δεν συνεννοούμαστε (β) (παροιμ.) ***όλοι αντάμα κι ο ψωριάρης χώρια*** για πρόσωπο που το έχουν απομονώσει οι υπόλοιποι ή για όσους παρευρίσκονται σε μια εκδήλωση, προσπάθεια κ.λπ., αλλά δεν συμμετέχουν ενεργώς σε αυτήν (γ) ***και μαζί και χώρια*** και μαζί και χωριστά: *πάντρεψε την κόρη της και νοίκιασε διαμέρισμα πλάι της· ζουν ~* **2.** με εξαίρεση κάποιου (προσώπου, πράγματος κ.λπ.), εκτός από: *κουραστήκαμε πολύ, ~ που γίναμε μούσκεμα από τη βροχή* || *ήμαστε δέκα άτομα, ~ τα παιδιά* ΣΥΝ. πλην, εξόν, πάρεξ, έξω, ξέχωρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χωρίς* (βλ.λ.), κατά τα επιρρ. σε *-α*, πβ. κ. *συνάμα*].

χωριανός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που κατάγεται από χωριό ή/και κατοικεί σε χωριό (όχι σε κωμόπολη ή πόλη) ΣΥΝ. χωριάτης, χωρικός **2.** (συχνότ.) αυτός που κατάγεται από το ίδιο χωριό ή/και κατοικεί στο ίδιο χωριό με άλλον/άλλους: *συνάντησα εδώ έναν ~ μου και μιλήσαμε για τα παλιά* ΣΥΝ. συγχωριανός, συντοπίτης, συμπατριώτης, πατριώτης, (εκφραστ.) πατριωτάκι.
[ΕΤΥΜ. < *χωριό* + παραγ. επίθημα *-ιανός*, πβ. κ. *παρακατ-ιανός*].

χωριατεύω ρ. αμετβ. {χωριάτεψα} (λαϊκ.) γίνομαι χωριάτης ή συμπεριφέρομαι σαν χωριάτης, δηλ. με αγενή και απολίτιστο τρόπο: *να είσαι ευγενής, να μη χωριατεύεις* ΣΥΝ. χωριατοφέρνω.

χωριάτης (ο) {χωριατών}, **χωριάτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που κατοικεί σε χωριό ή/και κατάγεται από χωριό (κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο της πόλης): *η αστυφιλία κάνει τους ~ να εγκαταλείπουν τον τόπο τους και να πηγαίνουν στις πόλεις* || (μειωτ.) *ένας άξεστος ~ είναι και τίποτε άλλο!* ΣΥΝ. χωρικός, (σπάν.) χωριανός· ΦΡ (παροιμ.) ***ο χωριάτης κι αν πλουτίσει, το τσαρούχι δεν θ' αφήσει*** οι πολύχρονες συνήθειες δεν εγκαταλείπονται εύκολα **2.** (μτφ.) άνθρωπος άξεστος, χωρίς καλλιέργεια και εκλεπτυσμένη συμπεριφορά: *πήγε και παντρεύτηκε έναν ~ και μισό* ΣΥΝ. απολίτιστος, ακαλλιέργητος, αγροίκος ΑΝΤ. πολιτισμένος, καλλιεργημένος, εκλεπτυσμένος, ευγενής· ΦΡ ***δώσε θάρρος στον χωριάτη, και θ' ανέβει στο κρεβάτι*** αν δώσεις θάρρος σε πρόσωπο άξεστο ή που δεν έχει αίσθηση των ορίων στις ανθρώπινες σχέσεις, θα γίνει ξεδιάντροπος, δεν θα υπολογίζει πια κανέναν. Επίσης **χωριάτισσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, άγριος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χωριόν* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιάτης*, πβ. κ. *αγωγ-ιάτης*].

χωριατιά (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** λόγος, πράξη ή συμπεριφορά που ταιριάζει σε χωριάτη, έλλειψη ευγένειας και καλών τρόπων: *αυτό που έκανε ήταν μεγάλη ~* || *τι ~ είναι αυτές που κάνεις;* ΣΥΝ. αγένεια, απρέπεια, βαναυσότητα, χυδαιότητα, χοντροκοπιά, χοντράδα ΑΝΤ. ευγένεια, ιπποτισμός **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των χωρικών, οι χωριάτες: *στο πανηγύρι μαζεύτηκε όλη η ~*. Επίσης **χωριατοσύνη** (σημ. 1).

χωριάτικα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** κατά τον τρόπο των χωρικών **2.** με χωριατιά, δηλ. με απρέπεια, με αγένεια: *φέρθηκε πολύ ~*.

χωριάτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το χωριό ή τον χωριάτη: *~ σπίτι / ζωή / ήθη / έθιμα* ΑΝΤ. πρωτευουσιάνικος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προέρχεται από χωριό, που παράγεται ή κατασκευάζεται σε χωριό ή με τον τρόπο που συνηθίζουν στο χωριό: *~ ψωμί / πίτα / τυρί / αβγά*· ΦΡ. (α) ***σαλάτα χωριάτικη*** καλοκαιρινή κυρ. σαλάτα με βάση τη ντομάτα και την προσθήκη τυριού (φέτας), ελιών, κρεμμυδιού, πιπεριάς (πράσινης), αγγουριού, λαδιού και ρίγανης (β) ***ψωμί χωριάτικο*** σφιχτό, καλοζυμωμένο με σκληρή κόρα ψωμί, κατ' αντιδιαστολή προς το λευκό και μαλακό, αφράτο ψωμί (πολυτελείας) **3.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που ταιριάζει σε χωριάτη, δηλ. που χαρακτηρίζεται από έλλειψη καλλιέργειας και εκλέπτυνσης: *~ τρόποι / συμπεριφορά / συνήθεια / φέρσιμο* ΣΥΝ. άξεστος, αγροίκος, ακαλλιέργητος ΑΝΤ. καλλιεργημένος, ευγενής, εκλεπτυσμένος.

χωριατόπουλο (το) {χωρ. γεν. πληθ.}, **χωριατοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) νεαρός χωρικός, παιδί που κατάγεται από χωριό ή/και κατοικεί σε χωριό: *ως το τέλος του παρέμεινε το μικρό ~, που πήγε στην πόλη για να πλουτίσει*. Επίσης **χωριατόπαιδο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *χωριάτης* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

χωριατόσπιτο (το) (λαϊκ.) **1.** χωριάτικο σπίτι, η κατοικία τού χωρικού ΣΥΝ. αγροτόσπιτο **2.** (κατ' επέκτ.) μικρό και φτωχικό σπίτι, πενιχρή κατοικία: *γεννήθηκε σ' ένα ~*.

χωριατοσύνη (η) ▸ χωριατιά

χωριατοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.-κακόσ.) μοιάζω με χωριάτη, συμπεριφέρομαι σαν χωριάτης· υιοθετώ άξεστους τρόπους και συμπεριφορά: *όμορφη κοπέλα, αλλά χωριατοφέρνει* ΣΥΝ. χωριατεύω.

χωρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χώρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω (κάτι) χωριστά, σε απόσταση από (κάτι) άλλο: *~ τα όσπρια από τα ζυμαρικά και τα βάζω σε άλλο ράφι* || *~ τα λευκά από τα χρωματιστά* || *~ τα πρόχειρα ρούχα από τα καλά* **2.** (ειδικότ.) διακρίνω τα όμοια από τα ανόμοια: *~ την ήρα από το σιτάρι / τους αμνούς από τα ερίφια* (διαχωρίζω τους μεν από τους δε, τους καλούς από τους κακούς) ΣΥΝ. διαχωρίζω, ξεχωρίζω, διαστέλλω ΑΝΤ. σμίγω, συνενώνω **3.** (μτφ.) απομακρύνω (κάποιον) από άλλον (με τον οποίο υπάρχει στενός ψυχικός δεσμός): *οι δυο τους είναι τόσο δεμένοι, που κανείς δεν μπορεί να τους χωρίσει* **4.** λειτουργώ ως χώρισμα, ως στοιχείο που δεν επιτρέπει την επικοινωνία ανάμεσα σε δύο πλευρές, περιοχές, χώρες κ.λπ.: *το τείχος τού Βερολίνου χώριζε τον δυτικό από τον ανατολικό τομέα* || *ο Έβρος είναι ένα φυσικό σύνορο, που χωρίζει την Ελλάδα από την Τουρκία* || *ένας ολόκληρος ωκεανός με χωρίζει από την πατρίδα μου* || *τα δυο κτήματα τα χώριζε ένας φράχτης* || *μας χωρίζει άβυσσος* || *τις δυο οικογένειες χωρίζει άσβεστο μίσος* **5.** διχάζω, προκαλώ αντιθέσεις: *η δίκη χώρισε τη μικρή κοινωνία τού χωριού στα δύο* || *ο εμφύλιος χώρισε τη χώρα στα δύο* **6.** (ειδικότ. για πρόσωπα που καβγαδίζουν ή/και χειροδικούν) μπαίνω ανάμεσά τους και απομακρύνω τον έναν από τον άλλον: *πήγε να τους χωρίσει, αλλά έφαγε κι αυτός ξύλο!* || *αν αρχίσουν να τσακώνονται, ποιος τους χωρίζει!* **7.** διασπώ (κάτι ενιαίο) σε μέρη που διακρίνονται μεταξύ τους: *δεν μπορείς να χωρίσεις το σώμα από την ψυχή* || *~ ένα σύνθετο σώμα στα συστατικά του / ένα βαγόνι από τον συρμό / μια λέξη σε συλλαβές* ΣΥΝ. διασπώ **8.** (ειδικότ.) διαιρώ σε μέρη, μοιράζω: *πριν πεθάνει, χώρισε την περιουσία του στα παιδιά του, για να μην υπάρξουν αντιδικίες* || *~ το γλυκό σε κομμάτια* || *χώρισαν τη γη σε μικρούς κλήρους και τη μοίρασαν στους ακτήμονες* || *~ τη σελίδα σε στήλες* || *~ το τετράδιο στη μέση* || *~ τα μαλλιά στη μέση / στο πλάι* (κάνω χωρίστρα) ΣΥΝ. μοιράζω, διαμοιράζω, κατανέμω ΑΝΤ. ενώνω, συνενώνω **9.** διαλύω τον γάμο, ζητώ και παίρνω διαζύγιο (από κάποιον): *τον παντρεύτηκε και έπειτα από δύο μήνες τον χώρισε* || *γιατί χώρισες τη γυναίκα σου;* || *είμαι χωρισμένος* (διαζευγμένος)· ΦΡ. ***χωρίζω τα τσαννάκια μου (με κάποιον)*** βλ. λ. *τσαννάκι* **10.** ΦΙΛΟΛ. (λόγ.) **χωρίζοντες** (οι) γραμματικοί τής Αλεξανδρινής Εποχής, που απέδιδαν την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* όχι στον Όμηρο, αλλά σε δύο διαφορετικούς ποιητές ♦ (αμετβ.) **11.** τίθεμαι σε απόσταση, διαχωρίζομαι από (κάποιον/κάτι): *τα μαλλιά μου χωρίζουν στη μέση* || *λίγο πριν από τις εκβολές, το ποτάμι χωρίζει στα δύο και σχηματίζει δέλτα* ΣΥΝ. απομακρύνομαι, ξεχωρίζω ΑΝΤ. σμίγω, ενώνομαι, συνενώνομαι, συνδέομαι **12.** (για πρόσ.) παύω να είμαι μαζί με κάποιον, τον αφήνω και φεύγω: *χθες το βράδυ χωρίσαμε πολύ αργά*· ΦΡ. ***(εδώ) χωρίζουν οι δρόμοι (μας / σας / τους)*** (i) θα ακολουθήσουμε διαφορετική κατεύθυνση (γιατί μένουμε σε διαφορετικές περιοχές) (ii) (μτφ.) λήγει σε αυτό το σημείο η συνεργασία (κάποιων) και ο καθένας ακολουθεί τον δικό του δρόμο ΣΥΝ. αποχωρίζομαι, απομακρύνομαι, ξεχωρίζω **13.** (κατ' επέκτ.) διακόπτω συνεργασία ή συνεταιρισμό: *τόσα χρόνια συνέταιροι και τώρα χωρίζουν* **14.** (κατ' επέκτ.) παίρνω διαζύγιο ή διακόπτω αισθηματική σχέση: *ας χωρίσουμε σαν φίλοι* || *η γυναίκα μου είπε ότι θέλει να χωρίσουμε* ΣΥΝ. (για αισθηματικό δεσμό) τα χαλάω **15.** αποσπώμαι από κάτι με το οποίο είμαι ενωμένος: *και τότε χωρίστηκε ο ουρανός από τη θάλασσα και τη γη* || *τα δύο σώματα είναι συναρμολογούμενα και χωρίζονται εύκολα το ένα από το άλλο* (μεσοπαθ. **χωρίζομαι**) **16.** διαιρούμαι: *προς τις εκβολές του ο ποταμός χωρίζεται στα δύο* || *μετά τον πόλεμο η Γιουγκοσλαβία χωρίστηκε σε μικρότερα ανεξάρτητα κράτη* || *χωρίστηκαν σε ομάδες και άρχισαν να παίζουν μεταξύ τους* **17.** παύω να είμαι μαζί με (κάποιον): *μας φθονούν και θέλουν να χωριστούμε* || *χωριστήκαμε αργά το βράδυ μετά την ταβέρνα*. — **χωρισιά** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω, καταχωρίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *χωρίς* (βλ.λ.)].

χωρικός¹, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το χωριό: *~ σπίτι / ήθη / έθιμα* ΣΥΝ. χωριάτικος, αγροτικός **2.** αυτός που σχετίζεται με χώρα: *~ ύδατα* (η αιγιαλίτιδα ζώνη κράτους) **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) ***χωρικός*** (ο), ***χωρική*** (η) κάτοικος χωριού ΣΥΝ. (κακόσ.) χωριάτης / χωριάτισσα ΑΝΤ. αστός / αστή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χώρα*].

χωρικός², -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον χώρο: *~ διάσπαση / καμπύλη*.

χωριό (το) **1.** αγροτικός ή ποιμενικός οικισμός που αποτελείται από λίγα σπίτια και έχει πληθυσμό μικρότερο από την πόλη και την κωμόπολη: *στην επαρχία μας υπάρχουν δύο πόλεις και πολλά ~* || *κοίταζε τα κάτασπρα ~ που ήταν σκαρφαλωμένα στα ριζά τού βουνού*· ΦΡ. (α) ***κάνω χωριό (με κάποιον)*** μπορώ να συνεννοηθώ ή να συμβιώσω (με κάποιον): *είναι τόσο διαφορετικοί χαρακτήρες, που όλοι αναρωτιούνται πώς θα κάνουν χωριό οι δυο τους* || *εμείς δεν κάνουμε χωριό, πρέπει να χωρίσουμε* (β) ***γίναμε από δυο χωριά (χωριάτες)*** ήλθαμε σε διάσταση, καβγαδίσαμε και διακόψαμε τις επαφές μας (γ) (παροιμ.) ***χωριό που φαίνεται, κολαούζο δεν θέλει*** βλ. λ. *κολαούζος* (δ) (παροιμ.) ***κακό χωριό τα λίγα σπίτια / μικρό χωριό, μεγάλη ζήλια*** στις κλειστές κοινωνίες ή γενικότ. στις ολιγάριθμες κοινωνικές ομάδες αναπτύσσονται πιο εύκολα αντιζηλίες και έντονες αντιπάθειες (ε) ***από χωριό*** (i) από επαρχία και κατ' επέκτ. από φυσικό περιβάλλον (για να δηλωθεί η καλή ποιότητα και τα αγνά υλικά): *πρέπει να δοκιμάσεις τις χυλοπίτες· είναι ~* || *μου έφεραν αβγά ~* (ii) για να δηλωθεί η επαρχιώτικη προέλευση, ιδ. όταν κάποιος αγνοεί κάτι: *εγώ δεν ξέρω τίποτα, είμαι ~· ρώτα κανέναν άλλον* || *όλοι ~ είμαστε· πόσοι είναι οι βέροι Αθηναίοι;* (στ) ***μεγάλο χωριό*** (ως χαρακτηρισμός για πόλεις, των οποίων οι περισσότεροι κάτοικοι είναι αστοί με επαρχιώτικη καταγωγή· συχνός χαρακτηρισμός για την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη (ζ) ***έτσι κάνετε στο χωριό σου;*** σε περιπτώσεις στις οποίες έχει κανείς ανάρμοστη συμπεριφορά (η) ***ο καλύτερος τού χωριού*** για πρόσωπο που βρίσκεται στην καλύτερη κατάσταση σε δεδομένη περίσταση σε σχέση με τους άλλους (θ) ***αιολικό χωριό*** βλ. λ. *αιολικός* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο τών κατοίκων τού παραπάνω οικισμού, οι χωρικοί: *όλο το ~ κατέβηκε να τον υποδεχθεί* || *τα νέα κυκλοφόρησαν αμέσως και τα έμαθε όλο το ~* **3.** (στον καθημερινό λόγο) η ιδιαίτερη πατρίδα, ο τόπος καταγωγής: *από ποιο ~ είσαι;* — (υποκ.) **χωριουδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, πόλη, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *χωριόν* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση) < αρχ. *χωρίον* (βλ.λ.) στη σημ. «αγροτική περιοχή, περιφραγμένη ιδιοκτησία»].

χωρίο (το) (λόγ.) απόσπασμα γραπτού κειμένου, το οποίο διαθέτει συνήθ. αυτοτελές νόημα: *διαβάζω ένα ~ από τον Πλάτωνα / από το ευαγγέλιο τού Ματθαίου* ΣΥΝ. περικοπή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χωρίον*, υποκ. των *χώρα / χώρος*].

χωρίς πρόθ.· δηλώνει: **1.** έλλειψη, στέρηση, απουσία (+αιτ.): *προσπάθησε ~ αποτέλεσμα* || *έτσι που πας, θα μείνεις ~ φίλους* || *άνθρωπος ~ φαντασία* || *ζωή ~ συγκινήσεις* || *άτομο ~ αισθήματα* || *συμπεριφέρονται ~ αιδώ / ~ ντροπή* || *η απόφαση πάρθηκε ~ συζήτηση* || *μου επιτέθηκε στα καλά καθούμενα, ~ λόγο / ~ λόγο κι αιτία / ~ αιτία κι αφορμή* || *είναι τρελός, ~ αμφιβολία!* || *~ υπερβολή, μπορεί να φάει ένα ολόκληρο αρνί στην καθισιά του!* ΣΥΝ. (λόγ.) άνευ **2.** εξαίρεση, αφαίρεση, παράλειψη (+αιτ., +να): *μια πορτοκαλάδα ~ ανθρακικό παρακαλώ* || *είναι τρεις, ~ τον Ηλία* || *έφυγε ~ να μου πει ένα «γεια»!* **3.** προϋπόθεση, αναγκαία συνθήκη για να γίνει κάτι (+αιτ., +να): *~ εσένα, η επιχείρηση θα φαλιρίσει* || *~ να έρθει, δεν μπορώ να στρώσω τραπέζι.* (Βλ. κ. λ. *χώρια*). (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., με επίθημα *-ις* (πβ. κ. *μόλ-ις, μέχρ-ις*), < *χώρ-α* / *χῶρ-ος* (βλ. λ. *χώρα*), που αρχικώς δήλωνε την τοποθέτηση ενός αντικειμένου χωριστά από τα άλλα και, συνεπώς, την έλλειψη, τη στέρηση].

χωρισιά (η) → χωρίζω

χώρισμα (το) [μτγν.] {χωρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η πράξη με την οποία χωρίζει κανείς κάτι από κάτι άλλο: *το ~ τής γης / τού ζευγαριού* ΣΥΝ. χωρισμός, (λαϊκ.) χωρισιά, αποχωρισμός ΑΝΤ. ένωση, συνένωση **2.** (συνεκδ.) το τμήμα μεγαλύτερου χώρου που απομονώνεται με κάποιον τρόπο και προορίζεται για ειδική χρήση: *στην άκρη τής καμπίνας υπήρχε ένα ~ για ντους* || *τα γραφεία ήταν εγκατεστημένα σε ειδικά ~ στο πίσω μέρος τής αίθουσας* ΣΥΝ. διαμέρισμα **3.** τοίχος, σανίδωμα ή κατασκεύασμα από οποιοδήποτε υλικό, με το οποίο χωρίζεται ένας χώρος σε άλλους μικρότερους: *η αίθουσα είχε διαιρεθεί με πρόχειρα ξύλινα ~* || *τούβλινο / πλαστικό / γυάλινο ~* || *~ διαμερίσματος / ντουλάπας / κιβωτίου.* — (υποκ.) **χωρισματάκι** (το).

χωρισμός (ο) [αρχ.] **1.** η πράξη με την οποία χωρίζει κάποιος ή κάτι από άλλο(ν): *ο ~ των παιδιών που μαλώνουν* ΣΥΝ. χώρισμα, αποχωρισμός, απόσπαση, ξεχώρισμα ΑΝΤ. σμίξιμο, ένωση, συνένωση, σύνδεση **2.** (ειδικότ.) η διαδικασία κατά την οποία διακρίνει κανείς τα όμοια από τα ανόμοια: *ο ~ των βιβλίων σε κατηγορίες* || *ο ~ των γραμματοσήμων κατά χώρα προελεύσεως* ΣΥΝ. ξεχώρισμα, διαχωρισμός, διάλεγμα, ξεδιάλεγμα, διαλογή **3.** (ειδικότ.) ο διαχωρισμός πράγματος, αντικειμένου κ.λπ. σε τμήματα, η διαίρεσή του σε μέρη ή ομάδες: *ο ~ τής γης / τής περιουσίας / μιας περιοχής σε σφαίρες επιρροής* ΣΥΝ. κατανομή, διανομή, μοιρασιά, μοίρασμα **4.** λύση εμπορικής συνεργασίας ή συνεταιρισμού ΣΥΝ. διάλυση **5.** (α) η διακοπή ερωτικής σχέσης ή η διάλυση γάμου, η λήψη διαζυγίου και συνεκδ. το ίδιο το διαζύγιο: *έτσι που πάνε, θα φτάσουν στον ~* || *από τον ~ τους και μετά δεν έχουν ξανασυναντηθεί* (β) ΝΟΜ. (παλαιότ.) ***χωρισμός από κοίτης και τραπέζης*** η αναστολή τής υποχρέωσης των συζύγων να συμβιώνουν με δικαστική απόφαση.

χωριστά επίρρ. **1.** ξεχωριστά, όχι μαζί: *πήγαμε ~ στην εκδήλωση* || *τον τελευταίο καιρό ζουν ~* ΣΥΝ. χώρια, (λόγ.) κατ' ιδίαν ΑΝΤ. μαζί, από κοινού **2.** εκτός από, με την εξαίρεση (κάποιου πράγματος): *έκανα πολλά έξοδα, ~ ο προσωπικός μου κόπος* ΣΥΝ. χώρια, πλην, εξόν, ξέχωρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκατέρωθεν*.

χωριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον χωρισμό ή είναι υπαίτιος χωρισμού: *~ πόλεμος / κίνημα* (πολιτικό ή/και στρατιωτικό κίνημα που αποβλέπει στην αυτονόμηση περιοχής από τη χώρα στην οποία υπάγεται) ΣΥΝ. διασπαστικός, διαιρετικός, ανθενωτικός ΑΝΤ. ενωτικός, συνδετικός. — **χωριστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

χωριστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει χωριστεί από κάποιον, που υπάρχει ή βρίσκεται χωριστά, μη κοινός: *~ είσοδος για το προσωπικό / κρεβάτια / λογαριασμοί / καριέρα / τμήμα / θέμα* || *αυτό θα πρέπει να γραφτεί σε ~ χαρτί* || *οι δύο συνθήκες θα υπογραφούν σε ~ ημερομηνίες* ΣΥΝ. ιδιαίτερος, ξεχωριστός, μεμονωμένος ΑΝΤ. αχώριστος, ενωμένος, συνδεδεμένος, αδιαίρετος, αξεχώριστος **2.** (σπανιότ.) αυτός που ξεχωρίζει, που διακρίνεται από άλλον/άλλους: *«μέσα στον κόσμο χωριστή, μέσα σε τόσες μία...»* (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ. ξεχωριστός, εκλεκτός ΑΝΤ. κοινός, συνηθισμένος.

χωρίστρα (η) {δύσχρ. χωριστρών} (λαϊκ.) **1.** το χτένισμα που γίνεται με διαχωρισμό των μαλλιών σε δύο μέρη: *κάνω ~ στη μέση / στο πλάι* **2.** (συνεκδ.) η γραμμή που διαχωρίζει τα μαλλιά τού κεφαλιού σε δύο μέρη: *ίσια / στραβή ~.* — (υποκ.) **χωριστρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *χωρίζω* + παραγ. επίθημα *-τρα* (πβ. κ. *ποτίσ-τρα*)].

χωρο- κ. **χωρό-** κ. **χωρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με την έννοια τού χώρου: *χωρο-θέτηση*, (ΦΥΣ.) *χωρό-χρονος, χωρ-επίσκοπος* **2.** με εδαφική έκταση: *χωρο-μετρώ, χωροστάθμηση* **3.** με τη διάταξη των οικοδομημάτων μέσα στον χώρο: *χωρο-ταξία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χωρο-φιλῶ*, μτγν. *χωρο-βατῶ, χωρο-μετρῶ*), που προέρχεται από τα αρχ. *χῶρος* και *χώρα* (αναλόγως σημασίας)].

χωροβάτης (ο) {χωροβατών} τοπογραφικό όργανο που χρησιμοποιείται για τον καθορισμό υψομετρικών διαφορών, αποτελείται από διόπτρα με αλφάδι και στηρίζεται σε τρίποδα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χῶρος* + *-βάτης* < *βαίνω*].

χωρογραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} γενική περιγραφή χώρας ή περιοχής και ιδ. τής μορφολογίας τού εδάφους της με τα βουνά, τις πεδιάδες, τους ποταμούς κ.λπ. ΣΥΝ. τοπογραφία. — **χωρογραφικός, -ή, -ό** [μτγν.].

χωροδεσπότης (ο) [1836] {χωροδεσποτών} (λόγ.) δεσπότης χώρας ή περιοχής, άρχοντας και κυρίαρχος φέουδου ή τιμαρίου ΣΥΝ. φεουδάρχης, τιμαριώτης, αφέντης.

χωροδιάπλαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η διαμόρφωση ενός χώρου βάσει σχεδίου.

χωροδικτύωμα (το) {χωροδικτυώμ-ατος | -ατα, -άτων} μεγάλο σκέπαστρο από μεταλλικό πλέγμα: *τα διόδια στις εθνικές οδούς καλύπτονται με χωροδικτυώματα.*

χωροεπίσκοπος (ο) → χωρεπίσκοπος

χωροθέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο καθορισμός τής ακριβούς θέσεως και των ορίων συγκεκριμένου χώρου: *~ χώρων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων* || *η ~ ενός ακινήτου.* — **χωροθετώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *χωροθετώ* < *χώρος* + *-θετώ* (βλ. λ. *θέτω*)].

χωρομετρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η καταμέτρηση τής επιφάνειας τού εδάφους με τη χρήση ειδικών οργάνων για τον προσδιορισμό τού εμβαδού και την οριοθέτηση αγροτικών κτημάτων και οικοπέδων: *~ περιοχής* || *αθέμιτη ~* (η σχεδιαγράφηση δρόμων, λιμανιών, στρατιωτικών εγκαταστάσεων κ.λπ., που γίνεται χωρίς άδεια τής αρμόδιας αρχής) ΣΥΝ. χωρομέτρηση **2.** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενό του την καταμέτρηση εδαφών και την αναπαράσταση αυτών σε σμίκρυνση (υπό κλίμακα) πάνω σε χαρτί (τοπογραφικό διάγραμμα). Επίσης **χωρομέτρηση** [1875] (σημ. 1). — **χωρομέτρης** (ο) [μτγν.], **χωρομετρικός, -ή, -ό** [1851].

χωρομετρώ ρ. μετβ. [μτγν.] {χωρομετρείς... | χωρομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταμετρώ χώρο ή περιοχή, υπολογίζω με τα κατάλληλα όργανα το εμβαδόν τής επιφάνειας μιας έκτασης γης και μεταφέρω τα δεδομένα με σμίκρυνση σε χάρτη: *το νησί δεν έχει ακόμη χωρομετρηθεί.*

χωρονομία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η διανομή καλλιεργήσιμων εκτάσεων σε ακτήμονες αγρότες. — **χωρονομικός, -ή, -ό** [μτγν.].

χώρος (ο) **1.** (α) (γενικά) το πλαίσιο (τοπικό, φυσικό, κοινωνικό) μέσα στο οποίο υπάρχει ή/και δρα (κάποιος/κάτι): *το υγρό στοιχείο είναι ο φυσικός ~ των ψαριών* || *ο ~ εδώ δεν είναι κατάλληλος για τέτοια συζήτηση* || *το σπίτι τους δεν είναι κατάλληλος ~ για να μεγαλώσει ένα παιδί* || *ο ιδιωτικός και οικογενειακός ~ είναι απαραβίαστος* ΣΥΝ. τόπος, περιβάλλον (β) (ειδικότ.) περιοχή ή τμήμα περιοχής: *ανοικτός / κλειστός / περιορισμένος ~* || *αγαπώ τις ελεύθερες εκτάσεις και τους ανοιχτούς ~* || *τα βουνά τής Μοντάνας είναι ιερός ~ για τους Ινδιάνους Σιού·* ΦΡ. (α) ***δημόσιος χώρος*** περιοχή πόλεως (λ.χ. δρόμοι, πλατείες, πάρκα κ.λπ.) όπου κινούνται και έχουν ελεύθερη πρόσβαση πολλοί άνθρωποι, καθώς και το κτήριο κάθε δημόσιας υπηρεσίας: *εδώ είναι ~ και δεν μπορείς να συμπεριφέρεσαι σαν να είσαι στο σπίτι σου* ΑΝΤ. ιδιωτικός, προσωπικός χώρος (β) ***αρχαιολογικός χώρος*** βλ. λ. *αρχαιολογικός* **2.** κενό διάστημα, τμήμα ευρύτερου συνόλου, το οποίο δεν καταλαμβάνεται από (κάποιον/κάτι): *δεν υπάρχει άλλος ~ στο σπίτι / στο γραφείο* || *βρήκα λίγο ~ στο αυτοκίνητο, για να βάλω τα πράγματά σου* || *εκεί όπου πήγαμε, δεν υπήρχε ~ να σταθείς* || *το λεωφορείο διαθέτει αρκετό ~ για καθημένους, αλλά όχι και για ορθίους* || *δεν έχουμε αρκετό ~, για να βάλουμε και άλλα θρανία* || *λόγω ελλείψεως χώρου το ρεπορτάζ θα δημοσιευθεί αύριο·* ΦΡ. (α) ***κάνω χώρο*** δημιουργώ ελεύθερο ένα διάστημα τοπικό, ώστε να χωρέσει (κάποιος/κάτι): *κάνε λίγο χώρο δίπλα σου, να καθίσω κι εγώ* (β) ***ανοίγω χώρο*** δημιουργώ ελεύθερο διάστημα: *άνοιξαν χώρο στην εξέδρα για τον ομιλητή* (γ) ***αφήνω χώρο*** επιτρέπω να μείνει ελεύθερο, μη κατειλημμένο ένα διάστημα τοπικό: *δεν άφησαν ~ να παρκάρει κανένας άλλος* || *η αμυνόμενη ομάδα αφήνει χώρο στην αντίπαλη στο κέντρο τού γηπέδου* ΣΥΝ. τόπος, μέρος **3.** (ειδικότ.) έκταση εδάφους, θάλασσας ή αέρα με συγκεκριμένη λειτουργία: *φύτεψαν δέντρα στον ακάλυπτο ~ τής πολυκατοικίας* || *~ αθλοπαιδιών / κυνηγιού / πρασίνου* (έκταση δενδροφυτευμένη ή σπαρμένη με χλόη εντός οικισμού) / *στάθμευσης / ελλιμενισμού των πλοίων·* ΦΡ. ΝΟΜ. (α) ***εθνικός εναέριος χώρος*** ο εναέριος χώρος που ορίζεται από τα γεωγραφικά σύνορα κράτους και υπάγεται στην κυριαρχία του: *παραβιάσεις τού εθνικού εναερίου χώρου από αεροπλάνα τής γείτονος χώρας* ΣΥΝ. μέρος, τόπος, διάστημα (β) ***ζωτικός χώρος*** βλ. λ. *ζωτικός* (γ) ΑΘΛ. ***αγωνιστικός χώρος*** το γήπεδο· η οριοθετημένη έκταση μέσα στην οποία αγωνίζονται οι αθλητές, κυρ. στα ομαδικά αθλήματα: *οι ομάδες εμφανίστηκαν μαζί στον ~* || *η μπάλα βγήκε εκτός αγωνιστικού χώρου* **4.** (ειδικότ.) καθένα από τα τμήματα, από τα οποία αποτελείται κατοικία ή όχημα: *το σπίτι μας έχει μεγάλους / μικρούς / άνετους ~* ΣΥΝ. δωμάτιο, διαμέρισμα **5.** (ειδικότ.) στεγασμένη ή μη έκταση, κτίσμα ή τμήμα κτίσματος που προορίζεται για συγκεκριμένη δραστηριότητα: *ο δημοφιλής τραγουδιστής αναζητεί ~ για χειμερινές συναυλίες* || *ο θεατρικός όμιλος τής πόλης μας απέκτησε δικό του ~, για να παρουσιάζει τις παραστάσεις του* || *σε έναν καλαίσθητο και ζεστό ~ μουσικής και κεφιού μεταμόρφωσαν τον παλιό στάβλο δύο νέοι επιχειρηματίες* || *~ αναψυχής / εργασίας* || *οι ~ υγιεινής τού νοσοκομείου* || *~ αναμονής·* ΦΡ. (α) ***ιερός χώρος / χώρος λατρείας*** ναός και γενικά κάθε σημείο, αίθουσα, κτήριο όπου τελούνται θρησκευτικές τελετές (β) ***πανεπιστημιακός χώρος*** το κτήριο τού πανεπιστημίου και η περιοχή που ανήκει σε αυτό: *στον ~ ισχύει το πανεπιστημιακό άσυλο* **6.** οποιαδήποτε έκταση που μπορεί να γίνει αισθητή μέσα από τις διαστάσεις της (μήκος, πλάτος, ύψος): *ο ~ γύρω από το σπίτι* || *στην εξοχή υπάρχει πολύς ~, για να παίξουν τα παιδιά* || *κινούμαι στον ~* || *ένας χορευτής πρέπει να έχει αίσθηση τού ~, για να κινείται σωστά στη σκηνή* || *όταν δεν έχει κανείς αίσθηση τού ~, είναι εύκολο να χάσει τον προσανατολισμό του* **7.** (ειδικότ.) η τρισδιάστατη έκταση, την οποία καταλαμβάνει κάθε υλικό σώμα: *ο ~ του σπιτιού / τού αυτοκινήτου / τού ψυγείου / τής βιβλιοθήκης* ΣΥΝ. όγκος, διαστάσεις· ΦΡ. ***πιάνω χώρο*** καταλαμβάνω έκταση (σε ύψος, πλάτος, μήκος): *αυτή η βιβλιοθήκη πιάνει πολύ χώρο* **8.** ΦΥΣ. η τρισδιάστατη και χωρίς όρια έκταση, μέσα στην οποία βρίσκονται και κινούνται τα ουράνια σώματα, ο κόσμος όλος: *κοσμικός / συμπαντικός ~* || *ο Αϊνστάιν συσχέτισε τον ~ με τον χρόνο* (βλ. λ. *χωρόχρονος*) ΣΥΝ. σύμπαν, άπειρο **9.** (μτφ.) τομέας τής επιστήμης ή τής ανθρώπι-

νης δραστηριότητας: *νέα προβλήματα ανακύπτουν στον ~ τής παιδείας / τής οικονομίας* || *αυτό ανήκει στον ~ τής ιατρικής* || *από πολιτικής απόψεως ανήκει στον ~ τού κέντρου* || *στον δικό μας επαγγελματικό ~ δεν έχουν παρατηρηθεί κρούσματα κερδοσκοπίας* || *επιχειρηματικός / πολιτικός / ακαδημαϊκός / καλλιτεχνικός ~* ΣΥΝ. περιοχή, κλάδος **10.** ΦΙΛΟΣ. (α) θεμελιώδης έννοια που συσχετίζεται και συνδέεται άμεσα με τον χρόνο (βλ. λ. *χωρόχρονος*). συναποτελώντας με αυτόν τις δύο ιδιότητες τής εξωτερικότητας σε σχέση με τη σκέψη· η έννοια τού χώρου προσδιορίζει μια αντικειμενική και καθολική μορφή τής ύπαρξης και εκφράζει την τάξη κατά την οποία συνυπάρχουν τα αντικείμενα και τα συστήματα τού πραγματικού κόσμου. καθώς και τη θέση. τις διαστάσεις. το μέγεθος. την έκταση και τις αποστάσεις τους (β) (στον Καντ) ο χώρος και ο χρόνος αποτελούν τις a priori μορφές τής αντιληπτικής ικανότητας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χῶρος*, που συνδ. με το ουσ. *χώρα* (βλ.λ.). από το οποίο διαχωρίστηκε σημασιολογικώς. εκφράζοντας κυρ. τον συγκεκριμένο χώρο (όχι όμως τόσο ώστε να υπάρχει επικάλυψη με το αρχ. *τόπος*), την έκταση στην οποία διαδραματίζονται συγκεκριμένα γεγονότα. Ο όρ. τής φυσικής αποδίδει το γαλλ. espace. ενώ η σημ. «τομέας (επιστήμης κ.λπ.)» αποδίδει το γαλλ. domaine. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *αστικός / εναέριος χώρος* (< γαλλ. espace urbain / aérien), *ζωτικός χώρος* (< γερμ. Lebensraum), *κοσμικός / ανοικτός χώρος* (< αγγλ. cosmic / open space) κ.ά.].

χωροστάθμη (η) [1812] {χωροσταθμών} όργανο που χρησιμοποιείται από τους τοπογράφους. τοπογραφική στάθμη (βλ.λ.).

χωροστάθμηση (η) [1858] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση με ειδικά όργανα και μεθόδους των υψομέτρων και των υψομετρικών διαφορών ανάμεσα σε ορισμένα σημεία τού εδάφους με σκοπό τη σχεδίαση χάρτη: *με ~ υπολογίστηκε το υψόμετρο τού βουνού*. — **χωροσταθμικός**, -ή. -ό [1884]. **χωροσταθμώ** ρ. [1884] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Nivellierung].

χωροτάκτης (ο) {χωροτακτών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη χωροταξία (βλ.λ.). — **χωροτακτικός**, -ή. -ό. **χωροτακτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *χώρος + -τάκτης < τάσσω*].

χωροταξία (η) {χωρ. πληθ.} η μελέτη για την καλύτερη δυνατή οργάνωση τού γεωγραφικού χώρου μέσα στο εθνικό πλαίσιο έτσι. ώστε να επιτυγχάνεται η αποδοτικότερη χρήση των εδαφών και κατανομή τού πληθυσμού ανάλογα με τους φυσικούς πόρους, την οικονομική δραστηριότητα και το περιβάλλον, το οποίο έχει ανάγκη προστασίας. κυρ. σε σχέση με τις λειτουργικές ανάγκες σχεδιαζόμενου οικισμού. — **χωροταξικός**, -ή. -ό. **χωροταξικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Raumordnung].

χωροφύλακας (ο) {χωροφυλάκων} (παλαιότ.) **1.** ο οπλίτης τής χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.)· ΦΡ. ***κάνω τον χωροφύλακα (σε κάποιον)*** επιτηρώ (κάποιον). παρακολουθώ τις κινήσεις του. προσέχω αν ενεργεί σωστά και αν τηρεί τους κανόνες: *συχνά οι δάσκαλοι κάνουν τον χωροφύλακα στα διαγωνίσματα. επειδή οι μαθητές προσπαθούν να αντιγράψουν* **2.** (γενικότ.) αυτός που υπηρετούσε στη χωροφυλακή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωροφύλαξ < χῶρος + φύλαξ. -ακος*].

> **χωροφυλακή – χωροφύλακας.** Το *αρχαίο* (μεταγενέστερο) *χωροφύλαξ* επαναχρησιμοποιήθηκε με νέα, προφανώς, σημασία. για να αντικαταστήσει στις αρχές τού 19ου αι. το ξενικό (τουρκικό) **ζαπτιές**. που χρησιμοποιούσαν μέχρι τότε. Από το *χωροφύλαξ* πλάστηκε η λ. **χωροφυλακή**. η οποία μαρτυρείται για πρώτη φορά στους *Ελληνικούς Κώδικες* (1833) για να αποδώσει το γαλλ. gendarmerie. Ενδιαφέρουσα είναι η παρατήρηση τού λεξικογράφου Στ. Κουμανούδη σχετικά με τις περιπέτειες των λέξεων *χωροφυλακή* και *χωροφύλαξ*, ο οποίος. αναφερόμενος στον ονοματολόγο Γρηγόριο Χαντσερή. γράφει: «*Ἀποδοκιμάζων ὁ Γρ. Χαντσ. τῷ 1870 τὴν λέξιν* [ενν. *χωροφυλακήν*], *ἐπρότεινεν ἀντ᾽ αὐτῆς τὰς ἐνθεσμοφυλακὴν ἢ θεμιστοφυλακήν. ἢ θεμιτοφυλακὴν ἢ θεσμιοφυλακὴν ἢ νομιμοφυλακὴν ἢ μᾶλλον τακτοφυλακήν, καὶ ἀντὶ τοῦ χωροφύλακος. ἐνθεσμοφύλακα κτλ. ἢ μᾶλλον τακτοφύλακα. Χωροφυλακὴ δὲ κατ᾽ αὐτὸν κληθῆναι δύναται κυρίως ἡ ἔνοπλος δύναμις ἡ φυλάττουσα τὴν χώραν. ὅταν ὁ παρατακτὸς στρατὸς (la ligne) ἐκστρατεύσῃ. οἷον ἡ ἐθνοφυλακὴ εἴτε καὶ ἡ παρὰ Πρώσσοις Landwehr (ἄμυνα. φύλαξις τοῦ τόπου). Ἀλλὰ λέγει. σήμερον δυσχερεστάτη ἀποβαίνει ἡ ἀντικατάστασις τῶν εἰρημένων ὀνομάτων. ἅτε πάνυ βαθέως ἐγκολαφθέντων. Πῶς τὸ ἐκατάλαβε!» (Συναγωγή νέων λέξεων...)*.

χωροφυλακή (η) [1833] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) ένοπλο σώμα με στρατιωτική δομή και οργάνωση, που καθήκον του είχε να διασφαλίζει την τήρηση τής δημόσιας τάξης, των νόμων και τής εσωτερικής ασφάλειας στο εσωτερικό τού κράτους (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

χωροφυλακίστικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που αρμόζει σε χωροφύλακα, δηλ. που είναι αυταρχικός. βάναυσος και σκληρός: *~ τρόποι / φέρσιμο / συμπεριφορά / ύφος*. — **χωροφυλακίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.
[ΕΤΥΜ. < *χωροφυλακή* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ. κ. *παπαγαλίστικος*].

χωρόχρονος κ. **χωροχρόνος** (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. ΑΣΤΡΟΝ. η ενότητα χώρου και χρόνου, που προκύπτει από την προσθήκη μιας τέταρτης διάστασης, τού χρόνου. στον τρισδιάστατο χώρο και ο οποίος αποτελεί. σύμφωνα με τη θεωρία τής σχετικότητας τού Α. Αϊνστάιν, απαραίτητη προϋπόθεση για τον εντοπισμό ενός γεγονότος **2.** (γενικότ.) ο χώρος σε συνδυασμό με τον χρόνο: *η πορεία ενός έθνους στον ~*. — **χωροχρονικός**, -ή, -ό, **χωροχρονικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Raumzeit].

χωρώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χωρ-είς κ. -άς... | χώρεσα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω ορισμένη χωρητικότητα. περιλαμβάνω ή μπορώ να περιλάβω ορισμένη ποσότητα: *πόσο κρασί χωράει αυτό το βαρέλι;* || *το λεωφορείο χωράει περίπου ογδόντα επιβάτες, καθιστούς και ορθίους* || *η βαλίτσα δεν θα τα χωρέσει όλα τα ρούχα* || *το θέατρο χωράει χίλιους θεατές* || *ο υπολογιστής δεν χωράει άλλα δεδομένα* ΣΥΝ. περικλείω, εμπερικλείω, συμπεριλαμβάνω. (λαϊκ.) παίρνω ΑΝΤ. αποκλείω· ΦΡ. ***δεν με χωράει ο τόπος*** δεν μπορώ να καθίσω κάπου ήσυχα. κάνω συνεχώς νευρικές κινήσεις και περιφέρομαι: *από τότε που του είπες ότι θα πάτε εκδρομή. δεν τον χωράει ο τόπος* **2.** (μτφ.-τριτοπρόσ.) (α) (κ. στον τ. ***χωρεί***) υπάρχει ή γίνεται αντιληπτό ή προφανές (κάτι): *ότι αυτός είναι ο δράστης, δεν χωρεί αμφιβολία* (δηλ. είναι αναμφίβολο) (β) μπορεί να επιτραπεί (κάτι): *δεν χωράει αντίρρηση / δεύτερη γνώμη σε όσα λέει* ΣΥΝ. επιτρέπεται· ΦΡ. (για απόψεις. θέσεις κ.λπ.) ***χωρεί / σηκώνει συζήτηση*** για κάτι αμφιλεγόμενο. συζητήσιμο: *δεν ξέρω αν πρέπει να πάει στο εξωτερικό· το θέμα ~* ♦ (αμετβ.) **3.** βρίσκω ελεύθερο χώρο ή μπορώ να μπω. να τοποθετηθώ κάπου, χωρίς να περισσεύω: *δεν χωράμε όλοι στο αυτοκίνητο* || *κάνετε χώρο να χωρέσω κι εγώ* || *πώς θα χωρέσουν τόσοι μαθητές σε μια τόσο μικρή αίθουσα;* || (μτφ.) *«η διάρκεια μιας τηλεταινίας πρέπει να είναι γύρω στα 50 λεπτά, για να χωρέσει στο πρόγραμμα»* (εφημ.) ΣΥΝ. περιέχομαι. περιλαμβάνομαι ΑΝΤ. αποκλείομαι· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***χίλιοι καλοί χωρούν, ένας κακός δεν χωρεί*** οι καλόβολοι άνθρωποι βολεύονται ακόμη και σε συνθήκες μεγάλου συνωστισμού (β) ***ο ποντικός στην τρύπα του δεν χωρούσε, κολοκύθια μάζευε / έσερνε*** για όσους αναλαμβάνουν υποχρεώσεις που ξεπερνούν τις δυνάμεις τους (γ) ***στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει*** βλ. λ. *κοφίνι* (δ) ***όλοι οι καλοί χωράνε*** βλ. λ. *καλός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, καταχωρίζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χωρῶ (-έω)*. αρχική σημ. «διαθέτω χώρο για κάτι, περιλαμβάνω – κάνω χώρο», < *χῶρος* (βλ.λ.). Ήδη αρχ. είναι η σημ. «κινούμαι, βαδίζω», η οποία έχει διατηρηθεί και σε νεοελλην. σύνθ. (λ.χ. *προ-χωρῶ. ἀνα-χωρῶ*)].

χωσιά (η) (λαϊκ.) η ενέδρα: *έστησαν ~ και τον σκότωσαν* ΣΥΝ. καρτέρι, παγίδα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *χωσ-* τού ρ. *χώνω* (αόρ. *έ-χωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *δεσ-ιά, ριζ-ιά*].

χώσιμο (το) → χώνω

χωστός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχηματίστηκε με επισώρευση χώματος: *~ πλαγιά* **2.** αυτός που έχει μπηχτεί βαθιά στο χώμα. που εισχωρεί σε βάθος μέσα στη γη: *το κτήμα οριοθετούσαν ~ πάσσαλοι σε πυκνή διάταξη* ΣΥΝ. μπηγμένος, μπηχτός **3.** (ειδικότ. για υποδήματα) που καλύπτουν ολόκληρο ή σχεδόν ολόκληρο το άνω μέρος τού πέλματος: *~ γόβες* **4.** (μτφ.) κρυμμένος σε βάθος. αυτός που δεν είναι εύκολο να εντοπιστεί: *«αγοράζαμε και βιβλία από υπαίθρια παλαιοπωλεία και κυρίως. σε ~ υπόγεια στο Μοναστηράκι»* (εφημ.) ΣΥΝ. κρυφός, μυστικός ΑΝΤ. εμφανής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *χώννυμι* (< **χώσ-νυ-μι*), βλ. κ. *χώνω*].

Ψ

Ψ, ψ: ψει / ψι, το εικοστό τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Η μορφή τού γράμματος, κατά τους ιστορικούς τής ελληνικής γραφής, προήλθε από το γράμμα Υ με προέκταση τής κάτω κεραίας στο μέσο τής διχάλας. Το σημαντικό για την ιστορία τής γραφής –πράγμα που ισχύει και για το Ξ– είναι ότι επινοήθηκε μονογράμματη δήλωση δύο συμφώνων, ότι πλάστηκε δηλ. το μονόγραμμα Ψ, νέο γράμμα στο ελληνικό αλφάβητο, για να δηλώσει το σύμπλεγμα συμφώνων [ps]. Το ίδιο έγινε και με το Ξ, στο οποίο άλλαξε η φωνητική αξία τού βορειοσημιτικού γράμματος. Τόσο στο Ψ όσο και στο Ξ η καινοτομία υπαγορεύθηκε από την εκτεταμένη, και μάλιστα σε γραμματικές δηλώσεις ρημάτων και ονομάτων, χρήση των αντιστοίχων συμφωνικών συμπλεγμάτων (τού ps και τού ks): *λείψω, έλειψα, έλλειψις* κ.λπ. Βεβαίως, η χρήση τού Ψ για να δηλώσει το [ps] ισχύει μόνο στο αττικό και στα λοιπά «ανατολικά» λεγόμενα αλφάβητα, γιατί στα δυτικά αλφάβητα (Ευβοίας, Βοιωτίας, ΝΔ. Πελοποννήσου κ.ά.) το [ps] δηλώθηκε με δύο γράμματα ως ΦΣ. Η χρήση τού Χ ως [ks] στα αλφάβητα αυτά συνετέλεσε στο να αλλάξουν οι δηλώσεις των συναφών γραμμάτων (το Ψ σε αυτά δήλωσε το Χ!). Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το σύμπλεγμα [ps] δηλώθηκε, όπως συμβαίνει στα αλφάβητα αυτά, αναλυτικά: *όψις* = o-pi-si. Τέλος, η γραφή **ψι** (αντί **ψει**) οφείλεται σε απλοποιημένη γραφή τού γράμματος λόγω τού ιωτακισμού τού *ει* σε *ι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ψ, ψ ψει κ. ψι· το εικοστό τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ψει, αριθμός*).

ψάθα (η) {ψαθών} **1.** (λαϊκ.) φυτό που φυτρώνει στους βάλτους **2.** (συνεκδ.) χαλί, στρώμα, τσάντα κ.λπ. που κατασκευάζεται από τα πλεγμένα στελέχη τού παραπάνω φυτού: *σκούπισε τα πόδια σου στην ~ τής πόρτας* || *απλώνω την ~ στην πλαζ* ΣΥΝ. ψαθί **3.** (γενικά) κάθε πλέγμα από στελέχη αγρωστοειδών φυτών ή από σχοινί, κλαδιά λυγαριάς κ.λπ., το οποίο έχει ποικίλες χρήσεις: *σκέπασαν τα δοκάρια τού υποστέγου με ~* || *καλοκαιρινή ομπρέλα κήπου με ~ αντί για πανί*· ΦΡ. ***πεθαίνω στην ψάθα*** πεθαίνω πάμπτωχος, χωρίς κανένα περιουσιακό στοιχείο **4.** (συνεκδ.) ανδρικό ή γυναικείο (καλοκαιρινό) καπέλο από το παραπάνω πλέγμα: *βάλαμε τις ~ μας και πήγαμε στην παραλία* ΣΥΝ. ψαθί, ψαθάκι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ψαθί* (βλ.λ.) + μεγεθ. κατάλ. *-α*, πβ. κ. *βαρέλι – βαρέλα*].

ψαθάκι (το) {χωρ. γεν.} καλοκαιρινό ανδρικό καπέλο από ψάθα: *φόρεσε το ~ του και βγήκε*.

ψαθάς (ο) {ψαθάδες} πρόσωπο που κατασκευάζει και πουλά ψάθινα αντικείμενα.

ψαθί (το) {ψαθ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-υποκ.) **1.** η ψάθα (βλ.λ., σημ. 1, 2): *το ~ τής πόρτας* **2.** (συνεκδ.) το ψαθάκι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ψιάθιον* (με καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού *-ι-* σε περιβάλλον φθόγγου [s], λ.χ. *σίαλον – σάλιο, σιαγών – σαγόνι*), υποκ. τού αρχ. *ψίαθος (ή)*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο, που παρουσιάζει ίδιο επίθημα με τις λ. *κάλαθος, γύργαθος*].

ψάθινος, -η, -ο [1833] αυτός που είναι κατασκευασμένος από ψάθα, που αποτελείται από ψάθα: *~ καπέλο / καρέκλα / στρωσίδι / σκεπή καλύβας / καλάθι / τσάντα*.

ψαθοποιείο (το) το εργαστήριο ή το εργοστάσιο, στο οποίο κατασκευάζονται ψάθες και ψάθινα είδη (καπέλα, τσάντες, καλάθια κ.λπ.).

ψαθοποιός (ο) ο τεχνίτης που κατασκευάζει και επιδιορθώνει ψάθες και ψάθινα αντικείμενα (καπέλα, τσάντες, καλάθια κ.λπ.).

ψαθυρός, -ά, -ό (λόγ.) αυτός που θρυμματίζεται εύκολα, εύθρυπτος. — **ψαθυρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ψαθ-* + παραγ. επίθημα *-υρός* (πβ. κ. *βλοσ-υρός*). Το θ. *ψαθ-*, που απαντά και στο αρχ. *ψαθάλλω* «θρύπτω, θρυμματίζω», είναι αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *ψήνω*].

ψαθώνω ρ. μετβ. {ψάθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καλύπτω (κάτι) με ψάθα: *~ την καρέκλα* **2.** πλέκω (κάτι) σε ψάθα, δίνω σε (κατασκεύασμα) τη μορφή ψάθας. — **ψάθωμα** (το) [1893].

ψαθωτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει φτειαχτεί από ψάθα (βλ.λ.) ή είναι πλεγμένος όπως η ψάθα (βλ.λ., σημ. 3): *~ κάλυμμα / στρωσίδι / πλέξη* ΣΥΝ. ψάθινος **2.** (ειδικότ.) ***ψαθωτό*** (το) κάθε κατασκευή από ψάθα: *τράβηξε το ~ τής πόρτας και μπήκε*.

ψάλθηκα ρ. → ψάλλω

ψαλίδα (η) **1.** (μεγεθ.) μεγάλο σε μέγεθος ψαλίδι (βλ.λ.), κατάλληλο για κοπή σκληρών υλικών: *~ τού κήπου / μετάλλων / για το κούρεμα των προβάτων*· (λαϊκ.) **2.** ΒΟΤ. ο έλικας τού αμπελιού και άλλων φυτών: *η ~ χρησιμεύει για την αναρρίχηση τού φυτού* **3.** ΖΩΟΛ. (α) η σαρανταποδαρούσα (β) δερματόπτερο έντομο που το χαρακτηριστικό του είναι ένα ζευγάρι σκληρές, αιχμηρές λαβίδες στο πίσω άκρο τής κοιλιάς **4.** ασθένεια των τριχών τής κεφαλής, κατά την οποία οι τρίχες σχίζονται στα δύο και δεν αναπτύσσονται άλλο **5.** (μτφ.) η διαφορά, το άνοιγμα ανάμεσα σε δύο άκρα ενός μεγέθους που μετρούμε: *η ~ μεταξύ πλουσίων και φτωχών έχει μεγαλώσει τα τελευταία τριάντα χρόνια* || *το άνοιγμα τής ~ μεταξύ των υψηλών και χαμηλών εισοδημάτων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψαλίς, -ίδος* (με παραγ. επίθημα *-ίς*, πβ. κ. *λεπ-ίς, -ίδος*), που συνδ. και με άλλους αρχ. τεχν. όρ. (λ.χ. *ψαλόν* «χαλινός», *ψέλιον* «βραχιόλι», *ψάλιον* «αλυσίδα»), οι οποίοι δηλώνουν εργαλεία ή αντικείμενα στρογγυλού σχήματος. Σε ό,τι αφορά τη λ. *ψαλίς*, αρχικώς αναφερόταν σε εργαλείο κοπής, τού οποίου η μεταλλική αιχμή σχημάτιζε U, όπως συμβαίνει και με τις δαγκάνες ορισμένων ζώων που διαθέτουν βραχίονες (λ.χ. κάβουρας). Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, η δε επιχειρηθείσα σύνδεση με το ρ. *ψάλλω* «κεντώ, τραβώ» πρέπει να απορριφθεί. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η μαρτυρημένη διτυπία *ψαλόν / σπαλ-ίων* πρέπει να αποδοθεί σε αντιμετάθεση των φθόγγων [ps] < [sp], ενώ το θ. *sp-l- ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sp-el-, που συνδ. με τη λ. *σπείρα* (θ. *sp-er-). Εντούτοις, η ύπαρξη τού μυκ. pa-sa-ro (= ψαλόν) καθιστά απίθανη την εκδοχή αυτή].

ψαλιδάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό ψαλίδι κυρ. για το κόψιμο των νυχιών.

ψαλίδι (το) {ψαλιδ-ιού | -ιών} **1.** μεταλλικό κοπτικό εργαλείο που αποτελείται από δύο αντικριστές, ενωμένες στη μέση λεπίδες, που απολήγουν σε αιχμηρό άκρο στη μία πλευρά και σε ειδική λαβή για τα δάχτυλα στην άλλη· κλείνοντας οι λεπίδες αυτές κόβουν το αντικείμενο (χαρτί, ύφασμα κ.λπ.) που έχει τοποθετηθεί ανάμεσά τους: *μεγάλο / μικρό / καινούργιο / παλιό / σκουριασμένο / κοφτερό ~* || *κόβω χαρτί / ύφασμα / μαλλιά / τα νύχια μου με το ~* || *το ~ τού ράφτη / τού κομμωτή* || *το ~ έμεινε ανοιχτό*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πάει ψαλίδι η γλώσσα μου*** μιλώ πολύ και γρήγορα, φλυαρώ ακατάσχετα (β) ***έχω / είμαι καλό ψαλίδι*** είμαι καλός κόπτης και ράφτης ενδυμάτων **2.** (α) κάθε όργανο ή εργαλείο με το ίδιο ή παρόμοιο σχήμα: *χειρουργικό ~* || *~ κηπουρού* (το κλαδευτήρι) (β) ***ψαλίδια*** (τα) εξάρτημα των αναρτήσεων οχήματος σε σχήμα κοίλων ανοιγμένων βραχιόνων ψαλιδιού **3.** κοπτικό όργανο, λεπίδα: *μια κοπτική μηχανή με πολλά ~* **4.** (μτφ.) η περικοπή, ο περιορισμός: *~ στις αποδοχές των υπαλλήλων*· ΦΡ. ***δουλεύει / πέφτει ψαλίδι*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες γίνονται περικοπές, λογοκρίνεται αυστηρά (κείμενο, ταινία, εκπομπή): *έμαθα ότι έπεσε ψαλίδι στο άρθρο του* || *σε όλες τις τολμηρές σκηνές τής ταινίας έπεσε ψαλίδι* (ii) για σύγγραμμα που το περιεχόμενό του είναι σε μεγάλο βαθμό συρραφή αποσπασμάτων από άλλα έργα **5.** (α) το ζευγάρι δοκαριών που ενώνονται σε σχήμα Λ στις γωνίες τού σκελετού τής στέγης (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο τριγωνικός σκελετός στέγης ΣΥΝ. ζευκτό **6.** ΑΘΛ. ***(ανάποδο) ψαλίδι*** (στο ποδόσφαιρο) χτύπημα τής μπάλας με το πόδι, κατά το οποίο ο παίκτης οριζοντιώνεται προς το έδαφος ή πέφτει προς τα κάτω και υψώνοντας τα πόδια στον αέρα σε σχήμα ανοιχτού ψαλιδιού κλοτσάει με το ένα τη μπάλα (για γκολ ή απόκρουση) **7.** (κατ' επέκτ.) κάθε άσκηση, χορευτική φιγούρα κ.λπ. που εκτελείται με πόδια ή χέρια να μιμούνται το σχήμα και την κίνηση των λεπίδων τού παραπάνω κοπτικού εργαλείου: *βουτιά ~ (με τα χέρια σε έκταση)*. — (υποκ.) **ψαλιδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψαλίδιον*, υποκ. τού αρχ. *ψαλίς, -ίδος* (βλ. λ. *ψαλίδα*)].

ψαλιδιά (η) **1.** το κόψιμο με ψαλίδι: *έκοψε το νήμα / το ύφασμα με μια ~* **2.** (συνεκδ.) το ίχνος που αφήνει η κοπή μαλλιών με ψαλίδι, κυρ. όταν το κούρεμα γίνεται αδέξια: *φαίνονταν οι ~ στην πλάτη τού προβάτου / στο κεφάλι τού παιδιού* ● **3.** είδος ναυτικού κόμπου. — (υποκ.) **ψαλιδίτσα** (η).

ψαλιδίζω ρ. μετβ. {ψαλίδισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω (κάτι) με το ψαλίδι: *~ το χαρτί* **2.** (ειδικότ.) κόβω με το ψαλίδι τις άκρες ή τα μέρη αντικειμένου που προεξέχουν: *πρέπει να ψαλιδίσεις λίγο τα γένια / το μουστάκι σου* || *~ τα νύχια μου / τις άκρες των φύλλων / καλλωπιστικών φυτών* (με ψαλίδα) ΣΥΝ. κόβω **3.** (μτφ.) κάνω περικοπές σε (κάτι), μειώνω: *η κυβέρνηση υποσχέθηκε ότι θα ψαλιδίσει δραστικά τους φόρους* || *ο διευθυντής τού ψαλίδισε αρκετά τις αρμοδιότητες* || *οι πρόσφατες ήττες ψαλίδισαν τις ελπίδες / τον αρχικό ενθουσιασμό τής ομάδας για το πρωτάθλημα* ΣΥΝ. περιορίζω, ελαττώνω, λιγοστεύω ΑΝΤ. μεγαλώνω, αυξάνω, επαυξάνω **4.** (μτφ. για κείμενα, ταινίες, εκπομπές κ.λπ.) κάνω (αυθαίρετες) περικοπές, λογοκρίνω: *έμαθα ότι του*

ψαλίδισαν την τελευταία εκπομπή / δύο σκηνές από το έργο ΣΥΝ. κόβω, περικόπτω. (εκφραστ.) κουτσουρεύω. — **ψαλίδισμα** (το) κ. **ψαλιδισμός** (ο).

ψαλιδιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ψαλιδιστεί, που έχει κοπεί ολόγυρα με ψαλίδι και φέρει εγκοπές από ψαλίδι: *~ χαρτί / μουστάκι* ΣΥΝ. ψαλιδισμένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που μοιάζει να έχει κοπεί με ψαλίδι. — **ψαλιδιστά** επίρρ.

ψαλιδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ψαλιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με ψαλίδι (βλ.λ.), που έχει το σχήμα και τη μορφή ψαλιδιού: *~ εργαλείο / ουρά* ΣΥΝ. ψαλιδωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ψαλιδοκέρι {χωρ. γεν.} **1.** ψαλίδι με το οποίο κόβεται το καμένο φιτίλι τού κεριού **2.** (μτφ.-σκωπτ., παλαιότ. κατά την περίοδο τής Ελληνικής Επανάστασης) (α) το φράκο και γενικότ. η ευρωπαϊκή ενδυμασία (β) (συνεκδ.) αυτός που φορούσε φράκο (γ) άνθρωπος επιδεικτικός και επιπόλαιος.

ψαλιδώνω ρ. μετβ. {ψαλίδω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) σχηματίζω θόλο ή αψίδα: *~ την είσοδο κτηρίου.* — **ψαλίδωμα** (το) [μτγν.] κ. **ψαλίδωση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψαλιδῶ (-όω)* < αρχ. *ψαλίς, -ίδος* (βλ. λ. *ψαλίδα*)].

ψαλιδωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μοιάζει με ψαλίδι, που έχει το σχήμα ανοιγμένου ψαλιδιού: *η ~ ουρά των χελιδονιών / σημαία / σύνδεση (καλωδίων)* ΣΥΝ. ψαλιδοειδής **2.** αυτός που αποτελείται από συνεχόμενες γωνίες, οι οποίες μοιάζουν με σειρά ανοικτών ψαλιδιών **3.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. ***ψαλιδωτό*** (το) σημαία ή σήμα που έχει την ανεμίζουσα πλευρά τριγωνικώς ψαλιδισμένη. — **ψαλιδωτά** επίρρ.

ψάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έψαλα, ψάλ-θηκα (κ. λόγ. εψάλην, -ης, -η...), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (κυρ. για εκκλησιαστικούς ύμνους, αλλά και γενικότ. για άσματα επίσημα και σοβαρά) τραγουδώ: *η χορωδία τού δήμου έψαλε τα χριστουγεννιάτικα κάλαντα || έψαλαν τον Ακάθιστο Ύμνο || οι στρατιώτες έψαλαν τον εθνικό ύμνο* **2.** (μτφ.) πλέκω το εγκώμιο, εξυμνώ: *πολλοί ποιητές έψαλαν τη δόξα τού '21* ΣΥΝ. υμνώ, επαινώ, εγκωμιάζω ΑΝΤ. επικρίνω, επιπλήττω ♦ **3.** (αμετβ.) είμαι ψάλτης σε εκκλησία και αποδίδω εκκλησιαστικούς ύμνους: *σε ποιον ναό ψάλλει;* ΣΥΝ. ανυμνώ, υμνολογώ. (Βλ. κ. λ. *ψέλνω*). — **ψάλσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. εκφραστ. σχηματισμός, όπως συμβαίνει και με τα ρ. *ψαθάλλω* και *ψηλαφῶ*. Στην καθημερινή γλώσσα η λ. θα συνδεόταν προφανώς με το ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήνω*), αλλά αμφίβολη είναι η προταθείσα συσχέτιση με το λατ. palpor «ψηλαφώ». Το ρ. *ψάλλω* αποτελούσε αρχικώς τεχν. όρο και σήμαινε «σφίγγω με τα δάχτυλα, τραβώ τις χορδές μουσικού οργάνου ή τόξου», από όπου προέκυψε η σημ. «παίζω μουσικό όργανο (έγχορδο)», η οποία εξειδικεύθηκε στη χρήση τής άρπας ως μουσικής συνοδίας ύμνου, θρησκευτικών ωδών].

ψαλμικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους ψαλμούς: *~ τόνος / ρυθμός.* — **ψαλμικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ψαλμός (ο) **1.** θρησκευτική ωδή, λατρευτικός ύμνος που άδεται σύμφωνα με τους κανόνες τής βυζαντινής μουσικής: *μέσα από την εκκλησία ακούγονταν ψαλμοί* ΣΥΝ. ψαλμωδία, ύμνος, υμνωδία, τροπάριο· ΦΡ. ***κοντός ψαλμός αλληλούια*** βλ. λ. *αλληλούια* **2.** ΘΡΗΣΚ. ***Ψαλμοί*** (οι) ***/ Βιβλίο των Ψαλμών*** βιβλίο τής Π.Δ. που περιλαμβάνει 150 ψαλμούς, οι οποίοι αποδίδονται (κατά μεγάλο μέρος) στον Δαβίδ· θεωρείται το αντιπροσωπευτικότερο έργο τής λυρικής θρησκευτικής ποίησης ΣΥΝ. ψαλτήρι(ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψάλλω* (βλ.λ.). Το βιβλίο *Ψαλμοί* τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. τίτλου Tehilim «Αίνοι»].

ψαλμωδία (η) [μτγν.] {ψαλμωδιών} **1.** το να ψάλλει κανείς εκκλησιαστικούς ύμνους και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτό: *μέσα από την εκκλησία ακουγόταν κατανυκτική ~ || η ~ συγκίνησε τους πιστούς* ΣΥΝ. ψάλσιμο, ύμνηση, υμνωδία, υμνολογία **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο θρησκευτικός ύμνος, ωδή που ψάλλεται στην εκκλησία: *του άρεσε να ακούει τις χαρούμενες ~ τής Ανάστασης* ΣΥΝ. ψαλμός, ύμνος **3.** (μτφ.-ειρων.) συνεχής και επίμονη γκρίνια ή παράπονο, που μπορεί να συνοδεύεται και από κλάμα: *πάλι την ίδια ~ άρχισες πρωί-πρωί;* ΣΥΝ. κλάψα, γκρίνια, μουρμουρητό. Επίσης (λαϊκ.) **ψαλμουδία**. — **ψαλμωδικός**, -ή, -ό.

ψαλμωδός (ο/η) **1.** πρόσωπο που ψάλλει εκκλησιαστικούς ύμνους, που άδει θρησκευτικές ωδές στην εκκλησία σύμφωνα με το καθιερωμένο τυπικό ΣΥΝ. ψάλτης, ιεροψάλτης **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συνθέτει εκκλησιαστικούς ύμνους, ο ποιητής ψαλμών: *Λαβίδ, ο μεγάλος ~* ΣΥΝ. υμνωδός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψαλμῳδός* < *ψαλμός* + *-ῳδός* < *ᾠδή*].

ψαλμωδώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ψαλμωδείς... · μόνο στον ενεστ.} ψάλλω ή/και συνθέτω εκκλησιαστικούς ύμνους, ψαλμούς ΣΥΝ. υμνώ, υμνωδώ, υμνολογώ, ανυμνώ. Επίσης (λαϊκ.) **ψαλμουδίζω**.

ψάλσιμο (το) ▸ ψάλλω

ψαλτά επίρρ.· με ψαλμωδία: *διάβασε την προσευχή ~.*

ψαλτήρια (το) {ψαλτηρί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το Βιβλίο των Ψαλμών (βλ.λ.), το οποίο χρησιμοποιείται ευρύτατα ως λειτουργικό βιβλίο, δηλ. αποσπάσματά του διαβάζονται κατά τις ιερές ακολουθίες τής Εκκλησίας, και περιλαμβάνει 150 Ψαλμούς τού Δαβίδ και άλλων Εβραίων ποιητών ΣΥΝ. Ψαλμοί, Βιβλίο των Ψαλμών **2.** (μτφ.) συνεχές και μονότονο παράπονο ή επίπληξη: *πάλι άρχισε το ~ πρωί-πρωί! || βαρέθηκα πια αυτό το ~* ΣΥΝ. γκρίνια, κλάψα, τροπάρι **3.** ΜΟΥΣ. (α) αρχαίο ελληνικό μουσικό όργανο που έφερε χορδές και παιζόταν με τα δάχτυλα, χωρίς τη βοήθεια πλήκτρου (β) νυκτό μουσικό όργανο με ξύλινο επίπεδο ηχείο σε παραλληλόγραμμο ή τραπεζοειδές σχήμα και χορδές από έντερο, τρίχα αλόγου ή μέταλλο, με το οποίο συνόδευαν τους ψαλμούς. Επίσης **ψαλτήρι**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψαλτήριον* (η σημερινή σημ. μτγν.) < *ψάλλω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*, πβ. κ. *δικασ-τήριον*].

ψάλτης (ο) {κ. (λαϊκ.) ψαλτάδες, ψαλτ-ών κ. (λαϊκότ.) -άδων}, **ψάλτρια** (η) {ψαλτριών} **1.** πρόσωπο που ψάλλει, που τραγουδά κάτι **2.** πρόσωπο που ψάλλει στην εκκλησία, που εκτελεί τους ύμνους και τα τροπάρια των ιερών ακολουθιών σύμφωνα με το καθιερωμένο (βυζαντινό) τυπικό: *δεξιός / αριστερός ~ || ο ~ θεωρείται ότι έχει σημαντικό ρόλο στη ζωή τής Ορθόδοξης Εκκλησίας* ΣΥΝ. ιεροψάλτης, ψαλμωδός· ΦΡ. (ειρων.) ***σπορία ψάλτου βηξ*** βλ. λ. *βήξ* **3.** (μτφ.) ποιητής που υμνεί κάτι, που πλέκει το εγκώμιο προσώπου, έθνους, ιδέας κ.λπ.: *Σολωμός, ο ~ τής ελευθερίας* ΣΥΝ. υμνωδός, βάρδος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ψάλλω* (βλ.λ.)].

ψαλτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ψάλτη και την ψαλμωδία, χαρακτηριστικός τού ψάλτη: *~ βιβλίο / τέχνη* **2.** (κατ' επέκτ. για θρησκευτικές ωδές) αυτός που ψάλλεται, που λέγεται τραγουδιστά, κατ' αντιδιαστολή προς εκείνον που αναγιγνώσκεται: *~ ύμνος / τροπάριο* ΣΥΝ. ψαλτός ΑΝΤ. διαβαστός **3.** (ειδικότ.) ***ψαλτική*** (η) η τέχνη τού ψάλτη: *από μικρός είχε κλίση στην ~* **4.** (ειδικότ.) ***ψαλτικά*** (τα) η χρηματική αμοιβή τού ψάλτη εκκλησίας.

ψαλτός, -ή, -ό [μτγν.] τραγουδιστός: *~ φωνή.* — **ψαλτά** επίρρ.

ψαμμιακός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψαμμίαση (βλ.λ.): *~ σύμπτωμα* **2.** ***ψαμμιακός*** (ο), ***ψαμμιακή*** (η) πρόσωπο που πάσχει από ψαμμίαση.

ψαμμίαση (η) [1885] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση που συνίσταται στον σχηματισμό στα νεφρά και στο ουροποιητικό σύστημα αδιάλυτων, κρυσταλλικών αλάτων και άλλων μικρών συγκριμάτων, που μοιάζουν με άμμο και τα οποία αποβάλλονται με τα ούρα.
[ΕΤΥΜ. < *ψάμμος* (βλ.λ.)].

ψαμμίτης (ο) {ψαμμιτών} ΓΕΩΛ. ιζηματογενές πέτρωμα που αποτελείται από κόκκους άμμου συνενωμένους και συγκολλημένους μεταξύ τους με ορυκτή συνδετική ύλη έτσι, ώστε να αποτελούν ένα σώμα: *αργιλικός / πυριτικός / ασβεστολιθικός ~* ΣΥΝ. αμμόλιθος, ψαμμόλιθος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ψάμμος* (βλ.λ.)].

ψαμμιτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ψαμμίτη (βλ.λ.) ή αυτός που περιέχει ψαμμίτη: *~ πέτρωμα / ορυκτό.*

ψαμμόλιθος (ο) [1873] {ψαμμολίθ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο ψαμμίτης (βλ.λ.).

ψάμμος (η) **1.** η άμμος (βλ.λ.) **2.** ΙΑΤΡ. τα αμμώδη τεμάχια κρυσταλλικών αλάτων (η «αμμώδης υποστάθμη») που περιέχονται στα ούρα όσων πάσχουν από ψαμμίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψάφ-μος (με αφομοίωση), που συνδ. με το θ. τής λ. *ψῆφ-ος* (βλ.λ.), αν ληφθεί υπ' όψιν το αρχ. επίθ. *ψαφ-αρός* «εύθρυπτος, αμμώδης». Η δασεία παρέκταση -bh- (-φ-) απαντά και στο συνώνυμο λατ. sabulum (> γαλλ. sable), το οποίο θα μπορούσε να αναχθεί στην ίδια ρίζα. Βλ. κ. *ἄμμος*].

ψαμμόφιλος, -η, -ο (λόγ.) **1.** ΒΟΤ. αυτός που ευδοκιμεί, που αναπτύσσεται σε αμμώδη εδάφη: *~ φυτό* **2.** ΖΩΟΛ. αυτός που ζει και πολλαπλασιάζεται στην άμμο: *~ καβούρια.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psammophile].

ψαμμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ψαμμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι γεμάτος άμμο, αυτός που αποτελείται κυρ. ή αποκλειστικά από άμμο: *~ έδαφος / βυθός* ΣΥΝ. αμμώδης, αμμουδερός **2.** αυτός που είναι όμοιος με άμμο, που έχει τη μορφή άμμου: *~ πέτρωμα / υλικό* ΣΥΝ. αμμώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ψάξιμο (το) {ψαξίμ-ατος | -ατα, -άτων} η έρευνα, η αναζήτηση: *αρχίζω το ~, για να βρω κάτι που έχασα || το ~ μιας λέξης στο λεξικό || το ~ τής τσέπης για ψιλά.*
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έ-ψαξ-α* (ρ. *ψάχνω*) και το επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *σπρώξ-ιμο*].

Ψαρά (τα) **1.** νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Δ. τής Χίου, στο οποίο αναπτύχθηκε πλούσια εθνική δράση κατά την Επανάσταση τού 1821: *«στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη, περπατώντας η Δόξα μονάχη...»* (Δ. Σολωμός) **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Ψαριανός** (ο), **Ψαριανή** (η), **ψαριανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ψύρα (τά) / Ψυρίη (ἡ)* (με παρετυμολ. προς τις λ. *ψαρός* ή *ψάρι*), που συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ψύριος· ἀκάθαρτος* και με τη φρ. *ψυρίς γῆ* «άγονη γη». Όλοι οι τ. είναι αγν. ετύμου].

ψαραγκάθι (το) {ψαραγκαθ-ιού | -ιών} το αγκάθι τού ψαριού· ειδικότ. το ψαροκόκκαλο.

ψαραγορά (η) (καθημ.) η αγορά ψαριών, ο χώρος στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται ψάρια: *η αγορανομία κάνει καθημερινούς ελέγχους στην ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυαγορά.

ψαράδικος, -η, -ο (καθημ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ψαρά και το ψάρεμα: *~ βάρκα / δίχτυα / μαχαίρι / παντελόνι* ΣΥΝ. αλιευτικός **2.** (ειδικότ.) ***ψαράδικο*** (το) (α) σκάφος που χρησιμεύει για ψάρεμα, αλιευτικό πλοιάριο ΣΥΝ. ψαρόβαρκα, ψαροκάικο, ψαροπούλα (β) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται ψάρια: *έχει ένα ~ στο κέντρο τής πόλης* ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυοπωλείο **3.** (περιληπτ.) ***ψαράδικα*** (τα) ο χώρος στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται ψάρια, η ψαραγορά ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυαγορά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς.*
[ΕΤΥΜ. < *ψαράς, -άδες* + παραγ. επίθημα *-ικος*, πβ. κ. *φαγ-άδ-ικος*].

ψαραετός (ο) αετός με λευκό κεφάλι και ολόλευκη κοιλιά, που πετά με λυγισμένες φτερούγες, ζει κοντά στο νερό και βουτά για ψάρια με τα πόδια προς τα εμπρός.

ψαραίνω ρ. αμετβ. {ψάρυνα} γίνομαι ψαρός, τα μαλλιά μου γίνονται γκρίζα ΣΥΝ. γκριζάρω.

ψαράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό ψάρι **2.** (μτφ.) παιδικό παιχνίδι που παίζεται στη θάλασσα **3.** το ζώδιο «Ιχθύες» (συνεκδ.) αυτός που έχει γεννηθεί στον ζωδιακό κύκλο των Ιχθύων.

ψαράς (ο) {ψαράδες} **1.** αυτός που ψαρεύει, που ασχολείται επαγγελ-

ματικά ή ερασιτεχνικά με το ψάρεμα: *δεινός / καλός ~ || χωριό / συνοικισμός ψαράδων* ΣΥΝ. (επίσ.) αλιεύς **2.** αυτός που ασχολείται με το εμπόριο ψαριών, που πουλά ψάρια και άλλα θαλασσινά είδη στην αγορά ΣΥΝ. (λογιότ.) ιχθυοπώλης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *όψαράς* < *(ό)ψάρι* (βλ.λ.)].

> **ψαράς – αλιεύς.** Το **αλιεύς** (από το αρχ. ουσ. *ή ἅλς* > *τῆς ἁλός* «θάλασσα» μέσω τού επιθ. *ἅλιος* «θαλάσσιος») και τα παράγωγά του **ἁλιεύω, ἁλιεία, (ἁλιευτής >) ἁλιευτικός, ἅλιευμα** κ.ά. είναι οι αρχαίες λέξεις, που σήμερα χρησιμοποιούνται μόνον ως επίσημοι όροι. Μετά τη δημιουργία τού **ὀψάριον** (< *ὄψον* «προσφάι» + υποκ. επίθημα *-άριον*) στους μεταγενέστερους χρόνους, από όπου το μεσν. **ψάρι(ν)**, σχηματίστηκαν πολλά παράγωγα, που μαζί με τη βασική λέξη κάλυψαν τις ανάγκες τού προφορικού λόγου: **ψάρι, ψαριά, ψαρίλα, ψαράς, ψαρεύω, ψάρεμα, ψαρική, ψαράδικος, ψαροπούλα**.

ψάρεμα (το) [μεσν.] {ψαρέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** επαγγελματική ή ερασιτεχνική δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο την άγρα (κυνήγι) ψαριών στη θάλασσα ή σε γλυκά νερά με διάφορα μέσα (λ.χ. δίχτυα, παραγάδια, καλάμι, ψαροντούφεκο κ.ά.): *κάθε Σαββατοκύριακο πηγαίνω για ~ || υποβρύχιο ~ || καλάμι / σύνεργα / δόλωμα ψαρέματος* ΣΥΝ. (επίσ.) αλιεία **2.** (μτφ.) προσπάθεια για απόσπαση μυστικών με πλάγιο και διακριτικό τρόπο (λ.χ. έμμεσες ερωτήσεις, υπαινιγμούς κ.ά.): *άρχισε το ~, για να μάθει τι σκόπευε να κάνει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.

ψαρευτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού ψαρά, η αλιευτική τέχνη ΣΥΝ. ψαρική.

ψαρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {ψάρ-εψα, -εύτηκα, -ε(υ)μένος} **1.** πιάνω (ψάρια), ασχολούμαι ερασιτεχνικά ή επαγγελματικά με το ψάρεμα: *~ μπαρμπούνια / λυθρίνια / σαργούς / καρχαρίες || οι ψαράδες βγήκαν στ' ανοιχτά, για να ψαρέψουν || απαγορεύεται να ψαρεύεις με δυναμίτη·* ΦΡ. (μτφ.) ***ψαρεύω σε θολά νερά*** επιφέρω σύγχυση ή επωφελούμαι από ανώμαλες καταστάσεις, για να επιτύχω τους σκοπούς μου **2.** (ειδικότ.) ανασύρω (κάτι) από τον βυθό: *έριξα την πετονιά και ψάρεψα ένα παλιοπάπουτσο!* **3.** (μτφ.-οικ.) αναζητώ και βρίσκω: *πού την ψάρεψες πάλι αυτή τη σακαράκα;* || ο ταξιτζής ψαρεύει πελάτες ΣΥΝ. τσιμπώ **4.** βρίσκω κάτι σπάνιο, δυσεύρετο: *σε ποια έκθεση ψάρεψες αυτό τον καταπληκτικό πίνακα;* **5.** (μτφ.) προσπαθώ με έντεχνο τρόπο να ανιχνεύσω τις σκέψεις, τις προθέσεις κ.λπ. κάποιου ή να του αποσπάσω γνώμη ή μυστικό: *θα πάω να τον ψαρέψω σχετικά με το θέμα τής αύξησης || ~ πληροφορίες* ΣΥΝ. εκμαιεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.

ψαρής, -ιά, -ί (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει γκρίζα μαλλιά: *είναι πενήντα περίπου χρονών και ~* ΣΥΝ. ψαρός, γκριζομάλλης **2.** (για υποζύγια) που έχει τρίχωμα γκρίζου χρώματος: *~ άλογο / γάιδαρος* **3.** (κατ' επέκτ. για τρίχες ή τρίχωμα) αυτός που έχει γκρίζο χρώμα: *~ μαλλί / μουστάκι* ΣΥΝ. ψαρός **4.** (ειδικότ.) ***ψαρής*** (ο) το γκρίζο άλογο ή ο γκρίζος γάιδαρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψαρός* (βλ.λ.), μέσω τού ουδ. *ψαρί* (πβ. κ. *θαλασσί - θαλασσής*)].

ψαρήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το ψάρι: *~ μυρωδιά / κόκκαλο / λέπια* ΣΥΝ. ψαρικός.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + παραγ. επίθημα *-ήσιος*, πβ. *βουν-ήσιος*].

ψάρι (το) {ψαρ-ιού | -ιών} **1.** κάθε σπονδυλωτό ζώο που ζει στη θάλασσα και στα γλυκά νερά και αναπνέει με βράγχια: *σας αρέσουν τα ~; || ψητό / τηγανητό / βραστό / καπνιστό ~ || σούπα / κροκέτα / μαχαίρι ψαριού || πήγε να ψαρέψει κι έπιασε δυο κιλά ψάρια || μυρίζει ψάρι εδώ μέσα! || σπαρταράει σαν ~ από τον φόβο* ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθύς· ΦΡ. (α) ***τρέμω σαν (το) ψάρι*** (μεσν. φρ.) τρέμω πάρα πολύ (από φόβο): *«κι αν μασάει σίδερα και κάνει το λιοντάρι [...], τρέμει σαν το ψάρι στην κυρά του μπρος»* (λαϊκ. τραγ.) (β) ***σαν (το) ψάρι έξω απ' το νερό*** τελείως έξω από το φυσικό μου περιβάλλον, εντελώς απροσάρμοστος: *εκεί μέσα ένιωθα ~* (γ) ***ψήνω (σε κάποιον) το ψάρι στα χείλη*** τον βασανίζω, τον ταλαιπωρώ αφάνταστα (δ) ***το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό*** βλ. λ. *τρώω* (ε) (παροιμ.) ***φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περίδρομο*** βλ. λ. *τρώω* (στ) ***ανάδρομο ψάρι*** βλ. λ. *ανάδρομος* (ζ) ***τι ψάρια θα πιάσουμε*** τι αποτελέσματα θα έχουμε, πώς θα πάνε οι δουλειές: *για να δούμε ~ μετά από τόση προσπάθεια* (η) (παροιμ.) ***αν δεν βρέξεις κώλο, ψάρι δεν τρως*** βλ. λ. *βρέχω* **2.** (μτφ.-σκωπτ. για πρόσ.) (α) ο αφελής, αυτός που δεν αναγνωρίζει τα αστεία, που παίρνει στα σοβαρά τα πειράγματα των άλλων: *μην τσιμπάς, ρε ~, αστεία το λέει!* ΑΝΤ. πονηρός, (μτφ.) γάτα (β) τραγουδιστής χωρίς φωνή και ερμηνευτικό ταλέντο: *σκέτο ~ είναι αυτή, δεν μπορεί να τραγουδήσει!* (γ) ο νεοσύλλεκτος φαντάρος και γενικά καθένας που είναι καινούργιος κάπου (σε δουλειά, σχολείο κ.λπ.) **3.** το ζώδιο «Ιχθύες» και, συνεκδ., αυτός που έχει γεννηθεί κατά την περίοδο που κυριαρχεί το ζώδιο των Ιχθύων. — (υποκ.) **ψαράκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ψαρούκλα** (η) κ. **ψάρακας** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀψάριον*, υποκ. τού *ὄψον* «μαγειρεμένο φαγητό – ό,τι τρώγεται μαζί με ψωμί, το προσφάγι» (στη μτγν. αττ. διάλεκτο η λ. είχε ήδη τη σημ. «ψάρι», που αρχικώς αναφερόταν μόνο στο μαγειρεμένο ψάρι). Βλ. κ. *ψωμί*].

ψαριά (η) **1.** το σύνολο των ψαριών που πιάνουν ένας ή περισσότεροι ψαράδες σε μία έξοδό τους: *τα τελευταία χρόνια δεν έχουμε μεγάλες ~ || καπετάνιο, καλή ~!* **2.** (μτφ.) το σύνολο όσων βρίσκει κανείς από έρευνα: *«φτωχή ~ βγάζει το πόρισμα τής επιτροπής»* (εφημ.) || *«μια ~ νεολογισμοί από τη θάλασσα τής νεοελληνικής γλώσσας»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.

ψαριέρα (η) {δύσχρ. ψαριερών} (λαϊκ.) μακρόστενο σκεύος σχήματος ψαριού για την τοποθέτηση και το σερβίρισμα ψαριών.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *ψωμ-ιέρα*].

ψαρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ψάρια ΣΥΝ. ψαρήσιος **2.** (ειδικότ.) ***ψαρική*** (η) [μεσν.] η τέχνη τού ψαρά, η αλιευτική τέχνη: *είδη ψαρικής* ΣΥΝ. ψαρευτική **3.** (ειδικότ.) ***ψαρικά*** (τα) το ψάρι και γενικά κάθε υδρόβιος οργανισμός που αλιεύεται, για να καταναλωθεί από τον άνθρωπο (θαλασσινά): *τρώει ~ ολόκληρο τον χρόνο || ταβέρνα με κρέατα και ~*.

ψαρίλα (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατή και απωθητική μυρωδιά τού ψαριού, ιδ. τού ωμού: *εδώ μέσα βρομάει ~ || ανοίξτε τα παράθυρα, να φύγει η ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *ξιν-ίλα*].

ψαρο- κ. **ψαρό-** κ. **ψαρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** κάποιον/κάτι που έχει σχέση με την αλιεία, το ψάρεμα: *ψαρο-ντούφεκο, ψαρό-βαρκα, ψαρο-κάικο* **2.** κάτι που σχετίζεται με ψάρι: *ψαρο-κέφαλο, ψαρο-κόκκαλο, ψαρό-κολλα, ψαρό-λαδο, ψαρό-σουπα, ψαρο-ταβέρνα, ψαρό-τοπος, ψαρ-αγορά*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ψάρι*].

ψαρόβαρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βάρκα τού ψαρά, η αλιευτική λέμβος: *«θα πάρω μια ~, να πάω να βγω στην Πάρο...»* (νησιώτικο τραγ.) ΣΥΝ. ψαράδικο, ψαροκάικο, ψαροπούλα.

ψαρογένης (ο) {ψαρογένηδες} (λαϊκ. για πρόσ.) πρόσωπο που έχει ψαρά, γκρίζα γένια: *παππάς ~*.

ψαροκάικο (το) καΐκι που χρησιμοποιείται για ψάρεμα ΣΥΝ. ψαράδικο, ψαρόβαρκα, ψαροπούλα.

ψαροκάλαθο (το) ρηχό και πλατύ καλάθι για ψάρια, που συνήθ. το κουβαλούσαν στο κεφάλι.

ψαροκασέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κιβώτιο για την τοποθέτηση και μεταφορά ψαριών ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυοκιβώτιο.

ψαροκεφαλή (η) κεφάλι ψαριού.

ψαροκέφαλο (το) το κεφάλι τού ψαριού.

ψαροκόκκαλο (το) **1.** η άκανθα, το κάθε λεπτό κόκκαλο τού ψαριού: *μου στάθηκε στον λαιμό ένα ~* **2.** (κατ' επέκτ.) η σπονδυλική στήλη, η ραχοκοκκαλιά τού ψαριού: *καταβρόχθισαν τα ψάρια και άφησαν μόνο τα ~ || έριξαν τα ~ στις γάτες* **3.** (μτφ.) είδος βελονιάς σε κέντημα, είδος υφάνσεως ή τρόπος κατασκευής πατώματος που μοιάζει με τη ραχοκοκκαλιά τού ψαριού: *σακάκι / παντελόνι ~*.

ψαρόκολλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η ιχθυόκολλα (βλ.λ.).

ψαρόλαδο (το) (καθημ.) το λάδι που εξάγεται από ορισμένα είδη ψαριών και χρησιμοποιείται ποικιλοτρόπως: *«χρόνια στα ρούχα το ~ μυρίζει...»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυέλαιο.

ψαρολίμανο (το) (λαϊκ.) λιμάνι με ανεπτυγμένη αλιεία, στο οποίο αράζουν κυρ. αλιευτικά σκάφη.

ψαρομάλλης (ο) {ψαρομάλληδες}, **ψαρομαλλούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ψαρά μαλλιά, γκρίζα κόμη: *~ γέροντας* ΣΥΝ. ψαρής, ψαρός, γκριζομάλλης. Επίσης **ψαρόμαλλος** (ο), **ψαρομάλλα** (η). — **ψαρομάλλικος**, -η, -ο.

ψαρομάχαιρο (το) **1.** μαχαίρι με το οποίο γίνεται το καθάρισμα τού ψαριού από τα σπάραχνα και τα λέπια του **2.** μαχαίρι με το οποίο κόβεται το ψάρι για φάγωμα.

ψαρονέφρι (το) {χωρ. γεν.} το εκλεκτό κομμάτι τής σάρκας των σφαγίων, που βρίσκεται εκατέρωθεν τής σπονδυλικής στήλης και κοντά στα νεφρά ΣΥΝ. φιλέτο.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* «νεφραμιά» + *-νέφρι* < *νεφρό*. Ο τ. *ψάρι*, άσχετος με τα παράγωγα τού αρχ. *ὀψάριον*, προέρχεται από **ψ(ο)ιάριον* (με αποβολή τού *-(ο)ι-*, πβ. κ. *σιαγών · σαγόνι*), υποκ. τού αρχ. *ψόα / ψύα* (πληθ. *ψοίαι*) «μύες που περιβάλλουν τους νεφρούς, οσφυϊκοί μύες», αβεβ. ετύμου. Ίσως συνδ. με τον τ. *ὀσφῦς* (βλ.λ.), αν ο τ. *ψύα* θεωρηθεί αρχικός και γίνει δεκτή η συμφωνική εναλλαγή *ψ- / σφ-* (πβ. κ. *(σ)φάκελος – ψάκελον*)].

ψαρόνι (το) {ψαρον-ιού | -ιών} πτηνό με κοντόχοντρο σώμα, αιχμηρό μαύρο ράμφος, στιλπνό τρίχωμα με λευκά στίγματα· τον χειμώνα ζει κατά αγέλες στα άλση των πόλεων, στα δάση και στους καλαμιώνες και τρέφεται κυρ. με έντομα, σκουλήκια και σαλιγκάρια ΣΥΝ. μαυροπούλι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *ψάρος / ψᾶρος*, παράλλ. τ. τού *ψάρ* (βλ. λ. *ψαρός*)].

ψαροντουφεκάς (ο) {ψαροντουφεκάδες} ψαράς, ιδίως ερασιτέχνης, που ψαρεύει με ψαροντούφεκο: *οι ~ έχουν καταστρέψει τη θαλάσσια ζωή γύρω από το νησί.*

ψαροντούφεκο (το) όπλο για το υποβρύχιο ψάρεμα μικρών και μεγάλων ψαριών, το οποίο λειτουργεί εκτοξεύοντας προς το αλίευμα ειδικό καμάκι, που είναι συνδεδεμένο με τον κορμό τού εργαλείου με ανθεκτικό νήμα: *~ αεροβόλο / με λάστιχα*.

ψαροπούλα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό αλιευτικό σκάφος: *«ξεκινάει μια ~ απ' το γιαλό»* (τραγ.) ΣΥΝ. ψαράδικο, ψαροκάικο.
[ΕΤΥΜ. Συγκεκομμ. τ. τού *ψαροβαρκοπούλα*].

ψαροπούλα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κόρη τού ψαρά: *«αχ ~, [...] δεν θα βρεθούνε σαν τα χείλη σου τέτοια κοράλλια»* (τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + λεξικό επίθημα *-πούλα*, πβ. *αρχοντο-πούλα*].

ψαροπούλι (το) {ψαροπουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πτηνό αλκυόνα (βλ.λ.) ΣΥΝ. ψαροφάγος.

ψαρόπουλο (το) ψαράς νεαρής ηλικίας.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

ψαρός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει γκρίζο χρώμα: *~ μαλλιά / γένια / μουστάκι* ΣΥΝ. ψαρής, γκρίζος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει ασπρίσει ή έχει αρχίσει να ασπρίζει στα μαλλιά, στα γένια κ.λπ.: *~ γέροντας* ΣΥΝ. ψαρής, ψαρομάλλης, γκριζομάλλης **3.** (για ζώα) αυτός

που έχει γκρίζο τρίχωμα: ~ *άλογο / γάιδαρος / λύκος* ΣΥΝ. ψαρής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψάρ, -ρός* «ψαρόνι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. sturnus, αρχ. γερμ. stara (ίδια σημ.), καθώς και με το αρχ. *σποργίλος*, αλλά είναι δύσκολο να ενταχθούν οι παραπάνω λ. στην ίδια ετυμολ. οικογένεια].

ψαρόσουπα (η) {δύσχρ. ψαροσουπών} σούπα από ψάρι μαζί με βρασμένα λαχανικά και διάφορα καρυκεύματα: *το κοκκινόψαρο κάνει ωραία ~* (πβ. λ. *κακκαβιά, μπουγιαμπέσα*).

ψαροταβέρνα (η) {δύσχρ. ψαροταβερνών} ταβέρνα στην οποία σερβίρεται κυρ. ψάρι και θαλασσινά.

ψαρότοπος (ο) θαλάσσια ή λιμναία περιοχή, στην οποία υπάρχουν και αλιεύονται πολλά ψάρια: *το νησί αυτό είναι μεγάλος ~*. Επίσης **ψαροτόπι** (το).

ψαρότρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πλοίο για ψάρεμα με τράτα (βλ.λ.).

ψαρού (η) {ψαρούδες} (λαϊκ.) **1.** η σύζυγος (επαγγελματία) ψαρά **2.** γυναίκα που πουλά ψάρια στην αγορά **3.** περιοχή νησιού ή παράκτιου μέρους, όπου ψαρεύει κανείς.

ψαροφάγος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που τρώει ψάρια, που του αρέσουν τα ψάρια ή/και τρέφεται κυρ. με ψάρια: ~ *πτηνό / πληθυσμός* ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυοφάγος **2. *ψαροφάγος*** (ο) το πτηνό αλκυόνα ΣΥΝ. ψαροπούλι. — **ψαροφαγία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι* + *-φάγος*, από το θ. τού αρχ. αορ. β' *έ-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

ψαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψάρω-σα, -μένος} (αργκό) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να σαστίσει ή να φοβηθεί: *ο λοχίας είχε ψαρώσει με το αυστηρό του ύφος τούς νεοσυλλέκτους* ♦ **2.** (αμετβ.) σαστίζω, χάνω το θάρρος μου: *μην ψαρώνεις, δεν πρόκειται να πάρουμε κεφάλια!* — **ψάρωμα** (το), **ψαρωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ψάρι*].

ψαύω ρ. μετβ. {έψαυσα, εψαύσθην, -ης, -η...} (λόγ.) αγγίζω (κάτι) ελαφρά, το περιεργάζομαι με τις άκρες των δακτύλων: ~ *το τραύμα / την πληγή / το πρόσωπο / τα χείλη κάποιου* ΣΥΝ. ψηλαφώ, ψαχουλεύω. — **ψαύση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρ., που παρουσιάζει παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό με ρ. όπως *θραύω, χραύω, κναύω*. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, αλλά φαίνεται ότι πρόκειται για νεωτερισμό, που βασίζεται στο θ. των ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήνω*), *ψίω* (βλ. λ. *ψίχα*) κ.ά.].

ψαχνό (το) **1.** κομμάτι κρέατος από σφαγμένο ζώο, που αποτελείται μόνο από σάρκα, δεν έχει λίπος ή κόκκαλο: *πάρε ένα κομμάτι ~, αυτό που τρως είναι όλο κόκκαλο* **2.** (μτφ.) η ουσία, το κύριο θέμα, το βασικότερο σημείο ζητήματος, υπόθεσης κ.λπ. ΣΥΝ. ψητό **3.** (μτφ.) το υλικό όφελος: *έλα στο ~ επιτέλους!* || *ο νους του είναι πάντα στο ~* (σκέπτεται πάντα το υλικό όφελος) || *αυτή η υπόθεση έχει πολύ ~* (έχει πολύ ενδιαφέρον ή αποδίδει οφέλη) ΣΥΝ. (μτφ.) ψητό ● ΦΡ. (μτφ.) ***ρίχνω / χτυπώ / βαράω στο ψαχνό*** (i) πυροβολώ απευθείας στο κορμί ανθρώπου ή μέσα στο πλήθος, με στόχο να σκοτώσω και όχι απλώς να εκφοβίσω (ii) (γενικότ.) χτυπώ αλύπητα, χωρίς έλεος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ψαχνόν* (ουδ.) < μτγν. *σαχνός* «τρυφερός (για κρέατα)» (με εναλλαγή *ψ- / σ-* και παραγ. επίθημα *-νός*, πβ. κ. *βραχ-νός*), που συνδ. με το ρ. *ψώχω / σώχω* «κονιορτοποιώ, θρυμματίζω». Το *ψώχω / σώχω* παρουσιάζει επίθημα *-χω* και εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού αρχ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήνω*)].

ψάχνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έψαξα, ψάχτηκα, ψαγμένος} **1.** (α) προσπαθώ να βρω σε ένα μέρος (κάποιον/κάτι που έχει χαθεί, κρυφτεί, εξαφανιστεί ή δεν φαίνεται): (μετβ.) ~ *κάτω από το κρεβάτι τα παπούτσια μου / στα συρτάρια τού γραφείου μου ένα γράμμα που έχω χάσει* || *έπαιζαν κρυφτό και έψαχνε τους φίλους του στα πιο απίθανα μέρη* || *έψαχνε τον διακόπτη τού ρεύματος στο σκοτάδι* || (κ. αμετβ.) ~ *από χθες για το τηλέφωνό της και δεν το βρίσκω πουθενά γραμμένο* || *«πού 'ν 'το, πού 'ν 'το το δαχτυλίδι, ψάξε, ψάξε, δεν θα το βρεις»* (από παιδικό παιχνίδι) (β) (ειδικότ.) αναζητώ (κάποιον/κάτι που θέλω να βρω) στο πλέον κατάλληλο μέρος: (μετβ.) ~ *στο Διαδίκτυο πληροφορίες για μουσικές εκδηλώσεις* || ~ *το τηλέφωνό του στον τηλεφωνικό κατάλογο* || *μπήκε στο κατάστημα και άρχισε να ψάχνει ένα μαύρο φόρεμα* || *ψάχνει δουλειά στις μικρές αγγελίες τής εφημερίδας* || *ψάξτε τις άγνωστες λέξεις στο λεξικό* || (κ. αμετβ.) ~ *για ένα καλό εστιατόριο στο περιοδικό*· ΦΡ. (α) ***ψάχνω ψύλλους στ' άχυρα*** βλ. λ. *άχυρο* (β) ***στον ουρανό σε έψαχνα / σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ. *γη* **2.** κάνω προσεκτικά έρευνα σε (κάποιον/κάτι) για να βρω (κάποιον/κάτι): (μετβ.) *όλη την ημέρα τα σωστικά συνεργεία έψαχναν τα συντρίμμια για τυχόν επιζώντες* || *εδώ και ώρες ψάχνουμε μια λύση στο πρόβλημα* || *η αστυνομία έψαξε όλο το κτήριο σπιθαμή προς σπιθαμή, για να βρει τα όπλα* || ~ *διέξοδο από την κρίση / τρόπο ν' αποφύγω μια αρνητική εξέλιξη / να βρω τον κατάλληλο συνεργάτη* || (κ. για πρόσ.) *οι αστυνομικοί τον έψαξαν και βρήκαν πάνω του ναρκωτικά* (του έκαναν σωματικό έλεγχο)· ΦΡ. (α) ***ψάχνω με το κερί / με το φανάρι*** αναζητώ επίμονα να βρω κάτι: *στην εποχή μας ψάχνεις με το κερί, για να βρεις έναν σωστό και τίμιο άνθρωπο* (β) ***τι ψάχνεις τώρα (να βρεις)!*** για να δηλώσουμε το μάταιο μιας αναζήτησης, προσπάθειας ή ότι κάτι δεν πρόκειται να βελτιωθεί, οπότε δεν αξίζει να διαμαρτύρεται κανείς: *Τι ψάχνεις να βρεις τώρα! Εδώ όλοι κοιτάζουν το συμφέρον τους!* (γ) ***(άσ' το) μην το / την ψάχνεις*** (οικ.) μην ασχολείσαι με (κάτι), ματαιοπονείς, δεν έχει νόημα: *ούτε αυτός πληρώνει εφορία ούτε ο αδελφός του ούτε άλλοι καλλιτέχνες· άσ' το καλύτερα, μην το ψάχνεις!* **3.** βρίσκομαι γενικά σε κατάσταση αναζήτησης ενός πράγματος / προσώπου που λείπει ή που θα ήθελα να έχω: (μετβ.) ~ *να βρω νόημα σε αυτή τη ζωή / τον δρόμο μου / την τύχη μου / να βρω παρηγοριά / στήριγμα / τον άνθρωπό μου / το έτερον ήμισυ* || (κ. αμετβ.) ~ *για έναν άντρα ώριμο και υπεύθυνο* **4.** (ειδικότ. μεσοπαθ. ***ψάχνομαι***) (α) εξετάζω τον εαυτό μου για κάτι, αναζητώ επάνω μου: *μια ώρα ψαχνόμουν για τα κλειδιά μου, αλλά δεν τα βρήκα* || *ψάξου καλά, μήπως έχει σκαλώσει το βραχιόλι στα ρούχα σου* (β) (μτφ.) προβληματίζομαι (για τις επιλογές, τις αξιολογήσεις, τις προτεραιότητές μου), κάνω σκέψεις: *δεν έχω αποφασίσει τι δουλειά θα κάνω· ακόμη ~* || *είναι άνθρωπος που ψάχνεται, που δεν αρκείται σε έτοιμες απαντήσεις* (γ) (μτφ.) η μτχ. ***ψαγμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει ευρύτερους προβληματισμούς, που δεν αρκείται στα καθημερινά ή τα συνηθισμένα: *είναι ~ άτομο· έχει ασχοληθεί σοβαρά με πολλά θέματα* ΣΥΝ. σκέπτομαι, προβληματίζομαι. — **ψάξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ψάχω* (με επίθημα *-νω*), από τον αόρ. *έψαξα / έψαυσα* τού αρχ. *ψαύω* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *έτρεξα – τρέχω, έδιωξα – διώχνω*].

ψαχουλευτά επίρρ. (λαϊκ.) ψάχνοντας εδώ και εκεί με την αφή, ψαχουλεύοντας: *διέσχισε το σκοτεινό δωμάτιο ~, για να μη χτυπήσει* ΣΥΝ. ψηλαφητά, ψηλαφιστά.

ψαχουλεύω ρ. μετβ. {ψαχούλεψα} (λαϊκ.) **1.** ψάχνω (σε ένα μέρος) για κάτι ανάμεσα σε διάφορα πράγματα, συχνά ανακατεύοντάς τα: *ποιος ψαχούλεψε τα συρτάρια μου;* ΣΥΝ. αναστατώνω, χαλάω **2.** ψάχνω (κάτι) αγγίζοντας με τα δάχτυλα: *ψαχούλευε στο σκοτάδι για τον διακόπτη* ΣΥΝ. ψηλαφώ. — **ψαχούλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ρ. *ψάχω* (βλ. λ. *ψάχνω*) και *χαλεύω* «ζητώ, γυρεύω» (βλ.λ.)].

ψεγάδι (το) {ψεγαδ-ιού | -ιών} ελάττωμα ή μειονέκτημα: *προσπάθησε να αγνοήσεις τα ~ τού χαρακτήρα του* || *είναι καλή, παρ' όλα της τα ~* || *ένα κείμενο χωρίς ~* ΣΥΝ. ατέλεια, έλλειψη, κουσούρι ΑΝΤ. προτέρημα, πλεονέκτημα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ψεγ-άδ-ιον*, υποκ. τού *ψέγος* (πβ. κ. *ὑφ-αδ-ιον*) < αρχ. *ψέγω* (βλ.λ.)].

ψεγαδιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ψεγάδιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βρίσκω ψεγάδια, ελαττώματα σε (κάποιον/κάτι), επικρίνω, ψέγω (βλ.λ.). — **ψεγάδιασμα** (το).

ψέγω ρ. μετβ. {έψεξα} (λόγ.) βρίσκω ψεγάδια, ασκώ αρνητική κριτική σε (κάποιον/κάτι): *γιατί με ψέγεις;* || *τον έψεξε για τη συμπεριφορά του / τους τρόπους / τις πράξεις του* ΣΥΝ. επικρίνω, μέμφομαι, κατηγορώ, κατακρίνω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω. — **ψεκτικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. οφείλεται σε νεωτερισμό τής Ελληνικής (κατ' αντιδιαστολή προς τα κληρονομηθέντα συνώνυμα *μέμφομαι* και *ὀνειδίζω*, που διαθέτουν συγγενείς τ. εντός τής Ι.Ε.), που ίσως συνδ. με το επιφώνημα *ψό* (βλ. λ. *ψόφος*) ή, κατ' άλλους, με το ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήνω*)].

ψει κ. **ψι** (το) {άκλ.} Ψ, ψ· το εικοστό τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψεῖ / ψῖ*, γράμμα που επινοήθηκε από τους Έλληνες για τη δήλωση τού συμφωνικού συμπλέγματος [ps]].

ψείρα (η) {ψειρών} **1.** μικροσκοπικό, άπτερο, παρασιτικό έντομο που προσβάλλει τον άνθρωπο και τα ζώα, τρέφεται με τρίχες, αίμα και απολεπισμένο δέρμα, πολλαπλασιάζεται συνήθ. ταχύτατα, προκαλεί φλεγμονή και κνησμό στις προσβαλλόμενες περιοχές και μπορεί να μεταδώσει σοβαρές ασθένειες (λ.χ. εξανθηματικό τύφο), αν δεν καταπολεμηθεί με τα κατάλληλα φάρμακα: ~ *τού τριχωτού τής κεφαλής / τού σώματος / τού εφηβαίου* || *έχω / πιάνω ψείρες* || *το κεφάλι του είναι γεμάτο ψείρες* ΣΥΝ. (λόγ.-σπάν.) φθειρ· ΦΡ. (παροιμ.) ***σλί που το 'χει η κούτρα του και κατεβάζει ψείρες*** για κάποιον που έχει συνήθεια να επαναλαμβάνει ορισμένο ελάττωμά του **2.** (περιληπτ.) έντομο που παρασιτεί στα φυτά και απαντά σε πολλά είδη **3.** (μτφ.) ***ψείρες*** (οι) πολύ μικρά και δυσανάγνωστα γράμματα: *Τι ~ είναι αυτές που κάνεις; Πώς θα τις διαβάσω;* **4.** (μτφ.) ***ψείρες*** (οι) για ασήμαντο θέμα ή λεπτομέρεια: *είναι ανυπόφορος· ασχολείται συνέχεια με ~* **5.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι υπερβολικά λεπτολόγος, που όλα τα ψειρίζει: *είναι ~ στις δουλειές του* ΣΥΝ. ψείρας (βλ.λ.) **6.** μικροσκοπικό μικρόφωνο που τοποθετείται στα ρούχα (στο πέτο, στο πουκάμισο κ.λπ.) και χρησιμοποιείται συχνά σε τηλεοπτικές εκπομπές. — (υποκ.) **ψειρίτσα** κ. **ψειρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ψεῖρα* < *φθεῖρα*, αιτ. εν. τού αρχ. *φθείρ (ὁ)* (βλ.λ.) κατ' επίδρ. τής λ. *ψύλλος, ψύλλα*].

ψειραλοιφή (η) αλοιφή που εξολοθρεύει τις ψείρες, που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση των ψειρών.

ψείρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μτφ. για πρόσ.) **1.** ο υπερβολικά λεπτολόγος, αυτός που όλα τα ψειρίζει: *είναι τόσο ~, που καταντά ενοχλητικός* || *δεν μπορείς να κάνεις σωστά αυτή τη δουλειά, αν δεν είσαι ~* ΣΥΝ. τελειομανής **2.** αυτός που ασχολείται με ασήμαντες λεπτομέρειες.

ψειρής (ο) {ψειρήδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ψείρες, ο γεμάτος ψείρες ΣΥΝ. ψειριάρης.

ψειριάζω ρ. αμετβ. {ψείριασ-α, -μένος} αποκτώ ψείρες, γεμίζω ψείρες: *ψείριασε από τη βρόμα*.
[ΕΤΥΜ. < *ψείρα* + παραγ. επίθημα *-ιάζω* (πβ. μτγν. *φθειριῶ, -άω*), πβ. κ. *μουχλ-ιάζω*].

ψειριάρης (ο) {ψειριάρηδες}, **ψειριάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που έχει ψείρες, γεμάτο ψείρες ΣΥΝ. ψειρής, ψειριασμένος (μτφ.-μειωτ.) **2.** πολύ ακάθαρτος και ατημέλητος άνθρωπος ΣΥΝ. βρομιάρης **3.** αυτός που αγαπά υπερβολικά τα χρήματα και τα συγκεντρώνει με πάθος: *γέρος ~* ΣΥΝ. τσιγγούνης, φιλάργυρος. Επίσης (λαϊκ.) **ψειριάρικος**, -η, -ο (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *ψείρα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωρ-ιάρης* (μτγν. *φθειρ-ιάριος*)].

ψείριασμα (το) {ψειριάσματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η δερματοπάθεια που προκαλείται από τις ψείρες ΣΥΝ. (λόγ.) φθειρίαση.

ψειρίζω ρ. μετβ. {ψείρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** καθαρίζω (κά-

ποιον/κάτι) από τις ψείρες, αναζητώ τις ψείρες στα μαλλιά, στο σώμα, στα ρούχα κ.λπ. και τις θανατώνω: *ψείριζε ο ένας τον άλλον·* ΦΡ. ***ψειρίζω τη μαϊμού*** (κακόσ.) σπαταλώ τον χρόνο μου και ασχολούμαι με ασήμαντα πράγματα: *δεν κάνει ποτέ τίποτε, κάθεται και ψειρίζει τη μαϊμού* **2.** (μτφ.) εξετάζω (κάτι) λεπτομερώς, αποδίδω μεγάλη σημασία στις λεπτομέρειες: *είναι απαιτητικός και αυστηρός, όλα τα ψειρίζει* || *πάρε μια απόφαση επιτέλους και μην ψειρίζεις τα πράγματα τόσο πολύ* ΣΥΝ. λεπτολογώ. — **ψείρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ψείρα*, πβ. κ. αρχ. *φθειρίζομαι* (< *φθείρ*), με την ίδια σημ.].

ψειρόσκονη (η) φαρμακευτική σκόνη για την καταπολέμηση τής φθειρίασης.

ψειρού (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η φυλακή: *τον κλείσανε στην ~* ΣΥΝ. στενή, φρέσκο.

ψεκάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψέκασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ρίχνω υγρό ή αέριο με ψεκαστήρα σε (κάτι): *~ τα φυτά / τα κουνούπια* || *πρέπει να ψεκάσουμε τις ελιές, για να καταπολεμηθεί ο δάκος* ΣΥΝ. ραντίζω, καταβρέχω **2.** ρίχνω σταγονίδια υγρού καθαρισμού ή νερού με ειδικό μπουκάλι σε (επιφάνεια που χρειάζεται καθάρισμα ή στα ρούχα που σιδερώνω): *~ το τζάμι με το νέο καθαριστικό σπρέι* || *~ τα ρούχα, για να διευκολύνω το σιδέρωμα* ♦ **3.** (αμετβ.) κάνω ψεκασμό ή ραντίζω με υγρό καθαρισμού ή απλό νερό: *αφού ψεκάσεις, κλείσε τα παράθυρα και βγες έξω* || *«ψεκάστε, σκουπίστε, τελειώσατε!»* (διαφήμ. απορρυπαντικού).
[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. *ψακάζω* (με ανομοίωση) < *ψακάς / ψεκάς, -άδος*, αβεβ. ετύμου. Αν η λ. συνδεθεί με το αρχ. *ψήν* (βλ. λ. *ψήνω*), τότε πρέπει να αναλυθεί ως *ψ-ακ-αδ-* (με ένθημα *-ακ-*), οπότε ίσως συνδ. και με το λιθ. spãkas «σταγόνα»].

ψεκασμός (ο) [μεσν.] **1.** ΒΟΤ. η διασπορά (ράντισμα) διαλύματος ή αιωρήματος φυτοφαρμάκου πάνω στις καλλιέργειες, που γίνεται με τη βοήθεια ψεκαστήρα (βλ.λ.) ή με ελικόπτερο και στοχεύει στην πρόληψη ή καταπολέμηση των διαφόρων ασθενειών των φυτών ΣΥΝ. ψέκασμα, ράντισμα **2.** μέθοδος εφυάλωσης που συνίσταται στην εκτόξευση υγρού σμάλτου με ειδική συσκευή. Επίσης **ψέκασμα** (το) [μεσν.] {ψεκάσμ-ατος | -ατα, -άτων}.

ψεκαστήρας (ο) [1885] **1.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που χρησιμοποιείται στη γεωργία για διασπορά υγρών ή αερίων προϊόντων, κυρ. φυτοφαρμάκων, πάνω στις καλλιέργειες **2.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή σε μορφή πιστολιού, που χρησιμοποιείται για εκτόξευση βαφής σε οικοδομικές και καλλιτεχνικές εργασίες **3.** ΙΑΤΡ. ιατρική συσκευή για την εκτόξευση ατμών φαρμακευτικών παρασκευασμάτων ή/και για την πρόκληση τοπικής αναισθησίας. Επίσης (λαϊκ.) **ψεκαστήρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < *ψεκάζω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, πβ. κ. *ανεμισ-τήρας*].

ψεκαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ψεκασμό: *~ συσκευή*.

ψέκτης (ο) {ψεκτών} (λόγ.-σπάν.) αυτός που ψέγει, που κατακρίνει ή που του αρέσει να μέμφεται τους άλλους, που συνηθίζει να επιτιμά ΣΥΝ. τιμητής, κατήγορος, επικριτής, φιλοκατήγορος ΑΝΤ. επαινέτης, εγκωμιαστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψέγω*].

ψεκτός, -ή, -ό (λόγ.) άξιος ψόγου, αυτός που επιδέχεται κατάκριση, κατηγορία: *~ στάση / συμπεριφορά* ΣΥΝ. αξιοκατάκριτος, μεμπτός, αξιόμεμπτος ΑΝΤ. επαινετός, αξιέπαινος, άμεμπτος, άψογος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψέγω*].

ψελλίζω ρ. μετβ. {ψέλλισα} (λόγ.) **1.** προφέρω δύσκολα και χαμηλόφωνα τις λέξεις, δεν αρθρώνω καθαρά τους φθόγγους λόγω φυσικού ελαττώματος ή ψυχικής ταραχής: *κάτι ψέλλισε ο γέρος, αλλά δεν ακούστηκε καθαρά* || *ψέλλισε λίγες λέξεις και μετά σταμάτησε τρομοκρατημένος* ΣΥΝ. τραυλίζω, κομπιάζω **2.** διατυπώνω κάτι διστακτικά και με ασάφεια, με μισόλογα: *ψέλλισε κάποιες δικαιολογίες.* — **ψέλλισμα** (το) [μτγν.] κ. **ψελλισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψελλός* «αυτός που δεν αρθρώνει σωστά τον λόγο, που τραυλίζει», εκφραστ. επίθετο (με επίθημα *-λο-*, πβ. κ. *τραυ-λός*), προϊόν ονοματοποιίας].

ψέλνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έψαλα} ♦ **1.** (μετβ. κ. αμετβ.) ψάλλω (βλ.λ.): (αμετβ.) *ψέλνει κάθε Κυριακή στον Άγιο Κωνσταντίνο* || (μετβ.) *οι ψάλτες έψελναν με κατάνυξη το χερουβικό / το τροπάριο τής Κασσιανής* ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) λέω (κάτι) επίμονα και μονότονα, προκαλώ ενόχληση με τη συνεχή επανάληψη ισχυρισμού, παρατήρησης κ.λπ.: *κατάλαβα τι μου λες, μη με ψέλνεις άλλο* || *όλη την ημέρα με έψελνε πάνω απ' το κεφάλι μου, για να του αγοράσω το παιχνίδι·* ΦΡ. ***ψέλνω / ψάλλω τον αναβαλλόμενο / τον εξάψαλμο*** ή ***τα ψέλνω (σε κάποιον)*** επιπλήττω (κάποιον) πολύ αυστηρά, κάνω (σε κάποιον) δριμύτατες παρατηρήσεις, λέω (σε κάποιον) χωρίς περιστροφές όσα (άσχημα) έχω να του πω, κατσαδιάζω: *έννοια σου και, όταν έλθει, θα του τα ψάλω για τα καλά* || *όταν γύρισε τα ξημερώματα στο σπίτι του, ο πατέρας του τού έψαλε τον αναβαλλόμενο* ΣΥΝ. μουρμουρίζω, γκρινιάζω ♦ (αμετβ.) **3.** (μτφ.) μιλώ με παράξενο τρόπο, λέω ακατανόητα πράγματα: *τι κάθεσαι και ψέλνεις εκεί πέρα;*

ψέμα (το) {ψέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, η εσκεμμένη παραποίηση ή απόκρυψη τής αλήθειας, κυρ. λόγος μη αληθινός, πλαστός ή επινοημένος: *ανόητο / εσκεμμένο / χοντρό / αθώο ~* || *μας έχεις φλομώσει στα ~ τον τελευταίο καιρό!* || *ο γυιος μου είναι ανίκανος να πει ψέματα* || *αυτό που είπε είναι ένα πελώριο ~, δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα* ΣΥΝ. (λόγ.) ψεύδος, ψευδολόγημα, ψευδολογία, ψευτιά ΑΝΤ. αλήθεια· ΦΡ. (α) ***σώθηκαν / τελείωσαν τα ψέματα*** η κατάσταση είναι πολύ σοβαρή, δεν υπάρχουν περιθώρια για άλλες υπεκφυγές ή αναβολές (β) ***με τα ψέματα*** με ασήμαντα μέσα ή πρόσοντα, χωρίς την απαραίτητη προσπάθεια ή προετοιμασία: *~ δεν γίνεται να πετύχεις στις εξετάσεις!* (γ) ***στα ψέματα*** όχι στην πραγματικότητα, προσποιητά: *έκανε τον άρρωστο ~, για να μην πάει σχολείο* (δ) ***κακά τα ψέματα!*** για έμφαση και για να δηλώσουμε παραδοχή ή συμφωνία με ό,τι λέγεται ή εννοείται: *γερνάμε, ~!* || *είσαι πολύ καλύτερός μου, ~!* (ε) ***πες τα ψέματα*** για να επικροτήσουμε την αλήθεια των λόγων τού συνομιλητή μας **2.** (μτφ.) καθετί μάταιο, εφήμερο, που δημιουργεί προσδοκίες και τελικά απογοητεύει: *πλούτη, δόξα, μεγαλεία, όλα είναι ένα τίποτα, ένα ~* || *ζω μέσα στο ~.* — (υποκ.) **ψεματάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ψεματάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ψεῦμα* < αρχ. *ψεῦσμα* (με αποβολή τού *-σ-* και απλοποίηση τού συμπλέγματος, πβ. κ. *ρεῦμα – ρέμα*) < *ψεύδομαι* (βλ.λ.)].

ψεματάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό, ασήμαντο και (σχετικά) αθώο ψέμα: *είπα ένα ~, και τι έγινε;*

ψεματάρης, -α, -ικο {ψεματάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που λέει ψέματα.
[ΕΤΥΜ. < *ψέμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. κ. *πεισματ-άρης*].

ψένω ρ. ▸ ψήνω

Ψέριμος (η) {Ψερίμου} νησί των Δωδεκανήσων Α. τής Καλύμνου και Β. τής Κω.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ψες κ. **εψές** επίρρ. (λαϊκ.) χθες, κυρ. χθες το σούρουπο, το περασμένο βράδυ: *«όλη η παρέα πίναμε εψές / εψές σαν όλα τα βραδάκια / να πάνε κάτω τα φαρμάκια»* (Κ. Βάρναλης).
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *ὀψές* < αρχ. *ὀψέ* «αργά» (βλ.λ.), κατ' αναλογίαν προς το επίρρ. *χθές*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

ψεσινός, -ή, -ό (λαϊκ.) τής προηγούμενης ημέρας ή βραδιάς ΣΥΝ. χθεσινός.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *ὀψεσινός*, κατά το *χθεσινός*].

ψευδαδάμας (ο) [1849] {ψευδαδάμ-αντος, -αντα | -αντες, -άντων} (λόγ.) ψεύτικο διαμάντι, απομίμηση διαμαντιού από γυαλί ή κρύσταλλο.

ψευδαίσθηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. λειτουργική διαταραχή τής αισθήσεως, που προκαλείται από διάφορες φυσικές ή νοητικές διαταραχές ή επέρχεται ως αντίδραση σε τοξικές ουσίες και η οποία εκδηλώνεται συνήθ. με τη μορφή οπτικών ή ακουστικών εικόνων, που δεν ανταποκρίνονται στον πραγματικό κόσμο (πβ. κ. λ. *παραίσθηση*) **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε λανθασμένη ιδέα, αντίληψη, άποψη ή εντύπωση: *έχω / τρέφω ψευδαισθήσεις σχετικά με την κατάσταση τής χώρας* || *πρέπει να είμαστε ρεαλιστές και να μη ζούμε με ψευδαισθήσεις* || *μην έχετε την ~ ότι τα πράγματα είναι όπως πριν* ΣΥΝ. αυταπάτη. Επίσης (παλαιότ.) **ψευδαισθησία**. — **ψευδαισθητικός, -ή, -ό** [1891], **ψευδαισθητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. hallucination].

ψευδάνθρακας (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού δέρματος και τού υποδόριου ιστού, που χαρακτηρίζεται από συρροή δοθιήνων, είναι επώδυνη και συνοδεύεται από πυρετό.

ψευδαπόστολος (ο) [μτγν.] {ψευδαποστόλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που ψευδώς εμφανίζεται ως απόστολος τού Χριστού, που προσποιείται τον απόστολο τού Χριστού: *η εποχή μας είναι γεμάτη μάγους και ψευδαποστόλους* **2.** (κατ' επέκτ.) ο απόστολος τού ψεύδους, αυτός που προπαγανδίζει ή διδάσκει ψεύτικα πράγματα.

ψευδάργυρος (ο) [μτγν.] {ψευδαργύρου} ΧΗΜ. μέταλλο (σύμβολο Zn) που απαντά στη φύση σε διάφορα ορυκτά και στον ανθρώπινο οργανισμό ως ιχνοστοιχείο, έχει χρώμα αργυρόλευκο, μέτρια σκληρότητα και αντοχή και επιδέχεται εύκολα στίλβωση· έχει μεγάλη οικονομική και τεχνολογική σημασία, καθώς από παλιά χρησιμοποιείται για την προστασία άλλων μετάλλων (γαλβανισμός κυρ. σιδήρου και χάλυβα) από την ατμοσφαιρική διάβρωση: *θειικός / θειούχος / φωσφορούχος / χλωριούχος / χρωμικός ~* ΣΥΝ. (καθημ.) τσίγκος (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **ψευδαργυρικός, -ή, -ό** [1861].

ψευδαργυρούχος, -ος, -ο [1885] (λόγ.) αυτός που αποτελείται από ψευδάργυρο ή περιέχει ψευδάργυρο (βλ.λ.): *~ μετάλλευμα / πέτρωμα / κοίτασμα*.
[ΕΤΥΜ. < *ψευδάργυρος* + *-ούχος* < *έχω*].

ψευδαττικισμός (ο) [1884] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο άτεχνος αττικισμός (βλ.λ.), η κακή μίμηση τής αρχαίας αττικής διαλέκτου.

ψευδεπίγραφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμφανίζεται με το όνομα άλλου: *το ~ κράτος τής «Μακεδονίας»* (δηλ. των Σκοπίων) **2.** (για πνευματικό έργο) αυτός που ψευδώς αποδίδεται σε συγκεκριμένο συγγραφέα, ενώ δεν είναι δικό του έργο: *~ σύγγραμμα / λόγος / ποίημα* ΣΥΝ. νόθος ΑΝΤ. γνήσιος, πραγματικός **3.** αυτός που στην πραγματικότητα δεν αντιστοιχεί σε αυτό που φέρεται ότι είναι: *πρόκειται για ένα ~ «δημοκρατικό» κόμμα* || *«ο γραμματέας τής Κ.Ε. υπογράμμισε ότι τελείωσε η εποχή των ~ μελών και ομάδων»* (εφημ.). — **ψευδεπίγραφα** επίρρ.

ψευδής, -ής, -ές {ψευδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ψευδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν είναι αληθής, που δεν ανταποκρίνεται στην αντικειμενική πραγματικότητα (στις «συνθήκες αληθείας»): *~ πληροφορία / είδηση / φήμη / στοιχεία* ΣΥΝ. ψεύτικος, αναληθής ΑΝΤ. αληθής, αληθινός **2.** αυτός που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, ανυπόστατος: *τα Μ.Μ.Ε. δίνουν συχνά ψευδή εικόνα τής καθημερινότητας, προβάλλοντας μόνο τα αρνητικά της* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται με προσποίηση, ανειλικρίνεια ή με σκοπιμότητα: *~ φιλία / επίδειξη αγάπης / ισχυρισμός / διαβεβαίωση* || *~ δήλωση* (στην οποία το άτομο δηλώνει εν γνώσει του ψεύτικα στοιχεία ή αποκρύπτει τα αληθινά) || *~ καταμήνυση* (αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος εν γνώσει καταμηνύει άλλον ψευδώς ή αναφέρει γι' αυτόν ενώπιον τής αρχής ότι τέλεσε αξιόποινη πράξη ή πειθαρχική παράβαση με σκοπό να προκαλέσει την καταδίωξή του) || *υφαρπαγή ψευδούς βεβαιώσεως* (αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος πετυχαίνει με εξαπάτηση να βεβαιωθεί αναληθώς σε δημόσιο έγγραφο περιστατικό που μπορεί

να έχει έννομες συνέπειες, καθώς και όποιος χρησιμοποιεί τέτοια ψευδή βεβαίωση για να εξαπατήσει άλλον σχετικά με το περιστατικό αυτό) ΣΥΝ. ανειλικρινής, πλαστός, προσποιητός, υποκριτικός ΑΝΤ. ειλικρινής, πραγματικός, γνήσιος **4.** (μτφ.) παραπλανητικός, αυτός που μπορεί να εκληφθεί ως αληθινός: *έτσι όπως το παρουσίασε, άφησε ~ εντυπώσεις* • **5.** ΒΟΤ. ***ψευδής καρπός*** ο καρπός που αποτελείται από δύο ή περισσότερα καρπόφυλλα τού ίδιου άνθους. — **ψευδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψεῦδος* (βλ.λ.)].

ψευδίζω ρ. αμετβ. {ψεύδισα} δεν μπορώ να αρθρώσω καθαρά ορισμένους φθόγγους από κακή αρθρωτική συνήθεια (χωρίς να υπάρχει βλάβη των φωνητηρίων οργάνων) ΣΥΝ. τσευδίζω.

ψευδισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τού προφορικού λόγου, που συνίσταται στη μη καθαρή άρθρωση, στην ελαττωματική προφορά ορισμένων φθόγγων από κακή αρθρωτική συνήθεια, χωρίς να υπάρχει βλάβη των φωνητηρίων οργάνων ΣΥΝ. ψεύδισμα, τσεύδισμα. Επίσης (καθημ.) **ψεύδισμα** (το)

ψευδο- κ. **ψευδό-** κ. **ψευδ-** (λόγ.) α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: **1.** είναι μη γνήσιος, ψευδής, πλαστός, τεχνητός, λ.χ. *ψευδ-απόστολος, ψευδ-επίγραφος, ψευδομάρτυρας, ψευδ-ώνυμο* **2.** υφίσταται, γίνεται, λειτουργεί κ.λπ. προσποιητά, υποκριτικά ή στη φαντασία: *ψευδ-αίσθηση* **3.** υπάρχει ή γίνεται κατ' απομίμηση ενός πράγματος, λ.χ. *ψευδ-αδάμας, ψευδό-τοιχος, ψευδο-κλασικισμός, ψευδ-οροφή* ΣΥΝ. ψευτο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ψευδής* (βλ.λ.) και κανονικά εμφανίζεται ως *ψευδο-* προ συμφώνου (λ.χ. *ψευδο-μάρτυς*) και ως *ψευδ-* προ φωνήεντος (λ.χ. *ψευδορκία*), ενώ απαντά και σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. pseudogamie)].

ψευδοδίλημμα (το) {ψευδοδιλήμμ-ατος | -ατα, -άτων} το πλαστό, το ψεύτικο δίλημμα· αυτό που δεν υφίσταται πραγματικά, αλλά παρουσιάζεται ως τέτοιο: *μην παγιδεύεις τη σκέψη σου σε ψευδοδιλήμματα και τεχνητές διαχωριστικές γραμμές.*

ψευδ(ο)επιστημονικός, -ή, -ό αυτός που παρουσιάζεται επιφανειακά και παραπλανητικά επιστημονικός, ενώ δεν είναι στην ουσία του: *κείμενα με ~ ύφος, χωρίς πραγματικό περιεχόμενο.* — **ψευδ(ο)επιστήμη** (η) [1863].

ψευδοκλασικισμός (ο) [1892] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ψευδής κλασικισμός, η απομίμηση των λογοτεχνικών και εικαστικών έργων τής κλασικής αρχαιότητας, που περιορίζεται μόνο στα εξωτερικά τους γνωρίσματα, χωρίς να εμβαθύνει στο πνευματικό τους περιεχόμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Pseudoklassikismus (νόθο σύνθ.)].

ψευδοκράτος (το) {ψευδοκράτ-ους | -η, -ών} **1.** κράτος νομικά ανύπαρκτο και χωρίς καμιά αναγνώριση από διεθνείς οργανισμούς **2.** (ειδικότ.) το βόρειο τμήμα τής Κύπρου, που τελεί από το 1974 υπό τουρκική κατοχή (βλ. κ. λ. *Κύπρος, Αττίλας, Κυπριακό, πράσινος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή.*

ψευδολόγημα (το) [μτγν.] {ψευδολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) λόγος που δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια ή την πραγματικότητα, ψέμα ΣΥΝ. ψευδολογία, ψεύδος, ψευτιά, μύθευμα, παραμύθια ΑΝΤ. αλήθεια.

ψευδολογία (η) [αρχ.] {ψευδολογιών} (λόγ.) **1.** το να λέει κανείς ψέματα, η συνειδητή παραποίηση τής αλήθειας: *η ~ δεν τιμωρείται από τον νόμο, αλλά είναι ανήθικη* ΑΝΤ. ειλικρίνεια **2.** (συνεκδ. συνήθ. στον πληθ.) λόγος ανακριβής ή αντίθετος προς την αλήθεια, ψέμα ΣΥΝ. ψευδολόγημα, ψεύδος, ψευτιά, μύθευμα, παραμύθια ΑΝΤ. αλήθεια. — **ψευδολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

ψευδολόγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που λέει ψέματα, που παραποιεί συνειδητά την αλήθεια ή αφηγείται ανύπαρκτα γεγονότα ΣΥΝ. ψεύτης ΑΝΤ. ειλικρινής, φιλαλήθης.

ψεύδομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μτχ. ενεστ. ψευδόμενος, -η (κ. λόγ. -ένη), -ο | εψεύσθην, -ης, -η...} (λόγ.) **1.** λέω ψέματα, αναφέρω πράγματα ανυπόστατα ή παραποιώ συνειδητά την αλήθεια: *ψεύδεσθε ασυστόλως, κύριε συνάδελφε!* || «*...πάντοτε την αλήθειαν ομιλούντες, πλην χωρίς μίσος για τους ψευδομένους...*» (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ψευδολογώ **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) (για λογικούς συλλογισμούς ή επιχειρήματα) είμαι ψευδής ή πλημμελής, συγκρούομαι με τους λογικούς κανόνες και δεν καταλήγω σε λογικώς αναγκαία συμπεράσματα (β) (για συνθετικές κρίσεις) δεν αποδίδω αυθεντικά την πραγματικότητα, διότι δεν ικανοποιώ το κριτήριο τής αλήθειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψεύδω* / *-ομαι* < *pseu-d- (με παρέκταση -d-), παράλλ. παρεκτεταμένη μορφή τού Ι.Ε. *bhes- / *bhseu- «φυσώ». πβ. σανσκρ. bhástrā- «φυσητήρας», αρμ. sut «ψέμα». Η λ. δήλωνε αρχικώς το φύσημα τού ανέμου, αλλά και τους ήχους τού σφυρίγματος που δεν έχουν συγκεκριμένο νόημα, με αποτέλεσμα να φθάσει στη σημ. «εξαπατώ». Το ενεργ. *ψεύδω* περιέγραφε αρχικώς όλες τις μορφές απάτης, όπως το ψέμα, η παραβίαση όρκου, η παραποίηση εγγράφων, ενώ το *ψεύδομαι* είχε καθαρώς παθητική χρήση. Ήδη στην Αρχ. ο μέσ. τ. επικράτησε σε όλες τις χρήσεις].

ψευδομάρτυρας (ο/η) {(θηλ. ψευδομάρτυρος) | ψευδομαρτύρων} μάρτυρας δίκης που ψεύδεται συνειδητά, που καταθέτει ενώπιον τού δικαστηρίου ψευδή στοιχεία ως αληθινά ή/και παρασιωπά άλλα: *καταδικάστηκε με βάση τις καταθέσεις ψευδομαρτύρων.* Επίσης (λόγ.) **ψευδομάρτυς** [αρχ.] {ψευδομάρτυρος}.

ψευδομαρτυρία (η) [αρχ.] {ψευδομαρτυριών} (λόγ.) ΝΟΜ. η συνειδητή κατάθεση ψευδών στοιχείων ως αληθών ή η παραποίηση, διαστρέβλωση ή/και ελλιπής παρουσίαση τής αλήθειας από φυσικό πρόσωπο ενώπιον δικαστικής αρχής: *ο μάρτυρας θα διωχθεί για ~* || *καταδικάστηκε βάσει ψευδομαρτυριών.*

ψευδομαρτυρώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ψευδομαρτυρείς... | ψευδομαρτύρησα} (λόγ.) καταθέτω ψευδή στοιχεία ή παραποιώ την αλήθεια ενώπιον δικαστηρίου.

ψευδομονάδα (η) ΒΙΟΛ. γένος παθογόνων βακτηριδίων, που προκαλούν ασθένειες στον άνθρωπο, στα ζώα και τα φυτά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pseudomonas].

ψευδοπατριώτης [1871] κ. **ψευτοπατριώτης** (ο) {ψευδοπατριωτών} (κακόσ.) ο μη πραγματικός (αγνός) πατριώτης, αυτός που προσποιείται φιλοπατρία, την οποία δεν αισθάνεται, που καπηλεύεται την έννοια και τη σημασία τού πατριωτισμού ΣΥΝ. πατριδοκάπηλος ΑΝΤ. φιλόπατρις, εθνιστής.

ψευδοπατριωτισμός [1871] κ. **ψευτοπατριωτισμός** (ο) (κακόσ.) ο ψεύτικος πατριωτισμός, η προσποιητή (όχι γνήσια) αγάπη για την πατρίδα: *χαρακτηριστικό των δημαγωγών είναι ο ~ τους* ΣΥΝ. πατριδοκαπηλία ΑΝΤ. φιλοπατρία, εθνισμός.

ψευδοπάτωμα (το) {ψευδοπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο χώρος που μεσολαβεί ανάμεσα στο δάπεδο ενός ορόφου και στην οροφή τού αποκάτω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. faux plancher].

ψευδοπρόβλημα (το) {ψευδοπροβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} ανύπαρκτο πρόβλημα, ζήτημα που δεν έχει πραγματική υπόσταση.

ψευδοπροφήτης (ο) [μτγν.] {ψευδοπροφητών} (λόγ.-κακόσ.) ο ψεύτικος προφήτης, αυτός που παριστάνει τον προφήτη ή προφητεύει ψέματα.

ψευδορκία (η) [μτγν.] {ψευδορκιών} αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος δίνει εν γνώσει του ψευδή όρκο σε δίκη. — **ψευδορκώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω.*

ψεύδορκος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που συνειδητά ορκίζεται ψέματα, που δίνει ψεύτικη ένορκη κατάθεση ή διαβεβαίωση στο δικαστήριο: *~ μάρτυρας* ΣΥΝ. επίορκος.

ψευδορκώ ρ. → ψευδορκία

ψευδοροφή (η) ΑΡΧΙΤ. πρόσθετο στοιχείο σε μορφή οροφής, που τοποθετείται σε εσωτερικό χώρο κτίσματος για διακοσμητικούς ή λειτουργικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. faux plafond].

ψευδός, -ή, -ό (για πρόσ.) αυτός που δυσκολεύεται στην άρθρωση ορισμένων φθόγγων, ιδ. συμφώνων, λ.χ. τού ψ, αυτός που δεν προφέρει σωστά τις λέξεις. Επίσης (λαϊκότ.) **τσευδός, -ή, -ό** [μεσν.]. — **ψευδ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ψευδής*, κατά τα επίθ. σε *-ος*, πβ. κ. *ἀκριβής* – *ἀκριβός*].

> **ψευδός – τραυλός.** Οι λέξεις χρησιμοποιούνται ως χαρακτηρισμοί ατόμων που εμφανίζουν διαταραχές στον προφορικό λόγο: **ψευδός** είναι αυτός που έχει δυσκολία στην άρθρωση (προφορά) ορισμένων συμφωνικών φθόγγων (τού *-σ-* ή τού *-ρ-* ή τού *-λ-*)· **τραυλός** είναι αυτός που έχει διακοπές στη ροή τού προφορικού λόγου με επαναλήψεις φθόγγων ή συλλαβών, κόμπιασμα κ.λπ. (π.χ. θαθαθαθάλασσα, κακακακός). Οι αντίστοιχες παθήσεις (που δεν οφείλονται σε οργανικές αιτίες) ονομάζονται **ψευδισμός** και **τραυλισμός**, ενώ ο τραυλός χαρακτηρίζεται και ως **βραδύγλωσσος** και (σκωπτ.) **κεκές**.

ψεύδος (το) {ψεύδ-ους | -η, -ών} (λόγ.) **1.** καθετί που δεν είναι αληθινό, λόγος που σκοπίμως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *λέει ασύστολα ψεύδη, προκειμένου να θεμελιώσει τις κατηγορίες του* || *σε αυτή την υπόθεση είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς το ~ από την αλήθεια* ΣΥΝ. ψέμα, ψευτιά, (λόγ.) ψευδολογία ΑΝΤ. αλήθεια· ΦΡ. (α) ***τα κατά συνθήκην ψεύδη*** ψέματα που λέγονται για λόγους κοινωνικής συμβατικότητας, που αιτιολογούνται από τις κοινωνικές συμβάσεις (β) ***ανιχνευτής ψεύδους*** βλ. λ. *ανιχνευτής* **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) (στη Λογική) κάθε ψευδής πρόταση ή απατηλός συλλογισμός: *~ πρώτον* (βασικό σφάλμα συλλογισμού, από το οποίο προκύπτουν εσφαλμένα συμπεράσματα) (β) (στη θεωρία τής γνώσης) η αντιστοιχία πράγματος και νου (rei et intellectus). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψεῦδος* < *ψεύδω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

ψευδόσοφος (ο) [μτγν.] {ψευδοσόφ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο το οποίο παρουσιάζεται ως σοφός ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι.

ψευδότιτλος (ο) {-ου κ. -ίτλου | -ων κ. -ίτλων, -ους κ. -ίτλους} συντομευμένος συνήθ. τίτλος βιβλίου, που αναφέρεται στην τρίτη σελίδα του (μετά το πρώτο λευκό φύλλο τού βιβλίου) χωρίς άλλα στοιχεία τής έκδοσης.

ψευδότοιχος (ο) [1892] τοίχος που δεν είναι φτιαγμένος από τούβλα, πέτρα ή τσιμέντο αλλά από διαφορετικά υλικά (π.χ. ξύλο, πλαστικό κ.λπ.).

ψευδωνυμία (η) [μεσν.] {δυσχρ. ψευδωνυμιών} (λόγ.) το να έχει κανείς/κάτι ψευδώνυμο, η ψεύτικη επωνυμία: *~ καλλιτέχνη / επιχείρησης.*

ψευδώνυμος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (γενικά) αυτός που έχει ή χρησιμοποιεί ψεύτικο όνομα: *~ επιχείρηση / οργανισμός / εταιρεία* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που ονομάζεται από τους άλλους ή είναι γνωστός με όνομα που δεν του ανήκει: *~ νομοσχέδιο / άρθρο / σύγγραμμα* **3.** (ειδικότ.-συχνότ.) **ψευδώνυμο** (το) {ψευδωνύμ-ου | -ων} πλαστό (φανταστικό) όνομα ή ονοματεπώνυμο, που χρησιμοποιείται συνήθ. από τους συγγραφείς και τους καλλιτέχνες αντί τού πραγματικού τους ονόματος: *φιλολογικό / καλλιτεχνικό ~* || *το «Ελύτης» ήταν φιλολογικό ~ τού ποιητή Οδυσσέα Αλεπουδέλη* || *«Μυρτιώτισσα» είναι το φιλολογικό ~ τής ποιήτριας Θεώνης Δρακοπούλου.* — **ψευδωνύμως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψευδ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

ψευταράκος κ. **ψευτάκος** κ. **ψευτράκος** (ο) (χαϊδευτ.) αυτός που ψεύδεται αθώα ή που λέει κάπου-κάπου ψέματα και κάνει μικροκατεργαριές: *τι λες πάλι, βρε ψευτάκο;* || *κοίτα τι πήγε και σκάρωσε ο ψευταράκος!* ΣΥΝ. κατεργάρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης*.
[ΕΤΥΜ. < *ψευταράς* + υποκ. επίθημα *-άκος*].

ψευταράς (ο) {ψευταράδες}, **ψευταρού** (η) {ψευταρούδες} (μεγεθ.-λαϊκ.) πρόσωπο που λέει μεγάλα ή πολλά ψέματα και κάνει μεγάλες κατεργαριές: *μην πιστεύετε τίποτε απ' ό,τι λέει αυτός ο ~*. Επίσης **ψεύταρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *ψεύτης* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*, πβ. κ. *παιδ-αράς*].

ψεύτης (ο) {ψευτών}, **ψεύτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που λέει ψέματα, που παραποιεί ή αποκρύπτει την αλήθεια: *μην τον πιστεύεις, είναι ~ πέρα για πέρα* || *δεν επιτρέπω σε κανέναν να με αποκαλεί ψεύτη* ΣΥΝ. ψευδολόγος ΑΝΤ. ειλικρινής· ΦΡ. (α) ***ο Θεός να με βγάλει ψεύτη*** μακάρι να αποδειχθεί ότι έχω άδικο: *αν συνεχίσουμε έτσι, θα καταστραφούμε και μακάρι ~* (δηλ. να αποδειχθεί ότι έχω άδικο) (β) (παροιμ.) ***ο κλέφτης είδε τον ψεύτη κι έστριψε*** ο ψεύτης είναι πιο επικίνδυνος από τον κλέφτη (γ) (παροιμ.) ***ρώτα τον μπάρμπα μου τον ψεύτη / έχω μάρτυρα τον μπάρμπα μου τον ψεύτη*** για αυτούς που επικαλούνται τη μαρτυρία αναξιόπιστων ανθρώπων (δ) (παροιμ.) ***ο ψεύτης και ο κλέφτης τον πρώτο χρόνο χαίρονται*** ο ψεύτης και ο κλέφτης σύντομα αποκαλύπτονται **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που με τα ψέματα εξαπατά τους άλλους, που χρησιμοποιεί το ψέμα για ιδιοτελείς σκοπούς: *αυτοί οι ~, αν πέσεις στα νύχια τους, θα σε γδάρουν* ΣΥΝ. απατεώνας, κατεργάρης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ψεύστης* (με ανομοιωτική αποβολή τού -σ-) < *ψεύδω* / *-ομαι* (από το θ. τού αορ. *ἐ-ψεύσ-θην*)].

ψευτιά (η) (λαϊκ.) **1.** ψεύτικος λόγος και γενικά καθετί που δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια ή στην πραγματικότητα: *τι ψευτιές είναι αυτές που λες;* || *μην τα πιστεύεις αυτά, είναι όλα ψευτιές* ΣΥΝ. ψέμα, (λόγ.) ψεύδος, ψευδολογία ΑΝΤ. αλήθεια **2.** (μτφ.) καθετί που απογοητεύει στο τέλος, που αποδεικνύεται μάταιο, εφήμερο, αυταπάτη: *ο κόσμος είναι μια ~*.

ψευτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψεύτισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) κατασκευάζω κάτι με υλικά ή εργασία κατώτερης ποιότητας και γενικά το κάνω χειρότερο, ενεργώ έτσι ώστε να υποβαθμιστεί η ποιότητά του: *κοιτάξτε να μην ψευτίσετε τα προϊόντα σας / τη δουλειά σας* || *τα ψεύτισαν τώρα πια τα αυτοκίνητα!* ΣΥΝ. νοθεύω, αλλοιώνω, χαλάω ΑΝΤ. βελτιώνω, προάγω ♦ (αμετβ.) **2.** κατασκευάζομαι με υλικά ή εργασία κατώτερης ποιότητας, γίνομαι χειρότερος, υποβαθμίζεται η ποιότητά μου: *όλα τα προϊόντα τους έχουν ψευτίσει τώρα τελευταία* || *οι υπηρεσίες σε αυτό το ξενοδοχείο έχουν ψευτίσει πολύ* || *όλα ψεύτισαν στις μέρες μας* ΣΥΝ. νοθεύομαι, αλλοιώνομαι, χαλάω, χειροτερεύω ΑΝΤ. βελτιώνομαι **3.** (για ιδανικά, αξίες) χάνω την αξία και την ποιότητά μου: *έχουν ψευτίσει σήμερα ο πατριωτισμός και η ανδρεία* ΣΥΝ. υποβιβάζω, υποβιβάζομαι. — **ψεύτισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ψεύτης*].

ψεύτικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** μη αληθής, αυτός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *~ είδηση / πληροφορία / φήμη / στοιχείο* || *η ιστορία είναι εντελώς ~* ΣΥΝ. (λογιότ.) ψευδής, αναληθής, ανυπόστατος ΑΝΤ. αληθής, αληθινός, πραγματικός, ειλικρινής **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται με προσποίηση ή είναι το αποτέλεσμα προσποίησης, μη γνήσιος: *~ όρκος / δάκρυ / λόγια / υποσχέσεις / αγάπη / ευλάβεια / συμπόνια / γέλιο / εγκαρδιότητα / αδιαφορία* || *ό,τι λέει ακούγεται ψεύτικο* || *όλα πάνω της είναι ψεύτικα* ΣΥΝ. προσποιητός, φτειαχτός, εικονικός ΑΝΤ. πραγματικός, γνήσιος, αυθεντικός **3.** (μτφ.) μη φυσικός, αυτός που δεν υπάρχει από μόνος του, αλλά κατασκευάζεται ως απομίμηση τού φυσικού ή τού πραγματικού: *~ λουλούδια / δόντι* || *~ ρολόι / όπλο / διαμάντι / φρούτα* (διακοσμητικά) ΣΥΝ. τεχνητός, φτειαχτός ΑΝΤ. φυσικός, πραγματικός **4.** πλαστός: *βάζω ~ υπογραφή* (πλαστογραφώ την υπογραφή άλλου) || *~ διαθήκη / έγγραφο / χαρτονόμισμα / διαβατήριο / ταυτότητα / βιογραφικό / τίτλος σπουδών* || *τον έπιασαν, γιατί ταξίδευε με ~ όνομα* **5.** αυτός που αποτελεί κακή απομίμηση τού πραγματικού, που κατασκευάζεται με σκοπό να παραπλανήσει: *~ παράς / λίρα* ΣΥΝ. κίβδηλος, κάλπικος ΑΝΤ. γνήσιος, αληθινός **6.** (μτφ.) κατασκευασμένος πρόχειρα και με φθηνά υλικά και γενικά αυτός που θεωρείται μικρής αξίας ή σπουδαιότητας: *είναι ~ αυτό το ύφασμα* || *~ παπούτσια πήγες και πήρες, γι' αυτό χάλασαν κιόλας!* ΣΥΝ. ευτελής, άχρηστος, ελαττωματικός, σκάρτος ΑΝΤ. γερός, καλοφτειαγμένος **7.** (μτφ.) αυτός που είναι μάταιος, εφήμερος, που γεννά προσδοκίες και όνειρα, αλλά στο τέλος απογοητεύει: *«~ είναι ο ντουνιάς και ~ η ζωή μας, αφού στη μαύρη γης θα μπει / μια μέρα το κορμί μας»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *ψεύτης* (πβ. μτγν. *ψεύστ-ικος*)].

ψεύτισμα (το) → ψευτίζω

ψευτο- κ. **ψευτό-** κ. **ψευτ-** (λαϊκ.) α' συνθετικό που δηλώνει το ψεύτικο, το πλαστό ή το ευτελές (βλ. κ. *ψευδο-*): *ψευτο-γιατρός, ψευτο-δουλειά, ψευτο-ζώ, ψευτό-πραμα*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ψεύτης*].

ψευτογιατρός (ο) (λαϊκ.) αυτός που παριστάνει τον γιατρό, χωρίς να έχει τις κατάλληλες γνώσεις, χωρίς να έχει σπουδάσει ιατρική: *μην εμπιστεύεσαι τα γιατροσόφια των ~* ΣΥΝ. κομπογιαννίτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδοντίατρος*.

ψευτοδουλειά (η) (λαϊκ.) **1.** δουλειά πρόχειρη, που έχει γίνει χωρίς προσοχή και επιμέλεια: *το πραγματικό κόσμημα απαιτεί σκληρή δουλειά και έμπειρο τεχνίτη· με ψευτοδουλειές δεν γίνεται* || *τα έπιπλα αυτά είναι σκάρτα, έχουν γίνει με ~* ΣΥΝ. φτηνοδουλειά, παλιοδουλειά **2.** ευκαιριακή εργασία, όχι σταθερή και μόνιμη, που δεν προσφέρει στον εργαζόμενο ικανοποιητική αμοιβή: *πώς να τα βγάλει πέρα μ' αυτή την ~!* — **ψευτοδουλεύω** ρ. (σημ. 2).

ψευτοευγένεια (η) {ψευτοευγενειών} ψεύτικη, υποκριτική ευγένεια.

ψευτοζώ ρ. αμετβ. {ψευτοζείς... | ψευτόζησα} (λαϊκ.) ζω με μεγάλες στερήσεις και δυσκολίες, κακοπερνώ: *με τα χίλια βάσανα καταφέραμε και ψευτοζήσαμε τον πρώτο καιρό μετά την καταστροφή...* ΣΥΝ. ψευτοπερνώ, κουτσοπερνώ, (λόγ.) φυτοζωώ ΑΝΤ. καλοζώ, (λόγ.-σπανιότ.) ευπορώ.

ψευτοθόδωρος (ο) (ως χαρακτηρισμός) ο κατά σύστημα ψεύτης: *«Τα διαστρέβλωσαν οι δημοσιογράφοι, είπε αναιδέστατα ως άλλος ~, αυτά που όλοι τον άκουσαν να ξεστομίζει από τηλεοράσεως»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από απατεώνα τής Αθήνας τού 19ου αι. με το όνομα *Θόδωρος*, ο οποίος έλεγε μεγάλα ψέματα με πειστικό τρόπο (λ.χ. κάποτε «πούλησε» σε βοσκό τους βασιλικούς κήπους, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να φέρει εκεί τα κοπάδια του το επόμενο πρωί)].

ψευτοκακομοιριά (η) {χωρ. πληθ.} το να προσποιείται κάποιος ότι δυστυχεί, ότι υποφέρει. — **ψευτοκακόμοιρος**, -η, -ο.

ψευτοκοιμάμαι ρ. αμετβ. {ψευτοκοιμήθηκα} **1.** προσποιούμαι ότι κοιμάμαι **2.** κοιμάμαι για πολύ λίγη ώρα ή λίγο και με διακοπές: *είχα μεγάλη ανησυχία και δεν κοιμήθηκα καλά, ψευτοκοιμήθηκα λίγο*.

ψευτόμαγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} άνδρας που παριστάνει τον μάγκα, χωρίς να είναι ΣΥΝ. κουραδόμαγκας.

ψευτοπαλληκαράς (ο) {ψευτοπαλληκαράδες} άνδρας που παριστάνει τον παλληκαρά, τον γενναίο, χωρίς να είναι ΣΥΝ. κουραδόμαγκας.

ψευτοπατριώτης (ο) → ψευδοπατριώτης

ψυτοπατριωτισμός (ο) → ψευδοπατριωτισμός

ψευτοπάτωμα (το) {ψευτοπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} υπόστρωμα από σανίδες πάνω στο οποίο τοποθετείται το κανονικό πάτωμα.

ψευτοπερνώ ρ. αμετβ. {ψευτοπερνάς... | ψευτοπέρασα} (λαϊκ.) περνώ με τα ψέματα, με μεγάλες στερήσεις και δυσκολίες· ψευτοζώ ΣΥΝ. κουτσοπερνώ, κακοζώ, (λόγ.) φυτοζωώ ΑΝΤ. καλοζώ, (λόγ.) ευπορώ.

ψευτόπραμα (το) {ψευτοπράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αντικείμενο χωρίς ιδιαίτερη αξία ή πρόχειρης κατασκευής: *αγόρασε ένα ~, ίσα-ίσα για να κάνει σήμερα τη δουλειά του, μέχρι ν' αγοράσει κάτι τής προκοπής* **2.** **ψευτοπράματα** (τα) πράγματα χωρίς ιδιαίτερη αξία, ασήμαντα: *–Είπε στη διάλεξη τίποτε σοβαρό; –Μπα, ~*.

ψευτοφιλόσοφος (ο) {ψευτοφιλοσόφων} ο αμπελοφιλόσοφος (βλ.λ.). — **ψευτοφιλοσοφία** (η).

ψευτοφυλλάδα (η) (λαϊκ.) έντυπο ή βιβλίο που δημοσιεύει ψευδείς ειδήσεις ή ανακρίβειες, που έχει ευτελές και κακόγουστο περιεχόμενο: *η επιστήμη γίνεται με συγγράμματα, όχι με ψευτοφυλλάδες*.

ψήγμα (το) {ψήγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** λεπτότατο κομμάτι μετάλλου ή άλλου υλικού, που προήλθε από απόξεση και τριβή: *το μηχανουργείο είναι γεμάτο ψήγματα σιδήρου* ΣΥΝ. τρίμμα, ρίνισμα, κόκκος **2.** (ειδικότ.) άμορφη μάζα μετάλλου, διαβρωμένη από το νερό, που βρίσκεται συνήθ. στις όχθες λιμνών, ποταμών κ.λπ. μέσα στη λάσπη: *~ χρυσού / αργύρου / χαλκού* **3.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) πολύ μικρό κομμάτι, δείγμα: *δεν υπάρχει ούτε ~ αλήθειας σε αυτή την ιστορία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψῆγμα* < *ψήχω* «ξυστρίζω, τρίβω, βουρτσίζω» < **ψήω* (απρφ. *ψῆν*) + παραγ. επίθημα *-χω*, πβ. κ. *σμῆγμα – σμήχω*. Βλ. κ. *ψήνω*].

ψήκτρα (η) {ψηκτρών} (λόγ.) **1.** εργαλείο από ισομήκεις τρίχες, ίνες ή σύρματα, το οποίο χρησιμοποιείται για απόξεση, καθαρισμό ή στίλβωση αντικειμένων ή τού τριχώματος των ζώων ΣΥΝ. (καθημ.) βούρτσα, ξύστρα, ξυστρί **2.** ΦΥΣ. (στον ηλεκτρισμό) σταθερό αγώγιμο σώμα ή εξάρτημα, το οποίο εξασφαλίζει τη συνεχή ηλεκτρική σύνδεση ανάμεσα στο σταθερό και στο κινητό μέρος ηλεκτρικής μηχανής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψήχω* (βλ. κ. *ψῆγμα*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *χύτρα*].

ψηκτροποιός (ο) [1856] ο κατασκευαστής ψηκτρών.

ψηλά επίρρ. **1.** σε μεγαλύτερο ύψος από το κανονικό ή το συνηθισμένο· συνήθ. σε υψόμετρο, σε σημείο που απέχει αρκετά από το έδαφος: *ο φάκελος είναι ~ στο ράφι* || *ανεβαίνω ~ στο βουνό* || *«~ τη χτίζεις τη φωλιά»* (δημοτ. τραγ.) || *το μπαλκόνι βρίσκεται ~* ΑΝΤ. χαμηλά· ΦΡ. (α) ***από ψηλά*** από σημείο με μεγάλο υψόμετρο: *κατέβηκε ~* || *του φώναξα ~* (β) (μτφ.) από τον ουρανό: *ένα αντικείμενο έπεσε ~* (γ) από τον Θεό: *οι πιστοί περίμεναν βοήθεια ~* **2.** σε ανώτερο επίπεδο ή κοινωνική κατάσταση: *αγωνίζεται να φτάσει ~ στον επαγγελματικό του χώρο* || *έχει πολλές φιλοδοξίες και στοχεύει ~* **3.** προς τα πάνω: *κοιτάζω ~*· ΦΡ. (α) ***ψηλά τα χέρια!*** διαταγή ένοπλου προς αντίπαλο ή άοπλο να υψώσει τα χέρια, ώστε να μην κάνει επικίνδυνες κινήσεις: *ο ληστής προέτεινε το όπλο του προς τους υπαλλήλους τής τράπεζας και φώναξε: «~!»* (β) ***παίρνω ψηλά τον αμανέ*** δείχνω υπεροψία, αλαζονεία: *πολύ ψηλά τον έχει πάρει τον αμανέ και κάποιος πρέπει να τον βάλει στη θέση του* (γ) ***το κεφάλι ψηλά*** (i) ως ένδειξη ότι κάποιος είναι τίμιος και αξιοπρεπής και υπερήφανος γι' αυτό: *περπατάω με ~ στην κοινωνία* (ii) με θάρρος, με υψηλό ηθικό: *συνέχιζαν τον αγώνα με ~ παρά τις αντιξοότητες*. — (υποκ.) **ψηλούτσικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψηλός*.

ψηλαρμενίζω ρ. αμετβ. {ψηλαρμένισα} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) αρμενίζω στα ψηλά, πετώ **2.** (μτφ.-συχνότ.) έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, κομπάζω: *πολύ ψηλαρμενίζεις τώρα τελευταία* ΣΥΝ. υπερηφανεύομαι, επαίρομαι, μεγαλοπιάνομαι.

ψηλάφηση (η) → ψηλαφίζω

ψηλαφητός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να ψηλαφίσει, να αγγίξει, να πιάσει ή να αισθανθεί με την αφή: *~ όγκος / εξόγκωμα / εσοχή* ΣΥΝ. απτός, αισθητός. Επίσης **ψηλαφιστός**. — **ψηλαφητά** κ. **ψηλαφιστά** επίρρ. κ. (λόγ.) **ψηλαφητί** επίρρ.

ψηλαφώ [μτγν.] κ. **ψηλαφίζω** ρ. μετβ. {ψηλαφ-είς κ. (ορθότ.) -άς... |

ψηλάφ-ισα κ. -ησα, -ούμαι, -είται κ. (ορθότ.) -ώμαι, -άται..., -ήθηκα κ. -ίστηκα, -ημένος κ. -ισμένος} **1.** αγγίζω (κάτι) ελαφρά με τις άκρες των δαχτύλων μου: *ψηλάφησε τη γραβάτα του, για να δει αν ο κόμπος είναι εντάξει* || *ψηλάφησε το ύφασμα μέσα στα δάχτυλά της* ΣΥΝ. (λόγ.) ψαύω, ψαχουλεύω, πασπατεύω **2.** (ειδικότ.) εξετάζω (σώμα ή αντικείμενο) ψαχουλευτά, προσπαθώ να βρω (κάτι) ψάχνοντας με τα δάχτυλα: *ο γιατρός ψηλάφησε τον όγκο, για να δει πόσο έχει αναπτυχθεί* || *ψηλάφησα την κλειδαριά στο σκοτάδι, για να βάλω το κλειδί* ΣΥΝ. εξετάζω, ψάχνω, αναζητώ **3.** (κατ' επέκτ.) αγγίζω θωπευτικά με τα δάχτυλα, χαϊδεύω: *το παιδί ψηλάφησε το πρόσωπο τής μητέρας του* ΣΥΝ. θωπεύω **4.** (μτφ.) εξετάζω ένα θέμα, το προσεγγίζω, συνήθ. όχι εξαντλητικά: *«στο βιβλίο τους ψηλαφούν τις συμπεριφορές, τα ήθη, τις στάσεις τής κοινωνίας εκείνης τής εποχής»* (εφημ.). — **ψηλάφηση** (η) [αρχ.] κ. **ψηλάφισμα** (το) κ. **ψηλαφισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψηλαφῶ (-άω)*, εκφραστ. ρ., αβεβ. ετύμου. Είναι δύσκολο να γίνει ανεπιφύλακτα αποδεκτή η παλαιότερη εκδοχή τού συμφυρμού μεταξύ των ρ. *ψάλλω* (αόρ. *ἔψηλα / ἔψᾱλα*) και *ἀφάω* (< *ἀφή*), αφού δεν αιτιολογείται η παρουσία αοριστικού θ. στη λ. *ψηλαφῶ*. Ωστόσο, εξίσου αβέβαιη παραμένει η υπόθεση τής αναγωγής σε α' συνθ. *ψᾱλᾱ (τεχν. όρ.) μέσω τής επίδρ. τού μτγν. *μηλ-αφάω* «δοκιμάζω με τη μήλη (χειρουργικό εργαλείο)»· πρόκειται για συμπτωματική μάλλον σχέση, αφού δεν δικαιολογείται και χρονικά].

ψηλαφιστά επίρρ.· αγγίζοντας με τις άκρες των δαχτύλων, ψαχουλευτά: *προχωρούσαμε ~ στο σκοτάδι, για να μην πέσουμε ο ένας πάνω στον άλλον* ΣΥΝ. ψηλαφητά.

ψηλαφώ ρ. → ψηλαφίζω

ψηλέας (ο) {χωρ. πληθ.} (σκωπτ.-καθημ.) πολύ ψηλός άνδρας: *βρε ψηλέα, κατέβα να φάμε!*

ψηλο- κ. **ψηλό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι έχει μεγάλο ύψος: *ψηλο-τάβανος, ψηλο-τάκουνος, ψηλό-λιγνος* || (κ. ειρων.-μειωτ.) *ψηλο-λέλεκας, ψηλο-μύτης*.

ψηλοκάπουλος, -η, -ο **1.** (για ζώα) αυτός που έχει ψηλά καπούλια, νώτα που προεξέχουν: *~ φοράδα* **2.** (για γυναίκες) αυτή που έχει ψηλά οπίσθια: *~ γυναίκα*.

ψηλόκορμος, -η, -ο αυτός που έχει ψηλό κορμό: *~ δέντρο*.

ψηλοκρεμαστός, -ή, -ό **1.** (κυριολ.) αυτός που κρέμεται από ψηλά **2.** (συχνότ.) αυτός που ρίχνεται έτσι, ώστε να πέσει στον στόχο από ύψος και κατακόρυφα: *~ βολή / μπαλιά* (στο ποδόσφαιρο). — **ψηλοκρεμαστά** επίρρ.

ψηλολέλεκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων. για πρόσ.) άνθρωπος ψηλός και πολύ αδύνατος, χωρίς ίχνος χάρης και κομψότητας ΑΝΤ. κοντοστούπης.

ψηλόλιγνος, -η, -ο ψηλός και λιγνός, αυτός που έχει ύψος μεγαλύτερο από το κανονικό και είναι πολύ αδύνατος: *~ κοπέλα* || (μτφ.) *ο καπνός ανέβαινε ~ στον ουρανό* ΑΝΤ. κοντόχοντρος.

ψηλομύτης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, που καυχάται για αυτά που έχει ή είναι: *η γυναίκα του είναι πολύ ~* ΣΥΝ. υπερήφανος, εγωιστής, ακατάδεκτος, (λόγ.) επηρμένος.

Ψηλορείτης (ο) η Ίδη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Από τη συνεκφορά *Ψηλά Όρη* (σύνθ. εκ συναρπαγής). πβ. κ. *Αγιορείτης*].

ψηλός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **αψηλός 1.** αυτός που έχει ανάστημα ή ύψος μεγαλύτερο από το μέσο (βλ. κ. λ. υψηλός): *~ άνθρωπος / παιδί / κοπέλα* || *πόσο ~ είσαι;* (τι ύψος έχεις;) || *~ καπέλο* (με ψηλό γύρο) / *μπότες* (που φθάνουν ώς το γόνατο) / *βουνό* (με μεγάλο υψόμετρο) ΣΥΝ. (για πρόσ.) υψηλόσωμος ΑΝΤ. κοντός, (για πρόσ.) βραχύσωμος **2.** (ειδικότ. για τόπους) αυτός που βρίσκεται σε αρκετό ύψος από ορισμένη επιφάνεια, ιδ. από την επιφάνεια τής θάλασσας: *~ χωριό / σημείο / ξωκκλήσι* ΣΥΝ. ορεινός ΑΝΤ. χαμηλός, πεδινός **3. ψηλά** (τα) σημείο με μεγάλο υψόμετρο: *τι καιρό κάνει εκεί στα ~;* ΦΡ. (παροιμ.) ***απ' τα ψηλά στα χαμηλά (κι απ' τα πολλά στα λίγα)*** από ανώτερη ή καλύτερη κατάσταση σε κατώτερη ή χειρότερη: *χρεωκόπησε η εταιρεία του και βρέθηκε ~* (πβ. παροιμ. *από δήμαρχος κλητήρας*). — **ψηλά** επίρρ. (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὑψηλός*].

> **ψηλός – χαμηλός, κοντός, παχύς, χοντρός, αδύνατος κ.λπ.** Οι σημασίες τέτοιων επιθέτων συνιστούν εγγενώς ένα είδος συγκρίσεως και συσχετισμού προς ορισμένη «νόρμα». Έτσι λ.χ. **ψηλός** χαρακτηρίζεται κάποιος σε σχέση με νοητό, ιδεατό τύπο («νόρμα») που ορισμένη κοινωνία (οι Έλληνες εν προκειμένω) θεωρεί ως μέτρο συγκρίσεως για να θεωρηθεί κανείς *ψηλός ή κοντός*· το ίδιο ισχύει για τα **παχύς / χοντρός / αδύνατος** που προϋποθέτουν τη δική τους «νόρμα». Εδώ ισχύει ότι η κρίση είναι σύγκριση. Απόλυτη έννοια των *ψηλός / κοντός* κ.λπ. δεν υπάρχει.
> Ειδικότερα για το **ψηλός** σημειώνεται ότι χρησιμοποιείται τόσο για ανθρώπους όσο και για πράγματα *(ψηλός άντρας, ψηλό βουνό)*, σε αντίθεση προς τα αντώνυμά του **κοντός** και **χαμηλός**, που χρησιμοποιούνται κυρ. για πρόσωπα και για πράγματα αντιστοίχως *(κοντός άντρας, χαμηλός φράκτης)*.

ψηλοτάβανος, -η, -ο (λαϊκ. για κτήριο ή τμήμα κτηρίου) που έχει ψηλό ταβάνι, υψηλή οροφή: *~ σπίτι / δωμάτιο / διαμέρισμα* ΑΝΤ. χαμηλοτάβανος.

ψηλοτάκουνος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για υποδήματα) αυτός που έχει ψηλά τακούνια: *~ γόβες / μπότες* ΑΝΤ. χαμηλός, χαμηλοτάκουνος **2.** (ειδικότ.) ***ψηλοτάκουνα*** (τα) ζευγάρι παπουτσιών με ψηλά τακούνια.

ψηλούτσικος, -η (λαϊκότ. -ια), -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι κάπως ψηλός ή αρκετά ψηλός, αυτός που δεν έχει πολύ μεγάλο ύψος, αλλά ξεπερνά κάπως το συνηθισμένο: *~ βουνό / παιδί* ΑΝΤ. χαμηλούτσικος, κοντούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < *ψηλός* + υποκ. επίθημα *-ούτσικος*].

ψήλωμα (το) [μεσν.] {ψηλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** εξόγκωμα τού εδάφους, μέρος ή περιοχή που βρίσκεται σε αρκετά μεγάλο ύψος από την επιφάνεια τής θάλασσας: *έχτισε το σπίτι του στα ~, για να αγναντεύει το πέλαγος* || *«πάνω στα ~, βόσκοντας τα πρόβατα»* (Ζ. Παπαντωνίου) ΣΥΝ. ύψωμα, λόφος **2.** η αύξηση σε ύψος: *το ~ τού παιδιού / τού δέντρου / τού σπιτιού* ΑΝΤ. χαμήλωμα. Επίσης (λαϊκότ.) **ψηλωσιά** (η) (σημ. 1).

ψηλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ψήλωσα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίρνω ύψος, αυξάνω σε ανάστημα, γίνομαι ψηλός ή ψηλότερος από όσο ήμουν πριν: *πόσο ψήλωσε αυτό το παιδί!* || *τα σημερινά παιδιά ψηλώνουν πολύ* || *αυτό το κυπαρίσσι όλο και ψηλώνει* ΣΥΝ. μεγαλώνω, αναπτύσσομαι ΑΝΤ. χαμηλώνω, κονταίνω ♦ **2.** (μετβ.) καθιστώ κάτι ψηλό ή ψηλότερο από όσο ήταν, του δίνω ύψος: *σκέπτομαι να ψηλώσω τον μαντρότοιχο, για να μη μπορεί να πηδήξει κανείς μέσα* ΣΥΝ. υψώνω ΑΝΤ. *χαμηλώνω*.

ψηλωσιά (η) → ψήλωμα

ψήνω κ. (λαϊκ.) **ψένω** ρ. μετβ. {έψησα, ψή-θηκα, -μένος} **1.** υποβάλλω ή εκθέτω (κάτι) στην επίδραση τής φωτιάς, το επεξεργάζομαι με τη φωτιά: *~ τούβλα* **2.** (συχνότ.) παρασκευάζω φαγητό ή ρόφημα με τη βοήθεια τής φωτιάς, το βάζω πάνω σε μαγειρική ή άλλη εστία, για να γίνει κατάλληλο προς βρώση ή πόση: *ψήσαμε μπριζόλες στο τζάκι* || *πρέπει να το βάλεις στον φούρνο και να το ψήσεις σε σιγανή φωτιά* || *~ ψωμί / κέικ / γλυκό / μήλα / κοτόπουλο / ψάρι στη σχάρα / αρνάκι στη σούβλα* || *ακόμη να ψηθεί το φαΐ;* || *το φιλέτο μου δεν είναι καλά ψημένο* || *θέλεις να σου ψήσω ένα καφεδάκι;* ΦΡ. ***ψήνω (σε κάποιον) το ψάρι στα χείλη*** βλ. λ. *ψάρι* **3.** (κατ' επέκτ.) θερμαίνω σε πολύ μεγάλο βαθμό, ζεσταίνω πάρα πολύ: *μας έψησε σήμερα η ζέστη!* || *τον έψησε όλη την ημέρα ο ήλιος εκεί στην παραλία* ΣΥΝ. υπερθερμαίνω, πυρακτώνω **4.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε βάσανα και ταλαιπωρίες, τον τυραννώ: *με έψησε μια ζωή με τη γκρίνια της!* || *τους ψήνει όλο τον καιρό με τα καμώματά του· δεν μπορούν να σταθούν σε χλωρό κλαρί* ΣΥΝ. βασανίζω, ταλαιπωρώ **5.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) με επιδέξιο τρόπο να δεχθεί τη γνώμη ή την επιθυμία μου, τον παίρνω έντεχνα με το μέρος μου: *τελικά την έψησε και δέχτηκε να έλθει μαζί μας* || *θα τον ψήσω εγώ να το πουλήσει το σπίτι* || *θα σε μάθω πώς να ψήνεις έναν πελάτη* ΣΥΝ. πείθω, καταφέρνω· ΦΡ. ***τα ψήνω (με κάποιον)*** σχετίζομαι ερωτικά (με κάποιον), δημιουργώ δεσμό ΣΥΝ. τα φτειάχνω ΑΝΤ. τα χαλάω **6.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***ψήνομαι***) (α) (για καρπούς κ.ά. φυσικά προϊόντα) γίνομαι ώριμος, φθάνω στην κατάλληλη στιγμή για κατανάλωση: *φέτος ψήθηκαν νωρίς τα καλαμπόκια* || *όταν ψηθεί το κρασί, θα κάνουμε ένα γλέντι τρικούβερτο* ΣΥΝ. ωριμάζω (β) (μτφ. για πρόσ.) γίνομαι ώριμος, αποκτώ πείρα και γνώση: *ο πατέρας μου μ' έπαιρνε μαζί του από μικρό, για να ψηθώ στη ζωή* || *άμα ψηθείς στη δουλειά, αυτό που κάνεις τώρα θα είναι παιχνιδάκι* ΣΥΝ. ωριμάζω, συνηθίζω **7.** αισθάνομαι ότι δεν αντέχω εξαιτίας τής πολλής ζέστης, καίγομαι: *ανοίξτε κανένα παράθυρο, ψηνόμαστε εδώ μέσα!* || *ψήθηκε στην παραλία και τώρα βάζει κρέμες για τα εγκαύματα* **8.** ανεβαίνει πολύ η θερμοκρασία μου: *το παιδί ψήνεται στον πυρετό* **9.** (αργκό) έχω διάθεση ή σκέφτομαι να κάνω κάτι, συνήθ. ύστερα από προτροπή κάποιου: *~ να πάω για σκι το Σαββατοκύριακο με αυτή την παρέα* **10.** (μτφ. η μτχ. ***ψημένος,*** *-η, -ο*) αυτός που έχει συνηθίσει πολύ ή έχει αποκτήσει μεγάλη πείρα και γνώση σε κάτι: *στρατιώτες ~ στις κακουχίες* || *γυναίκα ~ στη δουλειά / στη ζωή* ΣΥΝ. συνηθισμένος, έμπειρος, πεπειραμένος, δοκιμασμένος ΑΝΤ. (μτφ.) άψητος, άπειρος, πρωτάρης.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔψησα* (κατά το σχήμα *ἄφησα* – *ἀφήνω*), όπου το *ἐ-* θεωρήθηκε συλλαβική αύξηση. Ο αόρ. *ἔψησα* είναι νεότ. τ. αορίστου τού αρχ. *ἕψω* «ψήνω, βράζω» (ήδη μυκ. e-pe-se-so-me-na: *ἑψησόμενα*), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρμ. ep'em «ψήνω, μαγειρεύω», αλλά γεννώνται δυσχέρειες από την αναγωγή τού αρμ. -p'- στο Ι.Ε. *ps-. Βλ. κ. *ἀφ-έψημα*].

ψήσιμο (το) {ψησίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ψήνει κανείς κάτι: *το ~ τού κρέατος / τού καφέ·* (μτφ.) **2.** η ωρίμαση: *το ~ των καρπών* || *το ~ στη δουλειά* **3.** ο τρόπος να πείθει κανείς με επιδεξιότητα: *άρχισε το ~ για να πάμε βόλτα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ψηστήρι.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έψησα* (ρ. *ψήνω*) και το επίθημα *-ιμο*, πβ. κ. *ξύσιμο*].

ψησταριά (η) (λαϊκ.) **1.** ειδική συσκευή στην οποία ψήνονται πάνω σε σχάρα κρέατα: *ετοίμασε την ~, για να βάλουμε τις μπριζόλες* ΣΥΝ. μπάρμπεκιου **2.** (συνεκδ.) η ταβέρνα στην οποία σερβίρονται κρέατα ψημένα στα κάρβουνα: *πάμε να φάμε σε καμιά ~;*
[ΕΤΥΜ. < *ψήστης* + παραγ. επίθημα *-αριά*, πβ. κ. *κλημαт-αριά*].

ψηστήρι (το) {ψηστηριού} **1.** ο τρόπος και τα λόγια με τα οποία προσπαθεί κανείς να πείσει κάποιον να κάνει κάτι: *άρχισε το ~ για να τον πείσουν να πουλήσει το οικόπεδο* **2.** τα λόγια που λέγονται για τη σύναψη ερωτικής σχέσης.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έψησα* (ρ. *ψήνω*) και το επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *σκαλισ-τήρι*].

ψήστης (ο) {ψηστών} (λαϊκ.) **1.** ο υπάλληλος ψησταριάς που έχει αναλάβει να ψήνει τα κρέατα **2.** σκεύος για το καβούρντισμα τού καφέ ΣΥΝ. καβουρντιστήρι.
[ΕΤΥΜ. Από το θ. τού αορ. *έψησα* (ρ. *ψήνω*) και το επίθημα *-της*, πβ. κ. *χτίσ-της*].

ψηστιέρα (η) {χωρ. πληθ.} μεταλλική συσκευή που λειτουργεί συνήθ. με ηλεκτρικό ρεύμα, αλλά και με κάρβουνα, η οποία περιέχει σχάρα, όπου τοποθετούνται αυτά που προορίζονται για ψήσιμο.
[ΕΤΥΜ. < *ψήστης* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *τοστ-ιέρα*].

ψηστικά (τα) {μόνο στον πληθ.} (λαϊκ.) η αμοιβή που καταβάλλεται

για το ψήσιμο φαγητού ή γλυκού στον ιδιοκτήτη φούρνου.

ψητό (το) (λαϊκ.) **1.** κρέας που ψήθηκε σε φούρνο ή σούβλα: *είναι έτοιμο το ~;* || *το μεσημέρι φάγαμε ~ στον φούρνο με πατάτες* || *~ τής σούβλας* **2.** (μτφ.) (α) το ουσιώδες μέρος, το κυριότερο σημείο θέματος, υπόθεσης, συζήτησης κ.λπ.: *άσε τις φλυαρίες κι έλα στο ~!* || *πότε θα φτάσεις επιτέλους στο ~;* || *ο νους του είναι διαρκώς στο ~* (δηλ. στο προσωπικό του όφελος ή στο σεξ) || *χτυπάει ίσια στο ~* (θίγει κατευθείαν την ουσία τού θέματος) (β) κέρδος, κυρ. οικονομικό όφελος: *αν την πετύχουμε αυτή τη δουλειά, θα έχουμε πολύ ~* ΣΥΝ. ψαχνό.

ψητοπωλείο (το) είδος ταβέρνας που σερβίρει κυρίως ψητά κρέατα ΣΥΝ. ψησταριά.

ψητός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** (για φαγητά) αυτός που έχει ψηθεί, που έχει μαγειρευτεί στον φούρνο ή στα κάρβουνα: *~ ψάρι / κοτόπουλο / αρνί / πατάτα / μήλο / κυδώνι / παϊδάκια / μπριζόλα* ΣΥΝ. ψημένος ΑΝΤ. άψητος, ωμός **2.** (ειδικότ.) ***ψητό*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑψητός* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ἑ-*) < *ἕψω* «ψήνω, βράζω, μαγειρεύω» (βλ. λ. *ψήνω*)].

ψηφί (το) {ψηφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το ψηφίο (βλ.λ.) **2.** το ψηφιδωτό: *η αυλή τού αρχοντικού ήταν στρωμένη με ψηφιά.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ψηφίον* (βλ.λ.)].

ψηφιακός, -ή, -ό ΤΕΧΝΟΛ. **1.** αυτός που καταχωρίζει, τροποποιεί, επεξεργάζεται ή διαβιβάζει δεδομένα με τη μορφή αριθμητικών ψηφίων ή διακεκριμένων στοιχείων: *~ τεχνολογία / εποχή / καταχώριση / καταγραφή / παράσταση* (διαφόρων μεταβλητών με τη χρήση καθορισμένων τιμών ή ψηφίων) / *επικοινωνία / δίκτυο / μεταδόσεις / αποθήκευση / επεξεργασία* (εικόνας / ήχου) / *κανάλι / κέντρο τής επιχείρησης / συστήματα / όργανα / τηλεόραση / φωτογραφική μηχανή / τηλέφωνο* || (κ. ως ουσ.) *συζήτηση στη Βουλή για την ψηφιακή* (ενν. το σύστημα μετάδοσης τηλεοπτικών εκπομπών) ΑΝΤ. αναλογικός **2.** ***ψηφιακά στοιχεία*** διακεκριμένα στοιχεία που έχουν τη μορφή κωδικοποιημένων χαρακτήρων, όπως αριθμών, σημείων, συμβόλων κ.λπ. **3.** (ειδικότ. για ηλεκτρονικές συσκευές) αυτός που εμφανίζει τις επιθυμητές πληροφορίες υπό μορφήν αριθμητικών ψηφίων και πάνω σε ειδική πλάκα, χωρίς δηλ. να απαιτούνται δείκτες, διακόπτες κ.λπ.: *~ ρολόι / κασετόφωνο / ραδιόφωνο / χρονόμετρο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. digital < digit «ψηφίο» (< λατ. digitus «δάχτυλο»)].

ψηφίδα (η) **1.** μικρό τεμάχιο από πέτρα, γυαλί, σμάλτο, μάρμαρο, πηλό ή άλλο υλικό, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ψηφιδωτών (βλ.λ.): *περίφημα είναι τα βυζαντινά ψηφιδωτά τής μονής Δαφνίου με τις χρυσές και επίχρυσες ~* **2.** ΓΕΩΛ. μικρό τεμάχιο ιζηματογενούς πετρώματος, κοιν. χαλίκι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψηφίς, -ῖδος* < *ψῆφος* (βλ.λ.)].

ψηφιδογραφία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} η φιλοτέχνηση ψηφιδωτών (βλ.λ.): *καλλιτέχνης ειδικευμένος στην ~.*

ψηφιδογράφος (ο/η) καλλιτέχνης ειδικευμένος στη φιλοτέχνηση ψηφιδωτών (βλ.λ.).

ψηφιδοθέτης (ο) → ψηφοθέτης

ψηφιδοθέτηση (η) → ψηφοθετώ

ψηφίδωμα (το) {ψηφιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} το ψηφιδωτό.

ψηφιδωτός, -ή, -ό [1889] **1.** κατασκευασμένος με ψηφίδες, αυτός που αποτελείται από ψηφίδες: *~ παράσταση / διακόσμηση* ΣΥΝ. μωσαϊκός **2.** (ειδικότ.) ***ψηφιδωτό*** (το) σχέδιο ή παράσταση για τη διακόσμηση δαπέδου, τοίχου και οροφής, που σχηματίζεται με τη συναρμολόγηση και συγκόλληση ποικιλόχρωμων ψηφίδων (βλ.λ.): *περίφημα θεωρούνται τα ρωμαϊκά ~ τής Πομπηίας και τα βυζαντινά τής μονής Δαφνίου, τού Οσίου Λουκά κ.ά.* ΣΥΝ. ψηφοθέτημα, μωσαϊκό.

ψηφίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ψήφισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** εκφράζω τη γνώμη μου με την ψήφο μου: *αύριο η γενική συνέλευση τού σωματείου θα ψηφίσει για τη συνέχιση ή όχι τής απεργίας* || *αυτός ψηφίζει σε όλες τις εκλογές* || *εσύ θα ψηφίσεις υπέρ ή κατά τού νομοσχεδίου;* || *~ διά βοής / δι' ανατάσεως τής χειρός* || *πού ψηφίζεις, στην Αθήνα ή στο χωριό;* ΣΥΝ. ψηφοφορώ **2.** ασκώ το εκλογικό μου δικαίωμα, ρίχνω την ψήφο μου στην κάλπη κατά τη διάρκεια τής ψηφοφορίας: *εγώ ψήφισα πρωί-πρωί και μετά πήγα σπίτι μου* || *πότε θα πας να ψηφίσεις;* ♦ (μετβ.) **3.** εκφράζω την προτίμησή μου σε συγκεκριμένο υποψήφιο ή κόμμα: *ποιον ψήφισες στις εκλογές;* || *ψήφισα ένα καινούργιο κόμμα* || *αυτόν θα ψηφίσω για δήμαρχο* || *στις εκλογές ψήφισε λευκό* (ενν. ψηφοδέλτιο)· ΦΡ. (α) ***ψηφίζω (κάποιον) και με τα δύο χέρια*** για να δείξουμε τον ενθουσιασμό ή την απόλυτη υποστήριξή μας σε υποψήφιο ή κόμμα (β) ***ψηφίζω (κάποιον) μονοκούκκι*** ψηφίζω μόνο αυτόν και κανέναν άλλον (συνυποψήφιό του): *στο χωριό μου τον ψηφίσαμε μονοκούκκι· όλους τους σταυρούς τούς δώσαμε σ' αυτόν* **4.** (ειδικότ.) εγκρίνω ή επικυρώνω κάτι με την ψήφο μου: *~ τον προϋπολογισμό / το νομοσχέδιο / μια πρόταση* ΣΥΝ. υπερψηφίζω ΑΝΤ. καταψηφίζω **5.** έχω συγκεκριμένη πολιτική τοποθέτηση υπέρ υποψηφίου ή κόμματος: *αυτός ψηφίζει Δεξιά* (είναι δεξιός) || *η οικογένειά του ψηφίζει κατά παράδοσιν αριστερούς υποψηφίους.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αριθμώ, υπολογίζω μετρώντας μικρούς λίθους (*ψήφους*)», < *ψῆφος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ., ήδη αρχ., μαρτυρείται στο μέσ. *ψηφίζομαι*].

ψηφίο (το) **1.** κάθε (απλός) αραβικός αριθμός ή καθένα από τα στοιχεία (σύνθετου) αραβικού αριθμού: *ο αριθμός τού τηλεφώνου μου έχει επτά ~* || *τα ~ τού αριθμού 126 είναι το 1, το 2 και το 6* **2.** (γενικότ.) γραπτό σημείο που παριστάνει αριθμό ή γράμμα τού αλφαβήτου **3.** ΤΥΠΟΓΡ. το τυπογραφικό στοιχείο: *απλά / έντονα / μαύρα ~* ΣΥΝ. στοιχείο, γράμμα, γραμματοσειρά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψηφίον*, αρχική σημ. «μικρό χαλίκι», υποκ. τού *ψῆφος* (βλ.λ.)].

ψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. ομάδα οκτώ δυαδικών χαρακτήρων που παριστά έναν χαρακτήρα ή αριθμό· η βασική μονάδα χωρητικότητας των αποθηκευτικών μέσων.

ψηφιοποιώ ρ. μετβ. {ψηφιοποιείς... | ψηφιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (κάτι) σε ψηφιακή μορφή. — **ψηφιοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. digitise].

-ψήφιος, -α, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό ψηφίων: *τριψήφιος αριθμός* || *δεκαψήφιος κωδικός.*

ψήφιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η έγκριση με ψηφοφορία: *η ~ τού νομοσχεδίου από τα 3/5 των βουλευτών* || *η ~ ενός νέου νόμου* ΣΥΝ. υπερψήφιση ΑΝΤ. καταψήφιση.

ψήφισμα (το) [αρχ.] {ψηφίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) η κύρωση με ψηφοφορία: *το ~ τού νομοσχεδίου* ΣΥΝ. ψήφιση, υπερψήφιση ΑΝΤ. καταψήφιση **2.** (συνεκδ.) κοινή απόφαση που λαμβάνεται με ψηφοφορία πολλών προσώπων, διακήρυξη με κοινές θέσεις, αιτήματα κ.λπ., που υπερψηφίζεται: *η γενική συνέλευση των φοιτητών έβγαλε / εξέδωσε ~ διαμαρτυρίας για τα τελευταία γεγονότα* || *ποιος θα υπογράψει το ~ καταδίκης τής ένοπλης βίας;* || *το ~ περιλαμβάνει προτάσεις για τη διευθέτηση τού προβλήματος* **3.** (α) απόφαση που λαμβάνεται από συνέλευση κατόπιν ψηφοφορίας (β) (συνεκδ.) το πολιτειακό κείμενο με ανώτατη ισχύ, που αποτελεί συνήθ. πράξη συντακτικής συνελεύσεως και ρυθμίζει θέματα συνταγματικού και νομοθετικού περιεχομένου: *~ τής περιόδου τού Καποδίστρια / τής Α' Εθνικής Συνέλευσης τού 1832* (με το οποίο επικυρώθηκε η εκλογή τού Όθωνα ως βασιλιά τής Ελλάδας) **4.** (στην αρχαία Αθήνα) απόφαση για οποιοδήποτε θέμα, που λαμβανόταν με ψηφοφορία είτε από τη Βουλή των Πεντακοσίων είτε από την Εκκλησία τού Δήμου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.*

ψηφοδέλτιο (το) [1838] {ψηφοδελτί-ου | -ων} **1.** το ειδικό μονόφυλλο δελτίο για τις εκλογικές αναμετρήσεις, στο οποίο αναγράφονται τα ονόματα των υποψηφίων· δίπλα σε ορισμένα από αυτά τα ονόματα ο ψηφοφόρος σημειώνει σταυρό προτιμήσεως και στη συνέχεια, αφού το τυλίξει ή το κλείσει σε φάκελο, το ρίχνει στην κάλπη: *~ κόμματος / συνδυασμού / συνασπισμού* || *~ λευκό* (βλ. λ. *λευκός*) / *έγκυρο / άκυρο* (βλ. λ. *άκυρος*) **2.** κατάλογος, η λίστα των υποψηφίων κάθε κόμματος ή συνδυασμού ΣΥΝ. συνδυασμός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. ballot paper].

ψηφοδόχος (η) (λόγ.) η κάλπη· το κιβώτιο στο οποίο οι ψηφοφόροι ρίχνουν τις ψήφους ή τα ψηφοδέλτιά τους, για να καταμετρηθούν και να βγει το αποτέλεσμα τής ψηφοφορίας.
[ΕΤΥΜ. < *ψῆφος* + *-δόχος* < *δέχομαι*, πβ. κ. *αμμο-δόχος*].

ψηφοθέτημα (το) [μτγν.] {ψηφοθετήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) διακοσμητική παράσταση που σχηματίζεται από πολύχρωμες ψηφίδες, συγκολλημένες έτσι, ώστε να σχηματίζουν ενιαίο σώμα ΣΥΝ. ψηφιδωτό, μωσαϊκό.

ψηφοθέτης (ο) {ψηφοθετών}. **ψηφοθέτιδα** (η) {ψηφοθετίδων} πρόσωπο που κατασκευάζει ψηφοθετήματα, καλλιτέχνης ειδικευμένος στην κατασκευή ψηφιδωτών ΣΥΝ. ψηφιδογράφος. Επίσης **ψηφιδοθέτης** (ο) [1893].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψῆφος* + *-θέτης* < *τίθημι / τίθεμαι*, πβ. κ. *νομο-θέτης*].

ψηφοθετώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ψηφοθετείς... | ψηφοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) καλύπτω επιφάνεια με ψηφίδες, κατασκευάζω ψηφιδωτό σε επιφάνεια: *~ πάτωμα / τοίχο / οροφή ναού, παλατιού κ.λπ.* — **ψηφοθέτηση** κ. **ψηφιδοθέτηση** (η).

ψηφοθήρας (ο/η) [1870] {ψηφοθηρών} (λόγ.-κακόσ.) πρόσωπο που επιδιώκει επίμονα (συχνά και με αθέμιτα μέσα) να κερδίσει όσο το δυνατόν περισσότερους ψηφοφόρους για τον εαυτό του ή για άλλους: *~ βουλευτής / πολιτευτής.*
[ΕΤΥΜ. < *ψῆφος* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι», πβ. κ. *βαθμο-θήρας*].

ψηφοθηρία (η) [1850] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η άγρα ψήφων, η επιζήτηση τής ψήφου των εκλογέων με κάθε είδους υποσχέσεις και παροχές (συχνά και με αθέμιτα μέσα): *βουλευτές που περιοδεύουν στην επαρχία, επιδίδονται σε ασύστολη ~.* — **ψηφοθηρώ** ρ. [1871] {-είς...}.

ψηφοθηρικός, -ή, -ό [1898] αυτός που γίνεται για λόγους ψηφοθηρίας, που αποσκοπεί στην ψηφοθηρία (βλ.λ.): *~ τακτική / πολιτική.*

ψηφοθηρώ ρ. → ψηφοθηρία

ψηφολέκτης (ο) [1843] {ψηφολεκτών} το μέλος εφορευτικής επιτροπής το οποίο ενεργεί τη διαλογή και την καταμέτρηση των ψήφων μετά την ψηφοφορία, ώστε να εξαχθεί το αποτέλεσμα των εκλογών.
[ΕΤΥΜ. < *ψῆφος* + *-λέκτης* < *λέγω* «συλλέγω», πβ. κ. *συλ-λέκτης*].

ψήφος (η) (συχνά εσφαλμ. *ο ψήφος*) **1.** κάθε μέσο που χρησιμοποιεί συντεταγμένη πολιτεία, προκειμένου ο πολίτης της να εκφράσει την προτίμησή του κατά τη διάρκεια εκλογών ή δημοψηφίσματος και το οποίο είναι συνήθ. στις σύγχρονες κοινωνίες το ψηφοδέλτιο (βλ.λ.): *στην τελευταία εκλογική αναμέτρηση το κόμμα του δεν πήρε πάνω από 5.000 ψήφους* || *εξελέγη με χίλιες ψήφους διαφορά από τον δεύτερο* || *η αποφασιστική ~ που έκρινε το αποτέλεσμα* || *πότε θα αρχίσει η καταμέτρηση των ψήφων;* || *~ έγκυρη / άκυρη / λευκή·* ΦΡ. ***ψήφος εμπιστοσύνης*** (i) η εμπιστοσύνη τής απόλυτης πλειονοψηφίας των μελών τής Βουλής προς την κυβέρνηση κατόπιν ψηφοφορίας μετά την ανάγνωση των προγραμματικών της δηλώσεων ή κατά την κοινοβουλευτική της θητεία είτε μετά από πρόταση μομφής τής αντιπολίτευσης είτε μετά από πρωτοβουλία τής ίδιας τής κυβέρνησης, προκειμένου να ανανεώσει την κοινοβουλευτική εμπιστοσύνη για τη συνέχιση τού έργου της (ii) (μτφ.) η έμπρακτη έκφραση εμπιστοσύνης προς κάποιον: *οι οπαδοί τής ομάδας έδωσαν με τις επευφημίες τους ψήφο εμπιστοσύνης στον νέο προπονητή* **2.** (συνεκδ.) η γνώμη (ιδ. η ευνοϊκή) που εκφράζεται κατά τη διάρκεια εκλογών ή δημοψηφίσματος με το ψηφοδέλτιο: *εγώ δεν ξαναδίνω την ~ μου σε αυτό το κόμμα* || *οι αναλυτές εκτιμούν ότι η υπερψήφιση μικρών κομμάτων αποτελεί ~ διαμαρτυρίας / αποδοκιμασίας για την κυβερνητική πολιτική* ΣΥΝ.

κύρωση, έγκριση, επιδοκιμασία, υπερψήφιση· ΦΡ. ***η ψήφος τής Αθηνάς*** η ψήφος που καθορίζει την έκβαση μιας υπόθεσης, η αποφασιστική ψήφος (από την ψήφο που έδωσε η Αθηνά και σώθηκε ο Ορέστης: *Ἀθηνᾶς ψῆφος*, Φιλόστρ. *Βίοι σοφιστῶν* 2, 3) **3.** (κατ' επέκτ.-συνεκδ.) το δικαίωμα τού εκλέγειν. το να ψηφίζει κανείς: *τη δεκαετία τού 1950 δόθηκε για πρώτη φορά ~ στις Ελληνίδες* || *τα τελευταία χρόνια θεσπίστηκε η ~ στα 18*· ΦΡ. (α) ***καθολικότητα τής ψήφου*** το δικαίωμα να ψηφίζουν όλοι οι ενήλικοι πολίτες, άνδρες και γυναίκες (β) ***ισότητα τής ψήφου*** όλες οι ψήφοι θεωρούνται ισοδύναμες **4.** (κατ' επέκτ.-σπανιότ.) το ίδιο το εκλογικό σύστημα: *αναλογική ~* **5.** ΙΣΤ. το λίθινο (στην αρχαιότητα) ή μολύβδινο (στους νεότερους χρόνους) σφαιρίδιο, το οποίο έριχναν οι εκλογείς σε ειδική κάλπη. για να εκφράσουν την προτίμησή τους κατά τη διάρκεια ψηφοφορίας: *λευκή / μαύρη ~* (η θετική ή αρνητική αντίστοιχα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψῆφος* / *ψᾶφος*. που συνδ. πιθ. με το ρ. *ψῆν* «τρίβω. λειαίνω» (βλ. λ. *ψήχω*) μέσω θ. *ψη-φ-* / *ψα-φ-* (με παρέκταση -bh-. πβ. κ. *ψάμμος* < **ψάφ-μος*). Η εναλλαγή των θ. *ψηφ-* και *ψαφ-* οφείλεται μάλλον σε νεωτερισμό τής Ελληνικής. Σε ό,τι αφορά τη σημ., η λ. *ψῆφος* δήλωνε τη «μικρή πέτρα», την οποία χρησιμοποιούσαν στο μέτρημα αγαθών και, αργότερα. εκλογικών προτιμήσεων. Βλ. κ. *ψηφίζω*. Το εσφαλμ. *ο ψήφος* κατά τα πολλά αρσ. σε *-ος*].

ψηφοφορία (η) [αρχ.] {ψηφοφοριών} η δημοκρατική διαδικασία με την οποία αναδεικνύονται οι εκπρόσωποι τού έθνους και τής τοπικής αυτοδιοίκησης ή λαμβάνεται απόφαση από πολιτικό ή άλλο σώμα με την άσκηση τού εκλογικού δικαιώματος: *τα αποτελέσματα θα αρχίσουν να βγαίνουν δύο περίπου ώρες μετά το τέλος τής ~* || *~ δι' αντιπροσώπου* (όταν δεν μπορεί κάποιος να παραστεί αυτοπροσώπως και εξουσιοδοτεί άλλον) / *ονομαστική* (βλ. λ. *ονομαστικός*) || *συμμετέχω στην ~* || *απέχω από την ~* || *το αποτέλεσμα τής ~* || *βάζω την πρόταση σε ~* ΣΥΝ. εκλογές· ΦΡ. (α) ***άμεση ψηφοφορία*** οι αντιπρόσωποι εκλέγονται απευθείας από τους ψηφοφόρους (και όχι μέσω εκλεκτόρων) (β) ***έμμεση ψηφοφορία*** οι ψηφοφόροι εκλέγουν εκλέκτορες και αυτοί εκλέγουν τους αντιπροσώπους (γ) ***μυστική ψηφοφορία*** διαδικασία ασκήσεως τού εκλογικού δικαιώματος, χωρίς να μπορεί να δει κανείς τι ψηφίζει ο ψηφοφόρος (προβλέπεται παραβάν και κλειστός φάκελος) (δ) ***φανερή ψηφοφορία*** ψηφοφορία στην οποία ο ψηφοφόρος εκφωνεί «ναι», «όχι». «παρών» ή ψηφίζει με ανάταση τού χεριού (ε) ***υποχρεωτική ψηφοφορία*** η υποχρεωτική συμμετοχή σε ψηφοφορία, τής οποίας η παραβίαση επιφέρει κυρώσεις (στ) ***καθολική ψηφοφορία*** μπορούν να ψηφίσουν όλοι οι ενήλικοι πολίτες, άνδρες και γυναίκες (εκτός από όσους έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα).

ψηφοφόρος (ο/η) κάθε πολίτης που μπορεί να ψηφίζει. που έχει και ασκεί το δικαίωμα ψήφου: *στον δήμο μας είναι εγγεγραμμένοι 20.000 ~* || *~ προσώπου / κόμματος / συνδυασμού* || *ο δημαγωγός προσπαθούσε να ξεγελάσει τους ~* || *αυτός ο πολιτικός αρέσει στον μέσο ~* ΣΥΝ. εκλογέας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψῆφος* + *-φόρος* < *φέρω*].

ψηφοφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ψηφοφορείς...} (σπάν.) **1.** λαμβάνω μέρος σε ψηφοφορία, ψηφίζω **2.** είμαι εκλογέας, έχω το δικαίωμα ψήφου· μπορώ να ψηφίσω.

ψηφώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ψηφάς... | ψήφησα} (λαϊκ.) **1.** δίνω την πρέπουσα σημασία, λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου κάποιον/κάτι: *δεν ψηφάει ποτέ τι του λένε* || *Πού πας; Δεν ψηφάς τον κίνδυνο;* ΣΥΝ. υπολογίζω. λογαριάζω ΑΝΤ. αψηφώ. υποτιμώ **2.** (αρνητ.) δεν δείχνω σεβασμό. δεν τρέφω εκτίμηση προς κάποιον/κάτι: *αυτός ο άνθρωπος δεν ψηφά κανέναν* ΣΥΝ. σέβομαι, εκτιμώ, υπολήπτομαι ΑΝΤ. αψηφώ. υποτιμώ (πβ. λ. *αψηφώ*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ψηφῶ*, από τον αόρ. *ἐψήφισα* τού αρχ. *ψηφίζω*, κατά το σχήμα *ἐκίνησα - κινῶ. ἐτίμησα – τιμῶ*].

ψήχω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-σπάν.) τρίβω και καθαρίζω κάτι με την ψήκτρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχν.) βουρτσίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ψη-* (τού ρ. *ψῆν* «τρίβω. λειαίνω») + παραγ. επίθημα *-χω* (πβ. κ. *σμή-χω – σμῆγμα*). Το απρφ. *ψῆν* οδηγεί στην υιοθέτηση ρ. **ψήω*, το οποίο αποτελεί την κεφαλή ευρύτερης λεξιλογικής οικογένειας. Ετυμολογικώς, το θ. *ψη-* ανάγεται σε *bhs-ē-, που συνδ. με σανσκρ. psā́-ti και αποτελεί παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *bhes- «τρίβω. χτυπώ», πβ. κ. σανσκρ. ba-bhas-ti «μασώ». Από το θ. αυτό έχουν προέλθει με κανονική μετάπτωση οι τ. *ψω-μός* (> *ψωμ-ίον*). *ψώ-ρα*, *ψω-λή*, ενώ σε νεωτερισμούς τής Ελληνικής οφείλεται ο φωνηεντισμός *(-α-)* των ομορρ. *ψαύω*, *ψακάς* / *ψεκάς*. *ψάλλω* κ.ά.].

ψι (το) → ψει

ψίδι (το) {ψιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πρόσθιο επάνω τμήμα τού άκρου (τής μύτης) τού παπουτσιού: *αλλάζω ψίδια* || *φθαρμένα ~*.
[ΕΤΥΜ. < **ἀψίδιον* (με σίγηση τού αρκτικού ατόνου *ἀ-*). υποκ. τού αρχ. *ἁψίς, -ῖδος* (βλ. λ. *αψίδα*)].

ψιδιάζω ρ. μετβ. {ψίδιασ-α. -τηκα. -μένος} (λαϊκ.) αντικαθιστώ ή διορθώνω τα φθαρμένα ψίδια (βλ.λ.) των παπουτσιών. — **ψίδιασμα** (το).

ψιθυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψιθύρισ-α. -τηκα. -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μιλώ χαμηλόφωνα, λέω (κάτι) με σιγανή φωνή: *του ψιθύρισε κάτι στο αφτί κι έφυγε* || *πήγε κοντά της και άρχισε να της ψιθυρίζει γλυκόλογα* || *τι ψιθυρίζετε εσείς εκεί κάτω;* ΣΥΝ. μουρμουρίζω ΑΝΤ. φωνάζω ♦ **2.** (αμετβ.) ηχώ μονότονα και ήρεμα: *το ρυάκι / το ποταμάκι ψιθυρίζει* ΣΥΝ. κελαρύζω **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***ψιθυρίζεται***) για φήμη που διαδίδεται από στόμα σε στόμα. χωρίς να συζητείται όμως φανερά ή δημόσια: *~ ότι θα παραιτηθεί.* — **ψιθύρισμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρ.. που παρουσιάζει παρόμοιο επίθημα με συνώνυμα όπως *μινυρίζω*, *τινθυρίζω*, *τιττυβίζω* (που δηλώνουν την παραγωγή θορύβου). πράγμα που θα μπορούσε να θεωρηθεί προϊόν ονοματοποιίας και αναλογίας προς αυτά. Ωστόσο, έχει διατυπωθεί η υπόθ. ότι το ρ. *ψιθυ-ρίζω* προέρχεται (με προληπτ. ανομοίωση) από θ. **ψυθυ-* (με επίθημα *-υρ-*). το οποίο αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pse-u-d- / *bhseu- «φυσώ. σφυρίζω». από όπου και το ρ. *ψεύδ-ομαι* (βλ.λ.)].

ψιθυρισμός (ο) [μτγν.] πολύ σιγανή ομιλία ή χαμηλός, ακαθόριστος και μονότονος ήχος ΣΥΝ. ψιθύρισμα. ψίθυρος, μουρμούρισμα, μουρμουρητό ΑΝΤ. κραυγή. φωνή, βουητό.

ψιθυριστής (ο) [αρχ.] (κακόσ.) πρόσωπο που ψιθυρίζει, ιδ. αυτός που διαδίδει δυσφημιστικά σχόλια ή αρνητικές κρίσεις για κάποιον: *ο λαός πρέπει να δίνει βάση στην υπεύθυνη πολιτική ηγεσία και όχι στους ανεύθυνους ~* || *κάποιος πρέπει να κλείσει τα στόματα των κακόβουλων ~* ΣΥΝ. διαδοσίας. σπερμολόγος, συκοφάντης.

ψιθυριστός, -ή. -ό **1.** αυτός που ψιθυρίζεται. που λέγεται με σιγανή φωνή: *~ συζήτηση / συνομιλία* ΣΥΝ. μουρμουριστός. χαμηλόφωνος ΑΝΤ. φωναχτός, μεγαλόφωνος **2.** (μτφ.) αυτός που διαδίδεται υπογείως. που διασπείρεται από στόμα σε στόμα κρυφά. ως μυστικό: *~ φήμη / είδηση.* — **ψιθυριστά** επίρρ. (σημ. 1).

ψίθυρος (ο) {ψιθύρ-ου | -ων. -ους} **1.** ο πολύ σιγανός. μακρόσυρτος και ακαθόριστος ήχος. που προέρχεται από χαμηλόφωνη ομιλία: *ακούγονταν ψίθυροι από το πίσω μέρος τής αίθουσας* || *δεν σταματάτε τους ~, ν' ακούσουμε την ομιλία;* ΣΥΝ. ψιθύρισμα. μουρμούρισμα. μουρμουρητό ΑΝΤ. κραυγή **2.** (γενικότ.) κάθε χαμηλός, ήσυχος και ευχάριστος ήχος: *ο ~ τού ρυακιού / τής θάλασσας / των φύλλων* ΣΥΝ. κελάρυσμα. θρόισμα ΑΝΤ. βοή. βουητό **3.** (μτφ.) ***ψίθυροι*** (οι) φήμη που κυκλοφορεί υπόγεια και ανεξέλεγκτα. οτιδήποτε (κακό) διαδίδεται από στόμα σε στόμα κρυφά: *κυκλοφορούν ψίθυροι ότι πρόκειται να παραιτηθεί* || *άρχισε εναντίον μου εκστρατεία ψιθύρων* ΣΥΝ. διάδοση, σπερμολογία, συκοφαντία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψιθυρίζω* (βλ.λ.), υποχωρητ.].

ψιλά (τα) {μόνο στον πληθ.} **1.** νομίσματα μικρής αξίας, κέρματα (βλ. κ. λ. *ψιλός*): *δεν έχω ~ επάνω μου / μαζί μου* ΑΝΤ. χοντρά· ΦΡ. ***κάνω ψιλά*** ανταλλάσσω νομίσματα μεγαλύτερης αξίας με άλλα μικρότερης (αλλά τού ίδιου συνολικά ποσού): *πήγαινε στο περίπτερο να σου κάνει ψιλά ένα χιλιάρικο* ΣΥΝ. χαλάω **2.** (γενικότ.) χαρτονομίσματα μικρότερης αξίας από ένα μεγαλύτερης (λ.χ. τα χιλιάρικα σε σχέση με το πεντοχίλιαρο ή το δεκαχίλιαρο): *δεν έχω ~ για το ταξί· έχω δεκαχίλιαρο* **3.** ψιλά (εφημερίδων κ.ά.) (βλ. λ. *ψιλός*, σημ. 8).

ψιλή (η) **1.** ΓΛΩΣΣ. (παλαιότ.) το ένα από τα δύο πνεύματα τής ελληνικής γραφής (βλ. κ. λ. *δασεία*). το οποίο σημειωνόταν πάνω από το αρχικό φωνήεν λέξεων (σύμβολο ᾿) • **2.** μηχανή για κούρεμα που χρησιμοποιείται για να κουρεύουν το κεφάλι γουλί: *παλιότερα στον στρατό τούς κούρευαν με την ~* || (ως απειλή) *αν μου κάνει κάτι τέτοιο. θα την κουρέψω με την ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος. πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *ψιλή* (ενν. *προσῳδία*) (πβ. μτγν. *ψιλὸν πνεῦμα*), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ψιλός*. κατ' αναλογίαν προς το αντώνυμο *δασεῖα* (ενν. *προσῳδία*)].

ψιλικά (τα) **1.** μικροαντικείμενα (λ.χ. αναπτήρες, τσίχλες, τσιγάρα, χαρτομάντηλα. κλωστές. λάστιχα, κορδέλες) που πωλούνται λειανικώς και συνήθ. σε χαμηλές τιμές: *κατάστημα ψιλικών* **2.** (συνεκδ.) το ψιλικατζήδικο (βλ.λ.).

ψιλικατζήδικο (το) το κατάστημα που πουλάει ψιλικά.
[ΕΤΥΜ. < *ψιλικατζής, -ήδες* + παραγ. επίθημα *-ικο*. πβ. κ. *πατσατζήδικο*].

ψιλικατζής (ο) {ψιλικατζήδες}, **ψιλικατζού** (η) {ψιλικατζούδες} **1.** ιδιοκτήτης ψιλικατζήδικου **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει μικρές φιλοδοξίες ή ασχολείται με μικροπράγματα· (ειδικότ. για επαγγελματίες) αυτός που ασχολείται με μικρής αξίας ή εύκολα πράγματα: *αυτοί ελέγχουν τη μισή Ευρώπη στα ηλεκτρονικά, δεν είναι ψιλικατζήδες.*
[ΕΤΥΜ. < *ψιλικά* + παραγ. επίθημα *-τζής*. πβ. κ. *σουβλα-τζής*].

ψιλο- κ. **ψιλό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** υπάρχει ή γίνεται σε μικρά κομμάτια: *ψιλο-κόβω* **2.** προκύπτει ή χαρακτηρίζεται από λεπτή επεξεργασία: *ψιλο-γνέθω. ψιλο-λόγημα. ψιλο-καμωμένος* **3.** έχει μικρές διαστάσεις ή μικρή σημασία: *ψιλο-πράγματα, ψιλόφλουδος* **4.** (υποκ.) γίνεται σε μικρό βαθμό, λίγο: *ψιλο-βρέχει, ψιλοδουλεύω, ψιλο-ρωτώ.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το επίθ. *ψιλός* (βλ.λ.)].

ψιλοαλεσμένος, -η. -ο αλεσμένος σε ψιλά κομμάτια: *~ σιτάρι.*

ψιλοβρέχει ρ. απρόσ. ρίχνει ψιλή βροχή. βρέχει λίγο ΣΥΝ. ψιχαλίζει.

ψιλόβροχο (το) {χωρ. πληθ.} η ψιλή βροχή. το σιγανό ψιχάλισμα: *ρίχνει ~.* Επίσης **ψιλοβρόχι**.

ψιλογνέθω ρ. αμετβ. {ψιλόγνεσ-α, -μένος} **1.** γνέθω το μαλλί με πολύ λεπτά νήματα **2.** (μτφ.) ασχολούμαι με πολλή προσοχή με κάτι, ψιλολογώ.

ψιλοδουλειά (η) **1.** η εργασία που απαιτεί λεπτούς χειρισμούς, επιμονή στη λεπτομέρεια: *για τέτοιες ~ υπάρχουν και τα μικρά πινελάκια* ΣΥΝ. λεπτοδουλειά ΑΝΤ. χοντροδουλειά **2.** (συνεκδ.) το ψιλοδουλεμένο κομψοτέχνημα: *ξέρεις τι ~ είναι αυτό το δαχτυλίδι;* **3.** ασήμαντη απασχόληση: *βρήκε μια ~ να βγάζει το χαρτζιλίκι του* **4.** η μικρή και ασήμαντη εμπορική επιχείρηση: *στήσανε μαζί μια επιχείρηση, αλλά ~, μη φανταστείς κάτι σημαντικό!*

ψιλοδουλεμένος, -η. -ο αυτός που είναι αποτέλεσμα λεπτής επεξεργασίας: *~ αντικείμενο / έπιπλο / κόσμημα* || (μτφ.) *~ ύφος* ΣΥΝ. περίτεχνος. ψιλοκαμωμένος ΑΝΤ. χοντροκαμωμένος. χοντροκομμένος.

ψιλοδουλεύω ρ. μετβ. {ψιλοδούλ-εψα. -εύτηκα. -εμένος} **1.** επεξεργάζομαι (κάτι) με λεπτότητα, με προσοχή • **2.** απασχολούμαι λίγο εδώ κι εκεί, δεν έχω μόνιμη δουλειά.

ψιλοκαμωμένος, -η, -ο ψιλοδουλεμένος (βλ.λ.).

ψιλοκόβω ρ. μετβ. {ψιλόκο-ψα, -πηκα. -μμένος} **1.** κόβω (κάτι) σε πολύ μικρά κομμάτια: *~ τις πατάτες / τον κιμά* || (εύχρ. ιδιαίτ. η μτχ. ***ψιλοκομμένος,*** *-η, -ο*) *~ κρεμμυδάκια / καρώτα / λαχανικά* **2.** τρίβω (κά-

τι), ώστε να γίνει σκόνη ή μικροί κόκκοι: ~ *τον καπνό / το πιπέρι.*

ψιλοκοσκινίζω ρ. μετβ. {ψιλοκοσκίνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κοσκινίζω (κάτι) με λεπτό κόσκινο: ~ *αλεύρι / σιμιγδάλι* **2.** (μτφ.) λεπτολογώ: *όταν τα ψιλοκοσκινίζεις, άκρη δεν βρίσκεις.* — **ψιλοκοσκίνισμα** (το).

ψιλοκουβέντα (η) συζήτηση για μικροθέματα. — (υποκ.) **ψιλοκουβεντούλα** (η).

ψιλολογώ ρ. μετβ. {ψιλολογ-άς κ. -είς...| ψιλολόγησα} εξετάζω (κάτι) με μεγάλη προσοχή, δίνω έμφαση στη λεπτομέρεια: ~ *τα πράγματα. γι' αυτό καθυστερώ* || *την ψιλολογεί την υπόθεση, δεν την περνάει βιαστικά* ΣΥΝ. λεπτολογώ. — **ψιλολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ψιλο-* + *-λογώ* < *λέγω*].

ψιλολόι (το) (περιληπτ.) τα ψιλοπράγματα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ψιλο-* + *-λό(γ)ι* (βλ.λ.)].

ψιλοπρά(γ)ματα (τα) {ψιλοπραγμάτων} **1.** τα ασήμαντα σε ποσότητα ή ποιότητα πράγματα: *είχε διάφορα ~ μες στα συρτάρια* **2.** (μτφ.) οι ανάξιες λόγου, εύκολες υποθέσεις: *αυτά είναι ~. θα ξεμπερδέψουμε γρήγορα* || *–Θα κόστισε πολύ αυτή η υπόθεση! –Μπα, ~!*

ψιλορωτώ ρ. μετβ. {ψιλορωτάς... | ψιλορώτησα} ρωτώ (κάποιον) με τρόπο έμμεσο, για να μάθω κάτι: *άρχισα να τον ψιλορωτώ, αλλά δεν μου είπε τίποτε σπουδαίο.*

ψιλός, -ή, -ό **1.** μικρός σε πάχος και διάμετρο, λεπτός: ~ *κλωστή / ύφασμα / βροχή* (αραιή και σιγανή, με λεπτές σταγόνες νερού) **2.** (μτφ.) αυτός που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και οξυδέρκεια: ~ *δουλειά·* ΦΡ. (μτφ.) ***ψιλά γράμματα*** (i) για πράγματα που είναι δύσκολο να κατανοήσει ή να μάθει κανείς: *επιχειρεί πολύ λεπτές διακρίσεις μεταξύ των εννοιών και αυτά είναι ~ για τον πολύ κόσμο* (ii) οι λεπτομέρειες, πράγματα στα οποία δεν δίνεται σημασία: *όταν πνίγεσαι, οι τυπικότητες είναι ~* **3.** (ειδικότ.) ψιλοαλεσμένος: ~ *αλάτι / πιπέρι / αλεύρι* ΑΝΤ. χοντρός **4.** (ειδικότ.) πυκνός, χωρίς μεγάλα διαστήματα / κενά: ~ *βελονιά / κέντημα·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***δουλεύω (κάποιον) ψιλό γαζί*** κοροϊδεύω (κάποιον) συχνά και συστηματικά, χωρίς να το καταλαβαίνει (β) ***παίρνω (κάποιον) στο ψιλό*** αρχίζω να κοροϊδεύω κάποιον, να του κάνω πλάκα: *μετά την ήττα τής ομάδας του, τον πήραν όλοι στο ψιλό* **5.** (για ήχους) αυτός που έχει οξύτητα, που είναι διαπεραστικός: *μιλούσε με μια ~ φωνούλα, σαν παιδάκι* **6.** ΓΛΩΣΣ. (στην αρχαία Ελληνική) καθένα από τα σύμφωνα κ, π, τ, που εκφωνούνται χωρίς δασύτητα (χωρίς να ακολουθεί συνεκφώνηση μιας άχνας), κατ' αντιδιαστολή προς τα δασέα (φ, χ, θ) και τα μέσα (β, γ, δ)· ο σημερινός όρος είναι *άηχα κλειστά* **7.** (μτφ.) ελαφρύς, χωρίς ιδιαίτερη ουσία: *είχαν πιάσει ~ κουβεντούλα για τη μόδα και δεν πρόσεχαν τι γινόταν* **8.** ***ψιλά*** (τα) (α) δημοσιεύματα των εφημερίδων περιορισμένης έκτασης και με μικρότερου μεγέθους τυπογραφικά στοιχεία: *τις σημαντικές ειδήσεις τις διαβάζεις πια στα ~ των εφημερίδων·* ΦΡ. (μτφ.) ***περνάω (κάτι) στα ψιλά*** (κυρ. για εφημερίδες) δεν δίνω σε (κάτι) την προσοχή ή την προβολή που του ταιριάζει: *πέρασαν τη συμφωνία στα ψιλά και δεν την πρόσεξε κανείς* (β) μικρής αξίας κέρματα ή χαρτονομίσματα (βλ. λ. *ψιλά*) **9.** ΝΟΜ (α) ***ψιλή κυριότητα*** η κυριότητα επί τής οποίας υπάρχει δικαίωμα επικαρπίας άλλου προσώπου, π.χ. όταν ο γονέας παραχωρεί την επικαρπία επί δικού του ακινήτου στον γυιο του ΑΝΤ. επικαρπία (β) ***ψιλώ ονόματι*** *(ψιλῷ ὀνόματι)* μόνο κατ' όνομα, όχι στην πραγματικότητα, όχι ουσιαστικά **10.** ***ψιλή*** (η) βλ.λ. — (υποκ.) **ψιλούτσικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ., αρχική σημ. «γυμνός, άδενδρος – ελαφρά οπλισμένος» (με παραγ. επίθημα *-λός*, πβ. κ. *χω-λός*), που συνδ. με το ρ. *ψίω* «τρέφω, ταΐζω - λεπτύνω» (βλ. λ. *ψίχα*) και, κατά μίαν άποψη, με τη ρίζα τού ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήχω*). Ο νομ. όρ. *ψιλή κυριότητα* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nue-propriété].

ψιλούτσικος, -η, -ο → ψιλός

ψιλόφλουδος, -η, -ο (για καρπούς) αυτός που έχει λεπτή φλούδα ΑΝΤ. χοντρόφλουδος.

ψιλώνω ρ. μετβ. {ψίλω-σα, ψιλώνομαι κ. (λόγ.) ψιλ-ούμαι, -ούται..., ψιλώ-θηκα, -μένος} ΓΛΩΣΣ. βάζω ψιλή σε (αρχικό φωνήεν λέξεως): *η λέξη «ἔθνος» ψιλούται, ενώ η λέξη «ἑστία» δασύνεται* ΑΝΤ. δασύνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψιλῶ (-όω)* «μαδώ, αποτριχώνω» (η σημερινή σημ. μτγν.) < *ψιλός* (βλ.λ.)].

ψίλωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τοποθέτηση ψιλής (᾿) στο αρκτικό φωνήεν μιας λέξης ΑΝΤ. δάσυνση.

ψιλωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ψίλωση (βλ.λ.), αυτός που εμφανίζει το φαινόμενο τής ψίλωσης: *η ιωνική ήταν ~ διάλεκτος τής Αρχαίας Ελληνικής* ΑΝΤ. δασυντικός.

ψιμάρι (το) {ψιμαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το όψιμο αρνί **2.** (μτφ.) *ο αθώος, ο απονήρευτος άνθρωπος.* Επίσης **ψιμάρνι.** — (υποκ.) **ψιμαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < **ὀψιμάριον* (με σίγηση τού αρκτικού ατόνου *ὀ-*) < *ὄψιμος* + παραγ. επίθημα *-άρι(ον)*, πβ. κ. *θρεφτ-άρι*].

ψιμύθιο (το) {ψιμυθί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** λευκή σκόνη που χρησιμοποιούσαν για τον καλλωπισμό τού προσώπου **2.** (γενικότ.) ***ψιμύθια*** (τα) το στολίδι, το φτειασίδι: (μτφ.) *γλωσσική έκφραση λιτή και φυσική, δίχως περιττά ~* **3.** (στο Βυζάντιο) λευκό χρώμα που χρησιμοποιούσαν οι ζωγράφοι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψιμύθιον*, υποκ. τού *ψίμυθος (ὁ)*, αβεβ. ετύμου. Η ορθογραφία τής λ. βασίζεται στον ασφαλώς παραδεδομένο ριζικό τ. *ψίμυθος*, παρά το γεγονός ότι παραδίδονται και δευτερεύουσες γραφές (*ψιμίθιον, ψημ(μ)ύθιον* κ.ά.), οι οποίες οδήγησαν στην υπόθ. ότι η λ. αποτελεί δάνειο, ίσως αιγυπτ. προελ.].

ψιμυθιολόγος (ο/η) (λόγ.) μακιγέρ / μακιγέζ (βλ.λ.).

ψιμυθιώνω ρ. μετβ. {ψιμυθίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) (συνήθ. μεσοπαθ. ***ψιμυθιώνομαι***) στολίζω (το πρόσωπό μου) με ψιμύθια, μακιγιάρομαι ΣΥΝ. φτειασιδώνομαι. — **ψιμυθίωση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψιμυθιοῦμαι (-όο-)* < *ψίμυθος* (βλ. λ. *ψιμύθιο*)].

ψιτ επιφών. (οικ.) χρησιμοποιείται για να καλέσουμε κάποιον που βρίσκεται σε σχετικά κοντινή απόσταση: *ε, ~, φίλε, μπορώ να σε ρωτήσω κάτι;*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

ψιττακίαση (η) → ψιττάκωση

ψιττακίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1839] {ψιττάκισα} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) μιλώ σαν ψιττακός (παπαγάλος) ♦ **2.** (μετβ.) επαναλαμβάνω μηχανικά (τα λεγόμενα των άλλων) ΣΥΝ. παπαγαλίζω.
[ΕΤΥΜ. < *ψιττακός* (βλ.λ.)].

ψιττακισμός (ο) [1850] (λόγ.) ΙΑΤΡ. η μηχανική επανάληψη από ένα άτομο όσων ακούει, χωρίς να εννοεί τη σημασία τους ΣΥΝ. παπαγαλισμός.

ψιττακός (ο) ΖΩΟΛ. ο παπαγάλος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού θηλ. *ψιττάκη*. Η λ. μαρτυρείται και ως *σιττακός* και *βίττακος*, πράγμα που ενισχύει την εκδοχή ότι τόσο η λ. όσο και το ίδιο το πτηνό αποτελούν ανατολ. δάνεια. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πειστική η σύνδ. με το συνώνυμο σανσκρ. śúka-, αφού προσκρούει στο αρκτικό σύμφωνο].

ψιττάκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης νόσος, που μεταδίδεται στον άνθρωπο από τους παπαγάλους. Επίσης **ψιττακίαση.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psittacosis].

ψίχα (η) {ψιχών} **1.** το μαλακό εσωτερικό τού ψωμιού κατ' αντιδιαστολή προς την κόρα **2.** το μαλακό εσωτερικό τού κορμού ή βλαστού διαφόρων φυτών **3.** η σάρκα τής άκρης τού δακτύλου από την εσωτερική πλευρά: *οι χορδές τού βιολιού πιέζονται με την ~ των δαχτύλων* **4.** (συνεκδ.) το εσωτερικό διαφόρων ξηρών καρπών (κατ' αντιδιαστολή προς τη φλούδα): *η ~ τού αμυγδάλου* **5.** (μτφ.) η ελάχιστη ποσότητα από κάτι, από ένα σύνολο: *δεν θέλω πολύ, έτσι μια ~ δώσε μου να δοκιμάσω* || *βάλε μια ~ ακόμα ζάχαρη, το χρειάζεται* ΣΥΝ. μια σταλιά, μια ιδέα **6.** ***ψίχες*** (οι) τα ψίχουλα ΣΥΝ. ψιχίο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ψίχα* < μτγν. *ψίξ, ψιχός (ὁ / ἡ)* < *ψίω* «τρέφω, ταΐζω (με μικρές μπουκιές) - λεπτύνω», αβεβ. ετύμου, ίσως πρόκειται για εκφραστ. τ. (αν ως τέτοιο θεωρηθεί το αρχικό *ψ-*) με φωνηεντισμό *-ι-*, που αποτελεί νεωτερισμό τής Ελληνικής (πβ. κ. *χρίω, πρίω*). Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί και η σύνδεση με την ετυμολ. οικογένεια τού ρ. *ψῆν* (βλ. κ. *ψιλός*). Το θ. *ψι-* συνοδεύεται από πρόσφυμα *-χ-* (πβ. κ. *ψή-χω, σμή-χω*), αλλά η παρουσία / απουσία τού εν λόγω στοιχείου δυσχεραίνει την ετυμολόγηση].

ψιχάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σταγόνα ψιλής βροχής: *έπεσαν οι πρώτες ~ τού φθινοπώρου.*
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *ψεκάδα* (βλ. λ. *ψεκάζω*) και *ψίχαλο* (βλ.λ.)].

ψιχαλητό (το) το ψιλόβροχο (βλ.λ.).

ψιχαλίζει ρ. απρόσ. [μεσν.] {ψιχάλισε} πέφτει ψιλή βροχή, ρίχνει ψιχάλες ΣΥΝ. ψιλοβρέχει. — **ψιχάλισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή.*

ψιχαλιστός, -ή, -ό (για υγρό, για τη βροχή) αυτός που πέφτει σε συνεχείς ψιλές σταγόνες, σε ψιχάλες ΣΥΝ. πιτσυλιστός ΑΝΤ. χειμαρρώδης, καταρρακτώδης. — **ψιχαλιστά** επίρρ.

ψιλο- *υποκοριστικό (δηλώνει μετριασμό, το «λίγο»)*

ψιλο-αγανακτώ ρ.
ψιλο-αγαπώ ρ.
ψιλο-αδικώ ρ.
ψιλο-αδυνατίζω ρ.
ψιλο-ακούω ρ.
ψιλο-αλέθω ρ.
ψιλο-αλείφω ρ.
ψιλο-ανασαίνω ρ.
ψιλο-ανησυχώ ρ.
ψιλο-ανοίγω ρ.
ψιλο-απαιτώ ρ.
ψιλο-απειλώ ρ.
ψιλο-αργώ ρ.
ψιλο-αρέσω ρ.
ψιλο-αρρωσταίνω ρ.
ψιλο-αυθαδιάζω ρ.
ψιλο-βασανίζω ρ.
ψιλο-βογγώ ρ.
ψιλο-βρίζω ρ.
ψιλο-γεμίζω ρ.
ψιλο-γέρνω ρ.
ψιλο-γερνώ ρ.
ψιλο-γκρινιάζω ρ.
ψιλο-γλεντώ ρ.
ψιλο-γυμνάζομαι ρ.
ψιλο-δακρύζω ρ.
ψιλο-διαβάζω ρ.
ψιλο-διασκεδάζω ρ.
ψιλο-διαφημίζω ρ.
ψιλο-διψάω ρ.
ψιλο-ελέγχω ρ.
ψιλο-ελπίζω ρ.
ψιλο-εργάζομαι ρ.
ψιλο-ζεσταίνομαι ρ.
ψιλο-ζηλεύω ρ.
ψιλο-ζητάω ρ.
ψιλο-θαυμάζω ρ.
ψιλο-θέλω ρ.
ψιλο-θυμώνω ρ.
ψιλο-καβγαδίζω ρ.
ψιλο-καίω ρ.
ψιλο-καπνίζω ρ.
ψιλο-καταλαβαίνω ρ.
ψιλο-καταφέρνω ρ.
ψιλο-κινδυνεύω ρ.
ψιλο-κλαίω ρ.
ψιλο-κοιμάμαι ρ.
ψιλο-κοιτάω ρ.
ψιλο-κοκκινίζω ρ.
ψιλο-κολυμπώ ρ.
ψιλο-κουβεντιάζω ρ.
ψιλο-κουράζομαι ρ.
ψιλο-κουτσαίνω ρ.
ψιλο-κρυώνω ρ.
ψιλο-λαχανιάζω ρ.
ψιλο-λέω ρ.
ψιλο-μαθαίνω ρ.
ψιλο-μαλώνω ρ.
ψιλο-μεθώ ρ.
ψιλο-μελαγχολώ ρ.
ψιλο-μετανιώνω ρ.
ψιλο-μοιάζω ρ.
ψιλο-μουρμουρίζω ρ.
ψιλο-νευριάζω ρ.
ψιλο-νιώθω ρ.
ψιλο-νταντεύω ρ.
ψιλο-νυστάζω ρ.
ψιλο-ξενυχτάω ρ.
ψιλο-ξεχνάω ρ.
ψιλο-παχαίνω ρ.
ψιλο-πηγαίνω ρ.
ψιλο-πιέζω ρ.
ψιλο-πίνω ρ.
ψιλο-πονώ ρ.
ψιλο-ροχαλίζω ρ.
ψιλο-σκοτεινιάζει ρ.
ψιλο-συζητώ ρ.
ψιλο-συμπαθώ ρ.
ψιλο-τεμπελιάζω ρ.
ψιλο-τολμώ ρ.
ψιλο-τραγουδώ ρ.
ψιλο-τρελαίνομαι ρ.
ψιλο-τρέμω ρ.
ψιλο-τρομάζω ρ.
ψιλο-τρώω ρ.
ψιλο-τυραννώ ρ.
ψιλο-υποψιάζομαι ρ.
ψιλο-φέγγει ρ.
ψιλο-φλυαρώ ρ.
ψιλο-φοβάμαι ρ.
ψιλο-φοβερίζω ρ.
ψιλο-φοβίζω ρ.
ψιλο-φταίω ρ.
ψιλο-φωνάζω ρ.
ψιλο-χρωστώ ρ.

ψίχαλο (το) → ψίχουλο
ψιχίο (το) {ψιχί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το ψίχουλο **2.** (μτφ.) ελάχιστη ποσότητα από κάτι: *μόνο κάποια ~ από τα κονδύλια τού κρατικού προϋπολογισμού δόθηκαν στα πανεπιστήμια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψιχίον*, υποκ. τού *ψίξ, ψιχός* (βλ. λ. *ψίχα*)].
ψίχουλο κ. (σπάν.) **ψίχαλο** (το) **1.** μικρό κομματάκι ψωμιού ή άλλου φαγώσιμου, το οποίο πέφτει κυρ. κατά το κόψιμο τού ψωμιού ή κατά το μάσημά του: *τρώω κάνοντας / αφήνοντας ~* ΣΥΝ. (λόγ.) απότριμμα, ψιχίο **2.** (μτφ.) ***ψίχουλα*** (τα) μικρή ποσότητα από σύνολο: *οι αυξήσεις που έδωσε το κράτος στους εργαζομένους είναι ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ψιχία. — (υποκ.) **ψιχουλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψίξ, ψιχός* (βλ. λ. *ψίχα*) + παραγ. επίθημα *-ουλο*].
ψι-ψι κάλεσμα γάτας.
ψιψίνα (η) (χαϊδευτ.) η γάτα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ., από το κάλεσμα *ψι-ψι* και το επίθημα *-(ί)να* των θηλ. ουσ.].
ψιψίρης, -α, -ικο (εκφραστ.-μτφ.) αυτός που είναι πολύ λεπτολόγος, σχολαστικός σε υπερβολικό βαθμό.
[ΕΤΥΜ. < *ψιψιρίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].
ψιψιρίζω ρ. μετβ. {ψιψίρισα} (εκφραστ.-μτφ.) εξετάζω (κάτι) σχολαστικά, λεπτολογώντας το (βλ. κ. λ. *ψειρίζω*): *κάθεται και τα ψιψιρίζει με τις ώρες και ποτέ δεν μένει ευχαριστημένος.* — **ψιψίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ. (από το κάλεσμα *ψι-ψι*), με την προσθήκη τού ρηματικού επιθήματος *-ρίζω*, πβ. κ. *τσιτσυρίζω*].
ψόγος (ο) (λόγ.) η κατηγορία, η μομφή που προσάπτεται σε κάποιον: *ο ~ και ο έπαινος είναι εξίσου απαραίτητοι για τη σωστή διαπαιδαγώγηση* ΣΥΝ. επίκριση, κατάκριση, αποδοκιμασία ΑΝΤ. έπαινος, επιδοκιμασία· ΦΡ. ***(δεν) είναι (και) προς ψόγον*** (λόγ.) για κάτι που πρέπει ή δεν πρέπει να ψεχθεί, να επικριθεί: *η υπερβολική ευσυνειδησία του δεν είναι και προς ψόγον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψέγω* (βλ.λ.)].
ψοφάω ρ. → ψοφώ
ψοφίμι (το) {ψοφιμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το πτώμα ζώου **2.** (μτφ.) άνθρωπος πολύ αδύναμος ή εξαντλημένος **3.** (μτφ.-υβριστ.) ο δειλός, ο φοβητσιάρης άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < πληθ. *ψοφίμια* (κατά το σχήμα *αγρίμι – αγρίμια*), τού τ. **ψοφίμιον* < **ψοφιμαῖον* < αρχ. *ψοφῶ* (βλ.λ.), κατά το *θνησιμαῖον*].
ψόφιος, -ια, -ιο **1.** (για ζώα) νεκρός **2.** (μτφ. για πρόσ.) πολύ εξαντλημένος: *γύρισα ~ από την κούραση* ΣΥΝ. εξουθενωμένος, (μτφ.) πεθαμένος **3.** (μτφ.) νωθρός, νωχελικός, χωρίς ζωντάνια και νεύρο: *~ κινήσεις || το κοινό ήταν ~· ούτε χειροκροτούσε ούτε γελούσε* ΑΝΤ. ζωηρός. — **ψόφια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ψοφώ* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *τρύπιος - τρυπώ, ξύπνιος – ξυπνώ*].
ψοφοδεής, -ής, -ές {ψοφοδε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) δειλός, φοβητσιάρης, αυτός που φοβάται με το παραμικρό. — **ψοφοδεώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψόφος* «κρότος, πάταγος» (βλ. λ. *ψόφος*[1]) + *-δεής* < *δέος*, πβ. κ. *έν-δεής*].
ψοφόκρυο (το) το έντονο ψύχος.
ψοφολογώ ρ. αμετβ. {ψοφολογάς... | ψοφολόγησα} (λαϊκ.-υβριστ.) ψυχομαχώ, είμαι ετοιμοθάνατος, πεθαίνω. — **ψοφολόγημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ψόφος*[2] + *-λογώ* (< *λέγω*)].
ψόφος[1] (ο) (λόγ.-σπάν.) **1.** ο θόρυβος **2.** ΦΥΣΙΟΛ. ***μυϊκός ψόφος*** ακροαστικό φαινόμενο που γίνεται αισθητό κατά την ακρόαση μυός, ο οποίος παρουσιάζει τετανική συστολή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επιφών. *ψό*, που εκφράζει αηδία, βδελυγμία, αποστροφή, αλλά δεν είναι σαφής η ακριβής προέλευσή του. Το επιφώνημα αποτελεί τη βάση ευρείας λεξιλογικής οικογένειας, στην οποία εντάσσονται οι λ. *ψέγω, ψόγος, ψόθος* «ψώρα, ακαθαρσία». Δεν έχει προσδιοριστεί η σχέση τού επιφων. *ψό* με τις Ι.Ε. ρίζες *bhes- «φυσώ» (βλ. κ. *ψεύδομαι, ψυχή*) και *bhes- «τρίβω, λειαίνω» (βλ. λ. *ψήχω*)].
ψόφος[2] (ο) **1.** ο θάνατος, κυρ. ζώου, συνήθ. από ασθένεια· ΦΡ. (α) ***έπεσε ψόφος*** έπεσε θανατικό στα ζώα (β) (ως κατάρα) ***κακό ψόφο να 'χεις!*** να έχεις κακό τέλος **2.** (μτφ.) το πολύ δυνατό κρύο, η παγωνιά: *κάνει / έχει ~ έξω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ψοφῶ* (βλ.λ.)].
ψοφώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ψοφάς... | ψόφησα} ♦ (αμετβ.) **1.** (για ζώα) πεθαίνω: *πολλά ζώα ψόφησαν από το κρύο || αν αφήσεις το κοπάδι χωρίς νερό, θα ψοφήσει·* ΦΡ. ***ψοφάω / πεθαίνω τής πείνας*** (i) στερούμαι τα προς το ζην, μου λείπουν τα στοιχειώδη: *είναι δυο χρόνια χωρίς δουλειά και η οικογένειά του ψοφάει τής πείνας* (ii) (μτφ.) πεινάω πολύ: *Έχει τίποτε να φάω; ~* **2.** (μειωτ.-υβριστ. για πρόσ.) (κυρ. κατά τρόπο άδοξο ή εξευτελιστικό): *παιδί του είναι, πώς μπορεί να τον αφήσει να ψοφήσει σαν σκυλί! || δεν ψόφησε ακόμα ο παλιόγερος;* **3.** (μτφ.) εξαντλούμαι πλήρως: *έχω ψοφήσει με τόσες ώρες ορθοστασία || ψόφησα απ' το κρύο* ΣΥΝ. (μτφ.) πεθαίνω **4.** (εκφραστ. +για) επιθυμώ πολύ, μου αρέσει πολύ (κάτι): *~ για κουτσομπολιό / για δόξα / για χρήμα / για επίδειξη* ♦ (μετβ.) **5.** κάνω ζώο να πεθάνει: *όλο δουλειά και συνέχεια νηστικό, το ψόφησε το γαϊδουράκι* **6.** εξουθενώνω (κάποιον), εξαντλώ εντελώς (κάποιον): *τους ψόφησε στις πρόβες, μέχρι να τα μάθουν όλα || μας ψόφησε στο τρέξιμο / στο διάβασμα || τον ψόφησε στο ξύλο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψοφῶ (-έω)* «κροτώ, θορυβώ» < *ψόφος*[1] «κρότος, θόρυβος» (βλ.λ.). Το ρ. *ψοφῶ* ήδη στη Μεσν. Ελληνική απέκτησε τη σημ. «πεθαίνω, ξεψυχώ» (για ζώα), αλλά η σημασιολ. πορεία είναι δυσερμήνευτη. Ωστόσο, παρόμοια εξέλιξη εμφανίζει το ομηρικό ρ. *δουπῶ* «κροτώ, θορυβώ», που λόγω τής συνεχούς αναφοράς του σε πολεμιστές οι οποίοι προκαλούν θόρυβο κατά την πτώση τους (υπό το βάρος τής πανοπλίας), προσέλαβε τη σημ. «πεθαίνω». Αξιοσημείωτα είναι και τα γαλλ. ρ. claquer «κροτώ – πεθαίνω» και crever «σπάζω, διαρρηγνύω – ταλαιπωρώ μέχρι θανάτου», όπου είναι εμφανής η μτφ. χρήση].
ψοφώδης, -ης, -ες {ψοφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που προκαλεί θόρυβο ΣΥΝ. θορυβώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψόφος*[1] + παραγ. επίθημα *-ώδης* (βλ.λ.)].
ψυγείο (το) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** ηλεκτρική συσκευή (οικιακής ή επαγγελματικής χρήσεως) η οποία χρησιμοποιείται για την ψύξη (κατάψυξη) και, κατά συνέπεια, τη συντήρηση ευπαθών τροφίμων ή ποτών· είναι διαμορφωμένη σαν μεγάλο ντουλάπι με θαλάμους ή χωρίσματα (ράφια) για την τοποθέτηση των φυλασσόμενων προϊόντων και κλείνει με πόρτα: *μεγάλο / παλιό / τρίπορτο / δίπορτο / εντοιχιζόμενο ~ || ~ με καταψύκτη || το ~ τού περιπτέρου* (για τη διατήρηση ποτών, νερών, παγωτών κ.λπ.) *|| ~ εισαγόμενο / οικολογικό* (χωρίς φρέον)· ΦΡ. (μτφ.) ***στο ψυγείο*** σε στασιμότητα· για περιπτώσεις στις οποίες ένα θέμα δεν προωθείται άνωθεν σκόπιμα, «παγώνει», ή ένα πρόσωπο δεν αξιοποιείται εργασιακά από την εργοδοσία του, εξαναγκαζόμενο σε απραξία, σε αδράνεια: *κρατάνε το θέμα ~, αποφεύγουν δε οτιδήποτε σχετίζεται με τα εμπλεκόμενα πρόσωπα || η προηγούμενη διοίκηση τον είχε ~ λόγω των φρονημάτων του* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (ειδικότ.) μεγάλος χώρος (δωμάτιο, αίθουσα κ.τ.ό.) ειδικά διαμορφωμένος, ώστε με τη βοήθεια ηλεκτρικού μηχανισμού να ψύχεται εξασφαλίζοντας τη σωστή θερμοκρασία για τη συντήρηση μέσα σε αυτό προϊόντων που αλλοιώνονται εύκολα: *βιομηχανικό ~ || αίθουσες ψυγείων των σουπερμάρκετ* **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο κάθε τέτοιας ηλεκτρικής συσκευής, το σύνολο των τροφίμων / ποτών που συντηρούνται σε αυτή: *κατέβασε όλο το ~ βλέποντας τηλεόραση* (έφαγε / ήπιε ό,τι υπήρχε μέσα σε αυτό) *|| τους άφησε όλο το ~ γεμάτο, πριν φύγει για διακοπές* **4.** (μτφ.) (κάθε) πολύ κρύο μέρος: *Δεν ανάβετε το καλοριφέρ; ~ είναι εδώ μέσα!* ΑΝΤ. (μτφ.) φούρνος **5.** (παλαιότ.) η παγωνιέρα **6.** φορτηγό όχημα ή πλοίο εφοδιασμένο με ψυκτικά μηχανήματα και κατάλληλα διαμορφωμένο για την ασφαλή συντήρηση και μεταφορά ευπαθών προϊόντων: *~ με κρέατα / με τρόφιμα || ~ ανατράπηκε στην εθνική οδό* **7.** ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα απαγωγής τής θερμότητας, που αναπτύσσεται κατά τη λειτουργία μηχανών εσωτερικής καύσεως για την προστασία τους από την υπερθέρμανση: *~ αυτοκινήτου* (εναλλάκτης θερμότητας στον οποίο αποδίδεται η θερμότητα τού ψυκτικού υγρού τού κινητήρα). — (υποκ.) **ψυγειάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψυγεῖον* < θ. *ψυγ-* (από το αρχ. *ψύχω*, παθ. αόρ. β' *ἐ-ψύγ-ην*) + παραγ. επίθημα *-εῖον*, πβ. κ. *σφαγ-εῖον*].
ψυγειοκαταψύκτης (ο) {ψυγειοκαταψυκτών} ΤΕΧΝΟΛ. οικιακή συσκευή που λειτουργεί ως ψυγείο και ως καταψύκτης.
ψυκτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο ψυκτικός θάλαμος ψυγείου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψυκτήρ, -ῆρος* < *ψύχω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ. κ. *κρα-τήρ*].
ψύκτης (ο) {ψυκτών} **1.** ψυκτικό μηχάνημα που είναι συνδεδεμένο με σωλήνα νερού και δίνει παγωμένο νερό: *πίνω νερό από τον ~* **2.** ο καταψύκτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ψύχω* + παραγ. επίθημα *-της*, πβ. κ. *φράκ-της*].
ψυκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ψύξη: *~ μηχανή / θάλαμος / υγρό* ΑΝΤ. θερμαντικός **2.** ***ψυκτικός*** (ο) τεχνίτης που ειδικεύεται στην επισκευή ψυκτικών συσκευών. — **ψυκτικότητα** (η).
ψυλλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ψύλλιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γεμίζω ψύλλους ♦ (μετβ.) **2.** γεμίζω (κάποιον) με ψύλλους **3.** (μεσοπαθ. ***ψυλλιάζομαι***) (οικ.) υποψιάζομαι, υποπτεύομαι (κάτι κρυφό): *ψυλλιάστηκε ότι τον απατούσε και άρχισε να την παρακολουθεί.* — **ψύλλιασμα** (το).
ψυλλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ψύλλισ-α, -τηκα, -μένος} καθαρίζω (κάποιον/κάτι) από τους ψύλλους. — **ψύλλισμα** (το).
ψύλλος (ο) μικροσκοπικό έντομο που ζει παρασιτικά σε ανθρώπους και ζώα· ΦΡ. (α) ***για ψύλλου πήδημα*** για ασήμαντο λόγο, για το τίποτα: *εκνευρίζεται / τσακώθηκε ~* (β) ***γυρεύω / ψάχνω ψύλλους στ' άχυρα*** βλ. λ. *άχυρο* (γ) ***μου μπαίνουν ψύλλοι στ' αφτιά*** βλ. λ. *αφτί* (δ) ***ούτε ψύλλος στον κόρφο μου*** δεν θα ήθελα με κανέναν τρόπο να μου συμβεί το ίδιο, να έχω την τύχη σου: *αν μάθει η μάννα του πού ήταν, ούτε ψύλλος στον κόρφο του!* (ε) ***καλιγώνει τον ψύλλο*** είναι ικανότατος, επιτηδειότατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού αρχαιότ. θηλ. *ψύλλα* < **ψύλ-ja* < *psul- / *bhsul-. Η λ. συνδ. με τα συνώνυμα αρμ. lu, σανσκρ. plūsi- (< ρ. *psul- με αντιμετάθεση), λατ. pūlex (< *pusl-, > γαλλ. puce, ισπ. pulga) κ.ά., ενώ η ποικιλία των ριζών δεν επιτρέπει τον ακριβή προσδιορισμό τού αρχικού θέματος. Δεν αποκλείεται η λ. να έχει υποστεί την παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *ψῆν* (βλ. λ. *ψήχω*)].
ψύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η πρόκληση ψύχους, το πάγωμα: *~ τροφίμων* ΑΝΤ. θέρμανση **2.** (γενικά) η πτώση τής θερμοκρασίας **3.** η θερμοκρασία τού θαλάμου τού ψυγείου και συνεκδ. ο παγωμένος θάλαμος ψυγείου, όπου τοποθετούνται τα τρόφιμα: *έβαλε τα κοτόπουλα στην ~* ● **4.** ΙΑΤΡ. η μυαλγία ή η νευραλγία που εμφανίζεται στους ανθρώπους κατά τους χειμερινούς μήνες λόγω τού ψύχους και έχει ως χαρακτηριστικό της είτε την αδυναμία να στρίψει κανείς το μέλος που έχει παγώσει (λ.χ. τον λαιμό) ή και κάποια παραμόρφωση των χαρακτηριστικών τού προσώπου (λ.χ. στράβωμα των χειλιών): *βγήκε με βρεγμένα μαλλιά στο κρύο κι έπαθε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψῦξις* < *ψύχω* (βλ.λ.)].
ψυχαγωγία (η) {χωρίς πληθ.} η ικανοποίηση τής ψυχής μέσα από ποικίλες δραστηριότητες (θεάματα, χορό, μουσική, τραγούδι, αθλητισμό κ.ά.), η αναψυχή: *οι νέοι τής επαρχίας στερούνται πολλών μέσων ψυχαγωγίας || εκτός από τη δουλειά χρειάζεται και η ~ || το ποι-*

στικό θέατρο προσφέρει στο κοινό γνήσια και ουσιαστική ~ || *κέντρο ψυχαγωγίας* (πβ. λ. *διασκέδαση*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθοδήγηση των ψυχών, πειθώ, χειραγώγηση». < *ψυχαγωγός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. προέρχεται από τη μτγν. γλώσσα, όπου η λ. δήλωνε την αναψυχή, τη διασκέδαση, ιδίως δε την «αγωγή τής ψυχής», την οποία προκαλούσε η διδασκαλία μιας τραγωδίας ή η ανάγνωση ενός ποιήματος].

> **ψυχαγωγία - διασκέδαση.** Οι δύο λέξεις, που είναι σήμερα σχεδόν συνώνυμες, διαφέρουν στη σημασιολογική τους απόχρωση και κυρίως στην ετυμολογική τους προέλευση. Η λ. **ψυχαγωγία** δήλωσε «την αγωγή τής ψυχής», την απαιτητική και διδακτική συγχρόνως απόλαυση που χαρίζουν έργα υψηλού στοχασμού (τραγωδία, απαιτητικό θέατρο, ποίηση). Αντιθέτως, το **διασκέδαση** δήλωσε τον διασκορπισμό των μεριμνών, την απομάκρυνση τής έγνοιας και των προβλημάτων που απασχολούν τον άνθρωπο. Άρα η *διασκέδαση* είναι *ξέδομα*, απαλλαγή από έγνοιες, ενώ η *ψυχαγωγία* προϋποθέτει ευχαρίστηση από περισσότερο δημιουργική ενασχόληση.

ψυχαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ψυχαγωγία ή συμβάλλει σε αυτήν: *~ μέσο / πρόγραμμα / εκδήλωση / επίσκεψη / θέαμα / ακρόαμα* (πβ. λ. *διασκεδαστικός*). — **ψυχαγωγικά** επίρρ.

ψυχαγωγός (ο) ΜΥΘΟΛ. (ως προσωνυμία τού Ερμή) αυτός που οδηγεί τις ψυχές των νεκρών στον Άδη ΣΥΝ. ψυχοπομπός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψυχή* + *ἀγωγός* (< *ἄγω*)].

ψυχαγωγώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ψυχαγωγείς... | ψυχαγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσφέρω ψυχική ικανοποίηση, παρέχω ψυχαγωγία σε (κάποιον): *τα βιβλία μάς διδάσκουν και ταυτόχρονα μάς ψυχαγωγούν* ΣΥΝ. τέρπω (πβ. λ. *διασκεδάζω*).

ψυχάκι (το) ως χαρακτηρισμός οικείου και αγαπημένου προσώπου, συνήθ. μικρής ηλικίας.

ψυχάκιας (ο) {ψυχάκηδες} (λαϊκ.-σκωπτ.) άνθρωπος με άκρως ιδιόρρυθμη ή παρανοϊκή συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχή* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *τρελ-άκιας, ματάκιας*].

ψυχαναγκασμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (καθημ.) ο ψυχικός εξαναγκασμός, η άσκηση ψυχικής πίεσης **2.** ΨΥΧΟΛ. η εισβολή στη σκέψη ενός ατόμου μιας ιδέας, μιας τάσης ή ενός αισθήματος, που, παρότι πηγάζει από τον ψυχισμό του, αντιμετωπίζεται από το ίδιο το άτομο ως νοσηρό φαινόμενο, για το οποίο εκτιμά ότι βρίσκεται σε ασυμφωνία με το Εγώ του, χωρίς εντούτοις να καταφέρνει να απαλλαγεί από αυτό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των αγγλ. compulsion, obsession].

ψυχαναγκαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ψυχαναγκασμό **2.** ΨΥΧΟΛ. ***ψυχαναγκαστική νεύρωση*** νεύρωση που έχει ως κύριο σύμπτωμα την εκδήλωση ψυχαναγκασμών **3.** ***ψυχαναγκαστικός*** (ο) άτομο που πάσχει από ψυχαναγκαστική νεύρωση. — **ψυχαναγκαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

ψυχανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ΨΥΧΟΛ. η θεωρία τού Αυστριακού ιατρού Ζίγκμουντ Φρόυντ, η οποία βασίζεται στη διερεύνηση κυρ. των ασύνειδων ψυχικών διεργασιών, δηλ. τού υποσυνειδήτου **2.** η θεραπευτική μέθοδος των νευρωτικών ή ψυχωτικών διαταραχών, η οποία βασίζεται στη φροϊδική θεωρία: *κάνω ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychoanalyse].

ψυχαναλυτής (ο), **ψυχαναλύτρια** (η) {ψυχαναλυτριών} ο επιστήμονας (γιατρός ή ψυχολόγος) που ασχολείται με την ψυχανάλυση: *το ντιβάνι τού ~* (όπου ξαπλώνει ο ασθενής).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychoanalytiker].

ψυχαναλυτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ψυχανάλυση: *~ μέθοδος*. — **ψυχαναλυτικά** επίρρ.

ψυχαναλύω ρ. μετβ. {ψυχανάλυσα} εφαρμόζω μεθόδους τής ψυχανάλυσης σε (κάποιον), κάνω ψυχανάλυση σε (κάποιον).

ψυχανεμίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ψυχανεμίστηκα} (λαϊκ.) υποψιάζομαι, διαισθάνομαι (κάτι), αντιλαμβάνομαι (κάτι) όχι μέσω των αισθητηρίων οργάνων και λογικής διεργασίας, αλλά με τρόπο διαισθητικό: *«όταν αποδέχθηκε τη θέση τού υφυπουργού, ψυχανεμιζόταν τις αντιδράσεις που θα συναντούσε»* (εφημ.). — **ψυχανέμισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχή* + *-ανεμίζομαι* < *άνεμος*, κατ' επίδραση των συνωνύμων *υποψιάζομαι, μυρίζομαι*].

ψυχανθές (το) [1873] ΒΟΤ. κάθε φυτό που περιλαμβάνεται στην οικογένεια φυτών τής οποίας τα άνθη μοιάζουν με πεταλούδες, όπως η φασολιά, η ρεβιθιά, η φακή, ο αρακάς κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχή* (με τη σημ. «πεταλούδα») + *-ανθές* < *άνθος*, απόδ. τού νεολατ. Papilionaceae (πληθ.)].

ψυχανωμαλία (η) διαταραχή τής συμπεριφοράς, που κυμαίνεται από την απλή απόκλιση ώς τη βαριά διαταραχή.

ψυχανώμαλος, -η, -ο αυτός που πάσχει από ψυχανωμαλία· (ειδικότ. καθημ. ως μειωτ. χαρακτηρισμός) το ψυχικά διαταραγμένο πρόσωπο, που εκδηλώνει ανώμαλες τάσεις: *αυτός δεν είναι φυσιολογικός άνθρωπος· είναι ~!*

ψυχάρα (η) (μεγεθ.) (εκφραστ.-οικ.) δυνατή ψυχή, πρόσωπο με μεγάλη ψυχική δύναμη, με θάρρος, επιμονή και αγωνιστικότητα, που δεν παραιτείται, δεν εγκαταλείπει μια προσπάθεια.

ψυχάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η μικρή πεταλούδα **2.** (μτφ. ως προσφώνηση) χαϊδεμένο, αγαπημένο πρόσωπο: *~ μου!* ΣΥΝ. ψυχή μου, ψυχούλα μου, καρδιά μου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ψυχάριον*, υποκ. τού ουσ. *ψυχή* (βλ.λ.)].

ψυχαρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον γλωσσολόγο Γιάννη Ψυχάρη και τη γλωσσική θεωρία του. — **ψυχαρικά** επίρρ.

ψυχαρισμός (ο) [1889] {χωρ. πληθ.} η γλωσσική θεωρία τού γλωσσολόγου Γ. Ψυχάρη, ο ακραίος δημοτικισμός (βλ. κ. λ. *δημοτικισμός*).

ψυχαριστής (ο) [1890], **ψυχαρίστρια** (η) {ψυχαριστριών} ο οπαδός τού ψυχαρισμού.

ψυχασθένεια (η) {ψυχασθενειών} ΙΑΤΡ. κάθε ψυχική πάθηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychasthenia].

ψυχασθενής, -ής, -ές [1895] {ψυχασθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} **1.** αυτός που πάσχει από ψυχασθένεια ΣΥΝ. ψυχοπαθής **2.** ***ψυχασθενής*** (ο/η) άτομο που πάσχει από ψυχασθένεια ΣΥΝ. ψυχασθενικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τρελός*.

ψυχασθενικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ψυχασθένεια ή τον ψυχασθενή: *~ σύμπτωμα / φαινόμενο* **2.** ***ψυχασθενικός*** (ο), ***ψυχασθενική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από ψυχασθένεια ΣΥΝ. ψυχασθενής, ψυχοπαθής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychasthénique].

ψυχεδέλεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ονειρική κατάσταση κατά την οποία το άτομο βρίσκεται σε εγρήγορση, ύστερα από τη λήψη ψυχεδελικών ουσιών, δηλ. παραισθησιογόνων (L.S.D.) **2.** (κατ' επέκτ.) τεχνική φωτισμού ή μετάδοσης τού ήχου, που δημιουργεί την εντύπωση ότι βρίσκεται κανείς σε παραίσθηση **3.** (συνεκδ.) κάθε είδος (μουσική, βιβλίο, ζωγραφική) που αναφέρεται σε ψυχεδελικές εμπειρίες **4.** (γενικότ.) η στάση ζωής που προβάλλει τη σημασία των ψυχεδελικών καταστάσεων, καθώς και το σύνολο των επιλογών που αυτή καθορίζει λ.χ. στο ντύσιμο, στη μουσική: *η ~ τού '60* || *η ~ κυριαρχούσε στα πάρτι των αρχών τής δεκαετίας τού '70*. Επίσης **ψυχεδελιαμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. psychedelia (οπτικό δάνειο) < psychedelic (υποχωρητ.), βλ. λ. *ψυχεδελικός*].

ψυχεδελικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ψυχεδέλεια: *~ μουσική* (που δημιουργεί την εντύπωση ότι ο ακροατής βρίσκεται σε παραίσθηση) || *~ τέχνη / ντύσιμο* (με πολύπλοκα σχέδια, έντονα, λαμπερά χρώματα κ.λπ.) **2.** (για παραισθησιογόνες φαρμακευτικές ουσίες) αυτός που δρα στο κεντρικό νευρικό σύστημα και θεωρείται από τους χρήστες ότι αποκαλύπτει απωθημένα ψυχικά περιεχόμενα **3.** (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ψυχεδέλειας (βλ.λ., σημ. 1). — **ψυχεδελικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. psychedelic (οπτικό δάνειο) < psyche- (< *ψυχή*) + -delic < *δήλος* «φανερός, εμφανής»].

ψυχεδελισμός (ο) ▸ ψυχεδέλεια

ψυχή (η) **1.** ΦΙΛΟΣ. αρχή ικανή να ζωοποιήσει την ύλη, η άυλη υπόσταση κάθε έμβιου όντος **2.** (ειδικότ.) ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των ψυχοπνευματικών λειτουργιών τού ανθρώπου κατ' αντιδιαστολή προς τις βιολογικές του λειτουργίες **3.** ΘΡΗΣΚ. η άυλη πνευματική φύση τού ανθρώπου, που μετέχει στη θεϊκή ουσία και θεωρείται αθάνατη, συνεχίζει δηλ. να υπάρχει και μετά τον θάνατο, αφού αποχωριστεί το σώμα: *η αθανασία / η σωτηρία τής ~* || *το σώμα είναι η κιβωτός τής ~* || *ο Θεός ν' αναπαύσει την ~ του* || *η ~ είναι η εικόνα τού Θεού, διότι φέρει εγγεγραμμένη στο βάθος της την έννοια τού καλού και μια έλξη για ό,τι είναι σύμφωνο με τον Θεό* **4.** (κατά τον Όμηρο, την αρχαιοελληνική και χριστιανική λαϊκή πίστη) αερώδης και αόρατη ύλη, η οποία υπάρχει στο σώμα τού ανθρώπου όσο ζει και η οποία κατά τον θάνατο του εξέρχεται με την τελευταία εκπνοή από το σώμα ως σκιά ή ομοίωμα τού νεκρού που κατοικεί πλέον στον Άδη ή (κατά τη λαϊκή χριστιανική δοξασία) στον Παράδεισο ή στην Κόλαση· ΦΡ. (α) ***βγαίνει η ψυχή μου*** πεθαίνω (β) ***μια ψυχή που 'ναι να βγει, ας βγει*** ό,τι είναι να γίνει ας γίνει το γρηγορότερο (γ) ***τι ψυχή θα παραδώσεις;*** (ενν. *στον Θεό*) για κάποιον που έχει διαπράξει πολλά αμαρτήματα (δ) ***βγάζω την ψυχή (κάποιου)*** ταλαιπωρώ, βασανίζω (κάποιον) υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλο κόπο: *μου 'βγαλε την ψυχή μέχρι να μάθει να γράφει σωστά!* και εμφατ. ***(κάποιος) μου 'βγαλε την ψυχή ανάποδα!*** (ε) ***μου βγαίνει η ψυχή*** κουράζομαι πάρα πολύ: *μου βγήκε η ψυχή μέχρι ν' ανέβω όλες τις σκάλες* (στ) ***για την ψυχή τής μάννας μου*** για περιπτώσεις στις οποίες κάνουμε κάτι εντελώς ανιδιοτελώς, χωρίς κανένα κέρδος, χωρίς καμία ανταμοιβή (κυρ. υλική): *θα πληρωθείς φυσικά, κανείς δεν δουλεύει για την ψυχή τής μάννας του* ΣΥΝ. δωρεάν, τζάμπα (ζ) ***πουλάω (και) την ψυχή μου στον Διάβολο*** καταφεύγω σε κάθε μέσο, θεμιτό και αθέμιτο, χρησιμοποιώ αδίστακτα ακόμα και ανήθικες μεθόδους προκειμένου να ωφεληθώ: *αυτός είναι ικανός και την ψυχή του στον Διάβολο να πουλήσει, για να ανέλθει στην εξουσία!* (η) ***δίνω και την ψυχή μου (για κάτι)*** προσφέρω τα πάντα, τον ίδιο μου τον εαυτό (για κάτι): *θα έδινα και την ψυχή μου για να ζήσω αυτή την εμπειρία* || *~ να σε δω ευτυχισμένο* (θ) ***με την ψυχή στο στόμα*** βλ. λ. *στόμα* (ι) (ευχετ.) ***καλή ψυχή*** να παραδώσεις ήσυχο το πνεύμα σου, να κριθείς ευνοϊκά από τον Θεό (όταν πεθάνεις) (ια) (παροιμ.) ***παρηγοριά στον άρρωστο ώσπου να βγει η ψυχή του*** βλ. λ. *παρηγοριά* (ιβ) (παροιμ.) ***πρώτα βγαίνει η ψυχή κι ύστερα το χούι*** βλ. λ. *χούι* (ιγ) (λόγ.) ***αποθανέτω η ψυχή μου μετά των αλλοφύλων*** βλ. λ. *αλλόφυλος* **5.** (ειδικότ.) η ηθική και συναισθηματική υπόσταση τού ανθρώπου, ο εσωτερικός του κόσμος (κατ' αντιδιαστολή προς τον νου, τη διάνοια): *τον εκτιμούσαν για τις αρετές τής ~ του* || *καθαρή / αγνή / ανόθευτη ~*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***τραβάει (κάτι) η ψυχή μου*** θέλω (κάτι) πολύ, λαχταρώ (β) ***δεν (το) βαστά η ψυχή μου*** δεν αντέχω: *~ να τον βλέπω να υποφέρει τόσο* (γ) ***πιάστηκε η ψυχή μου*** (i) δεν μπορώ να αναπνεύσω άνετα, έχω δύσπνοια: *~ απ' τον ανήφορο* (ii) (μτφ.) αισθάνθηκα μεγάλη αγωνία: *βλέποντας το ναυάγιο ~* (δ) ***με όλη μου την ψυχή*** χωρίς κανέναν δισταγμό, επιθυμώντας (κάτι) πραγματικά: *σου εύχομαι ~ «καλή επιτυχία»* ΣΥΝ. ολόψυχα, με όλη μου την καρδιά (ε) ***εκ βάθους ψυχής*** με πλήρη ειλικρίνεια: *μου μίλησε ~* ΣΥΝ. εκ βάθους καρδίας (στ) ***ψυχή μου!*** ως έκφραση στοργής, τρυφερότητας, αγάπης (ζ) ***εν βρασμώ ψυχής*** βλ. λ. *βρασμός* (η) ***με την ψυχή μου*** (i) πολύ και με μεγάλη ευχα-

ρίστηση: *έφαγα και ήπια* ~ (ii) για να δηλωθεί μεγάλη ποσότητα, υπερβολή, ένταση κ.λπ.: *έφαγε ξύλο με την ψυχή του* (θ) ***άβυσσος η ψυχή τού ανθρώπου!*** για ανεξήγητη, ακατανόητη συμπεριφορά: *πήγε και παντρεύτηκε έναν άντρα 20 χρόνια μεγαλύτερό της και με σοβαρά προβλήματα υγείας·* ~! (ι) ***ψυχή τε και σώματι*** (*ψυχῇ τε καί σώματι*, από την Ακολουθία τής Θείας Μεταλήψεως) και με την ψυχή και με το σώμα, με κάθε δύναμη, ψυχική και σωματική: *αφοσιώθηκε* ~ *στον αγώνα* (ια) ***τι ψυχή (να) έχει*** για κάτι που θεωρείται ευτελούς αξίας, ασήμαντο ή ανάξιο λόγου: ~ *ένα χιλιάρικο σήμερα;* (ιβ) ***ανοίγω την ψυχή μου (σε κάποιον)*** βλ. λ. *ανοίγω* (ιγ) ***ανοίγει η ψυχή μου*** βλ. λ. *ανοίγω* **6.** (περιληπτ.) το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών (κυρ. συμπεριφοράς, κουλτούρας, ψυχοσύνθεσης) προσώπου, ομάδας ή λαού: *η ελληνική* ~ || *μέσα στα ποιήματα τού Πούσκιν καθρεφτίζεται η ρωσική* ~ **7.** (συνεκδ.) το σθένος, το θάρρος, η παλληκαριά: *είχε* ~ *μέσα του· δεν δείλιαζε με τίποτε* || *Άχρηστα πλάσματα! Δεν έχετε* ~ *μέσα σας;* ΑΝΤ. δειλία, ανανδρία· ΦΡ. ***το λέει η ψυχή (κάποιου)*** για κάποιον που είναι γενναίος, δεν φοβάται **8.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος: *στον δρόμο δεν κυκλοφορούσε* ~! || *στο ναυάγιο χάθηκαν διακόσιες* ~ || ~ *δεν ήταν στην πλατεία* (= κανείς)· ΦΡ. (λόγ.) ***ψυχή ζώσα*** ούτε ένας άνθρωπος, κανείς απολύτως: *δεν υπήρχε* ~ *σε ολόκληρο το κτήριο, είχε απομείνει ολομόναχος* **9.** (μτφ.) το πνεύμα, το φρόνημα: *ελεύθερη / αδούλωτη / περήφανη / αδάμαστη* ~ **10.** (μτφ.) η κινητήρια δύναμη, ο εμψυχωτής ενός έργου: *ο Τάκης ήταν η* ~ *τού πολιτιστικού συλλόγου / τής θεατρικής ομάδας* **11.** ΜΥΘΟΛ. ***Ψυχή*** (η) η ερωμένη τού θεού Έρωτα. — (υποκ.) **ψυχούλα** (η) (βλ.λ.) κ. **ψυχάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ψυχάρα** (η) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. *πεθαίνω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πνοή, ζωή, ανάσα». < *ψύχω* «πνέω, φυσώ», το οποίο παρουσιάζει επίθημα -*χω* (πβ. κ. *τρύ-χω*) και ανάγεται μάλλον σε ρ. **ψύω* < *bhs-u-, μηδενισμ. βαθμ. τού *bhs-eu-, παρεκτεταμ. τ. τού Ι.Ε. *bhes- «φυσώ, εκπνέω» (βλ. λ. *ψεύδομαι*), πβ. σανσκρ. á-psu- «χωρίς ανάσα, αδύναμα». Η ανάλυση προϋποθέτει διάκριση μεταξύ τής ρίζας αυτής και τού ρ. *ψύχω* με τη σημ. «παγώνω, κρυώνω». Η διάδοση τής λ. *ψυχή* συνετέλεσε στο να αυτονομηθεί από το σύστημα η ρίζα *ψυχ-*, η οποία πλέον θεωρήθηκε ισχυρή βαθμίδα. Πολύ νωρίς η *ψυχή* συνδέθηκε με την αρχ. πεποίθηση περί τής άυλης ουσίας που εγκαταλείπει το σώμα κατά τον θάνατο, ενώ τόσο στους τραγικούς όσο και στη φιλοσοφία (αλλά και στην Κ.Δ.) απαντά η βασική σημ. «ο άνθρωπος ως ξεχωριστή προσωπικότητα, ο εσώτερος εαυτός». Τη λ. χρησιμοποίησαν οι Εβδομήκοντα κατά τη μετάφραση τής Π.Δ. ως απόδ. τού εβρ. népheš «ανάσα, πνοή»].

ψυχιατρείο (το) [1891] θεραπευτήριο για ψυχασθενείς ΣΥΝ. φρενοκομείο, τρελοκομείο.

ψυχιατρική (η) [1874] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η επιστήμη που μελετά τη φύση και τις μεθόδους θεραπείας των νευροψυχικών διαταραχών.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychiatrique].

ψυχιατρικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ψυχίατρο και την επιστήμη του: ~ *πραγματογνωμοσύνη* **2.** ***ψυχιατρική*** (η) (βλ.λ.).

ψυχίατρος (ο/η) [1874] {ψυχιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός που ειδικεύεται στην ψυχιατρική, στη διάγνωση και θεραπεία ψυχασθενειών ΣΥΝ. (μειωτ.-λαϊκ.) τρελογιατρός (πβ. λ. *ψυχολόγος*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychiatre].

ψυχικάρης, -α, -ικο **1.** αυτός που κάνει φιλανθρωπίες, ο ελεήμονας **2.** (ειρων. για γυναίκες) που «κάνουν ψυχικά», που δίνονται εύκολα στους άντρες.

[ΕΤΥΜ. < *ψυχικός* + παραγ. επίθημα -*άρης*, πβ. κ. *τυπικ-άρης*].

ψυχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχή, με τον εσωτερικό κόσμο, την ηθική και συναισθηματική υπόσταση τού ανθρώπου: ~ *γαλήνη / διάθεση / ορμή / ταλαιπωρία / διέγερση / φόρτιση / συμπαράσταση / κατάσταση / δοκιμασία / σθένος / κλονισμός / καλλιέργεια / ανάταση / σύγκρουση / κόσμος* (ο ψυχισμός) / *φαινόμενα / χαρίσματα / πλούτος·* ΦΡ. (α) ***ψυχική επαφή*** η αμοιβαία προσέγγιση και επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων ατόμων, η οποία εκδηλώνεται λ.χ. ως φιλικότητα, διάθεση για εξωτερίκευση, χιούμορ κ.λπ.: *μετά τον καβγά χάθηκε η* ~ *που υπήρχε στα μέλη τής ομάδας* (β) ***ψυχικό τραύμα*** κάθε συναισθηματικά επώδυνη εμπειρία: *η απάνθρωπη συμπεριφορά των δικών του τού δημιούργησε πολλά* ~ *στην παιδική του ηλικία* **2.** ΙΑΤΡ. ***ψυχική νόσος / διαταραχή*** κάθε ψυχιατρική νόσος η οποία εκδηλώνεται με αποκλίνουσα συμπεριφορά τού ατόμου και η οποία οφείλεται σε γενετικά, κοινωνικά, ψυχολογικά κ.ά. αίτια **3.** ΨΥΧΟΛ. ***ψυχική αποξένωση*** (α) η κατάσταση κάποιου που είναι διανοητικά διαταραγμένος και παρουσιάζει αδυναμία ένταξης στην κοινωνική ζωή (β) (γενικότ.) η κατάσταση κάποιου που αισθάνεται απομακρυσμένος ή αποκομμένος από το περιβάλλον, την εργασία του ή/και από τον ίδιο τον εαυτό του **4.** ΝΟΜ. ***ψυχική οδύνη*** βλ. λ. *οδύνη* **5.** ***ψυχικό*** (το) [μεσν.] (α) οποιαδήποτε πράξη προσφοράς έχει χαρακτήρα ελεημοσύνης, βοήθειας ή ευεργεσίας (κυρ. ως ενίσχυση αδυνάμου): *βοηθήστε μας, κάντε ένα* ~! || *βάλτε του έναν βαθμό παραπάνω, να περάσει την τάξη,* ~ *θα του κάνετε* || *δεν θέλω ψυχικά, θέλω ό,τι πετύχω να το πετύχω με την αξία μου!* || *ζει τού* ~ (ζει από την ελεημοσύνη των συνανθρώπων του) (β) (ειρων.) το να δίνεται μια γυναίκα σε άνδρα που την επιθυμεί. — **ψυχικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ψυχισμός (ο) [1863] {χωρ. πληθ.} **1.** ο ψυχικός κόσμος τού ανθρώπου: *ο ευαίσθητος* ~ *των παιδιών* **2.** η ψυχική δύναμη, οι δυνάμεις τής ψυχής τού ανθρώπου.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychismus].

ψυχο- κ. **ψυχό-** κ. **ψυχ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την ψυχή, τον εσωτερικό κόσμο τού ανθρώπου: *ψυχο-φάρμακο, ψυχο-βγάλτης, ψυχο-θεραπεία, ψυχο-φθόρος, ψυχο-πλάκωμα* κ.ά.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *ψυχή*, εμφανίζεται δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. psychologie)].

ψυχοαναληπτικός, -ή, -ό (φάρμακο) που επιφέρει διανοητική εγρήγορση, μείωση τής κούρασης και βελτίωση τής διανοητικής απόδοσης, όπως οι αμφεταμίνες, μερικά αντικαταθλιπτικά φάρμακα κ.λπ. (βλ. κ. λ. *ψυχοτονικός*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychoanaleptique].

ψυχοβγάλτης (ο) {ψυχοβγαλτών}, **ψυχοβγάλτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σημ. 2) **1.** (λαϊκ.-ως προσωνυμία) ο Αρχάγγελος Μιχαήλ **2.** (μτφ.-εκφραστ.) πρόσωπο που βασανίζει ψυχικά κάποιον, που ταλαιπωρεί τους άλλους μέχρι να τους εξυπηρετήσει τελικά, που τους «βγάζει την ψυχή»: *σε βοηθάει, αν του ζητήσεις κάτι· αλλά είναι μεγάλος* ~. — **ψυχοβγαλτικός, -ή, -ό.**

ψυχοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σχολή τής ψυχιατρικής που θεωρεί τον άνθρωπο ενιαία ψυχική και βιολογική οντότητα. — **ψυχοβιολογικός, -ή, -ό** [1890].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychobiology].

ψυχοβιολογισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία σύμφωνα με την οποία τα φυτά διαθέτουν ψυχή που διαφέρει μόνο στον βαθμό πολυπλοκότητας από αυτή των ζώων.

ψυχοβιολόγος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στην ψυχοβιολογία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychobiologist].

ψυχοβλαβής, -ής, -ές [μτγν.] {ψυχοβλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει υποστεί ψυχική βλάβη, που είναι ψυχοπαθής, φρενοβλαβής **2.** αυτός που βλάπτει την ψυχή: ~ *θεάματα / αναγνώσματα* ΣΥΝ. ψυχοφθόρος ΑΝΤ. ψυχωφελής, ηθοπλαστικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

ψυχοβόρος, -α, -ο ψυχοφθόρος, αυτός που προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψυχή* + -*βόρος* < *βορά* «τροφή» (βλ.λ.)].

ψυχογένεια (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η μελέτη των ψυχικών αιτίων συμπεριφοράς, συμπτώματος ή νόσου. Επίσης **ψυχογένεση**.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychogenesis / γαλλ. psychogénie].

ψυχογενετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχογένεση **2.** ΒΙΟΛ. ***ψυχογενετική*** (η) η μελέτη τής επίδρασης που ασκείται στη συμπεριφορά ενός οργανισμού από τη γενετική του σύνθεση, καθώς και τής αλληλεπίδρασης κληρονομικότητας και περιβάλλοντος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychogenetic (οπτικό δάνειο)].

ψυχογενής, -ής, -ές {ψυχογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} **1.** αυτός που προέρχεται από την ψυχή, που δημιουργείται στην ψυχή **2.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχογένεια: ~ *αίτιο ενός συμπτώματος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

[ΕΤΥΜ. < *ψυχο-* + -*γενής* < *γένος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychogène].

ψυχογιός (ο) → ψυχογυιός

ψυχογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. κλάδος ο οποίος μελετά τις ψυχικές και διανοητικές διεργασίες, με τις οποίες παράγει και κατανοεί κανείς τη γλώσσα (την πρόσληψη τού λόγου, τον ρόλο τής μνήμης, τον σχηματισμό εννοιών κ.λπ.), καθώς και τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνει κανείς τη μητρική ιδίως γλώσσα. — **ψυχογλωσσολογικός, -ή, -ό, ψυχογλωσσολογικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. psycholinguistics (νόθο σύνθ.)].

ψυχόγραμμα (το) {ψυχογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από σειρά ψυχολογικών δοκιμασιών, στις οποίες υποβάλλεται το άτομο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychogramme].

ψυχογράφημα (το) {ψυχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η περιγραφή των ψυχικών χαρακτηριστικών προσώπου: *το* ~ *λογοτεχνικού ήρωα* ΣΥΝ. ψυχογραφία.

ψυχογραφία (η) [1896] {ψυχογραφιών} **1.** το ψυχογράφημα (βλ.λ.) **2.** ΨΥΧΟΛ. κλάδος τής ψυχολογίας, ο οποίος μελετά τις ψυχικές ιδιότητες των ατόμων, καθώς και η γραφική απεικόνιση των χαρακτηριστικών ψυχικών ιδιοτήτων ενός ατόμου, η οποία προκύπτει ύστερα από την ψυχολογική εξέτασή του. — **ψυχογραφικός, -ή, -ό, ψυχογραφικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychographie].

ψυχογράφος (ο/η) ψυχολόγος που ασχολείται με την ψυχογραφία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychographe].

ψυχογραφώ ρ. μετβ. [1870] {ψυχογραφείς... | ψυχογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} περιγράφω τον ψυχικό κόσμο προσώπου, αποδίδω το ψυχογράφημα ή διαμορφώνω την ψυχογραφία του.

ψυχογυιός (ο) (λαϊκ.) **1.** ο θετός γιος ΣΥΝ. ψυχοπαίδι, παραγυιός (πβ. λ. *ψυχοκόρη, ψυχομάννα, ψυχοπαίδι*) **2.** ο νεαρός υπάλληλος, παλαιότ. υπηρέτης.

ψυχοδιαγνωστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάγνωση των ψυχικών γνωρισμάτων ενός ατόμου: ~ *μελέτη / έρευνα* **2.** ΨΥΧΟΛ. ***ψυχοδιαγνωστική*** (η) ο επιστημονικός κλάδος, ο οποίος περιγράφει και ερμηνεύει τις διάφορες πλευρές τής προσωπικότητας τού ατόμου βάσει τής συμπεριφοράς και των επιδόσεών του σε ψυχολογικές δοκιμασίες.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychodiagnostique].

ψυχοδιανοητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ταυτόχρονα με την ψυχή και τη διανόηση: ~ *διεργασία / κόπωση*. — **ψυχοδιανοητικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. psychomental (νόθο σύνθ.)].

ψυχοδιεγερτικός, -ή, -ό (για διάφορες ουσίες) αυτός που προκαλεί διέγερση των ψυχικών λειτουργιών.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. psychotonique].

ψυχόδραμα (το) {ψυχοδράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΨΥΧΟΛ. ψυχαναλυτική, ψυχοθεραπευτική μέθοδος, η οποία βασίζεται στον θεατρικό αυτοσχεδιασμό, κατά τον οποίο κάθε άτομο παίζει αυθόρμητα ρόλους βασισμένους σε προσωπικές εμπειρίες, με σκοπό είτε να αρθεί μια παρωχημένη τραυματική εμπειρία είτε να αντιμετωπιστεί μια υπάρχουσα (δύσκολη) κατάσταση: *ψυχαναλυτικό* ~ **2.** (καταχρ.) το ψυχολογικό (θεατρικό) δράμα: *«οι Βρικόλακες» τού Ίψεν είναι ένα κλασικό ~ με έντονες εσωτερικές συγκρούσεις.* — **ψυχοδραματικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychodrama].

ψυχοδυναμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ψυχοδυναμισμό **2.** αυτός που σχετίζεται με τις δυνάμεις τού ατόμου και τις διεργασίες που αναπτύσσονται κατά την παιδική του ηλικία, καθώς και με την επίδραση μιας ενέργειας στην ύπαρξη ενός ατόμου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychodynamic (οπτικό δάνειο)].

ψυχοδυναμισμός (ο) **1.** η υποθετική μυστική δύναμη τής ψυχής που εκδηλώνεται σε παραψυχολογικά φαινόμενα, όπως στην τηλεπάθεια, την τηλεκινησία κ.ά. **2.** ΙΑΤΡ. το σύνολο των ψυχιατρικών θεωριών που τονίζουν τις ψυχοδυναμικές όψεις τής ψυχικής λειτουργίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychodynamism (οπτικό δάνειο)].

ψυχοθεραπεία (η) [1893] {ψυχοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία που εφαρμόζεται για την αντιμετώπιση νευροψυχικών διαταραχών, λ.χ. τής κατάθλιψης, κυρ. μέσα από τη συζήτηση με τον πάσχοντα σχετικά με τα προβλήματά του, παρά με τη χρήση φαρμάκων και άλλων ουσιών ή ιατρικών μεθόδων: ~ *στήριξης / τού βάθους / τής έκφρασης / τής ομάδας / τού παιδιού / τού περιβάλλοντος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychothérapie].

ψυχοθεραπευτής (ο) [1894], **ψυχοθεραπεύτρια** (η) [1892] {ψυχοθεραπευτριών} ΙΑΤΡ. ιατρός που ειδικεύεται στην ψυχοθεραπεία.

ψυχοθεραπευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ψυχοθεραπευτή ή την ψυχοθεραπεία: ~ *μέθοδος.*

ψυχοκινητικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συνδυασμό των κινητικών και των ψυχικών λειτουργιών **2.** (στην παραψυχολογία) αυτός που σχετίζεται με την τηλεκίνηση, τη μετακίνηση αντικειμένων με μόνη την επενέργεια των ψυχικών δυνάμεων τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychokinétique].

ψυχοκοινωνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αλληλεπίδραση κοινωνικών και ψυχολογικών παραγόντων: ~ *προβλήματα* || *Κέντρο ~ Μέριμνας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. phychosocial (νόθο σύνθ.)].

ψυχοκοινωνιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος τής κοινωνικής ψυχολογίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. psychosociology (νόθο σύνθ.)].

ψυχοκόρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η θετή κόρη **2.** η νεαρή υπάλληλος, παλαιότ. υπηρέτρια (πβ. λ. *ψυχογυιός*).

ψυχοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία ως αρχή κάθε ζωής υπόκειται η ψυχή **2.** η δοξασία των πρωτόγονων λαών ότι όλα τα όντα κατοικούνται από πνεύματα και έχουν ζωντανή ψυχή ΣΥΝ. ανιμισμός, ψυχολατρία.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχο-* + *-κρατία* < *κρατώ*].

ψυχοκτόνος, -ος, -ο ψυχοφθόρος (βλ.λ.). — **ψυχοκτονία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «θανατηφόρος», < *ψυχο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω, σκοτώνω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

ψυχολάτρης (ο) {ψυχολατρών}, **ψυχολάτρισσα** (η) {ψυχολατρισσών} οπαδός τής ψυχολατρίας.

ψυχολατρία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ψυχοκρατία, ο ανιμισμός (βλ.λ.).

ψυχολογημένος, -η, -ο αυτός που γίνεται ύστερα από λογική εκτίμηση των πραγμάτων και στάθμιση κυρ. τής ψυχολογικής καταστάσεως προσώπου ή συνόλου, λ.χ. ώστε να μη συγκρούεται με αυτήν ή να την αξιοποιεί: ~ *ενέργεια / κίνηση / ελιγμός* ΑΝΤ. αψυχολόγητος.

ψυχολογία (η) [1805] **1.** η επιστήμη που μελετά τα ψυχικά φαινόμενα και τους νόμους που τα διέπουν: *ατομική / κοινωνική / πειραματική / κλινική / εξελικτική ~* || *~ των ατομικών διαφορών / διαφορική* (η μελέτη των διαφορών που παρατηρούνται στον ψυχισμό ατόμων τού ίδιου είδους) **2.** (κατ' επέκτ.) το σχετικό με την επιστήμη αυτή σύγγραμμα και μάθημα στη μέση και την ανώτατη εκπαίδευση: *εξετάζομαι στην ~* || *πότε δίνεις* (ενν. *εξετάσεις στην*) *~;* || *ποιος κάνει / διδάσκει ~ το εξάμηνο αυτό;* **3.** (συνεκδ.) η ψυχοσύνθεση, ο ψυχισμός ατόμου, ομάδας ή λαού, ο συνήθης τρόπος με τον οποίο σκέφτεται και αντιδρά (πρόσωπο / ομάδα κ.λπ.): *οι λαοί τής Μεσογείου έχουν διαφορετική ~ από τους βορείους* || *η ~ τού όχλου* **4.** η ψυχική κατάσταση: *έχω καλή ~* || *η κακή ~ του δεν του επέτρεψε να διακριθεί* **5.** η (εμπειρική) γνώση τού τρόπου με τον οποίο σκέφτονται και αντιδρούν συνήθ. οι άνθρωποι υπό συγκεκριμένες συνθήκες: *ο καινούργιος διευθυντής ξέρει από ~ και χειρίζεται κατάλληλα κάθε υπάλληλο* || *τόσα χρόνια έμπορος, ξέρει πια την ~ τού αγοραστή.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychologie].

ψυχολογικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη τής ψυχολογίας: ~ *έρευνα / μελέτη / πείραμα / σεμινάριο / σπουδές* **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με την ψυχική κατάσταση τού ανθρώπου: ~ *πρόβλημα / πίεση / υποστήριξη / διαταραχή* || *η πράξη του οφείλεται σε ~ αίτια* (β) ***ψυχολογικός πόλεμος*** η χρησιμοποίηση προπαγάνδας εναντίον τού εχθρού και γενικότ. οποιουδήποτε αντιπάλου, με σκοπό την κάμψη τού φρονήματός του, τη μείωση τής αυτοπεποίθησής του, την πτώση τού ηθικού του (γ) ***ψυχολογική βία*** η άσκηση πίεσης ή εξαναγκασμού (προς κάποιον), προκειμένου να προβεί σε συγκεκριμένη ενέργεια, να κάνει κάτι (δ) ΛΟΓΟΤ. ***ψυχολογικό μυθιστόρημα*** έργο στο οποίο οι σκέψεις, τα συναισθήματα και τα κίνητρα των χαρακτήρων προβάλλονται ως στοιχεία εξίσου σημαντικά με την εξωτερική δράση. — **ψυχολογικ-ά / -ώς** [1879] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychologique].

ψυχολογισμός (ο) [1894] ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία όλα τα επιστημολογικά και γνωσιολογικά προβλήματα μπορούν να επιλυθούν με μεθόδους τής ψυχολογικής έρευνας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychologismus].

ψυχολόγος (ο/η) [1851] **1.** επιστήμονας που ειδικεύεται στην επιστήμη τής ψυχολογίας: *πηγαίνω σε ~* || *με παρακολουθεί ~* (πβ. λ. *ψυχίατρος*) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που μπορεί να ψυχολογεί τους άλλους: *είναι πολύ ~ αυτός, με δυο-τρεις κουβέντες αμέσως καταλαβαίνει τι άνθρωπος είσαι.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychologue].

ψυχολογώ ρ. μετβ. [1889] {ψυχολογείς... | ψυχολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιχειρώ να διαγνώσω τις ψυχικές τάσεις (κάποιου), τις σκέψεις, τις επιθυμίες, τα συναισθήματά του κ.λπ.: *προσπάθησα να την ψυχολογήσω παρατηρώντας τις αντιδράσεις της* || *όπως τον ψυχολόγησα, φαίνεται άνθρωπος αγαθός και καλοπροαίρετος.*

ψυχομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η θετή μητέρα (πβ. λ. *ψυχοπαίδι*).

ψυχομαχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ψυχομαχείς...} (λαϊκ.) βρίσκομαι μεταξύ ζωής και θανάτου, χαροπαλεύω: *«ο Διγενής ψυχομαχεί κι η γης τονε τρομάσσει»* (ριζίτικο) ΣΥΝ. πνέω τα λοίσθια, ψυχορραγώ. — **ψυχομάχημα** κ. **ψυχομαχητό** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

ψυχομετρία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. **1.** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την ποσοτική μέτρηση (τής νοημοσύνης, των κλίσεων, των συναισθηματικών μεταβολών κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) ο μαθηματικός, κυρ. στατιστικός, σχεδιασμός ψυχολογικών τεστ. — **ψυχομετρικός, -ή, -ό** [1892], **ψυχομετρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychométrie].

ψυχονεύρωση (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΨΥΧΟΛ. **1.** (κατά τον Φρόυντ) η νευρωτική διαταραχή που έχει ως αφετηρία μια ψυχική σύγκρουση κατά την παιδική ηλικία **2.** (γενικότ.) η νεύρωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychoneurose].

ψυχονευρωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχονεύρωση: ~ *κατάσταση* **2.** ***ψυχονευρωτικός*** (ο), ***ψυχονευρωτική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από ψυχονεύρωση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. psychoneurotisch].

ψυχοπάθεια (η) [1863] {ψυχοπαθειών} **1.** (γενικά) κάθε είδους ψυχική διαταραχή **2.** παθολογική διατάραξη τού ψυχικού κόσμου τού ατόμου, εξαιτίας τής οποίας αδυνατεί να ενταχθεί φυσιολογικά στην κοινωνική ζωή ΣΥΝ. ψυχασθένεια, (καθημ.) τρέλα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychopathie].

ψυχοπαθής, -ής, -ές [1891] {ψυχοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κ. ως ουσ.) αυτός που πάσχει από ψυχοπάθεια· (ειδικότ.) αυτός που λόγω διαταραχής τού ψυχικού του κόσμου συμπεριφέρεται με βίαιο τρόπο: *πρόκειται για πράξη ψυχοπαθούς δολοφόνου* ΣΥΝ. ψυχασθενής, (λόγ.) φρενοβλαβής, (καθημ.) τρελός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ής, -ής, -ές, τρελός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychopathe].

ψυχοπαθολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής ψυχιατρικής που μελετά συγκριτικά τις παθολογικές και φυσιολογικές διεργασίες τής ψυχικής ζωής. — **ψυχοπαθολογικός, -ή, -ό** [1890].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychopathology].

ψυχοπαίδα (η) **1.** η θετή κόρη ΣΥΝ. ψυχοκόρη **2.** νεαρή υπηρέτρια.

ψυχοπαιδαγωγικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχολογία και την παιδαγωγική: ~ *προσέγγιση / ανάλυση* **2.** ***ψυχοπαιδαγωγική*** (η) η παιδαγωγική που βασίζεται στα πορίσματα τής ψυχολογίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychopédagogique].

ψυχοπαίδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το θετό παιδί (πβ. λ. *ψυχογυιός, ψυχοκόρη*).

ψυχοπατέρας (ο) (λαϊκ.) ο θετός πατέρας (πβ. λ. *ψυχομάννα*).

ψυχόπιτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η πίτα που, σύμφωνα με το έθιμο, μοιράζεται για να συγχωρηθούν οι ψυχές των πεθαμένων.

ψυχοπλάκωμα (το) {ψυχοπλακώμ-ατος | -ατα, -άτων} (οικ.) **1.** η δυσάρεστη, πιεστική ψυχική επιβάρυνση, κάθε αίσθημα μεγάλης και έντονης ψυχικής πίεσης: *μ' έπιασε ~ με όλες αυτές τις θλιβερές ειδήσεις* ΣΥΝ. δυσθυμία, κατάθλιψη ΑΝΤ. ευδιαθεσία, κέφι **2.** (συνεκδ.) κάθε ερέθισμα, γεγονός ή κατάσταση που προκαλεί έντονη δυσθυμία ή κατάθλιψη: ~ *αυτή η ταινία* || ~ *σκέτο το έργο.*

ψυχοπλακώνω ρ. μετβ. {ψυχοπλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) προκαλώ κατάθλιψη, δυσάρεστη ψυχική διάθεση σε (κάποιον): *όλο για τη δυστυχία τού κόσμου μιλάει και μας ψυχοπλακώνει* ΣΥΝ. καταθλίβω.

ψυχοπλάκωση (η) {χωρ. πληθ.} το ψυχοπλάκωμα (βλ.λ.).

ψυχοπλακωτικός, -ή, -ό (οικ.) αυτός που προκαλεί ψυχοπλάκωμα, κατάθλιψη: ~ *συζήτηση / ταινία / μουσική.*

ψυχοπλάνος, -α, -ο αυτός που παραπλανά την ψυχή.

ψυχοπνευματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ταυτόχρονα με την ψυχή και το πνεύμα: ~ *ισορροπία / ανάπτυξη.* — **ψυχοπνευματικά** επίρρ.

ψυχοπομπός (ο) [αρχ.] (ως προσωνυμία τού Ερμή) αυτός που οδηγεί τις ψυχές στον Άδη.

ψυχοπόνια (η) {χωρ. πληθ.} η συμπόνια ΣΥΝ. ευσπλαχνία ΑΝΤ. απονιά, αναλγησία, αναισθησία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψυχοπονία* < *ψυχο-* + *-πονία* < *πόνος*].

ψυχοπονιάρης (ο) {ψυχοπονιάρηδες}, **ψυχοπονιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που συμπονεί τους άλλους ΣΥΝ. ευσπλαχνικός, συμπονετικός, πονόψυχος ΑΝΤ. άσπλαχνος, άκαρδος, ανάλγητος. — **ψυχοπονιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχοπονία* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*. πβ. κ. *παιγνιδ-ιάρης*].

ψυχοπονώ ρ. μετβ. [μεσν.] {ψυχοπονάς... | ψυχοπόνεσα} (λαϊκ.) συμπονώ (κάποιον). συναισθανόμενος και συμμεριζόμενος τον πόνο (του) ΣΥΝ. ευσπλαχνίζομαι ΑΝΤ. αδιαφορώ.

ψυχόρμητο (το) (λαϊκ.) το ορμέμφυτο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχ(ο)-* + *-όρμητο* < *ορμώ*].

ψυχορραγώ ρ. αμετβ. {ψυχορραγείς...· κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} είμαι ετοιμοθάνατος, βρίσκομαι στις τελευταίες μου στιγμές: (κ. μτφ.) *την περίοδο που η αυτοκρατορία ψυχορραγούσε...* ΣΥΝ. ψυχομαχώ, πνέω τα λοίσθια, χαροπαλεύω. — **ψυχορράγημα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψυχορραγῶ (-έω)* < *ψυχο-* + *-ρραγῶ* < *-ρραγής*, από το θ. τού παθ. αορ. β' *ἐρ-ράγ-ην* (ρ. *ῥήγ-νυ-μι*). πβ. κ. *αιμο-ρραγώ*].

ψυχός (ο) (λαϊκ.) **1.** εορτή που γίνεται στη μνήμη των νεκρών • **2.** (αντί τού ονόματος κάποιου) αυτός που ξέρεις: *ήρθε μαζί της κι ο ~*.
[ΕΤΥΜ. Από τη γεν. πληθ. *των ψυχών* (ουσ. *ψυχή*). που θεωρήθηκε αιτ. εν. *τον ψυχόν*].

ψύχος (το) {ψύχους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το κρύο. η μεγάλη πτώση τής θερμοκρασίας: *δριμύ ~ ενέσκηψε στην πρωτεύουσα* || *πολικό ~ πλήττει την Ευρώπη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψῦχος* < *ψύχω* (βλ.λ.)].

ψυχοσάββατο (το) το Σάββατο πριν από την Κυριακή τής Αποκριάς, καθώς και πριν από την Πεντηκοστή. το οποίο είναι αφιερωμένο στη μνήμη και την ψυχή των νεκρών και κατά το οποίο τελείται επίσημο μνημόσυνο για όλους τους νεκρούς (βλ. κ. λ. *μνημόσυνο. τρισάγιο*).

ψυχοστασία (η) {ψυχοστασιών} ΜΥΘΟΛ. το συμβολικό στάθμισμα, ζύγισμα τής ψυχής (μετά θάνατον) ή τής μοίρας (ανθρώπου): *στην ομηρική σκηνή τής ~ ο Δίας κρίνει και αποφασίζει για τη ζωή τού Έκτορα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψυχο-* + *-στασία* < *-στάτης* (< *ἵστημι* / *ἵ-στα-μαι*). πβ. κ. *διχο-στασία*].

ψυχοσύνδρομο (το) {ψυχοσυνδρόμ-ου | -ων} ΨΥΧΙΑΤΡ. σύνολο ψυχικών-ψυχιατρικών εκδηλώσεων που οφείλονται σε οργανικό αίτιο. λ.χ. αλκοολισμός, ηπατικό κώμα, όγκος εγκεφάλου κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychosyndrome].

ψυχοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που συγκροτούν τον ψυχισμό ενός ατόμου ή συνόλου: *η ~ τού ελληνικού λαού* ΣΥΝ. ιδιοσυγκρασία, ιδιοσυστασία. νοοτροπία, ψυχολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychosynthesis (είδος ψυχοθεραπείας)].

ψυχοσύσταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η ψυχοσύνθεση (βλ.λ.).

ψυχοσωματική (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον ρόλο τής ψυχικής ζωής στην οργανική κατάσταση τού ανθρώπου (λ.χ. τον ρόλο τού άγχους στην αυξημένη πίεση τού αίματος).

ψυχοσωματικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται τόσο με το σώμα όσο και με την ψυχή: *ο άνθρωπος είναι ~ οντότητα* || *~ αίτια / ισορροπία / προβλήματα / συμπτώματα* || *~ εκδηλώσεις* (οργανικές παθολογικές εκδηλώσεις, οι οποίες προκύπτουν ως αντίκτυπος των ψυχικών συγκρούσεων στο σύνολο των σωματικών λειτουργιών) **2.** ***ψυχοσωματική*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychosomatique].

ψυχοσώστης (ο) [μεσν.] {ψυχοσωστών}, **ψυχοσώστρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που σώζει ψυχές.

ψυχοσωτήριος, -α, -ο [μεσν.] αυτός που είναι σωτήριος για την ψυχή: *~ φάρμακο / λύση / πράξη* ΣΥΝ. ψυχωφελής ΑΝΤ. ψυχοφθόρος.

ψυχοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των μεθόδων και των δοκιμασιών που αποσκοπούν στη διακρίβωση των επαγγελματικών ικανοτήτων ενός ατόμου. Επίσης **ψυχοτεχνική** (πβ. λ. *ψυχομετρία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phsychotechnics].

ψυχοτεχνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την έρευνα των ψυχικών φαινομένων μέσω τεχνικών μέσων. — **ψυχοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychotechnique].

ψυχοτονικός, -ή, -ό (για φάρμακα) αυτός που διεγείρει τις ψυχικές λειτουργίες (βλ. κ. λ. *ψυχοαναληπτικός*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychotonique].

ψυχοτρόπος, -ος, -ο (κυρ. για φάρμακα) αυτός που επιδρά στην ψυχική κατάσταση τού ατόμου (στο κεντρικό νευρικό σύστημα και στον ψυχισμό του). όπως λ.χ. υπνωτικά. ηρεμιστικά. διεγερτικά. παραισθησιογόνα κ.λπ. (πβ. λ. *ψυχοφάρμακα*): *~ ουσίες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychotrope].

ψυχούλα (η) (χαϊδευτ.) τρυφερή και αγαπημένη ύπαρξη, καλός και ευαίσθητος άνθρωπος, που προσφέρει πρόθυμα και χωρίς ιδιοτέλεια τη βοήθειά του: *ο Πέτρος είναι ~· όλους τους σκέπτεται, όλους τους βοηθάει* || (ως προσφών.) *μου έλειψες ~ μου!*

ψυχοφάρμακα (τα) {ψυχοφαρμάκων} τα φάρμακα που επιδρούν στο ανθρώπινο νευρικό σύστημα και τροποποιούν την ψυχική διάθεση (βλ. κ. λ. *ψυχοτρόπος, ψυχοτονικός, ψυχοαναληπτικός*).

ψυχοφαρμακολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος τής φαρμακολογίας που ασχολείται με τη δράση των φαρμάκων στο σύνολο των ψυχικών μηχανισμών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychopharmacology (οπτικό δάνειο)].

ψυχοφθόρος, -ος, -ο αυτός που φθείρει την ψυχή: *~ διαδικασία / δοκιμασία* ΣΥΝ. ψυχοκτόνος ΑΝΤ. ψυχοσωτήριος, ψυχωφελής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψυχο-* + *-φθόρος* < *φθείρω*].

ψυχοφυσική (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. επιστημονικός κλάδος που μελετά τις ποσοτικές σχέσεις μεταξύ ψυχολογικών και φυσικών φαινομένων, δηλ. μεταξύ των αισθημάτων και των ερεθισμάτων που τα παράγουν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychophysique].

ψυχοφυσικός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με τις ψυχικές λειτουργίες τού ανθρώπου σε συνάρτηση με τα φυσικά φαινόμενα. — **ψυχοφυσικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychophysique].

ψυχοφυσιολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής ψυχιατρικής που μελετά τις ψυχικές δραστηριότητες τού ανθρώπου σε συνάρτηση με τις φυσιολογικές λειτουργίες που υπόκεινται σε αυτές. — **ψυχοφυσιολογικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychophysiologie].

ψυχοχάρτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το σημείωμα στο οποίο είναι γραμμένα τα ονόματα των νεκρών μιας οικογένειας και το οποίο δίνεται στον ιερέα, για να τα μνημονεύσει κατά τη Θεία Λειτουργία.

ψυχοχειρουργική (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκτέλεση εγχειρήσεων στον εγκέφαλο για την αντιμετώπιση ψυχικών παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychochirurgie].

ψύχρα (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) το κρύο, το ελαφρό ψύχος: *έχει / κάνει ~* ΑΝΤ. ζέστα· ΦΡ. ***στην ψύχρα*** (αργκό) εν ψυχρώ. απροκάλυπτα, με πλήρη συνείδηση αυτού που πράττει ή λέει (κάποιος): *τον πυροβόλησε ~* || *μπήκε στο μαγαζί και τον έβρισε, έτσι ~!* — (υποκ.) **ψυχρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ψυχρός* (βλ.λ.)].

ψυχραιμία (η) [1873] {χωρ. πληθ.} η ψυχική ηρεμία μπροστά σε κίνδυνο ή δύσκολη κατάσταση, η ψυχική αταραξία και νηφαλιότητα (κυρ. σε στιγμές όπου έρχεται κανείς σε δύσκολη θέση. εκνευρίζεται. θυμώνει κ.λπ.): *διατηρώ / χάνω την ~ μου* || *αντιμετωπίζω ένα πρόβλημα με ~* || *δείξε ~· δεν ωφελούν τα νεύρα!* || *συνιστώ ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sang-froid].

ψύχραιμος, -η, -ο [1873] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αντιμετωπίζει με ηρεμία και νηφαλιότητα τις καταστάσεις τής ζωής, που διατηρεί την αυτοκυριαρχία του σε δύσκολες ή επικίνδυνες στιγμές: *είναι πολύ ~ άνθρωπος· δεν ταράζεται από τίποτε!* || (σκωπτ.) *ταπί και ~* ΣΥΝ. ατάραχος, νηφάλιος, συγκρατημένος ΑΝΤ. ταραγμένος, ευέξαπτος, θερμόαιμος **2.** (για ενέργεια. συμπεριφορά) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηρεμία. νηφαλιότητα: *~ αντίδραση / αντιμετώπιση ενός θέματος*. — **ψύχραιμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ψυχρός* + *-αιμος* < *αίμα*. απόδ. τού γαλλ. sang-froid (πβ. αγγλ. cold-blooded)].

ψυχραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ψύχρα-να, -νθηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) κάνω (κάτι) ψυχρό ΣΥΝ. ψύχω. κρυώνω, παγώνω ΑΝΤ. θερμαίνω **2.** (μτφ.) μειώνω τον ενθουσιασμό, τη θέρμη κάποιου, κάνω (κάποιον) να μην έχει καλή διάθεση απέναντί μου: *τον έχει ψυχράνει η αγνωμοσύνη τους / η κακή της συμπεριφορά* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι ψυχρός: *ψύχρανε ο καιρός* ΣΥΝ. παγώνω ΑΝΤ. ζεσταίνω **4.** (μεσοπαθ. ***ψυχραίνομαι***) (μτφ.) διακόπτω τις φιλικές σχέσεις με κάποιον. δυσαρεστούμαι με κάποιον: *έχουν ψυχρανθεί λόγω μιας οικονομικής διαφοράς που έχουν μεταξύ τους*. — **ψύχρανση** (η) [μτγν.].

ψυχραντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να ψυχράνει. να μειώσει τη θερμοκρασία: *~ μέσα* ΑΝΤ. θερμαντικός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια. που μειώνει την καλή διάθεση κάποιου. — **ψυχραντικά** επίρρ.

ψυχρηλασία (η) {ψυχρηλασιών} η σφυρηλάτηση μετάλλου που δεν έχει θερμανθεί εκ των προτέρων.

ψυχρήλατος, -η, -ο (μέταλλο ή μεταλλικό αντικείμενο) που έχει υποστεί ψυχρηλασία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψυχρός* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ψυχρηλατώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ψυχρηλατείς...} (για μέταλλα ή μεταλλικά αντικείμενα) σφυρηλατώ χωρίς προηγούμενη θέρμανση.

ψυχρο- κ. **ψυχρό-** κ. **ψυχρ-** κ. **ψύχρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν χαμηλή θερμοκρασία ή απουσία θέρμανσης: *ψυχρο-λουσία, ψυχρό-φιλος, ψύχρ-αιμος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ψυχρο-λουσία*, μτγν. *ψυχρο-ποσία*). που προέρχεται από το επίθ. *ψυχρός* (βλ.λ.)].

ψυχρόαιμος, -η, -ο [1819] (για ζώα) ποικιλόθερμος (βλ.λ.).

ψυχρολουσία (η) {ψυχρολουσιών} **1.** (κυριολ.) το πλύσιμο με κρύο νερό. κυρ. για θεραπευτικούς ή προληπτικούς λόγους: *για τον καθαρισμό τής περιοχής συνιστάται η ~ ωσότου υποχωρήσει η φλεγμονή* **2.** (μτφ.-κακόσ.) (α) το αναπάντεχο αρνητικό γεγονός: *~ τής ομάδας στον εκτός έδρας αγώνα· έχασε με βαρύ σκορ, ενώ πήγαινε για θρίαμβο!* || *~ για τη γείτονα χώρα η άρνηση των Η.Π.Α. να στηρίξουν την πρωτοβουλία της* (β) η ξαφνική επίθεση που δέχεται κάποιος (για λάθος. παράλειψη, πράξη του κ.λπ.): *τον περίμενε μεγάλη ~ από τον διευθυντή, γιατί εξαιτίας του δεν ανέλαβε η εταιρεία το έργο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψυχρός* + *-λουσία* < *λούω*].

ψυχρομετρία (η) ΜΕΤΕΩΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τους τρόπους προσδιορισμού τής υγρασίας και τού σημείου σχηματισμού δρόσου (βλ.λ.) τού αέρα με ειδικό όργανο, το ψυχρόμετρο. — **ψυχρομετρικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychrométrie].

ψυχρόμετρο (το) [1891] {ψυχρομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως και προσδιορισμού τής υγρομετρικής κατάστασης τού ατμοσφαιρικού αέρα, που αποτελείται από ένα συνηθισμένο θερμόμετρο με υδράργυρο και ένα άλλο θερμόμετρο που περιβάλλεται από ύφασμα το

οποίο διαβρέχεται με νερό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychromètre].

ψυχροπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Ψυχρό Πόλεμο: ~ *κλίμα / ατμόσφαιρα / σχέσεις / περίοδος / συνθήματα.*

ψυχρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει χαμηλή θερμοκρασία: ~ *κλίμα / αέρας* ΣΥΝ. κρύος ΑΝΤ. θερμός, ζεστός· ΦΡ. (α) ΜΕΤΕΩΡ. ***ψυχρό μέτωπο*** το μπροστινό τμήμα κινούμενης, ψυχρής μάζας αέρα, το οποίο συνοδεύεται συνήθ. από βροχόπτωση ή καταιγίδα (β) ***Ψυχρός Πόλεμος*** (i) ο παλαιότερος πολιτικός, στρατιωτικός, εξοπλιστικός και οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ των Η.Π.Α. και τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης και των συμμάχων τους: *οι ηγέτες των Η.Π.Α. και τής Ρωσίας υπέγραψαν το τέλος τού* ~ (ii) (γενικότ.) ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε δύο πλευρές, που χαρακτηρίζεται από αντιπαλότητα σε όλα τα επίπεδα, χωρίς όμως να παίρνει τη μορφή ευθείας σύγκρουσης: «*ο ~ ανάμεσα στον στρατό και τον ισλαμιστή ηγέτη κορυφώθηκε*» (εφημ.) **2.** (μτφ. για πρόσ. ή καταστάσεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη θετικής διάθεσης, ενδιαφέροντος ή φιλικότητας απέναντι σε κάποιον, που δείχνει απάθεια και αδιαφορία: ~ *στάση / συμπεριφορά / υποδοχή / χαιρετισμός* || *κακός, ~ κι ανάποδος* (άνθρωπος με όλα τα αρνητικά στοιχεία στον χαρακτήρα του)· και επιρρηματικά: *κακά, ψυχρά κι ανάποδα* (πάρα πολύ άσχημα) || (υβριστ.) *την κακή σου και την ~ σου μέρα* (ενν. εύχομαι) ΑΝΤ. εγκάρδιος, θερμός **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν επηρεάζεται από συναισθηματισμούς: *είναι ένας ~ υπολογιστής* || *έμεινε ~ μπροστά σ' αυτό το ανθρώπινο δράμα* || *βλέπει τα πράγματα με ~ λογική* || ~ *εκτελεστής*· ΦΡ. **εν ψυχρώ** (*έν ψυχρῷ*) ψύχραιμα, χωρίς δισταγμό: *έβγαλε το περίστροφο και τον εκτέλεσε* ~ ΑΝΤ. εν θερμώ **4.** (γυναίκα) (α) που δεν μπορεί να φθάσει σε οργασμό ή σε σεξουαλική διέγερση κατά τη διάρκεια τής ερωτικής πράξης (β) που δεν ανταποκρίνεται στα σεξουαλικά ερεθίσματα ή στις σεξουαλικές προκλήσεις (πβ. κ. λ. *ανίκανος*). — **ψυχρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψῦχος* + παραγ. επίθημα *-ρός*, πβ. κ. *άδ-ρός, αἰσχ-ρός* κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ψυχρό μέτωπο* (< αγγλ. cold front), *ψυχρός πόλεμος* (< αγγλ. cold war)].

ψυχρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη ψύχους: *η ~ τού καιρού συντόμευσε την παραμονή τους στο νησί* ΣΥΝ. κρυάδα ΑΝΤ. θερμότητα **2.** (μτφ.) η αποφυγή οποιασδήποτε ένθερμης εκδήλωσης, η απάθεια, η αδιαφορία: *μας χαιρέτισε με* ~ ΑΝΤ. εγκαρδιότητα, θέρμη **3.** (για γυναίκα) η ανικανότητα αντλήσεως σεξουαλικής ηδονής ή ολοκλήρωσης (οργασμού) κατά την ερωτική συνεύρεση, η απουσία (οποιασδήποτε) ανταπόκρισης στα σεξουαλικά ερεθίσματα: *οργανική / λειτουργική* ~.

ψυχρόφιλος, -η, -ο (μικροοργανισμός) που έχει ως άριστο όριο για την ανάπτυξή του θερμοκρασίες κάτω των 20°C.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychrophilic].

ψύχω ρ. μετβ. {έψυ-ξα, ψύ-χθηκα, -γμένος} καθιστώ (κάτι) ψυχρό: *ο θάλαμος ψύχεται στους τέσσερεις βαθμούς* ΣΥΝ. κρυώνω, παγώνω ΑΝΤ. θερμαίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, αφού η σύνδεση με το ουσ. *ψυχή* και το ομώνυμο *ψύχω* «πνέω, ανασαίνω» δεν είναι δυνατόν να τεκμηριωθεί σημασιολογικώς (δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ο άνεμος που φυσά οδηγεί πάντοτε σε παγωνιά, το δε ομόρρ. επίθ. *ψυχ-ρός* δεν προσδιορίζει μόνο τον άνεμο, αλλά επίσης το νερό και τον πάγο)].

ψυχωμένος, -η, -ο (εκφραστ.) ανδρείος, αυτός που έχει ψυχική δύναμη, θάρρος και πείσμα: *ρίχτηκε στη μάχη με τους ~ άνδρες του* ΣΥΝ. γενναίος, αντρειωμένος, θαρραλέος ΑΝΤ. δειλός, λιγόψυχος.

ψυχώνω ρ. μετβ. {ψύχω-σα, -θηκα, -μένος} εμψυχώνω: *ο λοχαγός ψύχωνε τους άνδρες του με ενθαρρυντικά λόγια* ΑΝΤ. αποθαρρύνω, απογοητεύω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψυχῶ (-όω)* < αρχ. *ψυχή*].

ψύχωση (η) [1893] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. ψυχική νόσος που εκδηλώνεται με δημιουργία ψευδαισθήσεων και παραληρηματικών ιδεών, καθώς και με σοβαρή ανεπάρκεια κρίσεως και αντιλήψεως, ειδικότ. ως προς την αντίληψη τής πραγματικότητας, την επικοινωνία με τους άλλους και την κρισιμότητα τής κατάστασης τού ίδιου τού πάσχοντος: *μανιοκαταθλιπτική / οργανική / παιδική / συλλογική / γεροντική / χρόνια / διαλείπουσα* ~ **2.** (μτφ.) η ιδιαίτερη ροπή (προς κάτι): *έχει ~ με τα μαθηματικά / με τα ηλεκτρονικά / με το ποδόσφαιρο* ΣΥΝ. πάθος, λατρεία, τρέλα. — **ψυχωτικός,** -ή, -ό [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychose].

ψυχωφελής, -ής, -ές {ψυχωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ψυχωφελέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που ωφελεί την ψυχή, τη διάπλαση τού χαρακτήρα: ~ *αναγνώσματα* ΣΥΝ. ηθοπλαστικός ΑΝΤ. ψυχοφθόρος. — **ψυχωφελώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ψυχή* + *-ωφελής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄφελος*].

Ψ.Ν.Α. (το) Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αθήνας.

ψωλαράς (ο) {ψωλαράδες} (!) άνδρας με μεγάλο πέος.
[ΕΤΥΜ. < *ψωλή* + μεγεθ. επίθημα *-αράς*].

ψωλή (η) (!) το ανδρικό μόριο, το πέος ΣΥΝ. (!) πούτσα, πούτσος. — (μεγεθ.) **ψωλάρα** (η), (υποκ.) **ψωλάκι** (το) κ. **ψωλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ψωλός* (με παραγ. επίθημα *-λός*, πβ. κ. *χω-λός*) < θ. *ψω-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ψῆν* «τρίβω» (βλ. λ. *ψήχω*)].

ψωμάδικο (το) (καθημ.) το αρτοπωλείο, ο φούρνος ΣΥΝ. αρτοποιείο.
[ΕΤΥΜ. < *ψωμάς, -άδες* (πληθ.) + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. *βενζινάδικο*].

ψωμάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό ψωμί· ΦΡ. (μτφ.) ***(λέω) το ψωμί ψωμάκι*** βλ. λ. *ψωμί* **2.** (συνεκδ.) μικρή φέτα ή μικρό κομμάτι από ψωμί: *φάε λίγο ~ με το φαγητό σου* || *δώσε μου λίγο* ~ **3. ψωμάκια** (τα) (α) τα σημεία τού σώματος (κυρ. στους γλουτούς) στα οποία υπάρχει συσσωρευμένο λίπος: *άρχισε γυμναστική, για να ρίξει τα* ~ (β) παιχνίδι κατά το οποίο πλακοειδείς πέτρες ρίχνονται έτσι στην επιφάνεια τής θάλασσας, ώστε να εποστρακίζονται.

ψωμάς (ο) {ψωμάδες} (λαϊκ.) **1.** ο αρτοποιός, ο φούρναρης **2.** (οικ.) πρόσωπο που τρώει πολύ ψωμί.

ψωμί (το) {ψωμ-ιού | -ιών} **1.** παρασκεύασμα από σιτάλευρο, νερό και αλάτι, που ζυμώνεται και ψήνεται στον φούρνο και αποτελεί κύρια τροφή τού ανθρώπου: *η κόρα / η ψίχα τού* ~ || *λευκό / μαύρο / παραδοσιακό / χωριάτικο / άζυμο / εφτάζυμο / μπαγιάτικο / φρέσκο* ~ || ~ *με το δελτίο* ΣΥΝ. άρτος· ΦΡ. (α) ***βγάζω / κερδίζω το ψωμί μου*** εξασφαλίζω τα αναγκαία για να ζήσω: *ψάχνει για μια δουλειά, να βγάζει το ψωμί του* (β) ***(κάτι) έχει ψωμί / φαΐ*** (κάτι) αποφέρει πολλά κέρδη: *αυτή η δουλειά / υπόθεση / δραστηριότητα έχει ψωμί* (γ) ***φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι*** βλ. λ. *αλάτι* (δ) ***θα φάω / έχω να φάω πολλά ψωμιά / καρβέλια ακόμη*** (i) θα περιμένω ακόμη πολύ: *μη βιάζεσαι, έχεις να φας πολλά ψωμιά ακόμη* (ii) έχω πολλά χρόνια ζωής μπροστά μου (iii) χρειάζεται ακόμη χρόνος και προσπάθεια, για να αποκτήσω την αναγκαία πείρα σε κάτι: *θα φας πολλά ψωμιά ακόμη, μέχρι να μάθεις να δουλεύεις το μυστρί* (ε) ***έχω πολύ ψωμί (ακόμη)*** υπάρχει πολύς χρόνος ακόμη για να τελειώσει ή να ολοκληρωθεί κάτι: *το πρωτάθλημα έχει πολύ ψωμί ακόμη* (στ) ***δεν έχω ψωμί να φάω*** πεθαίνω τής πείνας (ζ) ***για ένα κομμάτι ψωμί*** έναντι ευτελούς αμοιβής, με ελάχιστα χρήματα: *αγόρασε το κτήμα* ~ ΣΥΝ. έναντι πινακίου φακής (η) ***και ξερό ψωμί*** βλ. λ. ξερός (θ) ***(λέω) το ψωμί ψωμάκι*** λιμοκτονώ, δεν έχω να φάω: *αν μας απολύσουν, θα πούμε το ψωμί ψωμάκι* (ι) ***είναι μετρημένα / είναι λίγα / (τα) έφαγε / τέλειωσαν τα ψωμιά (κάποιου)*** (i) (κάποιος) βρίσκεται πια στα τελευταία του, σύντομα θα πεθάνει (ii) (κάποιος) αναμένεται να χάσει και τα τελευταία απομεινάρια τής ισχύος ή τής εξουσίας του (ια) ***ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά' το!*** βλ. λ. *χορταίνω* **2.** (συνεκδ.) το φαγητό, η τροφή: *το ~ τού λαού* || *δεν μπορείς να τους στερήσεις το ~ και να τους πετάξεις στον δρόμο* **3.** (συνεκδ.) οι απολαβές από την εργασία, τα έσοδα, ο μισθός και η ίδια η εργασία: *λένε ότι τους κλέβουν το ~ τους οι ξένοι εργάτες* || *μας απέλυσαν και χάσαμε το ~ μας* || *οι φοιτητές ζητούσαν ~, παιδεία, ελευθερία*· ΦΡ. (α) ***τρώω ψωμί (από κάποιον)*** με τρέφει, μου παρέχει εργασία (κάποιος): *εγώ ~ από αυτή την εταιρεία* (β) ***τρώω γλυκό / πικρό ψωμί*** ζω με άνεση / δυσκολία, είμαι ευχαριστημένος / δυσαρεστημένος από τον τρόπο που βγάζω το ψωμί μου: *σ' αυτή τη δουλειά έχω φάει γλυκό ψωμί· μόνο καλά έχω να λέω* || *στην Κατοχή με την πείνα, τις στερήσεις και τις κακουχίες φάγαμε όλοι πικρό ψωμί.* — (υποκ.) **ψωμάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψωμίον*, υποκ. τού αρχ. *ψωμός* «κομμάτι, μπουκιά ψωμιού (ή τροφής)» (με παραγ. επίθημα *-μός*, πβ. κ. *θυ-μός, τριγ-μός*) < θ. *ψω-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ψη-* < ρ. *ψῆν* «τρίβω» (βλ. λ. *ψήχω*). Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το αρχ. *ψωμός* συνδ. με το αρχ. *ὄψον* «μαγειρεμένο φαγητό – ό,τι τρώγεται μαζί με ψωμί, το προσφάγι», αγν. ετύμου. Σύμφωνα με μία εκδοχή, η λ. πρέπει να αναλυθεί ως *ὄ-ψ-ον* «αυτό που μασιέται» και, ως εκ τούτου, να συνδεθεί με ρ. *ψῆν, ψωμός* «μπουκιά», οπότε το *ὀ-* παρουσιάζεται ως προθεμ. (;). Παλαιότ. άποψη συνέδεε το *ὄψον* με το ρ. *ἕψω* (βλ. λ. *ὀπτός*)].

ψωμιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η θήκη, το σκεύος, στο οποίο φυλάσσεται το ψωμί **2.** μικρό ψάθινο συνήθ. σκεύος, στο οποίο τοποθετείται το ψωμί στο σερβίρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *ψωμί* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *αλατ-ιέρα*].

ψωμίζω ρ. μετβ. [αρχ.] **1.** δίνω ψωμί σε (κάποιον), ταΐζω (κάποιον) **2.** (μεσοπαθ. **ψωμίζομαι**) εξοικονομώ τα απαραίτητα προς το ζην: *όλοι αυτοί ψωμίζονται από τον κρατικό κορβανά.*

ψωμοζήτης (ο) [μεσν.] {ψωμοζητών} (λαϊκ.) πρόσωπο που ζητιανεύει, που επαιτεί ΣΥΝ. ζητιάνος, επαίτης, ζήτουλας, διακονιάρης. Επίσης (εμφατ.) **ψωμοζήτουλας.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζητιάνος.*

ψωμοζητώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {ψωμοζητάς...· κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** επαιτώ, ζητιανεύω ΣΥΝ. διακονεύω **2.** (συνεκδ.) δεν έχω να φάω, πεινάω: *πού να ζήσει οικογένεια· αυτός ψωμοζητάει.*

ψωμοζώ ρ. αμετβ. {ψωμοζείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ζω φτωχικά, σε μεγάλη ένδεια.

ψωμόλυσσα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μεγάλη πείνα **2.** (συνεκδ.) άνθρωπος που πεινάει πολύ, ο πειναλέος.

ψωμολυσσάω ρ. αμετβ. {ψωμολύσσαξα} δεν έχω ούτε καν τα απαραίτητα για την επιβίωσή μου, λιμοκτονώ.

ψωμομάχαιρο (το) μαχαίρι που χρησιμοποιείται στο κόψιμο τού ψωμιού.

ψωμοσάκουλο (το) το προκοίλι (βλ.λ.): *έχει κάνει ένα ~!*

ψωμοτρώγω ρ. μετβ. {ψωμόφαγα} (λαϊκ.) **1.** τρώω το ψωμί κάποιου άλλου, ζω σε βάρος του **2.** εκμεταλλεύομαι την ανάγκη κάποιου για χρήματα και αγοράζω αυτό που πουλά σε εξευτελιστική τιμή.

ψωμοτύρι (το) {ψωμοτυρ-ιού | -ιών} **1.** το ψωμί και το τυρί: *φτάσαμε αργά, τα εστιατόρια ήταν κλειστά και την περάσαμε με* ~· ΦΡ. (μτφ.) ***έχω (κάτι) ψωμοτύρι*** λέω ή κάνω (κάτι) συνεχώς: *αυτή τη λέξη την έχει ψωμοτύρι* **2.** το λιτό γεύμα, η ξηροφαγία: *περνούσαμε με ~.*

ψωμοφαγία (η) [1888] {ψωμοφαγιών} το να τρώει κανείς ψωμί.

ψωμοφάγος (ο) [1823] πρόσωπο που τρώει πολύ ψωμί ΣΥΝ. ψωμάς.

ψωμωμένος, -η, -ο (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος εύσωμος και εύρωστος, γεροδεμένος: *είναι ~, αλλά δεν θα μπορούσες να τον πεις και χοντρό.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ψωμώνω* (< *ψωμί*)].

ψωμώνω ρ. αμετβ. {ψώμω-σα, -θηκα, -μένος} γίνομαι ώριμος, μεστώνω: *ψώμωσαν τα φασόλια / τα στάχυα.*

ψωνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψώνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αγορά-

ζω (κάτι από κατάστημα): ~ *τα αναγκαία για το σπίτι·* ΦΡ. (οικ.) (α) ***την ψώνισα*** χάνω τα λογικά μου, τρελαίνομαι: *πάει, την ψώνισε ο κακομοίρης και δεν ξέρει τι λέει!* ΣΥΝ. τα χάνω, μου στρίβει (β) (μειωτ.) ***πού τον / την ψώνισες;*** πού τον / τη βρήκες (ενν. δεν βρήκες [κάποιον/κάτι] καλύτερο;): *πού τους ψώνισες αυτούς τους εργάτες;* (γ) ***ψωνίζω από σβέρκο*** βλ. λ. *σβέρκος* ♦ **2.** (αμετβ.) κάνω τις αγορές, τα ψώνια μου: *πάω να ψωνίσω* || *από πού ψωνίζετε συνήθως;* || *ξέχασα να ψωνίσω σήμερα* **3.** (αργκό) επιλέγω (πρόσωπο που εκπορνεύεται) από τον χώρο στον οποίο συνήθως εκδίδεται· (κυρ. στο μεσοπαθ. ***ψωνίζομαι***) (για πόρνες) εκδίδομαι: *κατάντησε να ψωνίζεται στη Συγγρού.* — **ψώνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ὀ)ψωνίζω* (με σίγηση τού αρκτικού άτονου *ὀ-*) < αρχ. *ὀψώνης* «αγοραστής τροφίμων» < *ὄψον* «τροφή, έδεσμα, προσφάγι» (βλ. λ. *ψωμί*) + *-ώνης* < *ὠνοῦμαι* «αγοράζω»].

ψώνιο (το) **1.** ***ψώνια*** (τα) (α) τα πράγματα που αγοράζει κανείς: *γύρισε με δύο τσάντες ~* || *κάνω τα ~ μου* (από κάπου) (ψωνίζω) (β) (συνεκδ.) οι αγορές που κάνει κανείς: *βγήκε για τα ~ τής εβδομάδας / των Χριστουγέννων* ● **2.** (κακόσ.) άνθρωπος που πιστεύει για τον εαυτό του ότι είναι πολύ σπουδαίος, ότι έχει ιδιαίτερα ταλέντα κ.λπ. (χωρίς να ισχύει κάτι τέτοιο), με αποτέλεσμα να γελοιοποιείται: *στην εκπομπή του μαζεύει διάφορα ~, που νομίζουν ότι είναι κάτι* || *είναι ένα ~ που το παίζει πολιτικός* ΣΥΝ. φαντασμένος **3.** κάτι (ασχολία κ.λπ.) που αρέσει υπερβολικά σε κάποιον και ασχολείται με πάθος και μόνιμα με αυτό: *ο φιλοτελισμός / το κυνήγι είναι το ~ μου·* ΦΡ. (α) ***κάνω το ψώνιο μου*** κάνω αυτό που μου αρέσει πολύ: *πηγαίνει και τραγουδάει· έτσι και το ψώνιο του κάνει και βγάζει και λεφτά* (β) ***έχω ψώνιο (με κάτι)*** μου αρέσει υπερβολικά (κάτι), ασχολούμαι συνεχώς με (κάτι): *~ με τη ζωγραφική / με το μπάσκετ / με την πολιτική* ΣΥΝ. έχω πάθος **4.** (αργκό) πρόσωπο ή κατάσταση με αστεία ή γελοία χαρακτηριστικά: *Είναι ~ ο άνθρωπος! Όποτε τον συναντάμε, γελάμε πολύ* || (κ. ως επίρρ.) *- Πώς περάσατε στην εκδρομή; —~!* — (μεγεθ.) **ψωνάρα** (η) (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μενού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀψώνιον* «ζωοτροφές – χρήματα για αγορά ζωοτροφών» < αρχ. *ὀψώνης* «αγοραστής τροφίμων» (βλ. λ. *ψωνίζω*)].

ψώνισμα (το) → ψωνίζω

ψωνιστήρι (το) {ψωνιστηριού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να επιλέγει κανείς εκπορνευόμενο ερωτικό σύντροφο: *κάνω ~* **2.** (κατ' επέκτ.) η αναζήτηση περιστασιακού ερωτικού συντρόφου σε συγκεκριμένο μέρος, στο οποίο συνήθ. συχνάζουν άνθρωποι με τον ίδιο σκοπό: *σ' αυτό το μπαρ γίνεται ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ψωνίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *ψησ-τήρι*].

ψωνιστής (ο) άτομο που ξέρει να ψωνίζει κάνοντας επιτυχημένες αγορές.

ψώρα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική δερματική νόσος που προκαλείται στον άνθρωπο και στα ζώα από τη διείσδυση στο δέρμα ενός παρασίτου (ακάρεως, βλ. λ. *άκαρι*), το οποίο μετακινείται και γεννά προκαλώντας έντονη φαγούρα, γκριζωπές γραμμές στο δέρμα και μικρές φυσαλλίδες· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***να 'τανε η ζήλια ψώρα, θα την είχε / θα κολλούσε όλη η χώρα*** βλ. λ. *ζήλια* (β) ***ζήλια-ψώρα*** λέγεται προς κάποιον είτε για να ζηλέψει είτε επειδή ζηλεύει για την επιτυχία άλλου· συνοδεύεται από χαρακτηριστική χειρονομία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-ρα*) < θ. *ψω-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ψη-* < ρ. *ψῆν* «τρίβω» (βλ. λ. *ψήχω*)].

ψωραλέος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει ψώρα: *~ άλογο* ΣΥΝ. ψωριασμένος, ψωριάρης **2.** (συνεκδ.-μτφ.) πάμφτωχος, δυστυχής: *~ οικονομία / χώρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψώρα* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

ψωράλογο (το) άλογο γέρικο και ασθενικό.

ψωριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ψώριασ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** γεμίζω (κάποιον) με ψώρα ♦ (αμετβ.) **2.** πιάνω ψώρα **3.** (μτφ.) περιέρχομαι σε κατάσταση μεγάλης φτώχιας. — **ψώριασμα** (το).

ψωριάρης (ο) {ψωριάρηδες}, **ψωριάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει ψώρα· ΦΡ. ***όλοι αντάμα κι ο ψωριάρης χώρια*** για περίπτωση αποκλεισμού κάποιου από ομαδικό παιδικό παιγνίδι ή και κοινωνικής απομόνωσης ή περιθωριοποίησης κάποιου **2.** (μτφ.) άνθρωπος ψωροπερήφανος **3.** (υβριστ.) πάμφτωχος, εξαθλιωμένος. — **ψωριάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *ψώρα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (πβ. μτγν. «γλώσσα» *ψωράριος*)].

ψωρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια, μη μεταδοτική δερματοπάθεια ανθρώπων και ζώων, που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση στο δέρμα ερυθηματωδών ελκών, που καλύπτονται από παχιά, λευκά λέπια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ψωρίασις* < αρχ. *ψωριῶ (-άω)* < *ψώρα*].

ψώριασμα (το) → ψωριάζω

ψωρίλας (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) ο ψωριάρης: *ήταν ένας ~ Φαναριώτης, που παρίστανε τον πρίγκιπα.* Επίσης **ψωρίλος**.
[ΕΤΥΜ. < *ψώρα* + παραγ. επίθημα *-ίλος / -ίλας* (πβ. κ. *οργ-ίλος, ξευτίλας*)].

ψωρο- κ. **ψωρό-** κ. **ψωρ-** (μειωτ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει ψώρα ή (μτφ.) μικρή αξία ή σημασία: *ψωρ-άλογο,* (μτφ.) *ψωρο-δραχμή, ψωρο-δολάριο, ψωρο-διαμέρισμα, ψωρο-κάικο, ψωρο-μισθός* || (κ. ειρων.) *τι είναι εκατό ψωρο-εκατομμύρια;*

ψωροκακόμοιρος, -η, -ο (μειωτ. για πρόσ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μιζέρια και δυστυχία, αλλά και από έλλειψη αξιοπρέπειας.

ψωροκώσταινα (η) {χωρ. πληθ.} (ειρων.) το ελληνικό κράτος, η Ελλάδα ως κράτος φτωχό, που βασίζεται για την ύπαρξή του περισσότερο στην εθελοντική συνδρομή και προσπάθεια των κατοίκων του παρά στη σωστή και ορθολογική οργάνωση και διαχείριση των εσόδων του.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από το προσωνύμιο γνωστής ξεπεσμένης αστής, που ζητιάνευε στο Ναύπλιο την εποχή τού Καποδίστρια και που παρά τη φτώχια της συνεισέφερε στον έρανο για το ελληνικό κράτος].

ψωροπερήφανος, -η, -ο αυτός που συμπεριφέρεται υπεροπτικά, αλαζονικά, που είναι φαντασμένος και ακατάδεκτος, σαν να είναι πολύ σπουδαίος, ενώ συμβαίνει το τελείως αντίθετο. — **ψωροπερήφανα** επίρρ., **ψωροπερηφάνια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια.*

ψωροφιλότιμο (το) (συνήθ. ειρων.) το υπερβολικό φιλότιμο, που επιδεικνύεται ακόμη και για ασήμαντα πράγματα.

ψωροφύτης (ο) {ψωροφυτών} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια τής κεφαλής των παιδιών ΣΥΝ. πυοφύτης.
[ΕΤΥΜ. < *ψώρα* + *-φύτης* < *φύω / -ομαι*].

ψώρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ασθένεια των εσπεριδοειδών, η οποία προκαλείται από διάφορους ιούς, συνήθ. με μοσχεύματα οφθαλμών.

Ω

Ω, ω: ωμέγα, το εικοστό τέταρτο και τελευταίο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Νέο και αυτό γράμμα, που πλάστηκε ως αντίθετο τού **ὂ μικρόν**, για να δηλώσει το *μέγα ο*, δηλ. το μακρό (ανοικτό) *ο*, κατά το πρότυπο τού ζεύγους Ε : Η που προηγήθηκε. Για να πάψει δηλ. το Ο να δηλώνει τρία διαφορετικά |o|, όπως συνέβαινε παλαιότερα (πβ. *τό* = ΤΟ, *τῶν* = ΤΟΝ, *λόγου* = ΛΟΓΟ), επινοήθηκε το **ὦ μέγα**, που δήλωσε το μακρό Ο (*τῶν* = ΤΩΝ αντί ΤΟΝ). Αυτό πρωτοεφαρμόστηκε στο ιωνικό αλφάβητο, από όπου πέρασε στο αττικό και σε άλλα τοπικά αλφάβητα και γενικεύθηκε (στην Αρχαϊκή Περίοδο μερικά τοπικά αλφάβητα τελείωναν με το γράμμα Ψ). Μορφικά το Ω πλάστηκε με διάνοιξη τής κάτω πλευράς τού Ο και επέκταση των διανοιχθέντων άκρων προς τα έξω. Με την επινόηση τού γράμματος αυτού, τελευταίου από τα φωνήεντα, όχι μόνο διευκολύνθηκε το πρωτότυπο αλφαβητικό σύστημα τής ελληνικής γραφής (όπου κάθε γράμμα αντιπροσώπευε και φθόγγο), αλλά έγινε και οικονομικότερο, αφού επιτεύχθηκε με αυτό η πολύ σημαντική διάκριση μακρού και βραχέος *ο*, διάκριση καίρια για το φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας, όπου ίσχυε η προσωδία. Το γεγονός ότι συγκριτικώς αργά –σε σχέση με τα άλλα φωνήεντα– επινοήθηκε η χρήση τού Ω, συνετέλεσε ώστε το νέο γράμμα να πάρει την τελευταία θέση στη σειρά των γραμμάτων τού ελληνικού αλφαβήτου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ω, ω ωμέγα· το εικοστό τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ωμέγα, αριθμός*).

ω επιφών. δηλώνει: **1.** χαρά, έκπληξη: *~! Εσείς είστε;* || *~! Τον αγαπητό μου!* || *~! Πώς και τούτο το ξαφνικό;* **2.** (+γεν.) για επίταση τής έννοιας τής λέξης, σε ΦΡ. όπως ***ω τής ηλιθιότητος!*** τι μεγάλη ηλιθιότητα!, ***ω τού θαύματος!*** για κάτι εντελώς απροσδόκητο: *όλοι νόμιζαν ότι είχε χαθεί και, ~, φάνηκε ξαφνικά μπροστά μας*, ***ω τής απρονοησίας, ω τής ατυχίας*** κ.ά. **3.** (+κλητ.) σε αρχαιοπρ. ή λογοτ. προσφωνήσεις ή επικλήσεις: *~ άνδρες Αθηναίοι* || *~ εσείς που σταθήκατε φρουροί τής πατρίδος!* || *~ θεοί!* **4.** λύπη, πόνο: *~ τι καημός!* **5.** παράπονο, αγανάκτηση, οργή: *~ συμφορά που με βρήκε!* **6.** βαθιά ευχαρίστηση, θαυμασμό, απόλαυση: *~! Υπέροχο το μπάνιο / η θάλασσα!* || *~, τι ωραίο χαμόγελο!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὦ / ὢ*, επιφών., το οποίο αποτελεί φυσική και αυθόρμητη εκδήλωση ενός συναισθήματος (έκπληξης, θαυμασμού, λύπης κ.ά.). Παρόμοια λειτουργία συναντούμε και στα λατ. ō, γοτθ. o, λιθ. ō].

ώα (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) **1.** η άκρη ενδύματος ή υφάσματος, η ούγια **2.** ΦΙΛΟΛ. το περιθώριο σελίδας χειρογράφου ή εντύπου: *σημειώσεις στην ~* (λόγ. *ἐν τῇ ὤᾳ*) ● **3.** ΑΝΑΤ. ***αιδοιική ώα*** τα υπερτροφικά χείλη αιδοίου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὤα / ᾦα / ὄα* (οι γραμματικοί τής Ελληνιστικής Εποχής διαφωνούσαν ριζικά ως προς την ορθογραφία) < **ὠFία* ή **ὠFja*, εκτεταμ. βαθμ. τού *ὄFις* > *ὄϊς* «πρόβατο», οπότε η λ. *ὤα* θα σήμαινε αρχικώς «δέρμα προβάτου», πβ. σανσκρ. ȃvi-ka-. Συγχρόνως προς την αρχική (ίσως και αρχαιότ.) απαντά η σημ. «άκρο ενδύματος, ούγια» (βλ. κ. *ούγια*)].

ωαγωγικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ωαγωγό **2.** ΑΝΑΤ. ***ωαγωγική κύηση*** έκτοπη κύηση που λαμβάνει χώρα στον ωαγωγό, η σαλπιγγική εγκυμοσύνη.

ωαγωγός (ο) |1836| ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο αγωγούς τής μήτρας που μεταφέρουν τα σπερματοζωάρια στο ωάριο· η σάλπιγγα.
[ΕΤΥΜ. < *ω(ο)-* (< *ωόν*) + *αγωγός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. oviducte].

ωάριο (το) {ωαρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το ώριμο απλοειδές (βλ.λ.) αναπαραγωγικό κύτταρο των θηλυκών ζώων και των γυναικών, το οποίο παράγεται στις ωοθήκες και, όταν γονιμοποιηθεί από αρσενικό γαμέτη (σπερματοζωάριο), είναι ικανό να αναπτυχθεί σε νέο άτομο τού ίδιου είδους (πβ. λ. *ωοκύτταρο*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ᾠάριον*, υποκ. τού αρχ. *ᾠόν* (βλ.λ.). Στη βιολ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. ovule].

ωγκρατέν (το) → ογκρατέν

Ωγυγία (η) ΜΥΘΟΛ. το νησί τής Καλυψούς, στο οποίο έμεινε ο Οδυσσέας επί οκτώ χρόνια.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Αν το Ω- είναι προθεματικό φωνήεν, πιθ. συνδέεται με σανσκρ. gūhati, αρχ. περσ. gaozaiti «κρύβω», οπότε *Ὠγυγία* θα σήμαινε αρχικά «κρυφή, μυστηριώδης νήσος»].

ωδείο (το) **1.** σχολή στην οποία διδάσκεται φωνητική και ενόργανη μουσική: *Ωδείο Αθηνών* || *Εθνικό Ωδείο* **2.** (στην αρχαιότητα) οικοδόμημα μικρότερο από το θέατρο, το οποίο χρησιμοποιούσαν για την προετοιμασία μουσικών και θεατρικών παραστάσεων: *το Ωδείο τού Ηρώδου τού Αττικού*. **ωδειακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠδεῖον* < *ᾠδή* «τραγούδι»].

ωδή (η) **1.** (στην αρχαιότητα) λυρικό πολεμικό, ερωτικό ή συμποτικό άσμα που απαρτιζόταν από στροφές και συνδύαζε τον καθαρά προσωπικό τόνο με το μεγαλοπρεπές ύφος: *οι ~ τής Σαπφούς / τού Πινδάρου / τού Βακχυλίδη / τού Ορατίου* **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε λυρικό ποίημα στο οποίο εκφράζονται προσωπικά συναισθήματα σε συνδυασμό με γενικότερες σκέψεις τού ποιητή: *οι ~ τού Κάλβου* **3.** ΜΟΥΣ. (α) έργο (πολυφωνικό) γραμμένο για ειδικές περιστάσεις, το οποίο συνήθ. εξυμνεί κάποιο πρόσωπο ή έχει εορταστικό, επετειακό χαρακτήρα: *~ τού Χαίντελ* (β) (στη βυζαντινή μουσική) σύστημα τροπαρίων (τριών έως έξι) τα οποία μελοποιούνται στο παράδειγμα τού πρώτου από αυτά, το οποίο καλείται ειρμός **4.** ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα εννέα άσματα τής Ακολουθίας τού όρθρου, το περιεχόμενο των οποίων έχει ληφθεί από την Αγ. Γραφή και τα οποία περιλαμβάνονται στο Ψαλτήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠδή*, συνηρημ. τ. τού ουσ. *ἀοιδή*, ετεροιωμ. βαθμ. *(ἀοιδ-)* τού ρ. *ἀείδ-ω* «τραγουδώ» (βλ. λ. *άδω*)].

-ώδης, -ης, -ες παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει συγκεκριμένη μορφή ή ιδιότητα: *παροιμι-ώδης, ελ-ώδης, πετρ-ώδης* **2.** έχει συγκεκριμένη μυρωδιά, οσμή: *δυσ-ώδης, ευ-ώδης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, οσμή, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ὄζω* < **ὀδ-jω* (βλ.λ.), με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει. Απαντά αρχικώς μόνο σε επίθ. που δηλώνουν οσμή, μυρωδιά (λ.χ. *εὐ-ώδης, δυσ-ώδης*), γρήγορα όμως γνωρίζει σημασιολ. επέκταση και γενικεύεται στη δήλωση τού είδους ή τής μορφής, που περιγράφεται από το α' συνθ. (λ.χ. *λυσσ-ώδης, χειμαρρ-ώδης, θεμελι-ώδης*)].

ΣΧΟΛΙΟ Το παραγωγικό επίθημα **-ώδης** (παλαιό β' συνθετικό που εξελίχθηκε σε παραγωγικό επίθημα ή τέρμα ή «ψευδοεπίθημα») αποτελεί, στην πραγματικότητα, γραμματικοποιημένη δήλωση τής παρομοίωσης με κάτι/κάποιον. Αντί να λέμε «μοιάζει με / σαν», δηλώνουμε αυτή την παρομοίωση με το παραγωγικό επίθημα *-ώδης*: *σπηλαι-ώδης φωνή* = φωνή που μοιάζει σαν να βγαίνει από σπηλιά, *μυθ-ώδης* = μοιάζει με μύθο, παραμύθι, *θηρι-ώδης* = σαν θηρίο κ.τ.ό. Το *-ώδης* ξεκίνησε, όπως δείχνει η ετυμολογική του προέλευση (*-ώδης* < *ὄζω* «μυρίζω» < **ὀδ-jω* [πβ. **ὀδ-μή* > *ὀσμή*]), από τη σημ. «αυτός που μυρίζει...» (π.χ. *ευ-ώδης* «αυτός που μυρίζει ωραία»), για να περάσει μεταφορικά στη σημ. «αυτός που μοιάζει με / σαν...». Με αυτήν κυρίως τη σημασία, όπως μαθαίνουμε από το *Ἀντίστροφον Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς* τού Γ. Κουρμούλη (Αθήνα 1967, σελ. 764), στην Αρχ. Ελληνική σχηματίστηκαν 1.135 λέξεις σε *-ώδης*. Από αυτές παραδόθηκαν και συνέχισαν να χρησιμοποιούνται στη Ν. Ελληνική 242, πλάστηκαν δε επιπλέον 87 νέες λέξεις σε *-ώδης*. Η μεγάλη παραγωγική δύναμη τού *-ώδης* οφείλεται στην ευρεία χρήση του σε επιστημονικούς ιδίως όρους. Ωστόσο, νωρίς, παράλληλα προς το *-ώδης*, αναπτύχθηκε με την ίδια σημασία («αυτός που μοιάζει με / σαν...») και το παραγωγικό επίθημα *-ειδής*, το οποίο με τη μορφή **-o-id** (< *-ο-ειδής*) χρησιμοποιήθηκε πολύ σε ξένους επιστημονικούς όρους (πβ. αγγλ. alcaloid, ovoid, globoid, asteroid, petaloid, anthropoid κ.ά., γαλλ. choroïde, hyaloïde, sphéroïde, xiphoïde, anthropoïde, humanoïde κ.ά.). ▸ *-ειδής, -ωπός*

ωδική (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού τραγουδιού **2.** (συνεκδ.) η διδασκαλία, το μάθημα τής φωνητικής μουσικής.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ωδικός* (βλ.λ.) από φρ. όπως *ωδική τέχνη / διδασκαλία*].

ωδικός, -ή, -ό (πτηνό) που διαθέτει μελωδικό κελάηδημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠδικός* < *ᾠδή* (βλ.λ.)].

ωδίνες (οι) οι πόνοι τού τοκετού, οι σφοδροί πόνοι· ΦΡ. (μτφ.) ***αρχαί ωδίνων*** (*πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων*, Κ.Δ. Ματθ. 24, 8) οι πρώτες δυσκολίες, η αρχή των προβλημάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠδίς, -ῖνος* (πληθ. *-ῖνες*), με επίθημα *-ιν-* (πβ. *ἀκτ-ίς, ἀκτ-ῖν-ος*), αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. εμφανίζει την εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. *(ωδ-)* τού Ι.Ε. *ed- «τρώγω» (από όπου και το αρχ. *ἔδω* «τρώγω»), πβ. αρμ. utem «τρώγω», λιθ. úodas. Εντούτοις, η σημασιολ. πορεία «τρώγω» ▸ «πόνοι τοκετού» είναι δυσερμήνευτη, ενώ δεν φαίνεται να επηρέασε παρετυμολογικά το ουσ. *ὀδύνη* (άλλης ετυμ.), με τη σημ. των πόνων που «κατατρώγουν» τη γυναίκα].

ωδίνω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) κοιλοπονώ· μόνο στη ΦΡ. (παροιμ.) ***ώδινεν***

όρος και έτεκε μυν (*ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν*, Λουκιανού *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν* 23) κοιλοπονούσε το βουνό και γέννησε ποντίκι· για εντυπωσιακές προσπάθειες που καταλήγουν σε ασήμαντο αποτέλεσμα: *και στην περίπτωση των εξαγγελιών για τη φορολογική μεταρρύθμιση, ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠδίς, -ῖνος* (βλ.λ.)].

ώθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** η μετάδοση κίνησης σε ένα σώμα, το σπρώξιμο: *οι πύραυλοι εκτοξεύονται με μεγάλη ~* **2.** ΦΥΣ. η δράση μιας δύναμης σε σώμα, το μέτρο τής οποίας ισούται με το γινόμενο τής δύναμης που ασκείται στο σώμα επί τον χρόνο κατά τον οποίο επενεργεί σε αυτό ΣΥΝ. ώση **3.** ΤΕΧΝΟΛ. η επίδραση τής δύναμης που ωθεί ένα σώμα **4.** (στις τηλεπικοινωνίες) η απότομη και βραχείας διάρκειας μεταβολή φυσικού μεγέθους με ταχεία επάνοδο στην αρχική τιμή του **5.** (μτφ.) (α) η προτροπή, παρακίνηση προς δράση: *για να ξεκινήσει να ασχολείται με τη μουσική, πήρε την πρώτη ~ από την οικογένειά του* (β) οποιαδήποτε ενέργεια λειτουργεί ωθώντας ή επιταχύνοντας: *η κατάργηση των περιορισμών έδωσε νέα ~ στις εξαγωγές μας.*

ωθητικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με την ώθηση, που συντελεί στην ώθηση: *~ δράση.*

ωθώ ρ. μετβ. {ωθείς... | ώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταδίδω κίνηση σε (ένα σώμα) ασκώντας δύναμη (σε αυτό): *με την απόρριψη των βαρών το αερόστατο ωθείται προς τα πάνω* || (λόγ.) *ωθήσατε* (ενν. *την πόρτα*· επιγραφή που δηλώνει ότι πρέπει να σπρώξει κανείς την πόρτα προς την αντίθετη πλευρά, για να εισέλθει / εξέλθει από έναν χώρο) ΣΥΝ. σπρώχνω ΑΝΤ. έλκω, τραβώ **2.** (μτφ.) (α) σπρώχνω, κατευθύνω προς (ορισμένο σημείο): *ωθεί τα πράγματα σε σύγκρουση* ΣΥΝ. οδηγώ (β) παροτρύνω, παρακινώ (κάποιον) να ενεργήσει (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *τι σε ώθησε σε αυτή την επιλογή;* || *οι γονείς του τον ώθησαν από μικρή ηλικία στα γράμματα* || *η πίεση από τις καθημερινές αντιπαραθέσεις τον ώθησε στην παραίτηση* ΣΥΝ. προτρέπω ΑΝΤ. απωθώ, απομακρύνω, αποτρέπω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠθῶ (-έω)*, πιθ. εμφατ. τ. ρ. **ἔθω* (με μακρό φωνηεντισμό και ετεροίωση, πβ. κ. *πέλομαι / πωλέομαι*), το οποίο έχει αναχθεί σε Ι.Ε. *wedh- «σείω, προσκρούω», πβ. αβεστ. vādāyōit, σανσκρ. ávadhīt κ.ά. Ωστόσο, το αρχικό F- δεν μαρτυρείται ούτε στην αρχ. μετρική, είναι δε ασαφής η προέλευση τής συλλαβικής αύξησης (αρχ. *ἐώθουν*)].

ωιμέ κ. **ωιμένα** επιφών. → οϊμέ

ωκεάνειος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον μυθολογικό Ωκεανό.

> **ωκεάνειος ή ωκεάνιος;** Αν το επίθ. παράγεται από το προσηγορικό γεωγραφικό όνομα **ωκεανός**, τότε θα πρέπει να γράφεται με *-ι-* (**ωκεάνιος**· πβ. *θάλασσα - θαλάσσ-ιος, λίμνη - παραλίμν-ιος, ποταμός - ποτάμ-ιος* κ.τ.ό.). Αν παράγεται από το κύριο (μυθολογικό) όνομα **Ωκεανός**, τότε γράφεται με *-ει-* (**ωκεάνειος**· πβ. *Όμηρος - Ομήρειος, Πυθαγόρας - Πυθαγόρειος* κ.τ.ό.).

Ωκεανία (η) **1.** ήπειρος στο Ν. Ημισφαίριο τής Γης, η οποία αποτελείται από τα νησιά τού Ν. Ειρηνικού Ωκεανού **2.** ΓΛΩΣΣ. ***γλώσσες Ωκεανίας*** γλώσσες διάσπαρτες και με μεγάλες διαφορές μεταξύ τους, οι οποίες αποτελούν ως ομάδα κλάδο τής αυστρονησιακής οικογένειας γλωσσών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ονομασία, < αγγλ. Oceania].

Ωκεανίδες (οι) [αρχ.] ΜΥΘΟΛ. κόρες τού Ωκεανού, νύμφες τής θάλασσας, προστάτιδες των ποταμών.

ωκεάνιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον ωκεανό: *~ αύλακα / τάφρος / λεκάνη* (μεγάλη έκταση τού πυθμένα των ωκεανών) || *~ βύθισμα / οροπέδιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωκεάνειος.*

ωκεανογραφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τα γεωλογικά χαρακτηριστικά και την προέλευση των ωκεανών, των θαλασσών, τις φυσικές και χημικές ιδιότητές τους, καθώς και τους υποθαλάσσιους οργανισμούς τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanographie].

ωκεανογραφικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την ωκεανογραφία: *~ έρευνες / μελέτες* || *~ ινστιτούτο* || *~ σκάφος* (ειδικά εξοπλισμένο σκάφος για τη διεξαγωγή ερευνών σχετικών με την ωκεανογραφία, την υδρογραφία, για την πόντιση καλωδίων, την εξερεύνηση των ωκεανών με βαθυσκάφη, για γεωτρήσεις κ.λπ.).

ωκεανογράφος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στην ωκεανογραφία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanographe].

ωκεανολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον συνδυασμό των φυσικών, χημικών, γεωλογικών και βιολογικών ερευνών με τις τεχνικές που σχετίζονται με τη μελέτη και την οικονομική εκμετάλλευση των ωκεανών. — **ωκεανολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanologie].

ωκεανολόγος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στην ωκεανολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanologue].

ωκεανοπλοΐα (η) [1875] {χωρ. πληθ.} **1.** ο κλάδος τής ναυτικής επιστήμης που έχει ως αντικείμενο τον διάπλου των ωκεανών **2.** η ναυσιπλοΐα σε ωκεανούς.
[ΕΤΥΜ. < *ωκεανός* + *-πλοΐα* < *πλους*, πβ. κ. *ναυσι-πλοΐα*].

ωκεανός (ο) **1.** η μεγάλη και συνεχής θαλάσσια έκταση που παρεμβάλλεται ανάμεσα στις ηπείρους χωρίζοντάς τες: *Ατλαντικός / Ειρηνικός / Νότιος Παγωμένος / Αρκτικός / Ινδικός Ωκεανός*· ΦΡ. ***σταγόνα στον ωκεανό*** για κάτι εντελώς ασήμαντο: *μπροστά στη σωρεία των λαθών από τους ανωτέρους του η δική του παράλειψη αποτελεί ~* **2.** (μτφ.) καθετί απέραντο: *~ γνώσεων / σοφίας* **3.** ΜΥΘΟΛ. **Ωκεανός** (ο) ο μεγάλος ποταμός που περιέρρεε τη Γη, χωρίς να έχει πηγές ή εκβολές, ο οποίος αποτελούσε και θεότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η λ. δήλωνε αρχικώς έναν μυθικό ποταμό χωρίς αρχή και τέλος, ο οποίος περιέκλειε τον κόσμο, όπως τον γνώριζαν οι αρχαίοι· ουσιαστικά επρόκειτο για τον σημερινό Ατλαντικό Ωκεανό, εν αντιθέσει προς την πιο γνωστή Μεσόγειο Θάλασσα].

ώκιμο(ν) (το) {ωκίμ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) ΒΟΤ. ο βασιλικός και κάθε αγγειόσπερμο δικότυλο φυτό που ανήκει στην ίδια οικογένεια με αυτόν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὤκιμον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής ή μεσογ. προελ.].

ωκύπους, -ους, -ουν {ωκύπ-οδος, -οδα | -οδες (ουδ. -οδα), -όδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που τρέχει γρήγορα: *~ Αχιλλεύς* ΣΥΝ. γοργοπόδαρος, ταχύπους ΑΝΤ. βραδύπους. — **ωκυποδία** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠκύς* «ταχύς» (βλ.λ.) + *πούς, ποδός*].

ωκύπτερος, -ος, -ο(ν) (αρχαιοπρ.) αυτός που πετά γρήγορα ΣΥΝ. γοργόφτερος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠκύς* «ταχύς» (βλ.λ.) + *-πτερος* < *πτερόν*].

ωκύς, -εία, -ύ (αρχαιοπρ., κυρ. ως προσωνυμία τού Αχιλλέα) ταχύς, γρήγορος, ευκίνητος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *ōkú-s, πβ. σανσκρ. āśú-, αβεστ. āsu-, κελτ. di-auc (αρνητ.) κ.ά. Η σημ. «οξύς» τού επιθ. *ὠκύς* έχει οδηγήσει στην υπόθ. ότι η λ. εντάσσεται στην ευρεία ετυμολογική οικογένεια τού Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. κ. λατ. acupedius «ταχύς, ευκίνητος», accipiter (< *acu-peter) «ταχύπτερος»].

ωκυτόκιος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) **1.** αυτός που υποβοηθεί τον τοκετό: *~ φάρμακο* **2.** ΛΑΟΓΡ. ***ωκυτόκια*** (τα) οι τρόποι με τους οποίους, κατά την παλαιότερη λαϊκή αντίληψη, διευκολυνόταν ο τοκετός και αποτρέπονταν οι κίνδυνοι που απειλούσαν τις εγκύους και τις λεχώνες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠκυτόκιον* (ενν. *φάρμακον*) < *ὠκύς* «ταχύς» (βλ.λ.) + *-τόκιον* < *τόκος*, πβ. κ. *τοκετός*].

ωκυτόκος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που γεννά γρήγορα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠκύς* «ταχύς» (βλ.λ.) + *τόκος*].

ωλέκρανο (το) {ωλεκράν-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η προεξέχουσα απόφυση τού άνω άκρου τής ωλένης, που σχηματίζει το οπίσθιο άκρο τής άρθρωσης τού αγκώνα. — **ωλεκράνιος, -α, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠλέκρανον* < *ὠλενόκρανον* (με συλλαβική ανομοίωση) < *ὠλένη* + *-κρανον* (βλ. λ. *κρανίο*)].

ωλένη (η) {ωλενών} ΑΝΑΤ. το ένα από τα δύο οστά τού πήχεως τού χεριού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., η οποία παρουσιάζει εναλλαγή στο επίθημα -en- / -in-· ανάγεται στο Ι.Ε. *ol-ina, πβ. λατ. ulna, αρχ. γερμ. elina (> γερμ. Ellen-bogen «αγκώνας»), αγγλ. el-bow), αρχ. σλαβ. lakŭtĭ, αρμ. uln. Σε αυτή την περίπτωση ο ελλην. τ. παρουσιάζει εκτεταμ. θ. *ωλ-* και επίθημα *-εν-*].

ωμ (το) (ορθότ. *ομ*) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής αντίστασης ηλεκτρικού αγωγού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Γερμανού φυσικού G.S. Ohm (1787-1854)].

-ωμα παραγωγικό επίθημα: **1.** ουδέτερων ουσιαστικών, που παράγονται από ρήματα σε -ώνω· δηλώνει είτε την ενέργεια είτε το αποτέλεσμα τής ενέργειας τού ρήματος: *καρφώνω – κάρφωμα, σιδερώνω – σιδέρωμα, οργώνω – όργωμα* **2.** ιατρικών όρων που δηλώνουν παθολογική κατάσταση ή σημείο που πάσχει: *λίπ-ωμα, σάρκ-ωμα, αδέν-ωμα, λέμφ-ωμα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από επαύξηση *-ω-* σε επίθημα *-μα* και αρχικώς αποτελούσε παράγωγο ρημάτων σε *-όω*: *ἀξιῶ – ἀξί-ω-μα, πληρῶ – πλήρ-ω-μα*. Απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. sarc-oma].

ωμαλγία (η) {ωμαλγιών} ο πόνος στους ώμους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὦμος* + *-αλγία* < *ἄλγος*].

ωμέγα (το) {άκλ.} Ω, ω· το εικοστό τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. ***το άλφα και το ωμέγα*** (Κ.Δ. *Αποκ.* 1, 8: *ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω*) η αρχή και το τέλος, το παν: *ο Όμηρος υπήρξε ~ τής παγκόσμιας επικής ποίησης* (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὦ μέγα*, κατ' αντιδιαστολή προς το *ὂ μικρόν*].

-ωμένος, -η, -ο επίθημα μεσοπαθητικών μετοχών και επιθετικοποιημένων μετοχών, που προέρχονται συνήθ. από ρήματα σε *-ώνω* (βλ. όμως και *είπα – ειπωμένος* κ.ά.): *τελειώνω – τελειωμένος, σκοτώνω – σκοτωμένος, αγχώνω – αγχωμένος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθημα *-μένος* (τού παθ. παρακειμένου), τού οποίου προετίθετο η επαύξηση *-ω-* όταν το ρήμα ήταν συνηρημένο σε *-όω* (λ.χ. *δηλῶ – δεδηλωμένος, σταυρῶ – ἐσταυρωμένος*). Αργότερα (μεσν.) ολόκληρο το επίθημα *-ωμένος* χρησιμοποιήθηκε και από άλλα ρήματα εκτός των *-ῶ / -ώνω* (λ.χ. *γίνομαι – γιν-ωμένος, είπα – ειπ-ωμένος*)].

-ώμενος, -ωμένη, -ώμενο επίθημα λόγ. μετοχών μεσοπαθητικού ενεστώτα: *ερωτ-ώμενος, -ωμένη, -ώμενο, τιμώμενος, -ωμένη, -ώμενο.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά σε μτχ. μεσοπαθ. ενεστώτα συνηρημένων ρημάτων σε *-άω*, λ.χ. *προσδοκῶ – προσδοκώμενος, ἐγγυῶμαι – ἐγγυώμενος, ἀποσπῶμαι – ἀποσπώμενος*].

ωμιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ώμο, ωμικός **2.** ΑΝΑΤ. ***ωμιαία ζώνη*** η ωμική ζώνη.

ωμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ώμο **2.** ΑΝΑΤ. ***ωμική ζώνη*** ζώνη οστών που σχηματίζεται από τις κλείδες προς τα εμπρός και τις ωμοπλάτες προς τα πίσω.

ωμίτης κ. (λαϊκ.) **νωμίτης** (ο) {ωμιτών} **1.** κομμάτι από ύφασμα ραμμένο στο μέρος του ρούχου που σκεπάζει τους ώμους **2.** το πάνω μέρος τής ράχης καρέκλας.

[ΕΤΥΜ. < *ώμος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*. Ο τ. *νωμίτης* < μεσν. *νώμος* (< αρχ. *ώμος*, από τη συνεκφορά *τὸν ὦμο(ν)* > *ὁ νῶμος*)].

ωμοβόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που τρώει ωμά κρέατα, ωμές σάρκες ΣΥΝ. ωμοφάγος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὠμός* + *-βόρος* < *βορά*].

ωμόμετρο (ο) (ορθότ. *ομόμετρο*) {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο για τη μέτρηση τής αντίστασης ηλεκτρικού αγωγού σε ωμ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Ohmmeter (νόθο σύνθ.) < Ohm, μονάδα μετρήσεως τής αντίστασης (βλ.λ.), + -meter (< *μέτρο*)].

ωμοπλάτη (η) [αρχ.] {ωμοπλατών} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο αποπλατυσμένα τριγωνικά οστά, που βρίσκονται στο πάνω μέρος τής πλάτης κάτω από τους ώμους, στην οπίσθια επιφάνεια τού θώρακα ΣΥΝ. *σπάλα*. — **ωμοπλατιαίος,** -α, -ο.

ωμοπλινθοδομή (η) το χτίσιμο τοίχων με ωμοπλίνθους.

ωμόπλινθος (ο) [μτγν.] {ωμοπλίνθ-ου | -ων, -ους} η πλίνθος που δεν έχει ψηθεί, αλλά έχει ξεραθεί στον ήλιο (βλ. κ. λ. *πλίνθος*).

ωμός, -ή, -ό **1.** (για κρέας, λαχανικά, τρόφιμα) αυτός που δεν έχει ψηθεί, δεν έχει μαγειρευτεί: *εκείνες τις εποχές οι άνθρωποι έτρωγαν το κρέας ~* ΑΝΤ. ψητός **2.** (σπάν. για καρπούς) αγίνωτος, άγουρος **3.** (για πηλό, πλίνθο, αγγείο κ.λπ.) αυτός που δεν έχει ψηθεί σε φούρνο, σε καμίνι **4.** (μτφ.) (α) κυνικός, σκληρός ή απάνθρωπος: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. ανηλεής, άγριος, άσπλαχνος (β) αυτός που γίνεται χωρίς ευαισθησία ή ωραιοποίηση: *είναι πολύ ~ στους χαρακτηρισμούς του* || *θα σου πω την ~ αλήθεια, όσο κι αν σε στενοχωρήσει* **5.** (μτφ.) αυτός που είναι απροκάλυπτος, που στερείται αυτοσυγκράτησης ή ηθικής αναστολής: *~ βία / άρνηση / συμπεριφορά / εκβιασμός.* — **ωμά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *ōmó-s, πβ. αρμ. hum, σανσκρ. āmá (ίδια σημ.). Λιγότερο πιθ. η σύνδεση με το συνώνυμο λατ. amarus «πικρός, τραχύς»].

ώμος (ο) κ. (λαϊκότ.) **νώμος 1.** ΑΝΑΤ. η άρθρωση που ενώνει τον βραχίονα με τον θώρακα, καθώς και οι τρεις ανατομικές χώρες που την περιβάλλουν (η μασχαλιαία, η ωμοπλατιαία και η δελτοειδής): *στηρίζω ένα φορτίο στους ~ μου·* ΦΡ. (α) ***βαστούν οι ώμοι (κάποιου)*** (κάποιος) αντέχει στις ταλαιπωρίες (β) ***επ' ώμου*** (i) ως στρατιωτικό παράγγελμα, να φέρει ο στρατιώτης με συγκεκριμένες κινήσεις το όπλο στον αριστερό ώμο του: ~, *αρμ!* (ii) (μτφ.-οικ.) για να δηλωθεί ότι κάποιος έχει αναλάβει ευθύνες, έχει επωμισθεί υποχρεώσεις: *έχει πάρει ~ όλες τις εξωτερικές εργασίες* (γ) ***βάζω τα πόδια στον ώμο*** για πολύ γρήγορη φυγή (από φόβο κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μυών που συντελούν στην κίνηση τής παραπάνω άρθρωσης: *ανασηκώνω / υψώνω τους ~* (κυρ. σε ένδειξη αδιαφορίας, άγνοιας ή απορίας) || *ασκήσεις για τους ~* || *γυμνασμένοι / αγύμναστοι ~* **3.** (συνεκδ.) το τμήμα ρούχου που καλύπτει τους ώμους: *το σακάκι τού πέφτει στενό στους ~* **4.** (συνεκδ.) το άνοιγμα τού πάνω μέρους τής πλάτης: *ανοιχτοί / φαρδιοί / στενοί ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης, ομόηχα, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὦμος* (ήδη μυκ. e-po-mi-jo, σύνθ. με την πρόθ. *ἐπί*) < I.E. *om-so- «ώμος» (με επίθημα -so-, το οποίο ίσως επιβεβαιώνεται από τον αιολ. τ. *ἐπ-ομμάδιος*, με αφομοίωση), πβ. αρμ. us, λατ. umerus (> ισπ. hombro, ιταλ. omero), σανσκρ. áṁsa-, γοτθ. ams κ.ά. Ο τ. *νώμος* (ήδη μεσν.) οφείλεται στη συνεκφορά *τὸν ὦμον* από όπου προέκυψε με εσφαλμένο μορφολογικό χωρισμό νέα ονομαστική *ὁ νῶμος*].

ωμότητα (η) [αρχ.] **1.** η σκληρότητα και ο κυνισμός που χαρακτηρίζουν τον χαρακτήρα ή τη συμπεριφορά κάποιου **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα και απανθρωπιά: *οι κατακτητές προέβησαν σε ωμότητες* ΣΥΝ. κτηνωδία.

ωμοφάγος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που τρώει ωμές τροφές, ιδίως ωμό κρέας: *~ ζώα.* — **ωμοφαγία** (η) [μτγν.].

ωμοφόριο (το) {ωμοφορί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. αρχιερατικό άμφιο στολισμένο με θρησκευτικές παραστάσεις, το οποίο φέρεται στους ώμους και περιβάλλει τον τράχηλο ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαφόρι(ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὠμοφόριον* < *ὠμοφόρος* < *ὦμος* + *-φόρος* (< *φέρω*)].

ων, ούσα, ον μτχ. {(σπάν.-μόνο σε ορισμένους τύπους) όντος (θηλ. ούσης), όντα | όντες (θηλ. δύσχρ. ούσαι κ. ούσες), όντων (θηλ. δύσχρ. ουσών)} (λόγ.) αυτός που είναι (κάτι), που υπάρχει: *η κυρία, ούσα ασθενής, ανεζήτησε βοήθεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. μτχ. *ὤν – οὖσα – ὄν*, ενεστ. τού ρ. *εἰμί* (βλ. λ. *είμαι, ον*)].

-ών, -ούσα, -ούν (λόγ.) κατάληξη (συνήθ. επιθετικοποιημένων) μετοχών ενεργητικού ενεστώτα: *συγκοινωνούντα (δοχεία), διοικούσα (επιτροπή), ο αιτών - η αιτούσα, το κινούν αίτιο, κρατούσα (θεωρία), ο εκτελών χρέη πρωθυπουργού.*
[ΕΤΥΜ. Κατάληξη τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά στις μτχ. ενεστ. συνηρημένων ρημάτων σε *-έω* και *-άω* (λ.χ. *βεβαιών -ούσα, -ούν, ενεργών -ούσα -ούν, κρατών, -ούσα, -ούν*)].

-ών, -ώσα, -ών κατάληξη (συνήθ. επιθετικοποιημένων) μετοχών ενεργητικού ενεστώτα: *το κυβερν-ών κόμμα, συνιστ-ώσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-ῶν, -ῶσα, -ῶν*, που προέρχεται από μτχ. ενεστ. συνηρημένων ρημάτων σε *-άω* (λ.χ. *κυβερνῶν, -ῶσα, -ῶν, ἐρωτῶν, -ῶσα, -ῶν*)].

-ων, -ουσα, -ον (λόγ.) κατάληξη (συνήθ. επιθετικοποιημένων) μετοχών ενεργητικού ενεστώτα: *εξέχ-ων (παράγοντας), τρέχ-ον (έτος), προεδρεύ-ων, αποκλίν-ουσα (συμπεριφορά), ισχύ-ον (δίκαιο), περιοδεύ-ων (θίασος).*
[ΕΤΥΜ. Κατάληξη τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά στις μτχ. ενεστ. ρημάτων σε *-ω* (λ.χ. *ὑπάρχων, -ουσα, -ον, πρωτεύων, -ουσα, -ον*)].

-ων, -ων, -ον (λόγ.) κατάληξη δικατάληκτων επιθέτων: *μείζ-ων (εκλογική περιφέρεια), εθνικόφρ-ων, φιλοθεάμ-ον (κοινό), μετριόφρ-ων.*
[ΕΤΥΜ. Κλιτικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *είδήμων, μείζων, εὐγνώμων*), που προέρχεται από το αντίστοιχο I.E. *-on-].

ΣΧΟΛΙΟ Σημαντικός αριθμός λογίων επιθέτων σε **-ων, -ων, -ον** (*ευγνώμων, εθνικόφρων, δεισιδαίμων, ισχυρογνώμων, μετριόφρων, ουρανοβάμων, νοήμων, μείζων* κ.ά.) χρησιμοποιούνται και σήμερα στον απαιτητικό ιδίως λόγο των ομιλητών τής Ελληνικής. Η κλίση των επιθέτων αυτών έχει ως εξής:

ο / η μετριόφρ-**ων**	το μετριόφρ-**ον**
τού / τής μετριόφρ-**ονος**	τού μετριόφρ-**ονος**
τον / τη μετριόφρ-**ονα**	το μετριόφρ-**ον**
οι μετριόφρ-**ονες**	τα μετριόφρ-**ονα**
των μετριοφρ-**όνων**	των μετριοφρ-**όνων**
τους / τις μετριόφρ-**ονες**	τα μετριόφρ-**ονα**

Όπως είναι φανερό, το αρσενικό και το θηλυκό γένος των επιθέτων αυτών συμπίπτουν στην κλίση τους («τριγενή» επίθετα, αλλά «δικατάληκτα»). Στη σύγχρονη χρήση τής γλώσσας, ιδίως στον προφορικό λόγο, επικρατεί η τάση να χρησιμοποιείται από τους ομιλητές και ο (μεταπλασμένος) τύπος σε *-ας*. Όπως λέγεται δηλ. *χειμώνας* (αντί τού αρχ. *χειμών*), *αιώνας* (αντί τού αρχ. *αἰών*), έτσι πλάστηκε και *μετριόφρονας* κοντά στο *μετριόφρων, δεισιδαίμονας (δεισιδαίμων), ισχυρογνώμονας (ισχυρογνώμων)* κ.ο.κ. Αυτό, όμως, συμβαίνει στην πράξη μόνο στο αρσενικό, όταν το επίθετο χρησιμοποιείται ως προσδιορισμός (*«ο ισχυρογνώμονας διευθυντής»*, αλλά ελάχιστα ή καθόλου *«η ισχυρογνώμονας διευθύντρια»*). Όταν το επίθετο χρησιμοποιείται ως κατηγορούμενο, τότε ο τύπος σε *-ας* χρησιμοποιείται συχνά από τους ομιλητές και για το θηλυκό (*Η διευθύντριά μας είναι πολύ ισχυρογνώμονας*)· η γενική, ωστόσο, σχηματίζεται σε *-ος*, όπως τού αρσενικού. Στην τάση απλοποίησης που παρατηρείται με τα επίθετα αυτά, ανήκει και η ακινησία τού τόνου, η οποία έχει επικρατήσει στο ουδέτερο μερικών επιθέτων έναντι παλαιότερων τύπων που αναβίβαζαν τον τόνο: *«Το έθνος **ευγνώμον** αναγνωρίζει τις υπηρεσίες...»*, όχι *«Το έθνος εύγνωμον αναγνωρίζει...»*. Ομοίως *φιλοθεάμον* κοινό (όχι *φιλοθέαμον*), *φιλοπράγμον* άτομο (όχι *φιλόπραγμον*) κ.λπ. Μόνο το ουδ. **έλασσον** διατηρεί τον αρχικό μετακινημένο τόνο του.
Τα επίθετα που ανήκουν στο σύστημα των *-ων, -ων, -ον* είναι: *αβρόφρων, αγνώμων, αεροβάμων, αιθεροβάμων, ακτήμων, αλλόφρων, αμνήμων, ανοικτίρμων, απράγμων, ατέρμων* (βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ), *άφρων, βασιλόφρων, γενναιόφρων, δεισιδαίμων, δουλόφρων, εθνικόφρων, ειδήμων, είρων, έκφρων, ελάσσων* (ουδ. *έλασσον*), *ελεήμων, ελευθερόφρων, επιλήσμων, ευγνώμων, ευδαίμων, εχέφρων, ήσσων, ισχυρογνώμων, κομπορρήμων, κρείσσων, μακραίων* (βλ. λ. *ατέρμων*, ΣΧΟΛΙΟ), *ματαιόφρων, μεγαλορρήμων, μεγαλόφρων, μείζων, μείων, μετριόφρων, μνήμων, νοήμων, νομιμόφρων, οικτίρμων, ομόφρων, ορθόφρων, ουρανοβάμων, παράφρων, πείσμων, πλείων* (ουδ. *πλέον*), *πολυπράγμων, σώφρων, ταπεινόφρων, υλόφρων, υψηλόφρων, φιλοθεάμων, φιλοπράγμων, φιλόφρων.*

-ώνας περιληπτική παραγωγική κατάλ. ουσιαστικών· δηλώνει τον τόπο όπου υπάρχουν πράγματα ή πρόσωπα και συνεκδοχικώς τα ίδια τα πράγματα / πρόσωπα: *στρατ-ώνας, ελαι-ώνας, κοιτ-ώνας, περιστερι-ώνας, πορτοκαλε-ώνας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-ών, -ῶνος*, βλ. λ. *-ων, -ων, -ον*].

Ωνάσης (ο) {Ωνάσηδες} (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο πάρα πολύ πλούσιο.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Έλληνα μεγαλοεφοπλιστή *Αριστοτέλη Ωνάση* (1906-75)].

ώνια (τα) {ωνίων} (λόγ.) οι αγορές που κάνει κάποιος, κυρ. τα τρόφιμα, οι προμήθειες: *αξιωματικός / υπηρεσία ωνίων στον στρατό* ΣΥΝ. ψώνια.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ὤνιος* < *ὠνή* «αγορά» < ρ. *ὠνοῦμαι (-έο)* «αγοράζω», για το οποίο βλ. λ. *εξωνημένος*].

-ωνυμία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** σχέση σημασιολογική: *αντ-ωνυμία, συν-ωνυμία* **2.** το όνομα (που φέρει κάποιος): *επ-ωνυμία, αν-ωνυμία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολυ-ωνυμία, προσ-ωνυμία*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-ώνυμος* (βλ.λ.)].

-ωνυμικός, -ή, -ό λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν σχέση με είδος ονόματος: *πατριδ-ωνυμικό, ανδρ-ωνυμικό, τοπ-ωνυμικό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀνδρωνυμικόν, ἀντ-ωνυμικός*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-ωνυμία, -ώνυμος* (βλ.λ.)].

-ωνύμιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν είδος ονόματος: *προσ-ωνύμιο, τοπ-ωνύμιο, ανθρωπ-ωνύμιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀνδρωνύμιον*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-ώνυμος, -ωνυμία*].

-ώνυμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** σχέση σημασιολογική: *αντ-ώνυμος, συν-ώνυμος* || (το ουδ. ως ουσ.) *αντώ-νυμο, συν-ώνυμο* **2.** το όνομα (που φέρει κάποιος): *ανώνυμος, επ-ώνυμος* || (το ουδ. ως ουσ.) *το επώνυμό του είναι γνωστό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολυ-ώνυμος, συν-ώνυμος*), που προέρχεται από το ουσ. *ὄνυμα* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

-ώνω επίθημα πολλών ρημάτων τής Ελληνικής (περίπου χιλίων), που σχηματίζονται συνήθως από ονόματα (ουσιαστ.-επίθετα): *κλειδώνω (κλειδί), σκοτώνω (σκότος), βεβαιώνω (βέβαιος), ριζώνω (ρίζα), παγιώνω (πάγιος), βιδώνω (βίδα), ταπεινώνω (ταπεινός)* κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ.

νευρωτικός.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα ρ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, τα οποία προέρχονται κυρ. από μεταπλασμό των αρχ. συνηρημένων σε *-όω* μέσω τού αορ. *-ωσα* και εμφανίζονται από τον 8ο αι. μ.Χ.].

ωο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται: **1.** με το αβγό: *ωο-τόκος, ωο-κέλυφος* **2.** με το ωάριο: *ωο-γένεση, ωο-θήκη, ωο-ρρηξία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ᾠο-τόκος, ᾠο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ. *ᾠόν* (βλ.λ.), εμφανίζεται δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. αγγλ. oo-gamy)].

ωογαμία (η) ΒΙΟΛ. εγγενής αναπαραγωγή κατά την οποία ένας μεγάλος, σφαιρικός και ακίνητος θηλυκός γαμέτης γονιμοποιείται από έναν μικρό, αρσενικό γαμέτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oogamy].

ωογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η διαδικασία σχηματισμού θηλυκών γαμετών (ωαρίων) στα ζώα. Επίσης **ωογονία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oogenesis].

ωογόνιο (το) {ωογονί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο τής αρχικής φάσης αναπτύξεως των θηλυκών γαμετών στις ωοθήκες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. ovogonium (νόθο σύνθ.) < ovo (< λατ. ovum «αβγό») + -gonium (< *γόνος*)].

ωογόνος, -ος, -ο αυτός που γεννά ωά ή ωάρια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oogone].

ωοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ωοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα αβγού: ~ *πρόσωπο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ωοζωοτοκία (η) [1864] ΖΩΟΛ. τρόπος αναπαραγωγής των ζώων, κατά τον οποίο το θηλυκό παράγει αβγά, τα εκκολάπτει μέσα στον οργανισμό του και έπειτα γεννά τα εκκολαφθέντα νεογνά. — **ωοζωοτόκος, -ος, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ovoviviparité].

ωοθηκεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τής μίας ή και των δύο ωοθηκών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ovariectomy (νόθο σύνθ.) < ovary «ωοθήκη» (< νεολατ. ovarium «ωάριο») + ectomy < *εκτομή*].

ωοθήκη (η) [1836] {ωοθηκών} **1.** ο γυναικείος γεννητικός αδένας· (ειδικότ. στη γυναίκα) καθένας από τους δύο γεννητικούς αδένες που βρίσκονται στην περιοχή τής λεκάνης, δεξιά και αριστερά τής μήτρας, ο ρόλος των οποίων είναι η απελευθέρωση ενός τουλάχιστον ωαρίου κάθε μήνα και η έκκριση των γεννητικών ορμονών τής γυναίκας **2.** ΒΟΤ. το εξογκωμένο τμήμα τού υπέρου των αγγειοσπέρμων φυτών, που βρίσκεται στο κάτω μέρος του και το οποίο περιέχει τις σπερματικές βλάστες • **3.** (λόγ.) η αβγουλιέρα, η αβγοθήκη. — **ωοθηκικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ovaire < νεολατ. ovarium «ωάριο»].

ωοθηκίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής ωοθήκης: *οξεία / χρόνια ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ovarité].

ωοθυλάκιο (το) {ωοθυλακί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. σφαιροειδής κυτταρικός σχηματισμός τής ωοθήκης, που περιέχει ένα ωάριο. — **ωοθυλακικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. follicule ovarien].

ωοκέλυφος (το) {ωοκελύφ-ους | -η, -ών} ΒΙΟΛ. το εξωτερικό σκληρό περίβλημα τού αβγού ΣΥΝ. τσόφλι.
[ΕΤΥΜ. < *ωο-* + *κέλυφος*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. egg-shell].

ωοκέλυφος, -η, -ο (για αγγεία) αυτός που έχει λεπτά τοιχώματα σαν το κέλυφος τού αβγού.

ωοκύτταρο (το) [1889] {ωοκυττάρ-ου | -ων} **1.** ΒΙΟΛ. κύτταρο που προκύπτει κατά τη διαδικασία τής διαφοροποίησης του θηλυκού γαμέτη στην ωογένεση **2.** ΒΟΤ. ο θηλυκός γαμέτης των ανώτερων φυτών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oocyte].

ωολεύκωμα (το) {ωολευκώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το λεύκωμα, το ασπράδι τού αβγού.

ωόν (το) **1.** ΒΙΟΛ. το γονιμοποιημένο ωάριο, το αβγό· ΦΡ. (ειρων.) ***σιγά τα ωά!*** για να εκφραστεί αδιαφορία για κάτι που κατ' άλλους είναι σημαντικό: *–Θα βγάλουν δική τους εφημερίδα και θα επηρεάσουν την κοινή γνώμη. -Τι λες, ~!* **2.** ΑΡΧΙΤ. ωοειδές κόσμημα στην αρχαία αρχιτεκτονική, που προέκυψε από τη σχηματοποίηση τού φύλλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠόν / ᾤεον* < I.E. *ōw(e)yo / *ōyo- «αβγό», πβ. αρμ. ju, αρχ. γερμ. ei (> γερμ. Ei), αγγλ. egg, λατ. ōvum (> γαλλ. œuf, ισπ. huevo) κ.ά. Έχει επίσης προταθεί η σύνδεση όλων των ανωτέρω με το ουσ. *οἰωνός* (< **ὀFιωνός*, βλ.λ.), αν και η παρουσία τού *-F-* θα μπορούσε να θεωρηθεί παρετυμολογική (όπως ίσως και στα λατ. avis, σανσκρ. vāyaḥ). Βλ. κ. *αβγό*].

ωορρηξία (η) {ωορρηξιών} ΦΥΣΙΟΛ. η περιοδική, κατά μήνα, απελευθέρωση ενός ωαρίου από την ωοθήκη.
[ΕΤΥΜ. < *ωόν* + *-ρρηξία* < *ρήξη*, απόδ. τού αγγλ. ovulation].

-ώος, -ώα, -ώο παραγωγικό επίθημα επιθέτων: *πατρ-ώος, κεντρ-ώος.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *πατρῷος*, μτγν. *προικ-ῷος*), που ανάγεται σε τ. *-ώιος* και προήλθε από θ. που αρχικώς έληγαν σε *-ω-* με την προσθήκη τού επιθήματος *-ιος* (λ.χ. *πάτρως – πατρώ-ιος – πατρῷος, θωή* «ποινή» – *ἀ-θώ-ιος – ἀθῷος*)].

ωοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η εξέταση τού περιεχομένου ακέραιων και νωπών αβγών, με σκοπό την ποιοτική τους ταξινόμηση. Επίσης **ωοσκόπηση**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ᾠοσκοπία* < *ᾠόν* + *-σκοπία* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

ωοσκόπιο (το) {ωοσκοπί-ου | -ων} το όργανο με το οποίο πραγματοποιείται η ωοσκοπία.
[ΕΤΥΜ. < *ωόν* + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

ωόσφαιρα (η) {ωοσφαιρών} ΒΟΤ. μεγάλος και σφαιρικός θηλυκός γαμέτης ορισμένων φυκών και μυκήτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oosphere].

ωοτοκία (η) [αρχ.] {ωοτοκιών} ΒΙΟΛ. τρόπος αναπαραγωγής των ζώων, κατά τον οποίο το θηλυκό γεννά αβγά (γονιμοποιημένα ή αγονιμοποίητα), τα οποία εκκολάπτονται έξω από τον οργανισμό (πβ. λ. *ζωοτοκία*).

ωοτόκος, -ος, -ο (ζώο) που γεννά αβγά, τα οποία και εκκολάπτει ΑΝΤ. ζωοτόκος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠοτόκος* < *ᾠόν* + *τόκος* (βλ.λ.) < *τίκτω*].

ωοφόρος, -α, -ο ΒΙΟΛ. αυτός που περιέχει ωά ή ωάρια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠοφόρος* < *ᾠόν* + *-φόρος* < *φέρω*].

-ωπός παραγωγικό επίθημα επιθέτων που: **1.** δηλώνουν ιδιότητα ή χαρακτηριστικό: *αρρεν-ωπός, χαρ-ωπός, σκυθρ-ωπός* (πβ. κ. *-ειδής, -ώδης*) **2.** έχουν υποκοριστική σημασία: *κοκκιν-ωπός* (λίγο κόκκινος), *γκριζ-ωπός, αγουρ-ωπός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από ρίζα *-ωπ-* < I.E. *okʷ- «βλέπω» (πβ. κ. παρακ. *ὄπ-ωπ-α*) και συνδ. με τις λ. *ὄψ-ις, ὀπ-τικός, ὄμ-μα, ὀπ-ή* κ.ά.].

ώρα (η) {ωρών} **1.** μονάδα μετρήσεως τού χρόνου, που αντιστοιχεί στο 1/24 τού ημερονυκτίου (όπως αυτό προσδιορίζεται με βάση τη μέση ηλιακή ημέρα): *θα παίρνει από ένα δισκίο κάθε έξι ~ || η διαδρομή διαρκεί μιάμιση ~ || πήρε διορία 48 ωρών, για να απολογηθεί || έτρεχε με ταχύτητα 200 χιλιομέτρων την ~ || κάθε ~ έχει 60 λεπτά* **2.** (γενικότ.) κάθε χρονική μονάδα βάσει τής οποίας υπολογίζεται λ.χ. ένα έργο, μια απασχόληση: *πόσες ~ δουλεύεις την ημέρα; || πόσα πληρώνεσαι την ~; || αύριο έχει εφτά ~ μάθημα || διδακτική ~* (ο χρόνος που διαρκεί κάθε μάθημα στο σχολείο, περίπου 45 λεπτά) **3.** το χρονικό διάστημα (που απαιτείται ή διατίθεται για κάτι): *αυτή η άσκηση θέλει πολλή ~ για να τη λύσεις || χάνει άσκοπα την ~ του και μετά αγχώνεται || κοιμήθηκα πολλή ~ || έχεις λίγη ~ να τα πούμε;* ΣΥΝ. χρόνος· ΦΡ. (α) ***όλη την ώρα*** διαρκώς, πολύ συχνά, χωρίς διακοπή: *~ μιλάει για τον γυιο της || αμάν πια, ~ παραπονιέται για το παραμικρό* (β) ***σκοτώνω την ώρα (μου)*** ασχολούμαι με πράγματα ανούσια ή περιττά, για να περνάει ο χρόνος (γ) ***τρώω την ώρα (μου)*** (i) σπαταλώ τον χρόνο μου, αφήνω να περνάει ο χρόνος, χωρίς να κάνω κάτι χρήσιμο ή σημαντικό: *τρώει την ώρα μας της παίζοντας χαρτιά και παραμελεί το σπίτι της* (ii) χάνω τον χρόνο μου εξαιτίας άλλων (προσώπων, πραγμάτων, καταστάσεων): *φάγαμε την ώρα μας συμπληρώνοντας αιτήσεις και διάφορα άλλα χαρτιά, χωρίς να καταφέρουμε τελικά να διευθετήσουμε την υπόθεσή μας* (δ) ***τρώει / θέλει / παίρνει ώρες*** (τριτοπρόσ.) απαιτείται πολύς χρόνος για να γίνει κάτι: *τρώει ώρα να συντάξεις ένα κείμενο σε ξένη γλώσσα || έφαγε πολλές ώρες η συζήτηση για τις λεπτομέρειες τής συμφωνίας || θέλει τρεις ώρες για να φτάσεις εκεί || παίρνει ώρα να μαγειρέψεις για τόσα άτομα* (ε) ***ώρες ολόκληρες / με τις ώρες*** για πάρα πολύ χρόνο, παρατεταμένα: *διαβάζει ~ για τις εξετάσεις || χαζεύει / βλέπει τηλεόραση ~* (στ) ***στην ώρα (μου / σου κ.λπ.)*** ακριβώς στον καθορισμένο χρόνο ή μέσα στα χρονικά όρια που πρέπει ή που είχαν τεθεί ή συμφωνηθεί: *ακριβής όπως πάντα, στην ώρα του! || δεν άργησα, ήρθα στην ώρα μου! || κάθε πράγμα στην ώρα του· μη βιάζεσαι!* (ζ) ***ώρα με την ώρα*** καθώς περνούν οι ώρες: *~ η αγωνία για την τύχη των αγνοουμένων αυξάνει* (η) ***από ώρα σε ώρα*** (i) (για κάτι που αναμένεται να συμβεί πολύ σύντομα, στο άμεσο μέλλον) όπου να 'ναι: *τα αποτελέσματα ανακοινώνονται ~* ΣΥΝ. από στιγμή σε στιγμή (ii) με το πέρασμα τού χρόνου, καθώς περνάει ο χρόνος: *~ η κίνηση προς την ύπαιθρο αυξάνει και προκαλούνται προβλήματα στην κυκλοφορία των αυτοκινήτων* **4.** (α) συγκεκριμένο σημείο τής ημέρας, το οποίο προσδιορίζεται με βάση την εικοσιτετράωρη διαίρεση τού ημερονυκτίου και περαιτέρω κατά λεπτά και δευτερόλεπτα και μετρείται με τη βοήθεια των ενδείξεων τού ρολογιού, από το 1 ώς το 12 για κάθε μισό τής ημέρας και από το 1 ώς το 24 για ολόκληρο το ημερονύκτιο: *–Τι ~ είναι; -7.15* (β) (η ονομαστική εν.) (ως χρονικός προσδιορισμός) για να δηλωθεί συγκεκριμένος χρόνος τού ημερονυκτίου: *στις δέκα η ~ ξεκίνησε να δουλεύει* **5.** (γενικότ.) ορισμένο τμήμα ή σημείο τού ημερονυκτίου (στο οποίο αναφέρεται κανείς): *διασκέδασαν ώς τις πρώτες πρωινές ~ || είναι προχωρημένη η ~, πέσε να κοιμηθείς || η δουλειά τού γιατρού δεν έχει ώρες || τις μικρές ~* (μετά τα μεσάνυχτα, τις νυχτερινές ώρες) **6.** (συνεκδ.) το ρολόι: *–Έχεις ~; –Όχι, δεν φορώ ποτέ ρολόι* **7.** το σύστημα μετρήσεως τού χρόνου ανά ώρες (σημ. 4α), όπως αυτό διαφοροποιείται κατά εποχή, χώρα κ.λπ.: *~ Ελλάδος / Γκρήνουιτς || χειμερινή / θερινή ~ || τοπική / επίσημη ~ || πότε αλλάζει η ~; || αλλαγή ώρας* **8.** (ειδικότ.) η χρονική στιγμή κατά την οποία συντελείται κάτι, κατά την οποία συνήθ. συμβαίνει κάτι ή η οποία θεωρείται καταλληλότερη για κάτι: *~ φαγητού / ύπνου / κοινής ησυχίας / εργασίας || κατά την ~ τής συνέλευσης προκλήθηκαν επεισόδια || η ~ τού μαθήματος / τής αναχώρησης / τής ψηφοφορίας / τής προβολής / των διαφημίσεων || ~ για ένα διάλειμμα / για πάρτι·* ΦΡ. (α) ***πάνω στην ώρα*** για περιπτώσεις στις οποίες εμφανίζεται κάποιος ή συμβαίνει κάτι κατά τον χρόνο ακριβώς που γίνεται αναφορά σε αυτόν: *~ ήρθες, μόλις που ετοιμαζόμαστε να φάμε* (β) ***από την ώρα που...*** (i) από τότε που...: *~ παντρεύτηκε, ξέκοψε από τους δικούς του || δεν θα 'ναι ούτε δέκα λεπτά ~ έφυγε!* (ii) εφόσον: *~ αποφάσισες να γίνεις ηθοποιός, πρέπει να σπουδάσεις υποκριτική || ~ κάνεις μια επιλογή, δέχεσαι και τις συνέπειές της* (γ) ***για την ώρα*** επί τού παρόντος, προσωρινά: *~ δεν υπάρχει εισιτήριο, αλλά μπορώ να σας βάλω σε λίστα αναμονής || ~ δεν έχουμε άλλη εξέλιξη στη δίκη* (δ) ***καλή ώρα*** σαν και τώρα ή σαν και το συγκεκριμένο πρόσωπο: *ήταν ένα ωραίο παιδί, ~ σαν τον Αποστόλη || πηγαίναμε στο χωριό, ~ όπως πηγαίνουμε και τώρα, όταν σε μια στροφή πετάχτηκε μπροστά μας ένα αγριογούρουνο* (ε) ***καλή του ώρα*** να είναι (κάποιος) καλά· λέγεται όταν αναφέρουμε στον λόγο μας

κάποιον ο οποίος δεν παρίσταται: *τότε με βοήθησε ο μαστρο-Κώστας*, ~ (στ) ***πριν τής ώρας μου*** (εσφαλμ. σύνταξη) ***/ σου κ.λπ. / πριν την ώρα μου / σου κ.λπ.*** πριν από την ηλικία που θεωρείται κανονική ή επιθυμητή για (να συμβεί) κάτι: *μ' όλα αυτά που συνέβησαν, γέρασε ο άνθρωπος πριν τής ώρας του* (ζ) ***την ίδια ώρα*** (i) ταυτοχρόνως: *οι εξετάσεις διεξάγονται ~ σε όλα τα λύκεια τής χώρας* (ii) (μτφ.) ενώ παράλληλα: *σου κάνει τον φίλο ~ που σε θάβει πίσω από την πλάτη σου* (η) ***ώρες-ώρες*** κάποιες φορές: *~ γίνεσαι πολύ γκρινιάρης* ‖ *~ τα χάνω με την εξυπνάδα αυτού τού παιδιού* (θ) ***με τις ώρες (μου / σου κ.λπ.)*** αναλόγως τής διαθέσεώς (μου / σου κ.λπ.): *δεν τον βρίσκεις κι εύκολα, άλλοτε είναι καλός, άλλοτε φωνάζει, είναι ~ του δηλαδή* (ι) (για φαγώσιμα) ***τής ώρας*** (i) πολύ φρέσκος: *ψάρια ~* (ii) (κυρ. για κρεατικά) αυτός που ψήνεται, μαγειρεύεται λίγο προτού καταναλωθεί, σερβιριστεί (κατ' αντιδιαστολή προς τα έτοιμα μαγειρεμένα φαγητά): *θα πάρετε κάτι μαγειρευτό ή προτιμάτε κάτι ~;* (ια) ***(κάτι) δεν είναι τής ώρας*** (κάτι) δεν είναι τού παρόντος: *~ να συζητήσουμε για την αύξηση τού μισθού σου* (ιβ) ***είναι ώρα να / για...*** είναι καιρός να / για...: *~ ξαναδούμε το πρόβλημα τής ανεργίας στις πραγματικές του διαστάσεις* ‖ *~ πηγαίνουμε, καληνύχτα* ‖ *~ τάβλι· παίζουμε ένα;* (ιγ) ***ήγγικεν η ώρα*** (*ἰδοὺ ἤγγικεν ἡ ὥρα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 45) έφθασε ο καιρός, ο προκαθορισμένος χρόνος (για κάτι): *η Ελλάδα πρέπει να πάρει τις κρίσιμες αποφάσεις για τα εθνικά μας θέματα· ~* (ιδ) ***η ώρα η καλή*** ως ευχή προς μελλονύμφους (ιε) ***η κακιά (η) ώρα*** (ενν. *φταίει*) η κακή στιγμή, η περίσταση στην οποία κάποιος δεν ήλεγχε τον εαυτό του και άθελά του έπραξε κάτι κακό: *ο δράστης είπε πως δεν ήθελε να σκοτώσει τον φίλο του, αλλά απλώς να του δείξει το πιστόλι του και απέδωσε τον φόνο στην κακιά ώρα* (ιστ) ***τής κακιάς ώρας*** για κάτι που έχει κακή ποιότητα ΣΥΝ. τής συμφοράς, τής πυρκαγιάς (ιζ) ***όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος όλος*** βλ. λ. *χρόνος* (ιη) ***βρήκες την ώρα*** ειρων. προς κάποιον που κάνει ή λέει κάτι σε ακατάλληλη χρονική στιγμή **9.** κάθε ξεχωριστή περίσταση ή συγκεκριμένη στιγμή τής ζωής (ανθρώπου ή συνόλου): *ρούχο ευκολοφόρετο για όλες τις ~* ‖ *ώρες θριάμβου ζει από χθες η Ελλάδα μετά τις νίκες των ολυμπιονικών μας* ‖ *έχουν περάσει μαζί πολλές δύσκολες ~* ‖ *οι ~ τής κρίσης / τής έντασης / τής χαλάρωσης / τής διασκέδασης / τού απολογισμού*· ΦΡ. ***ώρα ανάγκης*** δύσκολη στιγμή στη ζωή κάποιου: *αποταμιεύει χρήματα για μια ~* **10.** ΕΚΚΛΗΣ. **Ώρες** (οι) οι τέσσερεις τακτές ημερήσιες ακολουθίες που σήμερα ψάλλονται κυρ. στις μονές και αντιστοιχούν στις τέσσερεις βασικές ώρες τής ημέρας: *μεγάλες ~* (κατά την παραμονή των Θεοφανίων, των Χριστουγέννων και τής Μ. Παρασκευής). (υποκ.) **ωρούλα** κ. **ωρίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὥρα* < Ι.Ε. *yōr-ā «εποχή, έτος», πβ. λατ. hornus «εφετινός» (< *ho-yōr-(i)-nos), γοτθ. jer «έτος», αρχ. γερμ. jār (> γερμ. Jahr), αγγλ. year κ.ά. Δάνειο από την Ελληνική αποτελεί το λατ. hora (> γαλλ. heure, ισπ. hora), που απαντά και εν συνθέσει (λ.χ. ισπ. ahora «τώρα» < λατ. ad horam). Η λ. *ὥρα* δήλωνε αρχικώς μια χρονική περίοδο, η οποία επανεμφανίζεται περιοδικά (λ.χ. εποχή, ώρα τής ημέρας), πολύ συχνά δε αναφέρθηκε και στην κατάλληλη εποχή, κατά την οποία συνήθως τελείται μια πράξη (λ.χ. γάμος, ύπνος, φαγητό, εργασία στους αγρούς κ.ά.), καθώς και στην άνθηση τής ζωής, τη νεότητα και την ομορφιά (πβ. κ. *ώρα-ῖος*)].

ωραιόκοσμος (ο) (οικ.-ως φιλοφρόνηση) σύνολο ωραίων γυναικών ή γενικά οι γυναίκες: *ο ~ τής παρέας μας έχει όρεξη για χορό!*

ωραιολογία (η) {ωραιολογιών} (συνήθ. στον πληθ.) το να λέει ή να γράφει κανείς ωραία και συνήθ. κενά περιεχομένου λόγια: *στην έκθεση χρειάζονται ιδέες και επιχειρήματα, όχι απλές ωραιολογίες*.

ωραιοπαθής, -ής, -ές {ωραιοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} **1.** (κακόσ.) αυτός που ασχολείται υπερβολικά με την ομορφιά του και την επιδεικνύει ΣΥΝ. ναρκισσευόμενος **2.** (σπάν.) αυτός που έχει πάθος για το ωραίο, αυτός που αγαπά το ωραίο. — **ωραιοπάθεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ωραίος* + *-παθής*, από το θ. τού παθ. αορ. β' *ἔ-παθ-ον* (ρ. *πάσχω*)].

ωραιόπλουμος, -η, -ο κ. **ωριόπλουμος** αυτός που είναι πολύ όμορφα στολισμένος, κατ' επέκτ. όμορφος.
[ΕΤΥΜ. < *ωραίος* + *-πλουμος* < *πλουμί* (βλ.λ.)].

ωραιοποιώ ρ. μετβ. {ωραιοποιείς... | ωραιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω (κάτι) με ωραίο τρόπο, αποφεύγοντας να αναφέρω αρνητικές ή δυσάρεστες πτυχές του: *σταμάτα να ωραιοποιείς αυτά που κάνει προσπαθώντας να τον δικαιολογήσεις* ‖ *~ μια κατάσταση / ένα γεγονός*. — **ωραιοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. embellir].

ωραίος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει ευχάριστη, αρεστή εμφάνιση, που αρέσει για τα χαρακτηριστικά του: *~ τοπίο / σπίτι / παιδί / λουλούδι* ‖ *~ άνδρας / γυναίκα* ΣΥΝ. καλλίγραμμος, (λόγ.) ευειδής, όμορφος, κομψός· ΦΡ. ***ωραίο φύλο*** το γυναικείο φύλο **2.** (γενικότ.) αυτός που είναι ευχάριστος στις αισθήσεις: *~ φωνή / άγγιγμα / γεύση / άρωμα* ΣΥΝ. απαλός, γλυκός, φίνος **3.** (γενικότ.) αυτός που είναι ευχάριστος, που προκαλεί ευχαρίστηση: *~ κουβέντα / παρέα* ‖ *~ αστείο / ανέκδοτο* **4.** αυτός που προκαλεί τον θαυμασμό: *~ χειρονομία / προσπάθεια* ‖ *~ άνθρωπος η μάννα του, δυνατός, περήφανος και τρυφερός μαζί* ‖ *~ παίκτης / ζωγράφος* ‖ (ειρων.) *~ φίλος! Με το που έφυγες, άρχισε να σε κουτσομπολεύει* **5.** αυτός που προκαλεί ή συνοδεύεται από ευχάριστα συναισθήματα, ευχάριστες εμπειρίες· συναρπαστικός, ενδιαφέρων: *η εφηβεία είναι η πιο ~ ηλικία* ‖ *«η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ~ ταξίδι»* (Κ.Π. Καβάφης)· ΦΡ. ***το ωραίο είναι (ότι...)*** το ενδιαφέρον, το περίεργο (συνήθ. το αστείο) είναι (ότι...): *~ από κατηγορούμενος στο τέλος θα βγει και κατήγορος!* **6.** (για τον καιρό) αυτός που γίνεται ευχάριστα αποδεκτός: *~ μέρα* (ηλιόλουστη, ζεστή) ‖ *~ σούρουπο με ανάλαφρο αεράκι* **7.** ***ωραίο*** (το) η ιδιότητα τού αισθητικώς άρτιου, οτιδήποτε προκαλεί ευχαρίστηση, αισθητική απόλαυση: *οι εραστές τού ~* ‖ *στη ζωή του υπήρξε λάτρης τού ~* ΣΥΝ. κάλλος, ομορφιά, ωραιότητα **8.** ***ωραίος*** (ο), ***ωραία*** (η) πρόσωπο με όμορφα χαρακτηριστικά, που διαφοροποιείται μέσα σε ένα σύνολο λόγω τής εμφάνισής του: *η Μαρία είναι η ~ τής τάξης* ΣΥΝ. (για άνδρες) γόης, ομορφάντρας, ομορφόπαιδο, κούκλος, Άδωνις, Απόλλων, καλλονός, (για γυναίκες) γόησσα, καλλονή, κούκλα, νεράιδα, σειρήνα, Αφροδίτη. — **ωραία** επίρρ., **ωραιότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι, δίκιο, όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡραῖος*, αρχική σημ. «αυτός που εμφανίζεται ή συμβαίνει την κατάλληλη ώρα», < *ὥρα* (βλ.λ.) + *-ιος* (πβ. κ. *ἀρχή / ἀρχαῖος*)].

ωράριο[1] (το) {ωραρί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των ωρών εργασίας σε υπηρεσία, εργοστάσιο ή κατάστημα: *κανονικό / μειωμένο / ελεύθερο / διακεκομμένο / σπαστό* (μη συνεχές) */ συνεχές / εναλλασσόμενο ~* **2.** κάθε πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι ώρες εργασίας ή λειτουργίας (καταστήματος, επιχείρησης, γραφείου, εργοστασίου, σχολείου κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. horaire < λατ. horarium < hora < αρχ. *ὥρα*].

ωράριο[2] (το) → οράριο

ωρέ επιφών. (παλαιότ.-διαλεκτ.) ως προσφώνηση προσώπων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρε*.
[ΕΤΥΜ. < *μωρέ*, κλητ. τού επιθ. *μωρός* (πβ. *βρε, μπρε, μωρέ, ρε*)].

ωριαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαρκεί μία ώρα: *~ διαγώνισμα / συνάντηση / συνομιλία / διαδρομή* **2.** αυτός που σχετίζεται με χρονική διάρκεια μίας ώρας: *~ αμοιβή* **3.** αυτός που επαναλαμβάνεται ή γίνεται κάθε μία ώρα: *~ αναχωρήσεις*. — **ωριαία** επίρρ.

Ωριγένης (ο) {-η κ. -ους} εκκλησιαστικός συγγραφέας από την Αλεξάνδρεια (185-254)· θεωρείται ο πατέρας τής θεολογικής επιστήμης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Ὠρι-* (από το θ. τού ον. *Ὠρίων*, βλ.λ.) + *-γένης* < *γένος*].

ωριλά (ο) συντετμημένος τ. τού ω[το]ρι[νο]λα[ρυγγολόγος].

ωριμάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ωρίμασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (μτφ.) κάνω (κάτι/κάποιον) να ωριμάσει: *τον ωρίμασαν οι δυσκολίες τής ζωής* ♦ (αμετβ.) **2.** (για καρπούς) γίνομαι ώριμος: *ωρίμασαν τα στάχυα* ‖ *τα μήλα δεν έχουν ωριμάσει ακόμα, είναι άγουρα* ΣΥΝ. μεστώνω **3.** (μτφ. για πρόσ.) (α) φθάνω στην ακμή τής ηλικίας μου, γίνομαι ενήλικος: *ο γιος του ωρίμασε· έγινε πια άντρας* (β) αποκτώ την ικανότητα να κρίνω και να αποφασίζω με υπευθυνότητα, γίνομαι ψυχικά και πνευματικά ώριμος: *παρότι κοντεύει τα τριάντα, δεν έχει ωριμάσει ακόμα· εξακολουθεί να αντιδρά σαν παιδί* **4.** (μτφ. για πράγματα) (α) είμαι κατάλληλος: *δεν ωρίμασαν ακόμα οι συνθήκες για την επανάσταση* (β) ολοκληρώνομαι, φθάνω σε σημείο ολοκλήρωσης: *δεν έχει ωριμάσει ακόμα η επιστημονική του σκέψη* ‖ *έχει ωριμάσει μέσα του η ιδέα τού γάμου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

ωρίμαση [1796] κ. (εσφαλμ.) **ωρίμανση** (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (α) η ολοκλήρωση τής ανάπτυξης: *η ~ των φρούτων* (β) η κατάκτηση τής ωριμότητας: (μτφ.) *η (πνευματική) ~ ενός ανθρώπου θα πρέπει να συμπίπτει με το τέλος τής εφηβείας του* ‖ *πρώιμη / διανοητική / καλλιτεχνική* (ενός καλλιτέχνη, όταν κατακτά το προσωπικό του ύφος) */ συναισθηματική ~* (βλ. κ. λ. *ωριμότητα*) **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των βιοχημικών και μορφολογικών μεταβολών που υφίσταται ένα φυτικό όργανο, ωσότου ωριμάσει. Επίσης **ωρίμασμα** (το).

> **ωρίμαση ή ωρίμανση; ωρίμαση – ωριμότητα.** Συχνά χρησιμοποιείται ο τ. **ωρίμανση** αντί τού κανονικού τ. **ωρίμαση**, που επιβάλλει η παραγωγή τής λ. από ρήμα σε **-άζω**, το **ωριμάζω**. Ήτοι: *ωριμάζω – ωρίμαση*, όπως *εκφράζω – έκφραση, εξετάζω – εξέταση, εκγυμνάζω – εκγύμναση, εστιάζω – εστίαση, εκδικάζω – εκδίκαση, παρουσιάζω – παρουσίαση, επιβιβάζω – επιβίβαση* κ.τ.ό. Για να έχουμε ουσιαστικό σε *-ανση* (**ωρίμανση* λ.χ.), πρέπει να έχουμε ρήμα σε **-αίνω**: *σημαίνω – σήμανση, θερμαίνω – θέρμανση, λιπαίνω – λίπανση, ρυπαίνω – ρύπανση, ξηραίνω – ξήρανση, υφαίνω – ύφανση, λειαίνω – λείανση* κ.τ.ό. Αλλά ρήμα **ωριμαίνω* δεν υπάρχει! Άρα **ωρίμαση** και όχι *ωρίμανση*.
> Το *ωρίμαση* διαφέρει επίσης από το *ωριμότητα*. Το **ωρίμαση** δηλώνει την κατάσταση που έρχεται ως αποτέλεσμα τού *ωριμάζω*, ενώ το **ωριμότητα** δηλώνει την ιδιότητα, ό,τι χαρακτηρίζει τον **ώριμο**, από όπου και παράγεται. Άρα *ωριμάζω – ωρίμαση* (κατάσταση), *ώριμος – ωριμότητα* (ιδιότητα): *Η ωρίμαση των καρπών απαιτεί ορισμένο χρόνο – Μας έκανε εντύπωση η ωριμότητα τής σκέψης του σε τόσο μικρή ηλικία.*

ωρίμασμα (το) → ωρίμαση

ώριμος, -η, -ο **1.** (για καρπούς) αυτός που έχει αναπτυχθεί τόσο, ώστε να είναι έτοιμος να κοπεί και να καταναλωθεί: *~ φρούτα* ΣΥΝ. μεστωμένος, γινωμένος, (λαϊκ.) γουρμασμένος ΑΝΤ. άγουρος, αγίνωτος **2.** (απόστημα) που είναι έτοιμο να σπάσει και να βγει το πύον που εμπεριέχει **3.** (μτφ. για πρόσ.) (α) ενήλικος, αυτός που έχει ολοκληρωμένη ψυχοσωματική ανάπτυξη, που μπορεί να αναπαραχθεί, κατ' αντιδιαστολή προς τον νεαρό και τον ηλικιωμένο: *~ άντρας / γυναίκα* ΑΝΤ. ανήλικος (β) υπεύθυνος, αυτός που έχει ολοκληρώσει τη συναισθηματική και πνευματική του ανάπτυξη, ώστε να μπορεί να επιλέγει υπεύθυνα και ανεξάρτητα με δικά του κριτήρια: *δεν είναι αρκετά ~, για να κάνει σοβαρή σχέση* ‖ *είναι πια ~ να αποφασίσει τι θέλει!* ΣΥΝ. έμπειρος, (εκφραστ.) ψημένος ΑΝΤ. ανώριμος **4.** (μτφ.) αυτός που έχει εξελιχθεί αρκετά, που προκύπτει ως αποτέλεσμα μακράς και ολοκληρωμένης διαδικασίας ή επεξεργασίας: *η μείωση των ωρών εργασίας είναι πλέον ~ αίτημα τής εποχής μας* ‖ *οι συνθήκες είναι ώριμες για την επίλυση τού προβλήματος* ‖ *ο ρόλος τού κράτους εί-*

ναι σημαντικός, τόσο στην αρχή όσο και στα πιο ~ στάδια ανάπτυξης αυτών των περιοχών || *οι ~ αγορές τής Δ. Ευρώπης*· ΦΡ. ***ώριμη σκέψη*** (i) η ολοκληρωμένα επεξεργασμένη σκέψη / άποψη (που διατυπώνει κανείς): *όσα υποστήριξε τα εξέθεσε ως προϊόν ώριμης σκέψης* || *έπειτα από ~* (λόγ. *κατόπιν ωρίμου σκέψεως*) (ii) η ικανότητα τής εις βάθος σκέψης, η βαθιά σκέψη: *τον λόγο του χαρακτηρίζει η ~ και η σύνεση* **5.** (μτφ.) αυτός που έχει κατασταλαγμένα πλέον χαρακτηριστικά, που μαρτυρεί την κατάληξη μιας δημιουργικής αναζήτησης: *η ~ περίοδος τής ποίησής του* || *αυτός ο πίνακας είναι ένα από τα ~ έργα του* **6.** (μτφ.) αυτός που αφορά σε ενηλίκους (κατ' αντιδιαστολή προς τους ανηλίκους ή τους ηλικιωμένους): *η ~ ηλικία* || *από ~ ανθρώπους έχει κανείς μεγαλύτερες απαιτήσεις.* — **ώριμα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι, ωρίμαση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὥριμος* < *ὥρα* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *νόστ-ιμος*. Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. είχε αρχικώς την ίδια σημ. με το αρχ. επίθ. *ὡραῖος*. δηλώνοντας αυτόν που συμβαίνει την κατάλληλη ώρα ή εποχή, ενώ στη μτγν. γλώσσα προσδιόριζε επίσης γυναίκες έτοιμες για γάμο. Στη σημερινή μτφ. σημ. συνέβαλε και το συνώνυμο γαλλ. mûr].

ωριμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ωρίμου, η κατάσταση αυτού που έχει ολοκληρωμένη ανάπτυξη, που έχει πλήρως ανεπτυγμένα τα χαρακτηριστικά του: *ηθική / συναισθηματική / ψυχική / σωματική ~* || *με το τελευταίο του έργο κατακτά πλέον την εκφραστική του ~* **2.** (μτφ.) (α) η πνευματική συγκρότηση: *παρά το νεαρόν τής ηλικίας του, έχει μεγάλη ~* || *η ~ τής σκέψης / τού λόγου κάποιου* (β) σύνολο στοιχείων (σοβαρότητα, υπευθυνότητα, επιδεξιότητα) που χαρακτηρίζουν κάποιον στις ενέργειές του: *επέδειξε μεγάλη ~ στον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκε το θέμα* **3.** (μτφ.) η ολοκληρωμένη ψυχοσωματική ανάπτυξη, το να έχει ολοκληρωθεί κάποιος βιολογικά και ψυχοπνευματικά (να έχει κατασταλάξει στις απόψεις του, να ξέρει τι θέλει, πώς να συμπεριφέρεται, να έχει αποκτήσει πείρα ζωής κ.λπ.): *τα χρόνια τής ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*

ωριόπλουμος, -η, -ο ▸ ωραιόπλουμος

ώριος, -ια, -ιο κ. **ωριός,** -ιά, -ιό (λαϊκ.-λογοτ.) ωραίος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡραῖος*, με μετακίνηση τού τόνου και συνίζηση, πβ. κ. *ακέραιος* - *ακέριος*. ίσως και με την επίδρ. τού συνθέτου *παν-ώριος*].

Ωρίων (ο) {Ωρίων-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. περίφημος κυνηγός, γνωστός για την ομορφιά και το παράστημά του, ο οποίος μεταμορφώθηκε σε αστερισμό από τον Δία • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Ν. Ημισφαιρίου, από τους πιο εκτεταμένους τής ουράνιας σφαίρας. Επίσης **Ωρίωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. ίσως συνδ. με το ουσ. *ὤρα* «φροντίδα, μέριμνα» (βλ. λ. *-ωρός*)].

Ω.Ρ.Λ. (ο) (προφέρεται *ωριλά*) ωτο(ρ)ρινολαρυγγολόγος.

ωροδείκτης (ο) [1761] {ωροδεικτών} η βελόνα τού ρολογιού που δείχνει τις ώρες (πβ. λ. *λεπτοδείκτης*).

ωρολογιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το ρολόι **2.** αυτός που έχει καταρτιστεί κατά ώρες **3.** αυτός που λειτουργεί με μηχανισμό ρολογιού: *~ βόμβα.* Επίσης **ωρολογικός** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορολογιακός.*

ωρολόγιο (το) {ωρολογί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το ρολόι • **2.** (συνεκδ.) ο πίνακας στον οποίο καταγράφονται οι ώρες εργασίας ή λειτουργίας λ.χ. μιας υπηρεσίας • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστικό βιβλίο, το οποίο περιλαμβάνει την Ακολουθία των Ωρών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορολογιακός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὡρολόγιον* (λ. που χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να δηλώσει ένα ηλιακό ρολόι κατασκευασμένο από τον Αναξιμένη) < *ὥρα* + *-λόγιον* < *λόγος*. Η σημ. 3 είναι μεσν.].

ωρολόγιος, -α, -ο μόνο στη ΦΡ. ***ωρολόγιο πρόγραμμα μαθημάτων*** ο πίνακας που δείχνει τις διδακτικές ώρες ανά σχολικό μάθημα, τμήμα, ημέρα και ώρα.

ωρολογοθήκη (η) [1882] {ωρολογοθηκών} η θήκη τού ρολογιού (βλ.λ.).

ωρολογοποιείο (το) [1856] **1.** το εργοστάσιο κατασκευής ρολογιών **2.** το εργαστήριο τού ωρολογοποιού, όπου επιδιορθώνονται ρολόγια.

ωρολογοποιία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} η βιομηχανία ή η τέχνη κατασκευής ρολογιών.

ωρολογοποιός (ο/η) [1856] τεχνίτης ειδικευμένος στην κατασκευή ή επιδιόρθωση ρολογιών.

ωρομίσθιο (το) {ωρομισθί-ου | -ων} η αμοιβή εργαζομένου για εργασία μίας ώρας (πβ. κ. λ. *ημερομίσθιο*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hourly rate].

ωρομίσθιος, -α, -ο **1.** (εργαζόμενος) που αμείβεται ανάλογα με τις ώρες εργασίας του και όχι λ.χ. με τακτικό μισθό: *~ καθηγητής* || *όταν είσαι ~, δεν πληρώνεσαι τις αργίες* **2. ωρομίσθιο** (το) βλ.λ.

-ωρός περιορισμένης χρήσεως παραγωγικό επίθημα, που δηλώνει αυτόν που φροντίζει για κάτι: *θυρ-ωρός, ακται-ωρός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ὤρα* «φροντίδα, μέριμνα» και απαντά σε μικρό αριθμό συνθέτων (λ.χ. *θυρ-ωρός, ἀκται-ωρός* κ.ά.). Το αρχ. *ὤρα* < **Fώρᾱ* < *wōr-, μεταπτωτ. βαθμ. τού I.E. *wer- / *wor-, για το οποίο βλ. λ. *ορῶ*].

-ωρος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει διάρκεια συγκεκριμένου αριθμού ωρών: *δίωρη διακοπή ρεύματος* || *σαρανταοκτάωρος αποκλεισμός* || (το ουδ. ως ουσ.) *δουλεύει οκτάωρο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *πολύ-ωρος, δί-ωρος*), που προέρχεται από το αρχ. *ὥρα*].

ωροσκοπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η πρόβλεψη τού μέλλοντος κάποιου με βάση το ωροσκόπιό του. — **ωροσκοπικός,** -ή, -ό [μτγν.].

ωροσκόπιο (το) [μτγν.] {ωροσκοπί-ου | -ων} διάγραμμα τού ουρανού, που δείχνει τις θέσεις τού Ηλίου, τής Σελήνης και των πλανητών σε ορισμένη χρονική στιγμή (λ.χ. τής γεννήσεως τού ατόμου) και χρησιμοποιείται από τους αστρολόγους για άντληση πληροφοριών, που πιστεύουν ότι δηλώνουν το μέλλον των ανθρώπων.

ωροσκόπος (ο) **1.** (παλαιότ.) αστρολόγος που προλέγει το μέλλον κάποιου **2.** συντελεστής τού ωροσκοπίου κάθε προσώπου ξεχωριστά, που σχετίζεται με την ακριβή ώρα και τοποθεσία γεννήσεως ενός προσώπου: *είναι Κριός με ~ Ζυγό.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὡροσκόπος* < *ὥρα* + *σκοπός* (βλ.λ.)].

-ώροφος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό ορόφων: *πολυώροφο κτήριο* || *τριώροφη μονοκατοικία* || (το ουδ. ως ουσ.) *ζει σε ένα διώροφο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τρι-ώροφος*, μτγν. *δι-ώροφος*), που προέρχεται από το ουσ. *ὄροφος* με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει].

ωρύομαι ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για ζώα) βγάζω άγρια φωνή, ουρλιάζω **2.** (μτφ. για πρόσ.) φωνάζω άγρια και δυνατά: *ο διευθυντής ωρυόταν για τα λάθη των υπαλλήλων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠ-ρύ-ομαι* < *ὠ-* προθεμ. + θ. *-ρυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *(ə)reu- «ουρλιάζω», πβ. σανσκρ. ráuti / ruvati, λατ. rūmor «ψίθυρος, φήμη» (> γαλλ. rumeur, ισπ. rúmor), λιθ. rūkti «ουρλιάζω» κ.ά. Ομόρρ. *ἐ-ρεύγ-ομαι* «εμώ, ρεύομαι» (βλ.λ.), *ὀρυμαγδός* (< **ὀ-ρυγ-αδ-μός*, βλ.λ.), που παρουσιάζουν προθεμ. φωνήεντα *ἐ-* και *ὀ-* αντιστοίχως].

ως επίρρ. **1.** (αναφορ.) καθώς, όπως: *~ συνήθως, παραπονιέται*· ΦΡ. (α) ***ως είθισται*** όπως συνηθίζεται: *η γιορτή άρχισε ~ με τον πανηγυρικό τής ημέρας* (β) ***ως εκ τούτου*** για τον λόγο αυτόν: *τους προειδοποίησε εγκαίρως για τον κίνδυνο που διατρέχουν· ~, δεν φέρει καμιά ευθύνη* (γ) ***ως ακολούθως*** όπως ακολουθεί, όπως έπεται: *η ανακοίνωση έχει ~* (δ) ***ως εξής*** βλ. λ. *εξής* (ε) ***ως έχει*** βλ. λ. *έχω* (στ) ***ως εκ περισσού*** (λατ. ex abundandi) επιπροσθέτως, χωρίς να υπάρχει ανάγκη (ζ) ***ως μη ώφελε*** βλ. λ. *οφείλω* (η) ***ως προς*** σχετικά με: *~ το ερώτημα που θέσατε, θα σας απαντήσουμε γραπτώς αύριο* **2.** (κατηγορικός δείκτης, βλ. λ. *κατηγορικός*) δηλώνει ιδιότητα τού υποκειμένου ή τού αντικειμένου: *μίλησε ~ αντιπρόσωπός τους* || *τον προσέλαβαν ~ προϊστάμενο πωλήσεων* || *τον συμβουλεύονται συχνά ~ ειδικό σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡς* / *ὧ* (δωρ.) < I.E. *jō-, τ. οργανικής πτώσεως τού θ. **jo-* τής αναφ. αντων. *ὅς* – *ἥ* – *ὅ* (βλ.λ.) με επιρρ. κατάλ. -ς. Εμφανίζεται επίσης στα *ὥσ-τε, ὥσ-περ, ὡσ-εί* κ.ά.].

> **ως – σαν.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν στους προσεκτικούς χρήστες τής Ελληνικής. Το **ως** δηλώνει ιδιότητα ή χαρακτηριστικό που ο ομιλητής πιστεύει ότι αληθεύει: *Εργάζεται ως ιατρικός επισκέπτης – Μίλησε για το θέμα ως ειδικός περιβαλλοντολόγος – Τον προσέλαβαν ως σύμβουλο τού υπουργού.* Το **σαν**, αντιθέτως, χρησιμεύει για παρομοίωση ή ιδιότητα που ο ομιλητής θεωρεί ή εμφανίζει ως ψευδή ή αναληθή: *Τρώει σαν λύκος – Ο σκύλος μας καταλαβαίνει σαν άνθρωπος – Τρέχει σαν ραλίστας – Μιλάει σαν ειδικός, ενώ δεν γνωρίζει το θέμα* (σαν να ήταν, που δεν είναι).
> Από εσφαλμένη αντίληψη ότι το *σαν* είναι τύπος τής δημοτικής και το *ως* τής καθαρεύουσας, ορισμένοι ομιλητές χρησιμοποιούν το *σαν* αντί τού *ως* σε όλες τις περιπτώσεις: *Εργάζεται σαν ιατρικός επισκέπτης – Μίλησε για το θέμα σαν ειδικός.* Αυτή η χρήση τού *σαν* οδηγεί σε παρανοήσεις, αφού το *Μίλησε... σαν ειδικός* μπορεί να εκληφθεί «σαν να ήταν ειδικός» (ενν. ενώ δεν είναι)! Γι' αυτό είναι χρήσιμο να τηρείται η σημασιολογική διάκριση στη γλώσσα, που επιτυγχάνεται αντιστοίχως με τη χρήση τού *ως* και τού *σαν*, πράγμα που ακολουθήθηκε και από τους γνωστότερους και καλύτερους χειριστές τής δημοτικής.

ώς πρόθ. ▸ έως

ωσάν επίρρ. κ. σύνδ.· (παλαιότ.-λογοτ.) σαν, σαν να, σάμπως: *χοροπηδούσε πάνω-κάτω ~ κατσίκι* || *~ τον είδε να 'ρχεται, άνοιξε η καρδιά του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡσάν* < σύνδ. *ὡς* + *ἄν*].

ωσαννά επιφών.· δόξα σοι (πβ. *ὡσαννά· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*, Κ.Δ. Μάρκ. 11, 9).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὡσαννά* < εβρ. hōšiʿah nnā «σώσε (μας), προσευχόμαστε»].

ωσαύτως επίρρ. **1.** (λόγ.) κατά παρόμοιο τρόπο, το ίδιο, ομοίως: *ο πολιτικός αυτός κινήθηκε πάντα μέσα στο πλαίσιο των αρχών τού φιλελευθερισμού· ~ και οι διάδοχοί του* **2.** (συνεκδ.) επιπροσθέτως, επίσης: *υποστηρίχθηκε ότι οι δύο χώρες πρέπει να βρουν τρόπους συνεργασίας μεταξύ τους· ~ υποστηρίχθηκε ότι αυτή που πρέπει να κάνει το πρώτο βήμα είναι η Τουρκία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡσαύτως* < *ὡς* + *αὕτως* «έτσι», επιρρ. τ. τού *αὐτός*].

ωσεί επίρρ. (λόγ.) σαν, κατά τον ίδιο τρόπο· ΦΡ. ***ωσεί παρών*** (*ὡσεὶ παρών*) όπως ακριβώς αν ήταν παρών, σαν να ήταν παρών: *κατά την ψηφοφορία ζήτησε να καταμετρηθεί στις θετικές ψήφους ~* || *«στη μισοάδεια αίθουσα, όπου τα κομματικά στελέχη συζητούσαν για τη νεολαία, η νεολαία ήταν ωσεί παρούσα: ήταν αισθητή η απουσία των νεολαίων»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὡσεί* < *ὡς εἰ*].

ώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η ώθηση (σημ. 2) **2.** (γενικότ.) η κίνηση προς τα εμπρός **3.** ΦΥΣΙΟΛ. ***νευρική ώση*** μεταβολή βραχείας διάρκειας τής ηλεκτρικής τάσης μιας ίνας με μεταφορά ιόντων στην κυτταρική της μεμβράνη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὦσις* (αντί τού αναμενομένου **ὦσ-τις*) < θ. *ὠσ-* (πβ. μέλλ. *ὤσ-ω*) τού ρ. *ὠθῶ* (βλ.λ.)].

-ωση παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: **1.** ασθένειες και παθήσεις, ιδίως σε ιατρικούς όρους, π.χ. *θρόμβ-ωση, κίρρ-ωση, σκολί-ωση* **2.** τε-

χνικούς όρους, δηλαδή αφαίρεση ή επικάλυψη με ό,τι δηλώνει το αντίστοιχο ρήμα: *γαλβάν-ωση, αφαλάτ-ωση, επιχρύσ-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-ωσις* < *-ῶ (-όω)* (λ.χ. *τύφλωσις* < *τυφλῶ (-όω)* < *τυφλός*, *κάκωσις* < *κακῶ (-όω)* < *κακός*). Το επίθημα πέρασε μέσω τού λατ. -osis σε ιατρ. όρους αρκετών γλωσσών, λ.χ. αγγλ. tubercul-osis «φυματίωση», γαλλ. psych-ose κ.ά.].

-ωση: δήλωση παθήσεων / ασθενειών. Το παραγωγικό επίθημα **-ωση** (< *-ωσις*) χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δήλωναν ασθένειες (**θρόμβωσις** στον Διοσκουρίδη, **άγκύλωσις** στον Γαληνό, **τύφλωσις** στον Ιπποκράτη). Τα ουσιαστικά αυτά είναι παράγωγα ρημάτων ή απευθείας σχηματισμοί σε *-ωση*, που χρησιμοποιήθηκαν πολύ στη διεθνή ιατρική ορολογία (τύπος: tuberculosis). Χρησιμοποιήθηκαν επίσης γενικότερα από τους ξένους στην ορολογία των θετικών επιστημών (πβ. osmosis = **ώσμωση** και endosmosis, exosmosis). Παραδείγματα παραγώγων σε *-ωση*, δηλωτικών ιατρικής ορολογίας: *αβιταμίνωση, αποβιταμίνωση, αγγειοστένωση, άμβλωση, αντιβίωση, αμοιβάδωση, απονεύρωση, απογόμφωση, αποστέωση, αμαύρωση, αγκύλωση, αδένωση, αιμάτωση, αρτηριοστένωση, αορτοστένωση, αποτοξίνωση, αφίδρωση, αφυδάτωση, βακίλωση, γόμφωση, γαγγραίνωση, γλαύκωση, δερμάτωση, δοθιήνωση, εφίδρωση, εξίδρωση, έλκωση, εξόγκωση, εξέλκωση, έκτρωση, ηπάτωση, ίωση, ίδρωση, καρκίνωση, κόλπωση, κάρωση, κάκωση, κυάνωση, κένωση, κίρρωση, καρκινωμάτωση, λειχήνωση, λόρδωση, λίπωση, μελάνωση, μυκήτωση, νεύρωση, νάρκωση, οστέωση, οστεοπόρωση, πύωση, στένωση, σκλήρωση, σκολίωση, σκελέτωση, σπειροχαίτωση, στόμωση, σπονδύλωση, τοξίνωση, τύφλωση, τυμπάνωση, τύλωση, φυματίωση, χαλάρωση, ψιττάκωση, ψύχωση*.

Ωσηέ (ο) Π.Δ. προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ., ο οποίος έζησε τον 8ο αι. π.Χ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Hōšēa' «σωτηρία, διάσωση»].

ωσμογράφος (ο) το ωσμόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὠσμός* (< αρχ. *ὠθῶ*) + *-γράφος* < *γράφω*].

ωσμομετρία (η) ΧΗΜ. τεχνική προσδιορισμού των μοριακών βαρών μέσω τής μετρήσεως ωσμωτικών πιέσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. osmométrie].

ωσμόμετρο (το) {ωσμομέτρ-ου | -ων} ΧΗΜ. διάταξη για τη μέτρηση τής ωσμωτικής πίεσης ανάμεσα σε ένα διάλυμα και στον αντίστοιχο διαλύτη, η οποία επιτρέπει τον προσδιορισμό των μοριακών βαρών των συστατικών τού διαλύματος: *δυναμικό / στατικό* ~ ΣΥΝ. ωσμογράφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. osmomètre].

ωσμοσκόπιο (το) {ωσμοσκοπί-ου | -ων} ΧΗΜ. (σπάν.) το ωσμόμετρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὠσμός* (< αρχ. *ὠθῶ*) + *-σκόπιο* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», πβ. κ. *τηλεσκόπιο*].

ώσμωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΧΗΜ. η αυτόματη διέλευση ή διάχυση νερού ή άλλου διαλύτη από αραιό διάλυμα προς πυκνό διάλυμα μέσω ημιπερατής μεμβράνης **2.** (μτφ.) η αλληλεπίδραση, η διάχυση στοιχείων μέσα σε άλλα: *η ελεύθερη διατύπωση και διακίνηση απόψεων και ιδεών επιτρέπει τη δημιουργική ~ και ανάπτυξη καλλιτεχνικών ρευμάτων και τάσεων* || *«η ετερόκλιτη ~ στην κοσμόπολη τού Χονγκ-Κονγκ»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. osmosis, που αποσπάστηκε από το σύνθ. endosmosis < *ένδ(ον)* + μτγν. *ὠσμός* (< θ. *ὠσ-*, μέλλ. *ὤσω* τού αρχ. *ὠθῶ*) + παραγ. επίθημα *-ωση*].

ωσμωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ώσμωση: ~ *φαινόμενο* **2.** ΧΗΜ. ***ωσμωτική πίεση*** η διαφορά πιέσεως μεταξύ δύο διαμερισμάτων που περιέχουν διαλύματα διαφορετικών συγκεντρώσεων τής ίδιας ουσίας στον ίδιο διαλύτη και τα οποία διαχωρίζονται από ημιπερατή μεμβράνη, μέσω τής οποίας διέρχονται μόνο τα μόρια τού διαλύτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmotic (βλ. κ. *ώσμωση*)].

ωσότου χρον. σύνδ.· έως ότου, ώσπου: *περίμενε ~ γυρίσω* ΣΥΝ. μέχρις ότου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἕως ὅτου*].

ώσπερ επίρρ. (αρχαιοπρ.) όπως ακριβώς: *ομιλούσε με στόμφο ~ ρήτωρ αγορεύων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὥσπερ* < *ὡς περ* < *ὡς* (βλ.λ.) + *-περ* (βλ.λ.)].

ώσπου χρον. σύνδ.· έως ότου, ωσότου, μέχρι: *~ να 'ρθει από το αεροδρόμιο, προλαβαίνεις να μαζέψεις το σπίτι* || *~ να του μιλήσω, είχε εξαφανιστεί* || *ήταν άνεργος, ~ τον προσέλαβαν στο γραφείο ταξιδίων*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ὥσπου* < *ὡς* + *πού*].

ώστε σύνδ. κ. επίρρ. **1.** (ως συμπερασματικός σύνδ.) για να, έτσι που να: *φρόντισε έτσι, ~ όλα να τακτοποιηθούν* **2.** δηλώνει συνέπεια, αποτέλεσμα και χρησιμοποιείται ως ανταπόδοση τού τόσος / τόσο: *ήπιε τόσο πολύ, ~ μέθυσε* || *έτρεχε με υπερβολική ταχύτητα, ~ δεν είδε το εμπόδιο* **3.** (ως επίρρ. στην αρχή τής πρότασης) επομένως, συνεπώς: *~ έτσι συνέβησαν τα πράγματα!* || *~ θα 'ρθεις κι εσύ στη γιορτή!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὥστε* < *ὡς* (βλ.λ.) + *τε* (βλ.λ.)].

ωστικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στην ώθηση: ~ *δύναμη*· ΦΡ. ***ωστικό κύμα*** κύμα αυξημένης πίεσης τού αέρα που διαδίδεται με πολύ μεγάλη ταχύτητα από το κέντρο τής έκρηξης προς την περιφέρεια: *έγινε μια ισχυρή έκρηξη και όλοι έπεσαν κάτω από το ~ κύμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ὠσ-τός* (ρ. επίθ.) < θ. *ὠσ-* (πβ. μέλλ. *ὤσ-ω*) τού ρ. *ὠθῶ*].

ωστόσο αντιθετικός σύνδ.· όμως, παρ' όλα αυτά, εντούτοις: *χιόνιζε, ~ βγήκαμε έξω* || *τα πράγματα πάνε καλά· ~, κανείς δεν ξέρει τι μπορεί να συμβεί από τη μία στιγμή στην άλλη*.

[ΕΤΥΜ. < *ως* + *τόσο*].

ωτακουστής (ο) [αρχ.] (λόγ.) πρόσωπο που κρυφακούει.

ωτακουστικός, -ή, -ό αυτός που ενισχύει την ακοή: ~ *όργανα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otacoustique].

ωτακουστώ ρ. αμετβ. {ωτακουστείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κρυφακούω.

ωταλγία (η) {ωταλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος τού αφτιού. — **ωταλγικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ὠταλγῶ (-έω)* < *ὠτ(ο)-* + *-αλγῶ* < *ἄλγος*].

ωτασπίδα (η) → ωτοασπίδα

ωτεγχύτης (ο) [μτγν.] {ωτεγχυτών} σύριγγα ή κλυστήρας που χρησιμοποιείται για την πλύση τού εσωτερικού των αφτιών.

ωτιαίος, -α, -ο ΑΝΑΤ. **1.** ωτικός (βλ.λ.) **2.** ***ωτιαία σάλπιγγα*** η ευσταχιανή σάλπιγγα.

ωτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το αφτί: ~ *γάγγλιο* ΣΥΝ. ωτιαίος.

ωτίτης (ο) {ωτιτών} το μικρό δάχτυλο τού χεριού ΣΥΝ. μικρός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *οὖς, ὠτός* «αφτί» + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

ωτίτιδα (η) [1873] ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρόνια φλεγμονή τού αφτιού ή τμήματός του: *εξωτερική / μέση ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otite].

ωτο- κ. **ωτό-** κ. **ωτ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το αφτί, λ.χ. *ωτο-ασπίδα, ωτ-αλγία, ωτο-σκόπιο*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *οὖς, ὠτός* «αφτί» (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (< γαλλ. oto-logie)].

ωτοασπίδα κ. **ωτασπίδα** (η) βύσμα από εύπλαστο υλικό, με το οποίο κλείνονται οι έξω ακουστικοί πόροι για προστασία από δυνατούς θορύβους ή από το νερό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ear plug].

ωτογλυφίδα (η) μικρή και λεπτή γλυφίδα που καλύπτεται στις άκρες από βαμβάκι και χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό των αφτιών ΣΥΝ. ωτοκαθαριστήρας, μπατονέτα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠτογλυφίς, -ίδος* < *ὠτο-* + *γλυφίς* (βλ. κ. *γλυφίδα*)].

ωτοειδής, -ής, -ές {ωτοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τού αφτιού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *οὖς, ὠτός* + *-ειδής* (< *εἶδος*)].

ωτοκαθαριστήρας (ο) [1892] η ωτογλυφίδα (βλ.λ.).

ωτολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την ανατομία, τη φυσιολογία και την παθολογία των αφτιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otologie].

ωτολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ωτολογία ή τον ωτολόγο: ~ *εξέταση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otologique].

ωτολόγος (ο/η) γιατρός που ειδικεύεται στην ωτολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otologue].

ωτοπλαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη (χειρουργική) αισθητική αποκατάσταση ή βελτίωση των αφτιών **2.** ***ωτοπλαστική*** (η) η αισθητική χειρουργική των αφτιών (πβ. *βλεφαροπλαστική*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. otoplastic].

ωτο(ρ)ρινολαρυγγολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής ιατρικής που μελετά τη φυσιολογία και την παθολογία των αφτιών, τής μύτης και τού λάρυγγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otorhinolaryngologie].

ωτο(ρ)ρινολαρυγγολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ωτορινολαρυγγολογία ή τον ωτορινολαρυγγολόγο: ~ *εξέταση*.

ωτο(ρ)ρινολαρυγγολόγος (ο/η) ΙΑΤΡ. γιατρός που ειδικεύεται στην ωτορινολαρυγγολογία ΣΥΝ. (λαϊκ.) Ω.Ρ.Λ.

ωτόρροια (η) [1897] η εκροή πύου από τον έξω ακουστικό πόρο, η οποία οφείλεται σε ωτίτιδα ή σε κάταγμα οστού τού αφτιού.
[ΕΤΥΜ. < *ωτο-* + *-ρροια* < *ρέω* (πβ. κ. *πυό-ρροια*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otorrhée].

-ωτός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει συγκεκριμένο χαρακτηριστικό: *τριχ-ωτός, οδοντωτός, συρταρ-ωτός* **2.** γίνεται με συγκεκριμένο τρόπο: *βιδ-ωτός, καρφωτός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ὀδοντωτός*, αρχ. *τριχ-ωτός*), που απαντά αρχικώς σε ρηματικά επίθετα συνηρημένων σε *-όω* (λ.χ. *ἀγκυλῶ - ἀγκυλ-ω-τός*)].

ωτοσκλήρυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική σκλήρυνση τής οστέινης κάψας τού λαβυρίνθου των αφτιών, η οποία μπορεί να οδηγήσει ως και σε εκφυλιστική αλλοίωση του οργάνου τής ακοής. Επίσης **ωτοσκλήρωση**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρτηριοσκλήρωση*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otosclérose].

ωτοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού έξω ακουστικού πόρου και τού τυμπανικού υμένα τού αφτιού με τη βοήθεια ωτοσκοπίου και σε συνδυασμό με μετωπιαίο φωτισμό ή ηλεκτρική συσκευή. Επίσης **ωτοσκοπία** [1865].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otoscopie].

ωτοσκόπιο (το) [1891] {ωτοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο που χρησιμοποιείται κατά την ωτοσκόπηση, το οποίο είτε αποτελείται από απλό, μικρό χωνοειδή σωλήνα (απλό) είτε πρόκειται για ηλεκτρική συσκευή εφοδιασμένη με φωτεινή πηγή και φακό (ηλεκτρικό).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otoscope].

ωτοσκοπώ ρ. αμετβ. {ωτοσκοπείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΙΑΤΡ. εξετάζω το αφτί με ωτοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. < *ωτο-* + *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

ωτοστόπ (το) → οτοστόπ

ωφ επιφών. → οφ

ωφέλεια (η) {-ας κ. -είας | -ειών} **1.** ο βαθμός κατά τον οποίο κάτι εί-

ναι ωφέλιμο: *η ~ των νέων μέτρων είναι αποδεδειγμένη* || *υπηρεσία / οργανισμός κοινής ~* **2.** (συνεκδ.) το κέρδος, το όφελος: *οι ~ από το δάσος / από τον τουρισμό* || *γιατί να κουραστώ, αν δεν πρόκειται να 'χω καμία ~;* ΑΝΤ. ζημία, βλάβη, απώλεια· ΦΡ. ***επ' ωφελεία*** *(ἐπ' ὠφελείᾳ)* (+γεν.) για ωφέλεια (κάποιου), ωφελώντας (κάποιον), για το συμφέρον του: *όλα έγιναν ~ τού κοινωνικού συνόλου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠφελῶ* (βλ.λ.)].

ωφέλημα (το) [αρχ.] {ωφελήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ωφέλεια **2.** ΝΟΜ. ***ωφελήματα*** (τα) κάθε όφελος που παρέχει η κατοχή ή η χρήση πράγματος ή δικαιώματος ΣΥΝ. ευεργέτημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.*

ωφελιμισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. ηθικοφιλοσοφική αντίληψη κατά την οποία η ορθότητα μιας πράξης εξαρτάται από το κατά πόσο συμβάλλει στην ευτυχία αυτού που την επιτελεί, αλλά και καθενός που επηρεάζεται από αυτήν ΣΥΝ. ωφελιμοκρατία **2.** (καθημ.-κακόσ.) η νοοτροπία και η πρακτική που αποσκοπούν αποκλειστικά στην ιδιοτελή εξυπηρέτηση προσωπικών στόχων, στην αποκόμιση προσωπικού οφέλους: *η συναναστροφή κοινωνικά ισχυρών προσωπικοτήτων ήταν γι' αυτόν μια επιλογή ωφελιμισμού* ΣΥΝ. χρησιμοθηρία. Επίσης **ωφελιμοκρατία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. utilitarianism].

ωφελιμιστής (ο), **ωφελιμίστρια** (η) {ωφελιμιστριών} **1.** ΦΙΛΟΣ. οπαδός τού ωφελιμισμού **2.** (καθημ.-κακόσ.) πρόσωπο που αποσκοπεί μόνο στην ιδιοτελή εξυπηρέτηση τού προσωπικού του οφέλους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. utilitarian].

ωφελιμιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ωφελιμισμό ή τον ωφελιμιστή: *~ ηθική.* -- ***ωφελιμιστικά*** επίρρ.

ωφελιμοκρατία (η) → ωφελιμισμός

ωφέλιμος, -η, -ο **1.** αυτός που αποφέρει όφελος, που αποδίδει κέρδος, γενικότ. που είναι προς το συμφέρον κάποιου ή κάνει καλό σε κάποιον: *βιταμίνες ~ για τον οργανισμό* || *άτομο ~ στην κοινωνία* || (απρόσ.) *είναι πολύ ωφέλιμο να διαβάζει κανείς βιβλία* ΣΥΝ. χρήσιμος, επωφελής, (λόγ.) λυσιτελής ΑΝΤ. άχρηστος, ανώφελος, αλυσιτελής· ΦΡ. ***το τερπνόν μετά τού ωφελίμου*** για περιπτώσεις στις οποίες μια επιλογή ή δραστηριότητα είναι ταυτοχρόνως ευχάριστη και ωφέλιμη: *θα ταξιδέψουμε για δουλειά στην Αίγυπτο, αλλά θα έχουμε συγχρόνως την ευκαιρία να γνωρίσουμε και τη χώρα· θα συνδυάσουμε ~* || *στα ομαδικά αθλήματα συνδυάζεις ~: και διασκεδάζεις και γυμνάζεσαι* **2. *ωφέλιμον*** (το) η ωφέλεια: *άκουσα τα όσα είπες, ωστόσο δεν έχω πεισθεί για το ~ τού όλου εγχειρήματος* • **3. *ωφέλιμο φορτίο / βάρος*** το συνολικό βάρος που μπορεί να μεταφέρει ένα όχημα, αεροπλάνο, γενικότ. ένα μεταφορικό μέσο πέρα από το απόβαρό του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ὠφελῶ* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *χρήσ-ιμος, δόκ-ιμος*. Η φρ. *(συνδυάζω) το τερπνόν μετά τού ωφελίμου* αποδίδει τη γαλλ. joindre l'utile à l'agréable].

ωφελιμότητα (η) [1871] το να είναι κάτι ωφέλιμο, χρήσιμο: *η ~ των διδαγμάτων ενός βιβλίου* ΑΝΤ. βλαπτικότητα, βλαβερότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος.*

ωφελώ κ. (λαϊκ.) **φελώ** ρ. μετβ. {ωφελείς... | ωφέλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρέχω ωφέλεια σε (κάποιον/κάτι): *τα φρούτα ωφελούν την υγεία* ΣΥΝ. βοηθώ ΑΝΤ. βλάπτω, ζημιώνω **2.** (μεσοπαθ. ***ωφελούμαι***) προσπορίζομαι ωφέλεια, κερδίζω: *ως χώρα ωφελούμαστε οικονομικά από το γεγονός ότι ανήκουμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση* ΣΥΝ. επωφελούμαι, καρπούμαι ΑΝΤ. ζημιώνομαι, χάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠφελῶ (-έω)* < *ὄφελος* (βλ.λ.), με μακρό αρχικό φωνήεν υπό την επίδρ. τού συχνού β' συνθ. *-ωφελής*, πβ. *ἀν-ωφελής, ἐπ-ωφελής*].

ώφου επιφών. → όφου

ωχ επιφών. → οχ

ωχαδερφισμός (ο) → οχαδερφισμός

ώχου επιφών. → όχου

ώχρα (η) {ωχρών} **1.** (α) το γεώδες υποκίτρινο (ή και κόκκινο) σιδηρομετάλλευμα, συχνά χαμηλής καθαρότητας, το οποίο χρησιμοποιείται ευρέως ως χρωστική ουσία (β) (γενικότ.) σιδηρούχος άργιλος, συνήθ. σε μορφή σκόνης, που παρασκευάζεται από τη φυσική ώχρα (γ) το ίδιο το υποκίτρινο χρώμα τής ώχρας ΣΥΝ. κιτρινωπός • **2.** ΒΟΤ. το ποώδες διετές φυτό ρεζεντά, το οποίο απαντά στις παραμεσόγειες περιοχές. -- **ώχρινος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *ὠχρός* (βλ.λ.)].

ωχραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ώχραν-α, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) ωχρό ΣΥΝ. κιτρινίζω, χλομαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι κίτρινος, χλομιάζω.

ωχριώ ρ. αμετβ. {ωχριάς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** γίνομαι ωχρός ΣΥΝ. κιτρινίζω, χλομιάζω **2.** (μτφ.-κακόσ.) υστερώ, υπολείπομαι (συνήθ. σε κακή ιδιότητα τού χαρακτήρα): *μπροστά στις επινοήσεις αυτού τού κακοποιού ωχριά ακόμη και ο διαβόητος Φαντομάς!* || *μπροστά στους σύγχρονους χούλιγκαν ωχριούν οι Βάνδαλοι!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ὠχριῶ (-άω)* < *ὠχρός* (πβ. κ. *μειδιῶ*)].

ωχροκίτρινος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει το υποκίτρινο χρώμα τής ώχρας.

ωχρόλευκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολύ ανοιχτό κίτρινο ή άσπρο και κίτρινο χρώμα.

ωχρομέλας, -αινα, -αν [αρχ.] {ωχρομέλ-ανος | -ανες (ουδ. -ανα), -άνων (θηλ. -αινών)} (λόγ.) αυτός που έχει μαύρο και κίτρινο χρώμα.

ωχροπράσινος, -η, -ο [1811] αυτός που έχει χαλκοπράσινο χρώμα.

ωχροπρόσωπος, -η, -ο [1871] αυτός που έχει ωχρό πρόσωπο.

ωχρορρόδινος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει ανοιχτό κόκκινο χρώμα.

ωχρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το χρώμα τής ώχρας: *~ πρόσωπο / όψη* ΣΥΝ. υποκίτρινος **2.** (συνεκδ. για πρόσ.) χλομός: *πρέπει να 'ναι άρρωστος· την τελευταία φορά που τον είδα ήταν ~* || *από τον τρόμο και την αγωνία του ήταν ~ και φοβισμένος* ΣΥΝ. πελιδνός, κάτωχρος **3.** (συνεκδ.-μτφ.) ασαφής, αμυδρός, αυτός που δεν γίνεται αντιληπτός πολύ καθαρά: *~ ανάμνηση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με σανσκρ. vy-ā-ghrá- «τίγρις» ούτε ότι αναλύεται σε *ὠ-χρός* (με *ὠ-* προθεμ.), αφού τέτοιο προθεμ. φωνήεν δεν μαρτυρείται στην Ελληνική].

ωχρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να έχει (κάποιος/κάτι) ωχρό χρώμα: *η ~ των πολυκαιρισμένων χαρτιών / των παλιών τοίχων* **2.** (μτφ.) η χλομάδα: *η ~ τού προσώπου* (λόγω αρρώστιας, κούρασης, εξάντλησης κ.λπ.).

ωχρόφαιος, -η, -ο [1844] (λόγ.) σταχτοκίτρινος.

ωώδης, -ης, -ες {ωώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει σχήμα αβγού ή σύσταση κολλώδη όπως τού αβγού: *~ ουσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ᾠώδης* < *ᾠόν* (βλ.λ.) + *-ώδης* (βλ.λ.)].